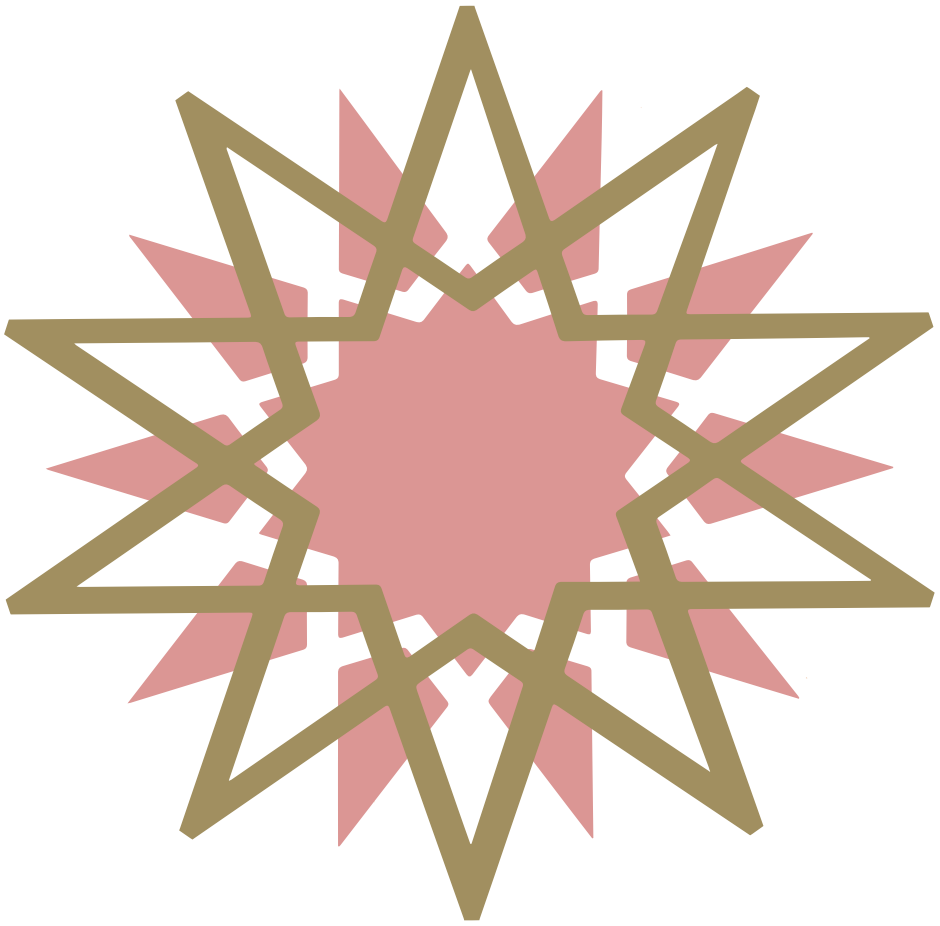
VI. YILDIZ ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

12-13 Aralık 2019



Tam Metin Bildiri Kitabı

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

VI. YILDIZ ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

12-13 Aralık 2019

İSTANBUL

Kongre Onursal Başkanı

Prof. Dr. Bahri Şahin

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Ali Fuat Arıcı

Prof. Dr. Mehmet Akif Okur

Prof. Dr. İbrahim Kocabaş

Prof. Dr. Turan Sağer

Doç. Dr. Mustafa Başaran

Dr. Öğr. Üyesi Sema Aydın

Arş. Gör. N. Banu Süer

Arş. Gör. Mahmut Bilgetürk

Arş. Gör. Yunus Savaş

Arş. Gör. Tuğba Özbek

Arş. Gör. Mustafa Erol

Öğr. Gör. Işıl Dönümcü

İlknur Yılmaz

Bilim ve Hakem Kurulu

Prof. Dr. Adnan Küçükoğlu, Atatürk Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ali Fuat Arıcı, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ali Göçer, Erciyes Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Aynur Koçak, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ayşe Banu Karadağ, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ayşe Melek Özyetgin, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Bedri Gencer, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Birsel Karakoç, Uppsala University, İsveç

Prof. Dr. Cemal Zehir, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Çavuş Şahin, 18 Mart Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Esin Can, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ensar Yılmaz, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Feride Gönel, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Francesco Scalera, University Of Bari "Aldo Moro", Italy

Prof. Dr. Güler Aras, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Halit Keskin, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Hayati Akyol, Gazi Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Hüseyin Taştan, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. İbrahim Kırcova, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. İbrahim Kocabaş, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. İlhan Erdem, İnönü Üniversitesi, Türkiye

Prof. İlhan Özkeçeci, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Jamaluddin Husain, Purdue University, USA

Prof. Dr. Kenan Aydın, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Kürşad Yılmaz, Manas University, Kırgızistan

Prof. Dr. M. Engin Deniz, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ayşegül Baykan, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Mehmet Akif Okur, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Mehmet Hacısalihoğlu, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Mehmet Gürol, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Melike Bildirici, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Merziyye Necefova, Azerbaycan Millî İlimler Akademisi, Azerbaycan

Prof. Dr. Mumtaz Akhter, University of Punjab, Pakistan

Prof. Dr. Mustafa Gündüz, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Murat Demircioğlu, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Murat Donduran, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Nihat Erdoğmuş, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Niyazi Kahveci, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Nevin Coşar, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Qalip Sayılov, Azerbaijan National Academy Of Scinces, Azerbaycan
Prof. Dr. Sait Öztürk, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Salih Durer, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Sefa Bulut, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Selahattin Turan, Uludağ Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Selma Yel, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Selim Aren, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Selim Hilmi Özkan, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Sündüz Kasar, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Suat Ungan, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Timothy Rasinski, Kent State University, USA
Prof. Dr. Turan Sağer, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Yahya Altınkurt, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Yavuz Erişen, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Yonca Gürol, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Yusuf Tepeli, Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Zühal Ölmez, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Alparslan Okur, Sakarya Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Ayfer Şahin, Ahi Ervan Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Ayrin Ersöz, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Celile Ökten, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Ceren Erdin Gündoğdu, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Cüneyt Akar, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Dursun Ali Tokel, Fatih Sultan Mehmet V. Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Erol Duran, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Elmira Adilbekova, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Kazakistan
Doç. Dr. Kerem Karaosmanoğlu, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. M. Abdullah Aslan, Erzincan Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Bekir İnce, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. M. Eyyüp Sallabaş, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Murat Ateş, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Muhammet Başbuğ, İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Mustafa Başaran, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Mustafa Ulu, Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Nursel Topkaya, 19 Mayıs Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Remziye Ceylan, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Sertel Altun, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Yasin Şehitoğlu, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Bahtiyar Aslan, Bandırma 17 Eylül Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Cevdet Şanlı, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Hatice Mumyakmaz, Yozgat Bozok Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin Kahraman, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Murat Bartan, Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Özgür Babayiğit, Yozgat Bozok Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Özkan Sapsağlam, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Sema Aydın, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Şerif Esendemir, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Editörler

Doç. Dr. Mustafa Başaran
Dr. Öğr. Üyesi Sema Aydın
Arş. Gör. Tuğba Özbek
Arş. Gör. Mustafa Erol

ISBN: 978-605-031-548-6

Kongre İletişim Bilgileri

E-posta: ytusbekongre@gmail.com
Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Davutpaşa Yerleşkesi
Tel: 0 (212) 383 31 15

Basım Yılı: 2019
Basım Yeri: Yıldız Teknik Üniversitesi Matbaası

Kongre kitabında yer alan tam metin bildirilerin içeriğinden yazarlar sorumludur.
Yıldız Teknik Üniversitesi idaresinin görüşlerini yansıtmamaktadır.
Metinlere ait her türlü yasal sorumluluk yazarlara aittir.

İÇİNDEKİLER

UKRAYNA'DA TÜRKÇE EĞİTİMİ 1

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNE YÖNELİK BİR KAYNAKÇA DENEMESİ 9

KÖY ENSTİTÜLERİ MÜFREDATINDAKİ TÜRKÇE DERSLERİ ÜZERİNE 30

TÜRK AKIMI PROJESİ'NİN BÖLGESEL VE ÇOK BOYUTLU DÜZLEMDEKİ ETKİLERİ 37

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE SAĞLIKLI BİR BEDEN İNŞASI: ÇOCUK DERGİLERİNDE "İZDİVAÇ ÖJENİĞİ" 44

ÜRÜN GÖRÜNÜRLÜĞÜNE GÖRE GENÇ TÜKETİCİLERİN REFERANS GRUP ETKİSİNE DUYARLILIKLARI 52

HÜSEYİN BAYKARA DİVANI'NIN İNGİLTERE VE FRANSA'DAKİ NÜSHALARI ÜZERİNE 57

ENTEGRE RAPORLAMA VE ENTEGRE RAPORLAMA BİLEŞENLERİNİN BORSA İSTANBUL ULAŞIM ENDEKSİNDE YER ALAN ŞİRKETLERİN YILLIK FAALİYET RAPORLARINDA İNCELENMESİ 69

KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ METİNLER 82

GAZETE İŞLETMELERİNDEKİ EL DEĞİŞTİRMELERİN EKONOMİ HABERLERİNE ETKİSİ: HÜRRİYET ÖRNEĞİ 88

LİMANLARIMIZDA SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE YÖNETİMİ: YEŞİL LİMAN KAVRAMI 95

GEMİLERDE BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ KULLANMANIN YÖNETİCİ DÜZEYİNDEKİ GEMİ ADAMALARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 108

9. DÖNEM SİNOP MİLLETVEKİLLERİNİN TBMM'DEKİ FAALİYETLERİ (1950-1954) 115

XVI. YÜZYILIN AZ TANINAN BİR ŞAİRİ: EMÎR HASAN-ZÂDE SU'ÛDÎ (HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ VE MECMÛ'ALARDA KAYITLI ŞİİRLERİ) 127

TÜRK EDEBİYATINDA NİYET TUTMA OYUNLARI (OYUN AMAÇLI FÂL-NÂMELER) 146

TÜRKİYE'DE GELİR VERGİSİ GELİR DAĞILIMINI DÜZELTMEDE BİR ARAÇ MI? 169

ÇAĞATAYCA BİR TÛTÎNÂME TERCÜMESİ: LATÎFÎ'NİN MAZHARU'L-ACÂYİB'İ 181

TÜRKİYE'DE 24 HAZİRAN 2018 PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE KADIN TEMSİLİYETİ 191

TÜRKİYE'DE KADINLARIN YEREL YÖNETİMLERDE TEMSİLİYETİ 202

AZERBAYCAN TÜRKÇESİNİN TERMİNOLOJİ LEKSİKASINDA ARAPÇA VE FARSÇA KÖKENLİ KELİMELER 215

GARCH MELEZ YAKLAŞIMI ILE OYNAKLIK MODELLEMESİ 223

TÜRKİYE'DE ÖĞRETMEN YETİŞTİRMENİN GENEL KÜLTÜR MESELESİ 233

TÜRKİYE İÇİN KİRLİLİK CENNETİ HİPOTEZİNİN GEÇERLİLİĞİNİN SINANMASI 240

SAĞLIK HİZMETLERİ BİR LÜKS MÜ YOKSA GEREKLİLİK Mİ? TÜRKİYE'DEN KANITLAR 245

KÜLTÜR VARLIKLARI KORUMA KURULLARININ KARARLARININ HUKUKİ MAHİYETİ :DEĞERLENDİRMELER VE ÖNERİLER 250

LOGOCENTRIC STRUCTURES, PLATON AND DUAL WORSHIPPING PHENOMENON 281

GÜNCEL COĞRAFYA ÖĞRETMENLİĞİ LISANS PROGRAMININ DEĞERLENDIRILMESI 291

ELA GÖZLÜ PARS CELİLE ADLI ROMANDA SANAT VE EDEBİYAT ÇEVRELERİ 298

ÖZNEL YAKLAŞIM BELİRLEYENİ OLARAK KARAR DUYGUSU 307

NARSİST KİŞİLİĞİN TÜKENMİŞLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI 315

BATILILAŞMA, MODERNLEŞME VE MEDENİYET KRİZİ BAĞLAMINDA AHMET HAMDİ TANPINAR DÜŞÜNCESİ 323

KATILIMCI DEMOKRASİ BAĞLAMINDA KENT KONSEYLERİNİN ELEŞTİREL ANALİZİ 330

5. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABI ETKİNLİKLERİNİN REVİZE BLOOM TAKSONOMİSİ DOĞRULTUSUNDA İNCELENMESİ 339

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ BAĞLAMINDA HAYAT BOYU TÜRKÇE ÖĞRENCİ KİTAP SETİNİN AVRUPA DİL PORTFOLYOSUNA UYGUNLUĞUNUN İNCELENMESİ 346

GÖRME ENGELLİ KULLANICILAR İÇİN ÖRNEKLER ÜZERİNDEN E-KÜTÜPHANE ANALİZİ 364

COUMBARY EFENDİ'NİN AY ÇALIŞMALARI VE ''KAMERE DAİR BAZI MALUMAT'' ADLI ESERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 369

MİLLİYETÇİLİK KURAMLARI EKSENİNDE TÜRKİYE'DE Z KUŞAĞI SİVİL TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ: ANKARA'DA NİTEL BİR ARAŞTIRMA 376

BÖLGESEL KALKINMANIN GELİŞMESİNDE YEREL YÖNETİMLERİN KATKISI: KONYA OVASI PROJESİ (KOP) İLLERİ BELEDİYELERİNİN ETKİNLİKLERİNİN VERİ ZARFLAMA ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ 391

TÜRKİYE'NİN ODUN DIŞI ORMAN ÜRÜNLERİ DIŞ TİCARET POTANSİYELİ.. 398
ÇOCUKLARIN BİLGİSAYAR OYUN BAĞIMLILIĞI VE MUTLULUK DÜZEYİNİN İNCELENMESİ 405
TÜRK MİLLİ KİMLİĞİNİN, BİLİNCİNİN İNŞASI VE YENİDEN ÜRETİLMESİNDE KAMUSAL TEMSİL MEKÂNI OLARAK MÜZELER 411
BİLGİSAYAR OYUNLARINDAKİ MATEMATİK 422
ORİGAMİ VE MATEMATİK 427
AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ÖNEMİ VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ 431
ÖĞRENCİ MERKEZLİ DİNLEME/İZLEME ETKİNLİKLERİNİN İKİ DİLLİ ÖĞRENCİLERİN TÜRKÇE DİNLEME/İZLEME BECERİLERİNE ETKİSİ 441
ÖĞRENCİ MERKEZLİ KONUŞMA TEKNİKLERİNİN İKİ DİLLİ ÖĞRENCİLERİN TÜRKÇE KONUŞMA BECERİLERİNE ETKİSİ 446
KIZ HAMAMINDAN BEKÂRLIĞA VEDA PARTİSİNE DEĞİŞEN EVLİLİK ÂDETLERİNDE DEĞİŞMEYEN UNSURLAR 451
HEMŞİRELERİN YIKICI LİDERLİK ALGILARI 458
İŞ YAŞAM KALİTESİ: SAĞLIK PERSONELİ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA 466
VARLIK VERGİSİNİN YÜZYILIN SONUNA TAŞINAN TARTIŞMALARI (1999-2001) 473
MAX WEBER'İN MEŞRUİYET SINIFLANDIRMASI VE İKTİDAR KAVRAMI 491
DEVLET VE VAKIF ÜNİVERSİTELERİNİN WEB SAYFALARININ GÖRME ENGELLİLER AÇISINDAN ERİŞİLEBİLİRLİK ANALİZİ 498
KÜLTÜREL MİRAS EĞİTİMİNDE ARTIRILMIŞ GERÇEKLİĞİN ROLÜ VE MEVCUT MOBİL UYGULAMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ 503
TURKEY'S GULF WAR POLICY AFTER THE COLD WAR ERA 514
KREDİ TEMERRÜT TAKASLARI İLE YABANCI PORTFÖY YATIRIMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ 527
FİNANS SEKTÖRÜNDE FİNANSAL ORANLARIN ÖNEMİ VE İŞLEYİŞİ 535
AKREDİTASYON SÜRECİNDE ÖĞRETİM GÖREVLİLERİNİN HİZMET-İÇİ EĞİTİM İHTİYAÇ ANALİZİ 548
K-ORTALAMALAR KÜMELEME YÖNTEMİ İLE BRIC VE MINT ÜLKELERİNİN MAKRO-EKOMOMİK GÖSTERGELER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ 563
DİJİTAL PAZARLAMA MECRALARINDA KULLANICI ETKİLEŞİMİ 571
AN EMPIRICAL ANALYSIS ON STOCK INVESTORS IN ISTANBUL STOCK MARKET VIA BEHAVIORAL FINANCE 577

1979 İRAN İSLAM DEVRİMİ SONRASI İRAN'IN YUMUŞAK GÜÇ POLİTİKASINDA JEOPOLİTİK VE MEZHEPSEL BOYUTU 585

GENEL KİMYA DERSİNDE EĞİTSEL OYUNLARIN KULLANIMI VE ETKİLİLİĞİ 599

YENİ MEDYANIN YEREL MEDYADA YARATTIĞI DÖNÜŞÜMLER: KAYIPLAR VE KAZANIMLAR* 612

L'ARMENIA GAZETESİ IŞIĞINDA MİNAS ÇERAZ'IN İNGİLTERE'DEKİ FAALİYETLERİ 623

İLKOKUL DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN YAZAR ALGISI 634

YABANCILARA TÜRKÇE EĞİTİMİ DERS KİTAPLARINDAKİ SIFAT İŞLEVLİ YAN TÜMCELER ÜZERİNE BAZI GÖZLEMLER 643

AHMET MİDHAT EFENDİ'NİN *FELÂTUN BEY İLE RÂKIM EFENDİ* VE HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN *ŞIK* ROMANLARINDA TOPLANTI 653

BÜYÜK AZERBAYCAN ŞAİRİ İMADEDDİN NESİMÎ`NİN EDEBİ İRSİNİN ABD`DE ARAŞTIRILMASI ÜZERİNE 662

DIGITAL DEMENTIA: MULTIPLE PERSPECTIVES 671

İDARİ KOLLUĞUN TEMEL FAALİYET ALANI OLARAK KAMU DÜZENİ KAVRAMI 678

HALKA AÇIK ÖZEL SAĞLIK İŞLETMELERİNİN KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLARINA İLİŞKİN BİR İÇERİK ANALİZİ 691

TÜRKİYE'NİN KAMU DİPLOMASİSİNİN YENİ MEDYA PLATFORMLARINDA ÜRETTİĞİ KÜLTÜREL İMGELER: TÜRK HAVA YOLLARI'NIN INSTAGRAM İÇERİKLERİNİN GÖRSEL SÖYLEM ANALİZİ 705

BOŞ ZAMANI DEĞERLENDİRMEYE YÖNELİK ÖĞRETMEN VE ÖĞRENCİ ALGILARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA 716

TUNCELİ MASALLARININ DEĞERLER DÜNYASI 724

NURSEL DURUEL'İN *GEYİKLER, ANNEM VE ALMANYA* ÖYKÜSÜNDE LEİTMOTİV TEKNİĞİNİN KULLANIMI 736

"KITABI DEDE KORKUT'UN" INCELENMESI VE MUHARREM ERGIN 744

1970'LERDE DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI: LAİK DEVLET İLE İSLAMCI HÜKÜMET ORTAĞI ARASINDA 748

1980 ÖNCESİ DİYANET GAZETESİNİN İŞLEVİ: "TOPLUMU AYDINLATMA" 756

DICK, CAREY VE CAREY MODELİ: OKUL ÖNCESİ İNGİLİZCE DERSİNE İLİŞKİN UYGULAMA ÖRNEĞİ 764

BANKALARA YÖNELİK İŞ İLANLARININ İÇERİK ANALİZİ İLE İNCELENMESİ 778

ÖZEL HASTANELERİN KURUMSAL İMAJINI BELİRLEYEN FAKTÖRLERE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA 792

GÜNCEL SERGİLEME YÖNTEMLERİ BAĞLAMINDA RUS İZLENİMCİLİĞİ MÜZESİ VE "GÜNEŞTE BİR YER" SERGİSİ 800

KÖY ENSTITÜLERI GENEL BAKIŞ 807

OSMANLI TÜRKÇESİ (OSMANLICA) NE DEĞİLDİR? 814

MÜŞTERİ ETKİLEŞİMİ VE MARKA SADAKATİ İLİŞKİSİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA 820

TÜRKİYE'DEKİ DÜŞÜNCE KURULUŞLARININ ÖRGÜT KAPASİTELERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 828

CROWNED WORD OF 2018: A RESEARCH ON NOMOPHOBIA 842

CAHİT ARF I TANIYALIM 848

'GÜÇLÜ PROGRAM' GERÇEKTEN GÜÇLÜ MÜDÜR? BİLİM SOSYOLOJİSİ VE FELSEFESİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME 856

ÇOCUKLARIN KELİME HAZİNELERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ 864

KURULUŞ YERİ SEÇİMİNDE KARAR TEORİSİYLE YENİ BİR YAKLAŞIM: HAVACILIK SEKTÖRÜNDE BİR AHP UYGULAMASI 872

YÜKSEKÖĞRETİMDE ARAŞTIRMA PERFORMANSININ DEĞERLENDİRİLMESİ: BİR DEVLET ÜNİVERSİTESİ ÜZERİNE BİR VERİ ZARFLAMA ANALİZİ UYGULAMASI 881

ERMENİ HARFLİ KIPÇAK TÜRKÇESİ METİNLERİNDE TIP İLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI 889

SURİYELİ ÇOCUKLARIN ORTAOKULLARDAKİ UYUM SORUNLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ, MERSİN/MEZİTLİ ÖRNEĞİ 922

RADYO PROGRAMLARINDA 3İ (İLGİ-İSTEK-İHTİYAÇ)'NİN YABANCILARIN TÜRKÇE ÖĞRENİMİNE KATKISI 930

ULUSLARARASI İKTİSADİ AKTÖRLER OLARAK MÜLTECİLER: SURİYELİ MÜLTECİ GİRİŞİMCİLERİN DAVRANIŞI ÜZERİNE BİR ALAN ÇALIŞMASI 937

EMİNE IŞINSU'NUN DÖRT ROMANININ TASAVVUFİ AÇIDAN ANALİZİ 954

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNDE EDEBİ METİN ÖRNEKLERİNDEN TAŞELİ MASALLARI 960

ETKİLEŞİMLİ DİZİ İÇERİKLERİNİN DİZİ İZLEME MOTİVASYONLARI ÜZERİNDEKİ ROLÜ: DOĞAYA KARŞI MÜCADELE DİZİ ÖRNEĞİ 969

CONTEMPORARY ART AS THE REASON AND INSTRUMENT OF PROTEST 979

SOSYO-TEKNİK ETKİLEŞİM TASARİMİ: İNSAN-BİLGİSAYAR ETKİLEŞİMİNDE TOPLUMSAL BİLİNÇ 991

TÜRKİYE'DEKİ OTOMOTİV FİRMALARINA YÖNELİK ŞİKAYETLERİN METİN MADENCİLİĞİ YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ 1002

EĞİTİM SÜREÇLERİNDE KİŞİSEL ÖĞRENME ORTAMLARI OLARAK SOSYAL AĞLAR: INSTAGRAM ÖRNEĞİ..... 1013

12 EYLÜL ASKERİ DARBESİNİN THE TIMES GAZETESİNDEKİ YANSIMALARI 1031

BAĞIMSIZLIK DEVRİNDE AZERBAYCAN ŞİİRİNE BİR BAKIŞ..... 1039

İLKOKUL 4. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN OYUN TERCİHLERİNİN BELİRLENMESİ 1044

BATILILAŞMA DÖNEMİ OSMANLI EĞİTİM KURUMLARINDA RESİM DERSLERİ VE SANAYİ-İ NEFİSE MEKTEBİ ÖRNEĞİ..... 1053

LATİFE TEKİN'DE KADIN KİMLİĞİNİN YAZI YOLUYLA İNŞASI 1062

NAZLI ERAY'IN ÖYKÜLERİNDE MASAL ETKİSİ..... 1069

SURİYE-IRAK İLİŞKİLERİNİN ORTADOĞU'DAKİ GELİŞMELERE ETKİSİ 1076

FRANSIZCA SÖZLÜKLERE YENİ EKLENEN KELİMELERLE ÇEVİRİ UYGULAMALARI 1085

TÜRKÇE ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAZMA BECERİLERİ: DİLEKÇE ÖRNEKLEMİNDE..... 1104

İNGİLİZ THE TİMES GAZETESİNE GÖRE HALİFELİĞİN KALDIRILMASI (1924) 1111

ÇAĞDAŞ AZERBAYCAN ŞİİRİNİN RENGARENKLİYİ..... 1125

KIRGIZ TÜRKÇESİNDEKİ HÂL EKLERİNİN KAZAK TÜRKÇESİ GÜNEY BÖLGESİ AĞZI ARASINDA GÖRÜLEN BENZERLİKLER 1131

KENAN HULUSİ KORAY'IN MİRAS KEÇE ADLI ÖYKÜSÜNDE LEİTMOTİV UNSURLAR 1136

DİL TEMELİNDE GÖÇ SORUNU..... 1142

ANGLO-NORMAN İNGİLTERE'SİNDEKİ ANONİM ORTAÇAĞ ROMANSI OLAN GUİ DE WAREWIC' TE EL YAZMASI GELENEĞİ 1147

"THE PYLLERS ÞAT STONDE IN ÞE HALLE, ARE DENTYD WYTH GOLDE AND CLERE CRYSTALLE, ROME THE RYCHE CYTE": PERCEPTIONS OF ROME IN MIDDLE ENGLISH ROMANCES 1153

YENİ DÜNYA DÜZENİNDE YÜKSELEN GÜÇLER: BRICS VE MINT ÜLKELERİ 1159

YÜKSELEN GÜÇLERİN İNSANİ DİPLOMASİ ANLAYIŞLARI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ 1166

TÜRKMEN TÜRKÇESİNDEKİ FARSÇA ALINTI KELİMELER 1171

ADNAN MENDERES VE DEMOKRAT PARTİ'NİN TÜRK SİYASİ HAYATINDAKİ YERİ 1197
KAMU KURUMLARINDA İŞ-AİLE VE AİLE-İŞ ÇATIŞMASININ İŞTEN AYRILMA NİYETİNE ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA 1213
TANZİMAT DÖNEMİ'NDE LAİK BİR TEMELE OTURTULMAYA ÇALIŞILAN OSMANLILIK KİMLİĞİ 1222
TAŞLICALI YAHYÂ BEY'İN KASİDELERİNDE SAVAŞ TASVİRLERİ 1233
ENDÜSTRİ 4.0 VE FİRMALARIN KARŞILAŞACAĞI BELİRSİZLİKLER 1245
ENDÜSTRİ 4.0 VE İNSAN KAYNAKLARI BELİRSİZLİKLERİ 1252
KUTADGU BİLİG'DE "PİŞMANLIK" DUYGUSU 1259
GÖRSEL OKURYAZARLIK FARKINDALIK EĞİTİMİNİN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN YAZMA BECERİSİ ÜZERİNE ETKİSİ 1274
GÖRSEL OKURYAZARLIK FARKINDALIK EĞİTİMİNİN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN KONUŞMA BECERİSİ ÜZERİNE ETKİSİ 1279
SURİYELİ SIĞINMACILARIN ÇALIŞMA HAYATI VE İSTİHDAM SORUNU: GAZİANTEP ÖRNEĞİ 1284
TEKNOLOJİ KULLANIMIN SONUÇLARI İLE DEMOKRASİNİN HAYATTA KALMASI ARASINDAKİ İLİŞKİ 1299
HAVALİMANLARINDA BÜYÜME İHTİYACI VE BÜYÜK ÖLÇEKLİ HAVALİMANI TAŞINMALARI 1315
TOPLUM CİNSİYET ADALETİ ÖLÇEĞİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI 1319
LÜBNAN'IN EKONOMİ-POLİTİK DİNAMİKLERİ EKSENİNDE 2019 EKİM PROTESTOLARI 1323
MEDYA OKURYAZARLIĞI ÖĞRETİM PROGRAMI DEĞERLER EĞİTİMİ İLKELERİNİN SOSYAL BİLGİLER 7. SINIF DERS KİTABINDA İNCELENMESİ 1339
TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ ÖYKÜ KİŞİLERİNİN İNCELENMESİ 1349
ESKİ TÜRKÇEDEN TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINA ANLAM DEĞİŞMELERİ 1363
YETİŞKİNLERİN BOŞ ZAMAN AKTİVİTELERİYLE BİRLİKTE MUTLULUĞU ARTTIRMAYA YÖNELİK GELİŞTİRDİKLERİ STRATEJİLERİN YAŞAM DOYUMUNA ETKİSİNİN İNCELENMESİ 1376
ANADOLU SAHASI HAYVAN MASALLARINDA YARDIMCI KAHRAMAN: KUŞLAR 1386
SUAT SALİH ASRAL'IN YAZARLIĞININ VE ŞAİRLİĞİNİN ÖTESİNDE HALKİYATÇI KİMLİĞİ 1392
AMBALAJ TASARIMINDA ETKİLEŞİMİN ROLÜ 1401

KIBRIS TÜRK BASININDA NACAK GAZETESİNİN ROLÜ 1409

KIBRIS TÜRK MÜCADELE TARİHİNDE GAZETECİ-YAZAR İSMET KOTAK VE CANBULAT RADYOSU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 1430

THE GCC INITIATIVE FOR YEMEN REVOLUTION: A SAVE GUARD OR A DELIBERATE PLOT? 1446

BAZI MESLEKİ ÖZELLİKLERİN TÜKENMİŞLİK ÜZERİNE ETKİSİ 1457

ÇALIŞAN PERFORMANSI İLE TÜKENMİŞLİK DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİ . 1468

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE YÖNELİK TUTUMLARI 1478

YETİŞKİNLERDE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE MUTLULUĞU ARTIRMA STRATEJİLERİ: KİM HANGİ STRATEJİYİ KULLANIR? 1484

GENÇ YETİŞKİNLERDE KAYGI VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ 1491

AZƏRBAYCANQƏHRƏMANLIQ DASTANLARINDA SOMATİK LEKSİKANIN SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ 1497

İLKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN YAŞAM ORTAMLARINA GÖRE ÇEVRESEL TUTUMLARI 1505

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN AKADEMİK BENLİK VE MATEMATİK ÖĞRENME İLE İLGİLİ METAFORLARI 1512

BOZKIR İLİNDEN İSLAMİ DÖNEME GEÇİŞTE TÜRK DEVLET GELENEĞİ 1516

TÜRKİYE'DE DİJİTAL DETOKS İHTİYACI ALGISI VE TURİZMİN BİR DİJİTAL DETOKS ARACI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ 1521

ÖRGÜTSEL BAĞLILIK 1538

HUSSERL FENOMENOLOJİSİ VE NATÜRALİZM ELEŞTİRİSİ 1547

TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ VE BİR OTOMOTİV ENDÜSTRİSİNDE KAİZEN UYGULAMASI 1557

MEKÂN TASARIMI İÇİN BEDEN KUMAŞINDAN DÜNYA ALGISI 1569

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİMDE SOSYAL MEDYANIN KULLANILMASINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ 1576

SAVAŞIN AKTÖR DÜZEYİNDEKİ DEĞİŞİMİ: ORTADOĞU'DA DEVLET HARİCİ SAVAŞ 1581

AKILLI TELEFON UYGULAMALARI ÜZERINDEN GERÇEKLEŞTIRILEN MESLEKI AMAÇLI PROJE SÜREÇLERININ DEĞERLENDIRILMESI 1595

ÜNIVERSITE ÖĞRENCILERININ ÖĞRENIM GÖRDÜKLERI PROGRAMA YÖNELIK MEMNUNIYET ALGILARININ İNCELENMESI 1602

TÜRKÇE EĞİTİMİNDE DİL BİLİMİ TERİMLERİNİN İŞLEVİ 1610

GIDA GÜVENLİĞİ EĞİTİMİNİN, ÖĞRENCİLERİN GIDA GÜVENLİĞİNE İLİŞKİN TUTUM VE DAVRANIŞINA ETKİSİ 1618

HALKA AÇIK ANONİM ŞİRKETLERDE YÖNETİM KURULU ÜYELERİNİN MALİ HAKLARI 1632

VIOLENCE IN ANIMATION FILMS AND ITS EFFECTS ON CHILDREN 1644

DOĞALCI BİLİNÇ YAKLAŞIMLARINA KARŞI NAGEL'IN ARGÜMANINA SEARLE'ÜN CEVABI 1650

DİJİTALLEŞEN SİNEMA SALONLARININ DİJİTALLEŞEN PAZARLAMA İLETİŞİMLERİ VE TRANSMEDYA ANLATIM SİNERJİLERİ: CİNEMAXİMUM FACEBOOK HESABININ ANALİZİ 1656

MODERN TÜRK EQUİPE'SİNİN BİLGİNİN İKİZ MİMARİSİ ve DEĞİŞİMİ SÜRECİ OLARAK OKUNMASI, İLK MODERN BİLGİ TERİMLEŞMESİ MİMARİSİ OLARAK İMGE MERKEZLİ AKADEMİ 1665

EVOLUTION OF CHANGING: IMGE AS THE ASCENDING EXISTENCE VALUE, EVOLVING OF EARTH AGENDA TO APOCALYPSE, EVOLUTION OF TİME OF THREE TO A TRUE ONE CENTER 1675

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ SAĞLIKLI TOPLUM ÇABASINDA SİFİLİZİN ETKİSİ* 1682

ELİF İLE BÂ HİKAYESİ 1691

TÜRK ŞİİRİNDE HOCALI SOYKIRIMI VE ERMENİ VANDALİZMİNİN EKSİ ... 1696

TURİZM ÖĞRENCİLERİNİN STAJ DOSYALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ ... 1704

TÜRKİYE'DE ORTAOKUL 5., 6 VE 7. SINIF SOSYAL BİLGİLER PROGRAMLARINDA BİLİM TARİHİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRME 1714

ERKEN YAŞTA YAPILAN EVLİLİKLER VE AİLE KURUMUNA ETKİSİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI: BİTLİS İL MERKEZİ ÖRNEĞİ 1722

6. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDA YER ALAN ÖYKÜLERİN ÇOCUK EDEBİYATI ESTETİK ÖLÇÜTLERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ 1737

KÜRESEL DÜZEYDE SİYASETİN FİNANSMANINDA YAŞANAN SORUNLAR 1762

TASARIM- ERİŞİLEBİLİRLİK KAVRAMI ARASINDAKİ ÇOK BOYUTLU İLİŞKİNİN MEKAN TASARIMI ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ 1771

AYŞE SIDIKA HANIM VE MODERN EĞITIM BILIMIN İNTIKALINE DAIR BAZI SORUNLAR 1776

KÜLTÜREL MİRAS KAPSAMINDAKİ YAPILARIN ÇAĞDAŞ MÜZE İŞLEVİNE ADAPTASYONLARINA YÖNELİK LOUVRE MÜZESİ ÖĞRETİLERİ 1789

HEDONİZMİN ALIŞVERİŞ VE YATIRIMA YANSIMASI VE ZAMANLAMA 1801

DAVRANIŞSAL FİNANSTA İKEA ETKİSİ VE SAHİPLENME ÖNYARGISI: ALIRKEN VE SATARKEN BİÇİLEN DEĞERLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 1811

THE PROBLEM OF DISPLACEMENT IN YEMEN 1817

TÜRKİYE TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ VE FAİZSİZ KREDİ SİSTEMİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ 1827

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN PİYESLERİNDE ANLATICI 1841

ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE ÇOKDİLLİLİK BAĞLAMINDA KAYBOLMAYA YÜZ TUTMUŞ BİR DİL: HERTEVİNCE (HÉRTEVİN DİLİ) 1847

GERÇEKLİKTEN KURGUYA, KURGUDAN PİYASAYA: ÇAĞDAŞ FOTOĞRAFÇILARIN GÖRSEL İLETİŞİM TASARIMI ALANINDAKİ ÜRETİMLERİ 1859

SANAL DÜNYADA MİLLİ KAHRAMANLARA DUYULAN İHTİYAÇ 1873

İLKOKUL MATEMATİK ÖĞRETİMİNDE "EN YAKIN ONLUĞA YUVARLAMA" KONUSUNUN OYUN YÖNTEMİYLE ÖĞRETİMİNİN ÖĞRENCİ BAŞARISINA ETKİSİ* 1878

ÖĞRENCİLERİN TURİZM FUARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 1889

50 SENELİK SÜREÇTE KEMALETTİN TUĞCU'NUN SÖZ VARLIĞI'NIN DEĞİŞİMİ 1897

MANASTIRLI DÂNİŞ AHMED EFENDİ'NİN MAKÂMÂT-I HARÎRÎ TERCÜME VE ŞERHİ 1902

BAKIŞIN BÜYÜLÜ GÜCÜ: TÜRK DESTANLARINDA NAZARA YÖNELİK HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI 1912

POSTMODERNİST KÜLTÜRÜN AFİŞ TASARIMINA YANSIMASI VE NEVILLE BRODY AFİŞLERİ 1918

KÜRESELLEŞME Mİ, KÜRESELLEŞTİRME Mİ? 1927

ULUSLARARASI KRİZLERDE MÜLTECİLERİN DIŞ POLİTİKA ARACI OLARAK KULLANILMASI 1940

REKLAM TASARIMINDA YEREL VE EVRENSEL DİL FARKI 1954

BAĞDATLI RÛHÎ'NİN TARİH MANZUMELERİNDE "BAĞDAT" 1962

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİM BİLİŞİM AĞI (EBA) İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ 1975

FATMA ALİYE HANIM'IN "UDİ" ROMANINA MÜZİKAL BAĞLAMDA BİR BAKIŞ 1986

SOSYAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE YAPILI ÇEVRENİN MEKANSAL KALİTESİ ARAKESİTİNDE MEKANSAL YÖNELİM 1995

PINAR KÜR'ÜN "HERKES BANA DÜŞMAN" ADLI ÖYKÜSÜNÜN WODAK'IN SÖYLEM TARİHSEL YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDE ÇÖZÜMLENMESİ 2006

YÖNETİM DÜŞÜNCESİNİN TRANSFERİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE BATI ETKİSİ: TODAİE, YODÇE VE ODTÜ'NÜN KURULUŞU 2016

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARININ HARİTA KULLANIM YETERLİLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ 2022

GAYRETTEPE METRO DURAĞININ BİLGİLENDİRME TASARIMI (İNFOGRAFİK TASARIM) AÇISINDAN İNCELENMESİ..... 2033

PLASTİK SANATLARDA SERGİLEME GRAFİĞİ VE PERA MÜZESİ ÖRNEĞİ... 2044

SURİYELİ MÜLTECİLER BAĞLAMINDA ÇOKDİLLİ VE ÇOKKÜLTÜRLÜ EĞİTİM 2050

ISO KALITE BELGELERİNİN FİRMALARA SEKTÖREL BAZDA ETKİSİ..... 2055

BİR ŞİİR MECMUASI VASITASIYLA ŞİİRLERİNDEN VE ŞAİRLİĞİNDEN HABERDAR OLDUĞUMUZ ŞEYH NÛŞÎ EFENDİ 2074

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN ÖRTÜK PROGRAMA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ 2115

BAKMA VE GÖRME BAĞLAMINDA FOTOĞRAFİK GÖRÜNTÜNÜN YORUMLANMASI INTERPRETATION OF PHOTOGRAPHIC IMAGE IN THE CONTEXT OF LOOKING AND VISUAL 2125

NÛREDDÎN MAHMÛD'UN KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ'NİN KAYNAKLAR IŞIĞINDA TETKİK VE TAHLİLİ..... 2134

0-6 YAŞ ÇOCUĞU OLAN ANNE BABALARIN EBEVEYNLİK SÜREÇLERİNDE SOSYAL MEDYAYI KULLANMA ALIŞKANLIKLARI 2140

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARININ DİL KULLANIM HASSASİYETİ NOKTASINDA ARAŞTIRILMASI 2147

16. YÜZYIL SÛRİYYE KASİDELERİNDEN 1582 ŞENLİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ 2155

A FIRM-LEVEL DECOMPOSITION ANALYSIS OF ENERGY CONSUMPTION IN TURKISH MANUFACTURING SECTOR..... 2163

KARMA-MELEZ ÇİZİME DAYALI TEMSİL BİÇİMLERİNİN MEKÂN TASARIMI İÇİN DEĞERLENDİRİLMESİ..... 2172

TÜRKÇE DERS KİTAPLARININ DEYİM VARLIĞI VE OKULLAR İÇİN HAZIRLANAN DEYİM SÖZLÜKLERİNİN İŞLEVSELLİKLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA..... 2181

ANTİK YUNAN EĞİTİMİNDEKİ CİNSİYET KARŞITLIĞI VE TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI..... 2194

MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ'NDE BEKÂ SORUNSALI: DEVLET-MİLLET VE "HASIM"LARI..... 2199

GENÇLERDE POPÜLARİTE ALGISI ÖLÇEĞİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI 2211

KOJİN KARATANİ'DE MÜBADELE BİÇİMLERİ VE DÜNYA TARİHİNİN YAPISI 2215

ENGELLİ ÇOCUĞUN AİLESİ OLMAK 2223

HAREKÂT-I MİLLİYE'NİN TERAKKİ-İ MİLLET BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ 2229

TÜRKİYE'DE VERGİ AFLARININ NEDENLERİ VE ETKİLERİ 2236

DOĞU'DAN BATI'YA, BATI'DAN DOĞU'YA BAKMAK: GUSTAVE FLAUBERT VE AHMET MİDHAT EFENDİ'NİN SEYAHATNAMELERİNDE "İSTANBUL" VE "PARİS" ÜZERİNDEN MEDENİYET ALGISI 2244

TÜRK EBEVEYNLER ile YABANCI UYRUKLU EBEVEYNLERİN ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİNDEN BEKLENTİLERİNİN İNCELENMESİ 2253

YAVUZ AKPINAR TÜRKİYƏ-AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATLARI ARASINDA ƏDƏBİ-MƏDƏNİ KÖRPÜDÜR 2265

AZERBAYCAN FOLKLOR DİLİNDE HİTAP 2269

KURUMSAL YÖNETİM UYGULAMALARININ İŞLETMELERİN FİNANSAL PERFORMANSI ÜZERİNE ETKİSİ 2279

ÇEVRECİ BAKIŞ AÇISIYLA ÖRGÜT KÜLTÜRÜ, İNOVASYON VE PERFORMANS İLİŞKİSİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI 2287

İLKOKUL BAĞLAMINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR EĞİTİM VE SÜRDÜRÜLEBİLİR LİDERLİK: ÖĞRETMEN VE YÖNETİCİLERİN ALGILARI 2297

ENGLISH PREPARATORY STUDENTS' SPEAKING ANXIETY AND SPEAKING SELF-EFFICACY 2317

AZƏRBAYCAN VƏ TÜRK DİLLƏRİNDƏ ŞƏRT ŞƏKLİ 2327

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE FRANKOFON ÖĞRENCİLERİN DURUM EKLERİNİ ÖĞRENME SÜRECİNDE YAŞADIKLARI SORUNLAR 2332

OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ AKADEMİSYEN ALGISI 2352

KURUMSAL YAPISI VE İŞLEYİŞİ BAKIMINDAN "İNSAN GÜVENLİĞİ AĞI" .. 2365

EKOLOJİK AYAK İZİ KAPSAMINDA ÇEVRESEL KUZNETS EĞRİSİ HİPOTEZİNİN GEÇERLİLİĞİ: SEÇİLMİŞ TÜRKİ CUMHURİYETLER ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME 2372

TEKNOLOJİ ÇAĞI KARAKTERİ OLARAK YOUTUBERLAR'IN ÇOCUKLARIN GÜNLÜK YAŞAMINDAKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ: EBEVEYN GÖRÜŞLERİ 2383

PRESERVICE SCIENCE TEACHERS' ATTITUDES TOWARD CHEMISTRY LABORATORY & PERCEIVED DIFFICULTY OF EXPERIMENTS 2394

İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE DİJİTALLEŞME ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR ÇALIŞMA 2402

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNDE SOSYAL MEDYA KULLANIMI: SORUNLAR VE ÖNERİLER 2407

POLİTİKAYI HANNAH ARENDT'LE BİRLİKTE YENİDEN DÜŞÜNMEK 2421

YERİN RUHU KAVRAMINI MEKÂNSALLAŞTIRMAK: GALATA VE EYÜP SULTAN 2430

GÜNÜMÜZ CAMİLERİNDE KADINLAR MAHFİLİ: KAHRAMANLAR CAMİ VE AYŞE ILICAK CAMİ* 2443

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ÜSKÜDAR'DA İKİ CAMİ: MİHRİMAH SULTAN CAMİ VE MARMARA İLAHİYAT CAMİ 2456

BRİTANYA İMPARATORLUĞU'NUN SAVAŞI KARŞISINDA BİR İRLANDALI: ROGER CASEMENT VE AVRUPA'YA KARŞI İŞLENMİŞ SUÇ 2471

THE MODERATING ROLE OF ORGANIZATIONAL CULTURE ON THE RELATIONSHIP BETWEEN LEADERSHIP BEHAVIOUR AND ORGANIZATIONAL COMMITMENT 2482

TANZİMAT ŞİİRİNDE KÖTÜLÜK PROBLEMİ VE TEODİSE ARAYIŞLARI 2493

BORSA İSTANBUL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİ DUYURULARININ FİRMA DEĞERİNE ETKİSİ 2510

ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN PROAKTİF DAVRANIŞLARI 2520

KÜLTÜR POLİTİKALARI BAĞLAMINDA İBB ŞEHİR TİYATROLARI'NA BAKIŞ 2532

YENİ KAMU DİPLOMASİSİ VE DEVLET DIŞI AKTÖRLER 2541

TOPLAM ÜRETKEN BAKIMDA (TPM) OTONOM BAKIM ETKİNLİĞİ ÜZERİNE ÖRNEK BİR ÇALIŞMA 2555

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ DERS KİTAPLARINDA KELİME ÖĞRETİMİ: YEDİ İKLİM TÜRKÇE A1 ÖRNEĞİ 2562

MEDENİ YARGIDA HUKUKA AYKIRI ŞEKİLDE ELDE EDİLMİŞ DELİLLER 2574

FYODOR MİHAYLEVİÇ DOSTOYEVSKİ'NİN 'ÖTEKİ' ADLI ROMANINDA YABANCILAŞMA OLGUSU VE ÖTEKİ'NİN YARATIMI 2582

OKUL İMAJININ OLUŞUMUNDA LİSE MÜDÜRLERİNİN ROLÜNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN VE YÖNETİCİ GÖRÜŞLERİ 2588

CİNSİYETE GÖRE GELİŞME ENDEKSİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLEN DÜNYA ÜLKELERİNİN KÜMELEME YÖNTEMİ İLE TEKRAR DEĞERLENDİRİLMESİ 2598

ÖZEL YETENEKLILERIN EĞITIMINDE, GAGNE, BRIGGS, WAGER ÖĞRETIM TASARIMI MODELINE UYGUN OLARAK HAZIRLANMIŞ DERSIN ETKILILIĞININ DEĞERLENDIRİLMESI 2602

TOMATİS YÖNTEMİ VE UYGULAMALARI 2615

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ALANI PEDAGOJİK FORMASYON EĞİTİMİNİN DURUMU VE GÜNCEL SORUNLARI 2624

TÜRKİSTANLI BİR HACI'NIN GÖZÜNDEN 19. YÜZYILIN SONLARINDA İSTANBUL 2630

TÜRKİYE'DE EKONOMİ HABERCİLİĞİNDE TARAFLI VE ÇARPITMA HABERCİLİĞİ ÖNLEMEDE FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN ROLÜ 2634

YEŞİLGİRESUN GAZETESİ ÜZERİNDEN DÖNEMSEL BİR OKUMA; GİRESUN'DA KENT VE MİMARİ (1945-1955) 2646

BİRİKİM SÜREÇLERİNDE DÖNÜŞÜM VE KONUT POLİTİKALARINA ETKİSİ: ÇİN HALK CUMHURİYETİ ÖRNEĞİ 2657

GELİŞMİŞLİK VE TEMSİLDE EŞİTLİK ARASINDAKİ İLİŞKİYİ ANLAMAK: TÜRKİYE ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME 2666

TEMSİLDE CİNSİYET FARKI: GÜNDEM BELİRLEME VE SEÇİM STRATEJİLERİ AÇISINDAN FARKLI BİR YAKLAŞIM 2672

NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN "KALDIRIMLAR" ŞİİRİNDE DOĞUM TRAVMASI VE OEDİPUS KOMPLEKSİ 2677

YEDİ İKLİM TÜRKÇE ÖĞRETİM SETİ B1 DERS KİTABI İLE NEW LANGUAGE LEADER İNGİLİZCE ÖĞRETİM SETİ INTERMEDIATE DERS KİTABININ DİL BİLGİSİ İÇERİĞİ YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI* 2682

KİŞİLİK ÖZELLİĞİ VE DUYGULARIN RİSK ALMA DAVRANIŞINA ETKİSİ 2690

EVALUATING THE DIGITAL MARKETING METRICS: THE RELATIONSHIP OF AVERAGE SESSION DURATION TO SALES PERFORMANCE 2702

DOĞU VE BATI'NIN KÖKEN MİTLERİ IŞIĞINDA AYNA VE NARKİSSOS OLGULARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 2708

UKRAYNA'DA TÜRKÇE EĞİTİMİ

Prof. Dr. Fatma Açık
Gazi Üniversitesi, fatmaacik1@gazi.edu.tr
Doç. Dr. Nazife Burcu Takıl
Gazi Üniversitesi, nberden@gazi.edu.tr

Özet

Ukrayna'da zaman zaman kesintiye uğrasa da uzun yıllardır Türkçe öğretilmektedir. Rusya sınırları içerisinde yaşayan Türk nüfusunun yadsınamaz çoğunluğu ve Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonraki dönemde ekonomik, ticari ve siyasi alanda Türkiye –Ukrayna işbirliği her geçen yıl artmaktadır. Dolayısıyla Türkçe bu coğrafyada önem kazanmaya başlamıştır. 2019 verilerine göre 43,8 milyon nüfusa sahip Ukrayna'da üniversiteler ve dil merkezleri bünyesinde Türkçe öğretimi yapılmaktadır. Ancak Türkiye - Rusya / Rusya- Ukrayna ilişkileri bu üç ülkenin siyasi gelişmelerine paralel olarak Türkçenin öğretimi gerçekleştirilmektedir. Khalymonenko, H. (2010), Tekten, T.(2011), Andriienko, D.(2013), Sofiienko (2019) Ukrayna'da Türkçe öğretimini çeşitli yönleriyle ele almıştır. Bu çalışmada ise Türkçe ile ilgili düzenlemeleri tespit etmek amacıyla; "Ukrayna'da Türkçeye duyulan ilgi ne düzeydedir?, Hangi bölümde okuyan ve hangi sosyo kültürel yapıya sahip bireyler yabancı dil olarak Türkçeyi tercih etmektedir?, Türkçenin seçiminde rol oynayan faktörler nelerdir?, Türkçe öğrenenlerin öğrenme süreçleri boyunca Türk dili ve kültürüne olan tutumlarında bir değişiklik olmuş mudur?, Ukrayna vatandaşları Türkçe eğitiminden ne derece fayda sağlamaktadırlar? gibi sorulara cevaplar aranmıştır. Araştırmanın yöntemini nitel veri analizlerinden fenomenoloji (olgu bilim deseni) oluşturmaktadır.

Bu kapsamda Ukrayna'da yabancı dil olarak Türkçe öğrenen 24 gönüllü katılımcıya, 27 adet sorudan oluşan (çoktan seçmeli, açık uçlu ve kapalı uçlu) yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmış ve sonuçlar değerlendirilerek tablolaştırılmıştır. Bu sonuçlardan hareketle konuyla Türkiye-Ukrayna siyasi ve sosyal ilişkilerinin Türkçe öğrenenlerin Türklere olumlu tutum oluşturmaları göz önüne alınarak Türkçe derslerinin arttırılması ile daha verimli olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sebeple Türkoloji bölümlerine ve Türkçe öğreten / öğrenenlere gerekli destek ve önemin verilmesi son derece önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Dil Olarak Türkçe, Ukrayna

TURKISH LANGUAGE TEACHING UN IKRAINE

Abstract

In Ukraine, the Turkish language has a long history. Especially living in Soviet territory between the Ottoman-Soviet relations Given the undeniable majority of the Turkish population is increasing every year and Turkey -Ukraine economic, commercial and political relations have made it necessary for their development in this region of the Turkish language. In 2017, the universities of Kiev, Odessa and Kharkiv ceased teaching Turkish, although Turkish education was conducted at universities and language centers. This situation limited the opportunities of those who want to learn Turkish as a foreign language in that geography. reveals the place of Turkish in Ukraine and the importance of 2017 in Turkey, Russia / Russia-in the light of political developments between Ukraine in this study in order to identify regulations related to the Turkish language "is minimal interest in Turkish in Ukraine?" "read the Which department and Which socio-cultural structure does Turkish prefer as a foreign language?" What are the factors that play a role in the selection of Turkish? "Answers to the basic questions such as" To what extent do Ukrainian citizens benefit from Turkish education? were sought. The methodology of the research consists of phenomenology (case science pattern) which is one of the qualitative data analyzes. In this context, a semi-structured interview form consisting of 27 questions (multiple choice, open-ended and closed-ended) was applied to 24 volunteer participants learning Turkish as a foreign language in Ukraine and the results were evaluated and tabulated. project paced the relevant stemming from these results, Turkey and Ukraine, political and social relations (considering creating a positive attitude to Turkey learners Turkish) on issues such as granting the

necessary support and importance for the improvement of movement Turcology movement will be more efficient in increasing the Turkish course suggestions were made.

Keywords:

1.Giriş

Ukrayna'da Türk dilinin uzun bir tarihi geçmişi bulunmaktadır. Özellikle Türk- Rus ilişkileri göz önüne alındığında Sovyet topraklarında yaşayan Türk nüfusunun yadsınamaz çoğunluğu ve Türkiye – Ukrayna arasında her geçen yıl artan ekonomik, ticari, siyasi ilişkiler Türk dilinin bu coğrafyadaki gelişimini zaruri kılmıştır. Üniversiteler ve dil merkezleri bünyesinde Türkçe öğretimi yapılmaktadır. Bilhassa Harkov Üniversitesi Türkoloji Bölümü, Kiev Dil Bilimi Üniversitesi Doğu Dilleri Bölümü, Taras Şevçenko Kiev Milli Üniversitesi Türkoloji Bölümü, Odesa Meçnikov Üniversitesi Türk Dili ve Kültürü Merkezi, Kiev Yunus Emre Enstitüsünde Türkçe öğretimi yapılmaktadır. Ancak 2017 yılında Kiev, Odessa ve Kharkiv Üniversiteleri Türkçe eğitim vermeyi bırakmıştır. Bu bilgilerden hareketle Ukrayna'da Türkçenin yerini ve önemini ortaya koymak gerek Ukraynalıların gerekse Türk soyluların Türk diline olan taleplerinin ne ölçüde karşılandığını tespit etmek amacıyla söz konusu çalışma yapılmıştır.

2. Araştırmanın Yöntemi

2.1.Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada yurt dışında yaşayan ve Türkçe dersi alan yabancı uyruklu öğrencilerin Türkçeye olan bakış açılarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda genel tarama araştırma deseninde çalışma yürütülmüştür. Genel tarama araştırması, bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum vb. özelliklerinin belirlendiği araştırmalardır (Büyüköztürk, 2019).

2.2.Araştırma Grubu

Bu araştırma kapsamında yurt dışında yaşayan ve Türkçe dersi alan yabancı uyruklu öğrencilerle görüşülmüştür. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemine dayalı olarak Ukrayna'da en az bir dönem Türkçe dersi alan öğrenciler arasında gönüllülük esasına dayalı olarak 24 kişi ile çalışma gerçekleştirilmiştir.

2.3.Verilerin Toplanması

Bu araştırmanın verilerinin toplanması amacıyla iki bölümden oluşan bir anket geliştirilmiştir. Anketin birinci bölümünde kişilerin demografik özelliklerini içeren bilgiler sorgulanmıştır. İkinci bölümde öğrencilerin Türkçeye bakış açılarını belirlemek amacıyla 21 maddeden oluşan açık ve kapalı uçlu maddelere yer verilmiştir. Anketin geliştirme sürecinde öncelikle alan yazın taraması yapılmış, ardından problem durumu ortaya konmuştur. Bu bağlamda hazırlanan sorular alan uzmanı 3 kişiden görüş alınarak sorulara son hali verilmiştir.

2.4.Verilerin Analizi

Verilerin analizi sürecinde öncelikle cevaplar SPSS 23.0 programına aktarılmıştır. Ardından eksik ve/veya hatalı veri girişi olup olmadığı incelenmiştir. Ankette yer alan kapalı uçlu soruların analizinde frekans ve yüzde değerleri hesaplanmıştır. Açık uçlu soruların değerlendirilmesinde içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi; yazılı, sözlü bir metni veya sembolü analiz edip rakamlara dönüştürerek, bu rakamların üzerinden yoruma gitmek, diğer bir deyişle rakamları tekrar söze dönüştürmek olarak da tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

3. Araştırmanın Bulgu ve Yorumlar

Bu araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerine göre dağılımları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya katılan kişilerin demografik özelliklerine göre dağılımları

Değişken	Kategoriler	f	%
Cinsiyet	Kadın	20	83,3
	Erkek	4	16,7
Uyruk	Ukrayna	23	95,8
	Moldovya	1	4,2
Yaş	18 yaş altı	1	4,2
	19-24 yaş	20	83,3
	25 yaş ve üstü	3	12,5
Okuduğu bölüm	Doğu dilleri	4	16,7
	Filoloji	7	29,2
	Uluslararası ilişkiler	13	54,2
Ailenin aylık geliri	100-500 dolar	4	16,7
	501-1000 dolar	19	79,2
	1000 dolar üstü	1	4,2
Türkçe dışında yabancı dil bilme durumu	Rusça, İngilizce	18	75,0
	Sadece Türkçe	6	25,0

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin %83,3'ünün (n=20) kadın, %16,7'sinin (n=4) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların %95,8'i (n=23) Ukraynalı, %4,2'si (n=1) Moldova uyrukludur.

Katılımcıların %4,2'si (n=1) 18 yaş ve altı, %83,3'ü (n=20) 19-24 yaşında, %12,5'i (n=3) 25 yaş ve üzerindedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %16,7'si (n=4) Doğu dilleri, %29,2'si (n=7) filoloji, %54,2'si (n=13) uluslararası ilişkiler bölümünde öğrenim görmektedir.

Katılımcıların ailelerinin gelir durumuna bakıldığında %16,7'sinin (n=4) 100-500 dolar, %79,2'sinin (n=19) 501-1000 dolar, %4,2'sinin (n=1) 1000 dolar ve üstünde gelirinin olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan kişilerin %75,0'inin (n=18) yabancı dil olarak Rusça, İngilizce ve Türkçeyi bildiğini belirttiği, %25,0'inin (n=6) ise Türkçe dışında yabancı dil bilmediğini ifade ettikleri tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin yabancı dil olarak aynı zamanda Almanca, Romence, Ukraynaca, Yunanca, İspanyolca ve Bulgarca bildiklerini görülmektedir.

Bu bulgulardan yola çıkarak Ukrayna'da üniversite düzeyinde Türkçenin daha çok tercih edildiğini söyleyebiliriz. Ayrıca yabancı dil olarak sadece Türkçe biliyorum diyen katılımcı oranı (%25) Ukrayna'da Türkçe önemli bir dil olarak görüldüğünü düşündürmektedir.

Türkçeye ilişkin genel görüşler

Araştırma kapsamında öğrencilerin Türkçeye genel olarak bakış açılarını belirlemek amacıyla "Türkçe Ukrayna'da prestijli bir dil midir?, Türkçe dünyada prestijli bir dil midir?, Gelecekte Türkçenin öneminin artacağına inanıyor musunuz?" soruları yöneltilmiştir. Öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda hesaplanan frekans ve yüzde değerleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo2. Katılımcıların genel olarak Türkçeye bakışları

Sorular	Cevaplar	f	%
Türkçe Ukrayna'da prestijli bir dil midir?	Evet	15	62,5
	Kısmen	4	16,7
	Hayır	3	12,5
	Bilmiyorum	2	8,3
Türkçe dünyada prestijli bir dil midir?	Evet	14	58,3
	Kısmen	2	8,3
	Hayır	6	25,0
	Bilmiyorum	2	8,3
Gelecekte Türkçenin öneminin artacağına inanıyor musunuz?	Evet	20	83,3
	Kısmen	0	0,0
	Hayır	2	8,3
	Bilmiyorum	2	8,3
Ana dili Türkçe olan bir ülkede yaşamak ister miydiniz?	Evet	13	54,2
	Kısmen	3	12,5
	Hayır	8	33,3
	Bilmiyorum	0	0,0

Tablo 2'de yer alan bilgiler incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin %62,5'i (n=15) Türkçeyi, Ukrayna'da prestijli bir dil olarak değerlendirmektedir. Katılımcıların %16,7'si (n=4) kısmen cevabını vermiş, %12,5'i (n=3) ise Türkçeyi Ukrayna'da prestijli bir dil olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin %8,3'ü (n=2) ise bilmiyorum demiştir.

"Türkçe dünyada prestijli bir dil midir?" sorusuna ise öğrencilerin %58,3'ü (n=14) evet, %8,3'ü (n=2) kısmen, %25,0'i (n=6) hayır, %8,3'ü (n=2) ise bilmiyorum cevabını vermiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin "Gelecekte Türkçenin öneminin artacağına inanıyor musunuz?" sorusuna %83,3'ü (n=20) evet, %8,3'ü (n=2) kısmen, %8,3'ü (n=2) ise bilmiyorum cevabını vermiştir.

"Ana dili Türkçe olan bir ülkede yaşamak ister miydiniz?" sorusuna ise öğrencilerin %54,2'sinin (n=13) evet, %33,3'ünün (n=8) hayır, %12,5'inin (n=3) kısmen cevabını vermiştir.

Bu veriler ışığında katılımcıların Ukrayna için Türkçenin prestijli bir dil olduğu; dünya genelinde de oran düşse bile prestijli olduğu kanaatine sahip oldukları görülmektedir. Türkçenin ilerleyen dönemde de öneminin artacağı düşüncesine sahip bu öğrencilerin okudukları bölümler de dikkate alındığında iki ülkenin ilişkilerinin olumlu yönde gelişimine katkıda bulunacağını söyleyebiliriz.

Türkçe dersi aldıktan sonra değişen görüşler

Katılımcılara "Türkçe derslerinden sonra Türkiye'ye olan tutumunuz değişti mi?" sorusu yöneltilmiş, öğrencilerin cevaplarına ilişkin hesaplanan frekans ve yüzde değerleri Tablo'3te gösterilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Türkçe dersinden sonra Türkiye'ye olan tutumlarının değişimi

Sorular	Cevaplar	f	%
Türkçe derslerinden sonra Türkiye'ye olan tutumunuz değişti mi?	Evet	20	83,3
	Hayır	4	16,7

Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin %83,3'ünün (n=20) Türkçe dersi aldıktan sonra Türkiye'ye yönelik tutumlarının değiştiğini, %16,7'si (n=4) ise değişmediğini ifade etmiştir. Bu sonuç dil öğreniminin o dilin ülkesini tanımak olduğu ve aynı dili konuşanların ortak paydaları olacağı gerçeğinden hareketle insanları birbirine yaklaştıracağı gerçeğiyle örtüşmektedir.

Katılımcılara "Türkçe öğrenirken Türklere karşı düşüncelerinizde ne gibi değişiklikler oldu?" sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin cevapları içerik analizi yoluyla incelenmiş, sonuçlar Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Türkçe dersinden sonra Türklere karşı düşünce değişimi

Sorular	Cevaplar	f	%
Olumlu değişim	Yardımsever ve iyi olduklarını gördüm	3	12,5
	Entelektüel olduklarını anladım	2	8,3
	Basmakalıp düşüncelerimi yıktım	1	4,2
	Saygım arttı	1	4,2
	Tarihini sevdim	1	4,2
	İlginç olduklarını düşünmeye başladım	1	4,2
	Olumlu olarak değişti	5	20,8
Olumsuz değişim	Sinsi ve kötü olduklarını gördüm	1	4,2
Değişim olmadı	Hayır	9	37,5

Tablo 4'te yer alan bilgiler incelendiğinde "Türkçe öğrenirken Türklere karşı düşüncelerinizde ne gibi değişiklikler oldu?" sorusuna öğrencilerin %58,3'ünün (n=14) olumlu bir değişim olduğunu, %4,2'sinin (n=1) olumsuz bir değişim olduğunu, %37,5'inin (n=9) ise değişim olmadığını belirttikleri tespit edilmiştir.

Bu sonucun Tablo 3'teki veriyi desteklediği görülmektedir. Dil öğretimi beraberinde Ukraynalı öğrencilerde Türk insanının yardımseverliği yanında entelektüel bir yapıya sahip olduğu yolunda bir düşünce geliştirmiş buna bağlı olarak da Türklere karşı saygıları artmış, önyargıları kırılmıştır. Çok az da olsa sinsi ve kötü olduğumuz yolunda fikir geliştirenlerin ise dersle bağlantılı olmadığı düşünülmektedir.

Öğrencilere Türkçe dersi aldıktan sonra Türkçeye karşı tutumlarının değişip değişmediği sorulmuş, öğrencilerin cevapları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Türkçe derslerinden sonra Türkçeye karşı tutumlarının değişimi

Sorular	Cevaplar	f	%
Türkçeye karşı tutumlarının değişimi	Evet, eskiden severdim şimdi daha çok seviyorum.	14	58,3
	Evet, eskiden olumsuz duygular beslerdim şimdi seviyorum.	2	8,3
	Evet, eskiden severdim şimdi olumsuz duygular besliyorum.	0	0,0
	Hayır, bir değişiklik olmadı.	8	33,3

Tablo 5 incelendiğinde öğrencilerin %66,6'sının (n=16) Türkçe dersinden sonra Türkçeye yönelik tutumlarının değiştiği, %33,3'ünün (n=8) değişmediği görülmektedir.

Katılımcıların %58,3'ünde (n=14) Türkçe sevgisi derslerden sonra artmış; %8,3'ündeyse (n=2) olumsuz duyguları değişmiştir. Bu da göstermektedir ki dilimiz ne kadar iyi öğrenilirse biz yani kültürümüz de o kadar iyi tanınacak ve sevilecektir.

Türkçe öğretimine ilişkin genel görüşler

Araştırmaya katılan "öğrencilere ilk olarak Türkçeyi nerede duydukları/öğrendikleri" sorusu yöneltilmiş ve cevaplar Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Türkçeyi nereden duydukları/öğrendiklerine ilişkin görüşleri

Sorular	Cevaplar	f	%
İlk olarak Türkçeyi nerede duydukları/öğrendikleri yer	Ailede	3	12,5
	Okulda	19	79,2
	Arkadaş ortamında	2	8,3

Tablo 6 incelendiğinde katılımcıların Türkçeyi ilk olarak aile ortamında duyma/öğrenme oranı %79,2 (n=19), okulda duyma/öğrenme oranı %12,5 (n=3), arkadaş ortamında duyma/öğrenme oranı %8,3'tür (n=2).

Katılımcıların Türkçe / Türk dili ve edebiyatı derslerine ilişkin sorulara verdikleri cevaplar Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin aldıkları Türkçe / Türk dili ve edebiyatı derslerine ilişkin görüşler

Sorular	Cevaplar	f	%
Daha önce Türkçe /Türk Dili ve Edebiyatı dersi aldınız mı?	Evet	9	37,5
	Hayır	15	62,5
Türkçe / Türk Dili ve Edebiyatı dersi sizce yeterli düzeyde veriliyor mu?	Evet	20	83,3
	Hayır	4	16,7
Türkçe / Türk Dili ve Edebiyatı dersini seçmenizi çevrenizde isteyenler oldu mu?	Evet	13	54,2
	Hayır	11	45,8
Aileniz Türkçe öğrenmenizi destekliyor mu?	Evet	21	87,5
	Hayır	3	12,5
Türkçe pratik yapma imkânınız var mı?	Evet	22	91,7
	Hayır	2	8,3

Tablo 7 incelendiğinde ailelerin Türkçe ve Türk edebiyatına karşı olumlu bir tutum sergilediğini, bu tutumu çevrenin de desteklediğini görmekteyiz. Pratik yapma imkânının yüksek olması ve öğrencilerin dersleri yeterli seviyede almaları Türk diline ve Türk edebiyatının öğrenimi/öğretimi açısından ümit verici bir durumdur.

Tüm bu olumlu ifadelere karşın Türk dili ve edebiyatının öğretiminde öğrencilerin karşılaştığı sorunlar dikkatten kaçmamalıdır. Türk dili ve edebiyatı öğretiminde kullanılan kitap ve diğer materyallerden kaynaklı, öğreticilerden kaynaklı ve öğretim yaklaşım ve yöntemlerinden kaynaklı sorunlar mevcuttur. Katılımcıların dil becerilerinde yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşleri Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Öğrencilerin Türkçe dil becerilerinde yaşadıkları zorluklara ilişkin görüşleri

Sorular	Cevaplar	f	%
Konuşma	Az	6	25,0
	Orta	16	66,7
	Çok	2	8,3
Dinleme	Az	11	45,8
	Orta	5	20,8
	Çok	8	33,3
Yazma	Az	14	58,3
	Orta	10	41,7
	Çok	0	0,0
Okuma	Az	16	66,7
	Orta	8	33,3
	Çok	0	0,0
Dil bilgisi	Az	14	58,3
	Orta	9	37,5
	Çok	1	4,2

Tablo 8 incelendiğinde katılımcıların okuma-anlama ve yazma becerisi ile dil bilgisinde hemen hemen hiç zorlanmadığı; buna karşın konuşma ve yazma becerisinde zorlandıkları görülmektedir. Yazma becerisinde zorlanmaları ana dilde dahi en zor geliştirilen beceri alanı olarak görülmesi gerçeğinden yola çıkarak doğal karşılanması gerekir. Ancak bir önceki tabloda Türkçe pratik yapma imkânı %91,7 olan katılımcıların konuşma becerisinde zorlanmalarının açıklanması anlaşılamamıştır.

Katılımcıların yaşadıkları zorlukların sebeplerinden birinin Türk dili ile ilgili kaynaklara ulaşıp ulaşamadıklarının olup olmadığını sorguladığımız 9. soru ile ilgili cevaplar Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Türkçe kaynak bulmakta zorlanıyor musunuz? / Türkçe kaynaklara nasıl ulaşıyorsunuz?

Soru	Cevaplar	f	%
Türkçe kaynak bulmakta yaşanan zorluklar	Ailem	1	4,2
	Google Öğretmen	2	8,3
	İnternet	16	66,7
	Kitap İnternet	1	4,2
	Öğretmen	1	4,2
	Sözlük	2	8,3
	Zorlanıyorum	1	4,2

Tablo incelendiğinde katılımcıların daha çok internetten faydalandığı görülmektedir.
Ukrayna'da Türkçe zorunlu olarak bazı bölümlerde görülürken bazı bölümlerde seçmeli ders olarak alınmaktadır. Seçmeli ders alarak bu dersi alanlara neden bu dersi seçtikleri sorgulanmıştır. Katılımcıların cevapları Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Katılımcıların seçmeli ders olarak Türkçeyi seçme nedenleri

Sorular	Cevaplar	f	%
Seçmeli ders olarak Türkçeyi seçme nedenleri	İlgisini çekmesi / sevmesi	11	45,8
	Kolay olması	2	8,3
	Prestijli / popüler olması	2	8,3
	İş bulma	1	4,2
	Doğu dili olması	1	4,2
	Tarihinin zengin olması	1	4,2
	Türk arkadaşımın olması	1	4,2
	Zorunlu ders olması	5	20,8

Tablo 10'da görüldüğü üzere Türkçenin seçilmesinde ilgi çekici gelmesi başat rol oynarken dilimizi öğrenmenin kolay olduğu düşüncesi, iş imkânı sağlaması gibi sebepler de rol oynamaktadır. Söz konusu öğrencilerin bu dersleri almadan önce >Türkler ve Türkçe ile ilgili ne bildikleri sorusuna verilen cevaplar ise Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 11. Katılımcıların Türkler ve Türkçe ile ilgili bildikleri alanlar

Soru	Bilinenler	f	%
Türkçe ve Türklerle ilgili bilinenler	Atatürk	1	4,2
	Bilimsel çalışmalar	1	4,2
	Çok şey	1	4,2
	Güzel öğretmenler	1	4,2
	Her şeyi	2	8,3
	Hiç	1	4,2
	İlginç Prestijli	2	8,3
	Jeopolitik konum	1	4,2
	K Gezilecek yerler	2	8,3
	Kültür	3	12,5
	K Tarih	2	8,3
	,Ticari ilişkiler	1	4,2
	S Ekonomi	1	4,2
	Siyaset	1	4,2
	Tarihi olaylar	1	4,2
	Tarih ve kültür	1	4,2
	Osmanlı tarihi	1	4,2
	T İdari yapı	1	4,2

Tablo 11 incelendiğinde katılımcıların çeşitli alanlarda bilgi sahibi oldukları görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmanın sonucunda;
1. Ukrayna'da yabancı dil olarak Rusça ve İngilizceden sonra Türkçenin tercih edildiği görülmektedir.
2. Özellikle uluslararası ilişkiler ve filoloji bölümünde okuyan öğrenciler Türkçeyi seçmektedir. Bu da Ukrayna'da verilen Türkçe derslerinin stratejik amaçlara hizmet ettiği düşünülmektedir. Ukrayna'da veriken Türkçe dersleri; Türklerin tarihi, kültürü, siyasi gelişmeleri ile yakından ilişkilendirilmektedir. Türkçenin Ukrayna'da gelecekte daha da önemli bir dil olacağı düşüncesini ortaya koymaktadır.
3. Öğrenciler, aileleri ve çevreleri tarafından Türkçe öğrenme noktasında teşvik edilmektedir.
4. Derslerin, çoğu katılımcı tarafından yeterli düzeyde verildiğinin ifade edilmesi ve Türkçe derslerinden sonra katılımcıların Türklere ve Türkçeye karşı olumlu tutum geliştirmiş olmaları Türkçenin Ukrayna'da olumlu karşılandığını göstermektedir.
Bu sonuç, Türkçe derslerinin Ukrayna'da daha çok bölüm ve fakültelerde verilmesiyle Ukrayna-Türk ilişkilerinin daha olumlu bir zeminde hareket edeceğini düşündürmektedir. Bu sebeple Ukrayna'da verilen Türkçe derslerinin yaygınlaştırılması için gerekli adımların atılması önem taşımaktadır.
5. Katılımcıların en çok Türkçe dinleme becerisini geliştirmede zorlandıklarını ifade etmeleri, Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinlerine ve dinleme dersinin uygulama metotlarına daha çok önem verilmesi gerektiğini göstermektedir.
Son olarak Ukrayna'da Türkçe öğrenenlerin artması ile iki ülke arasındaki sosyal,siyasal ve ekonomik ilişkilerin tarihsel akış içerisinde çok daha olumlu sonuçlar ortaya koyacağını söyleyebiliriz.

Kaynakça

Andriienko, D.(2013). "Ukrayna'da Türkçe öğretimi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
Büyüköztürk,Ş. (2019). Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Pegem Akademi Yayıncılık.
Khalymonenko, H. (2010) "Ukrayna'da Türkçe'nin Yabancı Dil Olarak Öğretilmesi" . International Journal of Teachig Turkish as a Language, Cilt: 3 Sayı: 1
Sofiienko, İ. (2019).Türkiye Türkçesi öğrenen Ukraynalıların Türkiye Türkçesine yönelik tutumları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
Tekten, T.(2011) "Ukrayna'da Türkçe Öğretimi Tarihi", Makale, Odessa, 19.09.2011, (Çevrimiçi), http://turkhaber.com.ua/ukraynada-tuerkce-oeretimi-tarihi-tarkan-tekten/, 03 Nisan 2019
Yıldırım, A ve Şimşek, H. (2013).Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.

İnternet Erişimi

http://www.turkcede.org/yeni-ogrenenlere-turkce-ogretimi/92-ukraynada-turkcenin-yabanci-dil-olarak-ogretilmesi.html, 04 Kasım 2019.

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNE YÖNELİK BİR KAYNAKÇA DENEMESİ

Prof. Dr. Ali Fuat ARICI
Öğr. Gör. Yusuf GÜNAYDIN

ÖZET
Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında yapılan çalışmalar son yıllarda büyük bir artış göstermiştir. Yurt içinde ve yurt dışında açılan kurumların sayısının çoğalmasıyla doğru orantılı olarak Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin sayısı artmış, tabiatıyla alanda yapılan bilimsel çalışmalar da ivme kazanmıştır. 2018 Şubat ayından 2019 yılı Aralık ayına kadar yapılan bilimsel çalışmaları ele alan bu araştırmada veriler, doküman incelemesi ile elde edilmiştir. Açık erişim kaynaklarından elde edilen çalışmalar kitap, doktora tezi, yüksek lisans tezi, makale ve bildiri olarak tasnif edilmiş; ayrıca dinleme, okuma, konuşma, yazma temel dil becerileri, dil bilgisi öğrenme alanı, öğretmen yeterlikleri, teknoloji kullanımı, ders materyalleri gibi başlıklar altında kategorize edilmiştir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine dönemsel bir katkı sağlamayı amaçlayan araştırmanın, bu alanda çalışan akademisyenlere ve lisansüstü öğrencilere faydalı olacağı öngörülmektedir.
Anahtar Kelimeler: Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi, bilimsel çalışmalar, kaynakça.

SUMMARY
The Turkish Language as a foreign language teaching in recent years in the field of studies have shown that a large increase in. In Turkey and overseas institutions from the pop-up is proportional to the increase of the number of the Turkish Language as a foreign language has increased the number of learners need, naturally in a scientific studies or acceleration. 2018 in February 2019 year until December the scientific studies this study dealing with the data in the document has been obtained with the check. Open access resources from the book, phd thesis studies the thesis statement of the article and to classify and also listening, reading, speech, write basic language skills, language information learning area, teacher competences in the use of technology such as the course materials are categorized under the headings. The Turkish Language as a foreign language in a variety of lessons which aims to contribute to the working in this area of the research and graduate students would be useful.
Key Words: Turkish as a Foreign Language Teaching, scientific studies, bibliography.

GİRİŞ

Milletlerin kendi dilleri dışında başka dilleri öğrenme veya kendi dillerini başka milletlere öğretme arzusu her zaman olagelmiştir. Bu doğal bir süreç olarak değerlendirilebilir çünkü farklı dilleri konuşan insanların komşuluk ilişkileri, ticarî ilişkileri, dinî münasebetler veya savaş ve antlaşmalar birbirlerinin dillerini öğrenmeyi ihtiyaç haline getirmiştir. Dünyanın en eski ve köklü dili olan ve geniş bir coğrafyaya yayılan Türkçenin bu tanımın dışında kalması düşünülemez.

Divanü Lugati't Türk'ten önce yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin tarihi hakkında kesin belgelerin bulunmayışından ötürü bu dönem hakkındaki yorumların bir kısmı bazı delillere bir kısmı da şahsi kanaatlere veya hikayelere dayanmaktadır. Osman Nedim Tuna, Sümer ve Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ile Türk Dilinin Yaşı Meselesi adlı eserinde Sümercedeki Türkçe kelimelerden bahsederek Türkçe kelimelerin Sümerler tarafından kullanıldığını söyler (Tuna, 1990:57). Sümerce ve Türkçe akraba diller değilse o dönem şartlarında 168 kelimenin (Bahadıroğlu, 2016) ortak olması, dillerin birbirlerinden etkilendiğine veya o dönemdeki dillerin başka milletlerce öğrenildiğine işaret eder.

Türkler geniş bir coğrafyaya yayılmış, hemen her milletle bir şekilde münasebet kurmuştur. Bu geniş coğrafyada sadece kendi ana dilleriyle değil, gidilen yerlerde konuşulan dillerin de bilindiğini, arada iletişimi kuran tercümanların bulunduğunu söylemek pek de yanlış olmaz. Çünkü Atilla'nın İtalyanlarla, Mete'nin Çinlilerle aralarında geçen diyalogların varlığı tarihi bir gerçektir. O halde Türklerin başka dilleri bildiği, öğrendiği gibi başka milletlerin de Türkçeyi bildiğini söyleyebiliriz. Bilge Tonyukuk'un Kitabeleri hem Türkçe hem de Çince yazması Türkçenin farklı milliyetlere ait insanlar tarafından öğrenildiğine bir kanıt mahiyetindedir. Geza GARDONYİ "Anlaşılmayan İnsan" adlı eserinde ise Roma Sarayında köle olan Zeta'nın Türkçeyi öğrendiği, Türkçe öğrendikten sonra da

Atilla'nın sarayında görev aldığı anlatılmaktadır. Dil bildiği için sarayda görev alan Zeta Atilla'nın Roma İmparatorluğu üzerine yaptığı seferlere, savaşlara katılır(GARDONYİ, 2019) şeklinde hikaye edilmektedir. Ancak dil öğretiminin nasıl yapıldığına dair kanıtlar elimizde mevcut değildir.

Yabancılara Türkçe öğretimi Türklerin yayılma hızıyla paralel seyretmese de Türklerin farklı coğrafyalarda kazandığı siyasi ve askeri başarılar farklı milletlerin Türkçeye ilgisini artırmıştır. Kaşgarlı Mahmut'la yabancılara Türkçe öğretimi bir çığır açmış ve dil öğretimi o dönemin şartlarına göre bilimsel bir metodoloji oluşturmuştur. Divanü Lügati't Türk'ten 20. Yüzyıla kadar yabancılara Türkçe öğretmek maksadıyla birkaç eser kaleme alınmıştır. Yazılan eserlerin çoğu sözlük mahiyetinde ve Arapça gramer öğretimi tesiri altındadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında da bu eksikliği görmekteyiz ancak 1950'li yıllardan sonra Türkçe öğretimi daha bilimsel yöntemlerle yapılmış ve özellikle bazı üniversiteler, enstitüler, özel kuruluşlar tarafından dil öğretim merkezlerinin açılmasıyla yabancılara Türkçe öğretimi bilimsel bir şekil almıştır.

Türkiye'nin jeopolitik konumu; ekonomik, akademik, turistik ve siyasi başarıları, özellikle komşu ülkelerde, Orta Doğu, Türk Cumhuriyetleri, Afrika ve Balkanlar'da Türkiye'yi ön plana çıkarmış ve talep gören bir ülke haline getirmiştir. Bu ilgi yurt içinde ve yurt dışında yeni kurumların açılmasına vesile olmuştur. Yurt içinde ve yurt dışında açılan kurumların sayısının çoğalmasıyla talep karşılandı ve bununla doğru orantılı olarak da Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin sayısı artmış, alanda yapılan bilimsel çalışmalar ivme kazanmıştır.

2018 Şubat ayından 2019 yılı Aralık ayına kadar yapılan bilimsel çalışmaları ele alan bu araştırmada veriler, doküman incelemesi ile elde edilmiştir. Açık erişim kaynaklarından elde edilen çalışmalar kitap, doktora tezi, yüksek lisans tezi, makale ve bildiri olarak tasnif edilmiş; ayrıca dinleme, okuma, konuşma, yazma temel dil becerileri, dil bilgisi öğrenme alanı, öğretmen yeterlikleri, teknoloji kullanımı, ders materyalleri vb. başlıklar altında kategorize edilmiştir. Bazı yayınlar iki temel dil becerisini veya temel dil becerisiyle birlikte öğrenme alanını birlikte ele almıştır. Bu tür çalışmalar tabloda kaç alanla ilgiliyse tabloda belirtilmiştir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine dönemsel bir katkı sağlamayı amaçlayan araştırmanın, bu alanda çalışan akademisyenlere ve lisansüstü öğrencilere faydalı olacağı öngörülmektedir.

DOKTORA TEZLERİ

1. ABUKAN, M. (2018). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde yazmak için konuşma modelinin üretici becerilere etkisi (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi.
2. ARSLAN, N. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Göreve Dayalı Öğrenme Yönteminin A1-A2 Düzeyi Konuşma Becerisine Katkısı (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi.
3. AŞÇI, Y. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Öykü: B2 Düzeyinde Okuma Ve Yazma Becerisi Geliştirme (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi.
4. AYHAN, E. (2019), Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Okuma Metinlerinin Seviyelerinin Tespiti: Okuma Sırasında Göz İzleme Bulguları (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi.
5. BAŞAR, U. (2019). İran'da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi.
6. BAYRAKTAR, S. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Bir Kültür Aktarım Aracı Olarak Kalıp Sözler (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi.
7. BERK. R. R. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Elektronik Dinletilerin Dinlediğini Anlama Başarısı Ve Dinleme Kaygısına Etkisi (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi.
8. BOYLU, E. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Ölçme Değerlendirme Uygulamaları ve Standart Oluşturma (Doktora Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
9. ÇELİK, H. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kültürel İhtiyaç Analizi(Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi.
10. ERÇİN, A. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde okuma metinlerinin seviyelerinin tespiti: Okuma sırasında göz izleme bulguları (doktora tezi), Hacettepe Üniversitesi.
11. EROL, S. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Eğitsel Oyunların Kullanımı (Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi

12. FİŞEKÇİOĞLU, A. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi Ölçütlerine Göre Türk Kültürü Tanımlayıcılarının Oluşturulması: B1 Dil Düzeyi Model Önerisi (Doktora Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
13. GÖÇMEN, E. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Otantik Dokümanların Kullanımı Ve A1-A2 Düzeyinde Dil Becerilerine Etkisi (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi.
14. GÖNEN KAYACAN, S. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kalıp Sözlerin Kazandırılmasında Yaratıcı Dramanın Etkisi (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi.
15. İLTAR, L. (2018). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarındaki Okuma Metinlerinin Farklı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi (Doktora Tezi), Gazi üniversitesi.
16. KAPLAN, T. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Otantik Yazma (Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi.
17. KARA, A. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Ve Rusça Öğretiminde Kullanılan Program Ve Ders Kitaplarının Karşılaştırılması (Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi.
18. KAYA, İ. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde İletişimsel Yaklaşımın A1-A2 Seviyesinde Konuşma Becerisinde Kullanılması (Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi.
19. KORKMAZ, C. B. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Dinleme Metinlerin İncelenmesi Ve Değerlendirilmesi (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi.
20. ÖZALTUN, H. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Sesli Metinlerin Dinlenebilirlik Açısından Tanımlanması Ve Sınıflandırılması (Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi.
21. ÖZBAL, B. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Ders Kitaplarında Alıştırmaların İncelenmesi: A1-A2 Düzeyi (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi.
22. ÖZMEN, C. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Metin Değiştirim Teknikleriyle Öykülerin Yeniden Oluşturulması (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi.
23. POLATCAN, F. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin İletişim Kurma İstekliliklerinin İncelenmesi (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi.
24. SARAÇ. Ş. (2018). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimine İngiliz Katkısı (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi.
25. SEYEDİ, G. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Akademik Yazma Öğretimi (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi
26. TAŞKAYA, Y. (2018). Yabancılara Türkçe Dil Bilgisinin Öğretiminde "Özel Metin" Kullanımı Ve Bu Metinlerin Öğrenci Başarısına Etkisi (Doktora Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
27. TÜRKER, M. S. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Blog Kullanımının Okuma Becerisine Etkisi(Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi.
28. USTABULUT, M. Y. (2019). Yansıtıcı Düşünme Becerileri Eğitiminin Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğreten Öğretmenler Ve Türkçe Öğretimi Üzerindeki Etkisi (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi.
29. YILDIRIM, H. Ç. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Planlı Yazma Ve Değerlendirme Modelinin Yazma Becerisine Etkisi (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi.
30. YILDIRIM, M. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Yazma Gelişim Dosyası Uygulaması (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi.

YÜKSEK LİSANS TEZLERİ

1. ABDALMUHSEN ABUAMMAR, R. J. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Program Sorununun Öğretim Sürecine Yansıması (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi
2. AÇIKGÖZ, N. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kültürlerarası Duyarlılığın Gelişiminde Dramanın Rolü (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi
3. ADIGÜZEL, T. (2018). Multimedya Uygulamalarının Yabancı Dil Öğrenmedeki Rolü: Örnek Bir İnteraktif CD Önerisi (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi
4. AKBAŞ, G. (2018). Gürcistan'da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Dil İhtiyaçları İle Motivasyon Engelleri Arasındaki İlişki(Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi
5. AKKOYUNLU, B. (2019). Yedi İklim Yabancı Dil Olarak Türkçe Setindeki Kültürel Varlığın İncelemesi (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi

6. AKKUŞ, B. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarının Öğrenci Özerkliği Açısından İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Giresun Üniversitesi
7. AKTAŞ YILMAZ, A. (2019). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretilmesinde Kullanılan Ders Kitaplarının NLP Açısından İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi
8. AKTAŞ, B. (2018). Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenen Öğrencilerin Sınıf İçi Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
9. ALAR, S. (2018). Clustering (Kümeleme) Yaratıcı Yazma Yönteminin Türkçe Öğrenen Yabancı Öğrencilerin Yazma Becerisi Üzerine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi
10. ALTUN ALKAN, H. (2019). Rica Ediminin Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenler Tarafından Kullanımları (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi
11. ANAAM AL-SHARABI, T. A.T. (2019). Kültür Aktarımı Bağlamında Yabancı Dil Olarak Arapça Ve Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarının Karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi
12. AVCI, M. (2019). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde İletişimsel Yöntemin Ögrencilerin Konuşma Tutum Ve Başarılarına Etkisi. (Somali Örneği) (Yüksek Lisans Tezi), Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
13. AVCI, S. (2019). Tunus'ta Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimine İki Dilliliğin Etkisi (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi
14. AYDOĞAN, K. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Set Halinde Kullanılan 'İstanbul' Ve 'Yedi İklim' Metot Kitaplarında Okuma Metinleri Üzerine Bir Karşılaştırma Ve Kitaplara İlişkin TÖMER Öğretim Elemanlarının Görüşleri (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi
15. AYDOĞDU, İ. (2019). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Cümle Piramidi Tekniğinin Yazma Eğitiminde Kullanımı (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi
16. AYLİN ÜNLÜ, N. (2018). Yabancı/İkinci Dil Olarak Türkçe Öğretmenlerinin Algılanan Mesleki Gelişim İhtiyaçlarının Değerlendirmesi (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi
17. BALDIK, Y. (2018). Ana Dili Türkçe Olmayan Göçmen Toplulukların Eğitim Sistemine Katılımında Türkçe Öğretiminin Önemi (Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
18. BAŞUTKU, S. (2018). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde B1 Düzeyinde Kelime Öğretimi (Yüksek Lisans Tezi), Başkent Üniversitesi
19. BERK, S. A. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dolaylı Ve Dolaysız Anlatımlar (Yüksek Lisans Tezi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
20. BEYCE BULDU, E. (2018). Alt Yazılı Ve Alt Yazısız Televizyon Programlarının Yabancı Öğrencilerin Dinleme/İzleme Ve Anlama Becerileri Üzerindeki Etkisi (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi
21. BEYHAN, D. (2018). Suriyeli Öğrencilerin Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu Projesi Kapsamında Geçici Eğitim Merkezlerinde Görev Yapan Dil Öğreticilerinin Dil Öğretirken Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri (Yüksek Lisans Tezi), Siirt Üniversitesi
22. BOZ, S. (2019). Geri Bildirim Olarak Çoklu Değerlendirme Yaklaşımının Türkçe Öğrenen Yabancı Öğrencilerin Yazma Becerisine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi
23. COŞKUN, K. (2019). Kastamonu'daki Yabancı Öğrencilerin Türkçeye Yönelik Tutumları (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi
24. ÇELİK, A. (2019). İkinci/Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Sözel Hatalarına İlişkin Öğretici Tercihleri Ve Tutumları (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi
25. ÇETİNKAYA, E. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarında Kültürel Unsurlar: Yedi İklim Türkçe Örneği (Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi
26. ÇEVİK, B. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kullanılan C1 Düzeyi Ders Kitaplarında Disiplinler Arasılık (Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi
27. ÇEVİK, Y. (2018). Türk Dünyası Edebî Metinlerinin Sekizinci Sınıf Türkçe Dersi Millî Kültür Teması Çerçevesinde Öğretilebilirliğinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi
28. ÇOBAN, İ. (2018). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Türkçedeki Alıntı Sözcükleri Kullanma Düzeylerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi

29. ÇOLAK, M. (2018). Yabancı/İkinci Dil Olarak Türkçe Konuşma Becerisinin Yedi İklim B1 Düzeyi Ders Materyalleri Üzerinden Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi
30. DEMİRCİ, R. (2019). Alfabe Farklılıklarının Yabancılara Türkçe Öğretimindeki Etkisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
31. DEMİREL, İ. F. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Uyarlanmış Metinlerin Okuduğunu Anlama Başarısına Etkisi (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi
32. DENDUŞ, M. (2019). Ömer Sıdkı'nın Mükemmel Kavâid-İ Lisân-I Osmânî Adlı Dil Bilgisi Kitabı (Metin- İnceleme- Dizin-Sözlük) (Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
33. DOĞAN, S. (2018). Yabancı Dil Öğretiminde Z-Kitap Uygulamalarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi: New English File Itools Ve Yedi İklim Türkçe Z-Kitap Örneği, Kırıkkale Üniversitesi
34. EFEOĞLU, G. (2018). Second Language Acquisition Of Nominal İnflection İn Turkish (Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi
35. EKİCİ, E. (2018). Türkçe Öğretim Merkezlerinde Görev Yapan Öğretim Elemanlarının Olumlu Sınıf İklimi Sağlama Yeterliklerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Ahi Evran Üniversitesi
36. ELSIKMA, H. İ. (2019). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan kısa filmlerin kültürel unsurlar açısından incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi
37. ELTURAN, B. (2019). Türkiye'de Türkçe Öğrenen Yabancı Öğrencilerin Dil Becerileri Yanlış Analizleri (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi
38. EMİN AVCI, F. Z. (2018). Temel Seviyede Seçmeli Ders Olarak Türkçe Öğrenen Yabancıların Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri: Tunus Örneği (Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi
39. ERDEM, M. V. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Çizgi Film Kullanımına İlişkin Öğretici Görüşlerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Adıyaman Üniversitesi
40. GÖÇMEN, Ç. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Çeviri Kullanımı Üzerine Öğrenici Görüşleri (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi
41. GÖÇMENLER, H. (2019). Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Türk Çocuklarına Ana Dili Öğretiminde Yaşanan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri: Program Ve Kitap Ölçeğinde (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi
42. GÜLDALI, V. (2019). Yabancılara Türkçe Kelime Öğretiminde Müziğin Etkisi (Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi
43. GÜLENGÜL BİRİNCİF. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Öğretim Elemanlarının Bilişim Teknolojileri Öz Yeterlik Algıları İle Teknoloji Uygulamaları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi
44. GÜLLE, Z. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımının Başka Bir Boyutu: Ders Kitaplarının Cinsiyet Tercihi Açısından İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
45. GÜMÜŞHAN, A. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Öğrencilere Deyim Ve Atasözlerinin Aile Kavramı Üzerinden Öğretilmesi (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
46. GÜNDOĞDU, İ. (2019). Kültürler Arası İletişim Yaklaşımı Açısından Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarındaki Deyimler (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi
47. GÜNEŞ, K. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretimi Ders Kitapları İle Yabancı Dil Olarak İngilizce Öğretimi Ders Kitaplarının Tema Ve Tema İçeriğindeki Sözcükler Açısından Karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi
48. GÜRBÜZ, N. E. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Çoklu Ortam Materyali Olarak Geliştirilen Zenginleştirilmiş Kitabın Öğrenme Üzerinde Etkileri (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi
49. GÜRLER, M. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Suriyeli Öğrencilerin Yazılı Anlatımlarında Hata Çözümlemesi (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi

50. GÜVENDİK, T. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dil-Kültür İlişkisi Bağlamında Yazınsal Metinlerin Temel Söz Varlığı Açısından İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
51. HONG, S. (2018). Türkçe Ve Korecedeki Emir Kiplerinin Kalıp Sözlerde İncelenmesi Ve Öğretimi (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi
52. İKİZ, B. (2019). Ana Dili Söz Dizimi Tipolojisinin Yabancı Dil Olaraktürkçe Öğretimine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi
53. KALAYCI, D. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe ve İngilizce öğretimi ders kitaplarının karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi
54. KALIN SALI, M. (2018). Yunan Öğrencilerin Yabancı Dil Olarak Türkçeyi Öğrenirken Karşılaştıkları Zorluklar (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
55. KANLI, E. (2019). El-Bâbûsü'l-Vasît Fî Tercümeti'l-Kâmûsu'l-Muhît (11/A-15/B, 53/A-72/B, 150/A-152/B, 215/A-246/A) (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi
56. KARAASLAN, T. (2019). Suriyeli Öğrenciler İçin Atanan Türkçe Öğretmenlerinin Akademik Öz Yeterlikleri (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi
57. KARACA, F. (2019). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretildiği Sınıflarda Öğretmenlerin Kullandıkları Dil Değişimi Fonksiyonları Üzerine Bir Durum Çalışması: A1 Örneği (Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi
58. KARADAĞ, B. M. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Eşdizimlilik (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi
59. KARAKUŞ, O. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarındaki Metinlerde Değer Aktarımı Referanslarının Yeri (Yüksek Lisans Tezi), Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
60. KARAMAN, S. (2018). Tüm Dil Yaklaşımı Işığında Türkçe Öğretimi Programlarındaki Dil Bilgisi Öğretimi Üzerine Bir İnceleme (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi
61. KAYA, S. (2018). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Ders Kitaplarında Dil Bilgisi (Yüksek Lisans Tezi), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
62. KAYASANDIK, E. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Öğretim Yöntemlerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi
63. KAYATÜRK, N. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretimi Kitaplarındaki Metinlerin Örtülü Anlam Unsurları Açısından Değerlendirilmesi (İstanbul Yabancılara Türkçe Öğretimi Seti) (Yüksek Lisans Tezi), Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
64. KESER, S. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Konuşma Becerisinin Geliştirilmesinde Karşılaşılan Güçlükler (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi
65. KESKİN, H. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kullanılan 'Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti'nin Çoklu Zekâ Kuramı Açısından İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Bülent Ecevit Üniversitesi
66. KILIÇ AVAN, Ş. (2019). Ortaokullarda Okuyan Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Türkçe Okuma Yeterlilikleri Üzerine Bir Araştırma (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi
67. KILIÇ, F. (2019). Kültürel Ögeler Açısından Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kaynak İncelemesi: Türkçeye Yolculuk B1-B2 Ve Altay Türkçe Öğreniyorum B1-B2 Örnekleri (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi
68. KILINÇ, N. (2018). Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Dinleme Kaygılarının İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
69. KIZILDAĞ K. (2018). Türkçe Öğrenen Yabancıların İzledikleri Dizi Filmlerde Deyimlerin Kullanılma Sıklığı (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi
70. KIZILDAĞ, İ. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Öğrencilerin Konuşma Dersleri Hakkındaki Görüşleri (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
71. KİRAZ, E. (2018). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kullanılan Metinlerde Sözdizimsel Yalınlaştırmanın Okuma Hızı Ve Kavrama Düzeyine Etkisinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

72. KOÇAK, S. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Temel Düzeyde (A1-A2) Konuşma İzlence Örneğinin Hazırlanması (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi
73. KOPARICI, I. F. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe b1 seviyesinde deyim öğretimi/ öğrenimi (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi
74. KÖRPE, H. (2019). Lügat-İ Türkî – Bosnevî' Üzerine Bir Dil İncelemesi (Metin – Dizin - Karşılaştırma) (Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
75. KÜÇÜK, M. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde B1 Seviyesi İçin Materyal Olarak Sözlük Geliştirme (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi
76. KÜÇÜKHIDIR, G. (2018). Yabancı Dil Öğretiminde Edebi Metinlerin Kullanılması (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi
77. MANVELİDZE, M. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Gürcü Öğrencilere Sıfat-Fiil Eklerinin Öğretimi (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi
78. MISIRLI, G. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Öğrencilerin Yazılı Metinlerinde Bağdaşıklık Bağıntısı Görünümleri: Bir Durum Çalışması Örneği (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi
79. MSAKHURADZE, M. (2019). Türkçe Ad Durum Eklerinin Gürcü Öğrencilere Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi
80. MUSTAFAOĞLU, R. (2018). Yabancı Dil Olarak İngilizce Ve Türkçe Öğretimi A1 Ve A2 Seviyesindeki Ders Kitaplarının Söz Varlığı Bakımından Karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi
81. OĞRAŞ, İ. (2019). Suriyeli Öğrencilerin Türkçe Öğrenim Sürecine Yönelik Öğretmen Görüşleri (Yüksek Lisans Tezi), Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
82. ORHAN, M. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin B-1 Düzeyinde Yazma Becerisi Üzerine Bir İnceleme (Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi
83. ORMANŞAHİN, A. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar (Üsküp Örneği) (Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi 2018 ALPAY
84. ÖKSÜZ, H. İ. (2019). Okunabilirliğin Anlaşılabilirlik Üzerindeki Etkisinin Farklı Metin Türlerine Göre İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Düzce Üniversitesi
85. ÖZARSLAN, A. (2018). Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenen Suriyelilerin Yazma Becerileri Üzerine Bir Araştırma (Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi
86. ÖZÇELİK, M. (2019). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Aktif Kelime Hazinesinin Geliştirilmesi (Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi
87. ÖZTÜRK, A. T. (2019). Türkçe Öğretmenlerinin Ders Kitaplarına Bağlılık Durumları (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi
88. PHUTKARADZE, M. (2018). Düzensiz Göçmenlerin Dil İhtiyaç Analizi Ve Bir Program Önerisi (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi
89. PİŞKİN, B. S. (2019). İkinci Dil Olarak Türkçe Öğrenen Suriyeli Öğrencilere Yönelik Kullanılan Yaklaşım Ve Yöntemler (Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
90. POLAT, A. (2019). Yabancılara (Suriyeli Göçmen Çocuklara) Okuma Yazma Öğretimi Sürecine İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri (Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi
91. SADLLAH AL-MASHHADANI, T. K. (2018). Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Türkçe Öğrenim Sürecinde Karşılaşmış Oldukları Sorunların Değerlendirilmesi (ERSEM TÖMER Örneği) (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi
92. SAĞLIK, H. (2018). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarında Yer Alan Konuşma Becerisi Etkinliklerinin Avrupa Dil Gelişim Dosyası Doğrultusunda Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi
93. SAYDAM, M. (2018). Kelime Öğretimi Stratejileri Açısından Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kitapları Üzerine Bir Araştırma (Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi
94. SAYİD AÇIKGÖZ, E. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarında Kültür Aktarımı: Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı: (A1-A2 Düzeyi) (Yüksek Lisans Tezi), Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

95. SOLMAZ, M. (2019). Belçika'daki Türkçe ve Türk kültürü dersinin bağlam ve çok kültürlü eğitimin boyutlarına göre değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi
96. SÖNMEZ, Ö. (2019). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarının Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçevesi Açısından İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi
97. SUMRUK, h. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Etkileşim Ve Konuşma Çözümlemesi Yöntemiyle Kelime Öğretimi: A2 Düzeyi (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi
98. ŞAHİN, M. (2019). Görev Temelli Dil Öğretim Yöntemi'nin Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Konuşma Becerilerinin Geliştirilmesinde Kullanımı (Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
99. ŞAHİN, R. N. (2019). Trt'nin Çocuklara Yönelik Çizgi Filmlerinin Türkçe Öğretimi Ve Değer Aktarımı Açısından İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi
100. ŞENOL, Ç. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Televizyonda Yayımlanan Reklamların A2 Seviyesinde Dinleme Ve Yazma Becerisine Katkısı (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi
101. ŞİMŞEK, E. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarındaki Metinlerin Okunabilirlik Düzeyleri Açısından İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi
102. TAŞKIN, N. (2018). Sözcük Öğretimi İle Kültür Aktarımı: Avrupa Ortak Çerçeve Metni'nden Hareketle Yunus Emre Enstitüsü Türkçe Öğretim Seti'nin Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi
103. TAŞTEKİN, K. (2019). Doğal yaklaşımda yabancı dil öğretimi (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi
104. TEKİN, E. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kitaplarında Atasözü Ve Deyimlerin Öğretim Stratejileri Üzerine Bir Durum Tespiti (Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi
105. TIAN, T. (2019). Kültürlerarası İletişim: Türkiye'de Yaşayan Çinlilerin Türk Kültürü Üzerine Deneyimleri (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi
106. TİRYAKİOL, S. (2018). Türkçenin İkinci/Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Pedagojik Dilbilgisi Kullanımına Yönelik Ders Modeli Önerisi (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi
107. TUTKU, G. Y. (2019). Araplara Türkçe Öğretimi: Günlük Konuşma Kılavuzu Örneği (Yüksek Lisans Tezi), Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
108. TÜRK, H. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Bir İzlence Tasarımı Ve Kültürel Ögelerin Hikâye Kitapları Aracılığıyla Aktarımı (Yüksek Lisans Tezi), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi
109. UÇAR, T. (2019). Taşınabilir Cihazlar Aracılığıyla Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenimi Uygulamalarının Belirlenmesi, Sınıflandırılması Ve Öğrenci Kazanımlarına İlişkin Öğrenci Değerlendirmeleri (Yüksek Lisans Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi
110. UĞUR, A. (2019). Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti Ders Kitaplarının Sözcük Öğretimi Açısından İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
111. UĞURLUGELEN, Z. (2019). Suriyeli Çocuklara Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğreten 'Öğreticilerin' Öz Yeterlik Algılarının İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi
112. YALÇIN, Ç. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarında Yer Alan Dinleme Etkinliklerinin Dil Öğrenme Stratejileri Açısından İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
113. YAZICI, M. H. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Öğrencilerin Sözlü İletişim Stratejileri: Konuşma Becerisi (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi
114. YILDIRIM, Ö. (2018). C1 Seviyesi Yabancı Öğrencilerin Yazma Sınavına Yönelik Bir Değerlendirme (Yüksek Lisans Tezi), Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
115. YILDIZ, E. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretimi Dersinin Türkçe Öğretmen Adaylarının Görüşleri Bağlamında Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi), Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
116. YILMAZ, Ö. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Metin Odaklı Dilbilgisi Öğretimi (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi

117. YONARKOL, V. (2018). İspanya'daki Üniversite Öğrencilerinin Yabancı Dil Olarak Türkçe Dersine İlişkin Deneyimleri: Granada Üniversitesi Örneği (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi
118. YURDAKUL GÜDE, C. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Akademik Yazmaya Yönelik Bir İçerik Önerisi (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi
119. YÜCEL, H. (2019). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Güdüleme Stratejilerine Yönelik Önem Algıları Ölçeğinin Geliştirilmesi (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi
120. ZORPUZAN, R. (2019). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kavram Haritalarının Kelime Öğretimi Üzerine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
121. ZORPUZAN, S. (2018). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kullanılan Kitaplardaki Kalıp Söz Ve Deyim Varlığı (Yüksek Lisans Tezi), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

MAKALE

1. AĞIRMAN, F. GÜN, M. (2018). Öğretim Elemanlarının Türkçe Öğrenen Suriyeli Arap Öğrencilere Dil Bilgisi Öğretimine Yönelik Görüşleri, Çukurova Araştırmaları, CİLT 4, SAYI 2, S. 101-116
2. AKCAOĞLU, C. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Hareketli Resimlerle A1 Düzeyinde Eylem Öğretimi, International Journal of Language Academy, C. 6/5, S. 571/581
3. AKIN, E. İZGİ, S. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Suriyelilerin Yazılı Anlatımda Yaptıkları Yanlışlar Üzerine Bir İnceleme, International Journal of Languages Education and Teaching, C. 6/4, S. 141-156
4. ALKAYIŞ, M. F. (2019). Suriyeli Sığınmacıların Türkçe Yazım Ve Noktalama Kurallarına Uyma Becerileri Üzerine Bir Değerlendirme (Adıyaman Çadırkent Örneği), Route Education and Social Science, Sayı 6(6), S.865-872
5. ALYILMAZ, C. ER, O. (2018). İkinci Dil Olarak Türkçe Öğrenen Öğrencilerin Türk Kültürüne Yönelik Farkındalıklarının İncelenmesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 18/3, S. 1269-1285
6. ALYILMAZ, S. (2018). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Hedef Kitlenin / "Öğrenen"İn Önemi, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, Sayı 7/4, S. 2452-2463
7. ARMUT, M. (2019). Bir Sözcük Sıklığı Çalışması ve Türkiye'deki Mülteci Öğrenciler, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 34(3), S. 728-749
8. AVCI, Y. DAĞ PESTİL, A. (2018). Yabancı Dil Olarak Rus Yazarlı Türkçe Eserlerin Türkçe Öğretimindeki Yeri, Route Education and Social Science Journal, Sayı 5(14), S. 892-904
9. AYDOĞMUŞ, E. (2018). Kırgız Öğrencilerin Türkiye Türkçesi Öğreniminde Yaptıkları Yanlışlıklar Ve Yapılan Yanlışlıklar Üzerine Öneriler (Manas Üniversitesi Hazırlık Sınıfında Okuyan Öğrenciler Örneğinde), ODU Journal of Social Sciences Research, Cilt 8(1), S. 51-64
10. AYDOĞMUŞ, E. (2018). Türkiye Türkçesi Öğrenen Kazakların Rusçanın Kazak Türkçesine Etkisiyle Yaptıkları Yanlışlar, Türklük Bilimi Araştırmaları TÜBAR XLIV Güz, S. 11-27
11. BAKİ, Y. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretimi Alanındaki Araştırma Eğilimleri, International Journal of Language Academy, Cilt 7/3, S. 22-41
12. BARCIN, S. (2018). Türk Soylulara Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarım Aracı Olarak Atasözleri ve Deyimlerin Kullanımı: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Altın Köprü Türkçe Öğretimi Ders Kitabı (B1 Seviyesi), Aydın Tömer Dil Dergisi, Yıl 3, Sayı 2, S. 1-16
13. BARCIN, S. (2019). Kırgızlara Türkçe Öğretiminde Ad Durum Eklerinin Yeri, Aydın Tömer Dil Dergisi, Yıl 4, Sayı 1, S.1-15
14. BAŞAR, U. (2019). Afganlara Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretmek Üzere Yazılmış İki Eser: Kitâb-I Elifbâ-İ Türkî Ve Sarf-I Türkî, Kesit Akademi Dergisi, Yıl: 5, Sayı:19, S. 91-107
15. BİCAN, G. (2019). Kitabü'l-İdrak Li Lisânü'l-Etrak'ın Yabancılara Türkçe Öğretimi Açısından İncelenmesi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 16, Sayı 44, S. 359-376
16. BİÇER, N. ALAN, Y. (2019). Türk Soylulara Türkçe Öğretimi İle İlgili Çalışmalara Genel Bir Bakış, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 29, Sayı 1, S. 143-157

17. BOYLU, E. BAŞAR, U. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Kültürel Boyutu: Türkçe Kalıp Sözlerin Farslara Öğretimi, Türklük Bilimi Araştırmaları TÜBAR XLIII, S. 31-52
18. BOYLU, E. ÇAL, P. (2018). Suriyeli Mültecilerin Türkçe Kursuna Başlamadan Önceki Söz Varlığı Durumları, Ana Dili Eğitimi Dergisi, C. 6(1), S. 68-94.
19. BOZKIRLI, K. Ç. ER, O. (2018). Boşnaklara Türkçe Öğretimi İle İlgili Araştırmalar Üzerine Betimsel Bir İnceleme, e-KAFKAS JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH, Cilt 5(1), S. 61-70
20. BÖLÜKBAŞ KAYA, F. GOLYNSKAIA, A. DERELİ, K. (2019). Türkçe Eğitimi Üzerine Yabancı Öğrencilerce Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, Sayı: 8/2, S. 1052-1067
21. BULUT, S. (2018). İşitme Engellilere Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Üç Boyutlu Teknolojilerin Yeri, Milli Eğitim Dergisi, Sayı 21, S. 21-53
22. BURGUL ADIGÜZEL, F, ŞEN, Ü. (2018). Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretmenlerinin Yurt Dışı Görevlerine İlişkin Kaygı ve Hazırbulunuşluk Durumları, Trakya Eğitim Dergisi, Cilt 8, Sayı 4, S. 822-839
23. ÇAĞLAYAN DİLBER, N. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretimi Üzerine Yazılan Kaynak Kitaplara İlişkin Bir İnceleme, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31 (Özel Sayı), S. 111-128
24. ÇAL, P. ERDOĞAN, E. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Öğrencilerin Etkinliklerle Kelime Öğretimi Hakkındaki Görüşleri, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31 (Özel Sayı), S. 153-164
25. ÇEKİCİ, Y. E. (2018). C1 Düzeyinde Türkçe Öğrenen Suriyelilerin "Gerçek" Ve "Umut" Kavramlarına Yüklediği Çağrışımlar, Route Education and Social Science Journal, C. 5/5, S. 1-10.
26. ÇETİNOĞLU, G. GÜLLÜLÜ, M. (2018). A2 Seviyesi İçin Hazırlanmış İstanbul Yabancılara Türkçe Öğretim Seti ve Yunus Emre Enstitüsünün Yedi İklim Setinin Kültürel Aktarım Açısından Karşılaştırılması, Turkish Studies, Cilt 13, Sayı 4
27. ÇİFTÇİ, Ö. DEMİRCİ, R. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretimiyle İlgili Bir Kaynakça Denemesi, Turkish Studies, Sayı 13/28, S. 265-339
28. ÇİFTLER, F. AYTAN, T. (2019). Yabancılar İçin Akademik Türkçe Kitapları Üzerine bir İnceleme, International Journal of Languages Education and Teaching, Sayı 7/4, S. 75-91
29. DEMİR, S. AKÇA, F. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçeyi Öğretenlerin Akademik Özyeterlikleri Üzerine Bir Değerlendirme, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 47, S. 202-224
30. DENİZ, K. KARAGÖL, E. (2018). İngilizlere Türkçe Öğretiminde Tarihî Bir Eser: "Osmanlı Konuşma Dili Cep Kılavuzu", Zeitschrift für die Welt der Türken, Cilt 10, Say 3
31. DOYUMĞAÇ, İ. TEZCAN, A. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Üretici Dönüşümsel Dilbilgisi, International Journal of Languages Education and Teaching, CİLT 6/4, S. 244-265
32. ELKIRAN, Y. M. YILDIZ, R. KANA, F. (2019). Türkçe Öğretiminin Divân Ü Lügati't Türk İle Türkiye Cumhuriyeti Arasında Tarihi Evreleri Denemesi, International Journal of Language Academy, C. 7/3, S. 149-156 33.
33. KORKMAZ, C. B. (2019). Metin Sınıflandırması Bağlamında Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Kullanılan Dinleme Metinleri, Türkiyat Mecmuası, C. 29/1, S. 93-126
34. ER, O. BOZKIRLI, K.Ç. BİÇER, N. (2018). Suriyelilere Türkçe Öğreten Öğretmenlerin Dinleme Becerisine Bakış Açılarının Değerlendirilmesi, International Online Journal of Educational Sciences, C. 10 (3), S. 183-199
35. ERDAL, K. (2018). Yabancılara Türkçeyi Öğretirken Türkiye'yi Öğretmek: ULUTÖMER Örneği, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31 (Özel Sayı), S. 81-94
36. ERDİL, M. (2018). Türkçe Okutmanlarına ve Yabancı Öğrencilere Göre İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitaplarında (A1-A2) Kültür Aktarımı, International Journal of Languages Education and Teaching, C. 6/1, S. 337-357

37. FİŞEKÇİOĞLU, A. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi Ölçütlerine Göre Türk Kültürü Tanımlayıcılarının Oluşturulması: B1 Dil Düzeyi Model Önerisi, Motif Academy Journal of Folklore, C. 12, Sayı 27, S. 871-893
38. GÖÇEN, G. (2019). Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin "Türkçenin Dil Bilgisi"ne Yönelik Metaforik Algısı, Başkent University Journal of Education (BUJE), C. 6(1), S. 28-45
39. GÖÇEN, G. OKUR, A. (2018). Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Yazılı Anlatımlarındaki Sözcüklerin Kullanım Yaygınlığı Ve Sözcüklerin Seviyelere Dağılımı, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, Sayı 7/1, S. 481-508
40. GÜMÜŞ, İ. DAĞ, P. (2018). Türkçe Ve Arnavutça Arasındaki Ortak Sözcüklerin Arnavutların Türkçe Öğrenimlerine Olan Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme, Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, Yıl:6, Sayı:12, S. 187-199
41. GÜN, M. İKİZÇINAR, B. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarındaki Okuma Metinlerinde Atasözü Ve Deyimlerin Dağılımı: Yedi İklim Örneği, International Journal of Language Academy, Sayı 7/3, S. 214-223
42. GÜNDAY, R. AYCAN, A. (2018). Yabancı Dil Öğreniminde Kültürlerarası İletişim Becerisi Edinimi
43. GÜNGÖR, A. (2018). Kazakistan'da Türkçe Öğretiminin Dünü, Bugünü Ve Yarını, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, Sayı 7(3), S. 1875-1883
44. GÜNGÖR, F. ŞENEL, A. (2018). Yabancı Uyruklu İlkokul Öğrencilerinin Eğitim – Öğretiminde Yaşanan Sorunlara İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, C. 8(2), S. 124-173
45. GÜVEN, A. Z. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretim Kitaplarında Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Yeri Ve Kullanımı, International Journal of Language Academy, Cilt 6/1, S. 369 / 378
46. HASIRCI, S. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretimine Yönelik Ders Kitaplarının Konuşma Becerisi Açısından Karşılaştırılması, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, Sayı: 8/2, S. 1068-1098
47. HİRİK, S. (2018). Öğretmen Adaylarının Cümle Bilgisi Dersine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi, Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi, Sayı 4(2), S. 90-111
48. İLTAR, L. DÜNDAR, S. A. (2018). Suriyeli Öğrencilere Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kullanılan Öğretim Setleri Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme Çalışması, 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 7, Sayı 20, S. 523-539
49. İŞCAN, A. YASSITAŞ, T. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarında Kültür Aktarımı: Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti Örneği (B1-B2 Düzeyi), Aydın TÖMER Dil Dergisi, Yıl 3 Sayı 1, S. 47-66
50. İŞCAN, A. YASSITAŞ, T. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Farklı Öğretim Alanlarına Yönelik Film Etkinlikleri: Uzun Hikâye Film Örneği, Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi, Cilt IV, Sayı I, S.49-60
51. KAÇMAZ, E. GÜL, H. S. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Tabelalardan Yararlanma: Nevşehir Örneği, USBIK
52. KADIOĞLU ATEŞ, H. KANGER, F. ŞİMŞEK, Z. (2018). Oyun Temelli Dil Beceri Programının Suriyeli Öğrencilerin Okuma Yazma Becerilerinin Gelişime Etkisi, Turkish Studies, C. 13/3, S. 357-3722
53. KALENDEROĞLU, İ. ZORLUOĞLU Y. (2018). Çoklu Zekâ Kuramına Göre Yurtdışında Yaşayan Türk Çocuklarına Türkçe Öğretimi İle İlgili Öğretmen Görüşleri, 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 7, Sayı 20, S. 577-601
54. KARA, M. ÇİFTÇİ, E. (2019). Türkiye'deki Suriyeli Öğrencilere Türkçe Öğretiminde Çağrışım Tekniği Kullanımının Yazma Becerisine Etkisi, The Journal of Turkish Educational Science, Cilt 17, Sayı 1, S. 158-173 55.
55. TANRIKULU, F. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretimi Sertifika Programına Katılan Öğretmenlerin Mültecilere Yönelik Tutumları, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 46, S. 380-393

56. KARADENİZ, E. ÖZDEMİR M. (2018). Suriyeli Öğrencilerin Konuşma Becerilerini Etkileyen Unsurlar, Sobider: Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 5, Sayı 30, S. 470-482
57. KARAKOÇ ÖZTÜRK, B. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Öğreticilerin Yöntemlere Yönelik Bakış Açısı Ve Farkındalığı, Journal of History School, Yıl 11, Sayı XXXIII, S. 969-996.
58. KARATAY, H. KAYA, S. (2019). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Dilbilgisi için Çerçeve Program, International Journal of Languages Education and Teaching, C. 7, Sayı 2, S. 1-59
59. KARDAŞ, D. (2019). Yunus Emre Enstitüsü Yedi İklim Türkçe Yayınlarının B2 Ve C1 Seviye Ders Kitaplarındaki Temaların Konuşma Becerisine Etkisi Üzerine Öğrenci Görüşleri, Journal of History School, Yıl 12, Sayı XXXVIII, ss.694-716.
60. KAYIR, G. ARI, A. (2018). Türkçe ve Türk Kültürü Dersi'nde Görev Temelli Etkinliklerin Isviçre'de Yaşayan Türk Çocuklarının Akademik Başarı ve Motivasyonlarına Etkisi, Turkish Studies, C. 13/19, S. 1125-1146
61. KERAY DİNÇEL, B. SAVUR, H. (2019). Yabancılara Türkçe Deyim Ve Atasözü Öğretiminde Kullanılabilecek Bir Araç: Tarkan Şarkıları, International Journal of Language Academy, Sayı 7/1, S. 39/55
62. KOÇOĞLU, A. YANPAR YELKEN, T. (2018). Suriyeli Öğrencilere Türkçe Dil Becerileri Kazandırma Sürecinde İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programları İle İlgili Öğretmen Görüşleri, Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, Cilt 6 /2, S. 131-160
63. 663. KORKMAZ, C. B. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Kullanılan Dinleme Metinlerinin Kelime Sayıları, International Journal of Language Academy, Sayı 7/1, Sayfa 261-278
64. KURT, B. DİREKCİ, B. CANER, M. (2018). İngilizce Öğretmeni Adaylarının Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimine İlişkin Görüşleri, Turkish Studies, Sayı 13/27
65. KÜÇÜK, S. KAYA, E. (2018) Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi ile İlgili Hazırlanan Tezlerde Geçen Anahtar Kelimelere Yönelik İçerik Analizi, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Cilt 7(5), S. 442-456
66. KÜÇÜKMEHMETOĞLU, Ö. (2018). Afganistanlı Öğrencilerin Türkiye Türkçesindeki Ünlüleri Yazarken, Telaffuz Ederken Yaptıkları Hatalar Ve Çözüm Önerileri, Turkish Studies, S. 13,C. 11
67. MEMİŞ, M. R. (2019). Türkçeyi İkinci Dil Olarak Öğrenenlerin Okuduğunu Anlama Yeterliklerinin Eş Değerliği, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 38(1), S. 253-265
68. MEMİŞ, M. R. (2019). Yapım Eki Öğretiminin Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Kelime Türetme Becerisi Üzerindeki Etkisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 3, S.774-791
69. METE, F. (2018). Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenleri Değerlendirme Ölçeği, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt 51, Sayı 2, S. 171-186
70. MİYANYEDİ, E. OSMANBEGOVIĆ, S. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Okuma Becerisinin Geliştirilmesinde Gazetenin Yeri, Asos Journal, Yıl: 6, Sayı: 76, S. 461-479
71. MORALI, G. (2018). Suriyeli Mülteci Çocuklara Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar, OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Cilt 8/15, S. 1426-1449
72. MUTLU, H. H. SÜĞÜMLÜ, Ü. (2018). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Reklam Filmlerinin Farklı Beceri Ve Seviyelerde Kullanımı, Turkish Studies, Cilt 13, Sayı 27
73. ÖMEROĞLU, E. (2018). Bologna Sürecinde Üniversitelerde Okutulan Türk Dili Dersine Yönelik Bir Araştırma, Turkish Studies, C. 13, S. 27
74. ÖZDEMİREL, A. Y. DİLİDÜZGÜN, Ş. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe ve İngilizce Ders Kitaplarındaki Sözcüklerin Kullanım Sıklığı Bağlamında Değerlendirilmesi, OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Cilt 9/16, S.1464-1505
75. ÖZTÜRK, F. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Söz Varlığı, The Journal of Academic Social Science Studies, Sayı 65, S. 83-104
76. ÖZTÜRK, J. ALAN, Y. (2019). 4+1 Planlı Yazma Ve Değerlendirme Modelinin Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenen Öğrencilerin Yazma Becerilerine Etkisi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 16, Sayı 44, S. 221-250

77. PİLANCI, H. SALTIK, O. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Dil Bilgisi İçeriğini Etkileyen Faktörler: A1, A2 Düzeyleri, Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, Sayı 9, S. 122-149
78. POLATCAN, F. (2019). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Yabancı Öğrenci Sorunlarına İlgilerinin Değerlendirilmesi, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7 Sayı: 18 Sayfa: 151 - 160
79. S. 263-280
80. SATIK, G. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Rol Oynama Tekniğinin Fonksiyonel Kullanımı, Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 20, S. 283-293
81. SAYGILI, D. KANA, F. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğreten Öğretmenlerin Kültürlerarası Duyarlılığı, Ana Dili Eğitimi Dergisi, C. 6/4, S. 1041-1063
82. SORUÇ, A. GRİFFİTHS, C. (2018). An examination of psycholinguistic variables among learners of Turkish, Dil ve Dilbilimi Çalışmaları Dergisi: Uluslararası Çevrimiçi Dergisi, C. 14/3, S. 294-307
83. ŞENGÜL, K. (2018). Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğretenlerin Öz Yeterlik Algılarının İncelenmesi, Ana Dili Eğitimi Dergisi, C. 6/3, S. 538-552
84. ŞENTÜRK KARA, E. TUNÇBİLEK, A. (2018). Kültürlerarası İletişim Bağlamında Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Türkçeye Ve Türk Kültürüne Bakışı, İNİF E- DERGİ, 2018 Eylem, Sayı 3(1), S. 37-52
85. ŞİMŞEK, A. BAKIR, S. (2019). Türkçe Öğretmenlerinin Sözel Olmayan İletişim Davranışlarının İncelenmesi, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, Sayı: 8/2, S. 1099-1118
86. TEMİZYÜREK, F. SHIRAZI, F. (2018). Fars Dillilere Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Atasözleri Ve Deyimlerin Yeri, International Journal of Language Academy, C. 6/1, S. 337-352
87. TEMİZYÜREK, F. ÜNLÜ, H. (2018). Türkiye Türkçesini Yabancı Dil Olarak Öğrenen Gürcü Öğrencilerin Yazma Becerisinde Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri, International Journal of Language Academy, C. 6/1, S. 316-327
88. TUZLUKAYA, S. (2019). Filistinli Öğrencilerin Türkçe Öğrenirken Temel Düzeyde (A1-A2) Karşılaştıkları Ortak Güçlükler, Aydın Tömer Dil Dergisi, Yıl 4 Sayı 1, S. 31-55
89. TÜRKBEN, T. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Alanında Yapılan Lisansüstü Çalışmaların Değerlendirilmesi, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, Cilt 7/4, S. 2464-2479
90. TÜRKER, M. S. (2019). Blog Kullanımının Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Okumaya Yönelik Tutumları Üzerindeki Etkisi, Trakya Eğitim Dergisi, Cilt 9, Sayı 2, S. 199-210
91. UZDU YILDIZ, F. (2019). Kuramdan Uygulamaya Yabancılara Türkçe Dilbilgisi Öğretimi, Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi, 5(2), S. 366-368
92. ÜÇLER, F. (2018). Yedi İklim Türkçe Ve İstanbul Kitaplarında Yer Alan Somut Ve Somut Olmayan Kültürel Mirasların Değerlendirilmesi, Route Education and Social Science Journal, Cilt 5(14), S. 731-748
93. ÜNAL, K. TAŞKAYA, S. M. ERSOY, G. (2018). Suriyeli Göçmenlerin Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenirken Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri), Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, S. 134-149
94. YAYLI, D. YAYLI, D. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarında Yazma Etkinliklerinin Değerlendirilmesi (Yedi İklim Türkçe Örneği), Pamukkale University Journal of Education, Sayı 44, S. 132-145
95. YEŞİL, R. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçeyi Öğrenme Uygulamaları Ölçeğinin Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması, Turkish Studies, Rüştü Cilt 13, S. 19
96. YEŞİLYURT, Ş. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde "-DIk" ve "-An" Sıfat Fiil Ekiyle Yapılan Cümle Birleştirmelerini Cümle Ögesi ve Zaman Ekine Göre İnceleme, Turkish Studies, Cilt 13, Sayı 27
97. YILDIZ, Ü. SERTOĞLU, G. (2019). Rusça Konuşan Ebeveynlerin Kendilerinin Ve Çocuklarının Türkçe Öğrenme Nedenleri İle Türk Kültürüne Yönelik Bilgi Ve Farkındalık Durumlarına İlişkin Görüşleri: Antalya Örneği, Journal of History School, Yıl 12, Sayı XLII, S.1101-1121
98. YILDIZ, Ü. SERTOĞLU, G. DEMİROK, A. N. (2019). Yabancılar için Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma Metinlerinin; Metin Türü, Metinlerin Özgünlüğü ve Metinlerde Geçen Kültür Ögeleri

Bağlamında İncelenmesi: İstanbul Seti Örneği, International Journal of Languages Education and Teaching, Cilt 7, Sayı 2, S. 380-401
99. YILMAZ, F. AKKAYA, Ü. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarım Aracı Olarak Reklamlar, Route Education and Social Science Journal, C. 5/12, S. 41-52.
100. YILMAZ, İ. (2018). Yabancılara Türkçe Deyimlerin Öğretiminde Tamamlayıcı Ölçme ve Değerlendirme Yöntemlerinin Kullanılması, Kastamonu Education Journal, C. 26(5), S. 1623-1641
101. YILMAZ, M. TEZCAN, A. DOYUMĞAÇ, İ. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Eğitmenlerinin Türkçe Öğretim Yöntemi Hakkındaki Görüşleri, International Journal of Language Academy, C. 6/2,
102. YILMAZ, Y. (2019). Yabancılara Türkçe öğretimi için söz varlığı listesi örneği: Tomas Terzian'ın Recueil de Mots: Français, Turcs, Grecs et Arméniens adlı eseri, Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 16, Sayfa 249-279

BİLDİRİLER

1. ABUKAN, M. (2018). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Metin Haritalarından Yararlanma, 12-13 Ekim ICOTFL
2. Ahmet Zeki GÜVEN, A. Z. ULUSOY, F. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretimi Alanında Kelime Öğretiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
3. AK BAŞOĞLU, D. AKSU RAFFARD, C. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Sesletim ve Etkileşim Odaklı Konuşma Görevleri, 03-05 Ekim UTEOK
4. AKINCILAR, A. ÇİÇEK, D. (2018). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kullanılan Türkçeye Yolculuk Ders Kitaplarının Kültürel Etkileşim Açısından İncelenmesi, I. Karaman Uluslararası Dil Ve Edebiyat Kongresi
5. AKTAŞ, E. (2019). Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenen Öğrencilerin Ana Dillerine ve Türkçeye İlişkin Metaforik Algılarının Karşılaştırılması: Belçika Örneği, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
6. ALTINTAŞ, E. (2018). Az Sayfa, Çok Türkçe, 12-13 Ekim ICOTFL
7. ARMUT, M. DAURENBEK, S. (2019). Türkiye'de Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenler İçin Türkçe Konuşmaya Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi, 03-05 Ekim UTEOK
8. ATAY, E. YAŞARS. A. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Youtube Ders Anlatım Videoları, 25-26 Haziran ICOTFL
9. ATEŞ, A. BAHŞİ, N. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Öğrencilere Yönelik Kelime Unutma Nedenleri Ölçeğinin Geliştirilmesi, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
10. AVCI, Y. DAĞ PESTİL, A. (2018). Yabancı Dil Olarak Rus Yazarlı Türkçe Eserlerin Türkçe Öğretimindeki Yeri, Uluslararası Marmara Fen ve Sosyal Bilimler Kongresi 2018 Yusuf Avcı
11. AYAZ, A. H. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Formatif Bir Test Olarak Kahoot! Uygulamasının Kullanılması, 03-05 Ekim UTEOK
12. AYTAN, T. SAYDAM, M. UÇAR, S. (2019). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Ders Kitaplarının Yazma Bölümleri Üzerine Bir Araştırma, 24-26 Ekim DEKUS
13. AYTAN, T. ULUSU, B. (2019). Oyun Tabanlı Öğrenme Etkinlikleriyle Yabancılara Türkçe Öğretimi, 10-13 Ekim ISOEVA
14. BAKIRCI, N. ARI, B. (2019). Yabancılara Türkçe Dilbilgisi Öğretiminde Sıralama ve Strateji Hatalarına Yönelik Çözüm Öneriler, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
15. BANAZ, E. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğreticilerinin Zorlandıkları Konular ve Nedenler, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
16. BARÇIN, S. (2018). Türk Soylulara Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımı: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Altın Köprü Türkçe Öğretimi Ders Kitabı (B1 Seviyesi) Örneği, I. Karaman Uluslararası Dil Ve Edebiyat Kongresi
17. BAŞUTKU S. DURMUŞ E. (2018). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde B1 Düzeyinde Kelime Öğretim Tekniklerinin Değerlendirilmesi, 12-13 Ekim ICOTFL

18. BAYAT, A. (2019). İngiltere'de Yaşayan Türk Çocuklarının Türkçe Öğrenme Durumlarına İlişkin Veli ve Öğretmen Görüşler, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
19. BAYÖREN, A. GÖKTAŞ, Ö. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Öğrencilerin Okuduğunu Anlama Becerilerinin Değerlendirilmesi (SAÜ TÖMER Örneği), 12-13 Ekim ICOTFL Becerilerinin İncelenmesi, 16-20 Ekim USOS
20. BEY DİLLİ KAYA, E. (2018). Suriyelilerin Türkçe Öğrenirken Yaşadıkları Dil Sorunları, 12-13 Ekim ICOTFL
21. BEYDİLİ KAYA, E. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretimine Yönelik Projelerde Görevli Öğretmenlerin Teknoloji Kullanımına Yönelik Algı ve Yeterlilikleri, 25-26 Haziran ICOTFL
22. BEYRET, T. N. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Nazım Hikmet'in Sevdalı Bulut Adlı Masalının A1-A2 Seviyesine Uyarlanması, 12-13 Ekim ICOTFL
23. BİÇER, N. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarındaki Okuma ve Dinleme Etkinliklerinin Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne Göre Değerlendirilmesi, 25-26 Haziran ICOTFL
24. BİÇER, N. ÖZALTUN, H. (2019). Suriyeli Ortaokul Öğrencilerinin Türkçe Öğrenme ve Uyum Süreçlerinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, 03-05 Ekim UTEOK
25. BONDAR, M. (2018). Türk Dünyasının Etnik-Dilsel Haritasının Ulusal Kültür Bileşeni: Öğretime Dilsel ve Kültürel Yaklaşım, 12-13 Ekim ICOTFL
26. BOYLU, E. BAŞKAYA, K. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarında Ünlü Şahsiyetlerin Kullanımı Üzerine Bir İnceleme, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
27. BOZAN, M. A. ÇELİK, S. (2019). SURİYELİ ÖĞRENCİLERİN "P" SESİNİ "B" SESİYLE KARIŞTIRMALARINA YÖNELİK YARI DENEYSEL BİR ÇALIŞMA, 6.INTERNATIONAL EURASIAN EDUCATIONAL RESEARCH CONGRESS
28. BOZKURT, S. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Ödevlerin ve Kur Gelişimlerinin
29. BÜLBÜL, A. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçede Bilinç-Uyandırma Etkinlik Önerileri: –(y) AcAk ve –I/Ar Yapılarının Olasılık İşlevi Üzerine, 12-13 Ekim ICOTFL
30. CAN, R. ARMUT, M. (2019). Ana Dili Türkçe Olan Bireylerin ve Yabancı Dili Türkçe Olan Bireylerin Yazılı Anlatımlarının Düşünceyi Geliştirme Teknikleri Açısından İncelenmesi, 03-05 Ekim UTEOK
31. CİĞERCİ, F. M. (2019). Ana Dili Türkçe Olmayan İlkokul Öğrencilerinin Türkçeye Yönelik Metaforik Algıları, 16-20 Ekim USOS
32. ÇALIŞIR ZENCİ, S. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dilbilgisi Sıralaması, 25-26 Haziran ICOTFL
33. ÇANGAL, Ö. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Öğrenicilerin Anlık Mesajlaşma Uygulamalarındaki Karşılıklı Yazma Becerilerine İlişkin Öz Yeterliliklerinin Belirlenmesi, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
34. ÇELİK, M. E. (2019). Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğretenlerin Bir Öğretim Materyali Olarak Filmlerden Yararlanma Durumlarının İncelenmesi, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
35. ÇİÇEK, M. TAŞKIN, N. (2019). Yunus Emre Enstitüsü Türkçe Öğretim Seti A-1/A-2 Ders Kitaplarının Kültürel Ögeler Yönüyle Avrupa Ortak Çerçeve Metnine Göre Değerlendirilmesi, 03-05 Ekim UTEOK
36. ÇİFTÇİ, E. (2019). Türkçenin İkinci Dil Olarak Öğretiminde Kullanılan "Yabancı Uyruklu Öğrenciler İçin Türkçe" Kitabında Kültür Aktarımı, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
37. ÇİFTÇİ, Ö. DEMİRCİ, R. (2019). Alfabe Farklılıklarının Yabancılara Türkçe Öğretimindeki Etkisi, 03-05 Ekim UTEOK Çözümleme Yaklaşımına Göre Değerlendirilmesi, 03-05 Ekim UTEOK
38. DEMİR, T. (2018). Türkçenin Ana Dili Olarak Ediniminden Yabancı Dil Olarak Öğretimine Yöntem Çıkarımı, 12-13 Ekim ICOTFL
39. DEMİREKİN, M. (2019). Yabancı Dil olarak Türkçenin Anlamlandırılmasında Kelime Öğrenme
40. DENİZ, K. ÇEKİCİ, Y. E. (2019). Dil İşlevleri Açısından Türkçe Öğreniyorum Ders Kitabı, 03-05 Ekim UTEOK

41. DENİZ, K. KERAY DİNÇEL, B. (2019). Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinin Türkçe Dersi Öğretim Programına Yansıması, 03-05 Ekim UTEOK
42. DİRİK, S. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Japon Öğrencilere Görme Duyu Fillerinin Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar −Japonca 'Miru' ve Türkçe Görme Duyu Fiillerinin Karşılaştırılması, 03-05 Ekim UTEOK
43. DOĞAN AVERBERK, G. (2018). Araplara Türkçe Öğretmek Üzere Kaleme Alınan Tuhfe-i Fedayî Adlı Manzum Sözlük, 12-13 Ekim ICOTFL
44. DOĞAN, L. GÜLVODİNA, G. (2019). Bulgaristan'da Türkçe Eğitim ve İlköğretim Birinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarının (1992-2015 Yılları) Karşılaştırılması, 25-26 Haziran ICOTFL
45. DRYGA, I. (2018). Kyiv'daki Kırım Tatar Sığınmacı Aile Çocuklarına Türkçe Öğretimi, 12-13 Ekim ICOTFL
46. EKTİ, M. (2018). Yabancı Dil Öğretiminde Amaç ve Hedef Grup Odaklı Malzeme Kullanımında
47. ER, M. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Mikroagresyon, 12-13 Ekim ICOTFL
48. ERDEM İPEK, M. ARAMAK, K. (2019). Temel Düzeyde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Telaffuz Problemleri: Rabat Örneği, 03-05 Ekim UTEOK
49. ERDEM İPEK, M. İPEK, S. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Okuma Becerisinin Geliştirilmesi: Özgün Metinlerden Faydalanma, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
50. ERDİL, M. (2018). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hayat Boyu Öğrenme Merkezi İSMEK Bünyesinde Yabancılar İçin Türkçe Kursu, 12-13 Ekim ICOTFL
51. ERDİL, M. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi Lisans Dersi mi, Bilim Dalı mı, Sertifika Programı mı? 25-26 Haziran ICOTFL
52. GEZEN, M. O. KARABAY, A. YURTAL, F. (2019). Ana Dili Türkçe Olmayan ilkokul Öğrencilerinin
53. GÖÇEN G. ÖZDEMİREL A. Y. (2018). Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Türk Kültürü Algısı, 12-13 Ekim ICOTFL
54. GÖÇEN, G. ÖZDEMİREL, A. (2018). Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Türklere Yönelik Algısının İncelenmesi, 12-13 Ekim ICOTFL
55. GÖÇMEN, Ç. DİLİDÜZGÜN, Ş. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Dil Ortamlarında Anadili Kullanımının ve Çeviri Odaklı Etkinliklerin Yeri, 03-05 Ekim UTEOK
56. GÖKÇEBAĞ D. (2018). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretilmesinde Hata Analizinin Önemi, 12-13 Ekim ICOTFL
57. GÜN, M. ALPTEKİN, G. (2019). Yunus Emre Enstitüsü Yedi İklim Türkçe Setinin (Temel Seviye: A1) Dinleme Etkinliklerinin Çerçeve Programı Ölçeğinde İncelenmesi, 03-05 Ekim UTEOK
58. GÜN, M. İŞLER, T. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kullanılan Türkçe Öğreniyorum Ders Kitabı 1'in Görsel Okuma Kazanımları Açısından İncelenmesi, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
59. GÜN, M. SARAÇOĞLU, H. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yazma Becerisini Geliştirmede Ders Dışı Etkinlikler, 6.INTERNATIONAL EURASIAN EDUCATIONAL RESEARCH CONGRESS
60. GÜN, M. ÜNSAL, S. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Sözlük Kullanımının Tarihçesi, 6.Internatıonal Eurasıan Educatıonal Research
61. GÜNEY, H. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Çocuk Edebiyatı Eserlerinin Kullanılması, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
62. GÜNGÖR, H. (2019). Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenen Temel Düzey (A1-A2) Öğrencilerinin Sesli Okuma Hataları, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
63. GÜVEN, A. Z. ULUSOY, F. (2019). Yabancı Öğrencilerin Türk Kültürü ve Türkçe İle İlgili Algıları, 03-05 Ekim UTEOK
64. GÜVEN, M. (2018). Türkçenin Öğretimi Sorunu ve Bir "Çözüm Modellemesi", 12-13 Ekim ICOTFL

65. HACK-CENGİZALP, E. (2018). Almanca/Türkçe İki Dilli ve Eşgüdümlü Okuma ve Kelime Anlam Çalışmaları, 12-13 Ekim ICOTFL
66. HALAT, S. FIRAT, H. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Sözlük Kullanımına İlişkin Öğrenci Görüşleri, 03-05 Ekim UTEOK
67. HANÇER, F. B. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe ve İngilizce Öğretiminde Okuma Metinlerinin Farklı Değişkenler Bağlamında Değerlendirilmesi, 03-05 Ekim UTEOK
68. HORZUM, M. B. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Öğrencilerin Mobil Öğrenmeye Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, 25-26 Haziran ICOTFL
69. İKİZÇINAR, B. ŞENGÜL, M. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenilen Ortamlarda Sosyal Medya
70. İzlenmesinde Edmodo Uygulamasının Kullanımı, 25-26 Haziran ICOTFL
71. KALENDEROĞLU İ. ARMUT M. (2018). Türkiye'de Türkçe Öğrenen Yabancıların Türkçe Öğretmenleri, Türkçe, Türkçe Öğretimi Merkezleri ve Türkiye Hakkındaki Algılarının Metaforlar Aracılığıyla Belirlenmesi, 12-13 Ekim ICOTFL
72. KALENDEROĞLU, İ. (2019). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Türkiye'deki Dil Öğretim Merkezlerinin Durumu ve Akreditasyon Önerisi, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
73. KAN, M. O. ÇELİK, U. (2019). Türkiye'deki Suriyeli Öğrencilerin Konuşma Ve Dinleme Becerilerine İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Yaklaşımları 16-20 Ekim USOS
74. KARA, M. ULUTAŞ, M. (2019). Gazi Üniversitesi TÖMER Uluslararası Öğrenciler İçin Akademik
75. KARADAĞ, R. ALTUN, T. (2019). Suriyeli Öğrencilerin Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesine (Pıctes) Yönelik Öğrenci Görüşlerinin İncelenmesi, 16-20 Ekim USOS
76. KARAMANOĞLU, F. M. TEKİN, N. M. (2019). B2-C1 Seviyesi Uluslararası Öğrencilerin İyelik Eklerinin Yazımında Yaşadıkları Problemler, 03-05 Ekim UTEOK
77. KARBİ, G. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe'nin Öğretiminde Tandem Programı ile Otonom Öğrenme, 12-13 Ekim ICOTFL
78. KATSİON, I (2018). Ukraynalı Öğrencilere Karşılığı Olmayan Türkçe Sözcüklerin Öğretilmesi, 12-13 Ekim ICOTFL
79. KAYA, Ç. (2019). Göçmen Çocukların Türk Okullarına Uyumu, 16-20 Ekim USOS
80. KAYADİBİ, N. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretimi Kitap Setlerinde Sözel İletişim Becerilerine Yönelik Etkinliklerin Değerlendirilmesi, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
81. KERTEZ, F. N. (2019). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Ediniminde Sözcük Türetme Tercihleri, 03-05 Ekim UTEOK
82. KILIÇ, H. AYTAN, T. (2019). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Deyimlere
83. KİRAZ, E. ŞAHİN, M. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretimi Alanında Sözcük Öğretimi ile İlgili Çalışmalardaki Eğilimler: Meta analiz Çalışması, V. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu
84. KOCAYANAK, D. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde –CA Ekinin Görev ve Anlam Çeşitliliği Üzerine Bir Değerlendirme: Türkçeye Yolculuk ve Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitapları (A2) Örneğinde, 03-05 Ekim UTEOK
85. KOLE, A. (2019). Avustralya'da Kıbrıslı Türkler ve Türkçe, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
86. KOUGİOUMTZİS, G. A. DEREKA, A. N. ROUSSOU, E. CHOULAKİS A. (2019). Teaching Turkish as a Second / Foreign Language and Use of Ict: Teaching Scenario Focusing on The Teaching of The Grammatical Mood of Ability / Capacity and Possıbılıty Yeterlilik Kipi (-Abil / -Ebil), 25-26 Haziran ICOTFL
87. KÖSE, D. ÖZSOY, E. (2018). Göçmenlere Dil Öğretimi Almanya Türkiye Örneği, 12-13 Ekim ICOTFL.
88. LİAZOS, N. (2019). Akademik Amaçlı Türk Dili Öğretiminde Teknoloji Kullanımı, 25-26 Haziran ICOTFL

89. MAVRİDOU, V. (2019). The State of Turkish in Public Higher Education in The Balkans and Cyprus, 25-26 Haziran ICOTFL
90. MEMİŞ, M. R. (2019). İkinci Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Başvurdukları Dil Öğrenme Stratejileri ile Dil Öğrenme Kaygıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, 03-05 Ekim UTEOK
91. MERAL, H. M. (2018).Yabancı Dil olarak Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarındaki Dilbilgisi İçeriklerinin Dilbilimsel açıdan Değerlendirilmesi, V. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu
92. MERAL, H. M. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarındaki Zamir Kullanımı 24-26 Ekim DEKUS 2019
93. MOĞUL, S. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Anlam Derinliği Sağlama Aracı Olarak Sözlükler, 03-05 Ekim UTEOK
94. NAZARİAN, A. KOUGİOUMTZİS,G. A. SELLA, E. (2019). Modern Approaches To Teaching Turkish as a Foreign Language: a Focus On Playful Experiential Learning and Ict, 25-26 Haziran ICOTFL
95. OKUR A. ve EROĞLU, A. (2018). İki Dillilik ile İlgili Yazılan Lisansüstü Tezlerde (2000-2017) Geçen Anahtar Sözcüklere İlişkin Bir İçerik Analizi, 12-13 Ekim ICOTFL
96. OKUR, A. EROĞLU, S. (2019). Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenen Öğrencilerin Akademik Türkçe Derslerine Yönelik Görüşler, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
97. ÖMEROĞLU, E. (2019). Yabancılar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarında Kültür Aktarımı (Yedi İklim Türkçe A-1 İle Yeni Hitit Temel-1 Kitapları Örneğinde), 25-26 Haziran ICOTFL
98. ÖZCAN, E. DAĞ TERCAN, Ö. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarındaki Okuma Metinlerinde Yer Alan Sözcüklerin Sıklık Görünümleri 24-26 Ekim DEKUS
99. ÖZKEKLİK KORKMAZ, M. (2018). Göçmen Türk Çocuklarına Anadil Eğitiminde Dramanın Rolü- Oxford Örneği, 12-13 Ekim ICOTFL
100. PAMUK, N. TÜRKBEN, M. AKÇELİK, D. EYÜP, B. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dil Öğretim Yöntem ve Yaklaşımları: Bir Meta-Analiz Çalışması, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
101. PAPAGEORGİOU, M. (2019). Turkish Language Policy and Teaching in Albania: The Case of the Yunus Emre Institute 25-26 Haziran ICOTFL
102. SALLABAŞ, M. E. KORKMAZ, C. B. (2019). Uluslararası Öğrenciler İçin Akademik Türkçe Sosyal Bilimler Ders Kitabının Tematik Yaklaşım Bağlamında İncelenmesi 24-26 Ekim DEKUS
103. SALLABAŞ, M. E. TEKİN, E. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Etkinliklerinin Görev Odaklı Yaklaşıma Göre Değerlendirilmesi, 03-05 Ekim UTEOK
104. SARITAŞ, H. BENZER, A. (2019). İkinci/Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Söylem Belirleyicilerin Yeri ve Kullanımı, 03-05 Ekim UTEOK
105. SOROKİN, S. V. (2018). Üniversite Düzeyinde Ukraynalı Öğrencilere Türkçe Dilbilgisi Öğretiminde Karşılaşılan Sorun ve Zorluklar, 12-13 Ekim ICOTFL
106. SULAK, S. E. YAYLAK, E. GÜNDÜZ, M. (2019). İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Dijital Okuryazarlık
107. SUSAR KIRMIZI, F. BOZTAĞ, H. SALGUT, E. ÇAĞ ADIGÜZEL, D. KOÇ, A. (2019). Ana Dili Türkçe Olmayan Öğrencilerde Okul Öncesi Eğitimin İlk Okuma Yazmaya Etkisi 16-20 Ekim USOS
108. ŞANLIOĞLU, H. (2019). Yunanlılara Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde "İyelik Ekleri"nin Kullanımı, 25-26 Haziran ICOTFL
109. TANRIKULU, L. (2019). Yedi İklim Türkçe Öğretim Setinde Yer Alan Dinleme Etkinliklerinin Ölçme Değerlendirme Teknikleriyle İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi (B1 Seviyesi Ders Kitabı Örneği) , 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
110. TEKİN, G. (2019). Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Sesletim Becerilerinin Gelişimi: Bir fMRI Çalışması, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
111. TEKİN, N. M. KARAMANOĞLU, F. M. (2019). Öğretim Üyeleri ile Uluslararası Öğrencilerin Dil Becerilerinden Kaynaklı Yaşadıkları İletişim Problemleri, 03-05 Ekim UTEOK
112. THEMOPOULOU, E. (2019). Türkçe Eğitiminde İki Dillilik Olgusu ve Evrimi: İstanbul Özel
113. TİMKOVA, T. (2018). Ukraynalı Öğrencilere Türkçeden Sözlü Çeviri Öğretiminde Karşılaşılan Zorluklar, 12-13 Ekim ICOTFL

114. TOPUZKANAMIŞ, E. (2019). 1915 Darülmuallimîn Programında Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi, 03-05 Ekim UTEOK
115. TÜRKAN, H. K. SEKİTMEN, R. (2019). Yabancı Uyruklulara Türkçe Öğretiminin Kültürel Aktarım Boyutunda Dede Korkut Hikâyeleri, 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
116. ULUÇAM WEGMANN, I. (2019). Çok Dilli Ortamlarda Translanguaging Yaklaşımı Temelli Türkçe Dersi, 03-05 Ekim UTEOK
117. UYSAL, G. AYTAN, T. (2019). Güncel Öğretim Tekniklerinin Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenen B2 Seviyesi Öğrencilerinin Hazırlıklı Konuşma Becerilerine Etkisi, 16-17 Ekim ISIC
118. UZUN, İ.P. KIRCALI, C. E. GÜÇLÜTÜRK, Y. (2019). İkinci Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Ünlü Boşluğu Dizilişlerinin Ses Bilimsel Görünümleri, 03-05 Ekim UTEOK
119. ÜÇLER, F. (2018). Valuatıon Of Concrete And Abstract Cultural Herıtage Takes Place In The Book Yedi İklim Türkçe Ve İstanbul, Resscongress II International (Uluslararası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilim, 2-4 KASIM
120. ÜNVEREN, D. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Folklorik ve Etnografik Bir Malzeme: Antroponim(ler), 16-18 Ekim XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu
121. YAVUZEL, S. T. (2018). A2 Düzeyi Ders Kitaplarının Anlatma Becerileri Açısından Değerlendirilmesi, 1.Uluslararası Çağdaş Eğitim ve Sosyal Bilimler Sempozyumu
122. YEŞİL, R. (2019). Yabancı Bir Dil Olarak Türkiye Türkçesini Öğrenme Uygulamalarının Yararlığına İ
123. YILDIZ ÇELİK, Ö. KODAN, H. (2019). İlkokul Öğretmenlerinin Ana Dili Türkçe Olmayan Öğrencilere Türkçe Öğretimine ilişkin Deneyimleri: Bir Olgu Bilim Çalışması, 16-20 Ekim USOS
124. YILDIZ, C. (2019). Almanya'da Ana Dili Olarak Türkçe Öğretiminde Yeni Gelişmeler ve Gelecek Perspektifi, 25-26 Haziran ICOTFL
125. YILDIZ, M. (2018). Cross-Linguistic Similarity Between Türkish And Estonian Nominal İnflection: The Effect of Metalinguistic Awareness On The Perception of İnflectional Morphology, 12-13 Ekim ICOTFL
126. YILMAZ, F. DALCI, Z. (2018). Gazi Yabancılar İçin Türkçe Setinde Atasözlerinin Kullanımı Üzerine Bir İnceleme, 2. Uluslararası Eğitim Ve Değerler Sempozyumu(ISOEVA 2018)
127. YILMAZ, Ö, DİLİDÜZGÜN, Ş. (2019). Yabancılara Türkçe Dilbilgisi Öğretiminde Metin Odaklı Bir Dilbilgisi Öğretimi Modeli – B1 Düzeyi, 03-05 Ekim UTEOK

KİTAP

1. BELET BOYACI, Ş. D. (2018). Yurt Dışında Yaşayan Türk Çocuklarına Türkçe Öğretimi ve Kültür Aktarımı, Nobel Yayınları, Ankara.
2. BOYLU, E. İLTAR, L. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi, Pegem, Ankara.
3. ERDEM, İ. DOĞAN, B. ALTUNKAYA, H. (2019). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi, Pegem, Ankara.
4. ERDOĞDU, H. (2018). Yabancılar İçin Türkçe, Alternatif Yayıncılık, İstanbul.
5. GÜREŞ, M. (2018). Türkçe Öğren, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
6. KARADEMİR, E. KOÇ, A. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Konuşma ve Yazma Kulüp Çalışmaları, Yade Kitap, Ankara.
7. KILIÇ, U. TAKIL, N. B. (2019). Oyun ve Etkinliklerle Yabancılara Türkçe Öğretimi, YDS Publishing Yayınları, İstanbul.
8. KOLEKTİF, (2019). Araplar İçin Kolay Türkçe, Boyut Yay. Grubu, İstanbul.
9. NURLU, M. (2019). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi, Kalem Kitap, Ankara.
10. ÖNDER, A. (2018). Link Turkish Yabancılar için Türkçe Ders ve Çalışma Kitabı A1-A2, Link Turkish Yayınları, İzmir.
11. POLAT, H. (2018). Ana Dili Rusça Olanlara Türkçe Öğretimi, Mevsimler Kitabevi, İstanbul.
12. TAŞTAN, Z. CATANAK, A. M. (2019). Yabancılar İçin Türkçe, Hiperlink Yayınları, İstanbul.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Binlerce yıllık bir geçmişe sahip ve dünyanın en yaygın dillerinden olan Türkçenin yabancı dil olarak öğretimiyle ilgili çok parlak bir mazisi olmadığını söylemek mümkündür. İngilizce veya Fransızcadan çok daha geniş bir coğrafyada yayılmış olmasına rağmen onlardan geri kalması Türkçeyle ilgili çalışmalara yeterince önem verilmeyişindendir. Ancak günümüzde yabancılara Türkçe öğretimi belki hak ettiği noktada olmasa da bu konuyla ilgili bilimsel kongrelerin, çalıştayların ve sempozyumların düzenlenmesi; yabancılara Türkçe öğretimi ile ilgili lisansüstü programların açılmasıyla yüksek lisans ve doktora tezlerinin hazırlanması yabancılara Türkçe öğretimine bir ivme kazandırmış oldu. İlerleyen yıllarda bu alanla ilgili lisans programlarının açılması belki de yabancılara Türkçe öğretimini çok daha ileri seviyelere taşıyacaktır. Son iki yıllık verilere baktığımızda bile bu alanla ilgili çalışmalarda nicelik yönüyle ciddi bir artışın görüldüğü söylenebilir. Bazı makale ve bildirilere, erişime açık kaynaklarda ulaşamadığımızı var sayarsak bu alandaki çalışmaların sayısının daha da fazla olduğunu söyleyebiliriz. Bu çalışmada otuz doktora tezi, yüz yirmi iki yüksek lisans tezi, on iki kitap, yüz iki makale ve yüz yirmi yedi bildiri konularına göre tasnif edilmiştir. Bazı çalışmalar iki alanla ilgili olduğu için bu çalışmaları iki farklı maddede de gösterdik. Ulaştığımız çalışmaları tablo 1'de konularına göre tasnif ederek aşağıda paylaştık.

TABLO 1

KONU	DOKTORA	Y.LİSANS	KİTAP	MAKALE	BİLDİRİ
OKUMA	4	4		7	6
KONUŞMA	3	8	1	6	5
YAZMA	5	9	1	8	6
DİNLEME	3	4		7	7
DİL BİLGİSİ	2	17		8	14
KÜLTÜR (kültür aktarımı, kültürler arasıIık, kültürel unsurlar, değer aktarımı)	3	14	1	14	10
YTÖ HAZIRLIK KİTAPLARI VE DEĞERLENDİRİLMESİMESİ		12		8	9
YTÖ MERKEZLERİ/ÖĞRETİCİLERİ		2		3	6
ÇOK DİLLİLİK, İKİ DİLLİLİK, BİR ÜLKEYE YÖNELİK YTÖ, YURT DIŞINDA TÜRKLER VE YABANCILAR İÇİN YTÖ	4	7	10	6	7
YTÖ KİTAPLARI İLE YABANCI DİL HAZIRLIK KİTAPLARI KARŞILAŞTIRMASI		6		3	5
YTÖ KARŞILAŞILAN SORUNLAR		3		4	6
OYUN/DRAMA/MÜZİK/FİLM/ÇİZGİ FİLM	3	7	1	6	4
ÖLÇME-DEĞERLENDİRME	2	2		3	3
ORTAK DİL UNSURLARI		2		5	7
GÖRSELLİK-GÖRSEL DÜZEN		2		2	5
ALFABE, SES		1		4	5
SÖZ VARLIĞI, KELİME ÖĞRETİMİ		2		3	4
YTÖ MERKEZLERİ, ÖĞRETMEN VE ADAY GÖRÜŞLERİ, ALGI		8		5	6
METİN UYARLAMA, OLUŞTURMA, DEĞERLENDİRME VE SEÇME	1	10		6	9
PROGRAM	2	2		2	4
SÖZ VARLIĞI		1		2	4
TEKNOLOJİ/ MATERYAL TASARIMI		3		5	5

MOTİVASYON		1		2	2
SINIF İÇİ ETKİNLİK		1		3	2
TOPLAM	**30**	**122**	**12**	**102**	**127**
KONU TOPLAM	32	136	14	122	141

KAYNAKÇA

Bahadıroğlu, D. (2016). Türkçe ile Sümerce Arasındaki İlişki ve Türkçenin Yaşı Meselesi, https://www.makaleler.com › Edebiyat › Türk Dili.

GARDONYİ, G. (Çev. Ziya Tuğal) (2019). Anlaşılmayan İnsan, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.

Tuna, Osman Nedim (1990). Sumer ve Türk Dillerinin Tarihi İlgisi İle Türk Dilinin Yaşı Meselesi. Ankara: TDK Yayınları.

KÖY ENSTİTÜLERİ MÜFREDATINDAKİ TÜRKÇE DERSLERİ ÜZERİNE

Prof. Dr. Dilek ERGÖNENÇ
Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı,
dileker@gazi.edu.tr

Özet
Köyde eğitimi canlandırmak, köydeki insanların sadece okur yazar olmakla kalmayıp, iyi birer eğitim görmesini sağlamak, kırsal kesimde yaşayanlar ile şehirde yaşayanlar arasındaki bozuk dengeyi eşitlemek, köye yönelik mesleklerde eğitilmiş elemanlar yetiştirmek, halkın eğitilmesi ve bilinç düzeyinin yükseltilmesi sonucu, köyde ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişimi sağlamak vb. amaçlarla kurulan köy entitüleri; 1940-1954 yılları arasında faaliyet göstermiş kurumlardır.
1936 yılında Maarif Vekili Saffet Arıkan tarafından İlköğretim Umum Müdürlüğüne getirilen İsmail Hakkı Tonguç'un ve 1938'de Maarif Vekili olan Hasan Âli Yücel'in çabalarıyla Köy Enstitüsü projesi oluşturulmuştur. 1940'ta çıkarılan 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu ile deneme okulları enstitüye dönüştürülmüş ve on yedi yeni Köy Enstitüsü açılmıştır. 1942'de çıkarılan 4274 sayılı "Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunu" ile enstitülerin yapılandırılması tamamlanmıştır.
Özellikle tren yollarına yakın ve tarıma elverişli köylerde açılan 21 köy enstitüsünden; kapatıldıkları 1954 yılına kadar 1398'i kız, 15.943'ü erkek olmak üzere toplam 17.341 kişi yetişmiştir. 1936-1947 yılları arasında faaliyet gösteren eğitim kurslarından da 8675 eğitmen mezun olmuştur. Yüksek Köy Enstitüsü toplam 209 mezun vermiştir.
Köy Enstitüleri'nde 1943–1947 ve 1953 öğretim programı olmak üzere üç program hayata geçirilmiştir.. 1940'dan 1943'e kadar 3803 sayılı yasa doğrultusunda ders programı hazırlanmıştır.
Enstitülerde 5 yıl boyunca uygulanan öğretim zamanının yarısı kültür derslerine, dörtte biri tarım dersleri ve çalışmalarına, dörtte biri de sanat ya da teknik derslere ve çalışmalara ayrılmıştır. Verilen kültür derslerinden biri olan Türkçe dersi 1. sınıfta haftalık 4 saat, 2. sınıfta haftalık 3 saat, 3. sınıfta haftalık 3 saat, 4. sınıfta haftalık 3 saat ve 5.sınıfta haftalık 3 saat olmak üzere toplam 736 saat okutulmuştur.
Bu bildiride Köy Enstitüleri'ni yeniden hatırlarken, enstitü müfredatında kültür derslerinden biri olarak yer alan Türkçe dersi üzerinde durulacaktır.
Anahtar Kelimeler: Köy Enstitüleri, müfredat, Türkçe dersi.

Giriş

Türk eğitim sisteminin tarihine bakıldığında Tanzimat ile birlikte eğitim kurumlarında köklü değişiklikler meydana gelmeye başlamış, eğitim bir sisteme oturtulmaya, modernleştirilmeye çalışılmıştır. Modern Türkiye'nin kurulmasından sonra ise eğitime verilen önem en üst seviyeye çıkmıştır.
Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitimdeki en büyük atılım, bir birliğin sağlanması, demokratik, laik bir eğitim sisteminin getirilmesi ve eğitimin devletleştirilmesi olmuştur. Eğitimde birliğin meydana gelmesi ilk defa Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile gerçekleştirilmiştir (Özodaşık 1999: 44). 3 Mart 1924'te çıkan kanun ile bütün okullar Maarif Nezareti'ne (Milli Eğitim Bakanlığı) bağlanmıştır. Bu kanun sayesinde eğitim ve öğretim birleştirilmiş, eğitimin toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilir ve Cumhuriyet rejimine uygun insan tipini yetiştirir bir duruma gelmesi istenmiştir (Özodaşık 1999: 110). Bundan sonra ardarda yapılan reformlar, yenilikler eğitimde çığır açıcı niteliktedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren gerçekleşen bu atılımlardan biri de 1 Kasım 1928'deki Latin alfabesi esaslı Yeni Türk Harflerinin Kabulü kanunudur. Bunların öğretilmesi ve okuma-yazma oranının artırılması bundan sonraki en önemli hedeftir. Bu hedefi gerçekleştirmek için, 24 Kasım 1928'de ilk Millet Mektepleri Talimatnamesi resmi gazetede yayınlanmıştır (Arıbaş ve Koçer, 2008: 229). 1 Ocak 1929'da "yaygın eğitim" için yapılan okuma-yazma seferberliği ve ardından açılan Millet Mektepleri ile 15-45 yaş arası vatandaşlar Millet Mektepleri'ne alınarak halka günlük yaşamda gerekli bilgilerin öğretilmesi amaçlanmıştır (Toprak 2008: 12-27).

Sonraki hedef Atatürk İlke ve İnkılapları'nın öğretilmesi ve yaygınlaştırılması olmuştur. İşte 1932'de Halk Evleri'nin açılma amacı da budur (Toprak 2008: 55). Atatürk'ün "halkçılık" ilkesinin eğitime uygulanması için kurulan halkevlerinde halkı bilgilendirme amacıyla pek çok alanda faaliyetler yapılmıştır. Buralarda çoğunlukla öğretmenler görev almıştır (Arıbaş ve Koçer, 2008: 229).

1.**Köy Enstitülerinin Kuruluşu**

İsmail Hakkı Tonguç (1893–1960) ismi Köy Enstitüleri denince ilk akla gelmesi gereken isimdir. Enstitülerin kurucusu ve kuramcısı, fikir babası olan Tonguç; 1935 yılında, Atatürk'ün eski kurmaylarından olan, Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan tarafından, İlköğretim Genel Müdür vekilliğine, daha sonra da İlköğretim Genel Müdürlüğüne atanmış; Tonguç'un enstitüler ile ilgili fikirleri de böylece somutlaşmaya başlamıştır. Sonraki Bakan Hasan Ali Yücel de onun bu girişimlerine sahip çıkmıştır (Pazar, 2001: 26; Aysal, 2005:271). Tonguç, bu iş için tesadüfî olarak seçilmiş biri değil, bizzat Atatürk'ün bilgisi ve onayı ile göreve getirilmiştir (Kirby, 2019: 155).

1940 tarihinde 3803 sayılı Köy Enstitüsü Kanunu yürürlüğe girmiştir. Daha önce, 1936'da, köylere öğretmen yetiştirmek amaçlı kurulan İzmir Kızılçullu ve Eskişehir Çifteler'deki Köy Öğretmen okulları da Köy Enstitülerine dönüştürülmüş, böylece köye göre öğretmen yetiştirme hareketinin Köy Enstitüleri bölümü başlamıştır. Kuruluşunda Maarif Vekili Hasan Âli Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un çok emeğinin geçtiği Köy Enstitüleri, köy öğretmenleri yetiştirmek amacıyla meydana getirilmiştir (Akyüz 1999: 339).

Bu tarih itibariyle kurulan Köy Enstitüleri şunlardır:

1940'da kurulanlar; İzmir-Kızılçullu Köy Enstitüsü, Eskişehir-Çifteler Köy Enstitüsü, Lüleburgaz-Kepirtepe Köy Enstitüsü, Kastamonu-Gölköy Köy Enstitüsü, Malatya-Akçadağ Köy Enstitüsü, Antalya-Aksu Köy Enstitüsü, Samsun (Ladik)-Akpınar Köy Enstitüsü, Adapazarı-Arifiye Köy Enstitüsü, Trabzon (Vakfıkebir)-Beşikdüzü Köy Enstitüsü, Kars-Cilavuz Köy Enstitüsü, Bahçe-Düziçi Köy Enstitüsü, Isparta-Gönen Köy Enstitüsü, Balıkesir-Savaştepe Köy Enstitüsü, Kayseri-Pazarören Köy Enstitüsü.

1941'de kurulanlar; Ankara-Hasanoğlan Köy Enstitüsü, Konya (Ereğli)-İvriz Köy Enstitüsü.

1942'de kurulanlar; Sivas (Yıldızeli)-Pamukpınar Köy Enstitüsü, Erzurum-Pulur Köy Enstitüsü

1944'de kurulanlar; Ergani (Dicle) Köy Enstitüsü, Aydın (Ortaklar) Köy Enstitüsü

1948'de kurulanlar; Van (Ercis) (Ermis) Köy Enstitüsü, son kurulan enstitüdür.[1]

Enstitülerin sayısı başta 20 olarak planlanmış, sonra sayı 21'e çıkarılmıştır.

Yüksek Köy Enstitüsü; Ankara'da, Hasanoğlan Köy Enstitüsü içinde kurulmuştur (1942–1943). Amaç; Köy Enstitüleri'ne öğretmen, bölge okullarına yönetici, gezici başöğretmen, ilköğretim müfettişi ve kesim müfettişi yetiştirmektir (Toprak 2008: 75).

Köy Enstitüleri ilk mezunlarını 1942 yılında vermiştir. 1952–1953 öğretim yılında öğretim süresi altı yıla çıkmış; sonraki öğretim yılında ise enstitüler öğretmen okullarıyla birleştirilmiştir. Buna göre; öğrenci ve okul sayıları verilirken 1941–1942 öğretim yılı ilk, 1951–1952 öğretim yılı da son öğretim yılı olarak düşünülmelidir. Enstitülerin ilköğretime kazandırdığı öğretmen ve eğitmen sayısı 26.016'dir. Bu kadar kısa zamanda yetiştirilen bu öğretmen ve eğitmen sayısı; Türk milli eğitim tarihi için büyük bir hız ve ilerleyiş örneği olarak ilk defa görülen bir olaydır. En ıssız köylere kadar olan gelişmede cinsiyet ayrımının olmadığı da göze çarpmaktadır (Gedikoğlu 1971: 231).

2.Köy Enstitülerinin Amacı

1935 yılında, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfusunun yüzde sekseninin köylerde yaşadığı görülmektedir. Buralarda okul yoktur, öğretmen yok denecek kadar azdır. Köyde yaşayan insanların sadece okuma yazma değil, hayatın bir çok yönüyle (hastalıklarla, üretimin ilkelliğiyle vb.) mücadele edebilecek eğitime ihtiyacı vardır. Cumhuriyet ile birlikte köye götürülmeye çalışılan hizmetler yeterli ve başarılı olmamıştır. Köy insanını anlayabilecek aydın profiline olan ihtiyaç; Köy Enstitüleri'ni ortaya çıkaran en önemli ihtiyaç olmuştur (Aysal 2005: 271).

[1] https://islamansiklopedisi.org.tr/koy-enstitusu (Erişim tarihi: 02.12.2019).

Köy Enstitüleri ile eğitilecek köylü çocuklarının yeteneklerine göre yetiştirilmesi ve köylere gönderilmesi amaçlanmış; böylece bunların köyün aydınlanma yolunu açacakları düşünülmüştür. Enstitülerde "iş içinde eğitim" verilmesi amaç edinilmiştir. Her enstitüde, yetişen öğretmenlerin görev yapacakları okula benzer bir uygulama okulu yer almıştır. Bu okul, atölye, derslik, oyun alanı, ahır, kümes, bir öğretmen lojmanı ve bir tarladan oluşmuştur. Öğretmen olacak kişiler uygulamalı eğitim sayesinde meslekî staj da yapmışlar, ilgi alanlarına göre bahçecilik, hayvancılık, arıcılık, inşaat, demircilik ya da marangozluk; kızlar için elişi, biçki- dikiş ya da yemek gibi iş kollarından öğrenerek tecrübe kazanmışlardır. Öğrenciler eğitimleri sırasında köy okulunda ders vermişler, böylece öğrendikleri bilgileri uygulayabilmişlerdir (Esen, 2013:40-41). Köy Enstitüleri'nden çok sayıda yazar, edebiyatçı, şair, bilim adamı, siyasetçi de yetişmiştir.[2]

Akyüz ise enstitülerin, yalnızca köye yararı dokunacak, nasırlı ellerinde kalem ve kitaptan çok kazma, kürek, çapa, bağ makası, keser vb. bulunan öğretmenler yetiştirme felsefesiyle kurulduğunu belirtir (1999: 339).

Kirby'e göre enstitülerde; hayatta başarılı olacak birinden beklenen bilgi ve alışkanlıkların edinilmesi ön plana çıkmıştır. Bunun için ise öğrencinin, bütün öğrenim hayatını, kendi emeğine güvenerek sürdürebileceği bilincinin kazandırılması gereği üzerinde durulmuştur (2019: 228).

Köyde eğitimin amacı okur yazarlık veya yalnızca halkı aydınlatmak yoluyla okur yazar yapmak vb. değildir. Pratik bilgiler vermek vb. de değildir. Amaç köy toplumunun ekonomik ve kültürel hayatına çağdaşlaştırıcı değişmeler getirmektir (Kirby 2019: 384).

3.Köy Enstitülerinde Görülen Dersler

Köy Enstitülerinin hepsinde standart bir öğretim müfredatı uygulanmamıştır. Her enstitünün kendine özgü sorunlarına göre, esnek bir program uygulanmış, bu durum enstitülerin tamamının başarılı olmasını sağlamıştır (Kirby, 2019: 315). Dersler işlenirken her hafta bir konu o haftanın odak konusu olmuştur. Buna göre matematik haftası, tarih haftası, Türkçe haftası gibi bir derse yoğunlaşan öğrenciler, elindeki projeye göre bu ayrı odak noktaları ve belirli problemler çerçevesinde kendilerini derinleştirir ve geliştirirlerdi (Kirby, 2019: 315).

Köy Enstitülerinde verilen dersler üç bölüme ayrılmıştır (Akyüz, 1999: 340).

1.Kültür dersleri: Türkçe, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, matematik, fizik, kimya, tabiat ve okul sağlığı, yabancı dil, el yazısı, resim-iş, beden eğitimi ve ulusal oyunlar, müzik, askerlik, ev idaresi ve çocuk bakımı, öğretmenlik bilgisi (toplumbilim, iş eğitimi, çocuk ve iş ruh bilimi, iş eğitimi tarihi, öğretim metodu ve tat.), zirai işletmeler ekonomisi ve kooperatifçilik.

2.Ziraat dersleri ve uygulamaları: Tarla ziraatı, bahçe ziraatı (fidancılık, meyvacılık, bağcılık, sebzecilik), sanayi bitkileri ziraatı, kümes hayvanları bilgisi, arıcılık ve ipek böcekçiliği, zootekni, ziraat sanatları, balıkçılık ve su ürünleri.

3. Teknik dersler ve uygulamaları: Köy demirciliği (nalbantlık, motörcülük), köy dülgerliği (marangozluk), köy yapıcılığı (tuğla ve kiremitçilik, taşçılık, kireççilik, duvarcılık, sıvacılık, betonculuk) köy ve el sanatları (kızlar için), dikiş, biçki, nakış, örgü ve dokumacılık, ziraat sanatları.

Köy Enstitülerinde derslerin yarısı kültür dersleridir. Dörtte biri tarım ile ilgili ders ve uygulamalara, geriye kalan dörtte biri teknik derslere ve uygulamalara ayrılmıştır. Bu dersler sırasında bilginin uygulamayla verilmesi amaçlanmıştır. Ezbere karşı bir yapıya sahip olan bu derslerde, bu derslerde "iş okulu" sistemi uygulanmış, öğrenciler bireysel çalışmalara yönlendirilmiştir.[3]

İlkokul sonrası verilen 5 yıllık öğretim süreci içinde; bu ana ders grupları içinde çalışma ve sürekli dinlenme zamanları da olmuştur, bunlar da hafta olarak şu şekildedir: 114 hafta Kültür Dersleri, 58 hafta Ziraat Dersleri ve uygulamaları, 58 hafta Teknik Dersler ve Uygulamaları, 30 hafta tatil (Gedikoğlu, 1971: 88).

Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde öğrencilerin zorunlu olarak gördükleri ortak dersler ise şunlardır: Türkçe, Yazma, Okuma ve Anlatma, İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi, Askerlik,

[2] https://islamansiklopedisi.org.tr/koy-enstitusu (Erişim tarihi: 02.12.2019).

[3] https://derstarih.com/koy-enstituleri-programi/#Koy_Enstituleri_Programi (Erişim tarihi: 02.12.2019).

Eğitim ve İş Eğitimi Tarihi,Öğretmenlik Bilgisi, İş Eğitim Bilimi, Toplum Bilimi, Çocuk ve Gençlik Ruh Bilimi, Öğretim Metodu ve Ders Uygulamaları, Yabancı Dil (İngilizce, Fransızca, Almanca) (Gedikoğlu, 1971: 115).

Bütün bu ders ve etkinlikler içinde; Türkçe dersi ise görüldüğü üzere, kültür dersleri arasında yer almaktadır.

Derslerin yanı sıra spor, müzik çalışmaları, bireysel çalışmalar, edebiyat ve sahne etkinlikleri ve benzeri etkinlikler de yapılırdı. Bunlar öğleden sonra ile akşam yemeği arasında, kümelerin tartışmalı okuma toplantıları arasında yapılırdı. Küme çalışmaları; bilindik ders çalışma etkinliği gibi değildi, söz gelimi burada önemli bir yapıt yüksek sesle okunur, tartışılır, sorular sorulur, günün konuları üzerinde düşünce alışverişi gerçekleşirdi (Kirby 2019: 321).

Yüksek Köy Enstitüsü ise Köy Enstitüleri'ni bitiren öğrencilerin devam ettiği üç yıllık bir kurumdur. 1942'de Hasanoğlan'da (Ankara) kurulan Yüksek Köy Enstitüsü'nde genel derslerin yanı sıra her öğrenci bir uzmanlık dalı veya konusu seçmiştir. Bunlar; güzel sanatlar, yapıcılık, demir işleri, hayvancılık, tavukçuluk, tarla ve bahçe tarımı, tarım yönetimi ve ekonomisi, ev yönetimi ve el işleri şeklindedir (Kirby, 2019: 331).

Yüksek Köy Enstitüsü'nün çıkardığı dergi, o dönemdeki enstitülü yazılarının en olgunlarının bulunduğu bir yayın olmuştur. Diğer enstitüler de dergi ve kitap yayımlamış, hatta Akçadağ'da basımevi kurulmuştur (Kirby, 2019: 363).

Yüksek Köy Enstitüsü'nde görülen Türkçe derslerinin yıllık-haftalık ders saatleri şu şekildedir (Türkoğlu 2000: 419'dan aktaran Yılmaz 2013: 72):

Dersin Adı ve Konuları	1. Yarıyıl Saat/ Hafta	2. Yarıyıl Saat/ Hafta	3. Yarıyıl Saat/ Hafta
TÜRKÇE:			
Türk Dili ve Edebiyatı Çalışması	2	2	2
Yazma ve Deneme Çalışması	3	3	3
Metin İnceleme Çalışması (Doğu ve Batı Edebiyatı Üzerine)	2	2	2

4. Köy Enstitülerinde Türkçe Dersi

Köy Enstitülerinde 1943, 1947, 1953 yıllarında müfredat değişiklikleri olmuştur. Enstitülerde 5 yıl boyunca okutulan Türkçe dersinin yıllara göre haftalık ders saati şu şekildedir:

	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf	Beş Yılda Okutulan Toplam Ders Saati Sayısı
Türkçe	4	3	3	3	3	736

(Güvercin vd.'den aktaran Yılmaz 2013: 82).

1947 müfredatında yer alan kültür dersleri içinde 736 saat ile en çok yer alan ders Türkçe dersi olmuştur (Coşkun 2007: 69'dan aktaran Esen 2013: 36).

Programda Türkçe dersinin amacı şu şekilde yer almıştır:

"Türkçe öğretiminin amacı talebede tabii olarak mevcut olan anlama ve anlatma kabiliyetini geliştirmektir. Enstitüye gelen talebe anadilini bilir; fakat bu bilgi enstitünün kendisine vereceği kültürü

anlayıp anlatacak kadar zengin değildir. (..) Türkçe öğretiminde edebi sanatları amaç tutmak tehlikeli bir yoldur. (...) Enstitünün verebileceği şey, orta fakat sağlam bir anlayış ve anlatış kudretidir. Okumada, yazmada ve konuşmada güzellikten çok doğruluk aranmalıdır (...) Türkçe öğretmeni nasıl bir insan yetiştirmek istediğimizi en iyi bilen bir öğretmen olmak gerekir ve hiç bir ders Türkçe dersi kadar zevk, şahsiyet ve ahlak eğitimine elverişli değildir. Çünkü okumada, yazmada ve konuşmada dürüstlük ahlakta dürüstlüğün en açık alametidir."[4]

Programda öğrencilere okuma ve yazma ödevinin sık sık verilmesi istenmekte, öğretmenlere de bazı serbestlikler tanınmaktadır. Ancak öğretimde birlik olunması için de öğretmenin şu iki kurala uygun hareket etmesi istenmiştir:

1.Türkçe öğretiminin metinlere dayanması,

2. Bilgilerin ayrı ayrı değil birarada verilmesi.[5]

Ayrıca programda öğrencilere sık sık okuma ve yazma ödevi verilmesi gerekliliği üzerinde durularak yazma konularının seçiminde şunlara dikkat edilmesi istenmektedir: "Serbest yazılarda talebenin şiirden çok hikaye, hatıra ,tasvir, icmal gibi nesir nevilerine yöneltilmesi daha yerinde olur. Asıl edebiyatın insanın yaşadığını anlatması olduğu fikri verilmeli ve talebe not, hatıra ve mektuplarla hayatını anlatmak itiyadını kazanmalıdır." [6]

Türkçe öğretiminde "konuşma" oldukça önemlidir. Hazırlıklı veya hazırlıksız olarak gerçekleştirilen konuşmalar, ders dışındaki ortamlarda da yaptırılabilir. Bunlar; tören, gezi, yarışma veya toplantı olabilir. Özellikle 4. ve 5. sınıfa geçen öğrencinin konuşmasına çok önem verilmiş, onların enstitü içinde veya dışında, farklı konular hakkında topluluklara hitap edebilmeyi öğrenmesi amaçlanmıştır. Öğrencinin bilgilerini farklı seviyelerdeki insanlara anlatabilmesi önemlidir. Ayrıca her ayın sonunda entitüde yapılan işler hakkında da serbest konuşmalar yapılması için ortamlar hazırlanmıştır.[7]

1943 ve 1947 programlarında her gün 1 saat serbest okuma yapılmış, okuyan, okuduğunu anlayan nesiller yetiştirilmesi amaçlanmıştır. İ.Hakkı Tonguç'un bütün enstitü müdürlerine yolladığı yazıda; şartlar, mevsim ne olursa olsun, öğrencilere her gün serbest okuma yaptırılması, kitap okuma alışkanlığının mutlak surette kazandırılması söylenmiştir (Keseroğlu 1995: s. 9-10'dan aktaran Toprak 2008: 85).

1953 programında Türkçe dersi, Türk Dili ve Edebiyatı adıyla verilmeye başlanmıştır (Toprak 1980: 87) Derste Edebi Sanatlar ve Edebiyat Tarihi konuları ön plana çıkmıştır. 1943–1947 programında yer almayan Çocuk Edebiyatı, Biyoloji ve Sağlık Bilgisi, Din Bilgisi dersleri 1953 programıyla zorunlu dersler hâline gelmiştir (Bakkal, 1999'dan aktaran Toprak, 2008: 87).

Kızılçullu'da öğretmenlerin meslek derslerine denk gelen kitaplar, Çifteler'de ise roman, biyografik yapıtlar, öğretim yöntemleri ve psikoloji konularında kitaplar öğrencilere okutulmuştur (Kirby, 2019: 233).

Sonuç

Enstitülerin dil, yayın, toplumsal eleştiri, sanat ve yazın alanlarında büyük bir etkisi olmuştur. Dil ve edebiyat yoluyla enstitülü yazarlar halk yaşayışını, halkın kelimelerini yazıya geçirmişlerdir. Bunlar aslında Ziya Gökalp'in düşündüğü ve Türk Dil Kurumunun gerçekleştirmeye çalıştığı dil ve edebiyat inkılabından başka bir şey değildir. Enstitü mezunları arasında yer alan F.Baykurt, M. Makal vb. okuyucunun çok iyi tanıdığı yazarlar, ne tesadüf ürünü ne de enstitülerin sadece edebiyat alanındaki başarısının bir sonucudur. Mahmut Makal'ın "Bizim Köy", Fakir Baykurt'un "Yılanların Öcü", "Kaplumbağalar", "Tırpan", Mehmet Başar'ın şiirleri, Talip Apaydın'ın öykü ve romanları enstitülerden yetişen şair ve yazarların eserlerinden bir kaçıdır (Aysal 2005: 276-277).

[4] https://docplayer.biz.tr/37227150-Koy-enstituleri-ogretim-programlari-dr-a-ferhan-oguzkan.html (Erişim tarihi: 24.12.2019).

[5] https://docplayer.biz.tr/37227150-Koy-enstituleri-ogretim-programlari-dr-a-ferhan-oguzkan.html (Erişim tarihi: 24.12.2019).

[6] https://docplayer.biz.tr/37227150-Koy-enstituleri-ogretim-programlari-dr-a-ferhan-oguzkan.html (Erişim tarihi: 24.12.2019).

[7] https://docplayer.biz.tr/37227150-Koy-enstituleri-ogretim-programlari-dr-a-ferhan-oguzkan.html (Erişim tarihi: 24.12.2019).

Enstitü öğrencileri yüksek bir kültür düzeyi ile yetiştirilmiş, bunun sonucunda çok sayıda yaratıcı yazar ortaya çıkmıştır. Enstitülerde dünya klasiklerinin çevirileri okutulmuş, bunlar tartışılmış, öğrenciler arasında güçlü bir okuma nitelikli kitaplar arama alışkanlığı kazandırılmıştır. Yaratıcı edebiyata önem verilmiş, öğrencilerin güçlü bir edebiyat anlayışı ve eleştiri düzeyi ortaya çıkarılmıştır. Böylelikle yetenekli yazarların yetiştirilmesinin temelleri atılmıştır. (Kirby, 2019: 362).

Köy Enstitülerinde, uygulamalı bir çok dersin yanı sıra Türkçenin de içinde olduğu kültür derslerinin yer aldığı üç program uygulanmıştır. Bunlar; 1943, 1947 ve 1953 programlarıdır.

Enstitülerde uygulanan son program 1953 programıdır. Bu programla enstitülerin öğretmen okullarıyla birleştirilmesi yolunda adımlar atılmış, kültür derslerinin büyük bir kısmı klasik hâle gelmiş, tarım dersleri ve bunların uygulamaları azaltılmış, sanat dersleri ise tamamen ortadan kaldırılmıştır. Bu durum enstitülerin kuruluş amacından da uzaklaşmasına sebep olmuştur. Böylelikle 27 Ocak 1954'te Köy Enstitüleri kapatılmıştır (Toprak, 2008: 87-88).

Köy enstitülerinin asıl kapatılma sebebi olarak ise buraların; komünizm, ahlâksızlık, yıkıcılık ve ihanet yuvaları olduğu yönünde ithamlarda bulunulması sebebiyledir. Bu okulların din karşıtı olduğu ve bunun öğrencilere öğretildiği yönündeki ağır ithamlar enstitülerin sonunu hazırlamıştır. (Kirby, s. 367-368). Köy Enstitüleri hakkında ideolojik sebeplerden, politik ihtiraslardan veya bilgisizlikten kaynaklanan lehte ve aleyhteki aşırı iddialarda bulunulmuştur. Bu iddialar doğru veya yanlış olabilir. Ancak okulların sistem olarak yararlı, amaca uygun ve gerçekçi bir projenin ürünü olduğunu söylemek mümkündür. Maalesef bu proje uygulanırken bazı eksiklikler ve engellerle karşılaşılmış, enstitüler; politik ve ideolojik amaçlara alet edilmiştir.[8] İslah etmek yerine tamamen kapatmak uç bir karar olmuş, bu da Türk eğitim tarihine vurulan darbelerden biri olarak eğitim tarihindeki yerini almıştır.

Kaynaklar

Akyüz, Y. (1999) Türk Eğitim Tarihi, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Arıbaş, S., Koçer, M., 2008, Türk Eğitim Tarihi, Lisans Yayıncılık, İstanbul.

Aysal, N. (2005). Anadolu'da Aydınlanma Hareketini Doğuşu: Köy Enstitüleri, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 35-36.

Coşkun, A. (2007) Hasan Ali Yücel, 3. Baskı, İstanbul.

Esen, S. (2013). Köy Enstitüleri. Yüksek Lisan Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis

Gedikoğlu, Ş., 1971, Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri, İş Matbaacılık ve Tic., Ankara.

Güvercin, Cemal ve Diğerleri (2004), "Köy Enstitüleri ve Sağlık Eğitimi", Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, 57(2), 97-103.

Keseroğlu, H. S., (1995) Köy Enstitülerinde Kitap, Kitaplık ve Okuma, No: 15, İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği, İst. Şubesi Yay.

Kirby, F. (2019). Türkiye'de Köy Enstitüleri, 8. Baskı, Ankara: Tarihçi Kitabevi Yayınları 3.

Kodaman, B.; Saydam, A. (1992) Tanzimat Devri Eğitim Sistemi-150. Yılında Tanzimat, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Özodaşık, M., 1999, Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları-1923-1950-, Çizgi Kitabevi, Konya.

Pazar, M., 2001, Köy Enstitüleri, Güldikeni Yay., Ankara.

Toprak, G. (2008). Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Yılmaz, Birgül (2013) Türkiye'de Köycülük ve Köy Enstitüleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Türkoğlu, Pakize (2000), "Birinci Bölüm", Tonguç ve Enstitüleri, 2.Baskı (25-156), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

https://derstarih.com/koy-enstituleri-programi/#Koy_Enstituleri_Programi (Erişim tarihi: 02.12.2019).

[8] https://islamansiklopedisi.org.tr/koy-enstitusu (Erişim Tarihi: 02.12.2019).

https://docplayer.biz.tr/37227150-Koy-enstituleri-ogretim-programlari-dr-a-ferhan-oguzkan.html (Erişim tarihi: 24.12.2019).
https://islamansiklopedisi.org.tr/koy-enstitusu (Erişim Tarihi: 02.12.2019).

TÜRK AKIMI PROJESİ'NİN BÖLGESEL VE ÇOK BOYUTLU DÜZLEMDEKİ ETKİLERİ

Buket Elmas
Doktora Öğrencisi, Bahçeşehir Üniversitesi, buket.elmas@rc.bau.edu.tr

Özet
Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerde önemli rol oynayan etkenlerden biri enerjidir. Gelişen ikili ilişkiler çerçevesinde Türkiye'nin doğal gaz ithalatında lider ülke konumunda olan Rusya ile enerji ortaklıklarına hız verilmiş ve yeni ortaklıklara imza atılmıştır. Rus Gazprom şirketinin ikinci büyük pazarı durumunda olan Türkiye, doğal gaz ithalatının yaklaşık %60'ını Rusya'dan gerçekleştirmektedir. Halihazırda Türkiye, Rusya-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı (Batı Hattı) ve Karadeniz'in altından geçen Mavi Akım hattı aracılığıyla Rus gazını ithal etmektedir. Bu doğal gaz hatlarının yanısıra Türk Akımı Projesi, Türkiye ve Rusya arasındaki en önemli enerji ortaklıklardan biri olarak görülmektedir. Rusya'dan başlayarak Karadeniz üzerinden Avrupa'ya gaz aktarımını amaçlayan Güney Akım Projesi'nin iptali ile birlikte Rusya, yapılması planlanan doğal gaz boru hattınının güzergahını değiştirerek projete Türkiye'yi dahil etmiş ve "Türk Akımı Projesi" nin yapımına karar verilmiştir. 2013 Ukrayna krizinin ardından AB ve ABD'nin ticari ambargosu ile karşı karşıya kalan Rusya için Türkiye ile kurulan enerji ortaklığı hem bölge ülkeleri hem de uluslararası enerji politikaları açısından oldukça önemlidir. Türk Akımı Projesi ile Türkiye, Avrupa'ya enerji taşınması için bir koridor işlevi görecek, önemli ekonomik ve politik kazanımlar elde edecektir. Rusya için ise alternatif bir enerji hattının oluşumu hem ekonomik hem de stratejik olarak önemli görülmektedir. Türk Akımı Projesi sadece Rusya ve Türkiye açısından önem teşkil etmeyip hem bölgesel dengeleri hem de çok boyutlu bir perspektifte, boru hattının geçmesinin planlandığı veya boru hattına dahil olmak isteyen ülkeleri ekonomik, politik ve strateijik anlamda etkilemektedir. Bu bağlamda bu çalışma, Türk Akımı Projesi'nin Türk-Rus ilişkilerine olan katkısına odaklanacak olup, "Projenin hem bölgesel hem de çok boyutlu politikalara olan etkisi nedir?" sorusu üzerine odaklanacaktır.
Anahtar Sözcükler: Türk Akımı Projesi, Türkiye, Rusya, Bölgesel Denge, Çok Boyutlu Perspektif.

THE IMPACT OF THE TURKISH STREAM PROJECT ON REGIONAL AND MULTIDIMENSIONAL LEVEL

Abstract
Energy is one of the factors that plays an important role in the relations between Turkey and Russia. As part of the developing bilateral relations, energy partnerships with Russia, which is the leading country in Turkey's natural gas imports, have been accelerated and new partnerships have been entered into the agreement. Turkey, which is the second largest market for Russian Gazprom, is realizing about 60% of its natural gas imports from Russia. Turkey is currently importing Russian gas through Russia-Turkey Natural Gas Pipeline (western pipeline) and the Blue Stream pipeline through the Black Sea. In addition to these natural gas pipelines, the Turkish Stream Project is seen as one of the most important energy partnerships between Turkey and Russia. The Turkish Stream Natural Gas Pipeline Project is one of the important partnerships between Russia and Turkey. With the cancellation of the South Stream Project, which aims to transfer gas from Russia to Europe via the Black Sea Russia, decided to direct the pipeline to Turkey. The new project was called as "Turkish Stream". The energy partnership established with Turkey and Russia, after the trade embargo of the EU and the United States following the Ukraine crisis in 2013, is very important both in terms of regional and international energy policies. With the Turkish Stream Project, Turkey will serve as a corridor for transporting energy to Europe and will gain significant economic and political increments. For Russia, the formation of an alternative energy line is considered important both economically and strategically. The Turkish Stream Project is not only important for Russia and Turkey but also in terms of both regional balances and multidimensional perspective as well as in terms of economic, political and strategic aspects of the countries that are planned to go through the pipeline or want to be involved in the pipeline. In this context, the study will

focus on the Turkish Stream Project's contributions to the relations between Turkey and Russia. Also, the impacts of the project on regional and multidimensional policies will be investigated in this study, too.

Key Words: Turkish Stream Project, Turkey, Russia, Regional Balance, Multidimensional Perspective.

Introduction

The Turkish Stream Natural Gas Pipeline Project, is one of the most important partnerships between Russia and Turkey. With the cancellation of the South Stream Project, Russia decided to direct the pipeline to Turkey and the new project called as "Turkish Stream".

Following the crisis in Ukraine in 2013, the EU and the US imposed a commercial embargo on Russia and this forced the Russians to take such a decision. In this sense, Russia and Turkey realized an important partnership in terms of energy. The project will enable Turkey to play a corridor for energy transfer to Europe and bring significant economic and political gains.

Turkey is the second largest gas market for Russian Gazprom, as it imports 60 percent of its gas from Russia. Currently, Turkey imports Russian gas via Trans-Balkan Pipeline through Ukraine and via the Blue Stream pipeline, which runs under the Black Sea. In 2007, Russia launched the 'South Stream' gas pipeline project, which was to start from Russia's Black Sea coasts, running to Bulgaria, and then onwards to Serbia, Hungary, Bosnia, and Herzegovina, Croatia, Austria and Italy, carrying 63 billion cubic meters (bcm) of natural gas. Under the initial vision, South Stream was to be routed through Ukrainian territory in the Black Sea, but due to political changes in Ukraine, Moscow and Ankara agreed to re-route South Stream through Turkish territory. However, because of the EU's unwavering stance on competition law, Russia canceled the "South Stream" pipeline project. As a result, Russia's Gazprom and Turkey's BOTAS signed a memorandum of understanding (MoU) on the construction of an alternative gas pipeline across the Black Sea, dubbed "Turkish Stream".

The main question of this study will be; What is the economic and political impact of the Turkish Stream Project on Turkish-Russian relations and how will this project affect the multidimensional politics? In addition, the importance of the Turkish Stream Project in regional context will be discussed. In the previous studies, energy policies between Turkey and Russia were discussed in general. This study will examine the impact of the Turkish Stream on bilateral relations in a more specific way in terms of economic and political relations. In addition, the impact of these relations on the region will be referred to, especially Ukraine's impact in this process will be discussed.

This study will be evaluated according to realist and neorealist theory in the light of Kenneth Waltz's ideas. Kenneth Waltz, acknowledged that the fundamental concerns of states are security and survival. He also said that the biggest problem of the conflicts of the great powers is war and that their greatest duty is peace and security. If we consider this idea from Turkey's perspective, Turkey gives importance to developing relations and establishing new partnerships with Russia in order to sustain its security both in Syria and on the southeastern border. The deterioration of Turkey's relations with Russia, one of Turkey's largest energy partners, could threaten Turkey's energy security. Turkey's primary objective is to protect the existing energy lines and ensure the continuity of energy security.

In addition, despite the decisiveness of the nation's relations, the international the basic structure of politics is still anarchic. With the cooperation every states keeps protecting themselves. (Waltz, 2008) In terms of Turkish-Russian relations, Turkey needs Russia's support in order to ensure security in the region and reinforces bilateral relations with the energy partnership. Also, in relation to articulation and balancing, Waltz states that, international anarchy encourages states to balance each other instead of joining/articulating the strong one (bandwagoning). According to Waltz, because of the powerful states' strength is always a danger in a "self-help system", relatively weaker states try to balance the powerful one to reduce the risk. This mechanism also applies to powerful states. In this context, strong states are not expected to unite together and increase their power over others. Instead, powerful states tend to alliances (Waltz, 1979). With the balancing that Waltz mentioned here, states either do this by increasing their internal capacities or by joining other states in the alliance. We can also see this situation in Turkish-Russian relations. Turkey has chosen to balance Russia, a great power. Thus, it provides its own security in the region and reduces the risks by balancing a force such as Russia. Here, the balance

of power should be mentioned. With external balancing, states that do not have sufficient capacity at the point of increasing their power go to alliance with other states in the system to balance the side that leads to power increase. (Balcı & Kardaş, 2014) In this context, Ukraine's negotiations with the United States and agreements on a partnership can be evaluated in this sense. In the same way, Turkey has also chosen the way of external balancing by establishing agreements and partnerships with Russia in the region against the US's power increase.

In addition, neo-realism is closely related to the international system, not only with its own gains and positions, but also with what its competitors have earned. (The relative gains problem) Therefore, international politics is positional. When Russia is getting closer with Turkey and establishing energy partnerships, the U.S.'s meeting with Ukraine is quite positional.

In this article, qualitative research method will be used. The study will consist of 3 sections. In the first section, the formation of the Turkish Stream Project will be told. In the second section the economic and political effects of the project between the two countries will be discussed and in the third part the effects of the Turkish Stream Project on 3rd countries will be evaluated.

1. Formation of Turkish Stream Project

As a result of Ukraine's failure to sign the EU partnership agreement in November 2013 and its follow-up to pro-Russian policies, there were protests in the country and the government has been overthrown. The tension in the country has turned into a conflict between the Russian and the EU side, and events have grown with the annexation of Crimea to Russia. On this occasion, the EU and the United States imposed economic and political sanctions on Russia. The sanctions had a negative impact on the Russian economy and rubles reached the lowest level in history against the dollar. Gazprom was one of the companies most negatively affected by the embargo in this process. Russia, which deceived huge losses during the embargo process, tried to respond with the energy that was the biggest power in its hands and canceled the South Stream Project which would transport Russian gas to Europe under the Black Sea. Afterward, Vladimir Putin announced the cancellation of the South Stream project during his visit to Turkey on December 1, 2014, and announced that they would start the Turkish Stream project instead. Putin's statements were widely echoed in the European press, and it was argued that Europe and Ukraine were eliminated and punished by this project. (Karagöl & Kızılkaya, 2015)

Based on the details of the Turkish Stream Project, according to the agreement signed by Gazprom and BOTAŞ, the project is expected to transfer 63 billion cubic meters of natural gas. It is planned that Turkey will receive 14 billion cubic meters of gas from the project and 49 billion cubic meters of gas will be transported to Europe. As a result of the agreements, the project started in May 2015. However, the project interrupted by the crisis between Russia and Turkey on November 24, 2015, accelerated with the development of relations and Vladimir Putin and R. Tayyip Erdoğan, on October 10, 2016, agreed in the context of the 23rd World Energy Congress (Budak, 2017).

If we evaluate the project in terms of Ukraine, Russia realizes about 40% of the natural gas it sells to Europe via Ukraine. However, if the Turkish Stream Project is implemented, Russia, as well as it will reduce its obligation to Ukraine route, where political crises persist, as well as have direct access to the European market with the removal of other transit countries.

With the realization of this project, the damage of the Ukrainian economy will be enormous. After the completion of the Turkish current, it is foreseen that the natural gas shipment to be carried out through Ukraine will decrease by 12-13 billion cubic meters per year. This clearly scares Ukraine.

2. Economic and Political Effects of Turkish Stream Project

2.1. Effects of the Turkish Stream Project on Turkey

In recent years, Turkey has taken its place as a regional actor in terms of energy by diversifying its energy sources and reducing its dependence on natural gas and oil and by carrying out energy partnerships with the countries in the region. (Karagöl & Kızılkaya, 2015)

According to Turkey's energy priorities, it is important to ensure that energy is supplied at an affordable price and safely. Secondly, the steps taken towards becoming an energy center and the transferring the collected energy to the other markets are important. In this context, Turkey will gain great gains if it takes steps by keeping its strategic position in the foreground.

Turkey, which has started to play an important role in the global energy equation with projects such as Turkish Stream Project and Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline Project (TANAP), is strategically important in terms of being a shareholder of the Turkish Stream Project. In addition to this, Turkey's relations with the EU, which will play an energy corridor between Russia and Europe, is expected to gain a new dimension with this project.

Although the EU countries are largely dependent on Russian gas, the EU countries' orientation towards alternative energy sources to reduce dependence on Russian gas pushed Russia to find new energy routes. In this context, the Turkish Stream Project, which emerged as a result of Russia's confidence in Turkey, is important in terms of creating a new route for energy transfer and a positive impact on the relations between the two countries. Also, in the face of the EU-Russia tension, Turkey will play a significant role in the distribution of energy between Asia and Europe by the moving in of the Turkish Stream Project together with the TANAP and TAP projects (Karagöl & Kızılkaya, 2015).

The Turkish-Russian gas dialogue spread across a wide range and with the Turkish domestic market liberalization, Russian-funded companies have started to operate in the Turkish market. Liberalization is a positive development that reinforces energy security by contributing to resource diversity in consumer/importer countries such as Turkey.

The multifaceted energy relations between Turkey and Russia shows change and transformation in Turkey's foreign policy.

The Turkish Stream Project can provide tangible advantages for Turkey, such as increasing energy supply security in the short term and decreasing gas prices. Turkey already imports 55% of the natural gas, about 27 billion cubic meters from Russia. In this context, the change of the route of some gas imported from Russia the security of the country it'll increase. In addition, with the Turkish Stream Project being active, Turkey will have taken all the Russian gas it is importing directly from Russia. This situation can eliminate the risks after the crises that Russia is likely to experience with transit countries. At the same time, the disappearance of transit charges may result in a price reduction as costs are reduced. The realization of the Turkish Stream Project may be one of the stones that will carry Turkey to the energy center in its region. At the same time, it can raise Turkey to a critical position in determining natural gas prices in the energy market in the region.

2.2 Effects of the Turkish Stream on Russia

Sustainable development from the Russian economy depends on mineral and raw materials sources. The Russian economy must pursue an economic policy based on natural gas in the first half of the 21st century. Also, sustainable economic growth in Russia requires reliance on the country's rich mineral resource endowment. Russia's economy is largely dependent on natural gas exports and has great importance for the country. Russia's natural gas policy as indispensable to maintain its energy hegemony in the region and to dominate the world market. (Putin, 2008)

In this sense, if we evaluate the developments; as a result of the embargoes imposed by the EU and the United States in the aftermath of the 2013 Ukraine crisis, the Russian economy has suffered huge losses. Russia's energy policy, which has developed alternatives to these embargoes, has started to change in this sense. Although the EU obtained most of its energy needs from Russia, the EU's policies to meet energy needs from different sources and routes have irritated Russia. This led Russia to find new energy routes. The most important of these alternatives is the Turkish Stream Project.

In addition to the Ukrainian crisis, the high costs are also the reasons for the cancellation of the South Stream Project. (Larrabee, 2010, p. 61) Also, the Turkish Stream Project will have important geopolitical consequences for Russia. Firstly, Russia will increase its military power in the Black Sea and the Caucasus. Russia placed long-range bombers and missile systems in Crimea and increases its military presence in the region (QHA, 2016). The Turkish Stream Project will make a political cover for these steps in Russia's region. Russia will increase its influence in the region, asserting its aim to protect the security of its energy resources. One of Russia's historic strategies is to increase sea power in the Mediterranean, Atlantic and Indian Oceans. In this context, it is very important to keep good relations with Turkey, which holds the Straits. So, energy partnerships should also be supported by military partnerships. In addition, Turkey's EU membership, which has been striving to become a member of

the European Union for many years, seems unlikely. Russia, established the Eurasian Economic Union as a counterweight against the European Union. If Turkey wants to break away from NATO and the EU or follow a different strategy, Russia wants to attract Turkey to this formation. In fact, Recep Tayyip Erdoğan shared his interest in this organization. (Dünya, 2016). It is thought that the Turkish Stream Project could serve as a leverage for the formation of this union. Turkey's involvement with its relatively strong economy will strengthen Russia's steps to change the region and the world economy. (Cohen, 2013)

2.3. The Effects of Turkish Stream Project on 3rd Countries

While Turkey is the leading actor of the Turkish Stream Project, it is also necessary to mention the countries that will be directly or indirectly affected by the project. Greece, Macedonia, Serbia, Bulgaria and Italy are the countries where natural gas is planned to be transported. Greece will undoubtedly be the first country to be affected positively by this project. This natural gas pipeline will bring Greece to an important position in energy transfer and increase its strategic importance. Vladimir Putin and Alexis Tsipras met on April 8, 2015. At a time when the EU was imposing sanctions, Greece's rapprochement with Russia was strongly criticized by the West. After the negative effects of 2008 economic crisis, the fact that Greece was involved in the Turkish Stream Project was a great opportunity for them. The passing of this project through Greece will lead to increased investments and new business opportunities in the region. Moreover, it is very important for them that Greece will become an important actor in the region with this project. At this point, Alexis Tsipras stated that they were actively working in Brussels for the Turkish Stream to pass through Greece. (Sputnik, 2018) However, it is not known what kind of political influence it will have on Greece over time in the context of this project under the leadership of Russia.

In terms of Hungary, the Hungarians who have taken steps to diversify their energy resources discussed the advantages of the Turkish Stream Project to their countries at the Energy Security Meeting held in Budapest on April 7, 2018. Following this meeting, Hungary, Macedonia and Serbia, as well as Turkey and Greece, published a declaration supporting the project. This declaration is important for the future of the project, but despite this declaration, the project's route in Europe has not yet been finalized (Gotev, 2015). Balkan countries will find an important alternative to the increasing energy needs involved in this project and the membership processes of non-EU countries will accelerate (Sputnik, 2015). In addition, this project paved the way for a new line in Europe. Serbia, Greece and Macedonia have taken steps to extend the line to Austria. "Tesla Gas Pipeline" project, aims to send the gas coming from Turkish Stream Project into Europe. There are also ideas that can benefit from Azeri gas through TANAP. (Sputnik, 2015)

If we evaluate the project in terms of Ukraine, Russia transfers about 40% of the natural gas to Europe via Ukraine. However, if the Turkish Stream Project is implemented, Russia, as well as it will reduce its obligation to Ukraine route, where political crises persist, as well as have direct access to the European market with the removal of other transit countries. With the realization of this project, the damage of the Ukrainian economy will be enormous. After the completion of the Turkish Stream Project, it is foreseen that the natural gas shipment to be carried out through Ukraine will decrease by 12-13 billion cubic meters per year. This clearly scares Ukraine. (Sputnik, 2018).

In addition, this project brings the developments that increase the tension in the region. Recently, Putin accused Bulgaria of deliberately delaying the building of the Turkish Stream natural gas pipeline on its territory. (Teslova, 2019) Bulgarian Prime Minister Boyko Borisov made a statement saying that they had not slowed down the project and that Russia might have made such a statement as it was uncomfortable with the situation because Bulgaria is a loyal member of NATO and the EU (Hürriyet, 2019). Discussions are still ongoing about determining the European route of the project. In fact, it is possible to include Romania instead of Bulgaria in the project route. (Iskenderov, 2019) On the other hand, in the international level, the sanctions of the United States, which will also adversely affect the Turkish Stream project, are on the agenda. The sanctions are aimed at the companies involved in the construction of pipelines, in particular, the owners and companies of ships and vessels used to lay pipes

to a depth of 30 meters (100 feet) above sea level, to prevent their entry into the United States and to confiscate their assets. (BBC, 2019)

Conclusion

The Turkish Stream Project, which plays an important role in terms of increasing the economic, political and strategic cooperation between Russia and Turkey, is both developing bilateral relations and reshaping the international system. The development of bilateral energy partnerships with the development of Turkish-Russian relations creates an important cooperation environment in the region. With the energy partnerships, Turkey chose to balance Russia, the great power. Energy projects that play an important role in the re-development of relations and balance Russia after the 2015 crisis. As Waltz says, with the cooperation every states keeps protecting himself. The Turkish Stream Project plays a role in securing Turkey in its own geography, both in the Black Sea and in Europe.

Moreover, in Ukraine, which was excluded from this project by Russia, contradictions began. But Ukraine continues to pursue a policy on the Western side. Russia's by-pass of Ukraine and the rise of events in Eastern Ukraine triggered the crisis in the Crimean Bridge. On the other hand, it has not yet become clear in which region the Turkish Stream Project will end in the Balkans. Greece, Macedonia and Serbia issued a declaration stating that the line should pass through the region. Following this declaration, the construction of a new energy line, "Tesla Gas Pipeline" and integration with the Turkish Stream Project were even in question. On the other hand, the rapprochement between Greece and Russia in the context of this project had a broad repercussion in Europe. The passage of the line from the region will make a great contribution to the Greek economy. However, it is a question of how Russia's perspective on Greece will be shaped in time. In addition, while relations between Russia and Turkey developing, there is also a rapprochement between the United States and Ukraine. In this context, neo-realism is closely related to the international system, not only with its own gains and positions but also with what its competitors have earned (The relative gains problem). Discussions and explanations about the project route in the Balkan region occupy a significant amount of the politics of the region. Since the political, economic and social future of the region depends significantly on this project, these states are striving to take part in this project. The fact that the region, which is within the borders of NATO and EU, is included in the Russian influence on energy is also seen as an important problem by the West. On the other hand, US sanctions appear to be an international situation that could negatively affect Turkish-American-Russian relations and cause new troubles.

To conclude, the Turkish Stream Project, is not just a project that shapes Russian-Turkish relations. It can change the balances in the region and open the door to new allies, energy lines or approaches in the international system.

Bibliography

Balcı, A., & Kardaş, Ş. (2014). Uluslararası İlişkilere Giriş. Küre Yayınları.

BBC (2019). "Nord Stream 2: Trump Approves Sanctions On Russia Gas Pipeline". Date of Access: 22.12.2019. https://www.bbc.com/news/world-europe-50875935.

Budak, T. (2017). "Türkiye'nin Enerji Politikasında TANAP Ve Türk Akımı". Date of Access: 05.08.2019. http://www.bilgesam.org/incele/2613/-turkiye-nin-enerji-politikasinda-tanap-ve-turk-akimi/#.XgMv9kczbct

Cohen, A. (2013)." Russia's Eurasian Union Could Endanger the Neighborhood and U.S. Interests". Date of Access: 05.08.2019. https://www.heritage.org/europe/report/russias-eurasian-union-could-endanger-the-neighborhood-and-us-interests

Dünya(2016). https://www.dunya.com/kose-yazisi/sanghay-isbirligi-orgutu-olmazsa-avrasya-ekonomik-birligi-olabilir-mi/339877

Gotev, G. (2015)." Greece, Macedonia, Serbia and Hungary discuss 'Turkish Stream' ". Date of Access: 05.08.2019. https://www.euractiv.com/section/energy/news/greece-macedonia-serbia-and-hungary-discuss-turkish-stream/

Hürriyet(2019). "Bulgaristan Türkakım Projesi'ni Yavaşlatmadığını Bildirdi" Date of Access: 05.12.2019. http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/bulgaristan-turkakim-projesini-yavaslatmadigini-bildirdi-41389900

Karagöl, E. T., & Kızılkaya, M. (2015). " Rusya-AB-Türkiye Üçgeninde Türk Akımı". Date of Access: 05.08.2019. http://file.setav.org/Files/Pdf/20150707142655_105_perspektif.pdf

Iskenderov, P. (2019). "Balkan Stream": Romania Instead of Bulgaria? Date of Access: 15.12.2019. https://moderndiplomacy.eu/2019/12/15/balkan-stream-romania-instead-of-bulgaria/

Larrabee, S. F. (2010). Russia and Eurasia. RAND Corporation, pp. 46-61.

Putin, V. (2008). " Putin's Thesis (Raw Text)". Date of Access: 10.08.2019. https://www.theatlantic.com/daily-dish/archive/2008/08/putins-thesis-raw-text/212739/

Sputnik (2015). "Kumbaroğlu: Türk Akımı, Balkan ülkelerini AB'ye taşıyacak".Date of Access: 17.07.2019 https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201504151015007257/

Sputnik (2015). "Türk Akımı, 'Tesla Hattı' Projesini Doğurdu". Date of Access: 17.07.2019. https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201508191017219963/

Sputnik(2018). "Çipras: Türk Akımı'nın Yunanistan'dan Geçmesi Için Brüksel'de Aktif Çalışma Yürütüyoruz." Date of Access: 05.08.2019. https://tr.sputniknews.com/avrupa/201811161036182492-cipras-turk-akimi-yunanistan-gecmesi-bruksel-aktif-calisma/

Sputnik(2018). "Türk Akımı, Ukrayna Doğalgaz Boru Hattını Çökertiyor". Date of Access: 05.08.2019. https://tr.sputniknews.com/analiz/201811221036266466-turk-akimi-ukrayna-dogalgaz-boru-hattini-cokertiyor/

Teslova, E. (2019). "Turkstream To Boost Europe's Energy Security: Putin". Date of Access: 15.11.2019. https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkstream-to-boost-europes-energy-security-putin/1664104

QHA (2016). "Rusya, Kırım'a Yeni Nesil Füze Sistemi Yerleştirdi". Date of Access: 17.07.2019. http://old.qha.com.ua/tr/siyaset/rusya-kirim-a-yeni-nesil-fuze-sistemi-yerlestirdi/148008/

Waltz, K. (1979). Theory of International Politics. London&Amsterdam: Addison-Wesley Publishing Company. Date of Access: 10.08.2019. https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/486328/mod_resource/content/0/Kenneth%20N.%20Waltz%20Theory%20of%20International%20Politics%20Addison-Wesley%20series%20in%20political%20science%20%20%20%201979.pdf

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE SAĞLIKLI BİR BEDEN İNŞASI: ÇOCUK DERGİLERİNDE "İZDİVAÇ ÖJENİĞİ"

Öğr. Gör. Sevcan BAŞBOĞA ÖZEN
Galatasaray Üniversitesi ve Arel Üniversitesi sevcanbasboga@gmail.com.

ÖZET

Cumhuriyetin ilanı sonrasında karşılaşılan önemli sorunların başında sahip olunan nüfusun sağlığı meselesi gelmekteydi. Zira, ülke nüfusu Balkan, I. Dünya ve Millî Mücadele savaşları sürecinde azalmış, bunun yanında salgın hastalıklarla boğuşan, hastalıklı, zayıf, cılız bir nüfus yapısı ortaya çıkmıştır. Hem ülke güvenliğinin hem de ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesinin önemli bir unsuru olan bu sorunu aşmak, yetiştirilecek, sağlıklı, gürbüz, güçlü nesillerle mümkün olabilecekti.

Bu bağlamda erken Cumhuriyet dönemi nüfus politikalarının bileşenlerinden biri de Öjenik yaklaşımlardır. Öjenik politikalar, özellikle 20. Yüzyıl başlarında Avrupa'da Almanya, Fransa, İtalya, Britanya, Kanada, İskandinav Ülkeleri, Sovyetler Birliği ve Bazı Latin Amerika ülkelerinde yaygınlık kazanmıştır. Türkiye'de Öjeni düşüncesinin devlet ve nüfus politikaları bağlamında tartışılmaya başlanması Cumhuriyet döneminde, özellikle 1930'larda gerçekleşmiştir.

Batı'da daha çok ırkın ıslahı, seçkin ve sağlıklı nesiller elde etme çabası çerçevesinde şekillenen öjeni düşüncesi, erken cumhuriyet dönemi toplumunda sağlıklı, güçlü, gürbüz bir nüfus yaratma çabası olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bu bildiride, erken cumhuriyet döneminde nüfusun sağlıklı olması, sağlam ve güçlü bedenlere sahip çocukların yetiştirilmesi çabaları çerçevesinde öjeni düşüncesi ve bunun bir unsuru olarak "izdivaç öjeniği" olarak adlandırılan evlilik öjeniğine odaklanılmıştır.

Bu metinde erken cumhuriyet dönemi çocuk dergilerinde öjeni meselesinin ne olduğu, hangi koşullarda, hangi amaçlarla ortaya çıktığı, ne şekilde uygulandığı, bu meselenin hangi söylemler çerçevesinde şekillendiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Bununla beraber erken cumhuriyet döneminde ortaya konulan öjenist söylem ve pratiklerin Avrupa'daki yaklaşımlardan hangi yönleriyle ayrıldığı sorunsallaştırılmıştır. Bu çalışmada söylem analizi yöntemi kullanılmış, çalışmanın ana kaynağını ise erken cumhuriyet dönemi çocuk dergi ve gazeteleri oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet Dönemi, Çocuk Dergileri, Bedensel Sağlık, Öjenizim

CONSTRUCTION OF A HEALTHY BODY IN THE EARLY REPUBLICAN PERIOD: "IZDIVAÇ EUGENICS" IN CHILDREN'S MAGAZINES

ABSTRACT

One of the most important problems faced after the proclamation of the Republic was the health of the population. Because the population of the country decreased during the Balkan, World I and National Struggle battles, a diseased, weak and weak population structure emerged. Overcoming this problem, which is an important element of both national security and economic development, would be possible with healthy, robust, strong generations.

In this context, one of the components of the population policies of the early Republican period is eugenic approaches. Eugenics have become widespread in Europe, especially in the early 20th century, in Germany, France, Italy, Britain, Canada, the Nordic countries, the Soviet Union and some Latin American countries. It began to be discussed in the context of the state and population policies of the Republican era eugenics thought in Turkey, particularly in the 1930s.

In the West, the idea of eugenics, which was formed in the framework of the improvement of the race and the efforts to obtain elite and healthy generations, emerged as an effort to create a healthy, strong

and robust population in the society of the early republic. In this context, this paper focuses on the idea of eugenics within the framework of the healthy population of the early republic and the efforts of raising children with strong and strong bodies, and the marriage eugenics, which is called as "the eugenics", as an element of it.
In this text, it is tried to understand what is the issue of eugenics in the early republican children's magazines, under which conditions, for what purposes, and how it is applied, and in which discourses this issue is shaped. However, the ways in which the eugenics discourse and practices revealed in the early republic period differed from the European approaches were problematized. In this study, discourse analysis method was used and the main source of the study was children's magazines and newspapers in the early republican period.

Key Words: Early Republican Period, Children's Magazines, Physical Healty, Eugenics

Erken Cumhuriyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Cumhuriyetin Nüfus Perspektifi

Diğer modern devlet yapılarında olduğu gibi 20. Yüzyıl başlarında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında uygulanan nüfus politikalarına baktığımızda, nüfusun düzenlenmesinin-arttırılmasının, mevcut siyasal ve ekonomik süreçlerle uyumlu hale getirilmesi için oldukça yoğun çaba sarf edildiği görülmüştür. Zira erken Cumhuriyet döneminde iş başına gelen Cumhuriyet hükümetlerinin en önemli gündemlerinden biri de nüfus ve nüfus eksenli konular çerçevesinde beliren çocuk ölümleri, çocuk sağlığı, çocukların bakımı, beslenmesi ve korunmasıdır.

Erken Cumhuriyet dönemi hükümetlerinin önemli gündemlerinden birini oluşturan nüfus meselesinin kaynağında, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinden itibaren girilen savaşlar, özellikle 20. Yüzyıl başlarında yaşanan geniş çaplı savaşlar ile bu savaşlarda yaşanan büyük ölçekli nüfus kayıpları bulunmaktadır. Yalnızca yaşanan savaşlar ve kaybedilen coğrafyaların beraberinde getirdiği nüfus kayıpları değil, savaş koşullarının da yarattığı zorlu ortam ve koşullarda yaygınlaşan salgın hastalıklar, açlık-kıtlık ve yokluk koşulları da nüfusun kırılmasında, kaybedilmesinde etkili olmuştur.

Bu nedenlerle I. Dünya Savaşını takip eden süreçte Anadolu'da başlamış olan Millî Mücadele süreci ve sonrasında devam eden nüfus azlığı sorunu derinleşerek devam etmiştir. Millî Mücadelenin başarıya ulaştırılması ve ardından Cumhuriyetin ilanı, yeni devletin temellerinin atılması ile Cumhuriyet hükümetinin ilk andan itibaren karşılaştığı en ciddi sorunların başında nüfus meselesi gelmekteydi. Mustafa Kemal ve Cumhuriyeti kuran kadro, daha Cumhuriyetin kuruluşunu takip eden günlerde yeni devletin ilk ve en öncelikli meselelerinden birinin nüfus meselesi olduğunu anlamışlardır. Zira 8 Nisan 1923 tarihli "Dokuz Umde Beyannamesinde" "Sıhhat-ı umumiye ve muavenet-i içtimaiyeye ait müessesat ıslah ve teksir edilecek ve say ü amel erbabını himaye edici kanunlar yapılacaktır." (Tunçay, 2005, s. 368). İfadesine yer verilerek aslında Cumhuriyetin kuruluşu öncesinde dahi içerisinde bulunulan sağlık koşullarının yetersizliğine ve bu konuda tedbir almaya dikkat çekilmiştir. (Tunçay, 2005, s. 413). Bu yanıyla CHF'nin İkinci Kurultayı Beyannamesinde, nüfus meselesinin siyasi, iktisadi, fenni, içtimai açıdan memleketin en önemli konularından biri olduğu, bu meselenin çözümlenmesi bağlamında gereken tedbirlerin alınması gerektiği üzerinde durulur. Bu yanıyla da nüfus politikasının, partinin en önemli faaliyet alanı olacağı ortaya konurken, konunun önemi ve aciliyeti bir kez daha vurgulanmıştır.

Cumhuriyet dönemi çocuk dergilerinden özellikle Türk Çocuğu, (Teşrinisani-Kasım 1926 sonrası Gürbüz Türk Çocuğu" adıyla yayımlanmıştır.) dergisinde, nüfus meselesi uzun süre gündemde tutulmuş ve konu, pek çok yanıyla ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Dergide yer alan yazılarda, özellikle anneler, ebeveynler, aileler bu konuda bilinçlendirilmeye çalışılırken, en temelde toplumu oluşturan

kurum ve kişilere bu konudaki sorumlulukları hatırlatılarak, ülkenin nüfus açısından içerisinde bulunduğu bu duruma dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan nüfus meselesinin temelinde, nüfusun azlığının yanı sıra çocuk ölüm oranlarının çok yüksek olması bulunmaktadır. Yayımlanan çocuk dergilerinde "en büyük derdimiz", "en büyük davamız" "istikbal davası" (Zekeriya, Gürbüz Türk Çocuğu, 23 Nisan'a Mahsus Fevkalade Nüsha, 1927, s. 30-31 ve Çocuk Salnamesi, 1927). olarak nitelenen bu konuda, Anadolu'nun, nüfus açısından içerisinde bulunduğu çıkmaz tablo ortaya konurken, aynı zamanda Türkiye'nin, nüfus açısından içerisinde bulunduğu durum sorgulanmaktadır. Uzun yıllardan beri devam eden savaş sürecinde Anadolu'nun, "en güçlü", "gürbüz", sağlıklı evlatlarını savaşlarda yitirdiği, Anadolu'da milli irade kuruluncaya kadar Anadolu halkının, bir kısmı savaşlarda yitirilirken, bir kısmının da yaşanan salgın hastalıklarla (sıtma, trahom, çiçek, malalaya) boğuştuğu, yaşanan tüm bu olumsuzluklardan dolayı Anadolu nüfusunun hızla azaldığı belirtilir. Azalan nüfusun çoğaltılması için çok çocukluluğun teşvik edildiği, çok çocuğa sahip olmanın ise güçlü bir nüfusu yaratacağı, sağlam sıhhatli ve güçlü bir nüfusun, devleti bağımsız ve güçlü kılacağı söylemleri geliştirilir. Bu yanıyla içinde yaşanılan dünyada, tüm devletler için nüfus meselesinin önemli olduğu, doğumlar-ölümler-ve göçlerin tüm bu çerçeveyi belirlediği, nüfusun, devletlerin hem iç ve dış politikasına yön verdiği, hem de ekonomi, sıhhat işleri ve içtimai düzenin belirlenmesinde önemli etkileri olduğu konu edilmiştir. (Pelin, Gürbüz Türk Çocuğu, s. 106 Birinciteşrin1935, s. 14-18).

3. Cumhuriyetin Sağlık Yaklaşımları ve Cumhuriyet Çocuğunun Bedensel Kurgusu

Cumhuriyet rejimi için sahip olunan tüm nüfus içerisinde çocuk ve genç nüfus ayrıca önemsenmiştir. Zira Cumhuriyet rejimi kendisini bir noktada çocukluk ile özdeşleştirmiştir. Cumhuriyet'te tıpkı çocuklar gibi yeni doğmuş ve yaşaması, ayakta durabilmesi için korunmaya ve güce ihtiyacı vardır. Bununla beraber rejim, ancak bedensel ve zihinsel anlamda yetiştireceği sağlıklı, güçlü bedenler ile inşa edilebilecekti. Bu yanıyla da Cumhuriyetin var oluş kaynaklarının başında sahip olunan çocuk ve genç nüfus gelmektedir. Zira Cumhuriyeti yaşatacak olan nüfusun sağlığı ve gücü, devletin ve rejimin sağlıklı ve güçlü olması ile bağdaştırılırken, çocuklukla ilgili her konu devletin var oluşuyla ilintili olarak düşünülmüş ve bu yanıyla konuya "milli" bir nitelik atfedilmiştir. Bu bağlamda çocuklar, bir taraftan rejimi yaşatacak ve ayakta tutacak özneler olarak kabul edilirken, diğer taraftan da cumhuriyet modernleşmesinin sembolleri olarak tasavvur edilmişlerdir.

Bahsi geçen konjonktür içerisinde Cumhuriyet dönemi sağlık ve sosyal politika yaklaşımlarının genel çerçevesini, Osmanlı son döneminden itibaren, uzun yıllar savaşlarla boğuşmuş bu savaşlardan yorgun bitap düşmüş, nüfusunun nitelikli, üretken kısmının önemli bir bölümünü yitirmiş, kalanların ise hastalık ve salgın hastalıkların pençesinde, zayıf ve yoksul bir halk kitlesinin karşı karşıya kaldığı sorunlar oluşturmuştur. Cumhuriyet yönetimi ülke nüfusunun içerisinde bulunduğu bu tabloyu daha Millî Mücadele sürecinde fark etmiş ve eldeki nüfusun insan kaynağı açısından sağlam, sağlıklı ve nitelikli hale getirilmesi amacıyla çalışmalara başlamıştır. Bu doğrultudaki ilk girişim, henüz TBMM hükümeti döneminde, 2 Mayıs 1920'de kurulan Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti olmuştur. Bakanlığın gündemini oluşturan temel konuların başında teşkilatlı bir sağlık örgütü kurmak ve geliştirmek, salgın hastalıklarla mücadele etmek, yetim, kimsesiz çocuklar ile göçmenlere yardım etmek, çocuk ölümlerini azaltmak ve nüfusu arttırmak amaçlanmıştır. (Kayam, 2009, s. 87). Millî Mücadele döneminde oluşturulan ve temelde halk sağlığının acilen iyileştirilmesini merkeze alan, yaklaşım ve uygulamaların temsil edildiği bu kurum, Cumhuriyet döneminde genişletilerek ve kurumsallaştırılarak varlığını devam ettirmiştir. Bu bağlamda Cumhuriyet dönemi sağlık politikalarının en öncelikli gündemini nüfusun arttırılmasına yönelik koruyucu sağlık politikaları ve salgın hastalıklara karşı önlemler oluşturmuştur. (Temel, 2008, s. 13, 14)

Osmanlı devleti döneminde, sağlık ile ilgili işlerin dâhiliye nezaretine bağlı olarak yürütülmesine karşın, Cumhuriyet kadrolarının daha Millî Mücadele sürecinde bir Sıhhat Vekâleti kurmuş olmaları, Cumhuriyet yönetiminin sağlık politikaları konusundaki yaklaşımlarını anlamak açısından önemlidir. Zira Cumhuriyetle beraber bir Sıhhat Bakanlığının kurulmuş olması ve ülkede yaygın bir şekilde teşkilatlanmaya başlaması, Anadolu'nun en uzak bölgelerine dahi sağlık hizmetlerini ulaştırması, halka sağlık hizmeti verme çabasının bir sonucudur. Cumhuriyet yönetiminin, o dönem dünyanın pek çok ülkesinde bulunmayan Sıhhiye Vekâletini tesis etmiş olması ve bu teşkilat çerçevesinde yaptıkları Cumhuriyetin, çocuk ve halk sağlığını koruma konusunda attığı adımların en önemlilerinden biri olarak kabul edilmiştir. (Osman, 1933, s.37, 38).

Sıhhiye vekâletinin kurulduğu ilk dönemlerde, halk sağlığının korunmasına dönük imkânlar oldukça kısıtlıydı. Uzun savaş yıllarında var olan sağlık kurumları tahrip olmuş ve hizmet veremez hale gelmiştir. Bu yanıyla Cumhuriyet yönetiminin, sağlık alanındaki ilk önemli icraatları arasında, sağlık kurumlarının merkez ve taşra teşkilatlarının yeniden organize edilmesi ve en hızlı şekilde halka sağlık hizmetlerinin götürülmesi bulunmaktaydı. Bu çerçevede bir taraftan sağlık örgütleri yeniden teşkilatlandırılırken, diğer taraftan da sağlık personelinin eğitilmesi, yetiştirilmesi, numune hastanelerinin kurulması süreci hızlandırılır. Bununla beraber halk sağlığı politikalarının merkezinde yer alan kadın ve çocuk sağlığını geliştirmek amacıyla, çocuk doğum evleri, çocuk bakım evleri açılmasına öncelik verilirken, sıtma, verem, trahom gibi salgın hastalıklarla da etkin ve yaygın mücadele edilmiştir. (Çelik, "Atatürk Dönemi C.H.P ve Hükümet Programlarında Sağlık", 2009, s. 296-305. ve Temel, 2008, s. 27-133).

Cumhuriyet yönetiminin, halk sağlığı alanındaki önemli faaliyetlerinden biri de 1924 yılında kurulan "Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü"dür. Enstitü, bir taraftan halk sağlığını iyileştirme konusunda çalışmalar yaparken, diğer taraftan da salgın hastalıkları önleyici tedbir ve yöntemler geliştirmeye çalışmıştır. Cumhuriyetin halk sağlığı konusundaki yaklaşımları 1930'da "Umumi Hıfzıssıhha Kanununun" çıkarılmasıyla daha geniş bir çerçeveye oturtulur. Bu kanun ile beraber sosyal alan geniş bir çerçevede tanımlanmış ve devlete bu geniş alan çerçevesinde düzenleme yapabilecek hukuki zemin oluşturulmuştur. Çıkarılan "Umumi Hıfzıssıhha Kanununun" amaçları arasında, halk sağlığının korunması ve genel sağlık koşullarının düzeltilmesinin yanında çocuk sağlığının korunması, kadın sağlığı ve doğum kontrollünü engelleyici hükümler de bulunmaktadır. Yine nüfus artışını teşvik çerçevesinde kadınlara doğum ve süt izni hakkı tanınması, çok çocuklu ailelere madalyalar verilmesi sağlanmıştır. (Çelik, "Atatürk Dönemi C.H.P ve Hükümet Programlarında Sağlık", 2009, s. 296-305).

"İZDİVAÇ ÖJENİĞİ" ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE SAĞLAM NESİLLER YETİŞTİRME ANLAYIŞI

Türkiye'de erken Cumhuriyet dönemi nüfus politikalarının diğer bir belirleyeni de öjenik yaklaşımlardır. (Şenel, 1993, s. 64). Öjenik politikalar, 19. Yüzyılın son çeyreği ve 20. Yüzyıl başlarında Avrupa'da Almanya, Fransa, Britanya, Kanada, İskandinav Ülkeleri ve Sovyetler Birliğinde ve Bazı Latin Amerika ülkelerinde büyük yaygınlık kazanmıştır. Bu yanıyla 19. yüzyıl sonunda ortaya çıkmış olan öjeni düşüncesi 20. Yüzyıl başlarında Avrupa'da meşruluk ve yaygınlık kazanmıştır. (Yıldız, 2001, s. 169). Irk ıslahı bilimi olan, öjeni, daha mükemmel ve üstün insan toplulukları meydana getirmeyi hedefleyen politikalar geliştirmeyi amaçlamıştır. (Yıldız, 2001, s.168-169). Bu çerçevede, evlilik muayenesi, kısırlaştırma, seçilmiş kişiler arasında evlilik, yabancılarla evlilikten sakınma, göç politikaları gibi yaklaşımlarla ırkın saflığını koruma, öjenist anlayışın temellerini oluşturmuştur. (Yıldız, 2001, s.168).

Türkiye'de Öjeni düşüncesinin geçmişi, II. Meşrutiyet dönemi tartışmalarına kadar uzamaktadır. Ancak konunun devlet ve nüfus politikaları bağlamında tartışılmaya başlanması asıl olarak Cumhuriyet döneminde, özellikle 30'lu yıllarda gerçekleşmiştir. (Alemdaroğlu, "Öjeni Düşüncesi", 2002, s. 414).

Cumhuriyeti kuran kadronun, yukarı da belirtildiği gibi Cumhuriyetin ilanı sonrasında karşılaştıkları ilk ciddi sorunların başında "nüfus meselesi" gelmekteydi. Zira ülke nüfusu, Balkan, I. Dünya ve Millî Mücadele savaşları süreci sonunda oldukça azalmış, salgın hastalıklarla boğuşan, zayıf, cılız bir nüfus yapısı ortaya çıkmıştır. Bu sorunu aşmak ancak yetiştirilecek, sağlıklı, gürbüz, güçlü nesillerle mümkün olabilecekti. Cumhuriyeti kuran kadro, nüfusun güçlenmesi ve sağlıklı olması oranında yeni devletin ve rejimin güçlenip, sağlamlaşacağını düşünmüştür. Bu noktada, yeni kurulmuş olan Cumhuriyet yönetimi, yetiştireceği sağlıklı, sıhhatli, güçlü ve gürbüz nesilleri hem milli güvenliğin sağlanmasının hem de ülke ekonomisinin kalkınmasının anahtarı olarak görmüştür.

CHP programlarında Türk ulusal kimliğinin bir unsuru olarak ırka ve ırkçı yaklaşımlara yer verilmemekle beraber, özellikle otuzlu yılların kimi yayınlarında (Ankara Halkevleri yayın organı olan "Ülkü" Dergisi, "Ayın Tarihi", "Orkun" gibi) öjenist söylemler yer bulmuş ve konu ayrıntısıyla tartışılmıştır. (Yıldız, 2001, s. 166-171). Bu tartışmalarda özellikle otuzlu yıllarda neredeyse tüm Avrupa'yı etkisi altına alan öjeni düşüncesinin etkileri görülmüş ve bu çerçevede seçkin, sağlıklı, kaliteli nesiller elde etme düşüncesi ve çabası ortaya çıkmıştır. Bu çabalar çerçevesinde, milli ırk ıslahı politikaları geliştirilerek bu yönde çok sayıda makale ve kitap yayımlanmış, pek çok bilimsel konferans düzenlenmiştir. (Yıldız, 2001, s. 166-168). Avrupa'da otuzlu yıllarda özellikle Almanya ve İtalya'da ki uygulamalar "Gürbüz Türk Çocuğu" dergisine de konu olur. Dergide, Almanya'da yürütülen ırk ıslahı çalışmalarından bahsedilerek, Alman halkının, ırkın ıslahı ile hem ırk olarak daha sağlıklı nesillere ve yüksek ahlaki seciyeye sahip olacağını, hem de akıl-ruh ve bedensel hastalıklar dolayısıyla hastanelerde her yıl milyonlar harcanarak tedavi ve bakımları yapılan hastaların Alman ekonomisine getirdiği yükten kurtulmanın amaçlandığı belirtilmiştir. Diğer taraftan Alman toplumundaki sağlıksız ve hastalıklı olan kimselerin toplumdan ayıklanması ile daha sağlıklı ve nitelikli bir ırk yapısına sahip olmanın getireceği avantajlar konu edilerek, böylece gelecek Alman nesillerinin çok daha sağlıklı ve zinde olacağı beklentisi üzerinde durulmuştur. (Mim Kemal Bey, "Irkın Islahı", Çocuk Haftası, 6. Kitap, 23 Nisan 1934, s.70-74). İtalya'da ise ırkın giderek saflaşması ve gelecekte yabancı, diğer unsurlardan arınması için devletin öncü olduğu bir tür gençlik örgüt ve organizasyonu olan "Balilla"lar kurulmuştur. Bu kurum, İtalyan hükümetinin anne ve çocukların hıfzıssıhhası çerçevesinde oluşturmuş olduğu bir kurum olmakla beraber zamanla genişleyerek, İtalya'nın geneline yayılan çok amaçlı büyük bir organizasyon halini almıştır. Kurumda aynı zamanda sağlıklı bedenlere sahip olmak ve sağlıklı nesiller yetiştirmek amacıyla pek çok anneye, aileye bilgi verilmiştir. (Osman Hamdi, "Balilla", Çocuk, No. 1 İkinci kanun 1936, s. 17).

Pozitivist bir eğitim ve anlayışla yetişen, bilimi mutlak hakikatin kaynağı olarak gören Cumhuriyet dönemi aydınları, ırk ıslahı çalışmalarını bilimsel bir gerçeklik olarak değerlendirmişlerdir. (Yıldız, 2001 s. 169). Cumhuriyet rejiminin, öjeni düşüncesine verdiği önem Mustafa Kemal'in "sağlam ve gürbüz nesil Türkiye'nin mayasıdır." sözleriyle yansıma bulmuştur. Yine bu bağlamda Mustafa Kemal, Cumhuriyetin 10. Yıl dönümünde yaptığı konuşmada milleti soysuzlaştırıcı tehlikelerden korumayı, ruhen ve bedenen sağlıklı ve zinde bir nüfus yaratmanın Cumhuriyet inkılâplarının temel amaçlarından olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda 1930 yılında çıkarılan "Umumi Hıfzıssıhha Kanunu" ile 1938 tarihli "Beden Terbiyesi Kanunu" Cumhuriyet dönemi, öjenizm deneyimi olarak nitelenebilecek uygulamalardır. (Alemdaroğlu, "Öjeni Düşüncesi", 2002, s. 414, 415).

Türkiye'de öjenistlerin en genel düzeyde ortaya koydukları amaç "milli ilerlemenin" sağlanabilmesi başta olmak üzere, gelecek nesillerin ve ırkın sağlığının korunması için sağlıklı ve güçlü nesillerin yetiştirilmesi gereğiydi. Bu bağlamda sağlıklı, gürbüz, disiplinli nesillerin yetiştirilmesi, bu nesilleri yetiştirecek, aile düzeni ve dolayısıyla toplumsal düzenin kurulması ile mümkün olabilecekti. Kısacası, Türkiye'de erken Cumhuriyet döneminde öjeni düşüncesi beden, aile ve devlet arasındaki ilişkiyi, milli ilerleme ve toplumsal düzen temelinde tanımlarken, aynı zamanda otuzlu ve kırklı yılların milliyetçi düşünce iklimi içerisinde güçlü bir ulusal kimlik söylemi çerçevesinde geliştirilmiştir. (Alemdaroğlu, "Öjeni Düşüncesi", 2002, s. 415-420).

Çocuk dergilerinden Gürbüz Türk Çocuğu dergisine otuzlu yıllarda konu olan Öjeni meselesi, ilk olarak cins kavramı, çevre koşullarının insan cinsi üzerindeki etkileri, bu çerçevede Darwin ve Lamark'ın ortaya koyduğu tezler, çocuklarda veraset meselesinin nesiller boyunca nasıl taşınabildiği gibi konular

ekseninde tartışılmıştır. Bu konu çerçevesinde üzerinde en fazla durulan meselelerden biri de evlilik öjeniği ve sağlam sıhhatli nesiller yetiştirme konusudur. Zira çocuk dergilerinde sağlıklı ve sağlam nesiller yetiştirmenin ilk önemli adımı olarak kabul edilen evlilik öjeniğinde, evlilik öncesi aşamada, çiftlerin dikkat etmeleri gereken hususlar konu edinilir ve çok ayrıntılı olarak evlenecek çiftelerin birbirlerinde aramaları gereken hususlar belirtilir. Genellikle dönemin hekimlerinin kaleme aldıkları bu yazılarda, konuya dair öğüt ve tedbirler de yer almaktadır. (Mahmut Sadi, "Öjeni, Veraset ve Tekâmül", Gürbüz Türk Çocuğu, sayı. 99, Şubat 1935, s. 17-23).

Ele alınan dönemde üzerinde durulan diğer bir öjenik kategori ise cemiyet ve hükümetin yapacağı öjenidir. Bu daha çok sigara, alkol vb. ile yaygın hastalıklarla mücadele etmek ve yetenekli nesillerin içtimai alanda gelişmesini aile kurmalarını sağlamaktır. Toplumu oluşturan bireylerin kişisel olarak takip edeceği öjenik" ise bireysel sağlığını en iyi şekilde korumak ve özellikle izdivaç edecek bireylerin evlenmeden önce dikkat etmeleri gereken hususları kapsamaktadır. Zira evlenecek bireylerin evlilik öncesinde sağlıklı bir hayat geçirmeleri ve sağlam, sağlıklı bedenlere sahip olmalarının sağlıklı bir evlilik ve sağlam nesiller için şart olduğu vurgulanmıştır.

Diğer taraftan Almanya'da çeşitli şehirlerde devletin açtığı "izdivaç müşavere merkezleri" bulunduğu, bu merkezlerde evliliğe uygun olan insanların evliliklerine müsaade edilip "evliliğe uygun olmayanların, hasta insanların" ise evlilikten men edildikleri belirtilir. Hatta bu yönde son zamanlarda Almanya'da kanunlar çıkarılıp yasal düzenlemeler yapıldığından bahsedilir. **(**Gürbüz Türk Çocuğu, sayı. 81, Temmuz, 1933, s. 3-12).

Doktor Hamit Bey ise, öjeni meselesinin toplum tarafından daha iyi anlaşılması bağlamında şunları belirtir;

"… Veraset sadece iyi yetenekleri ve özellikleri gelecek nesillere aktarmıyor. Aynı zamanda insan bedeninde istenmeyen hastalıklar, uzuvlardaki istenmeyen problemlerin de veraset yoluyla gelecek nesillere aktarılması söz konusu. Örneğin "kurtağzı" ya da "tavşan dudağı" gibi istenmeyen bedensel özellikler sonraki nesillere geçebiliyor. Bunun gibi göz bozuklukları, kulak hastalıkları, şeker, nakris gibi hastalıklarda genetik olabiliyor. Bu hastalıklardan belki en önemlisi emofoli diye bilinen kanın pıhtılaşmasını engelleyen hastalıktır. Bu hastalık dolayısıyla insanların ölümleri bile söz konusu olmuştur. Bir insanın bir çocuğun bünyesi deyince genellikle biz bu kişideki veraset özelliklerini anlıyoruz onun yapısal özellikleri yani. Çocukların bünyeleri ilk aylardan belli olmaz, bu durum daha çok ilerleyen yaşlarda ortaya çıkmakla beraber ancak yine de çocuğun kimi fiziksel özellikleri (uzun-kısa esmer sarışın vb.) bile bu konuda işaretler verir. Verasette sadece fiziksel özellikler ya da bedensel rahatsızlıklar söz konusu değildir; aynı zamanda psikolojik ya da sinirsel durumda bu veraset meselesine bağlıdır. (Dr. Hamit, "Bünye Veraset ve Irk: İzdivaç Öjeniği", Gürbüz Türk Çocuğu, sayı. 81, Temmuz 1933, s. 3-12).

Doktor Hamit Bey, yazının genelinde evlenecek çiftlere, evlenecekleri kişiyi seçerken çok dikkatli olmalarını tavsiye etmiş, mutlaka evlenilecek olan kişinin ailesi birkaç nesil araştırılmak suretiyle evlilik kararının alınmasını önermektedir. Yapılacak evliliklerde aranması gereken ilk özelliğin evlenilecek kişinin sahip olduğu sağlam ve iyi genetik özellikler olmasıdır. Ancak, evlenilecek olan kişinin "iyi" genetik özellikleri olsa bile birinci derece hastalıklar, tütün, alkol bağımlılığı, zehirli içecekler ve kimi gıdaların sahip olunan iyi genetiği bozabileceğinden bahsedilmiştir. (Dr. Hamit, "Bünye Veraset ve Irk: Tohumu Bozan Sebepler", Gürbüz Türk Çocuğu, s. 81, Temmuz 1933, s. 3-12). Bu yanıyla evlenilecek kişinin geçmiş yaşantı ve alışkanlıklarının da evlilik süresince sahip olunacak çocukların sağlıklarını, bedensel yapılarını etkileyecek önemli bir husus olacağı gerçeğidir. Dolayısıyla Cumhuriyetin genç bireylerinin, evlenecekleri kişileri seçerken yalnızca onların aile soylarını bedensel ve ruhsal sağlıkları açısından araştırıp, seçimlerini bunun üzerinden yapmalarının yetmeyeceği, evlenilecek olan kişinin sahip olduğu kimi alışkanlıkların da evlilik konusundaki seçimlerini etkilemesi gerektiği öğütlenir.

Diğer taraftan evliliklerde dikkatle üzerinde durulması gereken bu konu için aynı zamanda yasal bir düzenlemeye de gidilmesi gerekliğinden bahsedilir. Zira nüfusun "şuursuz bir şekilde" artmaması gerektiği, bu yanıyla bir taraftan gelecek nesli zayıf düşürecek olan kayıtsız artış önlenirken, diğer yandan da ırkın ıslahını esas alan öjeni tedbirlerinin alınması gerektiği belirtilir. (Mim Kemal Bey, "Irkın Islahı", Çocuk Haftası, 6. Kitap, 23 Nisan 1934, s. 70-74).

"Evlilik öjeniği" olarak adlandırdığımız konunun başka bir boyutu da incelenen dergilerde "Tereddi" olarak tanımlanan "sağır, dilsiz, aptal, malül ve saralı" kimselerdir. "Tereddi" olan kimselerin Avrupa toplumları içerisinde son yıllarda gittikçe sayılarının arttığı belirtilerek buna karşı alınabilecek iki tedbir üzerinde durulur. Bunlardan biri "Tereddi" ihtimaline karşı alınacak olan tedbirler, diğeri ise "tereddinin" ilerlemesine engel olmaktır. Bunun dışında toplumda "kıymetsizler" olarak bilinen "zayıf akıllılar, psikolojik rahatsızlıkları olanlar, mecnunlar, az akıllı ve mecnun olanlarında" azımsanmayacak bir oranda oldukları buların, toplumun geleceği açısından evlenmelerinin sakıncalı olduğu vurgulanır. (Dr. Hamit, "Bünye Veraset ve Irk: Hastalığa Karşı İstidat", Gürbüz Türk Çocuğu, sayı. 81, Temmuz 1933, 3-12).

Gelecek nesillerin, sağlam, sıhhatli beden ve zihin yapılarıyla doğmalarına engel olan hususlardan biri de "yakın akraba izdivacı"dır. Ancak toplumun, bu konuda bilgi sahibi olduğu ve genel olarak yakın akraba izdivacının toplumda "istenmeyen" bir durum olarak kabul edildiği belirtilerek, toplumun, bu yönde gelişecek yaygın bir beden ve ruh sağlığı rahatsızlığı olmayacağı düşünülmüştür. Dr. Hamit, "Bünye Veraset ve Irk: Yakın Akraba İzdivacı,", Gürbüz Türk çocuğu, sayı. 81 (Temmuz 1933): 3-12. İzdivaç öjeniği olarak adlandırılabilecek olan evlilik sürecinde, dikkat edilmesi gereken bir diğer konu ise evlilik ve sonrası süreçte sağlıklı nesiller yetiştirmek amacıyla yapılması gerekenlerdir ki bununla ilgili ayrıntı bir sonraki bölümde ele alınacaktır. (Dr. Henri Rouselle, Gürbüz Türk Çocuğu, sayı.70, Ağustos 1932, s. 2-12).

Sonuç

İki savaş arası dönemde Avrupa'da yaygınlaşan öjeni düşüncesi ve uygulamaları otuzlu yıllarda Türkiye'yi de etkilemiştir. Öjenik, yukarı da bahsedildiği gibi en genel anlamıyla toplumun her anlamda en sağlıklı, nitelikli bireylerinin çoğaltılması amacı taşıyan söylem ve uygulamaları ifade eder. Buna göre, bedensel ya da zihinsel yetersizlikleri olan bireylerin çoğalmasını engellemek, hatta bilimsel yöntemler kullanılarak, kalıtım sürecine müdahale edilerek, toplumun sadece sağlıklı ve üstün özelliklere sahip bireylerden oluşması amaçlanmıştır.

Cumhuriyet dönemi öjenizmi, pozitif öjenik, (sağlık-sıhhat açısından zihnen ve bedenen sağlıklı olan bireylerin evlenmesi ve sağlıklı nesiller oluşturulmasını teşvik politikaları) niteliğinde olup sağlıklı bir toplum ve sağlıklı nesiller yetiştirmeyi amaçlamıştır. İncelenen dergilerde, daha çok genç nesillerin, evlilik sürecine yalnızca sevgi, aşk ya da gelecek kaygısıyla bakmamaları[9] gerektiği, bundan daha önemli olan şeyin evlenilecek kişinin genetik özellikleri olduğudur. Dolayısıyla bir tür "evlilik öjeniği" olarak tanımlayabileceğimiz bu söylemler hem bedensel hem de zihinsel açıdan sağlıklı, gürbüz ve güçlü nesiller yetiştirilmek istenmesinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Cumhuriyet dönemi öjenizminin, en başından itibaren dillendirdiği sağlıklı-sıhhatli, gürbüz, güçlü nesiller yetiştirme anlayışı otuzlu yılların milliyetçi söylemleri ile eklemlenerek, nüfus politikalarının daha güçlü bir şekilde dillendirilmesi ve önemsenmesi gerektiğini hatırlatmıştır. Diğer taraftan öjenizim söylemi çerçevesinde dönemin aydınları-entelektüelleri, nüfus politikalarının merkezinde yer alan, nüfusun arttırılması, çoğaltılması amacı kadar, üzerinde durulması, kaygı duyulması gereken başka bir konunun da nüfusun, zihinsel ve bedensel niteliklerinin önemi ile nitelikli nüfusun çoğaltılması amacı olmuştur.

Kaynakça

Alemdaroğlu. A. (2002). Öjeni Düşüncesi, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce/4, Milliyetçilik, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çelik. K. (2009). Atatürk Dönemi C.H.P ve Hükümet Programlarında Sağlık, Eren, M.M., Akçiçek. E. (Ed.) Atatürk Dönemi Sağlık Tarihi Kongresi Bildiriler (1920-1938) İçinde s. 296-305. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi,

Çocuk Salnamesi, (1927) Milletin Ümidi, İstikbali: Çocuklar, (Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi Tarafından Neşir Edilmiştir.)

Dr. Hamit, "Bünye Veraset ve Irk: Yakın Akraba İzdivacı,", Gürbüz Türk Çocuğu, sayı 81, Temmuz 1933. s. 3-12.
Dr. Hamit, (1933). "Bünye Veraset ve Irk: Hastalığa Karşı İstidat", Gürbüz Türk Çocuğu, sayı, 81, Temmuz 1933, s. 3-12.
Dr. Hamit. (1933). Bünye Veraset ve Irk: İzdivaç Öjeniği, Gürbüz Türk Çocuğu, sayı. 81 Temmuz 1933, s. 3-12.
Kayam, C. (2009). Hükümet Programları ve Bütçe Rakamları Işığında Atatürk Dönemi Sağlık Politikaları, Eren, M.M., Akçiçek. E.(Ed.) Atatürk Dönemi Sağlık Tarihi Kongresi Bildiriler (1920-1938), (içinde) s. 87. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
Mahmut Sadi. (1935) "Öjeni, Veraset ve Tekâmül", Gürbüz Türk Çocuğu, sayı. 99, Şubat 1935, s. 17-23.
Mim Kemal Bey. (1934) "Irkın Islahı", Çocuk Haftası, 6. Kitap (23 Nisan 1934), s. 70-74.
Mim Kemal Bey. (1934). Irkın Islahı, Çocuk Haftası, 6. Kitap, 23 Nisan 1934. s. 70-74.
Osman Hamdi. (1936). "Balilla", Çocuk, No. 1 (İkinci kanun 1936). 17-19.
Osman. M. (1933). Sıhhat Almanağı, İstanbul: Kader Matbaası.
Pelin, İ. B, (1935), "Nüfus Politikası Bütün Siyasalara Baş Çeken Bir Politikadır", Gürbüz Türk Çocuğu, sayı. 10, Birinci teşrin 1935 14-18.
Rouselle, T. H. Hastanesi Başhekimi, "Cürüm, Irk", Gürbüz Türk Çocuğu, sayı, 70 Ağustos 1932. s. 2-12.
Şenel, A. (1993). Irk ve Irkçılık Düşüncesi, Ankara: Bilim ve Sanat.
Temel, M. (2008). Atatürk Döneminde Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklarla Mücadele. Ankara: Nehir Yayınları.
Tunçay, M. (2005). Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
Yıldız, A. (2001). "Ne Mutlu Türküm Diyebilene", Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938), İstanbul: İletişim Yayınları.
Zekeriya, S. (1927. 23 Nisan'a Mahsus Fevkalade Nüsha) İstikbal Davası, Gürbüz Türk Çocuğu, 30-31.

ÜRÜN GÖRÜNÜRLÜĞÜNE GÖRE GENÇ TÜKETİCİLERİN REFERANS GRUP ETKİSİNE DUYARLILIKLARI

Merve TÜRKMEN BARUTÇU
Sakarya University, Business mturkmen@sakarya.edu.tr
Nihal SÜTÜTEMİZ
Sakarya University, Management Information Systems nihals@sakarya.edu.tr

ÖZET

Tüketici tutum ve davranışları, etkilere duyarlılıklarına bağlı olarak, sosyal baskılardan çeşitli derecelerde etkilenebilir. Kişilerin tutum ve davranışlarının en önemli belirleyicilerinden birisi referans grup etkisidir (Bearden, Netemeyer ve Teel, 1989). Kişiler kendi tutum ve davranışlarını değerlendirmek için referans gruplarını dikkate alırlar (Schiffman ve Wisenblit, 2015). Kişiler satın alma kararı verirken sahip oldukları bilgiye ve kendilerine güvenmemeleri durumunda referans gruplarını kendilerine rehber olarak almaktadırlar. Referans grupları tüketicilerin tutum ve davranışları üzerinde önemli etkiye sahip olduğu için pazarlamacılar ve araştırmacılar tarafından oldukça dikkat çekmektedir. Kişilerin satın alma kararları üzerinde referans grup etkisinin en önemli belirleyicilerinden birisi de ürün görünürlüğüdür.

Farklı ürün kategorilerine göre referans gruplarının etkisinin belirlenmesi amaçlanan bu çalışma kapsamında 18-25 yaş tüketicilere anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, kişilerin satın almak istedikleri ürüne ilişkin olarak yüksek düzeyde risk algılamaları ve kendi bilgisine güvenmemeleri durumunda, kendilerinden çok daha fazla bilgili olduklarını düşündükleri kişileri referans olarak aldıkları ve de referans gruplarının bilgilendirici ve normatif referans grup etkisine duyarlı olma ihtimallerinin oldukça yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Referans Grup, Bilgilendirici Etki, Normatif Etki, Ürün Görünürlüğü

ABSTRACT

YOUNG CONSUMERS' REFERENCE GROUP EFFECT SENSITIVITY ACCORDING TO PRODUCT VISIBILITY

Consumer attitudes and behaviors, depending on their sensitivity to impacts, can be affected by social pressures to varying degrees. One of the most important determinants of people's attitudes and behaviors is the reference group effect (Bearden, Netemeyer and Teel, 1989). People take reference groups into consideration to assess their attitudes and behaviors (Schiffman and Wisenblit, 2015). When making a purchase decision, people take reference groups as a guide if they do not trust themselves with the information they have. Because reference groups have a significant impact on the attitudes and behaviors of consumers, they are attracted attention by marketers and researchers. Product visibility is one of the most important determinants of the reference group effect on individuals' purchasing decisions.

The aim of this study was to determine the effect of reference groups according to different product categories. According to the results of the analysis, it is concluded that, if people perceive a high level of risk regarding the product they want to buy and do not trust their own knowledge, it is highly probable that the reference groups are more likely to be sensitive to the informative and normative reference group effect.

Keywords: Reference Group, Informative Effect, Normative Effect, Product Visibility

1. GİRİŞ

Genç tüketiciler, toplum içerisinde artan sayıları, sürekli değişen tüketim tercihleri, alışkanlıkları ve pazardaki payları dolayısıyla işletmeciler ve pazarlamacıların ilgi odağı olmaya devam etmektedir. Tüketicilere yönelik yapılan araştırmalar gençklerin her geçen gün artan harcamalarını ve aile bütçesini nasıl yönlendierdiğini gözler önüne sermektedir. İçerisinde bulunduğumuz çağında etkisiyle birlikte bu gruba ulaşmak ve onların beklentilerini karşılamak giderek zorlaşmaktadır.

Referans grupları gençlerin tüketici davranışlarının şekillenmesinde etkili olan sosyal faktörlerdendir. Referans gruplarının gençlerin satın alma kararları üzerindeki etkisini bilmek hem işletmeciler hem de

araştırmacılar için önem arz etmektedir Işletmeler ve pazarlamacılar tarafından çok fazla uyarana maruz kalan gençler, kendileri için referans olarak gördükleri kişilerden gelen mesjlara daha güvenle yaklaşmaktadırlar. Bu yüzden, işletmeler ve pazarlamacılar tarafından gençlerle arasında köprü olması için referans gruplarının kullanılması gençlere ulaşmayı bir nebzede olsa daha kolay hale getirecektir. Bu çalışmanın amacı gençlerin satın alma davranışları üzerinde referans gruplarının etkisini ortaya çıkarmaktır. Ayrıca satın aldıkları ürün gruplarına gore referans grup etkisinin nasıl değiştiğinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Yaşanan teknolojik gelişmeler sonucu yoğun bilgi bombardımanına maruz kalmaları ve tüketim alışkanlıklarının ve zevklerinin sürekli bir değişim göstermesi gençlere ulaşmayı her geçen gün daha zor hale getirmektedir. Bu denli hızlı bir değişimin söz konusu olduğu pazarda, gençlerin birer tüketici olarak nasıl davrandıklarını, neler satın aldıklarını ve yetişkinliğe kadar nasıl bir değişim gösterdiklerini bilmek pazarlamacılar ve işletmeler için oldukça önemlidir (Özabacı ve Özmen, 2005).

Tüketicilerin satın alma davranışlarını etkileyen birçok içsel ve dışsal faktör bulunmaktadır. Genç tüketicilerin satın alma davranışlarının şekillenmesini etkileyen faktörlerden birisi de referans grupları (aile, arkadaş, öğretmen, ünlü kişi,…)dır. Referans grupları, bireylerin davranışları üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkisi olan, öncelikle ailedeki bireylerden başlayarak, arkadaş, öğretmenler, ünlü kişi ya da kişileri kapsamaktadır (Makgosa ve Mohube, 2007). Gençler satın alma davranışlarını gerçekleştirirken sosyal çevresinde yer alan kişilerden etkilenmektedir. Genç tüketiciler çocuklukta öğrendikleri tutum ve davranışları yetişkinlikte de devam ettirirler (Mascarenhas ve Higby, 1993).

Tüketiciler referans gruplarına, faydalı bilgi edinmek (bilgilendirici etki-informational), ödüle ulaşmak ya da cezadan kaçınmak (faydacı etki- utilitarian) ve benlik anlayışlarını oluşturmak, sürdürmek veya değiştirmek için (değer ifade etme etkisi- value expressive) uyum sağlamaktadır (Schiffman ve Kanuk, 2007).referans grup etkisi, bilgilendirici ve normatif referans grup etkisi olarak 2 başlık altında ele alınmıştır. Bilgilendirixci referans grup etkisi, kişinin kendi görüş ve düşüncelerini yetersiz gördüğü durumlarda, başkasından gelen bilgiyi gerçeklik hakkında kanıt olarak kabul etmesi olarak ifade edilmektedir. Normatif etki ise bireyin ürün ve/veya markaları satın alarak veya başkalarının satın alıp kullandığı ürün ve markaları tercih ederek, onların gözünde imajını geliştirmek için onların davranışlarını kabul etmesi ve uyum sağlaması olarak ifade edilir.

Tüketicilerin satın alma kararı üzerinde referans grup etkisinin en önemli öncüllerinden birisi de ürün görünürlüğüdür. Ürün görünürlüğü, başkaları tarafından kolayca görülebilen ve tanımlanan ürünler olarak ifade edilmektedir (Bourne, 1957). Bearden ve Etzel (1982), referans grup etkisini belirlemiş oldukları dört farklı ürün kategorisinde çalışmışlardır. Ürünleri; kamu önünde tüketim, özel tüketim ile ihtiyacın lükslüğü ve zorunluluğu açısından sınıflandırılmıştır. Belirlemiş oldukları bu kategoriler; kamusal olarak tüketilen lüks ürünler, özel olarak tüketilen lüks ürünler, kamusal olarak tüketilen ihtiyaç ürünleri ile özel olarak tüketilen ihtiyaç ürünleri olarak adlandırılmaktadır.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada, şampuan, parfüm, günlük kıyafet ve cep telefonu olmak üzere dört farkli ürün kategorisi üzerinden gençlerin satın alma davranışları üzerinde referans grup etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Kolayda örnekleme yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, araştırmanın örneklemini Sakarya Üniversiteisi'nde öğrenim görmekte olan öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında ver toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama süreci sonunda anketlerden 48 tanesi eksik veya hatalı doldurulma gibi nedenlerden dolayı analiz dışı bırakılarak, toplamda 300 anket analize dahil edilmiştir.

Ankette katılımcıların demografik özelliklerinin yanı sıra referans grup etkisine duyarlılıklarını ölçen Bearden, Netemeyer ve Teel, (1989) tarafından geliştirilen 12 ifadeden oluşan; 8 ifadesi normatif referans grup etkisini, 4 ifadesi ise bilgilendirici referans grup etkisini ölçen Interpersonal Influence: Consumer Suspectibility to Interpersonal Influence ölçeği (12 ifade) kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan ürün kategorileri, Bearden ve Etzel (1982), Childers ve Rao (1992) ve Makgosa ve Mohube (2007) tarafından yapılan çalışmalardan derlenerek yapılan odak grup görüşmeleri sonucunda netleştirilmiştir.

4. BULGULAR

Tablo1. katılımcılara ilişkin demografik özellikleri göstermektedir. Cinsiyet bakımından, neredeyse eşit dağılım varken (%52 Kadın-%48 Erkek), yaş açısından incelendiğinde ise katılımcıların büyük çoğunluğunun 17-20 yaş arasında olduğu söylenebilir. Katılımcıların aylık ortalama harcamaları incelendiğinde ise, çoğunluğun 1000 TL ve altı harcama yaptığı, bunu sırasıyla diger kategorilerin izlediği görüülmektedir.

Tablo 1: Demografik Özellikler

Cinsiyet	**F**	**%**
Kadın	156	52
Erkek	144	48
Yaş	**F**	**%**
17-20	189	63
21-24	111	37
Aylık Ortalama Aile Geliri	**F**	**%**
1000 TL ve altı	192	64.3
1001-1500 TL	82	27.3
1501-2000 TL	13	4.3
2001-2500 TL	4	1.3
2501 TL ve üzeri	8	2.7

Tablo 2, katılımcılara "bir ürün satın alırken en çok kimin görüşlerinden etkilendikleri" sorusuna vermiş oldukları cevaplara ilişkin frekans dağılımını vermektedir. Katılımcıları %34'ü bir ürün satın alırken kimsenin görüşünü dikkate almadığını söylerken, bunu %25.6 ile arkadaştanetkilenme ve %18 ile annenin görüşlerinden etkilenme takip etmektedir. Katılımcıların kendileri dışında, arkadaşlarının ve annelerinin görüşlerini daha çok önemsediğini söyleyebiliriz.

Tablo 2: Görüşlerinden Etkilenilen Kişiler

Bir ürün satın alırken kimin görüşlerinden etkilenirsiniz?		
	Frequency	Percent
Anne	54	18.0
Baba	16	5.3
Arkadas	77	25.6
Kardes	41	13.7
Kendim	102	34.0
Kuzen	3	1.0
Diğer	7	2.4
Total	300	100

Referans grup etkisi ölçeği KMO testi sonucu 0,810 çıkmıştır. Bu değer örneklem büyüklüğünün yeterli olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2010). Bartlet's testinin anlamlı çıkması da ölçekteki ifadelerin tutarlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3'te görüldüğü üzere, ölçeğe ilişkin faktör analizi sonuçları verilmiştir.ölçekteki ifadeler 2 boyuta ayrılmıştır. Herhangi bir boyutun altına girmeyen ifadeler analizden çıkartılmıştır.

Tablo 3: Faktör Analizi

Normatif referans grup etkisi	**Faktör yükleri**	**Açıklanan varyans**
RGN12. Başkalarının aldığı ürün ve/veya markanın aynısını alarak o gruba ait oldugumu hissederim.	.865	36.165
RGN2. Satın aldıgım ürün ve/veya markanın başkaları tarafından beğenilmesi önemlidir.	.839	
RGN6.(Çoğunlukla) başkalarının satın aldığı ürün ve/veya markanın aynısını satın alarak kendimi o insanlarla özdeşleştiririm.	.828	
RGN11. Diger insanlar beni bu ürün ve/veya markayı kullanırken göreceklerse, genellikle onların benden satın almamı bekledikleri markayı satın alırım.	.787	
Bilgilendirici referans grup etkisi	**Faktör yükleri**	**Açıklanan varyans**
RGB10. Bu ürün ve/veya markayı satın almadan once sıklıkla ailem ya da arkadaşlarımdan ürünle ilgili bilgi toplarım .	.779	28.699
RGB7. Ürün ve/veya marka hakkında çok az bilgiye sahipsem çoğunlukla arkadaşlarıma danışırım.	.779	
RGB1. Bu ürün sınıfı içerisinden en uygun alternatifi seçmek için sıklıkla diger insanlara danışırım.	.771	
RGB4. Doğru ürünü ve/veya markayı satın aldığımdan emin olmak için çoğunlukla başkalarının ne aldığını ve kullandığını gözlemlerim.	.662	

Tablo 4, cinsiyet ile referans grup etkisi arasındaki farklılıklara yönelik t-testi sonucunu göstermektedir. Buna gore, cinsiyete gore referans grup etkisinin değişmediği görülmüştür.

Tablo 4: Cinsiyet Ile Referans Grup Etkisi Arasındaki Farklılıklara Yönelik t- Testi

Faktör	**Cinsiyet**	**Ortalama**	**t**	**p**
Normatif referans grup etkisi	Kadın	1,6827	-1,390	,165
	Erkek	1,8194		
Bilgilendirici referans grup etkisi	Kadın	3,0417	,270	,787
	Erkek	3,0122		

Tablo5'de yaş değişkeni ile referans grup etkisi arasındaki farklılıklara yönelik t-testi sonucu verilmiştir. Buna gore, yaşa gore referans grup etkisinin değişmediği söylenebilir.

Tablo 5: Yaş Ile Referans Grup Etkisi Arasındaki Farklılıklara Yönelik t- Testi

Faktör	**Yaş**	**Ortalama**	**t**	**p**
Normatif referans grup etkisi	17-20	1,7209	-,727	,468
	21-24	1,7950		
Bilgilendirici referans grup etkisi	17-20	3,0503	,543	,587
	21-24	2,9887		

Tablo 6'da ürün grubu ile referans grup etkisi arasındaki farklılıklara yönelik one-way anova testi sonuçları verilmişitir. Yapılan analiz sonucunda, ürün grupları ile bilgilendirici referans grup etkisi Arasinda farklılık olduğu ve bunun telefondan kaynklandığı bulunmuştur. Normative referans grup etkisi ile ürün grubu arasında ise kıyafetten (kıyafet ile şampuan, kıyafet ile telefon) kaynaklı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ

Genç tüketiciler üzerine yapılan bu çalışma sonucunda, gençlerin ürün satın alma kararları üzerinde referans grup etkisi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Elde edilen bu sonuç literatürde bulunan verilerle paralellik göstermektedir.Genç tüketiciler, kendilerine sunulan ürün alternatiflerinin fazla olması, ailelerin gençlere alışveriş imkanı tanıması, ailenin harcama kararları üzerinde gençlerin söz sahibi olması gibi nedenlerle satın alma kararı verirken önceki nesillere nazaran daha özgür hareket etmektedirler.

Elde edilen bulgular doğrultusunda, ürün grupları ile referans gruplarının bilgilendirici ve normatif etkisi arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Gençler fiyatı yüksek ve herkes tarafından görünecek ürünler satın alırken referans gruplarının bilgilendirici etkisine oldukça duyarlıdırlar. Ayrıca, içerisinde bulundukları sosyal grup tarafından kabul görmek, onlar tarafından dışlanmamak için referans gruplarına uyum sağlama eğilimi içerisindedirler.

Sonuç olarak, fiyatı görece daha yüksek ürünlerin satın alınmasında referans grupalrının görüşlerine başvurarak bilgi alma eğilimi (bilgilendirici etki) diğer ürünlere nazaran daha yüksektir. Herkesin gözü önünde tüketilen ürünlerde ise normatif etki duyarlılığının diğerlerine nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Işletmeler ve pazarlamacılar reklam kampanyası hazırlarken, ürün gruplarını dikkate alarak referans grupları üzerinden bilgilendirici mesajlar verebilir. Gelecekteki çalışmalarda, farklı değişkenler ilave edilerek değişkenler arasında nedensel ilişkiler test edilebilir.

REFERENCES

Bearden W. O. Ve Etzel, M. J. (1982). Reference Group Influence On Product And Brand Purchase Decisions. Journal Of Consumer Research, 9 (2), 183-194.

Bearden WO, RG Netemeyer, RJ Teel (1989). "Measurement Of Consumer Susceptibility To Interpersonal Influence," J. Consum. Res. 15 (4), 473-481.

Bourne, F.S. (1957) 'Group Influence In Marketing And Public Relations', In Likert, R. And Hayes, S.P. (Eds.): Some Applications Of Behavioral Research, Basil, UNESCO, Switzerland.

Childers, T. L. Ve Rao, A. R. (1992). The Influence Of Familial And Peer-Based Reference Groups On Consumer Decisions. Journal Of Consumer Research, 19 (2), 198-211.

Kalaycı, Ş. (2010). Spss Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. Ankara: Asil Yayın Dağıtım

Makgosa, R. Ve Mohube, K. (2007). Peer Influence On Young Adults' Products Purchase Decisions. African Journal Of Business Management, 1 (2), 64-71.

Mascarenhas, O.A. Ve Highby, M.A. (1993). Peer, Parent And Media Influences In Teen Apparel Shopping. Journal Of The Academy Of Marketing Science, 21(1), 53-58.

Özabacı, N., & Özmen, M. (2005). Tüketici Olmayı Nasıl Öğreniyoruz?. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(2), 135-148.

Schiffman LG, Kanuk LL (2007). Reference Groups And Family Influ- Ences In Consumer Behaviour, 10th Edition, Prentice Hall: London: 310-352.

Schffman, L.G., Wisenblit, J., 2015. Consumer Behavior, 11th Ed. Pearson.

HÜSEYİN BAYKARA DİVANI'NIN İNGİLTERE VE FRANSA'DAKİ NÜSHALARI ÜZERİNE

Dr. Öğr. Üyesi Sevda KAMAN
Bartın Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, skaman@bartin.edu.tr,

Özet
Klasik Çağatay edebiyatının önde gelen şairlerinden biri olan Sultan Hüseyin Baykara (H. 842-911/M.1438-1506)'nın Hüseynî mahlası ile yazdığı şiirlerinden oluşan Hüseyin Baykara Divanı'nın yurt içinde ve yurt dışında birçok yazma nüshası bulunmaktadır. Bunlardan biri İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu'nda Or. 3493 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Hüseyin Baykara Divanı'ndan seçilmiş şiirlerden oluşan nüsha İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu Kataloğu'nda sehven Müntahâb-ı Divân-ı Nevâyî adıyla kaydedilmiştir. Türkiye Yazma Eserler Kurumu arşivlerinde Mecmû'a-i Eş'âr adını taşıdığı belirtilen nüshanın ilk sayfasında "Eş'âr-ı Ebu'l-Gâzi Sultân Hüseyin Baykara" başlığı yer almaktadır. Dokuz varaktan oluşan nüshanın istinsah tarihi belirtilmemiştir. Müstensihi Sultan Hüseyin Baykara'nın özel kütüphanesinde hattat olarak görevlendirmek üzere Herat'a davet ettiği Sultan Ali Meşhedî (ö. 926/1520)'dir. Sultan Ali Meşhedî'nin müstensihi olduğu bir başka nüsha Paris Milli Kütüphane'de Supplément turc 993 arşiv numarasıyla kayıtlı nüshadır. 1485'te Herat'ta istinsah edilen ve kütüphane kataloğuna Divân-ı Huseynî adıyla kaydedilen nüshanın müstensihinin Sultan Ali Meşhedî'nin olması, nüshanın Hüseyin Baykara emriyle yazıldığına işaret etmektedir. Dolayısıyla Hüseyin Baykara hayattayken istinsah edildiği için bu nüsha, kaynaklarda Hüseyin Baykara Divanı'nın ilk nüshası olarak tanıtılmıştır. Bu bildiride öncelikle Hüseyin Baykara Divanı'nın yurt içi ve yurt dışındaki yazma nüshalarıyla ilgili çalışmalara kısaca değinilecek; daha sonra yukarıda bahsi geçen Sultan Ali Meşhedî'nin elinden çıkan, minyatürlerle ve ince sanatla tezhip edilen İngiltere ve Fransa'daki iki nüshanın içerikleri hakkında bilgiler verilecektir. Çalışmada amaç İngiltere ve Fransa'daki bu iki nüshayı eserin neşri yapılan diğer nüshalarıyla karşılaştırmaktır.

Anahtar kelimeler: Hüseyin Baykara Divanı, İngiltere Milli Kütüphanesi, Fransa Milli Kütüphanesi, Çağatay Türkçesi, şiir.

ON THE COPIES OF HUSAYN BAYQARA'S DIWAN WHICH ARE IN THE BRITISH AND FRANCE

Husayn Bayqara (842-911 Anno Hegirae [AH] / 1438-1506 AD) was one of the greatest poets of Classical Chagatai literature. Both in Turkey and abroad, there are many copies of Husayn Bayqara's Diwan, which consist of the poems that he wrote under the pen name of Huseynî. One of those copies is registered in Turkish Manuscripts Collection in the British Library under archive number Or. 3493. That copy is erroneously registered in the collection as Müntahâb-ı Divân-ıI Nevâyî. However, on the first page of the copy, which is registered in the archives of Manuscript Institution of Turkey under the name of Mecmû'a-i Eş'âr, there is this title: Eş'âr-ı Ebu'l-Gâzi Sultân Hüseyin Baykara. The copying date of that copy, composed of nine sheets, is not specified. The one who copied it is Sultan Ali Meshedî (d. 1520) who was invited by Sultan Husayn Bayqara to the city of Herat to work as calligraphist in his private library. Another copy, made by Sultan Ali Meshedî, is registered in Supplément turc in the Fransa Milli Kütüphanesi (Bibliotheque Nationale de France under archive number 993. The facts that it was copied by Sultan Ali Meshedî in 1485 in Herat, and that it is registered as Divân-ı Huseynî indicate that the copy was produced upon the request of Husayn Bayqara. Because that copy was made when Husayn Bayqara was still alive, it is referred to as the first copy of Husayn Bayqara's Diwan. This study deals briefly with domestic and international studies on the manuscript copies of Husayn Bayqara's Diwan, as well as providing information about the above-mentioned copies in the British and in France, copied by Sultan Ali Meshedî, and illuminated by miniatures and fine arts. The aim of this study is to compare those two copies in the British and France to the ones that have been published.

Key words: Husayn Bayqara's Diwan, The British Library, National Library of France. Chagatai Turkish, poetry

Giriş

Herat'ta H. 873-911 (M.1468-1505) yılları arasında hüküm süren şair hükümdar Hüseyin Baykara (H. 842-911/M.1438-1506), çocukluk yaşlarından itibaren şiirler yazmış; Türkçe lirik şiirleriyle klasik Çağatay edebiyatının önde gelen simalarından biri olmuştur.



Görsel 1: Kemâleddin Bihzâd'ın Hüseyin Baykara'nın ellinci yaşını resmeden minyatürü (https://www.wikiart.org/en/kamal-ud-din-behzad/bath-house-1495)

Eraslan'a göre klasik Çağatay edebiyatının gelişmesi, altın çağını yaşaması Hüseyin Baykara'nın İran ve Türkistan'ın seçkin isimlerini Herat'a davet etmesi, Herat'ta saray, konak, cami, medrese inşa ettirmesi gibi gayretleri ile gerçekleşmiştir (1993: 172). Hüseyin Baykara Herat'ta hüküm sürdüğü dönemde ressamları (Bihzâd ve Şah Muzaffer); tarihçileri (Mîrhând ve Hândmîr); hattatları (Sultan Ali Meşhedî, Mîr Ali Herevî); müzisyenleri (Hoca Abdullah Murvârîd, Kul Muhammed, Hüseyin Ûdî, Şeyhî Nâyî); bestekârları (Gulâm Şâdî ve Mîr Azû) İranlı şairleri (Hâtifî, Ehlî-i Şîrâzî, Âsafî, Seyfî-i Buhârî, Mîr Hüseyn-i Muammâyî, Yûsuf Bedîî, Âhî, Muhammed Sâlih, Hüseyin Kâmî, Hâmidî, Hilâlî-i Çağatâyî ve Benâî) himaye etmiş, meclislerinde bulundurmuştur (Algar, Alparslan 1998: 531).

Nevâyî'nin çocukluk ve okul arkadaşı, yakın dostu Sultan Hüseyin Baykara, Farsçanın resmî dil ve kültür dili olduğu bir dönemde Nevâyî ile birlikte Türkçe şiirler yazarak devrindeki diğer şairleri de Türkçe yazmaya heveslendirmiştir. Hüseynî mahlasını kullanan Hüseyin Baykara, divanındaki tüm şiirlerini aruzun remel-i müsemmen-i mahzuf (fâ'ilâtun fâ'ilâtun fâ'ilâtun fâ'ilün) kalıbı ile yazmıştır. Hüseyin Baykara Divanı'nın yurt içinde ve yurt dışında pek çok yazma nüshası vardır.[10] Divanında sayısı nüshalara göre farklılık gösteren gazeller yer almaktadır. Bazı nüshalarda ise gazellerin yanı sıra muhammesler, tahmisler ve rubailer, kıtalar bulunmaktadır.[11]

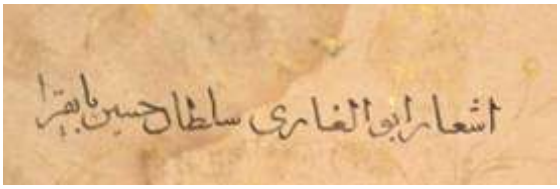
[10] Hüseyin Baykara Divanı'nın nüshaları ile ilgili çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İsmail Hikmet Ertaylan, *Türk Edebiyatı Örnekleri V. Divan-ı Sultan Hüseyn Mirza Baykara "Hüseyinî"*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1946, s. 9-13; H. F. Hofman, *Turkish Literature A Bio-Bibliographical Survey, Section III, Part I, Vol 3: D-I*, Brill, Utrecht 1969, s. 210-218; Saffet Bilhan, *Orta Asya Bilgin Türk Hükümdarlar Devletinde Eğitim-Bilim-Sanat*, Ankara 1988, s. 60-65; Talip Yıldırım, *Hüseyin Baykara Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002, s. 10-13; Ramiz **Ə**skər, "Kılınç ve Kalem Sultanı Huseyn Bayqara", *Sultan Hüseyn Bayqara, Divan*, haz. Rafiq Babayev, MBM, Türksoy Kitabxanasi Seriyası: 9, Bakü 2011, s. 3-14; Ümran Ay, "DENA'ya Göre İran Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe, Türkçe-Farsça, Türkçe-Farsça-Arapça Divanların Kısa Künyesi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 11*, (2013), s. 81-126; Sevda Kaman, "Hüseyin Baykara Divanı'nın Bilinmeyen Bir Nüshası Üzerine", *MUTAD*, VI (2), s. 182-202.

[11] Fatih Kütüphanesi 3806 arşiv numaralı nüshada 191 gazel, 2 muhammes, 6 rubai, 3 beyit (Ertaylan 1946: 10; Yıldırım 2002: 11); Türkistan nüshasında (Bakü'de 1926'da tıpkıbasım şeklinde basılan nüsha) 127 gazel, 3 murabba (**Ə**skər 2011: 8), Bakü'de 2011'de basılan nüshada 200 gazel, 2 tahmis, 1muhammes, 6 rubai ve 6 kıta (**Ə**skər 2011: 9) ; Berlin Devlet Kütüphanesi Doğu

İsmail Hikmet Ertaylan, Türk Edebiyatı Örnekleri V. Divan-ı Sultan Hüseyn Mirza Baykara "Hüseyinî" adlı yayınında (1946: 9-13) Hüseyin Baykara Divanı'nın yurt içindeki beş, yurt dışındaki on nüshası ile ilgili bilgiler vermiştir. H. F. Hofman, Turkish Literature A Bio-Bibliographical Survey, Section adlı eserinde (1969: 210-218) Hüseyin Baykara'nın kısa biyografik bilgilerinden sonra divanın sekiz yurt içi, on altı yurt dışı olmak üzere yirmi dört nüshasına dair açıklamalarda bulunmuştur. Saffet Bilhan, Orta Asya Bilgin Türk Hükümdarlar Devletinde Eğitim-Bilim-Sanat eserinde (1988: 60-65) Hüseyin Baykara Divânı'nın nüshalarına dair bilgileri verirken Ertaylan'ın çalışmasından yararlanmış, yurt içindeki beş, yurt dışındaki on nüshayı tanıtmıştır. Talip Yıldırım, 2002'de tamamladığı Hüseyin Baykara Divanı (Metin-İnceleme-Dizin) adlı doktora tezinde sekiz yurt içi, on üç yurt dışı nüshadan bahsetmiş; çalışmasında yurt içindeki sekiz nüshayı karşılaştırarak ortak bir metin oluşturmuştur. Ümran Ay, "DENA'ya Göre İran Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe, Türkçe-Farsça, Türkçe-Farsça-Arapça Divanların Kısa Künyesi" adlı çalışmasında divanın diğer çalışmalarda adı geçmeyen İran'daki iki nüshası hakkında bilgi vermiştir (2013: 88). Nüshalara dair son inceleme tarafımızdan yapılmış; "Hüseyin Baykara Divanı'nın Bilinmeyen Bir Nüshası Üzerine" adlı makalede yukarıdaki çalışmalarda bahsi geçmeyen yurt içinde bir, yurt dışında üç olmak üzere divanın toplam dört yeni nüshası hakkında daha bilgiye ulaşılmış; makalede özellikle divanın Berlin nüshası üzerinde durulmuştur (Kaman 2019: 182-202). Tarafımızdan yapılan literatür ve kütüphane katalog taramalarına göre Hüseyin Baykara Divanı'nın Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu'nda dört, Fatih Kütüphanesi'nde üç, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Yazma Eserler Birimi'nde bir, Ayasofya Kütüphanesi'nde bir, Türk ve İslam Müzesi Kütüphanesi'nde bir tane olmak üzere yurt içinde on nüshası; İngiltere'de beş, Fransa'da iki, Türkistan'da iki, İrlanda'da bir, St. Petersburg (Leningrad)'da dört, Özbekistan'da iki, İran'da iki, Gürcistan'da bir, Berlin'de bir olmak üzere yurt dışında yirmi nüshası tespit edilmiştir.

1. İngiltere Milli Kütüphanesi'ndeki Or. 3493 Arşiv Numaralı Nüsha

Hüseyin Baykara Divanı'nın seçilmiş şiirlerinden oluşan nüsha İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu'nda Or. 3493 arşiv numarası ile kayıtlıdır (http://www.bl.uk/manuscripts/BriefDisplay.aspx). Kütüphanenin kataloğuna sehven Müntahâb-ı Divân-ı Nevâyî adıyla kaydedilmiştir. Türkiye Yazma Eserler Kurumu arşivlerinde MecmûΌa-i Eşâr adıyla kaydedilen (www.yazmalar.gov.tr) nüshanın iç kapağında "Eş'âr-ı Ebu'l-Gazi Sultân Hüseyin Baykara" başlığı yer almaktadır:



Görsel 2: İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu'nda Or. 3493 arşiv numaralı nüshanın iç kapağındaki başlık

Yazı türü nestalik olan nüshanın ölçüleri 270x200 mm'dir. Nüshanın istinsah tarihi belirtilmemiştir. Müstensihi son varakta belirtildiği üzere Sulṭan Ali Meşhedî (ö. 926/1520)'dir:



Görsel 3: İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu'ndaki Or. 3493 arşiv numaralı nüsha 9a/5

El Yazmaları Koleksiyonu'nda Hs. Or. 10434 arşiv numarasıyla kayıtlı nüshada 176 gazel, 2 tahmis, 6 rubai (Kaman 2019: 195) bulunmaktadır.

Ali Şir Nevâyî'nin birçok eserinin de müstensihi olan Sulṭan Ali Meşhedî (ö. H. 926/M. 1520)'nin nestalik hatla ince sanatlı tezhiplerle süslediği bu nüshayı Hüseyin Baykara'ya sunulmak üzere hazırlamış olması muhtemeldir. Sultan Hüseyin Baykara'nın Herat'a davet ettiği ve özel kütüphanesinde hattat olarak görevlendirdiği, Avrupa müze ve kütüphanelerinde en çok eseri bulunan hattatlardan biri olan Sultan Ali Meşhedî'ye "sultânü'l-hattâtîn, kıbletü'l-küttâb, zübdetü'l-küttâb, nizâmüddin" unvanları verilmiş; ancak kendisi Baykara için çalışmaya başladıktan sonra yazdığı yazıların birçoğunun ketebesine "kâtibü's-sultânî" unvanını ilave etmiştir (Serin 2016: 79). Ertaylan bu nüshayla ilgili şu bilgileri aktarmıştır:

Bu nüsha da Sultan Hüseyin Baykara'nın divanından seçilerek, sarayın gözde hattatı Sultan Ali Meşhedî'nin nefis nestaliki ile yazılmıştır. İlk iki sahifesinin kenarları zengin bir surette tezhip olunmuş, satır araları renkli ve altın resimlerle tezyin edilmiştir. Eserin bazı sahifeleri zayi olmuştur (1946: 9).

Ertaylan eserin bazı sayfalarının zarar gördüğünü belirtmiştir ancak nüsha incelendiğinde sadece cetvelin dışındaki bölümlerinde su lekelerinin olduğu, yazıların zarar görmediği tespit edilmiştir. Şiirler tek sütun halinde yazılmıştır, metin harekesizdir. Çoban kaydı ve haşiye yoktur. Nüshaların satır sayısı değişkendir:



Görsel 4: İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu'ndaki Or. 3493 arşiv numaralı nüshadan sayfalar (2b, 4a, 6a)

5b'de Hüseyin Baykara'nın minyatürü yer almaktadır:



Görsel 5: İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu'ndaki Or. 3493 arşiv numaralı nüsha (5b)

Sultan Ali Meşhedî gibi Kemaleddin Bihzâd (ö. H. 942/M. 1535-36 [?]) da Baykara'nın koruduğu ve sarayında bulundurduğu sanatçılar arasındadır. Baykara'nın himayesinde iken başta Nevâyî olmak üzere birçok sanatçının eserlerinde onun minyatürlerine rastlamak mümkündür. Bihzâd'ın

minyatürlerinin bir kısmında imzasını (Ǿamala al-'abd Bihzâd) kullandığı (Gruber 2005: 38), bir kısmında kullanmadığı bilinmektedir:

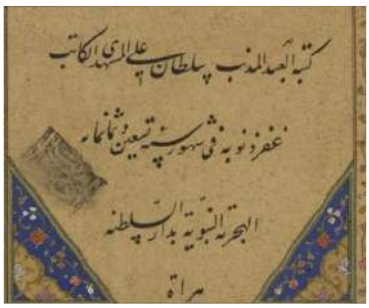
Bihzâd'ın imzalı ve imzasız eserleri dünyanın çeşitli yerlerindeki müze, kütüphane ve özel koleksiyonlara dağılmış durumdadır. Bu eserleri, imzalı olanlar ile kitabın hâtimesinde sanatçının çalışmasını belirten bir kayda sahip olanlar ve sadece üslûp özelliğinden Bihzâd tarafından yapıldığı anlaşılanlar olmak üzere gruplandırmak mümkündür (Çağman 1992: 148).

Nüshadaki minyatürlerde ise imza yoktur ancak Çağman'ın Bihzâd'ın biyografisini ele aldığı yazısında Bihzâd'ın üslûp özelliklerini yansıtan ve bu sebeple araştırmacılar tarafından ona atfedilen minyatürler olduğunu belirtmiş; buna örnek olarak Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki (Hazine, nr. 676) Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nin Heşt Bihişt mesnevisinin Sultan Muhammed Muhsin Bahadır Han'ın kütüphanesi için H. 902'de (M. 1497) Sultan Ali Meşhedî tarafından istinsah edilen nüshayı göstermiştir (Çağman 1992: 148). Bu sebeple imzasız bu minyatürün de ona ait olduğu düşünülebilir.
Hüseyin Baykara Divanı'nın bu nüshasında alfabetik sıra gözetilmeden divandaki gazellerden seçilmiş beyitler ve mısralar yer almaktadır. Nüshadaki beyitler Talip Yıldırım'ın Hüseyin Baykara Divanı (Metin-İnceleme-Dizin) (HBD) adlı çalışması ile karşılaştırılmıştır.
Buna göre nüshadaki ilk üç beytin HBD'deki 18. gazelinin ilk üç beytine karşılık geldiği görülmüştür:
(**2b/1)** Éy dudaġıŋ şarbatı şarmandası āb-ı ḥayāt
(**2b/2)**Nuṭḳıŋ allıda érür 'Isī'ġa dam urmaġ uyat
İkinci mısrada geçen urmaġ sözcüğü HBD'de (Yıldırım 2002: 52) urmaḳ şeklindedir.
(**2b/3)** Labların̨ çun kim Masīḥā dék ölüg tirgüzdiler
(**3a/1)** Infı'ālıdın ḳızardı la'l u su boldı nabāt
(**3a/2)** Iltıfātıŋ éy śanam dıl-ḫastalarnıŋ ḳatlıdur
(**3a/3)** Néçe bolġay-sén mén-i dıl-ḫastaġa bī-ıltıfāt
Nüshada yer alan sonraki üç beytin ise HBD'deki 5. gazelin ilk üç beytine karşılık geldiği görülmüş, 5. gazelinin üçüncü beytinin ikinci mısrası alınmamıştır.
(**3b/1)** Évrülüp gül başıġa bülbül vıṣāl olġay aŋa
(3b/2) Gül anıŋ başıġa évrülse né ḫāl olġay aŋa
(3b/3) Bulbulī kim körse güldin bu ṣıfat dıl-cüyluḳ
(3b/4) Bérge miŋ ḳılmasa öz mıhrın muĤāl olġay aŋa
(3b/5) Sénsizin dam urmaġın imkān émes bulbul ki ol
(4a/1) Mıhr-bānlıġdın émes va'llāh tirig bolmaḳ maŋa
(4a/2) Darddın çun ol rafīḳ-ı mıhr-bānım sustayur
Bu beyit HBD'deki 39. gazelin dördüncü beytine karşılık gelmektedir.
(4a/3) Tīġ-ı hıcrān sürdi yétmey vaṣlıdın köŋlümge bahr
(4a/4) Nūş bérmesin burun bérdi maŋa bir ḳatra zahr
Bu beyit HBD'deki 46. gazelin birinci beytine karşılık gelmektedir.
(4b/1) Bolsa yüz yıl vaṣl āḫır hıcr ol sa'āt kişi
(4b/2) Tapmaġan dékdür vıśāl ayyāmıdın bir laḥẓa bahr
Bu beyit HBD'deki 46. gazelin ikinci beytine karşılık gelmektedir.
(4b/3) Ḳahr cāmın dam-ba-dam tartar mén ol bad-ḫūynıŋ
(4b/4) Gūyıyā Téŋri méni ḫalḳ éylemiş tartarġa ḳahr
Bu beyit HBD'deki 46. gazelin üçüncü beytine karşılık gelmektedir.
(5a/1) Ḥaḳ çu āgahdur anıŋ ẕikr-i ḫāfī ḫoşraḳ ki cahr
(5a/2)Yār çun köŋlüŋdedür atın tutup ḳılma fıgān
Bu beyit HBD'deki 46. gazelin beşinci beytine karşılık gelmektedir ancak bu nüshada mısraların yeri değişmiştir.
(5a/3) Kündüz olġay kéce vü ḫurşīd u ay bir kün eger
Bu mısra HBD'deki 29. gazelin beşinci beytine karşılık gelmektedir.
(5a/4) Serv ḳadlar lāla ruḫlardın açılmas bu köŋül

Bu mısra HBD'deki 45. gazelin ikinci beytine karşılık gelmektedir
(5a/5) Ġonça-ı ḫandān barıp köŋlümde ḳaldı ḫār ḫār
Bu mısra HBD'deki 45. gazelin ilk beytine karşılık gelmektedir. **5b**'de minyatür vardır.
(6a/1) Bī-vafālıġ rasm u āyīnını ḳıldıŋ āşikār
(6a/2) Émdi kim boldum giriftārıŋ tümen miŋ nāz ile
Bu mısra HBD'deki 44. gazelin ikinci beytine karşılık gelmektedir ancak bu nüshada mısraların yeri değişmiştir.
(6a/3) Ta közüm tüşti yüzüŋge köŋlü(m) [oldı bī-ḳarār]
(6a/4)Sén hem éttiŋ luṭf u mıhrıŋdın méni ummīd-vār
Bu mısra HBD'deki 44. gazelin ilk beytine karşılık gelmektedir ancak bu nüshada birinci mısra eksik yazılmıştır.
(6b/1) Vaṣl ara her dam saŋa cānım fadā éyley dedim
(6b/2) Névçün éy ārām-ı cānım éyledіŋ méndin kenār
Bu mısra HBD'deki 45. gazelinin beşinci beytine karşılık gelmektedir.
(6b/3) Éy köŋül tutḳıl ġanīmat şah muẓaffar vaşlını
(6b/4) Kim ötüptür dunyıda mundaḳ balālar bī-şumār
Bu mısra HBD'deki 45. gazelin altıncı beytine karşılık gelmektedir ancak divanda bu beytin ilk mısrası "Bardı mah cān sén ġanīmat tut muẓaffar vaşlını" şeklindedir.
(7a/1) Éy Ḥusaynī yārsız sén n'éylegüŋ 'ālam-ara
(7a/2) Ḳop 'adam sar-manzılı 'azmın ḳılıp kéyniçe bar
Bu mısra HBD'deki 45. gazelin yedinci beytine karşılık gelmektedir.
(7a/3) Néçe cān ḳıldım fadā né anı taptım né munı
(7a/4) Her néçe toḫm-ı vafā éktim cafā bérdi ŝamar
Bu mısra HBD'deki 48. gazelin altıncı beytine karşılık gelmektedir ancak bu nüshada mısraların yeri değişmiştir.
(7b/1) Éy ḳılıp roşan ulus tapmaḳḳa anvār-ı Hudā
(7b/2) Muśĥaf-ı ruĥsār üze va'ş-şams birle va'ż-żuḥā.
Bu mısra HBD'deki 3. gazelin ilk beytine karşılık gelmektedir.
(7b/3) Ol şabıstan şam'ı ḳaddıŋ anda 'ārıżdın [zıyā]
(7b/4) Laylatu'l-mı'rāc şarḫı sunbuluŋ tācıda rūḫ
Bu mısra HBD'deki 3. gazelin ikinci beytine karşılık gelmektedir ancak bu nüshada mısraların yeri değişmiştir.
(8a/1) Ger perī ḥusnuŋ bile da'vā ḳılur dīvānadur
(8a/2) Anı ḥusn ahlıda tutmas ādamī sanıda çarḫ
Bu mısra HBD'deki 29. gazelin altıncı beytine karşılık gelmektedir.
(8a/3) Ger Ḥusaynī şām-ı hıcrānı uzundur taŋ émes
(8a/4) Sustayıp barmış özidin āhıŋ efgānıda çarḫ
Bu mısra HBD'deki 29. gazelin yedinci beytine karşılık gelmektedir.
(8b/1) Ża'fdın her dam çu ol ārām-ı cānım sustayur
(8b/2) Cānım olup ḫasta cısm-ı nā-tuvānım sustayur
Bu mısra HBD'deki 39. gazelin ilk beytine karşılık gelmektedir. İlk mısrada geçen çu sözcüğü HBD'de (Yıldırım 2002: 67) ki şeklindedir.
(8b/3) Zīnhār évrülge-sén başıġa éy ser-geşte cān
(8b/4) Her ḳaçan kim körseŋ ol cān u cıhānım sustayur
Bu mısra HBD'deki 39. gazelin ikinci beytine karşılık gelmektedir.
(9a/1) Méniŋ aḥvālım körüp 'ıbrat alıŋ éy ahl-ı 'ışḳ
(9a/2) Kim ki bir bad-mıhr 'ışḳıda özin şaydā ḳılur
Bu mısra HBD'deki 40. gazelin altıncı beytine karşılık gelmektedir.
(9a/3) Éy Ḥusaynī çun ol otluġ çahradın alsam nazar
(9a/4) Közlerimge dard-ı hıcrān kācıdın ot çaḳılur
Bu mısra HBD'deki 40. gazelin yedinci beytine karşılık gelmektedir.

2. **Fransa Milli Kütüphanesi'nde Supplément turc 993 arşiv numaralı nüsha**:

Fransa Milli Kütüphanesi (Bibliotheque Nationale de France)'nde[12] Supplément turc 993 arşiv numaralı Divân-ı Hüseynî adıyla kayıtlı nüshadır. Nüshanın son varağındaki ketebe kaydından anlaşıldığı üzere Sultan Ali Meşhedî tarafından H. 890 (M.1485)'da istinsah edilmiştir:



Görsel 6: Fransa Milli Kütüphanesi (Bibliotheque Nationale de France)'nde[13] Supplément turc 993 arşiv numaralı nüshanın ketebe kaydı

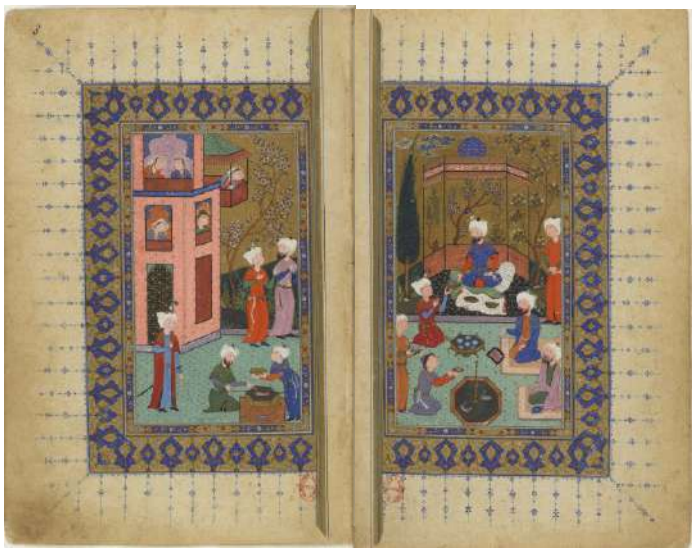
Nüshanın istinsah tarihi Hüseyin Baykara'ya sunulmak üzere hazırlanmış olduğunu akla getirmektedir. Zira Köprülü bu nüshanın doğrudan doğruya hükümdarın kütüphanesi için yazıldığını belirtmiştir (1945: 303).
Nüshada yer alan beş minyatürün devrin ünlü ressamı Kemaleddin Bihzâd (ö. 942/1535-36 [?])'a ait olması muhtemeldir. Sultan Ali Meşhedî gibi Kemaleddin Bihzâd da Baykara'nın koruduğu ve sarayında bulundurduğu sanatçılar arasındadır. Baykara'nın himayesinde iken başta Nevâyî olmak üzere birçok sanatçının eserlerinde onun minyatürlerine rastlamak mümkündür. Bihzâd'ın minyatürlerinin bir kısmında imzasını (Ǿamala al-'abd Bihzâd) kullandığı (Gruber 2005: 38), bir kısmında kullanmadığı bilinmektedir:

Bihzâd'ın imzalı ve imzasız eserleri dünyanın çeşitli yerlerindeki müze, kütüphane ve özel koleksiyonlara dağılmış durumdadır. Bu eserleri, imzalı olanlar ile kitabın hâtimesinde sanatçının çalışmasını belirten bir kayda sahip olanlar ve sadece üslûp özelliğinden Bihzâd tarafından yapıldığı anlaşılanlar olmak üzere gruplandırmak mümkündür (Çağman 1992: 148).

Nüshada yer alan minyatürler şunlardır:

[12] Fransa Milli Kütüphanesi, "Hüseyin Baykara Divanı'nın Supplément turc 993 Arşiv Numaralı Nüshası", https://Gallica.Bnf.Fr/Ark:/12148/Bpt6k6533901p/F42.İmage.R=Bayqara?Rk=278971;2 [Erişim tarihi: 22.05.2019].

[13] Fransa Milli Kütüphanesi, "Hüseyin Baykara Divanı'nın Supplément turc 993 Arşiv Numaralı Nüshası", https://Gallica.Bnf.Fr/Ark:/12148/Bpt6k6533901p/F42.İmage.R=Bayqara?Rk=278971;2 [Erişim tarihi: 22.05.2019].



Görsel 7: Hüseyin Baykara Divanı'nın Supplément turc 993 arşiv numaralı nüshası 2b-3a



Görsel 8: Hüseyin Baykara Divanı'nın Supplément turc 993 arşiv numaralı nüshası 26b



Görsel 9: Hüseyin Baykara Divanı'nın Supplément turc 993 arşiv numaralı nüshası 35b



Görsel 10: Hüseyin Baykara Divanı'nın Supplément turc 993 arşiv numaralı nüshası 50 b

Çağman'ın Bihzâd'ın biyografisini ele aldığı yazısında Bihzâd'ın üslûp özelliklerini yansıtan ve bu sebeple araştırmacılar tarafından ona atfedilen minyatürler olduğunu belirtmiş; buna örnek olarak Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki (Hazine, nr. 676) Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nin Heşt Bihişt mesnevisinin Sultan Muhammed Muhsin Bahadır Han'ın kütüphanesi için H. 902'de (M. 1497) Sultan Ali Meşhedî tarafından istinsah edilen nüshayı göstermiştir (Çağman 1992: 148). Bu sebeple çalışmada ele alınan Fransa nüshasındaki imzasız bu minyatürlerin de ona ait olduğu düşünülebilir. Zira Bihzâd'ın minyatürlerinin en belirgin özellikleri "realist figürler, sahnenin bir köşesinde görülen iri çınar ağaçları, kompozisyona belirli bir derinlik verecek şekilde yerleştirilmiş ve çizilmiş cepleri yazı ve çinilerle süslü köşkler, mimari elemanlar, renk tonlarının son derece iyi ayarlanışı" şeklinde sıralanmıştır (Soudavar 1995: 28; akt. Shahmari 2014: 12). E. Bahari Bihzad, Master of Persian Painting adlı çalışmasında Bihzâd'a atfedilen eserlerden birinin Hüseyin Baykara Divânı'nın Paris nüshası olduğunu aktarmıştır (Bihzad 1996: 249; akt. Shahmari 2014: 44).

Nüsha 59 varaktır. Yazı türü nestaliktir. 1-5. varaktan sonraki varakların satır sayısı 11'dir. Gazeller çift sütun üzerine yazılmıştır. Kahverengi meşin ciltlidir. Çoban kaydı bulunmaktadır. Nüshada alfabetik sıraya göre dizilmiş 149 gazel bulunmaktadır, tahmis ve rubailer yoktur. Başlıklar beyaz, sarı, mavi, pembe mürekkeple yazılmıştır . Annie Berthier tarafından hazırlanan "Vers l'Orient : [exposition, Paris], Bibliothèquenationale, [16 mars-30 avril]1983" adlı katalogta Hüseyin Baykara Divanı'nın Paris nüshası hakkında kısa bilgi verilmiş, 3a varağında yer alan minyatür paylaşılmıştır (Berthier 1983: 30).
Nüshada gazellerin harflere göre dağılımı şu şekildedir:

elif harfi	1-5. gazel (2. gazel güzel he'den)
be harfi	6-10. gazel
te harfi	11-17. gazel
ŝe harfi	18. gazel
cim harfi	19-20. gazel
Ĥa harfi	21. gazel
ħı harfi	22. gazel
dal harfli gazel bu nüshada yoktur.	
zel harfi	23. gazel
re harfi	24-34. gazel
ze harfi	35-40. gazel
sin harfi	41-42. gazel
śad harfi	43. gazel
dad harfi	44. gazel

ṭı harfi	45. gazel
žı harfi	46-47. gazel
Ǿayn harfi	48. gazel
ġayn harfi	49. gazel
fe	50-51. gazel
ḳaf harfi	52-54. gazel
kef harfi	55. gazel
nazal n harfi	56-60. gazel
lam harfi	61-68. gazel
mim harfi	69-78. gazel
nun harfi	79-100. gazel
vav harfi	101. gazel
he harfi	102-123. gazel
ye harfi	124-149. gazel

Talip Yıldırım Hüseyin Baykara Divanı (Metin-İnceleme-Dizin) **(HBD)** adlı çalışmasında yurt içindeki sekiz nüshanın edisyon kritiğini yaparak nüsha farklılıklarını dipnotlarda göstermiştir. **HBD** ile **F** nüshasının (Fransa nüshası/Sup. Turc. 993) karşılaştırılması neticesinde **F**'nin **HBD**'de **M** diye kısaltılan istinsah tarihi ve yeri, müstensihi bilinmeyen Millet Kütüphanesi'ndeki 106 arşiv numarasıyla kayıtlı nüsha ile büyük benzerlikler taşıdığı görülmüştür. Bu sebeple **M** nüshası da karşılaştırmaya dâhil edilmiştir. Buna göre nüshalar arası farklılıklara örnek teşkil etmesi bakımından **F'**deki ilk 5 gazel karşılaştırılmış ve şu farklılıklar tespit edilmiştir:

1. **F** 1/7 ḫūblıḳ/**M** ḫūblıḳ **HBD** 10/3 ḫūbluḳ
2. **F** 3/2 bolduŋ köŋül ḫālı dağı/ **M** bolduŋ köŋül ḫālı dağı **HBD** 6/2 gül dék köŋül ḫālıŋ dağı
3. **F** 4/2 bağlıġ/**M** bağlıġ **HBD** 7/3 bağlıḳ
4. **F** 4/3 türgüzdi/**M** türgüzdi **HBD** 7/2 tirgüzdi
5. **F** 4/4 açılıpdur/**M** açılıptur **HBD** 7/4 açılıptur
6. **F** 4/5 ḳılmış/**M** ḳılmış **HBD** 7/5 étiptür
7. **F** 4/7 ne/**M** ne **HBD** 7/7 né
8. **F** 4/7 atḳuça/**M** atḳuça **HBD** 7/7 atġunça
9. **F** 5/3 tutsa/**M** tutsa **HBD** 9/3 tutsam

Nüshalar karşılaştırıldığında ek ve sözcük farklılıkları dışında beyit ve gazel sıralamasında da farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin **HBD**'deki 6. gazel, **F**'nin 3. gazelidir. **HBD'**deki 6. gazelin son iki beyti (6. ve 7. beyit) **F**'de yer değiştirmiştir. Yine **HBD**'deki 7. gazel F'nin 4. gazelidir. **HBD**'deki 7. gazelin 2. ve 3. beyti **F**'de ve **M**'de yer değiştirmiştir. **HBD**'deki 7 gazelin altıncı beyti F'de ve M'de yoktur. Yine **HBD**'deki 9 gazelin yedinci beyti F'de ve M'de yoktur. **HBD** ile **F** nüshasının karşılaştırılması neticesinde yukarıda tespit edilen farklılıklar dikkate alındığında **F**'nin **HBD**'de **M** diye kısaltılan 143 gazeli içeren 50 varaklı nüsha ile büyük benzerlikler taşıdığı görülmektedir.

Sonuç

Çalışmada klasik Çağatay edebiyatının öncülerinden Sultan Hüseyin Baykara'nın lirik şiirlerinden oluşan Hüseyin Baykara Divanı'nın İngiltere ve Fransa nüshaları ele alınmıştır. Her iki nüshanın Sultan Hüseyin Baykara'ya sunulmak üzere tertip edildiği istinsah tarihleri, yeri, müstensihi, hattı ve minyatürleri gibi birtakım ipuçlarıyla anlaşılabilmektedir. Söz konusu nüshalar, Baykara devrinin önemli hattatlarından Sultan Ali Meşhedî'nin elinden çıktığı ve ince sanatla tezhip edildiği için dikkat çekicidir. Fransa nüshasındaki minyatürler imzasızdır ancak genellikle Sultan Ali Meşhedî'nin hattının yer aldığı nüshaları minyatürleriyle süslediği için minyatürlerin Bihzâd'a ait olabileceği düşüncesi akla gelmektedir. Bu düşüncede minyatürlerin Bihzâd'ın diğer eserlerindeki üslubuna benzemesinin de payı vardır.

Çalışmada İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu Kataloğu'nda sehven Müntahâb-ı Divân-ı Nevâyî adıyla kaydedilen nüshanın Hüseyin Baykara Divanı'ndan seçilmiş şiirlerden oluştuğu vurgulanmış, nüshadaki şiirler HBD (Hüseyin Baykara Divanı (Metin-İnceleme-Dizin) ile karşılaştırılarak aktarılmıştır. Sup. Turc. 993 arşiv numaralı Fransa nüshasının özellikleri, gazel sıralaması verilmiş, ilk beş gazeli dil ve içerik yönünden HBD (Hüseyin Baykara Divanı (Metin-İnceleme-Dizin) ile karşılaştırılmıştır. Buna göre HBD'de M diye kısaltılan istinsah tarihi ve yeri, müstensihi bilinmeyen Millet Kütüphanesi'ndeki 106 arşiv numarasıyla kayıtlı nüsha arasında büyük benzerlikler olduğu tespit edilmiştir. Hüseyin Baykara Divanı'nın incelenen nüshaları göz önüne alındığında gazel sayılarının ve sıralamasının değiştiği; dil ve imla özelliklerinin büyük ölçüde değişmediği ancak nüshalar arasında yer yer ek ve sözcük farklılıkları bulunduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

Algar, Hamid-A. Alparslan. (1998). "Hüseyin Baykara", İslâm Ansiklopedisi, C XVIII, TDV Yayınları, s. 530-
532.
Ay, Ümran. (2013). "DENA'ya Göre İran Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe, Türkçe-Farsça, Türkçe-Farsça-
Arapça Divanların Kısa Künyesi", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 11, (2013), s. 81-126.
Berthier, Annie. (1983). Vers l'Orient: [exposition, Paris], Bibliothèque nationale, [16 mars-30 avril] [catalogue par Annie Berthier, Francis Richard et Françoise Karro] ; [préface d'Alain Gourdon].
Bilhan, Saffet, Orta Asya Bilgin Türk Hükümdarlar Devletinde Eğitim-Bilim-Sanat, Ankara 1988, s. 60-65.
Bihzad, E. Bahari, Master of Persian Painting, London 1996.
Çağman, Filiz. (1992). "Bihzâd", TDV İslâm Ansiklopedisi, 6. Cilt, İstanbul, s. 147-149.
Eraslan, Kemal. (1993). "Çağatay Edebiyatı". TDV İslâm Ansiklopedisi. 8. cilt, s. 168-176.
Ertaylan, İ. Hikmet. (1946). Türk Edebiyatı Örnekleri V. Divan-ı Sultan Hüseyn Mirza Baykara "Hüseyinî",
İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1946.
Əskər, Ramiz. (2011). "Kılınç ve Kalem Sultanı Huseyn Bayqara", Sultan Hüseyn Bayqara, Divan, haz. Rafiq
Babayev, MBM, Türksoy Kitabxanasi Seriyası: 9, Bakü, s. 3-14.
Gruber, Christiane J. (2005). "The Gulbenkian Baharistan: 'Abd al-'Aziz & the Bihzadian Tradition in16th-
Century Bukhara", Published in Persian in the conference proceedings of: Namayeshgah-i Bayn al-Malal Kemal al-Din Behzad/ International Congress on Master Kemal al-Din Behzad, Tehran: Farhangestan-i Honar.
Hofman, H. F. (1969). Turkish Literature a Bio-Bibliographical Survey, Section III, Part I, Volume 1-3, Brill, Utrecht.
Kaman, Sevda. (2019). "Hüseyin Baykara Divanı'nın Bilinmeyen Bir Nüshası Üzerine", MUTAD, VI (2), s. 182-
202.
Köprülü, Fuat. (1945). "Çağatay Edebiyatı", İslam Ansiklopedisi, C III, MEB Yayınları, s. 270-323.
Serin, Muhittin. (2016). "Sultan Ali Meşhedî", TDV İslâm Ansiklopedisi. Ek 1. Cildi, İstanbul, s. 79.
Shahmari, S. (2014). Osmanlı ve İran Minyatürlerinde Figür Anlayışın Etnografik Açıdan İncelemesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
Soudavar, A., Rıza Abbasi ve Nakkaşi-i Isfahan, (Çev.: Hemidi, Feslname-i Hüner), s. 315-346.
Yıldırım, Talip. (2002). Hüseyin Baykara Divanı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım), (Yayımlanmış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Elektronik Kaynaklar

Kemâleddin Bihzâd'ın Hüseyin Baykara'nın 50. yaşını resmeden minyatürü, https://www.wikiart.org/en/kamal-ud-din-behzad/bath-house-1495 [Erişim tarihi: 12.09.2019].

Fransa Milli Kütüphanesi, "Hüseyin Baykara Divanı'nın Supplément turc 993 arşiv numaralı nüshası",https://Gallica.Bnf.Fr/Ark:/12148/Bpt6k6533901p/F42.İmage.R=Bayqara?Rk=278971; 2 [Erişim tarihi: 22.05.2019].

İngiltere Milli Kütüphanesi, "Türkçe Yazmaları Koleksiyonu Kütüphane Kataloğu", http://www.bl.uk/manuscripts/BriefDisplay.aspx [Erişim tarihi: 22.05.2019].

Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, "Yazma Eserler Katalog Taraması", www.yazmalar.gov.tr [Erişim tarihi: 27.05.2019].

ENTEGRE RAPORLAMA VE ENTEGRE RAPORLAMA BİLEŞENLERİNİN BORSA İSTANBUL ULAŞIM ENDEKSİNDE YER ALAN ŞİRKETLERİN YILLIK FAALİYET RAPORLARINDA İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi İlknur ESKİN
Trakya Üniversitesi, Uzunköprü Uygulamaları Bilimler Yüksekokulu, Muhasebe Bölümü.

ÖZET

Paydaşlar, finansal krizlerin ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerinden dolayı kurumsal raporlarda şeffaflık taleplerini arttırmışlardır. Buna bağlı olarak finansal bilgilerin yer aldığı faaliyet raporlarına ekonomik, sosyal ve çevresel performans göstergeleri de eklenmiştir. Ancak, paydaşların bilgi ihtiyacını muhasebe standartları ve ülke mevzuatına göre hazırlanan, finansal ve finansal olmayan bilgileri kapsayan faaliyet raporları yeterince karşılamamaktadır. Çünkü paydaşlar, karar süreçlerinde işletmenin kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma becerisini, yönetim stratejisini, yönetim yaklaşımını ve performansını irdelemektedirler. Paydaşların bu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla finansal ve finansal olmayan bilgiyi üretme sürecini entegre bir şekilde yönetilmesini sağlayan, entegre raporlama sistemi ortaya çıkmıştır. Entegre raporlama, işletmelerin finansal bilgileri ile birlikte çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim bilgilerini açıklayan bütünleşik bir raporlama türüdür.

Ülkemizde entegre raporlama yapan halka açık şirketler olmakla birlikte, yeterli sayıda değildir. Bu sebeple çalışmanın amacı Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinde yer alan entegre raporlama bileşenlerinin Borsa İstanbul (BİST) ulaşım endeksinde yer alan şirketlerin 2018 yılı faaliyet raporlarında ne ölçüde yer aldığını belirlemektir. Bu amaçla ulaşım sektöründeki halka açık şirketlerin faaliyet raporları kurumsal görünüm ve dış çevre, kurumsal yönetim, iş modeli, riskler ve fırsatlar, strateji ve kaynak aktarımı, performans, genel görünüş, hazırlık ve sunum öğeleri ve açıklama ölçütleri açısından incelenmiş ve hangi öğelerin ne ölçüde yer aldığı içerik analizi yöntemi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda; incelenen şirketlerin faaliyet raporlarında kurumsal görünüm ve dış çevre, kurumsal yönetim, riskler ve fırsatlar, strateji ve kaynak aktarımı ve genel görünüş ögeleri ve açıklama ölçütleri açısından yeterli açıklamaların olduğu tespit edilmiştir. Ancak faaliyet raporlarında iş modeli öğesi kapsamında yer alan açıklamaların değer yaratma sürecini tam olarak açıklık getirmediği, performans öğesi kapsamında yer alan açıklamaların sermaye öğelerinin bütününü kapsamadığı belirlenmiştir. Ayrıca faaliyet raporlarında hazırlık ve sunum öğesi kapsamında yer alan açıklamaların nasıl belirlendiğine ve hangi değerlendirme sürecine tabi tutulduğuna dair bilgiye ulaşılmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Raporlama, Entegre Raporlama, BIST Ulaşım Endeksi

INVESTIGATION OF INTEGRATED REPORTING AND INTEGRATED REPORTING COMPONENT IN ANNUAL REPORTS OF COMPANIES IN BORSA ISTANBUL TRANSPORT INDEX

ABSTRACT

Stakeholders have increased their demands for transparency in corporate reports due to the negative effects of financial crises on the economy. Accordingly, economic, social and environmental performance indicators have been added to annual reports containing financial information. However, the annual reports covering financial and non-financial information prepared in accordance with accounting standards and legislation do not adequately meet the information need of stakeholders because the stakeholders examine the business's ability to create value in the short, medium and long term, management strategy, management approach and performance in the decision-making processes. In order to meet these needs of stakeholders, an integrated reporting system has emerged which enables the management of financial and non-financial information production processes in an integrated manner. Integrated reporting is a type of reporting that describes the financial, environmental, social and corporate governance aspects of businesses.

Although there are publicly-traded companies that provide integrated reporting in Turkey, they are insufficient. Therefore, the purpose of this study is to determine to what extent the integrated reporting

components included in the International Integrated Reporting Framework are included in the 2018 annual reports of companies included in the Borsa Istanbul (BIST) transportation index. To this end, the annual reports of publicly-traded companies in the transport sector have been examined in terms of organizational overview and external environment, corporate governance, business model, risks and opportunities, strategy and resource allocation, performance, outlook, preparation and presentation elements, and disclosure criteria, and to some extent the content analysis method. As a result of the study, it was determined that in the annual reports of the companies examined there are sufficient explanations in terms of organization overview and external environment, corporate governance, risks and opportunities, strategy and resource transfer and general outlook elements and disclosure criteria. However, it was determined in the annual reports that the explanations within the scope of the business model item do not fully clarify the value creation process and that the explanations within the performance element do not cover all the capital elements. In addition, data on how the explanations included in the preparation and presentation item were determined in the activity reports, and to which evaluation process they were applied, were not included.
Keywords: Corporate Reporting, Integrated Reporting, BIST Transportation Index

1.GİRİŞ

Entegre raporlama, finansal ve finansal olmayan bilgiler arasındaki bağlantıları kurarak, sunulan bilgilerin şirketin değer yaratma kapasitesine etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylelikle entegre rapor, kuruluşun tüm paydaşlarına kuruluşa ilişkin bütüncül bir bakış açısı sunarak daha iyi kararlar almalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır (Altınay, 2016: 57).

Entegre raporlamaya öncülük yapan ülke Güney Afrika'dır. 2010 yılından sonra Johannesburg Menkul Kıymetler Borsası'na kayıtlı olan şirketlere entegre raporlama yapma zorunluluğu getirilmiştir (Kaya, 2015: 125). KPMG'nin 2017 yılında yayımladığı " Kurumsal Sosyal Sorumluk Raporlama" araştırmasına göre, 49 ülkenin en büyük 100 şirketin oluşturduğu 4.900 şirketin entegre raporlama oranı 2015 yılında % 11 düzeyinde iken, 2017 yılında % 14'dür. 2017 yılında geçmiş yıllara göre Japonya, Brezilya, Meksika, İspanya, Güney Kore, İngiltere, İsveç, Polonya ve Güney Afrika'da entegre raporlama oranı artmıştır (KPMG, 2017:24).

Dünyada yaşanan bu gelişmelere paralel olarak ülkemizde de entegre raporlama konusunda adımlar atılmıştır. Bu bağlamda Kurumsal Yönetim Derneği, Sürdürülebilirlik Kalkınma Derneği ve Entegre Raporlama Türkiye Ağı'nın kurulması ile birlikte entegre raporlama ile ilgili ulusal düzeyde farkındalık sağlanmıştır. 2013 yılında Garanti Bankası ve Çimsa uluslararası düzeyde entegre raporlama yapan ilk şirketlerdir. Ülkemizde 2018 yılı itibariyle 12 tane kurum (kamu ve özel sektör, STK, yerel yönetim) entegre raporlama yayınlamaktadır (www.entegreraporlamatr.org/tr). Bu gelişmeler aynı zamanda ulusal literatürde entegre raporlama ile ilgili çalışmaların sayısını arttırmıştır (Aras ve Sarıoğlu, 2015; Gençoğlu & Aytaç, 2016; Gökten, 2016; Ercan ve Kestane,2017; Dereköy,2018; Kaymak ve Serçemeli 2019; Öztürk 2019).

Çalışmanın diğer bölümlerinde sırasıyla literatür özetlenmiş, çalışmanın metodolojisi açıklanmış, BIST ulaşım endeksinde yer alan şirketlerin 2018 yılı faaliyet raporlarında entegre raporlama bileşenlerinin ne ölçüde yer aldığına dair bulgulara yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise araştırmanın genel değerlendirilmesi yapılmıştır.

2.ENTEGRE RAPORLAMA

Bu bölümün birinci kısmında entegre raporlamanın amacı ve kapsamı açıklanacak, ikinci bölümde ise geleneksel raporlama ve entegre raporlama konusunda bilgilendirme yapılacaktır.

2.1. Entegre Raporlamanın Amacı ve Kapsamı

Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi 2010 yılında kuruldu ve Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinin son versiyonunu 2013 yılında yayınladı (Mio, Marco & Pauluzzo, 2016:204). Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi entegre raporlamayı ," bir kuruluşun stratejisinin, kurumsal yönetiminin, performansının ve beklentilerinin kuruluşun dış çevresi bağlamında kısa, orta ve uzun vadede değer

yaratmaya nasıl sağlayacağının kısa ve öz şekilde bildirilmesidir" şeklinde tanımlamıştır (IIRC, 2013: 33). Entegre raporlama kurumsal sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik raporlarından farklı bir bakış açısıyla finansal ve finansal olmayan konulara ilişkin performansı işletme stratejisi, risk ve fırsatlar açısından ele almaktadır (Kaya Aygün ve Yazan, 2016: 89). Entegre raporun en önemli amacı mevcut veya gelecekte oluşacak değeri, sermaye öğelerini ve bu öğelerde meydana gelecek değişimi mali verilerle açıklamaktır (Dereköy, 2018:591). Entegre raporlamanın amaçlarını aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz (IIRC, 2013:2):

- Sermayenin daha etkili ve üretken şekilde dağıtılması amacıyla finansal sermaye sağlayan taraflara sunulan bilgilerin kalitesini artırmak,
- Kuruluşun maddi yönde etkileyen tüm faktörleri içeren daha birleşik ve etkili yaklaşımla ortaya koymak,
- Sermayenin tüm öğelerinde hesap verebilirlik ve yönetebilirliği güçlendirmek ve bunların birbirleriyle olan bağı açıklamak,
- Kısa, orta ve uzun vadede değer yaratılmaya odaklanılarak, karar verme ve harekete geçme unsurlarını desteklemek.

Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi ilkelere dayalıdır. Bu yaklaşım esnekliği ve düzeni bir arada sağlamaktadır. Çerçevede kuruluşların hem kendilerine özgü şartlar çerçevesinde oluşan farklılıkları göz önüne alınmakta hem de bilginin kuruluşlar arasında yeterli bir karşılaştıralabilirlik seviyesini oluşturulması amaçlanmaktadır (IIRC, 2013: 7).

Entegre raporların Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinde belirtilen kılavuz ilkelerini ve öğelerini kapsaması gerekmektedir. Çerçeveye göre; raporun hazırlanmasında ve sunumunda stratejik odak ve geleceğe yönelim, bilgiler arası bağlantı, paydaşlarla ilişkiler, önemlilik, kısa ve öz olma, güvenilirlik ve eksiksizlik, tutarlılık ve karşılaştırabilirdik ilkeleri benimsenmelidir. Raporda yer alan bilgilerle kurumsal genel görünüm ve dış çevre, kurumsal yönetim, iş modeli, riskler ve fırsatlar, strateji ve kaynak aktarımı, performans, genel görünüş ve sunumun temeli içerik öğeleri arasında bağlantı kurulmalıdır (IIRC, 2013:16-25). Entegre raporlamanın içerik öğeleri şunlardır (Aydın,2015:32).

Kurumsal Genel Görünüm ve Dış Çevre: Kuruluş ne iş yapıyor ve hangi koşullarda faaliyet gösteriyor?

Kurumsal Yönetim: Kuruluşun kurumsal yönetim yapısı, kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma kabiliyetini nasıl destekliyor?

İş Modeli: Kuruluşun iş modeli nedir?

Riskler ve Fırsatlar: Kuruluşun kısa, orta, uzun vadede değer yaratma kabiliyetini etkileyen spesifik risk ve fırsatlar nelerdir ve kuruluş bundan nasıl etkilenmektedir?

Strateji ve Kaynak Aktarımı: Kuruluşun hedefi nedir ve buraya nasıl ulaşmayı amaçlamaktadır?

Performans: Kuruluş dönem içinde belirlenen stratejik hedeflerine ne ölçüde ulaşmıştır ve elde edilen sonuçlar sermaye öğelerini nasıl etkilemiştir?

Genel Görünüş: Kuruluş stratejisini uygularken karşılaşması muhtemel zorluk ve belirsizlikler ve bunların, iş modeli ile gelecekteki performansı açısından potansiyel etkileri nelerdir?

Hazırlık ve sunum: Raporlamaya dâhil edilen konular nasıl belirlenmektedir ve bu konular nasıl ifade edilmekte ve değerlendirilmektedir?

Genel Raporlama İlkeleri: Raporlama hakkında genel konuların açıklanması kısa, orta ve uzun vade içinde birleştirme ve ayırma ile ilgili konular.

Entegre raporu oluşturan bu ilke ve öğelerin temelini "sermaye öğeleri", " değer yaratma" ve "değer yaratma süreci "' kavramları oluşturmaktadır (Öztürk, 2019: 10). Kuruluşun faaliyetlerinin yürütebilmesi için kullandığı sermaye öğeleri: finansal sermaye, üretilmiş sermaye, fikri sermaye, insan sermayesi, sosyal ve ilişkisel sermaye ve doğal sermayeyi kapsamaktadır. Üretilmiş sermaye, kuruluşun mal ve hizmet üretimine katkı sağlayan makinalar, binalar ve altyapı gibi fiziksel nesnelerdir. Fikri sermaye, patenteler, telif hakları, yazılımlar, haklar ve lisanslar gibi maddi olmayan varlıklardır. İnsan sermayesi, örgütlerde çalışanların bilgi, beceri, tutum, eğilim ve yetkinliklerini ifade etmektedir. Sosyal ve ilişkisel sermaye paylaşılan normlar, ortak değerler ve davranışlardır. Doğal sermaye hava, su, toprak ve doğal yaşam alanlarıdır (IIRC, 2013:11-12). Bir kuruluşun belli zamanda yarattığı değer kuruluşun faaliyetleri ve çıktıları tarafından sermaye öğeleri üzerinde yaratılan artışlar,

azalmalar ve dönüşümlerle belirlenir. Kuruluş değerini hem kendisi hem de tüm paydaşlar için yaratır. Kuruluşun kendisi için değer yaratma yeteneği paydaşları için yarattığı değerle bağlantılıdır. Bu etkileşim kuruluşun değer yaratma yeteneği açısından önemliyse entegre rapora dahil edilmelidir (IIRC, 2013:10). Bir kuruluşun faaliyetleri, etkileşimleri ve ilişkileri, kullandığı ve etkilediği çeşitli sermayelerin giriş ve çıkışları, kuruluşun değer yaratma kabiliyetini ve bunun sürdürülebilirliğini etkilemektedir (Ercan ve Kestane, 2017:76). Değer yaratma süreci, bir kuruluşun sermaye öğelerinin iş modeli ile nasıl değer yarattığını göstermektedir. Kuruluşun temelini iş modeli oluşturur. İş modeli, sermaye öğelerini girdi olarak kullanarak, iş faaliyetleri ile ürün veya hizmet olarak çıktıya dönüştürür. Kuruluşun faaliyetleri ve çıktıları sonucunda kuruluşun itibarı, geliri ve nakit akışı gibi iç sonuçları ile müşteri memnuniyeti, marka sadakati, toplumsal ve çevresel etkiler olmak üzere dış sonuçları değerlendirilir. Bu iç ve dış sonuçlar kuruluşun sermaye öğelerinde net artış yaratmış ise değer yaratılmış, aksi durumda değeri azalmıştır (IIRC, 2013: 14-26).

2.2. Geleneksel Raporlama ve Entegre Raporlama

Ülkemizde 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile 28.08.2012 tarihli "Şirketlerin Yıllık Faaliyet Raporunun Asgari İçeriğinin Belirlenmesi Hakkında Yönetmelik ile şirketlerin faaliyet raporlarında açıklanması zorunlu bilgiler açıklanmıştır. Buna göre faaliyet raporlarında; şirket ile ilgili genel bilgiler, yönetim organı üyeleri ile üst düzey yöneticilerin bilgileri, şirketin araştırma ve geliştirme çalışmaları, şirket faaliyetleri ve faaliyete ilişkin önemli gelişmeler, finansal durum, riskler ve yönetim organının değerlendirmesi ve diğer konuların yer alması gerekir. Bu zorunluluktan dolayı faaliyet raporları geleneksel yaklaşımla hazırlanan raporlardır. Bu raporlar sadece hissedarların ve fon sağlayıcıların bilgi ihtiyacını karşılamak amacıyla üretilmekte ve şirket faaliyetleri ile ilgili kapsamlı bilgiler sunmamaktadırlar. Bu sebeple şirketler paydaşların farklı bilgi ihtiyacını karşılamak üzere sürdürülebilirlik raporlama, çevresel raporlama ve kurumsal sosyal sorumluluk raporlama gibi raporlarla çevresel, sosyal ve ekonomik performanslarını açıklamaktadırlar (Hoque, 2017:242). Ancak bu raporlar aşağıdaki gerekçelerden dolayı eleştirilmektedir: (Zyl, 2013: 905):

- ✓ Sürdürülebilirlikle ilgili bilgilerin finansal raporla bağlantı kurulamaması,
- ✓ Bilgilerin geçmişe dönük olması,
- ✓ Sürdürülebilirlik konuları ile şirketin temel stratejisi arasında bağlantı kurulamaması,
- ✓ Toplumun şirket uygulamaları konusunda düşüncelerine yer verilmemesi,
- ✓ Sadece halkla ilişkilerin bir konusu ve şirket itibarını iyileştirme aracı olarak görünmesi.

Entegre rapor, finansal ve finansal olmayan bilgileri birleştirerek, bir şirketin kurumsal sosyal sorumluluk ilkelerine (ekoloji ve çevre koruma, sosyal girişimler, devlete ve bölgeye sorumluluğu, çalışan ve müşteri ilişkileri vb.) uyumunu en güvenilir şekilde yansıtarak, geleneksel raporlamaya getirilen eleştirileri yok etmektedir. Entegre raporlama, uzun vadede şirket değerini yaratmanın temel faktörlerini belirlendiği için şirketin kurumsal sosyal sorumluluk stratejilerinin güvenilirliğini sağlamaktadır (Zyznarska-Dworczak, 2018:496). Entegre raporlama ihtiyacının ivme kazanması 2008 yılında finansal krizin doğurduğu küresel resesyondur. Yatırımcılar bu dönemden itibaren şirketlerin kısa vadede değil, uzun vadede sonuçlarına ve performanslarına odaklanmaya başlamışlardır. Entegre raporlama, yatırımcıların karar alma ve risk yönetimi için gerekli finansal ve finansal olmayan bilgileri sunmakta ve şirketlerin uzun vadede nasıl değer yarattıklarını değerlendirmelerini sağlamaktadır (Trpeska vd, 2016: 74-75). Günümüzde entegre raporlamanın öneminin artmasında çevresel zorlukların oluşturduğu tehditler, su kaynakların azalması, iklim değişikliği, paydaşların beklentilerindeki değişiklikler, insan hakları ile ilgili sorunlar, paydaşlarla işletmelerin karşılıklı etkileşimin ön planda olduğu kurumsal yönetişim düşüncesinin belirginleşmesi ve konu ile ilgili yasal düzenlemeler etkili olmuştur (Krzus, 2011:271-273).

Literatürde entegre raporlamanın faydaları açıklanmaktadır. Entegre raporlamanın faydaları; iç fayda, dış pazarlarda elde edilen fayda ve yasal risklerin yönetilmesi olmak üzere üç grupta toplanmıştır. İç fayda iç kaynaklarının tahsisinin iyileştirilmesi, hissedarlara ve diğer paydaşlara karşı olan sorumluluğun daha iyi hale getirilmesidir. Dış pazarlardan elde edilen fayda, işletmeler sürdürülebilirlik endekslerini açıkladıklarında, finansal olmayan bilgilerinin doğruluğu konusunda güvence verdiklerinde, paydaşlarının finansal olmayan bilgi ihtiyaçlarını karşılamakla ilgilidir. Yasal

risklerin yönetimi ise risklerin başarılı bir şekilde yönetilmesini sağlamaktadır (Trpeska vd, 2016: 78) . Entegre raporlamanın bugünkü temel sorunları düzelten dört kritik faydası olarak daha fazla netlik, daha iyi kararlar, daha derin bağlantılar ve düşük itibar riski ifade edilmektedir (Lipunga, 2015: 136).

3. ENTEGRE RAPORLAMA BİLEŞENLERİNİN BİST ULAŞIM ENDEKSİNDE YER ALAN ŞİRKETLERİN YILLIK FAALİYET RAPORLARINDA İNCELENMESİ

Bu bölümde sırasıyla araştırmanın amacı, kapsamı ve önemi, araştırmanın sınırlılıkları, metodolojisi ve değerlendirilmesi hakkında bilgi verilecektir.

3.1.Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Önemi

Türkiye'de entegre raporlama yapan şirket sayısı azdır. Bu nedenle çalışma BİST ulaşım endeksinde yer alan şirketlerin yayınlamış oldukları faaliyet raporlarında Uluslararası entegre raporlama bileşenlerin ne ölçüde yer aldığını içerik analizi yöntemine göre belirmeyi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda ilk önce uluslararası entegre raporlama çerçevesinden bileşenler ve açıklama ölçütleri belirlenmiş, daha sonra BİST ulaşım endeksinde yer alan sekiz şirketin 2018 yılı faaliyet raporları incelenerek, her bir bileşen ve ölçütün bu raporlarda ne ölçüde yer aldığı belirlenmiştir. Çalışmada ülke ekonomisinin gelişmesinde önemli bir yere sahip olan ulaştırma sektörü seçilmiştir.

3.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın sınırlılığı, analize tabi tutulan şirket sayısının sekiz olması ve incelenen şirketlerin sadece 2018 yılı faaliyet raporlarının incelenmesidir. Çalışma, şirketlerin faaliyet raporlarının yıllar itibarıyla içerik yönünden değişimini incelemeyi amaçlamamaktadır.

3.3.Araştırmanın Metodolojisi ve Değerlendirme

Çalışmada BİST ulaşım endeksinde yer alan şirketlerin 2018 yılı faaliyet raporlarında entegre raporlama bileşenlerin ne ölçüde yer aldığını belirlemek amacıyla içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında yer alan şirketlerin bilgileri tablo 1'de yer almaktadır. Şirketlerin faaliyet raporları Kamu Açıklama Platformundan (KAP) alınmıştır. Çalışmada öncelikle uluslararası kabul gören Entegre Raporlama çerçevesinde yer alan içerik öğeleri ve açıklama ölçütleri belirlenmiştir. Daha sonra bu öğeler ve ölçütler çerçevesinde her bir şirketin faaliyet raporları incelenmiştir. Çalışmada içerik öğeleri ve açıklama ölçütlerine göre şirketlerin durumu tablolarda yer verilerek, bunların değerlendirilmesi yapılmıştır.

Tablo 1: Analize Konu Olan Şirketlerin Bilgileri (2018 Verileri)

BİST KODU	ŞİRKET ÜNVANI	FAALİYET KONUSU	FAALİYET RAPORU SAYFA SAYISI
BEYAZ	Beyaz Filo Oto Kiralama A.Ş.	Araç kiralama, araç satışı	45
CLEBI	Çelebi Hava Servisi A.Ş.	Havaalanlarında Yer Hizmetleri	116
DOCO	DO& CO Aktiengesellschaft	Yemek ve Tren-uçak için ikram hizmetleri	42
GSDDE	GSD Denizcilik Gayrimenkul İnşaat Sanayi ve Tic. AŞ.	Denizyolu Taşımacılığı	55
PGSUS	PEGASUS Hava Taşımacılığı AŞ.	Havayolu Taşımacılığı	43
RYSAS	REYSAŞ Taşımacılık ve Lojistik Tic.AŞ.	Lojistik Hizmetleri	24
TLMAN	Trabzon Liman İşletmeciliği AŞ.	Liman İşletmeciliği	28

3.3.1. Kurumsal Genel Görünüm Öğesi ve Açıklama Ölçütleri

Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinde kurumsal genel görünüm öğesi ve açıklama ölçütleri, işletmenin hangi koşullarda faaliyetlerini gerçekleştirdiğini açıklamaktadır. Bu öğenin unsurları ve bu unsurların şirketlerin faaliyet raporlarında ne derece yer aldığı Tablo 2'de yer almaktadır. Tablo 2 'de şirketlerin kurumsal görünüm öğesi açıklama ölçütlerinden en çok temel faaliyetler ve pazar yapısı ile etik ilkeleri ve değerleri hakkında bilgi verdikleri görülmektedir. Araştırma kapsamında olan şirketlerin faaliyet raporlarında dış çevreyi ve şirketlerin tepkilerini etkileyen önemli olay olarak makro ve mikro ekonomik koşullar gösterilmiştir. Değer zinciri içindeki konumu hakkında faaliyet raporlarında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Şirketler faaliyet raporlarında maddi varlıklarında yarattığı değerler hakkında bilgiler vermişlerdir. Ancak entegre raporlama felsefesine göre şirketlerin yarattığı tüm değerleri (kendisi için ve paydaşlar için) faaliyet raporlarında ulaşmak mümkün olmamaktadır.

Tablo 2: Kurumsal Genel Görünüm Içerik Oğesi ve Açıklama Olçütleri

Içerik Oğesi	**Kurumsal Genel Görünüm**	BEYAZ	CLEBI	DOCO	GSDDE	PGSUS	RYSAS	TLMAN	THYAO
Açıklamalar	Vizyon ve Misyon	+	+	-	-	+	-	-	-
	Etik ilkeler ve değerler	+	+	-	+	+	+	+	+
	Mülkiyet ve faaliyet yapısı	+	+	-	+	+	+	+	+
	Temel faaliyetler ve pazar yapısı	+	+	+	+	+	+	+	+
	Değer zinciri içindeki konumu	-	-	-	-	-	-	-	-
	Büyük değişimleri vurgulayan nicel bilgiler	+	+	+	-	+	-	-	-
	Dış çevreyi etkileyen önemli olaylar	+	+	+	+	+	-	-	+

3.3.2. Dış Çevre Öğesi ve Açıklama Ölçütleri

Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinde dış çevre öğesi ve açıklama ölçütleri, işletmenin kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma kabiliyetini etkileyen yasal, ticari, toplumsal, çevresel ve siyasi unsurların neler olduğunu açıklamaktadır. Bu öğenin unsurları ve açıklama ölçütlerinin şirketlerin faaliyet raporlarında ne derece yer aldığı Tablo 3'de yer almaktadır. Araştırma kapsamında olan şirketler faaliyet raporlarında dış çevre öğesi olarak en çok makro ve mikro ekonomik koşullar hakkında bilgiler vermişlerdir. Raporlarda mikro ekonomik koşul olarak, 2018 yılında döviz kurlarında meydana gelen değişime bağlı olarak Türk Lirası'nın değer kaybetmesinin sektöre yansımaları ön plana çıkmaktadır. Makro ekonomik koşul olarak, ABD ve Çin arasında yaşanan ticaret savaşlarının küresel piyasalara yansımaları ve Brexit'in yarattığı belirsizliğin Avrupa ekonomisine etkileri yer almaktadır. Teknolojik değişimin hızı ve etkisi açıklama ölçütünde Çelebi, Pegasus ve Türk Hava Yolu şirketlerinin açıklama yaptığı belirlenmiştir. Dış çevre öğesi ve açıklama ölçütleri hakkında en çok açıklama yapan şirket Pegasus şirketidir.

Tablo 3: Dış Çevre Oğesi ve Açıklama Olçütleri

İçerik Oğesi	Dış Çevre	BEYAZ	CLEBI	DOCO	GSDDE	PGSUS	RYSAS	TLMAN	THYAO
Açıklamalar	Paydaşların meşru istekleri ve ihtiyaçları	-	-	-	-	+	-	-	+
	Makro ve mikro ekonomik koşullar	+	+	+	+	+	-	-	+
	Rakiplerin güçlü ve zayıf tarafları	-	-	-	-	-	-	-	-
	Teknolojik değişimin hızı ve etkisi	-	-	+	-	+	-	-	+
	Nüfus ve demografik değişimler, insan hakları ve toplumsal konular	-	-	-	-	+	-	-	+
	İklim değişikliği ve çevresel zorluklar	-	-	-	-	+	-	-	-
	Siyasi ortam	-	+	-	-	-	-	-	

3.3.3. Kurumsal Yönetim Öğesi ve Açıklama Ölçütleri

Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinde kurumsal yönetim öğesi ve açıklama ölçütleri, kuruluşun kurumsal yönetim yapısının kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma kabiliyetini nasıl desteklediğini açıklamaktadır. Bu öğenin unsurları ve bu unsurların şirketlerin faaliyet raporlarında ne derece yer aldığı Tablo 4'te yer almaktadır. Araştırma kapsamında olan şirketler faaliyet raporlarında kurumsal yönetim öğesi olarak en çok yönetim kurulunun yapısı hakkında bilgi vermişlerdir. Kurumsal yönetim öğesi ve açıklama ölçütleri hakkında en çok açıklama yapan şirket Pegasus şirketidir.

Tablo 4: Kurumsal Yönetim Oğesi ve Açıklama Olçütleri

İçerik Oğesi	Kurumsal Yönetim	BEYAZ	CLEBI	DOCO	GSDDE	PGSUS	RYSAS	TLMAN	THYAO
Açıklamalar	Yönetim kurulunun yapısı	+	+	+	+	+	+	+	+
	Kurum kültürünü oluşturmak ve izlemek için oluşturulan süreçler	-	-	-	-	+	-	-	-
	Riski yönetmek ve izlemek için oluşturulan yapı	+	+	+	+	+	+	+	+
	Yasalar dışında kurumsal yönetim uygulamaları	-	-	-	-	+	-	-	-
	Yenilikçiliği teşvik etmek ve uygulamaya geçirmek amacıyla alınan sorumluluklar	-	-	-	-	+	-	-	-
	Teşvikler ve ücretlerin değer yaratmada etkisi	-	-	-	-	-	-	-	-

3.3.4. İş Modeli Öğesi ve Açıklama Ölçütleri

Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinde iş modeli öğesi ve açıklama ölçütleri, kuruluşun girdi olarak çeşitli sermaye öğelerini kullanarak ve iş faaliyetleri yoluyla bunları çıktıya (ürün, hizmet, yan ürün ve atık) dönüştürdüğü sistemi açıklamaktadır. Araştırma kapsamında olan şirketler iş modellerini faaliyet raporlarında " faaliyetler hakkında bilgi" veya "şirket faaliyetleri" başlığı altında açıklanmıştır. Burada hizmetlerini gerçekleştirmek için kullandıkları girdileri, faaliyet süreçlerini ve bu süreçler sonucunda sundukları hizmetler hakkında bilgiler vermişlerdir. Bu hizmetlerinin işletmeye ve sermaye öğelerine etkilerini niteliksel ve niceliksel olarak belirtmişlerdir. Ancak bu açıklamalar Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesindeki iş modeli yaklaşımından uzaktır. Çünkü entegre raporu oluşturan ilkelerin temelinde iş modeli kapsamında oluşturulan değer yaratma süreci yer almaktadır. Faaliyet raporlarında yer alan bilgiler ise entegre raporlama çerçevesinin felsefesini yansıtmamaktadır.

3.3.5.Riskler ve Fırsatlar Öğesi ve Açıklama Ölçütleri

Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinde riskler, fırsatlar öğesi ve açıklama ölçütleri, kuruluşun kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma kabiliyetini etkileyen risk ve fırsatların neler olduğunu ve kuruluşun bunları nasıl ele aldığını açıklamaktadır. Bu öğenin unsurları ve bu unsurların şirketlerin faaliyet raporlarında ne derece yer aldığı Tablo 5'de yer almaktadır. Halka açık şirketlerde Sermaye Piyasası Kurulu mevzuatı gereğince Denetim Komitesi, Kurumsal Yönetim Komitesi ve Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre Riskin Erken Saptanması Komitesi kurulur. Bu komiteler şirketlerin varlığını ve gelişmesini tehlikeye düşüren sebeplerin erken teşhisini ve bunların önlenmesini, risklerin yönetilmesi görevlerini üstelenirler. Araştırma kapsamında olan şirketler halka açık şirket olmasından dolayı raporlarda bu komitelerin belirtilen sorumlulukları yerine getirdiğine dair açıklamalar mevcuttur. Bu öğe kapsamında faaliyet raporlarında fırsatların değerlendirildiği ve yönettiğine dair açıklama yapan sadece Pegasus ve Türk Hava Yolu şirketleridir. Diğer şirketler ağırlıklı olarak risklerin belirlenmesi ve yönetilmesi konularında bilgiler vermişlerdir.

Tablo 5: Riskler ve Fırsatlar Oğesi ve Açıklama Olçütleri

İçerik Oğesi	Riskler ve Fırsatlar	BEYAZ	CLEBI	DOCO	GSDDE	PGSUS	RYSAS	TLMAN	THYAO
Açıklamalar	Risk yönetim anlayışı	+	+	+	+	+	+	+	+
	Risk ve fırsatların kaynağını belirleme	Riskler	Riskler	+	Riskler	+	Riskler	+	+
	Risk ve fırsatları değerlendirme	Riskler	Riskler	+	Riskler	+	Riskler	+	+
	Riskleri azaltmak ve yönetmek	Riskler	Riskler	+	Riskler	+	Riskler	Riskler	+

3.3.6. Strateji, Kaynak Aktarımı Öğesi ve Açıklama Ölçütleri

Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinde strateji, kaynak aktarımı öğesi ve açıklama ölçütleri kuruluşun hedeflerini ve bu hedeflerine nasıl ulaştığını açıklamaktadır. Bu öğenin unsurları ve bu unsurların şirketlerin faaliyet raporlarında ne derece yer aldığı Tablo 6'da yer almaktadır. Araştırma kapsamında olan şirketler faaliyet raporlarında strateji, kaynak aktarımı öğesi olarak en çok kısa, orta ve uzun vadedeki stratejik amaçları ile hedeflerin ölçümleri hakkında bilgi vermişlerdir. Şirketler faaliyet raporlarında amaçların gerçekleşmesi için uyguladıkları stratejiler hakkında genel

açıklamalarda bulunmuşlardır. Şirketler stratejilerin uygulanmaları ile ilgili kaynak aktarımı hakkında bilgi vermemişlerdir.

Tablo 6: Strateji, Kaynak Aktarımı Oğesi ve Açıklama Olçütleri

Içerik Oğesi	Strateji ve Kaynak Aktarımı	BEYAZ	CLEBI	DOCO	GSDDE	PGSUS	RYSAS	TLMAN	THYAO
Açıklamalar	Kısa, orta ve uzun vadedeki stratejik amaçlar	+	+	+	+	+	-	+	+
	Amaçların gerçekleştirilmesi için uygulanan stratejiler	+	-	+	-	+	-	-	-
	Stratejilerin uygulanması için gereken kaynak aktarımı	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kısa, orta ve uzun vadeli başarı ve hedeflerin ölçümü	+	+	+	-	+	-	-	+

3.3.7. Performans Öğesi ve Açıklama Ölçütleri

Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinde performans öğesi ve açıklama ölçütleri kuruluşun belirlediği stratejik hedeflere ne ölçüde ulaştığını ve elde edilen sonuçların sermaye öğelerini (üretilmiş sermaye, doğal sermaye, sosyal sermaye, insan sermayesi, fikri sermaye ve finansal sermaye) nasıl etkilediğini açıklamaktadır. Araştırma kapsamında olan şirketler faaliyet raporlarında finansal performans bilgilerini niteliksel ve niceliksel olarak açıklanmalarda bulunmuşlardır. Ancak bu açıklamalar sermaye öğelerinin bütününü kapsamamaktadır. Şirketler faaliyet raporlarında geçmiş ve mevcut performansları hakkında bilgiler vermişlerdir. Paydaşlarla ilgili ilişkiler hakkında bilgiyi ise, sadece Pegasus ve Türk Hava Yolları şirketleri vermiştir.

Tablo 7:Performans Oğesi ve Açıklama Olçütleri

İçerik Oğesi	Performans	BEYAZ	CLEBI	DO CO	GSDDE	PGSUS	RYSAS	TLMAN	THYAO
Açıklamalar	Hedef, risk ve fırsatlar için nitel göstergeler ve kullanılan yöntem	Hedefler ve riskler	Hedefler ve riskler	+	Hedefler ve riskler	+	Hedef ve riskler	+	+
	Sermaye öğelerinin pozitif ve negatif etkilenmesi	-	-	-	-	-	-	-	-
	Temel paydaş ilişkilerin durumu	-	-	-	-	+	-	-	+
	Geçmiş ve mevcut performans arasındaki ve mevcut performans ile kuruluşun genel görünüşü arasındaki ilişki	+	+	+	+	+	+	+	+

3.3.8. Genel Görünüş İçerik Öğesi ve Açıklama Ölçütleri

Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinde genel görünüş, içerik öğesi ve açıklama ölçütleri kuruluşun stratejisini uygularken karşılaşabileceği zorlukların ve belirsizliklerin neler olabileceğini ve bunların iş modeli ile gelecekteki performansı açısından potansiyel etkilerini açıklamaktadır. Bu öğenin unsurları ve bu unsurların şirketlerin faaliyet raporlarında ne derece yer aldığı Tablo 8'de yer almaktadır. Araştırma kapsamında olan şirketler faaliyet raporlarında genel görünüş içerik öğesi ve açıklama ölçütleri kapsamında bilgi verdikleri belirlenmiştir. Ulaşım sektörü makro ve mikro konjektörden çabuk etkilenmesinden dolayı, muhtemel durumlar ve bu durumların olası etkileri detaylı olarak ele alındığı faaliyet raporlarında görülmektedir.

Tablo 8: Genel Görünüş Oğesi ve Açıklama Olçütleri

İçerik Oğesi	Genel Görünüş	BEYAZ	CLEBI	DOCO	GSDDE	PGSUS	RYSAS	TLMAN	THYAO
Açıklamalar	Dış çevrede karşılaşılması muhtemel durumlar hakkında beklentiler	+	+	+	-	+	-	+	+
	Muhtemel durumların kuruluşu etkileme durumu	+	+	+	-	+	-	+	+
	Muhtemel krizlere ve belirsiz durumlara karşı teşkilatlanma durumu	+	+	+	-	+	-	+	+

3.3.9. Hazırlık ve Sunum Temeli İçerik Öğeleri ve Açıklamalar

Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinde hazırlık ve sunum temeli içerik öğeleri ve açıklamaları kuruluşun entegre rapora dahil ettiği konuları nasıl belirlendiğini ve bu konuları nasıl değerlendirildiğini açıklamaktadır. Araştırma kapsamında olan şirketlerin faaliyet raporlarında raporlamaya dahil edilen konuların ne şekilde belirlendiği ve değerlendirildiğine dair bilgi yer almamaktadır.

3.3.10. Genel Raporlama İlkeleri

Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinde genel raporlama ilkeleri maddi, sermaye öğeleri konularının kısa, orta ve uzun vade zaman aralıklarında açıklanmasını ve bilgilerin birleştirme ve ayırma seviyesini açıklamaktadır. Araştırma kapsamında olan şirketler faaliyet raporlarında maddi konuların iş modeli ve sermaye öğeleri üzerindeki etkilerini bütüncül bir yaklaşımla ele alarak açıklamamışlardır. Şirketler faaliyet raporlarında operasyonel ve mali sonuçları hakkında bilgiler sunmuşlardır.

SONUÇ

Çalışmada BİST Ulaşım endeksindeki şirketlerin 2018 yılı faaliyet raporları kurumsal görünüm ve dış çevre, kurumsal yönetim, iş modeli, riskler ve fırsatlar, strateji ve kaynak aktarımı, performans, genel görünüş, hazırlık ve sunum öğeleri ve açıklama ölçütleri açısından incelenmiş ve hangi öğelerin ne ölçüde yer aldığı içerik analizi yöntemi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada elde edilen bulguların değerlendirilmesi aşağıdaki gibidir.

Araştırma kapsamındaki şirketlerin faaliyet raporlarında kurumsal görünüm ve dış çevre, kurumsal yönetim, riskler ve fırsatlar, strateji ve kaynak aktarımı ve genel görünüş ögeleri ve açıklama ölçütleri açısından yeterli açıklamaların olduğu tespit edilmiştir. Faaliyet raporlarında iş modeli öğesi kapsamında yer alan açıklamaların değer yaratma sürecini tam olarak açıklık getirmediği, performans öğesi kapsamında yer alan açıklamaların sermaye öğelerinin bütününü kapsamadığı belirlenmiştir. Faaliyet raporlarında hazırlık ve sunum öğesi kapsamında yer alan açıklamaların nasıl belirlendiğine ve hangi değerlendirme sürecine tabi tutulduğuna dair bilgiye ulaşılmamıştır. Faaliyet raporlarında genel raporlama ilkeleri kapsamında yer alan açıklamalar entegre raporlamanın bütüncül yaklaşımından uzaktır.

Araştırma bulgularını şirket bazında değerlendirdiğimizde, entegre raporlama bileşenlerinin en fazla Pegasus ve Türk Hava Yolları şirketlerinin faaliyet raporlarında yer aldığı belirlenmiştir. Her iki şirkette faaliyet raporlarında kurumsal genel görünüm, dış çevre, riskler ve fırsatlarla ilgili öğeleri ve açıklama ölçütlerini detaylı olarak açıklamışlardır. Entegre raporlama bileşenlerinin en az yer aldığı bilgiler ise Reysaş ve Trabzon Liman şirketlerinin faaliyet raporlarıdır.

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile 28.08.2012 tarihli "Şirketlerin Yıllık Faaliyet Raporunun Asgari İçeriğinin Belirlenmesi Hakkında Yönetmelik'te faaliyet raporlarında açıklanması zorunlu bilgilerin neler olduğu yer almaktadır. Araştırma kapsamındaki şirketler bu kanun ve yönetmelik çerçevesinde bilgilerini sunmuşlardır. Ancak faaliyet raporlarında bu bilgiler bazı şirketlerde daha kapsamlı, bazı şirketlerde ise daha kısa açıklanmıştır. Şirketlerin yayınladıkları faaliyet raporlarının sayfa sayıları Tablo 1'de yer almaktadır. Bu tabloda faaliyet raporlarının sayfa sayılarının 24 ile 116 arasında değiştiği görülmektedir. Bu durum şirketlerin zorunlu olarak açıkladıkları bilgilerin farklı şekilde detaylandırdıklarını göstermektedir. Öte yandan faaliyet raporlarının uzunluğu bilgilerin yeterli düzeyde verildiği anlamına gelmemektedir.

Günümüzde şirketler paydaşların beklentileri doğrultusunda zorunlu sunmaları gereken bilgiler dışında, ekonomik, sosyal ve çevresel performanslarına ilişkin bilgiler de sunmaktadır. Ancak bu raporlar entegre raporların içerik öğelerine ilişkin açıklama ölçütlerini tam anlamıyla karşılamamaktadır.

KAYNAKÇA

Altınay Tarakçıoğlu,A., (2016). Entegre Raporlama ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25,57.

Aras, G., Sarıoğlu, G. U. (2015). Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama, TUSİAD, Yayın No: T/2015, 10-564, İstanbul.

Aydın, S., (2015). Entegre Raporlama. Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Dereköy, F., (2018). Entegre Raporlama Uygulamalarının Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi Bağlamında Değerlendirilmesi, Yönetim Bilimleri Dergisi, 16 (32),589-608.

Ercan, C., & Kestane, A., (2017). Kurumsal Raporlamada Yeni Bir Yaklaşım Olarak Entegre Raporlama ve Bir Vaka Çalışması, ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, 8, 13-29.

Hoque, M., (2017). Why Company Should Adopt Integrated Reporting?, International Journal of Economics and Financial Issues, 7(1), 242.

Gençoğlu Gücenme Ümit & Aytaç, A.(2016). Kurumsal Sürdürülebilirlik Açısından Entegre Raporlamanın Önemi ve BIST Uygulamaları, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ekim,51-66.

Gökten, S. (2016). Entegre Raporlama Yaklaşımı İçin Uygulamaya Yönelik Sistematik Bir Öneri, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 20, 28-64

Kaya, P., (2015). Entegre Raporlama Sisteminin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Şirketlere Sağlayacağı Faydalar, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, Haziran, 125.

Kaya Aygün, U., & Yazan, Ö., (2016).Yeni Bir Kurumsal Raporlama Yaklaşımı Olarak Entegre Raporlama ve Dünyadaki Uygulama Örnekleri Üzerine Bir Araştırma, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 6(11), 85-101.

Kaymak, G., & Serçemeli, M.,(2019). Faaliyet Raporunun Entegre Raporlamaya Uygunluğu Üzerine Bir Araştırma, Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 5, (9),62-76.

Krzus, M. P. (2011). Integrated Reporting: if not now, when?, IRZ(June), 271-273.

Lipunga, A., (2015). Integrated Reporting in Developing Countries: Evidence form Malawi, Journal of Management Research, 7 (3),136.

Mio, C., Marco, F.,& Pauluzzo, R., (2016).Internal Application of IR Principles: Generali's Internal Integrated Reporting, Journal of Cleaner Production, 139, 204.

Öztürk, S. (2019). Geleceğin Kurumsal Raporlama Yaklaşımı Olarak Entegre Raporlama: Garanti Bankası Örneği, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 81,1-20.

International Integrated Reporting Council (IIRC). 2013. International Integrated Reporting Framework, December 2013,

https://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/12/13- 12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-2-1.pdf (10.08.2018)
Trpeska, M., Lazarevska, Z. B., & Atanasovski, A. (2016). Towards Integrated Reporting: Analysis of Information Published on Companies's Websites That Could Be Part of The Integrated Reporting". CEA Journal of Economics, 1(2), 73-89.
Zyl, A., (2013). Sustainability and Integrated Reporting in The South African Corporate Sector, International Business & Economics Research Journal, 12 (8),905.
Zyznarska-Dworczak, B., (2018). The Reliability of Integrated Reporting, Research Papers, Issue No: 503,496.
The KPMG Survey of Corporate Responsibility Reporting 2017
https://kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2017/10/kpmg-survey-of-corporate-responsibility-reporting-2017.pdf (01.10.2019)
6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, 13.01.2011 tarih 27846 sayılı Resmi Gazete
Şirketlerin Yıllık Faaliyet Raporunun Asgari İçeriğinin Belirlenmesi Hakkında Yönetmelik, 28.08.2012 tarih 28395 sayılı Resmi Gazete.
http://www.entegreraporlamatr.org/tr/hakkimizda/biz-kimiz.aspx (01.10.2019)
https://www.kap.org.tr/tr/ (17.08.2019)

KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ METİNLER

Gizem UZUN
Özel Bayrampaşa Okyanus İlkokulu
gizemuzuun@windowslive.com
Doç. Dr. Mustafa BAŞARAN
Yıldız Teknik Üniversitesi
mbasaran66@yahoo.com

Özet
Okuduğunu anlama öğrenim hayatında bazen temel sorunlar haline gelebilir. Okuduğunu anlama, öğrencinin günlük hayatını etkileyebildiği gibi diğer derslerdeki başarısını da etkilemektedir. Okuduğunu anlama bu yüzden birey için önemli bir beceri haline gelmiştir. Okuma temelde metinden anlamı sökme ve yeniden anlam inşa edebilmedir. Birey metinde anlatılan konu ya da karakterlerde kendi hayatına ve kendi kişilik özelliklerine yakın benzerlikler arar. Benzer bir durum ya da karakter gören birey metini okurken daha ilgili ve dikkatli okuyacaktır. Kişiselleştirilmiş metinler, bireyin kendi kişilik özelliklerinden ve hayatından oluşmaktadır. Gerçekleşecek olaylar bireyin kendisi üzerinden ya da bireyin tanıdığı kişiler üzerinden gerçekleşir. Gerçekleşen olayda mekan bireyin vakit geçirmekten hoşlandığı bir yer, evi, sınıfı, odası vb. seçilir. Kişiselleştirilmiş metinler ön bilgileri daha da fazla harekete geçirir. Metini kafasında canlandırması kolaylaşır. Böylelikle okuduğunu anlama gerçekleşir. Kişiselleştirilmiş metinler bireyin okuduğunu anlama becerisini geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Okuma, Metin, Okuduğunu anlama, Kişiselleştirilmiş metin

1. Okuma

Okuma, görme, dikkat, algılama, hatırlama, seslendirme, anlamlandırma, sentezleme, çözümleme ve yorumlama gibi farklı bileşenlerden oluşan, karmaşık bir zihinsel süreçtir. Araştırmacılar tarafından yapılan tanımlamaların her birinde okuma bir veya birkaç yönüyle açıklanmış fakat üzerinde görüş birliğine varılan bir tanım ortaya çıkmamıştır (Coşkun, 2002; Bulut, 2015):

Okuma, bilişsel davranışlarla psikomotor becerilerinin ortak çalışmasıyla yazılı sembollerden anlam çıkarma etkinliğidir (Demirel, 2016).

Okuma, bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek veya seslendirmektir (TDK, 2016).

Okuma, kavrama, anlamlandırma, yorumlama, düşünce yürütme ve yargıya varma süreçlerinden oluşur. Yazılı iletileri duyu organların yardımıyla algılanır. Bu yüzden okuma duyu organlarının ortaklaşa yaptığı bir faaliyettir (Odabaş, Odabaş & Polat, 2008).

"Okuma, okuyucu, yazar ve çevresel unsurların etkileşimi sonucunda kişinin zihninde oluşan bir anlam kurma sürecidir (Yılar, 2015).

Gördüğünü algılama, algıladığını anlama ve seslendirme veya yazma, beyninde canlandırma vb. ses organlarının, gözün ve beyinin hareketlerinde okuma gerçekleşir. Ses organları okunanları canlandırır, göz resmeder, beyin ise anlamlandırır. Bu üçünün hareketi vücuda gelir beyinde işlemlerden geçer (Çelik, 2006).

Eğitim süreci içerisindeki okuma gelişimi beş aşamada gerçekleşmektedir:

1. okul öncesinde ve ilkokulda okuma becerisinin gelişeceği ilk yıllardır. Bu dönemlerde öğrencinin okumaya istekli olması temel amaçtır.
2. ilkokulun ilk yılını okumaya başlama dönemidir ve artık bu dönemde çocuklar tek başına okuyabilecek beceriye sahiptir.
3. ilkokulun 2. ve 3. Sınıfı öğrencini okuma motivasyonun arttığı ve okuma alışkanlığı edindiği dönemdir.
4. Okuma becerisinin arttığı ve okuma denemelerinin yapıldığı 4-5 ve 6. Sınıfları kapsayan bir dönemdir.
5. Okumadan zevk almaya başlandığı ve okuma alışkanlıkları edinildiği dönemdir (Axytaş, 2003).

Okuma sırasında birey sahip olduğu ön bilgisi ile metinde sunulan bilgi arasında irtibat kurmaktadır. Birey sahip olduğu ön bilgi ile metinde sunulan bilgiyi birleştirip yeni bir fikre ulaşmaktadır (Yılmaz, 2018). Okumayı verimli kılan etkenlerden biri de anlama ve fikirleri düzenlemektir. Okuma ve anlama iki ayrı kavram gibi görünseler de aslında ilişkisiyle bağlıdırlar. Bazı araştırmacıların da belirttiği gibi okumak, anlamak içindir; yani anlamak okumanın temelidir (Epçaçan, Bahar 2018).

Literatürler incelendiğinde okumayla ilgili birçok farklı tanım ortaya çıkmaktadır. Bunun sebebi bilim insanlarının okumaya karşı bakış açılarının farklı olmasından kaynaklanır. Okumayla ilgili tanımlarda çoğunlukla üzerinde durulan konular anlama ve yorumlamadır.

2. Okuduğunu anlama

Anlama, okuma öğretiminin esas hedefidir; okuma ise fikri belirlemek ve anlamı kavramak amacıyla yapılır. Bunun için okuma öğretiminin, anlama ile özetleyip bütünleştirilmesi gerekir. (Epçaçan ve Bahar 2018).

Ön bilgilerini kullanarak metinlerde verilmek istenilen fikirleri çözmek ve bunlara anlam yüklemek okuduğunu anlamadır. Okuyucu sözcüğü seslendirme yapmakla yazılı kodu çözmekte ve hemen ardından seslendirdiği sözcüğü bellekte anlamlandırmaktadır (Yılmaz, 2008).

Okuyucudan, bir yazarın iletmek isteği mesajın ne olduğunu anlaması istenir. Okumanın belirli özellikleri vardır. Bunlardan biri okunan metinden anlam çıkarılmasıdır. Eğer bir kişi metni okuduğunda anlam çıkarmıyorsa bu okuma değildir (Demirel, 2016).

Günümüzde okumanın en önemli konusu okunandan anlam kurmadır, yani anlamı yapılandırmadır (Akyol, 2006).

Okunanı anlamak için öğrencilerin metnin başlığı hakkında bilgiye sahip olmaları; okurken metin içinde karşılaştıkları kavramlarla, olaylarla, karakterlerle, problem durumlarıyla daha önce karşılaşmaları ve en az bunlar kadar yazarın yazma stiline alışık olmaları öğrencilerin okuduğunu anlama süreçlerini etkiler ve okuduğunu anlama sürecinin yapılandırılmasında yardımcı olur. Bu bilgilerden yoksun öğrenciler okuduğunu anlama sürecinde zorlanmaktadır (Rasinski vd., 2009).

Anlama, okuma süreci içinde bu kadar önemliyken onunla beraber okuduğunu anlama sürecini planlayarak öğretim yapılmasının önemini de arttırmaktadır. Anlamın yapılandırılması için okuma öncesi, okuma esnası ve okuma sonrasında kullanılabilecek okuduğunu anlama stratejilerine başvurulması gerekmektedir (Özdemir, 2019).

Özbay'a (2009) göre stratejiler (a) metinden öğrenilen bilgilerin detaylı bir şekilde ele alınmasını, kolay organize edilmesini ve değerlendirilmesini mümkün kıldığı, (b) dikkat, hafıza, iletişim ve öğrenme düzeyini geliştirdiği, (c) istenildiğinde seçilerek esnek bir şekilde kullanılabilen, okuyucunun kontrol edebildiği zihinsel araçlar olduğu, (ç) öğretmen tarafından doğrudan öğretilebildiği, (d) genel akademik başarıyı da artırdığı ve (e) motivasyon ve üst bilişsel strateji kullanım düzeyini yansıttığı için oldukça önemlidir.

Her ne şekilde sınıflandırılırsa sınıflandırılsın bu stratejilerin bazıları duyguları, bazıları davranışları, bazıları belleği, bazıları dikkati, bazıları anlama sürecini kontrol etmek için bilinçli bir şekilde kasten 33 kullanılmakta ve her biri ayrı ayrı okuduğunu anlama üzerinde etkili olmaktadır (Özbay, 2009).

3. Metin

İnsanlar, tek tek cümleler veya sözcükler aracılığıyla değil dilin metin düzeyinde kullanılmasıyla iletişimlerini sürdürebilirler. Tek bir sözcük veya cümle yerine ve zamanına göre bir metin olarak değerlendirilebilir. Zaten her metin kendini oluşturan ve kendi başlarına da bir anlam taşıyan metin parçacıklarından oluşmaktadır (Akbayır, 2006: 215).

İlgili literatür incelendiğinde dilbilimcilerin metni:

Makro gösterge veya somut bir varlığı olan ve belli bir amaç için oluşturulmuş dilsel ögeler kesiti (Gülmez, 1987).

"Dildeki en büyük yapı, alıcıyla gönderici arasındaki iletişimi sağlayan dilsel bir köprü ve yazılı ya da sözlü, uzun ya da kısa, insanlar tarafından üretilen her türlü dilsel ürün (Kılıç, 2002: 113-118)" "iletişim sırasında gerçekleşen bir sözce ya da dil dışı etkenlere bağlantılı sözceler bütünü (Aksan, 1998: 149)"

"Dilsel açıdan, birbirini izleyen sıralı ve anlamlı bütünler oluşturan cümleler dizisi; bir bildirişim işlevine sahip olan; bir ya da daha fazla kişi tarafından sözlü veya yazılı olarak üretilen; başı sonu kapalı dilsel göstergelerin art arda geldiği anlamlı yapı (Akbayır, 2006: 46)"

Yazarla okuyucu arasında kurulan iletişimde, yazarın iletmek istediği mesajı taşıyan görsel simgeler dizgesi; okumaya konu olan basılı veya yazılı anlam ve anlatım bütünlüğü bulunan dil dizgesi (Özdemir, 1998: 29-30) vb. şekillerde tanımladıkları görülmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde metin kavramı ile ilgili olarak uzmanların birçok tanım yaptıkları görülmektedir. Bu tanımlardan hareketle metin kavramını şu şekilde tanımlamak mümkündür: Metin bir mesaj taşıyan; dilsel ögeler kullanılarak oluşturulmuş ve kendi içinde kapalı yapıdır.

4. Okuma Becerisi Kazandırma ve Metin İlişkisi

Okuduğunu anlama becerisinin kazandırılmasında şimdiye kadar yapılan uygulamalar, metinlerin okutulup, anlama sorularının cevaplandırılmasını ve okunan metnin anlatılmasını içermektedir. Öğrencilerin sorulara cevap verebilmesi için öğretim uygulanmamaktadır. Metni anlamayı başaran çocuklar sorulara cevap verebilmekte veya metni anlatabilmektedirler. Metni anlamayan çocuklar için öğretim yapılmamaktadır. Ancak, sorulara öğrencilerden hiçbiri cevap veremediğinde, öğretmen doğru cevabı vererek model olmaktadır. Bu model olma şekilleri ise öğrencilerin öğrenmeleri için yeterli sayıda ve sistematik olmadığı için de öğrencilerin metni bağımsız olarak anlaması uzun bir zaman almakta, bireyselleştirmenin yapılmadığı eğitim ortamlarında birçok öğrenci için okuduğunu anlama bir problem olmakta ve bu durum öğrencilerin diğer derslerdeki başarılarını da etkilemektedir (Özmen, 2001, 27-28).

5. Metin Türleri

Okuduğu metinin türünü bilmek okuyucuya büyük kolaylıklar sağladığı gibi o metinleri kullanarak öğrencilerine dil becerilerini kazandırmayı hedefleyen öğretmenlere de birçok eğitsel fırsat sağlar.

İlgili literatürde çok sayıda farklı sınıflandırmalara rastlamak mümkündür. Bu farklılıkların sebebi, metinleri inceleyen bilim adamlarının metine bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Ancak ilköğretim düzeyinde Türkçe derslerinde edebi türlere göre metinler işlenmemekte; metinler işledikleri konulara göre sınıflandırılmaktadır.

Tüm metinlerde anlatılan ya bir olay, ya bir fikir veya bir duygudur. Bu durumda, bir fikri anlatan metinleri, bilgi verici metinler; bir olayı anlatan metinleri, hikâye edici metinler ve duyguları anlatan metinleri de şiir olarak sınıflandırmak mümkündür.

Bilgi Verici Metinler: Bilgi verici metinleri diğer metinlerden ayıran en önemli özelliği, okuyucunun bu metni okuduktan sonra bir konu hakkında bilgi sahibi olmasıdır. Bu tür metinler bir plan dâhilinde, okuyucuyu bir konuda aydınlatmak için bir amaç doğrultusunda yazılır. Bu metinlerin yazımında yaratıcılıktan ziyade bilgi gereklidir. Genel olarak anlatımları düzdür ve üslup kaygısı taşımaz. Öncelik bir anlamı, bir özü doğrudan ve kestirme bir söylemle anlatmaktır. Bu tür metinler okuduğunu anlama açısından eşit düzeydeki herkese aynı şeyi söyler.

Hikaye Edici Metinler: Hikâye edici metinleri, olay anlatan metinler olarak tanımlamak mümkündür. Bu tür metinlerde diğer tüm unsurlar olayın etrafında birleşerek metni oluşturur.

Şiirler: Duyguları anlatan metinlere şiir denmektedir. Duyguları dilin imkanlarını kullanarak tam olarak anlatmak nerdeyse imkansızdır. Bu sebepten şiirlerde çok fazla sembolik anlatım ve söz sanatı bulunmaktadır. Hem duyguları anlattığı hem de çok miktarda soyut sembolik ögeler kullanıldığından şiirlerin okuyan herkes tarafından aynı şekilde anlaşılması mümkün değildir. Hangi amaç veya hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın okumanın değişmeyen tek ve temel aracı metinlerdir (Başaran, 2019).

6. Kişiselleştirilmiş Metinler

Kişiselleştirilmiş metinlerde metindeki kahramanın ya öğrencinin kendisi ya da yakın çevresindeki bir bireylerin olması; metindeki olayın çocuğun tanıdığı bir çevrede geçmesi, kahramanın çocuğun günlük hayatına benzer gündelik hayatının olması gibi hususlara dikkat edilmektedir. Metindeki karakterler okuyucunun tanıdığı kişilerden ya da sahip olduğu hayvanlardan oluşabilir. Mekan ise okuyucunun vakit geçirmekten hoşlandığı bir yer, kendi evi, sınıfı vb. olacak şekilde seçilebilir.

Kişiselleştirilmiş metinlerden beklenen eğitsel faydalar ise şunlardır:

Kahramanın kendisi ya da yakın çevresindeki bir bireyin olması okuyucu üzerinde merak uyandırıcı ve ilgi çekici bir etki yaratır. Böylelikle okuyucu metini okumaya daha istekli bir şekilde başlayacaktır.
Kişiselleştirilmiş metinlerde öğrencinin metini anlamlandırması kolaylaşacaktır. Çünkü metindeki kişiler ve karakterler öğrencinin daha önce bilgi sahibi olduğu kişilerden ve yerlerden oluşmaktadır. Böyle bir durumda öğrencinin metini kafasında canlandırması ve okuma sonrası metini hatırlaması kolaylaşacaktır.
Orijinal bir metinde ise karakterler ve mekan öğrencinin daha önce karşılaşmadığı kişilerden ve yerlerden oluşabilmektedir. Bu durum öğrencinin metini kafasında canlandırmasını ve okuma sonrasında metini hatırlamasını zorlaştırabilir.
Kişiselleştirilmiş metinler ön bilgileri daha da fazla harekete geçirmektedir.
Okuma motivasyonu düşük olan bir öğrencinin metinde onun zihninde soru işareti bırakacak bir durumla karşılaşması metini okuma isteğini en başta düşürebileceği gibi aynı zamanda metini anlamasını da zorlaştırabilir. Ama kişiselleştirilmiş metinlerde okuma motivasyonu düşük ya da okumayı pek fazla sevmeyen bir öğrencide metinde kendi adını, annesinin adını, arkadaşlarının adını, yaşadığı şehrin adını veya sahip olduğu bir hayvanın adını okuması onda merak uyandıracak ve okuma motivasyonun artmasını sağlayacaktır.
Kişiselleştirilmiş metin ile ilgili soruları cevaplarken öğrencinin metindeki karakterleri tanıyor olması, metinde geçen mekanın öğrencinin bildiği bir yer olması ve metinde verilmek istenen mesajın bildiği bir mekanda ve bildiği kişiler ile verilmesi öğrencinin metin ile ilgili soruları cevaplandırmasını kolaylaştıracaktır.
Metini daha iyi anlamayı başaran çocuklar sorulara daha derinlemesine ve metinler arası cevap verebilmektedir.
Öğrenci metini öğretmeninden bağımsız bir şekilde de okuyup anlayabilecektir.

7. Kişiselleştirilmiş Metin Oluşturma

Ders kitabı ve serbest okuma parçalarındaki kahraman ya da kişilerden birinin ismi okuma problemi yaşayan öğrencinin ismi ile değiştirilerek okuma parçası yeniden düzenlenebilir.
Orjinal Metin Örneği:
On yaşındaki Yavuz kalabalık bir il olan Ankara'da yaşıyormuş. Ankara'nın bir ilçesi olan Çankaya'da bulunan Çankaya İlkokulu'nda okuyormuş.
Bir gün, Yavuz Hayat Bilgisi dersindeyken, Nur Öğretmen Hayat Bilgisi kitabından bir metini Nisa'ya okutmuş.
Metinde kalabalık illerde oluşan hava kirliliği anlatılıyormuş.
……..
Yavuz arkadaşlarına görüşürüz dedikten hemen sonra okuldan çıkıp evine dönmüş.
……..
Sonunda uyku vakti gelmiş. Yavuz, babasına iyi geceler deyip babasını öptükten sonra heyecanlı bir şekilde odasına koşup perdeleri açmış ve pencereden gökyüzüne bakar bakmaz hemen annesine seslenmiş:
Anne, çabuk koş!
Annesi:
Bütün çocukların bir yıldızı vardır. Bak, işte şurada parlayan senin yıldızın. İşte şurada, gördün mü?
Yavuz şaşkınlık içinde yıldızlara bakarken annesine sormuş:
Gizem, Esma, Yaren ve Zehra'nın da yıldızları var mı?
Elbette var! Bul bakalım hangisi. Evet evet şu 4 tane yıldız işte! Buldum onlarınkini! Gel şimdi de Duygu'nunkini bulalım. Sonra Barış'ın, Utku'nun, Mert'inkini de... Bak, Leyla'nın yıldızı da orada…
……

Kişiselleştirilmiş Metin Örneği:
Sekiz yaşındaki Elis Türkiye'nin en kalabalık ili olan **İstanbul**'da yaşıyormuş. İstanbul'un bir ilçesi olan Büyükçekmece'de bulunan **Özel Okyanus Kolejinde** okuyormuş.

Bir gün, Elis Hayat Bilgisi dersindeyken Hayat Bilgisi kitabından bir metini Şeyma'ya okutmuş. , **Gizem Öğretmen**
Metinde kalabalık olan illerdeki hava kirliliği anlatılıyormuş.
……..
Elis arkadaşlarına görüşürüz dedikten hemen sonra okuldan çıkıp evine dönmüş.
……
Sonunda uyku vakti gelmiş. Elis, **babası Eray'a** iyi geceler deyip babasını öptükten sonra heyecanlı bir şekilde odasına koşup perdeleri açmış ve pencereden gökyüzüne bakar bakmaz hemen annesine seslenmiş:
Anne, çabuk koş!
Annesi Figen koşarak Elis'in odasına gelmiş. Elis yıldızları gördüğü için çok mutlu olmuş ve heyecanlanmış.
Figen:
Bütün çocukların bir yıldızı vardır. Bak, işte şurada parlayan senin yıldızın. İşte şurada, gördün mü?
Elis şaşkınlık içinde yıldızlara bakarken annesine sormuş:
-**Tuana, Eslem, Nisa ve Ayşin'in** de yıldızları var mı?
Elbette var! Bul bakalım hangisi. Evet evet şu 4 tane yıldız işte! Buldum onlarınkini! Gel şimdi de Ozan'ınkini bulalım. Sonra **Doruk'un, Efe'nin, Emir Akyüz'ünkini** de... Bak, **Ahmet'in** yıldızı da orada…
……
Kişiselleştirilmiş metindeki ana karakter olan Elis'in gerçek yaşı, okulu, yaşadığı il, okuduğu okul, anne adı, baba adı, öğretmenin adı ve sınıf arkadaşlarının adı kullanılmıştır. Mekan olarak Elis'in öğrenim gördüğü sınıfı seçilmiştir.

Sonuç

Öğrencinin metin hakkındaki ilk izlenimi çok önemlidir. Metinde kendi adını, sahip olduğu hayvanın adını veya bildiği bir mekanın adını gören öğrencinin metinle ilgili ilk izlenimi olumlu ve merak uyandırıcı olacaktır. Kişiselleştirilmiş metinler okumaya ilişkin olumlu tutumu düşük öğrencilerin bu olumlu tutumlarını yükseltebilir. Günlük ve akademik hayatın her aşamasında kullanılan okuma becerisine ilişkin olumlu tutum ve davranışların artması öğrencinin diğer derslerdeki ve günlük hayattaki başarısını da olumlu yönde etkileyecektir.

Öğrenciler gerçek yaşam öykülerini yüksek bir motivasyonla okumakta ve daha iyi anlayıp hatırlamaktadır. Buradan hareketle gerçek yaşam öykülerinin bir adım daha gerçeğe yaklaştırıldığı kişiselleştirilmiş metinlerin çocukların anlama, motivasyon ve hatırlamalarını olumlu etkileyeceği söylenebilir. Öğrencilerin okuduğu metinin konusuna ilgi duyması, okuduğunu anlamanın temelinde yer alan birçok duyuşsal ve bilişsel faktörü olumlu etkilemektedir.

Okuma aynı zamanda yapılandırmayı da gerektirmektedir. Bu da öğrencinin okuduğu metinle kendi bilgi ve yaşantısı arasında ilişki kurmasıyla mümkün olmaktadır. Kişiselleştirilmiş metinler öğrencinin bilgiyi yapılandırmasına yardımcı olabilir. Bu sayede kişiselleştirilmiş metinlerde öğrencinin bildiği kişiler ve mekanlar yer aldığı için zihninde olayı canlandırma güçlüğü yaşayan öğrenciler de metindeki olayı kafasında daha kolay canlandırabilirler. Ayrıca kişiselleştirilmiş metinleri okuyan öğrenci, metinin bağlamından hareketle bilmediği kelimenin anlamını doğru şekilde tahmin edebilir. Metini kafasında canlandırabilen öğrenci metini daha kolay ve ayrıntılı hatırlayabilecektir. Böylelikle metinle ilgili basit-hatırlamaya dayalı soruları cevaplandırması kolaylaşacaktır.

KAYNAKÇA

Akbayır, S. (2006). Cümle ve Metin Bilgisi. PegemA Yayıncılık. Ankara.
Aksan, D. (1998). Anlambilim ve Türk Anlambilimi. Ergin Yayınevi. Ankara.
Akyol, H. (2006). Türkçe Öğretim Yöntemleri. Ankara: Kök Yayıncılık.
Aytaş, Y. D. (2003). Okuma Gelişiminde Çocuk Edebiyatının Rolü. Tübar-Xıı, 155-156.
Başaran, M. (2019). Metinler Ve Metinlerle İlgili Anlam Kurma Soruları. H. Akyol, & A. Şahin İçinde, Türkçe Öğretimi (S. 289-295). Ankara: Pegem Akademi.

Bulut, Y. D. (2015). Dünya' Ve Türkiye'de Okuma Yazma Kültürü. Y. D. Yılar İçinde, İlkokuma Ve Yazma Öğretimi (S. 101). Ankara: Pegem Akademi.
Coşkun, A. E. (2002). Okumanın Hayatımızdaki Yeri Ve Okuma. Tübar-11, 231-244.
Çelik, C. (2006). Sesli Ve Sessiz Okuma İle İçten Okumanın Karşılaştırılması. D.Ü.Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi 7, 18-30.
Demirel, P. (2016). Yabancı Dil Öğretimi (9. B.). Ankara: Pegem Akademi.
Epçaçan, C. (2018). Okuduğunu Anlama Becerisinin Gelişiminde Özetleme Tekniğinin Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme. Ekev Akademi Dergisi .
Gülmez, B. (1987). Yazınsal Metin Çözümlemesi İçin Öneriler. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(1), 1-16.
Kılıç, V. (2002) Bir Metin Çözümleme Denemesi. Türk Dili Dergisi, 15(90), 22-25.
Odabaş, H., Odabaş, Z. Y., & Polat, C. (2008). Üniversite Öğrencilerinin Okuma Alışkanlığı: Ankara. Bilgi Dünyası, 432-465.
Özbay, M. Anlama Teknikleri I – Okuma Eğitimi, Öncü Yayınevi, Ankara, 2009.
Özdemir, E. (1998). Eleştirel Okuma. Ümit Yayıncılık. Ankara.
Özdemir, O. (2019). Okuma Eğitimi. H. Akyol, & A. Şahin İçinde, Türkçe Öğretimi (S. 47-48). Ankara: Pegem Akademi.
Özmen, Rüya Güzel (2001). Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Türkçe 1-8. (Editör: Leyla Küçükahmet). Ankara: Nobel Yayın, Dağıtım.
Rasinski, T.V., Padak, N., D. And Fawcett, G. (2009). Teaching Children Who Find Reading Difficult, (4th Ed.). New York, Ny: Prentice - Hall
Yalçın, Sabâ (1994). Metinden Öğrenme İlkelerine Göre Hazırlanan Ders Kitabının Öğrenci Erişisine Etkisi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Eğitim Programları Ve Öğretim Bilim Dalı. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
Yılar, Y. (2015). Okuma. İlkokuma Ve Yazma Öğretimi (S. 54). İçinde Ankara: Pegem Akademi.
Yılmaz, M. (2008). Türkçede Okuduğunu Anlama Becerilerini Geliştirme Yolları. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(9).
Yılmaz, M. (2018). Yeni Gelişmeler Işığında Türkçe Öğretimi. Ankara: Pegem Akademi.

GAZETE İŞLETMELERİNDEKİ EL DEĞİŞTİRMELERİN EKONOMİ HABERLERİNE ETKİSİ: HÜRRİYET ÖRNEĞİ

Birol AKGÜL
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İletişim Fakültesi, birolakgul@hotmail.com, birolakgul@comu.edu.tr
Ebrar Feyza KILIÇ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ebrarfeyza.k@gmail.com

Özet
Halkın bilgi edinme ihtiyacını karşılayan gazeteler, kar amacı güden kuruluşlardır. Ekonomik sebeplerden dolayı gazetelerin el değiştirdi veya başka gazetelerle birleştiği, Türkiye dahil birçok ülkede görülmektedir. Endüstriyel organizasyon teorisi bağlamında gazete işletmelerindeki el değişikliklerinin, gazete içeriklerine yansıması bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Farklı sektörlerde faaliyet gösteren holdinglerin, medya alanında da çalıştığı bilinmektedir. Bu konunun önemi, holdinglerin ekonomik çıkarlardan ötürü oluşan politik duruşlarının, kendi bünyelerindeki gazetelerin içeriklerine yansıyıp yansımadığını incelemektir. Çalışmada gazete sahiplik yapılarındaki değişimlerin, ekonomi haberlerine yansımasını tartışmak amaçlanmıştır. 6 Nisan 2018 de Doğan Holding'in Demirören Holding'e sattığı Hürriyet Gazetesi'nin, ekonomi haberlerini incelemesi üzerinden sonuca varılacaktır. İncelemenin ekonomi haberleriyle sınırlandırılmasın sebebi, ekonominin politikayla yakından ilişkisi olmasıdır. İncelenecek gazete nüshası tarihleri 7 Mart 2018 – 8 Mayıs 2018 tarihleri olarak belirlenmiştir. Yapılan literatür taraması sonucu gazetenin el değiştirmesi üzerine belirlenen tarihler arasında, ekonomi haberleriyle ilgili bir çalışma yapılmadığı görülmektedir. Birinci bölümde endüstriyel organizasyon teorisi, medya işletmeleri ve holdingleşen medya ele alınmış, ikinci bölümde ise Hürriyet Gazetesinin tarihçesi, el değiştirme süreci ve ekonomi haberlerinin içerik analizine yer verilmiştir. Sonuç olarak da gazete sahiplerinin ekonomik ve politik çıkarlardan ötürü gazete içeriklerinin şekillendiği bulgusuna ulaşılacağı düşünülmektedir. Veri toplama tekniği olarak literatür taraması ve içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmada ikincil, üçüncül ve dördüncül veriler kullanılarak betimsel ve kurgusal araştırma yöntemleri bir arada kullanılmıştır.
Anahtar Kelimler: Endüstriyel Organizasyon Teorisi, Gazete işletmeleri, Hürriyet Gazetesi, Ekonomi Haberleri

IMPACT OF NEWSPAPER BUSİNESS HANDOVER ON ECONOMY NEWS:'HURRIYET' EXAMPLE

Abstract
Newspapers which meet the information need of public are profit-oriented enterprises. It is common that newspapers pass into other hands or unite with others because of economical reasons in a lot of countries including Turkey. The focus of this study is reflection of handover in newspaper business on newspaper contents in the context of industrial organisation theory. It is known that holding companies that operate in distinct sectors are also active in media field. The importance of this subject is to investigate if holding companies' political positions, which is formed based on economic profits, are reflected on their own newspaper contents. In this study, it is objected that discussing the reflection of changes in newspaper ownership structure on economy news. The issue comes to a conclusion by examining economy news of 'Hurriyet' which is a newspaper Dogan Holding has sold to Demiroren holding at April 6th of 2018. The point of restricting examination with the economy news is its close relationship to politics. Newspaper copy dates that will be investigated are determined as March 7th-May 8th of 2018. As a result of the literature review, any study about the economy news after handover of the newspaper has not done between the identified dates. In the first section, industrial organisation theory, media enterprises, and conglomerated media have been discussed; the history of 'Hurriyet' newspaper, its handover process, and analyses of the economy news content have taken place. Lastly it will be get to conclusion whether newspaper company owners redirect newspaper contents because of

their economical and political profits. Literature review and content analysis have been used as a data collection technique. Descriptive and analysis techniques have been utilized together in the study by using secondary, tertiary, and quaternary datas.
Keywords: Industrial organisation theory, Newspaper enterprises, Hurriyet Newspaper, Economy news

Giriş

İlk kitle iletişim araştırmaları 1920'li yıllarda yapılmaya başlandı. Yirminci yüzyılın başından 1940'lara kadar olan ilk dönemde kitle iletişim araçlarının çok güçlü ve ikna edici bir etkisi olduğuna dair egemen görüşler üretildi. İkinci dönem olarak geçen 1940-1960 arası dönemde ise kitle iletişim araçlarının izleyici üzerinde sınırlı etkileri olduğu görüşü ortaya çıktı. 1960 sonrası teknolojinin gelişmesiyle beraber kitle iletişim araçları medya adını aldı ve iletişim araştırmalarına yeni perspektifler eklendi. Bu dönemde medya araştırmalarına ekonomik çalışmalar da eklenmeye başlandı. Araçsalcı, yapısalcı ve eleştirel kökenden gelen araştırmacıların yeni görüşleri medya araştırmalarında eksik kalan önemli yerleri doldurdu ve medyanın ekonomi politiği doğdu.

1980'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) uygulanan liberal ekonominin bir parçası olan deregülasyon politikaları, Türkiye'de uygulanmaya başlandığında basın alanında büyük değişikliklere yol açtı. Sanayi, ulaşım, inşaat, uzay, petrol, tarım gibi birçok farklı alanda faaliyet gösteren holdingler, medya sektörünü de kendi faaliyet alanlarına kattı. Türkiye'de basın, gazetecilik kökeninden gelen ailelerin gazeteleriyle anılırken, değişen ekonomik kararlar doğrultusunda bu gazeteler el değiştirerek holdinglerin bünyesine girmeye başladı.

Ekonomik kriz dönemlerinde endüstriler arasında en büyük karı medya yapmaktadır (Severin ve Tankard, 1994, s.571). Bunun nedeni, basın kuruluşu veya televizyon kanalı, holdinglerin bünyesinde işliyor olsa dahi, kazancının en büyük payını aldıkları küresel ve ulusal markaların reklamlarından elde etmesidir. Reklamların yarattığı ve dayattığı tüketici toplumunda eğlence ihtiyacı da ortaya çıkmakta ve bu ihtiyacı karşılayan, eğlence sektörünü yaratıp bundan para kazanan yine medya olmaktadır. Gazete, televizyon, radyo, dergi, kitap, sinema, müzik, reklam vb alanlarda dikey tekelleşmenin yanında, kağıt üretimi, matbaa, ajans, dağıtım, teknoloji gibi farklı sektörlerde de bu holdinglerin çapraz tekelleştiği görülmektedir. Bu şekilde hammadde, üretim, pazarlama, dağıtım ucuz hale getirilip, maksimum kar elde edilmektedir.

1-Basının Dönüşümü Ve Ekonomisi

'Basında çıkan haberler' söyleminin, 'medyada çıkan haberler' söylemine dönüşmesindeki en büyük sebeplerden biri teknolojik gelişmelerdir. Basılı gazetelerden internet gazetelerine, tek fotoğraflık haberlerden video haberlerine, yazılı metinlerden sesli görüntü kayıtlarına ve sayısallaşan daha fazla ürüne günümüzde ulaşılabilmektedir. Değişen sanayiyle beraber değişen topluma, haber verme hizmetini sağlayan gazetelerin de bu doğrultuda eşit, hatta ilerde gitmesi gerekmektedir. Üretimi teknolojiyle beraber yürütebilmek, hizmet kalitesini arttırabilmek için de ekonomi en temel etkendir. Bu başlıkta Cağaloğlu'ndan plazalara taşınan gazetelerin, medya ekonomisinde medya endüstrisini ayrıntılarıyla işleyen endüstriyel organizasyon teorisi bağlamında değerlendirilmesi yapılacaktır.

Sahipliği aile üyeleri arasında değişen, haber ve fikir üretme amacıyla çalışan gazeteler, ülke siyaseti ve ekonomisinden dolayı misyon değişikliğine gitmekteydi. 1948'de Yeni Sabah gazetesinin, fabrikatör olan Safa Kılıçoğlu adındaki bir iş adamına satılmasıyla, Türk basın tarihinde bir ilk yaşanmıştı (Topuz, 2016, s.189). Basın artık gazeteci patronların işletiminden çıkıp, iş adamlarına devredilmekteydi. Bu dönemde ticari gazeteciliğe geçişte, Simavi kardeşlerin kurdukları yayın gruplarından örnek alan Karacan ve Ilıcak aileleri örnek olarak gösterilmektedir. Basın tarihinde, basının ticarileşmesiyle ilgili temel ayak olan bu olayın, asıl kilometre taşı olarak görüldüğü olay 1979'da Abdi İpekçinin ölümüyle, Milliyet gazetesinin Doğan Holdinge satılmasıdır.

Türkiye'de yoğun liberal ekonomiye geçişin ilk adımları, Turgut Özal ile beraber 24 Ocak kararlarının uygulanmasıyla atıldı. 1980'lerde serbest pazar ekonomisi, özelleştirmeler, uluslararası sermayeye açılma, yabancı sermayelerin ülkeye girişi, ithalat ve ihracatın desteklenmesi gibi ekonomik politikalar

izlenmekteydi. Devlet ekonomiye müdahalesini sınırladı, dünya ekonomisiyle uyum sağlanmaya çalışıldı. Yeni sistemin halk tarafından kabul görmesi için kitle iletişim araçları kullanılmaktaydı (Alver, 2011, s.347-354). Turgut Özal ve eşinin imar, çevre ve köprü reklamları, fiyatlara yeni eklenmeye başlayan katma değer vergisinin tanıtım reklamları, yeni yaratılan burjuva toplumunun dizi ve yabancı filmlerdeki temsili propaganda için kitle iletişim araçlarının kullanılmasına örnek teşkil etmektedir.

Türkiye'nin demokrasi mücadelesi tarih boyunca sancılı geçmiştir. Demokratik bir rejimde sıkça darbe teşebbüsü yaşayan Türkiye'nin, basın tarihi de sancılı yazılmıştır. Darbe dönemlerinde basın için yasaklar, özgürlüğü sınırlayıcı yasalar, sansürler, hapis ve para cezaları uygulanmıştır. Devlet tarafından çıkarılan ekonomiyle, kanunlarla, terörle, anarşiyle ilgili yasalara karşı her türlü muhalif yayının yasaklandığı, eleştiriye kelepçe vurulduğu 1980 zamanlarında, basında magazinleşme ortaya çıkmıştır. Basın tarihinde bulvar gazeteciliği olarak adlandırılan bu dönemde asparagas haberler, müstehcen fotoğraflar ön plana çıkmakta, fikir gazeteciliği ortadan kalkmaktaydı.

Yeni liberal ekonomik kararlar Türkiye'de dış ticaret açığına ve enflasyona sebep olmaktaydı. Devlet kağıttan sübvansiyon uygulamasını kaldırdığında bu durum gazetelere kağıt alımı konusunda sıkıntılar yarattı. Gazeteler gelirlerini arttırmak için reklam ve ilan alma çabasına girerek, baskı sayısını yükseltmek için promosyon, kupon gibi uygulamalara yöneldi. Ekonomik sıkıntılar içine giren basın, resmi ilan alabilmek için devlete, özel ilan alabilmek için de ticaretin lider firmalarına yakınlık göstermek durumunda kaldı (Alver, 2011, s.360-361). Basın tarihinde kupon gazeteciliği olarak adlandırılan bu dönemde basın ekonomisi şekillenmekteydi.

Günümüzde ulusal çapta isimleri bilinen birçok holdingin, şu an medya patronları olarak anılmasındaki en büyük sebeplerden biri, serbest piyasanın kapılarını açan liberal ekonomik kararların gazete sahiplik yapılarında değişime sebep olmasıdır. Sanayi, inşaat, uzay, teknoloji, tarım, tekstil, petrol gibi farklı alanlarda faaliyet gösteren bu holdinglerin, gazetecilik geleneğinden gelen gazete sahiplik yapılarını değiştirdiği görülmektedir. Holdingler diğer sektörlerde egemenlik kazanıp bunu devam ettirebilmek, hükümetle arayı iyi tutup ihalelerde kazanabilmek için medyayı kullanmaktadır.

Yayıncılık alanında ise 1982 Anayasası ile TRT'nin devlet tekelinde yayın yapması ve daha çok kitleye hitap etmesi için ikinci bir kanalın devreye girmesi yasallaştı. Türkiye liberal ekonomiye geçtiği halde yayıncılık alanında devlet tekelinde, teknolojik açıdan dış ülkelere bağımlıydı. 1991 yılında TÜRKSAT uydu ihalesi yapılmış, TRT'nin tekeli kırılmış, Uzan Grubu ve Ahmet Özal ilk özel yayıncılığa geçişi Star 1 kanalıyla başlatmıştı. Yasadan önce gelen yasağın kırılışı 1993 yılındaki kanun değişikliğiyle yayıncılığın serbest bırakılmasını ve TRT'nin özerkleşmesini sağladı. Yayıncılıkta devlet tekeline son verilmesiyle Doğan, İhlas, Uzan, Doğuş, Çukurova grupları medya alanında ön plana çıktı. Sektörde rekabetin yaşanması eğlence programlarına yönelimi attırmaktaydı. Medya grupları giderek büyüdü ve yoğunlaştı (Alver, 2011, s.354-360).

2-Endüstriyel Organizasyon Teorisi

Endüstri, birbiriyle yakın ilişkide olan, aynı gereksinimi karşılayan, birbirlerini ikame eden malları üreten, aynı yöntemi ve hammaddeyi kullanan firmaların tümünü kapsayan bir kavramdır. Endüstriyel organizasyon teorisi, bu firmaların piyasayı biçimlendirdiğini, aynı piyasa tarafından sınırlandırıldıklarını, yönlendirildiklerini buna bağlı olarak piyasa yapılarının ve firmaların davranışlarının istenmeyen performanslara yol açtığını söyler. İstenmeyen performanslara devlet tarafından müdahaleler gelebilir. Hükümetlerin yaptığı müdahaleler yapısal düzenlemelere girer. Hükümet, serbest pazar ekonomisini yaratırken, bir yandan da piyasa yapısına ve yönetimine engeller koymaktadır. İstenmeyen performansa yol açan bu koşulların, birbiriyle ilişkili olduğunu ve söz konusu koşulların ele alınmadan yapılacak analizlerin yetersiz olduğunu söyleyen teorinin dayandığı üç temel kavram vardır. Endüstrilerin performansı, piyasadaki firmaların yönetim biçimleri tarafından, yönetim biçimleri ise piyasa yapısına göre belirlenmektedir (Söylemez, 1998: 9-10).

- Piyasaların Yapısı: Piyasaların nasıl organize olduğunu gösterir. Piyasa yapıları, teknoloji, talebin fiyata yansıttığı esneklik, büyüme oranları ve devlet müdahaleleriyle dışsal faktörler tarafından da belirlenebilir. İçsel faktörler: a) Alıcı ve satıcıların sayısı, üretim ve fiyatı etkileyen tekelleşme biçimleri ve göreli büyüklüğü piyasaların sınıflandırılmasını sağlar. b) Piyasaya

giriş engelleri patent, lisans, frekans vb gibi devlet tarafında uygulandığı gibi, ölçek ekonomiyle de piyasadaki firmaların maliyet bağlantılı engelleri olabilir. c) Ürün farklılaştırması, diğer mallardan ürünün ayrışmasını hedefler. d) Maliyet yapıları, sabit üretim ve toplam üretim maliyetleri arasındaki ilişkiyi ifade eder. e) Entegrasyon, yatay ve dikey birleşimi ifade eder (a.g.e.:10-13).

- Piyasaların Yönetimi: Piyasa içindeki alıcı ve satıcıların davranışlarını ifade eder. a) Fiyatlandırma, arz, talep ve tekelleşmelere göre farklılık gösterir. b) Ürün stratejisi, kalite, tasarım ve dağıtıma ilişkin kararlar alır. c) Araştırma-geliştirme faaliyetleri, yeni teknolojiyi takip ederek üretimi ona göre şekillendirmek, ürünü ve kazancı olumlu etkilemektedir. d) Reklamcılık, satış için en önemli unsurdur (a.g.e.:13-14).
- Piyasaların Performansı: Başarının göstergesidir. a) Üretim dağıtım etkinliği. b) Teknik ilerleme ve gelişme. c) Üretim faktörlerinin etkin kullanımı. d) Tam istihdam. e) Eşitlik (a.g.e.:15).

3-Medya Endüstrisinde Gazete İşletmeleri

Endüstriyel organizasyon teorisi, piyasa yapıları, yönetimleri ve ikisinin sonucu olan performansla endüstrilerin işleyiş biçimini anlatmaktadır. Medya endüstrisinin oluşması da ekonomik ve teknolojik gelişmeler kaynak olmuştur. Medya endüstrilerinde üretilen malın diğer endüstrilere göre farklılıkları vardır. Medya ürünleri seri üretim, depolanma, ikinci elden satış, fiyatta sürekli değişim gibi durumları yaşamamaktadır. Örneğin, haberlerin ömrü okunana kadardır ve potansiyel arzı yoktur. Haberin her gün aynısını üretilememekte, güncel olaylardan bağımsız bir şekilde yazılıp piyasaya sunulamamaktadır. Haberler fabrikada seri bant üzerinde, her işçinin farklı bölümünü yazdığı bir ürün değildir. Her gazete işletmesi aynı üretim faktörlerine ihtiyaç duymakta, aynı gereksinimi karşılamakta ve birbirlerini ikame edebilen ürünler üretebilmektedirler. Rekabetin hız ve doğruluk üzerinden yaşandığı gazete işletmelerinin ürünü talep eden kitlisi aynıdır.

Bir ülkenin siyasi yönelimi, ekonomik sistemini de etkilemektedir. İktisatta piyasalar tam rekabet, monopol ve oligopol yapılar üzerinden tartışılmaktadır. Türkiye liberal ekonomi sistemi uygulayan, lakin her endüstri alanında farklı piyasa yapılarının görüldüğü bir ülkedir. Medya endüstrileri teknolojiyle iç içe olduğu için maliyeti karşılanması büyük meblağlar isteyen bir alandır. Yukarıda bahsedilen, basının holdingleşmesi ve teknolojiyle beraber medya adını alması, gazete işletmelerinin piyasa yapısındaki üretici sayısına etki etmektedir. Aynı holdinge ait farklı isimdeki gazeteler yatay tekelleşmeye, başka bir faaliyet alanında ortak çalışan holdinglerin gazeteleri dikey tekelleşmeye örnek olarak gösterilebilir. Medya endüstrilerinde piyasaya giriş engelleri para kaynaklıdır. Gazetelerin, holdinglerin bünyesinde olması, yeni kurulacak bağımsız bir gazete işletmesine oranla daha avantajlıdır. Holdinglerin sektörü elinde tutması, kendi aralarında anlaşma yapması, ürün ve fiyat belirleme, yeni kurulacak gazete işletmeleri için karşılanması zor bir sermaye doğurmaktadır. Medya endüstrilerinin maliyet yapıları, her alanda olduğu gibi sabit ve değişkendir. Gazete işletmelerinin sabit maliyetleri bilişim alt yapısı, teknolojik aletler, çalışanların ücretleriyken, değişken maliyetleri satıştan ve reklamlardan kazanılan paraya bağlıdır. Maliyetini karşılamayan tek ürün gazetelerdir. Bundan dolayı gazetelerin reklam alması, reklam alması için de satışını maksimuma çıkartıp, fazla insana ulaşması gerekmektedir. Bu durum gazete işletmelerinin ürün farklılaştırmasına yol açmaktır. Gazeteler toplumun fikir yayma, haber alma, öğrenme ve eğlence ihtiyacını karşılar. Tüm gazetelerin ürettikleri ürünler aynıdır ve bir birlerini ikama edebilirler. Ürün farklılaştırma olarak, gazetenin mizanpajını, yazı şeklini, kağıt kalitesini, yazarlarını, haberleri objektif veya taraflı vermesi olarak sıralanabilir. Son olarak piyasa yapılarındaki globalleşmenin gazete işletmelerine yansıması yukarıda bahsedilen yatay, dikey birleşmelerle görülmektedir.

Medya endüstrilerinde piyasaların yönetimi, piyasada normatif geçerliliği olmasa da, gazete işletmelerin kendi aralarında belirlediği kurallarla şekillenmektedir. Medya ürünleri arz ve talep doğrultusunda fiyatlandırılmamaktadır. Piyasadaki ürün fiyatlandırılması genel olarak dikey, yatay ve çapraz birleşmelerin ortak kararlarına göre alınmaktadır. Bir gazetenin fiyatı, günlük toplam satışına göre kar etme amacıyla belirlenmemektedir. Gazetenin verdiği ekler veya promosyonlar fiyatlandırmaya dahil değildir. Bu ortak fiyatlandırma kararını piyasadaki tekelleşmeler ve gazetelerin aldığı reklamlar belirlemektedir. Ürün stratejisi olarak gazetenin kağıdı, tasarımı ve pazarlamasına

ilişkin durumlar belirlenmektedir. Gazetenin pazarlanması, siyasal yönelimi o görüşe yakın kişilerin gazeteyi alması sağlamaktadır. Gazetenin bayii ve şehirlere dağıtımı da ürün stratejisinin içinde değerlendirilmektedir. Gazete işletmelerinde araştırma geliştirme, eğitimli elemanlarla mümkün olmaktadır. Teknolojik gelişmeye ayak uydurabilmek, haberi hızlı servis edebilmenin en temel gerekçesidir. Bu teknolojiyi kullanabilen, geleceğe yönelik fikirler üretebilen eğitimli çalışanların piyasa içinde önemli yeri vardır. Piyasa yönetimini belirleyen en önemli unsur ise reklam alımlarıdır. Bir gazetenin maksimum karı reklamlardan sağlanmaktadır. Reklam alımı tüm fiyatlandırmayı, piyasada tutunmayı, sabit maliyetleri karşılamayı sağlamaktadır.

Yukarıda bahsedilen tüm uygulamaların performansa iyi veya kötü yansıması, medya endüstrilerinin performansıyla ilgilidir. Gazete işletmelerindeki üretim dağıtım etkinliği, teknik ilerleme ve gelişme, üretim faktörlerini etkin kullanabilme, ülke istihdamına katkı ve toplumun her kesimi tarafından haber ihtiyacının eşitçe karşılanabilmesi gibi durumlar performansı belirleyen unsurlardır.

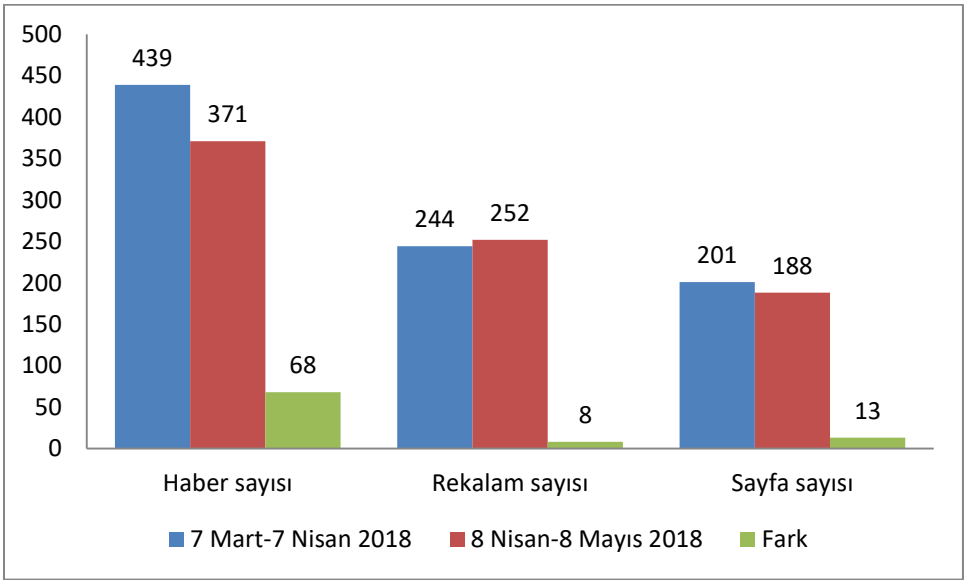
4- Hürriyet Gazetesi İncelemeleri

Hürriyet gazetesi, Sedat Simavi tarafından, bağımsızlık ve tarafsızlık ilkesiyle 1 Mayıs 1948'de yayın hayatına başlamıştır. Kendi dağıtım örgütünü kurmuş ve Türkiye'nin en yok satan gazetesi olmuştur. Sedat Simavi'nin ölümünden sonra gazetenin sahipliği, oğlu Erol Simavi'ye geçti. 1970'li yıllarda Simavi ailesi tarafından Hürriyet Holding kurulmuştu. Holdingin bünyesinde medya alanında gazete, matbaa, yayın evi, haber ajansı, tv kanalları ve radyo kanalları bulunmaktaydı. Medya dışında ise sigortacılık, tarım, turizm ve kırtasiyecilik alanlarında faaliyet göstermekteydi. Temmuz 1994'te, mali sıkıntılara giren Hürriyet gazetesi satıldı ve Hürriyet Holding'in yeni sahibi Aydın Doğan oldu. Aydın Doğan, 1979'da Milliyet gazetesini satın aldığı zaman sadece otomotiv sektöründe faaliyet göstermekteydi; 1980'de turizm, 1990'da bankacılık, 2000'de petrol alanına girmiştir. Aydın Doğana göre, Milliyet biraz solda yer almakta, Hürriyet ise devlet gazetesi olarak görülmektedir (Topuz, 2003; 334-338).

21 Mart 2018'de Doğan Medya Grubu'nun, 1.2 milyar dolara Demirören Holding'e satılma kararı medyada haber olarak yayınlandı. Hürriyet'in kendi haberine göre 6 Nisan'da imzalar atılmış ve Doğan Medya Grubu resmi olarak Demirören Holding'e satılmıştı. Demirören Holding'de enerji, sanayi, gayrimenkul, turizm, eğitim, şans oyunları ve teknoloji gibi farklı sektörlerde faaliyet göstermektedir.

Bu başlık altında, Türkiye'nin iki büyük holdingi arasında el değişikliğine giden Hürriyet gazetesinin, 7 Mart-7 Nisan 2018 ve 8 Nisan-8 Mayıs 2018 tarihleri arasında nüshalardaki ekonomi haberleri üzerinde nicel ve nitel değişimler incelenecektir. Tarihler, imzanın atıldığı 6 Nisan 2018'den bir ay öncesi ve bir ay sonrası olarak belirlenmiştir.

a-) Nicel Veriler



Belirlenen tarihler arasında Hürriyet gazetesinin ekonomi haberleri niceliksel olarak incelenmiş ve sonuç yukarıdaki grafikte olduğu gibi çıkmıştır. Gazete el değiştirmeden önceki tarihlerde toplam 201

sayfada 439 ekonomi haberi ve bu sayfalar içinde 244 tane reklam yayınlamıştır. El değişikliğinden sonra 188 sayfada, haber sayısı 371 olarak hesaplanmış ve 252 reklam yayınlamıştır. El değişikliğinden sonra niceliksel olarak ekonomi sayfalarında ve yayınlanan reklam sayısında büyük bir değişim saptanmamıştır. Haber sayısında ise 68 olarak hesaplanan fark Hürriyet'in, Doğan'dan Demirörene geçtiğinde haber sayısında, az bir farkla düşüş olduğu tespit edilmiştir.

b-)Nitel Veriler

Belirlenen tarihlerdeki gazete nüshalarında yayınlanan ekonomi haberleri niteliksel olarak incelendiğinde haber konuları; otomotiv, petrol, gayrimenkul, turizm, enerji, sanayi, teknoloji, yerli-yabancı markaların haber üzerinden reklamları, gıda, bankacılık ve sosyal güvenlik olarak saptanmıştır. Gazetenin el değiştirmeden önce ve el değiştirdikten sonraki haber konularında bir değişim gözlemlenmemiştir. Ancak haber aktörlerinde, el değiştirme sonucundan farklılıklar gözlemlenmiştir. Hürriyet gazetesinin Doğan Medya bünyesinde yayın yaptığı tarihlerde ekonomi haberlerinin aktörlerinin Doğan Holding ve Koç Holding olduğu görülmüştür. 6 Nisan'da atılan imzalarla Demirören Holding'in bünyesinde yayın yapmaya başlayan Hürriyet gazetesinde ise haber aktörleri olarak Demirören Holding ve Doğuş Holding'in yer aldığı görülmüştür.

Hürriyet gazetesi ekonomi haberlerinin ilk iki sayfasında enflasyon, döviz kuru, benzin fiyatları, ülkede üretilen emtianın oranı gibi ülke ekonomisini yakından ilgilendiren konuları haber olarak değil, sayfanın üstünde grafik ve tablo olarak vermektedir. El değişikliğinin bu durumu etkilediği gözlemlenmemiştir.

SONUÇ

Yapılan literatür taraması ve gazete içerik analizi sonucunda elde edilen verilere göre, gazete işletmelerindeki el değiştirmelerin ekonomi haberlerine etkisi olduğu hipotezi doğrulanmıştır. Niceliksel inceleme sonucunda çok büyük değişiklikler gözlemlenmemiştir. Bu durum gazete sahiplik yapılarındaki değişimin haber sayısı, reklam sayısı ve sayfa sayısında değişikliğe sebep olmadığını göstermektedir.

Niteliksel inceleme sonucunda ise büyük değişikliklerin olduğu saptanmıştır. Gazete sahiplik yapılarına göre ekonomi haberleri aktörlerinin değiştiği görülmüştür. Bu da endüstriyel organizasyon teorisi bağlamında değerlendirildiğinde, gazetelerin çapraz entegrasyon uygulamalarının görüldüğü holding bünyelerinde yayın yapması, haber aktörü seçimlerini etkilemektedir. Haber aktörlerine bakıldığında, Hürriyet gazetesinin Doğan Medya bünyesinde yayın yaptığı zamanlar Doğan ve Koç Holding haberlerinin yayınlandığı; Demirören Holding bünyesinde yayın yaptığı zamanlarda ise Demirören ve Doğuş Holding ile ilgili haberlerin yayınlandığı görülmektedir. Bu bulgular sonucunda gazete işletmelerinin sahiplik yapılarının diğer holdinglerle olan ilişkilerinin haberlere yansıdığı düşünülmektedir.

Hürriyet gazetesinin enflasyon, döviz kuru, benzin fiyatları, emtianın oranı gibi ülke ekonomisini yakından ilgilendiren konuları, tablo ve grafik olarak sayfanın üstünde vermesi, bu konuları haberleştirmekten kaçındığı düşüncesini doğurmaktadır. Bu düşüncenin sebebi haberin başlığı, haberde çerçeve ve haberin gündemi belirlemesi konuları üzerinedir. Haberin hangi bakış açısıyla yazıldığı, başlıkların olumlu, olumsuz veya nötr olarak verilmesi okuyucu üzerinde etki yaratmaktadır. Bu durum gazete sahiplik yapılarının holding patronları olması sebebiyle, devlet ve ya özel şirketlerle yapacağı ihalelere kötü bir yansıma olmaması için yapılan bir gazete politikası olarak değerlendirilmektedir. Gazete Doğan Medya bünyesindeyken de, Demirören Holding bünyesindeyken de aynı tablo ve grafiklerle bu bilgileri vermektedir. İki holdinginde devletle ilişki içinde olması bu konuların haber olarak verilmesine engel olmaktadır. Endüstriyel organizasyon teorisi kapsamında, piyasaların yapısının, yönetiminin ve performansının, gazete sahiplik yapılarına göre şekillendiği, çalışmaya göre ortaya konulduğu düşülmektedir.

KAYNAKÇA

Alver, Füsun (2011). Gazetecilik Bilimi ve Kuramları. İstanbul: Kalkedon.
Hıfzı, Topuz (2016). Türk Basın Tarihi. İstanbul: Remzi Kitapevi

Severin J., Werner; Tankard W., James (1994). İletişim Kuramları. (Çev. Ali Atıf Bir, Serdar Sever), Eskişehir: Kibele Sanat Merkezi
Söylemez, Alev (1998). Medya Ekonomisi ve Türkiye Örneği. Ankara: Haberal Eğitim Vakfı

LİMANLARIMIZDA SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE YÖNETİMİ: YEŞİL LİMAN KAVRAMI

Dr. Serdar ALNIPAK
serdara76@yahoo.com
Dr. Öğr. Üyesi Murat YORULMAZ
Kocaeli Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi, Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Bölümü,
murat.yorulmaz@kocaeli.edu.tr

Özet

Kara ve deniz ulaştırma sistemlerinin entegre edildiği yer olan limanlar, deniz taşımacılığı endüstrisinin en önemli parçalarından birisidir. Gerek etkin tedarik zinciri yönetiminde gerek ise ekonomik gelişimde limanlar kilit rol oynayan noktalardır. Bununla birlikte limanlar; kara ve deniz tarafındaki ve liman içindeki faaliyetler sebebi ile çevre kirliliği yaratan alanlardır. Bu bağlamda ilgili alanlarda çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla ulusal ve uluslararası kapsamda politikalar, mevzuatlar ve sözleşmeler üretilmekte ve uygulanmaktadır. Bunlardan birisi de 'Yeşil Liman'' politikasıdır. Ülkemizde de Ulaştırma, Haberleşme ve Denizcilik Bakanlığı Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü tarafından başlatılan "Yeşil Liman / Eko liman" projesi kapsamında limanlar tarafından çevre politikaları oluşturulması, liman operasyonlarında iş sağlığı ve güvenliği konusunda gerekli tedbirlerin alınması ve sürekliliğinin sağlanması, entegre bir kalite yönetim sistemi yaklaşımının oluşturulması, etkin atık yönetiminin sağlanması, yenilenebilir enerji projelerinin geliştirilmesi ve uygulanması, operasyon süreçlerinde çevreci araç ve ekipmanların kullanımının özendirilmesi, sera gazı ve emisyon ölçümlerinin yapılması ve ses kirliliğine yönelik kontrol ve önlemler alınması vb. amaçlanmıştır. Dünyada pek çok önemli liman tesisinde de uygulanan bu proje ile hem çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlanabilmekte hem de limanın imajı, saygınlığı ve rekabet gücü olumlu yönde etkilenmektedir. Bu gerçeklerden hareketle ülkemizde de bu projenin uygulanması ve bugüne kadar on yedi limanın bu sertifikaya hak kazanması büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada yazarlar, yeşil liman kavramını ve sertifikasyon süreçlerini genel hatları ile açıklamış, bu konuda yapılan akademik çalışmaları derlemiş ve gerek çevresel sürdürülebilirlik gerek ise de liman performansına yaptığı olumlu katkılardan bahsetmiştir. Ayrıca ülkemizde ve diğer ülkelerde yapılan yeşil liman uygulamalarından örnekler verilmiştir. Çalışmanın son kısmında uygulamalara yönelik önerilerde bulunularak sürece katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Liman, Çevresel Sürdürülebilirlik, Limanlar, Liman İşletmeciliği.

SUSTAINABLE ENVIRONMENTAL MANAGEMENT IN OUR PORTS: GREEN PORT CONCEPT

Abstract

Ports, where land and sea transport systems are integrated, are one of the most important parts of the maritime transport industry. Ports play a key role in effective supply chain management and economic development. However, the ports are the areas that create environmental pollution due to the activities on the land and sea side and within the port. In this respect in order to ensure environmental sustainability at the ports, policies, legislation and contracts are introduced and enforced in national and international contexts.. One of them is''Green Port'' policy. Within the scope of the "Green Port / Eco Port" project initiated by the General Directorate of Maritime Trade in the Ministry of Transport, Communications and Maritime Affairs in Turkey, it is aimed to establish environmental policies, take essential measures and ensure the continuity of occupational health and safety in port operations, establish an integrated quality management system approach, ensure effective waste management, develop and implement renewable energy projects, encourage the use of environmentally friendly vehicles and equipments in operational processes, meausure the greenhouse gas and emission and

provide control and measures for sound pollution etc. by the ports. This project, which has been implemented in many important port facilities in the world, can both contribute to environmental sustainability and positively effect the port's image, reputation and competitiveness. Based on these facts, it is of utmost importance that this project is implemented in our country and that so far seventeen ports are entitled to this certificate. In this study, the authors explained the concept of green port and certification processes in general terms and compiled the academic studies on this subject and mentioned its positive contributions to both environmental sustainability and port performance. In addition, examples of green port applications in Turkey and other countries are given. In the last part of the study, it was aimed to contribute to the process by making suggestions for applications.
Keywords: Green Port, Environmental Sustainability, Ports, Port Management.

---

1. Sürdürülebilir Çevre Yönetimi ve Yeşil Liman Kavramı

Sürdürülebilir gelişme gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilme yetisini göz ardı etmeden günümüzün ihtiyaçlarını karşılayabilen gelişmedir. Sosyal, ekonomik ve çevresel etkenler dengesi sürdürülebilirliğin temelini oluşturmaktadır (TURKLIM,2013:1). İklim değişikliği ve çevresel sorunlar tüm dünyada sürdürülebilirlik konusundaki çalışmaları hızlandırmıştır. Kurumsal sürdürülebilirlik, birçok şirket için standart bir yönetim yaklaşımı ve bir markanın değerini oluşturmanın doğal unsurlarından biri haline gelmiştir (Wagner,2017:79). Bu noktada yeşil yönetim kavramı geliştirilmiştir. Yeşil yönetim, sürdürülebilirlik, atık azaltma, sosyal sorumluluk ve sürekli öğrenme ve gelişim yoluyla ve çevresel amaç ve stratejileri benimseyerek ve kuruluşun hedefleri ve stratejileri ile tam olarak bütünleştirilerek rekabet avantajı sağlamak için inovasyon uygulama sürecidir (Beleya vd.,2015,23). Tüm sektörleri etkileyen bu süreç, deniz taşımacılığı sektörünü de etkilemektedir. Dünya ekonomisinin küreselleşmesi; ticaretin yeniden yapılanmasına, üretim ve tüketim noktalarının farklılık göstermesine ve ülkeler arasında yapılan ticaret hacminde önemli artışların görülmesine neden olmuştur. Bu durumun sonucu olarak denizyolu ile taşınan yük miktarı artmıştır. Denizyolu taşımacılığının temel bileşenlerinden biri limanlardır. Limanlar elleçleme faaliyetlerinin yanı sıra yüke katma değer yaratan ve yoğun sanayii faaliyetlerinin gerçekleştirildiği merkezlerdir (Ateş ve Akın, 2014 :173-174). Limanlar deniz taşımacılığının en önemli yapı taşlarından birisidir. Bu tesisler ülkeleri biri birine bağlamakta ve ekonomik büyümeye yüksek oranda katkılar sağlamaktadır. Ancak liman alanları kapasitelerine göre her gün çeşitli sayıda gemi ve buna bağlı olarak yüklerin elleçlenmesi aşamasında çevresel kirlenmelere maruz kalabilen hassas kıyı alanlarıdır (Özdemir,2018:1210). Limanlarda gerçekleştirilen faaliyetler, liman içi operasyonlar, depolama ve aktarma faaliyetleri, deniz araçlarının oluşturduğu gürültü, geminin ana ve yardımcı motorlarından ve operasyon ekipman ve araçlarından salınan tehlikeli gazlar, bazı yüklerden dağılan tozlar ve limana bağlı oluşan karayolu ve demiryolu trafiği vb. çevresel sorunların çözümüne yönelik politikalar üretmeyi zorunlu kılmaktadır (Badurina vd., 2017:12). Gelecekteki ekonomik büyüme ve enerji gelişimine bağlı olarak uluslararası deniz taşımacılığından kaynaklanan CO_2 emisyonlarının %50 ile %250 oranında artabileceği IMO tarafından öngörülmektedir. Buna ek olarak, dünya çapında deniz kirliliğinin %20'si denizcilik faaliyetleri sonucu meydana gelmekte ve deniz taşımacılığı, sera gazı emisyonun en temel kaynaklarından birisi olarak gösterilmektedir (Karakaş vd.,2018:404). Limanlarda oluşan çevresel risklerin üç ana kaynağı vardır. Bunlar limanın faaliyetlerinden oluşan riskler, gemi kaynaklı riskler ve intermodal taşımacılık ağından kaynaklanan liman dışı araçların yarattığı risklerdir. Bu kaynakların yarattığı problemlerden bazıları şunlardır; hava kirliliği, yaşam alanlarının bozulması ve kaybı, biyolojik türlerin zarar görmesi, atıkların yarattığı kirlilik (yağlar, atık su ve yağmur suyu deşarjları, tehlike madde atıkları, sintine suyu, balast suyu, gemi boyalarının onarımından kaynaklanan atıklar, katı atıklar, liman altyapı ve üstyapısının bakıma ile ilgili atıklar vb.), trafik sıkışıklığı, gürültü ve aydınlatma kirliliği, kültürel kaynakların kaybı, toprak ve su kirlenmesi, petrol sızıntısı, toprak erozyonu vb. (Badurina vd., 2017:12). Örneğin gemilerden atılan balast suyundaki mikroorganizmalar tüm dünyaya taşınmakta ve balast suyu deşarjının bir sonucu olarak yerel türlerin tahribatına yol açabilmektedir (Bergqvist ve Monios, 2019:1-

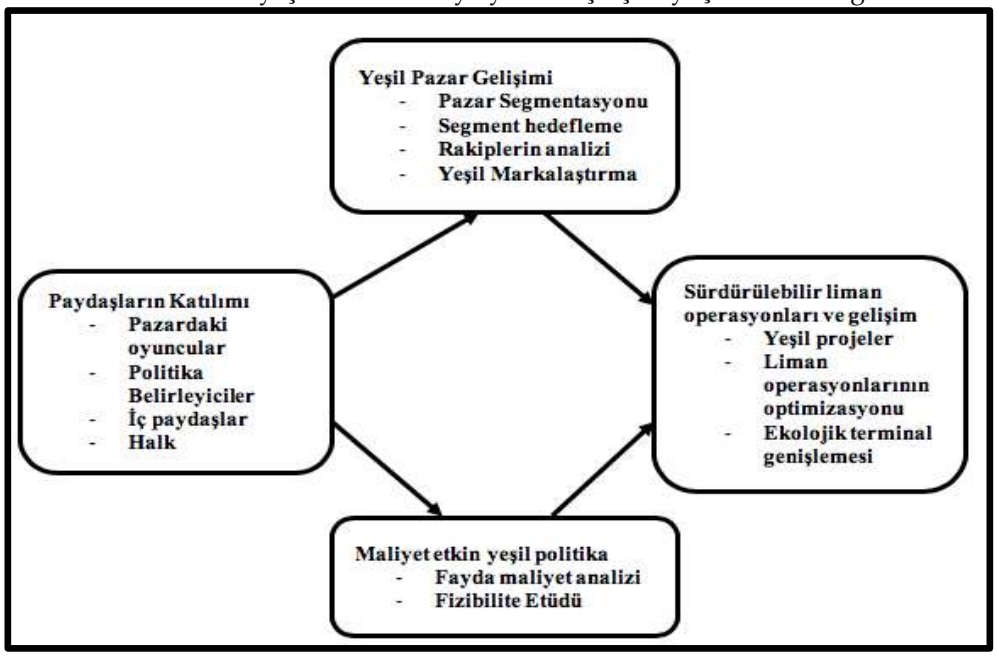
17). Tüm bu bilgiler ışığında liman kaynaklı çevresel etkiler Tablo 1'de özetlenmiştir (Karakaş vd.,2018:405).

Tablo 1: Liman Kaynaklı Çevresel Etkiler (Karakaş vd.,2018:405)

Kaynak	Çevresel Etkiler	Kaynak	Çevresel Etkiler
Bailey ve Solomon (2004)	• Operasyonlardan kaynaklı hava kirliliği • Sulak alanların yok olması • Balıkçılık ve deniz canlılarının tahribatı • Atık suların tahliyesi • Trafik sıkışıklığı • Gürültü ve ışık kirliliği • Sızıntı durumunda toprağın ve suyun kirlenmesi • Kimyasal işlemler esnasında kimyasalların buharlaşarak havanın kirlenmesi • Katı ve tehlikeli atık üretimi • Toprak akış erozyonu	Peris-Mora, vd. (2005)	• Hava kirliliği, • Gürültü kirliliği • Koku kirliliği • Su kirliliği • Toprak kirliliği • Atık üretimi • Kaynakların kullanımı • Deniz dibinin değiştirilmesi • Kıyı kesimlerindeki doğal yaşam alanlarının değişimi
Dabra, vd. (2005)	• Gaz, partikül vb. havaya emisyon • Atık su vb. denize tahliye • Endüstriyel süreçler sonucu oluşan atıkların toprağa tahliyesi • Gürültü • Katı atık üretimi • Deniz ekosisteminin olumsuz etkilenmesi • Kaynakların kullanımı	Klopott (2013)	• Gemi atık suyu, • Deniz dibinin derinleştirilme işlemler • Gürültü • Gemi egzoz salınımları • Balast suyu • Enerji tüketimi • Liman bölgesinin genişlemesi

Son yıllarda dünyada özel ya da kamu pek çok büyük liman sürdürülebilirlik analizlerini ve çevresel etki değerlendirmelerini daha eleştirel bir yaklaşımla yapmaya başlamışlardır. Liman yönetiminde sürdürülebilirlik bakımından en önemli konular; enerji yönetimi, atık yönetimi, ekipman yönetimi, sosyal çevre ile ilişki yönetimi ve iş güvenliğidir (Fedai ve Madran, 2015:3-4). Sürekli gelişmeyi hedefleyen stratejiler, yenilikçi teknolojiler, uygun yatırımlar ile günümüz ve gelecek ihtiyaçlarını karşılayabilen limanlar, sürdürülebilir liman olarak tanımlanmaktadır (Mataracı,2016:3). Sürdürülebilir limanlar çevre korumasına yaptığı katkılar dışında hem limana hem paydaşlarına ekonomik, teknolojik ve iş birliği konularında avantajlar sağlamaktadır. Günümüzde, sürdürülebilir liman ve yönetimi konusunda yapılan çalışmalarda en çok karşılaşılan yaklaşım ''Yeşil Liman'' yaklaşımıdır. Yeşil liman konsepti sürdürülebilir ve çevre dostu liman demektir. Liman faaliyetleri, operasyonları ve yönetimi entegre olarak çevre dostu bir anlayış ile icra edilmektedir. Yeşil liman kavramı deniz ortamının korunmasını, atık yönetim sistemini, tesislerin modernizasyonunu, enerji verimliliğini desteklemektedir. Bu bağlamda yeşil liman modeli, limanların çevresel bozulmayı, biyolojik çeşitlilik kaybını önlemek ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamak için geliştirilmesi ve işletilmesine yönelik önemli bir kavramdır. Yeşil liman uygulamalarında etkin bir organizasyon, liderlik, etkili politikalar, düzenlemeler ve inovasyon gerekmektedir (Badurina vd., 2017:12). Bir çevre politikası olarak yeşil liman uygulamaları ile sürdürülebilir bir liman yönetiminin sağlanması amaçlanmakta ve bu doğrultuda atık oluşumu, liman ve kıyı sularının kalitesi, toprak kirliliği, hava kirliliği (zararlı emisyonlar), enerji tüketimi ve verimliliği, gürültü kirliliği, gemi kaynaklı kirlilik, eğitim

(çalışanların ve paydaşların eğitimi ve iş birliği), iş sağlığı ve güvenliği gibi birçok önemli konu ele alınmaktadır (TURKLIM, 2013:1, Akgul,2017:1-2). Çevresel sürdürülebilirlik yönünde farkındalık ve davranışsal tutumları desteklemek ve geliştirmek için insan kaynağını liman içindeki tüm organizasyonel seviyelerde eğitmek ve yönlendirmek çok önemlidir (Vaio ve Varriale, 2018: 1-2). Ayrıca limanın tüm iş ortaklarını da bu kültüre teşvik etmesi sürecin başarısını arttıracaktır. Yeşil liman yaklaşımında, çevresel duyarlılığın arttırılması ve limanın operasyonlarına yenilikçi teknolojilerle sürdürülebilir uygulamalar entegre edilmesi benimsenmektedir. Böylece limanın faaliyetleri sırasında etkin çevre bilinci ile hareket edilmesi ve dolayısı ile doğal kaynakların korunması, çevre kirliliğinin ve liman operasyonlarının çevre üzerindeki baskısının azaltılması sağlanır (Mataracı,2016:4). Modern ve akıllı teknolojilerin ilk yatırım maliyetleri yüksek olsa da sonrasında sağlayacağı yüksek verimlilik yatırımı karlı kılacaktır. Yeşil liman, minimum karbondioksit hedefli, katı-sıvı-gaz atık yönetimine yönelik politika ve süreçleri olan, enerji verimli- kendi enerjisini üreten, su korunması ve temizliği yapılan, bulunduğu bölgenin sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunan limanların tasarlanması yönünde oluşturulan stratejilerden birisidir (Fedai ve Madran, 2015:2). Lam ve Voorde, 2012 çalışmasında sürdürülebilir ve yeşil liman olmaya yönelik çerçeveyi Şekil 1' deki gibi belirtmiştir.



Şekil 1: Sürdürülebilir Ve Yeşil Liman Çerçevesi (Lam ve Voorde, 2012:8)

Yeşil liman politikalarını uygulayan limanların oluşan çevresel riskleri minimize etmek amacıyla uyguladığı bazı faaliyetler; detaylı çevre politikaları ve raporlarının hazırlanıp uygulanması, atmosfere zararlı madde emisyonlarının azaltılmasına yönelik yatırımlar yapılması kapsamında liman içi faaliyetlerde fosil kaynaklı yakıtlar yerine elektrikli, LPG'li, biodizelli veya hibrid ekipman (E-MHC, E-RTG, AGV, I-AGV, IAV vb.) ve araçların kullanılması (limanlarda en büyük emisyon kaynağının % 45,8 ile liman içerisinde çalışan damperli araçlar olduğu görülmektedir. En fazla sera gazı üreten ikinci kaynak ise yük elleçleme ekipmanlarıdır.), düzenli olarak egzoz emisyon ve karbon ayak izi ölçümlerinin yapılması ve karbon ayak izlerinin kademeli olarak düşürülmesi, Kara kaynaklı alternatif güç kaynağı sistemlerinin kullanılması/ Cold-ironing (Cold ironing, gemilere sahilden elektrik enerjisi sağlanması işlemidir. Gemi limanda bağlı iken aydınlatma, ısıtma, sıcak su ve eğlence gereksinimlerini gidermek için genellikle gemi motorları çalışır durumda olur. Bu yöntem ile gemi beklerken ısınma, soğutma, aydınlatma ve diğer benzeri operasyonlar için gerekli olan enerjinin limandan karşılanması ve gemi motorlarının durdurulması sağlanır. Aynı zamanda duman, ses ve titreşim kirliliği önlenmiş olur.), atıkların toplanması, ayrıştırılması, taşınması, geri dönüşümü ve imhasına yönelik verimli ve modern atık yönetim sistemlerinin kurulması (atıklar katı, sıvı ve gaz olarak ayrı ayrı analiz edilmeli ve yönetilmelidir.), LED aydınlatma sistemlerinin kullanılması, enerji verimliliğini arttırmaya yönelik enerji depolama sistemlerinin (Flywheel sistemi) kullanılması, liman binalarının ve depoların

çatılarında güneş panellerinin kurulması, geri dönüşümlü malzeme kullanımının arttırılması, yapılan ihalelerde çevresel sürdürülebilirliği ön plana çıkaran firmalara öncelik verilmesi, daha az kirliliğe yol açan ve enerji verimli gemiler için liman ücretlerinde indirimler yapılması, enerji verimliliği açısından yenilenebilir enerji kaynaklarının (güneş enerjisi, yakıt pili, rüzgar santralleri, dalga ve dip akıntısı enerji santralleri vb.) kullanımının arttırılması ve bu yolla üretim maliyetleri ve zararlı emisyonların azaltılması, ses salınımının azaltılmasına yönelik çalışmalar, çalışma ve iş güvenliğinin arttırılmasına yönelik politikalar ve yatırımlar yapılması, çalışanlara ve paydaşlara yönelik eğitim ve bilgilendirme çalışmaları, enerji verimliliği yüksek bina yönetim sistemlerinin kullanılması, limanda gürültüyü ve kirliliği emen ağaçları içeren peyzaj tasarımı, limanda gürültü haritalarının çıkarılması vb. (TURKLIM, 2013:2, Mataracı,2016:5, Badurina, 2017:10-12, Fedai ve Madran,2015:2, Karakaş vd.,2018:408, Yapıcı ve Koldemir, 2015:6, Notteboom ve Lam, 2018:3). Tüm bu ve benzeri çalışmalar limanların sürdürülebilirliğine ciddi katkılar vermektedir. Akademik literatürde de bu faydaların ölçümüne yönelik pek çok çalışma bulunmaktadır. Mataracı, (2016) çalışmasında; LED aydınlatmaya ve E-MHC kullanımına geçişin sera gazı emisyonu miktarındaki etkisi incelenmiştir. Limanda yapılan çevresel iyileştirme çalışmalarının sera gazı emisyonu miktarında toplam %'14'lük düşüş sağladığı belirlenmiştir. Leriche vd., (2016) çalışmasında Le Havre limanını mercek altına almışlardır. "Agent" simülasyonu ile yapmış oldukları çalışmada limanda elektrik enerjisiyle çalışan araçların kullanılması sonucu atmosfere salınan CO_2 gazlarının miktarının yıllık 500,000 ton kadar azaltılabileceğini öngörmüşlerdir (Karakaş,2018:404). Winkel v.d., (2016) çalışmasında Avrupa'daki tüm limanlarda kara kaynaklı alternatif güç kaynağını kullanılması durumunda 2020'de tahmini olarak 2.94 milyar Euro'luk sağlık maliyetinin ve 800.000 ton karbon salınımının azaltılabileceğini hesaplanmıştır (Winkel ve diğ, 2016: 584-593).

1. Türkiye'deki Yeşil Liman Uygulamaları

2000'li yılların başından itibaren Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından gemilerden atık alımı ve bertarafı, deniz ve çevresinin petrol ve diğer zararlı maddeler tarafından kirletilmesinin önlenmesi, kirlenme durumunda acil müdahale önlemleri gibi çevre ile ilgili konularda çıkarılan mevzuat ile çevre konusunda gerekli önlemler alınmakta ve politikalar oluşturulmaktadır. Bu faaliyetlerin yanı sıra, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (UDHB) Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü "Yeşil Liman" projesini başlatmıştır (TURKLIM, 2013:23). Ulaştırma, Haberleşme ve Denizcilik Bakanlığı, Deniz Ticaret Genel Müdürlüğü (DTGM) ile Türk Standartları Enstitüsü arasında 16.12.2014 tarihinde imzalanan protokolle başlatılan "Yeşil Liman / Eko Liman" projesi ile Türkiye'de yeşil liman kavramı hayata geçirildi. Yeşil Liman / Eko Liman projesi Türkiye'de sadece limanlara uygulanmakta olan tek standarttır. Liman tesislerinde kalite yönetim sisteminin etkinliğini artırmak için TS EN ISO 9001 "Kalite Yönetim Sistemi"; liman ve gemi operasyonlarından kaynaklanan çevresel risklerin azaltılması ve önlenmesi için TS EN ISO 14001 "Çevre Yönetim Sistemi"; liman tesislerinde oluşabilecek iş kazalarını önleyebilmek amacıyla TS 18001 "İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi" belgelendirmesi amaçlanmaktadır. "Yeşil Liman/Eko Liman" protokolü ile aşağıdakiler hedeflenmektedir;

- Liman tesislerinde entegre bir kalite yönetim sistemi yaklaşımının oluşturulması,
- Liman tesislerinin çevresinde deniz suyu kalitesinin iyileştirilmesi/korunması,
- Gemi veya liman operasyonlarından kaynaklanan çevresel kirliliğin azaltılması,
- Azami ölçüde enerji tasarrufunun sağlanması ve liman operasyonlarında enerji verimliliğinin en yüksek seviyede tutulması,
- Liman sınırları içerisinde faaliyetlerden kaynaklanan sera gazı ve zararlı emisyonların azaltılması,
- Yenilenebilir enerji projelerinin geliştirilerek uygulanması,
- Atık geri dönüşümünü sağlayarak liman operasyonlarından kaynaklanan atık miktarının azaltılması,
- Liman operasyonlarında iş sağlığı ve güvenliği konusunda gerekli tedbirlerin alınması ve sürekliliğinin sağlanması (TSE, https://www.tse.org.tr/IcerikDetay?ID=2049&ParentID=3290).

Limanlar, yeşil liman sertifikasını almak için Türk Standartları Enstitüsü'ne (TSE) başvurarak sertifikasyon sürecini başlatmaktadır. Türk Standartları Enstitüsü Yeşil Liman/Eko Liman Projesi

Sektörel Ölçütleri dört ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar; genel hususlar, çevresel ölçütler, iş güvenliği ölçütleri ve yük elleçleme ölçütleridir (Köseoğlu ve Solmaz, 2019:11). Yeşil liman projesi başvuru şartları aşağıdaki gibidir;

- Yeşil liman projesine başvuru, firmaların kendi talepleri doğrultusunda gerçekleşmekte olup, gönüllülük esasına dayanmaktadır.
- Yeşil liman unvanı, Bakanlıkça istenen şartların devamlılığı sağlandığı sürece geçerlidir.
- Yeşil liman projesine katılmayı planlayan ve gerekli şartları sağlayan işletmeler, taleplerini UDHB Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü'ne resmi yazı ile iletmeleri gerekmektedir.
- Yeşil liman projesine başvuruda bulunan liman tesislerinin Geçerli Geçici / İşletme İzni belgesine sahip olmaları zorunludur.
- Yeşil liman başvurusunda bulunan liman tesisi: ISO 9001, ISO 14001 ve OHSAS 18001 kalite sistemlerine sahip ve entegre yönetim sistemini tesis etmiş ve entegre yönetim sisteminin sürdürülebilir olması gerekmektedir.
- Entegre yönetim sistemi liman tesisini kapsaması ve entegre yönetimin gerekliliklerinin yerine getirildiğine dair liman tesisine ait denetim raporlarının birer örneğini idareye sunmaları gerekmektedir.
- Başvuruda bulunan liman tesisi aşağıda ayrıntıları yer alan başvuru dosyasını hazırlayarak idareye sunmak zorundadır.
- Başvuru esnasında verilen bilgilerin doğru olmadığı idarece tespit edilmesi durumunda Yeşil liman unvanı ve sertifikası iptal edilerek kamuoyuna duyurulur.
- Proje kapsamında yapılan denetimler esnasında liman tesisleri, idare tarafından istenebilecek diğer bilgi ve belgeleri sunmak zorundadır. İdare tarafından istenen belgeleri zamanında sunamayan başvuru sahibi liman tesisinin işlemleri askıya alınır.
- Yeşil Liman unvanı almış limanlar, çevre kirliliği kapsamında herhangi bir kurum/kuruluştan para cezası, idari yaptırım, uyarı vb. almaları durumda, Yeşil Liman unvanı idarece askıya alınarak kamuoyuna duyurulur.
- Yeşil liman unvanı almış olan liman tesisleri sertifika gereklilikleri açısından iki yılda bir denetlenir. (UBAK, http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/DTGM/tr/documan/20121105_163519_64032_1_64351.pdf).

Aday limanların başvuru dosyası içeriğindeki maddelerden Tablo 2'de belirtilmiştir (UBAK, http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/DTGM/tr/documan/20121105_163519_64032_1_64351.pdf).

Tablo 2: Yeşil Liman Projesi Başvuru Dosya İçeriği

• Tesisin ayrıntılı tanıtımı (vaziyet planı, atık oluşan bölgeler belirtilmiş olarak) • Liman tesisinin sahip olduğu uluslararası belgelendirme sistemlerinin birer örneği, • Çevre Yönetim Sistemi (ÇYS) El kitabı (CD ortamında), • Atık Yönetim Planı (AYP)(CD ortamında) • Entegre Yönetim sistemi (CD ortamında) (liman iş akışları prosesleri dâhil), • Entegre yönetim sisteminin işleyişine ilişkin açıklayıcı bilgiler, • Acil Müdahale Planı (AMP), (CD ortamında) • Yasal uyum izleme tablosu	• Gemilerden atık alınması ile ilgili bilgiler. Gemilerden alınan atıklar için doldurulan Atıkların transfer formu örneği, • Liman tesisi sınırları dışına çıkmayan araçlar bulunuyorsa söz konusu araçların egzoz emisyon ölçümlerinin yaptırıldığına dair belgeler ve uygunluk belgeleri örneği, • Liman tesisi içerisinde oluşabilecek tüm atık tiplerini kapsayacak şekilde, tüm personelin yetkili makamlardan aldığı eğitimlerin listesi ve içerikleri, • Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği kapsamına giren atıkların yönetimi sözleşmesi örneği,

• Çevre sorumlusu ile ilgili detaylı bilgiler, • Liman Tesisi içerisinde oluşan atıkların muhteviyatı, atıklara yönelik yapılan çalışmalar ile alınan önlemlere ilişkin bilgiler. (Evsel Atık, Ambalaj atıkları, Atık pil ve akümülatör, Atık yağ, Tehlikeli atıklar, Elektronik atıklar, Tıbbi atıklar, Hafriyat atıkları, Atık su, Ömrünü tamamlamış lastikler, Gemi kaynaklı atıklar vb.) • Liman sahası içerisinde bulunan elleçleme ekipmanları kaynaklı kirliliğin önlenmesine yönelik gerçekleştirilen ve gerçekleştirilmesi planlanan çalışmalar hakkındaki bilgiler, • Gemi kaynaklı emisyonların önlenmesine yönelik gerçekleştirilen ve gerçekleştirilmesi planlanan çalışmalar hakkındaki bilgiler • Çevre ve Şehircilik Bakanlığından alınan muafiyet, izin ve lisansların birer örneği, • Atık Yağ Beyan Formu ve atık yağ analiz raporu örneği, • Liman tesisi içerisinde her bir atık için oluşturulan ulusal Atık Taşıma formu örneği, • Atık taşıma sözleşme örnekleri. Taşımayı yapan kurum/kuruluşun Çevre ve Şehircilik Bakanlığından almış olduğu yetki belgesi örnekleri, • Bertaraf ile ilgili bilgiler. Bertaraf eden kurum/kuruluşun Çevre ve Şehircilik Bakanlığından almış olduğu yetki belgesi örnekleri. Sözleşme örnekleri.	• Tehlikeli maddeler ve tehlikeli atık zorunlu mali sorumluluk poliçesi örneği, • Tıbbi atık sözleşmesi ve takip formlarının örneği • Sintine ve slaç atıkları alım sözleşmesi örneği, • Su kirliliği kontrolü yönetmeliği izin ve analizlerin örneği, • Atık su Arıtma Tesisi proje onayı örneği, • Atık Yönetim Tablosu örneği, • Liman IMDG Kod kapsamında ise, yapılan çalışma ve düzenlemeler hakkında bilgi verilmesi (sorumlu kişi, eğitim, sertifika vb.), • ÇED izinleri listesi ve belgelerin örnekleri, • ÇGDY (Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği) kapsamında gürültü kirliliğinin değerlendirildiği belge örneği, • Çevre Görevlisi Hizmeti sözleşmesi örneği, • Çevre ve özellikle "Deniz Kirliliğini Önleme" konularında herhangi bir Sivil Toplum Kuruluşuna üyelik varsa, bilgi verilmesi, • Deniz ve Çevre Konularında herhangi bir Sosyal Sorumluluk Projeniz varsa, proje hakkında bilgi verilmesi, • Liman tesisi çevre kirliliği kapsamında herhangi bir kurum/kuruluştan para cezası, yaptırım, uyarı vb. uygulamaya tabi olduysa, süreç ile ilgili bilgi ve belgelerin birer örneği. Çevre kirliliğine neden olan eksikliklerin giderilmesine yönelik yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmesi.

EcoPorts aracılığı ile sertifikalandırılmış ilk Türk limanı, PERS (Liman Çevresel Gözden Geçirme Sistemi) sertifikasına sahip ASYAPORT'tur. Yeşil Liman / Eko Liman projesi kapsamında sertifikalandırılan ilk liman MARPORT limanıdır (Akgul, 2017:2). Türkiye'de mevcut durumda Aksa Limanı, Bodrum Kruvaziyer Limanı, Borusan Limanı, Ege Port, Evyapport, Kumport, Limakport, Marport, Petkim Limanı, Solventaş Limanı, Asyaport ve Port Akdeniz yeşil liman sertifikasına sahip iken 2019 yılı itibariyle Altıntel Limanı, Hopaport, Limaş Limanı, Limak İskenderun Limanı ve Mardaş Limanı Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Yeşil-Eko Liman şartları ve ölçütlerini yerine getirerek sertifikalandırılmıştır. Şekil 2'de Türkiye yeşil liman çevresel ölçütleri belirtilmiştir (Köseoğlu ve Solmaz, 2019:10-12).



Şekil 3: Türkiye Yeşil Liman Çevresel Ölçütleri (Köseoğlu ve Solmaz, 2019:12)

Yeşil liman anlayışına yönelik olarak limanlarımızda gerçekleştirilen pek çok uygulamalar bulunmaktadır. Marport Liman İşletmesi'nin yürütmüş olduğu E-RTG dönüşüm projesi, Türkiye'de, ISO 14064 ile belgelendirilmiş ilk proje olma özelliğini taşımaktadır (Danışman ve Özalp, 2016:106). Marport Limanında, gemi emisyonlarının sebep olduğu hava kirliliği ve bunların olumsuz etkilerini azaltmak adına cold ironing yöntemi kullanılmaktadır. Toplam CO_2 emisyonlarında 2016 ile 2018 yılları kıyaslandığında %25 civarında düşüş görülmüştür (Marport, http://www.marport.com.tr/files/Marport_tr/CPD18.pdf). Asyaport, liman içi taşıyıcılarında dizel yakıt yerine LNG'yi kullanmaktadır. LNG kullanımı ile yıllık 1230 ton karbon salınımının önüne geçilmiştir. Asyaport elektrik ihtiyacının bir bölümünü enerji binası, CFS binası ve tüm soğutmalı konteyner platformlarının (reefer) üzerine kurduğu solar paneller ile karşılamaktadır. 2016 yılında aydınlatmada LED armatür kullanılarak enerji tüketimi %52 oranında azaltılmıştır (Asyaport, 2016:11-12). Kumport limanı dizel yakıt yerine elektrik gücünü daha yoğun olarak kullanma yönünde yatırımlar yapmaktadır. Bununla birlikte hibrit teknolojisi kullanılarak yakıt tüketiminin azalması ve karbondioksit salınımının düşürülmesi sağlanmaktadır. 2016 ile 2017 yılları karşılaştırıldığında TEU başına verilen emisyon miktarı, 0,013 tCO_2e'den 0,012 tCO_2e'e düşürülmüştür. Ayrıca Atık Yönetim Planı kapsamında kaynağında ayrıştırılan ambalaj atıkları geri dönüşüme kazandırılmıştır (Kumport, 2018:62-65). LimakPort İskenderun'da fosil yakıtlı vinçlerin kullanımı azaltılarak elektrikli vinçlerin kullanımı arttırılmaktadır (Limak,2018:101). Borusan Limanı RTG elektrik dönüşüm projesi ile CO_2 salınımında %94 oranında iyileştirme sağlamıştır. Ayrıca aydınlatmada LED teknolojisine geçilerek yıllık 1,2 milyon kWh tasarruf elde edilmiştir (Borusan Lojistik, https://www.borusanlojistik.com/tr/surdurulebilirlik).

2. Türkiye Dışındaki Yeşil Liman Uygulamaları

Tüm ülkeler limanlarında çevresel kirliliği önlemeye yönelik olarak uluslararası sözleşmelere (konvansiyon), düzenlemelere vb. tabi durumdadır. Liman faaliyetlerini etkileyen mevcut uluslararası çevresel mevzuatlardan bazıları şunlardır; Sahil Koruma Yasası, Limanlar Yasası, London Act 1972, MARPOL 73/78, DSHA 1987, Çevre Koruma Yasası, Biyolojik Çeşitlilik Konvansiyonu, Ulaştırma ve Bayındırlık Yasası, ISO 14001: 2004, EMAS 2001 vb. Bu düzenlemelerden ISO 14001: 2004 ve EMAS 2001 sadece limanlara özgü olmamakla beraber, tüm organizasyonlarda uygulanabilir yapıdadır. ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi ve OHSAS 18001 İş Sağlığı ve İş Güvenliği Yönetim Sistemi de günümüzde birçok gelişmiş liman tarafından alınmış çevre yönetimi ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgili kalite belgeleri ve sertifikalardır (TURKLIM,2013:2-5). Türkiye'de EMAS için akredite olan tek kurum Ankara'daki TURKAK (Türkiye Akreditasyon Kurumu)'dır. ISO 14001 standardını uygulayacak olan işletmelerin sertifika almak için bağımsız kuruluşlara başvurmaları gerekmektedir. Türkiye'de bu işlem

TÜRKAK tarafından akredite olmuş kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmektedir (Akgul, 2017:2). Son yıllarda tüm dünya limanlarında önemi artan yeşil liman kavramı için Avrupa'da net bir mevzuat ve düzenleme bulunmamaktadır. Yeşil liman konusuna yönelik olarak ESPO (Avrupa Deniz Limanları Organizasyonu – European Sea Ports Organization) 2012 yılında Green Book (Yeşil Kitap)'u yayınlamıştır. Rehber niteliğindeki bu kitap tüm liman ve paydaşları için yol göstericidir. AB üye ülkelerindeki yeşil liman uygulamaları, ESPO tarafından EcoPorts projesi kapsamında yürütülmektedir ve temel olarak üye limanlara sunduğu 2 araç vardır. Bunlar; SDM (Self Diagnosis Method- Kendi Kendine Tanı Yöntemi) ve PERS (Port Envıronmental Revıew System- Port Environmental Review System – Liman Çevresel İnceleme Sistemi)'tir. EcoPorts (www.ecoports.com) üzerinden Avrupa'daki liman yöneticilerinin çevre yönetimi konusunda paylaşım ve tartışmalar yürüttüğü bir platformdur. EcoPorts web sayfası üzerinden SDM kontrol listesinin doldurulması ile liman EcoPorts üyeliği kazanmaktadır. SDM, çevresel risk belirleme ve önlem almaya yönelik bir kontrol listesidir. SDM'deki amaç; çevreye yönelik risklerin ve önlemlerin değerlendirilebilmesi ve diğer liman performansları ile kıyaslama yapılabilmesidir. Ankete verilen cevaplar doğrultusunda SWOT ve fark analizleri yapılabilmekte ve uzmanlardan görüş alınabilmektedir. PERS liman sektörüne özgü bir çevre yönetim standartıdır. SDM kontrol listesinin doldurulması ile sisteme giriş hakkı kazanılır. Bu sistemde amaç liman yönetimlerine sürdürülebilirliğe yönelik organizasyon oluşturma desteğidir. Limanın PERS'e yönelik uygulamaları Lloys's Register tarafından değerlendirilir ve uygun bulunması durumunda 2 yıl geçerli olmak üzere ilgili liman sertifikalandırılır (Akgul, 2017:2-5). Ayrıca ESPO her yıl EcoPorts web sitesi üzerinden yayınladığı anket ile Avrupa limancılık sektörünün çevresel önceliklerini belirlemektedir. Ankete katılan limanların verdikleri cevaplar sonucunda yıllar (2004-2019) içerisinde değişen öncelikler Tablo 3'te belirtilmiştir (ESPO, 2019:12).

Tablo 3: Yıllar Bazında Avrupa Limancılık Sektörünün İlk 10 Çevresel Önceliği (ESPO, 2019:12**)**

	2004	2009	2013	2016	2017	2018	2019
1	Çöp/Liman atıkları	Gürültü	Hava kalitesi	Hava kalitesi	Hava kalitesi	Hava kalitesi	Hava kalitesi
2	Dip tarama faaliyetleri	Hava kalitesi	Çöp/Liman atıkları	Enerji tüketimi	Enerji tüketimi	Enerji tüketimi	Enerji tüketimi
3	Dip tarama malzemesi bertarafı	Çöp/Liman atıkları	Enerji tüketimi	Gürültü	Gürültü	Gürültü	İklim değişikliği
4	Toz	Dip tarama faaliyetleri	Gürültü	Bölge halkı ile ilişkiler	Su kalitesi	Bölge halkı ile ilişkiler	Gürültü
5	Gürültü	Dip tarama malzemesi bertarafı	Gemi atıkları	Çöp/Liman atıkları	Dip tarama faaliyetleri	Gemi atıkları	Bölge halkı ile ilişkiler
6	Hava kalitesi	Bölge halkı ile ilişkiler	Bölge halkı ile ilişkiler	Gemi atıkları	Çöp/Liman atıkları	Liman gelişimi (kara)	Gemi atıkları
7	Tehlikeli yükler	Enerji tüketimi	Dip tarama faaliyetleri	Liman gelişimi (kara)	Liman gelişimi (kara)	İklim değişikliği	Çöp/Liman atıkları
8	Yakıt ikmali	Toz	Toz	Su kalitesi	Bölge halkı ile ilişkiler	Su kalitesi	Liman gelişimi (kara)
9	Liman gelişimi (kara)	Liman gelişimi (deniz)	Liman gelişimi (kara)	Toz	Gemi atıkları	Dip tarama faaliyetleri	Dip tarama faaliyetleri
10	Gemi deşarjları (sintine)	Liman gelişimi (kara)	Su kalitesi	Dip tarama faaliyetleri	İklim değişikliği	Çöp/Liman atıkları	Su kalitesi

Pek çok önemli limanda uygulanmakta olan yeşil liman politikaları doğrultusunda hayata geçirilen sayısız proje, limanların sürdürülebilirliğine katkı vermektedir. Bu projelerden bazı örnekler aşağıdaki gibidir;

Rotterdam Limanı; Dünya'da rüzgar enerjisi incelendiğinde Hollanda-Rotterdam limanın toplam 200 MW'lık bir rüzgar türbini alanına sahip olduğu görülmektedir. Bu oran Hollanda'nın tüm rüzgar enerji kapasitesinin %10 u dolaylarındadır. Liman yenilenebilir enerji kapasitesini 2020 yılında 300 MW'a çıkarmayı hedeflemektedir (Yapıcı ve Koldemir, 2015:12). Limana yanaşan Green Award (Yeşil Ödül) sahibi LNG tankerlerine %6"lık bir indirim uygulamaktadır. Terminal operatörlerinin seçiminde CO2 salınımını azaltan taşıma modlarına yönelmesini şart koşmaktadır. Ayrıca liman içinde yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmakta, iç taşıma ve depolamada CO2 salınımını minimize edecek yönde projeler geliştirmekte, rüzgâr çiftlikleri kurmakta, aydınlatmada LED ışıklandırma kullanmakta, yeni jenerasyon yük elleçleme ekipmanlarına yatırımlarını arttırmakta ve vinçlerde kullanılan enerjinin yeniden kullanılmasını sağlamaktadır. Amsterdam Limanı; terminallerinde enerji depolama sistemli vinçler kullanmakta, yanaşan gemilerin egzozlarının yakalanması ve temizlenmesine yönelik uygulamalar geliştirmektedir. Limandaki "Biodiesel Amsterdam" tesisinde,100 milyon litre yemek yağı gibi bitkisel atıklardan biyodizel üretilmektedir. Ayrıca limanında kurulan rüzgâr türbinleri ile 100 Megawatt'lık elektrik enerjisi elde edilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca limanda tozsuz kömür aktarımını sağlayan kapalı konveyör sistemi kullanılmaktadır. Hamburg Limanı; 2011'den itibaren, gemilerin ekolojik etkilerine bağlı olarak liman tarifelerini hesaplamaya başlamıştır. Sadece yenilenebilir enerji ile çalışan terminaller kurulmaktadır. Konteynerlerin liman sahası içerisinde hareketini sağlayacak pil (batarya) ile çalışan otomatik yönlendirmeli araçların (AGV) kullanılmasına yönelik projeler uygulanmaktadır. Elektrik enerjisi ile çalışan araçların sayısı arttırılmakta ve ek depolama yerlerinin oluşturulmasıyla soğutucu (reefer) platformlara aydınlatma sağlamak amacıyla enerji tasarruflu LED teknolojisi kullanılmaktadır (TURKLIM,2013:18-21). Antwerp limanında, solar güneş panelleri rıhtım depoları üzerine yerleştirilerek enerji elde edilmektedir (Yapıcı ve Koldemir, 2015:9). Avrupa Birliği'nin Greencranes projesinde, konteyner terminalleri için emisyonları azaltacak çevre dostu teknolojilerin analiz edilmesini amaçlanmıştır. Hedeflenen düşük karbon salınımının tesis edilebilmesi için, halihazırda bu teknolojilere sahip makine ve ekipmanların konteyner terminallerinin operasyonel süreçlerine entegrasyonu söz konusudur. Entegrasyon altı bölümde gerçekleştirilmektedir. Bunlar; terminal çekicilerinin LNG ile çalışacak şekilde düzenlenmesi, dolu konteyner istif makinelerinin (CRS), çevre dostu yakıtları kullanabilecekleri şekilde düzenlenmeleri, RTG ekipmanlarının elektrikle çalışacak şekilde düzenlenmeleri, Flywheel sisteminin RTG ekipmanlarına entegrasyonu, saha ekipmanlarında enerji tasarruf sistemlerinin kullanılması ve Enerji Yönetim Sistemi (EYS)'nin hayata geçirilmesidir (Karakaş vd., 2018:409). Genova Limanı yeni bir Liman Çevre Enerji Planı (PEAP)'nı geliştirmektedir. Plan, liman bölgelerinde yenilenebilir enerjiyi ve enerji verimliliğini teşvik etmek için İtalya'da benzersiz bir araçtır. Güneş, fotovoltaik ve rüzgâr enerjisi üretimi için yeni sistemler ve liman bölgelerinde kurulacak rıhtım elektrifikasyonu ile 2020 yılına kadar 20.000 ton CO_2 salınımı potansiyeli olan Cenova limanını modern bir yeşil limana dönüştürmeyi amaçlamaktadır. PEAP ayrıca dış dalgakıranda 39 kuleli, 5.600k üreten 29 fotovoltaik sistem ve liman bölgesindeki binaların çatısında üç termal kolektör bulunan bir rüzgâr santrali sağlamaktadır. Cenova limanındaki rıhtım elektrifikasyonu, CO_2 salınımını her yıl yaklaşık 10.000 ton azaltacaktır. Rıhtımların elektrifikasyonu için planlanan yatırım; 15 milyon Avro, rüzgâr santrali için 20,1 milyon Avro, fotovoltaik sistemler için 24,4 milyon Avro ve güneş panelleri için 0,4 milyon Avro, toplamda 59,9 milyon Avrodur. (Tommasetti vd. ,2014:486). Amerika ve Kanada, 2007 yılından bu yana, limanlar, terminaller ve tersaneler için bir çevre sertifikasyon programı olarak Yeşil Deniz (Green Marine) programını uygulanmaktadır. Asya'da ise, Birleşmiş Milletler destekli Doğu Asya Denizleri Çevre Yönetimi Ortaklık Programı (Partnerships in Environmental Management for the Seas of East Asia-PEMSEA) tarafından çevre, iş sağlığı ve güvenliği ve kalite yönetimi birleştirilerek, limanlar için kapsamlı bir kod (Port Safety and Health and Environmental Managemet-PSHEMS) uygulanmaktadır. Yaklaşık 29 milyon TEU konteyner elleçlemesi ile dünyanın ikinci büyük konteyner elleçleme kapasitesine sahip olan Singapur Limanında ise Yeşil Girişim (Maritime Singapore Green Initiative) adı altında benzer bir program yürütülmektedir

(Mataracı, 2016:11). Önceki bölümlerde ve bu bölümde belirtilen bilgiler doğrultusunda dünya yeşil liman çevresel ölçütleri Şekil 2'de gösterilmiştir (Köseoğlu ve Solmaz, 2019:9).



Şekil 2: Dünya Yeşil Liman Çevresel Ölçütleri (Köseoğlu ve Solmaz, 2019:9)

3. Sonuçlar ve Öneriler

Uluslararası ticaretin en önemli parçalarından birisi limanlardır. İntermodal taşımacılıkta yüklerin aktarımının yapıldığı kilit noktaların başında gelmesi nedeniyle uluslararası lojistikte zincirin en önemli halkalarını oluşturmaktadır. Ülkeleri biri birine bağlayan limanlar icra ettiği faaliyetler ile tüm sürece değer katan merkezlerdir. Ancak gerek liman gerek ise gemi kaynaklı olarak oluşan çevresel etkiler çeşitli problemler yaratmaktadır. Bu etkilerin azaltılması, doğal kaynakların korunması, hava ve suda oluşacak kirliliğin minimize edilmesi, yenilenebilir enerji ve geri dönüşümlü malzemelerin kullanılması sürdürülebilir liman yönetimi açısından büyük önem taşımaktadır. Son yıllarda sürdürülebilir liman yönetimine yönelik uygulanan en popüler politikalardan birisi Yeşil Liman politikasıdır. Yeşil liman konsepti sürdürülebilir ve çevre dostu liman demektir. Liman faaliyetleri, operasyonları ve yönetimi entegre olarak çevre dostu bir anlayış ile icra edilmektedir. Yeşil liman kavramı deniz ortamının korunmasını, atık yönetim sistemini, tesislerin modernizasyonunu, enerji verimliliğini desteklemektedir. Bu bağlamda yeşil liman modeli, limanların çevresel bozulmayı, biyolojik çeşitlilik kaybını önlemek ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamak için geliştirilmesi ve işletilmesine yönelik önemli bir kavramdır. Yeşil liman uygulamalarında etkin bir organizasyon, liderlik, etkili politikalar, düzenlemeler ve inovasyon gerekmektedir. Çevresel sürdürülebilirlik yönünde farkındalık ve davranışsal tutumları desteklemek ve geliştirmek için insan kaynağını liman içindeki tüm organizasyonel seviyelerde eğitmek ve yönlendirmek çok önemlidir. Ayrıca limanın tüm iş ortaklarını da bu kültüre teşvik etmesi sürecin başarısını arttıracaktır. Yeşil Liman uygulamaları, çevre politikaları oluşturulması, liman operasyonlarında iş sağlığı ve güvenliği konusunda gerekli tedbirlerin alınması ve sürekliliğinin sağlanması, entegre bir kalite yönetim sistemi yaklaşımının oluşturulması, etkin atık yönetiminin sağlanması, yenilenebilir enerji projelerinin geliştirilmesi ve uygulanması, operasyon süreçlerinde çevreci araç ve ekipmanların kullanımının özendirilmesi, sera gazı ve emisyon ölçümlerinin yapılması ve ses kirliliğine yönelik kontrol ve önlemlerin alınması vb. amaçlara yöneliktir. Gerek ülkemizde gerekse de yurtdışında pek çok limanda uygulanmakta yeşil liman uygulamaları, çevresel sürdürülebilirliğe büyük katkılar sunmasının yanı sıra hizmet kalitesinde ve rekabet gücünde artış, güçlenen imaj ve prestij ve ekonomik katkı sağlamaktadır. Türkiye'de mevcut

durumda Aksa Limanı, Bodrum Kruvaziyer Limanı, Borusan Limanı, Ege Port, Evyapport, Kumport, Limakport, Marport, Petkim Limanı, Solventaş Limanı, Asyaport ve Port Akdeniz yeşil liman sertifikasına sahip iken 2019 yılı itibariyle Altıntel Limanı, Hopaport, Limaş Limanı, Limak İskenderun Limanı ve Mardaş Limanı Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Yeşil-Eko Liman şartları ve ölçütlerini yerine getirerek sertifikalandırılmıştır. Yeşil liman konseptine yönelik olarak ülkemizde gerek kamu gerek ise özel kurum ve kuruluşlar tarafından önemli çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar çerçevesinde aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur;

- Mevcutta gönüllülük esasına dayanan yeşil liman politikaları zorunlu hale getirilebilir,
- Yenilenebilir enerji üretme ve kullanmaya yönelik yatırımlar arttırılabilir,
- Yeni tip liman atık alım tesislerine yatırımlar arttırılarak; atıkların toplanması, ayrıştırılması, taşınması, imhası ve geri dönüşümünde verimlilik yükseltilebilir,
- Daha az kirliliğe yol açan gemiler için liman ücretlerinde indirimler sağlanabilir,
- Karbon ayak izinin azaltılması zorunlu hale getirilebilir,
- Cold ironing (kıyı elektriği) yönteminin daha fazla kullanımına yönelik yatırımlar arttırılabilir.

Kaynakça

Akgul, B. (2017). Green Port / Eco Port Project - Applications and Procedures in Turkey, World Multidisciplinary Earth Sciences Symposium (WMESS 2017), doi :10.1088/1755-1315/95/4/042063.

Asyaport (2016). Asyaport Liman A. Ş. Sosyal Sorumluluk Raporu, Tekirdağ. http://www.asyaport.com/Uploads/Document/59afcad3-3d5a-4526-a838-a044f2609f5b.pdf?v-636623717161890862. Erişim Tarihi: 10.12.2019.

Ateş, A. ve Akın, M. (2014). Türkiye'de Yeşil Liman Kavramı ve Yasal Çerçevesi, http://www.i-sem.info/PastConferences/ISEM2014/ISEM2014/papers/A7-ISEM2014ID31.pdf, Erişim Tarihi: 09.11.2019.

Badurina, P., Cukrov, M. ve Dundovic, C. (2017). Contribution to the implementation of "Green Port" concept in Croatian seaports, Scientific Journal of Maritime Research, 31 (2017), s. 10-17.

Beleya, P., Raman, G., Chelliah, M.K. ve Nodeson, S. (2015). Sustainability and green practices at Malaysian seaports: Contributors to the core competitiveness, Journal Of Busıness Management And Economıcs, 3:3 March (2015), s.23 -27, http://dx.doi.org/10.15520/jbme.2015.vol3.iss3.45.pp23-27.

Bergqvist, R. ve Monios, J. (2019). Green Ports in Theory and Practice, Green Ports; Inland and Seaside Sustainable Transportation Strategies, Elsevier: Cambridge, doı: 10.1016/B978-0-12-814054-3.00001-3, s.1-17.

Borusan Lojistik. Çevre Yaklaşımı, https://www.borusanlojistik.com/tr/surdurulebilirlik. Erişim Tarihi: 11.12.2019.

Danışman, İ.K. ve Özalp, G. (2016). Karbon Ayak İzinin Azaltılmasında Yeşil Liman Uygulamasının Rolü: Marport Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi 8 (), 99-166, doi: 10.18613/deudfd.98463.

ESPO.(2019).ESPO Envıronmental Report 2019, https://www.espo.be/media/Environmental%20Report-2019%20FINAL.pdf, Erişim Tarihi: 14.11.2019.

Fedai, A. Ve Madran, C. (2015). Sürdürülebilir Liman Yönetimi Ve Antalya'da İki Yat Limanında Vaka İncelemesi, II. Ulusal Liman Kongresi, doi: 10.18872/DEU.b.ULK.2015.0028.

Karakaş, S., Acar, Z. ve Kırmızı, M. (2018). Konteyner Terminal Operasyonlarının Akıllı Ve Yeşil Bakış Açıları İle İncelenmesi, 7. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi, ULTZK 2018 Bildiriler Kitabı, 3-5 Mayıs 2018, Bursa.

Köseoğlu, M.C. ve Solmaz, M.S. (2019). Yeşil Liman Yaklaşımı: Türkiye Ve Dünya Yeşil Liman Ölçütlerinin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi, IV. Ulusal Liman Kongresi, 7-8 Kasım 2019, İzmir, doi: 10.18872/0.2019.2.

Kumport. (2018). Kumport Sürdürülebılırlık Raporu 2017, http://www.kumport.com.tr/resources/files/documents/surdurulebilirlik_raporu_v2.pdf. Erişim Tarihi: 09.12.2019.

Lam, J.S.L. ve Voorde, E. (2012). Green Port Strategy for Sustainable Growth and Development, https://pdfs.semanticscholar.org/aeea/a98296ccc6bb3a0e71f871d4b21656765705.pdf?_ga=2.85828889.1848942115.1576262059-237222051.1565381176, Erişim Tarihi: 09.11.2019.
Limak.(2018). Sürdürülebilirlik Raporu 2016-2017, http://www.limak.com.tr/files/limak-2016-2017-surdurulebilirlik-raporu.pdf, Erişim Tarihi: 11.12.2019.
Marport. Çevresel Performans Değerleri - 2018, http://www.marport.com.tr/files/Marport_tr/CPD18.pdf, Erişim Tarihi: 11.12.2019.
Mataracı, G.D. (2016). Yeşil Liman Yaklaşımı Ve Liman İşletmelerinde Sürdürülebilirlik, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, https://polen.itu.edu.tr/bitstream/11527/15767/1/10113857.pdf. Erişim Tarihi: 09.11.2019.
Notteboom, T. ve Lam, J.S.L. (2018). The Greening of Terminal Concessions in Seaports, Sustainability 2018, 10, 3318; s.1-17, doi:10.3390/su10093318.
Özdemir, Ü. (2018). Türkiye'de Yeşil Liman Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme Örneği, Socıal Scıences Studıes Journal, 4(16), s.1209-1218.
Tommasetti, A., Tuccillo, C. ve Troisi, O. (2014). Smart and Green Technologies in the Mediterranean Ports: The Genoa Port Case Study, 2nd International Conference on Contemporary Marketing Issues (2nd ICCMI), Athens, Greece, doı: 10.13140/2.1.4779.8408.
TSE (Türk Standardları Enstitüsü). Yeşil Liman/Eko Liman, https://www.tse.org.tr/IcerikDetay?ID=2049&ParentID=3290, Erişim Tarihi: 09.11.2019.
TURKLIM, (2013). Yeşil Liman TURKLIM Raporu, http://www.turklim.org/kport/yesil_liman/upload/Yesil-Liman-Turklim-Raporu.pdf, Erişim Tarihi: 01.11.2019.
UBAK (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı). Yeşil Liman Projesi Başvuru Şartları Ve Dosya İçeriği, http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/DTGM/tr/documan/20121105_163519_64032_1_64351.pdf, Erişim Tarihi: 09.12.2019.
Vaio, A.D. ve Varriale, L. (2018). Management Innovation for Environmental Sustainability in Seaports: Managerial Accounting Instruments and Training for Competitive Green Ports beyond the Regulations, Sustainability 2018, 10, 783, s.1-35, doi:10.3390/su10030783.
Wagner,N. (2017). Identification of the Most Important Sustainability Topics in Seaports, Logistics and Transport, 2(34), s.79-88.
Winkel, R., Weddige, U., Johnsen, D., Hoen, V., ve Papaefthimiou, S. (2016). Shore Side Electricity in Europe: Potential and environmental benefits. Energy Policy,88, s.584-593. https://doi.org/10.1016/j.enpol.2015.07.013.
Yapıcı, M. ve Koldemir, B. (2015). Limanlarda Alternatif Yenilenebilir Enerji Kullanımının İncelenmesi, II. Ulusal Liman Kongresi, doi: 10.18872/DEU.b.ULK.2015.0036.

GEMİLERDE BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ KULLANMANIN YÖNETİCİ DÜZEYİNDEKİ GEMİ ADAMALARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Murat YORULMAZ
Kocaeli Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi, Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Bölümü,
murat.yorulmaz@kocaeli.edu.tr
Dr. Serdar ALNIPAK
serdara76@yahoo.com

Özet

Bilişim teknolojileri, yönetsel süreçlere karar verilebilmesi için ihtiyaç olan bilgiyi farklı kaynaklardan elde eden, depolayan, işleyen, paylaşan ve raporlayan bilgisayar destekli sistemlerdir. Örgütlerde bilişim teknolojilerinin kullanımı tüm yönetim süreçlerini düzenler, kolaylaştırır ve bulundukları sektörde örgütlere rekabet avantajı yaratırlar. Dolayısıyla günümüzde bilişim teknolojilerinin kullanımı örgütler için vazgeçilemez bir durumdur. Bilişim teknolojileri örgütsel faaliyetler için gerekli olan her türlü bilginin akışını anlamlı hale getirdiği gibi zamanın ve mekanın kullanımını kolaylaştırdığı için de örgütsel amaçlara ulaşma noktasında avantajlar yaratmaktadır. Bu kapsamda rekabetin yoğun yaşandığı ve uluslararası ticarette önemli bir yere sahip olan deniz ulaştırmasına ait gemilerde kullanılan bilişim teknolojilerinin, yönetici düzeyindeki gemi adamlarının üzerindeki etkisini belirlemek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın amacına yönelik olarak İstanbul'da faaliyet gösteren 18 gemi işletmesinin insan kaynakları, operasyon, satın alma ve kiralama bölümlerinin 167 çalışanından yüz yüze anket yöntemiyle veriler toplanmış ve verilerin analizinde SPSS 21 ve AMOS 21 istatistiksel paket programları kullanılmıştır. İlk defa bu çalışmada kullanılan anketin geçerliliğini belirlemek için açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri, güvenilirliğini belirlemek için de Cronbach Alfa katsayısı kullanılmıştır. Araştırma bulguları, gemi adamlarının bilişim teknolojilerini kullanmalarının en önemli sonuçlarının, iş yükününün azalması ve işe olan bağlılıkların artması olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma sonunda gemi işletmelerinin yöneticilerine, gemilerde bilişim teknolojilerine olan yatırımların artırılması ve geliştirlmesi yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Gemi Adamları, Bilişim Teknolojileri, Deniz İşletmeciliği.

Abastract

Information technologies are computer aided systems that obtain, store, process, share and report the information needed for managerial processes from different sources. The use of information technologies in organizations regulates and facilitates all management processes and creates a competitive advantage for organizations in their sector. Therefore, the use of information technologies is indispensable for organizations today. Information technologies make the flow of all kinds of information necessary for organizational activities meaningful, as they facilitate the use of time and space and create advantages in terms of achieving organizational goals. In this context, the purpose of this study is to determine the effect of the information technologies used in the maritime transport vessels which have an important place in the international trade and where the competition is intense. For the purpose of the research, data were collected by face-to-face survey method from 167 employees of the human resources, operations, purchasing and leasing departments of 18 shipping business in Istanbul and SPSS 21 and AMOS 21 statistical package programs were used in the analysis of the data. For the first time, descriptive and confirmatory factor analyzes were used to determine the validity of the questionnaire and Cronbach's Alpha coefficient was used to determine its reliability. Research findings reveal that the most important result of seafarers' use of information technologies is reduced workload and increased loyalty to work. At the end of the research, the managers of the shipping business were advised to increase and develop the investments in the information technologies on the ships.

Key words: Seafarers, Information Systems, Maritime Management.

1. Giriş

Bilişim teknolojileri, bilginin farklı kaynaklardan elde edilmesi, işlenmesi, korunması ve istenildiği zaman gerekli yerlere iletilmesini ve kullanılmasını sağlayan teknolojilerin bütünüdür. Bilişim teknolojileri, örgütlerde karar vermede, karşılaşılan problemlerin çözümünde, yürütülen işlerin kontrolünde ve yeni ürün ya da hizmet sunumunda gerekli olan bilgiyi toplayan, işleyen, depolayan ve raporlayan bileşenleri ortaya çıkartan bir kavramdır (Tekin, Güleş, & Öğüt, 2003). Bilişim teknolojileri, örgütlerdeki iş süreçlerini ve işlerin yapılışını ve de söz konusu işlerin çalışanlarca koordine edilmesini ve anlamasını etkilemektedir (Luthans, 1995). Örgütler faaliyetlerini yapabilmeleri için çeşitli bilgilere ihtiyaç duyarlar ve bu bilgilerin kazanılması, saklanması ve iş süreçlerinde kullanılması için de bilişim teknolojilerine sahip olmaları gerekir (Bensghir, 1996). Bilişim teknolojileri günümüzde teknolojik gelişmelerin bir zorunluluğu olarak çoğu işletmenin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Çünkü bilişim teknolojilerinin temel işlevleri, örgütlerdeki iş süreçlerini ve oprerasyonları kolaylaştırmak, yöneticilerin ve çalışanların karar almalarını kolaylaştırmak ve ayrıca rekabette avantajlı olmak için oluşturulan stratejileri desteklemektir (O'Brien & Marakas, 2007). Örgüt yöneticileri tarafından bilişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaştırılması ile üretkenlik ve performans artışı sağlanır (Sun, Bhattacherjee ve Ma, 2009). Örgütlerde bilişim teknolojilerinin kullanımı tüm yönetim süreçlerini düzenler, kolaylaştırır ve bulundukları sektörde örgütlere rekabet avantajı yaratırlar. Dolayısıyla günümüzde bilişim teknolojileri yukarıda sayılan faydaları nedeniyle örgütler için oldukça önemli ve vazgeçilemezdir. Çünkü bilişim teknolojileri insanların gündelik hayatlarını etkilediği gibi çalışma yaşamını ve kalitesini de ciddi anlamda değiştirmiştir.

Bilişim teknolojileri örgütsel faaliyetler için gerekli olan her türlü bilginin akışını anlamlı hale getirdiği gibi zamanın ve mekanın kullanımını kolaylaştırdığı için de örgütsel amaçlara ulaşma noktasında da avantajlar yaratmaktadır. Bu kapsamda rekabetin yoğun yaşandığı ve uluslararası ticarette önemli bir yere sahip olan deniz ulaştırmasına ait gemilerde kullanılan bilişim teknolojilerinin, yönetici düzeyindeki gemi adamlarının üzerindeki etkisini belirlemek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın amacına yönelik olarak İstanbul'da faaliyet gösteren 18 gemi işletmesinin insan kaynakları, operasyon, satın alma ve kiralama bölümlerinin 167 çalışanından yüz yüze anket yöntemiyle veriler toplanmış ve verilerin analizinde SPSS 21 ve AMOS 21 istatistiksel paket programları kullanılmıştır. İlk defa bu çalışmada kullanılan anketin geçerliliğini belirlemek için açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri, güvenilirliğini belirlemek için de Cronbach Alfa katsayısı kullanılmıştır.

Dünya mal ticaretinin yaklaşık %80'nin gemilerle yapılıyor olması deniz taşımacılığının ve gemilerin önemini ortaya koymaktadır. Doğal olarak teknolojideki gelişmeler deniz taşımacılığının temel unsuru olan gemileri ve gemilerde yürütülen faaliyetleri de etkilemiştir. Deniz taşımacılığı faaliyetlerinin yürütülmesinin önemli aktörleri olan gemi adamları ve gemilerde kullanılan bilişim teknolojileri de söz konusu faaliyetlerin ayrılmaz parçalarıdır. Gemi adamı kavramı, gemi kaptanı dahil gemide çalışmak üzere bulunan tüm çalışanları kapsamaktadır. Yönetici düzeyindeki gemi adamları ise kaptan, baş mühendis, güverte ve makine zabitlerinden oluşmaktadır. Çalışmaya sadece yönetici düzeyindeki gemi adamlarının alınmasının temel nedeni, gemilerde bulunan bilişim teknolojilerini kullanımının çoklukla bu gemi adamları tarafından yapılmasıdır. Örneğin küresel uydu haberleşme sistemleri, konum belirleme sistemleri, elektronik harita bilgilendirme, otomatik radar plotlama, otomatik gemi tanımlama ve kayıt sistemleri gibi bilişim teknolojileri yönetici düzeyindeki gemi adamlarının sorumluluk alanlarıdır.

2. Yöntem

Araştırmanın çalışma grubu İstanbul'da faaliyet gösteren ve uluslararası deniz taşımacılığı yapan gemi işletmelerinin çalışanları oluşturmaktadır. Araştırmanın amacına yönelik olarak gemi işletmelerine bağlı olan gemilerde çalışan yönetici düzeyindeki gemi adamlarının bilişim teknolojilerini kullanımının etkisini belirlemek için araştırmaya katılmak isteyen 18 gemi işletmesinin, insan kaynakları, operasyon, satın alma ve kiralama bölümlerinin 167 çalışanından yüz yüze anket yöntemiyle veriler toplanmıştır.

Araştırmaya katılan gemi işletmelerinin çalışanlarına, yönetimleri altında bulanan gemilerde görev yapan, yönetici düzeyindeki gemi adamlarının kullandığı bilişim teknolojilerinin, söz konusu gemi adamları üzerindeki etkilerini belirlemek için hazırlanan anket formunu yanıtlamaları istenmiştir.

Dolayısıyla anket yöntemiyle elde dilen veriler, kara personelinin gemilerdeki bilişim teknolojilerini kullanan gemi adamlarına yönelik algılarından oluşmaktadır.

2.1. Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak kullanılan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ankete katılan gemi işletme çalışanlarının cinsiyeti, yaşı, çalıştığı bölüm, iş deneyimi, denizcilik eğitimi alıp almadığı gibi demografik soruların yanında, işletmenin faaliyet alanı ve faaliyet süresi gibi sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise bilişim teknolojilerini kullanımın yönetici düzeyindeki gemi adamlarına etkisini belirlemek sorulan beş soru bulunmaktadır. İkinci bölümdeki sorular 5'li Likeret ölçeği esas alınarak hazırlanmıştır (1=kesinlikle katılmıyorum, 2=katılmıyorum, 3=kararsızım, 4=katılıyorum ve 5=kesinlikle katılıyorum). İkinci bölümde bulunan ifadeler, daha önce farklı sektörlerde bilişim teknolojilerinin kullanımını belirlemek yönelik sorulmuş (Güleş, Bülbül, & Çağlıyan, 2004 ; Rıfat & Zerenler, 2008) soruların gemilere uyarlanmasıyla hazırlanmıştır.

2.2. Verilerin Çözümlenmesi

Verilerin çözümlenmesinde SPSS 21 ve AMOS 21 istatistiksel paket programları kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeğin yapısal geçerliliğini belirlemek için öncelikle açıklayıcı faktör analizi sonrasında doğrulayıcı faktör analizini kullanarak birleşme geçerliliği, güvenilirliğini tespit etmek için de Cronbach Alfa katsayısı ile birleşik güvenilirlik katsayıları (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2017; Hair, Black, Babin, & Anderson, 2010) incelenmiştir.

3. Bulgular

Araştırmaya katılan gemi işletme çalışanlarına ait demografik özellikler Tablo 1'de gösterilmiştir. Tablo 1'den görüldüğü gibi ankete cevap veren çalışanların çoğunluğu % 74,30'u (124 kişi) erkek, % 25,70'i (43 kişi) kadındır. Çalışanların % 41,3'ü (69 kişi) 35-44 yaş aralığında, % 24,6'sı (41 kişi) teknik departmanda çalışmakta, % 23,4'ü (39 kişi) 12-15 yıl arasında iş deneyimine sahip ve % 61,07'si (102 kişi) denizcilik eğitimi almıştır. Araştırmaya katılan çalışanların % 21,6'sı (36 kişi) kuru yük piyasasında ve %29,9'u (50 kişi) 16 yıl ve üzeri faaliyet gösteren firmada çalıştığı anlaşılmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların ve Firmaların Özellikleri

Değişkenler	Gruplar	n	%	Değişkenler	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Kadın	43	25,7	İş Deneyimi	3 yıl ve altı	30	18,0
	Erkek	124	74,3		4-7 yıl	36	21,6
	Toplam	167	100,0		8-11 yıl	33	19,8
Yaş	18-24	10	6,0		12-15 yıl	39	23,4
	25-34	60	35,9		16 yıl ve üzeri	29	17,4
	35-44	69	41,3		Toplam	167	100,0
	45-54	27	16,2	Firma Faaliyet Alanı	Kuru Yük	36	21,6
	55 ve üzeri	1	,6		Dökme Yük	33	19,8
	Toplam	167	100,0		Konteyner	28	16,8
Çalıştığı Bölüm	Operasyon	23	13,8		Tanker	31	18,6
	Kiralama	39	23,4		Ro-Ro	35	21,0
	Teknik	41	24,6		Karma	4	2,4
	İnsan Kaynakları	33	19,8		Toplam	167	100,0
	Diğer	31	18,6	Firma Faaliyet Süresi	1-5 yıl	20	12,0
	Toplam	167	100,0		6-10	37	22,2
Denizcilik Eğitimi Alanlar	Evet	102	61,07		11-15	31	18,6
	Hayır	65	38,93		16-20	29	17,4
	Toplam	167	100,0		16 yıl ve üzeri	50	29,9
					Toplam	167	100,0

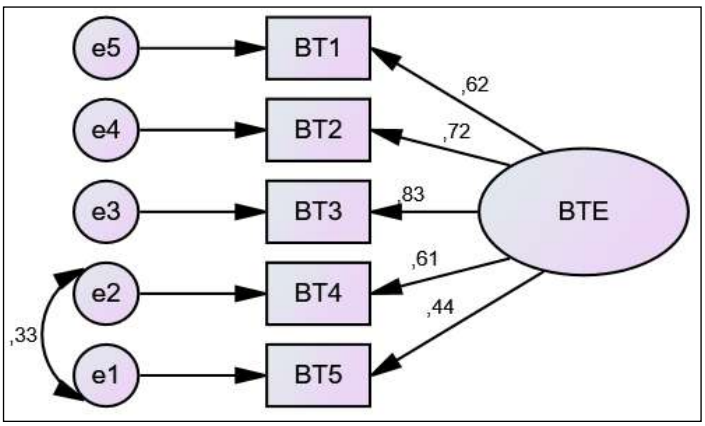
Araştırmada kullanılan ölçeğin geçerliliğini belirlemek için açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 2'de verilmiştir. Açıklayıcı faktör analizinde KMO (0,778) ve Barlett Küresellik test sonuçlarına (χ^2/df :253,238; p<0,001) göre verilerin açıklayıcı faktör analizi yapmak için yeterli olduğuna karar verilmiştir (Büyüköztürk vd., 2017). Temel bileşenler analizi, özdeğerleri 1'in üzerinde ve Varimaks eksen döndürme yönteminin seçildiği açıklayıcı faktör analizinde beş değişkenin toplam varyansın % 55'ni açıkladığı tespit edilmiştir.

Tablo 2'deki yönetici düzeyindeki gemi adamlarının bilişim teknolojileri kullanmalarının etkilerini belirlemek için kullanılan değişkenlerin çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1,100 ile 0,660 arasında değişmesi nedeniyle verilerin normal dağılım (Tabachnick & Fidell, 2007) gösterdiği kabul edilmiştir. Açıklayıcı faktör analiz ile elde edilen tek boyutlu faktör yapısı için yapılan doğrulayıcı faktör analzi Şekil 1'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Ölçeğinin Açıklayıcı Faktör Analizi, Çarpıklık ve Basıklık Katsayıları.

Ölçek Maddeleri	Faktör Yükleri	Çarp.	Basık.
BT3. Bilişim teknolojilerinin kullanımı sayesinde, iş sağlığı ve güvenliği artmaktadır.	,843	-,856	-,309
BT4. Bilişim teknolojilerinin kullanımı sayesinde, personelimiz isini daha hızlı ve kaliteli yapar.	,763	-1,086	,660
BT2. Bilişim teknolojileri, personelimizin iş yükünü azalttığından işe olan bağlılıkları artmaktadır.	,760	-1,100	,351
BT1. Bilişim teknolojilerinin sayesinde, personelimiz ailesi ile rahat iletişim kurabilmekte ve bunun sonucunda iş motivasyonunu	,700	-,810	-,476
BT5. Bilişim teknolojilerinin kullanımı sayesinde, liman kontrollerinde aldığımız cezalar/uyarılar	,623	-,850	-,458
Toplam Açıklanan Varyans	54,956		
Madde Sayısı	5		
KMO	,778		
Barlett Küresellik Testi	χ^2/df :253,238; p<0,001		
Cronbach's Alfa	,792		

Doğrulayıcı faktör analizi uyum indekslerinin (χ^2/df=2,557; GFI=0,975; TLI= 0,937; CFI=0,975; RMSEA=0,087) kabul edilebilir değerler arasında (Anderson & Gerbing, 1998) olması nedeniyle eldeki verilerin tek boyutlu faktör yapısını doğruladığı tespit edilmiştir. Ölçüm aracının yapısal geçerliliğini belirlemek için doğrulayıcı faktör analizinde birleşme geçerliliği anlizleri yapılmış ve Tablo 3'de gösterilmiştir. Tablo 3'de ölçüm aracında yer alan tüm maddelerin standardize edilmiş regresyon katsayıları, t ve p değerleri ile belirleyicilik (R^2) katsayıları verilmiştir.



Şekil 1. Yapısal Eşitlik Modeli

Ortalama açıklanan varyans (AVE) değerinin eşik değer olan 0,50'den büyük ve birleşik güvenirlik değerinin de AVE ve eşik değer olan 0,70'den (AVE= 0,754; CR=0,971) büyük olması nedeniyle (Hair vd., 2010) birleşme geçerliliğinin sağlandığı anlaşılmıştır. Yapısal geçerliliği belirlenen ölçüm aracının güvenirliliği için Cronbach's Alfa (0,792) ve birleşik güvenirlik (0,971) katsayıları incelenmiş ve her iki katsayının eşik değer olan 0,70'den büyük olması nedeniyle (Hair vd., 2010) ölçeğin güvenilir olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 3. Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları.

Ölçek Maddeleri	Std. β	t değeri	p değeri	R^2	AVE	CR
BT1.	,621	4,775	< ,001	,386	0,754	0,971
BT2.	,720	5,047	< ,001	,519		
BT3.	,835	5,165	< ,001	,697		
BT4.	,615	5,747	< ,001	,378		
BT5.	,442	-	< ,001	,195		

Geçerliliği ve güvenilirliği belirlenen ölçüm aracında yer alan beş maddenin ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4'de gösterilmiştir. Tablo 4'den en yüksek ortalamanın (X=4,603) ''Bilişim teknolojileri, personelimizin iş yükünü azalttığından işe olan bağlılıkları artmaktadır'' ifadesi olduğu ve bunu sırasıyla (X=4,485) ''Bilişim teknolojilerinin sayesinde, personelimiz ailesi ile rahat iletişim kurabilmekte ve bunun sonucunda iş motivasyonunu yükselmektedir'', (X=4,443) ''Bilişim teknolojilerinin kullanımı sayesinde, personelimiz işini daha hızlı ve kaliteli yapar'', (X=4,385) ''Bilişim teknolojilerinin kullanımı sayesinde, iş sağlığı ve güvenliği artmaktadır'' ve en düşük ortalamanın (X=4,019) ise ''Bilişim teknolojilerinin kullanımı sayesinde, liman kontrollerinde aldığımız cezalar/uyarılar azalmıştır'' ifadesi olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Ölçek Maddelerinin Ortalamaları ve Standat Sapma Değerleri.

Ölçek Maddeleri	Ort.	S.S.
BT2. Bilişim teknolojileri, personelimizin iş yükünü azalttığından işe olan bağlılıkları artmaktadır.	4,603	,648
BT1. Bilişim teknolojilerinin sayesinde, personelimiz ailesi ile rahat iletişim kurabilmekte ve bunun sonucunda iş motivasyonunu yükselmektedir.	4,485	,638
BT4. Bilişim teknolojilerinin kullanımı sayesinde, personelimiz işini daha hızlı ve kaliteli yapar.	4,443	,673
BT3. Bilişim teknolojilerinin kullanımı sayesinde, iş sağlığı ve güvenliği artmaktadır.	4,385	,692
BT5. Bilişim teknolojilerinin kullanımı sayesinde, liman kontrollerinde aldığımız cezalar/uyarılar	4,019	,682

4. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırma yönetici düzeyindeki gemi adamlarının gemilerde kullandıkları bilişim teknolojilerinin etkisini belirlemek amacıyla ve İstanbul ilinde faaliyet gösteren 18 gemi işletmesinin çalışanından anket tekniği veriler toplanarak yapılmıştır. Araştırmaya katılan 167 gemi işletmecisinin elde edilen veriler ile ölçüm aracının yapısal geçerliliğini tespit etmek için açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi, geçerlilik ve güvenilirlik analizleri SPSS 21 ve AMOS 21 istatistiksel paket programları kullanılarak yapılmıştır. Ölçüm aracının geçerli ve güvenilir olduğu belirlendikten sonra ölçekte yer alan ifadelerin ortalamaları hesaplanmıştır.

Ölçüm aracında bulunan beş ifadenin ortalaması oldukça yüksek olmakla birlikte en yüksek ortalamanın (X=4,603) ''Bilişim teknolojileri, personelimizin iş yükünü azalttığından işe olan bağlılıkları artmaktadır'' ifadesi olduğu ve en düşük ortalamanın (X=4,019) ise ''Bilişim teknolojilerinin kullanımı sayesinde, liman kontrollerinde aldığımız cezalar/uyarılar azalmıştır'' ifadesi olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışma, bilişim teknolojilerinin yönetici düzeyindeki gemi adamlarının üzerinde olumlu etkiler olduğunu göstermiştir. Ayrıca gemilerde bilişim teknolojilerini kullanan gemi adamlarının iş yüklerinin azaldığı, işe olan bağlılıkların ve iş motivasyonlarının arttığı, işlerin hızlı, kaliteli ve güvenli yapıldığı ve liman kontrollerinden alınan cezaların azaldığı anlaşılmıştır.

Bilişim teknolojilerdeki gelişmeler, örgütlerin bu teknolojileri yakından takip etmelerini ve bu teknolojileri etkili kullanmayı bilen çalışanlara sahip olmayı zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla gemi

işletmelerinin yöneticileri, gemilerde bilişim teknolojilerine olan yatırımların artırılması ve geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapmalıdırlar. Çünkü örgütlerde bilişim teknolojilerinin kullanımı tüm yönetim süreçlerini düzenler, kolaylaştırır ve bulundukları sektörde örgütlere rekabet avantajı yaratırlar. Dolayısıyla günümüzde bilişim teknolojilerinin kullanımı örgütler için vazgeçilemez bir durumdur.

Kaynakça

Anderson, J., & Gerbing, D. (1998). Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach. Psychological bulletin, 103(3).

Bensghir, T. K. (1996). Bilgi Teknolojileri ve Örgütsel Değişim. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). Bilimsel araştırma yöntemleri (23. b.). Ankara: Pegem.

Güleş, H. K., Bülbül, H., & Çağlıyan, V. (2004). Bilişim Teknolojileri Kullanımının İşletme Performansına Etkisi: Küçük Ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmelerinde Bir Uygulama. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 3(6), s. 61-83.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). Multivariate Data Analysis (7th. ed.). Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.

Luthans, F. (1995). Organizational Behavior (Seventh Edition). Mc Graw Hill.

O'Brien, J. A., & Marakas, G. M. (2007). Enterprise Information Systems. New York: The McGraw-Hill.

Rıfat, İ., & Zerenler, M. (2008). Turizm İşletmelerinde Yönetim Bilişim Sistemleri Kullanımının Yönetsel Kararlar Üzerindeki Etkisi. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 8(15), s. 375-391.

Sun, Y., Bhattacherjee, A., & Ma., Q. (2009). Extending technology usage to work settings: The role of perceived work compatibility in ERP implementation. Information & Management, 46(6), s. 351-356.

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). Using multivariate statistics (17th. ed.). NewYork: Allyn & Bacon/Pearson Education.

Tekin, M., Güleş, H. K., & Öğüt, A. (2003). Değişim Çağında Teknoloji Yönetimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

9. DÖNEM SİNOP MİLLETVEKİLLERİNİN TBMM'DEKİ FAALİYETLERİ (1950-1954)

Kerem ERMİŞ
Sakarya Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi, kerem.ermis@ogr.sakarya.edu.tr

Özet
1950 genel seçimleri Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde dönüm noktalarından birini oluşturmuştur. 14 Mayıs 1950'de yapılan bu seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı Demokrat Parti'ye devretmiştir. Böylece Demokrat Parti'nin 1950-1960 yılları arasında on yıl sürecek olan iktidarı başlamıştır. DP Dönemi 27 Mayıs 1960'da bir askeri darbe ile sonlandırılmıştır. Ocak 1946'da kurulmuş olan Demokrat Parti, 1950 seçimlerinde 487 milletvekilliğinden 416'sını kazanmıştır. DP'nin bu başarısında şüphesiz uygulanan çoğulcu sistemin payı vardır. Birçok ilde seçimlerin Demokrat Parti tarafından kazanılmasına rağmen DP bu seçimlerde Sinop'tan milletvekili çıkaramamıştır. XI. Döneme gelindiğinde ise milletvekilliklerinin tümü Demokrat Parti tarafına geçmiştir. Bahsi geçen dönemde iktidar ile muhalefetin partisi olan CHP arasında yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Meclis içerisinde yaşanan bu tartışmalardan Sinop milletvekilleriyle alakalı olan kısımlarına ayrıntılı olarak yer verilecektir. Mamafih 9. Dönemde görev yapan TBMM içerisindeki Sinop milletvekillerinin biyografileri, yaş ve eğitim durumları kısaca aktarılacaktır. Müteakiben 6 milletvekilinin TBMM'deki faaliyetleri ortaya konulacaktır.
1950 seçimlerinde Sinop'tan 5 milletvekili seçilmiş, 1951 yılı ara seçimlerinde ise vekillerin sayısı altıya yükselmiştir. Sinop milletvekillerinin TBMM içerisinde oldukça aktif oldukları görülmektedir. Çeşitli meslek gruplarına dâhil olan Sinop milletvekillerinden bazıları diğer teşrii dönemlerinde de seçilerek görev yapmıştır. Vekillerden bazılarının meydana getirdiği eserler mevcut olup bu kaynaklara konu dâhilinde müracaat edilecektir. 9. Dönem Sinop milletvekillerinin hayatları hakkındaki bilgilerimizin çoğunluğu TBMM Arşivindeki Hal Tercümelerine dayanmaktadır.
Bilindiği üzere Demokrat Parti yıllarında iktidar-muhalefet ekseninde yoğun bir muhalefet ortamı oluşmuştur. Çalışmanın amaçlarından biri de Sinop özelinde, iktidar-muhalefet ilişkisinin panoramasını çıkarmak olacaktır. Sinop milletvekillerinin biyografileri hakkında bazı çalışmalar mevcut olup tamamını kapsayan bir çalışma henüz yapılmamıştır. Yine bazı kaynaklarda vekillerin hayatları hakkında bilgilere rastlamak mümkündür. Bu çalışmayı özgün kılan ise değer ise 9. Dönem Sinop milletvekillerinin hayatlarını ve meclis içerisindeki çalışmalarını bir bütün olarak ortaya çıkarmaktır. Araştırma esnasında ağırlıklı olarak Cumhuriyet Arşivi ve TBMM Arşiv belgelerinden faydalanılacaktır.
Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Çoğunluk Sistemi, Sinop, Milletvekili

ABSTRACT
1950 general elections constituted one of the turning points in the history of the Republic of Turkey.In the elections held on May 4, 1950, the Republican People's Party delegated power to the Democratic Party. Thus, the power of the Democratic Party, which would last for ten years between 1950 and 1960, began.The period of the Democratic Party ended on May 27, 1960 with a military coup.The Democratic Party, founded in January 1946, won 416 of the 487 seats in the 1950 elections. The pluralist system is undoubtedly contributed to this success of the Democratic Party. Despite the fact that the Democratic Party won the elections in many provinces, DP could not get deputies from Sinop in these elections. When the 11th term, all of the deputies passed to the Democratic Party. In the mentioned period, there was intense debate between the ruling party and the opposition party, the Republican People's Party. The sections related to Sinop deputies from these debates in the Assembly will be given in detail. Notwithstanding, biographies, age and educational status of Sinop deputies in the Turkish Grand National Assembly, which in the ninth term, will be briefly explained. Subsequently, the activities of the 6 deputies in the parliament will be demonstrated.
In the 1950 elections, 5 MPs were elected from Sinop, and in the 1951 interim elections, the number of deputies increased to six. We can see that Sinop deputies are very active in the parliament. There are works created by some of the deputies and these resources will be used within the subject. The majority

of our knowledge about the lives of Sinop deputies in the ninth term is based on curriculum vitae in the Grand National Assembly of Turkey.

As it is known, during the years of the Democratic Party, there was an intense atmosphere of opposition on the axis of power and opposition. One of the aims of the study is to create a panorama of the power-opposition relationship in Sinop. There are some studies on the biographies of Sinop deputies, but a full study has not yet been conducted. Again in some sources it is possible to come across information about the lives of MPs. What makes this study unique is the value of the 9th Term Sinop deputies' lives and their work within the parliament as a whole. During the research, mainly the Republican Archives and the Grand National Assembly Archives documents will be utilized.

Keywords: Democratic Party, Majority System, Sinop, Deputy

1. Sinop'taki Seçim Hazırlıkları ve 14 Mayıs 1950 Seçimleri

14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerine doğru partiler, Sinop'ta yoğun bir seçim çalışması yürütmüşlerdir. Bölgede Cumhuriyet Halk Partisi diğer partilere nazaran seçimleri kazanmaya en yakın parti olmuştur. İlçelerdeki duruma bakıldığı zaman, Sinop Gerze'de Demokrat Parti, Millet Partisine kıyasla daha güçlüydü. Ayancık'ta Millet Partisinin taraftarları Demokrat Partiye göre daha yoğundu. Boyabat'ta Demokrat Parti zayıf bir durumdayken Millet Partisi çok daha kuvvetliydi. Cumhuriyet Halk Partisi ise Sinop ve ilçelerinde en kökleşmiş ve seçimi kazanma ihtimali en yüksek olan siyasi partiydi. CHP'ye milletvekilliği adaylığı için on iki başvuru yapılmıştır. Yapılan yoklama sonucunda CHP'nin adayları Cevdet Kerim İncedayı, Ali Şükrü Şavlı, Muhit Tümerkan, Nuri Sertoğlu ve Ali Server Somuncuoğlu olarak tespit edilmiştir. (BCA, CHP, 377-1592-2). Demokrat Parti'nin Sinop milletvekili adayları olarak Vedat Ardahan, Arslan Torun, Ahmet Muhip Dıranas, Mahmut Pınar ve Mustafa Sazak gösterilmiştir. Millet Partisinin Sinop aday listesinde ise Yusuf Kemal Tengirşenk, Kadri Musluoğlu, Enver Kök, Suphi Batur ve Hayri Soyören vardı (Tuncer, 2010, s. 289-300).

Cumhuriyet Halk Partisi Sinop milletvekili aday adayı olarak başvuru yapanların isimleri ve meslekleri şöyleydi; (BCA, CHP, 377-1592-2, s.13.)

1. Cevdet Kerim İncedayı, (Sabık Sinop Milletvekili)
2. Muhit Tümerkan, (Sağlık Bakanlığı Zat İşleri Müdürü)
3. Vehbi Dayıbaş, (Boyabat İlçe CHP Başkanı)
4. Hamdi Özkan, (Yüksek Tarım Mühendisi)
5. Nuri Sertoğlu, (Ticaret Bakanlığı Müşaviri)
6. Server Somuncuoğlu, (Tüccar-Avukat)
7. Hüsnü Keseroğlu, (Yüksek Mühendis)
8. Osman Hilmi Kurada, (Avukat)
9. Hüseyin Hilmi Uluğ, (Postane Memuru)
10. Ferit Kalfaoğlu, (Çalışma Bakanlığı Müfettişi)
11. Ali Şükrü Şavlı, (Çocuk Mütehassısı)
12. Lütfi Aksoy (Sabık Sinop Milletvekili)

Siyasi partiler, Sinop'ta seçimin kazanılmasını önemli görmekteydiler. CHP, seçim çalışmalarını sistemli bir şekilde yürütmek için Sinop'ta seçim bölgeleri oluşturmuş ve böylece seçmen ile irtibatı kuvvetlendirmeyi amaçlamıştır. CHP'nin seçimlere hazırlanırken yaptığı hamlelerden biri de oyların bölünmesini engellemek için bağımsız milletvekili adaylarını, parti lehine seçimlerden çekilmeye ikna etmek olmuştur. Örneğin, Türkiye Emlak Kredi Bankası Genel Müdürlüğünü yapmış olan Süleyman Kendiroğlu, Sinop'tan müstakil adaylığını bildirmiş ve daha sonra CHP lehine seçimlerden çekilmiştir. Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar'da seçimlerden bir ay önce Sinop'a gelmiş ve Sinoplularla buluşmuştur (BCA, CHP, 377-1592-2, s.17.).

14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde Sinop'ta kayıtlı seçmen sayısı 95.859'dur. Oy kullanan seçmen sayısı ise 89.629 olmuştur. Seçimlere katılma oranı %93,5 idi. 14 Mayıs 1950'de gerçekleştirilen seçimlerin sonucuna göre Sinop'ta en yüksek oy CHP tarafından alınmıştı. Kullanılan 89.629 oydan 55.348'ini almak suretiyle vekilliklerin tamamı CHP tarafından kazanıldı. Demokrat Parti Sinop'ta 9.522 oy aldı ve milletvekili çıkaramadı. Millet Partisine atılan oy toplamda 23.196 oldu (Tuncer, 2010, s. 327-31).

1950'de yapılan seçimler akabinde iktidar partisi Demokrat Parti oldu. Mamafih Demokrat Parti Sinop'ta aynı başarıyı yakalayamadı. Sinop'ta CHP'den sonra en yüksek oyu alan parti Millet Partisi idi.

Seçimlerin sonuçlanmasıyla Sinop milletvekili intihap edilenlerin isimleri Cevdet Kerim İncedayı, Server Somuncuoğlu, Nuri Sertoğlu, Muhit Tümerkan ve Ali Şükrü Şavlı idi. Toplamda beş milletvekili seçilmişti (BCA, 77-510-14, Ek: 78.). Cevdet Kerim Bey'in meclisin açılışından bir yıl sonra hayatını kaybetmesi üzerine Ahmet Muhtar Acar yapılan ara seçimle Sinop mebusu olmuştur (BCA, 77-514-11).

2. Sinop Milletvekilleri ve TBMM'deki Çalışmaları

2.1. Ali Server Somuncuoğlu

Ali Server Somuncuoğlu 1912'de Üsküp'te doğmuştur. Meclis kayıtlarında Servet olarak da geçmektedir. Baba adı Şakir anne adı Rukiye'dir. İstanbul Erkek Lisesinde orta tahsilini bitirmiştir. 1933'te İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini tamamlamıştır. Bir süre Maliye Bakanlığı bünyesinde memurluk yapmış daha sonra askere gitmiştir. Server Bey'in, uzmanlık alanları hukuk ve ticarettir. Marsilya Ticaret Mümessilliği yapmıştır. Ekonomi Bakanlığı İstanbul Teşkilatında görev almıştır. Bir süre avukatlık mesleğini icra etmiş ve 1950 Seçimlerinde Sinop milletvekili olarak TBMM'ye katılmıştır (Terceme-i Hal, Server Somuncu). Server Bey, IX, X ve XI. Dönemlerde Sinop milletvekilliği yapmıştır. Kendisinin önce CHP milletvekili iken 1957'de Demokrat Parti Sinop milletvekili olarak TBMM'ye katıldığı anlaşılmaktadır. V. Menderes Kabinesinde Basın Yayın ve Turizm Bakanlığında bulunmuştur. 17 Şubat 1959'da hayatını kaybetmiştir. (Öztürk, s. 1003)

Ali Server Bey, IX. Dönem TBMM'de 17 defa söz almış ve iki kanun teklifinde bulunmuştur. Server Bey, Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelecek olan göçmenlerin geride bırakacakları menkul ve gayrimenkullerinin Türkiye'ye getirilmesi için Bulgar Hükûmeti ile yapılan anlaşma üzerine söz almıştır. Bu konuşmasında Türk-Bulgar ilişkilerinin kısa bir tarihçesini çıkararak Bulgar Hükûmetinin geçmişteki anlaşmalara bağlı kalmadığını ifade etmiştir. Server Bey'in bu konuşmasındaki bir kısım "Göçmen hadisesi ve buna benzerleri ile Türk Milletini zor duruma sokmak isteyenler bulunabilir. BM idealinden bizi ayırmak için, kendilerine göre yıldırıcı tedbirler düşünebilirler. Türkiye'de hasretle gördükleri, demokrasi inkişaf ederken eski iktidar, yeni iktidar, iktidarın erkânı, muhalefetin erkânı, kavgası gözlerinin önünde cereyan edip dururken, istedikleri oku bize tevcih edebilecekleri zamanın gelmiş olduğunu kestirebilirler. İç politikada iktidar ve muhalefet karşı karşıya, inandığımız davalarda iktidar ve muhalefet karşı karşıya davalarda bütün gayretimizle çarpışır, metotları beğenmez, tenkitlerimizi yapabiliriz. Günün birinde Türk Milletine uzanmış bir el değil, uzanmış bir dil görürsek bütün bunların hepsi susar ve tek bir kütle oluruz arkadaşlar (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.4, 26. Birleşim, s. 56.)" şeklindedir. Server Beyin bu konuşmasından da anlaşılacağı vecihle salt bir muhalefet tavrıyla iktidar eleştirilmemiş ve söz konusu Türk Milleti olduğunda TBMM'de güçlü bir birliktelik meydana getirilmiştir.

İşletmeler Bakanlığının 1951 yılı Bütçe Görüşmeleri esnasında söz alan Server Bey, müstakil bir Sanayi Bakanlığının kurulması yerine mevcut İşletmeler Bakanlığının sanayi yatırımları üzerine yoğunlaşmasını teklif etmiştir. Server Bey bu konuşmasında iktidara, devletçilik ilkesini idame ettirmenin zaruretlerini saymıştır. Ona göre, iktidar partisi devletçiliği ile muhalefetin devletçiliğini ayıran ölçü, iktidarın şahsi teşebbüsü esas, devletçiliği istisna kabul etmesi, muhalefetin ise tam tersini savunmasıydı. Devlet elindeki büyük sanayi kuruluşlarının hiçbir suretle özel sektöre devredilmemesi gerektiğini bildirmiş ve devlet elinde kalmasında menfaat olmayan imalathanelerin devredilebileceğini beyan etmiştir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.5, 53. Birleşim, s.1119.).

Maraş'ta yaşanan Ticaret ve Sanayi Odası Seçimleri iktidar-muhalefet ilişkisi bakımından önemliydi. Zira yapılan seçimleri Cumhuriyet Halk Partisi adayları kazanmıştı. Ancak seçimler tüzüğe uygun yapılmadığı gerekçesiyle iptal edildi. Bunun üzerine Server Somuncuoğlu, Maraş Ticaret ve Sanayi Odası seçiminin iptaline konu olan matbu oy pusulası kullanımına mani hükmün bildirilmesi için Ekonomi ve Ticaret Bakanlığından izahat beklemiş ve bu kararın geri alınmasını talep etmiştir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.17, 3. Birleşim, s.58.). Bilindiği üzere İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerini azaltmak için 1940 senesinde Milli Korunma Kanunu çıkartılmıştı. Bu kanunun 30. Maddesi hükûmete, fiyat

tespitleri konusunda salahiyet tanıyordu. Milli Korunma Kanununun kiraya taalluk eden maddeleri hakkında söz alan Server Bey, hükûmetin gayrimenkul kiralarını rayice göre tanzim etmeleri için bu yetkinin gerekli olduğunu ifade etmiştir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.20, 38. Birleşim, s. 109.).

Ekonomi ve Ticaret Bakanlığının 1953 yılı Bütçe Görüşmelerinde, CHP Grubu adına söz alan Server Bey, partisinin ithalata karşıymış gibi gösterilmesine dikkat çekerek liberasyona taraftar olduklarını bildirmiştir. Aynı zamanda liberasyon sistemi üzerinde birtakım tahditler yapılmasının bir zorunluluktan doğduğunu savunmuştur. Devamında iktidar partisi olan Demokrat Partinin ekonomik alanda plan ve programdan uzak olduğunu eleştirmiştir. Ali Server Bey konuşmasında, iktidarın memleket işlerini halletmek gayesinde olduğunu ancak yöntemlerinin sistemli ve doğru olmadığını söyleyerek memleket içerisindeki sanayi kuruluşlarının çoğaltılmasını ve bu konuda halkın bilgilendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.20, 54. Birleşim, s.1099,1106.)

Server Bey, Karayolları Trafik Kanunu Münasebetiyle yapılan görüşmelerde 30.03.1953'te söz alarak muayyen miktardan fazla alkol alanların araç kullanmasının yasaklanması gerektiğini savunmuştur. Bu miktarın ise tıpçılar tarafından tespit edilmesi gerektiğini bildirmiştir. İsveç'te bulunduğu sıralarda orada alkollü araç kullanımının kesin olarak yasak olduğunu ve sıkı bir biçimde takip edildiğini örnek olarak göstermiştir. (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.21, 60. Birleşim, s.133., 30.03.1953)

Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkındaki Kanun görüşmeleri esnasında Server Bey, uzun bir konuşma yaparak ikinci ve dördüncü maddelerinin tadil edilmesini önermiştir. Özellikle kanunun ikinci maddesinde yer alan, suç işleyen cemiyet üyesi ile cemiyeti arasında bağlantı kurmayı öngören tasarının uygulanma zorluğuna dikkat çekmiştir. Ona göre bu maddenin partiler içerisinde ihtilaflar doğurma ihtimali yüksektir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.24, 115. Birleşim, s.1067-71., 23.07.1953). Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkındaki Kanun 29.07.1953'te Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, Sayı: 8470, No: 6187., 29.07.1953).

Server Somuncuoğlu, TBMM içerisindeki en aktif milletvekillerinden olmuştur. Yukarıdaki beyanatları haricinde birçok defa partisi adına söz almıştır. Meclisteki diğer faaliyetleri alt kısımda verilmiştir.

- Abana Kaza Merkezinin Bozkurt Pazar Yeri Kasabasına Nakli Hakkındaki Kanun,
- Devlet Memur ve Hizmetlilerine Tahsisat Verilmesi Hakkındaki Kanun,
- Petrol Kanunu,
- Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler münasebetiyle yaptığı konuşmaları vardır.

Ayrıca yeniden üç kaza kurulması münasebetiyle kendisi ve dört arkadaşı tarafından verilen bir kanun teklifi mevcuttur. (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.27, 26. Birleşim, s.73., 08.01.1954)

2.2. Ali Şükrü Şavlı

Ali Şükrü Şavlı, 1892'de Sinop'ta dünyaya gelmiştir. Babası Numan Bey annesi Emine Hanımdır. İlk ve orta tahsilini bitirdikten sonra İstanbul Tıp Fakültesini kazanmıştır. Tıp Fakültesini 1914'de bitirerek doktor olmuştur. Birinci Dünya Harbinde askere alınmıştır. Askerden döndükten sonra çocuk hastalıkları üzerine ihtisas yaparak uzmanlaşmıştır. Darülaceze ve Haseki Hastanelerinde çalışmıştır. 1950'de Sinop mebusu olarak TBMM'ye katılmıştır (Terceme-i Hal, Ali Şükrü Şavlı).

Ali Şükrü Bey, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinin Şehir Hastanelerini kullanmasına dair TBMM'ye bir önerge vermiş ve Sağlık Bakanı Nihat Reşat Belger'den izahat istemiştir. Ali Şükrü Bey, şehir hastanelerinin tedrisat için kullanılmasının doğru olmadığını bildirmiştir. Ona göre tıp öğrencilerine şehir hastanelerinde eğitim verilmesi öğrenci ve hastalar için birçok olumsuz durum meydana getirmektedir. Uygulanan sistemle hastanelerin normal çalışma tarzlarının ihlal edildiğini ve öğrencilerin dağılmış bulunan şehir hastanelerine ulaşım noktasında sıkıntı çektiklerini, halkın öğrencilerle dolu olan tramvaylara binememekten şikâyetçi olmalarıyla örneklendirmiştir. Ali Şükrü, hastanelerin fakülteye dönüşmesinden sonra niteliklerinin de düştüğünü ifade ederek bu konuda bazı rakamlar vermiştir. Hastanelerin mali yükünü belediyelerin üstlendiğini, fakir hastalar için teşekkül eden belediye hastanelerinin artık bu amaçtan saptığını söylemiştir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C. 1, 19. Birleşim, s.474,79.).

Ali Şükrü Bey, kendisiyle beraber Dr. Şükrü Hazim Tiner'in emekliliğe sevk edilmesi hususunda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bir soru yöneltmiştir. Tekaüt işlemlerinin yasal olmadığı ve bu kararın üst mahkeme tarafından bozulduğunu bildiren Ali Şükrü Bey, İstanbul Üniversitesi Çocuk Bölümündeki görevine geri dönmeyi ilgili bakanlıktan rica etmiştir. Bunun üzerine söz alan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Hayri Üstündağ, Ali Şükrü'nün mesleğine avdetinden bakanlık olarak mutluluk duyacaklarını beyan etmiştir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.2, 5. Birleşim, s.88.).

1951 yılı Bütçe Görüşmeleri yapılırken söz alan Ali Şükrü Şavlı'ya göre bu döneme kadar İstanbul Tıp Fakültesi için yapılan harcamalar gerekli yerlerde sarf edilememiştir. Ayrıca kendisinin hükümete bir teklifi vardır. Ona göre, tıp öğrencilerine İstanbul Şehir Hastanelerinde staj yaptırarak pratik verilmelidir. Bu sayede talebelerin bol sayıda hasta müşahede etmeleri sağlanacak ve buna bağlı olarak meslekte kalite artacaktır. Aynı zamanda bu öğrencilere para ödenmeyeceği için hazinedeki masraf azaltılmış olacaktır (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.5, 51. Birleşim, s.771.). Sağlık Bakanlığının 1951 yılı Bütçe Görüşmeleri esnasında en fazla bütçenin veremle mücadeleye ayrıldığı söyleyerek çocuk vefiyatının yeteri kadar önemsenmediğini savunmuştur. Türkiye'deki çocuk ölümlerinin sayısına dikkat çekerek bu konuda gerekli tedbirlerin alınmadığını ve çocuk ölümlerinin önüne geçilemediğini söylemiştir. Bir başka meseleye de değinerek, İstanbul'daki sokakları dolduran kimsesiz çocuklardan bahsetmiştir. Bu çocukları topluma kazandırmak için gerekenlerin yapılmasını talep etmiştir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.5, 52. Birleşim, s.936.).

Ali Şükrü Bey, bir meslek erbabını yaşına göre tekaüde sevk etmenin yanlış olduğunu iddia etmiştir. Doktorların ne kadar yaşlı ise tecrübesinin de o ölçüde fazla olacağını düşünmektedir. Bu duruma örnek olarak Amerika'yı göstermiş ve oradaki ünlü doktorların 60-70 yaş aralığında olduğunu söylemiştir. 22 yaşında liseyi bitiren bir kişinin tıpta uzmanlaşmak için, altı yıl tıp tahsili, iki sene askerlik, dört sene uzmanlık eğitimi, üç sene baş asistanlık, üç sene şef muavinliği ve altı sene hastane şefliği yapması gerektiğini ifade ederek bu eğitim sonunda 46 yaşına gelindiğini savunmuştur. Kişinin otuz yıl çalışma şartını doldurarak tekaüde sevk edilmesinin doğru olmadığını ve asıl bundan sonra hizmet vermesi gerektiğini bildirmiştir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.7, 75. Birleşim, s.215.).

Ali Şükrü, Adalet Bakanlığının 1953 Yılı Bütçesinde 13 Milyon liralık bir artış olmasına rağmen adli tabiplerin maaşlarının yetersiz olmasını eleştirmiştir. Hükümetin bundan dolayı adli tabip sıkıntısı çektiğini ve Sinop Cezaevinde 700 mahkûm bulunmasına rağmen doktor ve sağlık personelinin olmadığını iddia etmiştir. Aynı zamanda adli meseleler olan intihar vakaları ile sair suretle gerçekleşen ölüm vakalarının tespiti işleminde Tıbbiye Mektebinden çıkan bir doktorun yeterli olamayacağını, bu iş için Adliye Bakanlığının özel eğitimler vermesi gerektiğini savunmuştur (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.20, 49. Birleşim, s.692.).

Sinop mebusları Ali Şükrü ve Muhit Tümerkan, Türk Tabipler Birliği Kanununun 8. Maddesinin (a) fıkrasının tefsirine dair Sağlık ve Sosyal Yardım ve Adalet Komisyonlarına bir önerge vermişlerdir. Bu madde azalardan alınan aidat ile alakalıdır (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.24, 115. Birleşim, s.1042.).

Ali Şükrü Bey, IX. Dönem TBMM'de özellikle sağlıkla alakalı konularda aktif söz alan ve önerge veren Sinop milletvekilidir. Özellikle tekaüt işlemleri konusunda en çok söz alan milletvekillerinden biri olması bu mevzudaki mağduriyeti ile alakalı olmalıdır. Bütçe görüşmelerindeki tutumu hastanelerin yetersizliği üzerine olmuştur. Kendi uzmanlık alanı olan çocuk hastalıkları konusunda Türkiye'de gereken tedbirlerin alınmadığına dikkat çekmiştir. Ali Şükrü Bey, 19 Ağustos 1980'de vefat etmiştir (Öztürk, s. 1005).

2.3. Cevdet Kerim İncedayı

Cevdet Kerim, 1893 tarihinde Sinop'ta dünyaya gelmiştir. Baba adı Abdülkerim anne adı Ayşe'dir. Kendisi Harbiye Mektebinde eğitim tahsil ederek subay olmuştur. Mezun olduktan sonra Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştır. Milli Mücadele yıllarında Batı Cephesinde görev aldı. 1914-1927 yılları arasında askerlik mesleğini icra etmiş, 1927'de ise binbaşı rütbesiyle emekliye ayrılmıştır. Kendisi İstiklal Madalyası sahibidir. (Terceme-i Hal Cevdet Kerim). CHP İstanbul İl Başkanlığı yapmıştır. Bu görevi müteakiben 300 lira maaşla CHP İdare Heyetine tayin olunmuştur (BCA, 397-1683-3). Cevdet Bey, V, VI, VII, VIII ve IX. Dönemlerde milletvekilliği yapmıştır. 3 Nisan 1939-9 Temmuz 1942 yılları

arasında görev yapan II. Saydam Hükûmetinde Muhabere ve Münakale Vekilliği, 7 Ağustos 1946-10 Eylül 1947 yılları arasında kurulan Peker Hükûmetinde Bayındırlık Bakanlığını üstlenmiştir (Hükümetler ve Programları, s.93,117.). Kendisinin Batı Cephesindeki Mücadeleleri anlattığı Türk İstiklal Harbi isminde bir eseri vardır.

Cevdet Kerim, 29 Mayıs 1951'de tedavi gördüğü Alman Hastanesinde hayatını kaybetmiştir. Uzun yıllar memleket hizmetinde bulunan Cevdet Beyin ölümü parti içerisinde büyük bir üzüntüye sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda ailesi ve yakınlarına taziyeler ulaştırılmıştır. Cevdet Bey'in eşi Aliye İncedayı'ya taziye bildirenler arasında İsmet İnönü ve eşi Mevhibe İnönü'de vardı. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek de Cevdet Bey'in vefatı üzerine taziyede bulunmuştur (BCA, 397-1683-3).

Cevdet Bey, IX. Dönemde çok kısa bir süre milletvekilliği yapmıştır. Teşri döneminde Adnan Menderes'in kurduğu hükûmetin programı münasebetiyle bir defa söz almıştır. Cevdet Bey, partisine yapılan eleştirilere cevap vererek Demokrat Partiyi iktidara getiren dört milyon oyun kutsallığı kadar kendilerine verilen üç milyon küsur oyun da kutsal olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca muhalefetin gerekliliği üzerinde durmuştur. Demokrat Partili Muammer Alakant ve Halide Edip'in 14 Mayıs veyahut IX. Dönem TBMM'nin açıldığı tarih olan 22 Mayısın demokrasi bayramı olarak ilan edilmesini savunmalarını sert bir biçimde eleştirmiştir. Demokrasinin 23 Nisan 1920'de kurulduğu bildirmiştir. Aynı zamanda dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı Birinci Cumhurbaşkanı olarak telakki etmenin büyük bir hata olacağını ifade etmiştir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.1, 5. Birleşim, s.117-20.)

2.4. Muhit Tümerkan

Muhit Tümerkan, Hasan Fehmi Bey ile Ayşe Sıdıka Hanımın oğulları olarak, 1906'ta Sinop'ta dünyaya gelmiştir. Muhit Tümerkan'ın babası Hasan Fehmi Bey Acara Türklerine mensuptur. Kendisi uzun yıllar milletvekilliği yapmıştır. Muhit Bey, iyi bir tahsil hayatı geçirmiştir. Pertevniyal Mektebinde eğitime başlamış daha sonra Galatasaray ve Nişantaşı Mekteplerine devam etmiştir. Kabataş Lisesindeki eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine girmiştir. Tıp Fakültesini bitiren Muhit Bey, özellikle bulaşıcı hastalıklarla mücadelede önemli hizmetler görmüştür. Kendisi Fransızca ve orta seviyede İngilizce ile İtalyanca bilmekteydi. Muhit Bey, 14 Mayıs 1950'de Sinop milletvekili seçilerek TBMM'ye katılmıştır (Terceme-i Hal, Muhit Tümerkan). X. Dönemde de milletvekilliği yapmıştır.

Muhit Bey'in meclis içerisindeki çalışmalarına bakıldığı zaman oldukça aktif bir vekil olduğu görülmektedir. Geçici tazminat ve yabancı dil ikramiyeleri ile sair ikramiyeler hakkındaki kanun görüşmeleri esnasında memurların temsilcisinin milletvekilleri olduğu ve memurlara verilen hakların ihlal edilemeyeceğini savunmuştur (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.5, 41. Birleşim, s.76.).

Tümerkan, meclisteki toplum sağlığı ve sağlık bakanlığıyla alakalı meselelerde ön plana çıkmıştır. Örneğin, TBMM'de, Elazığ'da bulunan cüzzam hastanesinin çevresini tehdit ettiği için bir başka yere nakli konusu gündeme gelmiştir. Bunun üzerine söz alan Muhit Bey, cüzzamın tüberküloz gibi seri sirayet eden bir rahatsızlık olmadığını ve bu hastalığın uzun yıllar sonra yayıldığını açıklamıştır. Hastanenin taşınması mevzusunun gündeme gelmesine sebep olan düşüncenin ise bir yanlış anlaşılmadan ibaret olduğunu iddia etmiştir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.5, 44. Birleşim, s. 178.). Sağlık Bakanlığının 1951 Yılı Bütçe Görüşmelerinde, bakanlık bünyesindeki personel sayısının azaltılması tartışılmıştır. Muhit Bey, 200 yataklı şehir hastaneleri hakkındaki Bakanlar Kurulu kararının, bu hastanelerde en az 120 personel bulundurması gerektirdiğini ancak Ankara'daki 640 yataklı hastanede 150 personelin bile bulunmadığını iddia etmiştir. Ona göre, personel sayısındaki bu düşüş hastane hizmetlerini aksatacaktır. Öneri olarak işten çıkartılması planlanan sağlık personeline küçük bir maaş bağlanması suretiyle, yeni yapılan hastanelerin bitimine kadar eski hizmetlerine devam ettirilmesini, daha sonra ise yapımı biten hastanelerde istihdam edilmelerini talep etmiştir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.5, 52. Birleşim, s. 943.). Sağlık Bakanlığına ait kadro cetvellerinde değişiklik yapılması için Manisa milletvekili Nafiz Körez ile birlikte bir takrir sunmuştur (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.13, 39. Birleşim, s.248.). Tıp mensuplarının devlet teşkilatında vazifeye alınmaları hususunda yapılan tartışmalarda, doktorların üç sene olan mecburi hizmet sürelerinin bir yıl ile sınırlandırılmasını talep etmiştir (Tutanak Dergisi, C.16, 88. Birleşim, s.397.).

Çiftçiyi Topraklandırma Hakkındaki Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren kurulan komisyonların sayısına, bu komisyonlarca tespit edilen arazinin yüzölçümleri ile nerelerde ve hangi yıllarda dekar hesabıyla tapusunun verildiğine ve topraksız vatandaşlara verilmiş olan toprakların aile başına isabet eden dekar miktarına dair yazılı önergesi vardır (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.15, 68. Birleşim, s.69.).

Muhit Bey'in TBMM'ye verdiği takrirler şöyledir; "Bankalarca yapılan ikrazların 1936 arazi yazımına göre hesap edilmesi hakkındaki tahriri sual takriri. Ufak çapta bulunan tuğla ve kireç ocaklarının durumları hakkındaki sual takriri, Boyabat'ın Boyalı Köyü yangını için ne kadar yardım yapıldığına ve daha ne gibi yardım yapılabileceğine dair suali, Sinop Vilâyetinde inşaatı yarım kalmış olan okullar hakkında tahriri suali" (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.29, 65. Birleşim, s.904).

17.02.1954 tarihinde Hemşirelik Kanunu maddeleri mecliste görüşülmüştür. Muhit Tümerkan bu celsede, Türkiye'de yaşanan hemşire eksikliklerinden bahsederek mesleğin özendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda hemşirelik mesleğiyle alakalı izin işlemlerinin düzenlenmesini talep etmiştir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.28, 44. Birleşim, s.428.).

25.02.1954 tarihinde gerçekleşen meclis oturumunda Muhit Tümerkan, CHP adına söz almıştır. Konuşmasında sağlık ve sosyal yardım meselelerinin politik bir hale getirilmemesine ve propaganda aracı olarak kullanılmaması gerektiğine dikkat çekmiştir. Bütçe görüşmeleri devam ederken, hastaneler için ayrılan tahsisatın meclisin emri hilafına başka yerlerde kullanıldığını iddia etmiş ve Erzurum Hastanesini örnek göstermiştir. Bir önceki sene Erzurum ve Eskişehir Hastaneleri yapımı için konulan 500 bin liranın başka yerlere sarf edilerek bu yıl tekrar bütçeye adı geçen hastanelerle alakalı tahsisat konulmasını eleştirmiştir. Muhit Tümerkan, partisi adına konuşmaya devam ederken Demokrat Parti iktidarından önce CHP tarafından sağlık alanında yapılan yatırımların bilançosunu çıkarmıştır. Ve son olarak da iktidarın geçmişte yapılmış olan sağlık hizmetlerini inkâr ettiklerini ifade etmiştir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.28, 50. Birleşim, s.971,78.).

2.5. Nuri Sertoğlu

Nuri Bey, 1903 yılında Sinop'ta doğmuştur. Babası Ethem Bey ve annesi Hayriye Hanım'dır. Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesinde eğitim almıştır. Sinop ve Çorum'da ilkokul öğretmenliği ile müfettişlik yapmıştır. Bir süre Ekonomi ve Ticaret Bakanlığında çalışan Nuri Bey milletvekili olmadan önce İç Ticaret Genel Müdürü tayin edilmiştir. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde Sinop milletvekili intihap edilerek meclise katılmıştır. X. Dönemde de milletvekilliği devam etmiştir (Terceme-i Hal, Nuri Sertoğlu).

1951 yılı Milli Eğitim Bütçe Görüşmelerinde CHP Grubu adına söz alan Nuri Sertoğlu, CHP iktidarı dönemindeki okul ve öğrenci sayılarını beyan ederek yeni iktidarın da maarif davasını devam ettirmesini temennide bulunmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından aylıklar ve ücretler için tahsis olunan ödeneğin tenzil edildiğini vurgulayarak öğretmen terfilerinin bu durumdan menfi etkileneceğini ifade etmiştir. Ayrıca korunmaya muhtaç çocuklar için bütçedeki ödeneğin arttırılmasından memnuniyet duymuştur. Gezici kursların köylerin eğitim durumunu yükseltmesindeki payına ve bu faaliyetlerin devam edebilmesi için ödeneklerinin arttırılmasını TBMM'den istemiştir. Konuşmasında köy eğitiminin önemine şu cümlelerle "Arkadaşlar, Türk köylüsünü süratle okutmaya mecburuz. Sandığa atacağı oy pusulasında ne yazıldığını okuyamayan veya bu pusulaya istediğini yazamayan insanlar demokrasi yapamazlar. Bu memlekette halkın idaresini cidden kurmak istiyorsak, köylüyü okutmak bütün işlerimizin başında gelecektir. İşte sabık hükümetleri memleket ölçüsünde bir ilköğretim seferberliğine götüren görüş ve anlayışta budur." dikkat çekmiştir. Okulların inşası işinin Milli Eğitim Bakanlığı yerine Bayındırlık Bakanlığına tevdi edilmesi iktidara bir başka önerisi olmuştur. Nuri Bey, üniversite düzeyindeki eğitim programlarında yardımcı kitap sıkıntısı yaşandığını ve bu durumun öğrencinin başarısını olumsuz etkilediğini anlatmıştır (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.5, 51. Birleşim, s753-58).

Nuri Bey, 1952 Milli Eğitim Bütçe Görüşmelerinin yapıldığı esnada Topkapı Sarayı Müzesinin pazar günü kapalı olmasının yanlış olduğunu, halkın en yoğun ziyaret gerçekleştireceği bir günde müzenin açık olması gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda müzelerin açılış ile kapanış saatlerinin

düzenlenmesini ilgili bakanlıktan rica etmiştir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.13, 49. Birleşim, s.985). 1952 Yılı Gümrük ve Tekel Bakanlığı Bütçe Görüşmelerinde de CHP Grubu adına Sinop mebusu Nuri Bey söz almıştır. Tütün ticaretinin Türkiye için oldukça önemli olduğunu söyleyen Nuri Bey İstanbul'da tütün üretimiyle faaliyet gösteren Cibali Fabrikasının yetersizliğinden dolayı Maltepe'de yeni bir fabrika açılacakken iktidarın buna mani olmasını eleştirmiştir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.13, 50. Birleşim, s. 1100-3).

Milli Eğitim Bakanlığının 1953 yılındaki bütçesi için yapılan görüşmelerde Nuri Bey konuşmasına ülkede yaşanan öğretmen eksikliklerinden bahsederek başlamıştır. Mevcut öğretmenlerin kadro yetersizliğinden dolayı büyük bir boşluğu doldurmaya çalıştıklarını ancak öğretmenlerin ilave ders ücretlerini alamadıklarını iddia etmiştir. 1943 yılında kurulmuş olan ve öğretmenlere yatırım olanağı sağlayan, Yapı Sandığı adlı kurumun Demokrat Parti iktidarında geri planda kaldığını ve tekrar işlerlik kazandırılması gerektiğini savunmuştur. Nuri Bey, 1906'da çıkarılan Asarı Atika Nizamnamesinin ihtiyaçları karşılayamadığını, bütçe görüşmelerinde gündeme getirerek önemli bir konuya temas etmiştir. Ülke içerisindeki 11 büyük müzede çok kıymetli eserlerin bulunduğunu fakat müzelerde kadro eksikliği yaşandığını belirterek bu durumun behemehal takip edilmesini istemiştir. Ona göre çağın gerisinde kalan Atika Nizamnamesi yerine yeni bir kanun çıkarılmalıdır. Nuri Bey eski eserler ve müzeler için ayrılan bütçeyi de az bulmuştur. Bu durumun ülke içerisindeki ilmi araştırmaları ve kazıları aksatmakta olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda araştırmacıların maaşlarının barem çerçevesinde tayinini ve ülke içerisindeki müzelerin çalışma saatlerinin düzenlenmesini istemekte olduğu tutanaklara yansımıştır (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.20, 53. Birleşim, s.938,58.).

Nuri Bey, Üniversiteler Kanununun 46. Maddesinin d fıkrasının değiştirilmesini antidemokratik bir hamle olarak tarif etmiştir. Memurin Kanunu, devlet memurlarının siyasetle uğraşmalarını ve parti üyesi olmalarını yasaklamıştır. Ancak üniversitelere ve buradaki öğretim görevlilerine bu bağlamda bir muhtariyet tanınmıştı. Ancak bahsi geçen d fırkasının tadili ile profesörlerin meslekten hangi durumlarda ihraç edilebileceği belirtilmiştir. Buna göre, siyasi teşekküllerde vazife almak ve siyasi yayınlar çıkarmak meslekten ihraç sebebi sayılmıştır. Nuri Bey, bu kanunun son derece yanlış olduğunu ve ilim adamlarının susturulduğunu iddia etmiştir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.24, 113. Birleşim, s.952-53).

Abana Kaza Merkezinin, Pazaryerine nakledilmesi için yapılan görüşmelerde söz alan Nuri Sertoğlu, naklin doğru olmayacağını ifade ederek iki bölge arasında mukayeselerde bulunmuş ve ilçe merkezinin Abana olarak kalmasının elzem olduğunu izah etmiştir. Aynı zamanda ilçenin Pazaryerine taşınması için hükümetin meclisten çıkacak izni beklemeden çalışmalara başlamasını emrivaki olarak telakki etmiştir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.26, 20. Birleşim, s.331,34). Bu nakil kanunu görüşülürken Sinop milletvekillerinden Server Bey'de, ilçe merkezinin Abana olarak kalmasını istemişti.

Nuri Bey'in, Muamele Vergi Kanununun 9. Maddesiyle alakalı bir kanun teklifi vardır. Bu madde şeker ve glikoz içeren maddelerin düzenlenmesiyle alakalıdır (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.18, 18. Birleşim, s.279).

2.6. Ahmet Muhtar Acar

Ahmet Bey, 1901 yılında Bursa'da dünyaya gelmiştir. Babasının adı Mehmet Feyzi Bey, annesi Nafıa Hanım'dır. Ankara Hukuk Fakültesi mezunu olup memuriyete öğretmenlikle başlamıştır. Bursa'da çeşitli okullarda öğretmenlik yapmış akabinde Başbakanlığa bağlı Müdevvenat Umum Müdürlüğünde çalışmıştır. Bayındırlık Bakanlığı ile Maliye Bakanlığı bünyesinde hizmet verdikten sonra Milli Emlak Genel Müdür Yardımcılığı yapmıştır. İstanbul Vali Yardımcılığı ve Belediye Başkan Yardımcılığı görevinde bulunmuştur. Akabinde Sinop Valiliğine tayin olunmuştur. Kendisi az derecede İngilizce bilmekteydi. Uzmanlık alanları ise maliye, idare ve hukuktu. (Terceme-i Hal, Muhtar Acar, Sicil: 1937, Defter: 989).

Ahmet Bey'in Sinop ile tanışıklığı buraya vali tayin edilmesiyle başlamıştır. Sinop Valiliği döneminde, Sinop'un ve Sinop halkının meseleleriyle yakından ilgilenmiştir (BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müd, 17-98-7). 16.09.1951 tarihinde gerçekleşen ara seçimlerde Sinop milletvekili seçilerek TBMM'ye katılmıştır (BCA, Muamelat Genel Müd, 77-514-11).

İstanbul Mercan'da Belediye namına kayıtlı bulunan bir arsaya alıcı çıkması üzerine arsanın imar vaziyeti araştırılmış ve İmar Müdürlüğü tarafından arsanın yeşil sahaya tesadüf ettiği tespit edilmiştir. Ancak arsanın bu durumu ve Emlak Müdürlüğünün muhalifliğine rağmen satışına karar verilmiştir. Muhtar Acar, usulsüz yapıldığını iddia ettiği bu mubayaayı mecliste gündeme getirmiş ve yolsuzluk olarak niteleyerek İçişleri Bakanlığına sözlü bir takrir sunmuştur. Takrir üzerine söz alan İçişleri Bakanı Etem Menderes, suçluların cezalandırılmak üzere kanun önünde yargılandığını ifade ederek bu takriri cevaplandırmıştır. Ancak Ahmet Muhtar Acar, bu usulsüz satış işleminden İstanbul Valisi ve Belediye Başkanının da sorumlu tutulmasını istemiştir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.19, 32. Birleşim, s.416-19).
Muhtar Acar, Almanya'daki Münster Üniversitesi adına yaptırılan Sinop Müzesinin Kastamonu'ya nakli konusunda hükümetin bir karar alıp almadığını ve bu kararın gerekçesini Milli Eğitim Bakanından cevaplandırmasını istemiştir. Mamafih söz alan Milli Eğitim Vekili Tevfik İleri, Kastamonu'da bölge müzelerinin oluşturulacağını ve bu itibarla Sinop Müzesinin taşınacağını bildirmiştir. Bu cevap üzerine Ahmet Muhtar Bey, nakil işleminin doğru olmadığını ifade ederek bilim adamlarının bu konudaki fikirlerini mecliste okumuştur (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.19, 32. Birleşim, s.422,23).
Ahmet Muhtar Acar, 1951 ve 1952 senelerinde hazırlanan İstanbul Sergisiyle alakalı bir soru takriri vermiştir. Bu sergide Şehir Meclisi üyelerinin vazifelendirildiğinin doğru olup olmadığına, ayrıca kaç kişinin istihdam edildiğine ve bunlara ne kadar para ödendiğine dair sorusunu İçişleri Bakanlığına yöneltmiştir. Aynı zamanda 1952 tarihli sergi için panayır ve talih oyunları benzetmesinde bulunmuştur. Bundan dolayı serginin maksadını ihlal ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca sergi esnasında ciddi bir tediye yapıldığını savunmuştur. (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.21, 65. Birleşim, s.294,96)
İstanbul Belediyesi tarafından mubayaa edilen Eyüp'e bağlı Dökmeciler Caddesindeki arsanın satın alınma usulüne dair sözlü önergede bulunmuştur. Muhtar Acar, mubayaasına tevessül edilen arsanın metrekaresi için önce 225 kuruş, İstanbul Vilayet ve Belediye Daimi Komisyonunun değişmesinden sonra bahse konu olan arsanın metrekare değeri için 105 kuruş tespit edildiğini ifade etmiştir. Bu durumda eski Daimi Komisyon hakkında adli tahkikat yapılıp-yapılmadığını İçişleri Bakanlığından sormuştur. Aydın milletvekili ve İçişleri Bakanı Etem Menderes, arsa bedelindeki düşüşü arsa sahibinin acele etmesine ve arsanın yol, su ve benzeri masraflarına bağlamıştır. Etem Bey'in cevabı üzerine tekrar söz alan Muhtar Acar, Daimi Komisyonun Mercan'daki yolsuzluklardan naşi değiştirildiğini ve söz konusu komisyonun baskıyla karar aldığını beyan etmiştir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.21, 65. Birleşim, s.300,1).
Muhtar Acar, 19.12.1952'de İstanbul Genel Meclisine bağlı İhtisas Komisyonlarının faaliyetlerine ve İstanbul Birleşik Mahalli İdaresi ile Belediyesine bağlı kurumlarda istihdam edilenler arasında çalışmadığı halde maaş alan kişiler olduğu iddiasının doğru olup-olmadığına dair İçişleri Bakanlığından açıklama istemiştir. 09.04.1953 tarihinde İçişleri Bakanı Etem Menderes, bu suale cevaben İhtisas Komisyonlarına huzur hakkı ödemelerinin yapıldığını ve toplam yekûnlarını vermiştir. Aynı zamanda vazife almadığı halde maaş alan personelin bulunmadığını bildirmiştir. Ahmet Muhtar, huzur hakkı adıyla yapılan tediyelerin kanuna uygun olmadığını ve önlenmesini istemiştir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.21, 65. Birleşim, s.297,299).
Muhtar Acar, 22.12.1952 tarihinde Sokoni Vakum Anonim Türk Petrol Şirketi ile İstanbul Belediyesi arasında bir mukavele olup olmadığa dair İç İşlerine Bakanlığına sözlü soru önergesi vermiştir. İçişleri Bakanı Etem Menderes de sözlü cevabında yeni kurulan bu şirketle herhangi bir mukavele yapılmadığı söylemiştir. Ahmet Muhtar Acar, adı geçen şirketin Amerika'daki Anti Tröst Kanunlarından kurtulmak için isim değiştirdiğini söylemiş ve bu şirketin ruhsat almadan çalıştığını ifade etmiştir. Bu meselede İstanbul Valiliğini ve Belediyesini sorumlu tutmuştur. İçişleri Bakanı Etem Menderes bu iddialar üzerine Muhtar Acar ile bizzat bir görüşmede bulunmuş ve konu üzerinde gerekli tetkik ve takibatı başlatmıştır (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.21, 65. Birleşim, s.302,4).

3. IX. Dönem Sinop Milletvekilleri Üzerine Yapılan Değerlendirme

IX. Dönemde Sinop milletvekili seçilenlerin sayısı altıdır. Sinop milletvekillerinin yaş ortalaması ise kırk sekizdir. En genç Sinop milletvekili Ali Server Bey olup 1912'de doğmuştur. En yaşlı mebus ise

1892'de doğan Ali Şükrü Şavlı'dır. Alt kısımdaki tabloda milletvekillerinin doğum tarihleri ve saylav seçildikleri yıldaki yaşları verilmiştir.

Tablo I

MİLLETVEKİLLERİ	DOĞUM TARİHLERİ	1950'DEKİ YAŞLARI
Ahmet Muhtar Acar	1901	49
Ali Server Somuncuoğlu	1912	38
Ali Şükrü Şavlı	1892	58
Cevdet Kerim İncedayı	1893	57
Muhit Tümerkan	1906	44
Nuri Sertoğlu	1903	47

IX. Dönem Sinop milletvekillerinin görev yaptığı komisyonlar alttaki tabloda verilmiştir (Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C.1, 3. Birleşim, s.34,50). Tablo II

MİLLETVEKİLLERİ	GÖREV YAPTIKLAR KOMİSYONLAR
Bayındırlık Komisyonu	Cevdet Kerim İncedayı
Çalışma Komisyonu	Muhit Tümerkan
Ekonomi Komisyonu	Server Somuncuoğlu ve Nuri Sertoğlu
Milli Savunma Komisyonu	Cevdet Kerim İncedayı
Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu	Ali Şükrü Şavlı
Ticaret Komisyonu	Server Somuncuoğlu

IX. Dönem Sinop milletvekillerine ait, doğum yerleri, tahsil durumları ve meslekleriyle birlikte bildikleri yabancı diller kısımda yer alan tablodaki gibidir. Tablo III

Milletvekilleri	Doğum Yerleri	Tahsil Durumları	Milletvekili Olmadan Önceki Meslekleri	Bildikleri Yabancı Diller
Ahmet Muhtar Acar	Bursa	Yüksek Tahsil-Hukuk	Avukat	İngilizce
Ali Server Somuncuoğlu	Üsküp	Yüksek Tahsil-Hukuk	Serbest Ticaret	Fransızca ve İngilizce
Ali Şükrü Şavlı	Sinop	Yüksek Tahsil-Tıp	Serbest Doktor, Çocuk Hastalıkları Uzmanı	Almanca, Fransızca ve İngilizce
Cevdet Kerim İncedayı	Sinop	Harp Akademisi	Emekli Asker- 5. Dönemden İtibaren Milletvekili	Fransızca
Muhit Tümerkan	Sinop-Ayancık	Yüksek Tahsil-Tıp	Doktor, Sağlık Bakanlığı	Fransızca, İngilizce ve İtalyanca
Nuri Sertoğlu	Sinop-Boyabat	Yüksek Tahsil-Coğrafya	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Genel Müdürlüğü	Almanca

IX. Devre Sinop milletvekilleri Ahmet Muhtar Bey ile Ali Server Somuncuoğlu haricinde Sinop kökenlidir. Sinoplular seçimlerde milletvekillerinin Sinop kökenli olmasına dikkat etmişlerdir. Ancak onlar için tek kriter bu olmamıştır. Örneğin, Ahmet Muhtar Acar, Sinop kökenli olmamakla birlikte Sinop Valiliği döneminde, yerli halk tarafından oldukça sevilen bir sima olmuştur. Ali Server Bey'de

Sinoplular için güçlü bir adaydır. Eğitim durumları incelendiği zaman Sinop milletvekillerinin hepsinin yüksek tahsil yaptığı görülecektir. IX. Dönem Sinop milletvekilleri olarak intihap edilen altı mebustan ikisi hukuk, ikisi tıp biri coğrafya mezunu olup biri de asker kökenlidir. Milletvekillerinin çoğu mebus olmadan önce kendi meslekleriyle meşgul olmuştur. Sicil dosyalarında çoğunun yabancı dil bildiği görülmüştür.

Sinop milletvekillerin meclis içerisindeki faaliyetleri alt kısımdaki tabloda verilmiştir. Tablo IV

MİLLETVEKİLİ	Teklifleri ve Kaç Defa Söz Aldığı
Ahmet Muhtar Acar	11 Defa Söz Almıştır.
Ali Server Somuncuoğlu	17 Defa Söz Almıştır. Ayrıca 2 Teklifi Vardır.
Ali Şükrü Şavlı	19 Defa Söz Almıştır. Ayrıca 1 Önerge Sunmuştur.
Cevdet Kerim İncedayı	1 Defa Söz Almıştır.
Muhit Tümerkan	35 Defa Söz Almıştır. Ayrıca 4 Teklifi Vardır. 1 Takrir Sunmuştur. 7 Tahriri Suali ve Bunlara Verilen Cevabı Vardır.
Nuri Sertoğlu	10 Defa Söz Almıştır. Ayrıca 1 Teklifi Vardır.

Sonuç

Demokrat Parti Dönemi, Türk siyasi tarihinde önemli bir devreyi oluşturmuştur. 1946'da kurulan Demokrat Parti, bir süre muhalefet partisi konumunda iken 1950 yılında katıldığı genel seçimleri kazanarak iktidar partisi olmuştu. DP ülke genelinde yakaladığı başarıyı Sinop'ta gösteremedi. CHP, burada seçimi birinci liste tamamladı. 1950 yılındaki bu seçimlerin akabinde açılan IX. Dönem TBMM'de 5 Sinop milletvekili vardı. Sinop'ta, seçim sonuçlarının CHP'nin başarısı ile neticelenmesindeki en temel faktör adayların etkisiyle alakalıydı. Sinoplular adayların kendilerinden olmalarına önem veriyorlardı. Örneğin, Sinop doğumlu Ali Şükrü Bey'in aday gösterilmesi için yoğun bir talep vardı. CHP yoklamasında kontenjan nedeniyle sıralamaya giremeyen Hamdi Özkan'ın, aday gösterilmesi için Sinop halkı ve esnafından genel merkeze telgraflar gönderilmişti. Diğer partilerde bu durumun farkındaydı ve seçimlerde gösterecekleri adayların Sinoplu olmasına özen gösteriyorlardı. CHP'nin buradaki seçimleri kazanmasında tek etken adayların milliyeti olmadı. Diğer bir amil bölgedeki Cumhuriyet Halk Partisi sempatisinin oldukça fazla olmasıydı. Özellikle Cevdet Kerim Bey'in Bayındırlık Bakanlığı döneminde Sinop için verdiği hizmetler partiye olan sevgiyi artırıyordu. Ahmet Muhtar Acar'da Sinopluların adaylarda aradıkları özelliklere iyi bir örnek oluşturmuştur. Zira Ahmet Muhtar aslen Sinoplu olmamakla beraber Sinop'ta valilik yapmıştı. Bu görev esnasında halkın sıkıntıları ve istekleriyle yakinen ilgilenmiş olması seçim sonuçlarını etkilemişti. Görüldüğü üzere Sinoplular, CHP'nin önceki dönemlerde şehirlerine yaptığı hizmetlerden oldukça memnundu. Aynı zamanda adayların tanıdık bir yüz olmasını önemli görmekteydiler. Demokrat Parti ise yeni kurulmuş olan bir partiydi. Sinop'taki adayları CHP'ye göre çok daha güçsüzdü. Millet Partisi, Demokrata Partiye nazaran bölgede çok daha etkiliydi.

IX. Dönem TBMM'de Sinop milletvekillerinin faaliyetleri çalışmanın ikinci aşamasını oluşturmaktadır. Sinop milletvekillerinin TBMM içerisinde özellikle uzmanlık alanlarıyla ilgili hususlarda çok defa söz aldıkları meclis kayıtlarından anlaşılmaktadır. Söz gelimi Muhit Tümerkan, doktor kökenli olması hasebiyle özellikle sağlık meseleleri hakkında söz almıştır. Sinop milletvekilleri iktidara karşı salt bir muhalefet tavrında hareket etmemişlerdir. Söz konusu Türk Milleti olduğunda iktidar ile dayanışma içerisinde olarak ideal parlamento örneği göstermişlerdir. Bütçe görüşmeleri iktidar-muhalefet arasındaki tansiyonu arttıran meselelerin başında gelmiştir. Milletvekilleri Demokrat Parti Hükümetinin programdan uzak olduklarını ifade etmişlerdir. Meclis içerisindeki Sinop milletvekillerinin faaliyetlerine bakıldığı zaman dikkat çeken bir diğer husus özellikle Ahmet Muhtar Acar tarafından birçok defa gündeme getirilen usulsüz satışlar ve yolsuzluklar olmuştur. Sinop milletvekillerinin meclis içerisinde oldukça aktif oldukları ve iktidar partisine karşı muhalefetin önemli bir kesimini oluşturdukları görülmüştür.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi - 397-1683-3 Dosya Ek: I. Büro, Cumhuriyet Halk Partisi
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi - 377-1592-2 Tarih: 05.08.1951, Cumhuriyet Halk Partisi
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi- 77-514-11 Tarih: 27.09.1951, Muamelat Genel Müdürlüğü
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi- 77-510-15 Tarih: 26.05.1950, Muamelat Genel Müdürlüğü

TBMM Arşivi

Hal Tercümesi, Ahmet Muhtar Acar, Dönem IX, Sicil No: 1937, Defter No: 989, Zarf No: 54
Hal Tercümesi, Ali Server Somuncuoğlu, Dönem IX, Sicil No: 1865, Defter No: 4-986, Zarf No: 54
Hal Tercümesi, Ali Şükrü Şavlı, Dönem IX, Sicil No: 1866, Defter No: 4-987, Zarf No: 54
Hal Tercümesi, Cevdet Kerim İncedayı, Dönem IX, Sicil No: 340
Hal Tercümesi, Muhit Tümerkan, Dönem IX, Sicil No: 1867, Defter No: 4-988, Zarf No: 54
Hal Tercümesi, Nuri Sertoğlu, Dönem IX, Sicil No: 1864, 4-985, Zarf No: 54

TBMM Tutanakları

TBMM Tutanak Dergisi, C.1, 3-5-19. Birleşimler, Mayıs-Haziran-Temmuz 1950.
TBMM Tutanak Dergisi, C.2, 5. Birleşim, 13 Kasım 1950.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 26. Birleşim, 5 Ocak 1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C.5, 41-51-52-53. Birleşimler, Şubat 1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C.7, 75. Birleşim, 11 Mayıs 1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C.13, 49-50. Birleşimler, 27-28 Şubat 1952.
TBMM Tutanak Dergisi, C.15, 68. Birleşim, 5 Mayıs 1952.
TBMM Tutanak Dergisi, C.16, 88. Birleşim, 20 Haziran 1952.
TBMM Tutanak Dergisi, C.17, 3. Birleşim, 12 Kasım 1952.
TBMM Tutanak Dergisi, C.18, 18. Birleşim, 17 Aralık 1952.
TBMM Tutanak Dergisi, C.19, 32. Birleşim, 26 Ocak 1953.
TBMM Tutanak Dergisi, C.20, 38-49-53-54. Birleşimler, Şubat 1953.
TBMM Tutanak Dergisi, C.21, 60-65 Birleşimler, Mart-Nisan 1953.
TBMM Tutanak Dergisi, C.24, 113-115. Birleşimler, Temmuz 1953.
TBMM Tutanak Dergisi, C.26, 20. Birleşim, 21 Aralık 1954.
TBMM Tutanak Dergisi, C.27, 26. Birleşim, 8 Ocak 1954.
TBMM Tutanak Dergisi, C.28, 44-50. Birleşimler, Şubat 1954.
TBMM Tutanak Dergisi, C.29, 65. Birleşim, 12 Mart 1954.

Kitaplar

AKTÜRK, Belma, DAĞLI Nuran, Hükümetler ve Programları, C.1, TBMM Yayınları, Ankara-1988.
ÖZTÜRK Kazım, Türk Parlamento Tarihi, TBMM Vakfı Yayınları, C.7, No 18.
TUNCER Erol, 1950 Seçimleri, TESAV Yayınları, Ankara-2010.

Gazete

Resmi Gazete, Sayı: 8470, No: 6187, 29.07.1953.

XVI. YÜZYILIN AZ TANINAN BİR ŞAİRİ: EMÎR HASAN-ZÂDE SU'ÛDÎ (HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ VE MECMÛ'ALARDA KAYITLI ŞİİRLERİ)

Dr. Öğretim Üyesi Mustafa ÖZKAT
İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, mustafa.ozkat@yeniyuzyil.edu.tr

Özet:

XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış ve özellikle Sultan III. Murâd döneminde (1574-1595) adından söz ettirmeyi başarmış olan Mehmed Su'ûdî Efendi, müderris ve kadı olarak hizmet vermiş, ilmiye sınıfına mensup bir şâirdir. Edirne Kadısı iken vefat eden Niksarlı Emîr Hasan'ın oğludur. "Cenâbî" mahlası ile şiirler söyleyen Mustafa Efendi ile iki defa Kıbrıs beylerbeyliğinde bulunan Seyyid Ahmed Efendi, şairin kardeşleridir. Su'ûdî'nin oğlu Abdülkadir Kadrî Çelebi de şairliği ile tanınmış bir müderristir. Su'ûdî, Ebûssuûd Efendi'den ders alarak başladığı meslek hayatında Süleymaniye Medresesi müderrisliğine kadar yükselmiş; Halep, Medîne ve Diyarbakır kadılıklarında bulunmuştur. Şairin "Su'ûdî" mahlasını seçmesinde Ebussuûd Efendi'den mülazım olması etkili olmuştur. H. Şevvâl 999'da vefat eden Su'ûdî, şiir mecmualarında yer alan perakende şiirlerinden başka biri coğrafya ile ilgili (Târîh-i Hind-i Garbî veya Hadîs-i Nev) diğeri de astronomi ve astroloji ile ilgili (Metâli'ü's-Sa'âde) olmak üzere minyatürlerle süslü iki büyük eser bırakmıştır. Katip Çelebi, Su'ûdî'nin, bilimlerin tasnifiyle ilgili Ravzatü'l-Ulûm ve Devhatü'l-Fühûm adlı bir eserinin daha adını verirse de bu esere bugüne kadar ulaşılamamıştır.

Su'ûdî Mehmed Efendi'nin Sultan III. Murad'a sunduğu Târîh-i Hind-i Garbî adlı eseri, üç bölüm halinde düzenlenmiş; ilk iki bölümde kozmografik bilgiler verilmiş, üçüncü bölümde ise Amerika kıtasının keşfinden bahsedilmiştir. Bu eseri yazmadan önce, konu ile ilgili Batı kaynaklı kitapları okuduğu anlaşılan şairin Arapçadan tercüme ettiği Metâli'ü's-Sa'âde adlı ikinci eseri ise Sultan III. Murad'ın yaşları 7 ile 12 civarında olan kızları Ayşe ve Fatma Sultan'a hediye edilmek üzere kaleme alınmıştır. Oldukça sade bir dil, açık ve anlaşılır bir üslupla yazılmış olan bu eserden tezkirelerde söz edilmemektedir. Eserde, burçlar, yıldızlar, ayın şekilleri, değişik tarzlarda fallar, ihtilâçnâmeler, rüya tabirleri, acâib mahlûkatlar gibi pek çok konuya yer verilmekte ve verilen bilgiler minyatürlerle de desteklenmektedir.

Bu bildiride, sanatçının edebî kişiliği ile eserleri tanıtılacak, şairin şiir mecmualarından tespit edilen 10 civarındaki gazeli de şairliğinin bir göstergesi olarak dinleyicilere aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dîvân Edebiyatı, XVI. Yüzyıl, Su'ûdî, Metâli'ü's-Sa'âde, Târîh-i Hind-i Garbî

A LITTLE-KNOWN POET OF THE 16th CENTURY: EMÎR HASAN-ZÂDE SU'ÛDÎ (LIFE, LITERARY PERSONALITY, WORKS AND RECORDED POEMS IN JOURNALS)

Abstract:

Mehmed Su'ûdî Efendi, who lived in the second half of the 16th century and succeeded in making his name especially during the reign of Sultan Murad III (1574-1595), was a poet belonging to the scholar class who served as a professor and kadi. He is the son of Emîr Hasan from Niksar who passed away when he was the kadi of Edirne. Mustafa Efendi, who wrote poems under the pen name "Cenâbî", and Seyyid Ahmed Efendi who was present twice in the beylerbeyi of Cyprus, are the brothers of the poet. Abdulkadir Kadrî Çelebi, the son of Su'ûdî, is a teacher well known with his poetry. Su'ûdî started his professional career by taking lessons from Ebûssuûd Efendi, and rose to the professorship of Süleymaniye Madrasah, and became the kadi of Aleppo, Medina and Diyarbakır. Being a pupil of Ebussuûd Efendi was effective in poet's choice of the pen name "Su'ûdî". Su'ûdî has passed away in Shawwal 999 AH and has left two great works of art adorned with miniatures, one of which is in geography (Târîh-i Hind-i Garbî veya Hadîs-i Nev) and the other in astronomy and astrology (Metâli'ü's-Sa'âde). Although Katip Çelebi had mentioned a work of Su'ûdî called Ravzatü'l-Ulûm and Devhatü'l-Fühûm which is about the classification of sciences, this work has not been reached until today.

Su'ûdî Mehmed Efendi's Târîh-i Hind-i Garbî, which was presented to Sultan Murad III, was arranged in three parts; in the first two chapters, cosmographic information is given and in the third part, the discovery of the Americas is mentioned. Before writing this work, the second work Metâli'ü's-Sa'âde, translated from Arabic by the poet, who apparently read Western books on the subject, was writtern to be given to the daughters of Sultan Murad III, Ayşe and Fatma Sultan, who were around 7 to 12 years old. This work, written in a very simple language, clear and understandable style, is not mentioned in tezkires. In the work, many topics like horoscopes, stars, phases of the moon, fortune-telling in different styles, convulsions, interpretation of dreams, strange creatures are included and the information provided is supported by miniatures.

In this paper, the literary personality of the artist and his works will be introduced, 10 ghazals that are collected from the poetry magazines of the poet will be presented to the audience as an indicator of his poetry.

Keywords: Dîvân Literature, 16th Century, Su'ûdî, Metâli'ü's-Sa'âde, Târîh-i Hind-i Garbî

1. Giriş:

Bugüne kadar yalnızca "Târîh-i Hind-i Garbî (Hadîs-i Nev)" adlı coğrafî eseriyle tanınan Su'ûdî Mehmed Efendi'nin şiir mecmualarını tarayarak tespit ettiğimiz şiirlerinin yanı sıra son yıllarda ortaya çıkan astronomi ve astroloji ile ilgili Metâli'ü's-Sa'âde adlı eseriyle birlikte âlim ve şair kimliğini bir bütün halinde değerlendirmeye çalışacağız.

Miras bıraktığı "Târîh-i Hind-i Garbî (Hadîs-i Nev)" ve "Metâli'ü's-Sa'âde" adlı tezhipli iki büyük eserine rağmen bilim dünyasında hak ettiği yeri alamadığını düşündüğümüz ilmiye sınıfına mensup şairimizin eserleri biraz daha ayrıntılı tanıtılacak, biyografik eserlerde kendisiyle ilgili kayıtlar da göz önünde bulundurularak ilmî ve edebî kişiliği değerlendirilecektir.

2. Emîr Hasan-zâde Mehmed Su'ûdî (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri):

2.1. Hayatı:

Eserlerinde kendisini "sâlik-i râh-ı Mes'ûdî **Seyyid Muhammed bin Emīr Hasan es-Su'ūdī**" olarak tanıtan şair, Sahn müderrisliği ve Edirne kadılığı görevinde bulunan **Niksarlı Emîr Hasan b. Sinân Efendi**(öl. H. 10 Zilhicce 975/6 Haziran 1568)'nin oğludur. Doğum tarihi ve doğum yeri bilinmeyen **Su'ûdî** Mehmed Efendi, el-'Aylemü'z-Zâhir adlı Arapça tarihi başta olmak üzere pek çok esere imza atan şâir **Cenâbî** Mustafa Efendi (öl. H. 997/1588-89 veya 999/1590-91) (Donuk 2015: 866-867) ve iki kez Kıbrıs Beylerbeyiliğinde bulunan **Seyyid Ahmed Efendi**'nin kardeşi; silahşorluğu ile tanınan müderris ve şair Abdülkadir **Kadrî** Çelebi(öl. H. 9 Zilhicce 1004/4 Ağustos 1596)'nin (Donuk 2015: 1049-1053) de babasıdır. Görüldüğü üzere devlet adamı, âlim ve şair yetiştiren oldukça kültürlü bir aileye mensuptur.

Bursa, Filibe, Manastır, Sahn-ı Semâniye müderrisliklerinin ardından Halep, Mekke, Bursa, Edirne kadılıkları görevi nedeniyle pek çok yer değiştirmiş olan babasının (Donuk 2015: 476-477) hangi görevi esnasında doğduğu bilinmemektedir. Bilinen bir şey varsa o da eğitiminin önemli bir bölümünü İstanbul'da tamamlayarak Şeyhülislâm Ebûssuûd Efendi(öl. H. 5 Cemâziyelevvel 982/23 Ağustos 1574)'den mülâzım olmasıdır. Babasının da sekiz yıl yanında kalıp hizmet ettiği Şeyhülislâm Ebûssuûd Efendi'ye duyduğu saygı nedeniyle eserlerinde "Su'ûdî" mahlasını kullanmıştır.

Su'ûdî'nin, 30 akçe yevmiyeli müderrislikle başladığı meslekî hayatını, en ayrıntılı olarak Nev'î-zâde 'Atâyî vermektedir. Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmileti'ş-Şakâik adlı Şakâik zeylinde Su'ûdî'nin nerede ne zaman hangi görevi icra ettiğini, bu görevleri kimlerden devraldığını kronolojik olarak aktarmaktadır (Donuk 2015: 881). Buna göre;

- H. Safer 978/Temmuz 1570'te kırk akçe ile Yeni İbrahim Paşa Medresesine (Rus Mustafa Efendi yerine),
- H. Receb 983/Ekim 1575'te Atîk Ali Paşa Medresesine (Lutfî Begzâde Mehmed Çelebi yerine),
- H. Şa'bân 987/Eylül-Ekim 1579'da Sahn pâyesi ile yeni açılan Zâl Paşa Şah Sultan Medresesine (Baltacı 1976: 524),
- H. Zilhicce 987/Ocak-Şubat 1580'de elli akçeli Sahn-ı Semân Medresesine [Akdeniz cihetindeki ikinci medrese olan Çifte Başkurşunlu Medrese'ye (Baltacı 1976: 524)] (Burnaz İbrahim yerine),

- H. Muharrem 993/Ocak 1585'te Süleymaniye Medreselerinden İkinci Medreseye (Baltacı 1976: 524) (Begzâde Efendi yerine) müderris olarak atanmıştır. Bu görevden H. Rebîülevvel 995/Şubat 1587'de azledilmiş ve yerine tezkire sahibi Kınalı-zâde Hasan Çelebi (öl. H. 12 Şevval 1012/14 Mart 1604) atanmıştır. Su'ûdî'nin bundan sonraki süreçte görevini kadı olarak sürdürdüğü görülmektedir. Nitekim H. Receb 997/Mayıs-Haziran 1589'da, kardeşi Cenâbî Mustafa Efendi yerine Halep kadılığına tayin olan Su'ûdî, H. Rebîülevvel 998/Ocak 1590'da Saçlı-zâdelerin büyüğünün yerine Medîne kadılığına, aynı yıl H. Ramazan 998/Temmuz 1590 tarihinde de Sarı Muslihiddin Efendi yerine Diyarbakır kadılığına tayin olunmuştur. Su'ûdî Mehmed Efendi bu görevde iken H. Şevval 999/Temmuz-Ağustos 1591 tarihinde Diyarbakır'da vefat etmiştir. Mezarı Diyarbakır'dadır.

2.2. Edebî Kişiliği:

Kendisini eserlerinde "sâlik-i râh-ı Mes'ûdî" olarak tanıtan Su'ûdî Mehmed Efendi, belli ki H. 332/943 tarihinde kaleme aldığı "Mürûcü'z-Zeheb" (altın çimenlikler) adlı eseriyle tanınan tarih ve coğrafya âlimi, seyyâh Ali b. Hüseyin **Mes'ûdî**(öl. H. Cemâziyelâhir 345/Eylül 956)'ye (Avcı 2004: 353-355) hayranlık derecesinde bağlı bir bilim adamıdır. Biyografik eserlerde şair kimliği ile de anılmasına rağmen âlimliği daha ön planda olan bir şahsiyettir.

Nev'î-zâde 'Atâyî, Su'ûdî'nin kişilik özelliklerini şöyle aktarmaktadır:

"Mollâ-yı merkûm mahdûm-ı me'âlî-rüsûm, hoş-tab' u hoş-zât, câmi'-i envâ'-ı kemâlât, hânesi mecma'-ı 'ulemâ vü şu'arâ, yevm-i likâsı mi'âd-ı muhibb ü âşnâ, semâhatda 'alem, mu'âmele vü mücâdelesi müsellem-i 'âlem, mahdûm-ı mübeccel ü mükerrem idi." (Donuk 2015: 881-882)

Su'ûdî'nin azledilmesi üzerine Süleymaniye medresesindeki ondan boşalan göreve tayin olan Kınalı-zâde Hasan Çelebi de tezkiresinde selefiyle ilgili övgü dolu sözler kullanmaktadır:

"Hakkâ ki bir zât-ı şerîf ve vücûd-ı nazîf ü latîfdür ki fezâ'il ü kemâlât ile kemâ-yenbagî müzeyyen ü muhallâ âyîne-i sîne-i pür-sekînesi mıskal-i hüsn-i sıfâtla 'ilâ mâ hüve'lahrâ musaykal u mücellâ olup akdâm-ı ikdâmla cemâcim ve akmâm-ı fezâ'il ü fevâzıla ta'allâ vü tasalluk itmekle emsâl ü akrânından ma'ârif bî-kerânı gibi teferrüd ü tefevvün itmişdür. 'Itret-i hâşimiyyeye mîrâs olan fezâ'il ü 'irfâna fâ'iz ve ol hazerât-ı 'âliyyâta 'alâmet ü 'âdet olan semâhat u sehâveti hâ'iz olup âsâr-ı mecd ü me'âl ve envâr-ı sa'âdet ü ikbâl cebîn-i mübîninden sâti' ü lâyih ve nesîm-i 'anber-şemîm-i hulk-ı kerîmi **inneke le'alâ hulukin 'azîmin**[14] mehebbinden zâhir ü sânih oldugı nûr-ı zükâ gibi ehl-i zekâya lâmi' ü vâzıhdur." (Sungurhan 2017: 437)

Riyâzî, Riyâzü'ş-Şu'arâ'sında onu "Hakkâ ki, ol vücûd-ı şerîf sipihr-i 'ilm ü 'irfânuñ sa'dü's-su'ûdıdur." şeklinde tanımlamaktadır. (Açıkgöz 2017: 183)

Bütün bu ifadelerden çıkan sonuç şudur ki Su'ûdî; anlayış gücü yüksek, hoş yaratılışlı, bütün olgunlukları kendisinde toplamayı bilmiş, âlim ve şairlerle dolu bir aileye sahip, zeki, etrafındakilerle iyi geçinen ve dost edinmeyi bilen, fazilet sahibi, iyi ahlaklı, olgun bir insandır. Kendisinden bu denli övgü ile söz edilmesi şairimizin devrinde sevilen bir insan olduğunun da bir göstergesidir.

2.3. Eserleri:

Su'ûdî Mehmed Efendi'nin, şiir mecmualarında kayıtlı az sayıdaki şiirlerinden başka bilimsel özellikleri ağır basan üç eseri bulunmaktadır: 1. Metâli'ü's-Sa'âde, 2. Târîh-i Hind-i Garbî veyâ Hadîs-i Nev, 3. Ravzatü'l-'Ulûm ve Evhatü'l-Fühûm.

Ravzatü'l-'Ulûm ve Evhatü'l-Fühûm adlı eserinin bir nüshasına henüz ulaşılamamıştır. Elimizdeki diğer iki eseri, içerisinde az sayıda manzûme barındırıyor olmalarına rağmen mensur olarak kaleme alınmışlardır.

2.3.1. Metâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'ü's-Siyâde:

"Mutluluğun doğuş yerleri ve beylik pınarları" anlamına gelen bu eser, Su'ûdî'den bahseden hiçbir biyografik eserde anılmamaktadır. Su'ûdî, H. Zilhicce 987/Ocak-Şubat 1580'de atandığı ve H. Muharrem 993/Ocak 1585 tarihine kadar görev yaptığı elli akçeli Sahn-ı Semân Medresesi [Akdeniz cihetindeki ikinci medrese olan Çifte Başkurşunlu Medrese (Baltacı 1976: 524)] müderrisi iken kaleme aldığı bu eserini, H. 990/1582 yılında tamamlamıştır. Metâli'ü's-Sa'âde'nin hâtime bölümünde kendisini "Bu 'abd-i ḥaḳīr sālik-i rāh-ı Mes'ūdī **Seyyid Muhammed bin Emīr Hasan es-Su'ūdī** …" şeklinde

[14] (*Sen çok yüce bir ahlâk üzeresin*) ***Kur'ân-ı Kerîm**, Kalem sûresi, 4. âyet* (68/4).

tanımlayan Su'ûdî, eseri yazdığı tarihte "… ḥālā elli aḳçe ile Ṣemāniye müderrisi olup devām-ı devlet-i pādişāhīye meşġūlüz." (vr. 141[a]) şeklinde bulunduğu görevi belirterek eserin tamamlanması ile ilgili iki tarih manzumesi kaydetmektedir:

"Târîh-i Kitâb" başlıklı ilk tarih manzumesi:

"Anuñ-içündür ki tārīḫin **Su'ūdī**

Didi herkes **Kitāb-ı şāh-ı devrān** 990" (كتابِ شاهٔ دوران)

"Târîh-i Diger" başlıklı ikinci tarih manzumesi:

"Çün bu üslūb üzre itmāmın **Su'ūdī** gördiler

Didiler tārīḫini **Yetmiş iki 'ilm oldı bu** 990". (يتمش ايكى علم اولدى بو)

Metâli'ü's-Sa'âde'nin mukaddime niteliğindeki giriş kısmında, bu tercüme esere kaynaklık eden Arapça eserin Sultan III. Murâd tarafından kendisine gönderildiğini bildirmektedir. Ancak gönderilen bu Arapça eserin adı ya da kime ait olduğu belirtilmemektedir:

"… Medār-ı 'ālem, ḳuṭb-ı a'ẓam, mu'izzü'l-İslām ve'l-müslimīn, ḳāmi'ü'l-kefereti ve'l-mülḥidīn es-Sulṭān ibn[i] sulṭān, mefḫar-ı dūdmān-ı 'āl-i 'Oṯmān, Sulṭān Murād Ḫān ibni's-sulṭān Selīm Ḫān ibni's-sulṭān Süleymān Ḫān … hümāyūn-bād rūz u sāl ü māheş muẓaffer-bād ber-düşmen-i siyāheş bu ma'nā-yı ḥikmet-āṯārı ve maḳṣad-ı fażīlet-şi'ārı mülāḥaẓa buyurup iḥrām-ı 'āliyāt ve ecsām-ı felekiyāta müte'alliḳ burūc u kevākib muṣavver ü müşekkel bir kitāb-ı laṭīf-i mücedvel ibrāz buyurup lâkin ebkār-ı me'ānīsi ḥilye-i elfāẓ-ı 'Arabiyye ile muḥallā bir bölük nigār-ı zībā olmaḳ ile herkese evvel naẓarda bī-zaḥmet-i te'emmül musaḫḫar olmadan ibā itmegin bu 'abd-i ḥaḳīr keşīrü't-taḳṣīrlerine lisān-ı Türkīye tercüme olunması içün emr-i şerīf-i fā'iżü'n-nūrları ẓuhūr u ṣudūr buldı." (Paris Bibliotheque Nationale, Sup. Turc. 242, vr. 7[a])

Görüldüğü üzere her ne kadar tercümesi istenen Arapça eserin ismi belirtilmemiş olsa da yaptığımız karşılaştırma sonucunda bu kaynak eserin, **Abde'l-Hasan el-Isfahanî** tarafından 1390 yılında Celâyirliler Devleti'nin son hükümdarı Celayirî Sultan Ahmed (1382-1410) döneminde Bağdat'ta derlenmiş olan **Kitâbü'l Bulhân**[15] (hârikalar kitabı) olduğu anlaşılmaktadır. Su'ûdî, çeviriyi yaparken kaynak esere büyük oranda bağlı kalmış ancak bazı bölümlerde değişiklik yapma ya da genişletme yoluna gitmiştir.

Burçlar, kevâkib-i seb'a (yedi yıldız, gezegenler), ayın hareketleri, Rûmî ve Arabî aylarda ortaya çıkan büyük hadiseler, günlerin ve ayların sa'dı (uğuru) ile nahsı (uğursuzluğu), ihtilâc-nâme, ta'bîr-nâme, çeşitli tılsımlar ve falnamelerden meydana gelmiş olan eser, 72 bölümden oluşan bir mecmuadır. Bu hâliyle bir tür imgeyi-sûreti okuma, bilinmeyenin işaretlerini çözme ya da fâl geleneği üzerine kurulmuş olduğu söylenebilir. İçerisinde, XVI. yüzyılın meşhur nakkaşı Osman ve ekibi tarafından çizilmiş (Elmastaş 2019) olağanüstü pek çok varlığın, sanat ve meslek erbabının tasvirleri, cami ve kiliselerin minyatürleri yer almaktadır. Eserin iki yazma nüshası bulunmaktadır. Biri Amerika'da [New York The (Pierpont) Morgan Library &Museum, Treasures of Islamic Manuscript Painting from the Morgan, No: MS M.788 (İstinsah Tarihi: 1582)], diğeri de Fransa'da (Paris Bibliotheque Nationale, Sup. Turc. 242)[16] bulunan yazma nüshaların mukaddime niteliğindeki giriş bölümlerine göre Amerika'daki yazmanın Sultan III. Murad'ın kızı (Hümâşâh) Ayşe Sultan(doğ.1570-öl.1605)'a[17] Paris'teki yazmanın

[15] Nüshası: Oxford Bodleian Library MS. Bodl. Or. 133. Bodleian Libraries, University of Oxford, Internet Archive https://ia800501.us.archive.org/1/items/KitabAlBulhan/Kitab%20al-Bulhan.pdf, https://archive.org/details/KitabAlBulhan/page/n1

[16] Paris'te bulunan el yazması, Napoleon Bonaparte'ın emriyle General Monge tarafından Kahire'den Fransa'ya götürülmüştür. http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8427189w/f1.image

[17] **Hümâşâh Ayşe Sultan**, 1570 yılında III. Murad ve Safiye Sultan'ın kızı olarak Manisa Sarayı'nda dünyaya geldi. Ayşe Sultan, ailesinin isteği üzerine Mayıs 1586'da Kanijeli İbrahim Paşa ile evlendirildi. Kanijeli İbrahim Paşa'nın 10 Temmuz 1601 tarihinde ölümünden sonra yeni Veziriazam Yemişçi Hasan Paşa ile evlendirildi (5 Nisan 1602). 1603 yılında bu evlilikten bir erkek çocukları (Sultanzâde Mehmed Paşa) dünyaya gelmişse de aynı yıl Yemişçi Hasan Paşa idam edilmiş (16 Ekim 1603) ve bunun üzerine Güzelce Mahmud Paşa ile evlendirilmiştir. Ayşe Sultan, Güzelce Mahmud Paşa (öl. 1606) ile evliyken 15 Mayıs 1605 tarihinde 35 yaşında vefat etmiş ve kardeşi III. Mehmed'in türbesine defnedilmiştir.

ise yine Sultan III. Murad'ın kızı Fatma Sultan(doğ. 1580'den önce-öl. 1620)'a[18] hediye edilmek üzere kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Kitabın hediye edildiği padişah kızları eserin yazıldığı tarih olan 1582 yılında henüz çocuk yaşta oldukları için, doğal olarak onların eseri anlaması açısından, açık ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Muhtemelen eserin oldukça bol miktarda minyatürle süslü oluşunun nedeni de budur. İki yazmadaki yazıların aynı karakteristik özelliklere sahip olmasının yanı sıra minyatürler arasındaki büyük benzerlikler de dikkati çekmektedir. Bu benzerlik, her iki eserin de Nakkaş Osman ve ekibi tarafından nakşedilmiş olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Aslında Metâli'ü's-Sa'âde'nin nüshalarında kullanılan minyatürler, kompozisyon olarak eserin tercümesine kaynaklık eden **Kitâbü'l-Bulhân**'la çok büyük müştereklikler göstermektedir. Hatta resimlerin bu Arapça eserden kopyalanmış olduğunu söylemek de mümkündür. Nitekim aşağıda yer alan Metâli'ü's-Sa'âde nüshalarının gerek kendi aralarındaki ve gerekse Kitâbu'l-Bulhân'daki resimlerle olan büyük benzerliği bunu kanıtlar niteliktedir.



New York The (Pierpont) Morgan Library &Museum, No: MS M.788, vr. 83ᵇ.



Paris Biblioteqeu Nationale de France, No: Suppl. Turc 242, vr. 83ᵇ.



(Kitâbü'l-Bulhân) Oxford Bodleian Library MS. Bodl. Or. 133, vr. 46ᵇ.

Kitāb-ı Fihrist		
1	Meclis-i padişāh-ı 'ālem	5ᵇ-7ᵃ
2	Taḳsīm-i burūc-ı iṯnā 'aşer	8ᵇ-32ᵃ
3	Kevākib-i seb'aya mensūb olan ṭavā'if	32ᵇ-33ᵃ
4	Beyān-ı şeref ve hubūṭ-ı kevākib	33ᵇ-35ᵃ
5	Menāzil-i ḳamerüñ ṣuretleri ve a'māli	35ᵇ-36ᵃ
6	Esmā' vü eşkāl-i menāzil-i ḳamer	36ᵇ-37ᵃ
7	Kevākibüñ şerefleri ve hubūṭları beyānındadur	38ᵃ

[18] Sultan III. Murad ve Safiye Sultan'ın kızı olarak 1580'den az önce Manisa'da doğan **Fatma Sultan**, 40-45 yıllık bir ömür sürmüş ve 1620 yılında hayata gözlerini kapamıştır. Başından üç evlilik geçen Fatma Sultanhanım'ın 1. evliliği, 8 Aralık 1593'te III. Murad'ın emriyle Kaptan-ı Derya Boşnak Halil Paşa ile yapılmıştır. Fatma Sultanhanım'ın Paşa'nın 1603'te vefatına kadar 10 yıl süren bu evliliğini, 1555 doğumlu Cafer Paşa'yla yapılan ikinci evliliği takip etmiştir (Sultanhanım'ın her iki eşi de kendisinden 25 yaş büyüktüler). Cafer Paşa, bu evlilikten 6 yıl sonra 48 yaşında vefat etmiş, 23 yaşında dul kalan Fatma Sultanhanım üçüncü evliliğini Hızır Paşa ile yapmıştır. Bir hayli kısa süren bu evlilik de Hızır Paşa'nın 1610'da ölümüne kadar devam etmiştir ve Fatma Sultanhanım bir daha evlenmemiştir. 1620 yılında vefat ettiğinde, Ayasofya Camii'ndeki babasının türbesine defnedilmiştir.

8	Ḳamer on iki burcuñ birisinde vāḳi‘ olan iḫtiyāt beyānındadur	38b-41a
9	Fuṣūl-ı erba‘ada menāzil-i ḳamerüñ eyyām-ı ṭulū‘ı ve ġurūbı beyānındadur	41b-42a
10	Şuhūr-ı Rūmiyyede vāḳı‘ olan ḥavādiṯ-i ‘ulviyye	42b-43a
11	Seb‘a-i seyyāreye mensūb olan eşkāl ü eḳalīm ü eyyām	43b-45a
12	Ḳamer sa‘d olduġı zamanda işlenen ef‘āl ü a‘mālüñ ve ibtidālaruñ	45b-46a
13	Sene-i ‘ālem on iki burcuñ birisinde taḥvīl eyledüġi eşyā	46b-47a
14	On iki burca mensūb olan şehrler	47b
15	Cūzehrüñ büyūt-ı iṯnā ‘aşerde olan aḥkāmıdur	48a
16	Ḳamer burc-ı iṯnā ‘aşerüñ her birinde vāḳı‘ olduġı zamānda ẓuhūr iden aḥkām	48b-49a
17	Aḥkām-ı menāzil-i seb‘a	49b-51a
18	Şuhūr-ı ‘Arabiyye ḥasebince ẓāhir olan ḥavādiṯ-i ‘ulviyyenüñ aḥkāmı	51b-52a
19	A‘māl-i leyl ü nehārda isti‘māl olınan sā‘āt	52b-55b
20	Nevrūz ḳanḳı güne gelürse aḥkāmın beyān ider	56a
21	Şuhūr-ı ‘Arabiyye eyyāmınuñ iḫtiyārātı ve ol günlerüñ sa‘dı ve naḫsı	56b-57a
22	Her gün gördügi vāḳı‘alaruñ aḥvāli beyānındadur	57b
23	Ḳamer menāzile ḥulūl itdükde vāḳı‘ olan iḫtiyārāt	58a
24	On iki burcuñ birinde ḳamer nūrdan ba‘īd olsa	58b
25	İḫtiyārāt-ı aḥvāl-i ḳamer	59a
26	Ḳamer on iki burcuñ birinde olduġı zamānda ẓāhir olan ḥavādiṯ	59b-60a
27	Cedvel-i aḥvāl-i e’imme-i iṯnā ‘aşer ehl-i beyt rıēvān-ı ta‘ālā ‘aleyhim ecma‘īn	60b-61a
28	Eflāk-ı seb‘anuñ harekātın beyān ider	61b
29	Dā’ire-i eflāk-ı seb‘a	62a
30	Bu cedvel ‘ilm-i ferāset beyānındadur	62b-65b
31	İḫtilāc-nāme	66a
32	Cedvel-i ta‘bīr-nāme	66b-68a
33	Ġurre’-i şuhūr-ı ‘Arabiyye bilinmek içün vaż‘ olınan taḳvimdür	68b-69a
34	Dā’ire’-i best	69b
35	Dā’ire’-i ricāl-i ġayb	70a
36	Dā’ire’-i ġālib ve maġlūb	70b
37	Dā’ire’-i muḥabbet ve ‘adāvet	71a
38	Şekūr yıldızınuñ aḥvāli ve evḳātı beyānındadur	71b
39	Ḳuyruḳlı yıldız aḥkāmın beyān ider	72a
40	Bu dā’ire evḳāt-ı faṣdı bildirür	72b
41	Dā’ire’-i feṯḥ-i ḥiṣār u ḳal‘a	73a
42	Her ayda neye naẓar olına ve her ayıñ naḫsı ve sa‘dı	73b
43	Dā’ire’-i levḥ-i ḥayat u memāt	74a
44	Ṣūret-i ḳıble-i ‘ālem Ka‘be-i mu‘aẓẓama	74b
45	Ravża-yı muṭahhara-i Ḥażret-i Resūl ‘Aleyhi’s-selām	75a
46	İskender-i Ẕü’l-ḳarneyn ẓulumāta gittügi	75b
47	Şekl-i Sedd-i Ye’cüc ü Me’cūc	76a
48	Şekl-i mināre-i İskender	76b
49	Şekl-i Cāmi‘-i Ümeyye	77a
50	Ehl-i ‘ayāl olan kimesnenüñ şeklidür	77b
51	Şekl-i kilīsā-yı ġurāb	78a
52	Şekl-i kilīsā-yı ṣanem	78b-79a
53	Pīr-i deryā bir ‘Arabı ṭutduġıdur	79b
54	Ḳur‘ān’da ẕikr olınan bīr-i mu‘aṭṭala şeklidür	80a
55	Ḳur‘ān-ı ‘aẓīmde ẕikr olunan ḳaṣr-ı meşīd	80b
56	Şekl-i keştī-yi sāhirān	81a

57	Kūh-ı āteş ve murġ-ı semender	81[b]
58	Şekl-i kilīsā-yı benāt ya‘ni ḳızlar	82[a]
59	Şekl-i ḥammām-ı Ṭaberiyye	82[b]
60	Meymūnlar ṭā’ifesinüñ memleketini beyān ider	83[a]
61	Yılana eylük idüp ṣoñra helāk olan kimesne	83[b]
62	Ḳuşlar cem‘ olduḳları ṭaġ üstündeki ḳubbedür	84[a]
63	Elmās ve cevāhir vādisidür	84[b]
64	Şekl-i melek-i zevbe‘a ve aña müte‘alliḳ olan ṭılsım	85[a]
65	Şekl-i milk-i meymūn seḥābı ve aña müte‘alliḳ olan ṭılsım	85[b]
66	İnsanı uyurken başan aġırlıḳ ṭılsımı	86[a]
67	Ḥalḳa göz degürdiklerinüñ şeklidür	86[b]-89[a]
68	Cin pādişāhlarınuñ şekli	89[b]-90[a]
69	Şekl-i mār-ı ḳahḳaha	90[b]
70	Ḳur‘a-’i Ca‘feriyye	92[a]-124[b]
71	Fāl-ı Enbiyā ‘Aleyhisselām	125[a]-133[b]
72	Fāl-ı maḳbūl	134[a]-141[a]

Eserde Nakkaş Osman ve ekibine ait nakış örnekleri:
(Paris Bibliotheque Nationale, Sup. Turc. 242.)



vr. 12[b].



vr. 7[b].



vr. 5[a].

		
vr. 90b.	vr. 75b.	vr. 32b.

2.3.2. Târîh-i Hind-i Garbî veyâ Hadîs-i Nev:

Su'ûdî Mehmed Efendi, H. Zilhicce 991/Aralık 1583 tarihinde tamamlayarak Sultan III. Murad'a sunduğu bu eserini de H. Zilhicce 987/Ocak-Şubat 1580 - H. Muharrem 993/Ocak 1585 tarihleri arasında görev yaptığı elli akçeli Sahn-ı Semân Medresesi [Akdeniz cihetindeki ikinci medrese olan Çifte Başkurşunlu Medrese (Baltacı 1976: 524)] müderrisi iken kaleme almıştır.

"Mehmed Suûdî Efendi, 'cerîde-i pür-'iber ve kitâb-ı mu'teber' diye tanıttığı ve üç bölüm (bab) üzerine tertip ettiği kitabının başında eserinin nâdir rivayetlerle dolu olduğunu söylemekte, ilk iki bölümde kozmografik bilgiler vermekte, üçüncü bölümde Amerika kıtasının keşfinden bahsetmektedir. İlk iki bölümün kaynakları arasında başta kendine örnek aldığı coğrafyacı Mes'ûdî'nin Mürûcü'z-zeheb'i gelmektedir. Faydalandığı diğer coğrafyacılar arasında Nasîrüddîn-i Tûsî, Nîsâbûrî, Sirâceddin İbnü'l-Verdî, Şerîf el-İdrîsî, İstahrî, Süyûtî, Kadızâde-i Rûmî ve Zekeriyyâ b. Muhammed el-Kazvînî gibi İslâm âlimlerinin yanında Batlamyus da bulunmaktadır. Müellif ilk iki bölümde sadece iktibasla yetinmemiş, naklettiği bazı bilgiler hakkında kendi görüşlerini de açıklamıştır. Eserin Amerika kıtasından bahseden üçüncü bölümü bazı Batı kaynaklarının yanında Osmanlı denizcilerinin Venedik, Cenova, İspanya ve Portekiz gibi memleketlere gönderdikleri casusların sözlü rivayetlerine dayanmaktadır. Özellikle yer adları imlâlarının bugünkülere uygun olması (meselâ Akapulko, Britanya, Brazil, Ceneviz, Havana, Honduraz, İngiltere, İspanya, Küba, Nikaragua, Peru, Sevilla gibi) Mehmed Suûdî Efendi'nin bazı İspanyol, İtalyan, Portekiz kitap ve haritalarından istifade etmiş olduğunu göstermektedir. Müellif, bu kaynaklardan faydalanırken İspanya'dan göç eden bazı müslüman ve yahudi âlimlerinin yardımlarını görmüş olmalıdır." (İzgi 2003: 527)

Araştırmacılar, Su'ûdî Mehmed Efendi'nin Târih-i Hind-i Garbî adlı eserinin kaynakları arasında Batılı bilim adamları tarafından kaleme alınmış şu beş eserin de adını anmaktadır:

a. Gonzalo Fernandez de Oviedo y Valdes(1478-1557)'in "de la Historia Natural y General de las Indias por Sumario" (Hindistan'daki Doğal ve Genel Tarihin Özeti),

b. Pietro Matire d'Anghera(1457-1526)'nın "De Orbe Novo" (Yeni Dünya),

c. Agustin de Zârate(1514 ?-1578'den sonra)'nin "Historia del Descrubrimiento y Conquista del Peru" (Peru'nun Keşfi ve Fethi Tarihi),

ç. Francisco Lopez de Gomara(1511-1566)'nın iki ciltlik eseri "La Historia de Las Indias" (Batı Hind Adaları Tarihi)

d. Francisco Lopez de Gomara(1511-1566)'nın iki ciltlik eseri "La Crónica de la Nueva España, or Historia de la Conquista de Mexico" (Yeni İspanya'nın Kronikleri veya Meksika'nın Fethi Tarihi) (Goodrich 1987: 317) (Öztürk 2012: 67-68)
İspanyolca olarak yazılmış ve İtalyancaya da tercüme edilmiş bu eserleri -muhtemelen İtalyanca tercümelerini- okuyup incelemesine bakılırsa Su'ûdî'nin İtalyancayı iyi derecede bildiğine de hükmedilebilir.

Su'ûdî Mehmed Efendi'nin bu eseri Amerika hakkında yazılmış ilk kitap olma özelliğine sahiptir. Kitabın Amerika ile ilgili üçüncü bölümünde bölgenin yeraltı kaynakları hakkında detaylı -kırk sayfadan fazla- bilgiler sunması (Kırmacı 2015: 189) oldukça ilginçtir.
"Mehmed Suûdî Efendi eserinde deniz yollarını keşfeden Avrupalılar'ın Amerika ve Hindistan kıyılarına ve Hürmüz'e yerleştiklerini, İslâm ülkelerini sıkıştırıp ticaretlerine zarar verdiklerini, büyük maddî faydalar sağlayacak olan bu işin Osmanlı Devleti tarafından da kolayca yapılabileceğini, Süveyş'te kurulacak bir filo ile Avrupalılar'ı Hint denizlerinden uzaklaştırmanın mümkün olacağını ve Süveyş Kanalı'nın açılması halinde 'Hint ve Sind limanlarını zabt ile küffârı tard ve ora nefâis-i emtiasının kolayca pâyitahta îsâlinin kabil olacağını' söyleyerek (vr. 8[a], 15[b]) uzağı gören bir Osmanlı aydını olduğunu göstermiştir." (İzgi 2003: 527) Sokollu Mehmed Paşa'nın, 1568-1573 yılları arasında Akdeniz ticaretini canlandırmak için açmak istediği Süveyş Kanalı projesinin sonuçsuz kalmasından 10 yıl sonra Su'ûdî Mehmed Efendi'nin de bu fikri canlı tutması oldukça dikkat çekicidir. Eserin yazılmasında etkili olan iki unsur ön plana çıkmaktadır: "Birincisi Hint Okyanusu'nda Osmanlı varlığını daha da etkili kılmak ile beraber, Süveyş'te bir kanal açarak buradaki zengin ticarete dikkat çekmektir. İkincisi ise Amerika kıtasındaki zengin yeraltı kaynakları hakkında Osmanlı idarecilerinin dikkatini bu kıtaya çekmektir." (Kırmacı 2015: 192)
"Eserde İslâm dünyasından bahsederken hicrî, Batı'dan bahsederken milâdî tarihlerin verilmesi, müellifin milâdî tarihleri hicrîye çevirmeyi bilmemesine ve kronoloji bilgisinin yetersizliğine bağlanmaktaysa da (Sayılı, XXV/99 [1961], s. 422) İslâm dünyasında Rumlar'ın ve Kıptîler'in kullandıkları takvimler hakkında pek çok telif eserin bulunması bunun doğru olmadığını düşündürmektedir. Müellif, Amerika kıtası hakkındaki bilgileri sözlü ve yazılı kaynaklardan aynen aktardığı için milâdî tarihleri hicrî tarihe çevirme gereğini duymamış olmalıdır. Üzerinde durulması gereken önemli bir husus da eserde bazı yer adlarının Türkçe karşılıklarıyla verilmesidir: Avrat Burnu, Bazlar Cezîresi, Bunduki halici, Gümüşderesi, Gümüşhisarı, Kapoğaz Burnu, Kazlimanı, Magalyan septesi, Santagustin Burnu, Taşlıburun, Toludehisarı ve Yeşilburun gibi." (İzgi 2003: 527)

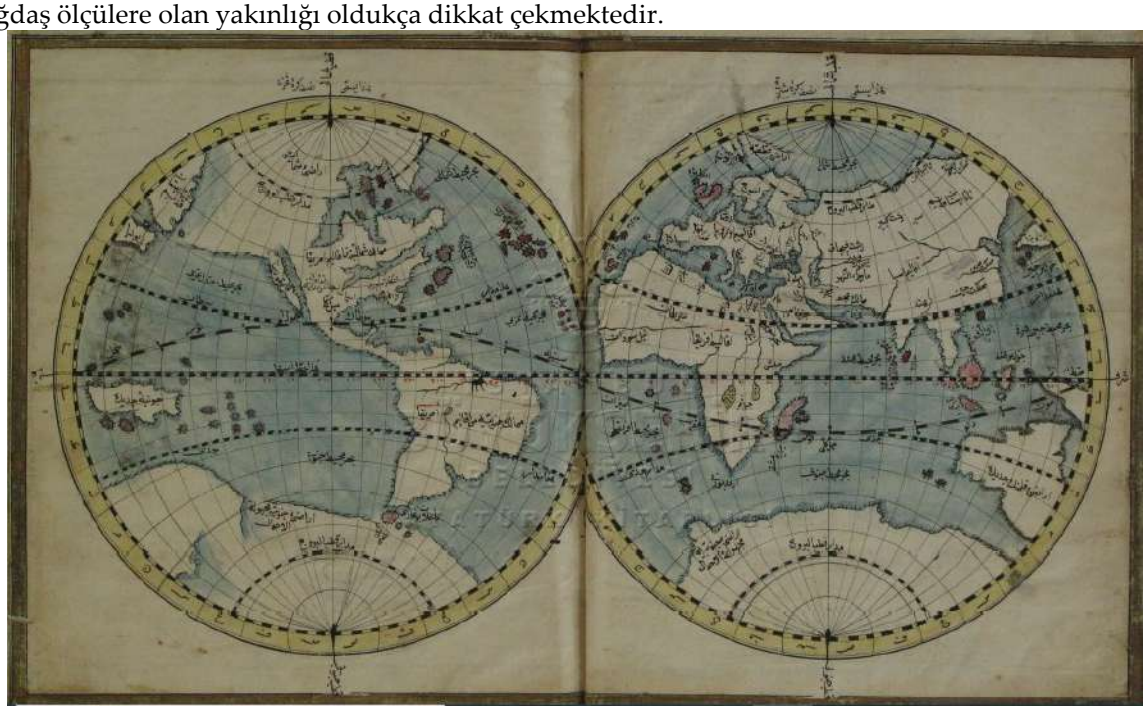


İBB Atatürk Kit. Muallim Cevdet Yazmaları, No: MC_Yz_K_0406, vr. 14ª.



Beyazıt Yazma Eserler Ktp. No: 4969, vr. 53ª.

Matbaada basılan ilk Türkçe resimli coğrafya kitabı olan Târîh-i Hindî-i Garbî, H. 1142/1730 yılında matbaanın kurucusu İbrahim Müteferrika (öl. H. 25 Muharrem 1160/6 Şubat 1747) tarafından basılan dördüncü kitaptır: Târîhü'l-Hindi'l-Garbî el-Müsemmâ bi-Hadîs-i Nev, Dârü't-Tıbâ'ati'l-'Âmire, İstanbul, H. 1142/1729-30, 3+91 s. (İBB Atatürk Kit., No: Bel_Osm_O.00546)
Kitabın içinde 1 harita ve 13 resim bulunmaktadır. Bu harita, bir dünya haritasıdır. Haritanın bugünkü çağdaş ölçülere olan yakınlığı oldukça dikkat çekmektedir.



Muallim Cevdet Yazmaları, No: MC_Yz_K_0406, vr. 21ᵇ-22ª.

	
(Batı Yarımküre) TSMK. Revan, No: 1488, vr. 39^{b}-40^{a}.	(Doğu Yarımküre) TSMK. Revan, No: 1488, vr. 35^{b}-36^{a}.

Sultan III. Murad için manzum bir dua ile tamamlanan eserin bazı nüshalarında bu manzum dua yer almamaktadır. İbrahim Müteferrika, baskısında, manzum duaya yer veren bir nüshayı esas almıştır. İbrahim Müteferrika'nın basmada kullandığı nüsha konusunda araştırmacılar arasında ihtilaf bulunmaktadır. Cevat İzgi "İbrahim Müteferrika neşrini kimseye nisbet etmeden yapmıştır." (İzgi 2003: 526) derken Târîh-i Hind-i Garbî'nin TSMK. Revan, No: 1488 nüshasının resimlerini sanat tarihi açısından inceleyen Özlem Öztürk aynı görüşte değildir: "Matbaada basılmak için Beyazıt Kütüphanesindeki 4969 no.lu nüsha kullanılmıştır. Yazmanın asıl adı Kitâb-ı İklîm-i Cedîd'dir. Kitap basılırken yazmanın resimleri kullanılmamıştır. Zira yazmada dört adet resim bulunurken basılı nüshada 1 cetvel, 3 harita ve 13 tahta baskı gravür olmak üzere toplam 17 tasvir yer almaktadır. Kitap filigranlı Avrupa kâğıda 500 adet basılmış ve üç kuruştan satılmıştır." (Öztürk 2012: 69)

Târîh-i Hind-i Garbî, İbrâhim Müteferrika tarafından H. 1142/1730'da yayımlandıktan iki yıl sonra Feon Baptiste Fienne tarafından Fransızca'ya çevrilmiştir.

Târih-i Hind-i Garbî'nin yazma nüshaları: Eserin gerek yurtiçi ve gerekse yurtdışındaki kütüphanelerde resimli ve resimsiz pek çok nüshası bulunmaktadır (Goodrich 1987: 318-319) (Öztürk 2012: 68-69):

1. İstanbul Beyazıt Yazma Eserler Ktp. No: 4969 (Müellif hattı, Tarih: 1583-4)
2. TSMK. Revan, No: 1488, 118 vr. (İstinsah tarihi: 1600)
3. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. TY. No: 2584 (İstinsah tarihi: 1600)
4. Chicago The Newberry Library, Edward E. Ayer Koleksiyonu, Ms no 612 (İstinsah tarihi: 1600)
5. Ankara Millî Ktp. Yazmalar Koleksiyonu, No: 10024 (İstinsah tarihi: 1640)
6. New Haven: Yale University, Library of the American Oriental Societyno. JKn/N22 (İstinsah tarihi: XVII. Yüzyıl)
7. Paris Bibliotheque Nationale, Manuscrit turc no. 521 (İstinsah tarihi: 1667)
8. Nuruosmaniye Ktp. No: 2571/3007 (İstinsah tarihi: 1669)
9. Nuruosmaniye Ktp. No: 2572/3219 (İstinsah tarihi: 1673)
10. TSMK, Revan, No: 1644 (İstinsah tarihi: 1703)
11. Süleymaniye Ktp. Esad Ef., No: 3715/3,
12. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. İbnülemin Mahmut Kemal Kitaplığı, No: T 3380/4,
13. Süleymaniye Ktp. Bağdatlı Vaehbî, No: 1200.
14. TSMK. Revan, No: 1499.
15. Zagreb: Yugoslav Academy of Sciences and Arts, Oriental Section, No: 1108/4.
16. Sajevo Oriental Institute, No: 115.
17. Kahire Mısır Milli Ktp. Hay'ah Turki No: 3.

18. İndiana, PA: Private ownership of the writer
19. Dublin: Persian translation: Chester Beatty Library, Turkish 23.
20. İBB Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, No: MC_Yz_K_0406, 22 vr. (Sondan eksik bu nüshanın XVIII. yüzyılda istinsah edildiği tahmin edilmektedir.)
21. Paris Bibliotheque Nationale, Manuscrit turc supplement no. 901. (Goodrich 1987: 318-319)



H. 1142/1729-30 tarihli İbrahim Müteferrika (Dârü't-Tıbâ'ati'l-'Âmire) baskısının vr. 1[b]-2[a] sayfaları. (İBB Atatürk Kit., No: Bel_Osm_O.00546)

Bu nüshalar içerisinde 1, 2, 4 ve 20. sırada yer alan nüshalar resimli, diğerleri resimsizdir. Beyazıt nüshasında 1 harita, 5 resim; TSMK. Revan, 1488 numaralı yazmada 2 harita, 13 resim; Chicago Newbery Ayer Ms no 612'deki yazmada ise 3 harita, 13 resim bulunmaktadır. (Öztürk 2012: 69) İBB Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları arasındaki eksik yazmada (MC_Yz_K_0406) da 1 cetvel, 1 harita ve 2 resim yer almaktadır.

Eser, İbrahim Müteferrika baskısından başka eski harflerle, her sayfada iki sütun hâlinde, ikinci kez (cüz cüz) yayımlanmıştır: Mehmed Su'ûdî Efendi, Târîh-i Hindi'l-Garbî el-Müsemmâ bi-Hadîs-i Nev, Tophâne-i 'Âmire, İstanbul, H. Şa'bân 1292/Eylül 1875, 101 s. (Erzurum Atatürk Üniversitesi Merkez Ktp. Seyfettin Özege, Demirbaş No: 0122933, Yer No: 13407 SÖ 1142; 1730)

"Eserin tıpkıbasımını, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki (Revan Köşkü, nr. 1488) nüshayı esas alarak Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın maddî desteğiyle Tarihî Araştırmalar Vakfı İstanbul Araştırma Merkezi gerçekleştirmiştir (İstanbul 1987, 1999). Bu neşirde de Mehmed Suûdî Efendi'nin adına yer verilmemiş, sadece müellifin kimliği hakkındaki eski tereddüt ve ihtilâflar belirtilmiştir. Kitapta bir de dünya haritası bulunmaktadır." (İzgi 2003: 527)

1. Tarih-i Hind-i Garbî (A History of The Discovery of America), (İngilizce Çeviri: Süheyla Artemal), T.C. Kültür ve Turizm Bak. Yay., İstanbul, 1987, 55+IX+232 s.
2. Tarih-i Hind-i Garbî veya Hadîs-i Nev / History of The West Indies Known As The New Hadith, (Editör: Tülay Duran), Tarihî Araştırmalar Vakfı İstanbul Araştırma Merkezi Yay., İstanbul, 1999, 483 s.

2.3.3. Ravzatü'l-'Ulûm ve Devhatü'l-Fühûm:

Kâtib Çelebi'nin Keşfü'z-Zünûn'unda, Su'ûdî Mehmed'in Sultan III. Murad'a sunduğu Ravzatü'l-'Ulûm ve Devhatü'l-Fühûm (ilimlerin bahçesi ve anlayışların ulu ağacı) adlı üçüncü bir eseri

daha bildirilmekteyse de bugüne kadar ele geçirilememiştir (Kâtib Çelebi 1360: I/928). Manzum veya mensur olması yönünde bilgi bulunmayan eserin adından hareketle ilimlerin tasnifleri ve tanıtımı ile ilgili olduğu söylenebilir.

2.4. Şiirleri:

Hiçbir kaynakta Su'ûdî'nin bir Dîvân tertip ettiğine dair bilgi bulunmamaktadır. Tezkirelerde kayıtlı birkaç beytinin dışında, şiir mecmualarının taranması sonucunda 11 adet manzûmesine ulaşılmıştır. Bu 11 manzûmenin 8'i gazel, 2'si tahmis, 1'i de tesdistir. Gazellerinden birinin ("olmaz" redifli) XVI. yüzyıl şairlerinden Edirneli Misâlî Hasan Çelebi (öl. H. 1017/1608) tarafından tahmîs edilmesi, şairliğinin hiç de küçümsenmeyecek bir derecede olduğunu kanıtlamaktadır.

Her ne kadar az sayıda manzûmesine ulaşmış olsak da bu örneklerinde aruza hakimiyeti, sözcük seçimi ve mazmunları yerinde kullanmış olması, şairlik kudretini kanıtlar niteliktedir. Öyle anlaşılıyor ki şairin âlimlik özelliği ağır bastığı için şiire daha az zaman ayırmıştır. Şurası bir gerçek ki Su'ûdî Mehmed Efendi, şayet şairliği de âlimliği ile eş değerde tutabilmiş, bir Dîvân dolduracak kadar şiir yazmış olsaydı Klasik Türk edebiyatının hatırı sayılır şairleri arasında yer alabilirdi.

Su'ûdî'den bahseden bütün tezkirelerde şairin aşağıda yer alan "3" numaralı gazeli örnek olarak verilmektedir. Aralarında küçük nüsha farkları bulunan bu gazelin şairin kaleminden çıkmış örneği elimizde bulunmadığı için edisyon kritik yapılamamış ve yayımda tezkirelerdeki metin esas alınmıştır.

11 manzûmesine göre şiirlerinde kullandığı aruz kalıpları:

Sıra No	Vezin	Veznin Uygulandığı Manzumelerin Numarası
1	Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün	3, 7, 9, 11
2	Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fe'ūlün	1
3	Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün	2, 8
4	Mef'ūlü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün	4, 6
5	Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün	5
6	Mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün	10

* Biyografik eserlerde kayıtlı beyitler vezinler tablosuna dahil edilmemiştir.

-**1**-

Suʿūdī-i Dānişmend

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fe'ūlün

Her demde n'ola itmez isek yārı temāşā
Her laḥẓa idimez kişi ḫünkārı temāşā

Seyr eylesün ol ʿārıż-ı pür-nūr-ı nigārı
İtmek dileyen mihr-i pür-envārı temāşā

Ṭoġrı baḳamaz serv-i sehī-ḳāmete ayruḳ
Bir kerre idenler ḳad-i dil-dārı temāşā

Ṭūbā egilüp ayaġuña baş ḳomaġ ister
İtdi meger ol şīve-i reftārı temāşā

Seyr eyleyeli kūyuñı bī-çāre **Suʿūdī**
Meyl eylemedi itmege gülzārı temāşā

[Bursa İnebey Yazma ve Basma Eserler Ktp. No: 2276, vr. 6[a]; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. No: TY 739, vr. 7[b]-8[a] (Gürbüz 2018: 69-70) (Ördekbay 2019: 57)]

-**2**-

Suʿūdī Efendi Selleme'llāhü Teʿālā

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Aġlamaḳdan nergisüñ hecrüñde görmez gözi ḫˇāb
Raḥm ider her gün ṣalar gözi yaşını āfitāb

Her güneş yüzlü güzelde itmez oldı dil ḳarār
Bu dil-i āvāremüz günden güne oldı ḫarāb

Sāḳiyā ḫayr eylemezsin kim metāʿ-ı cāmdadur
Gözi ḳalmışdur ṣurāḥīnüñ anı ṣanma ḥabāb

Düşeli mey-ḫāneye ḳalduḳ ayaḳda sāḳiyā
Bezm-i devrān içre pek yaḳdı bizi cām-ı şarāb

Ben **Suʿūdī** ḫāk-i zilletden hele ḳurtulmadum
Sevmesün ʿālemde kimse dil-ber-i ʿālī-cenāb

[Bursa İnebey Yazma ve Basma Eserler Ktp. No: 2276, vr. 8ᵇ Derkenar (Gürbüz 2018: 93-94)]

-**3**-

Ġazel[19]

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün
Ehl-i tecrīd dilā mültefit-i māl olmaz
Terk-i dünyā-yı denī itmeyen abdāl olmaz

Ne ‘aceb gülşen olur gülşen-i ḥüsn-i dildār
Yaz u kış bülbül-i şūrīdeleri lāl olmaz

Ṭoḳınur ḫāṭırına murġ-ı dilüñ nāvek-i yār
Ne ḳadar olsa yine münkesirü’l-bāl olmaz

‘Āşıḳuñ işi oñar râst gelürse yāre
Elif-ī ḳāmet-i dilber gibi bir fāl olmaz

Rūzgār ile **Su’ūdī** irişür eflāke
Ḫāk-i rāh olmaġ ile bir kişi pā-māl olmaz

(İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, No: Bel_Yz_K1565, vr. 89ᵇ) (Açıkgöz 2017: 183) (Kayabaşı 1997: 350)

-**4**-

Suʿūdī Efendi

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün
Ḥüsnüñ cihānda ey meh-i ṣāḥib-cemāl bes
Dünyāya pertev-i meh-i ferḫunde-fāl bes

Şekl-i muraḳḳaʿ oldı tenüm dāġ ile hemān
Abdāl-ı ʿışḳuñ olana bir köhne şāl bes

Ben meclisüñde ṣadr-nişīn olayın dimem
Cānā bu ḫāk-i pāyüñe ṣaff-ı niʿāl bes

Gösterme baña māh-ı nevi görmesün gözüm
Dār-ı cihānda baña o ḳaşı hilāl bes

Sözümde vaṣf-ı ḥüsn-i kelāmuñ edā yiter
Şiʿr-i terümde vaṣf-ı miyānuñ ḫayāl bes

---

[19] Bu gazel XVI. yüzyıl şairlerinden Edirneli Misâlî Hasan Çelebi (öl. H. 1017/1608) tarafından tahmîs edilmiştir:

Ġazel-i Su‘ūdī Taḫmīs-i Miṣālī

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Dime dībā yirine egnüñe bir şāl olmaz
Zer ü zīverle muḳayyed kişide ḫāl olmaz
Ṭālib-i faḳr u fenā zīnete meyyāl olmaz
Ehl-i tecrīd dilā mültefit-i māl olmaz
Terk-i dünyā-yı denī itmeyen abdāl olmaz

Ruḫ-ı cānāneye dirsem nola gülzār-ı cinān
Gülleri bāġ-ı İrem gibi muṭarrā her ān
‘Andelīb-i dil ü cān ḫürrem olur naġme zenān
Ne ‘aceb gülşen olur gülşen-i ḥüsn-i cānān
Yaz u kış bülbül-i şūrīdeleri lāl olmaz

Ol hümā yüksek uçup eylemez alçaḳda ḳarār
Şāhbāz-ı dil ü cān anı nice ide şikār
Bāl açup uçmaġa ḳıldıḳça ‘azīmet her bār
Ṭoḳınur ḫāṭırına murġ-ı dilüñ nāvek-i yār
Ne ḳadar olsa yine münkesirü’l-bāl olmaz

Niyyet itmiş ki vare ḫāk-ı reh-i dildāre
‘Arż-ı ḥāl eyleye ol serv-i sehī reftāre
Ser-i kūyında gezerken ṭolanup āvāre
‘Āşıḳuñ işi oñar rāst gelürse yāre
Elifī ḳāmet-i dilber gibi bir fāl olmaz

Ey **Miṣālī** di görüşdükde o ẕāt-ı pāke
Virmesün hīç keder āyīne-i idrāke
Bir iki gün ṭutalum ẓulm-ile düşmiş ḫāke
*Rūzgār ile **Su’ūdī** irişür eflāke*
Ḫāk-i rāh olmaġ ile bir kişi pā-māl olmaz

(İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, No: Bel_Yz_K1565, vr. 89ᵇ).

Olduñ **Suʿūdī** sānī-i Selmān-ı rūzgār
Görse bu şiʿri diye her ehl-i kemāl bes

[Bursa İnebey Yazma ve Basma Eserler Ktp. No: 2276, vr. 79[ab]; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. No: TY 739, vr. 89[a] (Gürbüz 2018: 373-374)]

-5-

Suʿūdī-i Dānişmend

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün
Ne ġam itmezse ṣūfī seyr-i rūy-ı dil-rübādan ḥaẕ
Bu rūşendür ki ḫuffāş eylemez şems-i ḍuḥādan ḥaẕ

Nevā-yı nālesin ʿuşşāḳ irişdürdi Ṣıfāhān'a
İdelden ol ḫoş-elḥānum raḳīb-i bī-nevādan ḥaẕ

Ṭabībā luṭf idüp ben ḫaste-ḥāle eyleme dermān
Olalı derde muʿtād eylemez göñlüm devādan ḥaẕ

N'ola ḳūyında yāruñ ḫūn-ı dil nūş eylesem her dem
Olur gülzār ṣaḥnında şarāb-ı dil-küşādan ḥaẕ

Nigārā derd-i ʿışḳuñdan **Suʿūdī** ġam çeker ṣanma
Meẕāḳ ehli olur mı itmemek ẕevḳ u ṣafādan ḥaẕ

[Bursa İnebey Yazma ve Basma Eserler Ktp. No: 2276, vr. 94[b]; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. No: TY 739, vr. 105[b] (Gürbüz 2018: 433)]

-6-

Ġazel

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün
Ḥüsnüñ cihāna ey şeh-i 'ālī-cenāb bes
Dünyāyı rūşen itmege bir āfitāb bes

Her ṣubḥ u şām ḫaṭṭuñ-ile eglenür göñül
Ehl-i kemāl olanlara mūnis kitāb bes

Ey dīde baḳma kühl-i Ṣıfāhān'a aç gözüñ
Ḫāk-ı der-i cenāb-ı şeh-i kām-yāb bes

Benden dirīġ iderse 'adū luṭfını ne ġam
Dergāh-ı pādişāhdan olan feṭḥ-i bāb bes

Bir pādişāh-ı dehre ḳul oldı Su'ūdī kim
Devlet cihānda işigine intisāb bes

[Mecmû'a-i Eş'âr, Nuruosmaniye Ktp. No: 4960, vr. 26[a]. (Gümüş 2015: 144-145)]

-7-

Ġazel

(Merḥūm Su'ūdī Efendi)

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün
Sāḳiyā ṭāli'imüz yoḳ sebeb-i 'işret yoḳ
N'idelüm cām-ı fürūġın ḳamer-ṭal'at yoḳ

Kendüyi rūyına beñzetdi meger dildāruñ
Kimse baḳmaz yüzine āyineye raġbet yoḳ

Ne ḳadar mey ṭarab-engīz [ü cilā]-baḫş olsa
Onda la'l-i leb-i dilberde olan ḥālet yoḳ

Yār öldürdi bizi cevr ü cefālarla meded
Ne 'aceb hīç derūnında anuñ şefḳat yoḳ

Ne idi siḥr-i helāl eylemek eş'ār-ı teri
Ey **Su'ūdī** n'idelüm ma'rifete raġbet yoḳ

[Mecmû'a-i Eş'âr, Fatih Millet Yazma Eser Ktp. Ali Emîrî, Manzum, No: 635, vr. 16[a]. (Hayat 2016: 177)]

-8-

Ġazel

(Su'ūdī Efendi)

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün
Geçdi göñlüm cümleden cām-ı ṣafādan geçmedi
Çün ḥabāb-ı bāde başum bu hevādan geçmedi

Bāde teklīf eyledüm dildāre mihr itsün diyü
Geçdi cām-ı bādeden cevr ü cefādan geçmedi

Ṭoġrılar dā'im 'adūya uġramaz benden yaña
Āh kim tīrüñ senüñ cānā bu rādan geçmedi

Ehl-i tecrīd aldı menzil geçdi nüf eflākden
Ṣūfiyi gör kim daḥi tāc u ḳabādan geçmedi

Geçdiler gibi **Su'ūdī** ol şeh[e] ġāyet seni
İtmedi saña naẓar cevr ü cefādan geçmedi

[Mecmû'a-i Eş'âr, Fatih Millet Yazma Eser Ktp. Ali Emîrî, Manzum, No: 635, vr. 19[a]. (Hayat 2016: 184)]

-9-

Ġazel-i Bāḳī Taḫmīs-i Su'ūdī Efendi

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

I

Bī-beḳā bildi göñül çün bu ḫarāb-ābādı
Geşt ider 'ālemi Mecnūn gibi vādī vādī
Ḳayd-ı ġamdan çekilüp bulmış iken āzādı

Oldı dil bir büt-i şīrīn dehenüñ Ferhād'ı
Aña lālā geçinür Ḫüsrev ü Şīrīn dadı

II[20]

Sende bu ceẕbe vü bu ḥālet-i dīdār nedür
Söyle luṭf it bize şol nāz-ile güftār nedür
Meded öldüm diye ol la'l-i güher-bār nedür
Billāh ey naḫl-i ter ol şīve-i reftār nedür
Serv-i āzāduña ḳul eyledüñ a şimşādı

III

Gördüm ey bād seni kūy-ı nigāra gitdüñ
Ḥāl-i 'uşşāḳı perīşān idüben incitdüñ
'Āşıḳı zülfine bend eylemegi ögretdüñ[21]
Ey ṣabā zülf-i dil-āvīzini taḥrīk itdüñ
Bu ḳadar fitne vü āşūba sen olduñ bādī

IV

Zülf-i şebdīz-i nigāra olalı beste göñül
Āh dir āh işidür derd-ile peyveste göñül
'Aceb üns eylemiş ol ḥāl-ile dembeste göñül
Hemdemümdür şeb-i fürḳatde diyü ḫaste göñül
Bu gice göge çıḳardı ögerek feryādı

V

Cām-ı hicrini **Su'ūdī**'ye ṣunup ol sāḳī
Cevr-ile başuma teng eyledi bu nüh ṭāḳı
Baña ṭa'n eyleme nālem ṭuta gör āfāḳı
Cevre ḳatlanmaḳ olurdı n'idelüm ey **Bāḳī**
'Ahd-i ḫūbān gibi yoḳ ṣabrumuzuñ bünyādı[22]

[(Muḫammes-i Su'ūdī li-ġazel-i Bāḳī Sellemallāhe) TSMK, Revan, No: 1972, vr. 54[a]; (Ġazel-i Bāḳī Taḫmīs-i Su'ūdī Efendi) Mecmû'a-i Eş'âr, Fatih Millet Yazma Eser Ktp. Ali Emîrî, Manzum, No: 635, vr. 61[b]. (Çolak 2013: 256-257) (Hayat 2016: 300-301) Bâkî'ye ait olan gazel Dîvân'ının Gazeliyat bölümünde 520. sıradadır (Küçük 1994: 423)]

-**10**-

Muḫammes-i Su'ūdī li-Ġazel-i Yaḥyā

Mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

I

Ḫayālüñ aldı dil ü 'aḳl u cānı gösgötüri
Geçürdi ġuṣṣañı āh dil zamānı gösgötüri
Eger ki terk idüben bu cihānı gösgötüri
Yoluña virmez-isem baş u cānı gösgötüri
Benümle ḳorḳut efendi cihānı gösgötüri

II

Gelür bu iş baña bāġ-ı cihānda emr-i 'acīb
Fiġān idersin eger gül olursa saña ḳarīb
Bu 'ışḳ-ile severüm dime 'andelīb-i ġarīb
Maḥabbet aña dirüm ki añılsa nām-ı ḥabīb
Unutdura saña kevn ü mekānı gösgötüri

III

Felekde 'āşıḳ-ı ġam-ḫ[v]ār [u] müstemende dilā
Zamān-ı vaṣl-ı nigār u meh-i cihān-ārā
Eger ki biñ yıl olur ise çoḳ degül zīrā
Ne gelür ise göz açup yumuncadur meseẕelā
Cihānda 'āşıḳa vuṣlat zamānı gösgötüri

IV

Cihāna itme midür iltifātı lāyıḳ olan
Hiç aña meyl ide mi 'ışḳ içinde fāyıḳ olan
'Aceb mi baḳmasa aña yoluñda ṣādıḳ olan
Örümcek aġına ṣaymaz ziyāde 'āşıḳ olan
Ḳapuñda ḫayme-i heft-āsmān gösgötüri

V

Su'ūdī'yem çeküp ālām-ı 'ışḳı Ḳays-āsā
Fünūn-ı miḥnete oldum çün 'ālim ü dānā
Nice me'āni'-i zībāyı eyledüm inşā
Getürmek olur idi ḥāli ḳāle ey **Yaḥyā**
Ṣıġaydı ẓarf-ı ḥurūfa me'ānī gösgötüri

[Aslında bu manzume "Muhammes" değil "Tahmis"tir. TSMK, Revan, No: 1972, vr. 54[b]. (Çolak 2013: 260-261) Taşlıcalı Yahyâ Dîvânı'nın Gazeliyat bölümünde 468. sıradadır. (Çavuşoğlu 1977: 566-567)]

-**11**-

Müseddes-i Su'ūdī li-Ġazel-i Ẕātī

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

I

Seni bir kişi sevüp nice ṭaleb-kāruñ ola
Muttaṣıl cevr ü cefā itmek aña kāruñ ola
Eyle vaṣluñ güli her demde baña ḫāruñ ola
Baña nāz itme hele ṣanma dil-efgāruñ ola
Yüri ey serv aña nāz it ki hevā-dāruñ ola
Aña cevr itmegi cehd it ki ṭaleb-kāruñ ola

II

---

[20] Revan nüshasında bu bent, bazı dizeleri yer değiştirmiş olarak şöyle yer almaktadır:

Söyle luṭf it bize şol nāz-ile güftār nedür

Meded öldüm diye ol la'l-i şeker-bār nedür

Billāh ey naḫl-i ter ol şīve-i reftār nedür

Sende bu ceẕbe vü bu ḥālet-i dīdār nedür

Ḳadd-i mevzūnuña ḳul eyledüñ a şimşādı

[21] 'āşıḳı zülfine: zülfine'āşıḳı (Revan)

[22] ŝabrumuzuñ: 'ömrümüzüñ (Revan)

Ḥamdülillāh ki ḫalāṣ oldı bu göñlüm senden
Dār-ı ʻālem baña zindān idi oldı gülşen
Hāy bir daḫı saña dil virüp üftāde olan
Ṣatamazsın baña şimden girü bildüm seni ben
Yüri ey Yūsuf-ı ṣ̄ānī aña ṣat kendüñi sen
K'o senüñ Mıṣr-ı maḥabbetde ḫarīdāruñ ola

III

Ne belā idi çeküp cevrüñi her demde şehā
Vāzgeldüm hele ben senden idüp ḳaṭʻ-ı recā
Hīç geçmez baña şimden girü nāzuñ ebedā
İstemem şīveñi ṣu sepme laṭīfe ile baña
Bizi ḳo yüri aña sep ṣuyı ey ebr-i cefā
Kim anuñ göñli ocaġında senüñ nāruñ ola

IV

Ṭoġmadı hīç senüñ gibi zemīn olalı mehd
Geçdüm olursa tenüñ sīm ü leb-laʻlüñ şehd
Görinürsin gözüme yüzi peleng ü hem fehd
Bir daḫı hīç yüzüñe baḳmayayın olsun ʻahd
Yüri var sen aña nakş oynamaġa eyle ki cehd
Ey ḳamer ṭās-ı maḥabbetde senüñ bāzuñ ola

V

Ḳatı zār oldı **Su'ūdī** gel o bī-çāreyi ḳo
Dili pür-bāde dur[ur] ol cigeri pāreyi ḳo
Nice mecrūḥ ḳılursın ten-i pür-pāreyi ḳo
Kerem eyle yüri var bu dil-i āvāreyi ḳo
Ey ṭabīb-i dil ü cān Ẕātī-i bī-çāreyi ḳo
Anı öldürmege ḳıl çāreñi bīmāruñ ola

[Aslında bu manzume "Müseddes" değil "Tesdis"tir. TSMK, Revan, No: 1972, vr. 54[a]. (Çolak 2013: 257-258) Zâtî'ye ait olan gazel yayımlanmış Dîvân'ının I. cildinde 29. gazeldir.]

Tezkirelerde yer alan beyitleri:
(**Kınalı-zâde Hasan Çelebi**, Tezkiretü'ş-Şu'arâ (Sungurhan 2017: 438-439); **Beyânî**, Tezkiretü'ş-Şu'arâ (Sungurhan 2017a: 92); **Riyâzî**, Riyâzü'ş-Şu'arâ (Açıkgöz 2017: 183-184).

Oldı ḥabāb gibi göñül mübtelā-yı mey
Başdan çıḳardı anı dirīġā hevā-yı mey
(Sungurhan 2017: 438) (Sungurhan 2017a: 92)

Kūhken ʿışḳını terk eylemedi Şīrīn'üñ
Çıḳmayınca depesine acısı miskīnüñ
(Sungurhan 2017: 438) (Sungurhan 2017a: 92) (Gürbüz 2018: 268)

Cismimüñ bünyādını urduḳda ḫallāḳ-ı cihān
Üstüḫvān-ı sīnem itmiş ḳaṣr-ı ʻışḳa nerdübān
(Sungurhan 2017: 438) (Sungurhan 2017a: 92)

Aybaşında görinen ṣanma hilāl-i şevvāl
Eylemiş ʻıyd ḳaşuñ vaṣfına bir ince ḫayāl
(Sungurhan 2017: 438)

İtmesün yüzüñe teşbīh özin itsün ʻār
Söylesün āyīneye ṭūṭī-i şīrīn-güftār
(Sungurhan 2017: 438)

Urup peykān-ı tīrüñ ġayra öldürdüñ bu ben zārı
İdüp bī-dillere cevrüñ göñüllendürdüñ aġyārı
(Sungurhan 2017: 438) (Gürbüz 2018: 223)

Beni terk eyledüñ āḫir cefāyı ṭurmaduñ itdüñ
Be-hey ẓālim vefā didüklerini itmedüñ gitdüñ
(Sungurhan 2017: 438)

Hāle ṣanma senüñ āşüfteñ olup māh-ı münīr
Dā'ire içre girüp sen mehi eyler teshīr
(Sungurhan 2017: 438)

Görmeyince rūy-ı yārı düşdi sīnemden yire
Ṭıfl-ı eşküm urdı kendin aġlayup yirden yire
(Sungurhan 2017: 438) (Açıkgöz 2017: 184)

Gül-i ḫaddüñ ḳoyup ey ġonçe-i bāġ-ı ʻālem
Sūsen-i bāġa düşelden dile düşdi şebnem
(Sungurhan 2017: 439)

Yüzüm üzre başduġı dem görse pāy-ı dilberi
Derhem-i eşkin vire çeşmüm aña ayaḳ teri
(Sungurhan 2017: 439)

Sīne tīġüñle pāre pāre gerek
ʿĀşıḳuñ derdi āşikāre gerek
(Gürbüz 2018: 698)

KAYNAKÇA:

Açıkgöz, Namık. (2017). Riyâzî Muhammed Efendi, Riyâzü'ş-Şu'Arâ, (E-Kitap), T.C. Kültür Ve Turizm Bak. Kütüphaneler Ve Yayımlar Genel Müd. Yay., Ankara. (Http://Ekitap.Kulturturizm.Gov.Tr/Eklenti/54137,540229-Riyazu39s-Suarapdfpdf.Pdf?0)

Akbayar, Nuri. (1996). Mehmed Süreyya, Sicill-İ Osmanî, Cilt: 5, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.

Avcı, Casim. (2004). "Mes'Ûdî, Ali B. Hüseyin". Tdvia. Cilt: 29, Ankara, S. 353-355.

Baltacı, Cahit. (1976). Xv.-Xvı. Asırlarda Osmanlı Medreseleri: Teşkilat-Tarih, İrfan Mat., İstanbul.

Çağatayî, M. Abdullah. (1962). Amerika Birleşik Devletlerindeki İslâm Sanat Eserleri Kolleksiyonları, (Çeviren: Dr. M. Esad Kılıcer), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak. Yay., Ankara Üniversitesi Bas., Ankara.

Çavuşoğlu, Mehmed. (1977). Yahyâ Bey / Dîvan (Tenkitli Basım), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay., İstanbul.

Çolak, Ahmet. (2013). Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan No: 1972'de Kayıtlı Mecmû'A-İ Eş'Âr (Vr. 1^{b}-80^{a}) (İnceleme-Metin), Yylt., Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Ens., Türk Dili Ve Edebiyatı Abd., Eski Türk Edebiyatı Bd., İstanbul.

Donuk, Suat. (2015). Nev'Î-Zâde Atâyî – Hadâ'iku'l-Hakâ'ik Fî Tekmileti'ş-Şakâ'ik (İnceleme-Metin). Ydt, Celal Bayar Üniversitesi Sbe. Türk Dili Ve Edebiyatı Abd. Eski Türk Edebiyatı Bd., Manisa.

Elmastaş, Deniz Daruga. (2019). Paris Milli Kütüphane'de Bulunan Ve Minyatürleri Nakkaş Osman'a Ait Olan Metâli'ü's-Saade Adlı Eserde Yer Alan Astroloji Konulu Minyatürlerin İncelenmesi Ve Özgün Tasarımlar, Yylt. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Ens. Geleneksel Türk Sanatları Asd., İzmir.

Goodrich, Thomas D. (1986). "Osmanlı Amerika Araştırmaları: Xvı. Yüzyıla Ait Tarih-İ Hind-İ Garbi Adlı Eserin Kaynakları İle İlgili Bir Araştırma". (Trc. H. G. Yurdaydın). Belleten. Cilt: Xlıx, Sayı: 195, S. 667-691.

Goodrich, Thomas D. (1987). "Tarih-İ Hind-İ Garbi: An Ottoman Book On The New World". Journal Of The American Oriental Society. Vol: 107, No: 2 (Apr.-Jun 1987), Pp. 317-319.

Gümüş, Abdülkadir. (2015). Mecmû'A-İ Eş'Âr [Nuruosmaniye Kütüphanesi 4960] (Metin-İnceleme), Yylt., İstanbul Kültür Üniversitesi Sbe. Türk Dili Ve Edebiyatı Abd., İstanbul.

Gürbüz, İncinur Atik. (2018). Mecmû'Atü'l-Letâif Ve Sandûkatü'l-Maârif, (E-Kitap), T.C. Kültür Ve Turizm Bak. Kütüphaneler Ve Yayımlar Genel Müd. Yay., Ankara.

Gürbüz, Mehmet. (2018). Kâbilî, Sultân-I Hûbâna Münasib Eş'Âr, (E-Kitap), T.C. Kültür Ve Turizm Bak. Kütüphaneler Ve Yayımlar Genel Müd. Yay., Ankara.

Hayat, İlker. (2016). Mecmua-İ Eş'âr [Aemnz 635] (Metin-İnceleme), Yylt., İstanbul Kültür Üniversitesi Sbe. Türk Dili Ve Edebiyatı Abd., İstanbul.

İzgi, Cevat. (2003). "Mehmed Suûdî Efendi". Tdvia. Cilt: 28, Ankara, S. 526-527.

Kâtib Çelebi. (1360-1362). Keşfü'z-Zunûn 'An Esâmi'l-Kütüb Ve'l-Fünûn. (Neşreden: Kilisli Muallim Rıfat-Şemseddin Yaltkaya). Cilt: I-Iı, İstanbul, 1360-1362 (1941-1943), S. 310, 928.

Kayabaşı, Bekir. (1997). Kâf-Zâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-Eşâr'ı, Ydt., İnönü Üniversitesi Sbe., Malatya.

Kınık, Mustafa. (2014). "İbrahim Müteferrika Ve Yayımladığı İlk Kitaplar". Kalemişi. Cilt: 2, Sayı: 4, S. 23-40.

Kırmacı, Yunus. (2015). "16. Yüzyılda Sıra Dışı Bir Eser: Tarih-İ Hindi Garbi". Iv. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı – Iıı (Edebiyat-Tarih) 14-17 Mayıs 2015 Kütahya. İlem Ve Dimam Yay., İstanbul. S. 185-195.

Küçük, Sabahattin. (1994). Bâkî Dîvânı (Tenkitli Basım). Tdk Yay., Ankara.

Ördekbay, Esra Emre. (2019). İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 739 Numarada Kayıtlı Mecmû'A-Yı Nezâyir (1^{b}-25^{a}) (İnceleme-Metin-Çeviri), Yylt., Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Ens., Türk Dili Ve Edebiyatı Abd. Eski Türk Edebiyatı Bd., İstanbul.

Öztürk, Özlem. (2012). Yeni Dünyanın Keşfi: Târîh-İ Hind-İ Garbî Hadîs-İ Nev (İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi R. 1488) Ve Resimleri. Yylt, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sbe. Sanat Tarihi Abd., Çanakkale.

Sungurhan, Aysun. (2017). Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şu'Arâ. (E-Kitap), T.C. Kültür Ve Turizm Bak. Kütüphaneler Ve Yayımlar Genel Müd. Yay., Ankara. (Http://Ekitap.Kulturturizm.Gov.Tr/Eklenti/55834,Kinalizade-Hasan-Celebipdf.Pdf?0)
Sungurhan, Aysun. (2017a). Mustafa (Cârullahzâde), Beyânî Tezkiresi (Tezkiretü'ş-Şu'Arâ), (E-Kitap), T.C. Kültür Ve Turizm Bak. Kütüphaneler Ve Yayımlar Genel Müd. Yay., Ankara. (Http://Ekitap.Kulturturizm.Gov.Tr/Eklenti/55835,Beyani-Tezkiresipdf.Pdf?0)

TÜRK EDEBİYATINDA NİYET TUTMA OYUNLARI (OYUN AMAÇLI FÂL-NÂMELER)

Dr. Öğretim Üyesi Mustafa ÖZKAT
İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, mustafa.ozkat@yeniyuzyil.edu.tr

Özet:
İnsanoğlunun gelecek hakkında bilgi sahibi olma isteği, galiba insanlık tarihi kadar eski. Zaman, coğrafya ve kavimlere bağlı olarak kullanılan araçlar değişiklik gösterse de birtakım işaretler yorumlanarak gelecekle ilgili tahminler yürütülmüştür. "Fâl" olarak adlandırılan bu tahmin yürütme işinin Türk boyları arasında da yaygın olduğu bilinen bir gerçektir. Nitekim "Irk Bitig" adlı eserimiz, bizde bu uygulamaların ne denli eski olduğunun da bir belgesidir.
Türkçe fevâ'id mecmualarını taradıkça şaşılacak derecede çok çeşidi ile karşılaştığımız tahmin yürütme işinin bir türü bildirimize konu edilecektir: Niyet Tutma Oyunu. "Oyun amaçlı fâl-nâmeler" olarak da adlandırılan bilmece-bulmaca tarzı bu eserler, akılda tutulan herhangi bir ismi ya da harfi bulmaya yönelik olarak düzenlenmektedirler. Türk toplulukları arasında ilk örneklerine ne zaman rastlandığını bilmediğimiz bu oyunların, eğlenmek, hoşça vakit geçirmek için düzenlendiğini söyleyebiliriz. Çoğunlukla manzum olarak kaleme alınmış bu tür fâl-nâmeler, bir tablo ya da manzûmede yer alan bir isim ya da harfi bulmaya yönelik düzenlendiği gibi bir sûrede (İhlâs, Kâfirun ve Asr suresi) geçen harfi tahmin etme tarzında da düzenlenebilmektedir.
İsim bulmaya yönelik olarak düzenlenen falnamelerde kadın, erkek, bitki (meyve veya çiçek), hayvan (kuş) adları ile elif-bâ (ya da ebced) harflerinin adları kullanılmıştır. Tutulan isim ya da harflerin cevapları, dörtlük ya da beyit nazım birimleriyle düzenlenmiş manzumelerle verilmektedir. Çoğunlukla falnameyi düzenleyen şairin mahlasına yer verilmeyen bu manzumelerde bazen aruz, bazen de hece ölçüsü kullanılmıştır. Bu nedenle oyun amaçlı fal-nâmeleri, Halk ve Divan şairleri tarafından tanzim edilmiş müşterek bir tür olarak değerlendirmek mümkündür. Hece ölçüsüyle yazılmış manzumelerde hecenin 7'li, 8'li, 9'lu, 10'lu ve 11'li kalıpları karışık olarak kullanılmıştır. Aruzlu manzumelerde ise hecenin 11'li kalıbına da uyan, aruzun kısa kalıpları tercih edilmiştir. Manzumelerin ölçüsüz örnekleriyle de karşılaşıldığı gibi hiçbir manzumeye yer verilmeyen falnameler de mevcuttur.
Bildirimizde, yazma halindeki mecmualardan derlediğimiz manzum niyet tutma oyunlarının değişik örnekleri sunulacak, bunların dinleyenlerle interaktif olarak uygulaması yapılacak ve bu oyunlarda uygulanan yöntem tanıtılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fâl, fâl-nâme, niyet tutma, oyun.

WISH GAMES IN TURKISH LITERATURE (FÂL-NÂMES WITH GAME PURPOSE)

Abstract:
The desire of human beings to know about the future is as old as the history of mankind. Although the tools used depending on time, geography and tribes has changed, predictions about the future have been made by interpreting some signs. It is a known fact that this prediction, which is called "Fâl", is also widespread among Turkish tribes. In fact, a work called "Irk Bitig" is a document that shows how old these practices are in our history.

As we scan the Turkish fevâ'id journals, one type of forecasting that we encounter with a surprisingly wide variety of forms will be the subject of our statement: The Wish Game. These riddle-puzzle-style works, also called "fal-nâmes for game purpose", are designed to find any name or letter in mind. We can say that these games, which we didn't know when the first examples were found among the Turkish communities, were organized to have fun and have a nice time. Such fâl-nâmes, often written in verse, can be arranged to find a name or letter in a table or verse, as well as to predict the letter in a surah (Surah Al-Ikhlas, Al-Kafirun and Al-'Asr)

In the falnames organized for finding names, the names of women, men, plant (fruit or flower), animal (bird) and elif-bâ (or ebced) letters are used. The answers of the names or letters which were bore in mind are given in poems arranged in verse or couplet units. In these poems, which often do not

include the pseudonym of the poet who organizes the falname, sometimes the aruz prosody and sometimes the syllabic meter are used. For this reason, it is possible to evaluate fal-nâmes for game purposes as a common genre, arranged by the poets of Folk and Divan Literature. Syllable patterns of 7, 8, 9, 10 and 11 were used in the poems written with syllabic meter. In poems written with aruz prosody, short patterns of aruz were preferred, which also fit the syllable pattern of 11. There are also falnames which do not include any poetry, as well as examples of poems with no prosodies.

In this paper, we will present examples of different wish games in verses arranged from manuscripts, they will be applied interactively with the audience and the methods applied in these games will be introduced.

Keywords: Fortune-telling, fâl-nâme, making a wish, game.

1. Giriş:

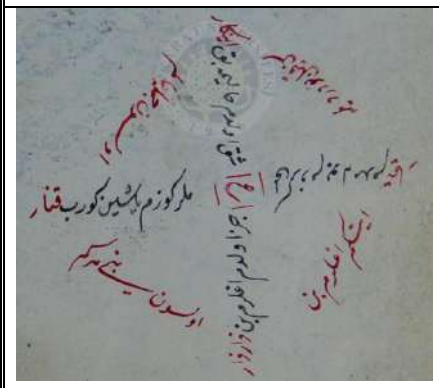
Toplum tarafından atasözü gibi dilden dile aktarılan, gerçekte aramızdaki bağı ve birlik ruhunu zayıflatan sözler vardır: "Bana değmeyen yılan bin yaşasın.", "Her koyun kendi bacağından asılır.", "Düşene bir tekme de sen vuracaksın." gibi. Bu sözlerin, "komşusu açken tok yatmayan" bir toplumdan "neme lâzımcı" bir toplum yaratmaya çalışan art niyetli birtakım toplum mühendisleri tarafından aramıza kasıtlı olarak sokulduğu âşikârdır. Mezat salonlarında bir tabloya ya da güzel işlenmiş antika bir esere milyon dolarlar verildiğini göz önünde bulundurduğumuzda, "Eskiye rağbet olsaydı bit pazarına nur yağardı." sözünün de bu minvalde söylenmiş olabileceğini düşünüyorum. Zirâ bu yüzden olsa gerek -çoğunlukla- hiç düşünmeden eskiye ait ne varsa elimizden çıkarıyor, yenisi ile değiştiriyoruz. Tek nüsha nâdide el yazmalarımızın yurt dışındaki kütüphanelerde bulunuşunu, çalınmış olmalarının dışında başka ne ile izah edebiliriz?..

Antika dükkanlarının her biri yıllara meydan okuyan ve galiba bunu da üzerine sinmiş küf kokuları ile etrafa duyurmaya çalışan, bazılarına göre hurda olarak algılanan objelerini seyretmekten büyük zevk alıyorum. Almaya gücüm yetmediği için yalnızca seyretmekle yetinebiliyorum. Bazen bu objelerin kim bilir hangi anılara şahit olabildiklerini de hayal ederek kafamda kurgulamaya çalışıyorum.

Şiir ve fevâ'id mecmualarını da eskiye ait pek çok güzellikleri saklayan birer hazine, kırkambarda birer inci taneleri olarak görüyorum. Bu nedenle her fırsatta mecmuaları tarayarak ilginç bulduğum örnekleri not ediyorum. Neler yok ki onlarda? Halk hekimliğinden elifnâmelere; şiirin muvaşşah, müdevver ve görsel örneklerinden her biri ince ince nakşedilmiş vefk usulü tarihlere ya da her dizesi aynı tarihi veren manzumelere; lugaz ve muammalardan zekâ oyunlarına kadar daha neler neler! Bugün, bu hazineden bulup çıkardığım niyet tutma oyunu ile ilgili farklı örnekleri sizlerle paylaşmaya çalışacağım. Oyun amaçlı fâl-nâmeler olarak da nitelendirebileceğimiz bu örnekler, ellerindeki akıllı telefonlarda balon patlatarak vakit geçirmeye çalışanların atalarının ne tür eğlendiklerini de ortaya koymaktadır.

Bilindiği üzere Divan edebiyatında, sözcüklerin bir kuyumcu titizliği içerisinde anlamlı ve vezne uygun olarak dizeye yerleştirilmesi, bu yerleştirme işleminde söz ve anlam oyunlarına (sanatlarına) dikkat edilmesi, daha önce kullanılmış mazmunların farklı fakat gereksiz sözlerden arındırılarak daha güçlü bir anlatımla söylenmesi esastır. Şiirin taviz verilmeyen biçimsel yapısı, en az içerik kadar önemlidir şair için. Bu nedenle önceki kurallarla yetinmeyen şair yeni arayışlar içerisinde farklı oyunlar keşfetmeye çalışır; noktasız (bî-nukat, hazif), noktalı (mu'cem), içinde dudak ünsüzleri bulunmayan (leb-değmez), tümüyle birleşen (muvassal) ya da birleşmeyen (mukatta') harflerle manzumeler yazmak gibi yenilikler peşinde koşar. İçerisinde "elif" harfi bulunmayan manzumeler de bu oyunun bir parçası olmuştur. Her yaptığı âdeta bir oyun olan Dîvân şairi için "oyuncu" tabirini kullanmak çok da yanlış olmasa gerek.

"Tashif,[23] tecnis, kalb, iştikak, irsad gibi biçimsel sanatlar, telmîler,[24] Arapça bir beytin tashifi ile Farsça ya da Türkçe yeni bir beyit ortaya çıkarmak gibi oyunlar zaman zaman şairlerin ilgisini çekmiş, bir çeşit ustalık ölçüsü olarak önem kazanmıştır." (Canpolat 1978: 311)
Konumuzun sınırlarını dağıtmamak için bu saydıklarımızla ilgili yalnızca birkaç örnekle yetineceğim:

Müdevver Şiir	
	**ʻĀ**şıḳ oldum ḥālime baḳ ey nigār **ʻĀ**lemi gezdim bulamadım timār **ʻĀ**ciz oldum aġlarım ben zār zār **ʻĀ**mlar gözüm yaşın görüp ḳınar Ey nigār sen ḳıl bu derdime **timār** **Tīmār** it kim aġlarım ben zār zār Zār zār olsun beni her kim **ḳınar** **Ḳınar** olsun cümle ʻālem ey nigār
Ankara Üniversitesi (DTCF) Ktp. No: Üniversite A 47, vr. 42[b].	

Görsel (Figür) Şiir

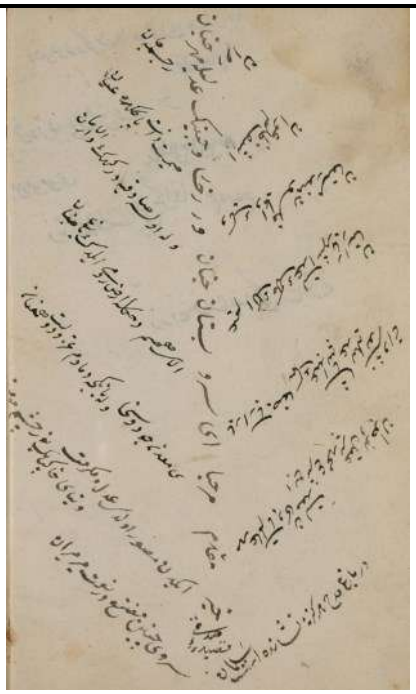
[23] **Tashîf**: Bir ifadedeki yazılışları birbirine benzeyen kelimelerdeki noktalı harfleri noktasıza, noktasız harfleri de noktalıya çevirmektir. Bu şekilde yazılan yazı *musahhaf* adını alır. Fuzûlî'nin aşağıdaki şiirinde "sûr (سور)"un "şûr (شور)"a ve son mısradaki "göz (كوز)"ün "kör (كور)"e dönüşmesi gibi.

Ḳalem olsun eli ol kātib-i bed-taḥrīrüñ / Ki fesād-ı raḳamı **sūr**umuzı **şūr** eyler / Gāh bir ḥarf sukūtuyla ḳılar *nādir*i *nâr* / Gāh bir noḳṭa ḳusūruyla **göz**ü **kör** eyler" (Selçuk vd. 2015: 184)

[24] **Telmîʻ**: Mülemmâ ile aynı kökten olan bu sözcük, bir manzumenin dizelerini ya da dizelerinin bir kısmını başka bir dilden düzenlemektir:

Ḳıṣṣa-i hicrān ile şekvā-yı cevr-i yār ile / İn veraḳ ber-ḥasb-ı ḥāl-i derd-mendān defter-est (**Tâhir Hüsâm Çelebi**)

(Bu kâğıt parçası dertlilerin dertleşmelerini gösteren defterdir.)



(Kasîde-i Sâdıkî) Ankara Millî Ktp. Yazmalar Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 2150, vr. 29ᵇ.

Satranç



‘Ādetidir // bī-vefā her // gördiğiyle // yār olur
Bī-vefā her//cā’i dilber // mā’il-i // aġyār olur
Gördiğiyle // mā’il-i // seyr-i gül-i // gülzār olur
Yār olur // aġyār olur // gülzār olur // pür-ḫār olur

Cūy-ı eşkim // reh-güźārıñ // ṣulasın ey // serv-ḳad
Reh-güźārıñ // beklerim ey // ġonce-i // gül-gūn ḫad
Ṣulasın ey // ġonce-i // nev ṣolmasın // hey hey meded
Serv-ḳad // gül-gūn ḫad // hey hey meded // ġaddār olur

Hep seniñ-çün // bunca āh-ı // zārımız ey // serv-i nāz
Bunca āh-ı // ‘āşıḳāna // merḥametsiz // ‘işve-bāz
Zārımız ey // merḥametsiz // dil-firīb ü // dil-nevāz
Serv-i nāz[-ı] // ‘işve-bāz[-ı] // dil-nevāz // mekkār olur

Mu‘tekifdir // ḫāniḳāh-ı // kūy-ı ‘aşḳıñ // her ġarīb

	Ḥāniḳāh-ı // ḥayretiñde // çille-keşler // bī-naṣīb Kūy-ı ‘aşḳıñ // çille-keşler // bī-ḳarār u // bī-şekīb Her ġarīb[-i] // bī-naṣīb[-i] // bī-şekīb // nā-çār olur Ḳıṣṣa-ḫᵛān-ı // gīsuvānıñ // **Seyyid**-āsā // şeb-nişīn Gīsuvānıñ // yād ėdince // cümle diller // pür-enīn **Seyyid**-āsā // cümle diller // āh u zār-ı // āteşīn Şeb-nişīn[-i] // pür-enīn[-i] // āteşīn // bīdār olur
Koyunoğlu Müzesi ve Kütüphanesi, No: 12887, vr. 5ᵃ.	

Muvassal Şiir

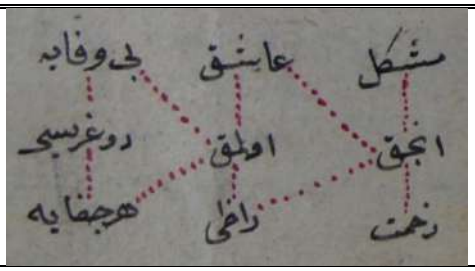
خطکمسلسلعقلکمکملفعلکمعللخطکمبجل			
خطک مسلسل	عقلک مکمل	فعلک معلل	خطک مبجل

Ḫaṭṭuñ müselsel / ‘aḳluñ mükemmel / fi‘lüñ mu‘allel / ḫaṭṭuñ mübeccel

Bu müselsel beyt, bir beyitdir ki yedi vezn-ile on üç şekildir. On bir ṣıfatla ve ṭoḳsan sekiz vech-ile oḳınur. Evvel ṣan‘at-ı tarṣī‘, ikinci terbī‘, üçüncü teselsül, dördünci tecnīs-i ḫaṭṭ, beşinci bī-elf olmaḳ, altıncı ṭūlına her vezn-ile ve ‘arżına bir vezn-ile oḳınmaḳ, yedinci Türkīce oḳunduġı.

Ankara Üniversitesi (DTCF) Ktp., No: Üniversite A 47, vr. 94ᵇ.

Muḳaṭṭa‘
ای دلِ آواره وار درد اوزره درد
Ey dil-i āvāre var derd üzre derd



Müşkil ancaḳ ‘āşıḳ olmaḳ bī-vefāya doġrusı
Zaḫmet ancaḳ rāżı olmaḳ her cefāya doġrusı

Ankara Üniversitesi (DTCF) Ktp., No: Mustafa Con A 735, vr. 43ᵃ.

Vefk (Satranç) Usulü Tarih: Sultan III. Mehmed’in H. 18 Receb 1012/22 Aralık 1603 tarihinde vefatı üzerine tahta geçen Sultan I. Ahmed’in cülusu ile ilgili **Bursalı Seyyid Mehmed Hâşimî**(öl. H. 1037/1627)’nin “Vefk-i Pâk Cülûs-ı Ahmed Hân” başlıklı aşağıdaki tarih manzumesi, edebiyatımızda vefk (satranç) usulü tarzın ilk örneklerindendir. Bursalı Hâşimî, on altı hanelik bir satranç karesine yerleştirdiği bu manzumesinde sağdan sola, yukarıdan aşağıya, iki köşesinden çaprazlama ve daha farklı versiyonlarda olmak üzere toplam 34 kez 1012 tarihini oluşturmuştur:

1012	Zihī zīver زهی زیور **(245)**	Mihīn mesned مهین مسند **(259)**	O deryā-dil او دریا دل **(256)**	Mu‘iz es‘ad معز اسعد **(252)**
1012	Der-i Aḥmed در احمد **(257)**	Zihī dergeh زهی درگه **(251)**	Bu dergehde بو درگه ده **(246)**	Özi maḳṣad اوزی مقصد **(258)**

1012	Ne sulṭān hem نه سلطان هم **(250)**	O dil-cū der او دلجو در **(254)**	Cihān-ārā جهان آرا **(261)**	Güher zāyed گهر زايد **(247)**	
1012	Budur emced بودر امجد **(260)**	O bih maḳṣad او به مقصد **(248)**	Sened es‘ad سند اسعد **(249)**	Semā’ mesned سما مسند **(255)**	
1012	**1012**	**1012**	**1012**	**1012**	**1012**
Koyunoğlu Müzesi ve Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu, No: 12887, vr. 16[b].					

Mecmualarda karşılaştığımız sıra dışı bu örnekleri daha da artırmak mümkündür. Ancak niyet tutma oyunları ile sınırlı konumuz açısından daha fazla ayrıntıya girilmeyecektir.

2. Niyet Tutma Oyunları (Oyun Amaçlı Fal-nâmeler) (Bilmece-Bulmaca Tarzı Fal-nâmeler, İsim veya Harf Tahmini ile İlgili Fal-nâmeler)

Oyun amaçlı fâl-nâmeler, “niyet tutma oyunu” olarak da adlandırılan bilmece-bulmaca tarzı fâl-nâmeler olup akılda tutulan herhangi bir ismi ya da harfi bulmaya yönelik olarak düzenlenmektedirler. Eğlenmek, hoşça vakit geçirmek amacıyla düzenlenmiş olan bu eserler, akıldan geçeni tahmin etmek üzerine kurulmuştur.

Türün tarihlenebilen en eski örnekleri XIV. yüzyıl sonları ile XV. yüzyıl başlarına ait görünmektedir. Nitekim Yılmaz Top tarafından yayımlanan bir makalede (Top 2017: 35-68), bu devirde yaşamış **Ali** adlı şaire ait tuyuglarla düzenlenmiş bir niyet tutma oyunu (Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar, No: 5879, vr. 136[b]-144[a]); Mustafa Canpolat tarafından da Ömer bin Mezîd’in H. 840/1437 tarihinde derlediği Mecmu‘atü’n-Nezâ’ir adlı eserinde (‘Ömer bin Mezîd, Mecmu’atü’n-Nezâ’ir, Süleymaniye Ktp. Fotokopi Böl., No: 289, vr. 277[b]-288[a])[25] yer alan iki adet niyet tutma oyunu yayımlanmıştır (Canpolat 1978: 311-331). Ayrıca Cem Sultan(doğ. 23 Aralık 145925 Şubat 1495)’a ait Fâl-ı Reyhân-ı Cem Sultân adlı mesnevi tarzındaki 48 beyitlik eseri de bu çerçevede anabiliriz (Meriç 1991: 344-347) (Meriç 1992: 64) (Ersoylu 1997: 195-254).

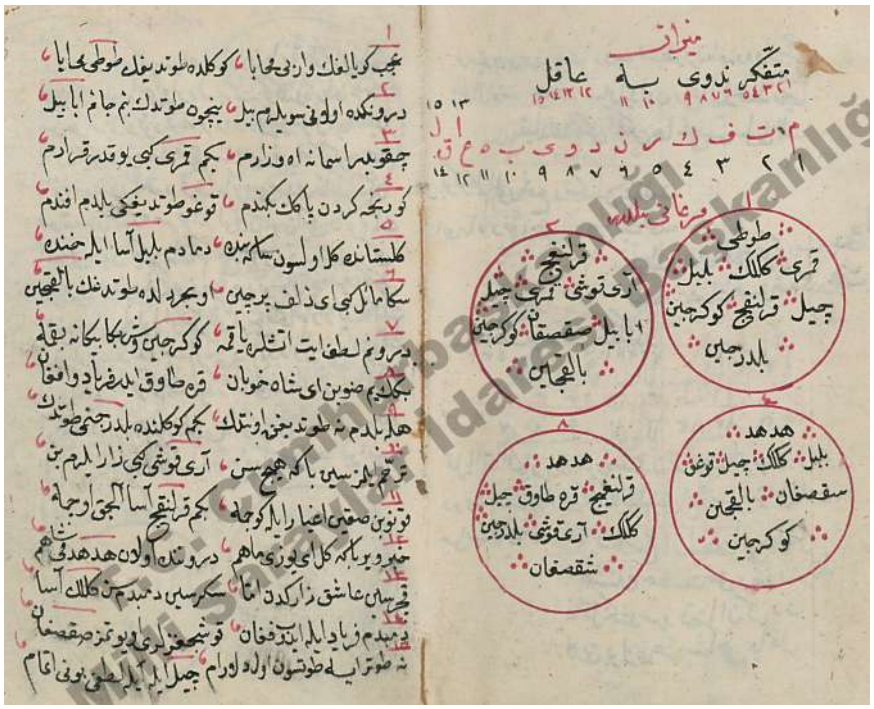
Bu tarz fâl-nâmeler, bir tablo üzerinde yer alan bir isim ya da harfi bulmaya yönelik düzenlendiği gibi bir manzumede yer alan bir isim ya da harfi tahmin etmeye yönelik olarak da düzenlenebilmektedir. İsim bulmaya yönelik olarak düzenlenen fâl-nâmelerde kadın, erkek, bitki (meyve veya çiçek), hayvan (kuş, balık, yırtıcı hayvanlar), yemek, kuru yemiş, renk adları ile elif-bâ (ya da ebced) harflerinin adları esas alınmaktadır. Hem şiir mecmualarında hem de cönklerde karşılaştığımız bu eserlerde tutulan isim ya da harflerin cevapları, dörtlük ya da beyit nazım birimleriyle düzenlenmiş manzumelerle verilmektedir. Bu manzumelerde çoğunlukla şairin adına ya da mahlasına yer verilmemektedir. Şairin adının ya da mahlasının anıldığı örneklerin sayısı oldukça azdır.[26] Bazıları aruz, bazıları da hece ölçüsüyle kaleme alınmış oyun amaçlı bu fal-nâmeleri, Halk ve Divan şairleri tarafından tanzim edilmiş müşterek bir tür olarak değerlendirmek mümkündür. Hece ölçüsüyle yazılmış manzumelerde hecenin 7’li, 8’li, 9’lu, 10’lu ve 11’li kalıpları karışık olarak kullanılmıştır. Aruzlu manzumelerde ise hecenin 11’li kalıbına da uyan, aruzun kısa kalıpları (mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün ya da fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün)

[25] Bu nüsha, Ömer b. Mezîd’in H. 840/1436-37 tarihinde derlediği *Mecmu’atü’n-Nezâ’ir*’in bu nüshası, Oxford School of Oriental and African Studies Library, No: 27.689’da kayıtlı olan nüshanın fotokopisidir.

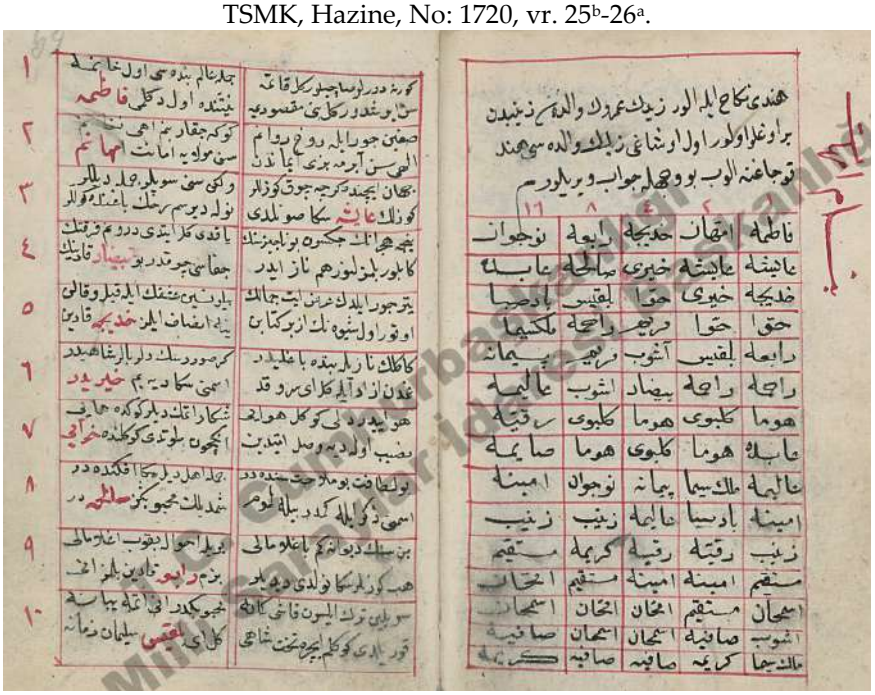
[26] Şairin adı ya da mahlası anılmış az sayıdaki örnekten bazıları: **Alî**(XIV-XV. Yüzyıl)’nin fâl-nâmesi: Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar, No: 5879, vr. 136[b]-144[a] (Top 2017: 35-68); Kratovalı **Za‘îfî** (Pîr Muhammed b. Evranos b. Nûreddin, 1494-10 Ocak 1557)’nin H. 1 Receb 931 / 24 Nisan 1525 tarihinde yazdığı *Fâl-i Murgân*’ı: TSMK. Revan Köşkü, No: 822, vr. 149[a]-152[a] (Kurnaz 1997: 183-205); **Hurremî**’nin fâl-nâmesi: Ankara Üniversitesi (DTCF) Ktp. Yazmalar Koleksiyonu, No: Üniversite A 83, vr. 20[b]-22[b] (Bildiride örnek olarak verilen metin.); **Fütûhî**’nin fâl-nâmesi ***(Tasnīfü’z-Zürefā)***: Çorum Hasan Paşa Yazma Eser Ktp., No: 19 Hk 3054/4, vr. 38[b]-40[b]; TSMK. Hazîne, No: 1720, vr. 20[a]-22[a].

tercih edilmiştir. Bu tarz manzumelerde aruz kusurları biraz fazlaca görülmektedir. Manzumelerin ölçüsüz örnekleriyle de karşılaşıldığı gibi hiçbir manzumeye yer verilmeyen, nesne adlarının liste halinde sıralandığı falnameler de mevcuttur.

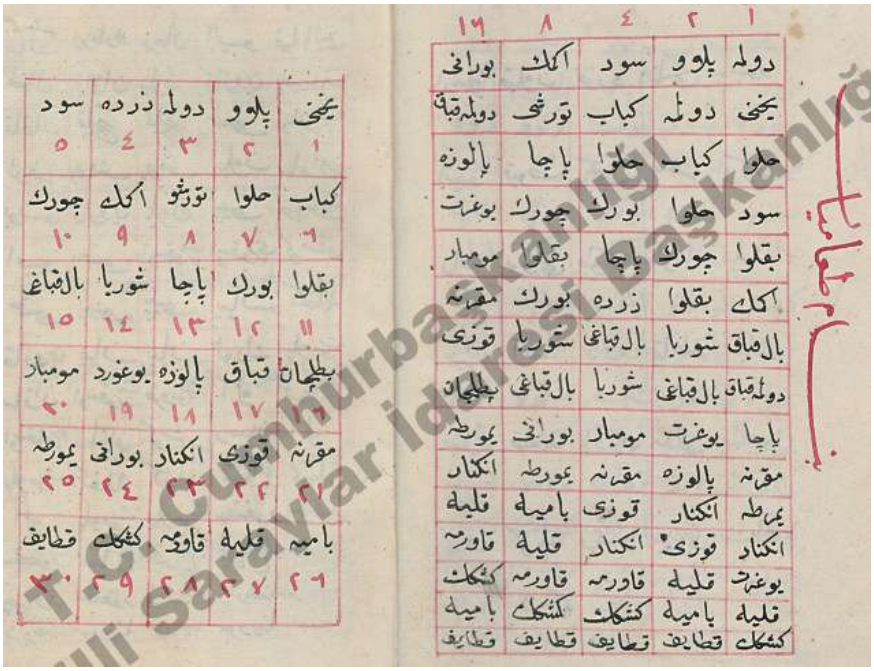
Genellikle halkın anlayabileceği açık ve sade bir dille kaleme alınan bu eserlerde Arapça ve Farsça sözcük ve tamlamalara da yer verilmektedir. Cönklerdeki örnekler daha sade bir dille yazılmış olmasına rağmen şiir mecmualarındaki örneklerde Arapça, Farsça sözcük ve tamlamaların daha yoğun kullanıldığı görülmektedir.



TSMK, Hazine, No: 1720, vr. 25ᵇ-26ᵃ.



TSMK, Hazine, No: 1720, vr. 58ᵇ-59ᵃ.



TSMK, Hazine, No: 1720, vr. 67[b]-68[a].

2.1. Bir Tablo Üzerinde Tutulan İsim veya Harfi Bulmaya Yönelik Düzenlenen Fal-nâmeler:

Bu tür fâl-nâmeler, iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, tutulan ismin seçildiği bir cedvel (çizelge) ya da daireler yer alırken, ikinci bölümde ise 1'den 15'e veya 1'den 31'e (30'a da olabilmektedir) kadar numaralandırılmış ve her bir numaranın altında cedvel ya da dairedeki nesnelerin adları yazılmıştır. Bu ikinci bölümdeki nesne adları bir manzume içerisinde verildiği gibi doğrudan doğruya numaranın altına kaydedilerek de verilebilmektedir. Bu nedenle bu tür fal-nâmeleri, tutulan isim ya da harfi bir manzume yardımıyla bildirip bildirmeme durumuna göre iki grupta değerlendireceğiz. Aslında her ikisi arasındaki tek fark, seçilen nesnenin ya bir manzume yardımıyla ya da doğrudan ismini söylemek şeklinde bildirilmesidir.

2.1.1. Bir Tablo Üzerinde Tutulan İsim veya Harfi Manzume Yardımıyla Bildirmeye Yönelik Düzenlenen Fal-nâmeler:

Bu tarz fâl-nâmeler (niyet tutma oyunları), Türk edebiyatında en fazla rastlanan örnekler olduğu gibi, aynı zamanda tarihlenebilen en eski örnekler de bu tarzdadır: Nitekim XIV. yüzyıl sonları ile XV. yüzyıl başlarına ait örneklerden biri **Ali** adlı bir şaire ait olup (Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar, No: 5879, vr. 136[b]-144[a]) tuyug nazım şeklinde düzenlenmiştir (Top 2017: 35-68). Ömer bin Mezîd'in H. 840/1437 tarihinde derlediği Mecmu'atü'n-Nezâ'ir adlı eserinde de ('Ömer bin Mezîd, Mecmu'atü'n-Nezâ'ir, Süleymaniye Ktp. Fotokopi Böl., No: 289, vr. 277[b]-288[a])[27] biri kişi adlarıyla ilgili, diğeri ise nesne adları ile ilgili iki adet niyet tutma oyunu yer almaktadır (Canpolat 1978: 311-331). Ayrıca Cem Sultan(doğ. 23 Aralık 145925 Şubat 1495)'a ait Fâl-ı Reyhân-ı Cem Sultân adlı mesnevi tarzındaki 48 beyitlik eseri de bu tarzdadır (Meriç 1991: 344-347) (Meriç 1992: 64) (Ersoylu 1997: 195-254). Kratovalı **Za'îfî**(Pîr Muhammed b. Evranos b. Nûreddin, 1494-10 Ocak 1557)'nin H. 1 Receb 931 / 24 Nisan 1525 tarihinde yazdığı Fâl-i Murgân'ı da (TSMK. Revan Köşkü, No: 822, vr. 149[a]-152[a]; Paris Bibliotheque Nationale, Supplement T. 572, vr. 259[b]-271[b]; Türk Yazı Sanatları Halıcılar Müzesi Ktp. Envanter No: 840, s. 411-415) bu türün en geniş hacimli örneklerindendir (Kurnaz 1997: 183-205) (Üzümcü 2008: 257-300). Za'îfî'nin bu eseri, dört bölüm hâlinde düzenlenmiştir. "Sebeb-i Te'lif-i Fâl-ı Murgân" başlığının altında mesnevi tarzında kaleme alınmış 35 beyitlik bir mukaddime tarzında bir girişle başlayan eserin ikinci

[27] Bu nüsha, Ömer b. Mezîd'in H. 840/1436-37 tarihinde derlediği *Mecmu'atü'n-Nezâ'ir*'in bu nüshası, Oxford School of Oriental and African Studies Library, No: 27.689'da kayıtlı olan nüshanın fotokopisidir.

bölümünde kuş adlarını içeren altı daireye yer verilmiştir. Daha sonra da her birinde bir kuş isminin geçtiği ve o kuşla ilgili yorumların yapıldığı mani tarzında kafiyeli 59 dörtlük sıralanmaktadır. Eser, mesnevi tarzında kafiyeli 21 beyitlik bir hâtime bölümü ile son bulunmaktadır.

Bu türün yeni harflerle yayımlanan diğer bazı örnekleri: (Açа 2011: 313-324), (Gülhan 2015: 195-222), (Gülhan 2016: 145-166).

Şiir mecmuaları ya da cönklerde şairi bilinen ya da bilinmeyen pek çok örneği yer alan bu niyet tutma oyununda, bir cedvel ya da dairenin içerisine kaydedilmiş nesne adlarından seçileni bulmak esastır. En az iki kişi arasında oynanan bu oyunda, sütun ya da daire içerisinden bir nesne seçilir. Bu nesneyi seçen kişi, seçtiği nesnenin ne olduğunu söylemeden yalnızca hangi sütun ya da dairenin içerisinde yer aldığını bildirir. Niyet tutma oyununu icra eden kişi de bu sütun ya da dairelerin numaralarını basit bir matematiksel işlemle toplayarak seçilen nesnenin ne olduğunu ilan eder. Bu ilan etme işi, bir manzume yardımıyla yapılır. Çoğunlukla bu manzumeler mani tarzında kafiyeli dörtlüklerden oluşur. Beyit formatında yazılmış örnekleri de oldukça fazladır. Manzumelerde çoğunlukla aruz vezni kullanılmış olmasına rağmen hece ölçüsüyle düzenlenmiş örnekler de oldukça çoktur.

Ankara Üniversitesi (DTCF) Ktp. Yazmalar Koleksiyonu, No: Üniversite A 83, vr. 20ᵇ-22ᵇ.

20ᵇ

1	2	4	8	16
Muḥamm	Muṣṭafā	İbrāhīm	Aḥmed	Maḥmūd
Ḫalīl	Nūḥ	İsmā‘īl	‘Īsā	‘Ömer
Sefer	Muṣlī	Yūsuf	Eyyūb	‘Alī
Ṣa‘bān	Ṣāliḥ	‘Īsā	‘İvaż	Ḥasan
Murād	‘Oṣmān	‘Alī	Mūsā	Ḥüseyin
‘Abbās	Ḥüseyin	Aḥmed	Yaḥyā	Ḥamza
Muṣlī	Receb	Velī	Muṣlī	‘Abbās
‘Oṣmān	Yaḥyā	‘İvaż	Süleymān	‘Oṣmān
Ṣāliḥ	Yūsuf	Ḫalīl	Ṣa‘bān	Bekir
‘Abdullāh	İsmā‘īl	Muḥamm	Velī	Murād
Mūsā	Süleymān	Ḥasan	Ḥamza	‘İvaż
Yaḥyā	Aḥmed	Muṣlī	Muḥamm	Velī
Bekir	‘Ömer	‘Abbās	Muṣṭafā	Receb
Ḥasan	Ṣa‘bān	Ḥüseyin	Receb	Ṣa‘bān
Aḥmed	‘İvaż	Murād	Sefer	Muṣlī
Yūsuf	‘Abbās	Muṣṭafā	Murād	Sefer

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

21[a] 1

Ne ḳulluḳdur o kim āzādelikdir
Bir a‘lā dilbere dil-dādelikdir

[Sen] **‘Abdullāh** şāhuñ ḳulı olduñ
Ne arada cihān maḳbūli olduñ

2

Ḳurı ‘āşıḳların ṭūfānı ġamda
Degül zerre ḳadar kendi elemde

Bu ġamdan isteyen ārām-ı rūḥ[ı]
Dilinde vird itsün nām-ı **Nūḥ**[ı]

3

Düşürme sübḥa-i rızḳı eliñden[28]
Şütür kīnin çıḳar sengīn diliñden[29]

Degiş virdüñ hevā-yı zülf-i yāre
Ḳul olup **Ṣāliḥ**’e gel gir ḳaṭāra

4

Gülüñ reşki nūr-ı gülzārı anuñ
Ki sīrāb āteşīn ruḫsārı anuñ

Göñüller Ka‘be’sini eyler ābād
Anuñ-çün dirler **İbrāhīm** aña ad

5

Lebinden söylese şekker ṣaçılur
Gülerse nāz-ile güller açılur

Ḫalīl’üñ ḫūn-ı ḥüsnidür firāvān
Kim ‘uşşāḳ[ı] olupdur(ur) aña mihmān

6

Zehī dilber zehī rūḥ-ı muṣavver
Ne dürlü ḥüsn-i ḫulḳ Allāhu ekber

Aña vaṣlına olsun dirseñ imkān
İdersüñ cānuñ **İsmā‘īl**’[e] ḳurbān

7

Çü giydüñ ‘aşḳınuñ pīrāhenini[30]
Ḳoma dest-i ṭalebden dāmenini

Ki oldur Mıṣr-ı ḥüsne şimdi **Yūsuf**
Aña ḳul olmayan çeksün te’essüf

8

Ne gül bī-ḫār olur ne genç bī-mār[ān]
Ne biñ derd [ü] belāsuz vaṣl-ı vildān

Dilerseñ vuṣlat-ı maḥbūb-ı merġūb
Saña evvel gerekdür ṣabra **Eyyūb**

9

Ne ḫoş dimişdi bu dānā-yı ‘ālem
Anuñ vaṣfında bu beyt-i müsellem

Yüziniñ olmamış Mūsā yabānı
Yüziñ **Mūsā**’ya iderler nirānı

10

Güzeller arasında serv-ḳaddir
Melek-sīmā perī-rū lāle-ḫaddir

Revāndı ḥükmi ‘uşşāḳ içre el’ān
Melāḥat mülkine olur **Süleymān**

21b 11

Ḳızarır sīb utanup ġabġabından
Daḫı dil teng olur sükker lebinden

Çü **Yaḥyā**’yı sevip serden geçersin
Ḥayāt ābını la‘linden içersin

12

Lebi ser-çeşm[e]dir āb-ı ḥayāta
Sözi sermāyedir ḳand ü nebāta

Çü **‘Īsā**’dır bağışlar mürdeye cān
Yolında ölmek anuñ olur āsān

13

Çü sen ol şāh-ı ḫūbāna ḳul olduñ
Cihānda maṭlab-ı a‘lāyı bulduñ

Göñül levḥinden idüp ġayreti ḥakk
Muḥammed ümmetindensin bilā-şekk

[28] düşürme: ḳo atma (Metin)

[29] diliñden: eliñden (Metin)

[30] pīrāhenini: pīrānesini (Metin)

14
Reh-i ʻaşḳından olduñ mübtelāsı
Elem virmez muġīlāne belāsı

Cefāsı ʻāşıḳa ʻayn-ı ṣafādır
Ḳapusı Kaʻbe kendi **Muṣṭafā**ʼdır

15
İşi dāʼim girişme ʻişve vü nāz
Ẓerāfetle güzeller içre mümtāz

Dürr-i yektādur **Aḥmed** ey birāder
Gelür īmān[a] ḥüsnin görse kāfer

16
Bu bir sīmīn-beden ġonce-dehendür
Dil-i dīvāneye zülfi resendür

Degüldür yeryüzinde misl[i] mevcūd
Ḳamu ʻārifleriñ memdūḥ[ı] **Maḥmūd**

17
Çün ol dildārı ḥarḳ-ile seversin
Ġarażsız yār-ı ġārım olsa dirsin

Diyecek dilberiñ adı **Bekir**ʼdir
Göñül virmek aña aʻlā fikirdir

18
İder reftār-ı servī vālih ü deng
Daḫı güftārı eyler ḳandi dil-teng

Yiler baʻż-ı dili ʻadl-ile gözler
Ola ʻömri **ʻÖmer** şāhıñ muʻammer

19
Vücūdı menbaʻı cūd [u] seḫādır
Daḫı ol mecmaʻ-ı ḥilm ü ḥayādır

Cemāli muṣḥaf-ı **ʻOs̱mān**ʼa beñzer
Ḫaṭ u ḫāl āyet-i Ḳurʼān'a beñzer

22a 20
Nezāket dilleriniñ şeh-süvārı
Elinde istiḳāmet źüʼl-fiḳārı

O şāh-ı ʻālemiñ ismi **ʻAlī**ʼdir
Ḳul olup cān u dilden sevmelidir

21
Çü bulmışsın anuñ tiryāḳ-ı mihrin
İdinme ḳayġu dehriñ zehr ü ḳahrın

Ḥasan ḳuluñ kemīne bendesisin
Fetāde müstemend efkendesisin

22
Şehīd-i Kerbelā-yı ʻaşḳı olmaḳ
Ṣabūḥ-ı cāvidānīdır muḥaḳḳaḳ

Çeküp kerb kerb belāsını **Ḥüseyn**ʼiñ
Muḥibbīsin meger ol nūr-ı ʻaynıñ

23
Hevā-yı zülfine dil-cūn ulaşa
Neler gelse gerekdir ḳara başa

Ziyāret itse kim **ʻAbbās** şāhı
Başında eksik olmaz dur[ur] āhı

24
Ḳaçan çün şeh-levendim çekse şemşīr
Olur mihr-i sipihr andan siper-gīr

O **Ḥamza** ġamzesi bilmez emānı
Ḥüsün iḳlīminiñ ṣāḥib-ḳırānı

25
O mihrbānī ider geşt ü güźārı
Meh-i gerdūn gibi yoḳdur ḳararı

O mihr-i dilberiñ ismi **Sefer**ʼdir
Ḳudūmine dil ü cān mā-ḥażardır

26
Nedür ol ḳāmeti serv ü ṣanavber
Biri peyker melek-manẓar semen-ber

Mü'eddeb sīb-i ġabġab ġonce-lebdir
Müretteb resmi vü ismi **Receb**ʼdir

27
İder ṭaʻn işiñi ṣadr-ı emīre
Şerem virir yüzi bedr-i münīre

Sipihr-i mihre olur māh-ı tābān
Anuñ-çün oldı anuñ adı **Şaʻbān**

28
Pes ancaḳ sen degülsin aña bende
Göricek māʼil oldum aña ben de

İdinmişsin **Velī** şāhı velīce
Ḳul olup aña ḥaḳḳā söyleyince

29

Dehānı mīm ü ḳaşı rā daḫı al
Elifdür ḳāmet ismi zülfidür dāl

Hemān kendiñ sever ṣanma **Murād**'ı
İlüñ daḫı hemān olur murādı

22b 30

Bütün cerrez gibi ḳaṣṣāb-ı bī-dād
Helāk eyleyüben ol çeşmi cellād

Köroğlı kör degil midür o cāhil
'İvaż şāhı görüp olmaya ġāfil

31

Göñülden ṭutduñ adın bir civānuñ
'Ayān itdüñ bize rāz-ı nihānuñ

Ki **Muṣlī** şāhdur adı ey birāder
Ecīlen **Ḫurremī** o şūr muḳarrer

Payas Sancağı Tahrîrât Müdürü Urfalı (Bozhöyük/Akçakale) 'Admî ('Udmî) Efendi (1818-1900)[31] tarafından H. 1285/1868 tarihinde tamamlanan, H. 1290/1873 tarihinde gözden geçirilerek eski harflerle iki kez yayımlanan[32] Şükûfe-nâme adlı eser de bu tarz bir niyet tutma oyunudur. "Ta'rîf-i Kâ'ide-i Cedvel" başlığı altında (s. 12) falnâmenin nasıl kullanılacağının açıklandığı eserde, türün diğer örneklerinden farklı olarak çiçek adlarının yer aldığı cedvelden (s. 13) seçilen çiçeklerle ilgili yorumlar, iki farklı manzume ile aktarılmıştır. İlk manzumede (s. 10-11), her çiçek için bir beyit verilmiş, beytin ilk dizeleri kafiyesiz olurken ikinci dizeler diğer beyitlerin ikinci dizeleriyle kafiyeli olacak şekilde düzenlenmiştir. Bu durumda beyitlere bir bütün olarak baktığımızda kıt'a-i kebîre olarak tanımlamak mümkündür. İkinci manzumede (s. 14-25) ise her bir çiçek için bazen dizeleri birbiriyle kafiyeli bazen de kafiyesiz bir beytin ardından mani tarzında kafiyeli bir dörtlüğe yer verilmiştir. Mani tarzındaki bu dörtlükler bazen görsel açıdan farklı şekillerde düzenlenmiş olabilmektedir. Bu eser, daha ayrıntılı olarak bir başka bildiride tanıtılacaktır.

2.1.2. Bir Tablo Üzerinde Tutulan İsim veya Harfi Doğrudan Bildirmeye Yönelik Düzenlenen Fal-nâmeler:

Yazma mecmua ya da cönklerde, yalnızca cetvel (tablo) şeklinde düzenlenmiş, tutulan isimlerin dörtlüklerle ya da beyitlerle ifade edildiği herhangi bir manzumeye yer verilmeyen niyet tutma oyunlarına da rastlanmaktadır. Doğrudan doğuya isimlerin sıralandığı bu tür örnekler, edebî bir değer taşımamaktadır. Yalnızca tutulan isimlerin geçtiği grup numaraları toplanarak sonuca ulaşılmaktadır. Bunun bir örneği Mustafa Canpolat tarafından yayımlanmıştır (Canpolat 1978: 311-331).

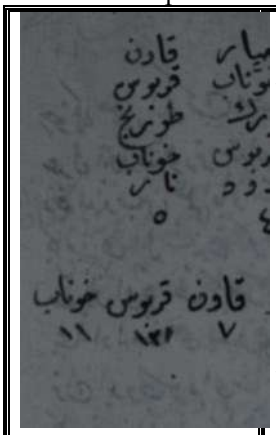
Mustafa Canpolat, makalesinde, Güven Basımevinin başdizgicisi Nail Ataer'den aldığını söylediği bu falname cedvelinin aslının Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi, No: 11449'da kayıtlı bir cönkte bulunduğunu -varak numarasını bildirmeden- aktarmıştır. Ancak cönk üzerinde yaptığımız araştırmada bu cedvelle karşılaşılmamıştır.

[31] Kaynaklarda şairin mahlası *'Ademî* olarak geçmekteyse de şair şiirlerinde ***'Admî*** / '***Udmî*** okunacak şekilde kullanmıştı http://www.altinsehiradana.com/Makale/ciceklerin-efendisi admi-efendi-1818-1900-ve-sukufename/722/ (Erişim tarih 3 Eylül 2014)

[32] 'Admî / 'Udmî, *Şükûfe-nâme*, (y.y.), Adana, H. 1290/1873, 27 s. (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, Bel_Osm_O.02088]; 'Ademî, *Şükûfe-nâme*, [(Def'a-i Sâniye), Sahaflar Çarşısı 50 Numaralı Dükkân, İstanbul, H. 15 Receb 1292/16 Ağustos 1875, 27 s. (İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, Bel_Osm_O.01296/06)]

	1	2	4	8	16		
1	Muḥamm	Muṣṭafā	Ḳāsım	Burāḳ	ʻÖmer	**1**	**2 Muṣṭafā**
2	Ḥasan	Ḥasan	Ḥamza	Dāvūd	Muḥarr	**3 Ḥasan**	**4 Ḳāsım**
3	Yūsuf	Ḥamza	Yūsuf	Ḫalīl	Ḫalīl	**5 Yūsuf**	**6 Ḥamza**
4	ʻOs̱mān	ʻOs̱mān	ʻOs̱mān	Maḥmūd	Receb	**7 ʻOs̱mān**	**8 Buraḳ**
5	Dāvūd	Maḥmū	Ḥüseyn	Yaʻḳūb	Sefer	**9 Dāvūd**	**10**
6	Yaʻḳūb	Yaʻḳūb	ʻAlī	Ḥüseyn	Ṣaʻbān	**11 Yaʻḳūb**	**12 Ḥüseyn**
7	ʻAlī	Süleym	Süleym	Mūsā	Ramażā	**13 ʻAlī**	**14**
8	Ḫıżr	Ḫıżr	Ḫıżr	ʻAlī	ʻAbdull	**15 Ḫıżr**	**16 ʻÖmer**
9	Muḥarre	Receb	Ṣaʻbān	Süleymā	ʻÌsā	**17**	**18 Receb**
10	Sefer	Sefer	Ramażā	Ḫıżr	İbrāhīm	**19 Sefer**	**20 Ṣaʻbān**
11	Ramażān	ʻAbdull	ʻAbdull	İbrāhīm	İsmāʻīl	**21 Ramażān**	**22**
12	ʻÌsā	ʻÌsā	ʻÌsā	İsmāʻīl	Mūsā	**23 ʻÌsā**	**24 İbrāhīm**
13	İsmāʻīl	Mūsā	Bekr	Yaḥyā	Bekr	**25 İsmāʻīl**	**26 Mūsā**
14	Yaḥyā	Yaḥyā	Aḥmed	Bekr	Yaḥyā	**27 Yaḥyā**	**28 Aḥmed**
15	Ḫalīl	Bekr	Ḫalīl	Aḥmed	Aḥmed	**29 Caʻfer**	**30 Bekr**
16	Caʻfer	Ḫalīl	Caʻfer	Caʻfer	Caʻfer	**31 Ḫalīl**	**32 Yūnus**
17	Yūnus	Yūnus	Yūnus	Yūnus	Yūnus	Sene 1238	fī yevmi'ṣ-ṣelāse
18	Māsā'llāh	Māsā'll	Māsā'll	Māsā'llāh	Māsā'll		

Yine Türk Dil Kurumu Kütüphanesi yazmaları arasındaki bir mecmuada, bunun daha basit bir örneğine yer verilmiştir: TDK Yazma Eser Ktp. No: A 102, vr. 61[b]. Meyve adları ile ilgili oldukça basit bu falda, beşer meyve adından beş grup yer almaktadır. Tutulan meyvelerin geçtiği grup numaraları toplanarak sonuca ulaşılmaktadır.



Dud Nār Elma Ermūd Ḫıyār **1**	Ḫıyār Ḳavun Ḫunnāb Erik Ayvā **2**	Ḳarpūs Ermūd Erik Ṭurunç Ḫıyār **3**	Ḫıyār Ḫunnāb Erik Ḳarpūs Dud **4**	Ḳavun Ḳarpūs Ṭurunç Ḫunnāb Nār **5**	

	1 Elma **2** Ayva **4** Ermūd **5** Dud **6** Nār **7** Ḳavun **8** Ṭurunç **9** Erik **10** Ḫıyār **11** Ḫunnāb **12** Ḳarpūs

2.2. Bir Manzume İçerisinden Tutulan İsim ya da Harfi Tahmin Etmeye Yönelik Fal-nâmeler:

Bir önceki maddede açıklanıp örneği verilen, beş sütunlu bir tabloda yer alan isimlerden birini seçip (tutup) bunu açık etmeyen bir kişinin tuttuğu bu ismi bulmaya yönelik olarak hazırlanan fâl-nâmeleri andırmaktadır. O örneklerden farkı, seçilen isim ya da harfin bir tablodan değil, bir manzumenin içerisinden seçilmesidir. Daha doğrusu isim ya da harfler bir manzume içerisinde anılmıştır (gösterilmiştir). Bu tür örneklerde seçilmesi (tutulması) istenen isim ya da harfler, beyit ya da mısra (dize) nazım birimleri içerisine yerleştirilerek numaralandırılmıştır. Heceli örnekleriyle karşılaşılmayan bu tarzda, tutulan nesnenin (bitki, çiçek) ismi ile ilgili cevaplar, mani tarzında kafilenmiş dörtlüklerle verilmektedir. Elif-bâ harflerinden birinin tutulması istendiğinde ise cevaplar herhangi bir manzume olmadan, 31 harf veya işareti içeren bir tabloda verilmektedir.

2.2.1. Bir Manzume İçerisinden Tutulan İsmi Tahmin Etmeye Yönelik Fal-nâmeler:

Tek bir örneği tespit edilmiştir. Bu örnekte 15 çiçek adı, gazel tarzında kafiyelenmiş dört beyitlik bir manzume içerisine yerleştirilmiştir. Bu beyitlerden her birine sırasıyla 1, 2, 4 ve 8 numaraları verilmiştir. 15 çiçekten birini tutan kişiye, bunu açık etmemesi hatırlatılarak, bu çiçek adının sırasıyla hangi beyitlerde geçtiği sorulur. Çiçek adının geçtiği beyit numaraları toplanır. Çıkan rakam ne ise bu rakama karşılık gelen dörtlük okunarak tutulan çiçeğin ne olduğu, kişiye bildirilir. Cem Sultan(doğ. H. 27 Safer 864/23 Aralık 1459 – öl. H. 29 Cemâziyelevvel 900/25 Şubat 1495)'a atfedilen bu tarz "Fâl-ı Reyhân-ı Cem Sultân" bir fal-nâme bulunmaktadır.[33] Birkaç kez yayımlanmış (Meriç 1991: 24-27) (Meriç 1992: 60) (Ersoylu 1997: 195-254) olan bu fal-nâmeden başka aynı tarzdaki aşağıdaki örnek de tarafımızdan tespit edilmiştir. Manzumede şairi ile ilgili herhangi bir ipucu bulunmamaktadır:

* (**A**) Ankara Millî Ktp. Yazmalar Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 1826, vr. 141ᵃ, 146ᵃ (1-9, 11. dörtlükler 141ᵃ'da, 10, 12-15. dörtlükler 146ᵃ'da yer almaktadır.)؛ (**K**) Koyunoğlu Müzesi ve Kütüphanesi, No: 12887, vr. 100ᵇ-101ᵃ. (Metin, iki nüsha karşılaştırılarak düzenlenmiş ancak nüsha farkları gösterilmemiştir.)

A 141ᵃ, K 100ᵇ

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün
1 **Gül ḳaranfül lāle zanbaḳ** birle ey şāh-ı cihān **Yāsemen zerrīn ḳadeḥ**dür daḫi **ḥatme erġuvān**
2 **Zanbaḳ** u **şeb-būy** [u] **sünbül**dür **ḳaranfül**dür daḫi **Ḥatme nergis erġuvān gülnār** eyā rūḥ-ı revān
4 **Lāle sūsen yāsemen nergis**dür ammā ġayrısı **Erġuvān** u **ḥatme gülnār** [u] **benefşedür** 'ayān
8 **Sūsen** ü **zanbaḳ şaḳāyıḳ erġuvān zerrīn ḳadeḥ** **Yāsemen şeb-būy gülnār** oldı hem bāḳī ḳalan

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün

1 Senüñ ol leblerüñ cānā çü müldür
Ṣınup dil bülbülin aġlatma güldür
Nedür ol ṭutduġuñ bilmek dilersüñ
Ḳızardı leblerüñ beñzer ki **gül**dür

K101ᵃ 2 Dehānuñ ġoncedür cānā ruḫuñ gül
Dil oldı gülşen-i ḥüsnüñde bülbül
Çün eyler ḳatı zülfüñe delālet
Degüldür dutduġuñ illā ki **sünbül**

3 Lebüñdür lāle-i ḥamrā ruḫuñ gül
Hezārı bāġ-ı ḥüsnüñ itdi bülbül
Mu'aṭṭar oldı būyından dimāġum
Żamīrüñde meger dutduñ **ḳaranfül**

4 Şehā sensin serīr-i ḥüsne sulṭān
Faḳīre ḳıl zekāt-ı ḥüsnüñ iḥsān
Perīşān sünbülüñ bildürdi baña
Benefşe dutduġuñ göñlüñde ey cān

5 Ḳaçan kim ḳaşlaruñ ḳursa kemānı
Olur sīnem müjeñ tīri nişānı
Siyeh beñler ki ruḫsāruñ göricek
Göñülde **lāle** dutduñ bildüm anı

6 Çü sen bir servsin bī-ḫār u ḫas
Çenāra ḳāmetüñ beñzetdi herkes
Şehā göñüldekin bilmek dilerken
İşāret birle çeşmüñ didi **nerges**

7 Nola ḳaṣruñ felekden olsa bihter
Ki sensin pādişāh-ı heft kişver
Niçün bilmez 'aceb miḳdārın ey şeh
Ki **ḥatme** ḫaymeñe öykünmek ister

8 Lebüñdür çünki cānā şehd-i fāyıḳ
Sözüñ çoḳ şöyle şīrīn cāna lāyıḳ
Görinür 'ārıż-ı dil-cūyuñ içün
Anuñ-çün iḫtiyār itdüñ şaḳāyıḳ

9 Hemīşe saña yār olsun feraḥlar
Dilüñde ḳalmasun hergiz teraḥlar
Ne ḫoşdur dest-i sīmīnüñle ey şeh
Ṣunarsuñ 'āşıḳa **zerrīn ḳadeḥ**ler

[33] Nüshaları: (*Fâl-ı Reyhân-ı Cem Sultân*) İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. TY, No: 5474, vr. 58ᵇ-61ᵇ; (*Der Aksâm-ı Ezhâr*) İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. TY, No: 5547, vr. 109ᵃ-111ᵇ.

A 146[a] 10 Aḳupdur göñlüm o gīsūya beñzer
Ki çeşmüm mūya yaşum cūya beñzer
Gelür ḫoş rāyiḥa leylī ṣaçuñdan
Nigārā dutduġuñ **şeb-būy**a beñzer

11 Degül ḥālāt-ı ʻaşḳuñ bāṭıl elḥaḳ
Teraḥḥüm eyle ḥāl-i ʻāşıḳa baḳ
Yüri açıl dimiş engüştüñ aña
Nigārā ġonca iken daḫı **zanbaḳ**

12 Cemālüñ cümleden Ḥaḳ itmiş aḥsen
Fedā olsun yoluña cān-ile ten
Beni ger ḫançerüñle öldürürseñ
Biter cānā mezārum üzre **sūsen**

13 Şehā terk eyle gel ʻuşşāḳa kīnüñ
Yeter ẓulm eyledüñ gel gözle dīnüñ
Hevādār olalı sünbüllerüñe
Uzundur ḳıṣṣası bu **yāsemin**üñ

14 Lebüñ şīrīn ḳaşuñ kühsāre beñzer
Ki ḫaṭṭuñ ḥūre zülfüñ māre beñzer
Yine ḫaṭṭuñ enārı gül gül olmış
Göñülde ṭutdıġuñ **gülnār**e beñzer

15 İşigüñ çünki rifʻatde felekdür
Nola dirler ise saña melekdür
Leb-i laʻlüñle hem-reng olmaḳ ister
Nigārā **erġuvān** özge çiçekdür

2.2.2. Bir Manzume İçerisinden Tutulan Harfi Tahmin Etmeye Yönelik Fal-nâmeler:

Yukarıda açıklanan örnekte olduğu gibi düzenlenmiş bu tür fal-nâmelerde amaç, bir manzumede geçen Arap kökenli Türk harfini tahmin etmektir. Şiir mecmualarımız içerisinde bu tarz fal-nâmenin "Zamîr-i Hurûf-ı Teheccî" adıyla tek bir örneği tespit edilmiştir. Dört nüshası tespit edilen bu fal-nâmenin iki nüshasında manzûmenin şairi olarak **Şeyhülislam Kemâlpaşazâde** (15 Mayıs 1469-16 Nisan 1534) gösterilmektedir [Koyunoğlu Müzesi ve Kütüphanesi, No: 12887, vr. 2[b]; (Ezhâr-ı Ma'ârif Hazret-i Kemâlpaşa-zâde) Süleymaniye Ktp. Ali Nihat Tarlan, No: 58, vr. 120[b]]. Eserde, fâl-nâmenin nasıl kullanılacağının açıklandığı üç beyitlik bir girişin ardından, aynı vezin ve kafiyede beş dizelik bir manzumeye yer verilmiştir. Manzumenin her bir dizesi sırasıyla 1, 2, 4, 8 ve 16 olarak numaralandırılmıştır. Oyun oynanmak istenen kişiden, Arap kökenli Türk harflerinden birini seçmesi ve seçtiği harfi açık etmeden bu beş dize içerisinde hangilerinde geçtiğini bildirmesi istenir. Harfin geçtiği dizelerin başındaki rakamlar toplanarak hangi harfin tutulduğu altındaki tablodan tespit edilerek muhatap olan kişiye bildirilir. Görüldüğü gibi niyet tutma oyunu tarzında düzenlenmiş bir örnektir. O örneklerden farkı, yalnızca harf seçmeye yönelik düzenlenmiş olması; seçilen harfin bir tablodan değil, beş dizelik bir manzumenin içerisinden seçilmesi ve seçilen harfin cevabının da bir manzumeyle değil, doğrudan doğruya 31 harf veya işareti içeren bir tabloda gösterilmesidir. Fal-nâmenin beş nüshası tespit edilmiştir: Koyunoğlu Müzesi ve Kütüphanesi, No: 12887, vr. 2[b]; (Ezhâr-ı Ma'ârif Hazret-i Kemâlpaşa-zâde) Süleymaniye Ktp. Ali Nihat Tarlan, No: 58, vr. 120[b]; İBB Atatürk Ktp. Muallim Cevdet Yazmaları, No: MC_Yz_K0347, vr. 207[a]; İBB Atatürk Ktp. Belediye Yazmaları, No: Bel_Yz_K0270, vr. 82[a]; TSMK. Hazîne, No: 1720, vr. 19[b].

Żamīr-i Ḥurūf-ı Teheccī

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Bir 'aceb te'līf-i ṣan'at itdüm ey ṣāḥib-kemāl
K'anı gözler görmedi irmez aña fehm ü ḫayāl

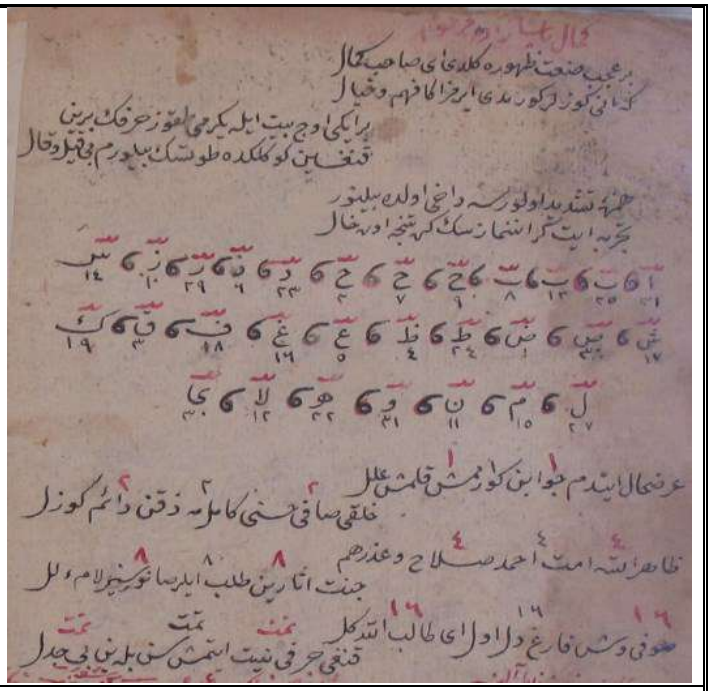
Hicenüñ yigirmi ṭoḳuz ḥarfini kim anı sen
Ḳanḳısın gönlüñde dutsañ bilürem bī-mekr ü āl

Hemze vü teşdīd olursa daḫı ol da bilinür
Tecrübe ile inanmazsañ nice olur bu ḥāl

1	'Arż-ı ḥāl itdüm cevābın görmemiş ḳılmış 'ilel عرضحال اتدم جوابن كورممش قلمش علل
2	Ḫalḳı ṣāfī ḥüsni kāmil meh-źeḳan dā'im güzel خلقى صافى حسنى كامل مه ذقن دائم كوزل
4	Ẓāhir itse ümmet-i Aḥmed ṣalāḥ u 'öźr hem ظاهر اتسه امّت احمد صلاح و عذر وهم
8	Cennet-āṣārın ṭaleb eyler ṣanırsız lā-milel جنّت آثارن طلب ايلر صانرسيز لاملل
16	Ṣūfī-veş fāriġ-dil ol ey ṭālib-i Allāh gel صوفىٔ وش فارغ دل اول اى طالب الله كل
Ḳanḳı ḥarfi niyyet itmişsin bileyin bī-cedel	

ض	خ	ق	ظ	ع	ذ	ح	ث	ج	ز
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ن	لا	ت	س	م	غ	ش	ف	ك	ء
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
و	✦	د	ط	ب	ى	ل	◌ً	ر	ص
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
				ا					
				31					

(Hemze işaretinde problem vardır.)

	
İBB Atatürk Kit., No: Bel_Yz_K0270, vr. 82[a].	Koyunoğlu Müzesi ve Kütüphanesi, No: 12887, vr. 2[b].

Kemal Paşazâde'ye atfedilen niyet tutma oyunu tarzında, şairi bilinmeyen başka iki manzûme daha bulunmaktadır. Bunlardan birinin iki nüshası (İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Ktp. Şevket Rado Yazmaları, No: ŞR_000525, vr. 51[b]; TSMK, Hazine, No: 1720, vr. 25[a]) tespit edilmiş, diğeri ise tek nüshadır (Koyunoğlu Müzesi ve Kütüphanesi, No: 12887, vr. 2[b]). Şairi bilinmeyen bu manzûmeden ilki bir rubâ'î[34] olarak kaydedilmiş olup tutulacak harfler tablonun altındaki "Şeh-i iḳlīm-i ḥüsn ḫaṭṭuñdur" (شهُ اقليمِ حسن خطكدر) cümlesinden seçilmelidir. Topkapı nüshasında manzûmeden önce bir açıklama ve beyit yer almaktadır:

"Bu beyitden bir ḥarf niyyet idüp mesṭūr ḳıṭ'ada var mıdır diyü su'āl olınsa:

Beyt

سیر ایدلدن رخ آلیله خطِ ریحانك قیلدی مسکن آشِکِن هاشمی سن سلطانك	Seyr idelden ruḫ-ı āl-ile ḫaṭ-ı reyḥānuñ Ḳıldı mesken eşigin hāşimi sen sulṭānuñ

Ru'bāī

1	Bu göñlüm alur şem'-i ruḫuñsuz ġaflet بو كوكلم الور شمع رخكسز غفلت
2	Ey māh-ruḫ u ġonce-dehen it himmet ای ماه رخ غنجه دهن ایت همّت
4	Bu ṭarz u bu taḳrīri görüp didi dilüm بو طرز و بو تقریری كوروب دیدی دلم
8	Naṣdur süḫenüñ ḥüsn-i ḫaṭuñdur ḥüccet نصدر سخنك حسن خطكدر حجّت
	Mīzān

[34] Başlık Topkapı nüshasında Ḳıṭ'a olarak geçmektedir.

Şeh-i iḳlīm-i ḥüsn ḥaṭṭuñdur
شهٔ اقلیم حسن خطکدر
ش ه ا ق ل ی م ح س ن خ ط ک د ر

(İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Ktp. Şevket Rado Yazmaları, No: ŞR_000525, vr. 51[b]; TSMK. Hazine, No: 1720, vr. 25[a])

Koyunoğlu Müzesi ve Kütüphanesi, No: 12887, vr. 2[b]'de kayıtlı ikinci manzûmede nazım şekli bildirilmemiştir. Tutulacak harfler de "Mîzân" başlığı altında "**Şeh-i Cem-baḫt Ḳayşer-i 'Ādil**" (شهٔ جم بخت قیصرِ عادل) cümlesinden seçilmektedir.

2.3. Surelerde Kullanılan Bir Harfi Farsça ya da Arapça Bir Manzûme Yardımıyla Tahmin Etmeye Yönelik Fal-nâmeler:

Bu tarz niyet tutma oyununda; İhlâs, Kâfirûn ve 'Asr, gibi âyet sayısı az olan sûreler seçilmektedir. Eğlence amaçlı olarak düzenlenen diğer fâl-nâmeleri andırmaktadır. Özellikle Kemâl Paşa-zâde'ye atfedilen ve bir önceki maddede açıklanarak örneklendirilen fal-nâme ile büyük bir benzerlik taşımaktadır. Ondan tek farkı, harfin seçildiği manzume yerine, Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen bu üç surenin kullanılmış olmasıdır.

Bilindiği gibi İhlâs sûresi 4, Kâfirûn sûresi 6, 'Asr sûresi de 3 âyetten meydana gelmekte ve bu âyetlerde, Arap elifbasındaki 28 harften yalnızca 15-16'sı yer almaktadır. Bu harfler arasından tutulan birini Farsça ya da Arapça bir manzume yardımıyla tahmin etme esası üzerine kurulmuş olan bu niyet tutma oyununda sûreler, sadece harflerin seçildiği birer metin olarak değerlendirilmektedir. Harfleri bulmada kullanılan manzumeler, rubâ'î ya da kıt'a nazım şeklindedir.

Bu fâl-nâmeyi kullanma usulünü şöyle açıklayabiliriz: Bir kişiden **İhlâs**, **Kâfirun** ya da **'Asr** suresinden bir harf tutması ve tuttuğu bu harfi kimseye söylememesi istenir. Yalnızca bu surelerin altında bulunan manzumelerin her dizesinde bu harfin bulunup bulunmadığı sorgulanır. Kişi bu harfin bulunduğu dizeyi söylerken fala bakan kişi de harfin geçtiği dizelerin numaralarını toplamak suretiyle manzumenin kayıtlı olduğu tablonun "Mîzân" hanesinde sıralanan 13 ya da 15 harf içerisinden bu harfi tespit eder. Harfler sağdan sola doğru sıralandığı için harfleri de sağdan sola doğru aramak gerekmektedir.

İhlâs sûresi ile ilgili fal:

İhlâs sûresinden tutulan harflerin tahmin edilmesiyle ilgili kullanılan manzumenin biri Farsça, diğeri Arapça olduğu iki farklı eser tespit edilmiştir.

Farsça manzumenin kullanıldığı örnek:

İki nüshası tespit edilmiştir: (Sûre-i Asr ve İhlâs ile alakalı iki rubâ'î ve onlar hakkında bir tefe'ül), Fatih Millet Yazma Eser Ktp. Ali Emîrî, Manzum, No: AEMnz645, vr. 66[b]; Koyunoğlu Müzesi ve Kütüphanesi, No: 12887, vr. 2[b]. Falda kullanılan rubâ'înin şairi tam olarak tespit edilememiştir. İran menşeli internet sitelerinde iki isim zikredilmektedir: İlki **Âyetullah Fâzıl Verzeneî** (doğ. H. 1255/1839 – öl. H. 1330/1911-2), ikincisi ise **Nasîrüddîn Tûsî** [Ebû Ca'fer Nasîrüddîn Muhammed b. Muhammed b. el-Hasen et-Tûsî, doğ. H. H. 11 Cemâziyelevvel 597 (17 Şubat 1201) – öl. H. 18 Zilhicce 672 (25 Haziran 1274)]. Fâlın tespit edildiği yazmaların Verzeneî'nin yaşadığı XIX. yüzyıl öncesine ait olması, rubâ'înin Nâsîrüddîn Tûsî'ye ait olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Fal baktıran kişi "**İhlâs**" suresinde "ye" (ى) harfini tutmuş olsun. Fala bakan kişi surenin altında bulunan tablodaki dört dizeden hangilerinde bu harfin geçtiğini, harfi tutan kişiye sorar. Fal baktıran kişi yalnızca ikinci ile dördüncü dizelerde bu harfin bulunduğunu söyleyince, ikinci dizenin rakamı "2" ile dördüncü dizenin rakamı "8"i toplanınca sonuç "10" etmektedir. Bu durumda ilk tabloda (5. hanedeki 15 harf içerisinde) sağdan sola doğru onuncu harfin "ye" (ى) harfi olduğu ortaya çıkmaktadır. Aynı usul bu bölümdeki diğer surelerde de aynen geçerlidir.

بِسْمِ اللهِالرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿١﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾ وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿٤﴾

Bir kimesne sūre-i **İḫlāṣ**'dan gönlinde bir ḥarf ṭutsa bu rubā'ī ile bulmaḳ olur.

1	من در شرفم بعلم دفتر مطلق[35]
2	شمسم قمرم شریك زهره ز شفق
4	هر گوهر در ز لؤلؤ لالا فر
8	گویند ز تحت و فوق [حقٌ] یك حق

بسم اله رح نی قود کف (ص)

ف	ك	د	و	ق	ى	ن	ح	ر	✦	ل	ا	م	س	ب
15	**14**	**13**	**12**	**11**	**10**	**9**	**8**	**7**	**6**	**5**	**4**	**3**	**2**	**1**

Eger gönlinde ṭutdıġı bu mıṣra'larda bulunmazsa ṣaddır (ص)[36]

Rubâ'îde, Kur'ân-ı Kerîm'in 112. sûresi olan ve Allah'ın birliğini (vahdaniyetini) özlü bir şekilde açıkladığı için "Tevhid" sûresi adıyla da anılan "İhlâs" suresi kişileştirilerek teşhis ve intak sanatının güzel bir örneği sergilenmiştir. Manzumenin dizeleri "İhlâs" suresinin diliyle aktarılmıştır. Besmele dahil sûrede toplam 16 harf bulunmaktadır. Bunlardan "ṣad" (ص) harfi hariç diğer 15 harf Farsça manzumede kullanılmıştır.

Men der şerefem be-'ilm-i defter-i muṭlaḳ Şemsem, Ḳamerem, şerīk-i Zühre ze-şafaḳ Her gevher-i der ze-lü'lü'-i lālā-fer Güyend ze-taḥt u fevḳ Ḥaḳ yek Ḥaḳ	Ben Kur'ân ilminin şerefiyim. Güneş'im, Ay'ım, şafak vaktindeki Zühre (Venüs, Çoban yıldızı) ile eşitim. Her mücevheri (âyeti, harfleri), parlak ışıklar saçan bir incidir. Alttan ve üstten her biri (her bir âyeti) "Hak (Allah) bir Hak (Allah)" der.

Arapça manzumenin kullanıldığı İhlâs sûresi ile ilgili örnek:

İhlâs sûresi ile ilgili bir diğer niyet tutma oyununda da harflerin tespitinde Arapça bir dörtlük kullanılmıştır.[37] Türün diğer örneklerinden farklı olarak dörtlüğün dördüncü dizesi 6 olarak değerlendirilmektedir. Halbuki diğer bütün örneklerde 4. dizenin değeri 8'dir. Bu tarzla ilgili olarak tek nüsha tespit edilmiştir: TSMK, Hazine, No: 1720, vr. 19[ab]. Surede harf seçtirme işlemi yapılırken bu örnekte besmeledeki harflerin seçime dahil olmadığı muhataba bildirilmelidir. Çünkü sureden farklı olarak besmelede bulunan be (ب), re (ر) ve sin (س) harfleri tabloda yer almamaktadır.

"Bir adam gönlinde sūre-i İḫlāṣ'dan bir ḥarf ṭutsa anı bilmede ḳā'ide budur ki bu dört mıṣra' olan 'Arabī beyti oḳıyasın. Her mıṣra'da su'al idesin ki bu mıṣra'da ṭutduguñ ḥarf var mıdur diyü. Ḳanḳısında var ise eger evvelkide var ise bir i'tibār idesin. İkinciyi iki, üçünciyi dört, dördünciyi altı i'tibār idesin. Ḳanḳıda bulınur ise birbirine żamm idüp aña göre cevāb viresin."

1	إن صح أنى قيم

[35] بعلم دفتر : بعلم و دفتر (**AE**) Fatih Millet Yazma Eser Ktp. Ali Emîrî, Manzum, No: AEMnz645, vr. 66[b].

زهر شفق :زهره زشفق (**AE**)

[36] "Sūre-i İḫlāṣ'dan eger bu rubā'īde yoġ-ise ḥarf ṣāddur." Koyunoğlu Müzesi ve Kütüphanesi, No: 12887, vr. 2[b].

[37] Şairi tespit edilemeyen bu Arapça şiir, Riyad Hazine Müsteşarlığına bağlı ez-Zaviye en-Nasıriyye'de bulunan "*Kitabu't-Tezkire fi'l-Kıraat 'Ani'l-Eimmeti'l-Kurra*" adlı eski bir yazmada da yer almaktadır. Bu yazma eser, Mekke Ümmü'l-Kura Üniversitesinde Arapça Lisansüstü Eğitimi alanında yapılan bir yüksek lisans tezine konu olmuştur. Eserin baskısı için bkz. Eymen Rüşdi Süvend, *Et-Tezkira fî Kıraati's-Seman li'l-imam Ebi'l-Hasan Tahir bin Abdu'l-Mun'im bin Ğalbun El-Makra El-Halebi (h.399) (Dirase ve Tahkik)*, El-Cemaati'l-Hayriyye li Tahfizü'l-Kuran'ı Kerim bi-Cidde, 1991, s. 146.

2	صح لكم مهمهم
4	و قد نود منكم
6	فهما يصون عنكم

Mīzān

الحدق فيه صونكم

ا	ل	ح	د	ق	ف	ى	✦	ص	و	ن	ك	م
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**	**13**

Arapça dörtlüğü Türkçeye şöyle çevirebiliriz: Eğer (sizin nezdinizde) bir değerim olduğu doğruysa mırıldanılan sizin için doğrudur. Sizden istediğimiz, sizden saklananı anlamanızdır.

Kâfirûn suresi ile ilgili fal:

Yalnızca Farsça bir manzumenin kullanıldığı Kâfirûn sûresi ile ilgili niyet tutma oyununun iki nüshası tespit edilmiştir: TSMK, Hazine, No: 1720, vr. 25[ab]; Koyunoğlu Müzesi ve Kütüphanesi, No: 12887, vr. 2[b].[38]

Topkapı nüshasında bu fâldan önce şu açıklama yer almaktadır: "Ḳul yā eyyühel'l-kāfirūn sūresinden bir ḥarf ṭutup bu dört mıṣra'-ı Fārisī kelimāta taṭbīḳ idüp mīzān-ile cevāb viresin." (vr. 25[a]). Surede 15 farklı harf yer alırken besmelede, sûreden farklı olarak sin (س) ve ḥa (ح) harfleri de bulunmaktadır ki bunlarla harf sayısı 17'ye çıkmaktadır. Bu nedenle harf seçtirme işlemi yapılırken besmeledeki harflerin seçime dahil olmadığı muhataba bildirilmelidir.

بِسْمِ اللهِالرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَا أَنتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٣﴾ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ ﴿٤﴾ وَلَا أَنتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴿٦﴾

1	دارم فرح از لطف الهی حاصل[39]
2	بخشندهٔ حقست حق دهد فضل بدل
4	عاقل نکشد سر ز قضا آن گردد
8	لایق بولای عزّ شاهی عاقل

Mīzān

متفكّر ندوى به عاقل

م	ت	ف	ك	ر	ن	د	و	ى	ب	✦	ع	ا	ق	ل
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**	**13**	**14**	**15**

Rubâ'înin Türkçe tercümesi: Ferahlığım Allah'ın bir lütfudur. O, hakikatin bahşedicisidir ve faziletiyle Hakk'ı bahşeder gönle. Akıllı olan, kaderden baş çekmez, onun için izzetin vuslatına lâyık olur akıllı olan.

Yine Farsça bir manzumenin kullanıldığı **'Asr** sûresi ile ilgili niyet tutma oyununun da tek nüshası tespit edilmiştir: (Sûre-i Asr ve İhlâs ile alakalı iki rubâ'î ve onlar hakkında bir tefe'ül), Fatih Millet

[38] Koyunoğlu nüshasında, *Kâfirûn* suresi ile ilgili bir faldan başka Türkçe bir fal ve ayrıca 4[a]'da meyve adlarıyla ilgili daire şeklinde bir fal daha yer almaktadır. 4[b], 5[a], 5[b], 6[a]'da da farklı şekillerde düzenlenmiş fallar bulunmaktadır. Diğer sayfalarda da fal örneklerine yer verilmiştir.

[39] Rubâ'înin Türkçe tercümesi:

Ferahlığım Allah'ın bir lütfudur.

O, faziletiyle hakikati ve Hakk'ı bahşeder gönüle.

Akıllı olan, kaderden baş çekmez onun için,

İzzetin vuslatına lâyık olur akıllı olan.

Yazma Eser Ktp. Ali Emîrî, Manzum, No: AEMnz645, vr. 66ᵇ. Ancak bu sure ile ilgili niyet tutma oyununda, "ف س" harflerinde problem gözlenmektedir.

"**Hurşîd**" ya da "**Hurşîd-nâme**" tarzı fâl-nâmelerde olduğu gibi farklı dairelere yönlendirilerek düzenlenmiş manzum niyet tutma oyunları da bulunmaktadır (TSMK, Hazine, No: 1720, vr. 26ᵇ-54ᵇ). Türün diğer örneklerine oranla daha geniş hacimli olan bu eser, bildirimizin sınırlarını aşacağı için ayrı bir çalışmada ayrıntılı bir şekilde değerlendirilerek yayımlanacaktır.

Mustafa Uzun, niyet tutma oyunu tarzında "Tuhfetü't-Ta'bîrât" adlı eski harflerle basılmış bir kitabın da adını bildirmektedir:

"Falnâme adını taşımamakla birlikte falnâme özelliği gösteren eserler de vardır. Meselâ çok eski zamanlarda Arap kabilelerinden birisi tarafından düzenlendiği, Fransızcaya tercüme edildikten sonra Türkçeye de çevrildiği kaydıyla yayımlanan Tuhfetü't-Ta'bîrât adlı eser bir falnâmedir (İstanbul [?], ts.). Bu kitapta 100 haneli bir cetveldeki rakamlar yardımıyla ulaşılan, hemen hepsi âşık-mâşuk ilişkisi üzerine kurulmuş mâniler yer almakta olup bunlar halk içinde çok revaç bulan, niyet veya mâni falı adıyla ve özellikle genç kızlar arasında yaygın bir eğlence vasıtası olarak yaşayan türün güzel birer örneğidir." (Uzun 1995: 144) Ancak yaptığımız araştırmalar sonucu esere ulaşmamız mümkün olmamıştır.

Yine İBB Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, No: MC_Yz_K_0236, vr. 137ᵇ'de kayıtlı mensur bir niyet tutma oyununda farklı bir tarzın izahı yapılmaktadır:

Hāźe'l-luġazu fī'l-'amel ṭarīḳi budur ki evvelā yigirmi kāġıd kesüp ba'dehu her biriniñ üzerinde birer şükūfe resm yāḫūd birer ism taḥrīr idüp ṯāniyen ikişer ikişer ya'nī çift çift vaż' idüp ve diyesin bu on çiftden bir çiftini beğen ve belle, beğendikden ṣoñra ikişer ikişer bir yere cem' ve cem' itdükden ṣoñra bu vefḳde olan raḳam ḫānelerinde birer birer vaż'. Meṯelā üstünde bulunan bir çiftiñ bir kāğıdı evvel ḫāneye vaż' ve bir kāğıdı on üçünci ḫāneye vaż' ve ikinci çiftden birini ikinci ḫāneye ve birini daḫı dördünci ḫāneye vaż' veḳıs 'alā hāźā tekmīlinde su'āl idüp seniñ beğendiğin ḳanḳı ṣıradadur, ikisi bir ṣırada mıdur yoḫsa iki ṣırada mıdur ḫaber vir. Ḫaberden ṣoñra naẓar idüp ol ṣaṭırlarda biribirine muvāfaḳat iden ḳanḳıları ise anları alup seniñ beğendiğin bunlardur diyesiñ ve anuñ daḫı göñlinde ṭuṭup beğendiği anlar olduġı ma'lūm olur ve rumūz ḫallolur.

1	**2**	**3**	**2**	**4**
5	**6**	**5**	**7**	**3**
8	**9**	**1**	**6**	**8**
10	**9**	**10**	**7**	**4**

3. Sayılarla İlgili Niyet Tutma (Zekâ) Oyunları:

Bu gruptaki örnekler, niyet tutma oyunları olduğu kadar zihinden hesap etme ve pratik aritmetik bilgilerini ölçme üzerine kurulmuştur. Bugün çağdaş matematikçiler tarafından da ilgi gösterilen 9'lu, 16'lı, 25'li satranç kareleri oluşturarak yukarıdan aşağıya, sağdan sola ve köşegenler doğrultusunda toplama yapıldığı zaman hep aynı sonucu veren çizelgeler düzenlemek, fevâ'id mecmualarında da sıkça karşılaşılan örneklerdendir. Usul, yöntem ve mantık açısından vefk usulü tarih manzumeleri ile arasında sıkı bir ilişki bulunan bu zekâ oyunlarının her ne kadar edebiyatla doğrudan bir ilgisi bulunmasa da müellifler edebî metinler arasına bunları da serpiştirmiştir. Belli ki birinden sıkıldıkça diğerine geçiyor, bir ölçüde monotonluğu ortadan kaldırmış oluyorlardı. Bu türle ilgili birkaç örnek verebiliriz:

2	**7**	**6**
9	**5**	**1**
4	**3**	**8**

3	**16**	**9**	**22**	**15**
20	**8**	**21**	**14**	**2**
7	**25**	**13**	**1**	**19**
24	**12**	**5**	**18**	**6**
11	**4**	**17**	**10**	**23**

Yukarıdaki şekilde (müselles) 1'den 9'a kadar yazılmış rakamların bütün satır, sütun ya da köşegenlerinin toplamı 15'i vermektedir.	Yukarıdaki şekilde (muhammes) 1'den 25'e kadar yazılmış rakamların bütün satır, sütun ya da köşegenlerinin toplamı 65'i vermektedir.

Mensur örnek: Aşağıdaki örnekte 1 ile 105 arasında bir sayı tutması istenen muhataptan, tuttuğu bu sayıyı önce üçe, sonra beşe, daha sonra da yediye bölmesi istenir. Her bölme sonunda, işlemin "kalan" kısmındaki sayıyı bildirmesi istenir. Bu çerçevede üçe bölümünde kalan rakam 70'le, beşe bölümünde kalan rakam 21'le,yediye bölmesi sonucunda kalan rakam da 15'le çarpılır. Sonuçlar toplanır. Bu toplam rakam 105'ten büyükse, 1 ile 105 arasında bir rakam elde edilinceye kadar 105 ve katları bu rakamdan çıkarılır. Kalan rakam muhatabın tuttuğu rakamdır. Nüshası: İBB Atatürk Kit. Muallim Cevdet Yazmaları, No: MC_Yz_K_0554, vr. 79[a].

"Meṣelā bir kimesne ḫāṭırında bir miḳdār 'aded ṭutsa ne miḳdār ṭutduġın ferāsetle bilmek dileseñ gerekdür ki evvelā ol 'adedleri üç üç ṭarḥ eyle ḳaç ḳalur diyesin. Ḳaç ḳaldı dir ise her birini yetmiş 'aded 'add idesin. Ba'dehu beş beş ṭarḥ itdüresin ḳaç ḳaldı ise her biri içün yigirmi bir 'aded 'add idesin. Ba'dehu yedi yedi ṭarḥ itdürüp ḳaç ḳaldı dir ise her biri içün on beş 'aded 'add idesin. Ba'dehu bu üç cümle ne miḳdār olursa yüz beş yüz beş ṭarḥ idesin. Ne bāḳī ḳalursa ḫāṭırında ṭutduġı oldur, aña göre cevāb viresin."

Manzum örnek: (TSMK, Hazine, No: 1720, vr. 55[b]).

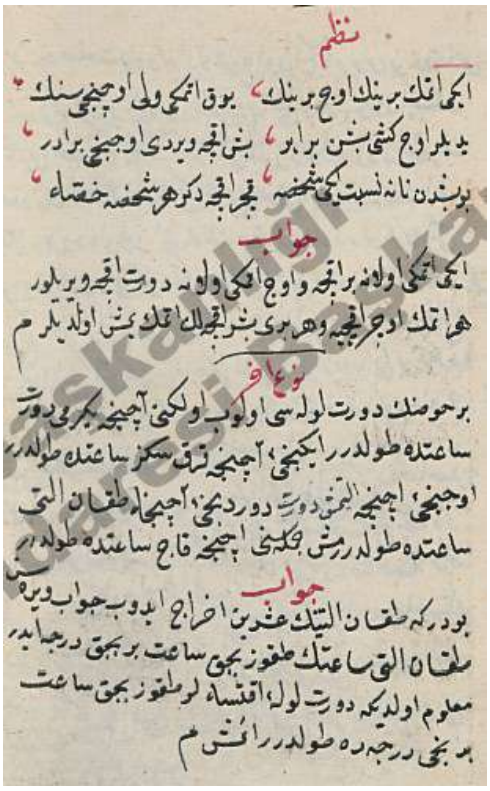
Naẓm

11'li hece ölçüsü

İki etmek birinüñ, üç (etmek) birinüñ
Yoḳ etmegi velī üçüncisinüñ
Yidiler üç kişi beşin beraber
Beş aḳçe virdi üçünci birāder
Bu beşden nāna nisbet iki şaḫṣa
Ḳaçar aḳçe deger her şaḫṣa ḥiṣṣe

Cevāb

İki etmegi olana bir aḳçe ve üç etmegi olana dört aḳçe virilür. Her etmek üçer aḳçeye ve her biri beşer aḳçelik etmek yemiş oldılar.



TSMK, Hazine, No: 1720, vr. 55ᵇ.

KAYNAKÇA:

Açа, Mustafa. (2011). Balıkesir'de Bulunan Bir Cönk Ve İçinde Yer Alan Fal-İ Nebât Örneği. Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Ankara. 59, 313-324.

Canpolat, Mustafa. (1978). Divan Yazınına Yansıyan Bir Niyet Tutma Oyunu. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1977. Ankara: Tdk, 311-331.

Ersoylu, Halil. (1997). Fal, Fal-Nâme Ve Bir Çiçek Falı: "Der Aksâm-I Ezhâr". Türkiyat Mecmuası, İstanbul, Xx, 195-254.

Gülhan, Abdülkerim. (2015). Türk Kültüründe Fal Ve İsimlerle İlgili Bir Manzum Falname Örneği. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi. İstanbul, 15, 195-222.

Gülhan, Abdülkerim. (2016). Fal Kültürü Ve Bir Manzum Nebat Falnâmesi Örneği. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, İstanbul, 16, 145-166.

Kurnaz, Cemal. (1997). Zaîfî'nin "Fâl-İ Murgân"I. Divan Edebiyatı Yazıları. Ankara: Akçağ, 183-205.

Meriç, Münevver Okur. (1991). Cem Sultan'ın Yeni Bulunan Fâl-İ Reyhân-I Sultan Cem Adlı Eseri. Tarih Ve Toplum, Xvı, (96), 24-27 (344-347);

Meriç, Münevver Okur. (1992). Cem Sultan'ın Yeni Bulunan Fâl-İ Reyhân-I Sultan Cem Adlı Eseri. Tarih Ve Toplum, Xvıı, (97), 64.

Selçuk, Bahir - Kesik, Beyhan - Şenödeyici, Özer - Koşik, Halil Sercan. (2015). Söz Ve Sihir Arasında Edebî Sanatlar. İstanbul.

Top, Yılmaz. (2017). Tuyuğlarla Tertip Edilen Bir Oyun: Aklından Bir Tuyuğ Tut!. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Taed, Erzurum. 60, 35-68.

Uzun, Mustafa. (1995). Falnâme. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul, 12, 141-145.

Üzümcü, Mehmet Ali. (2008). Kitâb-I Sergüzeşt-İ Za'Îfî (İnceleme-Metin-Nesre Çeviri-İndeks). Yylt., Kocaeli Üniversitesi Sbe. Türk Dili Ve Edebiyatı Abd., Kocaeli.

TÜRKİYE'DE GELİR VERGİSİ GELİR DAĞILIMINI DÜZELTMEDE BİR ARAÇ MI?

Tarık Zeki YILMAZ
Öğr.Gör., Trabzon Üniversitesi, Vakfıkebir MYO
tz.yilmaz@trabzon.edu.tr
Seval AKBULUT BEKAR
Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi, Vakfıkebir MYO
sevalakbulut@trabzon.edu.tr

Özet

Bir ekonomide, belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerin toplamını ifade eden Milli Gelirin, toplumu oluşturan bireyler arasındaki bölüşümü gelir dağılımı olarak adlandırılır. Gelirin bölüşümünün piyasa güçlerine bırakılması halinde gelir dağılımında eşit olmayan bir paylaşımın ortaya çıkması ekonomik ve sosyal alanda birçok soruna neden olabilecektir. Buna bağlı olarak devletin gelirin bölüşümüne müdahale etme fonksiyonu ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda, artan oranlı gelir vergisi uygulaması gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltmada devlet müdahalesi kapsamında önemli bir maliye politikası aracı olarak öne çıkmaktadır. Ancak gelir vergisinin bu amacı ne ölçüde gerçekleştirdiği sorusu tartışmaya açıktır. Bu noktadan hareketle hazırlanan bu çalışmanın amacı, Türkiye'de gelir vergisinin söz konusu eşitsizliği azaltmada ne ölçüde başarılı olduğunu ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, çalışmada 1987-2018 yılları arasında Türkiye'de gelir vergisinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi Toda-Yamamoto nedensellik testi ile ARDL yaklaşımları kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenler Gini katsayısı, toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı ve enflasyon oranıdır. Toda-Yamamoto nedensellik testi sonuçlarına göre, toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı ile enflasyon oranından Gini katsayısına doğru tek yönlü pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. ARDL yaklaşımından elde edilen sonuçlara göre de, toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı değişkeninin Gini katsayını üzerinde kısa ve uzun dönemde etkisi pozitif olmakla birlikte bu etki kısa dönemde istatistiksel olarak anlamlı değilken, uzun dönemde anlamlıdır. Enflasyon oranının Gini katsayısı üzerindeki etkisi ise, kısa ve uzun dönem pozitif ve istatiksel olarak anlamlıdır. Toda-Yamamoto nedensellik testi ile ARDL yaklaşımlarından elde edilen bulgular birbirini desteklemektedir. Buna göre, Türkiye'de 1987-2018 dönemi arasında uygulanan artan oranlı gelir vergisinin beklenen azaltıcı etkisinin tersi yönde bir sonuç ortaya koyduğu ve gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltmada başarısız olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gelir Vergisi, Gelir Dağılımı, ARDL, Toda-Yamamato

IS INCOME TAX A TOOL FOR CORRECTING INCOME DISTRIBUTION IN TURKEY?

Abstract

In an economy, the sharing of National Income, which refers to the sum of goods and services produced in a given period, is called income distribution. If the sharing of income is left to the market forces, an unfair distribution of income will appear which may causes many problems in economic and social fields. Consequently, the function of the interference of government will show up in income distribution. In this context, progressive income tax practice stands out as an important fiscal policy tool within the scope of government intervention to reduce inequality in income distribution. However, the question of to what extent income tax makes this purpose real is open to debate. The aim of this study prepared from this point is putting forward that what extent income tax is successful about reducing inequality in Turkey. Accordingly, in this study, the income tax impact on income distribution in Turkey between 1987-2018 period is investigated by using Toda-Yamamoto causality test and ARDL approaches. The variables used in the study are the Gini coefficient, the ratio of total tax revenues to GDP and the inflation rate. According to the Toda-Yamamoto causality test results, a one-way positive and statistically significant relationship between the ratio of total tax revenues to GDP and the inflation rate to the Gini coefficient was determined. According to the results obtained from the ARDL approach, while the effect of the ratio of total tax revenues to GDP variable on Gini coefficient is positive in the

short and long term. This effect is not statistically significant in the short term whereas it is significant in the long term. The effect of the inflation rate on the Gini coefficient is positive and statistically significant in the short and long term. The findings obtained from the Toda-Yamamoto causality test and ARDL approaches support each other. According to this, the opposite of the expected mitigation of the progressive income tax, implemented between 1987-2018 period in Turkey as a result put forth direction and it is seen that fail to reduce the income inequality.

Key Words: Income Tax, Income Inequality, ARDL, Toda-Yamamato

1. Giriş

Gelir, üretim faktörlerinin üretime katılmaları karşılığında elde ettikleri parasal tutar olarak ifade edilir. Bir ülkede, bir yılda yaratılan mal ve hizmet toplamı ise Gayri Safi Milli Gelir olarak adlandırılır. Gayri Safi Milli Gelir'den girdi ve amortismanların düşülmesi sonucu ulaşılan nihai tutar ise, Safi Milli Geliri ifade eder. (Yüce; 2002: 4).

Bir toplumda, belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerin toplamını ifade eden milli gelirin kişiler ya da sosyal gruplar arasında bölüşümü sonucunda elde edilen pay, gelir dağılımı olarak adlandırılmaktadır. Gelirin, birey ya da gruplar arasındaki eşit olmayan bölüşümü ise, gelir dağılımı eşitsizliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 20'nci yüzyılın sonlarına doğru hız kazanan küreselleşme olgusu ile birlikte gelirin adil bir şekilde bölüşülememesinin neden olduğu ekonomik ve sosyal sorunlar, gelir dağılımındaki eşitsizliği günümüzde çözülmesi gereken bir sorun haline getirmektedir (Demirgil; 2018: 119).

Dünyada son 20 yılda birçok ülkede gelir dağılımında bozulma görülmektedir. Başta finansal krizler olmak üzere, artan küreselleşme, yolsuzluk ve diğer kurumsal başarısızlıklar gibi çeşitli ekonomik faktörler ile demografik eğilimler, piyasa gelirlerinde eşitsizliğe neden olan güçler olarak kabul edilmektedir (Martinez-Vazquez ve diğerleri: 2012: 2).

Gelirin eşit olmayan bir şekilde bölüşümü sonucunda dünya nüfusunun önemli bir kısmı açlık sınırının altında yaşamak durumunda kalırken, çok küçük bir kesimi ise, dünya gelirinin oransız büyüklükte bir kısmını elinde tutmaktadır (Filiztekin ve Çetin; 2010: 117). Dünya Eşitsizlik Laboratuvarının yayınladığı rapora göre, 2016 yılında, en çok kazanan %10'luk kesimin milli gelirden aldığı pay; Avrupa'da %37, Çin'de %41, Rusya'da %46, ABD-Kanada'da yaklaşık %47, Brezilya, Hindistan, Sahra-altı Afrika'da %55 ve eşitsizliğin en yüksek olduğu Orta Doğu'da ise %61 olarak hesaplanmıştır (Alvaredo ve diğerleri, 2018: 5).

2. Gelir Dağılımına Devlet Müdahalesi

Her ne kadar ülke ekonomilerinin gelirlerini arttırma çabası temel hedef olsa da söz konusu gelirin bölüşümü de oldukça önemli bir konudur. Gelirin eşit olmayan bir şekilde bölüşümü nedeniyle, toplumun bir kısmı daha çok gelir elde edip daha fazla satın alma gücüne sahip olurken, diğer bir kesim zorunlu ihtiyaçlarını karşılayacak kadar gelir elde edemeyebilir. Bu durum, ekonomik ve sosyal alanda birçok soruna neden olmaktadır (Teyyare ve Sayaner; 2018: 311).

Bir ülkede gelir dağılımında eşitsizliğin artması ile birlikte özellikle düşük gelirlilerin, iş bulmalarına rağmen elde ettikleri gelirle temel ihtiyaçlarını dahi karşılamada güçlük çekmelerine bağlı olarak sosyal huzursuzluk, hırsızlık, ahlaksızlık ve suç oranları artış göstermekte ve bunun sonucunda sosyal barış bozulmaktadır. Bu kapsamda var olan gelir dağılımı eşitsizliklerini azaltmak ve gelir düzeyi düşük kesimlerin gelirlerini artırmak büyük önem taşımaktadır (Demirgil; 2018: 120).

Gelir dağılımının belirtilen olumsuz sonuçlarına karşın, ekonomik kalkınma için gerekli olduğuna ilişkin görüşler de söz konusudur. Buna göre, üretken bireylerin yüksek verimlilikle çalışmasını sağlayacak bir teşvik mekanizmasının varlığı, belirli bir seviyede gelir eşitsizliği yaratacaktır. Bu mekanizma, toplumu genel olarak zenginleştireceğinden dolayı belirli seviyedeki eşitsizlik makul görülebilir. Bu doğrultuda Kuznets, 1950'li yıllarda, gelişmekte olan ülkelerin tarım ekonomisinden endüstriyel ekonomiye geçişleri esnasında maaşlar ve tarım geliri arasındaki farklardan dolayı yüksek seviyede bir gelir eşitsizliği ile karşılaşılabileceğini ve ülkelerin gelişimlerini tamamlamalarıyla birlikte, eşitsizliğin uzun vadede ortadan kalkacağını ileri sürmüştür. Ancak, gelişmekte olan ülkelerde rastlanan yüksek gelir eşitsizliğin zaman içinde korunduğu ve gelişmiş ülkelerde dahi eşitsizliğin arttığı gözlemlenmiştir. Sonuç olarak, gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme ve endüstriyel ekonomiye geçiş

sürecinin bir sonucu olarak kendiliğinden yok olmadığı ve eşitsizliğin çözümü için devletlerin gelirin bölüşüm sürecinde aktif rol almaları gerektiği anlaşılmıştır (Filiztekin ve Çetin; 2010: 117).

Yukarıda belirtilen nedenlerden ötürü devletler; ücret, fiyat, gelirler, servet, eğitim ve maliye politikaları gibi çeşitli araçlarla gelir dağılımına müdahale etmektedir. Bu doğrultuda uygulanan maliye politikası kapsamında vergiler ve kamu harcamaları ile gelir eşitsizliğine müdahale edilir (Teyyare ve Sayaner; 2018: 311).

2.1. Gelir Dağılımına Müdahale Aracı Olarak Vergiler

Vergi ve transfer sistemleri, büyümenin faydalarını daha eşit paylaşmayı ve bu eşit paylaşıma en çok ihtiyaç duyan gruplar için makul yaşam standartlarını korumayı amaçlayan kapsamlı bir büyüme politikasının temel dayanağını oluşturmaktadır (Causa ve Hermansen; 2018: 7).

OECD ülkelerinde 2000'lerin sonunda yapılan bir araştırmaya göre, vergi ve transferler gelir dağılımın %25 oranında düzeltmektedir. Söz konusu etkinin 4/3'lük kısmı transferler yoluyla geri kalanı ise hanehalkına doğrudan vergilerle sağlanmıştır. Nakdi transferler, yaklaşık %19'luk etkiyle, eşitsizliği azaltmada en önemli kalem olarak belirtilmektedir. Nakdi transferler içerisinde ise, emeklilere yapılan ödemeler en önemli kalemi oluşturmaktadır. Çalışmalar sırasında, vergilerin yeniden dağıtım etkisinin sınırlı olmasını açıklayan sebepler olarak, artan oranlı gelir vergisi yerine tüketim vergileri ve sosyal güvenlik ödemelerinin tercih edilmesi, vergi tarifesindeki artan oranlılığın sınırlı olması ve vergi harcamalarının yüksek gelir grupları üzerinde avantaj sağlaması olarak belirtilmiştir (Balseven ve Tuğcu; 2017: 378).

Vergi sistemi, gelir dağılımını düzenlemede önemli bir maliye politikası aracı olarak kullanılmaktadır. Özellikle Wagner'in toplumsal adalet ile vergi adaleti arasında güçlü bir ilişkinin varlığına yönelik görüşlerini ortaya atmasından sonra; gelir dağılımını düzeltme rolü, vergi politikasının temel amaçları arasına girmiştir. Nitekim, gelir vergisinin, etkin uygulandığı ülkelerde gelir dağılımındaki dengesizliklerin azaldığı dikkat çekmektedir (Erçakar ve Güvenoğlu; 2018: 46).

Vergi uygulamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi incelendiğinde; toplam vergi gelirlerindeki artışın gelir dağılımını olumlu etkilediği, vergi karmasındaki değişimin (kişisel gelir vergisinden tüketim vergilerine geçildikçe) olumsuz etkilediği, vergi harcamaları ile marjinal vergi oranlarındaki azalışın olumlu etkilediği, vergilerde artan oranlılığın tercih edilmesinin ise gelir dağılımı üzerinde olumlu etki yarattığı gözlenmektedir (OECD; 2012: 197).

2.2. Gelir Dağılımına Müdahale Aracı Olarak Artan Oranlı Vergi Tarifesi

Genellikle gelir üzerinden ödenen vergilerin, kişilerin gelirlerini ödenen vergi miktarı kadar azalttığı, kamu harcamalarının ise, faktör ödemeleri ve transferler vasıtasıyla kişilerin gelirlerine katkı sağladığı kabul edilir. Bu fonksiyonları sayesinde söz konusu mali araçlar, gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik olarak kullanılmaktadır. Vergilerin düşük gelirli kesim yerine, yüksek gelire sahip kesime yüklenmesi vergi adaletinin sağlanmasında en önemli uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, artan oranlı vergiler ile servet vergileri vergi adaletini sağlamada önemli birer vergi uygulaması olarak öne çıkmaktadır. Yüksek gelir ve servete sahip olan kesime uygulanacak olan artan oranlı vergi tarifeleri ile gelir ve servet dağılımındaki adaletsizlikler kısmen önleyecek, ayrıca gelirin yeniden dağıtılması içine gerekli fonları da sağlayacaktır (Teyyare ve Sayaner; 2018: 313).

Artan oranlı vergi tarifesi, mükelleflerin ödeme güçleri doğrultusunda daha fazla gelir elde edenlerin daha yüksek oranda vergilendirilmesi anlamına gelmektedir. Genellikle fakirlere göre zenginlerden daha büyük bir gelir elde etmek için tasarlanan artan oranlı vergiler, harcanabilir gelirde oluşan eşitsizliğin (vergi sonrası gelirle karşılaştırıldığında) azalmasını sağlarlar (Duncan ve Peter; 2016: 765).

Artan oranlı vergi tarifesi, günümüz vergi sisteminde ödeme gücüne göre vergileme bakımından en uygun araçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, gelir dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesinde oldukça etkili bir tarife türüdür. Gelir dağılımında adaletin sağlanabilmesi için gelirin, artan oranlı vergiler aracılığı ile yüksek gelirlilerden düşük gelirlilere doğru yeniden dağıtılması gerektiği ve bunun sosyal adaletin gereği olduğu üzerinde genel kabul görmüş bir görüş söz konusudur (Birinci ve Akyazı; 2017: 46 ve 56).

2.3. Gelir Dağılımı Eşitsizliğinde Vergilerin Etkinliği

Vergilerin gelir eşitsizliğini azaltma ve gelirin yeniden dağıtımı konusunda olumlu katkısının olduğu yönünde genel kanı olmakla birlikte vergilerin bu konuda ne kadar başarılı olduğu yönünde çok az şey bilinmektedir (Troiano; 2017: 2). Bu bağlamda, vergi politikasının özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki rolü, ekonomide en çok tartışılan konulardan biridir (Martorano; 2016: 1).

Kişisel gelir vergisinin asıl amacı vergi sonrası gelir dağılımını değiştirmek olduğundan, genellikle göz önünde bulundurulması gereken bir kamu politikası aracı olarak öne çıkmaktadır. Böylece, gelir vergilerinin yeniden dağıtım etkisi, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde giderek önem kazanan bir konu haline gelmiştir (Cano; 2017: 57).

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler, vergi oranlarını çarpıcı biçimde düşürürken, son on yıllar boyunca eşitsizlik büyük ölçüde artmış ve bu durum tüm dünyada tepkiyle karşılanmıştır. Önde gelen ekonomistler, halen vergilendirmeyi daha eşit bir gelir dağılımını teşvik etmek için güçlü bir çözüm olarak önermeye devam etmektedir (Martorano; 2016: 1).

Vergi yükünün dağılımında enflasyon önemli bir parametre olarak karşımıza çıkmaktadır. Başta Milton Friedman olmak üzere birçok iktisatçı için gizli bir vergileme aracı olarak devlete gelir sağlama fonksiyonu olan enflasyon, diğer taraftan vergi yükünün dağılımını değiştirmekte ve gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir. Şöyle ki, enflasyon nedeniyle düşük ve orta gelirli grupların nominal gelirleri daha üst seviyedeki vergi dilimlerine girmesi sonucunda bu gruplar daha yüksek oranda vergilendirilerek reel gelirleri azalmaktadır. Böylece, enflasyon nedeniyle vergi yükleri artan düşük ve orta gelir grupları gelir dağılımı açısından olumsuz etkilenmektedir (Yüce; 2002: 14-15). Enflasyon nedeniyle nominal gelirleri artan yükümlülerin artan oranlı gelir vergisi tarifesinde daha yüksek gelir dilimine girmesi literatürde "bracket creep" olarak adlandırılmaktadır.

Duncan ve Peter'a göre, vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınma nedeniyle, artan oranlı tarifenin beklenen gelir dağılımı ve gerçekleşen gelir dağılımı üzerindeki etkisi birbirinden farklı olacaktır. Bu durumda vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınmanın varlığı, vergilerin eşitsizliği azaltma üzerindeki gerçek etkilerinin çok daha düşük olmasına neden olabilir. (Duncan ve Peter; 2016: 763).

Stopaj yöntemiyle vergileri kaynaktan kesilen ücretliler, enflasyonun yarattığı şişkinlik nedeniyle öngörülenden daha ağır vergi yüküne maruz kalırlar. Diğer taraftan, gelirlerini takvim yılı sonrası beyan edip vergisini üç taksitte ödeyen beyannameli mükellefler ise, enflasyonun yarattığı erozyon nedeniyle, öngörülenden daha az vergi yüküne maruz kalmaktadırlar (Yüce; 2002: 15).

Gelir vergisinde artan oranlılığım etkisi, esas olarak yüksek gelirli gruplarının yararlandığı vergi harcamalarının (örneğin ipotek faizinde vergi indirimi) azaltılmasıyla artabilecektir. Diğer taraftan, hisse senedi opsiyonları, elde edilen faiz ve konut satışından elde edilen kazançlar için uygulanan bir takım vergi indirimlerinin kaldırılması da gelir vergisinin etkinliğinin artmasında önemli rol oynayacaktır (OECD; 2012: 183).

Çalışmanın amacı, 1987-2018 dönemi Türkiye ekonomisinde artan oranlı gelir vergisi uygulamasının gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmadaki rolünü araştırmaktır. Bu doğrultuda çalışmanın ilk kısmı giriş bölümünden sonra literatüre yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, kullanılan veri seti, yöntem ve bulgular sunulmuş; sonuç kısmında bulgular değerlendirilerek önerilerde bulunulmuştur.

3. Literatür

Vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini inceleyen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Ancak yapılan çalışmalar daha çok vergi kompozisyonunun gelir dağılımı üzerindeki etkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda, bağımsız değişkenler olarak çoğunlukla dolaylı – dolaysız vergiler ile gelir – servet – harcamalar üzerinden alınan vergiler kullanılmıştır.

Demirgil (2018), Türkiye'de 1980-2014 dönemi için dolaylı – dolaysız vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışma elde edilen sonuca göre, dolaysız vergiler ile gini katsayısı arasında negatif, dolaylı vergiler ile gini katsayısı arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Çalışmada, dolaysız vergilerde meydan gelen %1'lik bir artışın, gini katsayısını %0,5 azalttığı, dolaylı vergilerde meydana gelen %1'lik bir artışın ise gini katsayısını %0,10 oranında arttırdığı ifade edilmiştir.

Teyyare ve Sayaner (2018), yaptıkları çalışmada gelir dağılımına etki eden parametreler olarak vergiler, kamu harcamaları, kamu borçlanması ve kurumsal kalite verilerini kullanarak Türkiye'de 1990-2016 yılları için gini katsayısı üzerindeki etkilerini EKK yöntemiyle analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, vergilerde meydana gelen 1 birimlik artışın gelir dağılımında eşitsizliği 0,14 birim azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre, gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Balseven ve Tuğcu (2017), çalışmalarında panel veri yöntemi ile 1990-2014 döneminde 17 gelişmekte olan ve 30 gelişmiş ülkenin makroekonomik göstergeleri ile gelir dağılımı eşitsizliği göstergesi olarak gini katsayısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma sonucuna göre, gelişmekte olan ülkelerde vergi gelirlerinin gini_diff i artırdığı, gini_net i ise azalttığı ortaya koyulmuştur. Gelişmekte olan ülkeler açısından ise, vergi gelirlerinin gini_diff i artırdığı, gini_net ile arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığı ortaya koyulmuştur.[40]

Bilgiç (2015), çalışmalarında Türkiye'de 1990-2013 yıları arasında uygulanan vergilendirme politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini EKK yöntemi ile incelemişlerdir. Modelde, bağımsız değişken olarak gini katsayısı, bağımlı değişkenler ise; dolaysız vergilerin GSYH içindeki payı, KDV'nin GSYH içindeki payı, reel faiz oranları, ve reel GSYH verileri kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, dolaysız vergilerdeki %1'lik artış Gini katsayısını %0,8 oranında azaltmaktadır. Buna göre, dolaysız vergi artışlarının gelir adaletini sağlayabileceği ifade edilmiştir.

Günel (2019), yapmış olduğu çalışmada Türkiye'de 1987-2016 dönemi için dolaylı ve dolaysız vergiler ile gelir dağılımı arasındaki ilişki Johansen eşbütünleşme testi kullanılarak incelenmiştir. Analiz sonucuna göre, dolaylı vergilerdeki artış Gini katsayısını arttırırken; dolaysız vergilerdeki artışlar ise Gini katsayısını azaltmaktadır. Bir başka ifade ile Türkiye'de dolaylı vergiler gelir dağılımını bozarken; dolaysız vergiler ise gelir dağılımını düzeltmektedir. Ayrıca yapılan Granger nedensellik analizine göre dolaylı ve dolaysız vergilerden gelir dağılımına doğru tek yönlü Granger nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Duncan ve Peter (2016), yaptıkları çalışmada, 189 ülkede 1981-2005 dönemi için vergilerin artan oranlılığı ile gelir dağılımı eşitsizliği arasındaki ilişkiyi panel veri yöntemiyle incelemişlerdir. Analiz sonucunda, beklendiği gibi, artan oranlı gelir vergisinin brüt ve net gelirdeki eşitsizliği azalttığı tespit edilmiştir. Ayrıca, daha gelişmiş demokratik kurumlara sahip ülkelerde gelir eşitsizliği üzerindeki bu düzeltici etkinin güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada kurulan bir diğer hipoteze göre ise, artan oranlılığın, gözlemlenen ve gerçekleşen gelir eşitsizliği üzerinde farklı bir etkiye sahip olduğu ve iki etki arasındaki farkın, ekonomideki vergi kaçakçılığının yayılmasıyla olumlu yönde ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Blasco ve diğerleri (2019), yaptıkları çalışmada, 22 OECD ülkesinde 17 yıllık dönem için dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerinde ilişkisini panel veri yöntemiyle test etmişlerdir. Elde edilen bulgular neticesinde, dolaylı vergilerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş ve yeniden dağıtım karşıtı etkilerin önemli olduğu ülkelerin, dolaylı vergi oranlarının yüksek olduğu ülkeler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4. Ekonometrik Yöntem, Veri Seti ve Bulgular

Çalışmada, 1987-2018 dönemi Türkiye'de gelir vergisinin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin araştırılmasında kullanılan değişkenler Gini katsayısı, toplam vergi gelirlerinin gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı ve enflasyon oranını temsilen Tüketici Fiyat endeksidir. Değişkenlere ait bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

[40] Gini-diff katsayısı, piyasa Gini katsayısı (Gini_market) ile devlet müdahalesinden sonra elde edilen Gini katsayısı (Gini_net) arasındaki farki ifade etmektedir.

Tablo 1: Değişkenlerin Tanımı

Değişkenler	Kısaltmaları	Kaynak
Gini Katsayısı	GN	SWIID
Toplam Gelir Vergisi/GSYH	GV	OECD
TÜFE(2010 Bazlı)	TF	Dünya Bankası

Çalışmada, ekonometrik analizler (Ng-Perron Birim Kök, Toda-Yamamoto nedensellik ve ARDL testleri) Eviews 10 programı ile yapılmıştır. Değişkenler logaritmik düzeyde analize tabi tutulmuştur. Değişkenlerin durağanlık seviyelerinin belirlenmesi için Ng-Perron (2001) birim kök testi kullanılmıştır.

Ng-Perron (2001) birim kök testinde hesaplanan MZ_a ve MZ_t testlerinde H_0 hipotezi değişkenin birim köke sahip olduğu; MSB ve MPT testlerinde H_0 hipotezi ise değişkenin birim köke sahip olmadığını temsil etmektedir. Değişkenlere ait hesaplanan MZ_a ve MZ_t test istatistiklerinin mutlak değerleri, Ng-Perron (2001) tarafından hesaplanan kritik mutlak değerlerden büyük; MSB ve MPT test istatistiklerinin mutlak değerleri tablo kritik değerlerden küçük olması durumunda serilerin birim kök içermediği yani durağan olduğu kabul edilir[41].

Tablo 2: Ng-Perron Birim Kök Testi

Model	Seviyesinde I(0) GN				Seviyesinde I(0) GV				Seviyesinde I(0) TF			
C	MZa	MZt	MSB	MPT	MZa	MZt	MSB	MPT	MZa	MZt	MSB	MPT
	-3.18	-1.14	0.36	7.54	-10.82[b]	-2.32[b]	0.21[b]	2.26[b]	-0.99	-0.50	0.50	15.67
C+T	MZa	MZt	MSB	MPT	MZa	MZt	MSB	MPT	MZa	MZt	MSB	MPT
	-7.54	-1.94	0.25	12.08	-11.98	-2.44	0.20	7.60	**-44.55[a]**	**-4.66[a]**	**0.10[a]**	**2.32[a]**
Model	**Farkında I(1) GN**				**Farkında I(1) GV**				**Farkında I(1) TF**			
C	MZa	MZt	MSB	MPT	MZa	MZt	MSB	MPT	MZa	MZt	MSB	MPT
	-9.29[b]	-1.99[b]	0.21[b]	2.95[b]	-13.43[b]	-2.59[b]	0.19[b]	1.82[b]	-15.29[a]	-2.73[a]	0.17[b]	1.73[b]
C+T	MZa	MZt	MSB	MPT	MZa	MZt	MSB	MPT	MZa	MZt	MSB	MPT
	-17.79[b]	-2.94[b]	0.13[b]	5.40[b]	-49.77[a]	-4.98[a]	0.10[a]	1.83[a]	-3607.4[a]	-42.46[a]	0.01[a]	0.02[a]

Tablo 2'deki sonuçlara bakıldığında Ng-Perron birim kök testine göre; GV ve TF değişkenleri I(0) seviyesinde, GN değişkeni ise 1.farkında I(1) durağandır. Farklı seviyelerde durağan çıkan değişkenler arasındaki ilişkinin analiz edilmesinde Toda-Yamamoto (1995) nedensellik ve ARDL yaklaşımları tercih edilmiştir.

Toda-Yamamoto (TY) nedensellik testinde, birim kok testinin yapılması maksimum bütünleşme derecesinin (d_{max}) belirlenmesi için önem arz etmektedir (Çetin ve Şeker, 2013: 133). TY nedensellik testinde, k optimal gecikme uzunluğu belirlendikten sonra, $k+d_{max}$ gecikme uzunluğuna sahip geliştirilmiş VAR modeli tahmin edilir. Tahmin edilen VAR ($k+d_{max}$) modelindeki k gecikmeli katsayı matrisine Wald testi uygulanır. TY nedensellik testi için (1) ve (2) nolu denklemler oluşturulmuştur.

$$X_t = \varphi_0 + \sum_{i=1}^{k} \mu_i X_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{k+d_{max}} \delta_i X_{t-i} + \sum_{j=1}^{k} \theta_j Y_{t-j} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \alpha_j Y_{t-j} + u_{1t} \quad (1)$$

$$Y_t = \gamma_0 + \sum_{i=1}^{k} \sigma_i Y_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{k+d_{max}} \pi_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^{k} \omega_j X_{t-j} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \beta_j X_{t-j} + u_{2t} \quad (2)$$

[41] *Sabit model için tablo kritik değeri; 1%: MZa (-13,8), MZt (-2,58), MSB (0,174), MPT (1,78), 5%: MZa (-8,10), MZt (-1,98), MSB (0,233), MPT(3,17), 10%: MZa (-5,70), MZt (-1,62), MSB (0,275), MPT (4,45); sabit+trendli model için tablo kritik değeri 1%: MZa (-23,8) MZt (-3,42) MSB (0,143) MPT(4,03), 5%: MZa (-17,30), MZt (-2,91), MSB (0,168), MPT (5,48), 10%: MZa (-14,20), MZt (-2,62), MSB (0,185), MPT (6,67); a: %1, b:%5, c:%10 seviyesinde anlamlıdır.*

VAR(k+d_{max}) modelindeki k gecikmeli katsayı matrisine uygulanan Wald Testi sonucunda (1) nolu denklemde, $\theta_j \neq 0$ ise Y 'den X'e doğru ve (2) nolu denklemde $\omega_j \neq 0$ ise X'den Y'ye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılır. $\theta_j \neq 0$ ile $\omega_j \neq 0$ birlikte sıfıra eşit değilse değişkenler arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu kabul edilir. Tahmin edilen VAR modelinin sorunsuz ve istikrarlı olması gerekmektedir. Bu nedenle AR birim kök istikrarlılık testi, otokorelasyon (LM), değişen varyans (White) ve normallik (Jarque-Bera) testleri yapılmıştır.

TY nedensellik testi için oluşturulan VAR modelinde optimal gecikme uzunluğunun (k); LR, FPE, AIC, SIC ve HQ kriterlerine göre 2 olduğu, Tablo 3'te görülmektedir

Tablo 3: Optimal Gecikme Uzunluğu

k	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	15.55461	NA	7.92e-05	-0.929971	-0.785989	-0.887158
1	156.0048	239.2856	4.71e-09	-10.66703	-10.09110	-10.49577
2	179.0547	**34.14790***	**1.71e-09***	**-11.98329***	**-10.69988***	**-11.40806***
3	185.1465	7.671132	2.29e-09	-11.49233	-10.05251	-11.06420
4	195.9625	11.21666	2.32e-09	-11.62685	-9.755089	-11.07028
5	209.7745	11.25419	2.14e-09	-11.70775	-9.679585	-11.29828

Ng-Perron birim kok testi sonucuna göre maksimum bütünleşme derecesinin (d_{max}) 1 ve LR, FPE, AIC, SIC ve HQ kriterlerine göre k optimal gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir. TY nedensellik testi için oluşturulan k+d_{max} (2+1) gecikmeli geliştirilmiş VAR(3) modeli tahmin edilmiştir. Tahmin sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: TY Nedensellik Testi Sonucu

VAR (3) Model (SUR)	**Wald ist, (P-değeri)**	**Nedensellik**	**JB**	**LM**	**White**	**AR kökleri**
GV→GN GN→GV	6.20(0.04)[b] 0.27(0.87)	**+ GV→ GN (0.02)** Nedensellik yok.	0.17	0.31	0.48	<0.95
TF→GN GN→TF	19.79(0.00)[a] 0.77(0.68)	**+ TF→ GN (0.03)** Nedensellik yok.				
TF→GV GV→TF	8.06(0.01)[a] 1.08(0.58)	**+ TF→ GV (0.45)** Nedensellik yok.				

Not:a:%1 seviyesinde , b:%5 seviyesinde, c:%10 seviyesinde anlamlıdır.

Tablo 4'te, TY nedensellik testi analizi sonucuna göre, GV ile TF değişkenlerinden GN değişkenine doğru tek yönlü pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca TF değişkeninden GV'ye doğru tek yönlü pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisinin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tahmin edilen VAR(3) modelinin istikrarlı, AR karakteristik polinomun ters köklerinin 1'den küçük olduğu, değişen varyans sorunun bulunmadığı, otokorelasyon sorunun olmadığı ve hata terimlerinin normal dağıldığı (White değişen varyans , LM otokorelasyon ve JB Normal dağılım testlerinin olasılık değerleri 0.10 büyük olduğu) Tablo 4'te görülmektedir.

GN, GVO ve TF değişkenleri farklı derecelerden bütünleşik olduğu için, uzun dönemli ilişkinin araştırılmasında Pesaran vd.(2001) tarafından geliştirilen ARDL yaklaşımı tercih edilmiştir. ARDL yaklaşımı, sınır testi ile eşbütünleşme ilişkisinin tespit edilmesi, uzun dönem ARDL modelinin kurularak uzun dönem katsayıları ile ARDL Hata Düzeltme modeli tahmin edilerek kısa dönem katsayılarının belirlenmesi olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır.

Birinci aşamada, uygun gecikme uzunluğu AIC, SIC VE HQ vb. kriterleri ile belirlenmiş ve ARDL Sınır testi için kısıtlanmamış hata düzeltme modeli tanımlanmıştır. Bu doğrultuda, çalışmada Kısıtsız Hata Düzeltme modeline dayalı olan sınır testi için (3) no'lu denklem oluşturulmuştur.

$$\Delta GN_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^{m} \beta_i \Delta GN_{t-i} + \sum_{i=0}^{n} \delta_i \Delta GV_{t-i} + \sum_{i=0}^{P} \pi_i \Delta TF_{t-i} + \mu_i GN_{t-1} + \sigma_i GV_{t-1} + \alpha_i TF_{t-1} + u_t \qquad (3)$$

(3) nolu denklemde m,n,p değişkenlere ait optimal gecikme uzunluklarını temsil etmektedir. Bu bağlamda AIC, SIC ve HQ gibi bilgi kriterlerine göre kısa ve uzun dönem ilişkileri analiz etmek için sınanan en uygun model, ARDL(1,2,1) modeli olarak belirlenmiştir.

Uygun gecikme uzunlukları belirlendikten sonra değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin sınanması için F testi yapılmıştır. Hesaplanan test istatistiği Pesaran vd. (2001) tarafından belirlenmiş alt kritik sınırın altında kalırsa değişkenler arasında eş-bütünleşme ilişkisi olmadığını ileri süren sıfır hipotezi reddedilememektedir. Bununla beraber hesaplanan F istatistiği, üst sınır değerini aşıyorsa değişkenler arasında uzun dönem ilişki olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Çizgici Akyüz; 2019: 104). ARDL Sınır testinde kullanılacak olan F istatistiği için tahmin edilecek olan (3) nolu denklemde; H_0: $\mu_i = \sigma_i = \alpha_i = 0$ ise seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur, H1: $\mu_i = \sigma_i = \alpha_i \neq 0$ ise seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır şeklindedir. Hipotezleri test etmek amacıyla hesaplanan F istatistiği, çalışmada gözlem sayısı 32 olduğu için Narayan (2005) yer alan alt kritik değer I(0) ve üst kritik değer I(1) ile karşılaştırılmıştır[42]. (3) nolu denklemde seviye değişkenlere ait katsayıların bir bütün olarak sıfırdan farklı olup olmadığı test eden F istatistiği I(1) üst sınırdan büyükse seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu, I(0) alt sınırdan küçükse seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı, I(0) ile I(1) arasında yer alıyorsa eşbütünleşme ilişkisinin belirsiz olduğu sonucuna ulaşılır. (3) nolu denklemde, sınır testi için hesaplanan F-istatistiği değerlerinin %5 anlamlılık seviyesinde üst kritik değerinden büyük olduğu ve seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin var olduğu tespit edilmiştir. Sınır testi sonuçları Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5: Sınır Testi Sonuçları

k (Bağımsız değişken sayısı)	F istatistiği	
2	**12.55***	
	Alt Sınır I(0)	Ust SınırI(1)
%10	3.437	4.470
%5	4.267	5.473
%1	6.183	7.873

Not: * % 1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. Kritik değerler, Narayan (2005:1988) çalışmasında yer alan sabitli model için

Case(III)'de sunulan k=2 ve n=32 durumuna ait değerlerdir.

Sınır testi sonucunda değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi tespit edildikten sonra ikinci aşamada değişkenlere ait uzun ve kısa dönem ilişkileri belirlemek için bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait gecikme uzunlukları, AIC vb. kriterlere göre seçilen ARDL(1,2,1) modeli (4) nolu denklemdeki gibi oluşturulmuştur

$$GN_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^{1} \beta_{2i} GN_{t-i} + \sum_{i=0}^{2} \beta_{3i} GV_{t-i} + \sum_{i=0}^{1} \beta_{4i} TF_{t-i} + u_t \qquad (4)$$

ARDL(1,2,1) modelinin uygun ve istikrarlı olduğunu ortaya koymak için diagnostik (tanısal) testler yapılmıştır. Otokorelasyonu sınamak için Breusch-Godfrey LM, normal dağılıp dağılmadığını belirlemek için Jarque-Bera, değişen varyansın olup olmadığını ortaya koymak için Breusch-Pagan-Godfrey testleri kullanılmıştır. ARDL(1,2,1) modeline ait uzun dönem katsayıları ve diagnostik testlerin sonuçları Tablo 6'da gösterilmektedir.

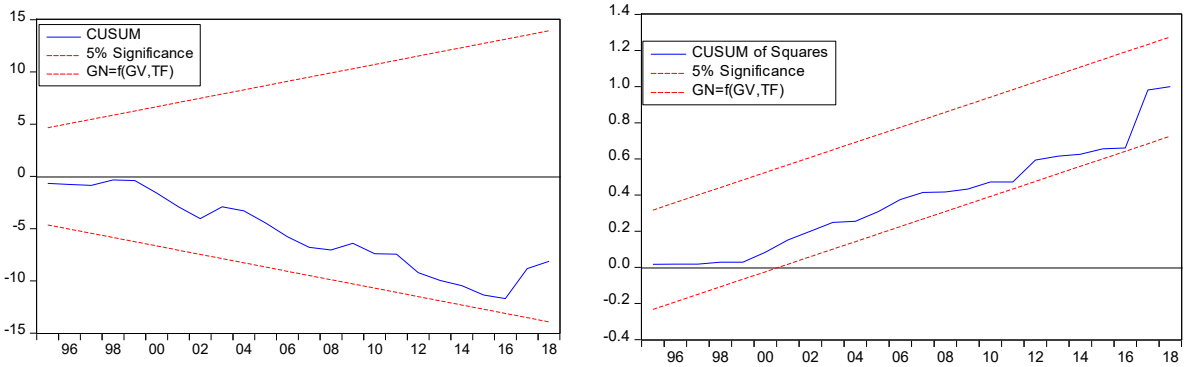
[42] F istatistiği, 500-1000 gözleme sahip büyük örnekler için Pesaran vd (2001) tablo kritik değerleriyle, 30-80 gözleme sahip küçük örnekler için Narayan (2005) tablo kritik değerleri ile karşılaştırılarak eşbütünleşme ilişkisine karar verilir.

Tablo 6: ARDL (1,2,1) Modeline ait Uzun Dönem Denklemi

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t istatistiği	P değeri
GV	0.149	0.054	2.751	0.011
TF	0.014	0.004	3.482	0.002
C	3.565	0.062	56.896	0.000
Diagnostik(Tanısal) Testler		**Breusch –Godfrey LM Testi**	**Jarque-Bera Normallik Testi**	**Breusch Pagan Godfrey Testi**
		2.76 (0.11)	1.19 (0.54)	0.91(0.50)

Tablo 6'da görüldüğü gibi, ARDL(1,2,1) modeline ait uzun dönem katsayıları anlamlı bulunmuştur. GV ile TF değişkenlerinden GN değişkenine doğru uzun dönemde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin var olduğu tespit edilmiştir. Tablo 6'da, ARDL (1,2,1) modelinde otokorelasyon olmadığı, değişen varyans sorunun bulunmadığı, hata terimlerinin normal dağılımına sahip olduğu (Breusch-Godfrey LM, Breusch-Pagan-Godfrey ve Jarque-Bera test istatistiklerinin olasılık değerleri 0.10 büyük olduğu için) görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, kurulan ARDL(1,2,1) modelinin sorunsuz olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte ARDL(1,2,1) modelinde tahmin edilen denkleme ait katsayıların istikrarlılığını ve modelde yapısal kırılmanın olup olmadığını sınamak için kullanılan Cusum ve Cusum-sq grafikleri Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1: ARDL(1,2,1) Modeline ait Cusum ve Cusum-sq Grafikleri



Şekil 1'deki ARDL(1,2,1) modeline ait Cusum ve Cusum-sq grafiklerine göre, kısa dönem katsayılarına ilişkin olarak hata düzeltme teriminin elde edilmesinde kullanılan uzun dönem katsayılarının istikrarlı olduğu ve herhangi bir yapısal kırılmanın olmadığı tespit edilmiştir. Diagnostik testler özetlendiğinde, tahmin edilen modelde yapısal istikrarsızlık, otokorelasyon ve değişen varyans sorunları bulunmadığı, modelin istikrarlı ve güvenilir olduğu görülmektedir.

ARDL(1,2,1) modelinden türetilen hata düzeltme modeli ile kısa dönem katsayıları elde edilecektir. ARDL(1,2,1) modeline ait hata düzeltme modeli (5) nolu denklemdeki gibi kurulmuştur.

$$\Delta GN_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^{1} \omega_i \Delta GN_{t-i} + \sum_{i=1}^{0} \varphi_i \Delta GV_{t-i} + \sum_{i=1}^{4} \varrho_i \Delta TF_{t-i} + \tau ECT_{t-1} + u_t \qquad (5)$$

(5) nolu denklemdeki katsayılar, modelin kısa dönem katsayılarını göstermektedir. ECT_{t-1} hata düzeltme terimidir. Bu terime ait τ katsayısının, 0 ile -1 arasında bir değer alması durumunda uzun dönem denge durumuna bir yaklaşma, pozitif bir değer alması durumunda uzun dönem denge durumundan uzaklaşma olduğunu göstermektedir. τ katsayısının negatif ve anlamlı olması beklenmektedir (Bekar ve Terzi, 2018: 68). Katsayının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif işaretli olmasının anlamı, değişkenler arasında kısa ve uzun dönem arasındaki hata düzeltme mekanizmasının çalışmasıdır. Yani uzun dönem ile kısa dönemde meydana gelebilecek dengesizlik düzeltebilecektir (Yamak ve Erdem, 2018: 342). Tablo 7'de, hata düzeltme modeline ait sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 7: Hata Düzeltme Modeli

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t istatistiği	P değeri
Δ(GV)	0.002798	0.010610	0.263756	0.7943
Δ(GV(-1))	0.029700	0.011561	2.569030	0.0172
Δ(TF)	0.017743	0.003676	4.826158	0.0001
ECT(-1)	**-0.222167**	0.029481	-7.535844	**0.0000**

Tablo 7'de görüldüğü gibi, GV değişkeninin katsayısı pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. TF değişkeninin kısa dönem katsayısı pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Ayrıca hata düzeltme terimi ECT_{t-1} katsayısı, negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre, meydana gelen dengesizliklerin %22'si bir sonraki dönemde azalacaktır. Kısa ve uzun dönemde meydana gelebilecek dengesizlikler giderilecektir.

Analiz bulguları özetlenecek olursa, Toda-Yamamoto nedensellik testi sonuçlarına göre GV ile TF'den GN değişkenine doğru tek yönlü pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. ARDL yaklaşımından elde edilen sonuçlara göre, GV değişkeninin GN değişkeni üzerinde kısa ve uzun dönemde etkisi pozitif; fakat katsayı kısa dönemde istatistiksel olarak anlamlı değilken, uzun dönemde anlamlıdır. TF değişkeninin GN değişkeni üzerinde her iki dönem pozitif ve istatiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Toda-Yamamoto nedensellik ile ARDL yaklaşımlarından elde edilen bulgular birbirini desteklemektedir.

5. Sonuç

Çalışmada, Türkiye'de 1987-2018 dönemi gelir vergisinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi, Toda-Yamamoto nedensellik testi ile ARDL yaklaşımları kullanılarak araştırılmıştır. Toda-Yamamoto nedensellik analizi sonucunda gelir vergisi ile enflasyon oranının gini katsayısı üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. ARDL analizinden elde edilen bulgulara göre de, gelir vergisinin gini katsayısı üzerinde kısa ve uzun dönemde etkisi pozitif olmakla birlikte bu etki kısa dönemde istatistiksel olarak anlamlı değilken, uzun dönemde anlamlıdır. Enflasyon oranının gini katsayısı üzerindeki etkisi ise, kısa ve uzun dönem pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Toda-Yamamoto nedensellik testi ile ARDL yaklaşımlarından elde edilen bulgular birbirini desteklemektedir. Buna göre, Türkiye'de 1987-2018 dönemi arasında uygulanan artan oranlı gelir vergisinin beklenen azaltıcı etkisinin tersi yönde bir sonuç ortaya koyduğu ve gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltmada başarısız olduğu görülmektedir.

Türkiye'de artan oranlı gelir vergisi uygulamasının gelir dağılımı eşitsizliğini düzeltmede başarısız olmasının temel sebepleri olarak başta enflasyon olmak üzere, stopaj yöntemi ile vergi kaçakçılığı olduğu ifade edilebilir. Buna göre;

- Enflasyon nedeniyle düşük ve orta gelirli grupların nominal gelirlerinin daha üst seviyedeki vergi dilimlerine girmesi sonucunda bu gruplar daha yüksek oranda vergilendirilerek reel gelirleri azalmaktadır. Böylece, enflasyon nedeniyle vergi yükleri artan düşük ve orta gelir grupları gelir dağılımı açısından olumsuz etkilenmektedir.
- Stopaj yöntemiyle vergileri kaynaktan kesilen ücretliler, enflasyonun yarattığı şişkinlik nedeniyle öngörülenden daha ağır vergi yüküne maruz kalırlar. Diğer taraftan, gelirlerini takvim yılı sonrası beyan edip vergisini taksitler halinde ödeyen beyannameli mükellefler ise, enflasyonun yarattığı erozyon nedeniyle, öngörülenden daha az vergi yüküne maruz kalmaktadırlar.
- Vergi kaçakçılığı, yüksek vergilerin eşitsizliği azaltma üzerindeki gerçek etkilerinin çok daha düşük olmasına neden olabilir. Bu durumda, vergilerin ya da artan oranlılığın, eşitsizlik üzerinde beklediği gibi düzeltici bir etkisi de olmayabilir.

Bu bağlamda, gelir vergisinde artan oranlılığım etkisinin artması için, esas olarak yüksek gelirli gruplarının yararlandığı vergi harcamalarının azaltılması, gelir vergisi tarifesinin enflasyonun olumsuz etkilerinden arındırılması ve vergi kaçakçılığı ile etkin mücadele edilmesi çalışmada sunulan öneriler arasında yer almaktadır.

Kaynakça

Alverado, F., Chancel, L., Pıketty, T., Saez, E., Zucman, G. (2018). World Inequality Report 2018: Executive Summary. World Inequality Report 2018, https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-summary-english.pdf (10.12.2019)

Balseven, H., Tuğcu, C. T. (2017). Analyzing The Effects of Fiscal Policy on Income Distribution: A Comparison Between Developed and Developing Countries. International Journal of Economics and Financial Issues, 7(2), 377-383.

Bilgiç, A. (2015). Türkiye'de Uygulanan Vergilendirme Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri: 1990-2013 Dönemi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) T.C. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Birinci, N., Akyazı, H. (2017). Düz ve Artan Oranlı Kişisel Gelir Vergisi Tarifelerinin Ekonomik Etkileri, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13(1), 45-60.

Blasco, J., Guilloud, E., Zemmour, M. (2019). Consumption Taxes and Income Inequality an International Perspective with Microsimulation, http://www.ecineq.org/ecineq_paris19/papers_EcineqPSE/paper_463.pdf (07.12.219)

Cano, L. (2017). Personal Income Tax and Income Inequality in Ecuador Between 2007 and 2011. CEPAL Review, 123, 56-75.

Causa, O., Hermansen, M. (2017). Income Redistribution Through Taxes and Transfers across OECD Countries. OECD Economics Department Working Papers, 1453, OECD Publishing, Paris.

Çetin, M., Şeker, F. (2013). Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İhracat İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Nedensellik Analizi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 8(1), 121-142.

Çizgici Akyüz, G. (2019). Kredi Temerrüt Takasları (CDS), Reel Efektif Döviz Kuru ve Tüketici Fiyat Endeksinin Hisse Senedi Fiyatlarına Etkisi: ARDL Analizi, III. Uluslararası Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Sempozyumu, 21-22 Haziran.

Demirgil, B. (2018). Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Çalışma. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 19(2), 118-131.

Duncan, D., Sabirianova P. K. (2016). Unequal Inequalities: Do Progressive Taxes Reduce Income Inequality?. International Tax and Public Finance, 23, 762-783.

Erçakar, M.E., Güvenoğlu, H. (2018). Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Sosyal Koruma Harcamalarına Bir Bakış. Sosyal Bilimler Metinleri, 1, 38-53.

Filiztekin, A., Çelik, M. A. (2010). Türkiye'de Bölgesel Gelir Eşitsizliği. Megaron Journal, 5(3), 116-127.

Günel, T. (2019). Türkiye'de Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Gelir Dağılımına Etkisi: Ekonometrik Bir Uygulama. Journal of Yasar University, 14/55, 277-287.

Martin-Vazquez, J., Vulovici, V., Dodson, B.M. (2012). The Impact of Tax and Expenditure Policies on Income Distribution: Evidence from a Large Panel of Countries. International Center For Public Policy Working Paper, 12-25

Martorano, B. (2016). Taxation and Inequality in Developing Countries: Lessons From The Recent Experience of Latin America. United Nations University World Institute for Development Economics Research, WIDER Working Paper, 2016/98.

Narayan, P.K. (2005). The Saving and Investment Nexus for China: Evidence From Cointegration Tests. Applied Economics, 37 (17), 1979-1990. doi:10.1080/00036840500278103.

Ng, S., Perron, P. (2001). Lag Length Selection and the Construction of Unit Root Tests with Good Size and Power. Econometrica, 69(6), 1519-1554.

OECD (2012). Economic Policy Reforms: Going for Growth 2012, OECD Publishing, https://doi.org/10.1787/growth-2012-en. (10.12.2019).

Pesaran, M.H., Yongcheol, S., Richard J. S. (2001). Bounds Testing Approaches to The Analysis of Level Relationships. Journal of Applied Econometrics, 16, 289-326.

Terzi, H., Akbulut Bekar, S. (2019). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Turizm ve Dışa Açıklık Arasındaki İlişki: 1974-2014 Dönemi. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 20(1), 15-30.

Teyyare, E., Sayaner, K. (2018). Türkiye'de Gelir Eşitsizliğinin Maliye Politikası Araçları ve Kurumsal Faktörler Açısından Analizi ve Çözüm Önerileri. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 16, 309-334.
Toda, H. Y., Yamamoto, T. (1995). Statistical Inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Process. Journal of Econometrics, 66, 225-250.
Troiano, U. (2017). Do Taxes Increase Economic Inequality? A Comparative Study Based On The State Personal Income Tax. NBER Working Paper Series, 24175, http://www.nber.org/papers/w24175 (10.12.2019).

Yamak, R., Erdem, H. F. (2018). Türkiye Ekonomisinde Armey Eğrisi Geçerli Midir?. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Prof. Dr. Harun Terzi Özel Sayısı, 335-346.
Yüce, M. (2002). Türkiye'de Gelir Dağılımı Bozukluğunun İzlenen Kamu Gelir ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı. Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 23, 1-38.

ÇAĞATAYCA BİR TÛTÎNÂME TERCÜMESİ: LATÎFÎ'NİN MAZHARU'L-ACÂYİB'İ

Prof. Dr. Zühal ÖLMEZ
Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
zuolmez@gmail.com
Arş. Gör. Irmak KAÇAR
Amasya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, irmakkacar@gmail.com

Özet
Klâsik Doğu Edebiyatında hikâyeler her dönemde önemli bir yer tutmaktadır. Farklı dillerde yazılan, birçok dile tercüme edilmiş bu hikâyelerden biri de aslı Sanskritçe olan Şukasaptati (Papağanın Yetmiş Hikâyesi) adlı Hint hikâyesidir. Bu hikâyeler önce Farsçaya ardından da Farsçadan diğer dillere tercüme edilmiş ve Tûtînâme adıyla tanınmıştır. Bu tûtînâmelerin Farsça en meşhur çevirisi, Şeyh Ziyâeddîn Nahşebî tarafından 1330 yılında tamamlanmıştır. Nahşebî, eseri "gece" adını verdiği 52 bölüme ayırarak tercüme ederken kaynak metindeki bazı hikâyeleri atlamış ya da yeniden düzenlemiştir.
Şu ana kadar, Farsçadan Türkçeye çevrilen iki Tûtînâme bilinmekteydi. İlk Türkçe Tûtînâme tercümesinin 1538'de Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle (kesin olmayan bilgiye göre) Eyyûbî tarafından, ikinci Türkçe tercümenin ise 17. yüzyılda Nev'i-zâde Atâyî tarafından II. Osman'ın emriyle yapıldığı düşünülmektedir. Ancak bu tercümelerin kaç yıllarında, kimler tarafından ve hangi tûtînâme metninden tercüme edildiği konusunda araştırmacılar farklı görüşlere sahiptir. Bu iki tercüme dışında bilinmeyen bir Türkçe Tûtînâme tercümesi daha bulunmaktadır. Doktora tezi olarak çalıştığımız bu Tûtînâme tercümesi, Latîfî adlı biri tarafından Nahşebî'nin Farsça çevirisinden Mazharu'l-Acâyib adıyla Çağatay Türkçesine tercüme edilmiştir. Eser; 52 geceden oluşmakta, Nahşebî'nin çevirsinde her sayfada yer alan kıta ve beyitleri, yine manzum olarak tercüme edilmiş şekilde yer almakta ve mahlası korunmaktadır. Metinde yer alan hikâyelerde, kadın-erkek ilişkilerini ve toplumsal olayları konu edinen olaylar anlatılmaktadır. Ahlak temelli nasihatleri merkeze alan hikayelerin çoğu fabl özelliği göstermektedir. Diğer tûtînâmeler gibi iç içe geçmiş hikayelerin anlatıldığı ve anlatıcının kimi zaman değiştiği çerçeve hikâye anlatımı geleneğinin özelliğini devam ettirmektedir. Mazharu'l-Acâyib, yazım, ses ve dil bilgisi özellikleri bakımından Çağatay Dönemi dil özellikleri göstermektedir.
Bildirimizde Çağatay Türkçesiyle kaleme alınan ve şu ana kadar bilinmeyen bu tercümeyi ayrıntılı bir şekilde tanıtarak yazım özelliklerini ortaya koymayı amaçlamaktayız. Çalışmamız halen devam etmekte olup daha detaylı incelemeye tezimizde yer verilecektir.

Anahtar Sözcükler: Tûtînâme, Nahşebî, Çağatay Türkçesi, Lâtîfî, Mazharu'l-Acâyib

A TRANSLATİON OF TUTİNAMA WİTH CHAGATAİ TURKİSH: MAZHARU'L-ACÂYİB OF LATİFİ

Abstract
In Classical Turkish Literature, stories which are translated from Persian and Arabic have been important in every period and numerous works have been published. The original Sanskrit story of Sukasapati (seventy stories of the parrot) was first translated into Persian. Then, the Persian translations were translated into other languages and became popular with the name tutinama. Until now, two tutinama, which was translated from Persian into Turkish, was known. It is thought that the first Turkish tutinama was made by Eyyûbî in 1538 under the order of Suleiman The Magnificent and by the order of 2nd Osman in the 17th century by Nevî-zâde Atâyî. However, there is no clear information about the years, by whom, and the source text, and the researchers have different views on this issue. Apart from these two translations, there is also an unknown translation of Turkish tutinama. This tûtînâme translation, which we have worked as a doctoral thesis, has been translated by a Latîfî from

Nakhşebî's Persian translation into Chagatay Turkish. This translation, which is named Mazharu'l-Acâyib, shows the language characteristics of the Classical Chagatai period. We hereby declare that we intend to introduce and explain in detail the translation which has been received with Chagatai Turkic and which has not been known until now.

Key words: Tutinama, Nahşebî, Chagatai Turkish, Lâtîfî, Mazharu'l-Acây

1. Giriş:

1. 1. Tûtînâmelerin Kaynağı ve Farsça Tercümeleri

Klâsik Doğu Edebiyatı'nda masallar ve hikâyeler oldukça önemli bir yer tutar. Bunlardan günümüze ulaşan, farklı dillerde yazılmış ve tercümeleri yapılmış çok sayıda metin bulunmaktadır. Farsçada Tûtînâme olarak bilinen hikâyeler de bu metinlerin dikkat çekenlerinden biridir. Sanskritçe hikâyelerin en önemli örneklerinden biri olup Çukasaptati veya Şukasaptati (Papağanın Yetmiş Hikâyesi) adıyla bilinen ve Hint edebiyatında önemli bir yere sahip olan bu anlatılarda, bir papağanın ağzından çıkan hikâyeler yer almaktadır. Bu anlatının Aziz Narada tarafından Tanrı İndra'ya anlatıldığına dair mitolojik bir kökeni vardır. Konusu kısaca şu şekildedir:

"Devadasa, görevli olarak başka bir kente giderken papağanına, karısına göz kulak olmasını söyler. Papağan da karısı ile âşığının buluşmasını engellemek için her gece bir öykü anlatır. Öykülerin büyüsüne kapılan kadın, kocasına ihanet tasarısını gerçekleştiremez. 70. öykünün sonunda eve gelen koca da durumdan memnundur." (Kaya, 2016: 21-22).

Çukasaptati adlı bu eser, ilk olarak Tûtînâme adıyla Farsçaya aktarılmış, Farsçadan da başta Türkçe olmak üzere çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Tûtînâme'nin Farsça olan çevirileri şunlardır: İmâd bin Muhammed'in Cevâhirü'l-Esmâr'ı, Nahşebî'nin (ö.1350) Tûtînâme'si, Çihil Tûtî-i Âmiyâne, Ebu'l-fazl Mübârek'in (ö.1602) sadeleştirdiği Tûtînâme çevirisi, Muhammed Kâdirî'nin 35 bölümden oluşan Tûtînâme'si.

Çukasaptati'nin ilk Farsça çevirisi M. 1314 yılında İmad b. Muhammed es-Sagarî tarafından Cevâhirü'l-Esmâr adıyla yapılmıştır. Eser, giriş kısmında belirtildiği üzere Alâaddîn Muhammed Şâh'a sunulmuştur. Şemseddin Âl-i Ahmed tarafından yayına hazırlanan Cevâhirü'l-Esmâr'da Arapça ayet, hadis ve ibarelerle, Farsça beyit ve mısralar geniş yer tutmaktadır. Dâsitân kısmıyla hikâyelere başlangıç yapılmakta ve Dâsitân başlığı altında 49 geceden oluşmaktadır. İmâd bin Muhammed, bu çevirisinde Emir Muizzî (ö.1124-7), Hâkânî (ö.1199), Nizâmî (ö.1214), Rûmî (ö.1273), Sa'dî (ö.1292) gibi şâirlerin şiirlerinden parçalar almıştır.

Eserin Farsça en meşhur çevirisi, Şeyh Ziyâeddîn Nahşebî tarafından 1330 yılında tamamlanmıştır. Nahşebî, eseri "gece" adını verdiği 52 bölüme ayırarak tercüme ederken kaynak metindeki bazı hikâyeleri atlamış ya da yeniden düzenlemiştir. Ayrıca onun çevirisinde farklılaşan en önemli nokta isimlerin özellikle de başkarakterlerin isimlerinin değişikliğidir. Diğer tûtînâme tercümelerinde baş karakterlerin ismi Hoca Sâid ve hanımı Mâhşeker iken, Nahşebî'nin tercümesinde baş karakterlerin ismi Hoca Meymûne ve hanımı Huceste'dir.

Nahşebî'nin çevirisindeki bir diğer önemli nokta ise çevirideki manzum parçaların kendisine ait olmasıdır.

Zamanla Nahşebî'nin tercümesi de anlaşılmaz hale gelince, Türk-Hint hükümdarı Ekber'in emriyle Ebü'l-fazl b. Mübârek tarafından eser sadeleştirilmiştir. 17. yüzyılda Muhammed Kâdirî tarafından sadeleştirilmiş olan eser, 35 bölüme indirilip düzenlenmiştir.

1. 2. Türkçe Tûtînâme Tercümeleri

Tûtînâme'nin Türkçeye tercümeleri konusunda araştırmacıların ortak bir görüşe sahip olmadıkları ve Tûtînâme'nin kaç çevirisinin olduğu, mütercimlerin kimler olduğu ve kaynak metin konusunda tartışmaların devam ettiği görülmektedir. Ancak İbrahim Sona, yukarıda bahsi geçen doktora tezinde ve konuyu ayrıca ele aldığı makalesinde bu konuyu açıklığa kavuşturmuştur (Sona, 2012: 2299-2311).

Buna göre Tûtînâme'nin ilk olarak 16. yüzyılda Kânûnî Sultan Süleyman döneminde Farsçadan Türkçeye aktarıldığı ikinci tercümenin ise 17. yüzyılda II. Osman'ın emriyle yapıldığı görülmektedir.
İlk Türkçe Tûtînâme, 1538 tarihinde tercüme edilmiş olup 43 geceden oluşmaktadır. Bu çeviri Nahşebî'nin Tûtînâme'sinden Türkçe'ye çevrildiği düşüncesinin aksine, 1314 tarihinde İmâd bin Muhammed tarafından hazırlanan Cevâhirü'l-Esmâr'dan tercüme edilerek Kânûnî Sultan Süleyman'a sunulmuştur. Her ne kadar mütercimi konusunda kesin bir bilgi verilmese de bu mütercimin Eyyûbî olma ihtimali yüksektir (Sona, 2012: 22).
İkinci tercüme ise, 27 geceden oluşmaktadır. İçerisinde yer alan hikâyelerin konusu bakımından ilk Türkçe Tûtînâme'den pek farklılık göstermese de üslup bakımından büyük farklılıklar içermekte, Arapça ve Farsça şiir ve metinlerin azlığı bakımından diğer Tûtînâme'den ayrılmakta ve birebir tercümeden çok, telif bir eser özelliği göstermektedir. Cahit Öztelli, bu çevirinin 17. yüzyılda döneminin tanınmış şahsiyetlerinden Nev'i Efendi'nin oğlu hamse sahibi Nev'i-zâde Atâyî tarafından II. Osman'ın emriyle yapıldığını öne sürmüştür (Öztelli, 1976: 3-6). Daha sonra bu çeviri, Mısır ve İstanbul'da defalarca basılmış.
Şemsettin Kutlu[43] ve Behçet Necatigil[44] tarafından sadeleştirilmiş, hakkında üç yüksek lisans çalışması hazırlanarak metinlerin yazı çevrimi yapılmıştır[45].

2. Çağatayca Bir Tûtînâme Tercümesi : Latîfî'nin Mazharu'l-Acâyib'i

Tûtînâme'nin Çağatay Türkçesi'yle kaleme alınan ve şimdiye kadar bilinmeyen bu tercümesinin elimizdeki tek nüshası, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Katanov Koleksiyonu, Nr.2794'te bulunmaktadır. Çalıştığımız bu eseri Sadık Yazar, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'ndeki el yazmalarının katalogunu hazırlarken tespit etmiş ve bizi de bilgilendirmiştir[46]. Yazar, bu el yazması hakkında çalışmasında ayrıntılı bilgi vermiştir (2016: 346).
Talik hatla kaleme alınan ve 172 yapraktan oluşan eserin her sayfasında on beş satır bulunmaktadır. Tercüme tarihi bilinmemekle birlikte son sayfasında H. 1299/M. 1881-82 yılında istinsah edildiği kaydedilmiştir.
Nahşebî'nin çevirisi hakkında bilgi verilirken Hofman, bu tercümenin Doğu Türkçesine üç, Çağatay Türkçesine bir çevirisinden söz eder ve Doğu Türkçesiyle yapıldığını belirttiği bir çeviriyi ise soru işaretiyle verir (1969: 237-245). Bunun yanı sıra Hofman, Smirnov Kataloğu'na dayanarak Nahşebî'den tercüme edilmiş ve Kaşgar Türkçesine çevrildiğini söylediği iki nüshadan bahsetmektedir. Bu iki nüsha Leningrad'da bulunmaktadır. Hofman'ın verdiği bilgiye göre bu nüshalar 1865 ve 1885-1886 [?] yıllarında istinsah edilmiştir (1969: 22). 52 geceden oluşan ve Radî isimli bir kişiye sunulan eserin ismi de Mazharu'l-Acâyib olarak kaydedilmiştir. Bu bilgilerden hareketle, bahsi geçen eserlerin çalışmamızın konusu olan eserin nüshaları olduğunu düşünmekteyiz. Ancak henüz bu bahsi geçen nüshalara ulaşamadığımız ve görme imkânı bulamadığımız için sadece Hofman'ın verdiği bilgiler ile yetiniyoruz.
Eserin kim tarafından Çağatay Türkçesine tercüme edildiği metinde açıkça zikredilmemiştir. Ancak tespitlerimize göre iki yerde Latîfî mahlası geçmektedir. Eser, Nahşebî'nin tercümesinin birebir çevirisi olduğu hâlde, mütercim sebeb-i te'lîf bölümünde kendi çevirisi için de ayrı bir bölüm açmış ve burada eseri kimin isteğiyle tercüme ettiğini ve tercümesine verdiği ismi açıklamıştır. Buna göre mütercim bu

[43] Şemsettin Kutlu, *Tuti-name Papağanın Hikayeleri*, Tercüman Yay., Tarihsiz.

[44] Behçet Necatigil, *Tutiname Behçet Necatigil'in Kaleminden*, Can Yayınları, İstanbul, 2009.

[45] Hülya Kesler, *Tutiname Metin ve İnceleme (1b-88a)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2010.; Burcu Atalas, *Tutiname Metin ve İnceleme (88a-177b),* Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2010.; Adem Ağaoğlu, *Tutiname Metin ve İnceleme*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2012.

[46] Beni bu yazmadan haberdar eden Sadık Yazar'a çok teşekkür ederim.

eseri, "efsahu'l-fusâha, emlahu'ş-şuarâ, yegâne-i dehr ve manzûr-ı asr" şeklinde övdüğü Hizmet Mevlânâ Ra'dî'ye sunmuş, eserine de Mazharu'l-Acâyib ismini vermiştir. Bu bölümün sonunda Nahşebî'nin eserinden farklı olarak 10 beyitlik kısa bir mesnevi yer almakta ve bu mesnevide;

Ey Latîfî tapmadıŋ Haḳdın nazar
Pîr-i ma'nîdin ėrürsin bî-haber (3b/4, 5)

beyitinde ve eserin sonlarında yer alan;

Ey Latîfî hemişe pāk olġıl
Bolma nā-pākge ḳarįn (11) bir dem
Kim ki pāk olsa ……aytgey
Bėrgey iḳbāl-i baħtlıġım (162a/10, 11)

dörtlüğünde de görüleceği üzere Latîfî mahlasını kullanmaktadır.

Dili ve gramer yapısı bakımından Çağatay Türkçesi özellikleri gösteren eserin mütercimi olan Latîfî'nin kim olduğu hakkında yaptığımız araştırmalarda Ali Şîr Nevâyî'nin Mecâlisü'n-Nefâyîs'te bahsettiği Latîfî'den başkasına rastlamadık. Nevâyî de bu şâirden kısaca "iyi bir şâir olduğu ve genç yaşta öldüğü" şeklinde bahsetmektedir (Eraslan, 2001: 69).

3. Mazharu'l-Acâyib'in Şekil ve Muhteva Özellikleri

Bu Tûtînâme tercümesi, Şeyh Ziyâeddîn Nahşebî'nin Farsça Tûtînâme tercümesinin Çağatay Türkçesine çevirisidir. Diğer iki Türkçe tercümenin hangi Farsça tercümelere dayandıkları tam olarak tespit edilemezken ve sırasıyla 43 ve 27 hikâyeden oluşurken, bu tercüme Nahşebî'nin tercümesine dayanmakta ve 52 geceden oluşmaktadır.

Elimizdeki Tûtînâme çevirisinin ilginç bir özelliği Nahşebî'nin neredeyse her sayfada yer alan kıta ve beyitlerinin yine manzum olarak tercüme edilmesi ve bu şiirlerdeki Nahşebî mahlasının korunmasıdır. Bu yönüyle eserin kaynak metni konusunda herhangi bir şüphe yoktur. Eserdeki 52 geceden 24'ünde hikâyeler;

Naħşebį ħᵛāhladı barıp bu kėçe
Ħūbluġ cānıġa urdı kös
Barmaḳıġa sebeb bolup māniÓ
Düşmen-i Óāşıḳ oldı śubĤ ħoroś

dörtlüğüyle biter ve ardından yeni geceye geçilir. Bu geceler 3, 5, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 24, 25, 26, 27, 31, 33, 35, 36, 38, 40, 42, 44, 45, 46 numaralı gecelerdir.

Eserdeki hikâyeler konu bakımından büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Çünkü eser kadın-erkek ilişkisi ve sadakat gibi konulara dikkat çekmesinin yanında sıradan ve günlük olayları da kapsayan, hayvanların hikâye kahramanı olarak seçildikleri fabl örneklerine de yer verir.

Eserin genel olarak hikâye örgüsü şu şekildedir:

Bir tacirin Hoca Meymûne adında bir oğlu vardır. Oğlunu Huceste isimli güzel bir kızla evlendirir. Hoca Meymûne'nin evinde bir dişi bir erkek iki tûtîsi vardır. Birgün Meymûne ticaret için sefere gitmeye karar verir ve gitmeden önce hanımına yokluğunda her işini bu iki tûtîye sormasını ve onlara danışmadan yapmamasını öğütler. Huceste kocası sefere gittikten sonra bir gence aşık olur. Bu durumu tûtîlere sormaya karar vererek ilk olarak dişi tûtînin karşısına gelir ve bu gönül işi için ondan ruhsat ister. Ancak dişi tûtî Huceste'ye kızıp onu kınayarak nasihatler etmeye başlar. Tûtînin bu söyledikleri Huceste'nin hiç hoşuna gitmez ve aşk hevesi galip gelerek büyük bir gazapla dişi tûtîyi yere vurarak öldürür. Ardından hiddetle erkek tûtînin karşısına gelip halini anlatır ve bu kez de ondan izin ister. Erkek tûtî eğer nasihat ederse diğer tûtî gibi ceza görüp öleceğini, ancak izin verirse de yanlışa düşerek sahibine ihanet edeceğini düşünür. Bu durumda hem kendini korumak hem Huceste'nin aşığına gitmesini engellemek ve hem de Meymûne'ye sadık olmak için hikâyeler anlatmaya karar veren tûtî Huceste'yi oyalamak ve aşığına gitmesini engellemek için Meymûne seferden dönene kadar tam 52 gece hikâye anlatır. 52 gece Huceste izin istemek için tûtînin karşısına gelir ancak tûtînin anlattığı hikâyelerin büyüsüne kapılır ve bir türlü aşığına gidemez. Meymûne seferden dönünce yokluğunda olanları tûtîye sorduğunda tûtî her şeyi bir bir anlatır. Meymûne bu zeki tûtîyi takdir edip Huceste'yi öldürür.

Çalışmamıza konu edindiğimiz Tûtînâme mevcut diğer tûtînâmelerden sonunun farklı olması yönüyle ayrılmaktadır. Diğer tûtînâmelerin sonunda hikâyenin baş kahramanlarından sefere giden koca döndüğünde tûtîden olanları dinler ve karısını affeder. Eser de mutlu sonla biter. Nahşebi'nin Tûtînâme'sinde ise Hoca Meymune tûtîden olan biteni öğrenince Huceste'yi affetmez ve öldürür:
"Be-nāgāh Ḥᵛāce Meymūne deryā seferidin yètip kèldi. Kündüz ġavġāsı (10) nümāyān boldı. Ḳul u cevrǰler kördiler kim Ḥᵛāce deryā seferidin kèldi. Fi'l-Ĥāl Ḥucestege ḥaber yètkür-(11)-diler. Ḥuceste żarūret Ĥükmi birle ilgeri barıp ḥoş nā-ḥoş Ḥᵛāceniŋ ayaġıġa özni taşlap iżhār-ı muĤabbet (12) ḳıldı. Ḥᵛāce bir zamān istirāĤat ḳılġan soŋ ŧūŧįniŋ ḳaşıġa bardı. Dèdi kim ey ŧūŧį-yi śāĤib-i tedbįr (13) Ḥucesteni Ĥāli meniŋ yoḳluġumda nèçük èrdi? Her ……ge saŋa barupdur-men anıŋ Ĥurmetidedür rāstlıḳ (14) birlen cevāb bèrgil ve ger nè sendin rāżį èmesdür-men dèdi. Ŧūŧį Ḥᵛācedin munça taĤḳįḳ [u] teftįş (15) kördi. Lā-Óilāc bolup rāstını aytmaslıḳḳa yol tapmas her vāḳıÓātı ki Ḥucestedin Ḥᵛāceniŋ **[172a]** (1) ġıybetide ötüp èrdi anı beyān ḳıldı. Ḥᵛāce Meymūne ŧūŧįniŋ zįrek ü dānālıġıġa aĤsen ü āferįn (2) oḳudı. Fi'l-Ĥāl Ḥucesteni başını teniden cüdā ḳılıp Ḥudā TeÓālāga bendelik ḳılmaḳġa meşġūl boldı."
Bu Tûtîname de diğerleri gibi iç içe geçmiş çerçeve hikâye anlatımı geleneğinin bir örneğidir. Tûtî, hikâyelerin temel anlatıcısıdır. Bazı gecelerde tûtînin anlattığı hikâyelerdeki kahramanlar onun anlatısı içerisinde yeni yeni hikâyeler anlatmaya koyulurlar. Bu hikâyelerde tûtînin o gece anlattığı ilk hikâye bu yeni anlatılara çerçeve teşkil eder (Yılmaz, 2006).
Anlatıcının anlattığı hikâyeyle ilişkisine göre, Tûtîname'de anlatıcı olan Tûtî, hikâye dışı anlatıcıdır "narrateur hétérodiégétique". Anlatıcı Tûtî, anlattığı hikâyede yer almaz. Tûtî, anlattığı iç hikâyenin ana kahramanı değildir, sadece olayı aktarır; içteki hikâyeleri anlatan kişi konumundadır. Tûtinin 'dolaylı söylem' yoluyla yarattığı bu durum, hikâyelerin zincirleme olarak birbirini takip etmesine fırsat tanımaktadır (Yılmaz, 2006).
Tûtînâme'de ilk anlatıcı ve esas anlatıcı tûtîdir, fakat onun anlattığı hikâyede yer alan kahramanlar da zaman zaman yeni hikâyeler anlatmaya başlarlar. Bu durumda hikâyenin anlatı düzlemi değişiklikler gösterir. Bu bakımdan iç içe geçmiş ve anlatıcıları zaman zaman değişmiş bir çerçeve türü yer almaktadır (Yılmaz, 2006).
İç içe geçmiş anlatıcının kimi zaman değiştiği çerçeve türü hikâyeye eserdeki şu örneği verebiliriz:
25. gecede "Cāmās köçi bilen meclis tutup olturġanıda ŧūŧį bilen şārek birbirige daÓvāger bolup her ḳaysı daÓvāsını öz müddeÓāsıġa yètkürüp iŝbāt ḳılġanları" başlığı altındaki hikâyede aralarında tartışan tûtîler hikâyeler anlatır. Dişi tûtî Meymûne ve Muhtâr hikâyesini anlatırken, erkek tûtî de Vefâsız Mehnâz'ın hikâyesini anlatır. 25. Gecenin ve bu hikayelerin yer aldığı bölüm metinde 87a/3'te başlayıp 89/1'de bitmektedir.

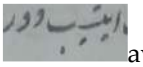
4. Mazharu'l-Acâyib'in Yazım Özellikleri

Uygur yazı geleneğini sürdüren Çağatayca metinlerin yazım özellikleri metnimizde de bulunmaktadır. Türkçe sözcüklerde ünlülerin hareke ile değil de harflerle gösterilmesi, damaksıl ŋ'nin ڭ ile yazılması, art ünlülü Türkçe sözcüklerdeki t ve s' nin ت ve س ile, p ve ç ünsüzlerinin ise ب ve ج ile yazılması ve eklerin sözcüklerden ayrı yazılması (Ölmez, 1996: 37) özellikleri metnimizde de mevcuttur.

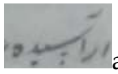
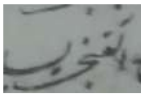
4.1. Ünlülerin Yazımı

4.1.1. a ünlüsünün yazımı

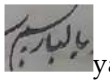
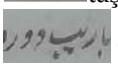
Söz başındaki a ünlüsü elif (ا) ile yazılmıştır:

 atıp (73a/6),  anda (73a/11),  aytıpdur (52b/2),  alarġa (73a/9),  arḳanġa (99b/9),

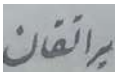
Bazen söz başındaki a ünlüsü medli elif (آ) ile yazılmıştır:

 arasıda (45b/2),  aldıda (38b/5),  açtı (166b/14),  aştı (117a/9),  alıp (38b/8),  (68a/13),  (61b/10)

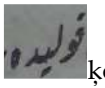
Söz içindeki a ünlüsü Uygur yazı geleneğindeki gibi elifle (ا) yazılmıştır:

 taşḳarı (101a/12),  yalbarsam (21b/12),  arasıdaki (78b/10),  ayağıġa (8b/10),  barıpdur (38a/2)

Bazı sözcüklerde ilk hecedeki a ünlüsünün yazılmadığı görülür:

 yalġandın (8b/10),  ḳaçan (120a/2),  yaratḳan (97b/1),  yaḳın (37b/9)

Söz sonundaki a ünlüsü kimi zaman elif (ا) kimi zaman da güzel he (ه) ile yazılmıştır:

 özge (2b/14),  ḳolıda (15b/15),  ḳazanġa (32a/7),  aṇa (89a/12),  barça (165a/1)

4.1.2. e/ė ünlülerinin yazımı

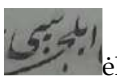
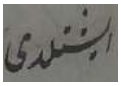
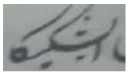
Kapalı e (ė)

Çağatayca eserlerde kök hecedeki kapalı ė sesinin gösteriminde çalışmaların çoğunda yazımdan yola çıkılarak Arap alfabesinde ye'nin yazıldığı sözcükler /i/ ile yazılmayanlar ise /e/ ile okunmuştur. Son yıllarda ise genel olarak kapalı ė'nin gösterildiğini görmekteyiz. Bu sesin varlığıyla ilgili ilk olarak V. Thomsen, 1896'da e/i arasında dokuzuncu bir ünlünün varlığına dikkat çekmiş (1896: 15), Gerard Clauson 1972 yılında yayımladığı sözlükte yer verdiği sözcüklerde kapalı ė'leri göstermiş ve böylece Eski Türkçede kapalı ė ile olan sözcükler ortaya konmuştur (1972). Marcel Erdal, Eski Türkçe dil bilgisini incelediği çalışmasında kapalı e'nin tartışmasız dokuzuncu ünlü olarak var olduğunu belirtir (2004: 52). Bu iki çalışmadan önce ya da sonra kapalı ė ile ilgili birçok makale yazılmış, konu farklı açılardan incelenmiştir.

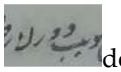
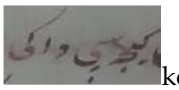
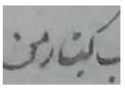
Çağatayca metinlerde ilk hecede sözcük kapalı e (ė) ile olsun olmasın "ى"nin yazıldığını görüyoruz. Bu nedenle gerek metin çalışmalarında gerekse Çağatayca sözcük çalışmalarında "ى" ile yazılan her sözcük kapalı e ile gösterilmiştir. Bu yazım özelliğini metnimizde de görmekteyiz.

İlk hecede ya da sözcüğün kök hecesinde e> i/ė sesi metinlerde farklılık göstermektedir. Eckmann'a göre ilk hecede e yerine ye (ى) bulunmaktadır. Ona göre e'den farklı bir ses, yani i veya kapalı e (ė) gösterilmek istenmiştir. Ancak tam olarak ne ifade ettiği net olarak söylenemez. Özellikle 15. asırdan itibaren ye (ى) ile yazılış genelleşmiştir. Bu durum bölge ve devirlere göre değişmektedir (Eckmann, 1958: 121).

Metinde Eski Türkçeden beri kapalı ė ile olduğunu bildiğimiz sözcükler, genellikle söz başında elif-ye (ای) ile yazılır:

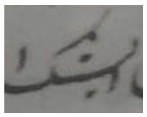
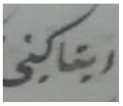
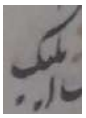
 ėlçisi (91b/9),  ėşitildi (132a/12),  ėşikige (102b/4),

Sözcüğün ilk hecesindeki, Eski Türkçeden beri kapalı ė ile olduğunu bildiğimiz sözcükler de genellikle ى ile yazılmıştır:

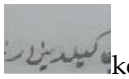
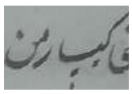
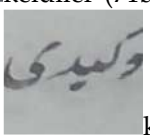
 dėpdürler (4a/8),  kėçesideki (47a/11),  kėmide (150b/13),  kėtermen (24b/1)

Eski Türkçede kapalı e (ė) ile olmayıp metinde söz başında elif-ye (ای) ile yazılan sözcükler de vardır. Metnimizde de bu sözcüklerden örnekler bulunmaktadır. Biz metnimizde bu sözcükleri de kapalı e (ė) ile gösterdik:

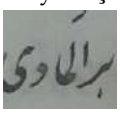
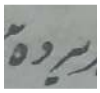
Söz başında aslî biçimi kapalı ė olmayan sözcükler elif-ye (ای) ile yazılır:

 ėgri (60a/15),  ėşek (102b/10),  ėtegini (115b/6),  ėllig (1b/15),  ėmdi (100b/11),

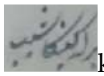
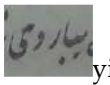
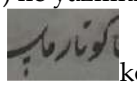
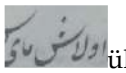
Söz içinde aslî biçimi kapalı e (ė) olmayan sözcükler ى ile yazılır:

 kėldiler (71b/1),  kėlinim (112a/4),  kėŋeşip (50b/13),  kėser-men (134b/5),  kėydi (53b/2)

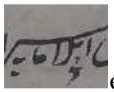
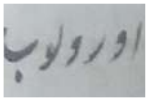
Eski Türkçede kapalı ė ile olan metnimizde ye (ى) ile gösterilmeyen üç sözcük vardır. Bu sözcüklerin de yazı çevirimi yine aslına uygun şekilde kapalı ė ile yapıldı:

 bėralmadı (110b/7),  yėrde (108b/3),  yėtti (42b/3)

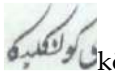
Sözcüğün ikinci hecesindeki e ünlüsü genellikle elif (ا) ile yazılmıştır:

 kėŋeşip (50b/13),  yiberdi (81a/10),  kötermese (92b/12),  üleşmey (96a/3)

Sözcüğün ilk hecesindeki e sesi de elif (ا) ile yazılmıştır.

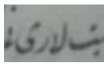
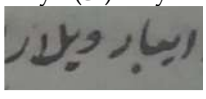
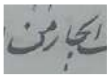
 emgek (26a/12),  eylemese (169a/12),  evrülüp (128b/2)

Söz sonundaki e ünlüsü bazen elif (ا) ile bazen de güzel he (ه) ile yazılmıştır:

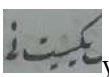
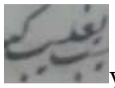
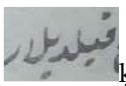
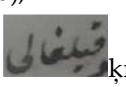
 köŋlige (8a/2),  künde (30a/13),  ėrse (71a/10),  ėlge (110b/14),  nėçe (129b/11)

4.1.3. ı/i ünlülerinin yazımı

Söz başındaki ı/i ünlüleri elif-ye (ای) ile yazılmıştır:

 itlerini (45b/8),  iberdiler (45a/9),  içer-men (104a/2),  ilettiler (154a/4),  inimni (105b/2)

Söz içindeki ı/i ünlüleri genellikle ye (ى) ile yazılırken bazı yerde de yazılmamıştır. Bunda tam bir tutarlılık bulunmamaktadır:

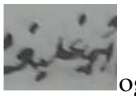
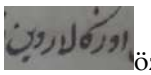
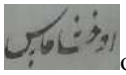
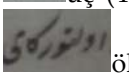
 yigitni (39b/8),  yığılıp (97a/8),  ḳollarıġa (70b/13),  ḳıldılar (145b/6),  kişisi (49a/6),  ḳılġalı (131b/10)

Söz sonundaki ı/i ünlüleri ye (ى) ile yazılır:

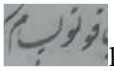
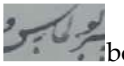
 öldi (7b/11),  köçi (18a/14),  dėdi (56b/9),  anı (103b/9),  oġlı (145a/6)

4.1.4. o/ö; u/ü ünlüsünün yazımı

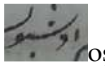
Söz başındaki o/ö, u/ü ünlüleri elif-vav (او) ile yazılmıştır:

 üç (4a/15),  oğlığa (37a/8),  özgelerdin (45a/11),  oḫşamas (155b/7),  öltürgey (159a/14)

Söz içindeki o/ö, u/ü ünlüleri genellikle vav (و) ile yazılmıştır:

 uluġ (12b/1),  kündüz (47a/7),  ḳutulsam (99a/3),  bolmas (137a/5),  köp (165b/8)

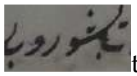
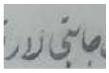
Söz sonundaki u ünlüsü vav (و) ile yazılmıştır:

 utru (2a/8),  oşbu (36b/11),  uyḳu (55b/5)

4.2. Ünsüzlerin Yazımı

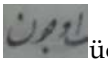
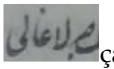
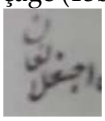
4.2.1. p ünsüzünün yazımı

Çağatayca bir özellik olan p (پ)'nin b (ب) ile yazımı metnimizde de bulunmaktadır.

 taptı (2b/4),  ḳopġıl (64b/13),  tapşurup (92b/13),  yapsam (75a/2),  çaptılar (133b/2)

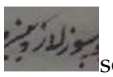
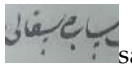
4.2.2. ç ünsüzünün yazımı

Söz başı, söz içinde ve söz sonundaki ç sesi cim (ج) ile yazılır.

 barçage (13b/14),  üçün (25b/12),  ança (40b/9),  çarlaġalı (45a/12),  yıġaç (47a/12),  açıġlanġan (40b/9)

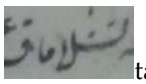
4.2.3. s ünsüzünün yazımı

s ünsüzü sin (س) ile yazılmıştır. Çoğu yerde sin'in altına üç nokta konmuştur.

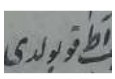
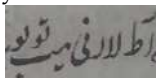
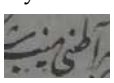
 sözlerdin (96a/15),  kişisi (49a/6),  bėrmes (5a/3),  kirmese (22b/10),  saç saḳalı (155b/5)

4.2.4. t ünsüzünün yazımı

Art ve ön ünlülü Türkçe sözcüklerde t ünsüzü için te (ت) kullanılmıştır.

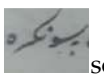
 utru (2a/8),  tarttı (12b/11),  aytġıl (155b/5),  taşlamaḳ (5a/12),  ötken (163b/6)

Ancak at (hem ad hem de hayvan anlamındaki) sözcüğü bir çok yerde tı (ط) ile yazılmıştır:

 aṫ ḳoyuldı (3a/12),  aṫlarnı yėp (170a/9),  aṫnı minip (170a/12)

4.2.5. Art damaksıl n ünsüzünün yazımı

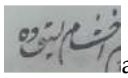
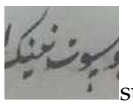
Art damaksıl n ünsüzü metinde nun-kef (ڭ) ile yazılmıştır.

 soŋra (158b/8),  miŋ (167b/9),  ḳılıŋ (70a/13),  muŋa (76b/12),  taŋlage (2b/4)

4.3. Diğer Yazım Özellikleri

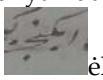
4.3.1. Eklerin Yazımı

Kimi zaman ekler sözcüklerden ayrı yazılmıştır.

 aħşamlıḳda (105a/5),  kėŋeşlik (120a/8),  sütniŋ (86a/5)

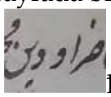
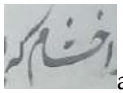
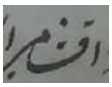
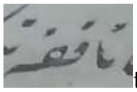
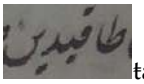
4.3.2. İkiz Ünsüzlerin Yazımı

Söz içinde görülen ya da sözcüğe bir ünsüz ile başlayan bir ek gelmesiyle ortaya çıkan ikizleşme durumundaki ünsüzler yazıda tek harfle gösterilmiştir.

 sėkkiz (32a/15),  ėkkinçi (54a/8),  kėttiler (73a/11),  ėşitti (97a/8),  öttiler (105a/2)

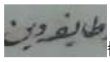
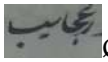
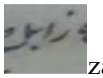
4.3.3. Farklı Yazılan Sözcükler

Metinde bir sözcüğün, aynı sayfada bile faklı yazılışlarına rastlanmaktadır:

 ħarrātnı (15b/7),  ħarrāddın (15b/8);  aħşamge (145b/6),  aḳşam (64b/11);  taġıġa (73b/5),  taġḳa (116a/3),  ṭaḳıdın (149a/15)

4.3.4. Arapça, Farsça Sözcüklerin Yazımı

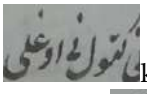
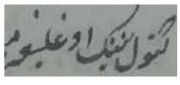
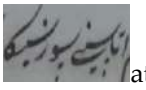
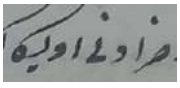
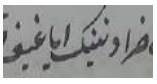
Arapça ve Farsça sözcükler genellikle asıllarına uygun yazılmıştır. Çağatayca'da görülen ortak bir özellik olan Arapça sözcüklerde ā ünlüsünden sonra gelen hemzenin (ʾ) ye (ى) ile yazılması durumu metnimizde de kimi sözcüklerde görülmektedir.

 fevāyid (10a/4),  ṭāyifedin (20b/11),  Ǿacāyib (47b/14),  fāyidesini (61b/7),  zāyil (69a/14)

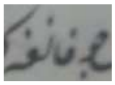
5. Metinde Dikkat Çeken Diğer Özellikler

Tüm bu özelliklerin dışında Mazharu'l-Acâyib'de farklı olan, bu metne özgü bir takım hususiyetler bulunmaktadır. İlgi hali eki hem +nIŋ hem de +nI biçiminde kullanılmaktadır. Eckmann, Çağataycada çok olmamakla birlikte ilgi durumu ekinin +nıŋ/+niŋ yerine, bugünkü bazı Özbek şivelerindeki gibi +nı/+ni ekinin kullanıldığını ancak bu kısaltılmış ilgi durumu ekinin, +nı/+ni belirtme durumu ekiyle şeklen benzediğini söyler (1966: 83).

Metinde sıklıkla +nı/+ni ilgi durumu ekinin kullanıldığını görmekteyiz.

 kütavul+nı oġlı (23a/4),  kütavul+nıŋ oġlıġa (23a/7),  atası+nı sözige (24a/14),  ħarrād+nı öyige (16b/5),  ħarrād+nıŋ ayaġıġa (16b/5)…gibi.

Çağataycada ilk defa Nevayî'de görülen ve daha sonra sıkça karşımıza çıkan Türkçe sözcüklerde söz içindeki /-p-/ nin kimi örneklerde /-f-/ olduğu bilinmektedir (Eckmann, 1966: 44). Türkçe sözcüklerde görülen bu ses değişimi metnimizde alınma sözcüklerde de görülmektedir:

p>f değişimi sıkça rastlanan yafraġ, tofraġ gibi örneklerin yanında  tofaz (topaz),  çofān (çūbān) sözcüklerinde söz içinde ve  fiyāz (piyāz) sözcüğünde ise söz başında görülmektedir.

SONUÇ

Aslı Sanskritçe olan ve Hint Edebiyatı'nın önemli hikâyelerinden sayılan ve Farsçaya Tûtînâme olarak aktarılan papağan hikâyelerinin şu ana kadar Türkçeye aktarılmış iki tercümesi biliniyordu ya da

bilinmekteydi. Bu tercümeler Osmanlı döneminde ve Anadolu sahasında yapılmış tercümelerdi; kimler tarafından, ne zaman, hangi Farsça tercümeden Türkçeye aktarıldıkları kesin olarak bilinmemekle beraber birçok araştırmacı bu tercümeler hakkında farklı görüşler ortaya koymuştu. Çalışmamızda bugüne kadarki Tûtînâme tercümelerinin dışında, daha önce bilinmeyen bir Türkçe Tûtînâme tercümesini tanıtmaya ve hakkında bilgi vermeye çalıştık.

Çağatay Türkçesi ile kaleme alınan bu tercüme, Nahşebî'nin tercümesinin birebir çevirisidir ve 52 geceden oluşmaktadır. Metinde açıkça zikredilmemesine rağmen tespitlerimize göre iki yerde Lâtîfî mahlası geçtiği için eserin mütercimi Lâtîfî'dir. Lâtîfî, Mazharu'l-Acâyib ismini verdiği eserini Hizmet Mevlânâ Ra'dî'ye sunmuştur.

Bu tercümenin tespit edebildiğimiz iki nüshası daha Hofman Kataloğu'na göre Leningrad'da bulunmaktadır ve verilen bilgilere göre bizim metnimizle uyuşmaktadır. Ancak bu nüshalar şimdilik elde edilebilmiş değildir. Mazharu'l-Acâyib'i diğer Türkçe tutinâmelerle karşılaştırdığımızda hikâye sayılarında, hikâyelerin anlatıldığı gecelerin yerlerinde ve sonuç kısımlarında farklılıklar olduğu görülmektedir. Metnin dil özellikleri Çağatay dönemi dil özellikleri göstermektedir. Yazım özellikleri açısından dönemin imlasını yansıtan eser, +nı/+ni ilgi durumu ekinin oldukça fazla kullanılmasıyla dikkati çeker. Bunun dışında söz içindeki -p- sesinin alınma sözcüklerde -f-'ye değişmesi de eserde görülen nadir özelliklerden biridir.

KAYNAKÇA

Ağaoğlu, A. (2012), Tûtînâme Metin Ve İnceleme, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta.

Atalas, B. (2010), Tûtî-Nâme Metin Ve İnceleme (88a-177b), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.

Berthels, E. (1964), Nahşebî. İslam Ansiklopedisi, 9, 40-41.

Clauson G. (1972), An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth-Century Turkish, London, Oxford.

Eckmann, J. (1966). Chagatay Manual, Bloomington.

Eckmann, J. (1958) Çağatay Dili Hakkında Notlar, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 6, 115-126.

Eraslan, K. (2001), Alî-Şîr Nevâyî Mecâlisü'n-Nefâyis I, (Giriş Ve Metin), Ankara: Tdk Yayınları.

Erdal M. (2004), A Grammar Of Old Turkic, Leiden-Boston: Brill.

Hofman, H.F. (1969), Turkish Literature A Bio-Bibliographical Survey, Section Iıı, Part I, Vol. 4-6, Utrecht.

Kesler, H. (2010), Tûtînâme Metin Ve İnceleme (1b-88a), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.

Kurtuluş, R. (2006), Nahşebi. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 32, 309-310.

Kutlu, Ş. (Tarihsiz), Tûtî-Nâme (Papağanın Hikayeleri), Tercüman 1001 Temel Eser.

Necatigil, B. (2009), Tutiname Behçet Necatigil'in Kaleminden, İstanbul: Can Yayınları.

Ölmez Z. (1996), Ebulgazi Bahadır Han Şecere-İ Terâkime (Türkmenlerin Soykütüğü), Ankara: Simurg Yayınları.

Öztelli, C. (1976), Tûtînâme Üzerine Bilgiler, Sivas Folkloru, 46, 3-6.

Öztelli, C. (1978), Tûtînâme İçin Son Araştırma, Sivas Folkloru, 54, 1-4.

Sona, İ. (2012), 1538 Tarihli İlk Tükçe Tuti-Name Tercümesi, Turkish Studies, 7(3), 2299-2311.

Sona, İ. (2012), Türk Edebiyatında Tûti-Nâme Hikâyeleri (İnceleme-Tenkitli Metin), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

Thomsen V. (1896), Inscriptions De L'orkhon Déchiffrées, Memoires De La Societe Finno-Ougrienne, V, Helsingfors.

Yazar, S. (2016), İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'ndeki El Yazmalarının Katalogu, Türkiyat Mecmuası, 26(1), 339-446.

Yılmaz, K. (2006): Tutiname'deki Anlatı Düzeylerinin Sematik Sunumu, 15 Kasım 2019 Tarihinde Http://Www.Egeedebiyat.Org/Modules.Php?Name=News&File=Article&Sid=232 Adresinden Alındı.

TÜRKİYE'DE 24 HAZİRAN 2018 PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE KADIN TEMSİLİYETİ

Doç. Dr. Murat AKTAŞ
Muş Alparslan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü muratmha@hotmail.com.
Taylan YETKİNER
Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, taylanyetkiner@hotmail.com

Özet
Türkiye'de kadınlar bazı Avrupa Birliği ülkelerinden bile önce seçme ve seçilme haklarına kavuşmuş olmalarına rağmen hala parlamentoda AB ülkelerine göre çok düşük oranlarda temsil edilmektedirler. Araştırmalar Türkiye'de kadınların siyasal temsiliyetinin düşük olmasının çeşitli nedenleri olduğunu göstermektedir. Ülkedeki ataerkil yapının hakimiyeti, siyasetçilerin ve toplumun kadınlara biçtiği rol, kadınların eğitim ve öğrenim olanaklarından yeterince yararlanamaması gibi bir çok neden kadınların siyasete atılmasının önündeki engeller arasında gösterilmektedir. Ancak sözü edilen engeller birçok ülkede de farklı düzeylerde de olsa bulunmaktadır. Bu noktada Türkiye'ye özgü bazı sorunlar olduğu da gözlenmektedir. Türkiye'deki Siyasi Partiler Yasası'nın kadınların siyasal yaşama katılımı konusuna kayıtsız kalması ve parti yöneticilerinin kadın adaylara yaklaşımlarının kadınların seçilme haklarını etkin bir şekilde kullanmaları önünde ciddi engeller oluşturduğu gözlenmektedir. Ayrıca bazı siyasetçilerin kadınların siyasete ilgi göstermediğini ileri sürerek kadınların siyasette yeterince temsil edilmemesini kadınların suçu olarak işaret etmektedir. Peki, bu iddialar gerçeği yansıtıyor mu? Bu çalışma 24 Haziran 2018 parlamento seçimleri bağlamında Türkiye'de kadın temsiliyetini analiz etmeyi amaçlamaktadır.
Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Kadınların Siyasal Temsiliyeti, Kota Uygulamaları ve Türkiye.

WOMEN'S REPRESENTATION IN 24 JUNE 2018 PARLIAMENTARY ELECTIONS IN TURKEY

Abstract
Despite having gained political participation right even before the some European Union countries Turkish women are still represented at very low rates in parliament compared to the EU countries. Researches show that there are several reasons for the low level of women's political representation in Turkey. The reasons such as patriarchal cultural dominance, lake of access to the education, the social role given women by politicians and society are cited as the main obstacles to women's political participation in Turkey. However, these barriers exist at different levels in many other countries too. At this point, it is observed that there are some problems peculiar to Turkey. The Turkish political system and legislation and political parties' leader's positions and approaches on women political participation also create serious obstacles for women political representation. Furthermore, some politicians claim that if women do not show interest in politics it is not their fault. But do these claims reflect the truth? This study aims to analyse the representation of women in Turkey in the context of the June 24th 2018 parliamentary elections.
Keywords: Gender, Women Political Representation, Kota Practice and Turkey.

Giriş

Türkiye'deki kadınlar, Fransa ve İsviçre gibi birçok Batılı ülkeden önce siyasal haklarına kavuşmuş olmalarına rağmen, siyasal hayatta hala dünya ortalamasının altında temsil edilmektedirler. Siyasal temsil konusunda birçok ülkede kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikler halen devam etse de bazı istisnalar dışında genel olarak ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile doğru orantılı olarak zamanla aradaki farkların azaldığı gözlenmektedir. Özellikle gelişmiş Batı ülkelerinde ve Ruanda'da kadınların siyasal temsiliyetinin güçlendirilmesi konusunda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Türkiye bu konuda kendisinden çok daha sonra kadınların siyasal haklara kavuştuğu ülkelerden bile geride kalmıştır.

Hala ataerkil toplum yapısının büyük oranda varlığını sürdürdüğü Türkiye'de kadınların tamamı olmasa da belli bir oranı halen özel alan (mahrem) olarak adlandırılan ilişkiler alanına kapatılarak kamusal yaşamın fırsatlarından mahrum bırakılmaktadır. Sosyal, siyasal ve ekonomik çevre erkekler tarafından erkekler için tasarlanmış ve eğitim sistemi sürekli erkek egemen kültürle birlikte kendini yeniden üretmekte ve erkeğin hâkimiyetindeki yaşam devam etmektedir. Siyasal yaşamda buna paralel olarak erkek egemenliğinde şekillenmekte ve ataerkil yapısını muhafaza etmektedir.

Başta Batılı ülkeler olmak üzere birçok ülkede kadın kotası, pozitif ayrımcılık gibi söylem ve önerilerle kadınların siyasal katılımını arttırmaya yönelik çabalara girişildiği görülmektedir. Demokratik ülkelerde, kadınların karar alma ve alınan kararların uygulanması süreçlerine katılımda erkeklerle eşit oranda temsil edilmesini istemek normal karşılanırken, bazı ülkelerde ise bu söylemler, kadınlar için pozitif ayırımcılık olarak değerlendirilmekte ve karşı çıkılmaktadır. Türkiye de bu ülkelerden biri.

Türkiye'de 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan genel seçimlerde kadınların temsiliyeti sorununu ele alan bu çalışma, kadınların ulusal düzeyde ne oranda temsil edildiğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsil edilen siyasi partilerde kadınların temsil edilme oranlarını araştıran bu çalışma, bu siyasi partilerdeki adaylar ve seçilen kadın milletvekillerinin durumunu karşılaştırmalı bir şekilde analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye'de Kadınların Parlamentoda Temsiliyeti

Türkiye'de kadınlar 5 Aralık 1934 tarihinde ulusal düzeyde seçme ve seçilme hakkı kazandıktan sonra ilk kez 1935 yılında katıldıkları parlamento seçimlerinde % 4,5 oranında temsil edilmeye başladılar. Kadınların ulusal düzeyde parlamentoda temsil oranları 2007 yılına kadar bu oranın altında kaldı. O tarihte kadınların en yüksek düzeyde temsil edildiği ülkeler arasında yer alan Türkiye bugün kadınların siyasal temsiliyeti konusunda Avrupa Birliği ülkelerinin çok altında bir seviyede ve hatta dünya ortalamasının bile altında bir yerlerde yer almaktadır. Bu durum aradan geçen 85 yıl boyunca kadınların siyasal temsil konusunda ne kadar göz ardı edildiğini göstermektedir.

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'nın ardından çok partili rejime geçerek demokratikleşme konusunda önemli adımlar atarken bu durumu kadınların temsiliyeti konusuna yansıtamamıştır. Aksine parlamento tamamen erkeklerin tahakkümüne girerek kadınların parlamentoda temsiliyeti zamanla daha kritik boyutlar aldı. Tablo 1'de de görüldüğü gibi, 1935-39 yılları arasında % 4,5 olan kadın parlamenter oranı, 1946-50 arası % 2'ye kadar düştü. 1950'li yıllardan sonra da kadınlar mecliste neredeyse görünmez oldular. 1950'de 472 milletvekilinin sadece 3'ü kadındı. Kadınların temsil oranı ise % 0,6 idi. 1954-1957 arasında 535 milletvekilinin sadece 4'ü kadındı bu da % 0,7'ye denk geliyordu. Yine parlamentoda 1957-1960 arası 587 milletvekilinin sadece 8'i kadındı bu da yüzdelik olarak % 1,3'e denk geliyordu. Kadınların parlamentodaki temsil oranı 1961-1965 arası tekrar yüzde birin altında düştü. Bu yıllar arasında 450 milletvekilinin sadece 3'ü yani milletvekillerini % 0,7'si kadınlardan oluşuyordu. Dünyada özgürlük ve hak mücadelesi rüzgarlarının estiği 1965-1969 arası hala 450 milletvekilinin sadece 8'i kadındı. 1977-1980 arasında geldiğimizde bu oran yine % 0,9'a düştü.

Kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve 1960'ların sonunda özgürlükçü hareketlerin yaygınlaşması ve güçlenmesinin de etkisiyle kadınlar siyasette daha görünür olmaya başladı. Böylece siyasi partilerin kadın kolları, özellikle 1970'lerde siyasette etkinliğini arttırdı. Ancak bu gelişme kadınları siyasetin içinde "bilen ve karar veren özneler" olarak değil, "yardımcı" birtakım faaliyetlerde yer alanlar olarak konumlandırdı. Yani siyasi partilerde kadın kollarının gelişmesi kadınların siyaset merdivenlerinde üst kademelere tırmanarak temsilci olmaları noktasında partileri etkileme gücüne sahip olamadı (Pınarcıoğlu, 2017).

Kadınlar aktif siyasette sınırlı oranda yer almaya devam etti ancak meclisteki temsil oranları yaklaşık 70 yıl boyunca başlangıç noktasının altında kaldı. 1970'lerde özellikle Avrupa'da kadınların siyasette temsil oranında ciddi gelişmeler yaşanırken, Türkiye'deki kadınların temsil oranı hala cumhuriyetin ilk yıllarındaki temsiliyet oranının altındaydı. Hatta bu oran 1977'de % 1'in bile (% 0,9) altına indi (Tekeli, 1982; Koray, 1991). Oranlar için Tablo 1'e bakınız.

1980 askeri darbesinden sonra 1987 yılında Sosyal Demokrat Halkçı Parti gönüllülük temelinde ilk kez % 30 kota uygulamasını başlattı. Ancak bunun da temsiliyet oranında ciddi bir etkisi olmadı (Sallan Gül

ve Altındal, 2015: 61). Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 1995 yılında 550 milletvekili arasında 13 kadın milletvekili vardı. (Detaylar için tablo 1'e bakınız).

Bu arada dünya parlamentolarındaki kadın milletvekillerinin ortalama oranı 1945 yılında % 3 iken, 2004 yılında bu oran % 13 düzeylerine yükseldi. Türkiye'de ise ancak 2007 yılında kadın vekillerin sayısında önemli bir artış sağlandı. 2007 yılında ilk kez meclisteki 550 koltuktan 50'sini alan kadınların temsil oranı 1930'lardaki oranı geçerek, % 9,1'e yükseldi. 2011'de ise 550 sandalyenin 79'unu kadın vekiller aldı. Böylece kadınların TBMM'deki temsiliyet oranı % 14,3'e yükseldi. 7 Haziran 2015 seçimlerinde ise 98 kadın milletvekili sayısıyla bu oran % 17,82'ye yükseldi. Bu belirgin artış oranında AB süreci ve KA.DER'in kampanyalarının yanı sıra DTP'nin kota uygulamasının etkili olduğu görülmektedir (Gül ve Altındal, 2015: 61).

Ancak 7 Haziran 2015 seçim sonuçları ile Türkiye'de hükümet kurulamaması üzerine 1 Kasım 2015'te yapılan seçimlerde kadınların parlamentodaki temsil oranı yine gerilere düştü. Türkiye nüfusunun (78 milyon 741 bin 53 kişi) % 5 0,2'sini erkek nüfus (39 milyon 511 bin 191 kişi) ve % 49,8'ini kadın nüfus (39 milyon 229 bin 862 kişi) oluşturmasına (TÜİK, 2015) rağmen 1 Kasım 2015 seçimlerinde kadınlar meclisteki 550 sandalyeden sadece 81'ini alabildiler. Böylece meclisteki kadın oranı % 14,73'lere geriledi.

Tablo:1 TBMM'de Kadınların İlk Temsil Edilmeye Başladığı 1935 Yılından 2018'eTemsil Oranları[47]

Haziran 2015 Genel Seçimlerinde Temsiliyet Oranları

7 Haziran genel seçimlerinin Yüksek Seçim Kurulu'ndaki (YSK) kesin verilerine göre; 98 kadın milletvekili meclise girebildi. Bu sayı, % 17.82 oran ile Cumhuriyet tarihinin o zamana kadar kadın temsiliyeti konusunda yakaladığı en yüksek oran oldu. Bu seçimlerde AKP'den 101 kadın adaydan 41'i meclise girebilirken, 449 erkek adaydan 217'si seçildi. Böylece AKP'li kadın milletvekili oranı %15.89'a denk gelirken, erkek milletvekili oranı ise % 84.11'e denk düştü.

CHP'den ise 109 kadın adaydan 21'i meclise girerken, 441 erkek adaydan ise 111'i seçildi. Bu sayı % 15.91 oranında kadın milletvekiline denk gelirken diğer taraftan % 84.09 erkek oranına tekabül

Dönemi	Yıllar	Toplam Vekil Sayısı	Kadın Vekili Sayısı	Oranı
5. Dönem	1935-1939	399	18	% 4,5
6. Dönem	1939-1943	429	16	% 3,7
7. Dönem	1943-1946	455	16	% 3,5
8. Dönem	1946-1950	454	9	% 2,0
9. Dönem	1950-1954	472	3	% 0,6
10. Dönem	1954-1957	535	4	% 0,7
11. Dönem	1957-1960	587	8	% 1,3
12. Dönem	1961-1965	450	3	% 0,7
13. Dönem	1965-1969	450	8	% 1,8
14. Dönem	1969-1973	450	5	% 1,1
15. Dönem	1973-1977	450	6	% 1,3
16.Dönem	1977-1980	450	4	% 0,9
17. Dönem	1983-1987	399	12	% 3,0
18. Dönem	1987-1991	450	6	% 1,3
19. Dönem	1991-1995	450	8	% 1,8
20. Dönem	1995-1999	550	13	% 2,4
21. Dönem	1999-2002	550	22	% 4,0
22. Dönem	2002-2007	550	24	% 4,4
23. Dönem	2007-2011	550	50	% 9,1
24. Dönem	2011-2015	550	79	% 14,3
25. Dönem	2015 Haziran	550	98	% 17,82
26. Dönem	2015 Kasım	549	80	% 14,57
27. Dönem	24 Haziran 2018	600	103	% 17

[47] Kaynak; Gamze Çelik, "Türkiye'de Durum", Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009, s. 19; YSK, "T.C. Yüksek Seçim Kurulu Milletvekili Genel Seçim Arşivi"; TBMM, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Milletvekilleri Dağılımı".

etmektedir. HDP'den ise 249 kadın adaydan 32'si meclise girdi. 301 erkek adaydan 48'inin seçildiği seçimlerden sonra HDP'den seçilen kadın milletvekili oranı % 40'a ulaştı. MHP'den de 67 kadın adaydan sadece 4'ü seçilebildi. 483 erkek adaydan 76'sı meclise girdi. Bu da parti içinde kadın temsil oranı olarak % 5'e denk gelmektedir. Meclisteki partiler içinde kadın temsil oranlarına baktığımızda, en yüksek oran % 40 ile HDP'ye ait iken en düşük oran ise % 5 ile MHP'ye aittir (Tablo 2'ye bakınız).

12 Haziran 2011 tarihinde yapılan 24. Dönem TBMM genel seçimlerinde 15 siyasi parti ve bağımsızlardan 1570 kadın aday yarıştı. Yarışan kadınların sadece 79'u meclise girebilmiştir ve bu oran da % 14,3'e denk gelmektedir. 7 Haziran 2015 tarihinde yapılan 25. Dönem genel seçimlerine ise 20 siyasi parti ve bağımsızlarla birlikte 2719 kadın aday yarıştı. Önceki seçime oranla kadın aday sayısında artış olmasına rağmen bu dönem AKP, CHP, HDP ve MHP'den olmak üzere sadece 98 kadın milletvekili seçildi. Bu durum da HDP ve kısmen CHP dışındaki diğer siyasi partilerin kadınları büyük oranda kazanamayacakları yerlerden aday gösterdiklerini belirtmektedir (http://ysk.gov.tr)

Tablo:2 25. Dönem Milletvekili Genel Seçimi (7 Haziran 2015)
Siyasi Partilerin Kazandıkları Milletvekillerinin Cinsiyet Dağılımı[48]

PARTİ ADI	KADIN	% KADIN	ERKEK	%ERKEK	TOPLAM
AK PARTİ	41	15,89	217	84,11	258
CHP	21	15,91	111	84,09	132
HDP	32	40	48	60	80
MHP	4	5	76	95	80
TOPLAM	98	17,82	452	82,18	550

Kasım 2015 Genel Seçimleri

7 Haziran 2015 tarihinde yapılan genel seçim sonuçlarının ardından hükümet kurulamaması üzerine 1 Kasım 2015 tarihinde yapılan 26. Dönem genel seçimlerinde 550 milletvekilinin 81'ini kadınlar oluşturmuştur. %14.73'e denk gelen bu sonuçlar 7 Haziran'da yapılan seçimlerle karşılaştırıldığında kadın temsiliyeti açısından bir gerileme yaşandığı görülmektedir. 7 Haziran 2015 seçimlerinde 258 sandalye kazanan AKP, 1 Kasım seçimlerinde toplam 317 milletvekilliği kazanmıştır. 7 Haziran seçimlerinde 41 kadın vekil ile % 15.89 oranında kadınların temsil edildiği AKP grubunda, 1 Kasım seçimlerinde kadın milletvekili sayısı 34'e düştü. Bu sayı da % 10.73'e tekabül etmektedir. AKP'nin bu seçim için aday gösterdiği 479 erkek ve 71 kadından 283'ü erkek, 34'ü kadın meclise girebildi.

CHP'den 1 Kasım 2015 tarihinde yapılan 26. Dönem seçimlerinde 127 kadın adaydan sadece 21'i meclise girmeyi başardı. Bu sayı % 15.67'ye denk gelmektedir. 423 erkek adaydan ise 113'ü meclise girdi. CHP grubundaki erkek milletvekili oranı da % 84.33'e tekabül etmektedir. CHP'nin toplam milletvekili sayısı 7 Haziran 2015'te yapılan seçimlerde 132 iken Kasım seçimlerinde 134'e yükselmesine rağmen kadın milletvekili oranı düştü. Haziran seçimlerinde %15.91 iken bu oran Kasım seçimlerinde % 15.67'yi göstermektedir.

HDP, 7 Haziran 2015 tarihinde yapılan seçimlerde toplam milletvekili sayısı 80 iken 1 Kasım 2015'te yapılan seçimlerde bu sayı 59'a düştü. 1 Kasım 2015 seçimlerinde 316 erkek, 234 ise kadın aday gösteren HDP'den 36 erkek milletvekili ile 23 kadın milletvekili meclise girmeyi başardı. 7 Haziran seçimlerinde Meclis'e 32 kadın milletvekili ile giren ve kadın temsil oranı % 40 olan HDP,1 Kasım seçimlerinin ardından meclise 23 kadın milletvekili ile girebildi ve bu oran da % 38,98'e düştü. Buna rağmen mecliste temsil edilen 4 siyasi parti içinde kadınlara en çok yer veren siyasi parti yine HDP oldu.

MHP ise 1 Kasım seçimlerinde 472 erkek ile 78 kadın aday göstermiş, bu adaylardan 37'si erkek, 3'ü ise kadın milletvekili olarak meclisteki yerlerini almışlardır. MHP'deki erkek aday oranı % 85,82 iken bu oran kadın adaylarda ise % 14'ü göstermektedir. 1 Kasım seçim sonuçlarına göre MHP'deki kadın milletvekili oranı % 7,5 olarak belirtilirken erkek milletvekili oranı ise % 92,5 olarak dikkat çekmektedir. Bu oran da mecliste en az kadın milletvekiline yer veren siyasi partinin MHP olduğunu göstermektedir.

[48] YSK, http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/HaberDosya/2015-MV_yas_cinsiyet_egitim_dagilimi.pdf, (Erişim: 15 Eylül 2019).

7 Haziran seçimlerinde 80 milletvekilinden 4'ü kadın 76'sı erkek iken MHP'deki kadın temsil oranı %5 idi. Ancak 1 Kasım seçimlerinde toplamda 40 milletvekili kaybeden MHP'nin vekil sayısı azalmasına rağmen kadın milletvekili oranı % 7,5'e yükseldi (Tahaoğlu, 2015).

Tablo:3 26. Dönem Milletvekili Genel Seçimi (1 Kasım 2015)
Siyasi Partilerin Kazandıkları Milletvekillerinin Cinsiyet Dağılımı[49]

PARTİ ADI	KADIN	% KADIN	ERKEK	%ERKEK	TOPLAM
AK PARTİ	34	10,73	283	89,27	317
CHP	21	15,67	113	84,33	134
HDP	23	38,98	36	61,02	59
MHP	3	7,5	37	92,5	40
TOPLAM	81	14,73	469	85,27	550

24 Haziran 2018 Milletvekili Seçimlerinde Temsiliyet Oranı

Türkiye'de, 16 Nisan 2017 referandumunun ardından anayasa değişikliğine gidilerek, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçildi. Anayasa değişikliğinde milletvekili seçimlerinin 5 yılda bir ve Cumhurbaşkanlığı seçimiyle aynı gün yapılması ve milletvekili sayısının 600'e çıkarılması yasallaştı. Seçilme yaşı da 18'e indirildi. Anayasa değişikliği ile ilgili tartışmaların devam ettiği süreçte, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, partisinin TBMM grup toplantısında yeni sisteme geçilmesinin "milli beka ve tarihi emanetler açısından acil hal aldığını" ileri sürerek, 3 Kasım 2019'da yapılması planlanan Cumhurbaşkanı ve milletvekili seçimlerinin, 26 Ağustos 2018 tarihine alınmasını teklif etti. Yapılan görüşmeler neticesinde 24 Haziran 2018 tarihinde erken seçime gidilmesi kararlaştırıldı. Dolayısıyla 24 Haziran 2018 seçimleri, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile ilgili hükümlerin yürürlüğe gireceği seçim olması bakımından da önem arz etmektedir.

Tablo:4 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçiminde Adayların Bağlı Bulunduğu Siyasi Partiye ve Cinsiyete Göre Dağılımı[50]

Parti Adı	Kadın	Erkek	Toplam
AK PARTİ	126	474	600
MHP	79	521	600
HÜDA PAR	44	539	583
VATAN PARTİSİ	149	451	600
HDP	229	371	600
CHP	136	464	600
SAADET PARTİSİ	70	528	598
İYİ PARTİ	158	440	598
BAĞIMSIZ	11	57	68
Toplam	1.002	3.845	4.847

[49] YSK, http://www.ysk.gov.tr (Erişim: 20 Eylül 2019).

[50] Kaynak: http://rapory.tuik.gov.tr/01-02-2019-20:08:05-305539487438281812148102847.html, (Erişim: 17 Eylül 2019).

AK Parti 126 kadın, 474 erkek, MHP 79 kadın, 521 erkek, HÜDA PAR 44 kadın, 539 erkek, Vatan Partisi 149 kadın, 451 erkek, HDP 229 kadın, 371 erkek, CHP 136 kadın, 464 erkek, Saadet Partisi 70 kadın, 528 erkek, İYİ Parti 158 kadın, 440 erkek adayla seçimlere katıldı.

Tablo:5 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçiminde Adayların Bağlı Bulunduğu Siyasi Partiye ve Cinsiyete Göre Yüzdelik Dağılımı[51]

Parti Adı	Kadın Aday (%)	Erkek Aday (%)
AK PARTİ	21	79
MHP	13,16	86,83
HÜDA PAR	7,54	92,45
VATAN PARTİSİ	24,83	75,16
HDP	38,16	61,83
CHP	22,6	77,33
SAADET PARTİSİ	11,7	88,29
İYİ PARTİ	26,42	73,57
BAĞIMSIZ	16,17	83,82

Siyasal partilerin kadın adaylarının oranları karşılaştırıldığında, % 38,16'yla HDP en çok kadın adaya yer veren siyasi parti oldu. İYİ Parti % 26,42 oranıyla ikinci sırada, Vatan Partisi ise % 24,83'lük kadın aday oranıyla üçüncü sırada yer aldı.

Listelerinde en az kadın adaya yer veren siyasi partiler ise % 7,54 ile HÜDA PAR, % 11,7 ile Saadet Partisi ve % 13,16 ile MHP oldu. Seçime bağımsız katılan kadın adayların oranı ise % 16,17 idi. Seçime katılan tüm siyasi partiler ve bağımsız adaylar birlikte ele alındığında, kadın adayların oranının % 20,67 olduğu görülmektedir.

Kadın adayların sayısı kadar, siyasi parti listelerinde kaçıncı sırada yer buldukları da, temsil hakkının kazanılmasını etkileyen unsurlardan birini oluşturmaktadır. 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimlerinde ilk üç sırada yer alan 2082 adaydan 299'unu (% 14,36) kadın adaylar oluşturdu.

Tablo:6 Siyasal Partilerin İlk Beş Sırada Aday Olarak Gösterdiği Kadınların Sıralamadaki Yerleri[52]

Parti Adı	1. Sıra	2. Sıra	3. Sıra	4. Sıra	5. Sıra
AK PARTİ	4	12	18	12	9
MHP	2	14	6	7	6
HÜDA PAR	-	-	4	-	2
VATAN PARTİSİ	14	20	19	16	9
HDP	20	46	25	21	17
CHP	5	12	17	7	10
SAADET PARTİSİ	-	4	13	3	9
İYİ PARTİ	8	11	25	27	10

Birinci sırada en çok kadın adaya yer veren siyasi parti 20 kadın adayla HDP idi. Vatan Partisi 14, İYİ Parti 8, CHP 5, AK Parti 4 ve MHP 2 kadın adaya listelerinin ilk sıralarında yer verdiler. HÜDA PAR ve Saadet Partisi'nin listelerinin ilk sıralarında kadın adaya yer vermedikleri görülmektedir. AK Parti'nin 126 kadın adayından 34'ü, MHP'nin 79 kadın adayından 22'si, HDP'nin 229 kadın adayından 91'i, CHP'nin 136 kadın adayından 34'ü, İYİ Parti'nin 158 kadın adayından 44'ü listelerin ilk üç sırasında kendilerine yer bulabildi. HÜDA PAR'ın 44 kadın adayından 4'ü, Vatan Partisi'nin 149 kadın

[51] Ibid.

[52] Ibid.

adayından 53'ü, Saadet Partisi'nin 70 kadın adayından 17'si aday listelerinin ilk üç sırasında yer bulan diğer kadın adaylar oldu.

Tablo:7 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçiminde Kadın Adayların Bağlı Bulunduğu Siyasi Partiye Ve Eğitim Durumuna Göre Dağılımı[53]

Parti Adı	İlkokul / İlköğretim	Ortaokul	Lise	Yüksekokul / Fakülte	Yüksek Lisans	Doktora	Bilgi Yok	Toplam
AK PARTİ	-	2	19	62	36	7	-	126
MHP	2	3	21	41	10	2	-	79
HÜDA PAR	15	4	21	4	-	-	-	44
VATAN PARTİSİ	4	7	59	67	6	5	1	149
HDP	34	17	61	99	11	3	4	229
CHP	2	1	20	78	20	13	2	136
SAADET PARTİSİ	4	2	21	39	4	-	-	70
İYİ PARTİ	4	4	24	93	20	12	1	158
BAĞIMSIZ	-	1	3	5	1	1	-	11
Toplam	65	41	249	488	108	43	8	1002

Kadın adayların eğitim durumu incelendiğinde, yüksekokul/fakülte mezunu adayların % 48,7'yle en yüksek orana sahip olduğu görülmektedir. Lise veya dengi okullardan mezun olan adayların oranı % 24,85 iken, ortaokul veya dengi okullardan mezun adayların oranı % 4,09, ilkokul/ilköğretim mezunu adayların oranı % 6,48'dir. Adaylardan % 4,29'u doktora, % 10,77'si yüksek lisans eğitimi aldığı kayıtlarda yer almaktadır.

Tablo:8 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçiminde Kazanan Adayların Bağlı Bulunduğu Siyasi Partiye ve Cinsiyete Göre Dağılımı[54]

Parti Adı	Kadın	Erkek	Toplam
AK PARTİ	53	242	295
MHP	4	45	49
HDP	26	41	67
CHP	18	128	146
İYİ PARTİ	3	40	43
Toplam	104	496	600

24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimleri kazanan aday profilleri incelendiğinde, AK Parti, 53 milletvekili ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde en fazla kadın milletvekiline temsil olanağı sağlayan siyasal parti olurken, HDP'nin 26, CHP'nin 18, MHP'nin 4 ve İYİ Parti'nin 3 kadın milletvekili ile mecliste yer aldığı görülmektedir.

[53] Ibid.

[54] Ibid.

Tablo:9 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçiminde Kazanan Adayların Bağlı Bulunduğu Siyasi Partiye ve Cinsiyete Göre Yüzdelik Dağılımı[55]

Parti Adı	Kadın Milletvekili (%)	Erkek Milletvekili (%)
AK PARTİ	17,96	82,03
MHP	8,16	91,83
HDP	38,8	61,19
CHP	12,32	87,67
İYİ PARTİ	6,97	93,02

24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimleri sonucunda, AK Parti bünyesinde meclise giren 295 milletvekilinin % 17,96'sı kadınlardan oluşurken, CHP'nin 146 milletvekilinin %12,32'si, HDP'nin 67 milletvekilinin % 38,8'i, MHP'nin 49 milletvekilin % 8,16'sı ve İYİ Parti'nin 43 milletvekilinin % 6,97'si kadın milletvekillerinden oluşmaktadır. AK Parti listelerinde yer verilen kadın adayların % 42,06'sı, CHP listelerinde yer verilen kadın adayların % 13,23'ü, HDP listelerinde yer verilen kadın adayların % 11,35'i, MHP listelerinde yer verilen kadın adayların % 5,06'sı ve İYİ Parti listelerinde bulunan kadın adayların % 1,89'u milletvekili seçilerek meclise girmeye hak kazandı.

Tablo:10 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçiminde Kazanan Kadın Adayların Bağlı Bulunduğu Siyasi Partiye Ve Eğitim Durumuna Göre Dağılımı[56]

Parti Adı	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksekokul /Fakülte	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
AK PARTİ	-	-	1	26	20	6	53
MHP	-	-	-	2	2	-	4
HDP	2	3	5	14	1	-	26
CHP	-	-	-	6	5	7	18
İYİ PARTİ	-	-	-	1	-	2	3
Toplam	2	3	6	49	28	15	104

24 Haziran 2018 tarihinde yapılan Milletvekili Genel Seçimleri sonucunda kazanan kadın milletvekillerinin eğitim durumları incelendiğinde, yüksekokul/fakülte mezunu kadın milletvekillerinin oranının % 47,11 olduğu görülmektedir. Kadın milletvekillerinin % 5,76'sı lise veya dengi, % 2,88'i ortaokul veya dengi, % 1,92'si ilkokul mezunu olduğu kayıtlarda yer almaktadır. Adaylardan % 14,42'sinin doktora, % 26,92'sinin ise yüksek lisans eğitimi aldığı bilgileri kayıtlarda yer almaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye kadınların seçme ve seçilme hakkına kavuştuğu ilk ülkelerden biri olmasına karşın kadınların siyasal hayatta temsil edilmesi konusunda hala dünya ortalamasının bile altında olması dikkat çekmektedir. Ataerkil kültürün yaşamın bir çok alanında hala hakim olduğu Türkiye'de geleneksel eğitim ve öğretimin yanı sıra kadının yönetim işlerini erkeğe bıraktığı görülmektedir. Ataerkil ve geleneksel yapının birey olmak yerine annelik, çocukların eğitimi ve ev işleri ile ilgilenmeleri gerektiğini telkin eden egemen görüşün önemli oranda etkili olduğu görülmektedir. Geleneksel yaşam tarzının yanısıra iktidar sahiplerinin egemenliğindeki kitle iletişim araçları ve TV dizileri ile etki altına alınan kadınlar, bu tür telkinlerden etkilenmekte ve iktidar alanlarını erkeklere terk etmektedirler. Kadının

[55] Ibid.

[56] İbid.

aile ve toplumdaki rolünün çalışma yaşamını belirlemesi ve kadın adına birçok eşitsizlik doğurması gibi, kadının hayatının özel yaşamla kısıtlanması, kamusal hayattan, siyasetten ve yönetimden kadınları uzaklaştırmıştır. Sorun, politikaların belirlendiği, kararların alındığı her alanda, her düzeyde ve her kurumda kadının yeterli oranda ve nitelikte temsil edilememesidir (Tekeli, 1982; Koray, 1991).

Başta Batılı ülkeler olmak üzere birçok ülkede kadın kotası, pozitif ayrımcılık gibi söylem ve önerilerle kadınların siyasal katılımını arttırmaya yönelik çabalara girişildiği görülmektedir. Kadınların siyasal etkinliğinin arttırılması amacıyla özellikle 1990'lı yıllardan itibaren birçok ülkede anayasalarda ve/veya siyasal yaşam ve siyasi partilerle ilgili yasalarda düzenlemeler yapılarak, kadınların siyasal temsil konusunda kota uygulamalarına gidilmesinin yolu açılmıştır (Sawer vd. 2006). Türkiye'de de HDP gibi bazı siyasi partilerin bu tür yaklaşımları benimseyerek kadınlarının önünü açtığı görülmektedir. Ancak, yukarıda görüldüğü gibi özellikle parlamento çoğunluğunu elinde bulunduran merkez sağ partilerin bu tür kota uygulamalarından uzak durdukları görülmektedir. Bu yüzden de Türkiye'de bu tür yaklaşım ve politikalar yeterince ilgi görmemiş ve yasalaş(a)mamıştır.

Kotaların Türkiye gibi güçlü ataerkil gelenekleri olan toplumlarda genellikle muhalefetle karşılandığı bilinmektedir. Kota uygulamasına karşı çıkanlar, bu uygulamaların erkekler aleyhinde bir ayrımcılığa dönüştüğünü ileri sürmektedirler. Haliyle erkek egemen toplum kadınlar lehine kota uygulamasına kayıtsız kalmaktadır (Sitembölükbaşı, 2007: 17; Çağlar, 2011: 73). Ancak yine ataerkil toplum yapısının güçlü olduğu toplumlarda eğitim ve bilinçlenmenin yanısıra yasal düzenlemeler ve kota uygulamaları olmadan kadın erkek temsiliyetinde eşitliği ve/veya adaleti sağlamanın da mümkün olmadığı görülmektedir.

Bütün seçim süreçleri ve deneyimler; bu sorunları aşmanın yolunun kadınların nüfusu oranında kotalar uygulamaktan geçtiğini göstermektedir. Bu yüzden sadece ulusal düzeyde değil aynı zamanda yerel düzeyde ve her türlü bürokratik ve üst düzey atamalarda % 50 kadın kotası kesin ve katı bir şekilde uygulanmadıkça bu eşitsizliğin sona ermesi mümkün gözükmemektedir. Etkin bir kota sisteminin olmaması, kadının sosyal, siyasal, kültürel, eğitim ve ekonomik yaşama erkeklerle eşit düzeyde katılabilmesi için gerekli önlemler alınmaması, bu kısır döngünün devamını sağlamaktadır. Bu yüzden erkekler siyasal temsilde sürekli kadınlardan çok daha avantajlı durumda olmaya devam etmektedirler. Yasaları yapanların sürekli erkekler olması ve sahip oldukları ayrıcalıkları terk etmek istememeleri, genelde toplumun yarısını teşkil eden kadınların siyasal temsilde nüfusları oranında temsil edilememelerinin devam etmesini sağlamaktadır.

Bizim açıkça hak gaspı, insan hakları ihlali olarak nitelendirdiğimiz bu siyaset ve yönetim tarzının bütün kademelerindeki eşitsizlik eninde sonunda toplumun bütün kesimlerini etkilemektedir. Bugün nasıl bir zamanlar sadece soyluların ve zenginlerin seçme ve seçilme hakkına sahip olduğu dönemler bize tuhaf geliyorsa, bir gün mutlaka toplumun neredeyse yarısını oluşturan kadın nüfusunun da erkekler tarafından yönetilmesi ve temsil edilmesi o kadar tuhaf, haksız ve garip gelecektir.

Kadınların siyasal hayata katılarak adil bir şekilde temsil edilmesi sadece kadınlar için değil toplumun tümünün geleceği ve mutluluğu için olmazsa olmaz koşullardan biridir. Avrupa Birliği ve İskandinavya ülkelerinde görüldüğü gibi gelişmiş ülkelerde kadın temsiliyetinin artması ile birlikte sürdürülebilir kalkınma, toplumsal barış ve huzurun gelişerek arttığı gözlenmektedir. Türkiye'de de bütün siyasi partilerin ve siyasetçilerin bir an önce bu haksızlığa son vererek, gelişmiş dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de kadınların kendilerini temsil edebilecek akıl ve kapasiteye sahip olduğunu kabul etmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

AKTAŞ, Murat; "Türkiye'de Siyasette Kadın Temsiliyeti", Küreselleşen Dünyada Kadın Ve Siyaset, (2015), Ss:169-188.

Arat, Y. (1998). Feminists, Islamists, And Political Change İn Turkey. Political Psychology. 19 (1). Ss.117-131.

Arat, Y. (1998). "Türkiye'de Modernleşme Projesi Ve Kadınlar", Türkiye'de Modernleşme Ve Ulusal Kimlik, Ss:82-98.

Ayata-Güneş, A. (1998). Laiklik, Güç Ve Katılım Üçgeninde Türkiye'de Kadın Ve Siyaset. A. Hacımirzaoglu (Dr).75 Yılda Kadınlar Ve Erkekler (İçinde). İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
Pınarcıoğlu, N. Ş. (2017). Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?). Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi. 7 (1). Ss12-24.
Çağlar, N. (2011). Kadının Siyasal Yaşama Katılımı Ve Kota Uygulamaları. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi. 3 (4) Ss.56-79.
Çelik, G. (2009). Türkiye'de Durum", Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi.
Koray M. (1991). Günümüzdeki Yaklaşımlar Işığında Kadın Ve Siyaset, İstanbul: Tüses Yayınları.
Pınarcıoğlu N. Ş. (2017). Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?). Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi. 7 (1) Ss.12-24.
Sallan Gül S. Ve Altındal Y. (2015). Türkiye Siyasetinin Eril Anatomisi: 2015 Seçimlerini Kota Uygulamaları Üzerinden Yeniden Düşünmek. Toplum Ve Demokrasi Dergisi. 9. Ss.19-20.
Sawer, M., Trimble L. J. Ve Tremblay, M. (2006). Representing Women İn Parliament: A Comparative Study. London: Routledge.
Sitembölükbaşı Ş. (2007). Kadınların Siyasal Hayata Etkin Katılımının Bir Aracı Olarak Seçimlerde KOTA Uygulamaları. SDÜ İİBF Dergisi.12(1). Ss.13-36.
Tahaoğlu Ç. (2017). Kadın Vekil Oranı Düştü" 2 Nisan 2017. Https://Bianet.Org/Bianet/Siyaset/168890-Kadin-Vekil-Orani-Dustu-43-İlden-Sadece-Erkek-Vekil-Cikti
Tekeli Ş. (1982). Türkiye' De Kadının Siyasal Hayattaki Yeri. Nermin Abadan Unat (Der.) Türk Toplumunda Kadın. İstanbul: Ekin Yayınları.

TÜRKİYE'DE KADINLARIN YEREL YÖNETİMLERDE TEMSİLİYETİ

Doç. Dr. Murat AKTAŞ
Muş Alparslan Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, muratmha@hotmail.com.
Taylan YETKİNER
Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, taylanyetkiner@hotmail.com.

Özet
Hayatın yükünü erkeklerle paylaşmada her türlü zorluğa katlanan kadınlar, birçok ülkede siyasal, idari ve ekonomik yaşamda erkeklerden daha az temsil edilmektedir. Kadınların hem ulusal düzeyde hem de yerel yönetimlerde temsil edilmesi konusunda bu durum değişmemektedir. Bununla birlikte, birçok ülkede kadınlar yerel yönetimlerde ulusal parlamentolarda olduğundan daha yüksek oranlarda temsil edilmekteler. Ancak, Türkiye'de kadınların yerel yönetimlere katılımı ulusal seviyeden bile daha az. Türkiye'de yerel yönetimlerde kadınların temsilini analiz etmeyi amaçlayan bu çalışma, kadınların siyasette temsil edilmesinin önünde hala ciddi engellerin bulunduğunu vurgulamaktadır. Ataerkil kültürün egemenliği, kadınlara atfedilen sosyal rol ve sorumluluklar gibi çeşitli nedenler, kadınların yerel düzeyde de siyasete kayıtsız kalmasına neden olmaktadır. Ayrıca, kadınların yerel yönetimlerde temsil edilmesinin, özellikle muhafazakâr partilerde çok daha düşük olması, ataerkil kültürün hakimiyetinin yanısıra, inanç, gelenek ve göreneklerle de ilgili olabileceğini gündeme getirmektedir.
Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Kadın Temsiliyeti, Yerel Yönetimler, Türkiye.

WOMEN REPRESENTATION IN LOCAL GOVERNANCE IN TURKEY

Abstract
In many countries women who endure all kinds of difficulties in sharing the burden of life with men, are still less represented in political, administrative and economic life than men. This situation does not change in the representation of women in both national and local politics. However, in most countries women are more active in local governments than national level. But in Turkey the participation of women in the local governments is even less than national level. This study, which aims to analyse the representation of women in local governments in Turkey, emphasizes that there are still serious obstacles in front of women representation in politics in the country. Various reasons, such as the domination of patriarchal culture, the social roles and responsibilities attributed to women, make women indifferent to politics at the local level. Moreover, the fact that women's representation in local administrations is much lower, especially in conservative parties, raises the possibility that patriarchal culture may be related to beliefs, traditions and customs.
Keywords: Gender, Women Representation, Local Authorities, Turkey.

Giriş

Kadınlar tarihin çok uzun bir dönemi boyunca erkeklerin baskısı ve etkisi altında kalarak siyasal temsiliyet konusunda adil bir şekilde temsil hakkından mahrum bırakılmıştır. Ancak 20. yüzyılın başından itibaren bazı ülkelerde seçme ve seçilme hakkı elde etmeye başlayan kadınlar birçok ülkede yasal olarak erkeklerle eşit haklara sahip olabilmişlerdir. Kadınlar birçok ülkede teorik olarak erkeklerle eşit haklara sahip olmalarına rağmen birçok alanda bu haklarından pratikte yeterince yararlanamamaktalar. Bu konuda özellikle son yıllarda bazı ilerlemeler kaydedilmesine rağmen, hala birçok ülkede kadınlar erkeklere oranla çok daha düşük düzeylerde temsil edilmekteler. Kadınlar ekonomik hayatta olduğu gibi siyasal hayatta da istedikleri yerlere ulaşmak için hala erkeklerden çok daha fazla çaba harcamak durumunda kalmaktadır.

Özellikle Avrupa Birliği ülkeleri başta olmak üzere bazı ülkelerde bu konuda önemli gelişmeler yaşanmasına karşın Türkiye'de kadınların siyasal temsiliyet konusunda hala ciddi sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Türkiye'de kadınlar siyasal hayatta hala Avrupa Birliği ülkelerine göre ve hatta dünya ortalamasına göre düşük oranlarda temsil edilmektedirler. Diğer yandan özellikle gelişmiş ülkeler başta olmak üzere birçok ülkede yerel yönetimlerde kadınlar ulusal parlamentolara göre daha yüksek oranda

temsil edilmelerine rağmen, Türkiye'de ilginç bir şekilde de yerel yönetimlerde kadınlar erkeklere göre çok daha düşük oranlarda temsil edilmektedirler. Türkiye'de yerel yönetimlerde kadınların temsili konusunda gözle görülür bir artış yaşanmasına rağmen hala çok ciddi sorunlar yaşandığı gözlenmektedir.

Ayrıca Türkiye'de kadınların yerel yönetimlerde temsili ile ilgili literatürün kısıtlı olması da dikkat çekmektedir. Bu durum konuyla ilgili çalışmaların önemini göstermektedir.

Kadınların Yerel Yönetimlerde Temsili

Demokrasi kültürünün olgunlaştığı ülkeler, sorunların çözümü için kadınları karar alma, planlama ve yönetim süreçlerine dâhil etmek için ekstra çaba sarf ederken, demokrasi bilincini belirli bir düzeye taşıyamamış ülkelerde, kadınların sorunlarının da erkek inisiyatifine bırakıldığı görülmektedir. Kadınların karşı karşıya oldukları sorunların, erkek eliyle çözümünün beklenmesi sorunların devam etmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla birçok ülkede eşitsizlikler devam etmektedir. Özellikle konu iktidar paylaşımı olduğunda eşitsizliklerin daha da büyüdüğü görülmektedir. Avrupa Birliği ülkeleri bu konuda önemli ilerlemeler kaydetmesine karşın, Türkiye gibi ülkelerde bu sorunlar hala varlığını korumaktadır. Birçok araştırma ve çalışma Türkiye'de kadınların yerel yönetimlerde çok düşük düzeylerde temsil edildiğini göstermektedir. (Alkan, 2009; Anbarlı Bozatay ve Kutlu, 2014; Savaş-Yavuzçehre ve Ciğeroğlu-Öztepe, 2016).

Avrupa Birliği ülkelerinde seçilmiş her beş yerel yöneticiden biri kadınken, Türkiye'de yerel yönetimlerin seçilmiş karar organları olan, belediye meclisleri ve il genel meclislerinde kadınlar ancak % 2 oranında (UNDP) temsil edilmektedirler. 2016 verilerine göre; Türkiye'de kadınların il genel meclisinde temsil edilme oranı % 4,8; belediye meclislerinde % 10,7; belediye başkanlıklarında % 2,9'dur. Kadınların istihdam oranının % 27 olduğu, okuma yazma bilmeyen kadınların erkeklerden 5 kat daha fazla olduğu ve kız çocuklarının % 40'ının ilkokuldan sonra eğitimine devam edemediği bilinmektedir (Pınarcıoğlu, 2017).

Şahin (2011) bu olumsuz durumu güçlü merkeziyetçi yapı, geleneksel roller ve çıkar gruplarının alanı ele geçirmesine bağlamaktadır**.** Temel olarak, devletin ataerkil yapısının, kadınların ulusal ve yerel siyasete katılımı ve temsiliyle ilgili ciddi engeller oluşturduğu bilinmektedir. Devleti analiz eden feminist teorisyenler, modern devletin ve kamusal alanın erkekler tarafından, erkeklere göre erkeklerin rahat edeceği şekilde dizayn edildiğini ve kadınların bu alanlardan yüzyıllar boyunca dışlandığını ifade ediyorlar (Savaş-Yavuzçehre ve Ciğeroğlu-Öztepe, 2016).

Böylece, devletin görev ve işlevlerinin tarihsel gelişimi, erkek egemenliğinin tarihsel baskın formu ile de şekillenmiştir. Buna ek olarak, devletin bu ataerkil yapısının, erkek egemen bir toplumun oluşumuna neden olduğu ve bu durumun, kadınların yerel hayata katkısı olan rollerin etkisiyle kamusal hayata katılımında ciddi bir engel teşkil ettiği belirtilmektedir (Robinson, 1995).

Araştırmalar Türkiye'de özellikle de kırsal kesimde kadınların siyasal katılımında erkeklerin (koca, baba ya da ağabeyin) rolü halen baskın olduğunu göstermektedir. Bu durum kadınların toplumsal konumları ile ilişkilendirilmektedir. Türkiye'de hala hakim ataerkil düşünce kadının kadınsı özelliklerinin siyasete uygun olmadığını savunmaktadır. Özellikle "eş" ve "anne" olarak görülen kadının, siyasal yaşamda aktif olarak yer alması hala geniş kesimler tarafından doğru karşılanmamaktadır. Bu yüzden kadınların büyük bir kısmı siyasal ve ekonomik yaşamda etkin olamamaktadır (Negiz ve Üçer, 2012).

Diğer yandan dünya parlamentolarında kadın temsiline dair elimizde net veriler olmasına rağmen, yerel yönetimler açısından net verilere erişmenin kolay olmadığını belirtmek gerekir. Edinebildiğimiz bilgiler ise çoğu zaman çok eski verilerden oluşmaktadır. Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Teşkilatı, bu veri eksikliğinin temel nedenlerini, çok sayıda yerel yönetim olması ve dünyadaki yapılarının karmaşıklığı ile açıklamaktadır. Son dönemde elde edilen kısıtlı verilerin ise düzensiz ve geçerli bir kalkınma göstergesini beslemek için gereken standart yöntemler olmadan sunulduğu belirtilmektedir.

Oysa il, ilçe, kasaba ve köy gibi belirli bir alanda yaşayan insanların, ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere oluşturulmuş idari birimler olan yerel yönetimler, aynı zamanda yurttaşların siyasetle yüz yüze geldiği, demokratik yaşamın erdemlerini tanıma ve bunu hayat biçimine dönüştürme fırsatı elde ettiği alanlar

(Çukurçayır, 2006: 237) olarak bilinmektedir. Kadınların, yerel yönetim ve yerel siyasetteki temsilleri, siyasal haklarını kullanmaları açısından büyük önem taşımaktadır (Şahin, 2011).
Türkiye'de kadınların yerel yönetimlerde temsiliyetini incelerken 2019'da yapılan son yerel seçimlerle ilgili elimizde bütün veriler olmadığından bir önceki seçim sonuçlarını değerlendireceğiz. Ancak 2014 yılına denk gelen bu seçimlere geçmeden, önce yapılan son üç yerel seçimlere ilişkin istatistiklere göz atmak, yerel temsilde kadın oranının seyri hakkında fikir sahibi olmamızı sağlayacaktır.

Tablo:1 1999 Mahalli İdareler Seçimleri Kadın-Erkek Oranları[57]

Görev	Kadın Sayı	Kadın Oran (%)	Erkek Sayı	Erkek Oran (%)	Toplam
Belediye Başkanı	20	0,6	3.196	99,4	3.216
Belediye Meclis Üyesi	541	1,6	33.543	98,4	34.084
İl Genel Meclis Üyesi	44	1,4	3.078	98,6	3.122

1999 yılında gerçekleştirilen mahalli idareler seçimleri sonucunda, belediye başkanlarının % 0,6'sı, belediye meclis üyelerinin % 1,6'sı ve il genel meclis üyelerinin % 1,4'ü kadın temsilcilerden oluşmaktadır.

Tablo:2 2004 Mahalli İdareler Seçimleri Kadın-Erkek Oranları[58]

Görev	Kadın Sayı	Kadın Oran (%)	Erkek Sayı	Erkek Oran (%)	Toplam
Belediye Başkanı	18	0,6	3.207	99,4	3.225
Belediye Meclis Üyesi	817	2,4	33.660	97,6	34.477
İl Genel Meclis Üyesi	57	1,8	3.151	98,2	3.208

2004 yılında gerçekleştirilen mahalli idareler seçimleri değerlendirildiğinde, kadın temsilinde büyük bir olumlu gelişmenin olmadığı görülmektedir. Seçim sonucunda, belediye başkanlarının % 0,6'sı, belediye meclis üyelerinin % 2,4'ü ve il genel meclis üyelerinin % 1,8'i kadın temsilcilerden oluşmaktadır. 1999 yılı mahalli idareler seçimlerine nazaran belediye meclis üyesi ve il genel meclis üyesi seçilen kadın sayısında çok küçük bir artış gerçekleşmiştir

Tablo:3 2009 Mahalli İdareler Seçimleri Kadın-Erkek Oranları[59]

Görev	Kadın Sayı	Kadın Oran (%)	Erkek Sayı	Erkek Oran (%)	Toplam
Belediye Başkanı	26	0,9	2.905	99,1	2.931
Belediye Meclis Üyesi	1.474	4,5	30.001	95,5	32.475

[57] Şaban A. Bozatay, Salih Z. Kutlu, "Siyasette Kadın Temsili Açısından 30 Mart 2014 Yerel Seçimi Sonuçlarının Çanakkale İli Örneğinde Değerlendirilmesi" *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Yıl:12, Sayı:16, 2014.

[58] Ibid.

[59] Ibid.

İl Genel Meclis Üyesi	115	3,5	3.166	96,5	3.281

2009 yılında gerçekleştirilen mahalli idareler seçimleri sonucunda, belediye başkanlarının % 0,9'u, belediye meclis üyelerinin % 4,5'i ve il genel meclis üyelerinin % 3,5'i kadın temsilcilerden oluşmaktadır. Bu seçimler 2004 yılında yapılan yerel seçimlerle karşılaştırıldığında belediye başkanı, belediye meclis üyesi ve il genel meclis üyesi seçilen kadın sayısında küçük de olsa bir artış olduğu dikkat çekmektedir. Sonuç olarak, her üç dönemde de kadınlar yok denecek kadar az sayıda temsil hakkı elde etmişlerdir.

Yerel yönetimler açısından 2012 yılı, Büyükşehir Yasası kapsamında yeni bir yönetim anlayışının hayata geçirilmesine yönelik çalışmaların kamuoyunu meşgul ettiği, hizmetlerin geniş ölçekte planlanacağı, koordinasyon eksikliklerinin giderileceği gibi olumlu görüşler karşısında, yerel özerkliğin ve demokratik katılımın zayıflayacağı gibi doğabilecek olumsuz sonuçların tartışıldığı bir dönemdir. Tartışmalar neticesinde, on üç ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi altı ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair düzenlemeler, 12.11.2012 tarihinde TBMM'de kabul edilmiştir. Kanunun uygulanacağı ilk yerel seçim olması nedeniyle önem arz eden 30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri, yakın dönemdeki diğer seçimlerden ayrılmaktadır. Bu bölümde, 30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri özelinde kadınların yerel yönetimlerde temsili ele alınacak, aday ve kazanan kadın aday oranları değerlendirilecektir.

Kadınların temsil meselesi incelenirken, akademik çalışmalarda sıkça rastlanan "nüfusunun yarısını oluşturan kadınlar" ifade kalıbını tek başına bir veri olarak kabul etmek yetersiz kalabilir. Siyasal katılımın belirli bir bilince, bilinç gelişiminin ise eğitime ihtiyaç duyduğu gerçeğinden yola çıkarak, "nüfusunun yarısının" eğitim durumunu incelemek, yetersiz temsili anlamamızda önemli bir veri olacaktır.

Tablo:4 30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimi'nde Seçmenlerin Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre Dağılımı[60]

Öğrenim Durumu	Kadın	Erkek	Toplam
Okuma Yazma Bilmeyen	2.142.705	414.155	2.556.860
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	2.447.754	1.048.150	3.495.904
İlkokul	8.462.262	6.346.953	14.809.215
İlköğretim	3.557.906	4.803.133	8.361.039
Ortaokul veya Dengi Okul	1.094.393	1.687.285	2.781.678
Lise veya Dengi Okul	5.035.060	6.780.557	11.815.617
Yüksekokul veya Fakülte	2.913.234	3.702.503	6.615.737
Yüksek Lisans	216.920	309.623	526.543
Doktora	60.183	92.413	152.596
Bilinmeyen	774.340	806.303	1.580.643
Toplam	26.704.757	25.991.075	52.695.832

İstatistikler, cinsiyet ayrımı olmaksızın genel anlamda eğitim konusunda yetersiz kalındığını, kadınlar özelinde bakıldığında ise yalnızca % 11,94 oranında lisans ve lisansüstü eğitim fırsatı yakalandığını göstermektedir. Türkiye, Dünya Ekonomi Forumu Küresel Cinsiyet Eşitliği Uçurumu Raporu'nun 2017 verilerine göre, yüksek öğrenime kayıt düzeyinde cinsiyet eşitsizliği sıralamasında 144 ülke içerisinde 105'inci sırada yer almaktadır. (World Economic Forum, The Global Gender Gap Report, 2017)

[60] TUİK, Mahalli İdareler Seçmen Profili, https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/yerelsecmen.zul, (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2019).

Yerel politikada seçmen davranışı incelenirken önemli değişkenlerden biri olduğu görülen eğitim eksikliği, seçmeni toplumsal uzlaşıya ve demokratik değerlere yönelik tercihlerden uzak hareket ettirmektedir (Çukurçayır, 149).

Tablo:5 30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri Büyükşehir Belediye Başkanlığı Adaylarının Bağlı Bulunduğu Siyasi Partiye ve Cinsiyete Göre Dağılımı[61]

Parti Adı	Kadın Aday	Erkek Aday	Toplam
HÜDA PAR	-	4	4
DSP	2	23	25
DYP	4	21	25
TURK PARTİ	-	9	9
HKP	3	23	26
TKP	-	5	5
BBP	2	28	30
AK PARTİ	1	29	30
YURT-P	1	3	4
DP	-	21	21
MİLLET PARTİSİ	-	24	24
SAADET PARTİSİ	-	30	30
HAK-PAR	5	22	27
LDP	3	17	20
BDP	2	5	7
BTP	2	28	30
İP	2	20	22
HDP	6	16	22
CHP	2	28	30
HEPAR	1	11	12
MHP	-	30	30
BĞMZ	8	47	55
Toplam	44	444	488

30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri'nde büyükşehir belediye başkanlıkları için aday gösterilen kadınların oranı % 9,01'dir. En çok kadın adaya yer veren partiler 6 kadın adayla HDP, 5 kadın adayla HAK-PAR'dır. 8 kadın bağımsız aday olarak seçime katılırken, DP, Millet Partisi, Saadet Partisi ve MHP büyükşehir belediye başkan adayları arasında kadınlara yer vermemiştir. Bu durum, sağ-muhafazakâr çizgideki siyasal partilerin kadın temsiline yaklaşımları açısından bir veri niteliği taşımaktadır. CHP'nin % 6,66'lık kadın aday oranı ise tüzüğünde belirtilen % 33'lük cinsiyet kotasının çok altında kalmıştır.

HDP'nin büyükşehir belediye başkanlığı için aday gösterdiği kadınların % 27,27'lik oranı, diğer partiler ile kıyaslandığında olumlu yönde öne çıkmaktadır. Seçime Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde kendi adaylarıyla katılan BDP'nin, batıda HDP adaylarını desteklemesi göz önüne alındığında, iki partinin kadın adaylarını birlikte değerlendirmek yanlış olmayacaktır. BDP'nin büyükşehir belediye başkanlığı adaylarının HDP adayları ile birlikte değerlendirilmesi durumunda kadın aday oranı % 27,58 olarak karşımıza çıkmaktadır.

[61] TUIK Yerel Seçimler, https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/menuyerel.zul, (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2019).

Yerel yönetimlerde kapsam bakımından en geniş sorumluluk alanına sahip olan büyükşehirlerin yönetimine aday gösterilen erkeklerin onda biri kadar kadın adaya yer verilmesi düşündürücüdür. Genel olarak, ideolojik farklılıklar gösteren siyasal partilerin büyükşehirler için kadın aday belirlemede hiçbir farklılık göstermediğini, temsilde eşitliğe katkı sağlayacak kadın adaylara listelerinde sembolik olarak yer vererek ya da hiç yer vermeyerek, ortak bir yaklaşım sergiledikleri görülmektedir.

Tablo:6 30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri Belediye Başkanlığı Adaylarının Bağlı Bulunduğu Siyasi Partiye ve Cinsiyete Göre Dağılımı[62]

Parti Adı	Kadın Aday	Erkek Aday	Toplam
HÜDA PAR	-	81	81
DSP	52	286	338
DYP	14	61	75
TURK PARTİ	5	34	39
HKP	1	1	2
TKP	1	6	7
BBP	34	707	741
AK PARTİ	18	1.344	1.362
YURT-P	1	21	22
DP	19	372	391
EMEP	-	1	1
ÖDP	1	9	10
MİLLET PARTİSİ	11	178	189
SAADET PARTİSİ	6	1.330	1.336
HAK-PAR	5	46	51
LDP	16	93	109
BDP	29	201	230
BTP	140	788	928
İP	34	153	187
HDP	50	196	246
CHP	49	1.087	1.136
HEPAR	15	57	72
MHP	32	1.306	1.338
BĞMZ	11	284	295
Toplam	544	8.642	9.186

30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri'nde belediye başkanlıkları için aday gösterilen kadınların oranı % 5,92'dir. BTP 140, DSP 52, HDP 50 ve CHP 49 ile kadın adaylara en çok yer veren siyasal partilerdir. Ana akım siyasal partiler ekseninde değerlendirildiğinde HDP % 20,32 ile belediye başkanlığı seçimlerinde en çok kadın adaya yer veren siyasal parti olurken, CHP % 4,31, MHP % 2,39 ve AK Parti % 1,32 oranında kadın adayla seçime katılmıştır.

Burada da tıpkı büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde olduğu gibi HDP dışındaki siyasal partilerin aday gösterme aşamasında çok düşük oranda kadın adaya yer verdikleri görülmektedir. Elbette HDP'nin % 20,32'lik kadın aday oranı eşit temsil üzerinden değerlendirildiğinde eksikliğin devam ettiğini, fakat diğer siyasal partilerdeki kadın aday oranlarına göre olumlu bir tablonun var olduğunu göstermektedir. CHP, çağdaşlaşmanın önemli aktörleri olarak nitelendirdiği kadınlara tüzüğündeki % 33'lük cinsiyet kotasının çok altında bir oranda yer verirken, iktidar partisi olan AK

[62] TUIK Yerel Seçimler, https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/menuyerel.zul, (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2019).

Parti ve milliyetçi ideolojiye sahip MHP belediye başkanlığı seçimlerinde kadın adaylara çok düşük oranda yer vermişlerdir.

Tablo:7 30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri Belediye Meclis Üyeliği Adaylarının Bağlı Bulunduğu Siyasi Partiye ve Cinsiyete Göre Dağılımı[63]

Parti Adı	Kadın Aday	Erkek Aday	Toplam
HÜDA PAR	52	1.757	1.809
DSP	443	1.828	2.271
DYP	58	219	277
TURK PARTİ	8	27	35
TKP	383	714	1.097
BBP	375	4.601	4.976
AK PARTİ	2.797	23.257	26.054
YURT-P	9	21	30
DP	313	3.083	3.396
EMEP	-	17	17
ÖDP	181	373	554
MİLLET PARTİSİ	114	231	345
SAADET PARTİSİ	640	12.760	13.400
HAK-PAR	53	190	243
LDP	9	88	97
BDP	558	2.263	2.821
BTP	357	909	1.266
İP	506	1.321	1.827
HDP	792	1.492	2.284
CHP	2.618	13.915	16.533
HEPAR	60	224	284
MHP	1.557	18.354	19.911
BĞMZ	18	162	180
Toplam	11.901	87.806	99.707

30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri'nde belediye meclis üyeliği için aday gösterilen kadınların oranı % 11,93'tür. TKP'nin % 34,91, HDP'nin % 34,67, ÖDP'nin % 32,91, İP'nin % 27,69'lik kadın aday oranları, temsilde cinsiyet eşitliğinin kritik eşiği olarak gösterilen % 30 oranına ulaşılması bakımından değerlidir. CHP'nin % 15,83, AK Parti'nin % 10,73 ve MHP'nin % 7,81'lik kadın aday oranları da büyükşehir belediye başkanlığı ve belediye başkanlığı seçimlerindeki kadın aday oranları göz önüne alındığında görece daha iyi seviyelerdedir. Lakin bu olumlu durumu yerel siyasetin hiyerarşik yapısı dâhilinde değerlendirmek gerekebilir. Çıkarların ve beraberinde rekabetin yüksek olduğu temsil mekanizmalarında erkek hâkimiyeti ön plana çıkarken, düşük rekabetin yaşandığı belediye meclis üyeliği gibi temsil alanları kadınların daha kolay ulaşabileceği yerler olmaktadır.
Alkan (2004) Türkiye'de kadınların yerey yönetimlerde çok düşük oranlarda temsil edilmesinin nedenleri olarak kadınların kurumsal politikadaki "simgeselliği", kadınların yerel topluluk düzeyinde dahi toplumsal hareketliliğinin son derece sınırlı olması, kadın örgütlenmesinin yakın dönemlere kadar yereli ilgi alanı dışında bırakmış olmasına bağlamaktadır.

[63] TUIK Yerel Seçimler, https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/menuyerel.zul, (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2019).

Tablo:8 30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri İl Genel Meclisi Üyeliği Adaylarının Bağlı Bulunduğu Siyasi Partiye ve Cinsiyete Göre Dağılımı[64]

Parti Adı	Kadın Aday	Erkek Aday	Toplam
HÜDA PAR	-	80	80
DSP	11	143	154
DYP	1	9	10
TURK PARTİ	-	2	2
TKP	20	52	72
BBP	21	581	602
AK PARTİ	40	874	914
YURT-P	-	2	2
DP	12	338	350
ÖDP	65	190	255
MİLLET PARTİSİ	17	75	92
SAADET PARTİSİ	20	828	848
HAK-PAR	18	86	104
LDP	-	9	9
BDP	22	190	212
BTP	134	227	361
İP	60	277	337
HDP	22	167	189
CHP	47	834	881
HEPAR	5	19	24
MHP	22	879	901
BĞMZ	1	74	75
Toplam	538	5.936	6.474

30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri'nde il genel meclisi üyeliği için aday gösterilen kadınların oranı % 8,31'dir. BTP % 37,11, TKP % 27,77, ÖDP % 25,49, İP % 21,66 oranında kadın adaya yer verirken, HDP % 11,64, CHP % 5,33, AK Parti % 4,37 ve MHP % 2,44 gibi düşük oranlarda kadın adaya yer vermektedir. Tıpkı diğer seçimlerde olduğu gibi, genellikle sol partilerin kadın aday gösterme konusunda daha cesur hareket ettikleri söylenebilir. Bu durumun çeşitli değişkenlere bağlı olduğunu ifade eden araştırmacıların görüşlerini kabul etmekle birlikte, nedeni ne olursa olsun siyasal alanda kadın görünürlüğünü arttıran davranış biçimlerinin değerli olduğu düşüncesiyle, marjinal refleks ve simgesellik gibi eleştiriler bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmaktadır.

[64]TUIK Yerel Seçimler, https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/menuyerel.zul, (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2019).

Tablo:9 30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kazanan Adayların Bağlı Bulunduğu Siyasi Partiye ve Cinsiyete Göre Dağılımı[65]

Parti Adı	Kadın	Erkek	Toplam
AK PARTİ	1	17	18
BDP	1	1	2
CHP	1	5	6
MHP	-	3	3
BĞMZ	-	1	1
Toplam	3	27	30

30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri sonuçlarına göre, AK Parti, BDP ve CHP'den birer kadın aday büyükşehir belediye başkanı olmaya hak kazanmıştır. Otuz büyükşehirdeki kadın başkanların oranı %10'dur. Büyükşehir belediye başkanlığı için 44 kadın aday gösterilmiş ve yalnızca 3 kadın aday (% 6,81) büyükşehir belediye başkanı olmaya hak kazanmıştır. Seçime 2 kadın adayla katılan BDP'de kadın adayların seçilme oranı % 50, 1 kadın adayla katılan AK Parti'de % 100 ve 2 kadın adayla katılan CHP'de % 50'dir. Az sayıda kadının aday gösterilmesi sonucu oluşan bu oranlar kadınların siyasal temsili noktasında çok büyük bir anlam ifade etmemekle birlikte, kadın adayların dâhil oldukları seçimde gösterdikleri başarı açısından değerlendirildiğinde bir anlam kazanmaktadır.

Tablo:10 30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri Belediye Başkanlığı Kazanan Adayların Bağlı Bulunduğu Siyasi Partiye ve Cinsiyete Göre Dağılımı[66]

Parti Adı	Kadın	Erkek	Toplam
DSP	-	5	5
TKP	-	1	1
BBP	-	6	6
AK PARTİ	7	797	804
DP	-	14	14
ÖDP	-	1	1
MİLLET PARTİSİ	-	1	1
SAADET PARTİSİ	-	28	28
HAK-PAR	-	1	1
LDP	-	1	1
BDP	23	76	99
CHP	6	223	229
MHP	1	168	169
BĞMZ	-	5	5
Toplam	37	1.327	1.364

[65]TUIK Yerel Seçimler, https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/menuyerel.zul, (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2019).

[66]TUIK Yerel Seçimler, https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/menuyerel.zul, (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2019).

30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri sonuçlarına göre, BDP'den 23, AK Parti'den 7, CHP'den 6 ve MHP'den 1 kadın aday belediye başkanı olmaya hak kazanmıştır. 1.364 belediye başkanından yalnızca 37'si, başka bir ifadeyle belediye başkanlarının % 2,7'si kadındır. BDP'nin belediye başkanı olmaya hak kazanan adaylarının % 23,23'ü kadınken, bu oran AK Parti'de % 0,87, CHP'de % 2,62 ve MHP'de % 0,59'dur. BDP'nin 29 kadın kadın adayından 23'ü (% 79,31), AK Parti'nin 18 kadın adayından 7'si (% 38,88), CHP'nin 49 kadın adayından 6'sı (% 12,24) ve MHP'nin 32 kadın adayından 1'i (% 3,12) belediye başkanı olmuştur. BDP'nin kadın adaylarının büyük çoğunluğunun seçim sonuçlandığında elde ettikleri başarı, seçim bölgesi ve seçmen kitlesi gibi kriterlerle birlikte, partinin kadınları aday gösterirken sembolik bir yaklaşım sergilemediği sonucunu ortaya koymaktadır. BDP'li kadın belediye başkanlarının, seçilen toplam kadın belediye başkanı sayısının % 63,16'sını oluşturması da çarpıcı bir veridir.

Tablo:11 30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri Belediye Meclis Üyeliği Kazanan Adayların Bağlı Bulunduğu Siyasi Partiye ve Cinsiyete Göre Dağılımı[67]

Parti Adı	Kadın	Erkek	Toplam
HÜDA PAR	-	6	6
DSP	2	64	66
TKP	1	5	6
BBP	-	165	165
AK PARTİ	978	9.570	10.548
DP	3	161	164
EMEP	-	2	2
ÖDP	1	3	4
MİLLET PARTİSİ	-	6	6
SAADET PARTİSİ	1	410	411
HAK-PAR	-	6	6
LDP	-	12	12
BDP	433	1.017	1.450
BTP	-	8	8
İP	-	4	4
HDP	5	4	9
CHP	613	3.548	4.161
MHP	169	3.336	3.505
BĞMZ	-	5	5
Toplam	2.206	18.332	20.538

30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri sonuçlarına göre, AK Parti'den 978, CHP'den 613, BDP'den 433, MHP'den 169 kadın aday belediye meclis üyesi olmaya hak kazanmıştır. Kazanan 20.538 belediye meclis üyesinden 2.206'sı kadındır. Kadın belediye meclis üyelerinin oranı % 10, 7 olarak karşımıza çıkmaktadır. Seçim öncesi aday olan toplam 11.901 kadının %18,53'ü belediye meclis üyesi olabilmiştir. AK Parti'nin 2.797 kadın adayından 978'i (% 34,96), CHP'nin 2.618 kadın adayından 613'ü (% 23,41), BDP'nin 558 kadın adayından 433'ü (% 77,59), MHP'nin 1.557 kadın adayından 169'u (% 10,85) belediye meclis üyesi seçilmiştir. BDP'li belediye meclis üyelerinin % 29,86'sı, AK Partili belediye meclis üyelerinin % 9,27'si, CHP'li belediye meclis üyelerinin % 14,73'ü ve MHP'li belediye meclis üyelerinin % 4,8'i kadındır.

[67]TUIK Yerel Seçimler, https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/menuyerel.zul, (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2019).

Tablo:12 30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri İl Genel Meclisi Üyeliği Kazanan Adayların Bağlı Bulunduğu Siyasi Partiye ve Cinsiyete Göre Dağılımı[68]

Parti Adı	Kadın	Erkek	Toplam
TKP	-	1	1
BBP	-	4	4
AK PARTİ	33	749	782
SAADET PARTİSİ	-	5	5
BDP	19	112	131
HDP	-	1	1
CHP	7	152	159
MHP	2	173	175
Toplam	61	1.197	1.258

30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri sonucunda, AK Parti'den 33, BDP'den 19, CHP'den 7 ve MHP'den 2 kadın il genel meclisi üyeliğine hak kazanmıştır. Toplam 1.258 üyeden 61'i (% 4,84) kadın üyedir. Kadın il genel meclisi üyelerinin % 54,09'u AK Parti, % 31,14'ü BDP, % 11,47'si CHP, % 3,27'si MHP bünyesinde yer almaktadır. Seçimde AK Parti'nin il genel meclisi üyeliği için aday gösterdiği 40 kadının % 82,5'i, BDP adayı 22 kadının % 86,36'sı, CHP adayı 47 kadının % 14,89'u ve MHP'nin aday gösterdiği 22 kadının % 9,09'u il genel meclisi üyesi seçilmiştir.

Tablo:13 1999-2004-2009-2014 Yılları Mahalli İdareler Seçim Sonuçlarında Kazanan Adayların Cinsiyete Göre Dağılımı[69]

	Kadın Sayı	Kadın Oran (%)	Erkek Sayı	Erkek Oran (%)	Toplam Sayı
1999					
Belediye Başkanı	20	0,6	3.196	99,4	3.216
Belediye Meclisi Üyesi	541	1,6	33.543	98,4	34.084
İl Genel Meclis Üyesi	44	1,4	3.078	98,6	3.122
2004					
Belediye Başkanı	18	0,6	3.207	99,4	3.225
Belediye Meclisi Üyesi	817	2,4	33.660	97,6	34.477
İl Genel Meclis Üyesi	57	1,8	3.151	98,2	3.208
2009					
Belediye Başkanı	26	0,9	2.905	99,1	2.931
Belediye Meclisi Üyesi	1.474	4,5	31.001	95,5	32.475
İl Genel Meclis Üyesi	115	3,5	3.166	96,5	3.281
Köy Muhtarı	65	0,2	34.210	99,8	34.275
Köy İhtiyar Heyeti	329	0,2	137.848	99,8	138.177
Mahalle Muhtarı	429	2,3	18.178	97,7	18.607
Mahalle İhtiyar Heyeti	1.409	1,9	71.174	98,1	72.583

[68] TUIK Yerel Seçimler, https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/menuyerel.zul, (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2019).

[69] TUIK Yerel Seçimler, https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/menuyerel.zul, (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2019).

2014					
Belediye Başkanı	37	2,7	1.327	97,3	1.364
Belediye Meclisi Üyesi	2.206	10,7	18.332	89,3	20.538
İl Genel Meclis Üyesi	61	4,8	1.197	95,2	1.258
Köy Muhtarı	58	0,3	18.085	99,7	18.143
Köy İhtiyar Heyeti	1.007	1,2	79.689	98,8	80.696
Mahalle Muhtarı	622	2,0	31.013	98,0	31.635
Mahalle İhtiyar Heyeti	3.419	2,5	134.362	97,5	137.781

1999, 2004, 2009 ve 2014 yıllarında gerçekleştirilen mahalli idareler seçim sonuçlarına göre, 1999, 2004 yıllarında kadın belediye başkanlarının oranı % 0,6 iken, 2009 yılında bu oran % 0,9, 2014 yılında % 2,7 olmuştur. Dört dönem sonunda kadın belediye başkanı oranında küçük bir artış gerçekleşmiş, fakat uluslar arası norm kabul edilen ve kritik eşik olarak adlandırılan % 30'un çok altında bir oranda kalmıştır.

Kadın belediye meclis üyelerinin oranı 1999 yılında % 1,6, 2004 yılında % 2,4, 2009 yılında % 4,5, 2014 yılında ise % 10,7'dir. Kadınlar açısından belediye başkanlığına nazaran daha olumlu bir artışın olduğu belediye meclis üyeliğinde de oran hala çok düşük seviyededir.

İl genel meclisi üyeliğinde 1999 yılında % 1,4 olan kadın oranı, 2004 yılında % 1,8'e, 2009 yılında % 3,5'e, 2014 yılında ise % 4,8'e yükselmiştir. İl genel meclislerinde üye olmaya hak kazanan kadınların oranında küçük de olsa bir artış gerçekleşmiş, fakat tıpkı diğer yerel yönetim organlarında olduğu gibi kritik eşiğe yaklaşılamamıştır. Veriler, kadınların yerel karar alma mekanizmalarında yok denecek kadar az oranda temsil edildiğini göstermektedir.

Sonuç

Türkiye'de kadınların parlamentoda olduğu gibi yerel yönetimlerde de erkeklere oranla dünya ortalamasının bile altında temsil edildikleri bilinmektedir. Yerel yönetimlere baktığımızda bu sorunun çok daha katlanarak büyüdüğü görülmektedir. Yerel yönetimlerde bu oranın çok daha düşük olması Avrupa Birliği ülkeleriyle karşılaştırıldığında ciddi bir paradoks oluşturmaktadır. Kadınların ağır şartlarda var olma mücadelesi verdiği Türkiye'de yerel yönetimlerde temsil edilme oranlarının bu kadar düşük olması kadınların yerelde karar alma ve alınan kararların uygulanması süreçlerinden tamamen dışlandıklarını göstermektedir. 21. Yüzyılda kadınların sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yaşamdan böyle dışlanması kabul edilebilir bir durum değildir.

Yukarıda verilen bilgilerde de görüldüğü gibi özellikle milliyetçi ve muhafazakâr siyasi partilerde kadınların temsil oranlarının Türkiye genelinin de altında olduğu gözlenmektedir. Bu noktada öğrenim ve iş yaşamındaki etkinliğin yanısıra, ataerkil kültürün hakimiyeti, din ve inançlar ile gelenek ve göreneklerin kadınların siyasal yaşama katılmalarını nasıl etkilediği ile ilgili sorular gündeme gelmektedir. Ataerkil kültür ve ataerkil siyasi kültürün hakimiyeti, kadına atfedilen toplumsal roller ve kadınların eğitim olanaklarından yeterince yararlanamaması gibi birçok nedenden dolayı, kadınlar ekonomik hayatta, eğitim ve öğrenimde olduğu gibi siyasal yaşamda da erkeklerin gerisinde kalmaktadır. Türkiye'deki siyasi partiler yasası ve parti yöneticilerinin kadın adaylara yaklaşımının kadınların seçilme haklarını etkin bir şekilde kullanmaları önünde ciddi engeller oluşturduğu gözlenmektedir.

Batılı ülkeler başta olmak üzere birçok ülkede siyasal yaşama katılım konusunda dezavantajlı durumda olan kadınların seçilme haklarını etkin bir şekilde kullanabilmeleri için çeşitli kotalar uygulanırken, Türkiye'de hala bu tür uygulamalar yasalaşamamıştır. Ayrıca yaygın bir şekilde nitelikli iş hayatına atılamayan kadınlar, ekonomik anlamda erkeklerin gerisinde kalmaktadırlar. Bunun sonucunda kadınlar, karar alma mekanizmalarına ve siyasete katılmada da çeşitli engellerle karşılaşmakta, etkili ve bağımsız bir şekilde siyaset yapamamaktadırlar. Böylece toplumu ilgilendiren hayati konularda karar alma ve alınan kararların uygulanması noktasında etkin rol alamayan kadınlar sosyal, siyasal ve ekonomik hayatta erkeklerle eşit oranda temsil edilememektedirler.

KAYNAKÇA

Alkan, A. (2009). Gendered Structures of Local Politics in Turkey. Digest of Middle East Studies. 18 (1), ss.31-56.

Anbarlı Bozatay, Ş., Kutlu. S. Z. (2014). Siyasette Kadın Temsili Açısından 30 Mart 2014 Yerel Seçimi Sonuçlarının Çanakkale İli Örneğinde Değerlendirilmes". Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı. 12 (16) ss.131-156.

Çukurçayır, M. A. (2006). Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi. Konya: Çizgi Kitabevi.

Negiz, N. ve Üçer, N. (2012). Yerel Siyasette Seçil(e)meyen Kadın: 2004- 2009 Mart Seçimleri Düzleminde Analitik Bir İnceleme. Çağdaş Yerel Yönetimler. 21(2), ss.1-23.

Pınarcıoğlu, N. Ş. (2017). Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?). Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi. 7 (1). ss12-24.

Robinson, J. (1995). Act of Omission: Gender and Local Government in the Transition. Agenda, 11(26), ss.7-18.

Savaş-Yavuzçehre, P., Ciğeroğlu-Öztepe, M. (2016). The Representation of Women in Turkish Local Governments. European Journal of Interdisciplinary Studies. 2(2).

Şahin, F. (2011). Kadınların Siyasal Katılımları Çerçevesinde Kadın Meclislerinin Yerel Siyasetteki Etkinlikleri Ve Üye Profilleri. Ankara: TC. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

TUİK Yerel Seçimler, https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/menuyerel.zul, (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2019).

TUİK Yerel Seçimler, https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/yerelsecmen.zul

World Economic Forum (2017). World Economic Forum the Global Gender Gap Report 2017. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf, (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2019).

AZERBAYCAN TÜRKÇESİNİN TERMİNOLOJİ LEKSİKASINDA ARAPÇA VE FARSÇA KÖKENLİ KELİMELER

Arş. Gör. Zemfira MEMMEDOVA
Arş. Gör. Zemfira Memmedova, Bakü Devlet Üniversitesi, Azerbaycan Dilciliği Bölümü. E-mail: pervin.bdu@mail.ru

Özet
Her bir dilin terminoloji leksikasında alıntı unsur ve birimlere rastlamak mümkündür. Alıntı terimler fonetik, leksik ve gramer olmak üzere üç gruba ayrılır. Yabancı dillerden söz alınmasının başlıca nedeni bu kelimenin adlandırdığı kavramın söz alan dilde ifade edilmesi için uygun leksik birimin olmamasıdır. Dolayısıyla terimleri kökenine göre iki gruba ayırabiliriz: 1) her bir dilin kendine has - millî sözleri ile ifade edilen terimler; 2) alıntı (yabancı) terimler.
Terminoloji leksikanın kaynaklarını gözden geçirirken tüm dillerde olan alıntılardan behsetmek gerekir. Bilimsel terminolojinin esas kaynağı gibi eski Yunan ve Latin dillerine dayanılır. Bu terimler dilbilim alanında daha çok kullanılır ve beynelmilel kelimeler grubuna ait edilir.
Azerbaycan Türkçesinde kullanılan Arapça kökenli kelimelerde isimlere mahsus olan -un eki atılır: harakatun-hareket, felun-fiil, hükmün-hüküm vb. Fakat böyle terimlerde Türk lehçelerinden farklı olarak -un ekinden önce gelen b, s, d sedalı ünsüzleri sedasız ünsüzlere dönüşmemektedir. Çağdaş Türkiye Türkçesi ile mukayese edelim: ixracun-ihraç-ixrac, senedun-senet-sənəd vb. Türkiye Türkçesinde bu kelimelere ünlü eklendiğinde yeniden sedasız ünsüzler etimon sese (önceki şekline) dönüş yaparak sedasız ünsüze geçiyor (ihrac+ın, sened+in). Söz ortasında da b, s, d sedalı ünsüzleri sedasız ünsüzlerden önce bulundukta Türkiye Türkçesinden farklı olarak, Azerbaycan Türkçesinde geri asimilasyona (ses benzeşmesine) uğramıyor: isbat-ispat-isbat, teçhiz-techiz-təçhiz, tedkik-tetkik-tədqiq vb.
Azerbaycan Türkçesinde alıntı kelimeler daha çok fonetik açıdan değiştirilerek benimsenilir. Türkçemizin düzenli ve karmaşık ses sistemine sahip olması nedeninden fonetik değişikliğe daha çok maruz kalan Arapça kökenli alıntılardır. Farsçadan dilimize geçen sözler Arapça kökenli kelimelere nispeten daha basit ses yapısına sahiptir ve rahatça telaffuz ediliyor. Arapça ve Farsça kökenli alıntılar günlük hayatımıza daha çok sirayet ettiğinden günümüzde de aktif bir şekilde kullanımını sürdürüyor.
Anahtar Kelimeler: Terminoloji Leksika, Arapça ve Farça Kökenli, Beynelmilel Kelimeler, Ulusal Dil, Fonetik Değişiklikler, Leksik Alıntılar, Alıntılar.

THE USING ARABIC-PERSIAN BORROWINGS IN THE TERMINOLOGY LEXICOLOGY OF THE AZERBAIJAN LANGUAGE

Abstract
The borrowing elements and units are shown themselves in every language‘s terminology lexicology. The main reason of borrowings is that there is no conception for expressing this word in the other language. Therefore according to the origin of the terms we can analyze them in 2 groups: 1) every language has its own terms which are expressed with the specific words; 2) borrowing terms.
When we analyze the origin of the terminology lexicology it should be spoken about the borrowings in all languages. The main sources of the science terminology is considered the old Greek and Latin languages. These terms are used in linguistic sphere more and they are belonged to the international words.
The nouns having the ending -un-are omitted when they are used in the Azerbaijan language: harakatum-hərəkət (action), felun-feil (verb), hökmü-hökm (judgment), ect. But in such terms comparing with the other Turkish languages coming before the ending-un- the voiced consonants are replaced with the voiceless consonant. Let’s compare it with the modern Turkish Language ixracun-ihraç-ixrac (export); senedum-senet-sənəd (document), etc.
In the Turkish language adding the consonant to these words, the voiceless consonants creat their etymon sounds again and they become voiced: (ixrac+in,sened+in).

If the voiced consonsnts b,s,d, are used in the middle of the word, before the voiceless consonants they are not subjected to the regressive assimilation comparison with the Turkish language: isbat-ispat-isbat (prove); teçhiz-techiz-təçhiz (supply), tedkik-tetkik-tədqiq (research), etc.
Borrowings are assimilated more to change them in phonetic. Borrowings which come from arabic origin words sre undergone more phonetic changes, because this language belongs to the compound sound system. Compared arabic borrowings to Persian borrowings they have simple sound structure and these borrorowngs are pronouced easilier.
As the arabic and persian borrowings are infected more in our daily life, therefore they can keep their using in the language.
Keywords: the terminology lexicology, Arabic and Persian borrowings, international words, national language, the phonetic changes, the lexical borrowings, borrowings.

Terminoloji leksikanın kaynaklarından bahsederken tüm dillerdeki alıntı kelimelerden de konuşmak gerekir. "Alıntı" kavramı dilcilikte geniş analiz olunsa da, bu konuyla ilgili uzmanlar arasında ortak fikirler yoktur. Şöyle ki, dilde alıntılar söz konusuysa, onu söyleyebiliriz ki, diller arasında gözlemlediğimiz sürecin genel manzarası henüz açıklanmadığından kelime almanın tüm diller için nazarıdikkata alınmış genel kurallara uygunluğunu yansıtan araştırmalara rastlamıyoruz. Görüldüğü gibi, "söz alma dilcilikde artık tartışmaya nede olamaz, çünkü her kelime geçtiği her hangi bir dilde olumsuz veya olumlu etki yaratabilir. Bu dilin milli sözlerini üstelediği gibi, hatta aynı dilin bu alıntılardan bağımlılığına neden olacak kadar olumsuz etkileyebilir. Onu da belirtmek gerekir ki, eğer bir dile sözler ihtiyaç neticesinde dahil olursa, dilin söz varlığını zenginleştirirse, bu dile olumlu etkide bulunmuş olur (Heyderov, 2013: 105).
Terimlerin çoğu dünyanın bir çok dillerinde çeşitli fonetik değişikliklerle kullanılmaktadır. Bu terimleri sınıflandırsak, onları Arapça, Farsça ve Latince kökenli terimlere ayırabiliriz. Diğer terimler ise daha çok sonraki aşamada oluşmuş ve bu terimlerden türemiştir. Bilimsel terminolojinin esas kaynaklarından biri eski Yunan ve Latin dilleridir. Özellikle Latin kökenli terimlerin sayısı daha fazladır. Latince ölü bir dil olsa da, bugün de tıp ve hukukta kullanılan terimlerin büyük çoğunluğu kökence bu dile aittir. Terim içeriği bildiren kavramların önemli bölümünü diğer ulusal dillerden hazır alıntı terimler oluşturmaktadır. Şöyle ki, terminolojide hep edebî dilin leksikasına nispeten üstünlük oluşturan alıntı sözler (belirten) bilimsel dile alınma predmetler veya kavramlar (belirtilen) gibi giriyor. Bu terimler de çoğu zaman alıntılarla yerini değişiyor. Prof. Dr. S.Sadıgova dilimizdeki alıntı terimleri niteleyerek şöyle yazıyor: "Terminolojide kullanılan alıntı terimlerde aşağıdaki hususlar dikkat çekmektedir:
1) Alıntı terimler ancak bilimsel kavramları ifade ediyor ve bugün de bilimsel dilde kullanılıyor;
2) Tarihî ortamla ilgili olarak alıntı terimler belli dönemden sonra dilden çıkıyor. Örneğin, bir zamanlar dilimizde zor anlaşılan Arapça ve Farsça kökenli sözlerle birge işlenen ahəngrüba yerine magnit (manyetik), məhrut yerine konus (koni), hikmet yerine fizika (fizik), mizanülhəva yerine barometr (barometre), mizanülhəzarat yerine termometr (termometre) kullanılıyor. Görüldüğü gibi, alıntı terimler birbirine zıt etkide bulunur" (Sadıgova, 2002:140).
Dünya dilleri terminolojisine göz attığımızda, orada da uluslararası kelimelerin çokluğuna tanık oluryoruz. Bu anlamda, terminolojide İslam uygarlığının da müstesna hizmetleri olmuştur. Ortaçağda bu misyonun denetleyicisi Doğu İslam sayılıyordı. Bunun temel nedeni Arap devletinde ortak bilimsel merkezin kurulması idi. Öte yandan, Doğu ülkelerinde şiir ve sanat, esasen, saraylarda gelişiyordu. Şimdi de Arapçaya ait sözler birçok dillerde beynelmilel terimler gibi kullanılmaktadır. "Genel terminoloji" kitabının yazarları Arap biliminin gelişmesinden konuşurken şöye bildiriyorlar: "Arap matematikçilerinin dünya bilimine katkısı en az onunla bilinir ki, günümüzde kullandığımız rakamlara Arap rakamları denir ve cebir kelimesinin kendisi de Arap dilindedir" (Superanskaya, 2005: 66).
Azerbaycan dilinin terminolojisinden konuşurken de, araştırmacılar Arapçadan alınan terimlerin özel rolünü belirtiyorlar. Bildiğimiz gibi, dilimizde ulusal bilimsel terimlerin oluşması XIX. yüzyılın ikinci yarısına ait edilir. Hatta tercüme eserlerine dikkat edersek, orada Arapça kökenli kelimelerin olduğu

gibi verildiğine tanık oluyoruz. Şunu da belirtmek gerekir ki, Arapça ve Farsça alıntılar Azerbaycan terminoloji sisteminde aynı düzeyde yaygınlaşmamıştır. Örneğin, tarım, hayvancılık, pamukçuluk, bahçıvanlık alanlarında bunların sayısı çok azdır: heyvan, heyvanat, mal, məhsul, peyvənd (aşı) vb. Arap dilinin Azerbaycan'da, aynı zamanda Doğu'da gösterdiği etkiyi Latin dilinin Avrupa'da oynadığı tarihî rolle karşılaştırılabiliriz. Çoğu Arap sözlerinin Farsçanın aracılığıyla dilimize geçmesine rağmen, Arap dili birçok terimlerin bazı Doğu dillerinden Azerbaycan Türkçesine geçmesinde aracılık etmiştir. "Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügati"nde Azerbaycan ve Arap kökenli olarak kaydedilen botanik terimlerinden qərənfil, reyhan, tut, zeytun, fıstıq eski Aramicedir. Azerbaycan Türkçesindeki bazı Hıristiyan - Ortodoks terimleri de aslında Osetçe kökenlidir: mehrab, bürhan, əmxar, təlmud eski Yahudi kökenlidir. Doğa olayları ve coğrafi nesne bildiren Arapça ve Farsça kökenli terimler de ulusal ve Avrupa kökenli terimlerle mukayesede azdır" (Memmedli, 2017: 50).

Belirtmek gerekir ki, Azerbaycan Türkçesinin hayli miktarda söz aldığı Arapçanın ses sistemi karmaşık bir yapıya sahiptir. Şöyle ki, bu dilin ses içeriği 25 ünsüz, 6 ünlüden ibarettir. Arapçanın ünlüleri kısmen dilimizin ünlüleri ile uygun gelse de, ünsüzlerin büyük bir kısmı ulusal ses sistemimizde yoktur. Bunlar dudak, dişarası, empatik dil-damak ünsüzleri, empatik boğaz ünsüzleri ve hemzeden oluşur. Azerbaycan Türkçesinde fonetik substitusiyaya uğrayan Arap kelimelerinin ünlülerinde de bu değişim gözlemlenir. Örn.: muha:rabatun-müharibə; musa:daratun-müsadirə; muka:valatun-müqavilə; hukmun-hökm, ixracun-ixrac vb.

Arapçada uzun telaffuz edilen ünlüler geçtikleri dillerde de çoğu zaman kendi sabitliğini koruyabiliyor. Azerbaycan Türkçesinde hiçbir şekli nitelikle gösterilmeyen ünlülerin uzun telaffuzu Türkiye Türkçesinde özel herekelerle işaret ediliyor. Söz içerisinde yeni leksik anlam oluşturan sesler bağımsız fonem rolü oynayabilmediğinden fonoloji öneme sahip değildir. Fakat Azerbaycan Türkçesinde işleklik kazanan Arapça ve Farsça kökenli terimlerde ünlüleri uzatmak amacıyla söz ortası ve söz sonunda eşcinsel çift ünlüler yazılır: inşaat, mənfəət, bədii, əmtəə, mətbəə vb. Bu kural sadece ünlülere değil, ünsüz seslere de uygulanır. Şöyle ki, tek heceli sözlerin sonunda ve çok heceli kelimelerin ortasında yazılan çift ünsüzler ses uzamasını gösterir: qüllə, qüvvət, ittifaq, mürəttib, mühərrik, tələffüz, tibb, səhiyyə, əməliyyat, fənn, bədiiyyat, müqəddimə, həddi, həll vb.

Şunu da kaydedebiliriz ki, son yıllara kadar Arap diline ait hemze ünsüzü Azerbaycan Türkçesinde apostrof işareti ile gösterilmekteydi. Örneğin, sənət, dava, cəmiyyət, əcdad, cəfəri, istefa, namə vb. gibi orjinalde "ayn"la yazılmış apostroflu terim-kelimeler dilimizde apostrofsuz, fakat şeir, feil, tətil, sürət, ezam, ezamiyyət, edam, istefa, etibarnamə, təlim, qitə vb. gibi terim-sözler ise son dönemlere kadar apostrofla yazılıyordı. Ancak "ayn" ve "hemze" harf ve işaretlerinin yerinde kullanılan apostrof işareti ünlüden sonra, ünsüzden önce koyulmakla ünlünün uzun telaffuzunu göstermek için verilmemiştir. "Ayn" ve "hemze" harfleri kelime başında interferensiyona uğrayarak a, e, ə, i, ö, ü ünlüleri, söz ortasında h, j ünsüzleri ile değişilmiş, söz sonunda ise reduksiyona uğramış ve dilimizin fonetik özelliklerine göre kendisinden önceki sesin uzamasına imkân yaratmıştır.

Prof. Dr. F.Celilov göstermiştir ki, 1958 yılına kadar "ayn" ve "hemze" ünsüzleri ile biten kelimeler sonu ünsüzle biten kelimeler gibi hal eki kabul etmiştir: sənaye-in, sənaye-ə, sənaye-i vb. Bu tür kelimelerin hal eki ile kullanımı uygulansa da, iyelik ekleri ile işlenmesi yine de istisnadır. Örn.: şüa, irtica, sənaye sözlerinde "s" infiksi, mənafe, mənbə, mənşə sözlerinde ise "y" kaynaştırma ünsüzü kullanılır: şüa-s-ı, sənaye-s-i, mənafe-y-i, mənbə-y-i, mənşə-y-i vb. (Celilov, 1988: 85)

Azerbaycan Türkçesinde kullanılan Arapça kökenli kelimelerde aə, ai, ae, au, əa, ia, ua, iə, uə, üa, üə, üu gibi ünlülerin birlikte kullanılmasının sebebi (bəraət,qiraət, rübai, ibtidai, faiz, fiat, fuad, faciə, qaimə, qaidə, iddia, iaşə, mətbuat, məcmuə, taun, ianə, müəllif, şüur, müalicə, şüar, dairə) "ayn" ve "hemze"nin düşmesi ile ilgilidir.

El-Abbasi Heyruddin Neşat'ın kanaatince au ikiz ünlüsü Arapça diftongluğunu kaybederek Azerbaycan Türkçesine geçmiş, sonuçta au-ov harfleri ile değilşilmiştir (mövsüm, dövr). Ayrıca H.Neşat Arap dilinden Azerbaycan Türkçesine gelene kadar kelimelerin iki aşamadan geçtiğini gösterir: "a) Arap dili kapsamında - edebî dilden halk diline; b) Halk Arap dilinden Azerbaycan diline" (El-Abbasi, 2003: 27).

Azerbaycan Türkçesinde kullanılan Arapça kökenli kelimelerde isimlere mahsus olan -un eki atılır: harakatun-hareket, felun-fiil, hükmün-hüküm vb. Fakat böyle terimlerde Türk lehçelerinden farklı olarak -un ekinden önce gelen b, s, d sedalı ünsüzleri sedasız ünsüzlere dönüşmemektedir. Çağdaş Türkiye Türkçesi ile mukayese edelim: ixracun-ihraç-ixrac, senedun-senet-sənəd vb. Türkiye Türkçesinde bu kelimelere ünlü eklendiğinde yeniden sedasız ünsüzler etimon sese (önceki şekline) dönüş yaparak sedasız ünsüze geçiyor (ihrac+ın, sened+in). Söz ortasında da b, s, d sedalı ünsüzleri sedasız ünsüzlerden önce bulundukta Türkiye Türkçesinden farklı olarak, Azerbaycan Türkçesinde geri asimilasyona (ses benzeşmesine) uğramıyor: isbat-ispat-isbat, teçhiz-techiz-təçhiz, tedkik-tetkik-tədqiq vb.

B.Meliküşşüera gösteriyor ki, "her halkın, her lehçede konuşanın yerel iklim ve emek etkinliğinden asılı olarak yüzü, damağı ve ağzının kasları değişmiş ve değişilir. Dünyanın çeşitli ırkları bu nedenlerden dolayı, kendilerine has olan mahreçlere sahiptirler. Örn.: q, t, s...; Arapçada; p, ç ... eski Farsçada; Avesta ve çağdaş Japon dilinde "l" mahreci yoktur. Arap alfabesi esasında yazılan ve Arapçadan geçerek Farsçada alıntılar gibi aynen kullanılan sözlerin araştırılmasına ihtiyaç duyulmuyor" (Zerinezade, 1962: 77).

Arap alıntılarının dilimize geçmesinin yolları da çeşitli açılardan açıklanabilir. A.Bayramova leksik alıntıları temaslı ve temassız iletişim sonucunda alıntılar gibi iki gruba ayırır. O, Arapçadan alınmış sözleri temaslı iletişim sonucunda alıntılara ait etmiştir (Bayramova, 2009: 67)

Tarihî kaynaklara dayanarak söyleyebiliriz ki, Arapça kutsal bir kitabın – "Kuran"ın dili olarak kabul edilmiş ve öyle de yaygınlaşmıştır. Dilimizde Arapçadan geçmiş hem şahıs hem de genel isimler kullanılmaktadır. Onların sadece bir kısmı arkaikleşse de, ancak klasik edebiyatta izleri kalmıştır. Örn.: Məhəmməd, Əli, Ruqəya, allah, axund, molla, namaz, cihat, şeytan vb.

Alıntıların yeni kelimeler gibi herhangi bir dilin söz varlığını zenginleştirmesi bir gerçektir. Söz varlığında kelime artışı dilin yalnızca zenginleştirilmesini kanıtlamıyor, aksine, yeni sözcüğün gelişi miktar değişimini de karakterize etmektedir. Dilin kuralları sadece onun fonetik ve gramer sisteminin düzenliliği ile sınırlı değildir. Leksik sistemin kendisinin de norm ve düzenliliği vardır. Dilin yeni söz alma ihtiyacı kavramın ifade olunması zeruretinden doğur, şöyle ki, herhangi leksik alıntı belli anlayışın adlandırılması talebinden oluşarak dile geçiyor. Alıntının derivatlarının objekt dile geçmesini istisna sayarsak, leksik alıntının semantiğinde değişim ve kelime türetmede katılımı hemen gerçekleşmez. Yani söz bir dilden diğerine, orada da kısmen değişikliğe uğrayarak, yeniden etimon veya kaynak dile dönürse, bu süreç leksik alıntıdır.

Safevilerin hakimiyeti zamanı merkezi devletin bünyesinde bulunan çeşitli halklar, aynı zamanda, Azerbaycan ve Fars halklarının sevecen tavrı her iki halkın dilini de etkilemiş ve sözler bir dilden diğerine, sonuncudan yine başka dile geçmiş, her defasında şekil ve anlamca değişikliğe uğrayarak tekrar eski şeklini almıştır. Örn: tuman-tümən, yüzbaşı-yüzbaşı, beyglərbeygi-bəylərbəyi, boluk-bölük, minbaşı-minbaşı gibi kelimelerde bu ilişki yansımıştır.

Prof. Dr. A.S.Çikobova ve N.A.Belgorodski Fars dilindeki kelimelerin yarıdan fazlasının alıntı sözler olduğunu belirtiyor. Onların verilerine göre, bu kelimelerin 60% - 64% -i Arap vb. dillerden alınmıştır. Arapçadan alınmış kelimeler dilcilerden Peysikova'ya göre % 70, B.Meliküşşüe'ranın fikrine göre % 80 oluşturmaktadır. "Ummaq", "yortma", çaxmaq", "dolma", "sancaq", "qayçı", "boşqab", "qaşıq", "yonca", "qoç", "qiymə", "danmaq", "anlamaq", "qığırdaq", "yapmaq", "qonmaq" vb. gibi terim-kelimelerin karşılığı Farsça ya yokmuş, ya da sıradan çıkmıştır (Zerinezade, 1962: 34).

VII.-IX. yüzyıllarda - Arap-Fars dilinin geniş kapsam aldığı bir dönemde, İran, Orta Asya ve Azerbaycan halkının Farabi, Ömer Hayyam, Katran Tebrizi, Hatip Tebrizi, Behmenyar, Hakani gibi önemli şahsiyetleri kendi eserlerini sadece bu dilde yazmışlar. Fakat Nesimi, Fuzuli gibi dahi yazarlarımız Azerbaycan Türkçesinde yazmaya gayret gösteriyor, Arap-Fars dilinden kaçmaya çalışıyordu. Onların takipçileri Saib Tebrizi, Vakıf, daha sonraları H.Zerdabi, C.Memmedguluzade'nin de bu alandaki rolü inkâr edilemez.

Özellikle belirtmek gerekir ki, bizim alfabemizde 9, Farsçada 6 (a, o, u, e, e, i) ünlü olduğundan, "ı, ö, ü" ünlüleri ile kullanılan Azerbaycan sözleri Fars diline geçerken değişilir. Örn.: tütün//tutun, bölük//boluk, dönük//donuk, ılıq//iliq, tutuq//totoq, külək//kulak, qatır//qater vb. kelimelerde ü-u, ö-o,

ı-i, u-o gibi ses değişmeleri ile karşılaşıyoruz. Fars dilinde ü-u değişmesi onların fonetik kanunlarına uygundur, hem de a, i, u ünlülerinin uzun, e, e, o ünlülerinin ise vurgu olduğunda ve söz sonunda kullanılmadıkta hep kısa telaffuzu ile karşılaşıyoruz. Azerbaycan Türkçesinde kısa telaffuz edilen "ı" ünlüsü (söz sonunda değil, sözün başka yerlerinde) Farsçada "e", "o", bazen de "i" ünlülüerine dönüşür. Örn. çarıq // çaroq, ilıq //iliq, qatıq//qəteq, qatır//qater, qızıl//qəzel vb. (Zerinezade, 1962: 87).
Diyebiliriz ki, Arapça ve Farsçadan alıntıların bir kısmı, hatta kaynak dilde de ünlü uyumuna girmiştir. Örn.: ədəd, əruz, həzəc, fəxriyyə, nəzirə, lətifə, dastan, təcnis, mərsiyə, dastan, xuda, bazu vb. Fakat bir kısım alıntılar vardır ki, kaynak dilde ünlü uyumuna girmesine rağmen, dilimize geçtiği zaman ünlü düzeni bozulur. Örn.: bohran (ə.)-böhran (az.). bonyad (f.)- bünyad (az.), doha (f.)- düha (az.), doçar (f.)-düçar (az.), qomrah (f.)- gümrah (az.), abqore (f.)- abqora (az.), qodaz (f.)- güdaz (az.), tutun (f.)-tütün (az.), karxane (f.) - karxana (az), tofəng (f.)- tüfəng (az.), asar(ə.)-əsər (az.), ilçi (f.)-elçi(az.),qolzar (f.)-Gülzar(az.) vb.
H.Zerinezade'nin kayıtlarına göre, Farsçada onmuzəc, həndəsə (hendese), xovərnəq, xaneqah gibi sözler IV.-VII. yüzyıllarda Arap diline geçmiş nəmunə, əndazə, xordənqah, xanqah sözlerinin Arapçalaştırılmış biçiminden oluşmuştur. O, ayrıca Azerbaycan Türkçesinden Fars diline 600 kelimenin geçtiğini de göstermiştir. A.İ.Zahidi "naqb kelimesinin Arapçadan Türkçeye geçerek lağım (ləğim) "yerin altını kazmak" anlamında, aksine, Arapların da Türklerden ləğim biçimini alarak əlğəmə "minalama" fiili şeklinde kullandıklarını kaydetmiştir. Arap dilinden alınmış darussənal sözü de Türkçeye geçerek tərsxanə // tərsanə biçiminde yeniden Arap diline dönmüştür" (Zahidi, 1977: 37-38).
Akrabalık anlamına gelen "bacı" kelimesi Farsça Abaci // abci // baci biçiminde, Safeviler döneminde hatta anne, bacı anlamlarında kullanılmıştır. Aba sözü de Azerbaycan ağızlarında olduğu gibi, Fars dilinde de anne anlamına gelmiştir. Ocak sözü Farsça ocuk, ateştan // atəşgah // ateşkede - ateş yeri, Fransızca foyer // fuaye // feu-od + ye-yer bildiren ek - ateş yeri anlamında kullanılmıştır. Ocak Fars dili ağızlarında "ojak" ve Rusçada "oçak" şeklinde işlenir. Safeviler döneminde ordu//urdu - 1.Ordu, 2.Çadır, 3.Şehercik anlamında kullanılmıştır. M.Kaşgâri sözlüğünde ordu-şah şeherciyi anlamını ifade etmiştir. Moğolcada ise ordu // orda // altın orda // beyaz orda // kök orda biçiminde, İran akademisinde erteş kelimesi ile adlandırılmıştır. Ordu kelimesinin temelinde Farsça ordugah (ordu kampı), ordukeşu (strateji) sözleri oluşmuştur (Zerinezade, 1962: 112-115).
Altəmğa // əltəmğa (al + damga, al + təmğa) - şahların yüzüğü mühür gibi işlendiğinden, hem de kırmızı damga (al tamğa) anlamına gelen bu söz emir ve ferman anlamında da kullanılmıştır. Hatta bu kelimenin Türkçeden alındığı da söylenilir. Aleşe (alacə) sözü (ala + ca) - alaca at adını bildirir. Alaca rengine göre at adını bildirir, Türkmen dilinde "alaşa", Rusça «лошадь» denir ki, bu da çeşitli faraziyeler doğurur. B.A.Bulahovski Türk dillerinin birinden bulunma hal eki kabul ederek "at üstünde" anlamına gelen «лошадь» gibi rus kelimesinin nadir olduğunu göstermektedir. Zerinezade ile Reformatski'nin örtüşen fikrine göre, «лошадь» kelimesinin son «адь» unsurunu at sözü ile bağlıdır, çünkü Türk dillerinde "at" cinsinin adı ve rengi önce, at (kürən at, yorga at, keher at) sözü ise sonra geliyor. Buradan şu sonuca geliriz ki, "лошадь" sözü "alaşa at" ("küçük at"), "alaca at" ("axta aygır") kelimesinden oluşmuştur. Tatar dilinden gelme olan «лошадь» kelimesinin «конь» (at) kelimesini sıkıştırdığını gösteriyor. Rus dilinde her iki kelimenin işlek olduğu bilinmektedir. Fars dilinde olus // elus at isimleri işleniyor. Gazah ağzında da "alöüz" (alö-üz) at isminin işlendiği bilinmektedir (Zerinezade, 1962: 46).
Azerbaycan Türkçesinin fonetik yapısından farklı olarak Farsçada ünlü uyumu bozulur. Şöyle ki, sert ünlüler serti, ince ünlüler inceni değil, aksine, sert ve ince ünlü olan heceler seri gelerek birbirini takip etmektedir. Örn., fe-şar-xun-sənc (tonometr, təzyiq ölçən), qu-şe-tond (iti bucaq), pi-şab-şe-nası (urologiya) vb.
Halkların bilimsel, ekonomik, siyasi, kültürel vb. ilişkilerinin gelişmesinin sonucunda bir dilin söz varlığı diğer dilin leksikasından yararlanarak oluşur. Kelimelerin anlamı genişler, daralır, kelimeler yeni anlamlar kazanır. Dil dahili faktörlerin etkisi sonucunda terminoloji leksikanın potansiyeli ortaya çıkıyor. Tüm bu değişimler dünya dillerinin söz varlığının gelişiminde de kendini gösteriyor:
a) dilde mevcut olan kelimeler menaca gelişerek, yani mecazlaşma belirterek yeni oluşmuş kavramların adlandırılmasında kullanılır. Örn.: Eski Azerbaycan Türkçesinde konuşma üyesinin adı olan "dil"

kelimesi daha sonralar düşman topraklarına askeri istihbarat amacıyla gönderilen "casus" anlamını da almış ve aynı anlamda da Farsçaya da geçmiştir. Eski ve çağdaş dönemde "top" ve "tüfek" gibi işlenen sözler hakkında da bu fikri söyleyebiliriz.

b) yapım ekleri ve sözdizimsel araçlarla bir kelimeden yeni mefhumu bildiren kelime türetme usuli ile "sancaq", "qızılquş", "tərkaltı", "kəklikotu" ve s. kelimelerin meydana çıkmasını örnek gösterilebiliriz. "Sancak" sözü "sancmak" fiilinin kökü olan "sanc" ve "ak" yapım eki aracılığıyla türemiş, yeni mefhumu ifade etmiş, Fars dilinde de aynı anlamda kullanılmıştır. Dilimizde sözdizimsel araçlarla oluşmuş "qızılquş", "tərkaltı", "keklikotu" sözleri de aynı yöntemle meydana gelmiş ve Farsça qezelquş, təkəltu, kakuti // kətkotu biçiminde ifade edilmiştir.

c) dilde var olmayan ve başka dillerde alıntı kelimeler aracılığıyla. Bunu Azerbaycan, Fars ve başka dillere geçen samovar (semaver, самовар), felsefe (felsefe, философия), kolxoz (колхоз), sovxoz (совхоз) gibi Rus sözleri veya Fars dilinde de işlenmiş Azerbaycan sözleri hakkında da söyleyebiliriz (Zerinezade, 1962: 39).

Genel olarak leksik-semantik açıdan değişikliğe uğrayan sözleri: 1) anlamlarını tamamen değişmiş kelimeler; 2) leksik anlamları genişlemiş sözler; 3) leksik anlamları daralmış sözler gibi 3 gruba ayırmak daha doğrudur. Aşağıdaki örneklere bakalım:

Anlamlarını tamamen değişmiş kelimeler: Qiyam (ihtilâl) - Arapça 1) durma, dayanma, duruş; 2) gitmek , yola düşmek (trenin); 3) mevcut olmak, var olmak; 4) herhangi bir işin yerine getirilmesi; Azerbaycan Türkçesinde - 1) özbaşına, qeyri-mütəşəkkil üsyan, habelə dövlət hakimiyyətinə qarşı sui-qəsd nəticəsində baş verən silahlı çıxış, bunt; 2) qalxma, ayağa qalxma, ayaq üstə durma.

Cərimə (ceza) - Arapça suç; meyvenin, hurmanın çekirdeği, kesilmiş meyve ağacı, mecazi anlamda "işlek, çevik adam" anlamında; Azerbaycan Türkçesinde ise ceza olarak birbirinden zorla alınan nakit para veya şeref ve onurun aşağılanması karşılığında alınan hasarın, zararın nakit parayla ödenilmesi anlamında kullanılır.

Leksik anlamı genişlemiş kelimeler: Asr (yüzyıl) - Arapça 1) tarih, zaman, akşam, öğleden sonraki zaman, gün, sabah, gece, öğleyin sonu-güneş çıkana kadar olan zaman; jeolojide milyonlarca sene ölçülen uzun bir zaman; bir şahsiyetin veya bir devletin hakimiyet dönemine ait yapılan zaman, veya bilimsel, sosyal vb. olay. Azerbaycan Türkçesinde - yüzüncü dönem, zaman; herhangi bir yönden seciyeli olan dönem; ikinci zaman; akşamüstü.

İhsan- Arapça 1) merhamet, şefkat, iyilik 2) sadaka. Azerbaycan Türkçesinde: 1) ölmüş kişinin adına, anısına verilen yemek; 2) sevap maksadıyla bir şey (para, yiyecek ves.) vermek; 3) lütuf, merhamet, iyilik.

Maddə- Arapça 1) şey, eşya; 2) predmet 3) kir, irin 4) esas, cevher, maya 5) felsefede: madde; yasanın, kararın vb. her bir bendi // paragraf; 2) sözlük kitabının bir sözden bahseden bölümü; Azerbaycan Türkçesinde doğadaki fiziksel cisimlerin temelini oluşturan şey. Gıda maddeleri. Zehirleyici maddeler. Organik maddeler // cisim, şey. kalite; uyanıklık, beceri, ukalalık anlamında. Resmi bir belgede, listede, sözlükte vb. bağımsız bölgü; baraj, paragraf. Bütçede vb. gelirin kaynağını veya harcın yerini gösteren kısım. Gelir maddesi.

Leksik anlamı daralmış kelimeler: Banu - Farsça 1) hanım; 2) geçmişte padişah karısına verilen ad. Azerbaycan Türkçesinde - hanım.

Amil - Arapça bir sürecin, olayın itici gücü, sebebi; neden, araç; 1) memur, icracı, işçi 2) vekil, acente 3) bir işe, söze uyan 4) neden, faktör. Azerbaycan Türkçesinde - neden, faktör.

Nesir- Arapça nazımla değil, tehkiye yöntemi ile yazılmış; 1) kömek, yardım 2) başarı, yetenek, zafer; akbaba - kerkes (kuş) anlamında; Azerbaycan Türkçesinde roman, hikâye tarzında yazılmış (gayri manzum) edebiyat (nazmın aksi)

Hassa - Arapça 1) bizzat hükümdara mahsus ordu; muhafızlar; 2) en iyi, mükemmel; 3) tarihte mevcut toprak mülkiyet biçimi; bir kişiye, bir şeye ait olan hal, özellik. Azerbaycan Türkçesinde bir kişiye, bir şeye ait olan hal, özellik.

Farsçada kullanılan şəmlə-şəmlə, çalma; qezelbaş-Kızılbaş; əxtərmə-qənimət; beyglərbeygi-beylerbeyi; qəbaq-qabaq, balqabaq vb. yüzlerce söz sadece Azerbaycan Türkçesinden geçen kelimelerdir. Aynı zamanda Safeviler döneminde Fars diline geçen təkəltu-tərkaltı, celoudar gibi kendi sözlerimiz de

vardır. Rusçada "таможня" (tamojnaya) gümrük anlamında işlenen sözün de tamğa // damga kelimesinden oluştuğunu söylemek mümkündür (Zerinezade, 1962: 41)

"Tənxah" - (tınqa//tunqa//tanqa//təngə) Türk lehçelerine ait kelime olarak Farslaşmış ve yeniden dilimize dönmüş sözlerdendir. Tanq-para (Salyan ağzında), danqır-az değeri olan para (Tebriz ağzında), altın // altun (al + tun-kırmızı para, altın para), Rusça "деньга" - denga (XIV. yüzyılda), "деньги" - dengi (modern Rusçada) para, tenge-Farsçada para (altın ve paranın bir miktarı) anlamında kullanılmıştır. "Altun "İbn Mühenna Sözlüğü"nde de altın anlamında kullanılmıştır. Bazı Türk dillerinde (Türk, Gagavuz, Uygur) şimdi de kullanılır (Kazımova, 1988: 42)

Hatun//katın - 1) kadın, 2) hanım, 3) şah veya hanın kebinli karısı. Hatın // qatun//katın-kadın, hanın karısı, han soyundan kız, şahın karısı. "Hatın" sözü ağızlarımızda "qayınxatın" (qayınarvadı), "hatun sovzusu" (Tebriz'de "taze pırasa" yeşillik anlamında), hatta kadın adlarına da ilave edilerek (Haver Hatun) kullanılmış ve günümüzde Türkçede hanım gibi hitap edilir (Nergiz Hanım). Arapçaya geçen "hatun" kelimesi çoğul formda "xevatin" gibi kullanılır ve Fars diline de aynı şekilde geçmiştir. "Kitab-ı Dede Korkut" destanında "hatun" kelimesi hem avrat, eş, anne, hem de kadın, hanım bayan anlamında kullanılmıştır: "Boyi uzun, beli ince Burla hatun boynu ile kulağın aldı düştü; güz alması kibi al yanağın dartdı yırtdı" (Kitab-ı Dede Korkut, 2004: 45).

Bin yıl, belki de daha çok önce Rusçaya geçmiş öyle kelimeler vardır ki, Fars dilinde işlenerek fonosemantik yönünden değişikliğe uğramış ve dilimize dönmüştür. Azınlık oluşturn böyle sözlere yədək-yataq, omid-ummut, doçar-tuşar, xace-qoca, xatun-qadın, bələd-biləd//bilət, tənxah-tunqa vb. sözleri gösterilebiliriz. Azerbaycan Türkçesine geri dönmüş bu sözler yeniden değişilerek yedək, ümid, düçar, xoca, xatun, bələd, tənxah şeklinde işlenmeye başlamıştır.

Eski zamanlardan Azerbaycan Türkçesinde kullanılan, Fars diline geçen, ses içeriği ve anlamca değişerek, yeniden Azerbaycan Türkçesine geri dönen birimler "dönen alıntı" adlandırılır. Bu kelimelerin biçimi alındığı dildeki formlardan farklıdır:

a) alıntı söz iç formasını, bu forma olduğu takdirde, esas itibariyle kaybediyor.

b) alıntı sözün "dış forması" (fonetik içeriği) çoğu zaman değişilir (Zerinezade, 1962: 59).

"Kırkayak" (Türkçe kırk ayak, Rusça "сороконожка", Fransızca millepattes (minayak), Farsça (minayak) sözünde alametle anlam arasındaki ilişkiyi görüyoruz. Tıpkı "ayna" kelimesi de "görmek" fiilinin kökü olan "gör" ve "gü" ekinden oluşmuş, Azerbaycan Türkçesinden farklı olarak "gözgü" biçiminde kendi kökenine uygun olarak kullanılmıştır. Farsçada ayne//ayene (diden) – "görmek" fiilinin eski kökeni olan вин-вина/война (vin-vin/voyna) – "görmek aleti" modern Farsçada "gör"den meydana gelmiştir. Rusçada ise "зеркало" (zerkalo) - ayna sözü "görmek" anlamında olan "зреть" (zret) sözünden türediği gibi, Arapça "görmek aleti"// "ayna" anlamında olan mirat sözü de "görmek" anlamında olan "ruye" kelimesinden oluşmuştur. Ayrıca, Fransızca "görmek aleti" // "ayna" anlamında olan miroir (miruar) sözü "görmek" anlamında olan "mirer"den (mire) türemiştir. Burada adla belirti arasındaki ilişki açıkça görünse de, alıntı sözün kaynak dildeki "iç" biçimi anlaşılmıyor.

Azerbaycan Türkçesinde herkes tarafından anlaşılan ve Farsçada kısımlara ayrılabilinmeyen öyle kelimeler vardır ki, (ətaliq, təkəltu, tokmə, kakuti, boluk, donuk, qəzelbaş, saruqçi vb.) onların "iç forması" anlaşılsa da, Farsçada dış biçimi değişmiştir.

Görüldüğü gibi, Azerbaycan Türkçesinde alıntı kelimeler daha çok fonetik açıdan değiştirilerek benimsenilmiştir. Fonetik değişikliğe daha çok maruz kalan Arapça kökenli alıntılardır ve bu da o dilin karmaşık ses sistemine sahip olmasından ileri gelir. Farsçadan geçen sözler Arapça kökenli alıntılara nispeten fonetik açıdan daha kolay telaffuz edilir. Bu ise Farsçanın Arapçadan farklı olarak daha basit ses yapısına sahip olması ve aynı zamanda, bu dil taşıyıcıları ile tarihî komşuluk ilişkilerinin mevcutluğu ile ilgilidir. Savaşlara ve İslamın kılıç gücüne kabul ettirilmesine göre Arap sözleri dilimize gayri doğal şekilde akış etmiştir, belki de dilde daha fazla dirence rastlaması sırf bunun sonucudur. Arapça ve Farsça kökenli alıntılar günlük hayatımıza daha çok sirayet ettiğinden günümüzde de aktif bir şekilde kullanımını sürdürüyor.

KAYNAKÇA

Heyderov, R. (2013). Dillerin İnkişafında Dil Alakalarının Rolü. Bakü: İlim ve Tahsil.
Sadıgova, S. (2002). Azerbaycan Dili Terminolojisinin Nezeri Problemleri. Bakü: İlim.
Superanskaya, A.V., Podolskaya, N.V., Vasilyeva, N.V. (2005). Obşaya Terminologiya. Terminologiçeskaya Deyatelnost. Moskva: Editorial URSS.
Memmedli, N. (2017). Azerbaycan Dilinde Alınma Terimler. Bakü: İlim ve Tahsil.
Celilov, F. (1988). Azerbaycan Dilinin Morfonologiyası. Bakü: Maarif.
El-Abbasi, H.N. (2003). Arabizmlerin Muasır Azerbaycan Dilinde Semantik Değişiklikleri. Bakü: Bakü Üniversitesi Yayınları.
Zerinezade, H. (1962). Fars Dilinde Azerbaycan Sözleri. Bakü: Azerbaycan SSR EA Yayınları.
Bayramova, A. (2009). Leksik Alınmaların Dilin Zenginleşmesinde Rolü. Bakü: Nurlan.
Zahidi, A.İ. (1977). Muasır Arap Dilinde Türk Menşeli Sözler. Bakü: İlim.
Kazımova, S. (1988). "İbn Mühenna Lügati" Azerbaycan Edebî Dili Abidesi Gibi (Metodik vesait). Bakü: Azerbaycan Respublikası Tahsil Nazırlığı.
Kitab-ı Dede Korkut. (2004). Asıl ve Sadeleştirilmiş Metinler. Hazırlayan: Samet Alizade. Bakü: "Önder".
Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügati. (I. cilt. 1966; II. cilt 1980; III. cilt 1983; IV. cilt 1987). 4 ciltte. Bakü: Azerbaycan SSR EA Yayınları.
Abdullayev, B., Esgerli, M., Zerinezade, H. (2005). Klasik Azerbaycan Edebiyatında İşlenen Arap ve Fars Sözleri Lüğati. II ciltte, I. cilt. Bakü: "Şerg-Gerb" Yayınları.
Neyyerzaman, Segefi (Hatemi). (1999). Farsça-Azerbaycanca Lügat. II. cilt. Tahran: "Naşer" Yayınları.

GARCH MELEZ YAKLAŞIMI ILE OYNAKLIK MODELLEMESİ

Dr.Öğretim Üyesi Serkan ARAS
Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü,
serkan.aras@deu.edu.tr
Dr.Öğretim Üyesi, Emrah GÜLAY
Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü,
emrah.gulay@deu.edu.tr

ÖZET

Oynaklık kavramı, opsiyon fiyatlaması ve risk yönetimi açısından finans alanında önemli bir yere sahiptir. Fon yöneticileri, finansal kuruluşlar ve piyasa düzenleyicileri oynaklığın modellenmesi ve öngörümleme yapılması ile oldukça yakından ilgilenmektedir. Oynaklığın yüksek olması, finans piyasasını dengesizleştirmekte ve bu sebeple de yüksek kazanç ve kayıpların daha sıklıkla gerçekleşmesine neden olabilmektedir. Oynaklığın modellenmesine yönelik Genelleştirilmiş Otoregresif Koşullu Değişen Varyans (GARCH) modelleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda son zamanlarda GARCH modelini entegre etmiş melez yöntemlerin daha iyi bir oynaklık öngörüsüne sahip olduğu iddia edilmektedir. Bu çalışmada, bulanık mantık ve yapay sinir ağları kullanılarak melez GARCH modelleri oluşturulmuştur. Melez yaklaşımda kullanılan bulanık mantık modeli (ANFIS), bulanık veri kümeleri oluşturarak her bir veriyi bu kümelerde olma derecisiyle ilişkilendirerek modellemektedir. Bu özelliğin getiri serilerindeki büyük oynaklığı büyük oynaklık, küçük oynaklığı küçük oynaklık izler görüşünü modellemede fayda sağlaması beklenebilir. Melez yaklaşımda faydalanılan bir diğer model olan yapay sinir ağları ise, doğrusal olmayan ve esnek modelleme yeteneğiyle öne çıkıp melez yöntemin öngörümleme gücünü arttırabilir. Bu melez ve tekil modellerin örnek dışı oynaklık öngörü performanslarını incelemek amacıyla Dolar/TL, Euro/TL ve BIST 100 olmak üzere üç ayrı veri setinden faydalanılmıştır. Veri setleri kayan pencereler kullanılarak 7 alt veri grubuna ayrılmıştır. Böylece daha çok noktada performans kıyaslama imkanı doğmuştur. Her alt veri grubu da kendi içerisinde eğitim, doğrulama ve test seti olarak üç gruba ayrılmış olup, test seti üzerindeki bir adım sonrasına ait öngörüler hem kullanılan melez yöntemlerle hem de GARCH ailesi modelleriyle elde edilmiştir. Oluşturulan modeller arasından öngörü performansı açısından istatistiksel olarak daha üstün olanları tespit etmek amacıyla model güven kümesi (MCS) testi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: GARCH, oynaklık, bulanık mantık, sinir ağları.

VOLATILITY MODELLING WITH GARCH HYBRID APPROACH

ABSTRACT

The concept of volatility has an important place in the field of finance in terms of option pricing and risk management. Hedge fund managers, financial institutions and market regulators have much interested in modelling and forecasting volatility. The higher volatility makes the financial market unstable and causes the higher gains or losses. The generalized autoregressive conditional heteroskedasticity (GARCH) model is widely used in modeling volatility. Also, it is claimed that the hybrid models based on GARCH models have better volatility forecasting performance. In this study, we address the strength of hybrid models based on GARCH models by using the advantage of neural networks (ANNs) and an adaptive network based fuzzy inference system (ANFIS). The ANFIS method models the data by generating fuzzy sets in which each dataset is associated with the degree of being in these sets. This feature enables the idea that low volatility follows low volatility and high volatility follows high volatility. The ANN model which has the ability of using nonlinear structure can increase the forecasting power of the hybrid model. To evaluate the out-of-sample forecasting performances of the individual models and hybrid model, we use three different datasets, USD/TL, Euro/TL and BIST 100 index. We split the data set into seven subseries sets with same range. This process enables us to compare the forecasting performances of the models in each subseries set. These subseries sets are divided into three groups such as three groups, such as training set, validation set and test set. We made

one-step-ahead forecasts on test set by using the GARCH models and the hybrid model. To determine the superior models in terms of statistically, we used model confidence set test.
Key words: GARCH, volatility, fuzzy logic, neural networks.

1. Giriş

Finansal serilere ait oynaklığın modellenmesi ve tahmin edilmesi portföylerin oluşturulması, finansal varlıklara değer biçilmesi ve opsiyon piyasalarında karar vericilere büyük fayda sağlamaktadır. Oynaklık belirli bir hisse veya piyasa indeksi için hesaplanan getirilerin istatistiksel bir yayılım ölçüşü olarak görülür ve genellikle getirilerin varyansı veya standart sapması ile temsil edilir. Çoğu durumda oynaklık arttıkça, menkul değerin taşıdığı risk de artmaktadır. Finans kuruluşları tarafından kullanılan risk yönetim modelleri, zamana dayalı değişime açık olan oynaklığı önemli bir girdi olarak kullanmaktadır. Riskin yanlış bir şekilde tahmin edilmesi, yatırımcıları devasa piyasa dalgalanmalarına maruz kalmalarına yol açabilir veya kuruluşları yetersiz sermaye uçurumuna doğru sürükleyebilir. Risk ile ilişkilendirilen oynaklığı modellemek için çok farklı model spesifikasyonlara sahip ve çeşitli dağılımlar aracılığıyla model parametrelerinin tahminini oluşturan epey sayıda GARCH modelinden faydalanılmaktadır.

Bu çalışmada, oynaklığı modelleme başarısı açısından diğer GARCH modellerine göre daha ön plana çıkmış standart GARCH (sGARCH), GJR-GARCH (gjrGARCH) ve Component SGARCH (csGARCH) modelleri kullanılmıştır. Koşullu dağılım olarak ise normal (norm), genelleştirilmiş hata (ged) ve student (std) ele alınmıştır. Böylece her bir kombinasyondan 9 farklı GARCH modeli ile Dolar/TL, Euro/TL ve BIST 100 serilerine ait getirilerin oynaklığı modellenmiştir. Ayrıca son yıllarda makine öğrenme tekniklerinden faydalanılarak oynaklığın modellenmesi popüler hale gelmiştir. Çalışma kapsamında, yapay sinir ağları (YSA) ve bulanık yapay sinir ağı tekniği olan uyarlamalı ağ tabanlı çıkarsama sistemi (ANFIS) aracılığı ile GARCH modelleme tekniğine ait melez yöntemler kullanılmıştır. Bu iki melez yöntemde GARCH(1,1) modelinde bulunan aynı değişkenlerle oynaklık tahmin edilmiştir. Bu sayede klasik GARCH modellerinin parametreleri en çok olabilirlik tahminleyecisi yerine doğrusal olmayan daha esnek makine öğrenme teknikleriyle belirlenmiştir. Elde edilen öngörü sonuçlarından istatistiksel olarak daha iyi olanlarını tespit etmek için de Hansen vd. (2011) tarafından önerilen model güven kümesi (MCS) testinden faydalanılmıştır. MCS testi ile eşdeğer öngörü performansına sahip bir model kümesi vermekte ve bu küme içerisindeki modellerin küme dışındaki modellere göre daha üstün performansa eriştiği söylenmektedir. Böylece tek bir model seçiminden kaynaklanan riskinde azaltılması sağlanmıştır. Sonraki alt bölümler sırasıyla ilgili literatür, veri setleri, kullanılan yöntemlerden, elde edilen bulgulardan ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

2. Literatür

Kendine özgü karakteristik özellikler olarak adlandırılan finansal zaman serilerinin genel özellikleri uygulamalı ekonomik analizlerde önemli bir konu haline gelmiştir (Liu ve Hung, 2010). Engle (1982) yaptığı çalışmasında finansal varlıklara ilişkin bu özellikleri yakalayabilmek için hataların normal dağılımı varsayımı altında otoregresif koşullu farklı varyans (ARCH) modelini ve Bollerslev (1986) modelleme surecini iyileştirerek genelleştirilmiş otoregresif farklı varyans (GARCH) modelini önermiştir. Ancak bu modeller kalın kuyruk, basıklık ve çarpıklık gibi finansal zaman serilerinin kendine özgü özelliklerini yakalayabilmekte başarısız olmuştur. Bu başarısızlık hisse senedi piyasalarına ilişkin birçok çalışmada GARCH modellerinin performansının hataların normal dağılımdan farklı dağıldığı varsayımları altında ele alınmasına neden olmuştur. Franses ve Dijk (1996) haftalık Avrupa hisse senedi oynaklığının öngörümlenmesi üzerine yaptıkları çalışmalarında standart GARCH (sGARCH), kuadratik GARCH (QGARCH) ve GJR-GARCH modellerinin performanslarını karşılaştırmışlardır. Elde edilen sonuçlara göre eğer ele alınan örneklem periyodu aşırı gözlemler içeriyorsa doğrusal olmayan GARCH modellerinin sGARCH modeline göre bir üstünlük göstermediği görülmektedir. Brailsford ve Faff (1996) aylık Avustralya hisse senedi piyasa oynaklığının öngörümlenmesi ile ilgili yaptıkları çalışmalarında, GJR-GARCH modelinin diğer GARCH modellerine göre daha üstün bir performans gösterdiğini bulmuşlardır. Alberg v.d. (2008) GARCH modeli kullanarak Israil'de hisse senedi piyasa oynaklığının öngörümlenmesi üzerine yaptıkları çalışmalarında, hatalarının kalın kuyruk dağılımı gösterdiği durumlarda elde alınan GARCH

modellerinin tahmin sonuçlarının iyileştiğini bulurlarken, öngörümleme performansları açısından asimetrik GARCH modellerinin performansının daha iyi olduğunu göstermişlerdir.

Adesina v.d. (2017) Nijerya döviz kuru piyasası oynaklığının modellenmesi çalışmalarında sGARCH ve GJR-GARCH modellerinin modelleme açısından en iyi modeller olduklarını ancak genelleştirilmiş hata dağılımı altında csGARCH modelinin en iyi öngörümleme performansına sahip model olduğu göstermiştir. Jain (2017) Nifty 50 endeksi oynaklığının modellenmesi ve öngörümlenmesi üzerine yaptığı çalışmasında aralarında sGARCH ve csGARCH modellerinin de olduğu altı farklı GARCH modelini karşılaştırmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar GJR-GARCH modelinin diğer modellere göre daha üstün bir performans gösterdiğini söylemektedir. Hisse senedi getirilerinin oynaklığının tahminlemesi ve öngörümlenmesi konusunda önerilen yeni yaklaşımlar arasında makine öğrenmesinin bir disiplini olan yapay sinir ağları (YSA) popülaritesini günden güne arttırmaktadır. Brooks (1998) GARCH, üstel GARCH(EGARCH) ve eşik GARCH (TGARCH) modellerinin günlük hisse senedi getiri oynaklığının öngörümleme performanslarını değerlendirdiği çalışmasında, YSA modelinin kabul edilebilir bir performans gösterdiği sonucuna varmıştır. Hu ve Tsoukalas (1999) yaptıkları çalışmalarında döviz kurlarının öngörümlenmesi için farklı GARCH modelleri, en küçük kareler yöntemi ve YSA modeli uygulamıştır. Elde edilen sonuçlar özellikle kriz sırasında YSA modelinin daha iyi performans gösterdiğini belirtmektedir. Kanas ve Yannopoulos (2001) US hisse senedi piyasasındaki iki farklı endekse ilişkin oynaklığın öngörümlenmesi üzerine yaptığı çalışmasında YSA modelini kullanmıştır. Oynaklığın öngörümlenmesi konusunda literatürde öngörümleme yöntemi olarak yapay sinir ağlarından farklı olarak adaptif ağ tabanlı bulanık mantık çıkarım sistemi (ANFIS) modelleri de kullanılmaktadır. Wilandari ve Ispriyanti (2017) yaptıkları çalışmalarında Endenozya hisse senedi piyasasında 45 hisse senedi ile hesaplanan LQ45 endeksinin ve Endenozya Rupisinin Amerikan Doları karşısındaki döviz kuruna ilişkin oynaklığının modellenmesi konusunda ANFIS yöntemini kullanmışlardır. Literatürde yer alan zaman serilerinin öngörümlemesi üzerine yapılan birçok çalışmada ANFIS modelinin kullanımı daha çok melez modellerin kullanımında ortaya çıkmaktadır. Dhanalakshmi ve Reddy (2017) yaptıkları çalışmalarında ANFIS-GARCH melez modelini kullanmışlardır. Altın fiyatlarının öngörümlemesi üzerine olan bu çalışmada ANFIS-GARCH modelinin diğer modellere göre daha iyi bir öngörümleme performansı gösterdiği belirtilmektedir. Hung (2011) bulanık sistemler ile GARCH modellerini birleştirdiği çalışmasında öngörümleme açısından önemli sonuçlar kaydetmiştir. Aynı zamanda hisse senedi piyasası oynaklığının öngörümlemesinde YSA ve GARCH modellerinin birleştirilerek elde edildiği melez modellerinde iyi sonuçlar verdiği belirlenmiştir (Donaldsona ve Kamstrab, 1997; Bildirici ve Ersin, 2009; Hajizadeh v.d., 2012; Kristjanpoller v.d., 2014 ve Lu v.d., 2016).

2. Veri Seti ve Kullanılan Yöntemler

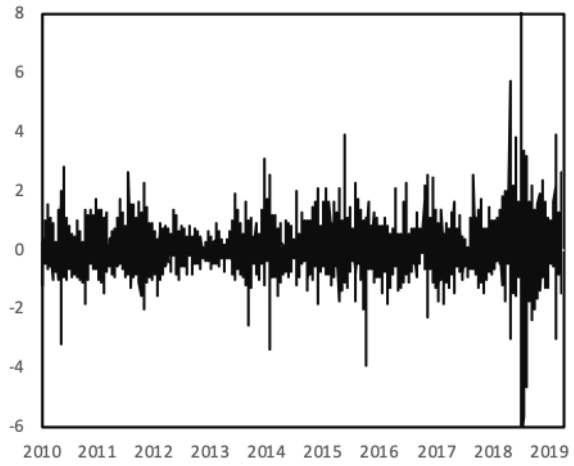
2.1. Veri Seti

Çalışmada 3 farklı GARCH spefikasyonu ve 3 farklı dağılım altında 9 tane GARCH modeli ve 2 makine öğrenme tekniği 3 veri setine uygulanmıştır. Bu veri setleri 4 Ocak 2010 ile 16 Mayıs 2019 tarihleri arasındaki Dolar/TL, Euro/TL ve BIST 100 indeksinin günlük kapanış fiyatlarından toplamda 2356 'şar veri noktasından oluşmaktadır. Öncelikle her bir seriye ait logaritmik getiriler aşağıdaki formül aracılığıyla hesaplanmıştır. Formülde P_t ilgili serinin günlük kapanış fiyatıdır.

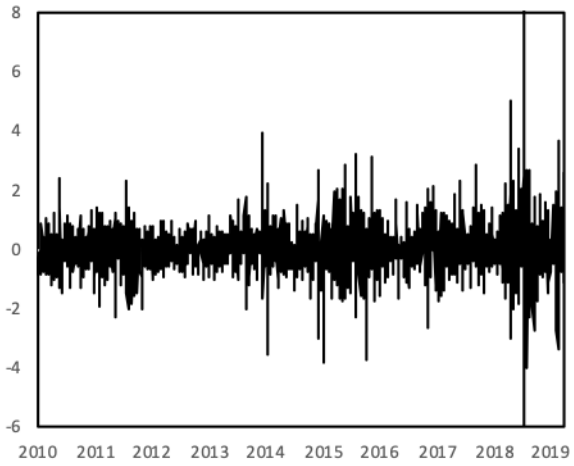
$$r_t = \log(P_t) - \log(P_{t-1}) \quad (1)$$

Getiri serilerine ait zaman yolu grafikleri Şekil 1-3 ile verilmiştir. Tablo 1 ise bu serilere ait tanımlayıcı istatistik değerlerini vermektedir. Grafikten de görüleceği üzere, BIST 100 serine ait getirilerin oynaklığını temsil eden standart sapma diğer serilere göre daha yüksektir. Normallik testi incelenen getirilerin normal dağılmadığına işaret etmektedir. Döviz kurlarının sağa çarpık olduğu ve yüksek bir basıklık değerine sahip olduğu görülmektedir. Ancak BIST 100 serisi az miktarda sola çarpık daha düşük bir basıklığa sahiptir. Veri setlerinin farklı karakteristiklerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Oynaklık gözlenemeyen bir değişken olması sebebiyle gerçek oynaklığı temsil etmesi için bir vekil değişken kullanılmaktadır. Perez-Cruz vd. (2003) takip ederek aşağıdaki gerçekleşen varyansın bir ölçüsü olan RV istatistiği bu çalışmada vekil değişken olarak kullanılmıştır.

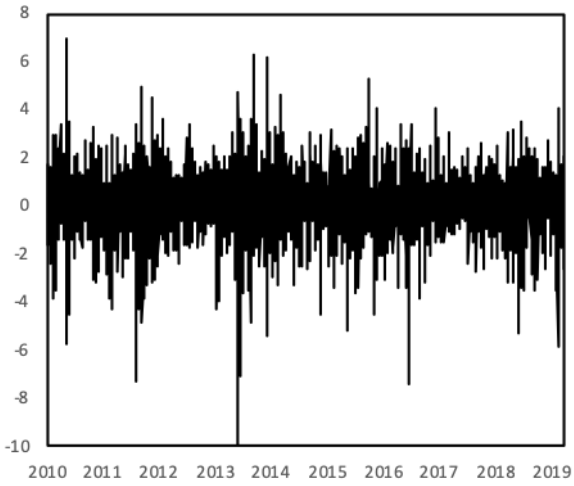
$$RV_t = \frac{1}{5}\sum_{k=0}^{4} r_{t-k}^2 \quad (2)$$



Şekil 1. Dolar logaritmik getiriler



Şekil 2. Euro logaritmik getiriler



Şekil 3. BIST 100 logaritmik getiriler

Tablo 1. Günlük getiri serilerinin tanımlayıcı istatistikleri.

	Ortalama	Medyan	Std. sap.	Min.	Mak.	Çarpıklık	Basıklık	Normallik(JB)
Dolar	0.058	0.006	0.851	-6.475	14.706	2.596	48.044	229653
Euro	0.048	0.023	0.830	-7.197	14.019	2.189	44.079	192971
BIST 100	0.021	0.081	1.416	-11.064	6.895	-0.527	3.647	1418.6

Çalışmada elde edilen sonuçların tutarlığını artırmak amacıyla, 2356 veriden oluşan veri seti alt kayan pencereler şeklinde 7 alt veri grubuna bölünmüştür. İlk veri grubu 4 Ocak 2010 ile 22 Aralık 2016 arasındaki 1200 veriden oluşturulmuş ve bu verinin ilk 1000 gözlemi örnek içi (veya eğitim) verisi son 200 verisi ise örnek dışı (veya test) verisi olarak ayrılmıştır. Tüm modellere ait parametreler örnek içinde tahmin edilmiş ve bir adımlık öngörü noktaları ise 200 birimlik örnek dışı verisinde elde edilmiştir. Bu işlemlerin ardından, veri setimiz zamanda günümüze doğru 200 gözlem kaydırılmıştır. İkinci veri grubu 26 Mayıs 2010 ile 12 Mayıs 2017 arasındaki 1200 veri olarak alınmış ve yine ilk 1000 gözlem örnek içi ve son 200 gözlem örnek dışı gözlemleri olarak alınmıştır. Böylece son gözlem noktamıza kadar 7 tane kayan pencere kullanılmıştır. Ancak son veri grubunda test setindeki gözlemler veri kısıtından dolayı 156 noktadan oluşturulmuştur.

Ayrıca faydalanılan makine öğrenme teknikleri belli bir dağılım varsayımı yaparak model içinde parametre tahmininde kullanılacak bir vekil varyans tahmini yapmadığından, bu tekniklerin eğitimi aşamasında da vekil değişken olarak RV istatistiği kullanılmıştır. Bu melez yöntemler GARCH(1,1) modelinin melezleştirilmesine dayanmaktadırlar. Dolayısıyla aşağıdaki fonksiyonel formu kendi modelleme teknikleri ile tahmin etmeye çalışmaktadırlar.

$$\tilde{\sigma}_t^2 = f(r_{t-1}^2, \tilde{\sigma}_{t-1}^2) \quad (3)$$

Yukarıdaki formülasyonda $\tilde{\sigma}_t^2$ ifadesi vekil değişkeni göstermektedir. Bu çalışmada, kullanılan öngörü yöntemlerine ait kısa açıklamalara bir sonraki bölümde yer verilmiştir.

2.2. Kullanılan Yöntemler

Ekonomik ve finansal zaman serilerinin oynaklığının öngörümlenmesindeki başarılı performanslarından dolayı kullanılan sGARCH, GJR-GARCH, csGARCH, YSA ve ANFIS yöntemleri kısaca ele alınmaktadır.

2.2.1. sGARCH Modeli

r_t zaman serisi için GARCH(p,q) modeli aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır.

$$r_t = \mu + \varepsilon_t \quad (4)$$

$$\varepsilon_t = \eta\sqrt{h_t} \quad (5)$$

$$h_t = \omega + \sum_{i=1}^{p} \alpha_i \varepsilon_{t-i}^2 + \sum_{j=1}^{q} \beta_j h_{t-j} \quad (6)$$

burada μ sabit parametre; η_t ortalaması sıfır ve varyansı bir olan bağımsız ve özdeş dağılan rassal değişkenlerdir; η_t, h_t den bağımsızdır;$\omega > 0, \alpha_i \geq 0$ ve $\beta_j \geq 0$ negatif olmayan sabitler olmak üzere pozitif koşullu varyans ve durağanlığı sağlanması için $\sum_{i=1}^{p} \alpha_i + \sum_{j=1}^{q} \beta_j < 1$ dir. Denklem 3'te yer alan β_j nin düşük değeri uzun dönemde piyasa oynaklığının kalıcı olmadığını göstermektedir. Eğer $q = 0$ ise, model ARCH modeline indirgenmektedir. Normal hata dağılımlı GARCH(p,q) modeli ilgili zaman serilerinde aşırı basıklık ve kalın kuyruk gibi özellikleri yakalamada başarısız olduğundan farklı hata dağılımları altında ele alınılması önerilmektedir.

2.2.2. GJR-GARCH Modeli

GJR-GARCH modeli Glosten, Jagannathan ve Runkle-GARCH modeli olarak bilinmektedir. Standart GARCH modelinden farklı olarak bir şok meydana geldiğinde şokun işaretinin bağımlı değişkenden bağımsız olacağını varsaymamaktadır (Glosten v.d., 1993).

GJR-GARCH(1,1) modeli aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır.

$$h_t = \alpha_0 + \alpha_1 \varepsilon_{t-1}^2 + \delta_1 I(\varepsilon_{t-1} < 0)\varepsilon_{t-1}^2 + \beta_1 h_{t-1} \quad (7)$$

burada $I(\varepsilon_{t-1} < 0)$ eğer gecikmeli koşulsuz standart sapmanın değeri sıfırdan küçük ise bir değil ise sıfır değeri alan gösterge fonksiyonu olarak adlandırılmaktadır (Terasvirta, 2009). Gösterge fonksiyonu finansal getiri serisine uygulandığında fonksiyon eğer kayıp varsa bir değerini eğer kazanç var ise sıfır değerini üretmektedir. Öngörümleme modeli ise aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır.

$$h_{t+1} = \alpha_0 + \alpha_1 \varepsilon_t^2 + \delta_1 I(\varepsilon_t < 0)\varepsilon_t^2 + \beta_1 h_t \quad (8)$$

2.2.3. csGARCH Modeli

csGARCH modeli Engle ve Lee (1999) tarafından uzun dönem oynaklık bağımlılığını daha iyi açıklamak için önerilmiştir. GARCH(1,1) modeli aşağıdaki gibi yeniden yazılmaktadır.

$$h_t = q_t + \alpha(\varepsilon_{t-1}^2 - q_{t-1}) + \beta(h_{t-1} - q_{t-1}) \quad (9)$$

burada $q_t = \omega + \rho q_{t-1} + \theta(\varepsilon_{t-1}^2 - q_{t-1})$ eşittir. $\alpha \geq 0, \beta \geq 0, \theta \geq 0$ ve $\omega > 0$ dır. Eğer $\alpha + \beta < 1$ ve $\rho < 1$ ise zayıf durağanlık geçerlidir. csGARCH(1,1) modeli koşullu varyansı oynaklığın uzun ve kısa dönem hareketlerini incelemek için kalıcı ve geçici bileşenlere ayırmaktadır. sGARCH modeli ile karşılaştırıldığında, kesim parametresi artık zaman ile değişen birinci dereceden otoregresif bir süreçtir.

2.2.4. YSA Modeli

Yapay sinir ağları modelleri girdi ve çıktı kümeleri arasındaki ilişkinin biçimini belirlemek için insan beyninin çalışma yapısını taklit eden etkili makine öğrenme tekniğidir. YSA, klasik zaman serisi modellerinden farklı olarak herhangi bir model varsayımı yapmayıp veri sürüşlü olması sebebiyle esnek bir yapıya sahiptir. Ancak bu özelliğinin bedeli olarak, model kurma ve parametrelerinin belirlenmesi konusunda sistematik bir metodoloji eksikliği içerir. Bu çalışma kapsamında çok katmanlı ileri beslemeli YSA kullanılmıştır. Çıktı katmanında doğrusal, gizli katmanında sigmoid transfer fonksiyonu kullanılmış olup gizli katmadaki hücre sayısına denemelerle karar verilmiştir. Burada gizli hücre sayısı doğrulama setinde en küçük hata ölçüsüyle belirlenmiştir. Zaman serisi tahmini probleminde çıktı y_t ve girdi değişkenleri $(y_{t-1}, y_{t-2}, \cdots, y_{t-p})$ arasındaki ilişki aşağıdaki matematiksel gösterim ile ifade edilebilir.

$$y_t = w_0 + \sum_{j=1}^{q} w_j f\left(w_{0j} + \sum_{i=1}^{p} w_{ij} y_{t-i}\right) + \varepsilon_t \quad (10)$$

Burada, w_0 ve w_{0j} $(j = 1,2,\dots,q)$ sapmaları, w_j $(j = 1,2,\dots,q)$ ve $w_{ij}(i = 1,2,\dots,p, j = 1,2,\dots,q)$ katmanlar arasındaki bağlantı ağırlıklarını, $f(.)$ gizli katmandaki transfer fonksiyonunu, p girdi hücre sayısını ve q gizli hücre sayısını göstermektedir. YSA modeli hakkında daha fazla ayrıntı için Hagan vd. (1996) tarafından yazılan kitaba bakılabilir.

2.2.5. ANFIS Modeli

Bulanık küme ve bulanık mantık teorisine dayanan ANFIS modeli Jang (1993) tarafından önerilmiştir. Bu model YSA ve bulanık çıkarım sisteminin (FIS) birleşiminden oluşmaktadır. YSA istatistiksel veri modelleme aracı olarak bilinmektedir. YSA, girdi ve çıktı verileri arasındaki ilişkideki karmaşık yapıları yakalayabilen öğrenim algoritmasına karşılık gelmektedir. Bulanık çıkarım sistemi ise üyelik fonksiyonu, bulanık mantık operatörü ve if-then kurallarını içermektedir. Sonuç olarak, ANFIS modeli aynı zamanda hem bulanık mantık hem de yapay sinir ağlarının avantajını kullanabilmektedir. Bu çalışmada, Matlab araç kutusunda yer alan genfis3 fonksiyonu verinin davranışını modelleyen kurallar kümesi çıkarımı ile bulanık c-ortalamalar kümeleme yöntemi kullanan bir bulanık çıkarım sistemi oluşturmak için uygulanmıştır. Doğrulama seti hatasını minimize edecek şekilde ANFIS modeline ilişkin parametreler belirlenmiştir. Girdi hücreleri için gaussian, çıktı hücresi için doğrusal üyelik fonksiyonu seçilmiştir. Verileri ayrıştırmak amacıyla 2 küme ve girdi üyelik fonksiyonu parametreleri hesabında geri yayılım, çıktı üyelik fonksiyonu parametreleri hesabında en küçük karelerden oluşan melez bir eğitim algoritması kullanılmıştır.

3. Deneysel Bulgular

Test seti için oluşturulan öngörülerin hata performansını incelemek amacıyla ortalama mutlak hata (OMH) ve ortalama karesel hata (OKH) ölçülerinden faydalanılmıştır. Tablo 2 ile 8 arasında üç farklı veri seti aracılığıyla ele alınan 9 modelin hata performans ölçüleri 11 tahmin tekniği için rapor edilmiştir. Bu test gruplarının ilk altısı 200 'er veriden sonuncusu ise 156 veriden oluşmaktadır. Tablolarda her bir hata ölçüsü için ayrıca MCS testi yapılmıştır. Bu test, tüm tahmin modelleri eşit güce sahiptir H_0 hipotezini tahmin modelleri arasında farklılık vardır H_1 alternatif hipotezine karşı test etmektedir. Başlangıçta tüm modellerden oluşan başlangıç model güven kümesi, H_0 hipotezinin ret edilmesi ile en kötü performansa sahip modelin bu kümeden atılmasıyla H_0 hipotezinin ardışık bir şekilde test edilmesine dayanmaktadır. H_0 'ın ret edilemediği noktada kümede kalan modeller nihai kümeyi oluştururlar. Aşağıdaki tablolarda $\alpha = 0.10$ önem düzeyinde MCS testi tarafından seçilen modellere ait hata ölçüleri koyu olarak renklendirilmiştir. Her bir sütundaki koyu renkli hata ölçülerinin ait olduğu modeller istatistiksel olarak öngörü performansı daha güçlü olan modelleri göstermektedir.

Tablo 2. 1. Test grubu için tahmin performansları.

	Dolar		Euro		BIST 100	
Modeller	OMH	OKH	OMH	OKH	OMH	OKH
sGARCH-norm	0.3028	0.3060	0.2666	0.3704	0.8277	1.4549
sGARCH-ged	0.3029	0.3049	0.2570	0.3577	0.8539	1.6247
sGARCH-std	0.3038	0.3060	0.2489	0.3495	0.8966	1.8323
gjrGARCH-norm	0.3048	0.3087	0.3029	0.4106	0.9338	1.8905
gjrGARCH-ged	0.3044	0.3067	0.2834	0.3834	0.9377	1.9741
gjrGARCH-std	0.3050	0.3068	0.2598	0.3526	0.9528	2.0740
csGARCH-norm	0.2878	0.2820	0.2741	0.3783	0.8271	1.4618
csGARCH-ged	0.2875	0.2811	0.2694	0.3708	0.8569	1.6149
csGARCH-std	0.2880	0.2817	0.2647	0.3654	0.8956	1.7734
ANFIS	0.1581	0.1118	0.1551	0.1526	0.6084	1.2072
YSA	0.1463	0.1079	0.1827	0.2169	0.5767	1.2270

Tablo 3. 2. Test grubu için tahmin performansları.

	Dolar		Euro		BIST 100	
Modeller	OMH	OKH	OMH	OKH	OMH	OKH
sGARCH-norm	0.2950	0.2027	0.2628	0.2496	0.8104	1.1346
sGARCH-ged	0.2977	0.2050	0.2685	0.2583	0.8545	1.3150
sGARCH-std	0.3030	0.2099	0.2802	0.2760	0.9273	1.6200

gjrGARCH-norm	0.3087	0.2129	0.2826	0.2754	0.8025	1.0908
gjrGARCH-ged	0.3115	0.2149	0.2812	0.2748	0.8257	1.1855
gjrGARCH-std	0.3232	0.2262	0.2840	0.2834	0.8972	1.5027
csGARCH-norm	0.2591	0.1724	0.2896	0.2865	0.7480	1.0382
csGARCH-ged	0.2599	0.1722	0.2943	0.2952	0.7725	1.1675
csGARCH-std	0.2641	0.1750	0.3029	0.3105	0.8110	1.3028
ANFIS	0.1766	0.1241	0.2289	0.2246	0.4950	0.6214
YSA	0.1638	0.1201	0.1970	0.1806	0.4655	0.6028

Tablo 4. 3. Test grubu için tahmin performansları.

	Dolar		Euro		BIST 100	
Modeller	OMH	OKH	OMH	OKH	OMH	OKH
sGARCH-norm	0.2881	0.2096	0.2553	0.2025	0.9274	1.3760
sGARCH-ged	0.2873	0.2115	0.2639	0.2153	0.9903	1.5854
sGARCH-std	0.2920	0.2145	0.2811	0.2355	1.0737	1.8998
gjrGARCH-norm	0.3009	0.2626	0.2813	0.2347	0.9581	1.6229
gjrGARCH-ged	0.2986	0.2660	0.2704	0.2161	0.9876	1.7171
gjrGARCH-std	0.3077	0.2965	0.2876	0.2386	1.0759	2.0326
csGARCH-norm	0.2505	0.1601	0.3412	0.2798	0.9192	1.3476
csGARCH-ged	0.2552	0.1647	0.3352	0.2691	0.9593	1.4832
csGARCH-std	0.2615	0.1704	0.3336	0.2662	1.0133	1.5976
ANFIS	0.1651	0.1121	0.2163	0.1741	0.5498	0.8283
YSA	0.1507	0.1075	0.2058	0.1753	0.5304	0.8445

Tablo 2 'yi incelediğimizde, Dolar verisi için OMH ölçüsüne göre istatistiksel olarak öngörü performansı en yüksek modelin YSA olduğu görülmektedir. Aynı veri seti için OKH hata ölçüsü ise csGARCH-norm, ANFIS ve YSA modellerinin oluşturduğu kümenin diğerlerinden daha iyi ve birbirleriyle eşit öngörü gücüne sahip olduğunu belirtmektedir. Yine aynı tablodan Euro verisi için, OMH ölçüsüne göre YSA ve ANFIS en iyi model durumunda iken OKH ölçüsüne göre toplam 11 modelden sGARCH-std, gjrGARCH-std, csGARCH-std modelleri model güven kümesi içerisine girmiştir. Bu durum, iki hata ölçüsü arasından ortak bir sonucu tespit etmenin zorluğuna işaret etmektedir. BIST 100 verisi için ise, OMH ölçüsüne göre sadece YSA modeli en iyi öngörü performansını istatistiksel olarak elde etmişken OKH hata ölçüsüne göre tüm modeller arasında istatistiksel farklılık bulmak olanaklı olmamıştır. Dolayısıyla, modeller arasında performans farklılığını tespit etmede karesel hata ölçüsünün iyi çalışmadığını söylemek mümkündür. Benzer yorumlamalara ve sonuçlara Tablo 3-8 arasındaki öngörü sonuçlarını inceleyerek de ulaşılabilir. Tüm bu tablolar ortak olarak incelendiğinde, 6. test grubu hariç farklı GARCH modellerine göre ANFIS ve YSA modellerinin sürekli olarak en düşük hata ölçülerine ulaştığı görülmektedir. Başka bir deyişle, makine öğrenme tekniklerinin açık bir üstünlüğü söz konusudur. GARCH modellerinin birbiriyle kıyasladığımızda ise durum biraz karışıktır. Belirgin bir şekilde öne çıkan model bulunamamıştır.

Tablo 5. 4. Test grubu için tahmin performansları.

	Dolar		Euro		BIST 100	
Modeller	OMH	OKH	OMH	OKH	OMH	OKH
sGARCH-norm	0.3755	0.3118	0.2295	0.1087	1.0890	2.9457
sGARCH-ged	0.3752	0.3133	0.2517	0.1384	1.1298	3.2284
sGARCH-std	0.3826	0.3216	0.2667	0.1533	1.2465	3.9274
gjrGARCH-norm	0.4209	0.3665	0.2416	0.1143	1.0434	2.2641
gjrGARCH-ged	0.4102	0.3555	0.2814	0.1608	1.0694	2.4431
gjrGARCH-std	0.4140	0.3543	0.2970	0.1742	1.1125	2.6885
csGARCH-norm	0.3028	0.2228	0.2329	0.1342	1.0650	2.9597
csGARCH-ged	0.3048	0.2230	0.2360	0.1388	1.0897	3.2149
csGARCH-std	0.3116	0.2305	0.2416	0.1446	1.1202	3.4576
ANFIS	0.1677	0.0741	0.1533	0.0645	0.5913	1.5891

YSA	0.1716	0.0839	0.1398	0.0609	0.5179	1.4256

Tablo 6. 5. Test grubu için tahmin performansları.

	Dolar		Euro		BIST 100	
Modeller	OMH	OKH	OMH	OKH	OMH	OKH
sGARCH-norm	0.1713	0.0449	0.1754	0.0541	0.8292	0.8204
sGARCH-ged	0.1688	0.0446	0.1711	0.0530	0.7780	0.7284
sGARCH-std	0.1798	0.0479	0.1852	0.0575	0.7297	0.6532
gjrGARCH-norm	0.1661	0.0434	0.1887	0.0606	0.8176	0.8112
gjrGARCH-ged	0.1675	0.0463	0.1896	0.0619	0.7784	0.7422
gjrGARCH-std	0.1810	0.0537	0.2051	0.0707	0.7676	0.7241
csGARCH-norm	0.1893	0.0549	0.1744	0.0591	0.7651	0.7037
csGARCH-ged	0.1872	0.0543	0.1707	0.0580	0.6747	0.5646
csGARCH-std	0.1888	0.0556	0.1724	0.0583	0.6321	0.5099
ANFIS	0.1115	0.0318	0.1240	0.0498	0.3482	0.2140
YSA	0.1032	0.0323	0.1121	0.0504	0.2823	0.1913

Tablo 7. 6. Test grubu için tahmin performansları.

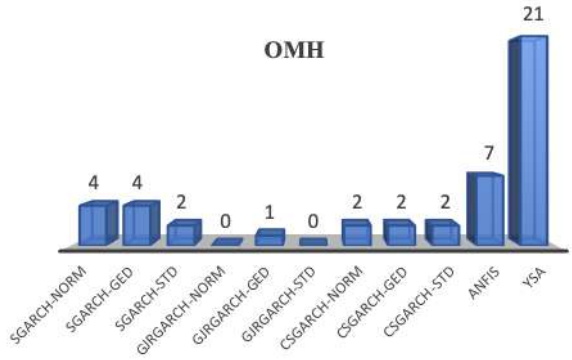
	Dolar		Euro		BIST 100	
Modeller	OMH	OKH	OMH	OKH	OMH	OKH
sGARCH-norm	2.0144	59.2	1.4717	36.01	1.0355	2.2200
sGARCH-ged	1.9108	55.4	1.5937	37.45	1.0276	2.1947
sGARCH-std	1.8825	55.2	2.2104	55.47	1.0220	2.1389
gjrGARCH-norm	2.8459	121.6	2.4282	65.37	1.0329	1.9756
gjrGARCH-ged	2.7082	87.7	1.3440	26.43	1.0190	1.9279
gjrGARCH-std	2.8050	91.7	2.5037	59.53	1.0093	1.8546
csGARCH-norm	1.9556	59.5	1.7025	40.88	1.0507	2.2883
csGARCH-ged	1.9357	56.8	1.7164	39.27	1.0413	2.2562
csGARCH-std	1.9493	56.2	1.7829	37.74	1.0349	2.1868
ANFIS	2.3219	121.1	2.0922	99.15	0.5219	0.7472
YSA	2.4129	124.5	1.2461	25.03	0.4928	0.7398

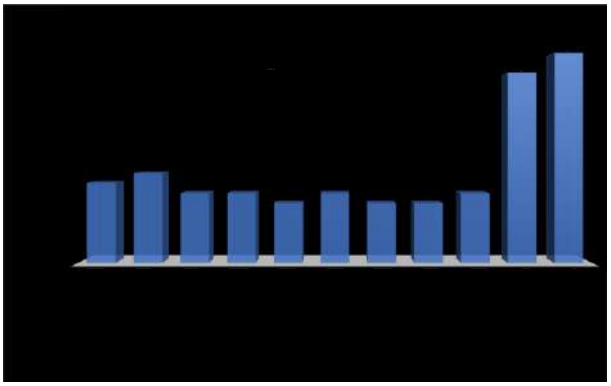
Tablo 8. 7. Test grubu için tahmin performansları.

	Dolar		Euro		BIST 100	
Modeller	OMH	OKH	OMH	OKH	OMH	OKH
sGARCH-norm	0.4194	0.4330	0.3750	0.3302	0.9758	2.3630
sGARCH-ged	0.4265	0.5175	0.3998	0.4141	0.9565	2.2813
sGARCH-std	0.4379	0.5516	0.4650	0.4805	0.9439	2.1938
gjrGARCH-norm	0.5201	0.7607	0.5047	0.7362	0.9616	2.1184
gjrGARCH-ged	0.5522	0.8906	0.5138	0.7769	0.9056	1.8452
gjrGARCH-std	0.5941	0.9966	0.5387	0.8192	0.7614	1.1932
csGARCH-norm	0.6471	0.8683	0.7723	1.0762	0.8985	2.0008
csGARCH-ged	0.7208	1.0537	0.7705	1.1064	0.8823	1.9491
csGARCH-std	0.7370	1.1040	0.7671	1.1345	0.8693	1.8769
ANFIS	0.3711	0.3850	0.3563	0.3405	0.5142	0.9119
YSA	0.3633	0.2607	0.3292	0.2304	0.5105	0.9127

Son olarak, her bir modelin ele alınan 3 farklı veri setinde ve 7 farklı test seti üzerinde model güven kümesine seçilme sıklıklarını incelemek amacıyla Şekil 4 'deki histogramlar oluşturulmuştur. Bu grafiklerden görüleceği üzere, OMH ölçüsüne göre YSA toplam 21 karşılaştırma noktasının hepsinde model güven kümesi içerisine girmiştir. Ardından ANFIS 7 kez olarak bunu takip etmiştir. GARCH modellerinin performansı ise oldukça düşük kalmıştır. Özelikle gjrGARCH modelleri toplamda sadece bir kez iyi öngörü performansına yol açmıştır. OKH ölçüsüne göre ise YSA performansında herhangi bir değişiklik olmazken, diğer modeller daha çok model güven kümesi içerisine girmiştir. ANFIS ile YSA arasındaki farklılık da oldukça kapanmıştır ve GARCH modelleri de daha sıklıkla seçilmiştir. Bu

iki hata ölçüsü ele alındığında, mutlak hataya dayanan OMH hata ölçüsünün farklı modellerin öngörü performansları arasında daha iyi bir ayrışım yaptığı söylenebilir.





Şekil 4. İki hata ölçüsüne göre incelenen modellerin model güven kümesine seçilme sıklıkları.

SONUÇ

Bu çalışma kapsamında üç farklı finansal seriye ait oynaklık modelleri oluşturulmuştur. Oynaklık modellemede literatürde en çok kullanılan ve başarılı sonuçlar üretmiş üç GARCH modelinin parametreleri farklı dağılımlar altında tahmin edilerek, bunlara ait bir adım sonraki öngörü değerleri elde edilmiştir. Aynı zamanda oynaklık modellemede son yıllarda kullanımı yaygınlaşan melez modelleme tekniği ile de öngörü değerleri üretilmiştir. Melez yöntem oluşturmada bulanık mantık tabanlı bir model olan ANFIS ve çok katmanlı YSA modeli kullanılmıştır. Ele alınan veri setleri içerisinde kayan pencereler oluşturularak, böylece elde edilen sonuçların daha tutarlı ve dirençli olması hedeflenmiştir. Bu analiz sonucunda, melez yöntemlerin oynaklık öngörüsünde incelenen GARCH modellerine göre çok daha iyi sonuçlar verdiği tespit edilmiştir. Ayrıca öngörü performansını değerlendirmede kullanılan hata ölçüsüne bağlı olarak model performanslarında farklı sonuçlar elde edilebileceği görülmüş, bu durum tek bir hata ölçüsüyle modellerin hata performansının değerlendirilmesinin sakıncalı olabileceğini ortaya koymuştur.

Kaynakça

Adesina, O. S., & Oyewole, O., & Adekola, L. O. (2017). Modeling volatility in Nigeria foreign exchange market using GARCH-type models. Mathematical Theory and Modelling, 7(10), 22-33.

Alberg, D., Shalit, H., & Yosef, R. (2008). Estimating stock market volatility using asymmetric GARCH models. Applied Financial Economics, 18(15), 1201-1208.

Bildirici, M., & Ersin, Ö. Ö. (2009). Improving forecasts of GARCH family models with the artificial neural networks: An application to the daily returns in Istanbul Stock Exchange. Expert Systems with Applications, 36(4), 7355-7362.

Bollerslev, T. (1986). Generalized autoregressive conditional heteroskedasticity. Journal of econometrics, 31(3), 307-327.

Brooks, C. (1998). Predicting stock index volatility: can market volume help?. Journal of Forecasting, 17(1), 59-80.

Brailsford, T. J., & Faff, R. W. (1996). An evaluation of volatility forecasting techniques. Journal of Banking & Finance, 20(3), 419-438.

Dhanalakshmi, P. M., & Reddy, P. R. S. (2017). An adaptive network based fuzzy inference system for the prediction of gold price using GARCH method. International Journal of Management and Commerce Innovations, 4(2), 830-839.

Donaldson, R. G., & Kamstra, M. (1997). An artificial neural network-GARCH model for international stock return volatility. Journal of Empirical Finance, 4(1), 17-46.

Engle, R. F. (1982). Autoregressive conditional heteroscedasticity with estimates of the variance of United Kingdom inflation. Econometrica: Journal of the Econometric Society, 987-1007.

Engle, R. F., & Lee, G. (1999). A long-run and short-run component model of stock return volatility. Cointegration, Causality, and Forecasting: A Festschrift in Honour of Clive WJ Granger, 475-497.

Franses, P. H., & Van Dijk, D. (1996). Forecasting stock market volatility using (non-linear) Garch models. Journal of Forecasting, 15(3), 229-235.
Glosten, L. R., Jagannathan, R., & Runkle, D. E. (1993). On the relation between the expected value and the volatility of the nominal excess return on stocks. The journal of finance, 48(5), 1779-1801.
Hagan, M. T., Demuth, H. B., Beale, M. H. & De Jesús, O. (1996). Neural network design. Boston: PWS publishing company.
Hajizadeh, E., Seifi, A., Zarandi, M. F., & Turksen, I. B. (2012). A hybrid modeling approach for forecasting the volatility of S&P 500 index return. Expert Systems with Applications, 39(1), 431-436.
Hansen, P. R., Lunde, A., & Nason, J. M. (2011). The model confidence set. Econometrica, 79(2), 453-497.
Hu, M. Y., & Tsoukalas, C. (1999). Combining conditional volatility forecasts using neural networks: an application to the EMS exchange rates. Journal of International Financial Markets, Institutions and Money, 9(4), 407-422.
Hung, J. C. (2011). Applying a combined fuzzy systems and GARCH model to adaptively forecast stock market volatility. Applied Soft Computing, 11(5), 3938-3945.
Jain, N. (2017). A Forecast Comparison of GARCH Models and Implied Volatility. Asian Journal of Research in Banking and Finance, 7(5), 201-209.
Jang, J. S. (1993). ANFIS: adaptive-network-based fuzzy inference system. IEEE transactions on systems, man, and cybernetics, 23(3), 665-685.
Kanas, A., & Yannopoulos, A. (2001). Comparing linear and nonlinear forecasts for stock returns. International Review of Economics & Finance, 10(4), 383-398.
Kristjanpoller, W., Fadic, A., & Minutolo, M. C. (2014). Volatility forecast using hybrid neural network models. Expert Systems with Applications, 41(5), 2437-2442.
Liu, H. C., & Hung, J. C. (2010). Forecasting S&P-100 stock index volatility: The role of volatility asymmetry and distributional assumption in GARCH models. Expert Systems with Applications, 37(7), 4928-4934.
Lu, X., Que, D., & Cao, G. (2016). Volatility forecast based on the hybrid artificial neural network and GARCH-type models. Procedia Computer Science, 91, 1044-1049.
Pérez-Cruz, F., Afonso-Rodriguez, J. A., & Giner, J. (2003). Estimating garch models using support vector machines. Quantitative Finance, 3(3), 163-172.
Teräsvirta, T. (2009). An introduction to univariate GARCH models. In Handbook of Financial time series (pp. 17-42). Springer, Berlin, Heidelberg.
Wilandari, Y., & Ispriyanti, D. (2017). Volatility Modeling of Financial Time Series Data Using ANFIS. Advanced Science Letters, 23(7), 6562-6566.

TÜRKİYE'DE ÖĞRETMEN YETİŞTİRMENİN GENEL KÜLTÜR MESELESİ

Mustafa SAĞDIÇ
Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, msagdic@yildiz.edu.tr

Özet
Öğretmen yetiştirmenin alan bilgisi ve pedagoji bilgisi dışında üç temel boyutundan birini oluşturan genel kültür boyutu Türkiye'deki öğretmen yetiştirme programlarında en fazla göz ardı edilen konu olmuştur. Ayrıca Türkiye'de yetişen öğretmenlerin genel kültür konusunda yetersiz oldukları da çeşitli çalışmalarda açıkça ortaya konulmuştur. Oysa başarılı bir öğretmenin en önemli vasıflarından birisi yeterli genel kültür bilgisine sahip olmasıdır. Ancak Türkiye'de genelde yükseköğretimde özelde eğitim fakültelerinde nasıl bir genel kültür eğitiminin verilmesi gerektiği konusu yeterince aydınlatılamamıştır. Bu çalışmanın amacı eğitim fakültelerindeki genel kültür meselesinin tarihsel gelişimini uluslararası literatür ışığından ortaya koyabilmektir. Doküman incelemesi yönteminin kullanıldığı çalışmanın temel veri kaynağını eğitim fakültelerinde uygulanan lisans programları ve bu programlarda yer alan genel kültür dersleri ve ders içerikleri oluşturmuştur. İlgili dokümanların içeriklerinin analizi neticesinde ortaya konulan bazı önemli bulgular şunlardır: (1) Türkiye'de yükseköüretimdeki genel kültür dersleri temel bilgi ve becerileri kazandırabilecek yeterlilikte değildir. (2) Bu dersler içinde uygulamalara yeterince yer verilmemektedir. (3) Genel kültür derslerinin yürütülmesinde çok başlılık ve koordinasyon problemleri yaşanmaktadır. (4) Genel kültür dersleri interdisipliner yaklaşıma uygun değildir. (5) Genel kültür derslerinin oluşturulmasında öğrenci eğilimleri ve toplumsal talepler yeterince dikkate alınmamıştır. Bu çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular özellikle uluslararası literatür kapsamında tartışılmış ve bazı öneriler ortaya konulmuştur. Bu kapsamda Türkiye'de yükseköğretimdeki genel kültür derslerine yönelik akademik çalışmaların artırılması özellikle önerilmektedir.
Anahtar Kelimeler: Eğitim Fakültesi, Öğretmen Yetiştirme, Genel kültür

THE GENERAL CULTURE PROBLEM OF TEACHER TRAINING IN TURKEY

Abstract
Teacher training consists of field knowledge, pedagogy knowledge and general culture knowledge. General cultural education in Turkey is the most neglected them. Although it is emphasized that a successful teacher should have sufficient knowledge of general culture in various academic studies, it is not clear how general culture education should be given. Therefore, the aim of the study is to evaluate the general culture courses taught in the undergraduate programs of faculties of education through a historical perspective and international literature. The study was conducted with document analysis, one of the qualitative research methods. The main data source of the research was the undergraduate programs applied in the faculties of education especially after 1980. The obtained documents were analyzed by content analysis technique. Among the findings; (1) general culture courses taught in universities and faculties of education, especially in Turkey is not enough to gain basic knowledge and skills. (2) General culture courses are mostly theoretical and practical courses are not given enough. (3) Coordination problems are experienced since there is a multi-headed management in general culture courses. (4) General culture courses are not adequately suited to the interdisciplinary approach. The findings of the study were discussed with the related literature and some suggestions were developed. In particular, it is recommended to increase academic studies related to the teaching of general culture courses in universities.
Keywords: General culture courses, teacher training, faculty of education

Giriş

Genel kültür bilgisi, bir insanın yaşantısında gerekli yerel ve küresel boyutları olan bilgilerin tamamını kapsamaktadır. Pedagojik açıdan genel kültür bilgisi, akademik bir alana ilişkin spesifik bilgilerin açıklanması, disiplinler arası ilişkiler kurulması, farklı alanlara ilişkin bilgilerin bütünleştirilmesi, soyutluk somutluk, anlaşılabilirlik, yakınlık-uzaklık ve güncellik gibi öğretim ilkelerinin gündelik

hayata aktarılmasında eğitim ve öğretim faaliyetlerinin önemli bir boyutunu oluşturur (Kuzu, 2013: 58). Başarılı bir genel kültür programı küresel farkındalığın yanı sıra, kültürel mirasın daha iyi tanınması ve bilgilerin birbirine bağlı doğasının daha iyi anlaşılması için önemlidir (Freedman, 2001: 87). Uluslararası literatürde yükseköğretim bünyesinde uygulanan genel kültür programı; general education, liberal education ve core curriculum kapsamında değerlendirilmektedir (AACU 2009). Bu program tüm akademik alanlar ve öğrenciler tarafından paylaşılan ortak bir programdır. Ayrıca general education dersleri çeşitli konularda (tarih, bilim, kültür, ve matematik vb.) eğitimli bir insan olmak için belirli bir alanda uzmanlaşmadan önce okutulan hazırlık derslerini ifade etmektedir (Nelson Laird vd. 2009: 66). Bu hazırlık dersleri aracılığıyla yazılı ve sözlü iletişim, bilgisayar ve bilişim teknolojilerini kullanabilme ve matematiksel düşünme gibi temel becerilerin kazandırılması hedeflenmektedir. Yükseköğretimin ilk yıllarında önce genel kültür eğitiminin verilmesinin en önemli gerekçelerinden birisi ortaöğretimdeki eksiklerinin telafi edilmesidir (Stearns, 2002: 44). Genel kültür eğitiminin diğer bir amacı ise disiplinler arası ve özgür bir öğretim programı ile öğrencilerin zihinlerini yeni akademik çalışma alanlarına açabilmektir. Liberal bir öğretim programı küreselleşmenin hızla ilerlediği bir dünyada aktif bir katılım sağlamak, farklı kökenden insanlarla işbirliği yapabilmek ve rekabetçi ortamlarda başarılı olabilmek için daha önemli hale gelmiştir (AACU, 2007). Türkiye'de Türkçe, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, İngilizce ve Temel Bilgisayar Bilimleri Yüksek Öğretim Kurumu tarafından belirlenen ortak bir program ile tüm üniversitelerde zorunlu genel kültür dersleri olarak okutulmaktadır. Ayrıca mühendislik bölümlerinin ilk yılında genel eğitim kapsamındaki zorunlu fizik, kimya ve matematik derslerinin yanı sıra toplam kredinin yaklaşık % 5'i kadar sosyal seçimlik derslere yer verilmektedir.

Genel kültür bilgisi akademik bilgi ve öğretmenlik meslek bilgisi ile bereber öğretmen yetiştirmenin üç temel ayağından birini oluşturmaktadır (MBS, 1973). 1848 yılında ilk öğretmen okullarının kurulmasından itibaren tüm öğretmenlik alanlarında ortak olarak okutulan farklı isim ve içerikteki genel kültür derslerine yer verilmiştir. 1981'de öğretmen yetiştirme işinin eğitim fakültelerine devredilmesinden sonraki lisans programlarında daima genel kültür boyutunun güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ancak yapılanlar yenilikler bu konudaki sorunları çözmekte yetersiz kalmıştır. Özellikle 2018 yılında güncellenen lisans programlarında genel kültür kategorisinde önemli düzenlemeler yapılmıştır (YÖK, 2018: 18). Dolayısıyla bu çalışmanın esas amacı Türkiye'de öğretmen yetiştirme programlarında uygulanan genel kültür eğitiminin tarihsel gelişimini ve günümüzdeki durumunu uluslararası literatür ışığında incelemektir. Ayrıca ilgili literatür incelendiğinde Türkiye'de öğretmen yetiştirmenin genel kültür boyutu ile ilgili bu kapsamda bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Yöntem

Araştırmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın temel veri kaynağı ise 1980 sonrasında geliştirilen eğitim fakülteleri lisans programları ve ders içerikleridir. Bu kapsamda 1983, 1998, 2006, 2013, 2017 ve 2018 öğretmenlik lisans programları incelenmiştir. Dokümanlardan elde edilen verilerin içerik analizi tekniği ile çözümlenmesi sonucunda lisans programları içinde genel kültür derslerinin yeri ve önemi, bu derslerin içerikleri ile genel kültür derslerinin öğretmen yetiştirmenin amaçlarını karşılayabilme düzeyleri şeklinde alt temalar belirlenerek ilgili literatür aracılığı ile tartışılarak alana özgü değerlendirmeler yapılmıştır.

Bulgular

Öğretmen yetiştirmenin üç temel ayağından birini oluşturan genel kültür eğitiminin lisans programlarında en fazla ihmal edilen alan olması eğitim fakültelerinin lisans programlarındaki güncellemelerin en önemli nedenlerinden birini oluşturmuştur. (YÖK, 1998; 2007; 2018). Ayrıca Türkiye'de uzun yıllar öğretmen yetiştirme programlarında seçmeli genel kültür derslerine yer verilmemiştir. Ortak bir genel kültür bilgisine vurgu yapılmıştır (MEB, 1982). Zorunlu genel kültür dersleri ulus devletin ideal vatandaşlarını yetiştirmede bir araç olarak görülmüştür. Bu durum çoğunlukla da 1924'de uygulamaya konulan ve Türk eğitiminin ana omurgasını oluşturan Tevhid-i Tedrisat (Eğitim Birliği) yasasının bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. Türkiye'de öğretmen

yetiştirme programlarında genel kültür derslerinin yer alması ilk öğretmen okullarının kuruluşuna kadar dayanır. 1903-1904 tarihli salnamede Darülmuallimin-i Aliye'nin Fen ve Edebiyat şubelerinde ortak genel kültür dersi olarak Ahlak, Akaid, Fransızca, İlm-i servet-i milel ve Fenn-i mâlî isimli genel kültür derslerine yer verilmiştir (İlikli, 2010: 82).

1908'den sonra alan bilgisi ve bazı genel kültür derslerinin Dârülfünûn'dan alınmaya başlanması Türkiye'de öğretmen eğitiminde üniversite etkisi açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. İstanbul Yüksek Öğretmen Okulunda 1967 yılında okulun programlarında alan derslerinin dışında genel kültür dersi olarak Tarih, Coğrafya, Felsefe, Türkoloji, Zooloji, Botanik, Kimya, Matematik, Fizik, Sanat Tarihi ve Diksiyon derslerinin okutulduğu okul tutanaklarına belirtilmektedir (Becerikli, 2019: 56-57). IX. Milli Eğitim Şurasında (1975); Türkçe, Devrim Tarihi, Kültür Tarihi, Beden Eğitimi ve Yabancı Dil dersleri genel kültür dersleri olarak önerilmiştir (Kuzu, 2013: 58). 1980 Askeri Darbesinin ardından öğretmen yetiştirme işi YÖK bünyesinde Eğitim Fakültelerinin sorumluluğuna verilmiştir. 1982'deki XI. Millî Eğitim Şûrasında eğitim fakültelerindeki derslerin % 62,5'i alan bilgisi, % 25'i öğretmenlik meslek bilgisi ve %12,5'i ise genel kültür derslerine ayrılması önerilmiştir (YÖK, 2007: 20). Programlarda Yabancı Dil dersleri dışında, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi (8 saat), Türk Dili (8 saat), Beden Eğitimi ve güzel sanat dallarından biri (8 saat) olmak üzere toplam 56 saat genel kültür dersi yer almıştır. Seçmeli genel kültür derslerinin programlarda yer almaması nedeniyle 1988 XII. Millî Eğitim Şûrasında bu derslerin yeni bir yaklaşımla yeniden düzenlenmesi önerilmiştir. 1997'de Eğitim Fakültelerinin yeniden yapılandırılması sürecinde hazırlanan lisans programlarında da genel kültür boyutu yine göz ardı edilmiştir (Kavcar, 2003). Ancak 1998 programlarında zorunlu genel kültür derslerine ek olarak bazı seçmeli genel kültür derslerine yer verilmiştir (YÖK, 1998). Ayrıca 1998'de ortaöğretim alan öğretmenlikleri tezsiz yüksek lisans düzeyine çıkartılmıştır. Bu dönemde öğretmen yetiştirmenin üç boyutundan ikisini oluşturan alan bilgisi ve genel kültür dersleri Fen-Edebiyat Fakültelerinde alındıktan sonra öğrenciler Eğitim Fakültelerinden öğretmenlik meslek bilgisi derslerini alarak mezun olabilmektedirler.

2006 yılında yeniden lisans programları güncellenmiştir. Bu güncellemede genel kültür derslerinin sayısı 9'a çıkartılmıştır. Bu durum 2006 programının en olumlu yönlerinden biri olarak değerlendirilebilir. 2006 programlarında da seçmeli derslerin önemli olduğu vurgulanmış ve ayrıca üniversitelerin kendi programlarına farklı genel kültür dersleri ekleyebilecekleri vurgulanmıştır (YÖK, 2007: 19). 2006 programlarında alan ve alan eğitimi dersleri % 50-60, öğretmenlik meslek bilgisi dersleri % 25-30 ve genel kültür dersleri % 15-20 oranlarındadır. Eğitim fakülteleri lisans programlarındaki en son güncelleme 2018 yılında yapılmıştır. 2018 programlarında alan ve alan eğitimi dersleri % 45-50, öğretmenlik meslek bilgisi dersleri % 30-35 ve genel kültür dersleri %15-20'dir (YÖK, 2018: 15). Lisans eğitiminin üçüncü döneminden başlayarak her döneme seçmeli dersler eklenmiş ve fakülte bünyesinde tüm bölümler için ortak bir genel kültür seçmeli ders havuzu oluşturulmuştur. Genel kültür seçmeli derslerine yeni ders eklenmesi için YÖK onayına gerek olmaksızın programlara yeni derslerin eklenebileceği belirtilmiştir.

Türkiye'de 1982'den günümüze kadar eğitim fakültelerinde okutulan zorunlu genel kültür dersleri Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Türk Dili ve Yabancı Dil dersleridir. 1998'de bu derslere Bilgisayar dersleri eklenmiştir. Bu dersler aynı zamanda Yükseköğretim bünyesindeki tüm lisans programlarında zorunlu dersler olarak yer almıştır. Hatta 1981'de YÖK kurulduktan sonraki tüm lisans programlarında dört yıllık lisans eğitiminin her döneminde bu derslerinin okutulması zorunlu hale getirilmiştir. Bu süre YÖK Kanununun 5. Maddesinde 1991 yılında yapılan değişiklikle en az iki yarıyıl olarak revize edilmiştir. 2006 yılında genel kültür seçmeli dersleri olarak Bilim Tarihi, Etkili İletişim, Türk Eğitim Tarihi, Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Felsefeye Giriş gibi dersler programlara konulmuştur. Ayrıca farklı genel kültür derslerinin programlara eklenebilceği konusunda bir esneklik sağlanmıştır (YÖK, 2006: 3). Ayrıca tüm programlara zorunlu ders olarak Topluma Hizmet Uygulamaları adlı bir ders konulmustur. Bu derste öğretmen adayları kendi öğretmenlik alanları dışında toplumun güncel sorunlarınına yönelik projeler hazırlayacaklardır (YÖK, 2006: 3). Topluma Hizmet Uygulamaları dersi, 2018'de de içeriği kısmen güncellenerek programlarda yerini korumuştur (YÖK, 2018: 18).

2018'deki en önemli yenilik seçmeli genel kültür dersleri ile ilgilidir. Bu dersler için ortak bir seçmeli ders havuzu oluşturulmuştur. 2018 programındaki Genel Kültür seçmeli dersleri: Bilim Tarihi ve Felsefesi, Bilim ve Araştırma Etiği, Mesleki İngilizce, Bağımlılık ve Bağımlılıkla Mücadele, İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi, Beslenme ve Sağlık, Ekonomi ve Girişimcilik, Sanat ve Estetik, İnsan İlişkileri ve İletişim, Geleneksel Türk El Sanatları, Türk İşaret Dili, Kariyer Planlama ve Geliştirme, Türk Halk Oyunları, Türk Sanatı Tarihi, Medya Okuryazarlığı, Türk Musikisi, Kültür ve Dil ve Türk Kültür Coğrafyası dersleridir. Genel Kültür seçmeli ders havuzuna Yüksek Öğretim Kurumunun onayı alınmadan yeni bir ders eklenebilmektedir. Ayrıca genel kültür dersleri için fakülte yönetimi tarafından bir koordinatörlüğün oluşturulması istenmiştir (YÖK, 2018: 20).

Tartışma ve Sonuç

Gelişmiş ülkelerdeki üniversitelerde genel kültür eğitimi; general education (genel eğitim), core curriculum (ortak müfredat) ve liberal education (özgür veya bireysel eğitim) çerçevesinde ele alınmıştır. Genel kültür eğitimi öğrencinin kendi bilimsel alanının dışındaki tüm konuları içerebilecek şekilde düzenlenmiş disiplinler arası bir öğretim programı olarak planlanmıştır. Öğrencinin kendisi için gerekli olduğunu düşündüğü ya da kendini yetersiz hissettiği tüm konuları kapsayacak şekilde oluşturulmuştur. Bu durum genel kültür derslerinin seçmeli dersler olmasını ve liberal eğitim kapsamında ele alınmasını gerektirmektedir (Zai III 2015: 196).

2018'deki eğitim fakülteleri programlarında Bologna sürecine uyum kapsamında derslerin en az % 25'i seçmeli ders haline getirilmiştir. 2018 öncesinde bazı programlarda 1-2 seçimlik dersin yer aldığı; hatta bazılarında herhangi bir seçimlik dersin olmadığı ya da bazılarında da seçmeli derslerin zorunlu-seçmeli derslere dönüştüğü ve benzer içerikli çok sayıda dersin programlarda yer aldığı belirlenmiştir (Küçükahmet, 2007: 215). Ek olarak Türkiye'de genel kültür öğretim programları tüm akademik alanların dışındaki bazı entelektüel konularla sınırlandırılmıştır. Ayrıca bu program ortak müfredat (core curriculum) dersleri olarak da düşünülmemiştir. Öğrencilerin kendi akademik alanının dışındaki diğer akademik alanlardan ders alabilmesinin önündeki engellerin kaldırılması sadece eğitim fakülteleri değil, tüm yükseköğretim için çok önemlidir. Güncel eğitim fakültesi lisans programlarındaki genel kültür dersleri % 15-20'lik bir ağırlığa sahiptir (YÖK 2018: 9). Üniversite eğitiminde çoğu ülke için bir model olarak görülen ABD'deki üniversitelerden mezun olabilmek için alınan derslerin yaklaşık üçte birini general education kapsamındaki dersler oluşturmaktadır (Brint vd., 2009; Wehlburg, 2010 ve Lattuca ve Stark 2014). Dolayısıyla genel kültür dersleri için % 15-20'lik oran yetersizdir. Ayrıca Türkiye'de öğretmen yeterliliği üzerine yapılan çeşitli çalışmalarda öğretmenlerin genel kültür bakımından kendilerini yetersiz gördükleri belirlenmiştir (Karamustafaoğlu ve Yalnız 2016). Yine KPSS gibi merkezi sınavlarda genel kültür alanı öğretmenlerin en başarısız olduğu alanların başında gelmektedir (YÖK, 2007: 79). Ayrıca KPSS'deki genel kültür konuları ile 2018 öğretmen yetiştirme programında yer alan genel kültür seçmeli ders içerikleri arasında da belirgin bir uyumsuzluk söz konusudur. KPSS'de genel kültür konuları daha çok Tarih, Türkiye Coğrafyası ve Vatandaşlık Eğitimi konularından oluşmaktadır. Hatta KPSS'deki en önemli genel kültür konu başlıklarından Türkiye coğrafyası ile ilişkili Eğitim Fakültesi genel kültür dersleri içinde bir ders bulunmaması özellikle dikkat çekmektedir. Ayrıca 2018 programında önerilen ve çok farklı içeriklere sahip genel kültür seçmeli derslerinin yürütülmesinde öğretim elemanı olarak eğitim fakültelerinin yetersiz kalma olasılığı söz konusudur.

Türkiye'de öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin yanı sıra temel alan bilgisi ve genel kültür derslerinin çoğunlukla Eğitim Fakülteleri bünyesinde yapılmaya çalışılması sürdürülebilir bir yaklaşım olarak görülmemektedir (Özcan, 2011: 75). Bu konuda diğer fakültelerin öğretim elamanlarından en etkin şekilde yararlanılması başarılı ve yetkin öğretmenlerin yetiştirilmesi için çok önemlidir. Dolayısıyla Fen-Edebiyat fakülteleri başta olmak üzere diğer fakültelerle Eğitim Fakültelerinin etkili bir iletişim gerçekleştirmesi, kampüs olanaklarından daha fazla yararlanılması, eğitim fakültelerinin mevcut yapısının yeniden tartışılması önemlidir.

Genel kültür kategorisindeki derslerin beceri temelinde alt kategoriler altında toplanması gerekir. Bu alt kategoriler zamana ve yere göre değişebilir. Bu alt kategoriler arasında; sözlü ve yazılı iletişim,

eleştirel ve yaratıcı düşünme, bilimsel araştırma, problem çözme, disiplinler arası sentez, nicel okuryazarlık, bilgi ve teknoloji okuryazarlığı, etkin vatandaşlık, sosyal ve mekânsal analiz, kültürel çeşitlilik, tarihsel perspektif, doğa bilimleri, kültür ve değerler, liderlik, ekonomi, tarih, coğrafya, felsefe, sosyal sorumluluk, sağlıklı yaşam ve güzel sanatlar gibi başlıklar sayılabilir (Kramer, 2005; Humphreys, 2006; Nelson Laird vd. 2009; Özcan 2011; Zai III, 2015; Benton ve Dan, 2015; Mcgrow, 2017; Huang, 2017; Hayırsever ve Kalaycı, 2017). Türkiyede eğitim fakültelerinde genel kültür kategorisindeki dersler için alt kategorilerin belirlenmemiş olması öğrencilerin benzer içerikli ders seçmesine neden olabilmektedir. Nitekim eğitim fakültesi lisans programlarında çok sayıda benzer içerikli derslerin açılmış olması 2018 yılındaki program güncellemesinin en önemli gerekçeleri arasında sayılmıştır. Alan seçmeli ve öğretmenlik meslek bilgisi seçmeli derslerin belirlenmesinde bu mükerrer derslerin önlenebilmesi adına YÖK onayı aranmasına rağmen genel kültür seçmeli derslerin programlara eklenmesinde YÖK onayına gerek duyulmaması bir çelişkidir.

Türkiye'de YÖK tarafından belirlenmiş zorunlu genel kültür derslerine karşı öğrencilerin genellikle olumsuz bir tutum içinde oldukları bilinmektedir. Bu derslerin kredilerinin sıfırlanmış olması ve uzaktan eğitim dersleri haline getirilmesi sorunun çözümü adına yapılan girişimler olarak değerlendirilebilir. Bazı üniversitelerde bu zorunlu genel kültür dersleri için öğrencilere uygulanan muafiyet sınavları da, bu kapsamdaki ders yükünden bir nevi kurtulmaya dönük bir uygulama olarak değerlendirilebilir. Safran (2006) bu derslerden biri olan Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi derslerinin temel eğitimden üniversiteye kadar aynı amaç ve içerikle tekrarlandığını belirtmektedir. Yine diğer derslerle yeterince ilişki kurulamadığı için öğrencilerde yeterince bir ilgi uyandırılamadığı gibi, derslerin alınması öğrenciler tarafından bir formalitenin yerine getirilmesinden ibaret olarak görülebilmektedir (Arslan 2005). Lu vd. (2018) yaptığı çalışmada da genel kültür derslerine karşı öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun öğrenme motivasyonlarının düşük olduğunu belirlemiştir. Yine öğrenciler, bu derslerin öğretim elemanları ile kendi bölümleri arasında hiçbir iletişimin olmadığından yakınmaktadırlar (Schejbal, 2017: 217).

Genel kültür derslerinin öğrenci taleplerine göre sürekli güncellenmesi ve çoğunlukla seçmeli dersler haline getirilmesi, seçmeli ders alternatiflerinin artırılması yukarıda sözü edilen sorunların azaltılması için önemlidir. Ayrıca yenilikçiliğin ve yaratıcılığın disiplinler arasındaki sınırlarda gizli olduğu anlayışıyla çağın gereksinimleri doğrultusunda yeni seçimlik derslerin oluşturulması gerekir. Disiplinler arası bir genel kültür eğitimi için de özellikle stem temelli yaklaşımların önemli bir çözüm yolu olabileceği düşünülmektedir (Stieha vd. 2016). ABD yükseköğretimin başarısı üniversitelerin idari ve mali açıdan özerk yapısı ile açıklanmaktadır (Bingöl 2012). Türkiye'de ise YÖK denetimi nedeniyle üniversitelerde esnekliğe yeterince izin verilmemektedir. Öğretmen yetiştirmede de tek tip model yerine çeşitliliğe izin veren dinamik bir yapıya geçiş yapılması önerilmektedir (Özcan, 2011: 3).

Sonuç olarak Türkiye'de öğretmen yetiştirmede genel kültür eğitimi ile ilgili bazı öneriler ileri sürülmüştür:

1- Genel kültür eğitimi gelişmiş ülkelerde olduğu gibi general education (genel eğitim), core curriculum (ortak müfredat) ya da liberal education (özgür veya bireysel eğitim) gibi anlayışlarla yeniden düzenlenmelidir.
2- Genel kültür dersleri beceri temelli alt kategoriler altında toplanmalı ve öğrencilerinin kapsamlı bir genel kültür eğitimi için mükerrer ders almaları önlenmelidir.
3- Genel kültür derslerinin yönetimi bir merkezden koordine edilmelidir.
4- Genel kültür dersleri içinde uygulamalı derslere daha fazla yer verilmelidir.
5- Genel kültür dersleri disiplinler arası yaklaşıma göre oluşturulmalıdır.
6- Genel kültür dersleri çok farklı öğrenci eğilimlerine göre güncellenmeli ve dersler çoğunlukla seçmeli ders olarak oluşturulmalıdır.
7- Merkezi sınavlardaki genel kültür konuları ile Eğitim Fakültelerdeki genel kültür ders içerikleri arasındaki derin farklılık ortadan kaldırılmalıdır.
8- Özellikle yükseköğretim kapsamında genel kültür eğitimi ile ilgili akademik çalışmalara ağırlık verilmelidir.

9- Farklılaşan bireysel eğilimleri çerçevesince öğrencilerin farklı fakültelerden ders alabilmelerinin imkânları artırılmalıdır.

Kaynakça

Arslan, A. (2006). İnkılap Tarihi Derslerinde Başarı Nasıl Sağlanır? İçinde M. Saray ve H. Tosun (Ed.), İlk ve Orta Öğretim Kurumlarında Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Konularının Öğretimi: Mevcut Durum Sorunlar ve Çözüm Önerileri (65-71), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Association of American Colleges and Universities (AACU) (2007). College learning for the new global century: A report from the National Leadership Council for Liberal Education and America's Promise . Washington, D.C.: Author.

Association of American Colleges and Universities (AACU) (2009). Trends and emerging practices in general education: Based on a survey among members of the Association of American Colleges and Universities conducted by Hart Research Associates. Washington, D.C.: Hart Research Associates.

Becerikli, S. (2019). Öğretmen Yetiştirmede İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Modeli (1924-1978), Bursa: Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Benton, S. L. ve Dan L., (2015). Teaching Methods Associated with Student Progress in General Education Courses, IDEA Research Report, The IDEA Center

Bingöl, B. (2012). Üniversite Özerkliğinin Değişen Tanımı ve Üniversitelerin Yeniden Yapılandırılması, Hacettepe Hukuk Fak. Dergisi 2(2), 39–75.

Brint, S.; K. Proctor; S.P. Murphy, L.; Türk ve Bıçakçı; R. Hanneman (2009). General education models: Continuity and change in the U.S. undergraduate curriculum, 1975–2000, Journal of Higher Education 80, 605–42.

Freedman, J. O., (2001). Idealism and Liberal Education, University of Michigan Press, ProQuest Ebook Central, Erişim Tarihi: 2019.9.27, http://ebookcentral.proquest.com.

Hayırsever, F., Kalaycı, N. (2017). A comparative analysis of general culture courses within the scope of knowledge categories in undergraduate teacher education programs, Turkey and the USA, Educational Research and Reviews 12(1), 1-18.

Huang, F. (2017). Transfers of General Education from the United States to East Asia: Case Studies of Japan, China, and Hong Kong, The Journal of General Education 66(1-2), 77-97.

Humphreys, D. (2006). Making the case for liberal education. Washington, D.C.: Association of American Colleges and Universities.

İlikli, Y. (2010), Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Öğretmen Yetiitirme Sorunu (Darülmuallimin ve Darülmuallimatlardan Öğretmen Okullarına, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).

Karamustafaoğlu, S. ve Yalnız, S. (2016). 8. Sınıf Öğrencilerinin Genel Kültür Seviyelerinin Belirlenmesi, Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi 6 (2), 303-322.

Kavcar, C. (2003). Cumhuriyet Döneminde Dal Öğretmeni Yetiştirme, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi 35(1-2), 1-14.

Kramer, P. I. (2005). Systemwide Assessment of Utah's General Education Courses, Assessment Update, 17(2), 4-7.

Kuzu, T. S. (2013). Öğretmen Adaylarının Okumaya Karşı Tutumları ile Genel Kültür Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi, Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi 2(6), 55-72.

Küçükahmet, L. (2007). 2006-2007 Öğretim Yılında Uygulanmaya Başlanan Öğretmen Yetiştirme Lisans Programlarının Değerlendirilmesi, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 5 (2), 203-218.

Lattuca, L. R. ve Stark, J. S. (2014). External influences on curriculum: Sociocultural context. In S. R. Harper ve J. F. L. Jackson (Eds.), Introduction to American higher education (s. 93–128). New York: Routledge.

Lu, F.; Zhen Liu; Zejiang Liu, (2018). Smart Phone Endowed Intelligent Teaching for University General Education Curriculum in China, IEEE International Conference on Teaching, Assessment, and Learning for Engineering (TALE), 4-7 December 2018, Australia: Wollongong, NSW.

Mcgowan, V. (2017). Higher Education Institutional Transparency of General Education Competencies, Assessment Measures, and Analysis of Assessment Data, The Journal of General Education 66(3-4),252-282.
Mevzuat Bilgisi Sistemi (MBS), (1973). 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 5101-5113, Erişim Tarihi: 2019.9.9, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf.
Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (1982). Onbirinci Milli Eğitim Şurası, Erişim Tarihi: 2019.8.17, http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113508_11_sura. pdf
Nelson Laird, Thomas F.; Amanda Suniti Nıskodé-Dossett and George D. Kuh, (2009), "What General Education Courses Contribute to Essential Learning Outcomes", The Journal of General Education 58(2), 65-84.
Özcan, M., (2011), Bilgi Çağında Öğretmen Eğitimi, Nitelikleri ve Gücü Bir Reform Önerisi, Ankara: Türk Eğitim Derneği, Yayın No: 11687.
Safran, M. (2006). İnkılap Tarihi Öğretiminde Yaklaşım Sorunları, Tarih Eğitimi Makale ve Bildiriler, (99-111), Ankara: Gazi Kitapevi.
Schejbal, D. (2017). General Education Reconsidered, The Journal of General Education 66(3-4),217-234.
Stearns, P. (2002). General education revisited, again. Liberal Education, 88(1), 42–47.
Stieha, V.; S. E. Shadle ve S. Paterson (2016). Stirring the Pot: Supporting and Challenging General Education Science, Technology, Engineering, and Mathematics Faculty to Change Teaching and Assessment Practice, The Journal of General Education 65(2), 85-109.
Wehlburg, C. M. (2010), "Integrated general education: A brief look back", New Directions for Teaching and Learning, 121, 3–11.
Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK), (1998), Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları, Erişim Tarihi: 2019.5.2, https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar
Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK), (2006). Eğitim Fakültelerinde Uygulanacak Yeni Programlar Hakkında Açıklama, Erişim Tarihi:2019.6.5, http://www.yok.gov.tr/.
Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK), (2007). Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Fakülteleri 1982-2007, Erişim Tarihi: 2019.5.15, ,
Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK), (2018), Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
Zai III, R. (2015). Reframing general education, The Journal of General Education 64(3), 196-217.

TÜRKİYE İÇİN KİRLİLİK CENNETİ HİPOTEZİNİN GEÇERLİLİĞİNİN SINANMASI

Mücahit AYDIN
Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, aydinm@sakarya.edu.tr
Veli YILANCI
Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ekonometri Bölümü yilanci@sakarya.edu.tr

Özet
Kirlilik Cenneti hipotezi doğrudan yabancı yatırımlar ile çevre kirliliği arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Buna göre çevre kirliliğine sebep olan üretimlerin çevre politikalarına duyarlı olan gelişmiş ekonomilerden çevre kirliliği politikalarına daha az duyarlı olan gelişmekte olan ülkelere kaydırılması söz konusudur. Bu çalışmada Türkiye için Kirlilik Cenneti Hipotezinin geçerliliği 1974-2015 dönemi verileri kullanılarak incelenmiştir. Bu amaçla çalışmada ilk olarak kullanılan değişkenlerin durağanlık dereceleri birim kök testi yardımıyla incelenmiş ve değişkenlerin %1 anlamlılık düzeyinde birinci farklarda durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle tüm değişkenler I(1) olarak elde edilmiştir. Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki ise ARDL (Augmented Autoregressive Distributed Lag) modeline dayalı Sınır testi kullanılarak araştırılmıştır. Elde edilen sonuca göre kurulan modeldeki değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket ettikleri görülmüştür. Sonraki aşamada oluşturulan modele ilişkin uzun dönemli katsayı tahminleri yapılmıştır. Elde edilen sonuca göre yalnızca lnET %10 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Diğer tüm katsayılar anlamsız olarak elde edilmiştir. Bu sonuca göre kişi başına enerji tüketimindeki % 1'lik bir artış, kişi başına ekolojik ayak izinde % 1,442 oranında bir artış yaratmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlarının katsayılarının anlamsız olması ise belirlenen dönemde Türkiye için Kirlilik Cenneti hipotezinin geçerli olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, Türkiye için doğrudan yabancı yatırım girişinin azaltılması, çevre sorunlarını çözmede etkili olmamasına rağmen ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyebilecektir. Sonuç olarak, Türkiye'de politika yapıcılarının çevre ve büyüme hedefleri için yapacakları tüm düzenlemelerde bu sonucu göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.
Anahtar Kelimeler: Çevre Kirliliği, Eşbütünleşme, Türkiye

Abstract
The Pollution Haven hypothesis examines the relationship between foreign direct investment and environmental pollution. It is possible to shift the production of environmental pollution from developed economies sensitive to environmental policies to developing countries that are less sensitive to environmental pollution policies. This study examined the validity of using the data for the period 1974-2015 Pollution Heaven Hypothesis for Turkey. For this purpose, the stationary degrees of the variables used in the study were examined with the help of the unit root test and it was concluded that the variables were stationary in the first differences at the 1% significance level. All variables were obtained as I (1). The long-term relationship between the variables was investigated using the Bound test based on the ARDL (Augmented Autoregressive Distributed Lag) model. According to the results obtained, it was observed that the variables in the established model act together in the long run. Long-term coefficient estimates for the model created in the next stage were made. According to the results, the only lnET is significant at the 10% significance level. All other coefficients were obtained as meaningless. According to this result, a 1% increase in per capita energy consumption creates an increase of 1,442% in the ecological footprint per capita. The coefficient of foreign investment is not significant, so pollution heaven hypothesis is valid for Turkey. Thus, although it is not directly effective in solving the environmental problems of the reduction of foreign investment inflow to Turkey, it could negatively affect economic growth. As a result, in all the arrangements to be made for the environment and growth targets of Turkey, it is necessary for policymakers to consider this result.
Keywords: Environmental Pollution, Cointegration, Turkey

1. Giriş

Küresel ticaret gelişmekte olan ülkelerde gayri safi yurtiçi hasıla seviyesini (GSYİH) arttırmak için önemli bir politika aracı olarak kullanılmaktadır. Bu sebeple piyasaların küresel yatırımcılara açık hale

getirilmesi için bir dizi politika uygulanmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki yatırımcılar, serbest ticaret politikaları ve rahat çevre yasaları olduğu için gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarını kullanmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkeler ise küresel şirketlerin yatırımlarını çekmek için teşvik politikaları uygulamaktadır. Fakat bu yatırımların ev sahibi ülkenin doğal çevresi üzerindeki etkileri göz ardı edilmemelidir. Çeşitli üretim süreçleri, diğer doğal kaynaklardan ayrı olarak hem yenilenebilir hem de yenilenemeyen enerji kaynaklarından büyük ölçüde yararlanmaktadır. Fosil yakıtların yanmasından kaynaklanan sera gazı emisyonları küresel ısınmanın ve iklimsel değişikliklerinin ana nedeni olarak kabul edilmektedir. Son zamanların popüler bir tartışması, yüksek kirletici ekonomilerden kaynaklanan sera gazı emisyonlarının ekonomik kalkınmanın ivmesini engellemeden nasıl azaltılacağı üzerinedir.

Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi teşvik etmede önemli bir rol oynamaktadır, çünkü ev sahibi ülkelere teknolojik transferi artırabilen önemli bir sermaye kaynağıdır. Doğrudan yabancı yatırım işgücü için iş tecrübesini arttırmakta, modern yönetim ve muhasebe yöntemlerini getirmekte, telekomünikasyon hizmetlerini iyileştirmekte ve ülkenin sermaye verimliliğini arttırmaktadır. Kirlilik Cenneti hipotezi doğrudan yabancı yatırımlar ile çevre kirliliği arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Hipotez geçerliyse, politika yapıcılar daha az kirletici yabancı yatırım izleyerek ve seçerek çevre sorununu azaltabilir. Aksi takdirde, doğrudan yabancı yatırım girişinin azaltılması, çevre sorunlarını çözemeyecek, ancak ekonomik büyümeyi geciktirebilecektir.

Doğrudan yabancı yatırımlar ile çevre kirliliği arasındaki ilişkinin doğru bir şekilde incelenmesi, birkaç nedenden dolayı çok önemlidir (Millimet ve Roy, 2015). Birincisi, doğrudan yabancı yatırımlardaki çarpıcı bir artış göz önüne alındığında, ticaret kalıplarının belirleyicileri ve çokuluslu işletme faaliyetlerinin mekânsal dağılımı göze çarpmaktadır. İkincisi, eğer ülkeler çevresel düzenlemeleri manipüle ederek doğrudan yabancı yatırıları çekebilecek (veya caydıracak) durumdaysa, sınır ötesi kirlilik veya diğer yayılmalar nedeniyle verimsiz seviyedeki düzenlemelerden kaçınmak için uluslararası koordinasyon gerekebilmektedir. Üçüncüsü, eğer ülkeler çok uluslu işletme faaliyetlerinin yerini ve çevre düzenlemeleri yoluyla ticaret yapılarını etkileyebiliyorsa, bu tür anlaşmaların amaçlanan etkilerini gerçekleştirmek için çevre politikalarını ticaret anlaşmaları kapsamına sokmak gerekebilmektedir.

Bu çalışmada Türkiye için Kirlilik Cenneti hipotezinin geçerliliği 1974-2015 dönemi verileri kullanılarak sınanacaktır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm konu ile ilgili teorik bilgilerin sunulduğu giriş bölümüdür. İkinci bölüm konu ile ilgili daha önce yapılmış olan çalışmaların sunulduğu bölümdür. Üçüncü bölüm çalışmada kullanılan ekonometrik metodolojinin ve verinin tanıtıldığı ve uygulanan ekonometrik testlerin sonuçlarının raporlandığı bölümdür. Dördüncü ve son bölüm ise çalışmanın sonuçlarının tartışıldığı bölümdür.

2. Literatür Özeti

Literatürde kirlilik cenneti hipotezinin geçerliliği ile ilgili yapılan çalışmalardan bazıları şu şekilde özetlenebilir.

Ren vd. (2014) çalışmalarında Çin için Kirlilik Cenneti hipotezinin geçerliliğini 2000-2010 verileri yardımıyla incelemişlerdir. Genelleştirilmiş Momentler yönteminin kullanıldığı çalışmanın sonucuna göre incelenen dönemde Çin için Kirlilik Cenneti hipotezi geçerlidir. Çalışmadan elde edilen bir diğer sonuca göre ise doğrudan yabancı yatırım ve dışa açıklık CO2 salınımını arttırırken, kişi başına düşen sanayi üretimi CO2 salınımını azaltmaktadır.

Lau vd. (2014) çalışmalarında Malezya için Kirlilik Cenneti hipotezinin geçerliliğini 1970-2008 verileri yardımıyla incelemişlerdir. ARDL yönteminin kullanıldığı çalışmanın sonucuna göre incelenen dönemde Malezya için Kirlilik Cenneti hipotezi geçerlidir. Çalışmadan elde edilen bir diğer sonuca göre ise değişkenler arasında uzun süreli bir ilişki vardır. GSYİH, doğrudan yabancı yatırımlar ve dışa açıklık CO2 salınımını arttırırken, GSYİH karesi azaltmaktadır. GSYİH, GSYİH karesi, doğrudan yabancı yatırımlar ve dışa açıklık CO2 emisyonunun Granger nedenidir.

Zheng vd. (2010) çalışmalarında Çin için Kirlilik Cenneti hipotezinin geçerliliğini 1997-2006 verileri yardımıyla incelemişlerdir. Panel En Küçük Kareler yönteminin kullanıldığı çalışmanın sonucuna göre

incelenen dönemde Çin için Kirlilik Cenneti hipotezi geçerli değildir. Çalışmadan elde edilen bir diğer sonuca göre ise tüm değişkenler kirliliği arttırırken, doğrudan yabancı yatırımlar azaltmaktadır.
Al-Mulali ve Tang (2013) çalışmalarında Körfez İşbirliği Konseyi ülkeleri için Kirlilik Cenneti hipotezinin geçerliliğini 1980-2009 verileri yardımıyla incelemişlerdir. Pedroni eşbütünleşme, FMOLS ve VECM Granger nedensellik testlerinin kullanıldığı çalışmanın sonucuna göre incelenen dönemde Körfez İşbirliği Konseyi ülkeleri için Kirlilik Cenneti hipotezi geçerlidir. Çalışmadan elde edilen bir diğer sonuca göre ise GDP ve enerji tüketimi CO2 emisyonunu arttırırken, doğrudan yabancı yatırımlar azaltmaktadır. Ayrıca, değişkenler arasında çift yönlü nedensellik bulunmuştur.
Tang ve Tan (2015) çalışmalarında Vietnam için Kirlilik Cenneti hipotezinin geçerliliğini 1976-2009 verileri yardımıyla incelemişlerdir. Johansen eşbütünleşme testi ve VECM Granger nedensellik. testlerinin kullanıldığı çalışmanın sonucuna göre incelenen dönemde Vietnam için Kirlilik Cenneti hipotezi geçerli değildir. Çalışmadan elde edilen bir diğer sonuca göre ise değişkenler eşbütünleşiktir. GSYİH ve enerji tüketimi CO2 emisyonunu artırırken, GSYİH kare ve doğrudan yabancı yatırımlar azaltmaktadır. Ayrıca, doğrudan yabancı yatırımlar ve CO2 emisyonu arasında çift yönlü nedensellik tespit edilmiştir.
Solarin vd. (2017) çalışmalarında Gana için Kirlilik Cenneti hipotezinin geçerliliğini 1980-2012 verileri yardımıyla incelemişlerdir. ARDL yönteminin kullanıldığı çalışmanın sonucuna göre incelenen dönemde Gana için Kirlilik Cenneti hipotezi geçerlidir. Çalışmadan elde edilen bir diğer sonuca göre ise değişkenler arasında eşbütünleşmenin varlığını göstermektedir. Ayrıca, GSYİH, doğrudan yabancı yatırım, kentsel nüfus, finansal gelişme ve uluslararası ticaret CO2 emisyonu üzerinde olumlu etkiye sahipken, kurumsal kalite Gana'daki emisyonları azaltmaktadır.
Kurt vd. (2019) çalışmalarında Türkiye için Kirlilik Cenneti hipotezinin geçerliliğini 1974-2014 verileri yardımıyla incelemişlerdir. ARDL yönteminin kullanıldığı çalışmanın sonucuna göre incelenen dönemde Türkiye için Kirlilik Cenneti hipotezi geçerlidir. Çalışmadan elde edilen bir diğer sonuca göre ise kişi başına GSYİH, CO2 emisyonunu azaltırken, enerji tüketimi ve doğrudan yabancı yatırımlar CO2 emisyonunu arttırmaktadır.

3. Metodoloji, Veri ve Ampirik Bulgular

Pesaran vd. (2001), otoregressive dağıtılmış gecikme (ARDL) değişkenler arasındaki uzun vadeli ilişkiyi incelemek için eşbütünleşme yaklaşımını önermişlerdir. Eşbütünleşme testi amacıyla, Engle-Granger ve Johansen eşbütünleşme testleri sıklıkla kullanılmaktadır. Bununla birlikte, bu testler sadece serilerin aynı sıraya entegre edilmesi şartı altında kullanılabilir. Öte yandan, ARDL sınır testi, incelenen değişkenlerin bir veya sıfırın bütünleşik sırası olup olmadığına bakılmaksızın kullanılabilir. Ayrıca sınır testi küçük örneklem boyutlarında kullanılabilir.
ARDL sınır testi temelde üç adımdan oluşur. İlk adımda, değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişki olup olmadığı ve sonra eşbütünleşme ilişkisinin belirlenmesi durumunda, ikinci ve üçüncü adımlarda sırasıyla uzun ve kısa vadeli esneklikler tahmin edilir. Bu çalışmada Türkiye için Kirlilik Cenneti hipotezinin geçerliliği 1974-2015 dönemi verileri yardımıyla ve ARDL sınır testi kullanılarak incelenmiştir. Bu amaçla kullanılan aşağıdaki şekilde bir model kullanılmaktadır:

Burada EA kişi başına düşen ekolojik ayak izini, GDP reel kişi başına düşen Gayrisafi Yurtiçi Hasılayı, DYY kişi başına düşen doğrudan yabancı yatırımları, DYY^2 kişi başına düşen doğrudan yabancı yatırımların karesini, ET kişi başına düşen enerji tüketimini temsil etmektedir. ise hata terimini göstermektedir. Burada , koşuluyla istatistiksel olarak anlamlı elde edildiği takdirde Kirlilik Cenneti hipotezi geçerli olacaktır. Çalışmada kullanılan veriler Dünya Bankası ve Global Ayak izi Ağı veri tabanlarından elde edilmiştir. Diğer taraftan, kullanılan tüm verilerin logaritmaları alınmıştır.

Tablo 1. Birim Kök Testi Sonuçları

	Sabitli		Sabitli ve Trendli	
Değişkenler	t İstatistikleri	Olasılıklar	t İstatistikleri	Olasılıklar
lnEA	-0.341	0.909	-3.087	0.122
lnEA	-6.337	0,000*	-6.257	0,000*
lnGDP	0.675	0,990	-1,866	0,653
lnGDP	-6,015	0,000*	-6,168	0,000*
lnDYY	-0.928	0.769	-4.401	0,005*
lnDYY	-9.142	0,000*	■	■
$lnDYY^2$	-0.382	0,902	-2.293	0,427
DYY^2	-5.583	0,000*	-5.589	0,000*
lnET	-0.341	0.909	-3.087	0.122
lnET	-6.337	0,000*	-6.257	0,000*

Not: * %1 anlamlılık düzeyini göstermektedir. fark operatörüdür.

Tablo 1 kullanılan değişkenlere ait ADF birim kök testi sonuçlarını göstermektedir. Sonuçlar kullanılan değişkenlerin %1 anlamlılık düzeyinde birinci farklarda durağan olduklarını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle tüm değişkenler I(1) özellik sergilemektedir.

Tablo 2. Sınır Testi Sonuçları

F İstatistiği		I(0)	I(1)
	10%	2,200	3,090
3.179***	5%	2,560	3,490
	1%	3,290	4,370

Not: *** %10 anlamlılık düzeyinde temel hipotezin reddedildiğini göstermektedir.

Tablo 2 kurulan modele ilişkin eşbütünleşme ilişkisinin araştırıldığı Sınır testi sonuçlarını göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre F istatistiği %10 anlamlılık düzeyinde üst sınır değerinden yüksektir. Buna göre kurulan modelde %10 anlamlılık düzeyinde uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir. Sonraki aşamada modele ilişkin uzun dönemli katsayı tahminleri yapılmıştır.

Tablo 3. Uzun Dönem Katsayı Tahmini Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Olasılıklar
lnET	1.442***	0.085
lnDYY	-0.022	0,514
$lnDYY^2$	0.007	0,234
lnGDP	-0.986	0,259
C	-0.348	0,886

Not: *** %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 3 uzun dönemli katsayı tahminlerini göstermektedir. Buna göre yalnızca lnET %10 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Diğer tüm katsayılar anlamsız olarak elde edilmiştir. Bu sonuca göre kişi başına enerji tüketimindeki % 1'lik bir artış, kişi başına ekolojik ayak izinde % 1,442 oranında bir artış yaratmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlarının katsayılarının anlamsız olması ise belirlenen dönemde Türkiye için Kirlilik Cenneti hipotezinin geçerli olmadığını göstermektedir

4. Sonuç

Bu çalışmada Türkiye için Kirlilik Cenneti hipotezinin geçerliliği 1974-2015 dönemi verileri yardımıyla ve ARDL sınır testi kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak değişkenlerin durağanlık durumları incelenmiş ve tüm değişkenlerin %1 anlamlılık düzeyinde birinci farklarda durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İkinci aşamada kurulan modelde uzun dönemli ilişkinin varlığı Sınır testi yardımıyla araştırılmış ve sonuçlar kurulan modeldeki değişkenlerin %10 anlamlılık düzeyinde uzun dönemde birlikte hareket ettiğini göstermiştir. Son olarak uzun dönemli katsayı tahminleri yapılmış ve yalnızca lnET %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre kişi başına

enerji tüketimindeki % 1'lik bir artış, kişi başına ekolojik ayak izinde % 1,442 oranında bir artış yaratmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlarının katsayılarının anlamsız olması ise belirlenen dönemde Türkiye için Kirlilik Cenneti hipotezinin geçerli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kirlilik Cenneti hipotezinin geçerli olmadığı Türkiye için doğrudan yabancı yatırım girişinin azaltılması, çevre sorunlarını çözmede etkili olmamasına rağmen ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyebilecektir. Türkiye'de politika yapıcılarının çevre ve büyüme hedefleri için yapacakları tüm düzenlemelerde bu sonucu göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

Kaynakça

Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. Journal of applied econometrics, 16(3), 289-326.

Kurt, Ünzile, Kılıç, Cüneyt & Özekicioğlu, Halil (2018). Doğrudan Yabancı Yatırımların Co2 Emisyonu Üzerindeki Etkisi: Türkiye İçin ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 213.

Tang, C. F., & Tan, B. W. (2015). The impact of energy consumption, income and foreign direct investment on carbon dioxide emissions in Vietnam. Energy, 79, 447-454.

Al-Mulali, U., & Tang, C. F. (2013). Investigating the validity of pollution haven hypothesis in the gulf cooperation council (GCC) countries. Energy Policy, 60, 813-819.

Zheng, S., Kahn, M. E., & Liu, H. (2010). Towards a system of open cities in China: Home prices, FDI flows and air quality in 35 major cities. Regional Science and Urban Economics, 40(1), 1-10.

Lau, L. S., Choong, C. K., & Eng, Y. K. (2014). Investigation of the environmental Kuznets curve for carbon emissions in Malaysia: do foreign direct investment and trade matter?. Energy Policy, 68, 490-497.

Ren, S., Yuan, B., Ma, X., & Chen, X. (2014). International trade, FDI (foreign direct investment) and embodied CO2 emissions: A case study of Chinas industrial sectors. China Economic Review, 28, 123-134.

Millimet, D.L. and Roy, J. (2015) Empirical Tests of the Pollution Haven Hypothesis when Environmental Regulation is Endogenous, Journal of Applied Econometrics, 31, 652-677.

Solarin, S. A., Al-Mulali, U., Musah, I., & Ozturk, I. (2017). Investigating the pollution haven hypothesis in Ghana: an empirical investigation. Energy, 124, 706-719.

SAĞLIK HİZMETLERİ BİR LÜKS MÜ YOKSA GEREKLİLİK Mİ? TÜRKİYE'DEN KANITLAR

Veli YILANCI
Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ekonometri Bölümü yilanci@sakarya.edu.tr
Mücahit AYDIN
Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, aydinm@sakarya.edu.tr

Özet
Literatürde sağlık harcamaları ile gelir arasında bir ilişki olup olmadığı, aynı zamanda harcamalar arasındaki gelir esnekliğinin büyüklüğünün ne olduğu hakkında bir tartışma mevcuttur. Gelir esnekliği birden büyükse, sağlık harcamaları harcamaların gelirden daha hızlı artması anlamına gelen lüks bir mal olacaktır. Öte yandan, birin altındaki gelir esnekliği, sağlık harcamalarının, gelirin sağlık harcamalarından daha hızlı artmasını öneren bir zorunluluk olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada, sağlık harcamalarının Türkiye için bir lüks mü yoksa gereklilik mi olduğu 1975-2017 dönemi için incelenmiştir. Bu amaçla çalışmada ilk olarak kullanılan değişkenlerin durağanlık dereceleri birim kök testi yardımıyla incelenmiş ve değişkenlerin farklı anlamlılık düzeylerinde birinci farklarda durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle tüm değişkenler I(1) olarak elde edilmiştir. Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki ise ARDL (Augmented Autoregressive Distributed Lag) modeline dayalı Sınır testi kullanılarak araştırılmıştır. Elde edilen sonuca göre kurulan modeldeki değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket ettikleri görülmüştür. Sonraki aşamada oluşturulan modele ilişkin uzun dönemli katsayı tahminleri yapılmıştır. Elde edilen sonuca göre kişi başına gelirde % 1'lik bir artış, kişi başına sağlık harcamalarında % 1,974 oranında bir artış yaratmaktadır. Dolayısıyla belirlenen dönemde sağlık harcamalarının Türkiye için lüks bir mal olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda, sağlık harcamaları herhangi bir mal gibi ele alınabilir ve özel bir pazar daha verimli olduğu için sağlık sektörü piyasa güçlerine en iyi şekilde bırakılabilir ve ayrıca bireyler sağlık harcamalarını kendi gelirleriyle ödemelidir. Türkiye için politika yapıcılarının sağlık sektörü için yapacakları tüm düzenlemelerde bu sonucu göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.
Anahtar Kelimeler: Sağlık harcamaları, Eşbütünleşme, Gelir esnekliği
Abstract
In the literature, there is a debate about whether there is a relationship between health expenditures and income, and the size of income elasticity between expenditures. If income elasticity is greater than one, health expenditures will be a luxury commodity, so expenditures increase faster than income. Income elasticity below 1 shows that health expenditures are an obligation that proposes that the income increase faster than health expenditures. This study has examined whether it is a necessity or a luxury for Turkey in health spending. For this purpose, the stationary degrees of the variables used in the study were first examined with the help of the unit root test and it was concluded that the variables were stationary in the first differences at different levels of significance. All variables were obtained as I (1). The long-term relationship between the variables was investigated using the Bound test based on the ARDL (Augmented Autoregressive Distributed Lag) model. According to the results obtained, it was seen that the variables in the established model move together in the long term. Long-term coefficient estimates for the model created in the next stage were made. According to the results, a 1% increase in per capita income leads to an increase of 1,974% in per capita health expenditures. Thus, the designated period, health spending has reached the conclusion that a luxury good to Turkey. Here, health expenditures can be treated as any commodity, and since a private market is more efficient, the health sector can be best left to market forces, and individuals must also pay health expenditures with their own income. In all the arrangements to be made for the health sector of Turkey, it is necessary for policymakers to consider this result.
Keywords: Health expenditures, Cointegration, Income elasticity

Giriş

Sağlık hizmetinin bir lüks mü yoksa bir zorunluluk mu olduğu, yalnızca gelecekteki sağlık harcamaları projeksiyonları için değil, lüks hipotezi altında sürekli artan bir uluslararası ürün payını belirlemek,

aynı zamanda sağlık bakımı ve refahı ve sağlık hizmetlerinin üretkenliğinin belirlenmesi için büyük önem arz etmektedir. Literatürde sağlık harcamaları ile gelir arasında bir ilişki olup olmadığı, aynı zamanda harcamalar arasındaki gelir esnekliğinin büyüklüğünün ne olduğu hakkında bir tartışma mevcuttur. Gelir esnekliği birden büyükse, sağlık harcamaları gelirden daha hızlı artması anlamına gelen lüks bir mal olacaktır. Bu durumda, sağlık harcamaları herhangi bir mal gibi ele alınabilir ve özel bir pazar daha verimli olduğu için piyasa güçlerine en iyi şekilde bırakılabilir ve ayrıca bireyler harcamalarını kendi gelirleriyle ödemelidir. Öte yandan, birin altındaki gelir esnekliği, sağlık harcamalarının, gelirin sağlık harcamalarından daha hızlı artmasını öneren bir zorunluluk olduğunu göstermektedir. Bu, pazarın bu yararı sağlayamadığından sağlık sektörüne daha fazla halkın katılımını gerektirir. Daha önce de belirtildiği gibi, sağlık harcamalarının lüks olup olmadığı tartışması yaklaşık otuz yıldır devam etmektedir. Literatürde konu ile ilgili yapılmış çalışmaların çoğu, gelir esnekliğinin birden küçük olduğunu bulmuştur ki bu kişi başına düşen sağlık harcamalarının gereklilik olduğunu göstermektedir. Ancak, sonuçlar ekonometrik yöntemlere, örnekleme dönemlerine, dikkate alınan ülkelere, ilgili değişkenlerin ihmaline ve kurumsal düzenlemelere bağlı olarak değişmektedir. Fakat yapılan çalışmaların çoğu, esneklikleri birden daha küçük bulmuştur ki bu kişi başına düşen sağlık harcamalarının zorunlu mal olduğunu göstermektedir. Örneğin, Baltagi ve Moscone (2010) panel veri analizi kullandıkları çalışmalarında 20 OECD ülkesi için sağlık harcamasının bir zorunluluk olduğunu bulurken, Murray vd. (1994) 138 ülke için En Küçük Kareler tahminini kullanarak sağlık harcamalarını lüks bir mal olarak bulmuşlardır.

Bir ülke içindeki farklı gelir seviyelerindeki kişiler farklı sağlık hizmetleri talep edebilir ve ayrıca gelir değişikliklerine farklı tepkiler verebilirler. Dahası, gelir değişikliklerinin etkilerinin özel ve kamu sektörlerinde sağlık harcamaları üzerinde farklı olması muhtemeldir, çünkü ortak ödemeler genel olarak özel hizmet sağlayıcıların sağlık hizmetleri için daha yüksektir. Sağlık bakımını uygun ürün kategorisine koymanın önemi, sosyal etkilerinde yatmaktadır. Sağlık hizmeti bir zorunluluksa, tüm vatandaşlara eşit olarak sağlanması için daha fazla halkın yararlanması gerekir. Bu nedenle, kamu harcamaları toplam sağlık harcamalarında daha yüksek bir oranı temsil edecektir. Sağlık hizmetleri lüks kategorisinde yer alıyorsa, karşılığının piyasa güçlerine daha iyi bırakılacağı ve dolayısıyla özel harcamaların toplam sağlık harcamaları içindeki payının artacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, sağlık harcama belirleyicileri hakkında sağlam bir teori olmaması ve zaman içinde gelişen metodolojik karmaşıklıklar nedeniyle mevcut tüm çalışmalardan genel bir sonuç çıkarılması oldukça zordur.

Bu çalışmada, 1975-2017 döneminde Türkiye için sağlık harcamalarının bir lüks mü yoksa gereklilik mi olduğu incelenecektir. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm konu ile ilgili teorik bilgilerin sunulduğu giriş bölümüdür. İkinci bölüm konu ile ilgili daha önce yapılmış olan çalışmaların sunulduğu bölümdür. Üçüncü bölüm çalışmada kullanılan ekonometrik metodolojinin ve verinin tanıtıldığı ve uygulanan ekonometrik testlerin sonuçlarının raporlandığı bölümdür. Dördüncü ve son bölüm ise çalışmanın sonuçlarının tartışıldığı bölümdür.

Literatür Özeti

Literatürde sağlık harcamalarının lüks bir mal olup olmadığı ile ilgili yapılan çalışmalardan bazıları şu şekilde özetlenebilir.

Farag vd. (2012) çalışmalarında 1995-2006 dönemi için 173 ülkeden veri analiz ederek sağlık harcamalarının lük bir mal olup olmadığını incelemişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre düşük ve yüksek gelirli ülkelerde gelir esnekliği sırasıyla 0.515 ve 0.644 olduğu ve bu ülkelerde sağlık harcamalarının bir gereklilik olduğu gözlemlenmiştir.

Xu ve Saksena (2011) çalışmalarında1995-2008 döneminde gelir grubuna ayrılmış, 143 ülkeden gelen verileri analiz etmiş ve sağlık harcamalarının lük bir mal olup olmadığını incelemişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre düşük gelirli ülkelerde sağlık harcamaları bir lüks iken orta ve yüksek gelirli ülkelerde sağlık harcamaları bir gerekliliktir.

Khan ve Mahumud (2015) çalışmalarında 1995-2010 yılları verilerini kullanarak sağlık hizmetlerinin kamu ve özel sektörlerdeki sağlık harcamalarının gelir esnekliğini, sağlık hizmetlerinin 9 Güney-Doğu Asya Bölgesel ülkesi vatandaşları için bir "gereklilik" veya "lüks" olup olmadığını araştırmak için

hesaplamışlardır. Kamu, özel ve toplam sağlık harcamalarının gelir esnekliğini tahmin etmek için sabit ve rassal etkiler modelleri uygulanmıştır. Sonuçlar, kişi başına düşen GSYH'deki yüzde bir puanlık artışın sağlık hizmetlerinde özel harcamaları% 1,128 artırırken kamu harcamaları sadece% 0,412 oranında arttığını göstermiştir. SEAR ülkelerinin vatandaşları sağlık sektörünü kamu sektörü tarafından sağlanan bir zorunluluk olarak ve özel sektör tarafından teslim edildiğinde bir lüks olarak görmektedir.

Çil Yavuz vd. (2013) çalışmalarında 1975-2007 döneminde Türkiye'de kişi başına gelirin kişi başına sağlık harcamaları üzerindeki etkisini, hem talep hem de arz yönlü değişkenleri göz önüne alarak eşbütünleşmede ARDL sınır testi yaklaşımı kullanarak incelemişlerdir. Sonuçlar, gelirin uzun vadede sağlık harcamaları üzerinde bir etkisi olmadığını göstermekle birlikte, kısa vadede kişi başına gelirde% 1'lik bir artış olması, kişi başına düşen sağlık harcamalarında% 0,75 oranında bir artış yarattığını göstermektedir. Buna göre sağlık harcamaları belirtilen dönemde gerekli bir maldır.

Metodoloji, Veri ve Ampirik Bulgular

Pesaran vd. (2001), otoregressive dağıtılmış gecikme (ARDL) değişkenler arasındaki uzun vadeli ilişkiyi incelemek için eşbütünleşme yaklaşımını önermişlerdir. Eşbütünleşme testi amacıyla, Engle-Granger ve Johansen eşbütünleşme testleri sıklıkla kullanılmaktadır. Bununla birlikte, bu testler sadece serilerin aynı sıraya entegre edilmesi şartı altında kullanılabilir. Öte yandan, ARDL sınır testi, incelenen değişkenlerin bir veya sıfırın bütünleşik sırası olup olmadığına bakılmaksızın kullanılabilir. Ayrıca sınır testi küçük örneklem boyutlarında kullanılabilir.

ARDL sınır testi temelde üç adımdan oluşur. İlk adımda, değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişki olup olmadığı ve sonra eşbütünleşme ilişkisinin belirlenmesi durumunda, ikinci ve üçüncü adımlarda sırasıyla uzun ve kısa vadeli esneklikler tahmin edilir.

Çalışmada Türkiye için sağlık harcamalarının bir lüks mü yoksa gereklilik mi olduğu 1975-2017 dönemi verileri yardımıyla ve ARDL sınır testi kullanılarak incelenmiştir.

Bu amaçla kullanılan aşağıdaki şekilde bir model kullanılmaktadır:

Burada SH reel kişi başına düşen sağlık harcamalarını, GDP reel kişi başına düşen Gayrisafi Yurtiçi Hasılayı, ÖO bebek ölüm (1.000 canlı doğumda) oranını, YN 65 yaş ve üstü nüfusu (toplam nüfusun% 'si), H tüm hastaneler için ortalama hastanede kalma süresini ve DR 1.000 kişiye düşen profesyonel olarak aktif hekimleri göstermektedir. ise hata terimini göstermektedir. Çalışmada kullanılan veriler Dünya Bankası, Dünya Sağlık Örgütü ve IMF veri tabanlarından elde edilmiştir. Diğer taraftan, kullanılan tüm verilerin logaritmaları alınmıştır.

Tablo 1. Birim Kök Testi Sonuçları

	Sabitli		Sabitli ve Trendli	
Değişkenler	t istatistikleri	Olasılıklar	t istatistikleri	Olasılıklar
lnGDP	0,880	0,994	-1,934	0,619
lnGDP	-6,293	0,000*	-6,651	0,000*
lnSH	-0,891	0,781	-2,467	0,342
lnSH	-8,192	0,000*	-8,314	0,000*
lnÖO	-1,301	0,620	-2,948	0,161
lnÖO	-6,455	0,002*	-6,356	0,003*
lnH	-0,574	0,866	-2,536	0,310
lnH	-7,477	0,000*	-7,365	0,000*
lnDR	-1,244	0,646	-0,708	0,966
lnDR	-4,107	0,002*	-3,903	0,021**
lnYN	1,734	1,000	-4,516	0,005*
lnYN	-3,022	0,041**	■	■

Not: * ve ** sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. fark operatörüdür.

Tablo 1 kullanılan değişkenlere ait ADF birim kök testi sonuçlarını göstermektedir. Sonuçlar kullanılan değişkenlerin farklı anlamlılık düzeylerinde birinci farklarda durağan olduklarını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle tüm değişkenler I(1) özellik sergilemektedir.

Tablo 2. Sınır Testi Sonuçları

F İstatistiği		I(0)	I(1)
	10%	2,080	3,000
6,345*	5%	2,390	3,380
	1%	3,060	4,150

Not: * %1 anlamlılık düzeyinde temel hipotezin reddedildiğini göstermektedir.

Tablo 2 kurulan modele ilişkin eşbütünleşme ilişkisinin araştırıldığı Sınır testi sonuçlarını göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre F istatistiği her üç anlamlılık düzeyinde de üst sınır değerinden yüksektir. Buna göre kurulan modelde uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir. Sonraki aşamada modele ilişkin uzun dönemli katsayı tahminleri yapılmıştır.

Tablo 3. Uzun Dönem Katsayı Tahmini Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Olasılıklar
lnYN	-0,504	0,357
lnGDP	1,974*	0,002
lnDR	2,389*	0,004
lnH	0,421**	0,015
lnÖO	0,423	0,359
C	-14,066**	0,023

Not: * ve ** sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tablo 3 uzun dönemli katsayı tahminlerini göstermektedir. Buna göre lnGDP, lnDR, lnH ve sabit katsayı farklı anlamlılık düzeylerinde anlamlıdır. Bu sonuca göre kişi başına gelirde % 1'lik bir artış, kişi başına sağlık harcamalarında % 1,974 oranında bir artış yaratmaktadır. Dolayısıyla belirlenen dönemde sağlık harcamalarının Türkiye için lüks bir mal olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç

Bu çalışmada Türkiye için sağlık harcamalarının bir lüks mü yoksa gereklilik mi olduğu 1975-2017 dönemi verileri yardımıyla ve ARDL sınır testi kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak değişkenlerin durağanlık durumları incelenmiş ve tüm değişkenlerin farklı anlamlılık düzeylerinde birinci farklarda durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İkinci aşamada kurulan modelde uzun dönemli ilişkinin varlığı Sınır testi yardımıyla araştırılmış ve sonuçlar kurulan modeldeki değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket ettiğini göstermiştir. Son olarak uzun dönemli katsayı tahminleri yapılmış ve Türkiye için sağlık harcamalarının esnekliğinin birden büyük olduğu tespit edilmiştir. Buna göre Türkiye için sağlık harcamaları incelenen dönemde lüks bir mal olarak tespit edilmiştir.

Gelir esnekliği birden büyükse, sağlık harcamaları gelirden daha hızlı artması anlamına gelen lüks bir mal olacaktır. Bu durumda, sağlık harcamaları herhangi bir mal gibi ele alınabilir ve özel bir pazar daha verimli olduğu için sağlık sektörü piyasa güçlerine en iyi şekilde bırakılabilir ve ayrıca bireyler sağlık harcamalarını kendi gelirleriyle ödemelidir. Türkiye için politika yapıcılarının sağlık sektörü için yapacakları tüm düzenlemelerde bu sonucu göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

Kaynakça

Baltagi, B. H., & Moscone, F. (2010). Health care expenditure and income in the OECD reconsidered: Evidence from panel data. Economic modelling, 27(4), 804-811.

Farag, M., NandaKumar, A. K., Wallack, S., Hodgkin, D., Gaumer, G., & Erbil, C. (2012). The income elasticity of health care spending in developing and developed countries. International Journal of Health Care Finance and Economics, 12(2), 145-162.

Khan, J. A., & Mahumud, R. A. (2015). Is healthcare a 'Necessity'or 'Luxury'? an empirical evidence from public and private sector analyses of South-East Asian countries?. Health economics review, 5(1), 3.

Murray, C. J., Govindaraj, R., & Musgrove, P. (1994). National health expenditures: a global analysis. Bulletin of the World Health Organization, 72(4), 623.

Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. Journal of applied econometrics, 16(3), 289-326.

Xu, K., & Saksena, P. Holly. A. 2011. The determinants of health expenditure: a country-level panel data analysis. World Health Organization W

Yavuz, N. C., Yilanci, V., & Ozturk, Z. A. (2013). Is health care a luxury or a necessity or both? Evidence from Turkey. The European Journal of Health Economics, 14(1), 5-10.

KÜLTÜR VARLIKLARI KORUMA KURULLARININ KARARLARININ HUKUKİ MAHİYETİ :DEĞERLENDİRMELER VE ÖNERİLER

Cüneyd Altıparmak
Diyarbakır Kültür Varlıkları Koruma Kurulu (Hukukçu) Üyesi, cuneydaltiparmak@yahoo.com

Özet
Şehirlerin modern yüzlerinden sıkça bahsedilse de, şehirleri tanımlayan, tanıtma unsuru olarak öne çıkan hususların başında müzeleri, camiileri, kiliseleri, kışlaları, konakları yani taşınmaz kültür varlıkları ve taşınır kültür varlıklarının sergilendiği müzeleri gelmektedir. Bu anlamda taşınmaz kültür varlıklarının yönetimi, korunması gibi konular beraberinde bu alana dair mevzuatı da doğurmuştur. Kültür varlıkları toplumsal ortak mirasımız olması hasebiyle hafızamız olarak da nitelenebilecek öneme haizdir. Kültür varlıkları dediğimizde, sözlü, taşınır ve nihayet taşınmaz kültür varlıkları olarak tasnife gitmekteyiz. Bu tasnifteki varlıklardan taşınmaz kültür varlıklarının, tescili, korunması, fonksiyon kazandırılması gibi konular idari yargının sıkça gündemine girmektedir. Taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili yetki ve erk kullanan kurum ve birimler gayet fazladır.
Bu bildirimizde, kültür varlıklarının tasnifi ve bunlara hakim olan ilkeleri belirtip, bu alanda yetki sahibi olan kurumlara değinip, kültür varlıklarını koruma kurullarının işleyişi, yapısı, çalışma şekli, aldığı kararların mahiyeti üzerinde duracağız. Ancak asıl yoğunluklu olarak bu bildiri de ele alacağımız hususların başında bölge koruma kurulu kararlarının, koruma yüksek kurulu kararları ile bu alandaki uluslararası kurulların ürettiği kararların hukuki niteliğini ortaya koymak gelmektedir. Zira çokça karşımıza çıkan; sit alanları, çevre düzeni projeleri, ören yerleri, alan yönetimi rejimi, etkileşim sahaları gibi kavramların tabi olduğu hukuki esasların ne olduğunu, bu alandaki mevzuat disiplinin hukuk metinleri arasında mukayesenin yapılarak ortaya koymak, bu alanda bundan sonra yapılacak çalışmalara ışık tutacaktır.
Bu bildiride ayrıca, koruma bölge ve yüksek kurul kararlarını, Danıştay kararları ile olan ilişkisine yer verip, ayrıca mevzuat disiplini anlamında tespit ettiğimiz sorunlu ve gri alanlara dair değerlendirme ve önerilerimizi de sunacağız. Bildirimizin bu anlamda temel amacının, kültür varlığı hukukun önemli bir idari kurum olan kurulların kararlarının, yazılış, veriliş, tebliğ ve içerik anlamında incelenmesi ve bunlarını hukukiliği yönünden ele alınmasıdır. Ancak bu küçük çaptaki bir çaba olup, ana hatları ile meseleyi ele almamızı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimler: Kültür Varlıkları, Koruma Kurulu Kararları, Hukuki Mahiyet, Yargı Kararları, Kültür Mevzuatı

Giriş

Kültür varlıkları, ulusal ve uluslararası boyutu olan toplumsal ortak mirasımızdır. Bu ortak mesele dünya toplumu için artık sorumluluk boyutunu aşmış ve zorunluluk durumuna ulaşmıştır. Bir çok ülkenin anayasasında, bu mirasın korunması bir ödev olarak düzenlemiştir. İspanya (m.46), Portekiz (m.6/1), İtalya (m.117/s), Alman (m.73/5a) anayasasında devletlerin kendilerini bu noktada kayıt altına aldıklarını görmekteyiz. Yine bir çok ülkenin bu konuda faaliyet göstermesi için kültür (işleri) bakanlıklarını ihdas ettiğini görmekteyiz[70].
"Kültür Varlıkları Hukuku" diye ifade edeceğimiz muhteva, çok geniş bir alana ve uygulama sahasına hitap eden bir takım kurallar dizinini içermektedir. Meselenin "amiral gemisi" 2863 sayılı yasadır. Bu yasaya bağlı olarak çıkarılan mevzuat da (yönetmelik, yönerge, genelge vb.) bu alanın önemli verisidir. Bu kapsamda, kültür ve tabiat varlıkları bağlamındaki temel kodifikasyon olan ve çıkarılma amacı ilk

[70] "…Devlet, ibadet yerlerinin inşası için mali destek sağlamakta, yer göstermekte ve tarihi nitelikli olanların da ülkenin kültürel ve tarihi mirasını korumak için bakım ve onarımını yapmaktadır…" Şencan, Hüdai, "Din ve Devlet İlişkileri", Karşılaştırmalı Anayasa Çalışmaları, TBMM Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2012, s.116.

maddesinde, korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmek olarak ifade edilen (2863 s.) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanun (KTVK) çıkarılmıştır. Bu kanun ilgili yönetmelikler ile uygulanma yönünden detaylandırılmıştır. Ancak, sadece 2863 sayılı yasayı değil, İmar Kanununun, Ceza Kanununu, Medeni Kanunu da bu kapsamda göz önünde tutmak lazımdır.

Yine "dünyanın ortak mirası" olan kültür varlıklarının uluslararası bir kotasyonu da bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler'in bu alandaki örgütlenmesi olan UNESCO'nun beş sözleşmesine Türkiye taraftır:

- 2005 Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi,
- 2003 Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi,
- 1972 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme,
- 1970 Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme,
- 1954 Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme olarak sıralanmaktadır.

Bu türden, belirli bir bölgeye matuf veya birkaç taraf ülke ile imza edilmiş olan uluslararası metinler de mevcuttur. Ancak yukarda belirttiğimiz beş husus bu bağlam için önemlidir. Bu yazımızda, biz yukarda belirttiğimiz mevzuat, yargı kararları ve koruma ilkeleri ve yüksek kurulun kararları bağlamında bölge kurulu kararlarının mahiyeti üzerinde duracağız. Ancak öncesinde birkaç kavramın izahına girmek gerekmektedir. Ardından koruma kurullarına ve bölge kurullarının yapısına, işleyişine görevlerine değineceğiz. Son olarak da kararların mahiyetini ele alacağız.

1.Kültür Varlıklarına Dair Temel Kavramlar

a)Kültür Varlığı

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma (KTVK) Kanunun, tanımlar başlıklı 3.maddesinde kültür ve tabiat varlıkları tanımlanmıştır. Buna göre, Kültür varlıkları "tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklarını" ifade etmektedir (m.3/a-1) KTVK'ya göre taşınır kültür varlığı, "jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü" taşınır olarak tanımlanmıştır (m.23)[71].

Kültür varlıkları; taşınır, taşınmaz ve somut olmayan kültür varlıkları olarak üçlü tasnife tabi tutulmaktadır. Somut olmayan demek, sözlü anlatımlar, sözlü gelenekler, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüel ve festivaller, halk bilgisi, evren ve doğa ile ilgili uygulamalar, el sanatları geleneği gibi kültürel ürünleri ve üretim süreçlerini ifade eden kavramdır. Taşınır kültür varlıkları ise, adı üstünde bir yerden yere taşınabilir eşya mahiyetindeki varlıkları ifade eder. Resim, heykel, ikona, seramik kaplar, çini. cam, metal, deri eşya, dokumalar (halı, kilim vb) mobilya, mücevher, sikke, elyazması kitap gibi tarihi eserler bu mahiyettedir. Yıkılan bir konağın kapısı, kafesleri, tavanları, yok olan bir hamamın kurnaları, havuzu da bu anlamda "taşınır kültür varlığı" niteliğindedir.

[71] *Her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, inan iskeletleri, çakmak taşları (sleks), volkan camları (obsidyen), kemik veya madeni her türlü aletler, çini, seramik, benzeri kab ve kacaklar, heykeller, figürinler, tabletler, kesici, koruyucu ve vurucu silahlar, putlar (ikon), cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyat), yüzük taşları, küpeler, iğneler, askılar, mühürler, bilezik ve benzerleri, maskeler, taçlar (diadem), deri, bez, papirus, parşümen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, tartı araçları, sikkeler, damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, sanat değerine haiz gravür, yağlıboya veya suluboya tablolar, muhallefat (religue'ler), nişanlar, madalyalar, çini, toprak, cam, ağaç, kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları, Halkın sosyal heyetini yansıtan, insan yapısı araç ve gereçler dahil, bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili etnografik nitelikteki kültür varlıkları. *Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna ait tarihi değer taşıyan belge ve eşyalar, Mustafa Kemal ATATÜRK'e ait zati eşya, evrak, kitap, yazı ve benzeri taşınırlar. *Sözlü gelenekler ve anlatımlar, *Gösteri sanatları, *Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler, *Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, *El sanatları geleneği

Taşınmaz kültür varlığı denince; koruma kurullarınca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli görülen; a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar, b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar, c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları, d) Milli tarihimizdeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tesbit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler, korunması gerekli taşınmaz varlığı iken koruma Kurullarınca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar. (KTVK m.6)[72] Kültür veya tabiat varlıkları yoğunluklu olarak bir alanda bulunuyorsa buna sit alanı denmektedir. Tanımların yer aldığı maddenin müteakip bendinde sit, "tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlar" olarak ifade edilmiştir. Korunma açısından taşınmaz kültür varlıkları ikiye ayrılır, korunması gerekli, korunması gerekli görülmeyen olarak ikiye ayrılmaktadır[73].

b) Kültür Varlığı Olmanın Sonuçları

Kültür varlığı olarak kabul edilen bir değer ilkin "Devlet Malı Niteliği" kazanacaktır (KVTK m.5). Devlet malı niteliği, mülkiyetin sahipliği anlamında değil, korunması için tüm gerekenleri yapma yetkisi ve hakkı olarak anlaşılmalıdır. İkinci olarak bu değer ile ilgili olarak "İzinsiz Müdahale ve Kullanım Yasağı" (KTVK m.9) (KTVK m.16) oluşacaktır. Üçüncü olarak, devlet malı olmanın ve değerin mahiyeti itibarıyla "Yardım ve Katkı Payı" sağlanması öngörülmüştür. Buna göre, devlet usulleri belirleneceği biçimde bir kültür varlığına ayni, nakdi veya teknik yardım sağlamak ile mükelleftir (KTVK m.12[74]). Yine dördüncü olarak "devir yasağı ve kültür bakanlığının bir tür vesayetinin de doğduğunu" belirmek isteriz. Buna göre, hazineye ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait olup, usulüne göre tescil ve ilan olunan, her çeşit korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı ile bunlara ait korunma sınırları dahilindeki taşınmazlar, Kültür ve Turizm Bakanlığının izni olmadan, gerçek ve tüzelkişilere satılamaz, hibe edilemez. (KTVK m.13) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının intifa haklarının, belirli sürelerle kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu menfaatine yararlı milli derneklere bırakılması veya gerçek ve tüzelkişilere kiraya verilmesi, Kültür ve Turizm Bakanlığının, anılan varlıklardan, Vakıflar Genel Müdürlüğünün yönetim ve denetiminde bulunanlar ise, Vakıflar Genel Müdürlüğünün yetkisindedir (KTVK m.14). Beşinci olarak, Kültür Varlığının "Kamulaştırma" işlemi de farklılık arz eder, Kültür varlığı bir taşınmazın kamulaştırılması ile bu vasfa haiz olmayan bir taşınmazın kamulaştırılması birbirinden farklıdır. Kamulaştırma Kanunundan farklı olarak, Taşınmaz kültür varlıkları ve bunların korunma alanları, belirlenen esaslara göre kamulaştırılır (KTVK m.15). Diğer bir deyişle, taşınmaz kültür varlıklarının kamulaştırma işlemleri, 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununun

[72] Taşınmaz Kültür Varlıkları Yapılar ve Alanlar olmak üzere ikiye ayrılır. Alanlar; sit alanları, alan yönetimi, planlar, projeler olarak görünüm arz edebilir.

[73] Pratikte, bir taşınmaz için "korunması gerekli ve değil" şeklinde ayrıma gidilmesi çok doğru olmamaktadır. Şöyle ki bir taşınmazın korunma aşamasından önce, yani ilk tespit anından, onun bu niteliğinin tesptine kadar geçen evrede bir koruma (geçici de olsa) rejminin olması elzemdir. Buna göre, korunması süreci devam eden, korunmaya mazhar, korunması gerekli görülmeyen olmak üzere üç evrenin öngörülmesi gereklidir. Fiili durum da bunu gerektirmektedir.

[74] Bu Konuda İki Yönetmelik Vardır, Bunlardan ilki "Taşınmaz Kültür Varlıklarına Yardım Sağlanmasına Dair Yönetmelik" diğeriyse, "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payına Dair Yönetmelik"tir. Detaylı bilgi için bunlara bakılabilir.

KTVK'na aykırı olmayan hükümlerine göre yapılır [75]. Son olarak yani altıncı sırada, maliklerin izin verme yükümlülüğü söz konusu olacaktır. Taşınmaz kültür varlıklarının malikleri, gerektiği zaman, varlığın kontrolü, incelenmesi, harita, plan ve rölövesinin yapılması, fotoğraflarının çekilmesi, kalıplarının çıkarılması için gelen yetkilendirilmiş görevlilere izin vermeye ve gereken kolaylığı göstermeye mecburdurlar. Burada mülkiyet hakkının mutlaklığına bir istisna getirilmiştir. Ancak, görevlilerinde konut dokunulmazlığı ve aile mahremiyetini ihlal etmeyecek tarzda faaliyetlerini yürütmeleri gerektiği bilinmesi gereken bir kayıttır (KTVK m.19)

c) Koruma Kavramı

Türk Dil Kurumunun terimler sözlüğünde, koruma[76] kentlerin belli kesimlerinde yer alan çağbilimsel ve yapıtasarcılık değerleri yüksek yapıtlarla, anıtların ve doğa güzelliklerin -kentte bugün yaşayanlar gibi- gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve dokuncalı eylemler karşısında güvence altına alınması olarak tanımlanmıştır[77]. Koruma[78] taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza edilmesi, bakımı, onarımı, restorasyonu, fonksiyon değiştirme işlemlerini,

[75] KTVK'nın öngördüğü hususlar şunlardır: a) Kısmen veya tamamen gerçek ve tüzelkişilerle mülkiyetine geçmiş olan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile korunma alanları Kültür ve Turizm Bakanlığınca hazırlanacak programlara uygun olarak kamulaştırılır. Bu maksat için, Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesine yeterli ödenek konur. Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri ve mahallî idare birlikleri tescilli taşınmaz kültür varlıklarını, koruma bölge kurullarının belirlediği fonksiyonda kullanılmak kaydıyla kamulaştırabilirler. b) Menşei vakıf olup da çeşitli sebeplerle kısmen veya tamamen gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetine geçen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve bunların korunma alanlarının kamulaştırılmaları, Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılır. Bu maksat için Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesine yeteri kadar ödenek konur. c) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanları, imar planında yola, otoparka, yeşil sahaya rastlıyorsa bunların belediyelerce; sair kamu kurum ve kuruluşlarının bakım ve onarım ile görevli oldukları veya kullandıkları bu gibi kültür varlıklarının korunma olanlarının ise, bu kurum ve kuruluşlarca, kamulaştırılması esastır. d) Kamulaştırmalarda bedel takdirinde, taşınmaz kültür varlıklarının eskilik, enderlik ve sanat değeri dikkate alınmaz. e) Takas yolu ile kamulaştırılması mümkündür KVTK m.15/f : "Sit alanı ilan edilen ve 1/1000 ölçekli onanlı koruma amaçlı imar planında kesin inşaat yasağı getirilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu parseller, başka Hazine arsa veya arazileri ile müstakil veya hisseli olarak değiştirilebilir. Sit alanı ilan edildiği tapu kütüğüne şerh edilen taşınmazları, miras ve ölüme bağlı tasarruflar dışında, sonradan edinenlerin talepleri değerlendirilmez. Ancak, Bakanlık izniyle gerçekleştirilen kazıların yapıldığı alanlarda bulunan parsellerde, maliklerin başvurusu ve kabulüne ilişkin koşul parsele yönelik uygulanır ve 1/1000 ölçekli onanlı koruma amaçlı imar planı şartı aranmaz. Bu parsellerin üzerinde bina veya tesis varsa malikinin başvurusu üzerine rayiç bedeli, 2942 sayılı Kanunun 11 inci maddesi hükümlerine göre belirlenerek ödenir. Bu bentle ilgili usul ve esaslar Maliye Bakanlığının uygun görüşü alınarak Bakanlıkça çıkarılan yönetmelikle belirlenir. Bu hükümle ilgili usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir."

[76] **Türkçe'de muhafaza kavramı ile de karşılanan bu kavram, İngilizce'de "conservation" veya "preservation", Fransızca'da, "conservation", Almanca'da ise "Aufbewahrung" kelimeleri ile karşılık bulmaktadır.**

[77] **Bu bağlamda, Kayın'ın şu ifadelerine yer vermek isteriz: "…*Mevzuat açısından "koruma"nın ne olduğuna bakıldığında, tanım kapsamı içerisinde "muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme" gibi eylemlere işaret edildiği görülecektir. Korumanın sayılan konularla ilgili olduğu çok doğru; ancak ben korumayı bu teknik boyuttan başka bir boyuta taşıyarak; hatta genelleştirerek, ölçeğini büyüterek açıklamayı daha doğru buluyorum.. Bana göre koruma disiplini, özünde şununla ilgilenir : "insan için iyi yaşam çevrelerinin varolması". Burada "çevre" deyiminin kapsamı, bireyin kendi küçük öznel alanından başlayıp, kente, oradan da doğal yapılarla belirlenmiş tanımlı coğrafyalara ve dünya ölçeğine doğru genişlemektedir. "İyi yaşam çevresi" birden çok bileşen üzerinden açıklanabilir. Bunlardan birincisi bir yaşam çevresinin geçmişi ve geleceği olan bir yer olması ile ilişkilidir. O yalnızca "geçmişi ve geleceği olan" değil, aynı zamanda geçmişi, geleceği ve bugünü arasında denge bulunan bir yerdir. Bir yeri "iyi yaşam çevresi" haline getiren bir diğer bileşen, o yerin alt bileşenleri olarak yapılı çevre ile doğal çevre arasında yine bir dengenin bulunmasıdır. "Geçmiş-bugün-gelecek" ve "yapılı çevre-doğal çevre" arasında denge olan yaşam çevreleri de, insanların içerisinde fiziksel sosyal, hatta ruhsal parametreler açısından rahat ettiği, mutlu olduğu yerlerdir...*" KAYIN, Emel, Metropolitan Planlamada Koruma : Sorunlar, Deneyimler, Çözümler Paneli, Tarihi Kentler Birliği İzmir Buluşması, 2003,** www.tarihikentlerbirligi.org/i/haberler/izmir/emel_kayin_sunum.doc **s.2.**

[78] **"Korunma" kavramı da aynı anlamda kullanılmaktadır.**

taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleri ihtiva eden sürece denmektedir. (KTVK m.3/a-4). Buna göre asli konumuz olan kültür varlıklarının korunması, taşınır, taşınmaz ve alan olmak üzere üçlü bir tasnifte ele alınabilir. Nitekim Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği (KVİY)'nin 4.maddesinin (k) bendinde, kültür varlığı, "tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıkları" olarak tanımlanmaktadır. Muhafaza, Kültür varlıklarının bulunduğu veya nakledileceği yerde korunmasını ifade eder (KVİY m.4/m). Buna göre, nakil edilmesi esnasında da korunma şarttır. Eser, korunarak nakledilmelidir. Nitekim Yönetmeliğin müteakip bendinde, taşınmaz kültür varlıklarının gerektiğinde sökülerek korunacağı veya sergileneceği yere taşınmasının ifade edildiğini görmekteyiz. Bu durum, taşınır veya taşınmaz kültür varlıklarının tamamı için geçerlidir. Bakım ise Yönetmeliğin 4.maddesinin (b) bendinde sadece yapının yaşamını sürdürmeyi amaçlayan, tasarımda, malzemede, strüktürde (yapısal durumunda) , mimari öğelerde (unsurlarında) değişiklik gerektirmeyen çatı aktarımı, oluk onarımı, boya-badana işleri gibi müdahalelerin bakım olarak kabul edildiğini görmekteyiz. Onarım, kavramına gelince bundan iki türlü anlam çıkabilmektedir. Buna göre, onarım basit (yalın) olabileceği gibi nitelikli (esaslı) olabilecektir. Kanunda "onarım ve restorasyon" terkibi ile ifade edilen duruma KVİY açıklık getirmektedir. Buna göre, onarım deyiminden "basit onarım", anlaşılması gerektiği sonucuna ulaşmaktayız. Gerçekten, KVİY'de "esaslı onarım (restorasyon)" ifadesi kullanılmakla, esaslı onarımın restorasyon olarak ele alınması gerektiğini değerlendirmekteyiz. Buna göre, onarım (ya da müradifi olarak "basit onarım") "Yapıların; ahşap, madeni, pişmiş toprak, taş vb. çürüyen ya da bozularak eksilen mimari öğelerin özgün biçimlerine uygun olarak aynı malzemeyle değiştirilmesi, bozulan iç ve dış sıvaların, kaplamaların, renk ve malzeme uyumu sağlanarak özgün biçimlerine uygun olarak yenilenmesini" ifade etmektedir. (KVİY m.4/c)[79]. Restorasyon yani Yenileme işlemi de kültür varlığının tekil ölçekte korunmasına matuftur. Bu koruma işlemi, bir çok proje süreci ile uygulama aşamalarını ihtiva etmektedir. Yukarda da arz ettiğimiz üzere "esaslı bir biçimde" yapının onarılması söz konusu olacaktır. Restorasyon süreci 3R olarak ifade edilecek ilk evreyi yani "projelendirme" aşaması ile projeye uygun olarak onarımın yapılası süreci olan

[79] **Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik'in 4.maddesine göre; Tadilat ve tamirat kavramları "…*Yapıların yaşamını sürdürmesini amaçlayan; a) 3/5/1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 21 inci maddesi uyarınca ruhsata tabi olmayan: derz, iç ve dış sıva, boya, badana, oluk, dere, doğrama, döşeme ile mimari öğe olarak ve sanat tarihi açısından özellik arz etmeyen tavan kaplamaları, elektrik ve sıhhi tesisat tamirleri ile çatı onarımı ve kiremit aktarılması ve yörenin özelliğine göre belediyelerce hazırlanacak imar yönetmeliklerinde belirtilecek taşıyıcı unsuru etkilemeyen müdahaleleri, b) (a) bendinde belirtilen müdahaleler sırasında yapıdaki ahşap, madeni, pişmiş toprak, taş gibi çürüyen ya da bozularak eksilen mimari öğelerin özgün biçimlerine uygun olarak aynı malzeme ile değiştirilmesini, bozulan iç ve dış sıvaların, kaplamaların, renk ve malzeme uyumu sağlanarak özgün biçimlerine uygun olarak yenilenmesi*" olarak tanımlanmıştır.**

"uygulama" aşamasını ihtiva eder.[80- 81] Fonksiyon Değiştirme bahsine gelirsek, fonksiyon işlev, görev, kullanım biçimi anlamındadır. Buna göre, bir yapının kullanım biçiminin yani işlevinin değiştirilmesi de bir koruma durumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramın mevzuatta tam bir karşılığı bulunmamaktadır. Fonksiyon değiştirme lafzı da aslında özel bir mahiyette restorasyon olarak kabul edilebilir. Yukarda değindiğimiz restorasyon bahsinden farklı olarak bu kere, yapının işlevinin/kullanım biçiminin değişmesi de önerilmektedir. Taşınmaz kültür varlıklarında, fonksiyon değiştirme mimarlık açısından çağdaş bir koruma anlayışıdır. Bu anlayış, kullanım dışı kalmış, çağın ya da kullanıcılarının ihtiyaçlarına karşılık veremeyen yapıları yok olmaktan kurtarmaktır. Fonksiyon değişikliği özce; kültür varlıkları özelinde, yapıların estetik, sosyal ve kültürel değerlerini koruyarak, bu yapılarda kullanıcı gereksinimlerine cevap verecek şekilde, mekân konusundaki yeni ihtiyaçları yerine getirecek müdahaleleri, değişiklikleri ve tarza uygun eklemeleri ihtiva eden yeni kullanım olanaklarının ortaya çıkarılması olarak tanımlanabilir. Bunun yapılırken, belirli kurallar içerisinde seyretmesi gerekir, bu husus mimarlık tekniğinin konusu olmasına rağmen ortaya çıkan bir kısım Yüksek Kurul Kararları neticesinde, meselenin hukuki boyuta da haiz olduğunu değerlendirmekteyiz. Nitekim, Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, bir kararında, koruma amaçlı imar planı onaylanmış sit alanlarında, taşınmaz kültür varlığının bulunduğu parseller dışındaki esaslı onarım ve yeni yapılanmaların; gabari, kütle, malzeme, renk, cephe/plan/parsel tipolojisi vb. analiz örnekleri ile birlikte koruma bölge kurulunca değerlendirilerek uygun bulunan koruma amaçlı imar planı ve plan hükümleri doğrultusunda, bünyesinde KUDEB kurulmuş idarelerin izin ve denetimi ile yapılabileceğine, söz konusu uygulamalarda, kontur, gabari, fonksiyon vb. değişiklik olması halinde konunun koruma amaçlı imar planı değişikliği teklifi olarak ilgili koruma bölge kuruluna iletilmesine, plan değişikliği onaylanıncaya kadar uygulama yapılmamasına[82], bir başka kararında ise vakıf kökenli

[80] **1.Projelendirme Aşması:** Restorasyon, tüm sürece de ismini veren restorasyon projesi ile rölöve ve restitüsyon projelerinin yapılması aşamasıdır. Restitüsyon projesi, kültür varlıklarının ve yakın çevresinin analizi, benzer yapılarla karşılaştırılması, özgün veya belli bir dönemine ilişkin belgeleri ve çizimleri olan öneri projesini (KVİY m.4/o), rölöve projesi ise kültür varlıkları ve yakın çevresinin mevcut durumlarının rapor ve ölçekli projesini (KVİY m.4/r), ve nihayet restorasyon projesi ise kültür varlıklarının korunması amaçlı onarımı, özgün işlevi ve yeni kullanımı için getirilen müdahale teknikleri [**Bunlar; (KVİY m.4/p) 1) Sağlamlaştırma (konsilidasyon), 2) Temizleme (liberasyon), 3) Bütünleme (reinteğrasyon), 4) Yenileme (renovasyon), 5) Yeniden yapma (rekonstrüksiyon), 6) Taşıma (Moving)]** biçimlerinin rapor ve projesini (KVİY m.4/ö) ifade etmektedir. **2.Uygulama Aşaması**: Projelendirmenin kanuna göre bu konuda yetkili olan kurullarca incelenip onay verildikten sonra, uygulanması mümkündür. KTVK m.10,12 ve 18'de zikredildiği üzere, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarınca onaylanmış rölöve, restitüsyon, restorasyon, **sokak sağlıklaştırma, çevre düzenleme projeleri** dahilinde/kapsamında bu projelere uygun olarak üretilen *"…tesisat, imalat, ihzarat, nakliye, tamamlama, onarım, restorasyon, çevre düzenlemesi, sondaj, yıkma, güçlendirme ve montaj işleri ile benzer işleri"*nin tümüne uygulama denmektedir (KVİY m.4/t). Uygulama, bir başka ifadeyle, koruma bölge kurulları ve ilgili idareler tarafından onaylanmış restorasyon ya da yeni yapı projelerine uygunluğunun tüm uygulama sürecinde ve alanda izlenmesi, yönetilmesi ve denetlenmesini içeren sürecin tümüdür (**Bkz: Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik'in 4.maddesine.)**

[81] **Burada iki kavramı özellikle (konunun kapsamı taşmasın diye) belirtmedik. Bunlar sokak sağlıklaştırma projeleri (SSP) ve çevre düzenleme projeleridir (ÇDP). Burada, kısaca SSP'den bahsedeceğiz, ÇDP'ye ise bu konunun bir alt başlığında değineceğiz. Restorasyon projeleri yapı ölçeğinde ve bir bütün olarak yapılır. Yani yapının tamamı bir bütün olarak ele alınır ve öylece projelendirilir. SSP'ler bunun ayrıksı bir durumudur. Özellikle, turizmin gelişmesi ve bu bağlamda sokakların tanzim edilmesi mantığından hareketle ortaya çıkan bir durum olan SSP'ler "21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında belirlenen kentsel sit alanları ve koruma alanlarında, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ilke kararları, koruma bölge kurulu kararları ve koruma amaçlı imar planları veya imar planları doğrultusunda, tescilli ve tescilsiz taşınmaz kültür varlıklarının sokağa bakıveren cepheleri ile birlikte avlu duvarları, müştemilat, çeşme ve benzeri mimari elemanların özgün sokak dokusu ve kentsel mobilya ile birlikte korunması, sağlıklaştırılarak yaşatılması ve çağdaş yaşama katılmasının sağlanmasının yanı sıra sokak dokusunu tanımlayan tüm öğelerin korunması ve belgelenmesine yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon, kentsel tasarım projeleri ile mühendislik dallarında yapılması gereken her türlü projeyi" ihtiva eder. Bu ana kuralın bir istisnası olarak var olmaktadır.**

[82] **Bkz. Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu Kararı, Toplantı No.47, Karar No.681, Tarihi : 47 - 25/01/2017.**

anıtsal yapıların fonksiyon değişikliklerinde varsa vakfiye veya vakfiye yerine geçen hüccet, berat, ferman gibi belgeler veya vakıf senetlerinde yazılı fonksiyonlara uyulmasına özen gösterilmesine[83] dair karar tesis etmiştir.

3. Korum Kurulları

a)Koruma Yüksek Kurulunun Mahiyeti

Kültür Varlıkları Koruma Kurulları "üst" ve "alt" olarak niteleyebileceğimiz bir ayrım ile teşekkül ettirilmiştir. Bunlar kanunun tabiri ile Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunu yani kısaltılmış ismi ile "Koruma Yüksek Kurulu"; Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları yani "Koruma Bölge Kurulu"larıdır. (KTVK m.3) Bu bölümde, Koruma yetkisi ve yüksek kurulun mahiyeti üzerinde durmakta fayda vardır. Korunma alanı ile ilgili karar alma yetkisi Kanuna göre kurullardadır. Buna göre, tescil edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanlarının tesbiti ve bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapılıp yapılamayacağı konusunda karar alma yetkisi Koruma Kurullarına aittir. Korunma alanlarına dair koruma bölge kurulu kararları, maliklere tebliğ edilir. Koruma Kurullarının kararına itiraz mümkündür (m.8) Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde koruma bölge kurullarınca alınan kararlara aykırı olarak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarında inşaî ve fizikî müdahalede bulunulamaz, bunlar yeniden kullanıma açılamaz veya kullanımları değiştirilemez. (m.9) Buna göre yüksek kurul temelde iki tür karar üretmektedir. Birincisi ilke kararları, diğeri ise itiraz ile gündemine gelen meselelere dair ürettiği kararlardır. Bu durumda kültür varlığı ile ilgili ilk kararın bölge kurulları tarafından alındığı, incelemenin bu kurullar tarafından yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Yüksek kurul bu anlamda ikincil konumdadır.

Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği[84] (KVKKY) 5 ve devamı maddelerine göre[85], Yüksek Kurulun görevleri şöyledir: 1.Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve restorasyonuyla ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek. 2.Koruma bölge kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak. 3.Koruma bölge kurullarınca alınan kararlar nedeniyle uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek görüş vermek suretiyle, Bakanlığa yardımcı olmak. 4.Bakanlıklarca Koruma Yüksek Kurulunda görüşülmesi talebiyle gönderilen ve gündeme alınan konularda karar vermek. 5.Mahalli idareler ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının bağlı, ilgili veya ilişkili oldukları bakanlıklar aracılığıyla Koruma Yüksek Kurulunda görüşülmesini istedikleri konularda karar vermek. 6.Koruma bölge kurullarınca alınan kararlara karşı kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerce yapılan itirazları değerlendirerek karar vermek. Yüksek kurul, gerektiğinde toplanabilen bir yapıya sahiptir. Koruma Yüksek Kurulunca verilen kararlar kesindir ve aynı konu ilgili koruma bölge kurulunca tekrar

---

[83] **Bkz. Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Vakıflar Genel Müdürlüğü İdare ve Denetiminde Olan Cami, Mescit, Türbe Vb. Kültür Varlıklarının Müdahale Biçimleri Uygulama ve Denetimi İle İlgili İlke Kararı Toplantı No.75, Karar No.731, Tarihi : 75 19/6/2007.**

[84] 19/04/2012 tarih ve 28269 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

[85] **Koruma Yüksek Kurulunun oluşumu, üyelik süresi, üyeliğin sona ermesi MADDE 5 –**(1) Koruma Yüksek Kurulu; a) Bakanlık Müsteşarı, b) Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı, c) Bakanlığın ilgili Müsteşar Yardımcısı, ç) Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü, d) Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürü, e) Çevre ve Şehircilik Bakanlığının ilgili Genel Müdürü, f) Orman Genel Müdürü veya Yardımcısı, g) Vakıflar Genel Müdürü veya Yardımcısı, ğ) Maden İşleri Genel Müdürü veya Yardımcısı, h) Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü veya Yardımcısı, olmak üzere on kurum temsilcisi üye ile koruma bölge kurulu üyelerinden Bakanlıkça seçilecek altıüye ile birlikte toplam onaltıüyeden oluşur. (2) Koruma Yüksek Kurulunun başkanı, Bakanlık Müsteşarıdır. Bakan, gerekli gördüğü takdirde Kurula başkanlık eder, ancak oy kullanmaz. (3) Müsteşar bulunmadığı zaman görevlendireceği Müsteşar Yardımcısı Kurula başkanlık eder (4) Koruma Yüksek Kurulunun kurum temsilcisi üyelerinin üyelikleri, kurumlarındaki görevleri süresince devam eder. Kurum temsilcisi üyelerin kanuni izin, geçici görev, görevden uzaklaştırma ve benzeri nedenlerle kurumlarındaki görevlerinde bulunmamaları halinde, yerlerine fiilen bu görevi yürütenler katılır.

görüşülmez.

b) Koruma Bölge Kurulları

i.Yapısı ve Çalışma Esasları

Koruma bölge kurulları, bağlı bulunduğu bölgeye dönük yetki alanına sahiptir. Kurulların bölge alanları Bakanlıkça belirlenmektedir (KVKKY m.8) . Buna göre İstanbul'da birden fazla kurul var iken, Diyarbakır Bölge Kurulu, Diyarbakır'ın yanında Batman, Şırnak, Elazığ ve Siirt illerini de ihtiva etmektedir. Koruma kurullarının daimi olan ve Bakanlıkça belirlenen 7 (yedi) üyesi bulunmaktadır. Bunlar arkeoloji, sanat tarihi, hukuk, mimarlık ve şehir planlama dallarında uzmanlaşmış kişilerdir. (KVKKY m.9/1-a). Bu kimseler 3 yıl görev yapmak üzere Bakanlıkça belirlenirler (KVKKY m.10.

Bu kimselere ek olarak da, görüşülecek konu ile ilgisine göre, Belediye sınırları içinde ise belediye başkanı veya teknik temsilcisi, konu Büyükşehir belediyesi sınırları içinde ise Büyükşehir belediye başkanı veya teknik temsilcisi ile ilgili ilçe belediye başkanı veya teknik temsilcisi, belediye sınırları dışında ise ilgili valilikçe seçilecek teknik temsilci, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile ilgili ise ilgili teknik temsilci,Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise, Vakıflar Bölge Müdürü veya teknik temsilcisi, Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile ilgili ise konuyla ilgili teknik temsilci, Müze müdürlüğü ile ilgili ise ilgili müze müdürü, koruma bölge kurulu toplantılarına kurum temsilcisi üye olarak katılır. (KVKKY m.9/1-b).

Bakanlıkça herhangi bir koruma bölge kuruluna seçilmiş üye kurumunun temsilcisi olarak koruma bölge kurullarında görev alamaz. Kurum temsilcisi üye, sadece bir koruma bölge kuruluna kurum temsilcisi üye olarak katılabilir. Koruma bölge kurulunun gündemiyle ilgili meslek odaları, koruma bölge kurulu müdürlüğünün davetiyle toplantılara gözlemci olarak katılabilir. Rölöve ve anıtlar müdürlüğünü ilgilendiren konularda ilgili rölöve ve anıtlar müdürü oy hakkı olmamak kaydıyla toplantıya danışman olarak çağrılır ayrıca gerek görülmesi halinde diğer kamu kurum ve kuruluşlarından oy hakkı olmaksızın görüş alınmak üzere danışman uzman çağrılabilir. (KVKKY m.9/2 vd).

Koruma bölge kurulları ayda en az dört kez toplanır. Gündemde bekleyen konu bulunmaması şartıyla koruma bölge kurulları ayda en az iki toplantı yapabilir. Birikmeye neden olmayacak şekilde görüşülecek dosya sayısı ve olağanüstü durumlar göz önüne alınarak toplantı sayısı arttırılabilir. Toplantı günleri ve gündemleri koruma bölge kurulu müdürlüğünce belirlenir, koruma bölge kurulu üyelerine toplantı çağrısı yapılır. Koruma bölge kurulları, toplantıya katılması gereken üyelerin salt çoğunluğuyla toplanır ve toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile karar alır. Ancak karar yeter sayısı dörtten az olamaz. Kararlar, Kanun ve ilke kararlarındaki dayanakları ile bilimsel gerekçeleri belirtilerek yazılır. Koruma bölge kurulunca alınan kararın mevzuatla çelişmesi halinde koruma bölge kurulu müdürünce karar dağıtımı yapılmadan, durum belgeleriyle birlikte ivedilikle Genel Müdürlüğe iletilerek görüş istenir. Genel Müdürlük görüşü, koruma bölge kurulunun ilk toplantısında değerlendirilerek karara bağlanır. (KVKKY m.12/1-4)

Gündemdeki konu ile kişisel ve üçüncü derece kan ve sıhri hısımları açısından ilişkisi veya menfaati olan üye, bu konunun değerlendirilmesi sırasında koruma bölge kurulunun toplantısına katılamaz ve oy kullanamaz. Koruma bölge kurulu üyeleri, çalıştıkları kurumca hazırlanarak koruma bölge kuruluna gönderilen konularla ilgili toplantılara katılamaz. Koruma bölge kurullarının kendi üyeleri tarafından, koruma bölge kurulu üyeliğinden önce veya kurul üyeliği esnasında hazırlanarak koruma bölge kurulu müdürlüklerine iletilen plan, çevre düzenleme projesi, rölöve, restitüsyon ve restorasyon projesi, uygulama projesi ve benzeri konular koruma bölge kurullarında görüşülemez (KVKKY m.12/5-7). Koruma bölge kurullarının toplantılarında konular gündeme uygun şekilde görüşülür ve karara bağlanır. Ancak aynı toplantıda konunun ikinci defa görüşülmesi üyelerden biri tarafından istenir ve üyelerin salt çoğunluğu tarafından kabul edilirse, bu durum bir tutanağa bağlanarak karar yeniden değerlendirilebilir. (KVKKY m.12/8). Kurul, içinden bir komisyon teşekkül ettirip,yerinde inceleme yaptırabilir. (KVKKY m.13). Kurul üyelerinin yolluk, gündelik ve huzur hakkı ödenir (KVKKY m.16)

Koruma bölge kurullarının idari ve teknik hizmetleri Genel Müdürlüğe bağlı koruma bölge kurulu müdürlüklerince yürütülür. Koruma bölge kurullarında değerlendirilecek konular için başvurular ilgili koruma bölge kurulu müdürlüklerine yapılır. Konuların Kanunda belirtilen süreler içerisinde kurul gündemine alınmasından koruma bölge kurulu müdürü sorumludur. Koruma bölge kurullarına

yapılan başvurular üzerine; konunun kapsamına göre en az iki uzman tarafından mahallinde inceleme yapılır. Yapılan bu inceleme sonucu hazırlanan rapor ve diğer belgeler değerlendirilmek üzere koruma bölge kurullarına sunulur. Yapılan değerlendirme sonucu alınan kararlar, yazışma usulüne göre koruma bölge kurulu müdürlükleri tarafından dağıtılır. (KVKKY m.17)

ii. Görevleri

Koruma bölge kurulları mevzuata ek olarak Koruma Yüksek Kurulunun kararları doğrultusunda karar vermek durumdadır. Koruma bölge kurullarının görevleri Kanunun 55.maddesi ve Yönetmeliğin 11. maddesinde sıralanmıştır. Buna göre,

1) Sit Alanlarının Tescili: Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen ya da Vakıflar Genel Müdürlüğünce tespit edilen korunması gerekli kültür varlıklarının, arkeolojik, kentsel, kentsel arkeolojik ve tarihi sit alanlarının tescilini yapmak görevidir. Bu konudaki esaslar ise Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Ve Sitlerin Tespit Ve Tescili Hakkında Yönetmelik uyarınca ele alınmaktadır.

2) Gruplama: Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını yapmak bölge kurulunun görev alanındadır. Buna göre, bunu hangi esaslarda yapılacağı Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları Ve Denetimine Dair Yönetmelik ve Koruma Yüksek Kurulunun 660 sayılı kararında belirtilmiştir[86]

3) Geçiş Dönemi Esasları: Sit alanlarının, tescilinden itibaren üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarını belirlemek

4) Koruma Amaçlı İmar Planı: Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini altı ay içerisinde inceleyip karar almak.

5) Uygulama Projeleri: Uygulamaya yönelik projeler ile değişiklikleri hakkında en geç üç ay içinde karar almak.

6) Çevre Düzeni Projeleri: Ören yerlerine ilişkin çevre düzenleme projeleri ile bunların her türlü değişikliklerine ilişkin görüş bildirmek.

7) Tespit: Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak.

8) Terkin: Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanların tescil kaydını kaldırmak.

9) Müdahale İzni: a)Koruma amaçlı imar planı onaylanmış sit alanlarında tescilli taşınmaz kültür varlığı parselinde, b) Planın bulunmadığı sit alanlarındaki tüm parsellerde inşaî ve fiziki müdahalelere; c)İmar Kanununun "yapı ruhsatiyesi" başlıklı 21.maddesi uyarınca ruhsat gerektirmeyen tamirat ve tadilatlar[87] dışında uygulamalara ilişkin karar almak.

10) Sit Alanı Dışında Koruma: Sit alanı içinde kalmayan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ve bunların koruma alanlarına ilişkin uygulamaya dönük kararlar almak.

---

[86] Anılan ilke kararın girişi kısmı şöyledir: Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakımı, Onarımları ve Onarımların Denetlenmesine ilişkin, Danıştay 6. Dairesinin 11.11.1997 gün ve 1996 /3 313 Esas, 1997 / 4875 sayılı kararı, 11.11.1997 gün ve 1996 / 3312 Esas, 1997 / 4877 sayılı kararı, 19.4.1996 gün ve 437 sayılı, 14.7.1998 gün ve 598 sayılı, 14.7.1998 gün ve 599 sayılı, 3.12.1998 gün ve 634 sayılı, 3.12.1998 gün ve 640 sayılı, 12.3.1999 gün ve 642 sayılı ilke kararları, uygulamada çıkan sorunlar, mevzuatla çelişen hususlar gözönüne alınarak aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir. Taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında en önemli sorun, yapılacak müdahalenin niteliğidir. Her yapının kendine özgü sorunları olduğu için tüm yapıları kapsayacak ve müdahale biçimini belirleyecek genel sınıflandırmaların uygulamada yanlış sonuçlar verdiği saptanmıştır. Bu nedenle kurul kararlarına temel olacak ilkeler ve müdahale biçimlerine daha uygun olduğu kabul edilen aşağıdaki tanımlar yapılmıştır…"

[87] Yani derz, iç ve dış sıva, boya, badana, oluk, dere, doğrama, döşeme ve tavan kaplamaları, elektrik ve sıhhi tesisat tamirleri ile çatı onarımı ve kiremit aktarılması taşıyıcı unsuru etkilemeyen diğer tadilatlar ve tamiratlar kast edilmektedir (Bkz. İmar Kanunu m.21(

11) Taşıma Görüşü Bildirme: Naklinde zorunluluk bulunan korunması gerekli kültür varlıklarının uygulamaya yönelik işlemleri hakkında görüş bildirmek.
12) İfraz: Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parsellerinde, taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetlerini etkilemeyecek şekilde ayrılma ve birleştirilmelerine ilişkin karar almak.
13) İzin Görüşü Bildirme: Kanunun 13. (devir yasağı) ve 14. (kullanma) maddelerinde yer alan konularda koruma kurulu müdürlüğünce talep edilmesi halinde görüş vermek.
14) Kamulaştırma Fonksiyonu Belirleme: Kanunun 15. (kamulaştırma) maddesi uyarınca, tescilli taşınmaz kültür varlıklarının kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri ve mahalli idare birliklerince kamulaştırılması işlemlerinde taşınmazın fonksiyonuna ilişkin karar almak.
15) Buna ek olarak Yönetmeliğin 12.maddesinde göre kurul, Koruma bölge kurulu kararlarına karşı idari yargıda açılan Bakanlığın taraf olduğu davalarda, gerek görülmesi halinde hukuk müşavirliğince yapılacak savunmalarda ve varsa bilirkişi raporlarına itirazda dikkate alınacak ayrıntılı görüş ve gerekçeler, kurul üyelerinden de istenebilecektir.

Bu yukarda belirtilen durumların yanında, Kurul kararlarında dikkat etmesi gereken yönler de vardır. Bunlar, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüklerinin Çalışma Esasları İle Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu Çalışmalarına İlişkin Yönerge'de belirtilmiştir. Bu Yönerge'nin 8. Maddesinde "Kararlara İlişkin Esaslar" belirtilmiştir.

Buna göre,

1) Kararın ilgi bölümünde karara esas olacak yazışmalar belirtilir. Konunun değerlendirilmesine esas olan talep açık yazılır. Metin bölümünde; konu ile ilgili varsa önceki koruma bölge kurulu kararları ve yargı kararlarına atıfta bulunulur.
2) Karar, yürürlükteki Kanun, yönetmelik ve Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararlarına uygun alınır. Dayanakları ile bilimsel gerekçeleri belirtilerek metne yazılır.
3) Karar, farklı yorumlara neden olmayacak şekilde mevzuattaki tanım ve terimler kullanılarak açık ve anlaşılır biçimde ifade edilir.
4) Karar, benzer konularla ve varsa daha önce alınmış koruma bölge kurulu kararları ve yargı kararlarıyla çelişki göstermemelidir. .
5) İlgili mevzuat ile yüklenen uygulama ve denetleme sorumlulukları hariç olmak üzere alınacak kararlarda, yapılması öngörülen uygulamalarla ilgili olarak, koruma bölge kurullarınca "…danışmanlığında, …Üniversitesince, …Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğünce, … Müzesince" vb. gibi kişi ve kurum adı verilerek, ilgili idareyi yönlendirici herhangi bir görevlendirme yapılamaz.
6) Parsel ölçeğindeki konuları kapsayan kararlarda taşınmazın korunma alanı veya sit alanı içinde bulunup bulunmadığı, bulunması halinde sitin niteliği ve derecesi, tescilli olup olmadığı ve mülkiyet durumu belirtilir.
7) Aykırı uygulamalarla ilgili yasal soruşturmayı içeren koruma bölge kurulu kararlarında taşınmaza yapılacak fiziki müdahale belirtilir.
8) Koruma bölge kurulu kararı ile Hukuk Müşavirliği görüşü istenemez. Görüşe ihtiyaç duyulması halinde Genel Müdürlükten görüş istenebilir. Koruma bölge kurulu müdürlüğünce konu belgeleri ile birlikte Genel Müdürlüğe iletilir. Genel Müdürlükçe gerek duyulması halinde Bakanlık Hukuk Müşavirliğinin görüşü alınır.

4. Bölge Kurul Kararlarının Mahiyeti

Bölge Kurullarının görev ve çalışma biçiminden yola çıkarak, kararlarının mahiyetini izah etmek gerekir. Mahiyet bilindiği üzere kelime anlamı itibarıyla, "nitelik veya işin esası" anlamındadır. Bir çok

yargı kararında görüleceği üzere, işlemin hukuki mahiyetinin mevzuatın olaya tatbikinde önemi büyüktür[88].

[88] **DANIŞTAY 12. DAİRE E. 2016/8051 K. 2017/789 T. 15.3.2017 : "…**Olayda, davacının müstafi sayılmasına dair işlemin, mahkeme kararıyla iptal edilmesi üzerine memuriyete iade edilmesine dair işlem, davalı idare tarafından 657 Sayılı Kanun'un 62. maddesinde düzenlendiği şekliyle yeniden atama olarak değerlendirilerek aynı Kanun'un 63. maddesi uyarınca davaya konu işlem tesis edilmiş olmakla birlikte, uyuşmazlığın çözümü için davacının yargı kararı uyarınca göreve iade edilmesine dair işlemin **hukuki mahiyeti**nin irdelenip açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bilindiği gibi, idare hukukunda idari yargı yerlerince verilen iptal kararları, iptal edilen işlemi tesis edildiği tarih itibarıyla hukuk aleminden kaldırır ve işlemin tesis edilmesinden önceki hukuki durumun yeniden gelmesini sağlar. Bir başka ifade ile iptal kararıyla işlem, hiç tesis edilmemiş veya doğmamış hale gelir. Bu itibarla, müstafi sayılmasına dair işlemin yargı kararıyla iptal edilmesi üzerine davacının, anılan işlemden önceki hukuki durumuna yani memuriyet statüsüne kendiliğinden kavuşacağı tartışmasızdır. İdarenin yargı kararı üzerine davacıyı görevine iade etmek üzere tesis etmiş olduğu işlem, anılan yargı kararının uygulanmasını sağlamak üzere idari iş ve işleyişe dair bildirici, belirleyici ve tamamlayıcı bir idari işlemdir. 657 Sayılı Kanun'un 62. maddesinde belirtilen yeniden atama işlemi ise, kurucu (inşai) nitelikte bir idari işlem olup, bu yönüyle davacının yargı kararı uyarınca görevine iade edilmesine dair işlemin, 657 Sayılı Kanun'un 62. maddesinde belirtildiği şekliyle yeni bir atama işlemi olarak değerlendirilmesi hukuken olanaklı değildir. Bu durumda; davacının müstafi sayılmasına dair işlemin yargı kararıyla iptali üzerine tesis edilen davacının görevine iade edilmesine dair işlem, 657 Sayılı Kanun'un 62. maddesinde düzenlendiği şekliyle yeni bir atama işlemi olmadığından ve bu sebeple davacı hakkında 657 Sayılı Kanun'un 63. maddesi hükmü uygulanamayacağından, anılan madde hükmüne dayanılarak davacının atama onayının iptal edilmesine dair davaya konu işlemde hukuka uyarlık bulunmadığı anlaşıldığından, İdare Mahkemesi kararının gerekçesi yerinde bulunmamakta ise de, sözü edilen husus sonucu itibarıyla hukuka uygun bulunan kararın bozulmasını gerektirir nitelikte bulunmamıştır…" **DANIŞTAY 15. DAİRE E. 2016/1466 K. 2016/2755 T. 21.4.2016: "…**Uyuşmazlık konusu olayda; Tarsus 1. Asliye Hukuk Mahkemesinde açılan davada hasımın idare değil tıbbi ameliyeyi gerçekleştiren kamu görevlisi olduğu açıktır. Mahkeme tarafından verilen kararın da davada idari yargı yerlerinin görevli olduğu belirtilmek kaydıyla verilen bir dilekçenin reddi kararı olduğu hüküm fıkrasından açıkça anlaşılmaktadır. Bu kararın, niteliği itibariyle bir yargı yolu görevsizlik kararı olmayıp, doğru hasımın idare olduğunu da belirten bir dilekçenin reddi kararı olduğu dikkate alındığında, olayın **hukuki mahiyeti** itibariyle 2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun, "görevli olmayan yerlere başvurma" halini düzenleyen 9. maddesinin somut olaya uygulanmasında hukuki isabet bulunmamaktadır. Bu madde hükmünün uygulanabilmesi için görevsiz yargı yerine yapılan başvuruda da husumetin de idareye yöneltilmiş olması gerekmektedir. Bu nedenle, Anayasa'nın 36 ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin 6. maddelerinde düzenlenen "adil yargılanma hakkı" kapsamında, adli yargı mercilerinde idarenin husumetiyle değil de kamu görevlisinin husumetiyle açılan davalarda verilen, davanın husumet yönünden reddi veya dilekçenin reddi gibi kararların kesinleştiği tarihin, 2577 Sayılı Kanun'un 13. maddesindeki zararın idari eylemden doğduğunun öğrenildiği tarih olarak kabulünün hukuken daha uygun olduğu, bu itibarla uyuşmazlık konusu olayda davacılar tarafından eylemin idariliğinin anlaşıldığı tarihten itibaren yasal süresi içinde davalı idareye başvurularak uğranıldığı iddia edilen zararın tazmininin istendiği ve süresi içinde dava açıldığı hususları birlikte değerlendirildiğinde, davanın süre aşımı yönünden reddi yolunda verilen kararın hukuka uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Davalı idarenin vekalet ücreti yönünden temyizen incelenme talebine dair olarak ise, yapılacak yeni yargılama neticesine göre bir karar verileceği tabiidir..." **DANIŞTAY 13. DAİRE E. 2010/2490 K. 2013/2706 T. 1.11.2013** "…Dava konusu Yönetmeliğin, Rekabet Kurumu'nun düzenleme yetkisi ve Yönetmeliğin **hukuki mahiyeti** dikkate alındığında, idari yaptırımların kanuniliği ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesinden; Anayasa'nın 124. maddesinde; "Başbakanlık, bakanlık ve kamu tüzel kişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartı ile, yönetmelikler çıkarabilirler. " hükmü yer almıştır. Bir hiyerarşik normlar sistemi olan hukuk düzeninde alt düzeydeki normların, yürürlüklerini üst düzeydeki normlardan aldıkları kuşkusuzdur. Normlar hiyerarşisinin en üstünde evrensel hukuk ilkeleri ve anayasa bulunmakta ve daha sonra gelen kanunlar yürürlüğünü Anayasa'dan, tüzükler yürürlüğünü kanunlardan, yönetmelikler ise yürürlüğünü kanun ve tüzüklerden almaktadır. Dolayısıyla; bir normun, kendisinden daha üst konumda bulunan ve dayanağını oluşturan bir norma aykırı veya bunu değiştirici nitelikte bir hüküm getirmesi mümkün bulunmamaktadır. Nitekim, belirtilen hiyerarşinin, yönetmelikler bakımından ifadesi niteliğini taşıyan Anayasa'nın 124. maddesinde; Başbakanlık, bakanlıklar ve kamu tüzel kişilerinin, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak ve bunlara aykırı olmamak şartıyla yönetmelikler çıkarabilecekleri kuralına yer verilmiştir. Kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip bir kamu kurumu olan Rekabet Kurumu'nun, 4054 sayılı Kanun'un kendisine tanıdığı görev ve yetkilerle sınırlı olarak yönetmelik çıkarma yetkisi bulunduğu kuşkusuzdur…" (Aynı mahiyetteki başka bir karar: **DANIŞTAY 13. DAİRE E. 2010/3202 K. 2013/2707 T. 1.11.2013) DANIŞTAY 11. DAİRE E. 2008/10755 K. 2011/7473 T. 7.12.2011** "…Bu aşamada, içtihadı birleştirme kararlarının **hukuki mahiyeti**ni incelemekte fayda bulunmaktadır: İçtihadı birleştirme kararları, bir yargı işlemi oldukları halde, belirli bir uyuşmazlığı çözmezler. Bu kararlar ile, belirli bir uyuşmazlık tipi için, bundan böyle uygulanmak üzere, olabilir çözümlerden biri seçilir. Amaç, aynı uyuşmazlıkların bundan sonra aynı yönde çözüme kavuşturulmasıdır, içtihadı birleştirilmesi kararları "..belirli bir olay hakkında icrai nitelik taşımayan..genel nitelikteki kararlardır.." (Uler, Yıldırım, idari Yargıda iptal Kararlarının Sonuçları, 1970, sh. 19).." **DANIŞTAY 1. DAİRE E. 2011/962 K. 2011/1096 T. 1.7.2011** Danıştayca istişari mahiyette incelenerek düşünce bildirilecek işlerin Cumhurbaşkanlığı veya Başbakanlık tarafından gönderilmesi gerekir. Belediyenin, Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliğine uygun olarak tıbbi atıkların toplanması, taşınması ve bertaraf edilmesi için uygun

Yönetmeliğin 15.maddesinde, geçen "kamu kurum ve kuruluşları ve belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, koruma bölge kurullarının kararlarına uymak zorundadır" şeklindeki hüküm, kurul kararlarının mahiyeti itibarıyla durumunu belirleyebileceğimiz ilk referans noktası olarak kabul edilmedir. Danıştay bir kararında; kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurulu kararıyla; dava konusu imar uygulamasında hisseli olan tescilli yapı parselinden müstakil parsel oluşturulması, mevcut imar planında yol olarak görülen yerde imar parseli oluşturularak imar planına aykırı uygulamaya gidilmiş olması ve düzenleme sınırının yol ekseninden geçirilmiş olması nedenleri ile 3194 sayılı yasa'nın 18. maddesi uyarınca yapılan imar uygulamasının uygun olmadığına karar verildiği ve 2863 sayılı kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanunu uyarınca, kamu kurumu ve kuruluşları ile belediyelerin koruma bölge kurullarının kararlarına uymak zorunda olduğu belirtilmiştir[89].

Yine, kurulun görevlerine baktığımızda, kültür varlığı olan bir taşınmazın veya tescilli bir parsele müdahalenin, bu alana bir proje tatbikinin öncelikle kurul tarafından uygun bulunması koşulu sabittir. Buna bu mahiyeti itibarıyla imar kanunun öngördüğü akışı by-pass eden bir mahiyetin olduğu sabittir. [90]Ancak taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, bunların koruma alanları ve sit alanlarında inşaat ruhsatı verme aşamasında koruma bölge kurullarından izin alınacağı ancak belediye mücavir alan sınırları içinde yapı kullanma izin belgesi verme görev ve yetkisi belediyelere ait olduğu unutulmamalıdır.

Birel işlem anlamında, yukarda değindiğimiz hususlardan farklı olarak kurul, genel düzenleyici işlem noktasında da müdahildir. Bunun iki konusu vardır. Bunlardan ilki koruma amaçlı imar planıdır. Burada kurula bir karar verme yükümlülüğü yüklenmiş iken Çevre Düzeni Projelerinde durum görüş bildirimine dönüşmektedir. Koruma amaçlı imar planı, bir imar planı türüdür. Burada kural olarak belediyede yetkinin olması beklendiği halde, mevzuat bu konuda kurula belediye meclisinin üstünde

---

teknoloji ve bertaraf yönteminin seçilmesi, gerekli alt yapı ve tesislerin kurdurulması ve işlettirilmesi işinin 49 yıllığına imtiyaz yolu ile sürdürülmesi hususunda görüş bildirilmesi isteminin, **hukuki mahiyeti**nin anlaşılamaması nedeniyle incelenmeksizin reddedilmelidir. **DANIŞTAY 9. DAİRE E. 2001/20 K. 2001/2073 T. 16.5.2001** Uyuşmazlığa konu "İmtiyaz sözleşmesi"nin **hukuki mahiyeti**ni ortaya koyan ve sözleşmenin ana unsurlarını teşkil eden hususlar ile açıklanan yasa hükümleri birlikte değerlendirildiğinde; 27.4.1998 tarihli "imtiyaz sözleşmesi"nin hukuki mahiyet olarak, bir işletme hakkının satışı nedeniyle düzenlenen "satım sözleşmesi" değil; işletme hakkının 25 yıl süreyle kiralanması nedeniyle düzenlenen "hasılat kira sözleşmesi" olduğu; bu sözleşmeye göre yapılan "lisans devri"nin de bir "satış işlemi" değil "kiralama işlemi" olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum karşısında, lisans devri işleminin Katma Değer Vergisi Kanununun 1. maddesinin 3/f fıkrası uyarınca katma değer vergisine tabi tutulması ve lisans ücreti üzerinden hesaplanan verginin işleme taraf olan yükümlü şirket tarafından "sorumlu" sıfatı ile beyan edilerek ödenmesi gerektiğinden, ikmalen tarh edilen katma değer vergisinde yasaya aykırılık görülmemiştir. **DANIŞTAY 11. DAİRE E. 2000/10610 K. 2003/929 T. 26.2.2003:** Bilindiği üzere, konusu bir miktar paranın ödenmesinden ibaret olan borçlarda, borcun doğduğu veya muaccel olduğu tarihten ödemenin yapıldığı tarihe kadar, kısa veya uzun bir süre geçmiş olabilir. İşte faiz, borçlunun böyle bir süreden faydalanması dolayısıyla alacaklıya, kanun veya sözleşme gereğince ve bir oran dahilinde olmak üzere ödenmesi gerekli olan para miktarıdır. Faiz borcu, **hukuki mahiyeti** itibariyle fer'i bir borçtur. Çünkü, faiz borcunun doğumu ve hatta kural olarak varlığı, asıl borcun doğumu ve varlığına bağlıdır. Faiz, alacağın bir bölümü olmayıp, onun fer'i niteliğinde ve fakat ayrı bir alacaktır. Faizin talep şekli "Borçların Ferilerinin Sükutu" başlıklı Borçlar Kanununun 113. maddesinde düzenlenmiştir. Olayda idari işlemden doğan bir zarar söz konusudur. Bu zarar; davacı hakkında verilen disiplin cezasına bağlı olarak, ek ödemelerin kesilmesine ilişkin işlemin idare mahkemesince iptali üzerine kendisine toptan ödeme yapılması nedeniyle uğradığı değer kaybı eksikliğinden (fer'i alacaktan) yani faizinden ibarettir. Böylece söz konusu zararın (faizin) tazmini istemiyle açıldığı anlaşılan davanın, yukarıda yer verilen 2577 sayılı Yasanın 12. maddesi uyarınca iptal davasının karara bağlanmasından sonra açılmış bir tam yargı davası mahiyetinde olduğu açıktır. Durum böyle olunca, iptal davalarının hukuki sonuçlarının bir gereği olarak iptal kararıyla hukuka aykırılığı saptanan idari işlem dolayısıyla uğranılan zararın karşılanması gerekeceği tabiidir. **DANIŞTAY 7. DAİRE E. 2003/1587 K. 2005/3299 T. 19.12.2005 "…**Bu bakımdan; bilirkişinin yetkisi dışına çıkarak yapmış olduğu hukuki niteleme esas alınarak dava hakkında hüküm kurulması yargı yetkisinin bilirkişiye devri sonucunu yarattığından, Yargılama Hukuku kurallarına ve Anayasaya açık aykırılık oluşturduğu gibi **hukuki mahiyeti** bilinmeyen kaynağa dayanılarak karar verilmesi de hukuka aykırı olduğundan, mahkeme kararının iptale ilişkin hüküm fıkrasında isabet görülmemiştir…"

[89] **DANIŞTAY 6. DAİRE E. 2008/8349 K. 2010/6342 T. 16.6.2010**

[90] **DANIŞTAY 6. DAİRE E. 2008/6978 K. 2010/4666 T. 7.5.2010**

bir yetki tanımaktadır. Bu da mahiyeti itibarıyla kurul kararlarının niteliğine işaret eden farklı bir durumdur[91].

Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulunun verdiği bir karardaki değerlendirme dikkat çekicidir. Tamamının veya bir kısım paylarının mülkiyetleri Hazineye ait olan ve bölgedeki çeşitli kamu kurumlarına tahsisli bulunan taşınmazların aslına uygun bir şekilde restore edilmek suretiyle yürütülecek projeler kapsamında değerlendirilerek ekonomiye kazandırılması amacıyla tahsislerinin kaldırılmasına dair Bakanlar Kurulu kararının iptali istemine ilişkin işlemde, taşınmazların 2863 sayılı yasa ile sağlanan korumanın dışında bırakıldığından söz edilebilmesine imkan bulunmadığı ve korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının satışı, devri ya da kullanım haklarının gerçek ve tüzel kişilere bırakılması, söz konusu taşınmazlara herhangi bir fiziki müdahalede bulunulması ya da kullanımlarının değiştirilmesi koruma bölge kurullarınca bu yönde karar alınması ile mümkün olabildiği nitekim Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca ve bu karar sonrasında alanda yapılması öngörülen uygulamalara yönelik olarak koruma kurullarından gereken izinlerin alındığı ve uygulamaların uygun bulunduğu anlaşıldığından, tahsislerin kaldırılmasına dair işlemde hukuka uygun bulunmuştur. Buna göre, Danıştay, kültür varlığı olunca, Bakanlar Kurulu Kararının geçerli olmasının, önerilen idari işlemin, bölge kurul kararıyla uygun bulunması koşuluna bağlayarak dosyada karar vermiştir[92].

Kurul kararları mahiyeti itibarıyla normatif bir durum da üretmektedir. Buna göre, bir alanın sit alanı olarak belirleyen karar ortadan kalkmadan, o yerin bu sıfatı fiilen değişse bile hukuken "sit" vasfının kalacağını ve buna göre rejimin uygulanacağı düşüncesi benimsenmiştir. Bunda Danıştay verdiği bir kararda özetle "sit alanı ilan edilmiş bir bölgede, tescil kararından önce veya tescil kararından sonra, ilgili koruma kurulundan gerekli izinler alınmadan yapılan yapılar nedeniyle, taşınmazın sit alanı özelliğini kaybetmesi mümkün değildir" diyerek bu duruma dair bakış açısını nitelemiştir[93]. Aynı

---

[91] Antalya İli, Manavgat İlçesi, Selimiye Mah. 39 ada 411 Sayılı parselin geleneksel yapı olarak belirlenmesine ilişkin, Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 19.03.2013 tarih ve 1497 Sayılı kararı ile uygun bulunan Side Antik Kenti 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planının iptali istemiyle bakılan dava açılmıştır….Gerek işlem tarihinde yürürlükte olan Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmeliğin 18. maddesinde her ölçekteki planların bu Yönetmeliğin Ek-2. maddesinde yer alan lejand ve plan çizim normlarına göre hazırlanacağı belirtilmiş; Yönetmeliğin Ek-2/a maddesinde de 1/1000 ölçekli imar planlarındaki lejand gösterimleri ile davanın devamı sırasında yürürlüğe giren Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği'nin "Gösterim (lejand) teknikleri" başlıklı 10. maddesi ve aynı yönetmeliğin Ek-1d maddesinde yapılan incelemelerde, korunacak alanlar kısmında "Geleneksel Yapı" adı altında bir lejand gösterimi yer almadığı gibi yukarıda belirtilen 660 ve 658 numaralı İlke Kararında da geleneksel yapı ile ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır. Uyuşmazlıkta, 1/1000 ölçekli uygulama imar planında, dava konusu taşınmazın da içerisinde bulunduğu alan için anılan yönetmelik ve ilke kararında bulunmayan bir kullanım getirilmiş olduğu görüldüğünden dava konusu plan da, hukuka uygunluk görülmemiştir. **DANIŞTAY 6. DAİRE E. 2015/10669 K. 2019/5780 T. 14.6.2019.** Dava, taşınmazın park alanı olarak belirlenmesine dair 1/1000 ölçekli Tarihi Yarımada F. Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planının iptali istemine ilişkindir. Dava dosyasının incelenmesinden, dava konusu taşınmazla bütün olarak kullanıldığı iddia edilen taşınmazın sivil mimarlık örneği olarak Kültür Varlıklarını **Koruma Bölge Kurul**u Kararıyla tescil edildiği ancak diğer taşınmazın yapılaşmamış olduğu, dava konusu imar planıyla tescilli eserin görünürlüğünün artırılmasının amaçlandığı anlaşılmaktadır. Nitekim, uyuşmazlık konusu imar planı değişikliğinin bölgenin ihtiyacına yönelik sosyal ve teknik altyapı alanını arttırıcı nitelik taşıdığı ve bu alanların uygulama imar planında ayrılmasının nazım imar planına aykırılık teşkil etmeyeceği, taşınmazın bulunduğu alandaki tescilli eser niteliğinde olmayan taşınmazlara park fonksiyonu verildiği, dava konusu taşınmazın konut olarak belirlenmesi halinde park alanına girişin sağlanamayacağı ve parkın bütünlüğünün bozulmasının söz konusu olacağı görülmektedir. Diğer taraftan, dava konusu taşınmazın yola cephesi bulunmadığı dikkate alındığında konut olarak düzenlenmesinin planlama ve şehircilik ilkelerine aykırı olacağı, 1/1000 ölçekli uygulama imar planında park ve dinlenme alanı olarak belirlenmesinde aykırılık bulunmadığı sonucuna ulaşıldığından dava konusu işlemde hukuka aykırılık görülmemiştir. **DANIŞTAY 6. DAİRE E. 2014/6635 K. 2019/1779 T. 28.3.2019. Aynı meyanda: DANIŞTAY 6. DAİRE E. 2017/6024 K. 2019/1386 T. 14.3.2019, DANIŞTAY 6. DAİRE E. 2014/1006 K. 2019/706 T. 15.2.2019**

[92] **DANIŞTAY İDARİ DAVA DAİRELERİ GENEL KURULU E. 2018/1422 K. 2018/3387 T. 20.6.2018**

[93] **DANIŞTAY 14. DAİRE E. 2012/4335 K. 2012/6049T. 26.9.2012**

bağlamda, imar planına uygun olsa bile, koruma kurulunca uygun bulunmayan mimari projeler hukuka aykırı olduğu ve koruma alanındaki diğer parsellerin tamamında yapılaşmanın gerçekleşmiş olmasının bir kimseye aynı şartlarda yapılaşma hakkı sağlamayacağını kayıt alan Danıştay kararında dile getirilmiştir[94].

Sonuç

Bu izahatlarıyız çerçevesinde, uygulamadan aşağıdaki sonuçlara ulaştığımızı belirmek isteriz:

1. Kararların bir çoğunda, ilgi bölümünde karara esas olacak yazışmalar belirtilmesi Yönerge ile düzeltilmiş olmasına rağmen kararlarda bunun eksik olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bu konuya özel olarak bir programın geliştirilmesi kurullar arasında ve kurulun kendi kararları arasında ahengi sağlaması açısından önemlidir.
2. Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararlarının tümünün, iptal ve değişikliklerini içeren biçimde ortaya konulduğu bir site veya derli toplu bir bilgi yoktur. Bu kurul üyeleri ve bu alanda çalışanlarca bilinmesine rağmen ilke kararlarının herkesçe rahat ulaşılabilir ve anlaşılabilir olması adına önemlidir.
3. Karar, farklı yorumlara neden olmayacak şekilde mevzuattaki tanım ve terimler kullanılarak açık ve anlaşılır biçimde ifade edilmemesi önemli bir sorundur. Kültür varlıkları mevzuatının temel kavramlar noktasında teknik bir yönü olmasına karşın, "tescil", "terkin", "görüş bildirme" gibi kavramların kullanımının yaygınlaştırılması gerekir. Bunların hukuki mahiyetinin olduğu açıktır. Kararların hukuki mahiyeti itibarıyla bu şattır.
4. Mevzuatta net bir ifade olmaması sebebiyle, kaçak kazı, kültür varlığının tahrip edilmesi gibi fiili durumların kararlar geçirilmesinde farklı ifadeler bulunmaktadır. Yine aykırılığın giderilmesi için kurullarca süre verilmesi yoluna gidilmektedir ki bunun mevzuat karşılığı yoktur. Buna rağmen 2 ay ile 15 gün arasında değişen sürelerin verildiği açıktır. Oysa bir süre verilecek ise bunun kaynağını imar kanununda aramak gerekir. Bu konuda bir ilke kararının belirlenmesinin yerinde olacağı açıktır.
5. Yüksek Kurula gelen itirazların bir çoğu "tescil kararlarına" dairdir. Parsel ölçeğindeki konuları kapsayan kararlarda taşınmazın korunma alanı veya sit alanı içinde bulunup bulunmadığı, bulunması halinde sitin niteliği ve derecesi, tescilli olup olmadığı ve mülkiyet durumunun belirtilmesinde eksik veya hatalı karar üretilmemesi için bu kararlara karşı bölge kurulunun itirazı inceleyip gerekli görürse değiştirme, ve fakat gerekli görmez ise yüksek kurula sevk etmesini sağlayacak bir ilke kararı lazımdır.

ÇEVRE DÜZENİ PLANLARI, HANGİ MEVZUAT KAPSAMINDA HANGİ İDARE TARAFINDAN YAPILIP ONAYLANMIŞ İSE, YAPILACAK İLAVE VE REVİZYONLARIN DA SİT STATÜSÜ DİKKATE ALINARAK ÇEVRE DÜZENİ PLANINI YAPAN İDARE TARAFINDAN YAPILMASI VE ONAYLANMASI GEREKTİĞİNE KARAR VERİLDİ. İLKE KARARI- KARAR NO: 762 / KARAR TARİHİ: 19.01.2010

2863 SAYILI KANUNLA BİR ALANIN PLANSIZ OLARAK BIRAKILMASI AMAÇLANMADIĞINDAN; SİT ALANLARINA İLİŞKİN BELİRLENEN GEÇİŞ DÖNEMİ KORUMA ESASLARI VE KULLANMA ŞARTLARININ VEYA KORUMA BÖLGE KURULLARINCA UYGUN BULUNDUKTAN SONRA İLGİLİ İDARELER TARAFINDAN ONAYLANARAK YÜRÜRLÜĞE GİREN 1/5000 VE 1/1000 ÖLÇEKLİ KORUMA AMAÇLI İMAR PLANLARININ YARGI KARARI GEREĞİ YÜRÜTMESİNİN DURDURULMASI VEYA İPTAL EDİLMESİ DURUMUNDA, YARGI KARARINDAKİ GEREKÇELER DİKKATE ALINARAK, İLGİLİ KORUMA BÖLGE KURULUNCA SÜRESİ İÇİNDE GEÇİŞ DÖNEMİ KORUMA ESASLARI VE KULLANMA ŞARTLARI BELİRLENMEK SURETİYLE YENİDEN BİR PLAN YAPMA SÜRECİNİN BAŞLATILMASI GEREKTİĞİNE, KARAR VERİLDİ. İLKE KARARI- KARAR NO: 761 / KARAR TARİHİ: 19.01.2010

KORUMA AMAÇLI İMAR PLANLARININ YAPILAMAMIŞ OLDUĞU VE GEÇİŞ DÖNEMİ KORUMA ESASLARI VE KULLANMA ŞARTLARININ ORTADAN KALKTIĞI ALANLARDA UYGULAMADA ÇIKAN SORUNLARIN GÖZ

[94] **DANIŞTAY 6. DAİRE E. 2009/4384 K. 2010/11541 T. 21.12.2010**

ÖNÜNE ALINARAK KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK KURULUNUN 04.10.2006 TARİH VE 720 SAYILI İLKE KARARININ DEĞERLENDİRİLMESİ SONUCUNDA; "KENTSEL SİTLER, KORUMA VE KULLANMA KOŞULLARI" BAŞLIKLI 04.10.2006 TARİH VE 720 SAYILI İLKE KARARININ 3.3. MADDESİNDEN SONRA GELMEK ÜZERE: "3.4- KORUMA AMAÇLI İMAR PLANININ YASAL SÜRESİ İÇİNDE YAPILAMADIĞI VE GEÇİŞ DÖNEMİ KORUMA ESASLARI VE KULLANMA ŞARTLARININ ORTADAN KALKTIĞI KENTSEL SİT ALANLARINDA; KORUMA AMAÇLI İMAR PLANI YAPILIP İLGİLİ KORUMA BÖLGE KURULUNCA UYGUN BULUNANA KADAR, KORUNMASI GEREKLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIĞI PARSELİ VE DİĞER PARSELLERDEKİ; A) TADİLAT VE TAMİRAT İLE İNŞAİ VE FİZİKİ UYGULAMA TALEPLERİNİN İLGİLİ KORUMA BÖLGE KURULLARINCA DEĞERLENDİRİLEBİLECEĞİNE, B) HER NE SURETTE OLURSA OLSUN YENİ YAPI VEYA İMAR UYGULAMASI YAPILAMAYACAĞINA, ANCAK KAMU YATIRIMLARI KAPSAMINDA YAPILMASINDA ZORUNLULUK OLAN YENİ YAPI UYGULAMALARINDA; CEPHE ELEMANLARINDA, DOLULUK-BOŞLUK ORANLARINDA, ÇIKMA VE BALKONLARDA, PENCERE VE KAPI BOYUTLARINDA, YANINDAKİ VE YAKININDAKİ TESCİLLİ YAPILARIN ÖZELLİKLERİNE UYULMASI, RENK SEÇİMİNDE UYUM SAĞLANMASI, ÇATI ÖRTÜSÜNDE YÖRESEL ÖRTÜ SİSTEMİNİN KULLANILMASI, ÇEKME KATSIZ İNŞAAT YAPILMASI İLKELERİNE UYGUN PROJESİ İLE İLGİLİ KORUMA BÖLGE KURULLARINDAN İZİN ALINMASINA, C) ZORUNLU ALT YAPI UYGULAMALARININ KORUMA BÖLGE KURULU KARARLARI DOĞRULTUSUNDA YAPILABİLECEĞİNE," İFADELERİNİN EKLENMESİNE KARAR VERİLDİ. İLKE KARARI- KARAR NO: 760 / KARAR TARİHİ: 19.01.2010

İdare Mahkemelerinde iptal davası açılan parsel ve sit ölçeğindeki konulara ilişkin başvuruların Koruma Bölge Kurullarında değerlendirilmesi aşamasında uygulamada çıkan sorunların 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 04.03.1988 tarih ve 21 sayılı İlke Kararı, ilgili yönetmelik maddesi ve Hukuk Müşavirliği görüşleri doğrultusunda, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunda değerlendirilmesi sonucunda;Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları ile Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmelik'in ilgili maddesi ile 04.03.1988 tarih ve 21 sayılı İlke Kararı hükümleri uygulanırken; ◎ İdari davaya konu işlemin yürütülmesinin durdurulması kararında belirtilen gerekçe doğrultusunda karar alınabileceğine, ◎ Davaya konu tescilli taşınmazın dava sonuçlanıncaya kadar herhangi bir koruma kararı alınmaksızın hasara uğrayacağının veya ortada korunacak bir kültür varlığının kalmayacağının anlaşılması halinde Koruma Bölge Kurulunca kültür varlığının devamlılığını sağlamak üzere gerekli kararın alınabileceğine, ◎ Bu tür kararlara karşı açılan davalarda, davacı ve mecburi dava arkadaşı dışındaki kişilerce yapılan başvuruların dava konusu kararın içeriğini etkilemeyecek şekilde koruma bölge kurullarınca değerlendirilebileceğine karar verildi. İlke Kararı- Karar No: 759 / Karar Tarihi: 19.01.2010

İdare Mahkemelerinde iptal davası açılan parsel ve sit ölçeğindeki konulara ilişkin başvuruların Koruma Bölge Kurullarında değerlendirilmesi aşamasında uygulamada çıkan sorunların 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 04.03.1988 tarih ve 21 sayılı İlke Kararı, ilgili yönetmelik maddesi ve Hukuk Müşavirliği görüşleri doğrultusunda, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunda değerlendirilmesi sonucunda;Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları ile Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmelik'in ilgili maddesi ile 04.03.1988 tarih ve 21 sayılı İlke Kararı hükümleri uygulanırken; ◎ İdari davaya konu işlemin yürütülmesinin durdurulması kararında belirtilen gerekçe doğrultusunda karar alınabileceğine, ◎ Davaya konu tescilli taşınmazın dava sonuçlanıncaya kadar herhangi bir koruma kararı alınmaksızın hasara uğrayacağının veya ortada korunacak bir kültür varlığının kalmayacağının anlaşılması halinde Koruma Bölge Kurulunca kültür varlığının devamlılığını sağlamak üzere gerekli kararın alınabileceğine, ◎ Bu tür kararlara karşı açılan davalarda, davacı ve mecburi dava arkadaşı dışındaki kişilerce yapılan başvuruların dava konusu kararın içeriğini etkilemeyecek şekilde koruma bölge kurullarınca değerlendirilebileceğine, karar verildi. İlke Kararı- Karar No: 759 / Karar Tarihi: 19.01.2010

KOLEKSİYONCULARIN ENVANTERİNDE BULUNAN TAŞINMAZ VE TAŞINMAZ PARÇALARI HAKKINDA İLKE KARARI: TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI VE BUNLARA AİT PARÇALARININ TAŞINIR KÜLTÜR VE TABİAT VARLIĞI KOLEKSİYONCULUĞU FAALİYETİNE KONU OLDUĞUNUN ANLAŞILMASI ÜZERİNE SÖZ KONUSU TAŞINMAZLARIN KOLEKSİYONCULUK FAALİYETİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLEMEYECEĞİ VE SÖZ KONUSU UYGULAMANIN HUKUKEN MÜMKÜN OLMADIĞI 11.03.2005 VE 29917 SAYILI GENELGE İLE İLGİLİ VALİLİKLERE BİLDİRİLMİŞTİR. ANCAK ANILAN GENELGENİN DAĞITIMI SONRASINDA BAZI KOLEKSİYONCULARCA HUKUKİ YOLLARA BAŞVURULARAK SÖZ KONUSU GENELGE HAKKINDA YÜRÜTMENİN DURDURULMASI TALEP EDİLMİŞTİR. SÖZ KONUSU GENELGE HAKKINDA YÜRÜTMENİN DURDURULMASI VE İPTALİ İSTEMİYLE AÇILAN DAVADA DANIŞTAY ALTINCI DAİRE TARAFINDAN 2005/5139 ESASINDAKİ 13.11.2006 TARİHLİ 2006/5193 SAYILI RED KARARI VERİLMİŞ, SÖZ KONUSU ESERLERİN MÜZELERE TESLİMİNİ ÖNGÖREN VE TESLİM ETMEYENLER HAKKINDA 2863 SAYILI KANUNUN 73. MADDESİ UYARINCA SUÇ DUYURUSUNDA BULUNULMASI 30.01.2007 TARİHLİ VE 14430 SAYILI GENELGE İLE VALİLİKLERDEN İSTENMİŞTİR. MÜZE MÜDÜRLÜKLERİNCE ANILAN GENELGE KAPSAMINDAKİ UYGULAMADA BAZI AKSAKLIKLAR YAŞANDIĞININ BİLDİRİLMESİ ÜZERİNE KONU BAKANLIĞIMIZ HUKUK MÜŞAVİRLİĞİNE İLETİLMİŞ VE KONU HAKKINDA 17.04.2007 TARİH VE 66537 SAYILI YAZIDA 2863 SAYILI KANUN UYARINCA TAŞINMAZ PARÇASININ İN-SİTU KONUMDAKİ YERİNE EKLENMESİNİN UYGUN OLACAĞI, ANCAK BU TÜR PARÇALARIN MENŞELERİNİN MUTLAK BİR ŞEKİLDE BELLİ OLMAYABİLECEĞİ DİKKATE ALINARAK, BU KONUMDAKİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI İLE İLGİLİ İLKELERİ BELİRLEMEYE KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK KURULU YETKİLİ BULUNDUĞUNDAN, BU HUSUSTA BİR İLKE KARARININ ALINMASININ UYGUN OLACAĞI DEĞERLENDİRİLMİŞTİR.U İTİBARLA, MEVCUT HALDE KOLEKSİYONCU ENVANTER KAYITLARINDA DANIŞTAY ALTINCI DAİRE TARAFINDAN ALINAN 2005/5139 ESASINDA KAYITLI 5193 NO'LU VE 13.11.2006 TARİHLİ KARAR DOĞRULTUSUNDA YASA DIŞI BİR ŞEKİLDE YER ALMIŞ OLDUĞU BELİRTİLEN TAŞINMAZ NİTELİKTEKİ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ, KORUNMAK ÜZERE MÜZELERE ALINMASI YA DA TESPİTİNİN MÜMKÜN OLMASI HALİNDE ESAS KULLANILDIĞI VEYA TAMAMLAYICISI OLDUĞU ORTAMA KONULMASI HUSUSUNUN İLGİLİ KORUMA BÖLGE KURULUNCA DEĞERLENDİRİLEREK, OLUŞTURULACAK KARAR DOĞRULTUSUNDA UYGULAMADA BULUNULMASI GEREKTİĞİNE, AYRICA KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI'NIN 11.03.2005 TARİH VE 29917 SAYILI GENELGESİNİN YAYIMLANDIĞI TARİHE KADAR DEVLET MÜZELERİ DENETİMİNDEKİ KOLEKSİYONCULAR TARAFINDAN ENVANTER DEFTERLERİNE KAYDEDİLDİĞİ ANLAŞILAN TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIĞI VEYA BU NİTELİKTEKİ BİR BÜTÜNÜ TAMAMLAYAN UNSURLARIN İLGİLİ DEVLET MÜZELERİNİN BİLGİSİ DAHİLİNDE BULUNMALARINA RAĞMEN MEVCUT HALDE 2863 SAYILI KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KANUNU'NUN İLGİLİ MADDELERİ VE GEREKSE BU KANUNA DAYALI "KORUNMASI GEREKLİ TAŞINIR KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI KOLEKSİYONCULUĞU VE DENETİMİ HAKKINDA YÖNETMELİK" HÜKÜMLERİ GEREĞİNCE AYRICA DANIŞTAY 6. DAİRE'NİN 2005/5139 ESASINDA KAYITLI 5193 NO'LU VE 13.11.2006 TARİHLİ KARARI GEREĞİ BİRLİKTE DEĞERLENDİRİLDİĞİNDE BU TÜR VARLIKLARIN KAYIT ALTINDA BULUNSA BİLE DEVLET MÜZELERİNE DEVRİNİN ZORUNLU OLDUĞUNA,İLKE KARARI- KARAR NO: 737 / KARAR TARİHİ: 01.11.2007

"Kentsel Sitler, Koruma Ve Kullanma Koşulları" başlıklı 04.10.2006 tarih ve 720 sayılı ilke kararının Kentsel Sit alanlarında Uygulama başlıklı 3.3.a) fıkrasına ilişkin Bursa Koruma Bölge Kurulu'nun 02.12.2006 tarih ve 2008 sayılı tavsiye kararının 2863 sayılı Kanunun 51 inci maddesinin (c) fıkrası uyarınca değerlendirilmesi sonucunda;Tescilli yapılar karşısında yer alan parsellerdeki uygulamalar için kentsel sitlerin genellikle çok dar sokaklardan oluşması ve bu nedenle tescilli yapı ile karşısındaki parsel arasında peyzaj, siluet ve doku karakteri bakımından birbirlerini doğrudan etkileyen bir ilişkinin bulunması, Koruma Amaçlı İmar Planları hazırlanırken tescilli yapı karşısı parsellerdeki kurul denetiminin kalkması durumunda Koruma Amaçlı İmar Planlarındaki yapılaşma kararlarının da önemli bir gerekçesini yitireceği dikkate alınarak, 04.10.2006 tarih ve 720 sayılı ilke kararının 3.3 a) maddesinin; a) Tescilli taşınmaz kültür varlığı parseline komşu olan veya aralarından yol geçse dahi bu parsellere cephe veren parsellerdekiher türlü inşai ve fiziki uygulama ile yeni yapılanma için koruma bölge kurulundan izin alınmasına," şeklinde değiştirilmesine,karar verildi.

İLKE KARARI- KARAR NO: 736 / KARAR TARİHİ: 01.11.2007

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ İDARE VE DENETİMİNDE OLAN CAMİ, MESCİT, TÜRBE VB. KÜLTÜR VARLIKLARININ MÜDAHALE BİÇİMLERİ UYGULAMA VE DENETİMİ "Cami, Mescit, Türbe vb. Kültür Varlıklarının Müdahale Biçimleri Uygulama ve Denetimi"ne ilişkin Koruma Yüksek Kurulunun 20.12.2005 tarih ve 711 sayılı ilke kararının yeniden düzenlenmesi sonucunda; 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 3386 ve 5226 sayılı Kanunlar ile değişik, 10 uncu maddesinde; 'Vakıflar Genel Müdürlüğünün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, Mevlevihane, çeşme ve benzeri kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi koruma bölge kurulları kararı alındıktan sonra Vakıflar Genel Müdürlüğünce yürütülür." 57 nci maddesinde "Vakıflar Genel Müdürlüğü idare ve denetiminde olan mazbut vakıfların veya mülhak vakıfların mülkiyetindeki kültür varlıklarının 3194 sayılı İmar Kanununun 21 inci maddesi kapsamına giren ruhsata tâbi olmayan tadilat ve tamiratları, özgün biçim ve malzemeye uygun olarak Vakıflar Genel Müdürlüğünce yaptırılır." hükümleri yer almaktadır. Bu hükümler çerçevesinde; 1) Vakıf kökenli anıtsal yapıların fonksiyon değişikliklerinde varsa vakfiye veya vakfiye yerine geçen hüccet, berat, ferman gibi belgeler veya vakıf senetlerinde yazılı fonksiyonlara uyulmasına özen gösterilmesine, 2) Vakıflar Genel Müdürlüğünün idare ve denetiminde bulunan tescilli kültür varlıkları ile gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda (köy cami ve mescitleri dahil) yapılacak uygulamaların; ◎ Koruma bölge kurullarınca taşınmazların, kültür varlığı olarak tescillerinin değerlendirilmesinde taşınmazın tarihi, mimari, estetik, mahalli ve sanat tarihi açısından değerinin bütün olarak göz önüne alınmasına, a) Koruma bölge kurulunca, bu kriterler kapsamında tesciline gerek görülmeyen taşınmazların, (köy cami ve mescitleri dahil) 2863 sayılı Kanun kapsamına dahil olmadıkları için haklarında uygulamaya yönelik herhangi bir kurul kararı alınamayacağına, ancak sit alanında bulunması halinde uygulamaya yönelik projenin koruma bölge kurulunda değerlendirilmesine, b) Tesciline gerek görülen taşınmazların (köy cami ve mescitleri dahil) yapılacak tadilat ve tamirat dışındaki müdahalelerin koruma bölge kurullarınca değerlendirilerek, koruma bölge kurulu kararı doğrultusunda uygulama yapılabileceğine, c) Tescili yapılan cami ve mescitlerin (köy cami ve mescitleri dahil); ◎ Yapıya bitişik olarak ve harimlerinde meşruta, dükkan ve kulübe gibi eklemeler yapılamayacağına, ◎ Son cemaat mahallerinin camekanla kapatılamayacağına, ◎ Abdest alma yeri vb. yerlerde yapısal ve görsel açıdan geleneksel dokuyu tahrip edecek yeni malzemelerin kullanılamayacağına, ◎ Minarelere ve kubbe çevrelerine özellikle yapıyı tahrip eden elektronik malzeme (hoparlör ve modern aydınlatma armatürleri gibi) elemanların konulamayacağına, ancak paratoner, kandillik ve mahya gibi özgün biçim ve malzemeye uygun tesisin yapılabileceğine, ◎ Minarelerde fiziksel tahribata neden olan ses düzeni yapılmamasına, eskiden var olanların yeni onarımlar sırasında kaldırılarak yapının orijinal durumuna getirilmesine, ◎ 2863 sayılı Kanun gereğince tescilli taşınmazlarda, ısıtma sisteminin yapılıp yapılamayacağına ilgili koruma bölge kurulunca karar verilebileceğine, bunlardan sulu veya kuru sistemli yerden ısıtmalı kalorifer tesisatının, yapının özgün döşemesi ve ısınmadan dolayı olumsuz etkilenebilecek iç süsleme elemanları (çini, kalem işi vb.) dikkate alınarak koruma bölge kurulunca değerlendirilmesine, ısıtma tesisatı projesinin koruma bölge kurulunca onaylanmasından sonra uygulamaya geçilebileceğine, ◎ Anıtsal yapılarda gerçekleştirilen proje ve ruhsat gerektiren esaslı onarımları belirtmek amacıyla yapılara onarım kitabesi konulmasına, bu kitabelerin malzeme, şekil, yazı ölçüsü, yazı stilinin ve kitabenin kapsamındaki metni gösteren bilgilerin onarım projesi ile birlikte ilgili koruma bölge kurulunun onayına sunulmasına, d) Vakıflar Genel Müdürlüğünün idare ve denetiminde bulunan tescilli I. grup yapıların tadilat ve tamiratlarının Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik hükümleri doğrultusunda yapılmasına, Kurulumuzun 20.12.2005 tarih ve 711 sayılı ilke kararının iptaline, karar verildi. İLKE KARARI Karar No: 731 / Karar Tarihi: 19.06.2007

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIĞI OLARAK TESCİLLİ MEZARLIK ALANLARINDAKİ AĞAÇLAR

Danıştay 6. Dairesinin 11.11.1997 gün ve 1996/3313 esas, 1997/4875 sayılı kararı doğrultusunda alınan 14.07.1998 tarih ve 592 sayılı "Yakın Geçmişimize Ait Mezarlık Alanlarındaki Ağaçlar"a ilişkin ilke kararının yeniden değerlendirilmesi sonucunda; Geçmişimize ait bir saygı ve bağlılığın ifadesi olan, kültür ve/veya tabiat varlığı olarak tescilli mezarlıklarımızda yer alan ağaçlar ve peyzajla ilgili düzenlemelerin koruma bölge kurulunda değerlendirilmesi gerektiğine, 14.07.1998 tarih ve 592 sayılı ilke kararının iptaline, karar verildi. İlke Kararı- Karar No: 730 / Karar Tarihi: 19.06.2007

Anıt-Heykellere ilişkin 19.04.1996 tarih ve 441 sayılı ilke kararının yeniden değerlendirilmesi sonucunda; Kentlerde, bir olayın, kişi veya kişilerin anısına adamak veya toplumsal bir kavramı simgelemek amacıyla yapılmış, bulunduğu alan ve etrafındaki kentsel doku ile etkileşimi çerçevesinde taşınmaz niteliği kazanmış olan anıt-heykellerin kentsel birer simge özelliği taşımaları nedeniyle kültür varlığı olarak gerektiğinde konunun uzmanlarınca hazırlanacak rapor doğrultusunda tescil edilebileceğine, 19.04.1996 tarih ve 441 sayılı ilke kararının iptaline, İlke Kararı- Karar No: 729 / Karar Tarihi: 19.06.2007

KENTSEL SİTLER, KORUMA VE KULLANMA KOŞULLARIKentsel sitler koruma ve kullanma koşullarına ilişkin 19.04.1996 tarih ve 419 sayılı İlke Kararı, 5226 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ve buna bağlı çıkarılan yönetmelikler kapsamında aşağıda belirtildiği şekilde yeniden düzenlenmiştir.1- KENTSEL SİTİN TANIMLANMASI VE SINIRLARININ BELİRLENMESİ Kentsel sitler, mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar) birlikte bulundukları alanlardır. Kentsel sit alanın bulunduğu çevre içinde korunmasında, geliştirilmesinde etkinlik taşıyan ve kentle bütünleşmesine olanak sağlayacak kararlara konu alanlar ise etkileşim geçiş sahası olarak tanımlanır. 2- GEÇİŞ DÖNEMİ KORUMA ESASLARI VE KULLANMA ŞARTLARITEMEL İLKELERİ Kentsel sitin ilanından itibaren, üç ay içinde kentsel sit alanlarında koruma amaçlı imar planı elde edilinceye kadar izlenecek kuralları tanımlayan geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının kentsel sitin niteliklerine bağlı olarak koruma bölge kurullarınca belirlenmesine, Geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının belirlenmesinde, sitin doku özelliklerine bağlı olarak yoğunluk, kütle, konum, yükseklik, mimari özellikler, yapı malzemesi, renk vb. koşulların tanımlanmasına, Kentsel sitlerde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları belirlenene kadar; a) Yeni imar parseli oluşturmak üzere ifraz ve tevhid yapılamayacağına ancak sınır düzenlemeleri v.b. için gerekli ifraz ve tevhidin yapılabileceği, b) Koruma amaçlı imar planında öngörülecek yoğunluk ve kentsel donanım kararları belli olmadığından korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parseline ilave yeni yapı yapılamayacağı, c) Koruma amaçlı imar planı kriterlerini etkileyebilecek nitelik ve yoğunlukta uygulamalara izin verilemeyeceği, d) Bulunduğu sokakta ya da imar adasında korunması öngörülen kentsel silüeti olumsuz etkileyebilecek konum ve yükseklikte yeni yapı yapılamayacağı, hususlarının dikkate alınmasının zorunlu olduğuna, Yukarıda belirtilen koşullar ile geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarına uygun yeni yapılanma talebinin koruma bölge kurulunca değerlendirilmesi için, başvuru dosyasında söz konusu parsel ve çevresindeki yapılar ile dokuya ilişkin bir avan projenin ve fotoğrafların yer aldığı bir etüdün bulunmasının gerektiğine, 3- KENTSEL SİT ALANLARINDA UYGULAMA 3.1- Geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarıbulunmayan kentsel sit alanlarında; a) Her ne surette olursa olsun yeni yapı veya imar uygulaması yapılamayacağına, b) Tescilli kültür varlığı yapılar ile tescilsiz yapıların esaslı onarımlarının korma bölge kurulu kararı doğrultusunda yapılabileceğine, c) Tescilli kültür varlığı yapılar ile yürürlükteki yasal düzenlemelere göre ruhsatı bulunan tescilsiz taşınmazlardaki tadilat ve tamiratların ilgili Yönetmelikler kapsamında yapılabileceğine, d) Zorunlu alt yapı uygulamalarının koruma bölge kurulu kararı doğrultusunda yapılabileceğine, 3.2- Geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları belirlenmiş kentsel sit alanlarında; a) Yeni yapı veya imar uygulamaları ile zorunlu alt yapı uygulamalarının geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları doğrultusunda hazırlanmış projelerinin koruma bölge kurulunca uygun bulunması koşulu ile yapılabileceğine, b) Tescilli kültür varlığı yapıların esaslı onarımlarının, projelerinin koruma bölge kurulunca uygun bulunması koşulu ile yapılabileceğine, c) Tescilli kültür varlığı yapılar ile yürürlükteki yasal düzenlemelere göre ruhsatı

bulunan tescilsiz taşınmazlardaki tadilat ve tamiratların ilgili Yönetmelikler kapsamında yapılabileceğine, 3.3- Koruma amaçlı imar planı onaylanmış kentsel sit alanlarında; a) Tescilli taşınmaz kültür varlığı parseline komşu olan parsellerdeki her türlü inşai ve fiziki uygulama ile yeni yapılanma için koruma bölge kurulundan izin alınmasına, b) Diğer parsellerdeki yeni yapı veya imar uygulamaları için koruma amaçlı imar planı ve planın tamamlayıcı eklerinde belirtilen koşullar doğrultusunda ilgili idarelerce izin verileceğine, c) Tescilli kültür varlığı yapıların esaslı onarımlarının koruma amaçlı imar planı hükümleri doğrultusunda hazırlanan projelerinin koruma bölge kurulunca uygun bulunması koşulu ile yapılabileceğine, d) Tescilli kültür varlığı yapılar ile yürürlükteki yasal düzenlemelere göre ruhsatı bulunan tescilsiz taşınmazlardaki tadilat ve tamiratların ilgili Yönetmelikler kapsamında yapılabileceğine, 4- KORUMA AMAÇLI İMAR PLANLARININ YAPTIRILMASI a) Kentsel sitin ilanından sonra iki yıl içinde koruma amaçlı imar plânlarının ilgili idarelerce yaptırılmasına, b) Bu iki yıllık süre içinde zorunlu nedenlerle plan yapılamadığı takdirde, koruma bölge kurulunca bu sürenin bir yıl daha uzatılabileceğine, c) Bu sürelerin sonunda, koruma amaçlı imar plânı yapılmadığı takdirde, geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının uygulanmasının koruma amaçlı imar plânı yapılıncaya kadar durdurulmasına, d) Koruma amaçlı imar planlarının varsa etkileşim geçiş sahaları da göz önünde bulundurularak ve sit alanının bütününü kapsayacak şekilde içinde bulunduğu yerleşme ile ilişkileri kurularak hazırlanmasının esas olduğuna, 5- KENTSEL SİT ALANLARINDA DENETLEME a) Koruma bölge kurullarınca verilen tadilat ve tamirat izinleri ile ilgili uygulamalara ilişkin uygulama sonrası rapor ve fotoğrafların koruma bölge kurulu müdürlüklerine iletilerek müdürlüğün uygun görüş yazısı doğrultusunda kullanma izin belgesi verilebileceğine, KUDEB'lerin (Koruma Uygulama Denetim Bürolarının) faaliyete geçmesinden sonra bu belgenin KUDEB'lerce verilebileceğine, b) Koruma bölge kurulunca onaylı projesiyle esaslı onarım izni alan ve uygulamanın onaylı projesine uygun olduğuna dair uygulama sorumlusu ve ilgili idarelerin teknik raporu ile uygulama sonrası fotoğraflarının; tescilsiz yapılarda koruma bölge kurulu müdürlüklerin uygun görüş yazısı, tescilli yapılarda koruma bölge kurulu kararı doğrultusunda kullanma izin belgesi verilebileceğine, KUDEB'lerin faaliyete geçmesinden sonra bu iznin KUDEB'lerin uygun görüş yazısı doğrultusunda ilgili Yönetmelik hükümleri kapsamında ilgili idarelerce verilebileceğine, c) Koruma bölge kurulu kararı ile projesi onaylanarak yapılaşma izni alan ve inşaatı biten yeni yapılara, uygulamanın geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarına, koruma amaçlı imar planına ve projesine uygun olduğuna dair müellif ve ilgili idarelerce hazırlanacak teknik rapor ve uygulama sonrası fotoğraflarının koruma bölge kurulu müdürlüklerine iletilerek, müdürlüklerin uygun görüş yazısı doğrultusunda kullanma izin belgesi verilebileceğine, d) İlgili idarelerce projesi onaylanarak yapılaşma izni alan ve inşaatı biten yeni yapılara, uygulamanın koruma amaçlı imar planına ve projesine uygun olduğuna dair ilgili idarelerce hazırlanacak teknik rapor ve uygulama sonrası fotoğraflar doğrultusunda ilgili idarelerce kullanma izin belgesi verilebileceğine, e) Onaylı projesine, geçiş dönemi yapılaşma koşullarına ve koruma amaçlı imar planına aykırı uygulama yapılmış olması halinde ilgili idarelerce ilgili Yönetmelikler kapsamında hazırlanacak teknik rapor ve fotoğrafların değerlendirilmek üzere koruma bölge kurulu müdürlüklerine iletilmesine, inşaat yarım ise koruma bölge kurulu kararı alınmadan inşaata devam edilemeyeceğine, inşaat tamamlanmış ise kullanma izin belgesi verilemeyeceğine, yapının geleceği ile ilgili kararın koruma bölge kurulunca alınmasına, onaylı projesine, geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarına, koruma amaçlı imar planına aykırı uygulamaların sorumluları hakkında İmar Kanunu ile 2863 sayılı Kanunda yer alan yaptırımların uygulanacağına, Kentsel sitlerdeki uygulamaların ve uygulamaların denetlenmesinin bu ilke kararı ve ilke kararında "ilgili yönetmelik" olarak belirtilen, ◎◎Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik, ◎◎Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik, ◎◎Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik, hükümleri ile birlikte gerçekleştirileceğine, Bu ilke kararının, daha önce belirlenmiş geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları ile daha önce onaylanmış koruma amaçlı imar planı

bulunan kentsel sit alanları için de geçerli olduğuna, 19.04.1996 gün ve 419 sayılı ilke kararının iptaline, karar verildi. İlke Kararı- Karar No: 720 / Karar Tarihi: 04.10.2006

İLKE KARARI

BARAJ ALANLARINDAN ETKİLENEN TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUNMASI

SU KAYNAKLARINA SAHİP ÜLKEMİZDE, BARAJ PROJELERİ EKONOMİK KALKINMA AÇISINDAN ÖNEMLİ BİR POTANSİYEL OLUŞTURMAKTADIR. ÜLKE TOPRAKLARININ ÇOK SAYIDA VE ÇEŞİTLİ KÜLTÜR MİRASINI BARINDIRDIĞI GÖZ ÖNÜNE ALINDIĞINDA, YAPILMASI PLANLANAN BARAJ ALANLARINDA KALACAK OLAN TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUNMASINI SAĞLAMAK AMACIYLA, BU ALANLARIN KORUMA VE KULLANMA DENGESİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ GEREKMEKTEDİR. ÜLKEMİZDEKİ SU KAYNAKLARININ DOĞRU VE YERİNDE KULLANILMASI İÇİN YAPIMI ZORUNLU GÖRÜLEN BARAJ ALANLARI İÇİNDE KALAN TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ VE ARKEOLOJİK SİT ALANLARININ KORUMA VE KULLANMA KOŞULLARI İLE İLGİLİ OLARAK; 1- BARAJ YAPILMASI PLANLANAN ALANLARDA, ÜNİVERSİTELERDEN VE BAKANLIK UZMANLARINDAN OLUŞACAK BİR HEYET TARAFINDAN MEVCUT VE OLASI TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ ÇAĞDAŞ VE GÜNCEL BİLİMSEL YÖNTEMLER ARACILIĞIYLA ENVANTER VE BELGELEME ÇALIŞMALARININ YAPILMASINA, SÖZ KONUSU ALANDA TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ VE ARKEOLOJİK SİT ALANLARININ BULUNMASI HALİNDE ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI (D.S.İ.) TARAFINDAN PLANLANAN ALANIN DIŞINDA BARAJ ALANI OLARAK BAŞKA YERLERİN PLANLAMASININ YAPILMASINA, 2- PLANLANAN ALANIN DIŞINDA BAŞKA BİR YERDE YAPILMASININ MÜMKÜN OLMADIĞININ ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞINCA (D.S.İ.) TEKNİK, İDARİ VE BİLİMSEL AÇIDAN TESPİT EDİLMESİ SONUCUNDA BARAJLARIN, TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ VE ARKEOLOJİK SİT ALANLARININ BULUNDUĞU ALANLARDA YAPIMININ ZORUNLU OLMASI DURUMUNDA; A) BARAJDAN ETKİLENECEK VEYA BARAJ SULARI ALTINDA KALACAK TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUNMASINA YÖNELİK UYGULAMAYI BELİRLEMEK ÜZERE ALANIN BÜYÜKLÜĞÜ VE ÖZELLİĞİNE GÖRE KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI İLE ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI (D.S.İ.) TARAFINDAN, ÜNİVERSİTELERİN KONUYLA İLGİLİ ÖĞRETİM ÜYELERİNİN (ARKEOLOG, SANAT TARİHÇİ, ŞEHİR PLANCISI, MİMAR, JEOLOG VE RESTORASYON VE KONSERVASYON UZMANI VB.) YER ALDIĞI BİLİM KOMİSYONU OLUŞTURULMASINA VE BU KOMİSYONUN BARAJ İNŞAATI SONA ERENE KADAR ÇALIŞMALARINI SÜRDÜRMESİNİN SAĞLANMASINA, B) BARAJ ALANINDA TESPİT EDİLEN TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ NİTELİĞİ VE YOĞUNLUĞU İLE BARAJLA İLGİLİ DİĞER HUSUSLAR GÖZ ÖNÜNE ALINARAK BİLİM KOMİSYONUNCA ACİL EYLEM PLANININ HAZIRLANMASINA, C) ACİL EYLEM PLANININ UYGULANMASI VE BÜTÇESİ İLE İLGİLİ HUSUSLARIN KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI İLE ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI (D.S.İ.) ARASINDA YAPILACAK BİR PROTOKOL İLE BELİRLENMESİNE, D) ACİL EYLEM PLANI KAPSAMINDA BİLİM KOMİSYONU KARARLARI DOĞRULTUSUNDA ALANDAKİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ TESPİT EDİLMESİ AMACIYLA, ÖNCELİKLİ OLARAK ÇAĞDAŞ VE GÜNCEL BİLİMSEL YÖNTEMLER ARACILIĞIYLA BELGELEME VE KAZI ÇALIŞMALARININ YAPILMASINA, TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ RÖLÖVELERİNİN ÇIKARILMASINA, TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ BULUNDUĞU ALANLARIN JEOLOJİK ETÜTLERİNİN YAPILMASINA, E) BİLİM KOMİSYONUNCA YAPILAN ÇALIŞMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ SONUCUNDA ELDE EDİLEN BİLGİ VE BELGELERE DAYALI OLARAK ALANDAKİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ YERİNDE KORUNMASINA, BAŞKA BİR YERE TAŞINMASINA VEYA BELGELENEREK SU ALTINDA BIRAKILMASINA İLİŞKİN ÖNERİLERİN KORUMA BÖLGE KURULUNA SUNULMASINA, F) BİLİM KOMİSYONUNUN SUNDUĞU ÖNERİ VEYA ÖNERİLERLE İLGİLİ KORUMA BÖLGE KURULUNCA KARAR ALINMASINA, BU KAPSAMDA TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ; 1) YERİNDE KORUNMALARININ UYGUN GÖRÜLMESİ HALİNDE, BUNA İLİŞKİN PROJELERİN KORUMA BÖLGE KURULUNA SUNULMASINA, 2) BAŞKA BİR YERE TAŞINMALARININ UYGUN GÖRÜLMESİ HALİNDE, MEVCUT YERLEŞİM PLANI VE TAŞINACAĞI YERE İLİŞKİN 1/200 ÖLÇEĞİNDE HAZIRLANAN ÖNERİ YERLEŞİM PLANI İLE UYGULAMA PROJELERİNİN KORUMA BÖLGE KURULUNA SUNULMASINA, 3) SU ALTINDA BIRAKILMALARININ ZORUNLU OLDUĞU HALLERDE, HAZIRLANACAK PROGRAM ÇERÇEVESİNDE ÖNEM DERECESİNE GÖRE KAZI, BELGELEME, MİMARİ DOKÜMANTASYONLAR YANINDA YERLEŞİMİN VE TÜM YAPILARIN MEKANLARINI DA KAPSAYACAK ŞEKİLDE DİJİTAL VERİ VE GÖRSEL KAYITLARININ ALINMASINA, YERLEŞİM PLANININ ÇIKARILMASINA, SU ALTINDA KALACAK TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ SU SİRKÜLASYONUNDAN ZARAR GÖRMEMESİ İÇİN ALINACAK TEDBİRLERE İLİŞKİN PROJELERİN KORUMA

BÖLGE KURULUNA SUNULMASINA, G) BARAJ ALANLARINDA SÜRDÜRÜLECEK KAZI ÇALIŞMASI VE KORUMAYA YÖNELİK YAPILACAK HER TÜRLÜ HARCAMA İLE KAMULAŞTIRMA ÇALIŞMALARININ ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI(D.S.İ.) TARAFINDAN SAĞLANMASINA, H) TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUNMASINA İLİŞKİN PROJELER KAPSAMINDA YAPILACAK UYGULAMALARIN BARAJ İNŞAATINA PARALEL OLARAK EŞ ZAMANLI YÜRÜTÜLMESİNE, BU PROJELERİN UYGULANMASI TAMAMLANANA KADAR BARAJLARIN FAALİYETE GEÇMEMESİNE, İ) SU ALTINDA KALACAK TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ, BARAJ FAALİYETE GEÇTİKTEN SONRA BELİRLİ SÜRELERLE SU ALTI ARKEOLOGLARI TARAFINDAN İNCELENEREK DURUMLARININ TESPİT EDİLMESİNE, J) BARAJ ALANINDAKİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUNMASINA İLİŞKİN ÇALIŞMALAR SONUCUNDA ELDE EDİLEN BİLGİ VE BELGELERİN YAYIMLANMASINA, 3- BU İLKE KARARIMIZIN ALINDIĞI TARİHTE YAPIMINA BAŞLANMIŞ VEYA YAPIMI TAMAMLANMIŞ, ALANINDA TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI İLE ARKEOLOJİK SİT ALANLARI BULUNAN BARAJ İNŞAATLARINDA; TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ VE ARKEOLOJİK SİT ALANLARININ KORUNMASINA İLİŞKİN ÖNERİLERİN 2. MADDENİN (E) VE (F) BENTLERİNDE BELİRTİLEN İLKELER DOĞRULTUSUNDA ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI (D.S.İ.) TARAFINDAN PROJE HALİNDE HAZIRLANARAK DEĞERLENDİRİLMEK ÜZERE KORUMA BÖLGE KURULUNA SUNULMASINA, KORUMA BÖLGE KURULUNUN ALACAĞI KARAR DOĞRULTUSUNDA KORUMAYA İLİŞKİN UYGULAMALARIN İVEDİLİKLE GERÇEKLEŞTİRİLMESİNE, KARAR VERİLDİ. İLKE KARARI- KARAR NO: 717 / KARAR TARİHİ: 04.10.2006

İLKE KARARI- KARAR NO: 715 / KARAR TARİHİ: 03.05.2006 : KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK KURULU'NUN 17.12.2003 TARİH VE 701 SAYILI İLKE KARARI İLE ÖZEL ÇEVRE KORUMA BÖLGELERİNDE YER ALAN I., II. VE III. DERECE ARKEOLOJİK SİTLER İÇİN GETİRİLEN KOŞULLARIN, ÖZEL ÇEVRE KORUMA BÖLGELERİ DIŞINDA KALAN ALANLARDA DA UYGULANMASINA İLİŞKİN KONUNUN KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK KURULUNDA DEĞERLENDİRİLMESİ SONUCUNDA; ÖZEL ÇEVRE KORUMA BÖLGELERİNDE YER ALAN I., II. VE III. DERECE ARKEOLOJİK SİTLERDEKİ UYGULAMALAR İÇİN 17.12.2003 TARİH VE 701 SAYILI İLKE KARARI İLE GETİRİLEN KOŞULLARIN, BU BÖLGELER DIŞINDAKİ KIYILARDA YER ALAN VE KORUMA BÖLGE KURULLARINCA ONAYLI KORUMA AMAÇLI İMAR PLANLARI BULUNAN ARKEOLOJİK SİTLERDE DE UYGULANABİLECEĞİNE, ÖZEL ÇEVRE KORUMA BÖLGELERİNDE VE BU ALANLARDA İHTİYAÇ DUYULAN VE KIYI KANUNUNUN UYGULANMASINA DAİR YÖNETMELİĞİN 13. MADDESİNİN (C) BENDİNDE BELİRTİLEN HİZMET NOKTALARINDAN WC, DUŞ, SOYUNMA KABİNİ, MOBİL SATIŞ ÜNİTELERİ İLE GÖLGELİK VE AHŞAP İSKELENİN, KORUNMASI GEREKLİ DEĞERİN TAŞIMA KAPASİTESİ GÖZ ÖNÜNE ALINARAK ANILAN YÖNETMELİKTE BELİRTİLEN BÜYÜKLÜKLERİ AŞMAMAK VE ARALARINDA EN AZ 150 M. MESAFE OLMAK KAYDIYLA, TEMELSİZ, KALICI OLMAYAN VE YÖRESEL YAPI ÖZELLİKLERİNİ TAŞIYAN, KORUMA BÖLGE KURULUNUN UYGUN GÖRECEĞİ YERDE, VARSA KAZI BAŞKANININ GÖRÜŞLERİ ALINARAK HAZIRLANACAK VAZİYET PLANI VE PROJELERİN, KORUMA BÖLGE KURULUNCA ONAYLANMASI KOŞULUYLA YAPILABİLECEĞİNE, KARAR VERİLDİ.

İLKE KARARI- KARAR NO: 714 / KARAR TARİHİ: 03.05.2006: I. VE II. DERECE ARKEOLOJİK SİT ALANLARINDAKİ ÖRENYERLERİNDE AÇIĞA ÇIKARILAN TAŞINIR KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUNMASI VE SERGİLENMESİNE YÖNELİK MEKANLARIN VE ZİYARETÇİLERE YÖNELİK AÇIK OTOPARK, WC GİBİ ÜNİTELERİN DÜZENLENMESİNE İLİŞKİN 03.03.1998 TARİH VE 572 SAYILI İLKE KARARININ UYGULAMASINDA ÇIKAN SORUNLARIN KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK KURULUNDA DEĞERLENDİRİLMESİ SONUCUNDA, I. VE II. DERECE ARKEOLOJİK SİT ALANLARINDAKİ ÖRENYERLERİNDE AÇIĞA ÇIKARILAN TAŞINIR KÜLTÜR VARLIKLARININ ALANA YÖNELİK İŞLEVSEL VE MEKANSAL BAĞLARININ KURULABİLMESİNE OLANAK SAĞLAMAK ÜZERE MAHALLİNDE KORUNMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİLİMSEL FAALİYETLER KAPSAMINDA; MUHAFAZA, BAKIM, ONARIM, RESTORASYON, TEŞHİR-TANZİM VE TANITIMLARINA YÖNELİK KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞINCA İHTİYAÇ DUYULAN KAPALI VE AÇIK SERGİ MEKANLARI İLE ZİYARETÇİLERE HİZMET VERECEK GİRİŞ ÜNİTESİ (GÜVENLİK ODASI, BİLET GİŞESİ, WC VB.), AÇIK OTOPARK VE MOBİL SATIŞ ÜNİTELERİ DÜZENLEMELERİNİN VARSA KAZI HEYETİNİN BİLİMSEL GÖRÜŞLERİ VE RAPORLARI DOĞRULTUSUNDA TESPİT EDİLEN, YERLEŞMELERİN BÜTÜNLÜĞÜNÜ BOZMAYAN ALANLARDA İLGİLİ KORUMA BÖLGE KURULUNUN ÖZEL İZNİ İLE YAPILABİLECEĞİNE, UYGULAMA ÖNCESİNDE ÖRENYERİNİN YAKIN ÇEVRESİNİN İŞLEVSEL BÜTÜNLÜĞÜ İÇİNDE ETKİN BİR ŞEKİLDE KORUNMASI VE YAŞATILMASINA YÖNELİK ALAN KULLANIM VE DÜZENLEME KARARLARINI İÇEREN 1/500 ÖLÇEKLİ ÇEVRE DÜZENLEME PROJESİ İLE ÖN İZİN ALINMASINA, BUNA BAĞLI

OLARAK DÜZENLENECEK KAPALI VE AÇIK MEKANLARIN İŞLEV, YERLEŞME, YAPILAŞMA, ESTETİK VE PEYZAJ DÜZENLEME KOŞULLARI İLE KAPASİTELERİNİN SERGİYE KONU ESERLER SERGİ MEKANLARININ MAHAL LİSTELERİ İLE ALANA YÖNELİK ARAŞTIRMA, KAZI, RESTORASYON VE ÇEVRE DÜZENLEME PROJE RAPORLARI ÇERÇEVESİNDE KORUMA BÖLGE KURULUNCA BELİRLENMESİNE, AÇIK ALAN DÜZENLEMELERİNİN ONAYLI 1/200, MİMARİ MEKANLARIN 1/50 VE DAHA ALT ÖLÇEKLİ UYGULAMA PROJELERİ İLE UYGULANABİLECEĞİNE, KAPALI SERGİ VE DEPOLAMA MEKANI İHTİYAÇLARININ RESTORASYONU TAMAMLANABİLECEK MEVCUT MEKANLARDAN DA KARŞILANABİLECEĞİNE, KURULUMUZUN 03.03.1998 TARİH VE 572 SAYILI İLKE KARARININ İPTALİNE, KARAR VERİLDİ.

İLKE KARARI- KARAR NO: 709 / KARAR TARİHİ: 20.12.2005 KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ TESCİL KAYDININ YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN İŞLEMLER: GAYRİMENKUL ESKİ ESERLER VE ANITLAR YÜKSEK KURULU, TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK KURULU VE KORUMA KURULLARI TARAFINDAN "ESKİ ESER" VEYA "KORUNMASI GEREKLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIĞI" OLARAK TESCİL EDİLMİŞ OLAN TAŞINMAZLARIN TESCİL KAYDININ KALDIRILMASI İÇİN YAPILAN BAŞVURULARIN İKİNCİ KEZ KORUMA KURULU GÜNDEMİNE ALINMAMASINA İLİŞKİN KURULUMUZUN 19.04.1996 TARİH VE 426 SAYILI İLKE KARARI İNCELENMİŞTİR. KORUMA BÖLGE KURULLARININ ÇALIŞMALARI VE GÜNDEMLERİ İLE İLGİLİ HUSUSLARIN "KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK KURULU VE KORUMA BÖLGE KURULLARI ÇALIŞMALARI İLE KORUMA YÜKSEK KURULUNA YAPILACAK İTİRAZLARA DAİR YÖNETMELİK" İLE KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KURULU BÜRO MÜDÜRLÜKLERİNİN ÇALIŞMA ESASLARINA İLİŞKİN YÖNERGE"İLE BELİRLENMİŞ OLMASI NEDENİYLE KURULUMUZUN 19.04.1996 TARİH VE 426 SAYILI İLKE KARARININ İPTALİNE, KARAR VERİLDİ.

İLKE KARARI- KARAR NO: 702 / KARAR TARİHİ: 15.04.2005: KENTSEL ARKEOLOJİK SİT ALANLARI KORUMA VE KULLANMA KOŞULLARI 3386 VE 5226 SAYILI KANUNLARLA DEĞİŞİK 2863 SAYILI KANUN KAPSAMINA GİREN ARKEOLOJİK SİT ALANLARI İLE BİRLİKTE KORUNMASI GEREKLİ KENTSEL DOKULARI İÇEREN VE BU ÖZELLİKLERİ İLE BÜTÜNLÜK ARZ EDEN KORUMAYA YÖNELİK ÖZEL PLANLAMA GEREKTİREN ALANLAR KENTSEL ARKEOLOJİK SİT ALANLARIDIR. A) BU ALANLARDA, ARKEOLOJİK DEĞERLERİN BİLİMSEL YÖNTEMLERLE AÇIĞA ÇIKARILMASI, ONARILMASI VE SERGİLENMESİ İŞLEMLERİNİN ESAS ALINARAK SAĞLIKLI VE KAPSAMLI ARKEOLOJİK ENVANTER TEMELİNE DAYALI ÖZ GEREKLİ BÜTÜN ÖLÇEKLERDEKİ PLANLAMA ÇALIŞMALARININ İVEDİLİKLE YAPILMASINA, BU PLANLAR ONANMADAN, PARSEL ÖLÇEĞİNDE UYGULAMAYA GEÇİLMEMESİNE. PLANLAMA ÇALIŞMALARI SIRASINDA: •ALANA GELECEK İŞLEVLERİN UYUMUNA, •GÜNÜMÜZ KOŞULLARININ GEREKTİRDİĞİ ALTYAPI HİZMETLERİNİN PROJE AŞAMASINDA KÜLTÜR KATMANINA ZARAR VERMEYECEK VE TOPRAK KULLANIMINI MİNİMUMDA TUTACAK BİÇİMDE ELE ALINMASINA, •ÖNERİ YAPI GABARİLERİ İLE YAPI TEKNİĞİ VE MALZEMESİNİN GELENEKSEL DOKU İLE UYUMUNA, •MEVCUT VE OLASI ARKEOLOJİK VARLIKLARIN KORUNMASINI VE DEĞERLENDİRİLMESİNİ SAĞLAYACAK ÇÖZÜMLER GETİRİLMESİNE, B) BU ALANLARDA MEVCUT YIKINTI TEMELLER ÜZERİNE, O TEMELLERİN AİT OLDUĞU ESKİ YAPI, KORUNMASI GEREKLİ KÜLTÜR VARLIĞI NİTELİĞİ TAŞIYORSA, AYRICA İÇİNDE BULUNDUĞU SİTİN TARİHSEL KİMLİĞİNİN YENİDEN CANLANDIRILMASINDA ÖNEMLİ BİR BOŞLUK YARATIYORSA, YAPIYA AİT ESKİ BİLGİ, RESİM, GRAVÜR, FOTOĞRAF, ANI BELGELERİ VB. DOKÜMANLARLA RESTİTÜE EDİLEBİLECEĞİ İLGİLİ KORUMA BÖLGE KURULUNCA KABUL EDİLDİKTEN SONRA RESTİTÜSYON PROJESİ DÜZENLENEREK VE KURULCA ONAYLANARAK ESKİ YAPININ YENİDEN İHYA EDİLEBİLECEĞİNE, C) TEK YAPI ÖLÇEĞİNDEKİ KORUNMASI GEREKLİ KÜLTÜR VARLIĞI NİTELİĞİ TAŞIYAN YAPI VE YAPI KALINTILARININ RÖLÖVE VE RESTORASYON PROJELERİNİN KORUMA BÖLGE KURULUNCA ONANMASI KOŞULU İLE ONARILIP KULLANILABİLECEĞİNE, KENTSEL DOKU İLE BÜTÜNLÜK SAĞLAYAN TESCİLİ BULUNMAYAN MEVCUT YAPILARIN DA AYNI KOŞULLARDA HAZIRLANACAK PROJELERE DAYALI OLARAK ONARILABİLECEĞİNE, KURULUMUZUN 5.11.1999 GÜN VE 658 SAYILI İLKE KARARININ 4. MADDESİNİN İPTALİNE KARAR VERİLDİ.

İLKE KARARI- KARAR NO: 701 / KARAR TARİHİ: 17.12.2003: BAKANLAR KURULU KARARLARI İLE TESPİT VE İLAN EDİLEN ÖZEL ÇEVRE KORUMA KURUMU YETKİSİ DAHİLİNDE BULUNAN ÖZEL ÇEVRE KORUMA BÖLGELERİNDE YER ALAN ARKEOLOJİK SİT ALANLARINDA, KIYI KANUNUNUN UYGULANMASINA DAİR YÖNETMELİĞİN 13. MADDESİNİN (C) BENDİNDE BELİRTİLEN KOŞULLARA DA UYGUN OLAN BİRER ADET

WC, SOYUNMA KABİNİ VE BÜFEDEN OLUŞAN HİZMET NOKTALARI İLE İLGİLİ TİP PROJELERİN, ÖZEL ÇEVRE KORUMA KURUMUNCA UYGULANMASINA İLİŞKİN ÖZEL ÇEVRE KORUMA KURUMU BAŞKANLIĞININ 05.06.2003 GÜN VE 2139 SAYILI YAZISINDA BELİRTİLEN ÖNERİLERİ İLE 05.11.1999 GÜN VE 658 SAYILI İLKE KARARININ DEĞERLENDİRİLMESİ SONUCUNDA, ÖZEL ÇEVRE KORUMA BÖLGELERİNDE YER ALAN I., II., VE III. DERECE ARKEOLOJİK SİTLERDE İHTİYAÇ DUYULAN VE KIYI KANUNUNUN UYGULANMASINA DAİR YÖNETMELİĞİN 13. MADDESİNİN (C) BENDİNDE BELİRTİLEN HİZMET NOKTALARINDAN WC, DUŞ, SOYUNMA KABİNİNDEN OLUŞAN BİR ÜNİTE İLE GÖLGELİK VE AHŞAP İSKELENİN, ANILAN YÖNETMELİKTE BELİRTİLEN BÜYÜKLÜKLERİ AŞMAYAN, TEMELSİZ, KALICI OLMAYAN VE YÖRESEL YAPI ÖZELLİKLERİNİ TAŞIYAN, KORUMA KURULUNUN UYGUN GÖRECEĞİ YERDE VARSA KAZI BAŞKANININ GÖRÜŞLERİ ALINARAK, ÖZEL ÇEVRE KORUMA KURUMU BAŞKANLIĞINCA SUNULACAK VAZİYET PLANI VE PROJELERİN, KORUMA KURULUNCA ONAYLANMASI KOŞULUYLA YAPILABİLECEĞİNE, KARAR VERİLDİ.

İLKE KARARI- KARAR NO: 676 / KARAR TARİHİ: 19.06.2000 KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK KURULUNUN "SİT ALANLARI İLE KORUNMASI GEREKLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ BİTİŞİK PARSELLERİ İLE KORUMA ALANLARINDAKİ TESCİLSİZ YAPILARIN BAKIM VE BASİT ONARIMLARI"NA İLİŞKİN 05.11.1999 GÜN VE 661 SAYILI İLKE KARARININ (A) MADDESİNDE; "SİT ALANLARINDA, TESCİLLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINA BİTİŞİK PARSELLERDE VE KORUMA ALANLARINDA YER ALAN YÜRÜRLÜKTEKİ YASAL MEVZUATA GÖRE KULLANMA İZİN BELGESİ BULUNMAYAN TESCİLSİZ VE KAÇAK YAPILARDA BAKIM VE BASİT ONARIM İZNİ VERİLEMEYECEĞİ" BELİRTİLMİŞTİR . SÖZKONUSU İLKE KARARININ UYGULANMASI SIRASINDA, ÖZELLİKLE ESKİ KENT DOKULARINDA İMAR MEVZUATINDAN ÖNCE YAPILMIŞ YAPILARLA İLGİLİ KULLANMA İZİN BELGELERİNİN OLMADIĞI DURUMLA KARŞILAŞILMIŞTIR. BU DURUMDAKİ YAPILARIN, 6785 SAYILI İMAR KANUNUNUN YÜRÜRLÜĞE GİRDİĞİ 17 OCAK 1957 TARİHİNDEN ÖNCE YAPILDIĞININ İLGİLİ BELEDİYESİNCE VE/VEYA VALİLİKÇE BELGELENMESİ HALİNDE, 661 SAYILI İLKE KARARI KAPSAMINDA UYGULAMANIN YAPILABİLECEĞİNE, KARAR VERİLDİ.

İLKE KARARI- KARAR NO: 665 / KARAR TARİHİ: 05.11.1999: KORUNMASI GEREKLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI İLE KORUMA ALANLARI VESİT ALANLARIÜZERİNE KONULACAK HERTÜRLÜ IŞIKLI VEIŞIKSIZ TABELALAR İLE ÇEVRESİNDE YAPILACAK DONANIMLAR KORUNMASI GEREKLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI İLE KORUMA ALANLARI VE SİT ALANLARI ÜZERİNE KONULACAK HERTÜRLÜ IŞIKLI VE IŞIKSIZ TABELALAR İLE ÇEVRESİNDE YAPILACAK DONANIMLARA İLİŞKİN 12.3.1999 GÜN VE 638 SAYILI İLKE KARARI, UYGULAMADA ÇIKAN SORUNLAR VE MEVZUATLA ÇELİŞEN HUSUSLAR GÖZ ÖNÜNE ALINARAK AŞAĞIDAKİ ŞEKİLDE DÜZENLENMİŞTİR . KORUNMASI GEREKLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI İLE KORUMA ALANLARI VE HER TÜRLÜ SİT ALANLARINDA GÖRÜNTÜ KİRLİLİĞİNE YOL AÇAN MÜDAHALELERİN ORTADAN KALDIRILMASININ ESAS OLDUĞUNA,KORUMA KURULLARININ BU HUSUSU GÖZ ÖNÜNE ALARAK İLGİLİ KURUM VE KURULUŞLAR NEZDİNDE GİRİŞİMLERDE BULUNMASINA VE ÖNLEMLERİN ALINMASINA,12.3.1999 GÜN VE 638 SAYILI İLKE KARARININ İPTALİNE, KARAR VERİLDİ.

LKE KARARI- KARAR NO: 664 / KARAR TARİHİ: 05.11.1999: SİT ALANLARI DIŞINDAKİ ÜZERİNDE KORUNMASI GEREKLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIĞI BULUNAN PARSELLERİN KORUMA ALANI DANIŞTAY 6.DAİRESİNİN 11.11.1997 GÜN VE 1996/3313 ESAS, 1997/4875 SAYILI KARARI DOĞRULTUSUNDA ALINAN KURULUMUZUN 3.12.1998 GÜN VE 635 SAYILI İLKE KARARI, TAPU VE KADASTRO GENEL MÜDÜRLÜĞÜNÜN 28.6.1999 GÜN VE 1737 SAYILI YAZISINDA, TAPU SİCİL TÜZÜĞÜNÜN 76-84 MADDELERİ İLE MEDENİ KANUNUNUN 919, 920 VE 921 İNCİ MADDELERİNE GÖRE "KORUNMASI GEREKLİ KÜLTÜR VARLIĞI" ŞERHİ BULUNAN TAŞINMAZ MALLARIN BİTİŞİĞİNDE YER ALAN TAŞINMAZ MAL KAYITLARINA "ESKİ ESER BİTİŞİĞİDİR" ŞEKLİNDE BELİRTME YAPILMASININ MÜMKÜN OLMADIĞI BELİRTİLDİĞİNDEN YENİDEN DÜZENLENMİŞTİR. KORUMA ALANI BELİRLENMEMİŞ SİT ALANI DIŞINDAKİ TESCİLLİ PARSELLERDE, BU PARSELE KOMŞU OLAN VEYA ARALARINDAN YOL GEÇSE DAHİ BU PARSELE CEPHE VEREN PARSELLERİN KORUMA ALANI OLARAK KABUL EDİLMESİNE, BU ALANLARDA GELECEKTE YAPILACAK UYGULAMALARDA AKSAKLIKLARA NEDEN OLUNMAMASI İÇİN KORUMA KURULUNDAN KARAR ALINMADAN HERHANGİ BİR UYGULAMA

YAPILAMAYACAĞINA, KURULUMUZUN 3.12.1998 GÜN VE 635 SAYILI İLKE KARARININ İPTALİNE, KARAR VERİLDİ.

İLKE KARARI- KARAR NO: 663 / KARAR TARİHİ: 05.11.1999 TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI İLE KORUNMASI GEREKLİ KÜLTÜR VARLIĞI ÖZELLİĞİ GÖSTEREN YAPILARIN TESPİTİ VE KORUNMALARINA İLİŞKİN KONULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ AŞAMASINDA DİKKATE ALINACAK ESASLAR TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI İLE KORUNMASI GEREKLİ KÜLTÜR VARLIĞI ÖZELLİĞİ GÖSTEREN YAPILARIN TESPİTİ VE KORUNMALARINA İLİŞKİN DANIŞTAY 6.DAİRESİNİN 11.11.1997 GÜN VE 1996/3313 ESAS, 1997/4875 SAYILI KARARI, 16.6.1997 GÜN, 544 SAYILI VE 14.7.1998 GÜN, 590 SAYILI İLKE KARARLARI UYGULAMADA ÇIKAN SORUNLAR VE MEVZUATLA ÇELİŞEN HUSUSLAR GÖZÖNÜNE ALINARAK AŞAĞIDAKİ ŞEKİLDE DÜZENLENMİŞTİR. TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ VE KORUNMASI GEREKLİ ÖZELLİK GÖSTEREN BİNALARIN TESBİTİ VE KORUNMALARINA İLİŞKİN KONULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ AŞAMALARINDA; HER TÜRLÜ YAPI TARZINDA VE DOKU ÖZELLİKLİ YERLEŞMELERDE KORUMAYA DEĞER SİVİL MİMARİ ÖRNEKLERİNİN TOPLU ŞEKİLDE BULUNDUĞU HALLERDE, BİR BÜTÜN İÇİNDE YER ALAN TEK PARSEL ÖLÇEĞİNDE KARAR ALMADAN ÖNCE BÜTÜNLÜĞÜ VERECEK YAPI ADASI VEYA SOKAK ÖLÇEĞİNDE ALANIN TESCİL EDİLMESİNE, MEVZUATTA YER ALMAYAN TANIMLARIN (KÜLTÜR SOKAĞI VB.) VERİLMEMESİNE, YAKIN ÇEVRESİ ÖNEMLİ OLMAYAN DURUMLARDA İSE DOĞAL OLARAK PARSEL ÖLÇEĞİNDE KARAR ALINABİLECEĞİNE, KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK KURULUNUN 16.6.1997 GÜN, 544 İLE 14.7.1998 GÜN, 590 SAYILI İLKE KARARLARININ İPTALİNE, KARAR VERİLDİ.

İLKE KARARI- KARAR NO: 662 / KARAR TARİHİ: 05.11.1999TESCİL KAYDI BULUNMAYAN TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIĞI ÖZELLİĞİNDEKİ YAPILAR VE YAPI ELEMANLARI: DANIŞTAY 6. DAİRESİNİN 11.11.1997 GÜN VE 1996/3313 ESAS, 1997/4875 SAYILI KARARI GÖZÖNÜNE ALINARAK 14. 7 .1998 GÜN VE 591 SAYILI İLKE KARARI İLE 19.4.1996 GÜN VE 428 SAYILI İLKE KARARI AŞAĞIDAKİ ŞEKİLDE YENİDEN DÜZENLENMİŞTİR. KORUNMASI GEREKLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIĞI ENVANTERLERİNİN TAMAMLANMAMIŞ OLMASI NEDENİYLE; A) 2863 SAYILI YASAYA GÖRE TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIĞI ÖZELLİKLERİ TAŞIMAKLA BİRLİKTE HENÜZ TESPİT VE TESCİLİ YAPILAMAMIŞ OLAN YAPILARIN, B) KAMU KURUM VE KURULUŞLARINCA KULLANILAN VE YAPILDIĞI DÖNEMİN MİMARİ ÖZELLİKLERİNİ TAŞIYAN YAPILARIN, C) ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ YAPILARIN,KORUMA KURULU GÖRÜŞÜ ALINMADAN YIKTIRILMAMASI YÖNÜNDE GEREKLİ ÖNLEMLERİN, İLGİLİ BELEDİYESİ (VEYA VALİLİK) İLE VARSA KORUMA KURULU MÜDÜRLÜĞÜ, YOKSA MÜZE MÜDÜRLÜĞÜNCE ALINMASINA, KORUMA KURULUNCA TESCİLİ GEREKLİ GÖRÜLMEYEN TAŞINMAZLAR İÇİNDEKİ, TARİHİ DEĞERİ OLAN AHŞAP, CAM, MADEN, TAŞ, ALÇI VE BENZERİ MALZEMELERDEN YAPILMIŞ YAPI ELEMANLARINDAN, TAŞINIR KÜLTÜR VARLIĞI OLARAK KORUNMASINDA YARAR GÖRÜLENLERİN, KÜLTÜR VARLIĞI OLARAK İLGİLİ MÜZE MÜDÜRLÜKLERİNCE KORUNMASININ SAĞLANMASINA, 14.7.1998 GÜN VE 591 SAYILI İLKE KARARI İLE 19.4.1996 GÜN VE 428 SAYILI İLKE KARARININ İPTAL EDİLMESİNE, KARAR VERİLDİ.

İLKE KARARI- KARAR NO: 661 / KARAR TARİHİ: 05.11.1999 SİT ALANLARI İLE KORUNMASI GEREKLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VETABİAT VARLIKLARININ BİTİŞİK PARSELLERİ VEKORUMA ALANLARINDAKİ TESCİLSİZ YAPILARIN BAKIM VEBASİT ONARIMLARI DANIŞTAY 6. DAİRESİ 11.11.1997 GÜN VE 1996/3313 ESAS NOLU, 1997/4875 SAYILI KARARI DOĞRULTUSUNDA ''SİT ALANLARI İLE KORUNMASI GEREKLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ BİTİŞİK PARSELLERİ VE KORUMA ALANLARINDAKİ TESCİLSİZ YAPILARIN BASİT ONARIMLARI''NA İLİŞKİN 14.7.1998 GÜN VE 588 SAYILI İLKE KARARININ YENİDEN DÜZENLENMESİ SONUCUNDA; YAPILARDA ÇATI AKTARIMI, OLUK ONARIMI, BOYA-BADANA VE BENZERLERİNE BAKIM; AHŞAP, MADENİ, PİŞMİŞ TOPRAK, TAŞ VB. ÇÜRÜYEN YA DA BOZULARAK EKSİLEN MİMARİ ÖGELERİNİN ÖZGÜN BİÇİMLERİNE UYGUN OLARAK AYNI MALZEME İLE DEĞİŞTİRİLMESİ, BOZULAN İÇ VE DIŞ SIVALARIN, KAPLAMALARIN, RENK VE MALZEME UYUMU SAĞLANARAK ÖZGÜN BİÇİMLERİNE UYGUN OLARAK YENİLENMESİNİN BASİT ONARIM KAPSAMINDA OLDUĞUNA, A) SİT ALANLARINDA, TESCİLLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINA BİTİŞİK PARSELLERDE VE KORUMA ALANLARINDA YER ALAN

YÜRÜRLÜKTEKİ YASAL MEVZUATA GÖRE KULLANMA İZİN BELGESİ BULUNMAYAN TESCİLSİZ VE KAÇAK YAPILARDA BAKIM VE BASİT ONARIM İZNİ VERİLEMEYECEĞİNE, B) SİT ALANLARINDA, KULLANMA İZİN BELGESİ BULUNAN TESCİLSİZ YAPILARIN BAKIM VE BASİT ONARIMLARININ İLGİLİ KORUMA KURULUNUN BELİRLEYECEĞİ, GEÇİŞ DÖNEMİ YAPILANMA KOŞULLARI İLE VARSA KORUMA AMAÇLI İMAR PLANI KOŞULLARI DA DİKKATE ALINARAK BU İLKE KARARIMIZ DOĞRULTUSUNDA İLGİLİ VALİLİK VEYA BELEDİYESİNİN DENETİMİ VE SORUMLULUĞUNDA YAPILABİLECEĞİNE, C) TESCİLLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ BİTİŞİK PARSELLERİ VE KORUMA ALANLARINDAKİ TESCİLSİZ YAPILARIN BAKIM VE BASİT ONARIM İZİNLERİNİN İLGİLİ KORUMA KURULU MÜDÜRLÜĞÜNCE VARSA GEÇİCİ DÖNEM YAPILANMA KOŞULLARI VEYA KORUMA AMAÇLI İMAR PLANI KOŞULLARI DA DİKKATE ALINARAK BU İLKE KARARI DOĞRULTUSUNDA VERİLEBİLECEĞİNE, Ç) BAKIM VE BASİT ONARIM İZNİ VERİLEN TESCİLSİZ YAPILARIN ONARIM ÖNCESİ VE SONRASINA İLİŞKİN RAPOR , FOTOĞRAF, KROKİ VE BELGELERİN UYGULAMA SONRASINDA İLGİLİ KORUMA KURULU MÜDÜRLÜĞÜNE İLETİLMESİNE, KURULUMUZUN 14. 7 .1998 GÜN VE 588 SAYILI İLKE KARARININ İPTALİNE, KARAR VERİLDİ.

İLKE KARARI- KARAR NO: 660 / KARAR TARİHİ: 05.11.1999 TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ GRUPLANDIRILMASI,

BAKIM VE ONARIMLARI TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ GRUPLANDIRILMASI, BAKIMI, ONARIMLARI VE ONARIMLARIN DENETLENMESİNE İLİŞKİN, DANIŞTAY 6. DAİRESİNİN 11.11.1997 GÜN VE 1996/3313 ESAS, 1997/4875 SAYILI KARARI, 11.11.1997 GÜN VE 1996/3312 ESAS, 1997/4877 SAYILI KARARI, 19.4.1996 GÜN VE 437 SAYILI, 14.7.1998 GÜN VE 598 SAYILI, 14.7.1998 GÜN VE 599 SAYILI, 3.12.1998 GÜN VE 634 SAYILI, 3.12.1998 GÜN VE 640 SAYILI, 12.3.1999 GÜN VE 642 SAYILI İLKE KARARLARI, UYGULAMADA ÇIKAN SORUNLAR, MEVZUATLA ÇELİŞEN HUSUSLAR GÖZÖNÜNE ALINARAK AŞAĞIDAKİ ŞEKİLDE DÜZENLENMİŞTİR . TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUNMASINDA EN ÖNEMLİ SORUN, YAPILACAK MÜDAHALENİN NİTELİĞİDİR. HER YAPININ KENDİNE ÖZGÜ SORUNLARI OLDUĞU İÇİN TÜM YAPILARI KAPSAYACAK VE MÜDAHALE BİÇİMİNİ BELİRLEYECEK GENEL SINIFLANDIRMALARIN UYGULAMADA YANLIŞ SONUÇLAR VERDİĞİ SAPTANMIŞTIR. BU NEDENLE KURUL KARARLARINA TEMEL OLACAK İLKELER VE MÜDAHALE BİÇİMLERİNE DAHA UYGUN OLDUĞU KABUL EDİLEN AŞAĞIDAKİ TANIMLAR YAPILMIŞTIR .YAPI GRUPLARI YAPILAR, KENDİ BAŞLARINA BİR TARİHİ VE ESTETİK DEĞER TAŞIMALARI YA DA KENTLERİN TARİHİ KİMLİĞİNİ OLUŞTURAN KENTSEL SİTLER, SOKAKLAR VE SİLUETLERİN ÖGELERİ OLARAK İKİ GRUBA AYNLMIŞTIR: 1. GRUP YAPILAR

Toplumun maddi tarihini oluşturan kültür verileri içinde tarihsel, simgesel, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu yapılardır .

2. Grup Yapılar

Kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan kültür varlığı niteliğindeki yöresel yaşam biçimini yansıtan yapılardır.

1- MÜDAHALE BİÇİMLERİ

Korunacak yapılara müdahaleler, her yapının kendine özgü koşullarına göre saptanacaktır .

1) Bakım

Sadece yapının yaşamını sürdürmeyi amaçlayan, tasarımda, malzemede, strüktürde, mimari ögelerde değişiklik gerektirmeyen müdahalelerdir.(Çatı aktarımı, oluk onarımı, boya-badana vb.)

Bakım izin ve denetiminde, varsa koruma kurulu müdürlüğü yoksa müze müdürlüğünün yetkili olduğuna, bakım öncesi ve sonrası durumun rapor ve fotoğraflarla saptanarak ilgili koruma kuruluna sunulması, uygun görülmeyen bakım uygulamalarının yenilenmesi veya değiştirilmesi gerektiğine,

2) Onarım

Yapının yaşamını sürdürmeyi amaçlayan, tasarımda, malzemede, strüktürde ve mimari ögelerde değişiklik gerektiren müdahalelerdir .

a) Basit Onarım

Yapıların; ahşap, madeni, pişmiş toprak, taş vb. çürüyen ya da bozularak eksilen mimari öğelerinin, özgün biçimlerine uygun olarak aynı malzeme ile değiştirilmesi, bozulan iç ve dış sıvaların,

kaplamaların, renk ve malzeme uyumu sağlanarak, özgün biçimlerine uygun olarak yenilenmesi bu kapsamda tanımlanmıştır.

Basit onarım uygulaması, koruma kurulu kararı doğrultusunda; belediyelerce ve/veya varsa koruma kurulu müdürlüğünce yoksa ilgili müze müdürlüğünce denetlenerek yapılmasına, uygulama bitince ona ilişkin rapor ve fotoğrafik belgelerin koruma kuruluna iletilmesine, uygun görülmeyen basit onarım uygulamalarının yenilenmesine,

b)Esaslı Onarım (Restorasyon)

Yapının rölöveye dayanan restitüsyon ve/veya restorasyon projeleri ile diğer ilgili belgelerin içerikleri ve ölçekleri koruma kurulunca belirlenen müdahalelerdir.

[Sağlamlaştırma (Konsolidasyon), Temizleme (Liberasyon), Bütünleme (Reintegrasyon), Yenileme (Renovasyon), Yeniden Yapma (Rekonstrüksiyon), Taşıma (Moving)]

Projelerin bu ilke kararı ekinde verilen "Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon Proje Hazırlama Esasları"na göre hazırlanmasına, ilan edilmiş turizm alanları ve merkezlerinde yer alan tescilli yapıların, turizm amacıyla kullanılması halinde projelerin, Turizm Bakanlığından görüş alınarak koruma kurulunca karara bağlanmasına,

3) Yeniden Yapma (Rekonstrüksiyon)

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen ve tescil edilmesine ilişkin gerekli özellikleri taşımasına rağmen elde olmayan sebeplerle tescili yapılmamış ve/veya herhangi bir nedenle yitirilmiş olan yapının, gerek kültür varlığı niteliği, gerekse kültürel çevreye olan tarihsel katkıları açısından, eldeki mevcut belgelerden (yapı kalıntısı, rölöve, fotoğraf, her türlü özgün yazılı-sözlü, görsel arşiv belgesi vb.) yararlanmak suretiyle kendi parsellerinde daha önce bulunduğu yapı oturum alanında, eski cephe özelliğinde, aynı kitle ve gabaride, özgün plan şeması, malzeme ve yapım tekniği kullanılarak, kapsamlı restitüsyon etüdüne dayalı rekonstrüksiyon uygulamasının koşulsuz sağlanmasına,

Ancak uygulama gerçekleşinceye kadar parsellerde her türlü inşai ve fiziki müdahalenin yasaklanmasına, (otopark, fuar, sergileme vb.) yeni bir işlev ile kullanma ve aynı parselde tescilli yapı yerinde veya diğer boş alanlarda başka bir yeni yapılaşmaya izin verilemeyeceğine,

Tüm bu uygulamalar için koruma kurulu kararının alınması gerektiğine,

II. ESASLI ONARIM İLKELERİ

a) Yapının günümüze ulaşmış sosyo-kültürel ve tarihi kimliğini oluşturan mekansal, biçimsel ve yapısal özellikleri ve çevre içindeki özgün konumu korunacaktır. Bu işlemlerde yapının mevcut fiziksel durumuna göre müdahalenin biçimi ve niteliklerinin koruma kurulunca saptanacağına,

b) Yapıların yıkılmadan korunmaları esastır. Yıkılma tehlikesi arzettiği (mail-i inhidam) malsahipleri ya da belediyelerce ileri sürülen yapıların yıkılma kararlarının ancak koruma kurulunca alınabileceğine,

Yıkılacak şekilde tehlike yaratan (mail-i inhidam) korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları belediyeler veya valilikler tarafından boşaltılır. Gerekli fiziki ve güvenlik önlemlerinin ilgili valilik ve belediyesince alındıktan sonra, konunun koruma kuruluna iletilerek alınacak karara göre işlem yapılacağına,

c) Yapıların tarihsel ve sosyo-kültürel değer taşıyan eklerinin korunacağına,

ç) Yeni işlev verilecek yapılarda yapılacak eklerin, niteliği ve korunması gerekli kültür varlığıyla bütünleşmesi, tasarımı yapan mimar tarafından gerektiğinde avan proje niteliğinde hazırlanarak, koruma kurulunun görüşüne sunulacağına,

d) Restorasyon projesine temel olacak restitüsyon çalışmasının sıva raspası, kısmi söküm, sondaj , belgeler üzerinde çalışma ve karşılaştırmalı araştırmalar sonucuna dayalı olarak hazırlanmasına, onarıma başlamadan önce bu çalışmanın yapılması olanaksız ise onarım projesinin onaylanmasından sonra ortaya çıkan yeni veriler ışığında, restorasyon projesi üzerinde tadilat yapılarak yeniden koruma kurulunun onayına sunulmasına,

e) 3386 sayılı Yasa ile değişik 2863 sayılı Yasanın 10. maddesinde belirtilen kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyeti veya idaresinde bulunan tescilli taşınmaz kültür varlıklarının, basit ve esaslı onarım uygulamalarının, koruma kurulu kararı doğrultusunda, kendi sorumluluklarında

gerçekleştirilmesine, uygulama sonucuna ilişkin rapor, fotoğraf vb. belgelerin ilgili koruma kuruluna iletilmesine, kurulca uygun görülmeyen basit onarım ve esaslı onarım uygulamalarının yenilenmesine,
f) Kültür Bakanlığınca gerçekleştirilen korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının onarımları ile kazı alanlarında yapılan onarımlarda uygulamaya başlamadan önce, hazırlanacak rölöve ve restorasyon projeleri için koruma kurulu kararı alınmasına,

III- UYGULAMANIN DENETLENMESİ

Koruma kurullarınca onaylanan her ölçek ve nitelikteki plan ve projelerin uygulamada uzmanlarınca denetlenmesi gerektiğine, bu anlamda, imar ve koruma mevzuatında, belediyelere ve valiliklere verilen denetim yükümlülüğünün yanı sıra, uygulamanın müellif mimar tarafından denetimi de yasal ve mesleki bir sorumluluk olduğuna,

Taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesine ilişkin uygulamalarda esas alınacak projelerin, serbest mesleki hizmet yetki ve statüsüne sahip ve bu hizmeti yapma koşullarını sürdüren mimarlarca, asgari çizim standartlarına da uygun olarak düzenlenmiş olduğu, ilgili mimarlar odası birimince önceden denetlenerek, koruma kurulu müdürlüklerine sunulması gerektiğine,

Uygulamanın kurul kararlarına uygun olması için gerekli mesleki denetim sorumluluğu, aynı şekilde serbest mesleki hizmet yetki ve koşulları taşıdığı mimarlar odasınca belirlenen müellif mimar tarafından üstlenilmesine, sözkonusu mesleki denetim sorumluluğu, müellif mimarın isteği ile aynı koşulları taşıyan bir başka mimara devredilebileceğine, iskan izni için denetimden sorumlu mimarın, uygulamanın kurul kararlarına uygun olarak sonuçlandığına dair raporunun koruma kuruluna iletilmesi gerektiğine,

Uygulama bittikten sonra müellif mimarın isminin yazıldığı bir tabelanın, yapının uygun bir yerine asılması gerektiğine,

IV -YOK OLAN TESCİLLİ YAPILARA İLİŞKİN İŞLEMLER

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen yapıların herhangi bir şekilde (yıkılmaları, yanmaları, koruma kurulundan izin alınmadan yıktırılmaları vb.) yok olmalarına sebep olanlar hakkında ceza mahkemelerinde yasal soruşturma açılmasına,

Bu soruşturma sonucu yargı organlarınca verilen kararlar kişisel yükümlülüklerle ilgili olduğundan, taşınmaz kültür varlığının korunmasına yönelik işlemlerin devamlılığını etkilemeyeceğine, bu nedenle soruşturma nedeni olan eyleme konu taşınmaz kültür varlığıyla ilgili alınmış koruma kurulu kararlarının geçerli olduğuna, ayrıca ilgili Yasaların hükümlerine göre işlem yapılmasına,

Korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilen ve tescil edilmesi gerekli olmasına rağmen, tescil aşamasından önce herhangi bir nedenle yok olan yapılar için; bu ilke kararındaki "I - Müdahale Biçimleri"nin 3.maddesindeki Yeniden Yapma koşullarının geçerli olduğuna,

Bu ilke kararının yürürlüğe girmesi ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 19.4.1996 gün ve 437 sayılı, 14.7.1998 gün ve 598 sayılı, 14.7.1998 gün ve 599 sayılı, 3.12.1998 gün ve 634 sayılı, 12.3.1999 gün ve 640 sayılı, 12.3. 1999 gün ve 642 sayılı ilke kararlarının iptaline,

karar verildi.

İLKE KARARI- KARAR NO: 658 / KARAR TARİHİ: 05.11.1999 ARKEOLOJİK SİTLER, KORUMA VEKULLANMA KOŞULLARI ARKEOLOJİK SİTLER, KORUMA VE KULLANMA KOŞULLARINA İLİŞKİN 14.7.1998 GÜN VE 594 SAYILI İLKE KARARI, UYGULAMADA ÇIKAN SORUNLAR, MEVZUATLA ÇELİŞEN HUSUSLAR VE DANIŞTAY 6.DAİRESİNİN 11.11.1997 GÜN VE 1996/3313 ESAS, 1997/4875 SAYILI KARARI GÖZ ÖNÜNE ALINARAK AŞAĞIDAKİ ŞEKİLDE DÜZENLENMİŞTİR.

Arkeolojik Sit: İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır.

Arkeolojik Sitlerde Koruma ve Kullanma Koşulları: Bu bölümde yapılan derecelendirme arkeolojik sitlerin taşıdıkları önem ve özelliklerinin yanısıra alanda uygulanacak koruma ve kullanma koşullarını kapsar.

1) I. Derece Arkeolojik Sit: Korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır .

Bu alanlarda, kesinlikle hiçbir yapılaşmaya izin verilmemesine, imar planlarında aynen korunacak sit alanı olarak belirlenmesine, bilimsel amaçlı kazıların dışında hiçbir kazı yapılamayacağına, ancak;
a) Resmi ve özel kuruluşlarca zorunlu durumlarda yapılacak alt yapı uygulamaları için müze müdürlüğünün ve varsa kazı başkanının görüşüyle konunun koruma kurulunda değerlendirilmesine,
b) Yeni tarımsal alanların açılmamasına, yalnızca sınırlı mevsimlik tarımsal faaliyetlerin devam edebileceğine, koruma kurullarınca uygun görülmesi halinde seracılığa devam edilebileceğine,
c) Höyük ve tümülüslerde toprağın sürülmesine dayanan tarımsal faaliyetlerin kesinlikle yasaklanmasına, ağaçlandırmaya gidilmemesine, yalnızca mevcut ağaçlardan ürün alınabileceğine,
ç) Taş, toprak, kum vb. alınmamasına, kireç, taş, tuğla, mermer, kum, maden vb. ocakların açılmamasına, toprak, cüruf, çöp, sanayi atığı ve benzeri malzeme dökülmemesine,
d) Bu alanlar içerisinde yer alan ören yerlerinde gezi yolu düzenlemesi, meydan tanzimi, açık otopark, WC, bilet gişesi, bekçi kulübesi gibi ünitelerin koruma kurulundan izin alınarak yapılabileceğine,
e) Bu alanlar içerisinde bulunan ve günümüzde halen kullanılan umuma açık mezarlıklarda sadece defin işlemlerinin yapılabileceğine,
f) Taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetine tesir etmeyecek şekilde ilgili koruma kurulundan izin almak koşuluyla birleştirme (tevhit) ve ayırma (ifraz) yapılabileceğine,
2) II. Derece Arkeolojik Sit: Korunması gereken, ancak koruma ve kullanma koşulları koruma kurulları tarafından belirlenecek, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır .
Bu alanlarda, yeni yapılaşmaya izin verilmemesine, ancak;
A) GÜNÜMÜZDE KULLANILMAKTA OLAN TESCİLSİZ YAPILARIN BASİT ONARIMLARININ YÜRÜRLÜKTEKİ İLKE KARARI DOĞRULTUSUNDA YAPILABİLECEĞİNE,
b) I. derece arkeolojik sit koruma ve kullanma koşullarının a, b, c, ç, d, e, f maddelerinin geçerli olduğuna,
3) III. Derece Arkeolojik Sit: Koruma - kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek arkeolojik alanlardır.
Bu alanlarda,
a) Geçiş dönemi yapılanma koşullarının belirlenmesine,
Geçiş dönemi yapılanma koşullarının belirlenmesinde,
- Öneri yapı yoğunluğunun, mevcut imar planı ile belirlenmiş yoğunluğu aşmamasına,
- Alana gelecek işlevlerin uyumuna,
- Gerekli alt yapı uygulamalarına,
- Öneri yapı gabarilerine,
- Yapı tekniğine ve malzemesine,
mevcut ve olası arkeolojik varlıkların korunması ve değerlendirilmesini sağlayacak bir biçimde çözümler getirilmesine,
b) Varsa onaylı çevre düzeni ve nazım plan kararları ile yerleşime açılmış kesimlerinde arkeolojik değerlerin korunmasını gözeterek, koruma amaçlı imar planlarının yapılmasına,
c) Bu ilke kararının alınmasından önce Koruma Amaçlı İmar Planı yapılmış yerlerde planın öngördüğü koşulların geçerli olduğuna,
ç) Bu alanlarda, belediyesince veya valilikçe inşaat izni verilmeden önce, ilgili müze müdürlüğü uzmanları tarafından sondaj kazısı gerçekleştirilerek, sondaj sonuçlarının bu alanlarla ilgili varsa kazı başkanının görüşleriyle birlikte müze müdürlüğünce koruma kuruluna iletilip kurul kararı alındıktan sonra uygulamaya geçilebileceğine,
d) III. derece arkeolojik sit alanı olarak belirlenen arkeolojik sit alanlarında koruma kurullarının, sondaj kazısı yapılacak alanlara ilişkin genel sondaj kararı alabileceğine,
e) Taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetine tesir etmeyecek şekilde ilgili koruma kurulundan izin almak koşuluyla birleştirme (tevhit) ve ayırma (ifraz) yapılabileceğine,
f) Bu alanlarda, taş, toprak, kum vb. alınmamasına, kireç, taş, tuğla, mermer , kum, maden vb. ocaklarının açılmamasına, toprak, cüruf, çöp, sanayi atığı ve benzeri malzemenin dökülmemesine,
g) Ülke enerji üretimine getireceği katkı ve kamu yararı doğrultusunda bu alanlarda koruma kurulunca uygun görülmesi halinde rüzgar enerji santralleri yapılabileceğine,

h) Sit alanlarındaki su ürünleri üretim ve yetiştirme tesislerine ilişkin yürürlükteki ilke kararının geçerli olduğuna,

4) Kentsel Arkeolojik Sitler: Arkeolojik sitlerle, 2863 sayılı Yasanın 6. Maddesinde tanımlanan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarını içeren ve aynı yasa maddesi gereği korunması gerekli kentsel dokuların birlikte bulunduğu alanlardır.

a) Bu alanlarda, arkeolojik değerlerin sağlıklı ve kapsamlı envanter çalışmasının yapılmasına, bu çalışma sonucunda hazırlanacak planlar onanmadan, parsel ölçeğinde uygulamaya geçilmemesine,

Planlama çalışmaları sırasında;

-Alana gelecek işlevlerin uyumuna,

-Günümüz koşullarının gerektirdiği altyapı hizmetlerinin proje aşamasından itibaren kültür katmanına zarar vermeyecek ve toprak kullanımını en alt düzeyde tutacak biçimde ele alınmasına,

- Öneri yapı gabarileri ile yapı tekniği ve malzemesinin geleneksel doku ile uyumuna özen gösterilmesine,

b) Bu alanlarda mevcut yıkıntı temeller üzerine, o temellerin ait olduğu eski yapı, korunması gerekli kültür varlığı niteliği taşıyorsa, ayrıca içinde bulunduğu sitin tarihsel kimliğinin yeniden canlandırılmasına önemli bir katkı yaratıyorsa yapıya ait eski bilgi, resim, gravür, fotoğraf, anı belgeleri vb. dokümanlarla restitüe edilebileceği ilgili koruma kurulunca kabul edildikten sonra restitüsyon projesi düzenlenerek ve kurulca onaylanarak, eski yapının yeniden ihya edilebileceğine,

c) Tek yapı ölçeğindeki korunması gerekli kültür varlığı niteliği taşıyan yapı ve yapı kalıntılarının rölöve ve restorasyon projelerinin koruma kurulunca onanması koşulu ile onarılıp kullanılabileceğine, yasa kapsamı dışında kalan taşınmazların ise yürürlükteki ilke kararında belirtilen esaslar kapsamında basit onarımlarının yapılabileceğine,

14. 7 .1998 gün ve 594 sayılı ilke kararının iptaline,

karar verildi.

İLKE KARARI- KARAR NO: 434 / KARAR TARİHİ: 19.04.1996 KORUMA KURULLARINA SUNULACAK PROJELERİN HAZIRLANMASINDA UYULMASI GEREKEN HUSUSLAR 3194 SAYILI YASANIN 38.MADDESİ İLE DANIŞTAY 6.DAİRE BAŞKANLIĞININ 1986 / 228 ESAS, 1986/420 SAYILI KARARINDA BELİRTİLDİĞİ ÜZERE, UZMANLIK AYRIMI KONUSUNDAKİ HÜKÜM DOĞRULTUSUNDA; KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI İLE İLGİLİ HAZIRLANACAK MİMARİ PROJELERİN HAZIRLANMASI VE UYGULANMASINDAKİ SORUMLULUĞUN MİMARLARCA, STATİK VE TESİSAT, PLAN, PROJE, RESİM VE HESAPLARIN HAZIRLANMASI VE UYGULANMASINDAKİ SORUMLULUĞUN DA MÜHENDİSLERCE, YERİNE GETİRİLMESİ GEREKTİĞİNE, KARAR VERİLDİ.

İLKE KARARI- KARAR NO: 421 / KARAR TARİHİ: 19.04.1996 TARİHİ SİTLER, KORUMA VE KULLANMA KOŞULLARI TARİHİ SİT: MİLLİ TARİHİMİZ VE ASKERİ HARP TARİHİ AÇISINDAN ÖNEMLİ TARİHİ OLAYLARIN CEREYAN ETTİĞİ VE DOĞAL YAPISIYLA BİRLİKTE KORUNMASI GEREKLİ ALANLARDIR.

Koruma ve Kullanma Koşulları

a) Bitki örtüsünü, topografik yapıyı, siluet etkisini bozabilecek, tahribata yönelik hiçbir eylemde bulunulamayacağına,

b) Bu alanları çevre düzeni planına kavuşturacak gerekli çalışmaların yapılarak hazırlanacak çevre düzeni planları için koruma kurullarının uygun görüşlerinin alınmasına,

c) Alanın tescil tarihi öncesi doğal dengeyi bozucu yapılmış her türlü uygulamanın zaman içinde ıslahı için ilgili kamu kuruluşlarınca gerekli çalışmanın yapılmasına,

d) Bu alanlar içinde yer alan orman alanlarında Orman Bakanlığınca gerekli çalışmaların yapılabileceğine,

e) Bu alanlar içinde yer alan anıt ve şehitliklerin düzenleme ve gerekli onarımları için projeleriyle birlikte koruma kurulundan izin alınmasına,

f) Önceden süregelen tarımsal faaliyet ile bağ ve bahçeciliğin devam ettirilebileceğine, bu amaç dışında kesinlikle kullanılamayacağına,

karar verildi.

İLKE KARARI- KARAR NO: 420 / KARAR TARİHİ: 19.04.1996 PLANLAMA SIRASINDA ETKİLEME GEÇİŞ ALANI OLARAK GÖZÖNÜNE ALINMASI GEREKLİ GÖRÜLEN ALANLARA (PLANLAMA SINIRLARI) İLİŞKİN ESASLAR

Ülkemizde bulunan korunması gerekli kültür varlıklarının ve sit alanlarının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi, tespit, tescil ve koruma olgularının planlama disiplini altında bütünleştirilmesiyle gerçekleştirilebilir .
Ancak sit alanlarının korunabilmesi için salt bu alanların değil bu alanları doğrudan etkileyen geçiş bölgelerinin de sit alanı ile birlikte uyumlu ve sağlıklı bir planlama anlayışı içinde ele alınması zorunludur .
Bu nedenle;
1. Koruma amaçlı imar planları yapımı sırasında sit bölgeleri ile bütünlük gösteren, yoğunluk ve yerleşme düzeninin sit bölgeleri ile uyum içinde oluşması ve gelişmesi öngörülen, siti bütünleyen alanlardan;
a) Daha önceden sit sınırları içindeyken sit sınırları dışına çıkarılmış-bozulmuş sitlerin,
b) Sit sınırları dışında tutulmuş korunacak sokak, meydan yapı grupları ve benzerlerinin,
c) Sit bölgeleri arasında kalmış sitleri doğrudan etkileyen kurul denetiminin yapılamadığı alanların,
Fiziki planlama ve koruma sorunlarının çözümünü sağlamak amacıyla planlama sırasında "Etkileme Geçiş Alanı" olarak planlama sınırları içerisine alınmasına,
2. Bu alanların, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü veya ilgili koruma kurullarının önerisi ile ilgili koruma kurullarınca belirlenmesi, planlama sırasında değiştirilmesi gerekli görülürse yine ilgili koruma kurulu görüş ve kararının alınmasına,
3. Bu alanlarda ilgili koruma kurulu kararı ile plan değişiklikleri yapılabileceğine,
KARAR VERİLDİ.

İLKE KARARI- KARAR NO: 21 / KARAR TARİHİ: 04.03.1988 İLKE KARARI
KURUL KARARLARINAKARŞI İDARE MAHKEMELERİNDE AÇILAN DAVALARIN SONUÇLANDIRILMASINDAN ÖNCE, KURULA YAPILAN BAŞVURULARIN DEĞERLENDİRİLMEMESİ

İdare Mahkemelerinde iptal davası açılan kurul kararlarının, İdare Mahkemelerinde görüşülmesi sonuçlanmadan, koruma kurullarınca ele alınmasının yargı organının henüz kararını ortaya koymaması nedeni ile, uygun bulunmadığına, kurulların kararlarında ısrar etmesi halinde bu tutumun bir yerde yargı organını etkileme anlamını da taşıyabileceğine, bu nedenle İdare Mahkemelerine intikal eden konular için ayrıca ilgilisince yapılacak yeniden görüşme isteklerinin gündeme alınmasının İdare Mahkemesinin kararı alınıncaya kadar ertelenmesine, bu aşamada sadece İdare Mahkemesince istenmesi halinde tekrir-i müzakere yapılabileceğine prensip olarak,
karar

1. Daha önceki kararlarla çelişkili karar üretilmesi
2. Eksik bilgi belgelerle karar üretilmesi/ara karar alınması/faaliyeti etkilenen kurum görüşlerinin yapılmaması
3. Gecikme
4. Gerekçeli alınmaması
5. İlgili kişi ve kurumlara, başvuru sahibine, Genel Müdürlüğümüz Daire Başkanlıklarına eksik dağıtım
6. İlgili idareyi isim vererek yönlendirici görevlendirme yapılması
7. İlgili temsilci üyelerin çağırılmaması
8. İmza, karşı oy, bulunmadı ibarelerinin yazılmaması
9. İşlem dosyası örneğin savcılığa iletilmemesi
10. Kanunun 13- ve 14. maddelerine ilişkin kararların dağıtımı
11. Karar ile Hukuk görüşü istenmesi
12. Karar ve eklerinin dağıtılmaması veya her yere dağıtımı, ekte yanlış karar dağıtımı veya ekli kararın word formatında olması

13. Karara esas talebin açık olarak belirtilmemesi, karar metninin açık ve net olmaması veya talebe yönelik karar üretilmemesi
14. Karşı oyların sadece Daire Başkanlığımıza dağıtılmaması
15. Koruma grubu, korunma alanı veya geçiş dönemi koruma esaslarının belirlenmemesi
16. Maddi hatalar (Kurulumuzun vb. ifadeler, ilgi tutulan karar tarihleri, vs.)
17. Mevzuatta yer almayan tanımların kullanılması
18. Mülkiyet durumu ve/veya sit alanında kalıp kalmadığının belirtilmemesi,
19. Projelerin uygun bulunduğunun açıkça belirtilmemesi veya iletilen projenin bilgi olarak dosyasına kaldırılmasına denilerek projenin karar eki olarak onaylanmaması
20. Tescilsiz taşınmazlara ilişkin hazırlanan rölövenin, restitüsyon ve restorasyon projelerinin değerlendirilmesi
21. Toplantı yeter sayısı oluşmadığı halde karar alınması ve dağıtımı yapıldıktan sonra Genel Müdürlüğümüzün görüşü sorulması
22. Uygulama ve denetim sorumluluğunun kararda bahsedilmemesi veya uygulama sorumlusunun yanlış belirtilmesi
23. Yanlış ilke kararına atıfta bulunulması
24. Yasal soruşturma açılan kararlarda fiziki müdahale belirtilmemesi, can ve mal güvenliği
25. Yetki dışında kalan alan için karar üretilmesi ve yetki devri

a. Hukuki Denetim Sonuçları

LOGOCENTRIC STRUCTURES, PLATON AND DUAL WORSHIPPING PHENOMENON

Assoc. Prof. Dr. R. Eser KORTANOĞLU
Anadolu University, Campus Yunus Emre, Faculty of Humanities, Archaeology Department, Classical Archaeology Sec, eserkortanoglu@gmail.com

Summery:
"Eski Yunan Uygarlığının" dinsel, ekonomi-politik ve sosyo-kültürel olarak en ayrıcalıklı ve özenilen mimarisi "tapınak" olarak adlandırılmış kütle olmuştur. İçerdiği anlamlar, sahip olduğu işlevler, süslemeler ve kültürel/politik propaganda nitelikleri ile Eski Yunan uygarlığının elit sembolü olarak "temsiliyet" konumuna yükseltilmiş olan yapı, yüzyıllar boyunca değişik seviyelerde korunagelerek görsel imgelerimizde dahi belirgin bir hiyerarşi kazanmıştır. Zihinlerimizdeki görüngüde, korunagelmiş kısımları olsa da artık harabe halini almış bir Yunan tapınağı vardır. Saflığın ve bilgeliğin, dinsel ahlakın beyazlığında bir yapının görüntüsüdür bu. Zihnimizdeki tek bir fotoğraf üzerinden yüzlerce yılın romantizmini ve neredeyse anlamlandırılabilen total epistemenin kökü olduğu düşünülen yüksek bir uygarlığın varlığını içgüdüsel olarak hissederiz. Standart Model içimizde bir yerde, en derinlerde konumlandırılmıştır. Jacques Derrida bu konumlandırmayı "métaphysique de présence" ile açıklar. Mevcudiyet metafiziği, söz-merkezcilik, yapıların sabit anlamının, dile getirildiği anda zihnimizde "mevcut" olmalarıdır. Platon'dan itibaren, tüm bir Batı kültürü ve ürettiği disiplinler, kalın bir surun ardındaki mitsel polis gibi, "sabit anlamın" oldukça güven verici temeli üzerine kurgulanmıştır. Ancak maalesef anlamın (dolayısıyla kökenin) sabit olamama ihtimali de vardır. Bu şekilde düşünülecek olursa, güvenilirliği mutlak olan temelin de o kadar sağlam olamayabileceği ortaya çıkar. Anlam, dönüşüm sürecinin kendisi olursa ve hiçbir zaman tek bir anda mevcut değilse bir yapıyı model olarak tanımlayabilir miyiz? Yunan Tapınağı olarak adlandırılmış kutsal kütle, akropolisin metaforik konumuyla, zamanın "süreksizliğini" tek başına temsil edeceği o benzersiz noktaya oturtulmuştur. Ancak ya bu mutlak tekilliğin üzeri zihinsel ve uzamsal mutlak varoluş anında "ikili tapınım" ile çizilmiş ise?
Anahtar Kelimeler: Yunan Tapınağı, Arkeoloji, Yunan Mimarlığı, Tapınım, Klasik Felsefe, Post-Yapısalcılık
Abstract:
The most privileged and meticulous architecture of "Ancient Greek Civilization" in religious, political and socio-cultural terms has been the mass called "temple". The building which has been raised to the position of "representation" as a symbol of Hellen civilization with the meaning(s) it covers, the functions it leads to, decoration and cultural/political propaganda features it has been preserved at different levels for many centuries and gained a more specific hierarchy in our visual images. In the photograph in our visual images, there is a Greek temple which has partially become ruin and which has preserved its originality. Image of a building in whiteness of pureness and wisdom.. We instinctively feel Hellenic romanticism of many centuries and the existence of a high civilization considered to be the origin of almost all knowledge which could be known, more precisely which could be defined (!) over a single photograph. Standard Model has been positioned very deep inside of us. Jacques Derrida explains those facts with "métaphysique de présence". Existence metaphysics is logocentrism, namely the intended meaning of the buildings being "existing" in our minds at the moment they are voiced. Since Plato, the entire Western culture and disciplines have been designed on reliable basis of "fixed meaning" simply as a mythical polis behind a thick city wall. Unfortunately however the meaning is likely not to be fixed. Considering so, it is revealed that a basis reliability of which is "precise" may not be as precise as that. If the meaning is the transformation process itself and never exists at a single moment, can we define a building as a model? The sacred building called Greek Temple has been positioned on a point where it could represent "discontinuity" of time with metaphoric position of acropolis. But, what will happen if this singularity is stroke out with "dual worshipping" at the moment of absolute existence?
Keywords: Greek Temples, Archaeology, Greek Architecture, Worship, Classical Philosophy, Post-Structuralism

We can beginning with architecture as the most widely used metaphor of philosophy. Whereas Lyotard said "philosophy has become ruins in architectural terms" Badiou who desired to reconstruct Platon together with him answered him saying "could any philosophy lacking an architectonic form be designed?" because the style of presence of philosophy is discontinuity both in time and in space (Badiou 2015 a: 13-17; Badiou 2015 b). Nevertheless Foucault states methodological difficulty of descending layers of hierarchical structures saying "it is not easy to determine the status of discontinuity" (Foucault 2015: 89). On the other hand, we could comprehend how close with the definition of the thought of monumentality the expression of discontinuity both in time and in site could be. Monumentality is not a concept merely related to dimension. Adapting what Le Corbusier said for ornament "dimension is a remarkable mask". Monumentality is a structuring related to time and meaning. It is encumbered with a meaning mutually agreed by means of oral culture, social dynamics and the ancient traditions that continued in the lower layer.

I had said that monumentality was related to time as well. In terms of both presence and continuity thereof, namely paradoxical discontinuity and its relation with "time" which is the fourth dimension of architecture. Führ interpreted this relation as "presence of time is seen in an ancient monument" (Führ 2008: 40-57). Discontinuity in time and in space. The structure which is the architectonic of philosophy and object of architecture. The structure which is the semantic mimesis of the mass. Both synchronic ties and a diachronic historical chronology. Anything does not exist within time, but it imposes the time. This is the case for the monumental masses that we call them "temple". Individualism, translation and the core is highlighted at the moment of perception and interpretation. I would like to attain to Ancient Greek Architecture from this phenomenology.

The most privileged and elaborated architecture of "Ancient Greek Civilization" in religious, political and socio-cultural terms has been the mass named as "temple". The structure which has been elevated to the position of "representation" as the elite symbol of the Hellenic civilization with the meanings it contains, the functions execution of which it causes, the decorative and cultural political propaganda qualities it has, has been preserved for many centuries at various levels and gained evident hierarchy even in our visual images. We have a Greek temple in the photograph in our visual images which has become ruins partially and preserves its originality partially. We feel instinctively the presence of a deep-rooted high civilization via the image in our mind. Standard Model has been positioned inside us, somewhere deep inside us. Jacques Derrida explains the events with "métaphysique de présence" (Derrida 1967 a, 1967 b, 1972, 1978, 1999: 51-63, 2008, 2010, 2014; Başaran 1993: 14-19, 57). Metaphysics of presence, logocentrism, is "presence" of the intended meanings of structures at the moment when they are expressed. Since Platon, the entire West and its disciplines have almost been built on the quite reliable foundation of the "fixed meaning" just like Mykenai (Levi 1987: 36) behind a giant city wall. However it is unfortunately probable that the meaning may not be fixed. Thinking in this fashion, it is revealed that the foundation reliability of which is "definite" may not be so solid. As a matter of fact, Mykenai collapsed because of "x factor" phenomenon despite its giant city walls.

If the meaning becomes the transformation itself and is never present at a single moment, can we define a structure as a model? According to Jacques Derrida, the western philosophical thought was built on a wrong foundation. Since Platon (Derrida 1967 a, 1967 b, 1972, 1978, 1999: 51-63, 2008, 2010, 2014; Başaran 1993: 14-19, 57; Karatani 2010: 33-35; Heidegger 2011: 33-35; Aşkın-Çellik 2012: 170-186; Hatipoğlu 2016: 11-29; Kurt 2016: 477-488; Türkyılmaz 2016: 419-432) existence of an independent presence in metaphysical thought tradition was defended. Namely it has been recognized that there had been a field of presence objectively outside our conscious. Concepts including the God, mind, idea or substance were used as the reference points that would prove presence of other concepts. Such central concepts used as reference points have been the ground for other claims of reality. The hierarchical structure that Platon built is elevated step by step in this fashion. In this regard, I had problematized in my article published in CollAn 2015 why we call "Greek temple" performing deconstruction of the meanings attributed to Greek temple via the discourse of Greek temple.(Kortanoğlu 2015: 83-101. Please also see Kortanoğlu 2018; Kortanoğlu 2019).

The sacred monumental structure named as Greek temple was positioned on the point where it could represent "discontinuity" of time using the metaphoric position of Athenian Acropolis as well. On the other hand, this final singularity had to establish a relation of contradiction with the phenomenon of "dual worship" while everything ran its course in reality. Indeed the paper I present is completely related to the architecture of this relation of contradiction. Logocentrism is based on the assumption that the full meaning of a word is present by nature in our mind before that word is expressed yet. Those who use the language can comprehend the meaning within its integrity. Meanings of words become present in our minds at the moment when we express or write them. This is an illusion which has occupied a place somewhere deep in our culture. Interpreting metaphysics of presence in this fashion means using the criticism called logocentrism. This is one of the most fundamental illusions that embraced the western culture. Spaces and gaps always arise at the moment of communication. Meaning is never present fully at a single moment. Meaning should be considered as a process subjected to change. A word does not have a meaning yet at the moment it is expressed. Both the meaning is always different and its completion is always postponed. Postponement means augmentation of meaning in time. Since discourse in the west is based on the "fixed meaning", deconstruction has the potential to destruct the cultural assumptions somewhere deep in the culture. The internal structures that surround our relation with the world conflict with numerous external structures that shape our visual experiences. Derrida performs this criticism via "la différance"(Derrida 1967 a, 1967 b, 1972, 1978, 1999: 51-63, 2008, 2010, 2014; Başaran 1993: 14-19, 57; Karatani 2010: 163-164; Aşkın-Çellik 2012: 170-186; Hatipoğlu 2016: 11-29; Kurt 2016: 477-488; Türkyılmaz 2016: 419-432). The word means both "difference" and "postponement". However the second meaning of the word can be decomposed only in the text rather than during conversation. This proves the instability immanent in the meaning because the meaning is both "different" and "postponed". La différance is not put in the chain of signs. If it were, it would be included in the system and could not make a criticism. If we think in this fashion, dual worship is destabilizing single mass. The structure itself becomes a problem because the meaning of the structure is both different and postponed now.

In fact, dual worship is the case of being at the "beginning" continuously. Any formation the presence of which is felt and which cannot be touched is a phenomenon with respect to structures which are both this and that simultaneously, which is more than one thing simultaneously. We cannot problematize dual worship with the judgment of "either this or that" by nature of classical model with respect to almost all static structures. We have to bring masses resembling (Foucault 2015: 62) one another together over various abstract and concrete parameters in order to be able to explain Ancient Greek architecture, particularly the religious architecture over generic systems. The most significant sign for the dual worship is the plan type. Plan types offer us translations on presence, worship, dual worship and multiple values. Dual worship disrupts single structure as of Korinthos Apollon (Gruben 2001: 103-104, fig. 83-84; Hellmann 2006: 59-60) mass of the 6th century BC recognized as Archetype in Continental Greece (Rumpf 1961: 17; Roux-Roux 1964: 60-63, 111-113, fig. 113; Dinsmoor 1947: 109-151; Dinsmoor 1975: 89-91, fig. 35; Travlos 1980: 143, fig. 196, fig. 198; Richter 1984: 18; Levi 1987: 193; Wycherley 1986: 73; Robertson 1988: 69-89; Lawrence 1990: 139-147, fig. 107-109; Martin 2003: 76, Fig. 122-124; Spawforth 2006: 162; Hellmann 2007: 76-77, fig. 37, 88-89, fig. 48; Müller–Vogel 2012: 187; Kortanoğlu 2018). Another supplement is positioned on the model. Then, what is single structure in architecture? According to Jean Baudrillard (Baudrillard-Nouvel 2011: 96) whom I had the chance to listen and talk to in Istanbul, single structure is being in relation with the concept of emptiness firstly "because" he says "if you fail to create emptiness you can never attain to singularity". Singular structure in architecture is the ability to touch the thought that the meaning attributed to the structure is single and compromised. The touch in question realizes over reassuring preventive presence of the "fixed meaning". The structure is revealed and continues its presence over the direction of interaction within diachronic historical and hierarchy. Concepts of beginning and time are sharp phenomena for singularity. Such as a simple shelter form, later megaron type as simple house, then Mykenian royal megaron (Işık 1998: 1-49; Hellmann 2006: 36-42) , Greek temple (Işık 1998: 1-49.), Roman Emperor cult (Tekin 2007: 194) , Christian period architecture. This takes us to the debate of the question of origin.

Again according to Derrida who I listened to in Istanbul "the question of origin is accompanied by metaphysics of presence" (Derrida 2010: 114). Who did position this presence in our mind? (Badiou 2015 b)

We can perform the initial translations on the fact that meaning immanent in the structure in Greek architecture is more than one over the Thesauros (Dinsmoor 1975: 138-139, fig. 50; Coulton 1982: 57, 88-90, 146, 162; Richter 1984: 28-29; Levi 1987: 76; Gruben 2001: 43, fig. 28-29, 67-92, fig. 48, fig. 52, 93-102, fig. 71; Tomlinson 2003: 88-89, 92-100, fig. 36; Hellmann 2006: 50-72, 81, fig. 141, fig. 308; Gruben 2007: fig. 113; Müller-Vogel 2012: 181; Kortanoğlu 2017 a; Kortanoğlu 2019).Because the equivocality in thesauros architecture emerged almost simultaneously with the period when Greek religious architecture started to be placed with its all physical and proportional contours. "Thesauros" allegory that Roux revealed while in fact he wanted to found the meaning of a structure is one of the traces left on classical paradigm which is to be considered most because Thesauros itself which is again an influence of Korinthos is both a gift and contains gifts in it and preserves them (Roux-Roux 1964: 157-166, fig. 159-161; Roux 1984: 153-154; Başaran 1993: 14-19, 57; Mumford 2007: 173-181; Gates 2015: 321-329, fig. 15.1-15.5). It has no function of cult. However the mass is made for temenos. The structure contains gifts being a gift itself is reflection of meaning, architectonic of reflection.

"Representation" we come across in pedimental sculpture and reliefs in ancient religious Greek architecture in diachronic system is now reflected over monuments. Architectonic presences including Lysikrates (Hellmann 2007: fig. 82; Mumford 2007: 206; Gates 2015: 354, fig. 16.) which was defined over cultural and aesthetic structures and which was an urban figure fully in spiritual terms became transformable into power over propaganda discourses a while later. The most monumental example of this translation is Philippeion.

It is the victory and power monument of Macedonian Royal Dynasty (Rumpf 1961: 80-81; Tomlinson 2003: 91-92; Müller-Vogel 2012: 195) It is a serious discourse that it was positioned in Olympia Zeus temenos (Dinsmoor 1975: fig. 44; Wycherley 1986: 79, fig. 27; Levi 1987: 80; Robertson 1988: 106-124; Lawrence 1990: 174-190, fig. 153; Gruben 2001: 43, fig. 28-29, 46-66; Tomlinson 2003: 87, fig. 35; Boardman 2005 a: 135-177; Hellmann 2006: 73-95, fig. 220; Gruben 2007: fig. 24; Hellmann 2007: fig. 95; Mumford 2007: 173-181; Müller-Vogel 2012: 189) structured in the status of representing Greek Civilization inside Altis to represent Khaeronea victory of Macedonia King Philippos. We can say that "Discourse for power Type I". However Philippeion has probably inherited this over a "supplement" manifesting itself in the west pediment of Zeus temple (Roux-Roux 1964: fig. 149; Martin 2003: fig. 134; Boardman 2005 b: 33-40, fig. 19, fig. 21.3; Gates 2015: 329-338, fig. 15.6, fig. 15.10). Potential links of this representation with Pelopion within peribolos is not the subject of this paper. However suggestions of Prof. Dr. Elif Tül Tulunay (Tulunay 1998) from University of İstanbul, should be translated again in terms of logocentrism as well.

Transformation of Metroon (Tomlinson 2003: 90-92; Spawforth 2006: 154) , the naos of the temple of Mother of Gods directly related to the origins in terms of semantic structure which is again positioned in Altis, which reminds us the Khitonic periods almost into the cult hall of the Roman Imperial Dynasty is redrawing of the discourse. Those two masses positioned in Zeus found at the top in the hierarchical structure of Pantheon and in Olympia Zeus temenos found at the top in the meaning in Pan-Hellenic terms similarly transform the discourse into metaphysics of presence. Everything is related to the origin. If the origin is present it is singularity by definition. Meanings attributed merely to singularity is periodical. The deepest problem here is the relation of presence of Zeus in Olympia. Positioning of Zeus and his temple is another form of positioning of Pelopion, Metroon and Philippeion and it is completely related to discourse and this discourse produces power.

The concept of Big Mother according to Jung is a concept originated from history of religion and contains very different aspects of mother goddess typecasting. The symbol is certainly a derivative of the mother archetype (Jung 2015: 17-21).

As it is the case in Anatolia (Işık 1999: 1-34), in Ephesos (Rumpf 1961: 18-19; Onurkan 1982: 369-370; Coulton 1982: 18, 24, 141-144, 161; Richter 1984: 19; Akarca 1987: 48-51; Levi 1987: 166; Gruben 2001: 390-395, fig. 295; Hellmann 2006: 45, 50-72, fig. 42; Jenkins 2006: 47-70; Spawforth 2006: 198-201; Akurgal

2007: 322-324, 326-331, fig. 320-322; Tekin 2007: 22; Hellmann 2007: 97-100, fig. 31; Müller-Vogel 2012: 193; Gates 2015: 304-305, 513-516), Magnesia ad Maendrum (Dinsmoor 1975: 274-275, fig. 99; Onurkan 1982: 394; Coulton 1982: 71, 122, 165; Akarca 1987: 45, fig. 16; Lawrence 1990: 260-287; Gruben 2001: 423-431, fig. 320; Martin 2003: fig. 245; Tomlinson 2003: 57; Hellmann 2006: 105, fig. 257, fig. 265; Spawforth 2006: 201-202; Akurgal 2007: 348-354, fig. 322; Tekin 2007: 122-123; Hellmann 2007: fig. 18; Bingöl 2007:51-96. Please see Bingöl's a lot of texts and reports about Magnesia ad Maedrum and Artemis temple) and Sardes (Onurkan 1982: 396; Gruben 2001: 432-439, fig. 324; Hellmann 2006: 105, fig. 256; Spawforth 2006: 193-194; Akurgal 2007: 303-309, fig. 308-310 (plans); Tekin 2007: 51; Hellmann 2007: 172-173, fig. 93 (plan); Yegül 2010: 339-362), the temples of mother goddess (Roller 2004: 46-78; Bernhard-Valcher 2008: 15-24; Muss 2008: 25-34; Bammer 2008: 35-44; Fleischer 2008: 45-62; Pülz 2008: 79-86; Jung 2015: 17-20) worship were positioned westwards. Integration is always together with transformation. Here we find mother goddess worship in the core of theoretical fiction of Artemis worship.

The naos is divided in the 2nd century AD in Sardes Artemis temple and the structure is dedicated to the Emperor Cult (Gruben 2001: 423-439, fig. 324; Hellmann 2006: 105, fig. 256; Yegül 2010: 339-362). The portraits of the emperor and the members of the dynasty are found in the naos. The structure has been containing a small church since 4th century AD simultaneously with Christianity. Some of the temples were transformed into church simultaneously with Christianity and used as churches. This transformation both provided the chance to survive and gives the chronology of the relation between the temple plans and church plans. According to Jung, it was not difficult in the Ancient Period to comprehend the opinion of Platon that idea was before and over all sorts of phenomenon (Jung 2015: 17-21). Archetype is a concept synonymous with Platon's idea used as early as the Ancient Period. Primary images become visible in fantasia products and the concept of archetype finds its special type of application here. It is Platon who signified this fact for the first time. Ideas exist in each psyche and these shape our thoughts and actions instinctively in advance. Certainly, those thoughts were not independent from architectural designs.

Different forms of dual worship have been realized. I started my presentation with Korinthos. The strongest customary interpretation on Korinthos Apollon temple, plan is the phenomenon of dual worship. From this point of view, we can ask the question of which divine figure was devoted to the other worship? Archeology does not allow us to say anything independent from epigraphic evidence, scientific excavations and analogies. When we observe the other examples, we find three different forms of positioning. Examples which are singular including Delphoi (Gruben 2001: 67-92, fig. 48-52, 93-102, fig. 71) and Didyma (Hellmann 2006: 50-72, 96-107) but which come to the forefront specific to prophecy or other capacities. Examples where Apollon and Artemis were structured side by side as it is the case in Klaros (Şahin 1998: 19-27, 37-48; Hellmann 2006: 96-107, fig. 262; Spawforth 2006: 197-198; Akurgal 2007: 313-315; Tekin 2007: 127). Finally the examples where Leto, Apollon and Artemis temples are positioned side by side, together or in different extensions in conformity with the mythos in Letoon (Hellmann 2006: 100-101, fig. 117, fig. 122; Spawforth 2006: 214-215; Akurgal 2007: 415-416, fig. 377; Tekin 2007: 126) and Delos (Dinsmoor 1975: 267; Coulton 1982: 23, 27, 90, 136; Levi 1987: 138; Gruben 2001: 153-159, fig. 125; Hellmann 2006: 75, fig. 147, fig. 255; Gruben 2007: fig. 18). However there is a serious difference here. The three temples are side by side in Letoon, namely three masses but a single mythos is in question. There is semantic togetherness and condition of integration in different structures. According to the view from Continental Greece, semantic singularity of mythos has disappeared physically in Delos island, the place of birth of Apollon and the three masses were distributed very differently from one another in settlement (Roux-Roux 1964: fig. 217-221; Gruben 2001: 153-159, fig. 125; Spawforth 2006: 180-181). The equation is deformed and each worshipping retires in its shell. We can call this paradoxical singularity of a triple structure.

Athenian Acropolis has been the deepest Hellenic space for architectonic messages left to the eternity during its history. Also we can say that "Discourse for power Type II". We cannot evade making an Aristoteles style classification to explain this issue (!). Augustus performs what the Macedonian dynasty made with Philippeion in Olympia, in Athens receiving power from existence of goddess Rome. We can

understand that Athens was higher hierarchically in Augustus mind. This had two versions. To continue a tradition over Kybele-Men worship as he did in Ankyra or to construct a mass together with the existence of Rome as it was the case in Athenian Acropolis. I'm not sure how much a coincidence the fact that the structure in Athens has a circular plan type as it was the case in Olympia is (Dinsmoor 1975: 285-286, fig. 103; Travlos 1980: 494, fig. 623, fig. 624, fig. 626; Gates 2015: 512-515).
The process of creating meaning is not a single process that realizes in time and place (Dinsmoor 1975: 282; Onurkan 1982: 409; Spawforth 2006: 218; Akurgal 2007: 434-437, fig. 400). The original copy including existence-absence, whole-part, purity-contradiction, ideas of Platon is kept superior against what is seriously insignificant in metaphysical philosophy. Following detection of metaphysical contradictions in this fashion, we can question the hierarchy between the contradiction relations, transform the meaning and recreate conceptual production over polysemy. At that point, Le Supplément, is a significant "trace" (Derrida 1967 a, 1967 b, 1972, 1978, 1999: 51-63, 2008, 2010, 2014; Başaran 1993: 14-19; Karatani 2010: 34, 163; Foucault 2015: 101, 107). The supplement is something added in the whole. It transforms our feeling of failure of the whole to be completed. Each structural relation is obliged to change at the proportion of making additions in the original structure potentially. The origin needs addition ex novo because its completion has always been postponed. Particularly the temples which are the signs of empire cult have either been established with this meaning or added in the existing worship. Either together with them or instead of them.
Tiberius temple in Pessinus (Waelkens 1986: 37-72; Roller 2004: 313-328; Spawforth 2006: 220-221; Akurgal 2007: 429-431, fig. 396, fig. 397; Tekin 2007: 130; Claerhout-Devreker 2008: 70-92) considered for a long time to be Kybele temple both for being west oriented and for indicating a monumental Greek temple model, does not need a "mother" anymore, in the sacred lands of the mother herself and in Pergamon (Dinsmoor 1975: 282; Onurkan 1982: 392, 411-412; Akarca 1987: 83-84; Levi 1987: 188; Gruben 2001: 475, fig. 342; Radt 2002: 208-219; Martin 2003: fig. 258-259; Roller 2004: 313-328; Hellmann 2006: 96-107, fig. 274; Spawforth 2006: 191-192; Akurgal 2007: 263-264, fig. 286; Tekin 2007: 194; Nohlen 2014: 508-523; Gates 2015: 385-395, 516-517). Power is loneliness. Platon's model is operating.

Why is the discourse of power established on being God? It is necessary to think about the deep reasons of domination of Roman Civilization on Greek fundamental. Korinthos destroyed by the Rome in 146 BC was reestablished in 44 BC. Rome destroys Greece (Roux-Roux 1964: 113; Trigger 2014: 45). Later it raises her to the hierarchy of representation. The rich Roman tried to obtain original or good copies of the works of the Greek artists. This meant to have attained with the archetype. Rome wanted to see and understand the reasons of its own existence and to construct its power on this set. However it feels that there is no "pure Rome" argument at the level of origin. Rome defines itself via Greek culture. Thus it expresses itself. It becomes able to touch itself. We call this touch Roman Civilization, Roman Architecture, Roman Art and Culture. Then, what does this translation say? How and when does an empire use architectonic while expressing itself? Both to what belongs to it and in the name of the propaganda it had to perform to whom they have marginalized. The content of the propaganda is embellished by discourses of "force" and "power". The basic issue is the mechanism built via discourse. The basic issue is the category of representation. What do we represent? No, Rome is not Greek Civilization. Rome has now become a superior civilization. If this position can be based on social thought, Rome reinforces its power beyond conscience via discourse. Even the emperors become Gods (Tekin 2007: 194) imitating Alexander the Great who is their archetypes in this regard, namely their shadows (Please see concepts of "Discourse for Power Type I and II"). And what is the most remarkable is the fact that they are recognized as Gods. Can such a phenomenon be recognized without tour de force? Human's transformation into God terminates the Greek Period whereas the end of Bronze Age destroyed the royalty system. I almost hear Foucault saying "a gap sustains its existence"(Foucault 2015: 57).
The beginning of the thought that broke off from mythos in the decisiveness of logos is defined as Platon and its end is signified by Hegel through a movement from systematic period of philosophy starting with Socrates to the Western thought, on a movement developing from Mythos to logos. Unlike

Nietzsche and Heidegger (Heidegger 2011: 33-35, 461-463) who tried to overcome the fashion of metaphysical thinking under this relation of beginning and end, thinks that Derrida this fashion of thinking cannot be overcome, that this fashion of thinking is continuity in the stage of crisis it brings to us. What is determining in the fashion of metaphysical thinking is the system of dual contradictions. Derrida suggests that the system of dual contradictions has always signified a problematic structure from the beginning of philosophy and the system of contradictions was destabilized in Platon's own text via the structure of "pharmakon" in Phaidros dialogue and the structure of "khora" in Timaios (Platon. Timaios) dialogue which almost dominated the Middle Age (Derrida 2008; Başaran 1993: 14-19, 57; Karatani 2010: 163-164). The entire philosophy suggested by Platon carries in it the traumatic effect of what remained as unsaid beyond the seemingly sound basis. The ideas are the symbol of hierarchical order (Başaran 1993: 14-19, 57; Aşkın-Çellik 2012: 170-186; Hatipoğlu 2016: 11-29; Kurt 2016: 477-488; Türkyılmaz 2016: 419-432).

What lies in the basis of thinking is the effort of suggesting what is shown last including idea, god, human and tin. With Platon such an effort of interpretation develops on the basis of dual contradictions. Those dualities including good-bad, seen-thought determined a logic that continued till Hegel, determined what is based on logos, what is logic. For this reason, Platon made up the point of origin of metaphysics, namely logocentric and Euro-centric thought. Platon returns to mythos in order to suggest any thought and ground the same and mythos becomes the means of the thought activity based on logos in it. The effort to separate mythos and logos starts with Platon for the first time and this effort peaks through the modern times rationalism developed on the basis of Platonism (Başaran 1993: 14-19, 57; Aşkın-Çellik 2012: 170-186; Hatipoğlu 2016: 11-29; Kurt 2016: 477-488; Türkyılmaz 2016: 419-432).

Platon expresses a tradition determining thought and thinking in Western metaphysics. Tradition transferred and preserved in him in the beginning and last thought is in a significant position. Nietzsche starts this problem of history from Platon in Götzen-Dammerung. Heidegger heads toward the history of metaphysics and tries to reveal what was hidden in it and loosen what was fixed in this tradition (Heidegger 2011: 33-35, 461-463, passim). Heidegger tried to perform a critical dismantling of a tradition using the concept of "dasein" in immanent architecture of a tradition that started with Platon and shaped with Platon. However Derrida would demonstrate that this could not be performed over an sign that could be included in the meaning chain (Derrida 1967 a, 1967 b, 1972, 1999: 51-63, 2010; Başaran 1993: 14-19, 57; Aşkın-Çellik 2012: 170-186; Hatipoğlu 2016: 11-29; Kurt 2016: 477-488; Türkyılmaz 2016: 419-432).

According to Trigger, Archeology researchers wanted to understand development of archeology with reference to Foucault's understanding of episteme which follow one another but which are interrupted and radically different from one another. Foucault understands those episteme as the general forms of the thought each of which effects all fields of knowledge and which dominated one period of modern Western civilization respectively. Nobody can recover from the episteme of the time he lives in. Episteme imposes a special serial of norms and assumptions on the dominant thought of its period (Trigger 2014: 9).

Examinations based on style critics in archeology have privilege on dating any object without reference to textual dates. The architect of this privilege is Winckelmann. Style chronology and periodical classification is the basic structure of Winckelmann's archeology (Trigger 2014: 55-56). German humanists received the feelings of creativity, freedom, beauty and aesthetics as the highest expression of the spirit from Ancient Greece in early 19th century. Winckelmann undertook a very significant role meanwhile in the capacity of translator. This influence transformed into the relation between elite nature of Greek Spirit and European heritage in time. Von Humboldt, one of the most significant figures of the history of world education, realized an education model dominating over Greek philosophy, Classical philology, history, literature and art, independent from politics. This system encouraged expansion and circulation of classical researches. We have reached to date from Göttingen school (Trigger 2014: 59-60).

The movement of the logocentric structure that started with Platon and completed in Hegel thought is the movement of philosophy that started with Platon and left its own mythical form. On one hand,

philosophy tries to escape from the mythos which manifests itself as a narrative during its own history and enter in the assertive way of logos. Nevertheless it transforms into a narrative on the other hand and the end of this narrative fiction comes as well. Here "absence of the thing existing" is in question as a possibility. An existence that could be sensed. Whereas how the existing one existed was explained in Phaidros and Timaios dialogs of Platon, the one that does not exist imposed itself on the text. The thing which is neither subject nor object, which is found between dual contradictions is différance. According to Derrida, Platonism, the entire history of philosophy has tended to forget "différance" (Derrida 1967 a, 1967 b, 1972, 1978, 1999: 51-63, 2008, 2010, 2014; Başaran 1993: 14-19, 57). Derrida does not try to overcome this position between dual contradictions as Heidegger tried to perform. He wants to stop there. The place where he stops is the end of philosophy according to him. Today Platon preserves his place as the basic question in Badiou who objects the thought of the end of philosophy via New Platonism (Aşkın-Çellik 2012: 170-186; Hatipoğlu 2016: 11-29; Kurt 2016: 477-488; Türkyılmaz 2016: 419-432; Badiou 2015 a, 2015 b).

Bibliography:

Akarca, A. 1987. Şehir ve Savunması, Ankara. TTK.
Akurgal, E. 2007. Anadolu Uygarlıkları, İstanbul. Net Yayınları.
Aşkın, Z. – Çellik, H. 2012. "Martin Heidegger ve Michel Foucault'nun Geleneksel Özne Kavramı Eleştirisi", Özne 16, 170-186.
Badiou, A.
- 2015 a. Felsefe İçin Manifesto, (Çev. M. Erşen) İstanbul. Monokl.
- 2015 b. Model Kavramı, (Çev. A. Tümertekin) İstanbul. İthaki.
Baudrillard, J. – Nouvel, J. 2011. Tekil Nesneler. Mimarlık ve Felsefe, İstanbul. YEM.
Başaran, M. 1993. Ve Niçin (Yine) Felsefe. Yapı Çözümler, İstanbul.
Bernhard-Walcher, A. 2008. "Efes Artemisi Kutsal Alanı", Efes Artemisionu. Bir Tanrıçanın Kutsal Mekanı, Viyana, 15-24. Phoibos.
Bingöl, O. 2007. Menderes Magnesiası. İstanbul. Homer.
Boardman, J.
- 2005 a. Yunan Sanatı, (Çev. Y. İlseven) İstanbul. Homer.
- 2005 b. Yunan Heykeli. Klasik Dönem, (Çev. G. Ergin) İstanbul. Homer.
Claerhout, I. – Devreker, J. 2008. Pessinus. Ana Tanrıça'nın Kutsal Kenti, İstanbul. Homer.
Coulton, J.J. 1982. Ancient Greek Architects at Work, New York. Cornell Un. Press.
Derrida, J.
- 1967 a. Ecriture et différence, Paris. Seuil.
- 1967 b. La voix et le phénomène, Paris. PUF.
- 1972. Marges de la philosophie, Paris. Minuit.
- 1978. La vérité en peinture, Paris. Flammarion.
- 1999. "Différance" (Çev. Ö. Sözer), Toplumbilim 10, 51-63.
- 2008. Khora (Çev. D. Eryar), İstanbul. Kabalcı.
- 2010. Gramatoloji (Çev. İ. Birkan), İstanbul. Bilgesu.
- 2014. Platon'un Eczanesi (Çev. Z. Direk), İstanbul. Pinhan.
Dinsmoor, W.B.
- 1947. "The Hekatompedon on the Athenian Acropolis", AJA 51-2, 109-151.
- 1975. The Architecture of Ancient Greece, New York. Batsford.

Fleischer, R. 2008. "Efes Artemisi'nin Kült Heykeli ve Benzeri Tanrı Heykelleri", Efes Artemisionu. Bir Tanrıçanın Kutsal Mekanı, Viyana, 45-62. Phoibos.
Foucault, M. 2015. Kelimeler ve Şeyler, (Çev. M.A. Kılıçbay), Ankara. İmge.
Führ, E. 2008. "Mimarlığın Mevcudiyeti" (Çev. E. Orman), Zaman-Mekan, 40-57, İstanbul. YEM.
Gates, C. 2015. Antik Kentler: Antik Yakındoğu, Mısır, Yunan ve Roma'da Kentsel Yaşamın Arkeolojisi, İstanbul. Küy Yay.

Gruben, G.
- 2001. Griechische Tempel und Heiligtümer, Münih. Hirmer.
- 2007. Klassische Bauforschung, Münih. Hirmer.
Hatipoğlu, A. 2016. "Tarihsel ve toplumsal koşulları açısından postyapısalcılık. Foucault ve Derrida", Bilim ve Ütopya 268, 11-29.
Heidegger, M. 2011. Varlık ve Zaman, (Çev. K.H. Ökten) İstanbul. Agora Kitaplığı.

Hellmann, M.-C.
- 2006. L'Architecture grecque. V.2. Architecture religieuse et funéraire, Paris. Picard.
- 2007. L'Architecture grecque, Paris. Picard.
Holtzmann, B. 2003. L'Acropole d'Athènes. Monuments, cultes et histoire du sanctuaire d'Athèna Polias, Paris. Picard.
Işık, F.
- 1998. "Megaron. Özel Bir Yapı Tipinin Kökeni, Gelişimi ve Bir Ege Tapınağına Dönüşümü", Adalya II, 1-49.
- 1999. Doğa Ana Kubaba. Tanrıçaların Ege'de Buluşması, İstanbul. Akmed.
Jenkins, I. 2006. Greek Architecture and its Sculpture, Londra.
Jung, C. G. 2015. Dört Arketip, (Çev. Z. A. Yılmazer) İstanbul. Metis.
Karatani, K. 2010. Metafor Olarak Mimari, (Çev. B. Yıldırım) İstanbul. Metis.
Kortanoğlu, R.E.
- 2015. "Yunan Tapınağı Olarak İsimlendirilmiş Yapının Temel Doğasına Yüklenmiş Anlam-lar" (The Meaning(s) Attributed to the Fundamental Nature of the Structure Named Greek Temple), CollAn 14, 83-101.
- 2018. Varlık ve Tapınak; eski yunan tapınağının kavramsal inşası üzerine arkitektonik bir deneme, Ankara (Being and Temple; an architectonic essay on the conceptual construction of the ancient greek temple).
- 2019 (?). "Thoughts on Monumental Structures Named as Greek Temple I: Construction of Model on Border of Tradition and Change in Continental Greece".
Kurt, R. 2016. "Foucault'nun Platon Okuması Üzerinden -Kendine Özen Gösterme-", Özne 24, 477-488.
Lawrence, A.W. 1990. Greek Architecture, New Haven. Penguin.
Levi, P. 1987. Eski Yunan, (Çev. N. Erdilek) İstanbul. İletişim.
Martin, R. 2003. Greek Architecture, Milano. Electa.
Mumford, L. 2007. Tarih Boyunca Kent. Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği, İstanbul. Ayrıntı.
Muss, U. 2008. "Artemision'un Tarihçesi", Efes Artemisionu. Bir Tanrıçanın Kutsal Mekanı, Viyana, 25-34. Phoibos.
Müller, W. – Vogel, G. 2012. Mimarlık Atlası. C.I, (Çev. D. Tuna) İstanbul. YEM.
Nohlen, K. 2014. "İmparatorluk Kültüne Adanmış Bir Tapınak: Pergamon Traianeumu", Pergamon. Anadolu'da Hellenistik Bir Başkent, Edt. F. Pirson – A. Scholl. İstanbul, 508-523. YKY.
Onurkan, S. 1982. "Anadolu'da Eski Yunan ve Roma Arkeolojisi", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi C. 2-3, İstanbul, 364-431. Görsel Yayınlar.
Platon. Timaios, (Çev. F. Akderin, 2015) İstanbul. Say Yayınları.
Pülz, A. 2008. "Tanrıça'dan Meryem Ana'ya", Efes Artemisionu. Bir Tanrıçanın Kutsal Mekanı, Viyana, 79-86. Phoibos.
Radt, W. 2002. Pergamon. Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları, (Çev. S. Tammer) İstanbul. YKY.
Richter, G. 1984. Yunan Sanatı, (Çev. B. Madra) İstanbul. Cem Yayınevi.
Robertson, D.S. 1988. Greek and Roman Architecture, Cambridge University Press.
Roller, L. E. 2004. Ana Tanrıça'nın İzinde. Anadolu Kybele Kültü, (Çev. B. Avunç) İstanbul. Homer.
Roux, G. 1984. "Trésors, Temples, Tholos", Temples et sanctuaires, Lyon, 153-171.
Roux, G. – Roux, J. 1964. La Grèce, Mulhouse.
Rumpf, A. 1961. Yunan ve Roma Sanatı (Çev. J. İnan), İstanbul. İstanbul Ün. Edebiyat Fak.
Spawforth, T. 2006. The Complete Greek Temples, Londra. Thames&Hudson.

Şahin, N. 1998. Klaros. Apollon Klarios Bilicilik Merkezi. İstanbul. Ege Yayınları.
Tekin, O. 2007. Eski Anadolu ve Trakya, İstanbul. İletişim.
Tomlinson, R.A. 2003. Yunan Mimarlığı, (Çev. R. Akbulut) İstanbul. Homer.
Travlos, J. 1980. Pictorial Dictionary of Ancient Athens, New York. Hacker.
Trigger, B.G. 2014. Arkeolojik Düşünce Tarihi, (Çev. F. Aydın) Ankara. Eski Yeni.
Tulunay, E.T. 1998. Pelops'un Gizemi. Antik Kaynaklara Göre Tunç Çağında Anadolu'dan Yapılan Göçler ve Olympia Zeus Tapınağı Tasvir Programı Hakkında Yeni Görüşler, İstanbul. Graphis.
Türkyılmaz, Ç. 2016. "Logos'a Karşı Gelişen Hareket: Derrida'nın Platon'u", Özne 24, 419-432.
Waelkens, M. 1986. "The Imperial Sanctuary at Pessinus: Epigraphical and Numismatic Evidence for its Date and Identification", Epigraphica Anatolica VII, 37-72.
Wycherley, R.E. 1986. Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?, (Çev. N. Nirven – N. Başgelen) İstanbul. Arkeoloji ve Sanat.
Yegül, F. 2010. "Sardeis Artemis Tapınağı", Lidyalılar ve Dünyaları, Edt. N. D. Cahill, İstanbul, 339-362. YKY.

GÜNCEL COĞRAFYA ÖĞRETMENLİĞİ LISANS PROGRAMININ DEĞERLENDIRILMESI

Doç. Dr. Mustafa SAĞDIÇ
Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, msagdic@yildiz.edu.tr

Özet
Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki güncel Coğrafya Öğretmenliği Lisans Programını pedagoji bilgisi, akademik alan bilgisi ve genel kültür dersleri bağlamında değerlendirmektir. Araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizinin ardından elde edilen bulgular içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular arasında: akademik alan bilgisi ve alan ilişkin derslerin öğretimini içeren dersler alan eğitimi başlığında toplanmıştır. Bu kapsamdaki derslerin programdaki ağırlığı önemli ölçüde azaltılmıştır. Buna karşılık pedagoji derslerinin programdaki ağırlığı büyük ölçüde arttırılmıştır. Seçmeli genel kültür dersleri ile ilgili yeni düzenlemeler söz konusudur. Okul Deneyimi dersi programdan kaldırılmış, öğretmenlik uygulaması dersi ise iki döneme çıkarılmıştır. Toplam krediler 165'den 148'e, toplam ders saati ise 182'den 157'ye indirilmiştir. Seçmeli derslerin oranı % 25'e çıkartılmış, ders çeşitliliği arttırılmış ve Bologna sürecine uyum sağlanmıştır. Elde edilen bulgular- literatür ışığında tartışılmış ve bazı öneriler geliştirilmiştir. Bu kapsamda 2018 yılı öğretmen yetiştirme lisans programlarının daha fazla tartışılması ve konu hakkında akademik çalışmaların artırılması önerilmektedir.
Anahtar Kelimeler: Coğrafya Öğretmenliği, Yeni Lisans Programı, Öğretmen Yetiştirme

EVALUATION OF UNDERGRADUATE GEOGRAPHY TEACHING PROGRAM

Abstract
The purpose of this study is to evaluate the geography teacher education program in the context of scientific field knowledge related to geography, professional teaching knowledge, general culture, geography education and teaching practice lessons implemented since 2018 in Turkey and containing important changes according to the previous program. In this study, document analysis method which is one of the qualitative research methods is used. The findings were analyzed by using descriptive analysis technique. It is seen that the new geography program is concerned with creating a standard in the faculties of education. The scientific field knowledge related to geography and teaching of geography were collected in the title of scientific field education. Hours and credits values of scientific field courses related to geography have been significantly reduced. On the other hand, the course hours and credits values of the teaching courses have been increased significantly. There are significant changes in the scope of general culture courses. Teaching practice was added to two semesters as Teaching Practice I and Teaching Practice II. However, the School Experience course, which constitutes a step in the teaching practice, has been removed from the program. The total credits of the undergraduate programs were reduced from 156 to 147 and the total course hours from 170 to 154. In addition, 25% of elective courses were given in the program, the diversity of elective courses was increased and the process was adapted to the Bologna process.
Keywords: Geography education, undergraduate program, teacher training.

Giriş

Coğrafya öğretmenlerinin yetiştirilmesi Osmanlı'dan itibaren üzerinde durulan önemli bir konu olarak dikkat çekmektedir. 1848'de açılan ve ilk öğretmen okulu olan Darülmuallimîn'in öğretim programında Usûl-i ifade ve talim ve lisan-ı Farisi, riyâziyât, fenn-i hesap, hendese, mesaha ve heyet derslerinin yanı sıra coğrafya derslerine de yer verilmiştir (Gündüz, 2016: 239-240). 1891 yılında açılan Darülmuallimîn-i Ali, Cumhuriyet dönemindeki adıyla Yüksek Muallim Mektebi veya Yüksek Öğretmen Okulu'nda Tarih ve Coğrafya bazen tek bölüm olarak, bazen de iki ayrı bölüm olarak yapılandırılmıştır. İki ayrı bölüm olarak yapılandırıldığı durumlarda da tarih bölümlerinde coğrafya, coğrafya bölümlerinde de tarih derslerine önemli bir yer ayrılmıştır (Eşme, 2001). Tarih ve coğrafya dersleri bir öğretmen tarafından yürütülmekte, yapılan öğretmen atamaları sınavlarda bu iki ders konularından ortak sınav

yapılmakta ve öğretmenin bu iki dersi de okutabilmesi istenmektedir (Maarif Vekilliği, 1939: 18). Bu yöntem, önemli sorunlara neden olmasına rağmen uzun süre uygulanmıştır.

1980 Askeri Darbesinin ardından 1983'de çıkartılan 2809 sayılı yasa ile öğretmen yetiştiren tüm kurumlar Milli Eğitim Bakanlığından alınarak üniversite bünyesine verilmesi ve Yüksek Öğretmen Okullarının Eğitim Fakültelerine dönüştürülmesi sürecinde yeni kurulan Sosyal Bilgiler Bölümü içinde Tarih Eğitimi ve Coğrafya Eğitimi programlarına yer verilmiştir (Öztürk, 2006: 17-20). 1998'de Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalının kurulması ile Tarih ve Coğrafya Öğretmenlikleri programları da yeniden düzenlenmiştir. Bu süreçte sosyal bilgiler derslerinin de yürütmesi maksadıyla konulmuş tarih dersleri Coğrafya Öğretmenliği programlarından kaldırılmış ve Coğrafya Öğretmenliği programları sadece lise ve dengi okullar için öğretmen yetiştirmeye başlamıştır.

1997 yılında ortaöğretime öğretmen yetiştirme programları tezsiz yüksek lisans düzeyine yükseltilmiştir (YÖK, 1998). Bu düzenleme Eğitim Fakültelerinin özellikle Fen Edebiyat Fakülteleriyle birlikte çalışmalarını gerektirmiştir. Esasen 1908'den itibaren Dârülmuallimîn-i Âlî öğrencilerinin bazı dersleri Dârülfünûndan almaya başlaması ile başlayan bu ilişki öğretmen yetiştirmede günümüzde de önemli bir tartışma konusudur. 2010-2011 yılından itibaren tezsiz yüksek lisans programları kapatılmış ve önceden olduğu gibi diğer fakülte mezunları için tekrar pedagojik formasyon uygulamasına başlanmıştır.

Eğitim fakültelerinin öğretim programlarındaki en son güncellemeler 2018 yılında yapılmıştır. Bu güncellemelerin yapılmasında; alan eğitimine yönelik derslerle, öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin yeniden oluşturulması ve programlarda bunlara ağırlık verilmesi, öğretmenlik uygulamasının daha geniş bir zamana yayılması ile güncellenen ilk ve orta öğretim ders programlarıyla uyum sağlanması gibi gerekçelere dayandırılmıştır. Alan bilgisi derslerinin sayısı ve kredisi azaltılması çok bilen öğretmenlerden ziyade öncelikle iyi ahlaklı, rol model, mesleki değer ve idealleri içtenlikle özümsemiş ve benimsemiş öğretmenlere ihtiyaç olduğu varsayımına dayandırılmıştır (YÖK, 2018: 6).

Araştırmanın temel amacı Türkiye'de 2018 yılında uygulamaya konulan yeni Coğrafya öğretmenliği lisans programını alan bilgisi, öğretmenlik meslek bilgisi ve genel kültür dersleri açısından değerlendirmektir. Dolayısıyla 2018 Coğrafya Öğretmenliği programı ile ilgili şu sorulara cevap aranmıştır?

1. Programda alan bilgisi derslerine ne düzeyde yer verilmiştir?
2. Alanın öğretimine ilişkin derslere ne düzeyde yer verilmiştir?
3. Öğretmenlik meslek bilgisi derslerine ne düzeyde yer verilmiştir?
4. Genel kültür derslerine ne düzeyde yer verilmiştir?
5. Okul uygulamalarına ne düzeyde yer verilmiştir?

Yöntem

Araştırmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. 1980 sonrasında YÖK tarafından uygulamaya konulan Coğrafya Öğretmenliği Lisans Programları ve ders içerikleri araştırmanın temel veri kaynağıdır Bu kapsamda 1983, 1998, 2013, 2017 ve 2018 Coğrafya Öğretmenliği lisans programları incelenmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Son aşamada alan bilgisi, alan eğitimi, öğretmenlik meslek bilgisi, genel kültür dersleri ve okul uygulamaları olarak 5 alt tema belirlenmiştir. İlgili temalar çerçevesince programlar ve ders içerikleri arasındaki farklılıkların nedenleri ve elde edilen bulgular literatür aracılığıyla tartışılmış alana özgü değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Bulgular

1983-1984 Coğrafya öğretmenliği programında toplam 211 saat ders bulunmaktadır. Bu derslerin % 60,7'si Alan Bilgisi derslerine ve Alan Bilgisi derslerinin de % 45,5'i (96 saat) coğrafya derslerine, % 15,2'si ise (32 saat) tarih derslerine aittir. Öğretmenlik Meslek Bilgisi % 11,4'lük (24 saat) bir paya sahiptir. Bu dersler içinde sadece 3 saatlik (% 1,4) Coğrafyanın öğretimi ile ilgili bir ders yer almaktadır. Öğretmenlik Uygulaması ise sadece 1 ay olarak planlanmıştır. Genel Kültür dersleri ise % 26,5'lik (56 saat) bir paya sahiptir (YÖK, 2007: 163).

(YÖK,1998: 4). 1998-1999 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlayan tezsiz yüksek lisans eğitimine göre ortaöğretim alan öğretmenleri için iki tür program uygulanmıştır. Birincisine göre

(3,5+1,5 yıl) Eğitim Fakültesinde Coğrafya Öğretmenliğini kazanan öğrenciler ilk yedi yarıyıl derslerini Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümünde tamamladıktan sonra son yarıyılında eğitim fakültesinde alan eğitimi ve öğretmenlik uygulaması derslerini alarak lisans diploması almaya hak kazanmaktadırlar. Ardından bu öğrenciler enstitüdeki coğrafya öğretmenliği tezsiz yüksek lisans programına doğrudan kaydedilerek en çok iki yarıyılda tezsiz yüksek lisans mezunu olabilmektedirler. İkinci uygulama ise (4+1,5 yıl) üniversite sınavında Fen- Edebiyat fakültesi Coğrafya bölümünü kazanıp, bu bölümü başarıyla tamamlayan ve öğretmen olmak isteyen öğrencilerden tezsiz yüksek lisans şartlarını sağlayanlar en çok üç yarıyıllık bir programa tabi tutulmaktadırlar. 1998 programı 1983'deki programa göre alan bilgisi, pedagoji bilgisi ve genel kültür dersleri açısından önemli farklılıklara sahiptir. İlk yedi yarıyılda alınan derslerin tamamı alan bilgisi ve genel kültür dersleri olup, Fen Edebiyat Fakültesinin ilgili bölümünden yedi yarıyılda ortalama 140-150 kredilik bir ders alınmaktadır. Bu derslerin yaklaşık % 15'lik kısmı (20-25 kredi) genel kültür derslerine ayrılmıştır. Tezsiz yüksek lisans derslerinde ise ülke genelinde ortak bir program söz konusu olup Öğretmenlik Meslek Bilgisi, Alan Eğitimi ve Öğretmenlik Uygulamasını kapsayan 45 kredilik bir ders programı uygulanmıştır. Dolayısıyla toplam derslerin yaklaşık % 25'i Öğretmenlik Meslek Bilgisi derslerine aittir. Meslek Bilgisi derslerinin içindeki Özel Öğretim Yöntemleri I ve II, Konu Alanı Ders Kitabı ile Öğretmenlik Uygulaması dersleri alan eğitimi dersleri olarak ayırt edilebilir. Bu dersler toplam kredinin % 7,5'ini, Öğretmenlik Meslek Bilgisi derslerinin ise yaklaşık % 30'unu oluşturmuştur. 2010 yılında Ortaöğretim Alan Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans programları kaldırılmış ve Öğretmenlik Meslek Bilgisi dersleri de birinci sınıftan son sınıfa kadar tüm yıllara dağıtılmıştır. 2014 yılında ise YÖK'ün aldığı bir kararla Ortaöğretim Alan öğretmenliklerinin süresi 5 yıldan 4 yıla indirilmiştir. Böylece diğer fakülte mezunları için daha önceden var olan pedagojik formasyon uygulamasına tekrar başlanmıştır.

2018 yılında yapılan son güncellemede Coğrafya Öğretmenliği Lisans Programı, önceki öğretim programına göre önemli değişikliklere sahiptir. 2018 programlarda ulusal krediler ve AKTS değerleri tüm fakülteler için sabitlenmiş ve derslerin dönemlerinin de değiştirilmesine kesin olarak izin verilmeyeceği belirtilmiştir (YÖK, 2018: 20). Dolayısıyla 2018 programlarının ülke genelinde standart bir uygulamayı zorunlu kılması, bu güncellemelerin en önemli özelliklerinden biridir.

2018 Coğrafya Öğretmenliği lisans programında önceki programa göre toplam kredi sayıları 165'den 148'e indirilmiştir. Toplam ders saati ise 182'den 157'e çekilmiştir (YÖK, 2018: 19). Bu kapsamda Öğretmenlik Meslek Bilgisi dersleri önemli ölçüde arttırılmıştır. Meslek Bilgisi derslerinin saatleri 47'den 56'ya; kredileri ise 39'dan 50'ye çıkarılmıştır. Ayrıca Meslek bilgisi derslerinin içeriklerinde de önemli değişiklikler söz konusudur.

Öğretmenlik Meslek Bilgisinin ağırlığı 2017 programında % 20 iken 2018 programında % 34'e çıkarılmıştır. Bu durum yeni programın en dikkat çeken özelliklerinden birisidir. 2018 Coğrafya Öğretmenliği programında Öğretmenlik Meslek Bilgisi dersleri; Eğitime Giriş, Öğretim İlke ve Yöntemleri, Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme, Eğitim Psikolojisi, Sınıf Yönetimi, Eğitim Felsefesi, Eğitimde Araştırma Yöntemleri, Eğitim Sosyolojisi, Öğretim Teknolojileri, Türk Eğitim Tarihi, Eğitimde Ahlâk ve Etik, Öğretmenlik Uygulaması 1 ve 2, Okullarda Rehberlik, Özel Eğitim ve Kaynaştırma, Seçmeli I, Seçmeli 2, Seçmeli 3, Seçmeli 4, Seçmeli 5 ve Seçmeli 6 derslerinden oluşmuştur.

Önceki programdaki Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı dersi programdan kaldırılmış, yerine Öğretim Teknolojileri adlı yeni bir ders konulmuştur. Ayrıca Materyal Tasarımı adlı seçmeli bir ders oluşturulmuştur. Ölçme ve Değerlendirme dersinin adı Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme, Rehberlik dersinin adı Okullarda Rehberlik, Bilimsel Araştırma Yöntemleri dersinin adı Eğitimde Araştırma Yöntemleri dersi olarak değiştirilerek içeriği de bu kapsamda yeniden düzenlenmiştir. Özel Öğretim Yöntemleri dersleri, Öğretmenlik Meslek Bilgisi dersleri kapsamından Alan Eğitimi dersleri kapsamına aktarılmış, ismi Coğrafya Öğretimi 1 ve Coğrafya Öğretimi 2 olarak değiştirilerek içeriği yeniden oluşturulmuştur. Okul Deneyimi dersi kaldırılarak Öğretmenlik Uygulaması dersi iki dönem olarak yeniden düzenlenmiştir. 2017 programında da yer alan Eğitim Psikolojisi dersinin yanı sıra Eğitim Sosyolojisi ve Eğitim Felsefesi dersleri zorunlu dersler olarak programa eklenmiştir. Ayrıca Eğitimde Ahlâk ve Etik dersi yeni eklenen dersler arasındadır.

Öğretmenlik Meslek Bilgisi ile ilgili seçmeli derslerin sayısı da önemli ölçüde arttırılmıştır. Öğretmenlik Meslek Bilgisi seçmeli ders havuzuna daha öncedeki programlarda hiç yer almayan çok sayıda yeni ders eklenmiştir. 2018 programındaki Öğretmenlik Meslek Bilgisi seçmeli dersleri; Çocuk Psikolojisi, Açık ve Uzaktan Öğrenme, Eğitim Hukuku, Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu, Eğitim Antropolojisi, Eğitimde Drama, Eğitimde Program Dışı Etkinlikler, Eğitim Tarihi, Eğitimde Program Geliştirme, Eleştirel ve Analitik Düşünme, Eğitimde Proje Hazırlama, Hastanede Yatan Çocukların Eğitimi, Mikro Öğretim, Kapsayıcı Eğitim, Karakter ve Değer Eğitimi, Karşılaştırmalı Eğitim, Müze Eğitimi, Okul Dışı Öğrenme Ortamları, Öğrenme Güçlüğü, Öğretimi Bireyselleştirme ve Uyarlama, Sürdürülebilir Kalkınma ve Eğitim, Yetişkin Eğitimi ve Hayat Boyu Öğrenme dersleridir.

2018 Coğrafya Öğretmenliği lisans programında alan ve alan eğitimi dersleri birlikte değerlendirilerek Alan Eğitimi başlığı altında değerlendirilmiştir. Alan Eğitimi başlığı altındaki derslerin saatleri 105'den 73'e; kredileri ise 98'den 71'e düşürülmüştür. Alan Eğitimi başlığı altında toplanan derslerin 2018 programında önemli ölçüde azaltılması yeni programın en dikkat çeken özelliklerinden birisidir.

Eski doğrudan Alan Bilgisi dersleri % 60'lık bir paya sahip iken alanın öğretimine ilişkin dersler ise toplam kredinin yaklaşık % 5'ini oluşturmuştur. Alanın öğretimine ilişkin dersler ise 12 saat olup, hepsi teorik derstir. Alan Eğitimi kapsamındaki derslerin % 84'ü Alan Bilgisi dersi, % 16'sı ise alanın öğretimine ilişkin derslerdir. Dolayısıyla yeni Coğrafya Öğretmenliği programında alanın öğretimine ilişkin derslerin toplam kredi içindeki oranı kısmen arttırılmıştır.

Önceki programda alanın öğretimiyle ilgili dersler; Alan Eğitiminde Araştırma Projesi ve Coğrafya Ders Kitapları İncelemeleri dersleridir. Yeni programda alanın öğretimi ile ilgili Özel Öğretim Yöntemleri derslerin başına "Coğrafya" ibaresi getirilmiş ve içeriği de yeniden düzenlenmiştir. Yeni programda alanın öğretimine ilişkin dersler: Coğrafya Öğretimi 1, Coğrafya Öğretimi 2, Coğrafya Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları ve Coğrafya Öğretim Programları dersleridir. Ayrıca Alan Eğitimi Seçmeli dersleri arasında da alanın öğretimine ilişkin dersler yer almaktadır. Bu dersler: Coğrafya Ders Kitabı İncelemesi, Coğrafya Öğretiminde Materyal Tasarımı, Çevre Eğitimi, Eğitimde Harita Uygulamaları ve Sınıf İçi Öğrenmelerin Değerlendirilmesi dersleridir.

Alan Bilgisi ders saatleri ve kredilerinin önemli ölçüde azaltılması 2018 programının en dikkat çeken ve eleştiriye en açık yönünü oluşturmaktadır. Ayrıca eski programdaki Alan Bilgisi derslerinin adları, içerikleri, kredileri ve saatleri üniversiteler arasında önemli farklılıklara sahiptir. Bununla beraber Coğrafya lisans programlarında Coğrafyanın hemen hemen tüm bilim dalları ile ilgili ayrı ayrı derslere yer verilmiştir. Yeni programda tüm fakültelerde Alan Bilgisi dersleri standart hale getirilmiştir. Bu dersler: Coğrafyaya Giriş, Harita Bilgisi, Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası I ve II, Fiziki Coğrafya I ve II, Beşeri Coğrafya I ve II, Ekonomik Coğrafya I ve II, Coğrafi Bilgi Sistemleri I ve II, Türkiye'nin Fiziki Coğrafyası, Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, Siyasi Coğrafya, Çevre Sorunları, Afetler ve Afet Yönetimi ve Arazi Çalışmaları dersleridir. Dolayısıyla yeni programda Jeomorfoloji, Klimatoloji, Hidrografya, Bitki Coğrafyası, Toprak Coğrafyası, Matematik Coğrafya, Nüfus Coğrafyası, Yerleşme Coğrafyası, Tarım Coğrafyası, Sanayi Coğrafyası ve Turizm Coğrafyası gibi Coğrafyanın bilim dalları ile ilgili dersler zorunlu dersler arasından çıkartılmıştır. Yeni programdaki Arazi Çalışmaları dersi 4 saatlik bir uygulama dersi olarak planlanmıştır. Coğrafi Bilgi Sistemleri I ve Coğrafi Bilgi Sistemleri II dersleri 2'şer saatlik teorik ders olarak tasarlanmış ve uygulama saatlerine yer verilmemiştir.

Alan bilgisi ve alan öğretimine ilişkin seçmeli dersler YÖK tarafından oluşturulmuştur. Bu seçmeli dersler içinde Bitki Coğrafyası, Kültürel Coğrafya, Matematiksel Coğrafya, Türkiye Turizm Coğrafyası ve Yakın Çevrenin Mekânsal Analizi dersleri Alan Bilgisi dersleridir. Coğrafya Ders Kitabı İncelemesi, Coğrafya Öğretiminde Materyal Tasarımı, Çevre Eğitimi ve Eğitimde Harita Uygulamaları dersleri alanın öğretimine ilişkin derslerdir. Sınıf İçi Öğrenmelerin Değerlendirilmesi ve Ekonomi ve Finans Okuryazarlığı dersleri ise esasen Alan Eğitimi kapsamında değildir. Sınıf İçi Öğrenmelerin Değerlendirilmesi dersi Öğretmenlik Meslek Bilgisi dersleri kapsamında bir ders olarak değerlendirilebilir. Ekonomi ve Finans Okuryazarlığı dersi ise Genel Kültür dersleri arasına alınabilir. Alan Eğitimi seçmeli ders havuzuna yeni ders eklenebilmesi de YÖK iznine bağlanmıştır. Ayrıca Alan Eğitimi seçmeli ders havuzuna en fazla 6 ders eklenebilmekte ve bu derslerin de alanın öğretimi ile ilgili olması şart koşulmaktadır.

Öğretmen yetiştirmenin üç temel ayağından biri de Genel Kültür boyutudur. 2018 programında Genel Kültür dersleri ile ilgili önemli düzenlemeler söz konusudur. Zorunlu Genel Kültür derslerinde önemli bir değişiklik söz konusu değildir. Ancak Bilgisayar I ve Bilgisayar II adlı 2'şer saatlik dersler programdan kaldırılarak Bilişim Teknolojileri adlı 3 saatlik yeni bir ders programa eklenmiştir. 2018 programında Genel Kültür kapsamındaki dersler ile ilgili en önemli değişiklikler seçmeli dersler ile ilgilidir.

Genel kültür seçmeli dersleri ile ilgili tüm fakülte için ortak bir seçmeli ders havuzu oluşturulmuştur. Bu dersler eğitim fakültelerinin tüm programları için ortak derslerdir. Genel Kültür seçmeli ders havuzuna Yüksek Öğretim Kurumunun onayı olmaksızın, üniversitenin ilgili kurullarının onayı ile yeni bir ders eklenebilmektedir. Genel kültür dersleri için fakülte yönetimi tarafından bir koordinatörlüğün oluşturulması istenmiştir.

Önceki programdaki Okul Deneyimi dersi programdan kaldırılmıştır. Buna karşılık yeni programda Öğretmenlik Uygulaması iki döneme çıkartılmıştır. Öğretmen adaylarının okullarda yaptığı uygulama süresi Okul Deneyimi dersinin öğretim programından kaldırılmasından dolayı esasen değişmemiştir.

Tartışma ve Sonuç

2018 programında toplam krediler ve ders saatleri azaltılmıştır. Önceki programlarda açılan bazı derslerin öğretmen adaylarının ilgi ve ihtiyaçlarından çok öğretim elemanlarının akademik yönelimleri ve tercihleri doğrultusunda şekillenmesi ve bu nedenle de ders sayıları ve zorunlu kredi yükünün gereğinden fazla artması programların güncellenme gerekçeleri arasındadır (YÖK, 2018: 12). Ayrıca ders saatlerinin azaltılmasının öğretmen adaylarının kişisel gelişimlerine, sosyal ve kültürel faaliyetlere ve öğretmenlik uygulamalarına daha fazla zaman ayırabilmeleri için önemli olduğu düşünülmektedir.

2018 Coğrafya Öğretmenliği lisans programındaki en dikkat çeken değişiklik Alan Bilgisi ders saatleri ve kredilerinin önemli ölçüde azaltılmasıdır. Önceki programda toplam kredilerin yaklaşık % 60'ı doğrudan Alan Bilgisi ile ilgili iken yeni programda bu oran yaklaşık % 41'dir. Alan Bilgisi derslerinin bu denli azaltılması; mezunların KPSS sınavlarında başarısız olmalarına, bilgi eksikliğini gidermek için daha fazla dershanelere yönelmelerine ve Fen Edebiyat Fakültesi mezunlarına kıyasla alan bilgisi açısından belirgin şekilde yetersizliğin ortaya çıkmasına ve öğretmen yetiştirmenin lokomotifi sayılan Eğitim Fakültelerine güvenin daha da azalmasına neden olabilir. Nitekim Türkiye'de öğretmen atamalarının ön şartı olan KPSS sınavlarındaki soruların % 40'ı doğrudan alan bilgisi ile ilgilidir. Ayrıca 2018 yılında MEB tarafından güncellenen Coğrafya Öğretmenliği Özel Alan Yeterlilikleri kapsamında en fazla yer, alan bilgi ve becerilerine ayrılmıştır (MEB, 2018).

2018 Coğrafya Öğretmenliği programındaki Jeomorfoloji, Klimatoloji, Nüfus Coğrafyası, Tarım Coğrafyası vb coğrafyanın bilim dalları ile ilgili konuların Fiziki Coğrafya I ve II, Beşeri Coğrafya I ve II ve Ekonomik Coğrafya I ve II dersleri içerisinde birleştirilmesi diğer önemli bir tartışma konusudur. Ayrıca bu bilim dallarının bir veya ikisi üzerinde uzmanlaşan öğretim elemanlarının yeni derslerdeki tüm konuların öğretilmesinde yetersiz kalabileceğinden endişe edilmektedir. 2018 programındaki Coğrafi Bilgi Sistemleri I ve Coğrafi Bilgi Sistemleri II dersleri Coğrafya eğitiminde CBS'nin artan önemi de dikkate alındığında; Arazi Çalışmaları dersi ise coğrafya bilimine ilişkin teorik bilgilerin uygulanması ve öğretmen adaylarının bu konudaki eksikliklerinin giderilmesi açısından olumlu revizyonlar olarak değerlendirilebilir.

2018 programında Bologna sürecine uyum kapsamında seçmeli derslerin oranı % 25'e çıkarılmıştır. Ayrıca ders isimlerinin çoğunlukla YÖK tarafından belirlenmesi, bu dersleri yürütebilecek öğretim elemanı sorununu da beraberinde getirmektedir. Hiçbir eğitim modelinin, o modeli işletecek insan kaynağının niteliğinin üzerinde hizmet üretemeyeceği bir gerçektir (Ataç, 2003: 1). Yeni programda Genel Kültür dersleri ile ilgili en önemli değişiklikler seçmeli dersler ile ilgilidir. Ayrıca programda yer alan Genel Kültür seçmeli dersleri ile Öğretmen adaylarının KPSS sınavlarında karşılaştıkları Genel Kültür konuları arasında önemli farklar söz konusudur. Ayrıca yeni programda seçmeli ders havuzundaki derslerin önemli bir bölümünün yürütülmesinde Eğitim Fakültelerinin öğretim elemanı yetersizliği ortaya çıkmaktadır. Öğretmen yetiştirmenin üçayağından ikisi olan temel alan bilgisi ve genel kültür derslerinin tamamının Eğitim Fakülteleri tarafından yürütülmesi sürdürülebilir bir yaklaşım değildir (Özcan 2011: 72).

2018 programlarının en dikkat çeken özelliklerinden biri de Öğretmenlik Meslek Bilgisi derslerinin sayısının ve ağırlığının artırılmasıdır. Yeni lisans programında yer alan meslek bilgisi derslerinin tamamına yakınının teorik derslerden oluştuğu ve bazı derslerin ise hâlihazırda yüksek lisans düzeyinde okutulan dersler olduğu dikkat çekmektedir.

Alanın öğretimine ilişkin derslerin çoğunlukla uygulama derslerinden oluşması beklenirken, bu derslerin çoğunluğunun teorik olarak yeni programda yer aldığı dikkat çekmektedir. 2018 programının güncellenme gerekçelerinden birisi de öğretmenlik uygulamalarının daha geniş bir zamana yayılması ve öğretmen adaylarının uygulama okullarında geçirdiği sürenin artırılmasıdır (YÖK, 2018: 11). Öğretmen yetiştirme programlarının ilk yılından itibaren aday öğretmenlerin gözlem, okula uyum ve bir öğretmenin gün içerisinde okulda yapacağı çalışmaları öğrenme gibi deneyimler kazanması, nitelikli öğretmen yetiştirmenin önemli koşullarındandır (Maaske, 1955: 21). 1997 Coğrafya Öğretmenliği tezsiz yüksek lisans programında Okul Deneyimi I, Okul Deneyimi II ve Öğretmenlik Uygulaması adlı üç ders ile okul uygulamaları üç döneme yayılmış, ancak daha sonra okul-fakülte işbirliğinde yaşanan sorunlar nedeniyle okul uygulamaları iki döneme düşürülmüştür. 2018 güncellemesinde ise Okul Deneyimi dersinin kaldırılarak Öğretmenlik Uygulaması dersinin iki döneme çıkartılması ile esasen öğretmen adaylarının uygulama okullarında geçirdiği süre değişmemiştir. Öğretmen adaylarının lisans eğitimlerinin ilk üç yılında uygulama okullarından uzak kalması, Türkiye'de öğretmen yetiştirmenin önemli sorunlarından biri olmaya devam etmektedir. Oysa okul uygulamalarının sayısının arttırılması ve aday öğretmenlerin lisans öğrenimlerinin ilk yıllarından itibaren okullarda deneyim kazanabilmelerinin sağlanması gerekir (Tonga, 2012: 796).

2018'de Okul Deneyimi dersi, işlevsel ve etkili bir biçimde gerçekleştirilemediği gerekçesiyle kaldırılmıştır. Oysa Okul Deneyimi dersi öğretmen adaylarının okul ortamına uyum sağlaması ve öğretmenlik uygulamalarına bir basamak teşkil etmesi açısından önemlidir. Akhan (2015: 285) yaptığı araştırmada Okul Deneyimi dersi hakkında öğretmen adaylarının olumlu görüşe sahip olduklarını tespit etmiştir. Aday öğretmen fazlalığından dolayı fakültelerin uygulama okulu bulmakta bazı sıkıntılar yaşadığı da bilinen bir gerçektir. Esasen temel sorun, öğretmen yetiştirme yetki ve sorumluluğunun Yüksek Öğretim Kurumu'na devredilmesinden bugüne Eğitim Fakülteleri ile öğretmenleri istihdam eden MEB arasında etkili bir işbirliğinin gerçekleştirilememiş olmasıdır (Özoğlu, 2010: 30). Ayrıca ilgili sorunların çözümünde uygulama süresinin azaltılması yerine öğretmenlik programlarının kontenjanlarının düşürülmesi bir çözüm yolu olarak görülmektedir. Günümüzde öğretmen yetiştirme programlarını en fazla etkileyen konulardan birisi de Öğretim Teknolojilerindeki akıl almaz gelişmelerdir. Ancak 2018 programında bu gelişmelere paralel bir şekilde öğretim teknolojilerine yeterince yer verilmediği düşünülmektedir.

Sonuç olarak araştırma kapsamında bazı öneriler ortaya konulmuştur:

- Fen-Edebiyat vb. fakültelerle etkili bir koordinasyon sağlanmalıdır.
- Okul Deneyimi dersinin içeriği güncellenerek daha işlevsel hale getirilmeli ve öğretmen adaylarının okul uygulamalarına daha erken başlamaları sağlanmalıdır. Ayrıca öğretmen adaylarının uygulama okullarında geçirdikleri süre artırılmalıdır.
- Öğretim teknolojilerine ilişkin derslerin programda ağırlığı artırılmalıdır.
- Fiziki Coğrafya I ve II, Beşeri Coğrafya I ve II, Ekonomik Coğrafya I ve II gibi dersler coğrafyanın çok farklı konularını içerdiğinden, farklı öğretim elemanları tarafından birlikte yürütülebilmesinin olanakları araştırılmalıdır.
- Öğretmen yetiştirme lisans programındaki ders içerikleri ile KPSS sınav konularının içerikleri arasındaki derin farklar giderilmelidir.
- Öğretmenlik Meslek Bilgisi kapsamında özellikle seçmeli ders havuzunda yer alan ve lisansüstü düzeyde okutulması gereken bazı teorik dersler lisans programlarından kaldırılmalı, alanın öğretimine ilişkin uygulamalı derslere daha fazla yer verilmelidir.
- Öğretmen yetiştirme lisans programları üzerindeki baskının azaltılması ve öğretmenliğin daha nitelikli hale getirilmesi için tezli yüksek lisans vb. alternatifler daha fazla tartışılmalıdır.

- Üniversite sınav yerleştirmelerinde Alan Bilgisi, Öğretmenlik Meslek Bilgisi ve Genel Kültür dersleri bağlamında özellikle öğretim elemanları açısından yetersiz olan fakülte ya da bölümlere kontenjan verilmemelidir.

Özellikle de yeni öğretmen yetiştirme lisans programıyla ilgili akademik çalışmalar arttırılmalıdır.

Kaynakça

Akhan N.E., (2015). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Bilgiler Lisans Programı Üzerine Düşünceleri, JASSS International Journal of Social Science, 32, 267-289.

Ataç, E., (2003). 21. Yüzyılda Öğretmen Eğitimi: Türkiye'de Öğretmen Eğitiminin Değerlendirilmesi konulu panelde yaptığı açılış konuşması, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13 (2): 1-31.

Baskan, G.A., Aydın, A. ve Madden, T. (2006). Türkiye'deki Öğretmen Yetiştirme Sistemine Karşılaştırmalı Bir Bakış, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 15(1): 35-42.

Eşme, İ. (2001). Yüksek Öğretmen Okulları. İstanbul: Bilgi- Başarı Yayınevi.

Gündüz, M. (2016). Maariften Eğitime, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.

Karasu Avcı, E. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı İle İlgili Görüşleri, International Journal Of Eurasia Social Sciences, 8(27): 756-786.

Kaymakçı, S. (2012). Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programlarının İçerik Değerlendirmesi, Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi 2(1): 45-61.

Maarif Vekilliği (1939). Tebliğler Dergisi, Cilt 1. Ankara: Maarif Matbaası.

Maaske, R. J. (1955). Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Rapor. Ankara: Maarif Basımevi.

MEB (2015). PİSA (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı), 2015 Türkiye Ulusal Raporu, Ankara: MEB Ölçme Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

MEB, Öğretmen Yetiştirme Genel Müdürlüğü (2017). Sosyal Bilgiler Öğretmeni Özel Alan Yeterlikleri, 173-183, http://www.oygm.meb.gov.tr, Erişim Tarihi: 03.09.2018.

Özoğlu, M. (2010). Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Sisteminin Sorunları, Seta Analiz 17, www.setav.org , (Erişim Tarihi: 05.08.2019).

Öztürk, C. (2006), Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası (2. Baskı), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Satı Bey (1918). Meşrutiyetten Sonra Maârif Tarihi. Muallim, 2(19): 654-665.

Tonga, D., (2012). Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programının Değerlendirilmesi, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi 10(4): 780-803

YÖK (Yüksek Öğretim Kurumu), (1998), Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları, https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar (Erişim Tarihi: 02.05.2019).

YÖK (2018). Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

YÖK (2006). Eğitim Fakültelerinde Uygulanacak Yeni Programlar Hakkında Açıklama, http://www.yok.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 03.09.2018).

YÖK (2007). Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Fakülteleri 1982-2007, , (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

ELA GÖZLÜ PARS CELİLE ADLI ROMANDA SANAT VE EDEBİYAT ÇEVRELERİ

Prof. Dr. Tülin ARSEVEN
Akdeniz Üniversitesi, tulinarseven@yahoo.com

Özet
Ela Gözlü Pars Celile (2016) gazeteci, yazar ve televizyoncu Osman Balcıgil (1955) tarafından kaleme alınmış biyografik bir romandır. Yeşil Mürekkep: Bir Sabahattin Ali Romanı (2016), İpek Sabahlık- Bir Suat Derviş Romanı (2017), Nefesi Tutku Olan Kadın Afife Jale (2018) Osman Balcıgil'in yazdığı romanlardan bazılarıdır. Ela Gözlü Pars Celile, Türk resim sanatında özel bir yere sahip olan Ressam Celile Hanım'ın (Celile Hikmet / Celile Uğuraldım) yaşamı üzerine kurgulanmıştır. Celile Hanım 1880'de Selanik'te doğmuş ve 1956'da Ankara'da vefat etmiştir. Üretken bir sanatçı olan Ressam Celile Hanım eserlerinde pastel renklerin hâkim olması ve nü kadın temasına yoğun olarak yer vermesiyle tanınmıştır. Celile Hanım, 1876-1909 yılları arasında hüküm süren Sultan II. Abdülhamit'in yaveri olan Hasan Enver Paşa'nın (1857-1929) kızı, Türk şiirinin büyük şairlerinden Nazım Hikmet'in (1902-1963) annesi, Oktay Rifat Horozcu'nun (1914-1988) teyzesidir. Ela Gözlü Pars Celile adlı roman Celile Hanım'ın yaşamını konu edinirken bir yandan da sanatçının resim sanatına bakış açısına ve ailesi ile sosyal çevresine de değinir. Başta Nazım Hikmet olmak üzere Yahya Kemal Beyatlı (1884-1958), Oktay Rifat Horozcu, Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983), Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1888-1974), Tahsin Nahit (1887-1914) ve Fausto Zonaro (1854-1929) gibi birçok şair, yazar ya da ressam da romanın kurgusu içinde yerini alır. Nitel bir araştırma olan bu çalışmada Ela Gözlü Pars Celile adlı romanda dönemin sanat ve edebiyat çevrelerinin nasıl yer aldığı konusu irdelenmiştir.
Anahtar Kelimeler: Celile Hanım, Nazım Hikmet, Osman Balcıgil, roman

ART AND LITERATURE ENVIRONMENT IN THE NOVEL ELA GOZLU PARS CELILE

Abstract
Ela Gözlü Pars Celile (The Hazel-Eyed Leopard) (2016) is a biographical novel written by journalist and writer Osman Balcıgil (1955). Green Ink: A Sabahattin Ali Novel (2016), Silk Robe- A Suat Derviş Novel (2017), Woman with Breath of Passion Afife Jale (2018) are some of the novels written by Osman Balcıgil. Ela Gözlü Pars Celile is based on the life of the painter Celile Hanım (Celile Hikmet / Celile Uğuraldım) who has a special place in Turkish painting. Celile Hanım was born in Selanik in 1880 and passed away in Ankara in 1956. As a prolific artist, Celile Hanım is known for her pastel colours and her intense nudes. Celile Hanım is the daughter of Hasan Enver Paşa (1857-1929) who was the assistant of Sultan Abdülhamit II who ruled between 1876-1909, mother of Nazım Hikmet (1902-1963) who is one of the great poets of Turkish poetry and the aunt of Oktay Rifat Horozcu (1914-1988). While Ela Gözlü Pars Celile focuses on the life of Celile Hanım, it also touches on the artist's perspective on painting and her family and social environment. Many poets, writers or painters take part in the fiction of the novel including Yahya Kemal Beyatlı (1884-1958), Oktay Rifat Horozcu, Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983), Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1888-1974), Tahsin Nahit (1887-1914), Fausto Zonaro (1854-1929) and most of all Nazım Hikmet. This study, which is a qualitative research, aims to determine how the art and literary circles of that period take place in the novel Ela Gözlü Pars Celile.
Keywords: Celile Hanim, Nazim Hikmet, Osman Balcigil, novel

I. Giriş

Ela Gözlü Pars Celile adlı roman, Türk resim sanatının önemli kadın ressamlarından Celile Hanım'ın yaşam öyküsü üzerine kaleme alınmıştır. Ressam Celile Hanım, kaynaklarda Celile Hikmet veya Celile Uğuraldım olarak da bilinmektedir. Bu biyografik romanın kurgusu içinde Ressam Celile Hanım'ın yaşadığı devrin sanat ve edebiyat çevrelerinin de yer aldığı görülmektedir. Bunda Ressam Celile Hanım'ın Türk edebiyatının en önemli şairlerinden Nazım Hikmet'in annesi, Oktay Rifat Horozcu'nun ise teyzesi olmasının da etkisi büyüktür. Bu çalışmada, Cristopher Caudwell'in "Sanat eleştirisi, katkısız beğeniden ya da yaratıdan, özünde toplumbilimsel bir parça taşıdığı için ayrılır."

(Caudwell, 1974, s.18) görüşü dikkate alınarak, Ela Gözlü Pars Celile adlı biyografik romanda sanat ve edebiyat çevrelerinin nasıl yer aldığı sorusu nitel araştırma yöntemleri ile incelenmiştir.
Ela Gözlü Pars Celile, 1950 yılının 9 Mayıs günü yani roman kahramanı Celile, 70 yaşında iken başlar. Roman boyunca 9 Mayıs 1950 günü kurgunun ana zaman dilimini oluşturur. Olay örgüsü, Celile Hanım'ın bu sıkıntılı gününde geçmişte yaşadığı acı tatlı olayları anımsaması ve buradan hareketle devrinin, yaşamının, çevresinin ve ailesinin anlatımı üzerine kurgulanır. Romana başlangıç sağlayan 9 Mayıs 1950, Celile'nin yaşamında önemli ve bir o kadar da zor bir gündür. Çünkü 2 Mayıs 1950'de Nazım Hikmet, Üsküdar Paşakapısı Cezaevi'nde hapis iken açlık grevi başlatmıştır. Açlık grevinin 7. günü olan 9 Mayıs'ta Nazım Hikmet hastalanır ve hastaneye kaldırılır. Romanın olay örgüsünü başlatan da çok sevdiği oğlunun canından ve sağlığından endişe eden bir annenin bu zor gündeki durumudur. Buradan itibaren zaman zaman yine 9 Mayıs'a ve o gün yaşananlara dönülerek Celile Hanım'ın yaşam öyküsü aktarılır. Bu aktarımda sanat ve edebiyat çevrelerinin önemli kişilerinden de söz edilir. Romanın başkişisi Ressam Celile Hanım olduğu için de bu çalışmada incelemeye ilk olarak Celile Hanım ve romanda adı geçen diğer ressamlardan başlanmıştır.

II. Ressamlar

Celile Hanım (1880-Selanik, 1956-Ankara): Roman kahramanı Celile kurguda güzel, akıllı, yetenekli, iyi yetişmiş bir kadın olarak çizilir. Celile, resme olduğu kadar müziğe de yeteneklidir, piyano da çalmaktadır. Frédéric Chopin'in on beşinci prelüdü Raindrop en çok sevdiği parçadır (Balcıgil, 2016, 11). Celile Fransızca bilmekte, hatta bu dili akıcı biçimde konuşmaktadır (Balcıgil, 2016, 15). Celile Hanım, Paris'te resim eğitimi almış ayrıca İstanbul'da da İtalyan ressam Fausto Zonaro'nun derslerine katılmış (Balcıgil, 2016, 17) ve yaptığı resimleri sergilemiştir (Balcıgil, 2016, 262). Roman kahramanı Celile, Ressam Celile Hikmet'in gerçek yaşamına ve devrinin sanat gelişmelerine uygun bir görüntü arz eder. Nitekim Türk sanat tarihinin önde gelen araştırmacılarından Celal Esat Arseven, bir araştırmasında "Dinî an'anelerin heykel ve canlı mahlûkat resimleri hakkında koyduğu yasağa ve sanatkârı yalnız mimarî ve tezyinât şubelerinde olmak üzere mahdud bir sahada bırakmasına rağmen Türk sanatının bu derece yükselmesi milletin ruhundaki bedîî zevkin yükseklik ve inceliğini göstermek itibariyle dikkate şayandır." (Arseven, 1950, 10) der. Bu ince bedîî zevkin resim sanatındaki ürünleri Osmanlının son döneminde 1916, 1917, 1920, 1921, 1922 ve 1923 yıllarında Galatasaray Sergileri denilen bir dizi resim sergisi ile sanatseverlerle buluşmuştur. Araştırmacı Hatice Bilen Buğra, devrin kadın ressamları bu sergiye gönderdikleri resimler ile kızların resim, heykel, gibi konularda eğitim alabileceği bir kurumun eksikliğinin fark edilmesini ve dolayısıyla İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin açılmasını sağlarlar (Buğra, 2007, 138) saptamasında bulunur. Ressam Celile Hikmet de 1917 yılındaki Galatasaray Sergisine katılır (Bilen Buğra, 2007, 139). İnas Sanayi-i Nefise Mektebi mezunu olmadığı hâlde, adı dönemin kadın sanatçıları arasında geçen ve daha çok portre ve nü çalışmaları yapan Celile Hikmet; annesi Leyla Hanımın, oğlu Nazım Hikmet'in, torununun, yeğeninin portrelerinden başka, çıplaklar, kadın hamamları ve çingenelerle ilgili resimler yapar (Bilen Buğra, 2007, 141).
Fausto Zonaro (1854-Padova-Masi, 1929-Sanremo): İtalyan ressam Fausto Zonaro, romanda ilk olarak Celile'nin ağzından tanıtılır. Celile, Selanik'te eşi Hikmet Bey'in elçilik görevi nedeniyle bulunduğu sırada İtalyan bir konuğuna evindeki atölyesini gösterirken Fausto Zonato'dan söz eder. Buna göre Fausto Zonaro ve eşi Elisa, İstanbul'a yerleşmek üzere gelmişlerdir. İstanbul Zonaro'ya, Zonaro'nun resimleri de İstanbul'a ilginç görünmüştür. İstanbul'da tanınca ders vermeye başlamış, ünlü bir paşanın evinde ders verince de popülaritesi artmış, sergiler açmaya başlamıştır. Ardından Padişah II. Abdülhamit tarafından keşfedilmiş ve saray ressamı olmuştur. Celile'nin babası Hasan Enver Paşa, sarayda görevlidir ve aynı zamanda sanata da tutkundur. Paşa, Zonaro'dan kızı Celile'ye ders vermesini rica etmiş, böylece Celile Hanım, resim dersleri almaya başlamıştır (Balcıgil, 2016, 17). Romanda Zonaro'nun Padişah II. Abdülaziz zamanında Dolmabahçe Sarayı'na lojman olarak yaptırılan Akaretler Yokuşunda bir evde kaldığından söz edilir (Balcıgil, 2016, 59). Yine romanda Fausto Zonaro'nun Ertuğrul Süvari Alayının Galata Köprüsü'nden Geçişi adını verdiği tablosu ile padişah tarafından Mecidiye Nişanı ile ödüllendirildiği bilgisi verilir (Balcıgil, 2016, 60). Bu bilgiler Zonaro'nun gerçek yaşam öyküsü ile uyumludur. Araştırmacılar da Zonaro ve ailesinin Beşiktaş Akaretler'deki 50

numaralı evde on iki sene yaşamış (Öndeş ve Makzume, 2002 14) olduğunu doğrulamaktadır ve Fausto Zonaro, II. Abdülhamit tarafından "Ressam-ı Hazret-i Şehriyarî" unvanıyla saray ressamlığı görevine getirilmiştir (Osman Öndeş-Erol Makzume'den akt. Buğra, 2007, 69). Ressam Mihri Hanım ve Celile Hanım, Zonaro'dan resim dersleri almış ve bu derslerin sonucunda ilk kadın ressamlar olarak anılmışlardır (Öndeş ve Makzume, 2002, 58)

Romanda Zonaro'nun 31 Mart Vakası sonrası gelişen olayların sonucunda saraydaki ressamlık görevine son verildiği, maaşının kesildiği, Akaretler'deki evden çıkmasının istendiği ve İtalyan ressam ile eşinin İstanbul'dan ayrılmak üzere eşyalarını toplamakta oldukları söylenir. Bu bilgilerin altına yazar tarafından bir dipnot düşülmüş ve Zonaro ile ailesinin 20 Mart 1910'da İstanbul'u terk edip İtalya'ya yerleştikleri bilgisi verilmiştir (Balcıgil, 216, 146).

Mihri (Müşfik) Hanım (1886-İstabul, 1954-Newyork): Mihri Hanım, romanın olay örgüsünde önemli bir işleve sahip değildir ve sadece Celile'nin arkadaşı olarak yerini alır. Fausto Zonaro'dan ders alırken ve Paris'teki eğitimleri sırasında yollarının kesiştiği (Balcıgil, 2016, 189) söylenir.

III. Edebiyatçılar

Nazım Hikmet (1902- Selanik, 1963- Moskova): Nazım Hikmet, romanda Celile'nin biricik oğlu olarak, bir annenin evladına duyduğu sevgi ve özlem gibi güçlü duyguların odağında ele alınır. Sözgelimi Nazım Hikmet'in tutukluluk hâli karşısında Celile'nin duygu ve düşünceleri,

"Biricik oğlu Nâzım, 1938 Aralık'ında, kendisine sorulacak olursa 'hiçbir suçu olmadan' yirmi sekiz yıl dört ay ağır cezaya çarptırılmıştı.

'Neymiş efendim, orduyu isyana teşvik etmişmiş… Koskoca ordu da Nâzım'ın teşvikiyle hareket eder sanki…' diye söylendi Celile." (Balcıgil, 2016, s.49)

şeklinde aktarılır. Roman, Ressam Celile Hanım'ın yaşam öyküsü üzerine kurgulandığından Nazım Hikmet de eserde yerini annesinin gözünden ve tek yanlı olarak alır. Dolayısıyla romanda Nazım Hikmet'in annesine, ailesine, çevresine, kendi yaşamına bakışı değil, annesinin ona dair düşüncelerine ve gözlemlerine yer verilir. Nazım Hikmet'in doğumundan 1950'li yıllara değin geçen yaşamından çeşitli kesitler sunulur. Bu kesitlerden biri de Nazım Hikmet'in yazdığı ilk şiir olan Feryad-ı Vatan'ı yaratan ortamdır: Bir akşam yemek sırasında dedesi Mehmet Nazım Paşa, torunu Nazım Hikmet'e okul durumunu sorar. Nazım Hikmet, bu soruyu cebinden çıkardığı bir kâğıttan okuduğu şiir ile cevaplar. Romanda yedi dizesi verilen ve "Sisli bir sabahtı henüz" ile başlayan bu şiir için yazar tarafından sayfa altına düşülen notta düşmanın Çatalca'ya kadar ilerlemesi üzerine Nazım Hikmet'in 3 Temmuz 1913'te kaleme aldığı Feryad-ı Vatan olduğu bilgisi düşülür (Balcıgil, 2016, 165-166). Nazım'ın Bahriye Mektebine girişi de yine bir şiir ile ilişkilendirilir. Devrin Bahriye Nazırı Cemal Paşa ve eşi Seniha Hanım, Celile Hanım ile Hikmet Bey'i evlerine yemeğe davet eder. Celile Hanım ve Hikmet Bey, yemek davetine yanlarında çocukları Nazım ve Samiye olduğu hâlde katılırlar. Yemek sırasında Nazım, "Deniz sonsuz bir kavga alanıdır./ Denizci kavgacıdır/…" dizeleriyle başlayan bir şiir okur. Bu şiiri dinleyen Bahriye Nazırı Cemal Paşa, Nazım'ın Bahriye Mektebine katılmasını önerir. Ailesinin de onayı ile Nazım Heybeliada Bahriye Mektebine başlar (Balcıgil, 2016, 174-176). Ardından romanda Nazım Hikmet'in Millî Mücadele'de yer almak için Anadolu'ya geçmesinden (Balcıgil, 2016, 276), Moskova'ya gidişinden (Balcıgil, 2016, 302) ve dönüşünden söz edilir (Balcıgil, 2016, 309). Dönüşüyle birlikte Nazım, annesine ilk şiir kitabı olan 28 Kanunisani'nin Moskova'da Rusça olarak yayımlandığını söyler ve bu eserden dizeler de romanda yer alır (Balcıgil, 2016, 309- 310). Nazım, Rusya'da genç bir kızla (Nüzhet) evlenmiş, kısa bir süre sonra bu evlilik son bulmuştur. Evliliğin bitişi, romanda Nazım'ın Mavi Gözlü Dev başlıklı şiirinden dizelerle anlatılır (Balcıgil, 2016, 313). Bu noktada Celile, oğlunun aşk acısını derinden duyan bir annedir. Kimi zaman da oğlunun yaptıklarından ve eylemlerinden Celile'nin rahatsızlık duyduğu görülür. Resimli Ay dergisinde Nazım Hikmet'in Putları Yıkıyoruz başlıklı yazısı yayımlandığında Celile, "Yazının başlığında bile meymenet yok. Bakalım bu kez başını hangi suretle belaya sokacak küçük bey!" diye düşünür (Balcıgil, 2016, 334). Putları Yıkıyoruz başlıklı yazı dizisinin ikinci ve üçüncü bölümlerini de Celile merakla bekler ve yazıları "Bakalım bu kez neler yumurtlamış Nazım Efendi?" diyerek okur (Balcıgil, 2016, 335). Nazım'ın söz konusu yazıda Mehmet Emin Yurdakul için yaptığı değerlendirme ve Celile'nin tavrı romanda şöyle yer alır:

"'Mehmet Emin şairliği bile bir göz aldanmasıyken, milli şairlik sıfatı bilgisizliğin aldanmasından başka bir şey değildir" yazmıştı oğlu, dizinin ikinci bölümünde.

Celile korkarak 'Vay vay vay…' diye söylendi.
Korkulması da gerekiyordu!" (Balcıgil, 2016, 335)

Bu satırların ardından Celile'nin korktuğunun başına geldiği görülür. Nazım Hikmet'in bu yazı dizisine en sert tepkinin Yakup Kadri'den geldiği söylenir. Yakup Kadri'nin milliyet gazetesinde verdiği bir mülakatta ve ardından İkdam'da Nazım Hikmet'i çok sert biçimde eleştirdiğinden söz edilir. Bunları okuyan Celile daha da çok korkar. Çünkü oğlunun bu eleştiriler karşısında susmayacağından emindir. Nitekim Nazım Hikmet, Resimli Ay'da Cevap başlığını verdiği şiirini yayımlar. Romanda şiirden "Halka ahmak diyen sensin" ile ardından gelen beş dize alıntılanır (Balcıgil, 2016, 336). Bu dizelerin yayımlanmasının ardından Celile'nin bu işin sonunun mutlaka kötü olacağını, kendisinin müdahale etmesinin sonuç vermeyeceğini bildiği için Vâlâ Nurettin ile konuşmaya karar verdiğinden söz edilir (Balcıgil, 2016, 336). Celile, oğlunun keskin dilinden ve sorunlar karşısındaki tutumundan rahatsız olan bir annedir. Babası Hikmet Bey'in ölümünden Süreyya Paşa'yı sorumlu tutan Nazım Hikmet'in bu konudaki tepkisini dile getirmek için yazdığı Hiciv Vadisinde Bir Tecrübe-i Kalemiye başlıklı şiir de Celile'yi üzer. Romanda bu şiir nedeniyle Süreyya Paşa'nın Nazım'a açtığı davayı kazandığı ve şairin bu nedenle bir yıl hapis, iki yüz lira da para cezasına çarptırıldığı bilgisi verilir (Balcıgil, 2016, 344). Bu olayın anlatımının hemen ardından Nazım'ın Gece Gelen Telgraf başlıklı şiirinin de Celile'nin başını ağrıttığı söylenir. Bu şiir için de mahkemelik olan Nazım'ın altı ay üç gün hapis cezası aldığı, ancak Cumhuriyet'in onuncu yılı kutlamaları kapsamında çıkan aftan yararlandığı belirtilir (Balcıgil, 2016, 345-346). Bunlara karşın Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nı ise Celile bir solukta okur ve çok beğenir (Balcıgil, 2016, 359). Nazım Hikmet'in Memleketimden İnsan Manzaraları'nın bir bölümünde annesi Celile Hanım'ı anlatmasına da değinilir (Balcıgil, 2016, 380-381). Özetle Celile oğlunu çok seven ve onun için endişelenen bir annedir.

Yahya Kemal Beyatlı (1884-Üsküp, 1958-İstanbul): Şair Yahya Kemal, romanda evli olduğunu bildiği halde Celile ile ilgilenmekten çekinmeyen bir adam olarak çizilir. Heybeliada Bahriye Mektebi'nde görevli olduğu dönemde Nazım Hikmet'in öğretmeni olmuştur. Celile, henüz çok genç ve tecrübesiz olan Nazım Hikmet'in Hâlâ Serviliklerde Ağlıyorlar mı? başlıklı şiirini değerlendirmesi için Yahya Kemal'e verir. Yahya Kemal de bu şiiri, Yeni Mecmua'da yayımlatır (Balcıgil, 2016, 211). Romanda Celile ile Yahya Kemal arasındaki gönül ilişkisi ayrıntılı biçimde işlenir. Yahya Kemal kıskanç, sevdiği kadına güvenemeyen, kuruntulu bir âşık görünümündedir. Berlin Sefiri Hakkı Paşa'nın verdiği bir davete katıldığını düşündüğü Celile'yi Hakkı Paşa'dan kıskanan Yahya Kemal, kıskançlığın etkisiyle hayli güç şartlarda Büyükada'dan Nişantaşı'na geçip Celile'nin evde olup olmadığını kontrol eder (Balcıgil, 2016, 235-236). Bu olay, Şevket Rado'ya dayandırılarak Beşir Ayvazoğlu tarafından da doğrulanmaktadır (Ayvazoğlu, 1995, 124-126). Romanda annesi ile Yahya Kemal arasındaki özel durumu öğrenen Nazım Hikmet'in tutumu da işlenir. Yahya Kemal'in pardüsesinin cebine koyduğu bir notla Nazım Hikmet'in şairi uyarmasından söz edilir. Nazım Hikmet'in durumun farkında olduğunu belirttiği nottan Yahya Kemal'in tedirgin olup tehdit edildiğini düşündüğü söylenir (Balcıgil, 2016, 227). Ayvazoğlu da Taha Toros'u kaynak göstererek Nazım Hikmet'in annesi ile Bahriye Mektebinde hocası olan Yahya Kemal arasındaki durumu anladığını ve bir gün gizlice Yahya Kemal'in pardüsesinin cebine "Hocam olarak girdiğiniz bu eve, babam olarak giremezsiniz!" şeklinde bir not bıraktığını öne sürmektedir (Ayvazoğlu, 1995, 126-127). Romanda Celile ile Yahya Kemal arasındaki münasebetin Yahya Kemal'in öğretmenlik yaptığı, Nazım Hikmet'in ise öğrencisi olduğu Bahriye Mektebi'nde duyulmasının ardından Yahya Kemal'in tutumu anlatılır. Haklarında dedikodular çıkması üzerine Yahya Kemal durumdan hayli rahatsız olurken Celile'nin ona olayı büyütmemesi gerektiği konusunda telkinde bulunduğu, bu telkinlerin şairde bir işe yaramadığı söylenir. Kurguda bu dedikodulara dair Celile ile Yahya Kemal arasındaki görüşme, Büyükada'da iskelede gerçekleşir. Yahya Kemal'in olay karşısındaki ürkek, hatta korkak duruşu üzerine Celile, şairi iskelede bırakır ve vapura binip Kadıköy'e geçer. Yahya Kemal'in Sessiz Gemi adlı şiirinin bu anda ve iki âşık arasında yaşanan bu gerilim üzerine kaleme alındığı öne sürülür (Balcıgil, 2016, 220-221).

Yahya Kemal, romanda evlenmekten vazgeçişi ile Celile'yi zor durumda bırakan ve oldukça üzen bir adam olarak yerini alır. Nitekim Beşir Ayvazoğlu da Vâlâ Nurettin'i referans alarak, Yahya Kemal'in -evlilik hazırlıkları tamamlanmış olmakla birlikte- kendini maddi ve manevi olarak yuva kurmaya hazır hissetmeyerek, uzunca bir özür mektubu yazıp Celile Hanım'a onunla evlenmekten vazgeçtiğini bildirdiğini söyler (Ayvazoğlu, 1995, 122). Yahya Kemal'in hiç evlenmediğini; ömrünün son yıllarını Park Otelde geçirdiğini; çeşitli aşk maceralarının olduğunun söylendiğini; gerçekten âşık olduğunu gösteren birçok kanıt yanında kendi sözlerinin de bulunduğunu (Uyguner, 1992, 29) Muzaffer Uyguner de ifade etmektedir. Yakup Kadri'ye göre Celile'ye duyduğu aşk, Yahya Kemal'in derbeder yaşantısı için bir dönüm noktası olabilecekken şairin kuruntuları ve kıskançlıkları, sevdiğini gerçekçi bir gözle göremeyişi, Celile Hanım'a fettan ve vefasız bir kadın gözüyle bakması şairi, iyi ve rahat bir evlilik yaşamından mahrum bırakmıştır (Ayvazoğlu, 1995, 123-124). Ayvazoğlu'na göre ise Yahya Kemal, eve dönen adamdır, ama ömrünün sonuna kadar kadın sıcaklığının ısıttığı bir 'ev'in hasretini çekmiştir ve hayata, doğduğu topraklardan çok uzakta, koyu bir yalnızlık içinde veda etmiştir. Gençlik yıllarında sevdiği, fakat evlenmeye cesaret edemediği Celile Hanım'a bağlılığını sonuna kadar korumuş, bu yüzden müzmin bir bekâr olarak, hep geçici kira evlerinde, otellerde ve pansiyonlarda derbederce yaşamak zorunda kalmıştır (Ayvazoğlu, 1995, 117). Romanda Yahya Kemal'in Celile Hanım ile evliliği için "Bu kadar dile düşmüş bir kadınla hayatımı birleştirmem yakışık alır mı? Ne der sonra herkes benim için?" (Balcıgil, 2016, s.233) sözleri yer alır. Şairin gerçek yaşamında da "Bu kadar dile gelmiş bir kadınla ben nasıl evlenebilirim? Sonra herkes bana ne der? Ne gözle bakar?" dediği çeşitli kaynaklarca doğrulanmaktadır (Yakup Kadri'den akt. Ayvazoğlu, 1995, 127). Ayrıca romanda Yahya Kemal'in Celile ile evlenmekten vazgeçmesi için bir neden daha söylenir. Romana göre Teşkilât-ı Mahsusa mensubu olduğunu söyleyen bir adam, Yahya Kemal'i ziyaret etmiş ve Celile ile ailesi hakkında uzun uzun bilgi vermiştir. Buradan da Yahya Kemal'in ayağını denk alması konusunda birilerinin kendisini uyardığı sonucuna vardığı öne sürülür (Balcıgil, 2016, 233). Söz konusu görüşmenin özünü Celile'nin İngiliz Muhipleri Cemiyetine destek ve eski kayınpederi Mehmet Nazım Paşa'nın ise bu cemiyetin önde gelen önemli kişilerinden biri olması; ayrıca Nazım Hikmet'in şiirlerinin Alemdar gazetesinde yayımlanmasının ailenin tümünün Millî Mücadele'ye karşı olduğu anlamına gelebileceği oluşturur. Romana göre bu görüşmede Yahya Kemal, Nazım'ı tanıdığını ve aslında onun gerçek bir vatansever olduğunu söyleme cesareti gösterememiştir (Balcıgil, 2016, 234). Eserde Yahya Kemal'in Celile ile evlenmekten Darülfünun'daki işi başta olmak üzere sahip olduğu pek çok şeyden mahrum kalacağı düşüncesiyle vazgeçtiği belirtilir ve Özlenen başlıklı şiir ile şairin Celile'ye veda ettiği söylenir (Balcıgil, 2016, 238). Ayrılığın ardından Celile, Paris'e gider. Ayrıldıktan sonra Celile'nin Yahya Kemal'i "yüreği bir güvercininkinden bile küçük" olarak tanımladığı ve "Kemal beni sevmedi, kendinin bana âşık olmuş hâlini sevdi." (Balcıgil, 2016, 248) dediği görülür. Paris dönüşü Celile, bir resim sergisi açar ve Yahya Kemal'in de en azından bir çiçek göndererek kendisini tebrik etmesini bekler. Ancak bu beklentisi gerçekleşmez. Bunun üzerine Celile'nin duygu ve düşünceleri romanda "'Medeniyeti dilinden düşürmeyen bir gayrı medeni' diye yâd etti eski sevgilisini" (Balcıgil, 2016, 262) şeklinde verilir. Bununla da yetinilmez Celile, Yahya Kemal için "Okuma yazması olan, Paris, İstanbul görmüş bir köylüydü o kadar" (Balcıgil, 2016, 293) değerlendirmesinde bulunur. Yahya Kemal'in Lozan Konferansı'na giden heyet arasında bulunması da Celile'yi kızdırır. Celile'ye göre Yahya Kemal, savaş boyunca memleket meselelerine dair birkaç şiir yazmanın dışında bir iş yapmamış, ancak mevcut siyasi durumda esen rüzgârı arkasına almayı başarmıştır (Balcıgil, 2016, 301). Celile, oğlu Nazım'ı hapisten kurtarmak için Yahya Kemal'e yardım dileğini bildiren bir mektup yazar (Balcıgil, 2016, 364-365). Kurguda sadece mektubun konusu söylenir. Ancak, yazar sayfa altına düştüğü dipnotta Celile Hanım'ın Yahya Kemal Beyatlı'ya Nazım Hikmet'in affıyla ilgili olarak ilki 7 Haziran 1938 ve ikincisi 13 Haziran 1938 olmak üzere iki mektup yazdığı bilgisini verir (Balcıgil, 2016, 364). Çevresinin ne dediğini çok fazla önemseyen bir kişi olarak betimlenen Yahya Kemal'in bu mektuplara cevap yazmadığı romanın ilerleyen sayfalarında söylenir (Balcıgil, 2016, 401). Aralarında Nurullah Ataç, Halide Edip, İbrahim Çallı ve Behçet Kemal Çağlar'ın da bulunduğu bir grup aydın tarafından Nazım Hikmet'in serbest bırakılmasına dair başlatılan imza kampanyası da romanda yerini alır. İmza için Yahya Kemal'e de başvurulduğu ancak şairin bu işe katılmak istemediğini belirttiği ifade edilir.

Romanda Yahya Kemal'in bu tavrı da Celile tarafından şiddetle kınanır (Balcıgil, 2016, 400). Celile, kardeşi Münevver, Piraye ve Oktay Rifat ile birlikte Galata Köprüsünün üstünde, açlık grevinde olan Nazım Hikmet'in serbest bırakılması için imza topladıkları sırada Piraye'nin yolun karşısından geçmekte olan Yahya Kemal'i görüp imza için yanına gittiği, şairin ise kendisinin bu işlere bulaştırılmasını istemediğini söylediği anlatılır (Balcıgil, 2016, 414). Bazı kaynaklarda Yahya Kemal'in ayrılıklarının üzerinden 30 yıl geçtikten sonra bir gün Celile Hanım'a rastladığı öne sürülmektedir. Şair, bu rastlantının nerede ve nasıl olduğundan söz etmez, ancak bu karşılaşmadan duyduğu üzüntüyü, sanki Celile Hanım'ın içinde bir şeyin çökmüş gibi olduğunu hissettiğini söyleyerek dile getirir (Tanyol'dan akt. Ayvazoğlu, 1995, 129). Roman kişisi Yahya Kemal'in gelgitler içindeki dengeden uzak ruh hâline ve Celile'de büyük hayal kırıklığı yaratan tutum ve davranışlarına karşın Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal'in çok dengeli bir adam olduğunu, büyük depresyon anları ve kapanışları olmakla birlikte kendisini yenmesini bildiğini söyler ve "Hattâ bütün hayatını ve düşüncesini muvazeneden ötede az rastladığımız şekilde bir realite duygusunun idare ettiğini biliyoruz." (Tanpınar,1982, 184) değerlendirmesinde bulunur. Yahya Kemal, Ela Gözlü Pars Celile'de kalbi kırık bir kadının bakış açısından anlatılır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-Kahire, 1974-Ankara): Yakup Kadri, romanda Celile ile Yahya Kemal'i tanıştıran kişi olarak yerini alır. Celile Hanım ile Ressam Mihri Hanım, Pera Palas'ta çay içmekte ve ertesi gün açılacak olan resim sergisi hakkında konuşmaktadırlar. Yakup Kadri ile Yahya Kemal de Pera Palas'a gelirler. Hanımları tanıyan Yakup Kadri yanlarına gelir ve sohbet uzar. Bunun üzerine hanımlar Yakup Kadri'ye arkadaşı Yahya Kemal'i de masalarına davet edebileceğini söylerler. Yahya Kemal ile Celile Hanım'ın tanışması romanda böyle gerçekleşir (Balcıgil, 2016, 190). Bu tanışmanın hemen ardından Yahya Kemal, Yakup Kadri'ye Celile'den hoşlandığını söyler ve bu konuda ondan yardım etmesini ister. Yakup Kadri, Yahya Kemal'i "Bilmende yarar var ki mutlu bir evliliği olan, iki çocuğunu yetiştirmeye çalışan seçkin bir hanımefendidir Celile. Lütfen, yanlış kabul edilecek bir davranışta bulunma. Yoksa beni gerçekten çok zor durumda bırakmış olursun." (Balcıgil, 2016, 192-193) diyerek uyarır. Beşir Ayvazoğlu'na göre ise Celile ile Yahya Kemal'in tanışması gerçekte çok farklı bir mekânda olur. Ayvazoğlu bu konuda "Yahya Kemal, Celile Hanım'ı ilk defa 1916 yılında Yakup Kadri'nin delâletiyle gittiği bir Bektaşi Tekkesi'nde görmüştür. İkisinin de aslında, Bektaşilik'le bir ilgileri yoktur; 'kaderin garip bir cilvesi'yle karşılaşmışlar ve Yahya Kemal'e ne olduysa o anda olmuştur." (Ayvazoğlu, 1995, s.123) demektedir.

Oktay Rifat Horozcu (1914-Trabzon, 1988-İstanbul): Oktay Rifat'tan ilk olarak romanın henüz başlarında Celile Hanım, Nazım Hikmet için Galata'da eylem yapmak için hazırlandığı sırada söz edilir. Celile'nin kız kardeşi ve Oktay Rifat'ın da annesi olan Münevver (Horozcu), oğlu Oktay'ı arayıp yardım istemelerinin iyi olacağını söyler. Münevver Hanım, Celile'nin yapacağı eylemin gazetelerde yer alması için Oktay'a haber vermeleri gerektiğini, onun da gazeteci arkadaşlarını arayarak konuyu haberleştirmelerini isteyebileceği fikrini öne sürer. Bu aşamada roman yazarı, Oktay adının yanına dipnot düşerek, sözü edilen Oktay'ın Oktay Rifat Horozcu olduğu bilgisini verir (Balcıgil, 2016, 36). Oktay Rifat, burada annesi ve teyzesinin isteklerini yerine getirerek onlara yardım eden bir evlat, bir yeğen görüntüsündedir. Romanda Oktay Rifat, olayların içinde yer alış biçimi veya düşünceleri ile ön plana çıkarılmaz. Kurguda bir iki yerde Oktay'ın çocukluk günlerinden söz edildiği görülür (Balcıgil, 2016, 295, 308).

Necip Fazıl Kısakürek (1904- İstanbul, 1983- İstanbul): Necip Fazıl, romanda tek bir yerde, ama önemli bir işlev yüklenerek geçer. Celile ile Yahya Kemal arasındaki yakınlık, bütün Bahriye Mektebi'nde konuşulan bir dedikodu hâlini almıştır. Yahya Kemal, birkaç gün izin alıp dedikoduların bitmesini bekler. Ancak okula döndüğünde öğrencisi Necip Fazıl, ona Celile ile olan durumunun bilindiğini ima eder. Romanda bu bölüm şöyle anlatılır:

"Mektebin başarılı öğrencilerinden Necip Fazıl, o kapıdan içeri girer girmez ayağa kalkmış, 'Kibrit suyu içerek intihar ettiğinizi duyduk, bu duruma çok üzüldük' demiş, hocasının aşk acısı çektiğinin okulda bilindiğini alaycı bir şekilde dile getirmişti.

Disipliniyle ünlü Bahriye Mektebi için kabul edilemez bir durumdu Necip Fazıl'ın yaptığı. Cezasını adı 'kodes' olan tahta bir dolaba kilitlenerek çekecekti." (Balcıgil, 2016, 219)

Öğrencisi Necip Fazıl ile arasında geçen bu konuşma, Yahya Kemal'in bir durum değerlendirmesi yapmasına neden olması açısından olay örgüsü içinde önem kazanmaktadır.
Tahsin Nahit (1887-İstanbul, 1919-İstanbul): Tahsin Nahit, Celile Hanım ile Yahya Kemal'in ortak dostları ve aşklarının tanıkları olarak kurguda yerini alır (Balcıgil, 2016, 196-197). Romanda Tahsin Nahit'in hastalanması ve ölümü anlatılır. Bu kısımda Tahsin Nahit'in kızı Mina Urgan'ın da henüz dört yaşında küçük bir çocuk olduğu söylenir (Balcıgil, 2016, 229).
Vâlâ Nurettin (1901-Selanik, 1967-İstanbul): Vâlâ Nurettin'den başlangıçta Nazım Hikmet'in arkadaşı olarak söz edilir ve sadece adı geçer (Balcıgil, 2016, 275-276). Ancak Cumhuriyet'in ilanından sonra Vâlâ Nurettin kurguda da yerini alır. Celile, Nazım'a ulaşamadığında yerini öğrenmek için Vâlâ Nurettin'in evine gider (Balcıgil, 2016, 316).

IV. Diğer

Ela Gözlü Pars Celile adlı romanda ana kurgunun bir parçası olmamakla, olay örgüsünde bir işlevleri bulunmamakla birlikte çeşitli nedenlerle çok sayıda sanatçı, edebiyatçı veya tiyatrocunun adı geçmektedir.
Mehmet Emin Yurdakul (1869- İstanbul, 1944- İstanbul), Rıza Tevfik Bölükbaşı (1869- Cisr-i Mustafa Paşa, 1949- İstanbul) ve Tevfik Fikret (1867- İstanbul, 1915-İstanbul) sadece adları anılan, kurguya hiçbir şekilde dahil edilmeyen şairlerdir. Bu üç önemli şair, Çocuk Bahçesi adlı dergide sade bir dille yazdıkları şiirleri ile henüz çocuk yaşta olan Nazım Hikmet'in okuma yazma öğrenimine sağladıkları katkı ile anılırlar (Balcıgil, 2016, 67-68). Romanda adı geçen bir başka edebiyatçı ise Şemsettin Sami'dir (1850- Fraşiri, 1904-İstanbul). II. Meşrutiyet'in 23 Temmuz 1908'de ilanından sonra Şemsettin Sami'nin Besa veyahut Ahdevefa oyununun -yazılmasının ardından yaklaşık 28 yıl geçtikten sonra- 7 Ağustos 1908'de tekrar sahnelendiğinden ve İstanbul halkı tarafından çok sevildiğinden söz edilir (Balcıgil, 2016, 107). Eserde adı geçen bir başka edebiyatçı ise Servet-i Fünun Edebiyatının önemli kalemlerinden Hüseyin Cahit'tir (1875-Balıkesir, 1957- İstanbul). Tarihimize 31 Mart Vakası olarak geçen olaylar sırasında isyancıların Hüseyin Cahit olduğunu sandıkları Mehmet Arslan Beyi öldürmelerinden, Hüseyin Cahit'in ise yurt dışına kaçmasından söz edilir (Balcıgil, 2016, 117-118). Romanın kurgusu içinde yer almayan bir başka önemli kültür adamı da Samih Rifat'tır (1875-İstanbul, 1932-Ankara). Samih Rifat, Celile Hanım'ın kız kardeşi Münevver'in eşi, Trabzon Valisi ve dilbilimcidir (Balcıgil, 2016, 169). Halide Edip Adıvar (1884-İstanbul, 1964-İstanbul), Yunus Nadi (1879-Fethiye, 1945-Cenevre), Hamdullah Suphi yine Millî Mücadele nedeniyle romanda kurguya dahil edilmeden yalnızca adları geçen edebiyatçılardır (Balcıgil, 2016, 259). Halide Edip, Ateşten Gömlek romanının yayımlanmasıyla tekrar gündeme gelir ve yazarın bu romanı ile Ankara Hükümetine büyük destek sağladığı belirtilir (Balcıgil, 2016, 304). Romanda anılan diğer edebiyatçılar ise Abdülhak Hamit (1852-İstanbul, 1937 İstanbul), Halit Ziya (1866-İstanbul, 1945-İstanbul), Peyami Safa (1899-İstanbul, 1961-İstanbul), Cenap Şehabettin (1870- Makedonya, 1934-İstanbul), Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-İstanbul, 1944-İstanbul)'dır. Türk edebiyatının bu güçlü kalemlerinin romanda Cumhuriyet gazetesi tarafından Türkiye'de düzenlenen ilk güzellik yarışmasında jüri üyeliği yaptıkları söylenir (Balcıgil, 2016, 328). İspanyol şair Garcia Lorca (1898-Fuento Vaqueros, 1936- Granada) da romanda adı geçen şairlerdendir. Lorca, ölüm haberinin gazetelerde verilmesi ile romanda yerini alır. Endülüs'te Raks şiiri üzerinden Yahya Kemal ile Lorca'nın bir karşılaştırması yapılır (Balcıgil, 2016, 352-353). Semiha Berksoy (1910-İstanbul, 2004- İstanbul) ve Suat Derviş (1903-İstanbul, 1972-İstanbul) ise Nazım Hikmet'in beğendiği kadınlardır (Balcıgil, 2016, 385). Tristan Tzara (1896-Moineşti, 1963-Paris) ise Nazım Hikmet ile ilgili olarak kurduğu komiteden söz edilerek eserde yer bulur (Balcıgil, 2016, 391-392). Nurullah Ataç, İbrahim Çallı, Behçet Kemal Çağlar da Nazım Hikmet için açılan imza kampanyası nedeniyle gündeme gelir (Balcıgil, 2016, 400). Fransız yazar Emile Zola (1840- Paris/ 1902-Paris) da romanda anılan yazarlardan biridir. Celile ile kayınpederi Mehmet Nazım Paşa, Zola'dan ve onun tarihe Dreyfus Davası olarak geçen mahkeme sırasında kaleme aldığı "İtham Ediyorum" başlıklı mektubundan söz eder (Balcıgil, 2016, 43-44). Romanda Dreyfus Davası ve Zola'nın mektubundan Mehmet Nazım Paşa ile Celile Hanım'ın söz etmesi, bu iki roman kişisinin aydın yönlerine dikkat çekme işlevini görmektedir. Zola edebî yönüyle değil bir aydın olarak dava karşısındaki tutumuyla konu edilir. Romanın sonlarına

doğru Nazım Hikmet'in içinde bulunduğu durum ile Dreyfus Davası arasında benzerlik kurulur (Balcıgil, 2016, 389). Böylece Dreyfus Davası, romanda iki kişi arasında geçen sıradan bir sohbet konusu olmaktan çıkar. Celile ile kayınpederi Mehmet Nazım Paşa'nın sohbet konuları arasında resim sanatı ve yaşadıkları dönemin resim akımları da vardır (Balcıgil, 2016, 86-87). Ressamlar Pablo Picasso (1881-Malaga, 1973-Mougins), Georges Braque (1882-Argenteuil, 1963-Paris), Henri Matisse (1869-Le Cateau-Cambrésis, 1954-Nice) ve Paul Cézanne (1839-Aix-en-Provence, 1906- Aix-en-Provence) ile Kübizm onların üzerinde sohbet ettikleri konulardandır. Romanda Mehmet Nazım Paşa'nın genel kültürünün Celile'yi ne kadar etkilediğinin altı çizilir. Celile'nin, eşi Hikmet Bey ile sanat ve edebiyat üzerine böyle derin sohbetler edemeyişinden "Neden Hikmet böyle değil? Ne olurdu babasının tırnağı kadar olabilse…" (Balcıgil, 2016, 86) diye hayıflandığı görülür. Muhsin Ertuğrul (1892- İstanbul, 1979- İzmir) ve Neyyire Neyir (1903-İstanbul, 1943-İstanbul) ise, Celile'nin gidip izlediği tiyatro oyunları nedeniyle adları geçen sanatçılardır (Balcıgil, 2016, 341).

V. Sonuç

Ela Gözlü Pars Celile adlı biyografik roman, şair Nazım Hikmet'in annesi, Ressam Celile Hanım'ın (Celile Hikmet/Celile Uğuraldım) yaşam öyküsü üzerine kurgulanmıştır. Roman yazarının Celile Hanım'ın yaşamından kesitler sunar. Yazar Osman Balcıgil, gerçek bir kişiden ve gerçek bir yaşam öyküsünden yola çıkarak romanını kaleme alırken, sayfa altlarına düştüğü dipnotlarda verdiği bilgiler ile kurguda yer alan kişilerin ya da olayların gerçekliğine vurgu yapar. Bu durumun romanın kurmaca bir metin olduğu gerçeğini değiştirmediğinin altını çizmek önemle çizmek gerekir. Romanda olay örgüsü, Nazım Hikmet'in hapishanede açlık grevine başlaması sonucu annesi Celile'nin duyduğu üzüntünün ve bu duruma çare arayışının anlatımı ile başlar. Bir anne olarak Celile'nin acısı, sıkıntısı anlatılır. Ardından zamanda geriye dönülerek Celile'nin Nazım Hikmet'e hamile olduğu günlere gidilir. Romanda Celile'nin yaşamı, Nazım Hikmet odağında ele alınır ve yaklaşık 50 yıllık bir zaman dilimini kapsar. Bu nedenle de Celile'nin doğumu, çocukluluğu, eğitimi, vb. süreçler anlatılmaz. Olay örgüsüne temel oluşturan 9 Mayıs 1950 yılından Celile Hanım'ın 1956 yılındaki ölümüne değin geçen süre de kısaca özetlenir. Aslında romanın bütün kurgusu bir annenin gözünden, evladının doğumundan itibaren geçen yaklaşık 48 yıllık bir zaman dilimi üzerinedir. Bu zaman dilimi içinde anne Celile'nin iç dünyası, hayal kırıklıkları, oğlu ile ilgili endişeleri, üzüntüleri, vb. aktarılır. Roman kahramanı Celile de yaşam öyküsünün anlatımına aracılık ettiği Celile Hanım gibi bir ressamdır ve devrinin önde gelen ailelerinden birine mensuptur. Bu nedenle romanda 20. Yüzyıl'ın ilk yarısı boyunca Türk sanat, edebiyat ve siyaset çevrelerinden çok sayıda kişinin adına rastlanmaktadır. Bunların çok büyük bölümü romanın şahıs kadrosunda yer almamaktadır ve Nurullah Ataç, Behçet Kemal Çağlar, Halide Edip örneklerinde olduğu gibi sadece ismen anılmaktadır. Emil Zola, Tristan Tzara ve Lorca gibi yabancı edebiyatçıların da aynı şekilde adları geçmektedir. Bunların dışında Yakup Kadri, Tahsin Nahit, Vâlâ Nurettin, Necip Fazıl Kısakürek, Oktay Rifat Horozcu'nun olay örgüsü içinde oldukça az, ama önemli sayılabilecek görevler üstlendiği görülür. Yakup Kadri ile Tahsin Nahit, Celile ile Yahya Kemal'in aşklarına tanıklık eden kişiler olarak görünürler. Necip Fazıl, hocası Yahya Kemal'e hakkında yapılan dedikoduları ima edip şairi tedirgin eden bir çocuk iken; Vâlâ Nurettin Nazım Hikmet'in dostudur. Romanda hakkında neredeyse çok az bilgi verilen Oktay Rifat, teyzesi Celile'nin Galata Köprüsü'nde gerçekleştirdiği eyleme yardım ederken çizilir. Ressam Fausto Zonaro ve ailesi aracılığıyla Osmanlı'nın 20. Yüzyıl'ın başlarındaki çalkantılı günleri yansıtılır. Şair Yahya Kemal Beyatlı, tutkulu bir aşkın öznesi olarak kurguda önemli bir yere sahiptir. Türk şiirinin bu önemli kalemi çekingen, ürkek, hatta korkak, çıkarlarını gözeten, yalnızca kendini düşünen ve sevdiği kadını zor durumda bırakmaktan çekinmeyen bir adam olarak betimlenir. Bir diğer önemli roman kahramanı Nazım Hikmet'tir. Nazım Hikmet, romanda annesinin biricik evladıdır, ancak seçimleri, sözleri, yaptıkları ile aynı ölçüde de annesine üzüntü veren bir oğuldur. Celile, oğlunun Putları Yıkıyoruz yazı dizisinde öne sürdüğü görüşleri ile kimi şiirlerini, yazılarını ve çıkışlarını doğru bulmaz. Çünkü oğlunun başının derde girmesinden endişe eder. Buna karşın Nazım Hikmet'in pek çok şiirini de büyük bir beğeni ile okur. Roman, her ne kadar bir ressamın yaşamını konu edinse de aslında merkezde olan, şair Nazım Hikmet'in annesidir. Bu nedenle romanda daha çok edebiyat çevrelerinin anlatımı ağırlık kazanmıştır.

KAYNAKÇA:

Arseven, C.E. (1950). Türk sanatı tarihi: menşeinden bugüne kadar mimari, heykel, resim, süsleme ve tezyini sanatlar. Ankara: M.E.V.
Ayvazoğlu, B. (1995). Yahya Kemal eve dönen adam (2. Baskı). İstanbul: Ötüken.
Buğra Bilen, H. (2007). 1914'lerden 1940'lara Türk resim ve romanında gerçekçilik. İstanbul: Ötüken.
Balcıgil, O. (2016). Ela gözlü pars Celile (65. Baskı). İstanbul: Destek.
Caudwell, C. (1974). Sanat ve yanılsama. İstanbul: Payel.
Öndeş, O.; Makzume, E. (2003). Osmanlı saray ressamı Fausto Zonaro. İstanbul: YKY.
Tanpınar, A. H. (1982). Yahya Kemal (2. Baskı). İstanbul: Dergâh.
Uyguner, M. (1992). Yahya Kemal Beyatlı –yaşamı sanatı yapıtlarından seçmeler. Ankara: Bilgi.

ÖZNEL YAKLAŞIM BELİRLEYENİ OLARAK KARAR DUYGUSU

Şahinde Akkaya
Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı sahinde@gmail.com
Prof. Dr. Rıfat Şahiner
Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı rsahiner@yahoo.com

Özet
Yirminci yüzyılın en tanınmış fotoğrafçılarından olan Henri Cartier-Bresson, karar anı manifestosuyla bilindiği kadar flaneur kimliğiyle de bilinir. Modernist estetiğin, moderniteye direnen kahramanı olan flaneur, yirminci yüzyılda wanderer fotoğrafçı kimliğine bürünür. Bu tavrın en yüceltilmiş ismi olan Cartier-Bresson, flaneur olarak, başkalarının yaşamını kendi ayrıcalıklı konumundan merakla ve profesyonel bir dürtüyle bakarak fotoğraflamıştır. Onun, gözlemci ve akılcı yaklaşımına karşı çıkan Robert Frank ise duygusal yaklaşımıyla yeni bir görme biçimi yaratır. Bu çalışmada Henri Cartier-Bresson ve Robert Frank'in fotografik dili üzerinden, öznel yaklaşım belirleyeni olarak karar duygusu meselesi irdelenecektir.
Anahtar Kelimeler: Fotoğraf, Karar Anı, Karar Duygusu, Henri Cartier-Bresson, Robert Frank

THE DECISIVE FEELING AS THE DETERMINATIVE OF THE SUBJECTIVE APPROACH

Abstract
Henri Cartier-Bresson, one of the best-known photographers of the twentieth century, is known for his flaneur identity as well as his manifesto, the decisive moment. Flaneur, the hero of modernist aesthetics, who resists modernity, becomes a wanderer photographer in the twentieth century. Cartier-Bresson, the most exalted name of this attitude, has photographed the life of others as curiosity and professional impulse from his own privileged position. Opposing his observer and rational approach, Robert Frank creates a new way of seeing with his emotional approach. In this study, the matter of the decisive feeling as the determinative of the subjective approach will be examined through the photographic language of Henri Cartier-Bresson and Robert Frank.
Keywords: Photography, Decisive Moment, Decisive Feeling, Henri Cartier-Bresson, Robert Frank

ÖZNEL YAKLAŞIM BELİRLEYENİ OLARAK KARAR DUYGUSU

Orta sınıf burjuvasının modern zaman aylağı flaneur, kalabalıkların içinde dolaşarak olan biteni izler; onun işi, şehrin günlük akışının içinde hayatı gözlemlemektir. Flaneur'ün, Herakleitos'tan ödünç aldığı 'karşıtlıkların birliği prensibi', onun modern zamanlardaki yaşam biçimini karşılar. Onun, kalabalıklar içindeki yalnızlığından; ait olmadığı ortamlarda yakaladığı geçici uyumluluğuna değin, deneyimlediği zıtlıklardan doğan dinamizm tam da parçası olmayı bir yanıyla reddettiği bir yanıyla da içerisinde sürüklenip gittiği modernitenin özünü oluşturur.

"Nasıl ki kuş havada, balık suda yaşarsa, o da kalabalıklarda var olur. Aşkı, işi gücü kalabalıklardır. Kusursuz flaneur için, tutkulu gözlemci için, ahalinin tam orta yerini, hareketin gel-git noktasını, gelip geçici ile sonsuzun arasını mesken tutmak müthiş bir keyiftir. Evden uzak kalmak ama her yerde evinde hissetmek; dünyanın merkezinde olmak, dünyayı gözlemek ama dünyadan saklı kalmak…"(Baudelaire, 2013, s.210).

Baudelaire'de modernist estetiğin, moderniteye direnen kahramanı olan flaneur, Benjamin'de bakmaktan, seyretmekten zevk alan bir kent gezgininden daha fazlasını yüklenir; Paris'in pasajlarını mesken tutan, hareketleri kentin dokusuyla bütünleşen ve dolaştığı yerleri evi kılabilen şair, filozof, vakanüvis… Benjamin terminolojisinde epeyce yer tutan ve onun Baudelaire üzerine yaptığı çalışmalarında, şairin kişiliğiyle özdeşleştirdiği flaneur, Paris'in yarattığı kentli bir avaredir. Benjamin'e göre, "Eğer pasajlar yapılmasaydı, Flaneur gibi dolaşmanın önem kazanması her halde çok güç olurdu" (Benjamin, 20002, s.141). Flaneur için metropol, seyretmeye doyamadığı; göz kamaştıran, baştan çıkaran bir fantazmalar evreni, fantasmagoria'dır. En önemli unsuru da geç saatlere kadar açık, ışıltılı vitrinleriyle bir çekim merkezi oluşturan; modern dünyanın küçük bir replikasını sunan pasajlardır; Flaneur'ün evi bu dünyadır.

Kenti en ücra köşelerine kadar arşınlayarak, hafızasında modern hayatın kaydını tutan gezgin kalabalıkların içine karışır; onlarla nefes alıp verir ve kalabalıklarda barınır. Tebdil-i kıyafet gezer; kendini belli etmez ama o herkesi fark eder. Modern hayatın bir gerekliliği olarak seçtiği kahramanları aynı zamanda onun yoldaşları olur. "Bedenini arayan gezgin ruh misali, istediği zaman istediği kişiye geçiverir. Onun için 'kapalı' yoktur; eğer varsa gözlemlemeye değmediğindendir" (Benjamin'den aktaran Artun, 2013, s33). Hem kendisi hem bir başkası olmaktan aldığı keyfin tadını çıkaran flaneur, kılıktan kılığa girerken; kendinden, bireyselliğinden bir şey kaybetmez aksine her defasında onu daha da pekiştirir.

Sürtme sanatının erbabı olan flaneur'e göre insanın aylaklıkla kazandıkları, çalışarak kazandıklarından daha değerlidir. Ömrünü ilerlemeye ve maddi hesaplara adamış olan burjuvanın, mesai yoğunluğundan kaynaklı serbest zaman sıkıntısına karşılık; tüm zamanı serbestliğe adanmış flaneur'ün dünyası, burjuvanın yergisi gibidir. (Artun, 2013). Endüstrileşmeyle eşzamanlı işleyen büyük kent yaşamının temposuna ayak uydurmaya çalışan; bir yandan da ruhsal ve fiziksel yönden gittikçe zayıflayan orta sınıfın arada kalmışlığı flaneur'ün bakışında anlam bulur. Bir yanıyla, büyük kent yaşamına karşı tavır alan, bir yanıyla da yaşamla uzlaşmaya çalışan kenarlıklının bakışıdır. Bu nedenle flaneur, kentin içinde de olsa bile isteye onun kenarlarında yaşamayı seçer. Ne tam anlamıyla kentli olabilmiştir ne de burjuva sınıfına dahil olmuştur; ne kentte eskisi gibi rahattır ne de burjuvanın karşısında… Bu, arada kalmışlık hissiyle kalabalıklara sığınan flaneur, hem kentin içinde hem kenarında yaşar. Oskay'ın düşünür-gezer olarak tanımladığı, yeni toplum yaşamındaki konumu arada; politik işlevi belirsiz olan flaneur'ün, pazara çıkmış hali gerçekte entelektüelin pazara çıkmış, kendine müşteri arayan halidir. (Oskay, 2000).

Benjamin, Baudelaire'in flaneur'ünü kalabalığın ilk tasvirlerini vermiş olan Poe'nun dedektif öyküleriyle örtüştürür. Şairin, kendine fazlasıyla yakın bulduğu ve çevirileriyle Fransız edebiyatına kazandırmış olduğu Poe'nun ve flaneur'ün modern kente ait imgeleminden esinlendiği bilinir. Kentin dehşeti; şeytanlık, günahkarlıktır dedektifi de flaneur'ü de peşinden sürükleyen. "Biri işlenmiş suçların, diğeri işleyen kültürlerin işaretlerini söker. Kozmopolittirler, metropol hayatının gizlerine ererek evrensel bir bilgelik edinirler" (Artun, 2013, s.34). Flaneur'lük, hem gizlenenlerin izini sürmek hem de bunu yaparken gizlenmenin erbabı olabilmek için en elverişli kimlik biçimidir. "Baudelaire'e göre "gözlemci, kim olduğunu gizleme sanatını her yerde uygulayan bir hükümdardır" (Benjamin 2002, s.145). İstemeden de olsa bir dedektifin mevcudiyetine bürünen Flaneur, avareliğini böylece haklı kılar. "Flaneur'ün tembelliği, salt görünüştedir. Bu tembelliğin ardında, suçluyu gözden kaçırmayan bir gözlemcinin uyanıklığı gizlidir" (Benjamin 2002, s.145-6).

Benjamin'in, yirminci yüzyılda artık var olamayacağını söylediği Flaneur, Henri Cartier-Bresson'da gözlemci-fotoğrafçı kimliğine; Henri Cartier-Bresson ise yirminci yüzyılın burjuva aylağı olarak flaneur kimliğine bürünür. Varlıklı bir aileden gelen Bresson'un, on sekiz yaşına geldiğinde, babasının işini yapmayı reddederek, ressam olma hayalleriyle evden ayrılarak; Andre Lhote'ün atölyesinde çalışmaya başlaması; sürrealistlerle samimi olduğu bu süreçte, sıklıkla genelevleri ziyaret etmesi; komünizmi benimsemesi; gerçekte, ne içine doğduğu burjuva yaşamına ait olabildiğini ne de buna dair arayışının sonlanabildiğine işaret eder. Flaneur'ün karakterine ve bir türlü duyumsayamadığı aidiyet hissine dair Oskay'ın işaret ettiği arada kalmışlık; kenarlılık halinin Bresson'da vücut bulduğu söylenebilir. 1929'da, zorunlu askerlik görevini yapmak üzere orduya katılırkenki halini, "bir elinde tüfek diğer elinde Joyce'un Ulysses'i" (Schjeldahl, 2010), olarak tanımlaması da göstergelerden biridir. Bresson'da flaneur kimliğinin inşasının, askerliğin ardından yaşadığı umutsuz bir aşk hikayesi sonucu kendini Paris'ten Afrika'ya doğru çıktığı bir yolculukta amaçsızca dolanarak fotoğraf çekerken bulmasıyla başladığı söylenebilir.

Sontag'a göre sürrealizm burjuva sınıfına özgü bir memnuniyetsizlik yoludur; estetik kaygısının temelinde, mazlumdan yana saf tutan, gayriresmi bir gerçekliğe ait doğruları savunan bir politika yaratma özlemi yatar. Sürrealist estetiğin ifşa ettiği skandalların, burjuvazinin sosyal örgütlenmesi dahilinde gizli kalmış sırlar olarak üstleri örtülmüştür. Erken dönem sürrealistlerin, toplum yapısındaki bu tabuların rehabilitesi amacıyla öne çıkardıkları eros da aslında sınıfsal yapılanmalar içinde farklılık gösteriyordu: doğaları gereği zevke, eğlenceye düşkün olarak görülen en alt sınıflarda ve soylular

arasında sefahatle tecrübe edilirken; orta sınıfın kendi cinsel devrimini yapabilmesi için çaba sarf etmesi gerekecekti. Bu da en derin gizemin toplumsal yapılanmadaki sınıfsal farklılıkların uyandırdığı merakta yattığı anlamına geliyordu. Toplumsal hayatın dorukları ve dip derinliklerinin fotoğrafa her zaman çekici gelmesi; sürrealist karşı-kültür ile orta sınıf maceracılığının birleşim noktası olarak, fotoğraf sanatına en başından beri yön vermiştir. Bu durum, hali vakti yerinde orta sınıftan kişileri, toplumdaki sefalete dair gizlenen (daha çok da görmezden gelinen) bir gerçeği ortaya çıkarma ve belgeleme merakıyla hareket ederek; yoksulların nezdinde hoyratça sayılabilecek hareketlerin en yumuşağı olarak, fotoğraf çekmeye yönlendirmiştir. (Sontag, 2008, s.66-7).

Başkalarının yaşamına kendi ayrıcalıklı konumundan merakla ve profesyonel bir dürtüyle bakan fotoğrafçı; sınıfsal ayrımlardan sıyrılarak evrensel bir perspektifle hareket ediyormuş gibi görünse de Sontag'a göre, gerçekte durum bundan farklıdır:

"Fotoğraf ilk önce orta sınıf aylağının (flaneur) -ki Baudelaire bu tipin duyarlılıklarını çok doğru özetlemiştir- gözünün bir uzantısı gibi girmiştir devreye. Fotoğrafçı, yalnız başına yürüyerek kent cehenneminde keşfe çıkmış gibi dolanan, merakını çelen her köşeye sezdirmeden sokulan ve aklına esen yerlere girip çıkan kişilerin, keza şehri şehvet dolu aşırılıkların yaşandığı bir manzaraymış gibi keşfeden dikizci gezginin silahlı versiyonudur" (Sontag, 2008, s.67).

Fotoğrafçının kamerası aracılığıyla elde ettiği iktidar, fotoğraflanan ve fotoğraflayanı sınıf ayrımına tabi tutar ve bir yanıyla da onu yücelterek; fotoğrafçıya bir nevi dokunulmazlık kazandırır. Ancak, fotoğrafçı, kameranın arkasındaki konumundan doğan güçten bir bakıma hoşnut iken; kimi durumlarda da eli kameralı gözlemci konumunun ona sağladığı dezavantajı elemine edebilmek için kamufle olmanın; gizlenmenin, sadeleşmenin yollarını arar. Kentin sokaklarını arşınlayan ve kılıktan kılığa girerek kalabalıklarda kamufle olarak rahatça gözlem yapabilen flaneur, yirminci yüzyıldaki karşılığını bu gezgin gözlemci-fotoğrafçı kimliğinde bulur. Bu tavrın en yüceltilmiş figürü olan Henri Cartier-Bresson, burjuva sıkıntısıyla başladığı Afrika seyahatini yakalandığı sıtma nedeniyle sonlandırarak Fransa'ya geri döner. Bu sürecin ardından edindiği, hafif ve kompakt tasarımı sayesinde özgürce hareket imkanı veren; şehrin sokaklarındaki ilginç olaylar için tetikte olmasını sağlayan Leica'sıyla flaneur kimliğini tamamlar. Kalabalıklar içinde fark edilmemek için, kamerasının parlak yerlerini karartarak dikkat çekmez hale getiren Bresson, ruh haline dair, "fazlasıyla gerilmiş ve saldırmaya hazır hissediyorum." diyerek; 1930'larda Paris, Londra, Madrid, Mexico City ve diğer bütün şehirlerde, bir avcı titizliğiyle, gördüklerinin izini sürer. "Gençliğinde Jean Renoir'ın filminde avcıyı oynayan Bresson, şimdi bir avcının içgüdüsünü sanatına uyguluyordu" (Schjeldahl, 2010, s.3).

Sürrealist yaklaşımı zamanla değişim gösterse de diğer fotojurnalistlerin ilgilendiği konulardan daima uzak durur; kentin gözlemci gezgini tavrıyla karşılaştığı görüntülerin anlık kaydını tutabildiği şekliyle gündelik yaşamla ilgilenir. Görüntünün fotografik yapılanmasına ilgi duyan Bresson, buna 'gözle görülen öğelerin organik koordinasyonu' adını verir. Basın fotoğrafçılığından faydalanan ama asla basın fotoğrafçısı olmayan Bresson'a göre fotoğraflar kanıt niteliğinde değildir; onları yorumlamak, ne anlattıklarını anlamak da tamamen izleyicinin algısına bağlıdır. Ona göre, kişi kendisine ve fotoğrafladığı konuya karşı dürüst olduğu sürece sadece kişisel bakış açısı geçerlidir. Fotografik eğilimleriyle, diğer meslektaşlarından ayrı bir konumda yer alan Bresson'un bu tavrı, Magnum için 1948-50 yıllarında Hindistan, Burma, Pakistan, Çin ve Endonezya'da hazırladığı foto-röportajlarında ve üç ve altı aylık sürelerle kalarak Çin (1958-59), Meksika (1960), Hindistan ve Japonya (1965)'da gerçekleştirdiği çalışmalarında da açıkça görülür. Bresson için fotoğraf, "bir olayın doğru ifade edilmesini sağlayan formların kusursuz düzenlenişiyle birlikte o olayın öneminin, saniyenin bir anlık kesitinde, eş zamanlı olarak fark edilmesidir" (1999, s.5). Onun fotoğraflarında açıkça görülen ve kendisinin de ünlü manifestosuyla özetlediği 'karar anı' ifadesinin pratiği olan bu tanım, çağdaşı olan ve ardından gelen birçok fotoğrafçıyı da etkileyen bir fotoğraflama tarzına dönüşmüştür. 'Karar anı', tüm grafik unsurların optimal dengede olduğu bir anda fotoğrafın çekilmesine karar verilmesidir. Başka bir deyişle, 'karar anı', aynı anda gözün, beynin ve kalbin bir olayı hedeflemesidir. Gerçekte, bu denge teknik ya da biçimsel anlamda başarılı olarak değerlendirilen her fotoğrafın ortak özelliği olarak kabul edilmekle birlikte; Bresson'un, iyi fotoğrafın nasıl olması gerektiğine dair yaptığı detaylı tanımlama ve koyduğu kuralların dogmatik olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, tüm anlatım araçları

içinde, sadece fotoğrafın belirli bir anı sabitlediğini vurgulayan Bresson, dünyanın akıcı zamanının içinden belli anları yakalama isteğine dair kaygısını, "Biz kaybolan şeylerle oynuyoruz ve kayboldukları andan itibaren, onları yeniden geri getirmek imkansız" (2006, s.16) diyerek dile getirir. Bresson'un bu söylemi onun kararlı bir modernist olarak çağının gereklerine uygun bir şekilde hareket ettiğini göstermekle kalmaz; onun aynı zamanda avının peşinde koşan bir avcı gibi an kovalayan tavrı, tam da moderniteye yakışır biçimde onun hızla değişen, devingen ve uçucu yapısına dair gönderme niteliği de taşır. Bresson'un bu tavrı fotoğraf anlayışını da bu yönde şekillendirir: yeni bir görme biçimi peşinde koşan ve gördüğü güzelliği yakalayıp alamazsa her şeyin bittiğini düşünen bir modern zaman gezgini.

Bresson'un fotografik yaklaşımına dair söylediklerini, onun fotoğraflarından da okumak mümkündür. Dünyanın dört bir yanını dolaşarak, karşılaştığı anları röportajlarına hapseden Bresson'un, neredeyse tüm fotoğrafları onun gözlemci pozisyonunu yansıtır.

"[…] Ömrüm boyunca tanınmamaya çalıştım. O zaman gözlem yapabilmek daha kolay oluyor. Başkalarına yaptığımın bana yapılmasını istemedim. […] Portre benim için fotoğrafın en zor alanıdır. Tıpkı düellodaki gibidir; kurban nereye nişan aldığınızı sorar kendi kendine. Hazır fotoğraftan çok benim ilgimi çeken nişan alıp ateş etmekti zaten. Tak!" (Bresson, 2006, s.94-5).

Olayların daima dışında kalmayı bilinçli bir tercih olarak kullanmış ve sadece gözlemlediği ve çarpıcı bulduğu görüntüleri yakalamıştır. Fotoğraflanan konunun ne olduğu fark etmeksizin her koşulda fotoğrafçının olayı bölen davetsiz misafir olduğunu söyleyen Bresson, gözlemci pozisyonundan ayrılmamak ve neredeyse, avını ürkütmek istemeyen bir avcı gibi düşünerek, "Natürmort bile olsa, konuya parmak uçlarımızda yürüyerek yaklaşmak esastır. Kadife bir el, bir şahin gözü: sahip olmamız gerekenler bunlardır" (1999, s.5) diyerek konularına olan yaklaşımını özetler. Bu bağlamda Bresson'un 'karar anı'yla sınırlarını çizerek, kurallarını belirlediği mükemmel fotoğrafın; çağdaşlarının işlerinden tamamen ayrı bir noktada konumlanması gerekmektedir. Bresson'un, Magnum üyesi olan çalışma arkadaşları ve fotojurnalist çağdaşlarıyla arasında ciddi bir fark olduğu söylenebilir. En önemli temsilcilerinden biri olduğu kabul edilen Bresson, aslında foto-röportaj geleneğinin sınırları içinde işler üretmiş gibi görünse de fotoğraflarının en fazla biçimsel olarak bu alana dahil olabileceğini söylemek gerekir. Onun fotoğrafları, foto-röportaj biçiminde üretilen; ancak sahip olduğu grafik dengelerin mükemmel uyumlarıyla, neredeyse düzenlenmiş gibi görünen, kusursuz sahnelerdir. Kendini, ait olduğu dönemin ruhundan bağımsız olarak konumlandırmış; değişmesi gerektiğine inandığı koşulları göstermeye çalışırken yaşamını tehlikeye atmaktan çekinmeyen Capa ya da Smith gibi vicdani bir sorumlulukla hareket etmemiştir. Bresson, 'Karar Anı' manifestosuyla 'mükemmel fotoğrafın' nasıl olması gerektiğini beyan ederken aslında tüm yaşamı boyunca kendisini -önceleri ait olduğu sürreal yaklaşımdan uzaklaşarak ama bir bakıma onu da kapsaması amacıyla- bir fotojurnalist olarak tanımlasa da tamamen gözlemci ve avcı konumundan asla uzaklaşmadan fotoğraf üretmiştir. Belki de Schjeldahl'ın dediği gibi, "Bresson'un sanatının sorunu, gazetecilik protokolüyle estetik klasisizmi birleştirmesidir: zamansız gerçeklik ve son dakika haberleri" (2010, s.1-2).

Bresson'un, kamera aracılığıyla yaratılan optik illüzyonun estetik mükemmelliğe ulaşmış görselleri olan fotoğrafları, içerikten ziyade biçimleriyle izleyicinin dikkatini çeker. Onun fotoğraflarında iletilmeyi bekleyen toplumsal mesajlar ya da değiştirilmesi gereken koşullar yoktur. Onlar, oldukça güzel, temiz ve zamandan soyutlanmış bir şekilde her döneme ait olabilecekmiş gibi görünen kusursuzca düzenlenmiş sahnelerdir. Bresson'un kusursuz fotoğrafın elde edilişine dair yaptığı ve aynı zamanda onun sanatının öznü oluşturan tanımlama, göz kamaştırsa da Schjeldahl için fazlasıyla klişedir. MOMA'da, müzenin fotoğraf baş küratörü Peter Galassi tarafından hazırlanan Bresson sergisinin, "göze ve zihne zengin tatlar sunarken, kalbi uyuşturan bir dünya yarattığını" (2010, s.2) söylemekten çekinmez.

Bununla birlikte, dönemin fotoğraf dünyasını, yarattığı görsel zenginlikle etkileyen Bresson için -günümüzde dahi- övgülerin arasında yergiye rastlamak oldukça güçken; onun benimsediği akılcı yaklaşıma karşılık, görmezden gelmeyi tercih ettiği duygusal yaklaşımı benimseyerek yeni bir anlatım ortaya koyan; 1958 tarihli 'The Americans (Amerikalılar)'ın yaratıcısı Robert Frank, sert ama haklı bir şekilde, Bresson için şöyle söyler: "Lanet olası dünyanın her yerine gitti ve kompozisyondan ya da

dünyanın güzelliğinden başka hiç bir şeyin onu etkilediğini bize hissettirmedi" (Frank'ten aktaran Woodward, 2014, s.3).

Robert Frank, Bresson'un ortaya koyarak, inatla savunduğu mükemmel fotoğrafın dogmatik kurallarını hiçe sayarak; yeni bir belgesel fotoğraf pratiğini görünür kılar. Sontag'a göre, "Fotoğraf, alışılmış görme biçiminin kalıbını kırdığı ölçüde, başka bir görme alışkanlığı yaratır" (2008, s.120). Ancak, ister konu ister malzeme isterse teknik bakımdan olsun, fotoğrafik görmenin, sıradan görmeyi aştığına dair bir izlenim yaratması için 'şok' unsurunu sürekli uyanık tutması gerekmektedir. Zira, fotoğrafçıların 'görme'ye dair ortaya koydukları her yeni meydan okuma bir şekilde şaşırtıcı etkisi yatışarak, 'görme'ye uyum sağlama eğilimindedir. Weston'ın "fotoğrafın dünyayı yepyeni bir şekilde görmenin penceresini açtığı" savı da yirminci yüzyılın başlarında, tüm sanatlarda modernizme bağlanan -sonradan boş çıkan- aşırı iyimser umutların bir sonucudur. (Sontag, 2008)

"Fotoğrafı gerçekten yeni bir görme biçimi (görmenin kesin, zekice, hatta bilimsel bir biçimi) olarak kavrayan Weston ve Cartier-Bresson gibi iddialı modernistler, Robert Frank gibi yeni görme standartları koyduğu iddiasında asla bulunmayan bir kuşak sonranın fotoğrafçılarını tam cepheden karşılarında bulmuşlardır" (Sontag, 2008, s.120).

O'Sullivan (2001)'ın da dediği gibi, yaşamı ve sanatı oluşturan şeyler olarak duygulamlar, sadece deneyimlenebilir oluşlarıyla bizi meselenin özüne götürür: deneyim. Kendinden önceki alışılmış görme biçiminin kalıbını kırarak; yeni bir görme biçimi ortaya koyan Robert Frank'in yaklaşımının da özünde deneyim yatar. İkinci Dünya Savaşı'na gebe yılların ekonomik ve politik kaosunun gölgesinde geçen bir çocukluğun ve Avrupa'da bir Yahudi olmanın yarattığı gerimle büyüyen Frank'in, Yeni Dünya'yla olan ilişkisiyle iç içe geçen öznel deneyimi, onu başka bir görme biçimine ulaştırır. Başlangıçta izleyicide yarattığı şok nedeniyle katı eleştirilere tabi tutulan bu yaklaşım; onun fotoğraflarındaki duygulamsal estetik değere dönüşür.

Önceleri bir kaçış noktası olarak gördüğü, 'Özgürlükler Ülkesi'ni bizzat deneyimlemek amacıyla, çıkacağı yolculuğu finanse etmesi için, Walker Evans'ın önerisiyle Guggenheim bursuna başvuran Frank'in, başlangıçta, "Amerikalı olan şeylerin, geçmiş ve şimdinin, geniş bir kaydını tutan fotoğraflar ve medeniyetin görsel bir çalışmasını yaratmak" (Frank'ten aktaran Greenough, 1994, s.96) olarak tanımladığı bu proje, pratikte yeni yeni parçası olmaya başladığı bu ülkeyle olan etkileşiminden kaynaklanan duygulamsal bir aktarıma dönüşür.

The Americans adı altında toplanan fotoğraflardan oluşan kitabın önsözü, Beat kuşağının önemli üretimlerinden olan ve benzer bir macera sonucu meydana gelen On The Road (Yolda)'un yazarı, Jack Kerouac tarafından kaleme alınır. Okuyucuya coşkulu bir üvertür sunmaya karar veren Kerouac, Frank için, "Dünyanın trajik şairlerinin arasındaki yerini alırken, bir eliyle Amerika'nın hüzünlü şiirini filme aktardı" (aktaran Dawidoff, 2015, s.23), demeyi tercih eder. ABD versiyonuyla birlikte fotoğraf dünyasını neredeyse ikiye bölen tartışmaların kaynağı olan The Americans'ın yenilikçi yaklaşımına dair ise şunları söyler: "Bu fotoğrafları gördükten sonra bir müzik kutusu mu yoksa bir tabut mu daha hüzünlü karar veremeyeceksiniz" (Kerouac, 1959).

Öte yandan, The Americans, yayınlandığı ilk dönemlerde, Frank'in çevresindeki kadar kolay kabul görüp, takdir edilmez. Bu fotoğraflar, yeni bir görme biçimi yarattığı yönünde bir kabulden önce, Sontag'ın tanımına uygun olarak, izleyicide şok etkisi yaratırlar. Klasik kompozisyon kurallarıyla birleşen hafif muzip ve alaycı mizansenlere sahip fotoğraflarıyla bilenen Elliott Erwitt: "Robert'ın yaptığı yeni bir tarz fotoğrafın başlangıcı, özensiz, yarım yamalak gibi görünen ama öyle olmayan ve fazlasıyla duygusal" (aktaran Dawidoff, 2015, s.11), olarak değerlendirirken; Popular Photography dergisinin editörü Frank'in fotoğraflarını, 'çarpık', 'siğillerle kaplı', 'nefret görüntüleri' olarak alaya alır. Ona, göre bu fotoğraflar, bulanık, asimetrik, eğik açılarla ve kasıtlı olarak kuralsız çekilmiştir (Şekil 1). Eleştirmen Janet Malcolm'ın daha sonra açıklayacağı üzere, sorun şudur: "Kimse daha önce böyle fotoğraf çekmemişti" (aktaran Dawidoff, 2015, s.23).

The Americans, birçok farklı seviyede analiz edilebilmesine rağmen, diseksiyonel bir tavrı kolayca kabul etmemektedir. Her bir fotoğrafın içeriksel yoğunluğunu ve radikal üslubunu ele alarak; onları 1950'lerdeki Amerikan yaşam tarzının sosyo-politik yansımaları olarak değerlendirebiliriz. Frank'in, sadece açıkça okunan sembollere dayalı imgeleri değil; geçişler, duraksamalar ve gizem eklemek için

işitsel ve muğlak notalara ihtiyaç duyduğu sofistike tarzını takdir edebiliriz. Ancak, nihayetinde fazlasıyla serebral ve rasyonel olan bu tür analizler bir şiiri parçalara ayırarak tanımlamaya çalışmak gibidir; bittiğinde kelimeleri ya da onların arasındaki bağlantıları anlayabiliriz, ama şiirin bütünsel hissini değil. Frank'in fark yaratan özelliği, doğaçlama davranması ve olasılıklara açık bir biçimde anın gizemine kapılarak uyumla hareket etmesiydi. Bu da onun fotoğraf anlayışının, birinden diğerine mantıksal bir kurgu ya da bağlantıyla geçerek bir hikaye oluşturmasından çok; genel bütünlüğün izleyicide bıraktığı hisle ilgili olmasını açıklamaktadır. Frank, "İnsanlar fotoğraflarıma baktığında, bir şiirin bir mısrasını iki kere okumak istediklerindeki gibi hissetsinler istiyorum" (aktaran Greenough, 1994, s.98), der. Baştan sona kadar mantıksal olarak ilerlemeyen bu dizinin izleyicide yarattığı his, bir rüya ya da anı gibi garip bir şekilde sessizdir: müzik kutuları ve televizyon setleri, politikacılar… Bunlarla karşılaşırken, ses duymak yerine belirsiz duygular ve belirsiz çağrışımlar uyanıyor. Bu seri, açıklamayı geçersiz kılan, kasıtlı olarak kaygan, çok sayıda yoruma açık, yoğunluklu ve empatik bir ses içeren bir dizilimdir. (Greenough, 1994) Böylece tüm söylemleri ilgisiz hale getiren, sözlere bağımlı olmayan, zihne değil; kalbe konuşan ve metaforun yerine deneyimin kendisini uyandıran bir seri oluşturan The Americans, Deleuze'ün duygulam tanımını karşılar şekilde; yaratıcısının tasarladığının da ötesine geçerek kendisini var eder.



Şekil 1: Robert Frank, Asansör, (Elevator), Miami Beach, 1955

---

http://www.artnet.com/artists/robert-frank/elevator-miami-beach-from-the-series-the-mCLpplyvix7FwD30onkvxg2, [10.04.2018]Başlangıçta anti-Amerikan olmakla suçlanan ve fotoğrafları acımasızca eleştirilen Frank, 60'lı yıllarda sanat çevrelerinde gittikçe artan bir şekilde değer bulur. Böylece uzun yıllar sanat fotoğrafını domine eden, orijinal ve sofistike bir görme biçiminin öncüsü olan Robert Frank, The Americans'la tüm zamanların en önemli ve ilham verici fotoğrafçılarından biri olarak yerini sağlamlaştırır. 50'lerde Amerika'da çektiği, klişeleri ve savaş sonrası dönemin fotoğraflarının genel karakteri olan aşırı duyarlılığı geride bırakan ileri görüşlü fotoğraflarıyla Frank, Amerikan kültürünün ikonlarını yeniden tanımlar; arabalar, müzik kutuları, yol kenarı lokantaları hatta yolun kendisi bile, çağdaş yaşama dair, zamanında ulusu sembolize eden görkemli manzaralardan çok daha gerçekçi bir göstergeye dönüşür. Dahası, dokunaklı ve ilgi uyandıran bir Amerika portresi yaratır. (Powell, 1994). Ancak, tüm bunlarla birlikte, Frank'i ayrıcalıklı kılan, kendi kuşağının yalnızlığa ve

toplumdan soyutlanmasına dair karakteristik özelliklerini ifade edebilme yetisiydi ki bunun kendi



yaşamındaki yansımasını The Americans'ın son fotoğrafından da okumak mümkündür (Şekil 2).
Şekil 2: Robert Frank, U.S. 90, En Route to Del Rio, Texas, 1955

---

http://www.artnet.com/artists/robert-frank/u-s-90-en-route-to-del-rio-texas-9RBovvNOf09z3TPL6rVdEg2, [14.04.2018].

Frank, eşi Marry ve oğlu Pablo'yu fotoğraflar. Bu dalgın son karede ailesi fotoğrafının nesnesine dönüşür. Arabanın ön camından çekilen yorgun, tükenmiş yüzler ve yarısı görünen Ford. "Kişisel, melankolik, duygusal… Uzak durmaya çalıştığınız her şey. Üstelik fotoğrafta olmayan kişi benim. Bunların hepsi ne anlama geliyorsa, fotoğraf size onu söylüyor" (aktaran Dawidoff, 2015, s.21).

Robert Frank, Bresson'un, klasik fotoğraf anlayışını tanımlayan, 'kişinin beyni, gözü ve kalbinin' birleşiminden doğan serebral yaklaşımına; Saint-Exupery'den yaptığı alıntıyla, "sadece kalbinle görebilirsin; esas olan göze görünmez" (1994, s.86), diyerek karşı çıkar. Onun için "Karar anı diye bir şey yoktur!" (Frank'ten aktaran Warren, 2006, s.560); aksine, kendiliğindenliği ön planda tutan, duygusal bir yaklaşımı esas alır. Böylece Frank'in, kompozisyonun klasik kurallarını alaşağı eden bir tavırla; fotoğrafçının öznel yaklaşımının ve duygusal etkileşiminin önemini vurgulayan ve deneyimi merkeze alan, yeni bir anlatım dili yarattığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Artun, A. (2013). Baudelaire'de Sanatın Özerkleşmesi. Modern Hayatın Ressamı. (Ali Berktay, Çev.), içinde s.7-75. İstanbul: İletişim Yayınları.

Baudelaire, C. (2013). Modern Hayatın Ressamı. (Ali Berktay, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Benjamin, W. (2002). Pasajlar. (Ahmet Cemal, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Baudelaire, C. (2013). Modern Hayatın Ressamı. (Ali Berktay, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Cartier-Besson, H. (2006). Karar Anı. (İlker Maga, Haz.). İstanbul: YGS Yayınları.

Cartier-Besson, H. (1999). The Mind's Eye: Writings On Photography And Photographers. New York: Aperture.

Frank, R. (1994). Moving Out. National Gallery of Art. Washington: Scalio.

Frank, R. (26 November 1951). Life announces the winners of the young photographers contest. Life. (31),22:21.

Frank, R. (1984). Conversations in Vermont [film] quoted in Bild für Bild Cinema, Zurich.
Encyclopedia Of Twentieth-Century Photography. (2006). (Lynne Warren, Ed.), içinde, s.560. New York: Taylor&Francis Group.
Greenough, S. (1994). Fragments That Make A Whole Meaning In Photographic Sequences. Robert Frank, Moving Out. National Gallery of Art, içinde, s. 98. Washington: Scalio.
Kerouac, J. (1959). Introduction. Robert Frank. The Americans.
Nicholas Dawidoff, N. (July 2, 2015). The Man Who Saw The America. The New York Times. Erişim: https://www.nytimes.com/2015/07/05/magazine/robert-franks-america.html?_r=0
Oskay, Ü. (2000). Walter Benjamin'in Baudelaire Üzerine Çalışmaları. Tek Kişilik Haçlı Seferleri. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
O'Sullivan, S. (December, 2001). The Aesthetics of Affect: Thinking Art Beyond Representation. Angelaki Journal of the Theoretical Humanities. 6(3),125. Erişim: https://doi.org/10.1080/09697250120087987
Powell, E. A. (1994). Foreword. Robert Frank, Moving Out. National Gallery of Art. Washington: Scalio.
Sarah Greenough, "Fragments That Make A Whole Meaning In Photographic Sequences", Robert Frank. Moving Out, National Gallery of Art. Washington: Scalio, içinde, s.96.
Schjeldahl, P. (April 19, 2010). Picture Perfect: An Henri Cartier-Bresson Retrospective. The New Yorker. Erişim: https://www.newyorker.com/magazine/2010/04/19/picture-perfect
Sontag, S. (2008). Fotoğraf Üzerine. (Osman Akınhay, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.
Woodward, R.B. (February 10, 2014). The Heart and the Eye: Henri Cartier-Bresson and Robert Frank in the World Danziger. Erişim: https://collectordaily.com/the-heart-and-the-eye-henri-cartier-bresson-and-robert-frank-in-the-world-danizger/

NARSİST KİŞİLİĞİN TÜKENMİŞLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Prof. Dr. İsmail BAKAN
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, ibakan63@hotmail.com
Doç. Dr. Burcu ERŞAHAN
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, bersahan@ksu.edu.tr
Suat ERYER
Yüksek lisans öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, suater_46@hotmail.com

ÖZET

Geçmişten bu zamana kadar pek çok kişilik tanımlaması yapılmıştır. Kişilik bireye özgü davranış, duygu ve düşüncelerin örgütlenip bütünleşmesi olarak ifade edilmektedir. Kişilik kavramı ile ifade edilmek istenen bireyin doğuştan getirdiği ayırt edici özellikleridir. Bu özellikler kendine özgü ve süreklilik arz eden tavırlarının davranışsal yönü olarak kabul edilmektedir.

Narsizim kavramıyla alakalı alan yazında çok fazla tanım bulunmaktadır. Kelime anlamı özseverlik olarak ifade edilen Narsizim psikolojik bir terimdir. Ayrıca Narsizimi; kişilerin kendilerine karşı hissettikleri yüksek seviyedeki beğeni, kibirlilik, benmerkezcilik olarak da ifade etmek mümkündür. Narsist kişi kendini beğenmiş, empati kuramayan, sürekli kendini ön planda tutan ve başkalarının yaşadıklarını önemsemeyen kişi olarak tanımlanmaktadır. Tükenmişlik ise, ruhsal ve fiziksel açıdan vücuttaki enerjinin bitmesi nedeniyle bireyin başarısız olmasıdır.

Maslach'ın tükenmişlik ile ilgili tanımı ve ortaya çıkardığı paradigma literatürde çok fazla kabul görmektedir. Maslach tükenmişliği, bireyin çalıştığı yerdeki strese neden olan unsurlara karşı tepki olarak uzun dönemde etkisini gösteren psikolojik bir durum, çalışanla yapmış olduğu iş arasındaki olumsuzluk neticesinde kronik bir gerginlik durumu olarak tanımlanmaktadır. Maslach tükenmişliği duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı olarak farklı boyutlarda ele almaktadır.

Bu çalışma Narsist Kişiliğin tükenmişlik üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığını, aralarındaki ilişkinin yönünü incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma verilerinin elde edilmesinde anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmada Narsist Kişilik ve Tükenmişlik değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemek için Robert Raskin ve Howard Terry (1988) Narsist Kişilik Ölçeği ile Maslach Tükenmişlik Ölçeği (1981) kullanılmıştır. İlk olarak çalışmada Narsist Kişilik ve Tükenmişlik değişkenlerinin yazın taramasına yer verilip, ölçeklerin güvenilirlikleri test edilmiş, frekans analizi, korelasyon ve regresyon analizi yapılmış, elde edilen araştırma bulguları sonuç kısmında sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kişilik, Narsist Kişilik, Maslach Tükenmişlik Ölçeği.

ABSTRACT

Many personality definitions have been made from the past to this time. Personality is defined as the organization and integration of individual-specific behavior, emotions and thoughts. It is the distinctive characteristics of the individual that is meant to be expressed by the concept of personality. These characteristics are accepted as the behavioral aspects of their unique and continuous attitudes.

There are many definitions in the literature related to the concept of narcissism. Narcissism is a psychological term which is expressed as the word self-sacrifice.It is also possible to define narcissism as the high level of appreciation, arrogance and self-centeredness that people feel towards themselves. Narcissistic person is expressed as self-satisfied, unable to empathize, constantly prioritizing himself and ignoring the experiences of others. Burnout, on the other hand, is the failure of the individual due to the exhaustion of energy in the body both mentally and physically.

Maslach's definition of burnout and its paradigm are widely accepted in the literature. Maslach burnout is defined as a psychological condition that shows its long-term effect in response to stress-causing factors in the individual's workplace, and as a result of a negative tension between the employee and his work. Maslach considers burnout in different dimensions as emotional exhaustion, depersonalization and personal achievementIn this study, a field research was conducted to examine whether Narcissistic Personality had any effect on burnout and the direction of the relationship between

them. In this study, it was determined that individuals working in textile sector experienced burnout in terms of personal success. According to the results of the study, it would be useful to improve the working conditions of the employees in order to eliminate burnout in terms of personal success experienced by the employees. The questionnaire technique was used as the primary data. Narcissistic Personality Scale and Maslach Burnout Inventory (1981) were used to examine the relationship between Narcissistic Personality and Burnout variables. In the study, firstly the literature survey of Narcissistic Personality and Burnout variables was used, the reliability of the scales were tested, frequency analysis, correlation and regression analysis were performed and the results of the research were presented in the conclusion.
Key Words: Personality, Narcissistic Personality, Maslach Burnout Inventory

1.Giriş

Kişilik; bireyin doğuşu ile başlayan biyolojik özelliklerle daha sonra kazanmış olduğu ve benimsediği davranışların etkileşimi sonucu oluşmaktadır. Yaşanan bu sürecin sonunda ortaya çıkan olumsuzluklar kişilik bozukluğu olarak ifade edilmektedir. Günümüzde insanların en belirgin özelliği "ben" merkezli kişilik davranışı gösterme özelliğine sahip olmalarıdır. Daima kazanmaya kendini adamış, yenilgiyi hiçbir zaman kabul etmeyen, sevmeye ve yardım etmeye hayatında yer vermeyen, kendini evrenin merkezi gibi gören başka insanlara değersizmiş gibi davranan narsist kişilik özelliği son zamanlarda daha görünür hale gelmiştir.(Cihangiroğlu vd., 2014, s.175).

İşletmeler toplumda vazgeçilmesi zor olan sosyal varlıklar olduğundan insan davranışları ile harekete halinde olup, çalışan bireylerin algı ve tutumlarından etkilenerek iklimlerin olduğu çevrede varlığını devam ettirmektedir (Cihangiroğlu vd., 2014, s.175). Rekabet artışı ve pazar büyümesi nedeniyle işletmeler, verimliliklerini ve performanslarını olumsuz olarak etkileyen durumları engelleme yoluna gitmektedirler. İşletmelerin engellemeye çalıştığı diğer bir durum ise bünyesinde çalışan bireylerin tükenmişlik sendromu yaşamalarıdır. Tükenmişlik, gücünü kaybetme ve herhangi bir çaba ortaya koymama durumu olarak tanımlanmaktadır. Tükenmişlik sendromu ise iş hayatında gücün ve çalışma isteğinin kaybedilmiş olması, çalışan bireylerin enerjisinin düşmesi ya da tükenmesi şeklinde yorumlanmaktadır. Tükenmişlik aniden ortaya çıkan bir durum değil, aksine bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle tükenmişlik, işletmelerin engellemeye çalıştığı olguları meydana getiren, bu olumsuzluk zincirinin etkili bir elemanı konumunda görülmektedir.

Yapılan bu çalışmayla, Narsist kişilik ile Maslach Tükenmişlik kavramlarının teorik altyapısına değinilmiş, bununla beraber Narsist kişiliğin tükenmişlik ve tükenmişliğin alt boyutları üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığı incelenmiştir.

2. Kişilik ve Narsist Kişilik Kavramı

Kişilik; bireyin sahip olduğu ilgi ve becerilerini, giyim tarzını ve konuşma şeklini, fiziksel görünüşünü, beden dilini, iletişim kabiliyetlerini, tepki ve alışkanlıklarının tümünü kapsayan bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Genel ifadeyle kişilik; bireyin kendine has olan, onu diğer insanlardan ayıran ve değişmez davranışları olarak ifade edilmektedir (Günel, 2010,s. 44). Kişilik konusu örgütsel davranış, insan kaynakları yönetimi gibi birçok alanda ele alınmaktadır.

Narsizm, kişinin başka insanların gözünde kabul edilmek adına güç ve üne ihtiyaç duyması ve buna dayalı hayallere dalması, normal olmayan abartılı bir derecede benlik yapısı içine girmesi, kendisine yöneltilen eleştirilere karşı savunmaya girip kabul edememesi, çevresindekileri küçük görüp önemsememesi olarak ifade edilmektedir (Güler, 2019, s.6)

Özseverlik olarak da bilinen narsisizm aslında psikolojik bir terimdir. Narsisizmin bilinen diğer yaygın isimleri arasında ise; kendini beğenmişlik, kibirlilik, azamet (ululuk), gösterişçilik ve benmerkezcilik gibi kavramlar bulunmaktadır (Twenge ve Campbell, 2010, s. 43). Genel olarak bakıldığında, bir kişi ya da bir grup tarafından sergilenen aşırı büyüklük taslama, kendine odaklanma ve kendine önem verme şeklinde ifade edilebilmektedir. Narsisizmin bu tanımlarının altında yatan temel tema, bir kişi ya da grubun diğerlerinden çok daha üstün olduğuna dair kendi kendilerine oluşturdukları inanç olduğu

söylenmektedir (Öğretmenoğlu, 2019, s.18). Narsist özelliklere sahip bireyler çevresine kin ve nefret duygularıyla davranabilen ve onlara abartılı bir şekilde baskın, bencil ve kibirli yaklaşan kişiler olarak değerlendirilir. Bu nedenle bu karaktere sahip kişiler ortamlarda pek sevilen tipler değillerdir (Colvin vd. 1995, s.9).

Araştırmacılar Narsist kişiliğin ne olduğu ve nasıl ölçülmesi gerektiği hakkında henüz hem fikir sahibi olamamışlardır. Bu durumun belirsizliği günümüzde de devam etmektedir. Narsist kişilik konusunda yazılan makalelerin birçoğu basit literatür taramalarından oluşmaktadır. İlgili literatür incelendiğinde araştırmacıların narsist kişiliğe bakış açısına göre iki gruba ayrıldığı görülmektedir. Bazı araştırmacılar Narsist kişiliği farklı bir liderlik tarzı olarak belirtir, diğerleri ise narsist kişiliği, karizmatik liderlik gibi köklü liderlik çeşitleri içinde özdeşleştirerek kavramlaştırmıştır (Schmidt, 2008, s. 10).

3. Tükenmişlik Kavramı

Literatürde tükenmişlik kavramı Herbert Freudenberger'in 1974 yılında yayınladığı çalışma ile ele alınmaya başlanmıştır. Freudenberger, mesleki açıdan bir tehlike olarak nitelendirdiği tükenmişlik kavramını "başarısızlık, yıpranma, aşırı yüklenme sebebi ile güç ve enerji kaybı veya karşılanamayan istekler sonucu bireye ait iç kaynakların tükenme durumu" olarak tanımlamıştır (Freudenberger, 1974, s.159). Tükenmişlik kavramı Maslach ve Jackson (1981)'a göre, kişinin yapmış olduğu iş ile alakalı kronikleşmiş, duygusal ve bireyler arası strese yönelik bir tepkidir ve duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı hissinde azalma olarak bireyin yaşamında gerçekleşen dönüşümleri ifade eden bir durum olarak değerlendirilmektedir. Maslach'a göre tükenmişlik; çalışan bireyin yaptığı işe yönelik stres kaynaklarına vermiş olduğu tepkiyle şekillenmeye başlayan duygusal tükenme ile ortaya çıkmakta zamanla kişi duygusal tükenmişliğe karşı bir başa çıkma stratejisi olarak kendisini zorlayan durumlarla arasına bir mesafe koymaya başlamakta ve tam da burada duyarsızlaşma ortaya çıkmaktadır (Güven ve Sezici, 2016, s.116). Duyarsızlaşmayla birlikte kişi, hizmet verdiği bireyler ve işverenin kendisinden potansiyel olarak beklentileri ile içerisinde bulunduğu durum arasındaki uyumsuzluğu fark etmektedir. Bu durum bireyin kendisini yetersiz hissetmesine ve başarılarını değerlendirirken kendisini başarısız olarak görmesine yol açar. Bundan dolayı, duygusal tükenmişlik duyarsızlaşmanın, duyarsızlaşma da kişisel başarı hissinde azalmanın bir sebebi olarak ifade edilmektedir (Kıyıkçı ve Sezici, 2017, s.24).

Tükenmişlik hakkındaki çalışmaları Freudenberger'den sonra Maslach geliştirmiş ve tükenmişlik ile alakalı bir ölçek hazırlamış ve bu ölçeği 3 alt başlık altında ele almıştır (Uzunbacak vd., 2018, s. 213). Bunlar, duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıdır.

Duygusal Tükenme: Yorgunluğu, mutsuzluğu ve zihinsel yıpranmayı belirten tükenmişlik, duygusal tükenme olarak tanımlanmaktadır (Yıldız, 2015, s. 61). Kişinin bundan dolayı duygusal ve fiziksel kaynaklarında azalma nedeniyle stres yaşadığı belirtilmektedir. Özellikle hizmet sektöründe beraber çalışmak zorunda olan kişilerin çalıştıkları ortamda kendilerini yıpranmış ve enerjisi düşmüş bir şekilde hissetmeleri sonucunda duygusal tükenme yaşadıkları görülmektedir (Dalkılıç, 2014, s.64)

Duyarsızlaşma: Tükenmişliğin kişiler arasındaki boyutunu etkileyen duyarsızlaşma kişinin çalıştığı ortamda hizmet vermiş olduğu müşterilere, çalışma arkadaşlarına karşı soğuk, olumsuz, alakasız tavır sergilemesidir. Kişi duyarsızlaşma ile birlikte kendisiyle diğer bireyler arasında engeller koymaya başlamaktadır. Bu durum duygusal tükenme aşamasında kendini zayıf ve bitkin hisseden kişinin bir kaçış yolu olarak görülmektedir. Bu şekilde davranış ortaya koyan kişinin işe karşı alakasının düştüğü ve çalıştığı yerdeki kariyer ve amaçlarının azaldığı belirtilmektedir (Dalkılıç, 2014, s. 66).

Kişisel Başarı: Maslach Tükenmişlik modelinin üçüncü alt boyutu olan kişisel başarı, kişinin işindeki yeterlilik durumlarını kapsamaktadır. Çalışma hayatında duygusal tükenme yaşayan ve bu sürecin devamında duyarsızlaşan kişi artık kendisini suçlu olarak görmekte ve kendisinin yetersiz olduğu hissine düşmektedir. Kişi kendini yetersiz hissettiği zaman kendinde büyük bir eksiklik duygusu

oluşmakta ve her zaman çalıştığı herhangi bir işte başarılı olamayacağı düşüncesine kapılmaktadır (Dalkılıç, 2014, s.68).

Maslach Tükenmişliği bir süreç olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra yukarıda açıklanmış olan üç alt başlığın kavramsal olarak birbirinden bağımsız olmadığı, tam tersi bunların birbiri ile alakalı olduğu öne sürülmektedir. Bundan dolayı sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde ele alınan bu süreçlerde bilhassa çalışma hayatında duygusal tükenme yaşayan kişi, bu süreci atlatamadığı takdirde çevresine karşı duyarsız hale gelmeye başlamakta ve sonraki süreçte ise bütün eleştirileri üzerine çevirerek kendisinin işle alakalı başarılı olamayacağı ve yetersiz olduğu düşüncesine kapılmakta olduğu ifade edilmektedir (Yıldız, 2015, s. 62).

4.Araşrırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı; narsist kişiliğin tükenmişlik üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda narsist kişilik ile tükenmişlik arasında anlamlı bir ilişki olduğu varsayımına dayalı olarak araştırma hipotezleri şu şekilde kurgulanmıştır:

- H1: Narsist kişilik, tükenmişliği anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.
- H1a: Narsist kişilik tükenmişlik alt boyutlarından duygusal tükenmeyi anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.
- H1b: Narsist kişilik tükenmişlik alt boyutlarından duyarsızlaşmayı anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.
- H1c: Narsist kişilik tükenmişlik alt boyutlarından kişisel başarıyı anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.

Çalışmada elde edilen veriler anket tekniği kullanılarak toplanmıştır. Anket, Kahramanmaraş ilinde tekstil sektöründe faaliyette bulunan bir firmada görev yapan firma çalışanlarına uygulanmış olup toplamda 100 çalışanın doldurduğu anket verileri araştırma kapsamına alınmıştır. Anketin birinci bölümünde katılımcıların demografik özelliklerini ölçmeye yarayan sorular yer almaktadır.

İkinci bölümünde ise ilk olarak narsist kişilik ölçeği, Robert Raskin ve Howard Terry (1988)'nin hazırlamış olduğu ölçek kullanılmış olup, daha sonra da ikinci değişken olan Maslach Tükenmişlik Ölçeği (1981) kullanılmıştır.

Ankette yer alan değişkenlerin tamamında 5'li Likert tipi dereceleme kullanılmıştır. Bu dereceleme "kesinlikle katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4) ve kesinlikle katılıyorum (5)" şeklindedir.

Elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analize tabi tutulmuştur. Anketler ile toplanan verilerin istatistiki analizleri için; örneklem grubunun demografik özelliklerinin tespit edilmesine ilişkin frekans hesaplamaları, araştırma değişkenleri arasındaki ilişkilerin yönünü ve düzeyini belirlemek amacıyla korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır.

5. Araştırma Bulguları

Çalışmada yararlanılan anket formunda yer alan değişkenlerin her biri için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Araştırma kapsamında ele alınan değişkenlerin güvenilirlik analizine ilişkin sonuçlar Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1.Araştırmada Yer Alan Ölçeklere İlişkin Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Değişkenler	Önerme Sayıları	Cronbach Alpha Değeri
1.Narsist Kişilik	**32**	**,886**
2. Maslach Tükenmişlik Ölçeği	**22**	**,874**
2.1. Duygusal Tükenme	**9**	**,872**
2.2. Duyarsızlaşma	**5**	**,783**
2.3. Kişisel Başarı	**8**	**,859**

Araştırmada kullanılan anket formunda yer alan ölçeklerin her birinin güvenirliliklerinin test edilmesinde Cronbach Alfa kat sayısı kullanılmıştır. Literatüre göre, $0.00<\alpha<0,40$ olduğu zaman ölçek güvenilir değil, $0,40<\alpha<0,60$ arası ölçek düşük güvenilirlikte ve $0,60<\alpha<0,80$ arası orta düzeyde güvenilirdir. $0,80<\alpha< 1,00$ olduğu zaman ölçek yüksek düzeyde güvenilirdir (Doğan, vd.,2013, s.223). Bu verilere göre narsist kişilik ,886 ile yüksek düzeyde güvenilirliğe sahiptir. Maslach tükenmişlik ölçeği ,874 maslach tükenmişlik ölçeği alt boyutlarından duyarsızlaşma ,783 ile orta düzeyde güvenirliliğe sahip iken diğer alt boyutlar duygusal tükenme ,872 ve kişisel başarı ,859 ile yüksek güvenirliliğe sahip olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Araştırmaya katılan çalışanların sosyo-demografik özelliklerine ilişkin, frekans dağılımları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

	Frekans	**Yüzde**		**Frekans**	**Yüzde**
Cinsiyet			**Medeni durum**		
Kadın	26	26,0	Bekâr	35	35,0
Erkek	74	74,0	Evli	65	65,0
Toplam	100	100,0	Toplam	100	100,0
Eğitim			**Yaş**		
Lise	14	14,0	20-25	8	8,0
Ön Lisans	29	29,0	26-30	29	29,0
Lisans	49	49,0	31-35	29	29,0
Yüksek Lisans	6	6,0	36-40	18	18,0
Doktora	2	2,0	41-45	9	9,0
Toplam	100	100,0	46-50	5	5,0
			51+üstü	2	2,0
			Toplam	100	100,0
Çalışma süresi			**Aylık geliriniz**		
5 yıldan az	32	32,0	2000-3000	70	70,0
6-10 yıl	40	40,0	3001-4000	17	17,0
11-15 yıl	21	21,0	4001-5000	11	11,0
16-20 yıl	6	6,0	5001-6000	2	2,0
20 yıl ve üstü	1	1,0	Toplam	100	100,0
Toplam	100	100,0			

Katılımcıların cinsiyet dağılımına bakıldığında %74'ünün erkekler ve %26'sının kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Ankete katılan çalışanların % 65'lik çoğunluğu evli, kalan %35'i ise bekârdır. Eğitim dağılımına bakıldığında katılımcıların çoğunluğu (%49) lisans mezunudur. Yaş dağılımına bakıldığında ise %29'unun 26-30 ve 31-35 yaş grubu arasında olduğu görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğunun (%66) 36 yaş altı gençlerden oluştuğu söylenebilir. Aylık gelir dağılımına bakıldığında %70'lik kısmın 2000-3000TL arasında yani asgari ücret veya asgari ücrete yakın bir ücretle çalıştıkları söylenebilir. Çalışma süresine bakıldığında %40'lik katılımcı oranının 6-10 yıl arasında çalıştıkları görülmektedir.

Araştırma kapsamında ele alınan değişkenler arasındaki ilişkileri test etmek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonuçları Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
Narsist Kişilik	**1**				
Tükenmişlik	**,331****	**1**			
Duygusal Tükenme	**,075**	**,820****	**1**		
Duyarsızlaşma	**,171**	**,720****	**,419****	**1**	
Kişisel Başarı	**,546****	**,647****	**,220***	**,292***	**1**

** Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlıdır.

Korelasyon analizi iki ya da daha fazla değişkenin arasında bir ilişkinin olup olmadığını, bu ilişkinin yönünü ve gücünü ölçmeye yarayan istatistiki bir analizdir. Tablo 3'te yer alan korelasyon analizi sonuçlarına göre; narsist kişilik ile tükenmişlik arasında (,331) anlamlı ilişki bulunmuştur. Narsist kişilik ile tükenmişlik değişkenin alt boyutlarından olan duygusal tükenme (,075) ve duyarsızlaşma (,171) arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. En güçlü ilişki narsist kişilik ile tükenmişliğin alt boyutu kişisel başarı (,546) arasında olduğu görülmektedir.

Çalışmada öne sürülen hipotezleri test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçları aşağıda yer alan tablolarda sunulmuştur.

Tablo 4. Narsist Kişiliğin Tükenmişlik Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Regresyon Analizi

Bağımsız değişkenler	**Standart hata**	**B**	**T**	**Sig.**
Sabit sayı	**,528**	**1,521**	**2,878**	**,005**
Narsist kişilik	**,131**	**,454**	**,3,470**	**,001**
ΔR2=,109 Düzeltilmiş R2=-,100		**F=12,044 ,001**		

P<0,001

Tablo 4'te sunulan regresyon analizi sonucuna göre bağımlı değişken olan tükenmişliğin %10'u bağımsız değişken olan narsist kişilik tarafından açıklanmıştır. Görüldüğü gibi bağımlı değişkenle bağımsız değişkenler arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmuştur (F12,044; p<0,001). Bu bağlamda H1 hipotezi kabul edilmiştir

Tablo 5. Narsist Kişiliğin Kişisel Başarı Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Regresyon Analizi

Bağımsız değişkenler	**Standart hata**	**B**	**T**	**Sig.**
Sabit sayı	**,536**	**585**	**1,092**	**,277**
Narsist kişilik	**,133**	**,546**	**6,446**	**,000**
ΔR2=,298Düzeltilmiş R2= ,291		**F=41,546 ,000**		

P<0,001

Tablo 5'te sunulan regresyon analizi sonucuna göre bağımlı değişken olan tükenmişliğin alt boyutlarından kişisel başarının %29'u bağımsız değişken olan narsist kişilik tarafından açıklanmıştır. Görüldüğü gibi bağımlı değişkenle bağımsız değişkenler arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmuştur (F=41,546; p<0,001). Bu bağlamda H1c hipotezi kabul edilmiştir.

H1	Narsist kişilik tükenmişliği anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir	**KABUL**
H1a	Narsist kişilik tükenmişlik alt boyutlarından duygusal tükenmeyi anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.	**RED**
H1b	Narsist kişilik tükenmişlik alt boyutlarından duyarsızlaşmayı anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir	**RED**
H1c	Narsist kişilik tükenmişlik alt boyutlarından kişisel başarıyı anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.	**KABUL**

SONUÇ

Bu çalışma, narsist kişiliğin tükenmişlik üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Kahramanmaraş ilinde tekstil sektöründe faaliyette bulunan bir firmada 100 çalışanın doldurduğu anket tekniğiyle elde edilen veriler araştırma kapsamına alınmıştır. Yapılan araştırma sonrasında narsist kişiliğin tükenmişlik üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Yapılan araştırma sonucuna göre, değişkenlerin güvenirlikleri bir değişken hariç yüksek derecede güvenilir bulunmuştur. Yapılmış olan korelasyon analizi sonucuna göre sadece narsist kişilik ile tükenmişlik ve narsist kişilik ile tükenmişliğin alt boyutu olan kişisel başarı arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu doğrultuda yapılan regrasyon analizi sonuçlarına göre de narsist kişiliğin tükenmişliği (H1) ve tükenmişliğin alt boyutlarından yalnızca kişisel başarıyı (H1C) anlamlı ve olumlu olarak etkilediği görülmektedir. Dolayısıyla H1 ve H1c hipotezleri kabul edilmiştir.

Tükenmişlik sorunlarını ortadan kaldırabilmek için tükenmişlik ile ilgili yeni fikirler geliştirmeli ve buna uygun yeni politikalar oluşturulmalıdır. Bunun neticesinde tükenmişliğin kişisel ve örgütsel nedenlerinin anlaşılması ve gerekli tedbirlerin alınması önerilmektedir.

Kaynaklar

CİHANGİROĞLU, N., TEKE, A., UZUNTARLA, Y.ve UĞRAK, U., 2014, Narsist Kişilik Özellikleri Kurumsal Bağlılığı Etkiler mi?, C.Ü. İktisadi ve idari Bilimler Dergisi, 15(2), ss.173-184.

DALKILIÇ, O.S. 2014, Çalışma Hayatında Tükenmişlik Sendromu Tükenmişlikle Mücadele Teknikleri, Nobel Akademik Yayıncılık, 2. Basım Ankara.

FREUDENBERG, H.J. 1974, StaffBurnOutJournalSocialİssues 30(1), ss. 159-165.

GÜVEN, Ö. Z ve SEZİCİ, E. 2016, Otel İşletmelerinde İşgörenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Maslach Tükenmişlik Modeline Göre İncelenmesi, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 14(2), ss. 111-132.

GÜNEL, D.,2010, İşletmelerde Yıldırma Olgusu ve Yıldırma Mağdurlarının Kişilik Özelliklerine İlişkin Bir Araşırma, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(3), ss.37-65.
KIYIKÇI, M ve SEZİCİ, E., 2017, Yıkıcı Liderlik Algısı ile Tükenmişlik Arasınndaki İlişki : Bankacılık Sektöründe Bir İnceleme, 3. Sektör Sosyal Ekonomi, 52(1), ss.19-40.
ÖĞRETMENOĞLU, M., 2019, Narsist Liderlik ile Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişki Ankarada'dakiCatering İşletmelerinde Bir Uygulama Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 129s.
ÖZSOY, E. Ve YILDIZ, G., 2013, Kişilik Kavramının Örgütler Açısından Önemi: Bir Literatür Taraması, İşletme Bilimi Dergisi, 1(2), ss.1-12.
ROSENTHAL; S.A. ve PİTTİNSKY, T.L.2006, NarcissisticLeadershipTheLeadershipQarterly 17(6), ss.617-633.
STEİN, M.,2013, WhenDoesNacissisticLeadershipBecomeProblematic?DickFuld Of LehmanBrothers, Journal of Management İnquiry, 22(3), ss282-293.
SCHİMDT, A., 2008, Development and Valide Ution of TheLeadershipScab Master ThesisUniversity of Maryland, College Park.
TWENGE, J ve CAMPBELL W., 2010, Asrın Vebası NArsizm İlleti, 1. Baskı.
UZUNBACAK, H.H., ASLIHAN, Y. SERCAN, U., 2018, Toksik Liderliğin Çalışanların Tükenmişlik Düzeylerine Etkisi, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi 7(1), ss.211-219.
YILDIZ, S. M. 2015, Lider –Üye Etkileşimi İş yerinde Mobbing ve Mesleki Tükenmişlik İlişkisi ,DetayAnatola Yayıncılık LTD. STİ. Ankara.
COLVIN R. BLOC, J. Ve FUNDER, D., 1995, Overlypositive self-evaluations and personality: Negative implications for mental health, Journal of personality and social psychology, 68(6), , 1152s.
GÜLER, N., 2019 Annelerin Narsist Kişilik Özellikleri İle Çocukların Sosyal Yetkinlik ve Davranış Problemleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 93s.
DOĞAN, H. NEBİLOĞLU, O. ÇAKIR, N. ve DOĞAN, İ., 2013 Otel İşletmeleri ve Seyahat Acentaları İlişkisinde Bağlılık Düzeyi Analizi: Alanya Bölgesi Otel İşletmelerinde Ampirik Bir Çalışma, Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, ss.220-231.

BATILILAŞMA, MODERNLEŞME VE MEDENİYET KRİZİ BAĞLAMINDA AHMET HAMDİ TANPINAR DÜŞÜNCESİ

Prof. Dr. Adem Çaylak
Kocaeli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ademcaylak@gmail.com
Arş. Gör. Emel Utlu
Kocaeli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, emelutlu@hotmail.com

Özet
Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet Türkiye'sine Batının gelişmişlik düzeyine ulaşılabilme konusu her dönemde farklı perspektiflerle tartışılagelmiştir. Farklı bakış açıları ile ele alınan bu konu hala güncelliğini korumaktadır. Bu çalışma, Cumhuriyet dönemi Türk düşünce hayatının etkili aydınlarından Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Garplılaşma meselesine bakışını ve Garplılaşma üzerine yaptığı tespitleri ele alıp, medeniyet krizi üzerinden yeni bir tartışmaya kapı aralamaktadır. Tanpınar insanın içindeki dahiliyet-hariciyet durumunu kendince süzgecinden geçirmekte ve medeniyet krizinin bir anlamda 'hariçleri dahil edememekten' ötürü olduğunu düşünmektedir. Tanpınar'ın "Şark-Garp terkibi yaparak devam etmeli ve devam ederek değişmeli" fikrine dayanan önerisi, bir de bu terkibi memleket realitesinde yaşamalı fikriyle buluşunca daha nitelikli bir hal almıştır. Çalışmada Tanpınar'ın gözünden Garplılaşma sürecine, Tanzimat'ın başarısız olma sebeplerine değinilmiş ve ardından Tanpınar'ın bu konu üzerine bir nevi çözüm yolu olarak oluşturduğu terkip incelenmiştir. Tanpınar'ın içinde bulunulan durumu bir "medeniyet değiştirmesi hastalığı" olarak görmesi ve buhranın içine düşmeye sebep olan ikilikler, fikir krizleri, parçalanmış zaman içinde sürüp giden devamsızlık düşüncesi ayrıca ele alınmıştır. Kavramları takiben bu kavramların günümüz modernlik süreci ile ilişkisi kurulmuş ve değişimlere dair değerlendirmeler yapılmıştır. Tanpınar, Garplılaşmanın taklit yolu ile sebep olduğu krizleri iyi değerlendirmiş ve günümüzde de geçerliliğini koruyan tahliller yapmış; ikili yapılardan kaynaklı krizi, bu krizin altında yatan sebepleri ve krize dair kendi çözümlerini 'iç insan' odaklı bir tahlille açıklamaya çalışmıştır. Batılılaşma serüvenini soyut fikirler üzerinden somutlaştırmıştır; bu anlamda da aynı konu üzerine fikir yürüten aydınlardan farklılaşmıştır. Çalışmanın önemi de Tanpınar'ın perspektifine bağlı kalmak suretiyle yapılardaki ikiliklerle beraber zihinlerdeki ikilikleri ele alması ve günümüze dair modernlik bağlamında bir değerlendirme yapması ile haizdir. Bu bağlamda çalışmada, Tanpınar'ın medeniyet krizi ve medeniyet değiştirmesi kavramlarının yansımaları ile içinde bulunulan toplumsal değişim irdelenmekte ve modernlik çerçevesinde değerlendirmeler ortaya konulmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Batılılaşma, Medeniyet Krizi, Ahmet Hamdi Tanpınar, Süreklilik

Abstract
The subject of reach the development level of the West in from the Ottoman Empire to Republic of Turkey has been debated as versatile in almost every period. This issue, which is handled by different perspectives, is still current. This study aims to handle the views of Ahmet Hamdi Tanpınar who had been influential in Turkish thought life during the Republican era on the Westernization and the findings he made on the Westernization and to discuss on the crisis of civilization. Tanpınar filters the inclusion-exclusion state within the human and thinks that the crisis of civilization is due to 'not being able to include the exclusions'.Tanpınar's proposal, which is based on the idea of "should continue by making the Şark-Garp composition and change by continuing", has also become more qualified when it meets the idea of living in the reality of the country. In the study, the process of Westernization from the Tanpınar's point of view, the reasons of failure of the Tanzimat, and then Tanpınar's composition as a kind of solution on this subject has been mentioned. The ideas of Tanpınar such as disease of civilization change, dichotomies, the idea crisis, the idea of continuation, fragmented time were also handled. Following the concepts, the relationship between these concepts and modernism process has been established and evaluations about changes have been made. Tanpınar evaluated the crises caused by the Westernisation through imitation and made analyzes that are still valid today. He tried to explain

the crisis stemming from bilateral structures, the underlying causes of this crisis and his own solutions to the crisis with an 'internal human' oriented analysis. He embodied his adventure of westernization through abstract ideas; in this sense, he differs from the intellectuals who carry out ideas on the same subject. The study is important in terms of addressing the dualities in the minds and the dualities in the structures, and making an evaluation in the context of modernism, based on Tanpınar's perspective.In this context, the reflections of Tanpınar's concepts of civilization crisis and civilization change and the social change are examined and evaluations are put forward within the framework of modernism.
Key Words: Westernization, Crisis of Civilization, Ahmet Hamdi Tanpınar, Continuity

Giriş

Yakın geçmişimizin fikir hareketleri açısından en yoğun gerilimlere sahne olduğu devir, özellikle XIX. Asrın son çeyreği ile XX. asrın ilk çeyreğine tekabül eder. Özellikle Tanzimat sonrası, devletimizin değer ve müesseseleri sarsılarak dış kaynaklı dayanaklar bulma yoluna girerken, bunun bir sonucu olarak taklit dönemine girmişlerdir. Bu dönemde geleneksel değerler yerlerini hala korurken, taklit yolu ile Batı'nın değerleri de düşünce dünyamıza girmiştir. Bundan sonra toplumda fikirde ve uygulamada ikili bir yapı oluşmuştur ve bir medeniyet değiştirmesi ile bunun tabii sonucu olarak bir medeniyet krizi oluşur.

Ahmet Hamdi Tanpınar da bu süreçleri değerlendirmiştir ve özellikle Cumhuriyet dönemini etkileyen Garplılaşmayı sebepleri, sonuçları ve artçılarıyla detaylı olarak ele almıştır. Bu çalışmanın amacı da en özet ifadesiyle 'Türkiye'yi Tanpınar'ın kaleminden okumak'tır. Bu çalışmada Tanpınar'ın makaleleri, günlükleri ve bilhassa romanları harmanlanmış olup nitelikli bir Batılılaşma, geleneksellik ve modernlik değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirme yapılırken Tanpınar'ın kullandığı literatüre bağlı kalınmıştır.

Çalışma, giriş ve sonuç kısmı hariç beş kısma ayrılmaktadır. Öncelikle, Tanpınar'ın değerlendirmelerine bağlı kalarak, Garplılaşma sürecinin Osmanlı'da nasıl ilerlediğine değinilmiştir. Ardından eski ve yeni arasında sıkışan bir milletin zihniyet mücadelesi; bu mücadelenin yıprattığı yaratıcılık ve şahsiyetsizleşme konusu anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sıralama olarak üçüncü bölümüne tekabül eden 'Medeniyet Değiştirmesi ve Devam Düşüncesi' bölümünde, Tanpınar'ın terimleştirdiği "medeniyet değiştirmesi hastalığı" ile "devamlılık" fikri anlatılmıştır. Takip eden bölümde, içine düşülen medeniyet krizine karşı Şark- Garp terkibini memleket realitesinde yapabilmek konusu ele alınmıştır. Bu terkibin kaynağı olarak gösterilen hayat ise, Tanpınar'ın Henri Bergson ile de bağlantısı kurularak "parçalanmamış zaman" fikri ile ele alınmıştır. Beşinci bölümde, modernlik ve modernleşmenin kavramsal olarak farkı açıklanmış, geleneksellik ve modernlik arasında ilişki kurulmuş ve Tanpınar'ın modernlik kanadında kalan değerlendirmelerine yer verilmiştir. Sonuç kısmı ise 'sonuç yerine' başlığı olarak düzenlenmiş olup bu bölümde çalışmanın hülasası yapılmıştır.

1.Garplılaşma Süreci

XVIII. asra kadar Avrupa ile ilişkilerimiz, siyasi olaylar istisna edilirse, iktisadi ilişki sınırını geçmemiştir. XIX. asra gelindiğinde ise neredeyse bütün hayat değişmiştir ve yenilikler devri başlamıştır. 1839' da devlet Avrupalılaşmayı resmileştirmiştir. Bu dönemin bir ufak tanımlamasını Tanpınar'ın ifadesinden okumak mümkündür:

Çok vahim siyasi hadiselerin ve iktisadi şartların beraberinde yürüyen bu yenilikler hakikatte, bir medeniyet dairesinden öbürüne geçmek, asırlardan beri inanılmış ve uğrunda mücadele edilmiş değerler dünyasından ayrılmak demekti. (Tanpınar, 2015, s. 78)

Bu tarihten sonra Tanpınar'ın da belirttiği gibi bir medeniyet değiştirmesi söz konusu olmuştur. Zira bundan sonraki tarih, yenilik ve garplılık fikrinin tarihidir. Hayattaki değişimlere bakılırsa, XIX. asır, Tanpınar'ın gözünde bir ikilikler ve medeniyet değiştirmesi sürecidir. Bu zaman, eski ve yeni uygulamaların, usullerin ve fikirlerin aynı anda hüküm sürdüğü bir zamandır. Bu aynı zamanda yeninin tam olarak gelişmemesi ve eskinin de tam olarak ortadan kalkamaması demektir. İşte Tanpınar tam olarak bu durumu bir zihniyet mücadelesi olarak görmüştür.

2. Şahsiyetsizleşme

Zihniyet mücadelesinin hem sebebi hem sonucu olarak ele alınabilecek taklit ise şahsiyetsizleşme kavramını ortaya çıkarmıştır. Zira zihniyet mücadelesinin devamı yeniyi sindiremeden saf taklitle akan bir hayat olmuştur. Tanpınar bu taklitçi hayatın, Batı-sever halin bir 'şahsiyetsizleşme' ve kendini küçümsemeye yol açtığını söylemiştir. Şahsiyetsizleşme kavramından kasıt bir öze sahip çıkamama, geleneğini reddetse bile yeniliğe de sahip çıkamama; arada sıkışıp kalma halidir. İşte bu eski-yeni arasındaki sıkışma hali, bir medeniyet değiştirmesinin sağlıksız gerçekleşmesi sonucu oluşan bir medeniyet krizi halidir.

Söz edilen medeniyet krizi ve şahsiyetsizleşme, 19.yya kadar olarak kümülatif bir şekilde ilerleyen İslam toplumunda görülmemiştir. Neden bu zamandan sonra bir medeniyet krizine girildiğinin cevabı ise Osmanlının içine düştüğü savaşlar ve bu savaşların yenilgiyle sonuçlanmasıdır. Hükmü boyunca yenilgi nedir bilmeyen Osmanlı'nın yenilgi ile gözlerini açması ve kendini medeniyet krizi içinde bulması kaçınılmaz olmuştur. Bu krizi ilk hissedenlerin sanat hayatı olması ise şaşırtıcı olmamıştır; zira ilk gerilimler, zihniyet mücadelesi ve hatta taklit hususu verilen eserlere yansımıştır. Tanpınar eserlerde var olan yaratıcılık kaybı fikrini, Türk zevkinin artık sadece Garp fikirlerine değil başka fikirlere dahi mukavemet duygusunun kalmadığı ve dışarıdan gelen hemen her zevke karşı şahsiyetini koruyamadığı şeklinde ifade etmiştir. Bu mukavemetsizliğin vahim halini de "Çırağan Sarayı'nın zevk tarihimizdeki hakiki manası, her çeşit modaya karşı bir mukavemetsizlikten başka bir şey değildir. Halbuki bütün sanat tarihinde Türk zevki, cenuptan, Arabistan'dan gelen her şeye karşı durmuştu." ifadesi ile anlatmıştır. (Tanpınar, 2015, s. 164)

3. Medeniyet Değiştirmesi ve Devam Düşüncesi

Tanpınar ikiliklerin getirdiği bu medeniyet krizinin sebeplerini sorgulamıştır. Ona göre tüm bu tereddütlerin, ilerleyememenin sebebi devamsızlıktır. Ona göre; bizi mühim ve hayati meseleler yerine hafif şeylerle uğraştıran veya meselelerin mahiyetini değiştirip bir şaka haline getiren bu buhranın sebebi, bir medeniyetten öbürüne geçmenin ikiliğidir. Bu ikilik cemiyetin ve hatta fertlerin zihniyetini ikiye ayırmıştır. Tanpınar'ın ifade ettiği bu durum onun deyimi ile "medeniyet değiştirmesi hastalığıdır". Tanpınar'ın ifadesi ile:

Sanki varlık ve tarih cevherimizi kaybetmişiz; bir kıymet buhranı içindeyiz. Hiçbirini büyük mânâsında kendimize ilave etmeden her şeyi kabul ediyor ve her kabul ettiğimizi zihnimizin bir köşesinde adeta kilit altında saklıyoruz. (…) Hülâsa bize öz bir hayat yerine, sırasına göre on, on beş, yirmi yıl, bazen daha fazla süren tecrübe devreleri yaşatan hep bu medeniyet değiştirmesidir. (Tanpınar, 2015, s. 38-44)

Tanpınar medeniyet bahsini daha da detaylandırarak devamlılık fikrini açıklamıştır: "Bir medeniyet bir bütündür. Müesseseleri ve kıymet hükümleriyle beraber inkişaf eder. Onları lüzumsuz bulmaz, şüphe de etmez. Nasıl elimiz, ayağımız, kulağımız bulunduğunu düşünmeden bu uzuvlarla yaşarsak onlarla öyle yaşarız. Hakiki taazzuv da budur." (Tanpınar, 2015, s. 35) Dolayısıyla ona göre medeniyet, müesseseleri de kıymetleri de beraberce kabul edilen bir bütündür ve insan değiştikçe medeniyet değişecektir. Bu sebeple devamlılık sağlanması gereklidir. Tıpkı rönesans insanı veya makine sanayi devriminin insanı gibi devam edilebilmelidir. (Tanpınar, 2015) Ancak bu kabulleniş ve devam ediş ile medeniyet krizi aşılabilir ve modernlik yoluna girilir. Tanpınar'ın bu devam fikrinin arkasında ise Yahya Kemal'in "imtidad" düşüncesi vardır. Devam ederek gelişmek manasıyla değerlendirilen imtidad sözcüğü, Yahya Kemal tarafından Bergson'un süre/durée anlayışının daha milli-manevî çerçevede kavramsallaştırılmış halidir. Tanpınar'ın bu bütünlük ve devamlılıktan kastı ise geçmişi tekrar etmek değildir. Tanpınar'ın kastettiği ve teklif ettiği "devam ederek değişmek, değişerek devam etmektir." Ona göre, köklere dayanan bir geçmiş temel alınarak değişilmeli ve devam edilmelidir: "Köksüz şeyler daima yüzer, daima beyhude yere bir karşı sahil arar. Hâlbuki millî hayat devamdır. Devam ederek değişmek, değişerek devam etmektir." (Tanpınar, 2001)

4. Parçalanmamış Zaman ve Kaynak Olarak Hayat

Devamlılığın nasıl sağlanacağı sorusunun cevabı ise Tanpınar'ın terkibindedir. Tanpınar asıl kaynağın hayatta olduğunu vurgulayarak Şark ve Garbın bizim realitelerimiz olduğu gerçeğinden kaçınmamıştır:

Bizim için asıl olan miras ne mazidedir ne de Garp'tadır; önümüzde çözülmemiş bir yumak gibi duran hayatımızdadır. Onu yakaladığımız, onun meseleleri üzerinde durduğumuz, onlarla yoğrulduğumuz, bu meseleleri fikir hayatımızın zarurî yol uğrakları gibi değil, temeli olarak kabul ettiğimiz zaman tarihin ve hususî coğrafyamızın bize yüklediği büyük role erişeceğiz. O zaman "devamın" zinciri tekrar içimizde bağlanacak ve biz muasır dünyada, birleştirici çehremizle ve bu çehreyi teşkil eden hayat çerçevesi ile kendimize lâyık yeri alacağız. Birbirini anlamayan iki âlemin ortasında, bir düğüm noktasında yaşamış olmanın bize yüklettiği zahmetler, o zaman gerçek ve ön safta hayatın nimetleriyle ödenecektir. (Tanpınar, 2015, s. 48)

Tanpınar bu konunun üzerine daha da eğilerek bu iki kaynağın terkibini nasıl sağlayacağımızın cevabı olarak da bir üçüncü kaynak olan "memleket realitesine varmayı" ifade etmiştir. Bu durumda bizim için asıl yapılması gereken memleket realitesine vararak terkibi doğurmak ve sindirerek yaşamaktır. Zira kendisi de bunu "Bizim için asıl yapılması lâzım gelen, memlekette yeni hayat şekilleri yaratmaktır. (…) Bu da asıl üçüncü kaynağa memleketin realitesine varmakla kabildir." şeklinde ifade etmiştir." (Tanpınar, 2015, s. 48) Burada memleket realitesinden kasıt, hayattaki geçmiş zamanın değiştiğini kabul etmek ve bu ilerlemeye ayak uydurarak günün şartlarını göz önüne almaktır. Tanpınar'ın memleket realitesi ve hayat vurgusunu romanlarında da görmek mümkündür:

Ben Şarka bağlı değilim, eskiye de bağlı değilim; bu memleketin hayatına bağlıyım. Bu Müslümanlık mıdır, şarklılık mıdır, Türklük müdür? Bilmiyorum. (…) Ben hemen etrafımızdaki hayattan geri olduğumuzu söyleyeceğim. Bence ne şark ne şu ne bu vardır: etrafımızda gördüğümüz hayat vardır. Bizi yapan bu hayattır. Bütün hususiyetlerimiz oradan gelir. (Tanpınar, 2007, s. 108)

Tanpınar'ın tüm bu hayat vurgusuna baktığımızda, onun geçmişle ve gelenekle olan ilişkisinin bugünü reddetmek için veya bugünü geçmişe benzetmek için olmadığını söylemek mümkündür. Onun geçmiş ve gelecekle olan ilişkisi aslında bugünü zenginleştirmek içindir. Bu bağlamda Tanpınar, geçmişi geleceğinden ayrılmayan parçalanmamış bir zamanın peşindedir. Parçalanmamış zaman konusu özellikle Saatleri Ayarlama Enstitüsü ve Huzur romanında oldukça işlevsel bazı özelliklerle donatılmıştır. İçinde bulunulan bu parçalanmamış zaman, Tanpınar'ın ifadesiyle "hem geleceği hem de geçmişi görmeye yarayan bir rasat kulesidir." (Tanpınar, 2007)

Tanpınar, 'le Durée' ile Bergson'dan etkilenerek ortaya koyduğu ve yoğun olarak işlediği bu zaman anlayışını, 'çözülmemiş yumak gibi duran hayata' dayandırırken kastettiği bir diğer konu ise yine Bergson'dan gelen 'élan vital' kavramıdır. Le Durée ile élan vital ilişkisi Tanpınar'ın fikirlerinde ve şiirleri dahil eserlerinde mevcuttur:

Belki de biraz eski adamım; İstanbul'un güzelliklerine kendimi daima teslim ettim. Ne diye tabiatı, yaşadığım şehrin tabiatını inkâr edeyim? Boğaz gecelerinin sudaki oyunlarını başka nerede bulabilirim? Hangi musıkî, hangi sanat eseri bana bunun eşini verebilir? Her silindir dönüşünde bir kere değişen, yepyeni bir terkip olarak karşınıza çıkan bu sedeften, siyah elmastan dünya..." (Tanpınar, 2015, s. 190)

Meşhur şiirinde de parçalanmamış zaman anlayışını ne olarak görmek mümkündür:

Ne içindeyim zamanın,
Ne de büsbütün dışında;
Yekpare, geniş bir anın
Parçalanmaz akışında. (Tanpınar, 2017)

Tanpınar'ın parçalanmamış zamanının aydınlattığı geçmiş ve geleceğe dair bakışından hareketle medeniyet krizi ve modernlik bağlamında bir değerlendirme yapmak mümkündür.

5. Modernleşme, Modernlik ve Gelenek

Modernlik ve modernleşme değerlendirmesini sağlıklı olarak yapabilmek için iki kavramın arasındaki ayrımı ifade etmek gereklidir. Tanpınar'ın yaklaşımına daha uygun olacağından kavramların karşılaştırması için Dellaloğlu'nun açıklamasına bakılabilir. Dellaloğlu'ndan hareketle, modernlik her

şeyden önce Batı'nın son birkaç yüzyılda yaşadığı deneyimi ifade etmektedir ve halis bir deneyimdir. Modernlik bir plana dayanmaz; bir proje değildir. Batı'nın modernliği, 'hadi biz modern olalım' gibi bir karara dayanmamıştır. Batı'nın yaşadığı deneyime sonradan 'modernlik' denilmiştir. Modernleşme ise modernlikle bir şekilde muhatap olmuş ve ona kayıtsız kalamamış toplumların yaşadığı tarihselliği işaret etmektedir. Modernleşmede, modernlikteki halislik yani kendine has bir durumdan ziyade 'gibi olma' kararı vardır. Toplumda modernliğin farkına varılır ve onun gibi olmak istenir. Modernleşme bu kararın projelendirilmesidir. (Dellaloğlu, 2002)

Bu ayrımın dışında Dellaloğlu, Modernleşmede kendilikten duyulan derin bir şüphe olduğunu; modernleşme kararının aynı zamanda bir "geri kalmışlığı", hatta "bir "aşağılık duygusunu" ifade ettiğini de söyler. Bu yaklaşım Tanpınar'ın ifade ettiği yaklaşımdır. Zira Tanpınar da Batı-sever halin son noktada bir 'şahsiyetsizleşme' ve kendini küçümsemeye yol açtığını hemen her fırsatta belirtmiştir: Biz şimdi bir aksülamel devrinde yaşıyoruz. Kendimizi sevmiyoruz. Kafamız bir yığın mukayeselerle dolu; Dede'yi Wagner olmadığı için, Yunus'u Verlaine, Bâki'yi Geothe ve Gide yapamadığımız için beğenmiyoruz. Uçsuz bucaksız Asya'nın o kadar zenginliği içinde, dünyanın en iyi giyinmiş milleti olduğumuz halde çırçıplak yaşıyoruz. Coğrafya, kültür, her şey bizden yeni bir terkip bekliyor; biz misyonlarımızın farkında değiliz. Başka milletlerin tecrübesini yaşamaya çalışıyoruz. (Tanpınar, 2000, s. 251-252)

Burada bahsettiğimiz şahsiyetsizleşme meselesini bir self oryantalizm olarak değerlendirmemiz de mümkündür. Zira self oryantalizm kelime anlamı olarak "kendi kendini Doğululaştırmaktır." (Durna, 2004) Bu cihetten bakıldığında, öncelikle kendi özünde de bir batılı canlanma olması gereklidir. Bu canlanmayı ilk gerçekleştirenler de önden giden modernler, yani kastedilen anlamıyla Batılılaştırılmış Doğulu toplumsal ve siyasal kesimdir. (Bezci & Çiftçi, 2012) Bu anlamda, şahsiyetsizleşme meselesinde de Batılılaştırılmış Doğulu toplumun kendi kendini Doğululuktan soyutlama çabası görülmektedir ki bu durum da modernleşme ile vücut bulacaktır. Bu anlamda günümüzde modernlikten söz etmemiz lazım gelirse, modernleşmenin aksine modernliğin bir gereği ve getirisi olarak kendine has bir şahsiyeti kabullenişten ve devam edişten söz etmek lazımdır.

Modernlik ile modernleşme arasındaki belki en temel fark ise geleneğe bakıştadır. Modernlik Batı'da gelenek ile bir ilişki içinde ortaya çıkmasına rağmen bizim toplumumuzda modernleşme bilinci geleneğin reddi olarak görülmektedir. Modernleşme zihniyeti eski olan her şeyi reddetme eğilimindedir. Dolayısıyla 'gelenek' modernleşme açısından olumsuz bir kavram olmuştur. Fakat, gelenek kavramı Batı'da kıymet verilen bir konumdadır. Batı'nın geleneği tam da Tanpınar'ın 'devam ederek değişen, değişerek devam eden' tarifine uygundur. Modernleşme zihniyetinde ise ıskalanan bu tariftir; zira bu zihniyette sadece devam yer edinirken, değişerek devam kısmı atlanmaktadır. Oysa ki eski olanın kadimleşmesi ancak devam ederken değişen bir akışla mümkündür. Bu anlamda aslına bakılırsa gelenek zaten hep çağdaştır. Modernlik de bu yönü ıskalamayan taraf olarak güçlü bir 'şimdi' bilincine sahiptir ve mevzu bahis 'şimdi' geçmişe ve geleceğe doğru genişleyen durumdadır. (Dellaloğlu, 2019) Geleneğin modern olmakla ters düşen bir şekilde konumlandırılma durumu günümüz kutupları arasında geçerliliğini korumaktadır. Sözgelimi Kemalist 'modern'i, gelenekçi ise 'gelenek'i tercih eder. Ancak bu ikisinin tamamen farklı taraflarda olduğu konusunda ortaktırlar. Bu anlamda, ya biri diğeri önünde engel konumda görülmeli ya da birini savunmak için ötekisi reddedilmeli anlayışı mevcuttur. Dellaloğlu'na göre bu tutum Türk toplumunun modernleşmesinin temel sendromlarından biri konumundadır. (Dellaloğlu, 2002)

Bu noktada Tanpınar da ne geleneği modernliğin karşısına koymayı ne de toptan reddetmeyi seçer. Günümüzde de geçerli görebileceğimiz çözüm değişimle beraber devamdır. Zira medeniyet, her şeyden önce "derin bir mâziden gelen bir kültür yığılması ve bir kültür toplanması"dır. Medeniyet bütünlük ve süreklilik demektir. Dolayısı ile insan değişecek ve medeniyet de insanla beraber değişecektir. Bu değişimleri kabullenmek ve devam ederek kendi has şahsiyetini idrak ederek memleket realitesinde yaşamak modernliği getirecektir. Tanpınar'ın bu önerisi gelenek-modernlik dikotomisinin yanında adeta bir 3. Yol önerisi konumundadır. Gelenek de bu değişim ve devam sürecinde zenginleştirici olmalıdır. Zira gelenek zaten çağdaş bir kavram olarak, günün koşullarının, zamanının aklının

oluşturduğu bir filtre içinden geçerek kendini günceller. Bu noktada modernlik için gelenekle doğru ilişki kurma tarzını Dellaloğlu şöyle açıklar:

Biz geleneği sabit bir şey olarak algılıyoruz. Geleneğin içindeki değişimi, dinamizmi çok fazla görmüyoruz ya da önemsemiyoruz. Sanılanın aksine bir şeyin geleneksel olması için değişebilmesi de gerekir. Değişmeyen bir şey gelenek olmaz. İnsan bir gelenek midir? Yani tür olarak! Evet. Peki dinozor bir gelenek midir? Hayır. Dinozor bugün de mevcut değildir. Aradaki fark ise değişim ve uyum kapasitesidir. İnsan değişebildiği için devam etmiştir. Dinozor ise değişime ayak uyduramadığı için tükenmiştir. (...) Bu noktada Tanpınar'ı tekrar hatırlamakta fayda olabilir. 'Değişirken devam etmek, devam ederken değişmek'. İşte tam da bu, gelenekle doğru ilişki kurma tarzı! Oysa biz geleneğin sadece devam eden bir şey olduğunu sanıyoruz. Hâlbuki gelenek aynı zamanda değişen de bir şey. Yani bir şeyin gelenek olabilmesi için iki şeyin mutlaka olması gerekiyor: Değişmek ve devam etmek (Dellaloğlu, 2002)

Hülasa Batı hem modern olabilmiş hem de geleneğini sürdürebilmiştir. Zira modern, geleneği sindirmeye çalışarak onu hayatına yayarak değişebilen biriyken, modernleşmeci gelenekle arasına mesafe koyan, dolayısıyla değişmekten ziyade kendiliğini kaybeden biridir. Batı modernizmi ile Türkiye modernleşmesinin uyuşmazlığı bu farktadır. Tanpınar bu uyuşmama halini dert edinmiş ve bir terkip ortaya koymuştur. Fakat bu noktada özellikle belirtmek gerekir ki bu terkip Doğu- Batı sentezi değildir; bu terkip, bugünü gelenekle zenginleştirerek, şahsiyetinden ödün vermeden ve şahsiyetindeki sürekli değişimi kabul ederek memleket realitesinde yaşamaktır. Bu açıdan Tanpınar yaşanmışlık izlerinin, şimdinin peşindedir. Kendisi de peşinde olduğu bu terkibi 'hem Şarklı hem Garplı olmaktan ziyade Garplı bir Şarklı olmalı' şeklinde özetle ifade etmiştir. Tüm bu yönleriyle Tanpınar bir modernlik yolu sunmuştur, kendi derdi de taklitçi bir modernleşmeden ziyade halis bir modernliktir denilebilir.

Sonuç Yerine

Osmanlı-Türk modernleşmesinin bir anlatı olarak kuruluşunda kilit rol oynayan ve Garplılaşma üzerine açıklamaları ve tespitleriyle günümüz araştırmalarına da ilham ve referans olan Ahmet Hamdi Tanpınar, fikir tarihimizin nitelikli aydınlarından olmuştur. Garplılaşmanın taklit yolu ile sebep olduğu krizleri değerlendirerek bugün bile geçerliliğini koruyan tahliller yapmıştır. Bu noktada belirtmek gerekir ki Tanpınar, ikili yapılardan kaynaklı krizi, bu krizin altında yatan sebepleri ve krize dair kendi çözümlerini 'iç insan' odaklı bir tahlille açıklamaya çalışmıştır. Bu sebeple Tanpınar'ın Garplılaşmayı okuması diğer aydınlardan farklı olarak soyut kavramlar üzerinden ilerler. Tanpınar'ın Garplılaşma okumasını bu şekilde soyut olarak yapması onu diğer okumalardan ayıran bir yön olmuştur. Bunun dışında, özellikle edebiyat alanında verilen dönemin diğer eserlerinde Garplılaşma mücadelesi, zihniyet mücadelesi, eski-yeni gerilimi anlatılmasına rağmen bu eserlerde mevcut süreçlere ve sorunlara bir çözüm önerisi sunulmamıştır. Tanpınar'ı döneminde diğer yazar ve düşünürlerden ayıran bir diğer nokta da mevcut süreç hakkında yaptığı tahliller ve sürece bir çözüm önerisi getirmiş olmasıdır. Tanpınar insanın içindeki dahiliyet-hariciyet durumunu kendince süzgecinden geçirmiş ve medeniyet krizinin bir anlamda 'hariçleri dahil edememekten' ötürü olduğunu söylemeye çalışmıştır. Bu konu onun fikirlerinde 'devamlılık-devamsızlık' olarak yer bulmuştur. Devamlılığın sağlanması halinde de buhranın çözüleceğine inanmıştır. Binaenaleyh, bir çözüm önerisi de sunmuştur. Şark-Garp terkibini yaparak devam etmeli ve devam ederek değişmeli fikrine dayanan önerisi, bir de bu terkibi memleket realitesinde yaşamalı fikriyle buluşunca daha nitelikli bir hal almıştır. Bu noktada ise önerdiği terkibi salt Şark-Garp sentezi olarak algılamak yanlış olacaktır; zira Tanpınar terkibini ifade ederken şahsiyetin korunması vurgusunu da yapmaktadır. Modernleşme, modernlik ve gelenek hususunda ise gelenek, kökler ve öz Tanpınar için kurucu gerçeklerdir, kaynaklardır. Filhakika, Tanpınar tüm fikirlerinde gelenekten koparak geleceğe ulaşılamayacağının da farkındadır, zira Tanpınar da ilerici-gerici, uygar-barbar, modernlik-gelenek gibi mevcut dikotomilerin farkındadır ve ona göre ne gelenek modernliğin karşısına konulmalı ne de toptan reddedilmelidir. Zamanın parçalanmazlığı ve sürekliliğinin, devam ederek değişmenin, değişerek devam etmenin ümidini taşıyan Tanpınar, bu durumda tam anlamıyla modernlik yanlısı bir aydın olmuştur denilebilir. Lakin, modernlik ve modernleştirmenin hiç bitmeyen gerilimleri burada da kendini kuvvetle gösterecektir; zira Tanpınar'ın

farklı dönemleri modernlik- modernleştirme tartışmasını yapmak üzere açık uçlu bırakılmıştır. Dolayısı ile bu tartışma Tanpınar'ın dönemleri ile ilgili daimî bir gerilim olarak kalacaktır. Fakat en nihayetinde Tanpınar'ın bütün dönemlerini, dönemeçlerini ele aldığımızda asıl derdinin Türkiye'de modernlik inşa etmek olduğunu söylemek yerinde bir değerlendirme olacaktır. Ve günümüze dair bir değerlendirme yaptığımızda da modernlik yolunda atılmış adımlarımız olsa da hala modernleşme zihniyeti bir sendrom olarak ve bir medeniyet krizi olarak karşımızda durmaktadır.

Kaynakça

Bezci, B., & Çiftçi, Y. (2012). Self Oryantalizm: İçimizdeki Modernite Ve/Veya İçselleştirdiğimiz Modernleşme . *Akademik İncelemeler Dergisi, 7*(1), 139-166.

Dellaloğlu, B. F. (2002, Mayıs). Modernlik İle Geleneğin Kavşağında Ahmet Hamdi Tanpınar. *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*(5), 182-190.

Dellaloğlu, B. F. (2019). *Modernleşmenin Zihniyet Dünyası: Bir Tanpınar Fetişizmi.* Ankara: Kadim Yayınları.

Durna, T. (2004). Köşe Yazılarında Avrupa Birliği Tartışmaları: Helsinki Zirvesi 1999. Ç. Dursun (Dü.) içinde, *Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi* (s. 259-288). Ankara: Elips Kitap.

Tanpınar, A. H. (2000). *Huzur.* İstanbul: Dergah Yayınları.

Tanpınar, A. H. (2001). *Yahya Kemal.* İstanbul: Dergah Yayınları.

Tanpınar, A. H. (2007). *Mahur Beste.* İstanbul: Dergah Yayınları.

Tanpınar, A. H. (2015). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (24. b.). (A. Uçman, Dü.) İstanbul: Dergah Yayınları.

Tanpınar, A. H. (2015). *Yaşadığım Gibi* (7. b.). (B. Emil, Dü.) İstanbul: Dergah Yayınları.

Tanpınar, A. H. (2017). *Bütün Şiirleri.* (İ. Enginün, Dü.) İstanbul: Dergah Yayınları.

KATILIMCI DEMOKRASİ BAĞLAMINDA KENT KONSEYLERİNİN ELEŞTİREL ANALİZİ

Prof. Dr. Adem Çaylak
Kocaeli Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ademcaylak@gmail.com
Arş. Gör. Halil Peçe
Kocaeli Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, halilopo53@gmail.com

Özet
Katılımcı demokrasi, karar alma süreçlerinde vatandaşların görüşlerini vasıtasız dile getirip, bu tarz süreçlerde etkili olabildiği demokrasileri tavsif etmek için kullanılan bir kavramdır. Kent Konseyleri, kurgu açısından bir "Agora" hüviyetinde olsalar da katılımcı demokrasinin önündeki engellerin tamamıyla kaldırılmaması dolayısıyla denenme aşamasında sürüme giren bir yazılım gibidir. Karar alma süreçlerinin ideal bir Kent Konseyi işleyişi ile beraber daha demokratik bir hal alacakları düşünülmektedir. Yerel yönetimlerin karşılaştıkları problemler incelendiğinde, benzeri genel problemlere sahip oldukları kadar bağlı oldukları coğrafya ve kültüre göre kendilerine has, özgün problemlerin de var olduğu görülmektedir. Bu tarz problemleri çözebilmenin yolu, yerelde güçlü bir yönetişimle bu sorunlara en uygun çözüm yolunun bulunmasıdır. Kent Konseyleri, özünde yerele has olan sorunlara bulduğu çözümlerle hem çatışma alanlarını geçici olmayan planlarla ortadan kaldırmakta, hem de sürdürülebilir kalkınma imkânlarını sağlamaktadır. Kent Konseylerinin hukuki zeminini 2006 yılında yürürlüğe girmiş olan 5393 sayılı Belediye Kanunun 76. Maddesi oluşturmaktadır. Buna rağmen, kanuna referans vermeden bu tarihten önce kurulan Kent Konseyleri mevcut olup, özellikle çevre bilincini arttırmayı hedefleyen meclisler olarak karşımıza çıkmışlardır. Kent Konseyleri temsilcilerini ele aldığımız zaman "çok-aktörlü" yönetişim modeline uygun bir katılım olanağının ideale yakın bir biçimde oluşturulmaya çalışıldığını görülmektedir. Gerek merkezi yönetime muhalif unsurlar gerekse de yerel yönetime muhalif gruplar Kent Konseyleri içerisinde söz hakkına sahip olmaktadırlar. Bu bağlamda demokrasinin yerelde gelişmesi ve yerel politikaların belirlenmesi sürecinde hata payının asgari düzeye çekilmesinin önündeki engelleri kaldırma noktasında olumlu bir girdi Kent Konseyi katılımcıları kanalıyla gerçekleşebilmektedir. Fakat Kent Konseyleri, karşılaştıkları idari ve mali sorunlar nedeniyle tam olarak kuruluş amacına uygun çalışıp çalışamadığı tartışmalı bir meseledir. Bu çalışmada Kent Konseylerinin gerek yapısı gerekse de hukuki yetkileri bakımından işlevsel olup olmadığı incelenip, katılımcı demokrasiye katkısı teorik ve pratik boyutlarıyla tartışılmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Katılımcı Demokrasi, Kent Konseyleri, Yönetişim, Çok Aktörlülük.
Abstract
Participatory democracy is a concept used to express the opinions of citizens in decision-making processes without any mediation and to recommend democracies in which they can be effective in such processes. City Councils are like software that came into the test phase due to the fact that the barriers to participatory democracy are not completely removed, even though they are seen as an "Agora". It is thought that decision-making processes will become more democratic with an ideal functioning of the City Council. When the problems faced by local administrations are examined, it is seen that there are similar problems as well as unique problems according to their geography and culture. The way to solve such problems is to find the most suitable solution to these problems with effective local governance. With their solutions to the problems that are inherently local, the City Councils both eliminate the areas of conflict with non-temporary plans and provide sustainable development opportunities. The legal basis of the City Councils is the Article 76 of the Municipal Law Number 5393, which entered into force in 2006. However, without referring to the law, the City Councils had been established before this date existed, especially as assemblies aimed at raising environmental awareness. When we take into consideration the representatives of the City Councils, it is clearly seen that an opportunity to participate in the "multi-actor" governance model in accordance with the ideal is tried to be established. Both the elements opposing the central government and the groups opposing the local government could have a word in the City Councils. In this context, a positive input can be achieved through the participants of the City Council in order to remove the obstacles to minimizing the margin of error in the process of

local development of democracy and the determination of local policies. However, it is a understandable question whether the City Councils are able to function precisely for the purpose of the organization due to the administrative and financial problems they face. In this study, it is examined whether City Councils are functional in terms of both their structure and legal powers, and their contribution to participatory democracy is discussed with theoretical and practical dimensions.
Key Word: Participatory Democracy, City Councils, Governance, Multi-actor.

Giriş

Katılımcı demokrasilerde idarenin meşruiyet kazanması daha kolay olmaktadır. Katılımcı demokrasilerin yararları olduğu kadar, olumsuz yanlarının da olduğundan bahsetmek mümkündür (Demirci, 2010: 24-5). Karar alma süreçlerini demokrasi lehine güçlendirecek ama yönetim aleyhine yavaşlatacak güçlü bir katılımın, idari açıdan bazı problemler doğurabileceği düşünülebilir; fakat geniş katılımlı uzun süreçlere yayılıp alınan kararların daha büyük sorunların önlenmesinde daha etkili olduğu muhakkaktır. Kent Konseyleri, katılımcı demokrasinin bir aracı olarak karar alma süreçlerine geniş halk kesimlerini dahil etme noktasında etkili olması planlanan bir oluşumdur.

Kent Konseyleri temsilcilerini ele aldığımız zaman "çok-aktörlü" yönetişim modeline uygun bir katılım olanağının ideale yakın bir biçimde oluşturulmaya çalışıldığını görüyoruz. Gerek merkezi yönetime muhalif unsurların gerekse de yerel yönetime muhalif gruplar Kent Konseyleri içerisinde söz hakkına sahip oluyorlar. Bu bağlamda yerel demokrasinin gelişmesinin ve yerel politikaların belirlenmesi sürecinde hata payının asgari düzeye çekilmesinin önündeki engelleri kaldırma noktasında olumlu bir girdi kent konseyi katılımcıları noktasında gözlemlenebilir. Bu çalışmada Kent Konseylerinin gerek yapısı gerekse de hukuki yetkilerinden kaynaklı uygulama alanları bakımından işlevsel olup olmadığı tartışılacaktır.

Öncelikle katılımcı demokrasi anlayışının nasıl geliştiği ve olmazsa olmaz unsurları açıklanacaktır. İkinci olarak, Kent Konseylerinin tarihi arka planı üzerinde durulup, nasıl ortaya çıktığı aydınlatılmaya çalışılacaktır. Sonrasında, Kent Konseyinin yapısı ve organlarının 5393 sayılı belediye kanununun 76. maddesi uyarınca nasıl oluşturulduğu anlatılacaktır. Akabinde, Kent Konseyinin görevleri ve etkinliği üzerine tartışılacaktır. Sonraki bölümde, Kent Konseyleri pratikleri bakımından tartışılacak olup, katılımcı demokrasiye katkıları bağlamında analiz edilmeye çalışılacaktır.

1. Katılımcı ve Radikal Demokrasi

Demokrasilerde halkın yönetim ve karar alma süreçlerine nasıl katılmaları gerektiği konusunda ortaya sürülen düşünceler farklı demokrasi perspektiflerini beraberinde getirmiştir. Antik Yunan şehir devletlerinde uygulanan doğrudan demokrasi modeli sanayi toplumlarında yerini temsili demokrasi modeline bırakmıştır. Liberal temsili demokrasinin 1980'lerde, temsil, meşruiyet, bölüşüm ve katılım krizlerine girmesiyle birlikte liberal demokrasinin derinleştirilmesi ve demokratikleştirilmesi çerçevesinde katılımcı ve radikal demokrasi önem kazanmıştır. 1985'te Chantal Mouffe ve Ernest Laclau'nun *Hegemonya ve Sosyalist Strateji* kitabı ile birlikte artık bireyin tek ve bütüncül bir özne olarak kavranamayacağı, bireyin kimlik-fark ilişkisine dayalı etnik, dinsel, cinsiyet ve kültürel temelli kimlikleri ile birlikte kamusal alanda yer aldığı hususu radikal demokrasi çerçevesinde kavramsallaştırılmıştır (Laclau&Mouffe, 1992: 143-150).

Liberal demokrasiye yönelik eleştiriler temelde, özelleştirme, yerelleşme ve deregülasyona yönelik politikalar ile ulus-devletin yetki ve sorumluluk alanlarının kısıtlandığı yönünde yoğunlaşmıştır. Buna ek olarak liberal demokrasinin katılımı yaygınlaştıracak araçlardan yoksun olduğu ifade edilmiştir (Eser ve Taylan, 2017: 104). 1980'ler ve sonrasındaki süreçte küreselleşme ve yerelleşme arasında sıkışan ve homojen bir ulus yapısına sahip olmadığını kabullenmek zorunda kalan ulus-devlet, liberal demokrasi uygulamasıyla farklı etnik ve kültürel kesimlerin temsil ihtiyacını karşılayamamıştır. Farklı etnik, cinsel, kültürel, dinsel kimlikler, liberal anlamdaki demokrasiyi, yeterince demokratik olmaması ve demokrasiyi sadece seçim zamanı sandığa gitme olarak algılaması yönüyle eleştirmiştir.

Liberal demokrasinin bu açmazlarını giderebilecek çözüm önerileri, Habermas, Mouffe, Laclau gibi post-Marksist düşünürlerden gelmiştir. Habermas'ın ortaya koyduğu *müzakereci demokrasi*, demokrasiyi, kamu alanını, gündelik yaşamı ve yurttaşlar arasındaki diyalogu içine alan bir süreç olarak kabul eder. Demokratik siyasetin temelini de yurttaşlar arasındaki iletişimin ve müzakere yolu

ile sağlanan "rasyonel" konsensusa dayandırır (Doğanay, 2003: 49). Müzakereci demokrasi; kamusal alan aracılığıyla kimlikler arası sorgulama/tartışma zemini hazırlama, sivil toplumu iletişimsel ussallığın normatif temelini oluşturduğu bir alan olarak niteleme, siyaseti etik bir pratik olarak görmek, demokratik yönetimi "katılımcı bir devlet-sivil toplum ilişkisi" olarak tanımlamak gibi niteliklere sahiptir (Keyman, 1999: 143-144).

Laclau ve Mouffe ise hem liberal demokrasiyi hem de Habermas'ın müzakereci demokrasisini eleştirmişler ve bir *radikal demokrasi* düşüncesi ortaya atmışlardır. Temsil krizinin aşılmasına yönelik bir model olarak öne sürülen müzakereci demokrasi, özünde farklılıkları türdeşleştirme riskini içinde barındırmakta ve bu yönüyle krizin aşılmasında yetersiz kaldığı gibi aksine onu derinleştirme potansiyeli taşımaktadır (Eser ve Taylan, 2017: 104). Liberal demokrasi ve müzakereci model, siyasetin doğasını kavrayamadığı için Mouffe tarafından siyaseti inkâr etmekle suçlanır. Bu çerçeveden hareketle Mouffe Radikal Demokrasi Projesinde, müzakereci modelden farklı olarak "farklılıkların tanınmasını" sisteminin merkezine alır. Mouffe, projesinde antagonizmanın (çatışma) ve farklılığın demokrasiyi mümkün kılan etmenler olmaları nedeniyle gerekli olduklarını savunur. Bu nedenle liberal demokrasinin kriziyle başa çıkabilecek en iyi yol müzakereci değil, radikal demokrasidir (Kanatlı, 2014: 117). Bu demokrasi modeli doğrultusunda, kimlik siyasetini esas alan tüm farklılıkların kendilerine meşru bir yer bulabilmek, kamusal alanda kendi kimlikleriyle var olabilmek ve farklılıklarıyla birlikte siyasal karar alma süreçlerine katılma hakları vurgulanmıştır (Keyman, 1999: 20).

Her ne kadar pratik açıdan temsili demokrasi daha uygulanabilir olsa da, demokrasinin ruhunun güçsüzleşmesi ve bu tip demokrasilerde sorunları çözme etkinliğinin zayıflaması gibi yönleriyle temsili demokrasi yeni problemlerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Temsili demokrasilerde, egemenliğin kaynağı olan halk doğrudan karar alma süreçlerinde etkin olamamakla birlikte, belirli aralıklarla seçtikleri temsilciler vasıtasıyla pasif sayılabilecek şekilde kendi görüşlerine destek olabilmektedirler. Böylece vatandaşlar, önemli kararlar noktasında gittikçe önemsiz bir aktöre dönüşebilmektedir. Çünkü vatandaşların, seçtikleri temsilcileri bir sonraki seçimlere kadar müdahale olma şansları ellerinde olmamaktadır (Nacak, 2014: 200). Özellikle siyasi temsilcilerin bu temsiliyetlerinin ötesine geçerek siyaseti bir meslek haline getirebilmeleri, vatandaşları siyasi süreçlerden ve meselelerden iyice uzaklaştırabilmektedir.

Antik Şehir Demokrasisinin günümüze uyarlanmış versiyonu olarak ele alınabilecek olan katılımcı demokrasi, klasik demokrasilerde ön plana çıkan halk egemenliği, ortak fayda, uzlaşma, katılımcı yurttaşlık gibi kavramları yeniden canlandırma hedefine odaklanmaktadır (Yaman, 2017: 137). Bu kavramların ekonomik, siyasi ve toplumsal alanda gelişip yaygınlaşması, toplumun her kesiminin karar alma süreçlerine katılabilmesiyle doğrudan ilgili bir meseledir.

Katılımcı demokrasinin ortaya çıkmasının ana nedeni, temsili demokrasinin demokratik ihtiyaçları karşılama noktasında yetersiz kalmasıdır (Kocaoğlu, 2014: 3). Gelişen koşullar ve gelinen son durum itibariyle doğrudan demokrasi pratiğinin uygulanmasının günümüz toplumlarında mümkün olmaması ve aynı zamanda temsili demokrasinin farklı problemlere yol açması nedeniyle yeni bir tip olarak ortaya konan katılımcı demokrasilerde yalnızca halkın temsilcileri ve elitler değil, bütün vatandaşların karar alma süreçlerinde etkili olabileceği bir demokrasi kültürü hedeflenmektedir (Göymen, 1999:72). Bu modelin temel amacı, vatandaşların karar alma süreçlerinde etkili olan kuruluşlarla ilişkilerini geliştirip daha etkin bir birey olmalarını sağlayabilmektir. Böylece vatandaşlar, süreçlerde aktif bir rol almak için temsilci ya da seçkin olma zorunluluğunda değillerdir. Bu tip demokrasi modelinde katılım halka doğru yayılmaktadır.

Katılımcı demokrasiden bahsedilmesi için bazı unsurların oluşması gerekmektedir. Halkın doğrudan yönetime katılmasının önündeki engellerin kaldırılması bunların başında gelir. Bireyler, süreçlerde etkili olma noktasında kendi hür iradeleri ile hareket etmelidirler. Bunun yanı sıra, katılım teşviki idareden de gelebilir, fakat bu tarz bir katılım her zaman beklenilen sonuçları vermeyebilmektedir. Katılımın yaygın olması gerekliliği, katılımcı demokrasinin bir başka vazgeçilmez unsurlarındandır. Belirli kesimlere yayılmış bir katılımın, temsili demokrasilerin karşılaşmış oldukları zorluklara benzer sonuçlar doğurabilir. Aynı zamanda, tüm kesimlere yayılan bir katılım, demokrasilerin olmazsa olmazı olarak kabul edilen uzlaşma kültürüne de katkı sağlayacaktır (Yaman, 2017: 138-39).

Katılımcı demokrasi, aktif yurttaşlık idealini gerçekleştirebilecek bir araç olması bakımından önemlidir. Ancak bunun çok kolay olmayacağı da gerçektir. Bu durumun temel nedeni, çoğulcu ve özellikle temsili demokrasinin gelişiminde himayeci ve kayırmacı siyasi pratiklerin yerleşmiş olmasıdır (Tekeli, 2003: 7). Bu tür bir siyaset yurttaşı da edilgen hâle getirmekte ve yurttaşın siyasete olan güvenini zedelemektedir. Ayrıca böyle bir toplumun, aktif yurttaş yetiştirme potansiyeli de epeyce düşüktür (Tekeli, 2003: 8).

Katılımcı demokrasilerde, vatandaşların yalnızca karar alma süreçlerinde etkili olmaları değil, aynı zamanda bu süreçlerin sonundaki çıktılar üzerinde de etkili olabilmeleri gerekmektedir. Sonuçlar üzerinde etkisiz olan bir katılım, tam anlamıyla bir katılım olmayacağı gibi vatandaşların demokrasi kültürünü oluşturması ve bazı aşamaları kemale erdirmesi noktasında başarısız olacaktır. Bu bağlamda tüm süreçleri kapsayacak şekilde başından sonuna kadar bireylerin müdahil olabilecekleri bir model geliştirilmek zorundadır. Katılımcı demokrasi modeli için özellikle yerel düzeyde en uygun araç Kent Konseyleridir (Kocaoğlu, 2014: 14). Kent Konseylerinin ise, vatandaşları bu süreçlerin içine ne kadar sokabildiğiyle alakalı problemleri olduğu bir gerçektir.

2.Kent Konseyi Tarihi

Çevre sorunları küreselleşen dünyada gittikçe artan bir problem olmaya devam etmektedir. Sorunun küresel olması, alınacak önlemin de küresel olmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda 1970li yıllarda çevre sorunlarına dair düşünülen önlemlerin, sürdürülebilir kalkınma programlarıyla anılmaya başladığı görülmektedir. 1987 tarihinde Brundtland Rapor'u ile öne sürülen "sürdürülebilir kalkınma" düşüncesi, 21. yüzyıl özelinde oluşturulan küresel politikalara dair temel referans yerlerinden birisidir. Brundtland Raporu sonrasında sürdürülebilir kalkınma ve çevre sorunları bağlamında küresel anlamda önemli olaylardan bir diğeri 1992 yılında Brezilya'nın Rio kentinde düzenlenen Birleşmiş Milletler Dünya Zirvesi'dir. Bu zirvenin sonunda kabul edilen Gündem 21 belgesi küresel politika anlamında yön verici olmanın ötesinde, ulusal ve yerel politikaların belirlenmesinde temel alınan bir metin olmuştur. Bu metin kapsamında sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi adına yerel yönetimlere ciddi anlamda rol verilmiştir (Atvur, 2009: 231).

Gündem 21 aynı zamanda başlanılacak olan yeni yüzyılın gündemini belirleme amacı taşımaktaydı. Gündem 21 belgesi içinde barındırdığı 40 başlık ile kalkınma sorunlarıyla başa çıkabilmeye yönelik eylemleri kapsamaktadır. Temelde oluşturulmak istenen hedef "küresel ortaklık" idealidir. Rio Zirvesi'ni takip eden bütün zirvelerde bu ideali dillendirme ve gerçekleştirme adına çabalar sarf edilmiştir. Bunun yanı sıra bu çabaların her birinde "çok-aktörlülük" ve "toplumsal uzlaşma" vurgulanan ilkelerin başında gelmektedirler (Kuluçlu, 2011: 183). 40 bölümden oluşan Gündem 21 belgesinin 28. bölümü "Yerel Gündem 21" ilkesinin oluşturulmaya çalışıldığı ve yönetilenlere en yakın olan yerel idarelerin sürdürülebilir kalkınmadaki rollerinin altının çizildiği kısım olmuştur. Bu bağlamda temel olarak dört hedefin öne çıktığından bahsedilebilir. Bunlardan birincisi, yerel yönetimlerin kendi halklarıyla katılımcı bir ilişki içinde bulunması ve mümkün olduğu kadar görüş birliği sağlayabilmesidir. İkini olarak, uluslararası topluluk ve yerel yönetimler arasındaki bağları oluşturmak ve güçlendirmek hedefler arasındadır. Bir diğer hedef ise, tecrübe ve bilgi aktarımı bağlamında yerel yönetimler arası iletişimi arttırıp, yerel yönetim birlikleri kurup kendi aralarında iş birliğini pekiştirmek olmuştur. Dördüncü ve Yerel Gündem 21'in son ana hedefi ise, bütün ülkelerdeki yerel yönetimlerin idari işlerinin işleyişleri sırasında kadınların ve gençlerin yerel demokrasi bağlamında daha fazla sözlerini duyurabilmesi ve bu bağlamda yönetime müdahil olabilmeleridir (Kuluçlu, 2011: 183-4). Kent Konseylerinin ortaya çıkma nedenlerinin başında gelen YG21, küreselleşsen dünyada yerel yönetimlerin ortaya çıkan sorunların çözümünde ve ortaya çıkması muhtemel sorunların ise daha demokratik bir yönetim vasıtasıyla çözülebileceği üzerinde uzlaşılıp kararlaştırılan bir metindir. Bu metinde temelde üç eksen görülmektedir: yerel yönetim işleyişi içinde değişim, yerel yönetimler arasında iş birliği ve yerel yönetimlerin uluslararası iletişime açık hale getirilmesidir. Bu üç düzeyde de gelişme sağlayan yerel yönetim anlayışının yerel, ulusal ve küresel sorunlara çözüm olacağı YG21 çerçevesinde tahayyül edilmiştir.

Küresel hedefler bağlamında Gündem 21 benzeri kararlar BM'nin farklı zirvelerinde de alınmıştır. 2000 yılının Eylül ayında Birleşmiş Milletler Teşkilatının düzenlemiş olduğu Bin Yıl Zirvesi'nde Gündem 21'in paralelinde ve daha özele inen hedefler doğrultusunda kararlar alınmıştır. Mutlak yoksulluğun

ortadan kaldırılması, herkesin temel eğitim düzeyinde eğitim alabilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak, çocuk ölümlerini azaltmak, anne sağlığını iyileştirmek, çevresel bilinci güçlendirmek ve kalkınma için küresel ortaklıkları kurmak gibi gayeler Bin Yıl Zirvesi altında tartışılan özel konu başlıklarından olmuştur (Eroğlu, 2010: 50). Bütün bu hedefler ele alındığında yerel yönetimler ile iş birliği dışında ulaşılabilir hedefler olmadığı anlaşılmaktadır. Bu noktadan hareketle denilebilir ki, 21. yüzyıl özelinde küresel sorunların çözümünde görev yüklenecek asli unsurlardan biri yerel yönetimlerdir.

Yerel Gündem 21 anlayışı içerisinden Kent Konseyleri kurulmuştur. Antalya ili YG21'i uygulamaya koyulan ilk illerden birisidir. 1997 yılında kurulan Antalya Büyükşehir Belediyesi ve Antalya Mimarlar Odası'nın ortak girişimi ile kurulan Antalya Kent Konseyi özellikle çevre konusunda bilinci arttırmayı hedeflemiştir. Bu noktada ilginç olan taraf ise Kent Konseylerinin hukuki zeminini oluşturan 5393 sayılı belediye kanunun 76. Maddesinin 2006 yılında yürürlüğe girmiş olmasıdır. Antalya bu örnekte olduğu gibi ilk ve tek yönetmeliğe referans vermeyen Kent Konseyi kuran belediye değildir. Urla ve İzmit gibi kanuni alt yapısı olmadan Kent Konseyi modelinde tasarlanmış meclisler kuran belediyelerde olmuştur. Fakat büyükşehir ölçeğinde kapsamlı olarak bunu ilk uygulayan Antalya ili olmuştur. 1997 yılından 2009 yılına kadar Konsey'in başkanlığını Antalya Büyükşehir Belediye Başkanı yürütürken 2009 yılından itibaren Konsey Başkanlığını Mimarlar Odası Başkanı devralmıştır. Bir yönüyle bunun Antalya Kent Konseyini daha da sivilleştirme girişimi olarak algılayabiliriz (Atvur, 2009: 235). Antalya'nın Kent Konseyleri bağlamında ilk adını duyduğumuz illerden biri olması bir tesadüf değildir. Gerek Antalya'nın Rio Zirvesi'nin hemen sonrasında büyükşehir belediyesi hüviyeti alması, gerekse de Türkiye'nin en çok turist çeken illerinden biri olması nedeniyle Antalya, bu noktada Kent Konseyi hamlesiyle vizyonunu ileriye taşımak istemiştir.

3.Kent Konseyi Yapısı ve Organları

Kent Konseyi yönetmeliği uyarınca belediye teşkilatı olan yerlerde yerel yönetim seçimleri sonrasındaki üçüncü ayın ilk haftasının ilk iş gününde toplanmaktadır. Kent Konseyi yapısal olarak incelendiğinde toplumun çeşitli kademelerinden gelen unsurlardan oluşmaktadır:

-Mahallin en büyük mülki idare amiri veya temsilcisi,

-Belediye Başkanı veya temsilcisi,

- Sayısı onu geçmemek üzere illerde valiler, ilçelerde kaymakamlar tarafından belirlenecek kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri,

- Meclis üye tam sayısının yüzde 30'unu geçmemek üzere, belediye meclisinin kendi üyeleri arasından seçeceği temsilcileri,

- Meclis üye tam sayısının yüzde 30'unu geçmemek üzere, il genel meclisinin kendi üyeleri arasından seçeceği temsilcileri,

- Belediye başkanının çağrısı üzerine toplanan muhtarların, kendi aralarından seçecekleri en fazla 10 temsilci,

- Beldede teşkilatını kurmuş olan siyasi partilerin temsilcileri,

- Varsa üniversiteden bir temsilci, birden fazla olması durumda her birine temsilen bir üye,

- Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sendikalar, noterler, baro, kooperatifler, birlikler, konuyla ilgili dernek ve vakıf temsilcileri,

- Kent Konseyince kurulan meclis ve çalışma guruplarının birer temsilcisi katılır (Demir; Yavaş, 2015: 51).

Kent Konseyi başkanı genel kurul tarafından seçilir. Kent Konseyi başkanının görev süresi, yürütme kurulunun görev süresiyle paralel olmak üzere ilk dönem için iki yıl, ikinci dönem için üç yıldır. Kent Konseyi başkanının seçimi için ilk oylamada üye tamsayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü tur oylama yapılır. Üçüncü oylamada en fazla oyu alan aday, başkan seçilmiş olur. Kent Konseyi başkanının izin, hastalık veya başka bir sebeple görevi başında bulunmadığı hallerde, bu süre içinde kendisine yürütme kurulunun en yaşlı üyesi vekalet eder. Kent Konseyi genel sekreteri, belediye başkanı tarafından önerilen üç aday arasından yürütme kurulu tarafından seçilir. Kent Konseyi genel sekreteri, meclisler, çalışma grupları ve benzeri yapılar arasındaki çalışma

uyumunu ve koordinasyonu sağlar. Genel sekreter, Kent Konseyi başkanına ve yürütme kuruluna karşı sorumludur. Kent Konseylerinin üç temel organı vardır: genel kurul, yürütme kurulu, meclisler ve çalışma grupları. Genel kurul, diğer organların çalışma prensiplerini ve eylemlerini Kent Konseyi yönetmeliğine uygun olacak biçimde belirlemekle görevlidir. Yürütme kurulu ise, genel kurul tarafından belirlenen, en az beş kişiden oluşan yürütücü zümredir. Yürütme kurulu genel kurulun gündemini belirler ve alınan kararları belediyeye sunup takip eder. Meclis ve çalışma gruplarının çalışma usul ve esasları genel kurul tarafından belirlenir (Resmi Gazete, 2006). Meclis gruplarının belirlenmesinde uygulamada farklılıklar gözlenebilmektedir. Örneğin, Kocaeli Kent Konseyi'nin meclis grubunda diğer üç grup (kadın, engelli, gençlik meclisleri) dışında 'Emekli Meclisi" varken, Bursa Kent Konseyi'nde Emekli Meclisi yerine karşımıza 'Çocuk Meclisi' çıkmaktadır (Kocaeli Kent Konseyi ve Bursa Kent Konseyi Resmi İnternet Siteleri).

4.Kent Konseyi Görevleri ve Etkinliği

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. maddesi uyarınca Kent Konseyi, kent vizyonunun ve kentlilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, çevreye duyarlılık, sürdürülebilir kalkınma, şeffaflık, hesap verilebilirlik, katılım ve yerinden yönetimin güçlendirilmesi bağlamında çalışmaktadır (Kuluçlu, 2011: 185).

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. maddesi uyarınca Kent Konseyi Yönetmeliğine göre, Kent Konseylerinin görevleri Resmi Gazete 'de yayınlanan sırayla şu şekildedir:

-Yerel düzeyde demokratik katılımın yaygınlaştırılmasını, hemşehrilik hukuku ve ortak yaşam bilincinin geliştirilmesini, çok ortaklı ve çok aktörlü yönetişim anlayışının benimsenmesini sağlamak,

-Sürdürülebilir gelişme sorunlarının çözümüne yönelik uzun dönemli bir planın hazırlanması ve uygulanmasını sağlamak,

- Kente ilişkin temel stratejiler ve faaliyet planlarının belirlenmesinde, uygulama ve izleme süreçlerinde tüm kenti kapsayan ortak bir aklın oluşturmasına katkıda bulunmak,

-Yerellik ilkesi çerçevesinde katılımcılığı, demokrasiyi ve uzlaşma kültürünü geliştirmek,

-Kentin kimliğine ilişkin tarihi, kültürel, doğal ve benzeri değerlere sahip çıkmak ve geliştirmek,

-Kent kaynaklarının etkili, verimli ve adil kullanımına katkıda bulunmak,

-Sürdürülebilir kalkınma anlayışına dayalı kentin yaşam kalitesini geliştiren, çevreye duyarlı ve yoksulluğu giderici programları desteklemek,

- Sivil toplumun gelişmesine ve kurumsallaşmasına katkıda bulunmak,

- Çocukların, gençlerin, kadınların ve engellilerin toplumsal yaşamdaki etkinliklerini arttırmak ve yerel karar alma mekanizmalarında aktif rol almalarını sağlamak,

- Kent yönetiminde saydamlık, katılım, hesap verebilirlik, öngörülebilirlik ilkelerinin uygulanmasına katkıda bulunmak,

-Kent Konseyinde oluşturulan görüşlerin değerlendirilmek üzere ilgili belediyeye gönderilmesini sağlamaktır. (Resmi Gazete, 2006).

Belediyelerin sahip olduğu kamusal kaynakların yasal çerçevede kullanılmasını sağlamak ve kullanılan kaynakların daha etkin ve demokratik teamüllere uygun şekilde harcanmasını sağlamak amacıyla 5393 sayılı Belediye Kanunu çerçevesinde Kent Konseylerinin yasal temeli atılmıştır (Kuluçlu, 2011: 182).

Belediyeler Kent Konseylerine, bütçelerinde ödenek ayırmak suretiyle ayni ve nakdi yardım yapar ve destek sağlar. Kent Konseyleri bağlamında en önemli sorun, konseylerin belediyeler ile olan ilişkileridir. Konseyler tavsiye niteliğinde aldığı kararları çoğunlukla belediyelere uygulatamamaktadır (Atvur, 2009: 235). Yerel yönetimlerin güçlenmesi ve demokrasi kültürünün gelişmesi bağlamında çok önemli bir misyon verilmeye çalışılan Kent Konseyleri, kararlarının belediyeler tarafından baskı araçlarının ellerinde bulunmaması dolayısıyla göz ardı edilmesiyle birlikle, yeterince işlerlik kazanamamışlardır. Fakat, ilerleyen süreçte mevcut yasaların değişmesi olasılığıyla Kent Konseylerinin özellikle mali ve idari açıdan daha özerk hale gelmeleriyle birlikte daha işler hale gelmeleri kısa vadede mümkün gözükmese de uzun vade de ihtimaller arasındadır.

Kent Konseylerince alınan kararların hukuki mahiyeti "görüş" niteliğindedir. Bu bağlamda Kent Konseylerinin kararları belediyeler içinde yalnızca bir tavsiye niteliğindedir (Kuluçlu, 2011: 186-7). Dolayısıyla konsey kararlarının belediye meclislerinde ciddi bir potansiyelleri olduğundan

bahsedilemez. Aynı zamanda belediye meclis üyeleri üzerinde konsey kararlarının herhangi bir etkisi olacağından da söz edilemez. Çünkü bu hem belediye meclisine alternatif bir meclis fikrini ortaya atabilir hem de karar alma mekanizmasını yavaşlatabilir. Bu nedenlerden dolayı mevcut hukuki zeminde belediye meclisleri üzerinde Kent Konseyi kararlarının ağırlığından bahsetmek çok gerçekçi olmayacaktır.

Kent Konseylerinin kurulmasındaki temel hedef katılımcı demokrasi modelinin uygulanabilmesinin önündeki engelleri kaldırmaktır (Demirci, 2010: 22). Yerel demokrasi ile yerel yönetişimin prensipte olan yakınlığı ve sıkı ilişkisinin soyut hali, Kent Konseyleri ile somut bir hale bürünmüştür (Demir; Yavaş, 2015: 50). Yerel yönetimler üzerinde etkisi bulunan yerel unsurların hukuki bir zemin üzerinden yerel yönetimlerle ilişkilerini sürdürememeleri hem yerel demokrasinin kökleşmesinin önünde bir engel oluyor, hem de gayrı resmi ilişkiler üzerinden yürüyen temaslar patronaj ilişkilerine yol açıp mevcut eşitsizlikleri daha da eşitsiz hale gelmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda yerel unsurların Kent Konseyleri vasıtasıyla yerel yönetim bağlamında yönetime müdahil olabilme imkanları yasal bir statü ile hukuki bir zemine oturtulup somutlaştırılmıştır.

Kent Konseyi "ortaklık" modelinin uygulanabilmesine olanak sağlaması düşünülen bir teşkilatlanma biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Hâlbuki yerel demokrasiyi güçlendirmek ve sorunların çözüme kavuşması için yerel yönetimlerin Kent Konseylerine gerek kalmadan bu "ortaklık" modelini kendi yapılanması ve işleyişi içinde çözebilmesi en gerçekçi ve kolay yoldu. Fakat, mevcut yerel yönetim anlayışı ve hukuki alt yapısı dolayısıyla bu mümkün olmamıştır (Kestellioğlu, 2011: 122). Bundan dolayı Kent Konseylerine ihtiyaç duyulmuştur. Her ne kadar hukuk bağlamında Kent Konseylerinin temeli doldurulsa da pratikte işlerlik kazanması durumunda çift başlılığın doğabileceği gerekçesiyle Kent Konseylerinin güçsüz bir konumda bırakılması meşru kabul edilmektedir ya da Kent Konseylerinin gerçek manada güçlendirilmesi hususunda bir çalışmaya gerek duyulmamaktadır.

5.Kent Konseyi Pratikleri ve Katılımcı Demokrasiye Katkısı

Kent Konseylerinin kuruluş amacını ve işleyişindeki olumlu-olumsuz yönleri incelemek gerekirse, konseylerin işlevselliğinin iki noktada tıkandığı görülmektedir. Bunlardan ilki, belediyeler ile olan organik bağ; ikincisi ise buna paralel olarak müstakil bir bütçe sahibi olmamalarından ötürü özgür karar almanın mümkün olamamasıdır. Kent Konseylerinin baskı araçlarının olmamasını konseylerin yerel demokrasiyi güçlendirme anlamında önüne çıkan bir diğer engel olarak görebiliriz. Kent konseyleri kuruluş amaç ve hedeflerinden farklı olarak yerel yönetimin aldığı kararları üzerinde hesap sorabilme yetkisine sahip değilken, yerel yönetimler halka teması daha yoğun ve dolaysız olan Kent Konseyleri üzerinde çeşitli baskı imkanlarına sahiptirler. Böylece Kent Konseyleri kendilerine yeterli hareket imkanı sağlayacak özerkliğe sahip olamamaktadırlar.

Benzer şekilde çok güçlü bir konumda bulunan Kent Konseyi genel sekreterinin belediye başkanı tarafından belirlenen isimler arasından olması dolayısıyla belediyenin kent konseyi üzerindeki maddi vesayeti siyasi vesayet şeklinde de karşımıza çıktığı görülmektedir. Yerel unsurlarla her daim iletişim halinde bulunup onların sıkıntılarını belediye meclisine ve hatta dolaysız şekilde belediye başkanına ulaştırma imkanı olan Kent Konseyi başkanı çok güçlü genel sekreterlik makamı karşısında, yerel demokrasiyi güçlendirecek kanalları oluşturmada zorluk çekecektir. Bu ve benzeri nedenlerden ötürü Kent Konseyi başkanının idareden kaynaklı bir gücü elinden tutmaktan öte sembolik bir gücünün olduğunu varsayabiliriz.

Kent Konseyinin mevcut şartlar altında azami derecede işlevsel olabilmesi için konsey başkanının mutlak anlamda inisiyatif alması gerekmektedir. Aynı zamanda hem kendi birimleriyle hem de yerel yönetimle uyum içerisinde çalışmayı becerebilecek potansiyele sahip olması gerekmektedir. Özellikle konsey başkanının farklı ideolojik yoğunluğa sahip sivil toplum örgütü temsilcileriyle kolay iletişim kurabilen bir yapıya sahip olması elzemdir. Bu şekilde merkezi yönetimin aksine, yerelde ideolojik kutuplaşmayı eritme noktasında konseylerin olumlu bir eylemde bulunma ihtimali gün ışığına çıkmaktadır.

Özellikle metropol şehirlerde değişik kentlerden göç alan ve almaya devam eden yerlerde var olan hemşehrilik bağlarından ötürü olan çatışmaları "Kocaelilik-İzmitlilik" gibi ortak bir potada eritmek ve bu noktada kentlilik bilinci sağlamak Kent Konseylerinin görevleri arasındadır. Uygulama noktasında

Kent Konseylerinin bu görevini yerine getirebilmesi karşısında önüne idari anlamda yerel yönetimlerden herhangi bir baskı gelmeyeceğine göre, bunu sağlayabildiği ölçüde herhangi bir Kent Konseyini başarılı sayabiliriz. Aynı zamanda her ne kadar Kent Konseyleri yürütücü konumda olmasa da yürütmeye dair çok iyi planlanmış tasarıları belediye ile iş birliği yaparak gerçekleştirme imkanına sahiptir. Örneğin, Kocaeli Kent Konseyi gerek belediye otobüs sürücülerine verdiği eğitim kurslarıyla, gerekse de şehrin değişik noktalarını koyulan engelli arabası şarj aleti projesine ön ayak olmakla yarı yürütücü bir konum kazanabilmiştir. Yani Kocaeli Kent Konseyi öneri ve tavsiye hükmünün bir adım ötesine geçmeyi başarabilmiştir. Dolayısıyla denilebilir ki, Kent Konseyleri her ne kadar hukuki olarak yerel yönetimlerdeki düzeni değiştirebilecek potansiyele sahip olmasa da sahip olduğu imkanları azami ölçüde kullanmaya gayret ederek etkinliklerini belli oranda arttırabilirler.

Kadınların ve gençlerin siyasetteki ağırlıklarının arttırılması hedefiyle Kent Konseyi Kadın ve Gençlik Meclislerinin olumlu manada etki ettiklerinden söz edilebilir. Aynı zamanda geleneksel olarak toplumda daha güçsüz bir konumda bulunan gençlerin ve kadınların iş olanaklarının arttırılması bağlamında da Kent Konseylerinin yararlı olduğundan bahsetmek mümkündür (Eroğlu, 2010: 52-3). Demokrasinin en yalın ve basit hali yerelde olanı ve işleyenidir. Demokratik teamüllerin içselleşip gelişmediği toplumlarda, demokrasinin kurumsallaşmasının en basit yolu, bunu yerelde başlatma hamlesidir. Çünkü kadın ve gençlerin yerelde etkili olabilmeleri hem meselelere hakimiyet bakımından hem de yerel güçlerle ilişkilerinin daha yoğun olma ihtimali dolayısıyla çok daha mümkün olabilmektedir. Kent Konseyleri bu bakımdan gençleri ve kadınları yerel meselelerde ve yerel politikaların belirlenmesinde söz sahibi konumuna getirme olanağı sağlamaktadır. Bu aynı zamanda dolaylı olarak da daha işler ve işlevsel bir yerel yönetim mekanizmasının oluşmasına da katkı sağlayacaktır. Böylece, ne kadar etkili olduğu tartışmalı da olsa Kent Konseyleri katılımcı demokrasi kültürünün geliştirilmesi hedefiyle toplumun her kesiminin karar alma süreçlerine müdahil olma imkanı sağlanabilmektedir.

SONUÇ

Kent konseyleri Gündem 21 belgesinin bir kısmı olan Yerel Gündem 21 pasajından mülhem, 5393 sayılı belediye kanununun 76. maddesine dayandırılarak yerel demokrasiyi güçlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma başlığı altında yerele dair birçok problemi çözmek için oluşturulmuş yapılardır. Kuruluş amacı ve hedefleri bağlamında toplumun refahına ve birlikte yaşama ülküsüne dair olumlu katkı sağlaması beklenen Kent Konseyleri belediyenin maddi ve siyasi gücü altında ezildiklerinden dolayı beklenen atılımı yapma noktasında lokomotif görevi üstlenememişlerdir. Aynı zamanda benzer görev ve niteliklere sahip belediye meclislerini de göz önüne aldığımız zaman işlerlik kazanmış bir Kent Konseyinin idarenin kaçınması gereken çift başlılığa neden olabileceği ihtimali Kent Konseylerinin güçlü bir şekilde var olmasını da sorgulattırmaktadır. Bu nedenle Kent Konseyleri, kanun koyucunun yerel yönetimde ağırlık noktasında çok ileri gitmesini istemediği, uygulamada yerel yönetimlere sağlayacağı katkının ölçülmesi bağlamında tasarladığı çok-aktörlü yönetime referans eden sembolik bir model olmakla kalmıştır. Dolayısıyla, katılımcı demokrasinin en önemli araçlarından biri olarak ele alınan Kent Konseylerinin, gerek karar alma süreçlerinin başından sonuna kadar vatandaşları etkin kılma gerekse de bu süreçlerin çıktıları üzerinde de söz sahibi olabilmeleri bakımında tasarlanan başarıyı elde ettiği söylenemez.

Kent Konseyleri her ne kadar katılımcılığı artırıcı bir potansiyele sahip olsa da bu potansiyelin açığa çıkamaması temelde birtakım nedenlere dayanmaktadır. Bu nedenlerden ilki, hâkim olan demokrasi kültürünün, Rousseau'nun "genel irade" kavramı çerçevesinden çıkamaması ve radikal demokrasi kültürünün yerleşmiş olmamasıdır. Buna göre, toplumun ortak çıkarları, bireylerin tikel çıkarlarının toplamından farklı ve ondan öte bir anlam ifade eder. Bu ortak çıkar ve genel irade anlayışı, farklılıkları bir bütün içinde eritmeye dayanır. Farklılıkları yok eden bir demokrasi kültürünün katılımcılığı elbette ki sınırlı olacaktır.

Katılımcı demokrasinin işler olabilmesi için gerekli olan çeşitli kamusal alanlar yaratılabilmiştir. Ancak bu kamusal alanların kent konseylerinde temsil edilebilme ölçüleri eşit değildir. Bu ilişkilerde, partizanlık ve himayecilik söz konusu olabilmektedir. İktidara yakınlık veya söz konusu belediyeyi

kazanan partiye yakınlık, kent konseylerinde temsil edilebilmek ve konsey kararlarına katılım sağlayabilmek açısından eşitsiz rekabet koşullarına yol açar.

Ayrıca, bir sistemin demokratikliğinden söz edebilmek için, karar organlarının seçimle iş başına gelmesi gerekmektedir. Karar organlarının veya başkanlarının atamayla iş başına getirildiği yapıların demokratikliğinden bile söz edilemez. Dolayısıyla katılımcı demokrasi kavramı, böyle kurumlar için ideal bir ütopya olmaktan öteye gidemez.

Kısacası, kent konseylerinin katılımcı demokrasi idealini gerçekleştirme yönünde atılan olumlu bir adım olarak görebilmekle birlikte, kendi yapısal, örgütsel sorunları ve müzakere, farklılıklara saygı gibi bir demokrasi kültürünün yerleşememesi gibi nedenlerin, katılımcı demokrasinin uygulanmasını güçleştirdiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

Atvur, S. (2009). Yerel Gündem 21 Ve Çevre: Antalya Kent Konseyi Örneği, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, (2), Aralık 2009, 231-241.

Demir, K. A.; Hikmet Y. (2015). Kent Konseyleri İle Yerinden Yönetilen Katılımcı Kent Yönetimleri: Yerel Yönetişim Kapsamında Bir Değerlendirme, *Küresel İktisat Ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 4, (7), 49-62.

Demirci, M. (2010). Katılımcı Demokrasi Açısından Kent Konseyleri: Eleştirel Bir Değerlendirme, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 19, (1), 21-46.

Doğanay, Ü. (2003). *Demokratik Usuller Üzerine Düşünmek,* İmge Kitabevi, Ankara.

Eroğlu, T. (2010). Sürdürülebilir Yerel Kalkınma Ve Kent Konseyleri, *D.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, (Nisan), 44-56.

Eser, H., B. Ve Taylan, Ö. (2017). Antagonizmadan- Agonizmaya Radikal Demokrasi, *Muhafazakâr Düşünce,* 50, (Ocak-Nisan), 101-125.

Göymen, K. (1999). Türk Yerel Yönetiminde Katılımcılığın Evrimi: Merkeziyetçi Bir Devlette Yönetişim Dinamikleri. *Amme İdaresi Dergisi*, 32 (4), 67-83.

Kanatlı, M. (2014). Chantal Mouffe'un Radikal Demokrasi Projesi Üzerine Bir Değerlendirme, *Turkish Journal Of Tesam Academy,* 1(2), (Temmuz), 115-135.

Kestellioğlu, G. (2009). Yerel Demokrasi Ve Kent Konseyleri: Kahramanmaraş Örneği", *Ksiü İibf Dergisi*, 1, (1), 121-141.

Keyman, F. (1999). *Türkiye Ve Radikal Demokrasi,* Bağlam Yayınları, İstanbul.

Kocaoğlu, M. (2014). Katılımcı Demokrasi Algılaması Ve Kent Konseyleri, *Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 1-15.

Kuluçlu, E. (2011). 5393 Sayılı Kanun Çerçevesinde Kent Konseyleri, *Dış Denetim Dergisi*, Nisan-Mayıs-Haziran, 182-188.

Laclau, E. Ve Mouffe, C. (1992). *Hegemonya Ve Sosyalist Strateji,* Birikim Yayınları, İstanbul.

Nacak, O. (2014). Temsili Demokrasinin Sorun Alanları Ve Çözüm Noktasında Yeni Bir Model: Katılımcı Demokrasi, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32 (Bahar), 194-214.

Tekeli, İ. (2003). Katılımcı Demokrasi, Sivil Ağlar Ve Sivil Toplum Kuruluşları, *15. Stk Sempozyumu Bildirisi,* Http://Stk.Bilgi.Edu.Tr/Cd/01/Doc/Okuma_02-2.Pdf, 20.12.2019.

Yaman, F. T. (2017). Katılımcı Demokrasi: Kapsam Ve Unsurlar, *Trakya Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 6 (2), 136-160.

İnternet Adresleri:

Http://Www.Bursakentkonseyi.Org.Tr/ 12.10.2019

Http://Kocaelikentkonseyi.Org/ 13.10.2019

Http://Www.Resmigazete.Gov.Tr/Eskiler/2006/10/20061008-5.Htm 01.11.2019

5. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABI ETKİNLİKLERİNİN REVİZE BLOOM TAKSONOMİSİ DOĞRULTUSUNDA İNCELENMESİ

Neslihan Karakuş
Yıldız Teknik Üniversitesi, neslihanoksuz61@gmail.com
Suna Özcan
Dr. Öğrencisi, MEB, ozcan12suna@gmail.com

Öz
Türkçe ders kitaplarında yer alan etkinlikler öğrencilerin okuduklarını anlama ve anladıklarından sonuçlar çıkarma becerisini ölçmeye yöneliktir. Öğrencilerin okuduklarını anlamaları ve bunlardan üst düzeyde istifade etmeleri eğitim – öğretim sürecinin temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle Türkçe ders kitaplarında yer alan etkinlikler öğrencilerin akademik başarıları üzerinde önemli bir role sahiptir. Revize Bloom Taksonomisi bu hususta dikkate alınması gereken önemli bir bilimsel dayanaktır. Çünkü eğitimde basitten karmaşığa, temel seviyeden üst düzeye etkinlikler düzenlemede Revize Bloom Taksonomisi önemli bir ölçüttür. Bu araştırmanın amacı Türkçe öğretim programının değişmesi ile yeniden yapılandırılan Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının 18.04.2019 tarih ve 8 sayılı kararıyla 2019-2020 öğretim yılından itibaren 5 (beş) süreyle ders kitabı olarak kabul ettiği 5. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan etkinlikleri Revize Bloom Taksonomisi doğrultusunda incelemektir. Araştırma doğrultusunda 5. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan tüm etkinlikler doküman incelemesi yoluyla incelenmiştir.
Anahtar Kelimeler: Revize Bloom Taksonomisi, Türkçe Ders Kitabı, Türkçe Öğretimi

EXAMİNATİON OF 5TH GRADE TURKİSH TEXTBOOK ACTİVİTİES İN ACCORDANCE WİTH REVİSED BLOOM TAXONOMY

Abstract
The activities in Turkish textbooks aim to measure students' ability to understand and understand what they read. Students' understanding of what they read and making use of them at the highest level form the basis of the education - training process. For this reason, the activities in the Turkish textbooks have an important role on the academic achievement of the students. Revised Bloom Taxonomy is an important scientific basis to be considered in this regard. Because Revised Bloom Taxonomy is an important criterion in organizing basic to high level activities from basic to complex in education. The aim of this study was to revise the activities in the 5th grade Turkish textbook, which was accepted as a textbook for 5 (five) years starting from 2019-2020 academic year with the decision of the Board of Education Board dated 8.04.2019 and numbered 8, which was restructured with the change of Turkish curriculum. in line. In line with the research, all activities in the 5th grade Turkish textbook were examined through document review.
Key Words: Revised Bloom Taxonomy, Turkish Textbook, Turkish Language Teaching

Giriş

Ders kitapları Türkçe eğitiminde önemli bir eğitim – öğretim aracıdır (Arıcı, 2016). Bu araç ders esnasında hem öğretmen hem öğrenci için belirli bir disiplin içerisinde ilerlemeyi sağlamaktadır (Coşkun, Taş, 2008). Ayrıca ders içeriklerinin belirli bir plan ve düzen ile bir arada yer alması öğrenim sürecinde öğretmen ve öğrenciye büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Nitelikli ders kitapları hazırlanırken eğitimde yer alan etkili yöntem ve stratejilerden yararlanılmaktadır. Böylece öğrenme girdilerinin daha kolay yapılandırılıp özümsenmesi sağlanmaktadır (Baş, 2003). Bu durum öğrencilerin bireysel farlılıklarının da dikkate alınmasına olanak sağlamaktadır. Ders kitaplarının kolay ulaşılabilir olması, dünyanın her tarafında yaygın bir şekilde kullanılması, amaç ve seviyenin dikkate alınması, görsellerle desteklenen bilgiler sunması bakımından hem öğretmen hem öğrenci açısından oldukça cazip bir araç olmaya devam etmektedir. Ders kitapları eğitim – öğretimde aynı zamanda içerdiği sorularla önemli bir ölçme ve değerlendirme aracı görevi görmektedir. Ders kitaplarında yer alan etkinliklerin nitelikli

bir şekilde hazırlanması aynı zamanda eğitim öğretimin niteliğinin artırılmasında oldukça önemlidir (Karakuş, 2018; Göçer, 2007).

Eğitimde öğrencilerin öğrendiklerini sınıflandırmak amacıyla eğitim hedefleri taksonomisi geliştirilmiştir. Bu aynı zamanda eğitim hedeflerini ölçen araçların geliştirilmesinde, soru tipi, soru çeşitlerinin düzeylerinin belirlenmesinde kullanılmıştır. 1956'da Benjamin S. Bloom bunu geliştirerek Bloom Taksonomisini ortaya çıkarmıştır. Eğitim alanında oldukça önemli bir yer edinen Bloom Taksonomisi 45 yıl sonra yeniden düzenlenerek Revize Bloom Taksonomisi olarak eğitim alanında kullanılmaya başlanmıştır. Bu taksonomi dünyada en çok kabul gören öğrenci merkezli kuramlar arasında yer almaktadır. Bu nedenle günümüzde soru tiplerinin oluşturulmasında dikkate alınmaktadır. Revize Bloom taksonomisi bilişsel düzeyde bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez, değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır (Anderson vd., 2001). Bu basamaklar şu şekilde ifade edilebilir:

1.Hatırlama
-Tanıma
-Anımsama
2.Anlama
-Yorumlama
-Örnek Gösterme
- Sınıflama
- Özetleme
- Sonuç Çıkarma
- Karşılaştırma
- Açıklama
3.Uygulama
- Yapma
- Tamamlama
4.Analiz
- Ayırt etme
- Organize Etme
- İlişkilendirme / dayandırma
5. Değerlendirme
- Kontrol Etme
- Kritik Etme
6. Sentez (Yaratma)
- Oluşturma
- Planlama
- Üretme (Köğce, Aydın, Yıldız, 2001).

Bu basamaklar basitten karmaşığa, temel seviye beceriler kazandırmaktan üst düzey becerilerin kazandırılmaya yönelik dikkate alınması gereken temel ölçütler arasında yer almaktadır. Hiyerarşik bir şekilde olan Revize Bloom Taksonomisinde alt basamaktaki bilişsel beceriler kazanılmadan üst basamaklara geçilememektedir (Raths, Wittrock, 2001). Türk eğitim sisteminin yapılandırmacı eğitim sistemi ile yapılandırıldığı dikkate alındığında Revize Bloom Taksonomisinin süreç içerisinde yararlanılması gereken önemli bir kuram olacağını belirtmek mümkündür (Gökler, 2012; Arı, 2011). Türkçe ders kitaplarında yer alan etkinliklerin üst düzey düşünme becerilerinin kazandırılmasında etkili olabilmeleri için oluşturulan etkinlikler temel seviyeden, üst düzeye doğru yapılandırılmalıdır (Göçer, 2007).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

İlköğretim 5 ve 6. sınıf Türkçe çalışma kitapları ve öğretmen kitaplarında bulunan metin önü (Zihinsel Hazırlık) ve metin sonu (anlama ve kavrama) sorularının Bloom Taksonomisine göre incelenmesi amaçlanmıştır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 18.04.2019 tarih ve 8 sayılı kararıyla 2019-2020 öğretim yılında itibaren 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilen 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan etkinlikler ile sınırlıdır.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırma doküman incelemesi ile analiz edilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesinde nitel araştırmanın konusu olan olay, olgu, durum ile ilgili yazılı, basılı materyaller incelenerek ihtiyaç duyulan verilere ulaşılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırmanın Nesnesi

Bu araştırmanın nesnesini Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 18.04.2019 tarih ve 8 sayılı kararıyla 2019-2020 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul ettiği 5. sınıf Türkçe ders kitabıdır. Araştırmanın amacı doğrultusunda 5. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan etkinlikler revize Bloom Taksonomisinin basamaklarına göre analiz edilmiştir. Revize Bloom taksonomisine göre analiz edilen etkinliklerin eğitim – öğretim sürecindeki yeri tartışılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla Revize Bloom Taksonomisinin aşamaları veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Hangi etkinliğin Revize Bloom Taksonomisinin hangi boyutuna uygun olduğu, bulunma sıklığı ve hangi soru türünde hazırlandığı tek tek belirlenerek ilgili tablolara yerleştirilip analizi gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Revize Bloom Taksonomisinin aşamaları ortaokul 5. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan etkinliklerin analizinde ölçüt olarak kabul edilmiştir. Ortaokul 5. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan etkinliklerin "boşluk doldurma ve eşleştirme, çoktan seçmeli, açık uçlu" olma durumları dikkate alınarak her birinin Revize Bloom Taksonomisinin hangi aşamasına yönelik olarak hazırlandığı ve bunların bulunma sıklıkları analiz edilmiş elde edilen veriler değerlendirilmiştir.

Bulgular

Bulgular kısmında Revize Bloom Taksonomisinin basamakları dikkate alınarak ortaokul 5. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan etkinlik türlerinin bilişsel süreçlerin hangi boyutunda olduklarının analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Tablo 1. Maddelerin Bilişsel Süreç Boyutunun "Hatırlama" Basamağına Dağılışı		
Madde Türleri	**Toplam Soru Sayısı**	**Frekans (f)**
Boşluk doldurma ve eşleştirme	68	68
Çoktan seçmeli	9	9
Açık uçlu	91	91
Toplam	168	168

Revize Bloom Taksonomisinin "hatırlama" basamağı dikkate alınarak yapılan analiz sonucuna göre hazırlanan etkinliklerden 68'inin boşluk doldurma, 9'unun çoktan seçmeli, 91'inin açık uçlu olmak üzere 168 etkinliğin hatırlama basamağına uygun şekilde hazırlandığı belirlenmiştir.

Tablo 2. Maddelerin Bilişsel Süreç Boyutunun "Anlama" Basamağına Dağılışı		
Madde Türleri	**Toplam Soru Sayısı**	**Frekans (f)**
Boşluk doldurma ve eşleştirme	4	4
Çoktan seçmeli	0	0
Açık uçlu	108	108
Toplam	112	112

Revize Bloom Taksonomisinin "anlama" basamağı dikkate alınarak yapılan analiz sonucuna göre hazırlanan etkinliklerden 4'ü boşluk doldurma, 108'inin açık uçlu olmak üzere 112 etkinliğin anlama basamağına uygun şekilde hazırlandığı belirlenmiştir. Ayrıca anlama basamağında çoktan seçmeli sorulara yer verilmediği belirlenmiştir.

Tablo 3. Maddelerin Bilişsel Süreç Boyutunun "Uygulama" Basamağına Dağılışı		
Madde Türleri	**Toplam Soru Sayısı**	**Frekans (f)**
Boşluk doldurma ve eşleştirme	0	0
Çoktan seçmeli	0	0
Açık uçlu	36	36
Toplam	36	36

Revize Bloom Taksonomisinin "uygulama" basamağı dikkate alınarak yapılan analiz sonucuna göre hazırlanan etkinliklerden 36'sı açık uçlu olmak üzere 36 etkinliğin uygulama basamağına uygun şekilde hazırlandığı belirlenmiştir. Ayrıca uygulama basamağında çoktan seçmeli ve boşluk doldurma ve eşleştirme sorularına yer verilmediği belirlenmiştir.

Tablo 4. Maddelerin Bilişsel Süreç Boyutunun "Analiz (Çözümleme)" Basamağına Dağılışı		
Madde Türleri	**Toplam Soru Sayısı**	**Frekans (f)**
Boşluk doldurma ve eşleştirme	0	0
Çoktan seçmeli	0	0
Açık uçlu	8	8
Toplam	8	8

Revize Bloom Taksonomisinin "analiz" basamağı dikkate alınarak yapılan analiz sonucuna göre hazırlanan etkinliklerden 8'i açık uçlu olmak üzere 8 etkinliğin analiz basamağına uygun şekilde hazırlandığı belirlenmiştir. Ayrıca analiz basamağında çoktan seçmeli ve boşluk doldurma ve eşleştirme sorularına yer verilmediği belirlenmiştir.

Tablo 5. Maddelerin Bilişsel Süreç Boyutunun "Değerlendirme" Basamağına Dağılışı

Madde Türleri	**Toplam Soru Sayısı**	**Frekans (f)**
Boşluk doldurma ve eşleştirme	0	0
Çoktan seçmeli	0	0
Açık uçlu	15	15
Toplam	15	15

Revize Bloom Taksonomisinin "değerlendirme" basamağı dikkate alınarak yapılan analiz sonucuna göre hazırlanan etkinliklerden 15'i açık uçlu olmak üzere 15 etkinliğin değerlendirme basamağına uygun şekilde hazırlandığı belirlenmiştir. Ayrıca değerlendirme basamağında çoktan seçmeli ve boşluk doldurma ve eşleştirme sorularına yer verilmediği belirlenmiştir.

Tablo 6. Maddelerin Bilişsel Süreç Boyutunun "Yaratma" Basamağına Dağılışı

Madde Türleri	**Toplam Soru sayısı**	**Frekans (f)**
Boşluk doldurma ve eşleştirme	0	0
Çoktan seçmeli	0	0
Açık uçlu	22	22
Toplam	22	22

Revize Bloom Taksonomisinin "yaratma" basamağı dikkate alınarak yapılan analiz sonucuna göre hazırlanan etkinliklerden 22'si açık uçlu olmak üzere 22 etkinliğin yaratma basamağına uygun şekilde hazırlandığı belirlenmiştir. Ayrıca yaratma basamağında çoktan seçmeli ve boşluk doldurma ve eşleştirme sorularına yer verilmediği belirlenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Revize Bloom Taksonomisinin "hatırlama" basamağına etkinliklerden 68'inin boşluk doldurma, 9'unun çoktan seçmeli, 91'inin açık uçlu olmak üzere 168 etkinliğin hatırlama basamağında olduğu belirlenmiştir. Bu durum 5. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan etkinliklerin en çok Revize Bloom Taksonomisinin hatırlama basamağında hazırlandığını göstermektedir. Yapılandırmacı eğitim sistemi ile eğitimin yapılandırıldığı dikkate alındığında eğitim materyali olarak bu kitabın eğitimin amacına yeterince hizmet edemediğini ifade etmek mümkündür. Anlama basamağındaki etkinliklerin 4'ü boşluk doldurma, 108'i açık uçludur. Toplamda 112 etkinliğin anlama basamağına uygun şekilde

hazırlandığı belirlenmiştir. Revize Bloom Taksonomisinin alttan ikinci basamağı olan anlamada da etkinliklerin yığıldığı görülmektedir. Bu durum hatırlama basamağında olduğu gibi üst düzey becerilerin harekete geçirilmesi hususunda yetersiz bir durumun olduğunu ifade etmek mümkündür. Uygulama basamağı dikkate alınarak yapılan analiz sonucuna göre 36 açık uçlu etkinlik uygulama basamağındadır. Uygulama basamağında sadece 36 açık uçlu etkinliğe yer verilmesi, diğer soru tipleri yerine açık uçlu sorulara ağırlık verilmesi Revize Bloom Taksonomisinin basamaklarının eğitimdeki yerinin öneminin dikkate alınmadığına dair şüpheleri güçlendirmektedir. Analiz basamağında 8 açık uçlu etkinliğin, değerlendirme basamağında 15 etkinliğin, yaratma basamağında ise 22 açık uçlu etkinliğin olduğu belirlenmiştir. Revize Bloom Taksonomisinin zihinsel becerileri ileri düzeye taşıyacak önemli ve üst düzey aşamaları olan analiz, değerlendirme, yaratma basamaklarına yönelik bu kadar az etkinliğe yer verilmesi eğitim sisteminin amaçladığı üst düzey zihinsel becerileri yaşamın her noktasında aktif bir şekilde kullanabilen bireylerin yetiştirilmesi hususunda ciddi eksikliklerin oluşmasına neden olabileceğini ifade etmek mümkündür.

Yapılandırmacı eğitim sisteminde temel hususlardan biri de öğrencinin üst düzey zihinsel becerilerini harekete geçirmelerini sağlayacak koşulları sağlamaktır. Eğitimde Revize Bloom Taksonomisinin önemi büyüktür. Bu taksonominin dikkate alınmadan özellikle ana dilinin öğretimine yönelik olan ders kitabının hazırlanması ciddi bir eksikliktir. Bu eksikliğin giderilmesi için 5 yıl boyunca ders kitabı olarak okutulması amaçlanan 5. Sınıf Türkçe ders kitabının Revize Bloom Taksonomisinin dikkate alınarak düzenlenmesi ve bu şekilde eğitim sürecine aktarılması büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü 5. Sınıf Türkçe ders kitabının incelenmesi sonucunda kitapta yer alan etkinliklerin hatırlama ve anlama basamaklarında toplandığı belirlenmiştir. Bu etkinliklerin ağırlıklı olarak açık uçlu sorular şeklinde hazırlanması öğrencinin aktif kılınmasına yönelik bir çaba olarak görülse de çoğunlukla doğrudan bilginin sorulması öğrencinin zihinsel olarak aktif bir şekilde sürece katılmasına engel olmaktadır. Yani her ne kadar soru formatı öğrenciye düşünme alanı bırakıyor gibi görünse de aslında öğrencinin düşünmesini, eleştirmesini, analiz, sentez, değerlendirme süreçlerini aktif kılmasına engeldir. Çağımızın gereklerinden olan üst düzey zihinsel becerilerin aktif kılınması ancak iyi bir şekilde yapılandırılmış eğitim öğretim materyalleri ile sağlanabilir. Revize Bloom taksonomisinin bu hususta dikkate alınması büyük önem arz etmektedir.

Kaynaklar

Anderson, L. W., Krathwohl, D. R., Airasian, P. W., Cruikshank, K. A., Mayer, R. E., Pintrich, P. R., Raths, J., Wittrock, M. C. (2001). *A taxonomy for learning, teaching and assessing: a revision of Bloom's taxonomy of educational objectives,* New York: Addison Wesley Longman, Inc.

Arı, A. (2011). Bloom'un gözden geçirilmiş bilişsel alan taksonomisinin Türkiye'de ve uluslararası alanda kabul görme durumu. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 11, 749-772.

Arıcı, A. F. (2016). *Çocuk Edebiyatı ve Kültürü*. Ankara: Pegem.

Baş, A.G.B. (2003). Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Metin Türleri Üzerine Bir İnceleme. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, *13*(13), 257.

Coşkun, E., Taş, S. (2008). Ders kitaplarına metin seçimi açısından Türkçe öğretim programlarının değerlendirilmesi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (10), 60-74.

Göçer, A. (2007). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarının Ölçme ve Değerlendirme Açısından İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi, III. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi*.

Gökler, Z. S. (2012). İlköğretim İngilizce dersi hedefleri kazanımları SBS soruları ve yazılı sınav sorularının Yeni Bloom Taksonomisine göre değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Karakuş, N. (2018). *Edebî Metinlerle Türkçe Öğretimi.* Ankara: Eğiten Matbaacılık.

Köğce, D., Aydın M., Yıldız, C. (2009). Bloom Taksonomisinin Revizyonu: Genel Bir Bakış *İlköğretim Online*, 8(3), 1-7.

Richards, J. C. (2001). The Role of Textbooks in a Language Program. *Retrieved November*, *12*(2).

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ BAĞLAMINDA HAYAT BOYU TÜRKÇE ÖĞRENCİ KİTAP SETİNİN AVRUPA DİL PORTFOLYOSUNA UYGUNLUĞUNUN İNCELENMESİ

Muhammed Eyyüp Sallabaş,
Yıldız Teknik Üniversitesi, sallabas@gmail.com
Suna Özcan
Yıldız Teknik Üniversitesi Dr. Öğrencisi, MEB Öğretmen, ozcan12suna@gmail.com

Özet
Yabancılara Türkçe öğretimi amacıyla kullanılan eğitim-öğretim materyalleri eğitimin amacına ulaşmasında oldukça önemlidir. Yabancılara Türkçe öğretimi için hazırlanan ders kitapları çoğunlukla yetişkin bireylere yöneliktir. Son yıllarda gerek Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle, gerekse göç veren çeşitli ülkelerden Türkiye'ye yapılan göçler ile küçük yaşlardaki bireylerin de Türkçe öğrenmeleri önemli bir ihtiyaç olmaya başlamıştır. Bu ihtiyacı gidermek amacıyla Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PIKTES) kapsamında yabancı çocuklara Türkçe öğretimi ders materyali olarak 6-12 yaş düzeyine uygun Hayat Boyu Türkçe 1-2-3 kitap seti hazırlanmıştır. Bu çalışmanın amacı da Hayat Boyu Türkçe 1-2-3 kitap setinde yer alan okuma becerisine yönelik metin ve etkinliklerin Avrupa Dil Portfolyosu 10-14 yaş düzeyine uygunluğunu incelemektir. Bu amaçla Hayat Boyu Türkçe 1-2-3 kitap setinde yer alan okuma metin ve etkinlikleri Avrupa Dil Portfolyosu 10-14 seviyesine göre incelenmiş olup elde edilen veriler bulgular ve yorum kısmında analiz edilmiştir.
Anahtar kelimeler: Yabancılara Türkçe Öğretimi, PIKTES, Avrupa Dil Portfolyosu, Ders Kitabı

Abstract
The educational materials used for teaching Turkish to foreigners are very important in achieving the purpose of education. The textbooks for teaching Turkish to foreigners are mostly intended for adult individuals. civil war in Syria because of the need in recent years, as well as learn Turkish emigration of individuals from a young age with migration to Turkey from various countries has become an important need. In order to meet this need, within the scope of the Project of Supporting the Integration of Syrian Children into Turkish Education System (PIKTES), a set of Lifetime Turkish 1-2-3 books was prepared as a course material for teaching Turkish to foreign children. The aim of this study is to investigate the appropriateness of reading texts and activities in Lifelong Turkish 1-2-3 book set to the level of European Language Portfolio 10-14 years. For this purpose, reading texts and activities included in the Lifetime Turkish 1-2-3 book set were examined according to the European Language Portfolio 10-14 level and the data obtained were analyzed in the findings and interpretation section.
Key words: Teaching Turkish to Foreigners, PIKTES, European Language Portfolio, Textbook

Giriş

Son yıllarda hızla değişen dönüşen ekonomik, sosyolojik, siyasi olaylar Türkiye'ye yönelik göçleri hızlandırmıştır. Özellikle Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle 2011 yılından bu yana 4 milyona yakın göçmen Türkiye'ye akın etmiştir (UNICEF, 2019; UNHRC, 2019). Bu göçler beraberinde sağlıklı iletişimin sağlanması, eğitim ve sosyolojik, ekonomik güçlüklerin üstesinden gelinmesini sağlayacak politikaların geliştirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Yapılan araştırmalara göre Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin büyük bir bölümünü okul çağındaki çocuklar oluşturmaktadır. Bu çocukların savaşın getirdiği karmaşadan en az düzeyde etkilenmelerini sağlamak amacıyla Türk eğitim sistemine entegre olmalarını sağlayacak politikalar geliştirilmiştir. Bu politikalara dayanak olarak 2014'te 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda Suriyelilere yönelik yapılan sosyal, sağlık, eğitime ulaşma olanağıdır (Resmi Gazete, 2014; MEB, 2014; Baloğlu, Karataş, 2018). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunundan hareketle okul çağındaki göçmen çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonunu sağlamak amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Hayat Boyu Öğrenme müdürlüğü

bünyesinde yürütülen Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PİKTES) oluşturulmuştur (Balkar, Şahin, Işıklı, 2016). Babahan. Avrupa Birliği (AB) tarafından desteklenen bu proje ile örgün eğitim çağındaki öğrencilerin eğitim haklarından mahrumiyetinin engellenmesi amacıyla atılmış büyük bir adımdır (Özdemir, Öner-Özkan, 2016; Güzel, 2019). Belirtilen bu çalışmaların hedefler doğrultusunda ilerlemesi amacıyla öncelikle bu göçmen çocukların eğitim dili olan Türkçede belirli bir düzeye sahip olmaları gerekmektedir. PIKTES'in temel amacı da çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonu sürecinde Türkçeyi iyi bir şekilde öğrenmelerini sağlamaktır.
Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PIKTES) kapsamında Türkçe dersinin öğretimine yönelik çeşitli eğitim öğretim materyalleri geliştirilmiştir. Bunlar arasında Türkçe ders kitapları önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü geçmişten günümüze dek yabancı dil eğitiminde eğitim materyali olarak kitap önemli bir yere sahip olmuştur (Kuşçu, 2016). Yabancılara Türkçe öğretimi genelde yetişkin bireyler temel alınarak hazırlanmıştır. PIKTES'in amacı örgün eğitim çağındaki yabancı çocuklara Türkçe öğretmektir. Yabancı çocuklara yönelik Türkçe öğretimi ile ilgili eğitim materyali olarak kitabın beklenen ihtiyacı karşılayacak düzeyde bulunamadığı dikkate alınarak MEB'e bağlı Hayat Boyu Öğrenme Müdürlüğü tarafından 6-12 yaş aralığındaki çocukların Türkçe öğrenmelerini sağlayacak "Hayat Boyu Türkçe" öğretim seti hazırlanmıştır. Türkiye'nin Avrupa Konseyine üye olan 46 ülkeden biri olduğu göz önünde bulundurulduğunda hazırlanan ders kitabı materyallerinin de Avrupa Konseyinin belirlediği dil öğretim ölçütlerine uygun olarak hazırlanması önemli bir husustur. Avrupa Konseyine üye olan ülkelerdeki vatandaşların yeni diller öğrenmelerine, farklı kültürleri anlayabilmelerine olanak sağlamak amacıyla Avrupa Dil Portfolyosu oluşturulmuştur. Avrupa Dil Portfolyosu, Avrupa Konseyi'nin Dil Politikası Birimi tarafından hazırlanan materyaller dikkate alınarak şekillendirilmiştir. Dosyanın Dil Öğrenim Geçmişi kısmında yer alan dil betimleyicileri, Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni (CoE, 2000), Dil Betimleyicileri Bankası (Lenz&Schnieder, 2004), İngiltere tarafından geliştirilen dil dosyasında yer alan betimleyicilerden yararlanılarak hazırlanmıştır (MEB, 2014). Geliştirilen Avrupa Dil Portfolyosu kültürlerarası etkileşim, örgün ve yaygın eğitim sonucunda edinilen dil becerilerinin kaydedilip raporlandığı bir araç olarak kullanılmaktadır. Porfolyo Dil Pasaportu, Dil Öğrenim Geçmişi, Dil Dosyası olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Bu çalışmada Hayat Boyu Türkçe 1-2-3 öğrenim setinin Avrupa Dil Portfolyosu'nun Dil Öğrenme Geçmişi bölümünde yer alan okuma becerisine yönelik metin ve etkinliklerin öz değerlendirme maddelerine yer verme durumu araştırılmıştır.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırmadaki veriler nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi tekniği ile analiz edilmiştir. Doküman incelemesinde araştırma konusu olan olay ve olgulara dair yazılı, basılı materyaller analiz edilerek araştırma konusu olan bulgulara ulaşılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırmanın Örneklemi

Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PIKTES) kapsamında yabancı diller-yabancılara Türkçe öğretimi (6-12 Yaş) 3. Seviye Kurs programına uygun olarak Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Hayat Boyu Türkçe 1-2-3 kitap setinde yer alan okuma metinleri ve bunlara bağlı olarak verilen etkinlikler Avrupa Dil Portfolyosu 10 – 14 yaş düzeyine uygun kriterler doğrultusunda incelenmesi çalışmanın örneklemini oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla Avrupa Dil Portfolyosunda 10 – 14 yaş düzeyine yönelik yer alan okuma becerisine ait maddeler veri toplama aracı olarak ele alınmıştır. Metinlerin Avrupa Dil Portfolyosunda yer alan maddeleri karşılama durumu evet ise sayfa numarası ve ilgili maddenin bulunma sayısı portfolyo maddesinin karşısında belirtilmiştir.

Verilerin Analizi

Avrupa Dil Portfolyosunda (10 – 14 yaş) yer alan okuma becerisine yönelik maddeler metinlerin ve etkinliklerin analizinde ölçüt olarak kabul edilmiştir. Her bir maddenin analiz edilen metin ve metne

bağlı etkinlikleri karşılama durumu dikkate alınarak Hayat Boyu Türkçe 1-2-3 kitap setinden Hayat Boyu Türkçe ders ve öğrenci kitabında yer alan metin ve etkinlikler analiz edilmiştir.

Bulgular

	Avrupa Dil Portfolyosu A1 Düzeyi Okuma	**1. Öğrenci Ders Kitabı**
1.	Bazı sözcük kalıplarını ve resimleri eşleştirebilirim.	12 (1), 13 (1), 14 (1), 15 (1), 19 (1), 23 (1), 26 (1), 27 (1), 68 (1), 71 (1), 72 (1), 73 (1), 79 (1), 80 (1), 81 (1), 82 (1), 87 (1), 94 (1), 98 (1), 123 (1), 128 (1),
2.	Daha önce öğrendiğim kısa cümleleri okuyup anlayabilirim.	12 (1), 13 (1), 14 (1), 15 (1), 17(1), 18 (1), 21 (1), 71 (1), 77 (1), 78 (1), 79 (1), 80 (1), 98 (1), 99 (1), 100 (1), 102(1), 115 (1), 120 (1), 125 (1), 128 (1), 129 (1), 131 (1), 132 (1),
3.	Bazı şiir ve tekerlemeleri okuyup anlayabilirim.	
4.	Okuma çalışması yaparken sözlük ya da diğer kaynakları kullanabilirim.	
5.	Konu ve başlık içerisinde yer alan anahtar sözcükleri anlayabilirim.	18 (1), 21 (1), 77 (1), 87 (1), 94 (1), 99 (1), 101 (1), 105 (1), 120 (1),
6.	Konunun ana hatlarını anlamak için resim, şema ve tablolardan yararlanabilirim.	19 (1), 21 (1), 65 (1), 101 (1),
7.	Metin içinde geçen bildiğim sözcük ve sözcük kalıplarını ayırt edebilirim.	12 (1), 18 (1), 21 (1), 26 (1), 80 (1), 87 (1), 99 (1), 105 (1), 120 (1), 120 (1), 128 (1),
8.	Ders kitabı ya da notlarımı kullanarak şemaları ilgili ifadelerle ilişkilendirebilirim.	12 (1),
9.	Sayı, şekil ve sınıflamalardan anlam çıkarabilirim.	
10.	Ad, adres, doğum tarihi gibi kişisel temel ayrıntıları vermek için basit formları okuyup anlayabilirim.	
11.	Kısa basit metinlerde geçen bildiğim ad, sözcük ve sözcük kalıplarını seçebilirim.	12 (1), 14 (1), 17 (1), 20 (1), 21 (1), 26 (1), 99 (1), 105 (1), 120 (1), 128 (1),

12.	Doğum günü kartlarındaki parti davetlerini ya da telefon mesajları içindeki kısa, basit selamlaşmaları ve mesajları anlayabilirim.	
13.	Halka açık yerlerde sık sık karşılaştığımız "sigara içilmez", "kişiye özel" gibi sözcük ve sözcük kalıplarını anlayabilirim.	
14.	Bilgisayar kullanırken "YAZDIR", "KAYDET", "KOPYALA" gibi çok önemli komutları anlayabilirim.	
15.	Filmin nerede gösterildiği ve ne zaman başlayacağını belirten temel bilgileri anlayabilirim.	

Yapılan analiz sonuçlarına göre "Hayat Boyu Türkçe 1" öğrenci kitabında yer alan okuma metin ve etkinliklerin 21 tanesinin 1. maddeye, 23 tanesinin 2. maddeye, 9 tanesinin 5. maddeye, 4 tanesinin 6. maddeye, 11 tanesinin 7. maddeye, 1 tanesinin 8. maddeye, 10 tanesinin 11. maddeye uygun olduğu belirlenmiştir.

	Avrupa Dil Portfolyosu A2 Düzeyi Okuma	**1. Öğrenci Ders Kitabı**
1.	Bildiğim konularda kısa metinleri okuyabilirim.	16 (1), 21 (1), 70 (1), 87 (1), 99 (1), 100 (1), 102 (1), 106 (1), 115 (1), 120 (1), 120 (1), 120 (1), 125 (1), 127 (1), 128 (1), 131 (1), 132 (1), 136 (1),
2.	Sözcük listelerinden yararlanarak kısa öyküleri okuyup anlayabilirim.	
3.	Değişik metin türleri arasındaki farkı ayırt edebilirim.	
4.	Kısa öykü ve romanların çoğunu okuyup anlayabilirim.	
5.	Resim ve şemaları kullanarak bir metni daha kolay anlayabilirim.	12 (1), 13 (1), 14 (1), 19 (1), 26 (1), 129 (1), 131 (1), 131 (1),
6.	Soruları cevaplamak için metinde geçen bilgiyi bulabilirim.	12 (1), 26 (1), 99 (1), 120 (1), 128 (1),
7.	Gazetede sporla ilgili kısa haberleri okuyup anlayabilirim.	
8.	Elektronik posta ve kartpostallarda yazılı kısa mesajları okuyabilirim.	

9.	Paragrafları bir araya getirerek bir metin oluşturabilirim.	
10.	Arkadaşlarımdan gelen ne zaman, nerede futbol oynayacağımız gibi kısa basit mesajları anlayabilirim.	
11.	Reklam, zaman çizelgesi, menü, kılavuz ve broşürlerdeki gerekli mesajları okuyup anlayabilirim.	
12.	Telefon kulübelerindeki telefonların nasıl kullanılacağı gibi komut ve yönergeleri basit bir dille açıklandığında okuyup anlayabilirim.	
13.	Reklamlardaki ürünlerin tutar ve boyutlarını anlayabilirim.	

Yapılan analiz sonuçlarına göre "Hayat Boyu Türkçe 1" öğrenci kitabında yer alan okuma metin ve etkinliklerden 18 tanesinin 1. maddeye, 8 tanesinin 5. maddeye, 5 tanesinin 6. maddeye uygun olduğu belirlenmiştir.

	Avrupa Dil Portfolyosu A1 Düzeyi Okuma	**1. Öğrenci Çalışma Kitabı**
1.	Bazı sözcük kalıplarını ve resimleri eşleştirebilirim.	31 (1), 34 (1), 37 (1), 43 (1), 44 (1), 45 (1), 49 (1), 50 (1), 52 (1), 55 (1), 67 (1), 73 (1), 73 (1), 74 (1), 91 (1), 92 (1), 93 (1), 94 (1),
2.	Daha önce öğrendiğim kısa cümleleri okuyup anlayabilirim.	35 (1), 36 (1), 48 (1), 52 (1), 53 (1), 54 (1), 55 (1), 59 (1), 61 (1), 67 (1), 87 (1), 88 (1),
3.	Bazı şiir ve tekerlemeleri okuyup anlayabilirim.	
4.	Okuma çalışması yaparken sözlük ya da diğer kaynakları kullanabilirim.	
5.	Konu ve başlık içerisinde yer alan anahtar sözcükleri anlayabilirim.	
6.	Konunun ana hatlarını anlamak için resim, şema ve tablolardan yararlanabilirim.	
7.	Metin içinde geçen bildiğim sözcük ve sözcük kalıplarını ayırt edebilirim.	51 (1), 67 (1),
8.	Ders kitabı ya da notlarımı kullanarak şemaları ilgili ifadelerle ilişkilendirebilirim.	

9.	Sayı, şekil ve sınıflamalardan anlam çıkarabilirim.	
10.	Ad, adres, doğum tarihi gibi kişisel temel ayrıntıları vermek için basit formları okuyup anlayabilirim.	
11.	Kısa basit metinlerde geçen bildiğim ad, sözcük ve sözcük kalıplarını seçebilirim.	67 (1),
12.	Doğum günü kartlarındaki parti davetlerini ya da telefon mesajları içindeki kısa, basit selamlaşmaları ve mesajları anlayabilirim.	
13.	Halka açık yerlerde sık sık karşılaştığımız "sigara içilmez", "kişiye özel" gibi sözcük ve sözcük kalıplarını anlayabilirim.	
14.	Bilgisayar kullanırken "YAZDIR", "KAYDET", "KOPYALA" gibi çok önemli komutları anlayabilirim.	
15.	Filmin nerede gösterildiği ve ne zaman başlayacağını belirten temel bilgileri anlayabilirim.	

Yapılan analiz sonuçlarına göre "Hayat Boyu Türkçe 1" öğrenci çalışma kitabında yer alan 18 metin ve etkinliğin 1. maddeye, 12 tanesinin 7. maddeye, 1 tanesinin 11. maddeye uygun olduğu belirlenmiştir.

	Avrupa Dil Portfolyosu A2 Düzeyi Okuma	**1. Öğrenci Çalışma Kitabı**
1.	Bildiğim konularda kısa metinleri okuyabilirim.	47 (1), 48 (1), 52 (1), 53 (1), 54 (1), 59 (1), 61 (1), 67 (1), 87 (1), 88 (1),
2.	Sözcük listelerinden yararlanarak kısa öyküleri okuyup anlayabilirim.	
3.	Değişik metin türleri arasındaki farkı ayırt edebilirim.	
4.	Kısa öykü ve romanların çoğunu okuyup anlayabilirim.	
5.	Resim ve şemaları kullanarak bir metni daha kolay anlayabilirim.	
6.	Soruları cevaplamak için metinde geçen bilgiyi bulabilirim.	52 (1), 53 (1), 54 (1), 67 (1), 73 (1), 87 (1),
7.	Gazetede sporla ilgili kısa haberleri okuyup anlayabilirim.	

8.	Elektronik posta ve kartpostallarda yazılı kısa mesajları okuyabilirim.	
9.	Paragrafları bir araya getirerek bir metin oluşturabilirim.	
10.	Arkadaşlarımdan gelen ne zaman, nerede futbol oynayacağımız gibi kısa basit mesajları anlayabilirim.	
11.	Reklam, zaman çizelgesi, menü, kılavuz ve broşürlerdeki gerekli mesajları okuyup anlayabilirim.	
12.	Telefon kulübelerindeki telefonların nasıl kullanılacağı gibi komut ve yönergeleri basit bir dille açıklandığında okuyup anlayabilirim.	
13.	Reklamlardaki ürünlerin tutar ve boyutlarını anlayabilirim.	

Yapılan analiz sonuçlarına göre "Hayat Boyu Türkçe 1" öğrenci çalışma kitabında yer alan 10 metin ve etkinliğin 1. maddeye, 6 metin ve etkinliğin 6. maddeye uygun olduğu belirlenmiştir.

	Avrupa Dil Portfolyosu A1 Düzeyi Okuma	**2. Öğrenci Ders Kitabı**
1.	Bazı sözcük kalıplarını ve resimleri eşleştirebilirim.	24 (1), 28 (1), 32 (1), 42 (1), 51 (1), 52 (1), 89 (1), 95 (2), 121 (1), 129 (1),
2.	Daha önce öğrendiğim kısa cümleleri okuyup anlayabilirim.	24 (1), 39 (1), 44 (1), 45 (1), 47 (1), 50 (1), 52 (1), 57 (1), 58 (1), 59 (1), 64 (1), 69 (1), 70 (1), 72 (1), 81 (1), 82 (1), 83 (1), 85 (1), 96 (1), 100 (1), 113 (1), 117 (1), 119 (1), 120 (1), 123 (1), 126 (1), 128 (1),
3.	Bazı şiir ve tekerlemeleri okuyup anlayabilirim.	
4.	Okuma çalışması yaparken sözlük ya da diğer kaynakları kullanabilirim.	
5.	Konu ve başlık içerisinde yer alan anahtar sözcükleri anlayabilirim.	
6.	Konunun ana hatlarını anlamak için resim, şema ve tablolardan yararlanabilirim.	

7.	Metin içinde geçen bildiğim sözcük ve sözcük kalıplarını ayırt edebilirim.	
8.	Ders kitabı ya da notlarımı kullanarak şemaları ilgili ifadelerle ilişkilendirebilirim.	
9.	Sayı, şekil ve sınıflamalardan anlam çıkarabilirim.	
10.	Ad, adres, doğum tarihi gibi kişisel temel ayrıntıları vermek için basit formları okuyup anlayabilirim.	
11.	Kısa basit metinlerde geçen bildiğim ad, sözcük ve sözcük kalıplarını seçebilirim.	
12.	Doğum günü kartlarındaki parti davetlerini ya da telefon mesajları içindeki kısa, basit selamlaşmaları ve mesajları anlayabilirim.	
13.	Halka açık yerlerde sık sık karşılaştığımız "sigara içilmez", "kişiye özel" gibi sözcük ve sözcük kalıplarını anlayabilirim.	
14.	Bilgisayar kullanırken "YAZDIR", "KAYDET", "KOPYALA" gibi çok önemli komutları anlayabilirim.	
15.	Filmin nerede gösterildiği ve ne zaman başlayacağını belirten temel bilgileri anlayabilirim.	

Yapılan analiz sonuçlarına göre "Hayat Boyu Türkçe 2" ders kitabında yer alan 11 metin ve etkinliğin 1. maddeye, 27 metin ve etkinliğin 2. maddeye uygun olduğu belirlenmiştir.

	Avrupa Dil Portfolyosu A2 Düzeyi Okuma	**2. Öğrenci Ders Kitabı**
1.	Bildiğim konularda kısa metinleri okuyabilirim.	14 (1), 15 (1), 20 (1), 22 (1), 27 (1), 29 (1), 34 (1), 38 (1), 43 (1), 46 (1), 54 (1), 61 (1), 62 (1), 66 (1), 68 (1), 76 (1), 78 (1), 84 (1), 92 (1), 93 (1), 94 (1), 98 (1), 101 (1), 103 (1), 110 (1), 124 (1), 132 (1),
2.	Sözcük listelerinden yararlanarak kısa öyküleri okuyup anlayabilirim.	
3.	Değişik metin türleri arasındaki farkı ayırt edebilirim.	

4.	Kısa öykü ve romanların çoğunu okuyup anlayabilirim.	
5.	Resim ve şemaları kullanarak bir metni daha kolay anlayabilirim.	
6.	Soruları cevaplamak için metinde geçen bilgiyi bulabilirim.	14 (1), 15 (1), 20 (1), 22 (1), 27 (1), 29 (1), 38 (1), 43 (1), 46 (1), 62 (1), 66 (1), 68 (1), 84 (1), 98 (1), 101 (1), 111 (1), 124 (1),
7.	Gazetede sporla ilgili kısa haberleri okuyup anlayabilirim.	
8.	Elektronik posta ve kartpostallarda yazılı kısa mesajları okuyabilirim.	
9.	Paragrafları bir araya getirerek bir metin oluşturabilirim.	
10.	Arkadaşlarımdan gelen ne zaman, nerede futbol oynayacağımız gibi kısa basit mesajları anlayabilirim.	
11.	Reklam, zaman çizelgesi, menü, kılavuz ve broşürlerdeki gerekli mesajları okuyup anlayabilirim.	
12.	Telefon kulübelerindeki telefonların nasıl kullanılacağı gibi komut ve yönergeleri basit bir dille açıklandığında okuyup anlayabilirim.	
13.	Reklamlardaki ürünlerin tutar ve boyutlarını anlayabilirim.	

Yapılan analiz sonuçlarına göre "Hayat Boyu Türkçe 2" öğrenci ders kitabı yer alan 27 metin ve etkinliğin 1. maddeye, 17 metin ve etkinliğin 6. maddeye uygun olduğu belirlenmiştir.

	Avrupa Dil Portfolyosu A1 Düzeyi Okuma	**2. Öğrenci Çalışma Kitabı**
1.	Bazı sözcük kalıplarını ve resimleri eşleştirebilirim.	12 (1), 13 (1), 16 (1), 17 (1), 29 (1), 34 (1), 45 (1), 46 (1), 48 (1), 55 (1), 77 (1), 78 (1), 81 (1), 85 (1),
2.	Daha önce öğrendiğim kısa cümleleri okuyup anlayabilirim.	18 (1), 45 (1), 46 (1), 48 (1),

3.	Bazı şiir ve tekerlemeleri okuyup anlayabilirim.	
4.	Okuma çalışması yaparken sözlük ya da diğer kaynakları kullanabilirim.	
5.	Konu ve başlık içerisinde yer alan anahtar sözcükleri anlayabilirim.	
6.	Konunun ana hatlarını anlamak için resim, şema ve tablolardan yararlanabilirim.	
7.	Metin içinde geçen bildiğim sözcük ve sözcük kalıplarını ayırt edebilirim.	
8.	Ders kitabı ya da notlarımı kullanarak şemaları ilgili ifadelerle ilişkilendirebilirim.	
9.	Sayı, şekil ve sınıflamalardan anlam çıkarabilirim.	
10.	Ad, adres, doğum tarihi gibi kişisel temel ayrıntıları vermek için basit formları okuyup anlayabilirim.	
11.	Kısa basit metinlerde geçen bildiğim ad, sözcük ve sözcük kalıplarını seçebilirim.	
12.	Doğum günü kartlarındaki parti davetlerini ya da telefon mesajları içindeki kısa, basit selamlaşmaları ve mesajları anlayabilirim.	
13.	Halka açık yerlerde sık sık karşılaştığımız "sigara içilmez", "kişiye özel" gibi sözcük ve sözcük kalıplarını anlayabilirim.	
14.	Bilgisayar kullanırken "YAZDIR", "KAYDET", "KOPYALA" gibi çok önemli komutları anlayabilirim.	
15.	Filmin nerede gösterildiği ve ne zaman başlayacağını belirten temel bilgileri anlayabilirim.	

Yapılan analiz sonuçlarına göre "Hayat Boyu Türkçe 2" öğrenci çalışma kitabında yer alan 14 etkinliğin 1. maddeye, 4 etkinliğin ise 2. maddeye uygun olduğu belirlenmiştir.

	Avrupa Dil Portfolyosu A2 Düzeyi Okuma	**2. Öğrenci Çalışma Kitabı**
1.	Bildiğim konularda kısa metinleri okuyabilirim.	14 (1), 15 (1), 22 (1), 30 (1), 33 (1), 37 (1), 47 (1), 53 (1), 61 (1), 67 (1), 76 (1), 83 (1),
2.	Sözcük listelerinden yararlanarak kısa öyküleri okuyup anlayabilirim.	
3.	Değişik metin türleri arasındaki farkı ayırt edebilirim.	
4.	Kısa öykü ve romanların çoğunu okuyup anlayabilirim.	
5.	Resim ve şemaları kullanarak bir metni daha kolay anlayabilirim.	
6.	Soruları cevaplamak için metinde geçen bilgiyi bulabilirim.	14 (1), 15 (1), 22 (1), 30 (1), 33 (1), 37 (1), 47 (1), 53 (1), 61 (1), 67 (1), 76 (1), 83 (1),
7.	Gazetede sporla ilgili kısa haberleri okuyup anlayabilirim.	
8.	Elektronik posta ve kartpostallarda yazılı kısa mesajları okuyabilirim.	
9.	Paragrafları bir araya getirerek bir metin oluşturabilirim.	
10.	Arkadaşlarımdan gelen ne zaman, nerede futbol oynayacağımız gibi kısa basit mesajları anlayabilirim.	
11.	Reklam, zaman çizelgesi, menü, kılavuz ve broşürlerdeki gerekli mesajları okuyup anlayabilirim.	
12.	Telefon kulübelerindeki telefonların nasıl kullanılacağı gibi komut ve yönergeleri basit bir dille açıklandığında okuyup anlayabilirim.	
13.	Reklamlardaki ürünlerin tutar ve boyutlarını anlayabilirim.	

Yapılan analiz sonuçlarına göre "Hayat Boyu Türkçe 2" öğrenci çalışma kitabında yer alan 12 metin ve etkinliğin 1. maddeye, 12 metin ve etkinliğin 6. maddeye uygun olduğu belirlenmiştir.

	Avrupa Dil Portfolyosu A1 Düzeyi Okuma	**3. Öğrenci Kitabı**
1.	Bazı sözcük kalıplarını ve resimleri eşleştirebilirim.	29 (1), 35 (1), 36 (1), 42 (1), 46 (1), 52 (1), 53 (1), 58 (1), 59 (2), 68 (1), 78 (1), 84 (1), 100 (1), 101 (1), 108 (1), 115 (1), 116 (2),
2.	Daha önce öğrendiğim kısa cümleleri okuyup anlayabilirim.	92 (1),
3.	Bazı şiir ve tekerlemeleri okuyup anlayabilirim.	
4.	Okuma çalışması yaparken sözlük ya da diğer kaynakları kullanabilirim.	
5.	Konu ve başlık içerisinde yer alan anahtar sözcükleri anlayabilirim.	
6.	Konunun ana hatlarını anlamak için resim, şema ve tablolardan yararlanabilirim.	
7.	Metin içinde geçen bildiğim sözcük ve sözcük kalıplarını ayırt edebilirim.	
8.	Ders kitabı ya da notlarımı kullanarak şemaları ilgili ifadelerle ilişkilendirebilirim.	
9.	Sayı, şekil ve sınıflamalardan anlam çıkarabilirim.	
10.	Ad, adres, doğum tarihi gibi kişisel temel ayrıntıları vermek için basit formları okuyup anlayabilirim.	
11.	Kısa basit metinlerde geçen bildiğim ad, sözcük ve sözcük kalıplarını seçebilirim.	
12.	Doğum günü kartlarındaki parti davetlerini ya da telefon mesajları içindeki kısa, basit selamlaşmaları ve mesajları anlayabilirim.	
13.	Halka açık yerlerde sık sık karşılaştığımız "sigara içilmez", "kişiye özel" gibi sözcük ve sözcük kalıplarını anlayabilirim.	

14.	Bilgisayar kullanırken "YAZDIR", "KAYDET", "KOPYALA" gibi çok önemli komutları anlayabilirim.	
15.	Filmin nerede gösterildiği ve ne zaman başlayacağını belirten temel bilgileri anlayabilirim.	

Yapılan analiz sonuçlarına göre "Hayat Boyu Türkçe 3" öğrenci kitabında yer alan 21 metin ve etkinliğin 1. maddeye, 1 metin ve etkinliğin 2. maddeye uygun olduğu belirlenmiştir.

	Avrupa Dil Portfolyosu A2 Düzeyi Okuma	**3. Öğrenci Kitabı**
1.	Bildiğim konularda kısa metinleri okuyabilirim.	14 (1), 15 (1), 18 (1), 20 (1), 21 (1), 27 (1), 33 (1), 36 (1), 37 (1), 41 (1), 50 (1), 55 (1), 57 (1), 60 (1), 67 (1), 69 (1), 72 (1), 78 (1), 79 (1), 85 (1), 89 (1), 90 (1), 91 (1), 94 (1), 96 (1), 97 (1), 99 (1), 102 (1), 107 (1), 109 (1), 112 (1), 113 (1), 117 (1),
2.	Sözcük listelerinden yararlanarak kısa öyküleri okuyup anlayabilirim.	
3.	Değişik metin türleri arasındaki farkı ayırt edebilirim.	
4.	Kısa öykü ve romanların çoğunu okuyup anlayabilirim.	
5.	Resim ve şemaları kullanarak bir metni daha kolay anlayabilirim.	
6.	Soruları cevaplamak için metinde geçen bilgiyi bulabilirim.	14 (1), 15 (1), 18 (1), 21 (1), 27 (1), 33 (1), 36 (1), 41 (1), 50 (1), 57 (1), 69 (1), 72 (1), 78 (1), 79 (1), 91 (1), 94 (1), 96 (1), 97 (1), 99 (1), 107 (1), 109 (1), 112 (1),
7.	Gazetede sporla ilgili kısa haberleri okuyup anlayabilirim.	
8.	Elektronik posta ve kartpostallarda yazılı kısa mesajları okuyabilirim.	
9.	Paragrafları bir araya getirerek bir metin oluşturabilirim.	

10.	Arkadaşlarımdan gelen ne zaman, nerede futbol oynayacağımız gibi kısa basit mesajları anlayabilirim.	
11.	Reklam, zaman çizelgesi, menü, kılavuz ve broşürlerdeki gerekli mesajları okuyup anlayabilirim.	
12.	Telefon kulübelerindeki telefonların nasıl kullanılacağı gibi komut ve yönergeleri basit bir dille açıklandığında okuyup anlayabilirim.	
13.	Reklamlardaki ürünlerin tutar ve boyutlarını anlayabilirim.	

Yapılan analiz sonuçlarına göre "Hayat Boyu Türkçe 3" öğrenci kitabında yer alan 33 metin ve etkinliğin 1. maddeye, 22 metin ve etkinliğin 6. maddeye uygun olduğu belirlenmiştir.

	Avrupa Dil Portfolyosu A1 Düzeyi Okuma	**3. Çalışma Kitabı**
1.	Bazı sözcük kalıplarını ve resimleri eşleştirebilirim.	14 (1), 30 (1), 34 (2), 36 (1), 40 (1), 43 (1), 48 (1), 55 (1), 62 (1), 64 (1), 65 (1), 68 (1), 74 (1),
2.	Daha önce öğrendiğim kısa cümleleri okuyup anlayabilirim.	
3.	Bazı şiir ve tekerlemeleri okuyup anlayabilirim.	
4.	Okuma çalışması yaparken sözlük ya da diğer kaynakları kullanabilirim.	
5.	Konu ve başlık içerisinde yer alan anahtar sözcükleri anlayabilirim.	
6.	Konunun ana hatlarını anlamak için resim, şema ve tablolardan yararlanabilirim.	
7.	Metin içinde geçen bildiğim sözcük ve sözcük kalıplarını ayırt edebilirim.	
8.	Ders kitabı ya da notlarımı kullanarak şemaları ilgili ifadelerle ilişkilendirebilirim.	
9.	Sayı, şekil ve sınıflamalardan anlam çıkarabilirim.	
	Ad, adres, doğum tarihi gibi kişisel temel ayrıntıları vermek için basit formları okuyup anlayabilirim.	16 (1),

10.		
11.	Kısa basit metinlerde geçen bildiğim ad, sözcük ve sözcük kalıplarını seçebilirim.	
12.	Doğum günü kartlarındaki parti davetlerini ya da telefon mesajları içindeki kısa, basit selamlaşmaları ve mesajları anlayabilirim.	
13.	Halka açık yerlerde sık sık karşılaştığımız "sigara içilmez", "kişiye özel" gibi sözcük ve sözcük kalıplarını anlayabilirim.	
14.	Bilgisayar kullanırken "YAZDIR", "KAYDET", "KOPYALA" gibi çok önemli komutları anlayabilirim.	
15.	Filmin nerede gösterildiği ve ne zaman başlayacağını belirten temel bilgileri anlayabilirim.	

Yapılan analiz sonuçlarına göre "Hayat Boyu Türkçe 3" öğrenci çalışma kitabında yer alan 14 metin ve etkinliğin 1. maddeye, 1 metin ve etkinliğin 10. maddeye uygun olduğu belirlenmiştir.

	Avrupa Dil Portfolyosu A2 Düzeyi Okuma	**3. Çalışma Kitabı**
1.	Bildiğim konularda kısa metinleri okuyabilirim.	17 (1), 35 (1), 39 (1), 41 (1), 45 (1), 50 (1), 56 (1), 66 (1), 80 (1), 83 (1),
2.	Sözcük listelerinden yararlanarak kısa öyküleri okuyup anlayabilirim.	
3.	Değişik metin türleri arasındaki farkı ayırt edebilirim.	
4.	Kısa öykü ve romanların çoğunu okuyup anlayabilirim.	
5.	Resim ve şemaları kullanarak bir metni daha kolay anlayabilirim.	
6.	Soruları cevaplamak için metinde geçen bilgiyi bulabilirim.	17 (1), 35 (1), 39 (1), 41 (1), 45 (1), 50 (1), 56 (1), 66 (1), 80 (1), 83 (1),
7.	Gazetede sporla ilgili kısa haberleri okuyup anlayabilirim.	
8.	Elektronik posta ve kartpostallarda yazılı kısa mesajları okuyabilirim.	

9.	Paragrafları bir araya getirerek bir metin oluşturabilirim.	
10.	Arkadaşlarımdan gelen ne zaman, nerede futbol oynayacağımız gibi kısa basit mesajları anlayabilirim.	
11.	Reklam, zaman çizelgesi, menü, kılavuz ve broşürlerdeki gerekli mesajları okuyup anlayabilirim.	
12.	Telefon kulübelerindeki telefonların nasıl kullanılacağı gibi komut ve yönergeleri basit bir dille açıklandığında okuyup anlayabilirim.	
13.	Reklamlardaki ürünlerin tutar ve boyutlarını anlayabilirim.	

Yapılan analiz sonuçlarına göre "Hayat Boyu Türkçe 3" öğrenci çalışma kitabında yer alan 10 metin ve etkinliğin 1. maddeye, 10 metin ve etkinliğin 6. maddeye uygun olduğu belirlenmiştir.

1.	**Avrupa Dil Portfolyosu B1 Düzeyi Okuma**	
2.	Günlük konuları içeren kısa gazete haberlerinin ana hatlarını anlayabilirim.	
3.	Belli bir konuda görüş belirten makale ve röportajları okuyabilir ve anlayabilirim.	
4.	İlgi alanıma giren metinlerde geçen bilinmeyen sözcük ve deyimlerin anlamını tahmin edebilirim.	
5.	Haber gibi kısa metinlere göz gezdirerek kimin, neyi, nerede yapmış olduğuna ilişkin bilgiyi bulabilirim.	
6.	Günlük hayatta karşılaşılan broşürlerdeki en gerekli bilgiyi anlayabilirim.	
7.	Kısa mesajları ve i mektubu gibi resmi yazışmaları anlayabilirim.	
8.	Kişisel mektuplardaki olay, duygu ve dileklerle ilgili bölümleri anlayabilirim.	
9.	İyi yapılandırılmış bir öyküdeki ana konuyu en önemli bölümü, olayları ve olayların öyküdeki yerini anlayabilirim.	

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma "Hayat Boyu Türkçe 1-2-3" kitap seti okuma metinleri ve okuma etkinlikleri bakımından ele alınmıştır. Okuma metin ve etkinlikleri ağırlıklı olarak "okuyalım yazalım, okuyalım eşleştirelim, okuyalım cevaplayalım" başlıkları altında verilmiştir. Başlıklardan hareketle sette yer alan okuma metinlerinin ve okuma etkinliklerinin okuduğunu anlamaya ağırlık verdiğini ifade etmek mümkündür. Öte yandan temel dil becerileri arasında en çok okuma ile yazmanın birbiri ile ilişkilendirilerek verildiği tespit edilmiştir. Avrupa Dil Portfolyosunda 10-14 yaş grubuna yönelik 36 (A1 15, A2 13, B1 8) öz değerlendirme maddesi yer almaktadır. Bu 36 öz değerlendirme maddesinin Hayat Boyu Türkçe öğretim setinde bulunma durumu tespit edilmiştir. Bu tespitlerden hareketle kitapta yer alan okuma metinleri ve okuma etkinliklerinin tümünün A1 ve A2 düzeyinde kaldığı belirlenmiştir. A1, A2 düzeyinde hazırlanan bu etkinliklerin de çoğunlukla iki maddede kümelendiği belirlenmiştir. Bu durum Hayat Boyu Türkçe kitap seti hazırlanırken Avrupa Dil Portfolyosunun dikkate alınmadığını göstermektedir. Oysa Avrupa Konseyi'ne üye 46 ülkeden biri olan Türkiye'nin uluslararası düzeyde dil öğretimi için hazırladığı eğitim – öğretim materyallerini hazırlarken bu özellikleri dikkate alması dil eğitiminde yetkin duruma gelmesi noktasında önemli bir durum arz etmektedir (Şeref, 2013; Kara, 2016).

Kitap seti incelemesi sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır: Hayat Boyu Türkçe 1 öğrenci kitabında yer alan okuma metin ve etkinliklerin A1 düzeyini karşılama durumuna bakıldığında Hayat Boyu Türkçe 1 öğrenci kitabında Avrupa Dil Portfolyosunda yer alan A1 düzeyindeki 15 kazanımdan sekiz tanesine yer verildiği görülmektedir. A2 düzeyinde 13 maddeden 3 maddeye yer verilmiştir. Portfolyoda yer alan B1 düzeyine yönelik 8 maddeden hiçbirine yer verilmemiştir. Öğrenci çalışma kitabında portfolyoda belirtilen A1 düzeyinde 15 maddeden 4 maddeye yer verilmiştir. A2 düzeyinde 13 öz değerlendirme maddesinden 3 tanesine yer verilmiştir. B1 düzeyinde bulunan 8 maddenin hiçbirine yer verilmemiştir.

Hayat Boyu Türkçe 2 ders kitabında portfolyoda belirtilen A1 düzeyine uygun 15 maddeden sadece 2 tanesine yer verilmiştir. A2 düzeyinde de 13 maddeden 2 tanesine yer verilmiştir. Hayat Boyu Türkçe 2 öğrenci çalışma kitabında A1 düzeyinde 15 maddeden 2 maddeye yer verilmiştir. A2 düzeyinde 13 maddeden 2 maddeye yer verilmiştir. B1 düzeyinde bulunun 8 maddeden hiçbirine yer verilmemiştir.

Hayat Boyu Türkçe 3 öğrenci kitabında A1 düzeyinde yer alan 15 maddeden 2 maddeye yer verilmiştir. A2 düzeyinde 13 maddeden 2 maddeye yer verilmiştir. B1 düzeyinde yer alan 8 maddeden hiçbirine yer verilmediği tespit edilmiştir. Hayat Boyu Türkçe 3 öğrenci çalışma kitabında A1 düzeyinde yer alan 15 maddeden 2 maddeye yer verilmiştir. A2 düzeyinde yer alan 13 maddeden 2 maddeye yer verilirken B1 düzeyinde yer alan 8 maddeden hiçbirine yer verilmediği belirlenmiştir.

Avrupa dil portfolyosu (10 – 14) okuma becerisine yönelik öz değerlendirme maddelerini içermektedir. "Hayat Boyu Türkçe" kitap setinde yer alan okuma metinleri ve okuma etkinlikleri de bu doğrultuda analiz edilmiştir. Hayat Boyu Türkçe kitap seti 6 – 10 yaş aralığındaki öğrencilere yönelik olarak hazırlanış olsa da MEB'e bağlı eğitim kurumlarında farklı yaş düzeyleri için de kullanıldığı belirlenmiştir. Bu hususlar da dikkate alınarak Avrupa Dil Portfolyosu 10 – 14 yaş düzeyine yönelik okuma öz değerlendirme maddeleri doğrultusunda analizler gerçekleştirilmiştir. Analizler göz önünde bulundurularak yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde dört temel dil becerisinin sarmal bir şekilde verilmesinin yanı sıra sosyal, kültürel vb. unsurların da sürece katılması oldukça önemlidir (Okur, Keskin, 2013; Şeref, 2013; İşci, 2012). Bu özellikler verilirken aynı zamanda uluslararası arenada kabul gören Avrupa Dil Porfolyosundaki becerilerin dikkate alınması yapılacak eğitim öğretimin amacına ulaşmasında önemli bir yer tutmaktadır. Küçük yaş gruplarına yabancı dil olarak Türkçenin öğretilmesinde kaynak eksikliği bulunmaktadır. Hayat Boyu Türkçe kitap seti bu açığın kapatılmasında atılmış önemli bir adım olarak görmek mümkündür. Fakat uluslararası dilsel ölçütleri yeterli düzeyde karşılamasında ciddi eksiklerin olduğu analizler sonucunda tespit edilmiştir. Yapılacak yeni çalışmalarda bu hususların dikkate alınması Türkçenin uluslararası alanda en iyi şekilde öğretilmesine önemli bir katkı sağlamış olacaktır. Kitap setinin hazırlanmasında kur sisteminin dikkate alınmadan hazırlanması ya da kur sistemi dikkate alınarak hazırlanmış olsa bile bunun belirtilmeden, somut ölçütlerle ifade edilmeden verilmesi Türkçenin öğretilmesi esnasında öğretici ve öğrenicilerin muğlak

bir durum ile karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. İfade edilen eksiklikler dikkate alınarak Hayat Boyu Türkçe kitap setinin revize edilmesi sonraki eğitim süreçlerinin daha sağlıklı ilerlemesinde önemli bir katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

Balkar, B. & Şahin, Ş. & Işıklı Babahan, N. (2016). Geçici eğitim Merkezlerinde (GEM) görev yapan Suriyeli öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar. *Eğitimde kuram ve uygulama*, 12(6), 1290-1310.

Güzel, S. (2019). Türkiye'de öğrenim gören geçici koruma altındaki Suriyeli öğrencilerin uyum problemlerinin incelenmesi. yüksek lisans tezi, Ankara Hacı Bayram veli üniversitesi

İşci, C. (2012). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan "yeni hitit" ders kitabının dört temel dil becerisi ve kültür açısından incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, eğitim bilimleri enstitüsü, İzmir.

Kara, M. (2011). Avrupa dilleri öğretimi ortak çerçeve metni doğrultusunda Türkçe öğrenen yabancılara A1-A2 seviyesinde Türkçe öğretim programı örneği. *Journal of world of Turks.* 3(3).

Karataş, K. & Baloğlu, M. *(2018).* Kültürleşme stresi kıskacındaki Suriyeli öğrenciler *Turkish Studies,* 13(27), 971-990.

Kuşçu, E. (2016). Ortak başvuru metnine göre küçük yaş grupları (4-11 yaş) Fransızca öğretimi ders araç-gereçleri. *uluslararası sosyal araştırmalar dergisi,* 9(45).

MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü (2014). *Yabancılara yönelik eğitim-öğretim hizmetleri genelgesi.*

MEB, (2014). Diller için Avrupa ortak başvuru metni öğrenme - öğretme – değerlendirme.

Okur, A. & Keskin, F. (2013). Yabancılara Türkçe öğretiminde kültürel ögelerin aktarımı: *istanbul* yabancılar için türkçe öğretim seti örneği. *The journal of academic social science studies,* 6(2), 1619-1640,

Özdemir, F. & Öner-Özkan, B. (2016). Türkiye'de sosyal medya kullanıcılarının Suriyeli mültecilere ilişkin sosyal temsilleri nesne psikoloji dergisi (npd), 4(8).

Şeref, İ. (2013). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yazma ve konuşma becerileri kazandırmada iletişimsel yaklaşımın kullanımı için model önerisi. *International journal of language education and teaching.*

UNHRC (2019), Situation Syria regional refugee response. Erişim adresi: http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224

UNICEF (2019). Suriye insani yardım operasyonu. http://unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=72&mnid=134&d=1&dil=tr

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2003*). Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınevi.

GÖRME ENGELLİ KULLANICILAR İÇİN ÖRNEKLER ÜZERİNDEN E-KÜTÜPHANE ANALİZİ

Bedia Zeynep ÇAKAR
Öğretim Görevlisi., Ege Üniversitesi, Ege Meslek Yüksek Okulu Grafik Tasarım Bölümü,
bedia.zeynep.cakar@ege.edu.tr

Özet
Bireyin toplumsal yapıdaki yerini ve konumunu alabilmesi, her bir ferde eşit olarak sunulan olanak ve hizmetlerden yararlanabilmesiyle mümkündür. Bu süreçte iletişim, bireyin bilgiye rahatça ulaşıp, ihtiyaçlarını gidererek toplum içinde ve kişisel hayatında sağlıklı bir hayat sürdürmesini sağlamaktadır. Her bir fert merak ettiği sorulara cevap bulmak için farklı yöntem ve kaynaklardan yararlanmaktadır. Bu anlamda Kütüphaneler bilgiye ulaşılması için çalışmalar yürüten kurumlardır. Kütüphaneler, toplumların gelişmesinde büyük katkılar sağlarken, bireylerin bilgiye ulaşabileceği bir merkez görevi üstlenmektedirler. Bu görevlerini yerine getirirken bireyler arasında herhangi bir ayrım gözetmeden toplumun her kesiminden insanlar için koşulsuz bir eşitlik ve erişilebilirlik sunmak durumundadırlar. Toplumda sağlıklı bireyler dışında fiziksel engeli olan bireyler de bulunmaktadır. Engelli kategorisinde görme engelliler daha büyük bir gurup oluşturmaktadır. Görme engelliler doğuştan ya da sonradan ortaya çıkan olarak ayrıştığı gibi hiç görmeyen ve görme kaybı yaşayanlar olarak da birbirinden ayrılmaktadır. Dünya çapında farklı engelli gurupları için pek çok uygulama ve araştırmalar yapılmaktadır. Ülkemizde de bu temelde çalışmalar sürdürülmektedir. Görme engelli bireyler Braille alfabesi kullanarak, sesli okunmuş kitapları dinleyerek ya da gönüllü bireyler yardımı ile bilgiye ulaşabilmektedirler. Bu bağlamda hizmet sunan kütüphaneler mevcuttur. Bu kütüphaneler devlet, vakıf ya da özel kurumlar eliyle yürütülmektedir.
Bildiri kapsamında görme engelli bireyler için hazırlanmış internet tabanlı kütüphaneler Araştırılmıştır. Bu kapsamda Milli Kütüphanenin bir uygulaması olan "konusankitaplik.mkutup.gov.tr" sitesi ve İstanbul Büyük Şehir Belediyesinin uygulaması "seslikutuphane.ibb.gov.tr" siteleri incelenmiştir.

Giriş
Engelli bireylerin, diğer bireylerle eşit haklara sahip olmak, bu bireylerin sosyal hayatlarında bilgiye kolayca erişebilme konusu, bilgiye ulaşmada ki en büyük sorunların başında yer almaktadır. Engellilik yalnız sağlıksal bir sorun değil aynı zamanda bireyin yaşadığı toplumdaki etkileşimi yansıtan sosyal bir sorundur.
Engelli birey ya da engellilik kavramı Dünya Sağlık Örgütüne göre, 'engellilik bireyin günlük yaşantısına katılmasına engel olan, doğuştan ya da sonradan meydana gelen bedensel veya zihinsel engelli olma hali' olarak ifade edilmektedir (WHO Disabilities, 2016). Dünya genelinde yaklaşık iki yüz seksen beş milyon görme engelli birey yaşamaktadır. Bunların yaklaşık kırk beş milyonu total görme engelli, geriye kalanlar ise az gören olup; onların da görme dereceleri çeşitlilik göstermektedir. Dünyada görme engelli bireylerin yaklaşık %90'ı düşük gelirli ortamlarda yaşamaktadır. Tüm görme bozukluğunun %80'inden fazlası önlenebilir ya da tedavi edilebilir durumdadır (WHO Blindness and vision impairment, 2016). Dünyada birçok toplumda engellilik durumu farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bu toplumlarda engellilik doğal ve sosyal bir olgu olarak kabul edilmektedir. Dünyaca bilinen kurumların elde ettiği istatistiklere göre, engelli nüfusunun büyük bir yüzdeye sahip olduğu bilinmektedir. Bu kurumlar içinde Dünya Sağlık Örgütü'nün raporuna göre; "Dünya nüfusunun %15,6'sının engelliliğin bir çeşidine sahip olduğu kabul edilmektedir" (WHO-World Report on Disability, 2011).
Dünyada Ulusal ve Uluslararası araştırmalar incelendiğinde, engellilik farklı türlerde sınıflandırılmıştır. Bunlar;

- Görme engelliler
- İşitme engelliler
- Fiziksel engelliler
- Zihinsel engelliler

Engellilik psikoloji, sosyoloji, tıp, özel eğitim ve birçok değişik alanda farklı sınıflar altında gruplandırılabilmektedir (Koca, 2010).

Görme engelliler görme yetersizliğinin oranına göre sınıflara ayrılmaktadır. En yaygın şekilde görme engelliler total görme engelli (kör) ve az gören olarak ikiye ayrılmaktadır. Görme engellinin (total görme engelli ve az gören) kabul edilen iki farklı tanımı mevcuttur. Bu tanımlardan biri, yasal; diğeri ise eğitsel tanımdır. Yasal tanım sağlık ve tıp alanında, eğitsel tanım ise eğitimciler tarafından kullanılmaktadır (Görme Engelliler, 2016).

Yasal tanım olarak, bireyde gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra iyi gören gözün görme kapasitesinin 1/10, yani 20/200'lük görme keskinliğine veya daha azına sahip olan ya da görme açısı, yirmi derecelik açıyı aşmayan kişilere total görme engelli denilmektedir. 20/200'ün anlamı; normal görme gücüne sahip bir kişinin 6 metreden görebildiği bir objeyi, görme yetersizliğinden etkilenen bir kişinin 60 cm ya da daha yakından görebilmesidir (Görme Engelliler, 2016).

Bilgi toplumunun en önemli gereklerinden biri doğru bilgiye, doğru zaman da erişebilmektir. Bunun en önemli ilkesi kütüphaneler, arşivler, dokümantasyon ve enformasyon bilgi merkezleridir. Bu merkezlerin en önemli amacı, kullanıcı farklılıkları gösterse de temelinde "bilgiye erişim" hizmeti vermektir. Araştırmamız bilgi merkezi kütüphaneler, e- kütüphaneler kapsamında incelenecektir. Bilgi merkezlerinden kütüphanelerin temel amacı; bireylerin eğitim, bilgi ve kişisel gelişim konularındaki gereksinimlerini karşılamak için farklı ortamlarda kaynak ve hizmete ulaşmaktır. Kütüphaneler, bireylerin çok geniş biçimde çeşitli bilgi, düşünce ve fikirlere erişimlerini sağlayarak, demokratik bir toplumun geliştirilmesinde ve yaşatılmasında önemli rol oynar (Yılmaz, 2015, s.208). Buna göre kütüphaneler tüm bireylerin ve kullanıcıların hiçbir ayrım gözetmeden bilgi gereksinimlerini karşılamakla yükümlüdür.

Kütüphaneler içerisinde önemli ve farklı bir yere sahip olan milli kütüphaneler, ülkelerin tarihi, politik ve sosyal yapılarına göre, kuruluş ve gelişme sürecinde birtakım farklılıkları bulundurur. Genel olarak; üretilen tüm fikir ürünlerini yasal yolla ya da farklı düzenlemeler ile eksiksiz olarak toplamak, bibliyografik denetimi, kataloglamada standartlaşmayı, bilgiye erişimi, bilgi ağlarının kurulmasını sağlar ve bunları uluslararası düzeyde kullanıma sunmakla yükümlü kurumlardır (Şenalp, 2005: 219).

Kütüphaneler içinde önemli ve ayrı bir yere sahip olan Milli Kütüphane Şenalp (2002, s.465)'in Akbulut (1984)'dan aktardığına göre; Ülkelerinin tarihi, politik ve sosyal yapılarına göre, kuruluş ve gelişmelerinde, bazı farklılıklar gözlense de genel olarak; ülke yayınlarını yasal yolla, ya da diğer düzenlemelerle, eksiksiz olarak toplamak, korumak ve bunlardan yararlanmayı sağlamakla yükümlüdürler. Milli Kütüphane'nin önemli görevlerinden biri de içinde biriktirdiği bilgiyi uyguladığı kurallar çerçevesinde bireylerin yararlanabilmesini sağlamak, ülkelerin fikir ve sanat eserlerini toplayıp gelecek kuşaklara aktarmak ve kültür mirasının oluşmasına katlı sağlamaktır. Milli Kütüphane tüm görevlerinin dışında görme engelli bireylere de hizmet vermektedir. Konuşan kitaplık bölümü ile Milli Kütüphane Konuşan Kitaplık Bölümü bu kapsamda görme engellilere uygun koleksiyon, personel, hizmet, sunulan ortam, teknik ve teknolojik alt yapı, bunlar içinde gerekli olan bütçe ile görme engelli kullanıcılarına hizmet vermeye çalışmaktadır. Konuşan kitaplık koleksiyonunda Braille Alfabesi ile basılmış eserler, CD ve kasetlere aktarılmış sesli kitaplar barındırmakta bu sesli kitaplar elektronik ortamda dinlenmekte, istenirse de kullanıcılar bilgisayarlarına indirip sesli kitaplardan yararlanmaktadır. (Tezcan ve Tanrıkulu, 2011).

Milli Kütüphane bünyesinde 1955 yılında Görme Engelliler Bölümü kurulmuştur. Bu bölüm adı 1986 yılında Konuşan Kitaplık Bölümü olarak değiştirilmiştir (Bakırcı, 2009b: 101).

Milli Kütüphane Kitap Dışı Materyaller Şube Müdürlüğü'ne bağlı olan konuşan kitaplık bölümü, beş okuma stüdyosu ve bu stüdyolarda gönüllüler tarafından okunup kayıt altına alınan kitaplar görme engelli bireylerin hizmetine açılmıştır. Bu bölümün koleksiyonunda gönüllü okuyucular tarafından seslendirilen 11.000 adet kasetten oluşan 1.100 adet sesli kaset kitap bulunmaktadır. Milli Kütüphane Konuşan kitaplık görme engelli bölümünde, gönüllü bireyler tarafından engelli bireylere kitap seslendirilmesi hizmeti verilmektedir. İki tane ses kaydı stüdyosu bulunmaktadır. Bu stüdyolardan bir tanesi Salih Tüzün Bozbeyoğlu Ses Kayıt Stüdyosu: Beş ses kayıt kabini bir diğer stüdyosu Cemil Meriç Ses Kayıt Stüdyosu: Altı ses kayıt kabini bulunmaktadır. Ayrıca dijital ortama aktarılan bu kayıtlar 12

Aralık 2007 tarihinde 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun Ek 11. maddesince web ortamından görme engellilerin kullanımına açılarak hizmet vermeye başlamıştır. (Http://www.mkutup.gov.tr).
Milli Kütüphane Konuşan Kitaplık Bölümü'nden yaralanabilmek için öncelikle web sayfasında yer alan "üye ol" bölümündeki formu doldurması gerekmektedir. Formu doldurduktan sonra üye olabilmek için 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri kanunu'nun Ek 11'inci maddesi gereğince, en az yüzde kırk oranında görme engelli olduğunu belgeleyen kimlik veya sağlık raporunu ilgili yere fakslayarak, bireyin görme engelli olup olmadığı tespit edildikten sonra üyelik sürecini tamamlamaktadır. Böylece kütüphane içinde ve dışında koleksiyona erişebilmektedirler. Kullanıcılar kendilerine verilen şifreler ile istedikleri sesli eserleri elektronik ortam da dinleyebildikleri gibi, kendi bilgisayarlarına da kopyalama olanağına sahiptirler. (https://www.mkutup.gov.tr/tr/Sayfalar/Hizmetlerimiz/Konusan-Kitaplik-ve-Gorme-Engelliler-Hizmet-Merkezi.aspx)
Braille yabancı kitaplar bağış ya da satın alma yoluyla sağlanmaktadır. 1990 yılından bu yana görme engelli kullanıcılar için basılı yabancı dergiler gelmektedir. Bunlardan yerli dergiler arasından, genelde derneklerin çıkarmış olduğu Büyüteç, Altınokta Sesi, Altın Kalemler dergileri kütüphaneye ücretsiz olarak gelmektedir. Ayda 50–60 civarında görme engellinin kullandığı kütüphanede bulunamayan kaynaklar için kullanıcılar istek yapabilmektedir (Büyüksan, s.52).
Diğer ülkelerdeki kütüphane hizmetlerine bakıldığında, çevrimiçi danışma, büyük puntolu eserler ve elektronik posta/ dergi gibi kaynaklar istenildiğinde kullanıcıya gönderme gibi hizmetler yer alırken, Milli Kütüphane'de böyle bir hizmet verilmemektedir.
Konuşan kitaplık için önemli bir yere sahip olan, seslendirme yapan bireylerin de hepsi gönüllü okuyuculardır. Bu görevi üstlenen bir personel yoktur. Bu da görme engelli kullanıcılar ve kütüphane için bir eksikliktir. Görme engellilerin gözleri olan gönüllü okuyucular ile kütüphane hayat bulabilmektedir. Çünkü onlar olmadan görme engelliler için kitaplara ses verecek, onların "bilgiye erişim" hakkını somutlaştıracak bir profesyonel okuyucu bulunmamaktadır. Gönüllü okuyucular ile kitaplar hayat bulmakta, görme engelli kullanıcılar için bir değere sahip olmaktadır. "Hiç görmeyen bir birey için bir kitap ne kadar bir şey ifade edebilir?" İçindeki bilgi ne kadar değerli olursa olsun o kitap görme engelli birey için anahtarı kaybolmuş bir hazine kutusudur. Değerli olduğunu bilirsin ama değerinin sana bir faydası olmaz. Bundan dolayı gönüllü okuyucular kütüphaneler için çok önemli bir yere sahiptirler. Gönüllü okuyucular kütüphaneye başvurduklarında stüdyolarda ses kayıt denemesi yapılmaktadır (Tezcan ve Tanrıkulu, 2011). Gönüllü bireylere deneme olarak 3 dakikalık bir ses kaydı yapılmaktadır. Bu kayıtta bir paragraf, tekerleme okutularak kayıt alınır. Bu kayıt daha sonra kütüphane personeli tarafından dinlenerek Türkçeyi nasıl kullandığı, diksiyonunun düzgün olması, ses renginin kulağa hoş gelmesi gibi kriterler göz önünde tutularak gönüllü okuyucu seçimi yapılmaktadır. Genel olarak gönüllü okuyucular tarafından seçilen kitaplar roman ağırlıklı olduğu için test kitapları, dil kitapları, sınava hazırlık gibi kitapların gönüllü bireyler tarafından çok fazla tercih edilmemesi, bu hizmetten faydalanamayan görme engelli bireyleri olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca gönüllü okuyuculara seslendirme yapmaya başlamadan önce özel bir eğitim verilmelidir. Ney yazık ki böylesi özel bir çalışma kütüphane bünyesinde yer almamaktadır.
Milli Kütüphane Konuşan Kitaplık Bölümü arayüzü görme engellilere özel olarak Başbakanlık özürlüler İdaresi "erişilebilirlik kriterlerine" göre hazırlanmıştır. Bu kapsamda arayüz içerisinde flash görüntü yani kayan yazı, görüntü, değişen renkler vb. unsurlar bulunmamaktadır. Genel olarak sitenin kullanımı basittir. Elektronik ortamda son eklenen kitaplar, bugün en çok dinlenen kitaplar, en çok okunan ilk beş kitap, şu anda seslendirilen kitaplar, duyurular, diğer görme engelliler kütüphanelerine erişebilmek için linkler yer almakta, gelişmiş arama da yapılabilmektedir. (Tezcan ve Tanrıkulu, 2011).

SONUÇ

Çağdaş toplumlarda bilgiye ulaşma ve onu kullanma isteği insanoğlunun en temel gereksinimleri arasında görülmektedir. Bireyin toplum hayatındaki yeri ve konumunu alması, bireylere eşit olarak sunduğu olanak ve hizmetlerden yararlanabilmesi, ulaşabilmesi ve topluma hizmet sunabilmesi için, fikirler üretmesi ve bu fikirleri günümüz toplum hayatına entegre edebilmesi için bilgiye ulaşması gerekmektedir. "Bilgi Çağı" olarak adlandırdığımız bu erişim bireyin bilgiye rahatça ulaşıp, bilgiye olan

ihtiyacını gidererek toplum içinde ve bireysel hayatı içinde sağlıklı bir biçimde bilgi ihtiyaç ve gereksinimlerini tüm yaşamında karşılamasıdır. Her birey merak ettiği sorulara cevap bulmak için bilgiye ihtiyaç duyacağı yerler arar. Bilgiye ulaşabileceği en büyük güç ise kütüphanelerdir. Normal bireyler gibi görme engeli bulunan bireylerinde bilgiye erişimdeki en önemli kaynaklardan biride kütüphane kullanımıdır. Bu hizmeti alabilecekleri yerler içinde Milli Kütüphaneler, Halk kütüphaneleri, Vakıf kütüphaneleri, Üniversite kütüphaneleri yer almaktadır. Araştırma Milli Kütüphane örneği üzerinden görme engelli bireylerin e- kütüphane kullanımının yeterli ölçülerde olup olmadığı konusu irdelenmiştir.

Milli Kütüphane Konuşan Kitaplık Bölümü, Kütüphanecilik Hizmetleri Daire Başkanlığına bağlı olarak Kitap Dışı Materyaller Şubesi bünyesinde görev yapmaktadır. Başka bir şube altında bulunduğu için; kendine ait bir bütçenin olmayışı hizmetlerinin sunulması, yerine getirilmesi gereken görev sorumluluklarda aksaklıklar oluşturmaktadır. Braille matbaasının bulunmaması sınırlı sayıda kaynakların oluşmasına neden olmaktadır. Var olan Braille kitapların güncelliği yitirilmiş olup, güncel kaynakların alımı konusunda herhangi bir çalışma yapılmamaktadır. Kaynaklar araştırıldığında her alandan kaynakların olmayışı (karikatürler, bulmacalar, dini kitaplar vs.) sınırlı sayıda kaynakların var olduğu, dergi, gazete gibi süreli yayınların yer almaması bireyler tarafından talep edilen film, tiyatro gibi seslendirmeler yer almaktadır. Yayınevleri ve yazarlar tarafından iş birliği yapılarak tiyatro, film seslendirmeleri geliştirilebilir. Fiziki durum göz önüne alındığında Konuşan kitaplık bölümü, görme engelli kullanıcılar için ulaşılması oldukça zor bir yerde konumlanmaktadır. Personel sayısının yetersizliğinden dolayı geliştirilebilecek özel çalışma alanlarını zaman verilememektedir. Diğer kullanıcılara sunulan film günleri, konferanslar, seminerler gibi hizmetler görme engelli bireylere sunulmamaktadır. Gönüllü okuyucuların sayısını artıracak hiçbir çalışma yapılmamakla beraber, görevlerini daha iyi yapabilecekleri herhangi bir özel eğitim verilmemektedir.

Sonuçlar göz önüne alındığında şu önerilere varılabilinir.

Kendini geliştimek ve uluslararası kurumlardan faydalanabilmek için Örneğin Dünya Körler Birliği gibi ok gelişmiş kurumlarla işbirliğine gidilebilinir, böylece yapılmış olan hizmet ve olanakları gözlemleyip kendi birimine entegre edebilir.

Milli Kütüphane Konuşan Kitaplık arşiv niteliğinde olduğu için yurtiçindeki tüm sesli kitaplar burada toplanıp arşivlenebilir. Böylelikle tüm kayıtlar tek bir çatı altında toplanabilir.

Milli Kütüphane Konuşan Kitaplık, koleksiyon olarak çok kısıtlı olduğu için, arttırılmasına yönelik çalışmaların sürdürülmesi sağlanmalıdır.

Braille matbaası oluşturularak kitaplar hem seslendirilmesi sağlanır hem de basılı materyaller haline getirilmelidir.

Braille matbaası ile görme yetisi olmayan bireylere basılı ve sesli kaynaklar sağlanması gerekirken, az gören bireylere de büyük punto ile basılmış kaynaklar sağlanmalıdır.

Büyük puntolu olarak basılan kaynaklar aynı zamanda elektronik ortamada taşınmalıdır.

Bu alanda uzmanlaşmış nitelikli personel sayısının arttırılması gerekmektedir. Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü mezunu kişilerle irtibata geçilip, bu kişilerle işbirliği talebi oluşturularak ders talebinde bulunulmalıdır.

Personel okuyucuların olması ve bu kişilere teknik donanım konusunda eğitim olanakları sağlanmalıdır.

Gönüllü okuyucular Konuşan Kitaplık için önemli bir yere sahip olduğundan bu kişilerin kayıt yapılmadan önce diksiyon, ses tonu, telaffuz gibi niteliklere dikkat edilip, bu kişilerin özenle seçilmiş olmasına dikkat etmek gerekmektedir.

Kütüphanede görme engellilerin rahatça ulaşabilecekleri ve yararlanabilecekleri bölümler halinde düzenlemeler yapılmalıdır. Az görenler için de özel aydınlatma sistemi kurulmalıdır (Kanık, 1994, s.78). Kullanıcı ara yüzleri daha fazla geliştirilip, ulaşılabilir olması ve güncel linkler eklenmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Bakırcı, R. (2009). Milli Kütüphane'de görme engellilere sunulan hizmetler ve gelişmeler. Bilgi Dünyası, 10(1), 100–104.

Büyüksan, F. Y. (2009). Görme engellilere yönelik konuşan kitaplık hizmetinin geliştirilmesi: Milli Kütüphane örneği. Yayınlanmamış uzmanlık tezi.
Kanık, L. (1994). Görme engellilere yönelik kütüphane hizmetleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
Koca, C. (2010). Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu. İstanbul: DEV.
Görme Engelliler (2016). http://www.rehabilitasyon.com/ct/Gorme_Engelliler/Hakkinda (Erişim: 11 Ocak 2016)
WHO Blibness and vision impairment. (2017). http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs282/en/ (Erişim: 02 Ocak 2016)
WHO Disabilities (2016). http://www.who.int/topics/disabilities/en/ (Erişim: 02 Şubat 2016)
WHO-World Report On Disabilty (2011) (9789240685215). whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789240685215_eng.pdf (Erişim: 02 Haziran 2016)
Şenalp, L. (2005). "Türkiye Milli Kütüphanesinin Kuruluş Yılları 1994-1955". Türk Kütüphaneciliği. 19(2): 219-226.
Yılmaz, E. (2015). "Eğitimde Okul Kütüphaneleri: Türkiye'de Durum". Milli Eğitim Dergisi, 45(208): 259-286.
Tezcan, F. G. ve Tanrıkulu, Y. (2011). "Milli Kütüphane'de Görme Engellilere Yönelik Konuşan Kitaplık Bölümü Hizmetinin Değerlendirilmesi ve Kullanıcı Memnuniyeti Araştırması". Bilgi Dünyası 12(2): 359-378.
(Http://www.mkutup.gov.tr).

COUMBARY EFENDİ'NİN AY ÇALIŞMALARI VE ''KAMERE DAİR BAZI MALUMAT'' ADLI ESERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Öğr. Gör. Aykut KAR
Yeditepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. aykut.kar@yeditepe.edu.tr

Özet
Bu çalışmada günümüzdeki adıyla Kandilli Rasathanesi olarak bilinen Rasathane-i Amire'nin, kurucu müdürlüğünü yapmış olan Aristide Coumbary Efendi'nin Ay haritalarından oluşan ve şimdiye kadar araştırılma yapılmamış olan ''Kamere Dair Bazı Malumat'' hakkında bilgi verilecektir. Osmanlı bilim tarihi ay çalışmaları için oldukça önemli yere sahip olan bu eserin literatüre kazandırılmasıyla birlikte 1865 tarihi ile beraber duraklamaya geçmiş Osmanlı bilim tarihinin tekrardan canlandığı kanıtlanacaktır. Aslında ilgili rasathane açılma amacı olarak meteorolojik gözlemler ve saat ayarı hakkında olmasına rağmen Coumbary'nin gökyüzüne merakı sayesinde Ay gözlemlerinin başlaması ve gök cisimlerinin hareketleri hakkında araştırmalar yapmasına yol açmıştır. Ardından çeşitli kitaplar, araç ve gereçlerin alınmasıyla beraber bu gözlemler teknolojik olarak ileri seviyede gerçekleşmiştir. Bu rasathane ilgili faaliyetleriyle Avrupa rasathaneleriyle aynı düzeyde görülmüştür. Yeni alınan araç ve gereçler sayesinde yaptığı araştırmaları ise ''Kamere Dair Bazı Malumat'' isimli çalışmasında yayımlamıştır. Aristide Coumbary Efendi'nin bilime duyduğu merak ve Ay çalışmalarının kendi el çizimi ile yaptığı görsellerine ve kitabında yer alan Ay fotoğraflarına da yer verilecek olan bu çalışmada Ayın ilgili dönemde bilinen yüzeyi hakkındaki bilgiler, ayın sıcaklığı, Dünyadan uzaklığı, hacimi gibi bilgilerin günümüz bilimi ile ispatlanan bilgileriyle karşılaştırılarak Coumbary'nin eseri detaylı olarak incelenecektir. Böylecek 1865 tarihinin Osmanlı bilim tarihi açısından önemine değilinecektir. Bunun yanı sıra bu çalışmayla beraber Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Fransız Milli Arşiv kayıtlarını baz alarak yaşamı hakkındaki hatalı bilinen ve literatüre kazandırılan çeşitli bilgilerin de düzeltilmesine çalışılacaktır.
Anahtar Kelimeler: Osmanlı Bilim Tarihi, Rasathane-i Amire, Coumbary Efendi.

Giriş

Bu çalışmamızda günümüzdeki adıyla Kandilli Rasathanesi olarak bilinen Rasathane-i Amire'nin, kurucu müdürlüğünü yapmış olan Aristide Coumbary Efendi'nin Ay üzerine yaptığı çalışmaları konu edineceğiz. Öncelikle Aristide Coumbary Efendi hakkında kısaca bilgi vererek başlamamız doğru olacaktır. Hakkında günümüze kadar yapılmış detaylı bir araştırma bulunmamaktadır. Rasathane-i Amire hakkında araştırma yapanlar kaynaklara daha kolay ulaşılabildiğimden ötürü rasathanenin Salih Zeki ve Fatin Gökmen dönemleri ile ilgili bilgiler vermişlerdir. Bu araştırmalar incelendiğinde Coumbary Dönemi'ni bazen bir paragrafta bazen de tek bir satır ile geçildiği görülmüştür. Bazı çalışmalar ise Fatin Gökmen'i Rasathane-i Amire'nin kurucu müdürü olarak belirtmiştir. (Atilla Cünüş, 2010, s. 35.) Fakat günümüzde literatüre giren bu çalışmalar, kaynaklar detaylı incelendiğinde gerçeği yansıtmadığı bellidir. Literatürü incelediğimizde Coumbary Efendi ile ilgili hatalı bilgilerin bunlarla da sınırlı olmadığını görmekteyiz. Bu hatalı bilgileri düzeltmemiz gerekirse; Salim Aydüz tarafından yazılmış olan ansiklopedi maddesi'nde (Aydüz, 1999, s. 354.) Atina'da 1826 tarihinde doğduğu belirtilen Coumbary'nin, Başbakanlık Osmanlı Arşivi kayıtları incelendiğinde Hicri 29-12-1243 tarihli (Miladi 12 Temmuz 1828) belgede Hicri 1243 (Miladi 1828) yılında İstanbul doğumlu olduğu yazmaktadır. (BOA, DH.SAİDd 42/7.) Ayrıca Atatürk Kitaplığı'nda bulunan bir not da bu belgeyi desteklemekte beraber Hicri 1243 yılında İstanbul'da doğduğu ve Banker Kiryako'nun oğlu olduğu belirtilmektedir. (Kumbari Biyografik Fiş, Bel_Mtf_55229.) İlgili belgenin devamında Coumbary'nin Rum Mektebi olan Atina Dârülfünunu'nda öğrenim görmesi hakkında bir bilgiye rastlanmaktadır. (Kumbari Biyografik Fiş, Bel_Mtf_55229.) İlgili Salim Aydüz'ün ilgili ansiklopedi maddesinde (Aydüz, 1999, s. 354.) Atina doğumlu olarak belirtmesindeki sebep ise doğum yerine ait olan evraka ulaşılamadığından ötürü olması muhtemeldir. Sözünü ettiğimiz ilgili evrakta (Kumbari Biyografik Fiş, Bel_Mtf_55229.) Coumbary Efendi hakkında birkaç dikkat çekici bilgiye daha rastlamaktayız. Bu

bilgilere kısaca değinmemiz ileride konu edineceğimiz Coumbary'nin başarılarını anlamamız açısından önemlidir. Bu evrakta Funûn-ı Riyâziye'de (Eser, 2012, s.112.) okuduğu ve burada başarılar kazandığına (Kumbari Biyografik Fiş, Bel_Mtf_55229.) dair bilgiler yer almakla beraber Coumbary'nin Türkçe, Rumca, Fransızca ve İtalyanca konuşup yazabildiğine dair bilgiler de geçmektedir. Ayrıca alanındaki çalışmaları sebebiyle layık görüldüğü madalya ve nişanlar da bu belgede yer almaktadır. (Kumbari Biyografik Fiş, Bel_Mtf_55229.) Osmanlı ve Fransız Devlet Arşivi'ne bakıldığında Rasathane-i Amire'nin kuruluşundaki Coumbary Efendi'nin rolüne dair oldukça önemli bilgilere ulaşmaktayız. Ayrıca Rasathane-i Amire'nin devamı niteliğindeki Kandilli Rasathanesi'nin 1970 – 1982 yılları arasında müdürlüğünü yapan Muammer Dizer de Coumbary Efendi'nin rasathane'nin kurucu müdürü olduğunu belirtmiştir. (Dizer, 1973, s.9.) Adeta İstanbul'u bir bilim merkezi haline dönüştüren Rasathane-i Amire'nin ne zaman kurulduğu meselesi bulduğum bu kayıtlar ile şimdiye kadar bilinen belgeler arasında çelişkiler meydana getirmiştir. Bu çelişkilerden birkaçı Osmanlı Arşiv kayıtları incelendiğinde Rasathane-i Amire hakkındaki ilk kayıta 20 Temmuz 1868 tarihli "hava durumunu rapor etmek üzere İstanbul'da rasathane açılması" konusundaki evrak ile karşılaşıyoruz. (BOA, MKT.MHM 414/24.) Bu sebeple de Rasathane-i Amire'nin 1868 tarihinde kurulduğu dile getirilmektedir. (Dizer, 1973, s.9.) Fakat Coumbary'nin 1867 tarihinde yazdığı Memoire Sur La Necessite De L'etablissement D'un Observatoire Meteorologiue A Constantinople adlı eserde 1867 tarihinde rasathane'nin varlığı belirtilmiştir. Bu eserin ilk 14 sayfası Fransızca, 5 sayfası Fransızca 2 mektup ve son 4 sayfası ise Osmanlı Türkçesi ile yazılmış mektuplardan oluşmaktadır. Ayrıca Fransız Devleti Milli Arşivi'nde yer alan gazete ve dergilere bakıldığında 15 Temmuz 1865 tarihinde Paris de Le Monde illustré gazetesinde yer alan başlıkta Observation astronomique faite par M. Aristide Coumbary, à Constantinople konulu bir yazı yayınlanmıştır. Bu iki belgeyle beraber 1865 tarihinde aslında bu rasathanenin açılmış ve müdürü olarak Coumbary Efendi'nin olduğu sonucuna ulaşmaktayız.

AY ÜZERİNE YAPTIĞI ÇALIŞMALAR

A. Coumbary Efendi'nin 1865 yılında Rasathane'nin açılmasıyla beraber aslında meteoroloji gözlemleri için açılmış bir yer olmasına rağmen gökyüzü hakkında araştırmaların da yapıldığını görmekteyiz. Bu araştırmaların yapılması Osmanlı'da artık tekrar bilim faaliyetlerinin canlanması açısından heyecan vericidir. Bu çalışmaların ilki kendi tarafından çizilen ay haritasıdır. **(Belge 1)** Bu haritanın içeriği aşağıda belirtilmiştir.

Üst kısımda:

Şehr-i halin on dördüncü perşembe gecesi Cürüm-i Kamerin on iki esabiinden dört esabiinde husuf vaki olacağı cihetle tersim olmuş olan haritadır.

	Saat	Dakika	
Şeb-i zılle duhül ü (Tutulmaya Girmesi)	4	44	Birinci Şekil
İnhisafa bed'i (Tutulmaya Başlaması)	5	58	İkinci Şekil
Temam incilası (Tamamının Ortaya Çıkması)	6	59	Üçüncü Şekil
Husufun nihaeti (Tutulmanın Sona Ermesi)	6	Tam vakitte	Dördüncü Şekil
Şeb-i zılden hurucu (Tutulmadan Çıkması)	9	14	Beşinci Şekil

Alt kısımda:
Tebea-yı Saltanat-ı Seniyye'den İristidi Coumbary Efendi.
A. Coumbary'nin, Ay üzerine yaptığı çalışmalar sadece bunlardan da ibaret değildi. Danimarkalı astronom olan Tycho Brahe (1546-1601)'nin çalışmalarını da okumuş ve bunlar üzerine çeşitli araştırmalar yapmıştı. Bu araştırmalarını ise "Kamere Dair Bazı Malumat" isimli, bir kitapta toplamıştır. Fakat bu kitabın yazılma tarihi belli değildir. Bahsi geçen kitap, dönemine göre bakıldığında ay ile ilgili önemli bilgiler içermektedir. Bu bilgilerden bazıları ise ayın hacminin dünyanın hacmine oranla 49 da 1'i olduğu ve dünyaya uzaklığı ise 382.000 km olduğunu belirtmiştir. Bu oranlar ise günümüz araştırmaları ile denk gelmektedir. Günümüz modern teknoloji çalışmalarına ise öncülük ettiğini söyleyebileceğimiz ilgili eserde ayrıca Ay'da bulunan tepelerin isimleri ve bunlar hakkında bilgiler de verilmiştir. Bu eseri oluştururken eserde bulunan ay görüntülerini ise Paris'teki rasathaneden alan Coumbary, bu görüntüleri inceleyerek yorumlarda bulunmuş ve hakkında detaylı bilgiler vermiştir.
Bahsi geçen eserdeki ay fotoğrafları ise aşağıdaki incelenecektir:
Belge 2/1 (Coumbary, Kamer, s. 3.)
(Üst Kısımda Yer Alan Fotoğraf)
Ayın görünen halinin fotoğrafıdır.
(Alt Kısımda Yer Alan Fotoğraf)
İstikbâl-i kamer (Fotoğrafın üzerinde yer almaktadır)
Belge 2/2 (Coumbary, Kamer, s. 5.)
Küre-i kamerde vâki Tiho Brahe (Tycho Brahe) nâm volkan bacası, (Fotoğrafın üzerinde almakta bulunan yazı)
Tiho Brahe volkan bacasını muhit olan şu'âât pek uzun ve pek geniş izlerdir. Bu volkan bacasının kutrı 86000 ve ka'rı 5200 zirâ-ı a'şâridir mezkur bacanın tahminen merkezinde bulunan tepe 1500 zirâ-ı a'şârî irtifâ'ındadır. (Fotoğrafın altında yer almakta bulunan yazı)
Belge 2/3 (Coumbary, Kamer, s. 7.)
Küre-i kamerde vâki' Kopernik nâm volkan bacasıdır. (Fotoğrafın üzerinde almakta bulunan yazı)
Bu volkan bacasının kutrı 89000 ve ka'ri 3400 zirâ-ı a'şâri ve bu bacanın kenarları gayr-i muntazamdır. (Fotoğrafın altında yer almakta bulunan yazı)

ESERİN OSMANLI TÜRKÇESİ TRANSKRİPSİYONU

Sayfa 1

Râsıdların müdekkikâne rasadları kamerde hevâ-yı nesiminin ve bu sebeble suyun bulunmadığını isbât eylemişdir (2) Bununla berâber ba'z râsıdlar dahi kamerde hevâ-yı nesiminin vücudunu ve fakat irtifâ'ı pek dûn olub hemân cibâl-i (3) kamerin zirvelerini tecâvüz eylemediğini istihrâc eylemişlerdir. Eğer kamerde böyle bir havâ-yı nesimi var ise küre-i kamerde (4) teşekkülât-ı tabi'iyye-i kameriyye ile imtizâc eylemiş bir takım zî-ruh mevcudât bulunması muhtemeldir. Cenâb-ı Hâlık-ı mutlakın (5) hayavânâta ihsân buyurmuş oldığı tenevvü' ve fırkalara bakılırsa kamerde dahi bir takım zî-ruhun bulunabilmesine ta'accüb (6) idilemez. Kamerdeki eyyâm ile bizim günlerimiz beyninde fark-ı külli vardır. Bu günlerin müddeti pek uzundur. Kamerdeki (7) günler bizim günlerimizin ve gicesi bizim gicelerimizin on dört buçuk mislidir. Eğer kamer meskun ise sekene-i kamerin (8) on dört buçuk gün gündüzleri ve yine bu mikdar giceleri olur. Tecribe olunduğuna nazaran sath-ı küre-i kamerin derece-i harâreti (9) tebdili pek muhtelifdir. Bu sath-ı şemsden ahz eylediği ziya ile on dört buçuk gün kadar münevver olur. Bu sebebden (10) harâreti lâ akal 100 dereceği santiğrada kadar tezâyüd ider. Ve müddet-i leylde bu harâret sıfırdan altmış derece-i (11) santigrada kadar tenâkus ider. Teşekkülât-ı sath-ı kamere dâ'ir bir efkâr virebilmek içün kamer dağlarından Majinus [Maginus] nam (12) cebel içün mümkün mertebe sahih ve kabartmalı olarak alçıdan bir şekil yapılmışdır. Ve dört aded fotoğrafya olub (13) bunların ikisi Paris'de doğrudan doğruya kamerden ahz idilmiş ve diğer ikisi dahi teleskob nâm rasd (14) dürbiniyle müdekkikâne tersim idilmişdir.

Sayfa 2

Ecrâm-ı semâviyyeden olan kamer arza en ziyadesiyle karib ve şemsden sonra evvelâ nazar-ı dikkatimizi celb ider (2) Arza pek ziyâde kurbiyyeti hasebiyle hey'et-şinaslar kamerin ahvâlini layıkı vechile tahkik ve tedkik eylemişlerdir (3) Kamer hemân kürevidir ve ziyasını şemsden alur buna delil ise safahât-ı kamerdir. Kamer bize dâ'ima bir veçhini irâ'e ider (4) Bu husus ise kamer arzın etrâfında devr eylemesinden neş'et eyler. Hacm-i kamer hacm-i arzın kırk dokuzda biridir. Râsıdlar kamerin (5) arza olan mesâfesini sahihan ve hakikaten ölçebildikleri gibi sâ'ir ecrâm-ı semâviyyeyi dahi bu usul ile müsâha eylemişlerdir (6) bu usul mühendislerin gayr-i kâbilü'l-mürur bir mahalde vâki' bir noktanın bu'dını ta'yin eylemek içün kullandıkları usulün 'aynıdır (7) kamerin arza olan mesâfe-i vustası 38.200.000 metro yani zirâ'-ı a'şâridir. Sath-ı kamer pek 'ârızalıdır (8) Bir kuvvetli teleskob ile kamer rasd olunacak olursa bir takım nizamsızlık sath-ı kameri izlemiş oldığı görilür. Bunlar ancak (9) pek mürefi' dağlardır ki ekserisi kargı şeklindedir bunlar bir takım ecvâf-ı müstedide yahud volkan bacalarıdır ki (10) ekserisnin orta yerlerinde birçok dağlar vardır bu volkan bacaları içinde bazılarının cesâmeti arzınkilere (11) nisbetle a'zamdır. Kamerin volkan bacalarıyla dağlarının gayet sahih olarak fotoğrafya ve resimleri yapılmışdır (12) ve cibâl-i kamerin irtifâ'ları dahi gayet müdekkikâne hisâb olunmuşdur. İrtifâ'-i cibâl ta'yini içün mevcud olan (13) usullerin birisi ise dağların zıll-i memdudlarıdır. Kamerin en mürtefi' dağları arasında şunlar meşhurdur.

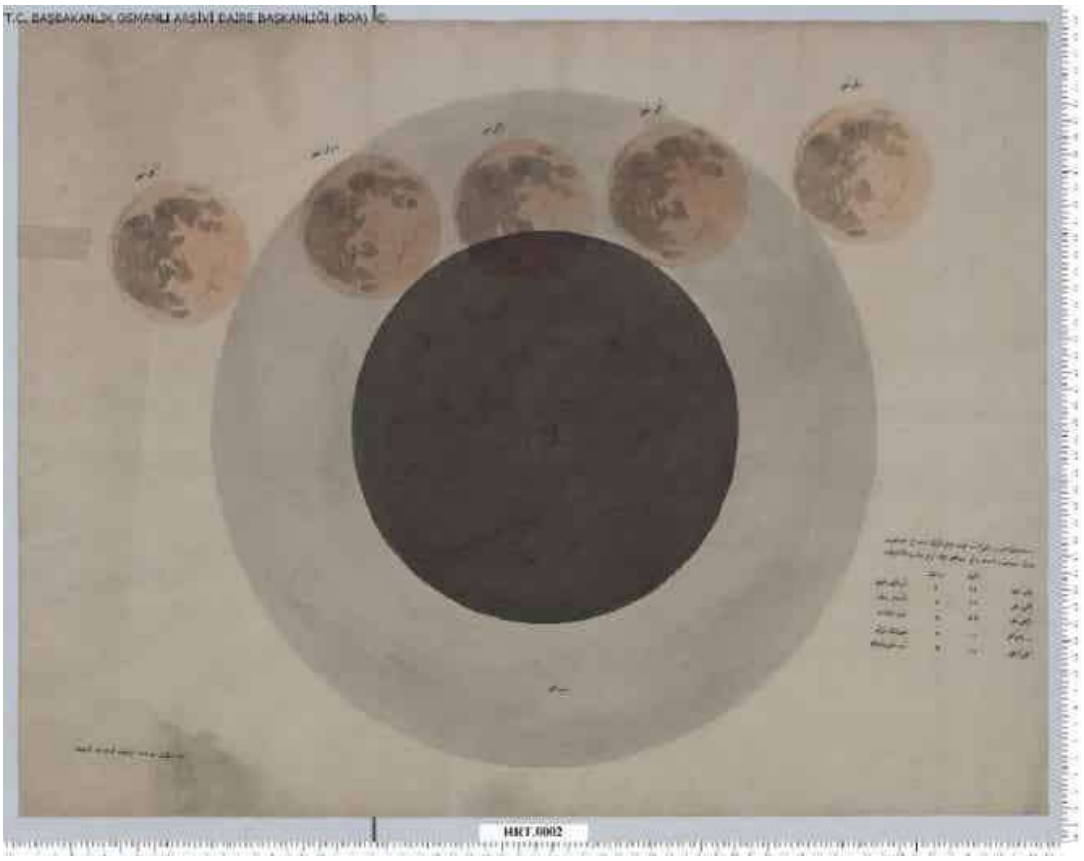
Sath-ı kamerde müşâhede idilân şâ'ibeler mukaddemleri deniz zann idilmiş idi. Lakin bunlar derununda irtifâ'ları pek cüz'i bir mikdar dağları hâvi ovalardır.

Yukarıdaki dört fotoğraf incelendiğinde ve eserde yazılan bilgiler de göz önüne alındığında Paris'de çekildiği diğer ikisi ile teleskop ile en ince noktalarına kadar çekildiği belirtilmiştir. İnce noktalarının çekilmesiyle birlikte ilk önce deniz sanılan yerlerin dağlar ve düzlükler olduğunu da belirtilmesinde önemlidir. Bu eserde Ay'da dağ ovalarının olduğunu ve Dünya ile Ay arasında 38.200 Km uzaklık olduğu yazılmıştır. Günümüzdeki araştırmalar ise 384.403 olduğunu bize göstermiştir. Ayrıca Ay'da günlerin ve gecelerin dünya'daki gecelerden on dört buçuk misli daha uzun olduğunu yazmaktadır. Ay'ın hacminin ise dünya hacminden kırk dokuzda biri olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Ay'ın sıcaklığı ve dereceleri hakkında bilgiler içermektedir. Fakat ayın sıcaklığı hakkında hatalı fakat gerçeğe bilgiler yer almaktadır.

Sonuç

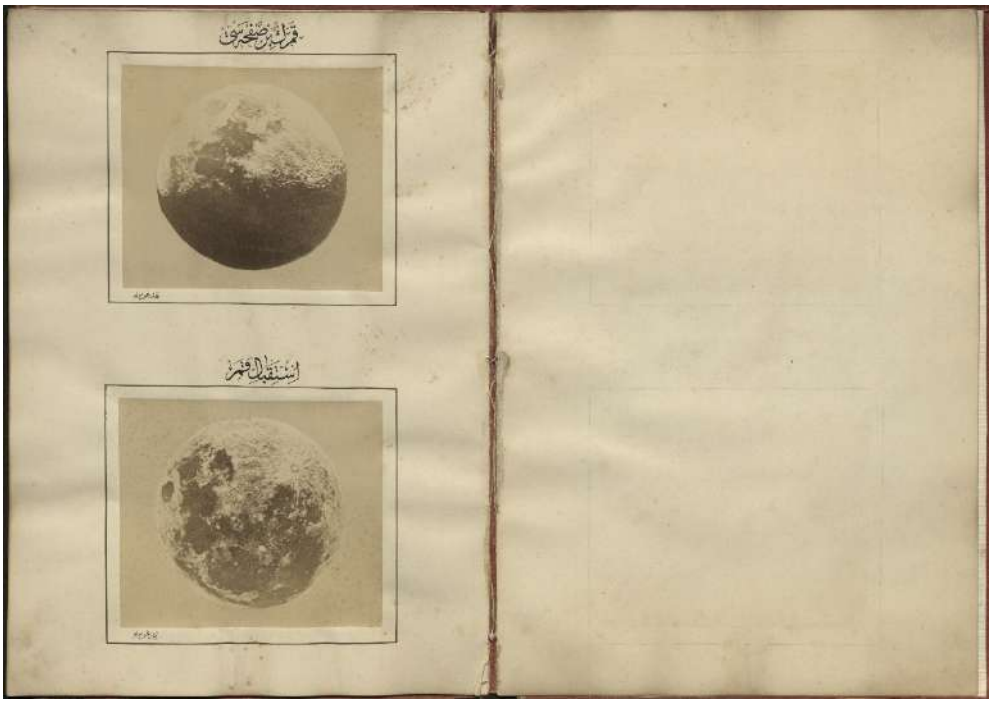
Aristide Coumbary Efendi'nin Kamere Dair Bazı Malumat adlı eseri Osmanlı bilim tarihi ay çalışmaları için oldukça önemli yeri bulunmaktadır. Bu araştırmaların 1865 yılı civarında yapılıyor olması, Osmanlı'nın daha önceki dönemlerde bilim safhasında duraklamaya geçmiş olduğunu bildiğimizden ötürü bu çalışmaların tekrar başlaması heyecan vericidir. İlgili eserde günümüz teknolojisine oldukça yakın sonuçların alınması bu eseri önemli kılmaktadır. İlgili eserde verilen oranlar tam değerleri yansıtmasa da bu araştırmaların yapılması ilerleyen dönemlerde doğru tespitlerin yapılmasına olanak sağlamıştır.

EKLER:

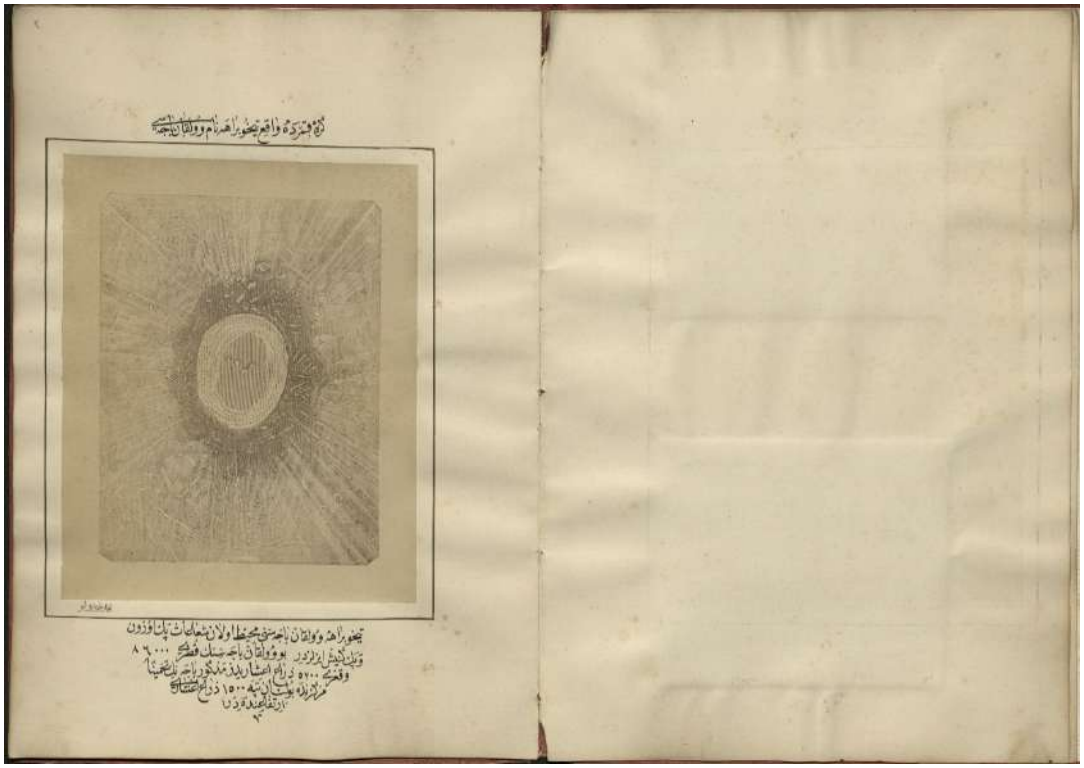


Belge 1

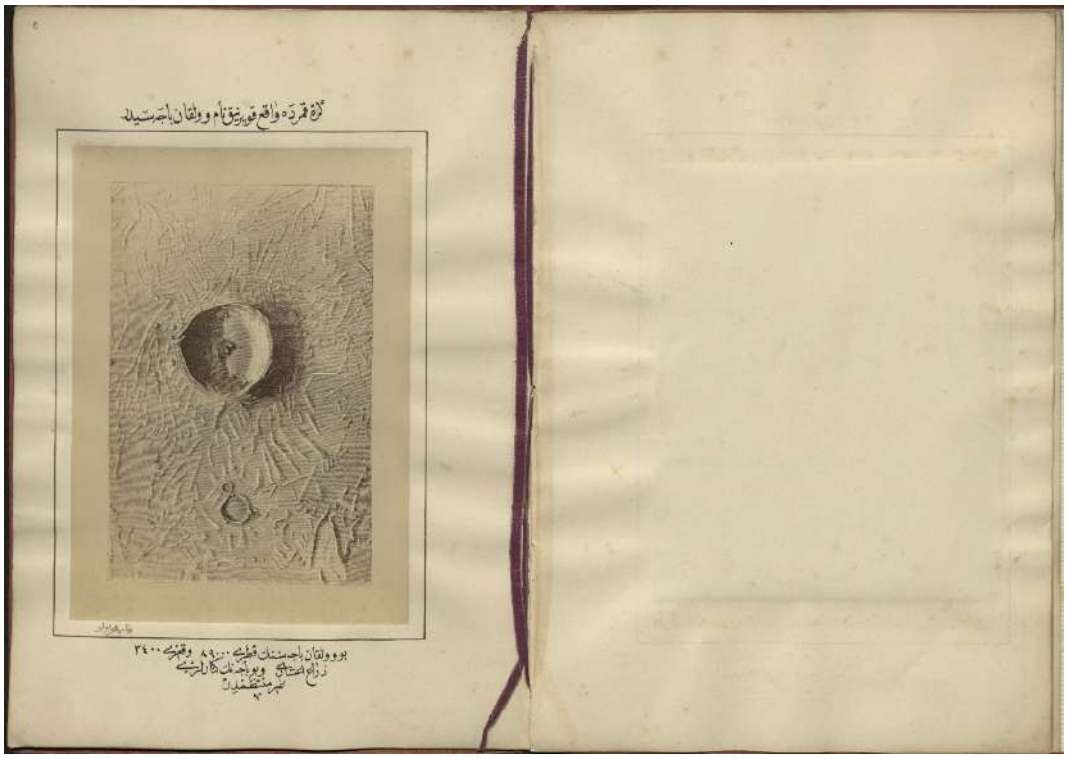
(BOA, A.MKT.MHM 22/41.)



Belge 2 / 1



Belge 2/2



Belge 2/3

KAYNAKÇA

Anonim, Kumbari Aristidi Efendi ve Eserleri Hakkında Biyografik Fiş. İstanbul Büyükşehir Belediyesi AtatürkKitaplığı. Demirbaş No: Bel_Mtf_55229.

Aydüz, S. (1999). Coumbary, Aristide Kumparis. Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar ansiklopedisi. E.Çakıroğlu (Yayın Yönetmeni), c.2., s. 354. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Cünüş, S. A. (2010). Türkiye'deki Üniversite Kütüphanelerinde Nadir Eserler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.

Coumbary, A. Kamere Dair Bazı Malumat, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Yazma Eserler Birimi, NEKTY06554, 52.

Dizer, M. (1973). Kandilli Rasathanesi. İstanbul: Kandilli Rasathanesi 50. Yıl Yayınları.

Dizer, M. (1973). Kandilli Rasathanesi Kitaplığı Yazma Eserler Kataloğu. İstanbul: MEB Kandilli Rasathanesi.

Eser, G. (2012). Türkiye'de Modern Bilimlerin Eğitiminde Mekteb-i Harbiye Örneği. Osmanlı Bilimi Araştırmaları, XIII (2), Ss. 99-114

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri (DH.SAİDd), 42/7.

Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT.MHM),22/41.

Sadâret Mektubî Kalemi Mühimme Kalemi Belgeleri (MKT.MHM), 414/24.

MİLLİYETÇİLİK KURAMLARI EKSENİNDE TÜRKİYE'DE Z KUŞAĞI SİVİL TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ: ANKARA'DA NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Furkan Aksu
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Politika Anabilim dalı Tezli Yüksek Lisans Programı, aksufurkan.tr@gmail.com

ÖZET

Milliyetçilik, Dünya'da ve Türkiye'de ulus kimliklerin ortadan kaybolacağının öngörüldüğü bir süreçte post-modernizme karşı direnmiş ve diğer modern siyasal yapıların aksine kendisini yeniden üretmeyi başarmıştır. Bu yeniden üretim, modern ulus devletlerin inşası sürecindeki resmi milliyetçi söylemin aksine sivil ve kitlesel eksende yeni bir forma evirilmek suretiyle gerçekleşmiştir diyebiliriz. Klasik bir toplumsal hareket olarak kurumsal milliyetçilik (Türkiye'de özel adıyla ülkücülük), geleneksel bir ideolojik hareketin karakteristiğine uygun bir formda; lider, organizasyon, hiyerarşi ve tüm sosyal hayatı çevreleyen pratikler bütününü içererek Türkiye siyasi tarihinde 1960'lı yıllardan günümüze varlık göstermiş olmasının yanında 2000 yılı ve sonrasında doğan Z kuşağı gençliğinde; halihazırda mevcut ideolojik söylem, ritüel ve sembolleri taşıyan ancak bir ideolojik organizasyon içerisinde bulunmamayı tercih eden bir kitlenin varlığı da söz konusudur. Buradaki ''sivillik'' kavramı, çalışılan grubun Türkiye'de milliyetçiliğin ana akımı olarak nitelendirebileceğimiz kurumsal-resmi milliyetçilik biçiminden ayrışan noktalarını içermektedir. Bu çalışmada 21.yy'da Türkiye'de yükselen sivil mahiyetli milliyetçilik akımını milliyetçilik kuramları ekseninde analiz etmeye, dizayn edilen nitel araştırmanın bulguları ekseninde teorik tartışmayı çeşitlendirmeye çalışacağız.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de herhangi bir ideolojik örgütlenme ile organik bağı olmayan ancak milliyetçi söylem ve sembolleri taşımayı tercih eden Z kuşağı gençliğinin temel motivasyonlarını keşfetmeye ve onları bir önceki kuşak milliyetçiliğinden farklı kılan hususların neler olabileceğini anlamaya çalışmaktır. Bu çaba dolayınca Ankara'da kendisini milliyetçi-Türkçü olarak tanımlayan 12-18 yaşlarında 6 erkek 4 kadın toplamda 10 katılımcı ile yarı yapılandırılmış nitel soru formu yoluyla bir odak grup çalışması dizayn edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: sivil Türk milliyetçiliği, milliyetçilik kuramları, Türkiye'de milliyetçi gençlik, z kuşağı gençliği

AN EXAMINATION OF CIVIL NATIONALISM IN TURKEY WITHIN THE Z GENERATION ON THE BASIS OF NATIONALIST THEORIES: A QUALITATIVE RESEARCH IN ANKARA

ABSTRACT

Nationalism could resist against postmodernism within a period of common presumption on the disappearance of national identities on a local and international scale in Turkey and any other states. Unlike other modern structures, it could reproduce itself. This reproducing turned classic nationalist discourse into a new civil form at a mass level. As a classical movement(ülkücülük in Turkish), Turkish nationalism persisted as a traditional movement by using hierarchical structures, organization, loyalty to the leader and all other social practices in the 1960s. However, starting 2000s, generation Z we can identify nationalist individuals who would like to carry out some of the rituals and symbols but refuse to become a part of a nationalist political organization. The civic notion emphasizes a separation from mainstream nationalism within the group I studied on. At the first section, I will try to analyze civil nationalism at a mass scale by using the nationalist theories. After that, I will try to elaborate more on the theoretical discussion by the results of my qualitative research within this understanding.

My main goal in this study is to discover the motivation of Turkish nationalists within the Z generation who do not have an organic connection with political parties. But we must remember that these nationalist Z generation members prefer to carry some of the nationalist symbols on their clothes or other belongings. Therefore, from now on, we see a new form of nationalism.

To understand their motivation, I conducted a study with 10 adolescents aged between 12 to 18 by using a semi-constructed questionnaire.

Key Words: Civil Turkish nationalism, nationalist theories, nationalist youth in Turkey, Z generation (iGen)

GİRİŞ

James Robinson'un Ulusların Düşüşü adlı eseri (2013) akademik camiada derin yankı uyandırmıştı. Milliyetçilik ve ulus devlet fikrinin küreselleşme karşısında yok olacağına dair bir öngörü oluşmuş ve tüm Dünya'da ulusların ortaya çıkışı gibi birbirini izleyen düşüş süreçleriyle karşılaşacağımız beklenmişti. Ancak beklenen olmadı; milliyetçilik fikri siyasi arenada tekrar gün yüzüne çıkarken yetişen yeni kuşakların evrensel değerlerin yanında milli değerlerin de taşınabileceğini gösterdiği bir dönem yaşamaya başladık.

Z kuşağı yani 2000 yılı ve sonrasında doğan gençleri içeren ''yaş öbeği'' içinde dijital çağın tam anlamıyla yaşanması, onları klasik sosyal hareketlerden, zenofobi öğelerinden ve gelenekselleşen düşünce biçimlerinden belirli ölçüde uzaklaştırdı. Ancak milliyetçi değerleri kendi anlam dünyalarında dönüştüren gençler onu, söylem-pratikleri ile bir anlamda yeniden üretti.

Z kuşağı; üzerine çok düşünülmemiş, siyasal katılımları ve düşünsel temelleri üzerine henüz akademik literatür oluşmamış bir nesil olarak beklenenin aksine belirli ilgiler çerçevesinde bir tipoloji meydana getirebilecek erişkinliğe ulaşmıştır.

Klasik anlamda ideolojilerden uzak ''konformist'', ''apolitik'' bir nesil olarak tahayyül edilen Z kuşağı gençleri, (Lüküslü, 2009) yeni siyaset yapma ve toplumsallaşma biçimlerini kolay edindiklerinden dolayı siyasilerin geleneksel kalıpları dolayınca politikadan uzak bir kuşak olarak analiz edilmektedirler. Ancak aksine geleneksel ideolojileri biçim değiştirerek taşıyan Z kuşağı gençleri bu anlamda oldukça politik bir nesil de olabilirler.

Araştırmamızda Z kuşağına mensup olup herhangi bir ideolojik yapının içerisinde bulunmamayı tercih eden ancak kendilerini milliyetçi olarak tanımlayan gençlerin yaşam pratiklerini, düşünüş biçimleri ve söylemlerini analiz etmeyi; bu kuşağın sivil milliyetçilerinin tipolojisini ortaya koymayı amaçlamaktayız.

Türk siyasetinin aşina olduğu milliyetçi profilinden farklı bir nesil olarak Z kuşağı sivil Türk milliyetçileri keşfedilmeye değer gözükmektedir. Türkiye'de milliyetçilik resmi ve kurumsal biçimlerde var olduğu gibi sivil mecrada da hep varlık göstermiş ve bu üç milliyetçilik türü arasında günümüze değin bir ilişkinin varlığı söz konusu olmuştur. Z kuşağı sivil Türk milliyetçilerinin önceki kuşak milliyetçileri ya da günümüz kurumsal-resmi milliyetçi söylemi ile ilişkisi; benzerlik ve farklılaşmalarının yönü ve biçimi burada araştırmamızın temel problemini teşkil etmektedir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu çalışmada nitel araştırma deseni olan örnek olay çalışması kullanılmıştır. Örnek olay çalışması temel bir fikir, durum, program ya da olayı mevcut durum ve zamanla sınırlı olarak derinlemesine analiz etme imkanı vermektedir (Creswell, 2017:14). ''Örnek olay çalışması özgül bir teknik değil, araştırılan sosyal nesnenin bütünlüğünü koruyacak biçimde sosyal verileri örgütlemenin bir tarzıdır'' (Punch, 2005: 144). Dolayısıyla araştırmamızda kullandığımız araçsal örnek olay çalışması tekniği bize hedef kitlemizle ilgili bir meseleyi açıklığa kavuşturmak için incelemede bulunma imkanı tanımaktadır (Punch, 2005:144). Kendisini milliyetçi olarak tanımlayıp herhangi bir ideolojik yapının içerisinde bulunmayan Z kuşağı (2000 yılı ve sonrasında doğan) 6 erkek 4 kadın katılımcı ile odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Çalışmamız yüksek lisans tezinin bölümü olduğu için tek odak grup seçilerek genel bir karakteristik ortaya konulmaya çalışılmıştır. Odak grup çalışması belirli bir odak konu etrafında (çalışmamızda sivillik ve milliyetçilik ekseninde) grup tartışması ortamı yaratılarak katılımcılardan birkaç meseleyi tartışmaları istenilen bir nitel araştırma yöntemidir (Neuman, 2014:592). Anlaşılacağı üzere amaç; gerçek örnek olay çalışması tanımından hareketle burada bir genellenebilirliğe ulaşmaktan ziyade olayı karmaşıklığı ve bağlamı içinde gözlemleyerek atipik olan örneği ''neden böylesine farklı olduğunu anlamak için'' derinlemesine incelemektir (Punch, 2005:147).

Araştırma Soruları

- Z kuşağı (2000 ve sonrasında doğan) sivil milliyetçi düşünceye sahip gençlerin önceki kuşak milliyetçilerinden düşünsel, pratikler ve söylemler anlamında benzerlik ve farklılıkları nelerdir?
- Z kuşağı sivil milliyetçi gençlerin kendilerine içkin bir tipolojik karakteristiği mevcut mudur?
- Z kuşağı sivil Türk milliyetçisi gençlerin Türkiye'deki milliyetçilik, milli kimlik ve dinle ilişkili temel siyasi tartışma konularına karşı tutumları nelerdir ve belirli kalıpların ötesinde nasıl bir tipolojk düşünce örüntüsü sunmaktadır?

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evreni Türkiye'de yaşayan; 2000 yılı ve sonrasında doğan ve hiçbir ideolojik yapı ile ilişkisi bulunmayan milliyetçi gençleri içermektedir. Araştırma örneklemi ise Ankara'da ikamet edip 2000 yılı ve sonrasında doğan; herhangi bir ideolojik yapının içinde bulunmamayı tercih ederek kendisini milliyetçi olarak tanımlayan gençlerden oluşmaktadır.

Araştırmamızın katılımcı bilgileri şu şekildedir;

Katılımcılar	Doğum yılları	Öğrenim Durumu	Cinsiyet
K_1	2001	Üniversite Öğrencisi	E
K_2	2000	Üniversite Öğrencisi	E
K_3	2002	Lise Öğrencisi	K
K_4	2005	Lise Öğrencisi	E
K_5	2003	Lise Öğrencisi	K
K_6	2000	Üniversite Öğrencisi	E
K_7	2006	Ortaokul Öğrencisi	K
K_8	2001	Üniversite Öğrencisi	K
K_9	2000	Üniversite Öğrencisi	E
K_{10}	2004	Lise Öğrencisi	E

Sınırlılıklar

Çalışmanın örneklemini 2000 yılı ve sonrasında doğan milliyetçi gençler oluşturduğu için bu yaş grubu ebeveynlerinin sorumluluğunda yaşayan 18 yaş altı katılımcıları da kapsamaktadır. Hal böyle iken katılımcıların aileleri tarafından onam formları alınmıştır (kimilerinden de alınamamıştır). Ayrıca Ankara örnekleminde gerçekleştirilen araştırma, araştırma evreninde olup örneklem dışında ikamet edenlerin farklı bir karakteristiği olup olmadığını analiz etmemize de olanak vermemektedir. Dolayısıyla genelleme yapma imkanı tanımamaktadır. Ayriyeten erişilen kitlenin eğitimli bir grubu temsil etmesi dolayınca aynı tipolojiye dahil olup görece düşük sosyo-kültürel statüye sahip gençlerin örneklem dışı olması katılımcı grubunun tercih ve söylemlerini spesifikleştirmiş olabilir.

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde Milliyetçilik, Türk milliyetçiliği ve gençliğin siyasal katılım biçimleri bağlamında Z kuşağı sivil Türk milliyetçiliğini tanımlamak için kullanacağımız kavram ve olguların tarihsel ve kuramsal arka planlarına kısaca değineceğiz.

Milliyetçiliğe Yaklaşımlar

Milliyetçilik akademik literatürde kimi zaman ''zihinsel inşa örüntüleri'' olarak (Bora,2017) kimi zaman ''bir ideoloji ve davranış şekli'', Kedoure'ya göre bir doktrin, Smith'e göre bir 'ideolojik hareket', Gellner'e göre 'siyasi ilke', Calhoun'a göre ise bir söylemdir (Özkırımlı, 2016: 72). Bir tanım birliğine varılması çok zor olan milliyetçiliğin temel meselesi, milletlerin doğuşu konusu gibi görünmektedir.

Genel itibariyle milliyetçiliğe yaklaşımlar milletlerin doğal ya da inşa süreçlerinin sonucu olduğu (bir ara yol olarak etno-sembolcüler de azımsanmayacak güçlü bir teorik zemin sunmuşlardır) konularında tartışmış olsalar da sosyolojik anlamda doğal ya da inşa mahiyetindeki ulusa, değer atfedilen devlet ve üzerinde yaşanılan topraklara karşı insanların zihinsel ve duygusal anlam biçimlerini içerdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak milliyetçilik biçimlerinin farklılaşması bu temel tanımı bile esnetebilmektedir. ''Breuilly; milliyetçikleri bulunduğu ortam ve gelişme koşullarına göre 'asosyal toplum', 'yukarıdan devrim', istek ve korkuların uygun ortamla birleşmesi' ve 'kaynaştırıcı' başlıklarıyla belirlediği beş farklı kategoride değerlendirir'' (Özkırımlı, 2016: 77). Öte yandan Peter F.Sugar, Doğu Avrupa milliyetçiliklerini 'burjuva', 'aristokrat', 'popüler', ve bürokratik' olmak üzere üçe ayırıp (Özkırımlı, 2016: 77) farklı kültür ve ulusal yapılar için milliyetçiliklerin ayrışmasının farklı iç dinamiklerinin olabileceğini gözler önüne serer. Türkiye özelinde baktığımızda bürokratik yani resmi, sivil-gayriresmi ve kurumsal milliyetçilik yani MHP ve yan kuruluşlarını içeren kolektif siyasal yapıyı içeren temelde üç çeşit milliyetçilikten söz etmek mümkündür.

Resmi, Sivil ve Kurumsal Türk Milliyetçiliği

Milliyetçilik, sınırlarının belirsizliği ve toplumsal ilişkiler üzerinde etkin-kapsayıcı yapısı ile günümüzde neredeyse tüm siyasi fraksiyonlara belirli ölçüde nüfus etme potansiyeline erişmiş bir ideolojik tutum biçimi ya da ''zihniyet örüntüsüdür'' (Çiçek, A., vd., 2017). Bu bağlamda konjonktürel ya da kültürel olarak belirli dönüşümler geçirmesi ve farklı formlara evirilebilmesi görece kolay olmuştur diyebiliriz. Umut Özkırımlı'nın T.Hyyland Eriksen'e atıfla söz ettiği resmi-sivil milliyetçilik ayrımı da Türkiye'de milliyetçiliğin sınırları ve algılanışı anlamında bir çeşitlilik sunmaktadır (Öztan, 2018).

Resmi milliyetçilik Türkiye'de de kuruluşundan bugüne keskin dönüşümler yaşasa da genel bir karakteristik sunmaktadır. Modern ulus devletin inşasında uygulanan yeni Türk ulusu yaratma politikalarını da arzu edilen yurttaşlık profilini tanımlayan müdahaleci süreçler resmi milliyetçiliğin programını oluşturmuştur. Yaratılan makul yurttaş tipolojisi üzerinde ''devletin güvenlik ve beka kaygılarına göre biçimlenen ve aidiyet, yurttaşlık, kimlik konularındaki sorunları ve sınırları belirli bir milli kimlik tanımı üzerinden çözmeye çalışan'' (Öztan, 2018) bürokratik ve siyasi elitlerden oluşan resmi milliyetçilerin karşısında onlarla birçok söylem ve düşüncede birleşmesine karşın bir alternatif milliyetçilik düşüncesi türemiştir.

Resmi milliyetçilik günümüz formuna değin aslında ''makbul'' milliyetçiliğin tanımı ve sınırlarını belirleyerek karşıtlığı pekiştirmiştir diyebiliriz. Micheal Bilig'in ilerleyen bölümlerde tartışacağımız banal milliyetçilik tanımındaki siyasilerin hoşlandığı ''bizim makul ve düzenli, onlarınki ise saldırgan'' gibi bir milliyetçilik sınıflaması aslında Türk siyasi tarihinin temel dinamiklerindendir. Sivil milliyetçilik her ne kadar Özkırımlı'nın değimiyle (2013: 709) resmi milliyetçilik ile ''simbiyotik'' bir ilişki içerse de önemli farklılaşmalar ile sürekli kendisini yeniden üretmiş bir biçimdir.

Sivil milliyetçilik kavramı Türk milliyetçiliği özelinde ilk defa 1944 Türkçülük-Turancılık Davası ve öncesindeki siyasi atmosferde ortaya çıkmış ve resmi-kemalist milliyetçiliğin karşısında Hüseyin Nihal Atsız ve Reha Oğuz Türkkan gibi isimlerin bürokratik elitler ile fikirsel münakaşasından türemiştir diyebiliriz. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında farklı yorumlar olsa da tek bir milliyetçilikten söz edilebilirken 1930'lara gelindiğinde milliyetçiliği yeni yaratılan ulus-devlet formuna indirgemek isteyen İsmet İnönü hükümeti ile gerek coğrafi gerek kültürel olarak (bazen ırk temelinde) daha geniş anlamda ''Türkçülük'' fikrini savunan entelektüel çevreler arasındaki gerilim Türk siyasi hayatının sonrasındaki dinamiklerini belirleyecek resmi-sivil milliyetçilik ayrımını meydana getirmiştir. İnönü döneminde Türkçülüğü savunan siviller ile seçkinlerin milliyetçilik anlayışlarında derin farklılıklar oluşması, özellikle İkinci Dünya Savaşının başlamasıyla bir çatışmaya dönüşecekti. "Otuzlu yılların sonunda CHP'nin bir yandan hızla sola kayarken, diğer yandan da Türkçülere göre "daraltılmış" milliyetçi söylemini sürdürerek bir nevi ulus devleti koruma partisine dönüşmesi" (Ete, Taşdelen, Ersay, 2014) de Türkiye'de sivil milliyetçiliğin ilk nüvesinin ortaya konulmasını belirleyen bir olgudur. Türkiye'de 1930-1950 yılları arasında sivil milliyetçiler mecmua faaliyetleri ile oldukça geniş kitlelerden

taraftar toplayabilmiş ve bu geniş halk tabanı sayesinde 1944 Türkçülük-Turancı Davası lehlerine sonuçlanmıştır.

"Tanrı dağı kadar Türk, Hira dağı kadar Müslüman"

Hüseyin Nihal Atsız ile birlikte Türkçülük-Turancılık Davası'nda yargılanan Alparslan Türkeş, 1960 Askeri Müdahalesi sonrasında Hindistan'a sürgün edilmişti. 1963 yılında Türkiye'ye geri döndüğünde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Genel Başkanı seçilen Türkeş, 8-9 Şubat 1969'da Adana'da düzenlediği parti kongresinde resmi-sivil milliyetçilik bloklarına bir diğerini ekleyecek bir atılım ile partinin adını Milliyetçi Hareket Partisi, parti logosunun da kırmızı zeminde üç hilal olmasına karar verildi.

Sonrasındaki süreçte artık ''Tanrı Dağı kadar Türküz'' sloganı temelinde siyasi parti ve oluşumlardan ziyade mecmua çalışmalarında entelektüel faaliyetler gösteren seküler milliyetçiliğin karşısında ''Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslümanız'' söylemi ile milliyetçiliği dine eklemleyen Türk-İslam Sentezi fikri altyapısıyla Milliyetçi Hareket Partisi, gençlik kolları mahiyetinde Ülkü Ocaklarını ve diğer yan kuruluşları içeren kurumsal milliyetçilik yapısı doğmuş oldu. Nitekim Pan-Türkçü ve ırkçı söylemlerin oldukça yaygın olduğu sivil milliyetçi kitle söz konusudur ki (Öztan, 2018) bu nedenle yeni kurumsal milliyetçi formun özellikle dini söyleme karşı tutumu tartışmalar yaratmıştır.

Yeni kurumsal milliyetçilik yapısı mevcut söylem ayrılığı anlamında baktığımızda önceki entelektüel kesimleri içeren sivil milliyetçi kitleden ziyade ''bu kimliği sayesinde hem taşrada hem şehirlerde, özellikle de taşralı orta ve alt sınıflar arasında popüler hale geldi'' (Can, 2002: 663). Anlaşılacağı üzere Türkiye'de ilk kurumsal-sivil milliyetçilik ayrımına sebep olan durum din-milliyetçilik ilişkisinin farklı yorumlanmasıdır.

1969 yılından günümüze değin bazı dönüşümler meydana gelse de Milliyetçi Hareket Partisi ve gençlik yapılanması olan Ülkü Ocakları'nı içeren kurumsal milliyetçilik yapısı Türkiye'de Türk milliyetçiliği ideolojisinin temsilcisi olma iddiasını sürdürmüştür. 1970'li yılların MHP'sine bakıldığında birçok dernek, sendika ve gençlik örgütünün (Ülkü Ocakları Derneği, Ülkücü Polisler Derneği, Ülkücü Öğretmenler Derneği Ülkücü İşçiler Derneği, Ülkü-Bir, Ülkü-Tek vb.) partide olduğu görülmektedir (Bora ve Can, 1994: 74-84).

Y kuşağı milliyetçiliği için kurumsal milliyetçi yapı dışında herhangi bir aidiyet grubunun varlığı pek mümkün değilken günümüzde durum farklı gözükmektedir. Makalemizin ana teması olan ''milliyetçi gençlik'' özelinde konuya yaklaştığımızda kurulduğu günden bugüne Ülkü Ocakları'nın ideolojik zemini ve bir toplumsal hareket olarak gençlik popülasyonu ile ilişkisine ve gençlik kuşaklarının milliyetçilik ile kurduğu bağa odaklanmamız yerinde olacaktır.

Gençlik Kuşakları

Kuşak (generation) ya da gençlik kuşakları kavramları iş dünyasına yönelik verimlilik, örgütsel çalışma ve işgücü performansının artırılması gibi konulardaki akademik kullanımı itibariyle İnsan Kaynakları Yönetimi ve çalışma ekonomisi literatüründe geniş yer ediniyor olsa da (Parry ve Urwin, 2011:79) ilk kullanımı itibariyle Karl Mannheim'ın (1893-1947) eserlerinde yer almaktadır ve dolayısıyla kuşak kavramı bizlere sosyolojik anlamda da çok şey söyleyebilmektedir (Ağlargöz, 2017:33).

Toplumbilim terimleri sözlüğünde kuşak kavramı; yaklaşık 25-30 yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği olarak tanımlanmakta olup, nesil ve jenerasyon kelimeleri ile de ifade edilmektedir. Bu kuşaklar kronolojik sıraya göre:

Bebek Patlaması (Baby Boomers; 1946-1964 arası doğanlar)

X Kuşağı (Gen X; 1965-1980 arası doğanlar)

Y Kuşağı (Gen Me, Gen Y ve nGen; 1980-2000 arasında doğanlar)

Z Kuşağı (iGen; 2000 yılı ve sonrasında doğanlar) şeklindedir.

Kuşak kavramı sosyolojik anlamda ''belli tarihlerde doğmuş, sosyalleşme sürecinde ortak sosyal, politik, ekonomik vb. olaylardan etkilenmiş, koşullar gereği benzer sorumluluklar yüklenmiş oldukları için ortak değer, inanç, beklenti ve davranışlara sahip gruplar olarak açıklanabilir'' (Demirtaş, 2017: 154).

Milliyetçilik ve Gençlik

Gençlik, dinamizmi ve ideolojik yatkınlıkları dolayınca çok zaman milliyetçilik ile ilintili görülmüş ve Türkiye'de erken cumhuriyet dönemi ''yurttaş yetiştirme'' politikalarından günümüze değin milli kimlik kavramı genç, dinamik, zeki ve ahlaklı aynı zamanda gerektiğinde ''vatan müdafaasında bulunabilecek'' bir nesil tahayyülü ile eklemlenmiştir diyebiliriz. Öte yandan ulusun şeklen ve ruhen batı standartlarına erişmesi gayesinin de taşıyıcısı gençlik olarak görülmüştür (Akman, 2013). Türkiye'de gerek milli eğitim politikaları ve ritüeller aracılığıyla gerekse kurumsal ideolojik yapılar etrafında yeni milliyetçi kuşaklar belirli tipolojiler çerçevesinde yeniden üretilmiş olsa da Z kuşağı burada bize atipik bir örnek teşkil etme potansiyeli sunmaktadır diyebiliriz.

Z kuşağı ve Türk Milliyetçiliği

Türk milliyetçiliğinin ilk defa kitlesel bir hareket olarak yaygınlaşmasından günümüze bir asrı aşkın süre geçmiş ve kümülatif olarak tüm akım ve düşünce-davranış biçimlerinin bugünün sosyolojik atmosferinden baktığımızda belirli oranlarda izleri görülebilmektedir. Bahsettiğimiz üç milliyetçilik anlayışının 2000'lere değin güçlü bir şekilde ulaşmış olması 2000 yılı ve sonrasında doğan gençlerin de düşünsel dinamiklerinde azımsanmayacak bir yer edinmiş olduğu gerçeğini göstermektedir. Bir başka deyişle Z kuşağı milliyetçiliği önceki tüm milliyetçilik formlarını (bazen karşı bir refleks halinde de olsa) içermektedir diyebiliriz.

''Günümüzde Milliyetçi Hareket Partisi çatısı altında temsil edilen çizgi, partinin aldığı oy oranlarıyla ölçülemeyecek bir ağırlığa sahiptir'' (Uzunçayırlı, 2013). Yani sivil milliyetçiliğin görünür anlamda farklılaşan çehresi kurumsal milliyetçiliğin zayıfladığına değil iki akımın da bir arada ilerleyebildiğine işarettir.

Öteki taraftan kuşak kavramını tanımlarken bahsettiğimiz kuşağın sosyolojik temelini oluşturan ortak tecrübe ve deneyimler Z kuşağı milliyetçilerinin karakteristiği için de bizlere bir şeyler söylemektedir. Nitekim tarihsel ve siyasi konjonktür içerisinde siyasi-ekonomik krizleri, 15 Temmuz 2016 Askeri Darbe Girişimini ve Türk siyasetindeki birçok kırılma noktasını henüz erişkin olmadan tecrübe eden bir kuşak söz konusudur. Ve Z kuşağının siyasal katılımını ve düşünsel yapısını etkileyen en büyük kuşak etmenlerinden biri muhtemelen Ak Parti iktidarlarından başka bir siyasi hükümet tecrübesi edinmemiş olmalarıdır.

Z kuşağı Türk milliyetçiliği için değinmemiz gereken bir başka konu, bu gençlerin katılımcılarına açık mevzu bahis kurumsal milliyetçi yapı (MHP& Ülkü Ocakları) dışında çeşitli ideolojik yapılanmalar da mevcuttur. Kendilerini ya daha ırkçı, daha liberal, daha muhafazakar ya da seküler olarak tanımlayan ve genel kitlesi gençlerden oluşan bir çok dernek ve topluluk da günümüz gençleri için farklı deneyimler sunmaktadır. Bu yapıların Gökbörü Türkçüler Derneği, Genç Atsızlar gibi klasik bir sosyal hareket olarak ortaya çıkan örgütlerin yanında yeni katılım biçimlerini de içeren varyasyonları mevcuttur.

Klasik-Yeni Sosyal Hareketler

Klasik sosyal hareketler Türkiye'de kurumsal milliyetçi hareket örneğinde de görülebileceği gibi en büyük vurgunun ''sürekliliğe'' yapıldığı ve belirli bir lider, hiyerarşi ve doktrinsel programa dayanan kolektivizm biçimidir (Çayır, 2016). Bir başka deyişle hayatı çepeçevre sarması beklenen klasik sosyal hareketler, grupların her an mobilize halde yekpare bulunduğu siyasal örgütlenmeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1960'larda yeni sosyal hareketlerin ortaya çıkışı, klasik sosyal hareketler paradigmasının temel tezlerini tartışmaya açmıştır (Çayır, 2016).

Yeni sosyal hareketler paradigması dolayınca kimliklerin ve aktörlerin çeşitlendiği yeni hak arama mücadeleleriyle karşılaşmaktayız. Yine çalışmamız bağlamında en önemli vurguyu ''sürekli olmama'' durumuna yapmak yerinde olacaktır. Çünkü bu yeni siyaset yapma biçiminde imgeler ve kimliğe ait kolektif değerler ne kadar önem arz etse de gündelik hayatı bütünüyle karşılaması beklenen ritüel ve pratikler bütünü yerine belirli bir amaç için basit bir araya gelme etkinlikleriyle mobilize olur. ''Oturmamış üyelik rolleri, programlar, platformlar, temsilciler ve üyelik aidatları temelinde yeni sosyal

hareketler, katılımcılar, kampanyalar, sözcüler, ağlar ve gönüllü yardımcıları içermektedir'' (Çayır, 2016: 58). Enformel ve sürekli olmayan yeni sosyal hareketlerin üyelerin çeşitliliğine ve eşitliğine vurgu yapan söylemi de yine klasik hareketlerin lider kültünün ve teşkilatın yekpareliği anlayışının aksi bir politikleşme çeşidi sunmaktadır.

Z kuşağı sivil Türk milliyetçiliğinin karakteristiğini ortaya koymaya çalıştığımız çalışmamızda buradan hareketle ''sivillik'' kavramının apolitik olma haliyle karıştırılmaması gerektiğini; aksine yeni katılım biçimleriyle birlikte Z kuşağının oldukça politik bir nesil de olabileceğini belirtmek gerekir (Lüküslü, 2009).

BULGULAR

Odak grup görüşmesi çalışmamızda katılımcıların Türklük, milliyetçilik ve gündelik yaşam ve eylem pratikleri bağlamlarında üzerinde yoğunlaştığı anlam daireleri şu şekilde bir şema sunmuştur:



Türklük ve Milliyetçiliğin Anlamı

Türklük kavramı Osmanlı Devleti'nde milliyetçiliğin ilk entelektüel tartışmalara konu olduğu dönemden beri üzerinde uzlaşılması başarılamamış bir fenomendir. Etnik, kültürel, dini, yurttaş temelli yorumlarının yanında Türklüğe yüklenen romantik milliyetçi jargondan türeyen bir anlam çerçevesi de mevcuttur. Katılımcıların hiçbirinde Türklük kavramıyla ilgili etnik ya da dini bir yorumla karşılaşmamamızın yanında bazılarından ''yurttaş temelli'' algılayışların da söz konusu olduğunu söyleyebiliriz.

Ancak katılımcılar özelinde Z kuşağı sivil Türk milliyetçilerinin en karakteristik Türklük yorumu toplumda insanların o toplum için kattığı bireysel değerler ile Türklüğünün ölçülebileceği kanısıdır. Bu ''katılan değer'' yaklaşımı dolayınca devlet ile de diyalektik rasyonel bir bağın kurulduğunu görmemiz mümkün. Kutsal devlet imgesi yerine vatandaşların refahına hizmet ettiği ölçüde önemli olan bir devlet imgesi tüm katılımcılar için makul olan olarak algılanmaktadır.

''Türk vazife üstlenendir''

Bir katılımcı Türklüğü ''ortak kıvançta, dertte, tasada birlikte olabilmek'' (K5) olarak tanımlarken bir diğer katılımcı için aidiyet ve aidiyet çerçevesinde kendisinden değer katmak anlamında şu şekilde bir yorum ile ''Bence Gazi M. Kemal Atatürk'ün dediği gibi 'Ne Mutlu Türküm Diyene' kendisini Türk olarak hissetmek Türk olmaktır. Yani kendini doğduğun topraklara ait hissetmek ya da bulunduğun topraklar için çabalıyorsan'' (K1) karşılaştık.

Burada ırk gibi özsel değerler yerine gönüllü bir katılımın söz konusu olduğu bir millet kavramı açıkça görülmektedir. Yine bir diğer katılımcının:

Benim için Türklük dediğimde ırksal bir farklılık gözetmiyorum, yani kendini Türk olarak hissediyorsa bir insan ya da bu ülkenin değerlerine sahip çıkıyorsa Türksündür. Yani ben kendimi Anadolu'da doğmuş bir olarak şanslı hissediyorum. Bu ülke de doğdum ve bu bana empoze edildi o yüzden

seviyorum gibi mi düşündüğüm zaman evet böyle bir durum da söz konusu. Ama bu topraklarda yaşamayı seviyorum. Yani zorunda değilim ama seviyorum (K9)

şeklinde yorumuyla Türklüğün gönüllü bir aidiyet çerçevesi çizmesi burada anlamlıdır.

Katılımcıların milliyetçiliğe dair yaklaşımları da benzer şekilde vazife üstlenmek ve çalışmak kavramları etrafında yoğunlaşmıştır.

''Bu bilinç ve şuur insanı diri tutan bir sorumluluk meşkalesine itiyor. Türk olmak; çalışmak, çalışmak ve çalışmak. Ve bir vazife gibi mücadele etmek Türklüğe dair ne var ise.'' (K2)

''Vatan için çalışmak''

Katılımcılar özelinde Z kuşağı sivil milliyetçiliği için milliyetçi olmanın sınırlarını da özsel değer ve belirlenmişliklerden ziyade içine doğulan toplum için çalışmak, vazife üstlenmek gibi etik değerler belirlemektedir diyebilir. Başka bir katılımcının milliyetçiliği:

Milliyetçilik, ben bu topraklarda doğdum bu topraklarda yetiştim istesem de istemesem de ben bu topraklarda bir ekmek yedim bunun karşılığında bir şeyler yapabilmektir. Yani bu insanlar için bir şeyler yapabilmek benim için milliyetçiliktir yani bedel ödemektir. Bunu Amerika da çalışma yaparak da ya da bambaşka düşünceleri savunarak da yapabilirim. Yani temelde bu insanlara hizmet etmek milliyetçiliktir. (K8)

şeklinde tanımlaması bize romantik milliyetçilik söylemlerden ziyade bir rasyonel milliyetçilik tipolojisi sunmaktadır. Katılımcıların rasyonalite vurgusu milliyetçiliğin ne olduğu ve devlete karşı tutum konusundaki örneklerinde de net gözükmektedir. Bir katılımcının:

..başka ülkede yaşamayı isterdim çünkü şahsi olarak daha çok değer görebilirdim yurtdışında, daha özgür olabilirdim. Burada bir şeyler elde etmek için çok çok çabalamak gerekiyor. Yurtdışında çalışmak ya da okumak isterdim ama Türkiye'ye geri dönmek şartıyla. Burada bir yaşanmışlık var, buradaki insanlara fayda sağlamak isterim..(K5)

yorumundan hareketle katılımcıların yurtdışı ile ilgili hayallerinin de rasyonel tercihlere dayandığını, Türkiye'de bulunamayan imkanlardan faydalanmak için sadece bir süre yurtdışında yaşamak istediklerini görebiliyoruz. Yine bir katılımcının beyanı bu fikri destekler niteliktedir:

Eğitim için gitmek istiyorum ama oradaki eğitim seviyesinin daha yüksek olduğu için bunu isterim. Daha modern ve düzenli olduğunu düşünmüyorum Avrupa'nın, gezginlerle sürekli konuşuyorum. Avrupa ülkeleri de çok yaşanılası değil. Dünya'yı gezmek istiyorum ama orada yaşamak bambaşka bir şey. Sadece imkanlar fazla olduğu için bir süre yaşarım. Aynı imkanlar burada olsa gitmeyi düşünmem de zaten..(K2)

''dinim milliyetçiliğimi etkilemez''

Katılımcıların bir din-milliyetçilik ilişkisiyle ilgili genel kanısı bu iki olgunun bir birlikteliği ve ilişkisinin olduğunu yadsımamakla birlikte tam anlamıyla örtüşmesinin gerekli olmadığı yönünde gözükmektedir. Katılımcıların bir kısmı ''..bence inanç birey esaslı olmalıdır. Yani bu toplumsal bir şeyi etkilememelidir'' (K2) gibi yorumlarla din-milliyetçilik ilişkisini yorumlarken seküler bir yönden yaklaşırken bir katılımcı ise: ''din de milliyetçilik de birlik olmayı gerektiren kavramlar. Yani din ve milliyetçilik kavramı kaçınılmaz bir şekilde birleşebiliyor ama Müslüman olmayan Türk olabilir'' (K9) beyanı ile dinin toplumsal yönünü vurgulamış ancak İslam'a inanmayan Türkler için de bir açık kapı da bırakmayı tercih etmiştir.

Katılımcıların tümü İslam dışı bir Türklüğün de mümkün olabileceğini savunup seküler bir Türklük tanımı çizdiği görülmüştür. Ancak dinin nerede konumlanacağı konusunda geniş bir düşünce skalasının varlığı söz konusudur. Bir diğer katılımcı ''..bana göre ineğe tapan bir Hindu bile Türk olabilir. Yeter ki kalbinde Türklük şuurunu taşıyacak onura sahip olsun.''(K8) seküler bir ahlaki norm olarak Türklük tahayyülünde bulunarak dini söylemi tamamen kavram dışı bırakmıştır.

Milliyetçilik dediğimde işin içine benim kafama din konusu geliyor. Yani kendimi milliyetçi olarak tanımlıyor muyum? Kendimi İslam'a mensup birisi olarak tanımlıyor muyum diye baktığımda kültürel olarak evet. Kültürel Müslümanlık olarak evet ama kendim ne bileyim kendimi deist olarak tanımladığım da oluyor. Ama bu milliyetçiliğimi asla etkilemez. (K6)

Anlaşılacağı gibi farklı görüşler ve tanımlamalar mümkün olsa da katılımcıların genel uzlaştığı kanı dini düşüncenin milliyetçiliği etkilemesi gibi bir yönünün olmadığı fikri gibi gözükmektedir.

İmgelerin Taşınmasından Yana Dönüşümler

Siyasi kimliklere referans eden imgelerin üzerde taşınması 20.yy'da varlık gösteren neredeyse tüm gençlik hareketleri için önem atfedilen bir olgu olarak göze çarpmaktadır. Bu imge bazen bir parka, çorap, tespih gibi giyim ve aksesuar tercihleri iken bazense sakal-bıyık ya da saç stili olarak zihinlerde ideolojik gruplara ait yerlerini korumaktadırlar. Diğer ideolojik gruplara mensup gençler gibi milliyetçi-ülkücü gençlerin de aidiyetlerini ortaya koyan imgeleri üzerinde taşıması ölçüsü oranında bir statü göstergesi de olabilmekteydi.

Ancak Z kuşağına geldiğimizde (kurumsal milliyetçi gençler için durumu bilmemekle birlikte) sivil Türk milliyetçisi gençlerin herhangi bir ideolojik anlam içeren imge taşımaktan yana çekincelerinin olduğunu ve bir başkası tarafından bir gruba ait olarak nitelendirilmekten imtina ettikleri görülmektedir. Bir katılımcı durumu şu şekilde ifade etmiştir:

Atatürk imzalı ya da ayyıldızlı hatta bozkurtlu aksesuarlar taktığım da oldu tabi. Kemalist olmadığımı ve diğer milliyetçiler gibi olmadığımı ifade etmek için takmıyorum artık. Mesela sakal bırakıyorum ama İslamcı değilim diyebilmek için bir de küpe takıyorum. Bu sefer de solcudur herhalde diyorlar. Türk bayraklı bilekliğimi takıyorum üstüne bu sefer de ülkücüdür diyorlar ama ben üçü de değilim. Her simge görüldüğünde akla gelen bir kitle var. Atatürk imzasını taşıdığınız anda Kemalist damgası yiyorsunuz. Bozkurtlu bir aksesuar taktığınızda akla direk bir grup geliyor. Açıkçası ben sembollerin beni anlatmasını istemiyorum. O gruplara aidiyet hissetmiyorum. Evet milliyetçiyim ama kimse beni diğer milliyetçilerle bir görmemeli. (K6)

Bir diğer katılımcının ''Atatürk gelmiş geçmiş sayılı insanlardan biri bu yüzden Atatürk imzası olan aksesuarlar kullanırdım. Ancak etrafımda Kemalistleri gördükçe, yanlış ifade ettiklerini düşünüyorum Atatürk'ü. Ben de beni onlar gibi anlamasınlar diye bu aksesuarı kullanmamaya başladım.'' (K3) söylemi ile ''insanlara karşı önyargı oluşturmamak için kullanmıyorum dediğiniz şeyleri, benim ne düşündüğüme göre tavır alınmasın istemiyorum bana'' (K1) 'in beyanı gibi katılımcıların tümü belirli grupların yoğunlukla kullandığı imgelere karşı tavırlı olduklarını beyan etmişlerdir.

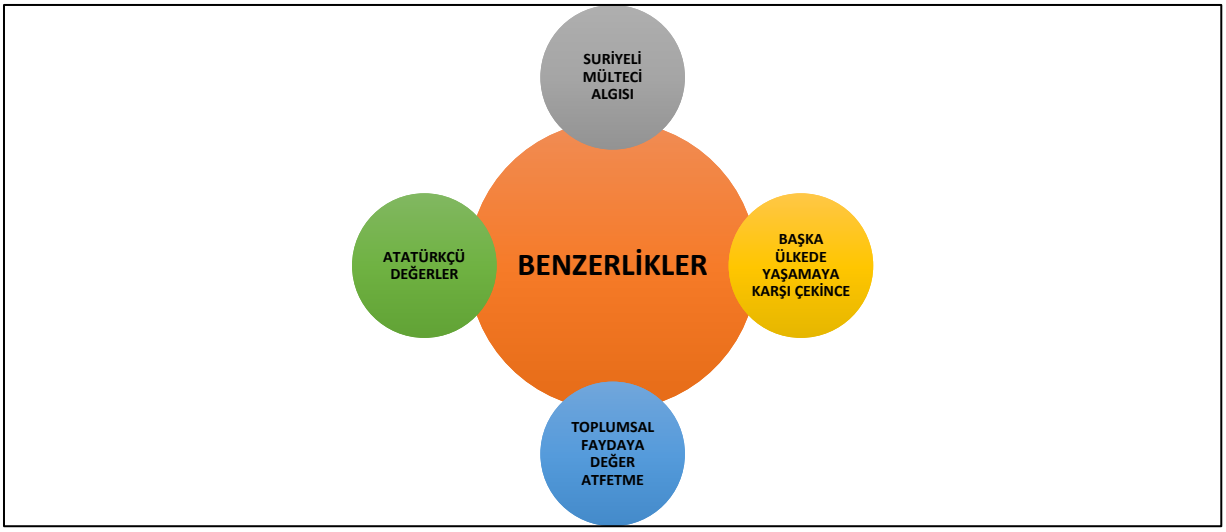
Bu durum karşısında bir başa çıkma stratejisi olarak Z kuşağı milliyetçi gençlerin kendileri anlamlarına karar verdikleri ve aslında inşa ettikleri imgeleri tercih ettikleri görülmüştür. Bir katılımcının üzerinde ''hiç'' yazan yüzüğünü doğayı tahrip etmemek dolayınca milliyetçilik ile ilişkilendirmesi (K2) gibi diğer bir katılımcının Türk askerini çağrıştırdığı için kamuflajlı aksesuarlar tercih etmesi (K5) bu inşa süreçlerine örnek teşkil etmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün de bir imge olarak tüm katılımcılar için benzer önem arz etmesi de yine Atatürk imgesinin farklı yorumlara açık olmasından kaynaklı gözükmektedir. Araştırmamızda dahi Atatürk'ü tanımlarken 'askeri deha'(K7), 'bilime önem veren bir lider'(K3), 'kurtarıcımız'(K4), 'büyük Türk hakanı'(K5) gibi çeşitli perspektiflerden yaklaşabildikleri görülmektedir.

Aynı zamanda katılımcılar mevcut imge-ideoloji kalıplarının toplumun tümü tarafından belirli ölçüde içselleştirildiğini ve kendilerinin de imgelere bu şekilde baktıklarını ifade etmektedirler. Yani görüngüleri karşılayan kalıp ve önyargıların Türkiye'de ideolojik tutumlar ekseninde hala oldukça işlevsel gözükmektedir. Durumu bir katılımcı şu şekilde ifade etmiştir:

Atatürk, Göktürkçe yazılar vs. çok kullanırım. Telefon zil sesim onuncu yıl marşı. Geçen arkadaş şapka hediye almış bana üzerinde Göktürkçe Türk yazıyor. Göktürkçe ile ilgileniyorum ama böyle deyince insanlar beni ülkücü sanıyorum. Ama ben dillerle uğraşmayı seviyorum ve Türk olduğum için de buna kendi öz dilimden başlamış biriyim. Bir gruba ait olduğum için değil bu. Sembol eşittir ideoloji vurgusu evet var. Ben bozkurt işareti yaptığımda ülkücü oluyorum ama bu Dünya'nın birçok yerinde Türklerin simgesi. Barış işareti yapıldığında hdpli olmanla aynı şey bu. Bu algı üzerimize siniyor bir de mesela Koreli arkadaşlarım fotoğraf çekinirken zafer işareti yaptığında indir o elini diyesim geliyor. Galiba beni rahatsız ediyor. (K9)

burada imgelere karşı tutum dışında bir içselleştirilmiş ancak vazgeçilmeye çalışılan bir ideolojik kalıp da göze çarpmaktadır. Katılımcı zafer işaretinin Türkiye sınırları içerisinde (kullanan kitle dolayınca) anlamının evrensel bir durum olmadığı konusunda bilinçli gözükse de Türkiye'nin siyasi imgeleri ve belirli kitlelerin üzerine kodlanmış işaretlerin bu anlam dairelerinden etkilendiğini belirtmektedir.

Bir Önceki Kuşak Milliyetçiliği ile Benzerlikler



Katılımcı grubun bir önceki kuşağın milliyetçi refleks ve değerlerini de belirli ölçüde içerdiklerini görmek mümkün. Suriyeli mülteciler konusu Türkiye'de özellikle Türk milliyetçileri için bir refleks oluşturmaktadır. Aynı refleks ve söylemlerin Z kuşağı milliyetçilerince de taşındığına rastlanılmıştır. Katılımcıların tümü Suriyeli mültecilerin ya kamplarda kalması ya da sınır dışı edilmesi gerektiği konusunda hemfikir gözükmektedirler.

''Bir algı da oluşturuluyor bir olay olduğunda ''kesin Suriyelidir'' algısına da kapılmak istemiyorum ama genelde de suçların altından bu çıkıyor.''(K9)

Ancak burada üstteki katılımcı gibi durumsal-refleksif bir yorum ile karşı çıkış olabilmekle birlikte aşağıdaki örnekte olduğu gibi rasyonel ve özcü tanımlamalar ile de Suriyeli mülteci algısı söylemleşmekte, bu anlamda farklılaşmaktadır: Suriyelilerin alınmasına tepki gösterme sebebimiz her şeyin bir anda ve siyasi amaçlarla olması. Bir anda şehirlere dağıldılar oy verdiler vs. Kültürlerimiz farklı bir kere bu bir anda göçü Türkiye hafif atlatamazdı. Birileri de bunları kabul edeceksiniz, mecbursunuz deyince çok rahatsız oluyorum (K2).

Öteki taraftan farklı beynelmilel ideolojilere karşı katılımcıların önceki kuşak milliyetçilerine kıyasla görece daha sağduyulu olduğuna erişilmiş olsa da belirli kalıpların taşındığını görmek mümkündür. Katılımcıların tümü yabancı arkadaşlarının olduğu ya da olmasından yana problem olmayacağını bildirmişlerdir.

Yeni Sosyal Hareketler Paradigmasına Uyum

Klasik sosyal hareketlerin üyelerinin hayatlarını çevreleyen kurallar ve ritüeller bütününe karşı katılımcıların Yeni sosyal hareketler paradigması dolayınca sadece belirli etkinliklerde katılım esnekliği sağlayan bir siyasal katılım biçimini benimsedikleri rahatlıkla görülmektedir. Bu durum gerek katılımcıların ayriyeten katılım sağladıkları ekoloji ve kadın hareketleri için gerekse milliyetçiliği içeren Bayrak yürüyüşü, Milli bayramlar ya da Şehit cenaze ve yürüyüşleri için seçtikleri bir katılım biçimi olduğu görülmektedir. Katılımcıların sosyal medya paylaşımlarının da Milli Bayramlar ya da yeni sosyal hareketler menşeili farkındalık çalışmalarından oluştuğu bulgusuna erişilmiştir.

''Hayvan haklarına dair paylaşım yapıyorum ve aktif etkinliklerine katılıyorum. Medya etkisinden dolayı hayvan hakları paylaşımı yapıyorum.'' (K2)

'Sadece milli bayramlarla ilgili paylaşım yaparım.'' (K10)

''Ulusun temel değerlerinde paylaşım yapıyorum. Tarihteki Türk şahsiyetleriyle ilgili bazen yapıyorum. Evet beğeniyorum çok şeyi ama paylaşmıyorum çünkü toplum tarafından bir sınıfa sokulmak istemiyorum.'' (K4)
''bir Kızılay gönüllüsüyüm genelde paylaşımlarım da oradan oluyor, Türkçü şeyler de paylaşıyorum çok hoşuma giderse ama orijinal olması lazım'' (K1)
Yukarıdaki beyanlarda bulunan katılımcıların dışında sosyal medyada hiçbir politik-ideolojik paylaşım yapmamayı tercih eden katılımcıların da varlığı bu konuda tek bir tipolojiden söz edemediğimiz anlamına gelmektedir. Öteki taraftan katılımcıların sosyal medya aracılığıyla politik haberleri ve paylaşımları takip ettikleri yalnız kendileri paylaşımda bulunmak konusunda çekimser oldukları görülmüştür ki bu durumun mevcut siyasi konjonktürden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Gündelik Yaşam Kalıpları
Katılımcılara kurumsal milliyetçiler için önem arz eden nasıl giyinileceği ya da giyinilmemesi gerektiği, bir milliyetçinin neler tüketmemesi gerektiği ya da nerelerde bulunmasının sakıncalı olabileceği gibi davranış kodları sorulduğunda tümü tarafından bu tür kalıpların bir anlam ifade etmediği bulgusuna ulaşılmıştır.
Soruya ''buna bir tek ben karar veririm'' (K1) ya da ''bilmem her şey giyebilir, istediğini tüketebilir; bunlar ne biçim sorular'' (K8) gibi cevaplar verilerek yadırgandığı görülmüştür.
''Bir Milliyetçi kendine öncelikle bu tarz somut sınırlar değil de soyut sınırlar çizmeli. Ne konuşmalı ne konuşmamalı. Ne düşünmeli ne düşünmemeli gibi.'' (K3)
Müzik, şiir, roman gibi entelektüel tercihler konusunda yerli eserlere yüklenen bazı anlamlar dolayınca geleneksel müzik ve şiirlerden vazgeçilmediği ancak evrensel tercihlerin de bunlara eklemlendiği görülmektedir. Katılımcılar hem yabancı sanatçıları takip etmekte hem de ''bozkırın tezenesinden nasıl vazgeçilir, doyulur mu?'' diyerek geleneksel müziklere de yönelebilmektedirler. Bu anlamda entelektüel tercihler konusunda Balzac'dan Nihal Atsız'a; Neşet Ertaş'tan Bob Dylan'a Z kuşağı sivil milliyetçi gençlerin geniş bir yelpaze sunduğu görülebilmektedir. Katılımcılar mevcut gündelik yaşam kalıplarına karşı önyargılı hatta bir kısmı yıkıcı bir tavır ile yaklaşmaktadırlar.

TEORİK TARTIŞMA
Bu bölümde katılımcı beyanlarından oluşan bulguların anımsattığı milliyetçilik teorileri ve teorisyenlerin öngörüleri bağlamında Türkiye'de Z kuşağı sivil Türk milliyetçiliğinin teorik bir zeminini ve süreçleri kısaca değerlendirmeye çalışacağız.

Türk Milliyetçiliği ''banallaşıyor'' Mu?
Milliyetçiliğin yeniden üretimi tartışmaları ile birlikte ulus devletlerin tam anlamıyla inşa edilişiyle milliyetçiliğin yok olup silineceğini öne süren teorisyenlere bir eleştiri mahiyetinde Micheal Bilig'in (1995) ortaya attığı Banal milliyetçilik teorisi, bugünün Türkiye'sinde gayet işlevsel gözükmektedir. Bilig'e göre milliyetçilik milli egemenlik sağlandığında silinmeyeceği gibi toplum tarafından emilir ve rutinleşir; öte yandan ''her gün sayısız minik alışkanlıklarla yeniden üretilir'' (Özkırımlı, 2016:241).
Araştırmamızda katılımcıların beyanlarına genel bir panoramadan baktığımızda milliyetçi söylem ve ritüellerin her ne kadar ''popülist'' bulunarak kullanımına bir eleştiriyle birlikte yeni rasyonel bir milliyetçilik söylemi geliştiriliyor gibi gözükse de önceki kuşak milliyetçiliklerinden belirli ölçüde ödünç alınan söylem ve pratiklerin gündelik hayatları içerisinde adeta yokmuşçasına varlık gösterdiği görülmektedir. Gerek Suriyeli mülteciler konusunda refleksif tavır gerekse farklı ideolojilere karşı yumuşak bir karşı duruş ile birlikte beyanlardaki keskin vurgular bizi banallaşan bir Türk milliyetçiliği fikrine götürmektedir. Bilig'in de değindiği üzere banal milliyetçilik ''biz'' ve ''onlar'' gibi küçük kelimelerde yatmaktadır; katılımcıların milliyetçi oluşumların içerisinde bulunmama gerekçesi de yine Bilig'in ifade ettiği üzere kendi milliyetçiliklerini makul ve vatansever, diğer milliyetçilik biçimlerini ise 'aşırı' ve 'saldırgan' bulmalarından kaynaklanmaktadır (Özkırımlı, 2016:243).
Yine Bilig'in ifadesiyle kriz dönemlerinde adeta enfeksiyona uğramış bir canlı gibi ateşin yükselip refleks geliştirildiği ancak enfeksiyonun geçmesi ile ateşin düşüp ''bayrakların dolaba koyulduğu''

(Özkırımlı, 2016:243) bir Z kuşağı sivil Türk milliyetçiliğinden bahsetmek mümkün. Milli karakterli reflekslerin yanı sıra milli bir tahayyül ile ele aldıkları çevre, hayvan hakları, kadın hakları gibi hareketlerin eylemlerine ''kriz dönemlerinde'' katılım sağladığını belirten katılımcılar için sürekli bir katılım yerine bayrakların etkinlik sonrası geri kaldırıldığı yeni banal milliyetçilik türü bir karakteristik oluşturmaktadır diyebiliriz.
Bu anlamda Türk milliyetçiliğin de Yeni Sosyal Hareketler Paradigması ekseninde algılanıyor olması yeni bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

'Hayalin'' Aşınması: Turan (Türk Birliği) Algısı
Araştırmada Türk birliği fikrine karşı tutumun tartışıldığı kısımda Türk Birliğinin katılımcıların Türk Birliğe fikrine karşı oluşan olumsuz tavrın bir devlet organizasyonu içinde aynı ırk, din ve dilden olsa da farklı kültürdeki insan gruplarının yaşamasının çatışma, yönetimde aksaklıklar ve kültürel problemler ortaya çıkaracağını savunduğu görülmüştür. Türk birliği fikrini bu nedenle 'ütopik' bulan katılımcıların Türk birliği denildiğinde zihinlerinde sadece siyasi sınır birliğinin canlanıp AB tarzı bir ekonomik işbirliği ya da bir ülkeler konsensüsü gibi alternatiflerin düşünülmemesi muhtemelen bir önceki milliyetçi kuşağın 'Turan'' fikrinin bilişsel kalıplar oluşturmuş olmasından ileri gelmektedir.
Öteki taraftan Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus devlet yapısına oldukça bağlı gözüken katılımcıların bu düşüncesi Benedict Anderson'un Hayali Cemaatler (1983) olarak ele aldığı ulusların, aslında kolektif bir inşa olarak milliyetçi duyguları pekiştirdiğinden hareketle burada bir 'hayalin aşınması'ndan söz edebiliriz (Anderson, 2017).Katılımcılar Türkiye sınırları içerisinde muhtemelen kendi şehir ya da bölgeleri dışındaki insanların büyük bir çoğunluğu ile etkileşim içerisinde olmamalarına rağmen siyasi sınırlar içerisindeki herkes ile kolektif bir birliktelik hayal edebilmektedirler. Bu kolektif birliktelik yani tüm ulus adına milliyetçilik yapılabilirken aynı katılımcıların ''hayalin'' sınırlarının genişlemesinden yana çekinceleri ayrıca tartışılması gereken bir bulgudur. Bir başka deyişle katılımcılar özelinde Z kuşağı sivil milliyetçileri için millet olma hayali bir tüketim nesnesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendilerinden önce kurulan ulus devlet yapısı için bağlılık gösteren, bu söylem ve duyguları olduğu haliyle kabul eden katılımcılar yeni bağlılık kuracakları bir yapı için görece muhafazakar davranabilmektedirler.

Etno-sembolik Öğeler: ''anlamını ben inşa ediyorsam vardır''
Milliyetçilik kutsallığın sınırlarını ve yönünü dönüştüren yapısıyla kitlelerin karşısına yeni seküler kutsallar ile çıkmaktadır. ''Milliyetçilik, kutsal kavramını ve tinsellik ihtiyacını modern bir aşkınlıkla karşılar'' (Bora, 2017:98). Araştırmamızda katılımcıların imgeleri taşıma pratiklerinin genel kompozisyonuna baktığımızda ulusun kültleşmiş değerleri ve imgelerine karşı olumlu anlamlar barındırırken yeni etno-sembolik anlamların üretim süreçlerinin de bizzat faili olabilmektedirler. Göktürkçe ile dilbilimsel anlamda ilgilendiğini söyleyen katılımcının üzerinde taşıdığı (popülerleşen Göktürkçe 'Türk' yazılı imgenin haricinde) Göktürkçe dövme; diğer bir katılımcının yüzüğünde taşıdığı ''hiç'' kelimesi ile ''..hepimizin birer hiç olduğu mesajını veriyor. Herkes böyle düşünürse daha az iz bırakırız, daha az tahrip ederiz, doğaya daha az zarar veririz. Türk olmak da bunu gerektirmez mi?..'' söyleminden hareketle milli bir ekolojik anlam ekseninde yapmış olduğu 'Türk şamanizmi' vurgusu buna örnek teşkil etmektedir. Bu ve diğer yeni imgeler ekseninde yeni nesil sivil Türk milliyetçilerinin imge ve söylem türetmek konusunda üretkenliğinden söz edebiliriz. Bu durum halk kitlelerince yaygınlaşarak tüketilen imgelerin terk edilmesinin bir sonucu olarak da tartışılabilir. Bir başka deyişle katılımcıların popülerleşen milliyetçilik imgelerine karşı ''kitlesellik'' eleştirisine karşı ürettikleri yeni milli bir o kadar da bireysel anlamlar içeren imgeler bir başa çıkma stratejisi olarak da ele alınabilir.

"Türk sağını ''en katı hali'' hala milliyetçiler"
Milliyetçilik kendisine yeni kutsal merkezler, ritüeller ve ruhani mekanlar icat etmesi bağlamında (Smith, 1994, akt. Bora, 2017: 98) bir kültür ve söylem üretici mekanizma sunmaktadır. Bu nedenle Türk milliyetçiliğini Türk sağının ''katı hali'' olarak ele alan Bora'ya göre Türk milliyetçiliği Türk sağının grameri/dilbilgisidir çünkü tüm sağ jargona kavram, içerik ve imgeleri uydurma gücü ona haizdir

(Bora, 2017: 8). Sahi bir Türk milliyetçisi şair Dilaver Cebeci'nin yazdığı ve Mustafa Yıldızdoğan'ın 1993 yılında bestelediği ''Ölürüm Türkiyem'' eserinin 15 Temmuz 2016 Askeri Darbe Girişimi'ne karşı direnen tüm sağ cenah için bir duygusal motivasyon kaynağı olarak ele alındığını hatırlarsak bu analiz gayet yerinde gözükmektedir. Araştırmaya katılan katılımcıların da obje ve imgelere alışılmışın dışında anlamlar yüklediği, ancak kendileri anlam dairesini inşa ettikleri söylem ve imgeleri taşımayı tercih ettiklerini belirtmiştik. Farklı ideolojilere bağlılık duyan gençlerle karşılaştırma imkanımız olmamış olsa da Z kuşağı sivil Türk milliyetçisi gençlerin de içerik ve imge türetmek konusunda oldukça başarılı olduğu yadsınamaz. Ancak milliyetçiliğin sağ görüşlü halk kitlelerinde yaygınlaşması imgelerin özgün değerini yitirmesi anlamında katılımcı kitlesi özelinde Z kuşağı sivil Türk milliyetçilerini rahatsız ediyor gibi gözükmekte.

Popülist Söylemin Ne İçinde Ne Dışında..

Katılımcılara milliyetçiler tarafından en çok kullanılan ''vatan sana canım feda'', ''ya sev ya terket'' ya da ''her şey vatan için/Türklük için'' gibi sloganların kendileri için ne anlam ifade ettiği sorulduğunda siyasilerin ve geniş halk kitlelerinin sürekli kullanması dolayınca eski önemlerini yitiren güçlü söylemler olduğunu belirttiklerine rastlamaktayız. Yani katılımcılar popülistleşen söylemlere karşı olumsuz bakmaktadırlar da diyebiliriz.

''maalesef siyasiler tarafından içi boşaltılmış sloganlardan'' (K7)

''demode hale geldi verdiği güçlü anlamı yitirdi'' (K2)

''herkesin ağzında artık bunlar'' (K4)

Katılımcılar kendilerinin kullandığı söylemlerin ve dinledikleri müziklerin bir süre sonra popülist bir hal alarak yaygınlaşmasından yana kaygılarını belirtmekte, bu süreçten sonra kendileri için bir vazgeçme durumunun söz konusu olduğunu dile getirmekteler.

''Dombra şarkısını ne heyecanla dinlerdim küçükken, sonra ne oldu gittiler seçim şarkısı yaptılar. Sonra dizilerinde kullandılar, şimdi sadece hüzünleniyorum duyduğumda..'' (K5)

Popülerleşen söylem ya da eserleri karşı tavırlı gözüken gençlerin popülist siyasi söylemlerden uzaklaşıyor gibi görünse de popülizm kanallarınca üretilen ancak halk kitlelerince henüz yaygınlaştırılmamış öğelere karşı tutumlarının da analizi bize popülist söylem ile mevcut kuşağın ilişkisini ancak gösterebilecektir.

SONUÇ

Bu çalışma Weberyan anlamda bir ''ideal tip'' olarak Z kuşağı sivil milliyetçi gençlerin tam anlamlıyla tipolojik özelliklerine erişmek konusunda yetersiz olsa da Z kuşağının siyasi ilgileri ve Türkiye'de milliyetçiliğin dönüşümü ekseninde gelecek araştırmalar için bir ön fikir sunacak bulguları ortaya koymaktadır. Araştırmamız ekseninde diyebiliriz ki; Türkiye'de küreselleşme, sekülerleşme ve Yeni Sosyal Hareketler Paradigmasının etkileri bağlamında Türk milliyetçiliğinden ziyade Türk milliyetçiliklerinden söz edebileceğiz.

Milliyetçiliğin kavram, jargon, söylem ve pratikleri; taşıyıcısı olan yeni nesil gençler tarafından bazı evrensel değerlerle birlikte ele alınıyor olması ve akıl-bilim gibi değerlerle birlikte bireysel motivasyon kaynağı olarak yeni bir karakteristik sunması belki yeni bir şey olmasa da Z kuşağında görünür bir resim sunmaktadır.

Türkiye'de gençler klasik, rutinleşmiş ve tüm halk kitlelerinde adeta ''dillere pelesenk'' olan romantik söylemlere pek ihtimam göstermeyerek yeni bir dil, üslup ve söyleme ihtiyaç duyuyorlar diyebiliriz. Bu durum aktüel politikanın da dönüşmesi gerektiği yorumunun gençler arasında yaygın olmasından da çıkarılabilecek bir sonuçtur.

Türk olmayı etik temellere dayandıran, milliyetçiliği romantik söylemlerin ötesinde, rasyonel bir zemine oturtma iddiası olan Z kuşağı sivil milliyetçi gençler için Mustafa Kemal Atatürk imgesinde birleşmek bir motivasyon kaynağı olarak da gözükmekte. Bu durum kendi söylemlerini Atatürk imgesi üzerinde meşrulaştırmak için de olabilir; ya da akıl ve bilime önem veren bir neslin tabiri yerindeyse ''yerli-milli'' bir varyasyonu boyutunda tek tercih olarak ortaya çıkmış da olabilir.

Sonuç itibariyle Türkiye'de kurumsal yapılardan soyutlanarak bireysel geliştirilen amaçlar dairesinde politikleşme biçimi günümüze değin milliyetçiler için pek tercih edilen bir yöntem olarak görülmese de Z kuşağı sivil Türk milliyetçilerinin ulaşabildikleri her mecrada bulunmayı ve başarılı olmayı önceleyen, evrensel gelişmeleri takip eden ve yeni ilgiler edinen bir nesil olarak ortaya çıkma potansiyellerini yadsımak mümkün gözükmemektedir. Önceki kuşaklardaki sivil Türk milliyetçilerinin eserleri ve vizyonlarına baktığımızda benzer bir profil çiziyor olsalar da buradaki bireyselleşme, sekülerleşme ve yeni katılım biçimleri göz önünde bulundurulduğunda bu neslin yıllar sonraki panoraması daha farklı bir görüntü verebilecek karakteristiğe sahiptir diyebiliriz.

KAYNAKÇ

Ağlargöz, O. (2017). Kuşaklar ve Çalışma Hayatı. H.H.Özkoç ve F.Bayrakdaroğlu (Ed.). Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış kitabı içinde (s.151-172). 1.Cilt. İstanbul: Nobel Yayıncılık.

Akça, İ., Bekmen, A., Özden, B.A. (2018). ''Yeni Türkiye''ye Varan Yol Neoliberal Hegemonyanın İnşası. Ankara: İletişim Yayınları.

Akman, A. (2013). Etnik-Sivil Milliyetçiliğin Ötesinde Modernist Milliyetçilik: Milliyetçilik Kuramında Etnik/Sivil Milliyetçilik Karşıtlığı. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.). Modern Türkiye'de siyasi düşünce milliyetçilik kitabı içinde (s. 705-717). 4. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.

Anderson, B. (2017). Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması. (Dokuzuncu Basım). İskender Savaşır (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Aydın G.Ç., Başol. O. (2014). X ve Y Kuşağı: Çalışmanın Anlamında Bir Değişme Var Mı? Electronic Journal of Vocational Collages.

Bilig, M. (2003). Banal Milliyetçilik. Cem Şişkolar (Çev.). İstanbul: Gelenek Yayıncılık.

Bora, T. (2013). Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik. 4.Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, T. (2017). Türk Sağının Üç Hali Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık. (10. Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, T., ve Can, K. (1994). Devlet Ocak Dergâh 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket. İstanbul: İletişim Yayınları

Creswell, J.W. (2017). Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları. (4.baskıdan çev.). Selçuk Beşir Demir (Çev.Ed.). Ankara: Eğiten Kitap.

Çayır, K. (2016). Yeni Sosyal Hareketler. (2.Basım). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Çiçek, A., Arslan, E., Baykal, Ö.N. (2017). Türkiye'de Tek Parti Dönemi Resmi Milliyetçilik-Sivil Milliyetçilik Çatışması: 1944 Irkçılık-Turancılık Davası. Turansam Uluslararası Hakemli Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 34.

Demirtaş M.C. (2017). Seçmen Davranışlarında Kuşak Faktörünün Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme. H.H.Özkoç ve F.Bayrakdaroğlu (Ed.). Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış kitabı içinde (s.151-172). 1.Cilt. İstanbul: Nobel Yayıncılık.

Ete H., Taşdelen, H., Ersay, S.O. (2014). Ülkücülükten Tepkisel Milliyetçiliğe Mhp'nin İdeolojisi ve Seçmen Eğilimleri. Ankara: Seta Yayınları.

Hobsbawm, E.J. (2017). 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik. (6.Basım). Osman Akınhay (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Kabacalı, C. (2007). Türkiye'de Gençlik Hareketleri. (3.Basım). İstanbul: Gürer Yayınları.

Lüküslü, D. (2009). Türkiye'de Gençlik Miti 1980 Sonrası Türkiye Gençliği. İstanbul: İletişim Yayınları.

Neuman, W.L. (2014). Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar – I. (7.Basım). Sedef Özge (Çev.). Ankara: Yayın Odası.

Özkırımlı, U. (2016). Milliyetçilik Kuramları ''eleştirel bir bakış''. (3. Basım). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Özkırımlı, U. (2013). Türkiye'de Gayriresmi ve Popüler Milliyetçilik. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.). Modern Türkiye'de siyasi düşünce milliyetçilik kitabı içinde (s. 705-717). 4. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.

Parry, E., Urwin, P. (2011). Generational Differences in Work Values: A Review of Theory and Evidence. International Journal of Management Reviews.

Punch, K.F. (2014). Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar. (3.Basım). D. Bayrak& H.B. Aslan ve Z. Akyüz (Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
Robinson, J.A., Acemoğlu D. (2013). Ulusların Düşüşü Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri. İstanbul: Doğan Kitap.
Smith A.D. (2013). Milliyetçilik Kuram İdeoloji Tarih. Ümit Hüsrev Yolsal (Çev.). Ankara: Atıf Yayınları.
Uzunçayırlı, C. (2013). 2000 Sonrası Türk Milliyetçiliğinin Farklı Yüzleri. Liberal Düşünce, 71, 203-218.

BÖLGESEL KALKINMANIN GELİŞMESİNDE YEREL YÖNETİMLERİN KATKISI: KONYA OVASI PROJESİ (KOP) İLLERİ BELEDİYELERİNİN ETKİNLİKLERİNİN VERİ ZARFLAMA ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Mustafa AYDINLI
Necmettin Erbakan Üniversitesi, maydinli42@hotmail.com
Prof. Dr. Ahmet ERGÜLEN
Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, aergulen@konya.edu.tr

ÖZET
Ülkemiz yerel yönetim Konya Ovası Projesi (KOP), belirlenen bölgelerde yatırımların gerektirdiği araştırma, planlama, programlama, projelendirme, izleme, değerlendirme ve koordinasyon hizmetlerinin yerine getirilmesi suretiyle, bu projelerin kapsadığı bölgelerin kalkınmasını hızlandırmayı hedeflemektedir. KOP illeri olarak belirlenmiş (8) ilde yer alan Büyükşehir ve İl Belediyelerinin bölgelerin rekabet gücünü geliştirerek ekonomik ve sosyal yapıyı güçlendirme yönünde sergileyecekleri stratejik adımlar, belediyelerin idari yapılanmaları, bütçe planları benzer çerçevede oluşmaktadır. Ancak yerelde faaliyetlerini gerçekleştirirken kullanılan personel kaynakları, bağlı bulunan ilin nüfus sayısı, ilçe sayıları, ilçe belediyelerinin yapıları, ilin mülki sınırlarının genişliği, bütçe miktarı, öz kaynak ve buna bağlı gelirleri, kiralamadan elde ettiği gelirler ve diğer yatırım gelirleri, uluslararası hibe kaynaklı yapılan projeler, makine sayıları vb. girdi ve çıktı değerleri doğal olarak birbirinden farklılık arz etmektedir. Belediyelerin birbirinden bağımsız tüzel kişiliklerinin olması, bölgesel farklılıklar, merkezi yönetim desteği, meclis yönetiminin almış olduğu kararlar gibi nedenlerle gelişim farklılıkları oluşmaktadır. KOP bölgesinde bulunan belediyeler kendi illerindeki bölgesel kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla ve sosyal belediyeciliğin gereği olarak, yatırım faaliyetlerini destekleyici, teşvik edici yerel faaliyetlerde bulunmaktadır. Ancak bu faaliyetlerin sadece sayısal girdi ve çıktı değerlerine bakarak belediyelerin etkinliklerini ölçmek mümkün değildir. Bu bağlamda çalışmada, ülkemizde KOP illeri içerisinde kurulmuş olan (8) belediyenin birbirine kıyasla ne derece etkin oldukları ve KOP amacına bağlı olarak bölgesel kalkınmaya yaptıkları katkılar tespit edilmeye çalışılmıştır. Üst yönetimlere mevcut durum hakkında bilgi verebilmek ve geleceğe dair değişken faktörler hakkındaki alınacak kararlarda iç görü oluşturabilmek adına çalışma önemli bir noktadadır. Çalışmada söz konusu sekiz belediyenin 2018 yılında kamuoyuna açıklanan 2017 resmi faaliyet raporlarındaki verilerden oluşan bir veri seti oluşturulmuştur. Performans ölçümünde etkinlik analiz yöntemlerinden olan doğrusal programlama tabanlı "veri zarflama analizi yöntemi" kullanılmıştır. Veri zarflama analizi için kurulacak doğrusal programlama modelinde ise Lindo paket programı kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda belediyelerin göreceli etkinlik analizleri gerçekleştirilmiş ve değerlendirme yapılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma, Yerel Yönetimler, KOP İlleri Belediyeleri, Etkinlik Analizi.

THE DEVELOPMENT OF THE CONTRIBUTION OF LOCAL GOVERNMENTS IN REGIONAL DEVELOPMENT: THE KONYA PLAIN PROJECTS (KOP) CITIES AND EVALUATION WITH DATA ENVELOPMENT ANALYSIS OF THE MANICIPALITIES

ABSTRACT
Our country's local government Konya Plain Project (KOP) aims to accelerate the development of the regions covered by these projects by carrying out the research, planning, programming, projecting, monitoring, evaluation and coordination services required by the investments in the designated regions. The strategic steps that the Metropolitan and Provincial Municipalities in the 8 provinces, identified as KOP provinces, will demonstrate in order to strengthen the economic and social structure by improving the competitiveness of the regions, administrative structures of the municipalities and budget plans are formed in a similar framework. However, the personnel resources used in carrying out its activities in the local area, the number of the population of the province, the number of districts, the structures of

the district municipalities, the width of the provincial borders, the budget amount, the own resources and related income, the income obtained from the lease and other investment income, , machine numbers and so on. the input and output values naturally differ from each other. Development differences occur due to reasons such as the existence of independent legal entities of the municipalities, regional differences, central government support, and decisions taken by the parliamentary administration. Municipalities in the KOP region carry out local activities to support and encourage investment activities in order to contribute to the regional development in their provinces and as a requirement of social municipality. However, it is not possible to measure the effectiveness of municipalities by looking only at the numerical input and output values of these activities. In this context, it has been tried to determine the effectiveness of the 8 municipalities established in KOP provinces in Turkey and their contribution to regional development depending on the purpose of KOP. It is important to provide information to the top management about the current situation and to provide insight into the decisions to be made about the variable factors of the future. In the study, a data set consisting of the data of the 2017 official activity reports of the eight municipalities in 2018 was made public. In the performance measurement, linear programming based data envelopment analysis method, which is one of the efficiency analysis methods, was used. In the linear programming model for data envelopment analysis, Lindo package program was used. At the end of the study, the relative efficiency analyzes of the municipalities were performed and evaluated.

Keywords: Regional Development, Local Governments, Municipalities of KOP Provinces, Efficiency Analysis.

Giriş

Yenilikçi kalkınma modellerinin KOP illerinde geliştirilebilmesi için yerel kurumların yeterli donanım ve performans düzeyinin belirlenmesi gerekir. Geleceğe yönelik "Global bakış açısı çerçevesinde düşünüp, yerel davranmak" yaklaşımı sınırlarında yerel kalkınmanın ülke kalkınmasını teşvik ederek rekabet üstünlüğü sağlaması hedefiyle, yerel yönetimlerin bölgesel kalkınmaya katkısı önemlidir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, KOP bölgesi sınırları içerisinde bulunan sekiz (8) Belediyenin birbirlerine kıyasla ne derece etkin oldukları ve bölgesel kalkınma alanında yaptıkları katkılar tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ampirik kısmında ise, değişkenlere ait veriler KOP illeri belediyelerinin 2018 yılında açıklanan ve 2017 yılı resmi faaliyet raporları ve Sayıştay 2017-2018 yılı Mali Denetim Raporlarından elde edilmiştir.

2. VERİ ZARFLAMA ANALİZİ YÖNTEMİ

Veri Zarflama Analizi (VZA), parametrik olmayan matematiksel ve doğrusal programlama tabanlı bir programlamadır.

2.1. Veri Zarflama Analiz Modelleri

VZA ilk olarak Charnes, Cooper ve Rhodes tarafından benzer mal veya hizmet üreten ve karar verme birimi (KVB) olarak isimlendirilen sistemlerin görece etkinliklerinin ölçülmesi amacı ile geliştirilmiştir. Bu yöntem; farklı ölçü birimlerine sahip, çok sayıda girdi ile çıktı değişkeninin olduğu ve bunların ortak bir ölçüt temeline indirgenemediği durumlarda, KVB'lerin görece toplam faktör etkinliğini ölçmeye imkân veren, doğrusal programlama (DP) esaslı bir yaklaşımdır. (Özden, 2008: 169) CCR Modelleri aşağıdaki gibi oluşturulur;

$$\text{maxhk} = \sum_{r=1}^{S} \text{Urk}.\text{Yrk}$$

$$\sum_{r=1}^{S} \text{Urk}.\text{Yrj} - \sum_{j=1}^{m} \text{Vik}.\text{Xij} \leq 0 \qquad ; j = 1,\ldots\ldots\ldots,n$$

$$\sum_{j=1}^{m} \text{Vik}.\text{Xik} = 1$$

Urk≥0 ;r=1,……..,s

Vik≥0 ;i=1,……..,m

Bu eşitlikler kümesinde

Urk=k'ıncı KB'nin r'inci çıktısının ağırlığı

Vik= k'ıncı KB'nin i'inci çıktısının ağırlığı
Yrk=k'ıncı KB'nin r'inci çıktı miktarı
Xik=k'ıncı KB'nin i'inci girdi miktarı
Yrj=diğer (j'inci) karar birimlerinin çıktı miktarları
Xij=diğer (j'inci) karar birimlerinin girdi miktarlarını
m= girdi sayısı
s= çıktı sayısı
n= karar birimi sayısı'nı ifade etmektedir.
KB= karar birimi (Ergülen vd, 2019: 3).

3. VERİ ZARFLAMA ANALİZİ İLE ETKİNLİK ANALİZİ

Bu çalışmada yöntem olarak belediyelere ait tüm karar birimleri için CCR-VZA modelleri tasarlanılmış, LİNDO paket programında çözdürülmüş ve sonuçlar analiz edilmiştir. CCR-VZA sonuçları neticesinde etkin olmayan karar birimleri için Dual CCR-VZA modelleri tasarlanmış ve LİNDO paket programında çözdürülmüş, referans seti ortaya koyulmuştur. Referans seti verilerine göre etkin olmayan karar birimleri için yeni girdi değerleri değişim oranları ortaya çıkmıştır. Ölçeğe göre artan veya azalan getiri değerlerini görmek için BCC-VZA modelleri oluşturulmuş ve LİNDO paket programında çözdürülerek sonuçlar değerlendirilmiştir (Ergülen vd, 2019: 3).

3.1. Çalışmanın Kapsamı ve Veriler

Tablo 1: Çalışmaya Konu Olan Karar Birimleri

KOP İlleri Belediyeleri			
A1	Konya Büyükşehir Belediyesi	**A5**	Nevşehir Belediyesi
A2	Karaman Belediyesi	**A6**	Kırşehir Belediyesi
A3	Aksaray Belediyesi	**A7**	Kırıkkale Belediyesi
A4	Niğde Belediyesi	**A8**	Yozgat Belediyesi

Çalışmada 8 karar birimi için 2017 - 2018 yılına ait olmak üzere iki adet girdi (personel Giderleri, mal ve hizmet alım giderleri) ve iki adet çıktı (vergi gelirleri, teşebbüs ve mülkiyet gelirleri) ele alınmıştır ve aşağıda Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Girdi ve Çıktı Tablosu

	GİRDİLER		ÇIKTILAR
X1	Personel Giderleri	Y1	Vergi Gelirleri
X2	Mal ve Hizmet Alım Giderleri	Y2	Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri

Çalışmada değişkenlere ait verilere, söz konusu sekiz belediyenin 2017-2018 yılında kamuoyuna açıklanan resmi faaliyet raporlarından ulaşılmıştır. Veri seti aşağıda Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Veri Seti

		GİRDİLER			**ÇIKTILAR**		
	Büyükşehir Belediyeleri	Personel Giderleri (X1)	Mal ve Hizmet Alım Giderleri (X2)		Vergi Gelirleri (Y1)	Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri (Y2)	
A1	Konya Büyükşehir Belediyesi	123	800		14	204	
A2	Karaman Belediyesi	29	71		11	28	
A3	Aksaray Belediyesi	36	88		18	31	
A4	Niğde Belediyesi	44	72		12	22	
A5	Nevşehir Belediyesi	30	52		11	24	
A6	Kırşehir Belediyesi	15	78		20	30	
A7	Kırıkkale Belediyesi	46	94		24	36	
A8	Yozgat Belediyesi	15	40		7	17	

*Mali Bilgiler milyonlar basamağı yuvarlanarak verilmiştir. Yaklaşık değerler X 1.000.000 şeklindedir.
*Verilere KOP belediyelerinin 2017-2018 yılı faaliyet raporları ve Sayıştay 2015-2017-2018 yılı Mali Denetim Raporlarından ulaşılmıştır.

3.2. CCR- VZA Modeli Çözümü

Tablo 3'teki veriler kullanılarak CCR-VZA amaç fonksiyon ve kısıtları oluşturularak 8 birime ait veriler modellenerek LİNDO paket programında çözümlenmiş, Tablo 4 ve Tablo 5'te belirtilen değerler ortaya çıkmıştır.

Tablo 4: CCR-VZA Ayrıntılı Sonuç Tablosu

Birim Kodu	Personel Giderleri (X1)	Mal ve Hizmet Alım Giderleri (X2)	Vergi Gelirleri (Y1)	Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri (Y2)	**Etkinlik**
A1	0.008130	0.000000	0.000000	0.004065	0.8292683
A2	0.005913	0.011670	0.000000	0.032675	0.9148903
A3	0.000000	0.011364	0.023636	0.013788	0.8528788
A4	0.000000	0.013889	0.028889	0.016852	0.7174074
A5	0.000000	0.019231	0.040000	0.023333	1
A6	0.000000	0.012821	0.050000	0.000000	1
A7	0.000000	0.010638	0.041489	0.000000	0.9957447
A8	0.011035	0.020862	0.003668	0.057313	1

Tablo 5: CCR-VZA Sonuç Tablosu

Birim Kodu	**Etkinlik**	**Birim Kodu**	**Etkinlik**	**Birim Kodu**	**Etkinlik**
A1	0.8292683	A4	0.7174074	A7	0.9957447
A2	0.9148903	A5	1	A8	1
A3	0.8528788	A6	1		

Çözümleme sonucunda elde elden değerlere bakıldığında A5, A6, A8 Karar birimlerinin etkin, A1, A2, A3, A4 ve A7 Karar birimlerinin etkin olmadığı söylenebilir. Bu durumda A1, A2, A3,A4 ve A7 karar birimlerini etkin hale getirebilmek için dual modelde çözümleyerek, referans setlerini ve gölge fiyatlarını belirleyebiliriz. Buna göre, yukarıdaki verilen tablo incelendiğinde çalışmada 8 belediyeden 3 tanesinin etkin değere ulaştığı 5 tanesinin tam etkin olmadığı görülmüştür. Elde edilen veriler ışığında etkin birimler ile etkin olmayan birim için referans seti oluşturularak, başka bir ifadeyle etkin olmayan karar birimi için etkin olan karar birimleri referans alınarak yeniden girdi ve çıktı değerleri hazırlanacaktır. Etkin olmayan birim için referans setini bulmak, onu etkin hale getirebilmek içinde Dual CCR-VZA modeli kurulacaktır. Kurulan, bu model, LİNDO paket programında çözümlenmiş ve aşağıdaki tabloda belirtilen referans seti tablosu oluşturulmuştur.

3.3. Dual CCR-VZA Modeli Çözümü

Tablo 6: Dual CCR-VZA Modelde Bulunan Karar Birimleri için Etkinlik Değeri ve Referans Seti

Birim Kodu	**Etkinlik**	**Referans Seti**	**Karar Değişkeni**
A1	0.8292683	K6	6.800000
A2	0.9148903	K5 - K8	0.206939 - 1.354909
A3	0.8528788	K5 – K6 –K7	0.614961 - 0.378108 - 0.136047
A4	0.7174074	K5 – K7	0.642857 - 0.182540
A5	1	-	-
A6	1	-	-
A7	0.9957447	K5 – K6 –K7	0.400466 - 0.078696 - 0.667443
A8	1	-	-

CCR-VZA modelinde tam etkinliğe ulaşamayan A1, A2, A3, A4 ve A7 karar birimini etkin hale getirebilmek için Dual CCR-VZA modelinde çözümleyerek, yukarıdaki Tablo 6'da görüldüğü üzere, referans setleri elde edilir.

Tablo 7: Etkin Olmayan Karar Birimleri İçin Yeni Girdi Değişim Oranları Tablosu

Birim Kodu	Personel Giderleri (X1) %	Mal ve Hizmet Alım Giderleri (X2) %
A1	0,17	0,33
A2	0,09	0,08
A3	0,15	0,15
A4	0,37	0,29
A7	0,04	-0,04

Dual CCR-VZA modelinde çözümlenerek referans setleri tespit edildikten sonra, göre etkin olmayan karar biriminin, çıktılarının arttırılması, girdilerinde, atıl olarak kullanılıp kullanılmadığı ya da belirlenen oranlar dâhilinde azaltmaya gidilip bu karar biriminin de etkin hale getirilmesi sağlanır. Referans setindeki karar değişkenleri kullanılarak yapılacak hesaplamaların ardından, Tablo 7'de belirtilen pozitif değerli yüzdelik değişim atıl kapasitenin mevcut olduğu daha düşük bir seviyede olunsa bile aynı performansın sağlanacağı anlamına gelmektedir. Negatif değerli yüzdelik değişimler ise etkin olabilmek için girdi miktarının arttırılması anlamına gelmektedir.

3.4. BCC-VZA Modeli Çözümü

Tablo 8: Tüm Karar Birimleri İçin BCC-VZA Etkinlik Sonuçları

Birim Kodları	**Etkinlik Değeri**	**U0**
A1	0.8292683	0
A2	0.9148903	0
A3	0.8528788	0
A4	0.7174074	0
A5	1.000000	0
A6	1.000000	0
A7	0.9957447	0
A8	1.000000	0

CCR-VZA modelinde karar birimlerinin sabit getirili ölçeğe tabi oldukları düşüncesi ile hareket edilmektedir. Ancak sonuç tablomuzda CCR-VZA ve BCC-VZA sonuç değerleri aynı çıkmıştır. Tüm karar birimlerinde U0=0 çıktığından, tüm karar birimleri için ölçeğe göre sabit getiriden söz etmek mümkündür. Bu durum bize bütün karar birimleri için girdilerde meydana gelecek değişimin çıktıları aynı oranda etkileyeceğini göstermektedir. BCC-VZA amaç fonksiyon ve kısıtları doğrultusunda tüm KVB'ler için BCC-VZA modellemesi yapılarak Tablo 6 'da belirtilen etkinlik sonuçları elde edilmiştir.

4. Sonuç ve Öneriler

Girdi odaklı CCR-VZA modelinin uygulanması neticesinde 8 KOP belediyesinden 3'ü etkindir. 8 KOP belediyesinden 5'i tam etkinliğe ulaşamamıştır. Tam etkinliğe ulaşamayan bu bölgelere referans seti oluşturabilmek için Dual CCR-VZA modeli oluşturulmuş ve bu modelde yine aynı KOP belediyeleri tam etkinliği yakalayamamıştır. Referans seti kullanılarak yapılan hesaplama neticesinde tam etkinliği yakalayamayan belediyelerin girdi miktarlarının personel giderleri, mal ve hizmet alım giderleri Tablo 7'de görüldüğü üzere pozitif değerler kadar atıl kapasitenin mevcut olduğu bir başka deyişle aynı etkinlik seviyesinde kalabilmek için girdi miktarlarında azaltma yapılabileceği sonucuna varılmıştır. Negatif değerli değişimler kadar da girdi miktarının arttırılması gerekmektedir. Bu değişiklikler gerçekleştirilebilirse elindeki kaynakların en verimli kullanılabilmesini niteleyen etkinlik değeri 1 olacaktır.

Artan getiri, sabit getiri ve azalan getiri durumlarını incelemek için BCC-VZA modelleri oluşturulmuş ve neticesinde bütün birimler için U0=0 değerine ulaşıldığından bütün bölgeler için ölçeğe göre sabit getiriden bahsetmek mümkün olmuştur. Başka bir ifadeyle bütün bölgelerin girdi miktarlarında oluşturacağı değişim eşit oranda çıktı değerinde karşılık bulacaktır.

KOP illeri içerisinde sosyal ve ekonomik yönden gelişmişlik düzeyi en yüksek illerde bulunan yerel kurumların etkin olamadıkları tespit edilmiştir. Etkin çıkmayan birimlerin verimliliklerini arttırmaları yâda girdi miktarlarında azaltma ve arttırma gibi tedbirler alması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Ergülen, A, Ünal, Zeynep, Harmankaya, İbrahim. (2019). Girişimcilik Kültürünün Gelişimine Yerel Yönetimlerin Katkısı: Türkiye'deki Büyükşehir Belediyelerinin Etkinliklerinin Veri Zarflama Analiziyle Değerlendirilmesi. 3nd International EMI Entrepreneurship & Social Sciences Congress, 28-30 June 2019, Lefkosa/TRNC

Özden, Ü,H. (2008). Veri zarflama analizi (VZA) ile Türkiye'deki vakıf üniversitelerinin etkinliğinin ölçülmesi. Istanbul University Journal of the School of Business Administration Cilt/Vol:37, Sayı/No:2.

TÜRKİYE'NİN ODUN DIŞI ORMAN ÜRÜNLERİ DIŞ TİCARET POTANSİYELİ

Taner Okan
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Orman Mühendisliği Bölümü, tokan@istanbul.edu.tr
Coşkun Köse
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü, ckose@istanbul.edu.tr

Özet
Gıda güvenliği, besin, toplum sağlığı, enerji üretimi, iklim değişikliği ile mücadele vb. çok sayıda katkısı ulusal ve uluslararası alanda kabul edilen ormanlar; odun hammaddesi, odun dışı orman ürünleri, temiz tatlı içilebilir su, rekreasyon, toprağı koruma, iklimi düzenleme vb. mal ve hizmeti üreten karasal ekosistemlerdir. Özellikle 1990'lı yılların başından itibaren orman ekosistemlerinden yararlanmanın odun hammaddesi elde etmek ile sınırlı olmadığı tartışılmaya başlanmış ve odun dışı orman ürünleri (ODOÜ) bölgesel ve uluslararası ölçekte önemli bir ürün çeşidi olarak görülmüştür. ODOÜ ekolojik ve biyolojik yönleriyle değil ekonomik ve kültürel yönleriyle de öne çıkmıştır. ODOÜ üretimi kırsal kesimde hanehalklarının geçim kaynağı olmuş, aynı zamanda besin kaynağı olarak yararlanılmış, ilave iş ve gelir alternatiflerinin oluşmasına destek olmuştur. Diğer yandan orman ürünleri dış ticareti içerisinde ODOÜ pozitif bir görünüm sergileyerek öne çıkmış durumdadır. Bu çalışmada, Türkiye'nin ODOÜ dış ticaretinde öne çıkan ürünler ele alınmış ve bu ürünlerin dış ticaretteki ekonomik boyutları ortaya konulmuştur. Odun Dışı Orman Ürünlerinin dış ticaretine ilişkin verilerin elde edilmesinde Birleşmiş Milletler Comtrade veri tabanından yararlanılmıştır. Zencefil, safran, zerdeçal (curcuma), kekik, defne yaprağı, köri ve diğer baharatlar; kestane (Kabuklu; taze veya kurutulmuş); türüf, mantarlar (Agaricus cinsi hariç; taze veya dondurulmuş) vb. grupların ODOÜ ihracatında öne çıkan başlıca ürünler olduğu belirlenmiştir.
Anahtar Kelimeler: Odun Dışı Orman Ürünleri, İhracat, İthalat.

TURKEY'S FOREIGN TRADE POTENTIAL OF NON-WOOD FOREST PRODUCTS

Abstract
Forests have been recognized nationally and internationally in numerous contributions to food safety, nutrients, community health, energy production and combating climate change etc. At the same time, forests are terrestrial ecosystems that produce goods and services such as wood, non-wood forest products, clean fresh drinkable water, recreation, soil protection, climate regulation, and so on. Especially since the early 1990s, it has been argued that the utilization from forest ecosystems is not limited to obtaining wood materials. Non-Wood Forest Products (NWFPs) have been seen as an important product on a regional and international scale. NWFP come to the forefront not only ecological and biological but also economic and cultural aspects. Productions of NWFP has been a source of livelihood for households in rural areas, it has also been used as a source of food and has supported the creation of additional work and income alternatives. On the other hand, NWFPs has a positive outlook inside of the foreign trade of forest products. In this study, prominent products in Turkey's NWFPs foreign trade were discussed and economic aspects of these products in foreign trade have been put forward on the basis of forestry sectors and countries. The United Nations Comtrade database was used to obtain data on the foreign trade of NWFPs. Bay laurel, thyme, edible natural mushrooms etc. Ginger, saffron, tumeric (curcuma), thyme, bay leaves, curry and other spices; Castanea (Castanea spp.) and truffles and mushrooms (other than of the genus Agaricus), fresh or chilled) are the prominent main products in NWFP exports.
Keywords: Non-wood Forest Products, export, import.

1. Giriş

Orman ekosistemleri odun hammaddesinden faydalanma dışında çok çeşitli ürün ve hizmetler sunmaktadır. Bu bağlamda Odun Dışı Orman Ürünleri (ODOÜ), ekolojik veya biyolojik açıdan olduğu kadar, ekonomik ve kültürel açıdan da tüm dünyada önem kazanmaktadır (Leakey ve ark, 1996; Açıkgöz Altunel 2012). ODOÜ üretiminin önemi, ortaya çıkan faydanın çok yönlü (ekonomik, sosyal,

kültürel, ekolojik vb.) oluşunun yanı sıra faydalanan kitlenin ve faydalanma alanlarının genişliğinden de kaynaklanmaktadır (Geray, 1998; Geray, 2001).

Son çeyrek yüzyılda ODOÜ konusunda tüm dünyada, hızlı bir şekilde artan ve yayılan bir ilginin varlığından söz edilebilir (Shackleton ve ark., 2011). Küresel ölçekte, ODOÜ'nün bir çoğunun hanehalkı ihtiyaçları için toplanması ve kullanılmasına, sadece çok azının ticarete konu olmasına karşın (FAO, 2010), pazara ulaşan ham veya yarı işlenmiş haldeki ODOÜ'ler gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasında ekonomik köprü görevi görmektedir (Burgener ve Walter, 2007; Vidale ve ark, 2014). Bir taraftan artan nüfus ve daralan tarım arazileri, diğer taraftan sahip oldukları ekolojik, biyolojik, sağlık, ekonomik, sosyal ve kültürel önemleri nedeniyle, ODOÜ'lere yönelik talep hızla artmaktadır. Söz konusu ürünler; başta gıda, sağlık, kozmetik endüstrisi, süsleme ve dekoratif amaçlı olmak üzere pek çok alanda kullanılabilmektedir (Okan ve Şafak, 2004; Daşdemir ve Söğüt, 2017; Korkmaz ve Dündar, 2019).

Orman Genel Müdürlüğü (OGM) tarafından (2016) çıkarılan 302 sayılı tebliğe göre; "ormanlardan ve ağaçlardan elde edilen odun dışındaki biyolojik ve mineral kökenli ürünler ile odun üretimi sırasında veya farklı nedenlerle oluşan her türlü bitki artığı, kabuk, yonga, çalı, kök, kütük, kozalak gibi ürünler, mantarlar, organik kökenli orman humusu ve örtüsü" ODOÜ olarak tanımlanmıştır. ODOÜ'nün üretimi ormanla ilişkili toplumlara geçim anlamında önemli katkılar sağlamaktadır. Söz konusu ürünlerin üretilmesiyle hanehalkları için besin güvenliği sağlanmakta, ilave iş ve gelir olanakları yaratılmakta, kırsal yoksulluğun azaltılması desteklenmektedir. Bu ürünlerin hasatı göreceli olarak orman ve çevresine daha az olumsuz etki yapacağından biyolojik çeşitliliğin korunmasına katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Ayrıca bu ürünlerin üretimine bağlı olarak dış ticaret olanağı elde edilmekte ve döviz tutumuna katkıda bulunulmaktadır.

ODOÜ'nün dış ticareti ile ilgili yapılan çalışmalarda farklı veri tabanlarının kullanıldığı görülmektedir. Kurt ve ark., (2016a) kestane, defne, kekik, çam fıstığı, adaçayı, kimyon, anason ve ıhlamur gibi odun dışı orman ürünlerinin 1995-2015 yılları arasındaki ihracat verilerini Türkiye İstatistik Kurumundan (TÜİK) elde etmiş ve ürünlerle ilgili yıllık ihracatın miktarını ve parasal değerlerini ele almıştır. Kurt ve ark., (2016b) 1990-2009 yılları arasındaki ODOÜ dış ticaretine yönelik yaptıkları çalışmada TÜİK'den alınan veri setini kullanarak kekik, defne yaprağı, çam fıstığı ve ada çayı için analizler yapmıştır. Yıldırım ve ark., (2014) 1989-2011 yılları arasındaki ihracat ve ithalat değerlerini TÜİK üzerinden elde etmiş ve International Standart Industry Classificaiton (ISIC) kodlarını kullanarak analizler yapmıştır. Karayılmazlar (2005) ise 1990-2000 yılları arasındaki döneme ait verileri Devlet İstatistik Enstitüsünden (DİE) elde ederek değerlendirmelerde bulunmuştur. Koç ve ark. (2002), ise benzer şekilde DİE veri tabanından yararlanarak 1990-2000 yılları arasındaki döneme ait analizlerde bulunmuştur. Uluslararası literatüre bakıldığında ise Vitale ve ark., (2014) Birleşmiş Milletler (BM) Comtrade veri tabanını kullanmıştır. Harmonize System (HS), ticari veri raporlaması için dünya çapında kullanılan en yaygın emtia sınıflandırma sistemi olup Dünya Gümrük Örgütü (WCO) tarafından sağlanmaktadır. HS'ye dayalı ODOÜ ticaret verileri uluslararası ticarete dâhil olan tüm ekonomik aktörler tarafından haftalık, aylık veya yıllık olarak kaydedilebilmektedir.

Odun dışı orman ürünlerinin tanımı ve sınıflandırılmasına yönelik tartışmalar uluslararası alanda halen sürmektedir. Bu nedenle farklı disiplinler yaptıkları çalışma amacına uygun sınıflandırma ve terminolojiyi esas almaktadırlar. Sosyoekonomik çalışmalarda ise son kullanım ve ürün çeşidine göre yapılan sınıflandırmaların ön plana çıktığı görülmektedir. Odun dışı orman ürünlerinin uluslararası ticaret verileri esas alınarak yapılacak analizler bu ürünlere yönelik daha geniş bakış açısıyla bakılmasını sağlayacaktır. Bu nedenle uluslararası veri tabanlarının kullanımı ve bu kaynaklardan veri sağlanması önemli ve dikkat çeken değerlendirmelerin yapılmasını olanaklı hale getirebilmektedir. Bu bağlamda, bildiride, BM Comtrade veri tabanı kullanılarak Türkiye'nin dış ticaretinin her geçen yıl önem kazanan defne yaprağı, kekik ve doğal mantarların (Anonim, 2013) ihracat ve ithalat miktarı ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan parasal değerleri analiz edilmiştir.

2. Malzeme ve Yöntem

Bu çalışmada BM Comtrade veri tabanının (BM, 2019) kullanımı benimsenmiştir. Ülkemiz ODOÜ ticaretinde önemli yer tutan bazı ürünlerin Harmonize Sistem (HS) kodları kullanılmış ve BM Comtrade

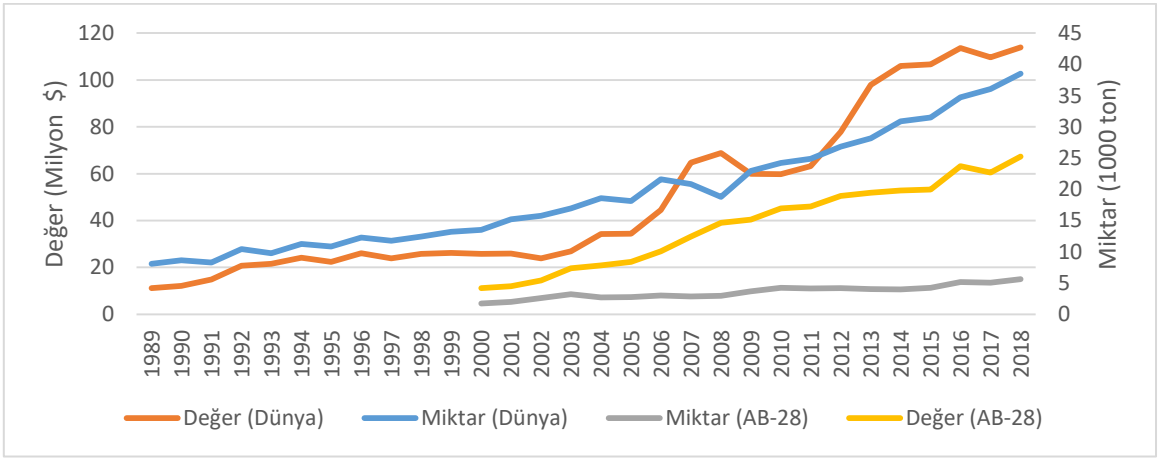
ham veri seti esas alınmıştır. Bu kapsamda; (1) HS 0910 Zencefil, safran, zerdeçal (curcuma), kekik, defne yaprağı, köri ve diğer baharatlar (Ginger, saffron, tumeric (curcuma), thyme, bay leaves, curry and other spices) (2) HS 080241 Kestane (Castanea spp.; Kabuklu, taze veya kurutulmuş (3) HS 070959 Türüfler, mantarlar (Agaricus cinsi hariç), taze veya dondurulmuş (Vegetables; truffles and mushrooms (other than of the genus Agaricus), fresh or chilled) ürün grupları seçilmiştir.

Türkiye açısından adı geçen üç ayrı ürün grubu ile ilgili ithalat ve ihracata konu olan ülkelerin oluşturduğu "Dünya" ve "Avrupa Birliği'ne (AB-28) ait veriler kullanılarak grafikler oluşturulmuştur. Dünya verileri, Türkiye tarafından rapor edilen ithalat ve ihracat değerlerinden elde edilmiştir. AB-28 verilerinin elde edilmesinde ise AB tarafından Türkiye için rapor edilen değerler kullanılmıştır. Grafik haline getirilmiş verilerden yıllara göre ihracat ve ithalat miktar ve parasal değerleri (CIF) analiz edilmiş ve ülkemizde odun dışı orman ürünlerinin potansiyeli ve değerinin artırılmasına yönelik değerlendirme yapılarak öneriler sunulmuştur.

3. Bulgular

3.1. Zencefil, safran, zerdeçal (curcuma), kekik, defne yaprağı, köri ve diğer baharatlara ilişkin dış ticaret

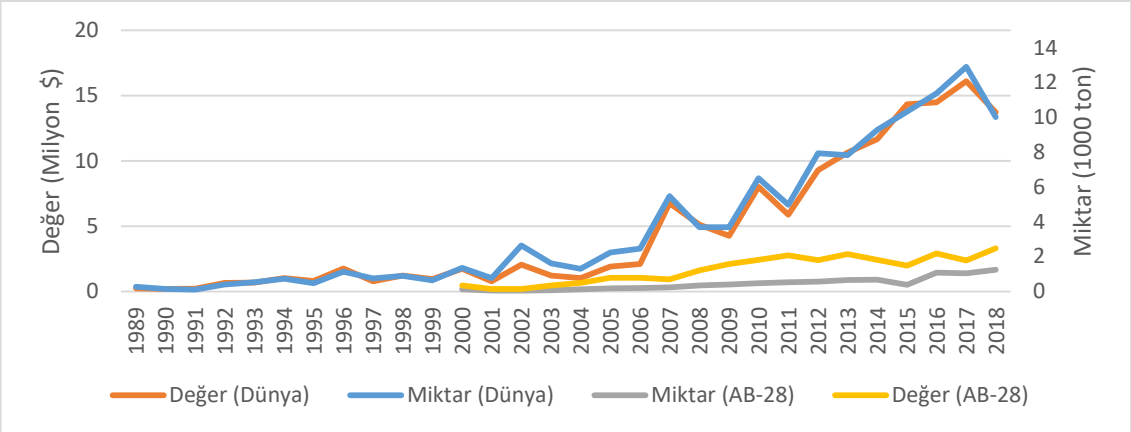
Zencefil, safran, zerdeçal (curcuma), kekik, defneyaprağı, köri ve diğer baharatlara ilişkin ihracat verileri Şekil 1'de gösterilmiştir. Bu ürün grubuna ait 1989-2018 yılları arasındaki 30 yıllık dünya verisi incelendiğinde yıllık ortalama 19.168.471,7 kg ihracat gerçekleştirildiği görülmüştür. Söz konusu ihracatın parasal değerine bakıldığında yıllık ortalama 49.554.634,4 dolar gelir elde edilmiştir. Analiz 2014-2018 yıllarını kapsayan beş yıllık bir dönemde yapıldığında ise, yıllık ortalama ihracat miktarının 34.347.047 kg olduğu, yıllık ortalama 109.974.120 dolar ihracat geliri elde edildiği belirlenmiştir.



Şekil 1: Türkiye'nin zencefil, safran, zerdeçal, kekik, defne yaprağı, köri ve diğer baharatlar ihracatı

Aynı emtia grubu için AB-28 ile olan ihracat verileri 2000-2018 yılları arasındaki 19 yıllık dönemi kapsamaktadır (Şekil 1). Bu dönemde yıllık ortalama ihracat miktarı 3.582.763,8 kg'dır. Bu ihracatın parasal değeri ise yıllık ortalama 14.417.554,4 dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Son beş yıllık dönemde yıllık ortalama ihracat miktarı 4.547.692,5 kg'dır. İhracat değerinin yıllık ortalama tutarı ise 20.884.856 dolardır.

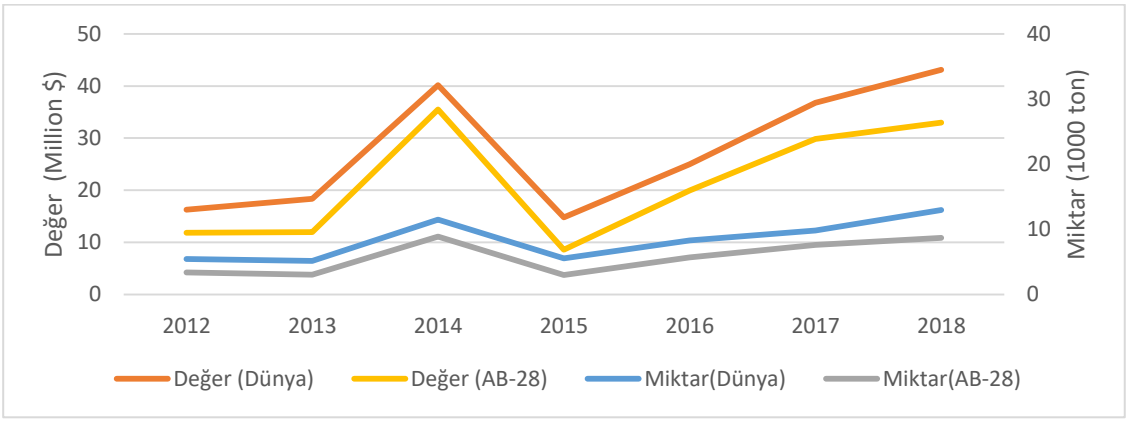
Zencefil, safran, zerdeçal (curcuma), kekik, defneyaprağı, köri ve diğer baharatlara ilişkin ithalat verileri Şekil 2'de gösterilmiştir. Buna göre; Türkiye'nin bu emtia grubu için dünyadan yaptığı ithalatın 30 yıllık ortalaması 3.749.383 kg'dır. 30 yıllık dönemde dünya ülkelerinden yapılan ithalatın yıllık ortalama parasal değeri ise 4.652.695 dolardır. Gerçekleşen ithalatın son 5 yıllık ortalama miktarları ise dikkat çekicidir. İthalatın son beş yıllık dönemde yıllık ortalama 10.781.046 kg ve parasal karşılığının ise yıllık ortalama 14.066.610 dolar olduğu belirlenmiştir.



Şekil 2: Türkiye'nin zencefil, safran, zerdeçal, kekik, defne yaprağı, köri ve diğer baharatlar ithalatı

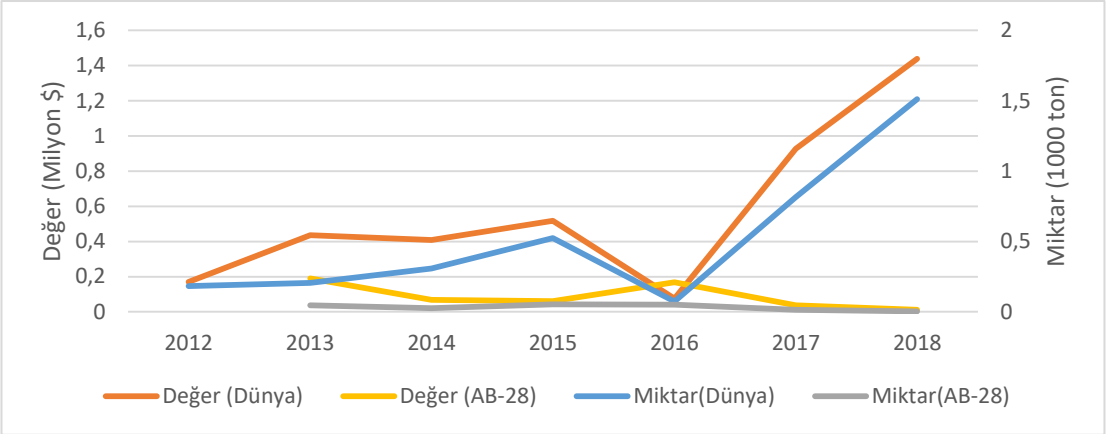
3.2. Kestane (Castanea spp.; Kabuklu, Taze veya Kurutulmuş) ürünlerine ilişkin dış ticaret

Kestane dış ticareti için kullanılan veriler 2012-2018 yıllarını kapsayan yedi yıllık dönem için geçerlidir (Şekil 3). 2012-2018 yılları arasında Türkiye'den dünya ülkelerine gerçekleşen ihracatın yıllık ortalaması 8.374.653 kg olduğu belirlenmiştir. Söz konusu dönemde ihracatın yıllık ortalama parasal değeri ise 27.790.342 dolardır. İhracatın AB-28 ile olan ilişkisine bakıldığında ise; dönemin yıllık ortalamasının 5.747.417 kg olduğu görülmektedir. Bu miktarın parasal karşılığının ortalaması ise yıllık 21.517.706 dolardır.



Şekil 3: Türkiye'nin 2012-2018 Yılları Arası Kestane İhracatı

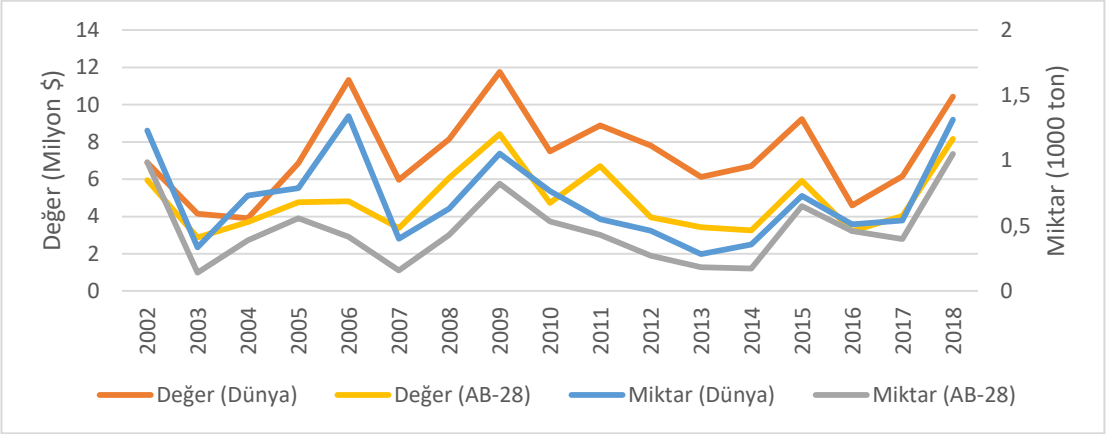
2012-2018 yıllarını kapsayan dönemde kestane konusunda yapılan ithalat miktarının yıllık ortalama 517.681,7 kg olduğu tespit edilmiştir (Şekil 4). Bu dönemdeki ithalatın yıllık ortalama parasal değeri ise 567.372,6 dolardır. AB-28 ülkelerinden gerçekleşen ithalat ise 2013-2018 yıllarını kapsamaktadır. Bu dönemde gerçekleşen ithalatın yıllık ortalama 32.742 kg olduğu belirlenmiştir. Söz konusu ithalata ilişkin yıllık ortalama parasal değer ise 88.944 dolardır.



Şekil 4: Türkiye'nin 2012-2018 Yılları Arası Kestane İthalatı

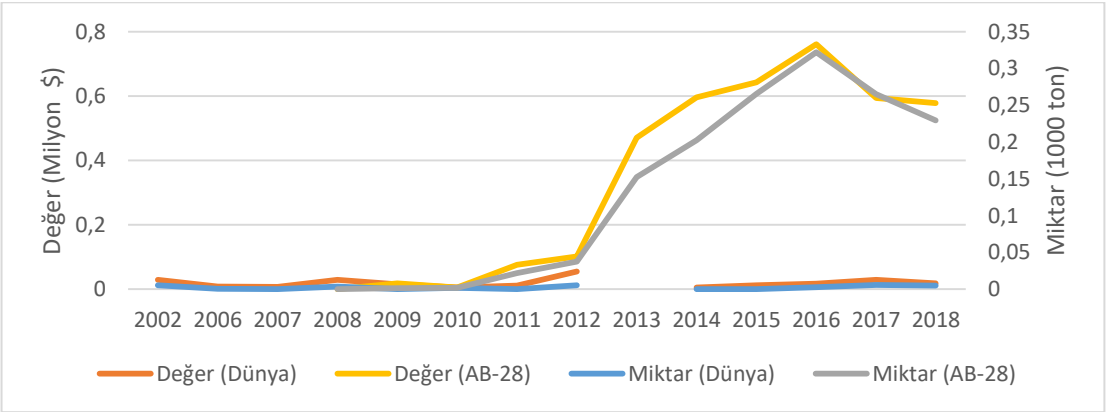
3.3. Mantar ve Türüflere (Agaricus cinsi hariç; Taze veya Dondurulmuş) ilişkin dış ticaret

Türkiye'nin 2002-2018 yıları arasında dünyaya gerçekleştirdiği Agaricus cinsi hariç mantarlar ve türüf (taze veya dondurulmuş) ihracatına bakıldığında yıllık ortalama 707.783 kg düzeyi önümüze çıkmaktadır. Bu ihracatın yıllık ortalama parasal karşılığı 7.436.587 dolardır (Şekil 5).



Şekil 5: Türkiye'nin 2002-2018 Yılları Arası Mantar ve Türüf İhracatı

AB-28 ülkelerine yapılan ihracat miktarı ise yıllık ortalama 473.668,7 kg'dır. Gerçekleştirilen ihracatın yıllık parasal ortalama değeri ise 4.900.705 dolardır.



Şekil 6: Türkiye'nin 2002-2018 Yılları Arası Türüf ve Mantar İthalatı

Türkiye'nin 2002-2018 yıları arasında dünyadan gerçekleştirdiği, Agaricus cinsi hariç, mantar ve türüf (taze veya dondurulmuş) ithalatına bakıldığında yıllık ortalama 2.429 kg düzeyi önümüze çıkmaktadır. Bu ihracatın yıllık ortalama parasal karşılığı 18.953,4 dolardır (Şekil 6). AB-28 ülkelerinden ithal edilen miktar ise yıllık ortalama 125.637,8 kg'dır. Gerçekleştirilen ithalatın yıllık parasal ortalama değeri ise 323.272 dolardır.

4. Tartışma ve Sonuç

Türkiye ormanlarından elde edilen ve uluslararası pazarda rekabet edebilecek odun dışı orman ürünlerinden defne yaprağı, kekik ve doğal mantarlara kapsayan HS ürün gruplarının ithalat ve ihracatına ait veriler incelendiğinde, zencefil, safran, zerdeçal (curcuma), kekik, defneyaprağı, köri ve diğer baharatlara ilişkin dünyaya gerçekleştirilen ihracatın son beş yıllık dönemde yıllık ortalama 1,79 kat artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Son beş yıllık dönemde parasal değer olarak ihracattaki artışın ise 2,21 kat olduğu görülmüştür. İthalat miktarı son beş yıllık dönemde yıllık ortalama 2,8 kat artarken, parasal olarak artışın 3,02 kat olduğu belirlenmiştir. Bu ürün grubunda hem ihracat hem de ithalat oranlarında son beş yıllık dönemdeki artış daha belirgin görülmektedir.

Kestane üretiminde öne çıkan ülkelerden biri olan Türkiye (Okan ve ark., 2018) ihracat anlamında aynı düzeyde değildir. Bunun nedenleri arasında; üretimin iç pazarda tüketilmesi gösterilebilir. Kestane ithalatı da benzer şekilde çok yüksek düzeyde değildir. Kestane şekeri üreten firmaların genellikle Çin'den yaptığı ithalat söz konusudur. Türkiye'nin dünyaya gerçekleştirdiği Agaricus cinsi hariç mantarlar ve türüf (taze veya dondurulmuş) ihracatına bakıldığında ise son beş yıllık dönemde miktar ve değer anlamında bir artışın yaşanmadığı görülmektedir. Ülkemizde doğal mantar toplayıcılarının faydalanma şekillerine bakıldığında, ticari ürün olarak satma ve gelir elde etme ile kendi ihtiyacı için tüketimin öne çıktığı, mantarları ürüne dönüştürerek satma potansiyelinin ise düşük olduğu belirtilmektedir (Arslan ve ark., 2018).

Türkiye'de ODOÜ dış ticaretinde pozitif bir görünüm sergilendiği bilinmektedir. Bununla birlikte, son dönemde ODOÜ konusunda tüm dünyada hızlı bir şekilde artan bir ilginin varlığı, söz konusu ürünlerin bir bölümünün sadece hanehalkı ihtiyaçları için toplanıyor olması, çok az bir kısmının ticarete konu olması gelecek dönemlere yönelik dış ticaret potansiyelinin artabileceğini işaret etmektedir.

ODOÜ'nün ticaretine yönelik veri tabanlarında rapor eden kaynağa bağlı olarak ithalat ve ihracat rakamlarının örtüşmediği durumlar mevcuttur. Bu verilerin kullanılması ve sağlıklı değerlendirmeler yapılabilmesi için ek analiz ve yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, mevcut veri tabanlarının birçok ürünün bir arada yer aldığı emtia grupları yerine daha yalın hale getirilmiş ve çok daha fazla kod içeren bir sisteme evrilmesi ile bölgesel ve ulusal veri sağlanması olanağı elde edilirse ODOÜ'nün ekonomik önemi daha iyi anlaşılacak ve bu alanda yapılacak yatırımlar artabilecektir. Bu ihtiyacın yanı sıra kültüre alınarak önemli miktarlarda üretilen ürünler ile doğal ortamından toplanan aynı ODOÜ'nün ayrı ayrı ticaret rakamlarına ulaşılabilmesi de tüm paydaşlara önemli bir veri sunacak, küresel ticaretin izlenmesine yardımcı olacaktır.

KAYNAKLAR

Açıkgöz Altunel, T., 2012. Odun Dışı Orman Ürünlerinin Toplayıcı/Üretici Açısından Sosyoekonomik Önemi, Journal of the Faculty of Forestry, Istanbul University, 62(1):85-99.

Anonim, 2013. Ormancılık ve Su Şurası, Çalışma Grubu Raporları, Ormanlardan Faydalanma Şura Çalışma Belgesi, s.559-604, Ankara.

Arslan M. , Kaba H. , Okan T., Köse C., Köse M., Yılmaz T., Hilesiz, H., 2018. Mantar İşleme Tesislerinin Durumu ve Sorunları: İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü, IV. International Non-Wood Forest Products Symposium, BURSA, TURKIYE, 4-6 Ekim 2018, pp.98-98.

BM, 2019. Birleşmiş Milletler Comtrade Veri tabanı, https://comtrade.un.org/data

Burgener M., Walter S., 2007. Trade measure-Tools to Promote the Sustainable Use of NWFP? An Assessment

of Trade Related Instruments Influencing the International Trade in Non-Wood Forest Products and Associated Management and Livelihood Strategies (No. 6), Rome, Italy.

Daşdemir, İ., Söğüt, T., 2017. Bartın'da Odun Dışı Orman Ürünleri ve Değerlendirme Olanakları. İnsan ve Doğa Etkileşiminde Orman ve Ormancılık, IV. Ulusal Ormancılık Kongresi, Antalya, 2. Cilt, 13-27.
FAO, 2010. Global Forest Resources Assessment 2010. Main Report. Rome, Italy.
Geray, U. 1998. Ulusal Çevre Eylem Planı, Orman Kaynakları Yönetimi, DPT yayınları, 115 Sayfa, ISBN:975-19-1917-7 Ankara.
Geray, A.U, 2001. Ormancılık Kurumları. Türkiye İçin Ulusal Programın Hazırlanması Projesi (TCP/TUR 0066 A), Basılmamış Taslak Rapor, 76 sayfa, İstanbul.
Karayılmazlar, S., 2005. Analysis of Turkey's Foreign Trade in Non-Wood Forest Products. Forest Products Journal, 55(4), 78-88.
Koç, H., Aksu, B., Kurtoğlu, A. 2002. Turkey's Foreign Trade of the Non-Wood Forest Products, Seminar Proceedings on Harvesting of Non-Wood Forest Products, 2-8 October, Menemen-Izmir, Turkey.
Korkmaz, M., Dündar, N., 2019. Tüketicilerin Odun Dışı Orman Ürünlerine Yönelik Satın Alma Tercihlerini Etkileyen Faktörler. Türkiye Ormancılık Dergisi, 20(3), 213-220.
Kurt, R., Karayılmazlar, S., İmren, E., Çabuk, Y. 2016. Türkiye Ormancılık Sektöründe Odun Dışı Orman Ürünleri: İhracat Analizi. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 18(2), 158-167.
Kurt, R., Karayılmazlar, Çabuk, Y. 2016b. Important Non-Wood Forest Products in Turkey: An Econometric Analysis, Engineering, Technology & Applied Science Research, Vol. 6, No. 6, 2016, 1245-1248.
Leakey, R. B., A. B. Temu, M. Melynk and P. Vantomme, 1996. Domestication and Commercialization of Non-Timber Forest Products. Non-Wood Forest Products Series 9, Rome. 92-5-103935-6
OGM, 2016. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, Odun Dışı Ürün ve Hizmetler Dairesi Başkanlığı, Orman Dışı Orman Ürünlerinin Envanter ve Planlanması ile Üretim ve Satış Esasları, Tebliğ No:302, Ankara, 119 s.
Okan, T., Şafak, İ., 2004. Kekik, Defne ve Çam Fıstığının Üretimi ve Pazarlanması. Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, DOA Dergisi, (10), 101-129.
Okan T., Köse C., Wall J.R., 2018. Türkiye'de Kestane Üretimi, Faydalanması ve Ticareti, 1st International Symposium on Silvopastoral Systems and Nomadic Societies in Mediterranean Countries, ISPARTA, TÜRKIYE, 22-24 Ekim 2018, pp.80-87.
Shackleton S., Shackleton C., Shanley P., 2011. Non-Timber Forest Products in the Global Context. Springer, Berlin.
Vidale, E., Da Re, R., Lovric, M., Corradini, G., Pettenella, D. 2014. International Trade of the NWFP: Any Opportunity for the Italian Forest Sector. In Proceedings of the Second International Congress of Silviculture, Designing the Future of the Forestry Sector, Florence, Italy, s.734-753.
Yıldırım, İ., Ozşahin, S., Okan, O.T., 2014. Prediction of Non-Wood Forest Products Trade Using Artificial Neural NetworksJ. Agr. Sci. Tech. (2014) Vol. 16: 1493-1504

ÇOCUKLARIN BİLGİSAYAR OYUN BAĞIMLILIĞI VE MUTLULUK DÜZEYİNİN İNCELENMESİ

Esin Sezgin
Sağlık Bilimleri Üniversitesi, esin.sezgin@sbu.edu.tr
Ceyhan Turhan
Sağlık Bilimleri Üniversitesi, ceyhan.turhan@sbu.edu.tr
Fidan Çokvar
Sağlık Bilimleri Üniversitesi, fidancokvar.21@gmail.com

Özet
Bu çalışma ile çocukların mutluluk ve bilgisayar bağımlılık düzeylerinin ilişkisi incelenmesi amaçlanmıştır. 2017 TÜİK verilerine göre; İstanbul Avrupa yakasında etnik grupların, ekonomik durum farklılıklarının en çok görüldüğü ve nüfus yoğunluğunun fazla olduğu Esenyurt, ve Zeytinburnu ilçelerinde bulunan MEB'e bağlı okullara devam eden çocuklara ölçeklerin uygulanması için gerekli izinler alınmış ve etik kurul onayı alınmıştır. Örneklem büyüklüğünü saptamak için; MEB'in hazırlamış olduğu İstanbul ili istatistik verileri elde edilmiştir. Bu veriler doğrultusunda "Rsosoft Sample Size Calculator" programı kullanılmış ve %95 güven düzeyinde örneklem sayısı belirlenmiştir. Buna göre belirlenen ilçelerden resmi okullara devam eden 383 ilkokul öğrencisi araştırma kapsamına alınması planlanmış ancak 135 öğrenciye ulaşılmıştır. Örneklem grubuna İlkokul çocukları için bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeği ve Okul çocuklarında mutluluk ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 23 paket programı ile değerlendirilmiştir. Verilerin dağılımı incelenmiş, Spearma rho korelasyon analizi yapılmıştır. Sonuçlara göre; ilkokul öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılıkları ile mutluluk düzeyleri ve olumlu öznel iyi oluşları arasında negatif yönlü ilişkiler saptanırken, olumsuz öznel iyi oluşları ile pozitif yönlü olarak ilişkili olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Oyun Bağımlılığı, Mutluluk, İyi Oluş, Bilgisayar Kullanımı, Dijital Oyun

Abstract
The aim of this study was to investigate the relationship between happiness and computer addiction levels of children. According to 2017 TURKSTAT data; on the European side of Istanbul, the necessary permissions were obtained and ethical committee approval was obtained for the implementation of the scales to the children attending the schools affiliated to the Ministry of National Education in Esenyurt and Zeytinburnu districts where ethnic groups, economic situation differences are most common and population density is high. To determine the sample size; Statistical data of Istanbul prepared by the Ministry of National Education were obtained. According to these data, "Rsosoft Sample Size Calculator" program was used and the number of samples at 95% confidence level was determined. Accordingly, 383 elementary school students attending the official schools from the designated districts were planned to be included in the research but 135 students were reached. Computer game addiction scale and happiness scale for primary school children were applied to the sample group. The data obtained were evaluated with SPSS 25 package program. The distribution of the data was examined and Spearman rho correlation analysis was performed. According to the results; while negative correlation was found between computer game addictions and happiness levels and positive subjective well-being of primary school students, it was found that comuter game addiction was positively related with negative subjective well-being.
Key words: Game Addiction, Happiness, Well Being, Computer Use, Digital Game

1. Giriş

İnternetin hayatımıza hızlı girişi ile birlikte kısa sürede internetin kullanım alanlarının genişliği nedeni ile farklı kültürlerden insanlar farklı açılardan etkilenmiştir. Bu etki sonucunda bireyler bağımlılık kavramı kapsamında problemleri de birlikte getirmektedir. İnternet bağımlılığı, internet kullanımının önüne geçilememesi, kendini kontrol edememe, uyku saatleri içerisinde tercih etmesi, üzüntü ve olumsuz düşünceden kurtulmak ve temel görevlerini ihmal etmesi sonucunda psikolojik, sosyal ve

akademik sorunlar yaşamasıdır. İnternet kullanımı arttıkça aile ve sosyal çevre ile etkileşim azalmakta çatışmalar gözlenmektedir (Derin ve Bilge, 2016; Koca ve Tunca, 2019). Bilgisayar ve internet pek çok alanda yaşamı kolaylaştırırken, oyun ve eğlence aracı olarak da giderek yaygınlaşan bir ilgi alanı haline gelmiştir. Her geçen gün bir adım daha ileriye giden teknolojik gelişmeler, şehirleşme ve oyun alanlarının yetersizliği gibi nedenlerle geleneksel oyun etkinliklerinin yerini dijital oyunlar almıştır. Hemen her yaşta kullanıcısı olan bu oyunlara özellikle gençler yoğun ilgi göstermekte ve oyun oynayarak geçirdikleri süre giderek artmaktadır. Bilgisayar oyun bağımlılığı, bireyin kendini kontrol edememesi sonucunda sosyal ve duygusal sorunlara neden olmaktadır. Bu sorunlardan biri mutluluğun veya yaşam doyumunun azalmasıdır. Çocuklarda okul başarısının düşmesi, arkadaş ilişkilerinin zayıflaması, yalnızlık, depresyon, madde bağımlılığı, gibi birçok durumla ilişkilendirilebilmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalarda yalnızlık, ödül ve ceza (Savcı ve Aysan,2015), kişilik özelliği (Işık ve Kaptangil, 2018), intihar düşüncesi ve uyku sorunu (Sami vd.,2018) internet bağımlılığını tetiklediğini göstermektedir. TUİK 2019 yılı verilerine göre 16-74 yaş aralığında %75,3'ü internet kullanmaktadır. Mutluluk, ilk çağlardan günümüze araştırmalara konu olmuş, nasıl ölçüleceği, belirleyicileri araştırılmıştır. Pozitif duyguların deneyimlenmesi, yaşam doyumu, yalnızlık, şemalar, depresyon, memnun edici ve memnun edici olmayan duygusal tepkiler, yaşama bakış açısı, kişiler arası ilişki sonucunda mutluluk kavramı ortaya çıkmaktadır (Kozan vd.,2019; Telef, 2014). Bu çalışma ile çocukların mutluluk ve bilgisayar bağımlılık düzeylerinin ilişkisi incelenecektir. Yapılan alan yazın incelemesinde, bilgisayar bağımlılığı ile ilgili pek çok araştırma bulunmasına rağmen mutluluk ve anne baba tutumları ile olan ilişkisine yönelik çalışmalara rastlanmamıştır.

2. Yöntem

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu 2018-2019 eğitim öğretim yılının bahar döneminde İstanbul il merkezine bağlı okulların dördüncü sınıfa devam eden çocuklardan oluşmuştur. 2017 TÜİK verilerine göre; İstanbul Avrupa yakasında etnik grupların, ekonomik durum farklılıklarının en çok görüldüğü ve nüfus yoğunluğunun fazla olduğu ilçeler olarak belirlenen Esenyurt, ve Zeytinburnu bulunan resmi ilkokullarla çalışma yapılmıştır. Örneklem büyüklüğünü saptamak için; İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün hazırlamış olduğu 2016-2017 istatistik verileri elde edilmiştir. Bu veriler doğrultusunda "Rsosoft Sample Size Calculator" programı kullanılmış ve araştırmalarda sıklıkla kabul edilen %95 güven düzeyinde örneklem sayısı belirlenmiştir. Esenyurt, ve Zeytinburnu ilçelerinde bulunan okulların seçiminde basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya alınan bölgelerdeki ilkokulların listesi yapılmış ve belirlenen okul listesinden basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile okullar belirlenmiştir. Buna göre belirlenen ilçelerden resmi okullara devam eden 133 ilkokul öğrencisi çalışma grubuna alınmıştır. Bu çocukların 98'si erkek, 35 'i kızdır. Annelerin yaşı 27-49, baba yaşı 30-53 arasında değişmektedir. Annelerin 5'i (%4) okur yazar, 8'i (%7) üniversite mezunudur. Annelerin 21' i (%17) çalışmaktadır. Babaların 45 'i (% 39) ilkokul, 9(%7)'u üniversite mezunudur. Babaların 105'i (% 95) çalışmaktadır.

Veri Toplama

Araştırmanın verilerini toplamak için "Kişisel Bilgi Formu", "Çocuklar için İnternet Oyun Bağımlılığı Ölçeği" ve "Mutluluk Ölçeği" kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından hazırlanan form; öğrencilerin cinsiyeti, sınıfı, anne-babanın eğitimi, ailenin gelir düzeyi ve öğrencinin evinde bilgisayar olup olmadığı durumunu belirleyen soruları içermektedir.

Çocuklar İçin Bilgisayar Oyunu Bağımlılığı Ölçeği: Horzum, Ayas ve Balta (2008) tarafından geliştirilen ölçek toplam 21 maddeden oluşan dört faktörlü bir yapıya sahiptir. Ölçekte yer alan ilk faktör toplam 10 maddeden oluşmakta, "bilgisayar oyunu oynamayı bırakamama" adını taşımakta ve

iç tutarlılık katsayısı. 83'tür. Ölçeğin "bilgisayar oyununu gerçek hayatla ilişkilendirme" adını taşıyan ikinci faktörü 4 maddeden oluşmakta ve iç tutarlılık katsayısı .60'tır. Ölçeğin üçüncü faktörü 3 maddeden oluşmakta, "bilgisayar oyunu oynamaktan dolayı görevler aksatma" adını taşımakta ve iç tutarlılık katsayısı .50'dir. Ölçeğin "bilgisayar oyunu oynamayı başka etkinliklere tercih etme" adını taşıyan son faktörü 4 maddeden oluşmakta ve iç tutarlılık katsayısı .50'dir. 21 maddelik ölçeğin iç tutarlılık katsayısının .85 olduğu bulunmuştur. Ölçekten en az 21, en fazla 105 puan alabilmektedirler (Horzum, 2011).

Okul Çocuklarının Mutluluk Envanteri: Ivens (2007) tarafından geliştirilen Türkçe 'ye uyarlaması Telef (2013) tarafından yapılan okul çocuklarının mutlulukları üzerinde etkili olan etmenleri belirlemek için geliştirilmiş 8 ile 15 yaş arasında çocuklara bireysel ya da grup olarak uygulanabilecek bir ölçme aracıdır. Katılımcılara, okulda geçirdikleri son bir hafta boyunca yaşamış oldukları duygu ve düşünceler sorulmaktadır. Envanter 15 olumlu ve 15 olumsuz olmak üzere 30 maddeden oluşmaktadır. 15 olumsuz madde tersten puanlanarak toplam puan elde edilmektedir. Envanterde bulunan 15 olumlu ve 15 olumsuz maddeyle öznel iyi oluşun duygusal boyutunu oluşturan olumlu ve olumsuz duygusal durumu ölçme hedeflenmektedir. Envanterde ki her madde 1 ile 4 puan arasında puanlanmaktadır.

3. Bulgular

Bu çalışmada mutluluk ve internet bağımlılığı arasındaki yordayıcı ilişkilerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda yapılan Skewness-Kurtosis çarpıklık basıklık analizi sonucunda verilerin normal dağılmadığı tespit edilmiştir. Bilgisayar oyun bağımlılığı ve alt boyutları ile mutluluk düzeyi, olumlu öznel iyi oluş ve olumsuz öznel iyi oluş arasındaki ilişkileri belirlemek üzere Spearman sıra farkları korelasyon analizi yapılmıştır.

Tablo 1. İlkokul Öğrencilerinin Bilgisayar Bağımlılığı Düzeyi Ortalaması

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Bilgisayar. Oyun Bağımlılığı	133	21,00	91,00	38,7143	12,95188
Valid N (listwise)	133				

İlkokul öğrencilerinin bilgisayar bağımlılığı düzeyi ortalaması 38,7 olup, 19-44 arasında verilen normal kullanıcı aralığında olduğu görülmüştür.

İlkokul öğrencilerinden oluşan 133 katılımcıdan 95 öğrencinin normal düzeyde bilgisayar kullanıcısı olduğu görülmüştür. 34 öğrenci riskli kullanıcı, 4'ü çok riskli kullanıcı kategorisinde yer aldığı olduğu Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2. İlkokul Öğrencilerinin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Düzeyleri

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	19-44 (Normal)	95	71,4	71,4
	45-70 (Riskli)	34	25,6	25,6
	71-95 (Çok Riskli)	4	3,0	3,0
	Total	**133**	**100,0**	**100,0**

Tablo 3. Bilgisayar Oyun Bağımlılığı ile Mutluluk Düzeyi, Olumlu Öznel İyi Oluş ve Olumsuz Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkiler

			Olumlu Ö.İ.O.	Olumsuz Ö.İ.O.	Mutluluk
Spearman's rho	Bilgisayar Oyun Bağımlılığı	Correlation Coef.	-,214*	,284**	-,298**
		Sig. (2-tailed)	,013	,001	,000
		N	133	133	133
	Vaz geçmeme	Correlation Coef.	-,214*	,253**	-,281**
		Sig. (2-tailed)	,013	,003	,001
		N	133	133	133
	Hayalinde Yaşatma	Correlation Coef.	-,140	,226**	-,217*
		Sig. (2-tailed)	,108	,009	,012
		N	133	133	133
	Görev Aksatma	Correlation Coef.	-,160	,134	-,159
		Sig. (2-tailed)	,066	,124	,067
		N	133	133	133
	Başka Etkinliklere Tercih Etme	Correlation Coef.	-,109	,181*	-,183*
		Sig. (2-tailed)	,211	,037	,035
		N	133	133	133

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed). *. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Spearman's rho korelasyon analizi sonucunda ilkokul öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılığı ile mutluluk düzeyi (r=-0,298; p<.01) ve olumlu öznel iyi oluşları (r= -0,214; p<.05) arasında anlamlı düzeyde negatif yönlü ilişki olduğu görülmüştür. İlkokul öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılığı ve olumsuz öznel iyi oluş arasındaki ilişkinin ise anlamlı düzeyde pozitif yönlü olduğu görülmüştür (r= 0,284; p<.01).

Yapılan korelasyon analizi sonucunda, "Bilgisayarda oyun oynamaktan vazgeçmeme ve engellendiğinde rahatsız olma" alt boyutu ile olumlu öznel iyi oluş (r=-0,214; p< .01) ve toplam mutluluk düzeyleri (r=-0,281; p<.05) arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Olumsuz öznel iyi oluş düzeyi ile arasındaki ilişkinin ise anlamlı düzeyde pozitif yönlü olduğu tespit edilmiştir (r=0,253; p<.01).

"Bilgisayar oyununu hayalinde yaşatma ve gerçek hayatla ilişkilendirme" boyutunun toplam mutluluk düzeyi ile arasında anlamlı düzeyde negatif yönlü bir korelasyon olduğu görülürken (r= 0,226; p<.01); olumsuz iyi oluş düzeyi ile anlamlı olarak pozitif yönlü bir ilişkisi olduğu saptanmıştır (r=-0,217; p< .05). "Bilgisayar oyununu hayalinde yaşatma ve gerçek hayatla ilişkilendirme" düzeyi ile olumlu öznel iyi oluş düzeyi arasındaki ilişki ise istatistiksel olarak anlamlı düzeyde çıkmamıştır.

"Bilgisayar oyunu oynamayı başka etkinliklere tercih etme" boyutu ile olumsuz öznel iyi oluş düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde pozitif yönlü bir ilişki bulunurken (r= 0,181; p<.05); toplam mutluluk düzeyi arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur (r= -0,183; p<.05). "Bilgisayar

oyunu oynamayı başka etkinliklere tercih etme" ile olumlu öznel iyi oluş arasında ise anlamlı düzeyde bir ilişki saptanmamıştır.
"Bilgisayar oyunu oynamaktan dolayı görevleri aksatma" alt boyutu ile olumlu öznel iyi oluş, olumsuz öznel iyi oluş ve toplam mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkilerin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmadıkları görülmüştür.

4. Tartışma ve Sonuç

Verilerden elde edilen sonuçlara göre ilkokul öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılıkları ile mutluluk düzeyleri ve olumlu öznel iyi oluşları arasında negatif yönlü ilişkiler saptanmıştır. Öğrencilerin bilgisayar oyun bağımlılıkları düzeyi arttıkça mutluluk düzeylerinin ve olumlu öznel iyi oluş düzeylerinin azaldığı görülmektedir. Öğrencilerin bilgisayar ile oyun oynamaktan vazgeçmeme ve engellendiklerinde rahatsız olma düzeyleri arttıkça mutluluk düzeyleri ve olumlu öznel iyi oluşları azalmaktadır. Bilgisayar oyununu gerçek hayatı ile ilişkilendirme düzeyi arttıkça öğrencilerin mutluluk düzeylerinin azaldığı görülmektedir. Aynı şekilde öğrencilerin oyun oynamayı başka etkinliklere tercih etme düzeyleri arttıkça da mutluluk düzeylerinin azaldığı sonucunda ulaşılmıştır. Öğrencilerin olumsuz öznel iyi oluş düzeyleri ve bilgisayar oyun bağımlıkları arasındaki ilişkiye bakıldığında ise bilgisayar oyun bağımlılığı düzeyi artan öğrencilerin olumsuz öznel iyi oluş düzeylerinin de arttığı görülmektedir. Öğrencilerin bilgisayarda oyun oynamaktan vazgeçmeme ve engellendiğinde rahatsız olma düzeyleri arttıkça olumsuz öznel iyi oluşlarının da arttığı sonucuna ulaşılmıştır.
Alan yazın incelendiğinde yapılan çalışmaların kısıtlı olduğu görülmekle beraber var ola az sayıda çalışmanın mevcut çalışmanın bulgularını destekler nitelikte olduğu görülmüştür. Çocuk ve ergenlerin internet üzerinden oyun oynama bağımlılıkları incelendiğinde depresyon puanları ile oyun oynama bağımlılıklarının pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Eun-Jeong Oh vd, 2014). Bununla beraber oyunun akışına kendini kaptırma düzeyi arttıkça da mutluluk düzeyinin azaldığı görülmektedir (Laffan, vd, 2016). Ergenler üzerinde yapılan bir diğer çalışmada da öğrencilerin çevrimiçi oyun bağımlılık düzeyi arttıkça depresyona eğilimlerinin de artmakta olduğu göze çarpmaktadır. Depresyon ve öznel iyi oluş arasındaki negatif ilişki göz önünde bulundurulduğunda sonuçların desteklendiği görülmektedir. Akın (2012)'ye göre de internet bağımlılığı düzeyi arttıkça, mutluluk düzeyi azalmaktadır.
Yapılan çalışmalar göstermektedir ki, olumlu duygulanım ve tatmin ile karakterize olan mutluluk ve iyi oluş ile de alakalı olarak; çevrimiçi oyun bağımlılığı arttıkça, depresyon düzeyi beklenilenden daha fazla artmaktadır (Shapira vd., 2003; Gentile, 2009). Bununla beraber, kaygı düzeyi artmakta ve okul performansı ve sosyal yaşam da olumsuz olarak bu durumdan etkilenmektedir (Prot vd, 2014).
Her ne kadar internetin sunduğu sanal etkinlikler ve eğlenceler artmış olsa, yaşattığı haz ve heyecan duyguları çocuklara iyi gelmiş olsa bile gerçek yaşamda hissedilen duyguların önemli ve vazgeçilmez olduğu söylenebilir. Bu nedenle gerçek yaşamda hissedilen olumlu duygular arttıkça internete bağımlılık eğilimleri de azalabilir. İnternetin yeterli düzeydeki kullanımı bireyde "heyecan", "mutluluk" gibi olumlu duyguları artırabilirken aşırı kullanımı "mutsuzluk", "yorgunluk", başarısızlık" gibi olumsuz duyguları arttırabilmektedir. Bu nedenle aileler çocukların bilgisayarla geçirdikleri süreyi belirlemeli, alternatif oyun veya etkinlikler bulmalıdır.
Öğretmenlerin çocuklara verdikleri ödevler genellikle bilgisayarı kullanmalarına neden olmaktadır. Oysa verilen ödevlerin daha çok çocukların yaşayarak duyularını kullanarak hazırlayabilecekleri özellikte olması çocukları bilgisayardan uzaklaştıracaktır.

Kaynakça

Akın, A. (2012). The Relationships Between Internet Addiction, Subjective Vitality, and Subjective Happiness. Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 15(8), 404–410. doi:10.1089/cyber.2011.0609

Büyükgebiz Koca, E ve Tunca, M. Z. (2019). İnternet ve sosyal medya bağımlılığının öğrencilerin performanslarına etkileri üzerine bir yazın taraması. Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences, 24(1).

Demiriz, S & Ulutaş, İlkay (2016). Çocuklar Ne Kadar Mutlu? Bazı Değişkenlere Göre Çocuklarda Mutluluğun Belirlenmesi, Eğitim Bilimleri Dergisi, Haziran 2016, 7(1), 16-24.

Derin, S., & Bilge, F. (2016). Ergenlerde internet bağımlılığı ve öznel iyi oluş düzeyi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 6(46), 35-51.

Gentile, D. (2009). Pathological video-game use among youth ages 8 to 18: A national study. Psychological science, 20(5), 594-602.

Horzum, M.B., Ayas, T. & Balta, Ö.Ç. (2008). Çocuklar İçin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeği. Türk PDR (Psikolojik Danışma ve Rehberlik) Dergisi, III(30), 76-88.

Işık, M. ve Kaptangil, İ. (2018). Akıllı telefon bağımlılığının sosyal medya kullanımı ve beş faktör kişilik özelliği ile ilişkisi: Üniversite öğrencileri üzerinden bir araştırma. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7(2), 695-717.

İnal, Y. ve Çağıltay, K. (2005). İlköğretim Öğrencilerinin Bilgisayar Oyunu Oynama Alışkanlıkları ve Oyun Tercihlerini Etkileyen Faktörler. Ankara Özel Tevfik Fikret Okulları, Eğitimde Yeni Yönelimler II. Eğitimde Oyun Sempozyumu, 14 Mayıs 2005.

Jordan, A. B., & Romer, D. (Eds.). (2014). Media and the well-being of children and adolescents. Oxford University Press.

Koca, E. B., & Tunca, M. Z.(2019). İnternet ve sosyal medya bağımlılığının öğrencilerin performanslarına etkileri üzerine bir yazın taraması. Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24(1),33-53.

Kozan, H. İ. Ö., Kavaklı, M., Ak, M., & Kesici, Ş. (2019). Akıllı telefon bağımlılığı, genel aidiyet ve mutluluk arasındaki ilişkilerin yapısal eşitlik modellemesi ile incelenmesi. Klinik Psikiyatri Dergisi, 22(4),436-444.

Laffan, D. A., Greaney, J., Barton, H., & Kaye, L. K. (2016). The relationships between the structural video game characteristics, video game engagement and happiness among individuals who play video games. Computers in Human Behavior, 65, 544–549. doi:10.1016/j.chb.2016.09.004

Oh, E. J., Choi, S. W., Lee, H. K., Park, J. H., Ahn, J. H., Choi, J. E., & Bhang, S. Y. (2014). Relationship between internet game addiction and psychiatric symptoms in a child and adolescent psychiatric clinic. J Korean Acad Child Adolesc Psychiatry, 25(3), 136.

Sami, H., Danielle, L., Lihi, D., & Elena, S. (2018). The effect of sleep disturbances and internet addiction on suicidal ideation among adolescents in the presence of depressive symptoms. Psychiatry research, 267, 327-332.

Savci, M., & Aysan, F. (2015). Relationship between impulsivity, social media usage and loneliness. Educational Process: International Journal.

Shapira, N. A., Lessig, M. C., Goldsmith, T. D., Szabo, S. T., Lazoritz, M., Gold, M. S., & Stein, D. J. (2003). Problematic internet use: proposed classification and diagnostic criteria. Depression and anxiety, 17(4), 207-216.

Telef, B. (2014). Ergenlerde olumlu ve olumsuz duygular ile riskli davranişlar arasindaki ilişkinin incelenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 22(2), 591-604.

Yılmaz, R., Karaoğlan Yılmaz, F. G., & Kılıç, A. E. (2018, Nisan). Examination of relation between high school students' online game addiction, loneliness, aggression, and depression tendency. International Child and Information Safety Congress.

TÜRK MİLLİ KİMLİĞİNİN, BİLİNCİNİN İNŞASI VE YENİDEN ÜRETİLMESİNDE KAMUSAL TEMSİL MEKÂNI OLARAK MÜZELER

Arş. Gör. Aysel TAPAN
Kocaeli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Reklamcılık Bölümü, aysel.tapan@kocaeli.edu.tr

ÖZET
Milliyetçi anlam ve semboller, milli kimliği, bilinci inşa etmek ve yeniden üretmek amacıyla banal bir şekilde gündelik hayatta temsil edilmektedir. Milliyetçiliğin kamusal temsil mekânı olarak müzeler üzerinden gündelik hayattaki yansımaları ve tasarımları bağlamında bu çalışmanın amacı ise müzelerin milli kimliğin, bilincin inşa edilmesi ve yeniden üretilmesi sürecinde işlevini irdelemektir. Çalışma kapsamında, Atatürk ve Redif Müzesi'ndeki eserler sergileme ve sunum teknikleri de göz önünde bulundurularak niteliksel içerik analizi ve görsel metin okuma yöntemiyle incelenmiştir. Sonuç olarak, Türk milli kimliğinin, bilincinin inşası ve yeniden üretilmesinde militarizm, ırk, köken, gelenek ve Mustafa Kemal Atatürk unsurlarının vurgulandığı görülmüştür. Milliyetçiliğin militarizm üzerinden tasarımındaki metinlerde milliyetçiliğin ben-öteki karşıtlığı ve düşman tasarımı üzerinden inşa edildiğini söyleyebiliriz. Elde edilen veriler ayrıca, ırk ve köken mitinin padişahlar, fermanlar ve Osmanlı dönemindeki gelenek ve göreneklerle yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. Mustafa Kemal Atatürk üzerinden milliyetçiliğin tasarımında ise Atatürk'ün hayatına, cenaze törenine ve Savarona yatına odaklanılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, milli kimlik, milli bilinç, ulusal müzeler.

ABSTRACT
Nationalist meanings and symbols are represented in daily life in a banal way in order to build and reproduce national identity and consciousness. The aim of this study is to examine the function of museums in the process of building and reproducing national identity, consciousness in the context of the reflections and designs of nationalism in daily life through museums as the sphere of public representation. Within the content of the study, the artworks in the Atatürk and Redif Museum were examined with qualitative content analysis and visual text reading method by taking into consideration the techniques of exhibition and presentation. Consequently, it was seen that militarism, race, origin, tradition and Mustafa Kemal Atatürk were emphasized in the construction and reproduction of Turkish national identity and consciousness. We can say that nationalism is built on the contradiction of self-other and enemy design in the texts of the design of nationalism through militarism. The data also show that the myth of race and origin was reproduced with sultans, edicts, and traditions and customs in the Ottoman period. Biography of Mustafa Kemal Atatürk, Atatürk's funeral, Savarona were focused in order to design of nationalism through Atatürk.
Keywords: Nationalism, national identity, national consciousness, national museums.

GİRİŞ

Milliyetçi söylemin inşası ve hafızalara kazınması sürecinde merkezi konumda olan ulusal müzeler, bir milletin tarihinin basit bir göstergesi ya da sunumu değildir. Müzelerin, milli bilincin şekillenmesi ve sürekliliğinin sağlanması, milli kimliğin inşası ve yeniden üretilmesi için elverişli toplumsal koşulların yaratılmasında işlevsel bir niteliği bulunmaktadır. İdeolojik ve kültürel olarak bağdaştırıcı bir araç olan müzeler, ulusun "şanlı" ve "kutsal" geçmişine ilişkin bilgi biçimleri üreterek ulusu anlama şeklini belirleyen, toplumsal bağları koruyan ve türdeşleşmeyi sağlayan en önemli faktörlerden biridir.

Müzeler ayrıca, toplumsal belleğin inşasında hatırlatılmak istenen şeylerin hafızalarda yer etmesi ve derin izler bırakabilmesi için eserlerin anlam ve sembolleriyle toplumsal değer, tutum ve inançlar arasında bir eşleştirme ve uyum sağlamaktadır. Birlik inancını besleyen sembollerle yaratılan ortak bir geçmişle oluşturulan toplumsal bellek ise milli kimliğin üretilmesinde temel bir rol oynamaktadır. Birlik inancını besleyen milliyetçi anlam ve sembollerin gündelik hayatta sürekli tekrar edilerek hatırlatılmasında kullanılan araçlarından biri olan müzeler aynı zamanda devlet ideolojisinin

anlamlandırılması ve meşruiyet kazanması meselelerinin çözümüne katkıda bulunmaktadır. Çünkü müzeler, gerçekliğin gündelik hayatta düzenlenmesinde kullanılan en etkili araçlardan biri olmuştur ve bir milletin sahip olduğu toplumsal, kültürel ve ekonomik değerler gündelik hayatın içinde birbirini etkileyen ideolojik süreçlerin bir ürünüdür. Milliyetçilik ve gündelik hayatın bu çokboyutlu yapısı nedeniyle simgeler her yere sirayet etmektedir. Sıradanlık ise banal milliyetçilik ve gündelik hayatın ortak özelliklerinden birisidir. Bu nedenle banal bir şekilde gündelik hayatta inşa edilen milliyetçilik, bireyin hafızasına işlenmektedir.

Milliyetçilik, modern çağın özel koşullarının bir ürünü olmakla birlikte ideolojik ve özellikle kültürel bir inşa sürecinin ürünüdür. Milliyetçi söylem bağlamında gerçekliğin ve anlamın gündelik hayatta inşa edilmesini tüm kapsamıyla ortaya koyabilmek çokboyutlu bir bakış açısı gerektirmektedir. Bu nedenle kolektif belleğin inşa edilmesi ve yeniden üretilmesi sürecinde icat edilen kutlamalar, ritüeller, spor, müzik, sinema, yemek, mimari, dinsel törenler, eğitim sistemi, kitle iletişim araçları ve reklam gibi aracıların önemli işlevleri bulunmaktadır. Çalışma kapsamında ise Türk milli kimliğinin, bilincin inşası ve yeniden üretilmesi müzeler aracılığıyla irdelenmiştir.

1. Türk milli kimliğinin, bilincinin inşası ve yeniden üretilmesi bağlamında toplumsal belleğin aracıları

Toplumsal aracılarla yeniden üretilen ve düzenlenen gerçeklik ve anlam, bir yandan kolektif belleğin birleşimidir diğer yandan farklılıkların, ben ve öteki arasındaki karşıtlığın temelidir. Milli kimlik bağlamında çoklu kimliklere izin verilmeyişi milliyetçiliğin temel unsurlarından biri olan ötekileştirmeyi tetiklemektedir. Bütün aidiyetler, aynı anda elbette aynı derecede önem taşımazlar. Ama hiçbiri de tam olarak anlamsız değildir. Bütün dönemlerde, meşru olarak "kimlik" denebilecek kadar her koşulda ötekilerden son derece üstün, tek bir ana aidiyet olduğunu düşünen insanlar olmuştur. Bu kimileri için ulus, kimileri içinse din ya da sınıftır. Hiçbir aidiyetin mutlak suretle baskın olmadığını dünyadaki çatışmalardan da anlayabiliriz ve kimliğin hiçbir öğesi farklı coğrafyalarda benzer şekilde yaşanmamaktadır, aynı anlamı taşımamaktadır (Maalouf, 2000: 9-18). Milliyetçi söylemin popüler ve gündelik temelli yapısı nedeniyle hedef alınan topluma göre anlam örüntülerinin inşa edildiği unutulmamalıdır.

Milliyetçilik 19. yüzyılın başlarında Avrupa'da icat edilen bir doktirindir (Kedourie, 1971). Avrupa'nın ulusal müzeleri, kurulduğundan bu yana devam eden ulus inşa sürecinin merkezinde yer almaktadır. Bu müzeler, vatandaşların ve vergi mükelleflerinin, yerli ve yabancı ziyaretçilerin, bilim insanlarının, sanat uzmanlarının ve politikacıların desteğini almak için çatışmalar ve çelişkileri başarıyla müzakere etmişlerdir (Aronsson ve Elgenius, 2015). Müzelerin de müzeleştirilen hayal gücününde köklü bir şekilde siyasal olduğunun altını çizen Anderson, siyasal müzeleştirmenin normal, gündelik ve sıradan olduğunda yeniden üretimi mümkün kıldığını ve bu durumun devletin gücünü ortaya çıkardığını belirtmektedir. Ona göre nüfus sayımı, harita ve müzeler ulusun kurumsallaşması amacıyla iç içe geçen unsurlardır (Anderson, 1995: 198-206).

Milliyetçilik Avrupa dışındaki ülkelerde ise bir ideal olarak ortaya çıkmıştır (Kedourie, 1971). Türk milliyetçiliği de dıştan gelen dürtülerden ve bu dürtülere tepki olarak ortaya çıkan iç tepkilerden kaynaklanmıştır (Turan, 1995: 162-163). Türk milli kimliğinin Kemalist inşasının yapısal unsurlarını ise hukuki-siyasi (seküler-cumhuriyetçi) ve etnik olmak üzere iki kurucu bileşen ayırt etmektedir. Bu süreci birbirini izleyen ve 1919-1938 yıllarını kapsayan üç döneme ayırılabilir: Milli Mücadele Dönemi (1919-1923), Cumhuriyet Dönemi (1923-1929), Etnik Tanıma Kayış: "Halkta Birlik" Dönemi (1929-1938). Milli mücadele döneminde Türk kimliği baskın bir karaktere sahip olmuştur ve milliyet Müslümanlıkla tanımlanmıştır. Temel toplumsal aidiyeti İslâm ümmeti fikri etrafında cisimleşen dini bağlanma oluşturmaktaydı. Cumhuriyet döneminde ise din sosyopolitik alandan kovulmuştur ve doğan boşluk, din olarak algılanan "millet duygusu" ile doldurulmaya çalışılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan ve Türkçe konuşan, Türk kültürüyle yetişmiş ve cumhuriyet ülküsüne sadık herkes, Türk olarak kabul edilmekteydi. Etnik tanıma kayış döneminde de milli topluluğu etniklik ekseninde tanımlayan ve ortak köken duygusunu temel alan ırkî-soya dayalı motiflerin Cumhuriyetçi tanıma eklemlenmesi çabaları olmuştur (Yıldız, 2009: 216-224).

Milli Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasıyla birlikte, sınırları belli toprak esası üzerine kurulmuş milli devletin gelişimi tamamlanmıştır. Cumhuriyet'in ilanı her şeyden önce, kurulan bu yeni devletin bir milli Türk devleti olduğunu ve devlet kültürünün Türk benliği ve gelenekleri üzerine kurulması gerektiği belirtilmiştir (Karpat, 2019: 139). Osmanlı'nın modernleşme sürecinin ve bu sürecin ortaya çıkardığı siyasi/ideolojik çelişkilerin ışığındaki ilerleyen Türk milliyetçiliği, aynı zamanda çok parçalı ve zaman zaman çelişen öğeler sunmuştur. 1919-1923 dönemi, patriarkal-geleneksel devlet sisteminin 20. yüzyıl uluslararası sistemine ve dünya kapitalist sistemine uygun bir modern ulus-devlet kurulması çabalarının sonuçlandırıldığı bir dönem olmuştur (Göktürk, 2008: 103-104). 1927-28 yıllarında ise Türklüğün neye dayandığı ve dayanması gerektiği konusu önem kazanmıştır. Politik bir ilke haline gelen laikliğe göre din, milli kültürün ve benliğin temeli olamayacağı için bu milli benliğe ve kültüre yeni bir temel bulmak zorunlu hale gelmiştir. Geleneğe ve tarihe önem verenler için milliyetin temeli din, kültür, soy ve dil karışımından meydana gelen bir değerler topluluğuydu. Vatandaşlık hukuki bakımdan milliyeti tamamlamaktaydı. Halbuki millet, fertleri birbirine din, soy, tarih, dil bağları ile kenetlenmiş ve siyasi bilince varmış bir milli topluluktu. Toprak esasına bağlı milli devlet fikrinden hareket edenler, yani laikliği savunanlar, milleti esas itibariyle hukuki-siyasi bir varlık olarak görmekte ve bu milletin benliğini ve kimliğini içinde yaşadığı coğrafi, siyasi ve iktisadi ortamın ve devletin tayin etmesini istemekteydiler. Bu görüşe göre laik milliyetçiliğin, toprak, vatandaşlık ve siyasi rejim esasına dayanması gerekiyordu. 1928-1930 arasından hükümet çevreleri laikliği, milliyetçiliği ve medeniyetçiliği, İslâmiyet'i hesaba katmadan ele almak zorunluluğu hissetmişlerdir (Karpat, 2019: 152-153). "Geçmiş" terimi, tüm milliyetçi edebiyatların söylem kaynağı ve sembol deposudur. İslâmi tesirlerden arındırılmış ve İslâm öncesi Türk geçmişinin ayıklanıp yeniden inşa edilmiş unsurlarıyla "zenginleştirilmiş" Kemalist milliyetçilik, bütün sosyo-politik faaliyetleri belirleyen yüksek kuvvet olarak Cumhuriyetin üzerine oturduğu temel çerçevedir (Yıldız, 2009: 212).

Cumhuriyetin ilanıyla toplumsal yapıyı değiştirecek bir çok köklü değişik yaşanmıştır. Laik ve çağdaş hukuk düzenini gerçekleştirmek için Medeni Yasa, Ceza, Borçlar ve Ticaret Yasaları çıkartılmış ve bir Hukuk Fakültesi açılmıştır. Ulusal ekonomiyi kalkındıracak ilkeleri saptamak için İktisat Kongresi toplanmış ve bankacılığa yönelinmiştir. Giyim kuşamda çağdaşlaşmayı simgeleyen düzenlemeler yapılmış, tekkeler, zaviyeler ve türbeler kapatılmış, toplumda ayrıcalıklar yaratan kimi unvanların kullanılması yasaklanmıştır. Uluslararası saat, takvim ve rakamların kabul edilmesini abece gibi büyük bir devrim izlemiştir. Atatürk'ün "Türk Devrimi" diye adlandırdığı bu büyük dönüşümde "Ulus, Ulusallık" Kurtuluş Savaşı döneminde olduğu gibi ana öğe, gözetilen temel varlıktır. Amaç ise çağdaşlaşmadır (Turan, 1995: 161-162). Türk milliyetçiliğinin yükselişini imleyen kilit iki olay ise Türk Tarih Tezi'nin (1931) ve Güneş Dili Teorisi'nin (1936) ortaya atılmasıdır. Türk Tarih Tezi'ne göre Türk ulusunun özelliklerini muhafaza ettiğinden sadece Türk dilini konuşabilenler Türk soyundan sayılabileceklerdi. Güneş Dili Teorisi ile de başlıca tüm dünya dillerinin Türkçe kökenli olduğunu öne sürülmüştür. Böylece Türk dili ve ırkı Türklüğün temel damgası haline gelmiştir (Çağaptay, 2008: 245-258). Milli kimliğin ve bilincin inşasında bir diğer aracı ise vatandaşlık eğitimi kapsamında verilen derslerdir. Modern müzenin en öncelikli işlevi eğitimdir (Artun, 2012: 171).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasındaki ilk işlerden biri arkeoloji ve müzecilik olmuştur. Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında açılan ilk müze Hitit Müzesi'dir; onu da "Selçuklulardan zamanımıza Türk sanat eserlerinin sergilendiği" Etnoğrafya Müzesi izlemiştir (Artun, 2017: 55-59). Çünkü "ırk bir şey ya da bir durum değildir, ırk bir süreçtir ve kültürel bir üründür" (Spickard, 2005: 2-12). Modernliğin inşa edilmesinde sanat müzeleri ise olmazsa olmazdır. Oysa Türkiye'nin modernliğinin alamet-i farikası, sanat müzesinin varlığı değil, yokluğudur. Batı'da olduğu gibi, ziyaretçilerini terbiye ederek, onları yurttaşlara dönüştürmeye hizmet edecek, kalabalıkları çekecek bir müze başarılamaz. Sonuçta, yurttaşların müze görgüsünün mekânı, Cumhuriyet'in modern sanat müzeleri yerine, İmparatorluk sarayı Topkapı olarak kalmıştır (Artun, 2017: 62-63). Kamu müzesinin modern bir kurum olarak tarihi 16. ve 17. yüzyıllardaki saray koleksiyonlarına dayanmaktadır ve kamusal sanat müzeleri devletin iyi görünmesini sağlamaktadır (Artun, 2012: 210).

2. Kamusal temsil mekânları olarak müzeler

İnsanların vatandaşlığın farkına varmaları, tarihsel bakımdan çok yeni ve genel olarak icat edilmiş semboller ve (seçimler gibi) yarı ritüel pratiklerle (bayraklar, imajlar, seremoniler ve müzik) ilişkili kalmaktadır (Hobsbawn, 2005: 15). İnsan toplulukları kendilerini ortak geçmişte tanır, bu geçmişi belleğine işler, ritüel törenlerle anar ve yorumlar (Billig, 2007: 219). Yurttaş kimliğini tanımlayacak olan ulusal miras ve ulusal kökler müzelerde sergilenir. Modern devlet, uygarlığın zirvesi sayılır. Bunu da anıtsallaştıran müzedir. Müze, insanlığın, uygarlık tarihinin en seçkin, en üstün, en temsilî eserlerinin mekânıdır ve devlet de bunlarla özdeşleşir (Artun, 2012: 161-162).

Milliyetçi söylemin dayanaklarından biri olan kollektif bellek, kimlik inşasının gruplar düzeyindeki temel süreçlerinden birisidir. Genelde tüm gruplar, grup kimliğinin inşasında, ortak bir geçmişin vurgulanması ve bunun belirli bir tarzda kurgulanması yoluna gitmektedirler. Bu, esas itibariyle kolektif kimliğin gereklerine uygun bir geçmiş icat etme, bir kolektif bellek yaratma, bir tarih yazma etkinliğidir. Kolektif kimlikte geçmişe dönük bir yan vardır; çünkü kolektif kimlik, birtakım semboller, anılar, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar ve bilgilerle yüklü bir gelenekten, geçmişin mirasından, kısacası kolektif bellekten hareketle inşa edilir (Bilgin, 2007: 218).

Milliyetçi söylem için inanç ve his hayati derecede önemli olmazsa olmaz unsurlardır. Hisleri hatırlamak için de onları toplum temsilimize ait bir olgu, varlık ve fikir bütününe yeniden yerleştirmek gerekmektedir (Halbwachs, 2016: 55). 18. yüzyıl sonlarından başlayarak Avrupa'yı kuşatan müzeler, modern uygarlık tasavvurunun cisimleştiği ve belletildiği ortamları oluşturur. Modern birey, ulus ve evren hakkındaki fikirler bu ortamda canlandırılır ve birbirleriyle eklemlenir (Artun, 2012: 155). Modern çağ, milliyetçilik söyleminin evrenselleşip, devletlerin somut güçleri ve idari kapasiteleriyle içiçe girdiği ve kapitalizmin, küresel karşılıklı-bağlantıların ve teknolojik gelişmelerin çağıdır. Ancak milliyetçiliğin tutmasında, ulusal kimliklerin ve tüm milliyetçi söylemin, insanlara genellikle zaten hep varmış, çok eski ve hatta doğalmış gibi gelmesinin payı olduğunu fark etmek de önemlidir (Calhoun, 2012: 17). Gündelik hayatın gerçekliğinin düzenlenmiş bir gerçeklik olduğu unutulmamalıdır (Berger ve Luckmann, 2008: 35).

Milliyetçilik ideolojisi karmaşık bir hatırlatma ve unutma diyalektiği içinde işler. Bu diyalektik müesses milletlerde, milliyetçiliğin banal bir biçimde yeniden üretimi için önemlidir. Her milletin kendine ait bir tarihi, kendine ait bir kolektif hafızası olması gerekir. Bu hatırlatma aynı zamanda kolektif bir unutmadır. Bir taraftan kadimliğini kutlayan millet, diğer taraftan tarihteki yeniliğini unutur. Müesses olan milletlerde milli kimlik her an hafızalardadır; çünkü bu kimlik durmadan milletliği anımsatan, veya onu ortalık yerde "dalgalandıran" günlük rutinlere yerleşmiştir. Bu hatırlatmalar veya "dalgalandırmalar" o kadar sıktır ve sosyal ortamın o kadar aşina olunmuş parçalarıdır ki, işleyişleri "düşünceli" olmaktan çok "düşüncesizdir" (Billig, 2002: 50). Gündelik hayatta sıradan bir şekilde hafızalara kazınan milli kimlik ve bilinç bir çok toplumsal bağdaştırıcı aracılar kullanılarak yeniden üretilmektedir. Gündelik rutin içine yerleştirilmiş aracılardan biri olan müzeler çokboyutlu yapısı nedeniyle dikkat çekmektedir. Müzeleri ziyaret etmenin aynı zamanda sınıflayıcı bir yapısı vardır. Resim, müzik, müzeleri ziyaret etme gibi birbiri arasında güçlü bir biçimde bağıntılı öğeler eğitim sermayesine bağlıdırlar ve farklı sınıfları ve farklı sınıf fraksiyonlarını kesin bir biçimde kademelendirmektedir. Tüketicilerin seçimine sunulan tüm nesneler arasında, tümüyle ayırt edici olan türler, dönemler, üsluplar, yaratıcılar arasındaki bölünmeler ve alt bölünmeler oyunuyla sonsuz ayrımlar üretmeyi sağlayan, meşru sanat yapıtlarından daha sınıflayıcı bir şey yoktur (Bourdieu, 2015: 29-31). Kültür gittikçe daha çeşitli hale gelen kimlik projelerini kapsayan, son derece çoğul ve parçalı bir terim haline gelmiştir (Bennet, 2013: 15). Tümüyle meta haline gelen kültür gösteri toplumunun da en ünlü metası olmak zorundadır (Debord, 1996: 104). Kültürel ilkçi yaklaşımın önde gelen antropologlarından Clifford Geertz, bir anlama sahip olduğu için kültürün kamusal olduğunu ve eylemlerin de birer gösterge olduğu evrenleri tanımak gerektiğinin altını çizmektedir (Geertz, 2010: 27-288).

3. Araştırmanın yöntemi

Kocaeli ilinin İzmit ilçesinde bulunan Atatürk ve Redif Müzesi'ndeki eserler militarizm, ırk, köken, gelenek- görenek ve Mustafa Kemal Atatürk kategorilerine ayırılarak sergileme ve sunum teknikleri de göz önünde bulundurularak niteliksel içerik analizi ve görsel metin okuma yöntemleriyle incelenmiştir.

4. Araştırma soruları

1. Müzeler, Türk milli kimliğinin inşa edilmesi ve yeniden üretilmesi için hangi anlam ve sembolleri hatırlatmaktadır?
2. Müzeler, toplumsal belleğin yeniden üretilmesinde militarizm, ırk, köken, ve gelenek-görenek unsurlarını eserler aracılığıyla hangi kavram ve olguları kullanarak sunmaktadır?

5. Verilerin analizi ve bulgular

5.1. Milliyetçiliğin militarizm üzerinden tasarımı

Redif, Osmanlı ordusunda ihtiyat askerlerine verilen addır. Redifler, muvazzaf denilen silah altında bulunan askerlerin yedekleriydi. İzmit Redif Dairesi ilk olarak Sultan Abdülaziz döneminde (1861-1976) yapılmıştır. Askeri Mahkeme binası olarak kullanılan Redif Binası, 17 Ağustos 1999 depreminde hasar gördüğü için boşaltılmıştır. İl Özel İdaresi'ne tahsisi yapılan Redif Binası Kocaeli Valiliği tarafından restore edilerek Aralık 2011 tarihinde "Atatürk ve Redif Müzesi" olarak hizmete açılmıştır.

"Kan" milliyetçiliğin ilkçi yaklaşımlarında özellikle üzerinde durulan olgulardır. Fakat ırkın inşa edilen bir olgu olduğuna ilişkin tüm dünyada her gün sayısız örnek yaşanmaktadır. Milliyetçi literatürde yer alan bir çok çalışmaya göre Kemalist laiklik, kutsallaştırılan bir bakış açısına sahiptir. Türk kanı da milleti temsil eder ve tabularla yüklüdür. Atatürk ve Redif Müzesi'nde sergilenen eserlerde Türk milli kimliğinin özellikle kahramanlık, şehitlik, kan, vatanseverlik ve şerefe vurgu yapıldığını görmekteyiz.

Kahramanlık, Şehitlik, Kan ve Vatanseverlik: Kahramanlık, şehitlik, kan ve vatanseverliğe ilişkin eserler metin ve fotoğraflardan oluşuyor. Müzenin ilk ziyaret edilen odasında yer alan metinlerde milliyetçiliğin ben-öteki karşıtlığı ve düşman tasarımı üzerinden inşa edildiğini söyleyebiliriz. Örneğin, "Rum, Ermeni, Çerkez, Abaza çeteleriyle mücadele", "Rum çeteleri temizlenmiş", "Halkı soyarak gelmekte olan 300 atlı Çerkez ve Abaza çetelerine karşı" gibi cümleler sıklıkla vurgulanmaktadır. Milli kahramanların hayatları ve Atatürk ile ilgili anılarına dikkat çekilen metinlerde kahraman, şehit ve vatansever/yurtsever kelimelerinin yanı sıra mücadele, savaş, cephe, silah, can vermek, Türk, millet, ulusal, kurtuluş, işgal, düşman, çete, ordu, savuma, tecavüz, kötülük, esir almak, katledilmek, direniş, zafer kelimeleri sıklıkla yer almaktadır. Fotoğraflarda ise Mustafa Kemal Atatürk, silahlı milli kahramanlar, atlı askerler ve bayrak yer almaktadır.



Resim 1. Kahramanlık, Şehitlik, Kan ve Vatanseverlik kategorilerine ilişkin örnekler

Silah: Bu kategorideki eserler, müzenin birinci katındaki ikinci salonda metinsel açıklamalarıyla birlikte sergilenmektedir. 14. yüzyıldan başlayarak tüfeğin ve diğer silahların kullanımı ve gelişimi anlatılmıştır. (Tüfek, Osmanlılarda Tüfek Kullanımı, Tabanca, Pala, Kama, Yatağan, Teber, Meç)



Resim 2. Silah kategorisine ilişkin örnekler

5.2. Milliyetçiliğin ırk/köken üzerinden tasarımı

Daha önce de belirttiğimiz gibi ırk kültürel bir üründür. Irk ve köken miti, milli kimliğin geçmişten bugüne süregeldiği inancını güçlendiren, toplumsal bağları koruyan, "kutsal geçmişin" aktarılarak yeniden üretilmesini sağlayan araçlarından birisidir. Atatürk ve Redif Müzesi'nde ırk ve köken miti padişahlar ve fermanlar üzerinden tasarlanmaktadır.

Padişahlar: Sultan Aldülmecid, Sultan Abdülaziz ve Sultan II. Aldülhamit'in resimleri ve tuğraları saltanat dönemlerine göre yine Osmanlı dönemine ait olan gelenek ve göreneğe ilişkin eserlerin sergilendiği salonun girişinde bulunmaktadır.



Resim 3. Irk/Köken kategorilerine ilişkin örnekler

Fermanlar: Padişah adına düzenlenen fermanlar emir, irade ve buyruk anlamına gelmektedir. Müzede Fatih Sultan Mehmet, Sultan Abdülmecid, Sultan I. Abdülhamid, Sultan III. Ahmed, Sultan II. Mahmud, Sultan II. Süleyman ve Sultan III. Selim'e ait fermanlar sergilenmektedir.



Resim 4. Irk/Köken kategorisine ilişkin örnekler

5. 3. Milliyetçiliğin gelenek/görenek üzerinden tasarımı

Milliyetçiliğin gelenek ve görenek üzerinden tasarımında müzenin ilk ziyaret edilen salonunda sergilenen Osmanlı'nın gündelik hayatında kullanılan araçlar Osmanlı dönemine ait eserlerden oluşmaktadır.

Sergilenen eserler: Çini bakır gümüş, Peşkir, Masa Saati, Masa şamdanı, Para keseleri, Gaz lambası, Tatlı Hokkası Ayaklığı, Tatlı Hokkası Şekerlik, Kaşık, Çatal, Pusula, Muskalık, Mühür, Köstekli Saat, Ateş Taşıma Kabı, Yağdanlık, Mahfaza.



Resim 5. Gelenek ve görenek kategorisine ilişkin örnekler

Nişan: Nişan geleneğinin anlatıldığı metinde devlete hizmet, bağlılık, fedakârlık, yararlılık kelimeleri vurgulanmaktadır.

"Devlete hizmeti özendirmek ve bağlılık sağlamak aynı zamanda bağımsızlığın vurgulanması anlayışının bir sembolü olan nişan geleneği, Osmanlı Devletinde madalyalardan sonra başlamıştır. Devlet hizmetinde başarılı olan, devlete bağlılık, fedakarlık ve yararlılık gösteren vatandaşlara ve yabancılara verilmek üzere devlet bütçesinden büyük harcamalar yapılarak imal edilen ve dağıtılan nişanlar, özellikle Sultan II. Mahmud döneminde yaygınlaşmaya başlamıştır."

Aşure günü: Aşure geleneğinin anlatıldığı metinde aşure gününün tarihi, aşure günü, Saray aşurelerinin en ünlüsü olarak gösterilen (II. Mahmud'un zevcesi, Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Valide Sultan) aşurenin yapımında kullanılan malzemeler ve kullanılan kaplar anlatılmıştır. "Günümüzde de bereketine inanılan aşurenin, aşure ayında pişirilerek dağıtılması yaşatılan güzel bir geleneğimizdir."



Resim 6. Nişan ve Aşure Günü geleneklerine ilişkin eserler

6. Milliyetçiliğin Mustafa Kemal Atatürk üzerinden tasarımı

Müzenin üst katında Mustafa Kemal Atatürk'ün fotoğrafları yoğunluktadır. Sadece bir salonda fermanlar yer almaktadır. Atatürk ve Redif Müzesi'nde, Mustafa Kemal Atatürk'ün Özlük Dosyası, Savarona Yatı'na ilişkin metinler ve fotoğraflar, Atatürk'ün konuşmaları ve cenaze törenine ilişkin gazete haberleri, tanıklıklar ve fotoğraflar dikkat çekmektedir.



Resim 7. Mustafa Kemal Atatürk'ün Özlük Dosyası ve konuşmalarına ilişkin örnekler

Atatürk'ün konuşmalarına ilişkin örnekler:

"Gazi Mustafa Kemal Atatürk T.B.M.M'de Konuşurken"

"Mustafa Kemal Meclis'te Delegelere Sesleniyor"

"İzmir ve Bursa'nın Alınması Üzerine Millete Beyanname"

"Milli Kurtuluş Savaşı- Büyük Taaruz- Büyük Zafer-Gazi Mustafa Kemal, 31 Ağustos 1922 Akşamı Muharebe Meydanında Gördüğü Manzarayı Şöyle Anlatır"

Savarona Yatı'na ilişkin örnekler:

"Çankaya Köşkü Kütüphanecisi Nuri Ulusu: Anılarımda Atatürk ve Savarona"

"İkdam Gazetesi 18 Ağustos 1939-Atatürk'ün Savarona'da ilk Günü ve Gecesi"

"Amerikan Milli Arşivleri'nde Savarona'nın Satın Alınması: ABD Dışişleri Bakanı Cordell Hull'dan ABD Denizcilik Komisyonu Reisi Joseph P. Kennedy'ye metninde ötekine karşı biz bilincini inşa etme sürecine ilişkin şu cümleler dikkat çekmektedir: "Reis-i Cumhur Atatürk'ün güçlü arzusunu yerine getirecek şekilde olumlu bir tutum almamızın, Türk hükümetiyle münasebetlerimiz açısından bizim için çok faydalı olacağı konusunda size teminat veririm."



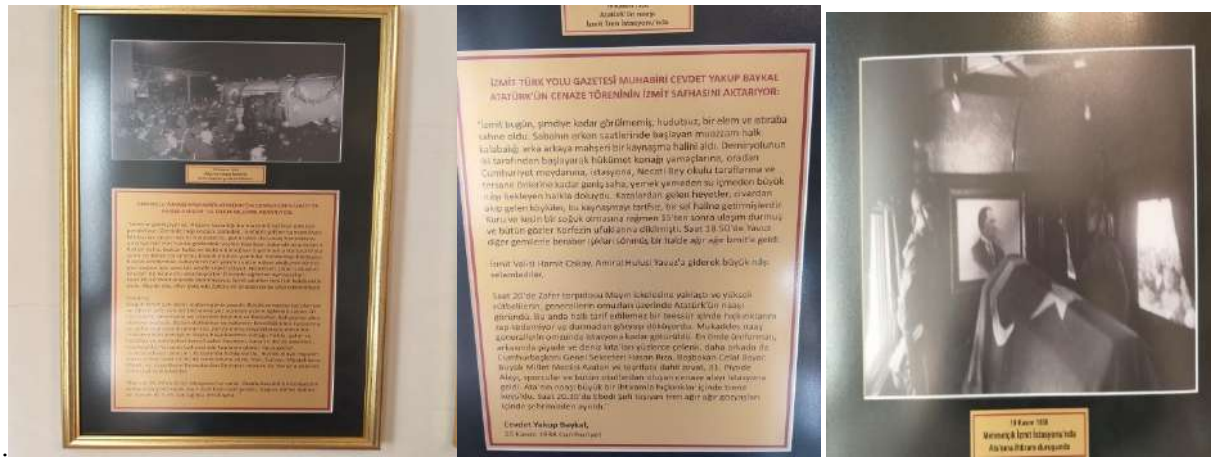
Resim 8. Savarona Yatı'na ilişkin örnekler

Cenaze törenine ilişkin örnekler:

Atatürk'ün cenaze töreni tanıklıklara yer verilerek gazete haberleri ve fotoğraflarla anlatılmıştır.

"Ata'nın naaşı İzmit'te özel vagona yerleştirilirken: Anadolu Ajansı Muhabiri Atatürk'ün naaşının İzmit'te karşılanışını ve izlenimlerini aktarıyor."

"İzmit Türk Yolu Gazetesi muhabiri Cevdet Yakup Baykal Atatürk'ün cenaze töreninin İzmit safhasını aktarıyor."



Resim 9. Mustafa Kemal Atatürk'ün cenaze törenine ilişkin örnekler

Sonuç

Milliyetçiliğin gündelik hayattaki yansımalarını açıklayabilmenin en etkili yollarından biri ideolojik ve kültürel bir araç olan müzelerdir. Militarizm, ırk ve köken üzerinden ayırt edilen bir milli kimlik, ayrıştırmaya ve ötekileştirmeye vurgu yaptığı için milli kimliğin temel kaynaklarından biri haline gelebilmektedir. Militarist milliyetçi söylem, ideolojik ve kültürel bir ürün olan ırk ve köken, özellikle müzeler aracılığıyla yeniden üretilmektedir. Dolayısıyla kamusal temsil mekânı olarak müzelerin, milli kimliğin, bilincin inşa edilmesi, kutsallaştırılması ve milli bir bütünlük yaratılması sürecine katkıda bulunan siyasal araçlardan biri olduğu unutulmamalıdır.

Türk milli kimliğinin, bilincinin inşası ve yeniden üretilmesinde Atatürk ve Redif Müzesi'nde kahramanlık, şehitlik, kan, vatanseverlik ve silah olarak kategorilere ayrılan militarizm, padişahlar ve fermanlarının vurgulandığı ırk ve köken, Osmanlı'nın gündelik hayatında kullanılan araçları kapsayan, nişan ve aşure günü gibi örneklerin altının çizildiği gelenek, görenek ve Mustafa Kemal Atatürk unsurlarının kullanımı yoğunluk göstermektedir.

Milliyetçiliğin militarizm üzerinden tasarımındaki metinlerde milliyetçiliğin ben-öteki karşıtlığı ve düşman tasarımı üzerinden inşa edildiğini söyleyebiliriz. Ayrıca, milli kahramanların Atatürk ile ilgili anıları vurgulanmıştır. Irk ve köken miti ise padişahlar, fermanlar ve Osmanlı dönemindeki gelenek ve göreneklerle yeniden üretilmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatına ve cenaze törenine, Savarona yatına tanıklıklar üzerinden odaklanılmıştır. Bir başka deyişle genel olarak müzenin gelenek ve göreneğe ilişkin eserlerin ve fermanların sergilendiği iki salonunda milliyetçi söylem Osmanlı İmparatorluğu üzerinden, diğer salonlarda ise Mustafa Kemal Atatürk ve milli kahramanlar üzerinden inşa edilmektedir. Ayrıca, hem metinlerde hem de fotoğraflarda Kocaeli kentine yapılan vurgu da dikkat çekmektedir.

KAYNAKÇA

Artun, A. (2012a). Tarih sahneleri sanat müzeleri: müze ve modernlik. İstanbul: İletişim Yayınları.

Artun, A. (2012b). Tarih sahneleri sanat müzeleri 2: müze ve eleştirel düşünce. İstanbul: İletişim Yayınları.

Artun, A. (2017). Mümkün olmayan müze: müzeler ne gösteriyor?. İstanbul: İletişim Yayınları.

Anderson, B. (1995). Hayali cemaatler (İ. Savaşır, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Aronsson, P., Elgenius, G. (2015). National museums and nation-building in Europe 1750–2010: Mobilization and legitimacy, continuity and change. New York: Routledge

Bennett, A. (2013). Kültür ve gündelik hayat (N. Tokdoğan, B. Şenel, U. Yener Kara, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.

Berger, P. Luckmann, T. (2008). Gerçekliğin sosyal inşâsı: Bir bilgi sosyolojisi incelemesi (V. S. Öğütle, Çev.), İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Billig, M. (2002). Banal milliyetçilik (C. Şişkolar, Çev.) İstanbul: Gelenek Yayıncılık.

Bourdieu, Pierre (2015). Ayrım : beğeni yargısının toplumsal eleştirisi (D. Fırat Şannan, A. Günce Berkkurt, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.

Calhoun, C. (2012). Milliyetçilik (B. Sütçüoğlu, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
Çağaptay, S. (2008). Otuzlarda Türk milliyetçiliğinde ırk, dil, etnisite. T. Bora, M. Gültekingil (Der.), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4: Milliyetçilik. İstanbul: İletişim Yayınları.
Debord, G. (1996). Gösteri Toplumu. (A. Ekmekçi, O. Taşkent, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
Göktürk, E. D. (2008). 1919-1923 dönemi Türk milliyetçiliği. T. Bora, M. Gültekingil (Der.), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4: Milliyetçilik. İstanbul: İletişim Yayınları.
Geertz, C. (2010). Kültür yorumlaması, (H. Gür, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
Halbwachs, M. (2016). Hafızanın toplumsal çerçeveleri (B. Uçar, Çev.), Ankara: Heretik Yayınları.
Hobsbawn, E., Ranger, T. (2005). (Der.) Geleneğin icadı (M. M. Şahin, Çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı.
Kedourie, E. (1971). Avrupada milliyetçilik (M. H. Timurtaş, Çev.). Ankara: Milli Eğtim Basımevi.
Maalouf, A. (2000). Ölümcül kimlikler (A. Bora) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Spickard, P. (2005). Race and nation, identity and power: Thinking comparatively about ethnic systems, (Spickard, P. ed.) Race and Nation: Ethnic systems in the modern World, New York: Routledge-Taylor & Francis Group.
Turan, Ş. (1995). Tu̇rk devrim tarihi III, yeni Tu̇rkiye'nin oluşumu (1923- 1938), İstanbul: Bilgi Yayınevi.

BİLGİSAYAR OYUNLARINDAKİ MATEMATİK

Elif BAHADIR

Özet

Oyun insan yaşamının her döneminde olan her yaşta karşımıza farklı şekillerde çıkan bir yapıdır. Bu yapılar zaman ve çağımızın gerektirdiği olanaklar doğrultusunda değişmiştir ve gelişmiştir. Günümüz teknoloji çağı olduğundan çocukların oyun algısı teknolojik aletler ile oynanan oyunlara kaymaktadır. Çocuklar tarafından en çok ilgi gören oyunların başında bilgisayar oyunları gelmektedir. Literatürde eğitsel bilgisayar oyunlarının gizli öğrenme sağladığına yönelik araştırmalar bulunmaktadır. Bilgisayar oyunlarının günümüz çocuklarının vazgeçilmezi olduğu düşünüldüğünde bu durumu eğitimin içine dâhil etmenin etkili bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir. Bilgisayar oyunlarındaki matematiği fark etmeleri oyunlara farklı bir bakış açısı ile bakmanın yanında soyut bir ders olarak nitelendirdikleri matematiği kendi hayatlarının içine dâhil etmelerini ve matematiğe yönelik olumlu tutum geliştirmelerini sağlayacaktır. Bu araştırma TÜBİTAK 4004 Doğa eğitimi ve Bilim okulları projesi kapsamında desteklenen "Yaşamdaki Matematiğin Farkındayım" başlıklı proje kapsamında gerçekleştirilmiştir. Araştırma ortaokul 7. Sınıfı bitirmiş ve 8. Sınıfa başlayacak olan 25 öğrenci ile yaz döneminde yürütülmüştür. Araştırmada öğrencilerin çoğunun oynadığı oyunlardaki matematik konularının keşfedilmesine yönelik etkinlikler tasarlanmıştır. AgryBirds, Tetris, Minecraft oyunlarındaki matematik konuları ve kazanımları öğrencilerle oyunun oynanması esnasında gösterilmiş kendi seçtikleri oyunlarda da matematik konularını bulmaları istenmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevapların matematik kazanımları ve matematiksel düşünce açısından içerik analizi yapılmıştır. Araştırma yöntemi durum değerlendirmesine bağlı içerik analizi olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin açıklamalarında kullandıkları matematiksel kavramlar ve sıklıkları listelenmiş, en çok ve en az kullanılanlar kadar her bireyin farklılıkları da gösterilmiştir. Öğrencilerin matematiğe dair kavramları, gösterim çeşitliliğini, şekil ile etkileşimi matematiksel düşünce açısından nasıl kullandıkları incelenmiştir. Dijital oyun tabanlı öğrenmenin, öğrencilerin eğitsel bilgisayar oyunlarını oynayarak matematiğin yaşam durumları ile ilişkisini öğrenmelerinin, matematik eğitimi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Eğitsel bilgisayar oyunları diğer öğrenme yöntemleri ile birleştirilebilir ve tam bir öğrenme sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Bilgisayar Oyunları, Matematiksel düşünce, Matematik öğretimi

MATHEMATICS IN COMPUTER GAMES

Abstract

The game is a structure that comes out in different ways at every age in every period of human life. These structures have changed and developed in accordance with the time and possibilities required by our age. Since today is the age of technology, children's perception of play shifts to games played with technological tools. Computer games are among the most popular games for children. There are studies in the literature that educational computer games provide hidden learning. Considering that computer games are indispensable for today's children, it is thought that incorporating this situation into education is an effective approach. Recognizing mathematics in computer games will enable them to incorporate the mathematics that they call an abstract course into their lives and develop a positive attitude towards mathematics. This research was conducted within the scope of the project titled ın I am aware of mathematics in life desteklen supported by TÜBİTAK 4004 Nature Education and Science Schools Project. The research was carried out in the summer term with 25 students who finished 7th grade and started to 8th grade. In the research, activities aimed at discovering mathematics subjects in games played by most of the students were designed. The mathematical subjects and achievements in AgryBirds, Tetris, Minecraft games were shown during the game play with the students and they were

asked to find mathematical subjects in their chosen games. Content analysis was made in terms of mathematical gains and mathematical gains of the answers given by the students. The research method was determined as content analysis based on the situation assessment. The mathematical concepts and frequencies used in the explanations of the students are listed and the differences of each individual as well as the most and least used are shown. Students' concepts of mathematics, diversity of representation, how they use the interaction with shape in terms of mathematical thinking were examined. It is thought that digital game based learning is important for students to learn the relationship between mathematics and their life situations by playing educational computer games. Educational computer games can be combined with other learning methods and provide complete learning.

Keywords: Computer Games, Mathematical Thinking, Mathematics Teaching

GİRİŞ

Günümüz düşüncesine göre; yaşamın kendisi artık bir okuldur ve öğrenmek eylemi hiçbir zaman sonlanmaz. Kökeni Sokrates'e kadar dayanan yapılandırmacı anlayış, bu anlamda günümüzde en çok tercih edilen ve uygulanan eğitim felsefesidir.

Yapılandırmacı yaklaşımda öğrencilerden beklenen kazanımlardan birisi, sadece dinleyerek anlamaya çalışan öğrenci yerine, derse aktif olarak katılan, soru soran, bazı konuları kendine özgü plan ve tekniklerle araştıran, bulduklarını sistemli hale getirip düzenleyen, karşılaştırmalar yapan, gözleyen, düşünüp sonuç çıkaran ve bu şekilde derse katılan öğrenci tipidir (Tarman, 2012). Bu bağlamda, matematik eğitimini öğrencilerin kendi yşamlarında da bulabilecekleri şekilde dizayn edilmesi önem taşımaktadır. Öğrencilerin kendi yaşamları ve zevkleri ile birleştirilmiş öğrenme ortamlarında gerçekleşen öğrenme, öğrenenin içsel motivasyonuna, merakına, tercihine ve bireysel kontrolüne bağlı olduğu için değerlidir.

Oyun insan yaşamının her döneminde olan her yaşta karşımıza farklı şekillerde çıkan bir yapıdır. Bu yapılar zaman ve çağımızın gerektirdiği olanaklar doğrultusunda değişmiştir ve gelişmiştir. Günümüz teknoloji çağı olduğundan çocukların oyun algısı teknolojik aletler ile oynanan oyunlara kaymaktadır. Çocuklar tarafından en çok ilgi gören oyunların başında bilgisayar oyunları gelmektedir. Literatürde eğitsel bilgisayar oyunlarının gizli öğrenme sağladığına yönelik araştırmalar bulunmaktadır. Bilgisayar oyunlarının günümüz çocuklarının vazgeçilmezi olduğu düşünüldüğünde bu durumu eğitimin içine dâhil etmenin etkili bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir. Literatürde informal öğrenme ortamlarında öğrenmenin eğitmdeki yerinden sıklıkla bahsedilmektedir.

İnformal öğrenme ortamlarında öğrenme, öğrenenin içsel motivasyonuna, merakına, tercihine ve bireysel kontrolüne bağlı olarak kısa zaman aralıklarında ve devam gerektirmeden oluşabilir (Falk ve Dierking, 1997; Gutwill ve Allen, 2012; Griffin ve Symington, 1997; Rennie ve McClafferty, 1996). Öğrencilerin bilgisayar oyunlarındaki matematiği fark etmeleri oyunlara farklı bir bakış açısı ile bakmanın yanında soyut bir ders olarak nitelendirdikleri matematiği kendi hayatlarının içine dâhil etmelerini ve matematiğe yönelik olumlu tutum geliştirmelerini sağlayacaktır.

Günlük hayatla matematik problemlerinin birlikte sunulduğu durumlardaki öğrenci tutumlarının ve başarılarının yüksek olduğu çalışmalar bulunmaktadır. Okullardaki matematik öğretiminin gerçek hayat ile uyumsuz olması, öğrencilerin okulda alınan bilgi ve becerileri gerçek hayatta kullanmada, problemleri çözmede yetersiz kalmaları problemler üzerinde düşünmek ve çözüm stratejileri üretmek yerine, işlemlerle çabucak sonuca gitmeye davranmaları (Verschaffel vd, 1999) bu konudaki alan araştırmalarında yer bulmaktadır (De Hoyos vd, 2002; Fitzpatrick, 1994; Marrschael, 1988; Schonfeld 1985, Selden vd, 2000, Akt: Nancarrow 2004). Bahsedilen literatürden hareketle,

Bu araştırma TÜBİTAK 4004 Doğa eğitimi ve Bilim okulları projesinde gerçekleştirilen "Yaşamdaki Matematiğin Farkındayım "başlıklı proje kapsamında yürütülmüştür. Araştırma soruları;

Çalışmanın odak noktası olan öğrencilerin sıklıkla oynadıkları bilgisayara oyunlarındaki matematik konularını keşfetmeleri sayesinde matematiksel beceri ve sözel ifade becerileri hakkında veri toplayabilmek mümkün müdür?

Amaç

Bu araştırmanın en temel amacı bazı bilgisayar oyunlarında ki gizlenmiş matematiğin öğrencilerin fark etmelerini sağlamaktır. Oyunlarla bu kadar çok zaman harcarken ekranda ki matematiği görerek oynamalarına katkı sağlamak ve farkındalıklarını arttırmak hedeflenmiştir.

Yöntem

Bu araştırma TÜBİTAK 4004 Doğa eğitimi ve Bilim okulları projesi kapsamında desteklenen "Yaşamdaki Matematiğin Farkındayım" başlıklı proje kapsamında gerçekleştirilmiştir. Araştırma ortaokul 7. Sınıfı bitirmiş ve 8. Sınıfa başlayacak olan 22 öğrenci ile yaz döneminde yürütülmüştür.

Araştırmada öğrencilerin çoğunun oynadığı oyunlardaki matematik konularının keşfedilmesine yönelik etkinlikler tasarlanmıştır.

Tetris oyunlarındaki alan hesabı

"Meincraft hacim hesabı

"PUBG ve koordinat sistemi

Angry birds ve açılar

"Fortnite ve olasılık

Barby giydirme ve olasılık

oyunlarındaki matematik konuları ve kazanımları öğrencilerle oyunun oynanması esnasında ve öncesinde gösterilmiş matematiksel öğeleri ve bağlantıları kendilerinin bulmaları istenmiştir.

Veri toplama sürecinde, öğrencilere uygulamadan hemen sonrasında araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak veri toplanmıştır.

Öğrencilerin gerek uygulama esnasında gerekse uygulama sonrasındaki formlarda matematiksel bilgiler ile bilgisayar oyunlarını açıklamaları istenmiştir.

Bulgular

Araştırmada öğrencilerin bahsi geçen oyunlardaki matematik konularının öğrenciler tarafından keşfedilmesi incelenmiştir.

- Tetris oyunlarındaki alan hesabı
- "Meincraft hacim hesabı
- "PUBG ve koordinat sistemi
- Angry birds ve açılar
- "Fortnite ve olasılık
- Barby giydirme ve olasılık

oyunlarındaki matematik konuları ve kazanımları öğrencilerle oyunun oynanması esnasında ve öncesinde gösterilmiş matematiksel öğeleri ve bağlantıları kendilerinin bulmaları istenmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin hikâye metinlerinde yer verdikleri matematik konuları

	f	%
Tetris oyunlarındaki alan hesabı	1	4,54
“meincraft hacim hesabı	3	13,63
“PUBG ve koordinat sistemi	5	22,72
Angry birds ve açılar	9	40,90
“fortnite ve olasılık	2	9,09
“ barby giydirme ve olasılık	2	9,09
TOPLAM	22	100

En beğendikleri uygulama sorulmuştur. %40,9’unun en beğendiği uygulama: “Agry Birds ve açılar” olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin oyunların içindeki matematiği açıklamalarında kullandıkları matematiksel kavramlar incelendiğinde bu kavramların çoğunun doğru kullanılmadığı ve ilişkilendirmenin zayıf olduğu görülmektedir. Bu durum matematik eğitiminde kavramsal öğrenmeye odaklanılması gerekliliğini bir kez daha öne çıkarmaktadır. Öğrencilerin alan ve hacim konusunda kavram yanılgısı yaşadığı fark edilmiş bunun yanında olasılığın 1 den büyük çıkma durumuna yönelik yanlış hesabı yaptıkları fark edilmiştir. Öğrencilerin geniş açı ve doğru açı kavramlarına dair yanılgıları tespit edilmiştir.



Resim1: Agry birds oyunu uygulaması

Öğrencilerin uygulama boyunca daha önce oynadıkları oyunlara matematiksel bir bakış açısı getirmelerine odaklanılmış ve bu sayede öğrencilerin matematiğe dair kavramları, gösterim çeşitliliğini, şekil ile etkileşimi matematiksel düşünce açısından nasıl kullandıkları incelenmiştir.

Sonrasında araştırmacılar tarafındanda içerik olarak çocukların oynamasına uygun olmadığı düşüülen oyunlar yerine öğrencilere eğitim içeriği zengin online ortamların adresleri verilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Araştırmada bahsi geçen oyunların pek çoğunun pedagojik anlamda çocukların oynamasına uygun olmadığı da göz ardı edilmemelidir. Bu oyunlar seçilirken öğrencilerin en çok oynadıkları oyunlar sorulmuş ve en çok oynadıklara araştırmada yer verilmiştir. Öğrencilere en az bu oyunlar kadar zevkle

oynayabilecekleri eğitsel içeriği daha zengin oyunların tasarlanmasına acil ihtiyaç vardır. Bu oyunlar eğitim müfredatına dahil edilmesi oyunların içeriği bakımından mümkün değildir. Fakat çocukların zamanlarının önemli bir bölümünü bu oyunların başında geçirdikleri de bir gerçektir. Öğrencilere farklı alternatifler rehber eşliğinde benzer uygulamaların yapılarak ve hangi matematik konusu ile ilişkili olduğu belirtilerek matematik öğretiminde istenen seviyenin yakalanmasına ivme kazandırılabilir. Dijital oyun tabanlı öğrenmenin, öğrencilerin eğitsel bilgisayar oyunlarını oynayarak matematiğin yaşam durumları ile ilişkisini öğrenmelerinin, matematik eğitimi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Eğitsel bilgisayar oyunları diğer öğrenme yöntemleri ile birleştirilebilir ve tam bir öğrenme sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Akpınar,Y.(1999).Bilgisayar Destekli Öğretim ve Uygulamalar.Ankara:Anı Yayıncılık.

İşman,A.(2005).Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme.Ankara:PegemA Yayıncılık

Mitchell,A.ve Savill-Smith,C.(2004). The use of computer and video games for learning- Arewiew of literature. İnternetten 24.08.2006 tarihinde alınmıştır.

Prensky,M.(2001a).Digital Game-Based Learning.New York:McGraw-Hill

Tepedelenlioğlu,N.(1983). Kim Korkar Matematikten(1 Baskı) Ankara:Bilim ve Sanat

Yayınları

Umay,A.(2002).Öteki Matematik. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,

Sayı:23,[275-281].

ORİGAMİ VE MATEMATİK

Elif BAHADIR

Özet

Geleneksel kağıt katlama sanatı olan origaminin günümüzde matematik, mühendislik ve astronomide ilginç uygulamaları yapılmaktadır. Kâğıt katlayarak ortaya çıkan şekillerin matematiksel kuralları ve hangi şekillerin katlanarak elde edilmesinin mümkün olduğu, matematik eğitiminde kullanılmaktadır. Origami matematik öğrenme ve eğitiminde alan-hacim arasındaki ilişkilerin kurulması, kenar uzunluklarının ve oluşan alanların hesaplanması, geometrik şekillerin cebirsel olarak ifade edilmesi ile geometri ile cebir arasında ilişkinin kurulmasında özellikle yarar sağlamaktadır. Bu araştırma TÜBİTAK 4004 Doğa eğitimi ve Bilim okulları projesi kapsamında desteklenen "Yaşamdaki Matematiğin Farkındayım" başlıklı proje kapsamında gerçekleştirilmiştir. Araştırma ortaokul 7. Sınıfı bitirmiş ve 8. Sınıfa başlayacak olan 25 öğrenci ile yaz döneminde yürütülmüştür. Araştırmada origamide önemli bir figür olan turna kuşunun yapımı esnasında düzgün geometrik şekillerin oluşturulduğu sırada neden düzgün çokgen ve kağıt şeritle düzgün beşgen yapımı esnasında neden düzgün beşgen soruları yöneltilmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevapların matematiksel düşünce açısından içerik analizi yapılmıştır. Araştırma yöntemi durum değerlendirmesine bağlı içerik analizi olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin açıklamalarında kullandıkları matematiksel kavramlar ve sıklıkları listelenmiş, en çok ve en az kullanılanlar kadar her bireyin farklılıkları da gösterilmiştir. Öğrencilerin geometrik kavramları, gösterim çeşitliliğini, şekil ile etkileşimi matematiksel düşünce açısından nasıl kullandıkları incelenmiştir. Çalışmada kullanılan origami etkinliği ile ortaokul matematik kazanımlarından olan, düzlemsel şekillerin karşılaştırılarak eş olup olmadıklarının belirlenmesi ve bir şekle eş şekiller oluşturulması, yansımada şekil ile görüntüsü üzerinde birbirine karşılık gelen noktaların simetri doğrusuna olan uzaklıklarının eşit ve şekil ile görüntüsünün eş olduğunun fark edilmesi, eşlik ve benzerliği ilişkilendirip kenar ve açı özelliklerini belirlemesi kazanımlarının edinimine yardımcı olmaktadır. Matematik ve geometri konularının origami etkinlikleri ile ilişkilendirilmesi öğrencilerin psikomotor ve ilişkilendirme becerilerinin gelişimine katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Matematiksel düşünce, Origami ile matematik öğretimi, Dönüşüm geometrisi

ORİGAMİ and MATHEMATICS

Abstract

Origami, which is a traditional paper folding art, has interesting applications in mathematics, engineering and astronomy. The mathematical rules of the shapes formed by folding paper and which shapes can be obtained by folding are used in mathematics education. In origami mathematics learning and education, it is especially useful to establish the relationship between space and volume, to calculate the edge lengths and the resulting areas, to express the geometric shapes algebraically and to establish the relationship between geometry and algebra. This research was carried out within the scope of the project titled day I'm Aware of Mathematics in Life en supported by TÜBİTAK 4004 Nature Education and Science Schools Project. The research was carried out in the summer term with 25 students who finished 7th grade and started to 8th grade. In the research, when the geometric shapes were formed during the construction of the crane bird, which is an important figure in origami, why were asked the correct polygonal questions during the production of smooth polygons and paper pentagons. Content analysis of the answers given by the students in terms of mathematical thinking was done. The research method was determined as content analysis based on the situation assessment. The mathematical concepts and frequencies used in the explanations of the students are listed and the differences of each individual are shown as well as the most and least used. Students' geometric concepts, representation

diversity, how to use the interaction with shape in terms of mathematical thinking were examined. Determining whether the planar shapes are equal by comparing the origami activity used in the study and the mathematical gains of secondary school and forming shapes that are equivalent to a shape, the difference between the points on the image and the symmetry line on the image is equal, the parity and the similarity of the image, the parity and the similarity. associating and determining the edge and angle properties helps to acquire the gains. The association of mathematics and geometry with origami activities contributes to the development of students' psychomotor and association skills.

Keywords: Mathematical thinking, Teaching math with Origami, Transformation geometry

GİRİŞ

Alanyazına bakıldığında, matematik eğitiminde okul öncesi dönemden yükseköğretim dönemine kadar origamiye yer verildiğini görmek mümkündür. Yuzawa ve Bart (2002), okul öncesi dönemde 5-6 yaş grubu çocuklar ile yaptığı çalışmada, origaminin çocukların şekillerin büyüklüklerini karşılaştırmada kullandıkları stratejileri geliştirmelerine yardımcı olduğunu belirtmiştir. Mastin (2007) ise origami ve hikâye anlatımının birleştirilerek yapılan matematik derslerinin, okul öncesi dönem ve ilköğretimin ilk yıllarındaki çocukların matematiksel dil kullanımını ve problem çözme becerilerini geliştireceğini vurgulamıştır. Aynı zamanda, origaminin ilköğretim öğrencilerinin uzamsal yönelim başarılarını arttırdığı da belirtilmiştir (Çakmak 2009). Origami ilköğretim ikinci kademede de birçok çalışmaya konu olmuştur. Origaminin kullanıldığı konu alanları kesirlerden (Akan-Sağsöz 2008) cebir konularına kadar değişiklik gösterirken (Georgeson 2011), araştırmacılar ilköğretim ikinci kademede origaminin öğrencilerin ispat becerilerini geliştirmede (Georgeson 2011), matematiksel problem çözme becerileri kazandırmada etkili bir araç olduğunu vurgulamışlardır (Coad 2006). Origaminin matematik eğitimindeki olası katkıları birçok ülkenin eğitim programlarını da etkilemiştir. Bu doğrultuda, İsrail'de yaklaşık 70 okulda Origametria adlı program uygulamaya konulmuştur. Origametria ismini origami ve geometri kelimelerinin birleşmesinden almış olup, geometri konularının origamiden faydalanılarak anlatılması temeline dayanır. Golan ve Jackson (2010) programın öğrencilerin geometri bilgilerini geliştirmesinin yanı sıra derse olan katılımlarını artırıp, anlamlı öğrenmeyi desteklediğini vurgulamıştır. Ülkemizde de origami ilköğretim matematik programında kendisine yer bulmuştur. İlköğretim matematik programında origami gelişimsel ve eğitsel faydaları olan bir etkinlik olarak tanımlanmış, öğrencilerin problem çözme becerilerini, iki ve üç boyutlu düşünme yetenekleri ile soyut düşünme becerilerini geliştirmede etkili bir etkinlik olarak kullanılabileceği belirtilmiştir. Tahmin, gerçek sayma ve ölçme işlemi olmaksızın herhangi bir şeyin büyüklüğü veya niceliğini hızlı bir şekilde bilmedir(Micklo, 1999). Birçok alanda kullanılan tahmin kavramı literatürde yığın tahmini, ölçüsel tahmin ve işlemsel tahmin olmak üzere üç alanda sınıflanır (Hogan and Brezinski, 2003). Sayı hissi, müfredatların, matematik eğitimi ile bireyin gerçek hayattaki problemlerin üstesinden gelebilmesine olanak tanımayı amaçladığı yargı ile daha popüler hale gelmeye başlamıştır (National Council of Teachers of Mathematics [NCTM], 2000). Sayı hissi ile, öğrenciler sayıları esnek ve akıcı kullanmanın yanı sıra, sayıların göreceli büyüklükleri, sayılar arasındaki ilişkileri hakkında tahminde bulunabilmektedir (Burns, 2007; Shumway, 2011). Bu bağlamda, Türkiye'de yenilenen öğretim programlarında, sayı hissinin farklı kollarından biri olan tahmin becerilerine yönelik kazanımlara rastlanmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2017). Bunlardan biri ise, alan ölçümüne yönelik kazanımdır. 'Bir alanı, standart olmayan alan ölçme birimleriyle tahmin eder ve birimleri sayarak tahminini kontrol eder' şeklinde yer alan bu kazanıma yönelik uluslararası yapılan TIMMS sınavlarında farklı problemlere rastlanmış fakat öğrencilerin, alan ölçme konusundaki tahmin performanslarının bu sınava göre yeterli olmadığı belirlenmiştir.

Bu araştırma TÜBİTAK 4004 Doğa eğitimi ve Bilim okulları projesinde gerçekleştirilen "Yaşamdaki Matematiğin Farkındayım "başlıklı proje kapsamında yürütülmüştür. Projede "Origami ile turna kuşu yapıyorum" adlı etkinlikte origami ile matematik eğitiminde alan tahmini ve hesabı yapabilme

konularının birlikte anlatımı yapılmıştır. Origami ile alan hesabının tahmine yönelik yapılan etkinlik alan hesabı konusunun anlaşılmasında etkili olmakta mıdır?

Amaç

Bu araştırmanın en temel amacı origami ile yapılan turna kuşu etkinliğinde öğrencilerin kağıdı katladıklarında alanda meydana gelecek tahmini yazmaları ve tahmin ile buldukları sonucu karşılaştırmaları istenecektir. Bu sayede öğrencilerdeki sayı hissinin geliştirilmesi ve tahmin becerisindeki gelişmenin gözlenmesi ve farklı geometrikşekillere yönelik alan hesabı yapabilmelerinin sağlanmasıdır.

Yöntem

Bu araştırma TÜBİTAK 4004 Doğa eğitimi ve Bilim okulları projesi kapsamında desteklenen "Yaşamdaki Matematiğin Farkındayım" başlıklı proje kapsamında gerçekleştirilmiştir. Araştırma ortaokul 7. Sınıfı bitirmiş ve 8. Sınıfa başlayacak olan 25 öğrenci ile yaz döneminde yürütülmüştür. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmada, araştırmanın problemine ait veri katılımcıların doğal ortamında araştırılır. Ayrıca olay ve algıların derinlemesine betimleme ve yorumlanması söz konusudur (Creswell, 2013). Veriler, hazırlanan soruların öğrencilere yazılı olarak yöneltilmesiyle elde edilmiştir. Araştırma öğrencilere 1 ders saati süresince uygulanmıştır. Uygulamaya başlamadan önce öğretmen araştırma kapsamını öğrencilere açıklamış, konu içeriğiyle alakalı geçmiş bilgilerini hatırlatacak birkaç örnek vermiş ve öğrencilerin soruları nasıl yanıtlaması gerektiğine dair genel bilgiler vermiştir. Daha sonra turna kuşunun hikayesi anlatılmış ve öğrencilerden turnu kuşu yaparken elde ettikleri şekillerin alanlarını tahmin etmeleri istenmiştir.



Resim1. Uygulama esnasında

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Öğrencilerden yazılı olarak toplanan veriler araştırma soruları kapsamında değerlendirilmiştir. Her soru için öğrencilerin tahminlerinin doğruluğu araştırılmıştır. Soruların yanıtının yanı sıra bu yanıtı vermelerinin nedeni de sorularak tahminlerin rasgele mi yoksa matematiksel bir açıklama ekseninde mi yapıldığı incelenmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi ile analiz edilmiş ve öğrencilerin yanıtları tek tek tabloya aktarılarak frekans (f) ve yüzde (%) değerleri hesaplanmıştır.

Araştırma sonucunda, öğrencilerin kendilerine yöneltilen alan tahmini sorularında toplamda yaklaşık olarak %51 oranında başarılı olduğu belirlenmiştir. Öğrenci yanıtları detaylı olarak incelendiğinde yanlış yanıt verdikleri bazı sorularda matematiksel olarak anlamlı bir tahmin yapma yerine sorunun görseline bakarak tahmin yaptıkları belirlenmiştir. Alan ölçüsünü tahmin edebilme tahmin çeşitlerinden ölçüsel tahmine dâhildir. Ulusal düzeyde literatürde bu konuda yapılan çalışmalarda 4. sınıf düzeyinde yapılan çalışmaya rastlanılmamıştır. Ancak bu çalışmadaki bulguların farklı sınıf düzeylerindeki ölçüsel tahmin yürütmede alan konusu çalışmalarındaki bulgularla örtüştüğü söylenebilir(Tekinkır, 2008). Ayrıca, yapılan TIMSS sonuçlarına bakıldığında, öğrencilerin 2015 yılında, 2011 yılına göre geometri ve ölçme alanındaki soruları çözme oranının arttığı gözlense bile, sonuç bu çalışmaya paralel olarak istenilen seviyede değildir. Ölçüsel tahmin becerileri öğrencilerin gerçek yaşam problemlerini çözmede kullanacağı önemli bir özelliktir. Öğrencilerin bu becerileri

kazanabilmesi için farklı nitelikte birçok etkinliğin geliştirilmesinin yanı sıra, bu becerinin öğretimdeki yeri daha kapsamlı olmalı ve genelleştirilmelidir. Müfredattaki diğer konuların içine yedirilerek kazanımların sıklıkla pekiştirilmesi sağlanabilir. Öğrencilere günlük hayat içinden verilen örneklerle sınıf içinde veya sınıf dışında tahmin etkinlikleri yaptırılabilir ve birbirlerinin tahminlerini dinleme ve değerlendirme fırsatları verilebilir.

KAYNAKÇA

Burns, M. (2007). About teaching mathematics: A K-8 resource (3 ed.). Sausalito, CA Math Solution Publications.

Creswell, J. W. (2013). Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. Sage publications.

Gooya, Z., Leyla G. Khosroshahi, L. G.& Teppo, A. R. (2011). Iranian students' measurement estimation performance involving linear and area attributes of real-world objects. ZDM Mathematics Education, 43,709–722.

Hildreth, D. J. (1983). The use of strategies in estimating measurements. Arithmetic Teacher. Vol. 30, No. 5 (January 1983), pp. 50-54

Hogan, T.P.&Brezinski, K.L. (2003). Quantitative estimation: one, two, or three abilities?, Mathematical Thinking and Learning, 5 (4),259-280.

Joram, E., Gabriele, A. J., Bertheau, M., Gelman, R., & Subrahmanyam, K. (2005). Children's use of the reference point strategy for measurement estimation. Journal for Research in Mathematics Education, 36(1), 4– 13.

Kılıç, Ç., & Olkun, S. (2013). İlköğretim öğrencilerinin gerçek yaşam durumlarındaki ölçüsel tahmin performansları ve kullandıkları stratejiler. İlköğretim Online, 12(1), 295-307.

Kumandaş, H., Gündüz, Y. (2014). İlkokul, ortaokul, lise ve üniversitede öğrenim gören öğrencilerin ölçüsel tahmin becerilerinin doğruluğunun incelenmesi. Kalem Uluslararası Eğitim Ve İnsan Bilimleri Dergisi ", 4 (1). 165-187.

Micklo, S. J. (1999), Estimation; Its More Than a Guess ,Childhood Education, vol.5, no:3, 142-145 Shumway, J. F. (2011). Number sense routines: Building numerical literacy every day in grades K-3. Portland: Stenhouse Publishers

Tekinkır, D. (2008). İlkögretim 6–8. Sınıf ögrencilerinin matematik alanındaki tahmin stratejlerini belirleme ve tahmin becerisi ile matematik başarısı arasındaki ilişki. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Universtiy, İzmir.

AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ÖNEMİ VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

Dr. Omca ALTIN

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, omcaaltin@hotmail.com

Avrupa Birliği (AB), Avrupa vatandaşlarının temsil edilmesi, seslerinin duyurulması ve AB'nin demokratik meşruiyetinin arttırılması için sivil toplum kuruluşlarını önemli bir araç olarak görmektedir. Son yıllarda sivil toplum kuruluşları, AB üyelik sürecinde önemli adımlar atan Türkiye'nin de en çok üzerinde durduğu konuların başında gelmektedir. Özellikle AB'ye tam üyelik süreci, Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının gelişimini gerekli hale getirmiştir. Türkiye bu süreçte sivil toplum kuruluşlarının gelişimine ve sivil toplum kuruluşları arasındaki diyaloğun arttırılmasına yönelik çalışmalarını hızlandırmıştır. Bu çalışmada; AB üyelik sürecinde sivil toplum kuruluşlarının önemine değinilerek, bu süreçte Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının gelişimine yönelik gerçekleştirilen çalışmaların ne kadar etkili olduğu, sivil toplum kuruluşlarının ne derece geliştiği ele alınacak ve aynı zamanda AB'nin Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının gelişimini sağlayabilmesine ne derece katkı sağladığı değerlendirilmeye çalışılacaktır. Araştırmada; literatür tarama yöntemi tercih edilmiş ve konu ile ilgili güncel makale, kitap ve raporlar incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda; AB'ye üyelik sürecinde Türkiye'nin sivil toplum alanında AB müktesabatına uyumunu sağlamak için gerçekleştirilen uyum yasalarının uygulamada çok da başarılı olmadığı görülmektedir. Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının işleyiş ve yapıları Avrupa'dan oldukça farklıdır. Sivil toplum kuruluşları Türkiye'de ilk ortaya çıktıkları tarihten günümüze kadar hala güçlü kuruluşlar haline gelememişlerdir. Bu durum bürokratik ve merkeziyetçi devlet yapısından kaynaklanmaktadır. AB ise Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarını gelişmesi için çeşitli fonlar sağlayarak sivil toplum kuruluşlarını desteklemektedir. Dolayısıyla sivil toplum kuruluşlarına yönelik kamu kurumlarının yalnızca müktesabat uyumu alanında değil aynı zamanda siyasi ve ekonomik kriterlerin sağlanması, AB'ye sunulacak belgelerin hazırlık aşamasında ve sosyal ortakları ilgilendiren diğer yasama faaliyetlerinde ortak çalışmalar gerçekleştirmesi son derece önemli olacaktır. Aynı zamanda AB üyelik sürecinde sivil toplum kuruluşları idari ve mali bakımdan güçlendirilmeli, devlet ve sivil toplum kuruluşları ilişkileri daha da geliştirilmelidir. AB ve Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini güçlendirmek için devamlı iletişim, karşılıklı değişim ve düzenli ziyaretler gerçekleştirilmeli ve AB de bunların gerçekleşmesi için sivil toplum kuruluşları temsilcilerine gerekli vize kolaylığı sağlaması son derece önemli olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Türkiye, Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları, AB Müktesabatı

IMPORTANCE OF NONGOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN EUROPEAN UNION MEMBERSHIP PROCESS AND ITS DEVELOPMENT IN TURKEY

European Union (EU), is seeing nongovernmental organizations as an important instrument for the representation of European citizens, hearing out their voices and increasing democratic legitimacy of the EU. In the last years, nongovernmental organizations are amongst the most emphasized leading issues of Turkey who takes important steps in the EU membership process. Especially, the full membership process to the EU makes the development of non-governmental organizations in Turkey important. In this process, Turkey speeds up its works towards developing nongovernmental organizations and increasing dialogue between non-governmental organizations. In this study; by mentioning the importance of non-governmental organizations during EU membership process, it will be tried to be evaluated how much the studies are effective which are realized towards development of non-governmental organizations in Turkey during this process, to which degree the nongovernmental organizations were developed and at the same time to what extent EU contributed to the development of non-governmental organizations within Turkey. In research; the literature review method was

preferred and up to date articles, books and reports were analyzed. As a result of the study; Its seen that adjustment laws that were realized to provide concordance to EU acquis in nongovernmental are of Turkey on the process to EU membership, are not successful at all when it comes to application. The operation and structure of nongovernmental organizations in Turkey are quite different than in Europe. Nongovernmental organizations still could not be able to become strong organizations in Turkey since their first emergence until now. This situation is originating from the bureaucratic and centralist government structure. As for that EU is supporting nongovernmental organizations by supplying various funds for the development of non-governmental organizations in Turkey. Thus, realizing collaborative works by public institutions towards non-governmental organizations not only in acquis alignment area but also in assuring economic criteria, during the preparation phase of documents which will be presented to EU and at other legislation activities that concerns social partners will be extremely important. At the same time, nongovernmental organizations should be strengthened in terms of administration and finance in the EU membership process, and nongovernmental organizations' relations should be developed even more. To strengthen cooperation between nongovernmental organizations in EU and Turkey, continuous communication, reciprocal exchange, and regular visits must be realized and for the realization of these EU's visa facilitation which is required by representatives of non-governmental organizations will be very important.

Key Words: European Union, Turkey, Civil Society, Nongovernmental Organizations, EU Acquis.

GİRİŞ

Sivil toplumu meydana getiren unsurlardan biri olan sivil toplum kuruluşları ülkelerin demokratikleşme aşamalarına katkıda bulunmaktadır. Avrupa bütünleşmesinin, halkın aktif ve sorumlu katılımı olmadan gerçekleştirilemeyeceğini düşünen AB için sivil toplum kuruluşları bu noktada büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla AB, Avrupa bütünleşmesinin başından beri

hem Birlik içerisinde yer alan hem de Birliğe aday ülkelerde bulunan sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapmaya ve onlara destek olmaya çalışmaktadır.

AB'ye tam üyelik sürecinde Türkiye'de demokrasi, insan hakları, temel hak ve hürriyetler alanı önem kazanmıştır. Özellikle sivil toplum kuruluşları bu süreçte daha fazla görünür bir hale gelmeye başlamış, sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları üzerinde en çok durulan konular haline gelmiştir. Son yıllarda Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının seslerinin çok daha fazla yükseldiği, sayılarının ise giderek arttığı gözlemlenmiştir. AB'ye tam üyelik sürecinde sivil toplum kuruluşlarına önemli roller düşmektedir. Özellikle bu süreçte sivil toplum kuruluşlarının sürece aktif katılımı son derece önemlidir.

AB'ye uyum süreci Türkiye'de sivil toplumun gelişimine imkan sağlamaktadır. AB, sivil toplum kuruluşlarının gelişmesi ve aynı zamanda AB bünyesinde yer alan diğer sivil toplum kuruluşları ile diyalog kurmaları amacıyla proje bazlı fonlar sağlamaktadır.

Türkiye de AB'ye tam üyelik süreci kapsamında sivil toplumun hareket alanının daha da genişletilmesi amacıyla birçok çalışma gerçekleştirmiştir. Bu süreçte sivil toplum kuruluşlarına ilişkin yasalar konusunda devletin etkinliğini azaltan, özgürlükleri arttıran düzenlemelerin bir bölümü uyum yasaları ile düzenlenmiştir.

Ancak sivil toplumun gelişimine ilişkin alınan kararlar, değiştirilen yasalar tek başına yeterli olmamakta, uygulama aşamasında önemli sorunlar ile karşılaşılmaktadır. Özellikle sivil toplum kuruluşları devletin sınırlandırıcı etkisi, mali kaynak yetersizliği, eğitim, katılım, örgütlerarası iletişimsizlik gibi toplumsal ve yapısal engellerden dolayı etkin olamamaktadır. Dolayısıyla sivil toplum, sivil toplum kuruluşları istenilen düzeyde gelişememektedir. Sivil toplum kuruluşlarının idari mali açıdan güçlendirilmesi, devlet sivil toplum kuruluşu ilişkilerinin geliştirilmesi, sivil toplum kuruluşlarının tek başına yeterli olamadıkları alanlarda birlikte hareket etme anlayışına sahip olmaları son derece önemlidir.

Çalışma, sivil toplum kuruluşlarının özellikleri ve önemine değinerek, AB'ye tam üyelik sürecindeki Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının gelişimine yönelik gerçekleştirilen çalışmaların ne derece etkin olduğunun ve AB'nin bu süreçte Türkiye'de yer alan sivil toplum kuruluşlarına ne derece destek olduğunun anlaşılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda çalışmada öncelikle sivil toplum kuruluşları kavramsal çerçevede incelenmiş, özellikleri ve önemi ele alınmıştır. İlerleyen bölümlerde AB'de yer alan sivil toplum kuruluşlarının önemine değinilmiştir. Son olarak da Türkiye'de bulunan sivil toplum kuruluşlarının yapısı ve AB'ye tam üyelik sürecindeki gelişimlerine yer verilmiştir.

1. Sivil Toplum Kuruluşlarının Kavramsal Çerçevesi, Özellikleri ve Önemi

Sivil toplum kuruluşları kamu yararını temel almış, alanında uzman, resmi ya da gayri resmi dış otoritelerden bağımsız bir şekilde çalışan ve herhangi bir kar amacı gütmeden faaliyetlerde bulunan özel örgütler olarak tanımlanmaktadır (Akgün ve Bilgihan, 2011:10). Diğer bir ifade ile belirli hedefleri gerçekleştirmek, belirli konularda kamuoyunu aydınlatmak ya da yönlendirmek için çalışan ve gönüllülük esasına dayalı hareket eden kuruluşlardır (Arslan, 2001:118).

Kamu yönetiminin örgüt yapısı dışında kalan sivil toplum kuruluşları resmi ya da resmi nitelikte olmayan yurttaş örgütlenmeleri aracılığı ile yerel yönetimler üzerinde çok kolay, sistemli ve sürekli bir etki oluşturabilmektedir. Dernekler, vakıflar, meslek kuruluşları, sendikalar ve buna benzer kuruluşlar sivil toplum kuruluşları kapsamında değerlendirilmektedir (Yatkın, 2008: 31).

Sivil toplum kuruluşları, farklı görüşlerden dahi olsalar tüm insanların ortak ilkeler etrafında bir araya gelebileceklerinden yola çıkmaktadırlar. Bu kapsamda sivil toplum kuruluşlarının üstlendikleri yükümlülükler birkaç başlık altında toplanmaktadır (Yatkın, 2008: 31).

- Toplum içinde bireylerin istekleri ölçütünde, toplum yararına yönelik kamuoyu meydana getirmek,
- Projeler üretmek, kaynak bulmak, bunların uygulanmasını sağlamak, eğitim, sosyal, refah, istihdam gibi alanlarda sorumluluklar üstlenmek,
- Çoğulcu ve katılımcı toplum yapısının oluşumunu sağlamak amacıyla piyasadaki metalaşmaya ve egemen piyasa değerlerine karşı dengeleyici bir rol üstlenmek,
- Sivil toplum kuruluşlarının kendi bünyelerinde meydana getirecekleri çoğulcu ve katılımcı bir kültürle beslenmiş ve diğer yandan yönetim deneyimi de elde etmiş bireylerin yetişmesine yardımcı olmak (Yatkın, 2008: 31),
- Demokratik bir yönetim anlayışının meydana gelmesinde etkili olmak,
- Toplumsal problemler için çözüm yolları aramak ve bunları uygulamaya koymak,
- Kişilerin menfaatlerini savunacakları siyasal bir ortam yaratmak,
- Kamuoyu oluşturma yolu ile kişilerin isteklerinin dile getirilmesini ve dikkate alınmasını sağlamak,
- Kişiler arasında bir iş bölümü yaratarak, üyelerin tek başlarına sahip olamayacakları bilgileri grup aracılığı ile sağlamalarına yardımcı olmak,
- Dergi, radyo, kitap, televizyon gibi araçlarla bireylerin bilinçlenmesini sağlamak,
- Yerel yönetimler karşısında yerel halkın sözcülüğünü yapmaktır (Noyan, 2007:22; Selamoğlu, 2008:24).

Sivil toplum kuruluşları demokrasinin egemen olduğu gelişmiş, endüstrileşmiş ülkelerde karşımıza çıkmaktadır (Yatkın, 2008: 31). Dolayısıyla sivil toplum kuruluşlarının kendi varlıklarını koruması, güçlerini daha da geliştirmesi, hedeflerine tam anlamıyla ulaşabilmesi demokratik yönetimlerde mümkün hale gelmektedir (Başoğlu, 1997:113). Diğer yandan sivil toplum kuruluşları demokratik hukuk devlet düzeni içerisinde kişilerin yalnızca denetleme ile sınırlı kalmayıp çeşitli alanlarda bir araya gelerek hukuk devlet düzenini sağlamaları konusuna yardımcı olmaktadır (Hatemi, 1997:337).

Halkın kendisini ilgilendiren konularda söz sahibi olduğu ve aynı zamanda kararların alınma sürecinde yer aldıkları günümüz katılımcı demokrasilerde sivil toplumun önemi giderek artmaya devam

etmektedir. Özellikle sivil toplum kuruluşlarının devlet ve bireyler arasında bir köprü görevi üstlenmesi beklenmektedir. Dolayısıyla sivil toplum kuruluşları bireylerin düşüncelerinin devlete, devletin politikalarının bireylere aktarımının sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır (Akçadağ, 2).

2.Avrupa Birliği'nde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi

AB, belli normlar etrafında kurulmuş, uzun yıllar süren bir çalışma düzeni ile belirli bir seviyeye ve anlayışa sahip ülkelerin, kendi din, dil, kültür ve siyasi tarih tecrübeleri içerisinde uygulamayı doğru buldukları temeller üzerine inşa ettikleri bir yapıdır. Öncelikle ekonomik işbirliği amacı ile kurulan bu yapı ilerleyen süreçlerde siyasi ve sosyo-kültürel alanlarda da işbirliklerini geliştirmeye önem vermiştir (Yatkın, 2008: 32).

Sosyal Avrupa'nın inşasında ve Avrupa bütünleşmesinde, demokratik toplumların ve Avrupa kimliğinin vazgeçilmez bir unsuru olan sivil toplum oldukça önemli bir rol oynamıştır. AB'nin tarihsel gelişim sürecinde Topluluk politika ve faaliyetlerinde, çok çeşitli toplumsal menfaatlerin temsil edilmesinin en etkili yolu olarak görülen sivil toplum örgütlenmesinin günümüzde de giderek daha da güçlü bir konuma geldiği görülmektedir (Maç, 2006: 1).

AB'ye göre sendikalar, konfederasyonlar, yerel birlik ve kooperatifler, ticaret birlikleri, işveren kuruluşları, profesyonel federasyonlar, yerel yönetimlerin biraraya gelerek kurdukları örgütler, hizmet ve üretim birlikleri, öğrenci birlikleri vs. sivil toplum kuruluşları kapsamına girmektedir. AB anlayışında, sivil toplum kuruluşları, örgütlenmiş bireylerin yaşadıkları ülkenin toplumsal ve ekonomik yönden kalkınmasında önemli bir etkiye sahiptir (Bedük, Usta ve Kocaoğlu, 2006: 58).

AB'de sivil toplum kuruluşları, yorum ve değerlendirmelerinin bağlantısız ve özgür nitelikleri sebebiyle, karar süreçlerinde ve görüşmelerde daha fazla yer almaları yönünde teşvik edilmektedir. Bu durum farklı kişi ve grupların seslerini çok daha fazla duyurabilmelerine olanak sağlamakta, katılımcı demokrasi anlayışını güçlendirmektedir (Maç, 2006: 1) Diğer bir ifade ile sivil toplum kuruluşları sivil toplum düzenine katkı sağlayarak, katılımcı demokrasinin oluşturulması ve sürdürülebilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Güder, 2004). Dolayısıyla AB de sivil toplum kuruluşlarının, AB'nin karar süreçlerinde ve görüşmelerinde yer almalarının etkili ve sorunsuz gerçekleşebilmesi için bu kuruluşların yapısı ve bunlarla ilişkiler açısından çeşitli yöntemler belirlemektedir. Bu doğrultuda AB kurumları sivil toplum kuruluşları ile eşgüdüm halinde çalışmakta ve AB düzeyinde örgütlenmiş olan bu sivil toplum kuruluşlarının AB kurumları tarafından alınan kararlara üst seviyede katılımları kolaylaştırılmaktadır (Maç, 2006: 1). Diğer bir ifade ile Avrupa'da yer alan sivil toplum kuruluşları, AB kurumlarının karar alma mekanizmalarında söz sahibi olabilmektedir. Aynı zamanda Avrupa'da yer alan birçok yerel ve ulusal nitelikteki bu sivil toplum kuruluşları kendi alanları ile ilgili bir çatı kuruluşa ya da ağa katılarak üst seviyede yani AB seviyesinde kendilerine temsil hakkı bulabilmektedirler. Örneğin Avrupa Çevre Bürosu'na Avrupa çapında çevre konusu ile ilgili olan birçok sivil toplum kuruluşu üye olabilmektedir. Böylece bu çatı kuruluşlar ve ağlar, AB karar alma süreçlerinde üyelerinin menfaatlerini göz önünde bulundurarak lobi yapmakta ve AB kurumlarına baskı uygulayabilmektedirler (Cihangir, 2011:2).

Son zamanlarda AB politika ve süreçlerine daha fazla dahil edilen ve Avrupa vatandaşlarını temsil etmekte, Avrupa vatandaşlarının seslerini duyurmakta, AB'nin meşruiyeti için katılımı sağlamada önemli bir araç olarak kabul edilen sivil toplum kuruluşlarının (Warleigh, 2000: 239-240) önemi ve üye sayıları artmış, AB'nin politika oluşturma aşamalarında daha fazla aktif hale gelmeye başlamışlardır. Dolayısıyla sivil topluma danışma her açıdan önemli bir hale gelmiştir (Tsakatika, 2007:48-51). Aynı zamanda son yıllarda sivil toplum kuruluşları birçok proje yürütmüş ve bu konuda AB fon ve hibe programlarından destek elde etmişlerdir (Etherington, 2002: 131-132; Beger, 2004: 6-7).

Diğer yandan her şekilde bütünleşmiş Avrupa olabilmek amacıyla üye ve aday ülkeler arasında sivil toplum ağını genişletmeyi hedefleyen (Yatkın, 2008: 36), aldığı kararlar ve getirdiği düzenlemelerde "halkın katılımı"nı temel prensip olarak kabul eden ve sivil toplum kuruluşlarını bu konuda önemli rol

oynayan birer unsur olarak kabul eden AB, üye ve aday ülkelerde sivil toplum kuruluşlarının düşünce ve önerilerinin dikkate alınmasını beklemektedir (Yatkın, 2008: 33).

AB, aday ülkelerde üyeliğin ön koşulunu oluşturan Kopenhag Kriterleri'ne uyum çerçevesinde demokrasi, demokratikleşme ve buna bağlı olarak da sivil toplumun gelişmesi konularına büyük önem vermektedir. Sivil toplumun çeşitliliği ve dinamikliği, AB tarafından sağlıklı bir çoğulcu demokrasinin göstergesi olarak kabul edilmektedir (Abay, 2004: 275). Siyasi kriterler içinde yer alan örgütlenme özgürlüğü, birbirinden farklı birçok alanda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları için maksimum otonomiyi ve devletin minimum müdahalesini gerekli kılmaktadır. Güçlü bir sivil toplum, devlet gücünü elinde bulunduranları sınırlama konusunda günümüzde demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olarak kabul edilmektedir (Tutar, Tutar ve Erkan, 2012: 447). Özellikle AB müktesabatına uyum kapsamında devlet ve toplum arasındaki iletişimde sivil toplum kuruluşları en önemli aktörler olarak nitelendirilmektedir (Bedük, Usta ve Kocaoğlu, 2006:59).

3.Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları ve Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Gelişimi

Türk idari yapısının en temel özelliği merkeziyetçi bir yönetim anlayışına sahip olmasıdır. Batıdaki gelişmelerin aksine Türkiye'de sivil toplum alanı istenilen düzeyde gelişmemiştir. Bu nedenle tarih boyunca iktidarları kısıtlayan gelişmeler toplumsal gelişmelerin bir sonucu olarak değil, daha çok iktidarların kendi kendini kısıtlaması şeklinde kendini göstermiştir (Yılmaz, 1997: 91).

Türkiye'de sivil toplum bilinci de oldukça yenidir. Özellikle 1980 yılından sonraki dönemde gelişen sivil toplum kuruluşları vakıf, dernek tüzel kişilikleri altında yasal olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu dönemde piyasa ekonomisinin ön planda yer alması ile özel kesim üzerindeki bürokratik kontrol azaltılmış, tüm bunlar da sivil toplumun canlanmasına ortam hazırlamıştır (Tosun, 2003: 326). Diğer taraftan küreselleşme ve uluslararası alanda yaşanan gelişmelerin de etkisiyle sivil toplum tartışılmaya başlanmıştır. 1985 yılından sonraki dönemde Türkiye'de sivil toplum kuruluşları gelişimini hızlandırmaya başlamıştır. Bu dönemde insan hakları, çevre, demokrasi gibi konularda örgütlenmeler başlamıştır (Tosun, 2001: 331).

Son dönemlerde ise Türkiye'de sivil toplum gelişmiş, dolayısıyla bu durum sivil toplum kuruluşlarının toplum içinde yaygınlaşmaya başlamasına ve sayılarında artış meydana gelmesine olanak sağlamıştır (Güder, 2004). Özellikle 2000'li yıllar Türkiye'sinde etkili, verimli ve toplumsal problemlere çözüm sağlama noktasında katkısı olabilecek bir sivil topluma ihtiyaç olduğu sıklıkla dile getirilmeye başlanmıştır (Keyman ve İçduygu, 2004; Edwards, 2005).

Türkiye'de sivil toplum kuruluşları daha çok hemşeri örgütleri, vakıflar, dernekler, meslek odaları ve düşünce kuruluşları olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de sivil toplum söylemi birbirinden farklı aktörler tarafından Türkiye'nin demokratikleşmesinin ön şartı olarak kullanılmaktadır. Sivil toplum kuruluşları Türkiye'nin demokratikleşmesinin yanı sıra güçlü ekonomi programlarının, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinin önemli birer unsurları olarak nitelendirilmektedir (Keyman, 2005: 2).

Sivil toplum kuruluşları varlığı ve etkisi özellikle AB'ye tam üyelik sürecinde daha da görünür olmaya başlamıştır (Güder, 2004). 2000'li yıllarda Türkiye- AB ilişkileri önemli bir derinleşme ve belirginleşme süreci içerisine girmiş, dolayısıyla sivil toplum Türkiye- AB ilişkisinin geleceği bakımından üzerinde çok daha fazla durulan bir konu haline gelmiştir (Keyman, 2006: 11-12).

AB'ye göre sivil toplum kuruluşları, örgütlenmiş bireylerin, yaşadıkları ülkenin toplumsal ve ekonomik açıdan kalkınmasında etkili olan, sivil toplum düzenine katkı sağlayarak, katılımcı demokrasinin oluşturulması ve sürdürülebilmesi bakımından son derece kuruluşlardır (Güder, 2004). AB demokrasinin gelişiminde sivil sektörün görüşüne oldukça önem vermektedir. Dolayısıyla sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarına bu kadar önem veren AB'ye tam üyelik sürecinde Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarına büyük roller düşmektedir. Bu kapsamda Türkiye'de sivil toplum kuruluşları AB hakkında halkı bilinçlendirme görevi üstlenmektedir. Bu görevi yerine getirirken kitapçık bastırma, TV

programları hazırlama gibi birçok yolla çalışmalar yapmaktadır (Bedük, Usta ve Kocaoğlu, 2006: 58). Aynı zamanda sivil toplum kuruluşları Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde göstermiş olduğu çabaları aktarma yönünde de ciddi faaliyetlerde bulunmaktadır (Bedük, Usta ve Kocaoğlu, 2006: 59).

AB Türkiye'deki bazı sivil toplum kuruluşlarına gelişimleri ve AB bünyesindeki diğer sivil toplum kuruluşları ile diyalog amaçlı proje bazlı hibeler sağlamaktadır. Bu sağlanan proje hibeleri daha çok insan hakları, eğitim, demokrasi gibi alanlarda araştırma, sempozyum gibi destekler sunmaktadır. Aynı zamanda bu hibeler git gide daha da işlevsel nitelikteki projeleri kapsayacak kadar geliştirilmiştir. Günümüzde AB Türkiye'deki birbirinden faklı hibe olanakları ve programları ile sivil toplum kuruluşlarını desteklemektedir (Bedük, Usta ve Kocaoğlu, 2006: 59). Dolayısıyla sivil toplum kuruluşları projeler yoluyla sivil toplum ve demokrasi bilincinin gelişmesine katkı sağlamaktadır (Balkır ve Nitelik, 2005: 459).

Son zamanlarda Türkiye'de sivil toplumun birçok konuda sesini yükselttiği ve rolünün arttığı gözlemlenmektedir. Sivil toplum, AB'yi meydana getiren yasal belgeler, politikalar, yasal çerçeve ve kurumsal yapının bütünü olan müktesabatta oldukça önemli bir unsurdur (Tutar, Tutar ve Erkan, 2012: 447). AB'ye tam üyelik sürecinde Türkiye'nin AB ile yürüteceği müzakerelerin başarılı bir şekilde tamamlanabilmesi için Türkiye'nin iyi bir altyapı ve kapsamlı bir hazırlık ile müzakere sürecini yönetmesi gerekmektedir (Maç, 2006:1). Bu noktada Türkiye'de sivil toplumun AB'ye uyum sürecine aktif bir şekilde katılımı büyük önem taşımaktadır (Tutar, Tutar ve Erkan, 2012: 447).

Türkiye'nin AB'ye uyum kapsamında AB düzeyinde bir sivil toplum anlayışı ve sivil toplum kuruluşu yapılanmasına sahip olması önemlidir. Daha öncede belirtildiği gibi AB aldığı tüm karar ve faaliyetlerde halkın katılımını önemsemektedir. Dolayısıyla sivil toplum kuruluşlarının düşünce ve önerilerine önem vermektedir. Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde sivil toplum kuruluşlarını sürece dahil etmesi hem AB'ye hem de Türkiye'ye büyük kolaylık sağlayacaktır. Bu süreç sivil toplum kuruluşlarının desteği ile hızlı bir şekilde tamamlanacaktır (Tutar, Tutar ve Erkan, 2012: 456). Bu kapsamda başta dernekler yasası olmak üzere, mevzuatın tamamına yansıması, anayasal güvence altına alınması, sivil toplumun hareket alanının daha da genişletilmesi için yoğun çalışmalar gerçekleştirilmektedir (Maç, 2006:2).

Türkiye AB'ye tam üyelik sürecinde sivil toplum kuruluşlarına yönelik yasalar konusunda devletin etkinliğini azaltıcı, özgürlükleri daha da arttıran düzenlemelerin önemli bir kısmı hazırlanan uyum yasaları ile düzenlenmiştir (Akçadağ, 4).

Aynı zamanda AB müktesabatına hızlı bir şekilde uyum sağlanabilmesi için AB tarafından 2001 tarihinde Türkiye'de Sivil Toplum Geliştirme Programı gerçekleştirilmiştir. Bu program ile Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerinin geliştirilmesi ve demokrasideki rolünün yükseltilmesi amaçlanmıştır. Diğer yandan sivil toplum alanında Türkiye'nin sahip olduğu mevzuatın AB müktesebatına uyumu için bazı çalışmalar gerçekleştirilmiş ve bu çalışmalar Türkiye-AB ilişkileri hukukumuz üzerinde önemli katkıları olmuştur. Bunlardan ilki 2001 tarihindeki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Program'dır. Bu program ile derneklerde özgürlükçü bir düzenlemenin gerçekleştirileceği vurgulanmıştır. İkincisi ise 23 Haziran 20003 tarihinde AB'ye yönelik derneklerde özgürlükçü düzenleme iradesi taahütüdür. Uyum sürecinde Türkiye'nin sivil toplum kuruluşlarına yönelik çalışmaları da hala sürmektedir. Özellikle Türkiye'deki sivil toplum kuruluşu sistematiğinin, AB modeline göre yeniden şekillenme süreci devam etmesi son derece önemli olacaktır (Maç, 2006:2-3).

Gümrük Birliği'nin tamamlanmasından önceki dönemden başlayarak sivil toplum kuruluşları, sosyal ortaklar, özel sektör temsilcileri kamu sektörü ile mevzuat hazırlama sürecinde beraber hareket etmekteydiler. Günümüzde de yasa taslakları alanla ilgili sektör temsilcilerine ve aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarına iletilmekte, AB ile ilişkiler çerçevesinde kurulan alt ve teknik komitelere sivil toplum kuruluşları teşvik edilmektedir. Ancak sivil toplumun gelişimine yönelik alınan kararlar, değiştirilen yasalar tek başına yeterli olmamakta, uygulamada bir başarı sağlama noktasında hala sorunlar bulunmaktadır (Maç, 2006:2-3).

AB tarafından yayınlanan ilerleme raporlarında da Türkiye'de sivil toplumun gelişimi ve demokratikleşmesi önünde devletin sınırlandırıcı etkisinin yanında mali kaynak, eğitim, katılım, örgütlerarası iletişimsizlik gibi toplumsal ve yapısal engellerin mevcut olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla tüm bu sorunlar nedeniyle Türkiye'de yer alan sivil toplum kuruluşları etkin olamamaktadır (Yatkın, 2008: 35).

AB Türkiye bütünleşmesinde, Türkiye'de yer alan sivil toplum kuruluşlarının Avrupa'da bulunan sivil toplum kuruluşları ile ilişkilerini geliştirmesi, lobi alanını genişletmesi gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının hedefi sadece belli konuların ele alınması ve bunların kamuoyu ile paylaşılmasından ibaret değildir. Birbirinden farklı sivil toplum kuruluşları arasında işbirlikleri, ağlar kurulmalı, bunun sürdürülebilirliği için uluslararası ağlara dahil olunması ve ortaklıklar geliştirilmesi etkin bir kamu diplomasisi için son derece önemli olacaktır. Bu tür faaliyetler Türkiye'de bulunan sivil toplum kuruluşlarının görünürlüğü açısından da olumlu sonuçlar doğuracaktır (Akçadağ, 4).

Ancak Türkiye AB'ye tam üyelik sürecinde sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarına yönelik birçok çalışma gerçekleştirilse de gerçekleştirilen bu çalışmalar uygulamada başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Diğer taraftan Türkiye'de sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarının gelişmesi ve AB'ye uyumu konusunda daha etkin yol almalarında kaynak geliştirme ve kapasite sorunları ile karşılaşılmaktadır. Aynı zamanda iletişim ve sürdürülebilir strateji eksikliği, yapılan tüm çalışmalara rağmen sivil toplum kuruluşlarının karar verme sürecinde yer almalarına olanak tanıyan mekanizmaların yetersizliği, sivil topluma şüpheci yaklaşılması da karşılaşılan diğer sorunlar arasında yer almaktadır. Türkiye'de bulunan sivil toplum kuruluşlarının sürdürülebilir projeler yürütme, strateji ve insan kaynakları geliştirme noktasında da ciddi eksikleri mevcuttur. Sivil toplum denince akla gelen en önemli konulardan biri de gönüllülük ilkesidir. Ancak Türkiye'de sivil toplum kuruluşları vatandaşların gönüllü olarak biraraya gelmesini sağlayacak etkili faaliyetler geliştirme konusunda zayıf kalmaktadır. Bunların dışında Türkiye'de yer alan sivil toplum kuruluşları yerel düzeyden ulusal düzeye ulaşma konusunda bir ağ ve çatı kuruluş oluşturma, güçlü ve geniş kitlelere ulaşma konusunda da yetersiz kalmaktadır (Cihangir, 2011: 3-4)

Her ne kadar bu sorunlar aşılması zor gibi görünse de AB'ye uyum sürecinde sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarının gelişimi adına Türkiye'de birçok çalışma yapıldığı da bir gerçektir. Gerçekleştirilen çalışmaların uygulamada da başarılı olabilmesi için sivil toplum kuruluşlarının toplumun her kesimi tarafından benimsenmesi gerekmektedir. Aynı zamanda ulusal ve AB düzeyindeki karar alıcı aktörlerin etkilenebilmesi için sivil toplum kuruluşlarının özellikle yasama organları ile çok daha fazla iletişim içerisinde olmaları ve geliştirilen, değişen politikalara ilişkin çok daha aktif ve bilgili olmaları da son derece önemlidir. Bu noktada yerelden başlayarak ulusal düzeye ve ardından AB seviyesine kadar çeşitli ağ oluşumlarına dahil olmaları, tek başına etkin olamadıkları alanlar için birlikte hareket etme kültürünün yerleştirilmesi ve bunun uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan AB'ye uyum kapsamında Türkiye yer alan sivil toplum kuruluşları kendi ilgi alanları ve menfaatleri doğrultusunda Türkiye'deki müktesebatın nasıl değiştiğini, bu değişikliklerin kendilerinde nasıl bir etki yaratacağını takip etmeleri ve bu doğrultuda tepkilerini ve desteklerini ifade edebilmeleri son derece önemlidir. Diğer ve daha önceki aday ülkelerde değişimlerin nasıl olduğu, ilgili aktörlerin bu değişimden nasıl etkilendiklerinin takip edilmesi ve diğer ülkelerdeki bu kurumlarla iletişimin sağlanması, bilinç düzeyini ve etkinliği artıracaktır (Cihangir, 2011:4).

SONUÇ

Sivil toplum kuruluşları günümüzde gelişmiş demokrasinin vazgeçilmez unsurlarıdır. AB, sivil toplumu vazgeçilmez bir toplum kesimi, sektörü olarak nitelendirmektedir. Türkiye'de yer alan sivil toplum kuruluşları da dünyadaki gelişim sürecinden etkilenmiş, ancak sivil toplum kuruluşlarının önemi Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde daha da artmıştır.

AB ve Türkiye ilişkilerinde sivil toplum kuruluşları oldukça önemli sorumluluklara sahiptir. Bu kapsamda AB, Türkiye'de demokrasinin, insan haklarının, sivil toplumun gelişmesi için birçok sivil toplum kuruluşuna destek olmakta ve proje bazlı hibeler sağlamaktadır. Ancak Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları AB hibelerinden yararlanamamaktadır. Bunun en büyük nedeni ise Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarında proje bazlı faaliyet gösterme geleneğinin olmayışı, AB proje bazlı hibeleri konusunda bilgi eksikliği, küresel bir nitelik kazanma amaçlarının olmaması, profosyonel kadrolarının olmaması ve konuya ilişkin uzmanlardan yararlanmamalarıdır.

Türkiye'de yer alan sivil toplum kuruluşları AB'de yer alan sivil toplum kuruluşlarından işleyiş ve yapı açısından farklıdır. Özellikle Türkiye'nin bürokratik ve merkeziyetçi devlet yapısı Türkiye'de bulunan demokrasinin en önemli unsurlarından biri olarak görülen sivil toplum kuruluşlarının istenilen düzeyde gelişememesine neden olmaktadır.

Türkiye'de demokratikleşme ekseninde sivil toplum kuruluşlarının önemi sıklıkla vurgulanmaktadır. Aynı zamanda AB'ye tam üyelik sürecinde sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarının gelişimine ilişkin birçok çalışma yapılmasına ve kararlar alınmasına, yasal düzenlemeler yapılmasına rağmen uygulama noktasında ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Türkiye'de yer alan sivil toplum kuruluşlarının kurumsallaşamama, profosyonelleşememe ve kaynak sıkıntısı bulunmaktadır. Mali kaynak, bilgi, iletişim ve insan kaynağına sahip olmayan ve kurumsallaşma konusunda sıkıntılar yaşayan sivil toplum kuruluşları etkin olamamaktadır. Diğer yandan sivil toplum kuruluşları diğer sivil toplum kuruluşları ile işbirliği konusunda zayıf kalmaktadır. Özellikle AB ve Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları arasında ciddi bir işbirliği, iletişim eksikliği bulunmaktadır.

AB hem üye ülkelerde hem de aday ülkelerde karar alma süreçlerinde sivil toplum kuruluşlarına yer verilmesine, sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğine, sivil toplum kuruluşlarının rolünün ve öneminin artmasına önem vermektedir. Ancak AB, AB'ye tam üyelik sürecinde olan Türkiye için ilerleme raporlarında sivil toplumun demokratikleşmesi ve gelişmesinin önünde devletin sınırlayıcı etkisinden bahsetmiştir. Aynı zamanda Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının mali, eğitim, birbirleri ile iletişim açısından yetersiz olduğu vurgulanmıştır. Oysa AB üye ve aday ülkelerde kendi bünyesindekine benzer bir sivil toplumu amaçlamaktadır. Bu nedenle AB'ye tam üyelik sürecindeki Türkiye'de sivil toplum kuruluşları yeniden yapılandırılmalı ve geliştirilmelidir. Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları, mali açıdan desteklenmeli, ulusal ve uluslararası alanlarda etkinliklerini ve etkilerini yükseltmeli, devlet ve sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişkiler daha da kuvvetli hale getirilmelidir. Sivil toplum kuruluşları AB'nin proje bazlı fonlarından yararlanması için teşvik edilmeli, bu konudaki bilgileri arttırılmalıdır. Sivil toplum kuruluşlarına yönelik kamu kurumlarının sadece müktesabat uyumu alanında değil aynı zamanda siyasi ve ekonomik kriterlerin sağlanması, AB'ye sunulacak belgelerin hazırlık aşamasında ve sosyal ortakları ilgilendiren diğer yasama faaliyetlerinde ortak çalışmalar gerçekleştirmesi oldukça önemli olacaktır. Diğer taraftan AB ve AB'ye tam üyelik sürecindeki Türkiye'de sivil toplum kuruluşları arasındaki diyaloğu arttırmak amacıyla devamlı iletişim, karşılıklı değişim ve düzenli ziyaretler gerçekleştirilmeli ve AB de bunların gerçekleşmesi için sivil toplum kuruluşları temsilcilerine gerekli vize kolaylığı sağlamalıdır. Dolayısıyla AB'nin sivil toplum kuruluşlarına verdiği önem dikkate alındığında Türkiye'de sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları ne kadar güçlenirse AB'ye tam üyelik süreci de o kadar hızlanacak ve kolaylaşacaktır.

KAYNAKLAR

Akçadağ, S. (t.y.). Avrupa Birliği Sürecinde Kamu Diplomasisi Faaliyetlerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü, Kamu Diplomasisi Enstitüsü. https://docplayer.biz.tr/24108152-Avrupa-birligi-surecinde-kamu-diplomasisi-faaliyetlerinde-sivil-toplum-kuruluslarinin-rolu.html. Erişim tarihi: 18.11.2019

Akgün, Baydar, S. ve Bilgihan, Baydar, T. (2011). AB'de STK'ların Rolü, Türk İdare Dergisi, 470, 9-25.

Arslan, O. (2001). Kuramsal ve Tarihsel Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Balkır, G., Z. ve Nitelik, S. (2005). Demokrasi Kültürünün Taşıyıcısı Olarak STK'larda Güvence Arayışları. II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Eşitlik Bildiriler Kitabı içinde. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Başoğlu, M. (1997). Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları, Yeni Türkiye Dergisi, 3(18).

Bedük, A., Usta, S. ve Kocaoğlu, M. (2006). Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları ve Demokratikleşme Sürecindeki Misyonları, Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(9), 52-65.

Beger, N. (2004). Participatory Democracy: Organised Civil Society and The New Dialogue. The Federal Trust. Retrieved November 18, 2019, from file:///C:/Users/FSMVU%20TTO2/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/SSRN-id581442%20(1).pdf.

Cihangir, D. (2011). Avrupa Birliği ve Sivil Toplumun Rolü. İKV Değerlendirme Notu. https://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/32-avrupa_birligi_ve_sivil_toplum_oggutlerinin_rolu__subat_2011_.pdf. Erişim tarihi: 18.11.2019

Edwards. M. (2004). Civil Society, Londra: Polity.

Etherington, S. (2002). The Role of NGOs in Implementindg EU Policy: Opportunities, Constraints and Success. In Ulrike Rüb (Ed.), European Governance. Views from The UK on Democracy, Participation and Policy Making in The EU (131-144). London: The Federal Trust.

Güder, N. (2004). Sivil Toplumcunun El Kitabı. erişim http://www.stgm.org.tr/tr/icerik/detay/sivil-toplumcunun-el-kitabi

Hatemi, K. (1997). Sivil Toplum Örgütlenmesi İçinde Kadının Eşit Yeri, Yeni Türkiye Dergisi, 3(18).

Keyman F., E. and İcduygu. A.(2005). Citizenship in a Global World, Londra: Routledge.

Keyman, F., E. (2005). Türkiye'de ve Avrupa'da Sivil Toplum, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi. https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/keyman_std_3.pdf. Erişim tarihi: 18. 11. 2019

Keyman, F., E. (2006). Türkiye'de Sivil Toplumun Serüveni: İmkansızlıklar İçinde Bir Vaha, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi. http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/t/u/turkiye-de-sivil-toplumun-seruveni.pdf. Erişim tarihi: 18. 11. 2019

Maç, N. (2006). Avrupa Birliği Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları (Araştırma Raporu 42/15). Konya: Konya Ticaret Odası Etüd Araştırma Servisi.

Noyan, C. (2007). Türkiye'de Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Yeri Ve Önemi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Selamoğlu, P. (2008). Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Türkiye'de Sivil Toplum Örgütleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kırıkkale.

Tsakatica, M. (2007). Governance vs. politics: The European Union's Constitutive Democratic Deficit, Journal of European Public Policy, 14(6), 867-885.

Tosun, Erdoğan, G. (2001). Demokratikleşme Perspektifinden, Devlet-Sivil Toplum İlişkisi, İstanbul: Alfa Yayınevi.

Tosun, Erdoğan, G. (2003). Sivil Toplum. Muhittin Acar, Hüseyin Özgür (Eds.) Çağdaş Kamu Yönetimi içinde. Ankara: Nobel Yayınevi.

Tutar, F., Tutar, E. ve Erkan, Ç. (2012). Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(10), 439-460.

Yatkın, A. (2008). Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları: Güçlü Sivil Toplum Kuruluşları, Avrupa Birliği Üyesi Türkiye, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, 29-39.

Yılmaz, A. (1997). Sivil Toplum, Demokrasi ve Türkiye, Yeni Türkiye Dergisi, 3(18).

Warleigh, A. (2000). The hustle citizenship practic, NGOs and 'policy coalitions' in the European Union-the cases of Auto Oil, drinking water and unit pricing, Journal of European Public Policiy, 7(2), 229-243.

ÖĞRENCİ MERKEZLİ DİNLEME/İZLEME ETKİNLİKLERİNİN İKİ DİLLİ ÖĞRENCİLERİN TÜRKÇE DİNLEME/İZLEME BECERİLERİNE ETKİSİ

Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,

Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi ABD

mnkardas@yyu.edu.tr

Özet

Bu çalışmanın amacı, araştırmacı tarafından geliştirilen dinleme/izleme eğitimi etkinlik/tekniklerinin iki dilli öğrencilerin Türkçe dinleme becerilerine ilişkin farkındalık düzeylerine etkisini incelemektir.

Çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada ön test-son test ölçümlerine dayanan kontrol gruplu deneysel desen uygulanmıştır. Araştırmanın çalışma gruplarını Bitlis'te Arap kökenli öğrencilerin eğitim gördüğü bir ortaokulun öğrencileri oluşturmaktadır.

6. sınıfta öğrenimlerine devam eden öğrencilerin 20'si deney grubunu oluştururken diğer 18'i kontrol grubunu oluşturmuştur. Deney grubundaki öğrencilere araştırmacı tarafından geliştirilen dinleme/izleme eğitimi etkinlikleri ile eğitim verilmiştir. Kontrol grubunda ise belirtilen süre zarfında müfredata uygun eğitim verilmiştir.

Uygulamalar 2018-2019 öğretim yılı bahar döneminde 10 hafta boyunca Türkçe derslerinde sürdürülmüştür. Ön test- son test verilerinin değerlendirilmesinde Dinleme Becerisi Öz Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Söz konusu ölçek, ön test-son test uygulamalarında sınıf içinde, öğrenciler tarafından doldurulmuştur.

Verilerin analiz işlemlerinde nicel yöntemli araştırmalarda tercih edilen IBM SPSS 20.0Statistics (Statistical Package for the Social Sciences 20.0) paket programı kullanılmıştır. Araştırmada ön test ve son test uygulamalarından elde edilen verilerin çözümlenmesinde parametrik testler kullanılmıştır.

Buna göre; deney ve kontrol gruplarının ön-son test farklarının belirlenmesi içinse "Bağımsız Örneklemler t-Testi" istatistiği kullanılmıştır.

Deneysel süreçler neticesinde öğrenci merkezle etkinliklerle gerçekleştirilen dinleme/izleme eğitimi çalışmalarının iki dilli Arap öğrencilerin dinleme/izleme becerisi farkındalık başarılarını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Öğrenci merkezli dinleme/izleme etkinlikleri, Türkçe, Başarı

THE EFFECT OF STUDENT CENTERED LISTENING / MONITORING ACTIVITIES ON THE TURKISH LISTENING / MONITORING SKILLS

Abstract

The aim of this study is to investigate the effect of listening / monitoring training activities / techniques developed by the researcher on the awareness levels of bilingual students about Turkish listening skills.

Quantitative research method was used in the study. In the study, experimental design with control group based on pre-test and post-test measurements was applied. The working groups of the study consisted of the students of a middle school in Bitlis, where students of Arabic origin were educated.

In the 6th grade, 20 of the students were experimental group and the other 18 were the control group. The students in the experimental group were trained through listening / monitoring training activities developed by the researcher. In the control group, appropriate training was given to the curriculum within the specified period.

In the spring semester of the 2018-2019 academic year, applications were conducted in Turkish lessons for 10 weeks. Listening Skill Self-Assessment Scale was used to evaluate the pre-test and post-test data. The scale was filled in by the students in the pre-test and post-test applications.

In the quantitative method, IBM SPSS 20.0 Statistics (Statistical Package for Social Sciences 20.0) package program was used for data analysis. In the study, parametric tests were used to analyze the data obtained from pre-test and post-test applications.

According to this; "Independent Samples t-Test" statistic was used to determine pre-post test differences of experimental and control groups.

As a result of the experimental processes, it was concluded that the listening / monitoring training activities carried out with the activities of the student center positively affected the listening / monitoring skills awareness achievement of bilingual Arabic students.

Keywords: Student-centered listening / monitoring activities, Turkish, Success

Giriş

Toplumu oluşturan bireylerin aile ve iş yaşamlarında başarılı olmalarında en önemli etkenlerden biri dinleme becerisi bakımından yeterli donanıma sahip olmalarıdır. Bireylerin dinleme yeterliklerinin farkında olmaları ve bu yönde eğitim alarak yeterli donanıma sahip olmalarına katkı sunacaktır. Dinleme yeterliğine sahip olan bireylerin toplumda kendilerini gerçekleştirmeleri daha kolay olacaktır. Diğer bir ifadeyle, dinleme yeterliğine sahip olmayan bireylerin sosyal yaşamda diğer bireylere kıyasla dezavantajlı oldukları açıktır.

Türkiye'de dinleme eğitimi uzun yıllar ihmal edilmiş bir öğrenme alanı olarak kalmıştır. 2005-06 öğretim yılında öğretim anlayışının değişmesiyle birlikte dinleme/izleme becerisi veya öğrenme alanı üzerinde önemli akademik araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu alan üzerinde hazırlanan akademik çalışmalar nicelik ve nitelik bakımından önemli bir ivme kazanmıştır.

Kişilerin dinleme becerilerinin/yeterliklerinin tespit edilmesi, bu alanda yapılacak öğretimsel faaliyetler ve akademik çalışmalar için gerekli ve önemlidir. Akademik çalışmaların önemli işlevlerinden birisi öğretim çalışmalarında yaşanan problemleri tespit etmek ve tepit edilen problem durumlarına çözümler üretmektir.

Bu çalışmada iki dilli Arap kökenli öğrencilerin dinleme/izleme yeterliğine ilişkin farkındalıklarını tespit etmek ve bu farkındalık düzeylerini geliştirmeye yönelik hazırlanan öğrenci merkezli dinleme/izleme etkinliklerinin etkililiğini tespit etmek amaçlanmıştır.

Araştırmanın problem cümlesini, "Öğrenci merkezli dinleme/izleme etkinliklerinin iki dilli öğrencilerin Türkçe dinleme/izleme becerisi farkındalık düzeylerine etkisi nedir?" oluşturmaktadır.

Araştırmada şu problem sorularına cevap aranmıştır:

1. Deney-kontrol grupları ön test dinleme/izleme becerisi farkındalık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?
2. Öğrenci merkezli dinleme/izleme etkinliklerinin deney-kontrol gruplarının son test dinleme/izleme becerisi farkındalık düzeyleri üzerinde bir etkisi var mıdır?

Yöntem

Bu araştırmada nicel yöntem kullanılmıştır. Araştırmada nicel araştırma desenlerinden ön test-son test kontrol gruplu deneysel desen kullanılmıştır.

Karasar (2009) deneysel desenli araştırmaları, "sistematik bir metot kullanılarak, belli bir müdahalenin kontrol altına alınmış şartlarda belli bir problemin çözümünde ne derece etkili olacağını görmek için yapılır." şeklinde açıklamaktadır.

"Deneysel araştırma, bilimsel yöntemler içinde en kesin sonuçların elde edildiği araştırmalardır. Çünkü araştırmacı karşılaştırılabilir işlemler uygular ve daha sonra onların etkilerini inceler, bu tür bir

araştırmanın sonuçlarının araştırmacıyı en kesin yorumlara götürmesi beklenir" (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2008, s. 12).

Çalışma Grupları

Araştırmanın çalışma gruplarını Bitlis İli Güroymak ilçesinde eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdüren bir ortaokulun 6. Sınıfında öğrenimlerine devam eden 38 Arap kökenli öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin 20'si deney grubunu oluştururken diğer 18'i kontrol grubunu oluşturmuştur. Deney ve kontrol grupları belirlenirken random/yansız atama yoluna başvurulmuştur.

Veri toplama Aracı

Türkçe Dinleme Becerisi Farkındalığı Öz Değerlendirme Ölçeği (TDBFÖDÖ) : Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin Türkçe dinleme becerisi farkındalık düzeylerini belirlemek için Aras (2004) tarafından geliştirilen ve MEB tarafından alan uzmanları için önerilen Türkçe Dinleme Becerisi Farkındalığı Öz Değerlendirme Ölçeği (TDBFÖDÖ) kullanılmıştır.

Ölçek üçlü likert olarak geliştirilmiştir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 30 en düşük puan ise 10'dur. Puanlar 30'yaklaştıkça dinleme farkındalığı artmakta, 10'a yaklaştıkça düşmektedir.

Maddeler değerlendirilirken 1,3,5,6,7, ve 8. maddeler için "Genellikle" cevabına 3, "Bazen" cevabına 2 ve "Nadiren" cevabına 1 puan verilmesi önerilirken 2,4,9, ve 10. Maddeler için de "Genellikle" cevabına 1, "Bazen" cevabına 2, ve "Nadiren" cevabına 3 puan verilmesi öngörülmüştür.

22 ve altı puan, öğrencilerin kötü dinleme alışkanlıklarına sahip olduğuna işaret ederken 22'nin üstündeki puanların iyi/başarılı dinleme alışkanlığına işaret ettiği vurgulanmıştır.

Ölçeğin ön test uygulamasında elde edilen Cronbach Alpha değeri 0, 81'dir. Bir ölçeğin deneysel çalışmalarda kullanılabilmesi Alpha değerinin 0,70-0,99 arasında olması gerektiği belirtilmektedir.

Uygulama süreci

Deney grubunda araştırmacı tarafından geliştirilen dinleme/izleme etkinlikleri kullanılmıştır. Deneysel süreçler ön test-son test uygulamaları dışında 10 hafta ve haftada 2 ders saati boyunca sürdürülmüştür. Öğrenci merkezli dinleme/izleme etkinlikleri, etkinliklerin uygulama yönergeleri ve değerlendirme çalışmaları için Kardaş, M.N. ve Harre, T. (2015). 6-8 sınıf öğrencilerinin Türkçe dinleme/izleme becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 13, s. 264-291 çalışmaya bakınız.

Kontrol grubunda MEB müfredatında belirtilen etkinliklerde bir değişiklik yapılmamıştır.

Ön test- son test uygulamaları her iki grupta aynı şekilde yapılmıştır.

Veri Analizi

Türkçe Dinleme Becerisi Farkındalığı Öz Değerlendirme Ölçeği (TDBFÖDÖ) verilerinin analizinde parametrik testler kullanılmıştır. Parametrik testlerden t-testi istatistiği kullanılmıştır. Analizlerde IBM SPSS 20.0 Statistics (Statistical Package for the Social Sciences 20.0) paket programı kullanılmıştır.

Buna göre normal dağılım gösteren veriler analiz edilirken; deney ve kontrol gruplarının ön-son test farklarının belirlenmesi için "Bağımsız Örneklemler t-Testi" istatistiği kullanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde araştırmanın deneysel süreçleriyle ilgili ulaşılan bulgular, araştırmanın problem sorularına bağlı olarak verilmiş ve yorumlanmıştır.

Türkçe Dinleme Becerisi Farkındalık Durumlarıyla İlgili Bulgular

1. Deney-kontrol grupları ön test dinleme/izleme becerisi farkındalık düzeyleri arasında bir fark var mıdır? Problem sorusuna ilişkin ön test verileri bağımsız örneklemler t-testi bulguları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Deney-kontrol grubu ön test analiz bulguları

Test	Grup	N	Aritmetik Ortalama	Serbestlik derecesi	t	P*
Ön test	Deney	20	17,02	36	1,156	,321
	Kontrol	18	16,81			

*0,05 anlamlılık düzeyi

Tablo 1'deki analiz bulguları incelendiğinde deney ve kontrol gruplarının deneysel uygulamalara başlamadan önceki Türkçe dinleme becerisi farkındalık düzeyi başarı durumlarının birbirine oldukça yakın olduğu anlaşılmaktadır.

Deney grubu ön test dinleme becerisi farkındalık puanı 17,02; kontrol grubu puanı ise 16,81 olduğu görülmektedir. Her iki grubun ön test farkındalık puanlarının "yetersiz" seviyede olduğu anlaşılmaktadır. 22 ve altındaki puanlar, öğrencilerin kötü dinleme alışkanlıklarına sahip olduğuna işaret ederken 22'nin üstündeki puanların iyi/başarılı dinleme farkındalığına işaret ettiği vurgulanmıştır.

Tablodaki "p" değeri incelendiğinde ön testte deney grubu lehine görülen yaklaşık 0,2 puanlık farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı anlaşılmıştır. P=.321>0,05)

"P" değerinin anlamlı olarak kabul edilebilmesi için 0,05' ten küçük bir değere sahip olması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında deney ve kontrol gruplarının ön test Türkçe dinleme becerisi farkındalık düzeyleri arasında önemli bir farkın olmadığı, bu nedenle her iki grubun deneysel süreçlere benzer başarı durumuyla başladıkları söylenebilir.

2. Öğrenci merkezli dinleme/izleme etkinliklerinin deney-kontrol gruplarının son test dinleme/izleme becerisi farkındalık düzeyleri üzerinde bir etkisi var mıdır? Problem sorusuyla ilgili bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Deney-kontrol grubu ön test analiz bulguları

Test	Grup	N	Aritmetik Ortalama	Serbestlik derecesi	t	p
Son test	Deney	20	23,01	36	5,046	,000
	Kontrol	18	17,33			

Tablo 2' her iki grubun son test Türkçe dinleme becerisi farkındalık düzeylerine ilişkin analiz bulguları yer almaktadır.

Tablodaki veriler incelendiğinde deney grubu öğrencilerinin son test başarı puanının 23,01 kontrol grubunun başarı puanının ise 17, 33 olduğu anlaşılmaktadır. Deney grubunun ön-son test başarı puanları arasında son test lehine yaklaşık 6 puanlık bir farkın olduğu görülmektedir. Kontrol grubunda bu fark yaklaşık 1 puanla sınırlı kalmıştır.

22 ve altındaki puanlar, öğrencilerin kötü dinleme farkındalıklarına sahip olduğuna işaret ederken 22'nin üstündeki puanların iyi/başarılı dinleme farkındalığına işaret ettiği vurgulanmıştır. Tablodaki verilerden hareketle deney grubunun başarılı dinleme farkındalığına sahip oldukları söylenebilir.

Öğrenci merkezli öğretim teknikleriyle verilen dinleme eğitiminin öğrencilerin dinleme becerisi farkındalık düzeylerini istatistiksel olarak anlamlı düzeyde artırdığı sonucuna ulaşılmıştır (p=0,000<0,05; t: 5,046)

İlgili bulgular, deney grubunda deneysel süreçler boyunca uygulanan "öğrenci merkezli dinleme etkinliklerinin öğrencilerin Türkçe dinleme becerisi farkındalık düzeylerinin geliştirilmesinde kontrol grubunda uygulanan etkinliklere göre daha başarılı sonuçlar verdiğini göstermektedir.

Bu sonuçlar uygulayıcılar tarafından geliştirilen/geliştirilecek öğrenci merkezli dinleme etkinliklerinin öğrencilerin dinleme becerisi farkındalık düzeylerine ve dinleme becerilerine olumlu yönde etki edeceğini göstermektedir.

Sonuç

Deney ve kontrol gruplarının deneysel çalışmalar öncesinde birbirine benzer Türkçe dinleme becerisi farkındalık düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir.
Deney grubu ön test Türkçe dinleme akademik başarı puanı aritmetik ortalaması
17,02; kontrol grubu Türkçe dinleme başarı puanı aritmetik ortalaması ise 16,81 olarak belirlenmiştir.
Deney ve kontrol grubu Türkçe dinleme/izleme becerisi farkındalık düzeyi ön test verilerine ilişkin yapılan istatistiksel analizlerde de iki grup puanları arasında önem düzeyinde anlamlı bir farkın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır p: ,321 > 0,05; t:1,156 (Tablo 1).

Deney grubu son test Türkçe dinleme/izleme becerisi farkındalık düzeyi başarı puanı aritmetik ortalaması 23,01; kontrol grubu başarı düzeyi puanın ise 17,33 olduğu belirlenmiştir. Sayısal olarak son testte deney grubu lehine görülen yaklaşık 6 puanlık fark istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur p: ,000 > 0,05; t:5,046 (Tablo 2)

Bu sonuç araştırmacı tarafından geliştirilen dinleme/izleme etkinliklerinin Arap kökenli öğrencilerin Türkçe dinleme/izleme becerisi farkındalık düzeylerinin geliştirilmesinde önemli düzeyde etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Aras, B. (2004). İlköğretimde dinleme/anlama becerisinin geliştirilmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi,
Büyüköztürk, Ş. Kılıç Çakmak, E. Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. Ve Demirel, F. (2008). Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri, Pegem Akademi Yayınları, Ankara
Kardaş, M.N. ve Harre, T. (2015). 6-8 sınıf öğrencilerinin Türkçe dinleme/izleme becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 13, s. 264-291

ÖĞRENCİ MERKEZLİ KONUŞMA TEKNİKLERİNİN İKİ DİLLİ ÖĞRENCİLERİN TÜRKÇE KONUŞMA BECERİLERİNE ETKİSİ

Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,

Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi ABD

mnkardas@yyu.edu.tr

Özet

Bu çalışmanın amacı, araştırmacı tarafından geliştirilen konuşma eğitimi etkinlik/tekniklerinin öğrencilerin Türkçe konuşma becerilerine etkisini incelemektir.

Çalışma nicel araştırma yöntemine uygun yapılmıştır. Araştırmada ön test-son test ölçümlerine dayanan kontrol gruplu deneysel desen kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma gruplarını Bitlis'te Arap kökenli öğrencilerin eğitim gördüğü bir ortaokulun öğrencileri oluşturmaktadır. Öğrencilerin 20'si deney grubunu oluştururken 18'i kontrol grubunu oluşturmuştur. Deney grubundaki öğrencilere araştırmacı tarafından geliştirilen konuşma etkinlikleri uygulanırken kontrol grubunda müfredata uygun konuşma eğitimi verilmiştir.

Uygulamalar 2017-2018 öğretim yılı bahar döneminde 10 hafta boyunca Türkçe derslerinde sürdürülmüştür. Ön test son test verilerinin değerlendirilmesinde Etkili Konuşma Ölçeği kullanılmıştır. Söz konusu ölçek ön test son test uygulamalarında sınıf içinde, öğrenciler belirlenen konu ile ilgili konuşurken doldurulmuştur. Ölçeği birbirinden bağımsız üç değerlendirici ön-son test uygulamaları sırasında doldurmuşlardır. Üç değerlendiricinin verdikleri puanların ortalaması alınarak analizler yapılmıştır.

Verilerin analiz işlemlerinde nicel yöntemli araştırmalarda kullanılan IBM SPSS 20.0Statistics (Statistical Package for the Social Sciences 20.0) paket programı kullanılmıştır. Araştırmada ön test ve son test uygulamalarından elde edilen verilerin çözümlenmesinde parametrik testler kullanılmıştır.

Buna göre; deney veya kontrol grubunun kendi içerisinde ön test - son test farklarının belirlenmesi için deney ve kontrol gruplarının ön-son test farklarının belirlenmesi için "Bağımsız Örneklemler t-Testi" istatistiği kullanılmıştır.

Deneysel süreçler neticesinde öğrenci merkezli konuşma etkinlikleri/teknikleriyle yapılan konuşma eğitimi çalışmalarının Arap kökenli iki dilli öğrencilerin Türkçe konuşma becerisi başarılarını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Öğrenci merkezli konuşma etkinlikleri, Türkçe, Konuşma, Beceri

THE EFFECT OF STUDENT CENTERED SPEAKING TECHNIQUES ON THE SPEAKING SKILLS OF BILINGUAL STUDENTS

Abstract

The aim of this study is to investigate the effect of speech education activities / techniques developed by the researcher on Turkish speaking skills.

The study was conducted according to quantitative research method. Experimental design with control group based on pre-test and post-test measurements was used in the study. The working groups of the study consisted of the students of a middle school in Bitlis, where students of Arabic origin were educated. Twenty of the students were the experimental group and 18 were the control group. While the speech activities developed by the researcher were applied to the students in the experimental group, speech training was given to the curriculum in the control group.

The applications were carried out in Turkish lessons for 10 weeks in the spring semester of 2017-2018 academic year. Effective Speech Scale was used to evaluate the pre-test and post-test data. The scale was filled in the classroom in the pre-test post-test applications, while the students were talking about the identified topic. Three independent assessors completed the scale during the pre-post test. The analyzes were performed by averaging the scores given by the three evaluators.

Data were analyzed using IBM SPSS 20.0 (Statistical Package for Social Sciences 20.0) package program, which is used in quantitative researches. In the study, parametric tests were used to analyze the data obtained from pre-test and post-test applications.

According to this; veya Independent Samples t-Test "statistic was used to determine pre-post-test differences between experimental and control groups.

As a result of the experimental processes, it was concluded that the speech education studies conducted with student-centered speaking activities / techniques positively affected the success of Turkish speaking skills of bilingual students of Arabic origin.

Keywords: Student-centered speaking activities, Turkish, Speaking, Skill

Giriş

Kişioğluna bahşedilen en önemli yetilerden biri şüphesiz konuşma becerisidir. Kişide konuşma becerisi doğumla birlikte gelişmeye başlamaktadır. Doğumdan sonra yakın çevredeki kişi ve seslerin taklidi ile gelişmeye başlayan konuşma becerisi, okul yıllarında planlı, sistematik, hedefe odaklı eğitim etkinlikleriyle istendik düzeye çıkarılmaya çalışılır.

Kişioğunun iş ve sosyal yaşamının şekillenmesinde en belirleyici etkenlerden olan konuşma becerisi ve eğitimi üzerine önemle durulmaktadır. Nitekim kişinin kendini yakın-uzak çevresine kabul ettirmesinde en önemli etkenlerden biri sahip olduğu konuşma yeterliğidir.

Kişioğlunun günlük yaşamında dinleme becerisinden sonra en çok başvurduğu iletişim/bildirişim yolu konuşmadır. İnsanoğlu etkili dinleyebilmeli ve dinlediklerinden yaptığı çıkarımlarını etkili konuşarak anlatabilmelidir. Bu bağlamda etkili dinleme ve konuşma becerileri bireyin kendini gerçekleştirmesi sürecinde hayati önem taşımaktadır.

Alan yazın incelendiğinde diğer dil becerilerine kıyasla öğrencilerin dinleme ve konuşma becerileri üzerinde oldukça sınırlı sayıda araştırmanın yapıldığı anlaşılmaktadır. Öğrencilerin dinleme ve konuşma becerilerinin geliştirilmesi için öğrenci merkezli etkinliklerin geliştirildiği ve geliştirilen etkinliklerin etkililiğinin deneysel süreçlerle test edildiği araştırmalara alan yazında tesadüf etmek oldukça güçtür. Bu yönüyle bu araştırma alan yazındaki benzerlerinde ayrılmaktadır. Araştırmayı alan yazındaki benzer dil becerileri üzerine hazırlanan araştırmalardan ayıran önemli özeliklerinden birisi de Türkçeyi ikinci dil olarak öğrenen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı öğrencilerle birlikte yürütülmüş olmasıdır. Araştırmanın bu yönüyle alana katkı sunacağı düşünülmektedir.

Araştırmada iki dilli öğrencilerin Türkçe konuşma becerilerinin geliştirilmesinde araştırmacı tarafından geliştirilen öğrenci merkezli konuşma etkinliklerinin etkililiği deneysel süreçlerle test edilmiştir.

Araştırmanın problem cümlesini, "Öğrenci merkezli konuşma etkinliklerinin iki dilli Arap öğrencilerin Türkçe konuşma becerilerine etkisi nedir?" oluşturmaktadır.

Araştırmada şu problem sorularına cevap aranmıştır:

3. Deney-kontrol grupları ön test konuşma becerisi başarıları arasında bir fark var mıdır?
4. Öğrenci merkezli konuşma etkinliklerinin deney-kontrol gruplarının son test konuşma becerisi başarıları üzerinde bir etkisi var mıdır?

Yöntem

Araştırmada nicel yöntem kullanılmıştır. Çalışmada nicel araştırma desenlerinden ön test-son test kontrol gruplu deneysel desen kullanılmıştır.

Karasar (2009) deneysel desenli araştırmaları, "sistematik bir metot kullanılarak, belli bir müdahalenin kontrol altına alınmış şartlarda belli bir problemin çözümünde ne derece etkili olacağını görmek için yapılır." şeklinde açıklamaktadır.

"Deneysel araştırma, bilimsel yöntemler içinde en kesin sonuçların elde edildiği araştırmalardır. Çünkü araştırmacı karşılaştırılabilir işlemler uygular ve daha sonra onların etkilerini inceler, bu tür bir araştırmanın sonuçlarının araştırmacıyı en kesin yorumlara götürmesi beklenir" (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2008, s. 12).

Çalışma Grupları

Araştırmanın çalışma gruplarını Bitlis İli Güroymak ilçesinde eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdüren bir ortaokulun 6. Sınıfında öğrenimlerine devam eden 38 Arap kökenli öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin 20'si deney grubunu oluştururken diğer 18'i kontrol grubunu oluşturmuştur. Deney ve kontrol grupları belirlenirken random/yansız atama yoluna başvurulmuştur.

Veri toplama Aracı

Türkçe Konuşma Becerisi Ölçeği (TKBÖ)

Araştırmada Türkçe Konuşma Becerisi Ölçeği (TKBÖ) kullanılmıştır. Türkçe Konuşma Becerisi ölçeğinde 24 madde yer almaktadır. Bu maddelerin 20'si olumlu yargıdan oluşurken 4 maddesi olumsuz yargı içermektedir. Puanlama ve analiz sürecinde olumsuz yargı içeren maddeler ters puanlanarak değerlendirilmiştir.

24 maddeden oluşan ölçeğin 20 maddesi olumlu, 4 maddesi olumsuz yargı içermektedir. Çintaş Yıldız ve Yavuz (2012) tarafından geliştirilen ölçek; "Tamamen katılıyorum (5), Katılıyorum (4) Orta derecede katılıyorum (3), Katılmıyorum (2) ve Kesinlikle katılmıyorum (1)" şeklinde derecelendirilmiştir.

Ölçeğin Cronbach Alpha değeri ,833'tür. Benzer araştırmalarda ölçeğin güvenirliği test edildiği için bu araştırma için ön uygulama yapma ihtiyacı görülmemiştir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 120 en düşük puan ise 24'tür. Ölçekten alınan puan değeri 120'ye yaklaştıkça konuşmanın niteliğinin arttığı, puan değeri 24'e yaklaştıkça ise konuşmanın niteliğinin düştüğü kabul edilmiştir.

Ön testte araştırmacılar tarafından belirlenen konularla ilgili görüş, yorum ve değerlendirmelerde bulunmaları için her öğrenciye 3-5 dakikalık serbest konuşma yapması istenmiştir. Öğrenciler belirlenen konularla ilgili konuşurken veri toplama aracı birbirinden bağımsız üç Türkçe öğretmeni tarafından doldurulmuştur. Son testte aynı şekilde öğrenciler konuşurken değerlendiriciler her öğrencinin konuşma performansını veri toplama aracına işlemişlerdir.

Verilerin analizinde üç değerlendiricinin verdikleri puanların aritmetik ortalamaları dikkate alınmıştır.

Uygulama süreci

Deney grubunda araştırmacı tarafından geliştirilen konuşma etkinlikleri kullanılmıştır. Deneysel süreçler ön test-son test uygulamaları dışında 10 hafta ve haftada 2 ders saati boyunca sürdürülmüştür. Öğrenci merkezli konuşma etkinlikleri, etkinliklerin uygulama yönergeleri ve değerlendirme çalışmaları için Kardaş, M.N. ve Tunagür, M. (2015). 6-8 sınıf öğrencilerinin Türkçe konuşma becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri, International Journal of Languages' Education and Teaching ISSN:2198 – 4999, , 3/2, p. 183-202 çalışmaya bakınız.

Kontrol grubunda MEB müfredatında belirtilen etkinliklerde bir değişiklik yapılmamıştır.

Ön test- son test uygulamaları her iki grupta aynı şekilde yapılmıştır.

Veri Analizi

Türkçe Konuşma Beceris Ölçeği (TKBÖ) verilerinin analizinde parametrik testler kullanılmıştır. Parametrik testlerin tercih edilme nedeni; deney ve kontrol grupları ön test verilerinin basıklık ve çarpıklık değerlerinin -2, +2 arasında çıkmış olmasıdır.

Parametrik testlerden t-testi istatistiği kullanılmıştır. Analizlerde IBM SPSS 20.0 Statistics (Statistical Package for the Social Sciences 20.0) paket programı kullanılmıştır.

Buna göre normal dağılım gösteren veriler analiz edilirken; deney ve kontrol gruplarının ön-son test farklarının belirlenmesi için "Bağımsız Örneklemler t-Testi" istatistiği kullanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde araştırmanın deneysel süreçleriyle ilgili ulaşılan bulgular, araştırmanın problem sorularına bağlı olarak verilmiş ve yorumlanmıştır.

Ön Test Türkçe Konuşma Becerisine İlişkin Bulgular

1. Deney-kontrol grupları ön test konuşma becerisi başarıları arasında bir fark var mıdır?

Problem sorusuna ilişkin ön test verileri bağımsız örneklemler t-testi bulguları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Deney-kontrol grubu ön test analiz bulguları

Test	Grup	N	A. Ortalama	S. Sapma	S. Derecesi	t	P*
Ön test	Deney	20	66,21	8,4552	36	,956	,423
	Kontrol	18	65,82	5,1290			

*0,05 anlamlılık düzeyi

Tablo 1'deki analiz bulguları incelendiğinde deney ve kontrol gruplarının deneysel ön test Türkçe konuşma becerisi başarıları arasında yaklaşık 0,5 puanlık bir farkın olduğu anlaşılmaktadır.

Deney grubu ön test konuşma becerisi başarı puanı 66,21; kontrol grubu puanı ise 65,82 olduğu görülmektedir.

Tablodaki "p" değeri incelendiğinde ön testte deney grubu lehine görülen yaklaşık 0,5 puanlık farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı anlaşılmıştır. P=.423>0,05)

"P" değerinin anlamlı olarak kabul edilebilmesi için 0,05' ten küçük bir değere sahip olması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında deney ve kontrol gruplarının ön test Türkçe konuşma becerisi başarı puanları arasında önemli bir farkın olmadığı, bu nedenle her iki grubun deneysel süreçlere benzer başarı durumuyla başladıkları söylenebilir.

2. Öğrenci merkezli konuşma etkinliklerinin deney-kontrol gruplarının son test konuşma becerisi başarıları üzerinde bir etkisi var mıdır? Problem sorusuyla ilgili bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Deney-kontrol grubu son test analiz bulguları

Test	Grup	N	A. Ortalama	S. Sapma	S. Derecesi	t	p
Son test	Deney	20	77,12	7,4321	36	4,055	,000
	Kontrol	18	69,71	4, 5672			

Tablo 2'deki analiz bulguları incelendiğinde deney ve kontrol gruplarının son test Türkçe konuşma becerisi başarıları arasında yaklaşık 8 puanlık bir farkın olduğu anlaşılmaktadır.

Deney grubu son test konuşma becerisi başarı puanı yaklaşık 10 puan artarak 77,12 olurken kontrol grubu puanı da yaklaşık 3 puan artarak 69,71 olmuştur. Deney ve kontrol gruplarının son test Türkçe konuşma becerisi başarı puanları arasında öğrenci merkezli konuşma etkinliklerinin uygulandığı deney grubu lehine yaklaşık 8 puanlık fark oluşmuştur.

Tablodaki "p" değeri incelendiğinde ön testte deney grubu lehine görülen yaklaşık 8 puanlık farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu anlaşılmıştır (P=.000<0,05)

"P" değerinin anlamlı olarak kabul edilebilmesi için 0,05' ten küçük bir değere sahip olması gerekmektedir.

İlgili bulgular, deney grubunda deneysel süreçler boyunca uygulanan "öğrenci merkezli konuşma etkinliklerinin öğrencilerin Türkçe konuşma becerilerinin geliştirilmesinde kontrol grubunda uygulanan etkinliklere göre daha başarılı sonuçlar verdiğini göstermektedir.

Sonuç

Deneysel süreçlerden önce yapılan ölçümlerde deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin benzer konuşma becerisi yeterliğine sahip oldukları belirlenmiştir.
Deney grubu ön test Türkçe konuşma becerisi yeterlik puanı 66,21; kontrol grubu Türkçe konuşma başarı puanı ise 65,82 olarak belirlenmiştir.
Deney ve kontrol grubu Türkçe konuşma becerisi başarıları ön test verilerine ilişkin yapılan istatistiksel analizlerde de iki grup puanları arasında önem düzeyinde anlamlı bir farkın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır p: ,423 > 0,05; t:,956 (Tablo 1).

Deney grubu son test Türkçe konuşma becerisi yeterliği puanı ortalaması 77,12; kontrol grubu başarı düzeyi puanın ise 69,71 olduğu belirlenmiştir. Sayısal olarak son testte deney grubu lehine oluşan yaklaşık 8 puanlık fark istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur p: ,000 <0,05; t:4,055 (Tablo 2)

Bu sonuç araştırmacı tarafından geliştirilen öğrenci merkezli konuşma etkinliklerinin iki dilli öğrencilerin Türkçe konuşma becerilerinin geliştirilmesinde olumu sonuçlar verdiğini göstermektedir.

Kaynakça

Büyüköztürk, Ş. Kılıç Çakmak, E. Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. Ve Demirel, F. (2008). Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri, Pegem Akademi Yayınları, Ankara
Çintaş Yıldız, D. & Yavuz, M. (2012). Etkili Konuşma Ölçeği: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 7(2-Spring), 319-334.
Kardaş, M.N. ve Harre, T. (2015). 6-8 sınıf öğrencilerinin Türkçe dinleme/izleme becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 13, s. 264-291
Kardaş, M.N. ve Tunagür, M. (2015). 6-8 sınıf öğrencilerinin Türkçe konuşma becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri, International Journal of Languages' Education and Teaching ISSN:2198 – 4999, , 3/2, p. 183-202

KIZ HAMAMINDAN BEKÂRLIĞA VEDA PARTİSİNE DEĞİŞEN EVLİLİK ÂDETLERİNDE DEĞİŞMEYEN UNSURLAR

Dr. Öğr. Üyesi Neslihan Huri YİĞİT

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü

nhyigit@outlook.com

Özet:

Âdetler toplumların sosyal ilişkilerini düzenleme, yönetme ve denetleme noktasında yüzyıllardır aktif rol oynamaktadırlar. Misafir ağırlamaktan, kız istemeye; selamlaşmaktan bayramların icrasına kadar pek çok uygulama, sosyal normlarımız sayesinde kusursuz diyebileceğimiz bir şekilde işlemektedir. Özellikle insan hayatının geçiş dönemleri dediğimiz doğum, evlilik, ölüm uygulamalarında karşılaşılan çıkmazların çözümünde örf, âdetler, gelenekler, görenekler büyük kurtarıcı olmaktadır. Ancak her toplum, maruz kaldığı farklı kültürel etkiler neticesinde ciddi değişimler geçirir. Zamanla pek çok uygulama ya bir daha uygulanmamak üzere rafa kaldırılır ya da önemini yitirdiği düşünülen uygulama yerine benzeri konularak sürdürülmeye ve canlandırılmaya çalışılır.

Oysa günümüzde internet kullanımının yaygınlaşmasıyla beraber artan sosyal iletişim programları, günlük hayatın anlık olarak dünya ile paylaşılmasına imkân vermekte bu durum da âdetlerin, geleneklerin çok çabuk değişmesine kapı aralamaktadır. Özellikle genç kızların rüya gibi bir düğün töreniyle dünya evine girme telaşının her anının internet ortamında paylaşılması, artan takipçi sayısına paralel olarak da bu safhaların pek çok yöreye ulaşıp, uygulanmasına imkân vermektedir. Tüm bunlara rağmen modern çağın gereği olarak sokak düğünlerinden salon düğünlerine dönülen bir dönemde eski Türk geleneklerinin vazgeçilmezi olan bazı unsurlar, fenomen tabir edilen kişiler tarafından -bilinçli ya da bilinçsiz olarak- kullanılmaya devam etmektedir. Bu düğünlerde tuzlu kahve ikramı, hamama gidilmesi, kırmızı kuşak bağlanması, testi kırılması gibi pek çok âdetin yaşatıldığı görülmektedir. Bu çalışmada eski Türk düğünleri ile günümüz düğünlerinin bir karşılaştırılması yapılarak, değişmeyen unsurların tespitine yer verilecektir.

Anahtar kelimeler: Geçiş dönemi, evlilik âdetleri, kültürel değişim, sosyal medya.

NON-CHANGING ELEMENTS IN WEDDING CUSTOMS FROM BRIDE'S BATH TO BACHELORETTE PARTY

Abstract:

Customs have played an active role in regulating, managing and controlling the social relations of societies for centuries. we can say that our many applications like welcoming guests, asking girls, greeting work perfectly thanks to our social norms. Customs and traditions are the big saviors in the solution of problems encountered on practices of birth, marriage and death, which we call transitional periods of human life. However, every society undergoes serious changes as a result of the different cultural influences. Over time, many applications are either removed for not applied again. Or, it is tried to be continued by replacing the application which is thought to have lost its importance.

Nowadays, the social networks allow to share the daily life with the world instantly that are increasing with becoming widespread use of the internet. Customs and traditions are changing very quickly a cause of this situation. In particular, sharing each moment of marriage on the internet by young girls with desire a dreamlike wedding ceremony accesses to reach many people of these implementation's phases.

In spite of all these, in a period of the street weddings have been turned to the hall weddings as a requirement of the modern era, some elements of the old Turkish traditions continue to be used by the phenomenon consciously or unconsciously. In these weddings, it is seen that many customs are alive such as saline coffee, going to a bath, tying a red belt and breaking the jug. In this study, it will be

compared the old Turkish weddings and today's weddings and we will show determination of unchanging elements.

Key words: Transition period, customs of marriage, cultural change, social media.

1. Giriş

Âdet, "bir toplumun yapmaya ve uymaya alışageldiği ve toplum tarafından yapılması gerekli görülen davranış kalıbı olarak" tanımlanır. Âdetler yapıları gereği önce alışkanlık halini alıp zaman içinde kalıplaşmaya doğru bir yol çizerler ve birçok sosyal içerikli ilişkiyi, iletişimi düzenlemekte, yönetmekte ve denetlemekte önemli rol oynarlar (Örnek, 2015: 176). Oluşumları kadar değişimleri de uzun zaman alır. İnternet kullanımının henüz yaygınlaşmadığı dönemlerde doğum, sünnet, evlilik, askerlik gibi kişinin hayatında önemli rol oynayan olayların, halkbilimsel ifade ile geçiş dönemlerinin uygulanmasında karşımıza çıkan âdetler ve gelenekler, yörelere has birer özellik göstermekteydiler. Bu anlamda Anadolu'da önemli oranda kültürel çeşitliliğin var olduğu bilinmektedir. Bu çeşitliliğin değişmesi, farklı âdetlerle harmanlanması hem uzun bir zaman almış hem de oldukça güç olmuştur. Sosyal normlarda görülen bu değişimler, eskiden ancak başka bir yöreden kız alma veya kız verme sonucu artan sosyal etkileşimler, herhangi bir sebeple başka bölgelere göçen kişilerin oralarda edindikleri tecrübeler ve eğitim-öğretim faaliyetlerinin yaygınlaşmasıyla olmuştur.

Günümüzde ise internet kullanımının yaygınlaşmasıyla beraber artan sosyal iletişim programları, günlük hayatın anlık olarak bütün dünya ile paylaşılmasına imkân vermekte, bu hızlı iletişim sayesinde bir davranış kalıbı birçok insanı etkileyerek gelenek, görenek ve âdet halini almaktadır. Son birkaç yılda, sosyal iletişim platformlarından yapılan paylaşımların önemli bir kazanç kapısı haline gelmiş olması da yapılan paylaşımların mahremiyet sınırlarını tartıştıracak boyutlara ulaştırdığını, bu sebeple de ciddi bir tek tipleşmeye doğru insanları sevk ettiğini söylemek gerekir (Akyazı, 2019: 197-216).

İnsanoğlu tarih öncesi devirlerden beri, uygarlığı, dini, kültürü fark etmeksizin hayatın üç geçiş dönemine ayrı birer kutsiyet atfetmiştir. Doğum-evlenme-ölüm dönemlerinden şüphesiz ki en canlı ve en ince ayrıntılarla bezenmiş olanı ise evlenme dönemidir. "Evlenme, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay gözüyle görülmüştür. Ailenin, toplumsal yapının temeli olması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir karakter kazandırmıştır. Dünyanın her yerinde her aşaması, bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, töre, âdet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir."(Örnek, 2015: 185). Bu zengin tablo Türk kültüründe her dönemde özenle yapılan hazırlıklar neticesinde oluşmuştur. Tutumlu olmanın gerek dini gerekse milli telkinlerle desteklenmiş olması, bireyleri yemekten, giyime, ev eşyasından düğün eğlencesine kadar bütün evlilik hazırlıklarını kendi yetenekleri doğrultusunda el becerilerini kullanarak yapmaya sevk etmiştir. "Ancak günümüzde el becerilerinin, yeteneklerin geliştirildiği ve her ulusun kendine ait kültürel kodları ile taşıdığı izler, geleneksel değerler, yerini çabuk tüketilen metalara bırakmış (…) evlilik ritüelleri de bazı değişimlere uğramıştır."(Özkan, 2018: 13). Her ne kadar düğün törenlerinin değişiminden, tek tipleşmesinden yakınsak da; kına gecesi, gelin hamamı, çeyiz götürme, nedimelerin yoldaşlığı gibi geçmişten günümüze aktarılan kültür unsurlarının halen devam ettiğini görürüz. Burada yakınılması gereken durum, bu âdetlerin popüler kültürün aracı olarak kullanılarak, sistem tarafından üretilmiş farklılıklarla, kitle iletişim araçlarının da yardımıyla tüketim kültürünün yeni nesneleri haline getirilmesidir (Özkan, 2018: 13). Geleneğin yeniden inşası gözüyle bakmamız gereken noktada tüketim kültürünün çılgınlığıyla karşı karşıya kalmaktayız.

Bu çalışmada değişen evlilik âdetlerinin tüketim boyutundan ziyade halkbilim açısından irdelenmesine çalışılacaktır. Ekonomi devlerinin finans kaynaklarını detaylarda bulması, bireylerin "bir kere evleniyorum, içimde ukde kalmasın" istekleri, geleneğin tüketim kültüründe yeniden inşasına sebep

olmuştur. Çalışmanın neticesinde görülecektir ki, değişenler âdetler, gelenekler değil; alım gücünün seyridir.

2. Evlilik Ritüellerinde Değişmeyen Âdetler

Sadi Yaver Ataman'ın deyimiyle, "düğünler, köyü telaşeye düşüren gadunlar şenliğidir. Bir düğünün ipini kırk köyün gadunu çekmezse, o düğüne düğün denmez." (Ataman, 1992, 1). Düğünler Anadolu'nun her yerinde bir taraftan sosyal dayanışmanın ve yardımlaşmanın ürünü olarak karşımıza çıkarken diğer taraftan iğneden ipliğe yemeğinden bohçasına kadar her ayrıntısının dikkatle işlendiği ve mükemmel olması için insanüstü gayret sarf edildiği şenliklerdir. Ancak günümüzde karşılaştığımız evlilik ritüellerinde yıllar süren, pey der pey yapılan hazırlıkların birkaç gün içinde, fabrikasyon ürünlerle tamamlanması moda olmuştur.

Evlilik ritüellerinde karşılaşılan âdetler, gelenekler, törenler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluşturur (Artun, 1998: 87). Biz bu çalışma ile sosyal medyada her anı paylaşılan evlilik aşamalarının, eski Türk düğünleri ve hali hazırda küçük yerleşim yerlerinde yapılan düğünleri karşılaştırma yoluna gideceğiz. Evlilik ritüellerini sırasıyla irdelemek gerekirse kız isteme, söz, nişan, kına gecesi ve düğün töreni şeklinde bir sıra takip etmek gerekir.

2.1. Kız İsteme:

Türk kültüründe karşımıza çıkan kız isteme töreniyle ilgili günümüzdeki düğünleri karşılaştırmamıza imkan veren kayıtlardan biri, düğünü "Türk toplum hayatının en renkli şenliği" olarak gören Sadi Yaver Ataman'a aittir. Ataman, Eski Türk Düğünleri ve Evlenme Rit'leri adlı eserinde eskiden bir kız isteneceği zaman ailenin büyüklerinin (dede, baba, amca, abi, kardeş ve köyde sözü geçen bir kişinin) katılımlarıyla habersiz olarak kız evine gidildiğini ve kapıda hiç girizgâh yapmadan şu konuşmanın geçtiğini aktarır:

"- Biz buraya ne diye geldik bilin mi?" dediğinden bahseder. "Kız babası bilmezden gelir: - Hoş geldiniz, her hal muhabbet için geldiniz. - Oğlumuz balana senin gızı münasip gördük. Kız babası kızını vermek istemiyorsa: - Kusura kalman ağalar, benim satılık kızım yok, Allah oğlunuzun kısmetini başka kapıdan versin, der ve gelenleri içeri almadan savar" (Ataman, 1992: 12).

Eğer ki kız tarafı evliliğe sıcak bakıyorsa gelen misafirleri eve davet ederek getirilen hediyeleri kabul ederler. Hediyeler genellikle bişi/pişi denilen bir çeşit çörek, yağlı ekmek, yufka ve un helvası gibi bereket ve bolluğu ifade eden yiyeceklerdir (Ataman, 1992: 13).

İç Ege bölgesinde ise habersiz şekilde kız istemeye giden kişiler ellerinde bir paket çay ve şeker ile giderler. İçeri davet edilip ikramları yedikten sonra niyetlerini açık ederler ancak net bir cevap alamazlar. Eğer ki götürdükleri çay ve şeker paketi oradan ayrılırlarken, ya da sonrasında bir aracı ile iade edilirse sonucun olumsuz olduğu anlaşılır. Eski zamanlarda bahsi geçen kahve ikramı da kız tarafının niyetini o anda açığa çıkarmasını sağlamaya yöneliktir. Eğer ki kahve şekerli olarak hazırlanmış ise cevabın olumlu, tuzlu olarak hazırlanmış ise olumsuz olduğu anlaşılır ve dünürcüler sessiz sedasız oradan ayrılırlar. Kız istemenin olumlu sonuçlanmasından sonra söz yüzükleri iki tarafın anlaştıkları bir tarihte, ara çok açılmadan yapılır.

Günümüzde ise kız isteme töreni, öncesinde haber verilmek suretiyle gerçekleştirilen bir törene dönüşmüştür. Kız ve erkeğin aralarında sağladıkları anlaşmanın aileler tarafından resmiyete kavuşturulması amacıyla yapılan bir tören olmuştur. Bu sebeple kız isteme töreni ile ilk yüzüklerin takıldığı söz töreni aynı günde yapılır olmuştur. Tören öncesi kız tarafı aile büyüklerini bir araya toplar, çeşitli ikramlıklar hazırlar, törene özel kahve fincanları, üzerinde gelin ve damadın fotoğraflarının ya da isimlerinin olduğu pasta mutfaktaki yerlerini alır. Çoğu söz töreninde güne özel, bir masanın dekore edildiği görülür. Erkek tarafı ise ellerinde büyükçe bir çiçek buketi, güne özel paketlenmiş çikolata ve söz yüzükleri ile kız evine gelirler. Burada tuzlu kahvenin tatlı ikramının değişmediğini ama şekil olarak değiştiğini görmekteyiz. Bundan beş yıl öncesine kadar söz törenlerinde yörenin kültürüne göre

değişmekle birlikte baklava, lokum, bisküvi arasına sıkıştırılmış lokum ya da helva ikram edildiği bilinmektedir (K.Ş. 1, K.Ş.2.). Tuzlu kahve (bazı durumlarda abartılarak baharatlı, sirkeli, ekşili) ise erkeğin kızı her surette seveceğinin işareti olarak yorumlanmak suretiyle ve çoğunluklu bir eğlence aracı olarak uygulanmaya devam etmektedir. Kırmızı kurdele ile bağlanmış yüzüklerin dualar eşliğinde, ailelerin en büyüğü ve saygı duyulanı tarafından kesilmesi ise gerek büyük şehirlerde gerekse küçük yerleşim yerlerinde halen uygulanmaktadır.

2.2. Nişan:

Nişan, örfî hukukta da anayasal hukukta da çeşitli yaptırımlara kapı açan bir evlilik uygulamasıdır. Evlilik kurumunun ciddiyetini ilan eden, birçok bölgede bu işten dönüşün olmadığının nişanesi olarak kabul edilir. Bu sebeple düğüne yakın bir tarihte yapılarak, düğünde takılacak altınların ve alınacak kıyafetlerin büyük bir bölümü bu tören esnasında bohçalarla kız evine verilir. Aynı şekilde kız evi de erkek tarafını gönüllemek için karşılık olarak bohçalar içinde hediyeler gönderir. Anadolu'da bu bohçalar sebebiyle "nişan atmak" deyimi yerine çoğu kez "bohça atmak, bohçaları geri göndermek" deyimleri de kullanılır (K.Ş.1). Nişan töreni söz töreninden ekonomik anlamla daha ağır bir uygulamadır. Nişanda kız evi, harcı erkek evi tarafından karşılanan bir yemek daveti verir (K.Ş.1, Çalışkan, 2019: 424). Söz törenine göre daha kalabalık katılımlı yapılan bu tören çoğu kez yaz mevsiminde ve evin avlusunda yapılır. Düğünde takılacağı ahdedilen altınların yarısı (bilezik, yüzük, saat, kolye gibi) nişanda takı olarak takılır ve ev ahalisi karşılıklı olarak birbirlerine kıyafet alırlar. Bu karşılıklı hediyeleşme çoğu kez "nişan alışverişi" adı altında topluca alışverişe gidilerek yapılır.

Gelin kız nişan töreninde gelinliği andıran, söz kıyafetine göre daha alımlı bir kıyafet giyer. Erkek de aynı şekilde özenli bir giyim tarzıyla dikkat çeker. Bu tören esnasında başta gelin ve damat olmak üzere bütün misafirlere şerbet ikram edilir. Burada amaç kurulacak yuvanın şerbet gibi tatlı olması, huzurlu ve bereketli olmasıdır. Bu şerbetten ötürü Manisa ve Afyonkarahisar'da nişan töreni "şerbet içme" adıyla da anılır (K.Ş.2, K.Ş.3). Nişan töreninin vazgeçilmezi ise yöreye özgü oyun havaları ile oynanan oyunlardır. Ayrıca oğlan evinin kız evine getirdiği nişan bohçalarının arasında o gün gelen davetlilere dağıtılmak üzere hazırlanmış çerezler de vardır. Eskiden bir kap yardımıyla kişilerin avuçlarına bırakılan çerez karışımı, sonraki dönemlerde küçük poşetlere pay edilerek misafirlere dağıtılmaya başlanmıştır.

Günümüzde ise nişan töreni organizasyon şirketlerinin dekore ettiği özel salonlarda, davetiye ile çağrılan davetliler eşliğinde gerçekleşmektedir. Nişan günümüz insanı için olmazsa olmaz bir eğlenceye dönüşmüştür. Bu nişan törenleri, özel ikramlar, müzik konseptleri, günün anısına dağıtılan hediyelikler, fotoğraf çekimi gibi düğünü aratmayan bir şatafata sahip olması sebebiyle eski nişan törenlerinin epey uzağında kalmaktadırlar.

Eski ile yeni dönem nişanları karşılaştırıldığında nişan bohçasının, diğer bir bakış açısıyla karşılıklı hediyeleşmenin devam ettiği görülür. Eskisi gibi dantelli bohçalara sarılmış, tepsilere dizilip maniler atarak kız evine götürülen hediyelerin bugün daha sessiz sedasız, hazır giyim ürünleri, makyaj setleri, parfümler, markalı kıyafetlerle doldurulan "nişan sandıkları" ile yapıldığı görülmektedir.

2.3. Düğün Töreni:

Eski Türk düğünlerinin dört günlük bir zaman diliminde yapıldığı bilinmektedir (Ataman, 1992: 11, Yiğit, 2019: 278). Pazartesi saç kesimi, gelin hamamı, çeyiz asma gibi uygulamalarla kız evinde başlayan eğlenceler, perşembe günü gelinin oğlan evine uğurlanmasıyla oğlan evinde devam eder. Bazı bölgelerde on gün öncesi "çeyiz asma", akabinde "gelin başı" denilen, gelinin başına ve ayaklarına kına yakılması ve ertesi gün kız hamamı uygulaması ile başlar (K.Ş.1). "Eski düğünlerin, hareketli safhaları, sözgelimi (geline) kına yakmak, başında mum yakmak gibi törensel kaynaşmalar, renk ve ateş kültü ile ilgili kutsal geleneklerin devamıdır. Kınanın, ayrıca Kâbe'den geldiği inancına bağlı, dini bir anlam taşıması, gelinin süslenmesine kutsal bir anlam ve değer kazandırmıştır. Kınanın yeşil renginin, ezilip yakıldığı zaman kırmızılaşması ve kendine mahsus kokusu uğur sayılmaktadır" (Ataman, 1992: 13).

Her ne kadar saç kınası âdeti yürürlükten kalkmış olsa da, gelin hamamı halen birçok bölgede genç kızların eğlence aracı olarak uygulanmaya devam etmektedir. Eskiden oğlan evinin kız evinin davet ettiği kişi sayısınca kurna kiralaması ya da varlıklı ise hamamı tümden kapattırması şeklinde uygulanan kız hamamı âdetinde, oğlan evi hamam sonrası yemek ikramında bulunurdu. Hamam kültürü bir anlamda, antik dönemde de örnekleri görülen bir erginlenme törenini andırır. Yozgat, Erzincan, Nallıhan, Afyonkarahisar'da rastlanılan âdetlerde gelinin o zamana kadar kesilmemiş saçından kâkül şeklinde bir perçem kesilir ve böylece gelin erginlenerek kızlığa veda etmiş olur (Çetin, 2008: 114).

Saç kınası, kâkül, boya-başlık gibi isimlerle anılan, düğünün başladığını müjdeleyen bu törenin ardından çeyiz götürme merasimi düzenlenir. Kız evinde sergilenen çeyiz ürünleri, eş, dostu akrabalarla bohçalara toplanarak oğlan evine götürülür. Burada çeyiz toplamaya gelenlere ikramlarda bulunulurken, oğlan evine varıldığında da oğlan tarafının ikramları sunulur. Çeyiz götürme aşamasında âdet gelin sandığının oğlan tarafına bahşiş karşılığı teslim edilmesidir (K.Ş.1). Götürülen çeyiz oğlan evine yerleştirilir, gelin yatağı süslenir ve bu merasim sona erer. Günümüzde çeyiz asma âdeti kalmamasına rağmen kız çeyizinin oğlan evine götürülme merasiminin düzenlendiği görülmektedir. Ancak burada dikkati çeken çeyizliklerin bohçalara değil, "filanca gelinin çeyizi" etiketli kutularda taşınmasıdır. Her dönemin ihtiyacına göre şekillenen kız çeyizi, daha uzunca yıllar süreceğe benzemektedir.

Günümüzde gelin hamamı âdeti, organizasyon şirketleri ya da oteller tarafından gelinin zevkine göre donatılan hamamlarda düzenlenmektedir. Eskilere nazaran sadece gelinin genç yakın arkadaşlarının katılımıyla yapılmaktadır. Soğuk mezeler, tatlılar, meyveler, içecekler, çerezler; mumlar ve dekoratif süslerle donatılan hamamlar, eskinin modern hali diyebileceğimiz şekilde devam ettirilmektedir. Ancak eskinin ritüelistik bir inançla uyguladığı hamam âdeti bugün bir eğlence aracı haline dönmüştür. Günümüzde gelin hamamının ardından düzenlenen bekârlığa veda partileri, genç kızların eskiden evlenecek kızın evinde yatıya kalması ve çeşitli şakalarla, eğlencelerle geçirdikleri son akşamları anımsatmakla beraber, bugün amacından epeyce uzaklaşmış olarak tüketim kültürünün bir dayatması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir genç kız için hayatının iki zıt duygusunu bir arada yaşadığı iki günden ilki kına gecesi, diğeri ise düğün günüdür. Eskiden gelin, kına gecesine bugüne özel hazırlanmış bindallı denilen kadife kumaş üzerine işlemeli elbise ile hazırlanırdı (K.Ş.1, K.Ş.3). Ancak günümüzde kına gecesinin kız tarafının düğünü kabul edilmesi sebebiyle gelin kız, önce gelinlik giymekte, ardından kına yakılmasına yakın bindallı giymektedir.

Eski ile yeninin karşılaştırılmasında kına gecesi törenlerinin sahip oldukları ritüelistik uygulamaları kaybetmedikleri görülür. Kına gecesinde değişen olgu, mekan ve organizasyon şirketlerinin konsept adı altında değiştirdikleri eğlence içeriğidir. Oyun havaları eşliğinde oynanan yöresel oyunlarla başlayan gece, genç kızların acıklı ve içli kına türküleri eşliğinde ellerinde mumlarla kına tepsisini ortaya getirmeleriyle devam eder. Eskiden mum, sadece kına çanağının üstünde bulundurulurken zamanla bütün genç kızların bu ritüele mumlarla eşlik etmesi sağlanmıştır (K.Ş.1). "Gelinin başında mum yakılmasının, belirli bir işareti de, ateşin hastalıklardan ve kötü ruhlardan arındırıcı nitelik taşımasıdır. Gelinin mumla kutlanması (başının üstünde mum yakılması), tarihi kadar eski, orijinal bir Türk âdeti olan (ateş kültü) ile ilgilidir." (Ataman, 1992:8).

Kalabalığın ortasına oturtulan gelin kız, ağlatılmaya çalışılır. Çünkü geline kına yakılırken ağlatmak uğur sayılır: "Ağlayı ağlayı eken, güle güle biçer" atasözünden hareketle gözyaşı dökmenin ferahlık verdiğine, yuvaya bolluk, bereket, mutluluk getireceğine inanılmaktadır (Ataman, 1988: 8). Gelin kıza kına, mutlu bir evliliği olan kişi tarafından yakılır. Gelin kızın elini açmayarak, kaynanasından bahşiş istemesi ise, ilk dönemlerde yuvanın bereketli olması inancıyla gelinin saçına, ayak tabanına ve avuç içine kına yakılırken bozuk para konulması âdetinin değişimiyle oluştuğu düşünülmelidir. Gelin kızın annesiyle kucaklaşması, misafirlerin kınadan bir parçayı sembolik olarak avuç içlerine koymaları ile hüzünlü tören yerini tekrar eğlenceye bırakır.

Eski düğün törenlerinde salı günü kız kınası çarşamba günü erkek kınası şeklinde bir kutlama yapılırken günümüzde kız kınasının olduğu gün, sembolik olarak erkeğin de eline kına yakılarak tören icra edilmiş olur. Bu sebeple kız kınasının ertesi günü düğün töreni yapılır. Eski ile günümüz törenleri karşılaştırıldığında pek çok âdetin halen yaşatıldığı görülmektedir. Sadece tüketim kültürünün dayatması olarak ortaya çıkan abartılı seçenekler, detaylarda saklı kalan Türk düğün kültürünün ögelerini geri planda bırakmaktadır. Günümüzde her ne şekilde olursa olsun gelinlik, masumiyetin simgesi olarak beyaz rengini kaybetmemiştir. Bunun yanında gelinin ev ahalisiyle vedalaşması sırasında erkek kardeşi, babası ya da amcası tarafından gelinin beline bağlanan kırmızı kuşak dikkat çeker. Bu kuşağa birkaç anlam yüklenmiştir. İlki bu kuşağa "Gayret kuşağı denilmektedir. Ele, bele, dile sağlam olmasının bir simgesidir."(Ataman, 1992: 35). İkinci olarak ise bu kuşağın kırmızı rengi, gelinin bekâretini; bağının sıkılığı ise, kocasına olan bağlılık ve sadakatinin göstergesi olarak kabul edilir (Çetin, 2008: 117). Günümüzde bazı düğün törenlerinde pembe veya mor tonlarında kuşağın geline bağlandığı görülse de kuşak bağlama ritüeli her hâlükârda devam ettirilmektedir.

Gelinin baba evinden çıkarılarak oğlan evine götürülmesi, eski dönemlerden beri bir konvoy eşliğinde yapılmaktadır. İlk zamanlar at sırtında, at arabasında götürülen gelin bugün lüks araçla götürülmekte, atın süslenmesi gibi araçlar da süslenmektedir. Mutluluğu paylaşma isteği, düğün konvoylarının her dönemde ve her yörede uygulanmasını sağlamaktadır. Gelinin oğlan evine getirilmesi esnasında gelinin ve kalabalığın üzerine çerez, buğday, nar, elma gibi saçılar dağıtılır. Bazı yörelerde ise bu gıdaların konulduğu küp, gelin kapı eşiğini atlayacağı sırada kaynanası tarafından kırılır (Ataman, 1992: 83). Burada amaç "fıstık, leblebi, üzüm kurusu, kabak çekirdeği, keşkekli buğday ve gümüş para karışımı çerezin gelinin başından avuç avuç serpilmesi bolluk "hayırlı rızık" zürriyet amacına bağlı bir âdettir. Gelinin başından serpilen çerez, özellikle genç kızlar tarafından kapışılarak sandıklarında saklamaları hayırlı bir kısmet için uğur sayılır." (Ataman, 1992: 33). Günümüz düğünlerinde ise çerez dolu küp, gelin tarafından damadın önünde kırılmaktadır. Her ne kadar düğün törenini canlandırmak maksadıyla yapılıyor gibi görünse de arka planda bolluğu, bereketi ve bazı Balkan halklarında damadın etrafında yapılan dansla beraber kocaya itaati simgelemektedir (K.Ş.4).

Düğün törenlerinin yıllardır kaybetmediği en önemli unsur, müzik ve danstır. Her yörenin kendine has müzikleriyle oluşturdukları danslar, zaman içinde ulusal bir potpuriye dönerek her yörede oynanmaya başlanmış, günümüzde yabancı müziklerin de programlara dâhil edilmesiyle danslar uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Düğünün sonunda gelinin, çiçeğini kalabalığa doğru atması, çiçeği yakalayan kişinin kısmetinin açılacağı düşüncesi ise eskiden gelin çiçeğinin bir şekilde gelinden alınıp damada bahşiş karşılığı iade edilmesi ritüelinin devamı şeklindedir.

Burada özellikle eklenmesi gereken diğer bir konu ise günümüzde gelin kızın etrafında toplanan, tek tip kıyafetler giymiş, "nedime" adı verilen genç kızlardır. Bu durum her ne kadar Batı özentisi bir işleyişin ürünü olsa da eski dönemlerde de, gelin kızın yakın çevresindeki genç kızların tek tip ya da birbirine yakın kıyafetler giyerek düğün boyunca geline eşlik ettikleri bilinmektedir. Düğün öncesi yapılan hediyeleşmelerde, oğlan tarafı kız tarafına tek tip kumaştan elbiselikler, şalvarlıklar kestirerek hediye eder. Genç kızlar da kendi zevklerine göre elbise, şalvar takımı, gömlek diktirerek düğüne katılırlar. Bu durum aynı zamanda düğün ortamında düğün sahiplerinin de tanınmasına kolaylık sağlamaktadır.

3. Sonuç

Geçiş dönemlerinde kümelenen âdetler, gelenekler, törenler ve bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluşturur. Ancak zaman içinde gelişen iletişim kaynakları yöresel farklılıkların ortadan kalkmasına ve ulusal düzeyde tek tipleşmenin oluşmasına sebep olmaktadır. Her ne kadar Türk kültüründe bulunmayan birçok yeni ritüelin ülke genelinde uygulama alanı bulduğu ve geçmişe ait bazı ritüeller ise unutulmaya yüz tuttuğu savunulsa da, evlilik âdetlerinde pek çok unsurun bilinçli ya da bilinçsiz olarak halen uygulandığı görülmektedir. Buradaki en dikkat çekici olgu, Türklerin çeşitli kültlere bağlı olarak uyguladıkları âdetlerin, kapitalist sistemce kazanç kapısı olarak yeniden inşa edilerek

pazarlanmasıdır. "Kına gecesi, gelin hamamı gibi ulusal kültüre ait zenginlikler popüler kültür aracı olarak kullanılarak çeşitli temalar ve küresel unsurlarla çeşitlendirilerek değişime uğratılmakta tüketimin birer unsuru olarak karşımıza çıkmaktadırlar" (Baştok, 2018: 33). Böylelikle kitle iletişim araçlarıyla en ücra köşelere kadar yayılan bu homojen yapıdaki düğün törenleri, yerel unsurların reddedilmesine sebep olmakta, ama imkânları zorlayarak tüketim kültürünün dayattığı şatafatlı ritüelleri gerçekleştirmeye sevk etmektedir.

Alışveriş sektörünün reklamlarla kişileri cezbetmesi ve her anı paylaşılan evlilik yolculuğundan nemalanmak istemesi, kişilerin "hayatımda bir kez evleniyorum" düşüncesiyle mükemmeliyetçi tavırlar sergileyerek bir anlamda tüketime kılıf bulmaya çalışması, organizasyon firmalarının "farklı olma" hedeflerinin zaman içinde tek tipleşmeye doğru evrilmesi gibi nedenlerden ötürü evlilik âdetleri büyük değişimlere uğramış görünmekle beraber eskiyle bağlarını sıkıca korumaktadır.

Kaynaklar:

AKYAZI, Ayşenur (2019). "Mahremiyetin Dönüşümü: Ünlülerin Instagram Paylaşımları Üzerine Bir Araştırma". Gaziantep University Journal of Social Sciences, 18 (1), 197-216.

ARTUN, Erman (1998). "Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme-Ölüm". BİR Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 9-10, 85-l07.

ATAMAN, Sadi Yaver (1992). Eski Türk Düğünleri ve Evlenme Rit'leri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

BAŞTOK ÖZKAN, Gül (2018), "Türkiye'de Tüketim Kültürü Çerçevesinde Yeniden Şekillenen Evlilik Ritüelleri Üzerine Bir İnceleme", İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi, 5 (10-11), 13-35.

ÇETİN, Cengiz (2008). "Türk Düğün Gelenekleri ve Kutsal Evlilik Ritüeli". Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi. 48 (2), 111-126.

EROL ÇALIŞKAN, Şerife Seher (2019), "Bartın'da Düğün Geleneklerinin Dünü ve Bugünü". Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 8 (1), 413-445.

NASRATTINOĞLU, İrfan Ünver (1975). Afyonkarahisar'da "Söz Kesmek"ten "Çeyiz İndirme"ye Evlenme Töreleri. Ankara: Nasrattınoğlu Yayınları.

ÖRNEK, Sedat Veyis (2015). Türk Halkbilimi. Ankara: Bilgesu Yayınları.

YİĞİT, Neslihan Huri (2019). "Afyonkarahisar İli Pazarağaç Kasabası Düğün Âdetleri". Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12 (62), 273-282.

Kaynak Kişiler:

K.Ş.1: Hava SANCAK, 50, Ev hanımı, İlkokul, Afyonkarahisar.

K.Ş.2.: Şule GÜMÜŞ, 34, Akademisyen, Doktora, Manisa.

K.Ş.3.: Rabia ERDOĞAN, 52, Ev hanımı, Okuryazar, Pazarağaç/Afyonkarahisar.

K.Ş.4.: Özge YILMAZ, Öğrenci, 30, Lisans, Sivas.

HEMŞİRELERİN YIKICI LİDERLİK ALGILARI

Dr. Furkan ÇELEBİ

Yozgat Bozok Üniversitesi, furkan.celebi@bozok.edu.tr

Doç. Dr. Gürhan UYSAL

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, uysal_g@omu.edu.tr

Özet

Bu çalışmada sağlık personelinin oldukça büyük bir kısmını oluşturan hemşirelerin yıkıcı liderlik algılarını tespit etmek amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda iki bölümden oluşan anket formları oluşturulmuştur. İlk bölümde demografik özelliklere, ikinci bölümde ise yıkıcı liderlik ölçeğine yer verilmiştir. Tamamen gönüllülük esasına dayanan ve kolayda örnekleme yöntemine göre seçilen 300 hemşire bu çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Örneklem grubu Samsun'da kamu hastanelerinden seçilmiştir. Yönetici pozisyonundaki lider davranışlarının çalışanlar üzerinde olumlu ya da olumsuz etkileri büyük olabileceğinden dolayı bu çalışmanın sonuçlarının önem arz edebileceği düşünülmektedir.

Demografik özellikler incelendiğinde hemşire kadrosunda çalışanların %86,7'sinin(260 katılımcı) kadınlardan 40 katılımcının ise erkeklerden oluştuğu görülmüştür. Yaş grupları itibariyle ağırlıklı kesimin %46,3 oranla 30-39 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Katılımcı hemşireler arasında 20 kişinin doktora eğitimini tamamladığı da oldukça dikkat çekmektedir. Katılımcıların %75,3'ü evli ve toplam görev sürelerine göre hemen hemen eşit bir dağılım olduğu da araştırma verileri arasında yer almaktadır.

İkinci bölümde ise aşırı otoriterlik, liderlik için yetkin olmamak, etik dışı davranış, teknoloji ve değişime direnmek, astlara karşı duyarsızlık ve adam kayırma alt unsurlarından oluşan yıkıcı liderlik algıları için verilen cevaplar incelenmiştir. 1 en düşük ve 5 en yüksek puan olacak şekilde bu aralıkta değerler alacak olan ortalamalar incelendiğinde yıkıcı liderlik algısının 2,38 ortalamaya sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu tespit ışığında hemşirelerin yıkıcı liderlik algılarının düşük olduğu söylenebilir. Boyutlar açısından bakıldığı zaman ise teknoloji ve değişime direnme boyutunun ortalamasının 2,02 olduğu görülmektedir. Bu sonuç da yönetici pozisyonundaki liderlerin bu tip davranışlardan kaçındığı söylenebilir. En dikkat çekici sonuç ise adam kayırma boyutunun 3,07 ortalamaya sahip olmasıdır. Katılımcı hemşirelere göre en yüksek boyut ortalaması adam kayırma boyutunda tespit edilmiştir. Bu da bizlere katılımcı hemşirelere göre yöneticilerinin adam kayırma davranışlarını sergilediği ya da sergilemeye yatkın olduğunu göstermektedir. Sağlık sektöründe yapılan bu araştırmanın sonuçlarına göre yıkıcı liderlik çok zayıf şekilde algılanmakta, adam kayırma davranışları daha çok görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yıkıcı Liderlik, Liderlik, Lider, Yönetici, Adam Kayırma.

DESTRUCTIVE LEADERSHIP PERCEPTION OF NURSES[1]

Abstract

In this study, it's aimed to determine the destructive leadership perception of nurses that consist a major part of healthcare professionals. In line with this objective, a questionnaire of two parts was generated. Demographic features were mentioned in the first part and destructive leadership scale was mentioned in the second part. 300 nurses who were chosen absolutely on a volunteer basis and by convenience sampling method compose the sample of this study. The sample group was chosen from public hospitals in Samsun. It is considered that the results of this study may offer significance since the affirmative or negative influences of administrator's leader behaviours on personnel are supposed to be strong.

When we look at demographic features, it is seen that 86,7% workers (260 participants) of nurse staff is composed of females and the rest 40 participants are males. According to age groups, most of them are between the ages 30-39 with 46,3% ratio. It is considerably remarkable that 20 of participant nurses have PhDs. 75,3% of participants are married. Regarding their task duration, it can be seen in survey data that they have nearly equal distribution of working hours.

In the second part; the answers to the questions about destructive leadership perception's sub-elements as excessive authoritativeness, incompetency for leadership, unethical behaviours, resistance to technology and innovation, insensitivity to subalterns and favouritism was investigated. When the scores of minimum 1 and maximum 5 and the values in between these are examined, it is identified as destructive leadership perception has 2,38 mean. In the view of such identification, it can be said that destructive leadership perception of nurses is low. When we view over dimensions, the mean of resistance to technology and innovation dimension is seen as 2,02. According to this result, it can be said that administrative leaders avoid such behaviours. The most remarkable result is favouritism dimension has a mean of 3,07. With regard to participant nurses, the highest dimension mean was identified in the favouritism dimension. Thus indicates that with regard to participant nurses the administrators exhibit favouritism behaviours or they tend to exhibit it. According to this study conducted in health sector, destructive leadership is perceived very impotently; on the other hand, favouritism behaviours can be seen more.

Keywords: Destructive Leadership, Leadership, Leader, Manager, Favoritism.

Giriş

Liderlik davranışları son yüzyıldır akademik ve bilimsel çalışmalara konu olmaktadır. Daha öncesinde de mevcut olabilecek bu davranışlar, ekonomik gelişim ve iyileştirmeye yönelik çalışmaların ürünü olarak incelenmeye başlanmıştır. Gelişimine bakıldığında öncelikle özellikler, davranışsal, durumsal teorilerden oluşan klasik dönem, ardından işlemci ve dönüşümcü liderliğin incelenmesini içeren modern dönem ve ardından da çok farklı bakış açıları ile yaklaşan modern sonrası dönemde liderlik farklı şekillerde incelenmiştir.

Liderlik deyince çoğunlukla akla gelen yönlendirme ve isteklerini yaptırma yeteneği her zaman doğru bir bakış açısı olmayabilir. Liderlik süreci olumlu davranışları içerdiği kadar olumsuz davranışları da içerebilmektedir. Olumsuz davranışları inceleyen farklı kavramlar ve farklı tanımlamalardan birisi de yıkıcı liderlik kavramıdır. Bu kavram liderlik davranışının liderin izleyicileri üzerinde ne kadar olumsuz etkiler bıraktığı ile ilgilenmektedir.

Bazı yaklaşımlarda liderin izleyiciler tarafından seçileceği varsayılsa da günümüz iş dünyasında siyasi liderlik dışında lider seçimi neredeyse yoktur. Bu durum da liderin liderlik özelliklerine ya da davranış biçimlerine göre seçilmediği gerçeğini karşımıza çıkarmaktadır. Buradan hareketle yıkıcı liderlik kavramı yönetici pozisyonundaki lider davranışlarını ve bunun sonuçlarını incelediği fikri baskın hale gelmektedir.

Bu çalışmada sağlık sektörünün bel kemiği olan hemşirelerin yıkıcı liderlik algıları incelenecektir. Çalışma hem bu algıların tespitine hem de demografik özelliklere göre farklılaşmaların olup olmadığını tespit etmeye yönelik şekilde dizayn edilmiştir.

1. Yıkıcı Liderlik

Yıkıcı liderlik kavramı ile benzerlik gösteren farklı çalışmalar olmakla beraber bu kavrama dair birleştirici ilk çalışma Einarsen vd., (2007) tarafından yapılmıştır. "liderliğin karanlık yanı" (Conger, 1990), "küçük zorbalık" (Ashforth, 1994), "istismarcı yönetim" (Harris vd., 2007; Tepper, 2000), "liderliğin karanlık yüzü" (Hogan ve Hogan, 2001), "kötü liderlik" (Kellerman, 2004), "zayıf liderlik" (Kelloway vd., 2005), "narsistik liderler" (Hoffman vd., 2013; Paunonen vd., 2006; Rosenthal ve Pittinsky, 2006), "lider zorbalığı"(Ferris vd., 2007), "caydırıcı liderlik" (Thoroughgood vd., 2011),

"toksik liderlik" (Goldman, 2011; Lipman-Blumen, 2005) gibi birçok farklı isimle de karşımıza çıkan "yıkıcı liderlik" (Einarsen vd., 2007), yapıcı olmayan lider davranışlarını ele almaktadır (Akt: Gündüz ve Dedekorkut, 2014: 97; Sezici, 2016: 107).

Yıkıcı liderlikle ilgili en kapsamlı tanımlardan birine göre yönetici pozisyonundaki bir liderin, örgütün meşru menfaatlerini, amaçlarını, faaliyetlerini, kaynaklarını ve etkinliğini gözetmeyerek zayıflatan ya da astlarının motivasyonlarını, esenliğini, iş doyumlarını sabote eden davranışları sistemli ve kendini tekrarlayan bir şekilde sergilemesidir (Einarsen vd., 2007: 209). Bir başka tanımda ise temelinde fiziksel şiddet içeren ve/veya içermeyen davranışlar olarak tanımlansa da günümüz örgütlerinde yaygın olarak görülen liderlik davranışları fiziksel şiddet içermeyen davranışlar olarak ele alınmıştır (Tepper, 2007: 262).

"Yıkıcı liderlik"; örgüt içerisinde yönetici pozisyonuna sahip liderin doğrudan ya da dolaylı şekilde ve bilerek ya da bilmeyerek; astlarına karşı taraf tutma, gelişim ve değişime ayak uyduramama, yetersiz olma gibi hem örgüt içinde hem de bireyler üzerinde birçok olumsuz sonuç doğurabilecek yıkıcı nitelikteki davranışları şeklinde tanımlanabilir (Çelebi, 2019: 15).

Yıkıcı liderlikle ilgili en önemli tespitlerden birisine göre yıkıcı davranışlar yapıcı davranışlar sergileyen kişiler tarafından aynı zamanda ya da farklı zamanlarda sergilenebilir (Aasland vd., 2010: 440). Yani aynı kişi olumlu bir liderlik tipine göre davranışlar sergilerken yıkıcı davranışlar içerisinde de olabilir.

Yıkıcı liderlik kapsamlı olarak ele alındığında; aşırı otoriterlik, liderlik için yetkin olmamak, etik dışı davranış, teknoloji ve değişime direnmek, astlara karşı duyarsızlık ve adam kayırma unsurlarından oluşmaktadır. Bu boyutlar tek tek veya birkaçı şeklinde bir araya gelerek yıkıcı liderlik kavramını oluşturmaktadır (Uymaz, 2013: 42).

Aşırı otoriterlik; sert, bencil ve özellikle otorite kurmaya yönelik yıkıcı bir takım davranışları içerir.

Liderlik için yetkin olmamak; vizyonsuz, bilgisiz ya da bilgisini aktaramayan, muhakeme gücü zayıf, bireysel gelişime katkıda bulunamayan davranışları kapsamaktadır.

Etik dışı davranış; ayrımcılık, rüşvet, taciz, genel ya da özel ahlaka aykırı davranışlar, görev ve yetkinin kötüye kullanımı gibi davranışlardan oluşmaktadır.

Teknoloji ve değişime direnme; planlı ya da plansız bir şekilde gerçekleşen ve dinamik iş dünyasında kaçınılmaz olan değişimi, bilinçli ya da bilinçsiz şekilde engelleyen ya da yavaşlatan davranışlardır.

Astlara karşı duyarsızlık; kaba ve duyarsız davranışlardan oluşmaktadır. Astların istek ve arzularını yok sayan ve aldırış etmeyen lider davranışlarıdır.

Adam kayırma; istekleri doğrultusunda işleri istediği gibi yürütebilmek adına daha kolay söz geçirebilecekleri astları daha çok yanında tutup, kimi zaman hak etmedikleri mevkilere getiren, kimi zaman hak etmedikleri haklar sağlayan yıkıcı tipteki lider davranışlarını içerir.

2. Yıkıcı Liderlik Üzerine Araştırmalar

Yıkıcı liderliği inceleyen çalışmaların bir kısmı yıkıcı liderliğe neden olabilecek çalışmaları ele almıştır. Bu çalışmalardan bazılarına göre kişilik özellikleri (Illies ve Reiter-Palmon, 2008), yetersizlik, adaletsizlik veya tehdit algıları, finansal nedenler, düşük kurumsal kimlik gibi nedenlerden dolayı yıkıcı davranışları görülebilir (Aasland vd., 2010: 448). Ferris vd. (2007: 202) yıkıcı davranışlara maruz kalanların da rolü olduğunu savunmuşlardır. Yıkıcı liderlik bir örgütte tepeden aşağı inip örgütün tamamına yayılan kötü bir davranış zincirinden doğar (Goldman, 2011: 237, Akt: Çelebi, 2019: 24).

Sonuçları açısından bakıldığı zaman ise en temelinde örgüt ve bireyler açısından sonuçlar şeklinde ayrıldığı görülmektedir. Hırsızlık, sabotaj (Tepper, 2007), örgütsel sinizm (Erdost vd., 2007; Çelebi, 2019), örgütsel yabancılaşma, örgütsel kayıtsızlık, örgütsel tükenmişlik örgütsel sapma, örgütsel sinizm ve örgütsel sessizlik (Harris vd., 2017; Sezici, 2016) gibi birçok olumsuz örgütsel sonuç çeşitli çalışmacılar tarafından tespit edilmiştir.

Yıkıcı liderliğin bireysel sonuçları arasında ise; bireyler arası sapma (Schyns ve Schilling, 2013; Çelebi, 2019), stres (Hauge, 2007), iş yeri zorbalığı (Einarsen vd., 2007) güvensizlik (Schyns ve Schilling, 2013), memnuniyetsizlik (Kellerman, 2004) gibi bir çok unsur yer almaktadır.

3. Hemşirelerin Yıkıcı Liderlik Algılarının İncelenmesi

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada sağlık personelinin oldukça büyük bir kısmını oluşturan hemşirelerin yıkıcı liderlik algılarını tespit etmek amaçlanmaktadır.

3.2. Yöntem ve Kullanılan Ölçek

Çalışmanın amacı doğrultusunda iki bölümden oluşan anket formları oluşturulmuştur. İlk bölümde demografik özelliklere, ikinci bölümde ise Uymaz (2013) tarafından geliştirilen yıkıcı liderlik ölçeğine yer verilmiştir. Tamamen gönüllülük esasına dayanan ve kolayda örnekleme yöntemine göre seçilen 300 hemşire bu çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Örneklem grubu Samsun'da kamu hastanelerinden seçilmiştir. Yönetici pozisyonundaki lider davranışlarının çalışanlar üzerinde olumlu ya da olumsuz etkileri büyük olabileceğinden dolayı bu çalışmanın sonuçlarının önem arz edebileceği düşünülmektedir.

3.3. Bulgular

Demografik özellikler incelendiğinde hemşire kadrosunda çalışanların %86,7'sinin(260 katılımcı) kadınlardan 40 katılımcının ise erkeklerden oluştuğu görülmüştür. Yaş grupları itibariyle ağırlıklı kesimin %46,3 oranla 30-39 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Katılımcı hemşireler arasında 20 kişinin doktora eğitimini tamamladığı da oldukça dikkat çekmektedir. Katılımcıların %75,3'ü evli ve toplam görev sürelerine göre hemen hemen eşit bir dağılım olduğu da araştırma verileri arasında yer almaktadır.

Tablo 1. Demografik Özellikler

Demografik Özellik		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	40	13,3
	Kadın	260	86,7
Yaş	20'den küçük	5	1,7
	20-29	67	22,3
	30-39	139	46,3
	40-49	73	24,3
	50-59	16	5,3
Medeni Durum	Evli	226	75,3
	Bekar	74	24,7
Eğitim Düzeyi	Önlisans	30	10,0
	Lisans	167	55,7
	Yüksek Lisans	83	27,7

	Doktora	20	6,7
Görev Süresi	1-5 yıl	41	13,7
	6-10 yıl	58	19,3
	11-15 yıl	55	18,3
	16-20 yıl	80	26,7
	21-25 yıl	39	13,0
	26 yıl ve üzeri	27	9,0
Maaş	2000 ve altı	2	0,7
	2001-4000	268	89,3
	4001-6000	30	10,0

Çalışmanın ikinci bölümünde ise aşırı otoriterlik, liderlik için yetkin olmamak, etik dışı davranış, teknoloji ve değişime direnmek, astlara karşı duyarsızlık ve adam kayırma alt unsurlarından oluşan yıkıcı liderlik algıları için verilen cevaplar incelenmiştir (Cronbach Alfa: 0,967). 1 en düşük ve 5 en yüksek puan olacak şekilde bu aralıkta değerler alacak olan ortalamalar incelendiğinde yıkıcı liderlik algısının 2,38 ortalamaya sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu tespit ışığında hemşirelerin yıkıcı liderlik algılarının düşük olduğu söylenebilir.

Boyutlar açısından bakıldığı zaman ise teknoloji ve değişime direnme boyutunun ortalamasının 2,02 olduğu görülmektedir. Bu sonuç da yönetici pozisyonundaki liderlerin bu tip davranışlardan kaçındığı söylenebilir. En dikkat çekici sonuç ise adam kayırma boyutunun 3,07 ortalamaya sahip olmasıdır. Katılımcı hemşirelere göre en yüksek boyut ortalaması adam kayırma boyutunda tespit edilmiştir. Bu da bizlere katılımcı hemşirelere göre yöneticilerinin adam kayırma davranışlarını sergilediği ya da sergilemeye yatkın olduğunu göstermektedir. Sağlık sektöründe yapılan bu araştırmanın sonuçlarına göre yıkıcı liderlik çok zayıf şekilde algılanmakta, adam kayırma davranışları daha çok görülmektedir.

Tablo 2. Yıkıcı Liderlik Ölçeği Ortalamaları

Boyutlar	Ortalama
Yıkıcı Liderlik Ölçek Geneli	2,38
Aşırı Otoriterlik	2,47
Liderlik İçin Yetkin Olmamak	2,41
Etik Dışı Davranış	2,05
Teknoloji ve Değişime Direnmek	2,02
Astlara Karşı Duyarsızlık	2,39
Adam Kayırma	3,07

Yıkıcı liderlik davranışlarının hemşireler tarafından algılarının demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla t testi ve ANOVA testi gerçekleştirilmiştir. Cinsiyet, yaş, medeni durum, görev süresi ve maaş değişkenleri açısından anlamlı farklılıklara ulaşılamamıştır. Yalnızca eğitim düzeyi açısından anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Hangi guruplar arasında farklılıkların anlamlı olduğunu tespit etmek amacıyla da Tukey testi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre doktora düzeyinde (2,85) eğitim seviyesine sahip çalışanların, önlisans (2,24) ve lisans (2,30) seviyesinde eğitim düzeyine sahip olanlara göre anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür.

Tablo3. Farklılaşma Analizleri

Değişken	Analiz	Sig.
Cinsiyet	t testi	,671
Yaş	ANOVA	,862
Medeni Durum	t testi	,163
Eğitim Düzeyi	ANOVA	,023
Görev Süresi	ANOVA	,578
Maaş	ANOVA	,248

Sonuç ve Öneriler

Çalışma kapsamında incelenen hemşire pozisyonunda görev yapan sağlık sektörü çalışanlarının yıkıcı liderlik algılarının düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sağlık sektöründe sayıca oldukça fazla olan hemşirelerin durumu sağlık sektörü ile ilgili ortalama fikirler elde etmek açısından da oldukça önemlidir. Bu çalışmanın türetildiği tez çalışmasında da hemşirelerin sayısı yarıya yakındır. Bu çalışma kapsamında sadece hemşirelerin incelenmesinin sebebi ise tez çalışması sırasında hemşirelerin iş yüklerinin ve yoğunluklarının yüksek olduğu izlenimidir.

Çalışma kapsamında ulaşılmak istenen esas sonuçlar değerlendirildiğinde yıkıcı liderlik algılarının düşük olmasına rağmen adam kayırma boyutuna verilen cevapların diğer boyutlardan oldukça yüksek olması dikkat çekicidir. Bu sonuç yönetici pozisyonundaki liderlerin kendilerine yakın elemanlar seçtikleri ve onlara daha ayrıcalıklı davrandıkları izlenimi uyandırmaktadır. Ölçek genelinden oldukça sapan bu boyuta göre bazı yöneticilerin adam kayırma davranışları içinde bulundukları ya da bulunabilecekleri düşünülmektedir. Sakıncalı şekilde nitelendirilebilecek bu davranışlar diğer çalışanlar açısından örgütsel sinizm, sapma gibi, memnuniyetsizlik gibi olumsuz sonuçlar doğurabileceğinden uzak durulması gerekmektedir.

Yıkıcı liderlik algılarının demografik özelliklerin bir çoğuna göre farklılaşmadığı tespit edilmekle beraber, eğitim düzeyi değişkeni açısından oluşan anlamlı farklılaşmalar mevcuttur. Buna göre doktora seviyesine sahip katılımcıların yıkıcı liderlik algıları daha yüksek olarak hesaplanmıştır. Lisans ve önlisans seviyesinde eğitim düzeyine sahip katılımcılardan anlamlı şekilde farklılaşan doktora mezunlarının yıkıcı liderlik algıları bariz bir şekilde daha yüksektir. Bu durum eğitim seviyesi arttıkça

yıkıcı liderlik algısı da artmakta şeklinde yorumlanabilir. Eğitim seviyelerindeki artışın bireylerin farkındalık seviyeleri ve beklentileri üzerindeki etkisinden olabileceği düşünülmektedir. Daha yüksek eğitim seviyesindeki bireylerin akademik olarak daha bilinçli olabileceği fikri bu durumun anlaşılmasını sağlamaktadır.

Bu çalışma ile halen üzerinde fazla çalışılmamış olan yıkıcı liderlik kavramı üzerine sağlık sektöründe araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Yıkıcı liderlik kavramının farklı örgütsel ya da bireysel değişkenlerle beraber de incelenmesi düşünülebilir. Daha sonradan yıkıcı liderlik üzerine çalışacak olan araştırmacılara farklı sektörlerde uygulama yapmaları ve farklı sektörlerin de kıyaslanması tavsiye edilebilir. Liderlik ve yönetim literatürü açısından belki çok küçük olan bu çalışmanın sonraki çalışmalara da küçük de olsa bir ışık tutabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aasland, M. S., Skogstad, A., Notelaers, G., Nielsen, M. B., Einarsen, S. (2010). The prevalence of destructive leadership behaviour. British Journal of management, 21(2), 438-452.

Ashforth, B. (1994). Petty tyranny in organizations. Human relations, 47(7), 755-778.

Çelebi, F. (2019). Yıkıcı Liderliğin Örgütsel Sapma Üzerindeki Etkisinde Örgütsel Sinizmin Aracı Rolü: Samsun İli Sağlık Sektöründe Bir Araştırma. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı.

Erdost, H. E., Karacaoğlu, K., Reyhanoğlu, M. (2007). Örgütsel sinizm kavramı ve ilgili ölçeklerin Türkiye"deki bir firmada test edilmesi. 15. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı, Sakarya, 514-524.

Ferris, G. R., Zinko, R., Brouer, R. L., Buckley, M. R., Harvey, M. G. (2007). Strategic bullying as a supplementary, balanced perspective on destructive leadership. The Leadership Quarterly, 18(3), 195-206.

Goldman, A. (2011). Demagogue to dialogue: An alternative to toxic leadership in corporate downsizings. Organizational Dynamics, 40(3), 235-241.

Gündüz, Y., ve Dedekorkut, S. E. (2014). Yıkıcı liderlik. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(1).

Harris, K. J., Kacmar, K. M., Zivnuska, S. (2007). An investigation of abusive supervision as a predictor of performance and the meaning of work as a moderator of the relationship. The Leadership Quarterly, 18(3), 252-263.

Hauge, L., Skogstad, A., Einarsen, S. (2007). Relationships between stressful work environments and bullying: Results of a large representative study. Work & Stress, 21(3), 220-242.

Hoffman, B. J., Strang, S. E., Kuhnert, K. W., Campbell, W. K., Kennedy, C. L., LoPilato, A. C. (2013). Leader narcissism and ethical context: Effects on ethical leadership and leader effectiveness. Journal of Leadership & Organizational Studies, 20(1), 25-37.

Hogan, R., ve Hogan, J. (2001). Assessing leadership: A view from the dark side. International Journal of Selection and assessment, 9(1-2), 40-51.

Illies, J. J., ve Reiter-Palmon, R. (2008). Responding destructively in leadership situations: The role of personal values and problem construction. Journal of Business Ethics, 82(1), 251-272.

Kellerman, B. (2004). Bad leadership: What it is, how it happens, why it matters: Harvard Business Press.

Kelloway, E. K., Sivanathan, N., Francis, L., Barling, J. (2005). Poor leadership. Handbook of work stress, 89-112.

Lipman-Blumen, J. (2005). Toxic leadership: When grand illusions masquerade as noble visions. Leader to Leader, 2005(36), 29.

Paunonen, S. V., Lönnqvist, J.-E., Verkasalo, M., Leikas, S., Nissinen, V. (2006). Narcissism and emergent leadership in military cadets. The Leadership Quarterly, 17(5), 475-486.

Rosenthal, S. A., ve Pittinsky, T. L. (2006). Narcissistic leadership. The Leadership Quarterly, 17(6), 617-633.

Schyns, B., ve Schilling, J. (2013). How bad are the effects of bad leaders? A meta-analysis of destructive leadership and its outcomes. The Leadership Quarterly, 24(1), 138-158.

Sezici, E. (2016). Ġzleyicilerin Yıkıcı Liderlik Algısı ve Sonuçları. Dumlupinar University Journal of Social Science/Dumlupinar Üniversitesi Soysyal Bilimler Dergisi(47).

Tepper, B. J. (2007). Abusive supervision in work organizations: Review, synthesis, and research agenda. Journal of management, 33(3), 261-289.

Thoroughgood, C. N., Hunter, S. T., Sawyer, K. B. (2011). Bad apples, bad barrels, and broken followers? An empirical examination of contextual influences on follower perceptions and reactions to aversive leadership. Journal of business ethics, 100(4), 647-672.

Uymaz, A. O. (2013). Yıkıcı Liderlik Ölçeği GeliĢtirme ÇalıĢması. Yönetim: İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadı Enstitüsü Dergisi, 24(75), 37-57.

İŞ YAŞAM KALİTESİ: SAĞLIK PERSONELİ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Furkan ÇELEBİ

Yozgat Bozok Üniversitesi

furkan.celebi@bozok.edu.tr

Özet

Sağlık sektöründe çalışan personel üzerine yapılan bu araştırmada, çeşitli kadrolarda görev yapan personelin iş yaşam kaliteleri hakkında bilgi edinmek amaçlanmaktadır. İş yaşam kalitesi düzeylerinin kadrolara göre değişiklik gösterip göstermediği ve de iş yaşam kalitesinin dört boyutu açısından da herhangi bir değişiklik olup olmadığını araştırmak da çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

Araştırma kapsamında Yozgat Şehir Hastanesinde 2017 yılı Mayıs ayı içerisinde çeşitli zamanlarda anket yapılmıştır. İki bölümden oluşan ankette ilk bölümde demografik sorulara yer verilmiş, ikinci bölümde ise iş yaşam kalitesi ölçeği kullanılmıştır. Ankete katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır ve katılımcılar kolayda örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. 13 hekim, 25 sağlık memuru, 85 hemşire ve 7 idari memur olmak üzere toplam 130 kişi çalışmanın örneklemini oluşturmuştur.

Öncelikle demografik bulgular incelenmiş ve 42 erkek 88 kadından oluşan örneklemde 70 kişinin evli 60 kişinin bekar olduğu görülmüştür. 89 katılımcının 5 yıl ve daha az süredir kurumlarında çalıştığı, 91 kişinin ise 30 yaş ve altında olduğu gözlemlenmiştir. Eğitim düzeylerinde ise dağılımın daha yakın olduğu görülmüştür. Ölçek ile ilgili analizler incelendiğinde ise öncelikle ölçek güvenilirliği test edilmiş ve 0,787 KMO değerine ulaşılmıştır. 4 boyuttan oluşan anketin faktör dağılımlarının 0,537 ile 0,890 arasında değerler aldığı ve içinde bulunduğu yapı ile uyum sağladığı sonuçlarına ulaşılmıştır. 1 ile 5 arasında puanlanan ölçeğin ortalaması ve kadrolara göre dağılımları incelendiğinde ise katılımcıların 2,97 ortalama ile iş yaşam kalitesi düzeylerinin orta seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 3,13 ortalama ile hemşirelerin iş yaşam kalitesi seviyesi diğer kadrolara göre daha yüksek çıkmıştır. Ölçeğin boyut ortalamalarına bakıldığında ise hekimlerin iş yaşam dengesi boyutunda verdikleri cevapların ortalamasının 1,87 olduğu gözlemlenmiştir. Yönetimsel davranışların değerlendirildiği başka bir boyutta ise hemşirelerin 3,53 ortalaması ile yönetim kademesinin astlara verdiği önem ve değerin ortalamanın üzerinde olduğu görülmektedir. Bu durum yöneticilerin gelişim ve problem çözme gibi durumlarda astlarına desteğini de ifade etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İş Yaşam Kalitesi, İş Yaşam Dengesi, Yönetimsel Davranışlar, Ödül-Yarar.

WORK-LIFE QUALITY: A PRACTISE ON HEALTH SECTOR

Abstract

In this study conducted on healthcare sector personnel, it is aimed to obtain information about work-life quality of employees as various staff. To investigate whether work-life quality levels alters according to staffs or not and also to investigate whether there are any changes in the view of work-life quality's four dimensions are among the aims of this study.

A questionaire was conducted in diffrent times in May 2017 at Yozgat City Hospital within the scope of this research. In the questionaire composed of two parts, demographic questions were asked in part one and work-life quality scale was used in part two. Participating in the survey was on a volunteer basis and the participants were chosen by convenience sampling method. 13 doctors, 25 health officers, 85 nurses and 7 administrative officers to a total number of 13 people constituted the research sample.

Fisrt of all, demographic findings were examined and it is seen that 70 people are married and 60 people are single in the sample of 42 males and 88 females. It is observed that 89 participants have been working in their institution for 5 or less years and 91 participants are 30 years old or younger. As for their education level, the range is seen to be closer. When we investigate the analyses about the scale, firstly scale confidence was tested and 0,787 KMO value was attained. Factor ranges of the 4 dimension

questionaire got the values between 0,537 and 0,890 and it was precipitated that these values comply with the structure of which they are in. When the mean of the scale scored between 1 and 5 and their ranges between staffs are examined, it is precipitated that work-life quality level of participants is intermediate with 2,97 mean. Work-life quality level of the nurses was higher with 3,13 mean, regarding the other staffs. Considering the dimension means of the scale, the mean of the doctors' answers for work-life balance dimension is obsorved as 1,87. For another dimension in which administrative behaviours are evaluated, nurses are seen above the mean of the importance and value that administrative level placed on their subordinates with 3,35. That states the support of the administrators to their subordinates in cases like improvement problem solving.

Keywords: Work-life Quality, Work-life Balance, Managerial Behaviors, Award-Benefits.

Giriş

Bireylerin iş yerinde mutlu olması şüphesiz ki birçok faktörden etkilenmekte ve birçok faktörü de etkilemektedir. Tam olarak mutluluk kavramı ile anılmasa da kalite kavramı da standartların iyi olmasını ifade etmektedir. İş yerindeki kalite ise iş yaşam kalitesi tarafından açıklanabilecek bir kavramdır.

Yönetimler verimlilik ve yüksek performans elde etmek için çalışanlarına belirli standartlar sunmak durumundadır. Bu standartlar ise çalışanlar tarafından farklı şekillerde algılanabilmektedir. İş yaşam kalitesi bireyin çalışma ortamına dair algıları ile ilgilenmektedir.

İş yerine dair kalite algısı farklı unsurların birleşimi ile oluşur. Buna yönetimin yaklaşımı, beklentiler, beklentilerin karşılanma durumu, sağlanan fayda, iş tanımı ya da iş tanımına uygunluk bu unsurlara örnek olarak verilebilir.

Bu çalışma ile iş yaşam kalitesinin bir sektör özelinde incelenmesi düşünülmektedir. Araştırmanın tasarımı, öncelikle demografik özelliklerin belirlenmesi ve daha sonra da iş yaşam kalitesi algılarının tespitine yöneliktir. Öncelikle sağlık personelinin iş yaşam kalitesi algıları daha sonra da bu algıların çeşitli demografik özelliklere göre değişkenlik gösterip göstermediğini tespit etmek üzere hazırlanan bu çalışma ile iş yaşam kalitesine dair literatüre katkı sağlayabilmek amaçlanmaktadır.

4. İş Yaşam Kalitesi

Aile, özel hayat ve iş hayatı arasındaki uyumu ifade eden iş yaşam kalitesi kavramı (Tucholka ve Weese, 2007: 5) en basit haliyle, çalışanların çeşitli örgütsel ve bireysel faktörlerden etkilenen algıları ile iş hayatlarındaki kaliteyi değerlendirmeleridir (Çelebi ve Uysal, 2019: 174). Taşdan ve Erdem (2010), Akman ve Akman (2017) iş yaşam kalitesini çalışanların fiziksel ve zihinsel iyi oluşları şeklinde tanımlamaktadır. Kiernan ve Knutson (1990)'a göre ise, bireylerin işyerindeki rollerini anlamlandırması ve bu rolün diğerleri ile etkileşimidir. İş yaşam kalitesi kişinin örgüt hakkındaki algılarıdır. Demirkaya ve diğ. (2017), en önemli algının örgütsel sosyal entegrasyon olduğunu belirtmişlerdir (Çelebi ve Uysal, 2019:176). Chen ve Farh (2000) tarafından yapılan araştırmada; iş yaşam dengesi, işin özellikleri, yönetimsel davranışlar ve ödül-yarar olmak üzere dört boyut iş yaşam kalitesini oluşturmaktadır.

İş Yaşam Dengesi; bireyin iş yeri tarafından sağladığı faydaları değerlendirmesinden oluşmaktadır. Bu değerlendirme kıyaslama şeklinde de olabilmektedir.

İşin Özellikleri; bireyin iş yerinde yaptığı ya da iş tanımında yer alan işin ne derece makul olduğunu değerlendirmesini ifade eder.

Yönetimsel Davranışlar; bireyin üstleri tarafından gördüğü desteği takdiri ifade etmektedir.

Ödül-yarar; bireyin işe yüklediği anlamı ifade etmekle birlikte motivasyonunu sağlayıp sağlamadığı ile de ilgilenir.

Sosyolojik, psikolojik ve maddi olarak değerlendirilen iş yaşam kalitesi örgütsel birçok faktörü etkileyebilmektedir. İş yaşam kalitesi çalışan ile çalıştığı iş ortamı arasındaki ilişkiyi ifade eder ve ücret, sağlık, güvenlik, iş memnuniyeti, fiziki koşulların iyileşmesi, işe yabancılaşma, stres, tükenmişlik iş yaşam kalitesinin kapsamında olan kavramlardır (Erdem, 2010: 515).

5. İş Yaşam Kalitesi Üzerine Araştırmalar

İşin demokratikleştirilmesi, endüstriyel demokrasi, işin insancıllaştırılması, işyeri demokrasisi ve katılımcı iş gibi terimlerle anılan (Saklani, 2004: 102) iş yaşam kalitesi, örgütsel bağlılık (Erdem, 2010; Farid vd., 2014), örgütsel güven (Martins ve Van der Berg, 2012), işte kalma niyeti ve devamsızlık (Demir, 2011), işten ayrılma eğilimi (Sezici, 2014; Yıldız, 2013), yabancılaşma (Erdem, 2014), örgütsel adalet ve liderlik (Gillet vd., 2013), motivasyon (Kılıç ve Keklik, 2012), sağlık ve refah (Rathi, 2009), verimlilik (Nayeri vd., 2011) gibi örgütsel sonuçları olan önemli bir kavramdır (Akt.: İnce ve diğ, 2015: 45).

Liderlik tarzı (Hatipoğlu vd., 2018), ihtiyaçların iş yerinde karşılanması (Kılıç vd., 2012) sosyal destek ve imkanların iyileştirilmesi (Akman ve Akman, 2017), yetki ve sorumluluğun yayılması ve kurumsal güven (Coşkun vd., 2018) iş yaşam kalitesi üzerinde etkiye sahip olan kavramlardır. Ayrıca farklı çalışmalarda cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, gelir ya da ücret gibi birçok demografik faktör ve kişilik özellikleri de iş yaşam kalitesine göre zaman zaman farklılaşmaktadır.

İş yaşam kalitesi ise performansı, örgütsel etkililik, örgütsel bağlılık, işe devamsızlık ve işten ayrılma niyeti (Akman ve Akman, 2017), iş veya aile ortamlarındaki roller (Kıraç vd., 2018) ve birçok örgütsel ve kişisel faktör de iş yaşam kalitesinin sonuçlarından etkilenebilmektedir.

6. Sağlık Sektöründe İş Yaşam Kalitesinin İncelenmesi

6.1. Çalışmanın Amacı

Sağlık sektöründe çalışan personel üzerine yapılan bu araştırmada, çeşitli kadrolarda görev yapan personelin iş yaşam kaliteleri hakkında bilgi edinmek amaçlanmaktadır. İş yaşam kalitesi düzeylerinin kadrolara göre değişiklik gösterip göstermediği ve de iş yaşam kalitesinin dört boyutu açısından da herhangi bir değişiklik olup olmadığını araştırmak da çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

6.2. Yöntem ve Kullanılan Ölçek

Araştırma kapsamında Yozgat Şehir Hastanesinde 2017 yılı Mayıs ayı içerisinde çeşitli zamanlarda anket yapılmıştır. İki bölümden oluşan ankette ilk bölümde demografik sorulara yer verilmiş, ikinci bölümde ise Chen ve Farh (2000) tarafından geliştirilen iş yaşam kalitesi ölçeği kullanılmıştır. Ankete katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır ve katılımcılar kolayda örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. 13 hekim, 25 sağlık memuru, 85 hemşire ve 7 idari memur olmak üzere toplam 130 kişi çalışmanın örmeklemini oluşturmuştur.

6.3. Bulgular

Öncelikle demografik bulgular incelenmiş ve 42 erkek 88 kadından oluşan örneklemde 57 kişinin evli 73 kişinin bekar olduğu görülmüştür. 89 katılımcının 5 yıl ve daha az süredir kurumlarında çalıştığı, 91 kişinin ise 30 yaş ve altında olduğu gözlemlenmiştir. Eğitim düzeylerinde ise dağılımın daha yakın olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1. Demografik Özellikler

Demografik Özellik		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	42	32,3
	Kadın	88	67,7
Yaş	20'den küçük	29	22,3
	21-25	35	26,9
	26-30	27	20,8
	31-35	17	13,1
	36-40	13	10,0
	41-45	5	3,8
	46 ve üzeri	4	3,7
Medeni Durum	Evli	57	43,8
	Bekar	73	56,2
Eğitim Düzeyi	Ortaöğretim	31	31,5
	Önlisans	37	28,5
	Lisans	43	33,1
	Lisan üstü	19	6,9
Görev Süresi	1 yıldan az	31	23,8
	1-5 yıl	58	44,6
	6-10 yıl	17	13,1
	11-15 yıl	11	8,5
	16 yıl ve üzeri	13	10,0
Pozisyon	Doktor	13	10,0
	Hemşire	85	65,4
	Memur	7	5,4
	Sağlık Memuru	25	19,2

Ölçek ile ilgili analizler incelendiğinde ise öncelikle ölçek güvenilirliği test edilmiş ve 0,787 KMO değerine ulaşılmıştır.

4 boyuttan oluşan anketin faktör dağılımlarının 0,537 ile 0,890 arasında değerler aldığı ve içinde bulunduğu yapı ile uyum sağladığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Tablo 2. Faktör Analizi

İfade	1	2	3	4
1			,871	
2			,890	
3			,537	
4		,803		
5		,789		
6		,792		
7	,874			
8	,847			
9	,831			
10				,664
11				,765
12				,768

1 ile 5 arasında puanlanan ölçeğin ortalaması ve kadrolara göre dağılımları incelendiğinde ise katılımcıların 2,97 ortalama ile iş yaşam kalitesi düzeylerinin orta seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 3,13 ortalama ile hemşirelerin iş yaşam kalitesi seviyesi diğer kadrolara göre daha yüksek çıkmıştır. Ölçeğin boyut ortalamalarına bakıldığında ise hekimlerin iş yaşam dengesi boyutunda verdikleri cevapların ortalamasının 1,87 olduğu gözlemlenmiştir. Yönetimsel davranışların değerlendirildiği başka bir boyutta ise hemşirelerin 3,53 ortalaması ile yönetim kademesinin astlara verdiği önem ve değerin ortalamanın üzerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 3. İş Yaşam Kalitesi Ölçeği ve Boyutları Ortalamaları

Pozisyon	Ortalama	İş Yaşam Dengesi	İşin Özellikleri	Yönetimsel Davranışlar	Ödül Yarar
Hekim	2,27	1,87	2,25	2	2,97
Hemşire	3,13	2,52	3,20	3,53	3,29
Memur	2,91	2,61	3,23	3	2,8
Sağlık memuru	2,77	2,40	3,06	2,57	3,06
Genel	2,97	2,44	3,08	3,16	3,19

Son olarak da iş yaşam kalitesinin demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla farklılaşma analizleri yapılmıştır. Bu kapsamda t testi ve ANOVA testi gerçekleştirilmiştir. İş yaşam kalitesinin yaş, medeni durum, eğitim düzeyi ve pozisyon değişkenlerine göre anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir. Cinsiyet ve görev süresi değişkenlerine göre ise anlamlı farklılıklara ulaşılamamıştır.

Anlamlı olarak ulaşılan farklılıkların hangi gruplar arasında farklılaştığını tespit etmek amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Bu sonuçlara göre hekimler ile hemşireler, 20 yaş altı ile 26-30 yaş aralığında yer alanlar, ortaöğretim ve lisansüstü eğitim seviyesine sahip olanlar, evli ve bekar katılımcıların iş yaşam kalitesi seviyeleri anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Sağlık sektörünün incelendiği bu araştırmada örneklem gurubunun iş yaşam kalitesine dair algıları ortalama düzeyde çıkmıştır. İş yaşam kalitesinin boyutları açısından bakıldığında da ortalamaların birbirinden çok fazla uzak olmadığı gözlemlenmiştir. Sağlık sektörünü genelinde iş yaşam kalitesinin tüm unsurları ile orta düzeyde olduğu söylenebilir.

İş yaşam düzeyi özellikle meslek grupları açısından incelendiğinde anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Hekimlerin 2,27 ortalamaları ile hemşirelerin 3,13 ortalamaları yapılan analizler sonucunda anlamlı şekilde farklılaşmıştır. Hemşirelerin iş yaşam kalitelerinin hekimlerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç hekimlerin işyerlerini kıyaslamaları sonucu başka iş yerlerinde daha iyi imkanlara sahip olabilecekleri düşüncesinden ve yönetimin onlara karşı tutum ve davranışlarından kaynaklanabilir. Bu durum ayrıca yöneticilerin gelişim ve problem çözme gibi durumlarda astlarına desteğini de ifade etmektedir.

Yaş değişkeni açısından da 20 yaş ve altındaki çalışanlar 3,35 ortalamaya sahipken; 26-30 yaş aralığındaki katılımcılar 2,76 ortalamayla daha düşük iş yaşam kalitesine sahiptir. Anlamlı olarak elde edilen bu farklılık küçük yaştaki çalışanların tecrübesizliği ve beklentileri ile izah edilebilir.

Bir diğer anlamlı farklılaşma da eğitim düzeylerinde tespit edilmiştir. Ortaöğretim (3,19) ve Lisansüstü (2,31) eğitim düzeylerinde elde edilen bu farklılaşmalar eğitim seviyesi arttıkça iş yaşam kalitesinin düştüğünü göstermektedir. Bu durum da yaş değişkenine benzer şekilde beklentilerle açıklanabilir.

Medeni durumlar incelendiğinde de evli (2,75) ve bekar (3,15) bireylerin farklı iş yaşam kalitesi algılarına sahip oldukları ve bu durumun anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İlgililer ve yöneticiler tarafından iş yaşam kalitesinin yükseltilmesi yukarıda belirtilen birçok örgütsel davranışı olumlu yönde etkileyebilmektedir. Bu çalışmanın sonuçları açısından meslek grupları arasındaki algı farklılıkları ve eğitim düzeyleri arasındaki algı farklılıkları yöneticiler tarafından daha iyi idrak edilmelidir. Daha yüksek eğitim seviyesine sahip ya da görece daha iyi pozisyonlarda çalışan bireylerin iş yaşam kalitelerini yükseltebilmek adına önlemler alınmalıdır.

Yapılan bu çalışma ile son yıllarda ilgi gören bir kavram olan iş yaşam kalitesi üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Daha sonraki araştırmacılara farklı değişkenlerle birlikte iş yaşam kalitesini incelemeleri ya da farklı sektörler üzerinde uygulamalar yapmaları tavsiye edilebilir.

KAYNAKÇA

Akman, Y. ve Akman G., İ. (2017). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin İş Yaşam Kalitesi Algısının İşle Bütünleşmeleri Üzerindeki Etkisi. Elementary Education Online, 16(4), 1491-1504.

Coşkun, R. Ç. ve Uğur, E. (2018). Hemşirelerin Yönetsel Kararlara Katılımlarının İş Yaşam Kalitesine Etkisi. ACU Sağlık Bilimleri Dergisi, 9(2), 142-149.

Çelebi, F , Uysal, G . (2019). Bankacıların İş Yaşam Kalitesinin İncelenmesi. Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 10 (20) , 172-190 .

Chen, Z., ve Farh, J. (1999). Human Resources Management Practices in China.

Demirkaya, H., Ö. , G., Uçaktürk, A. ve Erbaş Kelebek, E.F. (2017). Çalışanların Çalışma Yaşamı Kalitesine Yönelik Algılarının Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi. Ünye İİBF Dergisi, 1(1), 37-49.

Erdem, M. (2010). Öğretmen Algılarına Göre Lidelerde İş Yaşamı Kalitesi ve Örgütsel Bağlılıkla İlişkisi. Educational Administration: Theory and Practice, 16(4), 511-536.

Farid, H., Izadı, Z., Ismail, I. A. ve Alipour, F. (2014). Relationship between quality of work life and organizational commitment among lecturers in a Malaysian public research university. The Social Science Journal, Article in Press. 1-8.

Gillet, N., Foukuereau, E., Bonnoud-Antıgnac, A., Mokounkolo, R. ve Colombat, P. (2013). The mediating role of organizational justice in the relationship between transformational leadership and nurses' quality of work life: A cross-sectional questionnaire survey. International Journal of Nursing Studies, 50, 1359–1367.

Hatipoğlu, Z. ve Zengin, A.A. (2018). Algılanan Liderlik Stilinin İş Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi: X ve Y Kuşakları Arası Karşılaştırma. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 400-421.

İnce, M., Gül, H., Oktay, E., ve Candan, H. (2015). İşkolik Davranışlarının İş-Yaşam Kalitesine Etkileri Üzerine Sağlık Sektöründe Bir Uygulama. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(13), 40-59.

Kılıç, R. ve Keklik, B. (2012). Sağlık Çalışanlarında İş Yaşam Kalitesi ve Motivasyona Etkisi Üzerine Bir Araştırma. Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, 14(2), 147-160.

Kıraç, R., Demir, R.N., ve Kahveci, Ş. (2018). İş-Aile Çatışmasının İş Yaşam Kalitesine Etkisi. 2nd International Social and Educational Sciences Symposium, Konya, 22-24 October, 55-66.

Lockwood, R.N. (2003). Work/Life Balance Challenges and Solutions. USA, Society For Human Resource Management.

Martins, N. ve Van der Berg, Y. (2012). Applying Structural Equation Modelling to Exploring the Relationship Between Organisational Trust and Quality of Work Life. Proceedings of the European Conference on Information Management (January 2012), 186-194.

Saklani, D. R. (2004). Quality of Work Life in the Indian Context: An Empirical Investigation. Decision, 31(2), 101-134.

Sezici, E. (2014). Çalışma Yaşamı Kalitesi, İşyerinde Sapkın Davranış ve İşten Ayrılma Eğilimi İlişkisi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 41, 235-246.

Taşdan, M. ve Erdem, M. (2010). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin İş Yaşamı Kalitesi İle Örgütsel Değer Algıları Arasındaki İlişki Düzeyi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(2), 92-113.

Tucholka, A. ve Weese, S. (2007). Work-Life Balance and Health Care Benefits-Essential Forms of Modern Life-Cycle Benefits. Germany: GRIN Verlag.

VARLIK VERGİSİNİN YÜZYILIN SONUNA TAŞINAN TARTIŞMALARI (1999-2001)

Özlem Seyhan

Özet

II. Dünya Savaşı başladıktan sonra Türkiye aktif tarafsızlık politikasıyla savaş dışı kalmayı başarsa da güvenliğini sağlamak için askeri ve mali önlemler almak zorunda kalmıştır. Üretimde yer alan genç nüfusun askere alınması üretimin düşmesine yol açmıştır. Aşırı fiyat artışı ve enflasyon halkın büyük bir kısmının yoksullaşmasına neden olurken, karaborsacılık, fırsatçılık ve haksız kazanç ile toplumda aşırı zenginler ortaya çıkmıştır. Türkiye'de savaş boyunca bütçe açıklarını kapatmak ve askeri ihtiyaçları karşılamak amacıyla pek çok vergi çıkarılmış, bu vergiler sayesinde savaş yükü giderilmeye çalışılmıştır. Bunların içerisinde savaş zenginlerini hedef alan Varlık Vergisi en çok tartışılan ve gündeme getirilen vergi olmuştur. Servet ve kazanç sahiplerinden bir defaya mahsus olmak üzere alınan Varlık Vergisi 12 Kasım 1942'de yürürlüğe girmiş, vergi 16 ay yürürlükte kaldıktan sonra 17 Mart 1944 tarihinde tasfiye edilmiştir. Verginin çeşitli tartışmalara yol açmasının nedeni ise varlıklı gayrimüslimlerin vergiden etkilenmesi ve Aşkale kamplarıdır.

Bu çalışmada, 1999 yılında Salkım Hanımın Taneleri romanının aynı isimle sinemaya uyarlanmasıyla birlikte Varlık Vergisi üzerine yapılan tartışmalar üzerinde durulmuştur. Filmin TRT'de yayımlanmasından sonra kamuoyunda Varlık Vergisine dair lehte ve aleyhte birtakım yayın, gazete ve televizyon tartışmaları ve oturumlar yapılmıştır. Dolayısıyla bu araştırmayla, II. Dünya Savaşı sırasında çıkarılan Varlık Vergisi'nin uygulanış biçimi ile 1999-2001 yıllarında arasındaki tartışmaların karşılıklı analizi yapılmaya çalışılmıştır. Verginin, roman veya filimdeki ele alınış şeklinin tarihî verilere uygun düşüp düşmediği tartışılmıştır. Bu karşılaştırma yapılırken, konunun tekrar tartışıldığı basın-yayın organları gözden geçilip, verginin hangi açılardan ele alındığına dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Varlık Vergisi, zenginlik, vurgunculuk.

Abstract

THE DEBATES OF THE VARLIK TAX AT THE END OF CENTURY (1999-2001)

Turkey managed to remain outside the war with an active neutrality policy after the second world war started. However, Turkey had to take military and financial measures to ensure its security. The conscription of the young population who were active in production led to a decrease in production. While excessive price increases and high inflation caused to poverty in majority; black market operations, profiteering and unfair income led to extremely rich people in the society. A number of taxes were implemented during the war time in order to cover budget deficits and meet military needs. Thanks to these taxes; the burden of the war alleviated. Among these taxes, Varlık Tax which targeted extremely wealthy people through the war, was mostly debated and stayed debated. The reason why this tax has caused many debates is that the Non-Muslim were affected and the camps at Aşkale Erzurum.

In this study, debates on Wealth Tax were discussed with the adaptation of the novel "Salkım Hanımın Taneleri" in 1999 with the same name. After the film was broadcasted on TRT, public and private broadcasting newspapers, televisions and sessions on the Asset Tax were made in public. Therefore, with this research, the mutual analysis of the debates between the years 1999-2001 and the implementation of the Wealth Tax issued during the Second World War was tried. It has been examined whether the way tax is handled in the novel or film is in line with the historical data. In making this comparison, the press and media organs where the issue was discussed again were reviewed and attention was paid to the ways in which the tax was handled.

Keys: Varlık Tax, wealth, profiteering.

Giriş

II. Dünya savaşı esnasında aktif tarafsızlık politikası izleyen Türkiye Cumhuriyeti savaşa girmemiş ancak olası bir saldırı karşısında önlem alma ihtiyacı duymuştur. Silahaltındaki asker sayısının arttırılması ve savaşa hazır tutulması savunma harcamalarını olağan üstü boyutlara çıkarmıştır. Savaşın başlaması ile birlikte bütçe gelirinin %60'ı ordu giderlerine ayrılmıştır(Şahin, 2000: 79). Aktif iş gücünü oluşturan nüfusun büyük bir bölümünün askere alınmasıyla üretimde ani düşüşler başlamıştır. Öte yandan büyük bir ordunun beslenmesi zarureti tüketim talebini arttırmıştır. Devletin, ordunun iaşesini sağlamak için daha fazla tüketim malını piyasadan çekmek zorunda kalması, mevcut dengeleri değiştirmiştir (Öcal, 2005: 39-40). Yurtiçi üretiminin ve yurtdışından gelen malların miktarının önemli ölçüde azalmasıyla birlikte büyük şehirlerde iaşe sorunu ortaya çıkmıştır. Buna karşılık hükümetin aldığı narh uygulanması ve karneyle dağıtım gibi önlemler yeterli olmamıştır(Özkan-Temizer, 2009: 320). Öyle ki 4 Eylül 1939'dan itibaren tüm gıda maddeleri için ihracat yasağı getirilmiş (Akman-Akman, 2011:89), 24 Kasım 1941 tarihinde buğday unundan makarna, şehriye, peksimet, bisküvi ve simit türü maddelerin yapılması, satılması ve tüketimi yasaklanmıştır(Coşkuner, 2011:269). Alınan önlemler büyük şehirlerdeki ekmek sıkıntısını gidermemiş, bu nedenle her vatandaşa eşit miktarda ekmek ulaştırmak maksadıyla 13 Ocak 1942 tarihinden itibaren ekmek karneyle dağıtılmaya başlanmıştır(Metinsoy, 2007:117-119). Daha sonra et, un, şeker gibi ürünler de karneye bağlanmıştır.

Türkiye, savaş yılları boyunca pahalılık, yokluk, karaborsacılık, vurgunculuk, stokçuluk gibi çeşitli suiistimallerle karşılaşmış bu durum fiyatları yükseltirken ülke çapında ürün kıtlığının yaygınlaşmasına yol açmıştır (Haytoğlu, 1997: 51). Ülkedeki gelir dağılımı dengesiz hale gelmiş, bir yandan tüccar, sanayici ve toprak ağasından oluşan büyük servet sahibi, kolay para kazanan zengin kesim ortaya çıkarken, diğer yandan küçük çiftçi, küçük üretici, işçi, memur ve emeklilerden oluşan ve sayıları milyonları bulan fakir yığınlar ortaya çıkmıştır (İnci, 2012: 273-274).

Savaş döneminde iki hükümet değişikliği görülen Türkiye'de birbirinden farklı iktisat politikaları uygulanmıştır. Refik Saydam hükümeti, sorunu katı fiyat denetimi ve tarım ürünlerine düşük fiyatla el koyma yöntemleri ile çözmeyi denemiştir. Bu doğrultuda 26 Ocak 1940'da Hükümete olağanüstü koşullar karşısında ulusal ekonomiyi ve savunmayı ilgilendiren konularda geniş yetkiler veren Milli Korunma Kanunu yürürlüğe girmiştir (Toksöz, 2006:329). Kanunla birlikte hükümet tarafından belirlenen fiyatlara göre alım satım yapmayanlara ve mal stok edenlere ağır cezalar verilmiştir. Ancak alınan önlemlere rağmen tam anlamıyla karaborsacılığın, istifçiliğin, rüşvetin ve nüfuz ticaretinin önüne geçildiği söylenemez.

Temmuz 1942'de Refik Saydam'ın ani kalp kriziyle hayatını kaybetmesi üzerine göreve gelen Şükrü Saraçoğlu ilk iş olarak denetim altında tutulan birçok malın fiyatını serbest bırakmıştır. Milli Korunma Kanunu gereğince alınan tedbirler yumuşatılmıştır. Böylece serbest piyasa ekonomisi oluşturularak karaborsacılığın engelleneceği düşünülmüştür. Ancak fiyatlar baş döndürücü şekilde artmış, kara pazar fiyatlarını dahi geride bırakmıştır (Yücel, 2001:25). Vurgunculuk, stokçuluk, karaborsa daha hızlı büyümüş, kıtlık çoğalmıştır. Bu durum haksız kazanç sahibi olan savaş zenginlerinin daha da hızlı büyümesine yol açmıştır (Çavdar,1999:385).

Üretim ve ithalatın düşmesinden ve talebin artmasından kaynaklanan mali dengesizliğe para ve ekonomi politikalarının yarattığı dengesizlik de eklenince fiyatlarda görülmemiş ölçüde artışlar meydana gelmiştir. Öyle ki fiyatların genel düzeyi 1938-1945 döneminde %400 oranında yükselmiştir (Öcal,2005:42). Ülke ekonomisin aldığı hasarları tamir etmeye çalışan yöneticiler, sürekli olarak tüccarların kişisel menfaatlerinin yanında ulusal menfaatleri de gözetmeleri gerektiğini vurgulamışlardır. Tüccarlar hayat pahalılığı ve vurgunculukla mücadele etmeye davet edilmiş, ancak bu davetler savaş yılları boyunca karşılık bulamamıştır. Enflasyonun tamamen kontrolden çıkması, üretim artışının sağlanamaması, karaborsacılık ve vurgunculuğun artması, bir yanda savaş milyonerleri türerken öte yanda halkın yoksulluk ve sefaletinin her geçen gün biraz daha derinleşmesi hükümeti olağan dışı önlemler almaya itmiştir. Özellikle savaş zenginlerini hedef alan, bir kereye mahsus

uygulanan ve gelir dağılımındaki payları nedeniyle en çok azınlıkları etkileyen Varlık Vergisi uzun yıllar tartışılmış ve eleştirilmiştir(İnci,2012:277).

I. Varlık Vergisi

Varlık Vergisi savaş yıllarında elde edilen aşırı kazançların bir kısmına el koymak amacıyla çıkarılan bir servet vergisidir(Öcal,2005:40). Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar ve hayat pahalılığı beraberinde karaborsacılığı ve stokçuluğu da getirmiş, toplumda özellikle azınlık tüccarlardan oluşan savaş zenginleri kesimini ortaya çıkarmıştır. Hükümet hem bu usulsüzlüklerin önüne geçmek hem de ülke giderlerini karşılamak için sık sık vergi koyma yoluna gitmiştir. Ancak belirtilmelidir ki Varlık Vergisi sadece Türkiye'de uygulanan nadir bir vergi türü değildir. Bunun gibi olağanüstü vergiler savaş esnasında pek çok Avrupa ülkesinde de uygulanmış, Yunanistan, Macaristan, Bulgaristan, İsviçre, Hollanda, Fransa, Almanya ve ABD savaşta fevkalade kazanç sağlayan zenginlerden vergi almıştır(Pür,2007:328-343).

Başbakan Şükrü Saraçoğlu, 1 Kasım 1942 tarihinde TBMM'nde yaptığı konuşmada Varlık Vergisi ile ulaşılmak istenen hedefleri açıklamıştır. Aşırı fiyat artışında ithalat eksikliğinin yanlış tedbirlerin alınmış olmasının ve özellikle haksız kazanç sağlayanların payının yüksek olduğunu söylemiştir(Yalçın,2012:323). Bütün bunların yanında başka bir sorunun da tedavüldeki Türk parası miktarının artması olduğunun altını çizmiştir. Verginin tüccarlardan, emlak sahiplerinden ve büyük çiftlik sahiplerinden alınacağını ifade etmiştir. Savaş yıllarında en çok parayı tüccarların kazandığını bu yüzden de Varlık Vergisinin yükünü normal olarak onların taşıyacağını söylemiştir. Vergiye tâbi tutulanların hükümet tarafından belirlenen miktarda vergi ödemesinin zorunlu olduğunu belirten Saraçoğlu, "hedef tedavüldeki paraları azaltmak ve memleket ihtiyaçlarımıza karşılık sağlamaktır" demiştir(İnci,2012:280).

9 Kasım 1942 tarihinde Şükrü Saraçoğlu hükümeti tarafından TBMM'ye getirilen Varlık Vergisi gerek meclis gerekse kamuoyu ve basında herhangi bir tartışma olmaksızın (Akandere,1998:173), 11 Kasım'da 350 milletvekilinin oy birliği ile kabul edilmiştir(Goloğlu,1974:176). Vergi 12 Kasım'da Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Aslında Varlık Vergisi başlangıçta mecburi bir iç borçlanma şeklinde ortaya atılmış ancak ecnebilerin buna mecbur edilemeyeceği fikrinin öne sürülmesi üzerine vergide karar kılınmıştır(Ökte, 1951: 119). 4305 sayılı kanun ile düzenlenen Varlık Vergisi, vergi mevzuu, vergi miktarı, verginin tarhı, verginin tebliğ ve tahsili, teminat, zaman aşımı ve yürürlük adı altında yedi bölümden ve on yedi maddeden oluşmuştur(Akşam,1942: S.5643).

Büyük çiftçiler, sorumluluklarında bulunan binaların ve hisseli ise hisselerine düşen bir yıllık geliri 2500 liradan fazla olanlar, arsalarının vergide kayıtlı değeri 5000 liradan yüksek bulunanlar ve bu vergiyi verebileceği komisyonlar tarafından belirlenenler Varlık Vergisi'ni ödemekte yükümlü tutulmuştur(Çavdar,1999:387). Meslekleri tacirlik, komisyonculuk, tellallık veya simsarlık olmadığı halde 1939 senesinden itibaren bir defaya mahsus olsa bile ticari arabuluculuk ederek para veya ayniyat almış olanlar da bu vergiye tâbi tutulmuştur(Coşar,2003:9). Kazanç sahiplerinin yükümlülük derecesini tespit etmek üzere her vilayet ve kaza merkezinde bölgenin en büyük idari memurunun başkanlığında seçilecek ikişer üyeden oluşan bir veya birden fazla komisyon kurulmasına karar verilmiştir. Komisyonlar on beş gün içinde yükümlülerin vergi miktarını belirlemekle görevlendirilmiştir (Karabulut,2005:32). Komisyon kararları gelir dairelerinin kapılarına ve köylerde uygun yerlere asılarak duyurulmuştur. Komisyon kararları kesin olup "bunlara karşı idari ve adli mercilerde dava açılamaz" denilerek, tespit edilen vergilerin değişmezliği bildirilmiştir(Aktar,2012:164). Vergi ödeme süresi 15 gün olarak belirlenmiştir, vaktinde ödenmeyen borçlar için faiz uygulamasına gidilmiştir. Öyle ki 15 gün dolduktan sonra geçen ilk hafta için %1, ikinci hafta için %2 zam yapılarak verginin tahsil edileceği belirtilmiştir. Vergisini ödemeyenlerin mallarının haciz edileceği duyurulmuştur(Akşam,1943). Borçlarını 30 gün sonunda ödemeyen yükümlülerin Aşkale'ye çalışmaya gönderilmesine karar verilmiş ve bu uygulamaya konulmuştur(Akşam, 1943). Daha sonra bu uygulamada bazı değişiklikler yapılmış borcunu ödeme imkânı olanların serbest bırakılması ve çalışarak borçlarını ödeme kolaylığı getirilmiştir(Yalçın,2012:326). Ancak vergiyi ödemek için tanınan sürenin kısalığı mal mülk satarak para teminine olanak vermemiş. Mal sahipleri ellerindekini satmak için adeta yarışa başlayınca emlak

fiyatları oldukça düşmüş ve pek çok mal yok pahasına satılmıştır(Akşin,2007:237). Ayrıca verginin yükümlülüğü tüm aileye yayılmış(Coşar,2003:10), zaman aşımı süresi ise beş yıl olarak belirlenmiştir(Kayra,2013:51).

Varlık Vergisi basın tarafından hararetle desteklenmiş(Aktar,2012:186), dönem gazetelerinin başyazarlarının hemen hepsi uygulamayı büyük bir memnuniyetle karşılamıştır, Ahmet Emin Yalman, Hüseyin Cahit Yalçın, Yunus Nadi, Ethem İzzet Behice, Zekeriya Sertel gibi siyasi görüşleri birbirinden farklı yazarlar hükümetin bu icraatından övgü ile söz etmişlerdir(Kafaoğlu,2005:57). Varlık Vergisinin bu denli övülmesi savaş döneminde aşırı zenginleşenlere karşı duyulan kızgınlığı göstermektedir. Ayrıca vatanın paraya muhtaç olduğu bu zamanda her varlıklı kişinin servetinin bir kısmını ülke ihtiyaçlarını karşılamak üzere devlete vermek mecburiyetinde olduğuna yönelik propagandalar yapılmıştır(İnci,2012:282).

Basın aracılığıyla kamuoyunun vergiye itiraz etmesi engellenirken, gerekli teknik hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır. Öyle ki öncelikli olarak mükellefler tespit edilmiş ve listelere ayrılmıştır(Ökte,1951:65-66). Listelere göre M Müslüman grubu, G gayrimüslim azınlıkları, D dönmeleri, E ecnebileri göstermektedir (Avcıoğlu,1998:176). En yüksek vergi ödeyenlerin gayrimüslim yükümlüler olduğu görülmüştür. Bir milyonun üzerinde vergi ödeyecek 11 mükellefin 9'u gayrimüslimdir. Diğer ikisi ise dönme grubundandır(Aktar,2012:221). Vergi metninde herhangi bir etnik ayrımcılıktan söz edilmemesine rağmen uygulamada daha çok azınlıklar üzerinde durulmuştur(Karatepe,1997:82). Bunun gerekçesi ise Türklerin savaşta gerek maddi, gerekse manevi olarak çok zarara uğramalarına rağmen, askere alınmayan azınlıkların ve dönmelerin savaş gerisinde yaptıkları ticaret sonucunda elde ettikleri fazla kârlardır(Karabulut,2005:330).

Vergi tahsilatı Aralık 1942 tarihinden itibaren başlamış, yükümlülere verilen süre bittiğinde, malları haczedilerek borçlarının ödenmesi için açık arttırma ile satılmaya başlanmıştır(Akandere,1998:178). Öte yandan vergi borcunu ödemeyen ve bu konuda iyi niyet göstermeyenlerin çalışma kamplarına gönderilmesi için hazırlıklar başlamıştır. Bu kişiler öncelikli olarak şehir merkezindeki kamplarda toplanıp sonra Erzurum Aşkale'ye sevk edilmişlerdir(Aktar,2012:197). Sevk edilen kafilenin gönderilecekleri bölgenin kısmen karla kaplı olması kısmen de çamur olması nedeniyle taş ocaklarında ve demiryolları güzergâhında karların temizlenmesi ve köprü inşaatının hazırlık işlerinde çalıştırılacakları belirtilmiştir(Akşam,1943). Aşkale'ye gönderilen ilk kafilenin Haydarpaşa'dan nakli 27 Ocak 1943 günü gerçekleşmiştir(Son Posta, 1943). Varlık Vergisi uygulaması süresince Aşkale'ye 1400 kişi gönderilmiş, 21 kişi çeşitli nedenlerden dolayı çalışma yerinde ölmüştür(Çavdar,1999:388).

Vergi yaklaşık 16 ay yürürlükte kaldıktan sonra 17 Mart 1944 tarihinde tasfiye edilmiştir. O güne kadar ödenmeyen vergiler silinmiştir(Resmi Gazete,17.03.1944:S.5657). Toplamda 114.368 mükelleften 314.920.940 TL vergi tahsil edilmiştir(Sofracı, 2013:331).

II. Varlık Vergisi Tartışmaları

Varlık Vergisi'ne dair tartışmalar, verginin kaldırılmasından sonra ilk kez 1946 yılında Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in köylere okul inşa edebilmek için gerekli meblağın köylülerden alınacak vergi ile temin edilmesini teklif etmesi ile gündeme gelmiştir. 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile tartışmalar hız kazanmıştır. Öyle ki, 1942-1943 yıllarında İstanbul Defterdarı olarak görev yapan Faik Ökte'nin anılarını 1951'de Varlık Vergisi Faciası başlığıyla yayınlaması tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Hatta bunun üzerine Şükrü Saraçoğlu açıklama yapma ihtiyacı duymuştur(Bali,1997:10-11). Bu konudaki tartışmalar daha sonra zaman zaman gündeme gelmiş olsa da esas tartışmanın tekrar alevlenmesi 1990'lı yıllardan sonraya rastlar. Özellikle Türk Yahudi Cemaati ileri gelenlerinin 1989 yılında kurdukları 500. Yıl Vakfı faaliyetleri Varlık Vergisi'nin yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur. Vakfın düzenlediği etkinlikler 1992 yılının sonunda bitmiş, vakıf Varlık Vergisi meselesine çekingen veya vergiyi mazur gören yaklaşımlar sergilemiştir. Ancak Yılmaz Karakoyunlu'nun Salkım Hanımın Taneleri romanından uyarlanarak çekilen filmin, aynı isimle 19 Kasım 1999 yılında gösterime girmesiyle birlikte tartışmalar adeta tırmanışa geçmiştir. Filmin yönetmeni Tomris Giritlioğlu, yapımcısı Cafer Özgül, senaristleri ise Tamer Baran ve Etyen

Mahçupyan'dır. Film yayımlandığı tarihten itibaren çeşitli eleştirileri da beraberinde getirmiştir. Filmin Varlık Vergisi ve Aşkale kampını konu alıyor olması, geçtiği dönemin siyasi ve sosyal yapısı, karakter analizi, duygu yoğunluğu, hislerin aktarımı, kostümler ve hatta oyuncu makyajları bu tartışmalara neden olmuştur. Tartışmaların temelinde roman ile film arasındaki farklılıklar vardır. Öyle ki romandaki bazı olayların ve karakterlerin kasıtlı olarak değiştirildiği söylenmiş ve bu durum eleştirilmiştir.

1. Salkım Hanımın Taneleri Romanı

Yılmaz Karakoyunlu'nun ilk romanı olan Salkım Hanımın Taneleri, 1990 yılında Yunus Nadi Roman Ödülü'ne layık görülmüştür. Romanda Varlık Vergisinin uygulamaya konulduğu dönem ve verginin yarattığı olumsuz etkiler anlatılırken, aynı zamanda II. Dünya Savaşı'nın ekonomik buhranından yararlanan karaborsacı kesimin zenginleşme sürecine de değinilmiştir. Romanın ana kahramanlarından Halit Bey Harranlı Sabit Paşa'nın oğludur. Ellili yaşlarda, İstanbul'da bolluk ve zenginlik içerisinde yaşamaktadır. Gençliğinde hayatının aşkı olan Nora ile evlenmiştir. Nora evliliklerinin ilk yıllarında kayınpederinin tecavüzüne uğramış ve bu olayın etkisiyle yaşadığı travmadan kurtulamamıştır. Çocuk sahibi olamaması, durumunun daha da kötüye gitmesinde neden olmuş, tedavi olmak için konaktan ayrılıp bir bakımevine yatırılmıştır. Tedavisi boyunca gençliğinde yaşadığı olaylardan kesitler verilmiştir. Nora ve kardeşi Mösyö Lui Yahudi'dir. Her ikisi de Varlık Vergisini ödemekle yükümlü tutulmuş hatta Lui vergi borcunu ödeyemeyince sürgüne gönderilmiştir. Halit Bey ise mallarının büyük bir kısmını Nora'nın vergi borcunu ödemek için satmıştır.

Romanın diğer ana karakterleri ise Niğde'den İstanbul'a gelen Bekir ve Durmuş'tur. Bekir, Durmuş'tan yıllar önce gelmiş Halit Bey'in yardımı ve desteğiyle kendi işini kurmuştur. Durmuş da Bekir'in yardımlarıyla İstanbul'a yerleşmiştir. Bu iki hemşehri savaşın yarattığı fırsat ortamından yararlanıp zenginleşmişlerdir. İkili Anadolu'dan gelen ve vergi esnasında gayrimüslim halkın ellerindeki malları çok ucuz fiyatlara satın alıp, sermayenin el değiştirmesinde etkili olan Türk esnafını temsil etmektedirler. Öyle ki Halit Bey, Nora'nın vergi borcunu ödemek için gayrimenkullerini satarken Durmuş sahneye çıkmış ve yok fiyatına Halit Beyin elindekileri satın almıştır. Durmuş'un karısı Nimet ise sağlam karakterli, sert yapılı ve gerçekleşen yolsuzluklara tepkilidir. Bir diğer kadın karakter ise Nefise'dir. Nefise, Halit Bey'in Nora hastalandıktan sonra birlikte yaşamaya başladığı sevgilisidir. Nefise hırsı ve açgözlülüğü temsil etmektedir. Güzel bir kadın olması hasebiyle hayatta elde etmek istediği pek çok şeye kolaylıkla ulaşmıştır. Kumar masasından kalkmaması ve her gece farklı eğlencelere katılmasıyla dönemin zengin ve savaştan etkilenmeyen kesiminin hayatını göstermektedir. Halit Bey'le ettikleri bir kavga sonrası Halit Bey'in kalp krizi geçirip vefat etmesiyle, oldukça zenginleşen Durmuş'la birlikte Halit Bey'in konağında yaşamaya başlamıştır. Halit Bey'in kalp krizi geçirdiği esnada Nora da tedavi gördüğü hastanede intihar etmiştir. Romanın sonunda çıkarılan kanunla Aşkale'ye gönderilenler başta Mösyö Lui olmak üzere geri gelmiştir(Karakoyunlu, 2013). Karakterlerin yaşadıkları dramatik olaylar ekseninde dönemin şartları ve Varlık Vergisi'nin insanlar üzerindeki etkisi anlatılmaya çalışılmıştır. Roman yayımlandıktan sonra kayda değer bir eleştiri almamıştır. Nitekim romanda rahatsız edici unsurlara rastlamak pek kolay değildir. Dikkat çeken tek özelliği yakın tarihimizde Varlık Vergisini gündeme getiren ilk roman olmasıdır.

2. Salkım Hanımın Taneleri Filmi

Salkım Hanımın Taneleri filmi 19 Kasım 1999 tarihinde sinemalarda gösterime girmiştir. Birkaç kişi haricinde filmle pek ilgilenen olmamıştır. Ancak filmin TRT'de yayınlanmasından sonra çok büyük tartışmalar başlamıştır. Filmin öyküsünün aynen romandan alındığı iddia edilse de senaryoda ciddi farklılıklar olduğu tespit edilmiş, tartışmaları körükleyen de bu farklılıklar olmuştur.

Film 1943 yılı İstanbul'unda bir gece yarısı Aşkale'ye gönderilecek kafilenin nakliye görüntüleri ile başlar. Duygusal ayrılma sahnelerinden sonra bir yıl öncesine dönülür. Sahneye ilk olarak Niğde'den İstanbul'a gelen Durmuş ve karısı Nimet çıkar. Durmuş'un kendi fakir kaderini değiştirmek istemesi filmin ilk dakikalarından itibaren işlenmeye başlamıştır. Bu esnada filmin esas kahramanları olan Halit Bey ve Nora konakta bir davet vermektedirler. Dönemin zenginlerinin şatafatlı hayatı ve krizden etkilenmeyen yanları bu davetlerle film boyunca anlatılmaya çalışılmıştır. Öte yandan Nora'nın

hastalığı ve psikolojik problemleri onun hal ve hareketlerine yansımıştır. Filmin ilerleyen dakikalarında büyük bir aşkla Halit Bey'le evlendikten sonra kayınpederinin tecavüzüne uğradığı anlaşılacaktır. Salkım Hanım ise Nora'nın kayınvalidesidir. Gelinine bıraktığı salkım şeklindeki kolye bir imgelem içerisinde Nora'ya güzel günleri ve onları bitiren tecavüz hadisesini hatırlatmaktadır. Nora daha sonra bakımevine gönderilecektir.

Diğer taraftan Durmuş, Bekir'in yardımıyla Halit Bey'in yanında çalışmaya başlamış, hırsı ve zengin olma arzusu her fırsatta gösterilen Durmuş handa para çantası taşıyan yaşlı bir mutemedi öldürerek zenginlik hayallerine kavuşmuştur. Daha sonra Halit Bey Varlık Vergisi Kanunu'nun çıkarıldığı haberini almıştır. Ardından listelerde ismini arayan büyük bir kalabalık ve kargaşa kendini gösterir. Kalabalık içerisinden çıkan Levon ve klarnetçi Artin listelerde isimlerini bulmuşlardır. Öte yandan Durmuş, krizi fırsata çevirmek amacıyla vergi mükelleflerini tespit edip onların mallarını ucuza alma yollarını aramaya başlar. Halit Bey ise Levon'dan kendisi için 15 bin, Nora için 75 bin lira vergi istendiğini öğrenmiştir.

Nimet'in ev aradığı esnada Levon ile tanışmasından sonra ikilinin arasında filizlenmeye başlayan aşk hikâyeye yeni bir heyecan katmayı amaçlarken, bir konuşma esnasında Levon'un kaderine razı olup vergiye karşı tepki göstermemesini "biz millet olarak çok yorulduk galiba" sözleriyle açıklaması olayın seyrini değiştirmiştir. Özellikle bu kısım eleştirilerin odağı olmuş, sözde Ermeni meselesine yapılan atıf olayı farklı boyutlara taşımıştır. Hatta filmin yapılış gayesinin bu olduğu düşünülmüştür. Filmin devamında Halit Bey'in yeni bir tebligatla sarsıldığı görülmektedir. Daha önce 15 bin lira vergi ödediği halde tekrar 110 bin lira vergi ödemesi gerektiğini öğrenmiştir. Bir yanlışlık olduğunu düşünen Halit Bey vergi dairesine gitmiş ve burada kendisinin Mardin'de doğup büyüdüğü halde dedesinin Üsküp'ten göçüp sonradan İslam'ı benimsediğini dolayısıyla dönme olduğu için gayrimüslimlere tatbik edilen vergiden yükümlü tutulduğu anlaşılmıştır. Halit Bey yaşadığı konak dâhil bütün malını mülkünü satarken, Durmuş bunların alıcısı olmuştur. Hatta Durmuş ile Halit Bey'in sevgilisi Nefise sonraki süreçte birlikte yaşamaya başlayacaktır. Bir sonraki sahnede Halit Bey'i Aşkale'de Levon'a seslenirken görüyoruz. Halit Bey'in kampta çalışmaya başlaması ve yaşının da etkisiyle sürekli rahatsızlanması dramatik bir şekilde işlenmiştir. Kampta hayat devam ederken hem Türk toplumu hem Ermeni toplumu için derin anlamları olan sarı gelin türküsü duyulmuştur. Gayrimüslim mükelleflerden birinin kavaldan türkünün melodisini çalması ve Türk bir askerin türküyü söylemesiyle ortak bir kültürel payda yaratılmıştır. Filmin bu sahnesi eleştirilere karşı filmi savunanların en önemli dayanak noktalarından biri olmuştur.

Öte yandan bakımevinde tedavisi devam eden Nora intihar etmiştir. Sahnenin devamında Halit Bey de Aşkale'nin karlı dağlarında kaçmaya çalışırken kalp krizi geçirerek hayatını kaybetmiştir. Nora Ermeni rahipler eşliğinde Gregoryan kilisesi mezarlığına defnedilmiş, Halit Bey ise Levon tarafından Aşkale dağlarına gömülmüştür. Filmin sonlarına doğru sürgün kararı kaldırılmış ve Levon İstanbul'a dönmüştür. Levon, Bekir ve Nimet otururken Halit Bey'in dönme olduğunun Durmuş tarafından ihbar edilmesiyle ortaya çıktığı anlaşılmış bunun üzerine Bekir konağa giderek Durmuşa hesap sormak istemiştir. Ancak tartışma sonrasında Bekir Salkım Hanım'ın kolyesini de alıp ilerlerken Durmuş onu arkasından vurmuştur. Merdivenlere yığılan Bekir'in düşüşüyle kolyenin taşları etrafa saçılır, Durmuş'un bu manzara karşısında elinde silahla oturması filmin son sahnesi olmuştur(Salkım Hanımın Taneleri,1999).

3. Salkım Hanımın Taneleri Romanı ile Filmi Arasındaki Farklar

Romanda Mösyö Lui ve kardeşi Yahudi'dir. Ancak filimde bu iki karakterin dinleri değiştirilmiş ve Ermeni yapılmışlardır. Hatta filmde Levon ile Nimet arasındaki bir diyalogda Levon'un "biz millet olarak çok yorulduk" sözleriyle Ermeni tehcirine gönderme yapıldığı görülmektedir. Temel değişiklik bu olmasına rağmen karakterlerin kişilik özellikleri de uç noktalarda değiştirilmiştir. Bekir ve Durmuş romanda birlikte zenginleşip dönemin şartlarından nerdeyse eşit yararlanmışlardır. Filmde ise Durmuş olabildiğince açgözlü, insani vasıflardan uzak, tek gayesi daha fazla kazanmak olan ve para için her şeyi yapabilen birisi olarak canlandırılırken Bekir, sakin, vefalı, yardım sever ve iyi kalpli Anadolu

insanını temsil etmektedir. İyi ve kötünün uç örnekleri olarak karşımıza çıkan Bekir ve Durmuş abartılı bir melodram havasında canlandırılmışlardır.

Öte yandan romanın ana karakteri olan Halit Bey romanda Harranlı iken, filmde Mardinli olmuştur. Mardinli olduğu gibi bir de kendisine tebliğ edilen verginin aslını araştırırken dedesinin Ürgüp'ten göçen bir gayrimüslim olup sonradan Müslüman olduğunu öğrenmiştir. 1943 yılında elli yaşlarında olan Halit Bey'in dedesine ait nüfus kayıtlarının kolaylıkla bulunmasının mümkün olamayacağını ifade eden Aktar ciddi bir mantık hatası yapıldığını belirtmiştir(Aktar,1999:13). Yeterli araştırma ve inceleme yapıldığı takdirde nüfus dokümanlarına ulaşmak mümkün olsa da konuya film açısından bakıldığında değişikliğin tek amacının Halit Bey'i Aşkale'ye göndermek olduğu anlaşılmaktadır. Romanda evinde kalp krizi geçiren Halit Bey, filmde Aşkale'de çalışma şartlarının ağırlığı ve çektiği sıkıntılar nedeniyle hayatını kaybetmiştir.

Film boyunca kumar masası tartışmaları ve birkaç anons dışında dönemin siyasi ve sosyo-ekonomik yapısına değinilmemiş, fahiş fiyat artışları, halkın ve köylünün açlık karşısında verdiği mücadele, ülkenin II. Dünya Savaşı nedeniyle içinde bulunduğu askeri ve diplomatik olaylara yer verilmemiştir. Dönem filmi olması hasebiyle tarihi gerçekleri yansıtması beklenen film bu konuda yetersiz kalmıştır. Ayrıca filmdeki duygu yoğunluğu, duyguların aktarılmasındaki aşırılık, seyircinin rasyonel bir değerlendirme yapmasını engeller niteliktedir. Filmin üslubu Fatih Özgüven'in deyişiyle, düz, çizgisel açıklayıcı, seyirciyi yönlendirici ve algı yönetiminin hat safhada olduğu bir biçimdedir(Özgüven, 1999:12). Film duyarlılık, iyi niyet, soylu amaçlar, yüreğe dokunmak gibi hissi yaklaşımın yoğunluğu nedeniyle gerçekleri hakkıyla anlatma konusunda eksik kalmıştır.

III. Basında Salkım Hanımın Taneleri ve Varlık Vergisi Tartışmaları

1. Film Aleyhine Yapılan Eleştiriler

Salkım Hanımın Taneleri filmini 1999'da köşesine taşıyan nadir isimlerden biri Fatih Özgüven'dir. Özgüven, filmi biçimsel olarak incelemiş ve seyirciyi aptal yerine koyan bir tarzının olduğunu belirtmiştir. Filmin yapımcılarını gerçekçi ve mantıklı olmaya davet etmiştir. İzleyiciyi yönlendirmeye çalışan abartılı mesajların olduğunun altını çizmiş "ne kadar haklı bir konuyu ele alıyoruz, çok doğru bir iş yapıyoruz bizi takdir etmelisiniz bunun farkında mısınız" gibi bir üslubun filme hâkim olduğunu söylemiştir. Ayrıca başarılı bir sanat eseri olarak nitelendirilen filmin hem sanat ve estetik algımızla oynadığını hem de Varlık Vergisi gibi önemli bir konuyu anlatırken tarihi gerçeklerin saptırıldığının altını çizmiştir(Özgüven.1999:13). Dönemin siyasi yapısının yeterince yansıtılmadığını söyleyen Ayhan Aktar ise filmde verginin çıkarıldığı ortamın doğru işlenemediğini belirtmiştir. Ayrıca roman ve film arasındaki farklılıkları eleştirmiştir(Aktar,1999:13).

Filmin yayımlanmasıyla birlikte roman kıyaslaması, karakter analizi, kurgu farklarının tartışılmasının yanında bazı yazarlar Varlık Vergisi'nin ne olduğu ve neden çıkarıldığı konusuna tekrar eğilmişlerdir. Filmin eksikliklerin eleştirilebilmesi için öncelikli olarak Varlık Vergisini hazırlayan koşulları incelemek, savaş ekonomisini doğru kavramak gerektiği düşünülmüştür. Öyle ki Tufan Türenç köşesinde uzun uzun verginin çıkartılmasında etkili olan sebepleri açıklamıştır. Savaş ekonomisinde fakir halkla zenginlerin durumunu kıyaslamış, devletin vergi ile sadece ekonomik kaynak elde etmeye çalıştığını, herhangi bir gruba kin duyulmadığını ancak şahsi düşmanlıkların bazı yolsuzluklara yol açtığını söylemiştir. Ayrıca Toprak Mahsulleri Vergisi ile köylü kesimin en az Varlık Vergisi mükellefleri kadar zarar gördüğüne dikkat çekmiştir(Türenç,2001:15). Adeta bu düşüncelerin devamı şeklinde yazan Halis Taşçı, Varlık Vergisi'nin Türkiye'yi savaşın zor şartlarında bataktan, insanları da açlıktan ölmekten kurtardığını belirtmiştir. Parasını nereye harcayacağını bilemeyen zenginlerin ülke adına bir şeyler yapma imkânı bulduklarını hatta günümüzde sosyo-ekonomik adaleti sağlamak için böyle bir vergiye ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir(Taşçı,2001:17). Verginin bir zaruret olduğunu düşünen Necati Doğru ise savaş döneminde kentlerin tüccarlarının ve ithalatçılarının ne kadarının Rum, Ermeni, Musevi olduğuna bakılması gerektiğini söylemiştir. Zenginliğin, eğlencenin, modanın, alışverişin hatta mafyalığın ve tefeciliğin gayrimüslimlerin elinde olduğunu belirtmiştir. "O dönemde ülkenin her tarafı Aşkale'dir" diyen Doğru, halk sefalet içerisinde çaysız, şekersiz, yağsız hatta ekmeksiz yaşamaya çalışırken verginin bolluk ve zenginlik içerisinde olanlardan alınmasının doğal

olduğunu söylemiştir. Buna rağmen köylüye konulan arazi ve hayvan vergisiyle Varlık Vergisinden alınandan çok daha fazlası halktan alınmıştır diyerek ortada herhangi bir adaletsizliğin olmadığının altını çizmiştir(Doğru,2001:5). Köylü ve işçilerin yanında dönemin Türk ve Müslüman zenginlerinin de Varlık Vergisinden etkilendiği açıklayan Avni Özgürel, her ne kadar verginin yükünü gayrimüslimler çekse de Nuri Dağdelen, Mithat Nemli, Rıza Temelli (İnönü'nün kardeşi ve tıbbi pamuk fabrikası sahibi) gibi isimlere vergi yükümlülüğü getirildiğini söylemiştir. Özgürel, hatta İsmet İnönü'nün Taşlık'taki emlaki için 6 bin lira vergi ödemek zorunda kaldığını belirtmiştir(Özgürel,2001:9).

Dönemin şartlarının yeterince anlaşılmadan tarafsız bir değerlendirme yapılamayacağını düşünen Yalçın Bayer, II. Dünya Savaşı nedeniyle üretimin düşüp tüketimin arttığını salgın hastalıkların önlenemez bir hale geldiğini, sabun bulunmadığı için bitlenme vakalarının görüldüğünü kurtlu pirinçten yapılan pilavların yendiğini Cahit Kayra'yı referans göstererek anlatmıştır. Ayrıca hiç kimsenin savaşın bütün yükünü omuzlayan sefil ve gariban halkın hakkını savunmamasına olan şaşkınlığını ifade etmiştir. (Bayer,2001:18). Bayer'in de yaptığı gibi Varlık Vergisi uygulaması esnasında görev yapan yetkililerin sözleri temel dayanak noktası olmuştur. Özellikle Faik Ökte'nin Varlık Vergisi Faciası isimli kitabı verginin yanlışlığını ve art niyetli olduğunu savunanlar tarafından başucu kitabı haline getirilmiştir. Öte yandan yine aynı dönemde vergi tahsilinde görev almış olan Cahit Kayra bu kitaptaki görüşleri ve iddiaları çürütmek için çeşitli akademik çalışmalar yapmıştır(Kayra,2013). Verdiği röportajlarla da dönemin koşullarını ve verginin gerekliliğini anlatmaya çalışmıştır.

Cahit Kayra'nın Leyla Tavşanoğlu ile yaptığı röportaja bakılınca; Kayra'nın vergilendirme fikrinin doğru fakat uygulamanın yanlış olduğunun altını çizdiği görülmektedir. Kayra tartışmaların Karakoyunlu'nun kitabıyla başladığını ancak Karakoyunlu'nun Varlık Vergisi'nin ne olduğunu bilmediğini söylemiştir. Faik Ökte'nin kitabına da değinen Kayra, kitabın gerçekleri ortaya çıkarmak için değil Ökte'nin kendisini korktuğu akıbetten kurtarmak için yazdığını söylemiştir. Ermeni bir mükellefin evini alan Ökte'nin, kitabı vergi uygulandığı zaman yazmayıp Demokrat Parti'nin iktidara geldiği dönemde yazmasının siyasi gayeler taşıdığını belirtmiştir. CHP ve yönetici kadrosunu karalamaya çalışıp, kendisini DP'ye sevdirmek için bu kitabı kaleme aldığını söylemiştir. Varlık Vergisi'nin bir bütünün parçası olduğunu söyleyen Kayra, hastanelerin ilaç bulamadığını, ekmek kıtlığı yaşandığını, 1 milyon kişilik ordunun beslenme zaruretinin altını çizmiş, dönemin şartlarını öğrenmek için yeterli araştırma yapmadan roman yazıp film çekmenin ciddi yanılgılara neden olacağını söylemiştir. Müthiş bir savaş varken İstanbul zenginleri saz çalıp şarkı söylüyordu diyen Kayra romanın ve filmin amacını sorgulamıştır. Romanın bir amacı olmadığını ama filmin propaganda amacı taşıdığını ifade etmiştir. Vergiyi değerlendirmeye geri dönen Kayra "fikir yanlış değildir, kimin neyi varsa verecektir ama uygulama yanlıştır" demiştir. Verginin 15 günde toplanması, itiraz hakkının olmayışı ve insanları sürgüne göndermenin mantık dışı olduğunu belirtmiştir. Kayra Varlık Vergisi'ni hesapsız, dengesiz, ilkesiz ve heyecanlı bir uygulama olarak değerlendirmiş, "sermayeyi millileştiriyoruz" sözlerinin talihsiz açıklamalar olduğunu söylemiştir. Ancak gayrimüslimlerin diğer vergi mükelleflerine oranla %35 daha ağır vergilendirilmiş olmalarının çok doğal olduğunu çünkü Müslüman Türk işadamlarının güçlerinin daha fazla vergi vermeye uygun olmadığını bildirmiştir(Cumhuriyet,2001:12).

Kayra'nın düşüncelerini destekler mahiyette yazan Öztin Akgüç ise savaş ekonomisi koşullarında verginin kaçınılmaz bir önlem olduğunu söyleyip asıl verginin uygulanış şeklinin tartışılması gerektiğini savunmuştur. Aşkale gibi olayların yaşanmasını üzücü bulduğunu, vergi tahsilinde daha adaletli davranılması gerektiğini söylemiş, tartışmaya dâhil olan yazarları günümüzdeki vergi faciasını ve halkın mağduriyetini yazmaya davet etmiştir. Akgüç yazısının sonunda "hem hükümetin doğru olmadığına inandığın uygulamalarına alet olacaksın hem de hükümet değiştiğinde yeni gelenlere yaranmak için geçmişe söveceksin, özür dilerim ama bu kişiliksizliktir" diyerek Faik Ökte'yi ağır bir dille eleştirmiştir(Akgüç,2001:13). Verginin adaletsizliği kabul eden Orhan Birgit, döneme tanıklık etmiş biri olarak 1942 yılında Konya'da yaşadıklarını anlatmıştır. Babasının il defterdarı Fehmi Birgit olduğunu belirtip Maliye Bakanlığından gelen ve daha çok gelir isteyen telgraflar karşısında babasının sıkıntı günler yaşadığını gayrimüslim olmadığı halde bütün Konya esnafının bütçelerinin çok üstünde

vergiler ödemek zorunda kaldığını ifade etmiştir(Birgit, 2001:7). 1940'lı yıllardaki vergi rüzgârının bir ideolojinin değil devletçi anlayışının ürünü olduğunu belirtmiştir(Birgit,2001:7).

Yazılarını belgelerle delillendirmek isteyen yazarların bir kısmı ise, CHP arşivlerini inceleme gereği duymuş, özellikle Faruk Bildirici, bu bilinçle CHP Meclis Grubu tutanaklarını bulmak için çalışmalar başlatmıştır(Bildirici,2001:9). Yazılarını referansa dayandıran bir diğer yazar ise Melik Aşık'tır. Aşık, II. Dünya Savaşı yıllarında ambar memuru olarak görev yapan ve olaylara tanıklık eden Arslan Başer Kafaoğlu'nun hesaplarına göre savaş finansmanının %55'ini köylünün ve işçinin karşıladığının altını çizmiştir. Aşkale'yi anlatanları biraz da Yol Vergisi'ni ödeyemeyen köylünün yollarda taş kırıp çalıştırılmasını anlatmaya davet etmiştir(Aşık,2001:15). Yazısında Zekeriya Sertel'in görüşlerine atıfta bulunan Deniz Som ise halk tabakalarının sıkıntı çekerken zenginlerin lüks içerisinde yaşadığını, bu servetlerin savaş ekonomisinden elde edildiğini belirtmiştir. Varlık Vergisi bize esas olanın ferdin refahı değil milletin refahı olduğunu öğretti demiştir(Som, 2001:15).

Filmin ülke politikasına zarar verdiğini düşünen Emin Çölaşan ise "Türkiye'deki bazı konuların bazı kimseler tarafından nasıl değiştirilip çarpıtıldığını bu film ile görmekteyiz" demiştir. Varlık Vergisi'nin çıkarılmasındaki etmenlerin göz ardı edip, savaş gerçeğinin unutulduğunu söylemiştir. En çok üzerinde durduğu konu is Ermeni-Yahudi değişimi olmuştur. Bu esnada Etyen Mahçupyan tarafından yapılan "film çekilirken İstanbul'daki Musevi kuruluşları bize sinagogda çekim izni vermedi" açıklamasını daha çok eleştirmiş, dönemin sinema teknolojisi kullanılarak aynı sahne stüdyoda çekilemez miydi sorusunu yöneltmiştir. Türk düşmanlarına bu tarz filmler ile koz verildiğini TRT gibi bir kurumun da filmi yayınlayarak buna göz yumduğunu söylemiştir(Çölaşan,2001:5). Çölaşan bir sonraki yazısında çekimleri Kanada'da devam eden Ararat filmini örnek göstermiş bahsi geçen filmde Ağrı ve Van bölgesinden Türk Ermenistan'ı olarak bahsedildiğini ve bunlarının amacının sözde soykırım iddialarının yeniden gündeme getirmek olduğunu söylemiştir. Ülke dışındaki Ermeni yanlısı faaliyetlerin bir nebze anlaşılabileceğini ama ülke içinde kendine entelektüel diyen kesim tarafından yürütülen ülkeye zarar verme çalışmalarını anlamanın da kabul etmenin de mümkün olmayacağını belirtmiştir(Çölaşan,2001:5). Tarihsel özellikte olma iddiası taşıyan her filmin, her romanın gerçekleri anlatma zorunluluğu olduğunu söyleyen Serdar Turgut ise gerçekleri anlatmayacaksanız filmin adını "Sözde Ararat" olarak değiştirin demiştir(Turgut,2001:7).

Lui'nin Levon'a dönüştürülmesi tartışmaları İstanbul Musevi Cemaati'nin yaptığı açıklamayla hararetlenmiştir. Öyle ki, Musevi Cemaati çekim için kendilerine her hangi bir yazılı müracaatta bulunulmadığını söylemiş, tartışmaların dışında kalmak istediklerini belirtip, duydukları rahatsızlığı belirtmek için böyle bir açıklama yaptıklarını ifade etmişlerdir(Hürriyet, 2001). Bu açıklama üzerine filmin yönetmeni Tomris Giritlioğlu hahambaşı yardımcısıyla iki kez görüşüp projeyi anlattığını ancak kesin bir şekilde sinagoglara ve mezarlıklara kamera sokulmayacağı cevabı aldığını ifade etmiş, hatta cemaat ileri gelenlerinden İshak Alaton'la görüştüklerini ama yine de olumsuz yanıt aldıklarını belirtmiştir. Ancak yazılı bir başvuruda bulunmanın akıllarına gelmediğini söylemiştir. Bu açıklamalarından sonra Türkiye'deki bütün gayrimüslimlere aynı mesafede olduğunun, bu yüzden de isimlerin değiştirilmesinde bir sakınca görmediğinin altını çizmiş, senaryodaki değişikliğin Mahçupyan'ın kişisel tercihi değil kendi ısrarı sonucunda yapıldığını belirtmiştir. Gerçek yurtseverlik hatalarımızla yüzleşebilmektir diyerek konuyu noktalamak istemiştir. Aynı haberin devamında İshak Alaton, Tomris Giritlioğlu'nun söylediklerini doğrulamıştır(Hürriyet, 2001). Bu tartışmaya Mahçupyan da çeşitli açıklamalar yaparak katılmış, Lui - Levon değişikliğinin teknik bir zorunluluktan ileri geldiğini, kendisinin Ermeni olmasıyla bu değişiklik arasında bir bağlantı kurulmasını beklediğini ancak durumun kendi kimliğiyle alakalı olmadığını belirtmiştir. Filme yapılan eleştirilerin hesaplanmış tepki olduğunu temelde filmle alakalı olmayıp MHP kanadında TRT ile ilgili rahatsızlıklar olduğunu ve filmin Yücel Ertem, Yılmaz Karakoyunlu gibi isimleri yıpratmak için kullanıldığını söylemiştir(Hürriyet, 2001:7). Öyle ki tartışmaların alevlenmesinde dönemin MHP milletvekili Ahmet Çakır'ın filme yönelik eleştirileri etkili olmuştur.

Tartışmalara sözde Ermeni iddiaları boyutundan bakan Melih Aşık konuyu köşesinde bir çok kez işlemiş, Ermeni lobi faaliyetleri bu kadar genişlemişken filmin propaganda aracı olarak

kullanılmasından korktuğunu ifade etmiştir. İtirazının tarihi gerçeklere sadık kalmayan bir senaryoyla, Ermeni lobisi arşivine yeni bir "Ermeni Mağduriyeti" filmi armağan edilmesine olduğunu belirtmiştir. Güdümlü senaryolar ve TRT'nin gafletiyle kendi kalemize gol atmaya karşıyım demiştir(Aşık, 2001:15). Ardından filmi yapanlara neden romanın adını alıp özünü değiştirdiklerini sormuş, film yapımcılarının akıllarındaki mesajı ancak bir milletvekilinin yazdığı romanın kanatları altında verebilecekleri fikrine sahip olduklarını belirtmiştir(Aşık,2001:15). Son zamanlarda Türkiye aleyhine çalışmalarını yoğunlaştırmış olan ABD'deki Ermeni lobisinin milyarlarca lira harcasa da Salkım Hanımın Taneleri gibi bir filmi Türkiye'de çektiremeyeceğini belirten Deniz Som, filmin Ermenilerin milliyetçi duygularını okşayıp onları hoşnut ettiğini ifade etmiştir. Asıl önemli olanın ise filmin altında İstanbul Valiliği, Erzurum Valiliği, Mardin Valiliği, Kızılay, DDY gibi devlet kurumlarının imzasının bulunması olduğunu söylemiştir. Som, Tomris Giritlioğlu'nun film ile Ermenilerden özür dilendi dediğini belirtmiş, bu ülkede devletten beslenip Ermeni milliyetçiliğini savunanların bulunması ibret vericidir demiştir(Som,2001:15).

Filmin Ermenilerin sözde bazı iddialarını destekler nitelikte olduğu, İlhan Ömür'ün imzasını taşıyan TRT denetim raporunda da belirtilmiştir. Raporda, "Varlık Vergisi'nden sadece Ermeniler zarar görmüştür" mesajı verildiğini bildirip, Ermeni cenaze töreninin dikkat çekecek kadar uzun tutulması sakıncalı görülmüştür. Ayrıca filmin küfür ve argo içeriyor olması ve tecavüz sahnesi eleştirilmiştir(Cumhuriyet,2001:4). Öte yandan Varlık Vergisinin tartışıldığı esnada Ermenileri kollayan bürokratların Ermeni zenginleri önceden haberdar ettiği onlarında servetlerini başkalarına devrederek önlemler aldığı, Aşkale'ye gönderilenlerin ise kısa süre sonra geri dönüp servetlerine servet kattıkları ifade edilmiştir(Erüreten,2001:2).

Doğan Hızlan ise romana yönelik eleştirilerin edebiyat ekseninde yürütülmesi gerektiğini ama Etyen Mahçupyan'ın senaryosunda bir art düşünce olduğunu ifade etmiştir(Hızlan,2001:17). Doğrudan romanı hedef alan eleştirilerin oldukça az olmasına rağmen, Deniz Som romanda çeşitli çelişkilerin bulunduğunu belirtmiştir. Öykünün başında Niğde'den İstanbul'a gelen Durmuş varını yoğunu satmıştır denilmiş, aynı romanın devamında Varlık Vergisi'nin ilanıyla yine Durmuş'un memleketine gidip varını yoğunu sattığı söylenmiştir diyerek bu basit hatanın romana Yunus Nadi Ödülü verenlerin gözünden nasıl kaçtığını hayretle sorgulamıştır(Som,2001:15). Romana yapılan eleştirilerin haksız ve gereksiz olduğunu savunan yazarlar da vardır. Öyle ki Türenç romandaki dinler felsefesinin inceliklerinin anlaşılması gerektiğini söylemiş, romanı okumayan kişilerin eleştirilere katılmasının Karakoyunlu'yu son derece üzdüğünü belirtmiştir(Türenç,2001:17).

Yılmaz Karakoyunlu, roman tartışmalarında her ne kadar ciddi eleştirilere maruz kalmasa da film tartışmalarında doğrudan eleştirilmiştir. Öyle ki Bahir M. Erüreten Karakoyunlu'nun romanı 1990 yılında sıradan bir memur iken yazdığını ancak yazar siyasete atıldıktan sonra kitabının senaryolaştırılıp filminin çekilmesinin manidar olduğunu söylemiştir. Tarihsel gerçeklerin tek taraflı anlatılmasının CHP ve İsmet Paşa karşıtlığından doğduğunu ifade etmiştir. Nitekim Karakoyunlu'nun DP'yi öven yeni kitabının bu fikri kanıtlar nitelikte olduğunu açıklamıştır. Ancak yazar CHP kanadından bir tepkinin gelmemesine şaşırdığını belirtmiştir(Erüreten,2001:2).

Filmde eleştirilen bir diğer konu ise, Halit Bey'in babası Sabit Paşa'nın gelinine tecavüz etmesi hadisesi olmuştur. Özellikle Ahmet Çakar, Türk tipinin kötü gösterildiğini söyleyip filmi eleştirmiştir. Bunun üzerine Yılmaz Karakoyunlu'nun açıklaması tartışmaları adeta bir çıkmaza sürüklemiştir. Öyle ki Karakoyunlu "Osmanlı Türk paşası değil, Hamidiye Alayları paşası" açıklaması son derece büyük bir gaf olarak değerlendirilmiştir. Bu noktada Murat Bardakçı(Hürriyet,2001:7), Taha Akyol gibi isimler tartışmalara dâhil olmuş, Akyol, karakterlerin daha objektif bir bakışla yansıtılması gerektiğini söylemiş, Kürt bir paşanın oğlu nasıl dönme olabiliyor diyerek kurgudaki hataları eleştirmiştir. Ayrıca Hamidiye Alayları görevlilerinin Nizami asker olmadıklarını bu yüzden de paşa olamayacaklarını sözlerine eklemiştir. Daha sonra Varlık Vergisi arkasında yatan ekonomik ve psikolojik olayların doğru anlaşılması gerektiğini belirtip, verginin din ve ırk ayrımına dayalı bir facia olduğunu kabul etmiş ama Türklerin çok daha büyük facialara maruz kaldıklarının altını çizmiştir(Akyol,2001:17). Necati Doğru ise Yılmaz Karakoyunlu'nun kendisini aklamak için Kürt vatandaşları aşağılamaktan çekinmediğini,

yazarın tarihçi bilimselliğinden aydın tarafsızlığından uzak bir tavrının olduğunu ifade etmiştir(Doğru,2001:5). Ayrıca romanının TRT desteğiyle filmleştirilmesi için siyasi desteğini kullanıp kullanmadığını sormuştur. Bunun üzerine Karakoyunlu, Doğru'ya hakaret davası açmış, Doğru yine köşesinden bu davanın ev sahibini bastırma taktiği olduğunu söylemiştir(Doğru,2001:5).

Filmin TRT'de yayınlanması dönemin basınını meşgul eden en önemli konulardan bir olmuştur. Filmin Türkiye'yi ve Cumhuriyeti yargılama hevesinde olanlara dayanaksız kanıtlar verdiği gerekçesi öne sürülmüştür. Filmin TRT'de gösterilmesinin devletin saptırılmış gerçekleri kabul ettiği anlamına geldiği belirtilmiş, Türkiye'yi tarih önünde mahkum etmek isteyenlerin filmi aleyhte kullanacakları söylenmiştir(Aşık,2001:15). Melih Aşık, yarı düzmece bir filme TRT'nin neden binlerce lira harcadığını ve ekranlara taşıdığını sorgulamıştır(Aşık,2001:15). Bir sonraki yazısında film ilk çıktığından beri iki yıl geçti ve kimse tepki göstermedi diyenleri hedef almış, esas kızgınlığın filmin TRT'de yayınlandıktan sonra başladığını ifade etmiştir. Ayrıca filmi öven pek çok kişinin TRT ve Genel Müdürüyle çıkar ilişkisi içerisinde olduğunu o yüzden tarafsız bakamadıklarını söylemiştir (Aşık,2001:15). Filmin yasaklanması, yayınlandığı kanalın kapatılması ya da maddi cezaya tabi tutulması istenmiştir. Konun muhatabı olan RTÜK başkanı Nuri Kayış açıklama yapmak zorunda kalmıştır. TRT'ye uygulanan yasal sürecin farklı olduğunu anlatmış, TRT'ye bir günlük ceza vermenin mümkün olmadığını eğer mümkün olsaydı cezayı çok kolay vereceklerini söylemiştir. Daha önce uyarı cezası alan TRT'ye bir kez daha uyarı cezası verilmesi halinde yönetim kurulunu görevden almak gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca filmde hem tarihsel gerçekler saptırılmış hem de Türkiye düşmanı çevrelere bunu istismar edici bir fırsat verilmiştir diyerek filme karşı duruşunu göstermiştir(Hürriyet, 2001).

Deniz Som ise TRT Genel Müdürü Yücel Yener'in açıklamalarını eleştirip onu çelişkili olmakla suçlamıştır. Öyle ki Yücel Yener'in önce filmin Kültür Bakanlığı Devlet Sansür Kurulundan geçtiğini belirtip sonra da filmin TRT'de sansürlenerek yayınlandığını söylemesini ağır bir şekilde eleştirmiştir. Böyle bir kurumun Yener tarafından uydurulduğunu ifade eden Som kendisinin kesinlikle sansürü savunmadığını ancak Salkım Hanımın Taneleri denetimden geçmeden yayınlanıyorsa Yılmaz Güney filmlerinin de TRT'de yayınlanması gerektiğini belirtmiştir. Yener'i Yayın Denetleme Kurulu'nun film için verdiği yayınlanabilir raporunu göstermeye davet etmiştir. Ayrıca Yener'in sinemanın amacı para kazanmaktır, ticari bir projedir, ideolojik değildir, konuya böyle bakmak gerekir şeklindeki açıklamalarını eleştirmiştir. TRT'nin filmin ilk gösterim hakkı karşılığında maliyetin yarısından fazla ödeme yapmasının anlaşılmayan bir durum olduğunu belirtip eğer konu para kazanmaksa binlerce kişinin merak ettiği bu film neden tekrar TRT ekranlarında yayınlanmıyor demiştir(Som, 2001: 15). Som'un düşüncelerini adeta destekler nitelikte yazan Avni Özgürel de filmin Oscar adayı olarak Kültür Bakanlığı tarafından ABD'ye gönderildiğini ama TRT'nin filmi iki kez daha yayınlama hakkı olduğu halde neden yayınlamayıp özel bir televizyon kanalına sattığını sorgulamıştır(Özgürel,2001:9). Ayrıca Som, Yücel Yener'in filmin çekim aşamasından bütçe planlanması, filminde kullanılacak mekanların çizimi, kostüm tasarımları, oyuncuların hazırlanmasına kadar işin içinde olduğu ifade etmiş, TRT ile film arasında ilişkilerin gün yüzüne çıkarılması gerektiğini belirtmiştir(Som, 2001: 15). Öte yandan Yücel Yener'in, ANAP İstanbul Milletvekili Yılmaz Karakoyunlu'nun filmin romanıyla alakası olmadığını açıklayıp, filme sert bir eleştiri getirdikten sonra TRT bünyesinde bir "edep kurulu" oluşturup Karakoyunlu'nun da bu kurula alındığı söylenmiştir(Som, 2001: 15). Yücel Yener'e yönelik eleştirilerden biri de Necati Doğru'dan gelmiş, Yener'in "Gösterim belgesini Kültür Bakanlığı verdi" diyerek film özürlü olabilir ama ben sorumlu değilim mesajı verdiğini söylemiştir. Filmin yayınlanmasında görev alan kişilerin filmin arkasında duramadıklarının altını çizmiştir(Doğru, 2001:5). Ayrıca TRT'nin senaryo getirildikten sonra filmin çekilmesi için maliyetin yarısına yakın bir parayı nakit olarak ödediğini açıklayan Doğru romanın yazarı Karakoyunlu, filmin yapımcı şirketi Avşar film, filmin çektiricisi TRT, filmin yönetmeni Tomris Giritlioğlu, senaryo yazarları Etyen Mahçupyan ve Tamer Baran değişikliklerden ve tarihi saptırmalardan sorumludur demiştir(Doğru,2001:5). Filmin TRT tarafından neden desteklendiğini, ne kadar desteklendiğini soran Doğru bir türlü film sözleşmesinin ortaya çıkmadığını belirtmiş, yine Tomris Giritlioğlu'nun yönetmenliğinde sinemaya aktarılacak olan Güz Sancısı filmi için TRT'nin 60 milyar lira verdiğini ve bunun nedeni bir türlü anlayamadığını söylemiştir(Doğru,2001:5). Bunların yanında Yücel Yener'i en sert eleştiren kişi milletvekili Ahmet

Çakar olmuştur. Öyle ki filmin her aşamasında aktif faaliyet gösteren Yener'i vatan haini olarak nitelendirmiştir. Bunun üzerine Yener, Çakar'a dava açacağını duyurmuştur(TGRT, 2001).

Diğer taraftan doğrudan Varlık Vergisi tartışmalarını eleştiren yazarlar da olmuştur. Örneğin Toktamış Ateş, "verginin uygulanmasını savunmak ve bahaneler öne sürmek ne kadar yanlışsa yarım yüzyıl sonra aynı konuyu keşfedip çirkince istismar etmek de en az o kadar yanlıştır" demiştir(Ateş,1999:3). Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Atatürk'e karşı olan "şer cephesinin" tüm unsurları ile Varlık Vergisi tartışmalarında yer almıştır diyerek vergiyi eleştirenlerin asıl amacının Türkiye Cumhuriyeti'ni suçlamak olduğunu söylemiştir(Ateş,2001:3). Bekir Coşkun ise kitabı okumayıp, filmi izlemeyenlerin eleştiriler yapmasının toplumun aydın sayılan kesiminin bile cehalet içerisinde olduğunu gösterdiğine dikkat çekmiştir. Günümüzde açlık ve sefalet içerisinde yaşayan binlerce insan olduğunu ancak bunların Aşkale kadar dikkat çekmediğini belirtmiş, ülke içerisindeki ekonomik ve siyasal krizlere gündemi meşgul eden bu tartışmalar nedeniyle yeterince ilgi gösterilmediğini söylemiştir. Eleştirisini "Salkım Hanım gibi birkaç hanım daha yetişse ülkedeki kriz farkına bile varılmadan atlatılabilir" diyerek sonlandırmıştır(Coşkun,2001:1).

2. Film Lehine Yapılan Eleştiriler

Vergi, film ve roman tartışmaları tek bir bakış açısı ekseninde olmamış birçok yazar filmi olumlarken verginin ideolojik amaçlara hizmet ettiğini savunmuştur. Varlık Vergisi'nin amacının yükselen aşırı enflasyon, karaborsacılık ve stokçuluk nedeniyle oluşan aşırı gelirlerin vergilendirilmesi olduğunu söyleyen Milliyet gazetesi köşe yazarlarından Mehmet Y. Yılmaz siyasi şartlar nedeniyle verginin milliyetçi sonuçlar yarattığını ifade etmiştir. Vergi yasa metninde belirtilmediği halde gayrimüslimlerin aleyhinde uygulamalara dikkat çekmiştir. Bunun en büyük kanıtı olarak da vergi yükümlülerinin M Müslüman, G gayrimüslim, E ecnebi, D dönme şeklinde tasniflenmesini göstermiştir. Gayrimüslim vatandaşların vergi borçlarını ödemek için bütün mal varlıklarını satmak zorunda kaldıklarını belirttikten sonra, 1400 kişinin Aşkale'ye gönderildiğini, nakil esnasında büyük sıkıntılar yaşandığını, kamptaki yaşam şartlarının ve çalışma koşullarının insanî olmadığını ifade etmiştir. Yılmaz, Türkiye Cumhuriyeti, vatandaşlarını sırf inandıkları peygamber farklı diye cezalandırmış, çalışma kamplarına göndermiş demektedir. Çözümün ise bu "ırkçı uygulama" ile yüzleşip bir daha tekrar edilmemesi için bilinçli olmaktan geçtiğini belirtmiştir(Yılmaz,2001:2).

Yılmaz, Varlık Vergisi'ne yönelik eleştirilerinin ardından roman ve filmi de değerlendirmiştir. Romanın bir sanatçının ülkesine ve halkına duyduğu sorumluluğunun ifadesi olduğunu söylemiş, filmin TRT'de yayımlanmasında herhangi bir mahsur görmediğini belirtmiştir. Yazısının sonunda bugünkü Türkiye'nin 1942 yılının hükümeti nedeniyle suçlu bulunamayacağını söyleyip, film yapımcılarını vatan hainliği ile suçlayanları sağduyulu olmaya davet etmiştir(Yılmaz,2001:2). Tartışmaların senaristin kimliğinden kaynaklanan nedenlerle başka yöne çekildiğini söyleyen Yılmaz romandaki karakterleri değiştirmek yerine özgün bir senaryo yazmanın daha doğru olacağını belirtmiştir. Verginin sadece Ermeniler içinmiş gibi gösterilmesinin yanlış olduğunu, Ermenilerin de Rumların da Yahudilerin de zenginlikleri ölçüsünde vergiden etkilendiğini ancak en çok Yahudilerin vergi yükünü kaldırdığını söylemiş, düşüncelerini Ayhan Aktar'ın Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları kitabını kaynak göstererek desteklemiştir. Yazısını Faik Ökte'den alıntı yaparak "bu tür yaraların ancak üstleri açılarak ve deşilerek tedavi edileceğine inanıyorum" sözleriyle bitirmiştir(Yılmaz,2001:2). Öte yandan Ermeni-Yahudi değişimi tartışmalarına dâhil olan Murta Belge ise Etyen Mahçupyan'ın açıklamalarının gayet net olduğunu ancak kimsenin bunu anlamak istemediğini söylemiştir(Belge,2001:9). (Burada kast edilen Musevi Cemaatinin kiliselerinde çekim yapılmasına izin vermediğine yönelik açıklamalarıdır.) Sözlerinin başında romanı büyük beğeniyle okuduğunu ve esere hayran kaldığını belirten Abdülkadir Küşin de verginin keyfi uygulamalarla binlerce insanı mağdur ettiğini söylemiştir. Faik Ökte gibi dönemin birçok bürokratının itiraz hakkı olmayan bu vergiye karşı çıktığını ancak başta Saraçoğlu olmak üzere, pek çok devlet adamının sert tepkisine maruz kaldıklarını yazmıştır. Verginin zulüm etmek için kullanıldığını söyleyen Küşin, yazısını Faik Ökte'nin kitabından alıntıladığı "verginin siyasete alet edilmesine vasıta olmayınız" sözleriyle bitirmiştir(Küşin,2001:12).

Verginin ırkçı bir uygulama olduğunu savunun Mustafa Özyürek, vergi ve filmle ilgili Mehmet Y. Yılmaz'ın yazısına benzer bir yazı kaleme almıştır. Özyürek filmi büyük bir zevkle izlediğini hatta filme sanat ekseni dışında yöneltilen eleştirilerden ötürü oldukça üzüldüğünü söylemiş, filmin Varlık Vergisi'nin yeniden gündeme getirmesi açısından çok faydalı ve doğru bir iş yaptığını savunmuştur. Filmle ilgili övgülerinin ardından verginin hukuki yapısı ve uygulanış şekliyle ırkçılığa dönüşmüş bir facia olduğunu söylemiştir. Ayrıca verginin çıkış amacının dönemin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu'nun yaptığı resmi açıklamadan Türk piyasasını Türklerin eline vererek yabancıları ortadan kaldırmanın temel hedef olduğunun açık bir şekilde anlaşıldığını ifade etmiş, dönemin hükümetinin amacının üzüm yemek değil bağcıyı dövmek olduğunu sözlerine eklemiştir.(Özyürek, 2001:11). Özyürek fikirlerini dönemin Maliye Müfettişi Burak Uluğ'un 16 Temmuz 1993 tarihli söyleşisinden kesitler vererek desteklemiştir. Öyle ki Uluğ dönemin tapu kayıtlarının dağınık olduğunu bu yüzden de mal tespitinin Rumeli Sahilini gezerek binaların dış görünüşüne göre yapıldığını söylemektedir. Bu sözlerden yola çıkan Özyürek zenginliği göz önünde olan itibar sahiplerinin çok yüksek miktarlarda vergiye tabii tutulduğunu ancak servetini saklayanların bu durumu zarar görmeden atlatabildiklerini yazmıştır. Faik Ökte'nin kitabından da kesitlere yer vererek verginin %83'ünün gayrimüslimler tarafından ödendiğini, vergi borcu ödemek için satılan malların Müslümanlar tarafından çok ucuz fiyatlara alındığını bu şekilde ırkçı servet transferinin yapıldığını söylemiştir. Varlık Vergisi, vergi politikasının siyasi amaçlar doğrultusunda kullanılmasının nasıl bir faciaya sebep olduğunun kanıtıdır diyerek sözlerini noktalamıştır(Özyürek,2001:11).

İdeolojik Türk milliyetçiliğinin karşı olduğu her şeyi yok etmek üzerine kurulduğunu iddia eden Murat Belge bu tezine Salkım Hanımın Taneleri tartışmalarını dayanak göstermiştir. Milliyetçi kesimden bir kişinin de çıkıp evet vergi yanlıştı diyememesinin büyük bir problem olduğunu söylemiş, Türk milliyetçilerin Türkiye'nin değişmezliğini garantiye almaya çalıştıklarını, ancak değişen dünya şartlarında gelişmenin dolayısıyla değişmenin şart olduğunu ifade etmiştir(Belge,2001:9).

Salkım Hanımın Taneleri filmine "yüz akı" olarak bakan Can Dündar, yazısına Avusturya tarihinde kayıp kuşak olarak nitelendirilen yerli halk Aborjinlerin yaşadıklarından bazı kesitler vererek başlamıştır. Ardından Aborjinlere yapılanları protesto etmek için düzenlenen yürüyüş esnasında bir gösteri uçağının havaya beyaz dumanla "Sorry!.." ("Üzgünüz!") yazdığını söyleyerek Salkım Hanımın Taneleri filmin kendisinde bir "sorry" etkisi bıraktığını ifade etmiştir. Tomris Giritlioğlu'na ve TRT'ye Varlık Vergisi ayıbını ortaya koyduğu ve çağdaş bir vatanseverlik örneği gösterdikleri için teşekkür borçluyuz diyen Dündar, filmin Cumhuriyet döneminin utanç sayfasını cesaret ve özgüvenle dile getirdiğini savunmuştur. Filimde sarı gelin türküsün söylendiği sahnenin mahkûmlar ile askerleri buluşturduğunu, filmin kardeşlik mesajıyla bitirilmesinin takdire şayan olduğunu söylemiştir. Filmin vatan hainliğiyle suçlanmasının kafatasçı düşüncenin bir ürünü olduğunu belirtmiştir. Ayrıca filmin TRT'de yayınlanmasının eleştirilmesini şaşkınlıkla karşılamış, bu durumu TRT'yi ülke gerçeklerinden koparma çabası olarak değerlendirmiştir. Hamidiye Paşası tartışmaları ile ilgili de görüş bildiren Dündar, "paşa Türk değil Kürt'tür" açıklamasının filme atfedilenden daha ağır bölücülük izleri taşıdığını söylemiş, "çağdaş yurtseverlik bağnaz ayrımcılığın yerine herkesi kucaklayan bir kader ortaklığı gerektirir" diyerek yazısını sonlandırmıştır(Dündar,2001:15). Vecdi Sayar ise bu düşüncelerin devamı mahiyetinde sinemacıdan vatan haini üreterek vatan kurtarıcılığına soyunmanın oldukça yanlış ve seviyesiz olduğunu belirtip eleştirmenleri devletin gerçekleriyle ilgili fikir sahibi olmaya davet etmiştir(Sayar,2001:13).

Türkiye'nin kendi tarihiyle yüzleşmesi gerektiğini belirten Oral Çalışlar, "tarihimizde yaşanan yanlışlıklara ve acılara milliyetçilik adına sahip çıkmaya çalışmanın bizi daha da suçlu kıldığını düşünüyorum" diyerek başladığı yazısında geçmişi bırakıp bugün ki hatalarımızı düzeltelim demiştir. Müslüman olmayan Türk vatandaşlarının kurdukları vakıf mallarının 1974 yılındaki bir Yargıtay kararıyla müsadere edildiğini pek çok gayrimüslim vatandaşın mağdur olduğunu belirtmiştir. Varlık Vergisinin tarihle yüzleşmek adına tartışılabileceğini ancak bugün hala devam eden kafatasçı anlayışın aşılması gerektiğini bunun da öncelikli olarak azınlık mallarının iadesiyle mümkün olabileceğini savunmuştur(Çalışlar,2001:4). Ayrıca tartışmaların adeta milli maç havasına sokulduğunu bu üslubun

terkedilmesi gerektiğini söylemiş ve eleştirilerini Varlık Vergisini hazırlayan sosyo-ekonomik şartları anlatan yazarlara yöneltmiştir. Verginin Müslümanlardan, dönmelerden ve azınlıklardan alınmış olması, savaş yükünü emekçi köylü halkın çekmiş olması bu vergiyle azınlıkların baskı gördüğü ve ırkçı uygulamalarla yüz yüze geldiği gerçeğini değiştirmez demiştir. Vergi Müslümanlara da uygulandı diyerek haklı çıkmaya çalışmanın utanç verici olduğunu söylemiş, "bu ülkede demokrasinin insan haklarının çağdaş ülkeler seviyesine çıkması gerekir bunun için de önce tarihimizle yüzleşip hatalarımızı kabul etmeliyiz ki bir daha buna benzer sorunlar yaşamayalım" diyerek çözüm önerisini ortaya koymuştur(Çalışlar,2001:4).

Salkım Hanımın Taneleri'ne yönelik tartışmalar sadece gazete manşetlerinde kalmamış, bu konuyu irdelemek üzere çeşitli televizyon programları da yapılmıştır. 9 Aralık 2001 tarihinde Hulki Cevizoğlu'nun programına Etyen Mahçupyan, Tomris Giritlioğlu, Ahmet Çakar, Deniz Som ve stüdyo dışından tartışmalara dâhil olan Musevi Cemaati sözcüsü Silvio Avadyo katılmıştır. Program boyunca Ahmet Çakır bu film ile Giritlioğlu ve Mahçupyan'ın Türklüğe karşı duydukları kini kustuklarını söyleyip, Ermenilerle ilgili fikirlerini beyan etmiştir. Özellikle filmdeki Türk tiplerinin kasıtlı olarak kötü gösterildiğini, Türk polisinin filimdekinin aksine asla rüşvet almadığını Aşkale nakilleri esnasında vergi mükelleflerini itip kalkmadığını, Türklerde ırza geçen, "başkasının karısını kızını ayartan" tiplerin olmadığını belirtip, filmin ve oradaki karakterlerin milli duyguları zayıflatmak amacı taşıdığını, bunun ise Türk ulusuna hakaret olduğunu söylemiştir. Köşesinde söz konusu TV programını derinlemesine inceleyen Aydın Engin tartışmaları aktardıktan sonra "Varlık Vergisi diye bir utanç yaşanmamış, yaşanmış olsa bile Müslüman olmayan yurttaşlarımıza yöneltilmiş bir saldırı değilmiş, vergi salınanların özelliği gayrimüslim olmak değil savaş vurguncusu zenginler olmakmış" diyerek kinayeli bir üslupla eleştiriler yapmıştır. Ardından Tomris Giritlioğlu'nun tarihsel gerçeklerle sanatsal gerçeklerin örtüşmesi gibi bir zorunluluk yoktur dediğini, ancak bunu kimsenin anlamadığını ifade etmiştir. Engin, Ermeni olduğu için böyle bir projede yer aldığı şeklinde eleştirilen Etyen Mahçupyan'ın "ben etnik kökeni Ermeni olan bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım" sözlerinin önemine değinmiştir. Yazısının sonunda ise Mahçupyan'a seslenerek bu ülkede Ermeni olmanın zorluğunu biliyorum, ancak kabul et ki tarihiyle yüzleşmekten bu denli korkan ve saldırganlaşan bir ülkede Türk olmak Ermeni olmaktan daha zordur demiştir(Engin,2001:5).

Film ve romanda irdelenen bir diğer konu ise Halit Bey'in babası Hamidiye Paşası Sabit Bey'dir. Murat Bardakçı'nın maddi bir hata olarak bahsettiği Hamidiye Alaylarına mensup bir paşanın 1940'larda 90 yaşında olacağı, bu yüzden paşaya istinat edilen tecavüz fiilini gerçekleştiremeyeceği(Hürriyet,2001:7) açıklaması uzun süre tartışılmış ve eleştirilmiştir. Bu konuyla ilgili açıklama yapma gereği duyan Mahçupyan, olayın 1940'larda değil 1910'larda Nora 15-20 yaşlarındayken gerçekleştiğini anlatmış, filmin dikkatli izlenmediği için bu tarz ayrıntıların gözden kaçtığını ifade etmiştir(Hürriyet,2001:7). Öte yandan Murat Belge, Hamidiye paşasının yaş hesabının son derece sığ bir yaklaşımın ürünü olduğunu söylemiştir(Belge,2001:9).

Varlık Vergisi'nin ırkçı bir uygulama olduğunu düşündüğü halde filmi tarihi gerçekleri saptırdığı için eleştiren yazarlar da vardır. Öyle ki Hasan Pular verginin 6-7 Eylül Olayları kadar büyük bir ayıp olduğunu söylerken filmin senaryosunun kasıtlı olarak değiştirildiğini belirtmiştir. Film ilk gösterime girdiği andan itibaren Türk milletinin aleyhine kullanılacağını söylemiş, filmde özellikle Ermenilere zulmedildiği şeklinde bir algı yaratıldığının altını çizmiştir. Filmin TRT'de Karakoyunlu'nun mevkiini kullanması Yücel Yener'in de onu desteklemesi sonucu yayınlandığını, olaylarının akışına bakınca Ahmet Erçakır'ın "Yücel Yener'in bir çiftliği var: TRT" sözüne hak verdiğini açıklamıştır(Pulur,2001:1).

Eleştirilerin sığ bir zeminde yayıldığını ve film izlenmeden herkesin fikir beyan ettiğini düşünen Sinan Koloğlu filmin tekrar yayınlanması gerektiğini savunmuştur. Film izlendikten sonra tarihçilerin, siyasetçilerin, roman yazarı, film yönetmeni ve senaristlerin katıldığı bir tartışma düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir(Koloğlu,2001:24). Tartışmaları noktalamanın tek yolunun toplumumuzu bütün renkleriyle sevebilmek ile mümkün olduğunu söyleyen Hasan Cemal yüzeysellikle dolu eleştirilerin kendisine yalnızca siyah ve beyazla yaşayan insanları gösterdiğini açıklamış, laiklik ve demokrasinin yol göstericiliğine başvurmak gerektiğini söylemiştir (Cemal,2001:19). Murat Belge de toplumun çeşitli

kesimlerinde cereyan eden bu tartışmalardaki üslup ve seviye sorununa değinmiş, Ahmet Çakır'ın "Ben görevimi yaptım. Bu saatten sonra Yılmaz Karakoyunlu kendini Türk milletinden korusun" sözlerinin durumu bütün açıklığıyla gözler önüne serdiğini ifade etmiştir. Belge, Ahmet Çakır'la aynı seviyede olmasa da tartışmalara katılanların ciddi ifade sorunu yaşadıklarını, sokak ağzı ve argolarla konuştuklarını belirtip, Türkiye'deki aydın geçinen kesimin acınacak halde olduğunu sözlerine eklemiştir(Belge,2001:9).

Sonuç

Varlık Vergisi, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra farklı zamanlarda gündeme gelmiş, ancak tartışmaların en çok hararetlendiği dönem çalışmanın ana konusunu oluşturan 1999-2001 yılları arasında olmuştur. Yılmaz Karakoyunlu'nun Salkım Hanımın Taneleri romanın aynı isimle filme uyarlanması ile birlikte roman, film, yönetmen, yapımcı, senarist hatta ilk olarak filmi yayımlayan TRT, eleştirilerin merkezine yerleşmiştir. Filme yönelik tartışmalar Varlık Vergisi'ni yeniden gündeme getirirken genel tasnifle iki ayrı kutup ortaya çıkmıştır. Öncelikli olarak filmi sert bir biçimde eleştiren ve Varlık Vergisinin uygulamada problemleri olsa da dönemin şartlarında çıkarılmasını mazur görenler ve filmi büyük bir hayranlıkla savunup film sayesinde yakın tarihimizin "yüz karası" olan Varlık Vergisini yeniden tartışma imkânı bulduğunu düşünenlerdir.

Filmi olumsuz anlamda eleştirenler öncelikli olarak roman ve senaryo arasındaki kurgu farkına değinmiştir. Yönetmen ve senaristin neden böyle bir değişiklik yapma ihtiyacı duyduğu sorgulanmış, yapılan değişikliğin masum olamayacağı düşünülmüştür. Türk toplumunu uluslararası alanda meşgul eden Ermeni meselesinin yerli bir yapım tarafından gündeme getirilip sözde soykırım iddialarına atıfta bulunulması, filmin en önemli kusuru olarak değerlendirilmiştir. Bu durum Varlık Vergisi ırkçı bir uygulama mıydı ya da kasıtlı olarak gayrimüslimleri mi hedef aldı sorularının dahi önüne geçmiştir. Öyle ki verginin ırkçı ve ideolojik bir amaca hizmet ettiğini düşünen pek çok köşe yazarı filmi bu noktada eleştirmiştir. Yönetmen ve senaristler her ne kadar çeşitli açıklamalar yapmış olsalar da tatmin edici olmadıkları görülmüştür. Eleştirilerin bir diğer merkez noktası ise Yılmaz Karakoyunlu'nun "Hamidiye Paşası" açıklaması olup bu açıklama son derece talihsiz ve ayrılıkçı ögeler içermektedir. Öte yandan kitapta Türkler kötü gösterilmiş, Türkler stokçuluk, karaborsacılık yapmaz, Türk Paşası tecavüz tarzı fiillerde bulunmaz şeklindeki eleştiriler de yine duygusal bir yaklaşım içermektedir. Bu konuda her iki kesimin açıklamaları da tarafsız ve bilimsel olmaktan uzaktır.

Öte yandan içinde bolca küfür, argo bulunan, Yahudi olan karakterlerin Ermeni yapıldığı hatta kitapta Müslüman olan Halit Bey'in -ki babası Hamidiye Paşa'sıdır- bir dönme olarak vergilendirilip Aşkale'ye gönderildiği bu filmin neden TRT tarafından desteklendiği merak konusu olmuştur. Eğer bir sanat filmi olarak destekleniyorsa Zeki Demirkubuz'un 2001 yılında gösterime giren Yazgı filminin neden aynı desteği görmediği sorgulanmıştır. Öyle ki pek çok eleştirmen Salkım Hanımın Taneleri filmini sadece Varlık Vergisi ve siyasi sebeplerden dolayı değil sinema sanatı açısından da eleştirmiş, izleyicinin tarafsız düşünmesinin engellendiği ifade edilmiştir. TRT Genel Müdürü Yücel Yener'in eleştirilere filmin sansür kurulundan geçtiği şeklindeki cevabı ise tartışmaları daha da alevlendirmiştir. Birçok yazar doğrudan Yener'i hedef alan sorular yöneltmiştir. Bu eleştiriler sonrasında filmin TRT'de iki kez daha yayınlanma hakkı olduğu halde özel bir kanala satılmıştır.

Salkım Hanımın Taneleri filmini geçmişle yüzleşmek, hatta yaşananlardan dolayı gayrimüslim halktan özür dilemek olarak değerlendiren kesim ise, öncelikli olarak Varlık Vergisi'nin ırkçı bir uygulama olduğunu savunmuştur. Dönemin şartları ne olursa olsun, fakir halk ne gibi zorluklarla mücadele edere etsin Varlık Vergisinin dinî-ırkî temelli ayrımcılık içerdiği gerçeğinin yadsınamayacağını savunmuşlardır. Öte yandan filmi son derece başarılı bulup filmin TRT'de yayınlanmasında bir mahsur olmadığını ifade etmişlerdir. Bunun gerekçesi ise, TRT'nin ülkenin güncel problemlerinden kopamayacağını düşünmeleridir. TRT'nin bir devlet kanalı olarak Türkiye'nin en önemli uluslararası sorunlarından biri olan Ermeni meselesine yaptığı atıfta ise her hangi bir mahsur olmadığı savunulmuş, bunun yanında vergiden sadece Ermenilerin değil, Rumların ve özellikle Yahudilerin de zarar gördüğü belirtilmiştir.

Öte yandan filme olumlu eleştiri yapanlar da filmi olumsuz yönde eleştirenler de tartışmaların sığ bir zeminde cereyan ettiğini söylemişlerdir. Ülkede halen sosyo-ekonomik uçurumların olduğu halkın yoksullukla mücadele ettiği belirtilip günün sorunlarını tartışmanın daha elzem olduğu ifade edilmiştir. Hatta Varlık Vergisi tartışmaları gündemi meşgul ettiği için mevcut ülke sorunlarının gözden kaçırıldığına değinilmiştir. Öte yandan üslup sorunu irdelenmiş, bazı yazar ve siyasetçilerin argoya kaçan tehditvari sözleri kınanmıştır.

Salkım Hanımın Taneleri filmi ile birlikte tartışmaya katılan hemen herkes, Varlık Vergisi'nin çıkarılış nedenlerini yeniden incelemiş, dönemin şartlarını tekrar değerlendirme ihtiyacı duymuştur. Tartışmalara katılanlar her iki kesimden de fikirlerini desteklemek için, döneme şahitlik eden kişilerin kitaplarına ve hatıralarına başvurmuşlardır. Öyle ki Faik Ökte vergi karşıtı film yanlılarının başucu kitabı olurken, filmi eleştirenler onun karşısına Cahit Kayra'nın kitabını çıkarmıştır. Öte yandan yukarıda bahsi geçen bütün eleştirilerde, yazarların, siyasetçilerin ve bürokratların siyasi görüşlerinin düşüncelerini etkilediği görülmektedir. Tarafsız ve bilimsel açıklama yapabilmek için karşılaştırmalı incelemeler yaparken, dönemin şartlarının doğru anlaşılmasında fayda vardır.

Kaynakça

Kitaplar

Akandere, O, (1998). Milli Şef Dönemi. İstanbul: İz.

Akşin, S, (2007). Kısa Türkiye Tarihi. İstanbul: İş Bankası.

Aktar, A, (2012). Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları. İstanbul: İletişim.

Çavdar, T, (1999). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi. Ankara: İmge.

Goloğlu, M, (1974). Milli Şef Dönemi. Ankara: Kalite.

Kafaoğlu, A. B, (2005). Varlık Vergisi Gerçeği. İstanbul: Kaynak.

Karakoyunlu, Y, (2013). Salkım Hanımın Taneleri. İstanbul: Doğan.

Karatepe, Ş, (1997). Tek Parti Dönemi. İstanbul: İz.

Kayra, C. (2013). Savaş Türkiye Varlık Vergisi. İstanbul: Tarihçi.

Metinsoy, M, (2007). İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye. İstanbul: Homer.

Öcal, T, (2005). Türkiye Ekonomisi. Ankara: Savaş.

Ökte, F, (1951). Varlık Vergisi Faciası. İstanbul: Nebioğlu.

Pür, H. P, (2007). Varlık Vergisi ve Azınlıklar. İstanbul: Eren.

Şahin, H, (2000). Türkiye Ekonomisi. Bursa: Ezgi.

Yücel, M. S, (2001). Demokrat Parti. İstanbul: Ülke.

Makaleler

Akman, Ş. T., Akman, İ. S. (2011). II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Hububat Üretiminin Vergilendirilmesi. Hacettepe Hukuk Fakültesi, 1(2), 73-91.

Coşar, N. (2003). Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk Söylentileri. Ankara Üniversitesi SBF, 58/2, 1-27.

Coşkuner, K. (2011). Savaş Ekonomisi ve Piyasa Yönetimi II. Dünya Savaşı'nda İhtikar ve İaşe Sorununa Karşı Çözümler. Ertuğrul Tokdemir- Öner Günçavdı- Saime Suna Kayam (Ed.), Yakın Tarihimizin İktisadi Panoraması (s. 261-285). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Haytoğlu, E. (1997). Türkiye'de Demokratikleşme Süreci ve 1945'te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri. PAÜ Eğitim Fakültesi, 3, 46-56.

İnci, İ. (2012). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Varlık Vergisi Uygulaması. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler, 10/2, 272-290.

Karabulut, K. (2005). 11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisi'ne Bir Bakış. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 27, 325-339.

Özken, M. S., Temizer, A. (2009). II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Karaborsacılık. Uluslararası Sosyal Araştırmalar, 2/9, 319-325.

Gazete Yazıları

Aktar, A. (1999, 28 Kasım). Malın mı var derdin var. Radikal, s.13.

Akyol, T. (2001, 5 Aralık). Salkım Hanım. Milliyet, s. 17.

Aşık, M. (2001,27 Kasım). TRT Salkımı. Milliyet, s. 15.

Aşık, M. (2001, 8 Aralık). Salkımlama. Milliyet, s. 15.

Aşık, M. (2001, 9 Aralık). Ak koyun, kara koyun. Milliyet, s. 15.

Aşık, M. (2001, 11 Aralık). Düzmece imiş. Milliyet, s.15.

Aşık, M. (2001, 1 Aralık). Salkımlı yaz. Milliyet, s. 15.

Aşık, M. (2001, 12 Aralık). Varlık Vergisi. Milliyet, s.15.

Ateş, T. (1999, 7 Aralık). Yumuşak karnımız. Cumhuriyet, s. 3.

Ateş, T. (2001, 27 Aralık). Tarihle barışmak. Cumhuriyet, s. 3.

Bayer, Y. (2001, 8 Aralık). Acı ama gerçek. Hürriyet, s. 18.

Belge, M. (2001, 1 Aralık). Demagojinin zaferi. Radikal, s. 9.

Belge, M. (2001, 2 Aralık). Fikirler âleminden. Radikal, s. 9.

Bildirici, F. (2001, 23 Aralık). Salkım Hanımın gizli zabıtları kayıp. Hürriyet, s. 9.

Birgit, O. (2001, 14 Aralık). 1942'nin Konya'sı. Cumhuriyet, s. 7.

Birgit, O. (2001, 12 Aralık). Asıl sorun verginin adaletsiz alınması. Cumhuriyet, s.7.

Cemal, H. (2001, 9 Aralık). Hayatı sevebilmek tabi bütün renkleri ile. Milliyet, s. 19.

Coşkun, B. (2001, 1 Aralık). Salkım Hanım yetiş. Hürriyet, s. 1.

Çalışlar, O. (2001, 8 Aralık). Düne değil bugüne bakarsak. Cumhuriyet, s. 4.

Çalışlar, O. (2001, 14 Aralık). Varlık Vergisi'ni tartışalım. Cumhuriyet, s. 4.

Çölaşan, E. (2001, 5 Aralık). Mahçupyan bey mahcup oldu mu. Hürriyet, s. 5.

Çölaşan, E. (2001, 6 Aralık). Onlar dışarıdan biz içeriden. Hürriyet, s. 5.

Doğru, N. (2001, 6 Aralık). İki yıl bolca övgü sonra ağız dolusu sövgü. Cumhuriyet, s. 5.

Doğru, N. (2001, 27 Aralık). Karakoyunlu ev sahibini bastırıyor. Cumhuriyet, s. 5.

Doğru, N. (2001, 10 Aralık). Salkım Hanım tersine tarih. Cumhuriyet, s. 5.

Doğru, N. (2001, 19 Kasım). Salkım Hanım'dan sonra Güz Sancısı. Cumhuriyet, s. 5.

Doğru, N. (2001, 5 Aralık). Salkım salkım TRT'leme. Cumhuriyet, s.5.

Dündar, C. (2001, 1 Aralık). Sorry!. Milliyet, s. 15.

Engin, A. (2001, 10 Aralık). Ermeni olmak Türk olmak. Cumhuriyet, s. 5.

Erüreten, B. M. (2001, 4 Aralık). Varlık Vergisi sömürüsü. Cumhuriyet, s. 2.

Hızlan, D. (2001, 6 Aralık). Roman Böyle Tartışılmaz. Hürriyet, s. 17.

Koloğlu, S. (2001, 29 Kasım). Salkım Hanım bir daha. Milliyet, s. 24.

Küşin, A. (2001, 2 Aralık). Bu vergi Cumhuriyet Türkiye'sine yakışır mı. Hürriyet, s. 12.

Özgürel, A. (2001, 2 Aralık). Salkım Hanım'ın öyküsü. Radikal, s. 9.

Özgürel, A. (2001, 2 Aralık). Yok edici vergi Varlık. Radikal, s. 9.

Özgüven, F. (2001, 28 Kasım). Salkım Hanım'ın sorunu. Radikal, s. 13.

Özyürek, M. (2001, 10 Aralık). Varlık Vergisi faciası. Milliyet, s. 11.

Pulur, H. (2001, 29 Kasım). Talkını verir salkımı yutar. Milliyet, s. 1.

Sayar, V. (2001, 14 Aralık). Mozaik. Cumhuriyet, s. 13.

Som, D. (2001, 2 Aralık). Tane tane. Cumhuriyet, s. 15.

Som, D. (2001, 4 Aralık). Roman Gerçeği. Cumhuriyet, s. 15.

Som, D. (2001, 9 Aralık). Varlık Vergisi. Cumhuriyet, s. 15.

Som, D. (2001, 12 Aralık). Proje. Cumhuriyet, s. 15.

Som, D. (2001, 14 Aralık). Devletçiler ve Ermeni milliyetçileri. Cumhuriyet, s. 15.

Som, D. (2001, 14 Aralık). Final. Cumhuriyet, s. 15.

Turgut, S. (2001, 10 Aralık). Yasaklayın o sözde filmi. Hürriyet, s. 7.

Türenç. T. (2001, 3 Aralık). Varlık Vergisi gerçeği. Hürriyet, s. 15.

Türenç. T. (2001, 5 Aralık). Karakoyunlu kırgın. Hürriyet, s. 17.

Yılmaz, M. Y. (2001, 29 Kasım). Aşkale'de Nazi kampı yoktu ama. Milliyet, s. 2.

Yılmaz, M. Y. (2001, 7 Aralık). Varlık Vergisi…Şimdi gerçekler. Milliyet, s. 2.

…

4305 Sayılı Kanun Varlık Vergisi. (1942, 12 Kasım). Akşam, S. 5643.

Vergisini Ödemeyenlere Haciz. (1943, 1 Şubat). Akşam, S. 8721.

Musevi Cemaatinin Açıklaması. (2001, 4 Aralık). Hürriyet, s. 18.

Tomris Giritlioğlu'nun Musevi Cemaati Açıklamasına Cevabı. (2001, 5 Aralık). Hürriyet, s.7.

Mahçupyan'ın Sabit Paşa Eleştirilerine Cevabı. (2001, 1 Aralık). Hürriyet, s. 7.

RTÜK Başkanı Nuri Kayış'ın Açıklaması. (2001, 6 Aralık). Hürriyet, s. 19.

Filmler

Giritlioğlu, T. (Yönetmen). (1999). Salkım Hanımın Taneleri [Film]. TR: Avşar.

İnternet Kaynakları

https://www.tgrthaber.com.tr/dunya/13732.htm

MAX WEBER'İN MEŞRUİYET SINIFLANDIRMASI VE İKTİDAR KAVRAMI

Ahmet Müderrisoğlu

Yıldız Teknik Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Tezli Yüksek Lisans Bölümü, avahmetm@gmail.com

Özet

İnsanoğlu, değişen toplumsal dinamiklere bağlı olarak tarihin her döneminde yeni kurum ve yapılar ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu kurum ve yapılar beraberinde yeni kavramlar doğurmuştur. Bu kavramların yarattığı yeni dinamiklere bağlı olarak toplumsal sözleşme yöneten-yönetilen kavramları literatüre girmiştir. İşte bu noktada devlet, iktidar ve meşruiyet gibi ifadelerin tanımlanması zarureti ortaya çıkmıştır. Meşruluk, hem iktidarın kaynağı, hem de kullanılış biçimleri bakımından, yönetilenlerin rızalarına uygun olma durumunu ifade eder. İktidarın meşru olması, yönetenin yönetilenler tarafından kabul edilmesi ve bunun doğal bir sonucu olarak yönetene itaat etmesi sonucunu doğurur. Meşruiyet kavramı geçmişten günümüzü bakıldığında hem tarihsel hem de toplumsal bağlamda farklı ölçütlere göre ifade edilmekte ve değişim göstermektedir. Meşruiyetin kavram olarak ele alınması ve sınıflandırılması noktasında karşımıza iki önemli teori çıkmaktadır. İlki Alman sosyolog Max Weber'in meşruluk teorisi, diğeri ise Amerikalı siyaset bilimci David Easton'un meşruluk teorisidir. Max Weber'in meşruluk teorisine göre üç tür meşruiyet tipi söz konusudur. Bunlar; geleneksel, yasal-ussal ve karizmatik meşruiyettir. David Easton ise meşruluğun üç kaynağı olduğundan söz etmektedir. Weber, meşruiyet türlerini analiz ederken değişik dönem ve coğrafyaları hesaba katarak sınıflandırmasını üç ana başlık şeklinde ifade etmektedir. Çalışmamızın ana eksenini Max Weber'in meşruluk teorisi oluşturmaktadır. Bu nedenle Weber'in meşruiyete bakış açısı ve sınıflandırması üzerinde durulacak ve bu teori bağlamında değerlendirme yapılacaktır. Weber'in yaptığı bu sınıflandırma, ideal tiplerin incelenmesi olarak değerlendirilmedir. Yani meşruiyet kavramı değerlendirilirken tek, evrensel bir tanım söz konusu olmamakla birlikte zamana ve coğrafyaya göre ciddi farklılıklar karşımıza çıkmaktadır. Yazımızda Max Weber'in meşruiyet türlerinin incelenmesinin yanı sıra bu meşruiyet tiplerine uygun olan yönetimler de kısaca analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: İktidar, Meşruiyet, Max Weber

Abstract

Human beings have created new institutions and structures in every period of history depending upon changing social and communal dynamics. These emerged institutions and structures reveal to new concepts.The social contract made based on the new dynamics created by these concepts has introduced the concepts of ruler and ruled into the literature. At this point, the necessity of defining expressions such as state, power and legitimacy has emerged. Legitimacy, in terms of both the source of its power and the forms of its use, refers to the state's compliance with the consent of the ruled. The legitimacy of power results in the acceptance of the ruler by the ruled and obedience to the ruler as a natural consequence. From the past to the present, the concept of legitimacy is expressed and changes according to different criteria in both historical and social contexts. There are two important theories in terms of conceptualization and classification of legitimacy. The first is the German sociologist Max Weber's legitimacy theory and the other is the American political scientist David Easton's legitimacy theory. According to Max Weber's theory of legitimacy, there are three types of legitimacy. These; raditional, legal-rational and charismatic legitimacy. David Easton state that there are three sources of legitimacy. When analyzing the types of legitimacy, Weber describes its classification as three main headings, taking into account different periods and geographies. The major axis of our study is Max Weber's theory of legitimacy. For this reason, Weber's point of view and classification of legitimacy will be emphasized and evaluated within the context of this theory. This classification by Weber is considered as an examination of ideal types. In other words, while there is not a single, universal definition in the evaluation of the concept of legitimacy, significant differences occur according to time and geography.

In this article we will examine the types of legitimacy of Max Weber as well as briefly analyze the administrations that are suitable for these types of legitimacy.

Keywords: Power, Legitimacy, Max Weber

1. Klasik Anlamda İktidar

İnsanlar tabiatları gereği toplu halde yaşama ihtiyacı duyarlar. Toplu halde yaşama beraberinde uyuşmazlıkları da getirecektir. Bu uyuşmazlıkların önlenmesi ve çözümlenmesi için gücü yeten birine yani bir muktedire ihtiyaç vardır. Söz konusu uyuşmazlıkları önleme ve çözme gücüne iktidar denmektedir.(Teziç, 2012: 101) Bir başka ifadeyle iktidar, yönetme gücünü elinde bulunduran kişi ya da kişileri ifade eder. İktidar, Monarşi ile yönetilen ülkelerde Kral'ın elinde olabileceği gibi, demokrasi ile yönetilen ülkelerde seçimle başa gelenlerdedir. Bertrand Russell; iktidarı, alınması düşünülen sonuçların ürünü olarak tanımlar ve onun düşüncesine göre aynı isteklere sahip iki kişiden biri, ötekinin gerçekleştirdiği bütün istekleri ve bunların yanı sıra daha başka istekleri de gerçekleştirirse, ondan daha iktidarlıdır. (Russell, 1999: 35)

İktidar sahibi olmak için maddi ve soyut bazı araçlara sahip olmak gerekir. Amaç ve araçlar konusunda bireyler arasındaki farklı kavrayışlar, bir kişi veya grubun kendi amaç ve araçları doğrultusunda iktidar kurmasını zorunlu kılmaktadır. Her topluluğun varlığı asgari bir düzen ve uyum gerektirdiğinden bunu sağlayacak bir araca, iktidara gereksinim duyulur. (Çam, 2000: 318) Gencay Şaylan; devlet olgusunu açıklamaya yönelik bir kuramın aynı zamanda toplum kuramı olacağından hareketle devleti açıklamanın toplumdaki güç yada iktidar ilişkileri üzerinde durmak ve bunları çözümleyerek açıklama anlamına geleceğinden bahseder. (Şaylan, 2016: 27)

Siyasal iktidarı elinde tutanlar, bütün bireyler adına ve onları bağlayıcı nitelikte kararlar alma hakkına sahiptirler. Yönetenlerin aldıkları kararlar, bir azınlık göz önünde tutularak alınmış olsalar bile herkese uygulanabilir. Siyasal iktidar, devlet değildir: fakat yasal ve kurumlaşmış bir kuvvet; devleti harekete geçiren kuvvetlerin bütünüdür. Bu iktidar, sosyal bünyenin bütününü temsil ve refahını sağlamaya kabiliyeti olduğu inancı ile yasallaştırılmıştır. (Çam, 2000: 105) Thomas Hobbes, devletin amacının bireysel güvenlik olduğundan yola çıkar.Yani toplulukların yarattıkları bir takım kısıtlamaların veya otoriteye tabi olma durumunun yegane amacının bireyin mutlu olması olduğu sonucuna varmaktadır. (Hobbes, 2013: 133) Hobbes, eşitsizliğin, güvensizliği doğuracağını, sonrasında savaş-kargaşa durumunun ortaya çıkacağından söz eder. Bu durumu sonlandırmak ancak bir devletin (iktidarın) varlığı halinde mümkün olacaktır. (Hobbes, 2013: 133) Weber, iktidar kavramı üzerinde dururken; insanları itaat etmeye ve arzu etmedikleri şeyleri yapmaya zorlayabilme gücü olarak tanımlama yapar. Sivil itaatsizlik kavramını literatüre kazandıran Henry David Thoreau yukarıda bahsi geçen klasik devlet-iktidar tanımlamalarından sıyrılarak farklı bir devlet tanımlamasına başvurur: "En iyi devlet, en az yöneten devlettir." (Thoreau, 2014: 9)

2. Foucault'un İktidar Analizi

Foucault yukarıda bahsi geçen klasik iktidar tanımlamalarından çok farklı bir yaklaşım sergilemektedir. Foucault; klasik anlamda bir iktidar tanımına gerek olmadığından hareketle iktidar nedir veya iktidarı kullananın kimler olduğu gibi sorular sormak yerine, odak noktasına iktidarın insan nüfus ve bedeni üzerine hakimiyet kurmasını almıştır.

Foucault'a göre iktidar; dağılmış, şekilsiz (heteromorphus), öznesiz bir olgudur ama bireylerin fiziksel gövdelerini ve toplumsal kimliklerini kurmaktadır. Buradan iktidarı bir üstyapı kurumu olarak gören ya da sınıf ilişkilerine bağlayan bütün modern kurumların yadsınması gerektiği sonucuna varılır. (Şaylan, 2002: 262) Foucault iktidarın bireyler arasındaki bir tür ilişki olarak karşımıza çıktığını ifade eder. İktidar analizinde iktidarın kurumsal yapılar üzerindeki işleyişini ve hakimiyetini ele almaktadır. Bu kurumlar hapishane, hastane gibi iktidar kurumları olarak karşımıza çıkmaktadır. Foucault bahsi geçen kurumların amacının, bireyleri dışlamaktan ziyade sabitleyerek sisteme dahil etme amacından hareket ettiğini belirtir. Fabrika, okul, hastane ya da hapishane gibi kurumların bireyi bir üretim sürecine sokarak yani ıslah etme süreci veya üretim oluşturma amacı çerçevesinde belirli normlar ile

üretmesi söz konusu olacaktır. (Becermen, 2014: 249) Bu nedenle klasik tanımlamalardan farklı bir bakış açısı ve tanımlama karşımıza çıkmaktadır.

3. Meşruiyet

İktidarın en önemli dayanak noktası meşruiyet olmuştur. İktidarın halk tarafından geçerlilik kazanması, kabul görmesi ve desteklenmesi noktasında iktidarın meşruiyeti önem arz etmektedir.

Meşruiyet kelime anlamıyla bakıldığı zaman "Yasaya, dine veya kamu vicdanına uygun olan" olarak tanımlanmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere dayandığı şey ister yasa ister din ister kamu vicdanı olsun ortak nokta uygunluk ve uygun bulma olacaktır.

Meşruluk, devlet iktidarının kaynağı ve kullanılış biçimleri bakımlarından, yönetilenlerin inançlarına uygun olma niteliğidir. İktidarın meşru olması, yönetilenler tarafından kabul edilmesi ve doğal olarak, ona itaat edilmesi sonucunu doğuracaktır. (Teziç, 2012:103) Meşruiyet, siyasal iktidarın niçinliğini belirleyen en önemli üst anlamlandırmadır. Buradan hareketle bir iktidarın varlık sebebi ve kendini devam ettirebilmesinin tek güvencesinin meşruiyetini sağlamasından geçtiği ifade edilebilir. (Çetin, 2003: 62)

Egemen olan devletin, yönetme iddiasını, yönetilenler tarafından gönüllü bir biçimde kabul ettiklerinde yani alınan kararlara rıza göstermeleri durumunda o devletin meşru bir devlet olduğundan söz edilebilir. Ancak meşruluktan sadece yasalarda öngörülen yönetme hakkının kullanılmasını çıkaramayız. Bunun yanı sıra meşruluktan, yurttaşların, yönetenlere duydukları inanç, onların yönetme haklarını tanımaları ve alınan kararlara razı olmaları anlamları çıkarılabilir.

Bu açıdan meşruiyetten söz edilebilmesi için yönetilenlerin rıza göstermesi gerektiği söylenebilir. Bazı durumlarda egemenlik iddiasında bulunanın söz konusu rızayı elde edemediği görülür işte bu durumda yönetimin zora başvurması söz konusu olabilir. Ancak siyasal iktidarın güç kullanma yoluna başvurarak meşruiyetini sağlama durumu istisnai bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Siyaset biliminin meşruiyet tanımı kelime anlamından daha kompleks olmakla birlikte iktidar ile meşruiyetin bağlantısını kavrayabilmemiz için oldukça önemlidir. Siyaset bilimine göre meşruiyet; politik bir sisteme, devlete veya hükümete itaat edilip edilmemek, bir teoriyi benimseyip benimsememek gerektiğini belirleyen durum, siyasi iktidarın sadece kurumsallaşmasına değil, aynı zamanda ahlaki bakımdan temellendirilmesine imkan veren bir süreç olarak tanımlanmaktadır.

Meşruiyet için Max Weber'in düşünceleri çerçevesinde bir tanım yapacak olursak, meşruiyet; yönetilen halkın, yönetici sınıfın yaptıklarını kabullenebilir ve desteklenebilir olarak görmeleri ve inanmalarıdır. Kısaca meşruiyet kavramından anlaşılması gereken siyasi rejimin onaylanması durumudur.

3.1. Meşruiyet Türleri ve Max Weber'in Sınıflandırması

Meşruiyet kavramı çok geniş bir perspektif ile karşımıza çıkmaktadır bu nedenle meşruiyetin türlerinin tespit edilmesi ve bu bağlamda detaylandırılması gerekmektedir. Meşruiyet algısının tarih içerisinde toplumdan topluma değiştiği görülmektedir. Meşruiyetin özünü kavramak, söz konusu toplumun doğasını anlamaktan geçmektedir. Bu nedenle yapılacak ayrım tarihin değişik dönem ve coğrafyalarındaki meşruiyet algılarına dikkat edilmesini ve göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Siyasal meşruluğun sınıflandırılması noktasında iki önemli düşünürün sınıflandırması karşımıza çıkmaktadır. Bu sınıflandırmalardan ilki Alman sosyolog Weber'in meşruluk teorisi diğeri ise Amerikalı siyaset bilimci David Easton'un meşruluk teorisidir.

Easton meşruluğun üç kaynağı olduğunu ifade eder. Bu kaynaklardan, birincisi ideolojik kaynaktır ve siyasal sistemin (ve yönetenlerin) otoritesinin, yönetilenlerin sistemin temelinde yatan değer ve inançları benimsemelerinden kaynaklanması durumunu ifade eder. Meşruluğun ikinci kaynağı yapısaldır. Yapısal kaynak, siyasal sistemin işleyiş kurallarının yönetilenler tarafından geçerli sayılmasıdır. Son olarak, yönetenlerin kişisel nitelikleri siyasal sisteme meşruluk sağlayan başka bir kaynaktır. (Erdoğan, 2013: 331) Weber'e göre meşruluğun başlıca üç kaynağı vardır: Gelenek, karizma ve genel normlar.

3.1.1. Geleneksel Meşruiyet

Tarihsel süreç olarak ele alındığı zaman geleneksel meşruiyetin güç-otorite ilişkisinin ilk örneği olduğu ifade edilebilir. Geleneksel meşruiyetin en belirleyici niteliği, bu meşruiyet anlayışına göre, siyasi iktidarın buyruklarına uymanın temelinde geleneklerin yatmasıdır. Geleneklere uyulur çünkü hatırlanmayacak kadar eski zamandan beri uyulmaktadır. (Oktay, 2012: 20)

Geleneksel meşruluk, siyasi iktidarın meşruluğunun yerleşik geleneklerden ve bunların kutsallığına olan yaygın inançtan kaynaklanmasını ifade eder. Başka bir anlatımla, yönetilenlerin siyasi iktidarı ellerinde bulunduranlara itaat etmelerinin, onların aldıkları siyasal kararları bağlayıcı (uyulması gereken nitelikte) saymalarının nedeni, iktidarın, geçerliliğinin genel olarak inanılan geleneklere göre elde edilmiş olmasıdır. Geleneksel otoritede, mevcut düzen kutsal, ebedi ve dokunulmaz olarak görülür. (Erdoğan, 2013: 329)

İdarenin görevlileri memurlar değil, şahsi hizmetçilerdir. Yönetilenler de topluluğun üyeleri değil, güç sahibinin ya geleneksel olarak arkadaşları ya da tebaasıdır. İdari memurlar ile yönetici arasındaki ilişkileri belirleyen şey, memurun gayri şahsi yükümlülükleri değil, yöneticiye şahsi bağlılıktır. (Weber, 2011: 69)

Geleneksel meşruiyette aileden ve geçmişten gelen bir mirasın devam ettirilmesi söz konusudur. Geçmişten beri devam eden sürdürme, söz konusu yönetimin kutsallaştırılması sonucunu doğurur. Değerler kutsallık üzerine inşa edildiği için kutsallık taraflar arasında bir köprü niteliği taşır ve anlayış birliği meydana getirir. Aynı zamanda yönetimin kutsallaştırılması beraberinde toplumun kutsal olanı sorgulamasını kutsal olanın yaptığı-yapacağı işlemlere itiraz etmesini veya muhalif bir tavır takınmasını engeller. Eğer engelleyemezse sistem dışına atma-yok etme kozunu kullanarak muhalifi sindirerek yönetiminin sorunsuz devamını sağlar.

Geleneksel meşruiyetin esasını düzenin sürdürülmesi oluşturur. Değişim korkutucu bir süreçtir, sürdürme ise olağan akışın gereğidir. Bu nedenle mevcut durum ve şartlardan başka türlüsünü hayal etme, gelenekselliğin tabiatına karşı bir tavır alıştır. Bu tavır alış beraberinde 'uç' ve 'yıkıcı' fikirler barındırdığı için cezalandırmayı gerektirir. Geleneksel meşruiyet tipinin görüldüğü toplumlarda yönetimin aldığı ve uyguladığı kararların son derece kişisel ve keyfi nitelikler taşıdığı ifade edilebilir.

Geleneksel meşruiyete sahip yönetimlere örnek olarak İngiltere, İsveç, İspanya gibi Kraliyet ailesine sahip ülkeler verilebileceği gibi dinsel bir anlayış çerçevesinde şekillenen Suudi Arabistan'dan da bahsedilebilir. Modern öncesi döneme bakıldığı zaman antik Mısır'da karşımıza çıkan Tanrı-Krallar yani Firavunlar hem geleneksel anlayışın (hanedan) devamı hem de kutsallaştırma raddesini (Tanrı ilan etme) göstermeleri açısından önemli bir örnek olacaktır. Yine Roma İmparatorluğu ve diğer imparatorluklar (Japon, Çin) geleneksel meşruiyet çerçevesinde şekillenen yönetimler olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.2 Yasal-Ussal (Genel Normlar) Meşruiyet

Yasal-Ussal meşruiyetin temeli, akılcı ilkeler çerçevesinde oluşturulan kanunlara dayanır. Lider ve bürokratların kanunun üstünlüğünden hareketle görevlerini yerine getirmeleri söz konusudur. Geleneksel meşruiyetin en temel dayanak noktalarından olan kutsallaştırma ve tanrısallaştırma yasal-ussal meşruiyette herhangi bir anlam ifade etmez. Uyulan kişi değildir, yasalar çerçevesinde yetkili kılınan kişilerden bağımsız makamlardır.

Yasal-ussal meşrulukta siyasi iktidarın kaynağı genel normlardır; iktidar sahipleri bu yetkiyi herkes için bağlayıcı, akılcı yasalardan almaktadır. Yönetim mevkilerinden olanlara, kişiliklerinden dolayı değil, mevkilere geliş yöntemleri ve kullandıkları yetkiler yasalara uygun olduğu için itaat edilmektedir. (Erdoğan, 2012: 330)

Geleneksel meşruiyet anlayışının doğasını düzenin sürdürülmesi oluştururken, yasal-ussal meşruiyetin doğasını değişim oluşturur. Yasal ussal meşruiyette esas, içinde yaşanan durumun gereklerine önem vermektir. (Oktay, 2012: 51) Yasal-Ussal meşruiyette, geleneklere veya kutsallaştırılmış inançlara yer

olmadığından işleyiş son derece akılcı ve hukuka uygun bir nitelik oluşturmaktadır. Göreve gelme, görevde yükselme ve görevden ayrılma durumları yasalar çerçevesinde gerçekleşir. Keyfi ve kişisel uygulamalara yer yoktur, asıl esas liyakattir.

Rousseau, elinde yasama dışında bir yetki bulunmayan idarenin ancak kanunlar çerçevesinde hareket edebileceğini belirtir. Yani söz konusu idare, halkın doğrudan temsil edildiği meclis vasıtasıyla hareket sahası bulabilir. (Rousseau, 1989: 128) Hukuk devleti, yani yasal-ussal meşruiyet; yönetime yerleşmeden, siyasi düzenin çoğulcu bir üslupla işlemesi olanaksızdır. (Oktay, 2012: 57)

Yasal otoritenin gerçekleştiği ortamlarda, bürokratik idarenin bir takım ilkelere dayanması Weber tarafından öngörülmüştür. Sürekli idari görev ve faaliyetlerin, kanunlara ve idari kararlara göre düzenlenmesi söz konusu olacaktır. Yetkiler belirli sınırlar içerisindedir, yani idari görevlerin konuları bakımından birbirlerinden ayrıldıkları ve bu görevlerin yerine getirilmesi esnasında kullanacakları emir güçlerinin yine belirli kurallara bağlanması söz konusu olacaktır. İdarenin hiyerarşik esaslara göre örgütlenmesi gerekecektir. (San, 1971: 126) Yasal-ussal meşruiyete sahip yönetimlerin aldıkları veya uyguladıkları kararların hukuk devleti ilkesi gereği hukuken denetlenebilir olması gerekmektedir. Aynı zamanda meşruluğun kaynağının kanunlar-hukuk olduğundan hareketle yönetilenlere hesap verilmesi meşruiyetin devamı noktasında önem arz etmektedir. Yasal-ussal meşruiyetin hakim olduğu yönetimlere bakıldığı zaman Avrupa'da yer alan demokratik yönetimler, ABD gibi yönetenin yetkilerin kanunlar çerçevesinde sınırlandırıldığı ve demokratik anlayış çerçevesinde yönetilen toplumları örnek gösterebiliriz.

3.1.3. Karizmatik Meşruiyet

Weber'in geleneksel ile yasal otorite ayrımı toplumda yaygın değerler sistemine bağlı iki ideal tip oluşturur. Karizmatik meşruiyet bahsi geçen iki tipten yapı itibariyle ciddi farklılıklar göstermektedir. Karizmatik otorite'de meşruluğun liderin kişilik özelliklerinden, kutsallığından ve karizmasından kaynaklandığı ifade edilebilir. Son derece şahsi nitelik taşıyan bu kriterler beraberinde söz konusu karizmatik lidere yönetilenler tarafından tam anlamıyla bağlılık sonucunu doğurmaktadır.

Toplumların tarihlerinde, buhranlı dönemlerde hem geleneksel hem yapısal kalıplar geçerliliğini yitirebilir. Kitleler böyle zamanlarda sorunlara kökten çözümler getiren liderlere ihtiyaç duyarlar. (Özkalp, 2013: 65) Ekonomik, dinsel ya da siyasal buhranlar patlak verdiği zaman Weber'e göre geleneksel ve yasal yapıların yetersiz kalma durumu ortaya çıkar. Bu noktada toplumların tarihlerinde buhranlı dönemlerde başa geçen doğal yöneticileri, memur ya da bugünkü anlamıyla birer uzman olarak nitelendiremeyiz fakat olağanüstü nitelikleri olduğuna inanılan kişiler olduklarından söz edebiliriz. (San, 1971: 73-74) Karizmatik otoritede lider olan şahsın, doğa üstü bir güç, kahramanlık olgusu ya da yüksek konuşma yeteneğine dayalı olarak toplumu yönetmesi söz konusudur. O şahsın gücü somut bir olgu olan zeka, konuşma kabiliyeti, kahramanlık olabileceği gibi, metafizik doğa üstü yapıya sahip olduğuna inanılması da olabilir. Aslında somutlukla, soyut metafizik inanç iç içedir. (Öktem-Türkbağ, 2012: 368)

Karizma kavramı, bireysel olarak bir şahsı sıradan insanlardan ayıran ve onun doğaüstü, insanüstü ya da en azından bazı özel istisnai güçlere ya da niteliklere sahip sayılmasına yol açan belli bir nitelik anlamında kullanılacaktır. Bunlar sıradan insanların ulaşamadığı ancak kutsal, ilahi kökenleri olan ya da örnek oluşturan özelliklerdir ve bir kişi, bu özellikler temelinde lider sayılır. (Weber, 2011: 90) Karizma, Weber'e göre, bir liderde gerçekten var olan bir nitelik olmaktan çok, liderlerle takipçileri arasındaki ilişkileri karakterize eder. (Erdoğan, 2013: 330) Buradan anlaşılan liderde gerçekte bu vasıfların bulunması değil, halk tarafından bu vasıfların bulunduğuna inanılmasıdır.

Eric Hoffer, liderin bir kitle hareketinin büyümesini sağlayacak koşulları yaratacak kapasiteye sahip olmadığından söz eder. Bir hareketin veya bir liderin kitlelerin önüne çıkmadan önce, itaat etme ve takip etme hevesiyle beraber mevcut düzene karşı şiddetli bir hoşnutsuzluk olması gerekmektedir. (Hoffer, 2019: 142-143) Karizmatik liderler genellikle bunalım ve kargaşa zamanlarında ortaya çıkan devrimci liderlerdir. (Erdoğan, 2013: 330) Karizmatik meşruiyet, geleneksel ve yasal-ussal

meşruiyetlerden farklı olarak kişisellikle sınırlıdır. Bu otorite tipi tamamen kişisel özelliklere dayandığı için iki şekilde son bulabilir: karizmatik lidere olan inancın yok olması veya karizmatik liderin hayatını kaybetmesi durumunda. Tarihsel sürece bakıldığı zaman bu otorite tipinin karizmatik liderin hayatını kaybetmesi durumunda son bulduğunu görmekteyiz.

Karizmatik otoritede uyma, kişiye yöneliktir. Uyulan ne bir gelenektir; ne dünyevi kural veya kurumdur. Karizma sahibine uyulur; çünkü uyanlarla karizma sahibi önder arasında bir tür duygusal ve yoğun bağlar oluşmuştur. (Oktay, 2012: 58) Karizmatik meşruiyet, sorgulanmayı ve kuşkuyu bütünüyle dışlamış bir meşruiyettir. Kuşku içeren sorgulayıcı yaklaşımlar, onun tabiatını bozar. Karizmatik önderin kitleye yönelik tavırlarında belli bir avamperest yaklaşım hep vardır. Aslen, bu meşruiyette, önder kitleyle kitle de önderle adeta bir bütün haline gelirler. (Oktay, 212: 59)

Karizmatik otoriteye verilebilecek en temel örnek Adolf Hitler olacaktır. 1929 Buhranı sonrası fakirleşen ve hayatını devam ettirmekte zorlanan yönetimden hoşnutsuz milyonların desteğini alarak iktidarı ele geçiren Hitler, ilerleyen dönemde kitleleri etkileme kabiliyetini kullanarak ve kutsallaştırılan değerler üzerinden kendisine tam bağlılığı tesis etmiştir. Muhalif kişi kurumların ortadan tamamen kaldırılması hedeflenerek faşizmin doğasını oluşturan tek tip insanın topluma hakimiyeti sağlanmıştır. Karizmatik otorite tipine verilebilecek diğer örnekler; Mustafa Kemal Atatürk, Gandhi ve Lenin olabilir

Sonuç

İktidarın en temel dayanak noktası meşruiyettir. İktidar ve meşruiyet kavramları üzerine çalışmalar yapan Max Weber'in meşruiyet tipolojisi bu bakımdan son derece önemlidir. Weber'in yaptığı tip ayrımı otoritenin elde edilişi bakımından bir sınıflandırma olarak karşımıza çıkmaktadır. Meşruiyetten ne anlaşıldığı tarihsel olarak dönemden döneme coğrafyadan coğrafyaya farklılıklar göstermektedir. Bu bakımdan Weber'in üç başlık altında sınıflandırdığı meşruiyet tiplerinin ilk basamağını oluşturan geleneksel meşruiyetin, tarihsel süreç içerisinde güç-otorite ilişkisinin ilk örneği olduğu ifade edilebilir. Modern Dünya'da geleneksel meşruiyet çerçevesinde şekillenen yönetimlerin genel itibariyle sembolik nitelikler taşıdığı görülmektedir. Yine bir başka meşruiyet tiplemesi olan Karizmatik meşruiyetin istisnai bir tip olarak karşımıza çıktığından söz edilebilir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren karizmatik meşruiyet tipi ile şekillenen yönetimlerin karşımıza pek çıktığı söylenemez. Son tiplememiz olan yasal-ussal çerçevede şekillenen meşruiyet anlayışının ise dünyanın geneline hakim olan meşruiyet tipi olduğu söylenebilir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren şekillenen demokratik yönetimler ile dünya geneline bakıldığı zaman hukuk devleti ilkesinin gözetildiği yönetimler artış göstermektedir. Yine oluşturulan temel hukuk metinlerinin uluslararası çerçeveye oturtulması ve devletler üstü mekanizmaların inşa edilerek aktif bir hale getirilmeleri yasal-ussal anlayışla meşruiyetlerin yönetime gelmelerini adeta zorunluluk haline getirmiştir.

KAYNAKÇA

Becermen, M. (2014). Michel Foucault'da İktidar Sorunu, Doğu Batı Düşünce Dergisi, sayı:69

Çam, E. (2000). Siyaset Bilimine Giriş, İstanbul: Der Yayınları.

Çetin, H. (2003). Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti-Meşruiyetin İktidarı, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 58 Sayı: 3, 62

Çoşkun San, Ç. (1971). Max Weber'de Hukukun ve Meşru Otoritenin Sosyolojik Analizi, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları.

Erdoğan, . (2013). Anayasal Demokrasi, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Hobbes, T. (2013). Leviathan, İstanbul: YKY.

Hoffer, E. (2019) Kesin İnançlılar, İstanbul: Olvido Kitap.

Oktay, C. (2012). Siyaset Bilimi İncelemeleri, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım

Öktem, N. Türkbağ, A.U. (2012) Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet, İstanbul: Der Yayınları.

Özkalp, E. (2013). Sosyolojiye Giriş, Bursa: Ekin Yayınevi.

Rousseau, J.J. (1989). Toplum Anlaşması, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

Russell, B. (1999). İktidar, İstanbul: Cem Yayınevi.

Şaylan, G. (2002). Postmodernizm, Ankara: İmge Kitabevi.

Şaylan, G. (2016) Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, Ankara: İmge Kitabevi.

Teziç, E. (2012). Anayasa Hukuku (Genel Esaslar), İstanbul: Beta Basım Yayım.

Thoreau, H. D. (2014) Sivil İtaatsizlik ve Yürümek, İstanbul: Zeplin Kitap.

Weber, M. (2011). Bürokrasi ve Otorite, Ankara: Liberte Yayın Grubu

DEVLET VE VAKIF ÜNİVERSİTELERİNİN WEB SAYFALARININ GÖRME ENGELLİLER AÇISINDAN ERİŞİLEBİLİRLİK ANALİZİ

Ahmet DOLUNAY

Elvin AKKAN

ÖZET

İnsan çevresinde olup bitenleri tanımlamak için beş duyu organı ile almış olduğu verileri kullanır. Bu verilerin yaklaşık %80-85'i göz üzerinden gerçekleşmektedir. Bu denli önem taşıyan gözün sağlık bakımından kayıplar yaşamasıyla görme yetisini kaybeden bireyler pek çok zorluk yaşamaktadır. Görme engelli bireyler teknolojinin olmadığı ortamlarda bilgiye çoğunlukla, başka bireylerin okuduklarını dinleyerek veya Braille alfabesi ile yazılmış kaynakları okuyarak ulaşabilmektedir. Teknoloji bu bakımdan engelli bireyler için sınırsız bir kaynak sunmaktadır. Görme engelli bireylerin yaşamlarını kolaylaştırmak için sunulan uygulama ve gelişmelerden biri de web (İnternet) mecrasında karşımıza çıkmaktadır. Web sayfaları engelsiz kullanıcılar temel alınarak tasarlanırken, bazı sayfalarda engelli bireyler için de ek özellikler yer almaktadır. Bu aşamada önemli olan web sitelerinin görme engelli bireyler tarafından erişilebilir kriterlere sahip olmasıdır. Web sayfalarının görme engelli bireyler için erişilebilir olması için görsellerin, videoların, ses kayıtlarının açıklayıcı bir metne sahip olması; kullanılan yazı boyutları ve renklerin de sayfanın okunabilirliliğini artırması açısından önem arz etmektedir. Üniversite web sayfalarının erişilebilir olması görme engelli öğrencilerin bilgiye ulaşımında büyük kolaylıklar sağlayacaktır. Bildiri kapsamında İstanbul'da bulunan üç devlet ve üç vakıf üniversitesinin web sayfaları analiz edilerek, kullanım ve tasarımsal anlamda görme engelliler için ne kadar erişilebilir oldukları ele alınmıştır.

ABSTRACT

Human uses data obtained by his five senses to describe what is going on around. Approximately 80-85% of these data are realized through the eye. Individuals, who have lost their eyesight due to the loss of health, have many difficulties. In the absence of technology, visually impaired individuals often have access to information by listening to what other people have read or by reading resources written in Braille. In this respect, technology provides an unlimited resource for people with disabilities. One of the applications and developments to facilitate the lives of visually impaired individuals is the web (Internet) environment. While web pages are designed based on non-disabled users, some pages include additional features for disabled people. What is important at this stage is that websites have criteria that are accessible to visually impaired individuals. In order to make web pages accessible to visually impaired individuals; visuals, videos, audio recordings should have a descriptive text and font size and colors used are important in terms of increasing the readability of the page. Accessibility of university web pages will provide great convenience for visually impaired students in accessing information.

In this paper, the web pages of three state and three private universities in Istanbul were analyzed and their accessibility to the visually impaired in terms of usage and design were discussed.

GİRİŞ

Engelsiz Yaşama Derneği, OECD-AB ve Türkiye verilerine göre, dünya nüfusunun yaklaşık %15'inin engelli bireylerden oluştuğunu belirtmektedir. Dünya'da yaklaşık bir milyar engelli bulunmaktadır. Türkiye'de ise Dünya Sağlık Örgütüne göre nüfusun %12.29 yani yaklaşık 10 milyon civarında olduğu söylenmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde ilkokuldan sonra okulu bırakan engelli oranı %25 iken Türkiye'de %60 olarak tespit edilmiştir (EY-DER, 2019).

Dünya Sağlık Örgütü rakamlarına göre Dünyada 284 milyon görme engelli birey bulunmaktadır. Görme engellilerin yaklaşık 39 milyonunun ise tamamıyla görmediği belirtilmektedir.

Görme engeli olan bireyler görme yetisini tamamen ve kısmen kaybetmiş kişilerdir. Görme kaybı hastalıkla, kazayla veya doğum sırasında gerçekleşebilir. 2011 Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına

göre, Türkiye'de görmede zorluk yaşayanların sayısı 1.039.000'dir. Görme kayıpları dört farklı kategoride ele alınmaktadır.

- Kör: Görme oranı 1/10'dan daha düşük olan, tamamen görme kaybı yaşayan bireylerdir. Bu bireyler günlük hayatta birçok zorlukla karşı karşıya kalmaktadır (Ay, 2009).
- Az gören: her iki gözü ile görme oranı 1/10 ile 3/10 arasında olan bireylerdir. Günlük hayatını devam ettirmede birtakım araçlar kullanmak zorundadır (Ay, 2009).
- Renk körlüğü: Görme merkezindeki pigmentlerin eksikliğinden kaynaklı olarak kontrast olmayan renklerin algılanmaması veya kırmızı, yeşil, mavi renklerin ayırt edilememesidir.
- Gece körlüğü: Gecevakti veya düşük ışıkta yaşanan görme kayıplarıdır.

Hukuk önünde herkes eşittir ve her bireyin asgari yaşam konforuna sahip olması beklenmektedir. Erişebilirlik başkasına ihtiyaç duymadan kişinin yaşamını idame etmesidir. Mekan, hizmet ve bilginin herkes tarafından ulaşılabilir olması o ülkenin gelişmişlik düzeyinin göstergesidir. Gelişmiş ülkelerde, özellikle engelliler ve yaşlıları kapsayıcı şekilde yürütülen çalışmalar hız kazanmıştır. Teknolojinin gelişimiyle birlikte bilgiye erişim artık çok kolaylıkla sağlanabilmekte ve yaşamımıza olumlu katkıları olmaktadır. Herkes için bilgiye erişilebilirlik ise günümüzün önemli konularından biridir.

Bilgisayar teknolojisinin hayatımızı büyük ölçüde ele geçirdiği düşünüldüğünde internet kullanımı bilgiye erişimde büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Web sayfalarının herkes tarafından erişilebilir olması yönünde kurumlar web sayfalarına çeşitli düzenlemeleri sağlamaktadırlar. Teknolojinin hızla ilerlemesiyle birlikte bilgi ve iletişim konusunda internet hayatımızı kolaylaştırmakta, kısa sürede bilgiye ulaşma imkanı sağlamaktadır. Günümüzde, neredeyse bütün yaşantımız internet üzerinden sürdürülmektedir. Ancak ne yazık ki birçok web sayfası engellilerin kullanımına uygun olarak tasarlanmamıştır. Web sayfalarının herkes tarafından erişilebilir olması konusunda yöneticilere ve uzmanlarına büyük görevler düşmektedir.

Bu bildiri kapsamında görme engellilerin üniversite web sayfalarına erişebilirliği incelenmiş; İstanbul'da yer alan üç devlet ve üç vakıf üniversitesinin web sayfaları kullanım ve tasarım açısından analiz edilmiştir. Ayrıca, örnek olması açısından Engelsiz Yaşama Derneğinin web sayfasına yer verilmiştir.

ENGELLİLERİN WEB İÇERİĞİNE ERİŞİMİ

Subaşıoğlu'nun da (2000) belirttiği üzere, engellilerin toplumla bütünleşmesi ve topluma katılımı çağdaş ve uygar toplulukların en belirgin özelliğidir. Tüm toplumu kapsayan planlar hazırlanırken bilgiye herkesin eşit erişiminin sağlanması ve teknolojik olanaklardan faydalanması önem arz etmektedir. Farklı engel gruplarının web sayfasına erişimde ihtiyaçları birbirinden farklılık gösterecektir. Yücel ve Acartürk'ün de (2006) belirttiği gibi web sayfalarını erişilebilir olarak tasarlanması için engellilerin ihtiyaç ve isteklerinin belirlenmesine öncelik vermek gerekir. Görme engelliler söz konusu olduğunda web sayfasında sunulan görsellerin yazılı olarak anlatımına ve bu yazılı anlatımın sesli betimlemesine gereksinimleri bulunmaktadır. Az gören kişiler klavye ve fare kullanımında; renk körü olan kişiler ise renkler konusunda zorluklar yaşayacaktır.

Kubuş ve Çağıltay (2006) e-devlet web sitelerinin erişilebilirliğinde görme engellilerin karşılaştıkları problemleri belirlemek için üç görme engelli kullanıcıya zorluk derecelerine göre görevler vermişlerdir. Görevlerin tamamlanması sırasında elde edilen bulgular neticesinde altı erişebilirlik problemi saptanmıştır. Bu problemler; yanlış yönlendiren bağlantılar, müzik kullanımı, uzun listeler ve metinler, belirsiz konumlar, kontrol ve metin kutularının kullanımı ve açıklanmamış grafikler ve resimler olarak belirlenmiş ve çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Görme engellilerin web sayfalarına erişimi konusunda birçok ülke girişimlerde bulunmuş ve o yönde yasal düzenlemelere gitmiştir. Web içeriğine daha fazla erişebilirliğin sağlanması için oluşturulan Web İçeriği Erişilebilirlik Kılavuzu (WCAG) 2.0'de web erişilebilirliğinin temelini 'algılanabilirlik,

kullanılabilirlik, anlaşılabilirlik ve sağlamlık'ilkeleri oluşturmaktadır (WCAG, 2010). Görme engellilerin web sayfası kullanımını kolaylaştıran birçok yazılım ve donanım bulunmaktadır. Bu kapsamda geliştirilen teknojilerin bazıları; ekran büyütücüler, kabartma ekranlar, kabartma yazıcılar, kamera destekli okuma sistemleri, kamera destekli okuma sistemleri, dijital ses kaydediciler, taşınabilir Braille bilgisayarlar, ekran okuyucular (windowseyes, JAWS for Windows, GVZ free talk, GVZ NetOkur, Oku, Dosya Editörü, internet gezgini, elektronik posta gönderme ve alma, NVDA, Thunderscreenreader) (Hebebci, 2017).

ÜNİVERSİTE WEB SAYFASINA GÖRME ENGELLİ ERİŞİMİ

Aydın (2012) tarafından görme engelli üniversite öğrencilerinin kullandıkları bilgi kaynakları, kütüphaneler, üniversite kütüphanelerinden aldıkları hizmetler, üniversite kütüphanelerinin kullanımında yaşadıkları problemler ile web sitelerine ilişkin sorunlara yönelik bir çalışma yürütülmüştür. Sorunların belirlenmesinde görme engelli öğrenciler ile yapılan görüşme sonucunda; öğrencilerin en çok zorlandıkları bilgi kaynak formatlarının %60 elektronik, %52 Braille, %48 kaset/CD ve %8 büyük baskı olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca, kabartma harita ve maketler, sesli kaynaklar ve taramaya uygun materyaller, uzaktan erişim materyalleri, dokunsal formatta resim ve grafiklere (%16) ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmıştır. Yine aynı çalışma sonucuna göre; görme engelli öğrencilerin bulmakta zorlandıkları kaynak türleri %60 dergiler, %52 kitaplar, %44 tezler, %36 konferans bildirileri, %32 danışma kaynakları ve %4 web siteleri olmuştur. Bilgisayar kullanımı ile ilgili sorunların ise web sayfasına erişilebilirlikte yaşandığı görülmüştür. Web sayfası tasarımının kolay dolaşılabilir olmaması, görsellere yönelik yazılı açıklama bulunmaması ve ses alternatifinin bulunmaması gibi problemler web sayfasını erişilebilir kılmamaktadır.

Kaygısız vd. (2011) görme ve işitme engelliler açısından bilgiye erişimde internet sayfalarında yaşanan güçlüklere yönelik yedi üniversite web sayfası Kamu Kurumları İnternet Siteleri Standartları ve Önerileri Rehberi'nde belirtilen on altı ilke üzerinden analiz edilmiştir. Çalışmada; üniversitelerin web sayfasının birçok erişim hatası barındırdığı; gezinim bağlantıları ve bağlantı ve yönlendirme bilgisi sunumundan kaynaklanan hataların daha fazla olduğu görülmüştür. Resim ve görsellerin fazla olması ve açıklayıcı metinlerin az olması görme engelli kullanıcıların bilgiye erişimini kısıtladığı sonucuna varılmıştır.

Üniversite web sayfalarına erişebilirlik üzerine yapılan bir diğer çalışma ise Çetin vd. (2017) tarafından yapılmıştır. Web sayfalarının kullanılabilirliği üzerine olan bu çalışmada beş görme engelli üniversite öğrencisi ile kullanılabilirlik testi gerçekleştirilmiştir. Kullanılabilirlik testinde toplam 11 görev belirlenmiş ve görevlerle ilişkili olarak üniversitenin web ana sayfası, öğrenci işleri sayfası, kütüphane ve bölüm sayfaları değerlendirilmiştir. Test sonucunda; en zor durumun akademik takvimde sınav tarihlerinin bulunması ve ayrıca, ders programına erişimin çok zaman aldığı belirlenmiştir. Tüm sayfaların yazılı metinlerinin olması ve web linklerinin sırası ve görsellerle ilgili daha fazla bilgi sunulması üzerinde durulmuştur.

İSTANBUL'DAKİ ÜNİVERSİTELERİN WEB SAYFASINA ERİŞİM

Türkiye'de 2019 yılı verilerine göre 129'u devlet ve 77'si vakıf üniversiteleri olmak üzere toplam 206 üniversite bulunmaktadır. Bu üniversitelerin %99'nun web sayfası bulunmakta ve kurum bilgilerini bu sayfalar aracılığı ile paylaşmaktadır. İstanbul'da ise 13'ü Devlet ve 46'sı Vakıf olmak üzere toplam 59 üniversite bulunmaktadır. Türkiye genelinde 206 üniversite olduğu dikkate alındığında yaklaşık %30'a yakın üniversite Mega Kent İstanbul'da yer almaktadır. Bu durum İstanbul'un büyük bir öğrenci nüfusuna sahip olduğunu göstermektedir.

Günümüzde web teknolojileri birçok kurumun görünürlüğünü arttırmaktadır. Web sayfaları ve arama motorları bilgiye ulaşmada yadsınamaz bir rol oynamaktadır. Teknolojik imkanların öğrenciler tarafından büyük ölçüde kullanıldığı düşünüldüğünde üniversite web sayfalarının tüm öğrenciler için erişilebilir olması öğretimin daha verimli bir şekilde yürütülmesi açısından önemlidir. Ancak, ne yazık

ki üniversite web sayfaları üzerine bugüne kadar yapılan çalışmalar görme engelli öğrencilerin web sayfalarını kullanımda zorluklar yaşadığını tespit etmektedir.

Bu araştırmada; araştırma hedefine daha verimli bir şekilde ulaşmak için İstanbul'da bulunan altı üniversiteye yer verilmiş ve web sayfaları görme engellilerin erişebilirliği açısından analiz edilmiştir. Bu altı üniversitenin üçü devlet üniversitesi olup, bildiri kapsamında yer alan Yıldız Teknik Üniversitesi (YTÜ), güzel sanatlar ağırlıklı olması nedeniyle Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ) ve teknik ağırlıklı bir üniversite olan Boğaziçi Üniversitesidir (BU). Diğer üç üniversite ise sosyal sorumluluk projelerine ağırlık veren Vakıf üniversiteleri arasından seçilmiş; Sabancı Üniversitesi, Özyeğin Üniversitesi ve Bilgi Üniversitesi olarak belirlenmiştir. Her bir üniversitenin web sayfası belirlenen dört kriter kapsamında değerlendirilmiştir. Bu kriterler;

- Metin büyüklüğü: metinlerin az görenler için okunabilir olması,
- Zıt renk kullanımı: renk körleri için zıt renk ve tonların kullanılıyor olması,
- Görsellere ait metin: görsellerin yazılı olarak anlatımı ve sesli olarak okunabilir olması ,
- Bilgiye ulaşımda tıklama sayısı: özellikle kütüphane, öğrenci işleri, kampüste yaşam, etkinlikler ve bölümlere en fazla 3 tıklama ile erişimin sağlanması

olarak belirlenmiştir.

Belirtilen kriterler kapsamında altı üniversitenin web sayfası incelendiğinde metin büyüklüğü açısından altı üniversitede görme engellilere yönelik alternatif seçenek sunulmadığı; kısmen zıt renklerin kullanıldığı, web sayfasında yer alan görsellere ait yazılı bir metin ve sesli okuma seçeneğinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Altı üniversitede de üç ya da dört tıklama ile bilgiye ulaşım sağlandığı görülmüştür.

Erişebilirlik açısından Engelsiz Yaşama Derneği (EY-DER) web sayfası üniversitelerin web sayfalarına örnek teşkil etmesi açısından önemli bir örnektir. Web ana sayfasında ayrı bir erişebilirlik menüsüne yer verilmiş; böylece görme engellilere yönelik alternatif çözümler sunulmuştur. Erişebilirlik menüsüne girildiğinde metinlerin sesli okunması, kontrastlık, metin büyüklüğü, okunaklı fontlar, klavye gezintisi, bağlantıların vurgulanması, metin boşluğu ve animasyonların durdurulması gibi seçeneklere yer verilmiştir. Web sayfası herkes için erişilebilir şekilde tasarlanmış, görsellikten ziyade işlevsellik öne çıkarılmıştır. Üniversite web sayfalarının benzer şekilde tasarlanması önem arz etmektedir.

SONUÇ

Bilgiye ulaşmak herkesin hakkıdır ve herkes için erişilebilir olması gerekir. Günümüz teknolojisinin sunmuş olduğu kaynaklar görme engelli bireyler için büyük avantajlar sağlayabilmekte; ekran okuyucu programlar ve uygulamalar görme engelli bireylerin bilgiye ulaşmasını kolaylaştırmaktadır.

Ancak, web sayfalarında yoğun şekilde görselliğe yer veriliyor olması, metinlerin azlığı ne yazık ki görme engelliler için bilgi erişimini engellemektedir. Görme engelli öğrencilerin bilgiye erişimde en çok ihtiyaç duyduğu üniversite web sayfalarına bakıldığında erişilebilirliğin gerektirdiği standartları tam olarak sağlamadığı görülmektedir. Görsellerin yerine metinlere ağırlık verilmesi ve bu metinlerin seslendirilmesi, zıt renklere yer verilmesi ve yazı büyüklüklerinin değiştirilebilir olması en önemli erişilebilirlik kriterleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

Ay, S. (2009). Görme engelliler için yeni bir arayüz tasarımı, Fırat Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çetin, N. M. , Alemdağ, E, Tüzün ve H, Yıldız, M (2017). Evaluation of a universitywebsite'susabilityforvisuallyimpairedstudents, Univ. Access Inf. Soc. 16, 151-160, DOI 10.1007/s10209-0150430-3.

EY-DER (2019). Engelsiz Yaşama Derneği.

Hebebci, M.T. (2017). Görme engelli ve az gören bireyler için geliştirilen donanım ve yazılımlar. Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi). 1(2), 52-62.

Kaygısız, E. G. Keskin, İ ve Oğuz, N. (2011). Görme ve işitme engellilerin üniversite internet sayfalarına erişebilirliği (yedi üniversite internet sayfası üzerinde bir değerlendirme), Akademik Bilişim Konferansı, İnönü Üniversitesi.

Kubuş, K. ve Çağıltay, K. (2006) E-Devlet siteleri görme engelliler için erişilebilir mi?

Subaşıoğlu, F. (2000). Engellilerin internet'e erişimi üzerine, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 40, 3-4, 203-216.

Şerefoğlu, H. ve Henkoğlu, T. (2019). Türkiye'deki üniversite web sitelerinin görme ve işitme engelli kullanıcılar açısından erişilebilirliklerinin değerlendirilmesi, Yüksek Öğretim ve Bilim Dergisi.

WCAG (2010). Web İçeriği Erişilebilirlik Kılavuzu 2.0.

Yücel, C. Y. ve Acartürk, C. (2006). Görme engelliler için web sayfalarında erişilebilirliğin sağlanması, AB'06, Pamukkale Üniversitesi.

KÜLTÜREL MİRAS EĞİTİMİNDE ARTIRILMIŞ GERÇEKLİĞİN ROLÜ VE MEVCUT MOBİL UYGULAMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Özlem Vargün

Mehmet Nuhoğlu

Özet

Bu makalede bilgi iletişim teknolojileri (BİT), artırılmış gerçeklik (AR/AG) ve mobil uygulamaların kültürel miras eğitimine katkısı, yaratıcı olanakları ve eksikleri mevcut mobil uygulamalar incelenerek değerlendirilmiştir. Seçilen örneklem 2019'da "AppStore" ve "Google Play"de yer alan uygulamalar arasından tercih edilmiştir. Bunların sanal gerçeklik, karışık ve artırılmış gerçekliği kullanan ve özellikle kültürel miras eğitimi ve turizm tanıtımı amacıyla hazırlanmış uygulamalar olmasına özen gösterilmiştir.

Bilgi iletişim teknolojilerinin kültürel mirasın eğitimi ve tanıtımında kullanılması; özellikle artırılmış gerçeklik uygulamalarının bireysel öğrenmeyi desteklemesi, daha derin bir bakış açısı sunması; bu yeni öğrenme yaklaşımları olarak konuyu popüler hale getirir. Bu tür uygulamalarda kullanılan hikayeleştirme ve animasyonlar; kültürel değer hakkındaki bakış açısını değiştirir ve duygudaşlık sağlanmasında etkin bir rol üstlenir. Mobil uygulamaların kültürel miras eserlerine daha kolay erişim sağlaması, turizmi ve öğrenmeyi teşvik etmesi, teknolojik araçların ve bununla ilgili yeni yöntem ve eğitim modellerinin ortaya çıkartılmasını sağlar. Ancak kültürel mirasın tanıtımı önemli bir sorumluluktur. Artırılmış gerçeklik ile tarihin yeniden kurgulanarak sunumu birtakım zorluk ve sorunları da beraberinde getirir. Artırılmış gerçeklik başlığı altında hazırlanan uygulamalar sadece yazınsal ve resimsel olabildiği gibi modelleme ile etkileşimli ve tarihi atmosferi yansıtan canlandırmaları da içerir. Bu inceleme yazısında kültürel mirasın tanıtımı için yapılan mevcut uygulamaların teknolojik imkanları sınıflandırılmış, eğitici olumlu yanları kadar eleştirel bakış açısı da getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Artırılmış Gerçeklik, Kültürel Miras, Mobil Uygulamalar, Tanıtım, Eğitim

EVALUATION OF EXAMPLES OF AUGMENTED REALITY APPLICATIONS USED FOR CULTURAL HERITAGE IN MOBILE COMMUNICATION DEVİCES

Abstract

In this article, the contribution of information communication technologies (ICT), augmented reality (AR) and mobile applications to cultural heritage education, creative opportunities and deficiencies are evaluated by examining the existing mobile applications. The selected sample was selected among the applications in "AppStore" and Play Google Play 'in 2019. They were made to use virtual reality, mixed and augmented reality and especially prepared for cultural heritage education and tourism introducing.

Use of ICT in education and introducing of cultural heritage; in particular, augmented reality practices support individual learning and provide a deeper perspective; this makes the topic popular as new learning approaches. Storytelling and animations used in such applications; it changes its perspective on cultural value and plays an active role in ensuring sympathy. Mobile applications provide easier access to cultural heritage, promote tourism and learning, and provide technological tools and related new methods and training models. However, the introducing of cultural heritage is an important responsibility. Augmented reality and reconstruction of history presents a number of difficulties and problems. Applications prepared under the heading of augmented reality can be not only literary and pictorial, but also include animations that reflect the interactive and historical atmosphere with modelling. In this review, the technological possibilities of the existing practices for the introducing of cultural heritage are classified and the critical aspects as well as the educational positive aspects are introduced.

Keywords: Augmented Reality, Cultural Heritage, Mobile Applications, Introducing, Educatio

Giriş

Kültürel miras eğitiminde BİT'in kullanımlarına ilk örnekler müze gibi kültürel kurumlarda başlamış, zamanla mobil cihazlara yönelmiş (mobil turizm) sanal ve dijital miras olarak hızla büyüyen bir alan haline gelmiştir. Günümüz literatürüne Yeni Miras (New Heritage: Yehuda, Kalay, Kvan, Affleck, 2016, 1) olarak giren bu alan dijital teknolojilerin sınırsız ilişkilerini, çoklu ortamları ve yeni medya kullanımlarını içermektedir.

BİT'in dolayısıyla dijital teknolojilerin kullanımı sadece kültürel miras eğitimi için değil onların taranarak belgelenmesi, modellenerek (sanal) görünür hale getirilmesi ve arşivlenmesi (yani tarama, modelleme ve arşivleme) için de önemlidir. Kültürel mirasın dijital teknolojiler kullanılarak yeniden sunumu kültür kurumlarının çalışma ve var olma biçimlerini değiştirirken, güçlü arama motorları sayesinde web üzerinden daha önce erişemeyeceği izleyicilere ulaşım imkanı sunar. Bununla birlikte, kültürel mirası korumak için şimdiye kadar kullanılan her ortam gibi, dijital medya da tarafsız değildir: temsil edilen bilgileri ve toplumun yorumlama biçimini etkileme potansiyeline sahiptir.

Öte yandan kültürel miras alanları özellikle kentlerdeki tarihi alanlar kentleşme, rant ve genel ihmal nedeniyle hızlı bir düşüş altındadır. Bu nedenle bu değerlerin dijitalleştirilerek modellenmesi kültürel mirasın korunmasına bir alternatif olarak görülebilir. Bu modellerin artırılmış gerçeklik ile mobil uygulamalarda kullanılması ise kültürel mirasın öğrenme üzerindeki etkisini artırırken kişisel bakış açısı da sunmaktadır.

Artırılmış Gerçekliğin Kültürel Miras Açısından Sanal Ortamlarda Kullanımı

Kültürel mirasın "sanal miras projeleri" başlığı altında yeniden yapılandırılması[1] yani 3D modellenmesi fikri ilk olarak 1983 yılında John Woodwark'ın Roma Hamamlarının 3D modellenmesi (sanal rekonstrüksiyon) çalışmalarına dayanır (Dave, 2008, 44). Woodwark'ın bu çalışmalarını 1991 yılında Bath Üniversitesinde paylaşması ile kültürel değerlerin sanal olarak koruma altına alınması fikri hızla yayılarak UNESCO ve benzer kurumlar tarafından "sanal miras projeleri" olarak desteklenmeye başlar.

Öte yandan aynı süreçte sanal ve artırılmış gerçekliğin (AR-VR) film ve medya sektörü de kullanımı konuyu hızla popüler hale getirmiştir. Bu durumda sanal gerçekliğin hayranlık uyandırma yeteneği sayesinde daha olgunlaşma sürecinden geçmeden çok önce popüler olması sağlanmış olur. Sanal ve arkasından gelen artırılmış gerçeklik hızla ticari, eğitim ve eğlence sektöründe kullanılır. Buna paralel artan hızla farklı disiplinlerde ve kültürel miras ortamlarında kullanılmaya başlar.

Maria Roussou sanal gerçeklikle (VR) kültürel mirasın kesişim noktasını "çapraz dölleme"[2] yöntemi olarak görür ve "Sanal Miras" (VH) olarak adlandırır; Sanal miras ise; gelişmiş VR görüntüleme teknolojilerinin kullanımıyla sentez, koruma, üreme, temsil, dijital yeniden işleme ve kültürel kanıtların gösterilmesini kolaylaştıracak bir dizi işlevi içerir (Roussou, 2016, 225-241). Bu tür sanal miras uygulamaları "sanal arkeoloji" olarak bilinen alanlarla birleşerek karışık gerçeklik (MR) ve artırılmış gerçeklik (AR) ile kültürel miras alanlarında yeni uygulama alanları imkanı bulmuştur. Sanal mirasın kullanımı doğası gereği disiplinlerarası ve kültürlerarası bir bağlama oturur; birlikte çalışma, içerik oluşturma ve imaj üretim süreçlerini kapsar. Ancak ortaya çıkan bilgi; renkli, etkileyici, kalıcı, eğlenceli ve muhteşem olabilir; bilgiyi etkileşimli kılabilir ve çok daha fazla kişiye ulaşabilir. Ancak bilgi farkındalığı arttırma, tarafsız bilgi aktarma amacıyla özenle tasarlanmış olmalıdır.

Sanal gerçekliğin kültürel miras uygulamalarında kullanımının öncü örnekleri ülke, bölge ve kentler için bir vitrin işlevi görür. Bununla birlikte halka arz ve sergi olanakları genişledikçe teknoloji tasarımcıları, sanatçılar, psikologlar, eğlence ve pazarlama uzmanları, görsel tasarımcılar, tarihçiler ve

1 visual rekonstruktion

2 cross fertilization

kültürel miras uzmanları disiplinlerarası bu zorlu alanda birleşerek zengin temsiller elde edebilirler. Ancak teknolojik altyapı eksiklikleri pratik sonuçların alınmasında sorunlar oluşturur. Burada önemli olan; görsel olarak "yeniden yapılandırmalarda" verileri doğru şekilde görselleştirmek; deneyimli olmak (sanal ortamı, bilgi sağlayan ve gösteriyi içeren unsurlarla sunmak ve geliştirmek); ve etkileşim kurabilmektir (deneyimi aktif olarak dahil etmek ve hatta değiştirerek içgörü kazanma kabiliyeti sağlamak) (Roussou, 2016, 225-241). Bu zor bir süreç içerdiği için şu ana kadar akıllı telefonlarda kullanılan ve hayata geçirilebilmiş çok az sayıda uygulama bulunmaktadır. Sanal miras projeleri artan hızla devam etmekle birlikte bunlardan çok azı uygulamaya dönüştürülebilmiştir.

Roussou, sanal miras ortamlarının üç ana bileşeni olarak temsil, deneyim tasarımı ve etkileşim arasındaki diyalojik[3] ilişkinin önemine vurgu yapar (Roussou, 2016, 225-241). Temsil bu üçlüdeki en önemli bileşendir. İyi bir temsil; tarihi alanların, eserlerin, karakterlerin (tarihi şahsiyetler), yaşam biçimlerinin araştırılması, anlaşılması sonucu oluşturulan görselleştirme pratiğine dayalıdır. Kültürel değeri temsil etme; doğru ve fotogerçekçi görüntü elde etme, teknolojik yeterlik kadar, o döneme ait dil ve hikayenin yaratılma yetisi gerektirir. Miras içeriğinin sanal temsili ile uğraşan teknoloji uzmanları doğal olarak içeriğin doğruluğu ile daha az; görselleştirilmiş içerik biçimiyle daha çok ilgilenirler. Bu durumda da doğruluk ve fotogerçekçi betimleme arasındaki fark; algılanan gerçekliğin derecesi ve içerik kalitesi arasındaki fark yönünde azalır. Bu durumda bilgisayar grafikleri (CG)[4] gerçeklik, duyusal gerçeklik ve fotogerçekçilikte yoğunlaşır ve bu durum dönemin ve içeriğin gerçekliğini göz ardı etme riski taşır. Yani gerçekliğe en yakın gerçektir algısı oluşur.

Aslında tarih öznel bir yapıdır; bu durumda hangi öznelliği yeniden yaratmalıyız? Arkeoloji yorum ve hipotezlere dayalı bir disiplindir (Roussou, 2016, 225-241). Huizinga'ya göre, tarihsel bilgi temelde estetik, sezgisel ve özneldir (Huizinga 1971, 75). Bu durumda geçmişi yeniden canlandırmak ve eğitim için araç olarak kullanmak arasında fark olmalıdır. Müzeler etkileşimli teknolojileri daha etkin kullandıklarında hikaye anlatma ve deneyim oluşturma konusunda ustalaştıkça bu deneyimden memnun olan ve eğlenen kullanıcılar daha az şüphe duymakta ve kendi anlamlarını birleştirmektedirler.

Yeni nesil müzeler hikaye anlatma yoluyla ilgi, empati ve hayal gücünü tetiklemekte ve müzeye olan ilgiyi artırabilmek için bu püf noktalarını başarılı şekilde kullanmaktadır. Schell'a göre; "başarılı bir eğlence deneyimi, bir ziyaretçinin ilgi seviyesini artırmakta (dikkati odaklama istek ve irade kurma), empati kurmayı sağlamakta (birinin kendini başka bir yere koyma yeteneği) ve hayal gücünü tetiklemekte (hayal gücü gibi alternatif gerçekleri fanteziye çevirme yeteneği), ve korunmaktadır (Schell, 2003: 12). Hikaye anlatma kuşkusuz, sanal bir kültürel içerik ortamı yaşayan ziyaretçide bu yetenekleri tetikleyen en iyi araçtır. Bu nedenle özellikle kültürel miras tanıtımlarını içeren "mobil turizm" uygulamalarında bu yöntem farklılık yaratmak adına sıklıkla kullanılmaktadır.

Karakter ve yaşam ortamı (tarihi atmosfer) tasarımı ise sanal yada artırılmış gerçeklik uygulamalarında en zorlu aşamalardan biridir ve genellikle sanal miras projelerinde çok az kullanılır. Bu nedenle, Margaret Morse'a göre "sanal miras projelerinin çoğu sadece mimarlığın yeniden inşası ile sonuçlanır; bu nedenle sanal miras projeleri bir çeşit "Nature Morte" gibidir" (Morse 1996, 195-232). Çünkü karakter tasarımında estetik görsellik ve fotogerçekçiliğin yanında tarihsel doğruluk (kıyafet, davranış, gelenek, görenek, mimik vs) kavramsal sağlamlık gerekir.

Roussou'a göre "tüm karmaşıklıklarına rağmen, sanal miras ortamları doğal olarak büyüleyicidir; araştırmayı destekleme ve geniş halkı eğitme üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Müzeler ve kültür merkezleri gibi miras kurumları, gerekli VR yapımlarının tasarımına liderlik eder, uygun ortamlar

3 Göstergelerin önceki kullanımlarla bir ilişki içerisinde olması; ya da anlamlar arasında karşılıklı etkileşim ve diyalog olmasıdır

4 computer graphic

sağlar, VH[5] simülasyonları için gerekli gelişmiş sistemleri kullanır, potansiyel faydalarını tanımlar ve farklı izleyiciler için etkilerini değerlendirir. Sanal miras projeleri de müze dışında arkeolojik alan ve kentsel mekanlar, kentsel rehberler ve mobil turizm için hızla geliştirilmektedir. Ancak mobil uygulamalar çeşitli nedenlerle müzelerdeki uygulamalar kadar hızlı gelişmemektedir. Bu sürecin uzamasının bir nedeni de çoğu akademik olarak yürütülen çalışmalarda fikir ve disiplinlerarası uyumdaki gecikmeler de sayılabilir. Alanın ilerletilmesi için en iyi uygulamanın, sunumun (ve temsilin) yakınsaması, deneyim tasarımı ve etkileşiminin, özellikle de uygulayıcılar ve akademisyenler olarak eski fikirlerimizi elden çıkarmaya ve konuyla ilgili önyargılarımıza meydan okumaya istekli olduğunun yattığına inanıyoruz" (Roussou, 2016, 225-241). (Roussou, 2008)

Sonuç olarak sanal mirasın görselleştirilmesi; uygulamanın amacına, neyi vermek istediğine ve neyi vurguladığına göre değişecektir. Spesifik olarak, temsil etme durumunda, doğru ve gerçek anlamda konumlandırılmış temsiller mi yoksa öznel ancak ikna edici ortamlar oluşturmamız gerekip gerekmediği sorusunun cevabı hedef kitle ve amaca bağlıdır. Sonuç olarak ortaya çıkan temsiller bilgi verme, pozitif etki yaratma, hayran bırakma ve etkileşme özelliği taşır. Yapılan temsiller yapıcı eleştirilerle sürekli geliştirilebilir ve bilginin paylaşımı sağlanabilir. Sanal mirası kullanan mobil uygulamalar ziyaretçi ile sanal çevre arasında bir köprü oluşturur ve daha az maliyetle (yada ücretsiz) bilgiye ulaşabildiği için de demokratiktir.

Kültürel Mirasın Tanıtımı ve Sanal Miras projelerini kullanan Mevcut Mobil Uygulamalar (2019)

Kültürel miras ile sanal gerçekliğin (VR) kesişim noktasını oluşturan sanal mirasın kültürel değerleri tanıtımında kullanılması, tasarım ve içerik üretmedeki zorlukları sanal mirasın kullanılma yöntemlerine değinildikten sonra bu bölümde mevcut mobil uygulamalara ortaya çıkış amaçlarına ve kullanıcı deneyimlerine bakılmaktadır. Ancak yukarıda belirtilen zorluklardan dolayı şu an var olan AR kullanan mobil uygulamalar çok olmadığı karşılaştırma imkanının kısıtlı olması nedeniyle kültürel miras tanıtımında ve eğitiminde kullanılan 2011'den itibaren pazara sunulmuş mobil uygulamalar değerlendirilmiştir.

Önceki yıllarda kaleme alınan benzer makalelere bakıldığında 2018 yılında Gülizar Akkuş ve Çetin Akkuş tarafından da mobil artırılmış gerçeklik uygulamaları incelenmiş ve birbirinden bağımsız projeler olduğu Türkiye'de ise henüz hayata geçmiş 3D cep mobil AR projesine rastlanılmadığı sonucuna varmışlardır (Akkuş ve Akkuş 2018: 84). Bu veriler de göz önünde bulundurularak; aşağıdaki tabloda 2D ve 3D grafiklerin, VR ve AR özelliklerin kullanıldığı uygulamalar yıllara göre sınıflandırılmıştır. 2011 yılında Google sanat ve kültür app uygulaması başlangıç kabul edilmiş; 2012 de Londra sokaklarının 18-19. Yüzyıllardaki 2D grafik ve fotoğraflarından oluşan görüntüleri içeren uygulamalarla devam edip günümüze kadar ulaşan 23 uygulama değerlendirilmiştir. Tablo hazırlanırken AR kullanan; ama sadece kültürel miras tanıtımına odaklanan ve kültür kurumlarının desteklediği projelere öncelik verilmiştir.

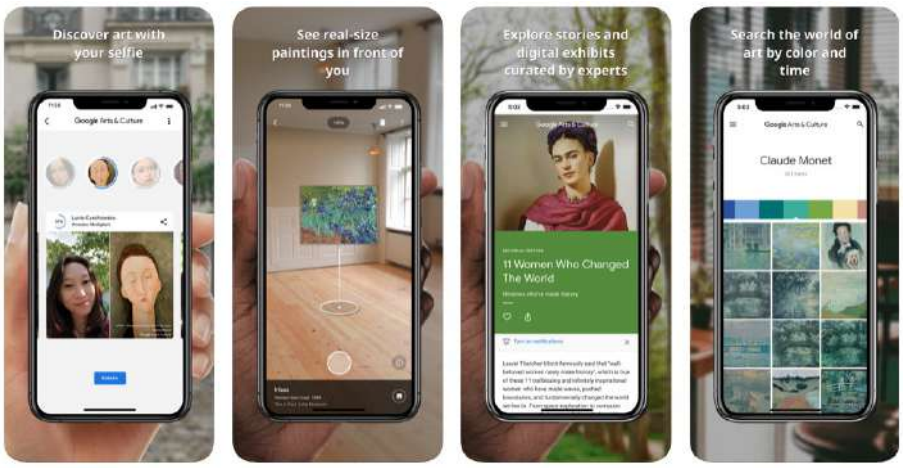
Kültürel mirasa ait taşınmazların sanal rekonstrüksiyonlarının yapımına 1990'ların sonu 2000'lerin başında yapımına kültürel miras projeleri olarak başlanmış ancak bunların bir kısmı hayata geçirilebilmiştir. Tabloda oluşturulan mobil uygulamalar (birkaçı hariç) şu an güncel olarak akıllı telefonlara indirilebilmektedir. Bu tür uygulamalar farklı yöntemlerle (farklı amaçlarla) hayata geçirilmiş ve kültürel mirasın tanıtımında kullanılmaktadır.

5 Virtual Heritage

Tablo 1.Kültürel Mirasın Tanıtımı ve Sanal Miras projelerini kullanan Mevcut Mobil Uygulamalar (2019)

KÜLTÜREL MİRAS TANITIMI- MOBİL TURİZM- MOBİL REHBER- VR- AR- 2D - 3D						
YIL	SES- YAZI RESİM	VR-3D 2D GRAFİK APP	VR-AR 3D GRAFİK GÖZLÜK - OYUN	AR 2D GRAFİK YAZI	AR 2D GRAFİK RESİM	AR 3D - 2D GRAFİK ANİMASYON - HİKAYE
2011	GOOGLE ARTS & CULTURE					
2012					STREET OF LONDON (Şu an mevcut değil)	
2013	TRIPADVISOR HOTELS RESTAURANTS		INGRESS			
2015				POMPEII MAP- TRAVEL GUIDE	MDINA THROUGH TIME	
2016	COOLTURA (Şu an mevcut değil)	BACK TO POMPEII VR GUIDE	POKEMON GO (Şu an mevcut değil)	İSTANBUL SEYAHAT REHBERİ		
2017	PİRİ GUİDE		POMPEII		SMART HERITAGE PROJECT 6	
2018		MYVIRTUAL ARMENIA	INGRESS PRIME		CULTURAL MAP AR	CIVILISATIONS AR
2019	CULTURE TRIP- EXPLORE & TRAVEL	2019 VR KRONOS	KNIGHFALL	PLUGGY GAMES HUNTER		AR HISTORY GUIDE STORIES WORLD / HISTOURICAL

Tablodaki ilk örnek (Görsel 1) 2011 yılında Google tarafından kullanıma açılan Google Arts & Culture uygulamasıdır. Uygulama sanat ve kültürü desteklemek için geliştirilmiştir. Bu uygulama ile 70 ülke 1200'den fazla müzesinin içine girebilme eserlere yakından bakabilme, öykü ve yazılarına göz atabilme fırsatı sunulur. Google karton görüntüleyici gözlüklerle VR sanat gerçeklikte daha fazla bilgi ve görsele ulaşma imkanı bulunmaktadır. Ücretsiz olan bu uygulamanın eğlenceli tarafı kendi çektiğiniz portreye en yakın sanat tarihinde yapılmış portre ile eşleştirerek sosyal medyada paylaşma imkanı sunmasıdır.



Görsel 1. Google Arts & Culture Uygulaması

2012 yılında yayınlanan ancak şu an AppStore da bulunmayan Museum of London : StreetMuseum Uygulaması (Görsel 2) Londra sokaklarını eş zamanlı olarak 1930'lardan başlayarak 1970'lere kadar eski fotoğrafları ile eşleştirip telefonun ekranına yansıtabilmekteydi. Streetmuseum uygulaması bir kullanıcının yerini tanıma ve ardından kamera görüntüsüne tarihi bir görüntüyü bindirme özelliğine sahipti. Ücretsiz olan uygulama bugün kullanımda değildir. Ancak farklı amaç, versiyon ve adlarda benzer uygulamalar bulmak mümkündür.



Görsel 2. Museum of London: StreetMuseum

2013 yılında ilk defa yayınlanan Ingress oyunu iki takımın AR kullanarak tarihi ve kültürel yerleri keşfetmeye buralara gizlenmiş şifreleri çözerek hedefteki ödülü almaya odaklanır. Oyun ilk olarak 14 Aralık 2013'te Android cihazlar için, daha sonra da 14 Temmuz 2014'te iOS cihazlar için yayınlandı. Oyun ücretsiz indirilebilir ancak serbest işletme modeli kullanarak oyun içi ek öğeler için uygulama içi satın alımları destekler. Mobil uygulama, 2018 itibariyle Ingress Prime olarak güncellenmiş ve dünya çapında 20 milyondan fazla kez indirilmiştir. 2016 yılında piyasaya sürülen Pokemon GO'da benzer bir etki yapmış ve milyonlarca kullanıcı tarihi ve kültürel yerleri bu oyun sayesinde takip etmeye başlamıştı.

Ingress Prime (Görsel 3-4), oyuncunun gerçek dünyadaki konumuna yakın olan "portalları" bulmak ve etkileşimde bulunmak için mobil GPS'yi kullanır. Portallar, genellikle heykeller ve anıtlar, eşsiz mimari, dış duvar resimleri, tarihi binalar ve diğer insan başarısı gösterileri gibi kamusal sanat olarak görünen "insan yapımı ve yaratıcılığının ifade edildiği" fiziksel ilgi noktalarıdır. Oyun, portalları, çeşitli medya biçimleriyle sağlanan sürekli bir açık anlatımın yanı sıra bilim kurgunun unsurlarını kullanır.



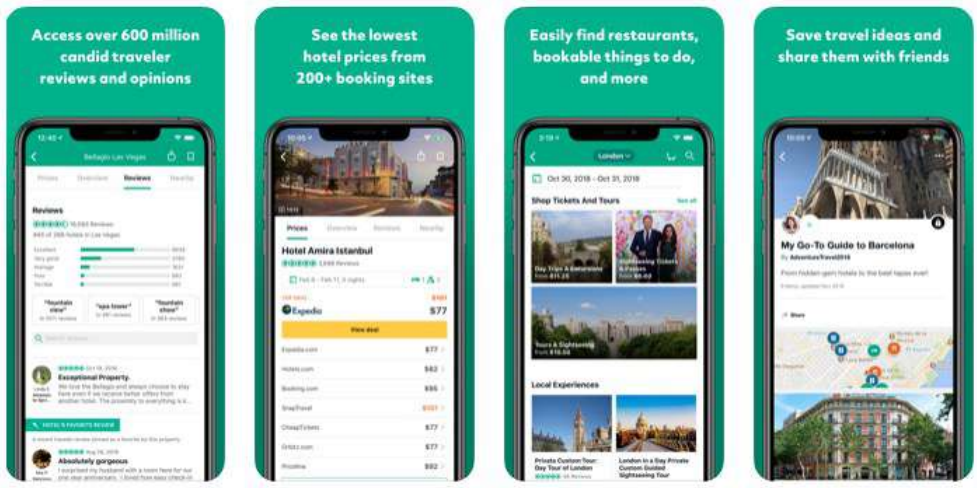
Görsel 3. Ingress Prime AR kullanan Mobil Oyun



Görsel 4. Ingress Prime AR Mobil Oyun

Kültürel mirasın tanıtımında kullanılan mobil turizm uygulamalarının ilki olan Tripadvisor (Görsel 5) 2013 yılında çıktıktan sonra daha çok turistlerin konaklama ve yemek ihtiyaçlarını çözen bir mobil uygulama olarak en çok indirilen ama VR veya AR içermeyen bir uygulamadır.

Merkezi Amerika Needham, Massachusetts olan TripAdvisor, dünyanın en büyük "sosyal seyahat sitesi" olup, 315 milyon yorumcusu ve 730 milyondan fazla otel, restoran, gezilecek yer ve seyahatle ilgili işletme hakkında bilgi içerir. Web sitesi hizmeti de bulunan uygulama ücretsiz olup, bir reklamcılık iş modeli olarak varlığını sürdürmektedir.



Görsel 5. TripAdvisor

VR ve AR kullanmayan Cooltura, PiriGuide ve Cultura Trip uygulamaları daha çok kültürel miras değerlerine odaklanır. Ünlü kişilerin deneyimlerinden faydalanır, onların sesleri ile rehberlik eder ve çok bilinmeyen kültürel değerler hakkında bilgi aktarır.

2005'de Miralab tarafından geliştirilen ve sanal karakterleri artırılmış gerçeklik kullanarak eş zamanlı görüntülenmesini sağlayan uygulama 2017'de yayınlanan Retro Futura (Görsel 6) tarafından AR gözlükler ile varlığını sürdürmektedir. 2016'da yayınlanan Back to Pompeii uygulaması VR olarak tarihi sokakları görmeyi desteklerken, AR gözlükler sayesinde eş zamanlı görüntü sağlama imkanı da sunmaktadır.



Görsel 6. Back to Pompeii

2018 ve 2019 da 3D model ve AR kullanan mobil uygulamalarda artış gözlenmiştir. Bu artışın bir nedeni mobil telefonlarında kullanılan 3D modellerin mobil arayüz ve destekleyici yazılımların geliştirilmesi sayesinde olmuştur. 2018 yılında nitelikli içerik, AR ve 2D grafik kullanan Tayland Kültür Bakanlığı tarafından desteklenen Cultural Map AR (AG kültür Haritası-Görsel 7) bu tür uygulamaların en kapsamlılarından birini oluşturur.



Görsel 7 Cultural Map AR (AG kültür Haritası) Tayland Kültür Bakanlığı 2018

Tayland Kültür bakanlığı tarafından 2018 yılında lansmanı yapılan uygulama Artırılmış Gerçekliği kullanarak kültürel değere ait bilgiyi resim ve yazı ile destekleyerek aktarır. Konum bilginizi alır ve en yakın lokasyondaki noktaları sıralayarak tur oluşturmanızı; gittiğiniz yerlerle ilgili bilgi paylaşımını destekleyerek etkileşimde bulunmanızı sağlar.

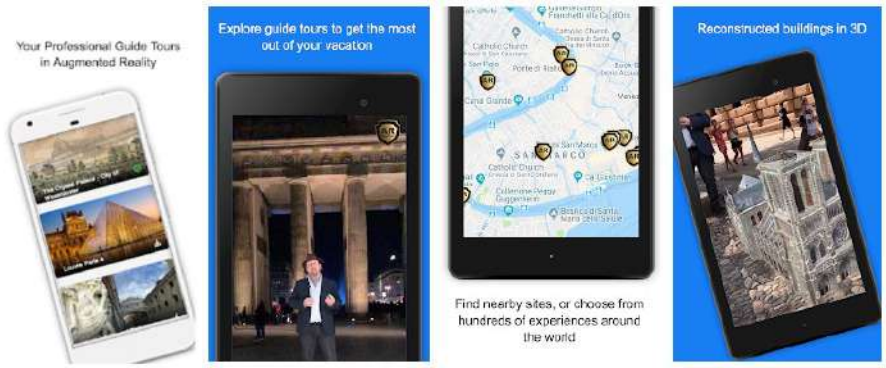
BBC tarafından piyasaya sürülen Civilisations AR ise dünyadaki kültürel değerleri 3D model olarak eş zamanlı telefonunuza üç boyutlu indirme imkanı vermektedir.



Görsel 8. Civilization AR

Eski Mısır hakkında hikayelerden, Rönesans eserlerine, bu kültürel hazinelerin kökenleri ve onları yapan insanlar hakkında daha fazla bilgi edinme imkanı tanır. Ücretsiz olan uygulama sanat ve kültür dizisi ile eş zamanlı BBC, Nexus Studios ve İngiltere'deki 30'dan fazla müze arasında büyük bir işbirliğinin bir parçasını oluşturmaktadır.

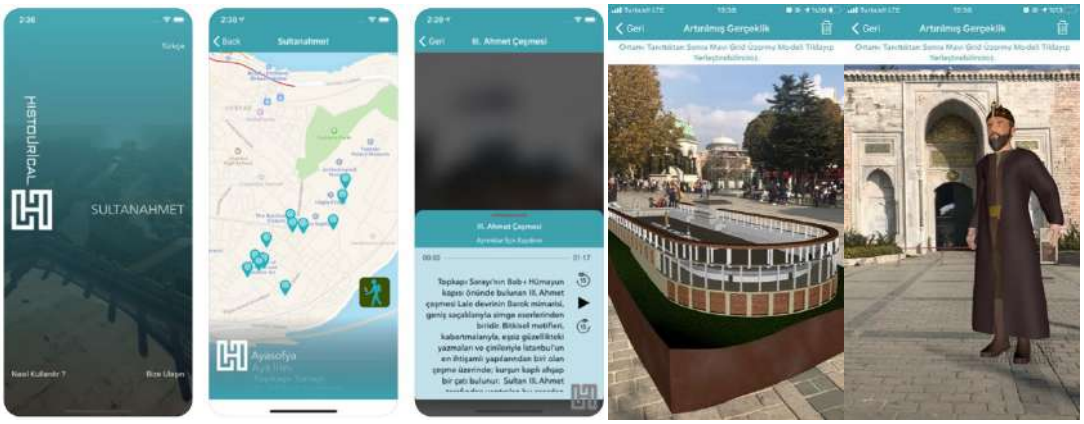
2019 Ocak ayında lansmanı yapılan "AR History Guide Stories World" (Görsel 9) uygulaması harita üzerinde AR noktaları, anlatıcı avatarı ile 3D modeler eş zamanlı görülebilmektedir. Şu an Androidlerde kullanılabilen uygulama henüz AppStorlarda görülmemektedir.



Görsel 9. AR History Guide Stories World

Sanal bir hikaye anlatıcısıyla kullanılan uygulama Londra, Paris, Atina, Roma, Venedik, Göteborg kentleri için hazırlanmış ve geliştirilmek üzere planlanmıştır. Uygulamaya her yerden ulaşılabilir. Resimler ve 3D modeller ile zenginleştirilmiş uygulamada Harita kullanarak yol bulma veya uzaktan farklı konumlara göz atma imkanı verir. Tarihi yapıların sanal yeniden yapılanmaları ile bunların hikayelerini paylaşır.

Histourical uygulaması tarihi bölgelere ayrılmış ve her bölge için tur güzergahları belirlenmiştir. Güzergahlar üzerinde belirlenen tarihi noktalardaki bilgiler yazılı bilgi, ses dosyası, video animasyon, AR (artırılmış gerçeklikle verilen) 3D model olarak sunulur. Bilgilere Türkçe ve İngilizce olarak ulaşılabilir. Ancak sanal mirasın temsili 3D modeller incelendiğinde görüntülerin yapay bilgisayar grafikleri olduğu görülür. Bu durum gerçeklikten uzaklaşılmasına neden olur. Poligon sayılarının cep telefonlarında görüntüleme problemleri oluşturduğundan dolayı ayrıntıya girilmemiştir. Ancak yine de kullanıcılar tarafından ilgiyle karşılanmıştır.



Görsel 10. Histourical AR App

Histourical'ın Kullanıcı arayüzünde içerik tasarımı altı bölümden oluşur.

1. Kullanıcı gezmek istediği turu seçer ve bu bölgeye ait noktaları haritada görerek en yakın güzergahları belirler.

2. Güzergahtaki noktalara (bayraklara) tıkladığında (ki bu noktalar tarihi bina, eser, çeşme gibi kentsel mekândaki ortak bellekten seçilir) yer hakkındaki tarihi bilgiye yazılı olarak ulaşabilir.

3. Yazılı bilgiye alttaki ok ile ses dosyası olarak da ulaşabilir.

4. Kullanıcı ses dosyasını dinlerken isterse fotoğraf galerisine girerek mekana ait farklı dönemlerdeki fotoğrafları (gravürleri ve burada yaşamış tarihi şahsiyetleri) görebilir.

5. Kullanıcı tarihsel bilgiyi okuyup, dinledikten sonra bu tarihsel değere ait bir hikayeyi animasyon şeklinde izleyebilir.

6. Son olarak AR (Artırılmış gerçeklik) ikonuna tıklayıp kameraya geçen görüntü üzerine dokunduğunda gerçek mekan ile tarihi model bir araya gelir. Kameradaki gerçek mekan görüntüsü üzerinde artık günümüzde bulunmayan kültürel değere ait yapı (örneğin Sultanahmet'teki Hipodrom), tarihi şahsiyeti (örneğin Ayasofya'da Konstantin ve Fatih Sultan Mehmet karakterlerini) ya da nesne 3D model olarak AR ile telefonunda eş zamanlı görebilir.

SONUÇ

Mobil uygulamalarda kültürel miras amaç ve araç olarak iki türlü kullanılmaktadır. Mobil turizme yakın olan ve asıl amacı tur, konaklama, yiyecek satmak olan uygulamalarda miras araç olarak kullanılırken, CNN, Kültür bakanlığı gibi devlet ve kurum destekli uygulamalarda ise tanıtım amaç olarak kullanılmaktadır. Bu tür sanal miras projeleri disiplinlerarası çalışmayı gerektiren, büyük bütçeli, zor ve zahmetli projelerdir.

Mobil iletişim araçlarında, kültürel mirasın tanıtımı için kullanılan uygulamaları yöntem ve amaçlarına göre 5'e ayırabiliriz; (Kültürel miras bilgisini ya da sanal mirasın temsili)

1. Ses, yazı ve görseller (resim, fotoğraf, 2B grafik) kullanan uygulamalar (Bu tür uygulamalar mobil turizm alanında çok kullanılır ve kültürel miras bilgisi bir araç olarak verilir)
2. Sanal gerçekliği (3D model ve VR) kullanan ve dönemin tarihi atmosferini yaşatmak amacı taşıyan uygulamalar
3. Sanal mirası 3D modellerle AR ve VR ile veren ve bilgiye ulaşmayı oyunlaştırmayı amaçlayan uygulamalar
4. Artırılmış gerçekliği (AR) 2B infografik (ikon-yazı) ile lokasyonu eşleştirerek bilgi aktaran uygulamalar
5. 2D ve 3D grafik ve modelleri artırılmış gerçeklik (AR) kullanarak, hikayelerle zenginleştirerek tarihi atmosferi yaşatan uygulamalar.

Bu sınıflandırmadan da anlaşılacağı üzere genel olarak Kültürel miras tanıtımı ya araç ya da amaç olarak kullanılır. Kültürel mirasın eğitimi ve tanıtımı amacını taşıyan ve sadece AR kullanan uygulamaları ise kabaca ikiye ayırmak mümkündür;

1 2B infografiklerle (yazı-ikon) lokasyonu eşleştirerek bilgi aktaran uygulamalar
2 3B sanal mirasın rekonstrüksiyonuyla tarihi atmosfer yaratarak bilgiyi aktaran uygulamalar

Yapılan değerlendirmede mobil uygulamaların çekiciliği arttırmak ve cazip hale getirmek için yanı kullanıcı sayısını arttırmak için etkileşimi ve eğlenmeyi ön plana aldıkları görülmüştür. Genel bir sınıflandırma yapılırsa mobil uygulamalarda öğrenme ve eğlenme için 7 yöntem kullanılmaktadır.

1. Kameranın 360 özelliği kullanılarak mekanda dolaşma imkanı sağlamak
2. VR ile tarihi atmosfer kurgulayarak
3. AR ile tarihi 2B görüntü ve yazıyı eşleştirerek
4. Hikayeleştirerek tarihi mekanlar hakkında bilgi vermek
5. Oyunlaştırma ile bilgiyi cazip hale getirerek
6. AR ile 3B mevcut kültürel değere uzaktan erişim sağlamak ya da 3D sanal mirası rekonstrüksiyonunu göstermek
7. Video animasyonlar kullanarak gelenekleri göstermek

AR özelliğinin VH için mobil uygulamalarda kullanılmaya başlaması çok yenidir. Ancak sanal mirasın rekonstrüksiyonlarına yaklaşık 30 yıl önce başlamış, sanal miras projeleri kapsamında desteklenmiştir. Sanal mirasın rekonstrüksiyonu oldukça zorlu bir süreç olması, doğru bilgiye disiplinlerarası bir süreçte ulaşılabiliyor olması, teknik altyapının eksiklikleri ve mali imkanların yaratılmasındaki yetersizlikler bu tür uygulamaların çıkamamasında ya da gecikmesinde en büyük etkendir.

Kültürel mirasın sanal miras olarak yeniden yapılandırılması kültürel değerlerin korunması ve bilginin teknolojinin imkanları ile boyut değiştirerek aktarılması; yani kısaca tarih ve teknolojiyi eşleştirerek yenilikçi yöntemlerle bilginin aktarılması; gelecek nesillerin alışık olduğu teknolojik dili kullanarak tanımasına imkan sağlayacaktır. Bu büyüleyici yöntem sayesinde bilgiye ulaşmak kolaylaşırken, tanıma tanıtma ve koruma yenilikçi yöntemlere cazip hale gelecek ve yayılacaktır.

KAYNAKÇA

Akkuş, G., & Akkuş, Ç. (2018, 03 15). Tarihi Turistik Alanlarda Kullanılan Mobil Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Değerlendirilmesi. 83-104.

Dave, B. (2008). Virtual Heritage; Mediating space, Time and Perspective. Y. E. Kalay, T. Kvan, & J. Affleck içinde, New Heritage; New Media and Cultural Heritage (s. 40-52). New York: Routledge.

Huizinga, J. (2017). Homo Ludens; Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme. (M. A. Kılıçbay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Kalay, Y. E. (2008). Preserving Cultural Heritage Through Digital Media. Y. E. Kalay, T. Kvan, & J. Affleck içinde, New Heritage, New Media and Cultural Heritage (s. 1-10). New York: Routledge.

Lowenthal, D. (1985). The Past is a Foreign Country . Cambridge: Cambridge University Press.

Morse, M. (1996). Nature Morte: Lanscape and Narrative in Virtual Enviroments. M. A. Moser, & D. Macleod içinde, In Immersed in Tecnology: Art and Virtual Enviroments (s. 195-232). Cambridge: The MIT Press.

Roussou, M. (2008). The Componens of Engagement in Virtual Heritage Enviroments. Y. E. Kalay, T. Kvan, & A. Janice içinde, New Heritage; New Media and Cultural Heritage (s. 225-241). New York: Routledge.

Schell, J. (2003). Understanding Entertaintment:Story and Gameplay are One. J. A. Jacko, & L. Sears A. Erlbaum içinde, In the Human Computer Interaction Handbook (s. 43). California.

TURKEY'S GULF WAR POLICY AFTER THE COLD WAR ERA

Sevcan Kurnaz

PhD Student, Bahçeşehir University, rizakurt53@yahoo.com

Riza Kurt

PhD Student, Bahçeşehir University, rizakurt53@yahoo.com

Abstract

Turkey has been the country in which it does not actively participate in the Gulf War, which is indirectly the most experienced country in the region. In this context, a study on the attitude of the Turkish Grand National Assembly during the Gulf War period and the impact of the media will be carried out. In previous studies, Turkey's Middle East Policy, the Effects of Gulf Wars on Turkey, Turkish-US Relations after the Post-Cold War, US-Iraq War, the Effects of Gulf Crisis on Turkey, Gulf Crisis and Turkey-US-NATO Relations were examined. There was no detailed study on the attitude of the Turkish Grand National Assembly and the impact of the media during the Gulf War. This study, which will be conducted by examining the minutes of the assembly, will contribute to the literature.

In the early 1990s, after Iraq invaded Kuwait, Iraq announced that it would withdraw from Kuwait as a result of pressure from the world, especially the United States. The United States initiated the Gulf War after Iraq did not attempt to withdraw from Kuwait. At this point, Turkey realized that it could not stay away from the Middle East Region and held talks with the United States. Turkey's pro-Western policy in the early days of the Gulf crisis has developed in later stages in the form of closer cooperation with the United States.

The Gulf War has had many negative consequences for Turkey. One of them is the rise in oil prices. Second, after the war, Saddam Hussein began attacks on the Kurds in the north of Iraq. Kurds fleeing from there have taken refuge in Turkey and Iran.

For Turkey, the Gulf War has brought serious problems in the medium and long term. These problems were not only economic but also social and military problems.

Key Words: Gulf War, Cold War, Turkey, Iraq, US.

TURKEY'S GULF WAR POLICY AFTER THE COLD WAR ERA

Özet

Türkiye aktif olarak katılmadığı Körfez Savaşı'na, dolaylı olarak da olsa bölgede savaşın sıcaklığını en fazla yaşayan ülke olmuştur. Bu bağlamda Körfez Savaşı Dönemi'nde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tutumu ve medyanın etkisi nasıl olmuştur sorusu üzerinden bir çalışma yapılacaktır. Daha önceki çalışmalarda, Türkiye'nin Ortadoğu Politikası, Körfez Savaşlarının Türkiye'ye Etkileri, Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-ABD İlişkileri, ABD'nin Irak Savaşı, Körfez Krizi'nin Türkiye Üzerindeki Etkileri, Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO ilişkileri incelenmiştir. O dönemle ilgili Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tutumu ve Körfez Savaşı'nda medyanın etkisiyle ilgili detaylı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Meclis tutanakları incelenerek yapılacak olan bu çalışma literatüre katkı sağlayacaktır.

Irak'ın, Kuveyt'i işgal etmesinin ardından 1990'ların başlarında, ABD başta olmak üzere tüm dünyanın baskısı sonucu, Irak, Kuveyt'ten çekileceğini açıklamıştır. Irak'ın Kuveyt'ten çekilme yönünde herhangi bir teşebbüste bulunmaması üzerine ABD, Körfez Savaşı'nı başlatmıştır. Bu noktada Türkiye, Orta Doğu bölgesinden uzak kalamayacağını anlayıp ABD ile birlikte görüşmeler gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin Körfez Krizi'nin ilk günlerinde takındığı Batı yanlısı politikası ilerleyen aşamalarda ABD ile daha yakın bir işbirliği şeklinde gelişme göstermiştir.

Körfez Savaşı'nın Türkiye için birçok olumsuz sonucu olmuştur. Bunların başında petrol fiyatlarındaki artış gelmektedir. İkinci olarak savaşın ardından Saddam Hüseyin, Irak'ın kuzeyinde bulunan Kürtlere saldırılara başlamıştır. Oradan kaçan Kürtler, Türkiye ve İran'a sığınmaya başlamışlardır

Türkiye açısından Körfez Savaşı orta ve uzun vadede ciddi sorunları beraberinde getirmiştir. Bu sorunlar, sadece ekonomik olmamakla birlikte sosyal ve askeri sorunlar da olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Körfez Savaşı, Soğuk Savaş, Türkiye, Irak, ABD.

1. INTRODUCTİON

Turkey has been the country in which it does not actively participate in the Gulf War, which is indirectly the most experienced country in the region. In this context, a study on the attitude of the Turkish Grand National Assembly during the Gulf War period and the impact of the media will be carried out. In previous studies, Turkey's Middle East Policy, the Effects of Gulf Wars on Turkey, Turkish-US Relations after the Post-Cold War, US-Iraq War, the Effects of Gulf Crisis on Turkey, Gulf Crisis and Turkey-US-NATO Relations were examined. There was no detailed study on the attitude of the Turkish Grand National Assembly and the impact of the media during the Gulf War. In this sense, there will be a study that contributes to the literature. Aydın Beden's "According to the Turkish Press, A Review of the Main Reasons of the 2003 Iraq War (Weapons of Mass Destruction and Al-Qaeda Connection)", Zafer Akbaş's "The International Dimension of the Iraq Problem and Turkey", Mustafa Edip Çelik's "Regional Alliances in Turkish-US Relations after the Cold War (1990-2000)", Selim Erdoğan's "The Effects of the Gulf Crisis on Turkish Economy (1989-1991)", Gamze Güngörmüş Kona's "Security Perception In the Middle East and the Impact of Internal Risk Factors" says studies have done.

The Gulf Crisis, which began with the invasion of Kuwait on August 2, 1990 and became an international dimension by the United Nations decision on the same day, on the 17th of January after the Iraq War has not withdrawn from the territories occupied by the period of January 15, 1991 has turned into (Önal & Özdağ, 2016).

Two factors determining Turkey's foreign policy process regarding the Gulf Crisis have been effective. The first one is to act with caution in civil and military bureaucracy and the second is to calculate the risks that may arise (Demiröz, 2013).

President Turgut Özal, in a different sense of view and a more active policy and the region after the crisis in Turkey's role will play a fall in the weight wanted to achieve. Özal, Turkey has been required to take part in these events and to play an active role. The Turkish government has been strongly condemned by the political parties in Turkey, especially the public opinion of Turkey, as it has been in favor of the war against Iraq (Ahmet, 1993). Özal stated that in this period, hoping that Saddam would be overthrown, Iraq would be torn down and the map of the Middle East would be redrawn, Turkey should follow an active policy and take its rightful share (Şener, 2017).

The Gulf crisis process will benefit from realism in Turkey's policy analysis. According to the realist perspective, states take the decision of war by themselves and as a justification they want to eliminate potential dangers to them (Lieberfeld, 2005). There is a tendency for states to have more power in their own interests behind their behavior in the international system. In addition, in the international system, states are developing policies to ensure their own security. In this context, realism will be a viable theory for the analysis of the intervention of the US into the Gulf War in the name of maintaining economic, political and military power rather than security concerns (Keskin).

The study will examine the minutes of the assembly and newspaper archives.

The study will consist of four parts. In the first part, "Iraq's Occupation of Kuwait", the second part, "The First Gulf War", the third part "The Effects of the Gulf War in Turkey, and the last part, "The Minutes of the Turkish Grand National Assembly and Newspaper Archives" will be examined.

2. IRAQ'S OCCUPATİON OF KUWAİT

Kuwait was an emirate of the Al-Sabah family since 1759. In 1899, England took control of this place and in 1961, it gave its independence to this country. But in the meantime, oil production started in Kuwait since 1946. When Kuwait gained its independence in November 1961, then Iraqi leader General Kasim did not recognize this independence and argued that Kuwait was part of the Iraqi territory in the time of the Ottoman Empire, therefore Kuwait was part of the Persian province (Ulutaş, 2006). However, the Government of Abdusselam Arif and Baath recognized Kuwait's independence in 1963, but the dispute over the border between Kuwait and Iraq has been continuing since then The second development in Iraq-Kuwait relations was during the Iraq-Iran war.

In the past, when Sat-ul Arab lands were shared between the two states with an agreement between Iraq and Iran in March 1975, Iraq had narrowed its way to the Persian Gulf. When Iraq began the war with Iran, it abolished the 1975 treaty and declared that Sat-ul-Arab had taken control of it. However, when Iran seized the FAO (Al-Faw) Island in the mouth of Sat-ul-Arab during the Karbala passengers operation in February 1986, Iraq's return to Basra was narrowed again. In the west of FAO, there were Warbah and Bubiyan Islands belonging to Kuwait (Armaoğlu, 1986).

In early 1972, Iraq began to pressure Kuwait to lease the Bubiyan and Warbah Islands and negotiate to a border agreement on its own initiative and when it refused to accept, it invaded Kuwait. On the other hand, Saudi Arabia has been forced to withdraw from the border region occupied by Iraq in the face of the diplomatic contacts of the Arab Union and the financial sanctions imposed by the Arab League. However, Iraq refused to withdraw troops from the coastal strip south of Umm Kasr, arguing that a possible Iranian threat was necessary to protect the port (Hale, 1992). Iraq, meanwhile (1975) leaving the island of Warbah to him, the half of the Island of Bubiyan 99 years to rent Kuwait was pressured. Although there was no reason for Iraq to have power in the mouth of Umm Kasr with the signing of the Algerian treaty in 1975. Iraq was withdrawn from the region only after it decided to develop its relations with its neighbors in 1977, namely in the Gulf (Arı T. , 1996).

In the occupation of Kuwait in Iraq, Kuwait had a great role. Despite all the threats and warnings of Iraq before the invasion, Kuwait has continued to produce surplus quantities, violating OPEC decisions. Finally, on July 11, 1990, Iraq, Kuwait, Qatar, UAE and Saudi Arabia broke out of the deal by violating the gentleman's agreement on oil production and prices (Gözen, 2000).

The background of Iraq's attack on Kuwait in the early 1990s; diplomatic relations with Iran, the economic crisis in Iraq, hostility towards the West, especially the Middle East policies of the United States, long-standing border problems (Halliday, 1991) with Kuwait, and the emergence of the regional leadership of the Arab world can be summarized as follows.

The result of the Iraq-Iran War further increased Saddam's hostility to Kuwait. Iraq owed $80 billion to the outside during this war. Of this 30-40 billion dollars was given to Kuwait and Saudi Arabia. According to Saddam, these two states, although they gave the money as help, they later became debt.

The invasion of Kuwait by the Iraq military forces has also been closely monitored by NATO, and the special situation of Turkey, which has a land border with Iraq, played an important role in this. In a statement from the NATO headquarters in Brussels immediately after the invasion, Iraq's military offensive against Kuwait was strongly condemned and called for immediate and unconditional withdrawal of Iraq forces from Kuwait. In addition, Iraq's invasion of Kuwait, which means a clear

violation of the United Nations Convention, has been invited as an alliance to solve the Iraq problems through peaceful means.[6]

The decisions taken by the NATO ministerial council immediately after Iraq's invasion of Kuwait constituted some of the firsts in the history of the organization. NATO, which has entered into an important transformation process immediately after the Cold War, has formed an important basis for consultation and decision-making in this new period, and has pointed out that its political activity will be in the forefront of the military activity as well as in the future (Molla, 2009).

3. THE FİRST GULF WAR

Iraq has announced that it will withdraw from Kuwait occupied on August 4, 1991. But the United States, which believes that Iraq cannot do so, has called for an economic embargo on the whole world. In the first place, England and France followed this call and Japan put on hold the loan to Iraq. The Arab countries demanded that Iraq withdraw unconditionally and immediately from Kuwait by condemning the occupation of Kuwait by the Foreign Ministers of Arab countries (Kocaoğlu, 1990).

Since Iraq did not attempt to withdraw from Kuwait, a large military force led by the United States was deployed to Saudi Arabia. In spite of all the warnings and decisions made, the war began on January 16, 1991 when Iraq did not step back. During that time, the so-called "Gulf War" or "Desert Storm" operation, the United States-led forces began to shoot Baghdad with all modern weaponry, smart bombs and radar-free planes that had high technology to get Iraq forces out of Kuwait (Önal & Özdağ, 2016). After the missiles fired from the United States and British aircraft ships, planes and helicopters departing from Saudi Arabia and other regions started to shoot all Iraq positions. Air strikes, which started in accordance with Security Council Resolution 678, turned into ground operations on February 25. In the days of the war, Iraq President Saddam Hussein called on all Arab and Muslim nations to fight against the United States, claiming that they would be in favor of a decisive victory (Ersöz, 2013).

In his meeting with President Turgut Özal, the Deputy Prime Minister Taha Yasin Ramazan of Iraq on August 5, stated that Turkey remains neutral and that the closure of the oil pipeline would create a climate of insecurity between the two countries and that the economic embargo and the intervention will not affect its own land (Halliday, 1991). On that date, the UN Security Council adopted resolution 661 and called on all countries to refrain from any commercial relations except humanitarian aid and medical aid, so that Iraq did not comply with resolution 660. Based on this decision, Turkey closed the Kirkuk-Yumurtalık pipeline. Kuwait and Iraq have seized their property in Turkey (Kocaoğlu, 1990).

Turkey understood that it could not isolate itself from the Middle East Region and its problems with the Gulf War and it was more concerned with the developments that took place after the war. After the immediate start of the Gulf War, Turkey demanded two political guarantees from the United States during the talks with the United States on Turkey's role in the war and the use of military bases (Lieberfeld, 2005). The first of these was the protection of the territorial integrity of Iraq and the second was the disuse of the establishment of an independent Kurdish state in the region (Molla, 2009).

As a result of military pressure from the United States, Britain and France, Iraq government in late April agreed to establish a "safe zone" to ensure the return and security of Kurdish refugees in northern Iraq (Çancı & Şen, 2011). In the context of this operation, supported by military forces and called operation provision comfort, the American, British and French soldiers who crossed the Turkish border to Iraq began to establish camps for the refugees in northern Iraq. The military structure created by the said countries called "Hammer Power" in the north of Iraq 32. and 36. In the No-Fly Zone between the parallel, Iraq aimed at monitoring military activities and establishing a safe area for the return of the refugee Kurds (Molla, 2009).

[6] Ayın Tarihi, 02.08.1990.

A statement by the Iraq Revolutionary Command Council on February 15 that they would withdraw from Kuwait had hoped for peace. In a statement made by the Baghdad radio, Iraq, which states that it can withdraw from Kuwait in accordance with the UN resolution 660, suggests the following conditions.

1- Making a comprehensive peace in the air, land and sea,
2- The Alliance's attempts to re-build Iraq, erase all its debts, and eliminate all UN resolutions and their negative effects on Iraq,
3- The United States and its allies withdraw all military forces from the region within a month, transforming the region into a free zone of foreign troops and foreign bases,
4- Israel's withdrawal from Golan and southern Lebanon with the occupied Palestinian territories or the UN sanctions imposed on it,
5- Determination of a new and democratic government by eliminating the right of the future of Kuwait to rule the Al-Sabah family (Arı T. , 1996).

Saddam's proposals, described as a bad game by the White House, did not change the development of the crisis.

President Bush said that Iraq would withdraw unconditionally from Kuwait until February 23, or they would begin the black operation.

From the first day of the Black Ops Crisis, coalition forces quickly moved into Kuwait and destroyed most of the 45th Iraq division and captured 5,500 of the Iraq troops. On the second day, although Iraq troops resisted in some areas in the defence movement, they were not successful and the number of prisoners increased to around 20,000 (Lawrance & Karsh, 1991). By the third day, the 21st Iraq division was destroyed. In a statement issued on the 4th day of the Black Sea Operation, Kuwait was rescued and the United Nations representative of Iraq made a statement, the United Nations 660, 662 and 664 resolutions adopted, Kuwait on the claims that they gave up, Kuwait will withdraw completely declared. As a result of the ceasefire announced by coalition forces at 06:00 hours as of local time, the Black Ops unit has ended (Arı T. , 1996).

On March 6, 1991, the president of the United States, Bush, in his speech at the American Congress, declared that Kuwait was liberated as a result of the intervention. At the same time, the mobile air force of the European Allied Command, which was deployed in Turkey, started to leave.

At the end of the war, all the nuclear and chemical facilities of Iraq were destroyed and the military power was almost diminished, and the economy had a very important impact (Brown, 2007). In short, it has emerged that Iraq occupies Kuwait with a wrong decision. The balance of power in the region was prevented by Iraq, but in addition, Iraq was in a bad situation in every aspect, which led to the emergence of an imbalance in the region (Ulutaş, 2006).

4. THE EFFECTS OF THE GULF WAR İN TURKEY

Turkey's first approach to the Gulf Crisis, which began with the occupation of Kuwait by Iraq Armed Forces was very cautious. Immediately after the occupation, the Turkish authorities stated that the occupation made the solution of the Iraq-Kuwait conflict difficult and Turkey's view on the peaceful solution of the problem was explained to the public.[7] The statements in this direction have been evaluated as Turkey's attempt not to show a clear attitude at the beginning of the crisis and not to appear as a party.

Turkey's pro-Western policy in the early days of the Gulf Crisis has developed in the form of closer cooperation with the United States. Especially with the war being inevitable (Robins, 1992), Turkey has not only complied with the UN Security Council resolutions, but has also taken a more positive

[7] Ayın Tarihi, 05 August 1990.

approach in the face of the US's support for the economic and political issues as well as the demands of the United States (Molla, 2009).

The first Gulf War with Iraq caused significant losses in the Turkish economy due to its negative effects on oil prices, land transport, contracting services and exports (Güleç & Gencay, 2003). There have been many negative consequences of Gulf War especially for Turkey. One of these is the rise in oil prices. The cost of the sanctions imposed by the United Nations in Iraq to Turkey was around $ 20 billion between 1990-1994 (Sayarı, 1997). As a matter of fact, Turkey is a country that meets 40% of its oil needs from Iraq. Second, after the war, Saddam Hussein started attacks on the Kurdish population in northern Iraq, and the Kurds who fled from there started to seek refuge in Turkey and Iran since April 1991 (Sönmezoğlu, 2006). While the number of asylum seekers has reached 500 thousand, Turkey needs to provide humanitarian aid to a significant number of Kurdish asylum seekers. In this sense, taking shelter, food and security measures has brought an economic burden (Hale, 1992).

The developments in northern Iraq have had some negative consequences for Turkey. Despite the measures taken in priority, the influx of asylum-seekers has left Turkey in a difficult situation as it did in 1987. During the Gulf Crisis, Turkey imposed an embargo on Iraq and suffered severe economic losses. After the crisis, the economic burden of Turkey has increased with the arrival of asylum seekers in the country. The asylum seeker crisis has ended with asylum seekers moving to safe areas (Özdemir, 2016).

While the war paved the way for the strengthening of the Kurdish activities in Turkey, the separatist movements of the Kurdish groups started to increase gradually after 1990. In this context, one of the largest military operations in northern (Barkey, 2000) Iraq was the military operation in March 1995, with 40,000 people participating. But the intense reaction of the Arab countries and the long-distance stance of the Western countries led to Turkey's withdrawal and avoidance of implementing its own plan (Sayarı, 1997).

During the Gulf War, there was another first in Turkey's history. In opposition to Özal's request, the Turkish Chief of staff at that time, General Necip Torumtay, gave the invasion by saying, "I do not take orders from George Bush". However, two defence ministers in Turkey at that time Safa Giray 30/03/1989-19/10/1990 between dates and Hüsnü Doğan 28/1/1990-22/02/1991 dated gave their resignation in a row (Ahmet, 1993).

In this period in Turkey, the idea of "we will take five" is dominant and President Turgut Özal's statements such as "Turkey has been with the winners for the first time in 200 years" have excited the domestic public. However, as a result of tight co-operation with the United States, Turkey has not been able to prevent the separatist terrorist organization PKK from entering into a much stronger structure in Iraq's northern and southeastern anatolia region (Karasapan, 1989). Because the long-term presence of the hammer force in charge of buffer zone and security created between Iraq and Turkey after the war has blocked the PKK's operations. As a result, a large number of PKK militants entering Turkey, as well as an intensive Kurdish migration, have not only caused border security but also endanger domestic security (Önal & Özdağ, 2016).

The Gulf War brought with it serious problems for Turkey in the near, medium and long term. These problems have not only been economic, but also social and military problems. But Turkey has undoubtedly experienced the most serious loss economically. Turkey, which received foreign aid from many countries as of October 1991, suffered an average loss of 7-10 billion dollars this year (Lawrance & Karsh, 1991).

5. THE MINUTES OF THE TURKISH GRAND NATIONAL ASSEMBLY AND NEWSPAPER ARCHIVES

In an article titled "We gave an ultimatum to Iraq" on the press page of Hürriyet newspaper on April 3, 1991; It was stated that hundreds of thousands of people who fled the massacre were expecting to enter

Turkey, and that the National Security Council in Ankara was called to an extraordinary meeting and that hundreds of thousands of people were called to the UN Security Council for the purpose of seeking asylum in Turkey.[8]

On the morning newspaper page of April 4, 1991, "The Iraq border is hell. Hundreds of thousands of Iraq is facing hunger and disease".[9]

On the same day, Güneş newspaper published the headline "The situation of the fled Kurds is a disaster".[10]

Again, on April 4, 1991, the newspaper of the Republic published the headline "Iraq border hell". The waiting of hundreds of thousands of people fleeing the Iraq army on the frontier of Şırnak and Hakkari has turned to hell. Thousands of Kurds and Turkmen who are facing hunger and disease are waiting for Turkey to open the border in the snow and rain. At the border, a group of mostly women, children and elderly people were accidentally entered into the mine area, resulting in the deaths of a large number of people. About 500 wounded in groups on the border could not be treated because they died on the road." It was reported.[11]

On the page of the Republic newspaper on April 5, 1991, "The president has asked the UN to stop Saddam and to help those on the border". In a news report titled, Turkey cannot open its border for the moment, the attitude of Western countries is expected on this issue, and asylum seekers accepted to Turkey during the migration in 1988 did not have the West.[12]

In an article titled "Turkey after the War", published in the New York Times, the government officials who assessed the pros and cons were convinced that Turkey would be able to afford the billions of dollars that it has lost diplomatically stronger, militarily richer, economically more powerful than the Gulf Crisis. In addition, President Turgut Özal said, "for the first time in 200 years, Turkey was allied with the victors of the war. It is always advantageous to stand by the winners" while they are also included in their descriptions, it was emphasized that Özal was personally interested in the closing of oil pipelines and allowing American troops to be stationed at Incirlik Air Base.[13]

6. CONCLUSİON

During the first Gulf Crisis, the United States and the USSR, which are on the other side so far, set out an unprecedented example of cooperation during this crisis, and provided the UN with continuous ceasefire. The first Gulf War, which started with the occupation of Kuwait on August 2, 1990, and led by the US coalition forces defeated Iraq on February 28, 1991, was officially over. The military operation, which the USA initiated to secure the Gulf and maintain the safe transfer of oil to world markets, directly affected Turkey as well as the Arab countries in the region and reflected the importance of Turkey in terms of security and regional policies in the Western world.

Although Iraq's occupation of Kuwait has changed the regional balances, it has led to the restructuring of international politics as a result. In addition, interventions to be taken outside the Middle East have become easier, while regional stability has become the biggest problem. The strategic importance of Kuwait has mobilized states such as the United States and Britain. The Gulf Crisis has turned into a Gulf War on Iraq's insistence not to withdraw from Kuwait. The Coalition, one of the largest military forces in history, has led to the withdrawal of Iraq forces from Kuwait through operation air and land, which

[8] Hürriyet, 3 April 1991.

[9] Sabah, 4 April 1991.

[10] Güneş, 4 April 1991.

[11] Cumhuriyet, 4 April 1991.

[12] Cumhuriyet, 5 April 1991.

[13] New York Times, 13 March 1991.

lasted from January 17 to February 24. Thus, the conflicts, called the first Gulf War, ended with the decisive and overwhelming superiority of the coalition force. Iraq has been dragged into internal turmoil, while the countries of the region, including Turkey, have been confronted with refugee flows and the strengthening of various terrorist organizations such as the PKK. While Turkey's attitude towards the Gulf War was to support the coalition forces instead of being neutral, Turkey was one of the first countries to abide by the United Nations economic sanctions and the oil pipeline was closed in the first days. President Turgut Özal, who alone decided to close the pipelines, gave rise to various criticisms in this process, while the view that Turkey emerged from the outside, especially in the USA, was strengthened in terms of the war.

7. BİBLİOGRAPHY

Önal, T., & Özdağ, A. (2016). Körfez Savaşı ve Türk Dış Politikasına Etkileri. Turkish Studies, 53-70.

Özdemir, E. (2016). An Example of Crisis From The Point of Turkish Foreign Policy: I. Gulf War and Iraqi Kurdish Asylum Seekers Who Came to Turkey (1991). Bölgesel Çalışmalar, 217-223.

Ahmet, İ. H. (1993). Türkiye ve Harb El Haliç. Dirasat Türkiye Dergisi.

Arı, T. (1996). Basra Körfezi ve Ortadogu'da Güç Dengesi 1978–1996. İstanbul: Alfa Yayınları.

Arı, T. (2004). Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi. İstanbul: Alfa Yayınları.

Armaoğlu, F. (1986). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi. İstanbul: Alkım Yayınevi.

Demiröz, Ç. (2013). Körfez Savaşlarının Küresel Yansımaları ve Türkiye Etkileri. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitisü Yüksek Lisans Tezi.

Ersöz, Ç. (2013). Körfez Savaşlarının Küresel Yansımaları ve Türkiye'ye Etkileri. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Gözen, R. (2000). Amerikan Kıskacında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası. Ankara: Liberte Yayınları.

Güleç, M., & Gencay, O. (2003). Irak Savaşı'nın Gölgesinde Türkiye Ortadoğu Ülkeleri Ticari İlişkileri. Ankara: Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü Yayınları.

Hale, W. (1992). Turkey, the Middle East and the Gulf Crisis. International Affairs.

Halliday, F. (1991). The Gulf War and Its Aftermath: First Reflectiions. International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-).

Kaynak, M. (1992). Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye 1988–1991. Ankara: Tanmak Yayınları.

Keskin, N. (n.d.). Uluslararası Hukuk Açısından Birinci ve İkinci Körfez Savaşlarının Karşılaştırması ve Askeri Müdahalelerin Hukuki Gerekçeleri. Academia, 1-12.

Kocaoğlu, M. (1990). Körfez Krizi. İstanbul: Hak Yayınları.

Lieberfeld, D. (2005). The UN and International Security after The Cold War. International Journal of Peace Studies.

Molla, A. (2009). Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri. DergiPark, 29-45.

Sönmezoğlu, F. (2006). II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası. İstanbul: DER Yayınları.

Sayarı, S. (1997). Turkey and Middle East in the 1990s. Journal of Palestine Studies.

Şener, S. M. (2017). Karar Verme Kuramları Çerçevesinde 2003 Irak İşgali Sürecinde Türk Dış Politikası. İzmir: İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Ulutaş, A. (2006). I. ve II. Körfez Savaşı'nın Türkiye'ye Etkileri. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

NEWSPAPER

Ayın Tarihi, 02.08.1990.

Ayın Tarihi, 05.08.1990.

New York Times, 13.03.1991.

Hürriyet, 03.04.1991.

Sabah, 04.04.1991.

Güneş, 04.04.1991.

Cumhuriyet, 04.04.1991.

Cumhuriyet, 05.04.1991.

APPENDIX

Appendix 1- Journal of Turkish Grand National Assembly, 05.09.1990

Appendix 2- Official Newspaper, 07.09.1990

Appendix 3- Nationality Newspaper

Appendix 4- New Asia - National Newspaper

Appendix 5- Tercüman Newspaper

Appendix 1- Journal of Turkish Grand National Assembly, 05.09.1990

— 529 —

Körfez Krizi Sebebiyle, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yabancı Ülkelere Gönderilmesine ve Yabancı Silahlı Kuvvetlerin Türkiye'de Bulunmasına, Anayasanın 92 nci Maddesi Uyarınca İzin Verilmesine Dair

(Resmî Gazete ile yayımı : 7.9.1990 Sayı : 20628)

Karar No. 108

Karar Tarihi 5 . 9 . 1990

Irak'ın Kuveyt'i işgal ve ilhak etmesi sonucu ortaya çıkan Körfez Krizi sebebiyle, öncelikle Ortadoğu'da barışın ve istikrarın yeniden tesisini ve ülkemizin muhtemel tehlikelere karşı güvenliğinin idame ettirilmesini sağlamak; kriz süresince ve sonrasında hasıl olabilecek gelişmeler istikametinde Türkiye'nin yüksek menfaatlerini etkili bir şekilde kollamak, hadiselerin seyrine göre ileride telafisi güç bir durumla karşılaşmamaya yönelik süratli ve dinamik bir politika izlenmesine yardımcı olmak üzere; lüzum, hudut ve şümulü Hükümetçe takdir ve tayin olunacak şekilde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına Anayasanın 92 nci maddesi uyarınca izin verilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 5.9.1990 tarihli 3 üncü Birleşiminde kararlaştırılmıştır.

BU KARARA AİT TUTANAKLAR
Türkiye Büyük Millet Meclisi

Cilt	Birleşim	Sayfa
31	3	98:106, 106:115

(10/64) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonunun Görev Süresinin Uzatılmasına İlişkin

(Resmî Gazete ile yayımı : 14.9.1990 Sayı : 20635)

Karar No. 109

Karar Tarihi 11 . 9 . 1990

Tıp fakültelerinden mezun olan öğrencilerin gerekli bilgi ve beceriye sahip olmadıkları iddiasını ve bu yetersizliklerinin nedenlerini tespit etmek amacıyla kurulan Meclis Araştırması Komisyonunun görev süresinin 22.8.1990 tarihinden itibaren 3 ay daha uzatılmasına, Genel Kurulun 11.9.1990 tarihli 5 inci Birleşiminde karar verilmiştir.

BU KARARA AİT TUTANAKLAR
Türkiye Büyük Millet Meclisi

Cilt	Birleşim	Sayfa
48	5	55

Appendix 2- Official Newspaper, 07.09.1990

Körfez Krizi Sebebiyle, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yabancı Ülkelere Gönderilmesine ve Yabancı Silahlı Kuvvetlerin Türkiye'de Bulunmasına, Anayasanın 92 nci Maddesi Uyarınca İzin Verilmesine Dair

(Resmî Gazete ile yayını : 7.9.1990 Sayı : 20628)

Karar No.
108

Karar Tarihi
5 . 9 . 1990

Irak'ın Kuveyt'i işgal ve ilhak etmesi sonucu ortaya çıkan Körfez Krizi sebebiyle, öncelikle Ortadoğu'da barışın ve istikrarın yeniden tesisini ve ülkemizin muhtemel tehlikelere karşı güvenliğinin idame ettirilmesini sağlamak; kriz süresince ve sonrasında hasıl olabilecek gelişmeler istikametinde Türkiye'nin yüksek menfaatlerini etkili bir şekilde kollamak, hadiselerin seyrine göre ileride telafisi güç bir durumla karşılaşmamaya yönelik süratli ve dinamik bir politika izlenmesine yardımcı olmak üzere; lüzum, hudut ve şümulü Hükümetçe takdir ve tayin olunacak şekilde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına Anayasanın 92 nci maddesi uyarınca izin verilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 5.9.1990 tarihli 3 üncü Birleşiminde kararlaştırılmıştır.

BU KARARA AİT TUTANAKLAR
Türkiye Büyük Millet Meclisi

Cilt	Birleşim	Sayfa
31	3	98:106, 106:115

(10/64) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonunun Görev Süresinin Uzatılmasına İlişkin

(Resmî Gazete ile yayını : 14.9.1990 Sayı : 20635)

Karar No.
109

Karar Tarihi
11 . 9 . 1990

Tıp fakültelerinden mezun olan öğrencilerin gerekli bilgi ve beceriye sahip olmadıkları iddiasını ve bu yetersizliklerinin nedenlerini tespit etmek amacıyla kurulan Meclis Araştırması Komisyonunun görev süresinin 22.8.1990 tarihinden itibaren 3 ay daha uzatılmasına, Genel Kurulun 11.9.1990 tarihli 5 inci Birleşiminde karar verilmiştir.

BU KARARA AİT TUTANAKLAR
Türkiye Büyük Millet Meclisi

Cilt	Birleşim	Sayfa
48	5	55

Appendix 3- Nationality Newspaper


SAVAŞ BAŞLADI

Milliyet

Halk Gazetesi

Başta Saddam'ın karargâhı, Irak'a bomba ve füze yağıyor

Bağdat yanıyor

Ali N. Tutsever

Bülent Hiçyılmaz

Milliyet muhabirleri ateş altındaki Bağdat'tan bildiriyor

Çöl Fırtınası adıyla başlatılan harekata katılan uçaklar, Bağdat'a bomba yağdırdı. Ardından kentte uçaksavar ateşleri duyulmaya başladı. Bağdat korkunç patlamalarla sarsıldı

Appendix 4- New Asia - National Newspaper


Yeni Asya

Irak'a göre ABD'li rehineler serbest bırakıldı

İran uçakları Irak'ta bazı meydanları bombaladı

Irak Ordusu İran topraklarında...

"Bu savaş İran'ı parçalayabilir..."

Irak-İran çatışması ile Dünyayeni bir petrol krizinin eşiğine geldi

Milli Gazete

Orta – Doğu'daki "Barut Fıçısı" patladı!

Irak-İran savaşı kızıştı

İran-Irak Savaşı Türkiye Basınında Bu Şekilde Yer Bulmuştu

Appendix 5- Tercüman Newspaper



Bağdat'ta gece 01.30'dan itibaren bombalar patladı

SAVAŞ BAŞLADI

ABD Başkanı George Bush adına yapılan açıklama:

"Kuveyt'i kurtarmak için, çöl harekâtını başlattım"

• Amerikan bombardıman uçakları S. Arabistan'dan havalandı

Tercüman

Halk'a ve dağlara

17 Ocak 1991 Perşembe

Her sabah dünya yeniden kurulur. Her sabah, taze bir başlangıçtır

ANAP, savaş kararı için HAZIRLANDI

Türkiye'den uçak kalkmadı

YILMAZ POLAT

WASHINGTON, (Tercüman)-Washington'dan alınan haberlerde ilk saldırıda Türkiye'den uçak kalkmadığı bildirildi.

Maaşlarını DOLARA yatırdılar

TRT'den de 24 saat yayın

PANİĞE KAPILMAYIN

Ülkemizin güvenliğinden ve bütünlüğünden hepimiz gibi sorumlu bulunan kahraman ordumuz görevinin başında

- Savaştaki gelişmeleri, radyo, televizyon ve gazetelerden takip edin
- Resmi açıklamaların dışındaki söylentilere katiyen inanmayın
- İçimize sızacak düşmanların tahriklerine de kapılmayın

Diyarbakır'da Hollanda birliği

TAHA AKYOL

Özal'ın senaryosu

Sivil Savunma uyarılarına KULAK VERİN

• Can ve mal güvenliğimiz için alacağımız tedbirleri Sivil Savunma görevlileri duyuracak

BU GECE Regaip Kandili

Okullar tatil

TÜRKBANK'tan İhtiyaçlarınız için 15.000.000 TL'ye kadar ÖZEL KREDİ

TÜRK TİCARET BANKASI TÜRKBANK

İkinci Adresiniz

KREDİ TEMERRÜT TAKASLARI İLE YABANCI PORTFÖY YATIRIMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Gülay ÇİZGİCİ AKYÜZ
Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi, Vakfıkebir MYO
gulayakyuz@trabzon.edu.tr

Seval AKBULUT BEKAR

Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi, Vakfıkebir MYO

sevalakbulut@trabzon.edu.tr

Özet

2008 Küresel kriz sonrası uluslararası kredi derecelendirme sistemi ve kuruluşları tarafından belirlenen kredi notlarına olan güvenilirliğin sorgulanması sebebiyle ülke kredi temerrüt riskini ölçen alternatif araçlar araştırılmaya başlanmıştır. Kredi Temerrüt Takasları (Credit Default Swaps-CDS) son zamanlarda ülke temerrüt riskini ölçen alternatif türev araçlardan biri olarak kullanılmaktadır. CDS primi, kısaca, yatırımcının alacağını garanti etmek için borçlu ülkenin temerrüt veya iflas riskinin belirli bir bedel karşılığında üçüncü tarafa aktarıldığı ve riski üstlenen tarafa ödenen prim olarak tanımlanmaktadır. CDS priminin yüksek olması, ülkenin borçlarının temerrüt veya iflas riskinin yüksek olması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ülkeye yapılacak olan yatırımların yönlendirilmesinde ve ülke temerrüt riskinin doğru tespit edilmesinde risk göstergesi olarak CDS primi önem arz etmektedir. Ülkenin temerrüt riski, yabancı yatırımcılar tarafından yatırım kararı alınması noktasında dikkate alınan önemli bir kriterdir. Bu nedenle yatırımcılar tarafından ülke riskini daha hızlı ve rasyonel yansıtan CDS primleri takip edilmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, Türkiye ekonomisinde 2008:Q4-2018:Q3 dönemi arasında CDS primi ile yabancı portföy yatırımları arasındaki ilişkiyi araştırmaktır. Söz konusu ilişki, CDS (5 yıl Vadeli ABD Tahvil CDS) primi ile Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için finansman kaynağı olan yabancı portföy yatırımları değişkenleri kullanılarak analiz edilmiştir. Değişkenlerin durağanlığı ADF ve Christopoulos ve Ledesma (2010) tarafından geliştirilen Fourier ADF birim kök testleri ile sınanmıştır. Seviyesinde durağan bulunan değişkenler arasındaki ilişkinin varlığı, VAR nedensellik yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. VAR nedensellik analizinden elde edilen bulgulara göre, CDS primi ile yabancı portföy yatırımları arasında çift yönlü negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Türkiye ekonomisinde 2008:Q4-2018:Q3 dönemi arasında CDS primi ile yabancı portföy yatırımlarının birbirini negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: CDS, Yabancı Portföy Yatırımları, VAR, Fourier ADF.

THE RELATIONSHIP BETWEEN CREDIT DEFAULT SWAPS AND FOREIGN PORTFOLIO INVESTMENTS: TURKEY EXAMPLE

Abstract

In the aftermath of the 2008 global crisis, due to the questioning of the reliability of the credit ratings determined by the international credit rating system and institutions, alternative instruments measuring the country's credit default risk were started to be investigated. Credit Default Swaps (CDS) have recently been used as one of the alternative derivative instruments that measure country default risk. The CDS premium is briefly defined as the premium in which the default or bankruptcy risk of the borrower country is transferred to a third party for a certain price and paid to the party that undertakes the risk to guarantee the investor's credit. A high CDS premium means that the country's debts are at a high risk of default or bankruptcy. Hence, CDS premium has importance as a risk indicator in guiding the investments to be made in the country and in determining the country default risk correctly. The default risk of the country is an important criterion taken into account by foreign investors in making investment decisions. For this reason, CDS premiums are followed by investors that reflect the country

risk faster and rationally. In this context, the purpose of the study is to investigate the relationship between CDS premium and foreign portfolio investments for the period 2008:Q4-2018:Q3 in Turkey's economy. The said relationship was analyzed by using the variables CDS (5-year US bond CDS) premium and foreign portfolio investment, which is the source of funding for developing countries such as Turkey. The stability of the variables was tested by Fourier ADF unit root tests developed by ADF and Christopoulos and Ledesma (2010). The existence of the relationship between stationary variables at their own level was analyzed using VAR causality method. According to the findings obtained from VAR causality analysis, a two-way negative and statistically significant relationship has been found between CDS premium and foreign portfolio investments. It was concluded that CDS premium and foreign portfolio investments negatively affected each other for the period 2008:Q4-2018:Q3 in Turkey's economy.

Key Words: CDS, Foreign Portfolio Investments, VAR, Fourier ADF.

1. Giriş

Finansal liberalizasyon ile ülkelerde uygulanan kontrol ve sınırlamaların kaldırılması, ülkelerin uluslararası piyasalarda rekabet koşullarında faaliyet göstermesi uluslararası sermaye hareketlerinde artış olmasına neden olmuştur. Uluslararası sermaye hareketleri doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve portföy yatırımları olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, yabancı ülkelerden elde edilen gelirlerle yeni şirket kurmak veya şube açmak veya menkul kıymet borsalarından en az % 10 hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı sağlayarak bir şirkete ortak olmak olarak tanımlanmaktadır (DYYK 2/b 1-2, 2003). Portföy yatırımları ise yatırımcıların birtakım riskleri üstlenerek, kazanç elde etmek amacıyla hisse senedi, tahvil ve diğer sermaye piyasası araçlarına yapılan yatırımlar olarak ifade edilmektedir (Karaca, 2010: 160).

Uluslararası piyasalarda faaliyet gösteren yatırımcılar için yatırım yapılacak ülkenin risk priminin bilinmesi yatırımın karar aşamasında büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla yatırımcılar tarafından yatırım yapılacak ülkeler için risk-getiri analizi yapılmakta ve bu sonuçlara göre yatırım yapıp yapmama yönünde karar alınmaktadır (Yıldırım, 2019: 2783). Yatırım yapılacak ülkenin finansal durumu hakkında her bir negatif veya pozitif bilgi CDS primini olumsuz veya olumlu yönde etkilemektedir. Finansal piyasalar hakkındaki negatif bilgiler CDS priminin artmasına, pozitif bilgiler ise CDS priminin azalmasına neden olmaktadır (Kliber, 2011: 113).

Ülke risk primini temsil eden CDS primleri ile yabancı portföy yatırımları arasında negatif bir ilişki olması beklenmektedir. Çalışmada, Türkiye'de CDS primi ile yabancı portföy yatırımları arasındaki ilişkinin araştırılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın geri kalan kısmı şu şekilde düzenlenmiştir: İkinci bölüm olan literatür incelemesinde CDS primini ile portföy yatırımlarını inceleyen çalışmalara değinilmiştir. Üçüncü bölümde çalışmada kullanılan veri seti ile ekonometrik yöntem açıklanmıştır. Ayrıca bu bölümde analiz sonucunda elde edilen ekonomertik bulgular sunulmuştur. Son bölümde ise analiz sonuçları yorumlanmış ve önerilerde bulunulmuştur.

2. Literatür

Yerli ve yabancı literatürde CDS primleri ile yabancı portföy yatımları arasındaki ilişkiyi doğrudan inceleyen çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu bölümde değişkenler arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı çalışmalar Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1: Literatür Özeti

Yazar(lar) ve Yıl	Uygulama Alanı ve Dönemi	Yöntem	Bulgular
Koy, Karaca (2018)	Türkiye, 2013-2016 (Haftalık)	MMS-VAR	Portföy yatırımları ile CDS arasında negatif ilişki.
Yıldırım, Sakızcı (2019)	Türkiye, 2010 – 2018 (Çeyrek)	ARDL Sınır Testi	Portföy yatırımları ile CDS arasında negatif ilişkisi ve CDS portföy yatırımlarının nedeni.
Akkaya (2016)	Türkiye, 2008-2016 (Aylık)	Çoklu regresyon, VAR	Portföy yatırımları ile CDS arasında ilişki yok.
Kahılogulları (2018)	Türkiye, 2005- 2017 (Aylık)	ARDL Sınır Testi	Portföy yatırımları ile CDS arasında negatif ilişki.
Kaya Kanlı, Aydoğuş (2017)	34 Ülke, 2000-2012	Panel Regresyon	DYY ile CDS arasında negatif ilişki.

3. Veri Seti, Yöntem ve Bulgular

Çalışmada, 2008:Q4-2018:Q3 dönemi Türkiye'de CDS primi ile yabancı portföy yatırımları arasındaki ilişkinin araştırılmasında kullanılan değişkenlere ait bilgiler Tablo 2' de verilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlerin Tanımı

Değişkenler	Kısaltmaları	Kaynak
Kredi Temerrüt Swapları (5 Yıllık ABD Cds Primi)	CDS	Bloomberg
Yabancı Portföy Yatırımları (Milyon Dolar)	PY	TCMB

Değişkenler Tramo/Seats yöntemiyle mevsimsellikten arındırılmış ve logaritması alınarak analize tabi tutulmuştur. Değişkenlerin durağanlık seviyelerinin belirlenmesinde ADF ve Fourier ADF birim kök testleri kullanılmıştır.

ADF birim kök testi aşağıdaki (1) numaralı sabitli ve (2) numaralı sabitli-trendli denklemlerin tahminiyle gerçekleştirilmiştir.

$$\Delta Z_t = \alpha + \beta Z_{t-1} + \sum_{i=1}^{m} Yi\Delta Z_{t-i} + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$\Delta Z_t = \alpha + \delta T + \beta Z_{t-1} + \sum_{i=1}^{m} Yi\Delta Z_{t-i} + \varepsilon_t \quad (2)$$

(1) ve (2) nolu denklemlerde "Δ" fark işlemcisini, "T"(2) nolu denklemde deterministik trendini; α, δ, β, ve Y parametreleri, ε hata terimini ve i=1,2,3,…..,m optimal gecikme uzunluğunu göstermektedir. Serilerin birim kök içerip içermediğine (1) ve (2) numaralı denklemlerin tahmini ile bulunan β parametrelerinin anlamlılığına bakılarak belirlenmektedir. Serinin birim kök içerip içermediğine, bulunan t istatistiğinin mutlak değeri, Fuller ve Mackinnon tablo kritik değerleri ile karşılaştırılarak karar verilmektedir (Çizgici Akyüz ve Emir, 2018, s.9). ADF testleri yardımıyla serilere ait hesaplanan t

istatistiklerinin mutlak değerlerinin, MacKinnon (1996) kritik mutlak değerlerinin küçükse (büyükse) serilerin durağan olmadığı (durağan olduğu); birim kök taşıdığı (taşımadığı) kabul edilmektedir.

Tablo 3: ADF Birim Kök Testi Sonucu

Test		Seviyesinde I(0)				1.Farkında I(1)			
	Model	CDS	k	PY(P)	k	CDS(P)	k	PY(P)	k
ADF	C	-4.13[a]	1	-1.98	0	-4.50[a]	0	-7.75[a]	0
	C+T	-4.25[a]	2	-2.24	0	-4.71[a]	0	-7.68[a]	0

Not: Sabit model için t tablo kritik değeri; 1%: -3.61, 5%: -2.94 10: %-2.60; sabit+trendli model için t tablo kritik

değeri 1%: -4.22, 5%: -3.53, 10%: -3.20; k gecikme uzunluğunu, a: %1, b:%5, c:%10 seviyesinde anlamlılığı

ifade etmektedir.

Tablo 3'te görüldüğü gibi, CDS değişkeni I(0) seviyesinde, PY değişkeni I(1) birinci farkında durağandır.

Fourier seriler, periyodik y_t fonksiyonunun kosinüsler ve sinusleri (trigonometrik değerlerin) toplamı şeklinde (3) nolu denklemdeki gibi ifade edilmektedir. Christopoulos ve Ledesma (2010) tarafından geliştirilen Fourier ADF ve Fourier KSS testleri, deterministik terimlerdeki ortalamalardan sapmaları yakalamak amacıyla trigonometrik terimlerden faydalanmaktadır. Ayrıca bu testin en önemli avantajı belirgin yapısal değişimlerin yanı sıra yumuşak geçişli değişimlere izin vermesidir (Yılancı ve Eriş, 2013: 23; Gümüş ve Zeren, 2014: 229).

$$y_t = \delta_0 + \delta_1 \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \delta_2 \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + v_t \qquad (3)$$

3 no'lu denklemde t trendi, T örneklem büyüklüğünü, π=3.1416, k ise kalıntı kareleri toplamını minumum yapan 1 ile 5 arasında bir tamsayı değerini alan frekans değerini ifade etmektedir. Durağanlığı test etmek için ilk aşamada 3 no'lu denklem tahmin edilerek, optimal frekans sayısı belirlenip, 4 no'lu denklemdeki gibi kalıntılar elde edilir.

$$v_t = y_t - \left[\delta_0 + \delta_1 \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \delta_2 \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right)\right] \qquad (4)$$

4 no'lu denklem yardımıyla elde edilen kalıntılara; standart ADF birim kök testi uygulamak için oluşturulan 5 no'lu denklem tahmin edilmektedir.

$$\Delta v_t = \alpha_1 v_{t-1} + \sum_{i=1}^{p} \beta_j \Delta v_{t-j} + \varepsilon_t \qquad (5)$$

Fourier ADF testini ifade eden 5 no'lu denklemde; boş hipotez birim kök sürecini (H_0=a_1=0) gösterirken, alternatif hipotez FADF testi için doğrusal formda durağanlığı (H_1=$a1 < 0$) göstermektedir (Destek ve Okumuş, 2016: 78). Hesaplanan test istatistiği, Christopoulos ve Ledesma (2010:1083)'nın çalışmasında yer alan Fourier ADF testi için tablolaştırılmış ve optimal belirlenen k frekans sayısına göre oluşturulan kritik değerler ile kıyaslanarak durağan olup olmadığına karar verilir.

Değişkenlerin durağan olması durumunda; son aşama olarak trigonometrik terimlerin anlamlılığının sınanmaktadır. 3 no'lu denklemde H_0=δ_1=δ_2=0 boş hipotezi gösterirken; H_1=$\delta_1 \neq \delta_2 \neq 0$ alternatif hipotezi temsil etmektedir. Hesaplanan F(k) testi; Becker vd. (2006:389) tarafından yapılan çalışmadaki kritik değerler ile sınanarak trigonometrik terimlerin anlamlı olup olmadığına karar verilir. Trigonometrik terimlerim anlamlı olması, standart ADF testi yerine; Fourier ADF testinin kullanılmasının uygun olacağı şeklinde yorumlanmaktadır.

Fourier ADF birim kök testi sonuçları Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4: Fourier ADF Birim kök testi sonuçları

Değişkenler	Min. KKT	k	FADF	F(k)
CDS	1.915	4	-3.246[b]	9.339[a]
PY	1.057	2	-3.211[c]	12.963[a]

Not: k frekans sayısını temsil etmektedir. k=2 için tablo kritik değerler 1%: -3.95, 5%: -3.28, 10: %-2.91, k=4 için tablo kritik değerler 1%:-3.60, 5%: -2.93, 10: %-2.59 . Trigonometrik terimlerin anlamlılığı için tablo kritik değerler %1: 6.73, %5:4.92, %10:4.13 şeklindedir. a: %1, b:%5, c:%10 seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 4'te, kalıntı kareler toplamını minumum yapan k değeri CDS değişkeni için 4, PY değişkeni için 2 olarak belirlenmiştir. FADF birim kök testi sonucuna göre; CDS ve PY değişkenleri seviyesinde I(0) durağandır. Yapısal değişim altında seriler durağandır. Trigonometrik terimlerimde anlamlı olması, Fouirer ADF testi kullanımının uygun olduğunu göstermektedir.

ADF ve Fourier ADF birim kök testleri sonuçlarındaki farklılıklar yapısal değişimlerin dikkate alınıp alınmamasından kaynaklanmış olabilir. Trigonometrik terimlerin anlamlı olması ve yapısal kırılmaların dikkate alınmasından dolayı daha güvenilir ve tutarlı sonuçlar veren Fourier ADF testi sonuçları geçerlidir. Bu doğrultuda CDS ve PY değişkenlerinin seviyesinde I(0) durağan olduğu kabul edilmiştir. Bu nedenle değişkenler arasındaki ilişki, VAR nedensellik yöntemi ile araştırılmıştır.

VAR yönteminde değişkenlerin durağan düzeyi belirlendikten sonra, AIC, SIC, HQ ve FPE gibi bilgi kriterleri ile optimal gecikme uzunluğu tespit edilerek; k gecikme uzunluğuna sahip VAR modeli tahmin edilir. Tahmin edilen VAR modelinin sorunsuz ve istikrarlı olduğunu belirlemek için, AR birim kök istikrarlılık testi ve diagnostik testler (otokorelasyon, değişen varyans, normallik testi) yapılır. İkinci aşamada, değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin tespiti için VAR(k) modelindeki k gecikmeli katsayı matrisine Wald (MWALD) testi uygulanır.

Çalışmada yer alan kısıtsız VAR modeli matris formunda (1) nolu denklemdeki gibi gösterilmektedir.

$$\begin{bmatrix} CDS_t \\ PY_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \alpha_{10} \\ \alpha_{20} \end{bmatrix} + \sum_{i=1}^{k} \begin{bmatrix} a_{11i} & a_{12i} \\ a_{21i} & a_{22i} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} CDS_{t-i} \\ PY_{t-i} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \varepsilon_{1t} \\ \varepsilon_{2t} \end{bmatrix} \quad (1)$$

Tahmin edilen VAR analizinde PY'den CO_2'ye bir nedensellik olup olmadığı H_0: $a_{12i}=0$ ve CDS'den PY değişkenine doğru bir nedenselliğin olup olmadığı H_0: $a_{21i}=0$ şeklinde kurulan sıfır hipotezleri ile test edilmektedir. Uygulanan Wald testi sonucunda $a_{12i}\neq 0$ ise PY den CDS'e doğru; $a_{21i}\neq 0$ ise CDS'den PY'ye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır sonucuna ulaşılır. H_0 hipotezleri birlikte red edilirse, değişkenler arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin var olduğu tespit edilir.

CDS ile PY değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisinin araştırılması için oluşturulan VAR modelinde optimal gecikme uzunluğunun (k); LR, FPE, AIC,SIC ve HQ kriterlerine göre 1 olduğu Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5: Optimal Gecikme Uzunluğu

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-1.062719	NA	0.004084	0.175013	0.263890	0.205693
1	29.70696	56.26455*	0.000885*	-1.354683*	-1.088052*	-1.262642*
2	33.69078	6.829406	0.000889	-1.353759	-0.909373	-1.200357
3	37.17454	5.574017	0.000922	-1.324259	-0.702120	-1.109497
4	38.53369	2.019319	0.001086	-1.173354	-0.373461	-0.897231
5	39.59004	1.448709	0.001311	-1.005145	-0.027498	-0.667662

Tablo 6'da k=1 optimal gecikme uzunluğuna göre oluşturulan VAR(1) modeline ait tahmin sonuçları verilmiştir.

Tablo 6: VAR(1) Modeline ait Analizi Sonucu

VAR (1) Model	Wald İstatistiği(P-değeri)		Nedensellik	
1. CDS=f(PY)	4.11(0.04)		PY→ CDS (-1.56)	
2.PY=f(CDS)	4.01(0.04)		CDS→PY (-1.91)	
Tanısal testler	Jarque-Bera	LM Testi	White Testi	AR kökleri
	0.27 (0.99)	2.15 (0.70)	10.46 (0.57)	<0.84

Not: ( ) değerler olasılık değerleridir.

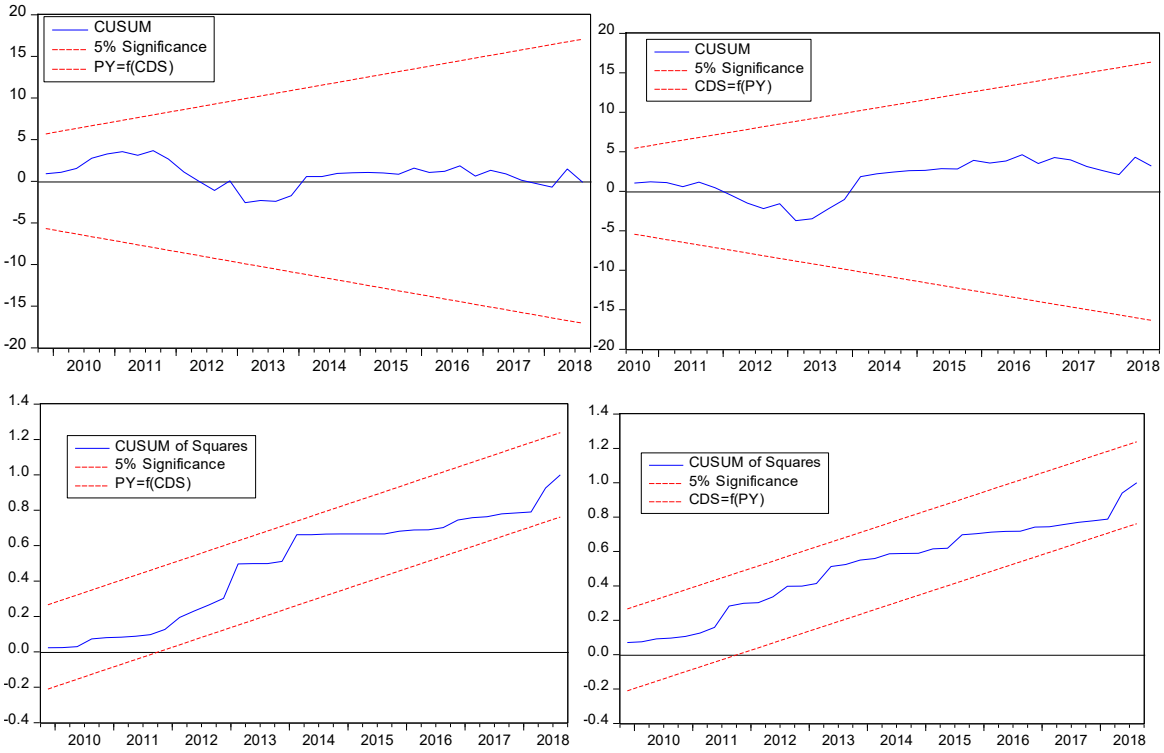
Tahmin edilen VAR(1) modeli, AR karakteristik polinomun ters köklerinin değerleri 1'den küçük olduğu (<0.84) için istikrarlıdır. Yapılan diagnostik testler sonucunda, değişen varyans sorunun bulunmadığı (White testi), otokorelasyon sorunun olmadığı (LM testi) ve hata terimlerinin normal dağıldığı (Jarque-Bera testi) görülmektedir[14]. Yani, VAR(1) modeli sorunsuz ve istikrarlıdır.

Tablo 6'da, VAR analizi sonucuna göre, CDS ile PY değişkenleri arasında çift yönlü, negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisinin var olduğu tespit edilmiştir.

[14] White Değişen varyans, LM otokorelasyon ve Jarque-Bera normallik testlerine ait p değerleri 0.10 'dan büyük olduğu için tanısal testlerde sorun yoktur.

Katsayılarında istikrarlı olması VAR(1) modelinin güvenirliliği için önem arz etmektedir. Bu bağlamda katsayıların istikrarlılığı hakkında bilgi veren CUSUM ve CUSUMSQ (Yinelemeli Hata Terimlerinin Kümülatif Toplamı) grafikleri Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1 : VAR(1) Modeline Ait CUSUM-CUSUMSQ Grafikleri



Şekil 1'de yer alan CUSUM ve CUSUMSQ (Yinelemeli Hata Terimlerinin Kümülatif Toplamı) grafiklerine göre tahmin edilen denklemler istikrarlıdır ve denklemde yer alan katsayılarda yapısal istikrarsızlık yoktur.

4. Sonuç

Çalışmada Türkiye'de 2008: Q4 - 2018: Q3 dönemi arasında CDS primi ile yabancı portföy yatırımları arasındaki ilişkiyi araştırmaktır. Değişkenlerin durağanlığı ADF ve Christopoulos ve Ledesma (2010) tarafından geliştirilen Fourier ADF birim kök testleri ile sınanmıştır. Seviyesinde durağan bulunan değişkenler arasındaki ilişkinin varlığı, VAR nedensellik yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. VAR nedensellik analizinden elde edilen bulgulara göre, CDS primi ile yabancı portföy yatırımları arasında çift yönlü negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Türkiye ekonomisinde 2008:Q4-2018:Q3 dönemi arasında CDS primi ile yabancı portföy yatırımlarının birbirini negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bulgular, CDS primi yükseldikçe yabancı portföy yatırımlarının geri gideceği, düştükçe ise ülkeye yöneleceği; ayrıca artan (azalan) yabancı portföy yatırımlarının geri besleme (feedback) etkisi ile ülke risk algısını azaltarak CDS primini düşüreceği (yükselteceği) şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla CDS primini azaltan ve yabancı portföy yatırımlarını artıracak olan politikalar uygulanmalıdır.

Kaynakça

Akkaya, M. (2017). Türk Tahvillerinin CDS Primlerini Etkileyen İçsel Faktörlerin Analizi. Maliye Finans Yazıları, 107, 129-146.

Becker, R., Endes, W., Lee, J. (2006). A Stationarity Test in The Presence of an Unknown Number of Smooth Breaks. Journal of Time Series Analysis, 3(5), 381-409.

Christopoulos, D. K., León-Ledesma, M. A. (2010). Smooth breaks and non-linear mean reversion: Post-Bretton Woods real exchange rates. Journal of International Money and Finance, 29(6), 1076-1093. doi: 10.1016/j.jimonfin.2010.02.003.

Çizgici Akyüz, G., Emir, M. (2018). Makroekonomik Göstergelerin Türk Bankacılık Sektörü Performansı Üzerine Etkileri. Uluslararası İktisadi ve İncelemeler Dergisi, Prof. Dr. Harun Terzi Özel Sayısı, 1-20.

Destek, M.A., Okumuş, İ. (2016). Satın Alma Gücü Paritesi Hipotezi Geçerliliğinin Fourier Birim Kök Testleri ile İncelenmesi: OECD Ülkeleri Örneği, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 15(1), 73-87.

Dickey, D. A., Fuller, W. A. (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root. Econometrica, 49 (4), 1057-1072.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, Kanun No. 4875, Resmi Gazete, 2003.

Kahıloglulları, A. (2018). Relationship Between Credit Default Swaps, Direct Foreign Investments and Portfolio Investments: Time Series Analysis For Turkey. Prizren Social Science Journal, 2 (3), 50-62.

Karaca, S. S. (2010). Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Kriz Sonrası Görünüm. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 1, 157-173.

Kaya Kanlı N., Aydoğuş, O. (2017). Ülke Risk Faktörlerinin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Belirleyici Etkisi. Ege Akademik Bakış, 17 (2), 179-190.

Kliber A. (2011). Sovereign CDS Instruments In Central Europe –Linkages and Interdependence. Dynamic Econometric Models, Nicolaus Copernicus University, 11, 111-128.

Koy, A., Karaca, S. S. (2018). Daralma ve Genişleme Dönemlerinde Uluslararası Portföy Yatırımları Nasıl Etkileniyor?. Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, 13 (50), 90-105.

Yılancı, V., Eriş, Z. A. (2013). Purchasing Power Parity in African Countries: Further Evidence from Fourier Unit Root Tests Based on Linear and Nonlinear Models. South African Journal of Economics, 81(1), 20-34. doı: 10.1111/j.1813-6982.2012.01326.x

Yıldırım, H. H., Sakızcı, M. (2019). Portföy Yatırımları ile CDS Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. Turkish Studies Social Sciences, 14 (5), 2777-2792.

FİNANS SEKTÖRÜNDE FİNANSAL ORANLARIN ÖNEMİ VE İŞLEYİŞİ[15]

ÖZGÜR ARİFOĞLU

Öğrenci, İstanbul Ayvansaray Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık, ozgurarifogluu@gmail.com

Batuhan MEDETOĞLU

Öğretim Görevlisi, İstanbul Ayvansaray Üniversitesi, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, batuhanmedetoglu@auvansaray.edu.tr

ÖZET

Finans, elde edilen fonların, kaynaklara harcandıktan sonra kalan kısmının en iyi şekilde yatırıma dönüştürülmesini ifade etmektedir. İşletmelerin sahip olduğu varlık ve kaynaklar işletmenin finansal tablolarında gösterilmektedir ve bu finansal tablolarda yapılan analizler sonucu işletmelerin finansal performansı ortaya çıkmaktadır. Mali analiz olarak adlandırılan bu süreç, işletmeler için sahip olunan varlık ve kaynakları nasıl kullandığını göstermektedir. Aynı zamanda işletmenin varlık ve kaynak performansı hakkında yorum yapma olanağı sunmaktadır.

Finansal tablolar, bilanço, gelir tablosu, gelir tablosu, fon akım tablosu, nakit akım tablosu ve kâr dağıtım tablosu şeklinde sayılabilir. Finansal tablolar, işletmelerde bilgi üretimi ve finansal iletişimi sağlayan muhasebenin gözle görülür kısmıdır. Finansal analiz, finansal tablolar sayesinde yatırımcılar yatırım yapacakları şirketler hakkında bilgi sahibi olur ve yatırım kararlarını doğru bir şekilde verebilir. Bilanço ve gelir tablosu üzerinde; Yatay Analiz, Dikey Analiz, Trend Analizi ve Oran Analizi yapılarak birden fazla yıl arasında bilanço ya da gelir tablosu kalemlerinin artış ve azalışı gözlemlenerek; finansal olarak yorum yapma imkanı sunmaktadır. Analizler, bilanço ya da gelir tablosu kalemlerini kendi içerisinde ve genel olarak hesaplama yöntemine dayanmaktadır ve analizler sonucunda çıkan oranlar ile standart oranlar karşılaştırılarak, genel mali durum gözlemlenebilmektedir.

Finansal oranlar, likidite oranları, mali yapı oranları, faaliyet oranları, kârlılık oranları ve borsa performans oranları olarak sıralanabilir. Likidite oranları kendi içerisinde Cari Oran, Asit Test Oranı, Nakit Oran ve Stok Bağımlılık Oranı olmak üzere 4'e ayrılmaktadır. Finansal Yapı Oranları ise Finansal Kaldıraç Oranı, Finansman Oranı, Oto Finansman Oranı ve Öz Sermaye Oranından oluşmaktadır. Finansal analiz, analiz yöntem ve teknikleri kullanılarak bilançodan ulaşılan değerleri muhasebe ilkelerine uygun hale getirip, işletmenin finansal durumunu gözlemleme sürecidir. Finansal oranlar standart şekilde olup, işletmelerin sürekliliği hakkında kullanıcılara bilgi vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Finans, İşletme, Finansal Tablolar, Finansal Oranlar, Mali Analiz

ABSTRACT

Finance is the best way to convert the remaining funds after they are spent on resources to investment. The assets and resources owned by the enterprises are presented in the financial statements of the enterprise and as a result of the analyzes made in these financial statements, the financial performance of the enterprises emerges. This process, called financial analysis, demonstrates how it uses assets and resources owned by businesses. It also provides the opportunity to comment on the entity's asset and resource performance.

Financial statements can be counted as balance sheet, income statement, income statement, fund flow statement, cash flow statement and profit distribution statement. Financial statements are the visible

[15]Bu çalışma Özgür Arifoğlu tarafından İstanbul Ayvansaray Üniversitesi, Plato Meslek Yüksekokulu, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü'nde sunulan "Bankacılık Sistemi ve Finansal Oranların İşleyişi' başlıklı bitirme projesinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

part of accounting that provides information production and financial communication in enterprises. Through financial analysis and financial statements, investors can learn about the companies they will invest in and make investment decisions accurately. On the balance sheet and income statement; By performing Horizontal Analysis, Vertical Analysis, Trend Analysis and Ratio Analysis, the increase and decrease of balance sheet or income statement items is observed over multiple years; financial commentary. The analysis is based on the calculation method of the balance sheet or income statement items in general and the general financial situation can be observed by comparing the ratios resulting from the analyzes with the standard ratios.

Financial ratios can be listed as liquidity ratios, financial structure ratios, activity ratios, profitability ratios and stock market performance ratios. Liquidity ratios are divided into 4 as Current Ratio, Acid Test Ratio, Cash Ratio and Stock Dependency Ratio. Financial Structure Ratios consist of Financial Leverage Ratio, Financing Ratio, Auto Financing Ratio and Equity Ratio. Financial analysis is the process of observing the financial position of the enterprise by making the values obtained from the balance sheet in accordance with accounting principles by using analysis methods and techniques. The financial ratios are standard and provide information to the users about the continuity of the enterprises

Keywords: Finance, Business, Financial Statements, Financial Ratios, Financial Analysis

1.GİRİŞ

Finansal tablolar, işletmelerde bilgi üretimi ve finansal iletişimi sağlayan muhasebenin gözle görülür kısmıdır. Muhasebenin amacı işletme içerisinden ve dışından işletmeye bağlı bilgi kullanıcılarının alacakları finansal kararlarda belirleyici olması amacıyla genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre finansal bilgileri üretmek ve raporlamaktır. Finans yöneticileri, işletmelerin finansal durumunu kontrol etmek amacıyla planlama ve bütçeleme çalışmaları yapmaktadır. Yapılacak bu çalışmalarda, finansal analiz yöntemleri kullanılarak, etkin bir yönetim anlayışı sağlanabilmektedir (Akgün, 2013, s. 14).

İşletmeler, finansal kaynaklarını etkili ve verimli şekilde kullanmak amacıyla çeşitli finansal planlar yapmaktadır. Yapılacak bu planlarda işletmeler, finansal analiz kullanmaktadır ve sahip olunan varlık ve kaynakların performansı ortaya konmaktadır. Finansal analiz, geçmiş dönemler ele alınmaktadır ve işletmenin gelecek dönemde gerçekleştireceği performansı için de bir yol haritası niteliğine sahip durumdadır. Dikey analiz, yatay analiz, trend analizi ve oran analizi yoluyla; işletmenin bilançosu ve gelir tablosu üzerinde çeşitli oransal analizler yapılabilmektedir.

Çalışmada öncelikle finansal tablolar tanımlanmaktadır. Finansal tablolar; bilanço, gelir tablosu, fon akım tablosu, nakit akım tablosu, kar dağıtım tablosu ve öz kaynak değişim tablosu şeklinde sıralanmıştır. Finansal tablolar, üzerinde analiz yapılacağı kalemleriyle beraber anlatılmaktadır. Daha sonra dikey analiz, yatay analiz, trend analizi ve oran analizi anlatılmaktadır. Bu analizlerin nasıl yapıldığı ve formülleri de çalışmada yer almaktadır. Sonuç bölümünde de finansal analizin önemi ve işletmeler açısından nasıl değerlendirildiği anlatılmıştır.

2.FİNANSAL TABLOLAR

Finansal Tablolar, işletmelerde bilgi üretimi ve finansal iletişimi sağlayan muhasebenin gözle görülür kısmıdır. Muhasebenin amacı işletme içerisinden ve dışından işletmeye bağlı bilgi kullanıcılarının alacakları finansal kararlarda belirleyici olması amacıyla genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre finansal bilgileri üretmek ve raporlamaktır.

Bu şekilde hazırlanan bilanço işletmenin belirli bir süre içerisindeki finansal durumunu gösteren tablodur (Yıldırım M. , 2008).

Başlıca finansal tablolar;

- ✓ Bilanço
- ✓ Gelir Tablosu

- ✓ Fon Akım Tablosu
- ✓ Nakit Akım Tablosu
- ✓ Kâr Dağıtım Tablosu
- ✓ Öz kaynak Değişim Tablosu

2.1. Bilanço

Bilanço bir işletmenin belirli bir süredeki finansal durumunu gösteren tablodur. Finansal durum; işletmenin sahip olduğu varlıklar ve varlıkların işletmeye sağladığı kaynakların parasal olarak büyüklüğüdür.Bilanço kalemlerinden varlıklar; dönen ve duran varlıklar olmak üzere iki grupta sınıflandırılır. Her sınıflamada hesap grupları ile bu hesap gruplarında yer alan bilanço kalemleri bulunmaktadır. Aktif tarafında işletmenin varlıkları bulunurken pasif tarafında ise işletmenin kaynakları bulunmaktadır. Çift taraflı hesap sistemi olduğu için bilançonun aktif ve pasif tarafları birbirine eşittir.

Toplam Varlıklar = Toplam Kaynaklar

Bilançonun aktif tarafı işletmenin sahip olduğu varlıkları, pasif tarafı kaynakları gösterdiğinden dolayı işletmeler sahip oldukları kaynaklar kadar varlıklara sahiptir. Bundan dolayı işletmenin aktif ve pasif tarafı birbirine eşittir. İşletmenin varlıkları dönen ve duran varlıklardan, kaynakları ise yabancı kaynaklar ve öz kaynaklardan oluşur.

Dönen Varlıklar +Duran Varlıklar=Yabancı Kay.+ Öz kaynaklar

Bilanço tek düzen hesap planında ilk beş grupta yer alan hesaplardan oluşmaktadır. Bunlar;

- ✓ Dönen Varlıklar
- ✓ Duran Varlıklar
- ✓ Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
- ✓ Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar
- ✓ Öz Kaynaklar

İşletmenin bilançosunda bulunan varlıklar toplamı ve kaynaklar toplamı her zaman birbirine eşit olduğundan dolayı, işletmenin toplam varlıklarından borçların çıkarılması ile işletmenin öz kaynakları ile finanse ettiği varlıkların tutarı yani öz sermaye tutarını elde ederiz.

Muhasebe ilkelerine uygun olarak düzenlenmiş bir bilançoda mutlaka bulunması gerekenler;

- ✓ İşletmenin adı
- ✓ Bilanço sözcüğü
- ✓ Bilançonun düzenlenme tarihi
- ✓ Bilançoda esas alınan para birimi

Düzenlenmiş bir bilançoda bu hususlar olmadığı takdirde hangi işletmeye ait olduğu veya hangi tarihi gösterdiği belli olmayan bir finansal tablo, inceleyen açısından bir şey ifade edemeyeceğinden dolayı analizi mümkün değildir (Cemalcılar, Benligiray, & Sürmeli, 2006).

2.2. GELİR TABLOSU

Gelir tablosu, işletmenin belirli bir dönem içerisinde elde ettiği tüm gelirler ile aynı dönemde bütün maliyet ve giderleri ve bunların sonucunda işletmenin elde ettiği dönem net kârı ve ya zararını gösteren bir finansal tablodur. Gelir tablosu diğer bir açıdan işletmenin belirli bir dönemdeki faaliyet sonuçlarını göstermektedir. Gelir tablosunun alacak tarafı gelirleri, borç tarafı giderleri göstermektedir.

Bilançoda 6 ile başlayan tüm hesap kodları gelir tablosundaki hesapları belirtir.

- ✓ 60-Brüt Satışlar
- ✓ 61-Satış İndirimleri
- ✓ 62-Satışların Maliyeti

- ✓ 63-Faaliyet Giderleri
- ✓ 64-Diğer Faaliyetlerden Olağan Gelir Ve Kârlar
- ✓ 65-Diğer Faaliyetlerden Olağan Gider Ve Zararlar
- ✓ 66-Finansman Giderleri
- ✓ 67-Olağandışı Gelir Ve Kârlar
- ✓ 68-Olağandışı Gider Ve Zararlar
- ✓ 69-Dönem Net Kârı Veya Zararı

Gelir tablosu yardımıyla kâr-zarar şu formül ile belirlenir;

Kâr/zarar=(ds. öz sermaye-db. öz sermaye)-(eklenen değerler-çekilen değerler)

Gelir tablosu, işletmenin belirli bir dönemdeki faaliyetlerinin sonucunu göstermektedir. Gelir tablosu işletmenin içinde bulunduğu dönemdeki kazanma gücünü ayrıntılı bir şekilde göstermesi açısından işletmenin belirli bir tarihteki finansal durumunu gösteren bilanço ile birlikte işletmenin finansal analizi açısından en temel verileridir (Cemalcılar, Benligiray, & Sürmeli, 2006).

2.3. Fon Akım Tablosu

Fon akım tablosu, işletmenin bir faaliyet dönemindeki finansal durumundaki değişimleri açıklar. Bununla birlikte işletmenin fon yaratma gücü ile yaratılan fonların kullanım yerlerinin dengeli olup olmadığını göstermektedir. Fon akım tablosu bu durum ile işletmenin gelecekteki fon gereksinimi ile borç ödeyebilme kapasitesi hakkında gerek işletmeye gerekse de işletmeye kredi vermekte olan veya vermeyi düşünenlere bilgiler vermektedir.

Fon akım tablosunun düzenlenebilmesi için; cari yılın gelir tablosu, dönem başı ve dönem sonu bilançosu, kar dağıtım tablosu, cari yılda ödenen vergiler ve ek bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Fon akım tablosu fon kaynakları ve fon kullanımları olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Fon akım tablosunda yer alan fon girişleri(fon kaynakları) ve fon çıkışları(fon kullanımları) birbirine eşittir (Gökbulut, 2013).

Fon akım tablosu düzenlenirken fon çıkışı gerektirmediğinden dolayı olağan kâra eklenmesi gereken giderler;

- ✓ Amortisman giderleri
- ✓ Karşılık giderleri
- ✓ Reeskont faiz giderleri
- ✓ Gelecek aylara ait giderlerin döneme ilişkin kısımları
- ✓ Gelecek yıllara ait giderler kısmındaki azalış

Fon kaynağı sağlanamadığı için olağan kârdan çıkarılması gereken gelirler ise;

- ✓ Konusu kalmayan karşılıklar
- ✓ Reeskont faiz gelirleri
- ✓ Gelecek aylara ait gelirlerin döneme ait kısımları

2.4. Nakit Akım Tablosu

Nakit akım tablosu, belirli bir faaliyet dönemi içinde işletmede oluşan nakit akışlarını, başka bir ifade ile işletmenin nakit giriş ve çıkışlarını kaynakları ve kullanım yerleri olarak gösteren finansal tablolardır. Nakit akım tablosunda nakit kavramı, kasa ve bankadaki nakitler ile herhangi bir vade taşımayan ve ibrazında tahsili mümkün olan çekleri kapsamaktadır.

Muhasebenin ürettiği finansal tablolardan sadece nakit akış tablosu nakit esasına göre düzenlenmektedir. Diğer finansal tablolar tahakkuk esasına göre düzenlendiğinden dolayı işletmenin nakit akışları hakkında net bilgi vermezler. Nakit akım tablosunun düzenlenebilmesi için; cari yılın gelir

tablosu, dönem başı ve dönem sonu bilançoları, kâr dağıtım tablosu ve ek bilgilere gerek duyulmaktadır (Kargın & Aktaş, 2011, s. 2).

Nakit akış tablosunun düzenlenmesinin sağladığı yararlar;

- ✓ İşletmenin likidite durumu hakkında detaylı bilgi alınması,
- ✓ Geleceğe yönelik nakit planlamasının yapılması,
- ✓ Geçmişteki finansman politikalarının değerlendirilmesine,
- ✓ İşletmenin ortaklarına kâr payı dağıtabilme, kredi verenlere anapara ve faiz ödeyebilme yeteneğinin belirlenmesine,
- ✓ İşletmenin kârı ile nakit mevcudundaki değişiklikler arasındaki ilişkiyi gösterir.

2.5. KÂR DAĞITIM TABLOSU

Kâr dağıtım tablosu, vergiden önceki kârdan başlamak üzere dönem kârının nasıl ve ne şekilde dağıtıldığını gösteren finansal tablodur. Kâr dağıtım tablosunun amacı, özellikle sermaye şirketlerinde, dönem kârından, ödenecek vergilerin, ayrılan yedeklerin ve ortaklara dağıtılacak kâr paylarının açık bir şekilde gösterilmesi ve şirketlerin hisse başına kâr ve hisse başına temettü tutarının hesaplanmasıdır.

Kâr dağıtım tablosunun özellikleri aşağıdaki gibidir;

- ✓ Kârın Varlığına veya dağıtımına bağlı olarak düzenlenir.
- ✓ Tabloyu oluşturan kalemler değiştirilemez farklı isimler konulamaz.
- ✓ Tabloda hem cari dönem verileri hem de önceki dönem verileri yer alır.
- ✓ Kâr dağıtım tablosu, dönem kârının hangi tür faaliyetlerden oluştuğunu göstermez.

Kâr dağıtım tablosunun düzenleme ilkeleri ise şunlardır;

- ✓ Dönem kârından yapılan dağıtım ile önceki dönemde yapılan dağıtım ayrı ayrı gösterilir.
- ✓ İmtiyazlı payların bulunması halinde, imtiyazlı ve adi hisse senetlerine kâr payları ayrı ayrı gösterilir.
- ✓ Katılma intifa senedi, kara iştirakli tahvil ile kâr ve zarar ortaklığı belgesi sahiplerine ödenen paylar ayrı bir şekilde gösterilir (Kargın & Aktaş, 2011).

2.6. ÖZ KAYNAK DEĞİŞİM TABLOSU

Öz kaynak değişim tablosu, dönem içinde öz kaynak kalemlerinde meydana gelen artış veya azalışları bütün olarak gösteren finansal tablodur. Düzenlenmesindeki amaç, özellikle sermaye şirketlerinde sermaye artırımı, yedek fonlar ve kâr kalemindeki değişiklikler, öz kaynak grubu içinde meydana gelen artış ve azalışlar bu tablo ile finansal tablo kullanıcılarına gönderilir (Gökbulut, 2013).

3.FİNANSAL ANALİZ

Finansal tablolar şirketlerin veya yatırım yapacak vb. kişilerin ihtiyacı olan bilgiyi içermekle birlikte, bu tablolardan yola çıkarak bir fikre sahip olabilecek, amacına uygun bir biçimde kullanabilecek ve en kısa süre içerisinde karar verebilmesi için finansal analiz gerekmektedir. Finansal tablolar içerisinde ki bilgiye ancak finansal analiz sayesinde ulaşılır. Finansal tabloların analizindeki amaç finansal tablolardaki bilgileri kullanarak geçmiş dönemin incelenerek değerlendirilmesi ile birlikte geleceğe ilişkin daha doğru kararlar alınması amacıyla geçmişteki verilerin analiz edilmesiyle çıkarılan sonuçların geleceğe ilişkin kararların alınmasıdır. Finansal analizin 3 temel amacı vardır;

- ✓ Faaliyet sonuçlarının ve performansın değerlemesi,
- ✓ Kararlara ve planlara temel oluşturma,
- ✓ Maliyetlerin, kapasitenin ve fiyatlandırma politikasının incelenmesi (Saraç, 2015).

Finansal Analiz Türleri;

Dikey Analiz; Bilanço toplamı 100 kabul edilerek, her bir kalemin toplam oranı genel toplam içindeki yüzdesi hesaplanmaktadır. Yüzde yönetimi ile analizi olarak da adlandırılan bu analizde işletmenin bir yıl içerisindeki mali tablo kalemlerinin nasıl bir değişim izlendiği incelenmektedir.

Yatay Analiz; İşletmelerin birbirini izleyerek devam eden dönemlerindeki mali tablolarının karşılaştırılarak, kalemlerin dönemler arasında gösterdiği değişimler analiz edilir. Bu analizde bilanço ya da gelir tablosu kalemlerindeki artış ya da azalışlar fark ve yüzde olarak hesaplanır.

Trend Analizi; Bir işletmenin aralarında ilişki olan mali tablo kalemlerinin uzun sürede gösterdikleri değişimleri karşılaştırmak için yapılır. İşletmenin doğru kararlar alıp almadığı, firmaya uygun finansal kaynaklar kullanıp kullanmadığı ve varlıklarını verimli kullanıp kullanmadığı incelenmektedir.

Oran Analizi; İşletmenin bir faaliyet dönemine ait mali tabloların da yer alan kalemler arasında matematiksel ilişkiler kurarak bulunan oranların analiz edilmesiyle yapılmaktadır. Oran analizinin amacı, işletmenin borç ödeme gücünü, varlıklarının verimliliğini, yabancı kaynaklarını kullanımını ve kârlılığını incelemektir.

Likidite Oranları; İşletmenin kısa vadeli borç ödeme gücünün analiz edilmesine yardımcı olmaktadır. Likidite oranları, dönen varlıkların toplamları veya kalemleri ile kısa vadeli yabancı kaynaklar arasında ilişkiler kurularak hesaplanır. Likidite oranları, cari oran, asit test oranı, stok bağımlılık oranı ve nakit oran olmak üzere 4 gruba ayrılmaktadır.

Finansal Yapı Oranları; Mali oranlar, işletmenin finansmanında yabancı kaynaklardan yararlanma durumunu değerlendirilmesine yardımcı olur. Finansal yapı oranları ile işletmenin borçlarının finansal yapı içerisindeki yeri ve bu mali yapı sonucunda ortaya çıkan durumlar araştırılır. Bununla birlikte yabancı kaynakların öz kaynaklar karşısındaki durumu, maddi duran varlıkların finansmanında kullanımı ve borçlanma giderlerinin dönem kârı ile karşılanıp karşılanamayacağı analiz edilir. Mali oranlar, finansal kaldıraç oranı, finansman oranı, oto finansman oranı, öz sermaye oranı olarak ayrılmaktadır.

3.1. DİKEY ANALİZ (YÜZDE YÖNTEMİ İLE ANALİZ)

Dikey analiz, bir işletmenin bilanço ya da gelir tablosundaki kalemlerin kendi grupları ve genel toplam içerisinde ne kadar bir yüzdeye sahip olduğunun tespiti ile yorumlanmasına denir. Dikey analizde bir yıla ait mali tablonun kalemlerinin nasıl bir dağılım gösterdiği gözlemlenerek bir fikre ulaşılmaya çalışır.

Dikey analizin amacı işletmenin tek bir dönemdeki mali durumu ve faaliyet raporunun incelenmesidir. Dikey analiz tek bir yılın incelenmesi nedeniyle statik analiz olarak da isimlendirilebilir. Dikey analiz yüzde yöntemi ile analiz olarak da bilinir.

Dikey analizde bilanço kalemleri için grup ve genel yüzdeler şu şekilde bulunur;

- ✓ Grup Yüzdesi=(Kalem Tutarı / Grup Toplamı)*100

Yüzde yönteminde bilanço kalemleri grup ve genel olarak iki kısımda incelenir. Grup ilgili kalemin dâhil olduğu toplam içerisinde ele alınırken aktif toplamı genel olarak ifade edilir. Örneğin; stoklar bir dönen varlık kalemi olduğu için dönen varlıklara oranlanmasıyla grup yüzdesi bulunurken, stokların aktif toplamına bölünmesi ile genel yüzdesi elde edilmektedir

- ✓ Genel Yüzde=(Kalem Tutarı/Aktif(Pasif)Toplamı)*100

Yüzde yöntemi ile analizde bilançonun genel kalem yüzdesi bulunurken aktif toplamının ele alınmasıyla bulunmaktadır. Kalem tutarı aktiflerin toplamının yüzdesinin alınmasıdır (Özyürek & Erdoğan , 2011, s. 231).

DİKEY ANALİZİN ÖZELLİKLERİ;

- ✓ Bilanço veya gelir tablosu dikey analiz yöntemine göre analiz yapılırken tek bir döneme ait, bir adet finansal tablo ile analizler yapılmaktadır. Bu nedenle bu analiz tekniği kapsamında statik bir analizdir.

- ✓ Bilançonun dikey analiz tekniği ile analiz edilmesi, işletmenin varlıklarının ve finansman kaynaklarının dağılımını ortaya konulmaktır. Yapılan analizle birlikte işletmenin bilanço tarihindeki finansal yapısı incelenmektedir.
- ✓ Gelir tablosunun bu analiz ile incelenmesi sonucunda işletmenin faaliyet dağılımı ortaya konulmaktadır.
- ✓ Bilanço ve gelir tablosunda yer alan tutarların dikey yüzdeleri hesaplanarak 100 üzerinden ifade edilmesiyle birlikte hesaplanan oranlar birkaç rakamdan oluşan sayılarla ifade edilir, bununla birlikte finansal tablolar basit ve kolay anlaşılabilir hale gelmektedir. Böylelikle ilgili hesapların yeterli büyüklükte olup olmadığının analizi de kolay bir şekilde yapılabilmektedir.
- ✓ Analiz tekniğinin özelliğinden dolayı gelir tablosunda net satışlar, bilançoda ise aktif toplamın dikey yüzdeleri her zaman 100'dür.

3.2. YATAY ANALİZ(KARŞILAŞTIRMALI TABLOLAR ANALİZİ)

Yatay analiz de en az iki farklı tarihte düzenlenmiş tablolardaki kalemlerin zaman içerisinde değişip değişmediği incelenir. Karşılaştırmalı tablolar analizi olarak da bilinir. Dinamik bir analizdir.

Yatay analiz tekniği, işletmenin birden fazla döneme ait finansal tablolarının birbirini izleyen dönemler halinde karşılaştırılmalı olarak incelenmesi ve tablolarda yer alan kalemlerin zaman içerisindeki değişiminin yorumlanmasıdır. Analizde elde edilen sonuçlara göre kalemlerdeki değişim hem tutar hem de yüzde olarak ortaya konulmaktadır. Bu sayede dönemler arasındaki finansal tablolarda artış ya da azalış değerlendirilebilmektedir (Aktan & Bodur, 2006, s. 57).

Yatay analizde ilk olarak temel bir yıl baz alınarak aşağıdaki formül uygulanır;

- ✓ Yatay Analiz Yüzdesi=[(T2-T1) / T1]*100

T1: Baz Yılı(Temel Yıl)

T2: Bir Sonraki Yıl

KARŞILAŞTIRMALI TABLOLAR ANALİZİNİN ÖZELLİKLERİ;

- ✓ Karşılaştırmalı tablolar analizinde ilgili hesaplardaki fark ve yüzdelerdeki artık veya azalış incelenerek işletmenin geçmiş dönemine göre karşılaştırma yapılır.
- ✓ Bu analiz birden fazla dönemi kapsadığı için içeriğine göre dinamik bir analizdir. Tek dönemli analizler statik analizdir.
- ✓ Analiz tekniğinin sayısal kısımlarının hesaplanmasının sonucunda yapılan yorumlarda, değişimin sebebi ve bu değişimin sonuçları arasında ilişkiler kurulması büyük önem arz etmektedir.
- ✓ Yapılacak yorumlarda önceki döneme göre değişimin tutarı ve oranı(%) birlikte değerlendirilmelidir. Sadece tutarlara veya sadece oranlara bağlı yapılan yorumlar yanlış sonuçlar çıkmasına sebep olabilir.

3.3. TREND(EĞİLİM YÜZDELERİ)ANALİZİ

Finansal tablolar üzerinde çeşitli analiz tekniklerinin uygulanması ile birlikte işletmelerin finansal durumu ve faaliyet sonuçlarının analiz edilerek işletmeye ilişkin farklı açılardan sonuçlara ulaşılmakta ve buradan alınan sonuçlarla birlikte işletmenin geleceğine ilişkin kararlar alınabilmektedir. İşletmenin finansal tabloları üzerinde yapılan bir diğer analiz türü de trend analizidir. Trend analizinde işletmenin finansal durumuna ve faaliyet sonuçlarına ilişkin hesapların uzun dönemler itibari ile yaşanan değişimin trendleri(eğilimleri) belirli bir yılın finansal tablosundaki rakamlara endekslenerek analiz edilmektedir. Bu analizde baz alınan bir yıla göre finansal tablo

hesaplarının uzun dönem içerisinde yaşanan değişimin yönü belirlenir ve bu hesaplar arasındaki etkileşim incelenerek işletmenin geleceği hakkında kararlar verilir.

Trend analizinin finansal tablolara uygulanabilmesi için dönemlerin uzunlukları karşılaştırılabilir çok sayıdaki döneme ilişkin bilanço ve gelir tablolarının olması gerekmektedir. Bu analiz yönteminde bilanço ve gelir tablosunun tamamına analiz tekniği uygulanabilir. Analizden beklenen yararların elde edilebilmesi için en az 5-6 yıllık dönemlerden başlanarak uzun dönemli veri serisinin oluşturulması gerekmektedir (Aktan & Bodur, 2006, s. 56).

İşletmenin mali durumuna ve faaliyet sonuçlarına ilişkin eğilimlerin belirlenebilmesi için yöntemin amacına uygun uzunluktaki dönemlere ait mali tablolar seçilmelidir. Uygulama dönemi belirlendikten sonra eğilim yüzdesinin neye göre hesaplanacağına karar verilmelidir. Uygulamada genel olarak başlangıç yılı baz yılı olarak kabul edilmektedir. Trend analizi aralarında ilişki bulunan hesapların etkileşimleri incelenmektedir. Baz yılının tüm finansal tablo değerleri 100 olarak kabul edilir ve diğer yıllara ait hesapların eğilim yüzdesi aşağıdaki şekilde formüllendirilmiştir;

- ✓ Eğilim Yüzdeleri=(ilgili yıldaki hesap tutarı / ilgili hesabın baz yılındaki tutarı)*100

3.4. ORAN(RASYO)ANALİZİ

Finansal tabloların analizindeki amaç, işletmenin geleceğe ilişkin daha doğru kararlar verebilmesi için geçmişteki verilerin geleceğe ilişkin öngörülerde bulunmaktır. Oran analizinde bilanço ve gelir tablosunda yer alan hesapları birbirlerine oranlanarak elde edilen sonuçlardan yola çıkılarak finansal tablolar yorumlanabilmektedir.

Oran analizi ile hesaplanan çeşitli oranlar, oranların ilişki durumlarına göre 4 temel grupta incelenmektedir;

1. Likidite durumunu gösteren oranlar,
2. Faaliyet-verimlilik durumunu gösteren oranlar,
3. Finansal durumu gösteren oranlar,
4. Kârlılık durumunu gösteren oranlar.

Oran analizinde elde edilen sonuçların doğru bir şekilde yorumlanabilmesi için, hesaplanan oranların standart oranlar ile karşılaştırılması gerekmektedir (Şen, Zengin, & Yusubov, 2015).

3.4.1.LİKİDİTE ORANLARI

Likidite oranları işletmelerin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme durumunu değerlendirmek amacıyla uygulanan oranlardır. Likidite oranları bunula birlikte, işletmenin net çalışma sermayesinin yeterliliği ve işletmenin likidite riski konusunda da dolaylı bilgiler vermektedir.

Kısa vadeli borçların ödenmesi için gerekli olan fonlar genel olarak dönen varlıklardan sağlanmaktadır. Dönen varlıklar, işletmenin kasa ve banka gibi nakit varlıkları ile cari dönem içinde kısa vadede nakde çevrilecek değerlerden oluşmaktadır. Buna istinaden kısa vadeli borçların ödenebilme durumunu gösteren likidite oranları, dönen varlıklar ile kısa vadeli borçlar arasındaki oransal bağlantılarla analiz edilmektedir (Şen, Zengin, & Yusubov, 2015, s. 70).

Kısa vadeli borçlarını ödeyemeyen işletmeler uzun vadeli borçlarını da ödeyebilme gücünü gösteremezler ve bu durum sonucunda işletmeler varlığını sürdürme konusunda oldukça zorlanırlar. İşletmelerin kârlılık oranı yüksek olsa bile kısa vadeli borçlarını ödeyemediği sürece varlığını sürdürmesi oldukça zordur. İşletmelerin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme gücü kârlılığından çok elinde bulunan nakit veya nakde çevirebilme gücüne bağlıdır (Yalkın, 1981).

İşletmelerin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme durumunu gösteren likidite oranları;

a) Cari oran
b) Asit test oranı

c) Nakit oran
d) Stok bağımlılık oranı

olmak üzere 4 grupta incelenir.

a) Cari Oran

Cari oran, işletmenin dönen varlıkları ile kısa vadeli borçlarını ödeyebilme gücünü göstermektedir. İşletmenin genel likidite durumunu gösteren cari oran, 1 yıl içinde elde edilecek nakitlerin 1 yıl içinde ödenecek borçların kaç katı olduğu görülmektedir. Cari oranın hesaplanmasındaki amaç, işletmenin dönen varlıkları ile kısa vadeli borçlarını ödeme gücünü inceleyerek işletmenin genel likidite durumu hakkında ve net çalışma sermayesi hakkında analizler yapmaktır (Akdoğan & Tenker, 2003).

✓ Cari Oran= Dönen Varlıklar/Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar

Cari oranın yüksek olması işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme gücünün yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Genel anlamda cari oranın 2 olması yeterli kabul edilmektedir.

Cari oranın işletmenin ihtiyacından daha yüksek olması işletmeye kredi verenler açısından olumlu bir durum olurken, işletme sahipleri ve yöneticileri açısından aynı şeyi söylemek mümkün değildir. İşletmenin ihtiyacından fazla dönen varlıklara sahip olması, dönen varlıkların bir kısmının atıl olduğu, işletmenin varlıklarının işletmeye direkt ya da dolaylı bir şekilde maliyeti göz önünde bulundurulduğu zaman işletmenin atıl varlıklarının da bir maliyetin olduğu ve bu nedenle işletmenin kârlılığını olumsuz etkilediği söylenebilir. Bir diğer ifade ile normalin üzerinde bir likiditeye sahip olması işletmenin kârlılığını olumsuz etkilemektedir.

İşletmenin içinde bulunduğu ekonominin duruma göre cari oranın 1,5-2 aralığında olması istenilmektedir. İşletmenin dönen varlıklarının toplamı finans sektöründe brüt çalışma sermayesi ya da brüt işletme sermayesi olarak adlandırılmaktadır. Dönen varlıkların kısa vadeli yabancı kaynakları aşan bölümü net çalışma sermayesi olarak adlandırılmaktadır.

✓ Net Çalışma Sermayesi= Dönen Varlıklar- Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar

Likidite konusunda sıkıntı yaşamayan bir işletme de normal şartlarda net çalışma sermayesi pozitiftir. İşletmenin dönen varlıkları, hem kısa vadeli borçlarını ödeyebilmekte hem de günlük işletme faaliyetlerini yürütebilecek büyüklükte olmalıdır. Net çalışma sermayesi işletmenin dönen varlıkları içinden kısa vadeli yabancı kaynaklarla finanse edilmeyen kısmını, yani dönen varlıkların uzun vadeli finansman kaynakları ile finanse edilen kısmını göstermektedir.

Normal şartlarda net çalışma sermayesinin pozitif olması gerekirken negatif olması durumunda ise işletme hem duran varlıklarının finansmanın tamamını devamlı sermaye ile yapmamış hem de işletmenin dönen varlıkları ile kısa vadeli borçlarını ödeyebilecek gücünün olmadığını göstermektedir. Net çalışma sermayesinin negatif olması durumunda, kısa vadeli borçların dönen varlıkları aşan kısmı kadar işletmenin net çalışma sermayesi noksandır (Başpınar, 2015, s. 19).

Cari oran >1 ise, net çalışma sermayesi pozitiftir.

Cari oran<1 ise, net çalışma sermayesi negatiftir.

Cari oran=1 ise, net çalışma sermayesi sıfırdır.

b) Asit Test Oranı

Dönen varlıkta yer alan kalemlerin bazılarının likiditesi diğer kalemlere göre düşüktür. Özellikle bazı durumlarda stoklar gibi nakde dönüşmesi zaman alabilecek dönen varlık kalemleri ile kısa vadeli borçların ödenmesi güçlük çıkarabilmektedir. Bu sebepten dolayı hesaplanan cari oranların işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme gücünü her zaman doğru göstermesi söz konusu olmayabilir. Bu sebeple yalnızca dönen varlıklar grubunun büyüklüğüne değil de dönen varlık kalemlerinin yapısının da incelenmesi daha doğru olacaktır.

Asit test oranı, cari orana nispeten likiditesi daha yüksek olan dönen varlık kalemleri ile işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme gücünü ortaya koymaktadır.

- ✓ Asit Test Oranı=Hazır Değerler + Menkul Kıymetler+ Alacaklar / KVYK

Asit test oranının genellikle 1 olması yeterli kabul edilmektedir. İşletmenin satışlarının durması halinde kısa vadeli borçlarını ödeyebilecek olup olmadığı, asit test oranının 1'in üzerinde ise işletmenin stok satışları dursa dahi hazır değerler, menkul kıymetler ve alacakların nakde çevrilmesi ile kısa vadeli borçlar ödenebilecektir (Karadeniz & Kahiloğulları , 2014, s. 75).

Asit test oranı bir diğer ifade ile şu şekilde hesaplanmaktadır;

- ✓ Asit Test Oranı = (Dönen Varlıklar - Stoklar) / Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar

c) Stok Bağımlılık Oranı

Stok bağımlılık oranı, asit test oranı hesaplandığında oranın 1'den küçük çıkması durumunda işletme stoklarını nakde çevirmeden kısa vadeli borçlarını ödeyememektedir. Bu nedenle işletme, kısa vadeli borçlarını ödeyebilmek için bir bakımdan stoklarına bağımlı hale gelmektedir. Bu durum söz konusu olduğunda işletmenin stoklarına ne kadar bağımlı olduğu incelenmelidir. İşletmelerin stok bağımlılık oranı şu şekilde formülize edilir;

- ✓ Stok Bağımlılık Oranı=[KVYK-(Hazır Değerler+Menkul Kıymetler)]/Stoklar

Stok bağımlılık oranı, hazır değerler ve menkul kıymetlerin çıkarıldıktan sonra kısa vadeli borçların kaç katı olduğunu göstermektedir. Stok bağımlılık oranı arttıkça işletmenin stoklarına olan bağlılığı da doğru bir orantı ile aynı şekilde artacaktır.

Stok bağımlılık oranı yüksek olan bir işletme stoklarına olan bağlılığını düşürmesi için fiyatlarda indirime giderek kâr marjını düşürmesi, pazarlama stratejisine ağırlık vermesi, stok devir hızını arttırması gerekmektedir. Bir diğer ifade ile işletme, satışlarını arttırarak stoklarını eritmek ve borçlarını zamanında ödeyecek duruma gelmelidir (Gökbulut, 2013).

d) Nakit Oran

Nakit oran, işletmenin nakit veya benzer varlıklarından oluşan hazır değerler ile geçici yatırım amacıyla elinde bulundurduğu ve istenildiğinde nakde çevrilebilecek varlıkları olan menkul kıymetlerin toplamı ile kısa vadeli yabancı kaynakları ödeyebilme gücünü göstermektedir.

Nakit oran aşağıdaki gibi gösterilmektedir;

- ✓ Nakit Oran=(Hazır Değerler + Menkul Kıymetler)/ KVYK

Nakit oranın, genel olarak 0,20(%20) seviyesinde olması yeterli kabul edilmektedir. Oranın %20 seviyesinin altına düşmesi durumunda işletme kısa dönem içerisinde likidite açısından zor duruma düşebilmektedir.

Nakit oran, asit test oranına göre işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme gücünü daha hassas bir şekilde göstermektedir. Nakit oran diğer anlamda işletmenin satışlarının durması ve alacaklarını tahsil edememesi durumunda işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme gücünü göstermektedir (Aktan & Bodur, 2006).

3.4.2. FİNANSAL YAPI ORANLARI

Finansal yapı oranları, işletmenin yapısı hakkında bilgi edinmek amacıyla hesaplanan oranlardır. Finansal yapı oranları işletmenin, temel finansman politikasının ve kaynak yapısının, uzun vadeli borç ödeme gücünün, öz kaynakların yeterli olup olmadığının analiz edilmesini sağlayan oranlardır.

İşletmenin öz kaynak ve borçlarının kaynak yapısı içindeki dağılımının bilinmesi, dönen varlıkların daha çok kısa vadeli borçlar ile duran varlıkların ise uzun vadeli finansman kaynakları ile finanse edilmesi şeklinde özetleyebileceğimiz finansman dengesinin ne şekilde incelenip incelenmediğinin ortaya konulması açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Bir diğer ifade ile finansal yapı oranları, işletme ölçülü bir şekilde finanse edilmiş mi? Uzun vadeli sorumlulukları taşıyabilir mi? gibi sorulara cevap vermektedir. Finansal kaldıraç oranı, finansman oranı, oto finansman oranı ve öz sermaye oranı finansal yapı oranlarıdır (Saraç, 2015).

- ✓ Finansal Kaldıraç(Borçlanma) Oranı

Finansal kaldıraç oranı, işletmenin varlıklarının ne kadarlık bir kısmının borçlarla finanse edildiğini, yabancı kaynakların toplam kaynaklar içindeki payını göstermektedir. Bir diğer ifade ile işletmenin varlıklarının ne oranda borç ile karşılandığını göstermektedir.

Finansal Kaldıraç Oranı= Toplam Borçlar/ Toplam Varlıklar

Finansal kaldıraç oranı yükseldikçe işletmenin finansal riski de aynı oranda yükselmektedir. Finansal kaldıraç oranının %50 üzerinde olması işletmenin borç ağırlıklı bir finans politikasına,%50 altında olması ise öz kaynak ağırlıklı bir finans politikası izlediğini göstermektedir. Oranın gelişmiş ülkelerde %50 altında olması istenirken, gelişmekte olan ülkelerde bu oran %70 seviyelerine kadar çıkmaktadır (Özyürek & Erdoğan , 2011).

- ➢ Finansman Oranı

Finansal oranı işletmenin öz kaynakları ile toplam yabancı kaynakları arasındaki ilişkiyi gösteren bir finansal yapı oranıdır.

Finansman Oranı= Öz kaynaklar/ Toplam Borçlar

şeklinde hesaplanmaktadır.

Finansman oranı, işletmenin kaynak yapısı içindeki iki ana grup olan öz kaynaklar ile yabancı kaynaklar arasında bir denge olup olmadığını gösterir. Finansal kaldıraç oranı gibi işletmenin temel finansman politikasını gösterirken, oranın 1'in altında olması borç ağırlıklı bir finans politikası izlediğine, 1'in üstünde olması öz kaynak ağırlıklı bir finans politikası izlediğini göstermektedir. Finansman oranının yüksek olması işletmenin finansal riskinin düşük olduğunu göstermektedir (Akdoğan & Tenker, 2003).

- ➢ Oto Finansman Oranı

Oto finansman, işletmenin elde ettiği kârın bir kısmının dağıtılmayıp kendisine bırakmasıdır. Bu sayede işletme, kendisine öz kaynakta yaratmış olmaktadır. Oto finansman oranı ise, işletmenin oto finansman yoluyla sağlamış olduğu kaynakların oransal olarak ölçülmesinde kullanılmaktadır.

Oto finansman Oranı= (Kâr Yedekler- Geçmiş Yıllar Zararı)/ Ödenmiş Sermaye

formülü kullanılarak hesaplanmaktadır.

Oto finansman oranı, işletmenin ödenmiş sermayesinin % kaçı kadar otofinansman yoluyla kaynak sağladığını göstermektedir. Oto finansman oranı, ne kadar yüksek olursa işletme kendi kaynakları ile finansmanını sağlayabildiği için durumu bir o kadar iyidir (Karadeniz, Koşan , & Kahiloğulları, 2014).

- ➢ Öz Sermaye Oranı

Öz sermaye oranı, işletmenin varlıklarının % kaçının öz kaynaklar ile finanse edildiğini göstermektedir. Varlıkların % kaçının işletme sahip ve ortaklarınca finanse edildiğini gösteren öz sermaye oranı, aynı zamanda işletmenin toplam finansman kaynaklarının içindeki öz kaynakların da ağırlığını göstermektedir.

Öz Sermaye Oranı= Öz Kaynaklar/ Toplam Kaynaklar

formülü ile bulunmaktadır.

Öz sermaye oranı yükseldikçe, işletmenin finansal riski azalmaktadır. Bu nedenle işletmeden alacaklı olanların alacağının güvencesi artmaktadır. Öz sermaye oranının %50 üzerinde olması tercih edilir. %50

altında olan işletmelerin borç ağırlıklı bir finansman politikası izlediği görülürken, %50 üzeri olan işletmelerin öz kaynak ağırlıklı bir finansman politikası izlediği görülmektedir. Öz sermaye oranının yüksek olması işletmenin ödeme gücünün yüksek olduğunu gösterirken aynı zamanda işletmenin kredi değerini arttırır ve ani çıkabilecek sorunlardan korumaktadır (Karadeniz, Koşan , & Kahiloğulları, 2014).

SONUÇ

Bir işletmede finans yöneticisi, işletme sahibi veya yatırım sahipleri işletmenin nasıl bir değişim gösterdiği nasıl yol izlediği konusunda bilgi edinmek için bir takım bilgiler edinmek zorundadır. Bu istenilen bilgilerin büyük bir kısmı işletmenin finansal tabloları diğer bir ifadeyle bilanço ve gelir tablolarından elde edilmektedir. İşletmeye kaynak sağlayacak banka veya benzeri kurumlar işletmenin finansal yapısını en doğru şekilde işletmenin mali tablolarını inceleyerek değerlendirirler. İşletme ile birlikte çalışan bu kurumlar işletmenin mali yapısını inceleyerek kredi ilişkilerine buna göre yön verirler. Bu nedenle finansal tablolar işletmenin gelecekteki durumunun tahmin edilmesi konusunda önemli bir kaynaktır.

İşletmelerin geleceğe ait daha doğru kararlar verebilmesi için geçmişte elde edilen verilerin geleceğe ilişkin olarak yorumlanması ile ön görülerde bulunulması gerekmektedir. Oran analizi, bu bakımda işletmelerin bilanço ve gelir tablosunda yer alan hesapların birbiri ile oranlanarak elde edilen sonuçlardan yola çıkarak finansal tabloların yorumlanmasını sağlamaktadır. Bankalar ve finans yöneticileri işletmenin bazı önemli istatistiklerinin genel bir görünümünü elde etmek istediği takdirde oran analizini kullanırlar. Oran analizinde likidite oranları ve kârlılık oranları ön plana çıkmaktadır. Likidite oranları işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme gücünü göstermektedir. Bu oranlara bakıldığında cari oranın 2, asit test oranının 1 ve nakit oranının ise 0,20 olması istenmektedir. Bu oranlar işletmenin eğilimlerini erken tespit etmek konusunda oldukça faydalıdır.

Bu araştırmada, finansal oranların önemi ve işleyişi incelenmiştir. İşletmelerin likidite durumu, mali yapısı, varlıkları etkin kullanma, kârlılık durumunun bankalar ve diğer yatırımcılar tarafından önemi üzerinde durulmuştur. İncelenen verilere göre, oran analizinde kullanılan oranların büyük bir kısmı ile işletme değeri arasındaki ilişkinin önemli olduğu tespit edilmiş olup işletmelerin varlıklarını etkin kullanma ve kârlılık durumunun işletmenin değeri, işletmeye kredi vermeyi düşünen finansal kuruluşların ve yatırım sahipleri açısından önemli olduğu gözükmektedir. Oranları istenilen düzeyde olmayan işletmelerin en temel finansal kaynaklardan olan banka kredilerinden yararlanabilmesi için mali tablolarını düzeltmesi, bunu yapabilmesi içinde kâr marjını düşürmesi, pazarlama stratejilerine ağırlık vermesi, borçlarını zamanında ödeyecek duruma gelmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akdoğan, N., & Tenker, N. (2003). Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri.

Aktan, B., & Bodur, B. (2006). Oranlar Aracılığı ile Finansal Durumunuzu Nasıl Çözümlersiniz? 56-58.

Altuğ, O. (2008). Maliyet Muhasebesi, İlkeler ve Uygulamalar. 54.

Atlı, Y., Yücel, A., & Tanyıldızı, İ. (2018). TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ VE TUNCELİ İLİNDE. Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 89-90.

Banar, K. (2006). Banka ve Sigorta Muhasebesi.

Başpınar, A. (2015). Finansal Analiz Tekniklerinin Sigorta Şirketi Mali Tablolarına Uygulanması. Maliye Dergisi, 19.

Bedestenci, Ç., & Canıtez, M. (2007). Dış Ticarette İşlemler ve Uygulamalar.

Cemalcılar, Ö., Benligiray, Y., & Sürmeli, F. (2006). Genel Muhasebe. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Çürük, T., & Doğan, Z. (2001). Muhasebe Eğitimlerinin İşletmelerinin Taleplerini Karşılama Düzeyi. ODTÜ Gelişim Dergisi, 45-47.

Gençoğlu, Ü. (2007). Türkiye Muhasebe Standartları ve Uygulamaları. Türkmen Kitapevi.

Gökbulut, İ. (2013). Mali Tabloları Okuma ve Analiz Teknikleri. Girişimci Yayınları.

Gümüş, S. (2014). bankacılıkta pazarlama. hiperlik yayınları.

Kale, S. (2017). Türk Bankacılık Sektörünün Aracılık Fonksiyonu. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi.

Karadeniz , E., & Kahiloğulları , S. (2014). Akdeniz Bölgesinde Faaliyet Gösteren Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Finansal Analiz Tekniklerinin Kullanımı. 75.

Karadeniz, E., Koşan , L., & Kahiloğulları, S. (2014). Borsa İtanbul'da İşlem Gören Spor Şirketlerinin Finansal Performansının Oran Yöntemiyle Analizi. 135-136.

Kargın, M., & Aktaş, R. (2011). Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Raporlanmış Nakit Akış Tablosu ve Analizi. Muhasebe ve Finansman Dergisi, 2-9. Muhasebat Genel Müdürlüğü. adresinden alındı

Kartal, M. T. (2018). Bankaların Finans Sektöründeki Önemi.

Önce, S., & Kaya, E. (2004). Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz.

Özden, E. A., & Ataman , B. (2009). Tek Düzen Hesap Planına Göre Hazırlanan Finansal Tabloların UFRS'ye Uyarlanması ve Rasyo Yöntemi ve Analizi. 72.

Özkan, A. (2000). Karşılıklar ve Muhasebe Uygulamaları. 182.

Özyürek, H., & Erdoğan , E. (2011). Finansal Kurumlarda Mali Analiz ve Bir Uygulama. Ekonomi Bilimleri Dergisi, 231-232.

Saraç, M. (2015). Finansal Yönetim.

Sevilengül, O. (2011). Genel Muhasebe. Ankara: Gazi Kitapevi.

Sümer, G. (2016). TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ VE AB BANKACILIK SEKTÖRÜ İLE KARŞILAŞTIRILMASI. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 487.

Sürmeli, F. (2006). Genel Muhasebe.

Şen, L. M., Zengin, B., & Yusubov, F. (2015). Otel İşletmelerinde Finansal Analizlere İlişkin Bir Örnek Olay İncelemesi.

Türkiye Bankalar Birliği. (2014). 5411 Sayılı BANKACILIK KANUNU.

Ünal, M. (2014). Türkiye'de Finans Sektöründe Bankacılığın Yeri. AR&GE BÜLTEN.

Yağcılar, G. G. (2011). Türk Bankacılık Sektörünün Yapısal Analizi.

Yalkın, Y. K. (1981). İşletmelerde Mali Analiz Teknikleri. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.

Yetiz, F. (2016). BANKACILIĞIN DOĞUŞU VE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 107-109.

Yıldırım, M. (2008). Banka Muhasebesi.

Yıldırım, M. (2015). Genel Muhasebe I.

Yıldıztekin, İ. (2010). Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Duran Varlıkların Muhasebeleştirilmesi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 259-260.

Zeytinoğlu, F. Ç. (2007). İşletmenin Dönen Varlıklarının Satışlar Üzerindeki Etkileri. İ.İ.B.F. Dergisi, 335-339.

AKREDİTASYON SÜRECİNDE ÖĞRETİM GÖREVLİLERİNİN HİZMET-İÇİ EĞİTİM İHTİYAÇ ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi Uğur Diler

Mardin Artuklu Üniversitesi

ugurdiler@artuklu.edu.tr

ABSTRACT

Progression in education is achievable through well-educated teachers, and teacher training can be achieved by well-planned in-service training. In this research, in-service training needs analysis questionnaires were performed on 99 instructors who seek to be assigned in accreditation process. As a result of the assessment of these questionnaires, it was concluded that nearly all instructors have in-service training needs directed at improving their performances. According to the analysis result, statistically significant difference was determined for evaluation of the first aspect of the training needs among instructors with different training levels, however, no significant difference was revealed for the evaluation of the second aspect of training needs. No significant difference was detected at the second aspect of the training needs questionnaire as there were only trainings related to assessment and evaluation, and the instructors participated in this questionnaire had already attended these trainings.

According to the TUKEY test results, which was performed to determine the group that caused difference in evaluation of first aspect of training needs, individuals with associate or bachelor's degrees showed the least acceptance level for the first aspect of the training needs, whereas post graduates showed the highest acceptance level. As a result of this, 15 instructors randomly selected among 30, were given 75-hour long training in 2017-2018.

At the end of their training " Evaluation Form for In-service Education and Training (EF INSET)" was conducted and results for Training Planning and Program, Competence Level of Trainers, End of Training Gains, General Assessment were presented. Through open ended and Likert-scale questionnaires, observable progression was shown for the benefits of in-service training, Training Planning and Program, Competence Level of Trainers, End of Training Gains, and General Assessment criteria. Performance Evaluation Form for Instructors who have participated In-service Education and Training were filled, demo exams were executed, and technical experts completed performance assessment forms 30 instructors assigned in accreditation process; as a result of the questionnaires, differences between trained and untrained were presented.

The results of Wilcoxon test, which was performed to compare scores of pre- and post-training knowledge and skill-based performance items in the test group, are given in research. According to the analysis results, post-training scores for all knowledge and skill-based performance items have shown statistically significant increase when compared to pre-training scores (<0.05). Accordingly, the in-service training conducted has increased the knowledge and skill-based performance of instructors.

Key Words: In-service education and training, Accreditation Process, Education planning and programming, Qualification level of instructors.

ÖZET

Eğitimde ilerleme iyi eğitilmiş öğretmen, öğretmen eğitimi ise iyi planlanmış hizmet içi mesleki eğitim çalışmaları ile mümkündür. Bu araştırmada; hizmet içi eğitim ihtiyaç analizi anketleri akreditasyon sürecinde görev almak isteyen 99 öğretim elemanı üzerinde uygulandı. Bu anketlerin değerlendirilmesi sonucunda, öğretim elemanlarının nerdeyse tümünün performansını geliştirmeye yönelik hizmet içi eğitim ihtiyaçlarının olduğu sonucuna varıldı.

Analiz sonucuna göre eğitim düzeyi farklı olan personellerin eğitim ihtiyacının 1.boyutunu değerlendirmeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunurken eğitim ihtiyacının 2.boyutunu değerlendirmeleri arasında anlamlı fark bulunmadı. Eğitim ihtiyacı anketinin 2. Boyutunda sadece

ölçme değerlendirme ile ilgili eğitimler olduğundan ve ankete katılan öğretim elemanlarının bu eğitimlere daha önceden katıldıkları için anlamlı fark bulunamadı. Eğitim ihtiyacının 1.boyutunun değerlendirilmesinde farklılık yaratan grubun belirlenmesi amacıyla yapılan TUKEY testi sonucuna lisans mezunlarının eğitim ihtiyacının 1.boyutu için katılımları en düşük iken yüksek lisans mezunlarının en yüksektir.

Bunun sonucunda 30 öğretim elemanından rastgele seçilerek 15 tanesine 2017-2018 yılında 75 saatlik eğitim verilmiştir. Eğitimlerin sonunda "Eğitim Değerlendirme Anketi" yapılarak Eğitimin Planlanması ve Programı, Eğitimcilerin Yeterlilik Düzeyi, Eğitim Sonu Kazanımlar, Genel Değerlendirme sonuçları ortaya koyulmuştur.

Deney grubunda eğitim öncesi ve eğitim sonrası bilgi ve beceriye dayalı performans maddelerinin puanlarının karşılaştırılması amacıyla yapılan Wilcoxon testi sonuçları tabloda verilmiştir. Analiz sonucuna göre bilgi ve beceriye dayalı performans maddelerinin tamamında eğitim sonrası puanlar eğitim öncesi göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde artmıştır ($p<0,05$). Buna göre yapılan hizmet içi eğitim personelin bilgi ve beceriye dayalı performansını artırmıştır. Kontrol grubunun eğitim öncesi bilgi ve beceriye dayalı performans maddeleri puanları ile deney grubunun eğitim sonrası puanlarının karşılaştırılması amacıyla yapılan Mann Whitney testi sonucuna göre deney grubunun eğitim sonrasında bilgi ve beceriye dayalı performans maddelerinin tamamının puanları kontrol grubunun eğitim öncesi puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Anahtar Kelimeler: Hizmet-içi Eğitimler, Eğitim Planı ve Programı, Eğitimcilerin Yeterlilik Düzeyi, Akreditasyon Süreci

1. Giriş

Günümüzde, küreselleşme nedeniyle uluslar ve kurumlar yoğun bir rekabet içindedir. Kurumları rekabetçi olma konumuna getirecek ve kaliteli üretim/hizmet hedefine ulaştıracak en etkili yol, birçok ülkede uygulanmakta olan Yönetim Sistemi konusundaki standartlardır. Her geçen gün kuruluşlar, istihdam sağlamanın ön koşulu olarak, personelden yeterlilik ve yetkinliğine ilişkin kanıt olarak uzmanlık belgesini istemektedir. Kalite, çevre, gıda güvenliği, iş güvenliği gibi yönetim sistemi belgeleri, ticaret yapılan müşteriler için olduğu kadar, kişilerin kendileri için de önem taşımaktadır. Çünkü bu belgeler, kişilerin kendini geliştirdiğinin kanıtı olmaktadır. Ayrıca, bu belgeler kişilere uluslararası çalışma imkânı sağlarken, kuruluşlara da kalitede sürekliliği sağlamak için verilen sözü temsil etmektedirler.

Bu süreç içerisinde bilginin toplanması, işlenmesi, aktarılması, kullanılması ve yeni bilgi üretimine yönelik olarak her alanda, bilgi, iletişim ve bilişim teknolojisinde değişimlerin ve gelişmelerin yaşandığı gözlenmektedir. Bu değişim ve gelişim sürecine bağlı olarak ülkeler insan kaynaklarını geliştirme ihtiyacı içinde olmuşlardır. Türk eğitim sisteminde de son yıllarda bu küreselleşme süreci etkisini göstermektedir. Bu sürecin ülkemiz eğitim sistemindeki etkilerine paralel olarak eğitim programları yapılandırmacı anlayış temelinde geliştirilmiştir. Özellikle 20. yüzyılın başlarından itibaren gerçekleşen uygulamalar incelendiğinde davranışçı yaklaşımın etkilerini görmek mümkündür. Davranışçı yaklaşım bireyleri içinde yaşadıkları ve kendilerinden bağımsız olan çevrenin bir ürünü olarak görür. Şimşek (1997) davranışçılık yaklaşımıyla ilgili "Bireyler dışarıdan gelen uyarıcılara mekanik olarak denetlenen yollarla tepki gösterirler. Dış dünya bireyleri uygun davranışlar konusunda yönlendirir, biçimlendirir ve belirler. İnsanlar çevresel etkilere tepki verirler ve çevre kontrollü olaylara kendi iradelerinden bağımsız tepki gösteren edilgin katılımcılar" olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Yapılandıracılığa dayalı anlayış ise içerisinde gerçekliğin nesnel olmayıp keşfedilemeyeceği aksine gerçekliğin bireyin aktif katılımıyla elde edilebileceğini barındırır. Bu bağlamda öğrenme, eski bilgilerimizin yeni deneyim ve yaşantıların ışığında yeniden yorumlanması ve oluşturulmasıdır. Yapılandırmacılık; davranışçı yaklaşımda benimsenen doğru tektir ve doğru bilgiye ulaşmada sınırlı sayıda yollar bulunduğu anlayışından ayrılarak tek doğrunun olmadığı ve doğrunun bilgisine ulaşmada bireyin yorumlama ve oluşturma sürecinde aktif katkısının olmasını benimser (Özden ve Şimşek, 1998). Bu konuda Gürol (2003) bilginin onu oluşturandan ayrıştırarak veya soyutlanarak anlaşılmasının doğru olmayacağını

belirterek her yeni şey eski bilgi, beceri deneyim ve yaşantıların süzgecinden geçirilip yeniden yorumlanır ve bilgi bireyin aktif girişimi (farkına varmadan) sonunda oluşturulduğunu ifade etmektedir. Bu değişim anlayışı içerisinde eğitim programlarında öğrenme hedeflerinin ifade edilmesi, içeriğin sunulması, öğrenme öğretme sürecinin yürütülmesi ve değerlendirilmesi ögelerinde köklü değişimlere gidilmiştir. Uzmanlara göre yenilenen mesleki eğitim programlarının hazırlanmasında Avustralya, İngiltere, İrlanda, ABD, Yeni Zelanda, İspanya, Finlandiya, İsrail, Kanada ve Singapur gibi ülkelerdeki reformlarla birlikte Avrupa Birliği'ne uyum çalışmaları ve küreselleşme olgusu etkili olmuştur. Adı geçen ülkelerin yapısalcılık doğrultusunda ve ekonomi ekseninde gerçekleştirdikleri eğitim reformundan olumlu sonuçlar elde ettikleri ifade edilmektedir (Hotaman, 2008).

Öğretim elemanılerin kendilerine sunulan yeni rolleri ve sorumlulukları benimsemesi programın etkililiği açısından önem taşımaktadır. Bir programın başarısını sağlayan en önemli ölçütlerinden birinin uygulandığı eğitim ortamının niteliği olduğu söylenebilir. Bir diğer önemli husus ise, programları uygulayan öğretim elemanılerin programları tanıma ve uygulamadaki kararlılığı, programlara yönelik öğretim elemanılerin duyuşsal özellikleri ve meslektaşları arasındaki işbirliğinin düzeyidir. Tüm bunların öğretim elemanıin programları uygulamadaki başarısını etkilediği düşünülmektedir. Güler (2003), hazırlanan programların uygulamaya geçirildikten sonra, gruptaki bireyler ya da grubun bütünü tarafından ne ölçüde özümsendiğinin ve kavranıldığının değerlendirilmesinin dolayısıyla da geliştirilmesinin en az programın kendisi kadar önemli bir konu olduğunu dile getirmektedir. Bu belirlemelere dayanarak programların başarısının sağlanması öğretim elemanılerle işbirliği yapılması ile mümkün görünmektedir. Programın yeniden ele alınması, okulların yeniden yapılandırılması ya da öğrenciden beklenen hedeflerin yeniden düzenlenmesi, öğretim elemanılerin bilgi ve becerilerinin yeni beklentiler doğrultusunda geliştirilmesi sağlanmadan öğrenme kalitesinin gelişmesi yeterli değildir. Bu, ancak öğretim elemanılerin bilgi ve becerilerinin de yeni beklentiler doğrultusunda geliştirilmesi ile mümkün olabilir. Mesleğe girdiği andan itibaren öğrenimi sırasında edindiği bilgi ve becerileri uygulamada yetersiz olduğunu, çalıştığı alanla ilgili yeterli bilgiye sahip olmadığını ya da öğrenimi sırasında edindiği bilgi ve becerilerin meslek yaşamında hızla değiştiğini gören kişi sürekli bir eğitime gereksinim duymaktadır (Metin ve Özmen, 2010). Öğretim elemanları bu gereksinimine karşılık verirken bu eğitim desteğinin onların ihtiyaçlarına yönelik olması ve bu ihtiyaçların karşılanabilir olması göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Bu durumun bir sonucu olarak öğretim elemanılerin eğitim ihtiyaçlarının değerlendirilmesi ve bu ihtiyaçlara uygun olarak yetiştirilmelerinin uygulanmakta olan programdan beklenen başarıya etki yapacağı düşünülmektedir. Program geliştirme, uygulama ve değerlendirme süreçlerinde programın uygulayıcısı olan öğretim elemanılerin görüşlerine başvurulmasının önem taşıdığını söylemek mümkündür.

2. Dünya'da Farklı Ülkelerde Mesleki Eğitim Çalışmaları

Türkiye' de olduğu gibi dünyanın birçok ülkesinde, eğitimin kalitesinin en önemli ölçütünün nitelikli öğretmen olduğu gerçeği göz önünde bulundurularak öğretmen eğitimi üzerinde ciddiyetle durulmaktadır. Farklı ülkelerde, üniversitelerin öğretmenlik mesleği ile ilgili bölümlerinde verilen eğitimler farklılaşmakla birlikte, öğretmenlerin meslek içerisinde dâhil olduğu eğitim programları da farklılık gösterebilmektedir.

Aşağıda, Özellikle OECD raporları ve PISA başarıları temel alınarak seçilen ülkelerde teorik ve uygulama bazında öğretmen yetiştirme politikaları hakkında verilen bilgiler, bu ülkelerde uygulanan mesleki eğitim politikaları arasındaki farklılıkları ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çin' de Mesleki Eğitim Çalışmaları; öğrencilerin okuma, matematik ve fen başarısı değerlendirildiği PISA' da belli alanlarda başarı gösteren ülkelerin aksine Çin, bu üç alanda da en yüksek başarıyı gösteren ülke olması bakımından önemlidir. Çin' i önemli kılan bir diğer etken ise; Şanghay, Hong Kong ve Taipei gibi Çin' in farklı bölgelerinde sınava giren öğrencilerin OECD ortalamasının üzerinde bir başarı göstermiş olmasıdır (Aşkar ve Olkun,2005). Bu noktada Çin' de uygulanan eğitim politikalarının ve özellikle öğretmen yetiştirme uygulamalarının incelenmesi önemlidir.

Finlandiya' da Mesleki Eğitim Çalışmaları; Özellikle PISA ve TIMSS gibi uluslararası ölçekte ülkelerin eğitim çıktılarının karşılaştırması niteliğinde gerçekleştirilen çalışmalarda önemli başarılar elde eden Finlandiya' nın, bu öğrencilerin yetiştirilmesinde büyük katkıları olan öğretmenlerinin mesleki gelişiminin incelenmesi önemlidir.

Finlandiya' da öğretmenlerin mesleğe başlamadan önce aldıkları eğitimin yanında, hizmet süresince, meslek ile ilgili aldıkları eğitim de büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle Finlandiya' da öğretmen yetiştirme süreci oldukça yoğun ve zorlu bir süreçtir. Özellikle adaylık eğitiminden geçen öğretmenlerin uzun ve zorlu bir staj dönemi bulunmaktadır. Staj dönemi dört aşamadan oluşmaktadır ve toplamda iki yıl sürmektedir. Üç dönem üniversitelere bağlı uygulama okullarında staj gören öğretmen adayı son dönemi devlet okulunda tamamlamakta ve başarısız görülürse adaylık eğitimini tekrar almak durumunda kalmaktadır. Finlandiya eğitim sisteminde öğretmenler hayat boyu öğrenen olarak görülür ve kendi mesleki gelişimini sağlamak ve mesleki kimliğini yansıtmak ile yükümlüdür.

Finlandiya' da lisans düzeyinden mezun olan bireyin öğretmen olabilmesi için yüksek lisans düzeyinde eğitim görme zorunluluğu vardır ve bu durum bütün branşlar için geçerlidir. Öğretmenlerin yıl içerisinde zorunlu olarak katıldıkları ve üç gün süren mesleki eğitimlerde; öğretmenlerin, çocukların duygusal, zihinsel ve de sosyal gelişimlerine yönelik yeterlik düzeylerini geliştirmek ve güncellemek amaçlanmıştır. Öğretmenler; zorunlu olarak katıldıkları mesleki eğitimlerin yanı sıra, okul yılı boyunca düzenlenen mesleki çalışmalara gönüllü olarak katılabilmektedirler (Ekinci ve Öter, 2010). Üniversitelerin bünyesinde bulunan takviyeli eğitim merkezleri mesleki eğitim kursları organize etmekle görevlidir ve bu kuruluşlar hizmetleri karşılığında devlet yardımı almaktadırlar (Demirel, 2000).

Bu bilgiler doğrultusunda Finlandiya' da uygulanan öğretmen geliştirme programları ile Türkiye' de uygulanan programlar karşılaştırıldığında politikalar arasında belli başlı farklılıklar göze çarpmaktadır. Özellikle öğretmen adaylarının staj programlarının uygulama süresi ve öğretmenlerde aranan akademik yeterlik beklentisi iki ülkenin öğretmen yetiştirme politikalarının farkını ortaya koyabilme adına önemlidir.

Japonya' da Mesleki Eğitim Çalışmaları; PISA verilerine göre; OECD ortalaması istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olan ülkelerden birisi Japonya' dır. Bu bağlamda; PISA (2012) ülke ortalamaları değerlendirildiğinde Japonya matematik alanında 7. okuma ve fen alanlarında 4. sırada yer almaktadır. Bu durum Japon eğitim sisteminde önemli yer tutan öğretmenlerin mesleki anlamda gelişimlerinin incelenmesi açısından önemlidir.

Japonya' da öğretmen eğitimleri üniversitelerde gerçekleştirilmekte ve üniversiteler kendi öğretmen yetiştirme programlarını kendileri hazırlamaktadır. Öğretmen eğitimlerinin değişik türlerinin bulunması ile birlikte genel olarak eğitimler alan bilgisi üzerinedir. Bu bağlamda öğretmen eğitimi pedagoji, psikoloji ve uygulama ağırlıklı olarak gerçekleştirilmektedir (Abazaoğlu, 2014).

İsviçre' de Mesleki Eğitim Çalışmaları; Matematik alanında % 24.1 oranı ile en fazla başarı gösteren ülke olan İsviçre'de mesleki eğitimden sorumlu birimler, kendileri veya diğer kantonlarla işbirliği halinde çalışarak o yıl hangi konuda hangi eğitimlerin verileceği, bu eğitimlerin ne kadar süre ile nerede uygulanacağını ilan etmekle yükümlüdür. Mesleki eğitimler ile öğretmenlerin bilgi ve görgüsünün arttırılmasının yanı sıra yeni öğretim yöntem ve tekniklerinin öğrenilmesi amaçlanmıştır. Öğretmenlerin yılda iki hafta mesleki eğitim çalışmalarına katılma zorunluluğu vardır. Bazı programlara ise tüm öğretmenlerin katılımı zorunlu olmaktadır (Yazıcı ve Gündüz, 2011).

2.1 Türkiye' de Meslekî Eğitim Çalışmaları

Günümüz eğitimde sisteminde de yapılan yeni düzenlemeler ile birlikte mesleki anlamda öğretmenlerin kişisel ve mesleki anlamda kendilerini yetiştirmeleri konusunda önemli adımlar atılmaktadır. Bu bağlamda öğretmen niteliğinin arttırılması için hizmet öncesi öğretmen yetiştirme programlarını kabul etme (1994), öğretmen yeterlikleri (2002), okul temelli mesleki gelişim (2006),

öğretmenlik mezunu olmayan fakülte ve yüksek okul öğrencilerine yönelik başlatılan pedagojik formasyon programı (2009) ve ulusal öğretmen stratejisi oluşturma çalışmaları (2011) bu anlamda atılmış önemli adımlardır. Ancak bu çalışmaların hiçbirinin uygulamaya geçmemiş olması düşündürücüdür. Milli Eğitim Bakanlığınca, öğretmen ihtiyacına kısa sürede çözüm bulmak adına yapılan çalışmalar, öğretmenlik eğitimi almamış kişilerin herhangi bir mesleki eğitim almadan öğretmen ya da yönetici olarak göreve başlamasına sebep olmuş, bu durum öğretmen nitelik sorunlarını da beraberinde getirmiştir (Gözütok, 2006).

Tüm bu veriler göz önünde bulundurulduğunda, öğretmenlerden sahip olmaları beklenilen niteliklerin kazandırılabilmesi adına yıllarca emek harcanan politika ve uygulamaların hızla ve özenle uygulamaya alınması gerekmektedir. Türkiye' de uygulanan mesleki gelişim çalışmaları ile literatür tartışmaları kapsamında geçen, etkili olduğu vurgulanan ve dünyanın birçok gelişmiş ülkesinde benzerleri uygulanan mesleki gelişim çalışmaları karşılaştırıldığında, Türkiye' de uygulanan mesleki gelişim çalışmalarının etkili olmadığı yapılan birçok araştırma ile ortaya konmaktadır (ERG, 2014). Özellikle uluslararası ölçekte gerçekleştirilen PISA ve TIMSS, ulusal ölçekte SBS ve LYS sınav sonuçları ve OECD raporları bu durumun verilerinin ortaya konması noktasında araştırmacılara yol göstermektedir.

OECD tarafından yapılan TALIS araştırmasının sonuçları değerlendirildiğinde Türkiye' de öğretmenlere yönelik olarak gerçekleştirilen mesleki eğitim çalışma olanaklarının yeterli olmadığı, araştırmaya katılan ülkeler arasında mesleki eğitimin devlet tarafından en çok desteklendiği ülke olmasına karşın Türkiye' nin, mesleki eğitimlere katılım oranının ve istekliliğin en düşük ülke olduğu ortaya çıkmıştır (OECD, 2009). Türkiye'de öğretmenlerin mesleki eğitimlere katılma konusunda isteksiz olmalarının olası nedeninin, MEB tarafından sunulan mesleki eğitimlerin kalitesi ve uygulama yöntemiyle ilgili olduğunu düşünmektedirler.

Türkiye' de öğretmenlere mesleki anlamda verilen eğitimler; hizmet içi eğitim çalışmaları, okul temelli mesleki gelişim modeli ve ulusal öğretmen strateji çalışmaları ve uzaktan eğitim çalışmaları altında değerlendirilmiştir.

2.2 Hizmet İçi Eğitim Çalışmaları

Hizmet içi eğitim; kamu veya özel kuruluşlarda çalışan yönetici, öğretmen ve personelin, görevleri ile ilgili olarak, işe başlamalarından emekli oluncaya kadar verimliliklerini artırmak, bilgi ve becerilerini güncel tutmak, yeni durumlara uyum sağlamalarına yardımcı olmak amacıyla yapılan eğitim (MEB, 1988 ve MEB, Hizmet İçi Eğitim Dairesi Başkanlığı, 1988) olarak tanımlanabilir.

Ülkemizde öğretmenlere yönelik planlanan hizmet içi eğitim faaliyetleri; MEB' e bağlı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü birimlerinden olan Mesleki Gelişimi Destekleme ve İzleme Dairesi Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Hizmet içi eğitim faaliyetleri; 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 652 sayılı Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararnamesi çerçevesinde merkez ve taşra teşkilatında görev yapan tüm öğretmenlerin yetiştirilmelerine yönelik yürütülen mesleki eğitim çalışmalarını kapsamaktadır (MEB, 2014).

İlgili kurum, hizmet içi eğitimin genel ve özel amaçları doğrultusunda;

a) Mesleki gelişime yönelik seminer, konferans gibi etkinlikler düzenlemek,
b) Öğretmenlerin hizmet içi eğitim çalışmalarını yürütmek,
c) Öğretmen yeterliliklerini izlemek ve öğretmenlere geri bildirim vermek,
d) Hizmet öncesi eğitim sürecini iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için çalışmalar yapmak,
e) Öğretmen yeterliliklerinin yükseltilmesine yönelik çalışmalar yapmak ve bu doğrultudaki çalışmaları yürütmekle yükümlüdür (MEB, 2013).

3. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, verilerin kaynağı ve cinsi, araştırmanın uygulanışı ve verilerin analizi hakkında bilgiler yer almaktadır.

Hizmet İçi Mesleki Eğitimler ve Çalışmalar öğretim elemanları tarafından değerlendirilmesi amacıyla yapılmış olan bu çalışma, nitel ve nicel verilerin bir arada kullanılması ilkesine dayanan karma yöntem ile gerçekleştirilmiştir. Karma yöntem; bir veya bir dizi araştırma üzerinde aynı anda nitel ve nicel verilerden yararlanılarak verilerin toplanmasına, analiz edilmesine ve elde edilen verilerin karşılaştırılması ve bütünleştirilmesine dayalı olarak geliştirilen bir yöntemdir. Karma yöntemi diğer yöntemlerden ayıran temel özellik, araştırmada nitel ve nicel verilerin birlikte kullanılması dolayısıyla araştırma sorusunun tek bir yöntem kullanılarak elde edilen verilerden çok daha detaylı bir şekilde ortaya konmasını sağlamasıdır (Dede&Demir, 2014).

Araştırmanın deseni, karma yöntem araştırma desenlerinden birisi olan keşfedici sıralı desendir. Keşfedici sıralı desen, nitel verilerin toplanması ve çözümlenmesine öncelik vererek başlar. Keşfedilen sonuçlar üzerinden nicel aşama uygulanmaya başlar ve birincil sonuçlar test edilerek genelleştirilir. Nicel veriler, nitel veriler üzerine inşa edilir (Creswell & Plano Clark, 2007, Akt; Dede, Y & Demir, S. B, 2014). Keşfedici sıralı desen aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

EĞİTİM İHTİYACI DEĞERLENDİRME ANKETİ ANALİZİ

Tablo: Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

		n	%
Cinsiyet	Bayan	42	42,4
	Bay	57	57,6
Medeni hal	Evli	52	52,5
	Bekar	47	47,5
Yaş	20-30 yas	30	30,3
	31-40 yas	44	44,4
	41-50 yas	23	23,2
	51 Ve Üzeri	2	2,0
Eğitim durumu	Önlisans	2	2,0
	Lisans	22	22,2
	Yüksek lisans	58	58,6
	Doktora	17	17,2
Hizmet süresi	1-5 yıl	28	28,3
	6-10 yıl	43	43,4
	11-15 yıl	16	16,2
	16-20 yıl	9	9,1
	21yıl Ve Üzeri	3	3,0

Araştırmaya katılanların demografik özelliklerine ilişkin dağılımlar tabloda görülmektedir. 99 personelin katılımı ile gerçekleştirilen araştırmada kadınların oranı %42.4, erkeklerin oranı %57.6,

evlilerin oranı %52.5, bekarların oranı %47.5, 20-30 yaş aralığında olanların oranı %30.3, 31-40 yaş aralığında olanların oranı %44.4, 41-50 yaş aralığında olanların oranı %23.2, 51 ve daha büyük yaşta olanların oranı %2.0, ön lisans mezunu olanların oranı %2.0, lisans mezunu olanların oranı %22.2, yüksek lisans mezunu olanların oranı %58.6, doktora mezunu olanların oranı %17.2, hizmet süresi 1-5 yıl olanların oranı %28.3, 6-10 yıl olanların oranı %43.4, 16-20 yıl olanların oranı %9.1 ve 21 yıl ve daha fazla olanların oranı %3.0'tür.

Tablo: Eğitim İhtiyacında Önemli Olan Faktörler

		Hiç Yok	Az	Orta Düzeyde	Fazla	Çok Fazla
1. Uygulanan sınav prosedürünün ögeleri arasındaki ilişkileri tanımada	n	1	1	18	45	34
	%	1,0	1,0	18,2	45,5	34,3
2. Görev alacağı kurulun görev tanımlarını , sorumluluklarını bilmede	n	0	1	19	39	40
	%	0,0	1,0	19,2	39,4	40,4
3. Uygulanan sınav prosedürünü bilmede	n	0	1	16	38	44
	%	0,0	1,0	16,2	38,4	44,4
4. ISO TS/EN 17024 Kalite Yönetim Sistemini bilmede	n	2	0	14	37	46
	%	2,0	0,0	14,1	37,4	46,5
5. Uygulama sınavının nasıl yapılacağını bilmede	n	1	1	16	36	45
	%	1,0	1,0	16,2	36,4	45,5
6. ISO TS/EN 17024 dokümantasyonu hazırlama konusuna hakimiyet	n	2	2	14	27	54
	%	2,0	2,0	14,1	27,3	54,5
7. Ulusal Meslek Standardını kapsadığı içerik hakkında	n	0	2	15	37	45
	%	0,0	2,0	15,2	37,4	45,5
8. Ulusal Yeterliliği Standardını oluşturan temel ögeleri (genel amaçlar, kavram, değer, beceri , başarım ölçütü , öğrenim çıktıları) bilmede	n	0	2	17	29	51
	%	0,0	2,0	17,2	29,3	51,5
9. Sınav programının uygulanmasında önerilen yöntem ve teknikleri kullanmada	n	0	0	21	38	40
	%	0,0	0,0	21,2	38,4	40,4
10. Sınav sürecinde kullandığı yazılım programını kullanma hakimiyetinde	n	1	2	9	48	39
	%	1,0	2,0	9,1	48,5	39,4
11. Uygulanan sınavlarda ISO TS/EN 17024 kapsamında İş Sağlığı ve Güvenliği önemini bilmede	n	3	1	15	39	41
	%	3,0	1,0	15,2	39,4	41,4
12. Sınav sürecinde amaca uygun kapalı uçlu ve açık uçlu sorular kullanmada	n	1	3	18	37	40
	%	1,0	3,0	18,2	37,4	40,4
13. Sınav sırasında öğrencilerin ilgi, istek ve ihtiyaçlarına yönelik bilgi sahibi olmada	n	0	3	24	27	45
	%	0,0	3,0	24,2	27,3	45,5
	n	2	0	15	37	45

14. Sınav programında yer alan kavramları bilmede	%	2,0	0,0	15,2	37,4	45,5
15. Uygulama sınavının genel amaçlarını bilmede	n	1	2	17	38	41
	%	1,0	2,0	17,2	38,4	41,4
16. Sınavlarda zaman yönetimiyle ilgili stratejileri kullanmada	n	1	2	14	35	47
	%	1,0	2,0	14,1	35,4	47,5
17. Uygulama sınav programındaki kazanım ve becerilere yönelik performans hazırlamada	n	0	2	17	36	44
	%	0,0	2,0	17,2	36,4	44,4
18. Amacına uygun ölçme aracını seçmede	n	0	2	19	41	37
	%	0,0	2,0	19,2	41,4	37,4
19. Amacına uygun ölçme aracını hazırlamada	n	1	2	18	37	41
	%	1,0	2,0	18,2	37,4	41,4
20. Uygulanan sınavlarda seçilen ölçme aracını uygulamada	n	0	3	18	34	44
	%	0,0	3,0	18,2	34,3	44,4
21. Sınavların ölçme sonuçlarını değerlendirme amacıyla analiz yapmada	n	0	2	14	57	26
	%	0,0	2,0	14,1	57,6	26,3
22. Sınavlarda ölçme ve değerlendirmede temel kavramları (ölçme-değerlendirme-geçerlik-güvenirlik-hata gibi) bilmede	n	0	3	21	45	30
	%	0,0	3,0	21,2	45,5	30,3
23. Sınavlarda eşleştirme tipi soru hazırlamada	n	2	0	27	47	23
	%	2,0	0,0	27,3	47,5	23,2
24. Sınavlarda boşluk doldurma tipi soru hazırlamada	n	0	3	29	47	20
	%	0,0	3,0	29,3	47,5	20,2
25. Sınavlarda çoktan seçmeli soru hazırlamada	n	1	4	25	48	21
	%	1,0	4,0	25,3	48,5	21,2
26. Sınavlarda açık uçlu soru hazırlamada	n	1	3	19	53	23
	%	1,0	3,0	19,2	53,5	23,2
27. Sınavlarda kontrol listesi hazırlamada	n	0	5	16	55	23
	%	0,0	5,1	16,2	55,6	23,2

Araştırmaya katılan personelin eğitim ihtiyacının belirlenmesi ve gerekçelerin incelenmesi amacıyla yapılan sorulara verdikleri cevapların dağılımı tabloda görülmektedir. Analiz sonucuna göre eğitim ihtiyacında en fazla önemli olan ifadeler aşağıda verilmiştir.

- Sınav programının uygulanmasında önerilen yöntem ve teknikleri kullanmada %87,9
- Mesleki Sınav Merkezinde uygulanan sınav prosedürünü bilmede %83,9
- Mesleki Sınav Merkezinde uygulanan sınavlarda seçilen ölçme aracını uygulamada %83,9

- Mesleki Sınav Merkezinde ISO TS/EN 17024 dokümantasyonu hazırlama konusuna hakimiyet %82,9
- Sınav sırasında öğrencilerin ilgi, istek ve ihtiyaçlarına yönelik bilgi sahibi olmada %82,9
- Mesleki Sınav Merkezinin uygulama sınavının genel amaçlarını bilmede %82,9
- Mesleki Sınav Merkezinde görev alacağı kurulun görev tanımlarını, sorumluluklarını bilmede %82,8
- ISO TS/EN 17024 Kalite Yönetim Sistemini bilmede %81,9
- Mesleki Sınav Merkezinde uygulama sınavının nasıl yapılacağını bilmede %81,8
- Ulusal Meslek Standardını kapsadığı içerik hakkında %80,8
- Mesleki Sınav Merkezinin sınav sürecinde kullandığı yazılım programını kullanma hakimiyetinde %80,8
- Sınavlarda zaman yönetimiyle ilgili stratejileri kullanmada %80,8

Eğitim ihtiyacında en az önemli olan ifadeler aşağıda verilmiştir.

- Mesleki Sınav Merkezinde yapılan sınavlarda eşleştirme tipi soru hazırlamada %67,7
- Mesleki Sınav Merkezinde yapılan sınavlarda boşluk doldurma tipi soru hazırlamada %69,7
- Mesleki Sınav Merkezinde yapılan sınavlarda ölçme ve değerlendirmede temel kavramları (ölçme-değerlendirme-geçerlik-güvenirlik-hata gibi) bilmede %70,7
- Sınav sürecinde amaca uygun kapalı uçlu ve açık uçlu sorular kullanmada %72,8
- Tablo: Eğitim İhtiyacında Önemli Olan Faktörlerin Personelin Öğrenim Durumuna Göre Değerlendirilmesi

		n	Ort.	ss	F	p
Uygulanan sınav prosedürünün ögeleri arasındaki ilişkileri tanımada	Ön Lisans - Lisans	24	3,92	1,06	2,418	,094
	Yukseklisans	58	4,26	0,66		
	Doktora	17	3,88	0,78		
Görev alacağı kurulun görev tanımlarını , sorumluluklarını bilmede	Ön Lisans - Lisans	24	3,92	0,83	3,584	,032*
	Yukseklisans	58	4,36	0,72		
	Doktora	17	4,00	0,79		
Uygulanan sınav prosedürünü bilmede	Ön Lisans - Lisans	24	4,08	0,93	2,911	,059
	Yukseklisans	58	4,41	0,68		
	Doktora	17	4,00	0,71		
ISO TS/EN 17024 Kalite Yönetim Sistemini bilmede	Ön Lisans - Lisans	24	4,00	1,10	2,863	,062
	Yukseklisans	58	4,43	0,73		
	Doktora	17	4,06	0,75		
Uygulama sınavının nasıl yapılacağını bilmede	Ön Lisans - Lisans	24	3,96	1,08	4,579	,013*
	Yukseklisans	58	4,45	0,65		
	Doktora	17	3,94	0,83		
ISO TS/EN 17024 dokümantasyonu hazırlama konusuna hakimiyet	Ön Lisans - Lisans	24	3,88	1,30	3,828	,025*
	Yukseklisans	58	4,48	0,68		

	Doktora	17	4,29	0,92		
Ulusal Meslek Standardını kapsadığı içerik hakkında	Ön Lisans - Lisans	24	4,17	0,92	3,363	,039*
	Yukseklisans	58	4,41	0,65		
	Doktora	17	3,88	0,93		
Ulusal Yeterliliği Standardını oluşturan temel ögeleri (genel amaçlar, kavram, değer, beceri , başarım ölçütü , öğrenim çıktıları) bilmede	Ön Lisans - Lisans	24	4,13	0,95	1,705	,187
	Yukseklisans	58	4,43	0,70		
	Doktora	17	4,12	0,99		
Sınav programının uygulanmasında önerilen yöntem ve teknikleri kullanmada	Ön Lisans - Lisans	24	4,04	0,69	1,233	,296
	Yukseklisans	58	4,29	0,79		
	Doktora	17	4,06	0,75		
Sınav sürecinde kullandığı yazılım programını kullanma hakimiyetinde	Ön Lisans - Lisans	24	4,13	0,99	0,309	,735
	Yukseklisans	58	4,26	0,64		
	Doktora	17	4,29	0,92		
Uygulanan sınavlarda ISO TS/EN 17024 kapsamında İş Sağlığı ve Güvenliği önemini bilmede	Ön Lisans - Lisans	24	3,71	1,33	4,256	,017*
	Yukseklisans	58	4,34	0,66		
	Doktora	17	4,12	0,86		
Sınav sürecinde amaca uygun kapalı uçlu ve açık uçlu sorular kullanmada	Ön Lisans - Lisans	24	3,96	1,12	1,088	,341
	Yukseklisans	58	4,24	0,78		
	Doktora	17	4,00	0,87		
Sınav sırasında öğrencilerin ilgi, istek ve ihtiyaçlarına yönelik bilgi sahibi olmada	Ön Lisans - Lisans	24	4,04	0,86	0,710	,494
	Yukseklisans	58	4,24	0,86		
	Doktora	17	4,00	1,06		
Sınav programında yer alan kavramları bilmede	Ön Lisans - Lisans	24	3,92	0,97	4,355	,015*
	Yukseklisans	58	4,45	0,71		
	Doktora	17	4,00	1,00		
Uygulama sınavının genel amaçlarını bilmede	Ön Lisans - Lisans	24	4,00	1,02	1,057	,351
	Yukseklisans	58	4,28	0,74		
	Doktora	17	4,06	0,97		
Sınavlarda zaman yönetimiyle ilgili stratejileri kullanmada	Ön Lisans - Lisans	24	4,21	0,93	0,223	,801
	Yukseklisans	58	4,31	0,75		
	Doktora	17	4,18	1,07		
Uygulama sınav programındaki kazanım ve becerilere yönelik performans hazırlamada	Ön Lisans - Lisans	24	3,96	0,86	1,882	,158
	Yukseklisans	58	4,31	0,75		
	Doktora	17	4,35	0,86		

Amacına uygun ölçme aracını seçmede	Ön Lisans - Lisans	24	4,08	0,88		
	Yukseklisans	58	4,22	0,73	0,914	,404
	Doktora	17	3,94	0,90		
Amacına uygun ölçme aracını hazırlamada	Ön Lisans - Lisans	24	3,92	1,10		
	Yukseklisans	58	4,31	0,78	2,164	,120
	Doktora	17	4,00	0,71		
Uygulanan sınavlarda seçilen ölçme aracını uygulamada	Ön Lisans - Lisans	24	4,17	1,01		
	Yukseklisans	58	4,28	0,79	0,724	,487
	Doktora	17	4,00	0,79		
Uygulanan sınavların ölçme sonuçlarını değerlendirme amacıyla analiz yapmada	Ön Lisans - Lisans	24	4,04	0,75		
	Yukseklisans	58	4,10	0,64	0,076	,927
	Doktora	17	4,06	0,83		
Sınavlarda ölçme ve değerlendirmede temel kavramları (ölçme-değerlendirme-geçerlik-güvenirlik-hata gibi) bilmede	Ön Lisans - Lisans	24	3,96	0,81		
	Yukseklisans	58	4,12	0,75	1,033	,360
	Doktora	17	3,82	0,95		
Yapılan sınavlarda eşleştirme tipi soru hazırlamada	Ön Lisans - Lisans	24	4,04	1,04		
	Yukseklisans	58	3,91	0,63	1,160	,318
	Doktora	17	3,65	1,06		
Yapılan sınavlarda boşluk doldurma tipi soru hazırlamada	Ön Lisans - Lisans	24	3,88	0,99		
	Yukseklisans	58	3,88	0,65	0,344	,710
	Doktora	17	3,71	0,85		
Yapılan sınavlarda çoktan seçmeli soru hazırlamada	Ön Lisans - Lisans	24	3,75	0,90		
	Yukseklisans	58	3,95	0,76	1,071	,347
	Doktora	17	3,65	1,00		
Yapılan sınavlarda açık uçlu soru hazırlamada	Ön Lisans - Lisans	24	3,92	0,83		
	Yukseklisans	58	4,02	0,71	0,677	,511
	Doktora	17	3,76	1,03		
Sınavlarda kontrol listesi hazırlamada	Ön Lisans - Lisans	24	3,92	0,93		
	Yukseklisans	58	4,05	0,71	0,974	,381
	Doktora	17	3,76	0,75		

*p<0,05

Eğitim ihtiyacında önemli olan faktörlerin personelin öğrenim durumuna göre farklılaşma durumunun analiz edilmesi amacıyla yapılan anova testi sonuçları tabloda verilmiştir.

Yapılan analiz sonucuna göre eğitimin "Görev alacağı kurulun görev tanımlarını, sorumluluklarını bilmede" önemli olma durumu öğrenim düzeyine göre farklılık göstermektedir (F=3,584; p<0,05).

Personelin eğitim durumuna göre söz konusu ifade için önem düzeyi ortalamaları incelendiğinde görev alacağı kurulun görev tanımlarını, sorumluluklarını bilmede eğitimin önemli olduğu görüşüne yüksek lisans mezunlarının diğer gruplara göre daha yüksek oranda katıldığı belirlenmiştir.

Eğitimin "Uygulama sınavının nasıl yapılacağını bilmede" önemli olma durumu öğrenim düzeyine göre farklılık göstermektedir (F=4,579; p<0,05). Personelin eğitim durumuna göre söz konusu ifade için önem düzeyi ortalamaları incelendiğinde eğitimin Mesleki Sınav Merkezinde uygulama sınavının nasıl yapılacağını bilmede önemli olduğu görüşüne yüksek lisans mezunlarının diğer gruplara göre daha yüksek oranda katıldığı belirlenmiştir.

Eğitimin "ISO TS/EN 17024 dokümantasyonu hazırlama konusuna hakimiyet" önemli olma durumu öğrenim düzeyine göre farklılık göstermektedir (F=4,579; p<0,05). Personelin eğitim durumuna göre söz konusu ifade için önem düzeyi ortalamaları incelendiğinde eğitimin ISO TS/EN 17024 dokümantasyonu hazırlama konusuna hakimiyet kurmada önemli olduğu görüşüne yüksek lisans mezunlarının diğer gruplara göre daha yüksek oranda katıldığı belirlenmiştir.

Eğitimin "Ulusal Meslek Standardını kapsadığı içerik hakkında" önemli olma durumu öğrenim düzeyine göre farklılık göstermektedir (F=4,579; p<0,05). Personelin eğitim durumuna göre söz konusu ifade için önem düzeyi ortalamaları incelendiğinde eğitimin Ulusal Meslek Standardını kapsadığı içerik hakkında olmasının önemli olduğu görüşüne yüksek lisans mezunlarının diğer gruplara göre daha yüksek oranda katıldığı belirlenmiştir.

Eğitimin "Uygulanan sınavlarda ISO TS/EN 17024 kapsamında İş Sağlığı ve Güvenliği önemini bilmede" önemli olma durumu öğrenim düzeyine göre farklılık göstermektedir (F=4,579; p<0,05). Personelin eğitim durumuna göre söz konusu ifade için önem düzeyi ortalamaları incelendiğinde eğitimin Mesleki Sınav Merkezinde uygulanan sınavlarda ISO TS/EN 17024 kapsamında İş Sağlığı ve Güvenliği önemini bilmede önemli olduğu görüşüne yüksek lisans mezunlarının diğer gruplara göre daha yüksek oranda katıldığı belirlenmiştir.

Eğitimin "Sınav programında yer alan kavramları bilmede" önemli olma durumu öğrenim düzeyine göre farklılık göstermektedir (F=4,579; p<0,05). Personelin eğitim durumuna göre söz konusu ifade için önem düzeyi ortalamaları incelendiğinde eğitimin Mesleki Sınav Merkezinin sınav programında yer alan kavramları bilmede önemli olduğu görüşüne yüksek lisans mezunlarının diğer gruplara göre daha yüksek oranda katıldığı belirlenmiştir.

Tablo: Eğitim İhtiyacı Değerlendirmesinin Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması

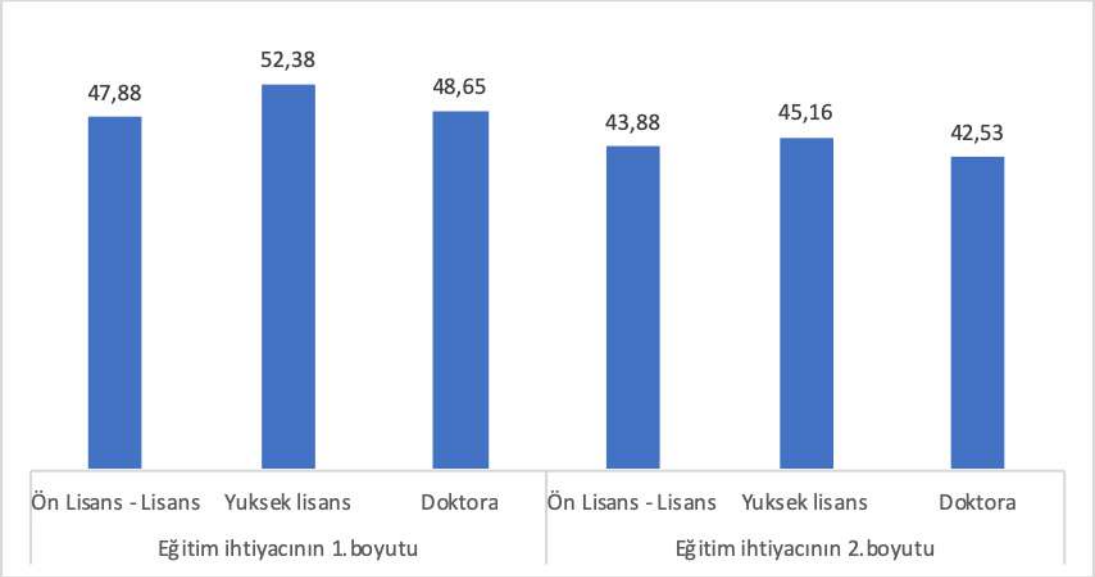
		n	Ort.	ss	F	p	İkili Karşılaştırma
Eğitim ihtiyacının 1.boyutu	Ön Lisans - Lisans	24	47,88	9,32	4,142	,019*	1-2
	Yuksek lisans	58	52,38	5,93			
	Doktora	17	48,65	7,66			
Eğitim ihtiyacının 2.boyutu	Ön Lisans - Lisans	24	43,88	7,60	1,040	,358	-
	Yuksek lisans	58	45,16	6,04			
	Doktora	17	42,53	8,55			

*p<0,05

Eğitim düzeyi farklı olan personelin eğitim ihtiyacını değerlendirmelerinin farklı olup olmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan ANOVA testi sonucu tabloda verilmiştir. Analiz sonucuna göre eğitim düzeyi farklı olan personellerin eğitim ihtiyacının 1.boyutunu değerlendirmeleri arasında istatistiksel

olarak anlamlı fark bulunurken eğitim ihtiyacının 2.boyutunu değerlendirmeleri arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Eğitim ihtiyacının 1.boyutunun değerlendirilmesinde farklılık yaratan grubun belirlenmesi amacıyla yapılan TUKEY testi sonucuna göre ön lisans – lisans mezunlarının eğitim ihtiyacının 1.boyutu için katılımları en düşük iken yüksek lisans mezunlarının en yüksektir.



Tablo: Eğitim İhtiyacı Değerlendirmesinin Hizmet Süresine Göre Karşılaştırılması

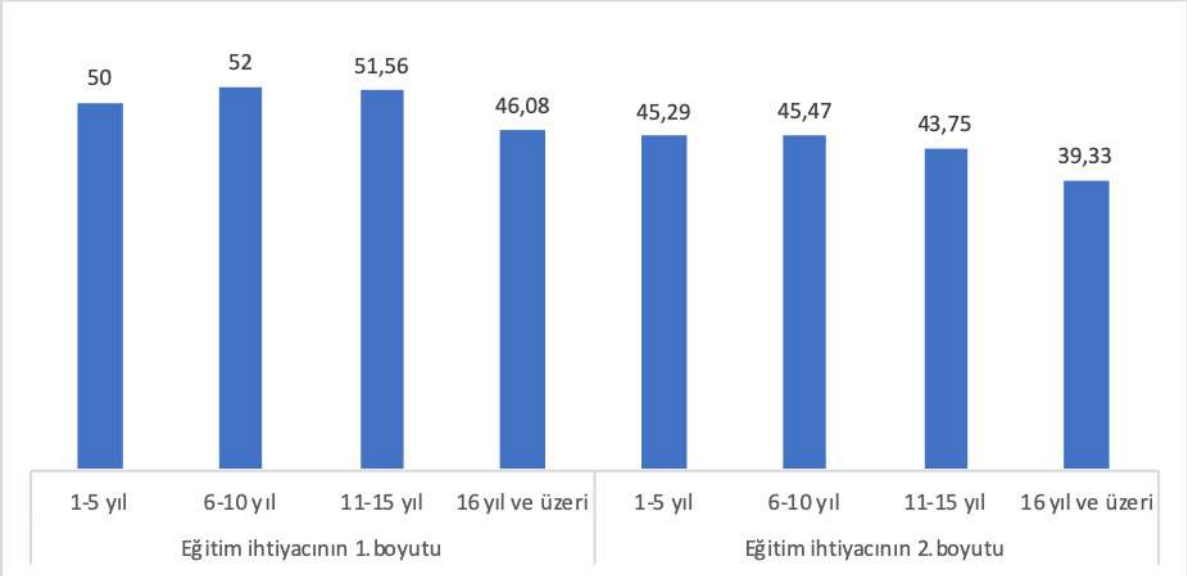
		n	Ort.	ss	F	p	İkili Karşılaştırma
Eğitim ihtiyacının 1.boyutu	1-5 yıl	28	50,00	9,01	2,234	,089	-
	6-10 yıl	43	52,00	6,45			
	11-15 yıl	16	51,56	6,13			
	16 yıl ve üzeri	12	46,08	6,82			
Eğitim ihtiyacının 2.boyutu	1-5 yıl	28	45,29	5,43	2,845	,042*	2-4
	6-10 yıl	43	45,47	5,82			
	11-15 yıl	16	43,75	8,46			
	16 yıl ve üzeri	12	39,33	9,55			

*p<0,05

Hizmet süresi farklı olan personelin eğitim ihtiyacını değerlendirmelerinin farklı olup olmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan ANOVA testi sonucu tabloda verilmiştir. Analiz sonucuna göre hizmet

süresi farklı olan personellerin eğitim ihtiyacının 2.boyutunu değerlendirmeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunurken eğitim ihtiyacının 1.boyutunu değerlendirmeleri arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Eğitim ihtiyacının 2.boyutunun değerlendirilmesinde farklılık yaratan grubun belirlenmesi amacıyla yapılan TUKEY testi sonucuna göre hizmet süresi 6-10 yıl olanların eğitim ihtiyacının 1.boyutu için katılımları en yüksek iken 16 yıl ve üstünde olanların en düşüktür.



4. Sonuç

Eğitim ihtiyacında önemli olan faktörleri öğrenim durumuna göre değerlendirilmesi için yapılan ANOVA testi sonucuna göre; Görev alacağı kurulun görev tanımlarını , sorumluluklarını bilmesine, uygulama sınavının nasıl yapılacağını bilmesine, ISO TS/EN 17024 dokümantasyonu hazırlama konusuna hakimiyetin olmasına, Ulusal Meslek Standardını kapsadığı içeriğe yüksek lisans mezunlarının daha çok önem verdiği tespit edilmiştir.

Deney grubunun öncesi ve sonrası için performans puanlarının karşılaştırılmasında yapılan Wilcoxon testine göre; Bilgi ve beceriye dayalı performansta 1'den 8'e kadar tüm maddelere ilişkin puanlar incelendiğinde verilen hizmet içi eğitim bilgi ve beceriye dayalı performans tüm kişilerde artmıştır.

Bilgi ve beceriye dayalı performans maddelerinin deney ve kontrol grubunun karşılaştırılmasında yapılan Mann Whitney testine göre;

Deney ve kontrol grubunun bilgi ve beceriye dayalı performans puanları incelendiğinde deney grubunun tüm maddelerde kontrol grubuna göre daha yüksek puan aldığı belirlenmiştir. Buna göre hizmet içi eğitim alanların bilgi ve beceriye dayalı performansı daha yüksektir.

KAYNAKÇA

Abazaoğlu, İ. (2014). Dünyada Öğretmen Yetiştirme Programları ve Öğretmenlere Yönelik Mesleki Gelişim Uygulamaları: International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or TurkicVolume 9/5 2014, p. 1 46, Ankara

Aşkar, P. ve Olkun, S. (2005). PISA 2003 sonuçları açısından okullarda bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımı. Eğitim Araştırmaları, 19, 15–34.

Creswell, J. W. & Plano Clark, V. L. (2007). Karma Yöntem Araştırmaları: Tasarımı ve Yürütülmesi (Y. Dede & S. B. Demir, Çev.) Ankara: Anı

Dede, Y. & Demir, B. S. (2014). Karma Yöntem Araştırmaları, Tasarım ve Yönetilmesi. İstanbul: Anı

Demirel, Ö. (2000). Karşılaştırmalı Eğitim (s.160). Ankara.

Eğitim Reformu Girişimi (ERG). (2014). Eğitim İzleme Raporu Basın Dosyası, İstanbul.

Ekici, A. & Öter, M. (2010). Finlandiya' da Eğitim ve Öğretmen Yetiştirme Hizmeti Çalışma Ziyareti Raporu, 10-12 Kasım

Güler, D. S. (2003). 4-5 ve 6 Yaş okul öncesi eğitim Ppogramlarının değerlendirilmesi. Eğitim Araştırmaları Dergisi, 13, 53-65.

Gürol, M. (2003). Aktif Öğrenmeyi Temel Alan Oluşturmacı Öğrenme Tasarımının Uygulanması ve Başarıya Etkisi. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, (7), 169-179.

Hotaman, D. (2008). Yeni ilköğretim programlarının kazandırmayı öngördüğü temel becerilerin öğretmen, veli ve öğrenci algıları doğrultusunda değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. (http://www1.wordbank.org 24.10.2018 tarihinde erişildi.)
http://oyegm.meb.gov.tr/www/tanitim/icerik/7

MEB (1988). Hizmet İçi Eğitim, Kuruluş, Gelişme, Faaliyetler 1960-1987. Hizmet İçi Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara.

MEB (2013). Mesleki Gelişimi Destekleme ve İzleme Dairesi Başkanlığı, Tanıtım. Erişim tarihi: 28 Ağustos 2014

Metin, M. ve Özmen, H. (2010). Fen ve teknoloji öğretmenlerinin performans Değerlendirmeye yönelik hizmetiçi eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 3(18), 819-838.

OECD (2009). Creating Effective Teaching and Learning Environments: First Results from TALIS – ISBN 978-92-64-05605-3

Özden, M. Y. ve Şimşek, H. (1998). Davranışçılıktan Oluşturmacılığa: "Öğrenme" Paradigmasının Dönüşümü ve Türk Eğitimi. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Nisan (1), 71-82.
Şimşek, H. (1997). 21. Yüzyılın Eşiğinde Paradigmalar Savaşı Kaostaki Türkiye, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Yazıcı, Ö. & Gündüz, Y. (2010). Gelişmiş Bazı Ülkeler İle Türkiye'deki Öğretmenlerin Hizmet İçi Eğitimlerinin Karşılaştırılması. Uluslararası Öğretmen Yetiştirme Politikaları ve Sorunları Sempozyumu II, 16–18 Mayıs 2010, Hacettepe Üniversitesi, Beytepe-Ankara

K-ORTALAMALAR KÜMELEME YÖNTEMİ İLE BRIC VE MINT ÜLKELERİNİN MAKRO-EKOMOMİK GÖSTERGELER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çiğdem Özarı

İstanbul Aydın Üniversitesi, cigdemozari@aydin.edu.tr

ÖZET

BRIC ülkeleri ifadesi ilk olarak ekonomist Jim O'Neill tarafından 2001 yılında derlenen (Building Better Global Economic BRICs) çalışma ile literatüre girmiş bir terim olup, dünya ekonomisinde büyük bir pay sahibi olabileceği düşünülen ve geniş coğrafyalara hükmeden, zengin yer altı kaynaklarına sahip Brezilya, Rusya Federasyonu, Hindistan ve Çin'i içine alan bir ülkeler topluluğunu temsil eder. Ancak O'Neill BRIC ülkelerinin son yıllarda zayıflamakta olan performansı nedeniyle alternatif piyasa arayışlarını gündeme getirmiştir. Bu doğrultuda yine O'Neill 2013 yılı sonunda, dünya ekonomisinin "Yeni Dörtlüsü" olarak gösterilen Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye'den oluşan MINT grubu tanımını ortaya atmıştır. Bu ülkelerin, özellikle avantajlı demografik yapıları nedeniyle önümüzdeki 20 yıl için geleceğin ekonomileri arasında olacağı ileri sürülmektedir. Bu çalışmadaki temel amaç, bu ülkelerin 2017 yılı makro-ekonomik göstergelerini dikkate alarak bu ülkelerin kendi içlerinde ne kadar benzer ya da benzemez olduğunu ortaya koymaktır. Çalışmada ülkelerin doğal kümelenme sayısının belirlenmesi için Silhouette İndeks değerinden faydalanılarak belirlenmiş, BRIC ve MINT ülkelerinin kendi içlerinde makro-ekonomik göstergeler düzeyinde nasıl kümelendikleri ise k-ortalamalar kümeleme yöntemi ile ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: BRIC, MINT, K-ortalamalar Kümeleme Yöntemi, Silhouette İndeksi.

EVALUATION OF MACRO ECOMOMIC INDICATORS AT BRIC AND MINT COUNTRIES VIA K-MEANS CLUSTERING METHOD

ABSTRACT

The term of BRIC countries entered the literature firstly in 2001 with the study "Building Better Global Economic BRICs" which was compiled by economist Jim O'Neill. This term represents a group of countries including Brazil, The Russian Federation, India and China, which dominate large geographies and have rich underground resources. However, the weakening performance of BRIC countries in recent years has led to the search for alternative markets. At the end of 2013, O'Neil has put forward MINT group definition to the world economy consisting of Mexico, Indonesia, Nigeria and Turkey. Due to their particularly advantageous demographic structures, it is claimed that these countries will be among the economies of the future for the next 20 years. The main purpose of this study is to show how similar or dissimilar these countries are by considering their macroeconomic indicators of these in 2017. Using the Silhouette Index value to determine the natural clustering number of countries, the BRIC and MINT countries clustered at the level of macroeconomic indicators within themselves were determined by the k-means clustering method.

Keywords: BRIC, MINT, K-means Clustering Method, Silhouette Index.

1. Giriş

Jim O'Neill, BRIC ekonomileri kavramını Brezilya, Hindistan, Çin ve Rusya üzerinden ilk defa 2001 yılında kurgulayan önemli bir ekonomisttir. Bu ülkelerin temel özelliği, nüfuslarının fazla oluşu, zengin doğal kaynaklarının bulunması, hızla artan ulusal gelirleri ve tüketici sayısının fazlalığı olarak sıralanabilir (Narin ve Kutluay, 2013). Ancak ilerleyen yıllarda farklı eklentilerle genişletilen bu ekonomilere alternatif olarak gene O'Neill tarafından dikkat edilmesi gerekli ve bir açıdan da BRIC ülkelerinin düşen performanslarına alternatif olarak 2013 yılında yaratılmış yeni bir ülkeler topluluğu mevcuttur: MINT (Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye) ülkeleridir. Özellikle ilerleyen yıllarda (özellikle 2050'lere doğru) BRIC ekonomisinden daha iyi bir performans sergileyebilecek ve toplamda

da dünya GSYİH' sının yaklaşık %10'unu oluşturan bu ülkeler topluluğun çok ciddi potansiyel bir gücü olduğunu iddia etmektedir (Jones, 2014).

Çalışmadaki esas amaç bir açıdan 2000'li yıllardan sonra farklı alanlarda birlik olarak değerlendirilen bu ülke gruplarının sadece makro-ekonomik göstergeler bazında birbirlerine ne kadar benzer ya da farklılaşacağının araştırılmasıdır. Özellikle çalışma yılı olarak elde edilen en son güncel yıl olan 2017 yılı üzerinden K-ortalamalar kümeleme yöntemi ile bu farklılık ya da benzerlikler ortaya çıkarılacaktır.

2. Literatür Taraması

Konu ile ilgili olarak gerek ulusal gerekse de uluslararası literatürde farklı çalışmalar gerçekleştirilmiş olup bazıları sırasıyla ele alınacaktır.

Huarng (2011) çalışmasında; 121 dünya ülkesinin 1999-2007 yılları arasında bilgi ve iletişim teknolojisi alanında ülkelerin alan ile ilgili önemli göstergelerini dikkate alarak K-ortalamalar kümeleme yöntemini kullanarak dünya ülkelerini gruplara ayırmıştır. Elde edilen gruplama sonuçları da küresel anlamda bilgi işlem teknolojileri alanındaki gelişmeleri açıklamaya yardımcı olmaktadır.

Öngel ve diğerleri (2014) çalışmalarında; MINT ve BRIC ülkelerini sağlık göstergeleri açısından 2007-2012 dönem aralığında birlikte değerlendirmişlerdir. Yazarların bu grup ülkelerini seçmelerindeki temel amaç ise orta vadede bu ülkelerin dünya ekonomilerindeki öneminin artmasına olan inançlarıdır.

Durotoye (2014) çalışmasında; MINT ülkelerinde genç işsizlik sorunsalını değerlendirmiştir. Çalışmada genç işsizlik sorununun çözülebilmesi için bu ülkelerde, özellikle tarım ve eğitim sektörlerinin yeniden yapılandırılması gerektiğini belirterek, bu alanlarda etkili politikaların geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu yapılandırılmaların gerçekleştirilmesi ile gelecek 20 yılda bu ülkelerin dünya da çok daha fazla söz sahibi olabileceğini belirtmiştir.

Ağır ve Yıldırım (2015) çalışmalarında; BRICS olarak değerlendirilen ülke grubuna Türkiye'yi de ekleyerek ülkeleri temel makro-ekonomik göstergeler bazında incelemişlerdir. Çalışmadan elde edilen bulgularda; Türkiye'nin diğer ülkelerden kötü performans sergilediği gözlemlenmiştir.

Balan (2016) çalışmasında, 1998-2014 yılları arasında ekonomik krizlerin öncü göstergelerinden olan cari açık, bütçe açığı ve yatırım-tasarruf göstergelerini dikkate alarak, BRIC ve MINT ekonomilerinde üçüz açık hipotezinin geçerliliğini Dumitrescu ve Hurlin (2012)'nin panel nedensellik testi aracılığıyla analiz etmiştir. Sonuçta ise üçüz açık hipotezinin BRIC ülkelerinde geçerli olduğunu, MINT ülkelerinde ise geçerli olmadığını tespit etmiştir.

Asteriou ve diğerleri (2016) çalışmalarında; döviz kuru oynaklığının uluslararası ticaret faaliyetleri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. MINT ülkeleri üzerine yapılan bu çalışmada, GARCH'tan tahmin edilen oynaklık kullanılmıştır. Analizden elde ettikleri bulgularda; Türkiye dışındaki ülkeler için uzun vadede döviz kuru oynaklığı ile uluslararası ilişki arasında bir bağlantı olmadığı ortaya çıkmıştır.

Bal ve Tanrıöver (2017) çalışmalarında; etkin enerji kullanımı bakımından Türkiye ekonomisinin MINT ülkelerindeki yerini konumlandırmaya çalışılmışlardır. Elde edilen sonuçlar, Meksika ve Endonezya'da enerji yoğunluğunun daha düşük olduğu, diğer bir ifadeyle enerjinin etkin kullanıldığı, Nijerya ve Türkiye'de ise enerjinin etkin kullanılmadığı yönündedir. Nijerya ve Türkiye arasında karşılaştırma yapıldığında ise, Türkiye'nin Nijerya'ya göre enerjiyi daha etkin kullandığı görülmektedir.

Akın (2018) çalışmasında; MINT ekonomilerinin 2008-2016 dönemi ortalamalarına göre makro-ekonomik performanslarını incelemiştir. Çalışmada beş göstergeden (büyüme oranı, enflasyon oranı, işsizlik oranı, cari denge/GSYH, bütçe dengesi/GSYH) yararlanılarak makro-ekonomik performans endeksi oluşturulmuştur. 2008-2016 dönemi ortalamalarından elde edilen sonuçlara göre, makro-ekonomik performansı en iyi olan ülke 98,8 endeks değeri ile Endonezya olmuştur.

Ünlü (2019) çalışmasında; orta gelirli ülkelerde inovasyon performansının etkinliğindeki farklılıkları ampirik olarak tespit etmiştir. Çalışma ile elde edilen en temel bulgu ise, orta gelirli ülkelerde inovasyon performansı açısından etkinlik sorununun varlığıdır.

3. Yöntem

Çalışmadaki esas amaç özellikle bu iki grup ülkelerinin temel makro-ekonomik göstergeler bazında ne kadar birbirine benzediğini ya da benzemediğini en güncel yıl üzerinden (2017) ortaya koymaktır. Çalışmada ele alınan temel makro-ekonomik göstergeler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Değerlendirme Kriterleri

Yıllık Enflasyon Oranı	Gayri Safi Yurtici Harcama
Genc İssizlik Oranı	Gayri Safi Yurt ici Tasarruf
ILO Tarafından Tahminlenen İssizlik	Cari Acık %

Çalışmada ülkelerin doğal kümelenme sayısının belirlenmesi için Silhouette İndeks değerinden faydalanarak, BRIC ve MINT ülkelerinin kendi içlerinde makro-ekonomik göstergeler düzeyinde nasıl gruplandıklarını ise hiyerarşik olmayan kümeleme yöntemlerinden K-ortalamalar kümeleme yöntemi ile ortaya çıkarmaktır. K-ortalamalar kümeleme yöntemi, n adet veriyi k adet kümeye ayrıştırmak için, öncelikle n adet veriden rastlantısal olarak k adet veri seçer (k<n). Algoritmanın adımları ise (Karypis ve diğerleri, 2000) aşağıdaki gibidir.

Adım 1: k değerini belirle (ayrıştırılmak istenen küme sayısı),

Adım 2: Başlangıç küme merkezleri olarak rastgele k veri seç,

Adım 3: Her veriyi, küme merkezi kendine en yakın olan kümeye ata,

Adım 4: Tüm veriler atandığında, küme ortalamalarını hesaplayarak, k adet merkezin boyutlarını yeniden hesapla,

Adım 5: Adım 3 ve Adım 4'ü küme elemanları sabitleninceye kadar tekrarla.

Gölge İstatistiği olarak da adlandırılan Silhouette İndeks değeri Rousseeuw (1987) tarafından, k değerini belirlemede kullanılabilecek bir indeks olarak oluşturulmuştur. Her k değeri için elde edilen küme grubu için, bu indeks değeri hesaplanarak, indeks değerinin büyük olduğu k değeri ayrıştırmak istenen en geçerli küme sayısını gösterir. Bu değer ile küme grubunda yer alan kümelerin birbirinden ne kadar farklı olduğu anlaşılır. Bu değer her zaman -1 ile +1 arasında değer alır ve bu değer +1'e ne kadar yakınsa küme sayısının o kadar iyi olduğunu ifade edilir. Burada yüksek bir değer verinin kendi kümesi ile iyi eşleştirildiğini ve komşu kümelerle iyi eşleştirilmediğini gösterir (Yılancı, 2010). Bu yöntem ile özellikle küme ayrımının ne kadar iyi gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği sonucuna varılır. Bu değerin 1 olması verinin doğru kümede yer aldığını, -1 olduğunu verinin yanlış kümede yer aldığını, 0 ise iki küme arasında olduğunu gösterir (Akgül & Başkır, 2013).

İndeksi hesaplamak için kullanılan yöntemde herhangi bir k değeri için, kümelere ayrıldıktan sonra, veri setinde yer alan her veri için Silhouette değeri hesaplanır. Bu değerlerin ortalaması da k değeri için Silhouette indeks değerini verir. Herhangi bir i verisi için Silhouette değeri ise $\mathrm{Sil(i)} = \frac{\mathrm{b(i)-a(i)}}{\max\{\mathrm{a(i)},\mathrm{b(i)}\}}$ eşitliği yardımıyla hesaplanır.

Burada a(i), i. verinin kendi kümesindeki tüm verilere olan uzaklıklarının ortalamasını, b(i) ise i. verinin diğer kümelerdeki tüm verilere olan uzaklıklarının ortalamalarının minimum değeridir.

Küme geçerliliğini belirlemek ve k değerini hesaplamak için literatürde birçok farklı yöntemin kullanıldığı görülmektedir. Elbow (Dirsek) yöntemi, Calinski ve Harabasz indeksi (1974), Davies ve Bouldin indeksi (1979), Krzanowski ve Lai indeksi (1985) bu yöntemler arasındadır.

4. Bulgular

Çalışmada BRIC ve MINT ülkelerinden oluşan 8 ülke; temel 6 makro-ekonomik gösterge dikkate alınarak, 2, 3, 4 ve 5 kümeye ayrıştırıldığında en geçerli küme grubunun belirlenmesi hedeflenmektedir. K-ortalamalar kümeleme yönteminin ikinci adımı olan rastgele başlangıç küme merkezi belirlenin yaratacağı sorunsalı aza indirgemek adına bu çalışmada veri seti içinden olası tüm başlangıç merkez veriler seçilerek analiz gerçekleştirilmiştir. Bir başka ifade ile çalışmada öncelikle olası tüm başlangıç merkez veriler yardımıyla ülkeler 2 kümeye ayrıştırılmış ve oluşan farklı küme gruplarının Silhouette

indeks değerleri hesaplanmıştır. Bu analizlerden 6 farklı küme grubu elde edilmiş olup, elde edilen tüm küme grupları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: BRIC ve MINT Ülkelerinin Gruplanması (k=2)

Küme 1	Küme 2	Sıklık	Sil
Brezilya, Nijerya, Türkiye, Meksika, Rusya Hindistan, Endonezya	Çin	5	0,3927
Brezilya, Nijerya, Türkiye	Çin, Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya	13	0,3343
Brezilya, Nijerya	Çin, Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya, Türkiye	7	0,3255
Brezilya, Nijerya, Türkiye, Meksika	Çin, Hindistan, Endonezya, Rusya	1	0,2466
Brezilya, Nijerya, Türkiye, Meksika, Rusya	Çin, Hindistan, Endonezya	1	0,1845
Brezilya, Türkiye, Rusya, Çin, Endonezya	Hindistan, Meksika, Nijerya	1	0,0041

Analizlerden elde edilen bulgularda, olası tüm veri seti içinden başlangıç merkez verilerle en sık elde edilen (13 farklı başlangıç merkez veri ile elde edilmiştir) küme grubu ile Silhouette değeri en yüksek (0,3927) olan küme grubunun aynı olmadığı gözlemlenmiştir. Çalışmada en yüksek Silhouette indeks değerine sahip olan küme grubunun en geçerli küme grubu olduğu varsayılmıştır. Geçerlilik için literatürde kullanılan farklı indeks değerleri bulunmaktadır. Silhouette değeri en yüksek olan küme grubunda ise Çin tek başına bir küme oluştururken, diğer tüm ülkelerin bir kümede toplandığı görülmüştür.

Çalışmanın ikinci kısmında ise ülkelerin ikiye değil de belki başka sayıda kümeye ayrılmasının daha geçerli olacağı düşüncesinden yola çıkarak, aynı yıl için aynı makro-ekonomik göstergeler dikkate alınarak ülkeler 3 kümeye ayrıştırılmıştır. Olası tüm başlangıç merkez verilerle ülkeler 3 kümeye ayrıştığında toplam 17 farklı küme grubu elde edilmiştir. Bunların büyük çoğunluğu Silhouette değerleri ile birlikte Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3: BRIC ve MINT Ülkelerinin Gruplanması (k=3)

Küme 1	Küme 2	Küme 3	Sıklık	Sil
Brezilya, Nijerya	Çin	Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya, Türkiye	10	0,3813
Brezilya, Nijerya, Türkiye	Çin	Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya	9	0,3986
Brezilya, Nijerya	Çin, Hindistan, Endonezya,	Türkiye	8	0,303
Brezilya, Nijerya,	Çin, Hindistan, Endonezya, Rusya	Meksika	5	0,2513
Brezilya, Nijerya,	Çin, Endonezya, Rusya	Hindistan, Meksika	4	0,1671
Brezilya	Çin, Hindistan, Endonezya,	Nijerya, Türkiye	3	0,3176
Brezilya, Nijerya	Çin, Hindistan, Endonezya, Rusya,	Meksika	3	0,2054
Brezilya, Nijerya	Çin, Endonezya, Rusya, Türkiye	Hindistan, Meksika	3	0,1346
Brezilya, Nijerya	Çin, Endonezya, Türkiye,	Hindistan, Meksika, Rusya	2	0,1194
Brezilya, Nijerya,	Çin, Hindistan, Endonezya, Meksika	Rusya	2	0,0924

Brezilya	Çin, Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya, Türkiye	Nijerya	1	0,417

Analizlerden elde edilen bulgularda; başlangıç merkez verilerle en sık elde edilen küme grubu ile Silhouette değeri en yüksek (0,417) olan küme grubunun aynı olmadığı gözlemlenmiştir. Hatta en yüksek Silhouette değerine sahip küme grubunun tek bir başlangıç merkez veri ile elde edildiği gözlemlenmiştir. Bu küme grubunda Çin, Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya ve Türkiye aynı küme grubunda yer alırken, Brezilya ve Nijerya'nın tek başına ayrı ayrı küme oluşturduğu gözlemlenmiştir. Bu küme grubu ülkeler 3 kümeye ayrıştığı durumda en geçerli olan küme grubudur.

Aynı yıl için aynı makro-ekonomik göstergeler dikkate alınarak ülkeler 4 kümeye ayrıştırıldığında, toplam 31 farklı küme grubu elde edilmiştir. Bunların bir kısmı Silhouette değerleri ile birlikte Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4: BRIC ve MINT Ülkelerinin Gruplanması (k=4)

Küme 1	Küme 2	Küme 3	Küme 4	Sıklık	Sil
Brezilya	Çin	Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya, Türkiye	Nijerya	1	0,5164
Brezilya	Çin, Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya	Nijerya	Türkiye	4	0,5149
Brezilya Nijerya	Çin	Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya	Türkiye	8	0,4626
Brezilya	Çin, Endonezya, Türkiye	Hindistan, Meksika, Rusya	Nijerya	1	0,2757
Brezilya, Nijerya	Çin	Hindistan, Meksika	Endonezya, Rusya, Türkiye	4	0,2712

Analizlerden elde edilen bulgularda; başlangıç merkez verilerle en sık elde edilen küme grubu (8)ile Silhouette değeri en yüksek (0,5164) olan küme grubunun aynı olmadığı gözlemlenmiştir. Silhouette değeri en yüksek olan küme grubunda Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya ve Türkiye aynı küme grubunda yer alırken, Brezilya, Çin ve Nijerya'nın tek başına ayrı ayrı küme oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Aynı yıl için aynı makro-ekonomik göstergeler dikkate alınarak ülkeler 5 kümeye ayrıştırıldığında; toplam 31 farklı küme grubu elde edilmiştir. Bunların bir kısmı Silhouette değerleri ile birlikte Tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5: BRIC ve MINT Ülkelerinin Gruplanması (k=5)

Küme 1	Küme 2	Küme 3	Küme 4	Küme 5	Sıklık	Sil
Brezilya	Çin	Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya	Nijerya	Türkiye	4	0,6756
Brezilya	Çin, Hindistan,	Meksika	Nijerya	Türkiye	2	0,556

	Endonezya, Rusya					
Brezilya	Çin	Hindistan, Meksika, Rusya,	Endonezya, Türkiye	Nijerya	1	0,4011
Brezilya	Çin, Hindistan, Endonezya	Meksika	Nijerya, Türkiye	Rusya	1	0,3214

Analizlerden elde edilen bulgularda; başlangıç merkez verilerle en sık elde edilen küme grubu (4) ile Silhouette değeri en yüksek (0,6756) olan küme grubunun aynı olduğu gözlemlenmiştir. Bu küme grubunda Hindistan, Endonezya, Meksika ve Rusya aynı küme grubunda yer alırken, Brezilya, Çin, Nijerya ve Türkiye'nin tek başına ayrı ayrı küme oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Ülkelerin doğal kümelenme sayısının belirlenmesi için Silhouette indeks değeri en yüksek olan küme grubunun belirlenmesi gerekir. Bu durumda her k değeri için en geçerli elde edilen küme gruplarını bir araya getirerek, en yüksek Silhouette değerine sahip olan k değerini belirleyelim.

Tablo 6: Analizlerden Elde Edilen Silhouette İndeks Değerine Göre En Geçerli Küme Grupları

k	Küme Grupları	Sil
5	Küme 1={Brezilya}; Küme 2={Çin}; Küme 3={Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya} Küme 4={Nijerya}; Küme5 ={Türkiye}	0,6756
4	Küme 1={Brezilya}; Küme 2={Çin}; Küme 3={Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya, Türkiye}; Küme 4={Nijerya}	0,5164
3	Küme 1={Brezilya, Nijerya}; Küme 2={Çin}; Küme 3={Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya, Türkiye}	0,3813
2	Küme 1={Brezilya, Hindistan, Endonezya, Meksika, Nijerya, Rusya, Türkiye}; Küme 2={Çin}	0,3927

En yüksek Silhouette değeri k=5 olduğu zaman elde edildiğinden, ülkelerin doğal kümelenme sayısının 5 olması daha uygundur.

5. Sonuç ve Tartışma

Çalışma ile hedeflenen gerek MINT ülkelerinin gerek BRIC ülkelerinin kendi aralarında sahip oldukları türdeşliğin sadece temel makro-ekonomik göstergeler bazında incelendiğinde, bu kümelenmenin tekrar sağlanıp sağlanamayacağının araştırılmasıdır. Ancak bu sonuç makro-ekonomik göstergeler düzeyinde elde edilemedi. Öncelikle çalışmada K-ortalamalar kümeleme yönteminin olası tüm veri seti içinden başlangıç merkez verilerle gerçekleştirilmesinden sonra hesaplanan Silhouette İndeks değeri ile farklı sayıda oluşan küme gruplarının hangisinin daha geçerli olduğuna karar verildi. Kaç gruba (kümeye) ayrıştırılması gerektiği ise yine Silhouette indeks değeri ile belirlendi. Bir başka ifade ile ülkeler veri seti içinden olası tüm başlangıç merkez veriler yardımıyla farklı sayıda kümelere (2, 3, 4, 5) ayrıştırıldıktan sonra oluşan tüm küme gruplarının Silhouette indeks değerleri hesaplanarak, ayrıştırılması gereken en uygun küme sayısı ve en uygun küme grubu belirlendi. Analizlerden elde edilen bulgularda; ayrıştırılması gereken en uygun küme sayısının 5 olduğu tespit edildi. Bu oldukça şaşırtıcı bir bulgudur çünkü tek başına Brezilya'nın, Çin'in Nijerya'nın ve Türkiye'nin birbirlerinden oldukça farklı özellikler gösterdiği ancak Hindistan, Endonezya, Meksika ve Rusya'nın da benzer makro-ekonomik yapı ile tek bir kümede yer aldığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu açıdan bu sonuçlar ileri dönem politika uygulayacaklar için üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir tespittir. İleri dönem

çalışmalar için araştırmacılara bu çalışmanın bir kesit yıl üzerinden değil uzun dönemli olarak irdelenmesi ya da farklı göstergeler eklenerek araştırılması tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

Ağır, H., & Yıldırım, S. (2015). Türkiye ile BRICS Ekonomilerinin Makro-ekonomik Performans Karşılaştırması: Betimsel Bir Analiz. KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 12(2), 39-66.

Akgül, F. G., & Başkır, M. B. (2013). Bankaların 2008-2012 Yılları Arasında Aktif Büyüklüklerini Etkileyen Kriterler Bakımından Hiyerarşik Kümeleme ve PAM Algoritması ile Sınıflandırılması. Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi, 1(5), 48-63.

Akın, F. (2018). MINT Ekonomilerinin Makro-ekonomik Performansı ve Sigortacılık Sektörünün Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme. Maliye Finans Yazıları, (110).

Asteriou, D., Masatci, K., & Pılbeam, K. (2016). Exchange Rate Volatility and International Trade: International Evidence From the MINT Countries. Economic Modelling, 58, 133-140.

Bal, H., & Tanrıöver, B. (2017). Etkin Enerji Kullanımı Bakımından Türkiye Ekonomisinin MINT Ülkelerindeki Yeri: Karşılaştırmalı Bir Ayrıştırma Analizi The Place of Turkey among MINT Countries from Efficient Energy Use Perspective: A Comparative Decomposition Analysis.

Balan, F. (2016). BRIC ve MINT Ekonomilerinde Üçüz Açık Hipotezinin Ampirik Analizi. Journal Of Life Economics, 3(1), 57-70.

Caliński, T., & Harabasz, J. (1974). A Dendrite Method for Cluster Analysis. Communications in Statistics-theory and Methods, 3(1), 1-27.

Davies, D. L., & Bouldin, D. W., (1979), A Cluster Separation Measure, IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence PAMI-1 (2), 224–227.

Dumitrescu, E.-I. and Hurlin, C. (2012). Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels. Economic Modelling, 29(4):1450-1460.

Durotoye, A. (2014). The Crisis of Youth Unemployment In The MINT Countries: Causes, Consequences and Corrections, European Journal of Business and Management, 6(24), 1-14.

Huarng, K. H. (2011). A Comparative Study to Classify ICT Developments by Economies. Journal of Business Research, 64(11), 1174-1177.

Jones, R. (2014). Book Review: The BRIC Road to Growth by JimO'Neill. LSE Review of Books.

Karypis, M. S. G., Kumar, V., &Steinbach, M. (2000, August). A Comparison of Document Clustering Techniques. In Text Mining Workshop at KDD2000 (2000).

Krzanowski, W. J., & Lai, Y. T. (1988). A Criterion For Determining The Number Of Groups In A Data Set Using Sum-Of-Squares Clustering. Biometrics, 23-34.

Narin, M. & Kutluay, D., (2013). Değişen Küresel Ekonomik Düzen: BRIC,3G ve N-11 Ülkeleri, Dosya, Ankara Sanayi Odası Yayını,30-50, Ocak/Şubat,http://www.aso.org.tr/b2b/asobilgi/sayilar/dosyaocaksubat2013.pdf, (28/05/2014).

O'neill, J. (2001). Building Better Global Economic BRICs.

Öngel, V., Altındağ, E., & Öngel, G. (2014). Kişi Başına Sağlık Harcamalarının Sağlık Göstergeleri Üzerindeki Etkileri: MINT ve BRIC Ülkelerinin Karşılaştırmalı Analizi. International Conference on Eurasian Economies, 1-5.

Rousseuw, P.J. (1987). Silhouettes: A Graphical Aid to the Interpretation and Validation of Cluster Analysis, Journal of Computational and Applied Mathematics, 20, 53-65.

Ünlü, F. (2019), Differences in Efficiency of Innovation Performance among Middle Income Countries: An Empirical Approach. Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi, 5(2), 213-229.

Yılancı,V. (2010). Bulanık Kümeleme Analizi ile Türkiye'deki İllerin Sosyoekonomik Açıdan Sınıflandırılması. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(3), 453-470.

DİJİTAL PAZARLAMA MECRALARINDA KULLANICI ETKİLEŞİMİ

Şebnem MERKİ

Yıldız Teknik Üniversitesi – İnteraktif Medya Tasarımı Tezli YL

sebnemmerki@gmail.com

İsmet ÖZTÜRK

Yıldız Teknik Üniversitesi – Sanat ve Tasarım ABD

ismet.ozturk@xen.com.tr

Özet

Tarih boyunca insan yaşam koşullarını kendisine uygun hale getirmek için bazı uygulamalar yapa gelmiştir. Geçmiş çağlarda taşı yontup şekil vermeye başlayan insan, her geçen dönemde buluşlarının üzerine eklemeler yaparak içinde bulunduğu zamanı ve geleceği şekillendirme konusunda adımlar atmıştır. Bu kapsamda sosyal ve teknolojik gelişmeler modern çağda da artan bir hızla devam etmektedir. Ürün ve hizmet pazarlama sektörü de bundan etkilenmiştir. Her geçen gün yeni pazarlama yöntemleri karşımıza çıkmaktadır. Yakın dönemde "dijital pazarlama" sektörde ağırlığını göstermiş ve klasik pazarlama ilkelerini yeniden tanımlayan bir yöntem olmuştur. Ülke sınırlarını tanımayan, orantısız rekabet gücü oluşturan bir yapı haline gelmiştir.

1800'lü yılların başında hesaplama işlemlerinin mekanik aygıtlara yaptırılması fikri ortaya çıkmış ve günümüzde bilgisayar olarak adlandırılan cihazların temelleri atılmaya başlanmıştır. Bu makineler, her geçen gün yeni özellikler eklenerek daha çok iş yapabilir hale gelmişlerdir. Bilgisayarlar kapasite bakımından geliştirilirken bu süreçte boyutları da önemli oranlarda küçültülmüştür. Bu sayede pek çok alanda işlerin bir parçası haline gelen bilgisayarlar pazarlama alanında da yerini almıştır. Ürün stok takibinden, maliyet analizlerine, müşteriye sunum ve pazarlama alanlarına etkin olarak dâhil edilmiştir. İnternetin ortaya çıkmasıyla birlikte bu durum çok daha ileri boyutlara ulaşmıştır.

Dijital pazarlamanın tüketiciye kolay ulaşabilme avantajı, insanların bir günde binlerce mesaja maruz kaldığı bu yoğun iletişim çağında mikro ölçekteki detayların bile kapsamlıca ele alınması zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Internet üzerinde yapılan pazarlama faaliyetlerinin önemli bir bölümünü oluşturan ticari uygulamalar, kullanıcı davranışları göz önünde bulundurularak ürüne hızlı ve kolay bir şekilde ulaşma temelinde kurgulanmaktadır. Bu bağlamda kullanıcı dostu arayüzler internet dünyasında bir adım öne çıkmanın en önemli gerekliliklerinden biri olmuştur. Bildiri kapsamında dijital pazarlamaya değinilmiş, internet üzerinde uygulanan e-ticaret örnekleri daha ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnteraktif, Tasarım, E-ticaret, Dijital Pazarlama, Bilgisayar Etkileşimi

USER INTERACTION IN DIGITAL MARKETING MEDIUMS

Abstract:

Throughout history, human beings have made some practices to make the living conditions appropriate for themselves. In the past ages, humans began to sculpt and shape the stone, they has taken steps to shape the present and the future by making additions on the discoveries of each passing period. In this context, social and technological developments are continuing at an increasing speed in the modern age. The product and service marketing sector was also affected. New marketing methods are emerging every day. Recently, "digital marketing" has shown its importance in the sector and has become a method that redefines the classical marketing principles. It has become a form that crosses the borders of countries and creates disproportionate competition.

At the beginning of the 1800s, the idea of making calculations on mechanical devices emerged and today the foundations of the machines -which we call "computer" today- started to be laid. These machines are able to do more work with new features added every day. While computers are being developed in terms of capacity, the size of them has been significantly reduced. In this way, computers have become a part of the business in many areas and has taken its place in the field of marketing too. It has been actively involved in product inventory tracking, cost analysis, customer presentation and marketing. With the emergence of the internet, this situation has reached far more advanced dimensions.

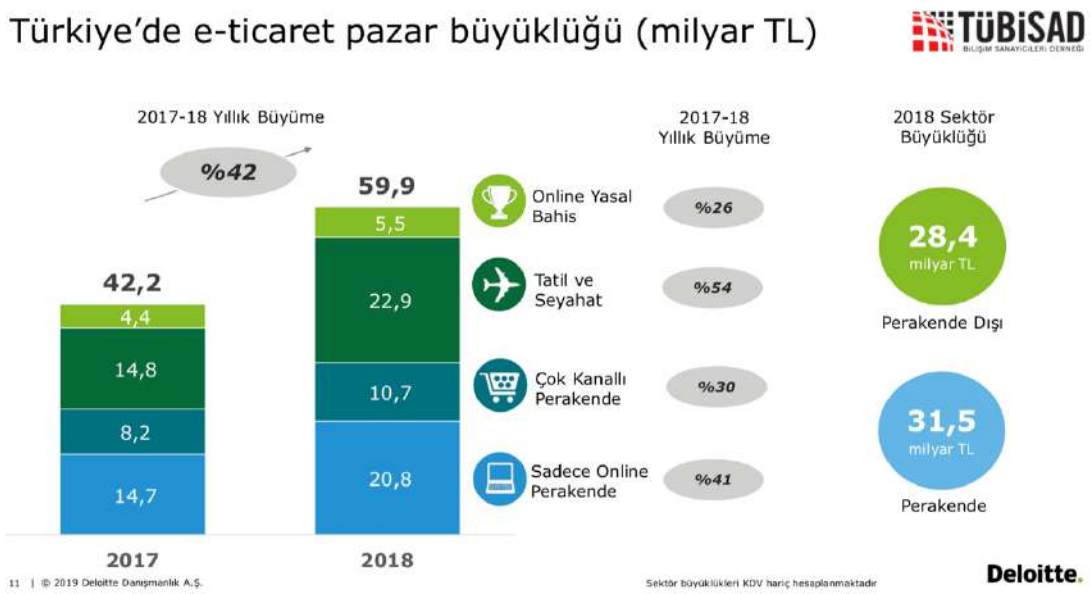
The advantage of digital marketing to reach the consumer has necessitated the elaboration of even micro-scale details in this age of intensive communication that people are exposed to thousands of messages a day. Commercial applications, which constitute an important part of the marketing activities on the internet, are designed on the basis of fast and easy access to the product by taking user behavior into consideration. In this context, user-friendly interfaces have become one of the most important requirements for stepping forward in the internet world. Within the scope of the declaration, digital marketing was mentioned and e-commerce examples applied on the internet have analyzed in more detail.

Keywords: Interactive, Design, E-commerce, Digital Marketing, Computer Interaction

1. Giriş

Her şey 1989 yılında bilim insanı Tim Berners-Lee'nin "World Wide Web" (Dünya Çapında Ağ)'i icat etmesiyle başlamıştır. 1990 yılında ilk web sitesini yayına alarak geçmiş dönemlerin en önemli buluşlarından tekerleğin icadı gibi devrimsel bir harekete imza atmıştır. Devamında da açılan web siteleri ve alan adı tescilleriyle beraber yeni ve kaotik bir pazarlama evreni ortaya çıkmıştır. 2000'li yıllarda bir marka için olmazsa olmaz bir iletişim aracı haline gelen web sitelerinin çağı Symbolics adlı bilgisayar firmasının 1985 yılında ".com" uzantılı ilk alan adını tescil ettirmesiyle başlamıştır. "Symbolics.com" şu anda internetin bu serüveninin detaylı olarak incelenebileceği sanal bir müze olarak kullanılmaktadır.

Google ile beraber "arama motoru" tabiri internet mecrasına girmiştir. Elektronik postanın ortaya çıkışı, devamında açılan onlarca sosyal medya portali kullanıcıların yeni sosyal ortamlarda bulunmalarını sağlamıştır. Cep telefonlarının yaygın olarak kullanılmaya başlanması, internet altyapılarının güçlenmesi, hız artışı ve maliyetlerin düşmesi sayesinde mobilite (hareket halindeyken çevrim içi kalabilme)'nin alt yapısı oluşturulmuştur. Taşınabilir bilgisayarların bir cep telefonu ebatlarına kadar küçülebilmesi yani akıllı telefonlar çağının başlangıcı ile pazarlama ve ticaret de her gün milyonlarca insanın ziyaret ettiği sanal mecralara taşınmıştır. Bu pazar her geçen yıl büyümeye devam etmektedir. (Şekil 1)



Şekil 1: Tübisad Türkiye'de E-Ticaret 2018 Pazar Büyüklüğü Araştırması, Nisan 2019 [21.10.2019]

2. Geçmişten Günümüze Pazarlama Yöntemlerinin Değişimi

Kullanıcıların sürekli çevrimiçi olduğu, sosyalleşmekten alışverişe kadar hayatın her alanına entegre olan bu alandaki pazarlama eski dönemlerdekinden farklılaşmıştır. Medya ilk dönem yapısında tek taraflı iletişim temeli üzerine kurulmuştur. Kullanıcı medyada sunulan verileri izleyip izlememe seçeneğine sahiptir. Bu ortamın kullanıcı açısından pasif bir mecra olduğu savunulmaktadır. (McQuail & Windahl, 1997; 165). Dijital pazarlama ise klasik iletişim modellerinin aksine temeline karşılıklı etkileşimi koymaktadır. Kullanıcı herhangi bir dijital cihaz aracılığıyla gerçek zamanlı olarak iletişimin bir parçası haline gelmektedir (Steuer, 1992; 84). Bu bağlamda kullanıcıların klasik medyaya oranla sınırsız özgürlüğe sahip olduğu internet ortamında insanın hem bilgisayarla hem de verilen mesajla gireceği etkileşim bir arada değerlendirilmelidir.

Dijital çağın pazarlama yöntemlerindeki tüketiciye kolay ulaşabilme avantajı, insanların günde binlerce mesaja maruz kaldığı bu yoğun iletişim sarmalı içinde mikro ölçekteki detayların dahi kapsamlıca ele alınması

zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Bu noktada pazarlamanın hedefe ulaşması için dikkate alınması gereken iki önemli unsur karşımıza çıkmaktadır; kullanıcı deneyimi ve kullanıcı etkileşimi.

Kullanıcı deneyimi kavramına pazarlama açısından bakıldığında tüketicinin herhangi bir pazar yeri, bir web sitesi yahut bir mobil uygulama içinde gezinirken ürün veya hizmet ile temas ettiği anda, kullandığı mecranın kullanıcı üzerinde bıraktığı olumlu veya olumsuz etki olarak tanımlanabilir. Kullanıcı etkileşimi ise, kullanıcının yaşadığı deneyimle bağlantılı olarak bunu negatif veya pozitif bir tepki ile sonuçlandırması şeklinde ele alınabilir. Bu tepki mutlaka bir satın alma/kiralama işlemi olmak zorunda değildir. Ürün veya hizmetten bahsetmek, bir başkasına tavsiye vermek, sosyal medya üzerinden eleştirel yahut övgü ile bezeli bir içerik paylaşmak gibi tümüyle etkileşimin içine alabileceğimiz tüketici reaksiyonları şeklinde gözlemlenebilir. Örneğin; kullanıcı bir alışveriş sitesinin mobil uygulaması içinde gezinirken beğendiği bir ürün veya hizmetin detaylarını incelemek istiyorsa, sunulan ürüne ait bilgi, resim, video, teknik özellikler ve satın alma yolları gibi belirleyici unsurlar deneyimi tetikleyip memnuniyeti belirler. Yaşanılan deneyimin yine aynı ürün/hizmet için satın alma/kiralama/tavsiye etme/eleştirme/yerme konusundaki kullanıcı kararını etkilemesi de tamamen etkileşim olarak kabul edilmektedir.

3. Kullanıcı Odaklı Deneyim Tasarımı

Dijital dünyada, almak istediği mesajı seçme konusunda çok daha özgür olan tüketicinin kararını etkilemek için yaşatılacak deneyim de onu merkeze alarak tasarlanmalıdır. Ürün, hizmet veya elde edilmek istenen sonuca en hızlı ve kolay şekilde ulaşmak için kurguda kullanıcı davranışları da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle UX (Kullanıcı Deneyimi)'in köklendiği HCI (İnsan Bilgisayar Etkileşimi) alanı, ölçümlerin çok net ve güçlü bir şekilde uygulandığı mühendislikten yoruma dayalı ölçümlerin de mevcut olduğu sosyal bilimlere kadar çok çeşitli disiplinlerden teorik kavramları, epistemolojik varsayımları ve metodolojileri miras almıştır (Bartholomew, 2006). Bu alanda tasarlanan modellerde anahtar kelime "kullanıcıları anlamak" olarak nitelendirilmekte ve birçok değişkenin bir arada değerlendirilmesini gerektirmektedir.

"Kullanıcı Deneyimi Tasarımı" kavramı ilk olarak Apple Tasarım Departmanında, kendi seçtiği "Kullanıcı Deneyimi Mimarı" unvanıyla görev yapan Donald Norman tarafından, 1988 yılında yayımlanan "Gündelik Şeylerin Tasarımı" kitabında ortaya atılmıştır. Son yıllarda genellikle dijital ürünler söz konusu olduğunda kullanılsa da aslında çok daha geniş bir alanı ifade eder.

"Kullanıcı deneyimi teriminini yarattım çünkü bir kişinin endüstriyel tasarım grafikleri, arayüz, fiziksel interaksiyon, kullanım kılavuzu gibi sistemlerle yaşadığı deneyimlerin tümünü kapsamasını istedim."

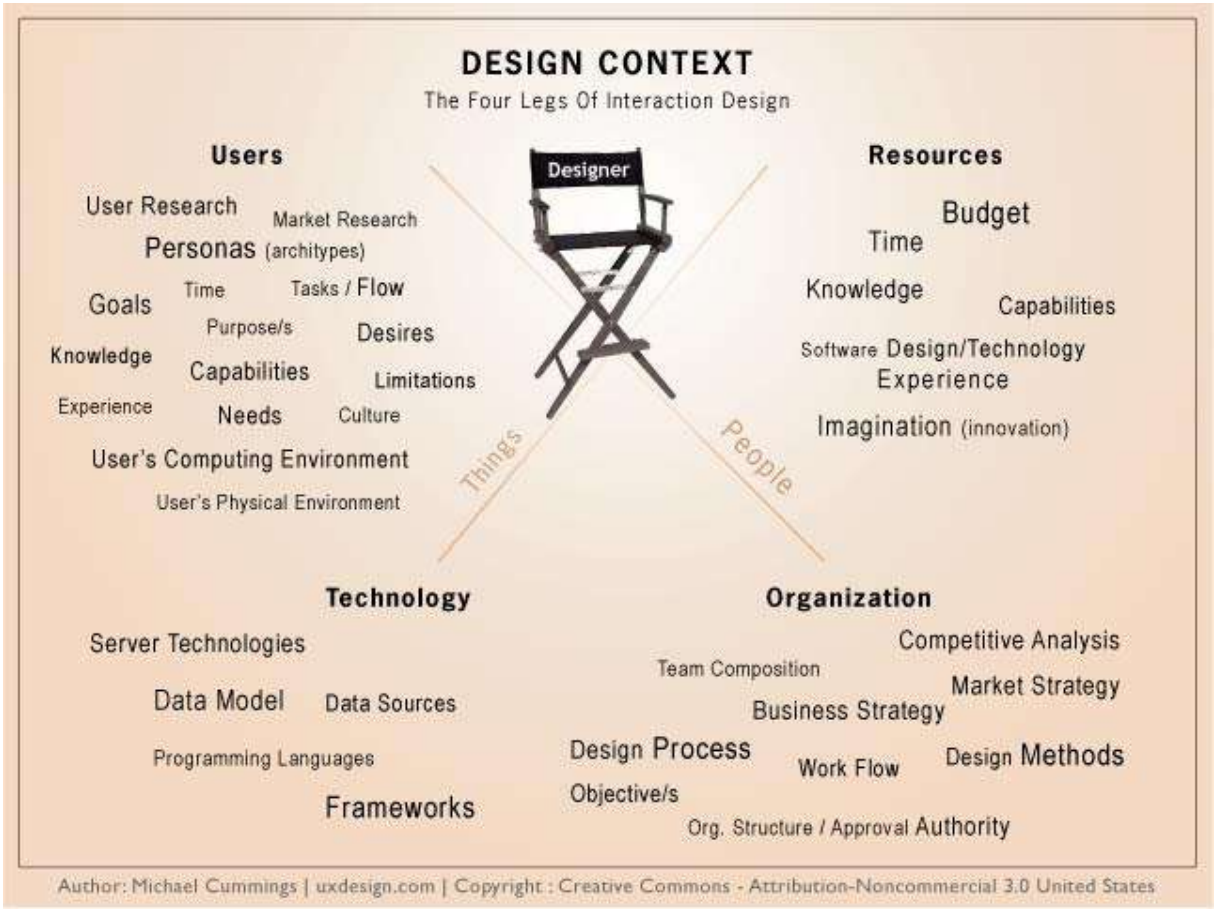
–Donald Norman

Bu deneyimleri tasarlarken insan beynindeki bilişsel süreçleri merkeze alan ve temel prensiplerini buna uygun olarak belirleyen bu tasarım yaklaşımı, 2000'li yılların dijital dünyasında da benimsenmiştir. Belirtilen kavramlar bir işletme tarafından ne kadar doğru kullanılırsa, istenen amaca ulaşılması ve tüketicinin işletme için bir değere dönüşmesi o kadar kolay olmaktadır. Nihai amaç iyi bir kullanıcı deneyimi tasarlamak ve bu deneyimi olumlu bir etkileşime evirmek olduğu için bu tasarımları her alanda geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Bir işletmenin ana amacı olan ürün ve hizmetlerini tanıtmak, satmak, kiralamak için belirleyeceği pazarlama stratejisinin vazgeçilmez dijital platformları olan web siteleri ve mobil uygulamaları ele aldığımızda başarıya ulaşmış yöntemlerin barındırdığı unsurlar benzerlik göstermektedir. Bu noktada kullanıcılarla empati kurmak, ihtiyaçlarını iyi analiz etmek, teknolojiyle etkileşimlerini göz önünde bulundurmak, çözümler için yaratıcı fikirler üretmek ve sonucunda bunların tümünü birleştirerek hem estetik hem de kullanıcı dostu bir arayüz ile tüketiciye sunmak gerekmektedir.

İyi bir etkileşim tasarımı modeli ortaya koymak için kullanıcılar, kaynaklar, teknoloji ve işletme ile ilgili her bir öğe bütünlük içerisinde değerlendirilerek planlanmalıdır. (Şekil 2)

Tasarım Yönetimi Enstitüsü (Design Management Institute) tarafından gerçekleştirilen 10 yıllık bir araştırmaya göre tasarım odaklı şirketler Standart & Poors 500'de 2004-2014 yılları arasında %219 daha iyi performans göstermişlerdir.



Şekil 2: Etkileşim Tasarımının 4 Bacağı, Michael Cummings, uxdesign.com [12.10.2019]

4. Sonuç

Markaların iletişim ve ticaret platformu olan web siteleri veya mobil uygulamalarda kullanıcı deneyimi tasarlanırken sadeliğe, kullanım kolaylığına, menü ve gezinti araçlarının etkin ve doğru bir şekilde kullanımına, kullanıcının hangi amacı gerçekleştirmesini istiyorsa ona en kısa yoldan ulaşabilmesini sağlamaya odaklanılmalıdır. Tasarımsal boyutta gözü yormayacak renklerin ve uygun ölçülerin kullanılması, dikkat çekecek hatta hayranlık uyandıracak seviyede estetik olarak işlenmesi önemli olacaktır. Kullanılan teknolojik cihaza uygunluk, kullanıcının bu cihazla ilgili sahip olduğu kullanım alışkanlıklarına paralel ilerleyen bir akış zaman kaybı ve buna bağlı olarak tüketicinin vazgeçmesi ihtimalini en aza indirgeyecektir. Son olarak site veya uygulama içeriksel anlamda da sürekli güncellenmeli, kullanıcı geri bildirimlerine göre şekillendirilerek arayüzde konumlandırılmalıdır.

Örneğin satış yapma amacıyla kurulmuş bir e-ticaret sitesini ele alındığında; ürün/hizmet sunumunun tüketiciyle empati kurarak en kısa yoldan, en az efor gerektirecek şekilde tasarlanması gerekir. Kullanıcıyı tatmin edici boyutta, yüksek kalitede çekilmiş, anlaşılır görsel ve videolar ile tanımlamaya yönelik bir metin

kullanıcıların ilk amacı olan ürünün incelenmesi konusunda faydalı olacaktır. Ürünü daha önce kullanmış kişilerin yorumları ve beğenilerinin gösterilmesi satın alma kararını etkileyecektir. İnsan doğası gereği sosyal bir varlık olup başka bireylerle etkileşimde olma eğilimi gösterdiği için sosyal medya entegrasyonu sağlanması, paylaşım için ikonların doğru alanda ve teşvik edici bir şekilde konumlandırılması hem kullanıcı hem işletme için önemlidir. Satın alma kararı verildiğinde tüketicinin bu işlemi en fazla üç adımda tamamlayabiliyor olması avantaj sağlayacaktır. Üyelik için ısrarcı olmak, herhangi bir satın alma işlemi gerçekleştirmeden kişisel bilgi talep etmek gibi hususların sitede bulunan ziyaretçiyi anına kararından döndürebileceği gerçeğini akıldan çıkarmamak gerekir. Hizmet ve satış sözleşmelerini mümkün olduğunca anlaşılır ve kısa şekilde hazırlamak, bu aşamalarda markanın

samimiyetini göstermek kullanıcı etkileşimini olumlu yönde etkileyecektir. Teknik boyutta ise web sitesi hızı, mobil cihazlara da uyum sağlayarak iyi bir deneyim sunan responsive tasarımlar ve arama motorları optimizasyonu önemli etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüm bu unsurlar ele alınarak tasarlanacak bir kullanıcı deneyimi, basit ama etkili bir arayüzle sunulduğunda dijital dünyada başarıya ulaşma konusunda çok önemli bir avantaj sağlayacaktır.

Kaynakça

Bartholomew, D. J. (2006) (Ed.). Measurement Vol. I-IV. Sage Benchmarks in Social Research Methods

Cummings, M. Etkileşim Tasarımının 4 Bacağı. www.ux-design.com Erişim tarihi: 21.10.2019

Design Management Institute, Boston MA. (2015, Mayıs). Design Value Index 2014. DMI Web sitesi.

https://www.dmi.org/page/DesignDrivesValue Erişim tarihi: 11.12.2019

McQuail, D. & Windhal, S. (2005). Kitle İletişim Çalışmalarında İletişim Modelleri (K. Yumlu, Çev.) Ankara:

İmge Kitabevi Yayınları (Orijinal baskı, 1997)

Norman, D. (2018). Gündelik Şeylerin Tasarımı (A. M. Şengel, Çev.) Tübitak Yayınları (Orijinal baskı, 1988)

Steuer, J. (1992). Defining Virtual Reality: Dimensions Determining Telepresence. Journal of Communication

42,4, 73-93.

Symbolics – The Big Internet Museum. http://symbolics.com/museum/ Erişim tarihi: 20.10.2019

Tübisad (2019, Nisan). Türkiye'de E-Ticaret 2018 Pazar Büyüklüğü Araştırması.

http://www.tubisad.org.tr/tr/images/pdf/tubisad_2019_e-ticaret_sunum_tr.pdf Erişim tarihi: 21.10.2019

AN EMPIRICAL ANALYSIS ON STOCK INVESTORS IN ISTANBUL STOCK MARKET VIA BEHAVIORAL FINANCE

Dr. Öğr. Üyesi Şaban Onur VİGA

ÖZET

From 1940s Science of Mathematics has been used to describe a person who's involved with economical process analysis to describe economic activities within numbers and formulas. The economic module has caused it to imprison people inside of this method, and these methods caused individuals to become rational beings. At this point, as a criticism of Behavioral Finance and Traditional Finance theories have been emerged by academic fields. In this article, according to traditional Finance theory, investors in the decision-making process, Behavioral Finance approach have been investigated within the framework of the act. the study of behavioral factors that cause irrationality and the fact that different investment decisions are made as opposed to expectations makes behavioral finance a popular topic. The aim of this study is to determine which behavioral characteristics of stock market investors are dominant and to have knowledge about the behavioral characteristics that investors are affected by. This paper will provide the foundation for further survey-based study on small group of professional stock investors, which focus on the psychological factors that affect the investors' decisions when trading. This research is designed as a survey method in two phases. First phase includes classification questions. Second phase has 32 behavioral questions which are thought to be related with human behavior. In the content of this study conservatism, confirmation, self-attribution, mood, over-optimism, illusion of control behaviors was examined. Research shows us investors gives large scale of conservatism behavior, on the second herd behavior and optimism. It was found that the majority of the survey participants were men, with positive interaction between exhibiting conservatism behavior and herd movement.

1. INTRODUCTION

Traditional Finance Theories that are based on the major idea that people make investment decisions rationally might not explain the anomalies sufficiently. As a result of the researches to explain main anomalies with the assistance of Psychology and Sociology, which is named Behavioral Finance (Diamond & Vartiainen, 2012). Behavioral finance has become one the most future forward and dynamic fields of financial academic research by its size. According to Behavioral Finance, people do not behave rationally in their decisions proses because of psychological factors effect behavior in various ways (Hirshleifer, 2001).

There are two main fields of traditional finance theory. First one comes with human behavior is rational during the decision making process explained by the expected utility theory and the second one comes with financial markets are efficient in the sense to reflect the correct price supporting efficient market hypothesis. In spite of those theories, Behavioral Finance stays against those two approaches (Miller, 1986).

The expected utility theory briefly presumes individuals who always try to maximize their needs by setting limits to their act and feelings only by emotionless and calculated. However that kind of rationality in reality, individuals suffer some cognitive limitations when they have to make decisions(Duxbury, 2015).

Conducted psychological research has shown that people when deciding to comply with The Expected Utility Theory with under uncertainty does not show the personal preferences. When Tversky and Kahneman (1974) published a paper about individuals with intuitive-based errors made to differ from existing statistical principles and this has led to the development of Behavioral Finance (Tversky & Kahneman, 1974). A while later Tversky and Kahneman (1979) came up with Prospect Theory, which

explains people describing the process of decision making under risk factors. People face up with the difficulties within prediction and assessing the probability of events (Stracca, 2004).

Especially in the last twenty years, in the world of Finance, "Behavioral Finance" there is a growing interest and acceptance and the number of studies in the field of behavioral finance is rapidly increasing (Tseng, 2006). The basic point of Behavioral Finance; investors' irrational behavior and irrational processes in the study of psychology is to understand the connection (Huang, Shieh, & Kao, 2016). Investors with information, but not based on understanding of the process of psychological factors, provide a better understanding of price movements in the stock market (Fuller, 1998).

The discovery of anomalies and arbitrage constraints in active markets came to theories and "Single-Price" violated the law has been questioned by the financiers upon the discovery that the concept of behavioral rationality (Gino & Pisano, 2008). The study of Behavioral Finance reveals that investors deviate from rationality one of the reasons that started practical psychology. Tversky and Kahneman, 1974 article published in individuals' heuristic-based errors and this has been shown to differ from existing statistical principles towards the development of Behavioral Finance has led to. The theory describing the process of decision making under risk prediction and expectation of the difficulties in assessing the probability of events using people and simple that it remains committed to the principles has revealed a limited number of behaviors (Baker, Ruback, & Wurgler, 2004).

Tversky and Kahneman's work, people were moving away from the rationality of their decisions under uncertainty that, when deciding some mental have revealed that they use shortcuts. Mental shortcuts in the decision of the person while the shortcuts created from the mind without much thinking can be expressed as (Tversky & Kahneman, 1974). The decision-making process in mind rather than the emotions that refers to an investor as a profile shaped. The detected behavior is wrong, see the mistakes in the decisions of investors into which they have fallen, why will give your idea about the consequences of their investment portfolio away from the desired success (Kothari, Lewellen, & Warner, 2006).

2. BEHAVIORAL APPROACH

Certain behavioral tendencies that have been identified as a result of the work of investors to predict (Baltussen, 2011). There are hundreds of reasons to effects investors in various ways and these are couple of those effects:

Over-Confidence: People are generally showing confidence in their own abilities and decision making skills and tend to see other people as superior to an extreme. We are faced with a broad range of financial decisions, ranging from this simple attitude. In general, over-confidence, trust, and certainty is defined as the difference between (Tversky & Kahneman, 1974).

Uncertainty Avoidance: People generally uncertainty avoidance when deciding on a specific topic, in the same way there is an orientation into the unknown than what is known. To know if given a choice between the two elements is the choice uses. Since the use profile is unknown in terms of it, means to take a certain risk (Ising, 2007).

Conservatism: Expresses difficulty in being able to adapt to a new view of people. It is human nature to resist change. Accordingly, people adhering strictly to conservatism while under the influence of the old views, new views can react later (Hellmann, 2016). New information for investors to analyze and reflect on their decisions by interpreting this information, it can be perceived as extremely difficult and complex process. For investors, easy stay loyal to the older views, and is moving in that direction (Daniel, Hirshleifer, & Subrahmanyam, 2005)

Mental Accounting: Mental accounting individuals when making certain economic decisions, to determine value of asset in introducing a certain category in mind by itself while assessing accounts. When you categorize a certain economic status, within the framework of this category considers any decision (Branch, 2014).

Herd Behavior: One of the important trends in investor behavior is the tendency of herd behavior (Oechssler, Roider, & Schmitz, 2009). Herd behavior, investors in the decisions of their own knowledge, experience and deciding on the basis of their experience rather than according to the current direction of the market. In other words, it is a way of expressing according to the process of other investors to decide (Soppe, 2004). Herd behavior is the main behavior that will determine whether the decisive criterion, while in another direction it may have been an investor's own decision. The decision itself, following the example of change by the decisions of other investors, other investors won't do so if the decision is that the decision has been taken to in this way (Javed, Zafar, & Hafeez, 2001).

It is possible to talk about two types of herd behavior (Devenow & Welch, 1996) (Devenow & Welch, 1996):

-Rational Herd Behavior: Herd behavior refers to the version of rational investors who knowingly and willingly participated. This behavior is better and more accurate information about the returns on the investment of other investors or on your own that there is in terms of doing the analysis costlier and time-consuming in the event that he thinks is a situation can take place (Branch, 2014).

-Irrational Herd Behavior: Entirely psychological factors that occur due to irrational herd behavior the herd to join the movements. General outside the reach of the majority, fear of failure, that psychological biases of investors in general would be more successful if it suits the majority to question the decisions shaping without allowing much makes you a part of his flock (Frankfurter, McGoun, & Allen, 2004).

Emotional Influence: What is meant here an event or a situation in a rational manner about the person who is under the influence of expressed emotion. These emotions are anger, happiness, any feeling of excitement (Mendes-Da-Silva, Da Costa, Barros, Armada, & Norvilitis, 2015).

Optimism: Some of the people that fell into the trap of delusion optimism. In humans, it is unfounded in a way that was better than average, of what he did, there may be a sense of optimism that would lead to positive results, of course a restrained optimism for a useful human emotion (Sfakianakis, 2002). Optimism can have devastating consequences for the people of measureless and boundless. However, this situation does not apply to the financial markets. The future of the market in terms of investors, the health of the economy, various excessively optimistic about the potential positive benefits on their investments can be seen. Investors mostly invest in their own company optimism that brought the first negative reflection on their work show a tendency to (Zwiebel, 2002).

3. RESEARCH TOPIC/ DESIGN AND IMPLEMENTATION

The purpose of this research is to find out clues about the irrationality of individual investors using the behavioral approach discussed in the previous section. There is no comprehensive survey-based study that aimed to find out the possible psychological factors which affect the investment decisions of individual investors in Istanbul. In this regard, it is also expected that this study will provide the foundation for further survey-based studies which focus on the psychological factors that affect the investors' decisions when trading.

This research is designed as a survey method in two phases. First phase includes classification questions. Second phase has 32 behavioral questions which are thought to be related with human behavior. The survey has been used before in this research from Singhvi and Yalçın (Yalçın, 2009), (Singhvi, 2001). Survey questions "strongly disagree, disagree, neither agree nor disagree, agree and strongly agree" were given as alternative answers (per five point Likert scale) to behavioral statements. To avoid any problem of "missing value" in analysis, we warned subjects in order not to leave any questions bland and choose the one of the answers which are "neither agree nor disagree" in case if they were not sure about how to respond to questions.

The survey used on 91 professional licensed investors from Istanbul / Levent area and brokers from brokerage houses have been involved in this research. The research was started in March and done in September, 2019. The reliability test of the collected data, Cronbach's Alpha, found a value of 0.79 (79%).

The fact that cronbach's Alpha value is between 0.75 and 0.99 suggests that research is highly reliable. Regression testing was applied in the analysis of hypotheses created within the framework of the nature of the research, and it was aimed to find the relationship between dependent and independent variables of the behavior properties that are contained within each hypothesis.

4. ANALYSIS

In this section, the frequency and regression tests distributions will demonstrate. The main reason of using frequency analysis is the number of survey participants included small group of professional investors. regression testing is performed to gather information about the interactions of behavioral characteristics with each other and their levels of interaction. this study also examined the interaction levels of behaviors that constitute the content of hypotheses by using regression testing.

Table 1: Gender Segregation On the Basis of Exchanges

Gender	**BIST**
Man	73
Woman	18

As shown in Table 1, the majority of Stock Exchange Istanbul investors are men. The fact that more than one of the participants is male in general may be said to be more dominant in the financial sector, especially in the stock markets.

Table 2: Time for Investors to Follow the Market

Years	**BIST**
1-3 Years Between	11
3-5 Years Between	27
5 Years and Over	53

It is observed that the majority of the investors who participated in the research have a period of 5 years and above following the current stock market in both stock markets. In this sense, investors ' market experiences and experiences are seen to be high. the fact that more than half of respondents have more than five years of experience suggests that professional stock market investors are taking an experienced and stable line.

Table 3: Total Table of Frequency Percentages

Behaviors	**Frequency Percentages**
Over- Confidence	3.44
Uncertainty Avoidance	3.12
Conservatism	3.93
Emotional Influence	3.05
Mental Accounting	2.98
Herd Behavior	3.67
Optimism	3.52

According to Table 3, the behavior most demonstrated by the participants was conservatism (3,93). followed by herd movement (3,67) and optimism (3,52) behaviors.

Hypothesis 1

H0: Conservative Investors Don't Exhibit Herd Movement Behavior

H1: Conservative Investors Exhibit Herd Movement Behavior

Regression Testing

	P Value	
β: 0,21	,000	H1 Accepted
R^2: 0,282	F: 0,448	t: 2,350

The H1 hypothesis is accepted when showing us that the Beta value of 0.21 is a positive interaction between conservatism and herd movement. H1: Conservative Investors Exhibit Herd Movement Behavior. Conservatism, which is seen as the most behavior of conservative and non-changeable investors, is more likely to follow fixed ideas and lead to investments that are free of risk. It is possible for investors who exhibit conservatism to follow the herd movement, moving in a more secure and market-attuned direction. 28% of the R Square value indicates the accuracy of the research model and the F value indicates the significance of the whole model.

Hypothesis 2

H0: Optimistic Investors Don't Exhibit Uncertainty Avoidance Behavior.

H1: Optimistic Investors Exhibit Uncertainty Avoidance Behavior.

Regression Testing

	P Value	
β: 0,40	,000	H1 Accepted
R^2: 0,387	F: 0,435	t: 2,289

The H1 Hypothesis is accepted that shows us 0,40 Beta value gives a positive interaction between optimism and uncertainty avoidance. optimistic investors generally believe that the course of the stock market will act as a result of their own expectations. they therefore have no pessimism about markets and do not exhibit uncertainty aversion.

Hypothesis 3

HO: Emotional Influence Has Not an Effect On Mental Accounting Behavior

H1: Emotional Influence Has an Effect On Mental Accounting Behavior

Regression Testing

	P Value	
β: 0,20	,000	H1 Accepted
R^2: 0,282	F: 0,342	t: 2,321

From this regression test; 0,20 Beta value shows off positive interaction between emotional influence and mental accounting. Emotional effects, which are the behavioral characteristics of which investors are most affected, also have a large effect on the decisions of investors. it can also be said to have a positive effect on the mental accounting behavior of investors affected by emotional factors.

Hypothesis 4

H0: Investors Who Shows Herd Behavior Are Not Optimistic

H1: Investors Who Shows Herd Behavior Are Optimistic

Regression Testing

	P Value	
β: 0,36	,000	H1 Accepted
R^2: 0,365	F: 0,427	t: 2,358

Investors Showing Herd Behavior Are Optimistic. investors who show herd movement often adjust to the trend that the market follows. this herd movement also affects investors to show optimism behavior. regression analysis of this hypothesis also found that there was a positive interaction between herd movement and optimism behavior.

5. CONCLUSION/SUGGESTIONS

Behavioral finance is one of the most popular finance topics in recent years as the reasons for understanding human behavior within the social sciences can be explained as the formation of approaches. The behavioral finance that emerged with Kahneman and Tversky emphasized that investors are influenced by personal and emotional factors in their decision-making processes, and that the differences in each individual's behavior also create differences for stock market investors. The increasing popularity of behavioral finance, especially in the last 10 years, will contribute to the future popularity of modern financial theories.

In this study, the Istanbul stock exchange traders as a result of the survey; the behavior of movement conservatism is the effect of a lot of optimistic emotional attitude of investors exhibiting a positive relationship between escape behavior from the uncertainty of the interactions is the interaction of the living with the conduct of mental accounting investors, as investors showed optimism that the findings exhibiting the movement of the herd have been reached. As suggestions, when determining the application Group, investors who invest in different stock market instruments can be determined, whether there is a difference between bankers and stockbrokers, as well as the content of the subject can be applied to different audiences.

BIBLIOGRAPHY

Baker, M., Ruback, R. S., & Wurgler, J. (2004). Handbook in Corporate Finance: Empirical Corporate Finance. Handbook in Corporate Finance: Empirical Corporate Finance.

Baltussen, G. (2011). Behavioral Finance: An Introduction. SSRN Electronic Journal. https://doi.org/10.2139/ssrn.1488110

Branch, B. (2014). Institutional economics and behavioral finance. Journal of Behavioral and Experimental Finance, 1, 13–16. https://doi.org/10.1016/j.jbef.2013.11.001

Daniel, K., Hirshleifer, D., & Subrahmanyam, A. (2005). Investor psychology and security market under- and overreaction. Advances in Behavioral Finance, 2(6), 460–501. https://doi.org/10.2469/dig.v29.n2.480

Devenow, A., & Welch, I. (1996). Rational herding in financial economics. European Economic Review. https://doi.org/10.1016/0014-2921(95)00073-9

Diamond, P., & Vartiainen, H. (2012). Behavioral economics and its applications. In Behavioral Economics and Its Applications. https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2008.02151_2.x

Duxbury, D. (2015). Review of Behavioral Finance Article information : Review of Behavioural Finance, Vol. 2(Issue: 1), pp.1-18. https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1108/19405979201100005

Frankfurter, G. M., McGoun, E. G., & Allen, D. E. (2004). The prescriptive turn in behavioral finance. Journal of Socio-Economics. https://doi.org/10.1016/j.socec.2004.04.006

Fuller, R. J. (1998). Behavioral Finance and the Sources of Alpha. Journal of Pension Plan Investing.

Gino, F., & Pisano, G. (2008). Toward a theory of behavioral operations. Manufacturing and Service Operations Management. https://doi.org/10.1287/msom.1070.0205

Hellmann, A. (2016). The role of accounting in behavioral finance. Journal of Behavioral and Experimental Finance. https://doi.org/10.1016/j.jbef.2015.11.004

Hirshleifer, D. (2001). Investor Psychology and Asset Pricing Hirshleifer 2001.pdf. The Journal of Finance, LVI(4), 493–494. Retrieved from https://www.bus.umich.edu/pdf/mitsui/nttdocs/hirshleifer-Investor_Psychology.pdf

Huang, J. Y., Shieh, J. C. P., & Kao, Y. C. (2016). Starting points for a new researcher in behavioral finance. International Journal of Managerial Finance, 12(1), 92–103. https://doi.org/10.1108/IJMF-05-2015-0111

Ising, A. (2007). Pompian, M. (2006): Behavioral Finance and Wealth Management – How to Build Optimal Portfolios That Account for Investor Biases. Financial Markets and Portfolio Management. https://doi.org/10.1007/s11408-007-0065-3

Javed, T., Zafar, N., & Hafeez, B. lal. (2001). Herding Behavior in Karachi Stock Exchange. International Journal of Management Sciences and Business Research, 2(2), 19–28.

Kothari, S. P., Lewellen, J., & Warner, J. B. (2006). Stock returns, aggregate earnings surprises, and behavioral finance. Journal of Financial Economics. https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2004.06.016

Mendes-Da-Silva, W., Da Costa, N. C. A., Barros, L. A., Armada, M. R., & Norvilitis, J. M. (2015). Behavioral finance: Advances in the last decade. RAE Revista de Administracao de Empresas. https://doi.org/10.1590/S0034-759020150102

Miller, D. (1986). Configurations of strategy and structure: Towards a synthesis. Strategic Management Journal. https://doi.org/10.1002/smj.4250070305

Oechssler, J., Roider, A., & Schmitz, P. W. (2009). Cognitive abilities and behavioral biases. Journal of Economic Behavior and Organization. https://doi.org/10.1016/j.jebo.2009.04.018

Sfakianakis, M. E. (2002). A behavioral analysis of interest rates in euro area. Managerial Finance, 28(5), 1–19. https://doi.org/10.1108/03074350210767834

Soppe, A. (2004). Sustainable corporate finance. Journal of Business Ethics. https://doi.org/10.1023/B:BUSI.0000039410.18373.12

Stracca, L. (2004). Behavioral finance and asset prices: Where do we stand? Journal of Economic Psychology, 25(3), 373–405. https://doi.org/10.1016/S0167-4870(03)00055-2

Tseng, K. C. (2006). Behavioral finance, bounded rationality, neuro-finance, and traditional finance. Investment Management and Financial Innovations.

Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under uncertainty: Heuristics and biases. Science. https://doi.org/10.1126/science.185.4157.1124

Yalçın, K. C. (2009). Behavioral Finance: Investor Psychology. Istanbul: Marmara University.

Zwiebel, J. (2002). Review of Shleifer's Inefficient Markets. Journal of Economic Literature, 40(4), 1215–1220. https://doi.org/10.1257/002205102762203602

1979 İRAN İSLAM DEVRİMİ SONRASI İRAN'IN YUMUŞAK GÜÇ POLİTİKASINDA JEOPOLİTİK VE MEZHEPSEL BOYUTU

Nurettin Taşar

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Öğrencisi

nurettintasar@hotmail.com

Özet

Büyük bir medeniyete sahip olan İran yumuşak güç unsurlarını siyasi emelleri neticesinde kullanmakta ve bunlardan arzu ettiği sonuçları almaya çalışmaktadır. Özellikle İran'ın yumuşak güçlerinden biri olan mezhep unsuru ve jeopolitiği, İran'ın yumuşak gücünü şekillendirmektedir. İran mezhebini yumuşak güç unsuru olarak kullanmasında nüfusunun %90'ının Şii olması önemli bir etkendir. Özellikle 1979 İran İslam devrimi İran'ın "mezhep" politikası açısından bir kırılma noktasıdır. Çünkü bu devrimle birlikte Şiilerin yaşadığı bölgenin jeopolitik önemi artmıştır. Ürdün kralı Abdullah'ın tabiriyle Şii hilalinde Şia mezhebi, İran'ın uluslararası ilişkilerini şekillendiren önemli bir unsur haline gelmiştir. Bu makalede İran Şii hilalindeki Şii nüfusunu bölgesinde doğal nüfuz alanı görmesinin nedenleri kümülatif bir şekilde incelenecektir. Çalışmada İran'ın yumuşak güç enstrümanlarıyla çevre ülkelerdeki Şii nüfusa etki etme hedefinin İran'ın dış politikasını şekillendirmedeki etkileri üzerine odaklanılacaktır. Diğer bir açıdan değerlendirildiğinde, İran'ın nüfuz alanı içerisindeki bölgede bulunan ve ağırlıklı Sünni nüfusu oluşturan ülkeler tarafından İran'ın yumuşak güç unsurlarının nasıl algılandığı bu çalışmanın ana tartışma konularından biri olacaktır.

Anahtar Kelimeler: İran, Güç, Yumuşak Güç, Dış Politika

THE GEOPOLITIC AND DENOMINATIAN SIZE OF IRAN'S SOFT POWER POLICY AFTER THE IRAN ISLAMIC REVOLUTION IN 1979

ABSTRACT

Iran, has a great civilization thousands of years old, uses its soft power elements as a result of its political ambitions and tries to get the results she desires. Particularly, one of the soft powers of Iran is the sect and geopolitics which shape the Iran's soft power. 90% of the population is Shiite sect in Iran, in the use of soft power elements is an important factor. Especially 1979 Iran's Islamic revolution is a breaking point in Iran's sectarian politics. With this revolution, the geopolitical importance of the region where Shiites live has increased. Jordan's King Abdullah called on the Shia sect of Shia crescent, which is an important factor to shape Iran's international relations. In this article, the reasons for understanding as natural population in the Shia crescent in the region for Iran will be examined cumulatively. In this study, it will be determined that Iran's soft power instruments and the target of influencing the Shiite population in the neighboring countries are important factors to shape or not Iran's foreign policy. On the other hand, this study will try to demonstrate how Iran's use of soft power to control people from Shia is perceived in the region by the Sunni populated countries.

1.Giriş

Başta realist kuramcılar olmak üzere, Uluslararası İlişkiler teorisyenlerinin analizlerinde güç kavramı önemli bir yere sahiptir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemin anarşik olmasından dolayı güç kullanacak karar alıcılar ahlaki kuralları göz ardı edebilmektedir. Fakat devletlerin ahlaki kurallara uyma zorunluluğu olmadığı yaklaşımının geçerliliği Soğuk Savaş sonrası dönemde tartışmalı hale gelmiştir. Bu tartışmalar yeni güç yaklaşımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yeni güç yaklaşımlarının en önemlilerinden biri de yumuşak güçtür (soft power). Uluslararası İlişkiler teorisyeni Joseph Nye tarafından geliştirilen yumuşak güç kavramı, bir devletin diğer bir devlet üzerinde sert güç

(hard power) ve zor kullanmadan bu devlete isteklerini yaptırabilme yeteneği anlamına gelmektedir. Ayrıca Nye, bir ülkenin kültürünün, politik değerinin ve dış politikasının diğer ülkeler tarafından cazip görünmesi, o devlete siyasi hedeflerini daha kolay gerçekleştirebilme imkânı sağlamadığını iddia etmektedir.

Uluslararası İlişkiler disiplininde güç ile ilgili yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak sert ve yumuşak güç ayrımı üzerinde durulmaktadır. Fakat son yıllarda bu iki güç yaklaşımını birleştirip, pragmatik bir yaklaşım olarak değerlendirilen akıllı güç (smart power) üzerine nitelikli çalışmalar da yapılmaya başlanmıştır. Çalışmada aktör olarak incelenecek olan İran, bu üç güç yaklaşımından da zaman ve mekân kavramları göz önünde bulundurarak yararlanmaktadır.

Tarihi, dini ve kültürel alanda köklü bir geçmişe sahip olan İran, Orta Asya Hazar Denizi Havzası ve Ortadoğu üçgeninde önemli bir stratejik konuma sahiptir. 16. yüzyılda Şii mezhebini kabul etmiş olan İran'ın 500 yıllık Şiilik geçmişi vardır. Bugün, bölgedeki devletlerarası ilişkileri şekillendiren önemli unsurlar mezheptir. Son yıllarda uluslararası ilişkilerinde etkili bir faktör olan dini ve mezhebi İran'ın dış politikasını şekillendirmektedir. Bu yüzden, bu çalışmanın ana hatlarından biri İran'ın mezhepsel kimliği olacaktır.

1979 İslam devrimiyle birlikte İran şahsına münhasır bir yönetim şekline sahip olmuştur. Devrim sonrası Ortadoğu'daki birçok ülkeyle ilişkisi bozulan İran sadece Suriye devleti ile ilişkisi gelişmiştir. İslam Devrimi'nden sonra, İran siyasasında, toplumsal bütünleşme ve kontrol alanı olarak dini merkeze alan teopolitik bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu ortamın yarattığı zihinsel tutumla birlikte, İran için Şia mezhebi devletin ana unsurlarından biri haline gelmiştir. Bu mezhepsel yaklaşımı ön plana çıkartarak İran, çevresindeki devletlerden ziyade onların Şii nüfuslarıyla ilişkiye geçmektedir. Yani, doğrudan devletten-halka dönük dış politika uygulamaktadır (Yeğin, 2015, s. 7-18).

İran, uyguladığı kamu diplomasisiyle yumuşak güç unsurlarından biri olan mezhebi üzerinden bölgedeki Şii nüfusuyla diyalog kurup etki alanı oluşturmak istemektedir. Yani İran Şiiliği ulusal çıkar merkezli ideolojik bir araç olarak kullanmaktadır (Üstündağ, 2016, s. 59-82). Bu ideolojide müstekbir-mustazaf ayrımı, monarşi, Amerika Birleşik Devletleri, İsrail, kapitalist düzen karşıtlığı söz konusudur (Halhalli, 2014, s. 79).

Iran coğrafi ve tarihi anlamda derinliği olan bir devlettir. Bir üst yapı kurumu olarak din, İran'ın tarihinde de önemli bir yere sahip olmakla birlikte; 1979 İslam Devrimi'yle birlikte İran dış politikasında dini -bir yumuşak güç unsuru olarak- kullanma yaklaşımını düşünce düzeyinden uygulama düzeyine geçirmiştir. İran için, devrimin ideolojik fikirlerini yayma ve uluslararası alanda meşrutiyet kaygısı güç yaklaşımlarının şekillenmesinde önemli etmenlerdir. İran'ın genel olarak Kur-an, özel olarak ise Şiilik mezhebi devrimin ana karakterini oluşturmuştur. Fakat 1979 İran İslam Devrimi'nden günümüze kadar değerlendirdiğimizde, İran'ın dış politikasının şekillenmesinde idealizmden realizme dönük bir değişim görülmektedir. Devrimin lideri Ayetullah Humeyni döneminde, normatif bir yaklaşım olan, tüm Müslümanlarını bir araya getirmeyi hedefleyen "sınırları aşan devrim" sloganından Irak-Iran(1980-1988) savaşından sonra vazgeçilmiş ve İran'ın dış politikası realist bir yaklaşıma bürünmüştür. İslami devletin toplum tanımlaması, ümmetçi söylem yerine Fransız ihtilaliyle ortaya çıkan ulusçuluk, yani İran özelinde İran ulusçuluğu söylemi ön plana çıkmıştır.(Üstündağ, 2016, s. 59-82).

1990'lı yılların ortalarından itibaren, Amerika Birleşik Devletleri'nin İran'a karşı uyguladığı dış politikanın bir sonucu olarak Batı devletleri tarafından da ambargo uygulanan İran, bunun sonucunda yeni ekonomik arayışlar içerisine girmiştir. İran, ambargoyu kırmak ve nüfuz alanını genişletmek için bu yıllarda yumuşak güç unsurlarını kullanmaya başlamıştır. Son dönemde ise Ortadoğu'da Irak Suriye ve Yemen'deki çatışmalar nedeniyle sert güç unsurlarını da ön plana çıkartarak, yumuşak güç unsularıyla birlikte pragmatik bir politika izlemiştir. İran'ın pragmatizme dayanan bu reel-politik yaklaşımı bir akıllı güç uygulaması olarak değerlendirilmektedir. Bu politikasıyla İran, Şii nüfusu üzerinden bölgesel etkisini artırırken, Sünni nüfusun çoğunlukta olduğu ülkelerde güvenlik kaygısı(security dilemma) yaratmaktadır.

Bu bağlamda, bu çalışmada İran'ın 1979 İran İslam Devrimi sonrasında dış politika aracı olarak kullandığı güç unsurları değerlendirilecektir. Ayrıca, İran'ın İslam Devrimi sonrası değişen politik

yaklaşımlarını göz önünde bulundurularak, onun teopolitik yaklaşımı ayrıntıyla incelenecektir. İran'ın teopolitik yaklaşımı ülke ve bölgeler düzeyinde değerlendirilecektir. Bu yaklaşımın günümüze kadar değişimi, bu çalışmada üzerinde durulacak konulardan biridir. Çalışmada yumuşak güç kavramı, İran'ın yumuşak güç unsurları ve enstrümanları teorik çerçevede ortaya konulacaktır. Son olarak, Humeyni döneminden başlayarak, güç yaklaşımlarının şekillenmesinde etkili olan faktörlerin ortaya konulması ve ideolojik değişimlerin nedenleri bu çalışmanın önemli tartışma konularındandır.

2. Yumuşak Güç Kavramı

Uluslararası ilişkilerden en önemli temel kavramlardan biri olan güç göreli bir kavramdır. Üzerinde uzlaşılmış bir tanımlaması yoktur. Gücün Uluslararası İlişkilerde birçok tanımlaması mevcuttur. Uluslararası İlişkiler literatürüne önemli katkılar sağlayan Hans Morgenthau insan doğasının kötü olduğunu öne sürmektedir. Gücün ise uluslararası politikanın temel amacı olduğu söylemektedir. Gücü uygulayacak devletin ise anarşik olan uluslararası sistemde ahlaksal bir yükümlülüğü yoktur (Morgenthau, 2006, s. 4-14.). Theodore Coloumbis'e göre güç "A aktörünün B aktörü üzerinde kontrolünü oluşturan sürdüren her şeyi içermektedir." (Özdemir, 2008, s. 117-120). K. J.Holsti ise güç, "bir ülkenin, elindeki olanak ve yetenekleri ödül, ceza, ikna ve zorlama gibi çeşitli stratejiler yoluyla kullanarak karşı tarafın davranışlarını kendi çıkarları doğrultusunda etkileme ve yönlendirme kapasitesi" (Waltz, 1967, s. 115-120). olarak gücü tanımlamaktadır. Her ülke uluslararası politikada gücünü artırmak amacıyla hareket eder. Coğrafya, doğal kaynaklar, ulusal karakter, nüfus, endüstriyel kapasite, diplomasi ve hükümetin kapasitesi gibi öğeler ulusal gücün etkisiyle ilgili olan faktörlerdir. Sanayi Devrimi'ne kadar, güç denilince askeri kapasite algılanmaktaydı. Fakat Sanayi Devrimi sonrası dönemde, ekonomik kapasite askeri kapasiteden daha önemli hale geldi. Günümüzde ise gücü etkileyen unsurlarda teknoloji, eğitim ve ekonomik gelişmişlik; coğrafya, nüfus ve hammaddeden daha önemli hale gelmiştir. (Özdemir, 2008, s. 116).

Özetle, güç bir şeyi yapabilme kapasitesidir. Güç caydırıcılık kavramıyla eş anlamlı kullanılmaktadır. Hangi yöntemle kullanılırsa kullanırsın gücün amacı karşı tarafın itaatini sağlamaktır. Güç kaynak ve yeteneklerle ilişkili bir kavramdır. Güç sonuçları etkiyebilen kaynaklara ve becerilere sahip olmak olarak da tanımlanabilir. Genellikle realist anlayışla bir tutulan güç, aslında diğer tüm yaklaşımlarla ilintilidir. Realizmle ilintili olan güç anlayışında, ekonomik ve askeri güç unsurlarıyla istenilen sonuçlar elde edilebilir. Uluslararası İlişkilerde realizmin temel öğesi güç ile ifade edilen çıkardır. Devletler dış politikasını çıkar öğesine göre şekillendirmektedir. Realistler uluslararası düzenin güç dengesiyle sağlanabileceğini ileri sürülmektedir. Fakat günümüzde klasik güç unsurlarının kullanımı ülkelerin hedeflerini gerçekleştirmekteki rolünü azalmıştır. Küresel iletişim imkânlarının artması birçok değişime neden olmuştur. Örneğin, Nye, "Televizyon ve sinema Berlin Duvarını 1980 yılından önce yıkmıştır" (Gün, 2015, s.31). demiştir. Bu da iletişim araçlarının gelişmesinin ne tür sonuçlar yaratabileceğini bize açıkça göstermektedir. Küresel iletişim araçlarının gelişmesi ve uluslararası örgütlerin öneminin artması yeni aktörlerin ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Çünkü küreselleşme, Avrupa merkezli aydınlanmanın aksine bütün toplumları özne kılmaktadır. Günümüzde Çin, Hindistan ve İran gibi güçlü medeniyetler farklı güç unsurlarıyla tarih sahnesinde yeniden yer almaktadır. Bu kapsamda uluslararası sistemde farklı medeniyetlerin etken olmaya başlamasıyla gücün çeşitliliği artmış, niteliği de değişmiştir. (Özdemir, 2008, s. 113-114).

Günümüzde devletler, sert güç unsurlarını kullanmadan da istenilen sonuçları edilebilmektedir. Bu güç çeşitlerinde ön plana çıkan unsurlar fikir ve kültürdür. Bu güç yaklaşımlarının en önemlilerinden biri yumuşak güç ve kavramın yaratıcısının da Joseph Nye olduğu yukarıda ifade edilmiştir. Nye gücü, başkalarının davranışlarını kendi amaçları doğrultusunda etkileyebilme kapasitesi olarak tanımlarken, yumuşak gücü ise "istediğini zor kullanmadan veya para vermek yerine kendine çekme yoluyla elde etme becerisi"(Nye, 2005, s. 5). olarak tanımlamaktadır. Bu da devletin hedeflerini sert güç unsularını kullanmadan sağlamasına yardımcı olmaktadır.

Nye, 2004 yılında yayınladığı yumuşak güç adlı çalışmasında yumuşak gücü "bir ülkenin dünya siyasetinde istediği sonuçlara, onun değerlerine hayran olan, onu örnek alan, refah seviyesine ve

fırsatlarına özenen ülkelerin kendisini izlemesiyle ulaşmasıdır" (Nye, 2005, s. 14). diyerek tanımlamıştır. Bir ülkenin ekonomik ve askeri gücünden ziyade politik idealleri ve kültürü cazibe merkezi haline gelmesi, onun yumuşak gücü olduğunun göstergelerindendir. Özellikle toplumun temel değerleri yumuşak güç üzerinde yadsınamaz etkiye sahiptir. Devlet cazibe yaratan unsurlara sahipse, sopa ve havuç kullanmasına gerek yoktur (Nye, 2005, s. 11).

Yumuşak güç kavramının uluslararası politikada önem kazanmasının iki önemli nedeni vardır. Birincisi, uluslararası örgütler ve hukuk kurallarının uluslararası ilişkilerde gittikçe artan önemidir. İkincisi ise askeri yöntemlerin önemi ve caydırıcılığının azalmasıdır (Özdemir, 2008, s. 113-114). Her ne kadar askeri güç önemini günümüzde korusa da uygulama maliyeti günden güne artmaktadır. Günümüzde devletlerin vatandaşlarının ulus bilinci yüksek olması nedeniyle askeri yöntemlerle istenilen hedeflere ulaşılması güçleşmiştir. Bu konuda ABD'nin Vietnam ve Afganistan'daki başarısız müdahaleleri örnek verilebilir.

Günümüzde bir devlet, başka ülkelerin halklarını kendi hükümetlerine karşı bir baskı unsuru haline getirmesi mümkündür ve uygulanmaktadır. Bu rızaya dayalı itibar elde etmek olarak da değerlendirilebilir. Her devlet hangi yumuşak güç unsurunu hangi devlete karşı kullanacağını belirlerken hedef ülkenin dini, siyasi ve toplumsal özelliklerini göz önünde bulundurması gerekir.

Uluslararası politikada zamanla ülkeler arasında siyasal sınırların etkisi azaldı. Uluslararası ilişkilerin klasik anlayışı olan devletin sınırsız egemenliği görüşü sarsıldı ve birçok başka güç unsuru ortaya çıktı. Ülkeler sert güç unsularıyla dış politika hedeflerini gerçekleştirmek yerine, yumuşak güç unsurlarıyla benzer hedeflerin daha kalıcı bir şekilde gerçekleştirilebileceklerinin farkına vardılar. Düşük maliyetli ve kalıcı sonuçlar üretme konusunda yumuşak güç, diğer güç yaklaşımlarıyla kıyaslandığında günümüzde etkili bir politika haline geldi. Birçok devlet dış kamuoyunda olumlu bir imaj yaratmak için yumuşak güç unsurlarını kullanarak kamu diplomasi faaliyetleri gerçekleştirmeye başladı. Çünkü günümüzde farklı ülkelerden insanlar birbirini ne kadar iyi tanırsa, özellikle ekonomik sosyal ve kültürel yakınlaşmalar da o oranda gerçekleşmektedir. Bu şekilde uzun vadeli ilişkiler inşa edilebilmektedir. Bu yüzden günümüzde devletler hedef ülke kamuoylarına dönük politikalar geliştirmektedir.

Yumuşak Güç kavramının oluşma aşamasında kırılma noktası Soğuk Savaş'ın sona erdiği ve dünyada yeni bir düzenin kurulmaya başladığı dönem kabul edilir. Soğuk Savaş dönemi Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasında realist kuramlarla açıklanan güç dengesi ve güvenlik ikilemleri, her iki devletin davranışlarını açıklama kapasitesine sahip kavramlardır. Fakat Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte yeni bir düzeni ortaya çıktı ve tek bir süper güce dayalı tek kutuplu bir dünya oluştu. Japon asıllı Amerikalı siyaset bilimci Yoshihiro Francis Fukuyama Tarihin Sonu adlı çalışmasında liberal düzene karşı muhalif kesimin yenildiğini belirtmiştir. Amerikan Birleşik Devletleri'nin Soğuk Savaşı kazandığını ve artık tek kutuplu bir dünyanın olduğunu ilan etmiştir. Fakat bu liberal düzen insanlığın tarih boyunca aradığı güvenlik ve özgürlük ihtiyacını istenilen ölçüde karşılayamadı ve bu yüzden tek kutuplu dünyanın ömrü uzun sürmedi. Çünkü Soğuk Savaş sonrası her devletin üzerinde anlaştığı normlara dayalı bir barış ortamı oluşmadı. Barış ortamının oluşmamasında, Soğuk Savaş sonrası Amerika Birleşik Devletleri sistemde işbirliği yerine rekabeti tercih etmesi etkili oldu. Devletlerin diğer devletlerle ilişkilerinde dini ve etnik kimlikler ön plana çıktı. Kültürel çatışmaların yaşandığı yeni bir düzen oluştu. (Huntington, 1996).

"Yumuşak güçte hedef kitle egemen aktör olan devlet değil, bizatihi halktır." (Nye, 2005, s. 11). Nye yazdığı yumuşak güç adlı kitabındaki bu sözleriyle Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası sistemdeki konumunu koruyabilmesi için yumuşak güç unsurlarını göz ardı etmemesi gerektiği tavsiyesinde bulunuyordu. Fakat bu sadece Amerika Birleşik Devletleri için geçerli değildir. Günümüzde her devlet ekonomik ve siyasi gücünü korumak için yumuşak güç unsurlarına önem vermektedir. Küresel çağda uluslararası sistemde rekabet edebilmek için olumlu imaja sahip olmak önemlidir. Dünya üzerinde ekonomik siyasi ve kültürel anlamda ön plana çıkmak isteyen hiçbir devlet yumuşak güç unsurlarını göz ardı edemez. Konuyu İran özelinde değerlendirdiğimizde de bu durum

geçerlidir. İran, maruz kaldığı ABD ambargosu ve İsrail ve Suudi Arabistan'ın öncülüğünde kendisine karşı bölgesinde açılan cephede yumuşak güç unsurlarını faaliyete geçirmesi hayati öneme sahiptir.

3. İran'ın Yumuşak Güç Unsurları

Joseph Nye çalışmasında yumuşak güç unsurları içerisinde dini de saysa da üzerinde durduğunu unsurlar seküler nitelik taşımaktadır. Fakat uluslararası politikada Ortadoğu'daki olayları bölgenin sahip olduğun kendine has özellikleri nedeniyle din, ulusçuluk ve güç dengesi öğeleriyle açıklanabilir. Uluslararası düzende Ortadoğu'nun bu tür kendine özgü özelliklere sahip olmasından dolayı kendine has yumuşak güç unsurlarının da olduğunu söylemek gerekir. Özellikle din, mezhep, etnik köken ve gelenekler Ortadoğu için önemli yumuşak güç unsurlarıdır. İran sahip olduğu ve kültürünün temellerini dayandırdığı Pers medeniyeti ve %90'ının İslamiyet'in bir mezhebi olan Şiiliğe mensup olmasından dolayı güçlü yumuşak güç unsularına sahiptir. Özellikle İran dış politikasında uyguladığı politikaları meşrulaştırmak için bu yumuşak güç unsurlarından faydalanmaktadır. Bölgesel gücünü sağlamlaştırmak amacıyla mezhep, din, tarih ve kültürünü yumuşak güç unsuru olarak politik alanda kullanmayı tercih etmektedir.

Yumuşak gücün din boyutu ve jeopolitiği İran'ın dış politikasını şekillendiren en önemli unsurdur. İran'ın uluslararası politikada devletlere karşı kendi menfaatlerini gerçekleştirmek için izlediği tutum ve davranışlarda özellikle mezhepsel Şii kimliği ve jeopolitik konumu önemli bir yere sahiptir. İran nüfusunun %90'ının Şii olması, Şii dünyasının %16'sını oluşturması ve bulunduğu coğrafyanın jeopolitik önemi bunda etkilidir (Pew Forum Müslüman Nüfus Haritası, 2018).

Şiilik, İslam mezhepleri içerisinde Sünnilikten sonraki en büyük nüfusa sahip olan mezheptir. Bundan dolayı İran'ın nüfuzunu yaymak için Şiilik en önemli araçtır. İran, uluslararası düzende kendisini Şiiliğin hamisi olarak tanımlamaktadır. Hatta 1979 İslam Devrimi sonrası anayasasında yasama, yürütme ve yargı Şiilik mezhebine göre şekillenmiştir. İran yumuşak güç olarak kendisini model bir İslam ülkesi olarak sunmaktadır. İslam dünyasının lideri olmayı da hedeflemektedir. İran Devlet Başkanı Hatemi'nin "Medeniyetler Arası Diyalog" politikası uygulamıştır. Bu politikanın sonucu, Birleşmiş Milletler 2001 yılını Medeniyetler Arası Diyalog yılı olarak ilan edilmiştir. (Ekşi 2017, s.46-66). Bu şekilde İran, Batı ile Doğu arasında öncü bir rol üstlenebileceğini göstermiştir.

İran'ın dış politikasının ağırlıklı olarak Şiilik temelli şekillendiğini daha önce belirtmiştik. Hatta İran İslam Cumhuriyeti'nin Anayasasındaki 12. Maddesi şu şekildedir; "İran'ın resmi dini İslam ve resmi mezhebi Şia mezhebidir ve bu madde değiştirilemez ve değiştirilmesi dahi teklif edilemez"(Hilmi 2018). İran için, çoğunluğu Sünni nüfusa sahip ülkelerde yaşayan Şiileri için İran'ın cazibe merkezi olduğunu hissettirmek en önemli hedefidir. Yani İran'ın diğer ülkelerin kamuoylarının tamamı tarafından değil, o kamuoyu içerisinde bulunan Şii nüfus tarafından beğenilmek kalplerini ve akıllarını kazanmak en önemli hedefidir. Şiiliğin yanında Fars kültürü ve dili de İran'ın önemli bir yumuşak güç unsurudur. Farsça ülke içerisinde en önemli birleştirici unsurdur. Hintçe, Urduca, Türkçe gibi dillerde Farsçanın etkisi günümüzde de hissedilmektedir. Bu dil İran ve Tacikistan'da resmi dil, Afganistan'da ise resmi dillerinden biridir (Sadeghi, Hajimineh, 2019, s.220).

İran'ın devrim sonrası en fazla önem atfettiği yumuşak güç unsuru devrimin değerlerinin ihracıydı. İslam devriminin en önemli hedefi yayılarak başta çevre ülkeleri, sonra ise tüm dünyayı etkilemekti. Bu kapsamda devrim ihracı politikası küresel bir ideolojiye dönüşmüştü. Humeyni döneminde devrim fiziksel bir şekilde ihracı ön plandaydı. Humeyni Ortadoğu'da ve İslam dünyasın Müslümanların geri kalmışlığını İslami kurallara uyulmamasına bağlamaktaydı. Emperyalist devletlerin de bölge içerisinde kurduğu sömürü düzeni de Müslüman topluma sahip ülkelerin geri kalmasının bir diğer nedeniydi. İran Humeyni'nin ölümüne kadar bu gerçekleri göz önünde bulunduran bir politika izledi (Halhalli, 2014, s.75-79). Fakat sonraki yıllarda var olan konjonktür nedeniyle devrimin kültürel bir şekilde ihraç edilmesi hedeflendi. İran'ın yumuşak güç unsurları devrimin yayılma yönteminin kültürel olmasıyla anlam kazandı. Devrimin hedefi böylece kültürel bir kimliğe büründü. Kültürel devrim ihracıyla, doğrudan hedef ülkelerin yönetimlerini değiştirmek yerine, onlara devrimin ideallerini açıklamak hedef kılındı.

Zamanla dünya halklarını merkeze alan devrim ihracı, yerelleşip-bölgeselleşerek hedef alanını daralttı. Devrim ihracı politikası, Şii jeopolitiğine kültürel devrim ihracı gibi dar bir çerçeveye alındı. Bu politikada esas hedef sert güç unsurlarından faydalanmadan, İran'ın yumuşak güç unsularıyla hedef ülkeyi etkilemesidir. (Yılmaz, 2018). İran'ın yumuşak güç unsurları içerisinde Şii mezhebi yerine yumuşak güç unsurları olan Fars dili, Fars kültürü, İslam ve anti-emperyalist retorik devrimin kültürel ihracı döneminde ön plana çıkmıştır. Görüldüğü gibi İran'ın farklı yumuşak güç unsurları vardır. Fakat bu farklılıkların aslında onun yumuşak karnı olduğu söylenebilir. Çünkü İran kendi kültürel çeşitliliğine güvenlikçi mantıkla yaklaşmaktadır. (Yegin, 2017, s. 29). İran içerisinde yaşayan farklı dini ve etnik unsurları kendi kültürel zenginliği olarak görmemektedir. Bu farklılıkların İran'ın İslami karakterine zarar vermemesi ve homojen bir toplum yaratmak için güvenlikçi bir paradigma geliştirilmiştir.

Ayrıca İran'ın kültürel dini, mezhepsel ve etnik çeşitliliği çevre ülkeler tarafından tehdit olarak algılanmaktadır. İran, Şiiliği öne çıkardığında İslam dünyasını karşısına alma olasılığıyla karşı karşıyadır. Fars kültürünü yumuşak güç unsuru olarak kullandığında ise Şii dünyasıyla ilişkileri zarar görme olasılığı söz konusudur. İran'ın Ortadoğu'daki en büyük sorunları yaşadığı ülkeler Sünni mezhebin mensuplarının çoğunlukta olduğu ülkelerdir. Özellikle Körfez ülkeleri İran'ın Şii hilali politikasından kaygı duymaktadır (Ekşi, 2015, s. 7-18). İdeolojik İranlılık politikası da Arap Şiileri rahatsız etmesi ihtimal dâhilindedir. Yumuşak güç unsuru olarak İranlılık mı yoksa Şiilik mi gibi birbirine zıt unsurların kullanımı İran'ın nüfuz alanını daraltmaktadır. Bu farklılıkların simbiyotik olarak yaşamasındaki zorluklar, İran'ı yumuşak güç uygulamalarında çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya bırakmaktadır (Yegin, 2015, s. 7-18).

Teorik çerçevede bir ülkenin farklı etnik dini ve kültürel çeşitliliğe sahip olması yumuşak güç unsurlarının zenginliğinin göstergesidir. Fakat bu özellikle Ortadoğu bölgesi için geçerli değildir. Çünkü bir ülkenin etnik, dini ve kültürel çeşitliliği, onun devlet ve devlet dışı örgütlenmeler tarafından müdahaleye açık hale gelmesine sebep olabilir. İran içerisinde farklı etnik ve dini yapıları barındırmaktadır. İran etnik açıdan Fars, Azeri ve Kürt, dini açıdan Şia ve Sünni bir nüfus çeşitliliğine sahiptir. Bu çeşitlilik İran için çevre ülkelerle ilgili dış politika hedeflerini gerçekleştirmede büyük imkânlar sunmaktadır. Fakat İran başta da dediğimiz gibi içerisindeki mezhepsel ve etnik çeşitliliğe çoğulcu bir perspektifte yaklaşmamaktadır. Günümüzde İran'da yaşayan başta dini açıdan Sünni, etnik açıdan Türkler ve Kürtler, etnik ve dini ayrımcılığa maruz kalmaktadır (Üstündağ, 2006, s. 59-82). İran, popülasyonun içerisinde bulunan Sünni nüfusun Sünni çoğunluğa sahip ülkelerin kullanabileceği İran'ı endişelendirmektedir. Bu da İran'ın yumuşak güç unsurlarının esnek bir şekilde kullanabilmesini engellemektedir (Üstündağ, 2006, s. 59-82).

Kısaca İran'ın bu yumuşak güç unsurlarını dış politika hedeflerini gerçekleştirmede kullanamamasına neden olmaktadır. İran kültürel dini etnik çeşitliliklerine çoğulcu perspektifte yaklaşsa, çevre ülkelerinde bulunan Türk ve Kürt nüfuslar için doğal hayat sahası haline gelebilirdi. Fakat bu ihtimal Ortadoğu özelinde incelendiğinde gerçekleşme oranı çok düşüktür. O yüzden İran etnik farklılıkları Fars kültürü içerisinde eriterek İran ulusçuluğu ve Şiilik bilinci yaratmayı amaçlamıştır.

4. İran'ın Yumuşak Güç Enstrümanları

İran, kamu diplomasisi faaliyetlerini çoğunlukla Kültür ve İslami İlişkiler Kurumu aracılığıyla gerçekleştirmektedir. 1995 yılında yurt dışında faaliyetlerine başlayan bu kurumun bütçesi hükümet tarafından karşılanmaktadır. Dini liderler tarafından atanan on beş kişiden oluşan Yüksek Konsey bu kurumun çalışmalarını denetlemektedir. Bu kurumun başlıca görevleri; "diyalog ve ortak dil imkânlarını geliştirmek amacıyla dünya halkları arasında kültürel ilişkiler kurmak, kültür alışverişini sağlamak, İran-İslam kültür ve medeniyetini doğru anlatmak, İran'ın diğer devletler ve uluslararası örgütlerle kültürel ilişkilerini geliştirmek, İslami vahdet için çalışmak, ehlibeyt inançlarının doğru şekilde anlaşılmasını sağlamak ile dinler ve medeniyetler arası diyalogu geliştirmek ve bu doğrultuda programlar yapmaktır."(Yegin, 2015, s.7-18). Birçok ülkede faaliyette bulunan bu kurumun ana amacı Şii mezhebi nüfusunun bulunduğu Müslüman ülkelerde İran'ı cazibe merkezi olduğuna inandırmaktır.

Bu kurum faaliyetlerini özellikle Irak, Tacikistan, Lübnan gibi Şii nüfusun fazla olduğu ülkelerde yoğunlaştırmaktadır. Kurum bulunduğu ülkelerde Şii mezhebine mensup topluluklarla yakın ilişkiler geliştirmektedir. Üniversitelerde Farsça kürsüler kurmaktadır. Fars dili ve kültürünü yaygınlaştırmak da ana amaçlarından ikisidir. Özellikle Ramazan ayında Kum kentinde gerçekleştirilen etkinlikle Şii inancına mensup kişileri bir araya getirmektedir. Bu şekilde, İran Şii jeopolitiğinde kendi inancına uygun bir Şiilik yaymak istemektedir (Ekşi, 2017, s.46-66).

İran Şii yayılmacılık için Uluslararası El-Huda Yayınevini kullanmaktadır. Bu yayın evi 1200'den fazla kitabı 25 dilde yayınlamıştır. Ayrıca İran Uluslararası Ehlibeyt Kongresini periyodik olarak organize etmektedir. Bu Kongrenin 90'ın üzerinde ülkede temsilciliği vardır. Bu kongre sayesinde İran, İranlı olmayan Şii mezhebi mensuplarının gönüllülerini kazanmaya çalışmaktadır. Bu kongre, beş bin üç yüz gönüllüden oluşan bir ağa sahiptir (Demir, 2018).

Siyasi temsilcikler ve dernekler İran'ın önemli yumuşak güç unsurlarındandır. İran'ın Ortadoğu'da 13 ülkeyle elçilik düzeyinde ilişkisi bulunmaktadır. Avrasya bölgesindeki ülkelerin neredeyse tamamıyla ilişkisi vardır. Asya-Pasifikteki 13, Avrupa'da 31 ve Afrika'da 22 ülkede İran elçiliği mevcuttur (Üstündağ, 2006, s. 59-82). Fakat günümüzde İran'ın ülkelerin çoğu ile diplomatik düzeyse ilişkiye sahip olduğunu unutmamak gerekir. Çalışmamız açısından asıl önemli olan konu, bir ülkenin diğer ülkelerin vatandaşları ve sivil toplum örgütleriyle ne şekilde ilişkiye geçtiğidir. Bu sebeple cevap aranacak olan soru, "ülkesi adına kamu diplomasisinde faaliyette bulunan bağımsız sivil toplum kuruluşları var mıdır?" İran, bu konuda merkezi devlet yapılanmasından ödün vermemektedir. O yüzden sadece kendi kontrolündeki sivil toplum kuruluşlarına yaşam alanı tanımaktadır. Bunlardan en önemlisi yurt dışında faaliyet yürüten dostluk dernekleridir. Yurt dışında İran'ın toplam 45 dostluk derneği bulunmaktadır (Üstündağ, 2006, s. 59-82).

Medya da İran'ın yumuşak güç unsurları içerisinde önemle üzerinde durduğu enstrümanlardandır. İran birçok dilde radyo ve televizyon yayını yaparak öteki ülkelerin kamuoylarını etkilemeye çalışmaktadır. Iran News, Iran Daily, Tehran ve Times Keyhan gibi gazeteler Avrupa ve Kuzey Amerika merkezde olmak üzere İngilizce bilen topluluklara dönük yayınlar yapmaktadır. Vifak ve Keyhan gazeteleri ise özellikle Arap ve Afrika toplumlarını kamuoylarını etkilemeyi amaçlamaktadır. Televizyon kanallarından Cam-ı Cem yurt dışında yaşayan Farsça bilen topluluklara dönük yayınlar yapmaktadır. El-Alem Televizyonu Ortadoğu'ya yönelik Arapça dilde yayın yapmaktadır. Amacı Farsça bilen gruplarla ve Şii topluluklarının İran'la bağlantılarını kuvvetlendirmektir. Seher TV ise Fransızca, Türkçe, İngilizce, Urduca, Boşnakça ve Kürtçe dillerinde yayınlar yaparak bu dilleri konuşan kamuoylarını hedef almaktadır. El-Kevser TV doğrudan Arapça mezhepsel yayınlar yaparak özellikle Ortadoğu'da yaşayan Arap toplumlarda Şii mezhebi konusunda farkındalık yaratmayı hedef olarak belirlemiştir. Hispan TV ise İspanyolca yayın yaparak Güney Amerika'ya yönelik yayınlar yapmaktadır. Buradaki amaç Amerika Birleşik Devletleri'nin Latin Amerika'daki etkisini kırmaktır (Ekşi, 2017, s.46-66). Amerika'nın etkisini kırma düşüncenin nedeni ise İran'ın uluslararası kurumlardaki yalnızlığını azaltmaktır. Press TV ise İran'ın en önemli yumuşak güç enstrümanlarındandır. Kanalın önemi, İran'ın yurt dışına dönük İngilizce yayın yapan kanalı olmasıdır. Kültür köprüleri inşa etmeyi hedefleyen bu kanal İran'ın dış politikasını anlatmaya dönük yayınlar yapmaktadır. Bölgede yayın yapan en profesyonel kanallardan biridir. Medya savaşlarında İran'ın en güçlü kanalıdır. Bu kanallar İran Radyo ve Televizyon Kurumunun kontrolü altındadır. Çağımızda medyanın ön plana çıkması nedeniyle bu kanallar BBC, CNN gibi kanallara karşı kurulmuşlardır. Fakat İran kendi medyası kamu diplomasisinin bir enstrümanı görmekten ziyade bir propaganda aracı olarak görmektedir (Yegin, 2017, s. 25).

5. İran'ın Mezhepsel Kimliğinin Yumuşak Güç Unsuru Olarak Etkisi

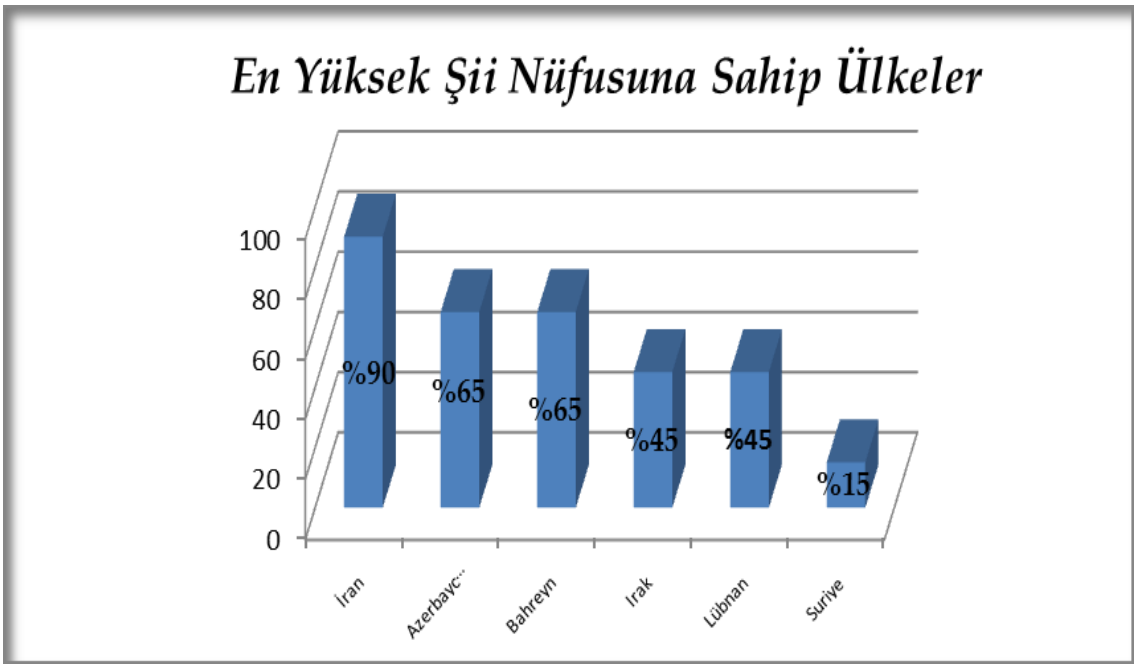
İran'ın yumuşak güç alanları dil, din ve etnisite'dir. 75 milyonluk nüfusun %98'inin Müslüman olan İran'da Şiilik mezhebi ülkenin önemli yumuşak güç unsurudur. Humeyni ile İslami idealist anlayış olan devrimin fiziksel ihracı politikası, Humeyni sonrası jeokültürel nedenlerden dolayı devrimin kültürel ihracı politikasına dönüştü ve realist bir kimliğe büründü. İslami devrimle birlikte İran jeopolitiği ve

siyasal İslamcı yaklaşımı önem kazandı. Bunda Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yer alan Mısır merkezli ortaya çıkan Arap milliyetçiliğinin İsrail-Mısır ile imzalana Camp David anlaşmasından sonra güç kaybetmesinin etkisi büyüktür. Humeyni Ortadoğu'da milliyetçiliğe alternatif olarak İslamcı bir söylem benimsemiştir. Bu doğrultuda Humeyni, Mısır ve İsrail arasında imzalanan Camp David anlaşması sonrası Mısır'ın lideri Enver Sedat'ı hain ilan etmiştir. Sedat 6 Ekim 1981 yılında suikast sonucu öldürülmesinden sonra Sedat'ı öldüren Yüzbaşı Halid el-İslâmbûlî'nin ismi Tahran'da sokakların birine verilmiştir. Bu da İran'ın İsrail'le uzlaşılmasına karşı tavrının ne olduğunun ve gelecekte de ne olacağının göstergesidir (Halhalli, 2014, s.75-96). Ayrıca İran, bölgede Arap milliyetçiliği en önemli temsilcilerinden biri olan Mısır'ı bu tutumuyla bölgeden izole olmasına katkı sunmuştur. Buna ek olarak İran İslam Devrimi'nin de etkisi ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Yeşil Kuşak projesiyle Ortadoğu'da gözleri İslami akımlara çevrilmesinde etkili olduğu söylenebilir. 1980'li yılların başından itibaren Ortadoğu'da birçok İslami hareket ön plana çıktı ve mevcut rejimleri İslami kimliğe büründürmek adına birçok ayaklanmalar gerçekleşti. Fakat hiçbir ayaklanma 1979 yılından İran'da gerçekleşen İran İslam devrimiyle aynı sonucu sağlayamadı.

Rehberlik makamı İran'ın en üst siyasi makamıdır. Velayet-i Fakih teorisi İran'ın iç ve dış siyasasını Rehberlik makamı öncülüğünde şekillendirmektedir. Bu teori İran'ın dış politika ekseninde önemli bir yere sahiptir. Bu makam, 12 imam düşüncesinin bir ürünü olan kayıp imam gelene kadar Veli-ye Fakih'e onun yetki ve sorumluluklarını yükleyen dini bir konumdur. Günümüzde İran'da en önemli anayasal otoritedir. Bu kurumun görevi dogmaları korumak ve geleneği aktarmaktır. İran'da bu makam sadece siyaseti değil, ekonomiyi de vakıflar üzerinden kontrol etmektedir. Yasama, Yargı ve Yürütme üzerinde doğrudan müdahale etme yetkisine sahiptir. Rehberliğini görevleri şu şekildedir; "Düzenin Yararını Teşhis Heyeti'ne danışarak devletin genel siyasetini belirleme, düzenin genel siyasetinin uygulanmasını denetleme, halk oylaması emrini verme, Silahlı Kuvvetlere başkomutanlık etme, savaş, barış ve seferberlik ilanı, koruyucular Şurası üyeleri, Yargı Organı Başkanı ve Radyo-Televizyon Kurumu Başkanı, Genelkurmay Başkanı, Devrim Muhafızları Ordusu Başkomutanı, düzenli ordu ve güvenlik güçlerinin yüksek dereceli komutanlarının makamlarına tayini, azli ve istifalarını kabul etme, yasama yürütme yargı organları arasındaki ilişkileri düzenleme, normal yollardan çözülmeyen problemleri Düzenin Yararını Teşhis Heyeti aracılığı ile çözme, Cumhurbaşkanı seçildikten sonra mazbatasını verme, Cumhurbaşkanı'nı görevinden azletme, yargı organı başkanının teklifinden sonra ve İslami sınırlar dâhilinde mahkûmlar için af ilan etmedir." (Tuğrul, 2018). Görüldüğü gibi dini liderler İran karar alma mekanizmalarında önemli bir konumdadır. Yetki hiyerarşisinde Cumhurbaşkanlığı makamı ikincil öneme sahiptir ve bu kurumlardan sonra gelmektedir.

Devrimin ilk yıllarında kullanılan "Ne Doğu Ne De Batı" söylemi devrime idealist bir karakter katmaktaydı. İslam'ı merkeze alan bir anlayışla aksiyonun ortaya konması, hareketin dini merkezli olduğunun göstergesiydi. Fakat İran'ın içyapısı ve uluslararası konjonktürün değişen şartlarıyla beraber Devrim, ümmetçi anlayıştan milliyetçi anlayışa dönüştü ve ulusçu kaygılar ön plana çıktı. Bu da doğası gereği yumuşak güç dengesinin de değişmesi/dönüşmesine neden oldu.

İran %90'ı Şii nüfusa sahip olması hasebiyle çoğunluğu Şii nüfusa sahip olan ülkeleri doğal nüfus alanı olarak gördüğü ilk bölümde belirtilmiştir. İran Yumuşak güç unsurlarını da bu doğrultuda kullanmaktadır. Özellikle çevresinde bulunan ülkelerdeki Şii nüfusa sahip ülkeler İran'ın öncelikli yayılma alanıdır.



Şekil 1. Dünya'da en yüksek Şii nüfusa sahip ülkeler grafiği. (Pew Forum Müslüman Nüfus Haritası 2018).

Tabloda görüldüğü gibi İran %90 oranını Şii nüfusu sahip olması nedeniyle dünyanın en yüksek Şii nüfusuna sahip olan ülkedir. Bu durum da İran'ı hem bölgesinde hem de dünyada Şiilerin doğal hamisi olabileceğini göstermektedir. İran'ın Basra körfezin de karşısında yer alan Bahreyn ise İran için potansiyel nüfuz alanıdır. Konjektürel olaylar Bahreyn'de İran lehine geliştiğinde İran Bahreyn üzerinde Şii nüfusu aracılığıyla etki oluşturmaya çalışmaktadır. Örneğin Arap Baharı sürecinde Sünni bir yönetime sahip olan Bahreyn toplumun önemli bir kısmı başta yolsuzluk, işsizlik ve ekonomik sıkıntılar olmak üzere eylemlere katıldı. Bahreyn yönetimine karşı gerçekleştirilen eylemlere katılan çoğunlukla Bahreyn'de yaşayan Şii nüfustu. İran da komşusu olan bu ülkede gerçekleşen krizi, kendi lehine fırsata çevirmek istedi. Bu kapsamda Bahreyn'de gerçekleşen eylemleri destekledi (Öztürk, 2012, s. 389-409). Fakat İran'ın desteklediği muhalifler başarılı olmadı. İran'ın Bahreyn'deki eylemlere müdahale etmesinde bu ülkedeki Şii nüfusunun iktidar gelme olasılığının önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

İran'ın %65'i Şii mezhebine mensup olan Azerbaycan konusunda izlediği politikada İran'ın klasik ulus-devlet refleksi sergilediğini söyleyebiliriz. Çünkü İran, nüfusunun çoğunluğu Şii olan Azerbaycan ve nüfusunun çoğunluğu Hristiyan olan Ermenistan arasındaki ilişkilerde Azerbaycan'ı desteklememektedir. Ayrıca 30 milyon Azerbaycan Türkü etnik kökenine sahip nüfus İran'da yaşamaktadır. Özellikle Azerbaycan'a ait Dağlık Karabağ bölgesinin Ermenistan devleti tarafından işgal edilmesine İran'ın tutumu Azerbaycan'ı rahatsız etmektedir. İran'ın nüfus çoğunluğu Sünni mezhebine mensup, hatta neredeyse Şii mezhebine mensup kimsenin yaşamadığı Filistin'i uluslararası alanda desteklemektedir. Fakat toprakları %20'si Ermenistan tarafından işgal edilen çoğunluğu Şii mezhebine mensup Azerbaycan'ı uluslararası arenada yalnız bırakmaktadır. Hatta İran Ermenistan'a bu süre zarfında silah dahi satmıştır. İran'ın bu yaklaşımının nedeni, Hazar petrollerinin paylaşımıyla ilgili sıkıntılar, Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan arasında 1994 yılında imzalan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesi ve Rusya ile uluslararası ilişkilerde karşı karşıya gelmeme isteği olduğu söylenebilir. Özellikle 2006 yılında Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının açılmasıyla İran, Ermenistan ile yakın ilişki geliştirmeye başlamıştır.(Dünya Türk Forum, 2018). İran, İslam dini ve Şii mezhebini dış politikasında bir amaç olarak değil araç olarak görmektedir. Bu dış siyaset uygulamasından çıkarılacak sonuç, İran'ın dış politikasında Şiiliği bir ideoloji haline getirmesine rağmen, çoğunluğu Şii bir nüfusa sırt dönebilecek kadar realist bir ülke olduğudur.

1979 İslam devrimi öncesi Batı, İran'ın "devrim ihracı" politikasını önlemek için Irak'ın İran'a karşı askeri politikalarını destekledi. Irak da bu destek ile İran'a karşı askeri harekât başlattı. "Dayatma Savaşı" olarak isimlendirilen bu harekât 1988 yılına kadar sürdü. Irak Ortadoğu'da önemli bir Şii nüfusunu içerisinde barındıran bir ülke ve dolayısıyla İran'ın nüfuz etme alanına sahiptir. Saddam dönemi Irak'ta Şii nüfusa mensup kişiler uzun yıllar ayrımcılığa maruz kalmıştır. Saddam'ın bu politikasında İran'ın Şii yayılmacılığını tehdit olarak görmesi etkili bir rol oynamıştır. Fakat Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a müdahale etmesinden sonra Şiiler Irak'ta iktidara geldiler. Yani, İran'ın ideolojik açıdan en büyük düşmanı Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a müdahalesinden en karlı çıkan İran oldu. Bu durum İran nüfuz alanını genişletmesi için bulunmaz bir fırsattı. Irak'ta ortaya çıkan yeni yönetimin İran'la yakınlaşması İran'ın Şii Hilali projesine katkı sundu. Amerikan askerlerinin 2011 yılında Irak'ta çekilmeye başlamasıyla İran-Irak arasındaki ilişki arttı. İki tarafında Şii nüfusuna sahip olması, birbirleri arasında kültürel ve siyasal ilişkileri daha hızlı geliştirmelerini sağladı. (Sinkaya, 2013, s. 1-38).

ORTADOĞU ÜLKELERİNDEN BİRİ OLAN LÜBNAN 1943 YILINDAN FRANSA'DAN BAĞIMSIZLIĞINI KAZANMIŞTIR. LÜBNAN ETNİK VE MEZHEPSEL AÇIDAN KIRILGAN BİR ÜLKEDİR. LÜBNAN ANAYASASI 1926 YILINDA ÜLKE İÇERİSİNDE YAŞAYAN MEZHEPLERE GÖRE OLUŞTURULMUŞTUR. BU ANAYASAYA GÖRE CUMHURBAŞKANLIĞI GÖREVİNİ SADECE MARUNİ HRİSTİYANLAR, BAŞBAKANLIK GÖREVİNİ MÜSLÜMAN SÜNNİLER, MECLİS BAŞKANLIĞI İSE ŞİİLER ÜSTLENEBİLMEKTEDİR (ŞÖHRET, 2012 S. 93). İRAN'DA LÜBNAN İÇERİSİNDE YAŞAYAN Şİİ NÜFUSU LÜBNAN'IN İÇ VE DIŞ POLİTİKASINDA KENDİ LEHİNE KULLANMAK İSTEMEKTEDİR. LÜBNAN NÜFUSU İÇERİSİNDE HER NE KADAR RESMİ VERİLERE GÖRE Şİİ NÜFUSUN ÇOĞUNLUK OLMADIĞI GÖZÜKSE DE İRAN SİYASİ ANLAMDA BU ÜLKEDE HİZBULLAH SAYESİNDE ETKİLİ POLİTİK ROLLER OYNAMAKTADIR. GÜNÜMÜZDE IRAK'TA OLDUĞUN GİBİ LÜBNAN'DA DA KONJONKTÜR İRAN LEHİNE İŞLEMEKTEDİR. HİZBULLAH ÖRGÜTÜ LÜBNAN İÇİNDE Şİİ NÜFUSUNUN ÇOĞUNLUĞU TARAFINDAN DESTEK GÖRMEKTEDİR. BU ÖRGÜTLE YAKIN İLİŞKİLERİ OLAN MİCHEL AOUN'UN LÜBNAN'DA CUMHURBAŞKANI OLARAK SEÇİLMESİ, İRAN'A LÜBNAN'DAKİ NÜFUZ ALANINI SAĞLAMLAŞTIRMA VE BÖLGESEL HÂKİMİYETİNİ KORUMA İMKÂNI VERMEKTEDİR (KEMAL, 2018). AOUN'UN LÜBNAN'IN YENİ CUMHURBAŞKANI OLMASI İRAN'IN BÖLGEDEKİ EN ÖNEMLİ RAKİBİ SUUDİ ARABİSTAN'IN LÜBNAN ÜZERİNDE ETKİSİNİ AZALTMIŞTIR. LÜBNAN'IN İRAN'IN BÖLGE İÇERİSİNDEN EN ÖNEMLİ DÜŞMANI OLARAK TANIMLADIĞI İSRAİL İLE KOMŞU OLMASI Şİİ JEOPOLİTİĞİNDE İRAN'IN ANTİ-SİYONİST İDEOLOJİK HEDEFLERİNİ GERÇEKLEŞTİRMESİNE BÜYÜK KATKI SUNMAKTADIR.

Suriye ise her ne kadar diğer ülkelerle mukayese edildiğinde %15 gibi az Nusayri nüfusa sahip olsa da İran için bölgede önemli bir ülkedir. İran Suriye ilişkileri kısmi mezhebi yakınlık önemli bir faktördür. Fakat bu Suriye toplumunun değil Suriye yönetimin Nusayri olması nedeniyledir. On iki İmam anlayışını benimseyen Şiilik ile Nusayrilik arasındaki mezhepsel yakınlık bölgede iki taraf açısında siyasi bir ittifak zeminini yaratmıştır. İran Suriye arasındaki yakınlığı nedeni sadece mezhepsel boyut değildir. 1970'li yılların ortalarında dönemin Irak lideri Saddam Hüseyin ve dönemin Suriye lideri Hafız Esad arasında çıkan gerginlik sonrası İran Suriye yakınlaşması gerçekleşmiştir. Suriye, 1979 İran İslam Devrimi'ni ilk tanıyan Arap ülkedir. Suriye çevresinde bulunan tüm ülkeleri karşısına alarak birinci körfez savaşı olarak adlandırılan İran-Irak savaşında İran'ın yanında yer almıştır. 2006 yılında ise İran ve Suriye ortak düşman olarak kabul ettikleri İsrail ve Amerika Birleşik Devletlerine karşı savunma anlaşması imzalamıştır (Serdar, 2018). Kısaca bu ittifakın oluşmasında birçok neden vardır. Bunların başlıca nedenleri, Filistin konusunda Suriye ve İran'ın İsrail'i ortak düşman olarak kabul etmeleri, her iki ülkenin de anti-emperyalist tutumu, iki tarafında mezhepsel yakınlığı olduğu söylenebilir. Ortadoğu'daki bölgesel dengeler İran Suriye ilişkisinin gelişmesini sağlamıştır. Özellikle Arap Bahar'ı sonrası Suriye'de yaşanan iç savaşta İran'ın politik ve askeri tüm potansiyel gücüyle Suriye'yi desteklemesi, iki devlet arasında ilişkilerin ne kadar kuvvetli olduğunun göstergesidir. Ayrıca İran Suriye ile ilgili ne kadar ekonomik kaynak ayırdığıyla ilgili net bir veri ortaya koymasa da bazı araştırmacılar 100 milyar dolar yakın İran'ın Suriye için harcamada bulunduğunu söylemektedir (Sinkaya, 2018). İran'ın ekonomik gücü değerlendirildiğinde bütçesinden ayırdığı bu rakamın önemli olduğunun altını çizmek gerekir.

Hz. Zeynep'in Şiiler ve Şii mezhebi açısından önemli bir yeri vardır. Suriye'nin Şam şehrinde bulunan Hz Zeynep'in türbesini (Zeynebiye, Seyyide Zeynep Türbesi) Suriye iç savaşı başladığında İran'dan gelen Şiiler türbeyi korumak amacıyla Suriye topraklarına girmişlerdir. Şii mezhebi açısından önemli bir figür olan Hz Zeynep'in türbesinin zarar görme olasılığına karşı normatif öğeleri kullanarak İran Suriye'deki varlığına meşruluk kazandırmıştır (Selcan ve Akgül, 2018). Suriye'de mevcut yönetimin kaybetmesi durumunda İran'ın kendi bölgesel güvenliğini tehlikeye girecektir. Bu nedenle İran Suriye konusunda Suriye yönetimi lehine net tavır almış bulunmaktadır. Kısmen laik bir yönetime sahip Suriye ile İslami bir devlet yönetimine sahip İran'ın bugün Ortadoğu'da en yakın ittifak içerisinde olan devletler olması bölgedeki güç dengesinin ne kadar önemli olduğunun göstergesidir.

Genel bir değerlendirmek yapacak olursak, İran'ın uyguladığı mezhepçi politika Şii nüfusunun iktidar olduğu ülkelerde ilişkilerinin gelişmesini sağlarken, karşı grupta ise İran karşıtlığının pekişmesine neden olmaktadır. Bu yüzden İran'a karşı Arap dünyası ve İslam dünyası içerisinde bulunan ülkelerde karşıtlık artarken, Lübnan, Irak, Suriye gibi ülkelerde destek artmaktadır.

6. İran'ın Jeopolitik Konumunun Yumuşak Güç Politikasına Etkisi

Coğrafya ve yumuşak güç unsurları arasında deterministtik bir ilişki vardır. İran coğrafi açıdan Ortadoğu, Orta Asya ve Hindistan üçgeninde bulunması, İran'ın yumuşak gücünün şekillenmesinde büyük öneme sahiptir. Fars dilinin ve Şia inancının çevre ülkelerde etkili olması, İran'ın köklü bir medeniyete sahip olması, nükleer çalışmaları ve petrol ve gaz başta olmak üzere doğal kaynakları İran'ın yumuşak gücünün şekillenmesinde etkili olan başlıca unsurlardır. Bu unsurların varlığı İran'ın jeopolitik konumuyla doğrudan ilintilidir. Özellikle İran'ın dünya petrol rezervlerinin %9'una, dünya doğalgaz rezervinin %18'ine sahip olması jeopolitik önemini arttıran başlıca nedendir (Sandıklı, 2018). İran'ın dünya enerji kaynaklarının merkezinde olduğunu vurgulamak gerekir. O yüzden İran'ı sadece kendi enerji kaynakları değil, çevresindeki ülkelerin enerji kaynakları da uluslararası politikada ön plana çıkartmaktadır. Günümüzde uluslararası politikada İran'ın isminin sürekli yinelenmesi onun jeopolitik konumuyla doğrudan ilgisi vardır.

2016 yılı İran'la Amerika Birleşik Devletleri'nin nükleer müzakerelerde uzlaşması İran'ın yumuşak gücünü arttırdı. İran uluslararası sistemden izolasyonunu engellemek için bu büyük bir fırsattı. Fakat bu süre kısa sürdü. Amerika Birleşik Devletleri'nin seçimlerinde Donald Trump'ın kazanmasıyla birlikte Amerika Birleşik Devletleri ve İran arasındaki ilişkiler yeniden çıkmaza girdi. 2015 yılında nükleer müzakereler sürecinde kaldırılan ambargolar 2018 yılında tekrardan başladı. Petrol ihracatına dayanan bir ekonomiye sahip olan İran, bu ambargolar nedeniyle ekonomik krizle karşı karşıya kaldığı söylenebilir.

Komşularla ilişkileri anlamında İran'ı değerlendirdiğimizde, İran istikrarsız bir bölgede bulunan ve periyodik olarak komşularıyla krizler yaşayan bir ülkedir. İran-Irak Savaşı (1980-1988), 2001 yılında ABD'nin Afganistan'a 2003 yılında ise Irak'a müdahalesi, Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu, günümüzde Irak, Suriye ve Yemen'de devam eden çatışmalar, İran'ın diğer bir komşusu Pakistan'ın Belucistan sorunu İran'ın iç ve bölgesel güvenliğini tehdit etmektedir. Bu krizler İran'ın Şii Hilali politikasını gerçekleştirmesinde yumuşak güç unsurları dönem dönem imkânlar sunarken, bazen ise bu unsurlar İran'ı kısıtlamaktadır (Şeker, 2017, s. 84-116). Örneğin Irak, Yemen, Suriye'deki İran'ın mezhepsel yumuşak gücü, dış politika hedeflerine katkı sunmaktadır. Fakat Azerbaycan-Ermenistan krizinde İran'ın uluslararası politikada Rusya'yı karşısına almamak için aynı dini mezhebe sahip Azerbaycan'ı desteklemek yerine nüfus çoğunluğu Hristiyan olan Ermenistan'ı desteklemektedir. Bu da göstermektedir ki İran dış politikasında bazı konularda mezhep ve kimlik temelli değil, jeopolitik ve güvenlik temelli hareket etmektedir. Bu da İran'ın yumuşak güç unsurları kapsamında samimiyeti ve güvenirliliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Ortadoğu'da İran'ın İsrail karşıtlığı ve Filistin'i desteklemesinin Sünni Araplar tarafından İran'ın anti-emperyalist ve İslami kaygıları nedeniyle değil, Ortadoğu'ya nüfuz etme kaygıları sebebiyle olduğunu düşünülmektedir (Yegin, 2015, s.7-18). Pew Research Center'ın 2015'te yaptığı Küresel Tutumlar ve Eğilimler anketine göre İran'la ilgili olumsuz görüş belirtenlerin oranı, Arap ve İslam dünyasında nüfusun ortalama %58

olduğu belirtilmektedir (Sinyaka, 2018). Bu bağlamda, İran'ın, ABD ve İsrail karşıtlığı üzerinden oluşturduğu anti-emperyalist retorik, çevre ülkeleri açısında samimiyeti de sorgulandığı söylenebilir.

7. Sonuç

Bir devletin diğer devletleri etkileyebilmesi onun gücüne bağlıdır ve uyguladığı yumuşak veya sert güçle amaçlarını gerçekleştirmek ister. Yumuşak güç unsurlarının kullanımı uluslararası toplumu yönlendirme ve dış kamuoyu oluşturma konusunda önemli araçlardan biridir. Günümüzde bu unsura verilen önem günden güne artmaktadır. İletişim kanallarının çeşitlenmesiyle birlikte her ülke bu unsurları kullanabilme imkânına sahip olmuştur. Kültür, din mezhep gibi değerlerle cazibe yaratma imkânı artık daha fazladır. Soğuk Savaş dönemi sert güç, güvenlikçi paradigma ve ideolojik diskurların yoğunluğu, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan sorunlara karşı tek başına çözüm bulamamaktadır. O yüzden yumuşak gücün önemli gitgide artmaktadır. Soğuk Savaş sonrası yeni aktörlerin ortaya çıkması ve devlet dışı kurumların etkisinin güçlenmesiyle birlikte ülke ve toplumların birbirlerine karşılıklı bağımlılığı (interdependency) artmıştır.

İran'da şansına münhasır yumuşak güç potansiyellerine sahip olan bir ülke olduğu yukarıda vurgulanmıştır. Mezhebi, köklü bir medeniyete sahip olması ve anti-emperyalist retoriği içerisinde barındıran ideolojisi İran'ın yumuşak güç enstrümanlarını şekillendiren ana unsurlardır. Özellikle Filistin'in işgaline karşı Siyonist rejim karşıtlığı, İran'ın bölgesinde ön plana çıkmasını sağlayan en önemli yumuşak güç unsurudur. İran'ın Ortadoğu'da bölgesel güç olarak ortaya çıkması, İsrail'in hâkimiyet alanını daraltmaktadır. Fakat İran bölge ülkelerine güven veren bir ülke değildir. Bunun en temel sebeplerinden birisine örnek olarak İran'ın en önemli yumuşak güç unsurlarından biri sayılan Filistin'in özgürlük mücadelesine desteği, Arap kamuoyu tarafından İran'ın bölgesel hegemonya kurma planının inşasına yönelik bir adım olarak algılanmaktadır.

İran, İran-Irak savaşına kadar devrimin fiziki şekilde yayılmasını amaçlayan idealist bir politika uygulandı. Fakat savaşın etkisiyle güvenlikçi kaygıları ön plana çıktı. Konjonktürel etkilerden dolayı fiziksel devrim ihracı yerine kültürel devrim ihracı politikasını uygulamak durumunda kaldı. Güvenlikçi kaygılar ve devrimin kültürel bir ideolojiye dönüşmesi, İran'ın dış politikasında yumuşak güç unsurlarının daha fazla ön plana çıkmasını sağladı. Fakat 1979 İran İslam Devrimi'nin evrensellik hedefi, İran-Irak savaşı sonrası Şii jeopolitiğiyle kısıtlandı. İran mezhepçi olarak adlandırabileceğimiz bir dış politika uygulamaya başladı.

İran, 1979 yılından gerçekleşen İran İslam devriminden sonra Şiiliği ideolojik bir araç olarak kullandı. Günümüzde Yemen, Suriye, Irak ve Lübnan içerisindeki krizler İran'ın oluşturduğu mezhepçi politikalarının neden olduğu değerlendirmesinde bulunulabilir. İran, Yemen'de Hurisileri, Suriye'de mevcut yönetimi desteklemektedir. Bu politikalarında başta da belirtildiği gibi mezhepsel kaygılar ön plandadır. Bunun nedeni, İran'ın dünya üzerindeki Şiilerin tamamıyla yakın ilişkiler kurmak istemesidir. İran, tıpkı Suriye'de olduğu gibi, Irak'ta da mevcut yönetimi desteklemektedir. Bunda Irak yönetiminin Şii olmasının doğrudan etkisi vardır. İran'ın Lübnan'da Hizbullah'ı destelemesi de benzer nedenlerle açıklanabilir.

İran'ın ana hedefi Şiilerin yaşadığı coğrafyalarda yönetime etki etmelerini sağlamaktır. Ayrıca İran'ın Suriye Irak Lübnan ve Yemen'de varlığının olağan görülmesi, o ülkelerde sahip olduğu yumuşak güç unsurlarının etkinliğinden kaynaklanmaktadır. Bu hedef doğrultusunda, İran çevresindeki ülkeleri ekonomik, siyasi ve askeri olarak desteklemektedir. Fakat İran'ın İran-Irak savaşından sonra ümmetçi yaklaşım yerine ulus-devlet refleksleri sergilediğini unutmamak gerekir. O yüzden İran, yukarıda da belirtildiği gibi, Azerbaycan Ermenistan ilişkilerinde Ermenistan'a yakın politika izlemektedir. Bunun en büyük nedeni Rusya'ya ile karşı karşıya gelmemek istemesi ve Azerbaycan'ın kendisi için tehdit oluşturacak Türk nüfusa sahip olmasıdır. İran, dış politika tercihlerini bu şekilde oluşturmasında üç bin beş yüz yıllık Pers devlet geleneğinin önemi büyüktür. Pers devlet geleneğine göre öncelik devletin geleceği ve çıkarıdır. Yüzyıllar sonra bile Pers devlet geleneği İran'ın dış politikasını şekillenmesindeki en etkili faktörlerden biridir. Uluslararası sistemin doğası gereği İran bazı dönemler ağırlıklı Şii nüfusa

sahip olan bir ülke yerine Hristiyan bir nüfusa sahip bir ülkeyle daha yakın ilişkiler geliştirebilmektedir. Bu da İran'ın dış politikada realist olduğunun göstergelerindendir.

Son olarak, 1979 İslam devrimiyle İran, dünya üzerinde İslami düzeni kurmak istedi. Kapitalist dünya ile girdiği çatışmanın sonucunda İslami bir düzen kurabileceğini düşündü. Bu kapsamda yeni bir ekonomik, siyasal ve toplumsal yapı yaratmak istedi. Milliyet yerine; milli kimliği olmayan, din temelli bir yaklaşım olan ümmeti ikame ederek, 1648 yılında temeli atılan ve egemen devletler sistemini sembolize eden uluslararası düzene ve 1789 Fransız devrimiyle kurulmaya başlanan ulus-devlete meydan okudu. Yani İran, politikalarını çevresindeki tehditlere göre değil, belirlediği vizyona göre oluşturdu. Fakat günümüzde İran 1648'de oluşan düzeni benimseyen, 1789 Fransız devriminden sonra kurulmaya başlayan ulus-devletlerden biri haline gelmiştir. Dış politikalarının şekillenmesinde çıkarı merkeze almaktadır. Her ne kadar dış politikasının şekillenmesinde mezhepsel boyut etkili olsa da, İran idealist bir devlet gibi değil, insan zihninden bağımsız bir gerçekliğin var olduğuna inanan realist yaklaşıma uygun davranışlar sergilemektedir. İran, ulusal çıkarı söz konusu olduğunda bir üst yapı kurumu olan mezhepsel önceliklerini geri plana itebilmektedir. Kısaca günümüzde İran, uluslararası sistemin anarşik olduğunu kabul etmektedir ve çıkar optimizasyonu ve maksimizasyonu birinci önceliği olarak görmektedir.

KAYNAKLAR

Ekşi, M. (2017). İran'ın Transnasyonel ve Teopolitik Şiilik Temelli Kamu Diplomasisi, ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi, s. 46-66.

Halhalli, B. (2014). Humeyni Dönemi İran Dış Politikası. Birey ve Toplum Dergisi, Cilt4 Sayı:8, 75-96.

Huntington, S. (1996). The Clash of Civilizations and the Remaking of theWorld Order. New York: Simon & Schuster.

Kalaycı, R. (2018). Uluslararası Sistemin, Siyasal Kültürün ve Rejimin/Devletin Yapısın Dış Politikaya Etkisi: İran, Mısır, Suudi Arabistan Türkiye. İstanbul: Gündoğdu.

Morgenthau H. J. (2006). Politics Among Nations The Struggle for Power and Peace. New York: Mcgraw Hill Higher Education.

Nye, J. (2005). Yumuşak Güç. Rayhan İnan Aydın (Çev). Ankara: Elips.

Nye, J. (2008). The Power to Lead. Oxford: Oxford.

Özdemir, H. (2008) Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. AnkaraÜniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:63, Sayı:3, 65-82.

Sadeghi, M. Hajimineh, R. (2019). The Role of Iran's «Soft Power» in Confronting Iranophobia. Mgımo Revıew of Internatıonal Relatıons 12(4).

Şeker, C. T. (2017). İran'ın Afrika Politikası Ve Karşılaşılan Zorluklar: Ahmedinejad Dönemi 2005 – 2013. İran Çalışmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, 84-116.

Şöhret, M. (2012). Ulus Devletsiz Devlet Modeli Lübnan Örneği. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 5, Sayı 1, 93.

Üstündağ, D. (2006). İran'ın Yumuşak Gücü: Unsurları, Zorlukları. Akademik Ortadoğu Dergisi, Cilt:11 Sayı:1, 59-82.

Waltz K. (1967). International Structure, National Force, and the Balance of World Power. Journal of International Affairs. 21/2 215-231.

Yegin, A. (2015). İran'ın Yumuşak Gücü. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayını, Sayı: 118, 7-18.

Yegin, A. (2016). İran'ın Bölgesel Faaliyetleri ve Güç Unsurları. Ankara: SETA.

İnternet Kaynakları

Akçadağ, E. (2018, 11 Aralık). Dünya'da ve Türkiye'de Kamu Diplomasisi. http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf/

Bayram S. (2018, Aralık 26). 2011 Yılından Günümüze: Suriye Politikasının İran'a Maliyeti. http://www.aljazeera.com.tr/gorus/2011den-astanaya-suriye-politikasinin-irana-maliyeti

Doğan, E. (2018, 10 Aralık). Kamu Diplomasisi ve Türkiye. Kamu Diplomasisi http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/kamudiplomasisiveturkiye.pdf/.

Demir, H. (2018, 13 Aralık). İran'ın Şii Yayılmacılığı. https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/hilmi-demir/605388.aspx/

Erdurmaz S. (2018, 26 Aralık). İran Suriye İlişkileri Nereye Gidiyor. http://turksam.org/iran-suriye-iliskileri-nereye-gidiyor

http://www.dunyaturkforumu.org/tr/component/content/article/10-haberler/95-azerbaycan-ve-ran-arasndaki-diplomasi-savaşı

https://www.timeturk.com/lubnan-iran-a-teslim-oluyor/haber-360206

https://www.presstv.com/Detail/2014/12/31/390988/About-PressTV/

http://www.pewforum.org/2009/10/07/mapping-the-global-muslim-population/

Kemal M. (2018, 26 Aralık). Lübnan İran'a Teslim Oluyor.

Salihi, E. (2018, 11 Aralık). Ortadoğu'da oluşan yeni dengeler Şii Hilali Söylemi. http://www.bilgesam.org/incele/1174/-ortadogu%E2%80%99da-olusan-yeni-dengeler-ve-%E2%80%9Csii-hilali%E2%80%9D-soylemi/#.XBVRqYszbIV/

Sandıklı, A. (2018, 26 Aralık). İran'ın jeopolitiği ABD ve Türkiye. http://www.bilgesam.org/incele/1344/-iran'in-jeopolitigi--abd-ve-turkiye/#.XCOUjdIzbIU

Sarıkaya T. (2018, 24 Aralık). İran'ın Velayet-i Fakih Kurumu. http://politikakademi.org/2013/02/iran-velayet-i-fakih-rehberlik-kurumu/

Selcan, N. Aygül, P. (26 Aralık 2018). İran-Suriye Bölgesel İttifakı Ve Arap Baharı Sürecine Yansıması. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/227941

Sinkaya, B. (2018, 15 Aralık). Amerikan Askerlerinin Çekilmesinden Sonra Irak-İran İlişkileri. http://file.setav.org/Files/Pdf/20130503102336_seta_rapor_9_iran_irak.pdf

Öztürk A. (2019, 15 Aralık). Arap Baharı Ruhu ve Sürecin İlk Sekteye Uğradığı Ülke: Bahreyn. https://ormer.sakarya.edu.tr/uploads/files/16_bahrain_2012.pdf

Ülgül, M. (2018, 11 Aralık). Pakistan Sivil-Askeri İlişkileri ve Belucistan Çatışması. http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/kamudiplomasisiveturkiye.pdf

Yılmaz G. (2018, 15 Aralık) İran'ın Afrika'da Yumuşak Güç Politikası. https://www.academia.edu/35770656/%C4%B0ran%C4%B1n_Afrikadaki_Yumu%C5%9Fak_G%C3%BC%C3%A7_Politikas%C4%B1

GENEL KİMYA DERSİNDE EĞİTSEL OYUNLARIN KULLANIMI VE ETKİLİLİĞİ

Zehra Bekçi Molu

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, zmolu@ohu.edu.tr

Ela Ayşe Köksal

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, eakoksal@ohu.edu.tr

Özet

Genel kimya dersi, öğrencilerin ilk karşılaştığı ve yeni duyduğu kavramların fazla olması nedeni ile olumsuz yargı besledikleri bir derstir. Kimyanın konularından olan Maddenin Özellikleri, Maddedeki Değişimler ve Elementler (Periyodik Tablo) konularının zor olması, öğretmenlerin dersi çoğunlukla geleneksel olarak işlemesi, dersin öğrencilere zevkli gelmemesi ve bazı bilgilerin ezberlenmeye zorlanması gibi nedenlerle oyun tekniği kullanarak öğrenci başarısına etkisini araştırmak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Eğitsel oyunlarla desteklenen sınıf öğretmenliği 1. sınıf öğrencilerinin kimya dersine katılımını artırmak ve bunlara ek olarak edinimleri ile öğretmen adaylarının ileride öğretmenlik mesleğine başladıklarında kendi öğrencilerine zevkle bilgiyi vermeleri için eğitsel oyunun bir teknik olarak öğretmen adaylarına öğretilmesi güdülmektedir.

Araştırma, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği 1. sınıf öğrencileriyle gerçekleştirildi. Araştırmada yarı deneysel yöntem uygulandı ve ayrıca tarama modeli kullanılarak öğrencilerin eğitsel oyunlara yönelik görüşleri alındı. Veriler literatürden yararlanılarak geliştirilen Başarı Testi etkinlikten önce ve sonra öğrencilerce doldurmasıyla elde edilen dokümanların incelenmesiyle elde edildi. Çalışmadan elde edilen nicel veriler IBM SPSS Statistics 24 programında grupların ön test-son test sonuçları bağımsız örneklem t-testi ile analiz edildi. Başarı testinin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı 0,59 olarak hesaplandı. Bu durumda başarı testinde öğrencilerin aldıkları puanların güvenirlik açısından uygun olduğu söylenebilir. Bağımsız ve bağımlı gruplar t testi ve içerik analizi yöntemi öğrencilerin oyun tekniği ile akademik başarılarında bir artış meydana gelip gelmediğini ortaya koymaya çalışıldı. Deney ve kontrol gruplarının son testte akademik başarılarının istatistiksel olarak birbirinden farklı olmadığı ortaya çıktı.

Araştırma sonunda eğitsel oyun geliştirerek desteklenen kimya öğretimi öğrencilerin başarılarını etkilememiştir. Çalışma ile paralel olarak öğrencilerin kimya alanında kendi eğitsel bulmacalarını kendilerinin hazırlaması ile sürece aktif olarak katılmaları, eğitsel oyun sayesinde eğlenerek öğrenmeleri bilgi tekrarı yapabilmeleri sağlanmıştır. Eğitsel oyun kimya öğretiminde olumlu tutum geliştirmesi beklenirken başarıda fark yaratmamıştır. Bunun nedeni sınıf öğretmenliğinde bulunan öğrencilerin kimyadaki bu konulara yönelik ön bulunuşluklarının yüksek olması ve derse karşı motivasyonlarının yüksek olmasıdır. Bunlara ek olarak deney ve kontrol gruplarını oluşturan öğrencilerin yüksek puanla sınıf öğretmenliği lisans programına girdikleri bilinmekteyiz. Eğitsel oyun uygulaması öğrencilerin öz-yeterlik inançlarının düşük olduğu konularda uygulanması daha iyi olacaktır. Eğitsel oyun etkinliğini diğer konulara uygulanarak öğrenmeye etkisine bakılması gerekir.

Anahtar Kelimeler: Eğitsel oyun, molekül modelleri, genel kimya, element, periyodik tablo

USE AND EFFECTIVENESS OF EDUCATIONAL GAMES IN GENERAL CHEMISTRY COURSE

Abstract

The general chemistry course is a course in which students have negative judgment due to the fact that the concepts they first encounter and new are more. The purpose of this study is to investigate the effect of the game on student achievement with the reasons such as Properties of Matter, Changes in Matter and Elements (Periodic Table), which are the subjects of chemistry, difficult course of teachers,

traditional lesson of the lesson, lack of pleasure to the students and forced to memorize some information.

It is encouraged to increase the participation of 1st grade students in chemistry classes supported by educational games and in addition to these acquisitions, teacher candidates should be taught as a technique to provide information to their students with pleasure when they begin teaching profession.

The research was carried out with the first grade students of Niğde Ömer Halisdemir University. In the study, a quasi- experimental model was used. Moreover, survey model was applied. The data were obtained by examining the documents obtained by the students before and after the achievement test developed by using the literature. The quantitative data obtained from the study were analyzed with independent sample t-test. The Cronbach's alpha reliability coefficient of the achievement test was calculated as 0.59. In this case, it can be said that the scores of the students in the achievement test are appropriate in terms of reliability. The independent and dependent groups t test and content analysis method were used to determine whether there was an increase in the academic achievement of the students with the play technique. It was found out that the academic achievement of the experimental and control groups in the final test was not statistically different from each other.

At the end of the research, chemistry education supported by developing educational games did not affect students' achievement. In parallel with the study, students were actively involved in the process by preparing their own educational puzzles in the field of chemistry, and they were able to learn and entertain themselves through educational games. Educational game did not make any difference in success while it was expected to develop positive attitude in chemistry teaching. The reason for this is that the students in classroom teaching have high pre-availability and high motivation towards these subjects in chemistry. In addition to this, we know that the students who form the experimental and control groups enter the undergraduate program of primary school teachers with high scores. It is better to apply educational games on subjects with low self-efficacy beliefs. The effect of educational game activity on learning by applying to other subjects should be considered.

Key Words: Educational games, models of molecules, general chemistry, element, periodical table

1. Giriş

Öğretim etkinliklerinin hedeflenen öğrenmeyi sağlayabilmesi için farklı yöntem ve tekniklerin kullanılması önemlidir (Obut, 2005). Bir öğretim yönteminin her ders ve tüm öğrenciler için verimli olması beklenemez. Öğretmen, öğrencilerinin öğrenme ihtiyaçlarına ve anlatacağı konunun yapısına göre farklı öğretim yöntem ve tekniklerini tercih edebilmelidir (Özden, Çağıltay ve Çağıltay, 1999). Bu yöntemlerden biri de eğitsel oyunlardır.

Çocuğun eğitiminde ve kişiliğinin gelişiminde oyunların büyük bir yeri vardır. Eğitim bilimleri için çocuğun toplum içinde kültürel gelişimi ve bilgi edinebilmesi açısından oyun değeri de yadsınamaz. Çocuk, hayatı ilk önce görerek ve oyun içinde roller kazanarak öğrenir. Çocuk, kavramları, cisimleri, toplumsal kuralları, haklarını ve mücadele etmeyi oyun içerisinde algılar, sonra anlar, sonra da öğrenir ve geliştirir. Oyun, fiziksel, sosyal, zihinsel, psikolojik ve duygusal yönden çocuğu etkiler ve gelişmesine katkıda bulunur (Özer, Gürkan ve Ramazanoğlu, 2006).

Çocuğa güçlükle öğretilen pek çok kural, oyun esnasında daha kolay öğretilebilir. Çocuklar öğrenme, karar verme, işbirliği, sıralama, düzenleme, paylaşma, başkalarının hakkına saygı gösterme, yardımlaşma gibi pek çok kural ve kavramı oyun sırasında farkına varmadan öğrenir ve benimser (Çoban ve Nacar, 2006, 18–23, 29). Okul öncesi dönemde çocuğun hem gelişiminde, hem de eğitiminde oyunun etkili olduğu vurgulanmaktadır (Darwish, Esquivel, Houtz, & Alfonso, 2001). Çocuk, yaşam için gerekli davranışları, bilgi ve becerileri oyun içinde kendiliğinden öğrenmektedir. Çocukların her an oynadıkları düşünüldüğünde, oyun aracılığı ile eğitim çok kolay gerçekleştirilebilmektedir. Çocuk için çok ciddi bir uğraş olan oyun, bir eğlence, öğrenme ve gelişim kaynağıdır (Aral, Gürsoy ve Köksal, 2001; Çoban ve Nacar, 2006, 18–23, 29; Melendez, Beck, & Fletcher, 2000).

Eğitim-öğretim hedeflerine hizmet eden oyunlar (Bozoğlu, 2013) olarak tanımlanan Eğitsel Oyun tekniği ile üniversite öğrencilerinin derse katılımını artırmak amaçlanmaktadır ve bunlara ek olarak edinimleri ile öğretmen adaylarının ileride öğretmenlik mesleğine başladıklarında kendi öğrencilerine zevkle bilgiyi vermeleri için eğitsel oyunun bir teknik olarak öğretmen adaylarına öğretilmesi güdülmektedir. Ayriyeten oyunlar öğrencilerin motivasyonunu ve psikogenetiğini etkileyerek zor olarak bilinen kimya dersine karşı rahat olmalarını sağlar. Öğrencilerin duyu organlarını etkileyerek kimya öğrenimlerini unutmamalarını destek verir.

Kimya; fen bilimleri içinde yer alan, çevreyle birebir ilişkili olan, dersin içeriğinde yer alan bazı konularının soyut olmasından dolayı somutlaştırılması gereken derslerden biridir. Somutlaştırma adımlarından biri olarak eğitsel oyunlar kimya dersinde kullanılabilir. Ancak eğitsel oyunların kimya dersinde nasıl kullanılacağı ile ilgili bilgi edinebilmek için yeterli çalışma bulunmamaktadır. Kimya dersinde oyunun yerini değerlendirecek olursak sosyal beceri eğitimi açısından bakmamız gerekecektir. Sosyal beceri eğitiminde, uygun öğrenme ilkelerini kullanmak, etkili ve verimli programlar geliştirmeye olanak verdiğinden, seçilecek olan yöntem önemlidir. Sosyal beceri öğretiminde farklı araştırmacılar birçok yöntemin kullanılabileceğini ifade etmektedirler. Okul öncesi dönemdeki çocuklar için oyunun kullanılmasının sosyal beceri öğretiminde etkili olacağını bildirmişlerdir (Guralnick, 2004, 9–50). Ancak üniversite düzeyindeki öğrencilerin eğitiminde eğitsel oyunla ilgili çalışma yok denilecek kadar az olduğundan etkililiği konusunda bildirimler bulunmamaktadır.

İlkokul sınıf öğretmen eğitimi programlarında yer alan Genel Kimya dersi, birinci sınıf öğrencilerinin ikinci dönemde aldıkları bir dersti. Dersteki konular tümevarımsal içerik sıralamasıyla (maddenin özellikleri, maddedeki değişimler, atom, mol kavramı, kimyasal bileşikler, periyodik cetvel, tepkime çeşitleri, gazlar, sıvılar, katılar, kimyasal bağlar) verilmekteydi.

Madde kavramı ilköğretim 3 ve 4. sınıf fen bilimleri öğretim programlarında Maddeyi Tanıyalım ve Maddenin Özellikleri üniteleri altında yer almaktadır. Element kavramı (elementler, sembolleri ve elementlerin sınıflandırılması) ise ilköğretim 7 ve 8. sınıf fen bilimleri ile lise 9. sınıf kimya programında yer almaktadır.

Bu konuların öğretimiyle ilgili lise düzeyinde yapılan bir çalışmada öğrenciler bu konuların zor olmadığını belirtmesine karşın kendilerine uygulanan başarı testinde ilgili sorulara doğru yanıt verememiş ve bunun nedenini soruların zor oluşuna bağlamışlardır. Çalışma ayrıca öğretmenlerin dersi geleneksel olarak işlediğini, dersin öğrencilere zevkli gelmediğini ve bazı bilgilerin ezberlendiğini ortaya çıkarmıştır.

Öğrencilere verdiğimiz kimya eğitiminin daha zevkli hale gelmesi ve öğrenme ürünlerinin kalıcı olabilmesi için oyun etkinliklerinin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Zira yapılan çalışmalar oyun temelli öğretimin öğrenci başarısını artırdığını göstermiştir.

Bu araştırmanın amacı; üniversite Genel Kimya dersinde Maddenin Özellikleri, Maddedeki Değişimler ve Elementler (Periyodik Tablo) konularının öğretiminde oyun tekniği kullanımının öğrenci başarısına etkisini araştırmak ve kullanılan eğitimsel oyun etkinliklerine (ip ve top; molekül modelleri, kimya bulmacaları) yönelik öğrenci görüşlerini belirlemektir. Araştırmanın, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği 1. sınıf öğrencileriyle gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Araştırma nicel ve nitel araştırma yöntemlerini içeren bir karma model çalışmasıdır. Veriler literatürden yararlanılarak geliştirilen Başarı Testi ve Değerlendirme Formunun etkinlikten önce ve sonra öğrencilerce doldurmasıyla elde edilen dokümanların incelenmesiyle elde edilecektir. Bağımsız ve bağımlı gruplar t testi ve içerik analizi yöntemi kullanılarak elde edilecek bulgular, öğrencilerin oyun tekniği ile akademik başarılarında bir artış meydana gelip gelmediğini belirleyecektir Ayrıca öğrencilerin katılacakları etkinlik hakkındaki görüşlerini; eğlenceli olup olmaması, öğretici yanı, bedeni veya zihni geliştirici olup olmadığı ve kalıcı öğrenmeyi sağlayıp sağlamadığı ölçütlerine göre kategorize edilecektir.

Öğrenciler oyunda kazandıkları deneyimlerle kimyanın soyut kavramlarını daha kolay bir şekilde somutlaştırırlar ve kimya deneyimi kazanırlar ve yanlış bilgilerini kontrol ederler. Eğitsel oyunla birlikte sınıfta birbiriyle çok diyalogu olmayan bireylerin, güvenli sosyal bir çevre oluşturarak hayat için bir prova oluşturarak arkadaş olmalarını sağlar. Oyunda erkek-kız ayrımını kaldırır. Bireyleri kültürel olarak eşitler. Öğrenci oyunla birlikte ders ortamı rahat olduğu için kendini daha iyi bir şekilde ifade edebilir.

Bunların eşliğinde yapılan çalışma ile üniversite öğrencilerinin kimya dersine motivasyonlarının artırılarak katılımlarının sağlanması ve öğrendiklerini öğretmenlik hayatlarında uygulayabilmeleri ve sosyal becerilerinin desteklenerek derste huzurlu bir ortamın sağlanması amaçlanmaktadır. Eğitsel oyun olarak ip ve top kullanımı ile periyodik tablo, metaller ametaller, soy gazlar, alkali ve toprak alkali metallerin neler olduğu öğrenilmeye çalışıldı. Kimya bulmacaları sayesinde öğrencilerin hangi kimya kavramlarını öğrendikleri ve kavram yanılgılarının olup olmadığı araştırıldı. Molekül modelleri yaparak da soyut olan molekül yapılarının öğrenciler tarafından anlaşılması sağlandı. Eğitsel oyunla, öğrencilerin öğrendiklerinin kalıcılığının sağlanması ve olumlu bir öğrenme ortamı oluşturulması hedeflendi.

Kimya dersinde öğrencinin oyunla öğrenirken görme, duyma ve hissetme duyularını kullanacağı için algılama süreçleri daha etkili bir şekilde gerçekleşti ve kendini daha iyi bir şekilde ifade eder duruma geldi.

Oyun bir de ders ortamını daha samimi hale getirerek öğrencilerin sosyalleşmesine olanak sağladı. Oyunla birlikte deneyimler tekrarlandı, yeni denemeler yapıldı.

Ayrıca, bu çalışma ile kimya dersini işlerken öğrencilerden dönütler alarak dersi geri bildirimlere göre şekil verildi. Bu çalışma uygulama ve veri analizi anlamında özgünlük taşımaktadır.

2. Materyal ve Yöntem

2.1.Yöntem

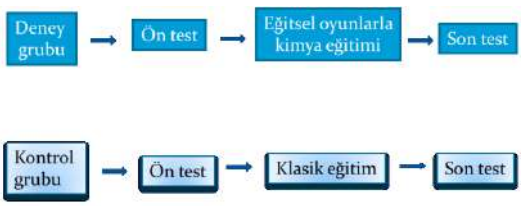
Çalışmada Karma Model kullanıldı. Modelin Nicel Araştırma Yöntemi kısmında ön test-son test kontrol gruplu yarı-deneysel yöntem kullanıldı. Modelin Nitel Araştırma Yöntemi kısmında ise Fenomenoloji (Olgu Bilim) kullanıldı.

2.2.Katılımcılar

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği lisans programında genel kimya dersini alan 1. sınıf öğrencileridir. Sınıf öğretmenliği programında A ve B şubesi olmak üzere iki sınıf bulunmaktadır. Kura çekimi yoluyla bu sınıflardan biri kontrol, diğeri deney grubu olarak belirlendi.

2.3.Uygulama

Deney grubu ile oyun tekniğine uygun olarak hazırlanarak dersler gerçekleştirildi. Kontrol grubunda ise konular geleneksel yöntem ile verildi. Uygulama öncesi ve sonrası her iki grup öğrencilerine literatürden yararlanılarak hazırlanacak olan Başarı Testi uygulandı. Araştırmanın sürecine ilişkin deneysel desen aşağıdaki gibi gösterilebilir.



Şekil 1. Çalışma süreci uygulama basamakları ve uygulama değişkenleri

Gruplara en az üç hafta süreyle madde ve elementler (periyodik tablo) konusunun oyun tekniğine göre ya da geleneksel yönteme göre uyarlanmış öğretimi yapıldı. Uygulamanın oyun tekniğini ve geleneksel

eğitimi içerip içermediği uzman eğitimcilerin gözlem yapmasıyla tespit edildi. Bu uygulamanın geçerliliği için yapılacak bir analizdir.

2.4.Veri Toplama Araçları

Nicel verilerin toplanması için literatürden yararlanarak oluşturulacak bir Başarı Testi hazırlandı. Hazırlanan test uzman eğitimcilere gösterilerek geçerliliği sınandı. Başarı Testine, uzmanların dönütlerine göre son hali verildi. Pilot çalışma sonrası nihai form haline dönüştürülen test, her iki gruba uygulama öncesi ve sonrası uygulandı.

Nitel verilerin toplanması için literatürden yararlanılarak geliştirilen bir form kullanıldı ve öğrencilere uygulandı. Değerlendirme Formu aşağıdaki gibidir:

1. Genel Kimya dersinde hazırladığınız oyun etkinliğine ilişkin görüşleriniz nelerdir? Yararı, içeriği, vs.

2. Genel Kimya dersinde gerçekleştirilen bulmaca etkinliğine ilişkin görüşleriniz nelerdir? Yararı, içeriği, vs.

3. Genel Kimya dersinde gerçekleştirilen molekül modeli etkinliğine ilişkin görüşleriniz nelerdir? Yararı, içeriği, vs.

4. Konunun değerlendirilmesinde bulmaca ve molekül modeli etkinliklerinin kullanılmasıyla ilgili görüşleriniz nelerdir?

5. Derste gerçekleştirilen etkinliğe benzer bir etkinliği siz de yapmak ister misiniz? Neden?

6. Hazırladığınız etkinlik "Oyun" olarak mı yoksa "Eğitsel Oyun" olarak mı nitelendirilebilir? Neden?

7. Katıldığınız bulmaca ve molekül modeli etkinlikleri "Oyun" olarak mı yoksa "Eğitsel Oyun" olarak mı nitelendirilebilir? Neden?

2.5.Verilerin Analizi

Nicel verilerin analizi bağımsız ve bağımlı gruplar t testi ile analiz edildi ve uygulama sonrasında deneysel grupta oyun tekniği kullanımının etkisi araştırıldı.

Nitel verilerin analizi betimsel olarak yapıldı. Analizlerde en az iki kodlayıcı görev aldı ve yaptıkları kodlamalar arasındaki uyum yüzdesi analizin geçerlik ve güvenirliği için kanıt olacaktır. Betimsel analizde öğrencilerin oyunla ilgili genel görüşlerinin ne olduğu belirlendi, oyunun yararları ile ilgili görüşleri tespit edildi, oyunun değerlendirmede kullanımı ile ilgili ne düşündükleri analiz edilmeye çalışıldı, oyunun içeriğine yönelik düşünceleri sınıflandırıldı, benzer bir oyun etkinliği yapma ile ilgili görüşleri alındı ve oyun-eğitsel oyun ayrımını yapıp yapamayacakları araştırıldı.

Öğrencilerin betimsel analizle yapılan veri analizleri frekans tabloları halinde bulgular kısmında özetlendi ve elde edilen bulgular yorumlandı.

3.Bulgular ve Yorumlar

Öğrencilerin oyun ile ilgili görüşleri tablolar halinde özetlendi. Birinci soruya deney ve kontrol grubunun verdiği yanıtlar sırasıyla Tablo 1 ve 2'de gösterilmektedir.

1. İlköğretimde veya lise eğitiminiz sırasında derslerinizde bir konuyu oyun oynayarak öğrendiniz mi? Anlatınınız.

Deney grubunun ön soru yanıtları aşağıda Tablo 1de özetlenmiştir.

Tablo 1. Deney grubunu oyun deneyimleri

Sorunun Yanıtları		f
1.	Hayır	4
2.	İngilizce dersinde top atarak İngilizce kelime öğrendik.	1
3.	Tarih dersinde terim bilme oyununda bilen artı alıp başkasına soru sorar, bilemeyen şarkı söyler ya da sınıfa şeker dağıtır.	1
4.	Fen dersinde molekül modellerini oyun eşliğinde öğrendik.	3
5.	Matematik dersinde kesirleri meyve ve sebze kullanarak öğrendik.	1
6.	Çarpım tablosunu tekerleme ile öğrendik.	1
7.	Hayat bilgisinde şarkı söyleyerek konuları öğrendik.	1
8.	Periyodik tabloyu renkli kartonlarda hazırlayıp öğrendik.	1
9.	İlköğretimde oyun hamuru ile element ve bileşiklerin şeklini yaptık.	1
10.	Herhangi bir konuyu şarkı sözü yazarak anlattık.	1
11.	Öğrendiğimiz konular hakkında kâğıda cümle yazıp birbirimize attık ve okuduk.	1
12.	Herhangi bir konuda soru sorma ile öğrendiklerimizi pekiştirdik.	1
13.	İlköğretimde matematik dersinde zıplayarak sayı saydık.	1
14.	İlköğretimde üçgen, kare, daire gibi şekilleri oyun hamuru ile yaparak öğrendik.	1
15.	Fen dersinde kemikleri iskelet üzerinde bulurduk. Doğru sayısına göre puanlama yapardık.	1
16.	İlköğretim Türkçe dersinde halka olduk, topu istediğimiz arkadaşa atıp zamirleri öğrendik.	1
17.	İngilizce dersinde bul bakalım oyunu ile meyvelerin adını öğrendik.	1
18.	Ortaokulda büyük bir periyodik cetvel yaptık ve elementleri atom numarasına göre periyodik cetvele yerleştirdik.	1
19.	Matematik dersinde abaküs ve fasulye ile oyun oynadık.	1
20.	Hayat bilgisi dersinde fasulye yetiştirdik.	1
21.	Lisede bilim çocuk kartlarına konuları uyarlar ve oynardık.	1
22.	Kimyada atom modelini oyun hamuru ile gösterdik.	2
23.	İlköğretimde fen dersinde elektrik devresi kurup lambayı yakmayı bir oyun şeklinde gerçekleştirdik.	1
24.	İlkokulda gruplar halinde mevsimleri öğrendik.	1
25.	Lisede kimya dersinde tombala oyunu ile bileşik adı ve formülünü öğrendik.	1
26.	Almanca dersinde tahtaya Almanca kelimelerin Türkçe karşılığını yazıp iki kişi yarışırdı.	1
27.	Elementleri öğrenirken oyun oynadık.	1
28.	Konuları sorularla pekiştirdik.	1

Deney grubunda 24 öğrenci tarafından otuz dört (34) adet oyun etkinliğinden bahsedildi ve bunların 28 adeti birbirinden farklı. Bu tablo öğrencilerin oyun deneyimlerini göstermektedir.
Kontrol grubu öğrencilerinin oyun ile ilgili görüşlerinde 1.soruya verilen yanıtları Tablo 2'de verilmektedir.
Kontrol grubunda ön soru çalışmasında 25 adet farklı eğitsel oyun oynandığı bulundu. Kontrol grubunda 28 öğrenciye ön test çalışması yapıldı. 28 öğrenci toplamda 25 yanıt verdi.

Tablo 2. Kontrol grubunun oyun deneyimleri

Sorunun Yanıtları		f
1.	Hayır.	6
2.	Hatırlamıyorum.	3
3.	İlköğretimde İngilizce sayıları öğrendik.	1
4.	İlköğretimde İngilizce kelimeleri öğrendik.	2
5.	Fen dersinde molekül modellerini öğrendik.	1
6.	Lisede kimya dersinde periyodik cetvel ve elementleri şarkı ile öğrendik.	1
7.	Lisede fizik dersinde oyun hamuru kullandık.	1
8.	İlköğretim fen dersinde molekül modelini oyun hamuru ile öğrendik.	3
9.	Sosyal bilgiler dersinde Atatürk'ün özelliklerini kartopu ile öğrendik.	1
10.	Lisede balık kılçığı ile oyun oynadık.	1
11.	Lisede edebiyat dersinde tiyatro oyunu ile Şinasi'nin Şair Evlenmesini canlandırdık.	1
12.	Edebiyat dersinde her öğrenci bir yazar olur ve kendini tanıtırdı.	1
13.	İlköğretim 1. Sınıfta abaküs ve sayı oyunları ile matematiği daha kolay öğrendik.	1
14.	7. sınıfta her öğrenci bir organı canlandırdı.	1
15.	İngilizce dersinde renkleri oyunla öğrendik.	1
16.	İngilizce dersinde harfleri oyun ile öğrendik.	1
17.	Fen dersinde oyunsal deneyler yaptık.	1
18.	İngilizce dersinde öğrendiğimiz kelimeleri kâğıda yazıp bu kâğıtlardan da top yaparak birbirimize atıp kelimeleri öğrendik.	1
19.	İngilizce dersinde eline top gelen öğrenci bir adet İngilizce kelime söylüyor. O öğrenci bir öğrenci seçip bu kelimenin Türkçe karşılığını soruyor ve bilemeyen oyundan çıkıyor.	1
20.	Sayı saymayı oyunla öğrendik.	1
21.	Lisede kimya dersinde molekül modellerinin materyal kullanarak öğrendik.	1
22.	Tarih dersinde ders sonunda belli kavram ve olaylar hakkında tabu oyunu oynardık ve tarih dersini daha kalıcı öğrenirdik.	1
23.	Müzik dersinde notaları sıraya vurarak öğrendik.	1
24.	Edebiyat dersinde kağıt üzerinde şair yeşer eşleşmesi oyununu oynardık.	1
25.	Lisede dil dersinde kartopu oyunu ile kelime çalışması yapardık.	1

Oyun deneyimleri ön test ve son testte aynı sonucu vereceğinden ön testte çıkan yanıtları tablo haline getirildi.
Deney grubunun 2. Soruya "Sizce genel kimya dersinde oyun ile bir konu öğrenilebilir mi? Açıklayınız." verdiği oyun öncesi yanıtları aşağıda Tablo 3'de özetlenmiştir.

Tablo 3. Oyun öncesi Deney grubunun "Kimya dersinde oyun ile bir konu öğrenilebilir mi?" sorusuna yanıtları.

	1. Sorunun Yanıtları	f
1.	Evet. Molekül modelleri oyun hamuru ve kürdanlarla öğrenilebilir.	7
2.	Evet. Ametal ve metaller öğrenilebilir.	2
3.	Kimya dersi zordur. Kolay öğrenmek için oyundan yararlanılabilir.	3
4.	Evet.	1
5.	Evet. Kalıcılığı sağlar.	4
6.	Evet. Periyodik tablo hazırlanır. Bir kutuda da ametal ve metaller yer alır. Bu kutudan çekilen element hem metal olup olmadığı söylenip tabloya yerleştirilir.	1
7.	Evet. Daha eğlenceli olur.	1
8.	Evet. Hem kalıcı hem eğlenceli olur.	2
9.	Evet. Kimya soyut bir ders olduğundan oyun hamuru ve tabu kartlarından yararlanarak oyun oynanabilir.	1
10.	Evet. Atom yapısı öğrenilebilir.	1
11.	Evet. Kimya dersine olan katılım artar.	1
12.	Evet. Eğlenceli ve faydalı olur.	1
13.	Evet. Bulmaca ve çeşitli oyunlar kullanılabilir.	1
14.	Evet. Kimya dersinin sıkıcılığını ortadan kaldırır. İlgi çekici hale gelir.	1
15.	Zor konularda ve şekilli - çizimli konularda uygulanabilir.	1

Deney grubunda bulunan 24 öğrenci tarafında 15 farklı yanıt alınmıştır. Tablo 3 deney grubunun oyun uygulamasından önceki kimya dersinde oyun uygulamasına karşı düşüncelerini ortaya koymaktadır. Öğrencilerin oyun deneyimlerine göre yanıt vermişlerdir. Yanıtların hepsinde "evet" sonucu yer almaktadır. Kimya dersinin oyun oynayarak istediklerinin göstergesidir. Bu sayede soyut, zor ve anlaşılması güç olarak gördükleri kimya dersinde kalıcı ve eğlenerek öğrenme olacağını düşünmektedirler. Tablo 4 kontrol grubunun 2. Soruya verdiği yanıtları özetlemektedir.

Tablo 4. Oyun öncesi Kontrol grubunun "Kimya dersinde oyun ile bir konu öğrenilebilir mi?" sorusuna yanıtları.

2. Sorunun Yanıtları		f
1.	Evet. Molekül modelleri oyun hamuru ve kürdanlarla öğrenilebilir.	4
2.	Evet. Ametal ve metaller öğrenilebilir.	5
3.	Kimya dersi zordur. Kolay öğrenmek için oyundan yararlanılabilir.	1
4.	Evet. Kalıcılığı sağlar.	3
5.	Evet. Daha eğlenceli olur.	1
6.	Evet. Hem kalıcı hem eğlenceli olur.	3
7.	Evet. Kimya dersi görsellik gerektirmektedir ve materyallerle öğrenmeye çok elverişlidir.	2
8.	Evet. Öğrencilerin ilgi ve becerilerinden yararlanıp bunu dersle harmanlayarak öğrencilerin derse ilgisini çekebiliriz.	1
9.	Evet. Orbitaller, periyodik tablonun özellikleri öğrenilebilir.	1
10.	Olabilir. Bilgiler pekiştirilir.	1
11.	Hayır. Öğrenilmez.	1
12.	Evet. Ben pet şişeyi havaya atarak elementleri sokaktaki ilkokul çocuklarına öğrettim.	1
13.	Evet. Öğrenme kolay ve kalıcı olur.	1

14.	Evet. İyonik bağ ve kovalent bağın gücünü bu şekilde öğrenilebilir.	1
15.	Evet. Su molekülü için üçerli gruplara ayrılarak öğretilebilir, aynı renk kıyafetli öğrenciler üzerinden kimyasal bağlar gösterilebilir. Bileşikler için öğrencilerden küçük trenler yapılabilir.	1
16.	Evet. Periyodik tablo sek sek oyunuyla öğretilebilir.	1.

Tablo 5. Oyun sonrası Deney grubunun "Kimya dersinde oyun ile bir konu öğrenilebilir mi?" sorusuna yanıtları.

	2. Sorunun Yanıtları	f
1.	Evet. Periyodik tabloyu öğretmek için oyundan yararlanılabilir. Periyodik tablodaki elementlerin gruplamalarının yapılması sınıfta oluşturulan gruplarca yapılır, doğru yapanlara puan vererek oynatılır.	2
2.	Evet. Oyun hamuru ile molekül modelleri gruplarca yapılır. Doğru yapan gruplar puan alırlar.	4
3.	Zannetmiyorum. Ancak formüller ezberlenirken yardımcı olabilir.	1
4.	Evet. Bileşiklerin formülleri öğretilebilir.	
5.	Evet. Periyodik cetvel öğretilirken hafıza oyunu oynanır. Sınıf gruba ayrılır. Ellerine periyodik cetvel verilir. İncelemeleri için zaman tanınır. Daha sonra tahtaya periyodik cetveli oluşturmaları istenir. Akıllarında kaldığı kadarını yaparlar ve en çok doğru yapan oyunu kazanır	
6.	Evet. Elementlerin hangisinin ametal hangisinin metal olduğu öğretilebilir.	2
7.	Evet. Molekül geometrisi modelleme oyunu ile öğrenilebilir. Kalıcı olur.	1
8.	Evet. Konu anlatıldıktan sonra oyun oynatılmalı.	1
9.	Evet. Kartopu oyunu ile kimyadaki tanımlar öğretilebilir.	1
10.	Evet. İp atlama yapıp en çok ametal ve metal sayan yüksek puan alabilir.	2
11.	Evet. Fiziksel aktivite ile kimya dersi birleştirilebilir. Biz yaptık ve çok kolay öğrendik.	1
12.	Evet. Kolay ve eğlenerek öğreniriz.	2
13.	Evet. Deney ve oyun kimya dersinde olursa daha kalıcı öğrenme olur.	1
14.	Evet. Öğrencinin dikkatini kimya dersine daha kolay çekebiliriz.	1
15.	Evet. Molekül modellerini oyun hamuru ile öğrenilebilir.	4
16.	Evet. Maddenin hallerini çocukları birbirine yakınlaştırıp uzaklaştırarak öğretebiliriz.	1
17.	Evet. Biz molekül geometrisini ve gazları bu şekilde öğrendik. Monotonluktan kurtulduk ve kimyayı daha çok sevdik.	1
18.	Kararsızım. Kimya zor bir derstir. Bazı konularında belki oynanabilir.	1
19.	Evet. Öğretmen sınıfa bir top getirir. Topu bir öğrenciye atar. Öğrenci bir metal ismi söyler sonra o öğrenci başka bir öğrenciye top atar o da söyler ve böyle devam eder.	1
20.	Evet. Kimya dersinde periyodik cetveli, metal ve ametalleri, molekül modellerini bu şekilde öğrendik.	2

Tablo 6. Oyun öncesi kontrol grubunun "Öğretmenlik hayatınızda öğrencilerinize oyun ile bir ders işler misiniz?" sorusuna yanıtları.

	3. Sorunun Yanıtları	f
1.	Evet. Öğrencilerin derse ilgisini oyunla çekerim. Kalıcı öğrenme olur ve öğrenci aktif olur.	2
2.	Evet. Çocuklar oyun çağında olduğu için sık sık başvururum. Aynı zamanda oyunun içine rekabet katar başarı duygusunu da aşılarım.	1
3.	Evet. Dersin verimini artırmak için sıklıkla oyuna başvururum. Çocuklar konuyu daha iyi öğrenir.	2
4.	Evet. Öğrencilerim okula severek gelir ve daha kalıcı öğrenirler.	2
5.	Evet. Oyunla dersi eğlenceli hale getirip daha kolay öğretirim.	5
6.	Evet. Ders daha zevkli olur.	1

7.	Evet. Oyun öğrenmeyi kolaylaştırır.	1
8.	Evet. Oyun kalıcı öğrenmeyi sağlar.	3
9.	Evet. Oyun oynayan çocuk mutlu olur. Derse karşı olumlu duygular geliştirir.	1
10.	Evet. İlkokul öğretmeni olacağım için hitap ettiğim öğrenci grubu 7-12 yaş aralığında ve oyunla daha eğlenceli bir şekilde öğrenirler.	2
11.	Evet. Hitap ettiğim kesim oyun çağında olan çocuklar olduğundan sıkılmadan ve dersi severek öğrenmeleri için oyun oynatırım	4

Tablo 7. Oyun öncesi deney grubunun "Öğretmenlik hayatınızda öğrencilerinize oyun ile bir ders işler misiniz?" sorusuna yanıtları.

3.Sorunun Yanıtları		f
1.	Evet. İlkokul öğrencilerinin konuya olan ilgisini ve dikkatini artırmak için işlerim.	1
2.	Evet. Kalıcılığı artırır. Dramadan değerler eğitiminde yararlanırım. Öğrencilerle ilk tanışırken oyunlardan yararlanırım. Böylece kaynaşmayı sağlarım.	1
3.	Evet. Zor ve sosyal alandaki derslerde uygularım. Eğlenceli ders işlerim ve daha kolay dikkat çekerim.	1
4.	Evet. Öğrencilerim okula severek gelir ve daha kalıcı öğrenirler.	3
5.	Evet. Oyunla dersi eğlenceli hale getirip daha kolay öğretirim.	7
6.	Evet. Ders daha zevkli olur.	1
7.	Evet. Oyun öğrenmeyi kolaylaştırır.	2
8.	Evet. Oyun kalıcı öğrenmeyi sağlar.	3
9.	Evet. Öğrencilerin bazıları yazı yazarken sıkılır. Dersi görsel ve eğlenceli bir şekilde işlerim	2
10.	Evet. İlkokul öğretmeni olacağım için hitap ettiğim öğrenci grubu 7-12 yaş aralığında ve oyunla daha eğlenceli bir şekilde öğrenirler.	1
11.	Evet. Matematik dersinde işlemleri oyunla öğretirim.	1
12.	Evet. Hitap ettiğim kesim oyun çağında olan çocuklar olduğundan sıkılmadan ve dersi severek öğrenmeleri için oyun oynatırım	3
13.	Evet. Oyunla soyut kavramları somut hale getiririm.	1
14.	Evet. Ben oyunla daha iyi öğrendiğim için öğrencilerime de oyunla öğretirim.	1

Deney grubunun oyun öncesi – sonrası ve kontrol grubunun "Öğretmenlik hayatınızda öğrencilerinize oyun ile bir ders işler misiniz?" sorusuna yanıtları tablolar halinde verildi. Tablo 6, Tablo 7 ve Tablo 8 incelendiğinde hem deney grubu hem de kontrol grubu öğretmenlik hayatlarında oyunu kullanacaklarını belirttiler. İlkokul öğretmeni olacakları için oyun çağındaki çocukların motivasyonu, öğrenmede kalıcılık ve sıkıcılığın ortadan kalkması için oyun oynayacaklarını söylediler. Oyun sonrası deney grubu oyun oynatmadaki nedenleri artmıştır. Sınıf öğretmenliği öğrencileri oyun uygulamasını çok sevdiler ve öğretmenlik hayatlarında da uygulayacaklar. Sınıf öğretmenliği ile kimya dersinde eğitsel oyun oynarken çok mutlu oldular. Oyun çok etkili bir yöntem olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 8. Oyun sonrası deney grubunun "Öğretmenlik hayatınızda öğrencilerinize oyun ile bir ders işler misiniz?" sorusuna yanıtları.

3.Sorunun Yanıtları		f
1.	Evet. Öğrenme daha etkili ve kalıcı olur. Eğlenirken zamanın nasıl geçtiğini bilemez. Oyun oynarken eğlenceli bir şekilde bilgiyi öğrenir. Öğrencilerin derse katılımı artar.	6
2.	Evet. Derslerimde sizin bize kullandığınız oyun hamuru, atlama ipi ve toptan yararlanırım.	1
3.	Evet. Eğlenceli ders işlerim ve daha kolay dikkat çekerim.	1
4.	Evet. Dersi eğlenceli hale getiririm ve daha kalıcı öğrenme sağlarım.	3

5.	Evet. Oyunla dersi daha anlaşılır hale getiririm. Öğrencilerin motivasyonunu artırırım.	2
6.	Evet. Oyunlar çocukların vazgeçilmezidir. Oyunlar hem eğitici hem de keyiflidir. Her zaman başvuracağım.	2
7.	Evet. Oyun öğrenmeyi kolaylaştırır ve sıkıcılığı ortadan kaldırır.	2
8.	Evet. Oyun kalıcı öğrenmeyi sağlar.	2
9.	Evet. Oyun dersin monotonluğunu ortadan kaldırır.	1
10.	Evet. İlkokul öğretmeni olacağım için hitap ettiğim öğrenci grubu 7-12 yaş aralığında ve oyunla daha eğlenceli bir şekilde öğrenirler.	2
11.	Evet. Klasik anlatım çocukların dikkat süresi az olduğu için onları sıkabilir. Onların sıkıldığı noktada eğitsel oyunlara başvururum.	1
12.	Evet. Hitap ettiğim kesim oyun çağında olan çocuklar olduğundan sıkılmadan ve dersi severek öğrenmeleri için oyun oynatırım	1
13.	Evet. Oyunla soyut kavramları somut hale getiririm. Yaparak ve yaşayarak öğrenme her zaman için öğrenmede kalıcılığı sağlar.	1
14.	Evet. Ben oyunla daha iyi öğrendiğim için öğrencilerime de oyunla öğretirim.	1
15.	Evet. Dersin sınav için olmadığını öğretir. O yüzden oyuna derslerimde hep başvuracağım	1
16.	Evet. Ezberle öğrenmeye karşıyım. Öğrenmede ezber kullanılınca ders sevilmiyor. Ben de derslerim de oyundan yararlanırım.	1
17.	Evet. Konunun değerlendirme aşamasında oyunlardan yararlanırım.	1
18.	Boş.	1

Çalışmadan elde edilen nicel veriler IBM SPSS Statistics 24 programında grupların ön test-son test sonuçları bağımsız örneklem t-testi ile analiz edildi. Başarı testinin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı 0,59 olarak hesaplandı. Bu durumda başarı testinde öğrencilerin aldıkları puanların güvenirlik açısından uygun olduğu söylenebilir. Bağımsız ve bağımlı gruplar t testi ve içerik analizi yöntemi öğrencilerin oyun tekniği ile akademik başarılarında bir artış meydana gelip gelmediğini ortaya koymaya çalışıldı.

Öğrencilere son test olarak uygulanan sorulardan elde edilen veriler bağımsız örneklem t-testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucu Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Deney ve kontrol gruplarının sontest puanları için bağımsız örneklerm t-testi sonuçları

Grup	N	X	Levene's test for equality of variances		t test for equality of means		
			F	p	df	t	p
Deney	52	30,3846	0,100	0,753	104	-0,003	0,998
kontrol	54	30,3889					

Tablo 9 sonuçları incelendiğinde, Levene testi F (1, 104)=0,100, p==0,753 olarak bulunmuştur. P>0,05 olduğundan deney ve kontrol gruplarının varyanslarının eşit olduğu kabul edilmiştir. Deney grubunun aritmetik ortalaması (30,3846, SS=8,78089), kontrol (X=30,3889, SS=7,60441) grubuna göre biraz daha düşüktür. Tablodaki p değeri 0,998>0,05 olduğundan deney ve kontrol gruplarının son testte akademik başarılarının istatistiksel olarak birbirinden farklı olmadığı görülmektedir (t(104) = -0,003, p = 0,998).

Araştırma sonunda eğitsel oyun geliştirerek desteklenen kimya öğretimi öğrencilerin başarılarını etkilememiştir. Çalışma ile paralel olarak öğrencilerin kimya alanında kendi eğitsel bulmacalarını kendilerinin hazırlaması ile sürece aktif olarak katılmaları, eğitsel oyun sayesinde eğlenerek öğrenmeleri bilgi tekrarı yapabilmeleri sağlanmıştır. Eğitsel oyun kimya öğretiminde olumlu tutum geliştirmesi beklenirken başarıda fark yaratmamıştır. Bunun nedeni sınıf öğretmenliğinde bulunan

öğrencilerin kimyadaki bu konulara yönelik ön bulunuşluklarının yüksek olması ve derse karşı motivasyonlarının yüksek olmasıdır. Bunlara ek olarak deney ve kontrol gruplarını oluşturan öğrencilerin yüksek puanla sınıf öğretmenliği lisans programına girdikleri görülmektedir. Eğitsel oyun uygulaması öğrencilerin öz-yeterlik inançlarının düşük olduğu konularda uygulanması daha iyi olacaktır. Eğitsel oyun etkinliğini diğer konulara uygulanarak öğrenmeye etkisine bakılması gerekir.

4.Sonuç ve Tartışma

Bu araştırma öğrencilerin yapılandırmacı yaklaşım ve bu doğrultuda yapılan eğitsel oyunların öğrenme üzerine etkisini ölçmek amacıyla yapılmıştır. Bu doğrultuda deney grubu öğrencilerine oyunlarla ders planları uygulanmış, kontrol grubu içinse var olan mevcut programın dışına çıkılmamıştır. Gruplara uygulanan ön test ve son test sonuçları analiz edilmiş ve çok anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Öğrencilerle yapılan mülakatlarda deney ve kontrol grubunda dersin çok iyi anlatıldığı ve lise öğrenimi esnasında da bu konuların anlatılması ön bulunuşluk seviyelerinin yüksek olmasına sebep olmaktadır. Deney ve kontrol grubundan alınan görüşlerden oyunlarla ve deneylerle işlenen kimya dersinin daha zevkli olduğu sonucu çıkmaktadır. Bunlara ek olarak kontrol grubu da eğitsel oyunlarla işlenen kimya dersi istediklerini dile getirmişlerdir. Eğitsel oyunlar derse katılımı artırdığı gibi, artan ilgi ile soyut konuları anlamak daha kolay hale gelmiştir. Öğretmen adaylarının eğitsel oyunla işlenen derslerden çok memnun olmaları ileriki öğretmenlik hayatlarında öğrencilerine eğitsel oyunlarla ders anlatacaklarını söylediler. Bu tutum oldukça olumludur, çünkü çocuk oyun içindeyken kendiliğinden öğrenir ve mutlu olur. Periyodik cetvel, molekül modelleri gibi kimya konularını öğrenmekte zorluk çeken öğrenciler eğitsel oyunla hayal ederek daha etkili bir şekilde öğrenme gerçekleşir ve gözle görülemeyen kavramlar somutlaştırılır. Kendi eğitsel bulmacalarını oluşturan öğretmen adayları öğrendiği konuları pekiştirilmekte ve eleştirisel bakış acısı kazanmaktadır.

Geleneksel yöntemlerle işlenen kontrol grubu derslerinde ise öğrencilerin dersi sıkıcı ve uzun bulması beklenirken eğitmenlerinin konunun uzmanı olması nedeniyle tam öğrendiklerini ancak eğitsel oyunu kendilerine de uygulanmasını istediklerini söylemişlerdir. Eğitsel oyunlar uygulanmayan grupta bile merak ve ilgi uyandırmıştır.

Sonuç olarak eğitsel oyun yöntemi öğrenmeye olumlu katkı sağlamaktadır. Bu sebeple algılanması zor olan kimya gibi derslerde uygulanmasının etkili olması alanda yapılacak diğer çalışmaların geliştirilmesinde etkili olacaktır. Bununla birlikte eğitsel oyunların zevkli bir şekilde ve kolay olarak uygulanması öğrencilerin başarılarını olumlu destekleyecektir.

Teşekkür

Bu çalışma EBT 2018/04 BAGEP no'lu proje kapsamında Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Kaynakça

Aral, N., Gürsoy, F. & Köksal, A. (2001). Okul Öncesi Eğitimde Oyun. İstanbul: Ya-Pa Yayın Pazarlama San. ve Tic. A.Ş.

Bozoğlu, U. (2013). Ortaokul 7. Sınıf Matematik Dersi Alan-Çevre İlişkisi Konusunda Oyun Temelli Öğretimin Öğrenci Başarısına Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Darwish, D., Esquivel, G.B., Houtz, J.C., & Alfonso, V.C. (2001). Play and social skills in maltreated and non-maltreated preschoolers during peer interactions. Child Abuse & Neglect, 25(1), 13-31.

Çoban, B. ve Nacar, E. (2006). Okul öncesi eğitimde eğitsel oyunlar. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım,

Guralnick, M. J. (2004). Effectiveness of Early Intervention for Vulnerable Children: A Developmental Perspective. In M. A. Feldman (Ed.), Essential readings in developmental psychology. Early intervention: The essential readings. Blackwell Publishing.

Melendez, W. R., Beck, V. & Fletcher, M. (2000). Teaching social studies in early education. USA: Delmar Thomson Learning.

Obut, S. (2005). İlköğretim 7. Sınıf, Maddenin İçyapısına Yolculuk Ünitesindeki Atomun Yapısı Ve Periyodik Çizelge Konusunun Eğitsel Oyunlarla Bilgisayar Ortamında Öğretim Ve Buna Yönelik Bir Model Geliştirme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.

Özden, M, Y., Çağıltay, N. ve Çağıltay, K. (1999). "Teknoloji ve Eğitim: Ülke Deneyimleri ve Türkiye için Dersler". http:// 144122,53,200/ myozden/ teknosan.htm.

Özer, A., Gürkan, C. & Ramazanoğlu, O. (2006). Oyunun Çocuk Gelişimi Üzerine Etkileri. Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, 5(6), 67 -79.

YENİ MEDYANIN YEREL MEDYADA YARATTIĞI DÖNÜŞÜMLER: KAYIPLAR VE KAZANIMLAR*

Doç. Dr. Onur DURSUN

Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

odursun@cu.edu.tr

Arş. Gör. Dr. Serkan BULUT

Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

sbulut@cu.edu.tr

Özet

Yerel medya bir bölgede etkin olarak yayın yapan yazılı, işitsel ve görsel medya araçlarını ifade etmektedir. Liberal medya ile ortak ve benzer yayın ilkelerine sahip olmakla birlikte yerel medyayı yaygın (ulusal) medyadan ayıran birtakım özellikler vardır. Bunların başında güçlü, ilgili ve bilgili bir yerel kamuoyu oluşturmak, bölgeye has sorun ve gelişmelerden bölge halkını haberdar ederek bölgesel bir kamuoyu şekillendirmek ve bölgenin tanıtımına dolaylı da olsa katkıda bulunmak gelmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında yerel basın organları bir bölgenin gündemini oluşturmakta, bir nevi bölgesel-kitlesel düzlemde enformasyon döngüsünü sağlamaktadır. Yerel basın, toplumsal ve teknolojik gelişmelere paralel olarak değişmekte ve yerel basında haber üretim süreci, istihdam koşulları, yayın politikaları dönüşüme uğramaktadır. Bu durumlar, yerel basında farklı görünümler yaratabilmektedir. Bu çalışma, internet ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle gündelik hayatımıza giren yeni medya kavramı bağlamında yerel basının mevcut durumunu irdelemiştir. Başka bir anlatımla yeni medyanın yerel basında yarattığı kayıplar ve kazanımları ele alarak güncel durumu tespit etmeye çalışmıştır. Çalışma, görece kuvvetli bir yerel basına sahip Adana ili örneği üzerinden konuyu ele almıştır. Çalışmada Adana'da günlük yayımlanan 13 günlük yerel gazete incelenmiş ve 6 farklı gazeteden 10 kişiyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, mevcut kuramsal bilgilerle değerlendirilerek yerel medyanın yeni medyayla büründüğü görünüm resmedilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: yerel basın, yeni medya, Adana basını, yerel basında değişim

Abstract

Local media refers to all print, aural and visual media which actively broadcast in a region. While it has common and similar broadcasting principles with liberal media, certain characteristics distinguish local media from mainstream (national) media. The most important of these is to create a strong, relevant and knowledgeable local public opinion, and to form a regional public opinion by informing the people in the region about the problems and developments specific to the region and to contribute indirectly to the promotion of the region. From this perspective, local press organisations constitute the agenda of a region and provide a kind of information-cycle in the regional-mass plane. The local media changes in parallel with social and technological developments and the news production process, employment conditions and publishing policies in the local press are transforming. These situations can create different views in the local press. This study examines the current situation of the local press in the context of the new media concept which has entered into our daily lives with the developments on internet and communication technologies. In other words, it tried to determine the current situation by addressing the losses and gains created by the new media in the local press. The study deals with the issue through the case of Adana, which has a relatively strong local press. In this study, 13 daily local

* Bu çalışma, Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenen SBA-2018-10290 Nolu Bireysel Araştırma Projesi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimine teşekkür ederiz.

newspapers published in Adana were analyzed and interviews were conducted with 10 people from 6 different newspapers. The data obtained were evaluated with the existing theoretical knowledge and the picture of the local media with new media was tried to be depicted.

Key words: local press, digital media, Adana local press, transformation of local press.

GİRİŞ

Küreselleşmeyle birlikte medyada ulusal düzeyde tekellerin doğması ve medyanın uluslararasılaşma yolunda hızla ilerlemesi ve yeni medyanın bu süreçlere eklenerek iletişim akışını küresel düzleme yöneltmesi, yerel medyayı birçok açıdan olumsuz etkilemiştir. Yerel medyanın giderek kan kaybetmesi, bu alandaki akademik ilgiyi, yani bilimsel çalışmaların sayısını ve niteliğini de olumsuz yönde etkilemiştir.

Yerel medyayla ilgili yapılan çalışmalara göz attığımıza Alav'ın Kitle İletişim ve Yerel Medya (2002) çalışması karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, kitle iletişimini yerel, ulusal ve uluslararası boyutuyla incelemekte, yerel medyanın kentin kamuoyunu şekillendirmesini açıklayan bir model önerisinde bulunmaktadır. Türkiye'de Yerel Basın (2009) adlı kitabında Girgin, Türkiye'de yerel basının tarihsel gelişimini, oluşturulan basın yasalarını, yerel basında sansür uygulamalarını, çeşitli dönemlerdeki basın-yerel basın pratiklerini, yerel basının bölgeler için taşıdığı önemi, resmi ilan süreçlerinin yerel medyadaki etkilerini irdelemektedir. Türkiye'de Yerel Basının Sorunları ve Çözüm Önerileri başlıklı makalesinde Ulusoy, yine Türkiye yerel basınının tarihsel süreçte karşılaştığı sorunları tespit etmekte ve çözüm önerileri sunmaktadır.

İnuğur (2005), basın tarihi çalışmasında Türkiye tarihindeki basının gelişimini ayrıntılarıyla anlatırken, yerel medyanın yapılanış biçimi hakkında bilgiler vermektedir. Başka bir anlatımla, Türkiye'de bugün günlük yayımlanan gazetelerin çoğunun aslında yerel ölçekli başlayarak yaygın basına dönüştüğü bilgisini vermektedir. Benzer şekilde Topuz da (2011), Türkiye basın tarihini ayrıntılı bir şekilde ele aldığı çalışmasında Osmanlı'dan günümüze çıkan gazeteleri anlatmakta ve yerel basının tarihsel şekillenişine ışık tutmaktadır. Türkiye basın tarihi ve kısmen de yerel basın tarihiyle ilgili çalışmalar kitaplara ve çeşitli makalelere konu olmuştur.

Basın tarihi çalışmalarının sayısı hayli fazladır. Bu tür çalışmalar, yerel basın da dâhil Türkiye basın tarihini ayrıntılarıyla irdelemiştir. Fakat günümüzde yerel basının içinde bulunduğu sorunlara, yeni medyayla ve küresel iletişim politikalarıyla yerel basının ne tür değişimler yaşadığına ilişkin çalışmalara iletişim/medya yazınında pek fazla rastlanmamaktadır. Bu çalışma, Adana yerel basını örneklemi üzerinden, küreselleşme, teknolojik gelişmeler, yeni medya ve yerel medya çerçevesinde yerel medyanın mevcut pozisyonunu tespit ederek yerel medyanın yeni medyanın gelişmesinden kaynaklı yaşadığı dönüşümleri bilimsel olarak ifade etmeyi amaçlamaktadır.

YEREL BASININ GENEL GÖRÜNÜMÜ

Yerel Basının Sorunları

Yerel medyanın, yeni medyanın gelişiminden bağımsız ve tarihi öncelere dayanan çeşitli sorunları bulunmaktadır. Yılmaz, Yerel Basının Etik Sorunları (2011) başlıklı çalışmasında, "yerel muhabirlerin yaygın basında haber kaynağı olarak kullanılması, devletin tahsis ettiği resmi ilan parasından pay alma çabası, naylon kadrolar, yerel basının tehdit ve şantaj unsuru olarak kullanılması, yerel basının reklâm aracı olarak kullanılması, yerel basının siyaset ve propaganda aracı olarak kullanılması" gibi başlıklar altında yerel medyanın sorunlarını tartışmıştır.

Yerel medyanın sorunları bunlarla sınırlı değildir. Muhabir eksikliği, niteliksiz istihdam, düşük tiraj, ajans bağımlılığı, iletişim fakültesi mezunu istihdam edilmemesi, içeriklerin niteliksiz ve yerel basın bağlamında neredeyse aynı olması, yaklaşık 1-2 sayfanın özel haberlere ayrılarak geri kalanının ilan, reklam ve ajanslardan alınan haberlerden oluşturulması, halkın beklentilerinin karşılanmaması, teknolojiden gerektiği ölçüde yararlanılamaması, satışı arttırmak için magazin haberlerine ve promosyona yönelim, teknik nedenlerden dolayı halkın yerel medyaya olan ilgisizliği, çalışan

sayısındaki yetersizlik, düşük ücretle ve niteliksiz/alaylı istihdamı (bkz. Kurtbaş vd., 2009) gibi sorunlar da yerel basının temel sorunları arasında yer almaktadır. Yücel (2009, 514) yerel basına ilişkin şu bilgileri aktarmaktadır:

Günümüzde ulusal basının sorunlarının dışında kalamayan yerel basın, kendi özel sorunlarının da eklenmesiyle oldukça zor koşullar içerisinde yaşamını sürdürmektedir. (…) Yerel basında çalışanlar üvey evlat muamelesi gördüklerini, sorunlarının çoğunlukla ekonomik olduğunu sürekli olarak dile getirmekte, ulusal basın kuruluşlarına verilen kredi toplamının kendilerine verilenin 20-30, hatta 100 misli olduğunu ifade etmektedirler.

Bu sorunlar, dijital medyaya geçişle çözülemediği gibi, katlanarak artmıştır. Dijital medyayı yaygın basının etkin bir şekilde kullanma becerisi, yerel medyayı olumsuz etkilemiştir. Yerel basına olan ilgi giderek düşmüş ve gazeteler kapanma noktasına kadar gelmiştir. Fakat yerel medyanın dijital ortama tümüyle adapte olmadığını söylemek doğru değildir. Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde, teknolojiye uyum sağlama çabalarının devam ettiği dile getirilmiştir:

Biz yeniliklere açık bir gazeteyiz. 3 yıldır yeni iletişim teknolojilerine yatırım yapıyoruz. Web sitesi ve sosyal medyaya oldukça önem veriyoruz. Örneğin iletişim fakültesi mezunu 3 öğrenci istihdam ederek Youtube kanalı kurduk. Yeşil perde aldık. Montaj programlarımızı geliştirdik (K1).

Yerel basının neredeyse tümü dijital ortama geçmiş, Facebook, Instagram, Twitter gibi sosyal ağları kullanmaya başlamıştır. Fakat kullanım ya da içerik güncelleme konusunda yeterli düzeye ulaşıldığını söylemek olanaklı değildir. Yerel basın/medya, gerek yaygın basın karşısında gerekse gelişen iletişim teknolojileri nedeniyle giderek kan kaybetmektedir. Basın İlan Kurumu'nun (BİK) aylık tahsisatıyla ayakta kalmaya çalışan yerel basın kuruluşlarının başka herhangi bir düzenli geliri bulunmamaktadır. Başka bir anlatımla, ekonomik anlamda dar boğazda olan yerel basın/medya, kendisine, basın etiğine uygun yeni gelir kaynakları yaratamamaktadır.

Türkiye'de ve Adana'da Yerel Basın

Yerel basının tarihi, oldukça eskiye uzanmaktadır. Aynı durum Adana yerel basını için de geçerlidir. 1919-1938 yılları arasında Anadolu'da 582 gazetenin çıktığı bilinmektedir. Bu gazetelerin 176'sı İstanbul'da yayımlanırken, taşrada çıkan (toplam 406) gazetelerin 27'si Adana, 25'i Ankara, 24'ü Bursa, 18'i Trabzon, 16'sı Samsun, 13'ü Eskişehir, 12'si Kastamonu, 11'i Gaziantep ve 10'ar tanesi de Konya, Balıkesir, Urfa'da yayımlanmıştır (Koloğlu,1990: 104).

II. Meşrutiyet sonrasında Adana'da İtidal, haftalık siyasi bir gazete olarak 1908 yılında yayın hayatına başlamıştır. Gazete, 1909 Adana olayları esnasında yayın hayatına son vermiştir (Yüreğir, 1934). 1909 yılında yayın hayatına başlayan diğer bir gazete ise Rehber-i İtidal gazetesidir. Fanizade Ali İlmi'nin bu gazetesi aynı yıl kapanınca, İlmi, daha sonra Fransızlardan aldığı destekle Ferda gazetesini çıkarmaya başlamıştır (Okday, 1932) . 1918 yılından bu yana çıkan Yeni Adana gazetesi Türkiye'nin en uzun ömürlü gazetesi olma özelliğini elinde tutmaktadır. Tarihsel süreçte Adana ilinde çok sayıda gazete yayın hayatına başlamış ve kapanmıştır. Her dönemde siyasal hareketlerle bağlantılı dönüşümler yaşayan Adana yerel basını, çeşitli sıkıntılarıyla günümüze kadar gelmiştir. Basının hareketli bir yapıya sahip olmasından dolayı tarihsel süreçte sadece Adana yerel basını değil Türkiye yaygın basını da sürekli değişim yaşamıştır. Bu hareketlilik günümüzde hala devam etmektedir.

Türkiye, yerel basın açısından oldukça zengin bir görüntü sergilemektedir. Basın İlan Kurumu'nun Temmuz 2019 verilerine göre Türkiye'de 1.075 yerel gazete bulunmaktadır. Bu gazetelerde toplamda 7.593 kişi çalışmaktadır. Çalışanların 5.179'u erkek, 2414'ü ise kadındır. Bunlardan 3.211'i Sarı Basın Kartı taşımaktadır. İŞKUR kapsamında 289 çalışan bulunmaktadır. Bu gazetelerde çalışan engelli sayısı ise 35'tir. Emekli olarak çalışan sayısı 953'tür. Çalışanların eğitim durumlarına bakıldığında 1.199'u iletişim fakültesi mezunu, 1.003'ü ilkokul mezunu, 3.185'i lise, 729'u ön lisans, 175'i iletişimle ilgili ön lisans, 2.415'i lisans, 79'u yüksek lisans ve 7'si ise doktora derecesine sahiptir.

Basın İlan Kurumu'nun (BİK) Aralık 2019 verilerine göre, Adana ili sınırları içerisinde farklı periyodlarda yayımlanan toplamda 101 yerel basın/medya kuruluşu bulunmaktadır. Günlük yayımlanan gazete sayısı 15'tir. Bunların 13'ü Adana merkez, 1'i Ceyhan, 1'i de Kozan'da yayımlanmaktadır. Haftalık yayımlanan gazete sayısı 16, 15 günde bir yayımlanan gazete sayısı 21, aylık yayımlanan gazete sayısı 44 ve iki ayda bir yayımlanan gazete sayısı ise 4'tür. Adana ilinde günlük olarak çıkan gazetelere ve tiraj bilgilerine ilişkin veriler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Adana'da günlük olarak çıkan gazeteler ve tirajları.

Aralık-2019 Ayında Resmi İlan ve Reklam Verilebilecek

ADANA GAZETELERİ

Sıra	Süreli Yayın Adı	Yayın Türü	Yayın Periyodu	Sayfa Sayısı	Yüzölçümü (m^2)	Aylık Baskı Sayısı Toplamı	Fiili Satış Adedi Ortalaması	Not
1	ADANA 5 OCAK	Yerel	Günlük	9	1,87	32.400	634	(*)
2	ADANA GÜNEY HABER	Yerel	Günlük	8	1,60	29.700	470	(*)
3	BÖLGE	Yerel	Günlük	8	1,60	22.950	456	(*)
4	ÇUKUROVA BARIŞ	Yerel	Günlük	6	1,14	22.950	440	(*)
5	ÇUKUROVA METROPOL	Yerel	Günlük	8	1,60	22.950	498	(*)
6	ÇUKUROVA PRESS	Yerel	Günlük	8	1,60	22.950	447	(*)
7	EGEMEN	Yerel	Günlük	8	1,77	22.950	503	(*)
8	GAZETTE	Yerel	Günlük	8	1,60	20.250	511	(*)
9	GÜNAYDIN ADANA	Yerel	Günlük	8	1,60	29.700	462	(*)
10	İLKHABER	Yerel	Günlük	16	3,20	41.895	494	
11	MEDYA YENİGÜN	Yerel	Günlük	8	1,40	19.700	493	
12	TOROS	Yerel	Günlük	9	1,97	33.750	532	(*)
13	YENİ ADANA	Yerel	Günlük	6	1,14	22.950	446	(*)

(*) İşaretli Süreli Yayınlar haftada bir gün yayınlanmaz.

ADANA CEYHAN

Sıra	Süreli Yayın Adı	Yayın Türü	Yayın Periyodu	Sayfa Sayısı	Yüzölçümü (m^2)	Aylık Baskı Sayısı Toplamı	Fiili Satış Adedi Ortalaması	Not
1	CRT HABER	Yerel	Günlük	8	0,90	8.100	264	(*)

(*) İşaretli Süreli Yayınlar haftada bir gün yayınlanmaz.

ADANA KOZAN

Sıra	Süreli Yayın Adı	Yayın Türü	Yayın Periyodu	Sayfa Sayısı	Yüzölçümü (m^2)	Aylık Baskı Sayısı Toplamı	Fiili Satış Adedi Ortalaması	Not
1	KOZAN EKSPRES	Yerel	Günlük	12	1,16	6.750	157	(*)

(*) İşaretli Süreli Yayınlar haftada bir gün yayınlanmaz.

BİK'in Temmuz 2019 verilerine göre Adana'da 17 yerel/günlük gazete bulunmaktadır. Bu gazetelerde toplamda 120 kişi çalışmaktadır. Çalışanların 73'ü erkek, 47'si ise kadındır. Bunlardan 50'si Sarı Basın Kartı taşımaktadır. İŞKUR kapsamında 14 kişi çalışmaktadır. Bu gazetelerde çalışan engelli sayısı ise 2'dir. Emekli olarak çalışan sayısı 17'dir. Çalışanların eğitim durumlarına bakıldığında 13'ü iletişim fakültesi (şu anda bu sayı 1'dir), 18'i ilkokul, 64'ü lise, 2'si ön lisans, 4'ü iletişimle ilgili ön lisans, 31'i lisans (şu anda bu sayı 18'dir), 1'i yüksek lisans derecesine sahiptir. Rakamlar, Adana yerel basınının çalışan profilinin eğitim seviyesi açısından iyi olmadığını göstermektedir.

YÖNTEM VE ANALİZ

Çalışmanın Amacı

Yerel basın yapısal olarak dönüşmektedir. Yeni medyanın sürece dâhil olmasıyla ajans haberciliği ön plana çıkmıştır. Yerel gazetelerin bölgenin kurum/kuruluşlar olarak birkaç kaynağını haber kaynağı olarak kullanması, nitelikli istihdam sayısını düşürmekte ve bu da gazetenin önemli bir malzemesi olan özel haberlerin gazetelerde sayıca azalmasına neden olmaktadır. Yerel medyada türdeşleşme yaşanmakta ve çok sesli, demokratik bir kamuoyunun oluşumu sekteye uğramaktadır. Bu çalışma, yerel

medyanın önemini ve etkisini gözden geçirmeyi; yaşanılan zorlukları ve dönüşümleri tespit etmeyi; çözüm önerileri sunmayı ve bu alanda istihdamın arttırılmasına yönelik yeni çalışmaların yapılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında yeni medyanın yerel medyada yarattığı yeni durumu analiz etmek, kazanımları ve kayıpları ortaya koyabilmek ve bu doğrultuda çözüm önerileri sunabilmek hedeflenmiştir. Çalışma, Adana yerel basını üzerinden giderek, bu basın organlarının yeni medyaya uyum sağlayıp sağlayamadıklarını ya da ne ölçüde ve hangi doğrultuda uyum sağlayabildiklerini, elde edilen kazanımların ya da yaşanan kayıpların neler olduğunu, yapısal dönüşümlerin doğrultusunu tespit etmeye odaklanmıştır. Çalışmamızın amaçları şöyle sıralanabilir:

- Yerel medyanın durumuna ışık tutmak
- Yeni medyanın yerel medyada yarattığı değişimleri incelemek
- Yerel medyanın haber kaynaklarını incelemek
- Küreselleşen dünya ve medya ortamında yerel basındaki yönetici ve gazeteci profilini tespit etmek
- Yerel medya politikalarının yaygın medya organlarına göre nasıl şekillendiğini, küresel köye evrilen medya ortamında bu politikaların devamının nasıl sağlandığını araştırmak.

Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışma, dijital medyanın –internet ve iletişim teknolojilerinin- yerel medyada yarattığı durumu Adana ili ölçeğinde tespit etmeyi ve böylece çözüm önerileri geliştirmeyi hedeflemiştir. Çalışma, örneklem olarak Adana yerel basınını ele almıştır. Bu kapsamda, Adana yerel basınında çalışan kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Proje'nin örneklemini Adana merkezde günlük yayımlanan 14 gazeteden 6'sı oluşturmuştur. Bu gazeteler arasında Adana 5 Ocak, Günaydın, Yeni Adana, Adana Güney Haber, Bölge, Metropol yer almıştır. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yönteminin kullanıldığı araştırmada, 6 gazeteden, imtiyaz sahibi, genel yayın yönetmeni, sorumlu yazı işleri müdürü, müessese müdürü, haber müdürü, muhabir, işletme sorumlusu gibi üst düzey idari görevleri yürüten 10 kişiyle görüşülmüştür. Bilimsel araştırma etiği gereği, görüşülen kişilerin kimlikleri ve çalıştıkları kurumlar saklı tutulmuştur.

BULGULAR

Çalışmada elde edilen veriler; ekonomik sıkıntılar, tiraj kaybı, ajans bağımlılığı, istihdam yetersizliği ve eğitimli kadro eksikliği, geleneksel ve yeni medya arasındaki teknik sermaye eşitsizliği, şantaj gazeteciliği ve yasal zemin boşluğu gibi başlıklar altında irdelenmiştir. Çalışmada ulaşılan bilgiler, yerel medyanın sorunlarının yeni medyaya geçiş sürecinde doğmadığını, mevcut sorunların dijital ortama geçişle birlikte hız kazandığını göstermiştir. Başka bir anlatımla, yerel medyanın, dijital medyadan bağımsız sorunları bulunmaktadır. Dijital medyaya geçiş, yerel basında kazanımlardan daha ziyade kayıplara neden olmuştur. Bu kayıplar, aşağıdaki başlıklar altında, dijital medyaya geçiş süreciyle birlikte irdelenmiştir.

Ekonomik Sıkıntılar

Yerel medyanın temel sorunu iktisadi kaynak yaratamamasıdır. Diğer tüm sorunlar kuşkusuz bundan kaynaklanmaktadır. Yapılan görüşmelerde katılımcıların tümü neredeyse bu durumu dile getirmiştir. Basılı gazete çıkartmanın maliyetli bir iş olduğunu belirten katılımcılar, bu sıkıntının, basılı gazeteleri yok edeceği kanısındadırlar. Ekonomik sıkıntıların, birçok sıkıntının temelini teşkil ettiğini belirten katılımcılar, basılı gazetelerin zamanla yok olacağını ifade etmişlerdir. Dijital medyanın, bu yok oluşu hızlandırdığı, genel bir kanı olarak belirmiştir.

Yerel basının ekonomik anlamda dar boğaza girdiği, katılımcıların tümü tarafından dile getirilmiştir. K9, elektrik, telefon, su faturalarını dahi ödemekte sıkıntı çektiklerini ifade etmiştir. K6 ise şu ifadeleri kullanmıştır:

Gazetenin ekonomisi iyiyse her şeyi iyi olur. Kentin büyük şirketleri gazetelere destek olmalıdırlar. Abone olmak gibi. Büyük oranda yerel medyanın kendisini yenilemesi gerekiyor. Her gün çıkan bir gazete ile ayda bir çıkan gazete, pastadan aynı payı alıyor. Burada bir adaletsizlik var.

Yücel (2009, 521), Türkiye'de yerel basının durumunun iyi olmadığını, yazılı basında tümüyle bir geriye gidişin söz konusu olduğunu belirtmekte ve yerel basının sahip olduğu misyonu yitirmeye başladığını ve yerini naylon gazeteciliğe bıraktığını söylemektedir. Özellikle gelir kaynağı oluşturamayan yerel basın kuruluşları, çareyi ya yayın hayatına son vermekte ya da etik olmayan yollardan kaynak bulmaya çalışmakta görmektedir.

Tiraj Kaybı

Yerel medya, yeni medyaya geçiş sürecinde tiraj kaybına uğramıştır. Genel anlamda düşük olan satış rakamları, yeni medya ile daha da düşmüştür. Görüşmelerde K2, "İletişimde teknolojik gelişmeler geleneksel gazetede tirajların düşmesine yol açıyor. Açıkçası biz daha önce 15 bin gazete basıyorken, şimdi 3 bin basıyoruz. Maliyet fazla, tiraj ise düşük." ifadesini kullanmıştır. Aynı düşünceyi, görüşmecilerin tümü neredeyse dile getirmiştir. K3, düşüncelerini şöyle dile getirmektedir: "Yerel medya gerek kurumlardan gerekse özel sektörden hak ettiği desteği alamamaktadır. Gazete satışlarında kar etmek şöyle dursun zarar ediyoruz."

Teknolojik olanaklarla gazete çıkarmak ve yönetmek çok kolaylaştı. Geleneksel basında internet gazeteciğinin de etkisi ile okuyucu sayısı oldukça düştü. Çünkü her gazetenin bir web sitesi var. İnsanlar oradan açıp takip ettikleri için gazete alma gereksinimi duymuyorlar. Ancak basılı olmasıyla internette olması çok farklı. Dokunarak okumak ayrıca keyifli bir iştir. Gazeteyi artık olarak kullandığınızda bile dikkat çeken bir şey alınıp okunabiliyor (K3).

Gazetelerdeki tiraj düşüklüğünün, yayının niteliğiyle bağlantılı olduğunu düşünenler de mevcut. K4, İzmir ve Bursa'da çok yüksek tirajlı yerel gazetelerin bulunduğunu ve bunun, yayının niteliğiyle bağlantılı olduğunu dile getiriyor. Bu durum Türkiye'deki yerel basının genel sorunu olarak nitelendirilebilir. Yetersiz içeriklerle çıkan yerel gazetelerin, halkı bölgeden haberdar etme konusunda zayıf kaldıkları görülmektedir. Gazetelerin büyük bir bölümü reklam ve ilana ayrılmış durumdadır. K1, durumu şöyle anlatmaktadır:

Bundan 10 yıl önce gazeteler 10 bin – 12 bin satıyordu. Gazete çıkarmak ise o dönemde çok zordu. Şimdi sosyal medyanın etkisiyle herkes gazeteci olmuş durumda. Herkes her konuda bir yorum yapabiliyor. Bizleri denetleyen bir Basın İlan Kurumu var. Ancak sosyal medyayı denetleyen bir kurum yok. O nedenle insanlar sosyal medyaya kayıyor. Bize çok kolay bir tazminat davası açılabiliyorken bu sosyal medyada pek mümkün olmuyor. Sosyal medya okunmalarını da maddi olarak kazanç haline getiremiyorsunuz. Ancak web sitenize reklam almanız gerekiyor. Bu nedenle sosyal medya üyelikleri var.

Ajans Bağımlılığı

Yerel gazeteler, ajans bağımlı bir şekilde faaliyetlerini sürdürmektedir. Ajans bağımlılığı, yeni iletişim teknolojileriyle daha da artmıştır. Kuşkusuz ajans bağımlılığı sadece yerel gazeteler için değil, artık yaygın basın için de geçerlidir. Sahadan haber toplamak muhabir çalıştırmayı gerekli kıldığı ve bu da maliyeti arttırdığı için, gazeteler, haber açısından ajanslara bağımlı hale gelmişlerdir. Adana yerel basınının temel haber kaynağı İhlas Haber Ajansı'dır. Görüşmeciler bu durumu doğrular nitelikte bilgiler vermişlerdir. İnternet, ajans bağımlılığını arttırarak kısmen olumlu, büyük ölçüde olumsuz durumlara neden olmuştur. K3:

[İnternetin] Yerel medyaya katkıları fazla oldu. Personel konusunda maddi sıkıntı yaşayan yerel medya çok fazla eleman çalıştıramıyor. İnternet çok büyük bir avantaj oldu. Oturduğum yerden rahatlıkla

günlük bir gazeteyi hazırlayabiliyorum. Verileri ajanstan alıyor ve gazeteyi oluşturuyorum. Bazı arkadaşlar ajanstan olduğu gibi alıyor haberi. Ama ben başlığı, spotu değiştiriyorum, ana temasına dokunmadan güncellemeler yapıyorum. Zaman açısından faydası oldu.

Bu durum, gazetecilik açısından sorun olarak nitelendirilen masa başı habercilik olgusunu körüklemiştir. Gazete çalışanları, özel haber yapmadan, ajanslar aracılığıyla gazetecilik yapmaktadırlar. Bu da, yerel basının giderek nitelik kaybettiğini göstermektedir.

K3, iletişim teknolojilerinin yerel medyaya katkılarının fazla olduğunu dile getirmiştir. İnternetin büyük avantajlar sağladığını belirten K3, "Ben şu anda oturduğum yerden günlük bir gazeteyi çok rahat hazırlayabiliyorum. Çünkü abonesi olduğum birkaç ajans var. Haber kaynaklarımız ajanslardır." ifadesini kullanmıştır. K5 ise benzeri vurgularda bulunmakla birlikte duruma eleştiri de yöneltmektedir:

İnternet çok yararlı bir iletişim ortamıdır. Ancak tembelliğe de yol açan bir iletişim aracı. Ben eskiden, Adana'da bir olayın olup olmadığını öğrenmek için nöbetçi memuru, yani polisi arardım. Şimdi bu kalkmış durumdur. Şimdi polis, bilgileri ajansa verdim oradan alın diyor. Ancak ben o ajansa abone değilsem ne olacak? Ancak diliyorum ki gazeteciler kolaya kaçmasın. Nasıl olsa internetten geliyor diye araştırmacı gazetecilikten vazgeçmesinler. Gazeteci haberi bir yerden değil birkaç yerden teyit eden bir kişi olmalıdır.

Yerel medya mensupları, ajans bağımlılığının genel olarak iyi bir şey olmadığı kanısındadırlar. Yukarıdaki alıntıladığımız metin bunu vurgulamaktadır. Ajans bağımlılığı, yerel gazeteleri olumsuz etkilemiştir. Aynı düşünceyi K4 ve K9 da dile getirmektedirler:

Eskiden muhabiri habere gönderiyordunuz. Muhabir kendi haberini yazıyor, fotoğrafını çekiyordu. Gördüklerini yazıyordu. Kamerası varsa görüntüyü çekiyordu. Eğer gördüklerinden etkilendiyse, ondan yorum çıkartıyordu. Ama olaya şimdi ajans gidiyor. Bu halkın haber alma özgürlüğünü de bitiriyor. Tüm gazeteler olayı ajansın bakış açısıyla halka iletiyor. Adana'da 10 gazete varsa, ertesi gün bakıyorsunuz haber aynı. Başlığı kapattığınızda içerikler aynı. Baktığımızda haber aynı, başlık aynı, fotoğraf aynı. Bu, patronun kolayına geliyor. Birkaç kişiyi çalıştırana kadar bir sayfa sekreteri çalıştırıyor. Bir de birkaç özel haber yapmak için bir muhabir olunca iş tamam oluyor (K4).

Yerel medyanın hepsi aynı. Herkes haberi İhlas Haber Ajansı'ndan alıyor. Çünkü şu anda en uygun ajans o. Yasa bir ajansa üye olma zorunluluğu da getirmiş durumda (K9).

İstihdam Yetersizliği ve Eğitimli Kadro Eksikliği

Yerel medyanın temel sorunlarından biri de çalışan sayısındaki yetersizliktir. Bu durum yukarıda değindiğimiz ajans bağımlılığının temel nedenlerinden birisidir. Adana'daki yerel gazetelerde 5-7 arasında kişi çalışmaktadır. Yasa, bir yerel gazetenin çıkabilmesi için en az altı kişinin 212 sayılı kanun kapsamında sigortalı olarak çalışmasını, yani basın kartının bulunmasını zorunlu kılmıştır. Gazetelerin tümü, bu yasal zorunluluğu karşılamış görünmektedirler. Ama buna rağmen bazı gazetelerde muhabir bulunmamaktadır. Yerel basın, istihdam politikaları açısından olumsuz bir görünüm sergilemektedir. Zira ekonomik kaygılarla nitelikli işgücünün istihdamından uzak duran yerel gazete sahipleri, eğitim seviyesi düşük ve deneyimsiz az sayıda muhabirle gazetecilik yapma eğilimi göstermektedirler. Yapılan görüşmeler, yerel medya çalışanlarının iletişim eğitimi almadığını, herhangi bir yükseköğretim kurumundan mezun olmadığını göstermiştir. Görüşmeciler genel olarak bu durumu, ücret politikalarına bağlamışlardır. Nitelikli çalışanların daha yüksek ücret istediklerini ve bu beklentilerini bulamayınca yerel medyada çalışmayı tercih etmediklerini dile getirmişlerdir. Yerel basından beklenti kuşkusuz iletişim fakültesi mezunlarına iş sahası açmaktır. Lakin veriler ve görüşülen kişilerden elde edilen bilgiler, yerel basın çalışanlarının iletişim fakültesi mezunu olmak şöyle dursun, fakülte mezunu bile olmadıklarını göstermektedir.

K3, eskiden bir gazetede 2 veya 3 muhabirin çalıştığını, ama şimdi bir kişiyle bile gazetenin çıkartılabildiğini, bu açıdan teknolojinin istihdamı olumsuz etkilediğini dile getirmiştir. K2 de iletişim

teknolojilerinin istihdama zarar verdiğini ve çalışan sayısını giderek azalttığını dile getirmiştir. K4 ise yerel basının istihdam olarak çok da verimli olmadığını belirtmektedir. Yerel basının en büyük sorununun nitelikli muhabirin bulunması olduğunu dile getiren K4, sözlerine şunları eklemektedir: "Yerel basının önemli sorunlarından birisi de muhabirin bulunmayışı. Nitelikli çalışan, muhabir yok. Alttan muhabir yetişmiyor. Bizim dönemimizde, yani 1980-90'lı yıllarda alaylı dediğimiz muhabirler yetişiyordu. İletişim fakültesinden mezun olanlar, önemli gazetelerde çalışıyordu." K7 de aynı durumdan yakınmıştır. K6 ise Adana'da bir muhabir ile gazete çıkaranların olduğu bilgisini vermektedir.

Alaylı çalışanların, okullulara göre daha başarılı olduğu şeklinde karşıt bir görüş ileri süren K7, sözlerini şöyle sürdürmektedir: "Nitelik sorunu var. Çalışan yetişmiyor. Yani alaylı yetişmiyor. Arkamızdan gelen yok. Nitelik sorunu da bundan kaynaklanıyor. Bizden sonraki nesil tamamen alaylı olmaktan uzak, sadece okuldan aldığı eğitimle kalmış. Böyle insanlar gazetelerde yer alacak."

Geleneksel ve Yeni Medya Arasındaki Teknik Sermaye Eşitsizliği

Yaygın basın, teknoloji açısından yerel basına göre daha avantajlı konumdadır. Yeniliklere kendisini daha hızlı adapte etmeyi başaran yaygın basın, bu bağlamda yerel basın üzerinde olumsuz bir durum yaratmaktadır. Bunun temel nedeni, yaygın basının, görece daha sistematik olması, daha fazla ve eğitimli muhabir çalıştırması ve en önemlisi holdinglere bağlı olması gibi nedenler yer almaktadır. Başka bir anlatımla, yaygın basının gelirleri daha çeşitlidir ve başka kaynaklardan da beslenebilmektedir. Böylece, dijital teknolojilere çabucak uyum sağlayabilmektedir.

Yerel medya, dijital teknolojileri kullanma konusunda beklenen seviyeye ulaşabilmiş görünmemektedir. K2'nin, "Bizler de mecburen teknolojik gelişmelere ayak uyduracağız." ifadesi bu durumu doğrulamaktadır. Özellikle geleneksel gazetenin daha önemli olduğunu düşünen kişilerin çalıştığı Adana yerel basını, dijital teknolojileri kısmen dışlamaktadır. K1, "Yeni nesiller tabii ki iletişim teknolojilerine daha rahat uyum sağlayabildiler. Ama gelenekçileri ayırmak lazım. Örneğin 50 yaş üstü olanlar ben yazımı yazar gönderirim diyorlar. Ama özellikle 30 yaş üstü olanlar daha kolay adaptasyon süreci yaşadılar." demektedir.

Yerel basın, BİK'ten aldığı paraya bağımlı durumdadır. Hatta görüşülen kişiler, birçok gazetenin sadece bu parayı almak için çıktığını dile getirmiştir. BİK'in ilan parası ödemesinin temel koşulu, gazetenin basılı olarak çıkıyor olmasıdır. İnternet üzerinden çıkan gazetelere para ödenmemektedir. Durum böyle olunca, yerel gazeteler, dijital ortamdan daha çok geleneksel gazeteye ağırlık vermektedirler. Fakat K1, "Yerel medya artık yeni nesil gazeteciler ile yeni medya teknolojilerine yatırım yapmalı. Çünkü ulusal da dâhil gazeteler artık geleneksel gazeteyi bırakıp sadece dijitalde devam etmeye başlıyor." bilgilerini vererek, dijital ortama uyum sağlamanın zorunlu olduğunu dile getirmektedir. Zaten BİK, yerel gazetelerin internet sitesi kurmasını zorunlu tutmuş durumdadır.

Basılı gazete çıkarmanın çok maliyetli ve zor olduğunu belirten K8, buna mecbur olduklarını, çünkü BİK'in başka türlü kendilerine para ödemediğini ifade etmiştir. BİK'in internet ortamına da para ödemesi gerektiğini düşünen K8, böyle olması durumunda geleneksel gazeteden vazgeçerek tümüyle dijital ortama yöneleceklerini ifade etmiştir. Benzeri düşünceleri taşıyan K9, günlük 45-50 bin tıklanma oranlarına ulaştıklarını, ama bunun bir getirisi olmadığını dile getirmiştir. Elde edilen bilgilere göre, yerel medyanın dijital medyaya tümüyle evirilememesinin nedeni, dijital ortamın onlara bir getirisinin olmayışından kaynaklanmaktadır. Bu da, yerel basının, halkı bilgilendirmekten daha çok ticari kaygılar içerisinde olduğuna işaret etmektedir.

Şantaj Gazeteciliği

Yerel gazeteler, varlıklarını sürdürmek ve para kazanmak için farklı yollara başvurabilmektedirler. K8, yerel gazetelerin, ilan verenleri tehdit ettikleri bilgisini vermektedir: "Herhangi bir kurum, bir gazeteye ilan verince, diğer gazeteler 'bize de vereceksiniz' diye baskı yapıyor. 'Aksi takdirde açığınızı buluruz' şeklinde tehdit ediyor. Şantaj yapan gazeteler var." K5 ise şunları dile getirmiştir: "Oysa bir belediye başkanını, toplumları hatta hükümetleri yönlendiren şey gazetelerdir. Bu uğurda eğitim almış

kişilerdir. Şantajcılık gazetecilik işi değildir. Bildiğin bir şey varsa yazacaksın." Gazetecilerin, gelir elde etmek için şantaja başvurduklarını K4 şöyle anlatmaktadır:

Tetikçi, şantajcı medya var mı var. Bir kentte böyle gazete sahipleri varsa, bunları temizlemek o kentin önde gelenlerinin görevidir. Böyle gazetelerin çıkmaması adına gereken adımların atılması gerekiyor. Gazetelerle ilgili sorun varsa alma, okuma ve gereken şikâyetlerini yap. Eğer açığın yoksa dik dur.

Bu tür bir gazetecilik anlayışı, günümüzün temel etik sorunlarından birisidir. Medya çalışanları, çalıştıkları kurumlarda, kamu yararını düşünerek hareket etmekten ziyade kendi çıkarlarını öncelikli görerek, çalışmalarını sürdürebilmektedirler. Burada değindiğimiz sorun, sadece yerel medyanın değil yaygın medyanın da sorunudur.

Yasal Zemin Boşluğu

Yerel medya çalışanları, gazete çıkarma ve işletme konusunda yasal boşlukların olduğu kanısındadırlar. Gazete çıkarmanın önünde hiçbir engelin olmamasından yakınan yerel basın çalışanları, herkesin gazete çıkarmasını doğru bulmamaktadırlar. Fakat gazete çıkarma işine yasal sınırlamaların getirilmesinin, beraberinde sansür tartışmalarını da getireceğini belirtmek gerekmektedir. Yapılan görüşmelerde çıkan kanı, yasal bir çerçeve bağlamında gazetelerin çıkmasıdır. K3 durumu şu sözlerle dile getirmiştir:

Yerel gazete çıkarmak bu ülkede bir bakkal dükkânı açmaktan daha basit. Bir kıstas ya da kriter yok. Bir dilekçeyle çok rahat bir gazete açabiliyorsun. Bu durum da gereğinden ve ihtiyaçtan fazla gazetenin çıkmasına neden oluyor. Bu gazeteler yılın muhtelif günlerinde, bayramlarda, seçimlerde çıkan gazeteler olup, bu belirli süre geçince tekrar kapanıyorlar. Yasal olarak kişilerin böyle bir hakkı var. Kriter getirilmesi gerekiyor bu duruma. Son zamanlarda yapılandırmalar oldu ama bunlar yeterli değil.

Gazete çıkarmak için Cumhuriyet Savcılığına bir dilekçe vermenin yeterli olduğundan yakınan K4, "Devlet, size hangi eğitimden geçtiğinizi sormuyor. Birikiminizi sormuyor. Kim olursanız olun, dilekçe vererek ertesi gün gazete çıkartabiliyorsunuz." İfadelerini kullanarak bu durumun, basında bir kirlilik yarattığını vurgulamıştır. K4 şunları dile getirmiştir:

Bu kirlilik, basını bir gün bitirecek ya da düze çıkartacak. Yani Anadolu basını bir silkelenme yaşayacak. Yeniden kendine geleceği bir dönem başlayacak. Nitelikli yazarlar, bu işe emek veren, kafa yoran insanlar bir araya gelerek "bu iş böyle gitmiyor" diyecek. Ya da devlet diyecek ki "her önüne gelen gazete çıkarmasın." Yapısal değişimler gerekiyor. Sahiplik sistemi değişmeli. Valilik İletişim Başkanlığı, gazeteciler cemiyeti, esnaf odaları vb. oluşumlar bir komisyon oluşturacak.

Demokratik ve eşitlikçi yasal düzenlemelerin sorunları kısmen gidereceği açıktır. Fakat yapılacak olan yasal düzenlemelere uymak önemlidir. Yasal düzenlemeleri savunan yerel basın çalışanlarının, bu yasal düzenlemelere uyup uymayacağı belli değildir. Gazete çıkarmak için belirli sayıda kişiyi 212 Sayılı Kanun kapsamında çalıştırmak zorunludur. Ancak, yerel gazete sahipleri, çalıştırdıkları muhabirlerden ziyade kendi yakınlarını sigortalı göstererek, mevcut yasal zorunluluğu bir şekilde aşmışlardır, yani yasayı ihlal etmişlerdir. Aynı durumun, yeni yasal düzenlemeler için de söz konusu olup olmayacağı üzerine düşünülmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, yasal düzenlemelerden daha ziyade, gazeteci etiğine bel bağlamak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Çünkü insan, vicdanını dinlemediği sürece, aşamayacağı hiçbir yasal düzenleme mevcut değildir.

SONUÇ

Çalışma yerel medyanın yapısal sorunlarının bulunduğunu ortaya koymuştur. Yeni medyanın olanaklarından kısmen yararlanan yeni medya, gelenekselden yeni medyaya geçişte önemli kayıplar yaşamıştır. Nitelikli işgücünden tiraja kadar birçok noktada olumsuz etkilenmiştir. İncelenen gazeteler, yeni medyayla birlikte kendilerine web sayfası oluşturmuşlardır ki bu aslında Basın İlan Kurumu'nun yasal zorunluluğunun bir sonucu olarak görünmektedir. Hakeza örneklemdeki gazetelerin tümünün sosyal mecraları kullandığı anlaşılmıştır.

Yerel medyanın mevcut sorunlarını tümüyle yeni medyaya geçişe bağlamak doğru değildir. Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde, yeni medyayla sorunlu bir döneme girildiği vurgusu baskın bir şekilde öne çıkmamaktadır. Yerel basın, tarihten günümüze Türkiye'de gereken değeri bir türlü görememiştir. Düşük okunma oranları, yerel medyayı iktisadi anlamda dar boğaza sokmuş ve iktisadi yetersizlikler yerel basında birçok sorunu beraberinde getirmiştir.

Bunların başında istihdam sorunu gelmektedir. Adana'da yayın hayatını sürdüren gazeteler, kısıtlı bir kadroyla yayın hayatlarını sürdürmektedirler. Bazı gazetelerde muhabir dahi bulunmamaktadır. Gazeteler, Basın İlan Kurumu'nun yasal olarak zorunlu tuttuğu kadar kişi çalıştırmaktadır. Çalışan sayısı 5-7 arasında değişmektedir.

Yerel basında çalışanların geneli üniversite mezunu değildir. Kendilerini meslekten, mutfaktan yetişenler olarak tanımlayan yerel basın çalışanları, alaylı olma durumunu önemsemektedirler. Aslında 'gazeteci olmak için okul okumak gerekmemektedir' şeklindeki anti-rasyonel kanıyı desteklemektedirler. Bu durum, yerel basında karşılaşılan etik ihlallerin nedenini kısmen açıklamaktadır. İncelenen gazeteler bağlamında, iletişim ya da gazetecilik eğitimi almış çok az sayıda muhabir Adana yerel basınında çalışmaktadır. Ve bu, gazete sahiplerince de sorun olarak algılanmamaktadır. İletişim fakültesi mezunu şöyle dursun, fakülte mezunu çalışan sayısı da çok düşüktür.

Yapılan görüşmeler, yerel gazetelerin, BİK'ten resmi ilan karşılığında para almak için çıktığına işaret etmektedir. Görüşmecilerin geneli bu düşünceyi destekler niteliktedir. Ajans bağımlı çalışan, yani bir nevi masa başı habercilik yapan yerel gazeteler, ya bir ya da iki sayfayı özel habere ayırmakta, geri kalan sayfaları (ön sayfa hariç) reklam, ilan ve ajans haberlerine ayırmaktadır. Bu da yerel gazetelerin mevcudiyetini sorunlu hale getirmektedir. Çünkü ajans haberlerine, yerel gazeteler olmaksızın ulaşmak mümkündür. Yerel gazetelerin, takip edemedikleri ya da muhabir gönderemedikleri haberleri ajanslardan almaları doğal bir durumdur. Lakin gazetenin büyük bir bölümünün ajanslardan alınan haberlerden oluşturulması, yerel gazetelerin varoluş amaçlarını sorunlu hale getirmektedir.

Görüşmecilerden bazıları, bu sorunların aşılabilmesi için yapısal değişimlerin yaşanması, yeni yasal düzenlemelerin getirilmesi gerektiği kanısındadırlar. Özellikle yaygın gazetelerin bölge eklerinin, yerel basın açısından sıkıntı yarattığı düşünülmektedir. Bölge ekleri, özel reklam gelirlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Başka bir anlatımla, Adana'da reklam veren kuruluşlar, reklam konusunda yerel basını değil yaygın basının bölge eklerini tercih etmektedir ki bu da yerel basının iktisadi anlamda kendisini var edememesine neden olmaktadır.

KAYNAKLAR

Alav, O. (2002). Kitle İletişim ve Yerel Medya, Fakülte Yayınları.

Alpay, K. (2000). Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Matbaa, Basın ve Yayın: Literatür Yayınları, İstanbul.

Girgin, A. (2001). Türkiye'de Yerel Basın, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

İnuğur, M. N. (2005), Basın ve Yayın Tarihi, 3. Baskı, Der Yayınları, İstanbul.

Kalender, A. (2002). "Demokrasilerde Yerel Basının Önemi", Yerel Gazetecilikte Meslek İçi Eğitim, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, ss. 52-61.

Kurtbaş, İ., Doğan, A., & Göker, G. (2009). "Yerel Medya Sorunsalları Ve Sektör Çalışanlarının Sorunlara Bakışları "Elazığ İli Örneği". Erciyes İletişim Dergisi, 1(2).

Orhan, K. (2006). Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi, Pozitif Yayınları, İstanbul.

Topuz, H. (2011). Türk Basın Tarihi, 3. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.

Ulusoy, B. (2003). "Türkiye'de Yerel Basının Sorunları ve Çözüm Önerileri", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı 18, ss. 103-116.

Uygur, K. (1990). "Tuna Vilâyet Gazetesi" , OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), Sayı.2.

Yılmaz, N. (2011). ", Yerel Basının Etik Sorunları", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 1(36), 131-143.

Yücel, S. (2009). "Yerel Basının Genel Görünümü (1980-2000)", Türkiye'de Kitle İletişimi / Dün – Bugün – Yarın, (Der.) Korkmaz Alemdar, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

L'ARMENIA GAZETESİ IŞIĞINDA MİNAS ÇERAZ'IN İNGİLTERE'DEKİ FAALİYETLERİ

Büşra Beyhan

Sakarya Üniversitesi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi,
busra.beyhan@ogr.sakarya.edu.tr

Özet

Fransız İhtilali sonucunda zuhur eden milliyetçilik akımı, dönemin büyük imparatorluklarını etkilemesinin yanı sıra Osmanlı Devleti'ni de kıskacına almıştır. Osmanlı Devleti'nin azınlık tebaasından Rumlar, Sırplar, Bulgarlar ve pek çok millet gibi Ermeniler de bağımsız bir idare kurabilmek amacıyla çeşitli isyan hareketlerinde bulunmuştur. Bağımsızlık yolunda Düvel-i Muazzama'nın desteğini kazanmak isteyen Ermenilerin faaliyetleri kilise, aydınlar, öğretmenler, gazeteciler gibi çeşitli gruplar tarafından desteklenmiştir. "Bağımsız Ermenistan" adına faaliyet gerçekleştiren isimlerden biri, hem Ermeni Patrikhanesi himayesinde hem de Avrupa devletlerinde bireysel faaliyetlerde bulunan Minas Çeraz'dır. Berlin Kongresi'nin eski Ermeni delegelerinden biri olan Çeraz, Paris merkezli yayınladığı L'Arménie gazetesi ile hem Ermeni Meselesini Avrupa kamuoyuna tanıtmış, hem de gerçekleştirdiği faaliyetleri bu gazetede yayınlamıştır. Çeraz'ın yayınladığı faaliyetlerinden biri de 1880 senesinde Ermeni Patriği tarafından "Özel Elçi" unvanı ile görevlendirilerek İngiltere'ye gönderilmesi ve burada kurduğu temaslardır. W.E. Gladstone, James Bryce, Charles Dilke, F.W. Chesson gibi döneminin ünlü siyasi isimleri ile özel görüşmelerde bulunan Çeraz pek çok dük, lord,leydi, büyükelçi ve gazeteci ile de temaslar kurmuştur. Çeraz, görevinden yaklaşık 21 yıl sonra İngiltere'deki görüşmelerini L'Arménie gazetesinde "Une Mission Politique en Anglettere" başlığı ile yayınlamıştır. Mevzubahis mesele ile ilgili yerli ve yabancı literatürde kapsamlı bir çalışmanın bulunmamasından dolayı bu çalışmada, L'Arménie gazetesinin ışığında Minas Çeraz'ın İngiltere'deki faaliyetleri incelenmiş ve Ermeni meselesi adına olan katkısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Minas Çeraz,L'Arménie, Basın.

MINAS CERAZ'S ACTIVITIES IN THE ENGLAND IN THE LIGHT OF L'ARMÉNIE GAZETTE

Abstract

Nationalist movement that occured as a result of French Revolution pushed Ottoman Empire's buttons as well as affecting other great empires. Minority people in Ottoman Empire such as Rums, Serbians, Bulgarians and the other minorities rioted as well as Armanians in order to found a independent management. The movements of Armanians who wanted to earn the support of Duvel-i Muazzama were supported by various groups such as the church, intelligent people, teachers, and journalists. One of the names who worked under the name of "Independent Armenia" was Minas Çeraz who made individual movements by working for Armanian Patriarchate and also for European governments. Çeraz who was an old Armanian member of Berlin Congress had showed Armanian Matter to Europe by publishing L'Armenie Newspaper in Paris, and he published all the movements he had done in that newspaper. One of the movements that Çeraz had published in 1880 was he being sent to UK under the title of "Private Envoy" by the Armanian Patriarch and the connections he made there. Çeraz had meetings with W. E. Gladstone, James Bryce, Charles Dike, F.W. Chesson as well as a bunch of duke, lords, ladys, ambassador, and journalists. Çeraz had published his meetings in UK under the title of "Une Mission Politique en Angleterre" in his L'Armenie Newspaper 21 years later his mission was completed. Since there is no detailed study in native and foreign literature about the subject matter, this study analyzed Minas Çeraz's works in UK under the light of L'Armenie Newspaper and tried to reveal his contributions to Armanian Matter.

Keywords: Minas Ceraz, L'Arménie, Press.

1. Doğumundan İngiltere'deki Görevine Kadar Minas Çeraz

Eğinli bir ailenin çocuğu olan Minas Çeraz 25 Temmuz 1852'de İstanbul'un Hasköy semtinde dünyaya gelmiştir (Annie C. Marshall, s. 240., 1913). Tanınan bir aileye mensup olan Çeraz'ın ailesinin kökeni, Eğin'in Abuçeh kasabasında bulunan "Çeraz" mahallesinden Pilibbos Amira'ya kadar uzanmaktadır. Eğitim hayatına Nersesyan Mektebi'nde başlayan Çeraz daha sonra Nubar-Şahnazaryan Mektebi'ne giderek eğitim hayatını tamamlamıştır (Pamukciyan, Biyografileriyle Ermeniler, s. 163-165). Bu sayede Çeraz, Türkçe ve anadili Ermenicenin yanına akıcı bir şekilde konuşabildiği Fransızca, İngilizce ve Yunanca dillerini de ekleyebilmiştir. Çok dilliliğinin ileride kendisine birçok kapıyı açacak önemli bir özelliği olduğunu söylememiz gerekir (Marshall, 1913, s. 240).

Eğitim hayatını tamamlamasını müteakip öğretmenlik mesleğini icra eden Çeraz, daha sonra edebi hayata atılmış ve ilk makalesini Mıgırdiç Bektaşliyan'ın ölümü üzerine yazarak 30 Kasım 1868 tarihinde Masis'te yayınlatmıştır (Mikaelean, s.9, 1928). 1870 senesine gelindiğinde, döneminin önde gelen Ermeni dergilerinden biri olan "Ergra Kount"un baş editörlüğüne getirilen Çeraz 1874'te Grakan Pordzer(Edebi Denemeler) ve 1876'da Azgayin Dastiarakut'iwn (Ulusal Eğitim) isimli eserlerini yayınlamıştır (Marshall, 1913, s. 240). Yirmili yaşlarında gerek edebi gerekse Ermeni cemaati içindeki yardımsever hareketleri ile tanınan Minas Çeraz, eğitimci kimliği sayesinde Konstantinopolis Eğitim Konseyi'nin bir üyesi olarak seçilmiş ve Ulusal Meclis'in tanınan siyasetçilerinden biri haline gelmiştir. Söz konusu gelişmelerin etkisi ile Çeraz 1878 senesinde Ermeni Patrikhanesi'nde "Genel Sekreter" unvanı ile göreve getirilmiştir ve bu görevini 1882 senesine kadar sürdürmüştür. Çeraz, bu görevindeki ilk zamanlarında Konstantinopolis Elçiliği ile görüşmeler yürüttü ve çeşitli siyasi yazışmalarda bulundu (P. Harutiin Mikaelean, s.10). Minas Çeraz'ın bu göreve atanması ile siyasi kaderi çizilmiş ve ölümüne değin hayatını Ermeni meselesine, bilhassa dünya kamuoyunda Ermenilerin ve bu meselenin tanınmasına adamıştır.

2. Minas Çeraz'ın "Özel Elçi" Unvanıyla Görevlendirilmesi ve İngiltere'ye Gönderilmesi

Minas Çeraz'ın genç yaşlarından itibaren başarılara imza atmasından ve 1878 senesinde Berlin Kongresi evveli ve müteakibinde gösterdiği performanstan memnun kalan Nerses Varjabedyan, bu ismi 1880 senesinde İngiltere'ye gönderme kararı almıştır. Varjabedyan'ın böyle bir harekette bulunmasının iki sebebi olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, 1878'de W. E. Gladstone'un Ermeniler için fazla bir şey yapamayacağını söylemesiydi. Gladstone 1880'de tekrar başbakan olunca Ermeni patriği, İngiltere'ye Berlin beyanını hatırlatmak ve İngiltere'yi Türkiye'deki Ermeniler lehine ciddi bir şeyler yapmaya zorlamak istemiştir. Piskopos Varjabedyan ayrıca Minas Çeraz'a Berlin Antlaşması'nın imzacı güçlerinin Londra'daki elçilerinden benzer beyanlar almasını da tembih etmiştir (L'Arménie, 1 Janvier 1901, s. 3). Çeraz'ın bu gaye ile İngiltere'ye gönderilmesi Osmanlı Ermenileri adına atılan büyük adımlardan bir tanesi olma özelliğine sahiptir. Önemli noktalardan bir diğeri ise Çeraz'ın bu misyonunda gerçekleştirdiği yazışmaları ve görüşmeleri 1890 senesinde yayın hayatına başlattığı L'Arménie gazetesinde 1901 senesinde seri şeklinde yayınlamasıdır. "Une Mission Politique en Angleterre" başlığıyla aylık olarak bir yıl boyunca yayınlanan haber serisi, Çeraz'ın Ermeni Meselesi adına attığı bütün adımların günümüzde aydınlatılması açısından araştırmacılar için önemli bir kaynak görevini teşkil etmektedir. Bu sebeplerden dolayı Çeraz'ın İngiltere'deki politik görevi L'Arménie gazetesinin 1901 yılında yayınlanan on iki aylık sayısı ışığında incelenecektir.

Minas Çeraz 12 Mayıs 1880 senesinde Piskopos Varjabedyan'ın emriyle İstanbul'dan pasaportsuz bir şekilde gizlice ayrılmıştır. Bu durumun temel sebebi ise Nerses Varjabedyan'ın kendisinin Türk makamlarının Avrupa'ya gitmesine karşı çıkacağını düşünmesi olmuştur. Messageries Maritimes'in Targus gemisine binen Çeraz, Varjabedyan'ın Gladstone, Lord Granville ve James Bryce'a görevinden haberdar olmaları ve Türkiyeli Ermeniler adına müdahalelerini isteme yönündeki mektuplarını da yanında taşımıştır. Çeraz'ın gemisi 19 Mayıs'ta Marsilya'ya varmış ve bir süreliğine Grand Otel, 15 Vacon Caddesi'nde kalmıştır. 21 Mayıs'ta ise Paris'e geçen Çeraz Orient Otel'de de birkaç gün konaklamıştır. Bu süre zarfında kendisinin 1878'de tanıştığı Fransız gazetecilerle ve bölgede yaşayan bazı Ermenilerle görüşmelerde bulunduğu görülmektedir (L'Arménie, 1 Janvier 1901, s. 3-4).

3. Minas Çeraz'ın Londra'ya Varması ve İngiltere'deki Faaliyetleri

Fransa'da kısa bir süre bulunmasına müteakip Çeraz, 26 Mayıs 1880 tarihinde Londra'ya varmıştır. Çeraz'ın kendisine belirlediği ilk görev N. Varjabedyan'dan teslim aldığı mektupları sahiplerine ulaştırmak olmuştur. Bu sebeple aynı gün içinde J. Bryce ile bir görüşme gerçekleştirerek mektubu kendisine iletmesinin yanı sıra ilk günden yardım vaadini almayı başarmıştır. Minas Çeraz ilerleyen günlerde özellikle de J. Bryce'ın desteği ve bağlantıları sayesinde kısa bir süre içinde İngiliz siyasileri ve basını içinde tanınan bir isim haline gelecektir. Örneğin J. Bryce ile 28 Mayıs'ta da birgörüşme gerçekleştiren Çeraz bu esnada Dışişleri Bakanı Bay Sanderson ve Lord Granville ile tanışma imkanı bulmuştur. Bu vesileyle Lord Granville'e de Varjabedyan'ın mektubunu ileten Çeraz, bu ismin misyonunu sıcak bir şekilde karşıladığını görmüştür. Bu görüşmenin takibinde Çeraz yine J. Bryce aracılığı ile Sir Charles W. Dilke ile de 31 Mayıs günü bir görüşme gerçekleştirmiştir (L'Arménie, 1 Janvier 1901, s. 4). Söz konusu görüşmelerin içeriğini Çeraz yayınlamasa da konuşmaların çoğunlukla Ermeni davasının tanıtımı ekseninde gerçekleştirildiği düşünülenler arasında bulunmaktadır.

Minas Çeraz'ın Londra'daki ilk günlerinde farklı zümrelerden isimlerle görüşmeler ve mektuplaşmalar yaptığı görülmektedir. Örneğin İran Büyükelçisi General Neriman Han, Alman Büyükelçisi Münster Kontu, Rusya Büyükelçisi Aleksey Lobanoff, İtalya temsilcisi General Kont Menabréa, Fransa Büyükelçisi Leon Say, Avusturya-Macaristan Büyükelçisi Kont Karolyi ve Kont Videnbruck ile Çeraz 30 Mayıs-8 Haziran tarihleri arasında gerek bire bir gerekse bir arada görüşmeler yapmıştır. Çeraz adı geçen bazı isimlerle Berlin Kongresi zamanında tanışmasından dolayı bu diplomatlarla davası adına fikir alışverişini istediği yönde gerçekleştirebilmiştir. Çeşitli ülkelerden diplomatların yanısıra Çeraz aynı tarihler arasında İngiliz siyasetinde önemli isimler arasında bulunan Lord Granville, Lord Tenderden, Lord Carnarvon,Bath Markisi ve J.A. Godley gibi Başbakan Gladstone'a yakın olan yetkililerle de bir araya gelmiştir (L'Arménie,1 Janvier 1901, s. 4).

Çeraz İngiltere'ye gitmesinin kısa bir süre ardından İngiliz siyasilerine Ermeni meselesini tanıtmak niyetine girmiştir. Gerek İstanbul'dan çıkışında gerekse kendisini İngiltere'de de destekleyen bir isim olan Krikor Odyan ile 11 Haziran günü bu amaçla yola çıkan Çeraz, Lordlar Meclisi'ne gitmiştir. Söz konusu gün Lordlar Meclisi'nde Ermeni meselesinin akşam beşte gerçekleşen bir oturumda tartışıldığı görülmektedir. Lord Selborne'nin başkanlığında toplanan oturum öncelikle Lord Carnarvon'un Ermeni meselesi lehine verdiği bir konuşma ile başlamıştır. Lord Salisbury ve muhafazakarların sık sık böldüğü bu konuşmacıyı liberaller sonuna kadar desteklemiştir. Bu durumun ardından Argyll Dükü, Lord Salisbury'nin saldırısını şiddetle kınamış ve konuşmasını gerçekleştirmiştir. Buna müteakip sahneyi Somerset Dükü almış ve Ermeni davası lehine esprili bir konuşma yaparak meclis ortamını yumuşatmıştır. Ermeni iddiaları lehine konuşma yapan son isim olan Bath Marki ise liberallerin alkışlarıyla sık sık bölünen bir konuşma gerçekleştirmiş ve söz konusu oturum sona ermiştir. Bir buçuk saat süren bu tartışmada Çeraz'a göre Türkiye Ermenilerinin davasına olumsuz bakan tek bir isim bulunmaktaydı: Muhalefetin lideri Lord Salisbury (L'Arménie, 1 Février, 1901, s. 2).

Lordlar Meclisi'nde Ermeni meselesine dair bir oturumun gerçekleşmesi ile özellikle Londra basını dikkatini bu yöne çekmiştir. Çeraz söz konusu durum ışığında 15 Haziran günü Almanya Elçiliği Sekreteri Kont Guido Lynar ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Ancak Çeraz, 3 Haziran'da Almanya Büyükelçisi Münster Kontu ile yaptığı görüşmede olduğu gibi bu ismin konuşmasında da Türk dostu bir dil kullandığını düşünmüştür. Çeraz'ın bu görüşmesinde pek bir destek alamadığı da göz önüne çarpan detaylardan biridir. Bu durumun sebebi ise Çeraz'ın Berlin Antlaşması'nın 61. maddesinin uygulanması için Alman Şansölyesi Bismark'a gönderilmek üzere Münster Kontu'na verdiği mektubun Bismark tarafından geri gönderildiğini öğrenmesi olmuştur. Kont Guido Lynar'ın Bismarck'ın mektubu Konstantinopolis'teki Alman Büyükelçiliği aracılığıyla kendisine göndermenin daha düzgün olacağını düşündüğünü iletmesi üzerine Çeraz ertesigün bu durumu Piskopos Varjabedyan'ın dikkatine sunmuştur. Ancak Almanya'dan umduğu desteği alamayan Çeraz, 17 Haziran gününe gelindiğinde aldığı bir davet ile İngiliz camiasında onaylandığını görmüştür. Başbakan Gladstone'un sekreteri ve aynı zamanda Parlamento Üyesi olan W. James'ten bir not alan Çeraz, 24 Haziran Perşembe günü gerçekleşecek olan Reform Club'daki akşam yemeğine davet edilmiştir. Yemeğin gerçekleştiği gün Çeraz'ın pek çok farklı isimle bir araya geldiği görülmektedir: Avam Kamarası üyesi ve C. Dilke'nin

kardeşi Ashton Dilke, parlamentonun muhafazakar üyelerinden George Errington, Kırım kampanyasını yürüten General Sir Arthur Cunynghame ve oğlu, Dışişleri Bakanlığı'nın Doğu Ofisi sekreteri Arthur H. Hardinge. Çeraz adı geçen bütün isimlerden Patrikhane'nin takibatının başarısı için destek sözü almayı başarmıştır (L'Arménie, 1 Février 1901, s. 2).

Reform Club vasıtasıyla İngiliz siyasi ile bağlantılar kurup, misyonunu başarı ile sürdüren Çeraz'ın kısa bir süre sonra tekrardan önemli bir organizasyona davet edildiği görülmektedir. Çeraz 6 Temmuz günü, yalnızca önemli isimlerin kabul edildiği geleneksel Cobden Club yemeğine davet almıştır. 10 Temmuz Cumartesi günü söz konusu davete icap eden Çeraz, saat dört buçukta Avam Kamarası merdivenlerinden yola çıkan özel vapura binerek Greenwich Ship Otel'e gitmiştir. Öncelikle özel vapurda milletvekili W. James, Yunanistan Mashalatgüzarı J. Gennadius ve F.W Chesson ile konuşma imkanı bulan bu özel elçi otele vardığında daha pek çok isim ile bir araya gelmiştir. 400 misafirin bulunduğu ve Kont Spencer'ın başkanlığında gerçekleşen bu organizasyonda Çeraz başlangıçta Başbakan Gladstone'un oğlu ve milletvekili olan Herbert Gladstone ve milletvekili ve Cobden Club'ın sekreteri T.B. Potter ile görüşme sağlamıştır (L'Arménie, 1 Mars 1901, s. 3). Resmi yemek akşam altıda başlamıştır ve burada Piskopos Varjabedyan'ın resmi temsilcisi olan Çeraz adına bir resepsiyon da verilmiştir. Bu vesileyle misafirlere hitap etme fırsatı bulan Çeraz, Ermeni milletini onurlandıran komiteye teşekkür ederek konuşmasına başlamıştır. Konuşmasında halkların özgürlüğü konusuna değinen Çeraz, Ermeni milletinin Asya'nın bir köşesinde kaybolduğunu ve neredeyse vahşi insanlarla çevrilerek asimile edilmeye başlandığını ifade etmiştir. Savaşın insanlar için en büyük felaketlerden biri olduğunu belirten Çeraz, "Medeniyet tanımayan ve asla medeniyet vermeyecek olan bir barbarlıkla bastırılmak, barışı yalnızca bir kuruntu değil, aynı zamanda insanlığa karşı bir suç" olarak nitelendirmiş; konuşmasını Ermeni milletinin Batılı güçleri sevgi ile selamladığını ileterek bitirmiştir (L'Arménie, 1 Mars 1901, s. 4). Çeraz'ın konuşması coşkulu bir alkış ile karşılanmış ve yaklaşık bir hafta boyunca Çeraz'ın adı yerel ve ulusal İngiliz gazetelerinde zikredilmiştir (Bkz. The Observer, The Times, Daily News, Daily Telegraph, Daily Cronicle, Echo, Manchester Guardian, Glascow Herald, Globe). Söz konusu durum, istenen sonuç adına başarılı bir siyaset uygulandığının en önemli emarelerinden biridir.

Önemli davetlerde aranan bir isim haline gelen Çeraz, görevinin ilk aylarında kendini önemli lordlara, milletvekillerine ve elçilere tanıtmıştı. Tüm bu isimler dışında Çeraz, kadınların da desteğini almayı ihmal etmemiştir. Bu konuda göze çarpan en önemli isimlerden bir tanesi Strangford Vikontesi olmuştur. 17 Temmuz günü adı geçen isme bir mektup kaleme alan Çeraz, Ermenilerin yaşadığı bölgelerde kıtlık yaşandığını ifade ederek vikontesten cömert bir yardım istemiştir. Bu münasebet vesilesiyle Çeraz, vikontesten yüz yüze bir görüşme talep etmeyi de ihmal etmemiştir. Çeraz'ın mektubuna karşılık vikontesaynı gün içinde Çeraz'ın mektubunu cevaplayarak, Erzurum'da görev alan İngiliz Binbaşı Trotter'dan bu konu hakkında haber aldığını ve konu hakkında bir yardım fonu ile yardımcı olabileceğini iletmiş; görüşme talebini ise olumlu karşılamıştır. Bu tarihten itibaren görüşmelerine ağırlık veren Çeraz 19 Temmuz'da Pall Mall Gazetesi'nin müdürü John Morley ile Hollanda ve Yunanistan'ın büyükelçileri ile görüşmeler gerçekleştirerek yabancı milletlerin desteğini almayı da ummuştur. Buna müteakip birkaç gün içinde milletvekili J. Bryce, F.W. Chesson, Herbert Gladstone ve başbakanın sekreteri J.A. Godley ile Ermeni davası üzerine çeşitli görüşmeler gerçekleştirilmiştir (L'Arménie, 1 Avril 1901, s. 3). Söz konusu temasları sayesinde Çeraz 23 Temmuz günü J. Bryce'ın desteğiyle Avam Kamarası'nda gerçekleşecek olan Ermenistan ile ilgili gensoruya katılma imkânı bulabilmiştir.

Avam Kamarası'nda gerçekleşecek gensoruyu bekleyenler arasında Ermenilere sempati duyan pek çok kadın ve erkeğin, muhabirin ve milletvekillerinin olduğu bilinmektedir. Bu kalabalığa katılan Çeraz, Başkan Bay Brand'in oturumu başlatması ile J. Bryce'ın konuşmasını dinlemiştir. Çeraz'a göre "Ermeni meselesi hakkında dokunaklı ve sağduyulu bir hüzünle mükemmel bir konuşma yapan" J. Bryce'ın konuşması muhafazakarlar ve liberaller tarafından sık sık farklı sebeplerle bölünmüştür. Örneğin Çeraz, J. Bryce konuşmasında Müslümanları sorumlu tuttuğu zaman Muhafazakar Parti üyelerinin bazıları tarafından olumsuz yorumlara maruz kaldığını; ancak Rus hükümetini eleştirdiğinde

desteklendiğini gözlemlemiştir. Bu konuşmacının ardından Sir Charles Dilke de sahneyi almış, bazı resmi evraklardan alıntılar yaparak Türkiye Ermenilerinin davasına destek vermiştir. Ancak söz konusu oturumda Ermenilerin aleyhine olan düşüncelerini bildiren bir konuşmacı da bulunmaktaydı: Sir Wilfrid Lawson. Ermenileri tanımadığını bildiren W. Lawson, Ermenileri "Dünyadaki en kötü alçaklar" olarak nitelendirmiş; hatta İngiltere'nin böyle bir ırk için Bab-ı Ali ile savaşmaması gerektiğini dile getirmiştir. W. Lawson'a Ashmead-Bartlett gibi bazı muhafazakar milletvekillerinin destek vermesi üzerine J. Bryce, C. Dilke ve H. Gladstone karşı atağa geçen konuşmalar gerçekleştirmiştir. Söz konusu Ermeni meselesi tartışması bütün bir gece oturumu boyunca tartışılmış; bu durumdan oldukça memnun olan Çeraz ise vatandaşları adna J. Bryce'a minnetini ifade etmiştir (L'Arménie, 1 Avril 1901, s. 3-4).

Avam Kamarası'nda Ermeni meselesinin tartışılmasının ardından Çeraz'ın güçlü bir propoganda faaliyetine girişmesi dikkate şayan en önemli olaylardan bir tanesini teşkil etmektedir. Bu propogandanın odak noktası ile Ermeniler aleyhine bir konuşma yapan Sir W. Lawson olmuştur. Adı geçen ismin laflarından vazgeçmesi adına bir kampanya başlatan Çeraz'ın durumunu bazı isimler erkenden farketmiştir. Örneğin 26 Temmuz günü milletvekillerinden W. Henry James, Çeraz'a bir mektup göndererek W. Lawson'un sözlerini düşünmeden söylediğini ve bu durumun kendisinde büyük bir acıya neden olduğunu ifade etmiştir. Bu mektuba karşılık ikna olmayan Çeraz öncelikle J. Bryce ile bir araya gelmiş, ertesi gün ise F. W. Chesson ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Minas Çeraz'ın en büyük destekçilerinden biri olan J. Bryce da kendisine destek veren isimlerden biri olmuştur. Bu gelişmelere müteakip Çeraz 28 Temmuz günü Sir W. Lawson ile uzun bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmede Londra, Manchester ve diğer bölgelerdeki Ermenilerin "hain" olarak nitelendirilmelerine çok kızdığını ve bu sözlere karşılık tazminat bile isteyebileceklerini ileten Çeraz, W. Lawson'dan sözlerinden vazgeçmesini ve bu konu hakkında açık bir mektup yayınlatmasını talep etmiştir. W. Lawson Çeraz'ın bu talebini kabul etmiş ve hemen bir mektup kaleme almıştır. Ancak Çeraz "Ermenistan'ın şehitlerinin kanı üzerine çamur atmış bir adamdan daha açık bir mektup istediğini" dile getirmiş ve yeni bir mektup istemiştir. Bunun üzerine Çeraz istediği mektubu elde etmiş ve F.W. Chesson'dan bunu basına iletmesini istemiştir. Buna müteakip F.W. Chesson'un kızı Daily News gazetesinde 31 Temmuz gününde "Sir Wilfred Lawson ve Ermeniler" başlıklı bir haber yayınlamış ve Çeraz istediği başarıyı elde etmiştir (L'Arménie, 1 Avril 1901, s. 4).

Çeraz bu hamlesinin ardından Ermeni meselesinin lehine faaliyetlerine devam etmiştir. Sir W.Lawson'un gündemde yarattığı olumsuz etkisini ortadan kaldırmak isteyen Çeraz, Ermeniler Yabancılar Tarafından Yargılandı başlıklı 15 sayfalık bir broşürü Lordlar Meclisi ve Avam Kamarası üyelerine, gazetecilere, papazlara, profesörlere ve Londra'nın önemli isimlerine dağıtılmıştır. P. Soukias'ın kaleminden çıkan ve Fleet Street Printing Works'te basılan bu broşürün Lord Byron, O. Dwight, Hobhouse, Van Lennep, C. G. Curtis, George Smith, Cesare Vimercati, J. Grasset Saint-Sauveur, De Salve, H. Verelst, W. Bolt, J. Bruce, J. Mill, Lamartine imzalandığı görülmektedir. Bu yolla Çeraz, misyonunda önemli bir adım atmıştır. Bu esnada Çeraz, İngiliz Başbakanı Gladstone'un akciğerlerinde bir tıkanıklık yaşandığını öğrenmiştir. Görevinin temeli Başbakan'a Berlin Antlaşması'nın 61. maddesini hatırlatmak olan Çeraz,bu vesileyle Bay Gladstone'u ziyaret etmeyi amaçlamıştır. Nitekim kendisi 4 Ağustos gününde Malcolm Mac Coll, Dr. George Washburn ve T. Boyacıyan ile Downing street'in ünlü hastasını ziyarete gitmiştir. Bu ziyaret ertesi gün The Times başta olmak üzere Londra basınına da yansımıştır. Söz konusu durum ile dikkatleri üstüne çekmeyi başaran Çeraz yine Bay Gladstone'u ziyaret etmek istemiş; nitekim Berlin Kongresi zamanı tanışmış olduğu Fransız devlet adamlarından Waddington Bey ile kendisini tekrardan görme fırsatı elde etmiştir (L'Arménie, 1 Mai 1901, s. 3). İkinci ziyaret ile Çeraz'ın ismi Daily News, Manchester Examiner ve Londra'nın diğer gazetelerinde tekrardan yankılanmıştır.

Görev süresinin dolmasına yaklaşan Çeraz, adını duyurmayı başarmasının ardından siyasiler haricinde farklı simalarla da bağlantılar kurmayı hedeflemeye başlamıştır. Örneğin Çeraz, İstanbul'daki Levant Herald'ın eski ortağı olan ve The East gazetesini yazan C.W. Quin ile 12 Ağustos günü birgörüşme gerçekleştirmiş; adı geçen ismin Ermeni davasına oldukça sempatik yaklaştığını gözlemlemiştir. Bu

ziyaretin ardından Çeraz Hindistan Ofisi'ne de bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Çeraz'ın bu süre zarfında bağlantı kurduğu bir diğer isim de İspanya'daki İngiliz Konsolosluğu'nda kolsolos yardımcılı olan March Bey olmuştur. 15 Ağustos günü F.W. Chesson ve eşi ile öğle yemeği münasebetiyle bir araya gelen Çeraz, bu şekilde March Bey ile bir araya gelebilme fırsatı bulabilmiştir. Ertesi gün ise Çeraz, yine F.W. Chesson'un aracılığı ile Bulgar Profesör Stefan Panaretov ile bir araya gelebilmiştir (L'Arménie, 1 Mai 1901, s. 3). Bulgar profesör ile vatandaşlarının Osmanlı Devleti'nde azınlık statüsünde bulunması vasıtasıyla Çeraz yakın bir bağ kurmayı başarabilmiştir, nitekim 18 ve 19 Ağustos günlerinde bu ikilinin Prens Aslan d'Abro Pagratide ile bir araya gelmesi sayesinde görebilmekteyiz. Öyle ki S. Panaretov'un misyonunun Doğu Rumeli ile Bulgaristan'ın birleşmesi olduğunu öğrenen Çeraz, bu isimle aynı gayeler doğrultusunda hareket ettiğini fark etmiştir. Bu sayede iki isim de birbirinin davasını desteklemek ve İngiliz camiasına tanıtmayı görev bilmiştir. Örneğin S. Panaretov İngiliz ileri gelenlerine Ermenilerin yardımsever ve iyi niyetli bir millet olduğunu, Osmanlı'nın Diyarbakır'daki hapishanelerinde bulunan Bulgarların çıkması için Ermenilerin kefillik yaptığını bile iletmiştir. Bu hamle üzerine Çeraz da aynı savunmayı Bulgar davası adına gerçekleştirmiştir (L'Arménie, 1 Mai 1901, s. 4).

Minas Çeraz yaptığı görüşmeler haricinde Lordlar ve Markisler ile Ermeni meselesi üzerine zaman zaman mektuplaşmalar gerçekleştirmiştir. Örneğin Çeraz yüzyüze görüşme fırsatını nadiren yakaladığı ve davasına destek sağlayan bir isim olan Bath Markisi ile bir süre mektuplaşarak temasını devam ettirmiştir. Örneğin 28 Ağustos günü Bath Markisi'nin Çeraz'ın davasına ve misyonuna sempatik bir bakışı olduğunu görmekteyiz. Bath Markisi'nin Çeraz yolladığı bu mektubunda "Ermeni milletinin, hükümetin sempatisini uyandırdığını ve bunun adına ciddi bir şekilde çaba sarf ettiklerini fark ettim. Çabalarını ne gibi bir başarıya götürebilirler tahmin etmek hala zor. Avrupa siyasetinin karışıklığı, bu konuların durumunu düzeltmede Bab-ı Ali'nin dile düşen isteksizliğini ekledi, Asya'daki en eski tek Hristiyan ırkı olduğuna inanmasam da Türk egemenliği altında esir olan milletinizin, çok haklı olarak dayanılmaz hatalardan bir rahatlama beklemek zorunda olmasından korkmama sebep oldu." cümlelerini kaleme almasından Ermeni davasına verdiği desteğin ehemmiyetini açık bir şekilde gözlemlemekteyiz (L'Arménie, 1 Juin 1901, s. 3).

Görev süresi boyunca Çeraz'ın Osmanlı Devleti'ne dair bazı iddialarda da bulunduğunu görmekteyiz. Bu durumun en önemli örneklerinden biri Çeraz'ın 30 Ağustos günü J. Bryce ile gerçekleştirdiği görüşmede Osmanlı padişahının Ermenileri kontrol altında tutmak adına bir Kürt birliği kurma planından bahsetmesidir. Çeraz bu iddiası ile Avam Kamarası'nın desteğini almak istediğini ifade etmiş ve J. Bryce'ın bu konuda sözünü almıştır (L'Arménie, 1 Juin 1901, s. 3). Nitekim J. Bryce'ın bu vaadini yerine getirdiğini 2 Eylül 1880 tarihinde Daily News gazetesinde çıkan bir haberde kendisinin Avam Kamarası'nda Kürt birliği sorununu gündeme getireceğini kaleme alması ile görmekteyiz. Çeraz ise bu esnada yeni bağlantılar kurmaya devam etmiştir. Örneğin 7 Eylül günü F.W. Chesson ile görüşen Çeraz, adı geçen isim sayesinde Alt Bey ile tanışma fırsatı yakalamıştır. Haydarpaşa demiryolunu inşa eden Alt Bey,'in yapılan görüşmede Minas Çeraz'ın Osmanlı toprakları hakkında görüşünü alması ilginç bir detay olarak karşımıza çıkmaktadır. Bağdat imtiyazını elde etmek isteyen bu isim, bu hattın inşaat maliyetlerini karşılamak için Çeraz'a yeterli gelir getirip getirmeyeceğini sormuştur. Bu soruya olumlu yanıt veren Çeraz, daha sonra "Sakinlerin güvenliğinin, Berlin Antlaşması'nın öngördüğü hükümlere göre, iyileşmiş bir yönetim tarafından sağlanması şartıyla." sözlerini dile getirerek imalı bir cevap vermeyi de ihmal etmemiştir (L'Arménie, 1 Juin 1901, s. 4).

Çeraz İngiltere'deki temaslarını devam ettirirken Osmanlı topraklarında önemli bir gelişmenin ortaya çıktığı görülmektedir: Ermeni ayaklanması. 9 Eylül tarihinde İngiliz basını Osmanlı'nın doğu topraklarında yaşayan Ermeni tebaanın başlattığı isyanı manşetlerine taşımıştır. Bu gelişme sayesinde Çeraz dikkatleri üzerine çekmek için en uygun ortamı bulmuştur. 10 Eylül tarihinde Bath Markisi'ne bir mektup kaleme alan Çeraz, yaşanan bu gelişme hakkında destek elde etmek adına markisten yardım istemektedir. Daily Telegraph gazetesinde yer alan bir haberi kendisine dayanak gösteren Çeraz, Osmanlı Devleti'nin Hristiyan tebaasını bastırmak istediğini markise iletir. Çeraz "Eğer umutsuzluk Ermenileri isyan etmeye zorladıysa, binlerce kişi katledilecek, çünkü kendilerini savunacak silahları yok. Fakat son günlerde Arnavutluk Birliği modelinin üzerine Türk yetkilileri tarafından düzenlenen

Kürt birliğinin, sultana karşı bir isyanın taklidi altında kampanyaya koyulması daha muhtemeldir ve Ermenistan'a basit bir asker bile göndermeyi reddeden Bab-ı Ali, Hıristiyanları Anadolu'nun Başıbozukları'nın merhametine bırakmayı öne sürmektedir." cümlelerini kaleme almasıyla söz konusu iddiasını desteklemeye çalışmıştır. Bu haberi aynı zamanda Patrikhane'den onay beklemeden J. Bryce'a da ilettiğini bildiren Çeraz, Bath Markisi'nden bu durumu Başbakan Gladstone'a iletmesi için özel bir ricada da bulunmuştur. İsyan vesilesiylemektup trafiğine başlayan Çeraz 12 Eylül günü ise Lord Carnarvon'a isyanı bildiren bir mektup kaleme almıştır. Bath Markisi'ne gönderdiği mektupla neredeyse ibarelere sahip olan bu mektupta Çeraz, din kardeşliği imasını yaparak destek kazanma yolunu izlemiştir. Bu çıkarımı Çeraz'ın mektubunu "Ermenilerin genellikle silahsız olması Hıristiyanlar için korkunç bir felaketken; Türkler, Kürtler ve Çerkezler dişleriyle silahlanır ve Sultan ve yetkililer tarafından korunurlar. Bu yüzden bu barbarlar, Avrupa zamanında müdahale etmezse binlerce Hristiyan'ı katledecektir." sözlerini bitirmesiyle yapabilmekteyiz. Nihayetinde Çeraz 13 Eylül gününde de Dışişleri Bakanı Lord Granville'e bir mektup göndermiştir. İngiliz basınında Erzurum'da yaşanan isyana ait bir gazete haberini aynen Lord Granville'e ek olarak sunan Çeraz, Berlin Antlaşması'nın 61. maddesinin derhal uygulanması gerektiğini vurgulam ve bir Kürt birliğinin kurulmuş olduğu iddialarını devam ettirmiştir. Bu bağlamda Çeraz, İngiltere ve diğer imzacı devletlerin derhal önlemler almaya karar vermezse, Hristiyanların asyada kitlesel bir katliama uğrayacağı savını ortaya atmıştır. Nihayetinde Çeraz, bu mektubun aynısını W.E. Gladstone'a da göndermiştir (L'Arménie, 1 Juillet 1901,s. 3).

Çeraz'ın Ermeniler adına yürüttüğü görevde kendisi için en uygun zamanlardan birini Ermeni isyanının çıkışı olduğunu görmekteyiz. Ancak Çeraz bu faaliyetinde İngiliz siyasilerine gönderdiği mektuplarda tam anlamıyla isteğini yanıtları alamamıştır. Örneğin Çeraz'ın Bath Markisi'ne gönderdiği mektubuna 14 Eylül günü gelen cevapta söz konusu durumu görmekteyiz. Daha mektubunun başında Daily Telegraph'ta çıkan habere önem bağlamaya hazır olmadığını dile getiren Bath Markisi, başbakana bu konu hakkında memnuniyetle yazacağını ancak bunu gerçekleştirmesi için Daily Telegraph'ta çıkan sade bir rapordan daha fazlasının gerektiğini kaleme almıştır. Çeraz'a Ermeni isyanı hakkında bir diğer cevabı iseyakınından bir isim sayılabilecek J. Bryce vermiştir. İsyan esnasında İstanbul'a giden J. Bryce, henüz Marsilya'dayken Çeraz'a 18 Eylül günü kaleme aldığı mektupta genel itibariyle isyanın gerçekleşmesine üzüldüğünü, bunun sebebinin ise Ermeni halkının silahsız olma ihtimalinin olduğunu iletmiştir (L'Arménie, 1 Juillet 1901, s. 3). Bahsi geçen mektubu almasına müteakip Çeraz, faaliyetlerine hız kazandırmak adına N. Varjabedyan ile iletişime geçmiş ve kendisinden Başbakan Gladstone, Lord Granville ve C. Dilke'ye mektuplar göndermesini istemiştir. Çeraz L'Arménie gazetesinde N. Varjabedyan ile iletişime geçtiğinde kendisine bir fikir ileri sürdüğünü de kaleme almıştır: Türk Ermenistanı'nda Lübnan'dakine benzer bir rejim istemek (L'Arménie, 1 Juillet 1901, s. 4). Dikkate şayan bir durum olma özelliği teşkil eden bu istek, Çeraz'ın misyonu dışında farklı fikirlere sahip olduğunu bize göstermektedir. Çeraz'ın mektubuna Patrik tarafından kısa bir süre sonra geri dönüş yapılmıştır ancak Çeraz'ın L'Arménie'de ilettiği bu fikrine karşılık N. Varjabedyan'ın cevabını yazmaması ise dikkat çekici bir unsurdur. Gazetede yalnızca N. Varjabedyan'ın 22 Eylül günü Çeraz'a Başbakan Gladstone'a yazdığı mektupları ilettiği ve aynı zamanda İstanbul'a gelen J. Bryce'ı ağırlamak adına harekete geçtiğini bildirdiğini görmekteyiz. Bunun haricinde Patrik, Londra'da yayınlanmak üzere Ermeni meselesi hakkında Fransızca yazılmış,broşür halinde uzun bir makele göndermiştir. Çeraz bu makaleyi Londra basınında yayınlatmayı arzulamıştır ancak İngiliz gazeteciler bunu yayınlamayınca, daha sonra makale İstanbul'da yayınlatılmıştır (L'Arménie, 1 Aôut 1901, s. 3).

İngiliz basınında Osmanlı tebaası olan Ermeni halkı ile ilgili haberler gündemde yerini korurken Çeraz'ın ilginç bir girişimde bulunduğunu görmekteyiz. 6 Ekim günü Hyde Park'a doğru yürüyüşe çıkan bu elçi, Türklere karşı olan popüler fikri araştırmak için kafasına bir fes takarak insanları gözlemlemiştir. Çeraz'ı gören bir polis memuru Lord Beaconsfield'i övmüş ve Başbakan Gladstone'un politikasını ağır şekilde kınamıştır. Bir tüccar ise endişeyle Çeraz'a doğru gelerek Doğu'da savaşın patlayıp patlamayacağını kendisine sormuştur. Bunların haricinde Çeraz'ın en ilginç gözlemi ise kadınların kendisini gördüğünde "bir barbar görmüş gibi gülümsemiş" olmalarıdır. Çeraz'ın bu ilginç gözleminden sonra İngiliz camiasındaki önemli kadınlar ile görüşmelerde bulunduğu görülmektedir.

Örneğin 19 Ekim'de İngiliz hayırseverlerden E. ve G. Langford ile görüşen Çeraz, bu isimleri Strangford Vikontesi ile birlikte çalışma fikrine itmiştir. Çeraz'ın amacı, adı geçen isimlerin Strangford Vikontesi'nin Ermeniler adına çalışmalarına yardımcı olacak bir alt komite kurması olmuştur. Çeraz bu adımının ardından ertesi gün de İtalyan hayırseverlerden J. Bertioli Hanım ile bu komite hakkında bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeyi ise 21 Ekim'de İrlandalı hayırseverlerden M. Roch Hanım ile bir araya gelmesi takip etmiştir (L'Arménie, 1 Aôut 1901, s. 4).

Çeraz'ın Ermeni davasına adına yeni isimlerle temaslarda bulunmayı göz ardı etmediği L'Arménie gazetesinde göze çarpan detaylardan biridir. Örneğin Çeraz Ekim ayının sonlarında Osmanlı'nın eski azınlıklarından olan Yunanların bazı önemli isimleri ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Çeraz öncelikle Yunan kolonisinin önderlerinden Rahip Hieronymus Myrianthus ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Kıbrıs'ta da bulunmuş olan bu rahip ile görüşen Çeraz, bu ismin Lord Salisbury ve Gladstone Bey tarafından saygı duyulan bir isim olduğunun altını çizerek, kendisiyle 1878 senesinde tanışma imkanı bulduğunun da gazetesinde altını çizmiştir. İkilinin görüşmesinin içeriği hakkında L'Arménie'de bir bilgi bulunmasa da gündem maddelerinin en önemlilerinden birinin bağımsızlık konusu olduğu tahmin edilmektedir. Rahiple görüşmesinin ertesi günü ise Çeraz'ın Yunanistan Bakanı Contostavlos Bey ile görüştüğü görülmektedir. Bu görüşmenin en ilgi çekici detayı ise, Yunan bakanın Ermenilerin faaliyetlerinde Yunanlıları geçebileceğini Çeraz'a söylemesidir. Nitekim Çeraz bu konuda bakanın kendisini ikna etmek için uzun bir süre konuştuğunu iletmiştir (L'Arménie, 1 Septembre 1901, s. 3).

Londra'daki görev süresinin bitmesine yavaş yavaş yaklaşan Çeraz, tekrardan İngiliz meclisinde Ermeni meselesine üzerine bir oturum gerçekleşmesini arzulamıştır. Çeraz'ın bu yoldaki ilk adımını ise çeşitli bakan ve milletvekillerine oturum isteme arzusunu dile getirdiği mektuplar yazması teşkil etmiştir. Bu sebeple Çeraz Kasım ayı boyunca Başbakan Gladstone, İçişleri Bakanı Sir William Vernon Harcourt, Milletvekili John Bright, Milletvekili John George Dodson, Lord Granville, Lord Kimberley, Lordlar Kamarası Başkanı Lord Selborne hatta Westminster Üniversitesi'nin dekanı A.P. Stanley'e bile Ermeni sorunu üstüne bir oturum gerçekleştirme amacıyla yazmıştır. Nitekim Çeraz'ın bu çalışmalarının sonuç verdiği görülmektedir. Mektup yazdığı pek çok isimle görüşen Çeraz'ın en büyük başarısı ise İngiltere Başbakanı Gladstone ile yüzyüze resmi bir görüşme gerçekleştirmesi olmuştur. 22 Kasım 1880 tarihinde başbakanın resmi konutuna giden Çeraz başlangıçta Gladstone'un sekreteri olan J.A. Godley tarafından karşılanmıştır. Daha sonra Büyük Salon'a alınan Çeraz, Gladstone ile bir araya gelebilmiştir (L'Arménie, 1 Septembre 1901, s. 4).

Çeraz'ın İngiltere Başbakanı Gladstone ile görüşme gerçekleştirebilmesi kendisi adına büyük bir adım olmuştur. Londra'ya gönderilmesinin temel amacı Berlin Antlaşması'nın 61. maddesinin uygulanmasını sağlamayı Gladstone'a hatırlatmak olan Çeraz, görevine başlamasının üzerinden neredeyse altı ay geçmesinin ardından bu isim ile resmi bir şekilde görüşme imkanı elde etmiştir. Minas Çeraz'ı ağırlayan Gladstone konuşmasına, kendisini iki buçuk yıl önce Piskopos Kırımyan'ın eşliğinde gördüğünü hatırladığını söyleyerek başlamış ve eski patrik ile ilgili havadisleri öğrenmek istemiştir. Çeraz'dan bu sualine yanıt alan Gladstone, Çeraz'ın Ermeni Patrikhanesince görevlendirilmesi sebebiyle kendisine Ermeni ruhbanına üye olup olmadığını da sormuştur. Çeraz bu suale karşılık birinin sivil bir şekilde Patriklik Genel Sekreteri olabileceğini dile getirerek Gladstone'un sualine olumsuz yanıt vermiş; bu cevabı pekiştirebilmek adına ise İstanbul Patrikhanesi'nde bulunan sivil kişileri isimleri ile açıklama gereği duymuştur. Bu cevap üzerine Patriklik ve Ermeni Katolikosluğu üzerine Gladstone ayrıntılı bilgiler istemiş ve müteakibinde Ermeni kilisesine ilişkin bütün konulara karşı büyük bir ilgi gösterdiğini dile getirmiştir. Çeraz bu yanıtı almasının ardından Osmanlı topraklarındaki Ermeni halkı adına yaptığı her şey için Patrik Nerses adına Gladstone teşekkür etmiştir. Çeraz'ın en büyük teşekkürlerinden birini ise 7 Eylül tarihinde verilen toplu nota teşkil etmiştir. Görüşme hakkında L'Arménie gazetesinde detaylı bir şekilde bilgi veren Çeraz, İngiliz başbakana eğer Avrupa'nın, Sultan için bu Nota'da önerilen reformları uygulamak için güçlü önlemler almaya karar vermezse, Ermenilerin durumunun çok daha kritik hale geleceğini belirttiğini de iletmiştir (L'Arménie, 1 Septembre 1901, s. 4.).

Minas Çeraz'ın Gladstone'a yaptığı konuşmanın genelinde Ermeni halkı durumundan ve Osmanlı Devleti'nin politikasından bahsedilmiştir. Çeraz'ın maruzatının bitmesinin ardından Gladstone'un verdiği cevabı Çeraz kendi sözleri ile şöyle özetlemektedir: "Nazik sözleriniz için teşekkür ederim. Lütfen Piskopos Nerses'e Ermenistan Hıristiyanlarının durumunu iyileştirmek için mümkün olan her şeyi yaptığımı söyleyin. Eğer şimdiye kadarki çabalarım gerçek bir başarı ile taçlandırılmadıysa, bunun nedeni içeride, Muhafazakar Parti'nin sistematik muhalefetiyle ve dışarıda ise Alman hükümetinin ilgisizliği tarafından engellenmiş olmalarıdır. Rusya ve diğer güçler bizimle birlikte yürüyorlar; Bismarck ilk başlarda sıcaktı ancak şimdi soğuk duruyor. Lord Granville, Alman Hükümeti'ne daha iyi düşünceler temin edebilmek için Berlin Büyükelçisine talimatlar gönderdi. Ermenilere yüreklerini kaybetmemelerini söyleyiniz. Türkiye, kendi adaletsizliklerinin ağırlığı altında yenilecek. Birkaç yıl sonra Osmanlı İmparatorluğu'ndan geriye hiçbir şey kalmayacak fakat korkunç suçların hatırası kalacak. Yıkımı yaklaşıyor ve Türkler tarafından şehit edilen bütün Hristiyan ırkların kurtuluşu sadece yıllar meselesi. (L'Arménie, 1 Septembre 1901, s. 4.)". Minas Çeraz ve Gladstone'un yaklaşık bir saat süren özel görüşmesi hakkında L'Arménie gazetesi haricinde başka bir kaynakla bulunmamakla birlikte, Çeraz'ın bu görüşmenin ardından misyonunu başarı ile devam ettirdiği görülmektedir. Bu durumu ertesi gün Çeraz'ın öncelikle Gladstone'un sekreteri J. A. Godley ve Lord Granville'nin sekreteri Harvey Bey ile görüşmesi ile görebilmekteyiz.

Gladstone ile görüşmenin ertesinde Çeraz pek çok farklı isimle olan bağlantılarını sıcak tutmak istemiştir. 24 Kasım günü bu yolda H. Harvey, Alman Büyükelçisi Kont Munster, Trelawny Saunders, Bayan Novikoff, İrlanda Milletvekili ve yazar Mac Carthy ve Mirza Yusuf Arsenius ile görüşmelerde bulunmuştur(L'Arménie, 1 Octobre 1901, s. 3.). Daha sonra Dışişleri Bakanlığı'nda Lord Granville tarafından ağırlanan Çeraz, İngiltere Başbakanı ile yaptığı görüşme hakkında kendisiyle bir araya gelmiştir. Lord Granville'in Gladstone ile aynı dile sahip olduğunu ileten Çeraz, kendisinin ilgisiz bir şekilde Berlin Antlaşması'nın 61. maddesinin uygulanmasına yönelik çabaları etkisizleştiren ismin Bismarck olduğunu dile getirmiştir. İkilinin bir araya gelmesinin bitiminde Çeraz'ın bu görüşmeden pek memnun ayrılmadığı anlaşılmaktadır. İstanbul'a geri dönmesine az bir zaman kalan Çeraz 27 Kasım günü ise Sömürge Ofisi'ne davet edilmiş ve burada Lord Kimberley ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Çeraz'ın fikrine göre "Ermenilerin ve Doğu'nun diğer Hristiyan milletlerinin davalarına en büyük sempatiyi duyan" bu isim Çeraz ile Kıbrıs meselesi hakkında da konuşmuştur. Bölgedeki İngiliz varlığı hakkında fikrini beyan eden Lord Kimberley'in azınlıklar hakkındaki düşüncelerini şu cümlesi ile tahmin edebilmekteyiz: "İngiltere, Kıbrıs adasını ele geçirdi, ancak süresiz olarak işgal etmemektedir. Bir gün onu Yunanistan denen gerçek metresine geri döndüreceğiz (L'Arménie, 1 Octobre 1901, s. 4.)".

Minas Çeraz İngiltere'deki misyonu boyunca kurduğu bağlantıların yanısıra bölgedeki azınlıklar ile de görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu görüşmelerin en önemlisini Minas Çeraz'ın 1 Kasım 1880 tarihinde Willis's Rooms'da gerçekleşen Yunan dostu bir toplantıya katılması ile açık bir şekilde gözlemlemekteyiz. Toplantı Arthur Arnold başkanlığında gerçekleştirilmiş ve Yunanlar haricinde pek çok önemli ingiliz siyasinin toplantıya katıldığı görülmektedir. Bu isimlerin içinde Lord Rosebery, Yunan Komitesi'nin Sekreteri Sergeant,Sir George Campbell, F. Buxton, R.T. Reid, Mac Laren ve Errington ve George Howat, Chesson, Valieri ve Mavrocordato Beyler de bulunmuş ve Yunan davası lehine konuşmalar gerçekleştirmiştir. Konuşmaların gerçekleşmesinin ardından Çeraz, konferansta bulunan Profesör Max Muller, Başrahip Kikotis, Yunanistan'ın eski mashalatgüzarı J. Gennadius ve Milletvekili James ile konuşma imkanı bulmuştur. Minas Çeraz katıldığı bu etkinliğin ardından Londra'daki bazı isimleri henüz ağırlayamadığını fark etmiştir. Bunun sonucunda İngiltere'deki kalış süresini uzatmaya karar vermiştir(L'Arménie, 1 Novembre 1901, s. 3).

Kalış süresini kısa bir süreliğine de olsa uzatmaya karar kılan Çeraz, Bakan Chamberlain'in Sekreteri I.B. Walker, Lord Hartington'un Vekil Sekreteri W.G. Maitland ve Lord Northbrook'un Sekreteri E.G. Jenkinson ile 2 Aralık gününde toplu bir görüşme gerçekleştirmiştir. Ertesi gün ise Çeraz, Canterbury Başpiskoposluğunun sekreterlerinden olan Lee ve Bolton Beyler ile Anglikan Kilisesi'nin Başkanı'ndan bir oturum gerçekleştirme isteği ile temasta bulunmuştur. Bu görüşmelerin haricinde Çeraz'ın 4 Aralık

günü ilginç bir görüşme yaptığı anlaşılmaktadır. İngiltere Kraliçesi'nin güvenini kazanması ile tanınan Westminster Üniversitesi'nin dekanı Stanley Bey ile görüşen Çeraz, bu isimden İngiltere Kraliçesi ile resmi bir görüşme gerçekleştirebilmek için kendisinden büyük bir iyilik istemiştir. Bu hamleyi denemeye cesaret edemeyen dekanın ise Çeraz'a doğrudan kraliçeye yazmasını tavsiye ettiğini görmekteyiz. Dekanın tavsiyesine uyan Çeraz, aynı gün içinde İngiltere kraliçesine gönderilmek üzere bir mektup kaleme almıştır. Mektubuna övgülerle başlayan Çeraz, Ermeni halkının davasını savunmak için Türkiye Ermenilerinin Patriği Piskopos Nerses tarafından Londra'ya ikinci kez İngiltere'ye gönderildiğini; şimdiden Bay Gladstone, Lord Granville ve dekan Stanley ile bazı görülmeler yaptığına mektubunda yer vermiştir. Bu bilgilendirmenin ardından ise Çeraz, kraliçeden kendisine resmi bir görüşme için ricada bulunmuştur(L'Arménie, 1 Novembre 1901, s.3).

Başbakan Gladstone ile bir görüşme gerçekleştirmeyi başarak Özel Elçi, İngiltere Kraliçesi'nden olumlu bir cevap almayı ummuştur. Bu esnada Çeraz, Diyarbakır'dan, "bölgenin Türkleri ve Kürtleri tarafından işlenen vahşetlerle ilgili bir talep sunmak için" geldiğini ilettiği iki Ermeni ile görüştüğünü L'Arménie gazetesinde kaleme almıştır. Çeraz bu Ermenilerin isimlerini vermemiştir ancak onlara evvelsi gün kraliçeye mektup yazdığını ve bunun sonucunu beklemelerini tavsiye etmiştir. Nitekim 6 Aralık günü Çeraz'ın söz konusu mektubuna cevap gelmiştir. Kraliçe adına Sir Henry Ponsonby tarafından gönderilen bu mektupta Çeraz'a, kraliçeye görüşmeler için yapılacak herhangi bir başvurunun Büyükelçisi aracılığıyla yapılması gerektiğini iletilmiştir. Mektupta yer alan bu cevaba müteakip kraliçenin oldukça meşgul olduğunu ileten H. Ponsonby, kraliçenin ne yazık ki Çeraz'a yüzyüze görüşmesinin neredeyse imkansız olduğunu da eklemiştir. İngiltere Kraliçesi ile istediği görüşmeyi gerçekleştiremeyen Çeraz, yabancı devletler ile temasa geçerek görevinin lehine bir eylemde bulunmak istemiştir. Bu bağlamda Çeraz'ın 12 Aralık günü Piskopos Varjabedyan'a bir mektup göndererek niyetini açıkladığını görmekteyiz. L'Arménie gazetesinde söz konusu mektubundan bahseten Çeraz, burada çarpıcı bir duruma yer vermiştir. Bu durum ise yazdığı mektuba eklemiş olduğu, N. Varjabedyan'dan Fransa Cumhurbaşkanı'na iletmesi üzere gönderdiği bir yazı taslağıdır. Bu yazı taslağında ise en dikkate şayan nokta, cumhurbaşkanından Ermeni iddiaları lehine aktif bir müdahale istemesi ve Lübnan rejimine benzer bir muhtariyet istenmesidir. Minas Çeraz yolladığı bu mektubun ardından aldığı cevapta Piskopos Varjabedyan'ın konuyla ilgili yoruma yer verilmemiş; ancak Çeraz'ın seyahati için verilecek maaşın bağışçılar tarafından karşılanmayacağına yer verilmiştir(L'Arménie, 1 Novembre 1901, s. 4). Bu nedenle Çeraz görev harcamalarının çoğunu kendi cebinden ödemek zorunda kalmıştır.

4. Minas Çeraz'ın Görev Süresinin Bitmesi ve İstanbul'a Dönmesi

28 Aralık günü Minas Çeraz, İstanbul'a dönüş hazırlıklarına başlamıştır. Öncelikle F.W. Chesson'ı ziyaret eden Çeraz, güvenlik sebebiyle elindeki evrakları İstanbul'a götürmek istememesi sebebiyle bütün yazışmalarını F.W. Chesson'a emanet etmiştir(L'Arménie, 1 Décembre 1901, s. 3). İkilinin görüşmesinin sonucunda Çeraz, F.W. Chesson'dan Ermeni davasının zaferi için çabalarının devam edeceğinin sözünü de almıştır. 29 Aralık 1880 tarihinde Londra'daki son gününü geçiren Çeraz, Londra'da tanıştığı isimlerin çoğu ile vedalaşmıştır. Osmanlı Devleti'nden gizlice ayrılması sebebiyle Çeraz'ın bu nedenle ülkeye gizlice girdiği görülmektedir. Roman uyruklu L. Balliozian isimli bir kişinin pasaportunu ödünç alan Çeraz nihayetinde İngiltere'den ayrılmıştır. Dönüşünü yine Fransa üzerinden gerçekleştiren Çeraz Grand Hotel, Des Capucines Bulvarı, Paris'de 30 Aralık günü konaklamış; bölgede birkaç günlüğüne kalmaya karar vermiştir. 4 Ocak'a kadar Doğu meselesine ilgisi olan ve bölgedeki Ermeni vatanseverleri ile görüşen Çeraz, 3 Ocak'ta Paris'teki arkadaşlarına da veda ederek ertesi gün yola çıkmıştır. Almanya, Avusturya-Macaristan ve Romanya'yı geçen Çeraz, 8 Ocak günü Romen yetkilileri tarafından pasaportumu incelenerek yoluna devam etmiştir. Ertesi gün İstanbul'a varan Özel Elçi, Türk yetkilileri tarafından da incelenmiş, gümrükte elindeki kitaplara incelenmek üzere el konulmuştur. Bu durumu atlattıktan sonra L. Balliozian adına elinde bulunan pasaportu Londra'ya gönderen Çeraz, gelişini bildirmek üzere İngiltere Elçiliği'ne gitmiştir(L'Arménie, 1 Décembre 1901, s. 4). İngiltere'deki politik misyonunu başarılı bir şekilde tamamlayan Çeraz'ın faaliyetlerinden memnun

kalan Piskopos Varjabedyan ise Çeraz'ı önemli bir görev olan Patriklik Genel Sekreteri pozisyonunda görevine devam ettirmiştir.

SONUÇ

Osmanlı döneminin son yıllarında önemli bir sima olan Minas Çeraz, edebi ve eğitimci kişiliği ile karşımıza çıkmaktadır. Ermeni Kilisesi'nde Patriklik Genel Sekreteri unvanı ile göreve başlamasının müteakibinde ise Çeraz'ın hayatının geri kalanını adadığı siyasi hayatının başladığını görmekteyiz. Çeraz'ın 1878 senesinde Genel Sekreter olmasını ile çağdaş olan Berlin Kongresi'ne gönderilecek Ermeni heyetine katılması, dönemin gerek yurtiçindeki gerekse yurtdışındaki siyasiler arasında tanınmasını sağlamıştır. Çeraz'ın Berlin'e giden Ermeni heyetindeki başarıları sayesinde 1880 senesinde İngiltere'ye "Özel Elçi" olarak gönderilmesi ise Ermeni davasının yurtdışında tanıtılması adına en önemli faaliyetlerden biri olma özelliğini teşkil etmiştir. Londra'da gerçekleştirdiği politik misyonu boyunca İngiliz camiasının kalbine ulaşmayı başarak Çeraz, bu yolda Ermeni davası lehine önemli adımlar atmıştır. Siyasi camianın yanısıra basında da önemli bir yer tutarak kendini kamuoyuna da tanıtma imkanı bulan Çeraz, sekiz ay boyunca aktif bir politika izlemiştir.

Görevinin temel gayesi İngiltere Başbakanı W.E. Gladstone'a Berlin Antlaşması'nın 61. maddesinin uygulanması yolunda önemli adımlar atmasını sağlamak olan Çeraz, bu misyonunu Gladstone ile görüşerek başarılı bir şekilde tamamlamıştır. Aynı zamanda gerek Avam Kamarası ve gerek Lordlar Kamarası'nda Ermeni davasına yönelik bir oturum ve bir gensoru gerçekleştiren bu özel elçi, görevi boyunca Patrik N. Varjabedyan ile iletişimini koruyarak koordineli bir şekilde çalışmalarını sürdürmüştür. Londra'da Ermeni vatanseverler ve Yunanlar gibi diğer azınlıklarla da görüşme sağlayan Çeraz, azınlıkların da desteğini alma fırsatını yakalamıştır. Osmanlı Devleti'nin doğu illeri adına attığı adımlara ayrı bir ehemmiyet gösteren Çeraz'ın, görevi dışındaki temel hedefi idari muhtariyet adında bir fırsat yakalamak olmuştur. Bu düşüncesini faaliyete geçirmek amacıyla Patrik N. Varjabedyan'a da adımlar atmasını tavsiye eden Çeraz, görevi esnasında Osmanlı'nın doğu illerinde ortaya çıkan Ermeni isyanı sayesinde gerekli adımları atmaktaki yolunu açmıştır.

Sekiz aylık görevi boyunca Minas Çeraz İngiltere'de ve ülkede bulunan yabancı ülkelerin temsilcisi arasında tanınır bir hale gelmiş, görevinin bitmesinin birkaç yıl ardından yayın hayatına geçirdiği L'Arménie gazetesi ile faaliyetlerini okuyucuları ile paylaşmıştır. Çeraz'ın basını usta bir şekilde kullanması ile Ermeni davası yolunda atılan adımlar ve buna gelen karşılıklar yabancı basın ile kamuoyu arasında tanınır bir hale gelmiştir. Çeraz'ın İngiltere'deki adımları hakkında mektuplar ve yapılan görüşmeler gibi hassas bilgilere sahip tek kaynağın L'Arménie gazetesi olması ise araştırmacılar için günümüzde önemli bir kaynak niteliği taşımasına sebep olmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Mikaelean, P. H. (1928). Minas Cerazi Vat'snameay Hanrayin Gorcowneowt'ean Yobelean(1865-1925). Paris: Trapan Masis.

Pamukciyan, K. (2003). Biyografilerle Ermeniler. İstanbul: Aras Yayıncılık.

Makaleler

Annie C. Marshall, "Minas Cheraz, A Biographical Sketch", Armenia, Vol XI., No. 8., March 1913 Süreli Yayınlar L'Arménie

İLKOKUL DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN YAZAR ALGISI

Dr. Metin BOZKURT

MEB, bozkurt_metin_67@hotmail.com

Özet

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda *"T.4.4.1. Şiir yazar. T.4.4.3. Hikâye edici metin yazar. T.4.4.4. Bilgilendirici metin yazar. T.4.4.5. Hayalî ögeler barındıran kısa metin yazar. T.4.4.11. Yazdıklarını düzenler. T.4.4.12. Yazdıklarını paylaşır."* gibi dördüncü sınıf yazma becerilerinin kazanımları yer almaktadır. Öğrencilerin yazma becerilerinin bu kazanımlarını edinmelerinde ise "yazar" kavramına yönelik algılarının bilinmesi de önemli olabilir. Bu açıdan araştırmada ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin yazar algısına yönelik görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma tarama niteliğinde olup betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın çalışma grubunu Zonguldak İli Ereğli İlçe merkezindeki bir ilkokulda öğrenim gören 83 ilkokul dördüncü sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada elde edilen veriler, araştırmacı tarafından hazırlanan ve dokuz sorunun yer aldığı anket formu ile toplanmıştır. Öğrencilerinin yazar algısıyla ilgili görüşleri frekans ve yüzdelerle sunulmuştur. Araştırma sonucunda öğrencilerin büyük çoğunluğun bir yazarla tanışmadıkları, tanışmak istedikleri, bir yazarla tanışmanın heyecan ve mutluluk veren bir duygu olduğunu ve bir yazarla tanıştıklarında nasıl kitap yazdığıyla ilgili sorular sormak istediklerini ifade ettikleri saptanmıştır. Öğrencilerin %67'sinin yazar olmak istedikleri, %41'inin "yazar"ı kitap yazan kişi olarak tanımladıkları, %46'sının bir kitabı okumaya başlamadan önce yazarın adını hiç okumadığı ya da bazen okudukları belirlenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerden %39'nın yazar olmak için çok kitap okumak ve %6'sının ise güçlü bir hayal gücüne sahip olmak gerektiğini, %39'unun çocuklar için kitap yazmak istediklerini, %18'inin yazdıkları kitapta komedi, macera ve heyecan içeren konulara yer vermek istediklerini ifade ettikleri tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin yazar algısına yönelik belirlenen bu görüşleri doğrultusunda Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan yazma becerilerini desteklemeye yönelik etkinlikler planlanabilir.

Anahtar Kelimeler: İlkokul dördüncü sınıf öğrencileri, yazar, yazar algısı.

Abstract

Turkish Language Teaching Program "T.4.4.1. He writes poetry. T.4.4.3. Writes narrative text. T.4.4.4. Writes informative text. T.4.4.5. Writes short texts containing imaginary elements. T.4.4.11. Organize what you write. T.4.4.12. He shares his writings. " as well as the gains of fourth grade writing skills. It may also be important to know the perceptions of the "writer" concept in the students' acquisition of writing skills. In this respect, it is aimed to determine the opinions of primary school fourth grade students towards the perception of the author. This research is a descriptive study. The study group consisted of 83 fourth grade students attending a primary school in Eregli district of Zonguldak province. The data obtained from the study were collected by a questionnaire prepared by the researcher and containing nine questions. The opinions of the students about the author perception are presented in frequency and percentages. As a result of the research, it was determined that the majority of students did not meet a writer, they wanted to meet, they expressed that it was a feeling of excitement and happiness to meet a writer and they wanted to ask questions about how to write a book when they met a writer. It was determined that 67% of the students wanted to be a writer, 41% defined "author yazan as the person who wrote the book, and 46% never read the author's name before reading a book or sometimes read it. Of the students participating in the research, 39% stated that they needed to read many books and 6% had strong imagination, 39% wanted to write books for children, and 18% wrote comedy, adventure and excitement. they expressed that they want to give place. In line with these views of the students participating in the research, the activities aimed at supporting the writing skills in the Turkish Language Teaching Program can be planned.

Key Words: Elementary school fourth grade students, author, author perception.

1.Giriş

Okul öncesinde ve okuma yazmaya başlamadan önce çocuğa kitap okumak, çocuk tarafından yazıların soldan sağa doğru okunduğunun, içeriğin akışının, sayfaların çevrilmesinin, metnin sonuna kadar okunduğunun ve kitabın "yazar" tarafından yazıldığının öğrenilmesini sağlar (Güneş, 2007, s. 100).

Yazma "Duygu, düşünce ve isteklerin yazılı işaretlerle iletilmesidir." (Yangın, 2002, s. 116), "Beyinde yapılandırılmış bilgilerin yazıya dökülmesi" (Güneş, 2007, s. 107) işlemidir ve "Kendini ifade etmenin bir yoludur." (Guin, 2018, s.11). Yazmak "Söz ve düşünceyi özel işaret veya harflerle anlatmak, yazı ile anlatmak, yazıya dökmek ve yazar olarak görev yapmak." ve yazar ise " Bilim, edebiyat, sanat alanlarında kitap yazan veya kitap hazırlayan, bir eseri ortaya koyan ve eserin sahibi olan kimse, kalem erbabı, müellif, Özellikle gazete ve dergilerde herhangi bir konuda yazı yazan kimse, kalem erbabı, muharrir, Yazma özelliği olan." (TDK, 2019) olarak tanımlanmaktadır.

Bireylerin yazmasını etkileyen pek çok unsur vardır. Bu unsurlar kişiyi harekete geçirir. Okunan ürünler, çevre, yetenek, zekâ, hayal gücü ve mantık kurgusu bu unsurlardandır arasındadır. Bu unsurlardan okunan ürünler, okul içi veya dışında öğrencinin okuduğu her ürün onun yazma becerisi üzerinde etkili olmaktadır. Hayal gücüde yazmayı etkileyen bir diğer unsurdur. Öğrenciler yaşları gereği yetişkinlere göre daha çok hayal kurarlar. Öğrencilere fazlasıyla hayal kurdurmalıdır (Yıldız, Okur, Arı ve Yılmaz, 2010, s.206).

Araştırma sonuçları yazmanın üç temel boyuttan oluştuğunu ortaya koymaktadır (Fraser, 1979, Akt. Demir, 2013, s. 87). Bunlar:

1. Hem doğrudan hem de dolaylı olarak insanların yazarken düşünce ve davranış boyutunda neler yaptıkları.

2. Yaratıcı yazılar için insanların sınırlı bilgilerinin işlenmesi ve bir ürün hâline dönüştürülmesi sürecinde dayandıkları noktanın ne olduğu.

3. Yazarın metni oluştururken okuyucuya ulaştırmak istediği amaçtan okuyucunun okuma sürecinde edindiği bilgiye kadar olan süreç.

Yazma bilincini temellendirmek için hayatta olan yazar ve şairlerden eserlerini ortaya koyarken hangi aşamalardan geçtiğiyle, yaşadıkları zorluklarla ve öğrencilere tavsiyeleriyle ilgili konuşmalar, sohbetler yapmak amacıyla şair ve yazarların evlerine, yazdıkları gazete ve dergilere, bulundukları araştırma merkezlerine ziyaretler gerçekleştirilebilir (Yıldız, Okur, Arı ve Yılmaz, 2010, s. 229).

Öğrencileri yazmaya cesaretlendirmek kolay çalışmalarla işe başlanmalıdır (Güneş, 2013, s. 348). Yazma becerisi diğer dil becerilerine göre yavaş gelişir. Yalnızca çeşitli alıştırmalarla kazanılır. Yazma etkinliklerinde basitten karmaşığa ve kolaydan zora doğru bir yol izlenmelidir (Demirel ve Şahinel, 2006, s. 111).

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda *"T.4.4.1. Şiir yazar. T.4.4.3. Hikâye edici metin yazar. T.4.4.4. Bilgilendirici metin yazar. T.4.4.5. Hayalî ögeler barındıran kısa metin yazar. T.4.4.11. Yazdıklarını düzenler. T.4.4.12. Yazdıklarını paylaşır."* (MEB, 2019, s. 33) gibi dördüncü sınıf yazma becerilerinin kazanımları yer almaktadır. Materyal açısından zengin bir sınıf ortamı da öğrencileri yazmaya için teşvik eder. Öğrenci çalışmaları paylaşılmalı ve beğenilenler sınıf panolarında sergilenmelidir. Öğrencilere yazacakları konu dikte edilmemeli hatta konu seçiminde serbest bırakılmalıdır. Öğrencilerin ilgileri göz önüne alınmalıdır (Akyol, 2011, s. 91). Öğrencilerin yazmanın yararına, yazabileceğine inanması gerekir. Çocuk yazma konusunu kendisi seçebilirse yazısını yaşantılarıyla, duygu ve düşünceleriyle destekleyebilir (Göğüş, 1984, Akt. Nas, 2003, s. 200).

Yazıyla iletilen mesajın okuyucu tarafından doğru ve eksiksiz anlaşılmasında, yazarın mesajını hangi kelimelerle ifade edeceğini, nasıl düzenleyeceğini ve kurallara uygun bir şekilde yazmasını öğrenmesi gerekmektedir (Yangın, 2002, s. 116). Şair ve yazarları okullara davet etmek, öğrenciye canlı örnekler sunarak onları yazamaya davet etmek demektir. Okula davet edilen yazar ve şairlere önceden hazırlanmış yazma içerikli sorular yöneltilmeli ve bu sorular içinde yazma edinimiyle ilgili sorular olmalıdır (Yıldız, Okur, Arı ve Yılmaz, 2010, s. 228).

Güncel Türkçe sözlükte algı "Bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varma, idrak." (TDK, 2019) olarak tanımlanmıştır. Bu açıdan öğrencilerin "yazar" kavramının bilincine vararak yazarken neler yaptıkları, neler hissettikleri ve yazma konularının nasıl belirledikleri Türkçe öğretim programında yer alan yazma becerilerinin kazanımlarını edinmelerini destekleyebilir. Bu bakımdan ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin "yazar" kavramına yönelik algılarının bilinmesi önem arz etmektedir. İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin yazar algısını belirlemeye yönelik herhangi bir araştırmaya da rastlanmamıştır. Bu açıdan araştırmada ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin yazar algılarının incelenmesi amaçlanmıştır.

2.Yöntem

2.1.Model, Evren ve Örneklem

Araştırma tarama modeline dayalı olarak yürütülmüştür. Araştırmanın uygulamaları 2018-2019 eğitim-öğretim yılı güz yarıyılında Kdz. Ereğli ilçe merkezine bağlı bir ilkokulda 83 dördüncü sınıf öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin %44,5'si kız, %55,5'ü erkeklerden oluşmaktadır.

2.2.Verilerin Toplanması ve Çözümlenmesi

Araştırmada elde edilen veriler, araştırmacı tarafından hazırlanan ve dokuz sorunun yer aldığı anket formu ile toplanmıştır. Araştırmanın geçerliliğini sağlamak için uzman görüşüne başvurulmuştur. Öğrencilerinin yazar algısıyla ilgili görüşlerini ortaya koyan frekans ve yüzde dağılım tabloları yapılmıştır.

3.Bulgular

3.1. Daha önce bir yazarla tanıştın mı? Tanışmak ister misin?

Öğrencilerin verdiği yanıtlar aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır.

Tablo 1: Daha önce bir yazarla tanıştın mı? Tanışmak ister misin? sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	**N**	**%**
Tanışmadım. İsterim.	79	95,2
Tanışmadım. Hayır istemem.	4	4,8
Toplam	**83**	**100**

Öğrenciler büyük oranda (%95,2) yazarla tanışmadıklarını ve tanışmak istediklerini ifade etmişlerdir. Bir yazarla tanışmayıp tanışmak istemeyen öğrencilerin oranı (%4,9) ise oldukça azdır.

3.2. Bir yazarla tanışmak nasıl bir duygu olabilir?

Açık uçlu olarak sorulan ifadenin devamında öğrencilerin verdiği yanıtlar aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır.

Tablo 2: Bir yazarla tanışmak nasıl bir duygu olabilir*?* sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	**N**	**%**
Mutlu olurum.	30	36
Çok güzel bir duygudur.	24	28,9
Heyecanlanırım.	21	25,3
Normal bir duygudur.	3	3,6
Meraklanırım.	2	2,5
Bilmiyorum.	2	2,5

Gurur verici bir duygudur.	1	1,2
Toplam	**83**	**100**

"Bir yazarla tanışmak nasıl bir duygu olabilir" sorusuna öğrenciler yoğun olarak "Mutlu olurum (%36), "Çok güzel bir duygu. (%28,9)" ve "Heyecanlanırım. (%25,3)" yanıtlarını vermişlerdir.

3.3. Bir yazarla tanışsaydın ona hangi soruları sormak isterdin?

Öğrencilerin bu soruya verdiği yanıtlar Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3: *Bir yazarla tanışsaydın ona hangi soruları sormak isterdin?* sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	**N**	**%**
Kitapları nasıl yazıyorsunuz?	26	31
Yazarken neler hissediyorsunuz?	15	18
Neden kitap yazıyorsunuz?	8	9,6
Kaç kitap yazdınız?	4	4,8
Kitabı yazarken nereden esinleniyorsunuz?	4	4,8
Yazar olmak kolay mı zor mu?	3	3,6
Aklınıza bu kadar çok şey nasıl geliyor?	3	3,6
Kitaplarınızda yazılanlar gerçek mi?	3	3,6
Kitap yazarak ünlü olmak nasıl bir duygu?	2	2,4
Bütün kitaplar eğlenceli midir?	1	1,2
Çocukları seviyor musunuz?	1	1,2
Kitapları seviyor musun?	1	1,2
Kitapları nasıl tanımlarsınız?	1	1,2
Kitapla nasıl bir mesaj vermek istersiniz?	1	1,2
En çok hangi kitabı seviyorsunuz?	1	1,2
Kitap okumanın faydaları nelerdir?	1	1,2
Yazar olmak için ne gibi zorluklarla baş ettiniz?	1	1,2
Kitap yazarken heyecanlanıyor musunuz?	1	1,2
Kitapları nerede ve ne zaman yazıyorsunuz?	1	1,2
Kitapları nasıl bitiriyorsunuz?	1	1,2
Kitap yazmak eğlenceli mi?	1	1,2
Yazarken eliniz ağrıyor mu?	1	1,2
Kitabın hangi kısımlarını severek yazıyorsunuz?	1	1,2
Ne tür kitaplar yazıyorsunuz?	1	1,2

Toplam	**83**	**100**

Araştırmanın 3.sorusunda öğrenciler "Kitapları nasıl yazıyorsunuz? (%31)"; "Yazarken neler hissediyorsunuz? (%18)" ve "Neden kitap yazıyorsunuz? (%9,6)" yanıtlarında yoğunlaşmışlardır.

3.4. Yazar olmak ister misin?

Öğrencilerin verdiği cevaplar Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: Yazar olmak ister misin? sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	**N**	**%**
Evet	56	67.46
Hayır	26	32.54
Toplam	**83**	**100**

Bu soruya verilen yanıtlardan öğrencilerin çoğunluğunun (%67.46) yazar olmak istediği anlaşılmaktadır. Yazar olmak istemeyen az sayıda (%32,54) öğrenci de bulunmaktadır.

3.5. Yazar ne demektir?

Öğrencilerin yanıtları Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5: Yazar ne demektir? sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	**N**	**%**
Kitap yazan.	34	41
Roman yazan.	13	17
Hikâye yazan insan.	12	14
Kitap yazıp duygularını açığa çıkaran kişi.	8	9
Şiir yazan.	6	7,2
Dergi yazan.	5	6
Bir şey yazan kişi.	2	2.4
Kitap yazan bir meslektir.	2	2.4
Haber yazan kişi.	1	1
Toplam	**83**	**100**

"Yazar ne demektir?" sorusuna öğrencilerin çoğunluğu (%72) "*Kitap yazan. Roman yazan. Hikâye yazan." yanıtlarını* vermişlerdir. Aynı zamanda çok az sayıda öğrencinin ise (%5,8) "*Bir şey yazan kişi. Kitap yazan bir meslektir. Haber yazan kişi."* yanıtlarını verdikleri görülmektedir.

3.6. Bir kitabı okumaya başlamadan önce kitabın yazarının adını okur musun?

Öğrencilerin yanıtları Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6: Bir kitabı okumaya başlamadan önce kitabın yazarının adını okur musun? sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	**N**	**%**
Evet	45	54
Hayır	28	34

Bazen	10	12
Toplam	**83**	**100**

Öğrencilerin yarısı (%54) bir kitabı okumaya başlarken kitabın yazarının adını okurken, çok az sayıda öğrenci (%12) kitabın yazarının adını bazen okuduğunu ifade etmiştir.

3.7. Yazar Olmak için Ne/Neler Yapmak Gerekiyor?

Araştırmanın 7.sorusuna verilen yanıtlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 7: Yazar Olmak İçin Ne/Neler Yapmak Gerekiyor? sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	**N**	**%**
Çok kitap okumamız lazım.	47	56,6
Güçlü bir hayal gücüne sahip olmak lazım.	8	9,6
Hikâye yazmak gerekir.	8	9,6
Bilmiyorum.	4	4,8
Yazımızın güzel olması gerekir.	3	3,6
Derslerimize çok çalışmalıyız.	2	2,4
Zeki ve bilgili olmak lazım.	2	2,4
Duyguları kağıda aktarmak gerekiyor.	2	2,4
İlk önce kitap ismini belirlemek gerekiyor.	1	1,2
Kitap okumayı sevmeli	1	1,2
Noktalama işaretlerine dikkat ederek.	1	1,2
Hayattan ders almayı sevmeliyiz.	1	1.2
Yeteneğimizin olması gerekiyor.	1	1,2
Kendimize güvenmemiz gerekiyor.	1	1,2
Araştırma yapmak gerekiyor.	1	1,2
Toplam	**83**	**100**

"Yazar olmak İçin ne/neler yapmak gerekiyor?" sorusuna öğrencilerin yarısı (%56,6) *"Çok kitap okumamız lazım."* şeklinde yanıt vermişlerdir. Bu yanıtların yanında ise öğrencilerin %19'u güçlü bir hayal gücüne sahip olmak ve hikâye yazmak gerektiğine yönelik yanıtlar vermişlerdir.

3.8. Sen yazar olsaydın kim/kimler için kitap yazmak isterdin?

Öğrencilerin yanıtları Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8: Sen yazar olsaydın kim/kimler için kitap yazmak isterdin? sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	**N**	**%**
Çocuklar ve gençler için	33	39,77
Arkadaşlarım ve öğretmenlere için	26	31,33
Herkes için	10	12,05

Ailem için	10	12,05
Yetişkinler ve yaşlılar için	1	1,2
Macerayı sevenler için.	1	1,2
Ülkem için.	1	1,2
Bütün dünya için.	1	1,2
Toplam	**83**	**100**

Yazar olsalardı öğrencilerin %39,77'si çocuk ve gençler için, %31,33'ü arkadaşları ve öğretmenleri için, %12'si ailesi ve %12'si ise herkes içim kitap yazmak istediklerini belirtmişlerdir.

3.9. Yazar olsaydın hangi konularda kitap yazmak isterdin?

Öğrencilerin yanıtları Tablo 9'da görülmektedir.

Tablo 9: Yazar olsaydın hangi konularda kitap yazmak isterdin? sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	**N**	**%**	**Yanıtlar**	**N**	**%**
Komediyle ilgili	15	18	Dostluk ve kardeşlikle ilgili	2	2,4
Macerayla ilgili	10	12	Öğrenci ve okulla ilgili	2	2,4
Heyecanlı konular	10	12	Doğayla ilgili	2	2,4
Hayvanlarla ilgili	8	9,6	Yardımseverlikle ilgili	2	2,4
Korku içeren konular	7	8,4	Tarihi konular	2	2,4
Atatürk'le ilgili	6	7,2	Düşünceyle ilgili konular	1	1,2
Hayatla ilgili	3	3,6	Okumak İlgili	1	1,2
Dostluk ve kardeşlik	3	3,6	Her şeyle ilgili	1	1,2
Aileyle ilgili konular	3	3,6	Şehirle ilgili	1	1,2
Dini konular	3	3,6	Bilinip yazılmayan konularda	1	1,2
			Toplam	**83**	**100**

Öğrenciler yazar olsalardı öncelikle komediyle (%18), macerayla (%12) ve heyecanlı konular ilgili kitap yazmak istediklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanında çok az sayıda öğrencinin "*dini (%3,6), tarihi (%2,4) ve şehirlerle ilgili (%1,2) konularda*" kitap yazmak istediklerine yönelik yanıtları da dikkat çekicidir.

4.Sonuç

Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu bir yazarla tanışmadıklarını ve tanışmak istedikleri, bir yazarla tanışmanın mutluluk verici, çok güzel ve heyecanlı bir duygu olduğunu, bir yazarla tanıştıklarında en fazla kitapları nasıl yazdığı, yazarken neler hissettiği, neden kitap yazdığıyla ve neden yazar olmak istediğiyle ilgili sorular sormak istediklerini belirtmiştir. Yıldız, Okur, Arı ve Yılmaz (2010), hayatta olan yazar ve şairlerin ziyaret edilmesinin ve şairlerin yazarları okullara davet edilmesinin yazma bilincinin oluşmasındaki önemini vurgularlar. Yazarlar ve şairlerin ziyaret ve okullara davet edilmesiyle araştırmaya katılan öğrencilerin sorularına yanıtlar bulacağı ve yazma bilincini destekleyeceği söylenebilir.

"Yazar ne demektir?" sorusuna öğrencilerin çoğunluğu "*Kitap yazan. Roman yazan. Hikaye yazan." yanıtlarını* vermişlerdir. Aynı zamanda çok sayıda öğrencinin ise "Bir şey yazan kişi. Kitap yazan bir meslektir. *Haber yazan kişi."* yanıtlarını verdikleri görülmektedir. Güncel Türkçe sözlükte yazar "Bilim, edebiyat, sanat alanlarında kitap yazan veya kitap hazırlayan, bir eseri ortaya koyan ve eserin sahibi olan kimse, kalem erbabı." (TDK, 2019) olarak tanımlanmıştır. Bu tanımla öğrencilerin tanımları örtüşmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin tanımlarından "yazar"ın kim olduğuna yönelik bilgi sahibi oldukları anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yarısı bir kitabı okumaya başlarken kitabın yazarının adını okurken, çok az sayıda öğrenci kitabın yazarının adını bazen okuduğunu ifade etmiştir. Memiş ve Bozkurt (2014) araştırmalarında ilköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin okumak istediği kitapta öncelikle kitabın adı, yazarı, kapağı, kalın-ince oluşu ve rengine dikkat ettiklerini belirlemişlerdir. Mevcut araştırmanın bu sonucu daha önceki araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Öğrencilerin kitap okumaya başlarken yazarın adını okuması, okuyacakları eserlerin seçimleri, eserlerin yazarlarını tanımaları, yazarların hangi konularda eserler yazdıkları, sevdikleri yazarların eserlerini takip etmeleri ve bu yazarlar gibi yazmaya heveslenmeleri gibi öğrenciler birçok farkındalığa sahip olabilirler.

"Yazar olmak için ne/neler yapmak gerekiyor?" sorusuna öğrenciler çok kitap okunması, güçlü bir hayal gücüne sahip olmak ve hikâye yazmak gerektiğine yönelik yanıtlar vermişlerdir. "Okunan ürünler ve hayal gücü" bireylerin yazmasını etkileyen unsurlar olup bu unsurlar kişiyi harekete geçirir (Yıldız, Okur, Arı ve Yılmaz, 2010). Öğrencilerin yazar olmak için hem kitap okumaları gerektiğini hem de hayal kurup bu hayallerini yazıya aktarmaları gerektiğini biliyor olmaları Türkçe öğretim programındaki yazma kazanımlarını edinmelerinde etkili olabilir. Güneş (2013, s. 348) okuma ve yazma becerilerinin birlikte geliştirileceğini vurgulamaktadır.

Yazar olsalardı öğrenciler çocuklar, gençler, arkadaşları, öğretmenleri, aileleri ve herkes için kitap yazmak istemektedirler. Öğrenciler yazar olsalardı öncelikle komedi, macera ve heyecan içeren konularla ilgili kitap yazmak istediklerini ifade etmişlerdir. İlköğretim dördüncü sınıf öğrencileriyle yapılan araştırma sonuçları benzerlik göstermekte ve araştırmanın bu sonucunu desteklemektedirler. Kartal ve Çağlar Özteke (2011) ilköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin severek okuyacağı kitapların eğlenceli ve maceralı kitaplar olması gerektiğini, Memiş ve Bozkurt (2014) dördüncü sınıf öğrencilerinin *severek okuyacağı kitap türlerinin* hikâye, şiir, eğlence-mizah olduğunu belirlemişlerdir. Görüldüğü gibi öğrencilerin severek okuduğu kitaplarla yazar olduklarında yazmak istedikleri konuların benzer olduğu dikkati çekmektedir. Öğrencilerin yazmaya teşvik edilmesinde sevdikleri kitapları okuma ve sevdikleri konularda yazmalarını önemi de ortaya çıkmaktadır.

5.Öneriler

Öğrencilerin yazarları tanıyıp yazmaya özendirilmesi için okullara yazar davet edilebilir. Öğrencilerle birlikte kitap fuarlarına yazarların imza günlerine gidilebilir. Atölye çalışmaları şeklinde çocukların kendi seçtikleri ve sevdikleri konularda yaratıcı yazma etkinliklerine katılmaları teşvik edilebilir. Okullarda kitap inceleme çalışmaları (kitabın yazarı, hayatı, kitapları, kitapların konusu) ve yazar günleri yapılabilir. Bu günlerde belirlenmiş olan bir yazarın hayatıyla ve kitaplarıyla ilgili görseller hazırlanabilir.

Kaynaklar

Akyol, H. (2011). *Yeni programa uygun Türkçe öğretim yöntemleri (4.baskı)*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Demir, T. (2013). İlköğretim öğrencilerinin yaratıcı yazma becerileri ile yazma özyeterlik algısı ilişkisi üzerine bir çalışma. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 2 (1) , 84-114 .* https://dergipark.org.tr/tr/pub/teke/issue/12845/15563 adresinden alınmıştır.

Demirel, Ö., & Şahinel, M. (2006). *Türkçe ve sınıf öğretmenleri için Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Guin, U., K.,L. (2018). *Dümeni yaratıcılığa kırmak.*(Çev. Damla Göl). İstanbul: Hep Kitap.

Güneş, F. (2007). *Ses temelli cümle yöntemi ve zihinsel yapılandırma*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Güneş, F. (2013). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.Kartal, H., & Çağlar Özteke, H. (2011). Çocuk gözüyle okuma kültürünü edinememenin kaynağındaki sorunlar. 3. *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu, Bildiri Kitabı*, 849-858.

MEB (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul Ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Ve 8. Sınıflar). http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=663 adresinden 19.12.2019 tarihinde alınmıştır.

Memiş, A., & Bozkurt, M. (2014). İlköğretim okulu 4. sınıf öğrencilerinin kitap okumaya yönelik algıları. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, *2* (2).

Nas, R. (2003). *Türkçe öğretimi.* Bursa: Ezgi Kitabevi.

TDK (2019). Güncel Türkçe Sözlük https://sozluk.gov.tr/ adresinden 19.12.2019 tarihinde alınmıştır.

Yangın, B. (2002). *Kuramdan uygulamaya Türkçe öğretimi.* Ankara: Dersal Yayıncılık.

Yıldız, C., Okur, A., Arı, G., &Yılmaz. Y. (2010). *Yeni öğretim programına göre kuramdan uygulamaya Türkçe öğretimi (3.basım).* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

YABANCILARA TÜRKÇE EĞİTİMİ DERS KİTAPLARINDAKİ SIFAT İŞLEVLİ YAN TÜMCELER ÜZERİNE BAZI GÖZLEMLER

Hasan Mesut Meral

Yıldız Teknik Üniversitesi

hmeral@yildiz.edu.tr

Özet

Bu çalışmanın amacı Yabancılara Türkçe Ders Kitaplarında sıfat işlevli yan tümcelerin (sıfat-fiil, ortaç) işlenişini araştırmak, kitapların Türkçe Dilbilgisinin bu önemli konusuna getirdikleri yaklaşımları soruşturmaktır. Çalışmada veri olarak Ankara Üniversitesi TÖMER'in Yeni Hitit, Yunus Emre Enstitüsünün Yedi İklim ve Kültür Sanat Basımevinin İstanbul adlı kitapları kullanılmıştır. Çalışmanın temel bulguları, (i) kimi kitaplardaki dilbilgisi aktarımında, sıfat işlevli yan tümcelerin oluşumundaki özne – tümleç – kalıcı (sözlüksel/donmuş) yapı ayrımının kullanıldığı, kimi kitaplardakinde ise sadece sık kullanılan – az kullanılan sıfat fiil eki ayrımının vurgulandığı, (ii) sıfat işlevli yan tümceler konusunun kimi kitaplarda B2 seviyesinde tek ünitede bütüncül bir şekilde aktarıldığı, kimi kitaplarda ise B1 ve B2 seviyelerine yayılmış olarak verildiği, (iii) kitapların hiçbirinde tamlayanı hedefleyen sıfat işlevli yan tümceler hakkında bilgi verilmediği, sıfat işlevli yan tümceler içerisindeki zamir kullanımına dair kısıtlamalardan bahsedilmediği, çekimli fiiller ile oluşturulan soldan dallanmalı sıfat işlevli yan tümcelerin göz ardı edildiği şeklinde özetlenebilir. Bu durumun nedenleri arasında yabancılara Türkçe öğretim kitaplarında dilbilgisel yapıların şekil özelliklerinin ön plana çıkarılıp anlam ve kullanım özelliklerinin hafife alınması gösterilebilir. Bu durum sıfat işlevli yan tümceler özelinde kısıtlayıcı – ek bilgi verici okuma farkının standardizasyona uğrayıp kaybolmasına neden olmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sıfat işlevli yan tümce, ortaç, sıfat-fiil, yabancılara Türkçe öğretimi

Abstract

The aim of this work is to examine the empirical coverage of the textbooks of Turkish for foreigners with respect to the relative clauses and to investigate the different approaches employed in these textbooks. The data involve three textbooks: Ankara University TÖMER's Yeni Hitit, Yunus Emre Institute's Yedi İklim and İstanbul of Culture and Art Publications. The findings of the work are: (i) some of the textbooks make use of the distinction between –(y)An vs. –DIK (subject vs. non-subject respectively) and the rest of the morphemes that are supposed to introduce relative clauses *(-mIş, -AsI, -Ar/Ir*) while some others employ a classification based on whether the relative clause marker is frequently used or not, (ii) the level where the topic is covered varies between B1 and B2 and some textbooks cover the topic in both B1 and B2 levels, (iii) some of the characteristics of Turkish relativization have been omitted from the discussion such as the specific vs. non-specific distinction, appositive vs. restrictive relative clauses, pronoun using inside the relative clauses, etc. The primary reason behind this fact is that the formal properties of the grammatical phenomena take priority over the semantic and pragmatic properties of them in these coursebooks. This results in the standardization of the semantic and pragmatic differences between different grammatical structures. For relative clauses, for instance, this standardization affects the distinction between restrictive vs. non-restrictive relative clauses.

Key words: relative clause, restrictive, appositive, Turkish for foreigners, textbooks,

1. Giriş

Ders kitaplarının dünya genelinde kolay erişilebilir kaynaklar oluşu ve yabancı dil öğretiminde sık sık kullanılması bu kaynakların ön hazırlık ve yazım süreçlerini önemli hale getirmektedir. Aynı şekilde, söz konusu kaynakların eleştirel ve bilimsel açılardan değerlendirmesi de alan yazını için önemli hale gelmiştir (Ur, 1996). İkincil dil edinimi ders kitaplarındaki dilbilgisi içeriklerinin değerlendirmesinde

Tucker (1983), Ansary & Babaii (2009) gibi araştırıcılar birtakım ölçütler belirlemişlerdir. Aygen (2012) ve Meral (2018a, 2019) gibi çalışmalarda bu ölçütler yabancılara Türkçe ders kitaplarının değerlendirilmesinde kullanılmış, ilgili ders kitapları tutarlılık, titizlik ve yeterli kapsama ölçütleri açısından incelenmiştir. Meral (2018a, 2019) ilgili ders kitaplarının basitleştirme ve genelleme amaçlarına yönelik kimi uygulamalardan kaynaklanan birtakım yanlış betimlemeler ve/veya eksiklikler ve/veya aşırı genellemeler barındırdığını saptamıştır. Söz konusu hatalı betimlemelerin ve eksikliklerin giderilmesi yabancı dil olarak Türkçenin hedef kitlelere tam anlamıyla aktarılması dolayısıyla son derece önemlidir.

Son yıllarda Türkiye'deki kayıtlı yabancı ortaöğrenim ve yükseköğrenim öğrencilerinin sayısı hızla artmaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Raporu 2016, TBMM Göç ve Uyum Raporu (2018). Türk hükûmetinin, Millî Eğitim Bakanlığı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı gibi resmî kuruluşlar aracılığı ile sağladığı burslar da son yıllarda hem çeşit hem de miktar açısından artmıştır. Gelecek ile ilgili planlamalar ve tahminler de bu yöndedir ve yabancı öğrencilerin Türk yükseköğrenim sistemindeki varlığının güçlenerek devam edeceği öngörülmektedir.

Türkiye'deki eğitim öğretim kurumlarında kayıtlı yabancı öğrenci sayısında son yıllarda görülen artışla paralel olarak Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi konusu da önem kazanmaktadır. Özellikle, uzmanlaşmış eğitmen ve alanın ihtiyaçlarına yönelik eğitim materyalleri hazırlanması önemlidir. Bu duruma binaen 2018 YÖK çıkışlı Türkçe öğretmenliği müfredatı, Yabancılara Türkçe dersini zorunlu hâle getirmiştir. Bu açılardan düşünüldüğünde, Türkçe öğretimi materyallerinin, özellikle ders kitaplarının önemi de artmaktadır.

Yabancılara Türkçe öğretimine yönelik kitap setleri son yıllarda birçok akademik çalışmanın ilgisini çekmiştir. Karababa'ya (2009) göre, Türkçe öğretimi kitapları ve materyalleri öğrenci ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmakta, kitaplarda kimi dilbilgisi konuları yetersiz ve/veya hatalı betimlenmekte, bu da dil öğretimini olumsuz etkilemektedir. Türkçe öğretimi kitap setlerinin eksik kalması, öğrencilerin bu konudaki şikayetleri/görüş ve önerileri, farklı dil becerileri konusunda farklı kitap setlerinin farklı zayıf ve güçlü yönler sergilediği alan yazınındaki sık sık ortaya konan genel bulgular olarak verilebilir.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi konusunda yapılan daha önceki çalışmalar Meral'den (2018a, 2019) hareketle üç ana başlıkta toplanabilir: (i) kitap setlerindeki dilbilgisi içeriğine ve dilbilgisi öğretimi süreçlerine yönelik çalışmalar, (ii) kitaplardaki dil becerilerine ait kazanımlar ve materyal hazırlama süreçleri üzerine çalışmalar, (iii) kitaplar hakkındaki öğrenci/öğretmen görüşleri üzerine ve kitaplardaki ölçme değerlendirme kriterlerine yönelik incelemeler.

Yabancılara Türkçe öğretimi kitaplarındaki dilbilgisi içeriği bugüne kadar birçok araştırmacının ilgisini çekmiştir (Aydın, 1996, 1999; Cem, 2005; Özel, 2010; Uzun, 2010; Aygen, 2012; Durmuş, 2013; Bulut, 2014; Fidan, 2016; Kır ve Tekin, 2017; Tiryakiol, 2018; Meral, 2018a). Aygen (2012) Amerika Birleşik Devletleri'nde okutulan 4 Türkçe öğretim kitabını karşılaştırmış, kitapların dilbilgisi içeriklerinin kapsayıcılık, titizlik ve kesinlik açısından güçlü ve zayıf yönlerini ortaya çıkarmıştır. Bir başka çalışmada (Fidan, 2016) ilgili kitaplardaki dilbilgisi içerikleri konusunda öğrenci ve öğretmen görüşlerine yer verilmiştir. Bu çalışmaya göre öğretmenlerin %50'si ders kitabını dilbilgisi açısından yeterli bulmamakta, %91'i ise ek materyal kullandığını belirtmektedir. Ayrıca, kitap setlerindeki dilbilgisi içeriklerine yönelik çalışmalar, dilbilgisi konularının öğretiminde sadece kitaba bağlı kalmanın öğrenciyi olumsuz etkilediğini, teknolojik materyallerin dilbilgisi aktarımında etken faktör olabileceğini de ortaya koymuşlardır.

Yabancılara Türkçe öğretimi kitap setlerindeki dinleme, okuma, yazma ve konuşma gibi farklı dil becerileri ve bu becerilere ilişkin ek materyal hazırlama da araştırmacıların ilgisini çekmiş konular arasındadır. Bu konulara yönelik çalışmalar, dil öğretimi kitap setlerinin öğrencilerin ya da öğrenci gruplarının özel ihtiyaçlarına yönelik materyaller içermesinin dil öğretimi açısından belirli oranda bir başarı getirebileceğini, öğrencilere farklı dil becerilerini kazandırmaya yönelik hazırlanan araç-

gereçlerin aynı zamanda kültür aktarımı için de etkili araçlar olabileceğini ortaya koymuştur. Bu çalışmaların ortaya koyduğu bir diğer önemli durum da kitap harici ek materyallerin, özellikle daha özgür bir kurgusal alan sağlayabilmeleri açısından hikâye kitaplarının, söz varlığının aktarımında etkili bir faktör olmalarıdır. Özgün yazma etkinliklerinin klasik yazma etkinliklerine göre daha başarılı olduğu da bu araştırmaların önemli bir bulgusu olarak sayılabilir.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kitap setleri hakkındaki öğretmen/öğrenci görüşleri (Karababa ve Üstünsoy-Taşkın, 2012; Tosun, 2013; Peçenek, 2014; Gün vd., 2014; Fidan, 2016), kitaplardaki farklı ölçme-değerlendirme kriterleri (Göçer, 2007) de önemli çalışma alanlarıdır. Kitap setleri hakkındaki öğretmen-öğrenci görüşleri genel anlamda kitapların sınırlı bir yeterlilikte olduğu ve birtakım pedagojik eksikliklerinin bulunduğu yönündedir (Tosun, 2013; Fidan, 2016).

2. Sıfat İşlevli Yan Tümceler

Bilindiği gibi Türkçe sıfat işlevli yan tümce kurulumunda Hint-Avrupa, Hami-Sami dillerinden farklı olarak çekimsiz fiil (genel anlamda fiilimsi, özelde sıfat fiil) kullanır ve sıfat işlevli yan tümce nitelediği isimden önce gelir. Ayrıca, nitelenen ismin yan tümcedeki işlevine bağlı olarak, farklı fiilimsi ekleriyle farklı şekillerde sıfat fiiller oluşturulur. Örneğin, yan tümcenin nitelediği isim yan tümcedeki fiilin öznesi ise fiilimsi yapımında -(y)An eki kullanılır, devamında iyelik eki kullanılmaz, yan tümcenin öznesi (ardıl adıl dışında) sesletilmez; yan tümcenin nitelediği isim fiilin (genel anlamda) tümleci ise –DIK eki kullanılır, sıfat fiilde yan tümce öznesi ile bağlantılı iyelik eki bulunur, yan tümce öznesi ilgi ekiyle sesletilir. Türkçe dilbilgisinin bu önemli konusunun yeterince karmaşık olması, konunun ikinci dil olarak aktarımını da önemli hale getirmektedir.

Bu bölümde ilk olarak Türkçedeki sıfat işlevli yan tümceler diğer dillerdeki karşılıklarıyla birlikte verilecek, iki farklı oluşum gösterilmeğe çalışılacaktır. Özelde Türk dilleri, genelde Altay dillerinde, nitelenen ismin sıfat işlevli yan tümcenin sonunda olduğu, Hint-Avrupa ve Sami dillerinde ise nitelenen ismin sıfat işlevli yan tümcenin başında olduğu görülür. Aşağıdaki Örnek (1) ve (2) sırasıyla bu durumu göstermektedir.

(1) [Dün gördüğüm] adam

(2) The man [that I saw yesterday]

Örnek 1'de Türkçe, Örnek (2)'de ise İngilizce bir sıfat işlevli yan tümce örneklenmiştir. Yukarıda açıklanan nitelenen ismin sıfat işlevli yan tümceye göre konumu dışında örneklenen iki dil arasında başka farklar da bulunmaktadır. Türkçe örnekte sıfat işlevli yan tümcede çekimsiz bir fiil tercih edilirken, İngilizcede çekimli bir fiil tercih edilmiştir. Türkçede nitelenen isim ve sıfat işlevli yan tümce arasındaki bağlantıyı sağlayan bir bütünleyici öğe (İng. *that*, İsp. *que*, Farsça *ki*) bulunmamaktadır. İngilizce gibi dillerde ise örnek (2)'de görüldüğü gibi nitelenen isim (*the man*) ile yan tümceyi (*I saw yesterday*) bağlayan bir bütünleyici öğe (*that*) bulunmaktadır.

Türkçede sıfat işlevli yan tümceler konusundaki bir diğer önemli olgu, sıfat-fiil ekleri ile ilgilidir. -(y)An eki özneyi hedefleyen sıfat işlevli yan tümceler oluştururken, bir diğer sıfat fiil eki olan –DIK ise özne dışındaki diğer öğeleri hedefleyen yan tümceler oluşturur. Aşağıdaki Örnek (3) ve (4) sırasıyla bu durumu göstermektedir.

(3) [Dün beni gör-**en**] adam

(4) [Benim dün gör-**düğ**-üm] adam

(3)'te örneklenen yapıda sıfat fiil eki olarak -(y)An kullanılmıştır. Bu durunda sıfat fiil iyelik eki almamakta, özne ardıl adıl dışında sesletilememektedir. Sıfat işlevli yan tümcenin nitelediği isim yan tümce içerisindeki fiilin öznesi durumundadır. (4) no'lu örnekte ise sıfat fiil eki olarak –DIK eki kullanılmıştır. Bu durumda sıfat fiil üzerinde özneyi gösteren bir iyelik eki bulunmaktadır. Özne ise açıkça sesletilebilir.

Türkçede sıfat işlevli yan tümceler ile ilgili bir diğer olgu ise kısıtlayıcı yan tümceler ile açıklayıcı yan tümceler arasındaki farktır. Bu durum aşağıda Örnek (5) ve (6) olarak gösterilmektedir.

(5) [Dün gördüğüm] adam

(6) Adam [ki onu dün gördüm]

Örnek (5)'teki sıfat işlevli yan tümce nitelediği isimden önce gelmektedir ve şimdiye kadar gördüğümüz örnekler gibi çekimsiz bir fiil ile kurulmuştur. Örnek (6)'da ise sıfat işlevli yan tümce çekimli bir fiilden oluşmakta, isim ise tıpkı Hint-Avrupa örneğinde olduğu gibi yan tümceden önce gelmektedir. Bu yapıların Türkçeye Farsçadan geldiğini bilinmektedir. Bizim için önemli olan durum ise iki örnek arasındaki okuma farkıdır. İlk örnek (5) kısıtlayıcı bir okumaya sahipken, ikinci örnek (6) açıklayıcı bir okuma taşır. Kısıtlayıcı okuma bir niteleme işlevidir ve set içerisinde kısıtlama yapar. Açıklayıcı okuma ise bir belirtme işlevidir ve isim hakkında ekstra bilgi verme amaçlı kullanılır.

Sıfat işlevli yan tümceler konusunda burada örneklenen olgular konunun kapsamlı bir sergilenmesinden uzaktır. Konu hakkında detaylı bilgi için örnek olarak Özsoy (1996), Akerson ve Özil (1998), Kornfilt (2000), Çağrı (2005), Meral (2010, 2011, 2014, 2018b) gibi çalışmalara bakılabilir.

3. Dilbilgisi Kitaplarında Sıfat İşlevli Yan Tümcelerin Görünümü

3.1. Konuların işlenişi

Türkçe gibi birçok dilbilgisel işlevlerin ekler yoluyla karşılandığı sondan eklemeli dillerde eklerin üretkenliği, kurallı yapılar mı, düzensiz yapılar mı kurduğu önemli bir konudur. Türkoloji literatüründe sıfat-fiiller(=ortaç) ekleri olarak –(y)An, -AsI, -mAz, -Ar, -DIK, -(y)AcAK, -mIş ekleri tespit edilir ve genellikle bütüncül bir şekilde işlenir. Ancak, söz konusu ekleri arasında bir kullanım hiyerarşisi olduğu dikkate alınmaz. Artzamanlılıktan bağımsız ve kullanım odaklı bakıldığında bu eklerden sadece -(y)An, -DIK ve belirli bir orada -(y)AcAK'ın otomatik çalıştığı, düzenli yapılar kurduğu, tahmin edilebilir olduğu görülebilir. Diğer eklerin ise artık aktif anlamda yapılar üretmediği, geçmişte üretilen yapıların kalıplaşmasıyla birlikte belirli formlarda kaldığı görülmektedir.

Dilbilim tabanlı dilbilgisi yaklaşımına göre yukarıdaki fark önemlidir ve gerek betimlemeli dilbilgisi kitaplarına gerekse dil öğretim amaçlı dilbilgisi kitaplarına yansıtılmalıdır. Bu anlamda düşünüldüğünde incelenen kitap setlerinden ikisinin bu ayrıma dikkat çekip ayrı konular olarak işlediği görülmektedir. Kültür Sanat Basımevinin İstanbul ve Ankara TÖMER'in Yeni Hitit kitaplarında konu kurallı yapılar - kalıplaşmış yapılar şeklinde ayrılmıştır. Yedi İklim kitap setinde ise bu ayrım konu anlatımında yapılmamış ancak B1 ve B2 seviyelerine dağıtılmıştır.

Yukarıda bahsedilen düzenli yapı-kalıplaşmış yapı ayrımının bir sonucu olarak sıfat işlevli yan tümcelerin konu anlatımlarında üçlü bir yaklaşım göze çarpmaktadır. Bu işlev temelli yaklaşım Kültür Sanat Basımevinin İstanbul kitabında özne-tümleç-kalıcı isim olarak verilmiştir.

Tablo 1: Kültür Sanat Basımevinin İstanbul kitabı

Fiil + -(y)An	Sıfat fiil özneyi işaret eder
Fiil + -DIK + iyelik Fiil + -(y)AcAK+ (iyelik)	Sıfat fiil tümleci işaret eder
Fiil + -(I/A)r, -mAz, -AsI, -mIş	Sıfat fiil kalıcı isim yapar

Tablo 1'deki işlev temelli ayrıma göre sıfat fiiller üç şekilde düşünülebilir. Özneyi işaret eden (sıfat-fiilin nitelediği isim sıfat fiilin öznesi) yan tümceler -(y)An eki ile kurulur. Tümleci işaret eden (sıfat-fiilin nitelediği isim sıfat fiilin tümleci) yan tümceler –DIK ve –(y)AcAK eki ile kurulur. -(I/A)r, -mAz, -AsI, -mIş ekleri ise kalıcı isim yaparlar.

Yukarıda bahsedilen işlev temelli yaklaşım ile ilgili ikinci örnek Ankara TÖMER'in yeni Hitit kitabında görülebilir. Yeni Hitit kitabında İstanbul'daki işlev temelli yaklaşıma ek olarak sistematik dilbilgisel betimleme de bulunmaktadır.

Tablo 2: Ankara TÖMER'in Yeni Hitit Kitabı

Fiil + -(y)An	Öznesel ortaç
Fiil + -DIK + iyelik Fiil + -(y)AcAK+ iyelik	Tümleçsel ortaç
Fiil + -r, -Ir, -Ar, -mAz, -mIş	Sözlüksel ortaç

Tablo 2'ye bakıldığında sıfat işlevli yan tümcelerin anlatımında işlev temelli bir yaklaşım görülebilir. Buna göre, özneyi hedefleyen yapılar öznesel, tümleci hedefleyen yapılar da tümleçsel olarak incelenmiştir. Kalıplaşmış formlar ise sözlüksel olarak tanımlanmıştır. Ankara TÖMER'in Yeni Hitit kitabı İstanbul kitabıyla benzer olarak aynı işlev temelli yaklaşımı kullanmıştır. Ancak, Yeni Hitit'te *ol-* fiilinin sıfat-fiil/ortaç şeklindeki görünümlerinden (ol-an / -ol-duğ-um) de bahsedilmektedir.

Yeni Hitit kitabının bir diğer farklı tarafı dilbilgisi konularına getirdiği sistematik yaklaşımdır. Dilbilgisi konuları tablolar halinde verilmiş, tablonun bütüncül ve kapsayıcı olmasına özel gösterilmiştir. Tablonun sol köşesinde geçişli-geçişsiz-etken-edilgen gibi farklı çatılarda kurulmuş fiil tabanları, bir sonraki sütunda olumsuzluk eki, bir sonrakinde ise sıfat fiil ekleri verilmiş; dilbilgisi yapısı örnekler ile güçlendirilmiştir. Dilbilimsel metodun bir gereği olarak örnekler arasında hatalı, bir başka deyişle dilbilgisi dışı örneklere de yer verilmiş, konunun daha iyi pekişmesi sağlanmıştır. Sıfat işlevli yan tümceler gibi Türkçenin karmaşık konularının dilbilgisi dışı örneklerle daha da iyi pekiştirildiği düşünülebilir. Bu ayrı bir çalışmanın konusu olduğundan burada detaylı bahsetme gereği duyulmamıştır.

Son olarak Yunus Emre Enstitüsünün Yedi İklim kitabı incelendiğinde sıfat işlevli yan tümceler için herhangi bir dilbilgisi anlatımının olmadığı görülebilir. Burada kitabın farklı sıfat fiiller arasındaki ayrımı ders yürütücüsünün sorumluluğuna aktardığı görülebilir.

Yabancılara Türkçe öğretimi ders kitaplarındaki sıfat işlevli yan tümcelerin görünümleri hakkındaki ikinci önemli nokta ilgili dilbilgisi konularının setlerin hangi seviyelerinde ele alındığı ile ilgilidir. Temel cümle yapısının A seviyesinde aktarıldığına bakılırsa yan tümcelerin B seviyesinde aktarılacağı ön görülebilir. Nitekim tüm ders kitaplarında bu duruma rastlanmaktadır. Sıfat işlevli yan tümceler kitaplarda B1 ya da B2 seviyelerinde ya da bu ikisine dağıtılmış bir biçimde işlenmektedir. Ankara TÖMER'in Yeni Hitit kitabında B1 seviyesinde işlenirken, Kültür Sanat Basımevinin İstanbul kitabında B2 seviyesinde işlenmiştir. Yunus Emre Enstitüsünün Yedi İklim adlı kitabında ise B1 ve B2 seviyelerine dağıtılmış biçimde yer almaktadır. B1 seviyesinde görece düzenli dağılıma sahip olan özne hedefli yan tümceler kuran –(y)An eki, özne dışındaki öğeleri hedefleyen yan tümceler kuran –DIK ve –(y)AcAk ekleri işlenmiştir. Düzensiz dağılıma sahip, donmuş yapıların kurulduğu -r, -Ar,-Ir, -AsI, -mAz ve –mIş ekleri ise B2 seviyesinde işlenmiştir.

Yedi İklim kitap setinde düzenli ve donmuş yapı üreten eklerin seviye olarak ayrılmasından özel olarak bahsetmek yerinde olabilir. Yukarıda bahsedilen düzenli yapı-kalıplaşmış yapı ayrımının sadece konu anlatımında değil, konunun işlendiği seviye olarak da ayrılmasının yerinde bir girişim olduğu değerlendirilebilir.

Yabancılara Türkçe öğretimi ders kitaplarındaki İngilizce açıklamalar da önemli bir tartışma konusudur. İlgili kitapların sıfat işlevli yan tümcelerin anlatıldığı bölümlerine bakıldığında Yunus Emre Enstitüsünün Yedi İkilim ve Ankara TÖMER'in Yeni Hitit adlı kitaplarında sadece Türkçe anlatımın olduğu görülmektedir. Kültür Sanat Basımevinin İstanbul adlı kitabında ise dilbilgisi konularının aktarımında İngilizceye yer verildiği görülmektedir. Söz konusu bölümler destekleyici mahiyette olup, ilgili dilbilgisi konusunun şeklini ve işlevini birlikte vermektedir.

Tablo 3: Kültür Sanat Basımevinin İstanbul Kitabı (2)

Fiil + -(y)An Verbal adjective	"This affix changes the verb into an adjective. The verbal adjective constructed by the suffix "–An", refers to the simple tense and continuous tense."
Fiil + -DIK	"This affix, being added to the verb produces adjectives which refer to Past tense and Simple Present Tense."
Fiil + -(I/A)r, -mAz, -AsI, -mIş	"These suffixes produce adjectives, nouns, and compound nouns with a meaning in simple tense."

Tablo 3'ten anlaşıldığı gibi İngilizce destek konu anlatımının tamamını değil, sadece kullanım özelliklerinin biri üzerinde yoğunlaşmıştır. Özne – tümleç - kalıplaşmış sözcük şeklindeki işlev temelli ayrım konusunda değil, eklerin hangi zamanları işaret ettiği konusunda İngilizce desteğe başvurulmuştur. Asıl konunun değil de eklerin gösterdiği zamanın (ki eklerin tamamı aynı zamanı da gösterebilir) aktarımının nedenleri burada tartışılmayacak, ayrı bir çalışmanın konusu olarak bırakılacaktır.

Buraya kadar sergilenen olguların ortak noktası olarak sıfat işlevli yan tümceler gibi Türkçe dilbilgisinin karmaşık konularının öğretiminde dilbilimsel metodun kullanılmasının getirdiği faydalar tartışılabilir. Bilindiği gibi Türkoloji yaklaşımı sıfat fiil ekleri konusunda işlev temelli bir ayrım önermez, eklerin hangi anlamlar taşıdığı listelenir ve örneklerle desteklenir. Yabancılara Türkçe öğretimi kitapları ise konunun karmaşıklığına istinaden yan tümce düzeyinde düzenli yapılar kuran –(y)An, –DIK, -(y)AcAK

gibi ekleri, yan tümce düzeyinde işlek yapılar kurmayan ve çoğu durumda kalıplaşmış sözcükler oluşturan diğer eklerden ayırmış; öncekinin işlekliğine, sonrakinin ise özel durumlarla kısıtlı kullanımına vurgu yapmıştır.

Yukarıda sözü edilen ayrımın Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesine yaptığı katkı, dil öğrenicisinin günlük kullanımda sık rastladığı yapıların diğerlerinden ayrılmasıyla gelen bir kolaylık/esneklik olarak düşünülebilir. Sık kullanılan yapının dilbilgisel kazanımına yapılan vurgunun öğrenciyi kullanım istatistiği anlamında karşılığı bulunmayan yapıları öğrenmekten kurtaracağı açıktır.

3.2. Konunun Kapsamı

Yabancılara Türkçe öğretimi kitaplarında sıfat işlevli yan tümcelerin görünümü konusundaki tartışmanın ikinci bölümü işlenen konunun kapsamı hakkındadır. Kitap setlerindeki dilbilgisi anlatımı incelendiğince ortaya çıkan temel olgu basitleştirme çabasının dilbilgisi konularının detaylı anlatımını örselediği, bu nedenle farklı yapılar arasındaki anlambilim ve edimbilim kaynaklı farkların sıfırlandığıdır.

Bu durumla ilgili ilk olarak tamlayan hedefli sıfat fiillerden bahsedilebilir. Türkçede sıfat işlevli yan tümcenin nitelediği ismin tamlayan görevindeki bir sözcük olduğu durumlarda hem -(y)An eki hem de –DIK eki kullanılır. Bu durum aşağıdaki iki örnekte gösterilmektedir.

(6) a. [İçinden nehir geç-*en*] şehir

b. [İçinden nehrin geç-*tiğ*-i] şehir

Yukarıdaki (6a) örneğinde nitelenen isim şehir sıfat işlevli yan tümce içerisinde bulunan isim tabanlı edat *içinden'* in tamlayanıdır. Nitelenen isim sıfat fiilin öznesi olmadığı halde –(y)An eki kullanılmıştır. Ancak (6b) örneğinin gösterdiği gibi aynı durumda –DIK eki de kullanılabilmektedir. (6b)'de yan tümcenin nitelediği isim *şehir* yan tümce içerisindeki fiilin tümleci değil, tümlecinin bir parçasıdır. Buna rağmen sıfat fiil oluşumunda –DIK eki kullanılmıştır.

Yukarıda örneklenen iki durum arasındaki fark özgüllük ile ilgilidir. (6a) örneğinde özgül olmayan bir okuma ortaya çıkarken, (6b)'de özgül okuma söz konusudur. Bir başka deyişle, (6a)'da *nehir* herhangi bir nehir olabilir. Ancak (6b)'de belirli bir nehir (Kızılırmak, Yeşilırmak) olmak durumundadır.

Yabancılara Türkçe öğretimi kitaplarının kapsam dışında bıraktığı sıfat işlevli yan tümcelerle ilgili konulardan diğeri kısıtlayıcı - açıklayıcı sıfat işlevli yan tümce ayrımıdır. Bilindiği gibi sıfat işlevli yan tümceler küme içerisinde kısıtlama yaparak niteledikleri ismi ait olduğu varlık kümesinden sıyırırlar. Bu tür sıfat işlevli yan tümcelere kısıtlayıcı sıfat işlevli yan tümce denir. Bazı sıfat işlevli yan tümceler ise isimleri ait oldukları küme içerisinden ayırmazlar, isim hakkında ekstra bilgi verirler. Bu tür sıfat işlevli yan tümcelere ise açıklayıcı sıfat işlevli yan tümceler denir. Aşağıdaki iki örnek bu ayrımı göstermektedir.

(7) a. [Dün gör-düğ-üm] çocuk kısıtlayıcı, çocuk kümesinden bir çocuğu ayırma

b. Çocuk [ki onu dün gördüm] açıklayıcı, çocuk hakkında ek bilgi verme

(7a)'daki sıfat işlevli yan tümce çocuk kümesi içerisinden bir çocuğu ayırır. Bu ayırma sıfat işlevli yan tümcenin ismi nitelemesiyle oluşur. (7b)'de ise çocuk kümesinden bir çocuğu ayırma değil, çocuk hakkında ekstra bilgi verme durumu gözlemlenmektedir. Birinci türden sıfat işlevli yan tümce *hangi*

çocuk? sorusunun cevabı olabilirken, ikinci türden yan tümceler olamamaktadır. Yukarıda sözünü ettiğimiz ayrım konuyla ilgili genel bir ayrımdır ve açıklayıcı olmaktan uzaktır. Ancak, ilk bakışta açıklayıcı yan tümcelerin kısıtlayıcılardan farklı olduğu göze çarpmaktadır. Kısıtlayıcı yan tümcelerde çekimsiz fiil kullanılırken, açıklayıcı yan tümcelerde çekimli fiil kullanılmış, kısıtlayıcı yan tümcelerde nitelenen isim sondayken, açıklayıcı yan tümcelerde baştadır. Bir diğer fark olarak da kısıtlayıcı yan tümcelerde nitelenen isim ile eş-göndergeli kişi zamiri kullanılamazken, açıklayıcı yan tümcelerde bu mümkündür. (7b) örneğinde *onu* zamiri çocuk ile eş-göndergelidir.

Yabancılara Türkçe eğitimi kitaplarının kapsam dışı bıraktığı dilbilgisi konularına başka birçok örnek getirilebilir. Ancak yazıyı amacından saptırmamak adına iki örnekle yetinmenin daha uygun olacağı açıktır.

3.3. Terim Sorunu

Yabancılara Türkçe öğretimi kitaplarında sıfat işlevli yan tümcelerle ilgili dilbilgisi konu anlatımları bölümleri incelendiğinde, kitaplarda terim kullanımı konusunda bir karmaşa yaşandığı göze çarpmaktadır (Fidan, 2016). Bilindiği gibi Türkçenin 1930'lu yıllarda geçirdiği sadeleştirme evresinde birçok dilbilgisi terimi oluşturulmuştur. Dilde halihazırda kullanılan Arapça ve Fransızca kökenli terimlere ek olarak Türkçe terimler de kullanılmağa başlanmıştır. Bunun sonucu olarak birçok dilbilgisi kavramı tıpkı diğer kelimeler gibi üçlü (=triplet) isimlendirmeğe maruz kalmıştır. Örneğin, sıfat işlevli yan tümce için ilgi tümceciği, ortaç gibi Türkçe kökenli adlandırmalar; partisip gibi Batı kökenli ve sıfat-fiil gibi Doğu kökenli adlandırmalar kullanılmaktadır.

Bu çalışmada incelenen kitaplarda da benzer bir durum söz konusudur. İstanbul kitabında özne işaret eden sıfat fiil ifadesine karşın Yeni Hitit kitabında öznesel ortaç ifadesi kullanılmaktadır. Yedi İklim kitabı da sıfat fiil ifadesini tercih eden kitaplar arasında sayılabilir. Terim kullanımındaki sorunlarının yabancılara Türkçe öğretimini zorlaştırması kaçınılmazdır. Farklı bilim ekollerinin farklı dilbilgisi terimlerini tercih etmesi kaçınılmaz bir durumdur. Ancak, dil öğretimi kitaplarında belirli bir standardizasyona/uzlaşmaya ulaşılması dil öğretiminin başarısı açısından önemlidir.

4. Sonuç

Yabancılara Türkçe öğretimi ders kitaplarındaki sıfat işlevli yan tümcelerin incelendiği bu yazıdaki temel bulgular olarak (i) ilgili kitaplardaki dilbilgisi aktarımında, sıfat işlevli yan tümcelerin oluşumundaki özne – tümleç – kalıcı (sözlüksel/donmuş) yapı ayrımının kullanıldığı, bu durumun öğrenciyi istatistiksel değeri olmayan yapıları öğrenmekten kurtardığı, (ii) Türkçenin bazı temel dilbilgisi özelliklerinin ilgili kitaplarda hafife alınabildiği, kimi önemsiz gibi görünen ayrımların dil öğretiminde son derece önemli olduğu sayılabilir. Yabancılara Türkçe öğretimi kitaplarında bazı dilbilgisi konularının göz ardı edilmesinin nedeni olarak standardizasyon ve basitleştirme çabaları sayılabilir. Dilbilgisel yapıların şekil özelliklerinin ön plana çıkarılıp anlam ve kullanım özelliklerinin hafife alınmasının, dilbilgisi aktarımında önemli sorunlara yol açması kaçınılmazdır.

Kaynaklar:

Akerson, F. & Özil, Ş. (1998). *Türkçede Niteleme: Sıfat İşlevli Yan Tümceler*. İstanbul: Simurg Yayınları.

Ankara Üniversitesi TÖMER. (2009). *Yeni Hitit*. Ankara: Ankara Üniversitesi TÖMER yayınları.

Ansary, H. ve Babaii, E. (2009). Universal characteristics of EFL/ESL textbooks: A Step towards systematic textbook evaluation. *ITESL Journal*, 15(3), 1-9.

Aydın, Ö. (1996). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Dilbilgisi Öğretimi: Üretken Dönüşümlü Dilbilgisi Kuramının Kısa Bir Tanıtımı*. Ankara.

Aydın, Ö. (1999). İkinci dil olarak Türkçe öğretiminde Türkçe dilbilgisi betimlemelerinin görünümü. *Çağdaş Türk Dili*, 137-138, 33-41.

Aygen, G. (2012). Some linguistic issues in Turkish as foreign language textbooks. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, (9)1, 33-48.

Bulut, M. (2014). Dil bilgisi öğretiminde yaşanan kavram kargaşasının Türkçe öğretimine etkisi. *Turkish Studies*, 9(12), 43-55.

Cem, A. (2005). Dilbilgisi öğretiminde biçim-anlam-kullanım üçlüsü: Ders malzemesi hazırlama ve uygulama önerisi. *TÖMER Dil Dergisi*, 128, 7-11.

Çağrı, I. (2005). *Minimality and Turkish Relative Clauses*. Ph.D. Dissertation. University of Maryland.

Durmuş, M. (2013). *Yabancılara Türkçe Öğretimi.* Ankara: Grafiker Yayınları.

Fidan, D. (2016). Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ders kitaplarındaki dilbilgisi konuları ve öğretmen-öğrenci görüşleri. *Turkish Studies*, 11(14), 257-276.

Göçer, A. (2007). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan ders kitaplarının ölçme ve değerlendirme açısından incelenmesi. Türkiye'de Yabancı Dil Eğitimi Ulusal Kongresi, 22-23 Kasım 2007, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Gün, M., Akkaya, A., Kara, Ö. T. (2014). Yabancılara Türkçe öğretimi ders kitaplarının Türkçe öğretim merkezlerinde görev yapan öğretim elemanları açısından değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 9(6), 1-16.

İstanbul. (2013). *Yabancılar için Türkçe Ders Kitabı*. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

Karababa, Z. C. (2009). Yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi ve karşılaşılan sorunlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(2), 265-277.

Karababa, Z. C. ve Üstünsoy-Taşkın, S. (2012). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılan ders kitaplarının öğretmen görüşleri çerçevesinde değerlendirilmesi. *Dil Dergisi*, 157, 65-80.

Kır, D. B. ve Tekin, E. (2017). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilerin karşılaştıkları dil bilgisel sorunlar: şimdiki zaman örneği. 1. Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi Bilgi Şöleni (UYTOB 2017), Bursa, Türkiye, 17-19 Mayıs 2017, 57-58.

Kornfilt, J. (2000). Some Syntactic and Morphological Properties of Relative Clauses in Turkish. In Alexiadou, A., Law, P., Meinenger, A., Wilder, C. (eds.), *The Syntax of Relative Clauses*, 121-159. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Meral, H. M. (2010). Some Notes on Turkish Pronominal Anaphora. *Turkish Studies*, 5, 535-563.

Meral, H. M. (2011). Türkçe Ardıl Gönderim İlişkisi. *Dilbilim*, 2, 9-32.

Meral, H. M. (2014). Silent Objects and Topic Drop in Turkish. *Dilbilim Araştırmaları A. Sumru Özsoy Armağanı* 25, 131-145.

Meral, H. M. (2018a). Yabancı Dil olarak Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarındaki Dilbilgisi İçeriklerinin Dilbilimsel açıdan Değerlendirilmesi. V. Yıldız Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri. 13-14 Aralık 2018, Yıldız Teknik Üniversitesi.

Meral, H . (2018b). Appositive ki Clauses in Turkish. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi* , 29 (2), 1-20 . DOI: 10.18492/dad.309847

Meral, H. M. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarındaki Zamir Kullanımı. *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi*, 2 (2), 187-202 .

Özel, S. (2010). *Yabancılara Türkçe öğreten resmi kurumlarda dil bilgisi öğretimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.

Özsoy, A. S. (1996). A'-Dependencies in Turkish. Rona, B. (Ed), *Current Issues in Turkish Linguistics,* 139-158. Ankara: Hitit yayınevi.

Peçenek, D. (2014). Dilbilim eğitimi alan öğrencilerin yabancı dil öğretiminde dilbilgisi öğrenimine ve öğretimine ilişkin görüş ve düşünceleri. *Başkent University Journal of Education*, 1(1), 93-111.

TBMM Göç ve Uyum Raporu 2018. https://www.tbmm.gov.tr

T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016 Göç Raporu. Nisan 2017, Ankara. http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_goc_raporu_.pdf

Tiryakiol, S. (2018). *Türkçenin ikinci/yabancı dil olarak öğretiminde pedagojik dilbilgisi kullanımına yönelik ders modeli önerisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.

Tosun, S. (2013). A comparative study on evaluation of Turkish and English foreign language textbooks. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 70, 1374–1380.

Tucker, W. D. (1983). Developing criteria for textbook evaluation. *ELT Journal*, 37(3), 251-255.

Ur, P. (1996). A Course in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press.

Uzun, N. U. (2010). *Dilbilimsel Bulguların Türkçenin Öğretimine Aktarılması: TÖMER YENİ HİTİT Örneğinde Dilbilgisinin Yeri: Türkçe Öğretiminde Güncel Tartışmalar,* Yay. L. Subaşı Uzun ve Ümit Bozkurt, Ankara Üniversitesi TÖMER Yayını, Ankara, s. 356-363.

Yunus Emre Enstitüsü Türkçe Öğretim Seti Yedi İklim. (2014). Ankara: Yunus Emre Enstitüsü Vakfı.

AHMET MİDHAT EFENDİ'NİN *FELÂTUN BEY İLE RÂKIM EFENDİ* VE HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN *ŞIK* ROMANLARINDA TOPLANTI

Serpil DEMİRKAYA

Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, serpildemirkaya@gmail.com

Ali YILDIZ

Dr. Öğr. Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, a.yildiz@msn.com

Özet

Alafranga züppe tipi, ilk kez Türk edebiyatında Ahmet Midhat Efendi'nin 1875 yılında yayımlanan *Felâtun Bey ile Râkım Efendi* romanında karşımıza çıkar. Yazar, bu romanda Batılılaşmayı yanlış anlayan Felâtun Bey'in karşısına Râkım Efendi adında müspet bir tip çıkararak Osmanlı toplumunda Batılaşmanın nasıl olması gerektiğini göstermeye çalışır. Roman boyunca bu iki zıt karakter Ahmet Midhat tarafından bilinçli bir şekilde ya aynı ortamlarda bir araya getirilerek ya da birbirinden ayrı olarak benzer ortamlara dahil edilerek mukayese edilir ve böylece Felâtun Bey ve Râkım Efendi'nin düşüncelerinde ve davranışlarında görülen farklılıklar okuyucuya gösterilir. Yazar, Batılılaşmayı yanlış anlayan Felâtun Bey'i bu ortamlarda oldukça gülünç duruma düşürürken Batılılaşmayı, Doğu'nun değerlerinden tamamen uzaklaşmak şeklinde algılamayan Râkım Efendi'yi girdiği her ortamda sevilen ve saygı gören bir şahsiyet olarak yüceltir. Ahmet Midhat'ın alafranga züppe tipi daha sonra pek çok romanda sergilenen alafranga züppe tipinin prototipi haline gelmiş ve sonraki yıllarda hem Ahmet Midhat hem de başka yazarlar tarafından Felâtun Bey'in benzeri karakterler oluşturulmuştur. Alafranga züppe tipini Ahmet Midhat Efendi'den sonra ele alan yazarlardan biri de çeşitli yönlerden onu örnek alan Hüseyin Rahmi Gürpınar'dır. Sanatçının ilk romanı olan *Şık*, 1888 yılında Ahmet Midhat'ın sahibi ve başyazarı olduğu *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edilir. Hüseyin Rahmi bu romanında *Felâtun Bey ile Râkım Efendi* romanına benzer bir konuyu ele alır ve her ne kadar farklılıklar olsa da Şöhret Bey'i Felâtun Bey'in; Maşuk'u ise Râkım Efendi'nin benzeri bir tip olarak karşımıza çıkarır. Bu çalışmada, *Felâtun Bey ile Râkım Efendi* ve *Şık* romanlarındaki önemli kahramanların iştirak ettikleri toplantılar ele alınacak ve birbirinin zıttı olan karakterlerin bir araya getirildiği toplantıların hangi amaçla düzenlendiği tespit edilecektir. Ayrıca romanlardaki bu toplantıların benzer amaçlara hizmet edip etmediği ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Midhat Efendi, Felâtun Bey ile Râkım Efendi, Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Şık*, Türk Romanında Toplantı

Abstract

In Turkish literature, european dandy type appears for the first time in Ahmet Midhat Efendi's novel *Felâtun Bey and Râkım Efendi*, published in 1875. In this novel, the author tries to show how Westernization should be in Ottoman society by creating a positive type named Râkım Efendi against Felâtun Bey who misunderstood Westernization. Throughout the novel, these two opposing characters are deliberately compared by Ahmet Midhat, either by bringing them together in the same environment or by being separately involved in similar environments, and show the readers the differences in the thoughts and behaviors of Felâtun Bey and Râkım Efendi. While the author makes Felâtun Bey, who misunderstood Westernization, to be quite ridiculous in these environments, he glorifies Râkım Efendi, who does not perceive Westernization as totally distancing from the values of the East, as a loved and respected figure in every environment he enters. Ahmet Midhat's european dandy type later became the prototype of the european dandy which was exhibited in many novels. One of the writers who took the european a snob type after Ahmet Midhat Efendi is Hüseyin Rahmi Gürpınar, who exemplified him in various ways. *Şık*, the first novel of the artist, was serialized in 1888 in the newspaper Tercüman-ı Hakikat, owned and edited by Ahmet Midhat. In this novel, Hüseyin Rahmi deals with a topic similar to that of *Felâtun Bey and Râkım Efendi*. Maşuk, on the other hand, emerges as a similar type of Râkım Efendi. In this study, the meetings of the important heroes of *Felâtun Bey ile Râkım Efendi* and *Şık* novels

will be discussed and the purpose of the meetings where the opposing characters are brought together will be determined. It will also be shown whether these meetings in the novels serve similar purposes.

Keywords: Ahmet Midhat Efendi, Felâtun Bey ile Râkım Efendi, Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Şık*, Meeting in Turkish Novel

1. Giriş

Ahmet Midhat Efendi, Batılılaşmanın nasıl olması gerektiğini göstermek üzere birbirinin zıttı niteliklere sahip Felâtun Bey ile Râkım Efendi'yi okuyucularının karşısına çıkarır. Felâtun Bey alafranga kişiliğiyle, Fransızca konuşmaya çalışan, Türkçeyi yeterli seviyede bilmemekle övünen, batılılar gibi yaşamaya çabalayan, batılı olmayı çok şık giyinmek, Beyoğlu'nda eğlenip gösteriş yapmak olarak anlayan züppe, müsrif ve tembel bir kimsedir. (Okay, 1989, s. 300). Ahmet Midhat'ın romandaki temsilcisi olan Râkım Efendi ise onun tam tersi özelliklere sahiptir. Orhan Okay Râkım için ise şöyle der:

(…) Felâtun Bey'in bütün millî değerleri reddeden alafrangalığına mukabil Râkım Efendi doğulu ve batılı değerleri şahsında birleştiren bir sentezdir. Cariyesine piyano alır ve bir frenk muallime tutar. Kızlarına ders verdiği bir İngiliz âilesiyle sık sık görüşmektedir. Kendi evinde alaturka yaşayan Râkım, bu Ziklas âilesi içinde şarklı olduğunu hissettirmez. Salon ve sofra âdâbına uyar. (1989, s. 367).

Pek çok yönden Ahmet Midhat'ı örmek alan Hüseyin Rahmi Gürpınar, ilk romanı olan *Şık*'ta onun *Felâtun Bey ile Râkım Efendi* romanındaki alafranga züppe tipini ele alır. Felâtun Bey'in bir benzeri olan Şöhret, Batı'nın sadece şekilsel yönlerini taklit ederek Batılı olabileceğini sanan bir tiptir. Batılı bir tarzda giyinip metresi Madam Potiş ve Drol adlı köpekleri ile Beyoğlu'nda dolaşarak herkesi kendisine hayran bırakacağını düşünmektedir. Tuhaf giyim tarzı ve hareketlerinden dolayı insanların ona olan bakışlarını bir hayranlık ifadesi olarak algılamaktadır.

Bu çalışmada, iki farklı yazar tarafından kaleme alınmasına rağmen benzer konuları işleyen ve benzer kahramanlara sahip iki romanda bulunan toplantılar tespit edilecek ve bu romanlardaki toplantıların, yazarları tarafından aynı işlevde kullanılıp kullanılmadığı saptanmaya çalışılacaktır.

2. Ahmet Midhat Efendi'nin *Felâtun Bey ile Râkım Efendi* Romanındaki Toplantılar

Ahmet Midhat'ın *Felâtun Bey ile Râkım Efendi* romanı kahramanların bir araya getirildiği toplantılar yönünden oldukça zengin bir romandır. Romanda iki tür toplantıdan söz edilebilir. Birinci tür toplantılarda yazar Felâtun Bey ve Râkım Efendi'yi aynı ortamlarda bir araya getirir. İkinci tür toplantılarda ise romanın zıt özelliklere sahip iki önemli karakteri farklı zamanlarda aynı kişilerle veya aynı ortamlarda farklı kişilerle bir araya getirilir.

Romandaki ilk toplantı Ziklas ailesinin evinde olur. Râkım İngiliz Ziklas ailesinin kızları Jean ve Margaret'a bir aydır Türkçe dersi vermektedir. Bir cuma günü yine ders için ailenin Asmalımescit'teki evine gittiğinde orada Felâtun Bey ile karşılaşır. Râkım gelmeden önce Felâtun, kızları dersleri konusunda sınamakta ve öğretmenlerinin iyi olmadığını söylemektedir. Kızlara ders veren kişinin Râkım olduğunu öğrenince onun hatalarını ortaya çıkarmak ve kendisinin ne kadar bilgili olduğunu göstermek ister. Bu nedenle önce elifbada "p,ç,j" harfleri olmadığını söyler. Bu konuda yanlış bilgiye sahip olduğu anlaşılınca bu sefer Râkım'a kızlara harflerin ortada ve sonda yazılışlarını göstermesine gerek olmadığını söyler. Ancak bu konuda da yanıldığı meydana çıkar. Bunun üzerine Râkım Efendi'yi Ziklasların karşısında küçük düşürmeye çalışan Felâtun Bey, kendisi mahcup duruma düşer ve kalkıp gider.

Romandaki ikinci ve üçüncü toplantı önce Râkım'ın sonra Felâtun'un Ziklaslar ile yaptığı sandal gezisidir. Ziklas her İngiliz gibi denize meraklıdır. Râkım Efendi'nin de ilgisi olduğunu görünce Bay Ziklas bir sandal alıp Salıpazarı Limanı'nda Râkım'ın muhafazasına verir. Bazı pazar günleri Râkım, Tophane İskelesi'nden onları alır ve Kadıköyü'ne, Adalar'a doğru kayıkla gezerler. Yazar bu gezileri birkaç cümle ile geçiştirmek istemez ve kızların gezi esnasında nasıl giyindiklerinden başlayarak gezilerin nasıl geçtiğini ayrıntıları ile anlatır. Bu gezilerden hem aile üyeleri hem de Râkım Efendi

büyük zevk alırlar. Daha sonra da Felâtun Bey'in Ziklaslar ile yaptığı bir sandal gezisi anlatılır. Ancak Râkım ile olan gezi uzun uzun anlatılırken Felâtun ile olan gezi bir paragrafla geçiştirilir. Sadece Felâtun'un düştüğü komik durum anlatılır. Felâtun Bey havanın dalgalı olması sebebiyle korkmuş ve "Anacığım! Anacığım!" (Ahmet Midhat, 2015, s. 56) diye bağırmıştır. Aile üyeleri onun bu durumu ile bir süre eğlenir.

Romandaki dördüncü toplantı yine Ziklasların evinde olur. Râkım Efendi ders öncesi yemeğe katılmak üzere Ziklas ailesinin evine gider. Mister Ziklas Felâtun Bey'in de davetli olduğunu ama gelmediğini haber verir. Aslında Felâtun Bey yemek için eve gelmiş fakat mutfakta aşçı kadınla flört ederken üzerine mayonez döküldüğünden kimseye görünmeden oradan ayrılmak zorunda kalmıştır. Yolda Râkım Efendi kendisini gördüğünde ise restoranın önünden geçerken üstüne mayonezli balık döküldüğü yalanını söyler. Yemek yendikten sonra ders yapılır. Dersten sonra Mister Ziklas Râkım'dan başka bir işi yoksa eğlenmek için orada kalmasını ister. Kızlar piyano çalıp şarkı söylerler. Mister Ziklas Râkım'dan kızların çaldığı "Ey saba, esme nigârım uykuda" şarkısını söylemesini rica eder. Râkım şarkıyı söyleyince İngilizler şarkıyı beğenirler. Kızlar Râkım'dan şarkının güftesini yazmasını ve Fransızcaya tercüme etmesini isterler. Şarkının tercümesini dinleyince tüm aile mensupları şarkıya hayran kalır. Râkım Efendi ile aile üyelerinin bu yemek ve yemek sonrası eğlencesinde bir araya getirilme sebebi o zamanlar çok moda olan "Ey saba, esme nigârım uykuda" şarkısının güzelliğini bir İngiliz ailesine onaylatmaktır. Burada bir Türk şarkısının yabancılar tarafından beğenilebileceği gösterilmeye çalışılmıştır.

Romandaki beşinci toplantı, Ziklas ailesinin evinde gerçekleşen bir akşam yemeğidir. Felâtun Bey, Ziklas ailesinin daha önceki yemeğine katılamadığı için Mister Ziklas tekrar bir yemek tertip eder. Jean ve Margaret, Râkım'a bir mektup yazarak babasının Felâtun Bey'i yemeğe çağırdığını haber verirler ve kendilerini can sıkıntısından kurtarması için Râkım Efendi'yi de yemeğe davet ederler. Râkım Ziklasların evine gittiğinde evde ailenin ahbaplarından birkaç kadın ve erkek vardır. On dakika sonra da Felâtun Bey gelir. Mister Ziklas ona bu akşam da ahbabı beklettiğini söyler. Felâtun babasının çok hasta olduğunu söyleyerek özür diler. Yemeğe başlanır. Mister Ziklas aşçıya "İnşallah bu akşam mayonez dökülmemiştir." deyince Felâtun Bey telaşla Mister Ziklas'ın, Râkım Efendi'nin ve aşçının yüzüne bakar ama aşçı hariç kimsenin yüzünde olayın bilindiğine dair bir emare göremeyince rahatlar.

Yemek esnasında Osmanlıcanın "ne kadar dakik ve leziz bir lisan" olduğu ama kolay öğretimi için bir yol bulunamadığı bahsi açılır. Bunun üzerine kızlar "Ey saba, esme nigârım uykuda" şarkısının Râkım tarafından yapılan tercümesini orada bulunanlara naklederek herkesin beğenisini kazanırlar. "Bu arada Felâtun Bey cemiyet içinde Râkım'ın cehlini bir daha ispat ederek mayonez meselesinden dolayı kendisine ârız olan hicaptan büyük bir hicaba dahi Râkım'ı düşürmek için bu şarkının ilk mısraı "Ey saba esme nigârım" diye başlamadığını ve "Ey saba esmer nigârım" diye başladığını arz ve hatta esmer demek Fransızca "blonde" demek olduğunu dahi beyan eyle[r]" (Ahmet Midhat, 2015, s. 70) Râkım bu itiraza hiç sesini çıkarmaz. Orada bulunan Baron T. şarkının Râkım'ın dediği gibi başladığını, "blonde" kelimesinin de esmer değil kumral, sarışın anlamına geldiğini söyleyince Felâtun Bey'in hicabı katmerlenir. Ancak Râkım onu korumak için araya başka sözler sıkıştırarak konuyu kapatmaya çalışır.

Yemekten bitince dans edilmeye başlanır. Felâtun Bey yalvararak Margaret'i dansa kaldırır. "Ancak oyun arasında nasılsa kazaen Margaret'in ayağına basmakla beraber derhal kendisini toplamak için bir hareket etmesini müteakip arka tarafından bir cayırtıdır hissolun[ur]." (Ahmet Midhat, 2015, s. 71) Felâtun Bey'in üstündeki pantolon çok dar olduğu için dans sırasında arka tarafından yırtılır. Orada bulunanlar kahkahalarına engel olamazlar. Felâtun Bey veda bile etmeden oradan ayrılmak zorunda kalır. Böylece Râkım'ı küçük düşürmeye çalışan Felâtun kendisi çok utanç verici bir duruma düşmüş olur.

Romandaki altıncı toplantı daha öncekilerden farklı bir mekânda olur. Râkım Efendi bir gün Taksim civarında Felâtun Bey'le karşılaşır. Babasının öldüğünü ve aktris bir metres edindiğini öğrenir. Felâtun Râkım'ı Polini adındaki bu Fransız aktris ile tanıştırmak ister. Beraber C. Hoteli'ne giderler. Felâtun bu pahalı otelde sevgilisine özel bir daire tutmuştur. Râkım Polini ile tanışınca onun sürekli Felâtun'a

hakaret eden laubali, kaba, serbest biri olduğunu fark eder. Beraber bir şeyler içerlerken Felâtun Bey, alafranga alemin güzelliklerinden bahseder. Kendi yaşayışı gibi bir yaşayışın alaturka alemde mümkün olamayacağını savunur ve Türk kadınının kibrinden, asık suratlılığından, nazından bahseder. Cariye alsan onun da gönlünün kimde olduğunun bilinemeyeceğini söyler. Felâtun bu şekilde Türk kadınlarını ve cariyeleri kötülerken Râkım da içinden Osmanlı hanımları varken insanın böyle kendisine hakaretler eden bir kadına neden tahammül ettiğini anlayamaz. Romanda birbirinin zıttı özelliklere sahip iki kadın kahramanı aynı mekânda bir araya getiremeyen Ahmet Midhat, Canan ile Polini'nin arasındaki mukayeseyi Râkım Efendi'ye yaptırır. Ancak Râkım bu kıyaslamayı sadece zihninde yapar. Felâtun'a bu konuda ne düşündüğünü açıklamaz.

Romandaki yedinci toplantının en önemli kahramanı Canan'ın piyano öğretmeni ve Râkım Efendi'nin metresi olan Jozefino'dur. Jozefino cariyelerine piyano dersi verdiği beyin haremi takımıyla Kağıthane'ye gittiğini ama pazar günü olduğu için arabalar içinde mahpus kaldıklarını, kıra çıkamadıklarını, arabaların etrafında hırsız gibi dolaşan kadın düşkünleri ile herkes eğlense de kendisi eğlenemediğini Râkım'a anlatır. Râkım da Kağıthane'nin dünyanın en güzel yerlerinden biri olduğunu ama oranın zevkinin cuma ve pazar günü çıkmayacağını söyler. Josefino'ya kendisi, Canan ve Dadı Kalfa ile Kağıthane'ye gitmeyi teklif eder ve o da memnuniyetle kabul eder. Sabah güneş doğmadan yola çıkılacağı için Râkım, Jozefino'yu bir gün önceden evinden alır ve kendi evine getirir. O akşam Râkım'ın evinde ilk defa rakı sofrası kurulur. Râkım ve Jozefino içerken Canan onlara piyano çalar. Daha sonra da Jozefino piyano çalmaya başlar. Eğlenceden sonra yemek yenilir ve biraz sohbet edilir. Ertesi sabah ise yola çıkılmadan önce mangal başında çay, kahve keyfi yapılır. Tüm bu eğlenceler boyunca Jozefino hep Doğu ile Avrupa'yı karşılaştırır. Önce İstanbul'un rakısının âlemde en sevilecek içkilerden olduğunu, kendisinin şaraptan çok rakıyı sevdiğini söyler. Sonra da "Türklerin her hâli Avrupa'nın her hâlinden iyi!" (Ahmet Midhat, 2015, s. 124) der. Neden böyle düşündüğünü şu şekilde açıklar: "Bir kere Türklerdeki şu misafirperverlik Avrupa'da bulunmaz. Muradım onlar birbirine gitmezler demek değildir. Lakin sofraları, baloları hep resmî şeylerdir. Herkes hanesine geldi mi, yine kendi familyası halkıyla kalır. Aralıkta bir familya içine misafir gelmiş görülmesi veyahut insanın kendisini başka bir familya içinde görmesi bir büyük teceddüt demektir." (Ahmet Midhat, 2015, s. 124)

Mehmet Kaplan, Râkım Efendi'nin Kağıthane gezisi öncesi Jozefino ile geçirdikleri zamanın anlatıldığı cümleler için şunları söyler:

Bu satırlar Midhat Efendi'nin romanı ile ortaya koymak istediği tezi en kuvvetli bir şekilde canlandırır. Ona göre, Avrupa'nın ilim ve tekniği takdire şayandır fakat Avrupalıların yaşayış tarzı, örf ve âdetleri, Türklerinkinden daha güzel, zevkli ve derin değildir. Alafrangaların batılıları taklitleri gülünç şekilde gösterir ki, birçok Türk bile bu milli hayatın zevkini bilmez. (2109, s. 114)

Râkımlar Kağıthane'ye gitmek için bir kayığa binerler. Güneşin doğuşunu kayıkta izlerler. Taze sağılmış koyun sütü içmek için Alibeyköy deresinin ağzında bir mandıraya uğrarlar sonra da Kağıthane'ye gelirler. Bütün gün orada vakit geçirirler. Çarşamba günü gitmeleri sebebiyle o gün Kağıthane'de hemen hemen kimse yoktur. Hep beraber kırların zevkini çıkarırlar. Gezerler, Jozefino şarkılar söyler, Râkım ve Jozefino birkaç kadeh rakı içer, yemek yerler ve biraz uyurlar. Güneş batmadan yola çıkıp evlerine dönerler.

Râkım'ın düzenlediği Kağıthane gezisini uzun uzun anlatan yazar "Râkım'ın icra eylediği Kağıthane âlemini beğendiniz mi? Şu sualimizi abes görmeyiniz. Zira bu suretle edilen teferrücleri çok kimseler beğenmez." (Ahmet Midhat, 2015, s. 131) diyerek okuyucu ile sohbet etmeye başlar. Yazarın bu açıklamalarından da anlaşılacağı üzere Râkım'ın düzenlendiği bu eğlencelerin anlatılma amacı hem alaturka eğlencelerin yabancılar tarafından beğenilebileceğini göstermek hem de okuyucuya cuma ve pazar günü yapılan Kağıthane gezilerinin ne kadar yanlış bir eğlence tarzı olduğunu kanıtlamaktır. Yazar, Râkım'ın eğlence tarzını beğenmeyen okurlarına "… şu suretle icra edilmiş olan bir Kağıthane âlemini olsun bakalım beğenir misiniz?" (Ahmet Midhat, 2015, s. 132) diye sorarak bu sefer de Râkım'ın zıttı olan Felâtun Bey'in Polini ile icra ettiği tantanalı ve abartılı Kağıthane gezisini ayrıntılı bir şekilde anlatır.

Yazar, Râkım Efendi ile Felâtun Bey'in Kağıthane gezilerini aynı anda verip ikisi arasında karşılaştırma yapabilirdi ancak Râkım gezi için cuma veya pazar günlerini istemediğinden yazar iki kahramanın gezisini daha önceki Ziklaslar ile yapılan sandal sefası gibi ayrı ayrı vermiştir.

Romandaki sekizinci toplantı Râkım Efendi'nin evinde olur. Evini ve bahçesini kazandığı paralarla güzelleştiren Râkım'a Mister Ziklas bir gün: "Canım Râkım Efendi! Siz bizi hanenize hiç davet etmediniz. Biz henüz bir alaturka hane görmedik." (Ahmet Midhat, 2015, s. 89) diyerek ondan kendilerini evine davet etmesini ister. Râkım da ne zaman isterseler gelebileceklerini ancak baharda gelirlerse bahçesini en güzel mevsiminde görebileceklerini söyler. Mister Ziklas bahar gelince Râkım'a evinde yapmaya söz verdiği alaturka ziyafeti hatırlatır. O da bu konuda küçük bir sorun olduğunu, Müslümanlar kadınların erkeklerin yanına çıkmadığını söyler. Bunun üzerine Ziklas kendisi ziyafete katılmasa da sorun olmayacağını, eşi ve kızları için bunu istediğini söyler. Râkım alaturka ziyafetlerde erkeklerin de bulunduğunu ama kadınları göremediğini söyler. Ziklas, kadınlardan ayrı bir odada oturmayı kabul eder ve gelecek cuma için davete karar verilir. O gün geldiğinde Râkım Beyoğlu'na gidip aileyi alır ve kendi evine getirir. Canan'ı onlara nasıl tanıştıracağına karar veremez ve "Cariyem, esirim" diye takdime mecbur kalır. "Salonda valide ile kızlar Canan'a şaşmaya başlarlar. Onlar esir denilen şey Amerika'da olduğu misilli âdeta behaim gibi tavlaya bağlanır zannında bulunduklarından bu esirin nasıl bir esir olduğuna şaş[ırırlar]" (Ahmet Midhat, 2015, s. 146) Canan'ın elmasları, Fransızca konuşması kızları şaşırtır. Mister Ziklas ailesinden ayrı oturmaya dayanamayınca eşi ve kızları bir ara onun odasına gelirler ve ona Canan'ı anlatırlar. Râkım da Canan'ın evde mahpus olmadığını, istediği zaman gezmeye gidebileceğini söyler. Kızların, Canan'ın sahip olduklarından bahsetmesi üzerine Râkım'ın yaptığı açıklamaları dinleyen Mister Ziklas: "Lakin Râkım Efendi! Esareti bir vasf ediyorsunuz ki, benim bile köle olarak satılmaya heves edeceğim geliyor." der. Kızlar, Canan'ın rahat yaşamını görünce onu kıskanmaya başlarlar. Hatta Margaret: Vallahi hülya bu ya! Böyle bir esir olmayı benim dahi canım isterdi. Ben Râkım Efendi'nin odalığı olsam gece gündüz ona Farisî eş'ar okutur dinlerdim." (Ahmet Midhat, 2015, s. 150)

Kızlar piyanoda alaturka ve alafranga şarkılar çalarlar. Sonra yemeğe geçilir. Alaturka bir sofra kurulur. Mister Ziklas gördüğü her şey hakkında Râkım'dan ayrıntılı bilgi alır ve aldığı her malumata şaşırır. Anlatıcı daha önce alafranga bir sofrada yemek yememiş olan bir Türk'ün yemek yerken yaptığı acemiliklerin insanı güldüreceği gibi daha önce alaturka yemek yememiş bulunan bir İngiliz'in de yemek yemesinin insanı güldüreceğini söyler ve Mister Ziklas'ın sofrada sergilediği komik tavırları anlatır. Yemek yendikten sonra Ziklas ailesi ikindi üzeri evlerine dönerler. "Ancak Mister ve Misters Ziklas birkaç gün evvel Madam Jozefino'nun, Râkım'ın hanesinde alaturka yaşayıştan aldığı lezzeti alarak gittiler. Kızlar ise hatta oraya geldiklerine dahi pişman olarak gittiler." (Ahmet Midhat, 2015, s. 152) Bu cümleden de anlaşılacağı üzere bu ziyafetin amacı vardır. Birincisi Jozefino gibi Ziklas ailesine de alaturka hayat tarzının güzelliklerini göstermek, ikincisi ise kızları Canan ile tanıştırıp Canan'ın sahip olduğu yaşamı onlara sergilemektir. Kızlar Canan'ı çok kıskanırlar. Sonrasında ise Jean verem olur. Ayrıca yazar Canan'ın yaşam tarzı ekseninde Osmanlılarda esaretin Batı'dan çok farklı olduğunu da göstermeye çalışır.

Romandaki son toplantı Felâtun Bey ve Margaret'in uğurlanması esnasında vapurda vuku bulur. Jean'ın hastalığı iyice şiddetlenince Mister Ziklas küçük kızı Margaret için de korkmaya başlar ve onu İskenderiye'ye gönderir. Margaret onu yolcu etmeye Râkım'ın da gelmesini ister. Babası mektup yazarak Râkım'ı davet eder. Hep beraber sandalla vapura giderler. Bu esnada Margaret Râkım'a kendisinin de onu sevdiğini ama kardeşinin ona olan alakasını anlayınca geri çekildiğini söyler. Râkım vapurda Felâtun Bey ile karşılaşır. Felâtun Bey, Akdeniz'deki adalardan birine mutasarrıf olduğunu, söyler. Ayrıca "Sefahet ettim, çocukluk ettim, her haltı yedim. Ama memur olduğum yerde maaşımla kanaat ederek sıdk u ihlasla çalışacağıma emin olmanı rica ederim." (Ahmet Midhat, 2015, s. 193) diyerek fikirlerinin değiştiğini gösterir. İki arkadaş vedalaşırlar. Romanın çözüm kısmında gerçekleşen kahramanların vapurda bir araya toplanması, olayların bilinmeyen bazı yönlerini açıklamaya, bazı olayların ise sonucunu göstermeye hizmet eder. Vapurda Margaret'in da ablası gibi Râkım'ı sevdiği ortaya çıkar. Felâtun'un ise mutasarrıf olarak İstanbul'dan ayrılmak zorunda kaldığı okuyucuya

gösterilir. Felâtun yaptığı hatalardan pişman olmuş ve iyi bir insan olmaya karar vermiştir. İngiliz karı koca ise yaptığı hatalardan dolayı Felâtun'u hâlâ bağışlamamıştır.

3. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Şık* Romanındaki Toplantılar

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Şık* romanın başkarakteri Şatırzade Şöhret Bey, zengin olmadığı halde alafrangalığa düşkün, gösteriş meraklısı bir kimsedir. Eline para geçtiği bir sırada Madam Potiş adında bir kadınla yirmi gün beraber vakit geçirir, parası tükenince de ondan ayrılmak zorunda kalır. Ancak Madam Potiş'le geçirdiği zamanlar Şöhret'in bir türlü aklından çıkmaz ve tekrar onunla birlikte olmak için annesinin elmas küpelerini çalıp satar. Küpenin parasını alır almaz Madam Potiş'in Pangaltı'daki evine gider.

Madam Potiş, daha en başından beri Şöhret'in alafrangalığa meraklı olduğunu anlamıştır ve onun bu zaafını kullanarak ona istediklerini yaptırmaktadır. Şöhret'i bir buçuk ay sonra karşısında görünce çok sevinmiş gibi davranır ve bu ayrılığın acısını çıkarmak için akşam bir güzel eğlenmeye karar verirler. Herkesin dikkatlerini üzerlerine çekeceklerini düşünen Şöhret, zinciri ellerinde bir köpekleri olmamasını tek eksikleri olarak görür. Madam Potiş dostlarından ödünç bir köpek bulamayınca ara sıra yemek verdiği bir sokak köpeğinin başına kırmızı ipekten bir başlık diker ve soyu tükenmekte olan cins bir köpek olduğunu söyleyerek Şöhret'i kandırır. Madam Potiş ve Şöhret, Drol adlı köpekleri ile Baba Perdriks'in lokantasına giderler. Onların sarhoş olmalarını fırsat bilen Drol lokantanın altını üstüne getirir. Aşçı Teodor'un Drol'ü sopayla dövmeye başlar, bunu gören Şöhret aşçıya saldırır ve o da aşçıdan dayak yer. Ortalığın karıştığını gören Madam Potiş ise oradaki halkın arasına karışıp kendini gizlemeye çalışır. O esnada eski dostu onu görür ve kolundan sürükleyerek götürür. Şöhret cebindeki bütün parayı lokantadaki ziyanı karşılamak için vermek zorunda kalır. Madam Potiş'i bulmak için evine gider ancak ev sahibi onun evde olmadığını söyler ve Şöhret'i onu eve alması için ev sahibine çok ısrar eder. O da Şöhret'ten kurtulmak için başından aşağı kömür tozu döker. Hem gidecek yeri hem de parası olmayan Şöhret, Drol ile ortalıkta kalır. Şöhret, yarısı bakkal yarısı meyhane olan bir yerde oturur ve geceyi nerede geçireceğini düşünür. Bu esnada arkadaşı Maşuk ile karşılaşır. Maşuk onu evine davet eder.

Şık romanındaki ilk toplantı Maşuk Bey'in evinde gerçekleşir. Şöhret eve gelmeden önce Maşuk arkadaşları ile kendi evinde toplanmıştır. Şöhret bu toplantıya sonradan dahil olur. Evde Razi Efendi, Selami Efendi, Raik Bey ve Maşuk'un sevgilisi Adel vardır. Yazar öncelikle Maşuk, Razi Efendi, Selami Efendi, Raik Bey ve Adel hakkında bilgi verir. Maşuk, Şöhret'in; Adel de Madam Potiş'in tam zıttı özelliklere sahiptir. Razi Efendi ve Selami Efendi ise bazı kusurları bulunsa bile oldukça olumlu tiplerdir. Raik Bey "ismi müsemmasına pek uygundur. Çünkü fikren pek sade ve bayağı bir adamdır. Malumat ve şıklık cihetiyle ise Şöhret'le hem-ayar gibidir." (Gürpınar, 2015, s. 86) Maşuk Şöhret'i diğer arkadaşları ile tanıştırır. "Misafirler Maşuk'un sûret-i takdîmiyle takdim olunan zatın kılık ve etvârından bunun ciddi bir misafir olmaktan ziyade bu geceyi geçirmek için kendilerine a'lâ bir eğlence olacağını anlamışlar idi." (Gürpınar, 2015, s. 90) Sadece Raik Bey Şöhret'i ciddiye alır.

Şöhret başından geçenleri anlatınca Razi Efendi ona acır ve nasihat vermeye çalışır: "... siz eğlenmenin yolunu bilmiyorsunuz. Kendim eğleneyim derken âlemi kendinizle eğlendiriyorsunuz." (Gürpınar, 2015, s. 90) diyerek nasihat vermeye çalışır. Ayrıca Şöhret'in kıyafet tarzını da eleştirir. Bunun üzerine Raik de Şöhret'e destek çıkar ve "Herkes kılığını, kıyafetini kendi arzusuna tevfikan tanzim etmek hususunda hür değil midir? Görmüyor musunuz ki Frenkler bu bâbda ne kadar serbesttirler. (...) Ben biraz tırnaklarımı uzatacak oldum, milletimizin içinde nazar-ı ta'yîbine uğramadığım kimse kalmadı. Ah efendim bizim halkta henüz diğerlerinin fikirlerine hürmet etmek his ve terbiyesi uyanmadı." (Gürpınar, 2015, s. 92) diyerek Şöhret'e destek olur. Ayrıca Raik Türk dilinin bazı konuları ifade etmede yetersiz olduğunu söyler. Raik'in Türkçenin birçok şeyi ifade etme konusunda yetersiz olduğunu söylemesi Razi Efendi'yi olduğu kadar Selami Bey'i de rahatsız eder ve Raik'i şu şekilde eleştirir:

Avrupa etvârına yeltenmek yalnız öyle tırnak uzatmak, Türkçe'yi beğenmemekle olmaz. Görmüyor musunuz ki erbâb-ı gayret bir taraftan tıbbî, fennî kitaplar tercüme ederek ve birçok ta'birât-ı fenniyyeyi ifade için Türkçe'de hakikaten mefkûd olan pek çok lügatları icat edercesine bulup çıkararak veyahut

aynen istimal etmek suretiyle lisân-ı millîlerinin itmâmına uğraşıyorlar. Alafrangadır diye Avrupa'da ne kadar kabâyih var ise onları taklit edeceğinize biraz da muhassenât cihetini icraya gayret etseniz a! Tırnağını kunduracı Andonaki de uzatıyor. Eğer bu da bir meziyet ise o meziyetten teşerrüfe, tefahhura o herif de sizin kadar hak kazanıyor demektir. Siz alafranganın öyle cihetlerine özeniniz ki ondan husule gelecek şerefte böyle Andonakiler müşterek bulunmasın. Zemâimin taklidi de icrası da kolaydır. Asıl güçlük muhassenâtı taklit edebilmektedir. (Gürpınar, 2015, s. 94)

Maşuk'un sevgilisi Adel bir ara misafirlerin yanına gelir. Adel'i hem Şöhret hem de Raik çok beğenir ve aşırı şekilde iltifat ederek onu rahatsız ederler. Şöhret zihninden Adel'i Madam Potiş ile kıyaslamaya başlar. Ancak iki kadın arasında ortak hiçbir ortak nokta bulamaz. Adel her bakımdan ondan üstündür. Adel'in Şöhret ve Raik'in iltifatlarından rahatsız olduğunu anlayan Maşuk sözü değiştirmek için konuyu Batılı bilim adamlarına ve sanatçılarına getirir: "Bakalım yeni muharrirler, şairler, mütefenninler içinde kimleri beğeniyorsunuz?" (Gürpınar, 2015, s. 97) diye sorar. Bunun üzerine iki şık birbirlerine bakarlar ve sözü Şöhret alır. En takdir ettiği edibin Fransız edebiyatından Mösyö Kanber olduğunu söyler. Maşuk ve Selami buna şaşırırlar. Bu sanatçıyı hiç duymadıklarını söylerler. Şöhret de onlara teessüf eder ve bu sanatçıdan ve onun "Kadınların Başparmağı" adlı eserinden övgüyle bahseder. Cebinden çıkardığı bir küçük bir defterden bu eserden bazı saçma sapan parçalar okur. Bunun üzerine yazar Şöhret'in bir birahanedeki Frenkler tarafından Mösyö Kanber konusunda nasıl kandırıldığını anlatır. Şöhret fen alanındaki bilgilerini sergilemek için de bir yığın saçmalıktan bahseder. Bu bilgileri de birahanedeki Frenklerden edindiği anlaşılır.

Yazar Maşuk'un evinde Şöhret'i kıyafet, davranış tarzı ve sahip olduğu bilgi bakımından ne kadar komik bir durumda olduğunu sergiledikten sonra tüm misafirleri uyumaya gönderir. Ancak Şöhret'in düşürüleceği utanç verici durumlar henüz bitmemiştir. Raik, Selami, Raik ve Şöhret aynı odada kalırlar. Diğerleri hemen uykuya dalar ama Şöhret ve Raik'i uyku tutmaz. Raik Adel'i, Şöhret ise Madam Potiş'in ortadan kaybolmasını ve paralarını ziyanı karşılamak üzere lokantacıya vermesini düşünür. Bu sırada odanın kapısı hafifçe vurulur ve içeriye bir kadın girer. Şöhret kadınla konuşur ve karanlıkta bazı garip sesler duyulmaya başlanır. Bu sesleri işiten Raik, Adel olduğunu düşündüğü kadınla Şöhret'in böyle yakınlaşmalarını kıskanarak üzerlerine saldırır. Drol de havlamaya başlayınca hoteldeki herkes elinde şamdanlar ve lambalarla başlarına toplanır. Ortalık aydınlanınca Şöhret ve Raik'in beyaz saçlı bir kocakarıyı çekiştirdikleri görülür. Bu kadın Şöhret'in odasına gitmeden önce tuvalete gitmek için gezinirken rastladığı, yarı karanlıkta yaşlı olduğunu fark etmeden laf attığı bir kadındır. Bu son rezaletten sonra Maşuk herkesi sakinleştirmeye çalışır ancak bu sefer de Drol'ü susturamazlar. Köpeği bahçeye çıkarmak isterler bunu da Şöhret kabul etmez. Bunun üzerine Şöhret köpeği ile evden kovulur. Ancak giderken odadaki arkadaşlarının paralarını ve bazı eşyalarını çalar.

Şöhret'in Maşuk ve arkadaşları ile bir araya geldiği bu toplantıda birbirine zıt karakterler karşılaştırılır. Maşuk, Razi ve Selami aklı başında, kültürlü ve milliyetçi kimselerdir. Şöhret ve Raik sadece şekilsel olarak Batılı olmaya çalışan, Batı'daki sanatçılardan ve ilim adamlarından habersiz cahil kimselerdir. Davranışları ve kıyafetleri ile kendilerini komik duruma düşürürler. Halk kendilerini yadırgadığı zaman bunu halkın cahilliğine bağlarlar. Konuşmalarının arasına sürekli Fransızca sözcükler sıkıştırmalarını ise Türkçenin yetersizliğine bağlarlar.

Romandaki ikinci ve son toplantı Tepebaşı Bahçesi'nde gerçekleşir. Maşuk'un evinde yaşananlardan birkaç gün sonra bir pazartesi akşamı Tepebaşı Bahçesi'nde bir orkestranın konseri vardır. Bahçedeki dinleyiciler arasında Maşuk Bey ve arkadaşları da vardır. Bu üç arkadaş para ve eşyalarını çalan kişiyi bulmak için oraya gelmişlerdir. Raik, eşyalarını çalanın Şöhret olduğundan emindir. Biraz sonra Şöhret, Madam Potiş ve Madam Potiş'in Şöhret'e dans hocası Mösyö Tirel olarak tanıttığı eski dostu Hristo ve kırmızı başlığıyla Drol arabadan iner. Şöhret'in tepeden tırnağa kıyafetini değiştirdiğini gören dört arkadaş hırsızın Şöhret olduğundan emin olur. Raik Şöhret'i polise tutuklatacağını söyler. Selami Efendi ise bahçeden çıktıktan sonra onu gizlice takip edip hırsızlığını inkâr edemeyeceği birkaç delil bulduktan sonra zabıtaya haber vermeyi teklif eder. Bu düşüncesi diğerleri tarafından kabul görür. Mösyö Tirel biraz dans dersi vermek için Şöhret ve Madam Potiş'i bir havuzun kenarına götürür. Paris'te yeni icat olunan çekirge dansını öğreteceğini söyleyerek onlara güç bazı figürler yaptırmaya başlar. Dans

esnasında önce Şöhret'in pantolonu yırtılır sonra da havuza düşerler. Madam Potiş boğulacaklarını sanarak bağırmaya başlar. O bağırırken bir de tabanca sesi duyulur. Efendilerinin ortadan kaybolduğunu gören Drol oradaki bir mutfaktan et çalar. Aşçı odunla köpeğe vurur. Köpek de can acısıyla kaçarken birkaç kişiye saldırır. Köpeğin kudurduğu düşünülerek bir silahla öldürülür. Silah sesinin sebebi de bu şekilde açıklanır. Bir garson köpeğin sahiplerini havuzun kenarında gördüğünü söyleyince halk, Maşuk Bey ile arkadaşları ve iki polis havuzun kenarına gider. Polis onlara köpeği sorar. Şöhret ise telaştan küpe olarak anlar. Annesinin küpesini çaldığını itiraf eder. Köpeğin ölüsünü görünce de çok pahalı bir köpek olduğunu sandığı için iyice kendini kaybeder ve Maşuk'un evindeki hırsızlığı kendi yapmadığını söyler. Durum iyice karıştığı için polisler onları merkeze götürmeye karar verirler. Razi Efendi ve arkadaşları Şöhret'in sözlerinden onun hırsız olduğuna emin olurlar ve onu dava etmek için merkeze gitmeye karar verirler. Mösyö Tirel de oradan kaçar.

4. Sonuç

Ahmet Midhat Efendi'nin *Felâtun Bey ile Râkım Efendi* romanında önemli kahramanları bir araya getirdiği toplantılara bakıldığında bu toplantıların iki amaca hizmet ettiği görülür. Birinci amaç, Batılılaşmanın biri menfi diğeri müspet iki temsilcisi olan Felâtun Bey ve Râkım Efendi'yi karşılaştırmaktır. Yazar, Felâtun Bey ve Râkım Efendi'yi bazen bir toplantıda bir araya getirir, bazen ise bu karakterleri birbirinden ayrı olarak aynı olaya maruz bırakır, aynı kişilerle görüştürür veya aynı mekânda bulundurur.

İki kahramanın bir araya geldiği toplantılar genellikle İngiliz Ziklas ailesinin yanında gerçekleşmektedir. Bu toplantılarda Felâtun Bey, cahilliği ve sergilediği yanlış davranışlarla kendini komik duruma düşürürken Râkım Efendi söylediği her sözle, yaptığı her hareketle büyük beğeni toplamaktadır. Ayrıca Râkım Efendi, Felâtun Bey tarafından küçük düşürülmeye çalışılsa da hiçbir zaman onun hatalarını topluluk karşısında yüzüne vurmaz.

İki kahramanın birbirinden farklı zamanlarda aynı duruma maruz kaldığı toplantılarda ise yine amaç Felâtun Bey ile Râkım Efendi'yi mukayese etmektir. Bu tür toplantılara örnek olarak sandal gezisi ve Kağıthane gezisi gösterilebilir. Sandal gezisinde önce Râkım Efendi, sonra da Felâtun Bey'i Ziklas ailesi ile geziye çıkarır. Râkım Efendi bu gezilerden zevk alıp aile ile çok iyi ilişkiler kurar, Felâtun Bey ise korkusundan bağırır ve kendini gülünç duruma düşürür. Kağıthane gezisinde ise önce Râkım Efendi'nin Jozefino, Canan ve Dadı Kalfa ile bir çarşamba günü Kağıthane'nin kalabalık olmadığı bir zamanda kendi kendilerine eğlenirler ve doğanın zevkini çıkarırlar. Daha sonra ise Kağıthane'nin çok kalabalık olduğu bir cuma günü Felâtun Bey'in metresi Polini ile yaptığı gezi anlatılır. Bu gezide amaç eğlenmek ve doğanın zevkini çıkarmak değil etraftaki insanlara gösteriş yapmaktır. Polini ve Felâtun Bey abartılı eğlenceleri ile herkesin beğenisini toplar ancak yazar Râkım Efendi'nin eğlencesinin daha güzel olduğunu okuyucuya hissettirir.

Kahramanların bir araya getirildiği toplantıların ikinci amacı Osmanlı kültürünü Avrupalılara tanıtmak ve kültürümüzün üstünlüğünü ortaya koymaktır. Bu amaca hizmet eden toplantılarda Felâtun Bey yoktur. Romanın örnek karakteri olan Râkım Efendi bu görevi üstlenir. Önce Jozefino'yu Kağıthane gezisine götürür ve Türklerin Avrupa'dan pek çok bakımdan üstün olduğunu kanıtlar. Daha sonra ise Ziklas ailesini kendi evine davet eder ve Osmanlı aile yapısının güzel taraflarını onlara sergiler. Avrupalılar tarafından eleştirilen esaret konusu hakkında bile Ziklasların onayını alır. Canan'ın yaşam koşullarını gören önce Mister Ziklas sonra da Margaret neredeyse esir olmaya özeneceklerini dile getirirler.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Şık* romanında kahramanların bir araya getirildiği sadece iki toplantı vardır. Bu toplantılar da *Felâtun Bey ile Râkım Efendi* romanında olduğu gibi müspet ve menfi kahramanların mukayese edilmesine hizmet etmektedir. Romandaki ilk toplantı Maşuk Bey'in evinde gerçekleşir. Maşuk Bey, her bakımdan çok kötü bir durumda bulunan Şöhret Bey'i evine davet eder. Evinde arkadaşları Razi Efendi, Selami Efendi, Raik Bey ve sevgilisi Adel vardır. Maşuk Bey, Razi Efendi ve Selami Efendi; Râkım Efendi gibi olumlu tiplerdir. Şöhret Bey ve Raik Bey ise gibi Felâtun

Bey'in karşılığı olan menfi tiplerdir. Bu toplantı esnasında tıpkı Felâtun Bey gibi Şöhret cahilliği ile kendini komik duruma düşürür ve ayrıca kıyafeti yönünden eleştirilir.

Şöhret Bey'in bulunduğu ikinci toplantıda Şöhret Bey sözleri ve davranışlarıyla kendini küçük duruma düşürmeye devam eder. Sevgilisi Madam Potiş ile dans ederken tıpkı Felâtun Bey gibi pantolonu yırtılır. Maşuk Bey'in evinde hırsızlık yaptığı ortaya çıkar ve karakola götürülür.

Mehmet Kaplan *Felâtun Bey ile Râkım Efendi ve Şık* romanları hakkında değerlendirme yaparken iki roman arasındaki farkı şu şekilde açıklar: Hüseyin Rahmi ilk romanı olan *Şık*'ta Ahmed Midhat Efendi'nin bu romanını örnek tutmuş, fakat müspet tipi çok silik bırakarak, menfi tipin gülünçlüğünü daha kuvvetli bir şekilde belirtmiştir. (2017, s. 455) İki roman arasındaki bir diğer fark da yazarların kahramanlarına davranış tarzlarıdır. Ahmet Midhat Felâtun Bey'e karşı daha insaflı davranır. Onu sadece Mister Ziklas ve dostlarının yanında küçük düşürür. Hüseyin Rahmi ise Şöhret'i Maşuk Bey'in dairesindeki dostlarına ve hotel sakinlerine rezil etmekle yetinmez ve Tepebaşı Bahçesi'ne gelen tüm halka rezil eder. Ayrıca Ahmet Midhat Felâtun Bey'i tüm hatalarına rağmen mutasarrıf olarak şehir dışına yollarken Hüseyin Rahmi Gürpınar Şöhret Bey'i hırsızlık suçuyla hapishaneye gönderir.

KAYNAKÇA

Ahmet Midhat Efendi (2015). *Felatun Bey ile Rakım Efendi* (2. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Gürpınar, H. R. (2015). *Şık*. İstanbul: Papersense Yayınları.

Kaplan, M. (2017). "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Aslî Tipler". *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1* (13. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.

_____. (2019). "Felâtun Bey'le Râkım Efendi". *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2* (13. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Okay, O. (1989). *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Midhat Efendi*. İstanbul: MEB Yayınları.

BÜYÜK AZERBAYCAN ŞAİRİ İMADEDDİN NESİMÎ`NİN EDEBİ İRSİNİN ABD`DE ARAŞTIRILMASI ÜZERİNE

Dr. Şükufe VELİYEVA

Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi

Nizami Gencevi adına Edebiyat Enistüsü

Dünya Edebiyatı ve Komparativistika Anabilim Dalı

veliyevashukufe@rambler.ru

Özet

Modern ABD'de ingilizce fiili bir ulusal dil olmasına rağmen, neredeyse kesinlikle dünyadaki en çok dilli ülkelerden biridir. Bu nedenle, şair, düşünür İmadeddin Nesimî'nin edebi mirasını Amerika Birleşik Devletleri'nde, yalnızca İngilizceye yapılmış edebi çevirilerde değil, aynı zamanda Nesimî'nin eserlerinin inceleme ve çeviride yer aldığı dillerde araştırmak daha makul buluna bilir. Amerika'da meşhur şairimiz İmadeddin Nesimî'nin edebi kişiliği ve eserlerinin incelendiği kaynakları bütün yönleriyle analiz etmek olanaksız olduğu için, İmadeddin Nesimî'nin timsalinde Azerbaycan imajını yaratmaya hizmet eden İngiliz dilli geniş bir okuyucu kitlesine etkisini süren eserleri araştırmağa dahil ettik.

Bize göre, Nesimî şiirinin dil ve uslup özelliklerinin sistematik ve kapsamlı olarak içeren ingilizce bilimsel toplu ve monografilerin yapılması büyük önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Hurûfîlik, edebi ilişkiler, şiirsel miras, mistik şair.

The Reflection Of Literary Heritage Of The Great Azerbaijani Poet Imadeddin Nasimi İn The USA

Summary

While modern English is a de facto national language, the United States is almost one of the most multilingual countries in the world. Therefore, it would be more appropriate to examine the literary heritage of our poet Imadeddin Nasimi in the United States not only in English, but also in languages where Nasimi's works were studied and translated. As it is impossible to analyze sources of life and creativity of our poet Imadeddin Nasimi in different languages, reflected in various languages in the United States, we have been involved in research in English with a wide range of readerships and influences.

In our opinion, it is important to develop scientific collections and monographs in English, which includes a comprehensive, systematic and comprehensive study of the language and style of Nasimi poetry.

Key words: hurufism,literary relations, poetic heritage, mystic poet.

1.Giriş

Geçen yüzyılın 70'lerinden bu yana büyük liderimiz Haydar Aliyev'in girişimi üzerine, literatürümüzün önde gelen temsilcilerinden İmadeddin Nesimî'nin 600. Yıldönümünün düzenlenmesi meselesinin UNESCO`nun etkinlikleri sırasına dahil edilmesi, şairimizin ününü daha da artırmış, defalarca hayatı, edebi kişiliği, eserleri, felsefi görüşleri konusunda kitaplar basılmış, Amerikan edebiyat çevreleri dahil, Avrupa edebiyat çevreleri ile yakın edebi ilişkiler kurulmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri'nden tanınmış şairler ve araştırmacılar, 1973'te Azerbaycan ve Rusya'da düzenlenen uluslararası bilimsel oturum ve sempozyumların çoğuna katılmışlar.
Büyük ustadımız Nesimî'nin eserleri ve kişiliği üzerine çok sayıda yabancı dilde yayınlanmış monografik çalışmalar, nefis şekilde çeviriler yapılarak uzak Amerika kütüphanelerinde kendineözgü

yer edinmiş, milyonlarca okuyucuya sunulmuştur. Bildiğimiz gibi, Amerika Birleşik Devletlerinde İngilizce esas dil olsa da, ABD en çok dilli ülkelerdendir. İşte, bu sebepten de, büyük şair İmadeddin Nesimî`nin eserlerini sadece İngilizce çevirilerde değil, diğer dillerde de yapılan çevirilerde incelemek gerekir. Fakat, bildirimizde Nesimî'nin edebi kişiliği ve eserleri üzerine yapılan tüm kaynakları taramak imkansız olduğu için, bazı sınırlamalar yapmak zorundayız. Kaanımızca, Nesimî imgesinin yer aldığı, Azerbaycan imajını oluşturmağa hizmet eden eserleri incelemeğe almak daha makbuldur. Bu kaynakları sistematik şekilde iki alt gruba ayırarak incelememiz daha uygun olur:

1) ABD'de bilimsel alanda çalışan yazarlar tarafından İngilizce yazılmış eserler;

2) Farklı dillerden İngilizceye çevrilmiş eserler;

2. Kathleen R. Griffin-Burill`in Araştırmalarında Nesimî

Genç yaşlarından ömrünün sonuna kadar Amerika Birleşik Devletleri`nde yaşayan, akademik alanda çalışan, İngiliz kökenli tercüman ve bilim adamı Kathleen R. Griffin, ölümsüz şairimiz hakkında biyografik bilgiler vermiş, eserlerinden bazı örnekler vermekle ABD okuyucusunu ilk kez Nesimî eserleriyle tanıştırmıştır. Kathleen R. F. Griffin-Burill 1972`de Amerika Birleşik Devletlerin Kolombia Universitesi`nde Seyyid İmadeddin Nesimî`nin Rubaileri üzerine doktora savunmuştur. Aynı yıl yani 1972`de tez materiyalleri esasında "Nesimî'den Nefesler: 14. Yüzyıl Türk Hurufî Şairi: Hekimoğlu Ali Paşa`nın Türk ve Farsça nefeslerine yaptığı açıklamalı tercümelerle" (The Quatrains of Nesimî: Fourteenth-Century Turkic Hurufi Withyn Annotated Translations of the Turkic and Persian Quatrains from the Hekimoglu Ali Pasa ms) konulu eserini Hague-Paris Yayınevinde bastırmıştır. Şunu kaydetmemiz gerekir ki, bu monografi ABD`de Nesimî üzerine yazılmış ilk eserdir. Türkiye Kütüphanelerinde bulunan Nesimî Divanı`nın elyazmaları arasında yüzünün göçürülmesi (kopya edilmesi) bakımından (1487-de Ş.V.) en eski Hekimoğlu Ali Paşa`nın kişisel kolleksiyonuna ait olan nushanın (İstanbul Milli Kütüphane`sinin 639 no`lu elyazması – Ş.V.) elyazmasından Arapça şiirlerin İngilizce`ye çevrisini yazarın bizzat kendisi yapmıştır. Rubailer ilk önce Arap alfabesiyle verilmiş, ardından yazar bu şiirlerin anlamlarının açıklamasını yapmıştır. Şunu kaydetmemiz gerekir ki, Hekimoğlu`nun kolleksiyonuna ait olan el yazma nushada Nesimî`nin iki Mesnevisi, iki yüz elli bir Gazeli, yüz elli sekiz Rubaisi, Tuyugu ve Farsça on beş Rubaisi bulunmaktadır. Şarkiyatçı bilim profesörü Kathleen R. F. Griffin-Burill`in bu monografisi önsöz, ek açıklamalar, çeviri ile ilgili yorumlar, açıklamalar, atıfta bulunulmuş kaynakça listesi ve bibliyografyadan oluşmaktadır. "Metinle tanışma" isimli ilk kısım beş bölümden oluşmaktadır:

Tarih, dil ve ebedi bakış;

Nesimî hayatı ve yaratıcılığı;

Nesimî ve İnançı;

Hekimoğlu Ali Paşa`nın Türk ve Farsça rubaileri;

Nesimî: Onun edebi uslubu;

Eserin "Metn" isimli ikinci kısımıysa iki bölümden oluşmaktadır:

Türkçe Rubaileri;

Farsça Rübaileri;

Eserde, Nesimî`nin edebi-teorik görüşleri anlatılarak Yakın ve Ortadoğu`da Hurifilik ideolojisinin yayımlanmasında Nesimî şiirlerini, özellikle rubailerinin katkısının önemi vurgulanmaktadır. Hurufilere göre Allah aşkı, aynı zamanda O`nu kendi varlıklarında göre bilmek, sonuç olarak Allah`a kavuşmağa, böylece ebediyyata nail olacaklarına inanıyorlardı. Bu özelliklerine göre Batı`da Hurufilerle Hristianlar arasında benzeşme olduğunu söyleyenler de vardır. İşte, Kathleen R. F. Griffin-Burill de, araştırmasında bu meseleye değinerek, Nesimî`nin Hristian olması konusunda fikirleri keskin

şekilde redd etmiştir: "Çok ilginçtir ki, bazı kişiler Hristiyan Havari inançlarını Nesimî`ye ait ederler. Örneğin, 16.yüzyıldan itibaren İtalyalı Menavino Nesimî`nin bazı eserlerini okuduğunu ve şairin hristian olduğunu kaydeder. İshak Efendi "Kaşif-ül-Esrar" eserinde şöyle belirtiyor : "Onlar (yani Hurufiler-K. R. G. B) da hristianlıkta Tanrı`nın 3 simada olması inançı olan "Üç uknûm`a inanıyorlar ". Huruf yazılarında bir çok sufi eserlerdeki gibi Mesih`e ve Kutsal Ruh`a sürekli olarak değinilmesi doğrudur, fakat bu Hristianlardaki "Üç uknûm"un kabul edilmesi demek değildir (Kathleen R.F.Burrill, 1972: 35). Kitap`ta Nesimî`nin eserlerinin yazar tarafından yansıtılması meselesine gelince, şunu özellikle kaydetmemiz gerekir ki, çalışmada dil olarak Türkçe özellikle not edilmiştir. Yazarın, Nesimînin hayatı, kişiliği özellikle onun Arap kökenli olması, Bağdad`da (İrak – Ş. V.) doğması gibi fikirlerin ileri sürülmesi, ayrıca Nesimî eserlerinin incelenmesi zamanı onun Azerbaycan`da araştırılması üzerine değinilmemesi, herhangi bir Azerbaycanlı bilim adamına atıfta bulunulmaması araştırmanın çokyönlü değil de, bir taraflı yapılmasının göstergesidir.

Fikrimizce, bunun nedeni Burill`in sosyal faaliyetinin esasen Türkiye ile ilgili olmasında idi.

Kanaatimce, Kathleen R. F. Burill`in 1967'de İstanbul'da Ortadoğu Cemiyeti`ni kurması, 1974-89'da Amerikan Türk Cemiyeti`nin başkan yardımcısı ve 1974-76'da bu Cemiyet`in başkanı olması gibi birkaç gerçeği kaydetmemiz yeterlidir ki, Burill`in edebi fikirlerinin oluşmasında Türkiye`nin etksini açıklayalım.

Bundan başka, Burill Nesimî`nin İnsan ilkesinin zirvesinde ve sonuçunda dayanan kamil kişilik ve onunla zıtlık gösteren somut hayat aşığının his ve duygularını ifade eden lirik kahramanın arasındakı benzeşmeleri tam olarak ortaya çıkaramamıştır.

ABD-Azerbaycan edebi ilişkileri profesörü Zeydulla Agayev'in de söylediği gibi, Kathleen R. F. Griffin-Burill Hürufizm hakkında geniş bir bilgiye sahip olmasına rağmen, onun sosyo-tarihsel çevre ile olan ilişkisi hakkında yorum yapmaya çalışmadığı göz ardı edilmemelidir (Ağayev, 1995: 38).

Bununla birlikte, not ettiğimiz bu eksiklikler ABD edebiyatında ilk kez, Kathleen R. F. Griffin-Burill tarafından Nesimî üzerine yapılan bu incelemenin bilimsel değerini asla düşürmemektedir. Aksine, Amerikalı araştırmacı Burilli`in yaptığı çalışmanın Amerikalı okuyucu ile İmadeddin Nesimî eserlerinin tanışmasına vesile olan ilk bilimsel monografik eser olduğunu katiyetle söylememiz gerekir.

2. Diğer ABD`li bilim adamları Nesimî üzerine

Araştırmamız sırasında, Amerika Birleşik Devletleri'nin edebiyat tarihinde, Burill`den sonra ikinci bir Amerikalı araştırmacının Nesimî üzerine yapılmış bilimsel çalışmasına rastlamadığımızı not etmek üzücüdür.

Yazarların çoğu, İran veya Türk edebiyatı üzerine yapılan çok ciltli kitaplarında, Anadolu ve Batı İran'da Hurufiliğ`in yaygınlaşmasında Nesimî'nin şiirlerinin büyük katkı sağladığını birkaç cümle ile vurgulamış, büyük şairimizin yaşamı ve eserleri hakkında ayrıntılı bir açıklama ve analiz yapmamışlar. Bu yazarlardan biri de, 1967-1992 yıllarında ABD`de Harvard Universitesi`nde Yakın Doğu Dilleri Bölümü`nde profesörlük yapan Alman İranologu Annemarie Schimmel`dir. O, Harvard Universitesi`nde tasavvuf üzerine verdiği derslerin notlarını kitap şeklinde yayınlattığı "İslamın Mistik Boyutları" ("Mystical Dimensions of İslam) eserinin "Gül ve Bülbül" başlıklı kısmında şöyle bir not düşüyor: "Hürufi şair Nesimî Türk şiirinde derin iz burakmıştır" (Schimmel, 1975: 339).

Annemarie Schimmel`in ABD`de yayınlattığı " İki Renkli Brokar: Fars Şiirinin İmgesi" (A two-colored brocade:The imagery of Persian poetry) isimli kitabında belirttiği gibi "En meşhur Türk şairi Nesimî`dir" (Schimmel, 1984: 402) görüşü Annemarie Schimmel`in Nesimî`nin yaşadığı tarihi dönemi ve çevri çok iyi bildiğinin göstergesidir. Henuz yaşadığı dönemde bile, Nesimî eserlerinin Azerbaycan da dahil olmak üzere, Yakın Doğu Irak, Suriye ve Orta Asya`da geniş yayıldığını bilmesine rağmen, çok teessüfler olsun ki, araştırmacı Nesimî`nin hayatı, kişiliği ve eserleri konusunda okuyucuya bilgi sunmamıştır.

Annemarie Schimmel "Kaligrafi ve İslam Kültürü" ("Calligraphy and Islamic Culture") isimli kitabının "Kaligrafi ve Mistisizm" başlıklı bölümünde Hurufiliğin tarihini anlatır. Araştırmaçı, Fazlullah Astarabadi`den başlayarak Fuzuli`ye kadar bütün filozof ve şairlerin Hurufiler`in harflerinin sihrine vakıf olduğunu belirtiyor (Hatta Şah İsmayıl Hatai`nin ismi bile zikredilmekte!-Ş.V.). Fakat, en tuhafı bu bölüm boyunca bir kez olsun bile Nesimî`nin ismi zikredilmemektedir.

Culiyan Boldik "Mistik İslam: Tasavvufa Giriş" ("Mystical İslam:An introduction to sufism") isimli kitabınının "Erken Dinsel Geleneklerin Etkisi" başlıklı bölümünün "Selefler ve İmperatorluklar" altbaşlığında "Şair Nesimî" başlığı altında Hurufilik tarikatının daha geniş yayılmasında meşhur Türk şairi Nesimî`nin esas rolü olduğunu belirterek, onu döneminin en büyük mistik şairi olarak değerlendirmiştir. Şunu özellikle kaydetmemiz gerekir ki, ABD`de Nesimî`den bahseden kaynakların genellikle hepsinde Nesimî Azerbaycan Türk`ü olarak değil, Anadolu Türk`ü olarak takdim edilmiştir. Bunun nedeni, ABD`li bilim adamlarının Nesimî`nin esasen felsefi dünyasını anlatmağa çalışmasında, şairin eserlerinin dil uslup özelliklerini değiştirerek Osmanlılaştıran Türk yazarlarının Türkiye`de neşrolunan eselerinden yararlanmasında, Azerbaycan bilim adamlarının eserlerinden haberdar olmamasında ve herhangi bir atıfta bulunmamasında idi. Büyük bir üzüntüyle kaydetmemiz gerekir ki, tüm bunlar Nesimî üzerine yapılan araştırmaların tekyönlü yapılmasının göstergesidir.

ABD`li şarkiyatcı Harry Thirlwall Norris, "Doğu Avrupa`da Popüler Tasavvuf. Tasavvuf Kardeşliği. Hristiyanlık ve Heterodoksi ile Diyalog" ("Popular Sufism in Eastern Europe Sufi brotherhoods and the dialogue with Christianity and Heterodoxy") isimli kitabının "Giriş" kısmında Hurufiliği "Popüler" tasavvufun tarikat şekli olarak takdim ederek 14.yüzyıldan başlayarak Azerbaycan`dan Doğu Avrupa`ya kadar yayılmasında Fazlullah Neimi ve onun devamcısı İmadeddin Nesimî`nin büyük hizmeti olduğunu belirtmiştir. Yazar, Nesimî Şiirinin kendisinden sonra gelen şairler üzerinde kuvvetli etkiye sahip olduğunu kaydederek, şairin eserlerini büyük önem taşıdığını vurgulamıştır. "İslam Antinomiyanlığı, "Heterodoks", Edebiyattaki Fars Monizmi ve Albanların Düşüncesi: Albaniya`nın en büyük şairi Naim Froşeri`nin Sufi İlhamları" altbaşlığında yazar, Hurufiliğin merkezi ideolojisini oluşturan Fezlullah`ın Allah`lık ideolojisini İsa Mesih hakkındaki ehkama benzetmektedir. Fikrimizce, bahsettiğimiz bu kitap aynı zamanda ABD`de İngiliz dilli yazarların Nesimî üzerine yaptığı çalışmalar arasında, onun Azerbaycan toprağına bağlılığını gösteren tek, nadir kaynaklardandır.

New York`ta neşrolunarak okuyucuya sunulan "Cencorship: Dünya Sözlüğü"nde ("Cencorship:world dictionary") Seyid İmadeddin Nesimî Azerbaycanlı / Osmanlı şairi 1340-1418`de altbaşlığında büyük Alman türkologu, Nesimî irsinin araştırmacısı Mişel Reynhart Hess`in Nesimî ile ilgili makalesi basılmıştır. Makaleyi gözden geçirdikde Mişel Hess`in Azerbaycan bilim adamlarının eserlerinden yararlandığı açıkca görünmektedir. Bu da, yurtdışında faaliyette bulunan bilim adamlarının ülkemizde Nesimî üzerine yapılan araştırmalardan haberdar olması demektir.

3.Orhan Pamuk`un Kara Kitab`ında Harflerin Esrarı ve Nesimî

Nesimî`nin hayatı ve edebi kişiliğinden bahsedilen farklı dillerden ingilizceye çevirlen kaynakları araştırırken, ABD`nin New York kentindeki Kolumbia Üniversitesi'nde Kıyaslamalı Edebiyat Anabilim Dalında profesörlük yapan Nobel ödüllü Türk yazarı Orhan Pamuk`un Kara Kitab (The Black Book) romanını özellikle zikretmemiz gerekir. ABD`de geniş okuyucu kitlesine sunulan bu roman, dünyaca bilim adamları tarafından tartışılmış, bir çok yabancı dillere çevrisi yapılmış, Orhan Pamuk`a "Nobel Ödülü verilmesine neden olan eser" ünvanını kazandırmıştır.

Herkese malum olan tasavvufun terkip hissesi olarak Hurûfîlik ideolojisi okuyucu karşısında tüm tefsilatıyla açılıyor ve belki de ABD okuyucusu Hurûfîliğin tarihini, Nesimî`nin kanı canı pahasına ideolojisine sadık kalmasını, amalından geri dönmemesini, mücadeleci ruhunu roman şeklinde ilk kez olarak Orhan Pamuk`un "Kara Kitab"ından öğreniyor.

Eserden göründüğü gibi, Türk yazarı Orhan Pamuk Hurûfî tarikatının bazı detaylarıyla son derece titizlikle ilgilenmiştir. Yazarın da, kaydettiği gibi "Kara" (Siyah) yani niheng, uçsuz- bucaksız, sonsuz

anlamına gelmektedir. Ülkü Eliüz ve Melike Gökcan Türkdoğan "Eski Bir Hikâyenin Yeniden Doğuşu: Kara Kitap'taki İzlek Ve İmgelemin Metinlerarasılık Bağlamında İncelenmesi" konulu makalesinde eserin ismindeki gizeme dokunarak şöyle belirtir: Kara, yokluktur. Gizil güçler ile sırlar dünyası, görünenin arkasındaki görünmeyen, varlığın oluşumundaki en temel unsur olan yokluk, Kara Kitap`ta eserin ismindeki renk seçimini işaret eder. Dünyanın gizemleri ve bu gizemlerin gerçek ile gerçekdışını buluşturması Kitap`ın insana ve evrene ait her şeyi saklayan ve ortaya çıkaran niteliğinin sonucudur. Kara Kitap, Doğu edebiyatlarında çok sık konu edilen "arayış" temasını modern dünyanın gerçekliğine taşır" (Eliüz ve Türkdoğan, 2012: 1016). Filhakika, bu eseri gözden geçirdiğimizde, Kara Kitab`ın bir arayışın romanı olduğunu görüyoruz. Eser, Feridüddin Attar`ın "Mantıku`t- Tayr`ından, Mevlana`nın "Mesnevi"sinden ve Şeyh Galip`in "Hüsn ü Aşk`ından esinlenmekte, sanki bu eserler hem tema, hem de yapısal özellikler bakımından yeniden canlanmakta, yeniden ortaya çıkmaktadır.

Roman edebi eleştirmenler için bir takım yeni paralellikler içeriyor. Yazar, romanının "Harflerin Esrarı ve Esrarın Kaybı" isimli 26.bölümünde Nesimî`den bahsetmiş, onun Fazlullah`ın vefatından sonra Hurûfîlik doktrininin yaygınlaşmasında önemli rolü olduğunu, inancı uğruna idam edildiğini belirtmiştir. "Nesimî Allah`ı kendi sevgilisine benzetmiştir. Bu nedenle onu yakalayıp idam ettiler. Canlı canlı derisinden sıyırdılar, çarmıha gerdiler, sonra yedi yere parçalayıp, yedi farklı şehire gömdüler " (Ders çıkarsınlar diye-O.P.) (Pamuk, 1996:192).

".. Yüzler ve harflerin sırrı... İkisi de kimi zaman aynı kaderi paylaşıyorlar oysa, ikisini de kimi zaman sadece okuyup kimi zaman da sadece bakıp geçmiyor muyuz? Her yüzün bize yansıttığı anlamlar yok mu kimi zaman etkilendiğimiz, kimi zaman ürktüğümüz, kimi zaman heyecanlandığımız? Ya harflerin sihirli bir şekilde birleşerek ortaya çıkan anlamlara ne demeli? Anlamların sırrı onu anlamlandıranda gizli değil midir hep" (Pamuk, 1996: 193)?...

Son bölümde okuyuculara Hurûfîlikle ilgili tarihsel kanıtlar sunuluyor. Orhan Pamuk, Mevlana`dan Hurufiliğe kadar bir çok gerçek kesitleri okuyucuya anlatmıştır.

Bu nedenle, Orhan Pamuk'un Kara Kitap`ında İslam, Tasavvuf ve Hurûfîlik bilgisinden geniş ölçüde faydalandığını söylemekle yanılmayız. Bu açıdan modern ABD edebiyatında "Kara Kitap"ın önemli yere sahip olduğu yadsınamaz.

Şunu kaydetmemiz gerekir ki, Amerikan okuyucuya "The Black Book" ismiyle sunulan bu roman ilk kez 1994`de ABD`de Oberlin-Ohayo`da yaşayan Türk kökenli çevirmen Güneli Gün tarafından çevrilmiştir.

4. Akademik Hamid Araslı`nın İngilizce basılan Nesimî çalışması

Akademik Hamid Araslı`nın 1973`de Bakü`de İngilizce basılan "İmadeddin Nesimî: Hayatı ve Yaratıcılığı" ("Hamid Araslı. İmadaddin Nasimi: Life and Creative Activity'") isimli tanışma kitabını özellikle zikretmemiz lazım (Araslı, 1973). İmadeddin Nesimî`nin Enver Rıza tarafından İngilizce`ye çevrilmiş şiirleri ABD kütüphanelerinde kendineözgü yerini tutmuştur. Şunu özellikle belirtmemiz gerekir ki, Hamid Araslı`nın İngilizce basılan Nesimî kitabı Nesimî irsinin araştırlmasının gelişiminde önemli yeri kapsar. Hamid Araslı, Nesimî`ni İngilizce neşretmekle Azerbaycan edebiyatına, kültürüne, aynı zamanda türkolojisine büyük hizmette bulundu. En önemlisi, H.Araslı`nın bu araştırması bugün de, Amerikan bilim adamlarının ilgisini çeken önemli bir kaynaktır.

Akademik İsa Habibbeyli`nin kaydettiği gibi, Bağımsızlık Döneminden sonra Nesimî üzerine çalışmalar çoğalmıştır. Nesimî`nin eserleri devamlı olarak, farklı yabancı dillere çevrilerek basılmaktadır.

6. Azerbaycan`da 2019-"Nesimî Yılı" etkinlikleri

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev`in Kararıyla 2019`un "Nesimî Yılı" olarak ilan edilmesiyle, ülkemizde düzenlenen etkinlikler, özellikle UNESCO`nun Paris`deki Genel Merkezi`nde düzenlenen jübile etkinliği, ABD`nin New York kentinde düzenlenen "The world of Nasimi" ("Nesimî Dünyası") kompozisyonunun sunumu, New York'taki ünlü Kaufman Müzik Merkezi'nde "İki Dünyanın Müziği" konseri ve bu tür çeşitli etkinlikler, Nesimî irsinin lirik ve felsefi özelliklerinin sürdürülmesine olanak sağlar.

Bu bağlamda, Haydar Aliyev Vakfı ve Kültür Bakanlığı tarafından ortaklaşa düzenlenen II. Nesimî – Şiir, Güzel Sanatlar ve Maneviyat Festivali`nde ABD`nin Corciya Universitesi`nin Din Anabilim Dalının öğretim görevlisi profesör Alan Goddlas`ın Bakü`de "Hattatlık levhası: Tasavvüfta Tvitterin başlangıc şekli" konusunda bildiri sunarak, Nesimî felsefesiyle geçmiş ve bugünün felsefesi arasındaki farklı teoriler ve kavramlar arasındaki paralelliklerle ilgili geniş fikir mübadelesi yapması, ilk önce dahi şairimiz Nesimî`nin örneğinde Azerbaycan bilimine, kültürüne ve edebiyatına küresel önemin ve değerin göstergesidir.

Şunu kaydetmemiz gerekir ki, Alan Goddlass Mısır, Fas ve Türkiye'deki el yazma kütüphanelerinde kapsamlı araştırmalar yapmıştır. Onun araştırma alanları, Kuran'ın yorumlanması, bilincin değiştirilmesi ve İslam modernizmi ve post-modernizm arasındaki ilişki gibi konuları kapsamaktadır. Araştırmacının taradığı ve incelediği İslami metinler öncelikle Arap, Fars ve Türk dillerindedir. Onun araştırmalarının kapsadığı son alan, dini çalışmalar için bir tez çerçevesinin geliştirilip hazırlanmasıdır.

7. "Nesimî Yılı" bağlamında İngilizce basılan eserler

İşte, "Nesimî Yılı"nın bir sonucu olarak, büyük usta Nesimî'nin eserleri ve şahsiyeti üzerine birçok yabancı dilde çok sayıda monografik çalışma yayınlandı. Nefis bir şekilde yayımlanan bu eserler Amerika kıtasının kütüphanelerinde kendineözgü yerini tutarak, milyonlarca okuyucuya sunuldu. Şunu özellikle, büyük bir gururla belirtmemiz gerekir ki, Nesimî konusuna Bağımsızlık döneminde yeniden bakılmış, Nesimî`nin büyük edebi şahsiyeti objektiv tarihsel gerçeklikleri yansıtarak Azerbaycançılık bakış açısıyla yeniden incelenerek monografiler şeklinde basılmış, dünyanın farklı yabancı dillerine çevrilerek okurlara sunulmuştur.

Bu bakımdan, Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Nizami Gencevi adına Edebiyat Enstitü`sü Orta Asırlar Azerbaycan Edebiyatı Anabilim Dalı başkanı prof. Feride Azizova`nın "İmadeddin Nesimî Orta Asır Kaynaklarında ve Edebiyatşünaslıkta'' ("İmadəddin Nəsimi orta əsr mənbələrində və ədəbiyyatşünaslıqda" – "Imadeddin Nasimi in Medieval Sources and Literary Criticism") monografisi özellikle önem kapsamaktadır. Yazar, bu eserinde bilimsel araştırmasının sınırlarını genişletmiş ve şairin kişisel yaşamıyla ilgili çeşitli biyografik detayları içeren gerçekleri incelemeğe almıştır.

Feride Azizova`nın bilimsel araştırmalara esaslanan bu monografisi atıfta bulunulan kaynaklardan ve literatür listesinden oluşmaktadır. Kitabın içindekiler kısmı aşağıdakiler gibidir:

1. Büyük Azerbaycan şairi İmadedin Nesimî`nin 650. Yıldönümünün düzenlenmesi konusunda Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının Kararı
2. Şarkşunaslıktan Azerbaycan`şunaslığa (Akademik İsa Habibbeyli)

3. Yazardan

4.İmadeddin Nesimî orta asır kaynaklarında ve edebiyatşünaslıkta

Şunu kaydedelim ki, professör Feride Azizova`nın "İmadeddin Nesimî Orta Asır Kaynaklarında ve Edebiyatşünaslıkta'' (''Imadeddin Nasimi in Medieval Sources and Literary Criticism'') monografisinin bilimsel editörü Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi`nin Başkan Yardımcısı, Nizami Gencevi adına

Edebiyat Enstitüsü`nün Rektörü akademik İsa HABİBBEYLİ, sorumlu editörleri Neil Vatson ve Kamilla Rzayeva`dır.

Kitapta şairin hayatı, doğum ve ölüm yeri, aynı zamanda seyahat ettiği tarihsel yerler, hem Orta Çağın yazarlarının, hem de yakın dönem yazarlarının verdiği birçok biğer biyografik ayrıntılar konusunda farklı görüşler araştırılmıştır.

Feride Azizova, şairin eserlerinin araştırılmasında ondokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarında ileri sürülen ve 20. yüzyılın ortalarında, ülkenin önde gelen akademisyenleri tarafından kabul edilmiş, İmadeddin Nesimî'nin Azerbaycan halkına aitliğini üç tarihi yönüyle – Orta Doğu (Türk), Azerbaycan ve nihayet Şirvan bağlamında araştırılması görüşünün kabul görüldüğünü belirtmiştir. Ayrıca, geçmiş dönemlerin yanısıra son yılların yazarlarının kavramsal kitap ve bilimsel çalışmaları da bu çalışmaya dahil edilmiştir. Kitap, ayrıca Feride Azizova`nın şair üzerine yazdığı periyodik basında yayınlanan makalelerini, sempozyumlarda sunulan bildiri metinlerini ve toplularda yer alan bilimsel araştırmalarını da içermektedir. Şunu kaydedelim ki, kitapta son dönem yabancı ve yerli akademisyenlerin de bakış açısı yer almaktadır.

Eser, üç dilde (Azerbaycan, İngiliz ve Rus) Türkiye`nin "Bilnet" Matbaasında nefis şekilde basılmıştır (Azizova, 2019).

"İmadeddin Nesimî Orta Asır Kaynaklarında ve Edebiyatşünaslıkta" ("Imadeddin Nasimi in Medieval Sources and Literary Criticism") monografisinin Rusça yazılmış orijinal metnini Olena Nelina İngilizceye çevirmiştir. Bu kitabın örneğinde, üzerinde durmamız gereken bir mesele vardır ki, kanatimizce, Nesimî'nin eserlerinin İngilzce`ye çevirisinin yapılarak ABD kütüphanelerine dağıtılması, diğer dillere kıyasla ciddi bir bilimsel mantığa tabi olmalıdır.

"Nesimî Yılı" bağlamında İngilizce yayınlanan eserler listesinde, dünyadaki ulusal kültürel mirasımızın tanıtımına ve onun uluslararası okurlara kazandırılmasında katkısı olan eserlerden biri de Michael Hess'in "Bende Sığar İki Cihan. Azerbaycan`ın Ölümsüz Şairi İmadeddin Nesimî" ("Two worlds can to fit into me, I can not fit into this world. Azerbaijanian's immortal poet İmadeddin Nesimî") kitabıdır. Kitabın, 1972'den bu yana Batı dilinde Nesimî hakkında yayınlanan en yaygın bilimsel eser olduğu düşünülmektedir.

Kitabın İngilizce yazılarak, yayınlanması İmadeddin Nesimî'nin eserlerini uluslararası bilim dünyasına ve daha geniş bir okur kitlesine ulaşılabilir kılmaktadır.

Kitap, İmadeddin Nesimî'nin hayatı, kişiliği, eserleri ve felsefi görüşlerinin yorumlanmasına eşi görülmemiş metodolojik bir yaklaşım sunuyor.

Eserde, ilk kez, Nesimî'nin İslami ve Doğu tarihi bağlamındaki felsefi fikirlerinin kökeni araştırılmakla kalınmamış, aynı zamanda Avrupa öncesi ve İslam öncesi kültürel ve entelektüel düşünce ve kavramlarla da ilişkilendirilmiştir.

Ünlü Alman bilim adamı Michael Hess, prestijli Alman Universitelerinde Azerbaycan dili öğretiyor, Azerbaycan edebiyatı üzerine dersler veriyor. O, 2000-2004 yılları arasında Alman Bilimsel Araştırmalar Birliği tarafından Nesimî Divan`larının çeviri projesinde yer almıştır. Michael Hess, 2009`da "Die Sprache des Menschengottes" ("Untersuchungen zu Imad ed-Din Nesimis (d. ca. 1400) türkischem Divan" (Hak Ehlinin Dili; İmadeddin Nesimî`nin Türkçe Divanı üzerine inceleme) kitabını yayınlatmış, bundan sonra Hurufizmde harflerin sembolizmi proğramının işlenilmesi üzere bilimsel faaliyette bulunmuştur.

Halen Nesimî üzerine monografi yazan ve daha çok Nesimî araştırmacısı olarak bilinen Hess'te, bu aşk İstanbul'da çalışırken doğmuştur. Büyük Britanya`dan aldığı e-postada, ilk kez Nesimî'nin şiiriyle tanışan bilim adamı, şairin kalemine nasıl aşık olmuşsa, o zamandan beri Doğu'nun büyük düşünürünün eserlerini incelemeye başlamıştır. Mikhail Hess'in Nesimî'nin şiirine olan aşkı, onu

Azerbaycan dilini öğrenmeye motive etmiştir. Bu durum, yurtdışında çalışan bilim adamlarının Nesimî'nin ülkemizdeki araştırmaları hakkında özellikle bilgi sahibi oldukları anlamına geliyor.

2015`de yayınlansa da ülkemizde "Nesimî Yılı" bağlamında Hurufulikle ilgili İngilizce yayınlanan diğer bir bilimsel eser Orhan Mir-Gasımov`un "Güç Sözleri: Orta Çağ İslam`ında Şiilik ve Tasavvuf Arasındaki Hürufi telimleri" ("Words of Power:Hurufi Teachings between Shi'ism and Sufism in Medieval İslam.The original Doctrine of Fadl Allah Astrabadi") monografisidir. Kitapta yazar Hurufiliğin birkaç teorik meselelerine değinerek, ona tarihsel açıdan yaklaşmıştır.

Orhan Mir-Gasimov, 1977'de Birleşik Krallık'ta çalışmalarına başlayan ve İslâm'ın diğer dinlerle yakınlaşmasını incelemeyi hedefleyen Londra İsmaili Araştırmaları Enstitüsü'nde kıdemli araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

Orhan Mir-Gasimov, şimdiye kadar o kadar da kapsamlı olarak araştırılmayan bir alanı – Hurufilerin ilişkilerini, bu akımın felsefesini araştırıyor. Yazarın "Güç Sözleri: Orta Çağ İslam`ında Şiilik ve Tasavvuf Arasındaki Hurufi telimleri" isimli eseriyle tanıştıktan sonra profesör Feride Hanım`ın kitap konusunda ileri sürdüğü "Bu kitap Hurufiliğin banisi Fazlullah Astrabadi`nin (Naimi) talimatının ilk sistematik araştırmasıdır" fikrinin tamamen haklı olduğunu belirtmemiz gerekir.

Yazara göre, "Javidanname", Nesimî'nin şiirini anlamak için harika bir görsel araçtır. Monografide Nesimî'nin ustadı Faslullah'ın eserleri sistematik olarak incelenerek, okuyuculara sunulmuştur. Nesimî'nin şiirini ve Fazlullah'ın eğitim sistemini anlamak için değerli bir kaynak olan bu kitap, Londra İsmaili Etütleri Enstitüsü tarafından İngilizce olarak yayınlanmıştır.

8. Sonuç

Kanaatimizce, Nesimî şiirinin dil ve uslup özelliklerinin sistematik, kapsamlı ve bütünsel bir incelemesini içeren İngilizce bilimsel eserlerin ve monografilerin yapılması gerekmektedir. Nesimî Divanı`nın bilimsel şerhini yaparak İngilizce yayınlatmak, aynı zamanda büyük söz ustadının eserlerinin eleştirel bilimsel metnini ingilizce hazırlayıp neşretmekte büyük fayda vardır. Gerçekten de, mütefekkir şairimizin eserlerinin İngilizce baskısının yapılmasına büyük ihtiyaç vardır. Bu nedenle de, Nesimî eserlerini araştıran bilim adamları, klassik edebiyat araştırmacıları Arap ve Farscanın yanısıra İngilizceyi de mükemmel şekilde bilmek zorundadır İngilizceyi iyi bilen araştırmacı, İmadeddin Nesimî`nin İngilizce`ye yapılmış çevirilerini orjinalla birleştirecek, eksikleri belirleyecek ve daha uygun alternatifler sunacaktır. Sonuç olarak, hem Nesimî`yi araştıran bilim adamları, aynı zamanda, milyonlarca İngilizce konuşan okuyucu kazanmış olacaktır.

Ayrıca, onlar İngilizce yayımlanan eleştirel materyalleri, bilimsel tezleri, monografileri incelemeğe alacak ve dünya bilim adamları ile faydalı polemiklere gireceklerdir. Yalnız bundan sonra Azerbaycan Nesimî irsinin araştırmacıları dünya Nesimî araştırmacılarıyla eşitlik kazanacaktır.

Kaynakça

Ağayev, Zeydulla (1995). *Azerbaycan-Amerika Edebi İlişkileri*, yayımlanmamış doktora tezi.

Araslı, Hamid (1973). *İmadaddin Nasimi: Life And Creative Activity*. Translated by Anvar Rza. Edited by Vagif Aslanov, Baku: Azerbaijan State Pub. House, 42 p.

Azizova, Feride (2019). *İmadeddin Nasimi in Medieval Sources and Literary Criticism*, TEAS press,188 p.

Baldick, Julian (1989). *Mystical İslam:An Introduction To Sufism*. New York University Studies in Near Eastern Civilization, 224 p.

Cencorship:World Dictionary (2001). by Routledge, New York, 2950 p.

Eliüz, Ülkü ve Türkdoğan, Melike, Gökcan (2012). Eski Bir Hikâyenin Yeniden Doğuşu: Kara Kitap'taki

İzlek Ve İmgelemin Metinlerarasılık Bağlamında İncelenmesi, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/1 Winter*, Turkey, p.1013-1025.

Hess, Michael (2019). *Azerbaijan's immortal poet İmadaddin Nasimi-650*, Gulandot, 260 p.

Kathleen R.F.Burrill (1972). *The Quatrains of Nesimî: Fourteenth-Century Turkic Hurufi Withyn Annotated Translations of the Turkic and Persian Quatrains from the Hekimoglu Ali Pasa ms*, Hague-Paris Mouton, 391 p.

Mir-Gasimov, Orhan (2015). *Words of Power: Hurufi Teachings between Shi'ism and Sufism in Medieval İslam.The original Doctrine of Fadl Allah Astrabadi*, Tauris, 608 p.

Norris, H.T. (2006). *Popular Sufism in Eastern Europe Sufi Brotherhoods And The Dialogue With Christianity and Heterodoxy*. USA: Milton Park, Abingdon, Oxon, 170 p.,

Pamuk, Orhan (1996). *The Black Book*. Harcourt Brace & Co., San Diego, 200 p.

Schimmel, Annemarie (1975). *Mystical Dimensions of İslam.* USA: The University of North Caroline Press, 541 p.

Schimmel, Annemarie (1984). *A Two-Colored Brocade: The İmagery of Persian Poetry*. USA: The University of North Carolina, p.523.

Schimmel, Annemarie (1984). *Calligraphy and Islamic Culture.* New York University, 262 p.

https://report.az/story/Nesimî-i-li/3/ report.az (12 ocak, 2019)

DIGITAL DEMENTIA: MULTIPLE PERSPECTIVES

Naciye Güliz Uğur

Sakarya University, Management Information Systems, ngugur@sakarya.edu.tr

ABSTRACT

Technology facilitates human life, significantly alleviates the burden of individuals on some issues, or takes on the task altogether. On the other hand, the imitation of human capabilities of technology has reduced the need for the workforce in enterprises, and computers or machines have replaced people. With smartphones, computers, and cloud storage that can be accessed from anywhere, technology relieves people by performing simple decisions or memory tasks related to everyday life. In this context, people do not need their memories as much as they used to.

As technology takes on several responsibilities, especially the technologies established in our daily lives, make people lazy. Many people note what they will get on their phones when they go to the market, do not memorize phone numbers, prefer smartphone agenda instead of mental agenda. In this way, the need for mental abilities is reduced, and brain training loses its place in our daily lives.

These developments bring many health problems. The damages of radiation emitted by technological products and especially mobile phones on the other parts of the body, especially the brain, are not known but have been discussed for years. Neuroscientists have concluded that only the back region of the brain is functioning, and the other regions are operating at a lower level during the time spent watching content on the mobile phone. As a result of these findings, the concept of digital dementia has emerged.

The concept of digital dementia is interpreted differently by scientists from different disciplines. Neuroscientists study the functions and active-passive states of brain lobes; on the other, side techno-scientists use this concept based on the finding that technology weakens human memory. This study aims to examine different perspectives on the concept of digital dementia. In this context, a literature review was conducted, and the researches carried out by scientists and field experts from various disciplines were compiled.

Keywords: Digital dementia, digital amnesia, literature review, cognitive disorder, memory disorder

1. INTRODUCTION

In 1913, Thomas Edison - the inventor of the light bulb, record player, and cinema - wrote in a New York newspaper: "Books will soon become obsolete in schools ... It is possible to teach every branch of human knowledge with the help of films. Our school system will be changed entirely within ten years. «When television appeared almost 50 years later, there were similarly optimistic voices that thought that culture, values , and knowledge could finally be brought to the last corners of the world, and so on Overall, significantly improve the level of education of mankind. Another fifty years later, the computer is making people talk about entirely new opportunities that will revolutionize school learning. This time, however, everything is different; crowds of media educators never tire of emphasizing. We have already witnessed the rise and fall of e-learning, just as we saw the failure of language laboratories and programmed teaching in the 1970s. Learning on the computer alone does not work - even the greatest advocates of using computers now agree on this.

The publicist Nicholas Carr describes the consequences of his internet use as follows: »The network seems to destroy my ability to concentrate and contemplate. My mind now expects to receive information precisely as it is delivered through the network: in the form of a rapidly moving stream of small particles […]My friends say the same thing: the more you use the network, the more you have to fight for it to focus on writing longer sections. «

To answer the question of what the Internet and the new digital media do to us, there is much more than just experience reports and empirical studies from media impact research. Basic research on the function of the brain can also contribute a lot here.

The publicist Nicholas Carr describes the consequences of his internet use as follows: »The network seems to destroy my ability to concentrate and contemplate. My mind now expects to receive information precisely as it is delivered through the network: in the form of a rapidly moving stream of small particles […] My friends say the same thing: the more you use the network, the more you have to fight for it to concentrate on writing longer sections. «There is much more to answer the question of what the Internet and the new digital media do to us than just experience reports and empirical studies from media impact research. Basic research on the function of the brain can also contribute a lot here.

In a similar way to how biochemistry sharpens our view of metabolic diseases, understanding the mechanisms of learning, memory, attention, and development enables us to have a more unobstructed view of the dangers of digital media. One of the most critical findings in the field of neurobiology is that the brain changes permanently through its use. Perceiving, thinking, experiencing, feeling and acting - all this leaves so-called memory traces. Until the eighties of the last century, these were hypothetical structures, but today they can be made visible. The synapses - the plastic, changing junctures between nerve cells through which the electrical signals with which the brain works - can be photographed and even filmed today. You can see how they change in learning processes. The size and activity of entire areas of the brain can also be visualized using imaging techniques, and the neuronal effects of learning processes can be demonstrated on a large scale.

But if the brain always learns, then the time spent with digital media also leaves its mark. The following should also be noted here: Our brain is the product of evolution; it was created over a long period of time by adapting to specific environmental conditions, which definitely did not include digital media. And just as one sees a lot of civilization diseases today as an expression of a mismatch between the former way of life (hunting and gathering, i.e., lots of exercise and high-fiber food) and the modern lifestyle (little exercise, low-fiber food), the adverse effects of digital media can be mentally better understand mental processes in the evolutionary and neurobiological framework.

Understand the effects of digital media on mental and emotional processes in an evolutionary and neurobiological context. Very different mechanisms and processes can be described that relate to cognitive performance such as attention, language, or intellectual development, i.e., ultimately related to the function of the human mind. This has a significant impact on emotional and social psychological processes, up to ethical and moral attitudes as well as our own perspective, i.e., our personal identity. If you still have doubts, think about it briefly: The phone numbers of relatives, friends and acquaintances are stored on the cell phone. The navigation system shows you the way to an appointment to meet them. The professional and private appointments can also be made on cell phones or PDAs (the Personal Digital Assistant). If you want to know something, google; you have your photos, letters, emails, books and music in the cloud. These advances lead humanity step by step to digital dementia.

2. DIGITAL DEMENTIA

As storage capacity increases, digital storage is becoming cheaper and smaller, and there are always better methods of data mining to find, link, and evaluate the stored data. Since people can no longer access memory cards and the Internet only at work or at home, but also with notebooks or cell phones, digital storage becomes an outsourced memory. This would speak for the widespread "copy & paste" syndrome. It bears witness that people no longer differentiate between their own and outsourced memory, which is available at all times. In view of the navigation systems, memory is not even necessary for orientation in space. That could free up cognitive capacity for other things but people of the digital age may also be unlearning memory functions that are important.

Digital dementia is a term used in media psychology . Since 2012, it has been describing a phenomenon that is to be triggered by the increased use of digital media. Children and adolescents who use digital media early and often allegedly did not reach the intelligence quotient that they would in principle be able to reach, and an accelerated deterioration in mental and social skills could be observed in adults. The term digital dementia , in its dominant meaning today, was coined by brain researcher Manfred Spitzer and was particularly taken up critically by media psychologists Markus Appel and Constanze Schreiner.

Up until the 2000s, the synonymous pair of terms digital dementia and digital Alzheimer described the fear of a comprehensive loss of the collective memory of cultures, which was triggered by the permanent loss of data carriers (Rötzer, 2003). Analog stored information has been lost for a long time due to the mechanical and chemical deterioration of paper as data carriers and the no longer readability of documents on analog data carriers such as records, audio and video cassettes. Only recently has digital forgetting occurred to this process the illegibility of data media such as B or A floppy disks or CDs without corresponding drives is added. What is new is the relatively short time in which data carriers can be used (especially in comparison to old written documents; see the English verb "to write", which is derived from "scratch" in stone - inscriptions can still be found today) ancient monuments can be understood by people who have learned Latin).

The idea that humanity could head for an “age of forgetfulness”, that individual people no longer have to memorize as much as before or even have to keep it in mind, because almost everything can be researched quickly, as well as that they are intellectual Outsourcing operations to digital devices (e.g., pocket calculators) occurred in South Korea around 2007. In this sense, Florian Rötzer introduced the term digital dementia in Germany (Rötzer, 2007).

For Manfred Spitzer, who took up the term 2012, "dementia", unlike in geriatrics , does not stand for a state of disorientation, which requires long-term care, but for a process that leads away from an optimal state of mind (Spitzer, 2012). The adjective "digital" is intended to clarify the thesis that the constant increase in digital processes is responsible for a state in which people do not acquire and retain knowledge through the use of digital media and have no longer used everyday behavior patterns and habits.

2.1. TECHNO-SCIENCE PERSPECTIVE

The concept of brain training dates back to the 19th century. Brain gymnastics deals with the communication of the elements in the brain and reaching a finding as a result of multi-iterative communication. It may be the search for answers to a targeted question, the analysis of relationships, or the memorization of something. Simple activities such as water texture, word puzzle, number puzzle, text memorization can be evaluated as brain training. Brain gymnastics contributes to brain function and memory abilities with a lot of research.

Recently, the use of technological tools to keep people away from doing brain training can cause brain functions to diminish or impair their memory abilities. In the past, phone numbers, important days, and appointments were stored in memory, and are now stored on phones and tablets. Therefore, the rate of using close memory decreases. In this context, it can be concluded that technology products have adverse effects on people's mental capacity and abilities (Dossey, 2014).

2.2. NEURO-SCIENCE PERSPECTIVE

As media products have become an essential part of life, their effects on the brain have started to be wondered. Cell phones, which allow us to keep visual and auditory contents with us regularly, cause over-stimulation of two of the five lobes in the brain and cause three lobes to remain under low stimulation. Neurologists observe the effects of over-exposure to the brain on the brain while making various comments on the basis of active-passivity in the brain. Accordingly, the frontal lobe, parietal lobe and cerebellum are in passive position as a result of low stimulation at times focused on visual and auditory contents. On the other hand, the occipital lobe and temporal lobe remain in an active position

as a result of excessive stimulation. These extreme situations constitute an obstacle for the social structure to maintain a healthy behavioral structure.

The frontal lobe has various functions on reasoning, problem-solving, decision making, planning, behavior inhibition, attention management, self-monitoring, emotion control and motor skills. The functions of the parietal lobe are about sensory processing, shape, color, tissue separation, spatial perception, visual perception and arithmetic abilities. Another region with low stimulation is the cerebellum which is responsible for voluntary movement coordination, balance, creativity, imagination, innovation, logical thinking, cognitive abilities and emotional processes. As the time spent with digital screens increases, individuals' abilities and capacities related to the functions performed by these two lobes may decrease.

The occipital lobe from the regions that are overstimulated is responsible for processing and reading the visual information — temporal lobe functions as auditory perception, speech and hearing, and language comprehension.

In his book "Digital Dementia", brain researcher Manfred Spitzer speaks about various myths that arise through the use of digital media. More specifically, he speaks of: reducing social interaction, reducing social participation, loneliness, less well-being, obesity, negative or no effects of computer-based teaching, the ineffectiveness of computer-based educational games, reduced literacy skills, and aggressive experience and behavior due to violent computer games. Based on studies by South Korean doctors, according to Spitzer 2018, the average intelligence of the country's residents has decreased, especially that of the younger generation (Spitzer, 2018).

In Korea, a country that relies entirely on digital technology, there is currently a discussion about the observation that younger people, who are 20 or 30 years old, are increasingly suffering from forgetfulness due to the flood of information with which they work and at leisure are facing. In order to cope with the flood, remember recedes and memory is delegated to the devices on which one finally becomes more and more dependent. You can sense the dependency when cell phones and the Internet are not available and you suddenly find yourself isolated in the world or sitting in the room isolated. Some South Koreans are said to be already seeking medical treatment if the symptoms of forgetfulness become more severe. Forgetfulness would spread among young townspeople like headaches or insomnia (Ahn, Jun, Kim, 2015).

Physicians like Prof. Yeon Byeong-Kil from the Hallym Medical Center see, in addition to the excessive amount of information that flows into people, other factors such as stress or fear that promote forgetfulness: "People with depression tend to forget because they become indifferent to the environment and their thinking slows down." (Suh et al., 2005). Prof. Lee Dong-Young from Seoul National University Hospital believes that forgetfulness patients are usually diagnosed as usual because they focus better on testing: "But in most cases, digital Alzheimer's is due to a lack of attention of many sources of information." (Jansen et al., 2015). And Prof. Yoon Se-Chang from the Samsung Medical Center also sees a connection between memory loss and technical memory systems: “As people rely more on searching for information than on remembering, the brain function of searching develops while memory capacity decreases. A strong dependency on digital devices reduces the ability to remember.” (Jeon et al., 2009). In the background of the debate in South Korea about "digital Alzheimer's", which, however, does not refer to a disease, but is intended to describe a symptom of social changes, is a survey commissioned by the job website Incruit. Over 2,000 office workers were interviewed, 63 percent of whom said they would be forgetful. A sixth of them gave the reason for their growing dependence on cell phones, PCs and other digital devices.

2.3. OPPOSING PERSPECTIVES

The book "Digital Dementia" and subsequent publications by Spitzer were and are heavily criticized: According to media psychologists, only a slight negative correlation between Internet use and well-being can be demonstrated statistically (Appel and Schreiner, 2015).

Most scholars doubt that the consequences of intensive use of digital media claimed by Manfred Spitzer exist in the "alarmist" form as Spitzer describes them. Media psychologists Markus Appel and Constanze Schreiner, in particular, deal with Spitzer's individual theses. In reducing social interaction, there is no significant evidence for a connection, because of the minimal negative effect of the Internet disappears in the longitudinal studies, which even have a slightly positive connection.

There is no evidence of a reduction in social participation, and political engagement is even higher with more intensive Internet use. There is no significant connection between internet use and loneliness. In addition, Spitzer does not rely on empirically current studies. Appel and Schreiner concede that there is very little correlation between less well-being through internet use. With the medium TV, there is a connection between usage and obesity. There is no significant value for the medium computer. Computer-aided teaching has positive effects, provided the face-to-face teaching method is used. The thesis of the ineffectiveness of computer-based educational games is not empirically supported. Interactive educational games even contribute to increased knowledge. Media psychologists Appel and Schreiner were also unable to confirm a reduction in literacy skills. The statement that aggressive experience and behavior is reinforced by violent computer games is empirically supported by Spitzer, but no correlation is discernible (Appel and Schreiner, 2014).

In addition, the neurologist Hans-Peter Thier doubts that there is any such thing as “digital dementia”: “The term digital dementia is wrong. Dementia is understood by medicine to mean a loss of originally available cognitive skills - a loss of memory, a limitation in the ability to think, orientation disorders, and ultimately a breakdown of the personality structure. Dementia can have many causes. An example is brain damage due to circulatory disorders. The common denominator of the causes is the changes in the structure and physiological processes in the brain so that they deviate far from normal. Whatever the use of digital media in the brain is, there is no evidence that it leads to tangible pathological changes in the brain” (Lossau, 2013). There was, on the contrary evidence, surfing the Internet that a positive effect on seniors in Alzheimer's prophylaxis affecting.

3. CONCLUSION

Twenty years ago, research on digital dementia could have been considered unnecessary or absurd. It would be unlikely that people would be allowed to be dominated by technology. People thought that a social animal capable of reasoning and innovation would never fall this much. However, the abuse of technology has consequences that we are just beginning to see. In fact, the youngest generation is more likely to suffer from short-term memory problems.

The concept of digital dementia is interpreted differently by scientists from different disciplines. Neuroscientists study the functions and active-passive states of brain lobes; on the other, side techno-scientists use this concept based on the finding that technology weakens human memory. This study aims to examine different perspectives on the concept of digital dementia. In this context, a literature review was conducted, and the researches carried out by scientists and field experts from various disciplines were compiled.

Spitzer argues that the abuse of new technologies reduces cognitive performance and memory. Moreover, it emphasizes that the brain works almost like a muscle. If you use it, it gets stronger. If you don't, it will go blind. So it is essential to stimulate your mind and have it exercised. Technology dependence causes digital dementia or reduced cognitive abilities.

We live in an incredibly connected world. Young children always use smartphones and computers. They immediately go to Google without making any effort to find any doubts and questions in their minds by thinking on their own. Therefore, digital dementia increases. Prevention of digital dementia is possible through a number of life and behavior habits (O’Gorman, 2015).

Time constraints can be set. Take a specific time to use your phone. If you need it for work, try to spend your time (which is very important). For example, try to stop using your phone immediately after dinner or after you have completed all your pending tasks.

Don't forget to spend time with your family, friends, or partner. Never spend more time with them to spend more time on social networks. That doesn't mean you can't control them. Just make sure you use them metered. Everything is just balance.

A hobby can be found. Learn to play an instrument, enroll in a Spanish course, or head to the gym. Find healthy entertainment that will help you forget the digital world. If possible, find a hobby that allows you to think and use your analytical skills.

Using "brain training" games on your computer may not be useful enough. Focus on the real world and the exercises you can do with pen paper. Bring your family and friends together and have a lovely evening with them.

Go out and enjoy nature. It doesn't matter whether it's cold or rainy, as it's a great thing to offer every season. If you live in the city, you will find hundreds of parking spaces with walking and jogging trails. Doing this is excellent for your lungs, but more importantly, it's good for your mind. You may not want to do it at first, but try to get a habit. Little by little, your body and brain will get used to it, and you'll look forward to going out, whether the weather is good or bad.

Force yourself to think. Stop yourself if you want to opt for the easy way next time. Ask yourself what you would have done without the internet. You will notice that there are many alternatives to using some devices.

Make an internal observation and think. Is it possible to find an answer without searching online? Wouldn't it be better to read a book once in a while? Don't let your brain rust! The average life expectancy always increases. So we need to keep our brain as active as possible.

Prefer books instead of television programs. Watching TV is a fun hobby, but you shouldn't be the only one. If you want to escape and immerse yourself in stories, try buying a book. It is more useful for your eyes and imagination.

Literature helps you to increase your creativity. As a result, you often develop an inactive part of your brain. Allowing your inner child to grow is always a great option.

Digital dementia is a problem that affects more and more people. It's easy to fight, but you're responsible. Whomever you ask will tell you that after a hard-working day, all they want to do is throw themselves on the couch and play with their phones or watch a movie.

Routine use of new technologies can be dangerous. Try spending at least one hour outside per day. Your brain and body will thank you for that. Remember, limiting your use of technology will not isolate you from other people if you don't want to. After all, real life is much more interesting than digital.

REFERENCES

Ahn, J. S., Jun, H. J., & Kim, T. S. (2015). Factors affecting smartphone dependency and digital dementia. Journal of Information Technology Applications and Management, 22(3), 35-54.

Appel, M., & Schreiner, C. (2014). Digitale Demenz? Mythen und wissenschaftliche Befundlage zur Auswirkung von Internetnutzung. Psychologische Rundschau.

Appel, M., & Schreiner, C. (2015). Leben in einer digitalen Welt: Wissenschaftliche Befundlage und problematische Fehlschlüsse. Psychologische Rundschau.

Dossey, L. (2014). FOMO, digital dementia, and our dangerous experiment. Explore: The Journal of Science and Healing, 10(2), 69-73.

Jansen, W. J., Ossenkoppele, R., Knol, D. L., Tijms, B. M., Scheltens, P., Verhey, F. R., ... & Alexander, M. (2015). Prevalence of cerebral amyloid pathology in persons without dementia: a meta-analysis. Jama, 313(19), 1924-1938.

Jeon, H. J., Roh, M. S., Kim, K. H., Lee, J. R., Lee, D., Yoon, S. C., & Hahm, B. J. (2009). Early trauma and lifetime suicidal behavior in a nationwide sample of Korean medical students. Journal of affective disorders, 119(1-3), 210-214.

Lossau, N. (2013) "Digitale Demenz? Von wegen!" Retrieved from https://www.welt.de/gesundheit/article112361058/Digitale-Demenz-Von-wegen.html

O'Gorman, M. (2015). Taking care of digital dementia. CTheory, 2-18.

Rötzer, F. (2003). "Wider das digitale Vergessen". Retrieved from https://www.heise.de/tp/features/Wider-das-digitale-Vergessen-3428498.html

Rötzer, F. (2007). "Droht uns die "digitale Demenz"?". Retrieved from https://www.heise.de/tp/features/Droht-uns-die-digitale-Demenz-3413932.html

Spitzer, M. (2012). Digitale demenz. Nervenheilkunde, 31(07/08), 493-497.

Spitzer, M. (2018). Die Smartphone-Epidemie: Gefahren für Gesundheit, Bildung und Gesellschaft. Klett-Cotta Verlag, Stuttgart

Suh, G. H., Kil Yeon, B., Shah, A., & Lee, J. Y. (2005). Mortality in Alzheimer's disease: a comparative prospective Korean study in the community and nursing homes. International Journal of Geriatric Psychiatry: A journal of the psychiatry of late life and allied sciences, 20(1), 26-34.

İDARİ KOLLUĞUN TEMEL FAALİYET ALANI OLARAK KAMU DÜZENİ KAVRAMI

Aytuğ ALTIN

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, aytugaltin@kmu.edu.tr

Özet

Kolluk, idarenin kamu düzenini sağlamak ve korumak amacıyla yürüttüğü faaliyetleri ifade eden bir kavramdır. Yürütülen faaliyetlerin amacına göre kolluk idari, adli ve siyasi olarak üç gruba ayrılmaktadır. Adli kolluk; kanunlarda suç olarak belirtilen eylemlerin işlenmesi sonucu adli kovuşturma amacıyla yürütülen bastırıcı nitelikteki faaliyetleri, siyasi kolluk; devletin bağımsızlığına, bütünlüğüne, milletin ve ülkenin bölünmezliğine, cumhuriyete ve demokrasiye karşı içten ve dıştan gelebilecek saldırılara ve tehditlere karşı korunması amacıyla yürütülen faaliyetleri, idari kolluk ise kamu düzeninin sağlanması ve korunması amacıyla yürütülen önleyici nitelikteki faaliyetleri ifade etmektedir. Adli, siyasi ve idari kolluk görev, amaç, hukuki rejim ve yargı düzeni bakımından birbirinden ayrılmaktadır. İdari kolluk da kendi içerisinde genel idari kolluk ve özel idari kolluk olarak ikiye ayrılmaktadır. İdari kolluk faaliyetlerinin temelinde kamu düzeni kavramı yatmaktadır. Bu sebeple kamu düzeni, idare hukuku açısından önemli bir kavram halini almaktadır. Kamu düzeni, toplumun güvenlik, huzur ve sağlık içerisinde gelişimini ve yaşamını sürdürdüğü ortamdır. Buradan hareketle klasik anlamda kamu düzeninin kamu güvenliği, kamu huzuru ve kamu sağlığı açısından üç temel unsurunun bulunduğu görülmektedir. Günümüzde dünya genelinde ekonomik, sosyal ve çevresel değişimler ile insan hakları, etik, kentleşme gibi konularda yaşanan gelişmeler kamu düzeni kavramının kapsamında ve unsurlarında değişime neden olmuştur. Yaşanan ekonomik, sosyal ve çevresel değişimler kamu düzeninin kapsamını genişleterek ekonomik kamu düzeni, sosyal kamu düzeni, çevresel kamu düzeni gibi farklı görünümlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İnsan hakları, etik, kentleşme gibi konularda yaşanan gelişmelerin sonucunda ise kamu düzeninin modern unsurları olarak da ifade edilen, insan onuru, bireylerin kendi kendine karşı korunması, genel ahlak ve kamusal estetik unsurları ortaya çıkmıştır. Kamu düzeni kavramının unsurlarında meydana gelen değişimler idari kolluğun faaliyet alanını da doğrudan etkilemektedir. İdari kolluk faaliyetleri kamu düzeninin klasik unsurlarının yanı sıra modern unsurlarının da korunması ve sağlanması yönünde genişlemiştir. Bu çalışmanın amacı, kolluk kavramı ile idari kolluğun temel faaliyet alanı olan kamu düzeni kavramının ele alınması, kamu düzeninin kapsam ve unsurlarında meydana gelen değişimlerin ortaya konulması ve idari kolluğun özellikle kamu düzeninin modern unsurlarının korunması ve sağlanması yönündeki faaliyetlerinin incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Düzeni, İdari Kolluk, Genel Ahlak, İnsan Onuru, Kamusal Estetik.

Abstract

Law enforcement is a concept that refers to the activities the government takes part in with the purpose of facilitating and protecting the public order. Depending on the purpose of the activities that are carried out, it may be divided into three groups as administrative, judicial and political law enforcement. Judicial law enforcement refers to suppressive activities that are carried out with the purpose of judicial investigation as a result of the performance of acts that are set in the law as crimes; political law enforcement refers to activities that are carried out with the purpose of protection against domestic and foreign attacks and threats on the independence and unity of the state, inseparability of the nation and the country, the Republic and democracy, while administrative law enforcement represents preventive activities that are carried out with the purpose of facilitating and protecting the public order. Judicial, political and administrative law enforcement differs based on their relevant duties, objectives, legal regime and judicial order. Administrative law enforcement is also divided within itself into two parts as general administrative law enforcement and specialized administrative law enforcement. The concept of public order is the basis of administrative law enforcement activities. This is why public order is an important concept for administrative law. The public order is an environment where the public continue their lives and development with safety, peace and health. Accordingly, in the classical

sense, it is seen that public order has three main elements as public safety, public peace and public health. The worldwide economic, social and environmental changes and developments that are experienced in issues such as human rights, ethics and urbanization today have led to a transformation of the scope and elements of the concept of public order. The economic, social and environmental changes that have been experienced have led to the emergence of different phenomena such as economic public order, social public order and environmental public order by broadening the scope of the concept of public order. Moreover, the developments that have occurred in terms of issues such as human rights, ethics and urbanization have led to the emergence of the concepts of human dignity, protection of individuals from themselves, public morality and public aesthetics that are known as the modern elements of public order. The changes that have occurred in the elements of the concept of public order directly affect administrative law enforcement's field of activities. The activities of administrative law enforcement have been broadened towards facilitating and protecting the modern elements of public order in addition to its classical elements. The purpose of this study is to discuss the concepts of law enforcement and public order which is the main area of activity of administrative law enforcement, present the changes that have occurred in the scope and elements of public order and investigate especially the activities of administrative law enforcement that aim to facilitate and protect the modern elements of public order.

Key Words: Public Order, Administrative Law Enforcement, Public Morality, Human Dignity, Public Aesthetics.

1. Giriş

Genel olarak idarenin faaliyetlerinin iki temel alanda toplandığı görülmektedir. Bu alanlardan birisi kamu hizmeti diğeri ise kolluk faaliyetleridir. Kamu hizmeti, toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılamak ve kamu yararını gerçekleştirmek amacıyla kamuya sunulan sürekli ve düzenli faaliyetleri ifade etmektedir. Kolluk ise kamu düzeninin sağlanması ve korunmasını amaçlayan faaliyetleri ifade etmektedir. İdare, kamu hizmeti faaliyetleriyle kamu yararını sağlamayı, kolluk faaliyetleriyle de kamu düzenini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu açıdan idarenin kolluk faaliyetinin temel uğraşı alanının kamu düzeni olduğu görülmektedir.

Kamu düzenini sağlamayı ve korumayı amaçlayan kolluk faaliyetleri gerek özellikleri bakımından gerek yetkileri bakımında, gerek ise mevzuat bakımından kendi içerisinde çeşitli gruplara ayrılmaktadır. Bu gruplardan birisi de idari kolluktur. İdari kolluğu da kendi içerisinde yetki bakımından genel idari kolluk ve özel idari kolluk olarak ayırmak mümkündür.

Bir ülkede devletin görevleri ve dolayısıyla idarenin faaliyet alanları, o ülkenin sahip olduğu ekonomik ve toplumsal düzen ile siyasal yapı tarafından belirlenmektedir. Bununla birlikte kentleşme ve sanayileşme süreci, çevresel gelişmeler, ulaşımda, haberleşmede ve teknolojide yaşanan hızlı değişimler gibi etmenlerde idarenin faaliyetlerini doğrudan etkilemektedir.

Dünya genelinde yaşanan siyasal, toplumsal, ve ekonomik gelişmeler ile bunlara bağlı olarak devlet anlayışında yaşanan değişim, idarenin yürüttüğü faaliyetlerin niteliğinde, kapsamında ve bu faaliyetlerin yürütülüş biçimlerinde değişimlere neden olmuştur. Bu bakımdan idarenin iki temel faaliyet alanından birisi olan kamu hizmeti anlayışında yaşanan değişime benzer şekilde kamu düzeni kavramınının anlamında, içeriğinde ve unsurlarında da değişim yaşanmıştır. Bu süreçte kamu düzeni kavramının klasik unsurlarının genişlediği ve farklı görünümler kazandığı görülmektedir.

Bu çalışmada, kamu düzenini sağlamayı amaçlayan kolluk faaliyetlerinin türleri, idari kolluğun diğer kolluk türlerinden ayrılması, kamu düzeni kavramı ve kamu düzeni kavramının anlamında, içeriğinde ve unsurlarında yaşanan değişim ele alınmaktadır.

2. Kolluk Faaliyeti

Kolluk, kamu hizmeti ile birlikte idarenin iki temel faaliyet alanından biridir. İdarenin kolluk faaliyetinin temel amacı kamu düzeninin sağlanması, bozulmasının önlenmesi ve bozulması durumunda yeniden tesisidir.

Toplum içerisinde, ortak yaşamın sürdürülebilmesi için belli bir düzene ve disipline ihtiyaç duyulur. Bu sebeple her toplumda idarenin en temel görevi toplum düzenini korumak, bireylerin ve toplumun güvenlik ve huzur içerisinde yaşamasını sağlayacak ortamı tesis etmektir. İdarenin kamu düzenini korumak ve sağlamak için yürüttüğü tüm faaliyetlere kolluk faaliyeti denir (Günday, 2004: 257).

Kolluk kamu düzenini sağlamak amacıyla yürütülen bir kamu hizmeti faaliyetidir. Kolluk faaliyetinin temel unsuru kamu düzeni kavramıdır (Gözler, 2019: 284).

Kolluk, kamu düzenini sağlayan, koruyan veya bozulduğunda eski haline getiren yönetsel faaliyetlerin tümüdür. Bu tür etkinlikleri yürüten görevliler için de kolluk ifadesi kullanılmaktadır. Bu açıdan kolluğa polis veya zabıta da denilmektedir (Gözübüyük, 2014: 302).

Kolluk faaliyeti ile bireylerin ve toplulukların toplum içindeki tutum, davranış, uğraş ve faaliyetleri denetlenmekte, temel hak ve özgürlükler gerektiğinde sınırlanabilmektedir. Kolluk faaliyetiyle, birey ve topluluklara yönelik birtakım emir ve yasaklarla kamu düzeni korunmakta ve sağlanmaktadır (Günday, 2004: 257).

Yetkili kolluk makamının bir eyleminin veya işleminin hukuka uygun olabilmesi için bu eylem veya işlemin kamu düzenini koruma ve sağlama amacını güdüyor olması gerekir (Gözler, 2019: 284). İdare, kanunların genel ve objektif biçimde ortaya koyduğu kuralları kişilere, belli ve somut olaylara uygulamak suretiyle kolluk faaliyetini yürütmekte, kamu düzenini koruyup sağlamaktadır (Günday, 2004: 258).

Kolluğun kamu düzenini sağlamak amacıyla görev yürüttüğü yerler beş grupta toplanabilir. Bunlar;

- Kamuya ayrılan yollar, parklar gibi yerler,

- Kahveler, sinemalar gibi kamuya açık yerler,

- Özel iş yerleri,

- Okullar, hastaneler gibi bireylerin toplu bulunduğu yerler,

- Konutlar

şeklinde belirtilebilir. Kolluk kuvvetleri, özel iş yerlerinde, kamuya ayrılan yerlerde ve kamuya açık olan alanlarda bu yerlerin yöneticilerinin isteği ile görev yaparken, konutlarda olağanüstü durumlarda ve sınırlı koşullarda görev yapabilirler (Gözübüyük ve Tan, 2010. 822).

Kolluk alanında bireysel ve düzenleyici işlem yapma yetkisine sahip kişi veya kurullara kolluk makamı denilmektedir. Merkezi idare teşkilatı içerisinde Cumhurbaşkanı, İçişleri Bakanı, Valiler ve Kaymakamlar koluuk makamıdır. Bununla birlikte belediyelerde belediye meclisi, belediye encümeni ve belediye başkanı, köylerde köy ihtiyar heyeti ve muhtar, il özel idarelerinde il genel meclisi, il encümeni, ve vali, diğer özel kolluk birimlerinde ise ilgili kanunlarda bildirilen Tarım ve Orman Bakanı, Orman Genel Müdürü gibi makamlardır (Gözler, 2019: 293).

Ülkemizde kolluk birimleri faaliyet alanına ve amacına göre adli ve idari kolluk, genel kolluk ve özel kolluk gibi farklı şekillerde örgütlenmiş ve gruplara ayrılmıştır.

2.1. İdari Kolluk – Adli Kolluk Ayrımı

İdari kolluk ve adli kolluk ayrımı yürütülen faaliyetin amacına göre yapılmaktadır. Adli kolluğun amacı suçları ve suçluları ortaya çıkarmak, yakalamak ve belirli makamlara teslim etmektir. İdari kolluğun amacı ise suç işlenmesini önlemek ve kamu düzeninin bozulmasını önlemektir (Giritli vd., 2008: 920).

1937 Tarih ve 3201 Sayılı Emniyet Teşkilat Kanununa göre göre polis, idari, siyasi ve adli kısımlara ayrılmaktadır (Emniyet Teşkilat Kanunu, 1937: Md. 8). Buna göre idari polis toplumsal ve genel düzeni temin etmekle sorumlu kısımdır. Siyasi polis, devletin genel emniyetini ilgilendiren işlerle sorumlu kısmı, adli polis ise adli işlerle uğraşmak üzere Emniyet Genel Müdürlüğünce kadrodan ayrılan kısmı ifade eder (Emniyet Teşkilat Kanunu, 1937: Md. 9).

İdari kolluk düzenleyici nitelikte olduğundan amacı kamu düzenini korumaktır. Adli kolluk ise bastırıcı niteliktedir. Adli kolluğun amacı suçları kovuşturmak, suçluları ve delilleri belirleyip yargı yerlerine teslim etmektir. Adli kolluk kimi zaman savcıdan kimi zaman kendi üstlerinden emir alır. Siyasi polisin amacı ise kamu düzenini korumak ve sağlamaktan farklı olarak devletin ve milletin varlık ve bütünlüğünü korumaktır. Bu görev Milli İstihbarat Teşkilatı tarafından yürütülür (Gözübüyük, 2013: 45).

İdari kolluk kamu düzeninin bozulmasını önlemek amacıyla hareket ederken, adli kolluk kamu düzenini bozan davranışları ve olayları bastırmayı amaçlar. Bu bakımdan adli kolluk suçun veya kabahatin, işlenmesinden sonra devreye girerken, idari kolluk kamu düzeni bozulmadan önce devreye girer (Gözler, 2019: 286).

2.2. Genel İdari Kolluk – Özel İdari Kolluk Ayrımı

Genel idari kolluk, tüm ülkede kamu düzenini sağlamak amacıyla yürütülen kolluk önlemlerini ifade eder. Özel idari kolluk, genel idari kolluktan ayrı bir hukuksal düzene ve ayrı kolluk makamlarının emrine tabidir (Giritli vd., 2008: 922). Genel idari kolluk her türlü faaliyet hakkında yetkiliyken özel idari kolluk sadece belirli tür faaliyetler üzerinde yetkilidir (Gözler, 2019: 289).

Ülkemizde kolluk türlerine ilişkin temel ayrım 1937 Tarihli 3201 Sayılı Emniyet Teşkilat Kanununa göre yapılmaktadır. Emniyet Teşkilat Kanunun 3. Maddesine göre kolluk genel ve özel olarak iki kısıma ayrılır. Genel kolluk silahlı bir kuvvet olan polis ve jandarma, özel kolluk ise genel kolluk dışında kalan ve kendine özgü kanunlarına göre kurulan belli görevleri olan kolluktur (Emniyet Teşkilat Kanunu, 1937: Madde (Md.) 3).

Emniyet Teşkilat Kanunu dikkate alındığında kolluğun genel kolluk ve özel kolluk olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir. Bu kanunda genel kolluk birimleri polis ve jandarma olarak ifade edilmiştir.

Emniyet Teşkilat Kanunu polisi, silahlı icra ve inzibat kuvveti olup üniformalı ve sivil olmak üzere iki kısım olarak tanımlamaktadır (Emniyet Teşkilat Kanunu, 1937: Md. 4). Emniyet Teşkilat Kanununda genel kolluk birimi olarak ifade edilen jandarma, 1983 Tarihli ve 2803 Sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ile düzenlenmiş olan kolluk kuvvetidir.

Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanununa göre Türkiye Cumhuriyeti Jandarması, emniyet ve asayiş ile kamu düzeninin korunmasını sağlayan ve diğer kanunların ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin verdiği görevleri yerine getiren silahlı genel kolluk kuvvetidir (Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu, 1983: Md. 3). Jandarma Genel Komutanlığı İçişleri Bakanlığına bağlıdır (Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu, 1983: Md. 4). Jandarmanın genel olarak görev ve sorumluluk alanı; polis görev sahası dışı olup, bu alanlar il ve ilçe belediye hudutları haricinde kalan veya polis teşkilatı bulunmayan yerlerdir. Ancak, belediye sınırları içinde olmakla birlikte hizmet gerekleri bakımından uygun görülen yerler, jandarmanın görev ve sorumluluk alanı olarak tespit edilebilir. İçişleri Bakanının kararıyla bir il veya ilçenin tamamı polis ya da jandarma görev ve sorumluluk alanı olarak belirlenebilir (Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu, 1983: Md. 10).

1982 Tarihli ve 2692 Sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanununa göre de Sahil Güvenlik Komutanlığı kanunda belirtilen görev ve hizmetleri yapmak üzere İçişleri Bakanlığı'na bağlı silahlı bir genel kolluk kuvvetidir (Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu, 1982: Md.2). Sahil Güvenlik Komutanlığının görevi, Türkiye Cumhuriyetinin bütün sahillerinde, iç suları olan Marmara Denizi, İstanbul ve Çanakkale boğazlarında, liman ve körfezlerinde, karasularında, münhasır ekonomik bölgesi ile ulusal ve uluslararası hukuk kuralları uyarınca egemenlik ve denetimi altında bulunan deniz alanlarında,

kanunlarla ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleriyle kendisine verilen görevleri uygulamak ve yetkileri kullanmaktır (Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu, 1982: Md.4).

Emniyet Teşkilat Kanunu, Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ve Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu dikkate alındığında ülkemizde genel idari kolluğun polis, jandarma ve sahil güvenlikten oluştuğu görülmektedir. Özel idari kolluğun ise faaliyet türüne göre birçok çeşidi bulunmaktadır.

Genel idari kolluğa yardımcı kolluk kuvvetleri de bulunmaktadır. Bunlar, çarşı ve mahalle bekçileri ile kır bekçileridir (Gözübüyük ve Tan, 2010: 765).

Özel idari kolluk, özel önem taşıyan bazı alanlarda genel idari kolluktan ayrılan ve başlı başına yürütülen faaliyetler ile genel idari kolluğun amaç ve konularının dışında faaliyet göstermek için oluşturulmuş olan kolluktur (Günday, 2004: 264). Özel idari kolluk; kara avcılığı, orman koruma, belediye, gümrük koruma, turizm, tekel ve maliye kollukları ile demiryolları, hava trafiği, sınır ve kıyılardaki sağlık gibi alanlarda faaliyet yürütmektedir (Giritli vd., 2008: 922)[16]. Örneğin, 2018 Tarihli 1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 451. Maddesine göre Gümrük Muhafaza Genel Müdürlüğü, gümrüklü yer ve sahalarda kamu düzeninin bozulmasını önleyecek tedbirleri almak, buraların takip ve muhafazasını sağlamak, gerektiğinde müdahalede bulunarak durumu adli mercilere intikal ettirmekle görevlidir (1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018: Md. 451).

3. Kamu Düzeni Kavramı

Kamu düzeni kavramının içeriği dönemlere ve devletlere bağlı olarak değişiklik gösterir. Bununla birlikte zamana ve mekana göre de değişkenlik gösteren bir kavram olduğudan genel geçer bir tanımını yapmak güçtür. Ancak genel çerçeve itibariyle kamu düzeni, belirli bir zaman dilimi içerisinde bir toplumun siyasi, sosyal, ekonomik, ahlaki ve hukuki açılardan temel yapısını belirleyen ve toplumun temel çıkarlarını koruyan kurum ve kurallar bütünü olarak ifade edilebilir (Atay, 2006: 104).

İdari kolluk faaliyetlerinin amacı kamu düzeninin sağlanmasıdır. Kamu düzeni toplumun huzurunu ve güvenliğini, esenliğini ve sağlığını korumayı amaçlayan kural ve kurulları içerir (Giritli vd., 2008: 924). Başka bir tanımlamayla kamu düzeni, umumi ve umuma açık yerlere, bireylerin güvenlik, dirlik ve esenlik içerisinde sağlıklı olarak yaşamasının temin edilmesidir (Kalabalık, 2016: 228).

Düzen, bir yerde karışıklık veya kargaşa olmaması, insanların, güven içerisinde yaşayacakları bir ortamın bulunmasıdır. Kamu düzeni, bir yerdeki insanların ve kurulan ilişkilerin güven içinde bulunmasını ifade eder (Yayla, 2010: 36).

Kamu düzeni, bozulduğunda kamu yararını olumsuz etkileyen, bozulmasının önlenmesiyle de kamu yararının gerçekleştiği düzendir. Kamu düzeni bireylere ve özel çıkarlara ilişkin düzeninin dışında kalan, toplumun dış ve maddi düzeniyle ilgili bir kavramdır (Günday, 2004: 258).

4. Kamu Düzeninin Unsurlarında Değişim

Kamu düzeni genel olarak toplumun dış düzeninini ifade eden bir kavramdır. Kamu düzenine ilişkin genel kabul gören tanımlarda, toplumun maddi düzenine ilişkin kamu güvenliği, kamu sağlığı ve kamu huzuru kamu düzeninin temel unsurları olarak sayılmaktadır. Geleneksel olarak bu üç unsurun sağlanması idari kolluk faaliyetinin temel amacı olarak görülmüştür. Ancak dünya genelinde yaşanan sosyal, ekonomik, siyasi ve hukuki gelişmeler birçok alanda olduğu gibi kamu düzeni kavramında da değişikliklere sebep olmuş ve kamu düzeni kavramının unsurlarında bir değişim süreci yaşanmıştır.

Kamu düzeni devletin gelişiminin bir yansıması olarak, toplumların çağdaşlaşması ve gelişmelerine göre kademeli olarak ilerleme göstermiştir. Zamanla kamu düzeninin klasik unsurları olan kamu

[16] Belediye ve köylere ait mahalli idare kolluklarının genel idari kolluk içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini bildiren görüşler bulunmaktadır. Bu konudaki tartışmalar için bakınız: Gözler, 2010: 291-292; Günday, 2004: 263- 264.

güvenliği, kamu sağlığı ve kamu huzurunun yanına modern unsurlar olarak da ifade edilen genel ahlak, kamusal estetik, insan onuru, bireylerin kendilerine karşı korunması gibi yeni unsurlar eklenmiştir (Şeşen, 2018: 21). Bu nedenle kamu düzeninin unsurları klasik unsurlar ve modern unsurlar olarak ikiye ayrırak incelemek gerekmektedir.

4.1. Kamu Düzeninin Klasik Unsurları

Kamu düzeni toplumun maddi ve dış düzeni olduğundan, kamu güvenliği, kamu huzuru ve kamu sağlığı kavramlarından oluşan geleneksel üç unsurdan oluşmaktadır (Gözler, 2019: 285). Kolluk, toplumun dışsal düzenini korumaktadır. Bu sebeple kolluğun temel amacı kamu düzeninin unsurlarının sağlanmasıdır (Giritli vd., 2008: 924).

1900'lü yılların başlarında, kamu düzeni toplumun dış ve maddi düzeni olarak tanımlanmıştır. Bu tanımdan kamu düzeni kavramı, kamusal alanlarda bireylerin güvenlik, sağlık, dirlik ve esenlik içerisinde yaşaması olarak anlaşılmaktadır (Şeşen, 2018: 19). Buradan hareketle kamu düzeninin klasik unsurları, kamu güvenliği, kamu sağlığı ve kamu huzuru olarak üçe ayrılır.

4.1.1. Kamu Güvenliği

Güvenlik, devletin korunmasından kazaların önlenmesine kadar geniş bir alana yayılan kapsamlı bir terimdir. Bireylerin can ve mallarına karşı endişe duymamalarını, saldırıya uğramalarının önlenmesini ifade eder (Gözübüyük ve Tan, 2010: 753).

Kamu güvenliği kişilerin kamuya açık yerlerde canlarının ve mallarının tehlikeye düşmemesi, saldırı, kaza gibi durumlardan yoksun olmaları ve bu konularda olumlu bir kanıya sahip olmalarıdır (Giritli vd., 2008: 925). Bu açıdan kamu güvenliği, bireylerin can ve mallarına zarar verebilecek tehdit ve tehlikelerin yokluğu olarak da tanımlanabilir. Kişilerin umuma açık yerlerde can ve malları hakkında endişe duymadan bulunmaları ve dolaşmalarıdır. Trafik önlemleri, iş kazalarının önlenmesine yönelik alınacak tedbirler, kişi güvenliği ve konut dokunulmazlığının sağlanması gibi önlemler kamu düzeninin güvenlik unsuruyla ilgilidir (Günday, 2004: 260).

4.1.2. Kamu Sağlığı

Genel sağlık veya umumi hıfzıssıhha olarak da isimlendirilmektedir. Bireylerin bulaşıcı ve salgın hastalıklardan korunmasıdır. Kamu sağlığı bireylerin tek tek sağlığını değil, sosyal hayatın sağlık koşulları içerisinde sürmesini anlatır (Gözler, 2019: 285).

Toplumda hastalıkların, bulaşıcı ve yaygın hastalıkların yokluğu, toplumun genel hijyen kuralları dahilinde sağlıklı koşullar içerisinde bulunmasıdır (Giritli vd., 2008: 925). Suların ve her türlü yiyecek ve içecek maddelerinin denetimi, salgın hastalıklara karşı alınan tedbirler bu kapsamda değerlendirilebilir. Genel sağlığa ilişkin alınacak tedbirler insanlar ve hayvanlar üzerinde uygulanabileceği gibi taşınır ve taşınmaz mallar üzerinde de uygulanabilir (Günday, 2004: 260).

4.1.3. Kamu Huzur ve Sükûnu

Kamu huzur ve sükûnu, esenlik ve dirlik olarak da isimlendirilmektedir.

Esenlik, toplum gereklerini aşan maddi düzensizlik ve rahatsızlıkların bulunmamasıdır (Gözübüyük ve Tan, 2010: 753). Kişilerin her yerde ve her zamanda rahat ve huzur içinde olmaları, herhangi bir dış etmenden olumsuz etkilenmemeleridir (Giritli vd., 2008: 925).

Dirlik ve esenlik, yaşamın seyrini olumsuz etkileyebilecek her türlü düzensizlik ve karışıklığın yokluğudur. Kişilerin toz, gürültü, duman, pislik gibi her türlü düzensizlikten ve karışıklıktan uzak olarak yaşamalarını ifade eden kamu düzeni unsurudur (Günday, 2004: 260).

4.2. Kamu Düzeninin Modern Unsurları

Kamu düzeni kavramı zaman içerisinde zenginleşmiş ve içerik olarak genişlemeye başlamıştır (Kalabalık, 2016: 228). Geleneksel unsurlara ek olarak modern anlayış, kamu düzeninin tanımında genel ahlak, kamusal estetik, insan onuru gibi kavramlara da yer vermektedir (Gözler, 2019: 285). Ayrıca

modern anlayış, bazı durumlarda kamu düzeninin korunması için bireylerin kendi kenidlerine karşı korunması gerektiğini de ortaya koymaktadır (Şimşek, 2012: 62). Bu sebeple kamu düzeninin modern unsurları genel ahlak, kamusal estetik, insan onuru ve bireylerin kendi kendilerine karşı korunması olarak dört başlık altında incelenebilir.

4.2.1. Genel Ahlak

Genel ahlak, belli bir zamanda ve yerde, toplumun büyük çoğunluğu tarafından benimsenmiş, herkesin uyulmasını istediği toplumsal kurallar olarak ifade edilebilir. Kişilerin dış dünyaya yansıyan ahlaki tutum ve davranışlarının kamu düzenini tehdit etmesi söz konusu olduğunda idari kolluk bu tehlikeyi önleyebilir (Kalabalık, 2016: 229). Bu gibi durumlaradn kaynaklanacak düzensizliklere maddi düzeni bozduğu takdirde kolluk kuvvetlerinin müdahale edebileceği kabul edilmektedir (Şeşen, 2018: 19).

Kamu düzeninin güvenlik, sağlık ve esenlik unsurları maddi ve dış düzenle ilgili konulardır. Açığa vurulmuş ahlaki tutum ve davranışlar, dış düzeni tehlikeye soktuğunda sınırlı da olsa idari kolluğun görev alanı dahiline girer (Gözübüyük ve Tan, 2010: 754). Klasik anlayış genel ahlakı kamu düzeninin bir unsuru olarak kabul etmezken modern anlayış bazı durumlarda genel ahlakı kamu düzeninin bir unsuru olarak kabul etmektedir (Şimşek, 2012: 58).

İdari kolluk bireylerin düşünce ve inanç alanlarını düzenlememekle birlikte, bunların kamu düzenini bozacak şekilde dışa yansıması sonucu ortaya çıkan durumları önlemektedir (Gözübüyük ve Tan, 2010: 754). Bireylerin iç yaşantılarındaki ve ahlak anlayışlarındaki düzensizlikler kamu düzeni kapsamı dışında kalmaktadır. Kamu düzeni ahlak düzeni anlamına gelmemektedir (Şeşen, 2018: 19).

4.2.2. Kamusal Estetik

Kentin estetiğinin korunması ve kentin görünüşüne daha bilinçli olarak yön verme düşüncesinin gelişmesiyle birlikte geçmişten kalan eserlerin korunması, çevreyle uyuşmayan yapılaşmanın önlenmesi gibi amaçlarla kent üzerinde bir denetim uygulanması gerektiği görüşü güç kazanmaya başlamıştır (Akkaya, 2016: 20).

Şehircilik ve çevre anlayışının gelişmesi sonucu kamusal estetik, kamu düzeninin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kolluk makamları bazı durumlarda kamusal estetiği korumak amacıyla faaliyette bulunabilmektedir (Şimşek, 2012: 57).

3194 Sayılı İmar Kanununun 21. Maddesine göre, belediyeler veya valilikler mahallin ve çevrenin özelliklerine göre yapılar arasında uyum sağlamak, güzel bir görünüm elde etmek amacıyla dış cephe boya ve kaplamaları ile çatının malzemesini ve rengini tayin etmeye yetkilidir (İmar Kanunu, 1985: Md. 21).

5393 Sayılı Belediye Kanununun 15/n maddesine göre, reklam panoları ve tanıtıcı tabelalar konusunda standartlar getirmek ve 15/o maddesine göre gayrisıhhî işyerlerini, eğlence yerlerini, halk sağlığına ve çevreye etkisi olan diğer işyerlerini kentin belirli yerlerinde toplamak; hafriyat toprağı ve moloz döküm alanlarını; sıvılaştırılmış petrol gazı (LPG) depolama sahalarını; inşaat malzemeleri, odun, kömür ve hurda depolama alanları ve satış yerlerini belirlemek; bu alan ve yerler ile taşımalarda çevre kirliliği oluşmaması için gereken tedbirleri almak, belediyenin yetki ve imtiyazları arasında bulunmaktadır (Belediye Kanunu, 5393: Md. 15).

4.2.3. İnsan Onuru

İnsan onuru, insana kendini gerçekleştirerek kendi kaderini tayin hakkı veren, kişiliksizliği ortadan kaldıran, insana bilinçli olma yeteneği veren manevi güç olarak ifade edilebilir (Şimşek, 2012: 59). İnsan onuruna saygı ile kişilik hakkının korunması amaçlanmaktadır. İnsan onurunun dokunulmazlığı, insanın özgürlük ve bilinç içinde, bağımsız karar vermesi ve çevresine etkili olması amacına yönelik bir ilkedir (Gören, 2007. 24). Modern anlayışa göre, insan onuruna aykırılık içeren pratikler kamu düzeni kapsamında değerlendirilir ve kolluk eylem ve işlemlerine konu edilebilir (Şeşen, 2018: 25).

Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin önsözünde, insanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan haysiyetin ve bunların eşit ve devir kabul etmez haklarının tanınması hususunun, hürriyetin, adaletin ve dünya barışının temeli olduğuna vurgu yapılamaktadır (BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948: Önsöz). Beyannamenin 22. maddesinde de, her şahsın, cemiyetin bir üyesi olmak itibariyle, sosyal güvenliğe hakkı vardır; haysiyeti için ve şahsiyetinin serbestçe gelişmesi için zaruri olan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların milli gayret ve milletlerarası işbirliği yoluyla ve her devletin teşkilatı ve kaynaklarıyla mütenasip olarak gerçekleştirilmesine hakkı olduğu ifade edilmektedir (BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948: Md. 22).

1982 Anayasasının Başlangıcında *"Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak milli kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu"* ifadesi yer almaktadır. 1982 Anaysasının 5. Maddesinde, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak, devletin amaç ve görevlerinden birisi olarak sayılmaktadır. Ayrıca Anayasanın 17. Maddesinde "*Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. … Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.*" hükümleri de yer almaktadır.

4.2.4. Bireylerin Kendilerine Karşı Korunması

Modern anlayışa göre, kamu düzeninin korunması için bazı durumlarda bireylerin kendi kendine karşı korunması gerekmektedir. Bu konuda kolluk faaliyeti olarak, motosiklet sürücülerine kast takma zorunluğunun, otomobil sürücülerine emniyet kemeri takma zorunluğunun getirilmesi örnek verilebilir (Şimşek, 2012: 62).

5. Kamu Düzeninin İçeriğinde Genişleme

Kamu düzeninin içeriğindeki genişleme, yaşanan sosyal, ekonomik, siyasi ve doğal yapılardaki değişim ve gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıkan ihtiyaçların ve düşüncelerin bir yansıması olarak değerlendirilebilir (Tekinsoy, 2011: 107). Kamu düzeni kavramının zenginleşip içerik yönünden genişlemesi, çevrenin korunması, ekonomik kamu düzeni gibi kavramların kamu düzeni içerisinde düşünülmesine yol açmıştır (Gözübüyük ve Tan, 2010: 756).

Devlet anlayışında tarihsel süreç içerisinde bir çok kez değişiklikler meydana gelmiştir. Çoğunlukla ekonomik temelli krizlerin ardından meydana gelen bu değişimler, içinde bulunulan şartlara göre devlete çeşitli görevler yüklemiştir (Altın, 2013: 115). Öte yandan, sanayi devrimiyle birlikte başgösteren ve giderek küresel boyut kazanan çevre sorunlarıyla mücadele ve sürdürülebilir çeve yönetimi konuları da devletin faaliyet alanları arasında yer almaya başlamıştır.

Ekonomi ve çevre konularında yaşanan gelişmelere bağlı olarak devletin görevlerinin değişmesi devletin faaliyetlerinin amaç unsurunu, yani kamu düzeni kavramının içeriğini, doğrudan etkilemiştir. Devletin ekonomik alanda düzenleyici ve denetleyici bir rol üstlenmesi ekonomik kamu düzeni kavramının ortaya çıkmasına; çevre sorunlarıyla mücadele ve sürdürülebilir çevre yönetimi alanında yaşanan gelişmeler de çevresel (ekolojik) kamu düzeni kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Günümüzde çevre, estetik, etik gibi konuların kamu düzenine ilişkin sorun alanları olarak ortaya çıktığına yönelik tartışmalar yaşanmaktır. Çevrenin korunması, ekonomik kamu düzeni, estetik gibi alanlardan herbiri birer kamu düzeni problemi halini almaktadır (Akkaya, 2016: 94). Kamu düzeninin içeriğinin genişlemesine bağlı olarak da sosyal kamu düzeni (Şimşek, 2012: 20-22), etik kamu düzeni, estetik kamu düzeni gibi çeşitli alanlara özgü biçimde isimlendirmeler de yapılmaktadır (Tekinsoy, 2011: 107). Bu çalışmada ekonomik kamu düzeni ve çevresel kamu düzeni kavramları üzerinde durulacaktır.

5.1. Ekonomik Kamu Düzeni

Hukuk toplumsal yaşamla doğrudan ilgisi olan bir kavram olduğundan, toplumsal yaşamın her alanında da etkisinin görülmesi kaçınılmazdır. Bu durumun tabii bir sonucu olarak hukukun ekonomi

ile de ilişkisi bulunmaktadır. Günümüzde sıkça kullanılmaya başlayan "anayasal iktisat", "ekonomi hukuku", "ekonomik kamu hukuku", "ekonomik ceza hukuku" gibi terimler hukuk ile ekonomi arasındaki yakın ilişkiye vurgu yapmaktadır (Perçin, 2010: 279). Son yıllarda söz konusu kavramların yanına ekonomik kamu düzeni kavramı da eklenmiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren klasik kamu düzeni yaklaşımına ek olarak, ekonomik kamu düzeni olarak adlandırılan yeni bir kamu düzeni yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Ekonomik kamu düzeni genel anlamda girişim ve sözleşme özgürlüğüne getirilen sınırlamaları ifade etmektedir (Tekinsoy, 2011: 149).

1982 Anayasasının 5. Maddesinde devletin amaçları arasında, "*kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri*" kaldırmak sayılmaktadır. 1982 Anayasasının 167. Maddesinde yer alan "*Devlet, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemelerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alır; piyasalarda fiilî veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önler*." hükmü ekonomik kamu düzeninin sağlanması amacını gütmektedir. Yine 1982 Anayasasının 47. Maddesinde devletleştirmeye yer veren hükümlerin yanısıra *"Devletin, kamu iktisadî teşebbüslerinin ve diğer kamu tüzelkişilerinin mülkiyetinde bulunan işletme ve varlıkların özelleştirilmesine ilişkin esas ve usuller kanunla gösterilir."* hükmü de ile özelleştirme konusu düzenlenmiştir.

Devletin ekonomik alanda düzenleme yapma yetkisinin bulunması, özel bir kolluk türü olarak ekonomik kolluğun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Şimşek, 2012: 19). Böylece ekonomik kamu düzenini sağlamak da kolluk faaliyetinin amacı haline gelmiştir. Burada klasik kolluk faaliyetinden farklı olarak, daha çok serbest piyasa yapısının korunarak devam ettirilmesi ve bu yapıyı bozacak davranışların veya girişimlerin cezalandırılması söz konusu olmaktadır (Özkan, 2009: 83).

Gerek kamusal alanın hassas sektörlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi, gerekse rekabete açılan hizmet sektörlerinde, işletme ve düzenleme işlevlerinin ayrılması sonucu, düzenleme işlevini yerine getirecek bir bağımsız otoriteye gereksinim duyulmuştur. Bu gereksinim sonucu klasik idari kuruluşlardan farklı yeni bir idari yapılanma modeli ortaya çıkmıştır. Bu yeni yapılanma içerisindeki kuruluşlar bağımsız idari otorite veya düzenleyici kurum ve/veya kurul olarak isimlendirilmektedir (Tan, 2002: 11).

Bağımsız idari otoriteler, sermaye piyasası, rekabet, radyo ve televizyon yayıncılığı, bankacılık gibi hassas kamusal alanlarda düzenleme ve denetleme görevini yerine getiren icrai nitelikte karar alabilme yetkisine sahip bağımsız kuruluşlardır (Gözler, 2019: 125).

5018 Sayılı Kamu Mali Denetim ve Kontrol Kanununa ekli III sayılı cetvelde belirtilen düzenleyici ve denetleyici kurumları bu kapsamda ekonomik kolluk olarak değerlendirmek mümkündür. Ülkemizdeki düzenleyici ve denetleyici kurumlar;

1) Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

2) Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu

3) Sermaye Piyasası Kurulu

4) Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

5) Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu

6) Kamu İhale Kurumu

7) Rekabet Kurumu

8) Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu

9) Kişisel Verileri Koruma Kurumu

10) Nükleer Düzenleme Kurumu

11) Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu olarak belirtilmektedir (Kamu Mali Denetim ve Kontrol Kanunu, 2003: III Sayılı Cetvel).

5.2. Çevresel (Ekolojik) Kamu Düzeni

Ekolojik sistemin korunması ve çevreyi olumsuz etkileyen ve çevrede kalıcı etkiler bırakan ihlallerin giderilmesi için alınan tedbirler ve uygulamalar bütününe çevresel kamu düzeni adı verilmektedir (Şimşek, 2012: 23). Ekolojik kamu düzeni, idarenin insan ile çevresi arasında uyumlu bir denge kurma yükümlülüğünü ifade etmektedir (Tekinsoy, 2011: 162).

1982 Anayasasının 56. Maddesinde yer alan "*Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir."*hükmü, herkesin sağlıklı ve degeli bir çevrede yaşama hakkının bulunduğunu ve çevreyi korumanın vatandaşların ve devletin ödevi olduğunu vurgulamaktadır.

Çevresel kamu düzeninin sağlanması ve korunması amacıyla 1982 Anayasasının 43. maddesinde kıyıların, 168. maddesinde tabii servetlerin ve kaynakların, 169. maddesinde ise ormanların, devletin hüküm, tasarruf ve gözetimi altında olduğu belirtilmektedir. Doğal çevrenin birer parçası olan kıyılar, tabii servet ve kaynaklar ile ormanlar anayasal olarak koruma altına alınmış ve bunların kullanımına ilişkin hükümler belirtilmiştir.

2872 Sayılı Çevre Kanununun "Çevrenin Korunması" başlıklı 9. maddesinde çevrenin korunmasına yönelik alınacak tedirler ve uygulamalardan on bent halinde söz edilmektedir. Bunlardan bazıları;

"a) Doğal çevreyi oluşturan biyolojik çeşitlilik ile bu çeşitliliği barındıran ekosistemin korunması esastır. Biyolojik çeşitliliği koruma ve kullanım esasları, yerel yönetimlerin, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve ilgili diğer kuruluşların görüşleri alınarak belirlenir,

c) Ulusal mevzuat ve taraf olduğumuz uluslararası sözleşmeler ile koruma altına alınarak koruma statüsü kazandırılmış alanlar ve ekolojik değeri olan hassas alanların her tür ölçekteki plânlarda gösterilmesi zorunludur. Koruma statüsü kazandırılmış alanlar ve ekolojik değeri olan alanlar, plân kararı dışında kullanılamaz,

g) Doğal kaynakların ve varlıkların korunması, kirliliğinin ve tahribatının önlenmesi ve kalitesinin iyileştirilmesi için gerekli idarî, hukukî ve teknik esaslar Bakanlık tarafından belirlenir." şeklinde belirtilmiştir (Çevre Kanunu, 1983: Md. 9).

Çevre Kanunun 14. Maddesinde *"Kişilerin huzur ve sükununu, beden ve ruh sağlığını bozacak şekilde ilgili yönetmeliklerle belirlenen standartlar üzerinde gürültü ve titreşim oluşturulması yasaktır."* hükmü ile gürültü kirliliğinin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.

2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu, 6831 Sayılı Orman Kanunu, 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 1380 sayılı Su ürünleri Kanunu gibi kanunlarda da ekolojik kamu düzenine ilişkin düzenlemeler yer almaktadır (Tekinsoy, 2011: 164- 165).

1994 tarihinde yürürlüğe giren BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, 2005 tarihinde yürürlüğe giren Kyoto Protokolü, 1994 Tarihli Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi, 1992 Tarihli Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, 1989 tarihli Tehlikeli Atıkların Sınırlar Ötesi Taşınımının ve İmhasının Kontrolü gibi sözleşmeler çevresel kamu düzeninin sağlanmasına ve korunmasına yönelik temel uluslararası metinlerdir (Şimşek, 2012: 23).

Sonuç

Kolluk, kamu düzenini sağlamayı, korumayı ve bozulduğu takdirde tekrar tesis etmeyi amaçlayan bir idari faaliyet türüdür. Kamu düzenini sağlamak amacıyla oluşturulan teşkilata kolluk teşkilatı, bu teşkilatın başındaki makamlara ise kolluk makamı denilmektedir. Ülkemizde kolluk yapılanması, hukuki rejim ve yargı düzeni açısından çoklu şekilde örgütlenmiştir. Adli kolluk- idari kolluk, genel idari kolluk- özel idari kolluk gibi gruplara ayrılsa da her kolluk teşkilatının genel amacı kendi görev

alanında kamu düzenini sağlamaktır. Genel idari kolluk tüm ülke düzeyinde, özel idari kolluk ise yasalarla belirlenmiş görev alanında kamu düzenini sağlamakla görevlidir.

Kamu düzeni klasik olarak, kamu güvenliğinin, kamu sağlığının, kamu huzurunun ve sükûnunun korunması amacıyla yürütülen faaliyetler olarak ifade edilmektedir. Klasik anlamda kamu düzeninin toplumun maddi düzeninin sağlanmasına yönelik kurallar ve faaliyetler bütünü olduğu kabul edilmiştir. Ancak insan hakları, şehircilik, ekonomi, çevre gibi alanlarda yaşanan gelişmeler kamu düzeninin klasik unsurlarının yanına, genel ahlak, insan onuru, kamusal estetik, bireylerin kendi kendine karşı korunması gibi yeni unsurların eklenmesini gerekli kılmıştır.

Genel ahlak, kamu düzeninin klasik unsurları arasında sayılmamıştır. Ancak zamanla, kişilerin dış dünyaya yansıyan davranışlarının kamu düzenini bozacak şekilde ortaya çıkması durumunda idari kolluğun bu gibi durumlara müdahale edebileceği görüşü benimsenmiştir. Ancak idari kolluğun bu alanda yürüteceği faaliyetlerde kamu düzeninin sağlanması ile temel hak ve hürriyetlerin kullanılması arasındaki hassas dengeyi gözetmesi gerekmektedir.

Ekonomik, sosyal, çevresel ve etik alanlarında yaşanan gelişmeler zamanla kamu dzüeninin içeriğinin genişlemesine neden olmuş ve klasik kamu düzenine ek olarak ekonomik kamu düzeni, çevresel kamu düzeni, sosyal kamu düzeni gibi yeni kavramların oluşmasına neden olmuştur.

Devlet anlayışının değişimine koşut olarak devletin faaliyet alanları da değişmektedir. Refah devleti anlayışında devletin ekonomik hayata müdahale etmesi ve birçok alanda doğrudan rol alması gerektiği düşüncesi, 1970'li yıllardan itibaren eleştirilmeye başlanmıştır. 1980'li yıllarda hızla yayılan özelleştirme ve devletin küçültülmesi çalışmaları, devletin, birçok alanda olduğu gibi, aktif rol aldığı bazı hassas kamusal alanlardan da çekilmesine neden olmuştur. Bu noktada söz konusu alanlarda kamu düzeninin sağlanması amacıyla regülasyon kurumları, bağımsız idari otoriteler, üst kurullar olarak da bilinen düzenleyici ve denetleyici kurumlar ortaya çıkmıştır.

Düzenleyici ve denetleyici kurumlar, kamu tüzel kişiliğine sahip, bağımsız, icari kararlar alabilen, görev alanında düzenleyici işlemler yapabilen, denetleme ve müeyyide uygulama yetkileriyle donatılmış kuruluşlardır. Bu kuruluşlar düzenledikleri ve denetledikleri alanlarda kamu düzeninin de sağlanmasıyla ilgili faaliyetler yürütmektedirler. Dolayısıyla bu kuruluşları ekonomik kolluk kuruluşları olarak nitelendirmek mümkündür.

Gerek uluslararası gerekse ulusal düzeyde hukuki düzenlemelerle ekonomik kamu düzeninin ve çevresel kamu düzeninin sağlandığı ve korunduğu görülmektedir. Başta 1982 Anayasası olmak üzere birçok kanunda özellikle çevresel kamu düzenine ilişkin önemli düzenlemelerin yer almaktadır. 1982 Anayasasının 90. Maddesine göre usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası andlaşmaların kanun hükmünde olduğu ve bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamadığı hükümleri göz önüne alındığında, Türkiye'nin çevresel konularda, dolayısıyla çevresel kamu düzeni hakkında, taraf olduğu uluslararası andlaşma hükümlerinin iç hukukumuzun bir parçası olduğu da gözardı edilmemelidir.

Kaynakça

Akkaya, F. N. (2016). *Kent Estetiğini Koruma Amaçlı İdari Kolluk Faaliyeti*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Altın, A. (2013). Kamu Hizmeti Anlayışında Değişim. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1 (2). s. 101- 118.

Atay, E. (2006). *İdare Hukuku.* Cilt 2. Ankara: Gazi Kitabevi.

Belediye Kanunu. (2005). Kanun Numarası: 5393. Resmi Gazete Yayımlandığı Tarih: 3/7/2005. Resmi Gazete Sayı: 25874. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf (Erişim Tarihi: 06.11.2019).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. (1948). http://www.un.org.tr/humanrights/images/pdf/1-insan-haklari-evrensel-beyannamesi.pdf (Erişim Tarihi: 12.11.2019).

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018). Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Sayısı: 1, Resmî Gazete Yayımlandığı Tarihi: 10/7/2018, Resmi Gazete Sayı: 30474. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf (Erişim Tarihi: 03.11.2019).

Çevre Kanunu. (1983). Kanun Numarası: 2872. Resmi Gazete Yayımlandığı Tarih: 9/8/1983. Resmi Gazete Sayı: 18132. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2872.pdf (Erişim Tarihi: 22.11.2019).

Emniyet Teşkilat Kanunu. (1937). Kanun Numarası: 3201. Resmi Gazete Yayımlandığı Tarih: 12/6/1937. Resmi Gazete Sayı: 3629. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.3201.pdf (Erişim Tarihi: 02.11.2019).

Giritli, İ., Bilgen, P., Akgüner, T. (2008). *İdare Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları.

Gören, Z. (2007). Avrupa Birliği Temel Haklar Şartının Ana İlkesi: Dokunulmaz İnsan Onuru. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 6 (12). s. 21-37.

Gözler, K. (2019). *İdare Hukukuna Giriş*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Gözübüyük, Ş. (2013). *Türkiye'nin Yönetim Yapısı*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Gözübüyük, Ş. (2014). *Yönetim Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Gözübüyük, Ş., Tan, T. (2010). *İdare Hukuku*. C.1. Ankara: Turhan Kitabevi.

Günday, M. (2004). *İdare Hukuku*. Ankara: İmaj Yayınevi.

İmar Kanunu. (1985). Kanun Numarası: 3194. Resmi Gazete Yayımlandığı Tarih: 9/5/1985. Resmi Gazete Sayı: 18749. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3194.pdf (Erişim Tarihi: 06.11.2019).

Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu. (1983). Kanun Numarası: 2803. Resmi Gazete Yayımlandığı Tarih: 12/3/1983. Resmi Gazete Sayı: 17985. https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/33852 (Erişim Tarihi: 02.11.2019).

Kalabalık, H. (2016). *Kısa İdare Hukuku*. Konya: Sayram Yayınları.

Kamu Mali Denetim ve Kontrol Kanunu. (2003). Kanun Numarası: 5018. Resmi Gazete Yayımlandığı Tarih: 10/12/2003. Resmi Gazete Sayı: 25326. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5018.pdf (Erişim Tarihi: 20.11.2019).

Özkan, A. F. (2009). Ekonomik Kamu Düzeni ve Ekonomik Kolluk Faaliyeti. *Ankara Barosu Dergisi*. Yıl. 67. (4). s. 75- 94.

Perçin, Ö. (2010). Ekonomi Hukuku: Hukukun Sınıflandırılmasında Paradigma Kayması. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AUHFD).* 59 (2). s. 277-307.

Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu. (1982). Kanun Numarası: 2692. Resmi Gazete Yayımlandığı Tarih: 13/7/1982. Resmi Gazete Sayı: 17753. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2692.pdf (Erişim Tarihi: 02.11.2019).

Şeşen, H. Ç. (2018). *Kamu Düzeni Kavramında Dirlik ve Esenlik Unsuru.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Şimşek, A. (2012). *Genel Kamu Hukukunun Temel Kavramı Olarak Kamu Düzeni*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Tan. T. (2002). Bağımsız İdari Otoriteler Veya Düzenleyici Kurullar. *Amme İdaresi Dergisi.* 35 (2). s. 11-37.

Tekinsoy, Ö. O. (2018). *İdare Hukukunda Kamu Düzeni Kavramı*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). Kanun Numarası: 2709. Resmi Gazete Yayımlandığı Tarih: 9/11/1982. Resmi Gazete Sayı: 17863. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf (Erişim Tarihi: 06.11.2019).

Yayla, Y. (2010). *İdare Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.

HALKA AÇIK ÖZEL SAĞLIK İŞLETMELERİNİN KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLARINA İLİŞKİN BİR İÇERİK ANALİZİ

Banu Bican

İstinye Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, E-posta: bicanb@gmail.com

ÖZET

Küreselleşmenin etkisiyle, yeniden tanımlanan rekabet şartları örgütlerin başarılı yönetim stratejileri geliştirmeleri için, kaliteli ürün-hizmet üretimi, fiyatlandırma, dağıtım ve tutundurma gibi geleneksel faktörlerin yetersiz kaldığını; insan hakları, sosyal gelişim ve çevrenin korunması gibi sürdürülebilir kalkınma prensiplerini temel alarak başarılı olmaları gerektiğini göstermiştir. Örgütlerin faaliyetlerini sürdürürken çevre, toplum ve ekonomiyi bütünsel bir bakış açısıyla, adillik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk ilkeleri çerçevesinde ele almaları beklenmektedir. BM (Birleşmiş Milletler), OECD, (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü), G20 (Group of 20) ve borsalar arası federasyonlar gibi pek çok uluslararası örgüt, uzun vadeli gelişme ve istikrar için iklim değişikliği, doğal kaynakların tükenmesi ve insan hakları ihlalleri gibi giderek büyüyen sorunların bir an önce çözümlenmesi gerektiği ve çözümün de işletmelerin çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim alanlarındaki uygulamalarının artmasıyla mümkün olacağı konusunda görüş birliğine varmışlardır.

Çalışmada özel sağlık sektöründe faaliyet gösteren ve hisseleri Borsa İstanbul BIST 100 ve Yıldızlar Endeksi'nde işlem gören, halka açık zincir sağlık gruplarının kurumsal sürdürülebilirlik raporları, BIST Sürdürülebilirlik Endeksi Araştırma Metodolojisi dokümanında yer alan veri seti kullanılarak incelenmiştir. Veriler, kurumların resmi internet siteleri, 'yatırımcı ilişkileri' için hazırlanan özel siteler ve SPK'nın resmi sitesi olan Kamuoyunu Aydınlatma Platformu'nda (KAP) yayınlanan bilgilerden elde edilmiştir. Araştırmada kamuya açık bilgiler kullanılmıştır. Doküman inceleme tekniğiyle elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile derinlemesine incelenmiştir. Kurumların sürdürülebilirlik açıklamalarının paydaş grupları üzerinde yarattığı etkinin boyutunun, günümüz rekabet koşullarındaki yeri ve önemine değinilerek, uygulamaların tüm toplumsal ve sosyal sistem üzerinde yaratacağı olası etkileri tartışılmıştır. Elde edilen bulgular kurumsal yönetişim, çevre, iklim değişikliği, biyo-çeşitlilik ve kurumsal sosyal sorumluluk başlıkları bağlamında sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sosyal Kalkınma, Sağlık Yönetimi

ABSTRACT

Under the influence of globalization, the redefined competition conditions indicate that traditional factors such as quality product-service production, pricing, distribution and promotion are insufficient for organizations to develop successful management strategies; human rights, social development and environmental protection. Organizations are expected to address the environment, society and the economy from a holistic perspective within the framework of fairness, transparency, accountability and responsibility. Many international organizations, such as the UN (OECD), the Organization for Economic Co-operation and Cooperation (G20), the G20 (Group of 20), and inter-market federations, have increasingly adopted climate change, depletion of natural resources and human rights violations for long-term they agreed that the growing problems should be solved as soon as possible and that the solution would be possible by increasing the applications of enterprises in environmental, social and corporate governance areas.

In this study, corporate sustainability reports of publicly traded health groups operating in the private health sector and whose shares are traded in Borsa İstanbul BIST 100 and Stars Index are analyzed using the data set in BIST Sustainability Index Research Methodology document. The

data were obtained from the official websites of the institutions, private websites prepared for 'investor relations ve and the information published on the Public Disclosure Platform (KAP), the official website of the CMB. Publicly available information was used in the research. The data obtained through document analysis technique was examined in depth by content analysis method. The importance of the impact of the sustainability statements on the stakeholder groups and their place and importance in today's competitive conditions is discussed and the possible effects of the practices on the whole social and social system are discussed. The findings are presented in the context of corporate governance, environment, climate change, biodiversity and corporate social responsibility.

GİRİŞ

20. yy.'ın son çeyreğinden günümüze dek, işletmelerin hangi amaçlar doğrultusunda çalışmaları gerektiği yönünde bir tartışma ve değişimin yaşanmasına sahne olmuştur. İşletmelerin kârlarını arttırmaya yönelik finansal faaliyetleri uygulanabilir görme anlayışı, yerini toplum değerlerini gözeterek, örgütün kârlılığını arttırıcı faaliyetleri ön plana çıkaran ve sosyal bilinci yüksek değerlerin uygulanmasına bırakmıştır. İşletmelerin, "doğayı hiç tükenmeyecek bir üretim faktörü" olarak görmeleri; hızla artan nüfusun tüketimi için daha fazla ürün ve hizmetin üretilmesi, doğal kaynakların azalması, var olanların endüstriyel atıklarla kirletilmesi, tarım alanlarının bozulmasıyla temiz gıdaya erişimin güçleşmesi, biyo-çeşitlikte bazı türlerin yok olması ya da azalması tüm bunlarla ilişkili olarak da dünya üzerindeki yoksulluk ve açlık gibi sorunların doğması, değişen paradigmaların temelini oluşturmaktadır. Bu paradigma değişimi, toplum ve birey sağlığını korumak ve geliştirmek amacıyla kurulan sağlık kurumlarında da enerji tüketimi, çevrenin korunması gibi yeşil özelliklerin gözetilmesi sonucunu doğurmuştur. Çevre ve halk sağlığının korunması ve geliştirilmesinde atıkların azaltılması, ayrıştırılması, atıkların dönüşümü, çevre dostu malzemeler satın alma, enerji tüketiminin yönetimi ve ilaçlarla ilgili atıkların yönetiminin yanı sıra çalışan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kurumsal yönetime uyum, kurumsal sosyal sorumluluk çalışmaları ile topluma katkı sağlanması, çalışan sadakati, kamuoyu farkındalığı, güven duyulma, itibar kazanma gibi yeni toplumsal ilgi ve etkilerine odaklanan değerler benimsenir olmuştur.

1. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI

Günümüz örgütlerinin rekabet stratejilerinde başarı sağlayabilmeleri için, sürdürülebilir kalkınmayı hedeflemeleri gerektiği yönünde sivil toplum, küresel karar vericiler ve yasa düzenleyicilerin gün geçtikçe artan baskıları izlenmektedir.

1987 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre Kalkınma Komisyonu (WCED)[17] 'Ortak Geleceğimiz' Raporu[18] işletmelerin ticari faaliyetlerinden doğacak, doğal ve sosyal sistemleri olumsuz etkileyebilen potansiyellerin önlenmesini istemiştir. Brundland Raporu sürdürülebilir kalkınma modeli olarak söz ettiği kavramı "bugünün toplum ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerini tehlikeye atmadan karşılama" olarak açıklamaktadır. Örgütlerin bu şekilde hem işletmesel kârlılığı yakalarken, hem de sürdürülebilir kalkınmayı sağlama yeteneğine de sahip oldukları vurgulanmıştır.

Birleşmiş Milletler, OECD, G20 ve borsa birlikleri sürdürülebilirliğin ekonomik boyutunun yanı sıra, çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim boyutları da bulunduğuna ve uzun vadeli ve istikrarlı bir gelişmenin sağlanması için tüm bu boyutların bir bütün halinde, işletmenin karar mekanizmalarına entegre edilmesi gerektiğine işaret etmektedir. (Aslantaş, 2017)

[17] World Commission on Environment and Development (WCED)
[18] Brundland Raporu

Kurumsal sürdürülebilirliğin, ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik olmak üzere üç ayağı bulunmaktadır. 1997 yılında ilk kez John Elkington tarafından ortaya koyulan "Triple Bottom Line" kavramı ile geleneksel muhasebe, finansal performansın yanı sıra sosyal ve çevresel performansı da içerecek şekilde genişletilmiştir. Bu yaklaşıma göre, bu üç alandan birinin ihmal edilmesi tüm işletme operasyonlarını ve geleceğini tehlikeye atacaktır. Amaç uzun dönemde ekonomik, çevresel ve sosyal açıdan işletmeler, tüm paydaşlar ve toplum için yarar sağlamaktır. (Aras, 2015, s. 10-567).

Ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik, birbirlerini destekleyen kavramlardır. Ekonomik sürdürülebilirlik, işletmenin kar etmesi ve sağlam bir finansal yapıya sahip olması ile gerçekleştirilirken, çevresel sürdürülebilirlik; işletmenin çevreye zarar vermeksizin ya da en az zarar vererek faaliyette bulunması, doğal kaynakların gelecek nesiller için de korunmasını ifade etmektedir. Sosyal sürdürülebilirlik ise, işletme çalışanlarının çalışma ve yaşam şartlarının iyileştirilmesi, müşterilerinin, yerel toplumun ve hatta gelecek nesillerin hayat kalitesinin göz önünde bulundurulmasını ifade etmektedir (Gençoğlu, Ekim 2016)

1.1. Hakla Arz Kavramı

Halka arz, Sermaye Piyasası araçlarının satın alınması için her türlü yoldan yapılan genel bir çağrıyı ve bu çağrının devamında gerçekleştirilen pay satışı olarak tanımlanmaktadır (Borsa İstanbul, 2018, s. 3-19).

Bir işletmeyi halka arz kararı vermeye yönlendiren sektöre özgü, ekonomik gündeme özgü ve kuruma özgü olmak üzere birbirinden farklı koşullar bulunmaktadır. Bunların başında finansman sağlamak, likidite sağlamak, kurumsallaşma ihtiyacı, kredibilitenin arttırılması, ulusal ve uluslararası yaygın tanıtım ihtiyacı, kredibilitenin arttırılması ve globalleşme olarak sıralanmaktadır.

Borsa İstanbul pazarlarında işlem görebilmek için izahnamenin Sermaye Piyasası Kurulu'nca onaylanarak şirket paylarının halka arz edilmesi ve Borsa kotuna alınması gerekmektedir. Borsa kotuna alınma, menkul kıymetler borsalarında sürekli işlem görmesi talep edilen payların ilgili şartları taşımaları durumunda ilgili pazarda işlem görmesinin kabul edilmesidir.

Tablo1- Halka Arz Sürecinin İşletmelere Sağladığı Faydalar



1.2. İşletmelerin Halka Arz Süreci

İşletmelerin Borsaya ve Sermaye Piyasası Kurulu'na (SPK) başvurmadan önce yapmaları gereken ön hazırlıklar bulunmaktadır. Bu hazırlıklar aşağıda başlıklar halinde özetlenmiştir.

1. İşletmede orta düzey yöneticiler, finans departmanında görevli kişiler ve halkla ilişkilerden sorumlu kişilerden oluşan .bir çalışma grubunun oluşturulması ve bu grubun Borsa İstanbul ve SPK'ya başvurmadan önce yapılması gereken işlemlerin listesini çıkarması beklenmektedir.

2. Yatırım kuruluşu ve danışmanların seçilmesi ve SPK tarafından yetkilendirilmiş aracı kuruluşla sözleşme imzalaması gerekmektedir.

3. Finansal tabloların hazırlanması ve bağımsız denetim şirketinin seçilmesi gerekmektedir.

4. İşletmenin genel kurul kararı ve esas sözleşmesinde SPK[19] Mevzuatı açısından gerekli değişiklikleri yapması SPK'ya sunması beklenmektedir. İşletmenin esas sözleşmesinde borsada işlem görecek payların devir ve tedavülünü kısıtlayıcı, ortakların haklarını kullanmalarını engelleyici hükümler söz konusu ise bu hükümlerin esas sözleşmeden çıkarılması, ayrıca esas sözleşmenin diğer hükümlerinin Sermaye Piyasası Mevzuatı'na uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

5. Halka arz fiyatının belirlenmesi gerekmektedir.

6. Başvuru için gerekli belgelerin hazırlanması gerekmektedir.

7. Son olarak, SPK ve Borsa İstanbul'a müracaat edilmesi gerçekleşmektedir.

İşletme tarafından bu adımların tamamlanmasından sonra, Borsa İstanbul yetkili organları tarafından aşağıdaki adımlar gerçekleştirilmektedir:

1. Borsa İstanbul ve SPK uzmanlarınca şirket incelemesi yapılır.
2. Takas ve Saklama Bankası'na müracaat edilerek sermaye piyasası aracı için ISIN kodunun Takasbank'tan alınır.

3. Merkezi kayıt kuruluşuna müracaat edilir.

4. Borsa İstanbul tarafından şirketin işlem göreceği pazar belirlenir.

5. Halka arz izahnamesi ve tasarruf sahiplerine satış duyurusu yapılır.

6. Satış sürecinin başlar.

1.3. İşletmeleri Halka Arz Edilmeye Yönlendiren Nedenler

Finansman yöntemi olarak halka arzın tercih edilmesinin anlamı, işletmenin büyümesini halka arz yoluyla finanse etmeyi tercih etmesi anlamına gelmektedir. Bu yolla işletmeler paylarını[20] primli fiyatla halka arz ederek, alternatif finansman yöntemlerine göre daha düşük maliyetli ve uzun vadeli bir kaynak elde etmektedirler. Ayrıca şirketler, halka açıldıktan ve payları borsada işlem görmeye başladıktan sonra da paylarını teminat göstererek kredi kullanabilme, daha uygun maliyetlerle borçlanma aracı ihraç edebilme imkânlarından yararlanmak üzere finansman ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler. (Borsa İstanbul, 2018, s. 1-2).

[19] Sermaye Piyasası Kurulu

[20] Pay senedi (Hisse senedi), bir şirkette ortakların şirket sermayesi içindeki pay sayısını ve Türk Lirası (TL) bazında nominal değerini gösteren senetlere verilen addır.

Aşağıdaki tabloda, 1986-2010 yılları arasında payları Borsada işlem gören şirketlerin halka arzdan sağladıkları kaynak ile işlem görmeye başladıktan sonra gerçekleştirdikleri sermaye artırımlarından sağladıkları kaynak toplamları ve ortaklara sağladığı nakit temettüler verilmektedir.

Tablo-2. Borsada işlem gören şirketlerin halka arzdan sağladıkları kaynakların dağılımı

	Halka Arz ve Bedelli Sermaye Artırımı (milyon ABD Doları)	Nakit Temettü (milyon ABD Doları)
1986-1989	779	606
1990-1994	6.584	3.202
1995-1999	7.473	5.686
2000-2004	10.264	4.204
2005-2009	19.814	23.812
2010-2016	20,517	43,441
TOPLAM	**65,431**	**80,951**

https://www.borsaistanbul.com/data/kilavuzlar/Halka_arz_ve_borsada_islem_gorme.pdf

İşletmeleri halka açılmaya yönlendiren diğer nedenler ise; işletmenin rakiplerinin halka açık şirketler olduğu durumlarda, hedef kitle tarafından, halka açık işletmelerin finansal açıdan daha sağlam olduğu algılaması, önemli bir rekabet avantajı sağlayabilmektedir.
Kuruluş dönemini geçiren ve olgunluk dönemine adım atan işletmelerin, girişim sermayesi yatırım ortaklıkları, emek ve sermaye koyarak büyüttükleri işletmelerini, halka arz ederek kârını realize etme yolunu seçebilirler.
Şirket, çalışanlarını motive ve teşvik etmek amacıyla pay bazlı performans planlarını kullanabilirler.
Halka arz yoluyla, yatırımcılar ve finansal kurumların nezdinde kredibilitesini arttırmak isteyebilirler.
Tüm bu faktörler, işletmeleri halka arz sürecine iten önemli sebepler arasındadır ve farklı koşullara bağlı olarak şirketin paylarını halka arz etme şekli değişebilmektedir. Ancak tüm halka açılan işletmelerin paylarının organize bir pazarda işlem görmesini sağlayarak elde ettikleri/edecekleri en önemli kazanımları önemli bir finansman kaynağından yararlanmaktır.

1.4. Sağlık Kurumlarını Halka Arz Sürecine Yönelten Gelişmeler

2017 yılından bu yana sağlık sektöründe ekonomi ekseninde yaşanan gelişmeler çeşitlilik göstermektedir. Bu gelişmelerin belli başlıları aşağıda kısaca özetlenmiştir.

- Özel ve devlete ait sağlık kurumlarının en büyük ödeyici kurumu niteliğinde olan Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yayınlanan SUT (Sağlık Uygulama Tebliği) fiyatlarında indirime gidilmiştir. Bu durum özellikle özel sağlık kurumlarının tahsilat ve bütçe gerçekleşmelerinde önemli ölçüde düşüşler yaşanmasına neden olmuştur.
- 2017 yılından bu yana yaşanan kur ve faiz artışı ile birlikte borçlanma maliyetlerinin artmasına neden olmuştur.
- Artan borçlanma maliyetleri, sektör tarafından yeni hastane yatırım planlarının askıya alınmasına neden olmuş, bu nedenle yabancı yatırımcının ilgisi de sağlık sektöründen diğer sektörlere kaymıştır.

- Artan kur ve faiz oranlarının bir diğer etkisi de sağlık kurumlarının net borç oranını arttırmış, borç karşılama kapasitelerinde ise önemli düşüşler yaşanmasına neden olmuştur.
- Sonuç olarak tüm bu yaşanan ekonomik gelişmelerin etkisiyle sağlık sektörü 2017'nin II. çeyreğinden başlayarak, 2019 'un ilk çeyreğine kadar geçen sürede orta ve uzun vadede yatırım ihtiyacını karşılayamadığı bir dönem yaşamıştır. (Sağlık Hizmetleri , 2019, s. 2- 4)

Sağlık sektörü için toparlanmanın başladığı dönem olarak, 2019 yılının II. yarısından itibaren alınan «Enflasyona Karşı Omuz Omuza» önlemleri gösterilmektedir.

- Kur sabitlemesi yoluyla sektörün üzerindeki döviz kuru riski azaltılmıştır,
- Kiralama sözleşmelerinin Türk Lirası'na çevrilmesi kararları, uzun vadeli ulusal görünümün yukarı yönlü revizesinde etkili olmuştur.

- Risklere açık olan SGK gelirlerinin stabilizasyonu sağlanmış, SUT fiyatlarında, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından bazı kalemlerde zam yapılmıştır.
- Ekonomi ve Sağlık Bakanlıkları tarafından teşviklerle desteklenen medikal turizm faaliyetlerinin gelirleri de sisteme , FAVÖK[21] marjında beklenen yukarı yönlü ivmeye katkı sağlamıştır.

1.5. Kurumsal ve Çevresel Sürdürülebilirlik Raporlamasının Önemi

Kurumsal sürdürülebilirliğin, ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik olmak üzere üç ayağı bulunmaktadır. Ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik, birbirlerini destekleyen kavramlardır. Ekonomik sürdürülebilirlik, işletmenin kar etmesi ve sağlam bir finansal yapıya sahip olması ile gerçekleştirilirken, çevresel sürdürülebilirlik; işletmenin çevreye zarar vermeksizin ya da en az zarar vererek faaliyette bulunması, doğal kaynakların gelecek nesiller için de korunmasını ifade etmektedir. Sosyal sürdürülebilirlik ise, işletme çalışanlarının çalışma ve yaşam şartlarının iyileştirilmesi, müşterilerinin, yerel toplumun ve hatta gelecek nesillerin hayat kalitesinin göz önünde bulundurulmasını ifade etmektedir (Gençoğlu, Ekim 2016).

Sürdürülebilir gelişimin sağlanmasında örgütler, yaşayan organizmanlar olarak yalnızca teknolojik donanım, ürün ve hizmetlere sahip olgular olarak düşünülmemekte aynı zamanda işletmenin tüm fonksiyonel süreçlerini de yönlendiren kültürel boyutları ile ele alınmaktadır. Bu bağlamda sosyal sorumluluğa sahip işletmelerin operasyonları sonucu ve sürecinde toplumu iyileştirme, topluma yatırım yapma, toplumsal kaygılara önem verme ve bu kaygıları göz önünde bulundurmaları beklenmektedir.

Günümüzde sürdürülebilir olmayı başarmış bir örgüt yönetimi için kurumsal itibar yönetimi de stratejik bir önem taşımaktadır. Kurumsal itibar, değerler bütününden oluşan bir yapıdır ve "bireylerde kurum imajını çağrıştıran; gerçeklik, dürüstlük, sorumluluk ve bütünlük gibi kuruma atfedilen değerlerin tamamı olarak ifade edilmektedir. Bu anlamda itibar uzun vadeli duyguları, değerleri, düşünceleri içine alan bir kavramdır (Dowling, 2001).

İşletme performansı açısından böylesine geniş sosyal, toplumsal uzantıları olan kurumsal itibar yönetiminin sosyolojik bağlamına göre insanlar sadece gerçeklere değil, algılarına da dayanarak karar vermektedirler (Fombrun, 2005). İtibar yönetimi bu nedenle müşteri talebi, kamuoyu güveni ve yatırımcı talebini de içeren, algıların yönetimi anlamına gelmektedir.

Toplumun büyük kesimi, gelişmişlik düzeyinin arttırılmasını, ekonomik gelişmelerle paralel bir olgu olarak algılamakla birlikte sosyal değişim, insan ve çalışan hakları ve çevrenin korunmasına yönelik gelişmelerin etkilerinin çok geç farkına varabilmiştir. Bugün toplum ekonomik değerlerin yanı sıra çevre ve sosyal boyutların da dikkate alındığı faaliyetlerin düzenlenmesini talep etmektedir. Bu nedenle kurumsal itibar iş dünyasının sürdürülebilirlik ve performans artışı bağlamında strateji olarak ele aldığı bir kavram haline gelmektedir. İşletmelerin sürdürülebilir işletme haline gelmesi ile operasyon maliyetlerinin düşeceği, kar paylarının yükseleceği, rekabette avantaj sağlayabileceği, hatta sürdürülebilir operasyonların geliştirilmesiyle birlikte işletmelerin itibarlarının artacağı düşünülmektedir (Kane, 2011).

Şirketler halka açılmak suretiyle önemli bir finansman kaynağından yararlanırlar. Borçlanma yöntemine göre halka arz, anapara ve faiz benzeri geri ödeme zorunlulukları olmayan bir kaynaktır. Bunun karşılığında ise kurumlardan eşitlik, sosyal sorumluluk, şeffaflık, bağımsızlık, sorumluluk, disiplin ve hesap verebilirlik gibi iyi yönetim unsurlarını gözeterek faaliyetlerini yürütmesi ve bunu başardığını hem topluma hem de yatırımcılarına raporlaması beklenir.

[21] FAVÖK: Bir şirketin faiz, vergi, amortisman ve itfa payı öncesi kazancını ifade etmektedir.

Yukarıda sıralanan nedenler bağlamında entegre raporun amacı, işletmenin sürdürülebilirlikle ilgili sonuç, hedef ve beklentilerini dikkate alarak ve finansal verilerle ilişkilendirerek, firmanın kısa, orta ve uzun vadedeki gelecek değerinin ortaya koyulmasını sağlamak olarak açıklanabilir.

2. ARAŞTIRMA

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, kurumsal ve sosyal sürdürülebilirlik raporlarının, borsada payları işlem gören sağlık kurumları açısından önemini vurgulamak ve yayınlanmış raporların BİST Sürdürülebilirlik Endeksi Araştırma Metodolojisi ve SPK'nın kurumsal yönetime uyum raporlama kriterlerine uygunluğunu incelemek, bu konuda halkla açılacak sağlık kurumlarına öneriler sunmak üzere hazırlanmıştır.

2.2. Problem Durumu ve Gerekçesi

Özel sağlık sektöründe 2019 yılının II. çeyreğinden bu yana olumlu ekonomik gelişmelerin yaşanmaya başlamasına rağmen, sektörün borçların karşılanma kapasitelerinde halen daha yetersiz görünüme sahip olması, sağlık kurumlarının halka arz edilmesi yoluyla sermaye yapısını güçlendirme ve elde edilen karın net mali borçların azaltılmasında kullanılmasına yönlendirmiştir.

Böylece söz konusu borçlardan kaynaklanan finansman gideri ve kur farkı giderlerinin de azaltılması hedeflenmiştir. Halka arz olunan sağlık kurumlarının sermaye artışı sonucunda finansal yapılarının ve net kâr yaratma kapasitelerinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

Bu çalışmada, 1997 ile 1999 yılları arasında Kamuoyu Aydınlatma Platformu (KAP)'ta yayınlanmış Faaliyet Raporlarında ve Kurumsal Yönetime Uyum Raporlarının incelenmesi ile, kurumsal, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik göstergelerine olan uyumunun izlenmesi amaçlanmaktadır.

2.3. Araştırmada Kullanılan Veriler

BİST Sürdürülebilirlik Endeksi Araştırma Metodolojisi, KAP'ta [22] yayınlanan kurumun faaliyet raporları ve kurumsal yönetime uyum raporlarında yer alan verilerden yararlanılmıştır. Yalnızca KAP'ta yer alan kamuya açık raporlardan elde edilen verilerin kullanılması aynı zamanda araştırmamızın kısıtını oluşturmaktadır.

Tablo 3. İncelenen Raporlar

İncelenen Raporlar	2017	2018	2019
1. Çeyrek Ara Dönem Raporu		✓	✓
1. Yarıyıl Ara Dönem Raporu		✓	✓
9. Ay Ara Dönem Raporu		✓	✓
Yıl Sonu Raporu	✓	✓	

Araştırmamıza dahil olan, 17 ilde 31 hastanesindeki 5.900'den fazla yatak kapasitesi ile hizmet sunan, sağlık kurumunun, KAP'ta yayınlanan faaliyet raporları incelenmiştir. Yukarıdaki tablonun satırlarında incelenen raporların adları, sütunlarında ise bu raporların ait oldukları yıllar gösterilmektedir.

2.4. Araştırmanın Metodolojisi

[22] Kamuoyu Aydınlatma Platformu

Araştırma kapsamında, BİST Sürdürülebilirlik Endeksi Araştırma Metodolojisi dokümanında yer alan veriler kullanılarak, sağlık kurumunun raporlarına yansıyan, tıbbi ve çevresel atıkların yönetimi, bitki örtüsü ve biyoçeşitliliğin korunması, kurumun uyguladığı ve/veya uygulamayı taahhüt ettiği çevre politikaları, çevre yönetim sistemleri ve çevresel raporlama unsurları incelenmiştir.

Tablo 4. Çevresel Sürdürülebilirlik Boyutları ve Göstergeleri

BOYUTLAR	ALT GÖSTERGELER	2017	2018	2019
1. Çevre Politikası	Enerji tasarrufu ve iklim değişikliğinden korunma ile ilgili politikalar bulunuyor mu?	1	1	1
	Hava emisyonlarından korunma ile ilgili politikalar bulunuyor mu?	–	–	–
	Su kullanımında tasarruf ile ilgili politikalar bulunuyor mu?	1	1	1
	Atık yönetimi ile ilgili politikalar bulunuyor mu?	1	1	1
1.1. Çevre Yönetim Sistemi Sorumluluğu	Çevre Politikasının uygulanmasından sorumlu üst düzey yönetici görevlendirilmiş mi?	1	1	1
	Çevre politikasının uygulanmasında hedef ve amaç bazlı yaklaşım taahhüdü bulunuyor mu?	0	1	1
1.2. İzleme ve Denetim	Çevre politikasının düzenli olarak gözden geçirilmesi taahhüdü bulunuyor mu?	1	1	1
	Ürün ve hizmetlerin çevreye etkilerini ele alma taahhüdü var mı?	0	1	1
	Düzenli çevre izleme ve denetim taahhüdü bulunuyor mu?	1	1	1
	ISO 5000 Enerji Yönetim Sistemleri Belgesi bulunuyor mu?	0	0	0
2. Biyoçeşitlilik Politikası	Biyoçeşitlilik eylem planı bulunuyor mu?	0	0	0
	Çevrenin korunmasında sosyal sorumluluk ve sponsorluk projelerine katılım sağlanıyor mu?	0	1	0
3. İklim Değişikliği	İklim değişikliği ile ilgili sorumluluk beyanı bulunuyor mu?	0	0	0
	ISO 14064 Sera Gazı Yönetim Sistemi alma taahhüdü bulunuyor mu?	0	0	0
	Sera gazı emisyonu, düşük karbon salınımı, Karbon Saydamlık Projesine atıfta bulunulan ifadeler bulunuyor mu?	0	0	0

Çevresel sürdürülebilirlik konusunda endekste listelenen toplam 3 boyut ve bu boyutlara ilişkin toplam 15 soru bulunmaktadır. Endeskte yer alan soruların cevaplarına ilişkin raporlarda bir ifadeye rastanıyorsa 1: var; 2: yok şeklinde işaretlenerek, istatistik programına işlenmiş ve yüzdesel değerler belirlenmiştir.

Sosyal sürdürülebilirlik konusunda sağlık kurumunun kurumsal yönetime uyum taahhüdü incelenmiştir. Bu kapsamda sağlık kurumunun çalışanlarının çalışma ve yaşam şartlarının iyileştirilmesi, müşterilerinin, yerel toplumun ve hatta gelecek nesillerin hayat kalitesinin göz önünde bulundurulmasına yönelik faaliyetleri araştırılmıştır.

BİST endeksinde sosyal sürdürülebilirlik konusunda, Pay sahipleri ile ilişkiler, kamuoyunu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri, yönetim kurulunun yapısı olmak üzere 4 alt boyut ve bu boyutlara ilişkin toplam 64 soru bulunmaktadır. Veri setinde bulunan pay sahipleri ile ilişkiler sorularından "Karşılıklı iştirak ilişkileri" ve "Özel denetçi görevlendirilmesi" hususlarındaki 2 soru kurumun karşılıklı iştirak ilişkisi bulunmadığı ve pay sahipleri tarafından özel denetçi görevlendirilmesi talebi bulunmadığına yönelik, KAP'ta yayınlanan özel açıklamaları bulunduğu için, kurumun bu sorulardan muaf olduğu görülmüş ve veri setinden çıkarılmıştır.

Tablo 3. Sosyal Sürdürülebilirlik Boyutları ve Göstergeleri

1. PAY SAHİPLERİ İLE İLİŞKİLER	ALT GÖSTERGELER	2017	2018	2019
1.1. Pay Sahipliği Haklarının Kullanımının Kolaylaştırılması	Yıl boyunca düzenlenen yatırımcı toplantıları sayısı hakkında bilgi bulunuyor mu?	1	1	1
1.2. Genel Kurul	Duyurular ve toplantı raporları KAP'ta yayınlanmış mı?	1	1	1
	Bağış ve Yardım Politikası kamuoyuna açıklanmış mı?	1	1	1
	Menfaat sahiplerinin toplantılara katılımını düzenleyen maddeler bulunuyor mu?	1	1	1
	Genel kurula katılan menfaat sahipleri hakkında bilgileri yayınlanmış mı?	1	1	1
1.3. Oy Hakları	İmtiyazlı pay sahipleri ve oy oranları açıklanmış mı?	1	1	1
	En büyük pay sahibinin ortaklık oranı açıklanmış mı?	1	1	1
1.4. Azlık Hakları	İçerik veya oran bakımından azlık hakları genişletilmiş mi?	1	1	1
	Kamuoyuna açıklanmış mı?	1	1	1
1.5. Kar Payı Hakkı	Kar dağıtım politikasının bulunuyor mu?	1	1	1
	Kamuoyuna açıklanmış mı?	1	1	1
	Genel kurul tutanak metinleri kamuoyuna açıklanmış mı?	1	1	1

2. KAMUYU AYDINLATMA VE ŞEFFAFLIK	ALT GÖSTERGELER	2017	2018	2019
2.1. Kurumsal İnternet Sitesi	Pay sahiplerinin listesi kurumsal internet sitesinde açıklanmış mı?	1	1	1
	Yabancı dil seçeneği bulunuyor mu?	1	1	1
2.2. Faaliyet Raporları	Yönetim Kurulu üyelerinin isimleri bulunuyor mu?	1	1	1
	Özgeçmişleri ile tanıtılmış mı?	1	1	1
	Yönetim Kurulu Üyelerin bağımsızlık beyanları bulunuyor mu?	1	1	1
	Yönetim Kurulunda Oluşturulan Komitelerin Sayı, Yapı ve Bağımsızlık beyanları bulunuyor mu?	1	1	1
	Yönetim Kurulunun Faaliyet Esasları açıklanmış mı?	1	1	1
	Şirket faaliyetlerini önemli derecede etkileyebilecek mevzuat değişiklikleri açıklanmış mı?	0	1	1
	Şirket aleyhine açılan önemli davalar hakkında bilgi açıklamaları bulunuyor mu?	1	1	1
	Çıkar çatışmaları ve bunları önlemek için alınan tedbirlere ilişkin açıklamalar bulunuyor mu?			

3. MENFAAT SAHİPLERİ	ALT GÖSTERGELER	2017	2018	2019
3.1. Menfaat Sahiplerine İlişkin Şirket Politikası	Tazminat Politikası açıklanmış mı?	1	1	1
	Çalışan haklarının ihlali nedeniyle şirket aleyhine kesinleşen yargı kararlarının sayısı açıklanmış mı?	1	1	1
	Şirketin ihbar mekanizmaları kurulmuş mu?	1	1	1
3.2. Menfaat Sahiplerinin Şirket Yönetimine Katılımının Desteklenmesi	Çalışanların yönetim organlarına katılımına ilişkin olan iç düzenlemeler bulunuyor mu?	1	1	1
	Çalışanların temsil edildiği yönetim organları var mı?	1	1	1
3.3. Şirketin İnsan Kaynakları Politikası	Kilit yönetici pozisyonları için yedekleme planları var mı?	1	1	1
	İK politikası fırsat eşitliğini destekleyen ifadeler içeriyor mu?	1	1	1
	Ayrımcılık ve kötü muameleyi önlemeye yönelik önlemler bulunuyor mu?	1	1	1
	İş kazalarıyla ilgili sorumluluk sebebiyle şirket aleyhine kesinleşen yargı kararı bulunuyor mu?	1	1	1
	OHS 18001 İş Güvenliği Sertifikasyonu bulunuyor mu?	1	1	1

4. YÖNETİM KURULU YAPISI	ALT GÖSTERGELER	2017	2018	2019
4.1. Yönetim Kurulunun Faaliyet Esasları	Yönetim kurulu performans değerlendirmesi yapılıyor mu?	0	0	0
	YKÜlerinin yönetim zafiyetinden kaynaklanacak hasarın sigortalanması yapılmış mı?	1	1	1
	Yönetim kurulu üyelerinin ibrası gerçekleşmiş mi?	1	1	1
	İç kontrol birimi tarafından denetim kuruluna veya diğer ilgili komitelere sunulan raporlar bulunuyor mu?	1	1	1
	İç kontrol sisteminin etkinliğine ilişkin bağımsız değerlendirme yapılıyor mu?	1	1	1
	Yönetim kurulu başkanı ve icra başkanı/genel müdürün aynı kişi olmasına ilişkin gerekçe açıklanmış mı?	1	1	1
	Yönetim Kurulunda kadın üyelerin sayısı ve oranı yeterli mi?	1	1	1
4.2. Yönetim Kurulu Toplantılarının Şekli	Yıl içerisinde fiziki olarak toplanarak yapılan yönetim kurulu toplantıları yapılmış mı? Sayısı yeterli mi?	1	1	1
	Yönetim kurulu toplantılarına ortalama katılım oranı yeterli mi? (%50 +1 yeterli kabul edilmektedir)	1	1	1
	Yönetim kurulu toplantılarının ne şekilde yapılacağının belirlendiği şirket içi düzenlemeler hakkında bilgi bulunuyor mu?	1	1	1
	Üyelerin şirket dışında başka görevler almasını sınırlandıran politikalar bulunuyor mu?	1	1	1
4.3. Yönetim Kurulu Bünyesinde Oluşturulan Komiteler	Faaliyet raporunda yönetim kurulu komitelerine ilişkin bilgiler bulunuyor mu?	1	1	1
	Komitelerin çalışma esasları KAP'ta duyurulmuş mu?	1	1	1

		Denetim komitesinin, faaliyetleri hakkında bilgi verilmiş mi?	1	1	1
		Kurumsal yönetim komitesinin faaliyetleri hakkında bilgi verilmiş mi?	1	1	1
		Aday gösterme komitesinin faaliyetleri hakkında bilgi verilmiş mi?	1	1	1
		Riskin erken saptanması komitesinin faaliyetleri hakkında bilgi verilmiş mi?	0	1	1
		Ücret komitesinin faaliyetleri hakkında bilgi verilmiş mi?	0	1	1
4.4	Yönetim Kurulu Üyelerine ve İdari Sorumluluğu Bulunan Yöneticilere Sağlanan Mali Haklar	Operasyonel ve finansal performans hedeflerine ve bunlara ulaşılıp ulaşılmadığına ilişkin bilgi verilmiş mi?	0	1	1
		İcrada görevli olan ve olmayan üyelere ilişkin ücretlendirme politikası hakkında bilgi verilmiş mi?	0	0	1
		Yönetim kurulu üyelerine ve idari sorumluluğu bulunan yöneticilere verilen ücretler açıklanmış mı?	0	0	0

3.5. Bulgular

Araştırmamızda incelenen özel sağlık kurumlarının KAP 'ta yayınlanan yıllık faaliyet raporları kapsamında çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik konusunda yaptıkları çalışmalara ilişkin elde edilen bulgular aşağıda açıklanmaktadır.

Tabloda yer alan veriler, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik konusunda BİST veri setinin kriterlerine uygun olarak, işletmelerin raporladıkları çalışmaları özetlemektedir.

GÖSTERGE TANIMI	İNCELENEN TOPLAM GÖSTERGE SAYISI	RAPORLANMIŞ GÖSTEGELERİN SAYISI			RAPORLANMIŞ GÖSTERGELERİN ENDEKSİ KARŞILAMA ORANI %		
		2017	2018	2019	2017	2018	2019
Pay Sahipleri ile İlişkiler	12	12	12	12	100	100	100
Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık	10	9	10	10	90	100	100
Menfaat Sahipleri	18	18	18	18	100	100	100
Yönetim Kurulu Yapısı	21	15	18	19	60	86	90
Çevresel Sürdürülebilirlik	15	6	8	9	36	50	57

3.6. Kurumsal Sürdürülebilirlikle İlgili Bulgular

Tablonun satırlarında sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik konusunda endekste yer alan boyutların adları yer almaktadır.

Tablonun sütunlarında ise bu göstergeler için her bir boyut için endekste belirlenmiş olan göstergelerin toplam sayısı, sağlık kurumunun yıllık faaliyet raporlarının incelenmesi sonucu yıllara göre raporladığı göstergelerin sayısı ve raporlanmış olan bu göstergelerin endeksi karşılama oranları yer almaktadır.

Tablonun sonuçları incelendiğinde sosyal sürdürülebilirlik konusunda 2018 ve 2019 yıllarında raporlanan gösterge sayısının artış gösterdiği görülmektedir. Analize dahil olan sağlık kurumunun yıllık faaliyet raporlarında kurumsal yönetim ilkelerine uyum raporu, kurumsal yönetim ilkelerine uyum beyanı yer almaktadır. Pay sahipleri ile ilişkiler, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri ve yönetim kurulunun yapısı olmak üzere 4 ana boyutta da 2018 ve 2019 yıllarında %100, kurumun Borsa İstanbul'a başvuruda bulunduğu 2017 yılında ise %90'a yakın bir raporlama yapıldığı görülmektedir. Tabloda belirtilen araştırma sonuçlarına bakıldığında, kurumun pay sahipleriyle ilişkiler, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık ve mefaat sahipleri ile ilişkiler konularında adillik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve ilgili tüm taraflara karşı sorumluluk olarak literatürde açıklanan kurumsal

sürdürülebilirliğin ana ilkelerini karşıladığı görülmektedir. Tablo 3'te belirtilen alt göstergelerde pay sahiplerinin yıl boyunca katıldıkları toplantıların sayısı, toplantı notları ve kullandıkları oyların niteliğinin şeffaf bir şekilde raporlarda yer aldığı görülmektedir. Pay sahiplerinin azlık hakları ve kar payı haklarına ilişkin düzenlemeler endekse uygun şekilde raporlandığı görülmektedir.

Personel yönetmeliğinin çalışanların sosyal hakları, ücretlendirme, teşvik ve ödüllenme, terfi, kalite, güvenlik, çalışanların gelişimi gibi alanları kapsamaktadır. Şefafflık ilkesinin bir göstergesi olarak, çalışan kurum aleyhine kesinleşmiş yargı kararlarının sayısını da açıklamıştır.

Kurumun risk yönetimi, yolsuzluk ve rüşveti önleyici uygulamalar ile ilgili ISO 37001:2016 rüşvet önleyici yönetim sistemi sertifikasyonu bulunmamaktadır. Bu konudaki uygulamalar kurum ve bağlı ortaklıklarındaki çalışan disiplin süreçlerine ilişkin denetimi gerçekleştirmekle görevli disiplin komitesi ve onun hazırladığı prosedürlere bağlılıkla sınırlı kalmıştır. Etik değerler kapsamında hasta hakları ve sorumlulukları prosedürü hazırlanmış ve web sayfasında ana sayfa imleçleri içerisinde yayınlanmıştır. Ana ilkeler kapsamında bulunan yönetim kurulunun bağımsız uzmanlar tarafından yapılması gereken yönetim kurulunun performans değerlendirmesi yapılmadığı görülmektedir. Ayrıca görev dağılımı ile kendisine yetki devredilen yönetim kurulu üyesi de bulunmamaktadır. Yönetim kurulu başkanı ile icranın başı olan CEO[23] aynı kişidir.

Halk sağlığının korunması ve geliştirilmesi amacıyla hastanelerin hemen hepsinin bulundukları il genelinde halka açık sempozyum, seminer, konferans, sohbet toplantısı düzenlediği, gebe eğitimi, diyabet hastalarına özel eğitim programları, kalp hastalıklarından korunmak üzere ücretsiz tarama etkinlikleri gibi programlar düzenledikleri raporlanmıştır. Hastanelerin bulundukları tüm il ve ilçelerde hastaneler kanalıyla uygulanan ulusal kampanyaları da raporlanmıştır. Bu kampanyaların başlıcalarının konularını organ bağışı, kan bağışı, annelere eğitimler ve sağlık tarama programları, kalp hastalıkları ve diyabet gibi kronik hastalıklara yönelik eğitimler ve aşı kampanyaları ile kanser tedavisine yönelik farkındalık çalışmaları oluşturmaktadır.

3.5.1. Çevresel Sürdürülebilirlik ile İlişkili Bulgular

BİST Sürdürülebilirlik Endeksi Metodoloji Kılavuzunda, sağlık kurumları, kimyasallar ve ecza ürünleri kullanımı ile bireysel ve kitlesel bulaşıcı hastalıklara yol açabilecek düzeyde atık üretmeleri sebebiyle, faaliyet alanına göre çevre risk derecesi yüksek tesisler olarak değerlendirilmektedir. Sağlık kurumları biyoçeşitlilik açısından orta etki düzeyine; iklim değişikliği etki düzeyi olarak da orta düzeyde kurumlar olarak değerlendirilmektedir.

Çevresel etki düzeyi yüksek biyoçeşitlilk ve iklim değişikliği açılarından ise orta olarak değerlendirilen sağlık kurumlarının sürdürülebilirlik açısından araştırmamı kapsamında rastladığımız belgeler ışığındaki bulguları aşağıdaki şekilde özetlenmektedir.

Kurumun çevre politikası beyanı bulunmasına karşın, ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemleri, ISO 50000 Enerji Yönetim Sistemleri gibi çevrenin korunmasına ilişkin kalite belgeleri bulunmamaktadır.

Kurumun enerji tasarrufu, hava emisyonlarının azaltılması, su kullanımında tasarruf ve hem tıbbi hem de çevresel/evsel atıkların toplanması, geri dönüşümü ve bertaraf edilmesi ile ilgili çevre politikası beyanı bulunduğu görülmektedir. Buna karşın, ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemleri, ISO 50000 Enerji Yönetim Sistemleri gibi çevrenin korunmasına ilişkin bağımsız izlem ve denetimin yapılmasına olanak veren bir kalite akreditasyon belgesi bulunmadığı görülmektedir. Kurum çevrenin korunmasına yönelik sosyal sorumluluk projelerine 2018 yılında destek vermiş, ancak bunu 2019 yılına taşımadığı görülmektedir. Çevre politikasının uygulanmasında üst düzey yöneticinin sorumluluk beyanı ve görevi bulunduğu görülmektedir. Ancak, iklim değişikliği ve biyoçeşitliliğin korunması konularında kurumun bir taahhüdü, beyanı ya da uygulaması bulunmadığı görülmektedir.

[23] Chief Executive Officer

4. SONUÇ

Kurumsal ve çevresel sürdürülebilirlik raporları, kurumların hedef kitlelerini oluşturan hastalar ve yakınları için olduğu kadar, potansiyel yatırımcılarına da kurumun stratejisi, yönetim yaklaşımı ve topluma sundukları taahhütler konusunda bir değerlendirme sunmaktadır. Hesap verebilirliğin bir aracı olarak görülen bu raporların standartları, ülkelerin borsaları ve sermaye piyasası kurulları tarafında paydaş talepleri ve gelişen ihtiyaçlar ile uyumlu olarak sürekli güncellenmektedir. Sürdürülebilirlik politikalarının şirketlerin kurumsal itibarını artırdığı ve bu itibarın şirketin marka değerine yansıdığı düşünülmektedir.

Çevresel ve kurumsal yönetime ilişkin riskleri başarıyla yöneten ve kamuoyundaki itibarları artan kurumlar yatırım sektörünün de ilgisini çekmekte, bu kurumların ulusal ve uluslararası yatırımcılara erişim kabiliyetleri artmaktadır.

Fakat birçok görüşe göre, özellikle borsa yatırımcısına yeni hitap etmeye başlamış olan kurumların yayınladıkları birçok rapor henüz bu bilinç ve değerlendirme seviyesinde değildir. Raporların çoğunluğunun daha çok halkla ilişkiler ve iletişim çalışması şeklinde olduğu görüşü bulunmaktadır. Kurumların sosyal sorumluluk ve sponsorluk faaliyetleri detaylı şekilde anlatılırken, kurum içi bilgilerin çok sınırlı kaldığı, birçok göstergede bağımsız denetime açık akreditasyon belgelerine sahip olmadığı görülmektedir.

BIST Sürdürülebilirlik Endeksi veri setinde kurumların raporlama performansı ile sürdürülebilirlik performansının ilintili olacağı kabul edilmektedir. Bu yetersiz sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kurumların bu alanda, neden belirtmeksizin ya hiç raporlama yapmadıkları, ya da rapora yansıyan uygulamaların politikaların belirlenmesi ve yazılı hale getirilerek, çalışanlara eğitiminin verilmesiyle sınırlı kaldığı görülmektedir.

Kurumların sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik konusundaki faaliyetlerinin, topluma ve yatırımcılara açık bir görüş sunabilmesi için BIST Kurumsal Yönetim Endeksi'nin sağlık başta olmak üzere hizmet sektörlerine yönelik yeni ölçekler ve veri setleriyle desteklenmesi önerilmektedir.

Sağlık gruplarının halka açılmakla elde ettikleri sermaye artışının, sağlık kurumlarının sürdürülebilirlik, hasta güvenliği, çalışan hakları, kurumsal yönetişim ve sosyal sorumluluğa etki eden politikalarının geliştirilmesinde hangi olumlu adımların atılmasına etki ettiği / etmesi gerektiği konusunda hiçbir kriter bulunmamaktadır.

Bu çalışma kapsamında yapılan araştırmada 17 ilde 32 hastanesi bulunan özel sağlık kurumunun, Kasım 2017 – Eylül 2019 döneminde yayınlanan faaliyet raporları içerik analizi yöntemiyle incelenmiş, Kamuyu Aydınlatma Platformunun (KAP) resmi web sayfasından elde edilmiştir. Analiz bulgularına bütün olarak bakıldığında çevresel sürdürülebilirlik konusunda çalışmaların arttırılması ve iklim değişikliği, biyoçeşitlilik, sera gazı emisyonlarının azaltılması konularında daha fazla çalışmanın raporlanması gerektiği görülmektedir.

KAYNAKLAR

Aras, G.-S. G. (2015). *Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama.* İstanbul : TÜSİAD.

Aslantaş, P. D. (2017). Türkiye'de Sürdürülebilirlik ve Çevreye Yönelik Perspektif . P. D. Pekdemir içinde, *İşletmelerde Sürdürülebilirlik Dnamikleri* (s. 466-477). İstanbul: Beta .

Borsa İstanbul. (2016, Ekim 20). *Klavuzlar.* Halka Arz ve Borsada İşlem Görme Klavuzu: https://www.borsaistanbul.com/data/kilavuzlar/Halka_arz_ve_borsada_islem_gorme.pdf adresinden alınmıştır

Dowling, G. R. (2001). *Creating Corporate Reputations: Identity, Image and Performance.* Oxford: Oxford University Press.

Fombrun, C. (2005, 10 29). *"Corporate Reputation Quotient"*. 08 21, 2018 tarihinde Haris Interactive: file://C:/DocumentsandSettings/b/Desktop/CorporateReputationQuotient.htm adresinden alındı

Gençoğlu, Ü. G.-A. (Ekim 2016). Kurumsal Sürdürülebilirlik Açısından Entegre Raporlamanın Önemi ve BIST Uygulamaları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 51-55.

Hayri Ülgen, K. M. (2004). *"İşletmelerde Stratejik Yönetim"*. İstanbul: Literatür.

İstanbul, B. (2018, Ekim 18). *Borsa İstanbul*. Halka Arz ve Borsa İstanbul'da İşlem Görme : https://www.borsaistanbul.com/data/kilavuzlar/Halka_arz_ve_borsada_islem_gorme.pdf adresinden alınmıştır

Kamuoyu Aydınlatma Platformu (KAP). (tarih yok). Ekim 20, 2019 tarihinde https://www.kap.org.tr/tr/ adresinden alındı

Kane, A. (2011). Green Recruitment, Development and Engagement. *The British Psychological Society*, 6-17.

Sağlık Hizmetleri , M. A. (2019). *30.09.2019 Tarihinde Sona Eren Dokuz Aylık Döneme İlişkin Ara Dönem.* İstanbul: Kamuoyu Aydınlatma Platformu (KAP).

TÜRKİYE'NİN KAMU DİPLOMASİSİNİN YENİ MEDYA PLATFORMLARINDA ÜRETTİĞİ KÜLTÜREL İMGELER: TÜRK HAVA YOLLARI'NIN INSTAGRAM İÇERİKLERİNİN GÖRSEL SÖYLEM ANALİZİ

Gökçe Özsu

Hacettepe Üniversitesi, İletişim Bilimleri doktora öğrencisi

gozsu@hacettepe.edu.tr

Öz

Kamu diplomasisi ile yumuşak güç arasındaki ilişki kültür, değerler ve ideoloji gibi maddi olmayan unsurlara dayanmaktadır. Bu unsurların uluslararası politikanın hakim söylemiyle örtüşmesi bir ülkenin yumuşak güç üretmesini sağlar. Türkiye'nin 2000'li yıllarda dış politikada geçirdiği dönüşüm ile Türk Hava Yolları'nın (THY) yumuşak güç üretme aracı olarak kullandığı yaygın bir şekilde kabul edilmektedir. Bu çalışmada ise kamu diplomasisi aracı olarak kullanılan THY markasıyla tahayyül edilen ulusal kimliğin ve kültürün piyasa mekanizması içerisinde temsil edilen imgelerine ve yeni medya uzamında üretilen söyleme odaklanılacaktır. Buradaki amaç, THY'nin Instagram içerikleri üzerinden Türkiye'nin kamu diplomasisinin yeni medyadaki uygulamalarını incelemektir. Ayrıca, kamu diplomasisi uygulamaları bağlamında Türkiye için anahtar bir marka olduğu varsayılan THY'nin yeni medya uzamında Türkiye kamu diplomasisini nasıl desteklediğinin ve bunun hangi kültürel imge üretimleriyle gerçekleştirildiğini inceleyecek olması, bu çalışmanın en temel özgün değerini oluşturmaktadır. Araştırma yöntemi görsel söylem analizi olup, THY'nin '@turkishairlines' isimli resmi Instagram hesabında yer alan 1 Ocak 2019'dan çalışmanın sonlandırıldığı 8 Aralık 2019 tarihi arasında paylaşılan 92 fotoğraf içeriği çözümlenmiştir. Önce analize dahil edilecek içerikler söylemsel yapılarına göre kategorilendirilmiş, ardından içeriklerde görsel dil içerisinde örtük bir şekilde üretilen söylemin 3 aşamalı yapısı (makro, temsili ve etkileşimsel) ele alınmıştır. Söylem; konuşmaya dayalı etkileşim, yazılı metin, işaretler, imgeler ve anlamlandırmanın diğer semiyotik/göstergebilimsel veya multimedya boyutlarını içeren bir iletişim etkinliğidir. Tıpkı sözsel ve yazılı metin temaları arasında bağlantı olacağı gibi görsel dilde de benzer bağlantılar olabilmektedir. Çalışmanın temel bulguları THY'nin çalışmaya dahil edilen Instagram içeriklerinin Türkiye'nin kamu diplomasisi aracı olmasını sağlayan imgeleri üretmediği şeklindedir.

Anahtar Kelimeler: Görsel söylem analizi, Instagram, kamu diplomasisi, Türk Hava Yolları, yeni medya.

TUKISH PUBLIC DIPLOMACY AND CULTURAL IMAGES ON NEW MEDIA: VISUAL DISCOUSE ANALYSIS OF TURKISH AIRLINES' INSTAGRAM CONTENTS

Abstract

Culture, values and ideology are the key concepts that form the interrelationship between public diplomacy and soft power. As these key concepts correspond to the dominant discourse of international politics, they can provide a space to a country in producing soft power. Turkey has been instrumentalizing Turkish Airlines for the same purpose as Turkey has undergone a major shift in her foreign policy in the early 2000's. In this study, the main focus is the discourse that been produced in online sphere and cultural imaginations have been represented within through THY brand as an instrument of Turkish public diplomacy. The main purpose of this study is analyzing the implementation of Turkish public diplomacy in the online sphere. Originality of the study is that providing how Turkish Airlines brand as a Turkish flagship company promotes Turkey's public diplomacy in the online sphere and which cultural imagination are being produced. For methodology, visual discourse analysis has been conducted and 92 contents extracted from Turkish Airline's official Instagram account @turkishairlines shared between 1 January 2019 and 8 December 2019. Bu doing so, initially the contents subjected to the analysis have been categorized for their analysis units, later on the discursive strategies that being used within the contents have been scrutinized. Discourse is a

communicative practice that incorporate spoken interaction, written texts, signs, imagination and meaning-making process through semiotic aspects or multimedia layers. Alike the relation between oral and written texts, visual texts can incorporate similar relations. The main finding is that the Instagram contents subjected to the analysis do not produce cultural images favor of Turkish public diplomacy.

Keywords: Instagram, new media**,** public diplomacy, Turkish Airlines, visual discourse analysis

1. Giriş

Bu çalışma, Türk Hava Yolları'nın (THY) Türkiye'nin kamu diplomasisi aracı olarak yeni medya uzamında hangi kültürel imgeleri inşa ettiğine odaklanmaktadır. THY, Türkiye'nin en temel kamu diplomasisi araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. THY'ye dair Türkiye'de yapılan çalışmaları şu şekilde 5 farklı kümeye ayırmak mümkündür: Birinci kümede yer alan çalışmalar THY yolcularının uçuş deneyimlerinden ne kadar memnun olduklarına, yolcuların hangi demografik özelliklerinin memnuniyetlerini nasıl etkilediğine dair çalışmalardır (Güngör, Güngör, Doğan, 2019; Koçoğlu, 2018; Bilsel, Altınay Özdoğan, 2019). İkinci kümede yer alan çalışmalar ise THY'nin spor alanında gerçekleştirdiği sponsorluklarına odaklanmaktadır (Tekin, Eroğlu-Eskicioğlu, 2015; Taşkın, Koşat, 2016; Sarıtaş, 2017). Üçüncü kümede yer alan çalışmalar pazarlama alanında THY'nin marka iletişim stratejilerine odaklanmaktadır (Erciş, 2012; Altunbaş ve Diker, 2015; Koçak ve Atalik, 2015). Dördüncü kümedeki çalışmalar THY'nin finansal yapısına dair çalışmalar olup daha çok işletme ve iktisat alanındaki çalışmalar olduğu görülmektedir (Kızıl ve Aslan, 2019; Dayı ve Esmer, 2017; Turğay vd., 2014). Son kümede yer alan çalışmalar ise Türkiye'nin marka diplomasisi ve kamu diplomasisi aracı olarak THY'ye odaklanan çalışmalardır (Köksoy, 2016; Poyraz ve Dinçer, 2019, Selçuk, 2015). Ancak geniş bir tematik alana yayılan ve gittikçe arttığı görülen THY'ye dair literatür Türkiye'ni kamu diplomasisi adına ürettiği ve THY dolayımıyla inşa ettiği kültürel imgeleri konu edinmemektedir. Bu çalışma ise bu boşluğu gözeterek THY'yi konu edinen literatüre katkıda bulunmayı amaçlayıp, gün geçtikçe artan THY konulu çalışmalar için yeni sorular öne sürmeyi amaçlamaktadır. Bunun için bu çalışma şu sorular etrafında oluşturulmuştur: THY markasında ulusal kimlik ve kültür nasıl temsil edilmiştir? Yeni medya uzamlarında üretilen imgelerle hangi söylem inşa edilmiştir? Kamu diplomasisinin hedeflenen halk ya da kamuoyu üzerinde olumlu etki yaratmayı amaçlar ancak bu çalışma kapsamında bu etkiyi ölçmek içeriklerin izlerkitle/kullanıcıların nasıl alımladığını çalışmayı gerektirdiği için bu çalışma kapsamında mümkün değildir. Bu yüzden yalnızca içerik aracılığıyla kurulan söylem içerisinde inşa edilen imgeler analiz edilecektir. Bu çalışmanın en temel kısıtlılıkları, yalnızca son 1 yılda paylaşılan içerikleri çözümlemesidir. Bu kısıtlılık, Türkiye'nin kamu diplomasisi konusunda daha pro-aktif bir seyir izlediği 2000'li yılların sonundaki içerikleri analiz dışı bırakmaktadır. Bir diğer kısıtlılık ise bu çalışmanın yalnızca içeriğe odaklanmasıdır. Yalnızca içeriklerin analize dahil edilmesi, kamu diplomasisinin en önemli amaçlarından biri olan hedeflenen kamuoyunu cezbetme konusunun ne kadar gerçekleştiğini, dolayısıyla da kamu diplomasisi için belirlenen hedeflere ne kadar ulaşıldığının çözümlenmesi bu çalışma kapsamında mümkün değildir. Çalışma boyunca önce kamu diplomasisi ile yumuşak güç arasındaki ilişkiye dair bir genel çerçeve çizilecek, ardından Türkiye'nin dönüşen dış politika paradigması ile kamu diplomasisi arasındaki bağa değinilecek, akabinde THY'nin belirlenen Instagram içeriklerine yönelik analiz sunulacaktır.

2. Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç Arasındaki İlişki

Kamu diplomasisi, genel olarak yumuşak güç ile kamuoyu ve sivil topluma dayanan bir diplomasi biçimi olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan "kamu diplomasisi, yumuşak güç, diplomasi, kamuoyu (medya) ve sivil toplum gibi dört bileşen arasındaki karmaşık ilişki çerçevesine dayanmaktadır" (Ekşi, 2014). Geleneksel diplomasiden en önemli farkı olarak geleneksel diplomasinin egemen devletlerin

diplomatik misyon temsilcileri dolayımıyla yürütülen hükümetten hükümete iletişim şekliyken, kamu diplomasisinde hükümetten halka ve halktan halka bir iletişim kanalı olarak kabul etmesidir (Snow, 2012).

Kamu diplomasisinin yürütülmesi ile yumuşak güç arasında doğrudan bir ilişki kurulmaktadır. Nye'ın (2018) yumuşak güce dair öne sürdüğü en temel kategoriye göre, yumuşak gücün sert güçten en büyük farkının "ikna gücü (yani başkalarının isteklerini şekillendirebilme) kültürün ve değerlerin cazibesine ya da siyasî tercihler gündemini, diğerlerinin, gerçek dışı, göründükleri için bazı tercihlerini ifade edememelerini sağlayacak şekilde manipüle etme becerisine" (Nye, 2018, s. 27) dayandığını öne sürmektedir. Buradan hareketle Nye, uluslararası siyasette yumuşak güç üreten kaynakların, başkalarına çekici gelen kültüre, yurt içinde ve dışında bağlı kalınması koşuluyla değerler ve meşru olmak koşuluyla ahlaki otoriteye dayanan dış politika (Nye, 2018, s. 32) olarak kabul etmektedir. Ancak Ekşi'ye (2014) göre Nye kamu diplomasisini yumuşak güç diplomasisine indirgemektedir ve bu bakımdan kamu diplomasisi yumuşak gücü harekete geçiren bir araca indirgenmiştir (Ekşi, 2014, s. 39-40). Dolayısıyla da kamu diplomasisi yumuşak gücü üretme amacı doğrultusunda araçsallaştırılmıştır.

Yumuşak güç ile kamu diplomasisi arasında araçsalcı bir şekilde kurulan bağ, kamu diplomasisinin yumuşak güç üretme aracı olması şeklindeki anlayışa dayanır. Özellikle de kavramı ortaya atan Nye gibi son derece realist bir gelenekten gelen perspektif için yumuşak güç gibi kültür ve ideoloji gibi inşa edilmiş kavramlar devletlerin güç kapasitesi bağlamında araçsallaştırılır. Bunla birlikte, kamu diplomasisi hükümetlerin diğer ülkelerin hükümetlerinden ziyade halklarını cezbetmek ve onlarla iletişim kurmak için yumuşak güç kaynaklarını mobilize etmek için kullandığı bir araçtır. Kamu diplomasisi bu potansiyel kaynakların diğer ülkelerin halkları üzerinde dikkate çekmek için yapılan faaliyetler olarak kabul edilir ve bu faaliyetleri yapan ülkenin kültürü, değerleri ve politikaları çekici değilse kamu diplomasisi yumuşak güç üretemediği kabul edilmektedir (Nye, 2008).

Kamu diplomasisinin daha geleneksel yöntemlerinde tek kanallı iletişimin öneminin altı çizilir ancak günümüzde hem uluslararası sistemde ulus-devletlerden başka aktörler de yer almaktadır hem de uluslararası sistemdeki farklı farklı aktörler birbiriyle etkileşim halindedir. Çevrimiçi araçlar bu etkileşimin en çok kurulduğu uzamı oluşturmakla birlikte uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde çevrimiçi uzama araç odaklı yaklaşımın ağırlığı görülmektedir. Dijital diplomasi, Twitter diplomasisi e-diplomasi gibi görece yeni kavramsallaştırmalar uluslararası literatürde yer alırken, kamu diplomasisini de bu kavramsallaştırmalar etrafında tartışma eğilimi görülmektedir. Buna göre, dijital diplomasiyi fırsatları ve zorlukları bağlamında tartışan bir çalışmaya göre (Adesina, 2017) genellikle dış politikayı yürütmekten sorumlu kurumların, ülkenin dış politika amaçlarını yerine getirmek için çevrimiçi sosyal ağları da dahil etmesi şeklinde işlemektedir.

Ekşi (2014) kamu diplomasisine inşacı bir perspektiften yaklaşmaktadır ve inşacılığın toplumsal yapılar arasındaki etkileşimine odaklanan yaklaşımı benimsemiştir (Ekşi, 2014, s. 23). Ancak bu yaklaşım, şu iki şeyi göz ardı etmektedir: Yapılar toplumsal etkileşim içerisinde inşa edilirken dilin etken kurucu rolünü görmezden gelmektedir. Bu durumda, devletlerin hedefledikleri amaçlara ulaşmaları için kendi gerçekliklerini dil içerisinde söylem ile inşa etmeleri gerekmektedir. Bu bakımdan bu çalışma kamu diplomasisine post-yapısalcı bir perspektiften yaklaşmaktadır. Buna göre, söylem toplumsal bilginin üretiminde iletiminde veya dış gerçekliği yansıtmada saf-tarafsız rol oynamadığını ancak çeşitli iktidar biçimleriyle ve onlara eklemlenerek kazandırdığı meşruiyete odaklanır (Kardaş ve Erdağ, 2019). Söylem burada edilgen bir araç olmayıp, aksine tabii olduğu iktidar ilişkilerinde kurucu role sahiptir (Kardaş ve Erdağ, 2019, s. 417). Buradan hareketle, Türkiye'nin en önemli yumuşak güç üretme araçlarından

biri olan THY firmasının, yeni medya ortamlarında ürettiği söyleme odaklanılacaktır. Bu bakımdan eleştirel söylem analizi temelinde geliştirilen eleştirel görsel söylem analizi uygulanacaktır.

3. Türkiye'de Kamu Diplomasisi Dönüşümü, Yumuşak Güç Arayışı ve Yumuşak Güç Üretme Aracı Olarak THY

THY, Türkiye'nin 2001 yılından itibaren dış politikasında geçirdiği dönüşümün bir parçası olarak işlerlik kazandırdığı kamu diplomasisi faaliyetlerinin temel kurumu/markalardan biri olduğu kabul edilmektedir. Türkiye'de uluslararası ilişkiler disiplini içerisinden yapılan çalışmalar, THY'yi Türkiye'nin yumuşak güç üretme bağlamında kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmesi adına kullandığı bir kurum olarak değerlendirmiştir. Davutoğlu'nun 2001 yılında yayınladığı Stratejik Derinlik (Davutoğlu, 2001) ile Türkiye'nin Kemalist dış politika anlayışının anti-tezi üretildi ve bununla uyumlu olarak eski Osmanlı coğrafyalarına yönelik kamu diplomasisi faaliyetleri başlatıldı. Türkiye'nin kamu diplomasisinin, bir dış politika stratejisi olarak kabul edilip dış politika yürüten kurumlar içinde yapılanması her ne kadar 2000'ler sonrası olsada, kamu diplomasisi olarak kabul edilebilecek pek çok faaliyet çok önceden yürütülüyordu ve bu faaliyetler Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya'da, nüfusunun çoğunluğunun etnik Türklerin oluşturduğu ülkelere yönelik Türkiye'nin model ülke olarak kendisini kabul ettirme çabaları da buna dahil edilebilir.

Türkiye kamu diplomasisi faaliyetlerini kurumsallaştırıp, devlet politikası haline getirmesi Türkiye'nin kendisini bölgesinde yükselen güç ve merkez ülke olarak kabul etmesi ile paraleldir. 2000'li yıllardan yükselen AB ile ilişkiler, eski Osmanlı coğrafyasında yer alan ülkelerin halklarıyla kurulmaya çalışılan kültürel bağ, komşularla sıfır sorun politikası gibi dış politika stratejilerini gerçekleştirmek için Türkiye kamu diplomasisi faaliyetlerini bir devlet politikası haline getirmiştir. Bu politika stratejisi için Ekşi şöyle demektedir:

Ayrıca kamu diplomasisinin yöntemleriyle yürütülen dış politikanın lanse edilmesi, imaj ve marka çalışmalarının yapılması uygulanmıştır. Bu bağlamda AK Parti dış politikası, çok kulvarlı bir dış politika olarak markalanmıştır. Bunun yanında yapılan insani yardımlar sonucunda artık Türkiye'nin donor ülke olduğu imajı yayılmaya çalışılmıştır. Yine proaktif diplomasisiyle artık Türkiye'nin merkez ülke haline geldiği şeklinde lanse edilmiştir. Ayrıca akil ülke, model ülke, yumuşak güç, bölgesel güç ve küresel aktör gibi söylemler üzerinden Yeni Türkiye hikayesi kamu diplomasisi stratejisiyle anlatılmak istenmiştir (Ekşi, 2016).

THY'nin Türkiye'nin yumuşak güç kapasitesini arttırdığına dair literatürde yer alan çalışmalar, THY'nin yalnızca 2000'li yıllardan sonra dramatik bir şekilde artan destinasyon sayısı değildir. Türkiye'nin özellike Afrika, Asya ve Latin Amerika gibi küresel sistemin farklı merkezlerinde yer alan ülkelerle arttırdığı siyasal ve ekonomik ilişkilere paralel olarak THY, uçuş düzenlediği merkez sayısını arttırmıştır. Ancak bunun yanında THY'nin üstlendiği çeşitli insani faaliyetler de kamu diplomasisi faaliyetleri arasında kabul edilmektedir. Bunlar arasında Irak-İran Savaşı sırasında mahsur kalan Japon vatandaşlarının ülkelerine götürülmesi operasyonunu üstlenmesi, Somali'de ortaya çıkan insani krizden sonra yapılan ve bazı Hollywood ünlülerinin de desteklediği kampanyayla toplanan yardımların Somali'nin başkenti Mogadişu'ya THY'nin ulaştırması sayılmaktadır (Öztermiyeci, 2018). THY'nin Japonya ve Somali'ye yönelik insani yardım ya da kurtarma faaliyetlerine dahil olmasının Türkiye'nin uluslararası kamuoyu nezdindeki itibarına katkıda bulunduğu kabul edilir. THY'nin bu yollarla Türkiye'nin imaj yaratma çabalarına katkıda bulunduğu, bu yolla Türkiye'nin en önemli

yumuşak güç üretme enstrümanı olma amacı taşımaktadır (Anaz ve Akman, 2018). THY'nin 2010'da Barcelona futbol kulübüne ve Avrupa Basketbol Şampiyonasına sponsor olması da Türkiye'nin en güçlü kamu diplomasisi faaliyetlerinden kabul edilmektedir (İnan, 2011). Günümüzde THY hem Türkiye'nin ulus-markalama konusunda ürettiği en güçlü markalardan biri hem de Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetleri bakımından en önemli enstrümanlardan biri olarak kabul edilmektedir.

4. Çalışmanın Metodolojisi: Görsel Söylem Analizi ve THY'nin Instagram İçeriklerine Uygulanması

Bu çalışmanın uyguladığı görsel söylem analizi, eleştirel söylem çalışmaları geleneğinin söyleme dair temel argümanlarından geliştirilmiştir. Eleştirel söylem çalışmalarının söyleme dair en temel yaklaşımı, dili içerisinde toplumsal tahakküm ilişkilerinin kurulduğu toplumsal bir pratik olarak görmesidir (Wodak, 2002; Fairclough, 1995). Söylem çözümlemesi, eleştirel söylem çalışmalarından ileri gelmektedir. Daha çok haber metinleri, politikacıların söylevlerine toplumsal iletişim pratikleri olarak kabul ederek dilsel, ideolojik ve toplumsal olanı sorunsallaştırmaktadır. Aslında her iletişimsel pratik söylem çözümlemesinin konusu olabilmektedir ve bu bakımdan yalnızca metin çözümlemesine dayanmamaktadır. Metnin üretim, tüketim ve yorumlama süreçleri de metnin taşıdığı açık ve örtük anlamlarla birlikte çözümlenmektedir ve metin içinde inşa edilmiş toplumsal ve siyasal gerçeklik ortaya çıkarılabilmektedir.

Çevrimiçi alanda üretilen kullanıcı türevli içerikler de eleştirel söylem çözümlemesinin konusu olabilmektedir çünkü kullanıcı türevli içerikler de dilin toplumsal bağlama sahip pratiklerinin ürünleridir. Kullanıcı türevli içerikler ilgili sosyal ağ platformunun ağ mimarisine göre yazılı metin dışında, imaj (fotoğraf ya da video) ve ses imajı (audio) da bulundurabilmektedir. Bu çalışmanın Instagram içeriklerini çözümlemesinin sebebi hem Instagram'ın hem görsel içerik hem de yazılı metin içeriğini bir arada sunan bir ağ mimarisine sahip olmasının yanında 15'er saniyelik videolar ve kolay tüketilebilir görsel içeriklerin üretilmesidir. Bir diğer sebep de kullanıcı sayısının en çok olduğu platformlardan biri olup söylem çözümlemesi literatürünün Instagram içeriklerine yönelik ilgisizliğidir. Sosyal medya kullanıcılarının, dilin söylem yapısı içerisinde ürettikleri anlamı anlayabilmek için görsel imaj, işitsel imaj ve yazılı metinlerden oluşan içeriğe çok katmanlı bir model ile analiz edebilir. Görsel imaj çözümlemesi, görsel retoriğin tıpkı yazılı metin gibi eleştirel bir okunması sürecini gerektirmektedir. Gillian Rose (2001), görsel retoriğin söylemsel örgütlenmesinden bahsederken tıpkı sözsel ya da yazılı metnin içeriğindeki temaların arasında bağlantılar olabileceği gibi görsel retoriğinde de benzer bağlantılar olabileceğinden yola çıkarak görsel imaj çözümlemesinde şu soruları soruları sorabileceğimizi anlatmaktadır: İmajın görsel retoriğinde üretilen anlamlar nelerdir? Sözcükler ve imaj arasında anlamlı bir kümelenme var mıdır? Varsa bu kümeler arasındaki bağlantı nedir? (Rose, 2001, s. 151). Görsel içeriklere yönelik böylesi sorular sorulması, görsel içeriklere de eleştirel söylem çözümlemesi uygulanabilmesini sağlamaktadır.

Ancak Instagram içeriklerine uygulanacak eleştirel söylem çözümlemesinde makro ve mikro düzeye ek bir de mezo düzey eklenmelidir. Çünkü Instagram içeriklerinde hem görsel dil hem de yazılı/metinsel dil bir aradadır ve her iki dilin metinlerarasılığına işaret edecek bir analiz düzeyi olarak bir de mezo düzey yapılandırılmalıdır. Fairclough'a göre (2003) söylemlerarası analiz metinlerarası, dilsel ve göstergebilimsel analiz arasında aracılık eder (alıntı Ünal, 2015, s. 65). Bu çalışmada, ağ mimarisinin kullanıcı yani söylemi üreten temel faile dair sunduğu temel bilgiler makro düzey içerisinde ele alınmıştır. Dolayısıyla Instagram içeriklerine uygulanacak söylem analizinde kullanıcıların yalnızca görsel ya da yalnızca yazılı dil kullanımına değil, her iki dilin birbiriyle olan ilişkisine odaklanılmalıdır.

Bu çalışmanın önerdiği söylem çözümlemesi şablonu yalnızca fotoğraf ve fotoğrafa eşlik eden içerik başlığını (caption) dikkate almaktadır. Bu çalışmada yer verilen son analiz düzeyi ise etkileşimsel düzeydir ve mikro analiz düzeyi yerine kullanılmıştır. Her ne kadar mikro analiz düzeyi söylemin -örneğin- kelime seçimlerine ve kullanılan dilin sentaktik yapılarına odaklansa da dilsel pratiklere dair söylem çözümlemesini bu çalışmada temsili düzeyde ele aldık. Etkileşimsel düzeyi mikro yapıya dahil eden en önemli husus kullanıcının içerikte yer verdiği tasvirin toplumsal bağlam içerindeki anlamıdır. İçerikte tasvir edilenlerin (kişiler ya da nesneler) toplumsal bağlamla kurduğu ilişki kullanıcının kamerayı kullanma biçimiyle yapılandırılır ve aslında kullanıcının toplumla kurduğu ilişkiyi bize sunar. Bu analiz düzeyinde kameranın bakışı kullanıcının topluma dair bakış açısı anlamına gelir. Instagram içeriklerine söylem çözümlemesi uygulamadan önce, içeriğin söylemsel yapılarına göre kategorilere ayırmayı önermekteyiz. Her ne kadar içeriklerin söylemsel yapılarına bu çalışma bağlamında 3 düzeyde (makro, temsili ve etkileşimsel) inceliyor olsak da aşağıdaki Tablo 1'de yer alan şablon, analize dahil edilecek içeriklerin hangi yapılarının hangi düzeyde analiz edeceğini ayrıştırmak için kullanılabilmektedir.

5. Veri Toplama Prosedürü

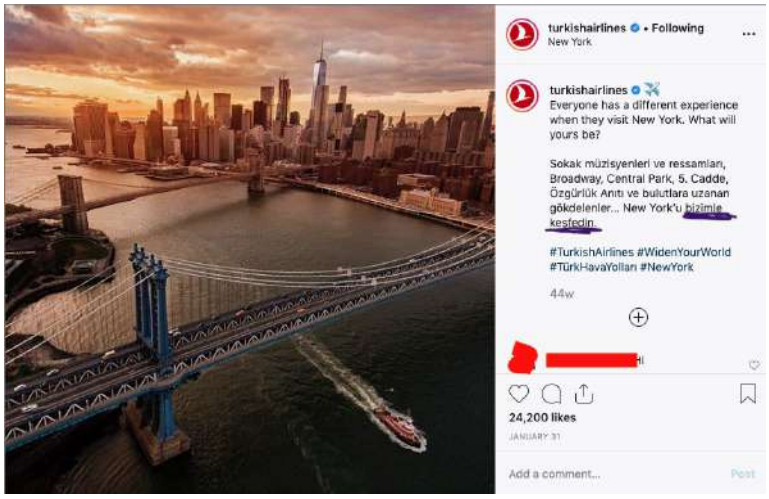
Bu çalışma kapsamında analize dahil edilen içerikler 1 Ocak 2019'dan bu çalışmanın tamamlandığı 8 Aralık 2019 tarihleri arasında sınırlandırılmıştır. Instagram arayüzeyinde içerikleri belirlenmiş tarih aralıklarına göre filtrelemek mümkün değildir, yalnızca etiket, konum ve kullanıcı bazlı arama yapılabilmektedir. Bu sebepten dolayı, analize dahil edilen içerikler THY'nin Instagram hesabının yer aldığı web arayüzünden ekran görüntüleri kaydedilip, kodlanıp ve standart bir bilgisayar hard diski üzerinde klasörlenerek çevrimdışına taşınmıştır. Bu sayede, içeriklerin kullanıcı tarafından silinmesi ihtimaline karşın herhangi bir veri kaybının önüne geçilmiştir. Söylem analizi yönteminin uygulanabilmesi için, içerikler söylemi oluşturan dilsel analiz birimlerine göre ayrıştırılmıştır. Son olarak, içeriklerden çoklu içeriklerler (*'multiple'* seçeneği) ya da videolar analiz birimlerini farklılaştıracağı için filtrelenmiştir. Böylelikle 92 içerikten oluşan veri seti elde edilmiştir.

6. Analiz ve Tartışma

Görsel içeriklerle birlikte ağ mimarisi içerisinde 'açıklama' kısmında oluşturulan yazılı metin içeriklerinin birbirinin anlamlarını karşılayan iki dilli, İngilizce ve Türkçe olduğu görülmektedir. İki dilli açıklamanın ardından etiketler olarak paylaşılan metinsel içerik gelmektedir. Bu etiketler arasında #TurkishAirlines #TürkHavaYolları ve şirketin eski sloganından oluşan #WidenYourWorld genellikle her içerik için kullanılırken farklı görsel içeriklere göre farklılaşan etiket kullanımı da mevcuttur.

Dilin söylemsel analiz birimi olarak makro düzeyde şu temanın söylemleştirildiğini görmekteyiz: Keşfetme ve deneyimleme. Keşfetme ve deneyimleme birlikte ya da birbirinin yerine kullanılan söylemsel pratikler olarak karşımıza çıkmaktadır ve iki farklı bağlamda söylemleştirildiğini görmekteyiz: Birincisi turistik tüketim imgelerinin keşfedilmesi ve deneyimlenmesi, ikincisi ise uzak coğrafyaların egzotikleştirilmesi. Söylemi turistik tüketim imgesi olarak inşa edilen tema, turizm açısından değerli kabul edilen her yer keşfedilmeyi ve deneyimlenmeyi bekleyen mekanlar olarak imgelenmektedir ve bu bakımdan da müşterileri tarafından tüketilmeyi bekleyen tüketim nesnesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tüketim pratiği de Türkiye'de gerçekleşmese bile THY dolayımıyla gerçekleşen deneyim ile gerçekleşmesi farklı bir tüketim pratiği olarak söylemsel düzeyde inşa edilmiştir **(Bkz. Figür 1)**. Bu söylem "bizimle keşfedin" retoriği ile kurulmaktadır. Neo-liberalizm bağlamında ekonomik öznelerin rasyonel davranışlardan ziyade irrasyonel deneyimlere yatırım yapabilmesine dayanan deneyim ekonomisi (Kahneman, 2011) turistik mekanların ziyaret edilerek

tüketilmesine olanak tanımaktadır. Bu aslında Türkiye'nin küresel kapitalizme eklemlendiği 1980'lerden sonra turizmi bacasız sanayi olarak söylemleştirilerek yücelttiği ve ülkenin ekonomi politikalarının temel odaklarından biri haline gelmesiyle son derece tutarlı bir durumdur.



Figür 1: "Bizimle keşfedin" retoriği ile THY farklı bir tüketim pratiği sunduğunu vaat etmektedir

Diğer bir tema ise Türkiye'ye fiziksel olarak uzak coğrafyaları egzotikleştirme şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Makro düzeyde görülen egzotikleştirme, keşfetme retoriği üzerinden söylemleştirilmektedir. Türkiye'nin fiziksel olarak uzağında bulunan coğrafyalar mistisizmle özdeşleştirilerek sunulmaktadır ve eşitsiz bir ilişki kurulmaktadır. Egzotikleştirme, aslında merkezin periferiyle kurduğu eşitsizlikçi bir ilişkiye işaret etmektedir. Bu yolla Türkiye merkezde konumlandırılırken, Türkiye'nin fiziksel olarak uzağında yer alan bölgeler periferide konumlandırılmıştır **(Bkz. Figür 2)**. Ancak keşfetme retoriği ile üretilen söylem yalnızca merkez-periferi arasında kurulan eşitsizlikçi ilişkiden ileri gelmemektedir. Örneğin, Türkiye'de de keşfedilmeyi bekleyen coğrafyalar bulunmaktadır ve bu da Türkiye içi eşitsizlikçi bir ilişkinin söylemini üretmektedir. **Keşfetme**, **deneyimleme** gibi edimler tüketim nesnesi olarak üretilmiştir. Bu yolla THY bir çeşit tüketim kültürü imgesi üretmektedir.



Figür 2: Türkiye'ye fiziksel olarak uzak coğrafyaların ziyaret ederek deneyimleme edimi egzotikleştirilmektedir.

Makro düzey analizde ise görsel metin ile yazılı metinler arasındaki referanslara odaklanılmaktadır. THY'nin Instagram hesabında üretilen içeriklerin görsel ve metinsel dili birbirini eşleşir/örtüşür niteliktedir. Görsel içerikte gösterilen imgenin anlaşılması istenen anlamı yazılı metinde yer verilmiştir. Bu yüzden her iki metin biçimi arasında inşa edilen anlamlar bakımından farklılık bulunmamaktadır. Her iki dilin birbirine verdiği referanslar içerikte üretilen anlamı desteklemektedir. Örneğin, **Figür 1**'de yer alan görsel metinde Brooklyn ve Manhattan Köprüleri kuş bakışı bir şekilde yer almaktadır ve yazılı metinde ise New York öne çıkarılmaktadır. Figür 2'deki içeriğin görsel metninde ise bir göçebe çadırının kırsal bir alanda olduğu görülürken yazılı metninde de göçebe çadırlarının Moğolistan'daki göçebelere ait olduğu anlatılmaktadır. Her iki örnektede yazılı metin ile görsel metnin inşa ettiği anlamlar birbirini destekler niteliktedir.

Bu çalışma kapsamındaki söylem çözümlemesinde yer alan mikro analiz düzeyi ise görsel metinde yer alan görsel içerikteki figürlerin seçimine ve yazılı metinde yer alan kelime seçimlerine odaklanmaktadır. Bu bakımdan mikro düzeydeki görsel söylem analizi göstergebilimsel analizin çözümlemesinin metinde ideolojik olarak inşa edilmiş örtük anlamları ortaya çıkarma bakımından sahip olduğu işlevine benzer bir işleve sahip olarak görsel söylem analizi modeline desteklemektedir. Göstergebilimsel çözümleme, görsel metinde yer alan gösteren ile gösterilen arasında inşa edilen anlamlara odaklanmaktadır. İçeriklerin görsel metinlerinde iki tür retorik rejimi kullanıldığı görülmektedir. Birincisi**,** içeriklerin çoğunluğunu THY'nin sefer düzenlediği merkezlere ait en popüler tarihi turistik mekanlara ait turistik bakış açısıyla görsel dilin inşa edildiği görülmektedir. Bu durum, bu çalışmanın makro düzey analiz kısmı anlatılırken belirtildiği turistik tüketim imgesi üretimiyle tutarlıdır. Bunun yanında görsel içeriklerdeki hakim görsel rejimde insan figüründen arındırılmış olduğu anlaşılmaktadır. Görsel dilin insansızlaştırılması görsel metinde yer alan mekanların figürlerin tüketim nesnesi olarak imgelenmesiyle alakalı olduğu düşünülmektedir. Bir diğer görsel figür seçimi gökyüzünde seyir halinde olarak görselleştirilen THY uçaklarıdır. Seyahat etmenin özgürlükle ilişkilendirilmesi bir çeşit neoliberal mittir ve bu şekilde de THY özgürlükle ilişkilendirilmektedir. THY dolayımıyla aslında Türkiye özgürlükle ilişkilendirildiği düşünülmektedir. Bu tarz içeriklerin bu şekildeki görsel metni yazılı metinde takipçilere yönlendirilen sorular olarak karşımıza çıkmaktadır. Sorular daha çok kullanıcıların deneyimlerine ya da gelecek deneyimlerine yönelik olabilmesinin yanında THY'ye dair sorular da olabilmektedir **(Bkz. Figür 3)**. Bu tarz bir pratiğin etkileşimi arttırma stratejisinin bir parçası olabileceği düşünülmektedir. Son olarak, İstanbul Havalimanı da görsel metinde kullanımı tercih edilen imgelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır ve dünyanın yeni havacılık merkezi olarak tanımlanmıştır. Bunun yanında İstanbul Havalimanı'nın kulesine yönelik bir ikonlaştırma da söz konusudur. Yazılı metinlerin sıklıkla THY'nin reklam sloganlarını tekrarladığı ve yukarıda bahsedilen deneyimin sloganlaştırıldığı görülmektedir: 'Her yolculuk yeni bir deneyimdir'.



Figür 3: Gökyüzünde süzülerek görselleştirilen THY uçağı özgürlükle ilişkilendirilmektedir

Sonuç

Instagram içeriklerinde görsel ve yazılı metinler ile metinlerarası referanslarla üretilen söylemin, THY'nin Türkiye'nin dış politikasının uygulama alanında bölgesel bir turistik imgesi inşa etmiştir. Tıpkı Nye'ın öne sürdüğü gibi, kültürün çekici olması yumuşak gücü arttırır. Her ne kadar bu çalışma kapsamında yumuşak gücün ne kadar üretildiğinin analizini yapmak mümkün olmasa da yumuşak gücün hangi imgeler üzerinde inşa edildiğini görmek mümkündür. Bu imgeler daha çok turizm tüketim imgeleri olarak karşımıza çıkarken Türkiye'nin gastronomisinin, barındırdığı farklı etnik ve dinsel kimliklerce üretilen imgelerin THY'nin Instagram hesabındaki fotoğraf içeriklerince üretilmediği görülmektedir. THY'nin Instagram hesabının yalnızca THY'nin sefer düzenlediği bölgelere dair en popüler turistik imgeleri yeniden ürettiği, Türkiye'nin kültürel varlığına ilişkin herhangi bir referans görülmemektedir. Bu bakımdan THY'nin Instagram hesabında bu çalışmaya dahil edilen içerikleri ile Türkiye'nin kamu diplomasisi aracı olması işlevinden uzakta bir şekilde konumlandığı görülmektedir. Konuyla ilgili ileri bir çalışmanın THY'nin farklı platformlarda ürettiği imgelerin karşılaştırılmasını da kapsaması ve başka havayolu şirketlerinin farklı platformlardaki içeriklerince üretilen imgelerle karşılaştırılması önerilmektedir.

Kaynakça

Adesina, O. (2017). Foreign policy in an era of digital diplomacy. *Cogent Social Sciences*, 3(1), DOI: 10.1080/23311886.2017.1297175

Anaz, N. ve Akman, E. (2018). Turkey's Soft Power Capacity: Geopolitics of Aviation and the Turkish Airlines. İçinde A.N. Yılmaz ve G. Kılıçoğlu (Der.), *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler*, (371-385). Ankara: Nobel Yayınevi.

Altunbaş, H., Diker, E. (2015). Corporate Reputation Management And Social Media: An Analysis On Facebook Accounts Of The Most Valuable 5 Brands In Turkey. *Journal Of Erciyes Communication*, 4(2), DOI: 10.17680/Akademia.37335

Bilsel, H, Altınay Özdoğan, M. (2019). Müşteri Memnuniyeti ve Deneyiminin Marka Sadakatiyle İlişkisi Üzerine Bir İnceleme: Türk Hava Yolları Örneği. *Journal Of Istanbul Aydın University*, 11(2), 245-268.

Davutoğlu, A. (2001). *Stratejik Derinlik*. İstanbul: Küre Yayınları.

Dayı, F., Esmer, Y. (2017). Sivil Havacılık Yönetiminde Finansal Kiralama İşlemlerinin Kârlılık Üzerine Etkisi: Avrupa Havayolu Şirketleri Üzerine Bir Uygulama. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (64), 69-78.

Ekşi, M. (2014). *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: Siyasal Kitapevi.

Ekşi, M. (2016). "Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Yaklaşımı". *ANKASAM*. Erişim tarihi: 8 Aralık 2019. https://ankasam.org/turkiyenin-kamu-diplomasisi-yaklasimi/

Fairclough, N. (1995). *Media Discourse*. London: Edward Arnold.

Fairclough, N. (2003). *Analyzing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.

Güngör, O., Güngör, M., Doğan, S. (2019). TripAdvisor'da Türk Hava Yolları için yapılan değerlendirmelerin incelenmesi. *Journal of Tourism Theory and Research*, 5(2), 282-291. DOI: 10.24288/jttr.525670

İnan, T. T. (2011). *Sporda Sponsorluk ve Türk Hava Yolları Üzerine Bir Uygulama*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. New York: Macmillan

Kardaş, T. ve Erdağ, R. (2019). Post-Yapısalcılık ve Uluslararası İlişkiler. İçinde R. Gözen (Der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri,* (415-440). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kızıl, C , Aslan, T . (2019). Finansal Performansın Rasyo Yöntemiyle Analizi: Borsa İstanbul'da (Bist'de) İşlem Gören Havayolu Şirketleri Üzerine Bir Uygulama. *MANAS Journal of Social Studies*, 8(2), 1778-1799. DOI: 10.33206/mjss.467997

Koçak, B., Atalik, O. (2015). THE USE OF ROSSITER PERCY GRID (RPG) IN ONLINE AIRLINE ADVERTISING: SAMPLE OF ANADOLUJET AIRLINES. *Journal of Management Marketing and Logistics*, 2(3), 0-0.

Koçoğlu, C. (2018). Yerli Turistlerin Kurumsal İtibar Algılarının Marka Denkliğine Etkisi: Türk Hava Yolları Örneği. *Turizm Akademik Dergisi*, 5(2), 109-127.

KÖKSOY, E. (2016). Yeni Diplomatik Temsil Biçimi Olarak Marka Diplomasisi: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal Of Selcuk Communication*, 9(2), 242-261.

Nye, J. S. (2008). Public Diplomacy and Soft Power. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 94–109. https://doi.org/10.1177/0002716207311699

Nye, J. S. (2018). *Yumuşak Güç*. Ankara: BB101 Yayınları.

Özer, Ö. (2010). *İletişim Araştırmalarında Yöntemler.* Konya: Literatürk.

Öztermiyeci, M. (2018). THY ve İstanbul Yeni Havalimanının Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkileri. İçinde A.N. Yılmaz ve G.Kılıçoğlu (Der.). *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler*, (387-410). Ankara: Nobel Yayınları.

Poyraz, E., Dinçer, M. (2016). Küreselleşen Dünyada Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetler. *Intermedia International Peer-Reviewed E-Journal Of Communication Sciences*, 3(4), 30-48.

Rose, G. (2001). Visual Methodologies. London: Sage.

Selçuk, O. (2015). "Bir Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Hava Yolları". *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. M. Şahin & B. S. Çevik (Der.). Ankara: Nobel. ss. 321-344.

SARITAŞ, A. (2017). Sport Marketing and Sponsorship: Case of Turkish Airlines Corporation. *Strategic Public Management Journal*, 3(5), 95-108. DOI: 10.25069/spmj.289380

Snow, N. (2009). "Rethinking Public Diplomacy". *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. N. Snow & P. M. Taylor (Der.). NYC: Routledge. ss. 3-12.

Taşkın, E., Koşat, A. (2016). Tüketicilerdeki Spor Sponsorluğu Algısının Marka Değeri Üzerine Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (belirtilmemiş), 1-17.

Turğay, İ., Dördüncü, H., Öz, T. (2014). Havayolu Sektöründe Birleşme Ve Satın Almaların Mali Dezavantajlarının Örnek Olay Üzerinden İncelenmesi. *Trakya University Journal of Social Science*, 16(1), 203-224.

TEKİN, N, EROĞLU ESKİCİOĞLU, Y. (2015). Spor Sponsorluğu: Türk Hava Yolları – Türkiye Basketbol Federasyonu Örneği. *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri*, 10(1), 14-36.

Wodak, R. (2002). Aspects of Critical Discpurse Analysis. İçinde M. Meyer (Ed.) Methods of Critical Discourse Analysis. London: Sage.

Ünal, S. (2015). *Sıber Uzamın Güvenlikleştirilmesi Söylemi: Türkiye, ABD ve Avrupa Birliği Örnekleri.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Salı, Ankara.

BOŞ ZAMANI DEĞERLENDİRMEYE YÖNELİK ÖĞRETMEN VE ÖĞRENCİ ALGILARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Esin Sezgin

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, esin.sezgin@sbu.edu.tr

Fidan Çokvar

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, fidancokvar.21@gmail.com

Özet

Boş zaman, iş, uyku, yemek yemek, ev işleri, ailesel sorumluluklar, alışveriş gibi zorunluluklar dışında kalan zamanlarından sonra kişinin aktivite, tutum ve kalite içerikli etkinlikler için özgürce kullandığı zaman olarak açıklanabilir. Çocukların boş zamanlarını değerlendirecek yerlerin olmaması, etkinlik fırsatları sağlanamaması sonucunda ruhsal ve bedensel gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilecek durumlarla karşı karşıya kalmalarına sebep olduğu düşünülmektedir. Çocuğun gelişimine, akademik başarısına etkili olduğu düşünülen boş zamanı değerlendirme aktivitelerine çocukların katılımını, boş zaman değerlendirme biçimlerini ortaya çıkarmak, öğretmenlerin boş zamanın değerlendirmesine yönelik görüşlerini incelemek ve çocuklar üzerindeki etkilerini belirlemek amacı ile bu çalışma planlanmıştır. Çalışmaya İstanbul il merkezinde eğitimine devam eden 66 ortaokul öğrencisi ve derslerine giren 15 öğretmen katılmıştır. Anket formu, literatür taraması sonucu elde edilen bilgiler ve bilimsel çalışmalarda kullanılan ölçek ve anketlerden yararlanılarak araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Öğretmen ve öğrenci verileri araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma soruları araştırmacı tarafından öğretmenlerle yapılan bireysel görüşmelerde sorulmuş ve kayıt altına alınmıştır. Bu görüşmelerden elde edilen veriler nitel veri analizi yöntemleri kullanılarak çözümlenmiştir. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde, öğrencilerin boş zamanı "hiçbir şey yapmamak" ve "okuldan kalan zaman" olarak algıladıkları, öğretmenlerin " kendine vakit ayırmak olarak" olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Kız öğrenciler boş zamanlarında resim yapma, kitap okuma, müzik dinlemeye ayırdıkları, erkek öğrencilerin spor ve bilgisayarda vakit geçirdikleri bulunmuştur. Kadın öğretmenler okuma ve gezmek, erkek öğretmenler kültürel faaliyetlere gittiklerini ifade etmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Boş zaman, öğretmen, öğrenci, algı

Abstract

Leisure time can be explained as the time when a person freely uses it for activities, attitudes and quality content after their time outside of obligations such as work, sleep, eating, housework, familial responsibilities, shopping. It is thought that children have to face situations that may adversely affect their mental and physical development as a result of lack of places to evaluate their leisure time and lack of activity opportunities. This study was planned to reveal the participation of children in leisure time activities, which are thought to be effective on child's development and academic success, forms of leisure time, to examine teachers' views about leisure time and to determine their effects on children. 66 secondary school students and 15 teachers participated in the study. The questionnaire was developed by the researchers by making use of the information obtained from the literature review and the scales and questionnaires used in scientific studies. Teacher and student data were obtained by using semi-structured interview form prepared by the researcher. The research questions were asked and recorded by the researcher in individual interviews with teachers. The data obtained from these interviews were analyzed by using qualitative data analysis methods. When the results obtained were examined, it was seen that students perceived leisure time as "doing nothing" and zaman time left from school, and teachers considered it as mak making time for themselves ". It has been found that female students devote themselves to painting, reading books and listening to music in their free time, while male students spend time on sports and computers. Female teachers read and visit, male teachers stated that they go to cultural activities.

Key words: Leisure, teacher, student, perception

1. Giriş

Boş zaman kavramı ile ilgili kabul edilen ortak bir tanım bulunmamaktadır. Genel olarak boş zaman bireyin çalışma, okul, uyku, yemek, alış-veriş, ev işleri ve diğer temel gereksinimleri gibi rutin etkinlikler dışında bireye kalan ve özgürce kullanabildiği hoşa giden, zevkli etkinliklerle ilgilenmesini içerir. Bununla beraber çalışma dışı zaman ve işten artan zaman olarak da ifade edilir. Yunan filozofu Aristoteles boş zamanın beklenti, rekreasyon ve eğlenceden oluşan üç kategoride değerlendirmektedir. Beklenti, bir durum, olayı dikkatle düşünerek eyleme geçirmeyi; rekreasyon, boş zamanın aktif ve katılımcı yönünü; eğlence, katılımcıların pasif olarak aldıkları keyfi içermektedir. Dumazidier, bireyin yorgunluğunu giderebilmeleri için başlangıç olarak rahatlamaya, zihinlerini boşaltabilmeleri ve ilgi alanlarına yönelebilmeleri için eğlenceye, hayatı daha faydalı geçirebilmesi için kişisel gelişime ihtiyacı vardır (Demir ve Demir, 2006; Aslan ve Aslan, 2001; Aslan, 2014).

Bu zaman diliminde yapılan aktivitelerin gönüllü bir katılım gerektirdiğini vurgulamıştır. Tarih öncesi dönemden bu güne boş zamana yönelik farklı tanımlar karşımıza çıkmaktadır. Aristoteles boş zamanın beklenti, rekreasyon ve eğlenceyi içeren üç kategoriden oluştuğunu belirtmektedir (Akgül, 2011). Çocuk Hakları Sözleşmesi madde 31 de çocuğun boş zaman değerlendirme, dinlenme, oynama, yaşına uygun eğlence, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılma hakkını, uygun ve eşit fırsatlar sağlanmasını ifade etmektedir (UNİCEF,2004).

Çocukluk ve ergenlik döneminde boş zaman önem kazanmaktadır. Ancak, çocuklara boş zaman ayırmaları için desteklemek çoğu zaman göz ardı edilir. Birçok ebeveyn çocuklarının zamanını iyi kullanması için yönlendirme, ders dışı etkinliklerle programlama, gönüllü çalışmalara katılma ve diğer sosyal etkinliklere yönlendirmekte yetersiz kalmaktadır. Bununla beraber, aşırı programlı çocuklarda boş zamanlarını değerlendirme konusunda zorlanırlar. Bazı ebeveynler, çocuğa kendilerinin sahip olmadıkları fırsatları vermek ister, bazıları ise çocuklarını daha başarılı olmaları için iyi bir okula hazırlamaya yönelik plan yaparlar. Çocuğun ilgi alanlarını, hobilerini yapması önemli olsa da, çocukların boş zamanlarında eğlenmeyi öğrenmesi de önemlidir. Okulda ev ödevi, rekabet, arkadaşlık sorunları gibi karşılaşacağı pek çok zorluklar bulunmaktadır. Bu sorunların üstesinden gelme ve yönetmenin yollarını bulmak önemlidir. Çocuğunuzun düşünmesi için boş zamana izin verme, Boş zamanlarını değerlendirirken seçim yapma, karar verme, problem çözme süreçlerini de desteklenir. Çocuğunuzun düşünmeye vaktini vermek, aynı zamanda birbirinizle konuşmanız ve birlikte çalışmanız için bir fırsat vermenizi sağlar. Boş zaman stresli bir hafta sonunda, çocuğunuzun hiçbir şey yapmamasını veya tüm hafta boyunca dört gözle beklediği bir şeyi yapmasını sağlar. Rol yapma oyunu küçük çocuklar ve okul öncesi çocuklar için önemli olsa da, hayal kurmak gençler için de önemlidir Hayal kurmak, çocukların sık sık eleştirildiği bir şeydir, ancak çocuklar sınıfta değil, hayal kurmalıdır. Hayal kurmak, çocukların kendileri ile ilgili geleceklerini, yaşantılarını, yapacaklarını ya da yapmak istediklerini düşünmelerini sağlar(O'Donnell, 2019).

Toplumun gelişmesinde önemli bir role sahip olan eğitim, bireyin tutum ve davranışına etki etmektedir(Aslan,2005). Yapılan çalışmalarda batı toplumunun boş zaman aktivitelerine önem verdiği, desteklediği ve çocuklara rehberlik ettiği görülmektedir (Aslan ve Cansever,2007). Ülkemizde boş zamanın önemine ve boş zaman etkinliklerinin gerekliliğine yönelik çalışmalar fazla olmasına rağmen konu ile ilgili gerek aileler gerekse öğretmenler yeterli ilgiyi göstermediği düşünülmektedir. Oysaki rol model olan öğretmenlerin öğrencilerini yönlendirme, rehberlik etme konusunda son derece önemli işleve sahiptir.

Çocuğun gelişimine, akademik başarısına etkili olduğu düşünülen boş zamanı değerlendirme aktivitelerine çocukların katılımını, boş zaman değerlendirme biçimlerini ortaya çıkarmak, öğretmenlerin boş zamanın değerlendirmesine yönelik görüşlerini incelemek ve çocuklar üzerindeki etkilerini belirlemek amacı ile bu çalışma planlanmıştır.

2. Yöntem

Çalışma grubu

Araştırma İstanbul Esenyurt MEB bağlı bir okula devam eden 5. ve 8. sınıf öğrenciler ve bu sınıflarda eğitim veren öğretmenlerden oluşmuştur. Öğretmenlerin tamamı araştırmaya alınırken. 5. ve 8. sınıflardan 1'er sınıf rastgele seçilmiştir. 15 (8 kadın, 7 erkek) öğretmen, 31(16 kız,15 erkek) 5.sınıf öğrencisi ve 35(19 kız, 17 erkek) 8. sınıf öğrencisi çalışma grubuna dahil edilmiştir.

Veri Toplama

Araştırmada veri toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formu oluşturulmuştur. Konu ile ilgili yapılan araştırmalar (Aslan,2004; Binbaşıoğlu ve Tuna,2014; Aslan Cansever, 2012) ve alan yazın incelenmiştir. Görüşme formu demografik özellikler ve boş zamanı değerlendiren, aktiviteleri ve duygularını içeren dokuz sorudan oluşturulmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz kullanılmıştır. Uygulama sonucunda elde edilen veriler araştırmacılar tarafından belirlenen belirlenen temalar kapsamında sınıflandırılmış ve tartışılmıştır. Elde edilen veriler tablolar halinde sunulmuş ve görüşülen bireylerin görüşmelerinden alıntılara yer verilmiştir.

3.Bulgular

Araştırmaya katılan 5. ve 8. Sınıf ortaokul öğrencileri ile öğretmenlerine açık uçlu sorulara verdikleri cevaplar boş zamanın tanımı, boş zaman etkinlikleri, boş zaman süreleri ve etkinlikler sırasındaki duygularını içeren başlıklarda toplanmıştır. Öğretmen ve öğrencilerden gelen yanıtlar karşılaştırılmıştır.

Tablo 1. Öğretmen ve Öğrencilerin Boş Zaman Tanımları

	5. SINIF				8. SINIF				ÖĞRETMEN			
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek		Kadın		Erkek	
KATEGORİLER	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**
İstediğimiz şeyleri yapmak	3	18,7	2	13,3	7	36,8	3	17,7	0	0	0	0
Hiçbir şey yapmamak	3	18,7	5	33,3	2	10,5	2	11,7	1	12,5	0	0
Sıkılmak	2	12,5	4	26,7	0	0	0	0	0	0	0	0
Okuldan/işten sonraki zaman	6	37,6	1	6,7	7	36,8	3	17,7	2	25	2	28,5
Boşa geçen zaman	2	12,5	2	13,3	2	10,5	5	29,4	0	0	0	0
Vakti iyi kullanmak	0	0	0	0	1	5,4	4	23,5	0	0	1	14,2
Dinlenme	0	0	0	0	0	0	0	0	2	25	0	0
Kendine vakit ayırmak	0	0	0	0	0	0	0	0	3	37,5	3	42,3
Kendini geliştirme	0	0	1	6,7	0	0	0	0	0	0	1	14,2
Toplam	**16**	**100**	**15**	**100**	**19**	**100**	**17**	**100**	**8**	**100**	**7**	**100**

Tablo 1'e göre çoğunlukla boş zamanı, 5. Sınıf öğrencileri erkek öğrenciler "hiçbir şey yapmamak" olarak tanımlarken, kız öğrenciler " okuldan sonraki zaman" olarak tanımlamışlardır. 8. sınıf kız öğrencileri "okuldan sonraki zaman" olarak tanımlarken, erkek öğrenciler " vakti iyi

kullanmak" ve boşa geçen zaman" olarak tanımlamışlardır. Öğretmenler ise boş zamanı, "kendine vakit ayırmak " olarak tanımlamışlardır.

Tablo 2. Öğretmen ve Öğrencilerin Boş Zaman Değerlendirme Süreleri

	5. SINIF				8. SINIF				ÖĞRETMEN			
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek		Kadın		Erkek	
KATEGORİLER	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**
1-3 saat	8	50	14	93,3	12	63,2	6	35,3	4	50	2	28,5
3-6 saat	2	12,5	1	6,7	3	15,8	3	17,7	0	0	0	0
6-9 saat	2	12,5	0	0	0	0	3	17,7	1	12,5	1	14,2
9-12 saat	1	6,25	0	0	0	0	1	5,8	2	25	2	28,5
12 saatten fazla	2	12,5	0	0	0	0	0	0	0	0	2	28,5
Değişken	1	6,25	0	0	4	0	4	23,5	1	12,5	0	0
Toplam	**16**	**100**	**15**	**100**	**19**	**100**	**17**	**100**	**8**	**100**	**7**	**100**

5. sınıf kız ve erkek öğrencilerin boş zamanını değerlendirme süreleri çoğunlukla 1-3 saat arasında olduğu Tablo 2' de görülmektedir. 8. sınıf öğrencilerin ise kız öğrencilerin 1-3 saat olduğu görülürken, erkek öğrencilerin 1-3 saat ile değişken zaman aralığında olduğu saptanmıştır. Öğretmenlerin boş zamanı değerlendirme süreleri incelendiğinde, boş zaman değerlendirme süreleri 1-3 saat aralığındadır.

Tablo 3.Öğretmen ve öğrencilerin boş zaman değerlendirme etkinlikleri

	5. SINIF				8. SINIF				ÖĞRETMEN			
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek		Kadın		Erkek	
KATEGORİLER	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**
Spor	4	12,5	7	26,9	4	9,7	9	29,1	1	7,6	1	43
Bilgisayarda oyun	0	0	3	11,5	2	4,8	7	22,6	0	0	0	0
Arkadaş veya aile ile zaman geçirme	1	3,1	5	19,3	0	0	1	3,2	0	0	1	43
Resim yapma	6	18,6	0	0	3	7,3	1	3,2	0	0	0	0
Televizyon izleme	4	17,4	2	7,7	3	7,3	1	3,2	2	15,3	2	8,6
Kitap okuma	7	21,8	2	7,7	9	21,9	3	9,7	3	23	3	13
Telefonda sosyal medya	2	6,1	1	3,9	4	9,7	1	3,2	0	0	0	0
Gezmek	0	0	0	0	4	9,7	3	9,7	3	23	3	13
Müzik Dinlemek	3	9,3	0	0	5	12,1	0	0	0	0	1	4,3

Kültür sanat (sinema, tiyatro, müze)	0	0	0	0	0	0	0	0	2	15,3	6	26
Test çözmek, ders çalışmak	5	15,5	6	23	7	17	5	16,1	2	15,3	6	26
TOPLAM	**32**	**100**	**26**	**100**	**41**	**100**	**31**	**100**	**13**	**100**	**23**	**100**

*Tablo 3 de birden fazla etkinlik belirtebilecekleri açıklandığı için toplam sayı çalışma grubu sayısından farklıdır.

Öğretmen ve öğrencilerin boş zaman değerlendirme etkinlikleri ile ilgili bilgiler Tablo 3'de verilmiştir. Buna göre; 5. sınıf kız öğrencilerin daha çok boş zamanlarını kitap okuma ve resim yapma etkinlikleri ile geçirdikleri en az aile ya da arkadaşlarla birlikte oldukları görülürken, erkek çocuklar spor ve arkadaş ya da aile ile geçirdikleri ifade etmişlerdir. 8. sınıf öğrencileri ise kız öğrenciler, kitap, müzik ile geçirdiklerini erkek öğrenciler ise spor ve bilgisayar ile geçirdiklerini belirtmişlerdir. Erkek öğretmenler kültür sanat aktiviteleri kadın öğretmenler kitap, okuma ve gezmek olarak boş zaman değerlendirme etkinlikleri yaptıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4. Öğretmen ve Öğrencilerin Boş Zaman Değerlendirme Sırasındaki Duyguları

	5. SINIF				**8. SINIF**				**ÖĞRETMEN**			
	Kadın		**Erkek**		**Kadın**		**Erkek**		**Kadın**		**Erkek**	
KATEGORİLER	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**
Mutlu	12	75	13	86,6	14	73,7	10	62,5	2	25	1	14,3
Huzurlu ve rahat	0	0	0	0	2	10,5	2	12,5	2	25	6	85,7
Sıkkın	2	12,5	0	0	1	5,3	2	12,5	0	0	0	0
Özgür	0	0	0	0	0	0	0	0	1	12,5	0	0
Hem iyi hem kötü	2	12,5	2	13,4	2	10,5	2	12,5	3	37,5	0	0
Toplam	**16**	**100**	**15**	**100**	**19**	**100**	**17**	**100**	**8**	**100**	**7**	**100-**

Tablo 4'e göre, 5. ve 8. sınıf öğrencileri duygularını ifade ederken boş zamanlarında yaptıkları etkinliklerle mutlu olduklarını, eğlendiklerini ve keyif aldıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler ise özellikle erkek öğretmenler huzurlu ve rahat hissettiklerini ifade etmişlerdir. 5. sınıf erkek öğrencilerinden (Ö8), "*Bazen iyi bazen kötü hissediyorum çünkü benim evde geçirebileceğim hiç kardeşim veya arkadaşım yok o yüzden kötü hissediyorum'*" diye cevaplamıştır. 8.sınıf (Ö 20) kız öğrencilerinden "*genelde uykulu olduğum için biraz mutsuzum ama geleceğimi düşündüğüm için yine de bu bana yetiyor'* şeklinde duygularını belirten öğrenci boş zamanını daha çok kütüphanede zaman geçirdiğini kitap okuduğunu belirtmektedir. 8. Sınıf öğrencilerinden (Ö27)"*zevk alıyorum ve guru duyuyorum çalışıyorsam demek ki bir şeyler elde ederim"* (Ö25) "*Eğleniyorum test çözerken bazen sıkılıyorum*". Öğrencilerin cevapları incelendiğinde daha çok ödev yapmak test çözmekten boş zamanlarının olmadığı derslerine yönelik çalışmalarla geçtiğini belirtikleri görülmüştür. Bu durum öğrencilerin gerek gelecekler ilgili kaygılarının yoğun olduğu iyi bir liseye girmek için gerekse başarılı olma zorunluluğu hissettiklerini gösterdiğini düşündürtmektedir. Öğretmenlerin verdikleri cevap incelendiğinde kadın öğretmenlerden (Ö4)"*Boş zamanlarım gereksiz dolduruyormuşum gibi hissediyorum*" cevabını vermiştir. Araştırmanın diğer

bulguları incelendiğinde, 5. ve 8. sınıf öğrencileri genellikle boş zamanlarını evde geçirdiklerini belirtmişlerdir. 5. Sınıf erkek öğrencilerin çoğunluğu evde geçirdiklerini ifade etmişler dışarıda vakit geçirenler ise parkta, okul bahçesinde, sokakta top oynadıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde kadın öğretmenler evde geçirmeyi tercih ederken erkek öğretmenler dışarıda boş zamanlarını geçirdiklerini belirtmişlerdir.

4.Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma 5 ve 8. sınıfa devam eden öğrenciler ve bu öğrencilerin derslerine giren öğretmenlerin boş zamana ilişkin algılarını belirlemek ve karşılaştırmaktır. Bu amaçla dokuz açık uçlu sorudan oluşan görüşme formu oluşturulmuştur. Görüşme formları öğrenci ve öğretmenlere araştırmacı tarafından verilerek doldurmaları istenmiştir. Elde edilen veriler kategorilere ayrılarak kodlanmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, öğretmen ve öğrencilerin boş zaman kavramına yönelik algıları, değerlendirdikleri etkinlikler, ayırdıkları süreyi ortaya koymaktadır.

Araştırmadan elde edilen veriler incelendiğinde; boş zamanı, 5. Sınıf öğrencileri erkek öğrenciler "hiçbir şey yapmamak" olarak tanımlarken, kız öğrenciler " okuldan sonraki zaman" olarak tanımlamışlardır. 8. sınıf kız öğrencileri "okuldan sonraki zaman" olarak tanımlarken, erkek öğrenciler " vakti iyi kullanmak" ve boşa geçen zaman" olarak tanımlamışlardır. Aslan ve Cansever (2012) tarafından ergenlerle yapılan çalışmalarda benzer tanımlar ortaya çıkmıştır. Araştırmada ergenlerin "hiçbir işin yapılmadığı dolu olmayan, boş boş oturulan zamandır" "ödevlerden ve günlük sorumluluklardan artan zaman" olarak tanımlamışlardır. Öğretmenler ise boş zamanı, "kendine vakit ayırmak " olarak tanımlamışlardır. Öğretmenler görüşmelerde çok fazla sorumlulukları olduğu için boş zamanlarının yeterli düzeyde olmadığını belirtmişlerdir. Bu nedenle boş zamanı kendilerine vakit ayırtmak olarak algıladıkları düşünülmektedir.

Bir diğer bulguda, 5. sınıf kız ve erkek öğrencilerin boş zamanını değerlendirme süreleri çoğunlukla 1-3 saat arasında olduğu Tablo 2' de görülmektedir. 8. sınıf öğrencilerin ise kız öğrencilerin 1-3 saat olduğu görülürken, erkek öğrencilerin 1-3 saat ile değişken zaman aralığında olduğu saptanmıştır. Litvanya da yapılan çalışmada okula devam eden öğrencilerin hafta içi 2-3 saat, hafta sonu 4-5 saat boş zamanlarının olduğu (Strazdiene vd., 2017) bulunmuştur. Öğretmenlerin boş zamanı değerlendirme süreleri incelendiğinde, boş zaman değerlendirme süreleri 1-3 saat aralığındadır. Çolakoğlu(2005), tarafından öğretim elemanları ile yapılan çalışmada, çalışma saatlerinin fazla olması nedeni boş zamanlarının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bir diğer çalışmada özellikle kadın öğretmenlerin ev işleri ve sorumlulukları nedeni ile boş zamanının olmadığını belirtmiştir(Erol vd.,2017). Çalışmamızda da kadın öğretmenler benzer şekilde ev ve çocukların sorumluluğundan vakitlerinin kalmadığını belirtmişlerdir.

Öğretmen ve öğrencilerin boş zaman değerlendirme etkinlikleri bulgularına göre, 5. sınıf kız öğrencilerin daha çok boş zamanlarını kitap okuma ve resim yapma etkinlikleri ile geçirdikleri en az aile ya da arkadaşlarla birlikte oldukları görülürken, erkek çocuklar spor ve arkadaş ya da aile ile geçirdikleri ifade etmişlerdir. 8. sınıf öğrencileri ise kız öğrenciler, kitap, müzik ile geçirdiklerini erkek öğrenciler ise spor ve bilgisayar ile geçirdiklerini belirtmişlerdir. Binbaşıoğlu ve Tuna (2014),erkek öğrencilerin kültürel alanda daha fazla etkin oldukları, kişisel gelişimlerini önemsediklerini saptamıştır. Bizim çalışmamızdan farklı olarak, Aslan Cansever'in(2012) çalışmasında erkekler ve kızların yarısından fazlası bilgisayar oyunlarını, sosyal medyayı tercih ettiklerini bulunmuştur. Ayrıca, çalışmamız ile benzer olarak, kızların kitap okuma, müzik dinleme ve resim yaptıkları, erkeklerin boş vakitlerinde spor yaptıkları saptanmıştır. Bununla beraber, Aslan ve Cansever'in (2012) çalışmasında da ergen öğrencilerin boş zamanlarını test çözerek geçirdiklerini belirtmişlerdir. Bu çalışmada görüldüğü gibi spor yapma, müzik resim gibi sanatsal faaliyetlerle ilgilenme hem öğretmen grubunda hem de öğrenci grubunda az olduğu görülmektedir. Bu çalışmadan farklı olarak Arslan ve Cansever (2010;2012) in araştırmasında da ergenlerin spor yapma ve televizyon izlemeyi tercih ettikleri görülmektedir. Aral vd.(2011) yaptıkları çalışmada çocukların hafta sonu 121-180 dk, hafta içi günde 61-120 dk televizyon izlediklerini bulmuşlardır. Ancak çalışmamızda televizyon izleme kızlar ve

erkekler tarafından tercih edilen en az etkinliklerdendir. Bu televizyon seyretme sürelerinin 10-12 yaşlarda arttığını ergenlik döneminde azaldığı (Bukatko ve Daehler'den akt. Aral vd.(2011)görüşünü desteklemektedir. Erkek öğretmenler kültür sanat aktiviteleri kadın öğretmenler kitap, okuma ve gezmek olarak boş zaman değerlendirme etkinlikleri yaptıklarını belirtmişlerdir. Öğretim elemanları ile yapılan çalışmada, öğretim elemanlarının televizyon izleyerek geçirdikleri görülmüştür (Çolakoğlu,2005). Bu çalışmadan farklı olarak Altunay ve Balcı'nın (2018) öğretmenlerle yaptığı çalışmada kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre daha katılımcı olduğu görülmüştür.

5. ve 8. sınıf öğrencileri duygularını ifade ederken boş zamanlarında yaptıkları etkinliklerle mutlu olduklarını, eğlendiklerini ve keyif aldıklarını belirtmişlerdir. Bu çalışmayı destekler nitelikte olan Binbaşıoğlu ve Tuna(2014). Öğretmenlerin duyguları sorulduğunda ise özellikle erkek öğretmenler huzurlu ve rahat hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Bu araştırmada da görüldüğü gibi boş zaman aktiviteleri, boş zamana yönelik gerek öğrencilerin gerekse öğretmenlerin yeterli olmadıkları görülmektedir. Oysa bireyin gelişmesinde, öz güven kazanmasında, olumlu davranış sergilemesinde, akademik başarı kazanılmasında ve pek çok sosyal beceri gelişiminde önemlidir. Boş zaman aktiviteleri boşa geçen zaman değil, çocukların streslerini attığı, rahatladığı bir yol olarak ele alınmalıdır. Bu nedenle hem öğretmenlerin hem de ailelerin çocuklara olumlu model olmaları gerekmektedir. Çocukların boş zamanlarını verimli bir biçimde geçirebilecekleri, ailelerin ya da öğretmenlerin yönlendirebileceği boş zaman merkezleri açılabilir. Bununla beraber okulların bünyesinde boş zaman değerlendirme öğretmeni olarak görevlendirilecek öğretmenlerin eğitimi yapılabilir.

Kaynakça

Aslan, K. & Aslan, N. (2001). Boş zaman değerlendirmede çevre faktörü. *Ege Eğitim Dergisi*, 1 (1), 1-12.

Akgül, B.M. (2011). Farklı kültürlerdeki bireylerin boş zaman aktivitelerine yönelik tutumlarının değerlendirilmesi. Ankara-Londra örneği. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Altunay, B. R., & Balcı, V. (2015). Ankara ili Keçiören ilçesindeki ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin boş zaman etkinliklerine katılım motivasyonu. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 50-63.

Aral, N., Ceylan, R., & Bıçakçı, M. Y. Çocukların televizyon seyretme alışkanlıklarının yaş ve cinsiyete göre incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 489-498.

Arslan, H. (2014). Üniversite öğrencilerinin boş zaman değerlendirme tercihleri: Çankırı Karatekin üniversitesi örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (40), 193-208.

Aslan, N., & Cansever, B. A. (2012). Ergenlerin boş zaman değerlendirme algısı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42(42),23-35.

Binbaşıoğlu, H., & Tuna, H. (2014). Üniversite öğrencilerinin boş zamanlarına yönelik tutumları: Doğu Anadolu bölgesindeki MYO öğrencilerine yönelik bir araştırma. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(2), 74-93.

Çolakoğlu, T. (2005). Üniversite öğretim elemanlarının boş zaman alışkanlıklarını değerlendirmeleri üzerine bir araştırma. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 247-258.

Demir, C. ve Demir, N. (2006), "Bireylerin Boş Zaman Faaliyetlerine Katılmalarını Etkileyen Faktörler ile Cinsiyet Arasındaki İlişki: Lisans Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, ss. 36-48.

Erol, P. Ö., Cansever, B. A., & Aslan, N. (2017). Sınıf öğretmenlerinin boş zaman değerlendirme farkındalıkları: İzmir örneği. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (38), 457-480.

O'Donnell, J.(2019). The importance of free time for kids. https://www.verywellfamily.com/why-free-time-is-important-for-kids-3288593

Strazdienė, N., Strukčinskienė, B., Rauckienė-Michaelsson, A., & Griškonis, S. (2017). Organizing leisure time in a family for elementary school children in the context of health education. *Sveikatos mokslai/Health Sciences,* 27(5), 11-15.

UNİCEF, 2004. Çocuk Hakları Sözleşmesi https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf

TUNCELİ MASALLARININ DEĞERLER DÜNYASI

Doç. Dr. Talat AYTAN

YTÜ Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, talataytan@gmail.com

Rukiye Emire

YTÜ Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Yüksek Lisans, Ruke.emire@gmail.com

Özet

Sözlü kültürün önemli hazinelerinden biri olan masallar; geçmiş ile gelecek arasında bir köprü vazifesi görmesi, insanlığın tecrübelerini gelecek nesillere taşıması açısından ehemmiyet arz etmektedir. Özellikle iyilerin kazandığı, kötülerin kaybettiği, romantik bir dünya tasavvurunun temsil edildiği anonim masallar, yeni anlam arayışlarının kesafet kazandığı modern zamanlarda "kaybolmuş değerlerin peşinde" söz grubuyla tanımlanabilecek anlam arayışlarına cevaplar içermesi yönüyle dikkate şayandır. Değer kavramını bir varlığın; ruhsal, toplumsal, ahlaki ya da estetik yönden taşıdığı yüksek ve yararlı nitelikler olarak tarif etmek mümkündür. Sosyal bilimler alanında tanımları, sınırları ve tasnifleri muğlak bir çerçevede tezahür eden ve üzerinde bir mutabakat sağlanamayan değer kavramı ile ilgili olarak Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 2017 yılında "Müfredatta Yenilik ve Değişme Çalışmalarımız Üzerine" adlı metinde "adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik" değerleri kök değer olarak kabul edilmiş ve aynı zamanda söz konusu değerleri gösteren tutum ve davranışlar da listelenmiştir. Tunceli masallarının değerler dünyasını irdeleyen betimsel karakterli bu araştırmanın evrenini, 49 masaldan müteşekkil "Dersim Masalları"; örneklemini ise adı geçen kitapta yer alan ve random olarak seçilen 10 masal oluşturmaktadır. Doküman incelemesi ile verilerin toplandığı araştırmada masallar, Millî Eğitim Bakanlığının tayin ettiği kök değerler çerçevesinde incelenmiş ve yorumlanmıştır. Araştırma nesnelerini oluşturan masallar şöyle sıralanabilir: Kundure, Hızır ve Fakir Kardeşler, Ayı Kardeş, Derviş ve Ejderha, Kolsuz Kız, Kim Dertli, Horoz ile Farenin Arkadaşlığı, Çankıl Koyun, Üç Kız Kardeş, Sabır Taşı. Araştırmanın sonuçlarına göre, Tunceli masallarında adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk ve yardımseverlik değerlerine yer verildiği tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Masal, Tunceli masalları, değerler.

THE WORLD OF VALUES IN TUNCELİ FAIRY TALES

Abstract

The fairy tales that are significant treasures of oral literature have great importance for functioning as a bridge between the past and the future and transforming the experiences of humanity to the following generations. Especially the anonymous fairy tales in which the good triumphs and the bad loses and a romantic world vision is represented, take attention in terms of answering the questions of meaning-searches that could be described with the phrase of "in pursuit of the lost values" in modern times when new searches for meaning densify. It is possible to define the concept of value as high and useful features of a being in terms of psychological, social, ethical and aesthetical facts. In relation to the concept of value whose definitions, borders and classifications appear in an ambiguous frame and on which no agreement can be reached, the values of "justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism, charity" have been decided as cardinal values in the 2017 article titled "On the Studies of Novelty and Alternation in Curriculum" published by The Ministry of Education Board of Training and Education and at the same time the attitudes and behaviors representing the mentioned values have been listed in it. The scope of this descriptive study which analyzes the world of the values consists of "Dersim Fairy Tales" including 49 fairy tales; and the sample of the study is consisted of randomly selected 10 stories which are included in the book mentioned above. The fairy tales of the study in which the data was collected with analysis of documents have been analyzed and interpreted in terms of the cardinal values specified by The Ministry of Education. The fairytales of the

study are as follows: Kundure, Hızır ve Fakir Kardeşler, Ayı Kardeş, Derviş ve Ejderha, Kolsuz Kız, Kim Dertli, Horoz ile Farenin Arkadaşlığı, Çankıl Koyun, Üç Kız Kardeş, Sabır Taşı. According to the results of the study, it has been depicted that the values of justice, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility and charity are included in Tunceli fairy tales.

Key Words: Fairy tale, Tunceli fairy tales, values.

Giriş

Masallar, halk edebiyatının önemli bir kültür hazinesidir. Her kesimden her yaştan insana hitap eden masallarda düş ile gerçek kaynaşır, yaşam gerçekleri büyülü bir anlatı evreninde insanlığın ortak tecrübesinden istifade edilerek dikkatlere sunulur. Masallar ilk planda çocukların dilsel, toplumsal, bilişsel gelişimleri ve şahsiyetlerinin inkişafı açısından önem arz etmektedir. Masallarda yer alan tekerlemeler, atasözü ve deyimler çocuğun dil gelişimini destekler, söz varlığının zenginleşmesine zemin hazırlar. Masallar vasıtasıyla çocuklar, içinde yaşadığı toplumun kültür kodlarına, genel kabullerine ve retlerine aşina olur, başka bir ifadeyle masallar çocuğun kültürlenme sürecinde kilit bir rol oynar. Masallardaki karakterlerin karşılaştığı problemlerle başa çıkma yolları, gözlem, inceleme, muhakeme, akıl yürütme ve değerlendirme deneyimleri çocuğun özdeşim kurma yoluyla empatik tecrübe yaşamasını ve bilişsel açıdan gelişim göstermesini sağlar. Öte yandan pedagojik müktesebatı olan ve çocukça bir hassasiyetle eser telif eden yazarların masallarında yaş grubuna duyarlı bir kurgusal gerçeklik tesis edilmekte, çocukların şahsiyet gelişimi desteklenmektedir. . Masallar yetişkinleri, özellikle çocukluk döneminden başlayarak hayata hazırlar, bunu sağlayabilmek için de masal içinde okuyucuya, dinleyiciye eğitim amaçlı verilmek istenilen unsurlardan yani iletilerden yararlanılmaktadır. Masalların eğitim amaçlarından biri de bireylerin ve çocukların, yaşamın anlamını bulmasını sağlamaktır. Aynı zamanda değerlerin edinilmesi olarak da görebileceğimiz bu süreçte nitelikli masalların çocuğa ve bireylere büyük katkısı olacaktır. Dürüstlük, sabır, adalet, eşitlik, bağlılık gibi evrensel değerler en güzel kendilerini masallarda dile getirirler. Çocukları ve bireyleri eğlendirirken eğiten, onların sosyal gelişiminde önemli faydalar sağlayan masallar onlara örf ve âdetlerin öğretilip ahlâkî değer yargılarının benimsettirilmesinde, sorumluluklarını hatırlatmada, büyük rol üstlenmiştir (Çıblak, 2008).

1. Masal Nedir?

Masal, toplumların kültürel özellikleri başta olmak üzere sosyal, psikolojik, ahlaki vb. özelliklerini taşımada ve gelecek nesillere aktarmada önemli bir işleve sahip olan anonim bir anlatı türüdür (Kesmeci, 2012). Türk milletinin genel karakterini, asırlar boyu inşa ettiği ahlaki değerleri, hasret ve mefkûrelerini masallarda bulmak mümkündür (Arıcı, 2012).

Kökeni Arapçadaki "mesl" ifadesinden gelen masal Türk Dil Kurumu Yayınları tarafından yayımlanan Türkçe Sözlük'te "Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebî tür" olarak tanımlanmıştır (*Türkçe Sözlük*, 2011). Boratav'a (1995, s. 75) göre masallar, "nesirle söylenmiş, dinlik ve büyülük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa anlatılar"dır. Ünlü Türkolog Ignas Kunos masalı şöyle tanımlar: "Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen olağan dışı olayları anlatan hikâye" olarak yapmıştır (Kunos, 2017). Sakaoğlu ise masalı şöyle tanımlar: "Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu hâlde, dinleyicileri inandırabilen, bir sözlü anlatım türüdür" (Sakaoğlu, 2002). Alptekin ise masalın " …büyük ölçüde nesirle anlatılmış ve dinleyicileri inandırmak gibi bir iddiası bulunmayan, hayal ürünü olan anlatma…" (Alptekin, 2002, s. 11) yönüne işaret etmektedir. Elçin masal hakkında şu ifadelere yer verir: "…köklü geleneğe bağlı, kolektif karakter taşıyan, hayali-gerçek, mücerret-müşahhas, maddi-manevi konu, macera, vaka, problem, motif ve unsurla, nesir diliyle, vakit geçirmek, insanları eğlendirirken terbiye etmek

düşüncesinden hareketle, hususi bir üslupla anlatılır ve yazılır" (Elçin, 1986, s. 369). Masalların genellikle özel anlatıcıları vardır, Bu anlatıcılara, "masalcı", "masal anası", "hikâyeci" gibi adlar verilmiştir. Son dönemin en meşhur masal anlatıcıları arasında Erzurumlu Behçet Mahir'i zikretmek mümkündür.

2. Değerler Eğitimi

Değer, bir varlığa ya da duruma farklı açılardan bir üstünlük biçme niteliğidir (Hitlin ve Piliavin, 2004). Rokeach'e (1973) göre değer, belli bir davranış tarzı ya da varoluşun temel amacını ilgilendiren uzun süreli kişisel bir inanıştır. Değer kavramı**,** *Türkçe Sözlük*'te (2011) bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut bir ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet olarak ifade edilmiştir. Değerler; bir varlığın, ruhsal, toplumsal, ahlaki ya da estetik yönden taşıdığı düşünülen yüksek ve yararlı niteliktir (Oğuzkan, 1993). Halstead ve Taylor (2000, s. 169) değeri, "Genel olarak davranışlara rehberlik eden ilkeler ve temel inançlar, eylemlerin iyi ya da istenilen olarak yargılandığı standartlar" olarak tanımlamışlardır. Turner'e göre değerler, isteklerimizi ve hırslarımızı şekillendirerek olaylar karşısında göstereceğimiz tutumlarımızı belirler.

Psikoloji literatürüne ek olarak dinî ve felsefi alan yazınından istifade eden Schwartz, tayin ettiği 56 değeri on başlık altında tasnif etmiştir: güç, başarı, hazcılık, uyarılma, öz-denetim, yardımseverlik, geleneksellik, evrensellik, uyum, güvenlik (Kağıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000).

XVIII. Millî Eğitim Şûrası'nda (2010) ilk defa değerler eğitimi "Spor, Sanat, Beceri ve Değerler Eğitimi" başlığı altında müstakil olarak ele alınmıştır (Aytan ve Güney, 2015). Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 2017 yılında "Müfredatta Yenilik ve Değişme Çalışmalarımız Üzerine" adlı metinde "adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik" değerleri kök değer olarak kabul edilmiş ve aynı zamanda söz konusu değerleri gösteren tutum ve davranışlar da listelenmiştir.

3. Yöntem

Tunceli masallarının değerler dünyasını irdeleyen betimsel karakterli bu araştırmanın evrenini, 49 masaldan müteşekkil "Dersim Masalları"; örneklemini ise adı geçen kitapta yer alan ve random olarak seçilen 10 masal oluşturmaktadır. Doküman incelemesi ile verilerin toplandığı araştırmada masallar, Millî Eğitim Bakanlığının tayin ettiği kök değerler çerçevesinde incelenmiş ve yorumlanmıştır.

4. Masalların Özetleri

Bu bölümde örneklem dâhilindeki 10 masalın özetine yer verilmiştir.

1. Masal: Kundure

Çok fakir bir kadın varmış. Kocasıyla birlikte tek sahip oldukları bir inek ve kıraç bir tarla imiş. Çok sıkıntılı da olsa kimseye muhtaç olmadan geçiniyorlarmış. Tek dertleri hiç çocuklarının olmamasıymış. Yıllarca beklemiş, dualar etmişler ama Mavi Dünya'nın anası Güneş de onlara çocuk vermemiş. Yine de her sabah kalktıklarında dua ediyor, Güneş Ana'dan evlat istemeye devam ediyorlarmış. Bir gün, sabah erkenden kalkan fakir kadın yüzünü Güneş'e dönmüş ve şöyle dua etmiş: " Ey aydınlık sabahın müjdecisi, ey yeri göğü aydınlatan evrenin annesi, ey kutsalımız, bugüne kadar yolundan hiç ayrılmadık. Her sabah seni evine uğurladık. Her sabah yine senin aydınlığına uyandık, seni karşıladık. Sen ki tüm evreni, dünyanın en karanlık köşelerini bile aydınlatan nursun. Körün gözlerini aydınlat, topalın yolunu düzelt, açları doyur, hastaları iyileştir. Dağdaki kurdu, gökteki kuşu, sudaki balığı aç koyma. Onların hatırına biz fakir kullarının da yıllarca özlemini çektiği bir çocuğu bizden esirgeme. Bir kızımız olsun isterse Kundure olsun." Fakir kadının duası kabul edilmiş. O gece gökte dolunay varken hamile kalmış. Zamanı dolunca doğum yapmış. Komşuları, doğum yapınca göz aydınına gelmiş. Ancak fakir kadın "Kundure "adını verdiği kızını hiç kimseye göstermemiş. Çünkü onun sırlı olduğuna ve gösterirse de büyünün bozulacağına inanıyormuş. Fakir kadın, Kutsal Işık'ın kendisine inanan bu fakir kuluna gerçekten bir Kundure vermeyeceğini, onun sırlı bir kız olduğunu düşünüyormuş. Ama kucağında "kızım" diye taşıdığı bildiğimiz kabakmış. Kundure büyümüş yirmi yaşına gelmiş. Bir gün

fakir kadın dere kenarına çamaşır yıkamaya giderken, oradan geçmekte olan bir paşanın oğlu ile karşılaşmış. Fakir kadın, çeşmeden ayrılırken paşa oğlu Kundure'nin yuvarlanarak gittiğini görmüş. Önce yere düşen bir bal kabağının yuvarlandığını sanmış. Ama dikkatli baktığında, bu Kundure sağa dönüyor, sola dönüyor, yokuş çıkıyor, inerken taşa değmemek için yanından dolaşıyormuş. Gülerek keyifle izlemiş. Paşa Oğlu gördüklerine inanamamış. Paşa Oğlu, sürekli takip etmeye başlamış. Tekrar çeşmenin başında bir kenarda sessizce beklemeye başlamışş. Kundure o sıra çeşmeye gelmiş. Önce sağına, sonra soluna dönmüş. Ardından kabak ikiye bölünmüş ve içinden ay gibi parıldayan güneş gibi ışıldayan genç bir kız çıkmış. Paşa Oğlu'nun ağzı açık kalmış. Kız, çeşmeden bir avuç su içmiş, yüzünü yıkamış sonra tekrar kabağın içerisine dönmüş, eve doğru yuvarlanmaya başlamış. Paşa Oğlu hemen atına binip eve gitmiş. Kısa zaman sonra babasının huzuruna çıkıp baba âşık oldum, evlenmek istiyorum demiş. Babası itiraz etmiş ama paşanın karısı kimseye haber vermeden gizlice Kundure'nin evine gitmiş. Çok oturmadan anne ve babasından Kundure'yi oğluna istemiş. Paşa Oğlu yedi gün yedi gece süren büyük bir düğün yapmış. Gelen konukların hiçbir tanesi gelini görememiş. Paşanın karısı her şeyi o kadar iyi ayarlamış ki kimse Paşa Oğlu'nun bir kabak ile evlendiğini öğrenememiş. Ancak Paşa karısı oğlunun bir Kundure ile evlenmiş olmasını bir türlü kabul edemiyormuş. Kundure sadece kocası geldiği zaman kabağın içerisinden çıkıyormuş. O gidince tekrar kabağın içerisine giriyor ve sırlı dünyasında yaşamaya devam ediyormuş. Paşa karısı Kundure'den şüphelenmeye başlamış. Paşa karısı oğlunu ikna etmiş, kabağın içinden çıkan Kundure, kayınvalidesini görünce büyü bozulmuş. Yarılmış kabağın içerisinden duman yükselmiş. Tüm odayı kaplamış. Kısa bir süre içerisinde dumandan göz gözü göremez olmuş. Duman dağılınca ortada ne Kundure ne de içinden çıktığı kabak varmış. Paşa karısı muradına ermiş. Güzel kızın kim olduğunu öğrenmiş. Oğlu ve Kundure ise onun merakının kurbanı olmuş. Kundure, sırdan gelmişti. Sırra erdi. Kimse bir daha onu görememiş. Paşa Oğlu, sarayı terk etmiş. Yedi dağın arkasında, ormanın içerisinde kendisine küçük bir kulübe yapmış. Her gün Kundure'yi hayalinde yaşatmış. Paşa karısı ise oğlunun mutsuzluğuna sebep olduğu için ölünceye kadar gözünü kapatamamış. Öldükten sonra hoca gelip gözlerini kapatmış.

2. Masal: Hızır ve Fakir Kardeşler

Üç kardeş varmış. Bu kardeşler o kadar fakirmiş ki üzerinde yattıkları çuldan başka da bir şeyleri yokmuş. Tüm gün Hızır'a dua ediyor ve fakirliklerini sona erdirmesini istiyorlarmış. Hızır, bu kardeşlerin sesini duymuş ve bir gün onları ziyaret etmeye karar vermiş. Hızır: "İşte geldim. Şimdi ne isterseniz isteyin, muradınızı gerçekleştireceğim "demiş. Büyük kardeş, "Has bahçe içerisinde bir konak, bir de koyun sürüm olsun. Sürümü otlatır, konağımda yatar, gül gibi geçinir giderim" demiş. Ortanca kardeş " Benim de güzel bir konağım olsun. Konağın etrafında has bahçe, has bahçenin içerisinde de bülbüller ötsün. Bir de keçi sürüm olsun. Keçilerimi otlatır, has bahçede dolaşır, konağımda yatar, gül gibi geçinir giderim" demiş. Küçük kardeş:" Ben temiz kalpli, beni seven bir kadınla evlenmek istiyorum. Başka da bir istemiyorum. "demiş. "Şimdi gözlerinizi kapatın " demiş Hızır, üç kardeş de gözlerini kapatmış. Gözlerini açtıklarında bakmışlar ki yan yana iki konak kurulmuş, birinin önünde bir keçi sürüsü, diğerinin önünde koyun sürüsü bekliyormuş. Konakların etrafında has bahçe, has bahçede ise bülbüller ötüyormuş. Küçük kardeş ise yine aynı fakir evindeymiş. Ama yanında çok güzel ve iyi kalpli bir genç kız duruyormuş. Hızır hatır istemiş, onlar da uğurlamış. Aradan yıllar geçmiş. Küçük kardeş çalışmış çabalamış ama sadece birkaç koyun ve birkaç keçi sahibi olabilmiş. Üç tane de çocuğu olmuş, ikisi büyümüş delikanlı olmuş. En küçükleri ise beşikteymiş. Diğer iki kardeş ise sürülerine sürü katmış, zenginlik içerisinde yaşayıp gidiyorlarmış. Hızır " Şu fakir kardeşleri ziyaret edeyim. Onca varlık içerisinde ne yaptılar? Hak yolunu unuttular mı yoksa hâlâ Hak yolunda mı gidiyorlar?" demiş ve yola düşmüş. Eski elbiseler giyinmiş, yüzünde gözünde yaralar ile Hızır perişan bir hâle bürünmüş ve önce büyük kardeşin konağına gitmiş. Koyun sürüsü, konağın önündeki ağıldaymış. Büyük kardeş kendisine bir çoban tutmuş, çoban koyunları kırkıyor, o da başında durmuş onu izliyormuş. Fakir ve yara içinde birisinin geldiğini görünce, çobanın kırktığı yünlerin arasına saklanmış. "Fakir adamı yanıma bırakma. Bir parça kuru ekmek ver de alıp gitsin. İşim gücüm var fakir dilencilerle uğraşamam" demiş. Hızır bir parça kuru ekmeği alıp bu sefer Ortanca Kardeşin yanına gitmiş. O da kapının önünde, çobanıyla birlikte sürüyü sağıyormuş. Fakir adamın geldiğini görünce, keçilerin içerisine gizlenmiş: "Fakir adam geliyor. Eve bırakma, konağı kirletir. Bir

iki parça kuru ekmek ver, yolla gitsin. Daha çok işimiz var" demiş. Çoban, iki parça kuru ekmek getirmiş. Hızır da kuru ekmeği almış: "Siz eski hâlinize geri dönün. Zenginlik sizi Hak yolundan çıkartmış "demiş. İki kardeşin konağı da bir anda kaybolmuş. Sürüler yok olmuş ve eski kulübelerinde yine fakir olarak kendilerini bulmuşlar. Hızır bu sefer Küçük Kardeşin yanına gitmiş. Küçük kardeş komşusundan ödünç aldığı iki öküzle tarla sürüyormuş. İyi kalpli olan karısı ise tarlada çalışan kocası için yemek, öküzler için de ot götürüyormuş. Hızır onu görünce düşer gibi yapmış, yamaçtan kendini yuvarlamış ve dereye kadar gitmiş. Fakir adam kılığındaki Hızır'ın çığlıklarını duyan kadın " Başıma vah başıma gelseydi de yaşlı, fakir adamın başına gelmeseydi. Zavallı adam yamaçtan dereye kadar yuvarlandı" demiş. Otu da kocasının yemeğini de orada bırakmış ve yardıma koşmuş. Hızır çok kötü yaralanmış. Ayağa kalkmak istemiş, kalkamamış ve tekrar yere düşmüş. İyi kalpli kadın" Sırtıma gel, ben seni eve kadar taşırım" demiş. " Olur mu hanım kızım? Benim yaralarım kanadı, baksana her yerimden kan akıyor. Senin elbiselerin tertemiz, ne kadar da güzeller. Beni nasıl sırtlarsın? Elbiselerini kirletemem" demiş. Kadın, Hızır'ı sırtlamış ve evine götürmüş. Fakir adamın yaralarını temizlemiş ve sarmış. Bu sefer de aklı kocasına takılmış. Zavallı adam tüm gün çalıştı ama ben ona yemek götüremedim, diye üzülmüş. Akşamüzeri bir parça kuru ekmek alarak yola düşmüş. Bu sırada Küçük Kardeş tarlada işini bitirmiş, yorgun argın eve dönüyormuş. Yolun yarısında karşılaşmışlar. " Kusura bakma tarlaya gelemedim. Sana yemek, öküze de ot almış geliyordum. Yolda hasta ve yaşlı bir fakirin karşı tepeden, dereye kadar yuvarlandığını gördüm. Onu öyle bırakamazdım. Eve götürüp yarasını sarmam gerekti. " demiş. Kocası "Yemek önemli değil. Sonuçta açlıktan ölmedim. İyi ki yaşlı fakire yardım etmişsin. Yardım etmeseydin, zavallı adam belki oracıkta ölürdü" diye karısını takdir etmiş. Birlikte eve dönmüşler. Küçük kardeş, selam vermiş. Hızır uyumuş gibi yapıp onun selamını almamış. Onlar da Hızır'ın başında sessizce beklemişler. Terini silip yaralarını tekrar sarmışlar. Hızır, gecenin bir yarısı kalktığında Küçük Kardeş sormuş: " Ey Hakk'ın ihtiyar ve hasta kulu. Hiç mi kimse çıkıp senin bu yaralarına bir ilaç sürmedi? diye sorunca Hızır: " Benim derdime hiçbir ilaç derman olmadı. Hekimlerin hepsi de kundaktaki bir bebeğin kanını sürersen ancak iyileşir dediler. Hızır her şeyi biliyordu tabii ki onların kalplerinde iyilik olup olmadığını sınamak için böyle konuşuyormuş. Küçük Kardeş, karısını uyutmuş. Gizlice gitmiş ve henüz beşikte olan oğlunun yüzünü başörtü ile kapatmış. Sonra onu kesmiş ve kanını da getirmiş, yaşlı ve fakir olarak görünen Hızır'ın yaralarına sürmüş. Bebeğin kanını yaraya sürdüğü an bir gökkuşağı belirmiş. Hızır da o ışığın içerisinde kaybolup gitmiş. Küçük Kardeş gözlerinin önünde olan bu mucizeye inanamamış, kendinden geçmiş. Bağırmış, çağırmış, Hızır'a yakarmış. Karısı uyanmış ve yanına gelerek sormuş, o da olan biteni bir bir anlatmış. Sözü bitince, beşikteki bebek ağlamaya başlamış. Kalkıp beşiğe bakmışlar ki bebek ne kesilmiş ne de ölmüş. Yatırdıkları gibi sağlıklı ve canlıymış. Annesi bebeğe süt verip onu uyutmuş. O günden sonra evlerine hiçbir hastalık uğramamış. Çocuklarını büyütmüşler, evlendirmişler, varlık içerisinde bir ömür sürmüşler.

3. Masal: Ayı Kardeş

Çok eskiden, Hesen adında bir adam varmış. İri yarı, güçlü biriymiş. Baltacılık yaparak geçiniyormuş. Hesen, ormanda çalıştığı için tüm hayvanların dilini öğrenmiş. Hepsiyle konuşuyormuş fakat kimse onunla arkadaş olmak istemiyormuş. Bu yüzden de ormanda kendini yalnız hissediyormuş. Hesen'in masalı altı kurt kardeş ve cambaz tilkiye kardeş olmasıyla başlamış. Bu kurt kardeşler birlikte yaşıyorlarmış. Bir gün kardeşler toplanmış ve en büyük kardeşin evlenmesini istemişler. Çünkü evin işlerini yapacak birisi lazımmış. Büyük kardeş kabul etmemiş. Siz daha küçüksünüz, kimse size bakamaz, ölürsünüz demiş. Bir gün cambaz tilki gelip mağaranın bir köşesine oturup ben size bacı olayım, demiş. Kurtlar da senin gibi bacıyı biz nerden bulacağız deyip kabul etmişler. Hep birlikte geçinip gitmişler. Bir gün yemek sofrasında büyük kardeşin küçük kardeşi azarlamasından dolayı küçük kardeş, kardeşlikten ayrılıp mağaradan ayrılıp gitmiş. Küçük kardeşle birlikte tilki bacı da gitmiş. Mağarada sadece beş kardeş kalmış. Küçük kardeş ve tilki bacı birlikte yaşamaya başlamışlar. Bir gün tilki ile küçük kardeş bir pınarın kenarında dinlenirken Hesen ile karşılaşmışlar. Selam verip sohbet etmişler. Tilkiyle küçük kardeşin gülüp eğlenmeleri ve mutlu olmaları Hesen'i şaşırtmış ve kendisinin de onlara kardeş olmak istediğini söylemiş. Ama Hesen'den korktukları için bunu kabul etmemişler. Hesen de ben çok çalışırım ve kazandığımı yerim. Ama evde tek başıma canım sıkılır. Benden

korkmayın, ben sadece odun kesmek için balta kullanırım. Odunları, insanlara satarım ve geçimimi o şekilde sağlarım, demiş. Tilki ile küçük kardeş en sonunda Hesen'in de kardeşliğini kabul etmişler. Bir gün Hesen'e tilki : "Sen ağzını hiç yıkamıyor musun? " demiş. Hesen de yemeği bırakıp kenarda oturmuş. Küçük kardeş Hesen'i çağırsa da Hesen küsmüştü. Küçük kardeşin ısrarları da fayda etmemiş. Hesen, tilki kardeş yemeğini bitirsin ona diyeceklerim var demiş. Hesen, baltayı alıp tilkinin yanına gelmiş ve bu baltayı anlımın ortasından vur demiş. Niye vuracakmışım demiş tilki. Ben o kadar ormanda çalıştım kurtlarla, kuşlarla insanlar çalıştım yemek yedim kimse bana ağzın kokuyor demedi. Tilki, küçük kardeş vursun demiş. Ben niye vuracakmışım sen söyledin kötü sözleri sen vur, demiş küçük kardeş. Bunun üzerine tilki, baltayı Hesen'in başına vurmuş ve Hesen kanlar içinde kardeşlikten ayrılmış. Hesen iyileştikten sonra hayatına devam etmiş. Bir gün tilkiyle karşılaşmış. Tilki, Hesen yaran iyileşmiş, izi de kalmaz bir süre sonra demiş. Evet, izi kalmaz ama senin sözlerin hâlâ içimde deyip oradan uzaklaşmış. Bir gün Hesen ormanda iş arıyormuş. Bir koyun sürüsüne denk gelmiş. Koyunların önünde bir kadın varmış. Kadına iş var mı diye sormuş. Kadın da koyunları kırkabilirsin eğer biliyorsan. Hesen öğretirsen kırkarım demiş. Kadın da öğrettmiş ve Hesen koyunları kırkmaya başlamış. Kadın da bir yandan süt sağıyor bir yanda da yünleri topluyormuş. Akşam olmuş. Hep birlikte yemek yemişler. Kadın, üç koyunun yünü eksik demiş, Hesen de kızmış, ben sana o kadar çalıştım, işini bitirdim sen bana hırsız diyorsun. Hem ben yünleri ne yapayım demiş. Kadın da kendinden emin Hesen'e eğer çalmadıysan bana bunu söyler misin :"Eğer yün çaldıysam o çaldığım tüm yünler bana yapışsın, beni hayvan yapıp ormana salsın. " demiş. Bunu bana söyle, ben başka söz söylemeyeceğim demiş. Hesen bir an düşünmüş, kararsız kalmış, en sonunda kadının söylediği sözü tekrarlamış. O sırada Hesen'in çaldığı tüm yünler ağzına burnuna, her yerine yapışmış. Utancından orada duramayan Hesen, ormana kaçıp kaybolmuş. Hesen o günden sonra kıllı, iri ve ağzı kokan bir şekilde dolaşmaya başlamış. İlk gün kırktığı sürünün yanına gelmiş ve kırkılmış bir koyun yemiş. O günden sonra bir daha kimsenin koyunlarını ormana sokmamış. Bir gün güneş doğarken ona şu şekilde sitem etmiş. Biliyorsun kadın beni hırsız ilan etti. O bana bir şey yapamazdı ama senden seda geldi ve yünler üstüme yapıştı. Mademki bu seda senden geldi, beni kıllı hayvan yapıp ormana saldın, o zaman rızkımı da sen ver. Rastladığım yüz koyundan iki tanesini yiyeceğim. Nerede bir fakirin yalnız ineğini görürsem onu da yiyeceğim ve ocağını söndüreceğim demiş, Hesen'in duası kabul olmuş. O günden bugüne herkes Hesen'i Hes (ayı) diye çağırırmış. Hesen, açık alandaki koyunların ikisini yemiş. Tek başına gezen fakirin ineğini yemiş, ocağını söndürmüş. Her zaman hırsızlık yaptığı, fakir fukaranın ineğini yediği için de ağzı kokmaya devam etmiş.

4. Masal: Derviş ve Ejderha

Bir Derviş varmış. Bir gün ormanda yürürken bakmış ki yangın çıkmış ve her şey cayır cayır yanıyor**.** Ağaçlar ağlıyor, kuşlar yavrularını kurtarmaya çalışıyor, karıncalar dörtnala kaçmaya çalışıyormuş. Bir Ejderha ise yangının tam ortasında kalmış ve son anda bir taşın üzerine çıkmış, alev ise gittikçe yaklaşıyormuş. Oli'nin aşkı için beni kurtaracak kimse yok mu? diye bağırıp duruyormuş. Derviş, asasını uzatıp ejderhayı kurtarmış. Ejderha da gidip Derviş'in boynuna sarılmış. Seni yiyeceğim, şimdi mi yesem yoksa akşam mı yesem bilmiyorum demiş. Derviş de ben senin canını kurtardım sen ne diye beni yiyeceksin ki? Ancak Ejderha ben seni yiyeceğim başka yolu yok demiş. Bunun üzerine Derviş şunu önermiş Ejderha'ya. Üç farklı canlıya soralım eğer beni yemeği hak ediyorsan beni yiyebilirsin ama ben seni ateşten kurtardım beni yemeği hak etmiyorsan o zaman beni bırakacaksın, sen yoluna ben yoluma tamam mı demiş. Ejderha kabul etmiş. Önce suya gittiler, su dertlerini dinledi ve şöyle söyledi: Siz her şeyinizi getirip bende yıkıyorsunuz, sonra da üzerime tükürüp öyle gidiyorsunuz. Seni yesin ki yesin hem de hemen yesin. Sudan ayrılıp öküzün yanına gitmişler, öküz: " Ben anamdan doğduktan sonra istiyorum ki memesini emip karnımı iyice doyurayım ama siz geliyor beni bir kenara bağlıyor, sütü de kendinize alıyorsunuz. Sonra aç kalıyorum, perme perişan büyüyorum. Büyüyünce de ineklerin peşinden gideceğim çiftleşmek için siz beni dövüyor ve beni erkeklikten düşürüyorsunuz. Seni yesin ki yesin hem de şuracıkta yesin demiş. Öküzün yanından ayrılıp tilkinin yanına varmışlar. Tilki, ejderhaya biraz uzak dur, rahat konuşalım nedir o dervişin eteğinden uzaklaşmıyorsun demiş. Biraz uzaklaşınca tilki, Derviş'e çek kılıcını vur demiş. Derviş çekmiş kılıcını, Ejderha'yı vurup öldürmüş. Tilki de kurtulmuş Derviş de...

5. Masal: Kolsuz Kız

Fide adında çok güzel bir kız varmış. Bu kız ile evlenmek isteyen çok kişi varmış. Kız hiçbirisini kabul etmemiş. Ama kızı isteyen adamlar, kız kardeşini vermek istemeyen ağabeyine diş bilemişler. Ağabeyinin öldürülmesinden korkan Fide, yer altında bir yer yapmasını ister ve orada yaşar. Yanına da mezar yapılmasını ve herkesi öldüğüne inandırmak ister. Kardeşi de aynısını yapmış, aradan çok zaman geçmiş. Kardeşi evlenmiş, bir oğlu olmuş. Bir gün oğlunu alıp halasının yanına getirmiş. Halası o kadar sevmiş ki bırakmamış, yanında uyutmuş. Ama bunları takip eden kardeşinin karısı, onlar uyurken çocuğunu öldürmüş ve suçu kızın üzerine atmış. Ağabey de gelip kızın kollarını kesmiş, sandığa koyup suya atmış. Su, sandığı götürüp değirmenin akarına tıkmış. Değirmenci gelip sandığı açmış. Kız da içinden çıkıp değirmende yaşamaya başlamış. Paşa da kızın güzelliğinden haber almış gidip kızı getirmiş, evlenmiş. Paşa bir gün savaşa gittiğinde sarayın lalası, kızı kandırmış oğlunu götürüp başını vurmuş. Sonra yine kandırmış diğer oğlunun başını vurmuş yabanda. Çocuklarından kurtulunca da kızı alıp gitmek istemiş. Bunu anlayan kız, lalayı kandırmış ve kaçmış. Kız kaçarken oğlunun ölüsünü görüp çığlık atmış. Çığlığını duyan yaşlı bir adam durumu sormuş. Kız da anlatmış, bunun üzerine yaşlı adam, iki çocuğu da iyileştirmiş. En sonunda da kızın kollarını iyileştirmiş. Kız da korktuğu için saraya gitmemiş. Çocuklarıyla paşa gelinceye kadar güvenli bir yerde yaşamışlar. Paşa da savaş sonrası ziyafet vermiş ve canı sıkılmış. Bunun üzerine masal anlatacak yok mu demiş. Oğlunu tembihleyen kız, saraya göndermiş. Bunun üzerine çocuk benim annem çok güzel masal anlatır demiş. Ama yüzünü açmaz demiş. Tamam demiş padişah. Git, getir demiş. Kız da masalı anlatmış. O sırada lala durumu anlamış ve kaçmak istemiş. Bunun üzerine kız, masal bitmeden kimse dışarı çıkmasın demiş, padişaha yoksa anlatmam demiş. Padişah da kimseyi çıkarmamış. Yüzü örtülü olan Fide, Lala böyle yaptı, yaşlı adam böyle yaptı, ağabeyim böyle yaptı, gelin böyle yaptı. Masal burada bitti demiş, sonra meydana çıkıp örtüyü atmış, yüzünü göstermiş. Paşa emir vermiş. Üç gün üç gece atlara yem verin, ama su vermeyin. Üç gün geçtikten sonra gelini, ağabeyi ve lalayı atlara bağlamışlar. Suya gitmek isteyen atlar üçünü de öldürmüş. Fide, yeniden paşaya ve oğullarına kavuşmuş, muradına erip mutlu bir hayat yaşamış.

6. Masal: Kim Dertli

Dertli bir genç varmış. Derdine derman bulamayınca köyü terk etmiş. Yolda yaşlı bir adamla karşılaşmış. Yaşlı adam da şehre gidiyormuş, yoldaş olmuşlar. Üç tepeyi aşmışlar, hiç konuşmamışlar. Üç dereyi aşarlarken yaşlı adam konuşmuş, üç köyü aşarken de genç konuşmuş. Sonra bir çeşmenin başına gelmişler. Yaşlı adam benim derdim senden çok demiş. Genç de benim derdim daha çok demiş. Sen gençsin ne derdin olacak, o da sen yaşlısın ne derdin olacak deyip durmuşlar. Bu böyle olmayacak demişler. Bir karar almışlar. Birbirimizi sırtlayalım, dertlerimizi anlatalım, derdimiz bitinceye kadar sırtlayalım demişler. Yaşlı adam binmiş gencin sırtına. Anlatmış, anlatmış en sonunda bitmiş ve inmiş. Bu sefer de genç binmiş adamın sırtına, genç başlamış derdini anlatmaya. Ama bir türlü genç adamın derdi bitmiyormuş. Anlata anlata şehre gelmişler. Yoldan geçenler gence laf atıyorlarmış. Yaşlı adamın sırtına binmiş diye. Yoldan geçerken padişahın kızı onları pencereden görüp şaşırmış. Emir verip onları saraya getirtmiş. Yaşlı adamla genci önce bir güzel hamamda yıkamışlar, sonra güzel elbiseler giydirmişler. Padişahın kızı, genci azarlamış. Sen utanmıyor musun yaşlı adamın sırtına biniyorsun. Yaşlı adam da olanları anlatmış. Sonra padişahın kızı derdini anlatmaya başlamış. Dışardan öyle her şey tozpembe gözüküyor ama öyle değil. Anlat bakalım demiş yaşlı adam. Padişahın erkek çocuğu olmadığı için gidip evlatlık almış. Sonra padişahın kızı bunları uzun zaman hiç görememiş. Merak etmiş ve gitmiş, bakmış ki babası bir terzi dükkânı açmış oğlu da yanında çalışıyormuş. Babasına kaftan dikiyormuş. Çocuğu gören padişah kızının aklı onda kalmış. Tekrar gitmiş, kaftan orada duruyormuş. Kaftanı parçalamış. Çocuk, dikmeye çalışmış ama olmamış. Sonra çocuk korkusundan ağlayıp düşmüş. Padişahın kızı da bunu alıp eve getirmiş. Niye bayıldın demiş. O da padişah bana çok iyilik etti, ben de ona kaftan dikeyim dedim ama birisi parçalamış. Kız, çocuğa âşık olmuş, hep yanında tutmuş. Bir gün karpuz yerken boğazında kalmış ve çocuk ölmüş. Korkudan ne yapacağını şaşırmış kız. Çocuğu alıp kiliseye gitmeye karar vermiş. Yolda kırk leventle karşılaşmış. Hepsi de onunla evlenmek istemişler. Kız da ben padişah kızıyım, ben seçerim evleneceğim kişiyi deyip sakinleştirmiş hepsini. Kırk levendin

içeceklerinin içine zehir koyup hepsini zehirlemiş, anahtarı alıp kiliseye gitmiş. Tabutu almış, içini kadifeyle kaplamış. Kiliseye götüreyim onlar orada kaplasınlar. Bu sefer de kilisedekiler benimle evlenmek istedi. Bunun üzerine ben seçeceğim evleneceğim kişiyi deyip gidip içki getireceğim dedim, düğünü yapacağım ama tek şartım var, tabutu kaldırın ondan sonra dokunduğum kişiyle evleneceğim demiş. Tabutu götürdüler, gömdüler geri geldiler. İçkilerin içine zehir koydum. Kilisede ne kadar Ermeni varsa hepsini öldürdüm. Şimdi söyleyin sizin mi derdiniz çok yoksa benim mi?

İki adam da hiç ses çıkarmadı sessizce kadını dinliyorlardı. Babam da her yerde oğlunu aradı ama bulamadı. Sadece ben biliyordum. Şimdi söyleyin kimin derdi ağır? İki adama da harçlık verdi herkes kendi yoluna gitsin dedi, kalktılar yola koyuldular. Yaşlı adam yolda yürürken '' Herkesin derdi kendine ağırdır'' dedi ve cümle o günden sonra atasözü oldu, günümüze kadar geldi.

7. Masal: Horoz ile Farenin Arkadaşlığı

Bir fare varmış. Sonbahar yağmurları evini basınca perişan hâlde ortalıkta kalmış. Nereye gittiyse de kendine sığınacak kuru bir yer bulamamış. Ayı yerim dar, yılan kapım küçük, tavşan havuç dolu, karınca yemeğim çok az demiş. Sonuçta hiçbirisi içeri almamış. Bir gün üzgün üzgün dolaşırken horoz ile karşılaşmış. Fare kardeş, niçin öyle üzgün üzgün dolaşıyorsun? Evimi su bastı, kimse beni yanına almadı, şimdi kar yağarsa donar ölürüm, demiş. Horoz da kümeste tek yaşıyorum ve gel birlikte kardeş kardeş yaşayalım demiş. Fare, teklifini kabul etmiş, birlikte yaşamaya başlamışlar. Yağmurlar yağmaya başlayınca kümes damlamaya başlamış. Horoz da dama çıkıp silindir çekmiş. Fare de ocakta çorbayı pişiriyormuş. Çorbanın altı tutacak karıştırmazsa. Fare de düşündü taşındı, sandalye getirdi üzerine çıktı, çorbayı karıştırdı. O sırada sandalyenin bacağı kırıldı fare de çorbanın içine düşüp ölmüş. Bunu gören horoz çok üzülmüş ve çığlık çığlığa ağıt yakmaya başlamış. Bunu duyan ağaç ''Horoz kardeş ne oldu niye ağlıyorsun?'' dedi. Horoz, fare ile hikâyesini anlatmış. Hikâyeyi duyan ağaç üstünü başını parçalamış, ağacın tüm yaprakları yere dökülmüş. Bu sefer de karga ses vermiş, ''Ağaç, ne oldu ne oldu?'' diye sorunca ağaç da başından geçenleri kargaya anlatmış. Bu sözleri duyunca karga, çığlık atmaya başlamış. Üstünü başını parçalamış. Karganın tüm tüyleri dökülmüş. Bu seferde su seslenmiş. ''Karga ne oldu, ne oldu?'' Karga olanları suya anlatmış, su feryat edince bu sefer taş dile gelmiş, ''Su ne oldu, ne oldu?'' diye sormuş. Su, olanları anlatınca bütün taşlar kurumuş toz olmuş. Bu sesleri duyan bir çiftçi ne oldu, nedir bu ses gürültü? demiş. Taş, olanları anlatınca çiftçi çığlık atmış, gözyaşı dökmüş. Gözyaşını silerken elindeki çubuğu gözüne sokmuş ve kör olmuş.

8. Masal: Çankıl Koyun

Çok zengin bir adam varmış. Bu adam çok cimriymiş. Bir sürü hayvanı ve büyük konağı varmış. Yanındaki çalışanlarına bir bahane bulup hakkını vermezmiş. Yıllarca kapısını bekleyen, sürüsünü koruyan köpeği yaşlanmış, güç bela yürüyormuş, sesi çıkmıyormuş. Zengin adam, bu yaşlı köpekten kurtulmaya karar vermiş ve onu kovmuş. Geri geldiğinde tekmeleyip yine kovmuş. Yaşlı köpek, konağın karşısında tepeye çıkıp yine konağı gözetliyormuş. Ahıra giren adam yaşlı koyunu, Çankıl'ı görmüş. Onun yüzünden sürü otlamaya gitmiyormuş. Bunu kessem hasta olurum, birine versem alışır yine ister. En iyisi bunu kovayım, kurt gelsin yesin demiş. Çankıl, yıllarca kendisine hizmet etmiş ama bir anda kendini kapının önünde bulmuştu. Yaşlı koyun, geri gelmek istemiş ama zengin adam onu çubukla dövüp kovmuş. O da yaşlı köpeğin yanına gitmiş. İkisi de yıllarca hizmet etmişlerdi. Ama yaşlanınca bir çırpıda kovulmuşlardı. Sonra ikisi de kardeş olup birlikte yaşamaya başlamışlar. Yaşlı köpek koyunu götürüp en iyi otları bulup veriyormuş, akşam olunca da memeleri süt dolan koyun, sütü sağıp yaşlı köpeğe veriyormuş. Günlerce böyle geçinip gitmişler. Bir gün köpek, köyü özlediği için koyunu yalnız bırakmış. Koyun da eve dönerken tilkiyle karşılaşmış. Sen niçin benim ayı kardeşimin otlarını yiyorsun demiş. Çankıl koyun da burası ne senin ne de ayı kardeşinin merası, burası Tanrı'nın yarattığı dağ, herkes gelip otlayabilir. Hayır, burası ayı kardeşimin yeri, sadece o otlayabilir, seni ona söyleyeceğim. O da gelip seni yesin. Köpek, mağarasına dönünce koyunun ağladığını görmüş. Niçin ağladığını sormuş. Çankıl'ı dinleyen yaşlı köpek, sen korkma sen bana biraz süt ver kendime geleyim. Şuraya bir çukur kazayım içine gireyim ayı geldi mi boğazına atlayıp onu öldüreyim, demiş. Tamam, anladım demiş koyun. Her şeyi planladıkları gibi yapmışlar. Koyun evine dönerken ayı da peşinden

gelmiş. Seslenmiş koyuna. Neden benim arazimde otlarsın? Niçin senin oluyormuş, Tanrı'nın yarattığı dağ, herkesindir burası. Burası benim, kimse otlayamaz burada demiş ayı. Buranın senin olduğuna nerden inanayım der. Şu ziyarete eğilir, öper, yemin edersen sana inanırım. O zaman ister yersin beni ister kovarsın. Ne var bunda eğer kutsal ziyarete inanacaksan ben de öperim demiş ayı. Yürüyüp taşın yanına gelmiş. Ayı eğilmiş, ziyareti öpmek üzereyken yaşlı köpek atlayıp ayının boğazını yakalamış. Ölünceye kadar da bırakmamış. Ayı, yığılmış olduğu yere. Tilki de kaçıp gitmiş. Koyunla yaşlı kurt ölünceye kadar mutlu yaşamışlar.

9. Masal: Üç Kız Kardeş

Üç kız kardeş varmış. Bir gün oturup sohbet ederken, ''Duydunuz mu? Padişahın oğlu evlenmek istiyormuş'' diye laf atmış ortaya birisi. Hepsi padişahın oğlunun kendisiyle evlenmesi durumunda ne yapacaklarını, hünerlerini saymaya başlamışlar. Büyük kardeş, '' Padişahın oğlu benimle evlenirse, ona halı dokur, kilim yapar, misafirlerini ağırlar, evini temizlerim. " Ortancası ise " Padişahın oğlu benimle evlenirse, ona on kat daha halı dokur, on kat daha çok kilim yapar, misafirlerini baş tacı yapar, saçımı süpürge yapıp evini de temizlerim". Küçük kız kardeş ise "Benimle evlenirse ona altından oğlan, gümüşten de kız doğururum." demiş. Ablaları hiç altın, gümüşten çocuk olur mu? Yalan söyle de böyle yalan söyleme, demişler. Padişahın oğlu ilk önce büyük kız kardeşi götürmüş. Söylediklerinin hiçbirisini yapmamış. İkinci kez gelip ortanca kız kardeşi götürmüş. O da ablası gibi hiçbir şey yapmadan oturmuş. Padişahın oğlu bu sefer de küçük kız kardeşi götürmüş. Kız, kısa bir süre sonra hamile kalmış, bir oğlan, bir kız çocuğu doğurmuş. Erkek çocuğun gözyaşları altın olup kız çocuğunun gözyaşları ise gümüş olup dökülüyormuş. Ablaları kendi adına korkmaya başlamışlar. Padişah gelmeden çocukları ortadan kaldırmaya karar vermişler. Çocukların yerine iki yavru köpek getirip koymuşlar. Çocukları da dağa bir yere bırakmışlar. Sonra gidip padişahı çağırmışlar, gel karını gör, iki tane yavru köpek doğurdu demişler. Padişahın oğlu yavruları görünce çok kızmış, bunu götürün yedi yolun birleştiği yere koyun, gelen geçen bunun yüzüne tükürsün demiş. Öyle yaptılar ve gelen geçen herkes yüzüne tükürmeden geçemezmiş. Bir gün çoban dağda geçerken çocuk sesi duymuş, gidip bakmış ki iki çocuk ağlamış, yanları da gümüş ve altın ile dolmuş. Çoban, onları alıp eve getirmiş. Karınlarını doyurmuş. Sonra gidip altınları ve gümüşleri getirmiş. Zaman geçtikçe çoban, zengin olmuş. Konaklar yaptırmış. Namını herkes duymuş. Bunun üzerine padişah kimdir bu çoban gelsin bir görelim diye saraya davet etmiş. Çoban da daveti kabul etmiş. Çocukları da büyümüş ya onlar da gelmek istemişler. Ama çoban şart koşmuş, yoldan geçerken yedi yolun birleştiği yerde bir kadın var, onun yüzüne tükürmeden geçemezsiniz, padişahın emri var demiş. Ama çocuklar, kadına yazıktır, biz tüküremeyiz demişler. Bir deste gül, bir deste de nergis toplayalım geçerken kadına verelim demişler. Çoban da onları kırmamış bir deste gül, bir deste de nergis almış ve birlikte şehre doğru yola çıkmışlar. Yedi yolun başına vardıklarında padişahın fermanını görmüşler. Eve girip bakmışlar ki gelip geçenlerin kimisi taş atıyor, kimisi de tükürüp geçiyormuş. Onlar ise gül ve nergis atmışlar. O güne kadar hiç ses çıkarmayan kadın, çığlık çığlığa ağlamaya, bağırmaya başlamış. Çocuklar dönüp el âlem taş attı, tükürdü ses çıkarmadın biz sana gül attık, nergis attık neden çığlık atıp duruyorsun, demişler. Siz benim çocuklarımsınız, siz beni nasıl tanımazsınız? Kulübede bekleyen askerler tükürmedikleri için çocukları ve çobanı alıp padişahın huzuruna çıkarmışlar. Kadını da getirmişler. Padişahın oğlu sormuş, herkes taş attı, tükürdü siz neden gül verdiniz? Kadın kimseye sıra vermeden onlar benim çocuklarım inanmıyorsan getir yıka. Birine değen su altın diğerine değen su ise gümüş olmuş. Onları ablalarım götürüp dağda bıraktı. Yerine de iki tane köpek yavrusu koydular. Sen bana bir şey sormadan onlara inandın. Onlar da büyüdüler. Birisi bana nergis, birisi de gül attı ben de onun için ağladım. Getirip yıkamışlar, gerçekten de kadının dediği olmuş. Padişah, büyük kız kardeşlerin başını vurdurmuş. Padişahın oğlu da çocuklarına ve karısına kavuşmuş. Birlikte mutlu bir hayat sürmüşler.

10. Masal: Sabır Taşı

Bir kız varmış. Her sabah elini yüzünü yıkamak için çeşmeye gittiğinde kuşlar başına toplaşır, yedi sene sonra beyaz bir mezarın olacak diye bağrışırlarmış. Kız da elini yüzünü yıkamadan eve geliyormuş. Annesi babası ne kadar uğraştılarsa da kızın başından bu kuşları uzaklaştıramamışlar. En sonunda oradan uzağa taşınmışlar. Gittikleri yerde de kuşlar karşılarına çıkmış. Yine bir türlü

uzaklaşmıyormuş kuşlar**.** Başka çare bulamayınca bu sefer de bir mağaraya taşınmışlar. Bir gün kız, mağaranın içindeyken kapı kapanmış, içeri karanlık olmuş. Kız korkudan ağlamış, annesi babası da dışarıda ağlayıp düşünmeye başlamışlar. Annesi kuşlar sana yedi sene sonra bir mezarın olacak dedi, hele bak mağaranın içinde ne var? Kızın gözleri karanlığa alışmış, etrafa bakınmış ve beyaz bir mezar var demiş. Yapacak bir şeyleri yokmuş. Kızlarına hele mezarın yanında dur ne çıkacak bakalım diyebilmişler. Bu kız orada mezarın başında yıllarca beklemiş. Ailesinin ümidi kesilmiş. Bırakıp gitmişler. Senenin dolmasına yedi gün varken mağaranın kapısı kendiliğinden açılmış. Kız, büyümüş serpilmişti. Kapı açılınca baktı ki bezirgân kendine yaşıt bir kızla birlikte geliyor. Sonra bu kızı bana ver dedi. Bezirgân parasını alınca kızı ona vermiş. Ben yedi senedir bu mezarda bekliyorum biraz da sen bekle ben çıkıp hava alayım demiş. Bu sırada mezar açılmış, içinden genç ve yakışıklı biri çıkmış. Yedi senedir sen mi bu mezarı bekledin, bana hizmet ettin demiş. O da evet ben sana hizmet ettim demiş. Bende başka da bezirgândan satın aldığım bir kız var demiş. Mezardan çıkan genç budur diye diğer kıza sarılmış. Karı koca olmuşlar. Birlikte yiyip içmişler. Mezardan çıkan genç, alışveriş için şehre gidecekmiş. Diğer kız, hizmetli kızı da çağıralım onun ihtiyacı vardır demiş. Ben bir sabır taşı bir de insan öldürebilecek kadar bıçak istiyorum demiş. Genç şaşırmış. Ne yapacaksın ki bıçağı. Ne yapacaksın ne yapacağımı, sen ne istediğimi sordun ben de sana söyledim. İhtiyaçlarını almış, kızın da istediklerini almış. Mağaraya dönmüş. Bıçağı ve sabır taşını kıza vermiş. Ama gitmemiş, gözetlemeye başlamış. Kız, sabır taşını alıp konuşmaya başlamış. Olanların hepsini anlatmış. Sonra sabır taşına söylemiş, sen mi sabır taşısın yoksa ben mi? Sabır taşı ortadan ayrılmış, paramparça olmuş. Sonra kız bıçağı tam alıp kalbine saplayacakken genç elinden almış. Genç, diğer kızı atların arkasına bağlayıp parçalatmış. Onlar da yedi gün yedi gece düğün yapmışlar ve muratlarına ermişler.

Sonuç

Tunceli masallarının değerler dünyasını ortaya koymaya çalışan bu araştırmanın örneklemini, Dersim Masalları adlı eserdeki 49 masaldan random olarak seçilen 10 masal oluşturmaktadır. Masallar, MEB'in (2017) belirlediği 10 kök değer açısından tahlil edilmiştir.

Kundure masalında öne çıkan değer sabır, dürüstlük ve sevgidir. Kundure'nin ailesi sabırla bir çocuklarının olması için dua etmektedir. Çocukları bir kabak olmasına karşın bu durumu bir "tevekkül" içerisinde kabullenip sabretmeye devam etmektedir. Kundure'nin annesi çok sevdiği kızının doğumunu sabırla beklediği gibi inandığı sırrını da sonuna kadar saklamıştır. Paşa oğlu da sabır ve sevgi ile Kundure'nin sırrını muhafaza etmiştir. Paşa oğlunun annesi oğlunu sevmesine karşın merakına yenik düşer ve Kundure'nin sırra kadem basmasına sebebiyet verir. Sabır ve doğruluk kaidelerini ihlal eden anne, bunun bedelini sevdiklerinden uzak kalarak öder.

Hızır ve Fakir Kardeşler masalında öne çıkan değer yardımseverlik, sevgi ve saygıdır. Küçük kardeş, ağabeylerinin aksine mal mülk yerine sevgiyi tercih etmiştir. Küçük kardeş ve karısı, zor durumdaki hasta ve yaşlı fakire yardımcı olarak ve hürmet ederek bir yüce gönüllük örneği sergilemişlerdir.

Ayı Kardeş masalında sevgi, özdenetim, sorumluluk ve dürüstlük değerleri dikkatlere sunulmaktadır. Kardeşlerini düşündüğü için evlenemeyen kurt, özdenetim ile hareket ederken küçük kardeşin alınganlık gösterip tilki bacı ile evden ayrılması, öte yandan Hesen'in özbakım becerilerini gerçekleştirememesi de bir sorumsuzluk göstergesidir. Masalda Hesen'in olumsuz davranışlarının temelinde kendisine gerçek bir sevginin beslenmemesi yatmaktadır. Masalda koyunları olan kadın, dürüstlüğü temsil etmektedir. Masalın genelinde bir Afrika kabilesine ait olan "Köyü tarafından sevilmeyen çocuk, sonunda o sevgi sıcaklığını hissetmek için köyü yakar." sözünün tezahürlerini görmek mümkündür. Baltayı sadece odun kesmek için kullandığını söyleyen Hesen'in suç işlemekte ısrar etmesi, maruz kaldığı sevgisizliğin ve toplumsal duyarsızlığın bir sonucudur.

Derviş ve Ejderha masalında sevgi, yardımseverlik, adalet ve dürüstlük değerleri bulunmaktadır. Ejderha, kendisine yardım eden Derviş'i yemeyi düşünerek dürüst davranmamaktadır. Doğa elemanlarından su ve öküz, insanların bencil davrandığını düşünmektedir, bir bakıma ejderhanın Derviş'e yaptığını insanlar da doğaya yapmaktadır, doğa insanlardan hak ettiği sevgiyi bulamamaktadır, başka bir ifadeyle insanlar doğaya karşı adil davranmamaktadır.

Kolsuz Kız masalında sevgi, yardımseverlik ve adalet değerleri bulunmaktadır. Masalın başında birbirlerini çok seven ağabeyin ve kardeşin arasını kötü niyetli gelin açmaktadır. Yaşlı adam Fide'ye ve çocuklarına yardımcı olmaktadır. Masalın sonunda iyiler kazanıp kötüler kaybettiği için adalet değeri nazara verilmektedir.

Kim Dertli masalında sabır, dostluk, dürüstlük ve yardımseverlik değerleri bulunmaktadır. Genç adam ve yaşlı adam sabır içerisinde yola devam edip dostluk kurarlar. Padişah kızı, üvey kardeşinin dikmekte olduğu kaftanı yırtarak dürüst bir davranış sergilemez. Öte yandan yaşlı ve genç adama yardımcı olur. Aslında masalın esas iletisi, masalın sonunda dile getirilen "Herkesin derdi kendine ağırdır'' sözüdür.

Horoz ile Farenin Arkadaşlığı masalında yardımseverlik, dürüstlük ve sevgi değerleri bulunmaktadır. Zor durumda kalan ve doğadaki elemanlardan yardım isteyen fareye kimse yardımcı olmaz, ayrıca bu elemanlar temelsiz gerekçeler göstererek dürüst davranmazlar. Horoz, ağaç, karga, su ve taş gibi doğa elemanları farenin derdiyle hemdert olur, ayrıca bir çiftçi de diğerkâmlık gösterir. Masal, güzel bir dünya için bütün canlıların birbirini sevmesi gerektiği temel fikrine dayanmaktadır.

Çankıl Koyun masalında sevgi, dürüstlük, adalet, yardımseverlik ve dostluk değerleri vardır. Zengin adam, kapısında çalışanlara dürüst davranmaz ve sevgi göstermez, bu yaptıkları adalete sığmaz. Yaşlı koyun ile köpek arasında yardımseverlik, dostluk ve dürüstlük hâkimdir. Ayı ve tilkinin zorbaca davranışları da adil değildir.

Üç Kız Kardeş masalında sevgi, dürüstlük, yardımseverlik, özdenetim ve sabır değerleri bulunmaktadır. Büyük kız kardeşler, kıskançlıkla dürüstlüklerini kaybetmiştir. Küçük kız kardeş ile çocukları arasında sevgi bağı vardır. Çocuklar padişahın fermanına vicdanlarının sesini dinleyerek biat etmemiş ve özdenetim davranışı sergilemiştir. Küçük kız kardeş, yıllarca hakaretlere ve kötü muamelelere sabır göstermiş, en sonunda muradına ermiştir.

Sabır Taşı masalında isminden anlaşılacağı üzere sabır ve dürüstlük değerleri bulunmaktadır. Genç kız sabır göstererek muradına ermiş, bezirgânın getirdiği kız ise dürüst olmayışının bedelini canıyla ödemiştir.

Kaynakça

Alptekin, A. B. (2002). *Taşeli Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Arıcı, A. F. (2012). *Masalın Sesi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Aytan T. & Güney, N. (2016). "Millî Eğitim Şûralarında Değerler Eğitimi". *Eğitimde Gelecek Arayışları: Dünden Bugüne Türkiye'de Beceri, Ahlak ve Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* (16-18 Nisan 2015). Bartın: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları: 199.

Boratav, P. N. (1995). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı.* İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Canerik, C. (2018). *Dersim Masalları.* İstanbul: Mara Yayınları.

Cıblak, Y. (2008). Teknoloji Çağında Kültürel Miras Olan Masalların Korunması. *Türklük Bilimi Araştırmaları*. (23), 39-50.

Elçin, Ş. (1986). *Halk Edebiyatına Giriş.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Halstead, J. M. & Taylor, M. J. (2000). Learning and Teaching About Values: A Review Of Recentresearch. *Cambridge Journal of Education*. (30), 2.

Hitlin, S. & Piliavin, J. A. (2004). Values: Reviving A Dormant Concept. *Annual Review of Sociology*. (30), 359-393. [http://dx.doi.org/annurev.soc.30.012703.110640]

Kağıtçıbaşı C. & Kuşdil, M. E. (2000). Türk Öğretmenlerinin Değer Yönelimi ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*. 15 (45), 59-76.

Kesmeci, A. (2012). *Masalların Yeni İcra Ortamı Olarak İnternet Siteleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi.

Kunos, İ. (2017). *Türk Halk Edebiyatı.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.

Oğuzkan, A. F. (1993). *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Emel Matbaacılık.

Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

NURSEL DURUEL'İN *GEYİKLER, ANNEM VE ALMANYA* ÖYKÜSÜNDE LEİTMOTİV TEKNİĞİNİN KULLANIMI

Doktora Öğrencisi Şenol DANIŞMAN

Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

sdanisman95@gmail.com

Özet

Türk öykücülüğünde önemli bir yere sahip olan Nursel Duruel, dilin şiirsel işlevini de kullanarak yeni öyküler yaratma peşinde olan bir yazardır. Hikayelerinde sürekli farklı anlatım teknikleri kullanmaya çalışan sanatçı; masal ile günlük yaşantıyı, fert ile cemiyeti bir bütünün içinde ele alır. Yaşamsal öğelerin yanında düşsel öğeleri de canlı bir tablo olarak çizen Nursel Duruel, basit ama etkili yöntemler kullanarak bilindik, yetkin ve düzeyli bir öykü dünyası kurar. Eserlerinde özenle seçtiği motifleri imge dünyasında hareketli bir hale çevirir. Öykülerinde ruhsal olan ile toplumsal olanı kaynaştırırken leitmotiv tekniğinin olanaklarından dayararlanır. Bu teknik yardımı ile öyküler arasında bir çağrışım kurmayı amaçlar. Bu şekilde insan sevgisini bütün öykülerinde merkeze alan yazar, insanların içinde yaşadığı koşullar karşısında aldığı tavırları da öykülerinde yansıtmaya çalışır. İnsanların eşiklerini, derinliklerini, karmaşıklığını belirli kelimelerin tekrarı ile vermek ister. Bu tekrarlar sayesinde yazar, bireylerin hayatlarındaki önemli olaylara da ayrıca dikkat çeker.

Bu bildirinin amacı, Nursel Duruel'in *Geyikler, Annem ve Almanya* öyküsü ana merkeze alınarak leitmotiv tekniğinin belirlenmesi ve bu tekniğinin anlatıma kazandırdığı etkinin gösterilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Nursel Duruel, *Geyikler, Annem ve Almanya*, Leitmotiv, İmge.

THE USE OF LEITM EXECUTE TECHNIQUE IN THE STORY OF NURSEL DURUEL "DEER, MUM AND GERMANY"

Abstract

Nursel Duruel, who has an important place in Turkish storytelling, is a writer who seeks to create new stories using the poetic function of language. The artist constantly tring to use different narrative techniques in her stories; discusses daily life with fairy tales, individual and society in a whole. Nursel Duruel, who draws imaginary elements as a living picture as well as vital elements, constructs a familiar, competent and level story world by using simple but effective methods. She turns the motifs he chooses carefully in his works into an animated world form. In his stories, help he makes use of leitmotiv technique while ıntegrating the spiritual and the social. With the help of this technique, he tries to establish a connotation between the stories. In this way, the author puts human love in the center of all his stories and tries to reflect the attitudes of people in his stories. He wants to give people the thresholds, depths, complexity of repetition of certain words. Through these repetitions, the author also draws attention to important events in the lives Of individuals.

The aim of this paper is to determine the leitmotive technique by taking Nursel DURUEL's story "Deer, Mother and Germany" to the main center and to show the effect of this technique on the narrative.

Keywords: Nursel Duruel, *Deer, Mother and Germany Le*, Leitmotiv, Image.

1.Giriş

1980 sonrası Türk öykücülüğünde önemli bir yere sahip olan Nursel Duruel, modern Türk öykücülüğe geçişin temel duraklardan biridir. İlk kitabı *Geyikler, Annem ve Almanya,* 1980 yılında, ikinci öykü kitabı *Yazılı Kaya* ise 1992 yılında okuyucuyla buluşur. Bunun dışında antoloji ve biyografi türünde yayımlanan eserleri de yazarın öykü dışında yazın dünyasıyla yakından ilgili olduğunu gösterir.

"TRT İstanbul Radyosu'nda yapımcı (1965-85) olarak görev yapan yazar, bir süre de TV programcılığını TRT'de dış yapımcı olarak sürdürmüştür. Reklâm yazarlığı, televizyon yazarlığı, ansiklopedi yazarlığı ve BRT

Radyosu'nda müdür yardımcılığı yapan yazar, öykü serüvenine 1979 yılında 'Türk Dili' dergisinde yayımlanan 'Geyikler, Annem ve Almanya' öyküsüyle başlamıştır." (Lekesiz, 2001: 69)

Geyikler, Annem ve Almanya isimli ilk kitabıyla "Akademi Kitabevi Öykü Ödülü" nü ve Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazanan yazarın bu eserinde, sekiz öykü bulunur. Ayrıca kitaba adını veren bu öykü filme çekilir. 2005'te *İmge Öyküler* dergisinin yazarlar arasında düzenlediği "1980'den Günümüze En Beğenilen On Öykü" soruşturmasında bu hikaye ilk sırayı alır. İlk kitabındaki öykülerinde; göçün toplum üzerindeki etkileri, siyasal ortamın verdiği içe kapanıklık, iletişimsizlik, yalnızlık, güvensizlik gibi kavramlar ön plana çıkar.

İkinci kitabı *Yazılı Kaya'* daki *Burgaç* öyküsü 1990'da "Yunus Nadi Yayımlanmamış Öykü Armağanı" nı kazanır. Bu öykü kitabında üslup; daha şiirsel anlam daha fazla imgelerle zenginleştirilmiş, kapalı bir hale gelir. Yazar, ikinci kitabında toplumculuğu ihmal etmeyen, bunu kendi kurgusal imkânları çerçevesinde daha yumuşak bir anlatımla sürdüren, bununla birlikte yeni arayışlara da giren çok sesli bir anlayışa bürünür. *"İlk öykü kitabıyla ilgi gören yazar, bu eserinde oldukça uç noktalarda dolaşmış ve farklı olanı yakalama isteğine kapılmıştır. Düşlerin ve gerçeküstü tutumların iç içe olduğu kitapta yazar, Geyikler, Annem ve Almanya'daki kurgusal yapının aksine denenmeyeni denemeyi yeğlemiştir."* (Tosun, 1993: 324) Nursel Duruel, 1970'li yıllar ve 1980 sonrası Türk toplumunun içinde bulunduğu değişim ve dönüşümün getirdiği yenilikleri bu iki öykü kitabında da yansıtır.

"Yazar, yazmanın mahrem bir iş olduğunu savunmaktadır. Yazdıklarını paylaştığında iç dünyasını da açmış olacağını düşündüğü için az yayımladığını savunmaktadır." (Yıldıran, 1997: 18) Kitapta bulunan bu sekiz öykü, yazarın di işçiliğin bir ürünüdür. Ayrıca yazar kendisiyle yapılan söyleşide *Geyikler, Annem ve Almanya'*nın diğer öykülerinin çok önüne geçtiğinden yakınır.

"Bu kitapta hikayeleri okuyanlar, onlardan birçoğunda rüya ile gerçeğin, masal ile günlük hayatın birbirine karıştığını görmüşlerdir. Nursel Duruel'de 'Geyikler, Annem ve Almanya' hikayesinde özel bir yaşantıda sosyal hayatın bir yönünü ortaya koymakta, rüya ile günlük hayatın acı gerçeğini aydınlatmaya çalışıyor." (Kaplan, 2009:395)

Nursel Duruel öykülerinde bireylerin hayatlarındaki önemli durakları, yolları, kaybedilmiş hayatları metne yansıtır. Yazar, bir rüya ya da fotoğraf ile silikleşmiş ya da kimliğini kaybetmiş bir kahramanın iç derinliklerine inebildiğini söyler. Sanatçı, göç ile birlikte parçalanmış ailelerin bireyde ve ailede meydana getirdiği değişimi ve dönüşümü, kuşaklar arası çatışmayla birlikte sunar. Bunu yaparken de anlatım tekniklerinin olanaklarından yaralanır. Leitmotiv tekniği ile öyküdeki kişilerin duygusal gerilimi; yalnızlık, bireyler arsındaki iletişimsizlik gibi kavramlar ile birlikte verilir.

Bu çalışmada öncelikle leitmotivin kullanımı hakkında kısa bilgi verilecektir. Daha sonra *Geyikler, Annem ve Almanya* öyküsü merkeze alınarak bu tekniğin anlatıma kazandırdığı etki gösterilmeye çalışılacaktır.

1.1. Leitmotiv Tekniği

Leitmotiv; edebiyata ve müzik alanından geçen bir terimidir. Bir müzik parçasının tekrarlanan nakarat kısımları olarak ifade edilen bu kavramın müzik ve edebiyatta çeşitli tanımları bulunur. Leitmotiv kavramı Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde : "*Bir eserde, ana duyguyu, düşünceyi veya kişiliği göstermek için kullanılan motif, ana motif. Sinema, tiyatro vb. eserler için hazırlanan müziklerde tekrarlanan ve özel anlam belirten motif. Sinema filminin kurgusunda ana kavramı belirlemek amacıyla önemli anlarda yeniden kullanılan görüntüler.*"(TDK) şeklinde tanımlanır.

"Leitmotiv kelime anlamı olarak ana motif, kılavuz motif, müzik eserlerinde tekrarlanan bir düşünce karşılığını taşırken, edebiyat eserlerinde bir anlatım tarzı olarak herhangi bir sözün ya da hareketin birden fazla tekrarlanmasıdır." (Kolcu, 2006: 50) Edebiyatta ya da müzikte tekrarlar birçok şekilde yapılır. Her konu, durum ve davranış dikkatli bir şekilde incelenerek bakıldığında tekrarın altında yatan manaya ulaşılabilir. Zira meselenin özünü anlamak için tekrarın yapılış şekline de bakmak gerekebilir. Ayrıca

leitmotiv tekniğinin özünde tekrar olduğu düşünüldüğünde bu tanımlar, güzel ve önemli şeylerin ne sıklıkla tekrar edildiğine dikkat edilmesi gerektiğini söyler.

"Zaman içinde roman sanatında da kullanılan "leitmotiv" yöntemi edebiyata müziğin armağanıdır. Müzikte, belli aralıklarla tekrarlanan seslerle hem ritim hem de süreklilik elde edilir; dolayısıyla dinleyen üzerinde hoş bir etki bırakır. Bu imkanlardan yararlanmak isteyen romancılar, zaman içinde bu tekniğe rağbet göstermişlerdir." (Tekin, 2015: 273) Edebi eserler, toplumu yansıtır ve hayat ile iç içedir. Natüralist romancılar da toplumu bir laboratuvar, insanı deney konusu ve sanatçıyı bir bilim adamı olarak görmeleri sebebiyle eserdeki kişilerin davranışlarını, tipik özelliklerini ortaya çıkarmak için bu tekniği sıkça kullanırlar.

"Edebiyatta, özellikle roman türünde rağbet gören bir teknik olarak "leitmotiv", türlü vesilelerle tekrarlanan bir ifade kalıbıdır. Özellikle natüralist romancıların başvurduğu bu teknik, roman şahıslarını belirleyen tipik özellikleri vermede kullanılır. Mesela belli bir kelimenin dikkatini çeken telaffuzu ya da belli şartlar altında tekrarlanan mimikler, sonra her fırsatta hatırlatılan bazı yaratılış özellikleri leitmotiv karakteri taşır." (Aytaç, 1972 :173) Yaşanılan dünyada mevsimlerin, ayların, günlerin, saatlerin, dakikaların tekrar sıklığı onların önem derecelerini gösterir. Günlük yaşantıda yenilen yemeğin, içilen suyun ya da alınan nefesin sıklığı hep önem derecesi ile ilgilidir. Bu açıdan bakıldığında edebi eserlerde tekrar edilen kısımlar da eseri anlamak, anlamlandırmak ve yorumlamak için çok önemli ipuçları verir.

"Bu teknikte, kimi zaman 'telaffuz farklılığı, jest ve mimikler, yaratılış özellikleri' malzeme olarak kullanılırken kimi zaman da 'tekrarlanan söz grubu, herhangi bir dize, yine konu veya kişilerle ilgili bazı kelimeler' kullanılır." (Tekin, 2006: 252) Bu tekniğin yardımı ile öykünün sürekliliği ve akıcılığı sağlanır.

Bir sözcük grubunun ya da sözcüğün tekrarlanması, bir olay durum ya da davranışın sıkça yinelenmesi anlatıma canlılık katan bir unsur olarak görülür. Sanatçılar da bu tekniği kullanarak anlatımın bu gücünden faydalanmak ister. Yazarın metinde uyandırmak istediği etkiye göre anlam kazanan leitmotivler, genellikle edebi eserlerde kişileri karakterize etmek, belli olay ve durumların önemini duyumsatmak için kullanılabilir.

"Edebiyat literatürüne müzikten geçen 'leitmotiv' herhangi bir tavır, hareket veya sözün çeşitli vesilelerle birçok kez eserde tekrar edilmesidir. Leitmotiv tekniğiyle yazar veya şairler, muhtevada süreklilği sağlar, kahramanını çok belirgin bir yönüyle vurgular ayrıca metne estetik bir yapı kazandırır. Leitmotiv tekniğinin kullanılması, metinde dikkat çekilmek istenen noktanın belirlenmesine katkı sağlar. Söz konusu tekrar karakter yönlüyse karakterin öne çıkan özelliği tespit edilebilir. Böyle bir kullanım hem eserin anlam kalıplarını ortaya dökecek ve anlamın pekişmesine yardımcı olacak hem de metne estetik özellik katacaktır. Bu estetik özellikse iç ahenk ve simetri yönlüdür; yani hem görsel hem de işitseldir." (Çetişli, 2004: 111)

Edebi eserde karşımıza çıkan söz grupları, kişilerle ilgili bazı davranışlar, bize eserle ilgili önemli ipuçları verebilir. Bu tekniğin doğru kullanımıyla; kahramanları anlamak, yorumlamak ve kahramanın karakter çizimi çözmek daha kolay hale gelir. Ayrıca eserin duygusal yönünü de bu teknik yardımı ile kolay bir şekilde anlaşılır hale gelir. Çünkü tekrarın sıklığı, anlama vurgu yapacağından önemli olan kısımlar bu şekilde ortaya çıkmış olur.

1.2. Öykünün Tanıtılması

Yazar bu hikayede kahramanların; isimlerini, fiziki ya da ruhsal hâlini, öğrenim durumlarını özellikle belirtmeyerek okurun dikkatini yaşanan duruma toplamaya çalışır. Bu tasarruf ile kahramanın duygu hâlini net olarak ortaya çıkarır.

Öykü, bir annenin Almanya'ya gideceği İstanbul'daki son gün olan üçüncü günün gecesinden başlar. "O gece İstanbul'da son gecemizdi. " diye başlayan öykü, anne ve kız ilişkisi üzerinden ilerler. Almanya'daki kocası tarafından ihmal edilmiş ve iki çocuğuyla birlikte annesinin dul maaşı ile geçinmek zorunda kalan bir kadının dramı, göç olgusu üzerinden anlatılır. Anne rolündeki kadın, küçük çocuğunu kendi kardeşine emanet edip annesiyle diğer çocuğunu yani öykü anlatıcısı küçük kız çocuğunu yanına alarak yaşadıkları Afyon'un Çay ilçesinden İstanbul'a gelirler. İstanbul'da bir akrabalarına misafir olurlar. Anlatıcı rolündeki kız çocuğu, uyurmuş gibi yaparak anne ve

anneannesinin konuşmasını dinler. Anneannesinin damadı ile ilgili olumsuzlukları vurgulayarak kızını yolculuğundan vazgeçirmeye çalıştığını işitir. Annesinin ise kocasını artık istemediğini ama onu düzenli bir yaşama zorlayarak evliliğine devam edebileceğini büyüklerin konuşmalarından öğrenir. Ancak bu da fayda etmezse annesi kocasından ayrılmak istediğini söyleyecektir. Ayrıca annesi Almanya'da kalıp, bir iş bulup çalışmayı da düşündüğünü ifade eder. Okuyucu bu kısımları, kahraman anlatıcı kız çocuğunun annesi ve anneannesinden duyduğu şekliyle öğrenir.

1.3. *Geyikler, Annem ve Almanya* Öyküsünün İncelenmesi

Geyikler, Annem ve Almanya toplumsal bir olgu olan "göç" ün küçük bir kız çocuğun gözünden aktarıldığı bir öyküdür. Öyküde, kahraman anlatıcı çocuk, merkeze alınarak diğer olay ve mekanlar silikleştirilip mevcut durum okuyucuya sunulur. Nursel Duruel, öykü kişilerinin içinde bulundukları duyguları anlatım teknikleri yolu ile ortaya çıkarmaya çalışır. Yazar anlatım tekniklerinin öykülerinde kullanış biçimiyle ilgili bir söyleşisinde şu görüşleri paylaşır: *"Hiçbir öyküyü herhangi bir tekniğe örnek oluştursun diye yazmadım. Bu tür denemeler alıştırma yapmak için yararlı olabilir belki. Bana göre, öyküde neyi anlatmak istiyorsanız tekniği de büyük ölçüde o belirler. Bu öyküde bu tekniği kullanayım, öbüründe bunu kullanayım diye yola çıkmaz yazar. Tekniklerin önceden biliniyor olması, farklı yazarlar tarafından defalarca kullanılmış olması durumu değiştirmez. Bilmek başkadır, yapmak başka. Teknik o öyküye özgülük kazanmamışsa kan uyuşmazlığından ölür öykü."* (N. Duruel, görüşme, 10.05.2010)

Yazar, leitmotiv tekniğinin olanaklarını kullanarak belirli sözcükleri ön plana çıkarır. Bu tekrar edilen sözcükler ile öyküde bazı gerilim noktaları oluşturur. *"O gece gençlik serüvenlerini anlattı, fıkralar söyledi, fotoğraflar gösterdi, çok eğlendirdi bizi. Yatma saati geldiğinde* ***anneme*** *iyi geceler dilerken "Kıskanıyorum, seni." dedi.* ***Almanya****'ya gideceksin.* ***Almanya****.... ah* ***Almanya****.... ne günlerdi. Tanrım.... en çok eğlendiğim ülkelerden birisi orasıdır. "* (Duruel, 2012:11)

Kahraman anlatıcı, kaldıkları evdeki akrabalarının Almanya sözünü tekrarlamasından bir şeylerin ters gittiğini anlar. Bir gerilim duygusu içine kapılan kahraman anlatıcı çocuk, Almanya sözcüğünü her duyuşunda farklı duygu sarkaçlarına kapılır. Anne için bir kurtuluş ya da ulaşılacak bir hedef olarak görülen bu sözcük, akrabaları için eğlenilecek bir yer, çocuk için ise bir ayrılık olarak anlaşılır. Almanya kelimesi her bir öykü kahramanı için farklı bir anlam ifade eder.

Daha neler konuşmadılar... ***Babamın*** ***Almanya'ya*** *gittikten sonra iyice bozulduğunu, bize hiç para göndermediğini, neler neler... Başkaları da gidiyormuş* ***Almanya'ya*** *ama onlar canlarını dişlerine takıp çalışıyor, çocuklarının geleceğini kurtarmaya uğraşıyorlarmış.* ***Benim babamsa*** *vurdumduymazmış, akılsızmış.* ***Annem*** *de eskisi gibi sayıp sevmiyormuş onu. Eski iyi günlerinin hatırı için, çocuklarının hatırı için sabrediyormuş şimdilik. A****lmanya'da babamı*** *bir kez daha zorlayacakmış düzenli yaşamaya, bu son deneme olacakmış. Olmazsa o zaman ayrılırmış. Hem* ***Almanya****'da bir iş bulabilirse bize gerektiğince sahip çıkarmış.* (Duruel, 2012:12)

Almanya sözcüğü öykünün ilerleyen akışında çocuk kahraman için; zorluk, terk edilme, ayrılık, kavuşma gibi duyguları ortaya çıkarır. Bu sürekli tekrarlanan sözcük, anlatıcı kızın içinde değişen duyguları bir gerilim atmosferinde sunar. Kız çocuğu, babası ile ilgili birçok şeyi de Almanya sözcüğün etrafında gelişen cümleler ile öğrenir.

*"Boğazıma dek tıkandım****.*** *Boynumdaki damar hiç böyle atmamıştı.* ***Ağlamak*** *istemiyorum.* ***Ağlarsam*** *burnum akacak, burnumu çekersem* ***annem ağladığımı*** *bilecek. Uyuyamayacak, uyuyamazsa yarın güçsüz kalacak. Anneannem haklı, çok zayıfladı* ***annem****.* ***Ağlamamalıyım****. Her şey bir yana,* ***ağladığımı*** *görürse* ***annem*** *utançtan öleceğim. Hayır. Görmemeli... bilmemeli... Bütün çabam boşa gitti. Tutamıyordum* ***kendimi****. Sel gibi geliyordu gözlerimden yaşlar."* (Duruel, 2012:13)

Anlatıcı çocuğun dünyasında ağlamak sözcüğü, önemli bir yer kaplar. Kahraman şahıs, önceleri ağlamayı bir gurur meselesi yapar. Ayrıca ağladığını annesinin görmesi durumunda onun çok üzüleceğini ve kendisinin de bundan büyük bir utanç duyacağını düşünür. Yazar, ağlamak sözcüğünü tekrar ederek küçük çocuğun dünyasında bir duygu gerilimi oluşturur.

*Onlarla savaşırken **annemi** seyrediyorum. Oysa tek isteğim **anneme** doyasıya bakmak. Pis **gözyaşları**, kötü **gözyaşları**, yok olası **gözyaşları**, yarın istediğiniz kadar akın. Ama şimdi, bu **gece** rahat bırakın **beni**, perde gibi inmeyin gözler**ime**. **Anneme** bakmak istiyorum **ben**. **Annem**, iyice zayıflamış **annem** dünya güzeliydi. **Ay ışığı** boynunu, çenesini, yanağını aydınlatıyordu, gözleri gölgede hep öyle tavana dikili. Sabahın alacası ayın rengini soldurana dek seyrettim **annemin yüzünü**. Kimi an "İşte şimdi yanımda yatıyor." diye düşünüyor, sevinçten bağırasım geliyordu. Hemen ardından, "Yarın yok!" diyordum. Bir bilseniz neler etti o **gece ay ışığı**, **annemin yüzünü** durmadan değiştirdi.* (Duruel, 2012:13)

Yazar; gözyaşı, gece, ay ışığı sözcüklerini anne sözcüğü ile birlikte tekrarlayarak çocuğun zihninde; hayranlık, güzellik, merhamet, güçsüzlük, ayrılık gibi duygular oluşturur. Sanatçı, diğer paragraflarda bir üst seviyeye çıkardığı duygu gerilimini biraz düşürmeye çalışır. Bu şekilde yazar, kahraman kız çocuğunda farklı duygular uyandırarak onu kısa bir süreliğine gerçeklerden uzaklaştırır. Sanatçı, öykünün akışında anlatıcı kız çocuğunu mutlu edecek kelimeleri ön plana çıkararak kahramanda olumlu bir duygu dönüşümü oluşturmaya çalışır. Yazar, içinde bulunduğu durumdan rahatsız olan ve bu üzüntüyü aşamayan kahramanı hatıralara sevk eder. Anlatıcı kız, güzel anılara dalarak sevinir ve kendisini bu şekilde teselli eder.

*"Bilmem size hiç böyle oldu mu olmuştur mutlaka olmuştur. Hani **gülün pembesi** var ya kokulu **gülün pembesi** işte öyle baştan ayağa **pembelik** içinde kaldık. Sabahın alacasında iki **pembe gül**… Havada savrulan kucaklar dolusu **gül yaprağı**. Her bir **yaprak** camdan sızan ışık oklarına takılmış fır fır dönüyor. Gökten **gül yaprağı** yağıyor, annemin **kokusu**, **gül kokusu**…"* (Duruel, 2012: 14)

Metinde; gül, pembe, gül kokusu, gül yaprağı gibi sözcükler tekrar edilerek kahramanı üzen olaylar ve durumlara karşı mutlu bir dünya kurulmaya çalışılır. Annesini gül ve pembe sözcükleri ile yan yana kullanarak bir rahatlama içine girer. Bu sözcükler anlatıcının dünyasında gerçeklerden kaçışın bir karşılığı olarak da düşünülebilir. Yazar, leitmotiv tekniği ile çocuğun dünyasına inerek onda olumlu bir duygu sarkacı oluşturmaya çalışır. Bu şekilde anlatıcının duygu dünyasındaki olumlu dönüşüm, bir denge unsuru olarak kurgulanır. Anne ve kız çocuğunun birlikte uyumak için birbirlerine sarılması ve ardından gülmeye başlamaları da böyle bir dönüşüm için okuyucuyu hazırlar. Ayrıca çocuğun annesiyle yaşadığı bu güzel etkileşimin yazar tarafından tekrarlar ile süslenmesi öyküye bir şiirsellik de katar.

*"Rüyamda şimdikinden daha küçüktüm. Kış bitmiş, bahar gelmiş, karlar çoktan erimiş, **sular** çoğalmış. Mayıs ayının sonlarındaymışız. Uzaktan, kıvrım kıvrım parlak bir kemer gibi gözüken, yakınlaştıkça çağıltısı insanın içini hoplatan bir **derenin** kenarına varmışız. **Kilimlerimizi** yıkayacakmışız. Gökyüzü masmavi, **kuşların** cıvıltısı **derenin** sesine karışıyor, toprak ıslak, mis kokuyor. **Kilimlerimizin** üstünde **geyik** resimleri var, **kuş** resimleri var, çiçekler, yuvarlaklar, çizgiler, çaprazlar var. Her biri başka renk. Mor, sarı, yeşil, **pembe**..."hadi" diyor **annem** "tut bu küçük **kilimin** ucundan, **suya** basalım, bir güzel ıslansın, tozları aksın." **Kilimin** iki ucundan **ben** tutuyorum, iki ucundan **annem**, götürüp **derenin** ortasına, **suyun** en çok olduğu, en hızlı akıyor yere seriyoruz. **Babam**, dört tane büyük, yuvarlacık taş bulup geliyor, **kilimin** dört ucuna yerleştiriyor. **Dere** küçük **kilimin** üstünden akıyor."* (Duruel, 2012: 14-15)

Rüya, insanların özlemlerini gerçekleştirdiği, gerçeği değiştirdiği derin gerçeklerin anlatıldığı bir yerdir. Yazar masala benzeyen bir üslup ile duvarda asılı olan kilimi ve kilimin üstünde bulunan çiçekleri, kuşları, dere ve su sözcükleri etrafında yeni biçime dönüştürür. Kilim sözcüğünün tekrar edilmesi ile bu sözcük bir mekân olmaktan öteye giderek çocuğun; mutlu olmasını, sevinmesini, anneye kavuşmasını ve babayı affetmesini anlatır hale gelir. Dere ve su sözcüğü ile birlikte geyik kelimesi bu rüyada adeta canlanarak kız çocuğunu rahatlatan bir unsur olur. Ayrıca kilim sözcüğü; anneye kavuşmayı, babayı affetmeyi, gerçek dünyadan uzaklaşmayı ve sıkıntılarından kurtulmayı da anlatır.

"Geyikler, Annem ve Almanya öyküsünün başlığı, okuru daha başlangıçta düşündürür. Geyikler ve anne sözcükleri bir sıcaklığı, hoşluğu imlerken Almanya sözcüğünün gerisinde saklıdır gurbet, özlem ve zorunluluk. Almanya'ya yıllarca işçi göndermiş bir ülkenin bireyi bu ülkenin çağrıştırdıklarına aşinadır zaten… Böylece okuma yolculuğu üç temel izlekte okura verilmiş yol haritası gibidir." (Oğan, 2010: 14)

Bir duvar halısındaki geyikler, çocuğun rüyasında canlanır. Geyik sözcüğü, yazar tarafından bilinçli bir şekilde kullanılarak çocuğun rahatlaması ve masalsı bir dünya içine girmesi sağlanır.

"Dayanılmaz böyle bir güzelliğe, kimse dayanamaz. ***Ben de****... Tutamıyorum* ***kendimi****,* ***derenin*** *en derin olduğu yerde* ***kilimlerin*** *üstüne atlıyoru****m****.* ***Suyu****,* ***çiçekleri****,* ***geyikleri****, kum taneciklerini, her şeyi kucaklamak istiyorum****.*** *Kalkıp kalkıp atlıyoru****m sulara****.* ***Annem kahkahalarla gülüyo****r,* ***babam,*** *kuyudaki teyzem* ***kahkahalarla gülüyorlar****…* ***SEVİNÇ****… Yalnız* ***sevinç*** *var yeryüzünde. Başka hiçbir duygu yok. Sırtüstü, yüzükoyun, yan, nasıl olursa, yeniden yeniden vuruyorum* ***kendimi sulara****...****Ben*** *ayaklarımı vurdukça* ***sular*** *havaya sıçrıyor,* ***sular*** *oynuyor,* ***sula****r coşuyor,* ***sular kahkaha*** *atıyor...****Suların kahkahası*** *ovaya yayılıyor."* (Duruel, 2012: 15-16)

Öyküde su sözcüğü; kahkaha, sevinç, ben, kendim kelimeler ile birlikte tekrar edilerek mutlu bir masal dünyası kurulmaya çalışılır. Kız çocuğunun rüyasında bu sözcükler; rahatlama, değişim, coşku, sevinç, neşe, birlik gibi anlamları karşılar. Ayrıca su sözcüğü; masallarda birlik ve mutluluk motifi iken Jung arşetipinde kolektif bilinci temsil eder. Yazar, leitmotiv tekniğinin olanaklarından yararlanarak ferdi yaşantıyı aşan bir derinliğe de seslenir. Bu derinlik bilinçaltının sularında balıklar gibi yüzen duygular ve onu ortaya çıkaran rüyalardır.

Ben bir ***su damlası*** *gibiyim* ***annemin*** *yanında.* ***Dereden*** *kopup havaya sıçrayan haşarı bir* ***su damlasıyım****. Güçlü, neşeli yok edilmez bir* ***su damlasıyım****. Duramadan akan* ***derenin*** *ve durmadan değişen* ***annemin*** *bir parçasıyım. Onlardan kopan ama onlardan bağımsız bir* ***damla****...*(Duruel, 2012:17)

Yazar; su, su damlası ve dere sözcüklerini tekrar ederek anne-kız ilişkisine farklı bir boyut kazandırır. Dere ve su damlası arasındaki ilişkiyi anne ile kız münasebetine benzeten yazar, eski mistiklere bir göndermede bulunur. Eski metinlerde deniz ve damla sembolü Tanrı ile kul arasındaki ilişkiyi vurgular. Ayrıca tasavvufta su birliği temsil eder. Deniz ile damlanın bir bütün oluşturduğu düşünülürse kız da annesi ile kendisinin tam olacağını düşünebilir. Son cümlede damlanın bağımsız olması da kızın annesinden ayrılacağına işaret olarak görülebilir. Çünkü hikayenin sonunda küçük kız annesinden ayrılır. Yazar, su imgesini leitmotiv tekniği ile birlikte kullanarak kahraman rolündeki çocukta meydana gelen duygu değişimine işaret eder.

Anne, baba su ve geyik motiflerine rüyalarda olduğu kadar masallarda da rastlanır. Onlar insanların en eski çağlarına ait temel unsurlardır. Bundan dolayı C. G Jung onlara arşetip adını verir. Arşetipler, insanlığın en eski çağlarına ait ortak hayat tecrübelerinin sembolik ifadeleridir. (Kaplan, 2009: 397) Yazar, kahraman anlatıcıyı içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtarmak için su, dere, geyik ve kilim sözcüklerini bir motif olarak kullanır. Bu motiflerden yararlanarak masalsı bir ortam oluşturmaya çalışır.

Leitmotivler	Tekrar Edilme Sıklığı	Leitmotivler	Tekrar Edilme Sıklığı
anne	44	gül	10
ben	27	ağlamak	9
su	22	gece	9
baba	15	gülümsemek	6
Almanya	15	pembe	6
kilim	14	kahkaha	5
dere	13	sevinç	5
geyik	11	(Gül) koku	4
anneanne	11	kendim	3
kuş	2		

Yazar, leitmotiv tekniğini kullanarak; anne, su, baba, Almanya, kilim, dere, anneanne, geyikler, gül, ağlamak, kahkaha, baba, ben, kendim, kuş, sevinç, gül yaprağı, gül kokusu gibi sözcülerini tekrar eder. Yazarın bir duygu sarkacı olarak kullandığı bu sözcükler, kızın içinde yaşadığı gerilimi anlatması bakımından oldukça önemlidir. Anne sözcüğünün diğerlerine göre daha fazla tekrar edilmesinin sebebi anne-kız ilişkisinde bu sözcüğün; sevgi, merhamet, kavuşma, özlem gibi duyguları karşılamasıdır. Ben sözcüğünün bu kadar sık tekrar edilmesi, söz konusu metnin otobiyografik olmasından kaynaklanır. Gül, gül kokusu, kilim, su, dere, geyik sözcükleri de anlatıcı çocuk için bir masal ortamı oluşturmuştur. Yazar, bu sözcüklerin tekrarı ile okuyucunun gözünde bir görüntü oluşturmaya çalışır. Sevinç, kahkaha, pembe sözcükleri ise kahraman çocuğun rüyasında oluşturduğu mutlu aile tablosunun bir görüntüsüdür. Almanya ve baba, ağlamak sözcüklerinin metindeki tekrar sıklığı, anlatıcı çocuk için önceleri bir gerilim iken daha sonra olumlu bir duygu değişimi olur. Bu arada Almanya ve baba sözcüklerinin tekrar sıklığının eşit olması da ayrıca bu kavramların aynı gerilim noktasını oluşturması ile açıklanabilir. Özellikle başlık olarak kullanılan *Geyikler, Annem ve Almanya* sözcükleri leitmotiv tekniği ile kahramanın duygularını ortaya çıkarır. Ayrıca, öyküde mekanın silikleşip dikkatin anlatıcı kız çocuğuna verilmesi de oldukça önemlidir.

Nursel Duruel, bu öyküde olaydan çok olayların insan ruhunda yarattığı etkiler üzerinde durur. Bu sebeple bu öykü; duygular, çağrışımlar, iç konuşmalar, bilinçaltı ile bilinç arasında gelgitler ve tekrarlarla örülüdür. Yazar, anlatıcı ile arasındaki mesafeyi koruyamadığı kimi bölümlerde birtakım aksaklıklar meydana gelir. Lekesiz *Geyikler, Annem ve Almanya* öyküsü için bu durumla ilgili olarak şunları söyler: *"Nursel Duruel, "çocuk dili ve bakışıyla" anlatılan öykülerdeki temel bir yanlışa düşmekten kurtulamıyor. Konuyu hemen nakletmenin heyecanına kapılarak, "öyküsel akışı" dizginleyemiyor, şiirsel imkânları kullanayım derken şiirimsiliğe saplanıyor. Diğer bir söyleyişle saf güzellik anlatmanın coşkusuyla öykülemede rasyonel davranamıyor, kalemiyle coşkusunun arasına yazınsal bir sınır koyamıyor."* (Lekesiz, 2001: 86)

Yazar, on yaşında küçük bir kızın söyleyemeyeceği şiirsel bir üslup kullanır. Bu durum yazar ile anlatıcı rolündeki küçük kız arasında mesafe problemi oluşturur. Otobiyografik anlatım tekniğinin kullanıldığı kimi metinlerde buna benzer sorunlar oluşabilir.

Sonuç

Öykülerinde tema olarak; iletişimsizlik, toplumsal baskı, yalnızlık, zaman, göç, ses ve rüyaların insan yaşamındaki yeri ve önemi anlatan Nursel Duruel, bu çerçevede öykülerini oluşturur. Hikayelerinde sürekli farklı anlatım teknikleri kullanmaya çalışan sanatçı; masal ile günlük yaşantıyı, fert ile cemiyeti bir bütünün içinde ele alır. Yaşamsal öğelerin yanında düşsel öğeleri de canlı bir tablo olarak çizen Nursel Duruel, basit ama etkili yöntemler kullanarak bilindik, yetkin ve düzeyli bir öykü dünyası kurar.

Leitmotiv, bir sözcük grubunun ya da sözcüğün tekrarlanması; olay, durum ya da davranışın sıkça yinelenmesidir. Metne canlılık katan bir unsur olarak kullanılan bu teknik, anlatımın olanaklarını artırır. Sanatçının metinde uyandırmak istediği etkiye göre anlam kazanan leitmotiv tekniği, genellikle edebi eserlerde kişileri karakterize etmek, belli olay ve durumların önemini duyumsatmak için kullanılır.

Öykülerinde bireysel ve toplumsal olanı kaynaştıran Nursel Duruel, leitmotiv tekniğinin olanaklarından sıkça yararlanır. İnsanların eşiklerini, derinliklerini, karmaşıklığını belirli kelimelerin tekrarı ile vermek ister. Bu tekrarlar sayesinde yazar, bireylerin hayatlarındaki önemli olaylara da dikkat çeker.

Yazar, *Geyikler, Annem ve Almanya* öyküsünde; anne, Almanya, geyikler, su, gül, kilim, ağlamak gibi sözcülerini leitmotiv tekniği kullanarak anlatıcı kızın duygu gerilimini ortaya çıkarır. Yazarın bir duygu sarkacı olarak kullandığı bu sözcükler, kızın içinde yaşadığı gerili anlatması bakımından oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca, öyküde kişilerin; isimleri, fiziki ve ruhsal hâlleri, öğrenim durumları, yaşadığı mekanları bırakıp dikkatin kahraman rolündeki kız çocuğuna doğru yönelmesi de duygu aktarımı için son derece önemlidir.

Sonuç olarak yazar, bu öyküde olaydan çok olayların insan ruhunda yarattığı etkiler üzerinde durur. Yazar, öykü kişilerinin içinde bulundukları duyguları leitmotiv tekniği ile okura hissettirir. Bu teknik ile öyküsüne özgülük kazandıran yazar, eserin duygusal yönünü daha etkili hale getirir.

KAYNAKÇA

Aytaç, Gürsel.(1972). Thomas Mann'ın Der Zauberberg ve Lotte in Weimar Romanlardaki Edebi Kişiliği, DTCF. Yayınları. Ankara

ÇETİŞLİ, İsmail. (2004). Metin Tahlillerine Giriş 2: Hikâye-Roman-Tiyatro, Akçağ Yay, Ankara.

Duruel, Nursel. (2012). Geyikler, Annem ve Almanya, Can Yayınları, İstanbul.

Kaplan, Mehmet. (2009). Hikâye Tahlilleri, Dergah yayınları, İstanbul.

Kolcu, A. İ. (2006). Öykü Sanatı , Salkım Söğüt Yayınları, Konya.

Lekesiz, Ömer. (2001). Yeni Türk Edebiyatında Öykü: Öykücüler ve Öykü Anlayışları

"Öyküler ve Çözümlemeleri 5, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Oğan, Münevver. (2010). "Çocukların Gözüyle Yaşam ya da Geyikler, Annem ve Almanya", Öykü Teknesi, Ankara.

Tekin, M. (2006). Roman Sanatı (Romanın Unsurları), Ötüken, Ankara

Tekin, M. (2015). Roman Sanatı (Romanın Unsurları), Ötüken, İstanbul.

Türk Dil Kurumu .(2019). Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

TOSUN, Necip. (1993). "Yazılı Kaya", Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı. İstanbul.

YILDIRAN, Banu. (1997). "Nursel Duruel ile Görüşme", Adam Öykü Dergisi Sayı 10, Mayıs-Haziran 1997 İstanbul.

"KITABI DEDE KORKUT'UN" INCELENMESI VE MUHARREM ERGIN

Prof.dr. Sevinc Aliyeva

AMİA Dil Bilim Enstitüsü, kürsü başkanı

Anahtar Kelimeler: Dede-Korkut Kitabı, Azerbaycan Türkçesi, Anadolu Türkçesi, araştırma tarihi, Muharrem Ergin

Key words: Dede-Korkut Book, Azerbaijan Turkish, Anatolian Turkish, research history, Muharrem Ergin

Büyük türk araştırmacısı Maharram Ergin, neredeyse tüm hayatını Dede-Korkut Kitabı'nın çalışmasına adamıştır. Destanın bilimsel eleştirisini derlemiş, sözlüğünün gramer özelliklerini incelemiş, onunla ilgili lingvistik ve dil dışındakı koşulların çeşitli yönlerini tanımlamıştır. Şu nedenle, Dede-Korkut Kitabı'nın dilbilimsel yorumlarına bakıldığında, bu bilim insanının yaptığı çalışmanın ne kadar büyük ve eşsiz olduğu ortaya çıkar.

Muharrem Ergin'in destan yönündeki çalışmalarına dair derin bilgi sahibi olmadan, onun bilimsel eleştiri metinlerine veya bilimsel araştırmalarına katılmak mümkün değildir. Bu nedenle, Dede-Korkut Kitabı'nın araştırma tarihini Muharrem Ergin çalışmalarıyla başlatmak istedik. Ve de Dede-Korkut Kitabı'nın 2. cildinin 2. Basımını göze aldık (Dede-Korkut Kitabı, Dizin II-Gramer, 2. baskı, Ankara, 1991).

Öncelikle, epey yıllarca Dede-Korkut Kitabı'nın dilini ve tarihini inceleyen M.Ergin'in (1925-1995) eserlerinin büyük önem taşıması kendisinin Türkçe'nin ve Türk dilinin uzman bilicisi olmakla yanısıra Azerice'ye ait bir çok önemli çalışma yapmasından ileri geler. (bakınız [3]) Hayatının büyük kısmını destanları inceleyerek geçiren şu bilim adamı, ortak Türk geçmişinin büyük ve önemli anıtı hakkındaki görüşlerini Fuad Köprülü'nün sözleriyle dile getiriyor: "Tüm Türk edebiyyatını bir tarafa, Dede Korkut'u obür tarafa koyarsanız ve mukayise ederseniz, yine de Dede Korkut ağır olacak. Dede Korkut Kitabı'nın değerini ifade etmek için bundan daha iyi bir kelime bulmak mümkün değildir. Nitekim Dede Korkut Kitabı Türk edebiyatının en büyük destanlarından ve Türk dilinin en güzel eserlerinin başında gelir" [2; 3].

Bilindiği gibi, Dede-Korkut Kitabı'nın dilini inceleyen dilbilimcilerin çoğu şu destanları yazanların etnokültürel kimliği ile ilgili önemli bilgileri kodladığını öne çekmiş, destanın leksikoloji ve frazeolojisinde önemli bilgilerin olduğunu ortaya koymuşlar. [7]; [6]; [9]; [8] ve benzeri). Eposun büyük bilicisi M. Ergin'in meseleye geniş bir açıdan bakarak çeşitli bir analiz yapması tesadüf değildir. Dede-Korkut Kitabı'nın Türkçe'ye uyarlanan kısa bir metninin önsözünde, M.Ergin şu anıtın özel noktalarını aşağıdaki dizenle sıralar: 1) O'na göre, destanın ilk özelliği "yazarının millet olmasıdır"; sonraki detaylar 2) süjet biçiminin "ulusal yaşam" olması; 3) kahramanlık niteliği taşıması; 4) "olağanüstü yüksek bir coşkuda bulunması"; 5) doğaya mahsus özelliğin ön planda bulunması; 6) zengin doğal unsurlarla yanısıra hayvanlara özel dikkat çekilmesi; 7) süjetlerde "hızlı bir yaşam terzinin olması"; 8) gerçek tarihsel bir kronolojinin edebiyyat hususu olmasa bile, tarihi bilgiler içermesi; 9) belirli bir coğrafi alan kapsaması; 10) "büyük nezm eseri olması"; 11) "olayların neredeyse bir kahramanın etrafında dolaşması (Dede Korkut gibi - SA); 12) Nihayet, "destanın sonuncu, lakin en büyük özelliği bir dil hususiyetidir" [2; 3-5].

M. Ergin, destanın dilinin "ait olduğu dilin en güzel örneğini temsil ettiğini", aynı zamanda "eksiksiz bir destan dili olarak Türkçenin eşsiz bir şaheser durumunda olduğunu" vurgulamıştır [2; 5]. M. Ergin de hemkarları sırasında, destanın Türk halklarının milli-manevi kimliğinin bir göstergesi olarak hareket edebileceğini öne çekmiştir. Kendisinin söylediği gibi: "Bu dil (yani," Dede Korkut Kitabı'nın dili"- SA), halkın dilinde yüzyıllarca yaşamakla atasözü haline gelmiş bir dildir. Bu bakımdan, destanın dili kutsal kitaplarla aynıdır. Bu nedenle, dil açısından Dede Korkut'un (Dede Korkut Kitabı'nın - S.A) Türkçenin Kutsal Kitabında olduğunu söyleyebiliriz" [2; 5].

Maharram Ergin, "Dede Korkut Kitabı'nın" Batı Türkçesinin ilk döneminde yazılmış bir eser olarak sunuyor ve Batı Türkçesi'ni şöyle tanımlamaktadır:

Oğuz lehçesi üzerine yazılmış ve Batı Türklerinin yazı dili olan Batı Türkçesi 12. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıktığı anlaşılan, 13. yüzyılın 2. yarısından itibaren aralık (müşterek) metinlerle bulunan bir yazı dilidir. Eski Anadolu Türkçesi – Batı Türkçesi'nin en eski gramer biçimlerini taşıyan ve kelime açısından en saf olan bir dönemdir. Dede Korkut Kitabı şu dönemin sonlarında yazılmıştır. M. Ergin, Dede Korkut Kitabı'nın Eski Anadolu Türkçesi'nin son dönem özelliklerini kapsamasına dikkat çeker.

Kendisi destanın yazıya alınma tarihini biraz daha belirgin hale getirmekle yazıyor: Dede Korkut Kitabı'nın yazılma tarihi belirli, ama 15. yüzyılın 2. yarısından önce olmadığı bir gerçek. Bütün kanıtlar, çalışmanın 15. yüzyılın sonlarına ait bir ürün, belki de 16. yüzyılın başlangıcı olduğunu gösteriyor. 16. yüzyılın 2. yarısına ulaşması muhtemeldir. (Yazar, 1958'de basılmış Dede Korkut Kitabı'na (sayfa 54-58) ve Faruk Sumer'in çalışmasının 1960 basımına (sayfa 395-402) dayanar).

Yazar böyle son bulur: 1. Yazılma tarihi açısından destan Eski Anadolu Türkçesi'nin Osmanlı dönemine aittir. Dil açısından bunun aynı döneme has olmasını kesinlikle söylemek mümkündür. Eski Anadolu Türkçesindeki eski ve bulunduğu dönemlere has bazı gramer biçimleri artık Dede Korkut Kitabı'nda kullanılmamakta. Bazı eski biçimlerle yanısıra yeni gramer görüntüleri de belirlenir. Ayrıca, Türkçenin açık alanda ortaya çıkışı, Eski Anadolu Türkçesi'nin sona erdiğini açıkça göstermektedir. Bu durumda Dede Korkut Kitabı'nın dili Eski Anadolu Türkçesi'nin son dönemine aittir. 2. "Türkçenin Tarihsel Gelişimi" konulu araştırmalarında M.Ergin Batı Türkçesi'nin alan açısından zamanla iki kısım doğurduğunu belirterek yazar: "Bunlardan biri Azeri ve Doğu Anadoluyu kapsayan Doğu Oğuzcası, diğeri Osmanlı alanını kapsayan Batı Oğuzcasıdır [4; 3]. Bu Türkçeler arasında uzun süre önemli bir fark bulunmadığını, lakin zamanla ortaya çıkan özel niteliğin geçerli bir kimliğe yol açtığını belirten M.Ergin şu dillerin 17. yüzyıldan sonra şu kısımların büyük ölçüde genişletildiğini vurgular [4; 3]. Başka bir deyişle, Doğu ve Batı Oğuzcaları arasındaki alan farklılıkları daha sonra genişledi, 16., hatta 17. yüzyıllardan sonra, tamamen açık Doğu ve Batı Oğuzcası biçimleri ortaya çıktı. Lakin sonraları ortaya çıkan şu çevrelerin bazı özelliği önceki yüzyıllarda, küçük alan farklılıklarında bile görülebilir. 14. Yüzyıldan sonra Azeri ve Osmanlı Türkçeleri arasında görülen şu farklılıkların nedenleri M.Ergin Doğu ve Batı Oğuz arasındaki konuşma farklılıklarıyla, Doğu Oğuz dilinin, kuzey ve doğu Türk dillerinin etkileridir. Moğol unsurları ile Azeri sahasının Elhanileri içermediğini açıklar. Bunlardan ikisi, Doğu Oguzcayı bazı gramer görüntüleri açısından farklı yapmış, 3. ise Azerice'ye bazı Moğol kelimeleri getirmiştir [1; 351]. Araştırmacı, çok karmaşık bir dil koşulunda olan "Dede Korkut Kitabının" dilini tanımlamaktadır: Dolayısıyla, Anadolu Türkçesi'nin son dönemine ait olan Dede Korkut Kitabı bir çok yönden Oğuz bölgesine aittir. Kısacası Dede Korkut'un Kitabı Azerice'ye mahsus bir eserdir. Kabilelerin yeri ve isimleri onu açıklığa kavuşturmak için kullanılırdı. Ancak, çalışmanın dili de alanın damgasıdır. 14. Yüzyıl K.Burhaneddin'de gördüğümüz Azeri Türkçesi zaten Dede Korkut Kitabı'nda belli bir konumdadır. Bu nedenle, çalışmanın dili tamamen coğrafyası ve etnik yapısıyla tamamen uyumludur [1; 352]. Ergin, destanın gramerini incelerken, muhtemelen Azeri Türkçesi olacağını belirtti. Ancak metne bir bakış bile, Azeri alanını kucaklamak için yeterli. Her gramer resim, kelime (kelime), kelime grubu ve cümlenin her satırında Azeri'yi görüyoruz. Metin, başından sonuna kadar bu tür Azeri unsurlarıyla doludur.

Maharram Ergin, sadece gramer yapısını, Dada Korkut kitabının dil yapısını değil, aynı zamanda tarzının Azeri alanına ait olduğunu ispatlıyor. Azeri ifadesinin bu özelliğine dikkat çekiyor: "Mümkün olduğunca metaforik ifadeden, kavramların en iyi gerçek kelimelerle bir araya geldiği bu zarif (tek) ve tek yorum Azeri ifadesinin ayırt edici özelliğidir. Dede Korkut kitabında aynı tarz, aynı ifade tarzı ve aynı tarz ortaya çıktı. Azeri ifadesinde, fiillerin yerine kısa bağımsız cümle, fiil sıfat grupları içeren genişletilmiş cümle kullanılması tercih edilir. Dolayısıyla, cümleler ikili veya üçlü olarak sınıflandırılır, yani geniş bir bağımsız cümleyi bir fiil sıfat veya fiil sıfatıyla tamamlayan iki veya üç bağımsız cümle ile ayrılırlar. Azeri hecelerinin bu basit, sofistike, kestirme tarzı "Dede Korgud'un Kitabı" nda yaygın olarak kullanılmış ve eserlerin egemenliği altına girmiştir. Yazar bunu yeterli destek sağlayan birçok örnekle tanımlamaktadır [1; 354].

Muharrem Ergin de bu ifadenin her yerde popüler bir ifade olduğuna işaret ediyor. Bununla birlikte, Kitabi Dede Gorgud'u Azeri bölgesindeki bu egemen hakimiyet tarzı karşısında Azeri bölgesi ile ilişkilendirmenin hiçbir nedeni olmadığını eklemektedir. 355].

Araştırmacı, karmaşık cümleler bağlamında sıklıkla karmaşık cümlelerde kullanılan Azeri alanındaki "Dede Korkut'un kitabının" dolaylı bir kanıtını görüyor. Bu ifade aynı zamanda, karmaşık cümlelerin ana kaynağı olan Farsça dilinin yakın etkisinden dolayı Azeri stilinin temel özelliklerinden biridir. Maharram Ergin de "Dede Korgud'un Kitabı" nın Azias ile olan yakınlığıyla ilgileniyordu. Bilindiği gibi, bu konu Azerbaycanlı dilbilimciler için büyük ilgi çekiyor. Bugün Azeri bölgesindeki Dada Korgud diline en yakın olan lehçenin, epik coğrafi bölgenin ortasında kalan ter ve tereyağı diyalogu olduğuna inanıyor.

Muharrem Ergin, bire bir ve yazılı iletişim sonucu lehçelerin ve hecelerin zaman içinde değişip geliştiğinin farkında. Bu ilkeleri göz önünde bulundurarak, Dada Korkut kitabının dil ile lehçe arasında bir yakınlaşma olduğunu belirtmektedir. Muharram Ergin, "Dede Korkut" kitabını yazılı bir tarihsel metin olarak görüyor. Aynı zamanda, destansı çalışmayı halk söyleminin önemli bir yansıması olarak görüyor. Dilbilgisi görüntülerine ek olarak, Dada Korkut kitabı ile halk edebiyatı bakımından zengin diyalektik lehçesi arasında, özellikle sözdizimi ve anlatım açısından da çok yaygın olduğunu belirtiyor. İlk bakışta bu dikkat çekicidir.

Dede Korkut kitabında yukarıda belirtilenler Azeri unsurlarıdır. "Dede Korkut'un Kitabı" nı okuyan herkes kendisini kargaşa atmosferinde bulur.

Eserin başında verilen bir kadının sözleri geline söylediklerini karakterize eder: Kız Zeliha [1; 356].

Muharrem Ergin, Dada Korkut Kitabının Azeri dili hakkında söylenen her şeyden sonra, Azeri Türkçesine özgü olan Dada Korkut kompozisyonunu ve onunla diyalogu eklemenin mümkün olduğuna inanıyor. Eserin adının da Azeri Türkçesinin mührü olduğu görülmektedir (bkz. [10, 1-3]).

Maharram Ergin'in son açıklaması, "Dede Korkut Kitabı" nın dilinin, eski Anadolu Türkçesinin sonundaki Azeri alanındaki özelliklerine sahip olduğu, bu durumda, modern Türkçe'den farklı olarak, gramer bakımından birçok gramer kontrolsüz Azeri karakterine sahip olduğu. Çok sayıda özellik var.

Azerbaycan heykelindeki en tartışmalı konulardan biri, destanın kopyaları arasındaki korelasyondur. Bu konu Maharram Ergin'in dikkatini çekiyordu. Araştırmacı, Dede Korgud kitabının iki kopyasındaki farklılıklar dışında, bir dil farklılığının da bulunduğunu belirtti. Bu kopyalardaki farklılıklar birçok yerde sözcüklerin, kelime gruplarının ve cümlelerin değiştirildiği ve bazı yerlerde örtüşen veya eksik olduğu şeklinde özetlenebilir. Bunlar bazen normal kopya farkları sınırlarının ötesinde, normal kopya farkları şeklinde görülebilir. Böylece, kopyalar önümüzde iki kopya halinde değil, iki ayrı metin halinde görünür. Bu nedenle, metin tanımlandığında, tam anlamıyla kopya kopyalar biçiminde değildi, ancak sadece kopyaların yapıldığı yerlerdeydi ve aşağıdaki sayfaların geri kalanı asıl kopyalarda asıl kopyalarda fark yaratacaktı. (1958). Böylece, Dresden ve Dada Korkut kitabının Vatikan kopyaları arasındaki farkların yanı sıra, bir dil boşluğu da var. Bunlar, alan ve periyod farklılıklarından kaynaklanan bir takım ses ve görüntü farklılıklarıdır [1; 357].

Tüm bu gecikmelerden sonra Muharrem Ergin;

1. Derzden kopyasının dili Vatikan'ın dilinden daha fazladır. Öykülerin yazıldığı eski Anadolu Türkçesinin dili Dresden kopyasının dilidir. Dresden kopyasının dili eserin dönemine dayanıyor ve Vatikan'ın dili sonraki bir yüzyılın dili.

2. Dresden'in kopyası, Doğu Oğuz'a, yani hikayenin yazıldığı ve çevrildiği alanın dili olan Azeri dili verir. Vatikan kopyası, Batı'nın sekizgenine dönüştürülen eserin Batı yapımı, Osmanlı-Türkçe versiyonudur.

Dolayısıyla, dönem ve (?) Alan açısından, gerçek Dede Korgud öykülerinin dili Vatikan kopyasının dili değil, Dresden kopyasının dilidir. Dresden mükemmel bir kopya ve Vatikan'ın birçok kusuru var.

Dresden dolu, Vatikan eksik, kayıp. Dresden kopyasının Vatikan versiyonundan çok daha az sayıda imla hatası var [1; 361]. Dede Korgud'un dili Dresden kopyasının dilidir.

Azeri araştırmacılar, M.Ergy'nin "Kitabi Dede Korgud" araştırmalarındaki rolünü çok takdir ettiler. "Dede Korgud'un Sözleri Dünyası" adlı araştırmasında A. Tanriverdi şöyle yazıyor: "Türkiye'de, M. Ergin, Kitabi Dada Gorgud'un en eksiksiz yayıncısıydı" [7; 12]. Azerbaycanlı meslektaşları F. Zeynalov ve S. Alizadeh, Maharram Ergin'in "Dede Korgud" kitabındaki istisnai hizmetlerine ve "üç cilt içeren üç hacimli (Dresden, Berlin, Vatikan") M. Ergin'e çok teşekkür etti. aynı zamanda bir çalışmanın ortaya çıkabileceğini vurgulamaktadır ”ve“ etkili araştırma çalışması yürüten alimler ”destanından meslektaşlar tarafından şu yorumlardan faydalanmaktadır: M. Ergin,“ Dede Görgü ”destanlarının Azerice yazılmış ve Azerbaycanlılara anıt olduğuna inanmaktadır. ”[; 10]. M.Ergin'in araştırmalarındaki çalışmalarını takdir ederken, Azerbaycan bilimcilerinin pek çok dilsel noktadan önde gelen bir bilim adamının polemisine girmekte tereddüt etmediklerini unutmayın (bkz. [7; 81, 101,156]; [5; 112,149] ve diğerleri). .). Kitabi Dada Gorgud" çalışmasında Maharram Ergin aşaması

Makale, önde gelen Türk araştırmacı Maharram Ergin'in "Dede Korkut" destanları üzerindeki araştırmasını inceliyor. M. Ergin'in "Dede Korkut" destanlarının günümüzdeki çalışmasında büyük bir rôl oynadığı görülmektedir. Şu ünlü türkolog, destanın üç kopyasının karşılaştırmasına dayanan bir sermaye çalışması yapabilmiştir.

KAYNAKÇALAR:

1. Dede Korkut Kitabı, II. Dizin-Qramer. 2. Baskın, Ankara, 1991

2. Dede Korkut Kitabı, (Muharrem Ergin) Hisar, Kültür Gönüllüleri, 2003, http://www.gunesdershanesi.com/ekitap/Muharrem_Ergin_Dede_Korkut_Kitabi.pdf

3. Ergin Muharrem http://tr.wikipedia.org/wiki/Muharrem_Ergin

4. Türk Muharrem Türk'ün Tarihi Sözleşmesi.

5. Haciyev A.Kh. "Dede Korkut'un Kitabı": okumalar, açılış. - Bakü: "Karaağaç" - 214 s.

6. İsmailova Y. "Dede Korkut Kitabı" ve Modern Azerbaycan Edebiyatı Düşüncesi, Bakü, "Bilim", 2011; 368 sayfa

7. Tanrıverdi E. "Kitabi Dede Korkut'un kelime dünyası. Baku, "Bilim", 2006, 471 s.

8. Zeynalov F. Alizadeh S. Tükenmez Hazine (s.5-28) // "Kitabi - Dede Korkut", Bakü: Yazıcı, 1988, 265 s.

9. Jafarov N. Azerbaycanşünaslığın esasları. Bakü: Pedagoji, 2005. - 256 sayfa.

10. Ergin M., Dede Korkut Kitabı, Ankara, 1958, Ankara, Giriş, Metin, Faximile.

"Kitabi Dede Korkut'un" incelenmesi ve Muharrem Ergin

Makalede büyük Türk araştırmacısı Muharrem Ergin'in "Kitabi - Dede Korkut" destanları üzerindeki incelemeleri tahlil ediliyor. M. Ergin'in "Kitabi - Dede Korkud" destanlarının günümüzdeki çalışmasında çok önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Bu ünlü Türkolog destanın üç kopyasının karşılaştırmasına dayanan fevkalade bir çalışma yapa bildi.

"The Book of Dede Korkut" and Muharrem Ergin

In this article, analyzes of the great Turkish researcher Muharrem Ergin on the epics of "Kitabi - Dede Korkut" are analyzed. It is known that M. Ergin's "Kitabi - Dede Korkud" epics play a very important role in today's work. This famous Turkologist was able to do an outstanding work based on the comparison of three copies of the epic.

1970'LERDE DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI: LAİK DEVLET İLE İSLAMCI HÜKÜMET ORTAĞI ARASINDA

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Talha Paşaoğlu

Samsun Üniversitesi, talha.pasaoglu@samsun.edu.tr

ÖZET

Türkiye'de din-siyaset ilişkileri hangi merhalelerden geçmiş ise ve hükümetlerin din politikaları hangi koşullar altında oluşmuş ve/veya olgunlaşmış ise Diyanet İşleri Başkanlığının kurumsal tarihi de o koşulların etkisi altında şekillenmiştir. Bu çalışmanın konusu, İslamcılığın bir din kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı'na yönelik ilgisi ve İslam dini adına konuşan biri siyasi, diğeri idari bu iki kurumun 1970'ler boyunca ortaklaştığı ve farklılaştığı söylemlerdir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1970'li yıllarda kurumsallaşması, hem pozitif hem de negatif anlamda Milli Görüş Hareketi ve siyasetinden etkilenmiştir. Bu çalışmada Milli Görüş'ün din işlerinin idaresi ve aynı zamanda halkı/ toplumu aydınlatma görevi ile yükümlü bir kuruma ve onun bir aktör olma yolundaki kurumsallaşma serüvenine nasıl etki ve katkı yaptığı analiz edilmiştir. Çalışmanın yöntemi, metin analizi ve tarihsel-eleştirel analizdir. Başka bir deyişle, bu bildiri araştırma deseni olarak durum çalışması, veri toplama tekniği açısından doküman incelemesine dayanır. Verilerin analizinde ise, betimleme, örnekleme ve karşılaştırmalı analize yer verilmiştir. 12 Eylül 1980 Darbesi'ne kadar toplumsal ve siyasi kutuplaşma ortamına sık sık siyasi söylem üreterek tepki ve katkı veren Diyanet İşleri Başkanlığı, bu siyasi söylemlerinin çoğunda sağ-muhafazakâr çizgideki İslamcı söylemlerle uyum göstermiştir. Bununla birlikte kurumun geleceğinde söz sahibi olmak isteyen İslamcı siyasetin laik devlet içinde bir dirençle karşılaştığı belirtilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Din, İslam, Siyasallaşma, Milliyetçi, İslamcı

THE PRESIDENCY OF RELIGİOUS AFFAIRS IN THE 1970S: BETWEEN THE SECULAR STATE AND AN ISLAMIST COALITION PARTNER

ABSTRACT

The subject of this study is the interest of Islamism towards the Religious Affairs Presidency which is a religious institution. It is foucesed on the common and differentiated discourses of these two institutions, both speaking in the name of Islam. The institutionalization of the Presidency of Religious Affairs during the 1970s was influenced by the National Vision Movement and its politics, both positively and negatively. In this study, it is analyzed how the National Vision contributes to an institution responsible for the administration of religious affairs. The method of the study is text analysis and historical-critical analysis. In other words, this case study as a research design is based on document analysis in terms of data collection technique. In the analysis of the data, description, sampling and comparative analysis were used. In the pre-1980 social and political polarization atmosphere, the Diyanet often comes into prominence by producing political discourse. Many of these political discourses are in line with the right-conservative Islamist discourses. It should be noted, however, that Islamist politics, which want to have a say in the future of the institution, face resistance within the secular state.

1. Giriş

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1970'ler boyunca kurumsallaşma yolunda karşılaştığı sorunlar, büyük ölçüde Milliyetçi Cephe (MC) hükümetlerinin İslamcı iktidar ortağı Milli Selamet Partisi'nin (MSP) din politikaları ile laik devletin yerleşik kurum ve kadroları arasındaki çatışmaya dayanmaktadır. MSP'nin lideri Necmettin Erbakan, Diyanet İşleri Başkanlığını siyasi amaçlar doğrultusunda yönlendirip devletin din politikasında bir dönüşümü hedeflemiştir. Ancak, daha önce Adalet Partisi (AP) iktidarında sonuçsuz kalan kurumu dönüştürme çabaları yine bir ölçüde başarısız kalacaktır. Zira, MC

hükümetlerinden sonra başa gelen Bülent Ecevit hükümeti kısa zamanda yeni yönetim değişiklikleri ile kurumda etkili olur ancak bu etki de uzun ömürlü olmaz. Bu bildiride, İslamcılığın bir din kurumu olan Diyanet'e yönelik ilgisi ve İslam dini adına konuşan biri siyasi, diğeri idari bu iki kurumun ortaklaşan ve farklılaşan söylemleri incelenecektir.

İslamcılık "ne tür bir İslâm yorumuna sahip olduğu önemli olmaksızın, siyasal pratiğinin merkezine İslâm'ı koyan her türlü Müslüman oluşumu" olarak tanımlanmıştır; bu tanıma göre siyasi-toplumsal ilişkilerinin İslam'ın tarihselliği içinde inşa edildiği, söylemi İslamî kaynaklardan ve tecrübelerden mülhem olan bir ütopya uğrunda mücadele eden insanlara İslamcı denilebilir (Aktay, 2004, s. 18). Bu bağlamda 1960'lı yılların ortası Türkiye'de devletin İslamcılığa kolay kolay geçit vermeyeceğinin işaretlerini taşır: "Sokaklardaki kapalı hanımların öncüleri cezalarını göreceklerdir" diyen dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ı özür dilemeye çağıran Yeni İstiklal Gazetesi yazarı Şule Yüksel Şenler dokuz ay hapis cezası alır (Benli, 2011). 1968'de Hatice Babacan, Ankara İlahiyat Fakültesi'ne başörtülü olarak girmek isteyince hocası Bahriye Üçok tarafından tokatlanıp okuldan atılır (Eraslan, 2002, s. 46). İki ay sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde iki başörtülü öğrenci okuldan atılır ve dersler boykot edilir… 1969'da Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği başkanı seçilen ve İslamcı fikirleriyle bilinen Erbakan polis zoruyla görevinden uzaklaştırılır. AP'den milletvekilliği aday adaylığı reddedilen Erbakan aynı yıl Konya'dan bağımsız aday olup seçilir. Erbakan, 1970'in Ocak ayında Süleyman Arif Emre ve Ahmet Tevfik Paksu ile birlikte Milli Nizam Partisi'ni kurar.

Milli Nizam Partisi programında partinin ana amacı, "milli vicdanda," milletin "fıtratında mevcut olan" ve "ruh kökünde" bulunanı çıkarmak ve işlemek olarak ifade edilir (Milli Nizam, 1970, ss. 5-6). Organik bir toplum anlayışı vardır ve organizma, dışardan geldiği düşünülen her türlü maddeye ve etkiye karşı korunmak istenmiştir. Sağ söylemin ortak teması olan anti-komünizm, "manevi istila hareketi" ve "emeğin sermayeyi sömürüsü" olarak görülüp içselleştirilmiştir. Basın ve yayın, ancak "kökü dışarda olan yabancı ideolojilere" hizmet etmediği sürece serbest görülür. Ayrıca programda "Diyanet İşleri" başlığıyla verilen kısımda yalnızca partinin değil, Milli Görüş Hareketi ve onu temsil edecek olan bundan sonraki siyasi partilerin kuruma dair perspektifinin ipuçları verilir: "Diyanet İşleri Teşkilâtının mevcut vazifelerine ilâveten, modern ilimlerle de teçhiz ederek teknik kalkınma hareketinin hızlanmasında halkın teşebbüs, kabiliyet ve kudretini artıracak, ruhları dinamizme kavuşturacak teşvik edici bir unsur olarak vazifelendirmeyi faydalı görüyoruz" (Milli Nizam, 1970, s. 15). Görüldüğü gibi, din işlerinin idaresi için kurulmuş olan ancak zaman içinde siyasallaşmış olan Başkanlık milli kalkınma söyleminin bir parçası olarak kurgulanabilmiştir. Kurumun yayınlarında ifade bulan sanayileşme ve kalkınma yanlısı söylemlerin yanı sıra, siyasi partilerin kuruma ilişkin hedeflerinde de adeta maddi ve manevi kalkınma hedefleri iç içe görülüp gözetilmiş ve din işleri, aynı zamanda dünya işlerinin bir unsuru olarak kodlanmıştır. MNP'nin "ruhları dinamizme kavuşturmaktan" kastının İslamcı bireyler ve projeler üretmek olduğunu söylemek mümkündür. Programın alt metninde yer alan bu hedefler daha sonra MSP'nin iktidar ortağı olduğu yıllardaki söylem ve politikalarından takip edilebilir. Bununla birlikte parti programında özel teşebbüse ve özel mülkiyete öncelik veren ekonomi ve laiklik anlayışları DP ve AP'den farklı olmasa da MNP 20 Mayıs 1971'de laikliğe aykırı faaliyetleri gerekçesi ile kapatılır.

Süleyman Arif Emre ve arkadaşları, Ekim 1972'de Milli Selamet Partisi'ni kurar, bir yıl sonra Necmettin Erbakan'ı genel başkan seçerler. MSP, sivil ve askerî bürokrasiyle ilişkide daha temkinli olmakla birlikte demokrat ve liberal söylemlere daha yakındır, insan haklarının sınırlandırılamayacağını savunur (Taşçı, 2005). MSP'nin programında MNP'den farklı olarak dine yalnızca "Din Eğitimi" başlığı ile iki maddede yer verilir ancak dinî hayata ilişkin düzenleyici perspektif daha net ve iddialıdır: "Din eğitiminde gereken aydınlatılmanın yapılması ve yurtdaşların dini ahlaki hasletlerle teçhizi için gereken imkanların sağlanmasına ehemmiyet verilecektir" (Milli Selamet, 1972, s. 15). Böylece parti, 1965 tarihli yasada Başkanlığa verilen "dinî konularda halkı aydınlatma" görevini hatırlatmış, aynı zamanda milliyetçi-muhafazakâr bir siyasi hareket olarak bireylerin ahlakî gelişimini temel meselelerinden biri olarak programına almıştır.

Tıpkı MNP gibi MSP de savaş sanayiinin kurulmasına önem vermiş ve emperyalizmden arınmanın tek yolunu ağır sanayide bulmuştur. TOBB üyeliğinden MSP liderliğine Erbakan küçük ve orta ölçekli girişimciyi savunmuş, onların sesi olmaya çalışmıştır. 1973 Ekim ayında Arap-İsrail savaşları yaşandığı sıralarda, 1973 Genel Seçimleri yapılır ve MSP yüzde 11,8 oy oranıyla 48 milletvekili çıkararak Meclis'te anahtar parti konumuna gelir. 1974'te CHP ile, 1975'te AP, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) ile koalisyon ortağı olur. 1975'te basılan Millî Görüş kitabında Erbakan, İslam Ortak Pazarı gibi ümmetçi projeler sunmakla birlikte, Türkleri "en şerefli tarihe sahip, yeryüzünün en çalışkan milleti" olarak diğer uluslardan üstün görmüş, ayrıca milli değerleri maneviyatçı ve mukaddesatçı bir anlayışla kutsamış, anarşist, hippi ve her tür Batılı düşünce ve hayat tarzını dıştalayıp "bütün yanlış görüşleri kolaylıkla izale edecek ve insanlığa yol gösterecek" bir düzene işaret etmiştir (1975, ss. 15-38).

2. 1970'lerde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Söylemlerinin İslamcılıkla İlişkisi

Necmettin Erbakan'ın liderliğini üstlendiği Milli Görüş Hareketi'nin, Diyanet İşleri Başkanlığı ile nasıl ilişkilendiği, bu bağlamda önemli bir soru olarak ortaya çıkar. Söz konusu ilişki Başkanlığı kurumsallaşma yolunda nasıl etkilemiştir? Öncelikle, yukarıda söz edildiği gibi, Necmettin Erbakan'ın Diyanet İşleri'ne İslamcı bir kimlik edindirme uğraşının var olduğu fakat sonuç vermediği söylenebilir. Bununla birlikte, tam da Erbakan Hocanın ve partisinin bu çabaları, kurumsallaşma yolunda önemli yasal-yönetimsel düzenlemeleri hayata geçirmiş olan bir kurumun kurumsal hareket kabiliyetinin sınırlandırılmasına izin vermeyerek, bir aktör olma yolunda önemli bir aşama kat etmesine vesile olur. Aynı zamanda bu siyasallaşma tecrübesi Diyanet Gazetesi başta olmak üzere resmi yayınlar ve söylemlerde devletle bütünleşmeyi hızlandırmıştır ve böylelikle, devletin bir aygıtı olarak söylem üreten Başkanlık, yer yer milliyetçi-muhafazakâr partilerin toplumsal hedefleriyle örtüşen ve onlara katkı yapan bir aktör konumuna gelmiştir.

2 Şubat 1977'de, dönemin Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erbakan, Türkiye'nin yüzde sekiz kalkınma hızıyla dünyada en hızlı büyüyen birkaç ülkeden biri olduğunu ve kalkınma hedefinin İspanya'yı yakalamak olduğunu belirtmiştir. Bu vurgusuyla o, Diyanet Gazetesi'nin kalkınma ve sanayi yanlısı yayınlarıyla ortak bir söyleme sahip olduğunu göstermiştir. Erbakan, Millî Görüş (1975) başlıklı eserinde ve konuşmalarında "ne kapitalizm ne sosyalizm" şiarını dillendirse de kapitalist kalkınmayı içselleştirmiştir ve bu yönüyle sürekli büyüme, güçlenme ve kalkınmayı öğütleyen Diyanet Gazetesi yazarlarıyla hemfikir olduğu izlenimi vermektedir. Zira MSP henüz iktidar ortağı olmadan önce 12 Mart Askerî Yönetimi sürerken, Diyanet Gazetesi'nde bu minvalde görüşler, sıklıkla yer alır. 1 Haziran 1972'de Diyanet Gazetesi'nde Kalkınma ve Din Adamının Rolü başlıklı yazıda Süleyman Hayri Bolay (1972, s. 6), kalkınmacı sanayileşme ile muhafazakârlığı ve dindarlığı milli birlik için birlikte şart koşar. Bu birlik anlayışı din adamlarını olmazsa olmaz bir konumda kurgular. Söz konusu din adamları İslamcılığın idealleştirdiği hasletlere sahiptir:

İlerlemenin başarılı olabilmesi için hamlecilik ve muhafazakârlık cemiyette her şeyden evvel istikrarı ve vahdeti sağlar. Çünkü birliğin olması için fertlerin aynı iman, aynı itikad, aynı anane ve ideal etrafında toplanması lazımdır. Bu esaslar olmaksızın bir başarı kaydetmek mümkün değildir. Bunları sağlayacak olanlar ise her şeyden evvel iyi yetişmiş, bilgili, ahlaklı, faziletli, fedakâr, feragat sahibi ve kanaatkâr din görevlileridir. Çünkü bunlar, halkın cevherini daha iyi bilen, itimadını kolayca kazanabilen ve onların biriken enerjisini dini-milli duyguları harekete geçirerek iyiye yöneltebilecek kimselerdir.

Bu açıdan 15 Şubat 1973 tarihli sayıda bir personelin "İslam'da Birlik ve Beraberlik" başlıklı yazısı bulunur. Bir İslamcının kaleminden de çıkabilecek bu yazının yanı sıra Bursa müftüsünün "Birleşmek Rahmet Dağılmak Felakettir" (1973, s. 14) başlıklı yazısı yer alır ve "siyasi partiler sebebiyle", "bölgecilik yüzünden" veya "din hizmetlisi kişiler arasında" olan ayrışmalardan söz eden yazı, bu ayrılıklara son verilip birlik olunması çağrısı yapar.

Bütün söylemsel ortaklıklara ya da paralelliklere rağmen kurum hiçbir zaman İslamcı bir partinin şemsiyesine girmemiştir. 1975 Mayıs ayında 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş ve görevleri

hakkındaki yasanın bazı maddelerinde değişiklik öngören yasa tasarısı Millet Meclisinden geçip Senato'da kabul edilmesine rağmen Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından iki kere veto edilir. 1976 Ocak ayına kadar yasalaşamayan yasa tasarısının ilk haline göre Diyanet İşleri Başkanını hükümet değil Türkiye'nin bütün illerinden gelecek müftü ve üyelerin seçmesi öngörülür. Bu sayede, Milli Selamet Partisi'nin Milliyetçi Cephe iktidarları sırasında artacağını umduğu muhafazakâr-dindar kadrolar kurumun yönetimi ve geleceğinde söz sahibi olacaktır. Ancak söz konusu ihtimal Fahri Korutürk tarafından sakıncalı bulunduğu için yasa Millet Meclisine iade edilir. 1 Temmuz 1975'te yasa tasarısı yeniden görüşülerek önce Din İşleri Yüksek Kurulunun seçim değil atama ile göreve getirilmesi, altı ay sonra da Diyanet İşleri Başkanının da aynı şekilde atama usulü ile göreve devam etmesi yönündeki düzenleme, Millet Meclisi ve Senato'dan geçmiş ancak yine Korutürk tarafından – bu kez farklı gerekçelerle – veto edilmiştir. Bu yasa için harcanan bir yıldan sonra MSP'nin isteğiyle Diyanet İşleri Başkanı Dr. Lütfi Doğan görevinden alınmıştır. 2 Haziran 1976 tarihli Milliyet gazetesindeki "Korutürk, Doğan'ı görevden alan kararnameyi cumaya imzalayacak" (1976, s. 14) başlıklı haberde Doğan, kendisinin yerine Doç. Dr. Süleyman Ateş'in atanmasını beklediğini ifade etmiştir. Nitekim, öyle olmuş, 7/4858 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 14 Ağustos 1972'de göreve getirilen Doğan, 7/11723 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile 16 Nisan 1976'da görevden alınmış ve onun yerine, 7/11724 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile aynı gün Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Süleyman Ateş atanmıştır. Ancak bu kararnameler, Fahri Korutürk tarafından üç ay sonra, 27 Temmuz 1976'da, imzalanmıştır.

Ne var ki, Süleyman Ateş'in Diyanet İşleri Başkanı, MSP'nin kurucularından Süleyman Arif Emre'nin Diyanet'ten sorumlu devlet bakanı olduğu 1976-1978 yılları arasında, din ve siyaset ilişkisinin çatışma dolu bir kısır döngüye girdiği söylenebilir. Önce kurum hakkındaki yasayı veto ettiği için Fahri Korutürk'e teşekkür ziyaretine giden üç dinî meslek kuruluşunun ortak açıklaması basına yansır; burada, kurumun siyasallaşması sürecinin getirilerini ve götürülerini yalnızca siyasi aktörlerin değil, bizzat kurumun içinden çıkan sivil toplum kuruluşlarının da tartıştığı ve endişeyle karşıladığı görülür:

Konu çeşitli maksatlarla, değişik biçimlerde eleştirilmiştir. (…) Fakat şu bir gerçektir ki, konunun bir daha görüşülmek üzere iade buyurulması çok önemli bir Anayasa kuruluşunun kurtarılması anlamını taşımaktadır. Zat-ı devletlerinin din ve diyanet hizmetleri konusunda öteden beri gösterdiği hassasiyet ve yapıcı alaka, sağduyu sahibi herkesin minnet ve takdir hislerini celbetmektedir. (*Milliyet*, 1976, s. 10)

MSP ile Cumhurbaşkanlığı makamı, AP yetkilileri ve sivil toplum kuruluşları arasında ortaya çıkan gerginlikler, çekişmeler, karşılıklı restleşmeler, verilen tavizler ve varılan uzlaşılar ile devam etmiştir. 10 Temmuz 1976'da Milliyet gazetesi Cumhurbaşkanı Korutürk'ün Dışişleri Bakanlığı'nı ilgilendiren atamaları MSP Bakanlar Kurulunda onaylamadığı sürece Dr. Lütfü Doğan'ın azil kararnamesini imzalamayacağını yazar. 30 Temmuz 1976 tarihli gazete "Ateş, Diyanet İşleri Başkanı oldu" (1976a, s. 1) başlıklı haberi ilk sayfadan verirken, bu bağlamda 5 Ağustos 1976 (1976c, s. 10) tarihli gazete ise, Dr. Lütfü Doğan'ın "görevinden alınmasının formel nedeninin ötesinde nedenleri bulunduğunu, bu nedenlerin kamuoyunda yediden yetmişe herkes tarafından bilindiğini" söylediğini yazar. Süleyman Ateş ise, göreve gelir gelmez, "din adamı siyaset üstü kalmalı" (1976b, s. 1) sözleriyle gündeme gelir ve dinin siyasetten ayrı tutulması gerektiğini belirtir. Siyasi aktörlerin dinî nutuklarının kendilerini ilgilendirmediğini belirten Ateş "din görevlileri arasında klikleşme varsa önlemeye çalışacağım" diyerek aslında kurumun en önemli sorunlarından birini, bu hususta olumsuz algıyı itiraf ederek göz önüne sermiştir. Kurumun siyasallaşmış olduğu bu tespitlerle dolaylı olarak kabul edilmiştir fakat bu siyasallaşmanın önüne geçilememiştir. Doğan, Diyanet İşleri Başkanlığı görevinden alınarak Başbakanlık müşavirliğine getirildikten sonra istifa ederek CHP milletvekili seçilmiş ve bir sonraki dönemde kurumdan sorumlu devlet bakanı olmuştur. Bu örnek, kurum üstündeki siyasi çekişmelerin o dönemki en açık göstergesidir.

Kurumun siyasallaşması kurumsallaşma adımlarının atılmasını zorlaştırır; öte yandan, kurumsallaşma kendi dar izleğinde tamamlanırken Başkanlığın iktidar değişimlerine kayıtsız kalmayı görece başaran bir yapıya dönüşmesi 1970'lerin sonu 1980'lerin başını bulur. Örneğin daha önce Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığı görevi yapan Tayyar Altıkulaç Ocak 1978'deki hükümet değişikliğiyle devlet bakanı olan

CHP'li Dr. Lütfi Doğan tarafından Diyanet İşleri Başkanlığına getirilir ve 1980 Darbesi sonrası Turgut Özal döneminde de bu görevini sürdürür.

Kurumsallaşmanın bir parçası olarak 1 Nisan 1978'de Din İşleri Yüksek Kurulu seçimlerinin yapıldığı ve 1 Şubat 1979'da Hac İşleri Dairesi'nin kurulduğu basına yansır. Fakat kurumsallaşma izleğinin siyasi kutuplaşma ve çekişmelere rağmen tamamen inkıtaa uğramadığını gösteren başka deliller de vardır. 1980 öncesi siyasallaşma ve kutuplaşma atmosferinin etkisiyle kurum, resmî söylemini yeniden ve yeniden belirli bir netlikte ve kesinlikte üretmek ve ifade etmek durumunda kalmıştır. 15 Mayıs 1978'de İstanbul'un fethinin 525. yılı nedeniyle Diyanet Gazetesi, "Tarihten Altın Bir Yaprak", "Cihat Müminin Ahlakıdır", "İstanbul'un Fethi" ve "Fetih ve Cihad Şuuru" başlıklı yazılara yer verir. Ayrıca 1 Eylül ve 15 Eylül 1978 tarihli sayılar, bir ilahiyatçı olan Talat Koçyiğit'in "Anarşiye Karşı Birlik ve Beraberlik" yazıları ile katkıda bulunduğu ve siyasi kutuplaşmada taraf olunduğunu gösteren işaretlerdir. 15 Şubat 1979 tarihli gazetede Altıkulaç, "Bunalımlarımızın en şifalı ilacı yüce dinimizdir" (1979, s.1) başlıklı başyazıda o yıl kurumun "müslüman vatandaşların milli ülkülere bağlılıklarını koruyucu tedbirler almak görevine ağırlık vereceğini" ifade eder. Yasal mevzuatta Başkanlığın böyle bir görevi yoktur ancak kurumsallaşmanın tamamlanması sürecinde öngörülen bu rol 1980 Darbesi sonrasında yeni anayasaya girecektir. Gerek muhtelif siyasi iktidarlar gerek kurumun ardışık dönemleri arasındaki bağı sürekli kılan, kurumsallaşma izleğidir diyebiliriz. Söz konusu kurumsallaşma serüveni, din-siyaset ilişkisinin de belirleyicisi olmuştur. Başka bir deyişle o yalnızca din-siyaset ilişkisinin sınırladığı alanda faaliyet göstermez aynı zamanda din-siyaset ilişkisi kurumun kurumsallaşma izleği bağlamında sürekli olarak belirlenir ve giderek kurumun gitgide bu ilişkiyi belirleyen bir aktöre dönüşür.

3. 1980 Darbesi Öncesi Diyanet İşleri Başkanlığı

Diyanet İşleri Başkanlığının siyasi aktörlerle ne kadar içli dışlı ve yüz göz olduğu ya da olmak durumunda kaldığı, 1979'un Mart ayında yaşanan sansasyonel bir olaydan anlaşılabilir: CHP milletvekili Celal Paydaş, Diyanet İşleri Başkanı Tayyar Altıkulaç'ı ziyareti sırasında Altıkulaç'a silah çeker ve bu olay basına yansır. Başkana makamında yapılan bu saldırı sonrası tepki/protesto için AP ve MSP milletvekilleri Meclis oturumlarına katılmama kararı alırken, diğer partiler de olayı kınamış, CHP'liler ise başta Diyanet İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Doğan olmak üzere arabuluculuk yaparak tansiyonu dindirmeye çalışmışlardır. Olay, 29 Mart 1979 tarihli Milliyet'te, Altıkulaç'ın "Paydaş silahı çekti ama şakağıma dayamadı" (1979, s. 6) sözleriyle verilirken aynı gazete Paydaş'ın "Diyanet İşleri Başkanına farkında olmadan silah çekmiş olabilirim" sözünü başlığa taşımıştır. 31 Mart 1979 tarihli gazete ise, Altıkulaç'ın "Bakan Doğan Paydaş'ın avukatlığını yapıyor" (1979, s. 9) dediğine yer verip özür beklentisine CHP'li Paydaş'ın "özür dileyecek bir durum olmadığını" söylemekle yetindiğini belirtir. İddiaya göre Paydaş, Altıkulaç'tan kurum içinde tayin edilmesini istediği bir kişi için söz almıştır ancak bu söz, yerine getirilmemiştir. Başbakan Ecevit olaya "milletvekillerinin silah kullanmalarını doğru bulmam" (1979, s. 9) diyerek mesafeli bir tepki verirken Başkanlık o hafta yayımladığı cuma hutbesinde tartışmayı başka bir boyuta taşımıştır ("İmam, Altıkulaç'a saldırıyı kınadı", 1979, s. 12): "Dinimizin en yüksek makamına yapılan bu saygısızlık, materyalist çarpık eğitimin sonucudur." Burada, kurumun siyasallaşmasının doğurduğu büyük ve çarpık ilişkiler ve muhataplıklar gün yüzüne çıkarken, aynı zamanda kurumsallaşmaya ilişkin önemli bir veri saklıdır: Başkanlık, siyasi otoriteden bağımsız hatta onun hilafında hareket edebilmiş, olayın yatıştırılması yönündeki çabalara karşın konuyu camilerde hutbelere taşıyarak toplumsal bir mesaja dönüştürmüştür. Böylelikle olayı kendi kurumsal söyleminin içine dahil ederek yeniden sunan kurum, tüzel bir aktör olma yolunda önemli bir aşamayı geçtiğini kanıtlamıştır.

Bu olaydan yaklaşık bir yıl sonra dönemin Başbakanı Demirel Diyanet İşleri ile ilgili devlet bakanlığını kaldırır ve kurumla kendisinin bizzat ilgileneceğini söyler ("Kelleci'nin istifasıyla boşalan", 1990, s. 1). Ne var ki, 12 Eylül Darbesi sonrası yapılan ilk bakanlar kurulunda Mehmet Özgüneş, vakıflar ve diyanet işlerinden sorumlu devlet bakanı olarak görevlendirilir. Bütün bu süreçlerde Tayyar Altıkulaç'ın kurumun başında kalmış olması, bir diğer veri olarak göze çarpar.

15 Ağustos 1979 tarihli Diyanet gazetesi Başkan Tayyar Altıkulaç'ın "güzel yurdumuzu yıkıcı, bölücü ve bizi birbirimize düşman edici akımlardan korumalıyız" (1979, s. 1) demecini başlığa taşır; böylece o, toplumun kanayan yarasına parmak basarken aslında siyasi kutuplaşma içinde bir pozisyon almaktadır. Altıkulaç'ın 1 Eylül 1979 tarihli gazeteye yansıyan sözleri bu bağlamda açıkça rol almayı gerekli gören ve kurumun kendisine atfedilen idari işlevi çoktan aştığını gösteren emarelerdir: "Yaptığımız toplantı sonucunda İslam dini içinde bölücü ve nifak sokucu hareketler değerlendirilmiş (…) Kuran-ı Kerim insanlığı birlik ve beraberliğe çağırmaktadır; bölücülük ve nifaktan kaçınmamızı emretmektedir" ("Tayyar Altıkulaç Hollanda'da, 1979, s. 1). Diyanet Gazetesi yazılarının yalnızca insanları birlik ve beraberliğe çağıran metinler olmadığını anlamamız için, güncel siyasi metinlerle Hz. Peygamber dönemindeki bazı uygulamaları karşılaştırma yaparak modern sözleşme niteliğindeki beyannameleri geri plana atan tutumuna göz atmak yeterlidir. Yazılar, iyiyi emredip kötülükten men etme (*emr-i bil maruf nehy-i anil münker*) düsturunu yerine getirmekle kalmayıp altında adil ve yüce bir İslam Medeniyeti vurgusunun olduğu bir siyasi iddia taşımaktadırlar. 15 Kasım 1979 tarihli başyazıda, örneğin, Hz. Peygamber'in gençlik döneminde Mekkeli dostlarıyla birlikte oluşturduğu ve ezilenlerin hakkını korudukları Hılfil Füdul pratiği "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinden çok önce insan haklarını teminat altına alan bir girişim" olarak resmedilir; dahası, 1948 İnsan Hakları Beyannamesi ile 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Demecinin "20. Fil yılında Mekke ulularının ahidleşmesinden" farkı olmadığı belirtilir ve dünyanın bloklaşarak geriye gitmesine engel olamadıkları vurgulanır (Mert, 1979, s. 1).

Diyanet gazetesinin siyasi yorumları Türkiye toplumunu doğrudan ilgilendiren ve etkileyen meselelerle sınırlı kalmaz. 15 Ocak 1980 tarihli gazetenin baş sayfası Afganistan'ın Sovyet orduları tarafından işgali konu edinir ve "Afganistan Düştü veya 140. Hicret Yılında İslam Dünyasının Manzarası" (Mert, 1980a, s. 1) başlığıyla yayımlanan başyazıda Rus işgali eleştirilirken bunun Müslümanlar arasındaki ihtilafa "ilahî bir tokat" olabileceği yorumu yapılır; dahası Birleşmiş Milletler'in Filistin, Etiyopya, Kamboçya, Vietnam ve Çekoslovakya işgallerinde olduğu gibi bu zulme de sessiz kalacağı iddiasına yer verilerek cihat çağrısı yapılır. Ayrıca "Sovyet Pençesindeki ilk Müslüman Ülke Afganistan" başlıklı yazıda, Sovyet yanlısı hükümetlerin Müslümanları yıldırma hareketinin halkın mücadele azmini kıramayıp Müslümanların birlik ve beraberliğine vesile olduğu belirtilir. Yine aynı sayıda, "Cihad" başlıklı iki tam sayfalık bir yazının yanı sıra, Afgan Halkının Dramı başlıklı bir hutbe de yayımlanır. Din İşleri Yüksek Kurulu üyesi Kemal Güran'ın (1980, s. 9) kaleme aldığı hutbede şu ifadelere yer verilir: "Afganistan bugün neden bu hale geldi? Önce Afgan halkı birliğini yitirdi. [Sonra ise] Yabancı fikirler, inançlar, ideolojiler, gençleri ve münevverleri zehirledi. Tıpkı bizde olduğu gibi halkı birbirine düşman oldu." Bu bağlamda, 15 Şubat 1980 tarihli gazetenin ana temasının "Anarşi" olarak belirlenmiş olması kayda değerdir. Sağ-sol kavramlarına ve süregelen sokak çatışmalarına hiç değinilmeden anarşi kavramı, kaos ve fitne sözcükleriyle eş anlamlı olarak kullanılır; söz konusu fitnenin sorumlusu olarak milli ve manevi değerlerden uzaklaşma gösterilir. Benzer şekilde "Anarşi Can Almaya Devam Ediyor" başlıklı haber-yorum köşesinde Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Hamdi Mert (1980b, s. 7), en kısa vadede üniversitelerde olay çıkaranların okuldan atılmalarını, uzun vadede ise "kesin, acil ve ciddi bir öze dönüş ve milli terbiye seferberliğine girmek" ve nesillerin "millet sevgisi, yurt sevgisi ve ahlak tutkusu" ile yetiştirilmesi gereğinden söz eder. Görüldüğü gibi Başkanlık personeli kurumun resmî yayın politikası çerçevesinde yalnızca toplumsal sorunlarla ilgili tespit yapmakla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda çözüm önerilerini bir akil insan ve kanaat önderi gibi sıralar. Ayrıca, devlet otoritesinin sağlanamadığı tespiti 1961 Anayasası'nın "aşırı hürriyet ortamında" özellikle sokak, üniversite ve iş yerlerine "anarşinin hâkim olduğu" savıyla desteklenir. "Anarşinin Sebepleri ve Yok Edilme Çareleri" (1980, s. 15) başlıklı yazıda, farklı fikirlerin toplumda yeşermesi tehlike olarak görülür: "Aynı düşünceleri paylaşmıyan değişik inançlar taşıyan ve birbirlerinin hukukuna riayet etmeyen ferdlerden meydana gelen cemiyetlerde (…) anarşi meydana gelir" denilerek anarşistlerin "imansız, hak tanımaz, başkalarının hukukuna riayet etmeyen insanlar" oldukları iddia edilir; ayrıca onların "katil, gasb, hırsızlık, ırza geçme gibi hadiseler[i] normal olaylar" (Mert, 1980c, s. 1) olarak algıladıkları belirtilir.

1980 yılı toplumun içine düştüğü siyasi kutuplaşma ortamında Diyanet'in sık sık siyasi söylem üreterek öne çıkışına sahne olur. 15 Mart 1980 tarihli gazetenin ana teması Çanakkale Zaferi'dir ve o, yalnızca tarihsel rolü ve anlamlarıyla değil, aynı zamanda günün koşullarında siyasi dersler alınması gereken bir belgedir: Hamdi Mert'in "Çanakkale Unutulmamalıdır" (1980, s. 1) başlıklı başyazısı "bizim sağ kalmamız için şehit olanların kemiklerine basa basa birbirimizi öldürüyoruz… Hür olalım, hür yaşayalım diye bize bırakılan yurtta fabrika bacaları tütmez sokaklarına çıkılmaz oldu" diye yazar. 1 Nisan 1980 tarihli gazete ise "Kıbrıs'la Güçlenen İslam Birliği" ana başlığıyla çıkar ve 8. Dünya İslam Kongresi'nin detaylarına yer verir. Dönemin Diyanet İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Muhammed Kelleci kurumun kongredeki temsilini "anarşizmi, terörizmi yaygınlaştırarak kurulu ve meşru düzenlerin hayatına kast eden zararlı düşünce ve uygulamaların pençesinden bütün dünyayı kurtarma mecburiyeti vardır" ("Kıbrıs'la Güçlenen İslam Birliği", 1980, s. 1) sözleriyle din-siyaset ilişkisinin işaret ettiği ulusal birlik ve güvenlik teması çerçevesinde sunar.

Görüldüğü gibi, Erbakan ve diğer Milli Görüşçülerin İslamcılık düşüncesinin temelinde konuşlanan, Büyük Doğu gibi sağ-muhafazakâr dergiler ve Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) gibi İslamcı ve/veya Milliyetçi örgütler yoluyla gelecek nesillere aktarılan anti-komünist çizgi, kurumun yayımlarında mevcuttur. İslamcıların ümmet ve ulus birliğini aynı anda kutsayan söylemleri de, Başkanlığın Müminlerin dayanışmasını ve Türk ulusunun organik birliğini bir arada yücelten hutbeleri ile tıpatıp benzerlik taşır.

Sonuç olarak, 1960'lı yılların sonuna kadar toplumsal alanda siyasal şiddetten söz etmek mümkün değildi. Ancak özellikle 1970'lerde siyasal şiddet ve çatışma siyasetin bir parçası haline geldi. Öyle ki, sadece sokaklardaki sağ-sol çatışmaları, banka soygunları, adam kaçırmalar ve faili meçhuller değil kurumsal ve siyasi aktörler arasında da şiddet olayları görülüyordu. Diyanet İşleri Başkanının bir milletvekili tarafından tehdit edilerek saldırıya uğraması münferit görünen ancak siyasal şiddet ortamının belirleyiciliğini gözler önüne seren olaylardan biriydi. 1970'ler Diyanet İşleri Başkanının saldırıya uğraması da dahil olmak üzere bu dönem, aynı zamanda kurumsal bir aktör olma yolunda Başkanlığın önemli sınavlardan geçtiği yıllardı. Bu bildiride, 1970'ler boyunca siyasetin ana aktörlerinden biri olan ve İslamcı olması hasebiyle dinî kurumlara olan ilgisi her daim tartışmalı görünen Milli Görüş'ün din işlerinin idaresi ve aynı zamanda halkı aydınlatma göreviyle yükümlü bir kuruma ve onun bir aktör olma yolundaki kurumsallaşma serüvenine nasıl etki/katkı yaptığı analiz edildi. Zira İslamcı aktörler Diyanet İşleri Başkanlığında etkin olmaya çalıştıkça bir dirençle karşılaşmıştır ve söz konusu direnç, kurumun kendi izleğini inşa edip takip etmesi yolunda itekleyici bir işlev gördü. İleriki yıllarda din-devlet ilişkilerinin kurumsallaşma yolundaki sancıları tamamen geride bırakarak ve adeta yek vücut olarak Anayasa'da Başkanlığa öngörülen yeni işlevi yerine getirmek üzere kurgulandığı görülecektir.

Kaynakça

"Anarşinin Sebepleri ve Yok Edilme Çareleri". (1980). *Diyanet Gazetesi*, 15 Şubat 1980. s. 15.

"Ateş: Din adamı siyaset üstü kalmalı". (1976). *Milliyet*, 31 Temmuz 1976. s. 1.

Altıkulaç, T. (1979). "Bunalımlarımızın en şifalı ilacı yüce dinimizdir". *Milliyet*, 15 Şubat 1979. s. 1.

"Altıkulaç olayı nedeniyle AP ve MSP TBMM'ye katılmadı". (1979). *Milliyet*, 29 Mart 1979. s. 6.

"Altıkulaç: Bakan Doğan Paydaş'ın avukatlığını yapıyor". (1979). *Milliyet*, 31 Mart 1979. s. 9.

"Ateş, Diyanet İşleri Başkanı Oldu". (1976). *Milliyet*, 30 Temmuz 1976. s. 1.

"Birleşmek Rahmet Dağılmak Felakettir". *Diyanet Gazetesi*, 1 Aralık 1973. s. 14.

"Doğan: "Görevden alınma nedenimi 7'den 70'e herkes biliyor"". (1976). *Milliyet*, 5 Ağustos 1976. s. 10.

"Ecevit: Milletvekillerinin silah kullanmalarını doğru bulmam". (1979). *Milliyet*, 31 Mart 1979. s. 9.

"Demirel'in Namaz Kıldığı Camide İmam Altıkulaç'a Saldırıyı Kınadı". (1979). *Milliyet*, 31 Mart 1979. s. 12.

"Kelleci'nin istifasıyla boşalan diyanet işleriyle ilgili Devlet Bakanlığı kaldırıldı". (1980). *Milliyet*, 16 Mayıs 1980. s. 1.

"Kıbrıs'la Güçlenen İslam Birliği". (1980). *Diyanet Gazetesi*, 1 Nisan 1980. s. 1.

"Korutürk, Doğan'ı görevden alan kararnameyi cumaya imzalayacak". *Milliyet,* 2 Haziran 1976. s. 14.

Milliyet. (1976). 8 Haziran 1976. s. 10.

"Tayyar Altıkulaç Hollanda'da yaptığı konuşmada "Kur'an-ı Kerim İnsanlığı Birlik ve Beraberliğe Çağırmaktadır" dedi". (1979). *Milliyet*, 1 Eylül 1979, s. 1.

"Yurdumuzu yıkıcı ve bölücü akımlardan korumalıyız", (1979). *Milliyet*, 15 Ağustos 1979. s. 1.

Aktay, Y. (2004). Sunuş. Yasin Aktay (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: İslâmcılık* içinde, (ss.13-25). İstanbul: İletişim Yayınları.

Benli, F. (2011). *1964-2011 Türkiye'de ve Dünyada Başörtüsü Yasağı Kronolojisi*. Ankara: Mazlumder.

Eraslan, S. (2002). "Uğultular… Siluetler…", *90'larda Türkiye'de Feminizm* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.

Erbakan, N. (1975). *Milli Görüş*, İstanbul: Dergah Yayınları.

Bolay, S. H. (1972). "Kalkınma ve Din Adamının Rolü". *Diyanet Gazetesi*, 1 Haziran 1972, s. 6.

Güran, K. (1980). "Afgan Halkının Dramı". *Milliyet*, 15 Ocak 1980. s. 9.

Mert, H. (1979). *Milliyet,* 15 Kasım 1979. s. 1.

Mert, H. (1980a). "Afganistan Düştü veya 140. Hicret Yılında İslam Dünyasının Manzarası". *Milliyet*, 15 Ocak 1980. s. 1.

Mert, H. (1980b). "Anarşi Can Almaya Devam Ediyor". *Milliyet*, 15 Ocak 1980. s. 7.

Mert, H. (1980c). "Çanakkkale Unutulmamalıdır". *Milliyet,* 15 Mart 1980. s. 1.

Milli Nizam Partisi Proğram ve Tüzük. (1970). Ankara: As Matbaası.

Taşcı, M. (2005). *Rethinking the Place of National Outlook within the Turkish Political Right*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

1980 ÖNCESİ DİYANET GAZETESİNİN İŞLEVİ: "TOPLUMU AYDINLATMA"

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Talha Paşaoğlu

Samsun Üniversitesi, talha.pasaoglu@samsun.edu.tr

ÖZET

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yasal çerçevesi içinde "din işlerinin idaresi" olarak tanımlanan görev alanı, Tek Parti Dönemi'nden beri ulus-devlet kimliğini Türk ve Müslüman halk üzerinden inşa eden hutbeler ve yayınlar aracılığıyla genişletilmiştir. Demokrat Parti iktidarından itibaren Başkanlığın toplumsal rolünün ve etki alanının genişlemesi, 1960 Darbesi sonrasında istikrarsız bir siyasi döneme girilmesine karşın, 1965'teki 633 sayılı yasa ile kanunî hale gelmiştir. Ne var ki, söz konusu teşkilat yasasının öngördüğü dinî konularda toplumu aydınlatma görevi ile sınırlı kalmayan kurum 1980 öncesi siyasi kutuplaşma-çatışma ortamına verdiği yanıtlarla gündemdedir. Bu çalışmada Diyanet Gazetesi'nin milliyetçi-muhafazakâr, devletçi ve kalkınmacı yazılarının dönemin şiddet ikliminde kurumu siyasallaştırdığı iddia edilecektir. Kurum, aynı zamanda kurumsallaşma sürecinin bir parçası olarak siyasi aktörlerle arasına mesafe koyup onlara tavır almayı başarmıştır. Diyanet Gazetesi, yalnızca dinî konularda değil her konuda toplumu aydınlatma misyonu yüklenmiş ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın toplumsal bir aktör olarak öne çıkmasını sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Diyanet, milli birlik, toplumu aydınlatma, kutuplaşma

ABSTRACT

Since One Party Era the assigned position of Presidency of Religious Affairs described as directorate of religious affairs in its legal framework has been expanded by means of *khutbes* and publications which constructed the nation-state identity upon Turkish-Muslim People. The intitution's expanding sphere of influence and social role from the Democratic Party era became legal with Law no. 633 (1965) in spite of beginning of an unstable political era. The institution which is not confined to assume the mission of "to enlighten society in religious issues" prescribed by the law of organization mentioned above was on the front burner with its responds to the conflictual and polarizing circle. The statist, developmentalist, conservative and nationalist texts in Diyanet Newspaper politicized the institution in this circle of growing political violence. At the same time, as a part of the institutionalization process, Diyanet managed to take a stand against political actors. Diyanet Newspaper not only in religious issues but in all of the subjects has taken a mission to enlighten society and provided the reveal of the Presidency of Religious Affairs as a social actor.

Keywords: Diyanet, national unity, enlightening society, polarization

1. Giriş

1960'lı yıllarda siyaset, Cumhuriyet'in ilk yıllarından farklı olarak, yukarıdan aşağıya değil toplumsal tabandan gelen diğer bir deyişle sokaklar tarafından belirlenen yani devlet katında ve bürokratik makamlarda cisimleşse bile onları aşan bir öznellikte sorunların tartışıldığı ve ilişkilendiği bir alandı (Kaynar, 2018, s. 1096). Dolayısıyla 1960'lara gelinene dek din-siyaset ilişkisi, devletin ya da hükümetlerin din politikaları ekseninde incelenebilir iken onun toplumsal olanın nüfuzu altında şekil değiştirebileceği, kendiliğinden ya da aşağıdan yukarıya doğru bir tazyikle dönüşeceği düşünülemezdi. 1960'ların sonundan 1980 Darbesi'ne kadar, özellikle 1970'li yılların ortasında ise, tam tersine, yalnızca siyasi gündemi değil, devletin kurumlarının konum alma biçimlerini de etkilemiş ve belirlemiş olan bir siyaset sahası söz konusudur. Siyaset kavramının özellikle *çatışma* merkezli tanımlarına işaret eden bu yıllar din-siyaset ilişkisinin seyrini de bir ölçüde değiştirdiler. 1961 Anayasası ve onun nev zuhur kurumlarıyla birlikte devletin toplum hayatını ilgilendiren ve doğrudan müdahil olduğu bütün alanlarında olduğu gibi din-siyaset ilişkileri de yeniden yapılandırılmak zorundaydı. Ancak bu yeniden yapılanma, Tek Parti CHP Dönemi'nde olduğu gibi toplumsal hayatın "devletlilere eklemlenerek genişletilmesi" yoluyla değil, "doğrudan doğruya toplumsalın kendi içinde" meydana gelecekti (Kaynar, 2018: 1102). 1960 Darbesi ile amaç ilki olsa da yani bizzat devlet erki eliyle demokratik alanın

açılması ve seçilmiş iktidarın devrilerek bir anlamda kamu için kamusal alanın temizlenmesi ve sıfırlanması söz konusu olsa da değişimi getiren bu değil, ikincisidir: Toplumsal alandaki dinamiklerin bardaktan boşalırcasına kendi yatağını oluşturması. Fakat askerî otoriteler toplumsal hayatın çatışma alanlarının kontrol edilebilirliğinin yitirildiği ve yasama ile yürütme gibi başat siyasi erklerin çözüm ve uzlaşı üretme kabiliyetlerinin "yetersiz" bulunduğu anlarda, 1971 Muhtırası ve 1980 Darbesi gibi, müdahaleyi meşru görüp ülkeyi demokratik siyasetin insafına bırakmayı reddetmiştir.

Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığının kurumsallığı siyasetin dışında kalarak sağlaması öngörüldüğü halde toplumsal çatışmaların belirleyiciliğinin bir olgu olarak bürokratik işleyişe ve temsile yansıdığı söylenebilir. Bu sunumda, Diyanet İşleri Başkanlığında yönetim katından yetkili birimlerine kadar birçok bürokratik işlemde somutlaşan toplumsal kutuplaşmanın ve siyasallaşmanın izleri sürülecektir. Özellikle 1970'li yıllar boyunca iki haftada bir yayımlanan resmî yayın organı Diyanet Gazetesi'nin hazırlanmasında bu siyasallaşmanın belirleyici olduğu savunulacaktır.

1970'lere gelindiğinde özellikle 12 Mart 1971 Muhtırası sonrası kurulan askerî vesayet rejimiyle birlikte, 633 sayılı yasada öngörülen çerçeve, kurumsallaşma yolunda yeni bir bağlam kazanır. Bu yeni bağlam artık dinî konularda toplumu aydınlatma görevinin genel anlamda, yukarıdan aşağıya bir halkı aydınlatma meselesine dönüşmesiyle ilgilidir. 1960'larda kurum, sık sık değişen yöneticiler ve siyasal kutuplaşma gündemi nedeniyle kurumsal bir aktör olma konumundan uzaktı. 1970'lerde ise *kurumun siyasallaşması* olarak adlandırabileceğimiz toplumsal çatışmanın etkileri sürmekle birlikte kurumun gitgide tek sesli bir yapıya bürünmesi, kurumsallaşması yolunda önemli bir aşama kat etmesine yol açtı.

Tek Parti Dönemi'nden beri devletin din politikasının izlerini yansıtan hutbeler 1970'lere gelindiğinde aynı çizgidedirler. Üstelik, Diyanet İşleri Başkanlığının resmî yayın organı olan Diyanet Gazetesi'nde yer alan hutbeler, yazılar ve haberler, kurumun taşıdığı söylemsel sürekliliği gözler önüne serer. Vatan savunması ve ordu-millet dayanışması Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından birkaç yılda bir yeniden basılan hutbe kitaplarında yer alırken doğrudan militarist öğeler içeren ve kurumun kuvvet komutanlıkları ve ona bağlı kuruluşlara doğrudan desteğini içeren yayınlar, 1970'lerde özellikle öne çıkar. 12 Mart 1971 Muhtırası ve 12 Eylül 1980 Darbesi arasındaki Diyanet Gazetesi içeriği incelendiğinde yasada belirtilen dinî konularda toplumu aydınlatma görevinin didaktik ve pedagojik unsurları ağır basan bir toplumu aydınlatma işlevine dönüştüğü görülür.

Başkanlık tarafından basılan süreli yayınlar ile hutbe kitaplarının aralarındaki bağı ortaya çıkarmak, kurumsallaşma yolunda resmî söylemin sürekliliğini göstermesi bakımından önemlidir. 1968'den itibaren iki haftada bir düzenli olarak çıkan Diyanet Gazetesi Başkanlığın üst düzey personeli tarafından yazılan köşe yazıları ve hutbelerin yanı sıra kurumun resmî söylemini yansıtan baş sayfa haberleri ile bu sürekliliği net bir şekilde izlemeye olanak tanır. Zira Diyanet Gazetesi 1990'lardan bugüne Diyanet Dergisi ismiyle sürekliliğini sürdürür ve kurumsal kimliğin güncel bir fotoğrafını sunan başat bir belge olma özelliğini korur.

2. 1971 Muhtırası Sonrası Diyanet Gazetesi'nde Öne Çıkan Temalar

Diyanet Gazetesi'nin kendisinden önceki Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarıyla başlıca ortak teması vatanseverlik ve Türk Milliyetçiliğidir. Kurumun 1. döneminden itibaren basılan hutbe kitaplarında öne çıkan bu temalar Diyanet Gazetesi içeriklerinde açıkça görünürdür. Örneğin 30 Ağustos 1971 tarihli Diyanet Gazetesi, Zafer Haftası'nı konu edindiği baş sayfanın sağ üstünde "ey müminler gevşemeyin, mahzun olmayın, siz eğer müminseniz düşmanlarınıza galip gelecek, onlardan üstün olacaksınız" ayetini verip "Müslüman-Türk Anadolu Dokuz Yüz Yaşında" (1971, s.1) sür manşeti altında Türkleri üstün tarihleriyle öven bir metne yer verir. Öte yandan, "Zaferlere Layık Olanlar Birlik Ruhuna Erenlerdir" (1971, s.1) başlıklı baş sayfa haberinde Diyanet İşleri Başkanlığına vekalet eden Lütfi Doğan'ın bayram mesajına yer verilip Türk Milleti'nin "iyilik sahasında" oynadığı role dikkat çekilmiştir; Türkler gazeteye göre tarih boyunca iyiliğin savunucu olarak etik-tarihsel bir rol oynamış, tarihin ilerleyişine katkı yapmışlardır:

Milletimizin kardeşlik, birlik ve beraberlik ruhuna sahip olması sonucu cennet gibi güzel olan vatanımız kazanılmış ve ulvî hasletler ile iyilik sahasında milletimiz, başka milletlere örnek olmuştur. Bu asil duygular milletimizin sinesinde mevcud olduğu müddetçe; tarihimizi Malazgirt Zaferi gibi zaferlerle süsliyebileceğimiz muhakkaktır.

Ayrıca "Cemiyetler Zafere Birlik, Sadakat ve Çalışmakla Ulaşır" başlıklı baş yazıda vekil başkan Lütfi Doğan, (1971a, s.15) söz konusu tarihsel aktörlüğün ancak milli birlik duygusu ile taşınabileceği vurgusunu yapar:

Bundan 900 yıl önce Malazgirt'te muzaffer olarak güzel vatanımızın kapılarını bizlere açan ve bu cennet misali yurdumuzu bizlere emanet eden büyüklerimizi hürmetle ve rahmetle anmaktayız. (…) Bizler de onların sahip oldukları birlik, kardeşlik, sadakat ruhunu taşıdığımız, azim ve sabırla çalıştığımız müddetçe büyük başarılara erişeceğimizden emin olabiliriz. Zira, birlikte kuvvet, sabır ve saadet ile çalışmakta milletler için zafer ve saadet vardır.

Yalnızca ulusal bayramlar değil dinî bayramlar da milli/ulusal birlik-bütünlüğün gereğinin vurgulandığı günler olarak öne çıkarılır. Diyanet Gazetesi'nin milli ve dinî bayramlarda İslam kardeşliğine ve toplumsal birlikteliğe vurgu yapması normaldir ve fakat bu vurguların, yoğun bir biçimde, Türk ulus-devletinin kurucu unsurlarından biri olması yönüyle tekrar edilmesi kayda değerdir. 15 Kasım 1971 tarihli gazetede, Lütfi Doğan'ın Ramazan Bayramı mesajında artan toplumsal şiddet olaylarına karşı "haksız yere cana kıymanın bütün insanlığa kıymak anlamına geldiğini" belirtilerek bireyler, birbirini sevmeye, birbirine saygı ve sabır göstermeye davet edilirken bunun yalnızca dinî bir görev değil aynı zamanda "yurdumuza ve milletimize karşı borcumuz olduğu" vurgusu vardır. Böylece, kurumun resmî söyleminde, vatandaşlığın bir hak değil görev olduğu bilincinin aşılanmaya başladığı görülür: (Doğan, 1971b, s. 15)

(…) Kabul etmek lazımdır ki bir insanın hayatında kendisini memnun eden durumlar yanında müteessir eden hadiseler de vardır. Büyük ve geniş bir aile demek olan cemiyetler de böyledir. Ancak fertleri birbirini seven, hakkına razı olan, (…) yükselmek, ilerlemek azmi ile bugününü dünden daha iyi yapmaya çalışan bir cemiyetin her çeşit engeli aşacağı Cenab-ı Hakk'ın yardımı ile dünya ve ahiret mutluluğuna ereceği muhakkaktır. Dinimizin emir ve tavsiyeleri de bu yoldadır. Millet olarak (…) büyük bir azimle bu ulvi [yüce] görevlerimizi yerine getirmeliyiz ki yurdumuza ve milletimize karşı borcumuzu ödemiş olalım ve [böylece] Cenab-ı Hakk'ın hoşnutluğunu kazanalım.

"Vatan'da Dirlik Milli Birlikle Olur" sür manşetli, 15 Şubat 1971 tarihli Diyanet Gazetesi (s.1) "ülkemizi parçalamak için zaman zaman kendini göstermiş olan tehlikelerin" yine nüksetmiş olduğu tespitiyle vatan ve millet yolunda savaşma çağrısı yapmasıyla dikkat çekicidir. Toplumsal şiddet sarmalında ideolojileri isim vermeden mahkum edilirken milli birliğin tehdit edildiği algısıyla dinin cihat emri hatırlatılır. Öncelikle "hür vatanın devamlı olması" amacıyla bir taraftan sınırlarımızda ordunun görevini yapmasına olanak sağlanması vurgulanırken ve güvenlik güçlerinin görevini aksatacak herhangi bir illegal yapılanmaya girilmemesi gerektiği ima edilirken, diğer yandan, milli birliğe zarar verici akımlardan uzak durulması salık verilir: "Millî şahsiyetimizi çiğneyen, bizi içten vurmak suretiyle başkalarına peşkeş çekmek isteyen; sapık fikirli, gafil kişilere karşı uyanık ve güçlü olmamız, devamlı olarak milli birlik sorumluluğu içinde bulunmamız gerekir" ("Vatanda Dirlik…", 1971). Burada yukarda sözü edilen didaktik-pedagojik içeriği ile vaizlik görevini yerine getirdiği görülen kurumda, aynı zamanda kullandığı söylem itibariyle siyasallaşmanın ve kurumsallaşmanın aynı anda ve birlikte öne çıkar.

Fakat kurumun söylemlerindeki sürekliliğin, ses tonu sertleşmiş ve keskinleşmiş olsa bile, bir parçası olarak nitelendirebileceğimiz bu sözler, belki de ilk kez – metnin devamında – cihat çağrısı ile desteklenmiştir: "Maddi ve manevi silahlarından mahrum bir milletin vatan sevgisi boş bir hayalden ibarettir…" denilerek silahlanma ihtiyacı vurgulanırken "vatan sevgisini ve müdafaasını milli birlik fikrini diğer milletlerden daha çok önem[seme]" gereği/gerekçesi Müslüman bir millet olmakla ilişkilendirilip cihat çağrısı "bu sebepledir ki İslam Dini Vatan ve Millet yolunda savaşmayı emreder" cümlesiyle tamama erdirilmiştir" ("Vatanda Dirlik…", 1971). Söz konusu cihadın o dönemde moda

olmuş tabirle "kökü dışarda ideolojilere" karşı olduğu söylenebilir; ancak bu çağrıya konu olan dış mihraklar ve ideolojiler henüz açıkça ifade edilmemiştir.

1972 yılında Diyanet Gazetesi'nde vurgulanan temalardan biri olan sanayileşme milli bir mesele olarak kalkınma, eğitim ve sanat gibi kavramlarla birlikte ele alınır. Bu kavramlar zaman zaman öne çıkarılıp milli gelir ve refahın olmazsa olmaz unsurları olarak övülmüştürler. Din işlerinin idaresi ve dini konularda aydınlatma görevi olan bir kurumun sanayileşmeyi milli bir mesele olarak öne çıkarması siyasi yelpazenin sağında yer alan partilerin ortak söylemlerini içselleştirdiğini gösterir. Zira sanayi ve kalkınmanın konu edildiği her yazı, "yurdumuza göz diken düşmanlarla savaşabilmek için" silahların kuşanılması gerektiği, sanayileşmenin "millî ve vatanî bir mecburiyet" olduğu görüşündedir (Doğan, 1972).

Diyanet Gazetesi'nin savaş sanayiine olan ilgisi 20-27 Kasım Sanayi Haftası gibi belirli günler ve haftalarda sıklaşmakla birlikte bununla sınırlı değildir. Başkanlığın savaş sanayiine yönelik faaliyet gösteren devlet kurumları ile Cumhuriyet'in ilk yılları itibariyle kurduğu ve sürdürdüğü kurumsal ilişkiler, apayrı bir faaliyet alanında görev yapan organların devletin bir aygıtı olmaları hasebiyle söylemsel yakınlıklarını, hem de ulus-devlet kurumlarının ideolojik kurgusallıkları açısından birbirine olan ihtiyacını ifşa etmesi bakımından özgün bir örnek teşkil eder. Örneğin, kuvvet komutanlarının sık sık dönemin başkanı tarafından ziyaret edildiği görülmüştür; bu ziyaretleri kuvvet komutanlıklarına ilişkin "Diyanet" imzalı editoryal metinler ve Başkanlığın kurumları bağış yoluyla desteklediği haberleri izler. 25 Aralık 1971'de Türk Deniz Kuvvetleri modernize edileceği bilgisiyle manşet olurken, 1 Haziran 1972'de "Vatan Hizmetinde Altmış Bir Yıl" sür manşetli haber Türk Hava Kuvvetleri'nin "modernleşmesi, kendi ihtiyaçlarını kendi imkanlarıyla temin etmesini dilemek ve bizzat katkıda bulunmak milli ve dini görevlerimizdendir" vurgusuna yer verir ("Vatan Hizmetinde…", 1972).

3. Diyanet Gazetesi'nde Ordunun Etkisi

Ulus-devlet idealleri ile dini vecibeleri harmanlayarak dayanışmacı ve yekpare bir ulus inşa etme vizyonu taşıyan Tek Parti Dönemi hutbelerini hatırlatan bu haberler, aradan geçen yaklaşık yarım asra rağmen resmi söylemin değişmediğini ve kurumsal sürekliliğin bir ölçüde sağlandığını gösterir. Askerî kurumların kurumsal geçmişine ve ulusal önemine değinen bu metinler, 1971 Muhtırası'ndan sonra Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığı görevine getirilen Binbaşı Ahmet Okutan'ın kurumdaki etkisini de gözler önüne serer. 1 Temmuz 1972 tarihli gazete "Kara Kuvvetlerimiz 609 Yaşında" başlıklı haberde 1. Murat'ın kurduğu Osmanlı Ordusu ile bugünkü ordu arasında bir süreklilik anlatısı kurmuş, aynı sayıda Türk Ordusu'nun zaferlerini anlatan bir tam sayfa yazının altında dönemin başkan yardımcısı Okutan'ın imzası yer almıştır. "Kara Kuvvetlerinin Tarihçesi" başlıklı bu yazıda Mete Han'ın düzenli birliklerinden Yeniçeri Ocağı'na ve onun ikamesi olan Asakir-i Mansure-i Muhammediye'den, 1834 yılında açılan Harp Okulu'na kadar geniş bir tarihsel süreklilik kurgusuna yer verilirken, Türk Ordusu'nun en güçlü ve en ileri dönemini yaşadığı iddia edilmiştir: (Okutan, 1972, s.1)

Türk Silahlı Kuvvetlerimizin esas unsurunu teşkil eden Kara kuvvetlerimiz diğer kuvvetlerle müştereken, bugün her zamandan daha şuurlu, daha uyanık ve daha kuvvetli olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin ve vatan bütünlüğünün garantisi olarak görevinin başında ve milletimizin hizmetindedir.

Ahmet Okutan'ın Cumhuriyet Bayramı'nı, Milli birlik ve kardeşliği, 23 Nisan'ı işleyen yazılarının yanısıra 1961'de Alpaslan Türkeş'in kurduğu Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü tarafından yayımlanan Türk Milliyetçisi dergi Türk Kültürü'nden alınan yazılar da bu dönemde sıklıkla yayımlanır. Bu yazılarda devletin din işlerinin idaresini yürütürken halkı aydınlatma görevi de atfettiği idarî kuruma milliyetçi ve militarist kodlarla yeni bir güncelleme yüklendiği söylenebilir. 15 Eylül 1972 tarihli gazetede toplam üç tam sayfa yer verilen "Türk Deniz Kuvvetleri" ve "Türk Donanma Cemiyeti" başlıklı yazılarda Türk denizciliğinin tarihi yine bir süreklilik kurgusu ile anlatılmıştır. Fakat bu yazılar anlatım bozuklukları ile dolu uzun cümleler ile, kurumun halka ulaşmak için kullandığı sade ve basit Türkçeyle çelişmesi açısından bir aykırılık teşkil eder: ("Türk Donanma Cemiyeti", 1972)

(…) amacımız deniz kuvvetlerimizi üzerine düşen görevleri en iyi şekilde başarabilecek teknolojik bir güce ulaştırarak ve denizlerin devletlerin çıkarlarındaki önemli etkisini ön planda tutarak deniz kuvvetlerimizin yiğit, akıncı, feragatkâr ruhunu bilgiyle pekiştirerek geliştirmek ve devletin en güvenilir güçlü bir desteği haline getirmektir.

Başkanlık ve askerî kurumlar arasındaki ilişkiler, sivil toplumda faaliyet gösteren dinî ve askerî kuruluşlara da yansır. Çeşitli ilçelerde din görevlilerinin bir araya geldikleri yardımlaşma dernekleri aracılığıyla Hava Kuvvetleri Güçlendirme Vakfına maddi yardımda bulundukları basına yansır. Bu yardımlar aslında kurumun bizzat kendi bütçesinden askerî kurumlara yaptığı bağışlardan ilham alır. Söz konusu bağışlar Diyanet Gazetesi'nde baş sayfadan verilir. 1 Mart 1973'te "Hava Kuvvetlerini Güçlendirme ve Türk Donanma Vakıflarına en büyük bağışı Diyanet İşleri Başkanlığı Yaptı" sür manşetiyle sunulan haberde dikkat çekici ifadeler yer almaktadır: "Bağışın maddî değerinden ziyade Atatürkçü ve aydın din görevlilerimizin yurt savunmasını", ayrıca hava kuvvetlerinin "önemini yurdumuzun en uzak köşelerindeki yurttaşlarımıza inançla anlatabilmeleri ve ikna ederek bu kutsal davaya katkılarını sağlamalarıdır" ("Hava Kuvvetlerini…", 1973).

Görüldüğü gibi vatansever din görevlisi olmanın şartı "Atatürkçü ve aydın" olma ile ilişkilendirilmiştir. Orgeneral Muhsin Batur, bu ifadelerle Diyanet İşleri Başkanı Dr. Lütfi Doğan'a teşekkür edip altın bir madalya takar. İkili ilişkiler ve jestler bununla sınırlı kalmaz ve 1 Haziran 1973 tarihli gazete, "İstikbal Göklerdedir" sür manşetinin altında bir cami (muhtemelen Sultanahmet) arkasından yükselen F-16'ları resmeden bir görselin altında hava kuvvetleri ilavesi verileceğini duyurur. ("İstikbal Göklerdedir", 1973).

Ayrıca, *Kuvvet*, *Düşmana Karşı Güçlü Olmak* ve *Güven* başlıklı köşe yazıları Tek Parti Dönemi'ndeki devletçi-milliyetçi hutbeler gibi Türk Ordusu'nu yücelten ifadeleri, haber değeri taşımayan militarist görsellerle birlikte gazeteye hakim kılmıştır. 1973 Yazı boyunca hemen hemen her sayıda tekrarlanan askerî temalar, Ahmet Okutan'ın görev süresinin dolmasıyla azalmıştır. Bununla birlikte, 30 Ağustos Zafer Bayramı vesilesiyle çok sayıda köşe yazısı, "Türk'ün yenilmez gücünü" işlemeye devam etmiştir.

4. Sağ-Sol Çatışmasının Bir Tarafı Olarak Diyanet Gazetesi

15 Ağustos 1973 tarihli Milliyet, dönemin Devlet Bakanı İsmail Hakkı Tekinel'in din-siyaset ilişkisine dair beyanlarını "Politika için din istismar edilmeyecek" başlığıyla verir. Tekinel'in valiliklere bir genelge yollayarak "din adamlarının politika yapmamalarını, aday adaylarının da va'z etmek, hutbe okumak, namaz kıldırmak ve dini konferanslar vermek gibi dini faaliyetlerde bulunmamalarını" ("Politika için din", 1973) istediği belirtilen haberde, dinî hutbelerle siyasi nutukların arasındaki çizginin bulanıklaştığı noktada nasıl bir yaptırım yapılacağı, hangi yasal mevzuata dayanarak ve hangi yetkili makam tarafından işlem yapılacağı açıklanmamıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığının sağ-sol çatışmalarının arttığı dönemlerde ideolojileri, doğrudan adlandırmadan mahkum ettiği, hatta milli birliği tehdit ettiğine inanılan zararlı akımlara karşı cihat çağrısı yapabildiği görülür. Diyanet Gazetesi, didaktik ve pedagojik bir konum alarak halkı milli birliğe davet ederken bile, dolaylı olarak kutuplaştırıcı bir dil kullanır. Zira 1970'lerin artan siyasal şiddet ve toplumsal kutuplaşma ortamında Diyanet Gazetesi'nde çıkan bazı yazılar, doğrudan çatışan ideolojilerin taraflarından birini hedef alan üslup ve terminoloji kullanımına – 1973'ten itibaren – geçiş yapmıştır. 1973'ün önemi yürütme organının başında 1971 Muhtırası'nın etkilerinin görülmesiyle açıklanabilir; partiler üstü Nihat Erim hükümetlerini takip eden 1972'de Ferit Melen ve 1973'de Naim Talu hükümetleri askerî rejime sadakati sürdürmüştür ve özellikle altı aylık Talu hükümetinde AP ve CGP koalisyonu sağ siyasetin önünü açmıştır. Talu koalisyona CHP'yi de katmak istemesine rağmen başarılı olamamıştır. CHP'nin müteakip seçimlerde birinci parti oluşu, 1974'te CHP-MSP koalisyonunu mümkün kılarken Diyanet İşleri Başkanlığı Necmettin Erbakan liderliğindeki MSP'ye bırakılmıştır. Fakat CHP-MSP koalisyonu kısa ömürlü olur; 1975-1978 yılları arasında AP ve MHP ile iktidarı paylaşan MSP kurumda istediği dönüşümleri gerçekleştiremez.

1970'lerin artan siyasal kutuplaşma ortamında Diyanet Gazetesi'nde çıkan yazılar, sağ-sol kavgasında doğrudan taraftırlar. 15 Eylül 1973'te gazetede tam sayfa yer alan "Komünizm Hakkında Sorular ve

Cevaplar" yoruma yer bırakmayacak şekilde sol düşünceyi ve terminolojiyi hedef almaktadır. "Türkiye halkları" ifadesini "bölücü", sosyalistleri ise "arkadan vuran" ve "istismarcı" olarak nitelendiren söz konusu yazının (Erdil, 1973a, s. 9) yanı sıra, 15 Aralık 1973 ve 1 Ocak 1974 tarihli gazetelerde yayımlanan "Marksistlerin Kullandığı Bazı Terimlerin Anlam ve İzahı" başlıklı yazılar aynı yönde uyarıcı ve suçlayıcıdır: (Erdil, 1973b, s. 7)

Bunlar, halk grupları arasında çeşitli biçimlerdeki metodlarla devamlı telkin ve tahriklerde bulunurlar ve olaylar çıkartılmasına sebep olur. Bu olayları da, gerçek gayelerinden saptırarak Marksist fikirleri aşılamak için fırsat sayarlar. Bu ajanların ana görevlerinden biri amirlere, hükümete, orduya, kısaca devlet otoritesine güvensizlik aşılamaktır. Bunun neticesi olarak milli bütünlüğü sarsmak, halkı bölmek, birbirine düşürmek daha kolay olacaktır.

Görüldüğü üzere, Marksistlerin kullandığı terimler izah edilirken dahi, yukarıda "Ajan" teriminin açıklamasında olduğu gibi, söz konusu terimler, solcuların anlam verdiği şekilde ve bilgilendirme amacıyla değil, onlara yönelik bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Benzer şekilde, seri halinde yayımlanan "Yehova Şahitleri" başlıklı yazılarda, Başkanlık yayınları tarafından basılan aynı isimli kitabın tanıtımı yapılırken "özellikle Almanya'daki işçilerimizin bu teşkilatın tuzağına düşmemelerinin temini için ilgili kuruluşlarca üzerinde önemle ve ciddiyetle durulması gereken konuları ihtiva etmektedir" (Cilacı, 1974, s. 8) denilerek İslam'a aykırı olduğu tespit edilen bir inanca yönelik ilmî tartışma ve eleştirinin dışına çıkılarak uyarıcı ve mahkum edici bir üslup tercih edilmiştir.

Diyanet Gazetesi yazarlarının ve/veya kurum personelinin dinî olmayan konularda taraflı ve ötekileştirici söylemleri, kurumsallaşma sürecine katkı veren bir unsur olarak görülüp olumlanan bir çizgidedir. Kurumsallaşma bağlamında kurum kültürüne işleyen, 1980 sonrasında sürekli hale gelen siyasi çizgi, Diyanet İşleri Başkanlığına dair tartışmalarda temel teşkil etmiştir. Söz konusu milliyetçi-muhafazakâr çizgi kültürel süreklilik unsuru oldukça Başkanlığa yönelik eleştiriler artarak somut dayanak kazanmışlardır. Örneğin, 1 Nisan 1974 tarihli sayıda tam sayfa olarak yayımlanan "Laik Ahlak Mı, İslam Ahlakı Mı?" başlıklı yazıda "dine dayalı olmayan ahlak" diye nitelendirilen laik ahlakın dini ortan kaldırıp Müslümanları tarihsel seyirde etkisiz hale getirmek istediği belirtilir. Kur'an-ı Kerim ve İslam ahlakı ise, tam tersine okullarda okutulmalıdır, çünkü yazıya göre "Müslümanlara fetih kapılarını açan ve onları büyük medeniyetlerin sahibi kılan ahlak da bundan başkası değildi." Talat Koçyiğit (1974, s. 3) imzasıyla yayımlanan bu yazının laik ve laiklik terimlerine yüklediği anlamlar ve İslam ahlakını devletlerin fetihlerle topraklarını genişletmesi yolunda bir araç olarak görmesi kayda değerdir; aynı yazıda, "madde hırsının insanları birbirine düşürdüğü" eleştirisi yapılırken kalkınmanın ancak İslam ahlakı ile mümkün olacağı, aksi halde "bir hayalden ibaret" kalacağı vurgusu ise, ironiktir.

Diyanet İşleri Başkanlığının 1970'lerde aşağıdan yukarıya doğru belirlenen siyasi-toplumsal gündeme rağmen, devletin bir aygıtı olarak yukarıdan aşağıya doğru didaktik ve pedagojik bir konum alışı, onun devletin en üst kademeyle ilişkisini de etkileyecekti. Bu etki, çoğunlukla devlet politikalarıyla uyumlu olurken, söz konusu uyum, kurumun siyasallaşması olarak ifade ettiğimiz müdahaleler bağlamında kimi zaman kurumsallaşmayı zorlaştırıcı ve geciktirici de olabilmekteydi. Örneğin idarî bütünlük-hiyerarşi çerçevesinde vekaleten imamlık yapan imamların asıl kadrolara geçirilmesini ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesini öngören yasa tasarısı Millet Meclisinden geçtikten sonra aynen Senato'da kabul edilmiştir fakat Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından veto edilmiştir. Yasada Diyanet İşleri Başkanının hükümet tarafından değil 67 ilden gelecek müftüler ve ilgili diğer üyeler tarafından seçilmesini öngören kısımların Fahri Korutürk tarafından sakıncalı bulunduğu, bu yüzden Millet Meclisine geri gönderildiği basına yansır ("Korutürk Diyanet İşleri…", 1975). Bunun üzerine 1 Temmuz 1975'te yasa tasarısının yeniden görüşülmesi sırasında CHP vekilleri Millet Meclisinde çoğunluğu sağlayarak yasayı değiştirmeye çalışmış ancak MSP vekilleri yoklama isteyerek karşı çıkmıştır. 2 Temmuz 1975 tarihli Milliyet gazetesinin haberinde CHP'lilerin verdiği önergelerin kabul edilerek Din İşleri Yüksek Kurulunun seçim değil atama yoluyla göreve getirilmesi kararının Meclis'ten geçtiği ancak Diyanet İşleri Başkanının da aynı şekilde atama ile göreve getirilmesi yönündeki değişikliğin yoklamada toplantı yeter sayısı sağlanamadığı için ertelendiği bilgi yer alır. Buna karşın, altı ay sonra, 20 Ocak

1976'da, AP ve CHP oylarıyla söz konusu değişiklik Meclis'ten geçmiş ancak yine Korutürk tarafından 10 Mayıs 1976'da veto edilmiştir. Millet Meclisinde bu kez hem CHP'li hem MSP'li milletvekilleri bir yasa tasarısının Cumhurbaşkanı tarafından iki kere geri gönderemeyeceğini belirterek tepki göstermişlerdir. (*Milliyet*, 1974, s.1; *Milliyet*, 1976a, s.1; Milliyet, 1976b, s.1)

Sonuç olarak, 1960'lı yılların sonuna kadar toplumsal alanda siyasal şiddetten söz etmek mümkün değildi. Ancak özellikle 1970'lerde siyasal şiddet ve çatışma siyasetin bir parçası haline geldi. Öyle ki, sadece sokaklardaki sağ-sol çatışmaları, banka soygunları, adam kaçırmalar ve faili meçhuller değil kurumsal ve siyasi aktörler arasında da şiddet olayları görülüyordu. Bu bildiride, 1970'li yıllarda din-siyaset ilişkisinin değişen ve gelişen seyri Diyanet Gazetesi üzerinden incelendi. *Kurumun siyasallaşması* olarak adlandırabileceğimiz bu dönem, aynı zamanda kurumsal bir aktör olma yolunda Başkanlığın siyasi otoritelerden görece bağımsız hareket alanı içinde söylemini toplumu ilgilendiren hemen her konuda (anarşi, Kıbrıs meselesi, milli birlik vb.) öne çıkardığı yıllardı. 1980 sonrasında kurumun din-devlet ilişkilerinin kurumsallaşma yolundaki sancıları tamamen geride bırakarak ve yek vücut olarak Anayasa'da Başkanlığa öngörülen yeni işlevi yerine getirmek üzere kurgulandığı görülecektir.

5. Kaynakça

"Büyük Zaferin 51. Yılının Hatırlattıkları". (1973). 15 Ağustos 1973. ss. 9-11.

"30 Ağustos Zafer Bayramı". (1973). 15 Ağustos 1973. s. 11.

"Hava Kuvvetlerini Güçlendirme ve Türk Donanma Vakıflarına en büyük bağışı Diyanet İşleri Başkanlığı Yaptı". (1973). *Diyanet Gazetesi,* 1 Mart 1973. s. 1.

"İstikbal Göklerdedir". (1973). *Diyanet Gazetesi,* 1 Haziran 1973. s. 1.

"Kara Kuvvetlerinin Tarihçesi". (1972). *Diyanet Gazetesi,* 1 Temmuz 1972. s. 1.

"Korutürk, Diyanet İşleri Kanununda Değişiklik Yapan Yasayı Veto Etti". (1975). *Milliyet,* 17 Mayıs 1975. s. 1.

"Müslüman-Türk Anadolu Dokuz Yüz Yaşında". (1971). *Diyanet Gazetesi,* 30 Ağustos 1971. s. 1.

"Politika için din istismar edilmeyecek". (1973). *Milliyet*, 15 Ağustos 1973. s. 1.

"Vatan Hizmetinde Altmış Bir Yıl". (1972). *Diyanet Gazetesi,* 1 Haziran 1972. s. 1.

"Zaferler Ayı". (1973). *Diyanet Gazetesi,* 15 Ağustos 1973. s. 1.

"Zaferlere Layık Olanlar Birlik Ruhuna Erenlerdir". (1971). *Diyanet Gazetesi*, 30 Ağustos 1971. s. 1.

Cilacı, O. (1974). "Yehova Şahitleri". *Diyanet Gazetesi,* 1 Mart 1974. s. 8.

Diyanet Gazetesi. (1972). 15 Eylül 1972, ss. 1-14.

Doğan, L. (1971). "Cemiyetler Zafere Birlik, Sadakat ve Çalışmakla Ulaşır". *Diyanet Gazetesi*, 30 Ağustos 1971. s. 15.

Doğan, L. (1972). "Sanat, Sanayileşmenin Değeri ve Dinimizdeki Önemli Yeri", *Diyanet Gazetesi*, 15 Kasım 1972. s. 15.

Erdil, K. (1973a). "Komünizm Hakkında Sorular ve Cevaplar". *Diyanet Gazetesi*, 15 Eylül 1973. s. 9.

Erdil, K. (1973b). "Marksistlerin Kullandığı Bazı Terimlerin Anlam ve İzahı". *Diyanet Gazetesi*, 15 Aralık 1973. s. 7.

Kaynar, M. K. (2018). Yetmişler Türkiye'sine Altmışlı Yıllardan Bakmak. *Türkiye'nin 1960'lı Yılları* içinde (s.1091-1108) İstanbul: İletişim Yayınları.

Koçyiğit, T. (1974). "Laik Ahlak Mı, İslam Ahlakı Mı?". *Diyanet Gazetesi*, 1 Nisan 1974. s. 3.

Milliyet. (1974). 11 Mayıs 1974. s. 1.

Milliyet. (1976a). 12 Mayıs 1976. s. 1.

Milliyet. (1976b). 14 Mayıs 1976. s. 1.

DICK, CAREY VE CAREY MODELİ: OKUL ÖNCESİ İNGİLİZCE DERSİNE İLİŞKİN UYGULAMA ÖRNEĞİ

Dilara Begüm ŞAHİN

Yüksek Lisans Öğrencisi Yıldız Teknik Üniversitesi dilarabegumsahin@gmail.com

Doç. Dr. Sertel ALTUN

Yıldız Teknik Üniversitesi sertelaltun@gmail.com

Özet

Bu çalışmada; Dick, Carey ve Carey Öğretim Tasarım Modeli'nin ilkeleri dikkate alınarak, okul öncesi 5-6 yaş grubuna uygulanan İngilizce dersi kapsamında, "Animals" (hayvanlar) konusu tasarlanmıştır. Bu tasarımın; öğrencilerin başarı, motivasyon ve gelişim alanları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmada, durum çalışması deseni esas alınmıştır. Veri toplama sürecinde yöntem çeşitlemesi yapılarak, nicel ve nitel veriler bir arada kullanılmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda yarı yapılandırılmış gözlem formu, nicel boyutunda ise araştırmacı tarafından hazırlanan başarı değerlendirme aracı kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, İstanbul İli Esenler İlçesi'ndeki bir üniversiteye bağlı okul öncesi kurumunda okuyan 13 okul öncesi öğrencisinden (6 kız 7 erkek) oluşmaktadır. Dick, Carey ve Carey Modeli'ne göre tasarlanan İngilizce dersi, toplamda 8 saat olmak üzere 4'er etkinlik saatinde yürütülmüştür. Değerlendirme aracından elde edilen verilerin analizinde betimsel istatistikler, Spearman Korelasyon testi kullanılmıştır. Nitel veri toplama aracı olan yarı yapılandırılmış gözlem formundan elde edilen bilgiler, içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiş; toplanan verilerden tema, kategori ve kodlar oluşturulmuştur. Araştırmanın nicel boyutundan elde edilen bulgulara göre; Dick Carey ve Carey Modeli'ne göre hazırlanan ders tasarımının, başarıyı olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Tasarımın uygulama sürecinin hemen sonrasında yapılan sontest ile kalıcılık testi arasında istatiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Araştırmanın nitel boyutunda, içerik analizi yöntemiyle analiz edilen verilerden tasarımın; öğrencilerin motivasyon, motor gelişimi ve bilişsel gelişimi üzerinde olumlu etkiler yarattığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Dick, Carey ve Carey Öğretim Tasarım Modeli, ingilizce dersi, okul öncesi 5-6 yaş grubu

Abstract

In this study; taken into consideration the principles of Dick, Carey and Carey Instructional Design Model, the subject of "Animals" was designed within the scope of English lesson for preschoolers aged 5-6 years. The effects of this design model was examined on the student's motivation success and the field of development. The study was carried out through case study design. The semi-structured observation form was used in the qualitative dimension of the research and the achievement assessment tool prepared by the researcher was used in the quantitative dimension. The study group consisted of 13 preschool students (6 girls 7 boys) attending a pre-school institution affiliated to a university in Esenler District of Istanbul. English lesson based on Dick Carey and Carey Model was carried out in total 8 hours which was divided 4 activity hours. Descriptive statistics and Spearman Correlation test were used in the analysis of the data obtained from the assessment tool. The information obtained from semi-structured observation forms, which are qualitative data collection tools, were analyzed by content analysis method; theme, category and codes were created from the collected data. Findings obtained from the quantitative dimension of the research indicated that the lesson design prepared according to Dick Carey and Carey Model had a positive effect on success. A statistically significant relationship was found between posttest and retention test performed immediately after the design process. In the qualitative dimension of the research; the data obtained from content analysis method, it was concluded that the design had positive effects on motivation, motor development and cognitive developments of the students.

Keywords: Dick,Carey and Carey Instructional Design Model, english lesson, preschoolers aged 5-6 years

1. Giriş

Chomsky'e (2002) göre insan zihninin bir aynası olan dil, oluşumunu doğal nedenlere borçludur. Günümüzde her milletin kendine özgü bir dili vardır; zira Alman filozof Heidegger, "Dil insanın evidir" sözüyle, dilin de tıpkı bir ev gibi her milletin kendi ihtiyacına, kültürüne ve zevkine göre şekillendirdiği, söz konusu milletin duygu ve düşüncelerinin barınağı olduğunu ifade etmiştir (Kaplan, 2012). Yeni bir dil öğrenmek de, o dili konuşan milletin kültürünü anlayabilmeyi ve onların düşünce sistemlerinin işleyiş biçimine hakim olmayı gerektirir. Bu sayede hem kültürel hem de bilişsel bakımdan daha gelişmiş toplumlar yaratılabilir.

Toplumların gelişiminin teknolojiye bağlı olduğu 21. Yüzyılda hızla ilerleyen teknoloji, dünyayı adeta küçük bir köy haline getirmiştir, mesafeler ne kadar uzak olsa da iletişim artık saniyeler içinde gerçekleşmektedir. Sanayileşme sonucu artış gösteren küresel iletişim ise; dünyanın farklı iki ucunda oturan insanların beraber iş yapmalarına imkan tanımıştır; fakat bu ortak iş imkanları insanları devamlı yabancı dille karşı karşıya getirerek, yabancı dil bilincini doğurmuştur (Erdoğan, 2018). Dünyanın değişen bu düzenine kolay uyum sağlayabilen çocuklar yetiştirmek isteyen ebeveynler ise, iletişimin en gerekli basamağı olan dil kullanımını yadsımamakta ve çocuklarının yeni bir dil öğrenebilmeleri için onları küçük yaştan itibaren dile maruz bırakmaktadılar (Söylemez, 2016). Birçok aile okul öncesi dönemden itibaren çocuklarını dil kursuna göndererek veya yabancı dil ağırlıklı eğitim veren kurumlara göndererek, erken yaşta yabancı dil eğitimi onların dil gelişimini önemsemektedir.

Alan yazına bakıldığında da erken yaşta dil eğitimini destekleyen çalışmalara rastlanmaktadır. Ülgen ve Fidan (1997), küçük çocukların yeni bir dili öğrendikleri sırada yetişkinlere kıyasla daha yetenekli olduğunu, hedef dilin aksanını, ritim ve konuşma biçimini kolayca kavrayabildiklerini söylemişlerdir. Dilbilimciler ise erken yaşta yabancı dil eğitimi almaya başlayan çocukların bilişsel olarak daha ön planda olduklarını ve problem çözme becerilerinin de güçlü olduğunu vurgulamışlardır (Erdoğan, 2018). Dolayısıyla yabancı dil edinimine yönelik çalışmalar küçük yaşlarda başlamış, birçok ülke okul öncesi eğitim programlarına yabancı dil eğitimini de dahil etmiştir.

Okul öncesi dönem aralığında hızla gelişen beyin; bilişsel, dil, motor, sosyal ve duygusal alanlarda çocuğun gelecekte yaşama kolay ayak uydurmasını sağlayacağı güçlü bir zemin oluşturur (MEB, 2013). Türkiye'de yabancı dil eğitimi henüz Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitimi Programı'nda yer almasa da bu eğitimin hangi yaşta başlaması, nasıl bir eğitim verilmesi, hangi öğretmenler tarafından verilmesi gibi konularda çalışmalara rastlanmaktadır. Nitekim birçok özel kurum 3 yaş gruplarından itibaren çeşitli programlar dahilinde çocuklara yabancı dil eğitimi vermektedir (Söylemez, 2016). Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Okul Öncesi İngilizce Öğretim Programı da; Millî Eğitimin genel amaç ve temel ilkelerine uygun, okul ve kurumların amaç ve seviyeleri de göz önünde bulundurularak, eğitim ve öğretimi yapılan yabancı dilde bireylerin a) Dinleme-anlama, b) Okuma-anlama, c) Konuşma, d) Yazma becerileri kazanmalarını, öğrendiği dille iletişim kurmalarını ve yabancı dil öğretimine karşı olumlu tutum geliştirmelerini hedeflemektedir (MEB, 2016). Ancak yabancı dil becerileri hususunda gerek eğitim sisteminden, gerekse program esaslarından kaynaklanan yanlışlıklardan dolayı öğrenciler hem istenilen başarıyı elde edememekte, hem de dil öğrenmeye karşı tükenmişlik hissetmektedirler (Uslu, 2017).

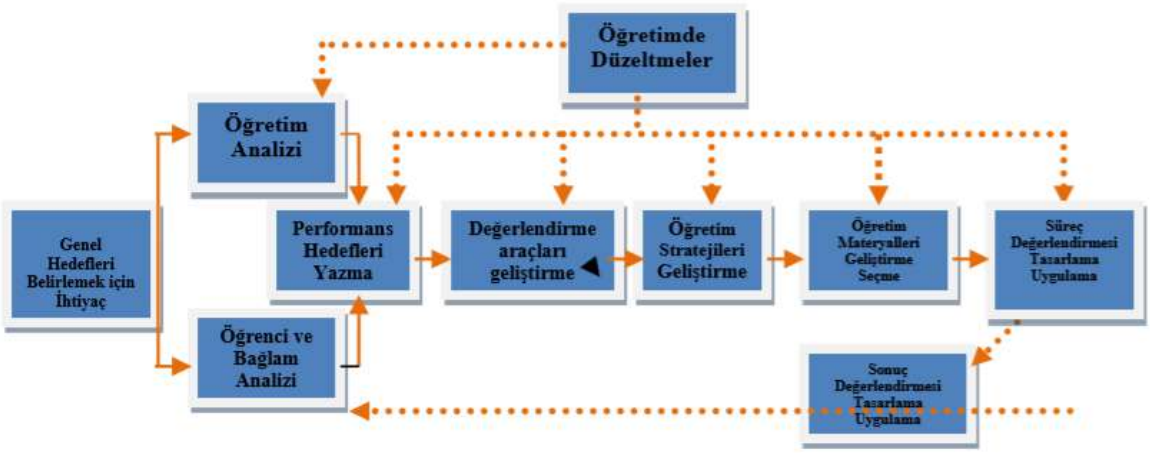
Yabancı dil öğretimindeki başarısız girişimler bu alanın üzerinde çalışılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Alanyazın incelendiğinde sözü edilen başarısızlığın nedenlerinden bazılarının öğretmen yetersizliği, öğretmenin öğrenci ihtiyacına cevap verememesi veya öğretimden kaynaklanan sorunlar olduğu görülmüştür (Uslu, 2017). Haznedar (2004) konu ile ilgili yayımladığı Türkiye'de Yabancı Dil Öğretimi: İlköğretim Yabancı Dil Program isimli makalesinde; 4. Sınıflara uygulanan, klasik yaklaşımlara göre hazırlanmış İngilizce öğretim programının artık dünyada geçerliğini yitirdiğini ve bu tür bir yaklaşımın doğru olmadığı örneklerle açıklamıştır. Doğançay,Aktuna ve Kızıltepe (2005)'nin İngilizce öğretiminin Türkiye'deki toplumsal rolünü inceledikleri araştırmada katılımcıların

çoğunluğunun İngilizce öğrenimine karşı olumlu tutum sergilediğini; fakat henüz tüm topluma bunu yaymakta ekonomik destek ve yetkin öğretmen yetersizliğinden dolayı istenen başarıyı elde edilemediği ortaya konulmuştur. 2007 yılında Karakoç, okul öncesi dönem çocuklarına önerdiği İngilizce öğretim programının oyun ağırlıklı olmasına dikkat çekmiştir. Kang Shin (2007)'in küçük yaştaki çocuklara İngilizce öğretimi için; görüş önerdiği makalesinde öğretim sürecinde gerçek materyallerden faydalanmanın gerekliliğine, öğrencilerin süreçte hareketli olmaları gerektiğine ve görsel materyallerin önemine dikkat çekmiştir.

İncelenen bu çalışmalar göstermektedir ki; öğretmen, öğretim planı, öğrenen özelliklerine göre kullanılan materyaller gibi birçok değişken yabancı dil öğretiminde istenilen sonuçlara ulaşmak için önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda öğretim sürecini hedefine ulaşması; ancak tüm girdilerin, çıktıların ve sürecin detaylı bir şekilde planlanarak sistematik hale getirilmesiyle mümkün olur. Bununla ilgili olarak, Şimşek (2011) öğretimi; "eğitim çalışmalarının amaçlı, planlı, sistemli, programlı olarak yürütülen ve genellikle bir eğitim kurumu aracılığıyla gerçekleştirilen bölümü" olarak tanımlamaktadır.

Öğretimin sistematikleştirilmesi bir bütün olarak ihtiyaç analizinden, değerlendirme aşamasına kadar doğru şekilde tasarlanmasıyla ilgilidir. Gustafson (1996)'a göre, öğretim tasarımı temelde; öğretilecek olanın analizi, nasıl öğretileceğinin belirlenmesi, öğretimde deneme sürecinin gerçekleştirilmesi ve gözden geçirilmesi son olarak da öğrenenin öğrenip öğrenmediğinin değerlendirilmesi olmak üzere dört temel aşamadan oluşur (akt. İşman, 2011). Dick, Carey ve Carey'in geliştirdikleri Sistematik Öğretim Tasarım Modeli ise bu aşamalarının daha da ayrıntılı şekilde analiz edilip, uygulamaya konulmasını önermektedir. Bu sayede öğretim süreci başından sonuna kadar sorunsuz şekilde ilerleyebilecektir. Dokuz aşamadan oluşan bu modelin her aşaması birbirini izleyen doğrusal bir yol izleyerek, tasarımı uygulayanın aşamaları takibini kolaylaştırmaktadır (D'Angelo, Bunch ve Thoron, 2018). Modelin aşamaları aşağıda şekil 1'de gösterildiği gibidir:

Şekil 1. Dick, Carey ve Carey Modelinin Basamakları



Kaynak: Dick, W. Carey, L. Carey, J.(2001), The Systematic Design of Instruction New York: Long Man.

Dick, Carey ve Carey Öğretim Modeli'nin aşamalarını Sweetin (2005) genel olarak bir öğretim tasarımında bulunan; tasarım, analiz, geliştirme ve değerlendirme başlıkları altında sınıflandırmıştır (akt. Esmer, 2018). Bu sınıflandırma aşağıdaki Tablo 1'de gösterilmiştir:

Tablo 1. Dick, Carey ve Carey Model basamaklarının sınıflandırılması.

Dick, Carey ve Carey Modeli'nin Basamakları	Öğretim Tasarımı Basamakları
Genel Hedefleri Belirlemek İçin İhtiyaç Değerlendirilmesi	TASARIM
Öğretim Analizi Öğrenci ve Bağlam Analizi	ANALİZ
Performans Hedefleri Yazma Değerlendirme Araçları Geliştirme Öğretim Stratejileri Geliştirme Öğretim Materyalleri Geliştirme ve Seçme	GELİŞTİRME
Öğretimin Süreç Değerlendirmesini Tasarlama ve Uygulama Öğretimde Düzeltmeler Sonuç Değerlendirmesi Tasarlama ve Uygulama	DEĞERLENDİRME

Modelin ilk ve en kritik basamağı olan 'Genel hedefleri belirlemek için ihtiyaç değerlendirilmesi', öğretim süreci sonunda öğrenenden beklenen davranışları veya başka bir ifadeyle öğrenenin neleri yapabilecek konuma geleceğini tanımlar. Bir tasarım hangi süreçler üzerinde yapılandırılırsa yapılandırılsın, hedeflerle ilişkili olarak genişler (Esmer, 2018). Yabancı dil olarak İngilizce öğretiminin etkisinin incelendiği bu çalışmada hedef etkili bir ingilizce öğretim programı oluşturmaktır. Daha sonra modelin diğer tüm basamakları 'Nasıl başarılı bir İngilizce öğretim tasarımı oluşturulur?' sorusuna cevap verir.

Dick, Carey ve Carey(2001)'e göre, analiz basamağında yer alan "öğretim analizi", hedefe ulaşmış kişilerin bu hedefe bağlı olarak ortaya koyacağı davranışlar adım adım belirlenir. Daha sonra "öğrenen ve bağlam analizi" yapılarak, bağlamın öğretim ortamına uygunluğu ve öğrenenin giriş davranışları belirlenir. Eldeki araştırmadaki katılımcı grup okul öncesi öğrencileridir. Çalışmada öğrenenlerin yaş grubuna uygun giriş davranışları analiz edilerek, bu gruba uygun özel hedefler belirlenmesi, öğretimi başarıya ulaştırması bakımından önemlidir. Dick, Carey ve Carey(2001)'e göre öğretimin geliştirilmesi; her ders için ayrı ayrı plan hazırlanarak, bu planlara uygun materyal ve değerlendirme aracı geliştirme aşamalarından oluşmaktadır. Son olarak değerlendirme aşaması ise; "öğretimin süreç değerlendirmesini tasarlama ve uygulama", "öğretimde düzeltmeler", "sonuç değerlendirmesi tasarlama ve uygulama" olmak üzere üç konu başlığı altında açıklanmaktadır. Bilişsel kuram üzerine yapılandırılmış olan Dick, Carey ve Carey Modeli tasarımcının öğrenme hedeflerini ve bu hedefleri ulaşılmasını sağlayacak öğretim stratejilerini belirlediği bir dizi olay ve olguları içermektedir (Esmer, 2018 ss. 282). Nitekim bu birbirini izleyen aşamaların ayrıntılı olarak planlanması, eksik kalan yerlerde uzman görüşüne başvurularak gözden geçirilmesi ve öğretimin en etkili haline ulaştırılmaya çalışılması sistematik tasarım anlayışıyla ilgilidir. İngilizcenin yabancı dil olarak öğretimi konusundaki ilgili alanyazın tarandığında, başarısız sonuçlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Türkiye'de İngilizce öğretimi için üzerinde uzlaşılmış bir plan yoktur. Her kurum kendi oluşturduğu yöntemlerle İngilizce eğitimi sağlamaktadır. Üstelik İngilizcenin hangi yaş grubuna nasıl öğretilmesi gerektiğine dair hiçbir bulguya rastlanılmamıştır. Özellikle de okul öncesi dönemde İngilizce öğretimine yönelik çok az çalışma

bulunmaktadır. İngilizcenin okul öncesi dönemden yüksek öğretime kadar olan öğretim sürecinde bir sistem oluşturulması, öğretenlerin ve öğrenenlerin yararına olacaktır. Böylelikle İngilizce öğretiminde sistematik bir yaklaşım sunan ortak bir model, Milli Eğitim Bakanlığı veya Yüksek Öğretim Kurumu gibi kurumların dikkatini çekerek, bu yönde yapılacak olan çalışmalara ışık tutacaktır. Bu bağlamda sistem yaklaşımını benimseyen Dick, Carey ve Carey Modeli hem uygulayıcıya kolaylık sağlamakta, hem de öğrenenin ihtiyacına cevap vermesi düşünülmektedir.

Yukarıda yapılan açıklamalar ışığında; okul öncesi 5-6 yaş grubu çocuklara yönelik hazırlanan İngilizce dersi kapsamındaki "Animals" konusu; öğretim sürecinde sistematik bir yaklaşım sunan ve dersin öğrenci düzeylerine göre planlanmasında uygulayıcıya kolaylık sağlayan Dick, Carey ve Carey Modeli'nin adımları dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın genel amacı; Dick, Carey ve Carey Modeli'nin okul öncesi 5-6 yaş grubu çocukların ingilizce dersi "Animals" (hayvanlar) konusundaki başarılarını, derse yönelik motivasyonlarını ve tasarımın, okul öncesi öğrencilerin gelişim alanlarını nasıl etkilediğini araştırmaktır. Genel amaca bağlı olarak aşağıdaki araştırma sorularına cevap bulunması hedeflenmiştir:

1. Dick, Carey ve Carey Modeli esas alınarak tasarlanan öğretimin, öğrencilerin İngilizce dersi kapsamındaki 'Animals' (hayvanlar) konusundaki başarılarına etkisi nasıldır?
2. Tasarımın uygulanmasının hemen sonrasında yapılan sontest ile tasarımdan iki hafta sonra yapılan kalıcılık testi arasında anlamlı ilişki var mıdır?
3. Dick, Carey ve Carey Modeli'ne uygun şekilde tasarlanan İngilizce dersi kapsamındaki 'Animals' (hayvanlar) konusunun öğretimi öğrencilerin;

a. Motivasyonları üzerinde nasıl bir etkiye sahiptir?

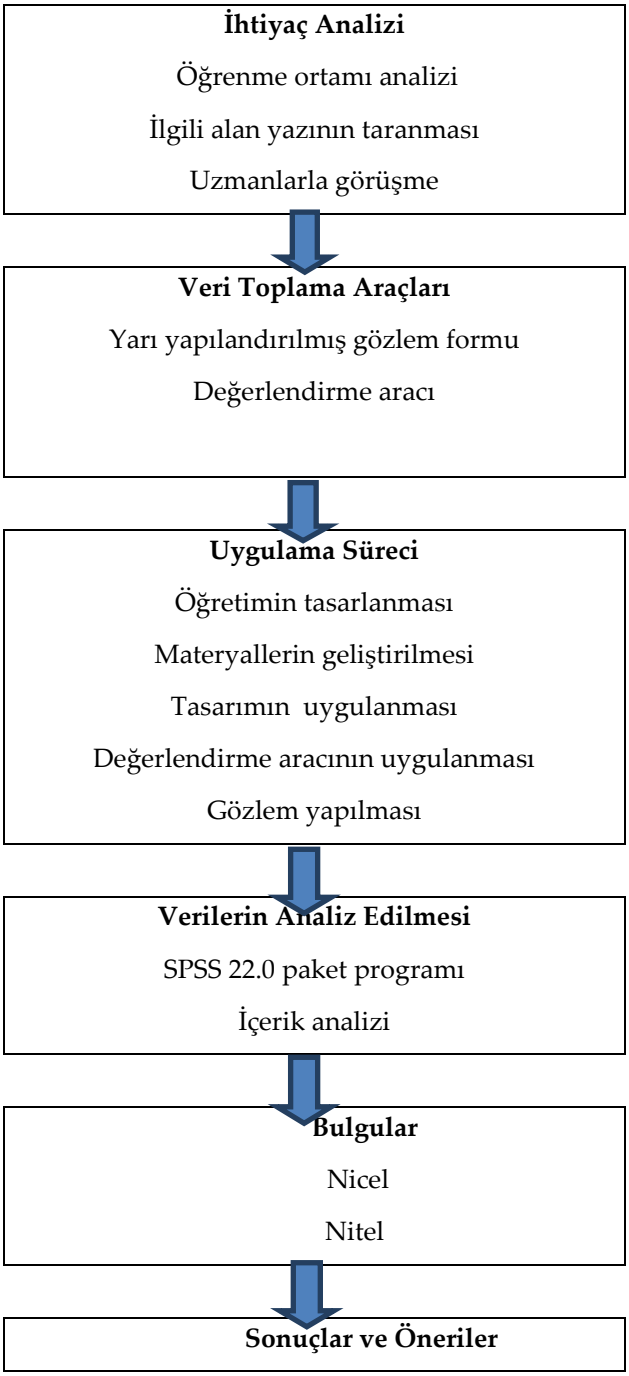
b. Gelişim alanları üzerinde nasıl bir etkiye sahiptir?

2. Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırmada, nitel araştırma yaklaşımlarından durum çalışması deseni kullanılmıştır. Alan yazında vaka çalışması veya örnek olay incelemesi gibi farklı adlarla da bilinen durum çalışmasını Creswell (2007); araştırmacının zaman içerisinde sınırlandırılmış bir veya birkaç durumu çoklu kaynakları içeren veri toplama araçları (gözlemler, görüşmeler, görsel-işitseller, dokümanlar, raporlar) ile derinlemesine incelediği, durumların ve duruma bağlı temaların tanımlandığı nitel bir araştırma yaklaşımı olarak tanımlamaktadır. Durum çalışması desenine göre tasarlanmış bu araştırmada nicel ve nitel veriler bir arada kullanılarak yöntem çeşitlemesi yapılmıştır. Araştırma sorularına yönelik olarak başarı puanları için nicel verilerden; motivasyon ve gelişim alanlarına yönelik bulgular için ise; nitel verilerden yararlanılmıştır. Bu araştırmada izlenen süreç Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil. 2 Araştırmanın Durum Çalışması Kapsamındaki Süreci



Katılımcılar

Araştırma, 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde İstanbul ili Esenler ilçesinde bulunan bir okul öncesi kurumunda yürütülmüştür. Nicel veri toplama boyutuna dahil olan katılımcılar bu eğitim kurumunda okuyan 5-6 yaş grubu aralığındaki 13 okul öncesi öğrencisinden (6 kız 7 erkek) oluşmaktadır. Araştırmacı aynı zamanda İngilizce öğretmenidir. 2018-2019 eğitim-öğretim yılı söz konusu araştırmacının ilk öğretmenlik deneyimidir. Ayrıca araştırmacı Eğitim Programları ve Öğretimi üzerine yüksek lisans yapmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf öğretmeni ise gözlemci olarak tüm araştırma sürecinde yer almaktadır ve 3 yıllık deneyime sahip bir okul öncesi öğretmenidir.

Tasarım Süreci

Öğretimi tasarlama aşamasında modele uygun adımlar izlenerek, öncelikle hedefler belirlenmiştir. Belirlenen bu hedefe nasıl ulaşılacağını belirlemek amacıyla ihtiyaç analizleri yapılmıştır. İhtiyaç analizi; öğrenci analizi, ortam analizi ve öğretim analizini kapsamaktadır. Bu analizler için rubrikler hazırlanarak değerlendirme bu rubriklere göre yapılmıştır. Araştırma toplamda 8 saat olmak üzere 4'er etkinlik saatine göre iki aşamada yürütülmüştür. Konu seçiminde Milli Eğitim Bakanlığı'nın okul öncesi özel kurumlar için hazırladığı öğretim programı ve öğretmenin halihazırda kullandığı kaynak kitap referans olmuştur. İngilizce dersi kapsamında "Animals" (hayvanlar) konusu seçilerek, genel kazanımlar kaynak kitaplara uygun şekilde belirlenmiştir. Konu, Dick, Carey ve Carey Modeli'nin adımlarına uygun olacak şekilde tasarlanmıştır.

Tablo 2. Öğrenme Planı- 2 ile İlgili Özet Bilgiler

Konu/Ünite: Animals (Hayvanlar) **Süre:** 4 ders saati **Düzey:** 5-6 yaş **Strateji:** Sunuş **Yöntem/Teknik:** Müzikle öğretim, kareografiyle dans, drama, gösterip yaptırma, dinleme, oyunla öğretim, istasyon tekniği **Materyaller:** Bilgisayar, Projeksiyon, Youtube, Web 2.0 araçları **Öğrenciye kazandıracağı yaşamsal beceriler**: Sözlü iletişim, ingilizce duyduğunu anlama, dil becerisi, psikomotor beceriler, işbirliği	
Öğretim Hedefi: -Hayvanların yapabildikleri ve yapamadıkları eylemleri söylerken, 'It can/can't...' kalıbını kullanır. -İngiliz İngilizce cümleler kurarak hayvanlarla ilgili drama yapar.	**Gerekli Öğrenme Çıktıları** **Zihins Zihinsel Beceri** -Hayvanların yapabildikleri veya yapamadıkları eylemleri anlatan bir dinleme etkinliğini anlayarak yapar. **Sözel Bilgi** -Hayvanların yapabildikleri ve yapamadıkları eylemleri söylerken, 'It can/can't...' kalıbını kullanır. **Tutum -**Hayvanlarla ilgili drama etkinliğinde, söyleyeceği cümleleri ezberlemeye istekli davranır. **Devinsel Beceri** -Hayvanlarla ilgili dinlediği müziğin kareografisine uygun dans eder.
DERSİN İŞLEM BASAMAKLARI **Ön Öğretim Etkinlikleri 10'** 'Lovely Bear' **İçeriğin Sunulması 20'** 'Yes, i can' şarkısı **Öğrenen Katılımı 20'** 'Colouring animals' etkinliği **Değerlendirme 20'** Drama **İzleme 20'** 'Tell and Guess'	

Ön Öğretim Etkinlikleri

'Lovely Bear'

Öğret Öğretmen, Web 2.0 araçlarından olan 'Voki' programı ile hazırlamış olduğu seslendirme videosunu öğrencilere izletir. Bu program seçilen figüre konuşma metni yazılarak veya kişilerin kendi seslerini kaydederek oluşturduğu seslendirme videolarından oluşmaktadır. Öğretmen, ayı figürünü seçerek kendi sesini kaydetmiştir. Bu videoda ayı figürü "Let's remember the animals" diyerek hatırlatıcı görevi yapar. Aynı zamanda da tüm öğrencilerin adlarını söyleyerek öğrencilerin dikkatini çeker.

Yukarıda özeti verilen öğrenme planı Dick, Carey ve Carey Modeli'nin aşamalarına göre planlanmıştır. Tasarımda öğrencilerin konuya dair herhangi bir bilgilerinin olmadığı göz önünde bulundurularak, içerik adım adım olacak şekilde düzenlenmiştir. Öğretimin ilk aşamasında öğrencilerin dikkatini çekmeyi sağlayan etkinliklere yer verilmiştir. Daha sonra içerik ise; müzikle, görsel materyallerle veya bir oyun etkinliğiyle aktarılmıştır. Öğretimin her aşamasında öğrenci katılımı ön planda tutulmuştur. Öğrenciler öğretim süreci boyunca hem bireysel hem de grupla olan etkinliklere katılmışlardır. Tasarım okul öncesi 5-6 yaş grubuna uygulandığı için, süreçte daha çok oyun ve hareket odaklı etkinlikler yer almıştır. Okul öncesi düzeyine uygun web tabanlı uygulamalar, istasyon, drama, dans, müzikle öğretim süreçte en çok başvurulan yöntem ve tekniklerdendir. Okul öncesi dönemde öğrenciler henüz okuma-yazma bilmedikleri için ingilizce dinleme ve konuşma becerilerinin gelişmesine önem verilmiştir. Araştırmacı 4'er etkinlik saatinin sonunda öğrencilere bir değerlendirme uygulamıştır. Tüm konuları kapsayan nihai değerlendirme aracı ikinci 4 saatlik öğrenme planından sonra öğrencilere uygulanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın nicel boyutunda araştırmacı tarafından hazırlanan bir değerlendirme aracı, nitel boyutunda ise yarı yapılandırılmış gözlem formu, uygulanmıştır.

*Değerlendirme Aracı***:** Okul öncesi dönemde çocuklar okuma-yazma bilmedikleri için gözlem raporları, portfolyolar ve görüşme formları değerlendirme aracı olarak kullanılmaktadır (MEB, 2013). Ancak eldeki çalışmada, çocukların gelişimlerini işitsel ve görsel olarak değerlendirebileceği, aynı zamanda her çocuğun bu değerlendirme sonundaki sonuçlarını nicel veri olarak elde edebileceği bir araç geliştirmiştir. Araştırmada kullanılan bu değerlendirme aracı web 2.0 araçlarından biri olan 'Quizizz' uygulaması kullanılarak hazırlamıştır. Uygulama, üyelik gerektiren ve üye olduktan sonra kişinin, kendine bir profil oluşturmasına ve burada hazırladığı quzileri paylaşabilmesine imkan tanır. Aynı zamanda geliştirilmiş olan mobil uygulama, öğrencilerin kendi tablet veya telefonlarından öğreticinin hazırladığı quize kolay erişimi sağlanmıştır. Hazırlayan kişi quizi canlı olarak başlatabilir, bu quize mobil uygulama üzerinden girmek isteyenler de, uygulama tarafından belirlenen kodu girdiğinde quize başlarlar. Quizi hazırlayan kişi içeriği, görselleri, işitsel ögeleri, şık sayısını ve süreleri kendisi belirler. İsteğe bağlı olarak uygulama üzerinden oluşturduğu sınıfa, hazırladığı quizi ödev olarak verebilir. Uygulama, quizi çözen her öğrenci için, soruları cevaplama sürelerini ve doğru cevap sayılarını hesaba katarak sonuçları gösteren bir excell şablonu oluşturur.

Araştırmacı, 'Quizizz' uygulamasını kullanarak hazırladığı değerlendirme aracının görsel ve işitsel içerikli olmasına dikkat etmiş, süreleri ise öğrencilerin gelişim düzeylerine göre, soruları algılama ve cevaplamasına olanak tanıyacak şekilde ayarlamıştır. Sorular 8 ders saati etkinliği süresinde işlenen 'Animals' (hayvanlar) konusunu kapsayacak şekilde hazırlamıştır. 20 çoktan seçmeli madde içeren bu quizin, hazırlanması aşamasında bir okul öncesi alan uzmanı ve bir İngilizce alan uzmanı ile görüşülmüş, gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Öğrenciler daha önce, 'Animals' (hayvanlar) konusuna dair hiçbir bilgiye sahip olmadığından, geliştirilen bu araç ön-test olarak kullanılmamıştır. Araştırmacı

öğretim sürecinin hemen sonrasında ve öğretim süreci bittikten iki hafta sonra aynı değerlendirme aracını öğrencilerin konuya dair bilgi ve beceri düzeylerini ölçmek için, her çocuğa birebir uygulamıştır.

Yarı Yapılandırılmış Gözlem Formu: Özsoy (1970, s. 36) gözlemi; "belirli bir kimse, yer, olay, nesne, durum ve şarta ait bilgi toplamak için belirli hedeflere yöneltilmiş bir bakış ve deyiş" olarak tanımlamıştır (akt: Karasar, 2005). Gözlemde gözlenilenlerin kendi doğal ortamları içinde bulunmaları davranışların objektif olarak belirlenmesini sağlar. Nitel verilerin toplanmasında araştırmacı; toplamda 8 saat olmak üzere 4'er etkinlik saati sırasında kullandığı yöntem, teknik ve materyallerin öğrenciler üzerindeki etkilerini, bunlarla birlikte; öğrencilerin dersler esnasındaki tutum ve davranışları hakkında derinlemesine bilgi edinmek maksadıyla yarı yapılandırılmış gözlem formu geliştirmiştir. Bu noktada 5 adet soru hazırlanmış, hazırlanan soruları değerlendirmeleri için 2 uzmandan görüş alınmıştır. Belirlenen sorular şu şekildedir: "Kullanılan yöntem, teknik ve materyallerin öğrencilerin derse karşı motivasyonları üzerindeki etkisini nasıl değerlendirirsiniz?", "Etkinliklerin öğrenciyi odağa alma ve akranlarıyla çalışabilme durumunu nasıl yorumlarsınız?", "Öğretim esnasında tercih edilen yöntem, teknik ve etkinliklerin öğrencilerin psiko-motor gelişim düzeylerine katkısını hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?", "Etkinlikler öğrencilerin hedef dili aktif şekilde kullanmalarına imkan vermekte midir?", "Gözlemlerinize dayanarak, dersin işlenişi ve planının öğrencilerin dil gelişimleri üzerindeki etkilerini nasıl yorumlarsınız ?" Çalışmada gözlemi öğrencilerin sınıf öğretmeni ve aynı zamanda İngilizce öğretmeni olan araştırmacının kendisi gerçekleştirmiştir. Sınıf öğretmeni geçerli ve güvenilir veriler elde edebilmek adına; gözlem formunu etkin kullanma, verilerin kaydedilmesi, yansız gözlem yapma konularında önceden bilgilendirilmiştir.

Verilerin Analizi

Değerlendirme aracından elde edilen verilerin analizinde, SPSS 22 ve Excel paket programlarından faydalanılarak; betimsel istatistikler, parametrik olmayan testlerden Spearman Korelasyon testi, kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış gözlem formu ise; içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Uygulama bittikten iki hafta sonra aynı değerlendirme aracı tüm çocuklara tekrar uygulanarak; Dick, Carey ve Carey Modeline uygun olarak tasarlanmış 5-6 yaş grubuna yönelik İngilizce dersi 'Animals' (hayvanlar) konusunun öğrenmedeki kalıcılığı test edilmiştir. Yarı yapılandırılmış gözlem formunu araştırmacı ve sınıf öğretmeni etkinlik esnasında öğrencilerde gözlemlediği davranışları göz önünde bulundurarak doldurmuşlardır. Gözlem sürecinde not alma yöntemi kullanılmış, gözlemler anında ve hemen sonrasında yazılı olarak kaydedilmiştir. Nitel veri toplama aracı olan yarı yapılandırılmış gözlem formlarından elde edilen bilgiler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiş, toplanan verilerden tema, kategori ve kodlar oluşturulmuştur (Balcı, 2016).

3. Bulgular

Bu bölümde araştırma kapsamında yanıt aranan alt sorulara yönelik bulgulara yer verilmiştir.

1. Öğrencilerin 'Animals' (hayvanlar) konusundaki başarılarına yönelik bulgular

Bu bölümde Dick, Carey ve Carey Modeli'ne göre ingilizce dersi 'Animals' (hayvanlar) konusunun kazanımlarına uygun şekilde hazırlanan, değerlendirme aracından alınan puanlara yönelik bulgulara yer verilmiştir. Tablo 3'te öğrencilerin değerlendirme aracından aldığı puanlar gösterilmektedir. Öğrencilerin adları etik gereği tabloda belirtilmemiş, her öğrenciye kod verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin Değerlendirme Aracından Aldıkları Puanlar ve Ortalamaları

N	Sontest	Kalıcılık Testi
Ö1	95	100
Ö2	80	65
Ö3	100	95
Ö4	95	90
Ö5	100	100
Ö6	50	50
Ö7	90	85
Ö8	90	90
Ö9	95	95
Ö10	100	90
Ö11	100	95
Ö12	90	85
Genel ortalama	90,42	86,66

Tablo 3'teki öğrencilerin, tasarımın uygulama sürecinin hemen sonrasında yapılan testten aldıkları puanlara bakıldığında en yüksek alan öğrencinin 100 tam puan, en düşük alan öğrencinin ise 50 puan alarak testteki soruların yarısını doğru bildiği görülmektedir. Öğrencilerin sontest ile kalıcılık testlerinin ortalaması alındığında en yüksek ortalamaya sahip öğrencinin puanının 100, en düşük ortalamaya sahip öğrencinin puanının ise 50 olduğu görülmektedir. Öğrencilerin sontestteki başarı puanlarının ortalaması alındığında sonucun 90,42 olduğu görülmektedir. Buna göre; Dick, Carey ve Carey Modeli'nin adımlarına göre tasarlanan okul öncesi 5-6 yaş grubuna yönelik ingilizce dersi sonunda yapılan değerlendirme sonuçlarına göre sınıfın genel başarısı yüksektir. Sonuç olarak, tasarımın öğrenci başarılarını olumlu yönde etkilediği gözlemlenmektedir.

2. Dick, Carey ve Carey Modeli'nin Uygulama Süreci Sonunda Yapılan Sontest ile Kalıcılık Testi Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Tablo 4. Spearman Korelasyon Testi Sonuçları

	N	Sıra Ortalamaları	X^2	sd	p
Son test	12	90,42			
Kalıcılık testi	12	86,66	,620	1	.032

Tablo 4'teki sonuçlara bakıldığında p<.05'ten küçük olduğu, dolayısıyla referans değerden küçük olduğu için istatiksel olarak sontest ile kalıcılık testi arasında anlamlı bir ilişki elde edildiği görülmektedir. Bu bağlamda uygulanan Dick, Carey ve Carey Modeli'ne göre tasarlanan ingilizce dersi 'Animals' (hayvanlar) konusu öğrencilerin öğrenmedeki kalıcılıklarına etkilidir sonucuna ulaşılmıştır.

3. Dick, Carey ve Carey Modeli'ne göre Tasarlanan İngilizce Dersi 'Animals' (hayvanlar) Konusunun Öğrencilerin Derse Olan Motivasyon ve Gelişim Alanlarına Yönelik Bulgular

Tablo 5. Tasarımın Uygulama Sürecine İlişkin Sınıf Öğretmeni ve Araştırmacının Görüşlerinden Elde Edilen Kod, Kategori, Tema ve Örnek Veriler

Tema	Kategori	Kod	Örnek Veriler
Motivasyon	Duyuşsal etki Sosyal etki	İlgiyi çekme Materyalin etkisi Eğlence Bireysel çalışma Grupla çalışma Katılım	***Sınıf öğretmeni:*** *"....bizim sınıfta dersi dinlemeyen devamlı oyun oynamak isteyen iki çocuk var. Ben öğretmenin hazırladığı o konuşan ayıyı duyduklarında ilgilerinin direk derse yoğunlaştığını ve izlerken aşırı keyif aldıklarını gördüm, hatta ingilizce öğretmenine tekrar aç diye yalvardı tüm sınıf..."* ***Araştırmacı:*** *"....öğretmen hep belli bir sırayı takip ediyordu. Önce çocukların ilgisini çekti herkesin derse katılımını sağladı daha sonra ürününü sundu.."* ***Araştırmacı:*** *"...öğretmen çocukları bazen bireysel bazen grup olmalarını sağlayarak derse dahil ediyordu. Grup oldukları zaman da grup içerisinde birlikte çalışmaları için onları teşvik ediyordu..."*
Motor gelişim	Küçük kas gelişimi Büyük kas gelişimi	Boyama Hareketlilik Oyun İstasyon etkinliği Müzikle dans	***Sınıf öğretmeni:*** *"..öğretmen çocukları sürekli aktif tutuyordu. Kendisi kareografi hazırlamıştı ve çocuklarla beraber dans etti. Hayvanların becerileri söylediği etkinlikte çocuklar hayvanları taklit ederek zıpladılar, koştular.. Özellikle okul öncesi dönemde hareket çok önemlidir.."* ***Araştırmacı:*** *"...Öğretmen istasyon etkinliğinde öğrencilerin farklı gelişim alanlarına hitap ediyordu. Onlara boya yaptırarak küçük kaslarının gelişimine, müzikle dans etmelerini sağlarken de dengeye ve büyük kas gelişimlerine katkı sağlıyordu..."*
Bilişsel gelişim	Dil gelişimi	Sistemli olma Aşamalılık Dinleme Anlama	***Sınıf öğretmeni:*** *"...öğretmen çocuklara devamlı ingilizce bir şeyler dinletiyordu. Sadece kendisi konuşmuyor aynı zamanda konuşulanları anlamaları için çocuklara yardımcı oluyordu. Türkçeyi çok az kullanıyordu. Çocuklar dili kullanırken özgüvenli görünüyorlardı..."*

		Dili kullanırken özgüven	***Araştırmacı:*** *"...Öğretmen dersin işlenişinde hep kolaydan zora olacak şekilde bir aşama takip etti. İlk önce bilmedikleri dile maruz bıraktı, onların anlamalarını sağladı, daha sonra çocuklara uygulamalar yaptırarak onların kendilerinin anlamasını sağladı. Etkinliklerde özellikle dinlemeye çok ağırlık vermişti..."*

Tablo 5'te tasarımın uygulanma süreci boyunca sınıf öğretmeninin ve araştırmacının gözlemleri sonucunda elde edilen verilere yer verilmiştir. Oluşturulan yarı yapılandırılmış gözlem formu içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik analizinden elde edilen verilere dayanarak kodlar, kategoriler ve temalar oluşturulmuş ve bu verilerden; (1) motivasyon, (2) motor gelişimi, (3) dil gelişimi temalarına ulaşılmıştır. (1) Motivasyon teması altında, duygusal ve sosyal etki kategorilerine; bu kategoriler ise grupla çalışma, ilgiyi çekme, eğlence, katılım, materyalin etkisi, bireysel çalışma kodları analiz edilerek oluşturulmuştur. (2) motor gelişimi teması altında küçük kas ve büyük kas gelişimi kategorileri vardır. Bu kategoriler ise; hareketlilik, oyun, müzikle dans, boyama kodları analiz edilerek oluşturulmuştur. (3) bilişsel gelişim teması araştırmacıları dil gelişimi kategorisine ulaştırmış, bu kategoriyi ise 'sistemli olma, aşamalılık, dinleme, anlama dili kullanırken özgüven' kodlarını analiz ederek oluşturmuştur.

Analizler sonucunda elde edilen bilgilere göre Dick, Carey ve Carey Modeli'ne göre tasarlanmış İngilizce dersinde kullanılan materyallerin, ders planının ve kullanılan etkinliklerin, 5-6 yaş grubu çocukların dikkatini çektiği; onları derse çekerek İngilizceye ilişkin motivasyonlarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Gözlemler sonucunda elde edilen veriler; tasarımın çocukların gelişim alanları dikkate alınarak yapıldığını ve dil öğretiminde psikomotor gelişimlerini destekleyecek nitelikte etkinliklerin süreçte yoğunlukla kullanıldığını göstermektedir. Etkinliklerde kullanılan materyaller çocukların ilgisini çekmiş, böylece derse aktif katılmalarını sağlanmıştır. Tasarımın; çocukların doğal yoldan, oyunla öğrenmelerini sağlayacak şekilde planlanması, onları ingilizce öğrenmeye istekli hale getirdiği gözlemlenmiştir.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

En temel haliyle; "Analiz (Analyse)","Tasarım (Design)", "Geliştirme (Development)", "Uygulama (Implementation)" ve "Değerlendirme (Evaluation)" aşamalarından oluşan öğretim tasarımı, 'ürün odaklı' , 'sistem odaklı' ve 'sınıf odaklı' modeller olarak sınıflandırılmıştır. Tasarımı yapılacak olan öğretim için bu modellerden ihtiyaca en uygun olan belirlenir. Öğrenme ortamındaki kişisel farklılıklar, öğrenenlerin yaşları, bilgi ve beceri düzeyleri, öğretim ortamı, uygulanan yöntemler, kullanılacak olan materyaller farklı eğitim ihtiyaçlarını doğurmaktadır. Öğretimin tasarlanması sürecinde birçok model bulunmasına rağmen, belirli öğrenme ortamları için en uygun modelin seçilmesi öğrenmeyi olumlu yönde etkilemektedir. Ancak seçilen tasarım modelinin potansiyel başarısını tam olarak tahmin etmek mümkün değildir (Keleş, Fiş Erümit, Özkale ve Aksoy, 2016). Dick, Carey ve Carey Modeli esas alınarak oluşturulan bu çalışmanın bulguları; tasarımın, çocukların derse olan başarılarını olumlu şekilde etkilediği yönündedir. Nitekim, 2003-2012 yılları arasında en fazla tercih edilen modeller arasında olan Dick, Carey ve Carey Modeli ile yapılan araştırmalarda, modelin akademik başarıyı artırdığı sonucuna ulaşılmıştır (Göksu, Özcan, Çakır, Göktaş, 2014). Uygulama süreci sonunda araştırmacıların hazırladığı değerlendirme aracından çoğunluk, iyi derecede puanlar almıştır. Sadece bir çocuğun başarısı diğer arkadaşlarına kıyasla daha düşük çıkmıştır. Her öğretimin sonunda mutlaka süreçten tam verim elde eden veya süreçten düşük seviyede verim elde eden çocuklar çıkabilmektedir. Eldeki araştırmada, modelin aşamalarına uyumlu olarak tasarım süreci gerçekleştirilmiştir. Uygulama bittikten iki hafta sonra araştırmacı, öğrencilerin modele uygun şekilde tasarlanan İngilizce dersi 'Animals' (hayvanlar) konusundaki sontestten aldıkları başarı puanları ile kalıcılık testinden aldıkları puanlar arasındaki ilişkiye bakmak için daha önceden uyguladığı testi tekrar uygulamıştır. Bu testten alınan sonuçlara, öğrencilerin sontest puanları ile kalıcılık testinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir ilişki olduğu

belirlenmiştir. Buna göre tasarımın, öğrenmede kalıcılığı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sürecinde sınıf öğretmeninin ve araştırmacının gözlemlerine başvurulmuştur. Görüşmeler değerlendirildiğinde modelin; çocukların dil gelişimlerine, dil öğrenmeye dair motivasyonlarına ve psikomotor becerilerine katkı sağladığı gözlemlenmiştir. Sınıf öğretmeni ve araştırmacı etkinlik sürecine dair görüşlerinde; çocukların derse aktif şekilde katıldıklarını, İngilizce konuşmaya hevesli oldukları ve dinleme konusunda desteklendiklerini belirtmişlerdir. Dick, Carey ve Carey Modeli (2001) etkili bir öğretim tasarımı oluşturabilmenin yolunun öğrencinin ihtiyacını dikkate almaktan geçtiğinden bahseder, buna göre öğrenci nitelikleri iyi belirlenmelidir. Modelin öğrenen odaklı olması, ayrıca öğretim süreci sonunda öğrenenden beklenilen davranışları bilgi, beceri ve tutum olarak sınıflandırması, öğrencilerin dersteki performanslarının çok yönlü olmasını sağlamaktadır (Fer, 2011). Bu bağlamda Dick, Carey ve Carey Modeline göre tasarlanan İngilizce dersinin çocuğun dil gelişimine önem vermesinin yanı sıra motivasyon, motor gelişim ve bilişsel gelişim alanlarını da desteklediği görülmektedir. Araştırma sonucunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir;

- Bu çalışmada süreç toplamda 8 saat olmak üzere 4'er etkinlik saatinde yürütülmüştür. Dick, Carey ve Carey Modeli'ne göre tasarlanan İngilizce öğretiminin öğrenciler üzerindeki etkilerini daha derinlemesine saptayabilmek ve etkinliklerin çeşitlendirilmesi için uygulama süreci uzatılması önerilmektedir.
- Öğrenci analizi yaparken, çocukların yaşlarına göre hazırlanmış bir gelişim düzeyi belirleme ölçeği uygulanabilir.
- Tasarımın uygulama sürecinde öğrencilerin sınıf içi etkileşimlerinin yoğun olduğu ve derse daha etkin katıldıkları gözlemlenmiştir; okulöncesi uygulamalarda söz konusu tasarımın ilkelerinin dikkate alınması önerilebilir.

Kaynakça

Balcı, A. (2016). *Sosyal Bilimler Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler.* Ankara: Pegem Yayıncılık

Chomsky, N., Belletti, A., Rizzi, L. (2002). *Doğa ve dil üzerine.* İstanbul: Sözcükler Yayınları.

Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Injquiry & Research Desing: ChoosingAmong Five Approaches.* Thousand Oaks: Sage Publiacations

Doğançay-Aktuna, S., Kızıltepe, Z. (2005). *English in Turkey*. World Englishes, *24*(2), 253-265.

Dick, W. Carey, L. Carey, J. (2001), *The Systematic Design of Instruction* New York: Long Man.

D'Angelo, T., Bunch, J.C. & Thoron, A. (2018). Instructional design using the Dick and Carey Systems Approach. *Department of Agricultural Education and Communication,* Gainesville, 1-5.

Erdoğan, F. (2018). *Okul öncesi çocuklarda yabancı dil olarak Fransızca öğretimi*. Ondokuz Mayis Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dali, Samsun.

Esmer, E. (2018). Öğretim Tasarımında Bir Model: Dick, Carey ve Carey. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8*(2), 274-284.

Fer, S. (2011). Öğretim tasarımı. Ankara: Anı Yayıncılık.

Haznedar, B. (2004). Türkiye'de Yabancı Dil Öğretimi: İlköğretim Yabancı Dil Programı. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi, 21*(2), 15-29.

Göksu, İ. , Özcan, K. V. , Çakır, R. , Göktaş, Y. (2014). Türkiye'de öğretim tasarımı modelleriyle ilgili yapılmış çalışmalar. *Elementary Education Online,13*(2), 694-709.

İşman, A. (2011). Instructional design in education: new model. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology,10*(1), 136-142.

Kang Shin, J. (2007). Ten Helpful Ideas for Teaching English to Young Learners. *The American University in Cairo Twelfth EFL Skills Conference,* January 24th. English Teaching Forum, 44(2).

Karakoç, C. (2007). Okul öncesi eğitimde ana sınıfları İngilizce dersi için bir öğretim programı önerisi. *Yüksek Lisans Tezi,* İnönü Üniversitesi, Malatya.

Karasar, N. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemi kavramlar-ilkeler-teknikler.* Ankara: Nobel Yayınevi

Kaplan, M. (2012). *Doğa ve dil üzerine.*İstanbul: Dergah Yayınları.

Keleş, E., Erümit, S., Özkale, A., Aksoy, N. (2016). Öğretim tasarımcıları için bir yol haritası: öğretim tasarım modellerinin karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,49*(1), 105-139.

MEB. (2016). *Özel okul öncesi ingilizce öğretim programi.* Ankara: MEB Yayınları.

MEB. (2013). *Okul öncesi eğitim programı.* Ankara: MEB Yayınları.

Özsoy, Y. (1970). *Eğitimde Öğrencileri Tanıma Teknikleri.* Ankara

Söylemez, E. T. (2016). *İkinci dil eğitimi alan ve almayan okul öncesi dönem çocuklarinin dil ve kavram gelişimlerinin incelenmesi.* Hacettepe Üniversitesi İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitim Bilim Dalı, Ankara.

Şimşek, A. (2011). *Öğretim tasarımı.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Uslu, B. (2017). *Anadili türkçe olan 50-74 aylik çocuklar için yaşanti odakli yabanci dil edinimi programinin ingilizce öğrenimine etkisinin incelenmesi.* T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çocuk Gelişimi Ve Ev Yönetimi Eğitimi Anabilim Dali Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dali, Konya.

Ülgen, G. ve Fidan, E. (1983). *Çocuk gelişimi.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

BANKALARA YÖNELİK İŞ İLANLARININ İÇERİK ANALİZİ İLE İNCELENMESİ

Hale Nur Güler

Dr. halgu76@gmail.com

Özet

Bu çalışmada Türkiye' de faaliyet gösteren bankalara yönelik iş ilanları içerik analizi ile incelenmiştir. Verilerin elde edilmesinde Türkiye' deki insan kaynakları sitesinden faydalanılmış, sektöre yönelik 100 iş ilanı incelenmiştir. Çalışmada en çok bilgi işlem, finans ve pazarlama departmanlarına çalışan ihtiyacı olduğu, sektörde en çok uzman ve orta düzey yöneticiye ihtiyaç duyulduğu saptanmıştır. Lisans mezunu çalışanlara daha çok ihtiyaç olduğu işletme, iktisat ve mühendislik bölümlerinin ağırlıklı olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte çalışmada adaylarda aranan görev ve pozisyonun gerektirdiği özellikler de saptanmış olup iş ilanlarındaki adayı etkileyici hipnotik ifadeler de incelenmiştir. Bu çalışmanın sonuçları bankacılık sektöründe yer alan ve almak isteyen yönetici, uzman ve öğrencilere yararlı olacaktır.

Anahtar kelimeler: Türkiye' deki bankacılık sistemi, insan kaynakları uygulamaları, iş ilanları, içerik analizi, hipnotik ifadeler

INVESTIGATION OF BUSINESS ADVERTISEMENTS FOR BANKS WITH CONTENT ANALYSIS

Abstract

In this study, Turkey' s jobs for the activities of banks were examined by content analysis. In obtaining the data in Turkey it has benefited from human resources site, 100 jobs for the sector. In this study, it is determined that there is a need for information processing, finance and marketing departments and the most specialized and middle level managers are needed in the sector. It is determined that there is a need for undergraduate graduates, and the departments of business administration, economics and engineering are predominant. In addition, in the study, the characteristics required by the job and position sought in the candidates were determined and impressive hypnotic expressions of the candidate in job advertisements were also examined. The results of this study will be useful to managers, experts and students who are interested in taking part in the banking sector.

Keywords: Contemporary banking system, emotional labor, intelligent hypnotic words, persuasion management

1.Giriş

Tüm sektörlerde olduğu gibi finans sektöründe bankacılık alanında da kurumların karlılıklarının sürdürülebilir olması için çalışan seçimine önem vermeleri gerekmektedir. Değişen ve gelişen teknolojik dünyada yapay zeka, büyük verinin sıklıkla ele alındığı bu sektörde en önemli değişken olan müşteri memnuniyetinin sağlanması çalışan seçimi ile başlamaktadır. Bu sebeple sektörde yer alan bankaların işe alımları sırasında ilanlarında yer alan ifadeler, belirtilen nitelikler ve çalışan yetkinlikleri hem çalışanlar hem de kurumlar tarafından dikkatle ele alınması gereken önemli gündem maddeleridir.

İlanlarda yer alan beklentilerin neler olduğu, görev ve pozisyonların gerektirdiği temel niteliklerin ve bireysel yetkinliklerin neler olduğu ve iş ilanlarında yer bulması ve incelenmesi kurumlar açısından daha da geliştirilebilir doğru pozisyon ve doğru departmana doğru adayın belirlenebilmesi açısından derinlemesine analiz edilmesi gereken konular arasındadır. Çalışanlar açısından bakıldığında yetkinlikleri yüksek sektörde deneyim kazanmış çalışanların ya da yeni mezun iş hayatına yeni adım atacak olan çalışanların kurum seçiminde ve kariyer basamaklarının yönetiminde çalıştıkları kurumlar ve ilanları incelemeye değer bulgulardır.

Müşteri beklentilerine cevap verebilen etkin ve geçerli süreçleri tasarlayabilecek çalışan seçimleri sırasında ilanların etkinlikleri önemlidir. Etkin şekilde tasarlanmış ilan doğru iş gücüne ulaşarak görev

ve pozisyon için uygun adayları ilana yönlendirecektir. Kurumların insan odaklı yaklaşıma doğru ilerlemeleri gereken bugünlerde pazar koşullarının da gereği müşteri hizmetleri, memnuniyeti, hedef odaklı çalışma ve kalite konularında yaratıcılık ve esneklik ile hareket edecek iş gücüne ulaşmaları gerekmektedir.

Çalışma hayatına girişte ya da ilerleyen dönemlerde iş değişikliklerinde kurumların ulaşmak istedikleri çalışanları açıkladıkları ilanlar önemini her geçen gün artırmaktadır. Araştırmada Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların iş ilanları içerik analizi ile incelenmiştir. Araştırmaya temel olan ve yön veren sorular aşağıdaki gibidir:

- İş ilanlarında aranan temel nitelikler nelerdir? (Cinsiyet, yaş, eğitim, yabancı dil, iş deneyimi vb.)
- En çok iş ilanı verilen departman ve pozisyonlar nedir?
- İş ilanlarında görev tanımları belirtilmiş midir?
- İş ilanlarında belirtilen çalışandan beklenen yetkinlikler nelerdir?
- İş ilanlarında çalışanlar için hipnotik ifadelere yer verilmekte midir? ve nelerdir?

Çalışmanın bulgularının alanla ilgilenen insan kaynakları uzmanları, yöneticiler ve çalışanlara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Literatür Taraması

İnsan kaynakları yönetimi, kurumlardaki insan faktörünün katkılarını geliştirmeyi hedef alan faaliyetlerin bütünüdür. Kaynak olarak bakıldığında daha çok maddi kaynaklardan bahsedilmiştir. İnsanlar diğer kaynaklar gibi olmamakla beraber her insanın kendine özgü yetenekleri ve değerleri bulunmaktadır. İnsan kaynakları yönetiminin çeşitli işlevleri bulunmaktadır. Bu işlevler aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (Soyük, 2017: 14):

- İnsan kaynakları planlaması ve iş analizi
- Eleman seçimi, işten çıkarma
- Eğitim, geliştirme ve kariyer planlama
- Performans değerleme
- İş değerleme ve ücret belirleme
- İş sağlığı ve güvenliği
- Endüstriyel ilişkiler
- İş ilişkilerinin düzenlenmesi

İnsan kaynakları insanı merkezine alan planlamadan ilişkilere kadar her yönüyle bir bütün olan faaliyetler zinciridir. Stratejik insan kaynakları yönetimi (SİKY), önce doğru işe doğru adayın seçimi ile başlamaktadır. Temel yetkinlikleri olmayan adayların reddedilmesi, adaylardan temel yetkinlikleri olduğu halde diğer adaylardan daha az yetkinliği olanların elenmesi, adaylardan yüksek yetenekleri olanların geçici seçim sürecinde elenmeleri şeklinde seçim süreci tamamlanmaktadır. SİKY, eğitim süreci, oryantasyon ve sürekli eğitimle desteklenmektedir. Uygun adayın uygun işle buluştuğu noktada çabaların azalması öngörülmekte sürecin etkinlikle tamamlanacağı belirtilmektedir (Marşap, 2017: 299).

Kurumlar insan kaynaklarını en verimli şekilde kullanırken, diğer taraftan da işin gereksinim duyduğu en etkin çalışanı bulmaya çaba gösterirler. Çalışan ihtiyacı mevcut kadrolarla çalışan sayısı arasındaki fark ya da gelecekte kurumlarda ortaya çıkacak yeni kadrolar olanında belirlenmektedir (Acar, 2015: 93).

İnsan kaynağı temini, kurumlardaki boş pozisyonların doldurulması için uygun ve nitelikli adaylara ulaşılması, bu amaç doğrultusunda kurum içinde uygun olanların belirlenmesi veya kurum dışındakilerin başvurmasının sağlanması sürecini kapsamaktadır (Bilgin, 2008:71). Nitelikli adaylardan oluşan aday grubunun belirlenerek en uygun olanının seçilmesi çalışan temini olarak belirtilmektedir (Geylan, 2000: 89).

İnsan kaynağı ihtiyacının tespiti ve aday toplama süreci, insan kaynağı açığının belirlenmesi, temin talebinin iletilmesi, iç kaynaklardan ya da dış kaynaklardan araştırma yapılması, aday havuzunun

belirlenmesi ve seçim süresi ile sonuçlanır (Acar, 2015: 113). Başvuru yapan ya da belirlenen adaylar arasında en uygun kişiyi seçmek oldukça önemlidir. Doğru eleman seçimi kuruma pek çok fayda sağlamaktadır. İş ile seçilen kişi arasında uyumsuzluk varsa, verimlilik düşer, iş kazalarının sayısında artış olur, iş tatminsizliği yükselir, eğitim giderleri daha yüksek olur, çatışmalar artar, işe devamsızlık görülür, işten ayrılma oranında artış olur (Soyük, 2017: 87).

Doğru insan, işe ilişkin konularda çevresine yardımcı olarak iş arkadaşlarının ve içinde bulunduğu grubun performansını kolaylaştırarak, etrafına iyi örnek teşkil eden, grubun hedefe odaklanması ve sürdürmesi doğrultusunda hareket eden kişidir (Lengnick – Hall, 2004: 134). Çalışan bulma yani temin etme sürecinde iki yol izlenmektedir. Çalışanlar iç kaynaklardan ya da dış kaynaklardan yararlanarak temin edilmektedir (Sabuncuoğlu vd. 2002: 182). Kurum insan kaynağını yetiştirilecek ve geliştirilecek bir kaynak olarak görüyorsa iç kaynaklardan, insan kaynağını kontrol edilmesi gereken bir maliyet unsuru olarak görüyorsa dış kaynaklardan temin etmektedir (Tolan, 2006: 68). İşletmelerin kendi içinde bulunan işgücüne iç kaynak denilmektedir (Savaş, 2006: 17). İşletmeler orta ve yüksek kademede boş pozisyon olduğunda öncelikle iç kaynaklara fırsat vermektedirler, bunun sebebi iç kaynakların dış kaynaklara göre daha az maliyetli olması, daha hızlı şekilde sonuç alınması ve çalışanlar hakkında yöneticileri tarafından fazlaca bilgiye sahip olunmasıdır. Bu şekilde seçimlerde çalışanların kuruma bağlılıkları artacağı gibi, uyum sorunu yaşanmamakta ve alt kadrolar için motivasyon ve terfi fırsatlarını sağlamaktadır (Aygün, 2010: 41). İç kaynaktan çalışan seçimi motivasyonun artması, örgütsel bağlılığın artması, yeteneklerin daha iyi değerlendirilmesi, daha kısa sürede seçim sağlanması, uyum süresinin azlığı, kurum içinde hareketlilik sağlanması, alt kadrolara fırsatlar yaratılması, iyi çalışanların kurum dışına çıkmasının engellenmesi gibi olumlu sonuçlara yol açarken taze kan akışının engellenmesi, terfi edemeyenlerin motivasyon düzeyinin düşmesi, iç çatışmaların artması, yeni fikir girişlerinin engellenmesi, daha güçlü eğitim ve gelişim programlarına ihtiyacın artması gibi olumsuz sonuçlara da sebep olmaktadır (Soyük, 2017: 88).

Dış kaynaklardan yararlanmaya kurumların iç süreçlerine daha farklı fikirlerin katılması, iç kaynaklara göre daha zengin aday alternatiflerinin bulunması sebebi ile başvurulmaktadır (Koç, 2010: 38). Dış kaynaklara başvurmanın zorunlu olduğu durumlar bulunmaktadır. Bunlar işletmenin kuruluş veya büyüme aşamasında olduğunda, işletme içindeki değişim ve gelişmelerin teknik ve uzman çalışan gerektiriyorsa, dış kaynaklarla temin edilen çalışan işletme içinde yüksek performans sergileyip diğer çalışanlara örnek olacaksa, işgücü arzının bol ve ucuz olması halinde yüksek maliyetli çalışanın çıkartılarak yerine yeni çalışanın alınması gerektiğinde, alt kadrolardan üst kadrolara terfi edebilecek çalışan seçimin zor olması durumunda, işe alınacak adayın mümkün olan en geniş kitle içinden seçilmesi gerektiğindedir (Andersen, 2000: 36).

Dış kaynaklardan çalışan ihtiyacının temin edilebilmesi için bazı yöntemler bulunmaktadır (Fındıkçı, 2003: 178):

- Duyuru (İlan): Okunan günlük gazete ve dergiler, radyo ve televizyon kanallarına verilen ilanlardır. Açık, doğru, anlaşılır olmalı ve gerekli nitelik ve yetenekler belirtilmelidir (Palmer ve Winsters, 1993: 78).
- Dolaysız başvuru (kişisel başvuru): Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde doğrudan doğruya adayların işletmelere başvurduğu görülmektedir (Sabuncuoğlu ve Tokol, 2003: 311). Ucuz ve kolay bir yöntemdir.
- Dolaylı başvuru: İşletme çalışanları veya dışarıdaki bazı kişilerin çalışan ihtiyacına yönelik işletmeye öneride bulunmaları şeklinde adaylar toplanmaktadır (Yalçın, 1994: 66).
- İş ve işçi bulma kurumu: Devlet tarafından görevlendirilen bu kurum işletme ve çalışanları bir araya getirmektedir.
- İnternet: Son yıllarda yüksek oranda ihtiyaç belirlenip internet ve elektronik posta yolu ile temin sağlanmaktadır.
- Eğitim kurumları: Yeni mezunların kurumlarda görev almalarının sağlanması için okul ve kurum iş birlikleri kurulmaktadır. İşletme gezileri yapmak, broşür yayınlamak ve dağıtmak, staj olanakları sunmak, son sınıftaki öğrencilere yönelik afişler hazırlamak, insan kaynakları

bölümünden yetkili kişilerle öğrencileri buluşturmak eğitim kurumlarının uyguladıkları yöntemlerdir (Sabuncuoğlu, 1997: 105).

- Danışmanlık firmaları: İstenen iş gücü nitelikleri tespit ederek adaylarla kurumları buluşturmaktadırlar.
- Diğer kaynaklar: Mesleki ve teknik okullardan mezun olan öğrencilerin işe alımları ile ilgilenen sendikal kuruluşlar mesleki örgütler diğer kaynaklar arasında sayılırlar.

Dış kaynaklardan çalışan temin ederken en uygun adayların başvuruları sağlanmalıdır, bunun için adayların cezbedilmesi, başvuruları süzme, hızlı şekilde temasa geçme ve anlaşma olmak üzere dört basamaklı sürecin oluşması öngörülmektedir (Cappelli, 2001: 139). Gazete, internet ya da diğer iletişim araçlarında yayınlanan ilanların olumlu ifadeler içermesi, kurumun faaliyetleri hakkında detaylı bilgi vermesi faydalı olacaktır. Kurumların iş ilanlarını takip eden adaylara müşteri gibi yaklaşmalarının gerekliliği, ilanlarda çalışma koşulları, kurumlar hakkında bilgi, kurumların sağlayacağı faydaların neler olduğu belirtilmesi çalışılmak için cazibenin artırılması ve bilgilendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Cappelli, 2001: 144). İş hakkında bilgi verilmemesi, seçilenlerin başarısını rastlantıya bırakmak olarak değerlendirilebilir (Akt. Basım vd. 2008: 40; Sözen, 1973: 16). Nitelikleri yüksek çalışanların kurumları tercih etmelerine olanak sağlayan ilanların önemi kurumlar için oldukça fazladır.

Türk Dil Kurumu' na göre ikna inanmak, kandırmak olarak belirtilmektedir (tdk.gov.tr, 2019). Duygu, düşünce ve tercihleri etkilemek için yapılan ikna, iletişim sürecinde kendini ifade edebilmeye yönelik konuşma ve yazma şeklinde ifa edilmektedir (Akkurt, 2007: 18). Bununla beraber yeni nesil teknolojik platformlarda görsellerle de aktif şekilde gösterilebilmektedir. Cialdini'ye göre ikna etmenin altı evresi karşılık bulma, bağlılık ve tutarlılık, toplumsal kanıt, sevgi, otorite ve azlık olarak ifade edilmiştir (Cialdini, 2001: 45-68; akt. Kılıç, 2018: 70-75).

Hipnoz kelimesinin anlamı Türk Dil Kurumu'ndan bakıldığında, sözle, bakışla telkinle sağlanan bir çeşit uyku durumu, hipnotizma olarak belirtilmektedir (http://tdkterim.gov.tr/bts/).

Hipnoterapi alanında öncü olan Milton H. Erickson dil kullanımında genel, belirsiz ve kafa karıştırıcı olduğu ifade edilen, Milton model, dilin kullanılarak kişinin gizli kalmış yeteneklerine ulaşmak için trans halinin kullanıldığı tekniktir. Milton modelde sınıflandırılmış cümle yapıları ile hipnotik dil kalıpları kurgulanmıştır. Hipnotik dil belirsizlik, genelleme, çarpıtma ve dilin ustaca kullanılması ve kişilerin bilinçaltına hitap etme sanatıdır (Levent, 2013: 70-71). Hipnotik dil kalıplarında birkaçı aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Ertaş, 2013: 20):

- Merak ettiğini biliyorum (zihin okuma)
- Merak etmek iyidir (belirsiz yargı)
- Bunu herkes bilir (evrensel genellemeler)
- Biri düşünmeli (belirsiz ifadeler)
- Değil mi (pekiştirme)

Bankaların müşteriler için tasarladıkları web sayfalarında hipnotik kalıplar yer almaktadır. Ağırlıklı olarak hipnotik kalıpların sıfatlar ve zarfların yoğun olarak kullanılarak tasarladığı yapılan inceleme görülmüştür (Güler ve Marşap, 2019: 12). Çalışan deneyimini daha iyi noktalara taşımak için yayınlanan ilanlarda da gösterilmesinin faydalı olacağı, çalışanı etkileyeceği yetkin ve nitelikli çalışanlarla kurumları biraraya getirilebileceği düşünülmektedir.

3.Yöntem

Bu araştırmada, Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların iş ilanları içerik analizi ile incelenmiştir. İçerik analizi, içeriğin belirlenmiş sınıflamalarla sistematik olarak incelenmesini amaçlayan bir araştırma biçimdir (Basım vd., 2008: 29). İçerik analizinde Erdem ve Gezen (2014) araştırmalarında olduğu gibi kelimeler, sınıflar, gruplar şeklinde ilanların detayları analiz edilmiştir. Bilindiği gibi içerik analizinde önceden belirlenmiş sınıflamalar çerçevesinde gruplamalar yapılmaktadır (Geray, 2004: 133).

Bu araştırmanın verileri kariyer.net sitesinde bankacılık ilanlardan Ağustos 2019 dönemine ait olan 100 adeti incelenerek elde edilmiştir. Beklenen özellik ve yeteneklerin çeşitlendirilmesi ve tespit edilebilmesi amacı ile farklı pozisyonlar incelenmiştir. Araştırmanın sınırlılıkları sebebi ile insan kaynakları departmanlarının yayınladığı ilanlar sadece bir aya yönelik ele alınmış ve kariyer.net sitesi verilerinden yararlanılmıştır.

Araştırmada iş ilanlarına yönelik sınıflandırmalar, departman, pozisyon, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, mezun olunan bölüm, iş deneyimi, yabancı dil bilgisi, sürücü belgesi, askerlik durumu, bilgisayar bilgisi, çalışma şekli, alınacak personel sayısı, kişisel özellikleri, hipnotik ifade, pozisyonla ilgili açıklama olarak yapılmıştır.

4.Bulgular

Bu bölümde iş ilanlarındaki betimleyici değerler, departmanlar, pozisyonlar, iş görenlerde aranan özellikler, cinsiyet, yaş, eğitim, deneyim, mezun olunan bölüm, yabancı dil bilgisi, bilgisayar bilgisi, askerlik durumu, sürücü belgesi gibi veriler incelenmiştir. İş ilanları ile ilgili açıklayıcı verilerden olan çalışma şekli, ihtiyaç duyulan çalışan sayısı, iş tanımı verileri incelenmiştir.

Adaylara yönelik iş ilanlardaki hipnotik ifadeler de incelenmiş, ifadeler belirtilmiştir. İlave olarak adaylarda pozisyonun ve görevin gerektirdiği özelliklerin neler olduğu da incelenmiş ve tablolarla gösterilmiştir.

4.1. İş İlanlarındaki Betimleyici Değerler

Bankacılık ilanlarının verildiği departmanlar aşağıdaki tablodaki gibidir. %18 oranında ilgili departman belirtilmemiş olup %15 oranında bilgi işlem departmanına %12 oranında finans, %11 oranında pazarlama ve %10 oranında insan kaynakları departmanına çalışan ihtiyacı olduğu belirtilmiştir.

Tablo1. İş ilanlarında belirtilen departmanlar

Departman	Sıklık	%
Belirtilmemiş	18	18%
Bilgi işlem	15	15%
Finans	12	12%
Pazarlama	11	11%
İnsan kaynakları	10	10%
Çağrı merkezi	7	7%
Risk yönetimi	5	5%
Şube	3	3%
Satış	3	3%
Operasyon	2	2%
Denetim	2	2%
Hizmet	2	2%
Muhasebe	2	2%
İş geliştirme	2	2%
Varlık yönetimi	1	1%
Hukuk	1	1%

Teknoloji	1	1%
Güvenlik	1	1%
Müşteri ilişkileri Uzman	1	1%
Krediler	1	1%
Toplam	100	100%

Aşağıdaki tabloda iş ilanlarına yönelik pozisyonlar belirtilmiştir. Sektörde %50 oranında uzmana, %23 oranında da orta düzey yönetici ihtiyacı bulunmaktadır.

Tablo2. İş ilanlarına yönelik pozisyonlar

Pozisyon	Sıklık	%
Uzman	50	50%
Orta düzey yönetici	23	23%
Belirtilmemiş	9	9%
Uzman yardımcısı	7	7%
Yönetici adayı	5	5%
Hizmet personeli	2	2%
Yeni başlayan	2	2%
Yetkili	1	1%
Eleman	1	1%
Toplam	100	

Aday iş görenlerde aranan cinsiyet, yaş, eğitim ve deneyim çeşitleri aşağıdaki tablodadır. Cinsiyet ilanlarda belirtilmemiştir, %94 oranında da yaş kriteri belirtilmediği görülmektedir. %85 oranında sektörde lisans mezununa ihtiyaç bulunmaktadır. Deneyim %41 oranında belirtilmemiş olup, en fazla en az üç yıl deneyimli aday arandığı görülmektedir.

Tablo 3. Aday iş görenlerde aranan özellikler

Cinsiyet	Sıklık	%
Belirtilmemiş	100	100
Belirtilmiş	0	
Yaş	Sıklık	%
Belirtilmemiş	94	94%
30 altı	3	3%
26 altı	1	1%
28 altı	1	1%
40 altı	1	1%

Eğitim	Sıklık	%
Lisans	85	85%
Ön lisans	8	8%
Lise	5	5%
Belirtilmemiş	2	2%
Deneyim	Sıklık	%
Belirtilmemiş	41	41%
En az 3 yıl	14	14%
En az 5 yıl	13	13%
En az 1 yıl	10	10%
En az 2 yıl	8	8%
En az 4 yıl	5	5%
En az 7 yıl	4	4%
En az 10 yıl	3	3%
En az 8 yıl	1	1%
En az 6 yıl	1	1%

Bankacılık sektöründe aday iş görenlerde aranan mezun olunan bölümler aşağıdaki gibidir. Sektörde en fazla %33 oranında iktisadi ve idari bilimler fakültesi mezunları bunların içinden de en fazla işletme bölümü mezunu aranmaktadır. Ardından %29 oranında mühendislik fakültesi mezunları aranmakta olup en çok bilgisayar mühendisi olmaları beklenmektedir.

Tablo 4. Aday iş görenlerde aranan mezuniyet bölümleri

Bölümler	Sıklık	%
İktisadi ve idari bilimler	73	33%
İşletme	23	10%
İktisat	16	7%
Ekonomi	11	5%
Ekonometri	5	2%
Kamu yönetimi	4	2%
Uluslararası ilişkiler	4	2%
Çalışma ekonomisi	3	1%
Bankacılık	3	1%
Muhasebe	2	1%
Finans	2	1%
Mühendislik	65	29%
Bilgisayar mühendisliği	15	7%

Mühendislik	15	7%
Endüstri mühendisliği	11	5%
Elektronik mühendisliği	6	3%
Yazılım mühendisliği	6	3%
Matematik mühendisliği	6	3%
İşletme mühendisliği	4	2%
Elektronik ve haberleşme mühendisliği	2	1%
Belirtilmemiş	49	22%
Fen Bilimleri	23	10%
İstatistik	13	6%
Matematik	10	4%
Yabancı diller	5	2%
Mütercim tercümanlık	3	1%
İngilizce öğretmenliği	2	1%
İletişim	4	2%
İletişim	2	1%
Halkla ilişkiler	2	1%
Hukuk	3	1%
Hukuk	3	1%
Eğitim	2	1%
Bilgisayar ve öğretim teknolojileri	2	1%

Adaylarda aranan yabancı dil, bilgisayar, sürücü belgesi ve askerlik durumuna yönelik özellikler aşağıdadır. Adaylardan %64 oranında yabancı dil olarak İngilizce bilmeleri istenmektedir. İlanlarda bilgisayar bilgisi %65 oranında belirtilmiş olup, sürücü belgesi için bir koşul konulmamıştır. Askerlik durumunun ise %77 oranında belirtilmediği görülmektedir.

Tablo 5. Aday iş görenlerde aranan mezuniyet bölümleri

Yabancı dil	Sıklık	%
İngilizce	64	64%
Belirtilmemiş	32	32%
Arapça	2	2%
İngilizce, Arapça	2	2%
Bilgisayar bilgisi	Sıklık	%
Belirtilmiş	65	65%

Belirtilmemiş	35	35%
Sürücü belgesi	Sıklık	%
Belirtilmemiş	100	1
Belirtilmiş		
Askerlik durumu	Sıklık	%
Belirtilmemiş	77	77%
Belirtilmiş	23	23%

4.2. İş İlanları İle İlgili Açıklayıcı Veriler

İş ilanlarına yönelik açıklayıcı bilgilere aşağıda yer verilmiştir. Çalışma şekli sürekli ya da part time, alınacak iş gören sayısının belirtilip belirtilmediği işe yönelik yapılan tanımların olup olmadığı tabloda gösterilmiştir. Sektörde %97 oranında sürekli çalışan ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. İlanlarda işe alınacak aday sayısı %95 oranında belirtilmemiştir. İlanlarda İş tanımının ise %97 oranında belirtildiği görülmektedir.

Tablo 6. İş ilanlarına yönelik bilgiler

Çalışma şekli	Sıklık	%
Sürekli	97	97%
Part time	3	3%
Toplam	100	100%
Alınacak İşgören sayısı	Sıklık	%
Belirtilmemiş	95	95%
Belirtilmiş	5	5%
Toplam	100	100%
İş tanımı	Sıklık	%
Belirtilmiş	97	97%
Belirtilmemiş	3	3%
Toplam	100	100%

İş ilanlarında adayları ilanlara başvurmaları yönünde etkileyecek hipnotik ifadeleri gösteren tablo aşağıdadır. Adaylara sunulan ilanların %75′ inde adayı cezbedecek nitelikte ifade içermediği görülmektedir. %25′lik bir oranda ise adayı cezbedecek etkileyici ifadeler kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 7. İş ilanları için hipnotik ifadeler

Hipnotik ifadeler	Sıklık

Belirtilmemiş	75
Fırsatlar Deniz'de	6
Bizimle kariyere katılmaya var mısın?	6
Türkiye Finans'la kariyere katıl	2
Bizimle aynı geleceği görenleri YKB' ye bekliyoruz	2
Yenilik ve gelişimin peşinde koşar, kariyerini kendin yönetirsin. Çünkü sen tam bir ING' lisin!	2
Ailemize katılmaya ne dersin?	2
Bizimle birlikte büyümek, kariyerine başlamak, potansiyelini keşfetmek ve yeni bir dünyanın parçası olmak için sana sunulan fırsatları değerlendirmeye hazır mısın?	1
Masanı hazırladık	1
Bizimle çalışarak Garanti BBVA' nın bir parçası olmak ister misiniz	1
Garanti´nin bir parçası olmak ister misiniz?	1
"Bankayız ve Başkayız" mottosu tam sana göreyse	1

4.3. Adaylarda aranan kişisel özellikler

Adaylarda olması gereken işin ve pozisyonun gerektirdiği kişisel özellikler aşağıdaki sıklıkta aranmıştır. İlanlarda %75 oranından çalışandan beklenen özellikler belirtilmiştir.

Tablo 8. İşin ve pozisyonun gerektirdiği kişisel özellik gösterimi

Özellikler	Sıklık	%
Belirtilmiş	75	75%
Belirtilmemiş	25	25%
Toplam	100	

İşin ve pozisyonun gerektirdiği adaylardan beklenen özellikler arasında %17 oranında takım çalışmasına yatkınlık, %17 oranında proaktif olmak, analitik olmak, çözüm odalı olmak ve karar alabilmek ardından da %14 oranında iletişim becerisi ve kendini ifade edebilme gücü olması aranmaktadır.

Tablo 9. İşin ve pozisyonun gerektirdiği adaylardan istenilen özellikler

Özellikler	Sıklık	%
Takım çalışmasına yatkın	38	17%
Proaktif ve analitik düşünebilen çözüm odaklı, inisiyatif alabilen ve karar verebilen	38	17%
İletişim becerisi, kendini iyi ifade etme	31	14%
Diksiyonu düzgün insan ilişkilerinde başarılı	15	7%

Müşteri ve hedef odaklı çalışan	14	6%
Yaratıcı, hızlı ve yenilikçi olan, öğrenmeye açık	12	5%
İkna becerisi	10	5%
Planlama ve organize etme yeteneği	9	4%
Disiplinli, organize ve iç motivasyonu yüksek, stres yönetiminde başarılı	8	4%
Sorumluluk	7	3%
Dikkatli, detaylara önem veren	7	3%
Yoğun iş temposunda/esnek çalışma saatlerinde çalışabilen	7	3%
Aktüaliteyi takip eden	7	3%
Başarma duygusuna sahip	5	2%
Seyahat engeli olmayan	5	2%
Sunum becerisi	3	1%
Dış görünüşüne önem veren	2	1%
Teknolojiye meraklı	1	0%
Toplam	219	100%

5. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların kariyer.net sitesindeki bankacılık sektörünün ihtiyaç duyduğu çalışanların bulunabilmesine yönelik ilanları incelenmiştir. Buna göre bankaların departmanlarında farklılıklar dikkat çekmektedir. İlana konu olan bankaların bir kısmı işe alacağı çalışanın hangi departmanda çalışacağını belirtmemiştir sadece bölüm adını belirtmiştir. Aynı zamanda bankalar arasında aynı işi yapmasına rağmen departman isimleri farklılık göstermektedir. Çalışmanın daha anlaşılabilir hale gelmesini sağlamak için iş tanımından yola çıkarak departmanlar olabildiğinde tek isimlerde toplanmıştır. Bununla birlikte inceleme yapılan dönem ve mevcut durum itibari ile bankalarda en bilgi işlem, teknoloji, finans pazarlama insan kaynakları çağrı merkezi risk yönetimi ve şubelere çalışan arayışı sürmektedir.

İş ilanlarına yönelik pozisyonlar açısından bakıldığında sektörde en çok uzmana ihtiyaç duyulduğu ardından da orta düzey yönetici ve uzman yardımcısı ihtiyacı bulunduğu belirtilmektedir. İlanı yayınlanan pozisyonun belirtilmediği ilanlar da bulunmaktadır.

Aday çalışanlarda cinsiyet ayrımı yapılmadığı ilanlardan görülebilmektedir. Üst yaş sınırı belirtilmediği gibi alt yaş sınırı da çoğunlukla belirtilmemiştir. Bazı pozisyonlar için 26, 28, 30, 40 yaş altı sınırlar konulmuş ancak bu sınırlamalar oldukça azdır. Daha çok satış ekipleri, çağrı merkezi çalışanları için getirilmiş sınırlamalardır.

Eğitim açısından bakıldığında daha çok bankacılık sektöründe lisans mezunları aranmıştır. Bunu ön lisans mezunları izlemektedir. İncelenen ilanlarda yüksek lisans ve doktora mezunu şartı aranmamıştır. Aday çalışanların hangi bölümlerden mezun olmalarının beklendiği daha çok belirtilmemiş olmakla birlikte en çok sektörde, işletme, iktisat, mühendislik, bilgisayar mühendisliği, istatistik, ekonomi, endüstri mühendisliği, matematik, matematik mühendisliği, yazılım mühendisliği mezunu olmaları beklenmektedir.

Yabancı dil bilgisi olarak daha çok adaylardan %64 ingilizce bilmeleri beklenmektedir. İlanlarda belirtilen bir diğer dil ise Arapçadır. Bilgisayar bilmeleri de adaylardan beklenmektedir. İlanlarda %65 oranında bilgisayar bilgisi belirtilmiştir.

Bankacılıkta sektöründe deneyim açısından incelendiğinde yayınlanan ilanlarda deneyim çoğunlukla belirtilmemiştir. Bununla birlikte üç, beş ve bir yıllık deneyimler beklenmektedir. İlanlarda askerlik durumuna %77 oranında değinilmemiştir. Sürücü belgesi sahibi olmalarına dair herhangi bir bilgi paylaşılmamıştır. İş ilanlarındaki paylaşımların çalışma şekli %97 oranında sürekli çalışan arayışına yöneliktir. İhtiyaç duyulan çalışan sayısı ilanlarda %95 oranında belirtilmemiştir. İş tanımı %97 oranında ilanlarda yapılmıştır. Kısa ve öz şekilde pozisyonun ve görevin tanımı yapılmıştır. İş ilanlarında aday çalışanı etkilemeye yönelik, çalışılacak bankanın çalışana verdiği değeri, çalışan deneyimini, çalışanı önemseyen ifadelere ise %75 oranında rastlanmamıştır.

Adaylarda olması gereken görevin ve pozisyonun gerektirdiği özelliklere %75 oranında değinilmiştir. Bununla birlikte bankacılık sektöründe adaylardan beklenen özellikler daha çok takım çalışmasına yatkın, proaktif ve analitik düşünebilen, çözüm odaklı, inisiyatif ve karar alabilen, iletişim becerisi, insan ilişkilerinde başarılı, hedef odaklı olmaları, yenilikçi ve öğrenmeye açık, ikna becerisi yüksek, planlama ve organizasyon yeteneği gelişmiş adaylar aranmaktadır.

Adayların bilgilendirilmesi ve temin edilmesi için oldukça önemli olan internet üzerindeki ilanlar uygun ve nitelikli adayların kurumlara kazandırılması için insan kaynakları departmanı için oldukça önemlidir. Bu nedenle ilanlarda adayların beklentilerini karşılayacak şekilde bilgilendirmelerin yapılması gerekmektedir. Uygun işe uygun adayın belirlenmesi kurumların sürdürülebilir başarıları için etkinlikle takip edilmelidir.

Teknoloji ve değişimin hakim olduğu günümüzde bankaların bugünlerde bilgi işlem merkezine çalışan alımını artırdığını görmekteyiz. Diğer yandan ilanlarda departmanın belirtilmemiş olması önemlidir. Adayların bilgilendirilmesi ve ilgisinin artırılması için departman bilgilerinin paylaşılması gerekmektedir. Aday çalışanlarda aranan mezuniyet özellikleri açısından incelendiğinde iktisadi ve idari bilimler bölümlerinin daha fazla arandığı görülmektedir, bununla birlikte mühendislik bölümleri de tercih edilmektedir. Mühendislik bölümlerinden mezun adayların terfileri için sosyal bilimler alanında yönetim becerileri için daha çok çaba sarfedileceği öngörülmektedir. Alınacak işgören sayısının ilanlarda belirtilmemiş olması başvuracak adaylar açısından net olmayan bir tablo sergilemektedir. İş tanımları ağırlıklı olarak yapılmış olmakla beraber detayların da belirtilmesi adaylar için fayda sağlayacaktır diğer yandan adayların alacakları eğitimlerin belirtilmemiş olması adaylar açısından açık ve net bir bilinirlik sağlamamaktadır. Bununla birlikte kariyer yollarından bahsedilmesi adayın talip olduğu görev sonrası için fayda sağlayacak olup adayın nitelikleri açısından değerlendirmesine olumlu bir bakış açısı katacaktır. İş ilanlarında adayı cezbedecek hipnotik ifadelere yer verilmesi adayla kurum arasında ilgiyi artırarak uygun adayların kuruma kazandırılmasına olanak sağlayacaktır. Görevin gerektirdiği yetkinlikler açısından bakıldığında ifadelerin daha net belirtilmesi takım çalışmasına yatkınlık, proaktif, analitik düşünebilen gibi ölçümlenmesi net olmayan ifadeler yerine adayın ilana başvurmadan önce göreve uygunluğunu belirleyebileceği görevle ilgili daha net beklentilerin anlatılması adayla kurum arasındaki ilgiyi artıracaktır.

Çalışmada internet üzerinde ilanların yayınlandığı kariyer.net sitesindeki verilerden elde edilmiştir. Araştırmacılara internet üzerindeki ilanların diğer sitelerle de genişletilerek sürdürmeleri önerilebilir. Kurumların çalışan memnuniyetine verdikleri önem ilanlarla başlayarak kurum içindeki hayatlarını etkilemekte ve tercih edilebilir kurumlar olmaları açısından dikkatle ele alınmalıdır. Çalışan ve kurum arasındaki ilişkilerin ilanlarla başladığı unutulmadan adayların etkin şekilde seçilebilmesi için iş ilanları etkin şekilde insan kaynakları politikaları ile sürdürülebilmelidir.

KAYNAKÇA

Acar, A.C. (2009). İnsan Kaynakları Yönetimi, İstanbul, Beta Yayınları, s. 133

Andersen, A. (2000). 2001'e Doğru İnsan Kaynakları Araştırması, İstanbul, Sabah 134 Yayıncılık, s. 36

Akkurt, D. (2007). Sosyal Etkileşim ve İletişim Becerileri, <http://www.ak-kurt.com/KGikna.shtml#1> (25 Nisan 2018). s.18.

Aygün, D. (2010). "Aile İşletmelerinde Personel Temin ve Seçim Sürecinin İncelenmesi ve Keşfedici Bir Araştırma", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE s. 41-77

Basım, H.N. Şeşen, H. ve Şeşen, E. (2008). Personel Temin Sürecinde Gazete İlanları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Çalışma, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, sayı. 1. s. 35-44.

Bilgin, L., V.D. (2008). İnsan Kaynakları Yönetimi, Eskişehir, A.Ö.F Yayınları No: 902, s. 71

Cappelli, P. (2001). Making the Most of On-Line Recruiting, Harvard Business Review, McGraw-Hill Publishing, New York: USA.

Cialdini, R. B., (2001). İknanın Psikolojisi, s.45 – 68.

Erdem, B. ve Gezen, T. (2014). Turizm İşletmelerine Yönelik İş İlanlarının İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, cilt.10, sayı.21, s.19-42.

Ertaş, Ö. (2013). Okan Üniversitesi Pazarlama Bölümü Yüksek Lisans Notları, s.20.Fındıkçı, İ. (2003). İnsan Kaynakları Yönetimi, 5. baskı. İstanbul, Alfa Yayınları, s. 178

Geray, H. (2004). Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş: İletişim Alanından Örneklerle, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Geylan, R. (2000). Personel Yönetimi, Birlik Ofset, Eskişehir.

Güler, H.N. ve Marşap, A. (2019). Çağdaş Bankacılık Sisteminde Duygusal Emek ve Hipnotik Dil Kalıpları ile İkna: Banka Web Sitelerinde Bir Araştırma, Gelişim Üniversitesi 4. Uluslararası Yeni Medya Kongresi, Bildirisi, s.12

Kılıç, Ö.M. (2018). Deneyimsel Pazarlamada Etkili İletişim, İkna Teknikleri ve Emlak Sektöründen Örnek Bir Uygulama, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul, s. 70-75.

Koç, S.S. (2010). "Eleman Seçme ve Yerleştirme Sürecinde Yetkinlik Bazlı Mülakatın Önemi ve Bir Uygulama" (Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, SBE, s. 37-124

Lengnick-Hall, M. L., Lengnick-Hall, C.A. (2004). Bilgi Ekonomisinde İnsan Kaynakları Yönetimi, 1. bs., Dışbank Yayınları, s. 130-134

Levent, A. (2013). Reklamlarda Hipnotik Dil Kullanımı, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler Anabilim Dalı, Reklamcılık ve Tanıtım Bilim Dalı, s.70-71.

Marşap, A. (2017). Çağdaş Stratejik Yönetişim (Global Strateşim Sistemi),Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara,1. Basım, s.299.

Palmer, M., ve Winters, K. (1993). İnsan Kaynakları, Çev. Doğan Şahiner, İstanbul, Rota Yayınları, s. 72-76.

Sabuncuoğlu, Z. (1997). Personel Yönetimi, 8.bs.,Bursa, Furkan Yayınları, s. 99-311 144

Sabuncuoğlu, Z. V.D. (2002). "İşe Alma Sürecinde Fiziksel Özelliklerin Etkileri ve Satış Personeli Üzerinde Bir Araştırma", 10.Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiri Kitabı, Antalya, Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları No:4, s. 182

Sabuncuoğlu, Z., ve Tokol, T. (2003). İşletme, 5.bs., Bursa, Furkan Yayınları

Sabuncuoğlu, Z. (2008). İnsan Kaynakları Yönetimi, Alfa Yayınları, Bursa, s. 116

Savaş, T. (2006). Eleman Seçiminde Yetkinlik Bazlı Mülakat Teknikleri, İstanbul, Çanta Yayınları, s. 17-20

Soyük, S. (2017). Sağlık İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi, Beta Basım, 1. baskı, İstanbul.

Sözen, U. (1973), Yönetici Değerlemede Personel Seçiminin Bir Faktör Olarak Kullanılması, Nobel Yayınları, Ankara. STONEMAN.

Tolan, A. (2006). "İşletmelerde Personel Seçiminin Yeri ve Önemi", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, s. 60-68

Yalçın, S. (1994). Personel Yönetimi, 5.baskı., İstanbul, Beta Yay., s. 66

http://tdkterim.gov.tr/bts

ÖZEL HASTANELERİN KURUMSAL İMAJINI BELİRLEYEN FAKTÖRLERE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Dr. Seyit KAYA

Eko Çağrı Merkezi, seyit.kaya@gmail.com

Dr.Öğr.Üyesi Serkan DENİZ

Yalova Üniversitesi, Termal Meslek Yüksekokulu, serkand100@gmail.com

Özet

Son yıllarda özel hastane sayısında yaşanan artış beraberinde hastaneler arasında yoğun rekabeti getirmiştir. Özel hastanelerin teknolojik gelişmelerin ve yaptıkları yatırımların etkisi ile beraber giderek birbirine benzemeye başlaması ve aralarındaki farkın azalmaya başlaması özel hastaneleri tercih edilebilirlik için farklı çalışmalara yöneltmiştir. Bu çalışmalardan biri de kurumsal imaj çalışmalarıdır. Bu araştırma ile özel hastanelerin kurumsal imajını belirleyen faktörlerin önem düzeyinin ve bu faktörlerin sağlık tüketicilerinin demografik özelliklerine göre istatistiksel olarak farklılık gösterip göstermediğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırma Ekim 2019'da İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Araştırma evrenini İstanbul'da ikamet eden ve 18 yaşını doldurmuş bireyler oluşturmuştur. Araştırma verileri anket yöntemiyle toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre özel hastanelerin kurumsal imajını belirleyen en önemli faktörün sosyal sorumluluk faktörü (3,63±0,81) olduğu, en düşük öneme sahip faktörün ise fiziksel faktörler (3,44±0,74) olduğu belirlenmiştir. Yine araştırma sonuçlarına göre katılımcıların eğitim durumuna göre sosyal sorumluluk faktörüne, medeni durumuna göre de iletişim faktörüne katılım düzeylerinin istatistiksel olarak farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Katılımcıların cinsiyetine ve yaşına göre kurumsal imajı belirleyen faktörlere katılım düzeylerinin istatistiksel farklılık göstermediği belirlenmiştir. Araştırma sonuçları çerçevesinde hastane yönetimlerine olumlu bir kurumsal imaj oluşturmaya yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İmaj, Kurumsal İmaj, Hastane, Sağlık

A STUDY ON FACTORS DETERMINING THE CORPORATE IMAGE OF PRIVATE HOSPITALS

Abstract

The increase in the number of private hospitals in recent years has led to intense competition among hospitals. The fact that private hospitals are gradually becoming more similar to each other and gradually decreasing differences between them due to the technological developments and the impact of investments has led private hospitals to perform different studies for preferability. Corporate image studies are one of these studies. In this study, it is aimed to determine the significance level of the factors determining the corporate image of private hospitals and whether these factors differ statistically according to demographic characteristics of health consumers or not. The study was held in October 2019 in Istanbul. Individuals who are resident in Istanbul and above 18 years old were the population of the study. The data of the study were collected through survey method. The social responsibility factor (3.63±0.81) was found to be the most important factor determining the corporate image of private hospitals while physical factors (3.44±0.74) were found to be the factor with lowest importance based on the results of the study. According to the study, it was determined that the level of participation of the participants differed statistically to the social responsibility factor based on education level and to the communication factor based on marital status. It was determined that the level of participation of the participants to the factors determining the corporate image differed not statistically depending on the gender and age. Based on the results of the study, hospital administrations were provided some suggestions to create a positive corporate image.

Key Words: Image, Corporate Image, Hospital, Health

1. Giriş

Günümüz örgütleri yoğun bir rekabet ortamında faaliyetlerini sürdürmeye çalışmaktadırlar. Böylesi bir ortamda olumlu kurumsal imaja sahip olan örgütlerin daha çok tercih edildiği görülmektedir. Bundan dolayı özellikle son zamanlarda örgütlerin kurumsal imaj konusuyla ilgilendikleri ve olumlu bir imaj oluşturmak için ciddi anlamda çaba sarf ettikleri görülmektedir (Ekiyor vd., 2017:49-50). Günden güne gelişen ve büyüyen sağlık sektörü için de kurumsal imaj önemli hale gelmiştir. Teknolojide yaşanan gelişmeler, maliyetlerin artması, sağlık kurumların sayısının artması gibi nedenler sağlık kurumlarını özellikle özel hastaneleri varlıklarını sürdürebilme konusunda zorlamaya başlamıştır. Özel hastanelerin birbiriyle giderek benzeşmesi ve farklılaştığı alanların azalması rekabet avantajı elde etmek isteyen özel hastaneleri kurumsal imaj oluşturma çabalarına yöneltmiştir (Güleç, 2017:276).

Kurumsal imaj, bir örgütün, onun faaliyetlerinin ve onun ürünlerinin halk tarafından nasıl algılandığını ortaya koyan değerli bir varlıktır (Kolade vd., 2014:39). Kurumsal imaj, bir örgüte yönelik duyguların, fikirlerin, inançların, bilgilerin, izlenimlerin ve değerlerin toplamı olarak tanımlanmaktadır (Tran vd., 2015:89). Başka bir tanıma göre kurumsal imaj, örgütün hedef kitlesinin zihnindeki örgüte ilişkin resmi ifade etmektedir; yani örgütün ismi görüldüğünde ya da duyulduğunda veya logosu görüldüğünde hedef kitlenin aklına gelen şeydir (Gray ve Balmer, 1998:696). Diğer bir tanıma göre kurumsal imaj, tüketicilerin örgüt tarafından sunulan mal veya hizmetlere ve sosyal faaliyetlere katılımları sonucunda elde ettikleri bilgi ve deneyimlere dayanarak örgüte ilişkin geliştirdikleri genel öznel tutum ve izlenimleri ifade etmektedir (Chen ve Chen, 2014:81). Sağlık kurumları açısından kurumsal imaj ise, bireylerin bir sağlık kurumuna ilişkin düşüncelerinin, inanışlarının ve izlenimlerinin toplamı olarak tanımlanmaktadır (Bayın ve Önder, 2014:143). Kurumsal imaj sübjektif değerlendirmelerin sonucunu yansıtmaktadır. Bir kurum, hedef kitlenin bir kesimine göre olumlu bir imaja sahipken diğer kesimine göre olumsuz imaja sahip olabilmektedir (Demir ve Bağlıoğlu, 2017:5).

Kurumsal imaj, örgütlerin kendilerini iç ve dış paydaşlara daha iyi anlatabilmesi, tanıtabilmesi ve hedef kitleleri etkileyebilmesi açısından örgütler için büyük öneme sahiptir (Şişli ve Köse, 2013:166). Olumlu kurumsal imajın örgütlere birçok faydası vardır. Bu faydalar arasında; örgütün uzun vadeli amaçlarıyla ilgili yöneticiler de duyarlılık yaratması, örgütsel hedefler ve bu hedeflere ulaşabilmek için izlenecek yollara netlik kazandırması, örgüte pazarda rekabet üstünlüğü kazandırması, örgüt içi ve dışı iletişimi güçlendirmesi, müşterilere örgütün piyasadaki durumunu değerlendirebilme kolaylığı sağlaması, müşterilerin memnuniyetini, tercihlerini ve bağlılığını olumlu yönde etkilemesi, örgüte duyulan güveni arttırması, örgüte sermaye bulma konusunda kolaylık sağlaması, örgütün amaçları ve bu amaçlara ulaşabilmek için kullanılacak olan stratejilerin paydaşlar tarafından anlaşılmasını kolaylaştırması sayılabilir (Bolat, 2006:110-111).

Olumlu kurumsal imajın oluşturulması bir günde gerçekleşmez ve uzun yıllar sürebilmektedir; fakat hatalı bir karar veya davranış, onu bir anda yok edebilmektedir (Sardana, 2018:23). Kurumsal imajın olumsuz olması halinde örgüt telafisi zor zararlara katlamak durumunda kalabilir. Bundan dolayı örgütler kendi imajlarını yönetmek zorundadırlar. Örgütlerin kurumsal imajlarını yönetebilmeleri için, kurumsal imajlarını belirleyen veya etkileyen faktörleri bilmesi gerekmektedir (Aksoy ve Bayramoğlu, 2008:86). Bu açıdan yaklaşıldığında özel hastanelerin kurumsal imajını belirleyen veya etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Örneğin hastane çalışanlarının hasta ve yakınlarına karşı sergilediği tutum, tavır ve davranışlar, sağlık hizmeti sunumunda yaşanabilecek olumsuzluklar, hastanenin temizliği, hastaneye ulaşım imkanları, hastane ile ilgili edinilen bilgiler, hastane ile ilgili haberler gibi birçok faktör özel hastanelerin kurumsal imajını etkilemektedir (Güleç, 2017:279-280). Bu çalışma ile özel hastanelerin kurumsal imajını belirleyen faktörlerin önem düzeyinin ve bu faktörlerin sağlık tüketicilerinin demografik özelliklerine göre istatistiksel olarak farklılık gösterip göstermediğinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

2. Yöntem

Araştırma, Ekim 2019'da İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Araştırma evrenini İstanbul'da ikamet eden ve 18 yaşını doldurmuş bireyler oluşturmuştur. Araştırma verileri anket yöntemiyle toplanmıştır. Katılımcılardan en sık hizmet aldıkları özel hastaneleri dikkate alarak anket formunu doldurmaları

istenmiş ve özel hastanelerden hizmet almayan katılımcılar araştırmaya dahil edilmemiştir. Araştırma kapsamında 404 anket formu toplanmış; ancak geçerli olan 341 anket formu değerlendirilmeye alınmıştır.

2.1. Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan anket formu iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda araştırmaya katılanların demografik özelliklerinin belirlenmesine yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümünde ise, kurumsal imajı belirleyen faktörlere yönelik ifadeler yer almaktadır. İkinci bölümde Bayın (2013) tarafından geliştirilen "Kurumsal İmaj Faktörleri" ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, fiziksel faktörler (7 madde), iletişim faktörü (6 madde), kalite faktörü (9 madde) ve sosyal sorumluluk faktörü (4 madde) olmak üzere 4 boyuttan ve 26 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin güvenirlik düzeyini belirlemek amacıyla Cronbach's Alpha katsayıları hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 1'de gösterilmiştir. Tabloya göre ölçeğin hem genel olarak ve hem de alt boyutlar bazında güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçekteki ifadeler, 5'li Likert tipi ölçek seçenekleri ile ölçülmüştür.

Tablo 1: Güvenirlik Analizi

Boyutlar	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha
Fiziksel Faktörler	7	0,84
İletişim Faktörü	6	0,86
Kalite Faktörü	9	0,89
Sosyal Sorumluluk Faktörü	4	0,81
Kurumsal İmaj Faktörleri Ölçeği	**26**	**0,94**

2.2.Veri Analizi

Veri analizlerinde, kurumsal imajı belirleyen faktörlerin önem düzeyini belirlemek için tanımlayıcı istatistikler hesaplanmıştır. Kurumsal imajı belirleyen faktörlerin katılımcıların demografik özelliklerine göre istatistiksel olarak farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesinde ise, iki bağımsız grubun karşılaştırılmasında bağımsız örneklemler için t-testi, ikiden fazla bağımsız grubun karşılaştırılmasında ise, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Tek yönlü varyans analizi sonrasında farklılıkları belirlemek için de LSD testi kullanılmıştır.

3. Bulgular

Veri analizleri sonucunda elde edilen bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 2: Demografik Özelliklerin Dağılımı (n=341)

Demografik Özellikler	n	%
Cinsiyet		
Erkek	126	37,0
Kadın	215	63,0

Yaş		
≤ 25	188	55,1
26-35	104	30,5
≥ 36	49	14,4
Eğitim Durumu		
Lise veya Altı	123	36,1
Önlisans	89	26,1
Lisans veya Lisansüstü	129	37,8
Medeni Durum		
Bekar	230	67,4
Evli	111	32,6

Araştırmaya katılanlardan126 kişi (%37,0) erkek, 215 kişi ise (%63,0) kadındır. Katılımcıların yaş aralıklarına dağılımına bakıldığında, 188 kişinin (%55,1) 25 veya altı yaş aralığında, 104 kişinin (%30,5) 26-35 yaş aralığında, 49 kişinin de (%14,4) 36 veya üzeri yaş aralığında dağıldığı belirlenmiştir. Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında, 123 kişinin (%36,1) lise veya altı, 89 kişinin (%26,1) önlisans, 129 kişinin de (%37,8) lisans veya lisansüstü eğitim düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir. Katılımcılardan 230 kişi (%67,4) bekar, 111 kişi de (%32,6) evlidir (Tablo 2).

Tablo 3: Kurumsal İmajı Belirleyen Faktörlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Boyutlar	**n**	**Ortalama**	**Standart Sapma**	**Çarpıklık Katsayısı**	**Basıklık Katsayısı**
Fiziksel Faktörler	341	3,44	0,74	-0,34	0,21
İletişim Faktörü	341	3,47	0,76	-0,08	-0,08
Kalite Faktörü	341	3,55	0,72	-0,29	0,46
Sosyal Sorumluluk Faktörü	341	3,63	0,81	-0,48	0,35

Tablo 3'de kurumsal imajı belirleyen faktörlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır. Tabloya göre katılımcılar, özel hastanelerin kurumsal imajını belirleyen en önemli faktörün sosyal sorumluluk faktörü (3,63±0,81) olduğunu, en düşük öneme sahip faktörün ise fiziksel faktörler (3,44±0,74) olduğunu düşünmektedirler.

Tablo 4: Kurumsal İmajı Belirleyen Faktörlerin Demografik Özelliklere Göre Karşılaştırılması

Demografik Özellikler	n	Kurumsal İmajı Belirleyen Faktörler							
		Fiziksel Faktörler		İletişim Faktörü		Kalite Faktörü		Sosyal Sorumluluk Faktörü	
		Ort.	S.S.	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.
Cinsiyet									
Erkek	126	3,46	0,75	3,49	0,80	3,61	0,77	3,65	0,90
Kadın	215	3,43	0,74	3,46	0,73	3,51	0,69	3,61	0,75
		t= 0,31		t= 0,44		t= 1,22		t= 0,36	
		p= 0,76		p= 0,66		p= 0,22		p= 0,72	
Yaş									
25 veya Altı	188	3,49	0,71	3,47	0,76	3,55	0,73	3,69	0,78
26-35	104	3,32	0,76	3,46	0,79	3,51	0,78	3,48	0,90
36 veya Üzeri	49	3,51	0,79	3,50	0,66	3,64	0,53	3,68	0,66
		F= 2,13		F= 0,06		F= 0,53		F= 2,44	
		p= 0,12		p= 0,95		p= 0,59		p= 0,09	
Eğitim Durumu									
(1) Lise veya Altı	123	3,54	0,75	3,58	0,75	3,64	0,72	3,72	0,80
(2) Önlisans	89	3,47	0,64	3,46	0,69	3,57	0,69	3,72	0,72
(3) Lisans veya Lisansüstü	129	3,33	0,79	3,37	0,79	3,44	0,73	3,47	0,86
		F= 2,54		F= 2,38		F= 2,52		F= 3,88	
		p= 0,08		p= 0,09		p= 0,08		**p= 0,02**	
								Fark= 1>3, 2>3	
Medeni Durum									
Bekar	230	3,41	0,75	3,41	0,77	3,52	0,75	3,64	0,82
Evli	111	3,52	0,71	3,59	0,71	3,62	0,65	3,60	0,78
		t= -1,27		t= -2,05		t= -1,18		t= 0,46	
		p= 0,20		**p= 0,04**		p= 0,24		p= 0,64	

Tablo 4'de kurumsal imajı belirleyen faktörlere katılım düzeyinin katılımcıların demografik özelliklerine göre karşılaştırılması yer almaktadır. Tabloya göre katılımcıların *cinsiyetine* ve *yaşına* göre kurumsal imajı belirleyen faktörlere katılım düzeylerinin istatistiksel farklılık göstermediği belirlenmiştir (p>0,05). Kurumsal imajı belirleyen faktörlere katılım düzeyinin katılımcıların *eğitim durumuna* göre sosyal sorumluluk faktöründe istatistiksel olarak farklılık gösterdiği (p<0,05), diğer faktörlerde ise istatistiksel olarak farklılık göstermediği belirlenmiştir (p>0,05). Farklılık incelendiğinde

lisans veya lisansüstü eğitim durumuna sahip katılımcıların kurumsal imajın bir belirleyicisi olarak sosyal sorumluluk faktörüne katılım düzeylerinin diğer eğitim durumuna sahip katılımcılara göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Kurumsal imajı belirleyen faktörlere katılım düzeyinin katılımcıların *medeni durumuna* göre iletişim faktöründe istatistiksel olarak farklılık gösterdiği ($p<0,05$), diğer faktörlerde ise istatistiksel olarak farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p>0,05$). Farklılık incelendiğinde evli katılımcıların kurumsal imajın bir belirleyicisi olarak iletişim faktörüne katılım düzeylerinin bekar katılımcılara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

4. Tartışma ve Sonuç

Araştırma bulguları çerçevesinde katılımcılara göre özel hastanelerin kurumsal imajını belirleyen en önemli faktörün sosyal sorumluluk faktörü olduğu, en düşük öneme sahip faktörün ise fiziksel faktörler olduğu belirlenmiştir. Literatürdeki benzer araştırmalar incelendiğinde Semerci'nin (2016) bir devlet hastanesinden hizmet alan hasta ve yakınlarına yönelik yapmış olduğu araştırmanın sonuçlarına göre kurumsal imajı belirleyen en önemli faktörün kalite, en düşük öneme sahip faktörün ise sosyal sorumluluk faktörü olduğu belirlenmiştir. Önder ve Bayın'ın (2014) bir eğitim ve araştırma hastanesine başvuran poliklinik ve klinik hastalarına yönelik yapmış oldukları araştırmanın sonuçlarına göre kurumsal imajı belirleyen en önemli faktörün fiziksel faktörler, en düşük öneme sahip faktörün ise kalite faktörü olduğu belirlenmiştir. Bayın ve Önder'in (2014) bir eğitim ve araştırma hastanesinden ve bir üniversite hastanesinden hizmet alan poliklinik hastalarına yönelik yapmış oldukları araştırmanın sonuçlarına göre kurumsal imajı belirleyen en önemli faktörün her iki hastane için de fiziksel faktörler olduğu belirlenmiştir. En düşük öneme sahip faktörün ise, üniversite hastanesi için kalite ve sosyal sorumluluk faktörü olduğu, eğitim ve araştırma hastanesi için de kalite faktörü olduğu belirlenmiştir. Bu benzer araştırmaların sonuçları sosyal sorumluluk faktörünün kurumsal imajı belirleme konusunda diğer faktörlere göre daha düşük öneme sahip olduğunu göstermektedir ve bu çalışmanın bulgularını desteklememektedirler. Bunun nedeninin incelenen benzer araştırmaların kamu hastanelerinde gerçekleştirilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırma bulgularına göre katılımcıların *cinsiyetine* göre kurumsal imajı belirleyen faktörlere katılım düzeylerinin istatistiksel farklılık göstermediği belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre hem erkek hem de kadın katılımcılara göre özel hastanelerin kurumsal imajını belirleyen en önemli faktörün sosyal sorumluluk faktörü olduğu, en düşük öneme sahip faktörün ise fiziksel faktörler olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların *yaşına* göre kurumsal imajı belirleyen faktörlere katılım düzeylerinin de istatistiksel farklılık göstermediği belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre 26-35 yaş aralığında yer alan katılımcılara göre özel hastanelerin kurumsal imajını belirleyen en önemli faktörün kalite faktörü, diğer yaş gruplarına göre de sosyal sorumluluk faktörü olduğu belirlenmiştir. 26-35 yaş aralığında yer alan katılımcılara göre özel hastanelerin kurumsal imajını belirleyen en düşük öneme sahip faktörün fiziksel faktörler, diğer yaş gruplarına göre ise iletişim faktörü olduğu belirlenmiştir. Kurumsal imajı belirleyen faktörlere katılım düzeyinin katılımcıların *eğitim durumuna* göre sosyal sorumluluk faktöründe istatistiksel olarak farklılık gösterdiği, diğer faktörlerde ise istatistiksel farklılık göstermediği belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre eğitim durumu fark etmeksizin tüm katılımcılara göre özel hastanelerin kurumsal imajını belirleyen en önemli faktörün sosyal sorumluluk faktörü olduğu belirlenmiştir. Önlisans eğitim durumuna sahip katılımcılara göre özel hastanelerin kurumsal imajını belirleyen en düşük öneme sahip faktörün iletişim faktörü, diğer eğitim durumlarına sahip katılımcılara göre ise fiziksel faktörler olduğu belirlenmiştir. Kurumsal imajı belirleyen faktörlere katılım düzeyinin katılımcıların *medeni durumuna* göre iletişim faktöründe istatistiksel olarak farklılık gösterdiği, diğer faktörlerde ise istatistiksel farklılık göstermediği belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre bekar katılımcılara göre özel hastanelerin kurumsal imajını belirleyen en önemli faktörün sosyal sorumluluk faktörü, evli katılımcılara göre kalite faktörü olduğu belirlenmiştir. Hem bekar hem de evli katılımcılara

göre özel hastanelerin kurumsal imajını belirleyen en düşük öneme sahip faktörün fiziksel faktörler olduğu belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda özel hastanelerin kurumsal imajını belirleyen en önemli faktörün sosyal sorumluluk faktörü olduğu belirlenmiştir. Bundan dolayı özel hastane yönetimlerinin toplumda olumlu kurumsal imaj oluşturabilmeleri için özellikle sosyal sorumluluk faaliyetlerine önem vermesi önerilmektedir. Ayrıca olumlu imaj oluşturmak isteyen özel hastanelerin diğer faktörlere yönelik çalışmalar yapması da önerilmektedir. Bu kapsamda hastanelerin, fiziki koşullarda ve görünümünde iyileştirmeler yapmak, çalışanların kurumu en iyi şekilde temsil etmesini sağlamak, kaliteli hizmet sunmak, sosyal medyada ve sanal ortamdaki paylaşımları ve basını takip etmek, paydaşlarını ve kamuoyunu bilgilendirmek, yaşanan mağduriyetlere hızlı bir şekilde müdahale etmek gibi çalışmalarda bulunması önerilmektedir. Tüm bu çalışmalar için kurumsal imajın profesyonel bir şekilde yönetilmesi ve bu sürece tüm çalışanların dahil edilmesi de sağlanmalıdır. Bu araştırmanın sadece İstanbul'da ve çok yüksek olmayan sayıda katılımcı ile yapılmış olması bir sınırlılık olsa da, özel hastanelerin kurumsal imajını belirleyen faktörlerin önem düzeyinin ve bu faktörlerin katılımcıların demografik özelliklerine göre istatistiksel olarak farklılık gösterip göstermediğinin ortaya konulması bakımından önemlidir. Konu ile ilgili benzer çalışmaların daha fazla katılımcıyla yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

Aksoy, R. ve Bayramoğlu, V. (2008). Sağlık İşletmeleri için Kurumsal İmajın Temel Belirleyicileri: Tüketici Değerlemeleri. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* 4(7), 85-96.

Bayın, G. (2013). *Hastanelerde Kurumsal İmaj ve Hasta Bağlılığı İlişkisi: Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi ile İbni Sina Hastanesi'nde Bir Uygulama.* Yüksek Lisans Tezi, Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Bayın, G. ve Önder, Ö.R. (2014). Sağlık Kurumlarında İmaj Üzerine Bir Araştırma. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 11(27), 141-158

Bolat, O.İ. (2006). Konaklama İşletmelerinde Kurumsal İmaj Oluşturma Süreci. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 9(15), 107-126.

Chen, W.J. ve Chen, M.L. (2014). Factors Affecting the Hotel's Service Quality: Relationship Marketing and Corporate Image. *Journal of Hospitality Marketing & Management,* 23,77–96. DOI: 10.1080/19368623.2013.766581

Demir, Ö. ve Bağlıoğlu, A. (2017). Sağlık Kurumlarında Kurumsal İmaj Sürecinde Lider Yöneticilik. *Fırat Üniversitesi. İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* Cilt:I, Sayı:2, 1-26.

Ekiyor, A., Tengilimoğlu, D. ve Ergün, A. (2017). Toplum Gözünde Hastane ve Hekim İmajı. *2nd International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS),* 49-60.

Gray, E.R. ve Balmer, J.M.T. (1998). Managing Corporate Image and Corporate Reputation. *Long Range Planning,* 31(5), 695-702.

Güleç, Ş.N. (2017). Özel Hastane Tercihinde Kurumsal İmajın Rolü. *SOBİDER: Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı:16: 275-292.

Kolade, O.J., Ogunnaike, O.O. ve Osibanjo,O.A. (2014). Organizational Citizenship Behaviour, Hospital Corporate Image and Performance. *Journal of Competitiveness,* 6(1), 36-49. DOI: 10.7441/joc.2014.01.03

Önder, Ö.R. ve Bayın, G. (2014). Poliklinik ve Klinik Hastalarının Kurum İmajı ve Hasta Bağlılığı Algılarının Karşılaştırılması: Ankara'da Bir Eğitim ve Araştırma Hastanesi Örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi,* 6(4), 120-138.

Sardana, A. (2018). Corporate Image Building- A Study of Indian Corporate Sector. *Pranjana: The Journal of Management Awareness,* 21(1), 23-29.

Semerci, N. (2016). Health Determinants in Business Enterprise Image. *Journal of Strategic Research in Social Science*, 2(2), 17-38.

Şişli, G. ve Köse, S. (2013). Kurum Kültürü ve Kurumsal İmaj İlişkisi: Devlet ve Vakıf Üniversiteleri Üzerinde Bir Uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 41, 165-193.

Tran, M.A., Nguyen, B., Melewar, T.C. ve Bodoh, J. (2015). Exploring The Corporate Image Formation Process. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 18(1), 86-114. DOI 10.1108/QMR-05-2014-0046

GÜNCEL SERGİLEME YÖNTEMLERİ BAĞLAMINDA RUS İZLENİMCİLİĞİ MÜZESİ VE "GÜNEŞTE BİR YER" SERGİSİ

Doç. Burak BOYRAZ

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi

bboyraz@yildiz.edu.tr

Ü. Irmak ŞAHİN
Marmara Üniversitesi, Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencisi

irmaksahinnn@gmail.com

Öz

Araştırma çerçevesinde Rusya Federasyonu'nun kendi sanat tarihinde önemli bir yeri bulunan pentür çizgisindeki izlenimci eserlerini sergileme konusunda ne tür yöntemlerden faydalandığını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaçla ülke 2019 yılının Ağustos ayında ziyaret edilmiş ve başkent Moskova'da yer alan *Rus İzlenimciliği Müzesi*'nde incelemelerde bulunulmuştur (*Rus İzlenimciliği Müzesi* izlenimci üslubun gerek Çarlık Rusya'sı gerekse Sovyetler Birliği döneminden kalan seçkin örneklerini barındıran bir müzedir). Söz konusu incelemeler sanatsal üretimlerine 19.yy sonlarında başlayan Rus ressamlar *Pavel Benkov* (1879-1949) ve *Nicolai Fechin*'in (1881-1955) yapıtlarını merkeze alan "*Güneşte Bir Yer*" isimli geçici sergi etrafında şekillenmiştir. (Rus resim sanatında eğitimlerini ülke içinde aldıktan sonra yurt dışına çıkan bu sanatçıların yapıtları farklı rejimlere sahip olan ülkelerdeki gündelik yaşama ışık tutmaları açısından önemlidir). İncelemelerde Rus müzeciliğinin sergileme konusundaki güncel girişimleri etüt edilirken tercih edilen araçlar ve kullanılan teknolojilere dair görsel veriler toplanmıştır. Bildiri dahilinde de benzer koleksiyonlara sahip olan Türk müzelerine sergileme konusunda yeni referanslar kazandırmak adına bu veriler üzerinden yapılan değerlendirmelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güzel Sanatlar, Plastik Sanatlar, Müzecilik, Sergileme.

RUSSIAN IMPRESSION MUSEUM & "A PLACE IN THE SUN" EXHIBITION IN TERMS OF ACTUAL EXPOSITION METHODS

Abstract

Within the scope of the research, it was aimed to determine which methods the Russian Federation used to exhibit impressionist works. For this purpose, the country was visited in August 2019 and made observations in the *Russian Impressionism Museum* in Moscow (*Russian Impressionism Museum* is a museum of distinguished examples of impressionist style paintings from both the Tsarist Russia and the Soviet Union). The researches took place around a temporary exhibition called "*A Place in the Sun*", which focused on the paintings of Russian painters *Pavel Benkov* (1879-1949) and *Nicolai Fechin* (1881-1955), whose artistic production began in the late 19th century (In Russian painting, the works of these artists are important in terms of shedding light on daily life in countries with different regimes). While investigating the current attempts of Russian museology to exhibit, visual data on the exposition tools and the technologies used were collected. Within the scope of the paper, in order to give new references to Turkish museums with similar collections, evaluations made on these data were included.

Keywords: Fine Arts, Plastic Arts, Museology, Exposition.

1.Giriş

İzlenimcilik kabul görüp yaygınlaştıktan sonra diğer coğrafyalarda da tatbik edilmeye başlayan bir akımdır. Halihazırda dünya genelinde bilinen ve sanat tarihi literatüründe geniş bir yeri olan bu akımın gözlemlenebileceği ülkeler arasında Rusya Federasyonu da bulunmaktadır. Ancak Çarlık Rusya'sından Sovyetler Birliği'ne uzanan süreçteki izlenimci eserler yalnızca üsluplarıyla öne çıkmamaktadır.

Özellikle Sovyetler Birliği yıllarındaki yapıtlar Avrasya'nın[24] doğal zenginliklerinin yanı sıra bölge halklarının gündelik yaşamını ve farklı rejimlerin Ruslar üzerindeki etkilerini de betimlemektedir.

Araştırmada Rus müzelerinin izlenimci eserlere yönelik sergileme yöntemleri bir örneklem müze eşliğinde mercek altına alınmıştır. Dolaylı yoldan pentür eserlere yönelik yenilikçi sergileme çalışmalarını da irdeleyen bu araştırma için Moskova'daki *Rus İzlenimciliği Müzesi* ziyaret edilmiştir. Burada 19.yy sonlarından itibaren öne çıkan Rus ressamlar *Pavel Benkov* (1879-1949) ve *Nicolai Fechin*'in (1881-1955) yapıtlarını kapsayan "*Güneşte Bir Yer*" isimli sergi ekseninde incelemelerde bulunulmuştur. Toplanan veriler metin çerçevesinde kısa cümleler ile özetlenerek belgeleyici görseller eşliğinde takdim edilmiştir.

1.1.Araştırmanın Amacı

Sergileme konusuna Batı ekseninde bakıldığında geniş bir literatüre erişilebilir. Yayınlar arasında nadire kabinelerinden, çağdaş sanat müzelerinin radikal girişimlerine kadar derin bir tarihçeyi kaleme alan eserler mevcuttur. İlgili eserler bu coğrafyanın etkileşimsel uygulamalar ve teknoloji kullanımı konusunda cesaret kazandığını ifade eder niteliktedir. Buna karşın dünyanın diğer ucundaki sergileme çalışmaları hakkındaki bilgilerimiz görece azınlıktadır. Dolayısıyla araştırmanın amacı günümüz sergileme yöntemlerinin ulaştığı noktayı (bilhassa pentür eserlere odaklanan uygulamaları) Batı dışındaki bir ülkeden, Rusya Federasyonu üzerinden irdelemektir.

1.2.Araştırmanın Yöntemi

Araştırma için Rusya Federasyonu'nun başkenti Moskova'da yer alan ve özellikle Rus sanatçıların yapıtlarını barındıran *Rus İzlenimciliği Müzesi* ziyaret edilmiştir. Metinde sunulan veriler ve destekleyici görseller saha araştırması sırasında gözlem metodu ile edinilmiştir. Ayrıca veriler için kısmi bir literatür taraması yapılmış, değerlendirmeler bu tarama ışığında kaleme alınmıştır.

1.3.Araştırmanın Kapsamı

İlgili sergiye yönelik girişimlere hem direk hem de dolaylı bir perspektif ile yaklaşılmıştır. Sergi için tercih edilen yöntemlerin uzantısı sayılan etkileşimsel ekipmanlar ve teknolojik cihazlar metnin ana konusudur. Sergiye dolaylı yoldan tesir eden yani ziyaretçilere sergi temasını ve ilgili bilgileri ifade etme hususunda yardımcı bir misyon üstlenen yan etkinlikler (söyleşiler, eğitim etkinlikleri vb.) ise kapsam dışındadır.

2.Bulgular

Rus İzlenimciliği Müzesi Moskova'nın merkezinde yer alan ve sıra dışı mimarisi ile dikkat çeken bir müzedir (*Bkz. Resim 1*).[25] Öncesinde gıda fabrikası olarak işlev gören bir binada konumlanan müze, izlenimciliğin Rus resim sanatına dahil olma serüvenini farklı dönemlerden Rus ressamların[26] yapıtları ile anlatmaktadır.[27] 2019. "*Güneşte Bir Yer*" isimli geçici sergi ise ziyaretçilere *P. Benkov* ve *N. Fechin*'in eserlerini sunmaktadır. Sergiye yönelik incelemelerde öne çıkan belli başlı izlenimler şu şekildedir;

[24] Avrasya, coğrafi olarak sınırları kesinleşmemiş olsa bile özellikle siyaset bilimciler tarafından kullanılan ve genellikle de Doğu - Güneydoğu Avrupa, Rusya, Kafkasya ve Orta Asya'ya işaret eden bir terimdir. Ayrıca Bkz. *Avrasya Ekonomik Birliği*. *Elnur İsmayıl*'ın belirttiği gibi *Avrasya Birliği* projesi *Vladimir Putin*'in (1952) Ekim, 2011 tarihli önerisi ile gündeme gelmiştir (İsmayıl, 2016: 127). 01 Ocak 2015 tarihi itibarı ile bu birliğin öncü adımı olan *Avrasya Ekonomik Birliği* kurulmuştur.

[25] Günümüz müzeleri özgün mimarileri ile de öne çıkmaktadır. *Banu Çolak* bunun nedenini şu şekilde özetlemiştir; "*Sergi mekanı kendi biçimsel özellikleri ile yapıtın algılanmasında izleyiciye farklılıklar sunar. Günümüzde yapıtların sergilendiği mekanlar anlamında müzeler tasarımlarında geniş bir çeşitlilik göstermekte ve bu sayede yapıt-mekan-izleyici etkileşiminde açık, çok katmanlı ilişkilerin gelişmesine olanak tanımaktadır*" (Çolak, 2011: 44).

[26] Bkz. *Valentin Serov* (1865-1911), *Konstantin Korovin* (1861-1939), *Igor Grabar* (1871-1960) vb.

[27] Müzenin hamisi Rus yatırımcı *Boris Mints*'dir (1958). Mevcut koleksiyondaki eser sayısı yetmişin üzerindedir.



Resim 1. *Rus İzlenimciliği Müzesi* / Moskova. Dış cephe ve iç mekandan kesitler. **Kaynak.** Ü. Irmak Şahin,

a) "*Güneşte Bir Yer*" sergisi için sergileme konusunda dikkat çeken ilk özellik sergi için tercih edilen grafiksel öğelerin bütüncül özellikler göstermesidir.[28] Bunun en göze çarpan örneği bilgi etiketleridir. Bilgi etiketleri sergi salonunun gri duvarlarından ayrışacak biçimde sarı renkli dikdörtgen prizmalar üzerine yerleştirilmiştir. İzlenimciler için anlam taşıyan gün ışığına gönderme yapan prizma kaideli bu etiketlerde kullanılan diller (kalın yazı karakteri ile) Rusça ve (ince yazı karakteri ile) İngilizcedir (*Bkz. Resim 2*).



Resim 2. *Rus İzlenimciliği Müzesi* / Moskova. "*Güneşte Bir Yer*" için hazırlanan bilgi etiketlerinden kesitler. **Kaynak.** Ü. Irmak Şahin Arşivi, 2019.

b) Sergilemede projeksiyonlar ve yüksek çözünürlüklü dijital ekranlar kullanılmıştır. Bu ekipmanların kullanım amacı hedef kitlelere sanatçıların biyografileri ve içinde bulundukları toplumların karakteristik özellikleri hakkında kısa bilgiler vermektir.[29] Ayrıca salonlarda holografi teknolojisinden de yararlanılmış ve izlenimci üsluba dair teknik bilgiler (Bkz. renk ve malzeme bilgisi) bu teknoloji ile sunulmuştur (Bkz. *Resim 3, 4* ve *5*).

[28] *Çiğdem Demir*'in de belirttiği gibi; "*Uzun bir geçmişe sahip olan sergileme tasarımı, son dönemlerde grafik tasarımın yeni ve etkin alanlarından biri olarak değerlendirilmeye başlanmıştır*" (Demir, 2008: 52).

[29] *Züleyha Aykut*'un aktardığı şekliyle; "*Müze sergilemelerinde ziyaretçi ile etkileşime geçecek ve bağlantı kuracak mekânın tasarlanması ve bunun için de bir hikâyenin olması gerekir*" (Aykut, 2017: 220). Sergi için *P. Benkov* ve *N. Fechin*'in seçilmesi nedeni iki sanatçının kariyerlerinin aynı coğrafyada başlayıp farklı rejimlerdeki ülkelerde sürmesidir. Zira *P. Benkov* Özbekistan'a göç edip Özbek halkının gündelik yaşamını etüt ederken, *N. Fechin* Birleşik Devletler'e giderek Batı'ya uyum sağlamaya çalışmıştır. Bunun dışında sergide modernleşme kavramı da sorgulanmış, Çarlık Rusya'sında 19.yy sonlarında baş gösteren ayaklanmalara ve aydınların tutumuna değinilmiştir (19. yy sonlarındaki Çarlık Rusya'sı ve aydın kesim ile olan ilişkisi üzerine *Ümmet Erkan*'ın şu şekilde bir ifadesi bulunmaktadır; "*Devlet ile ilişkisi bozulan ve giderek daha da radikalleşen aydınların en azından bir bölümü ülkenin içinde bulunduğu durumda halka zorla dayatıldığını ileri sürdükleri modernleşmeyi sorumlu tutmaya başlamıştır*" (Erkan, 2017: 67)).



Resim 3, 4 ve 5. *Rus İzlenimciliği Müzesi* / Moskova. "*Güneşte Bir Yer*" sergisinde kullanılan teknolojilerden kesitler. **Kaynak.** Ü. Irmak Şahin Arşivi, 2019.

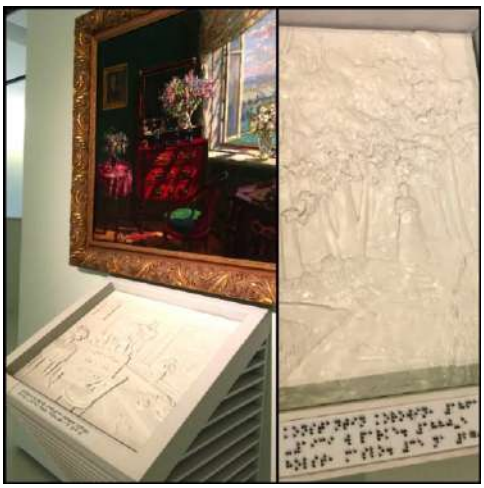
c) Müzede deneyimleme olgusu da geri planda bırakılmamıştır. Bu olgu için görme ve işitme duyularına ek olarak bir duyuya daha odaklanılmış ve cam fanuslar içinde sanatçıların tasvir ettiği coğrafyalara özgü floralardan koku örneklerine yer verilmiştir (*Bkz. Resim 6 ve 7*).





Resim 6 ve 7. *Rus İzlenimciliği Müzesi* / Moskova. "*Güneşte Bir Yer*" sergisinde kullanılan ve koku duyusuna hitap eden cam fanuslardan kesitler. **Kaynak.** Ü. Irmak Şahin, 2019.

d) Sergi için engelli bireylere odaklanan çalışmalar da yapılmıştır. Salonlarda görme engellilerin yapıtları algılaması için eserlerdeki kompozisyon öğelerini betimleyen kabartmalar kullanılmıştır. Aynı kabartmalarda Braille alfabesi aracılığı ile eser künyelerine de yer verilmiştir (*Bkz. Resim 8*).



Resim 8. *Rus İzlenimciliği Müzesi* / Moskova. "*Güneşte Bir Yer*" sergisi için farklı hedef kitleler adına hazırlanan sergileme ekipmanları. **Kaynak.** Ü. Irmak Şahin, 2019.

e) Sergide dikkat çeken bir diğer cihaz ise Rus sanatçıların resim malzemelerine odaklanan teknoloji destekli uygulamadır. Bu uygulamada izlenimci ressamların kullandığı; fırça, spatul ve benzeri resim malzemeleri dokunmatik özelliklere sahip bir ekranın ardına yerleştirilmiştir. Ziyaretçi bu ekran üzerinden isimleri belirtilen malzemelere temas ederek söz konusu malzemenin işlevine yönelik hareketli görselleri izleyebilmekte, hazırlanan sorulara cevaplar verebilmektedir (Bkz. *Resim 9*). Benzer bir uygulama sanatçı biyografilerinin anlatılması için de kullanılmıştır (Bkz. *Resim 10*).



Resim 9. *Rus İzlenimciliği Müzesi* / Moskova. "*Güneşte Bir Yer*" sergisinde bulunan, ilgili sanatçıların resim malzemelerini ve bu malzemelerin işlevlerini betimleyen teknoloji destekli uygulama. **Kaynak.** Ü. Irmak Şahin, 2019.



Resim 10. *Rus İzlenimciliği Müzesi* / Moskova. "*Güneşte Bir Yer*" sergisinde bulunan ve ilgili sanatçıların biyografilerine / dönemlerine / kullandıkları malzemelere / atölyelerine yönelik bilgiler veren uygulama. **Kaynak.** Ü. Irmak Şahin, 2019.

SONUÇ

Değişim konusunda içinde bulunduğumuz yüzyılda sıkı bir istikrar yakalayan teknoloji olgusu beraberinde bir takım yenilikler de getirmiştir. Bilgi ekonomisi penceresinden bakıldığında farklı sektörlerde kendini göstermiş olan görsel ağırlıklı teknoloji uygulamaları artık kültürel alanlarda da yer edinmiş; iletişim, bilgi verme ve deneyim kazandırma gibi amaçlara hitap eden cihazlar müzelerin vazgeçilmez ekipmanlarına dönüşmüştür.

Batı müzelerinde sıklıkla rastladığımız etkileşimsel uygulamalar, yüksek çözünürlüklü dijital ekranlar, projeksiyonlar ve holografi düzenekleri güncel müze sergilemelerinde bilgiye ulaşmak için öne çıkan yeni enstrümanlardır. Söz konusu enstrümanlar hedef kitlelere "keşif" niteliğinde bir müze ziyareti

sunarken, ilgili cihazların kullanım alanlarının çeşitlilik kazanması küratörleri teknolojiyi yakından takip etmeye yönlendirmiştir.[30]

Farklı bir coğrafyadan seçtiğimiz örneklemimiz; *Rus İzlenimciliği Müzesi* genel anlamıyla bir sanat müzesidir. Fakat müzenin eserlerin arka planını ifade etmek için izlediği rota tarihsel bilgilere de değinmektedir. Bu açıdan bakıldığında sergileme yaklaşımının sadece estetik kaygı gütmeyen, Rus sanat tarihinden pasajlar da sunan bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir.

Mevzu bahis yaklaşım içinde teknoloji tıpkı Batı müzelerinde olduğu gibi önemli bir yer tutmaktadır. Bu ifadeyi desteklemek için projeksiyonlardan holografi ekipmanlarına kadar pek çok örnek tespit edilmiştir. Diğer taraftan salonlarda görme ve işitme dışındaki duyulara hitap eden ancak teknoloji destekli olmayan (deneyimleme esaslı) uygulamalar da mevcuttur. Ziyaretçilerin kokuları algılaması adına kullanılan cam fanuslar bunlardan biridir. Yine *Resim 8*'de yer verildiği gibi tabloların yanına görme engelliler için dokunma duyusuna hitap eden kabartmalar yerleştirilmiştir.

Verilerden hareketle *Rus İzlenimciliği Müzesi*'nin Batıdaki benzer müzeler ile örtüşen bir sergileme anlayışına sahip olduğu söylenebilir. Dolayısıyla çağdaş müzecilik yaklaşımı konusunda sınırların genişlediğini ve bu yaklaşıma dair göstergelerin artık belirli bir coğrafyaya özgü olmadığını belirtmek gerekir. Bununla birlikte günümüzde pek çok müzede birbirine benzer ekipmanlar kullanılmakta hatta bu ekipmanların kullanım amaçları dahi yakınlıklar göstermektedir. Bu anlamda müzeciler yenilikçi adımlar atmak ve sergileme konusunda özgün bir çizgi yakalamak için inovasyon konusundaki gelişmeleri takip etmeli ve bu gelişmelerin "uyarlanabilirliğini" iyi etüt etmelidir.

Kaynakça

AYKUT, Z. (2017). "Müze Sergilemelerinde İzleyici-Sergi Etkileşimi Bağlamında Mekan Tasarımı". *Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat*, 2 (2), 219-242.

ÇOLAK, B. (2011). "Tarihsel Süreç İçerisinde Müzelerle Birlikte Değişen Sergileme Mekanları; New York Modern Sanat Müzesi (MoMA) ve Frankfurt Modern Sanat Müzesi (MMK) Örneği". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (30), 37-45.

DEMİR, Ç. (2008). "Günümüz Sergileme Tasarımı, Türleri ve Londra'dan Sergileme Tasarımı Örnekleri". *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1 (2), 51-65.

ERKAN, Ü. (2017). "Rus Modernleşmesinde Batı Karşıtlığının Tarihsel Temelleri". *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi E-Dergisi*, 4 (1), 52-70.

İSMAYIL, E. (2016). "Rusya'nın Avrasya Birliği Politikası", *Avrasya Etütleri*, 49, 125-151.

[30]Günümüz müzelerinin sergileme yaklaşımlarına göz gezdirdiğimizde ilgili girişimlerin müzenin koleksiyon içeriğine göre belirlendiğini görmek mümkündür. Mevzu bahis girişimlerin belirlenmesindeki bir diğer kıstas ise hedef kitlelerdir. Hedef kitleler toplumsal özelliklere göre tespit edildiği gibi fiziksel özelliklere göre de kategorize edilmektedir.

KÖY ENSTİTÜLERI GENEL BAKIŞ

Dr. Deniz DOĞRU

Köy Enstitülerine Giden Süreç

XIX. yüzyıla kadar Osmanlı eğitim teşkilatının temelini genel anlamda mahalle mektepleri ile başkentte açılan batı tarzındaki okullar oluşturmaktadır. Ancak II. Mahmut'la birlikte Osmanlı Devleti her alanda Batı merkezli bir yenileşme hareketine başlamıştır. Eğitim alanında önemli adımlar atılmıştır. Bu alandaki en önemli düzenleme 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'dir. Bu Nizamname ile ilköğretim, ortaöğretim meseleleri ile öğretmen yetiştirme meseleleri ele alınmıştır.[1] II. Meşrutiyet döneminde eğitim öğretimin yapılanmasında önemli adımlar atılmaya devam edildi. Nitekim bu dönemde okullaşma sayısında artış olduğu gibi ilk kez özel okullar açılmaya başlandı.[1] II. Meşrutiyet döneminde devletin yönetimini ele geçiren İttihat-Terakki'nin programında; ilköğretimin zorunlu olması, cemaat okullarında Türkçe dersinin zorunlu olması, ilköğretim ve ortaöğretimin bir bütün olarak görülmesi gibi konulara yer verilmiştir.[1]Ancak siyasi kadroların tutumu, önce Balkan Savaşları hemen arkasında da I. Dünya Savaşının olması İttihat Teraki'nin programında yer alan hedeflerin gerçekleşmesini engellemiştir.

I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesiyle Osmanlı Devlet'i son buldu. Anadolu merkezli başlayan millî mücadele savaşıyla bir yandan işgalci güçler Anadolu topraklarından çıkarılırken, diğer taraftan da yeni kurulan Türk devletinin de kurumları oluşturuluyordu. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Ankara'da açılarak bunun en önemli adımı atıldı. Açılan meclisin ilk faaliyetlerinden biri bakanlıkların oluşturulmasıdır. Maarif Vekilliği'ne Rıza Nur getirildi.[1] Maarif Vekilliği'nin bu sıradaki en büyük uğraşı öğretmen maaşının ödenmesidir. Maaşlarını alamayan öğretmenlerin görevlerini bırakmaları sonucunda çok sayıda okul kapanmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile eğitim sisteminde hem kurumsal hem de anlayış olarak yeni bir yapılanma süreci başlamıştır. Eğitim alanında yapılan yeniliklerin ilki, 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü olmuştur.[1] Bu kanunla II. Mahmut döneminden itibaren devam eden eğitim öğretimdeki düalizme son verilerek eğitim – öğretimde birlik sağlanmıştır. Aynı zamanda eğitim ve öğretimde millilik ve laikleşme süreci de başlamışıtır. Bu süreç 3 Mart 1924'te halifeliğin kaldırılması, 1925'te tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması, 1925'te milletlerarası saat ve takvimin kullanılması kanunu, 1928'de yeni rakamların ve Latin harflerinin kabulü ile eğitim ve kültürel alandaki yapısal yenilikler devam etmiştir.[1] Bunların içerisinde en önemlisi Latin harflerinin kabulü olmuştur. Çünkü bu kanunun kabulü ile bütün ülkede eğitim öğretim seferberliği başlatılmıştır. Latin alfabesinin kabulüne kadar okuma yazma oranı çok düşüktür. Latin alfabesinin kabulü ile bu oran sıfırlanmıştır. Dolayısıyla eğitim öğretim seferberliği hemen hemen sıfır noktasından başlamıştır.

Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımı 1927'de yapılmıştır. Bu sayıma göre toplam nüfus 13, 648, 270 iken okuma yazma bilenlerin sayısı 1, 111, 496'dır. Bununda toplam nüfusa oranı %12'ler civarındadır. Toplumdaki okuryazar oranını artırmak için millet mektepleri ve halk evleri açılmıştır. Diğer yandan öğretmen ve eğitmen yetiştirmek amacıyla öğretmen okulları ile eğitmen kursları açılmıştır. Bunlardan ilki dönemin Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan tarafından Eskişehir Mahmudiye Köyünde açılan eğitmen kursudur. Buna müteakiben İzmir Kızılçullu'da ve Eskişehir Çifteler'de "Köy Öğretmen Okulları" açılmıştır.[1] Bütün bu girişim ve yapılanmalara rağmen istenilen sonuca ulaşılamamıştır.

Ancak açılan köy öğretmen okullarındaki başarı bu okulların sayısının arttırılmasını sağladığı gibi daha sonra açılan köy enstitülerinin temelini de oluşturmuştur.[1]

Köy Enstitülerinin Kurulması

Köy Enstitülerinin kurulmasının sebeplerini, enstitülerin kurulma tarihi olan 1940'a kadar ki eğitim alanındaki girişimlerin ve kurumsal yapılanmaların istenilen sonucu vermemesinde aramak gerekir. Cumhuriyetin ilan edilmesinden itibaren 1940'a kadar ki o süreçte eğitim öğretim alanındaki oluşumları şöyle sıralayabiliriz.

- Eğitim ve kültürel alandaki inkılaplar,
- Yabancı bilim adamlarının getirilmesi,
- Köy muallim mektepleri,
- Millet mektepleri,
- Eğitmen kursları,

Bu oluşumlardan istenilen amaçlara ulaşılamamasının gerekçeleri en iyi şekilde 17-29 Temmuz 1939 tarihinde gerçekleştirilen I. Maarif Şurasında ifade edilmiştir.[1] İlköğretim meselesini ele alan şurada köylünün eğitimi için köylere gönderilen öğretmenin sadece okuma yazma öğreten biri değil, aynı zamanda köye rehberlik edebilecek farklı alanlarda bilgi ve tecrübe sahibi kişiler olarak yetiştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu yüzden de yetiştirilecek öğretmenlerin çok yönlü ve köy hayatına aşina kişiler olması gerektiği ifade edilmiştir.

Köy enstitülerinin açılması için gösterilen çabaların ve yeniliklerin istenilen sonucu vermemesinin sebebini sosyo-ekonomik yapıda aramak gerekir. 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımına göre toplam nüfus 13.648.270 iken bunun 3.305.879'u şehirde yaşamakta, geriye kalan 10.342.391 ise köylerde yaşamaktadır. 1935 yılındaki nüfus sayımı sonuçlarına bakıldığında aradan sekiz yıl geçmesine rağmen bu dağılımda değişen çok fazla bir şey yoktur. 1935 yılında yapılan sayımda şehirde yaşayan nüfus 500.000 civarında artarak 3.802.642 olmuş iken, köy nüfusu 2.000.000 artarak 12.355.376'ya ulaşmıştır. Yine bu sayımdaki istatistiklere bakıldığında şehir ve kasabalarda okula gitme oranı %80, köylerde ise bu oran %26'dır.[1] Bu istatistiki verileri değerlendirdiğimizde nüfusun dörtte üçü köylerde yaşamaktadır. Bu sebepledir ki köye gidilmeden ve köyün ihtiyaçlarına uygun bir eğitim sistemi kurmadan ülke genelinde okuma yazma oranını artırmak ve sosyo-ekonomik yapıyı değiştirmek mümkün değildir. Bunun farkına varmış olan dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, "*Türk köylüsüne istenildiği gibi ve onun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde verilmeyen unsurlardan birinin "kültür" olduğunu söylemiştir. Nüfusun büyük bir kısmı köylerde yaşamasına rağmen 41 bin köyün ancak 5 bininde okul olduğundan ancak 250 bin kadar çocuk okutulabilmekte, 1 milyona yakın çocuk ise her yıl okuma-yazma bilmeyen büyük kütlenin içine gönderilmektedir. Bu manzaranın dehşetini gören Maarif Vekaleti, Klasik tahsil usulleriyle bu yükün altında kalkılamayacağını pek yerinde ve pek haklı olarak kabul etmiş bulunuyor*." demektedir.[1]

1935 yılında Milli Eğitim Bakanı olan Saffet Arıkan, İlköğretim Genel Müdürlüğüne de İsmail Hakkı Tonguç'u getirmiştir.[1]Köy Enstitülerinin fikir babalarından olan Tonguç 1936 yılında Eskişehir Mahmudiye'de bir kurs açmıştır. Bu kursta askerliğini yapmış okuryazar gençlerden seçtiği bir grubu alıp yetiştirmiştir. Burada eğitmen olarak yetiştirdiği gençleri köylere öğretmen olarak göndermiştir. [1] Bu uygulamada başarılı sonuçlar alındığı için bunun yasal zeminini oluşturmak amacıyla bu konuyu teklif olarak 4 Haziran 1937 tarihinde meclis gündemine getirmiştir.[1] Bu teklif mecliste görüşülüp 11 Haziran 1937 tarihinde kabul edilmiştir. 24 Haziran 1937tarih ve 3639 sayılı "Köy Eğitmenleri Kanunu" olarak Resmi Gazetede yayımlanarak, yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun'da köy öğretmenlerinin yetiştirilmesinin amacı 1. maddede şöyle ifade edilmiştir: "*Nüfusları öğretmen gönderilmesine elverişli*

olmayan köylerin öğretim ve eğitim işlerini görmek, ziraat işlerinin fenni bir şekilde yapılması için köylülere rehberlik etmek üzere köy öğretmenleri istihdam edilir"

İlk uygulamadaki başarı ve yasal zeminin bu kanunla oluşturulmasından sonra Eskişehir Çifteler, İzmir Kızılçullu ve Edirne Karaağaç'ta eğitmen kursları açılmıştır.

Bu sürecin gerçekleşmesinde Talim ve Terbiye Kurulu üyesi Dr. Halil Fikret Kanat'ın da etkisi olmuştur. Kanat bu konuyla ilgili düşüncelerini Saffet Arıkan'a sunduğu gibi bir rapor olarak Talim ve Terbiye Kurulunda da gündeme getirilmiştir. Saffet Arıkan kendisine verdiği cevapta Kızılçullu'daki Amerikan Kolejinin satın alınarak yeni tip köy öğretmen okulunun açılacağını ifade eder. Konu Talim ve Terbiye Kurulunda da tartışıldıktan sonra bakanın onayı alınarak harekete geçilmiştir.[1]

Dönemin İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç, İlköğretim Müfettişi Emin Soysal'ı okul müdürü olarak İzmir Kızılçullu Köy Öğretmen Okuluna atamıştır. Aynı yıl bir okul da Eskişehir Çifteler'de açılmıştır. Bu okulların bulundukları bölgelerde yapmış oldukları başarılı uygulamalar ve çalışmalar dikkat çekmiştir.[1] Daha sonraki yıllarda bunlara yenileri eklenmiştir. Köy Enstitüleri'ne giden süreçte son adım eğitmen kurslarının 7 Temmuz 1939 tarih ve 3704 sayılı kanuni düzenleme ile Köy Öğretmen Okulları idaresine dâhil edilmesi olmuştur.[1] Köy Enstitülerinin açılmasına kadar olan dönemdeki girişimlerin, uygulamaların ve bunlarla ilgili yapılan yasal düzenlemelerin ortak noktası, sadece meseleyi ülke genelinde okur-yazar sayısını arttırmak olarak görmeyip ülkenin her alanda topyekûn kalkınma meselesi olarak görmeleridir. Bunun da ancak köye gitmek ve köylüyü kalkındırmakla mümkün olacağını tecrübe etmişlerdir. Çünkü bu yıllarda ülke nüfusunun dörtte üçü köylerde yaşamaktadır. Türkiye İstatistik Kurumunun nüfus sayımları ile ilgili aşağıdaki tabloda yer alan veriler bunu açıkça göstermektedir.[1]

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Şehirde Yaşayan	Köyde Yaşayan
1927	13 648 270	3 305 879	10 342 391
1935	16 158 018	3 802 642	12 355 376
1940	17 820 950	4 346 249	13 474 701

Tablo 1. 1927, 1935, 1940 Yıllarına Ait Nüfus Sayımı Verileri

Saffet Arıkan'ın bakanlığından sonra Milli Eğitim Bakanlığına 28 Aralık 1938 tarihinde Hasan Ali Yücel getirilmiştir.[1] Kendisi bakanlık görevine gelmeden önce eğitimin her aşamasında görev almıştır. 1922 yılında İzmir Erkek Öğretmen Okulunda Türkçe ve edebiyat öğretmeni olarak başladığı eğitim hayatı bakanlığa getirilene kadar aralıksız devam etmiştir. Bu sebepledir ki Köy Enstitülerinin kurulmasına kadar olan sürecin içinde bir eğitimci olarak bulunduğu için gerekli tecrübeye ve bilgiye sahiptir.[1] Bakanlığa geldiğinde İlköğretim Genel Müdürü olan İsmail Hakkı Tonguç'un görevine devam etmesini istemiştir. Tonguç'da kabul ederek görevine devam etmiştir. Bakan göreve geldikten sonra gerçekleştirdiği ilk Maarif Şurasında şu hedefleri belirlemiştir. "*Köy öğretmenini; köyde doğmuş, büyümüş, köy hayat şartlarını yakından duymuş gençler arasından seçip köy hayat şartlarını canlı olarak yaşadığı öğretmen okullarında yetiştirmeği prensip olarak ele almış bulunuyoruz…" Açılmış ve açılacak köy okullarını beş sınıf halinde kurma esasını takip ediyorum ve bu hususta parti programının emrini yerine getirmeyi Maarif Vekilliğinin başlıca vazifelerinden sayıyorum. Ne kadar iyi şartlar altında kurulmuş olursa olsun bir köy okulu sadece üç sınıf halinde kaldıkça rolünü hakkıyla ifa edemeyeceğine kanaatimiz vardır. Onun için bugün mevcut üç sınıflı köy okullarını, Partimiz maarif programında tespit ettiği esaslara uygun olarak, beş sınıfa çıkarma düşüncesindeyiz. Bundan sonra kuracağımız köy okullarını beş sınıflı olarak açacağız.*"[1]

Yücel'in bu konuşması bir yönü ile Saffet Arıkan döneminde, İsmail Hakkı Tonguç'un girişimleri ile başlayan köy merkezli eğitim-öğretim faaliyetinin ve kalkınma hamlesinin doğru olduğunun göstergesi, diğer taraftan da yetersiz yönlerinin bulunduğunun ve bunun nasıl giderileceğinin de açık ifadesi olmuştur. Nitekim bu şûradan kısa bir süre sonra 17 Nisan 1940 tarih ve 8803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu mecliste oylanarak kabul edildi. Bu kanun ile enstitülerin amaçları, çalışma usulleri ve işleyişleri açık bir şekilde ifade edildiği gibi daha önce kurulmuş olan köy öğretmen okullarının ismi Köy Enstitülerine dönüştürülmüştür. Bu Kanun'un birinci maddesinde enstitülerin amacı, altıncı maddede öğretmenlerin görevi çok açık bir şekilde şöyle ifade edilmiştir.[1]

"Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde Maarif Vekilliğince Köy Enstitüleri açılır."

"Köy Enstitülerinden mezun öğretmenler, tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini görürler. Ziraat işlerinin fenni bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atölye gibi tesislerle köylülere rehberlik eder ve köylerin bunlardan istifade etmelerini temin eder."

Kanunun kabul edilmesi ile Türk eğitim tarihinde Köy Enstitüleri dönemi başlamış oldu. Hemen 14 Köy Enstitüsü kurulmuştur. Bu enstitülerin kuruldukları yerler ve görev alan ilk idarecileri ise şunlardır:[1]

	Kurulduğu Yer	**Kuruluş Tarihi**	**İlk Yöneticiler**
1	Adana – DÜZİÇİ	1940	Lütfi DAĞLAR
2	Antalya – AKSU	1940	Talat ERSOY
3	Balıkesir SAVAŞTEPE	1940	Sıtkı AKKAY
4	Eskişehir – ÇİFTELER	1937	Remzi ÖZYÜREK
5	Isparta – GÖNEN	1940	Ömer UZGİL
6	İzmir – KIZILÇULLU	1937	Emin SOYSAL
7	Kastamonu – GÖLKÖY	1938	Ali Doğan TORUN
8	Kars – CILAVUZ	1940	Halil AĞANOĞLU
9	Kayseri – PAZARÖREN	1940	Salori Kolçak
10	Kocaeli – Arifiye	1940	Süleyman Edip BALKIR
11	Malatya – Akçadağ	1940	Şinası TAMER
12	Samsun – AKPINAR	1940	Nurettin BİRİZ
13	Trabzon – BEŞİKDÜZÜ	1940	Hürrem ARMAN
14	Trakya – KEPİRTEPE	1938	Nejat İDİL
15	Aydın – Ortaklar	1944	Hayri ÇAKALOZ
16	Diyarbakır – Dicle	1944	Nafiz EVREN
17	Erzurum – PULUR	1942	Ahmet KORKUT
18	Konya – İVRİZ	1941	Recep GÜREL
19	Sivas PAMUKPINAR	1941	Şinasi TAMER
20	Van – ERNİS	1948	İbrahim OYMAK

Tablo 2: İlk Kurulan Köy Enstitüleri

Tabloda yer alan enstitülerin ilk on dördü Köy Enstitüsü Kanunu'nun kabulünden hemen sonra açılmıştır. Bunlardan bir kısmı ise daha önce kurulmuş olan köy öğretmen okullarının bu kanunla enstitüye dönüştürülmesiyle oluşturulmuştur. Geriye kalanlar ise sonraki yıllarda açılmıştır.

Köy Enstitülerinde Uygulanan Programlar

1943 yılına kadar enstitülerde uygulanacak Milli Eğitim Bakanlığının yayınladığı ortak bir program yoktur. Her enstitü kurulduğu bölgenin koşullarına uygun olarak kendi programını hazırlar, bu program Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylandıktan sonra uygulanırdı.[1] Ancak programların temel felsefesi İlköğretim Genel Müdürü ve enstitülerin fikir babası İsmail Hakkı Tonguç'un şu ifadesinde kendini bulmaktadır: "İş içinde, iş kanalı ile iş için eğitim".[1] Nitekim enstitüler konusunda bugüne kadar yapılan çalışmalar içinde en titiz ve geniş çalışmayı yapan Prof. Dr. Nurgün Koç enstitülerde yapılan eğitim öğretim faaliyetlerini üç bölüme ayırmıştır:

a) Kültür Dersleri
b) Ziraat İşleri
c) Köyde işe yarayacak bir mesleği öğretmek amacıyla atölye işleri

Enstitülerde uygulanan derslere bakıldığında da Koç'un sınıflandırmasının ne kadar yerinde olduğu anlaşılır. Enstitülerde beş yıl boyunca okutulacak kültür dersleri ve tarım dersleri şunlardır:[1]

Ders	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf
Türkçe	4	3	3	3	3
Tarih	2	2	1	1	1
Coğrafya	2	2	1	1	-
Yurttaşlık Bilgisi	-	1	1	-	-
Matematik	4	2	2	3	2
Fizik	-	2	2	1	1
Kimya	-	-	2	2	-
Doğa ve Okul Sağlık Bilgisi	2	2	2	1	1
Yabancı Dil	2	2	2	2	1
El Yazısı	2	-	-	-	
Resim-İş	1	1	1	1	1
Beden Eğitimi ve Ulusal Oyunlar	1	1	1	1	-
Müzik	2	2	2	2	2
Askerlik	-	2	2	2	2
Ev İdaresi ve Çocuk Bakımı	-	-	-	-	1
Öğretmenlik Bilgisi	-	-	-	2	6
Zirai İşletme Ekonomisi ve Kooperatifçilik Bilgisi	-	-	-	1	1

Tablo 3: Köy Enstitülerinde Okutulan Kültür Dersleri

Köy Enstitülerinde okutulan ziraat ile ilgil dersler şunlardır:

1. Tarla Tarımı
2. Bahçe Tarımı
3. Sanayi Bitkileri ve Tarım Sanayisi
4. Hayvancılık
5. Kümes Hayvancılığı
6. Arıcılık – İpek Börekçiliği
7. Balıkçılık – Su Ürünleri

Bu dönemde Köy Enstitülerinde kültür ve tarım dışında okutulan teknik dersler ise şunlardır:

1. Demircilik
2. Dülgerlik ve Marangozluk
3. Yapıcılık

4. Köy ve El Sanatları
5. Makine ve Motor Kullanımı

Köy Enstitülerine Seçilen Öğrenci ve Öğretmenlerin Vasıfları

Nüfusun dörtte üçünün köylerde yaşadığı, gelirinin tamamına yakınının tarım olduğu bir ülkede topyekûn kalkınmanın sadece şehirlerde girişilen ekonomik faaliyetlerle mümkün değildi. Aynı şekilde kırsala gitmeden de eğitim-öğretimin yaygınlaştırılması pek olası görünmüyordu. Bu sebeple köye gitmek ve orada eğitim-öğretim yapmak ve ekonomik faaliyetler yürütmek gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda açılan köy enstitülerine alınacak öğrenci ve atanacak öğretmenleri köy koşullarına uygun vasıfları taşıması gerekiyordu. Enstitülere seçilecek öğrencilerde şu özelliklere dikkat edilmektedir.[1]

1. Tam devreli köy okullarını bitirmiş olmak,
2. Sağlıklı olmak,
3. Ailesi köylü olmak,

Enstitülere alınacak öğretmenler de köy hayatında birçok zorlukla karşılaşacağı için, köy hayatını bilen ve aynı zamanda da enstitülerin programına uygun olan okullardan seçiliyordu. Bu okullar şunlardır.[1]

1. Yüksekokullar ve üniversite fakülte mezunları
2. Gazi Terbiye Enstitüsü mezunları
3. Öğretmen okulları mezunları
4. Her türlü teknik ve mesleki okul mezunları
5. İnşaat usta okulları mezunları
6. Köy Enstitüleri mezunları
7. Ticaret liseleri ve orta ziraat okulları mezunları
8. Erkek sanat okulu ve kız enstitüsü mezunları

Bu okullardan mezun olanlar enstitülerde görev alabilmekte ve enstitülerin kuruluş kanununun 5. maddesine göre yirmi yıl çalışmakla yükümlüydüler.

SONUÇ

Eğitim-öğretim meselesi ülkemizin bugünkü en önemli sorunu olmakla birlikte bu sorunun kökleri Türk modernleşme tarihinin de başlangıcı olarak kabul edilen XIX. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu arayışlar Osmanlı Devleti'nde I. Meşrutiyet dönemi ile hız kazanmıştır. Osmanlı'nın yıkılması ve yeni Türk devletinin kurulması ile bu süreç bütün arayışları ile devam etmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra İnkılaplar ile bu alandaki yapısal köklü değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Sıra ülkenin topyekûn kaldırılması ve eğitim-öğretimin yaygınlaştırılmasındaydı. Buna doğru yerden başlamak gerekiyordu. 1927, 1935, 1940 ve 1945 yılı nüfus sayımlarına bakıldığında nüfusun üçte ikisi köylerde yaşıyordu. Dolayısıyla topyekûn kalkınmak ve eğitim-öğretim yolu ile ülkeyi kalkındırmak şehirlerde yapılan bu alandaki faaliyetler ile mümkün değildi. Ancak köy ve kırsalın tamamında başlatılacak hamlelerle bu mümkündü. Bu sebepledir ki daha 1926 yılında öğretmen okulları açılmış, istenilen sonuç elde edilemeyince Tarım ve Milli Eğitim Bakanlığının ortak girişimi ile pratik tarım okulları açılmaya çalışılmıştır. Ancak Tarım Bakanlığının üzerine düşen sorumluluğu yerine getirememesi sonucu bu girişim hayata geçirilememiştir. 1935 yılında Saffet Arıkan'ın Milli Eğitim Bakanlığına, İsmail Hakkı Tonguç'un İlköğretim Genel Müdürlüğüne getirilmesi ile bu süreç kurs merkezlerinin, arkasından da köy öğretmen okullarının açılması ile devam etmiştir. 1938 yılında Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel döneminde ise bu tecrübelerden yola çıkarak ülke genelinde Köy Enstitülerinin kurulmuştur.

Enstitülerin ülke genelinde açılmak istenmesinin temel gerçeklerini şöyle sıralayabiliriz:

- Köy koşullarını bilmeyen öğretmenlerin gittikleri köylerde durmamaları,
- Köye yabancı olmayan, köyü yadırgamayacak öğretmene olan ihtiyaç,
- Köylerin sosyo-ekonomik açıdan kalkındırmak istenmesidir.

Köy Enstitüleri o dönemin sosyo-ekonomik ve kültürel koşulları içerisinde ortaya çıkmıştır. Kuruluşundan 1954 yılında çıkarılan 6234 sayılı Kanun'la İlköğretmen Okuluna dönüştürülmelerine kadar olan süreçte Köy Enstitüleri eğitim-öğretimin yaygınlaştırılmasına ve köyde her alanda bilgi sahibi üretici insan yetiştirmesine katkı sunmakla birikte ile toplumsal değişime de zemin hazırlamıştır. Ancak kurumları ülkenin genel politik ve sosyo-ekonomik yapılarından bağımsız değerlendirmek mümkün olmadığı gibi bu kurumların başarı yada başarısızlığı da bu durumla doğrudan ilişkilidir.

KAYNAKÇA

Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, Çev. Niyazi Berkes, Tarihçi Kitapevi, İstanbul, 2015,

Mevlüt Kaplan, *Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri*, Özgür Eğitim Yayınları, İzmir, 2003

Mine Çağır- İbrahim Caner Türk '1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri', *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* Cilt. 4, S.11, 2017. s. 64[1]

Nurgün Koç, *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri* , İdeal Yayıncılık, İstanbul , 2013,

İstatistik Göstergeler, 1923-2007, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara, 2008,

Refik Turan vd., *Atatürk İlke ve İnkilap Tarihi,* Okutman Yayıncılık, Ankara, 2011

Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi,* Ankara, 1999

TBMM Zabıt Ceridesi, 2. Dönem, Cilt.7.,

TBMM *Zabıt Ceridesi*, 5. Dönem, Cilt.19.,;

TBMM , *Kanunlar Dergisi*, Cilt. 20,21.

TBMM, *Kanunlar Dergisi,* 14.07.1939 tarihli , 4258 Nolu Resmi Gazete , Cilt. 20.

TBMM Zabıt Ceridesi, 6. Dönem, 10. Cilt. 41.,

TBMM, Kanunlar Dergisi, Cilt. 21, No:38

TBMM, Kanunlar Dergisi, Cilt. 21, No:38

Tevfik ÇAVDAR, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi(1838-1950),* İmge Kitabevi, İstanbul, 2008

Türk Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1975, Cilt. 22.

Yahya AKYÜZ, *Türk Eğitim Tarihi,* Pegem Yayıncılık, Ankara, 2018[1]

Yeni Türk Ansiklopedisi, Cilt. 5., Ötüken Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1968

Ziynet Bahadır, 'Köy Enstitülerinin İncelenmesi', *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Doktora Tezi, Sivas, 1994

OSMANLI TÜRKÇESİ (OSMANLICA) NE DEĞİLDİR?

Doç. Dr. Hayrullah Kahya

Yıldız Teknik Üniversitesi, hayrullahkahya@hotmail.com

Özet

Tanzimat döneminde Osmanlı Türkçesi "Osmanlıca" olarak adlandırılmış ve "Türkçe, Arapça ve Farsçadan mürekkep bir lisan" olarak tanımlanmıştır. Osmanlı Türkçesinin bu tanımı günümüze kadar devam edegelmiştir. Bu bağlamda bazı araştırmacılar da Osmanlı Türkçesinde yoğun Arapça ve Farsça etkisinde yazılmış kimi metinleri örnek göstererek Osmanlı Türkçesini "Türkçenin doğal gelişme sonucu biçimlenmiş bir aşaması değil", saray çevresindeki yüksek sınıfın Arapça, Farsça ve Türkçenin kelime hazinesi ve dilbilgisi kurallarından faydalanarak meydana getirdiği "melez ve yapma bir dil, daha doğrusu bir jargon" olarak tanımlamaktadır. Hâlbuki Osmanlı Türkçesi veya konuşma dilinde kısaltılmış şekli Osmanlıca ile genellikle Osmanlı İmparatorluğunun hüküm sürdüğü topraklarda konuşma ve yazı dili olarak kullanılan Türkçe anlaşılmalıdır. Osmanlı Türkçesini "melez", "yapma bir dil" ve "jargon" terimlerini kullanarak tanımlamaya çalışmak dilbilimsel bakımdan da doğru değildir. Çünkü melez dil, örneğin "bisiklet" kelimesi gibi "ögeleri başka dillerden olan kelime"lerden oluşmuş dil demektir. Hâlbuki üç dilin ögelerini içinde barındıran "bisiklet" veya benzeri kelimelerin Türkiye Türkçesinde kullanılması onu melez bir dil yapmadığı gibi Osmanlı Türkçesinde bu türden kelimelerin olması da Osmanlı Türkçesini melez bir dil yapmaz. Yapma (sun'î) dil ise insan eliyle "sonradan oluşturulmuş" doğal olmayan bir dil demektir. Hâlbuki Osmanlı Türkçesinin öncesi ve sonrası yazılı belgelerle bellidir. Bu bakımdan Osmanlı Türkçesine yapma dil demek dilbilimsel açıdan doğru olmayacaktır. Jargon ise "aynı meslek veya topluluktaki insanların ortak dilden ayrı olarak kullandıkları özel veya söz dağarcığı" demektir ki Osmanlı Türkçesinin bir jargon olduğunu iddia etmek bu dönemdeki ortak dilin ne olduğunu veya nasıl adlandırıldığını ve söz konusu mesleğin veya topluluğun adını belirtmek ve bu meslek erbabının ve topluluğun dışındaki insanların kullandıkları dili veya dilleri tanımlamak şartıyla bir anlam kazanacaktır. Kısacası Osmanlı Türkçesinde her ne kadar yabancı dilden kelime ve terkipler alınsa da dil, özü itibariyle her zaman Türkçe kalmıştır. Çünkü bir cümle istediği kadar yabancı dilin kurallarıyla oluşturulmuş tamlamalar, birleşik sıfatlar, dilbilgisi ögeleriyle dolu olsun, ancak fiili, nesnesi ve bağlacı Türkçe ise o dil, yabancı bir dil olarak görülemez.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Türkçesi, Osmanlıca, Türkçe

Abstract

Ottoman Turkish is the name of the historical period of Turkish which was used in the territories dominated by the Ottoman Empire between the 15th and 20th centuries. Ottoman Turkish has given place to Turkey Turkish since 20th century. In terms of historical continuity, Ottoman Turkish and Turkey Turkish have linguistically close relationship. In the Tanzimat period, Ottoman Turkish was defined as mixture language of Turkish, Arabic and Persian. This definition of Ottoman Turkish has continued until today. In this study it will be argued that the Ottoman Turkish is not a mixture language of Turkish, Arabic and Persian. Because this case need to be considered that the Ottoman Turkish needed to get some words and linguistic elements from Arabic and Persian language which are

languages in the cultural circle close to Ottoman in terms of language and cultural environment. The Ottoman Turkish is not also an artifical language, a hybrid language, and a jargon. Because the Ottoman Turkish is well-established language comparable to Latin. In short, although the words and compositions are taken from foreign languages in Ottoman Turkish, the language has always remained Turkish in its essence. Because if a sentence is filled with phrases, compound adjectives, grammar elements created by the rules of a foreign language, it cannot be seen as a foreign language if its actual, object and connector is Turkish.

Keywords: Ottoman Turkish, Ottoman, Turkish language.

Giriş

Bilim çevrelerinde Osmanlı Türkçesi terimi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkim olduğu topraklarda konuşulan ve Arap harflerine dayalı bir alfabe ile yazılan *Türkçe* kasdedilir (Develi, 2013, s. 9). Bu dil, Tanzimat döneminde "Türkçe, Arapça ve Farsçadan mürekkep bir lisan" olarak tanımlanmıştır. İmparatorluğun çöküş ve gerileme devrinde kurtarıcı düşüncelerden biri olan Osmanlıcılık akımı çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğu'ndaki halkı ifade etmek üzere kullanılan "millet-i Osmaniye" terimine koşut olarak dile de "Osmanlıca" denmiştir. Tanzimat sonrasında yazılan Türkçe dilbilgisi kitaplarına da genellikle "kavâid-i lisân-ı Osmânî" adı verilmiştir (Levend, 1972, s. 11).

Agah Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri* adlı kitabında Türkçe ile Osmanlıcayı birbirinden ayırmıştır. Konuşma dili olarak halk arasında, yazı dili olarak da halk için yazılan eserlerde kullanılan dile Türkçe, yalnız bazı aydınlar için yazılan ama hiç konuşulmayan yapma dile ise Osmanlıca denmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Levend, 1972, s. 12).

Suat Baydur, *Dil ve Kültür* adlı eserinde Osmanlı Türkçesini bilimsel terim gerektiğinde Türkçe yerine Arapçaya başvuran, halkın Türkçesine, eski Türklerin diline yabancı kalan, Anadolu ağızlarındaki sözleri dikkate almayan suni bir yazı ve edebiyat dili, "alaca bulaca", aynı kavram için çoğu zaman üç kelimeyi yan yana kullanan eşsiz bir "aşure" olarak tanımlamaktadır (Baydur, 95-97, akt. Develi, 2013, s. 62).

Tahsin Yücel, *Tartışmalar* adlı kitabında Osmanlı Türkçesini "düzmece bir yazı dili", Osmanlı edebiyatını da "mutlu bir azınlık" edebiyatı olarak tanımlamış, bu dil ve edebiyatın geniş halk kitlelerine ulaşamadığı ve hatta bu yönde bir çabasının dahi olmadığını ifade etmiştir (Yücel, 1993, s. 61-62, akt. Develi, 2013, s. 62).

Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili* adlı eserinde Osmanlı Türkçesini "bir ulus ya da halk dili olmaktan çok, seçkinlerin yani bir sınıfın dili" olarak tanımlamaktadır. Ona göre Osmanlı Türkçesi 16-17. yüzyıllarda Klâsik Türk Edebiyatının doğduğu dönemlerde resmî ve edebî dil olarak çok sayıda Arapça ve/veya Farsça kelime ve dilbilgisi kuralları ile "Arapça, Farsça ve Türkçenin karışımıından oluşmuş karma bir yapma dil" hâline gelmiştir. "Osmanlıca, Türkçenin doğal gelişme sonucu biçimlenmiş bir aşaması değil", üç dilin kelime ve dilbilgisi kurallarından oluşmuş "melez ve yapma bir dil, daha doğrusu bir 'jargon'dur (Eker, 2013, s. 105-106).

Hayati Develi, *Osmanlı'nın Dili* adlı eserinde bu ve benzeri görüşlerin Osmanlı Türkçesini genel olarak yapay/düzmece, üç dilin karışmasından oluşmuş bir aşure, halktan kopuk aydınların yapay dili şeklinde algıladıklarını belirtir (Develi, 2013, s. 63).

Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil* adlı eserinde Osmanlıca denilen yazı dilinin Osmanlı mimarisi, Osmanlı musikisi ve hattı gibi Türkler tarafından meydana getirildiğini belirterek bu dilin de diğerleri gibi bir sanat eseri olduğu ifade eder. Yazıldığı dilden dolayı Osmanlı Türkçesine ait edebî eserlerin lise öğretim programlarından ve kitaplarından çıkarılmaya çalışıldığını söyledikten sonra bu tavırların Batı cahili bir Batı taklitçiliği ve kendi tarihinden nefret etme fikrinden kaynaklandığını ileri sürer (Kaplan, 2019, s. 13-14).

Bizce Osmanlı Türkçesi için yapılan tüm tanımlar ondan doğan ve onun doğal bir sonucu olan Türkiye Türkçesi ile ilgili tanımları etkilemesi yönüyle önemlidir. Zira Türkiye Türkçesi ile Osmanlı Türkçesi arasındaki en temel fark, dildeki Arapça ve Farsça kelime ve dilbilgisi unsurlarının varlığı veya yokluğu değil, yoğunluğudur.

Ayrıca yukarıda sıralanan Osmanlı Türkçesi ile ilgili bilimsel olmadığını düşündüğümüz tanımlamaların aynısı Osmanlı Türkçesi ile aynı dönemde Oğuz Türkleri dışındaki tüm Türklerin konuştuğu lehçe olan Çağatay Türkçesi için de söylenebilir. Hatta bu tür tanımlar Türkçeye Arapça ve Farsçanın etki etmeye başladığı tüm İslamî devir Türk edebiyatı ürünleri için de kullanılabilir. Başka bir deyişle bu tür tanımlar Karahanlı Türkçesi ile Harezm ve Kıpçak Türkçeleri için de geçerli sayılabilir.

Bu bildiride Tanzimat döneminden beri Osmanlı Türkçesi hakkında yapılan bazı tanımların modern dilbilim kurallarına, gerçeğe ve mantığa aykırı olduğu yönler ele alınacaktır.

1. Osmanlı Türkçesi Ne Değildir?

Osmanlı Türkçesi Arapça, Farsça ve Türkçenin karışımından oluşmuş bir dil değildir. Osmanlı Türkçesinin söz varlığının ana unsur Türkçe dışında birçok başka diller yanında yoğun olarak Arapça ve Farsçadan oluştuğu doğrudur. Arapça ve Farsçadan başta tamlamalar ve birleşik kelimeler olmak üzere birçok dilbilgisi kurallarının dile girdiği de doğrudur. Ancak bu, dili üç dilin karışımından oluşmuş bir dil yapmaz. Çünkü bu durum, yoğunluğu az olmakla birlikte Türkiye Türkçesinde de görülmektedir. Başka bir deyişle Türkiye Türkçesi de Arapça ve Farsça kelimeler yanında *nakliyat, tamirat, halihazır, aleyhinde, evliyâ, eşkıyâ, hâcegân, sâzende* gibi Arapça ve Farsça dil bilgisi kurallarına uygun olarak oluşturulmuş unsurları bünyesinde barındıran bir dildir. Bunu, Özkan'ın (2007, s. 87). da belirttiği gibi, bir dilin kendi kültür dairesine yakın başka dillerden ihtiyaç duyduğu unsurları alması *ve merdiven, duvar, gül, bülbül, mutfak* örneklerinde görüldüğü gibi onların çoğunu Türkçe dil ve telaffuz yapısına uydurarak bünyesine katması olarak yorumlamak daha doğru olacaktır. Nitekim dil, bir iletişim aracıdır. Onu konuşanların ilk amacı anlaşılır ve Divan Edebiyatı için söylemek gerekirse aynı zamanda güzel ifade edebilir olmaktır. Bu yüzden kullanıcıların dilde kullanılan kelime ve unsurların kökenleri bakımından değerlendirilmediği söylenebilir. Günümüz konuşurları da dili kullanırken hangi kelimenin Türkçe, hangisinin Arapça veya Farsça ya da Ermenice, İngilizce vb. olup olmadığını düşünmeden konuşurlar.

Her dilde başka dillerden çeşitli düzeylerde alıntı ve etkilenme olması gayet doğaldır. Etkilenme düzeyi sosyal, tarihî ve siyasî şartlar altında farklılaşabilir.

Osmanlı Türkçesinde dönemindeki toplumsal ve kültürel durumlar dolayısıyla her ne kadar özellikle Arapça ve Farsçadan kelime ve terkipler alınsa da dil, özü itibariyle her zaman Türkçe kalmıştır. Çünkü bir cümle istediği kadar yabancı dilin kurallarıyla oluşturulmuş tamlamalar, birleşik sıfatlar, dilbilgisi ögeleriyle dolu olsun, ancak fiili, nesnesi, bağlacı (Levend, 1972, s. 12), söz dizimi, yükleminin aldığı

ekler vb. Türkçe ise o dil, yabancı bir dil olarak görülemez. Bu yüzden sadece Arapça ve/veya Farsça bilen birisi Osmanlı Türkçesini okuyup anlayamaz. Ancak Osmanlı Türkçesini anlamanın olmazsa olmaz şartı Türkçe bilmektir. Çünkü Osmanlı Türkçesi yabancı dil bir değil, özbeöz Türkçedir. Örneğin "Hakimiyet, bilâ-kayd u şart milletindir." cümlesindeki tek Türkçe unsur, yüklemdeki eklerdir. Cümledeki tüm kelimeler ya Arapça ya da Farsçadır. Bu durum, bu cümleyi yabancı dilde oluşturulmuş bir cümle yapmaz. Çünkü bu cümle Türkçe cümle dizilişine uygun ve yüklemi de Türkçe eklerle çekimlenmiş olduğundan bu cümleyi Arapça ve/veya Farsça bilen hiç kimse anlayamaz. Bu cümle sadece Türkçe bilenler tarafından anlaşılabilir.

Kısacası Osmanlı Türkçesini 20. yüzyılda dilin konuşulduğu dönemdeki sosyal ve siyasal şartları göz önüne almaksızın Arapça, Farsça ve Türkçenin karışımı vb. olarak nitelemek dilbilimsel ve gerçekçi bir yaklaşım değildir.

Osmanlı Türkçesi sun'i, yapma, yapay, düzmece, melez, jargon, aşure bir dil değildir. Yapma (sun'î) dil insan eliyle "sonradan oluşturulmuş" (TDK, 2019) doğal olmayan bir dil demektir. Hâlbuki öncesi ve sonrası yazılı belgelerle belli olan Osmanlı Türkçesi, Türkçenin en az beş yüz yıl boyunca kullanılmış tarihî bir döneminin adıdır ve Türkiye Türkçesini doğurmuş olması yönüyle de Türkiye Türkçesi konuşurları açısından oldukça önemlidir. Bu bakımdan Osmanlı Türkçesine yapma dil demek dilbilimsel açıdan doğru olmayacaktır. Melez dil ise örneğin "bisiklet"[1] kelimesi gibi "ögeleri başka dillerden olan kelime"lerden (TDK, 2019) oluşmuş dil demektir. Hâlbuki "bisiklet" veya benzeri kelimelerin Türkiye Türkçesinde yaygın olarak kullanılması onu melez bir dil yapmadığı gibi Osmanlı Türkçesinde de bu türden kelimelerin olması Osmanlı Türkçesini melez bir dil yapmaz. Jargon ise "aynı meslek veya topluluktaki insanların ortak dilden ayrı olarak kullandıkları özel veya söz dağarcığı" (TDK, 2019) demektir ki beş yüz yıllık tarihi boyunca çok geniş bir coğrafyada sözlü ve yazılı olarak kullanılmış Osmanlı Türkçesinin bir jargon olduğunu iddia etmek bu dönemdeki ortak dilin ne olduğunu veya nasıl adlandırıldığını ve söz konusu mesleğin veya topluluğun adını belirtmek ve bu meslek erbabının ve topluluğun dışındaki insanların kullandıkları dili veya dilleri tanımlamak şartıyla bir anlam kazanacaktır. Nitekim bu yanlış anlamayı engellemek için dil varyasyonları üzerine çalışan bazı araştırmacılar, Osmanlı Türkçesinin sadece fasih Türkçe ile kaba Türkçeden ibaret iki zıt katmandan oluşmadığını, eğitimli kesimin konuşma dili olarak işlev gören orta Türkçe katmanının da var olduğunu ifade etmektedirler (Johanson, 2004, 920; Demir ve Yılmaz, 2016, s. 92). Osmanlı Türkçesini "alaca bulaca, aynı kavram için çoğu zaman üç kelimeyi yan yana kullanan eşsiz bir aşure olarak" nitelemek de doğru değildir. Çünkü Osmanlı Türkçesinde yakın anlamlı kelimelerin yan yana kullanılması bir üslup ve anlatım özelliği olarak ele alınmalıdır. Örneğin *azm u cezm u kasd eylemek* gibi bir kullanımda üslup özelliği yanında bir pekiştirme ve vurgulama özelliği de vardır. Dilde anlamsız hiçbir ögenin olmadığı modern dilbilimin kabul ettiği genel görüşlerdendir. Günümüz anlayışında sadelik düşüncesinden dolayı yakın anlamlı kelimelerin sadece birinin kullanılmasınadan dolayı tarihî bir lehçeyi bu düşünce ile yargılamak dilbilimsel bir yaklaşım değildir. Benzer şekilde gelecekte de dilin kullanımına ilişkin yeni bakış açıları geliştiğinde günümüzdeki düşünceleri eleştirmek doğru olmayacaktır.

Osmanlı Türkçesi "mutlu bir azınlık" ve "bir ulus ya da halk dili olmaktan çok, seçkinlerin yani bir sınıfın" dili değildir. Bu yaklaşım beş yüz yıllık tarihi boyunca Osmanlı Türkçesi ile yazılmış halk ve tasavvuf edebiyatı ürünlerini görmezden gelmek demektir. Hâlbuki Karacaoğlan'ın, Erzurumlu Emrah'ın, Şeyhi'nin, Köroğlu'nun dili halktan kopu değil, tam aksine halkın içinden doğmuş bir dildir. Osmanlı Türkçesinin klâsik döneminde Arapça ve Farsçanın yoğun etkisi altında yazılmış kimi

metinlere bakarak beş yüz yıllık dönemi aynı kalıba sokmak hem gerçekçi hem de bilimsel değildir. Ayrıca Osmanlı Türkçesinin Arapça ve Farsçanın çok yoğun etkisi altında kaldığı dönemde halk dili ile gayet sade metinlerin yazıldığı da bilinen bir gerçektir. Her zaman her dilde olabildiği gibi Osmanlı Türkçesinde de dil varyasyonlarının olması gayet doğaldır.

Develi, *Osmanlı'nın Dili* adlı kitabında Şinasi'nin annesine yazdığı mektup ile *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin ilk sayısındaki giriş yazısını, ayrıca *Selânikî* tarihinden hem Arapça ve Farsçanın yoğun etkisi altında yazılan parça ile halk dili gayet sade olarak yazılan parçaları karşılaştırdıktan sonra haklı olarak bu iki dil veya değişkedeki farklılığın bir "kod değiştirme" olarak algılanması gerektiğini söyler (Develi, 2013, s. 66-67).

Bununla beraber Türkiye Türkçesi ile üretilen tüm metinlerin –metindeki kelimelerinin çoğunun köken bakımından Türkçe olsa bile ve buna rağmen- geniş halk kitlelerince anlaşılabileceğini söylemek de mümkün değildir. Metnin yazıldığı konu, yazılış amacı vb. dilin niteliğini değiştirir. Örneğin Özcan Başkan'ın *Bildirişim İnsan-Dili ve Ötesi* adlı kitabından rastgele seçilmiş aşağıdaki alıntının geniş halk kitlelerince anlaşılabileceği iddia edilebilir mi?

"Madem ki tüm düzenler, çevredeki ortamın çeşitli etkileri yüzünden eş-saçıntılı duruma doğru ilerliyorlar, o halde yapılacak iki şey vardır. Birincisi, durumu kabul edip de hiç bir şey yapmamak; ikincisi ise eş-saçıntılı duruma direnç göstererek, 'farklılık' durumunu sürdürmeye çalışmak." (Başkan, 2003, s. 265).

Metnin geniş halk kitlelerince anlaşılamaz olması metindeki dil için yapma, sun'i, düzmece, alaca bulaca ve azınlık dili vb. yargılar verilmesini doğru olmadığını söylemek gereksizdir. Dil değerlendirmeleri tamamen metnin yazılış amacı, yazarın üslubu, hitap ettiği kitle, dil anlayışı gibi açılardan ele alınmayı gerekli kılar.

Kaplan'ın da belirttiği gibi Türkler tarafından meydana getirilen diğer güzel sanatlar gibi Osmanlı Türkçesi de Türkler tarafından vücuda getirilmiş bir şaheserdir (Kaplan, 2019, s. 13-14). Başka deyişle bizim kendi eserimizdir.

Mutlu azınlıktan kasıt sadece Divan edebiyatı sanatçıları olsa bile Osmanlı Türkçesinin mutlu bir azınlık dili olduğunu söylemek de gerçeklere aykırı, en azından kapsayıcı, bütüncül bir bakış açısının ürünü değildir. Örneğin Divan edebiyatının en önde gelen şairlerinden Bağdadlı Fuzûlî'nin mutlu bir azınlık sınıfına dahil olduğu söylenebilir mi? Fuzuli Divanına şöyle bir gezdirilse ilk göze çarpan kelimeler dert, hasta, sıkıntı, mihnet, renc, firak, hicran gibi kelimeler olmaz mı?

Osmanlı Türkçesi "Türkçenin doğal gelişme sonucu biçimlenmiş bir aşaması değil" değildir. Aksine kökü binlerce yıllık geçmişe dayanan ve Latince ile boy ölçüşebilecek kadar klâsikleşmiş Türkçenin tarihî bir lehçesidir. Öncesi ve sonrası metinlerle takip edilebilen tarihî bir lehçedir. Bu lehçe ile hayatın her alanına ait yazılmış binlerce eser, kütüphanelerimizi doldurmaktadır. Dolayısıyla Osmanlı Türkçesini Türkçenin doğal gelişim sürecinde yer almayan bir aşama olarak görmek Türkiye Türkçesinin de kökeni hakkında soru işaretleri oluşturacaktır ve hiçbir bilimsel yaklaşımla izah edilemeyecek bir durumun oluşmasına sebep olacaktır.

SONUÇ

Osmanlı Türkçesi, Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında yaşayan Türklerin oluşturduğu, özellikle Arapça ve Farsça olmak üzere kendi kültür dairesindeki dillerden etkilendiği ve hakimiyeti altındaki dilleri de etkilediği Türkçenin Türkiye Türkçesinden önceki tarihî döneminin bilimsel adıdır. Kendisinden sonra Türkiye Türkçesini doğurmuş olması yönüyle bizim için ayrı bir önemi, etkisi ve değeri vardır. Arapça, Farsça ve Türkçenin karışımından oluşmuş yapay, yapma, düzmece, aşure vb. bir dil değildir. Mutlu bir azınlık dili değildir. Halk ve tasavvuf edebiyatını da oluşturmuş bu dil, halktan kopuk değildir. Melez bir dil değildir, jargon değildir, bir Türk imparatorluk dilidir. Türklerin Anadolu'yu fethetmeleriyle Anadolu'da özellikle Oğuz ve kısmen Kıpçak Türklerinin oluşturmuş olduğu Türkçenin doğal bir gelişim aşamasıdır. Arkasında binlerce yazılı eser bırakarak kendisinden sonra yerini Türkiye Türkçesine bırakmıştır.

KAYNAKÇA

Başkan, Özcan, 2003. Bildirişim İnsan-Dili ve Ötesi. İstanbul: Multilingual.

Demir, N. ve Yılmaz, E. (2016). *Türk dili el kitabı*. Ankara: Grafiker.

Develi, Hayati (2013). Osmanlı'nın Dili. İstanbul: Kesit.

Johanson, L. (2004). Türkisch. *Variationstypologie / Variation Typology* içinde. (Ed. Thorsten Roelcke), Berlin-New York: Walter de Gruyter, 919-944.

Kaplan, Mehmet (2019). *Kültür ve dil*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Levend, A.S. (1972). *Türk dilinde gelişme ve sadeleşme evreleri*. Ankara: TDK.

Özkan, M. (2007). Osmanlı Türkçesi. *TDV İslam Ansiklopedisi, 33*, 483-485.

TDK (2019). 30 Ekim 2019 tarihinde https://sozluk.gov.tr adresinden erişildi.

MÜŞTERİ ETKİLEŞİMİ VE MARKA SADAKATİ İLİŞKİSİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Burcu ÖKSÜZ
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, burcu.oksuz@ikc.edu.tr
Arş. Gör. Dr. A. Erhan ZALLUHOĞLU
Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, erhan.zalluhoglu@gmail.com

Özet

Dijital iletişimin ve sosyal medyanın gelişimi, markaların tüm faaliyetlerinde ve dolayısıyla müşterileriyle olan ilişkilerini yönetmesinde de köklü değişikliklere yol açmıştır. Markalar sosyal medyayı kullanarak müşterilerine ulaşabilmekte, beklentilerini hızlı şekilde öğrenebilmekte, kendilerini/ürünlerini/hizmetlerini anlatabilmekte ve daha da ötesine geçerek müşterilerle birlikte ortak içerik üretebilmektedir. Bu bağlamda hızlı, karşılıklı ve birlikteliğe dayalı iletişim günümüzün rekabet ortamında markaların başarısını belirleyen kritik bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Müşteri etkileşiminin önemi, markaları bu konuda daha aktif çalışmalar gerçekleştirmeye yöneltmiş; geleneksel medyadaki mesajlarla dijital ortamdaki mesajlar bütünleştirilmiş, müşterileri iletişim kampanyalarının bir aktörü haline getiren çalışmalar gün geçtikçe artmıştır. Kuşkusuz müşterilerin markaya olan sadakati; markanın iletişim çalışmalarına aktif olarak katılmasında, içerik üretmesinde, kampanyaların bir parçası olmasında ve genel olarak sosyal medya üzerinden etkileşim kurmasında temel bir belirleyici olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, sosyal medyada müşteri etkileşimi ve marka sadakati arasındaki ilişkiyi keşfedebilmektir. Bu kapsamda tüketicilerin içgörülerini öğrenmeye yönelik olarak nitel bir teknik veri toplamak amacıyla kullanılmıştır. Bir markaya sadakati olduğunu belirten ve o markayla sosyal medya üzerinden etkileşim kuran 10 tüketiciyle İzmir şehrinde yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilmiş, veriler belirlenen temalar altında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müşteri, Müşteri Etkileşimi, Marka, Marka Sadakati.

THE RELATIONSHIP BETWEEN CUSTOMER ENGAGEMENT AND BRAND LOYALTY: A QUALITATIVE RESEARCH

Abstract

The development of digital communication and social media has led to fundamental changes in brands' entire operations, including managing their relationships with customers. Brands are able to reach their customers using social media, learn their expectations in quick fashion, express themselves/their products/their services and produce shared content with customers by even going further. In this context, a rapid, mutual and collaborative communication is considered a critical factor in determining the success of brands in today's competitive environment. The importance of customer engagement has led brands to engage in more active studies. The messages on traditional media and digital environment have been integrated and studies that empower customers to be a part of communication campaigns have steadily increased. Naturally, customers' loyalty to the brand is a fundamental factor for active participation in brand's communication activities, content production, being a part of campaigns and

interacting through social media in general. The purpose of this study is to be able to explore the relationship between customer engagement on social media and brand loyalty. Within this scope, it was used to collect a qualitative data in order to learn about the customers' insights. Semi-structured interviews were conducted in Izmir, with 10 consumers who stated that they were loyal to a brand and interacted with that brand through social media. The interviews conducted by the researchers were recorded with a voice recorder and the data were evaluated under the identified themes.

Keywords: Customer, Customer Engagement, Brand, Brand Loyalty.

1.Giriş

Günümüzün küresel pazarlarında yoğun rekabet bulunduğundan, kurumların daha fazla müşteriye ulaşması ve kârlı müşterileri elinde tutması bir zorunluluktur (Akyüz, 2013: 6). Bu bağlamda giderek daha fazla bağlantılı hale gelen toplumda müşteriler, diğer müşterilerle ve kurumlarla sosyal ağlar ve diğer yeni medya kanallarıyla daha kolay etkileşim kurmaktadır ve işlemsel olmayan müşteri davranışı daha önemli hale gelmektedir (Verhoef vd, 2010: 248). Bunun sonucu olarak da pek çok alanda müşterilerin ve satıcıların rollerinin giderek bulanıklaştığı kabul edilmektedir (Jaakkola ve Alexander, 2014: 247). Sosyal medya, bu değişen ilişkileri en fazla etkileyen faktörlerdendir. Kişilerin alışkanlıkları ve davranışları üzerinde etki gücü olan sosyal medya, tüketim alışkanlıklarını da değiştirmiştir (Bektaş ve Durmuşoğlu, 2019: 232). Internetin yaygınlaşmasıyla birlikte farklı bir tüketici kitlesi oluşmuş ve kurumların iş yapma şekilleri farklılaşmış (Akyüz, 2013: 6), müşteri ilişkileri sosyal medya üzerinden yürütülmeye başlanmıştır (Ergün ve İşler, 2019: 126). Web 2.0 teknolojisi, kişilere "kendi içeriklerini yaratma, fikir ve düşüncelerini paylaşma, başka bireylere kendi deneyimlerini anlatıp tavsiyelerde bulunma" gibi olanakları getirmiştir (Bektaş ve Durmuşoğlu, 2019: 232).

Sosyal medyanın gelişimi ve değişen müşteri ilişkileri uygulamalarıyla 'müşteri etkileşimi' kavramı sıklıkla kullanılmaya başlanmış; müşteri etkileşiminin pek çok kavramla ilişkisi irdelenmiştir. Bu çalışmada, müşteri etkileşiminin müşteri sadakatiyle ilişkisinin keşfedilmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında İzmir şehrinde tüketicilerin konuya ilişkin işgörülerinin öğrenilmesine yönelik görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

2.Teorik Çerçeve

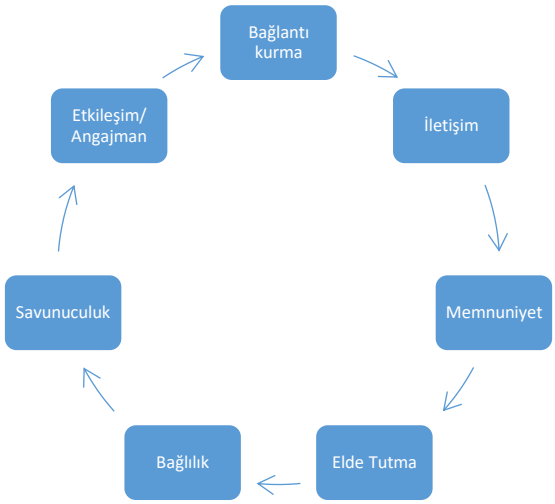
Kurumlar günümüzde müşterilerle etkileşimi güçlendirecek iki yönlü kişiselleştirilmiş ilişkiler kurma gerekliğinin farkındadır. Müşterilerin kurumlarla, muhtemel müşterilerle ve diğer müşterilerle aktif etkileşimleri, işlemsel olsun veya olmasın 'müşteri etkileşimi' olarak tanımlamaktadır (Kumar vd., 2010: 297). İş ve rol etkileşimi kavramı, öncelikle psikolojide çalışılmıştır (Vivek vd., 2012: 128). Bowden'ın (2009: 65) psikolojik bir süreç olarak açıkladığı etkileşim, müşterilerin bir pazarlama varlığıyla (marka, kurum, web site, online topluluk gibi) aktif bağ kurması veya bunlara katılmasına ilişkin deneyimi olarak tanımlanmaktadır (Demangeot ve Broderick, 2016: 815). Pansari ve Kumar (2017: 295) ise bir ilişkinin memnuniyet içerdiğinde ve duygusal bağlara sahip olduğunda etkileşime yönelik ilerlediğini vurgulamaktadır.

Müşteri etkileşimi, kurumun müşteri ilişkileri gücünün bir ölçüsü olarak görülmekte ve müşterilerin satın aldıkları ve sahip oldukları markalara olan duygusal ve rasyonel bağlarının derecesini yansıtmaktadır (McEwen, 2014). Sedley (2010:4) müşteri etkileşimini bir müşterinin markaya (ürün

veya kurum) duygusal, psikolojik ve fiziksel yatırımlarını güçlendiren tekrar eden etkileşimler olarak açıklar. Diğer yandan Brodie ve diğerleri (2011), müşteri etkileşiminin literatürde psikolojik bir durum veya psikolojik süreç olarak görenlerin bulunduğu belirtirler.

Bektaş ve Durmuşoğlu (2019: 235) müşteri etkileşimini anlık, kısa sürede gerçekleşen, tekrar etmeyen bir oluşum şeklinde değerlendirmenin doğru olmayacağını söylemekte ve uzun süreli ilişki kurmanın müşteri etkileşiminin önemli bir parçası olduğunu vurgulamaktadır. Sashi (2012) aşağıdaki şekilde yer verilen müşteri etkileşimi döngüsünü bağlantı kurma, iletişim, memnuniyet, elde tutma, bağlılık, savunuculuk ve etkileşim olmak yedi basamakta incelemektedir.

Şekil 1. Müşteri Etkileşimi Döngüsü



Kaynak: Sashi, 2012: 261.

Bağlantı Kurma: Duygusal bağlarla birlikte değişim ilişkisinin kurulmasının ön koşulu, satıcıların ve müşterilerin birbiriyle bağlantı kurmasıdır. Bu bağlar, satış personeli gibi geleneksel yollarla veya sosyal ağ gibi dijital yöntemlerle kurulabilmektedir (Sashi, 2012: 261).

İletişim: Müşterilerin satış personeli ve diğer müşterilerle etkileşime geçmesi. Internetten önce bu bağlantılar ağızdan ağıza iletişim, mektup, telefon, aile-arkadaş-meslektaş çevresiyle ve konuma göre kısıtlanmış tanıdıklarla sınırlıyken; Web 2.0 ile zaman ve mekân kısıtları kaybolmuştur (Sashi, 2012: 261).

Memnuniyet: Satıcılar ve müşteriler arasındaki veya topluluk üyeleri arasındaki iletişim memnuniyetle sonuçlanırsa, bağlantıda kalmaya devam edilmekte ve süreç etkileşime doğru ilerlemektedir (Sashi, 2012: 262).

Elde Tutma: Müşterilerin elde tutulması, uzun dönemli bütün memnuniyete ve yüksek derecede olumlu duygulara bağlı gerçekleşmektedir (Sashi, 2012: 262).

Bağlılık: Müşterilerin sadakati ürüne, markaya ve işletmeye karşı bağlılığının sonucu olarak görülmektedir (Sashi, 2012: 263).

Savunuculuk: Memnun müşteriler ürünle, markayla ve işletmeyle olumlu deneyimleri hakkında sözlerini yaymaktadır (Sashi, 2012: 263).

Etkileşim: Müşteri etkileşimi için memnun ve sadık müşteriler bir zorunluluktur. Müşteri etkileşimi, müşterilerin satıcılarla değişimde güçlü duygusal bağlara sahip olduğunda gerçekleşmektedir (Sashi, 2012: 264).

"Müşteri etkileşimi, müşterilere üstün değer sağlayarak uzun dönemde müşterilerinin gözünde saygınlığı ve bağlılığı artırmak için müşterilerin tatmin edilmesine odaklanır." (Bektaş ve Durmuşoğlu, 2019: 235). Sosyal medyanın interaktif doğası, kişiler ve kurumlarda diyalog kurma ve müşterilerin içerik oluşturulmasına ve değer yaratılmasına katılmaya imkân verme yeteneğiyle müşterilere daha iyi hizmet verilmesini ve onların beklentilerini karşılanmasını etkilemiştir (Sashi, 2012: 254). Bu açıdan Internet, kurumların müşterilerle etkileşim becerisini işbirlikçi inovatif pek çok yolla geliştirmiştir. Aralıklı ve tek yönlü müşteri etkileşimini, müşterilere sürekli diyaloğa dönüştürmüştür. Sanal müşteri topluluklarının yaratılmasıyla, müşteri gruplarıyla bilgiler paylaşılmıştır. Kurumun müşteri etkileşimlerinin kapsamı genişlemiş, bağımsız üçüncü şahıslarla müşteri olmayanlara ulaşmıştır (Sawhney vd., 2005: 5). Dijital medyanın interaktif doğası, yalnızca satıcıların müşterileriyle bilgi paylaşma ve değiştirme olanağı getirmemiş, aynı zamanda müşterilerin birbiriyle de bilgi paylaşmasını ve değişimini sağlamıştır (Sashi, 2012: 255).

Sosyal medyada müşteri etkileşimi, müşterilerin markaya olan sadakatleri açısından da bazı sonuçlar doğurmaktadır. Sosyal medyada etkileşim kurduğu markalarla iyi deneyim yaşayan müşterilerin, markaları tercih etme ve ürünlerini almaya devam etme noktasında karar vermesi beklenebilmektedir. Hatta markaları çok seven ve bağlılık duyan müşterilerin savunuculuk davranışına girebildiği de görülmektedir. Belirtilenler doğrultusunda, sosyal medyada müşteri etkileşiminin olumlu deneyimlerler sonuçlandığında sadakat açısından avantaj sağlayabileceğini söylemek mümkündür.

3. Metodoloji

Araştırma kapsamında sosyal medyada müşteri etkileşim çalışmalarının marka sadakati yaratma üzerindeki etkisi değerlendirilecek; tüketicilerin sosyal medyada etkileşim kurmasının ve etkileşim ile marka sadakati arasındaki ilişkinin altında yatan nedenler incelenecektir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir.

Görüşmeler Ekim 2019-Kasım 2019 olmak üzere iki aylık bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Her bir görüşme ortalama 30-45 dk arasında sürmüştür. Toplamda 392 dakikalık görüşme verisi toplanmıştır. Görüşme bulgularının tekrar etmeye başladığı noktada görüşmeler kesilmiş, toplam on tüketici ile görüşülmüştür. Araştırma örneklemi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcı Profili

Katılımcı	Cinsiyeti	Yaşı	Mesleği	Günlük Sosyal Medya Kullanım Süresi
Ba	Kadın	44	Akademisyen	45 saat
Sç	Erkek	39	Muhasebeci	1 saat 40 dk
Aç	Erkek	40	Serbest Meslek	1 saat 30 dk
Et	Kadın	36	Akademisyen	2 saat 30 dk
Ma	Kadın	30	Satış Temsilcisi	3 saat 30 dk
Bü	Erkek	32	İşçi	2 saat 45 dk
Az	Kadın	42	Orta Düzey Yönetici	2 saat
Ay	Kadın	44	Öğretmen	3 saat 30 dk
Ün	Erkek	39	İşçi	3 saat
Sk	Kadın	29	Sekreter	1 saat 30 dk

Katılımcıların yaş aralığı 29-45 aralığında değişmekte olup; altı katılımcı kadın, dört katılımcı ise erkektir. Araştırmaya katılan kişilerin günlük sosyal medya kullanımları ortalama 100 - 210 dakika arasında değişmektedir.

4. Bulgular

Katılımcıların Markaları Sosyal Medyada Takibi

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde elde edilen bulgulara göre, sosyal medyayı kullanım nedenleri olarak yakın çevreyi ve gündemi takip etme faktörlerinin öne çıktığı görülmektedir. Instagram, en çok takip edilen mecra olarak öne çıkmakla birlikte; katılımcıların bir tanesi hariç tamamı Facebook kullanmaktadır. Katılımcıların altı tanesi ise Twitter kullanmaktadır.

Katılımcıların tamamı, bazı markalara öncelik verdiğini ve bazı markalara ilgisinin olduğunu belirtmiştir. Kadın katılımcıların tamamı, belirli markaları sosyal medyada takip etmektedir. Ancak erkek katılımcıların marka takibi konusunda kadınlar kadar ilgili olmadıkları görülmüştür. Görüşlerden bazıları şöyledir:

"Markayı neden takip edeyim ki, beğendiğim ürünü zaten gidip satın alıyorum" (Ün)

" Markalar bizim dikkatimizi çekmeye çalışıyorlar, reklamları zaten sevmiyorum, eğer farklı bir sosyal duyarlılık için bir şeyler yaparlarsa ve ilgimi çekerse bakabilirim (Sç)

"Bazı markaları takip ediyorum ama genelde indirimler için bakıyorum, markayı seviyorum ve fırsatlardan faydalanmak benim için önemli" (Ma)

" ….. Sonuçta bu markadan giyiniyorum, yeni ürünler gelmiş olabiliyor veya güzel kombin önerileri veriyorlar, mağazaya her zaman gidecek vakit bulamıyorsunuz" (Ay)

"…. Aslında markayı takip etme olarak görmüyorum çünkü takip ettiğim başka markalar da var, zevkime hitap eden veya güzel paylaşımları olan markalar ilgimi çekiyor…. " (Az)

"… Ben markaları takip etmeyi seviyorum. Dinamikler, eğlenceli paylaşımları oluyor, bazen katılıyorum da güzel paylaşımlarını retweetleyebiliyorum, ama her zaman değil…." (Ba)

"… Yeni ürünler, moda ürünler için bazen paylaşımlara dahil olabiliyorum ama her zaman değil" (Sk)

Kadın katılımcıların sosyal medyada marka takibi konusunda erkek katılımcılara göre daha aktif oldukları ve daha çok ilgilerini çeken paylaşımlara odaklandıkları görülmektedir.

Markalar ve Müşteri Etkileşimi

Katılımcıların markalarla etkileşim kurma konusundaki olumlu ve olumsuz görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

"…. Yani markaların amacı belli ürün satmaya çalışıyorlar, yoksa benimle neden konuşsun ki, çok mu seviyorlar… çok sevse zaten bedava ürün gönderir "(Aç)

"…Bana çok tırıvırı geliyor, hani bakın sizi önemsiyoruz gibi, sonuçta ben ona müşteri olacağım belki, onlar da beni kazanma derdinde…." (Bü)

" Aslında bence yapmaya çalıştıkları şey güzel, bazen beni düşüncelerimi soruyorlar, dikkate alıyorlar mı şüpheli belki ama deniyo gibi yapmaları bile bir şey" (Sç)

" Nasıl bir etkileşim kurmaya çalıştığı önemli benim için, yani paylaşımlar yapıyor evet ama benim beklentim sadece paylaşım yapması değil ki, belki başkalarına hitap ediyordur ama benim zaten vaktim az bir de onları takip etmek bana zor geliyor" (Et)

" Bence etkileşim kurmaya çalışması güzel, düşüncelerimi öğreniyor. Ben de zaten onlardan alışveriş yapıyorum. Belki benim isteğime göre uygulama yapacak. Ama ben bişiler yazıp cevap vermezlerse çok kızıyorum! Sonuçta soruyorlarsa cevap da verecekler…" (Ay)

"Ben indirim için yaptıkları etkileşimlere katılıyorum. Sonuçta markayla sohbet etmek gibi bir niyetim yok, ama indirim vereceklerse katılıyorum. Kim daha ucuza ürün almak istemez ki" (Ma)

Müşterilerin Markayla Etkileşim Kurma İstekliliği

Katılımcıların markayla etkileşim kurma nedenlerine ilişkin görüşleri şöyledir:

"Ben genelde bir şikayetim olursa yapıyorum! Sosyal medyadan çok korkuyorlar, bence bu önemli… şikayetim olursa burdan yapıyorum, eğer dönüş yaparlarsa veya hızlı cevap verirlerse alışverişlerime devam ederim, yoksa neden etkileşim kuralım ki… bana boş geliyor" (Ün)

"Twitter bence çok etkili bir etkileşim aracı, birkaç cümleyle derdinizi anlatıyorsunuz, sohbet eder gibi! Markanın cevap vermesi, ya da ne kadar sürede cevap verdiği önemli! Düşünsenize tek başınıza konuşuyorsunuz hem de sosyal medyada çok komik duruma düşersiniz, ne sadakat kalır ne bir şey…" (Aç)

" Bir kampanya vardı adını hatırlayamadım ama çok güzel bir sohbet ortamı oluşmuştu Twitter'da, hoşuma gitti ben de yorum yaptım ama sonra kendime de sordum, neden yaptım bunu (gülümseme) (Az)

" …Ben çok etkileşimlere katılmıyorum! Sanki herkes biri konu açsa da biz de katılsak diyor! Marka için tabi ki olumlu sonuçta onlar da ilgi çekmek istiyor zaten" (Sk)

" … Ben zaman zaman yapıyorum paylaşım… ama her marka için yapmam açıkçası, bazen ilgi çekmek için yapıyorum açıkçası, ama markanın iyi olması önemli açıkçası " (Az)

"…Ben etkileşime sadece indirim yaptıklarında giriyorum, arkadaşlarım da duysunlar…. Ama açıkçası bir kere paylaşım yaptığınızda, durmadan reklam mesajı atmaya başlıyorlar, bunu sevmiyorum… Konu indirim de olsa alakasız mesajlar attıklarında markadan soğuyorum " (Ma)

Müşterilerin Markayla Sözel ve Görsel Paylaşım Yapmaya İlişkin Görüşleri

Etkileşime girilen sosyal medya kanallarında görsel ya da sözel paylaşım yapmalarını veya yapmamalarını etkileyen nedenleri katılımcılar şöyle açıklamıştır:

"… Dediğim gibi bana etkileşime girmek çok mantıklı gelmiyor, beni çekecek bir şeyler görsem belki sözel bir şeyler olabilir"… (Aç)

"….Ben hiçbir şekilde paylaşım yapmam, tamamen onlara çalışıyoruz sanki…" (Bü)

" …Eğer anlamlı bir paylaşım varsa katılabilirim… ama konusu ne o önemli… gerekirse görsel paylaşım da yapılır yani eğer güzel birşeye destek olunacaksa, ama reklama niye araç olayım ki… (Sç)

" …Ben sosyal sorumluluk projeleri gibi konulara önem veriyorum, onlara destek için paylaşımlara katılabilirim. Ama görsel paylaşmayı sevmiyorum, sosyal medyada o kadar değişik tipler var ki, bence dikkat etmeli (Ba)

" … Sosyal medyada tüm herkes sizi izliyor, o yüzden görsel paylaşmayı tercih etmem, gerek yok. Sözel olabilir, ama markanın güzel bir kampanyası falan olmalı (Ay)

"… Konu şikayetse, etkileşim benden sorulur. Resimleri paylaşırım ama benim hesabım gizli… Açıkçası tanımadığım insanlar sonra eklemeye başlıyor, markayı sevsem de ne gerek var, gereksiz muhabbet" (Az)

"… Markanın etkileşim dili ve konu benim için önemli. Markalar tabii ki kâr amacını güdüyor, ama reklam olmadığında, bazen destek de olmak lazım. Ama sözel yaparım herhalde görsel paylaşmam.. .Nemelazım… (Sk)

5. Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmada müşteri etkileşimi ve marka sadakati arasındaki ilişkiyi katılımcı görüşleriyle ortaya koymaya yönelik bir araştırma yürütülmüştür. Kadın katılımcıların erkeklere göre markaları sosyal medyada daha fazla takip ettikleri görülmüştür. Araştırmaya katılan kişilerin markayla etkileşime geçmesindeki üç temel boyut, 'ürün şikâyetleri, sosyal sorumluluk çalışmaları ve markaya ait yeni ürünler' olarak aktarılmıştır. Katılımcılar markayla sosyal medya üzerinden etkileşime geçme konusundaki rahatsızlıklarını özellikle tüm bilgilerinin açık olması ve markalardan reklam gelmesi olarak belirtmiştir.

Katılımcılar, genel olarak sosyal medya üzerinden markayla etkileşime geçmeye kapalı değildir. Ancak onları harekete geçirecek bazı faaliyetlerin gerçekleştirilmesi gereklidir. Bazı katılımcılar, markanın reklam çalışmalarının bir parçası olmak istemediklerini belirtse de; günümüz dijital iletişim çağında müşterilerin sosyal medyada markaların varlığıyla mutlaka karşılaştıkları da görülmektedir.

Marka sadakati açısından bakıldığında, bu araştırmaya katılan kişiler için etkileşimin marka sadakatini üzerinde büyük bir etkisi olduğunu söylemek mümkün olmasa da; bazı katılımcıların sevdiği markaların ürünlerini sosyal medyadan takip etmesi, yeni ürünleri kaçırmamak için markayı takip ettiğini söylemesi, işinden fırsat bulamadığından ötürü markaların ürünlerini sosyal ağlarda araması marka sadakati açısından önemli görülmektedir. Dolayısıyla sosyal medya, müşteri etkileşiminin sadakate dönüşünde aracılık edebilmektedir. Çalışma kapsamında edinilen diğer bir bulgu, müşteriler sadakat hissettiği markalarla sosyal medya üzerinden daha fazla etkileşim kurduğudur.

Araştırma verileri bize müşterilerin sosyal medyadan ve aynı zamanda markaların sosyal medya üzerindeki varlığından uzak yaşamalarının çok mümkün olamayacağını, olumsuz bakanların dahi bazı durumlarda markalarla etkileşime geçtiğini göstermektedir. Markaların müşterilerin etkileşim konusundaki çekincelerini öğrenmesi, daha fazla müşteriye ulaşılması ve sonucunda sadakatin etkilenmesi açılarından önem taşımaktadır.

Müşteri etkileşimi ve marka sadakati açısından değerlendirildiğinde ise, sadakatin çalışmanın teorik kısmında yer verilen müşteri etkileşimi döngüsündeki sadakat noktasına ulaşılabilmesi, sürekli

çalışmaların varlığını gerekli kılmaktadır. Müşteri etkileşimi ile sadakati arasındaki bağlantı, müşterilerin daha çok sevdikleri ve zaten sadık oldukları durumlarda daha etkin gerçekleşmektedir.

Kaynakça

Akyüz, A. (2013). Sosyal medyada müşteri etkileşimi ve firmalar açısından önemi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 5-22.

Bektaş, O., & Durmuşoğlu, V. (2019). Türk otomotiv sektörünün sosyal medya yönetimi bağlamında firma-müşteri etkileşimi ilişkisinin incelenmesi. Yönetim Bilimleri Dergisi, 17(33), 231-253.

Bowden, J. L. H. (2009). The process of customer engagement: A conceptual framework. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 17(1), 63-74.

Brodie, R. J., Hollebeek, L. D., Jurić, B., & Ilić, A. (2011). Customer engagement: Conceptual domain, fundamental propositions, and implications for research. *Journal of service research*, 14(3), 252-271.

Demangeot, C., & Broderick, A. J. (2016). Engaging customers during a website visit: a model of website customer engagement. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 44(8), 814-839.

Ergün, E., & İşler, D. B (2019). İlişkisel pazarlama kapsamında sosyal müşteri ilişkileri yönetimi ve konaklama işletmelerinde bir uygulama. *Journal of International Social Research*, 12(62), 1259-1271.

Jaakkola, E., & Alexander, M. (2014). The role of customer engagement behavior in value co-creation: a service system perspective. *Journal of Service Research*, 17(3), 247-261.

Kumar, V., Aksoy, L., Donkers, B., Venkatesan, R., Wiesel, T., & Tillmanns, S. (2010). Undervalued or overvalued customers: capturing total customer engagement value. *Journal of service research*, 13(3), 297-310.

McEwen, W. (2004). Why satisfaction isn't satisfying. *Gallup Management Journal*, https://news.gallup.com/businessjournal/14023/why-satisfaction-isnt-satisfying.aspx

Pansari, A., & Kumar, V. (2017). Customer engagement: the construct, antecedents, and consequences. *Journal of the Academy of Marketing Science*, *45*(3), 294-311.

Sashi, C. M. (2012). Customer engagement, buyer-seller relationships, and social media. *Management decision*, 50(2), 253-272.

Sedley, R. (2010). 4th Annual Online Customer Engagement Report 2010, https://issuu.com/richardsedley/docs/customer-engagement-report2010.

Sawhney, M., Verona, G., & Prandelli, E. (2005). Collaborating to create: The Internet as a platform for customer engagement in product innovation. *Journal of Interactive Marketing*, 19(4), 4-17.

Verhoef, P. C., Reinartz, W. J., & Krafft, M. (2010). Customer engagement as a new perspective in customer management. *Journal of service research*, *13*(3), 247-252.

Vivek, S. D., Beatty, S. E., & Morgan, R. M. (2012). Customer engagement: Exploring customer relationships beyond purchase. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 20(2), 122-146.

TÜRKİYE'DEKİ DÜŞÜNCE KURULUŞLARININ ÖRGÜT KAPASİTELERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Önder KUTLU

Necmettin Erbakan Üniversitesi, okutlu@erbakan.edu.tr

Arş. Gör. Niyazi KARABULUT

Necmettin Erbakan Üniversitesi, nkarabulut@erbakan.edu.tr

Özet

Siyasi karar alma süreçlerinde ve kamu politikası yapım süreçlerinde etki sahibi olmak isteyen düşünce kuruluşlarının, politika etkisine sahip olabilmek için örgütsel açıdan bazı gereklilikleri sağlamaları gerekmektedir. Nitekim hükümetler, politika süreçlerinde işlenmiş bilgiye duyulan ihtiyaç sonucunda düşünce kuruluşlarına başvurabilmektedirler. Düşünce kuruluşlarının bu süreçlerde rol almaları, süreçlerin daha katılımcı ve demokratik bir nitelik kazanmasını sağladığından dolayı bu kuruluşların dahil edilmek için gerekli bazı şartları sağlamaları gerekmektedir. Gereken şartları sağlayabilmeleri için öncelikle örgüt kapasitelerini belirli bir düzeyin üzerine taşımaları önemli bir koşuldur. Örgüt kapasitesini belirleyen unsurlar kuruluşların personel kaynakları, finansal kaynakları ve yönetim kapasiteleri olarak şekillenmektedir. Bu çalışmanın amacı öncelikle Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının örgüt kapasiteleri üzerine bir analiz ve değerlendirme yapmak yoluyla mevcut durumu ortaya koymak ve sonrasında politika süreçlerinde etkili olabilmek için örgüt kapasitelerinin ne ölçüde geliştirilmesi gerektiğine dair önerilerde bulunmaktır. Demokratik sistem içerisinde önemli roller üstlenmeleri beklenen düşünce kuruluşlarının örgüt kapasitelerinin geliştirilmesi için uygulanabilir ve bilimsel kaynaklı önerilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmanın önemi, bu ihtiyaca yönelik olarak nitelikli verinin ortaya konulması yoluyla düşünce kuruluşlarının dahil edilmesine yönelik önerilerde bulunulmasıdır. Sonuç olarak düşünce kuruluşlarının örgüt yapıları ile etki kapasiteleri arasında nasıl bir ilişki olduğu analiz edilerek sonuçlar üzerimden düşünce kuruluşlarının örgütsel yapılarının değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

Abstract

Think tanks wishing to have an impact on political decision-making and public policy-making processes need to meet certain organizational requirements in order to have a policy impact. Since governments need processed information in policy processes, think tanks have become important actors in world politics. Think tanks need to play a role in these processes and they need to meet certain conditions to be included, as they enable processes to become more participatory and democratic. In order to meet the necessary conditions, it is an important condition for them to increase their organizational capacities to a certain level. The factors that determine organizational capacity of think tanks are personnel resources, financial resources, and network capacities. The aim of this study is primarily to make identify the current situation by making an analysis and assessment of the organization capacities of think tanks in Turkey and to make suggestions about the extent to which organizational capacities should be developed in order to be effective in policy processes. Because, practical and scientifically-based suggestions are needed to develop the organizational capacities of think tanks that are expected to play important roles in the democratic system. The importance of this study is to make suggestions for the inclusion of think tanks by presenting qualified data. As a result, in this study, it is aimed to

evaluate the organizational structures of think tanks by analyzing the relationship between think tanks' organizational structures and their impact capacities on policy process in Turkey.

Giriş

Düşünce kuruluşları özellikle son yıllarda dünya siyasetinde önemli bir yer tutmaktadırlar. Siyasi hayatın ihtiyaç duymakta olduğu işlenmiş bilgi, politika önerileri, yorumlar ve analizler düşünce kuruluşları tarafından üretilmekte ve hükümetler ile diğer siyasi organlara aktarılmaktadır. Özellikle karar alıcıların temsil ettikleri halka daha yakın olmaları ve halkın istek ve düşüncelerine vakıf olabilmeleri için bir arabulucu rolünü de üstlenmeleri, düşünce kuruluşlarının önemini daha da artırmaktadır. Düşünce kuruluşlarının aktif bir şekilde siyasal hayat içinde birer aktör olarak yer alabilmeleri için ise hem düşünce kuruluşlarına hem de karar alıcılara bazı roller düşmektedir. Bu kapsamda bu çalışmada düşünce kuruluşlarının siyasal hayatta aktif olabilmek için sahip olmaları gereken örgütsel kapasite üzerine bir değerlendirmede bulunulmaktadır. Türkiye, düşünce kuruluşları kültürünün henüz tanınma ve gelişme sürecinde olduğu bir ülke olarak siyasi kültürünün içerisinde düşünce kuruluşlarına yer açma aşamasındadır. Bu nedenle düşünce kuruluşları, siyasi kültürün bir parçası olabilmek için üstlerine düşen görevleri ve sorumlulukları ne ölçüde yerine getirdiklerine göre kendilerini Türkiye'de var edeceklerdir. Bu bağlamda, düşünce kuruluşları siyasi arenada var olabilmek için örgütsel yapılarını sağlam bir şekilde oluşturmalıdırlar. Zira faaliyetlerini gerçekleştirbilmek ve karar alma süreçlerinde etkili olarak misyonlarını yerine getirebilmek için yeterli maddi kaynak, insan kaynağı ve örgütlenme seviyesi gerekmektedir.

Bu çalışmada düşünce kuruluşlarının örgüt kapasitelerinin değerlendirilmesinde örgüt yapısının temel bileşkeleri olarak maddi kaynaklar, insan kaynakları ve ilişki ağları ele alınmıştır. Maddi kaynaklar değerlendirilirken bütçe, gelir ve harcama değerleri üzerinden; insan kaynakları değerlendirilirken idari personel kapasitesi ve çalışan kapasitesi üzerinden ve ilişki ağları değerlendirilirken ilişki içerisinde bulunulan diğer örgütler üzerinden hareket edilmiştir. Çalışma, düşünce kuruluşlarının şeffaflıklarının ve erişilebilirliklerinin de ölçülebilmesi amacıyla dar kapsamlı bir araştırma ile gerçekleştirilmiş ve yalnızca düşünce kuruluşlarının açık veri olarak paylaştıkları verilerle hazırlanmıştır. Bu bağlamda, çalışmada öncelikle düşünce kuruluşlarının örgüt yapıları üzerine bir tartışma yürütülerek Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının örgütsel yapıları ve arkalarındaki yasal zemin incelenecektir. Sonrasında düşünce kuruluşlarının örgüt kapasitelerini ortaya çıkaran faktörler üzerine bir tartışma yürütülecek ve yine Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının örgüt kapasitelerini belirleyen faktörler ortaya konulacaktır. Daha sonrasında ise örgüt kapasitesini belirleyen faktörlere ait verilerin paylaşılması ve analiz edilmesi yoluyla Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının örgüt kapasiteleri üzerine bir değerlendirme yapılacaktır.

1. Düşünce Kuruluşlarının Örgüt Yapıları Üzerine

Düşünce kuruluşları, üstlerine düşen rolleri oynamaları ve görevlerini yerine getirmeleri için uygun bir organizasyonel yapıya sahip olmalıdırlar. Bir ülkenin yasal, ekonomik, politik ve sosyal bağlamları gibi birçok farklı faktör, bir düşünce kuruluşunun örgüt yapısı üzerinde etkili olabilmektedir. Ancak her şeyden önce bir düşünce kuruluşunun örgütlenme biçimi, örgüt yapısını belirleyen en önemli faktör olarak öne çıkmaktadır. Zira düşünce kuruluşları farklı şekillerde örgütlenebilirler. Düşünce kuruluşları devlet yapılanması altında, sivil toplum kuruluşu olarak, üniversiteler bünyesinde, siyasi partilere bağlı olarak veya şirket yapılanması altında örgütlenebilirler. Bu farklı örgütlenme biçimleri düşünce kuruluşlarının örgüt yapılarının da birbirlerinden çok farklı

şekillerde ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ne tür bir kuruluş olarak yapılandıkları düşünce kuruluşlarının çalışma alanları, finansal kaynakları ve harcama kalemleri, ilişki ağları, bağımsızlık yahut bağımlılık durumları ve benzeri tüm özelliklerini derinden etkilemektedir (Moncada ve Mendizabal, 2013). Yani, bir düşünce kuruluşunun organizasyon yapısı değerlendirileceğinde, pratikte kendini nasıl konumlandırdığı en önemli soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan düşünce kuruluşlarının örgütsel yapısı pratikteki konumuna göre şekillendirilebilir. Bununla birlikte, pratikte aynı konumda olsa bile, bazı organizasyonel özellikler düşünce kuruluşları arasında farklılık gösterebilir. Bu nedenle, Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının yasal statüleri ve personel yapıları da örgütsel yapıları hakkında net bir görüş kazanmak için incelenmelidir. Nitekim, Türkiye'de üniversitelere veya devlete bağlı olarak kurulan düşünce kuruluşlarının yanı sıra şirket, vakıf ve dernek statülerine sahip düşünce kuruluşları da çokça bulunmaktadır. Bu durum, onları şirket, dernek veya vakıf olarak kurulan diğer örgütlerden ayırma konusunda bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir. Onları diğer organizasyonlardan ayırmak için organizasyonel yapıları ayrıntılı olarak incelenmelidir. Ancak öncelikle, düşünce kuruluşlarının yasal statülerinin açıklanması bu anlamda faydalı olacaktır.

Üniversitelere bağlı düşünce kuruluşları, her üniversitenin kendi iç tüzük ve yönetmeliklerine göre belirlediği kural ve düzenlemelerine bağlı olarak kurulmakta ve faaliyet göstermektedirler. Benzer şekilde devlet kurumlarına bağlı olarak faaliyet gösteren düşünce kuruluşları da bağlı bulundukları organın kural ve düzenlemeleri bağlamında hareket etmektedirler. Örneğin, Stratejik Araştırma Merkezi (SAM), 4009 nolu "*Dışişleri Bakanlığı'nın Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun*" (2010 yılında 6004 sayılı Dışişleri Bakanlığı'nın Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun ile değiştirilmiş) ve *Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırma Merkezi Yönetmeliği*'ne göre düzenlenmiştir. SAM'ın yapısı, çalışma şekli ve bağlı bulunduğu kurallar bu iki düzenleme ile oluşturulmuş ve işletilmektedir. Bunlara ek olarak, özel olarak düşünce kuruluşları üzerine oluşturulmuş yahut düşünce kuruluşlarının kurulmaları ve faaliyet göstermeleri üzerine bir kanun bulunmadığından dolayı, Türkiye'de kurulan düşünce kuruluşları farklı yasal düzenlemelere bağlı olarak ve farklı biçimlerde kurulabilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'deki düşünce kuruluşları 5737 nolu *Vakıflar Kanunu*, 5253 nolu *Dernekler Kanunu*, 4721 nolu *Türk Medeni Kanunu* ve 5072 nolu *Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanun'*da belirtilen kural ve düzenlemeler ışığında kurulmakta ve faaliyet göstermektedirler. Yani, Türkiye'de düşünce kuruluşları için özel olarak düzenlenmiş bir yasal düzenleme bulunmamasına rağmen hem yasal hem de bürokratik anlamda düşünce kuruluşlarının kurulmasında bir engel bulunmadığının, hatta düşünce kuruluşlarının daha geniş bir faaliyet alanında kurulma şansına sahip olduklarının belirtilmesi gerekir. Bu şartlar altında bir değerlendirme yapıldığında, Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının çoğunluğunun vakıf örgütlenmesi altında kurulduğunu (TESEV, SETA, TEPAV ve İKV gibi), yine birçok düşünce kuruluşunun dernek yapılanması olarak kurulduğunu (LDT, TESAM, EDAM, ASAM, ESAM ve APM gibi) ve az sayıda da olsa bazı düşünce kuruluşlarının da şirket yapılanması şeklinde (DPE ve TASAM gibi) kurulduğunu ifade etmek gerekir. Ayrıca tüm bunlara ek olarak, yabancı düşünce kuruluşlarının Türkiye'de açtıkları ofisler de ülkemizde faaliyet gösteren düşünce kuruluşları (FES ve KAS gibi) olarak değerlendirilmelidirler. Bu kuruluşlar da Türkiye'de dernek olarak örgütlenmektedirler.

Yasal yapılarıyla birlikte, düşünce kuruluşlarının personel yapıları da kurumsal yapılarının tanımlanmasında önemli bir faktördür (Karabulut, 2019). Düşünce kuruluşlarının personel rejimleri de türlerine ve yasal yapılarına göre önemli farklılıklar göstermektedir. Örneğin, devlet yapılanması altında örgütlenen bir düşünce kuruluşunun personel rejimi ile bir siyasi parti ya da bir üniversiteye bağlı düşünce kuruluşunun personel rejimi aynı özellikleri göstermemektedir. Benzer şekilde, şirket

statüsünde kurulan bir düşünce kuruluşunun personel rejimi, bir dernek veya vakıf olarak kurulan bir düşünce kuruluşuyla aynı olmayabilir. Ancak, Türkiye'deki düşünce kuruluşları üzerinde web siteleri aracılığıyla bir gözlem yapıldığında, birçoğunun benzer personel yapılarına sahip olduğu görülmektedir. Genel olarak bir yönetici veya bir yönetim kurulu, bir danışma kurulu ve uzmanlar, araştırmacılar gibi bir grup personel bulunduğu görülmektedir. Bu noktadan bakıldığında, düşünce kuruluşlarının insan kaynakları bakımından örgütlenmelerinde önemli bir faktör olarak yöneticilerinin kim yahut kimler olduğu öncelikle incelenmesi gereken husus olarak öne çıkmaktadır. Daha sonrasında danışma kurulları ile personel yapılarının ve politikalarının incelenmesi faydalı olacaktır.

Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının kurucuları genellikle akademisyenler, politikacılar, eski bürokratlar ve iş dünyasının üyeleri veya doğrudan iş örgütleridir (Aydın, 2006: 123). Örnek göstermek gerekirse, TESEV, IKV ve DPE'nin kurucuları işadamları; LDT, SETA, ASAM ve ORSAM kurucuları akademisyenler; ESAM ve TESAV'ın kurucuları politikacılar; ve EDAM'ın kurucusu eski bir bürokrattır. Ayrıca, bazı düşünce kuruluşları (TEPAV ve İKV gibi) ticari kuruluşlar tarafından kurulmuş, bazı düşünce kuruluşları da (EAF ve DPF gibi) ticari kuruluşlar ile üniversiteler arasındaki işbirliği ile kurulmuştur. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının çok sayıda farklı girişimci tarafından kurulduğu söylenebilir. Bu durum, Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının rolleri ve işlevleri dikkate alındığında, çok sayıda insan ve kuruluşun politika süreçlerine dahil olmakla ilgilendiğini göstermektedir.

Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının en üst yürütme organı genellikle yönetim kurulllarıdır. Yönetim kurullarına ek olarak; genellikle danışma, denetleme ve yüksek denetleme kurullarına sahip olabildikleri de görülmektedir. Yönetim kurulu üyelerinin sayısı ise bir kuruluştan diğerine göre değişiklik göstermektedir. Ancak, bu kurulların rolü ve işlevleri neredeyse tüm düşünce kuruluşlarında aynıdır. Yönetim kurulu için yapılacak seçim prosedürleri ve süreçleri ise kuruluşun yasal yapısına bağlı olarak değişmektedir. Biraz daha ayrıntıya girmek gerekirse, dernek statüsünde olan kuruluşların genellikle bir genel kurula sahip olduğu ve vakıf statüsünde olan kuruluşların ise genellikle yönetim kurulunu seçen bir mütevelli heyetine sahip olduğu söylenebilmektedir.

Vakıf statüsüne sahip düşünce kuruluşlarında, vakıf senedinde düzenleneceği üzerine, mütevelli heyeti en yüksek karar organıdır ve yönetim kurulunu seçer, böylece yönetim kurulu vakfın karar alma ve idare organı olur. Örneğin, TEPAV Yönetim Kurulu, Mütevelli Heyeti tarafından üç yıllığına seçilen 7 asil ve 7 yardımcı üyeden oluşur ve Kurul üyelerinin çoğunluğu Mütevelli Heyeti'nden seçilmek zorundadır. İkinci bir örnek olarak IKV'nin Yönetim Kurulu, Vakıf Genel Kurulu tarafından iki yıllığına seçilen 17 üyeden oluşur ve Yönetim Kurulu üyeleri, vakıf kurucuları ve Mütevelli Heyeti arasından seçilir. IKV'de ayrıca iki üyeden oluşan bir denetim kurulu da seçilmektedir. Son örnek olarak TESEV'in Yönetim Kurulu, Mütevelli Heyeti tarafından iki yıllığına seçilen 9 asil ve 3 yardımcı üyeden oluşur ve TESEV'in ayrıca üye sayısı vakıf tarafından belirlenen Yüksek İstişare Kurulu ve 3 asil ve 2 yedek üyeden oluşan bir denetim kurulu bulunmaktadır.

Dernek statüsünde olan düşünce kuruluşlarının, dernek tüzüğünde düzenleneceği üzere, genel kurul genellikle en yüksek karar organıdır ve yönetim kurulunu seçer, böylece yönetim kurulu derneğin karar alma ve idare organı olur. Örneğin, APM Yönetim Kurulu, bir başkan, bir muhasebeci ve Genel Kurul tarafından üç yıllığına seçilen bir genel sekreter dahil olmak üzere 5 asil ve 5 yedek üyeden oluşur; ESAM Yönetim Kurulu, bir başkan, başkan yardımcısı ve Genel Kurul tarafından üç yıllığına seçilen bir genel sekreter dahil olmak üzere 15 asil ve 15 yedek üyeden oluşur; ESAM ayrıca 5

asil ve 5 yedek üyeden oluşan bir Denetim Kuruluna da sahiptir; son olarak EDAM İcra ve Denetleme Kurulu, bir başkan ve Genel Kurul tarafından seçilen bir CEO dahil 16 üyeden oluşur.

Üniversitelere veya devlet kurumlarına bağlı olarak kurulan ve faaliyet gösteren düşünce kuruluşları genellikle yukarıda belirtilen düşünce kuruluşlarıyla benzer bir yapıya sahip değillerdir. Zira bu tip kuruluşların yöneticileri veya yönetim kurulları genellikle seçilmez, atanırlar. Örneğin, SAM'ın genel direktörü ve yönetim kurulu, Dışişleri Bakanı tarafından Büyükelçi unvanına sahip memurlar arasından, İstanbul Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi'nin (İÜSAM) direktörü ve yönetim kurulu ise rektör tarafından atanır.

Personel politikaları açısından baktığımızda, Türkiye'deki düşünce kuruluşları, araştırmacı, uzman ve idari personel istihdam etmek için de farklı yollar izlemektedirler. Düşünce kuruluşlarının personel istihdamları değerlendirilirken en önemli husus personel statürlerinin daimi olup olmadığıdır (Aydın, 2006: 124). Weaver ve McGann'a göre (2000: 26-27), daimi bir personel istihdam etmek, düşünce kuruluşu yöneticilerine, yapmak istedikleri çalışmalar üzerinde büyük bir kontrol imkanı sağlarken diğer taraftan sözleşmeli bazda kısa vadeli araştırmacılar istihdam etmekten maddi olarak çok daha büyük bir yük oluşturmaktadır. Ayrıca proje bazlı olarak istihdam edilen kısa vadeli personel, örgüt politikasındaki herhangi bir değişimden de olumsuz etkilenmemektedir. Bu nedenlerle Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının genellikle proje bazlı personel istihamı yapmaya daha yakın bir konum aldıkları gözlemlenmektedir. Yine tek tek örnekler üzerinden incelemek gerekirse, Türkiye'de düşünce kuruluşlarının sağladığı istihdam fırsatlarının tatmin edici bir düzeyde olmadığı söylenebilir. Resmi web siteleri üzerinden paylaşılan personel bilgileri üzerinden incelendiğinde, TESEV'in 5'i kadrolu, 4'ü proje bazlı 9 araştırmacısı; İKV'nin 7'si idari personel, 9'u araştırmacı ve 2'si direktör olmak üzere 18 daimi personeli; 2011 yılından bu yana 45 personel istihdam eden IPM'nin ise 8'i idari personel ve 12'si araştırmacı olmak üzere 20 daimi personeli ve ayrıca "Mercator-IPC Girişimi" programı kapsamında proje tabanlı olarak istihdam ettiği 10 araştırmacısı bulunmaktadır. Bu kuruluşlara ek olarak FES'in 8, EAF'nin 4 ve DPF'nin 2 daimi kadroya sahip oldukları görülmektedir. Bahsedilen örneklerdeki rakamlar tabii ki tam anlamıyla Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının genel personel politikalarını göstermemektedir; ancak, Dünya'da ön plana çıkmış olan düşünce kuruluşları ile bir karşılaştırma yapıldığında Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının çok az sayıda personel istihdam etme imkanına sahip olduklarını ve dolayısıyla çok az daimi personele sahip olduklarını söylemek gerekir. Zira Amerikan düşünce kuruluşu Brookings'in 400'den ve İngiliz düşünce kuruluşu Chatham House'un 300'den fazla tam zamanlı araştırmacı ile çalıştıkları bilindiğinden Türkiye'de düşünce kuruluşlarında çalışan kişi sayısının çok az olduğu rahatlıkla ifade edilebilmektedir.

Örgüt yapısını oluşturan bir diğer bileşen kuruluşların maddi kaynaklarıdır. Maddi kaynakları, bir düşünce kuruluşunun işleyişini ve faaliyet becerilerini belirlemesinin yanında bağımsızlığını da büyük ölçüde belirleyen bir faktördür. Düşünce kuruluşları faaliyetlerini en genel anlamda vakıflardan, iş çevrelerinden, gerçek kişilerden ve hükümetlerden sağladıkları kaynaklarla, sözleşme karşılığı yaptıkları projelerle ve kâr amaçlı faaliyetlerinden elde ettikleri gelirlerle finanse ederler (McGann, 2007: 4). Zira politika ortamında hayatta kalabilmek için karşılamaları gereken maliyetlere fon olabilecek finansal kaynak bulmaları gerekmektedir. Kendini geliştirmek, etkili olmak ve kalıcı olmak isteyen düşünce kuruluşlarının sürekli kaynakları olmalıdır (Weaver ve McGann, 2000: 16). Bu kapsamda, Stone (1996: 53), bir düşünce kuruluşunun, üyelik ücretleri ve yayınlarının satışı gibi kendi yerli kaynaklarıyla tüm maliyetlerini karşılayamayacağını, bu nedenle kurumsal desteklerin, proje bütçelerinin veya hükümet fonlarının hayatta kalabilmeleri için şart olduğunu savunmaktadır. Nitekim, düşünce kuruluşları da bu nedenle birçok farklı kaynaktan kendilerine fon sağlamaya çalışmaktadırlar.

Bu açıdan bakıldığında düşünce kuruluşlarının devlet bütçesinden, özel kuruluşlardan, iş çevrelerinden ve benzeri birçok kaynaktan doğrudan maddi destek alma imkanı bulabileceklerini ifade etmek mümkündür. Ancak hangi kaynaktan yararlanmak isterlerse istesinler karşılamaları gereken bazı şartlar önlerine çıkmaktadır. Bu bağlamda öncelikli olarak sağlamaları gereken koşul nitelikli çalışmalar üretmek ve fon sağlayacak olan kurum veya kuruluşun çıkarlarına uygun bir politika izlemektir. Bu noktada ifade edilmelidir ki devletten yahut iş çevrelerinden gelen bağışlara bağımlı olmak düşünce kuruluşlarının tarafsızlıklarını ve finansal bağımsızlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Bağışların yanı sıra düşünce kuruluşları; kamu kurumları, iş çevreleri ve hem Türkiye içinden hem de yurtdışından sivil toplum kuruluşları ile ilişkiler ve ortaklıklar kurarak finansal kaynaklarını geliştirmeye çalışmaktadırlar. Ortaklarıyla birlikte veya onların sponsorluğunda projeler yürüterek çalışmalarını finanse etme yoluna gitmektedirler. Bu bağlamda, Türkiye'deki düşünce kuruluşları, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve Türkiye Sanayici ve İşadamları Birliği (TÜSİAD) gibi yerli destekçilerle işbirliği içerisinde yahut onların sponsorluğunda projeler yürütmektedirler. İş dünyası toplulukları ve sendikalar tarafından kurulan veya finanse edilen düşünce kuruluşları incelendiğinde, TOBB tarafından kurulan ve finanse edilen TEPAV, Eczacıbaşı Holding tarafından kurulan ve finanse edilen TESEV, Koç Üniversitesi ile TÜSİAD arasındaki işbirliği ile kurulan EAF ve benzer şekilde Boğaziçi Üniversitesi ve TÜSİAD işbirliğiyle kurulan DPF gibi birçok örneği olduğu görülmektedir. Ayrıca, Türkiye'deki düşünce kuruluşları bir başka kaynak olarak yabancı ortaklara veya AB ve BM gibi destekçilere yöneldikleri de bilinmektedir. IPM ve Alman Stiftung Mercator tarafından yürütülen "Stiftung Mercator Girişimi" ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ile ORSAM tarafından düzenlenen "Uluslararası Politika Öğrenci Akademisi" bu konuda açık birer örnektir. Ancak, bu fonların kalıcı olmadığı, düşünce kuruluşlarının operasyonel kapasitelerini geliştirmeleri için yalnızca destekleyici bir role sahip oldukları belirtilmelidir.

Kendi çalışmaları, bağışlar ve ortak projelerin yanı sıra, düşünce kuruluşlarının bir başka finansal kaynağı yabancı fonlardır. Yabancı fonlara, çeşitli yerel fonlar sayesinde, gelişmiş ülkelerdeki düşünce kuruluşları tarafından genellikle ihtiyaç duyulmaz. Nitekim, bilgi çağında, bilginin öneminin farkında olan toplumlar, bilgi üzerine yapılan çalışmalara bağış yapma geleneği kazanmışlardır. Ancak, yabancı fonlar gelişmekte olan ülkelerde ve az gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren düşünce kuruluşları için önemli bir finansal kaynak kalemini teşkil etmektedir (Aydın, 2006: 42). Bununla birlikte, Weaver ve McGann (2000: 16), yabancı finansal kaynakların düşünce kuruluşlarını, araştırma ve politika önerilerinin güvenilirliği konusunda şüpheli bir konuma getirdiğini öne sürmektedirler. Çünkü bir düşünce kuruluşunu gerçekten güvenilir kılan serbest ve bağımsız hareket edebiliyor olmasıdır ve bağımsız düşünce kuruluşlarının hükümet yahut siyasi parti kaynakları veya yabancı kaynakları kullanmaması gerektiği düşünülmektedir. Zira bu durum düşünce kuruluşlarını, finansal kaynaklar sağladıkları otoritelerin politik baskılarından koruyarak yenilikçi, tarafsız ve farklı politikalar üretmelerine yardımcı olmaktadır (Ezer, 2010).

Düşünce kuruluşlarının finansman sağlama biçimlerinin kendi güvenilirlikleri ve bağımsızlıkları için önemli bir kriter olduğu açıkça görülmektedir. Bu nedenle tüm dünyadaki düşünce kuruluşları güvenilirliklerini ve bağımsızlıklarını korumak için çeşitlendirilmiş finansal kaynaklara sahip olmak istemektedirler. Bu konu üzerinde düşünce kuruluşlarının yurtiçi kaynakları konusunda birçok içerik üretmiş olan On Think Tanks (OTT) kurucusu ve yöneticisi Mendizabal (2011), yerel kaynaklardan sağlanan fonların gelişmekte olan ülkelerdeki düşünce kuruluşları için sınırlı olduğunu ve güvence altına alınmasının zor olduğunu ileri sürmektedir (Mendizabal, 2017). Bu nedenle, dış

finansmandan kaçınmak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde faaliyet gösteren düşünce kuruluşları için zor olmaktadır. Başka bir deyişle, ABD'de bir skandal olarak sunulan bir şey, gelişmekte olan ülke düşünce kuruluşlarının ortak bir uygulaması olabilemktedir. Bu kapsamda Mendizabal (2017), gelişmekte olan ülke düşünce kuruluşlarına yönelik olarak yerel kamu ve özel fonlara dayalı bir alternatif model önermektedir. Yerel anlamda yeni kaynaklar üretmek için uzun süreli bir çaba gerektiğini vurgulayarak düşünce kuruluşlarının uyum ve işbirliğine dayalı bir anlayışla yerel fonlara yönelmeleri gerektiğini savunmaktadır. Bu anlamda yerel fonlara ulaşabilmek için düşünce kuruluşlarına beş öneride bulunmaktadır. Sırasıyla, aldıkları yabancı fonların payını azaltmaları, kaynak sağlama kapasitesi olan yerel kurum ve kuruluşların ilgilerini çekmeye yardımcı olacak bölgesel veya yerel projelere odaklanmaları, objektif olarak gözlemlenebilmeleri için şeffaflığa önem vermeleri, çalışmalarını sergileyebilmek ve geliştirmek için sürekli kendilerine yatırım yapmalarını ve son olarak kaynak için muhataplarının karşılarına çıkıp talepte bulunmalarını önermektedir (Mendizabal, 2017).

Maddi kaynaklardan bahsederken değinildiği üzere, düşünce kuruluşlarının örgüt yapıları açısından bir başka önemli faktör kurdukları ilişki ağlarıdır. Zira ortaklık kurdukları yahut sponsorlukları altında çalıştıkları kurum ve kuruluşlar düşünce kuruluşlarının işleyişlerini ve faaliyet alanlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu bağlamda Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının birçoğunun yerli ve yabancı çeşitli kurum ve kuruluşlarla ortaklıklar kurdukları, birlikte projeler yürüttükleri ve onlar tarafından desteklendikleri bilinmektedir. Kurulan ilişkiler örgüt yapısı açısından hem faydalı hem de zararlı sonuçlar doğurabiliyor olsa da düşünce kuruluşlarının ortaklık kurdukları farklı kuruluş sayısı artıkça etki alanlarının da artacak olması nedeniyle örgüt kapasiteleri açısından olumlu bir etken olarak değerlendirilmektedir. Özellikle uzun vadeli olarak kurulan ortaklıkların ve uzun vadeli ortak projelerin düşünce kuruluşlarının örgütsel anlamda kendilerini geliştirmeleri açısından olumlu bir etkiye sahip oldukları gözlemlemektedir (Karabulut, 2009).

2. Düşünce Kuruluşlarının Örgüt Kapasiteleri Üzerine

Yukarıda ifade edildiği üzere bu çalışmada düşünce kuruluşlarının örgüt yapısı değerlendirilirken bileşenler olarak yasal yapılarına, maddi kaynaklarına, insan kaynaklarına ve ilişki ağlarına başvurulmuştur. Dolayısıyla örgüt kapasitesinden bahsederken de bu bileşenlerin içeriklerine yönelik bir değerlendirme yapılmaktadır. Düşünce kuruluşlarının örgüt kapasitesini belirleyen zamansal, mekansal ve toplumsal birçok farklı faktörden bahsetmek mümkün olsa da temel bileşenler kuruluşların kendilerine fon sağlayabilme ve harcama yapabilme kapasiteleri, nitelikli ve yeterli sayıda personel istihdam edebilme kapasiteleri ve başka kuruluşlarla ilişki kurabilme kapasiteleri olarak ön plana çıkmaktadır. Bunlarla birlikte topluma ve politika yapıcılara erişim sağlamak, düşünce kuruluşlarının temel amaçlarından biri olarak örgütsel gelişimin önemli bir diğer kıstası olarak şekillenmektedir. Bu anlamda düşünce kuruluşlarının erişilebilirliklerinin ve şeffaflıklarının da değerlendirilmesi amacıyla bu çalışmada düşünce kuruluşlarının verilerine doğrudan kendi kaynaklarından erişilmeye çalışılmıştır. Özetle, örgütsel kapasiteleri üzerine bir değerlendirmede bulunulurken düşünce kuruluşlarının maddi kaynakları, insan kaynakları ve ilişki ağları üzerine yalnızca kendi resmi kanallarından paylaştıkları bilgilerden faydalanılmıştır.

Örgüt yapıları, personel, bütçe ve harcamalarına ilişkin veriler, ilgili düşünce kuruluşlarının web sitelerinden, sosyal medya hesaplarından, bağlı oldukları kurumlardan ve varsa yıllık raporlarından elde edilmeye çalışılmıştır. Örgüt kapasitesi veya örgütsel büyüklük, daha önce çeşitli çalışmalarda düşünce kuruluşlarının performanslarının ve verimliliklerinin bir göstergesi olarak kullanılmıştır (McGann, 2007; Clark ve Roodman, 2013; Abelson, 2018). Örgütsel büyüklük, düşünce kuruluşlarının örgüt kapasitesi ve özerkliği için önemli bir gösterge olduğundan (Fraussen ve Halpin,

2017: 115), hem kamuoyu hem de politika süreci üzerindeki göreceli etkilerinin ölçülmesinde önemli bir gösterge olmuştur. Bu nedenle örgütsel büyüklük, düşünce kuruluşlarının hem finansal kaynakları hem de insan kaynakları açısından etkili olmasında önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda bu çalışmada da örgüt kapasitesi değerlendirilirken sayısal verilerden faydalanılarak örgütsel büyüklüğe yönelik bir analizde bulunulmaktadır.

Düşünce kuruluşlarının küresel anlamda olduğu gibi Türkiye'de karşılaştıkları en önemli sorun maddi kaynak sorunudur (Aydın, 2006: 41). Nitekim, Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının, harcamalarını kendi finansal kaynakları ve kazançları ile karşılayabilecek kapasiteye sahip olmadıkları da açıktır (Karabulut, 2019). Üyelik ücretleri uygulamak, akademik yayınlarını kitap yahut dergi şeklinde piyasaya sürmek ve sözleşmeye bağlı anlaşmalarla hazırlanan projeler yürütmek gibi biçimlerde kendi kaynağını üretme imkanları yaratabiliyor olsalar da düşünce kuruluşları; bazı sponsorluklar, devlet/hükümetle yapılan sözleşmeler veya başka kuruluşlarla kurulan ortaklıklar gbi dış kaynaklar olmadan finansal olarak hayatta kalamazlar (Aydın, 2006: 127). Kısacası bağışlar, ülkedeki birçok STÖ gibi düşünce kuruluşları için de önemli bir ihtiyaç olarak ön plana çıkmaktadır. Düşünce kuruluşları, tarafından kuruldukları kişi veya kurumlar yahut bir dış kaynak tarafından finanse edilmedikçe kendi kaynaklarını üretmek üzerine yoğunlaşacaklarından dolayı kendi işlevlerini tam anlamıyla yerine getiremeyeceklerdir. Buna ek olarak, yetersiz kaynaklardan dolayı çalışanlarını, gelirlerinin önemli bir bölümünü diğer işlerden sağlayan akademisyenler, bürokratlar, bağımsız araştırmacılar gibi meslekleri olan kişilerden seçmek zorunda kalmaktadırlar.

Türkiye'deki hayırseverlik/bağış kültürü incelendiğinde, bağış yapılan alanlar içerisinde düşünce kuruluşlarının anlamlı bir paya sahip olmadıkları görülmektedir. Çarkoğlu ve Aytaç (2016: 14-15) tarafından yapılan araştırmanın bulgularına göre, Türkiye'de bir yılda yapılan tüm bağışların toplamı 2016 yılı verilerine göre, kişi başına düşen GSYİH'nin %0,8'ine denk gelen yaklaşık 228 Türk Lirası'dır. STK'lar aracılığıyla bağışlanan miktar ise GSYİH'nin %0.06'sına denk gelen yaklaşık 16.7 Türk Lirası seviyesine düşmektedir. Ek bir bilgi olarak, raporda insanların bireysel olarak yaptıları bağışlardaki motivasyonları arasında en önemli payın %32,5 oran ile dini yükümlülükleri yerine getirmekte olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, hükümet ve özel şirketler, düşünce veya bilgiye dayalı projeler yerine, daha somut projelere bağış yapmayı seçmektedirler. Örneğin, son yıllık raporlarından TESEV'in 2018'de yaklaşık 1 milyon Türk Lirası bağış aldığı, TEPAV'ın ise 2012 yılında yaklaşık 7 milyon Türk Lirası bağış aldığı görülüyor. Ancak, Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının çoğunun, resmi web siteleri veya sosyal medya hesapları aracılığıyla bütçeleri, gelirleri ve harcamaları ile ilgili hiçbir bilgiyi paylaşmamaları, hatta neredeyse hiçbirinin faaliyet raporu yayınlamaması nedeniyle birçok düşünce kuruluşunun aldıkları bağış miktarı hakkında bir bilgiye sahip olamamaktayız. Bu bağlamda son olarak, Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının bütçe, gelir ve giderleriyle ilgili finansal göstergeleri yansıtan yeterli ölçüde veriyi paylaşmadıkları belirtilmelidir. Bu nedenle, düşünce kuruluşlarının finansal bakımdan şeffaflık göstermedikleri söylenebilmektedir. Ancak yine de eldeki sınırlı sayıdaki veriyle de ifade edilebilir ki; Türkiye'deki kuruluşların Avrupa ve ABD'deki emsalleriyle karşılaştırıldığında küçük bütçelerle çalışmakta oldukları açıktır.

Personel sayıları ve yönetici kapasiteleri açısından bakıldığında da durumun çok farklı olmadığı görülmektedir. Türkiye'de düşünce kuruluşları çoğunlukla proje bazlı çalışmalar üretmekte ve yarı zamanlı araştırmacılar istihdam etmeye yönelmektedirler. Bununla birlikte, personel büyüklüğünün tanımlanması da zordur çünkü birçok kuruluşun yarı zamanlı araştırmacı ve stajyer istihdam ettiğini bilinmektedir. Bu bağlamda, personel açısından değerlendirilirken resmi web sitelerinde yer vermiş oldukları personel sayıları üzerinden bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Aşağıda yer alan tabloda web siteleri incelenen düşünce kuruluşlarına ait bütçe, harcama, yönetimde yer alan kişi sayısı, personel sayısı ve kurulan ortaklık ilişkileri sayısı verileri yer almaktadır. Tablodaki düşünce kuruluşları Türkiye'de faaliyet göstermekte olan düşünce kuruluşlarının web siteleri incelenerek son bir yıl içerisinde aktif olarak en azından bir çalışma üretmiş ve web sitesinden çalışma için asgari (5 kriterden en az 3'ü) bilgiye erişilebilen kuruluşların incelenmeye alınması yoluyla seçilmiştir. Toplamda 55 düşünce kuruluşunun web sitesi incelenerek doğrudan erişilen veriler ışığında aşağıdaki tablo ortaya çıkmıştır. Tabloda sunulan veriler, düşünce kuruluşlarının örgütsel özellikleri bakımından boyutlarını göstermektedir. Operasyonel bütçeleri ve giderleri finansal kapasitelerini, personel ve yöneticilerin sayıları insan kaynakları kapasitelerini, ortaklarının sayısı ise ilişkisel kapasitelerini göstermektedir. İdari kadro sütunu kuruluşların yönetim ve denetim kurullarındaki kişi sayısını, personel sayısı kuruluşta görev yapan araştırmacıların, uzmanların ve idari personelin sayısını ve ortaklar sütünu kuruluşların birlikte çalışmalar yürüttükleri veya işbirliği anlaşması imzaladıkları kurum ve kuruluş sayısını temsil etmektedir. Bu bağlamda, verileri erişilebilir olan 18 düşünce kuruluşunun tüm çevrimiçi kaynakları bu göstergelerin listelenmesi için tarandıktan sonra aşağıdaki tablo ortaya çıkmıştır. Tabloda da dikkat çekeceği üzere, düşünce kuruluşlarının pesonel sayıları, yöneticileri ve idari kadroları ve kurdukları ilişkiler hakkındaki bilgileri genel anlamda rahatlıkla ulaşılabilirken bütçeleri ve harcamaları ile ilgili bilgilere ulaşmak genellikle mümkün olmamaktadır. Tabloda yer alan 18 düşünce kurululunun yalnızca 5'inin mali verilerine doğrudan kendileri paylaştıkları bilgiler üzerinden erişim sağlanabilmiştir. Ayrıca bu beş kuruluş içerisinden de yalnızca 3'ünün mali verileri son takvim yılına ait verileri içermektedir. EDAM ve TEPAV'ın web sitelerinde yer alan mali veriler geçmiş yılların bütçe ve harcamalarına ait verilerdir. Bu durum bu çalışmanın da en önemli kısıtlılığı olarak ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda bir değerlendirme yapıldığında düşünce kuruluşlarının maddi kaynaklarının analizi açısından en önemli sorunun şeffaflık olduğu rahatlıkla ifade edilebilmektedir. Nitekim maddi kaynak problemlerinin neredeyse tüm düşünce kuruluşları tarafından yaşandığı tahmin ediliyor olsa da bunu tam olara bilebilmek için bunlarla ilgili verilere erişebiliyor olmak gerekmektedir.

Tablo: Düşünce Kuruluşlarının Örgütel Büyüklüklerine Yönelik Veriler

KURULUŞ	Bütçe (Milyon TL)	Harcama (Milyon TL)	İdari Kadro	Personel Sayısı	Ortakları
TESEV	1,2	1,3	12	10	36
EDAM	2,4	2,2	16	7	-
İKV	-	-	19	17	34
TASAM	-	-	24	48	141
TEPAV	2,5	3,8	7	53	4
TESAM	-	-	5	6	1
SETA	-	-	7	78	6
IPC	-	-	5	27	16
SAM	-	-	2	14	16
ESI	-	-	2	14	26
APM	-	-	8	12	37
SASAM	-	-	8	38	6
PODEM	2	2, 07	5	16	-
ERI	1,6	1,4	5	23	29
FES	-	-	2	8	32

ORSAM	-	-	3	24	10
SDE	-	-	5	13	1
GPOT	-	-	10	11	19
Ortalama	1,94	2,15	8	23	25,8
Medyan	2	2,07	6	15	17,5
Minimum	1,2	1,3	2	6	1
Maksimum	2,5	3,8	24	78	141

Tablo, söz konusu sınırlamalar göz önünde bulundurularak analiz edildiğinde, Türkiye'deki kuruluşların genellikle büyük işletme kapasitelerinin bulunmadığı kolayca görülebilir. Nitekim dünya çapında düşünce kuruluşlarının endekslendiği GGTTT (Global Go to Think Tanks) endeks raporlarında, 5 milyon dolarlık bütçe altında işletilen düşünce kuruluşları düşük bütçeli düşünce kuruluşları olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle bu çalışma örneğindeki düşünce kuruluşlarını paylaştıkları kısıtlı veriler ışığında düşük bütçeli düşünce kuruluşları olarak kolayca etiketleyebiliriz. Öte yandan, Tabloda düşünce kuruluşlarının insan kaynakları ve ilişkisel ağları hakkındaki verilere ulaşmanın kolay olduğu da görülmektedir. Sadece birkaçı dışında, araştırma boyunca neredeyse tüm kuruluşların personellerine, idari kadrolarına ve ilişkide bulundukları kuruluşlara dair bilgilere resmi web siteleri aracılığıyla kolaylıkla ulaşılmıştır. Ardından, düşünce kuruluşlarının yöneticilerinin, çalışanlarının ve ortaklarının sayısının karşılıklı bir analiz ile değerlendirilmesi için; GGTTT'nin 2018'de "En İyi Yönetilen Düşünce Kuruluşları" listesinde yer alan düşünce kuruluşlarının web sitelerinden personel, idari kadro ve ortaklıklarına yönelik veriler incelenmiştir. Bu bağlamda, listede yer alan düşünce kuruluşlarında Türkiye'deki kuruluşlarla karşılaştırıldığında idari kadroda yer alan kişi sayısı açısından önemli bir fark ortaya çıkmazken, personel sayısı ve kurulan ortaklıklar açısından büyük farklılıklar gözlenmiştir. "En iyi yönetilen düşünce kuruluşları" listesinde yer alan kuruluşların ortalama olarak 60'ın daimi personele sahip oldukları ve proje bazlı çalışan sayısıyla birlikte bu ortalamanın 100'ün üzerine çıktığı gözlemlenmiştir (Karabulut, 2019).

3. Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının örgüt kapasiteleri üzerine yapılan dar kapsamlı bir araştırmayı yansıtan bu çalışma sonucunda görülen en çarpıcı sonuç, düşünce kuruluşlarının mali kaynaklar ve harcamalar anlamında şeffaflıktan uzak bir tavır gösterdikleridir. Şeffaflık her ne kadar idari yapının maddi bir göstergesi olmasa da idari yapıyı oluşturan etkenlerin doğru gözlemlenebilmesi için önemli bir faktördür. Bu nedenle düşünce kuruluşlarının özellikle politika ortamında dürüst ve yapıcı birer aktör olabilmeleri için verilerini açık bir şekilde kamuoyu ile paylaşmaları gerektiği ortadadır. Düşünce kuruluşlarının temel amaçları kapsamında politika süreçlerinde etkili olabilmeleri için yaptıkları çalışmaların niteliği ve niceliğinden önce bu çalışmaların erişilebilirliği önem taşımaktadır. Bu kapsamda da şeffaflık ayrıca önem kazanmaktadır.

Düşünce kuruluşlarına yönelik olarak yasal mevzuatta bir düzenleme olmaması da ülkemiz açısından bir eksiklik olarak öne çıkmaktadır. Hali hazırda yürürlükte olan yasal düzenlemelerin içerisine düşünce kuruluşlarının kurulması, işleyişi ve faaliyetleri üzerine maddeler eklenmesi yoluyla düşünce kuruluşlarına kurumsal bir kimlik ve yasal bir taban kazandırılmasının faydalı olacağı bu çalışma sonucunda faydalı görülmektedir. Zira farklı kanunlara tabii olarak faaliyet gösteren düşünce kuruluşlarının aynı yasalara bağlı olarak faaliyet göstermekte olan diğer kurum ve kuruluşlardan ayrıştırılarak kendilerine ait bir alana sahip olmaları hem örgütsel yapılanmaları hem de etki kapasiteleri açısından olumlu bir etkiye sahip olacaktır.

Maddi kaynakları bakımından düşünce kuruluışlarının birçok farklı alandan kendilerine kaynak sağlama imkanları bulunmasına rağmen Türkiye'de düşünce kuruluşu kültürünün henüz tam olarak yerleşmemesi nedeniyle bu alanların birçoğundan düşünce kuruluşları faydalanamamaktadır. Bütçeleri ve harcamaları ile ilgili verilerine erişilen düşünce kuruluşlarının maddi durumları da göz önünde bulundurulduğunda bu kuruluşların dünyadaki benzerlerine kıyasla çok küçük bütçelerle çalıştıkları bu çalışma sonucunda saptanmıştır. Öncelikle düşünce kuruluşlarının kendi kaynaklarını üretmeleri için teşvik edilmeleri ve daha sonrasında da kalıcı bir gelir kaynağına sahip olmaları için alanlarında uzmanlaşmaları açısından desteklenmeleri bu bakımdan öncelikli olarak ortaya konulması gereken öneridir. Düşünce kuruluşlarının ortak çalışmalar yürüttükleri kuruluşların niteliklerine bakıldığında genellikle yine düşünce kuruluşları ile yahut sivil toplum örgütleri ile ortaklık kurdukları gözlemlenmektedir. Bu anlamda kamu kurumlarının ve araştırma şirketleri başta olmak üzere özel sektör paydaşlarının ortak çalışmalar yapmak üzere düşünce kuruluşları tarafından ikne edilmesi bir başka öneri olarak şekillenmektedir. Düşünce kuruşuşlarının bağımsız ve tarafsız olması gereken yapılarına uygun olmayan çıkar grupları tarafından sağlanan fonlar, yabancı fonlar ve siyasi parti destekleri gibi kaynaklardan olabildiğince uzak kalmaları da kamuoyu gözündeki güvenilirliklerini korumaları için önemli bir gerekllik olarak nitelendirilmelidir.

Son olarak idari kadroları ve personel yapılanmaları değerlendirildiğinde düşünce kuruluşlarının ideal bir yapılanmaya sahip olduklarını ifade etmek mümkündür. Genellikle çalışma alanlarının önde gelen isimleri tarafından idare edilen bir yönetim kuruluna yahut alanda başarılı olan bir akademisyenin direktörlüğünde çalışma gruplarına sahip oldukları gözlemlendiğinden bu anlamda olumlu bir tablo çizdikleri ifade edilmelidir. Düşünce kuruluşlarının yönetim kurullarında genellikle akademisyenler, emekli kamu idarecileri, araştırmacılar ve emekli asker/bürokratlar gibi eğitimli ve alanda uzmanlaşmış kişilerin bulunduğu ve personellerinin de genellikle doktora derecesine sahip araştırmacılardan ve akademisyenlerden oluştuğu görülmüştür. Bu bakımdan insan kaynakları açısından en önemli sorunun maddi kaynak sorununa bağlı olarak ortaya çıkan personel sayısının azlığı olduğu söylenebilir. Dünyadaki muadilleri ile karşılaştırıdığında Türküye'deki düşünce kuruluşlarının araştırmacı kadrosu açısından çok düşük bir seviyede kaldıkları gözlemlenmiştir. Bunun en önemli nedeninin maddi kaynak sorunu olduğu ise açık bir gerçektir. Bu konuda da özellikle hem gelecekteki araştımacıları yetiştirmek hem de çalışmalarında görevlendirmek üzere ilgili alanlardan stajyer öğrenciler alınması, devlet veya özel sektör destekli proje desteklerinden faydalanarak proje bazlı araştırmacı istihdam edilmesi ve yarı zamanlı araştırmacı istiham edilmesi kısa vadeli çözümler olarak öne çıkmaktadır. Ancak Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının stratejik planlama ve mali kaynak yaratma çalışmaları sonucuda uzun vadeli çözümler üretmeleri ve bu kapsamda personel sayılarını kalıcı olarak artırmaları gerekmektedir. Bu bakımdan son bir öneri olarak da üniversiteler ve üniversitelerin ilgili bölüm ve programları ile imzalanacak ortaklık anlaşmaları ile personel eksikliğine hem kısa hem de uzun vadede çift yönlü bir çözüm bulunabileceği öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

4009 Sayılı Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (Dışişleri Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında 13.12.1983 Tarihli ve 177 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin,8.6.1984 Tarihli Ve 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin,23.12.1991 Tarihli Ve 474 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü ve 24.1.1992 Tarihli Ve 480 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 28 Ve 29 Uncu Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun.),

https://mevzuat.tbmm.gov.tr/mevzuat/faces/kanunmaddeleri?pkanunlarno=39824&pkanunnumarasi=4009 (Erişim Tarihi 9 Aralık 2019).

4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu, https://mevzuat.tbmm.gov.tr/mevzuat/faces/kanunmaddeleri?pkanunlarno=10285&pkanunnumarasi=4721 (Erişim Tarihi 10 Aralık 2019).

5072 Sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile ilişkilerine Dair Kanun, https://mevzuat.tbmm.gov.tr/mevzuat/faces/kanunmaddeleri?pkanunlarno=25701&pkanunnumarasi=5072 (Erişim Tarihi 9 Aralık 2019).

5253 Sayılı Dernekler Kanunu, https://mevzuat.tbmm.gov.tr/mevzuat/faces/kanunmaddeleri?pkanunlarno=28265&pkanunnumarasi=5253 (Erişim Tarihi 10 Aralık 2019).

5737 Sayılı Vakıflar Kanunu, https://mevzuat.tbmm.gov.tr/mevzuat/faces/kanunmaddeleri?pkanunlarno=54627&pkanunnumarasi=5737 (Erişim Tarihi 10 Aralık 2019).

CLARK, Julia ve David Roodman (2013). "Measuring Think Tank Performance: An Index of Public Profile." *CGD Policy Paper 025*, Washington DC: Center for Global Development. http://www.cgdev.org/publication/metrics-think-tank-profile (Erişim Tarihi 16 Aralık 2019).

ÇARKOĞLU, Ali ve S. Erdem Aytaç (2016). *Individual Giving and Philanthropy in Turkey*, TUSEV Publications No 72, ISBN: 978-605-83950-7-7, İstanbul: Tüsev Publications, https://www.tusev.org.tr/usrfiles/images/belgeler/Individual_Giving_and_Philanthropy_in_Turkey.pdf (Erişim Tarihi 16 Aralık 2019).

EZER, Salim (2010), Yeni Dünya Fenomeni; Think Tankler, http://www.turansam.org/makale.php?id=1827 (Erişim Tarihi 16 Aralık 2019).

FRAUSSEN, Bert ve Darren Halpin (2017). "Think tanks and strategic policymaking: the contribution of think tanks to policy advisory systems.", *Policy Sciences*, 50(1), 105-124.

KARABULUT, Niyazi (2019). *Impact Capacity of Think Tanks in Turkey* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya

MCGANN, James (2007). *Think Tanks and Policy Advice in The United States*, 1. Baskı, New York: Routledge.

MENDIZABAL, Enrique (2017). Mobilising domestic funding for think tanks in developing countries: a way forward. https://onthinktanks.org/articles/mobilising-domestic-funding-for-thinktanks-in-developing-countries-a-way-forward/ (Erişim Tarihi 16 Aralık 2019)

MONCADA, Andrea ve Enrique Mendizabal (2013). Think Tank Boards: Composition and Practices. https://onthinktanks.org/articles/think-tank-boards-composition-andpractices/ (Erişim Tarihi 5 Aralık 2019)

STONE, Diane (1996). Capturing the Political Imagination: Think Tanks and the Policy Process, Londra: Frank Cass Publication, https://books.google.com.tr/books?id=NAiLiZUdjqMC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (Erişim Tarihi 9 Aralık 2019).

WEAVER, R. Kent ve James McGann (2000). "Think Tanks and Civil Societies in a Time of Change", *Think Tanks and Civil Societies: Catalysts for Ideas and Action*, James McGann and R. Kent Weaver (ed.), New Jersey: Transaction Publishers, 1-36, https://books.google.com.tr/books?id=KEsr4yEGZEsC&pg=PP8&hl=tr&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false (Erişim Tarihi 11 Aralık 2019).

ÇEVRİMİÇİ KAYNAKLAR

APM http://www.apm.org.tr/(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

ASAM http://asam.org.tr/(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

BAUSAM https://bau.edu.tr/icerik/2797-stratejik-arastirmalar-ve-uygulama-merkezi(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

Brookings Institution https://www.brookings.edu/(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

Chatham House https://www.chathamhouse.org/(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

DPE http://foreignpolicy.org.tr/(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

EDAM http://edam.org.tr/(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

EDAM 2014 Faaliyet Raporu http://edam.org.tr/document/EDAM_PPT_Final.pdf (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

EAF https://eaf.ku.edu.tr/(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

ERG https://www.egitimreformugirisimi.org/(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

ERG 2017 Faaliyet Raporu https://indd.adobe.com/view/9eb9c600-6a30-452e-8428-b1da425d412d (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

ESAM http://www.esam.org.tr/(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

ESI https://www.esiweb.org/index.php?lang=tr&id=1(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

FES http://www.festr.org/pages/tuerkce/giris-sayfasi.php(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

İKV https://www.ikv.org.tr/(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

İÜSAM https://sam.istanbul.edu.tr/tr/?p=7189,7189&s=1(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

İPM https://ipc.sabanciuniv.edu/(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

KAS https://www.kas.de/web/tuerkei/home(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

LDT http://www.liberal.org.tr/engindex.php(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

ORSAM https://orsam.org.tr/(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

PODEM 2018 Faaliyet Raporu http://podem.org.tr/researches/2018-yili-faaliyet-raporu/ (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

SAM http://sam.gov.tr/tr/(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

SASAM http://sahipkiran.org/ (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

TASAM https://tasam.org/(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

TASAM 2019 Faaliyet Raporu https://tasam.org/Files/pdf/TASAM_tr-TR.pdf (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

SDE Yıllık Raporu https://www.sde.org.tr/Content/Upload/Dosya/almanak21_05.pdf (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

SETA http://www.setav.org/(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

TEPAV https://www.tepav.org.tr/tr/(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

TEPAV 2012 Faaliyet Raporu
https://www.tepav.org.tr/upload/mce/genel/yillik_raporlar/31.12.2012_tarihli_
karsilastirmali_bilanco.pdf (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

TESAM https://tesam.org.tr/(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

TESEV http://tesev.org.tr/tR(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

TESEV 2018 Faaliyet Raporu http://tesev.org.tr/wp-
content/uploads/2019/03/TESEV_2018_FAAL%C4%B0YET_21-2.pdf(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

USTAD http://www.ustad.org.tr/ (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

CROWNED WORD OF 2018: A RESEARCH ON NOMOPHOBIA

Naciye Güliz Uğur

Sakarya University, Management Information Systems

ngugur@sakarya.edu.tr

ABSTRACT

As technology evolves, lifestyle changes. Especially for children and young people, technological products become a necessity. However, this situation has negative consequences such as technology addiction, and various fears and psychological problems may develop. One of them is nomophobia chosen by the Cambridge Dictionary as the word of the year in 2018.

Nomophobia derived from No mobile Phobia; it means excessive fear of breaking with the communication provided with the mobile phone. That is, it can be defined as the smell of being deprived of the mobile phone in some way. This situation, which is seen as one of the new syndromes of the modern age, has become widespread, especially after the increasing use of smartphones. The desire to reach and be available leads to the crowning of smartphones. Therefore, people may experience psychological tension due to being without a phone and not being able to communicate by telephone. Although there is not enough data about the personalities of the people living with this phobia, this syndrome is seen more frequently in the so-called thumb generation. Also, nomophobia is the most common phobia in the world.

This feeling; tremor, panic, sweating, headache, shortness of breath, increased heart rate, non-focus, antisocial behavior, insomnia, and causes physical and psychological side effects such as shortening. People who have this phobia often have to carry their chargers with them. With the decrease in the age of using mobile phones and the widespread use of mobile phones, the number of people with nomophobia syndrome increases day by day. The reason for this is that people have started to see mobile phones as friends.

The aim of this study is to investigate and compile the triggers, symptoms, and treatment methods of nomophobia. Correspondingly, focus group, and interview studies were conducted with a sample of university students. As a result of the research, it was found that the majority of the students were moderately nomophobic but did not see this as a problem and did not feel the need to take precautions.

Keywords: Nomophobia, digital addiction, technology addiction, technology overuse, mobile phone addiction

1. INTRODUCTION

The more mobile devices such as smartphones become part of everyday life, and the more dependent many users become on them. For some, the dependency goes so far that the fear of being unable to be reached on a mobile basis is almost pathological. For this, a separate term has already coined as nomophobia (derived from “No-Mobile-Phone-Phobia”). The term was first used in 2008 (King et al., 2010). Colloquially, nomophobia is often referred to as cell phone or smartphone addiction. Young

adults and young people, in particular, are said to be affected. Everyday life without a smartphone is complicated to imagine for people with nomophobia.

Since nomophobia is an emerging phenomenon, little research has been done on it so far. There is still no entry in the ICD-11 (international classification system of diseases). However, an application for the assignment of nomophobia to situation-based anxiety disorders has already been made.

Doctors classify the excessive need for communication and information in the group of addictions. The symptoms are similar to those of alcohol and nicotine addiction, including strong desire, inner compulsion, loss of control, withdrawal symptoms. A prime example of the side effects of the online drug is the cell phone addict manager, who recently collapsed after losing his cell phone. Or the internet addict who went to the internet café instead of school for months. Such stories are often shared, blogged, and tweeted, but they distract from the fact that there are numerous less blatant cases.

The aim of this study is to investigate and compile the triggers, symptoms, and treatment methods of nomophobia. Correspondingly, focus group, and interview studies were conducted with a sample of university students. Many smartphone users cannot leave their mobile devices in seminars and meetings. But the constant use of the cell phone disrupts cognitive performance - even if the device is not actively used. To ensure that they are still available, many smartphone users like to take a look at their display at regular intervals. According to a survey by Mind Store Marketing, more than half of the 3,795 smartphone users surveyed do this every five to ten minutes (Ambs, 2014). Almost as many even feel naked without their cell phones.

When it comes to the risks and side effects of digital information technology, it is not only the hardware (smartphones) that plays an important role but also the software, i.e., the “offers” and “services” that are actually at stake. Social networks like Facebook play a special role here, precisely because they satisfy the human need for community or at least give the illusion of doing so. In combination with hardware that can be carried around everywhere, the need for community can be satisfied anytime and anywhere: Among the currently 2,45 billion Facebook users (as of December 2019), 1.1 billion people are those also use the social network on the go.

2. LITERATURE REVIEW

The smartphone has become an irreplaceable companion for many people. Young people, in particular, are very fond of it and use it on average over 100 times a day (Spitzer, 2018). With intensive smartphone use - equivalent to the Internet - the question of addictive uses arises. Overall, very few research results on smartphone addiction are available (Sharma, et al., 2015; .Tavolacci, et al., 2015; Yildirim, et al., 2016). The only behavioral addiction that has so far been included in the DSM 5 (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders [APA]) is pathological gambling. For other behavioral addictions, such as internet addiction or even smartphone addiction, the research situation is still too thin to be classified as an independent disorder. However, internet addiction is already listed in the Appendix to DSM 5, which implies that - with further research efforts - internet addiction would be included as an independent disorder in the next edition. In the ICD diagnostic manual 11 (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems), pathological gambling and computer game addiction are assigned to behavioral addictions (“Disorders due to addictive behaviors”). The smartphone addiction has not yet been mentioned in the diagnostic manuals, precisely because of the

rarely available findings on this problem area. Nevertheless, media addictions are of great relevance, as more and more patients are visiting psychotherapeutic practice.

In nomophobia, the mobile phone is mostly used excessively in order not to miss important information. The more often the mobile phone is used, the higher the dependency on the functions of the mobile phone (Yildirim and Correia, 2015). If the cell phone is lost or if you are temporarily unavailable due to a dead spot or an empty battery, there is a subjectively shifted, excessive sense of fear (King et al., 2013). An essential cause of nomophobia is the fear of not being able to maintain constant contact with friends and family. This idea increases the fear of loss of the smartphone the most among the majority of those affected. The smartphone offers others the security of reacting quickly in all lifetimes (Pavithra, et al., 2015).

A constant look at the cell phone can be distracting in an analog environment, such as in meetings or seminars. In a survey by Office Team, around 60 percent of a total of 200 HR managers complained that many of their company colleagues could not leave their mobile devices in meetings. Few HR managers understand their colleagues' smartphone addiction (Haufe, 2015). Even trainers or personnel developers should have little understanding if smartphones attract more attention than the learning content in the seminar or training. Many want to counteract this and preventively ask the participants not to use their mobile devices during the seminar.

Without their smartphone, those affected feel less flexible and fear that they will no longer be able to master everyday requirements perfectly. The main drivers of nomophobia are the fear of loneliness and inner emptiness or the need for attention.

According to a US study by Ward and colleagues (2017), however, this only promises success if the devices are entirely banned from the eyes of the owners: Because consequently, smartphones can reduce cognitive performance even when they are not active to be used (Ward et al., 2017).

A research team led by Bill Thornton from the University of Southern Maine worked on this thesis. To test the thesis, the scientists asked students from two courses at a US university to complete a number of tasks - such as marking certain numbers in series - under time pressure to test their cognitive abilities. The tasks varied in difficulty: some required less attention and others more attention and cognitive capacity. In one of the two courses, students were also told that a later questionnaire would be about cell phones, which is why they were asked to put their cell phones on the table in front of them. The results of the study show that the students who had a mobile phone on the table performed worse on challenging tasks that required a lot of attention and cognitive capacity than their fellow students who did not have their mobile phone in sight. On the other hand, there were no performance differences between the students of both courses in light tasks that required little attention and cognitive capacity (Thornton et al., 2014).

3. METHODOLOGY

In order to investigate and compile the triggers, symptoms, and treatment methods of nomophobia, focus group and interview studies were conducted with a sample of university students. 24 students voluntarily participated in the study. Focus group and in-depth interviews were conducted with the same 24 students. Gender distribution is equal among 24 students. All of the students fall into undergraduate level education and first to the fourth class range. All students are students of the Faculty of Business Administration and are all active smartphone users.

Focus group and interview studies were conducted in a semi-structured manner. Some questions were asked to students about the frequency of smartphone usage, usage period and applications. According to the flow of the interview and discussion, they were asked at what stages of their daily lives they had their smartphones with them.

4. FINDINGS

The fear of no longer being able to participate in the exchange of information grows with low cell phone credit or decreasing battery life. However, it can also be caused by a lack of radio or internet connections. 6 of the interviewed (25%) students reported that, especially in these situations, they "panic" about being unreachable and therefore hardly put their smartphone down. Especially when there are problems with the radio or internet connection, they look at their cell phones almost continuously to immediately recognize a recurring radio connection.

The nomophobic behavior develops in those affected as soon as they can no longer use the functions of their mobile phone. You develop a general fear and panic behavior.

18 of the students mentioned the fear of missing valuable information from friends and family or even being excluded from interactions. Concordantly, people with nomophobia often have the feeling that they cannot cope with everyday life without a cell phone.

The behavior typical of nomophobia occurs when:

- the battery level is very low
- there is little or no credit on the smartphone
- the cell phone is lost
- the cell phone is not nearby
- the person concerned cannot reply to a message immediately
- or the person concerned is in a dead zone

The panic of a nomophobic person becomes particularly bad when the smartphone is lost. This leads to the dreaded situation of complete loss of communication, which those affected are constantly trying to escape. In particularly bad cases, the thought of being unreachable via the smartphone can trigger an anxiety surge for nomophobes (King, et al., 2010).

Three of the students mentioned that they lost their smartphones before. One of the students lost his phone when he knew no one near him and experienced dizziness and shortness of breath. He was surprised by these symptoms but did not think of associating it with nomophobia. Two students stated that they were together with their friends and they contacted their friends over their phone and thus minimized the disadvantages of digital breakage. All of the students stated that they could continue their digital connections by obtaining a new or spare phone within 6 hours.

According to the interviews, typical behaviors associated with nomophobia are:

- Withdrawal symptoms , such as nervousness, anxiety and depressed mood, when unwanted abstinence
- Urge and greed for the smartphone

- Stress and anxiety when the mobile phone is switched off
- Sweating, tremors, palpitations, anxiety, and panic when unreachable
- Feeling of "nudity" when the mobile phone is left at home

There is an addiction to the smartphone and the constant availability when the pulling of the mobile phone can no longer be controlled. This behavior is often accompanied by Internet addiction. In addition to maintaining social contacts, the Internet can be used to solve a question or problem at any time.

All students reported that they try to avoid the situation of loss of communication by doing the following:

- Every second never turns off the smartphone.
- The smartphone is always carried close to you so as not to lose it.

Also, 3 of the students had a second cell phone as a replacement.

As a result of the research, it was found that the majority of the students were moderately nomophobic but did not see this as a problem and did not feel the need to take precautions.

Since nomophobia has hardly been researched, the causes are mostly unknown. It usually occurs in combination with obsessive-compulsive or anxiety disorders. For example, a person with severe fear of loss, who is afraid that his partner will leave him, continually looks at the cell phone to keep in touch. Often it is close friends and family members who notice the excessive cell phone consumption.

Nomophobia can also occur in people who are always afraid of getting into a dangerous situation (for example, an attack). It is particularly essential for them to be always available and to be able to reach others at all times so that they never leave the house without a cell phone. However, there is no general trigger for nomophobia. Research into the cause always takes place in individual cases.

5. DISCUSSION

If a nomophobia is not taken seriously or treated, the consequences can be neglect of social contacts or isolation, which in turn leads to loneliness. It is, therefore, all the more important that, when you see the first signs, those affected contact a doctor and speak openly about their fears.

With phobias, psychologists often rely on confrontations with the feared situation. It is therefore advisable to face the unreachability and switch off the mobile phone at fixed times every day to combat the enormous craving for the smartphone. Those affected can find out that life without a smartphone is entirely possible.

The psychotherapist usually starts with a nomophobia with behavior therapy. The patient's behavior is discussed, analyzed, and reflected on. In addition, various confrontations often complement therapy. For example, the person concerned has to switch off their cell phone for a specified period of time or intentionally leave it at home when they leave the house.

At the same time, it is important to treat other mental disorders that may have triggered nomophobia. The aim of therapy is that the patient recognizes that he can master his everyday life even without a smartphone and is therefore not dependent on the device.

Furthermore, it can help to stow the smartphone and set it to silent. Especially when eating or in the office, the mobile phone should not be put on the table. With these tricks, the uninterrupted view of the device can be avoided and the tension caused by the cell phone can also subside over time.

For cognitively demanding tasks, the scientists conclude, users should rather keep their mobile phones out of sight, according to the saying "out of sight, out of mind".

REFERENCES

Ambs, T. (2014). Nomophobie Studie 2014/2015: Deutschland verfällt zunehmend der Smartphone-Sucht. Retrieved from https://mindstoremarketing.de/nomophobie-studie-20142015-deutschland-verfaellt-zunehmend-der-smartphone-sucht/

Haufe (2015). Business-Etikette: Mobile Geräte nutzen ohne zu stören . Retrieved from https://www.haufe.de/personal/hr-management/unternehmenskultur-business-etikette-mobile-geraete-nutzen_80_294798.html

King, A. L. S., Valença, A. M., & Nardi, A. E. (2010). Nomophobia: the mobile phone in panic disorder with agoraphobia: reducing phobias or worsening of dependence?. *Cognitive and Behavioral neurology*, *23*(1), 52-54.

King, A. L. S., Valença, A. M., Silva, A. C. O., Baczynski, T., Carvalho, M. R., & Nardi, A. E. (2013). Nomophobia: Dependency on virtual environments or social phobia?. *Computers in Human Behavior*, *29*(1), 140-144.

Pavithra, M. B., Madhukumar, S., & Mahadeva, M. (2015). A study on nomophobia-mobile phone dependence, among students of a medical college in Bangalore. *National Journal of community medicine*, *6*(3), 340-344.

Sharma, N., Sharma, P., Sharma, N., & Wavare, R. R. (2015). Rising concern of nomophobia amongst Indian medical students. *International Journal of Research in Medical Sciences*, *3*(3), 705-707.

Tavolacci, M. P., Meyrignac, G., Richard, L., Dechelotte, P., & Ladner, J. (2015). Problematic use of mobile phone and nomophobia among French college studentsMarie-Pierre Tavolacci. *European Journal of Public Health*, *25*(suppl_3).

Thornton, B., Faires, A., Robbins, M., & Rollins, E. (2014). The mere presence of a cell phone may be distracting. *Social Psychology*.

Yildirim, C., & Correia, A. P. (2015). Exploring the dimensions of nomophobia: Development and validation of a self-reported questionnaire. *Computers in Human Behavior*, *49*, 130-137.

Yildirim, C., Sumuer, E., Adnan, M., & Yildirim, S. (2016). A growing fear: Prevalence of nomophobia among Turkish college students. *Information Development*, *32*(5), 1322-1331.

Ward, A. F., Duke, K., Gneezy, A., & Bos, M. W. (2017). Brain drain: The mere presence of one's own smartphone reduces available cognitive capacity. *Journal of the Association for Consumer Research*, *2*(2), 140-154.

CAHİT ARF I TANIYALIM

Doç.Dr. Adem Cengiz Çevikel ve İlknur Yılmaz

acevikel@gmail.com & lknrylmzz@gmail.com

Özet

Kariyerini matematik, fizik, felsefe gibi toplum gözünde "ağır" ve "ulaşılmaz" olarak nitelenen bilim dallarında yapmış, dahası bu bilim dallarına "adanmış" durumdaki kişiler, genelde toplumca yine "ağır", "ulaşılmaz" ve "yaşamın dışında" olarak nitelendiriliyorlar. Toplum bu kişilere saygının yanı sıra bir tür korku da besliyor. Ancak gerçek bilimsel kişiliğin, bilimsel düşüncenin gerektirdiği parlak bir zihin, analiz ve sentez alışkanlığı, hayal gücü ve yaratıcılıkla beslenerek ortay çıktığı düşünülecek olursa, "gerçek" bilimcilerin de yaşamın kendisiyle ne kadar iç içe, yaşamsal enerjiyle ne kadar dolu oldukları da yadsınamaz. Ülkemizin "gerçek" bir bilimcisi ve en büyük matematikçilerinden Cahit Arf da bu pırıl pırıl bilim insanlarının çarpıcı bir örneği

Abstract

Their career was made in the fields of "heavy" and "inaccessible" in the eyes of the society such as mathematics, physics and philosophy. Moreover, the hotel, which is "dedicated" to these branches, is also described as "heavy", "inaccessible" and "life". In addition to respect, the society has some kind of fear. However, real scientific personality, scientific thinking is planned, a bright mind, analysis and synthesis habits, imagination and content will emerge by feeding, "real" Our country's "real" scientist and one of the greatest mathematicians Cahit Arf this sparkling scientists an example of history

Anahtar kelimeler

Matematikçiler, Cahit Arf, Matematik, Ünlü Matematikçiler, Arf Teoremi

Giriş

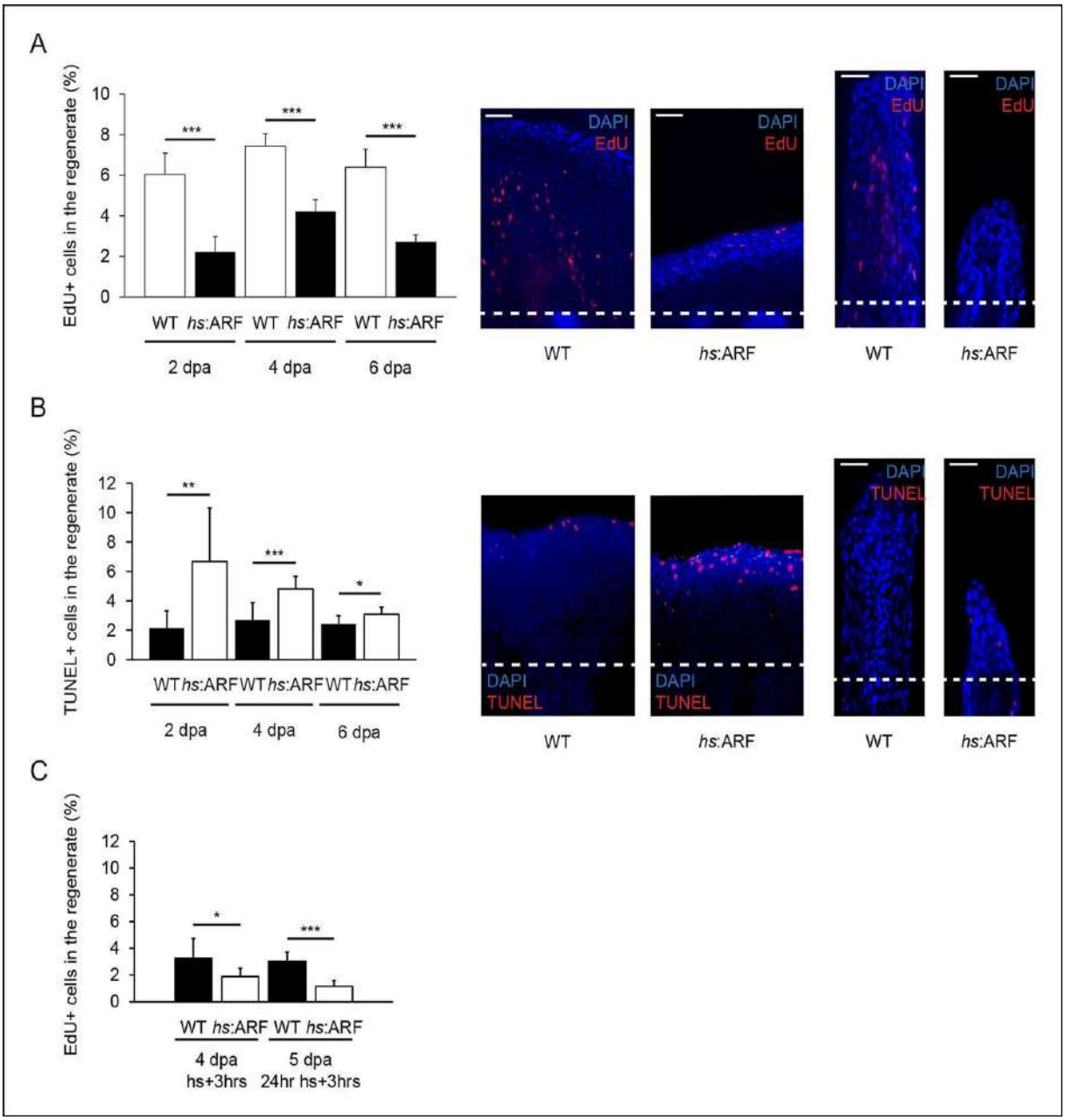
Matematikle tanıştığı ilk günden hayata gözlerini yumduğu son güne dek bilimine tutkuyla bağlı yaşayan Cahit Arf; "Matematik de resim, müzik ve heykel gibi bir sanattır." diyerek matematiğin sanatsal yönünü vurgulamıştır. Öyle ki bu tutku, O'nun Matematik Bilim'ine iz bırakmasını sağladı**.** 11 Ekim 1910'da Selanik'te dünyaya gelen Cahit Arf, ilkokulu o yıllarda sultani adı verilen liselerin ilk kısmında okumuştur. Daha ilkokuldayken bir öğretmeni, matematik alanında Cahit Arf'in yeteneğini fark edip onu yönlendirmiştir.

Lise yıllarında da matematikteki bilgisiyle göze çarpan Cahit Arf, eğitimini sürdürmesi için ailesi tarafından Paris'teki St. Louis Lisesi'ne gönderilmiştir. Üç yıllık liseyi iki yılda tamamlamayı başaran Cahit Arf, üniversite eğitimi için devletin yurtdışına gönderilecek öğrenciler listesine girmeyi başarmıştır. 1937 yılında doktorasını yapmak üzere Göttingen Üniversitesi Matematik Bölümü'ne gitmiştir. Cahit Arf'ın bu üniversitede yaptığı doktora çalışması onun dünya çapında tanınmasını sağlamıştır.

Cahit Arf, matematik dehalarının bile çok zor dediği bir konu üzerinde tek başına çalışmıştır. Bir buçuk yıl içinde konusu "non-commutative Class Field" olan doktorasını tamamlamıştır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçların bir kısmı literatüre "Hasse-Arf" teoremi olarak geçmiştir. 1938'in sonunda Türkiye'ye geri dönen Arf; 1943'te profesör, 1955'te ordinaryüs profesör olmuştur. 1962 yılında Robert Koleji'nde matematik dersleri vermeye başlamıştır. 1963'te kurulan TÜBİTAK'ın kuruluş ve gelişmesinde büyük emeği olan Cahit Arf, yıllarca bu kurumun Bilim Kurulu Başkanlığı'nda da bulunmuştur.

Matematiğe yapmış olduğu katkılardan dolayı 1974'te de TÜBİTAK Bilim Ödülü'ne layık görülmüştür. 1983-1989 yılları arasında Türk Matematik Derneği başkanlığını yapmıştır. Eskiçağın ünlü problemlerinden biri olan, cetvel ve pergel kullanarak bir açının üç eşit parçaya bölünüp bölünemeyeceği sorunu ile de ilgilenmiş ve yalnızca ikinci dereceden cebirsel denklemlere indirgenebilen problemlerin cetvel ve pergel yardımıyla çözülebileceğini kanıtlamıştır. Cahit Arf 1980'de emekli oldu ve İstanbul'a yerleşti. Yaşamı ödüllerle doludur. 1948'de İnönü Ödülü'nü kazandı, değişik üniversiteler fahri doktoralar verdiler ve Fransa'dan 1994'te Commandeur des Palmes Académiques ödülünü aldı.

*Doktora çalışması (Hasse Arf Teoremi)



Doktora çalışmasını bitirmesinin ardından Hasse'nin ricası üzerine bir yıl daha Almanya'da kalma kararı alan Arf, bu sırada ses getiren ikinci bir çalışma ile "Arf Değişmezleri"'ni ortaya koyarak literatüre adını bir kez daha geçirdi. Yıl 1943'ü gösterdiğinde, Cahit Arf artık ülkesine dönme kararı almıştı. Akademik kariyerine başladığı yer olan İstanbul Üniversitesi'nde profesörlüğü tercih eden Arf, burada, ismini tüm dünyaya duyuracak ve onu büyük bir üne kavuşturacak olan çalışmasını yayımladı. Kendisi bu süreci şöyle aktarıyor:

"Bir hafta üniversiteye gitmedim, eve kapandım. Hafta sonunda bir şeyler çıktı ortaya ve bu da tüm dünyaya yayıldı. Bu işte bir takım halkalar vardı, o halkalara 'Arf Halkaları', kapanışlarına da 'Arf Kapanışı' deniyor."

Cahit Arf 1966'da ABD'ye giderek Princeton Üniversitesi ve Kaliforniya Üniversitesinde bir süre çalıştıktan sonra Türkiye'ye geldi ve nispeten yeni bir okul olan Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde çalışmaya başladı.

1980 yılında özerk ve demokratik üniversite mücadelesine katkılarından ötürü Seha Meray Onur Ödülüne layık görüldü.

Bundan sonra uğraştığı problem, matematikte "kuadratik formlar" olarak bilinen konudadır. Uzayda konisel yüzey denklemleri buna basit bir örnek olarak gösterilebilir. Bu konudaki temel problem, kuadratik formların birtakım invaryantlar, yani değişmezler yardımıyla sınıflandırılmasıdır. Bu sınıflandırma Witt adında ünlü bir Alman matematikçi tarafından karakteristiği ikiden farklı olan cisimler için 1937 de yapılmıştır. Karakteristik iki olunca problem çok daha zorlaşıyor ve Witt'in yöntemi uygulanamıyordu. Cahit ARF bu problemle uğraştı ve karakteristiği iki olan cisimler üzerindeki kuadratik formları çok iyi bir biçimde sınıflandırdı. Bunların invaryantlarını, yani değişmezlerini inşa etti. Bu invaryantlar dünya literatüründe "Arf Invaryantlari" olarak geçmektedir. Bu çalışması 1944 yılında Crelle Dergisi'nde yayınlandı ve Cahit ARF 'i dünyaya tanıttı.

1943 yılında profesör olan Arf, artık bütün dünyanın tanıdığı bir matematikçidir ve O'nun bir şöhreti vardır. Bununla ilgili olarak çok ilginç bir iddiada bulunmaktadır:

"…Yani bu şekilde şöhret sahibi oldum. Fakat asıl yapmak istediğim işler beni hiçbir zaman fazla tanıtmadı…

Bundan sonra kötü bir iş yaptım: çevreden alkış aldım."

Cahit Arf'ın bilim tanımına ilişkin olarak yaptığı açıklamaları görelim:

"Bilim için benim tanımım çok kısa, fakat zannediyorum-tabii bu zan kişisel -doğru. O da şöyle: Bilim doğayı bütünüyle algılamak çabasıdır. Aslında bu çabadaki algılamak değil; doğayı modelleyerek algılamak. Çünkü doğadaki olgu ve algı kalabalıklığı o kadar büyük ki, bunu bir insanın hatta ne kadar geniş olursa olsun insan gruplarının doğayı fiilen algılamaları zaten mümkün değil. Buna karşın bilim, onu modelleyerek algılamaya çalışır. Tabii bu çabanın başarısı ister istemez sınırlıdır. Fakat bu sınır sürekli biraz daha öteye itilmektedir. Dolayısıyla belki bir gün bunun vakıa olacağı ümit edilebilir, ama zannediyorum ki bu ümit boşuna… Bununla birlikte bu ümitle yaşıyoruz ve bunu her gün biraz daha ileriye götüreceğiz. İnsanlık ister istemez bunu yapacak."

O'nun yine bilim hakkında bir başka açıklaması da farklı yaklaşımlarla bu tanıma katkıda bulunmaktadır. Bunu da aşağıda bulacaksınız:

"İnsanlar önce hayvan. Hayvan demek, canlı madde demek esas itibariyle. Ve şöyle bir durum; kimyasal bir molekül. Bu molekülün kendine has bir kinetik dengesi vardır. Korunum prensibi geçerli. O da şöyle: Her parçası tabiatın, kendini koruma eğiliminde, bozulmaya karşı reaksiyon yapıyor. Mesela organizmada büyüme var. Büyümeyi yeterli bulmayınca dışarıdan arıyor. Bunu yaparken ilkel insan ilk ağızda otu ağzına atıyor; hayvan parçalıyor. Ağzına atıyor. İnsanlar çoğaldıkça hayvanlar azalıyor.

"Bilimle uğraşmak, bir meslek seçmek demek değildir. Bu, ancak severek ve istenerek yapılabilir. Bunu yaparken, mutlu olmalısınız. Bundan, para kazanamayabilirsiniz. Alkış beklememelisiniz. İşinizi severek yapıyorsanız ve bundan mutlu oluyorsanız, bilime katkınız çok daha fazla olabilecektir."

O'nun ağzından matematiği nasıl tanımladığını öğrenelim:

"Matematik birçok kimsenin zannettiği gibi sayıyla geometrik şekillerle oynamaktan ibaret bir şey değildir. Aslında matematik şöyle bir yapı: Aksiyom denilen birtakım yapısal kurallar, sembollerden oluşan bir küme. Bu semboller, aksiyomlarla bir çeşit örgüt halinde.

Şunu da teslim etmek lazım: aksiyomların da membağı sayılar ve geometrik şekiller esas itibari ile…

Fakat bu belleğimizdeki bir sembol organizasyonu. Bu sembollerin belekte oluşturduğu bir yapı var. Reel olarak yok; ama bellekte oluşmuş oluyor. Ve ayrıca da bu semboller, endüksiyon fikrî de yine sayılardan alınmış. Şöyle ki, sıralanmış bir kümenin bir parçasının bir özelliği eğer bir sonraya geçildiği zaman aynen korunuyorsa, o özellik bütün alt kümeler için geçerlidir. Buna endüksiyon diyoruz. Yahut da Türkçede tüme varım diyoruz. Bu sembollerden oluşan yapıyı incelemek ve hangi sonuçları oluşturduğunu tespit etmek önemlidir. O kadar da kolay bir iş değil; fakat yapılabiliyor."

Cahit Arf, kendisinin "mendebur" diye adlandırdığı o hastalıktan kurtulamayarak, 26 Aralık 1997 Cuma günü ailesini ve O'nu seven insanları, acılar içinde bırakarak, ebediyete intikal etmiştir.

Cahit Arf'ın Çeşitli Söylemleri

Dedik ya! O sadece bir matematikçi değil aynı zamanda bir filozoftu. O'nun parça parça ancak çok önemsenen çeşitli konulara değin söylemleri vardır ki bu sözleri herkes tarafından ciddiye alınmalıdır; alınmıştır. O'nun bu söylemlerini ve değişik konulara ilişkin görüşlerini ilişkin metin içinde bir yerlere tıkıştırmak hem bu hocamıza hem de O'nun bu söylemlerine haksızlık olacaktı.

O'nu önce bir bilim savaşçısı olarak tanıyoruz. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte ortaya çıkan coşku dalga dalga yayılırken, bunun etkisi altında kalan o günlerin gençleri de kendi yetenekleri doğrultusunda buna katkıda bulunmaya çalışıyorlardı. Atatürk'ün açtığı bu yolda, milliyetçilik duygusu en üst düzeyde bulunuyordu. O, kendi anlatımıyla bu duygularını şöyle açıklıyordu:

"Ben yurtdışına araştırma yapmaya gittiğimde kendime sonsuz bir güven besliyordum. Bu güveni bana veren de Kurtuluş Savaşı'nda kazandığımız zafer idi.

Biz tek başımıza dünyayı yenmiştik. Öyleyse ben de uğraşırsam, dünyanın en zor problemlerini çözebilirim diye düşünüyordum. Bu anlayışla Almanya'da zamanın en ünlü matematikçisi Hasse'nin yanına gittim ve bana, zorluğuna hiç bakmadan yeni çığırlar açabilecek problemler önermesini istedim."

Bu duyguların yüceliğine erişebilecek genç matematikçi adaylarımızın hocamızdan öğrenecekleri daha neler neler olduğunu, bu satırlar sanırım en iyi şekilde anlatmaktadır. O, aramızda olmasa da, O'nun bu söylemleri ve görüşleri bizleri ve özellikle gençlerimizi aydınlatmaya devam edecektir.

O bu kadar çalışmasına karşın yapmak hala yapmak istediği şeyler olduğunu şu şekilde açıklıyordu:

"…Benim kanımca önemli olan ve çözülmesini dilediğim bir-iki problem var. Bunlardan bir tanesi, Galois grubu komütatif olmayan sınıf cisimleri denilen cisimlerin inşası. Bu açık buna rağmen ben uğraşıyorum. Benim için çözülmesi ideal bir problem. İkincisi de zeta fonksiyonu ile ilgili. Bununla ilgili bir hipotez var: Riemann hipotezi. O zamandan beri ispat edilemiyor. İspattan ziyade buradaki münasebetin(ilişkinin) açık bir şekilde ortaya çıkarılması dilediğim ikinci şeydir…"

Cahit Arf aynı zamanda Matematik eğitimi ile de ilgilenmektedir. Bu eğitimin nasıl yapılması gerektiğine dair aydınlatıcı söylemleri vardır. İşte onlardan birini aşağıya koyarak, ülkemiz matematik öğretmenlerine O'nun mesajını, bu yolla iletmiş olabiliyoruz:

"… Yayılmasını istediğim bir şey var: Çocuklarımızın bellemekten kurtarılması, anlamaya çalışmalarını sağlamak. Bazı gençlere böyle bir etki yapmış olduğumu sanıyorum. Bizde okullar hala böyle değil, belletiyorlar. Şimdi önemli olan çabuk ve kolay kazanmak. Bizim memleketimizde insanlar bilgiyi satmak için kullanıyorlar; neşretme amacı da bu. Bu bilim değil! **Bilim, algılarımızı sınıflayıp kavramlar haline getirip, bu kavramları neden-sonuç ilişkileriyle düzenlemektir..."**

"…Bilimle uğraşan kişilerin bir muhitleri olması lazım, bir atmosfer yaratmaları lazım. Bir ülkede toplumun büyük kalabalıkları, başka bir gazetede söylediğim köşe dönücülük, dalkavuklu, bağnazlık gibi sahalara yönelmişse, o zaman bilim adamı için atmosfer yaratmak hemen hemen imkânsız olur. Bu atmosfer olmayınca da bilim adamı yok olur…"

Bilim insanı adayı gençler; Dikkat!

O bu konudaki söylemine aşağıdaki gibi devam ediyor:

"Bizim insanımız belli bir refah seviyesine erişemediği için, düşünmekten ziyade ihtiyaçlarını acilen karşılamak durumunda. Böyle bir insan bu ihtiyacını ya parayla ya da dalkavuklukla elde eder. Bu şartlarda bir adamın düşünmeye ilgi duymasını beklemek imkânı çok azdır. İnsanlarımızın düşünmeye başlaması refah seviyelerinin yükselmesiyle mümkün olabilecektir…"

"…(Bilim adamları) rekabet edecekler… Kayda kuyda sahip olmayacaklar… Emir almayacaklar… Özgür olacaklar… Kendilerini özgür hissedecekler… Bakkala çakkala ihtiyaçları olmayacak. Toplumun haylazlık baskısı çok güçlüdür. Onun için fazla imkânlar ellerine götürüldüğü zaman kayabilirler, yani bilim adamı zengin olmayacak ama muhtaç da olmayacak…"

" Bilim adamı tıpkı bir kompozitör gibidir. Ama bilim kulaklarla duyulmayan ve gözlerle görülemeyendir; beyin ile görüp beyin ile duyduğumuzdur..."

Nereden duyduğumu ya da okuduğumu şimdi hatırlamıyorum ama O'nun aşağıda adıyla ilgili bir duyumu hafızama yer etmiş olduğu için biliyorum. O, soyadının üç harfli oluşundan son derece memnun ve mutlu olarak şunları söylüyordu:

"Biliyoruz ki matematiksel simgeler ya tek harfle ya da üç harfle gösterilir. Örneğin sina cosa vb… Benim adım da matematik sembolleme için ideal sayılır: Arf. Örneğin Arf x, Arf y yazılabilir ve o zaman adım olduğu gibi sembolün içinde, hiçbir kısaltma olmadan kalacaktır."

Cahit Arf ayrıca birçok kongreye ve bilimsel toplantıya katılmış, konuşmalar yapmış ve bildiriler sunmuştur. Katıldığı bu bilimsel toplantılardan en önemli birkaç tanesi şunlardır:

-Mekanik Kongresi; 1946, Paris,

-Matematikçiler Kongresi, 1950, Cambridge,

-Mekanik Kongresi, 1950, İstanbul,

- Matematikçiler Kongresi,1954, Amsterdam.

O'nun yayımlanmış makalelerinin bir listesi aşağıya çıkarılmıştır:

1.Ayrık değerlendirilmiş yetkin cisimlerin salt dallandırmalarını içeren genişlemeleri üstüne araştırmalar

2.Karakteristiği iki olan cisimlerin kuadratik formları üstüne araştırmalar

3.Karakteristiği 2 olan mükemmel bir cisim üzerindeki bir değişkenli üstel seriler cisminde kuadratik formların aritmetik eşdeğerlilikleri hk.

4.Elemanter geometrinin bir teoremi

5.Brillouin'in zonları hakkında

6.Elastik bir düzlemde sabit gerilmeli serbest sınırları olan denge durumlarının belirlenmesi.

7.Bir elastisite probleminin çözümünün varlığı hakkında

8.İki boyutlu elastisitede bir serbest sınır probleminin bir akım problemine idantikliği hakkında

CAHİT ARF SÖZLERİ

- Matematik de resim, müzik ve heykel gibi bir sanattır."
- "Ben matematiğe hayatımı adadım, karşılığında bana hayatımı geri verdi."
- "İşlerinizi başkalarına yaptırmayın. Çünkü kendi istedikleri gibi yaparlar."
- "Matematik esas olarak sabır olayıdır. Belleyerek değil keşfederek anlamak gerekir."
- "Elime Kuran'ı aldığımda Allah'a, elime kalemi aldığımda kendime inanıyorum."

Cahit Arf Matematiğe ilgisinin nasıl başladığını şu şekilde:

"İlk önce İstanbul'a sonra İzmir'e taşındık. İzmir Sultanisinde beşinci sınıfta bir öğretmene rastladım. Aslında öğretmen değildi. Liseyi bitirmiş, İstanbul'a gidip dişçi olacak, bunun için paraya ihtiyacı var; parayı biriktirmek için öğretmenlik yapıyor. Bu genç benimle ilgilendi, çünkü gramerim çok iyiydi, lineer sistemlerle icra edilen problemleri de çözebiliyordum. Bana Euclid geometrisinin ilk teoremlerini ispat ettirdi. En sonuncusu da Pisagor teoremiydi. Bunu beceremedim ve kendisine söyledim. Bunun üzerine bana o anlattı. Bu adam sayesinde ben matematikle ilgilenmeye başladım O dönemler matematiğe pek hevesim yoktu. Güçlü tarafım gramerdi. Bir başka merakım da resim yapmak, Vatan-Millet-Sakarya yazıları okumak… O zaman İstiklal Harbi'ni yaşayan her genç çocuk böyleydi zannediyorum."

Kaynakçalar

https://www.gelisenbeyin.net/cahit-arf.html

http://mam.tubitak.gov.tr/tr/content/cahit-arf-hakkinda

https://ceotudent.com/matematige-iz-birakan-turk-bilim-insani-cahit-arfin-hayatindan-15-bilgi

Benim tanıdıgım Cahit Arf -Robert Langlands(*)

Yavuz Aksoy Matematik Tarihi Cilt 4

Cahit Arf (1910-1992):Tutkulu ve Yaratıcı Matematikçi

E.İnönü, Sonsuzluğa Ulaşmış Bir İnsan: Cahit Arf, Milliyet Gazetesi,10.1.1998,İst

D.Çoker, Ustaya Saygı

Matematik Dünyası Dergisi, Cilt7

'GÜÇLÜ PROGRAM' GERÇEKTEN GÜÇLÜ MÜDÜR? BİLİM SOSYOLOJİSİ VE FELSEFESİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

Alper Bilgehan YARDIMCI

Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, alperyardimci@pau.edu.tr

Özet

Bilimsel bilginin sosyolojisine yönelik çalışmalar çerçevesinde ortaya çıkan 'Güçlü Program' bilime ve bilimsel bilgiye yönelik daha net ve doğru bir bakış açısı kazandırma amacında olan sosyolojik bir girişimdir. Bu girişime öncülük eden Barry Barnes ve David Bloor gibi düşünürler, Güçlü Program'ın genel amaçlarından birini bilim insanının bağımsız bir gözlemci olduğuna ilişkin süregelen inancı ortadan kaldırmak olarak belirlemektedirler. Bilimsel bilginin içeriğinin üretilmesinde toplumsal nedenlerinde etkili olduğunu belirten Güçlü Program, genellikle sosyal yapılandırmacılık ya da inşacılık ile ilişkilendirilmektedir. Güçlü Program'ın argümanlarının kaynağını Karl Mannheim, Thomas Kuhn ve Robert Merton gibi düşünürlerin çalışmaları oluşturmaktadır. Kısaca belirtmek gerekirse, Mannheim, ideolojilerin bir toplumun gerçek doğasını temsil ettiğini ve bir ütopyaya ulaşmaya çalışırken, ideolojinin dogmalarının felsefe ve tarih teorilerinin entelektüel bütünlüğünü etkilediğini savunmaktadır. Onun ideoloji kavramı herhangi bir fikrin oluşturulması ve üretilmesi sürecinin tarihsel ve sosyal koşullara bağlı olarak ortaya konulduğunu ileri sürerek, bilginin ideolojik olduğunu vurgulamakta ve böylece bilgi sosyolojisine atıfta bulunmaktadır. Bilindiği üzere Kuhn, eserlerinde bilimin her zaman tarihsel ve toplumsal bir bağlam içerisinde ele alınması gerektiğini, böylece bilimselliğin nihai kararının baskın bir paradigmanın çatısı altında toplanan topluluk tarafından verildiğini belirtmektedir. Bununla birlikte, Robert Merton bilim insanlarının takip etmesi gereken kuralları, 'bilimsel ethos' adı altında ileri sürerek, bilim insanlarının sosyolojisine yönelik görüşlerini ortaya koymaktadır. Bloor ve Barnes, bilgi ve bilim sosyolojisinde zayıf olarak adlandırılabilecek diğer yaklaşımlara bir tepki olarak, kendi güçlü yaklaşımlarını ortaya koymakta ve yaklaşımlarının belirtilen kaynaklardan etkilendiğini ifade etmektedirler. Bu bakımdan, çalışmada Güçlü Program'ın kendi savlarına kaynaklık eden görüşlerle ne ölçüde uygunluk ve farklılık gösterdiği serimlenecek, ardından Güçlü Program'ın gerçekten de iddia edildiği gibi bilgi ve bilim sosyolojisine ilişkin alanlarda güçlü olup olmadığı sorgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bilim Sosyolojisi, Güçlü Program, İdeoloji, Bilimsel Ethos, Paradigma

IS 'STRONG PROGRAMME' REALLY STRONG? AN EVALUATION IN TERMS OF SOCIOLOGY AND PHILOSOPHY OF SCIENCE

Abstract

The Strong Programme, which appears within the framework of the studies on the sociology of scientific knowledge, is a sociological study aimed at providing a clearer and more accurate view of science and scientific knowledge. Thinkers such as Barry Barnes and David Bloor, who pioneered this study, have identified one of the general aims of the Strong Programme as eliminating the ongoing belief that the scientist is an independent observer. The arguments of the Strong Programme are based on the work of thinkers such as Karl Mannheim, Thomas Kuhn and Robert Merton. To put it briefly, Mannheim's

concept of ideology suggests that the process of the production of any idea is based on historical and social conditions. Thus, he refers to the sociology of knowledge, emphasizing that knowledge is ideological. Kuhn states in his works that science must always be handled in a historical and social context, so that the final decision of science is made by the community gathered under a dominant paradigm. In addition to these, Robert Merton sets forth the rules that scientists should follow under the name of scientific ethos, and he reveals his views on the sociology of scientists. Bloor and Barnes, in response to other approaches that can be termed as weak in the sociology of knowledge and science, put forward their own strong approaches and state that their approaches are influenced by the mentioned sources. In this regard, the study will question whether the Strong Programme is indeed strong in the fields of sociology of knowledge and science as claimed.

Keywords: Sociology of Science, Strong Programme, Ideology, Scientific Ethos, Paradigm

1. Güçlü Program'ın Düşünsel Kaynakları

Bilgi ve bilim sosyolojisi alanlarında karşımıza çıkan Güçlü Program'ın önde gelen temsilcilerinden biri olan David Bloor 'Knowledge and Social Imagery' kitabının ilk kısımlarında bilgi sosyolojisindeki temel amaçlarından birini Karl Manheim'ın alan içerisindeki yaklaşımını güçlendirmek ve daha geniş çevrelere yaymak olarak belirtmektedir. Bilindiği üzere, David Bloor kendi kuramını bir şekilde Robert Merton ve Karl Mannheim'ın zayıf olarak nitelendirilebilecek projelerine karşı güçlü olarak adlandırmakta ve programını Thomas Kuhn'un belirli tezleri üzerine kurmaktadır. Bu bakımdan, Güçlü Program'ın bir analizini yapmadan önce bu programın ortaya çıkmasına kaynaklık eden Mannheim, Merton ve Kuhn'un argümalarını incelemekte fayda vardır.

1.1. Karl Mannheim ve İdeoloji

David Bloor 1970'li yıllarda bilimsel bilginin sosyolojisine ilişkin Güçlü Program'ını kurmaya başladığında çalışmalarını Karl Mannheim'ın çalışmalarının devamı olarak sunmuştur. Bloor bu bağlantıyı birçok çalışmasında ortaya koymaktadır. Bloor 1973 yılında yazmış olduğu 'Wittgenstein and Mannheim on the Sociology of Mathematics' (1973: 175) adlı makalesinde Mannheim'ın bilgi sosyolojisi alanında ileri sürmüş olduğu düşüncelerin Güçlü Program'ın yakın bir örneği olduğunu belirtmektedir. Bilindiği üzere Mannheim bilgi sosyolojisinin kurucularından biri olarak kabul edilmektedir. Bilgi sosyolojisinin temel motifi bilginin nasıl meydana geldiğine ilişkindir. Buradaki amaç bir şeyin nihai doğruluğunu felsefi bir yol içerisinde tanımlamak değil, bunun yerine pratikte insanların "oradaki dünyayı" nasıl şekillendirdiklerini ve algılayıp yorumladıklarını anlamaktır. Buradaki kilit kavrayışlardan biri, dünyanın bize sadece duyularımızla verilmediği, dünyayı kültür, ilgi ve ideolojilerimizi temel alan bir nevi lensler ile yorumladığımızdır. Mannheim (1960: 238) bilgi sosyolojisinin ideoloji kuramları ile yakından ilgili olduğunu iddia etmektedir, çünkü o ideoloji kavramını tüm bilgilerin ideolojik olduğunu anlatmak için kullanmaktadır. Mannheim, ideolojiyi, özellikle siyasi partiler olmak üzere, çıkar grupları tarafından oluşturulan kasıtlı çarpıtma anlamında da değerlendirmektedir. O halde, ideolojilerin Mannheim için incelenmesi bu çarpıklıkların açığa çıkarılması anlamına da gelmektedir.

Mannheim, belirli kültürel faktörlerin tanımlanmasıyla ilgilenen ve bilgiyi doğrudan etkileyen bir bilgi üretim modeliyle ilgilenmektedir. İdeolojiler bir nevi hatalar olarak görülmektedir ve ideoloji teorisi, özellikle ideolojilerdeki tezahürlerin analizi ile sınırlı olmaktadır. Bu bakımdan Mannheim, ideolojileri kısmi *(particular)* ve bütüncül *(total)* ideolojiler olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Kısaca belirtmek gerekirse, kısmi ideolojiler; dünyadaki spesifik ilgi alanları veya bakış açılarıyla çarpıtılabilecek şeylerin

yerel temsilleridir. Bunlar belirli alanlarla sınırlıdırlar ve nihayetinde bireylerin düşüncelerine dayanmaktadırlar. Örneğin, yapılacak olan bir yolun kendi evinin uzağından geçmesine itiraz eden birinin, itirazının arka planında aslında arsasının yeterince değerlenemeyecek olması yatmaktadır. Bütüncül ideoloji ise aktörlerin etraflarındaki dünyayı nasıl gördüğünü etkileyen tüm düşünce kategorileri ve düşünme biçimleridir. Gördüğümüz her şeyi ve bunların her birini nasıl yorumladığımızı kapsar. Bunları, sistematik olarak sosyal dünya algımızı etkileyen, görünmeyen gözlükler olarak düşünebiliriz. Bütüncül ideoloji anlayışı, farklı dönem ve farklı sosyal grupların "dünya görüşü" ya da "zihinsel yapısı" olarak kavramlaştırılmıştır. Mannheim'ın yapmış olduğu ikili ideoloji ayrımında ortak olan unsur; bir kişinin söylediği, kastettiği ya da gördüğü şeyin o kişinin toplumdaki konumunun bir işlevi olarak ortaya çıkmasıdır. "Kişi tarafından belirtilen fikirler, onun varlığının işlevleri olarak kabul edilir. Bu durum, düşüncelerin, ifadelerin, önermelerin ve fikir sistemlerinin kişinin yaşam tarzları çerçevesinde yorumlandığı anlamına gelir" (Mannheim, 1960: 337).

Görüldüğü üzere, Mannheim bütüncül ideoloji kavramını geliştirerek, herhangi bir düşüncenin oluşturulması ve üretilmesi sürecinin tarihsel ve sosyal koşullara bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü bütüncül yaklaşım bütün bir sosyal topluluğun genel bakış açısına meydan okumaktadır. Onun bilgi sosyolojisi, Karl Marx'ın proletarya ve burjuvazinin farklı inanç sistemleri geliştirdiği fikrini genişletir. Mannheim'ın görüşüne göre sosyal çatışmaya, sosyal konumlara bağlı olarak toplumda farklılaşan kesimlerin düşünceleri ve inançlardaki (ideolojilerdeki) çeşitlilikler neden olmaktadır (Britannica, 2013). Mannheim, Marx'ın ideoloji anlayışını yalnızca bütünsel ideoloji anlayışının özel bir formülasyonu olarak görür. Mannheim'ın bu değerlendirmeyi özel bulmasının sebebi, Marx'ın analizinin kendisinin değil yalnızca rakibin fikirlerini analiz etmekle ilgilenmesidir. Mannheim'ın genel formülasyonu ise kısmi yani bireysel öz analizi de dâhil etmesidir. Bu bakımdan herhangi bir bilginin ideolojik olmasından kaynaklı olarak bilgi sosyolojisi ön plana çıkmakta ve böylece Mannheim için sosyolojinin öncelikli kaygısı bilgi üretim sürecinin belirli tarihsel koşullarını tanımlamak olmaktadır.

Bloor, Mannheim'ın şu ana kadar belirttiği birçok düşünceye katılarak, onun düşüncelerini Güçlü Program olarak adlandırılan yaklaşımının ilişkili kaynaklarından biri olarak değerlendirmektedir. Ancak, belirli noktalarda Mannheim'ın düşüncelerini eleştirerek onun sosyolojisini 'zayıf' bulmaktadır. Mannheim bilgi sosyolojisinin kaynakları tarafından açıklanmaya ihtiyaç duyulmayan ya da açıklanamayan bazı bilgi alanlarının olduğunu belirtir. Bu tür alanların örnekleri, pür matematik ve kesin bilimlerdir. Bu bilimler içinde üretilen bilgi ilişkisel değildir ve açıklamasını istediği tarihsel veya sosyal koşullara göre bu bilimleri izlemenin bir nedeni yoktur. Bloor (1991: 11), Mannheim'ın matematik ve doğa bilimleri gibi görünüşte özerk olan konulara geldiğinde onun yönteminin başarısız olduğunu iddia etmektedir. Çünkü Bloor, Manheim'ın bilgi sosyolojisi ilkelerini bu "özerk" bilgi alanlarına genişletmediği sürece, kendi konumuyla tutarsız hale geldiğini belirtir. Bloor'a (1991: 7) göre, bilgi sosyolojisinin temel problemi mantık ve matematiğin konumu ile ilgilidir. Bu alanlar kişisel ve öznel olmadıklarından, yani nesnel ve objektif olduklarından dolayı sosyolojik analizler bu alanlara çok az uygulanabilir görülmektedir. Mannheim 'ideoloji ve ütopya' kitabında bilgi sosyolojisinin bu alanlara dokunmaması gerektiği düşüncesinin avukatlığını yapmıştır (Bloor, 1973: 173). Bloor bu çerçevede Mannheim'ın bilim çalışmasını çok 'güçsüz' bulmaktadır.

Güçlü Program açısından herhangi bir bilgi bilgi iddiasının anlaşılabilir hale gelmesi için gerekli olan unsur bilginin sosyal bağlam çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğidir. Bu nedenle, Güçlü Program'ın öngörülen gücü, Mannheim'ın yaklaşımındaki unsurlardan bazılarının reddedilmesinden meydana gelmektedir. Daha öncede bahsedildiği üzere, Mannheim'ın perspektifinden sosyolojik açıklama gerektirmeyen bilgilerde vardır. Gerçekte pür matematik ve kesin bilimlerin bilgisinin, bilgi

sosyolojisi açısından açıklanabilme imkânı olmasına rağmen, bu bilgi biçimlerinin tarihsel süreçte istikrar göstermelerinden kaynaklı olarak, sosyolojik bir açıklama yapma gereği görülmez. Dolayısıyla sosyoloji disiplini, bilginin toplumsal unsurlar tarafından üretilmesiyle ilgili herhangi bir keşifsel açıklama sağlayamaz, çünkü sosyal değişimler, bilgiyi oluşturan içerikle eşleşmez. Bloor matematik ve kesin bilimlerin doğru ve kesin bilgi sağlamalarından dolayı Mannheim tarafından sosyolojik bir analize tabi tutulmadığını belirtir (Kaiser, 1998: 72). Bu düşünce Mannheim'ın doğruluk fikrini terk ettiği ve doğrunun ne olduğuna ilişkin bir tasavvura sahip olmadığı anlamına gelmez, öyle ki o doğruluk düşüncesinin tarihsel olduğunu vurgular. Ancak, bu noktada Bloor'un cevabı oldukça nettir. Bloor'a göre bir kuramın doğru olmasını sağlayan dünya ile kuram arasındaki uygunluk değildir. Kuramın doğruluğu onun bilimsel pratik içerisindeki kullanışlılığı ve geleneklerimiz ile ilgilidir. Bloor bu noktada doğruluğun işlevi ve onun genel düşüncesi arasında bir ayrıma gitmektedir: Bu bakımdan işlevsel ve kullanışlı bulduklarını pragmatik bir tavırla "doğru" olarak kabul etmektedir.

Bloor için doğruluk, bilgiyi diğer inançlardan ayırt etmeye hizmet etmemelidir, çünkü bu, bilginin sosyolojik açıklama için uygun olmayan bir şey olarak görülmesini sağlar. Bloor (1991: 11) sosyolojinin yalnızca yanlış bilgi iddialarını ve inançlarını ele almasına karşı çıkmaktadır. Güçlü Program'a göre, herhangi bir bilgi inançtan daha öte bir şey değildir. Doğru ya da yanlış olarak belirlenen şey yalnızca toplumun geleneğine, kararına bağlıdır. Bu nedenden dolayı, bilgi sosyolojisi doğru ya da yanlış ayırt etmeden bilimsel bilgi de dâhil olmak üzere bilgi iddialarını dikkate alıp aynı şekilde açıklamalıdır. Bloor'un bilgi ve bilim sosyolojisinin temel ilkelerini oluşturacak olan simetri ve tarafsızlık ilkesinin izleri burada kendine yer bulmaktadır. Doğruluk ve bilgi, kültür, gelenek vb. şeylerle açıklanarak sosyolojik bir unsur olmakta ve Güçlü Program'ın takipçileri tarafından bilginin sosyolojik açıklamasının tam olarak yapılabilmesinin tek yolu olmaktadır.

1.2. Robert Merton ve Bilimsel Ethos

Güçlü program'a kaynaklı eden diğer bir düşünür ise bilim sosyoloğu Robert Merton olmuştur. Merton'un erken dönem çalışmaları genellikle bilim kurumları ve bu kurumların yer aldığı geniş topluluklar arasındaki etkileşimlere odaklanmaktadır. Ancak ikinci dünya savaşından sonraki çalışmaları ise odağını bilimin içsel çalışmaları içerisindeki belirli sosyal süreçlere kaydırmıştır (Mendelsohn, 1989 : 274). Merton'un savaş sonrası çalışmalarının odağını bilimin normları oluşturmaktadır. Merton, Mannheim'ı sosyolojik soruşturmalardan bilimsel bilgiyi dışlaması bakımından eleştirmekte ve kendi bilim çalışmasına "içine kapalı sosyal bir birim" olarak devam etmektedir.

Merton'un düşünceleri aslında 'bilgi' alanına dokunmayan bir bilim sosyolojisidir. Onun çalışması, mesleki etkinlikler, yayın ve akreditasyon süreci gibi bilim insanlarının sosyal faaliyetlerini dikkate almaktadır. Bu konuda Merton, sosyolojik unsurları bilimsel bilginin üretilmesi sürecinden izole bir şekilde düşünmüş ve sosyal etkenlerin bilimsel bilgi üzerinde bir etkisi olmadığını, bu etkenlerin bilimsel kurumlar üzerinde etkisi olduğunu ifade etmiştir. Merton bilim insanlarının takip etmesi gereken bu kuralları *'bilimsel ethos'* olarak belirlemektedir. Bu kurallar bilim insanlarının nesnel bilgi üretebilmesi için uyması gereken eylemlerin çerçevesini çizmektedir. Bu asli ilkeler dört başlık altında incelenir (Merton, 1973: 270-7).

- *Evrenselcilik:* Araştırmacı tarafından ortaya konulan bilimsel iddiaların rasyonel ve objektif bir şekilde ulus, etnik, din, cinsiyet, sınıf gözetmeksizin değerlendirilmesi.
- *Ortaklık (Komünalizm):* Çalışmalar sonucunda ortaya konan bilimsel keşif, bilgi ya da bulguların birey ve grupların tekelinden çıkartılması ve bilginin ortak sahipliği.

- *Karşılık beklememe:* Bilim insanlarının sahip olabileceği kişisel ya da ideolojik motiflerden sıyrılarak, kendi çıkarlarını düşünmeden ve bir karşılık beklemeden araştırma sonuçlarını değerlendirmesi ve bu sonuçları bildirmesi.
- *Örgütlü şüphecilik:* Hiçbir iddianın eleştirel incelemeden muaf tutulmaması ve öne sürülen her iddianın mantıksal ve deneysel açıdan incelenmeye açık hale getirilmesi.[1]

Merton bilimsel ethos olarak adlandırdığı bu normlara ilişkin kuralları ilk olarak 1938 yılında yayımlanan 'Science and the Social Order' ve 1942 yılında yayımlanan 'A Note on Science and Democracy' adlı makalelerinde belirtmektedir. Daha sonra, 1949 yılında yayımlanan 'Social Theory and Social Structure' adlı kitabında ve 1973 yılında yayımlanan 'The Sociology of Science' kitabında bu kurallara tekrardan yer vermiştir. 1957 yılına ait 'Priorities in Scientific Discovery" adlı çalışmasında Merton bilimsel ethos konusundaki analizlerine devam ederek, *özgünlük* ve bununla ilişki olarak bilim insanlarının özgün çalışmalarına kendi isimlerinin verilmesi gibi *(eponymy)* normları da belirtilen kurallara ek olarak tartışma konusu yapmıştır. Merton'un bilime ilişkin bilimsel ethos ve normlar üzerinde yapmış olduğu bu çalışmalar, bilim sosyolojisi içerisinde Merton'un katkılarını göz önüne sermektedir.

Ancak Merton, aslında Mannheim'da olduğu gibi bilimsel bilgiye ilişkin sosyolojik unsurları bilimsel bilgiden izole etmiş ve bilim sosyolojisini tam olarak karakterize etme noktasında sıkıntı yaşamıştır. Merton'a yönelik ilk eleştiriler Güçlü Program'ın diğer önemli bir temsilcisi olan Barry Barnes'tan gelmiştir. Barnes, R. G. A. Dolby (1970: 5) ile yazmış olduğu makalesinde, Merton'un bilim ethosunun temel bir özelliği olan bilimin özerkliğine ilişkin vurguya dikkat çekmektedir. Bilimde özerklik tartışması sosyal ve psikolojik etkenleri bilimsel bilginin oluşturulması sürecinde dışarıda bırakması bakımından önemlidir. Barnes ve Dolby'e (1970: 11) göre, Merton'un normları, bilim insanlarına özgü değerlendirme ölçütlerini belirleyen genel bir bilimsel yaklaşıma dayanmaktadır. Merton bilimsel bilginin elde edilmesi sürecini el değmeden bırakarak, onlara göre, bilimin normlarının daha geniş bir sosyal topluluk içerisinde şekillendiğine ilişkin bakış açısını kaybetmiştir. Ayrıca Barnes, Merton'un bilimin normlarının belirlenmesine yönelik çalışmalarının onun bilim ve diğer sosyal aktiviteler arasında yapılan ayrımı daha da kesinleştirmesine yol açtığını belirtmektedir (Kaiser, 1998: 73). Merton'un normları bilimsel yaklaşımın yaygın bir şekilde bilim insanlarının değerlendirme süreçlerine özgü olarak meydana geldiği görüşüne dayanmaktadır. Böylece Merton, bilimin yalnızca kendine özgü işleyişine vurgu yaparak, bilimi sosyal unsurlardan izole etmekte ve bilimin normlarının daha geniş bir toplumsal çerçeve içerisinde şekillendiğine ilişkin kavrayışı kaybetmektedir. Kısaca Barnes ve Dolby, Merton'un bilimin özerkliğine ilişkin kabulünün onu yanlış yöne yönlendirdiği konusunda iki ayrı iddia belirtirler. İlki bilim insanlarının birbirlerine karşı kabul ve itirazlarının belirli bilimsel normlar ile değil kendi aralarında oluşan kültür ve dil çerçevesinde yaptıklarına yönelik iddialarıdır. Diğeri ise, bilim insanlarının çok büyük bir çoğunluğunun diğer bilim insanlarının eylemlerini şekillendirme konusunda tam anlamıyla bir gücünün ya da sorumluluğunun olmadığına ilişkin iddiadır (Barnes ve Dolby, 1970: 24-25). Merton'un programına karşın geliştirilen bu iddialar, bilimsel bilginin sosyolojisi için Barnes (1974) ve Bloor'un (1991) 'Güçlü Program'larını inşa etmelerine yol açmıştır.

1.3. Thomas Kuhn ve Paradigma

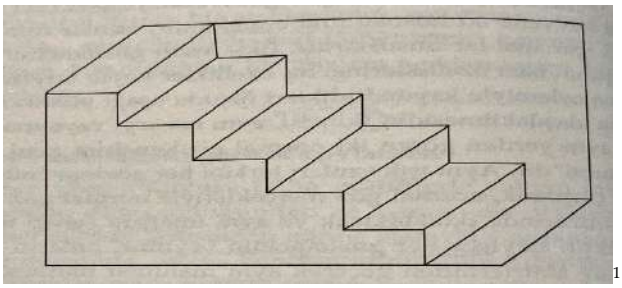
Bu noktada Güçlü Program'ı oluşturan ilkeleri belirlemeden önce programın tarihsel kaynaklarını ortaya koymak açısından bahsedilmesi gereken düşünürlerden bir diğeri ise bilim, bilim felsefesi ve bilim sosyoloji üçgeninde bir kesişme noktası oluşturması bakımından Thomas Kuhn ve onun ufuk açıcı çalışması "Bilimsel Devrimlerin Yapısı" kitabına yer verilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Kuhn (1962: 8) daha önce Hans Reichenbach ve Karl Popper'ın yapmış olduğu bilimin keşif ve gerekçelendirilmesine yönelik ayrıma bilimdeki sosyolojik unsurların yalnızca keşif bağlamında değil, gerekçelendirme bağlamında da görülmesi nedeniyle karşı çıkmaktadır. Reichenbach'ın da içinde bulunduğu Viyana Çevresi düşünürleri ve Popper'ın geri plana atmış oldukları kişisel ve toplumsal unsurlar Kuhn'un bilimsellik anlayışı içerisinde temel bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuhn (1962: 94) kuramların bilimsellik durumlarının dönemin bilimsellik anlayışını belirleyen paradigma tarafından tespit edildiğini belirterek, diğer bir deyişle bir kuramın bilimsellik statüsünü nihai olarak bir grup insanın kararına bırakarak, bilimde toplumsal etkenlerin hem bilimsel kuramların keşfedilmesi hem de bu kuramların gerekçelendirilmesi sürecinde etkili olduğunu ileri sürmüştür. Böylece, Kuhn sosyologları bilimsel kuramların ve bilimsel bilginin sosyolojik analizinin yapılması konusundaki çalışmalara davet etmiştir.

Kuhn'un bu daveti 1970li yılların başında bir grup sosyolog tarafından kurulan Güçlü Program'da karşılık bulmuştur. Kuhn'un keşif ve gerekçelendirme bağlamına ilişkin ayrıma karşı çıkması ve önceden belirlenen ayrımların yalnızca keşif sürecindeki toplumsal etkenlere yer vermesine yönelik itirazı, onun Güçlü Program tarafından desteklenen düşünceleridir. Güçlü program bu düşüncelerin yanı sıra Kuhn'un eşölçülemezlik ve gözlemlerin kuram yüklü olması gibi argümanlarını da benimseyerek desteklemektedir. Kuhn'a göre (1970), iki farklı paradigmaya ait olan, iki rakip bilimsel kuram eşölçülemezdir. Rakip kuramlar, matematikteki aynı bakış açısı ile eşölçülemezliğin bir örneği olabilmektedir ve bu kuramlar farklı kuramsal çerçevelerce kullanıldığından ortak bir ölçüm temin edilememektedir. "Söylememiz gereken kaçınılmaz sonuç; birbiriyle rekabet içerisinde olan iki ekol arasındaki terimlerin yanlış anlaşılmasıdır" (Kuhn, 1970: 149). İletişimsizlik ya da yanlış anlaşılma bilim insanlarının kuramsal arka planlarının iki farklı paradigmaya bağlı olması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Paradigmadaki değişiklik dünyayı farklı bir şekilde algılamaya sebep olmaktadır. Bu durum, Thomas Kuhn'un "rekabet eden paradigmaların savunucuları mesleklerini farklı dünyalarda icra etmekte" (1970: 150) ifadesiyle özetlenmektedir. Ayrıca, gözlemler de ancak bir paradigma içerisinde anlam kazandığı için, her türlü paradigmayı aşan ve nötr olarak adlandırılabilecek bir gözlem önermeleri kümesinden söz edilemez. O halde, art arda gelen paradigmalar arasında karar vermemizi sağlayacak nötr-tarafsız gözlem önermeleri yoktur. Buradan çıkarılabilecek sonuç, bütün gözlemlerin bir kuram çerçevesi içerisinde yapıldığıdır.

Kuhn'un eserinde işlediği bu argümanlar genel olarak rölativistler tarafından kullanılmış ve kendisi rölativist olmak ile ithaf edilmiştir. Ancak Kuhn bu düşüncelere karşı çıkmaktadır. Kuhn'un rölativist olup olmadığına ilişkin tartışma başka bir yazının konusu olabilir. Burada dikkate değer olan düşünce; Kuhn'un eşölçülemezlik ve gözlemlerin kuram yüklü olması gibi tezlerinin tartışmalı bir şekilde rölativizmin sosyolojik formlarına kapı açtığıdır. Kuhn algılarımızı doğadan sosyolojik faktörlere yani bilimi ihtiva eden unsurlara çevirmesi açısından bir bakıma kendi Kopernik devrimini gerçekleştirmiştir. Bu argüman rölativist olarak adlandırılmaktan rahatsızlık duymayan Barnes ve Bloor gibi Güçlü Program'ın temsilcileri tarafından bilimsel incelemeye ilişkin bir tehlike oluşturmayacağı düşüncesi ile savunulmuştur.

Güçlü Program'ın savunucuları Kuhn'un onu rölativizme götürdüğü iddia edilen düşüncelerini sürdürmektedirler. Nasıl ki Kuhn'da kurama bağımlı bir şekilde gözlem yapılabiliyorsa, Bloor'da tecrübeden önce var olan inanışlarımızın gözlem ve araştırmalarımızı etkilediğini ifade etmektedir. Buna göre, örneğin kültürlerinde üç boyutlu nesneleri iki boyutlu şekilde resmetme geleneği bulunmayan ilkel bir Afrika kabilesinin üyeleri aşağıda belirtilen resmi gözlemlediklerinde bir merdiven olarak değil iki boyutlu çizgi dizileri olarak görmektedirler (Chalmers, 2016: 43).

 [1]

Bu sebepten dolayı, sosyoloğun tecrübeye etki eden tecrübe öncesi inançları araştırması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Güçlü Program'ın rölativist anlayışı epistemolojik ve ontolojik anlamda değil, metodolojik anlamda bir rölativizmi kabul etmektedir. Sosyolojik analiz yapan bir sosyolog, bir kurama ilişkin hem doğru hem de yanlış inanışları açıklarken kuramın doğru olup olmadığı ile ilgilenmemelidir. Bir sosyolog, sosyolojik analiz yaparken bilimsel teorinin doğru ya da yanlış olduğuna bakmaksızın bilim insanlarının doğru ve yanlış kuramlara ilişkin inançlarını aynı şekilde inceleme konusu yapmalıdır. Bir kuramın doğru olmasına ilişkin genel kabul gören görüş kuramın ya deneye başvurularak ya da akla başvurularak doğruluğunun tespit edilmesidir. Ancak, Güçlü Program bu ölçütlerin toplumdan topluma farklılık gösterebileceğini öne sürmekte ve bilginin doğruluğuna ilişkin kanıtlarımızın evrensel bir statüsünün olmayacağını vurgulamaktadır (Bilgili, 2016: 205). Bu sebepten dolayı, Güçlü Program, Robert Merton'da da karşımıza çıkan yanlışlığı tespit edilen bir kurama ilişkin yalnızca sosyolojik bir incelemenin yapılabileceği düşüncesine karşı çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, sadece yanlış olan bilimsel kuramları sosyolojik analize tabi tutmamak, doğru olarak kabul edilen bilimsel kuramlarında sosyolojik öğeler taşıdığını tespit ederek bir analize tabi tutmak gerekmektedir.

2. Güçlü Program ve Sonuç

Bu bağlamda, bilimsel bilginin sosyolojik açıklamasının dört ilkesi Bloor (1991) tarafından *'Knowledge and Social Imagery'* yapıtında belirlenmiştir. *Nedensellik, tarafsızlık, simetri* ve *yansıtıcılık* olarak ortaya konulan bu ilkeler, bilim sosyolojisinde 'Güçlü Program' olarak belirleneni tanımlamaktadır. Bu dört ilkenin sırasıyla vurguladığı düşünceler şunlardır: Bir inancın, bilginin ya da araştırmanın şekillenmesine *neden* olan toplumsal koşullar ile birlikte diğer koşullarında incelenmesi; incelemenin doğru-yanlış ayırt etmeden *tarafsız* bir şekilde yapılması; doğru ve yanlış inançların açıklanabilmesi için *aynı türden* nedenlerin kullanılması ve son olarak bu tarz bir açıklamanın sosyoloji disiplinin *kendisine* de uygulanabilmesidir.

Sonuç olarak, Mannheim'ın herhangi bir fikrin oluşturulması ve üretilmesi sürecinde tarihsel ve sosyal koşulların belirleyici olduğunu ileri sürmesi ve bu bağlamda bilginin ideolojik olduğunu vurgulaması Güçlü Program'ın oluşturulmasına katkıda bulunmuştur. Ancak, pür matematik ve kesin bilimler alanında sosyolojik unsurların bulunmadığına yönelik iddiası Program tarafından onun bilim sosyolojisini zayıf kılan bir unsur olarak kabul edilmektedir. Diğer bir yandan, Merton'un bilim sosyolojisine ilişkin tespitleri de Güçlü Program tarafından değerli bulunmasına rağmen, Merton'un bilim sosyolojisi yerine bilim insanlarının sosyolojisini yapması, bilimsel bilgi alanını el değmeyen, özerk bir alan olarak değerlendirmesi ve son olarak bilimin normlarına çok fazla odaklanarak bilimsel bilgiye yönelik daha geniş bir bakış açısı yakalama fırsatını kaçırması Merton'un bilim sosyolojisinin zayıf olarak nitelendirilmesine yol açmaktadır. Bu açıdan, bilimsel bilgide dâhil olmak üzere, her türlü bilgi iddiasını doğru-yanlış, rasyonel-irrasyonel ayırt etmeden sosyolojik unsurlar içerdiğini iddia ederek incelemeye tabi tutan Barnes ve Bloor'un bilim sosyolojisine yönelik 'Güçlü Programı'nın isminin altını doldurduğunu ifade etmek yanlış bir düşünce olmayacaktır.

Kaynakça

Barnes, B. (1974). *Scientific knowledge and social theory*. Routledge & K. Paul.

Barnes, S. B., & Dolby, R. G. (1970). The scientific ethos: A deviant viewpoint. *European Journal of Sociology/Archives Européennes de Sociologie*, *11*(1), 3-25.

Bilgili, A. (2016). Sosyal Etkenlerin Bilimsel Bilginin Oluşumundaki Rolü: Kuhn ve Güçlü Program Örneklerinin Bir Analizi, *Felsefe Dünyası,* (64), 196-222.

Bloor, D. (1973). Wittgenstein and Mannheim on the Sociology of Mathematics. *Studies in History and Philosophy of Science Part A*, *4*(2), 173-191.

Bloor, D. (1991). *Knowledge and social imagery*. University of Chicago Press.

Chalmers, A. F. (2016). *Bilim Dedikleri,* (Çev. Hüsamettin Arslan), İstanbul, Paradigma Yayıncılık.

Encyclopædia Britannica, (2013). *'Karl Mannheim'* available at http://www.britannica.com/EBchecked/topic/362586/Karl-Mannheim, updated 24 October 2003, accessed 21 May 2013, still available 9 June 2019.

Kaiser, D. (1998). A Mannheim for all seasons: Bloor, Merton, and the roots of the sociology of scientific knowledge. *Science in Context*, *11*(1), 51-87.

Kuhn, T. (1962). *The structure of scientific revolutions*. Chicago: Univ. Press, Chicago.

Kuhn, T. (1970). *The Structure of Scientific Revolutions,* Chicago: University of Chicago Press.

Mannheim, K. (1960). *Ideology and Utopia, etc*. Routledge & Kegan Paul.

Mendelsohn, E. (1989). Robert K. Merton: The celebration and defense of science. *Science in context*, *3*(1), 269-289.

Merton, R. K. (1938). Science and the social order. *Philosophy of science*, *5*(3), 321-337.

Merton, R. K. (1942). A note on science and democracy. *J. Legal & Pol. Soc.*, *1*, 115.

Merton, R. K. (1957). Priorities in scientific discovery: a chapter in the sociology of science. *American sociological review*, *22*(6), 635-659.

Merton, R. K. (1973). *The sociology of science: Theoretical and empirical investigations*. University of Chicago press.

Yardımcı, A. B. (2019). Bilim ve Sözde Bilim: Bilimsel Topluluğun Doğasının Belirlenmesi ve Sözde Bilimin Ayırt Edilmesine Yönelik Sosyal Bir Ölçüt. *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, *18*(2), 567-588.

ÇOCUKLARIN KELİME HAZİNELERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yasin ÖZCAN

Fevzi Kutlu Kalkancı İlkokulu : yasnozcn@gmail.com

Doç. Dr. Mustafa BAŞARAN

Yıldız Teknik Üniversitesi Temel Eğitim ABD : Mbasaran66@yahoo.com

ÖZET

Kelimeler, insanlar arası iletişimi sağlayan dilin en temel birimidir. İnsanlar, çevresini ve etrafında yaşanan olayları bildiği kelimeler ölçüsünde anlar ve anlamlandırır. İnsanlar kendilerini ifade ederken kelimeler aracılığıyla anlatmak istediklerini anlatırlar. Bireyin çevresi ile sağlıklı bir iletişim kurabilmesi için yeterli ölçüde kelime bilgisine sahip olması gerekmektedir. Kullandığımız ve bildiğimiz kelimelerin sayısı kişisel kelime hazinemizi oluşturur.

Bu çalışma 1. Sınıf öğrencilerinin okuma yazma öğrenmeden önceki kelime hazinelerine; cinsiyet, anne ve babanın hikaye okuma ve anlatma sıklığı, anne ve babanın eğitim durumu değişkenlerinin etkisini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği, nicel araştırma yönteminden anket tekniği kullanılarak karma yöntem kullanılmıştır. Görüşme tekniği kullanılarak öğrenciler belirlenen konular hakkında konuşturulmuş öğrencilerin aktif kelime hazinesi tespit edilmiştir. Görüşme ve anket yoluyla öğrenci ve anne babalardan elde edilen veriler SPSS 25 paket programına girilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Kelime,Aktif Kelime Hazinesi,Temel Kelime Bilgisi

ABSTRACT

Words, are the most basic unit of language that provides communication between people. People understand and make sense of the environment and the events around them in the words they know. When people express themselves, they tell what they want to say through words. In order to establish a healthy communication with the environment, an individual must have sufficient vocabulary. The number of words we use and know makes up our personal vocabulary. This study was conducted on 1st grade students' vocabulary before reading and writing; gender, the frequency of reading and telling the story of the mother and father, and the educational status of the mother was made to determine the

effect of variables. In this study, interview method, qualitative research method, and quantitative research method, questionnaire technique were used. Using the interview technique, the students were talked about the topics identified and the active vocabulary of the students was determined. Data obtained from students and parents through interviews and questionnaires were entered into SPSS 25 package program.

Key Words : Word, Vocablary, Basic vocabulary

1. Giriş

İnsan dünyaya geldiği andan itibaren çevresi ile iletişim halinde olan sosyal bir varlıktır. İnsanın kendini ifade etmesi ve çevresiyle iletişim kurması dil sayesinde gerçekleşir. . "Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir" (Ergin, 2000: 3). İnsanlar dil ile kendilerini ifade ederken aynı zamanda kullanılan kelimeler ortak bir kültürün oluşmasını sağlar. Dil, genel anlamıyla insanlar arasında anlaşmayı sağlayan en yaygın ve en güçlü araçtır. Bu araç, hayatın hemen bütün alanlarında türlü düşünceleri, duyguları, tutumları, inançları, değer yar-gılarını anlama ve anlatmada; yaşanan olaylarla ilgili bilgileri, kültür birikimini ak-tarmada kullanılmaktadır" (Özbay, 2006: 2). Dil sayesinde oluşan ortak kültür nesilden nesile aktarılır. Kültürün oluşmasında ve aktarılmasında en önemli olan unsur olan dilin nesilden nesile aktarılabilmesi için toplumu oluşturan bireylerin yeterince kelime bilgisine sahip olması gerekmektedir.

Eğitim hayatının başlaması ile birlikte iletişimin temeli olan dil aynı zamanda okul başarısının da en önemli unsuru haline gelmektedir. Bireyin yaşı ve eğitim durumuna uygun olarak bilmesi gereken kelimelere sahip olması çevresi ile kurduğu iletişimin ve eğitim hayatının sağlıklı bir şekilde devam etmesini sağlayacaktır.

Birey doğduğu andan itibaren çevresi ile iletişim kurmaya başlayacaktır. Çeşitli sesler çıkarma yoluyla başlayan bu iletişim bireyin yaşı ilerledikçe çeşitli kelimelerin öğrenilmesiyle devam edecek, birey böylece dile ait kişisel kelime hazinesini oluşturacaktır. Kişisel kelime hazinesi oluşumunda bireyin içinde bulunduğu çevre, aile, eğitim durumu, cinsiyet, sağlık durumu, kalıtım, doğum sırası ve kardeş sayısı gibi birçok faktörün etkisi bulunmaktadır.

1.1 Kelime

Dili oluşturan en önemli parça olan kelime için birçok farklı tanımlama yapılmaktadır. Türk Dil Kurumu "Gramer Terimleri Sözlüğü"nde kelimeyi şöyle tanımlamıştır: "Bir veya birden çok heceli ses öbeklerinden oluşan, aynı dili konuşan kişiler arasında zihinde tek başına kullanıldığında somut veya soyut bir kavrama karşılık olan yahut da somut ve soyut kavramlar arasında geçici ilişkiler kurmaya yarayan dil birimi. Somut kelime: ağaç, taş, kedi vb. Soyut kelime: sevinç, üzüntü, kaygı, çalış-kanlık vb. İlişki için: gibi, göre, dolayı, kadar, karşı, üzerinde vb." (TDK, Gramer Terimleri Sözlüğü). Yapılan bir diğer tanımda ise "Kelime, mânâsı veya vazifesi bulunan ve tek başına kullanılan ses veya sesler topluluğudur.

Bu tarifte üç unsur vardır.
1. Mânâsı veya vazifesi bulunmak.
2. Tek başına kullanılmak.
3. Ses veya sesler topluluğu olmak" (Ergin, 2000: 95-96-97).

Kelime ile ilgili olarak yapılan tanımlamaların çeşitlilik göstermesinin en önemli nedeni kelimelerin farklı türleri ve görevlerinin bulunmasıdır. Kelime ile ilgili yapılan tanımlamalar kelimenin, dilin anlamı ve görevi olan en küçük birim olduğunu vurgulamaktadır. Kelimeler cümle içerinde farklı anlamlarda ve görevlerde kullanılırlar. Gögüş kelimelerin özellikleri ile ilgili olarak şunları söylemiştir: "1. Anlamı bilinmeyen sözcükler.
2. Anlamı tam bilinmeyen sözcükler.
3. Anlamca zengin (çok anlamlı sözcükler).
4. Türevce zengin sözcükler.
5. Türkçeye yeni kazandırılmış sözcükler ve terimler.
6. Deyimler (Takım söz olarak atasözleri üzerinde durulabilir).
7. Günlük yaşam içinde ortaya çıkan sözcükler (şike, kabine, ay modülü, seçim…)
8. Terim, argo, ağız sözcükleri.
9. Bir özel addan gelen sözcükler (Kemalizm, ohm, kanarya <b u addaki adalardan>, röntgen)
10. Sesçe benzeyip yanlışlık doğuran sözcükler (sis-pus, tabla-tablo- maiyet-mahiyet…)
11. Sesteş sözcükler (yüz-yüz)
12. Yanlış yazılan sözcükler
13. Yazıda ve konuşmada yerinde kullanılmayan sözcükler" (Göğüş, 1978: 366).

Dilde sahip olunan kelimelerin en önemli özelliklerinden bir tanesi de toplumun tarihi hakkında bilgiler vermesi, geçmiş ile gelecek arasında köprü kurmasıdır. Atalarımızın hangi kelimeleri kullanarak iletişim kurduklarını bilmek bizlere onların yaşayış ve düşünce biçimleri ile ilgili bilgiler verir. "Kamus, bir milletin hafızası, yani kendisi; heyecanıyla, hassasiyetiyle, şuuruyla. Kamusa uzanan el namusa uzanmıştır" (Meriç, 2015:88). Kelimeler geçmişten günümüze kadar yaşadıkları değişimlerle dili oluştururlar. Kültürel devamlılığın sağlanması da dil ile gerçekleşir.

1.2 Kelime Hazinesi

"Kelime hazinesi, bir dilde kullanılan veya bir kimsenin bildiği, kullandığı sözlerin bütünüdür. Söz varlığı, söz dağarcığı, vokabüler gibi kelimeler de aynı anlamda kullanılmaktadır" (TDK 2005). "Bir dilde kullanılan kelimelerin hepsine ve ifade gücüne kelime hazine-si/dağarcığı/ serveti denir" (Karakuş 2002:120). Yapılan tanımlamalara göre bir dile ait olan tüm kelimeler o dile ait kelime hazinesini oluşturur. Herhangi bir kişinin bir dilde olan tüm kelimeleri bilmesi mümkün olmadığından, kişinin bildiği kelimeler kişisel kelime hazinesini belirtir. Aksan'a göre ise "Söz varlığı, sadece bir dilde birtakım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, kodlar ya da göstergeler olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddî ve manevî kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesiti olarak düşünülmelidir. Temel Söz Varlığı;
- Yabancı Kelimeler
- Deyimler
- Atasözleri

- İlişki Sözleri
- Kalıplaşmış Sözler
- Terimler
- Çeviri Kelimeler
- Doldurma Sözler
- Argo" (Aksan, 1996: 26-38).

Bireyin sahip olduğu kelime hazinesini çeşitli faktörler etkilemektedir.0-6 yaş arası okul öncesi dönemde bireyin sahip olduğu kelime hazinesini etkileyen en önemli faktörler aile ve sosyal çevredir. Birey, doğduğu andan itibaren ailesi ile iletişim halinde olmakta ailenin kelime serveti bireyin kelime servetini doğrudan etkilemektedir. Okul hayatının başlaması ile birlikte okuma-yazma eğitimi, bireye ailesinin ve çevresinin ona kattığı kelimeler dışında yeni kelimeler öğrenme imkanı tanıyacaktır. Okuma öğrenme ile başlayan bu yeni süreç hayat boyu devam ederek kişisel kelime servetinin oluşmasını sağlayacaktır.

2. Yöntem

Bu çalışmanın örneklemi için İstanbul'da bir özel okulda okuyan 62 tane 1. sınıf öğrencisi seçilmiştir. Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği ve nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılarak karma yöntem kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin kelime hazinelerini tespit etmek amacıyla görüşme tekniği kullanılmıştır. Öğrencilerle yapılan görüşmeler, okuldaki görüşme odasında yapılmıştır. Görüşmeye başlamadan önce öğrenciler ile ilgili bilgiler sınıf öğretmenlerinden alınarak öğrencilerin rahatça konuşabilecekleri ortam hazırlanmıştır. Yapılan görüşmeler esnasında öğrenciler çeşitli konular ile ilgili konuşturulmuştur. Bu konular: aile, akrabalar, teknoloji, bitkiler, hayvanlar, meslekler, duygular, değerler, sosyal ilişkiler, ülke ve dünya gündemidir. Görüşme yoluyla elde edilen kelimelerin analizi için bir tablo oluşturularak, öğrencilerin kullandıkları kelimeler tablo üzerinde işaretlenmiştir. Öğrencilerden görüşme yoluyla elde edilen veriler, ebeveynlere yapılan anket ile yorumlanmıştır.

3. Bulgular

Bu bölümde görüşme yapılan öğrencilerin sorulara verdikleri yanıtlardan yola çıkılarak elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

3.1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyetlerine İlişkin Bulgular

Bu çalışmada erkek öğrenciler ortalama 54.90 tane kız öğrenciler ise 50.55 tane kelimeyi doğru anlamda kullanmıştır.

Tablo 1. Cinsiyete Göre Ortalama Kelime Sayısı

CİNSİYET	n	%	ORT. KELİME SAYISI
ERKEK	**33**	**53,2**	**54,90**
KIZ	29	46,8	50,55

3.2 Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Aile Büyüklerinin, Öğrencilere Hikaye Okuma Sıklığının Ortalama Aktif Kelime Sayısına Etkisine İlişkin Bulgular

Ankete katılan 62 öğrencinin 22'si aile büyüklerinin hikaye okuma sıklığı ile ilgili sorulan soruya "Her zaman okurlar", 17 tanesi "Bazen okurlar", 8 tanesi "Nadiren okurlar" cevabını verirken 15 tanesi ise "Hiçbir zaman okumazlar" cevabını vermiştir. "Her zaman okurlar" cevabını veren 22 öğrencinin ortalama aktif kelime sayısı 69.13, "Bazen okurlar" cevabını veren 17 öğrencinin ortalama aktif kelime sayısı 54.47, "Nadiren okurlar" cevabını veren 8 öğrencinin ortalama aktif kelime sayısı 39.37, "Hiçbir zaman okumazlar" cevabını veren 15 öğrencinin ortalama aktif kelime sayısı ise 25.58 olmuştur. Hikaye okuma sıklığı arttıkça öğrencilerin ortalama aktif kelime sayısında artış gözlenmiş olup "Her zaman okurlar" cevabını veren öğrencilerin ortalama aktif kelime sayısı ile "Hiçbir zaman okumazlar" cevabını veren öğrencilerin ortalama aktif kelime sayısı arasında yaklaşık 44 kelimelik fark olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. Aile Büyüklerinin Hikaye Okuma Sıklığına Göre Ortalama Aktif Kelime Sayısı

Aile büyükleriniz size ne sıklıkla hikaye okurlar ?	**N**	**%**	**Ortalama Aktif Kelime Sayısı**
Her zaman okurlar	22	35.5	69,13
Bazen okurlar	17	27.4	54,47
Nadiren okurlar	8	12.9	39,37
Hiçbir zaman okumazlar	15	24.2	25,58

3.3 Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Aile Büyüklerinin, Öğrencilere Hikaye Anlatma Sıklığının Ortalama Aktif Kelime Sayısına Etkisine İlişkin Bulgular

Ankete katılan 62 öğrencinin 22'si aile büyüklerinin hikaye anlatma sıklığı ile ilgili sorulan soruya "Her zaman anlatırlar", 18 tanesi "Bazen anlatırlar", 9 tanesi "Nadiren anlatırlar" cevabını verirken 13 tanesi ise "Hiçbir zaman anlatmazlar" cevabını vermiştir. "Her zaman anlatırlar" cevabını veren 22 öğrencinin ortalama aktif kelime sayısı 69.13, "Bazen anlatırlar" cevabını veren 18 öğrencinin ortalama aktif kelime sayısı 54.16, "Nadiren anlatırlar" cevabını veren 9 öğrencinin ortalama aktif kelime sayısı 36.11, "Hiçbir zaman anlatmazlar" cevabını veren 13 öğrencinin ortalama aktif kelime sayısı ise 35.15 olmuştur. Hikaye anlatma sıklığı arttıkça öğrencilerin ortalama aktif kelime sayısında artış gözlenmiş olup "Her zaman anlatırlar" cevabını veren öğrencilerin ortalama aktif kelime sayısı ile "Hiçbir zaman

anlatmazlar" cevabını veren öğrencilerin ortalama aktif kelime sayısı arasında yaklaşık 34 kelimelik fark olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. Aile Büyüklerinin Hikaye Anlatma Sıklığına Göre Ortalama Aktif Kelime Sayısı

Aile büyükleriniz size ne sıklıkla hikaye anlatırlar ?	**N**	**%**	**Ortalama Aktif Kelime Sayısı**
Her zaman anlatırlar	22	35.5	69,13
Bazen anlatırlar	18	29.0	54,16
Nadiren anlatırlar	9	14.5	36,11
Hiçbir zaman anlatmazlar	13	21.0	35,15

3.4 Araştırmaya Katılan Öğrencilerin, Baba Eğitim Durumunun Ortalama Aktif Kelime Sayısına Etkisine İlişkin Bulgular

Ankete katılan 62 kişinin 7'si baba eğitim durumu ile ilgili sorulan soruya, "İlkokul Mezunu", 5'i "Ortaokul Mezunu", 14'ü "Lise Mezunu", 36'sı "Üniversite Mezunu" cevabını vermiştir. Ebeveynleri, "İlkokul Mezunu" cevabını veren 7 öğrencinin ortalama aktif kelime sayısı 37.57, "Ortaokul Mezunu" cevabını veren 5 öğrencinin ortalama aktif kelime sayısı 31.80, "Lise Mezunu" cevabını veren 14 öğrencinin ortalama aktif kelime sayısı 53.78, "Üniversite Mezunu" cevabını veren 36 öğrencinin ortalama aktif kelime sayısı 58.41 olmuştur. Babalarının eğitim durumu "ilkokul" olan öğrencilerin ortalama aktif kelime sayısının babalarının eğitim durumu "Üniversite" olan öğrencilerden yaklaşık 21 kelime daha az olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Baba Eğitim Durumuna Göre Ortalama Aktif Kelime Sayısı

Baba Eğitim Durumu	**N**	**%**	**Ortalama Aktif Kelime Sayısı**
İlkokul Mezunu	**7**	**11.3**	**37,57**
Ortaokul Mezunu	**5**	**8.1**	**31,80**
Lise Mezunu	**14**	**22.6**	**53,78**
Üniversite Mezunu	**36**	**58.0**	**58,41**

3.5 Araştırmaya Katılan Öğrencilerin, Anne Eğitim Durumunun Ortalama Aktif Kelime Sayısına Etkisine İlişkin Bulgular

Ankete katılan 62 kişinin 12'si anne eğitim durumu ile ilgili sorulan soruya, "İlkokul Mezunu", 7'si "Ortaokul Mezunu", 13'ü "Lise Mezunu", 30'u "Üniversite Mezunu" cevabını vermiştir. Ebeveynleri, "İlkokul Mezunu" cevabını veren 12 öğrencinin ortalama aktif kelime sayısı 34.25, "Ortaokul Mezunu" cevabını veren 7 öğrencinin ortalama aktif kelime sayısı 54.57, "Lise Mezunu" cevabını veren 13 öğrencinin ortalama aktif kelime sayısı 55.00, "Üniversite Mezunu" cevabını veren 30 öğrencinin ortalama aktif kelime sayısı 59.00 olmuştur. Anne eğitim durumu arttıkça öğrencilerin ortalama aktif kelime sayısının arttığı tespit edilmiştir. Anne eğitim durumu "ilkokul" olan öğrencilerin ortalama aktif

kelime sayısının anne eğitim durumu "Üniversite" olan öğrencilerden yaklaşık 25 kelime daha az olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5. Anne Eğitim Durumuna Göre Ortalama Aktif Kelime Sayısı

Anne Eğitim Durumu	N	%	Ortalama Aktif Kelime Sayısı
İlkokul Mezunu	12	19.4	34,25
Ortaokul Mezunu	7	11.3	54,57
Lise Mezunu	13	21.0	55,00
Üniversite Mezunu	30	48.4	59,00

4. Sonuç Ve Öneriler

Bu araştırmada elde edilen bulgulardan hareketle erkek öğrencilerin kelime hazinelerinin, kız öğrencilerden az da olsa daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Aile büyüklerinin hikaye okuma sıklığı arttıkça öğrencilerin ortalama aktif kelime sayısında artış gözlenmiş olup "Her zaman okurlar" cevabını veren öğrencilerin ortalama aktif kelime sayısı ile "Hiçbir zaman okumazlar" cevabını veren öğrencilerin ortalama aktif kelime sayısı arasında yaklaşık 44 kelimelik fark olduğu tespit edilmiştir. Ebeveynler, çocuklara hikaye okumanın kelime hazinesine olan bu olumlu etkisi hakkında bilgilendirilmeli ve bu konuda gerekli çalışmaların yapılması sağlanmalıdır.
Aile büyüklerinin hikaye anlatma sıklığı arttıkça öğrencilerin ortalama aktif kelime sayısında artış gözlenmiş olup "Her zaman anlatırlar" cevabını veren öğrencilerin ortalama aktif kelime sayısı ile "Hiçbir zaman anlatmazlar" cevabını veren öğrencilerin ortalama aktif kelime sayısı arasında yaklaşık 34 kelimelik fark olduğu tespit edilmiştir. Ebeveynler, çocuklara hikaye anlatmanın kelime hazinesine olan bu olumlu etkisi hakkında bilgilendirilmeli ve bu konuda gerekli çalışmaların yapılması sağlanmalıdır
Baba eğitim durumu arttıkça öğrencilerin ortalama aktif kelime sayısının arttığı tespit edilmiştir. babalarının eğitim durumu "Üniversite" olan öğrencilerin ortalama aktif kelime sayısının babalarının eğitim durumu "İlkokul" olan öğrencilerden yaklaşık 21 kelime daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Baba eğitim durumunun kelime hazinesine olan olumlu etkisi ile ilgili olarak bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır. Ebeveynlerin yaş durumu ne olursa olsun eğitim durumunun ilerletilmesi ile ilgili çalışmalar yapılmalı. Okuma yazma bilmeyen ebeveyn kalmaması adına eğitim faaliyetleri düzenlenmelidir.
Anne eğitim durumu arttıkça öğrencilerin ortalama aktif kelime sayısının arttığı tespit edilmiştir. Anne eğitim durumu "Üniversite" olan öğrencilerin ortalama aktif kelime sayısının anne eğitim durumu "İlkokul" olan öğrencilerden yaklaşık 25 kelime daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Anne eğitim durumunun kelime hazinesine olan olumlu etkisi ile ilgili olarak bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır. Ebeveynlerin yaş durumu ne olursa olsun eğitim durumunun ilerletilmesi ile ilgili çalışmalar yapılmalı. Okuma yazma bilmeyen ebeveyn kalmaması adına eğitim faaliyetleri düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

Aksan, D. (1997). *Anlambilim.* Ankara: Engin Yayınevi.

ERGİN, M. (2000). *Türk Dil Bilgisi.* İstanbul: Bayrak Yayınları.

GÖGÜŞ, B. (1978). *Türkçe Ve Yazın Eğitimi.* Ankara: Kadıoğlu Matbaası.

KARAKUŞ, İ. (2002). *Türkçe ve Türk Dili Edebiyatı Öğretimi.* Ankara: Anıttepe Yayıncılık.

MERİÇ, C. (1974). *Bu Ülke .* İletişim Yayınları.

ÖZBAY, M. (2006). *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri.* Ankara: Öncü Kitap.

KURULUŞ YERİ SEÇİMİNDE KARAR TEORİSİYLE YENİ BİR YAKLAŞIM: HAVACILIK SEKTÖRÜNDE BİR AHP UYGULAMASI

Doç. Dr. Nuri Özgür DOĞAN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Sayısal Yöntemler Anabilim Dalı, nodogan@nevsehir.edu.tr

Arş. Gör. Serkan DERİCİ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Sayısal Yöntemler Anabilim Dalı, serkanderici@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Dünyada globalleşmeyle beraber e-ticaret işlemleri uluslararası bir boyut kazanmıştır. Ülkeler arasında sınırların kalkması sonucunda havayolu taşımacılığı ile uluslararası mal transferlerinde belirli dağıtım üstleri aracılığı ile ülke içi dağıtımlar gerçekleştirilmektedir. Türkiye içi maliyetlerin ekonomik faktörlerden dolayı sürekli değişkenlik göstermesi, coğrafi nedenlerden dolayı yaşanan aksamalar, havayolu kargo taşımasında yıl boyu etkin dağıtım gerçekleştirecek bir üst kurulmasını zorunlu kılmaktadır. Kuruluş yeri seçimi incelendiğinde çok kriterli karar verme yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Fakat bu alanda Türkiye için hava kargo dağıtımı için bir üst yeri seçiminde analitik hiyerarşi prosesi yöntemi kullanımının kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu amaçla Türkiye'nin merkezi sayılan İç Anadolu Bölgesi'nde bir hava kargo üssü kuruluş yeri seçimi analitik hiyerarşi prosesi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Söz konusu kuruluş yerleri, karayolu ulaşımı ile gelen kargoların dağıtımına ve hava kargo üssü kurulumu için uygun yerler olarak belirlenmiştir. Söz konusu kuruluş yeri alternatifleri havacılık sektöründe çalışan uzman personeller, kargo firma personelleri ve akademisyenler aracılığıyla literatürde yer alan ve derlenerek çalışmada kullanılan kriterler çerçevesinde belirlenerek kıyaslanmıştır. Oluşturulan hiyerarşide ki kriterler arası etkileşimler söz konusu uzmanlar tarafından belirlenmiştir. Yapılan analiz sonucunda; ele alınan üç hava kargo taşıma merkezinden en uygun olanı, B kuruluş yeri alternatifi olarak belirlenmiştir. Hava kargo taşıma üssünün bölge ve ülke ekonomisine katkıları göz önüne alındığında uygulamanın literatüre katkı yapması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Havacılık, Hava Kargo, Çok Kriterli Karar Verme, Analitik Hiyerarşi Prosesi Yöntemi.

A NEW APPROACH TO DECISION THEORY IN THE SELECTION OF ESTABLISHMENT LOCATION: AN AHP APPLICATION IN THE AVIATION SECTOR

ABSTRACT

Thanks to globalization in the world, e-commerce transactions have gained an international dimension. As a result of the abolition of the borders between countries, domestic deliveries are made through air transportation and certain distribution superiors in international goods transfers. Domestic costs in

Turkey shows continuous variability due to economic factors. Disruptions due to geographical reasons necessitate the establishment of a supermarket that will carry out effective distribution throughout the year in airway cargo transportation. When the problems of location selection are examined, it is seen that multi-criteria decision-making methods are widely used. However, with this method of air cargo center for Turkey, it seems to be a limited study to determine the analytic hierarchy process method. For this purpose, in the interior of Turkey, using the analytic hierarchy process method has carried out an air cargo center facility location selection. These locations have been identified as suitable locations for the distribution of cargoes arriving by road and for the installation of an air cargo base. The alternatives of the said establishment location were determined and compared with the criteria used in the study and compiled in the literature using expert personnel, cargo company personnel and academicians working in the aviation sector. The interactions between the criteria in the established hierarchy were determined by these experts. As a result of the analysis; of the three air cargo transport centers reviewed, the most appropriate one was identified as the alternative establishment center B. Considering the contribution of the air cargo transportation base to the regional and national economy, the application is expected to contribute to the literature.

Key Words: Aviation, Air Cargo, Multi Criteria Decision Making, Analytic Herarchy Process Method.

1. Giriş

Dünyanın bir bütün olarak görülmeye başlamasıyla beraber internet üzerinden uluslararası ticari işlemler hız kazanmış günümüzde ise devasa bir büyüklüğe doğru gitmektedir. Artık bireyler dünyanın herhangi bir yerinden hem alışveriş yaparak ürünler alıyorlar hem de kargo işlemlerini gerçekleştiriyorlar. 2011 yılında Hannover fuarında tanıtılan endüstri 4.0 sonucunda hızla yapay zekanın hayatımıza girmesi ve internet tabanlı hizmet alınması ticari işlem sayısının artmasını ve uluslararası kargoculuk işlemlerini artırmıştır. Herhangi bir bireyin ihtiyaç duyduğu herhangi bir ürünü internet üzerinden bularak inceleyip satın alması oldukça kolay ve yaygın bir işlem olmuştur. Bunun yanında ulusal ticari faaliyetlere bakıldığında ise ülkenin bir ucunda yer alan birisinin yüzlerce kilometre uzaklıkta yer alan başka bir şehirden yaptığı alışverişin kendisine kargo süreci sonucunda ulaşması en fazla 3 günü almaktadır. Bu durumdan da anlaşılacağı üzere ulusal ticari işlemlerin sayısının artması da gerçekleştirilen kargo faaliyetlerinin yaygınlaşarak artmasına neden olmuştur. Bu durum gerçekleşen faaliyetlerin sonuçlarının açıklandığı raporlardan da rahatlıkla görülebilmektedir. Söz gelimi, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından açıklanan verilere göre, 2002 yılında 896.865 ton olan havayolu ile yük taşıma miktarı 2018 yılı sonu itibariyle 3.855.231 tona yükselmiştir. Bu rakam 2017 yılında göre %10,7 artış; son on yılın ortalamasının ise %9,3 olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda hava kargo trafiği ise 2002 yılında 251.987 iken 2018 yılı itibariyle 1.388.623'e yükseldiği görülmektedir. Bu da bir önceki yıla göre %10,5 son on yıl ortalamasının ise %14,1 olduğunu göstermektedir. Aynı raporda sunulan gelecek tahminlerinde ise 2019 yılı taşıma miktarı 3.338.333 olarak, 2020 yılı miktarı ise 3.884.582 olarak tahmin edilmiştir. Kargo trafik tahminlerine bakıldığında ise 2019 yılı hava kargo trafiği 1.325.096, 2020 yılında ise 1.530.791 olarak tahmin edilmiştir. Dünya genelinde yaşanan sektör gelişmeleri incelendiğinde ise Amerika ve Çin kaynaklı problemlerden dolayı sektörün gerilemeye başladığı görülmektedir. Son dönemde sadece Avrupa kıtasında %1'lik bir sektör gelişmesi yaşanmıştır (www.dhmi.gov.tr).

Dünyada yaşanan gelişmeler bir yana dursun, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde havacılık sektörü sadece yolcu taşımasında değil sektör halinde sürekli yatırımlara açık ve gelişmekte olan bir sektör durumundadır. Ülkemizde oldukça yaygınlaşan hava kargo taşımacılığı için bölgesel bir üst

planlanarak dağıtım maliyetlerinin düşürülmesi ve sürelerin kısaltılması amaçlanmıştır. Hava kargo taşıma üssü yer seçimi probleminin Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) Yöntemi ile ele alınması, tüm kriterler göz önüne alınarak profesyonel bir yer seçimi sağlayacaktır. Bu bakımdan tasarlanan çalışmada İstanbul, İzmir ve Antalya gibi liman ve ticari faaliyetlerin yoğun olduğu iller ile dağlık ve kuruluş yeri maliyetlerinin yüksek olacağı, yeterli alanın bulunmasında sorun olacak bölgeler çalışmada kuruluş yeri alternatifi olarak belirlenmemiştir. Bahsedilen alanlar dışında kalan alanda karayolu ulaşımı gelişmiş olan ve kuruluş yeri alternatifi olabilecek coğrafi yapısı uygun üç kuruluş yeri alternatifi belirlenmiş ve bu alanlar aşağıdaki Türkiye haritası üzerinde işaretlenmiştir. Sarı renk ile gösterilen yerlerden birisine kurulacak hava kargo taşıma üssünün ortak özelliği Türkiye'nin merkezinde yer alan ve tüm bölgelere hızlı bir şekilde dağıtımın yapılma olanağına sahip olmasıdır. Dağıtımın her yöne yapılabileceğini gösteren oklar ile bu durum izah edilmiştir.

Havacılık alanında, havalimanlarının ya da havayolu firmalarının karşılaştırılması üzerine Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) Yöntemi ile çalışmalar yapılmasına rağmen; bir hava kargo taşıma üssü seçiminde kullanılmamış olması gerekçesiyle çalışma tasarlanmıştır. Çalışma sonucunda önerilen kuruluş yeri alternatifi sektörün gelişmesinde ve taşımacılık faaliyetlerinin gelişmesinde önemli bir yere sahip olacaktır. Ayrıca bu sayede ticari faaliyetler yoğunlaşacak ve bölgesel kalkınmaya da katkısı önemli boyutlarda olacaktır.

Hava kargo taşıma üssü yer seçimi amacıyla tasarlanan bu çalışmada sırasıyla AHP yöntemi ve hava kargo üzerine çalışmalardan bahsedilen kuramsal çerçeve, ardından uygulama metodolojisi olan AHP yöntemine ait bilgiler ve son olarak ise geliştirilen hiyerarşik model ile bir AHP yöntemi uygulamasının bulgularına ve sonuçlarına yer verilmiştir.

2. Kuramsal Çerçeve

Hava Kargo Taşıma Üssü kurulumu amacıyla alternatif kuruluş yerlerinin geliştirilen hiyerarşi ile karşılaştırılarak sıralandığı çalışmanın uygulama metodolojisini oluşturan Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) Yöntemi: içerisinde bizimde çalışmalarımızın yer aldığı, kuruluş yeri seçimi problemlerinin çözülmesinden, hizmet kalitesi belirlemesine, yer seçimine ve bunun yanında birçok sınıflandırma ve sıralama problemlerine kadar çözüm yöntemi olmuştur (Yang ve Lee, 1997; Yang vd., 2008; Hong ve Xiaohua, 2011; Ka, 2011). Buna ek olarak AHP yöntemi bankacılık (Arbel ve Orgler, 1990; Haghighi vd., 2010; Lin, 2013), sağlık (Sloane vd., 2003; Liberatore ve Nydick, 2008; Danner vd., 2011; Hong ve Xiaohua, 2011), eğitim (Drake, 1998; Grandzol, 2005; Ho ve Hung, 2008) gibi birçok alanda yaygın olarak kullanılan bir yöntem olarak öne çıkmıştır.

AHP Yöntemi uygulamalarında güvenilirlik, güvenlik, teslimat, ulaşılabilirlik, konum gibi birçok kriter kullanılmaktadır. Havacılık alanında kuruluş yeri seçiminde genel olarak kısıtlı olan çalışmalarda: arazi büyüklüğü, ulaşım, konum, kuruluş maliyetleri, altyapı, güvenlik, ulaşım yollarına yakınlık, nüfus, yerleşim yerlerine yakınlık gibi değişkenler ana ve alt kriter olarak yaygın olarak kullanılmıştır. Havacılık üzerine bahsedilen AHP Yöntemi ile ilgili kısıtlı literatür taramasından yararlanarak AHP uygulaması için: konum, arazi ve yer özellikleri, çevresel faktörler, kriterleri ana kriter olarak belirlenmiş ve bu ana kriterlerin her birine bağlı üçer alt kriter ile uygulama hiyerarşisi oluşturulmuştur.

Literatürden yararlanarak geliştirilen hiyerarşide yer alan kriterlerden bahsedilecek olursa, konum ana kriteri, kuruluş yeri alternatiflerinin sahip olduğu sınır şehir sayısını, karayollarına ya da demir yollarına yakınlığını ve son olarak o yerdeki lojistik hizmetlerinin gelişmişliği ile ilgilidir. Arazi ve yer şekilleri ana kriteri ise, kuruluş yeri alternatifine ait arazi fiyatlarını, iş gücü maliyetlerini, arazinin doğal

yapısını, alt yapı olarak kargo uçaklarının iniş kalkışına zemin olarak uygunluğu ve terör, suç oranı gibi güvenlik unsurlarını içermektedir. Son ana kriter olan çevresel faktörler ana kriteri ise kuruluş yeri alternatiflerindeki haberleşme imkanlarını ve teknolojik altyapının durumunu, nüfusunun yoğunluğunu ve gerçekleştirilen ticari faaliyetlerin yoğunluğunu ifade etmektedir.

Çalışma kapsamında, geliştirmiş olduğumuz bu hiyerarşi kullanılarak AHP yöntemi uygulanmış ve söz konusu bu üç kuruluş yeri sıralanmıştır. Söz konusu uygulamanın daha iyi anlaşılabilmesi için uygulama metodolojisini oluşturan AHP Yöntemi açıklanmıştır.

3. Uygulama Metodolojisi

Günümüzde nitel ya da nicel seçim ve sıralama problemlerini basit klasik mantık dışında, birçok farklı faktörün etkisi altında, karar verici denilen uzmanların bilgi ve tecrübelerinden yararlanarak çözen, farklı alternatiflerin bir arada değerlendirildiği çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemlerinden en yaygın olarak kullanılanı AHP yöntemidir. 1970 yılında Thomas Saaty tarafından geliştirilen ve teorik gelişimini ise 1974-1978 yılları arasında yaşayan AHP Yöntemi ele alınan karar problemini, ikili karşılaştırmalar ile küçük parçalar halinde inceleyerek nihai olarak oluşturulan hiyerarşinin her bir basamağı için öncelikler belirleyerek çözmektedir. Söz konusu hiyerarşi genellikle üç ya da dört basamaktan oluşur ve bu basamaklar amaç, ana kriterler, ana kriterlere bağlı alt kriterler ve bunlara bağlı olan alternatiflerdir (Chandran vd., 2005; Scholl vd., 2005; Ecer ve Küçük, 2008; Paksoy vd., 2013). Bazı çalışmalarda alt kriterlerin yer almadığı görülmektedir. Bu çalışma kapsamında ise dört basamaktan oluşan bir hiyerarşi kullanılarak problem mümkün olan tüm kriterler göz önünde bulundurularak çözülmeye çalışılmıştır.

AHP yöntemi, objektif veya sübjektif olarak tüm performans kriterlerini hiyerarşik bir şekilde kullanarak, ikili karşılaştırmalar sonucunda karar alternatiflerini puanlamaya ve sıralamaya yarayan bir ÇKKV yöntemidir. AHP Yönteminde ele alınan amaca ulaşmak için amaca bağlı ana kriterler ve bu ana kriterlere bağlı alt kriterlerin yer aldığı bir hiyerarşide karar alternatifleri bu hiyerarşik yapıya bağlı olarak karşılaştırılarak sıralanır. Yapılan işlemler problemin belirlenmesi, hiyerarşinin oluşturulması, ikili karşılaştırma matrislerinin oluşturulması, normalizasyon işlemi ve öncelik değerlerinin tespit edilmesi şeklindedir. Ayrıca her bir ikili karşılaştırma matrisi için tutarlılık oranı hesaplanarak tutarlı ve doğru sonuçlar elde edilmesi sağlanır. Tutarlı olmadığı tespit edilen ikili karşılaştırma matrisleri ya çalışmadan çıkartılır ya da düzenlenir. Hesaplanan tutarlılık oranı bu doğrultuda literatürde 0.10 ya da daha küçük olarak belirlenmiştir ve daha büyük bir tutarlılık oranı durumunda karşılaştırmaların tutarsız olduğundan bahsedilir (Saaty, 1990). Yapılacak her ikili karşılaştırma Saaty tarafından geliştirilen ölçek yardımıyla gerçekleştirilir ve bu sayede sözel ifadeler sayısallaştırılarak analizler yapılır. Havacılık ve Taşımacılık sektöründe çalışan uzmanlar ile akademisyenler tarafından doldurulan ikili karşılaştırma matrislerinin grup ortalaması yöntemi kullanılarak verilerinin geometrik ortalaması alınmıştır. Bu kapsamda örnek bir ikili karşılaştırmalar matrisi ve yapılan analiz sonucunda elde edilen ana kriterlere ait öncelik değerleri (ÖD) verilmiştir. Hesaplanan ÖD'lere göre konum ile arazi ve yer özellikleri ana kriterlerinin eşit önem düzeyinde (0,429) ve çevresel faktörler ana kriterinden (0,142) daha önemli olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1. Ana Kriterler Bakımında İkili Karşılaştırma Matrisi ve Öncelik Değerleri

	Konum	Arazi ve Yer Özellikleri	Çevresel Faktörler	ÖD
Konum	1,00	1,00	3,00	0,429
Arazi ve Yer Özellikleri	1,00	1,00	3,00	0,429
Çevresel Faktörler	0,33	0,33	1,00	0,142

Çalışma kapsamında oluşturulan hiyerarşide yer alan ana kriterlerin uzman görüşleri ile karşılaştırılması sonucu elde edilen ikili karşılaştırma matrisi verilmiştir. Verilen ikili karşılaştırma matrisinde gri renk ile gösterilen hücrelerden oluşan köşegen, diyagonal köşegen olarak adlandırılır ve 1 değerlerinden oluşur. Diyagonal köşegenin üst kısmının çarpmaya göre tersinin alt kısmını oluşturduğu görülmektedir. Ana kriterler bakımından ikili karşılaştırma matrisi tamamlandıktan sonra AHP yönteminin aşamaları uygulanarak ana kriterlerin ağırlıklarını veren ÖD'ler hesaplanmıştır. Örnek olarak verilen ikili karşılaştırma matrisinde olduğu gibi tüm karşılaştırmalar için ikili karşılaştırma matrisleri oluşturulmuş ve öncelik değerleri tespit edilmiştir. Ayrıca, çalışmada uzman görüşleri ile doldurulan tüm matrislerin tutarlılığı test edilmiş ve tutarlı bulunmuştur. Yapılan analizler sonucunda elde edilen sonuçların tamamı, bulgular başlığı altında sunularak yorumlanmıştır.

4. Bulgular

Hava kargo taşımacılığı gerek zaman tasarrufu gerekse de etkin kullanıldığında güvenlik ve maliyet avantajları sağlamasından dolayı giderek kullanımı artan bir taşımacılık türüdür. Fakat, hava kargo taşımacılığının planlı ve sistematik olmasının birtakım avantajları vardır. Öncelikle çalışmada belirtildiği gibi bölgesel bir üssün kurulması o bölge ve ülkeye önemli ekonomik avantajlar sağlar. Buna ek olarak sistematik bir taşımacılığın olması, o bölgede lojistik hizmetlerinin gelişmesinden tanınırlığa kadar çok önemli avantajlar içerir. Bu avantajlara ulaşmak için kuruluş yerinin etkisi altında olduğu tüm kriterler tarafından değerlendirilerek doğru konumlandırılması gerekmektedir. Bu bakımdan ÇKKV yöntemlerinden birisi olan AHP Yöntemi ile bir hiyerarşi geliştirilmiş ve bu hiyerarşide mümkün olan tüm kriterlere yer verilerek üç alternatif belirlenmiştir. Türkiye'nin iç kesimlerinden tamamına ortak uzaklıkta olan, merkezi ve gelişmiş ulaşım ağına sahip yerler belirlenerek gerçekleştirilen çalışmada söz konusu kuruluş yeri alternatifleri AHP yöntemi ile karşılaştırılmıştır. Hava kargo taşıma üssü için geliştirilen hiyerarşi ile gerçekleştirilen AHP yöntemi uygulaması ana kriterler, alt kriterler ve alternatifler bakımından derlenerek sunulmuştur.

Tablo 2. AHP Yöntemi Uygulama Sonuçları

Konum Ana Kriterine Bağlı Alt Kriterler

	Sınır Şehir Sayısı	Ulaşım Yollarına Yakınlık	Yerleşim Yerlerine Yakınlık Lojistik Hizmetleri Ö. D.
Kriter Ağırlığı	0,051 (3)	0,360 (1)	0,230 (2) 0,360 (1)
Alternatifler			
A	0,250	0,407	0,332 0,400 0,380 (2)
B	0,500	0,329	0,370 0,200 0,301 (7)
C	0,250	0,264	0,298 0,400 0,320 (4)

Arazi ve Yer Özellikleri Ana Kriterine Bağlı Alt Kriterler

	Kuruluş Maliyetleri	Arazi Yapısı	Altyapı Yeterliliği	Güvenlik	Ö. D.
Kriter Ağırlığı	0,189 (2)	0,351 (1)	0,351 (1)	0,109 (3)	
Alternatifler					
A	0,544	0,260	0,251	0,297	0,315 (5)
B	0,346	0,633	0,096	0,539	0,380 (2)
C	0,110	0,106	0,653	0,164	0,305 (6)

Çevresel Faktörler Ana Kriterine Bağlı Alt Kriterler

	Haberleşme İmkanları	Nüfus	Ticari Faaliyet Yoğunluğu	Ö. D.
Kriter Ağırlığı	0,164 (3)	0,539 (1)	0,297 (2)	
Alternatifler				
A	0,333	0,250	0,250	0,264 (8)
B	0,333	0,500	0,250	0,398 (1)
C	0,333	0,250	0,500	0,338 (3)

Ana Kriter Ağırlıkları ve Nihai Alternatif Sıralaması (NAS)

	Konum	Arazi ve Yer Özellikleri	Çevresel Faktörler	N. A. S.
Kriter Ağırlığı	0,429	0,429	0,142	
Alternatifler				
A	0,284	0,375	0,264	0,320 (3)
B	0,197	0,500	0,329	0,346 (1)
C	0,519	0,125	0,407	0,334 (2)

Gerçekleştirilen ve sonuçları sunulan AHP Yöntemi uygulamasına ait sonuçlar kullanılan üç ana kriter ve bu ana kriterlere bağlı alt kriterler bakımından özetlenerek verilmiştir.

Tablo 3. Ana ve Alt Kritere Ait Sonuçlar

Ana Kriterler: Arazi ve Yer Özellikleri = Konum> Çevresel Faktörler

Ana Kriterlere Bağlı Alt Kriterler

Konum Ana Kriteri

1 Sınır Şehir Sayısı

2 Ulaşım Yollarına Yakınlık = Lojistik Hizmetleri

3 Yerleşim Yerlerine Yakınlık

Arazi ve Yer Özellikleri Ana Kriteri

1 Arazi Yapısı = Altyapı Yeterliliği

2 Kuruluş Maliyetleri

3 Güvenlik

Çevresel Faktörler Ana Kriteri

1 Nüfus

2 Ticari Faaliyet Yoğunluğu

3 Haberleşme İmkanları

AHP Yöntemi uygulaması sonucunda üç ana kriter sırasıyla; eşit önem düzeyinde arazi ve yer özellikleri ile konum ana kriterleri ve daha az önem düzeyinde çevresel faktörler ana kriteri şeklinde sıralanmıştır. Ana kriterlere bağlı alt kriterlerin önem sıralaması ise konum ana kriterine bağlı alt kriterlerin: sınır şehir sayısı, eşit önem düzeyinde ulaşım yollarına yakınlık ve lojistik hizmetleri, en düşük önem düzeyinde ise yerleşim yerlerine yakınlık alt kriteri şeklinde sıralandığı görülmektedir. Arazi ve yer özellikleri ana kriterine bağlı alt kriterler ise sırasıyla: eşit önem düzeyinde arazi yapısı ve altyapı yeterliliği, ikinci önem düzeyinde kuruluş maliyetleri ve son olarak ise güvenlik alt kriteri şeklinde sıralandığı tespit edilmiştir. Son ana kriter olan çevresel faktörler ana kriterine bağlı alt kriterler ise önem sıralarına göre sırasıyla: nüfus, ticari faaliyet yoğunluğu ve haberleşme imkanları şeklinde sıralanmıştır. Kriterlerin sıralamasından sonra elde edilen ikinci sonuç ise çalışmada seçimi hedeflenen hava kargo taşıma üssü kuruluş yeri alternatifleridir ve bu alternatiflere ait sonuçlar ise derlenerek şu şekilde sunulmuştur:

Tablo 4. Kuruluş Yeri Alternatiflerine Ait Sonuçlar

Ana Kriterlere Göre Alternatiflerin Sıralanması

Konum Ana Kriteri NİHAİ ALTERNATİF SIRALAMASI

1. B Alternatifi

2. C Alternatifi

3. A Alternatifi

1 C Kuruluş Yeri Alternatifi

2 A Kuruluş Yeri Alternatifi

3 B Kuruluş Yeri Alternatifi

Arazi ve Yer Özellikleri Ana Kriteri

1 B Kuruluş Yeri Alternatifi

2 A Kuruluş Yeri Alternatifi

3 C Kuruluş Yeri Alternatifi

Çevresel Faktörler Ana Kriteri

1 C Kuruluş Yeri Alternatifi

2 B Kuruluş Yeri Alternatifi

3 A Kuruluş Yeri Alternatifi

Yapılan analizler sonucunda kuruluş yeri alternatiflerine ait önem sıraları ana kriterler bakımından değerlendirilecek olursa, konum ana kriterine göre: C, A ve B; arazi ve yer özellikleri ana kriterine göre: B, A ve C; çevresel faktörler ana kriterine göre ise: C, B ve A şeklinde sıralanmıştır. Nihai olarak tüm ana ve alt kriterlere göre ise hava kargo taşıma üssü kuruluş yeri alternatifleri B, C ve A şeklinde sıralanarak B kuruluş yeri alternatifi en uygun hava kargo taşıma üssü olarak belirlenmiştir.

5. Sonuç

Türkiye'de havacılık sektörü ve hava kargo taşımasının gelişmesine bağlı olarak İstanbul, İzmir ve Antalya gibi ticari faaliyetlerin gelişmiş olduğu yerler ile dağlık ve kuruluş yeri belirlemenin zor olduğu yerler dışında, ülkenin hemen hemen her yerine uzaklığı aynı olan ve bir üsten dağıtımı kolay olan yerler arasından en uygununun belirlenmesine yönelik yapılan çalışma sonucunda, üç ana ve on bir alt kritere göre B kuruluş yeri alternatifi en uygun kuruluş yeri olarak belirlenmiştir. Genel olarak kriterler ile beraber değerlendirilecek olursa, uzman görüşü alınan kişilere göre lojistik hizmetleri gelişmiş, ulaşım yollarına yakın, arazi yapısı olarak uygun, altyapısı yeterli, nüfus yoğunluğu olarak daha yoğun kuruluş yeri alternatifi en uygun kuruluş yeri alternatifi olarak belirlenmiştir.

Havayolu şirketleri ve havalimanları üzerine çalışmalar mevcuttur fakat hava kargo taşımacılığı üzerine sınırlı olan literatürden dolayı bu çalışma tasarlanarak literatüre ve sektöre katkı hedeflenmiştir. Etkin ve doğru konumlandırılmış bir hava kargo taşıma üssü ile bölgesel kalkınma, ticari ilişkilerin ulusal ve uluslararası boyutta artması, bölgesel ve ülkesel gelişme gibi birçok alana katkıda bulanacağı ve istihdam oranını da o yerde arttıracağı aşikâr bir gerçektir. Bu çalışma daha fazla kuruluş yeri alternatifi üzerine ve farklı kriterler kullanılarak geliştirilen hiyerarşiye göre tekrarlanabileceği gibi farklı ÇKKV yöntemleri ile de gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

Arbel, A., & Orgler, Y. E. (1990). An application of the AHP to bank strategic planning: The mergers and acquisitions process. European Journal of Operational Research, 48(1), 27-37.

Chandran, B., Golden, B., & Wasil, E. (2005). Linear programming models for estimating weights in the analytic hierarchy process. Computers & Operations Research, 32(9), 2235-2254.

Danner, M., Hummel, J. M., Volz, F., van Manen, J. G., Wiegard, B., Dintsios, C. M., ... & IJzerman, M. J. (2011). Integrating patients' views into health technology assessment: Analytic hierarchy process (AHP)

as a method to elicit patient preferences. International journal of technology assessment in health care, 27(4), 369-375.

Drake, P. R. (1998). Using the analytic hierarchy process in engineering education. International Journal of Engineering Education, 14(3), 191-196.

Ecer, F., & Küçük, O. (2008). Tedarikçi seçiminde analitik hiyerarşi yöntemi ve bir uygulama. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(1), 355-369.

Grandzol, J. R. (2005). Improving the Faculty Selection Process in Higher Education: A Case for the Analytic Hierarchy Process. IR Applications. Volume 6. Association for Institutional Research (NJ1).

Haghighi, M., Divandari, A., & Keimasi, M. (2010). The impact of 3D e-readiness on e-banking development in Iran: A fuzzy AHP analysis. Expert Systems with Applications, 37(6), 4084-4093.

Ho, H. F., & Hung, C. C. (2008). Marketing mix formulation for higher education: An integrated analysis employing analytic hierarchy process, cluster analysis and correspondence analysis. International Journal of Educational Management, 22(4), 328-340.

Hong, L., & Xiaohua, Z. (2011). Study on location selection of multi-objective emergency logistics center based on AHP. Procedia Engineering, 15, 2128-2132.

Ka, B. (2011). Application of fuzzy AHP and ELECTRE to China dry port location selection. The Asian Journal of Shipping and Logistics, 27(2), 331-353.

Lin, H. F. (2013). Determining the relative importance of mobile banking quality factors. Computer Standards & Interfaces, 35(2), 195-204.

Liberatore, M. J., & Nydick, R. L. (2008). The analytic hierarchy process in medical and health care decision making: A literature review. European Journal of Operational Research, 189(1), 194-207.

Sloane, E. B., Liberatore, M. J., Nydick, R. L., Luo, W., & Chung, Q. B. (2003). Using the analytic hierarchy process as a clinical engineering tool to facilitate an iterative, multidisciplinary, microeconomic health technology assessment. Computers & Operations Research, 30(10), 1447-1465.

Paksoy, T., Pehlivan, N. Y., & Özceylan, E. (2013). Bulanik küme teorisi. Nobel Yayin: Ankara.

Scholl, A., Manthey, L., Helm, R., & Steiner, M. (2005). Solving multiattribute design problems with analytic hierarchy process and conjoint analysis: An empirical comparison. European Journal of Operational Research, 164(3), 760-777.

Saaty, T. L. (1990). Decision making for leaders: the analytic hierarchy process for decisions in a complex world. RWS publications.

Yang, C. L., Chuang, S. P., Huang, R. H., & Tai, C. C. (2008, December). Location selection based on AHP/ANP approach. In 2008 IEEE International Conference on Industrial Engineering and Engineering Management (pp. 1148-1153). IEEE.

Yang, J., & Lee, H. (1997). An AHP decision model for facility location selection. Facilities, 15(9/10), 241-254.

YÜKSEKÖĞRETİMDE ARAŞTIRMA PERFORMANSININ DEĞERLENDİRİLMESİ: BİR DEVLET ÜNİVERSİTESİ ÜZERİNE BİR VERİ ZARFLAMA ANALİZİ UYGULAMASI

Doç. Dr. Nuri Özgür DOĞAN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Sayısal Yöntemler Anabilim Dalı, nodogan@nevsehir.edu.tr

Arş. Gör. Serkan DERİCİ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Sayısal Yöntemler Anabilim Dalı, serkanderici@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Günümüzde performans değerlendirme ve etkinlik ölçümü hemen hemen tüm sektörlerde firmaların ya da kuruluşların geleceğine yön veren, düzenli olarak değerlendirilmesi gereken kavramlardır. Önce globalleşme ardından ise son dönemde ortaya çıkan Endüstri 4.0'ın getirdiği yenilikler ile firmalar tamamen dışa açık bir yapı haline gelmiştir. Bu durumunda doğal bir sonucu olarak firmalar ya da kuruluşlar rakipleriyle yoğun rekabet içerisine girmiştir. Bu rekabet ortamında firmaların faaliyetlerine devam edebilmeleri ise kaliteli ve etkin bir şekilde faaliyetlerini yürütmelerine bağlıdır. Bu bağlamda firmalar ya da kuruluşlar sürekli iyileştirme odaklı bir sistem ile devamlı olarak performans değerlendirme yapmaktadır. Performans değerlendirme ve etkinlik ölçümünde en etkili profesyonel yöntemlerden birisi ise veri zarflama analizidir. Veri zarflama analizi uygulanırken ele alınan firmalar karar verme birimi olarak adlandırılarak aynı girdi ve çıktılara göre birbirlerine göre değerlendirilerek göreli etkinlik skorları elde edilmekte ve etkin olmadığı tespit edilen firmaların etkin faaliyet göstermesi için söz konusu girdi ve çıktılarda yapması gereken düzenlemeler tespit edilmektedir. Bu çalışma kapsamında Türkiye'de faaliyet gösteren devlet üniversitelerinden belirlenen verilerine (girdiler: aktif anabilim dalı sayısı, öğretim üyesi sayısı; çıktılar olarak ise tamamlanmış yüksek lisans tezi, tamamlanmış doktora tezi ve tamamlanmış dönem projeleri) ulaşılanların lisansüstü akademik performans değerlendirmesi veri zarflama analizi ile gerçekleştirilmiştir. Ele alınan üniversitelerin lisansüstü akademik başarısı performansının veri zarflama analizi ile değerlendirilmesi sonucunda elde edilen veriler ile üniversiteler kendilerini rakiplerine göre daha net bir şekilde görebilecekler ve yapmaları gereken değerlendirmeler ile iyileştirmeleri planlayabileceklerdir. Ayrıca literatür incelendiğinde devlet üniversitelerinde araştırma performansının değerlendirilmesine yönelik veri zarflama analizi ile yapılan çalışma eksikliğini tamamlanarak literatüre küçükte olsa bir katkı yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Performans Değerlendirme, Etkinlik, Veri Zarflama Analizi

EVALUATION OF RESEARCH PERFORMANCE IN HIGHER EDUCATION: A APPLICATION OF A DATA ENVELOPMENT ANALYSIS IN A STATE UNIVERSITY

ABSTRACT

Today, performance evaluation and efficiency measurement are the concepts that should be evaluated regularly in almost all sectors that shape the future of companies or organizations. Firstly, globalization

followed by the recent innovations brought by Industry 4.0 had become a completely open structure. As a natural consequence, firms or organizations have entered into intense competition with their competitors. In this competitive environment, the ability of the companies to continue their activities depends on their quality and efficient operation. In this context, companies or organizations continuously perform performance evaluations with a system focused on continuous improvement. One of the most efficiency professional methods in performance evaluation and efficiency measurement is data envelopment analysis. When data envelopment analysis is applied, the firms considered are called decision-making units and relative efficiency scores are obtained by evaluating them according to the same inputs and outputs. Subsequently, the regulations that should be made in the inputs and outputs are determined for the companies that are found to be ineffective to operate efficiently. In this study, the data determined from the university states operating in Turkey (input: active when the number of divisions, the number of lecturers appeared as if the completed master's thesis, completed his doctoral thesis and completed semester projects) after postgraduate students who achieved was carried out with academic performance evaluation data envelopment analysis. The data obtained as a result of the evaluation of the postgraduate academic achievement performance of the studied university by data envelopment analysis will enable them to see themselves more clearly than their competitors and plan the improvements and improvements they need to make. In addition, when the literature is examined, it will be possible to make a small contribution to the literature by completing the lack of data envelopment analysis for the evaluation of research performance in state universities.

Key Words: Performance Evaluation, Efficiency, Data Envelopment Analysis.

1. Giriş

Dünyada özellikle son yirmi yılda yaşanan dijitalleşme ile internet üzerinden hemen hemen tüm kaynaklardan verilere ulaşılabilmektedir. Bu durum üniversitelerde yapılan çalışmalara da yansımıştır. Artık bütün alanlarda gerek akademisyen gerekse de lisansüstü öğrenciler tarafından birçok çalışma yapılmaktadır. Ülkelerin akademik başarısının ölçülmesinde önemli rol oynayan bu çalışmaların, kaynakların etkin bir yönetimi ile gerçekleştirilmesi esastır. Bu durum belirli performans değerlendirmeleri ve takip sistemi kurulmasını gerekli kılmış, üniversiteler artık yapılan bilimsel çalışma sayılarına daha fazla önem verir hale gelmiştir.

Üniversitelerin ve hükümetlerin önemle üzerinde durduğu ülkenin gelişmişlik düzeyini de doğrudan etkileyen bu bilimsel çalışmalar yürütülürken gerçekleştirilen performans değerlendirmelerin de bilimsel yöntemler ile yapılması gerekmektedir. Bu bakımdan literatürde etkinlik ölçümü yapılarak, kaynak planlaması yapılmasına olanak tanıyan, eksik ve güçlü yanların belirlenmesinde yaygın olarak sektörlerde kullanılan Veri Zarflama Analizi (VZA) bu çalışmanın uygulama metodolojisi olarak belirlenmiştir.

VZA ile amaca yönelik belirlenen girdiler ve bu girdiler kullanılarak üretilen çıktıların optimum yapılması planlanır. Gerçekleştirilen analizler sonucunda değerlendirilmek istenen birimlerin etkinlik değerleri tespit edilir. Elde edilen etkin skorlarına göre birimlerin etkin olup olmadığı tespit edilirken

etkin olmayan birimlerin etkin hale gelebilmesi için gerçekleştirilmesi gereken iyileştirmeler planlanır. Bu sayede etkin bir kaynak planlaması ve performans değerlendirmesi yapılır.

VZA ile ilgili literatür incelendiğinde üniversiteler üzerine yapılmış bi çok bilimsel çalışma olduğu görülmektedir. Bu çalışmaların bazılarında birden fazla üniversite bir arada aynı girdi ve çıktıya göre karşılaştırılarak etkinlik skorları tespit edilirken, bazılarında ise bir üniversite yıllar itibari ile değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Fakat mevcut literatür incelendiğinde, bir üniversitenin akademik performans değerlendirmesine yönelik çalışmaların kısıtlı kaldığı görülmüştür. Görülen bu eksiklik üzerine literatüre katkı sağlamak için, Türkiye'de faaliyet gösteren bir devlet üniversitesi ele alınarak lisansüstü akademik performansı VZA ile ölçülmüştür.

Lisansüstü akademik performans ölçümünün amaçlandığı ve literatürdeki boşluğa katkıda bulunarak önemli olacağı düşünülen çalışma, literatür taramasının yer aldığı kuramsal çerçeve, devamında uygulama metodolojisini oluşturan VZA'nın anlatıldığı uygulama metodolojisi ve yapılan analizlerin sonuçlarına yer verilen bulgular ile sonuçlar kısımlarından oluşmaktadır.

2. Kuramsal Çerçeve

Günümüzde yaşanan hızlı dijital dönüşüm her alana etki etmiş ve devlet kurumları bile diğer kurumlar ile rekabet halinde faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu durumda, devlet kurumlarının kendi içlerinde performans değerlendirmeleri yapmalarına, rakipleri ile sektör değerlendirmesi yaparak kendisini karşılaştırmalarına yol açmıştır. Bu amaçla birçok uygulama geliştirilmiş ve bu uygulamalar sonucunda eksik kalan yönlerini geliştirmeye çalışmışlardır.

Bu çalışma kapsamında ise Türkiye'de faaliyet gösteren bir devlet üniversitesi ele alınarak, bu üniversitenin lisansüstü akademik performans değerlendirmesi VZA ile yapılmıştır. Bu sayede üniversitenin itibarını doğrudan etkileyen bilimsel faaliyetlerin etkinliği tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın uygulama metodolojisi olan VZA ve analiz sonuçlarına yer verilmeden önce çalışmanın temelini oluşturan kavramlardan ve literatürden bahsedilmesi, anlaşılması bakımından önem arz etmektedir.

VZA, ele alınan birimlerin faaliyetini değerlendirirken bir girdi çıktı setine göre karşılaştırmalar yapar. Bunun sonucunda ise etkinlik skorları tespit edilerek, birimlerin performans değerlendirmesi yapılmasına olanak tanır. Bu noktada karşımıza iki temel kavram çıkmaktadır: performans değerlendirme ve etkinlik. Performans değerlendirme, bir kurum kuruluş ya da işletmenin, kullanmış olduğu kaynakları ile belirlediği amaçlar için kullanma yeteneğidir. Etkinlik kavramı ise, bir kurum kuruluş ya da işletmenin, planladığı hedeflerine ulaşma derecesidir. Yani performans kavramı kaynakları kullanma becerisini ifade ederken; etkinlik kavramı, söz konusu kaynakları kullanmadan önce belirlenen hedeflere, faaliyetler sonucunda ulaşma derecesini ifade eden bir kavramdır (Farrell, 1957, Boyne, 2003).

Etkinlik ölçümü yaparak performans değerlendirmeye olanak sağlayan ve bu çalışmanın uygulama metodolojisini oluşturan Veri Zarflama Analizi (VZA) ise literatürde, üniversiteler (Beasley, 1995; Flegg ve Allen, 2004), havacılık (Gillen ve Lall, 1997; Adler ve Golany, 2001), Bankacılık (Yaşa, 2008; Laplante

ve Paradi, 2015), Sağlık (Afonso ve Aubyn, 2006; Yang, 2006; Nayar ve Özcan, 2008), Üretim (Cullinane vd., 2004; Fare ve Grosskopf, 2012; Lee ve Saen, 2012), enerji (Mardani vd., 2017) ve Hukuk (Chaparro ve Jimenez, 1996; Yeung ve Azevedo, 2011) alanlarında olduğu gibi yaygın olarak kullanılmaktadır.

Üniversiteler üzerine yer alan birçok ça lışmaya rağmen lisansüstü akademik performans değerlendirmesine ait kısıtlı literatürden yararlanarak, çalışmada yer alan girdi ve çıktı değişkenleri, iki girdi ve iki çıktı değişkeni şeklinde belirlenmiştir. Bu kapsamda girdi değişleri olarak: lisansüstü öğrenci sayısı ve lisansüstü ders verme yeterliği olan öğretim üyesi sayısı; çıktı değişkenleri olarak ise tamamlanmış yüksek lisans ve doktora tez sayısı ile yürütülen projesi sayısı olarak belirlenmiştir.

Gerçekleştirilen literatür taraması sonucunda belirlenen girdi ve çıktı değişkenleri kullanılarak VZA uygulanmıştır. Uygulama kısmına geçmeden önce çalışmanın uygulama metodolojisini oluşturan VZA hakkında bilgiler verilmesi yerinde olacaktır.

3. Uygulama Metodolojisi

Etkinlik ölçümü yaparak performans değerlendirmesi yapan VZA, literatürde ilk kez Charnes, Cooper ve Rhodes tarafından 70'li yıllarda karar verme birimi (KVB) olarak adlandırılan birimleri bir arada ve aynı girdi-çıktı değişkenleri ile değerlendirerek göreli etkinliklerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Doğrusal programlama tabanlı olan ve parametrik olmayan performans değerlendirme yöntemlerinden birisi olan VZA, ilk olarak ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında geliştirilmiş ve geliştiren kişilerin baş harflerinden oluşan kısaltması ile VZA'nın CCR modeli şeklinde lanse edilmiştir. CCR modeli, girdilerin optimize edilmesi amaçlayan girdiye yönelik ve çıktıların optimize edilmesini amaçlayan çıktıya yönelik olarak iki yönlü tasarlanmıştır. VZA'nın CCR modelinin geliştirilmesinden yaklaşık on üç yıl sonra Banker, Charnes ve Cooper her zaman ölçeğe göre sabit getiri varsayımının geçerli olamayacağını ve bunun bir eksiklik olduğunu ifade ederek ölçeğe göre değişken getiri varsayımına dayanan VZA'nın BCC modelini yine girdiye ve çıktıya yönelik olmak üzere iki türlü geliştirmişlerdir. Bu çalışmanın uygulama metodolojisini oluşturan ve kısaca açıklanan VZA'nın matematiksel formülasyonunun verilmesi yerinde olacaktır (Charnes vd., 1978; Banker v.d., 1984).

$$E_0 = \frac{\sum_{i=1}^{m} v_i x_{i0} - v_0}{\sum_{r=1}^{s} u_r y_{r0}}$$

Sınırlar

$$\frac{\sum_{i=1}^{m} v_i x_{ij} - v_0}{\sum_{r=1}^{s} u_r y_{rj}} \geq 1, \qquad j = 1, 2, \dots, n$$

$$v_i, u_r \geq \varepsilon, \qquad r = 1, 2, \dots, s \text{ ve } i = 1,2, \dots, m$$

Yukarıda verilen VZA'nın matematiksel gösteriminde x_{ij}, j. karar verme biriminin kullandığı i. girdi miktarını; y_{rj}, j. karar verme biriminin kullandığı r. çıktı miktarını; y_{ro}, o. karar verme biriminin ürettiği r. çıktı miktarını, x_{io}, o. karar verme biriminin kullandığı i. girdi miktarını; u_r, o. karar verme biriminin ürettiği r. çıktı miktarının ağırlığını; v_i ise o. karar verme biriminin kullandığı i. girdinin ağırlığını göstermektedir.

VZA ile ele alınan ve 2007 yılında kurulan devlet üniversitesinin yayınlamış olduğu 2008-2018 yılları arasındaki faaliyet raporlarından belirlenen girdi ve çıktı değişkenlerine ait değerler toplanarak; VZA'nın girdiye yönelik CCR (CCR-I), çıktıya yönelik CCR (CCR-O), girdiye yönelik BCC (BCC-I) ve çıktıya yönelik BCC (BCC-O) kullanılarak söz konusu dönemde etkinlik ölçümü dört ayrı VZA modeline göre gerçekleştirilmiştir.

4. Bulgular

VZA kullanılarak gerçekleştirilen analizlerin sonuçları her bir modele göre yıllar itibariyle düzenlenmiş ve şu şekilde tespit edilmiştir:

Tablo 1. 2008 – 2018 Dönemine Ait Dört VZA Modeline Göre Etkinlik Skorları

KVBs	Etkinlik Skorları (0-100)			
	CCR - I	CCR – O	BCC – I	BCC - O
2008	89,30	89,30	**100,0**	**100,0**
2009	60,50	60,50	71,40	62,40
2010	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
2011	62,70	62,70	67,60	62,70
2012	75,90	75,90	78,00	76,80
2013	87,60	87,60	88,00	87,60
2014	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
2015	93,40	93,40	96,50	95,80
2016	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
2017	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
2018	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Etkinlik Ortalaması	**88,13**	**88,13**	**91,05**	**89,57**

VZA'nın dört modeline göre yapılan analizler sonucunda, ele alınan üniversitenin lisansüstü akademik performansı; 2010, 2014, 2016, 2017 ve 2018 yıllarından her birisinde dört modele göre de tam etkin olarak ölçülmüştür. Bir diğer yandan üniversitenin 2008 yılı performansı sadece BCC-I ve BCC-O modellerine göre tam etkin olarak tespit edilmiştir. Ayrıca ele alınan 2008-2018 arası dönemde her bir yönteme göre etkinlik ortalamalarının sırasıyla yüzde olarak 88.13, 88.13, 91.05 ve 89.57 şeklinde olduğu görülmektedir. Ayrıca üniversitenin 2007 yılında kurulması ilk yıllarda etkinlik değerinin düşük olmasına sebebiyet vermiş bu da o yıllarda kaynak planlamasında yaşanan problemleri göstermektedir.

Yapılan analizler sonucunda etkin olmadığı tespit edilen karar verme birimleri için her bir modele göre iyileştirme oranları (hedef değerleri) hesaplanmıştır.

Tablo 2. Etkin Olmayan Karar Verme Birimleri İçin Modellere Göre Hedef Değerler

	Karar Verme Birimleri (Yıllar) (%)						Değişkenler	
	2008	2009	2011	2012	2013	2015		
CCR-I	-57,10	-57,60	-37,30	-40,50	-16,50	-6,60	Akademik Personel Sayısı	GİRDİLER
CCR-O	-51,90	-29,90	-	-21,60	-4,60	-		
BCC-I	-	-28,60	-32,40	-30,5	-13,80	-3,50		
BCC-O	-	-8,20	-	-17,10	-4,80	-		
CCR-I	-10,70	-39,50	-37,30	-24,10	-12,40	-6,60	Lisansüstü Öğrenci Sayısı	
CCR-O	-	-	-	-	-	-		
BCC-I	-	-28,60	-32,40	-22,00	-12,00	-3,50		
BCC-O	-	-	-	-	-	-		
CCR-I	-	-	-	-	-	-	Tamamlanmış Lisansüstü Tez Sayısı	ÇIKTILAR
CCR-O	-	-	59,60	31,80	14,20	7,00		
BCC-I	-	-	-	-	-	-		
BCC-O	-	-	59,40	30,30	14,20	4,30		
CCR-I	-	-	-	-	-	-	Yürütülen Proje Sayısı	
CCR-O	-	-	59,60	31,80	14,20	7,00		
BCC-I	-	-	-	-	-	-		
BCC-O	-	60,30	59,40	30,30	14,20	4,30		

VZA'nın uygulanan dört modeline göre yapılan analizler sonucunda etkin olmadığı tespit edilen yılların etkin hale gelebilmesi için girdi ve çıktı değişkenlerinde yapılması gereken iyileştirmeler her bir yıl için hesaplanarak verilmiştir. Bu kapsamda VZA'nın girdiye yönelik CCR modeline göre (CCR-I) özellikle üniversitenin faaliyet gösterdiği ilk iki yıl planlamada yaşanan sorunlardan dolayı akademik personel sayısının aşırı yüksek olduğu ve olması gereken sayının mevcut sayıdan %57 civarında daha az olması gerektiği tespit edilmiştir. Devam eden yıllarda bu oran giderek azalmıştır. Aynı durum lisansüstü öğrenci sayısında da geçerlidir. Nitekim lisansüstü eğitimde ilk yıl mezun verilememesi öğrenci sayısını aşırı derecede yüksek göstermiştir. Bu oranında giderek dengelendiği son yıllarda %100 etkin faaliyet gösterilmesiyle açıklanmaktadır. VZA'nın girdiye yönelik CCR modelinde amaç kaynak yani girdi optimizasyonu olduğu için çıktı değişkenleri optimum kabul edilmiş ve iyileştirme oranı bu nedenle, yöntemin temel çalışma prensibinden dolayı, yoktur. Ölçeğe göre değişken getiri varsayımına dayanan VZA'nın girdiye yönelik BCC modeline (BCC-I) göre ise ilk yıl akademik personel sayısı optimum tespit edilmiş, devamında ise üniversitenin tam etkin performans gösterdiği 2016 yılına kadar giderek azalan, personel azaltımı önerilmiştir. Aynı durumun lisansüstü öğrenci sayıları içinde geçerli olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Yine modelin girdiye yönelik olmasından dolayı çıktılar üzerinde iyileştirme önerilmemiştir.

VZA'nın girdiye yönelik iki modeli olan CCR-I ve BCC-I modellerine göre iyileştirmeler sunulduktan sonra yorumlanacak bir diğer sonuç çıktı modellerinin analizler sonucunda önerdiği iyileştirme oranlarıdır. Bu kapsamda VZA'nın çıktıya yönelik CCR modeline (CCR-O) göre ilk yıllarda akademik personel sayısında yüksek düzeyde fazlalık tespit edilmiş fakat üniversitenin faaliyet ömrü ilerledikçe

bu oran giderek azalmıştır. Son olarak ise üniversitenin tam etkin faaliyet gösterdiği 2016 yılında optimum olarak tespit edilmiştir. Benzer bir durumun lisansüstü öğrenci sayıları içinde geçerli olduğu sunulan verilerden anlaşılmaktadır. Modelin çıktıya yönelik olmasından dolayı esas iyileştirmeler çıktı değişkenlerinde önerilmiş ve bu durum optimum faaliyet gösterilene kadar devam etmiştir. Benzer durumların VZA'nın çıktıya yönelik BCC (BCC-O) modeli içinde geçerli olduğu görülmektedir.

5. Sonuç

Üniversitelerin etkin faaliyet göstermesi hem tanınırlığının artmasına hem öğrenci çekerek daha fazla tercih edilmesinde önemli rol oynamaktadır. Ayrıca, üniversitelerin lisansüstü akademik başarısının yani bilimsel çalışma ve projelerinin sayısı ve niteli hem üniversite için hem de ülke için önem arz etmektedir. Literatürde üniversitelerin VZA ile performans değerlendirme örneklerinin olmasına rağmen, lisansüstü akademik başarının tespitini ele alınan çalışma noksanlığı sebebiyle bu çalışma tasarlanmıştır. Bu sayede literatürün geliştirilmesine katkı sunulmaya çalışılmıştır.

Üniversitelerin lisansüstü akademik performans değerlendirmesi amacıyla tasarlanan çalışmada, Türkiye'de 2007 yılında kurulan bir devlet üniversitesi ele alınarak 2008 – 2018 yılları arasında 11 yıllık bir süreç belirlenen iki girdi ve iki çıktıya göre analiz edilmiştir. Sonuç olarak ele alınan üniversitenin 2010, 2014, 2016, 2017 ve 2018 yıllarında tam etkin faaliyet gösterdiği, diğer yıllarda ise etkin faaliyet göstermediği tespit edilmiştir. Bunun sonucunda ise etkin olmadığı tespit edilen yılların tam etkin faaliyet göstermesi için gerçekleştirmesi gerektiği iyileştirme oranları hesaplanarak sunulmuştur. Üniversitenin benzer planlamalarla en azından girdi sayılarını kontrol ederek çıktı sayılarını artırarak performanslarını optimize etmeye çalıştığı iyileştirme oranlarının gitgide azalması ve en sonun da son üç yılda tam etkin çıkmasından anlaşılmaktadır.

Bu çalışma kapsamında lisansüstü akademik performans değerlendirme için tek bir üniversite alınmıştır. Benzer çalışmalar öncelikle bulanık VZA gibi yöntemlerle bulanık mantık çerçevesinde ele alınabilir. Yine aynı girdilerle çalışmalar yapılabileceği gibi farklı girdi ve çıktı değişkenleri belirlenebilir. Vakıf üniversiteleri ya da devlet üniversiteleri bir bütün halinde ele alınabilir. Belirtildiği gibi aynı yöntem alan kullanılarak lisansüstü akademik performans ölçümü farklı şekillerde gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

Adler, N., & Golany, B. (2001). Evaluation of deregulated airline networks using data envelopment analysis combined with principal component analysis with an application to Western Europe. *European Journal of Operational Research*, *132*(2), 260-273.

Afonso, A., & St Aubyn, M. (2006). Relative efficiency of health provision: A DEA approach with non-discretionary inputs. *ISEG-UTL economics working paper*, (33).

Azevedo, P., & Yeung, L. (2011). Measuring efficiency of Brazilian courts with data envelopment analysis (DEA). *IMA Journal of Management Mathematics*, *22*(4), 343-356.

Banker, R. D., Charnes, A. and Cooper, W. W. (1984). Some models for estimating technical and scale inefficiencies in data envelopment analysis.

Beasley, J. E. (1995). Determining teaching and research efficiencies. *Journal of the operational research society*, *46*(4), 441-452.

Boyne, G. A. (2003). Sources of public service improvement: A critical review and research agenda.

Charnes, A., Cooper, W. and Rhodes, E. (1978). Measuring the efficiency of decision making units.

Cullinane, K., Song, D. W., Ji, P., & Wang, T. F. (2004). An application of DEA windows analysis to container port production efficiency. *Review of network Economics*, *3*(2).

Färe, R., & Grosskopf, S. (2012). *Intertemporal production frontiers: with dynamic DEA*. Springer Science & Business Media.

Farrell, M. J. (1957). The measurement of productive efficiency. Journal of the Royal Statistical Society. Series A (General), 120 (3), 253-290.

Flegg, A. T., Allen, D. O., Field, K., & Thurlow, T. W. (2004). Measuring the efficiency of British universities: a multi-period data envelopment analysis. *Education economics*, *12*(3), 231-249.

Gillen, D., & Lall, A. (1997). Developing measures of airport productivity and performance: an application of data envelopment analysis. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, *33*(4), 261-273.

LaPlante, A. E., & Paradi, J. C. (2015). Evaluation of bank branch growth potential using data envelopment analysis. *Omega*, *52*, 33-41.

Lee, K. H., & Saen, R. F. (2012). Measuring corporate sustainability management: A data envelopment analysis approach. *International Journal of Production Economics*, *140*(1), 219-226.

Mardani, A., Zavadskas, E. K., Streimikiene, D., Jusoh, A., & Khoshnoudi, M. (2017). A comprehensive review of data envelopment analysis (DEA) approach in energy efficiency. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *70*, 1298-1322.

Nayar, P., & Ozcan, Y. A. (2008). Data envelopment analysis comparison of hospital efficiency and quality. *Journal of medical systems*, *32*(3), 193-199.

Pedraja-Chaparro, F., & Salinas-Jimenez, J. (1996). An assessment of the efficiency of Spanish Courts using DEA. *Applied economics*, *28*(11), 1391-1403.

Yang, Z. (2006). A two-stage DEA model to evaluate the overall performance of Canadian life and health insurance companies. *Mathematical and computer modelling*, *43*(7-8), 910-919.

Yaşa, A. (2008). Bankacılık sektöründe etkinlik ve veri zarflama analizi yöntemi ile ölçülmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara*.

ERMENİ HARFLİ KIPÇAK TÜRKÇESİ METİNLERİNDE TIP İLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

Zeliha TUĞUZ

Özet

1521-1699 yılları arasında, Karadeniz'in kuzeyinde, Ermeni harfleri kullanılarak Kıpçak Türkçesi ile astronomi, astoloji, dil, din, edebiyat, hukuk, fizik, kimya, tarih, gibi birçok farklı konuda yazılmış metinler Türk dilinin tarihî seyri içinde büyük bir öneme sahiptir. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi ile yazıya geçirilmiş bu eserler, kavram alanlarına göre incelendiğinde tıp ile ilgili söz varlığı oldukça zengindir. Tarama modeli kullanılarak yaklaşık otuz bin sayfadan oluşan Ermeni harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde yer alan tıp ile ilgili isim söz varlığı tespit edilmiş; Göktürk, Uygur, Karahanlı, Harezm, Çağatay Türkçesiyle yazılan tarihî metinlerle karşılaştırılarak art ve eş zamanlı bir çalışma ortaya konmuştur.

Anahtar Sözcükler: Tarihî Türk lehçelerinde tıp ile ilgili söz varlığı, Ermeni harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde tıp ile ilgili söz varlığı.

THE VOCABULARY OF MEDICINE IN KIPCHAK TURKISH WITH ARMENIAN LETTERS

Abstract

Between the 1521-1699, in the northern part of the Black Sea, the texts about astronomy, astology, language, religion, literature, law, physics, chemistry, history; written in Kipchak Turkish by using Armenian letters have an important place in Turkish language and history. When these works written in Armenian Kipchak Turkish are analyzed according to their conceptual areas, the vocabulary about medicine is considerable. By using the scan model, approximately thirty thousand pages of Kipchak Turkish texts written by the Armenian letters are examined. The medicine vocabulary that existed in the Kipchak Turkish texts written by the Armenian letters, compared with Göktürk, Uygur, Karahan, Harezm and Çağatay Turkish texts to show diachronic and sychronic aspect of these nouns.

Key Words: The vocabulary of medicine in the ancient Turkish dialects, the vocabulary of medicine in Kipchak Turkish with Armenian letters.

1. Giriş

Orta Türkçe döneminin batı kolu içerisinde yer alan Kıpçak Türkçesi; Memluk Kıpçak Türkçesi, Kuzey Kıpçak Türkçesi ve Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi olmak üzere üç kola ayrılmıştır. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi ile yazılan edebî, ticari, hukuki, ilmî, tarihî metinler 11. yüzyılda Ermeni Bagratid Devleti'nin yıkılmasından sonra Kafkaslarda ve Anadolu'nun kuzey doğusunda yaşayan ve dönemin Kıpçak coğrafyası olan Kırım ve Doğu Avrupa'ya göç eden Ermeniler ve/veya Gregoryan mezhebini kabul eden Hristiyan Kıpçaklar tarafından meydana getirilmiştir. 1521-1699 yılları arasında, Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi ile meydana getirilen bu eserler günümüze kadar ulaşmış, ancak Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi 17. yüzyıldan itibaren Slav dilleri içinde eriyip kaybolmuştur.

Oldukça hacimli olan Ermeni harfli Kıpçak Türkçesi metinleri incelenirken Aleksandr Garkavets'in Ermeni harfli Kıpçak Türkçesi eserlerinin söz varlığını içeren eserleri "Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie I", "Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie II", "Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie Tom III" esas alınmıştır. Garkavets'in bu üç ciltlik eseri; yaklaşık 30.000 sayfa olan Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinin ilk basılı eseri Algış Bitigi'ni, 3 tarihi kroniği, beş adet Zebur kitabı (Viyana, Krakow, Paris, Venedik, St. Petersburg nüshaları), Havari Pavel'in mektupları, Vartabed Anton'un dört vaaz kitabı, azizlerin hayat hikâyeleri, astrolojiyle ilgili birkaç kitap, bir paskalya takvimi ve on iki hayvanlı Türk takviminin listesi olmak üzere dinî eserlerin tamamını, filolojik eserlerin tamamını, bu alandaki tek edebi eser Hikmetli Hikâr'ın Hikâyesi'nin tamamını, Andrey Torosoviç'in yazdığı "Taynı filosofskogo kamnya" (Felsefe Taşının Sırları) adlı eserden bazı bölümleri içermektedir. Metinlerin Türkçe ses özellikleri esas alınarak transkripsiyonu yapıldığından ve dünyanın farklı kütüphanelerinde muhafaza edilen binlerce sayfadan oluşan Ermeni harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinin çok büyük bir bölümünü kapsadığından çalışmanın ana kaynağı olmuştur.

2. İnceleme

Çalışmada Ermeni harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde yer alan tıp ile ilgili isim söz varlığı tespit edilmiş; tespit edilen sözcüğün ET'den itibaren tarihî seyri araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. Çalışmanın hacmi dikkate alındığında sözcüğün etimolojisi hakkında ayrıntılı açıklamala gidilmeyip madde başlarında kısaca gösterilmiştir. Özellikle etimolojik çalışmalara kaynaklık etmek maksadıyla sözcüğün ilk geçtiği yer belirtilmiştir.

Klasik Türkoloji çalışmalarında olduğu gibi insan vücudunun bölümleri, organlar, sistemler, bedenin salgıladığı maddeler, hastalıklar alfabetik olarak sıralanmış ve ayrı ayrı ele alınmıştır; ancak disiplinler arası çalışmalara bir nebze de olsa katkı sağlamak amacıyla çalışmanın sonuna kavramsal/tematik liste de eklenmiştir.

açıġlanmaḫ: (< ET *açıġ*) zehirlenmek (III, 21)

EHKT'de tanıklanmıştır.

ağırayaḫlı: (< ET *ağır* + < ET *aḍak*) hamile (III, 44, 43)

EHKT'de tanıklanmıştır.

ağız/ağz/ahz: (< ET *ağız*) ağız (III, 45, 50, 51)

ET'den itibaren (EDPT, 98) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

ağrı/ağrıḫ/ağrıġ/ağrḫ/ahrıḫ: (< ET *ağrıġ*) ağrı, acı, hastalık (III, 47)

ET'den itibaren (AY, 410/13) bütün dönem metinlerinde *ağrıġ/aḳrık* şeklinde tespit edilmiştir.

ağrılangan: (< ET *ağrı-*) ağrı (III, 49)

EHKT'de tanıklanmıştır.

ağu: (< ET *ağu*) safra (III, 49)

ET'den itibaren metinlerde "zehir" anlamında tanıklanan sözcüğün "safra" anlamı "Ermenice İncil için Kıpçakça Sözlük"te *öt* ile birlikte verilmiştir. (II, 749)

aḫıl/aḫl: (< Ar. *ʿaḳl*) akıl, zekâ (III, 57, 62)

İlk olarak KB'de (KB, 34) tanıklanan sözcük sonraki dönemlerin tamamında tespit edilmiştir.

aḫılsız: (< *Ar. ʿaḳl*) akılsız, deli (III, 59)

İlk olarak AH'de (AH, 448) tespit edilen *aḳılsız* sonraki bütün dönemlerde tespit edilmiştir.

aḫılsızlıḫ: (< *Ar. ʿaḳl*) akılsızlık (III, 60)

EHKT'de tanıklanmıştır.

aḫkan: (< ET *aḳ-*) düşük (III, 62)

EHKT'de tanıklanmıştır.

aḫkan: (< ET *aḳ-*) meni (III, 62)

EHKT'de tanıklanmıştır.

aḫlı-ḫaralı/ ḫaralı-aḫlı: çil (III, 62, 808)

EHKT'de tanıklanmıştır.

aḫlı-ḫaralı/ḫaralı-aḫlı: (< ET kabuklu yara (III, 62, 808)

EHKT'de tanıklanmıştır.

ahrıma: (< ET *aġrı-*) ağrı, ağrıma (III, 47)

EHKT'de tanıklanmıştır.

aḫsaḫ/aḫsaġ/aġsaḫ: (< ET *aḳsaḳ*) aksak, topal (III, 63, 49)

ET'de (EDPT, 95) *aḳsaḳ·* Krh. *aḳsaḳ/aḫsaḳ*, Har. *aḳsaḳ/aḫsaḳ*, Çağ. metinlerinde *aḳsaḳ/aḫsaḳ/aḳsaḫ* şeklinde tespit edilmiştir.

aḫsaḫlıḫ: (< ET *aḳsaḳ*) aksaklık, sakatlık (III, 63)

İlk olarak KE'de (KE, 111r/17) *aḳsaḳlıḳ* şeklinde tespit edilen sözcük sadece Har. ve EHKT'de tespit edilmiştir.

alın: (< ET *alın*) alın (III, 80)

ET'den itibaren (EDPT, 147; EUTSV, 51) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

alma: elmacık kemiği (III, 83)

EHKT'de tanıklanmıştır.

ayaḫ/ayaġ1: (< ET *aḍak*) ayak (III, 178)

ET'de (BK, D30) *aḍak/adak* Krh. *azak/aḍak/ayaḳ*, Har. *aḍaḳ/ayaḳ/ayaġ*, Çağ. metinlerinde *aẓaḳ/aḍaḳ/ayaḳ/ayaḫ/ayaġ* şeklinde tespit edilmiştir.

ayaḫ/ayaġ2: (< ET *aḍak*) bacak (III, 178)

ET'de (EDPT, 45) *aḍak/adak* Krh. *azak/aḍak/ayaḳ*, Har. *aḍaḳ/ayaḳ/ayaġ* Çağ. metinlerinde *aẓaḳ/aḍaḳ/ayaḳ/ayaḫ/ayaġ* şeklinde tespit edilmiştir.

ayaḫsız: (< ET *aḍak*) ayaksız, kötürüm (III, 180)

İlk olarak GT'de (ÇTS, 75) *ayaḳsız/ ayaḳsız* şeklinde tespit edilen sözcük sadece Çağ. ve EHKT'de tanıklanmıştır.

ayblı: (< *Ar. 'ayb*) engelli, özürlü, kusurlu (III, 181)

Taranan tarihî metinler içinde ilk olarak EHKT'de, sonrasında Çağ. metinlerinde tespit edilmiştir.

aylıḫ: (< ET *ay*) ay hâli (III, 187)

KB'den itibaren metinlerde "aylık, otuz günlük süre" anlamında kullanılmış olup bu anlamda sadece EHKT'de tanıklanmıştır.

baġır: (< ET *bağır*) bağır; gövde boşluğunda bulunan organların ortak adı (III, 203)

ET'den itibaren (EUTSV, 77) bütün dönem metinlerinde *baġır* şeklinde tespit edilmiştir.

baġırsaġ/ baġırsaḫ/ baġırsıġ/ baġırsıḫ: (< ET *baġırsuḳ*) bağırsak, iç organlar (III, 203) ET'den itibaren (EUTSV, 77) bütün dönem metinlerinde *baġırsuḳ/baġarsuḳ* şeklinde tespit edilmiştir.

balġam: (< Ar. *balgam*) balgam (III, 211)

İlk olarak KB'de (KB, 6014) tanıklanan sözcük Krh. ve Çağ. metinlerinde *balġam* şeklinde tespit edilmiştir.

barmaḫ: (< OT *barmaḳ*) parmak (III, 225)

İlk olarak CC'de (CC II, 60a/26) tanıklanmıştır.

baş: (< ET *baş*) baş, kafa (III, 229)

ET'den itibaren (BK, K10) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

başıbuzuḫ/başı buzuḫ: (< ET *baş* + < ET *buz-*) deli (III, 232, 231)

EHKT metinlerinde tanıklanmıştır.

bel: (< ET *bėl*) bel (III, 250)

ET'den itibaren (EUTSV, 85) dönem metinlerde *bil/bėl/bel* şeklinde tanıklanmıştır.

belteg/ pelteg: (<**pe ~be*, yansıma) peltek, kekeme (III, 255, 1129)

İlk olarak AL'de (ÇTS, 120) tanıklanmıştır.

bilek: (< ET *bilek*) bilek (III, 270)

ET'den itibaren (EDPT, 338) bütün dönem metinlerinde tespit edilen sözcük EHKT metinlerinin neredeyse tamamında *kuvvetli* ile birlikte ya da "güç" anlamında kullanılmıştır.

boġoz: (< ET *boġuz*) boğaz, yutak, gırtlak (III, 304)

ET'de (T, 1G1) *boġuz/boġoz*, Krh. *boġuz/boġoz/boġaz*, Har. *boġuz/boğaz*, Çağ. metinlerinde *boğaz/boġuz* şeklinde tespit edilmiştir.

boġum/ boġun/ boġom/ buġum/ buġun1: (< ET *boġun*) eklem, kemiklerin birleşim yeri, üye (III, 305, 304, 333) vücudun kısmı, üyesi, bağlantısı, eklemi; bölüm

ET'de (EUTG, 561) *boġun*, Krh. *boġım/boġum/boġun*, Har. ve Çağ. metinlerinde *boġun* şeklinde tespit edilmiştir.

boġum/ boġun/ boġom/ buġum/ buġun2: (< ET *boġun*) boğum, sinirlerin yumak gibi toplandığı yer (III, 305, 304, 333)

İlk olarak DLT'de (DLT I, 399/3) tanıklanan sözcük ET hariç bütün dönem metinlerinde *boġun* şeklinde tespit edilmiştir.

boġum/boġun/boġom/buġum/buġun3: (< ET *boġun*) boğum, ince damarların yumak gibi toplandığı yer (III, 305, 304, 333)

Taranan tarihî metinler içinde ilk olarak DLT'de (DLT I, 399/3) tanıklanmış, Krh., Har. ve Çağ. dönemlerinde *boġım/boġum/boġun* şekilleri tespit edilmiştir.

boġurdaḫ: (< ET *boġur*) boğaz, gırtlak (III, 306)

İlk olarak AH'de (AH, 33) tespit edilen sözcük bütün dönem metinlerinde tanıklanmıştır.

boy: (< ET *bod*) beden, vücut (III, 320)

Bu anlamda ilk olarak CC'de (CC II, 80a/3), sonrasında Har. ve Çağ. dönemi eserlerinde tanıklanmıştır.

boyun: (< ET *boyın*) boyun (III, 323)

ET'den itibaren (AY, 7-19) bütün dönem metinlerinde *boyın/boyun* şeklinde tespit edilmiştir.

böbek/bobak: (<OT *bebek*) göz bebeği (III, 324, 302) İlk olarak HŞ'de (HŞ, 3416) tanıklanan sözcük Har. *bebek*, Çağ. metinlerinde *bėbek/bebek/bibek/böbek* şeklinde tespit edilmiştir.

bövrek/büvrek/büyrek: böbrek Taranan tarihî metinler içinde ilk olarak EHKT metinlerinde, sonrasında Çağ. metinlerinde *bögrek* şeklinde tanıklanmıştır.

burun: (< ET *burun*) burun (III, 339)

ET'den itibaren (EDPT, 366) bütün dönem metinlerinde tanıklanmıştır.

but: (< ET *būt*) but, kalça, uyluk (III, 341)

ET'den itibaren (EDPT, 297) bütün dönem metinlerinde tanıklanmıştır.

bürtük: (< ET *bürt-*) sivilce, kabartı (III, 351)

İlk olarak CC'de (CC II, 57a/29), sonrasında sadece EHKT metinlerinde tanıklanmıştır.

can: (<Far. *cān*) nefes (III, 454)

KB'den itibaren (KB, 4211) bütün dönem metinlerinde "can, ruh, yaşam" anlamında tespit edilen sözcüğün "nefes" anlamı EHKT metinlerinde tanıklanmıştır.

ciger: (<Far. *cigar*/*cīgar*) ciğer (III, 459)

İlk olarak CC'de (CC I, 48a/13) sonrasında Har. ve Çağ. metinlerinde tanıklanmıştır.

çıġanaḫ/çıḫanaḫ: (< OT *çıġnak*) dirsek (III, 388, 389)

İlk olarak CC'de (CC II, 58a/6c) tespit edilen sözcük Çağ. metinlerinde de *çıġnak* şeklinde tespit edilmiştir.

çılaçıḫ/çilaçıḫ: (<EHKT *çılaçıḫ*/*çilaçıḫ*)serçe parmak, küçük parmak (III, 393, 385)

KT'de çılaḳ/çalaḳ barmak (KTS, 50) tespit edilmiş olup *çılaçıḫ*/*çilaçıḫ* EHKT'de tanıklanmıştır.

çiçek: (< ET *çėçek*) çiçek hastalığı (III, 384)

İlk olarak DLT'de (DLT I, 388/14) *çekek* şeklinde, sonrasında Çağ. metinlerinde *çiçek* şekli tanıklanmıştır.

damar/tamur/tamar: (< ET *tamır*) damar (III, 414, 1377, 1374)

ET'de (AY, 614/11; EUTSV, 306; EDPT, 508) *tamar*/*tamır*, Krh. ve Har. *tamar*, Çağ. metinlerinde *tamar*/*damar* şeklinde tanıklanmıştır.

deli/teli: (< ET *tėlve*) deli (III, 421, 1410)

ET'de (EDPT, 491, 493) *tėlve*/*telü*, Krh. *tilwe*/*telwe*/*telü*, Har. *telwe*/*tilwe*/*tėlbe*/*teli*, Çağ. *tilbe*/*tėlbe*/*dilü* şeklinde tespit edilmiştir.

delilik/deliliḫ/telilik: (< ET *tėlve*) delilik (III, 422, 1410)

İlk olarak TİEM'de (TİEM, 73 418v/4) *telwelik*, Çağ. metinlerinde *tilbelik* tanıklanan sözcüğün *delilik* şekli "Ermenice İncil için Kıpçakça Sözlük" te verilmiştir (II, 815).

ekicanlı: (< ET *eki*/*ekki* + <Far. *cān*) hamile (III, 475)

EHKT metinlerinde tanıklanmıştır.

ekiḫat: (< ET *eki*/*ekki* + < ET *ḳat*) hamile (III, 476)

EHKT metinlerinde tanıklanmıştır.

eksiklik/eksikliḫ: (< ET *egsük*/*eksük*) kusur (III, 477)

İlk olarak CC'de (CC II 59a/17) "eksiklik, noksanlık" anlamı tespit edilmiştir. Krh. *eksüklüg*, Har. ve Çağ. metinlerinde *eksüklük* şeklinde tespit edilmiştir.

el: (< ET *elig*) el (III, 481)

ET'de (KT, D32) *elig* Krh. *elig/elig/el/el*, Har. *elig/ilig/ėl/el*, Çağ. metinlerinde *ėlig/ėlik/ilig/ėl/el* şeklinde tespit edilmiştir.

emçek/yemçek: (< ET *em-*) meme (III, 485)

İlk olarak CC'de (CC I 48a/6) tespit edilen sözcük Krh. *emçek*, Har. *emçek/emcek/imcek*, Çağ. metinlerinde *emçėk/emek/imçek/imceg* şeklinde tespit edilmiştir.

emgenmeẖ: (< ET *emgen-*) acı, acı çekmek (III, 486)

EHKT'de tanıklanmıştır.

eŋ/en/yeŋ: (< ET *yėn*) omuz (III, 489)

ET'de (EDPT, 940) ve Krh. *yėŋ*, Har. *yiŋ/yėŋ/yeŋ* Çağ. metinlerinde *yiŋ/yėŋ/yeŋ* şeklinde tespit edilmiştir.

eŋse/ eyeŋse/ yeŋse: (<ET *yėn*) ense (III, 490, 515, 1693)

İlk olarak CC'de (CC II, 57b/20) tespit edilen sözcük Har. ve Çağ. metinlerinde de *eŋse* şeklinde tespit edilmiştir.

erin: (< ET *ėrin*) dudak, ağız (III, 494)

ET'de (EDPT, 232) *ėrin* Krh. *ėrin/irin*, Har. *irin*, Çağ. metinlerinde *erin/ėrin/irin* şeklinde tespit edilmiştir.

es: (< ET *us*) akıl, zihin, hafıza (III, 500)

ET'den itibaren (EUTS, 167) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

eslilik: (< ET *us*) muhakeme (gücü) (III, 504)

İlk olarak ME'de (ME, 1/2) *usluluḳ* şeklinde tanıklanan sözcük Krh. ve Çağ. metinlerinde tespit edilmeyip sadece Har. metinlerinde *usluġluḳ/usluluḳ* şeklinde tespit edilmiştir.

essiz: (< ET *us*) akılsız (III, 505)

İlk olarak HŞ'de (HŞ, 411) *ussuz* şeklinde tanıklanmış, diğer dönem eserlerinde tanıklanmamıştır.

essizlik: (< ET *us*) akılsızlık (III, 505)

EHKT'de tanıklanmıştır.

et-ẖan: (< ET *et* + *ḳān*) et-kan (III, 510)

EHKT'de tanıklanmıştır.

fışẖı: (< Yun. *fúski*) dışkı (III, 527)

EHKT'de tanıklanmıştır.

gövde: (< ET *kövtöŋ*) gövde; uzuv (III, 550)

İlk olarak KT'de (KTS, 142) *kewde*, Çağ. metinlerinde *kövde*/*gövde* şeklinde tespit edilmiştir.

ḫaburġa/ ḫabırġa/ ġaburġa: (< Moğ. *ḳabirġa*) kaburga (III, 782, 781, 558)

İlk olarak CC'de (CC I, 48b/9) tanıklanan sözcük Har. ve Çağ. metinlerinde *ḳaburġa*/*ḳapurġa* şeklinde tespit edilmiştir.

ḫan: (< ET *ḳān*) kan (III, 799)

ET'den itibaren (T, 2D2) bütün dönem metinlerinde tanıklanmıştır.

ḫansız: (< ET *ḳān*) kansız (III, 802)

İlk olarak NH'de (ÇTS, 576) *ḳansız* şeklinde tanıklanan sözcük sadece Çağ. ve EHKT'de tespit edilmiştir.

ḫar: (< EHKT *el*) el (III, 806)

EHKT'de tanıklanmıştır.

ḫarın1: (< ET *ḳarın*) karın (III, 813)

ET'den itibaren (IB, 6) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

ḫarın2: (< ET *ḳarın*) rahim, karın (genital anlamda) (III, 813)

ET'den itibaren (EUTSV, 169) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

ḫarın3: (< ET *ḳarın*) yürek (III, 813)

ET'den itibaren (AY, 550/14) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

ḫasta/asta: (<Far. *ḫasta*) hasta (III, 825, 151)

İlk olarak KE'de (KE, 144r/20) tanıklanan sözcük Har. ve Çağ. metinlerinde *ḫasta*/*hasta*/*ḫaste* şeklinde tespit edilmiştir.

ḫastalangan: (<Far. *ḫasta*) hasta, hastalanan (III, 825)

EHKT'de tanıklanmıştır.

ḫastalıḫ: (<Far. *ḫasta*) hastalık (III, 825)

İlk olarak HŞ'de (HŞ, 3205) tanıklanan sözcük Har. ve Çağ. metinlerinde *ḫastalıḳ*/*ḫasteliḳ*/*ḫastalıġ* şeklinde tespit edilmiştir.

ḫaş: (< ET *ḳaş*) kaş (III, 825)

ET'den itibaren (EUTSV, 170) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

ḫıl: (< ET *ḳıl*) kıl (III, 844)

ET'den itibaren (EDPT, 614) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

ḫısır/ḫsır: (< ET *kıs-*?) kısır (III, 853, 891)

İlk olarak DLT'de (DLT I, 364/23) "kısır kadın ve kısır hayvan; kısrak" anlamında tespit edilen sözcük diğer dönem metinlerinde de *ḳısır* şeklinde tespit edilmiştir.

ḫızıllıḫ: (< ET *ḳızıl*) kızarıklık (III, 862)

Taranan tarihî metinler içinde sadece EHKT'de "kızarıklık" anlamı tanıklanmıştır.

ḫızlıḫ: (< ET *ḳız*) kızlık (III, 862)

İlk olarak KE'de (KE, 136v/12) tanıklanan sözcük Har. ve Çağ. metinlerinde de *ḳızlıḳ* şeklinde tespit edilmiştir.

ḫızoġlan: (< OT *ḳız oğlan*) bakire (III, 859, 863)

İlk olarak NF'de (NF, 319/11) tanıklanan sözcük Har. ve Çağ. metinlerinde de *ḳız oġlan* şeklinde tespit edilmiştir.

ḫol/qol1: (< ET *ḳol*) el (III, 867)

ET'den itibaren (EDPT, 654) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

ḫol2: (< ET *ḳol*) kol (III, 867)

ET'den itibaren (EDPT, 654) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

ḫolsuz: (< ET *ḳol*) kolsuz (III, 871)

EHKT'de tanıklanmıştır.

ḫoltuḫ: (< ET *ḳoltıḳ*) koltuk, koltuk altı (III, 872)

ET'den itibaren (EDPT, 619) bütün dönem metinlerinde *ḳoltıḳ*/*ḳoltuḳ*/*ḳoltuġ* şeklinde tespit edilmiştir.

ḫotur1: (< OT *ḳotur*) kaşıntılı yara (III, 882)

İlk olarak CC'de (CC I, 50a/6) sonrasında EHKT'de tanıklanmıştır.

ḫotur2: (< OT *ḳotur*) cüzzamlı (III, 882)

Taranan tarihî metinler içinde sadece EHKT'de bu anlamıyla tanıklanmıştır.

ḫovuḫ: (< ET *koġuk*/*kovuk*) kese (III, 882)

ET'den itibaren *koġuk*/*kovuk* "içi boş (yer, şey), oyuk" anlamında metinlerde tespit edilen sözcüğün taranan tarihî metinler içinde sadece "Ermenice İncil için Kıpçakça Sözlük"te "kese" anlamı verilmiştir. (II, 694)

ḫoyun: (< ET *koyın*) koyun, vücudun boyundan karına kadarki ön kısmı, göğüs (III, 887)

ET'den itibaren (EDPT, 631) metinlerde tanıklanan sözcük Krh. *ḳoy*/*ḳon*/*ḳoyun*, Har. *ḳoy*/*ḳoyun* Çağ. metinlerinde *ḳoyun* şeklinde tespit edilmiştir.

ḫoyun: (< ET *koyın*) rahim (III, 887)

Taranan tarihî metinler içinde EHKT'de bu anlamda tanıklanmıştır.

ḫulaḫ: (< ET *ḳulḳaḳ*/*ḳulġaḳ*) kulak (III, 893)

ET'den itibaren (BK, G12, K11) tanıklanan sözcük Krh., Har. ve Çağ. metinlerinde *ḳulaḳ* şeklinde tespit edilmiştir.

ḫulaḫsız: (< ET *ḳulḳaḳ*/*ḳulġaḳ*) sağır (III, 895)

İlk olarak CC'de (CC I, 50a/13) ve sonrasında EHKT'de tanıklanmıştır.

ḫuturġu: (< ET *ḳudur-*) kuduz (III, 905)

EHKT'de tanıklanmıştır.

ḫuturġuluḫ: (< ET *ḳudur-*) kudurmuşluk (III, 905)

EHKT'de tanıklanmıştır.

ḫuturluḫ: (< ET *ḳudur-*) kuduz(luk) (III, 905)

EHKT'de tanıklanmıştır.

ınçḫamaḫ: (< OT *yunçı-*) sancı çekmek, acı ile inlemek, inilti (III, 638)

EHKT'de tanıklanmıştır.

iceg/icegi: (< ET *içegü*) iç organlar (III, 604)

ET'den itibaren (EUTSV, 145) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

ilig: (< ET *yilik*) omirilik (III, 610)

ET'den itibaren (EUTSV, 401) bütün dönem metinlerinde *yilik*/*ilik*/*ilig* şeklinde tespit edilmiştir.

irin: (< ET *yiriŋ*) irin (III, 620)

ET'de *yiriŋ* (AY, 366/16) diğer dönem metinlerinde *iriŋ* şeklinde tespit edilmiştir.

isitme: (< ET *isig*) sıtma, ateş (III, 623)

İlk olarak KE'de (KE, 130v/13) tanıklanan sözcük Har. ve Çağ. metinlerinde *ısıtma* şeklinde tespit edilmiştir.

kelepenliḫ: (< OT *kelepen*) cüzam (III, 671)

EHKT'de tanıklanmıştır.

kiçi ḫarın: (< ET *kiçi* + < ET *ḳarın*) rahim (III, 814)

EHKT'de tanıklanmıştır.

kindik/gindik: (< ET *kindik*) göbek (III, 692)

ET'de (EUTS, 110) tanıklanan sözcük Krh. metinlerinde tespit edilmeyip Har. ve Çağ. metinlerinde *kindik* şeklinde tespit edilmiştir.

kirpik/kirpig: (< ET *kirpik*) kirpik (III, 697) ET'den itibaren (EUTSV, 190) tanıklanan sözcük Krh. metinlerinde *kirpik*, Har. metinlerinde *kirpük*, Çağ. metinlerinde *kirpik/ kirpük/ kirpiġ* şeklinde tespit edilmiştir.

kögertmeḫ: (< OT *köker-*) morartmak (III, 721)

EHKT'de tanıklanmıştır.

kök: (< ET *kök*) morluk (çürük) (III, 722)

EHKT'de "morluk (çürük)" anlamıyla tanıklanmıştır.

köklüḫ: (< ET *kök*) morluk (çürük) (III, 722)

EHKT'de bu anlamıyla tanıklanmıştır.

köküs/köks: (< ET *kögüz*) göğüs (III, 723)

ET'den itibaren (EUTSV, 199) bütün dönem metinlerinde *kögüz/kögüs* şeklinde tanıklanmıştır.

köt: (< ET *köt*) kıç (III, 743)

ET'den itibaren (EUTSV, 203) bütün dönem metinlerinde *köt*, Çağ. metinlerinde *köt/göt* şeklinde tespit edilmiştir.

köz: (< ET *köz*) göz (III, 746)

ET'den itibaren (BK, K 11) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

küçsüzlüḫ: (< ET *küç*) güçsüzlük, takatsizlik (III, 768)

İlk olarak TİEM'de (TİEM 73 298v/4) tanıklanan sözcük Krh., Har. ve Çağ. metinlerinde *küçsüzlük* şeklinde tespit edilmiştir.

mat/met: (< EHKT *mat/met*) felç (III, 955, 960)

EHKT'de tanıklanmıştır.

miŋ/miŋi: (< ET **mėŋi*) beyin (III, 973)

ET'den itibaren (EDPT, 772; EUTSV, 230) metinlerde tanıklanan sözcük ET'de *meyi*, Krh. *meŋe/meŋi*, Har. *mini/ meyin*, Çağ. metinlerinde *miye/meyin/beyin* şeklinde tespit edilmiştir.

miŋ: (<*Far. ban*) ben (III, 973)

İlk olarak KE'de (KE, 76r/4) tanıklanan sözcük Har. *meŋ/miŋ*, Çağ. metinlerinde *mėŋ* şeklinde tespit edilmiştir.

ovuç: (< ET *aḍut*) avuç (III, 1082)

ET'de (EDPT, 44) *adut*, Krh. *aḍut/awut/avut/awuç*, Har. *awuç/avuç*, Çağ. metinlerinde *avuç/avuc* şeklinde tespit edilmiştir.

ovurt: (< ET *aḍurt*) avurt (III, 1082)

İlk olarak *avurt* şeklinde KT'de (KTS, 17) tanıklanmıştır.

ökçe: (< OT *ökçe*) ökçe, topuk (III, 1091)

İlk olarak TİEM'de (TİEM 73 17r/2) tanıklanan sözcük diğer dönem metinlerinde de tespit edilmiştir.

ölet: (< ET *ölüt*) veba, salgın hastalık (III, 1093)

ET'de (EUTSV, 253) ve Krh. *ölüt*, Çağ. metinlerinde *ölet* şeklinde tanıklanmıştır.

öt: (< ET *öt*) öd, safra (III, 1102)

ET'den itibaren (BK, D29) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

poḫ: (< ET *boḳ*) bok (III, 1153)

ET'den itibaren (EUTSV, 96) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

saç: (< ET *saç*) saç, saç teli (III, 1212)

ET'den itibaren (EDPT, 794) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

saçsız: saçsız, kel, köse (III, 1215)

İlk olarak İML'de (İML, 84) tanıklanmıştır.

saġsız: (< ET *saġ*) sağlıksız, hasta (III, 1223)

EHKT'de tanıklanmıştır.

saḫal: (< ET *saḳal*) sakal (III, 1224)

ET'den itibaren (EDPT, 808) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

sançḫı: (< ET *sançıġ*) sancı (III, 1235)

Bütün dönem metinlerinde *sançıġ/sançı* şeklinde tanıklanan sözcüğün *sançḫı* şekli sadece EHKT metinlerinde tespit edilmiştir.

sarılıḫ/ sarıġlıḫ/ sarıḫlıḫ: safra (III, 1241)

İlk olarak DLT'de (DLT I, 496/16) tanıklanan *sarıġlıġ* Çağ. metinlerinde *sarıġlıġ/sarıġlıḳ* şeklinde tespit edilmiştir.

sarılıḫ/sarıġlıḫ/sarıḫlıḫ: (< ET solgunluk, sararma (III, 1241) İlk olarak DLT'de (DLT I, 503/13) tanıklanan sözcük bu anlamda diğer dönem eserlerinde tanıklanmamıştır. **KONTROL DLT'DE NASIL**

sarılıḫ/sarıġlıḫ/sarıḫlıḫ: sarılık (III, 1241) İlk olarak DLT'de (DLT I, 496/16) "hastalık" anlamında tanıklanan sözcük Krh. *sarıġlıġ*, Har. *sarıġlıḳ*, Çağ. metinlerinde *sarıġlıġ/sarıġlıḳ* şeklinde tespit edilmiştir.

saşḫan: aklı şaşmış, deli (III, 1244) Taranan tarihî metinler içinde sadece EHKT metinlerinde tanıklanmıştır.

saşḫın: şaşkın, deli (III, 1244) Taranan tarihî metinler içinde sadece EHKT metinlerinde tanıklanmıştır.

seskengen: (< OT *sesken-*) titreme, titreyiş (III, 1262)

EHKT'de tanıklanmıştır.

sezik: (< ET *sezik*) his, hissiyat, duygu (III, 1264)

ET'de (EUTSV, 280) *sezik*, Krh. *sezik/sėzik/sėzik/sizik*, Har. *sezik/sezig/sėzig/sizig*, Çağ. metinlerinde *sizig* şeklinde tespit edilmiştir.

sıçmaḫ: (< ET *sıç-*) dışkı (III, 1273)

EHKT metinlerinde isim şekliyle tanıklanmıştır.

sırt: (< ET *sırt*) sırt (III, 1280)

ET "hayvanların sırtında bulunan kalın ve sert kıl, yele" anlamında olan *sırt* ilk olarak CC'de (CC II, 60a/30) "sırt" anlamında tanıklanmıştır. Krh. ve Har. metinlerinde bu anlamda tanıklanmayan sözcük Çağ. metinlerinde "sırt" anlamında tanıklanmıştır.

siydik/sizdik: (< ET *sik*) sidik (III, 1273)

İlk olarak DLT'de (DLT I, 389/7) tanıklanan sözcüğün *sidük/sidik/sitik* şekilleri bütün dönemlerde tanıklanmıştır.

soḫur: (< Moğ. *soḫur*) kör (III, 1291)

İlk olarak CC'de (CC I, 50a/4) tanıklanan sözcük Har. ve Çağ. metinlerinde *soḳur* şeklinde tespit edilmiştir.

soḫurluḫ: (< Moğ. *soḫur*) körlük (III, 1291)

EHKT'de tanıklanmıştır.

sövek/süvek: (< ET *süŋük*) kemik (III, 1301)

ET'den itibaren *süŋük* şekli tanıklanan sözcüğün *sövek* şekli ilk olarak CC'de (CC I, 48/25) tanıklanmıştır.

sözsüz: (< ET *söz*) dilsiz (III, 1310)

EHKT'de tanıklanmıştır.

süret: [< Ar. *ṣūra(t)*] suret, yüz (III, 1337)

İlk olarak KB'de (KB, 1848) tanıklanan sözcük Krh. *ṣuret*/*ṣūret*/*ṣūret* Har. ve Çağ. metinlerinde *ṣūret* şeklinde tespit edilmiştir.

şiş: (< ET *şış*) şiş (III, 1354)

ET'den itibaren (EDPT, 857) bütün dönem metinlerinde *şış*/*şiş* şeklinde tespit edilmiştir.

şişik1: (< ET *şişük*) şiş, yumru (III, 1354)

ET'de (EDPT, 857) *şişük*, Har. *şışuḳ*/*şişik*, Çağ. metinlerinde *şişek* şeklinde tespit edilmiştir.

şişik2: iltihaplı sivilce, çıban (III, 1354)

ET'den itibaren metinlerde tespit edilen sözcüğün "iltihaplı sivilce, çıban" anlamı sadece EHKT metinlerinde tanıklanmıştır.

şişiklik: (< ET *şişük*) şişlik, şişkinlik (III, 1354)

EHKT'de tanıklanmıştır.

taban: (< ET *taban*) taban, ayak tabanı (III, 1362)

ET'den itibaren (EDPT, 441) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

talaḫ: (< ET *talak*) dalak (III, 1370)

ET'den itibaren (EUTSV, 304; EDPT, 495) bütün dönem metinlerinde kullanılmıştır.

talçıḫ: (< ET *tal*-) yorgunluk (III, 1372)

EHKT'de tanıklanmıştır.

tamaḫ: (< ET *tamġak*) damak; boğaz (III, 1373)

ET'den itibaren (EDPT, 505) metinlerde tanıklanan sözcük ET *tamġak*, Krh. *tamġaḳ*/*tamaḳ*, Har. *tamaḳ*, Çağ. metinlerinde *tamaḳ*/*tamaġ* şeklinde tespit edilmiştir.

tamur: döl (III, 1377)

Bu anlamda EHKT'de tanıklanmıştır.

taŋlay: (< Moğ. *taŋlay*) damak (III, 1385)

Önce EHKT'de, sonrasında yine *taŋlay* şeklinde Çağ. metinlerinde tespit edilmiştir.

tarlıḫ: **(**< ET *tar*) sıkıntı, darlanma (III, 1390)

İlk olarak KB'de (KB, 4540) *tarlıḳ*, Har. metinlerinde *tarlıḳ*/*darlıḳ*, Çağ. metinlerinde *tarlıḳ*/*tarlıġ* şeklinde tespit edilmiştir.

tebe/teb: (< ET *tepe*/*töpü*) baş, kafatası (III, 1406)

ET'den itibaren (BK, D10) metinlerde geçen sözcük "Ermenice İncil için Kıpçakça Sözlük"te *tebe, baş söveki* şeklinde verilmiştir. Krh. *töpü/tüpü* Har. *töpe/tepe* ve Çağ. metinlerinde *tėpe* şeklinde tespit edilmiştir.

ten1: (< ET *tan*) deri (III, 1412)

ET'de (EDPT, 510) *tan*, diğer dönem metinlerinde *ten/tin* şeklinde tespit edilmiştir.

ten2: (< ET *tan*) kas, insan eti (III, 1412)

ET'de (EDPT, 510) *tan*, diğer dönem metinlerinde *ten/tin* şeklinde tespit edilmiştir.

ten3: (<Far. *tan*) beden, vücut, gövde (III, 1412)

İlk olarak KB'de (KB, 1861) tanıklanan sözcük Har. ve Çağ. dönemi eserlerinde de tanıklanmıştır.

ter: (< ET *ter*) ter (III, 1423)

ET'de (T, 2D2) *ter*, bütün dönem metinlerinde *ter/tėr/tir* şeklinde tespit edilmiştir.

teri: (< ET *teri*) deri, cilt (III, 1427)

ET'den itibaren (IB, 44) bütün dönem metinlerinde tanıklanmıştır.

tınçsızlıḫ: (< ET *tünç*) hastalık, halsizlik (III, 1457)

EHKT'de tanıklanmıştır.

tınıḫ: (< OT *tınıġ*) nefes, soluk (III, 1458)

İlk olarak DLT'de (DLT II, 40/13) tanıklanan sözcük Krh. *tınıġ*, Çağ. metinlerinde *tınıḳ* şeklinde tespit edilmiştir.

tınsızlıḫ/ tınszlḫ: (< ET *tınsız*) hastalık (III, 1459)

EHKT'de tanıklanmıştır.

tırnaḫ: (< ET *tırŋaḳ*) tırnak (III, 1461)

ET'den itibaren (IB, 44) tanıklanan sözcük Krh. *tırŋaḳ*, Har. *tırnaḳ/tıŋġaḳ/dırnaḳ*, Çağ. metinlerinde *tırnaḳ/tırnaġ* şeklinde tespit edilmiştir.

til: (< ET *tıl/til*) dil (III, 1440)

ET'den itibaren (T, 1K8) metinlerde tanıklanan sözcük Krh. *tıl/til*, Har. *til/dil*, Çağ. metinlerinde *til/dil* şeklinde tespit edilmiştir.

tilsiz: (< ET *tıl/til*) dilsiz (III, 1441)

Taranan tarihî metinler içinde ilk olarak CC'de (CC I, 50a/14) tanıklanan sözcük Krh. *tilsiz*, Har. *tilsiz/dilsiz*, Çağ. metinlerinde *tilsiz* şeklinde tespit edilmiştir.

tiş: (< ET *tış/tiş*) diş (III, 1448)

ET'den itibaren (EDPT, 557) metinlerde tanıklanan sözcük Krh. *tış*/*tiş*, Har. *tiş*/*diş* ve Çağ. metinlerinde *tiş* şeklinde tespit edilmiştir.

titreme: (< ET *titre-*) (III, 1450)

EHKT'de ve sonrasında Çağ. metinlerinde tanıklanmıştır.

titremeḫ: (< ET *titre-*) (III, 1450)

İlk olarak ME'de (ME 130/4) *titremek* şeklinde tanıklanan sözcük sonrasında sadece EHKT'de tanıklanmıştır.

titröv: (< ET *titre-*) titreme, nöbet (III, 1451)

EHKT'de tanıklanmıştır.

tiz: (< ET *tiz*) diz (III, 1453)

ET'den itibaren (BK, D3) bütün dönem metinlerinde *tiz*/*diz* şeklinde tespit edilmiştir.

toġmaḫ: (< ET *toġ-*) doğmak, doğum (III, 1468)

ET'den itibaren (EUTS, 243) metinlerinde *toġmaḳ*/*tuġmaḳ* şeklinde tespit edilmiştir.

toġmasız/toḫmasız: (< ET *toġ-*) kısır (III, 1468, 1473)

EHKT'de tespit edilmiştir.

toġum: (<*Far. tuḫm*) tohum, erkek döl hücresi (III, 1471)

Bu anlamda EHKT'de ve sonrasında Çağ. metinlerinde *toḫum* şeklinde tanıklanmıştır.

toġurmaḫ: (< ET *toġ-*) doğurmak (III, 1471)

EHKT'de tanıklanmıştır.

toġuruçı: (< ET *toġ-*) doğuran, doğuracak olan, hamile (III, 1472)

İlk olarak CC'de (CC II, 66a/22) "anne, doğuran, doğuracak olan" anlamında tespit edilen sözcük diğer dönem metinlerinde tespit edilmemiştir.

toġuş: (< ET *toġ-*) doğum (III, 1472)

İlk olarak CC'de (CC, 846) tanıklanan sözcük Har. ve Çağ. metinlerinde *toġuş* şeklinde tespit edilmiştir.

tolġanmaḫ: (< ET *tolġan-*) doğum sancısı (III, 1477)

İsim şekli EHKT'de tanıklanmıştır.

tolġatmaḫ: (< ET *tolġat-*) doğum sancısı (III, 1477)

İsim şekli EHKT'de tanıklanmıştır.

topal/tobal: (< OT *topal*) topal (III, 1483, 1466)

EHKT'de ve sonrasında Çağ. metinlerinde *topal* şeklinde tespit edilmiştir.

toz: (< OT *töz*) kulağın çevresi, kulak etrafındaki alan, kulak kepçesi (III, 1488)

İlk olarak MK'de (ÇTS, 1155) EHKT'de ve Çağ. metinlerinde tanıklanmıştır.

töş: (< ET *töş*) döş, göğüs (III, 1495)

ET'den itibaren (EDPT, 558) metinlerde tanıklanmıştır.

tük: (< ET *tü*) tüy, kıl (III, 1523)

ET'den itibaren (IB, 3) tanıklanan sözcük Krh. *tü/tük*, Har. *tü/tük*, Çağ. metinlerinde *tük* şeklinde tespit edilmiştir.

tüklük: (< ET *tü*) yüzdeki ince sakal, kıllar (III, 1523)

EHKT'de tanıklanmıştır.

tüklük: (< ET *tüklük*) tükürük (III, 1523)

EHKT'de tanıklanmıştır.

tükürük: (< OT *tüwkürük*) tükürük (III, 1523)

İlk olarak ME'de (ME, 181/1) tanıklanan sözcük Har. *tüwkürük*, Çağ. metinlerinde *tüfkürcük* şeklinde tespit edilmiştir.

umuz: (< OT *omuz*) omuz (III, 1552)

İlk olarak KT'de (KTS, 205) tanıklanmış, Çağ. metinlerinde de *omuz* şeklinde tespit edilmiştir.

yağır: (< OT yağır) aşınma yarası (III, 1621)

İlk olarak DLT'de (DLT I, 68/4; 370/4) "eğerin sürtünmesi sonucu hayvan sırtında oluşan yara" anlamında tespit edilen sözcük "aşınma yarası" anlamında Çağ. metinlerinde tespit edilmiştir.

yağır: (< OT *yağır*) iki kürek kemiği arası, omuz (III, 1621)

İlk olarak KE'de (KE, 189r/16) *yağır* şeklinde tanıklanmıştır.

yağırın: (< ET *yağrın*) omuz, sırt (III, 1621)

ET'den itibaren (EDPT, 905) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

yamız: (< ET *yamız*) kasık (III, 1638)

ET'de (EDPT, 940) ve Krh. metinlerinde tespit edilen sözcük diğer dönem metinlerinde tanıklanmamıştır.

yamrucak: felç (III, 1638)

EHKT'de tespit edilmiştir.

yanmaḫlıḫ: (< ET *yan-*) yanma, ateş (III, 1641)

EHKT'de tanıklanmıştır.

yaŋaḫ/yaŋġaġ/yaŋġaḫ: (< ET *yaŋak*) yanak (III, 1641)

ET'den itibaren (İKPÖ, 236; EDPT, 948) bütün dönem metinlerinde tespit edilen sözcük ET metinlerde *yanggak/yıŋaḳ/yaŋak*, Krh., Har. ve Çağ. metinlerinde *yaŋaḳ*, "Ermenice İncil için Kıpçakça Sözlük"te *yaŋġaḫ [eaŋġaḫ / eaŋşaḫ]* şeklinde tanıklanmıştır (II, 772).

yara: (< ET yara (III, 1648)

İlk olarak CC'de (CC II, 63b/22) sonrasında Har. ve Çağ. metinlerinde tespit edilmiştir.

yaş: (< ET *yaş*) yaş, gözyaşı (III, 1666)

ET'den itibaren (EDPT, 975) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

yumurtḫa/yimurta: (< ET *yumurtġa*) er bezi, testis (III, 1737, 1718)

DLT'de (DLT III, 433/16) ve EHKT'de bu anlamda tanıklanmıştır.

yüklü: (< ET *yük*) hamile (III, 1745)

İlk olarak TİEM'de (TİEM, 73 241r/8) tanıklanan sözcük Krh. *yüklüg*, Har. *yüklüg/yüklü*, Çağ. metinlerinde *yüklüg* şeklinde tespit edilmiştir.

yürek: (< ET *yürek*) kalp, yürek (III, 1746)

ET'den itibaren (EDPT, 965) bütün dönem metinlerinde tespit edilmiştir.

yüz: (< ET *yüz*) yüz, çehre (III, 1750)

ET'den itibaren (K, D33) bütün dönem metinlerde tanıklanmıştır.

zehirlengen: (<Far. *zahr*) zehirlenmiş (III, 1774)

EHKT'de tanıklanmıştır.

zehirlenmeḫ: (<Far. *zahr*) zehirlenmek (III, 1774)

EHKT'de tanıklanmıştır.

3. Sonuç

Ermeni harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde yer alan tıp ile ilgili isim söz varlığını tespit etmeyi ve bu sözcüklerin tarihî seyrini ortaya koymayı amaçlayan çalışmada iki yüz altı sözcük incelenmiştir. Aslında bu çalışma içinde değerlendirilebilecek *ağıznıŋ tebesi* "ağzın üstü, damak", *ayaḫ tabanı* "ayak tabanı", *baş söveki* "kafatası", *böbeki köznüŋ* "gözbebeği" *burunnuŋ teşiki* "burun deliği", *emçek uçu* "göğüs ucu", *ḫaramġulanma köz* "kör olma, gözün bulanıklaşması", *köksüŋ söveki* "göğüs kemiği, göğüs kafesi", *köz çövresi* "göz çevresi", *köz üstü* "üst göz kapağı", *leġilıḫından ötnüŋ* "ödün safrasından", *yaġır arası* "iki

kürek kemiği arası" *yüznüŋ alması* "yüzün elmacık kemiği" gibi söz grupları çalışmanın hacmini aşacağı için çalışmaya dâhil edilmemiş, sadece sözcükler madde başı yapılmıştır.

İnceleme sonucunda altmış altı sözcüğün taranan metinler içinde sadece EHKT'de geçtiği tespit edilmiştir: *açıġlanmaḫ* "zehirlenmek", *aġırayaḫlı* "hamile", *aġrılangan* "ağrı", *aġu* "safra", *aḫılsızlıḫ* "akılsızlık", *aḫkan* "düşük", *aḫkan* "meni" *aḫlı-ḫaralı/ḫaralı-aḫlı* "kabuklu yara; çil", *ahrıma* "ağrı, ağrıma", *alma* "elmacık kemiği",*aylıḫ* "ay hâli", *başıbuzuḫ/başı buzuḫ* "deli", *bürtük* "sivilce, kabartı", *can* "nefes", *çılaçıḫ/çilaçıḫ* "serçe parmak, küçük parmak", *ekicanlı* "hamile", *ekiḫat* "hamile", *emgenmeḫ* "acı, acı çekmek", *eslilik* "muhakeme (gücü)", *essizlik* "akılsızlık", *et-ḫan* "et-kan", *ḫar* "el", *ḫastalangan* "hasta, hastalanan", *ḫızıllıḫ* "kızarıklık", *ḫolsuz* "kolsuz", *ḫotur* "cüzzamlı", *ḫovuḫ* "kese", *ḫoyun* "rahim", *ḫuturġu* "kuduz", *ḫuturġuluḫ* "kudurmuşluk", *ḫuturluḫ* "kuduz(luk)", *ınçḫamaḫ* "sancı çekmek, acı ile inlemek, inilti", *kelepenliḫ* "cüzam", *kiçi ḫarın* "rahim", *kögertmeḫ* "morartmak", *kök* "morluk (çürük)", köklüḫ "morluk (çürük)", *mat/met* "felç", *saġsız* "sağlıksız, hasta", *sançḫı* "sancı" *saşḫan* "aklı şaşmış, deli", *saşḫın* "şaşkın, deli", *seskengen* "titreme, titreyiş", *sıçmaḫ* "dışkı", *soḫurluḫ* "körlük", *sözsüz* "dilsiz", *şişik* "iltihaplı sivilce, çıban", *şişiklik* "şişlik, şişkinlik", *talçıḫ* "yorgunluk", *tamur* "döl", *ten-sövek* "kas-kemik, et-kemik", *tınçsızlıḫ* "hastalık, halsizlik" *tınsızlıḫ/tınszlḫ* "hastalık", *titröv* "titreme, nöbet", *toġmasız/toḫmasız* "kısır", *toġurmaḫ* "doğurmak", *tolġanmaḫ* "doğum sancısı", *tolġatmaḫ* "doğum sancısı", *tüklük* "tükürük", *tüklük* "yüzdeki ince sakal, kıllar", *yamrucak* "felç", *yanmaḫlıḫ* "yanma, ateş", *zehirlengen* "zehirlenmiş", *zehirlenmeḫ* "zehirlenmek".

Çalışmada sözcük ilk olarak EHKT'de, sonrasında Çağ. Metinlerinde geçen altı sözcük tespit edilmiştir: *aybl*ı "engelli, özürlü, kusurlu", *bövrek/büvrek/büyrek* "böbrek", *fışḫı* "dışkı", *taŋlay* "damak", *topal/tobal* "topal", *titreme* "titreme".

Söz başı ve söz içinde bulunan /ķ/ art damak ünsüzünün /ḫ/ye gelişmesi EHKT'nin tipik fonetik özelliğidir. Tıp ile ilgili sözvarlığında ķ> ḫ sızıcılaşmasının pek çok örneği mevcuttur: *barmaḫ* "parmak", *boġurdaḫ* "boğaz, gırtlak", *ḫan* "kan", *ḫarın* "karın", *ḫol* "kol", *ḫoltuḫ* "koltuk, koltuk altı", *ḫovuḫ* "kese", *ḫoyun* "koyun, vücudun boyundan karına kadarki ön kısmı, göğüs", *ḫulaḫ* "kulak", *talaḫ* "dalak", *tamaḫ* "damak, boğaz", *yaŋaḫ/yaŋġaḫ* "yanak" vb. Ayrıca fonetik olarak EHKT'ye özgü biçimlerin tespiti bundan sonra yapılacak fonetik, morfolojik çalışmalar için veri sağlayacak niteliktedir. Örneğin ET'den itibaren bütün dönem metinlerinde *sançıġ/sançı* şeklinde tanıklanan sözcük EHKT'de *sançḫı* şeklinde tanıklanmıştır.

Tıpla ilgili söz varlığının fonetik varyantları, dönemin ses özelliklerini yansıtması bakımından dikkate değerdir. Çalışmada sözcüklerin bütün yazım şekilleri özellikle gösterilerek bu konuda yapılacak fonetik çalışmalara bir nebze de olsa katkıda bulunacağı düşünülmektedir: *aġız/aġz/ahz* "ağız", *aġrı/aġrıḫ/aġrıġ/aġrḫ/ahrıḫ* "ağrı", *aḫsaḫ/ aḫsaġ/ aġsaḫ* "aksak", *baġırsaġ/baġırsaḫ/baġırsıġ/baġırsıḫ* "bağırsak", *boġum/boġun/boġom/buġum/buġun* "boğum, "ince damarların yumak gibi toplandığı yer", *böbek/bobak* "göz bebeği", *bövrek/büvrek/büyrek* "böbrek", *damar/tamur/tamar* "damar", *delilik/deliliḫ/telilik* "delilik", *emçek/yemçek* "meme", *eŋ/en/yeŋ* "omuz", *eŋse/ eyeŋse/ yeŋse* "ense", *ḫaburġa/ḫabırġa/ġaburġa* "kaburga", *kindik/gindik* "göbek", *kirpik/kirpig* "kirpik", *köküs/köks* "göğüs", *sarılıḫ/sarıġlıḫ/sarıḫlıḫ* "solgunluk, sararma", *siydik/sizdik* "sidik", *yaŋaḫ/yaŋġaġ/yaŋġaḫ* "yanak", *yumurtḫa/yimurta* "er bezi, testis" vb.

Sonuç olarak oldukça hacimli olan EHKT metinlerindeki tıpla ilgili söz varlığı oldukça zengin bir görünüm sergilemektedir. Birçok sözcüğün ilk defa bu metinlerde tespit edilişi, Kıpçak Türkçesinin karakteristik özelliklerini yansıtan pek çok örneği barındırması, tıpla ilgili söz varlığının tarihî seyrini göstermesi bakımından Türkoloji çalışmalarına katkı sağlaması en büyük temennimizdir.

KISALTMALAR

AH : Atebetü'l-Hakayık

Ar. : Arapça

AY : Altun Yaruk

B : Batı yüzü

BK : Bilge Kağan Yazıtı

CC : Codex Cumanicus

Çağ. : Çağatay Türkçesi

ÇTS : Çağatay Türkçesi Sözlüğü

D : Doğu yüzü

DLT : Divānü Lûgati-t-Türk

EDPT : An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish

EHKT : Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi

ET : Eski Türkçe

EUTG : Eski Uygur Türkçesi Grameri

EUTS : Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü

EUTSV : Eski Uygur Türkçesi Söz Varlığı

Far. : Farsça

G : Güney yüzü

GT : Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistan bi't-Türkî)

Har. : Harezm Türkçesi

HŞ : Ḫüsrev ü Şīrīn

IB : Irk Bitig

İKPÖ : İyi ve Kötü Prens Öyküsü

İML : İbni-Mühennâ Lûgati

K : Kuzey yüzü

KB : Kutadgu Bilig

KE : Ḳıṣaṣü'l-Enbiyā

Krh. : Karahanlı Türkçesi

KT : Kıpçak Türkçesi

KT : Kül Tigin Yazıtı

KTS : Kıpçak Türkçesi Sözlüğü

ME : Muḳaddimetü'l-Edeb

MK : Mahbûbü'l-Kulûb

Moğ. : Moğolca

NF : Nehcü'l-Ferādis

OT : Orta Türkçe

s. : Sayfa

T : Tonyukuk Yazıtı

TİEM : Karahanlı Türkçesi Satır-Altı Kuran Tercümesi Türk ve İslam Eserleri Müzesi

vb. : ve benzeri

III : Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie Tom III

KAVRAMSAL DİZİN

1. İnsan Vücudu

1.1. İnsan Vücudunun Bölümleri

boy: beden, vücut (III, 320)

ten: beden, vücut, gövde (III, 1412)

1.1.1. Baş- Boyun

1.1.1.1. Baş

baş: baş, kafa (III, 229)

tebe/teb: baş, kafatası (III, 1406)

1.1.1.1.1. Yüz

yüz: yüz, çehre (III, 1750)

süret: suret, yüz (III, 1337)

alın: alın (III, 80)

yaŋaḫ/ yaŋġaġ/ yaŋġaḫ: yanak (III, 1641)

1.1.1.1.1.1. Ağız

ağız/ aġz/ ahz: ağız (III, 45, 50, 51)

erin: dudak, ağız (III, 494)

ovurt: avurt (III, 1082)

tamaḫ: damak, boğaz (III, 1373)

taŋlay: damak (III, 1385)

til: dil (III, 1440)

tiş: diş (III, 1448)

1.1.1.1.1.2. Burun

burun: burun (III, 339)

1.1.1.1.1.3. Göz

köz: göz (III, 746)

böbek/ bobak: göz bebeği (III, 324, 302)

1.1.1.1.1.4. Kulak

ḫulaḫ: kulak (III, 893)

toz: kulağın çevresi, kulak etrafındaki alan, kulak kepçesi (III, 1488)

1.1.1.1.2. Beyin

miŋ/ miŋi: beyin (III, 973)

1.1.1.2. Boyun

boyun: boyun (III, 323)

1.1.1.2.1. Boğaz

boġoz: boğaz, yutak, gırtlak (III, 304)

boġurdaḫ: boğaz, gırtlak (III, 306)

1.1.1.2.2. Ense

eŋse/eyeŋse/yeŋse: ense (III, 490, 515, 1693)

1.1.2. Gövde

gövde: gövde; uzuv (III, 550)

1.1.2.1. Gövdenin Bölümleri

1.1.2.1.1. Bel

bel: bel (III, 250)

1.1.2.1.2. Göbek

kindik/ gindik: göbek (III, 692)

1.1.2.1.3. Göğüs

köküs/köks: göğüs (III, 723)

töş: döş, göğüs (III, 1495)

emçek/yemçek: meme (III, 485)

ḫoyun: koyun, vücudun boyundan karına kadarki ön kısmı, göğüs (III, 887)

1.1.2.1.4. Karın

ḫarın: karın (III, 813)

1.1.2.1.5. Omuz

eŋ/en/yeŋ: omuz (III, 489)

umuz: omuz (III, 1552)

yaġır: iki kürek kemiği arası, omuz (III, 1621)

yaġırın: omuz, sırt (III, 1621)

1.1.2.1.6. Sırt

sırt: sırt (III, 1280)

1.1.2.2. İç Organlar

iceg/icegi: iç organlar (III, 604)

ḫovuḫ: kese (III, 882)

yamız: kasık (III, 1638)

1.1.2.2.1. Boşaltım Sistemi Organları

bövrek/büvrek/büyrek: böbrek (III, 327, 352)

1.1.2.2.2. Dolaşım Sistemi Organları

yürek: kalp, yürek (III, 1746)

ḫarın: yürek (III, 813)

1.1.2.2.3. Gastrointestinal Sistem Organları

bağır: bağır; gövde boşluğunda bulunan organların ortak adı (III, 203)

bağırsaġ/bağırsaḫ/bağırsıġ/bağırsıḫ: bağırsak, iç organlar (III, 203)

1.1.2.2.3. Genital Sistem Organları

ḫarın: rahim, karın (genital anlamda) (III, 813)

kiçi ḫarın: rahim (III, 814)

ḫoyun: rahim (III, 887)

1.1.2.2.4. Hemotoloji Organları

ciger: ciğer (III, 459)

talaḫ: dalak (III, 1370)

1.1.2.2.5. Solunum Sistemi Organları

öpke: akciğer (III, 1098)

1.1.2.2.6. Ürogenital Sistem Organları

yumurtḫa/yimurta: er bezi, testis (III, 1737, 1718)

1.2. Sistemler

1.2.1. Boşaltım Sistemi

1.2.1.1. Boşaltım Sistemi Salgıları

siydik/sizdik: sidik (III, 1273)

1.2.2. Dolaşım Sistemi

boġum/boġun/boġom/buġum/buġun: boğum, ince damarların yumak gibi toplandığı yer
damar/tamur/tamar: damar (III, 414, 1377, 1374)

1.2.3. Duyu Sistemi

sezik: his, hissiyat, duygu (III, 1264)

1.2.3.1. Duyu Sistemi Salgıları

ter: ter (III, 1423)

yaş: yaş, gözyaşı (III, 1666)

1.2.4. Hematoloji Sistemi

et-ḫan: et-kan (III, 510)

ḫan: kan (III, 799)

1.2.5. Kas ve Kemik Sistemleri

1.2.5.1. Kas Sistemi

ten: kas, insan eti (III, 1412)

1.2.5.2. Kemik Sistemi

sövek/süvek: kemik (III, 1301)

1.2.5.2.1. Yüzde Bulunan Kemikler

1.2.5.2.1.1. Yüzde Bulunan Yassı Kemikler

alma: elmacık kemiği (III, 83)

1.2.5.2.2. Gövdede Bulunan Kemikler

1.2.5.2.2.1. Gövdede Bulunan Yassı Kemikler

ilig: omirilik (III, 610)

ḫaburġa/ḫabırġa/ġaburġa: kaburga (III, 782, 781, 558)

1.2.5.3. Kollar ve Bacaklar

1.2.5.3.1. Kol

ḫol: kol (III, 867)

1.2.5.3.1.1. Kolun Bölümleri

bilek: bilek (III, 270)

çıġanaḫ/çıḫanaḫ: dirsek (III, 388, 389)

ḫoltuḫ: koltuk, koltuk altı (III, 872)

1.2.5.3.1.1.1. El

el: el (III, 481)

ḫar: el (III, 806)

ḫol/qol: el (III, 867)

1.2.5.3.1.1.1.1. Elin Bölümleri

ovuç: avuç (III, 1082)

barmaḫ: parmak (III, 225)

çılaçıḫ/çilaçıḫ: serçe parmak, küçük parmak (III, 393, 385)

1.2.5.3.2. Bacak

ayaḫ/ayaġ: bacak (III, 178)

1.2.5.3.2.1. Bacağın Bölümleri

but: but, kalça, uyluk (III, 341)

köt: kıç (III, 743)

tiz: diz (III, 1453)

1.2.5.3.2.1.1. Ayak

ayaḫ/ayaġ: ayak (III, 178)

1.2.5.3.2.1.1.1. Ayağın Bölümleri

ökçe: ökçe, topuk (III, 1091)

taban: taban, ayak tabanı (III, 1362)

1.2.5.4. Eklem

boġum/boġun/boġom/buġum/buġun: eklem, kemiklerin birleşim yeri, üye (III, 305, 304, 333)

1.2.5.5. Deri

teri: deri, cilt (III, 1427)

ten: deri (III, 1412)

1.2.5.6. Kıl

ḫıl: kıl (III, 844)

1.2.5.6.1. Yüzdeki Kıllar

kirpik/kirpig: kirpik (III, 697)

ḫaş: kaş (III, 825)

saḫal: sakal (III, 1224)

saç: saç, saç teli (III, 1212)

1.2.5.6.2. Tüy

tük: tüy, kıl (III, 1523)

tüklük: yüzdeki ince sakal, kıllar (III, 1523)

1.2.5.7. Tırnak

tırnaḫ: tırnak (III, 1461)

1.2.6. Sindirim Sistemi

1.2.6.1.Sindirim Sistemi Salgıları

aġu: safra (III, 49)

tükürük: tükürük (III, 1523)

tüklük: tükürük (III, 1523)

öt: öd, safra (III, 1102)

fışḫı: dışkı (III, 527)

poḫ: bok (III, 1153)

sıçmaḫ: dışkı (III, 1273)

1.2.7. Sinir Sistemi

aḫıl/aḫl: akıl, zekâ (III, 57, 62)

boġum/boġun/boġom/buġum/buġun: boğum, sinirlerin yumak gibi toplandığı yer (III, 305, 304, 333)

es: akıl, zihin, hafıza (III, 500)

esli: akıllı, uslu (idrak yeteneğine sahip) (III, 504)

eslilik: muhakeme (gücü) (III, 504)

1.2.8. Solunum Sistemi

can: nefes (III, 454)

tınıḫ: nefes, soluk (III, 1458)

1.2.8.1. Solunum Sistemi Salgıları

balġam: balgam (III, 211)

1.2.9. Üreme Sistemi

1.2.9.1. Kadın Üreme Sistemi

1.2.9.1.1. Doğum

toġmaḫ: doğmak, doğum (III, 1468)

toğuş: doğum (III, 1472)

1.2.9.1.1.1. Doğum Sancısı

tolġanmaḫ: doğum sancısı (III, 1477)

tolġatmaḫ: doğum sancısı (III, 1477)

1.2.9.1.1.2. Doğurmak

toġurmaḫ: doğurmak (III, 1471)

1.2.9.1.1.3. Düşük

aḫkan: düşük (III, 62)

1.2.9.1.2. Hamile

ağırayaḫlı: hamile (III, 44, 43)

toġuruçı: doğuran, doğuracak olan, hamile (III, 1472)

ekicanlı: hamile (III, 475)

ekiḫat: hamile (III, 476)

yüklü: hamile (III, 1745)

1.2.9.1.3. Kızlık

ḫızlıḫ: kızlık (III, 862)

ḫızoġlan: bakire (III, 859, 863)

1.2.9.1.4. Menstruasyon

aylıḫ: ay hâli (III, 187)

1.2.9.2. Erkek Üreme Sistemi

tamur: döl (III, 1377)

toġum: tohum, erkek döl hücresi (III, 1471)

1.2.9.2.1. Erkek Üreme Sistemi Salgıları

aḫkan: meni (III, 62)

1.2.9.3. Kısır- Kısırlık

ḫısır/ḫsır: kısır (III, 853, 891)

toġmasız/toḫmasız: kısır (III, 1468, 1473)

2. Patoloji (Hastalıkbilim) ile İlgili İsimler

ḫasta/asta: hasta (III, 825, 151)

ḫastalangan: hasta, hastalanan (III, 825)

ḫastalıḫ: hastalık (III, 825)

küçsüzlüḫ: güçsüzlük, takatsizlik (III, 768)

saġsız: sağlıksız, hasta (III, 1223)

tınçsızlıḫ: hastalık, halsizlik (III, 1457)

tınsızlıḫ/tınszlḫ: hastalık (III, 1459)

zehirlengen: zehirlenmiş (III, 1774)

2.1. Hastalık Belirtileri

aġrı/aġrıḫ/aġrıġ/aġrḫ/ahrıḫ: ağrı, acı, hastalık (III, 47)

aġrılangan: ağrı (III, 49)

ahrıma: ağrı, ağrıma (III, 47)

ınçḫamaḫ: sancı çekmek, acı ile inlemek, inilti (III, 638)

isitme: ateş (III, 623)

emgenmeḫ: acı, acı çekmek (III, 486)

sançḫı: sancı (III, 1235)

sarılıḫ/sarıġlıḫ/sarıḫlıḫ: solgunluk, sararma (III, 1241)

seskengen: titreme, titreyiş (III, 1262)

talçıḫ: yorgunluk (III, 1372)

titreme: titreme (III, 1450)

titremeḫ: titreme (III, 1450)

titröv: titreme, nöbet (III, 1451)

yanmaḫlıḫ: yanma, ateş (III, 1641)

2.2. Bulgular

açıġlanmaḫ: zehirlenmek (III, 21)

aḫlı-ḫaralı/ ḫaralı-aḫlı: kabuklu yara (III, 62, 808)

ḫızıllıḫ: kızarıklık (III, 862)

kök: morluk (çürük) (III, 722)

köklüḫ: morluk (çürük) (III, 722)

kögertmeḫ: morartmak (III, 721)

şiş: şiş (III, 1354)

şişik: şiş, yumru (III, 1354)

şişiklik: şişlik, şişkinlik (III, 1354)

yaġır: aşınma yarası (III, 1621)

yara: yara (III, 1648)

irin: irin (III, 620)

z**ehirlenmeḫ**: zehirlenmek (III, 1774)

2.3. Hastalıklar

2.3.1. Duyu Sistemi Hastalıkları

ḫulaḫsız: sağır (III, 895)

soḫur: kör (III, 1291)

soḫurluḫ: körlük (III, 1291)

sözsüz: dilsiz (III, 1310)

tilsiz: dilsiz (III, 1441)

2.3.2. Hematoloji Sistemi Hastalıkları

ḫansız: kansız (III, 802)

sarılıḫ/sarıġlıḫ/sarıḫlıḫ: sarılık (III, 1241)

2.3.3. Kas ve İskelet Sistemi Hastalıkları

aḫsaḫ/aḫsaġ/aġsaḫ: aksak, topal (III, 63, 49)

aḫsaḫlıḫ: aksaklık, sakatlık (III, 63)

ayaḫsız: ayaksız, kötürüm (III, 180)

ayblı: engelli, özürlü, kusurlu (III, 181)

eksiklik/eksikliḫ: kusur (III, 477)

ḫolsuz: kolsuz (III, 871)

topal/tobal: topal (III, 1483, 1466)

2.3.4. Psikolojik/ Psikiyatrik Hastalıklar

tarlıḫ: sıkıntı, darlanma (III, 1390)

2.3.5. Sindirim Sistemi Hastalıkları

sarılıḫ/sarıġlıḫ/sarıḫlıḫ: safra (III, 1241)

2.3.6. Sinir Sistemi Hastalıkları

aḫılsız: akılsız, deli (III, 59)

aḫılsızlıḫ: akılsızlık (III, 60)

başıbuzuḫ/başı buzuḫ: deli (III, 232, 231)

deli/teli: deli (III, 421, 1410)

delilik/deliliḫ/telilik: delilik (III, 422, 1410)

essiz: akılsız (III, 505)

essizlik: akılsızlık (III, 505)

mat/met: felç (III, 955, 960)

saşḫan: aklı şaşmış, deli (III, 1244)

saşḫın: şaşkın, deli (III, 1244)

yamrucak: felç (III, 1638)

2.3.7. Deri ve Zührevi Hastalıklar

aḫlı-ḫaralı/ḫaralı-aḫlı: çil (III, 62, 808)

kelepenliḫ: cüzam (III, 671)

bürtük: sivilce, kabartı (III, 351)

ḫotur: kaşıntılı yara (III, 882)

ḫotur: cüzzamlı (III, 882)

miŋ: ben (III, 973)

saçsız: saçsız, kel, köse (III, 1215)

şişik: iltihaplı sivilce, çıban (III, 1354)

2.3.8. Enfeksiyonel Hastalıklar

isitme: sıtma (III, 623)

2.3.8.1. Viral Enfeksiyonlar

çiçek: çiçek hastalığı (III, 384)

ḫuturġu: kuduz (III, 905)

ḫuturġuluḫ: kudurmuşluk (III, 905)

ḫuturluḫ: kuduz(luk) (III, 905)

ölet: veba, salgın hastalık (III, 1093)

2.3.9. Nörolojik Hastalıklar

belteg/pelteg: peltek, kekeme (III, 255, 1129)

KAYNAKÇA

Ahincanov, Sercan M., *Türk Halklarının Katalizör Boyu Kıpçaklar*, Selenge Yayınevi, İstanbul 2009.

Arat, Reşid Rahmeti, *Kutadgu Bilig III İndeks*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1979.

Argunşah, Mustafa ve Galip Güner, *Codex Cumanicus*, Kesit Yayınları, İstanbul 2015.

Ata, Aysu, *Kısasü'l-Enbiya (Peygamber Kıssaları) II Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

----------, *Nehcü"l - Ferâdîs (Dizin - Sözlük)*, c. 3, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

----------, *Karahanlı Türkçesi: Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Ryland Nüshası) Giriş- Metin- Notlar- Dizin*, TDK Yayınları, Ankara 2004.

Atalay, Besim, *Ettuhfet-üz- Zekiyye Fil-Lügat-it-Türkiyye*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 1945.

----------, *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini "Endeks"*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Caferoğlu, Ahmet, *Abû Hayyân Kitâb al-İdrâk li-lisân al-Atrâk*, Evkaf Matbaası, İstanbul 1931.

----------, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 1968.

Clauson, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford University Press, London 1972.

Daşkeviç, Yaroslav R., "Armyano-Kıpçakskiy yazık: etapı istorii", *Voprosı Yazıkoznaniya*, No:1, 1983.

Daşkeviç, Yaroslav R. ve Edward Tryjarski, "Armyano-Kıpçakskiy yazık bibliografiya literatüre 1802-1978", *Rocznık Orientalistyczny*, T.XL, 1979, s.79-86.

Doğan, İsmail ve Zerrin Usta, *Eski Uygur Türkçesi Söz Varlığı*, Altınpost Yayınları, Ankara 2014.

Garkavets, Aleksandr, *Virmeno-Kıpchatski rukopisi v Ukraini*, Virmenii, Rosii: Katalog, Kiev 1993.

----------, *Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie I, Katalog i Teksti Pamyatnikov Armyanskim Pismom,* Almaty 2002.

----------, *Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie II, Pamyatniki Duhovnoy Kulturi Karaimov, Kumanov- Polovtsev i Armyano- Kıpçakov*, Almaty 2007.

----------, *Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie III, Kıpçakskiy Slovar po Armyanopismennım Pamyatnikam XVI-XVII Vekov,* Almaty 2010.

Garkavets Aleksandr and Eduard Hurşudyan, *Armenian- Qypchaq Psalter Written by Deakon Lussig From Lviv 1575/ 1580,* Almaty 2001.

Gülensoy, Tuncer, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü- Etimolojik Sözlük Denemesi- I, II, Türk* Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

Özyetgin, A. Melek, *Altın Ordu, Kırım ve Kazan Hanlarına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslûp İncelemesi,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

Tekin, Talât, *Orhon Türkçesi Grameri,* Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9, Ankara 2000.

Toparlı, Recep, Hanifi Vural ve Recep Karaatlı, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

Toparlı, Recep ve Mustafa Argunşah, *Mu'înü'l-Mürîd,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2008.

Tryjarski, Edward, *Arméno-Kipchak Texts in the Alchemical Treatise by Andrzej Torosowicz* (17th Century), Warsaw 2005.

----------, *Dictionnaire arméno-kiptchak d'apres trois manuscrits des collections viennoises, fascicule 1*, A-H, Warszawa 1968.

Ünlü, Suat, *Harezm Altınordu Türkçesi Sözlüğü,* Eğitim Yayınevi, Konya 2012.

----------, *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü,* Eğitim Yayınevi, Konya 2012.

----------, *Çağatay Türkçesi Sözlüğü,* Eğitim Yayınevi, Konya 2013.

SURİYELİ ÇOCUKLARIN ORTAOKULLARDAKİ UYUM SORUNLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ, MERSİN/MEZİTLİ ÖRNEĞİ

Zeliha TUĞUZ

Özet

Suriye'den Türkiye'ye sığınmacı olarak göç eden Suriyeli çocukların mevcut eğitim sorunlarını nitel araştırma yöntemleri kullanarak tespit etmeyi amaçlayan bu araştırmada; konu ile ilgili ulusal ve uluslararası kurum ve STK'lar tarafından Suriyelilerle ilgili yapılmış olan çalışmalar, rapor ve makaleler incelenmiş, konu ile ilgili dokümanlar ve raporlar taranmıştır. Mersin'deki Suriyeli çocukların eğitim durumları ve sorunlarına yönelik daha detaylı bilgi edinmek için, 2017 Eylül- 2019 Eylül tarihleri arasında Mersin ili Mezitli ilçesinde bulunan ortaokul müdürleri ve öğretmenler ile görüşülmüştür. Saha görüşmelerinin yanı sıra Milli Eğitim Müdürlüğündeki konuyla ilgili idareciler ve STK temsilcileri ile derinlemesine görüşme tekniği esas alınarak uzman görüşlere başvurulmuştur. Araştırma konusuyla ilgili olarak yapılacak kapsamlı araştırma için gerekli ön bilgiyi toplamak amacıyla Mersin ili Mezitli İlçesindeki beş ilkokul ve ortaokulda çalışan öğretmen ve idarecilere 5'li likert ölçeğinde anket uygulanmıştır**.**

Mersin ili ile sınırlandırılan bu çalışmanın teorik amacı Türkiye'deki okullarda öğrenim gören Suriyeli çocukların okullarda yaşadıkları sorunları ortaya koymak, pragmatik amacı ise bu sorunlara çözüm önerileri sunmaktır.

Anahtar sözcükler: Mersin'deki Suriyeliler, Suriyeli çocukların dil sorunları, Suriyeli çocukların ortaokula uyum sorunları.

EVALUATION OF COMPLIANCE PROBLEMS OF SYRIAN CHILDREN IN SECONDARY SCHOOLS, MERSİN/MEZİTLİ PROVINCE CASE

Abstract

In this study; Syrian children who immigrated as refugees from Syria to Turkey was aimed to identify the current educational problems of using qualitative research methods. For this purpose, studies, reports and articles about Syrians by national and international institutions and non-governmental organizations were examined and related documents and reports were scanned. In order to get more detailed information about the educational status and problems of Syrian children in Mersin, between September 2017- September 2019, interviews were conducted with middle school principals and teachers in Mezitli. Besides field interviews, expert opinions were consulted on the basis of in-depth interview technique. The 5-point Likert-scale questionnaire was applied to teachers and administrators working in five primary and secondary schools in Mezitli/Mersin in order to gather the necessary preliminary information. The theoretical aim of this study is reveal to educational problems of Syrian children in Turkey schools while the pragmatic aim is to provide solutions to these problems.

1. Giriş

Mart 2011'de Suriye'de rejime karşı başlayan ayaklanmalar, bir süre sonra iç savaş halini almış, savaştan kaçan Suriyeliler başka ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır. İlk olarak Nisan 2011'de Hatay Cilvegözü sınır kapısından Türkiye'ye gelen Suriyeliler daha sonra Suriye sınırı boyunca farklı sınır

kapılarından Türkiye'ye giriş yapmıştır. En fazla göç alan Türkiye, savaştan kaçan Suriyelilerin istihdamı, ekonomik koşulları, eğitimleri gibi sorunlar sebebiyle yakın tarihin en büyük göç hareketiyle başa çıkmakta zorlanmıştır.

Türkiye'ye gelen Suriyelilerin bir kısmı Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Mardin, Adana, Kilis, Osmaniye, Mardin, Kahramanmaraş, Malatya ve Adıyaman illerinde kurulan kamplarda kalırken, geri kalanlar Türkiye'nin her yerine dağılmış durumdadır. En fazla Suriyeli göçü alan iller ise sırasıyla İstanbul, Şanlıurfa, Gaziantep, Adana, Mersin, Kilis, Hatay, Mardin, Osmaniye olmuştur.

Başlangıçta birkaç hafta olarak tahmin edilen ve sayıları en fazla 50-100 bin civarında olması beklenen Türkiye'deki Suriyelilerin kalış süreleri her geçen gün artmıştır. Türkiye son istatistiki verilere göre 3 milyon 688 bin[1] ile dünyada en çok Suriyeli sığınmacı barındıran ülke durumundadır. Türkiye'yi Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır takip etmektedir.

Çalışmada Suriyeliler için "sığınmacı", "mülteci" ya da "misafir" gibi kavram karmaşaları birçok çalışmanın konusu olduğundan hukuki bir statü kastedilmeksizin, sadece Suriyelilerin ülkelerindeki savaş ortamından kaçıp Türkiye'ye sığınma eylemine atıfla birçok çalışmada olduğu gibi "mülteci" kavramı tercih edilmiştir (bkz. Kaya ve Eren, 2015).

Araştırmanın evrenini, Mersin ili Mezitli ilçesinde öğrenim gören Suriyeli ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır.

2. İnceleme

2.1. Suriyeli Çocuklara Verilen Eğitim Hizmetlerine Genel Bakış

2.1.1. Kamp İçi Eğitim

Suriyeli çocukların eğitimlerine yönelik izlenen politikalar, ilk etapta Suriyelilerin geri dönecekleri varsayımı üzerinden geliştirilmeye çalışılmış ve kısa vadeli eğitim programları, sadece kamp içindeki Suriyeli çocuklara yönelik hazırlanmıştır. 2012'den itibaren Suriyeli çocuklara çoğunlukla kamplarda ve kamp dışında bazı STK'lar tarafından geçici bir çözümle Arapça eğitim verilmeye çalışılmış, Suriyelilere Türkçe öğretmek yerine Arapça müfredat ile eğitimlerinin desteklenmesiyle Suriyelilerin geri döndüklerinde eğitim-öğretim hayatlarında herhangi bir sorun yaşamaması hedeflenmiştir.

2.1.2 Kamp Dışı Eğitim

2.1.2.1. Geçici Eğitim Merkezleri (GEM)

Türkiye'deki Suriyelilerin sığınma süresinin uzamasıyla 2014'ten itibaren Geçici Eğitim Merkezlerinde daha sistemli bir eğitim verilmeye çalışılmıştır.

Geçici Eğitim Merkezleri, okul çağındaki Suriyeli çocuklara ve gençlere yönelik, hem AFAD tarafından oluşturulan kamplarda hem de kamp dışında faaliyet gösteren, Suriye müfredatına bağlı kalarak Arapça eğitim veren ilköğretim ve ortaöğretimi kapsayan eğitim merkezleridir (MEB, 2014). Bu merkezlerdeki eğitimde uygulanan müfredat Suriye müfredatı olmuştur.

2.1.2.2. Devlet Okulları

Geçici Eğitim Merkezleri iki yıl içerisinde kademeli olarak kapatılarak, buralarda eğitim gören Suriyeli öğrencilerin Türk eğitim sistemine dâhil olması hedeflenmiştir. Diğer illerde GEM'ler faaliyetlerine devam ederken 2017'den itibaren Mersin'de GEM'ler kapatılarak burada eğitim alan çocuklar devlet okullarında eğitim öğretim görmeye devam etmiştir.

Bu uygulama Suriyeli çocuklar açısından oldukça avantajlı olmuştur. GEM'lerde ciddi oranda görülen devamsızlık oranı, devlet okullarının devamsızlık konusundaki yaptırımları sayesinde minimum seviyeye düşmüştür. Dil öğretimini kesintiye uğratan devamsızlık sorunu, bu yolla bir nebze de olsa çözüme kavuşturulmuştur.

2.1.2.3. Suriyelilerin Açtığı Özel Okullarda Eğitim

Suriyeliler Türkiye'de devlet tarafından kendilerine tahsis edilen ya da kendi imkânlarıyla açtıkları okullarda Suriye müfredatına göre eğitim verme imkânına da sahip olmuşlardır. Mersin'de Suriyelilerin ekonomik düzeyi iyi olanların gittiği eğitim dilinin Arapça olduğu üç adet özel okul bulunmaktadır.

2.2. Temel Sorunlar

2.2.1. Okullarda Kayıt Sorunu

Milli Eğitim Bakanlığı'nın "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" kapsamında yayımlanan 23.09.2014 tarihli 2014/21 sayılı "Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi'yle Suriyeli öğrencilere verilmiş yabancı tanıtma belgesi ile devlet okullarına kayıt yapılmasının önü açılmış, Türk öğrencilere sunulan eğitim hizmetlerinden de faydalanmaya başlamışlardır.

Suriyeli öğrencilerin kaydı ve takibi için kurulan YÖBİS'te bazı aksaklıklar dikkati çekince Mersin İl Milli Eğitim Müdürlüğünün inisiyatifi üzerine öğrenci kayıtları ve takibi e-okul ile yapılmaya başlanmış okullardaki kayıt sorununun da önüne geçilmiştir.

2.2.2. Dil Sorunu

Öğrenme ve dil iç içe olduğundan okullarda başarı düzeyi doğrudan dille ilişkilidir. Suriyeli çocukların Türkçeyi öğrenebilecekleri en önemli ve neredeyse tek yer okullardır. Okullarda, özellikle kalabalık sınıflarda, Türkçe işlenen dersleri hiçbir şekilde anlamayan çocuklar zaman ilerledikçe uzun ders saatlerinde sıkılmakta, sonraki günlerde okula devam etmek istememektedir. Türkçe bilmeyen çocukların okula olan ilgisi doğal olarak düşük bir oranda kalmakta, bu kısır döngü Türkçe öğrenme sürecini olumsuz yönde etkilemiştir.

Dil sorunun diğer bir sebebi ise Suriyelilerin Türkiye'de kalış sürelerinin uzun olmayacağı düşüncesidir. Savaştan hemen sonra ülkelerine dönecekleri algısı Suriyelilerin Türkçe öğrenmeleri için yeterli çaba sarf etmelerine engel olmuş, bu konuda dikkate değer çalışmalar yapılmamıştır. Yani Türkiye'de kalınacak sürenin çok kısıtlı olacağı algısı Türkçe öğrenimine geç kalınmasının en büyük sebeplerinden biridir.

2.2.3. Türkçe Dışındaki Dersler Sorunu

İlk etapta elzem olan Türkçe öğretiminin sonrasında Suriyeli çocukların Türk tarihini, coğrafyasını, edebiyatını, kültürünü de öğrenmesi gerekmektedir. Bu sadece metinlerden aktarılan herhangi bir kültürü değil, içinde yaşadıkları, her gün iç içe oldukları Türk kültürünü öğrenememeleri uyum sürecini de olumsuz yönde etkilemektedir.

2.2.4. Kaynak Sorunu

Dil problemi Türkiye'deki Suriyelilerin eğitime uyum sürecinde ve sosyal hayata katılabilmeleri konusunda büyük bir engel teşkil etmektedir. Bu doğrultuda Milli Eğitim Bakanlığı farklı yaş seviyelerinde Yabancılar İçin Türkçe Öğretimi modülleri geliştirmiş; ancak bu modüllerin dağıtımında bazı sorunlar tespit edilmiştir.

2.2.5. Öğretmen Sorunu

GEM'lerde eğitim verecek öğretmenler belirlenirken Suriye'den gelen öğretmen ve akademisyenlerden faydalanılması hedeflenmiştir. Uygulamada, öğretmenlik yapacak Suriyelilerin diploma denkliğine ve branşlarına bakılıp bir kadro oluşturulması amaçlanmış, ancak bu alanda hedeflenen başarı sağlanamamıştır. Milli eğitime öğretmenlik diploması olarak ibraz edilen belgelerin tamamının incelenmesi "savaş" sebebiyle mümkün olmamış; gelen belgelerin çoğu birçok ilde öğrenci yoğunluğu, Suriyeli öğrencilerin tespiti ve sorunları sebebiyle sağlıklı bir şekilde incelenemediği kaydedilmiştir.

Mersin Milli Eğitim Müdürlüğü ve Merkez İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri bu konuya hassasiyetle yaklaşmış, öğretmenlik diploması olarak ibraz edilen belgelerin çoğunun asılsız olduğu ya da denkliği bulunmadığı tespit edilmiştir. Ancak Arapça bilen öğreticilerin azlığı sebebiyle alanında yetkin olmayan bu öğreticiler GEM'lerde ve okullarda görev almıştır. Alanında yetkin olmayan bu öğreticiler gerek ders öğretimi gerekse öğrenci psikolojisi ve motivasyonu yönünden yetersiz olduklarından hem öğrencilerin eğitimine beklenen katkıyı sağlayamadıkları hem de uyum sorunu yaşayan çocuklara etkin psikolojik destek veremedikleri kaydedilmiştir.

GEM'lerde haftalık 15 saat zorunlu Türkçe derslerine henüz atanamamış Türkçe öğretmenliği mezunu öğretmen adayları, KPSS puanı sıralamasına göre görevlendirilmiştir. Bu öğretmenlerin saha tecrübelerinin olmaması, "Yabancılara Türkçe öğretimi" ile ilgili bir eğitim almamaları sebebiyle GEM'lerde Türkçe öğretimi, hedefin çok çok altında kalmıştır.

2.2.6. Okullardaki Fiziksel Şartların Uygunsuzluğu

GEM'lerdeki sorunlardan biri de fiziksel şartların uygunsuzluğu olmuştur. Acil ve geçici bir çözüm olarak hizmet vermesi hedeflenen GEM'ler için ayrı binalar tahsis edilemediğinden çoğu bina eğitim ve öğretime uygun nitelikte olmamıştır. Apartman dairelerinden devşirilen okul binaları gerek temel ihtiyaçların karşılanması gerekse çok sayıdaki öğrenci nüfusunu istihdam etmekte yetersiz olmuştur. Küçük odalarda 30-35 öğrenciye eğitim verilmesi pek mümkün olmamıştır. Bu kalabalık sınıflarda çoğunlukla öğretmenlerin sınıfta dolaşması, sıraların aralarında gezinmesi, öğrencinin yanına gitmesi bile imkânsız hal almıştır.

Suriyeli öğrenciler devlet okullarına başladığında ise öğrenci sayısı bu okulların kapasitesini aşmış, sağlıklı bir eğitim öğretim yapılmasına olanak vermemiştir.

2.2.7. Psikolojik Destek Eksikliği Sorunu

Dil sorunundan kaynaklı, antisosyal ve içe kapanık davranışların altında çoklukla psikolojik sorunlar yatmaktadır. Çocukların çoğu, savaşın sebep olduğu var olan durumu reddetme/inkâr etme eğilimlerinden dolayı kendilerini her türlü iletişime kapatmaları ancak psikolojik yardımlarla çözülebilmektedir.

Mülteci çocukların geldikleri yerde şiddete maruz kalmaları; kendilerini daha az yetenekli görmeleri, çevrelerinden korkmaları ve travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) geliştirmelerine neden olabilmektedir.

Travmatik olaylarından sonra çocuklarda çoğunlukla öfke ve aşırı savunma tepkileri geliştiğinden bu çocukların sınıfta agresif olarak nitelendirildiği, büyük çoğunluğunun da okul kurallarına uymadığı tespit edilmiştir.

Savaştan kaçan bu çocuklar gelişimsel desteğe, yaşadıkları travmatik olayları atlatmaya, yeni geldikleri ülkeye uyum sağlamaya yönelik psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duymaktadırlar ancak sayının çokluğu bu desteği almalarına imkân vermemiştir.

3. Bulgular

- Suriye'deki iç savaş şiddetlenerek devam edince Türkiye'deki Suriyelilerin sayısı ise günden güne artmış, öncelikle acil ihtiyaçların tedarik edilmesi üzerine yoğunlaşılmış, ilk etapta gündeme gelemeyen eğitim sorunları ise zaman ilerledikçe büyük bir sorun teşkil etmiştir.
- Tarafımızca yapılan anketlerde bu öğrencilerin yaklaşık olarak yüzde yetmişinin,

Dersi genellikle dinlemediği,
Derse öğretmenin zorlamasıyla katıldığı,
Ödevini yapmadığı,
Ders başarılarının düşük olduğu,
Türkçe anlama yetisinin konuşma, yazma ve gramer bilgisine göre çok daha iyi olduğu,
Derdini anlatabilecek düzeyde Türkçe konuşabildikleri,
Türkçe yazma becerilerinin çok zayıf olduğu,
İngilizce ders başarılarının "iyi" düzeyde olduğu,
Muhakkak Türkçe hazırlık sınıfında bir yıl eğitim almaları gerektiği (Anadolu liseleri İngilizce hazırlık sınıfı örneğinde olduğu gibi),
Sadece Suriyeli arkadaşları ile iletişim kurdukları,

Nadiren Türk çocukları ile iletişime geçtikleri,

Genel durumlarının ya çok sessiz ve içine kapanık oldukları ya da agresif tutumlar sergiledikleri,

Okul kurallarına uymadıkları,

Okul kuralları konusunda eğitim almaları gerektiği,

Derse katılmaları için özel olarak motive edilmesi gerektiği,

Türkçe dersi veren öğretmenlerin yabancılara Türkçe eğitimi konusunda yeterli beceriye sahip olmadığı,
Ailelerinin okula gelmediği,

Özellikle Beden Eğitimi ve müzik derslerinde dersi dinleme, derse katılım ve ders başarı düzeylerinin yüksek olduğu; daha da önemlisi diğer derslerde tespit edilen Türk öğrencilerle iletişim problemi bu derslerde çoğunlukla ortadan kalktığı tespit edilmiştir.

- Türkiye'ye gelen Suriyeli nüfusun çoğunluğunun çocuk olduğu göz önüne alındığında çocukların ileride topluma dâhil olabilmeleri, bir meslek sahibi olabilmeleri ve savaş bittiğinde ülkelerine dönüp ülkelerini yeniden yapılandırabilmeleri için mutlaka geleceğe yatırım yapılması gerekmektedir.
- Suriyeli çocuklara sağlıklı bir eğitim-öğretim ortamı sunulmazsa şiddet ve suç sarmalına kapılıp toplumda çok daha büyük sıkıntılara sebep olabileceklerdir.
- Çocukların akademik düzeydeki başarısızlıkları çocuk işçiliğinin artmasına, çocukların sokaklarda satıcılık yapmasına sebep olmaktadır.
- Okula gitmeyen Suriyeli çocuklar radikal gruplar tarafından kurban olarak görülmekte; yasa dışı örgütlerin açık hedefi haline gelmektedirler.
- AB projesi kapsamında 4200 Türkçe ve Türk dili edebiyatı öğretmenine 2 haftalık eğitimlerle yabancılara Türkçe öğretim formasyonu verilmeye başlanmış ancak bu gibi çalışmaların devamı maalesef gelmemiştir.
- İncelenen raporlara göre okullara kayıt sırasında yaşanan sorunlar, bürokratik engeller de eğitim öğretimi aksatan hususlar olarak değerlendirilmiş; ancak bu yolda Mersin İl Milli Eğitim Müdürlüğü inisiyatif kullanarak bu bürokratik işleri asgari düzeye indirmişlerdir. Örneğin Suriyeli çocukların eğitim öğretim durumları ile ilgili verilerin kayıt altına alınma çalışmasında Mersin İl Milli Eğitim Müdürlüğü inisiyatif kullanmış, diğer illerden çok daha önce bu öğrencileri ve öğrenci adaylarını e-okul sistemine kaydetmiştir.

4. Öneriler

Suriyeli öğrencilerin başarılı oldukları konuda motive ederek, sınıf içinde onurlandırarak başarısının desteklenmesi gibi öneriler sadece Suriyeli çocuklar içi değil, bütün öğrenciler için geçerli olduğundan bu tür önerilere çalışmamızda yer verilmemiştir.

"Kamp içi ve kamp dışındaki eğitim öğretim merkezlerinin fiziksel alt yapıları iyileştirilmelidir. "gibi Türkiye geneli için yapılan çalışmalarda ve sunulan raporlardaki duruma katılmakla beraber bunlardan farklı olarak Mersin ili pilot uygulamasında olduğu gibi Geçici Eğitim Merkezlerinin kapatılmasıyla eğitim öğretimin devlet okullarında istikrarlı bir şekilde yürütülmesi sağlanmıştır.

MEB tarafından okul çağı çocuklarının eğitim süreçlerinin izlenmesi Mersin ili örneğinde olduğu gibi e-okul sistemi ile çözülmüştür.

Diğer illerde YÖBSİS ile Suriyeli öğrencilerin eğitimlerinin ailenin inisiyatifindeyken Mersin'de e-okul sistemiyle "Suriyeli çocuklara Türkiye'deki gibi okula gitme zorunluluğu getirilmiştir. Böylece bütün çocuklar özel durumlar hariç (hastalık vs.) eğitimlerine devam etme yükümlülüklerini zorunlu kılmışlardır.

Başta Suriyeli öğrencilerin olduğu okullar olmak üzere tüm eğitim kurumlarında ve toplumda farkındalık eğitimleri verilmesi, ön yargı, hoşgörüsüzlük ve çatışmaların önlenmesi, Türk toplumunun da bu sürece adapte olmasını hızlandıracağından Mersin ili Mezitli ilçesinde olduğu gibi ortak etkinlikler düzenlenmesi kaynaşma sürecini olumlu yönde etkilemektedir.

Psikolojik danışmanlık hizmetinden faydalanılması amacıyla Suriye'den göç eden bu alanda uzman kişilerin tespiti çalışmaları, gelen sığınmacılar arasında bu yönde eğitim almış olanların okullara yönlendirilmesini hızlanabilecektir. Mersin/Mezitli Milli Eğitim Müdürlüğünün bu yöndeki tespit ve istihdam çalışmaları hızla devam etmektedir.

Suriyelilere yönelik algıyı değiştirmek için Suriyelilerin içindeki farklılıkları, onların yaşamlarının değişik kesitlerini gösteren sanatsal-sosyal faaliyetler düzenlenebilir veya ekonomik, sosyal ve kültürel katkılarını da öne çıkaracak çalışmalar ve veriler toplumla paylaşılabilir. Bu anlamda Mersin'de okullar piknikler ve yemek organizasyonları düzenlemekte ve ailelerin de katıldığı piknik, yemek gibi organizasyonlar bu süreci olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Suriyelilere Türkçe öğretecek öğretmenlerin, yabancılara Türkçe eğitimi konusunda uzmanlaşmış kurum ve kuruluşlar (Yunus Emre Enstitüsü, TÖMER vb.) tarafından desteklenmesi önem arz etmektedir. Bu öğretmenlere yönelik gerekli eğitim desteği sunulmalıdır.

Özellikle yabancılara Türkçe öğretiminde önemli bir etkinlik olan drama ile Türkçe öğretimini pekiştirecek tiyatro ya da müsamere etkinliklerin yapılması Türkçe öğretimini sıkıcı, teorik bir ders olmaktan çıkarıp daha keyifli bir öğrenme sürecini başlatabilecektir. Mersin/Mezitli'de bulunan birçok ortaokulda özellikle Türkçe öğretmenlerinin "egzersiz" faaliyetlerinin bir kısmını bu amaçla yapılmış dramalar oluşturmaktadır.

Türk ve Suriyeli öğrenciler arasındaki diyaloğu tesis edici akran koçluğu gibi uygulamaların öğrenciler arasındaki diyalogların artmasına imkân vereceği düşünülerek Mersin/Mezitli'de bulunan birçok ortaokulda bu yönde sosyal faaliyetler yapılmıştır: yarısını tamamlama faaliyetleri, korolar vb.

Mersin/Mezitli örneğinde olduğu gibi çocuğa yönelik yapılandırılmış eğlence faaliyetleri bu çocuklara okulu daha çok sevdirmektedir. Örneğin 23 Nisan Şenlikleri, Muhittin Develi Ortaokulu Öğretmenler Günü Şenlikleri vb.

Eğitmenlerin en önemli yardımcıları yeni teknoloji ürünleri yani bilgisayarlardır. Bilgisayar ve onun sağladığı çevrimiçi ortamın avantajlarıyla, öğrencinin daha önce edinmiş olduğu bilgileri bir plan çerçevesinde yeni bilgilere ilişkilendirilmesi sağlanabilir. Çünkü günümüzde bilgi ve iletişim teknolojileri, öğretim etkinliklerini zenginleştirici ve öğrenmeyi kolaylaştırıcı farklı görsel işitsel araç ve gereçlerin öğretim etkinliklerinde kullanımı, adeta bir zorunluluk haline gelmiştir. Mersin/Mezitli Muhittin Develi Ortaokulu öğretmenlerinin Suriyeli öğrencilere özel oluşturduğu sanal interaktif faaliyetler zorlu öğrenme sürecini daha da keyifli hale getirmiştir.

KAYNAKÇA

Barın, E. "Yabancılara Türkçenin Öğretimi Metodu", *Dil Dergisi*, 1994, S17, s.54

Başkan, Ö. (2006). *Yabancı Dil Öğretimi İlkeler ve Çözümler*, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

BEKAM. (2015). "Suriyeli Misafirlere Yönelik Sosyal Uyum ve Eğitim Müfredatları Çalışmaları Raporu". http:// bulbulzade.org/indirilebilir/bekam-mufredat-raporu.pdf

Demircan, Ö. (2013). *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri*, İstanbul: Der Yayınları.

Demirel, Ö. (2010). *Yabancı Dil Öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Durmuş, M. ve Okur, A. (2013). *Yabancılara Türkçe Öğretimi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.

Erdoğan, M. *Türkiye'deki Suriyeliler: Sosyal Kabul ve Uyum Araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Göç Ve Araştırmaları Merkezi (HUGO) (Kasım, 2014)

Erdoğan, M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler*: Toplumsal Kabul ve Uyum. İstanbul: Bilgi Yayınları.

GİGM. (2014). "Geçici Koruma Yönetmeliği". http://www.goc.gov.tr/files/files/20141022-15-1.pdf Siyaset

GİGM. (2016). "Geçici Koruma". http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

Kaya, İ. ve Eren, E.Y. (2015). Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada kalanların hakları ve yükümlülükleri. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı.

ORSAM, *Suriyeli Mültecilerin Türkiye üzerindeki Etkileri.* Rapor no:19 (5 Ocak, 2015)

Tanrıkulu, F. Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Çocukların Eğitim Sorunu ve Çözüm Önerileri. *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl: 22, Sayı: 86, Bahar 2017, s. 127-144.

Türk Vatandaşlığı Kanunu (2009). T.C. Resmi Gazete, 27256, 12 Haziran 2009.

Ülgen, G. (1995). *Eğitim Psikolojisi* . Ankara: Lazer Ofset San. Tic. Ltd. Şti.

Varış, F. (1998). *Eğitim Bilimine Giriş.* İstanbul: Alkım Yayınları.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013). T.C. Resmi Gazete, 28615, 4 Nisan 2013.

RADYO PROGRAMLARINDA 3İ (İLGİ-İSTEK-İHTİYAÇ)'NİN YABANCILARIN TÜRKÇE ÖĞRENİMİNE KATKISI

Zeliha TUĞUZ

ÖZET

Radyo program içeriklerinin hedef kitle tarafından dinlenilebilmesi, takip edilebilmesi, programın bazı temel konulara cevap verebilmesi ile mümkündür. Radyoculukta "3İ" ile gösterilen bu kavramlar ilgi, istek ve ihtiyaçtır. Dinleyicilerin beğenisini kazanacak içeriklere sahip olması beklenen radyo yayının; ilgi çektiği, dinleyicinin istek ve ihtiyaçlarına cevap verdiği durumda yabancıların Türkçe öğrenimine ne gibi katkısı olduğu ve olacağı bu araştırmanın sorusudur. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup, araştırma kültür analizi desenindedir. Görüşme ve anket yapılan araştırmada derinlemesine görüşme tekniği esas alınmış, uzman görüşe başvurulmuştur. Araştırmanın sonucunda Türkçe öğrenen yabancı öğrenicilerin radyo yayınından talepleri ve bu taleplerin programda karşılık bulması, dinleyici ile radyo arasında özdeşlik vurgusunu arttırdığı gibi Türkçe öğrenimine katkı sağladığı ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Radyo Programlarında 3İ, Yabancıların Türkçe Öğreniminde Radyonun Rolü, İlgi-İstek- İhtiyaç.

ABSTRACT

It is possible for radio program contents to be listened to and followed by the target audience can respond to some basic issues. The concepts represented by "3İ" in radio broadcasting are interest, desire and need. The radio broadcast is expected to have content to win the appreciation of the audience. The question of this research is the contribution of the foreigners to the learning Turkish in the event that radio programs attracts attention and responds to the wishes and needs of the audience. In the study, qualitative research method is used. It is also based on culture analysis. Besides these, interview and questionnaire techniques are applied and expert opinions are consulted. As a result of the research, it was revealed that the demands of foreign learners who learning Turkish from the radio broadcasting and their demands in the program increased the emphasis on identity between the listener and the radio and contributed to Turkish learning.

Key Words: 3I in Radio Programs, The Role of Radio in Learning Turkish for Foreigners, Interest-Request- Needs.

1. Giriş

Değinilen ortak özellikler göz önünde bulundurulduğunda radyo yayını için; "Sesin elektromanyetik dalgalar yolu ile boşlukta yayılması ve bu dalgaların bu amaç için geliştirilmiş özel alıcılar yolu ile alınarak sese çevrilmesi ve kamunun hizmetine verilmesi" şeklinde bir tanımlama genel kabul görmektedir (Aziz, 2012:5). Diğer bir ifadeyle radyo yayını; kulakla duyulmayan sinyallerin, radyo frekansları vasıtasıyla yayılması ve bu sinyallerin alıcılar aracılığıyla dinleyicilere ulaşmasıdır. Radyo, pek çok bilim insanının katkıları ile ortaya çıkmıştır. Maxwell, Hertz, Feleminge, Stabblfield, Lee De Forest, Marconi gibi bilim insanlarının katkılarıyla 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında gelişmiştir. Radyonun bugünkü konumunu almasına kadar geçen tarihsel süreç, birçok bilim insanının bireysel, kolektif ve birbirinden etkilenen çalışmalarının üst üste konulmasıyla sağlanmıştır.

İlk radyo yayınları haberleşme amacı taşımaktaydı. Radyo bir yandan bir takım görevler yüklenirken bir yandan da hitap ettiği toplumların yapısına göre farklılaşmıştır. Örneğin kapitalizmin hâkim olduğu ABD'de radyo ağırlıklı olarak bir reklam ve tanıtım aracı olarak kullanılırken, SSCB'de propaganda amacıyla kullanılmıştır (Kocabaşoğlu, 1980, s.7).

ABD'de yayıncılığın ortaya çıkışı ile birlikte radyo kanalları ticari birer kuruluş olarak teşekkül etmişler ve yayın politikalarını daha çok reklam ve sponsorluk geliri hedefiyle şekillendirmişlerdir. Kamu hizmeti yayıncılığı ise ekonomik ve siyasal baskılardan, ticari kaygılardan uzak şekilde toplumun tüm kesimlerinin gereksinimlerini göz önünde bulundurmayı; haber verme, eğitme, bilgilendirme ve eğlendirme işlevlerini dengeli bir şekilde yerine getirmeyi ilke edinmektedir. Kamu hizmeti yayıncılığında ticari getiriyi önceleyen tecimsel yayıncılık anlayışından farklı olarak sosyal ve kültürel kazanım ön planda olmuştur.

2.Amaç

Radyo yayıncılığının yaygınlaşması ve toplum tarafından ilgi görmesiyle hedef kitlenin ilgi, istek ve ihtiyaçlarına göre yayın planları oluşturulmuştur. Yayınların hedef kitleye daha verimli hitap etmesi yeni bir dil edimine de imkân sağlamaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın amacı radyo programlarında 3i (ilgi-istek-ihtiyaç)'nin yabancıların Türkçe öğrenimine katkısını açıklamaktır.

3.Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup, araştırma kültür analizi desenindedir. Görüşme ve anket yapılan araştırmada derinlemesine görüşme tekniği esas alınmış, uzman görüşe başvurulmuştur. İçerik geçerliği için ölçme aracının kullanılacağı amaca uygun olup olmadığına dair uzman görüşlerine başvurulmuş, hazırlanan görüşme ve anketler araştırmacı dışında beşi Türk Dili ve Yabancılara Türkçe Öğretimi, biri Ölçme Değerlendirme alanında uzman beş akademisyen ve üç Türkçe öğretmeni tarafından incelenmiştir.

4. İnceleme

Dilin dört temel beceri alanı vardır. Bunlar dinleme, okuma, konuşma ve yazmadır. Bu beceriler birbirleri ile ilişkili olup her biri bir diğeri üzerinde etkiye sahiptir. Bu becerilerden dinleme ve okuma alıcı beceriler olup anlama; konuşma ve yazma ise verici beceriler olup anlatma yeterliğini geliştirmek için önemlidir.

İnsan hayatının büyük bir bölümünü dinlemeyle geçmektedir. Pek çok bilgi dinlemeyle elde edilir. İyi bir okuma, konuşma ve yazmanın olabilmesi için iyi bir dinlemenin olması gerekmektedir.

Dinlemek dikkatle bağıntılı bir beceri olup bilinçle gerçekleştirilir; bu yönüyle işitme eyleminden ayrı tutulmalıdır. Başka bir deyişle dinleme, dikkati seslerin üzerinde toplayarak manayı anlamadır. Daha ayrıntılı bir tanımlara göre dinleme, konuşan kişinin vermek istediği mesajı, pürüzsüz olarak anlayabilme ve söz konusu uyarana karşı tepkide bulunabilme etkinliğidir (Demirel, 1999: 33); konuşmada ileri sürülen düşünceleri anlamak, yorumlamak, değerlendirmek, organize etmek, aralarındaki ilişkileri saptamak ve belleğimizde saklamaya değer bulduklarımızı seçip ayırmak demektir (Taşer, 2012: 206).

Türkçe eğitimi, temel dil becerileri olarak adlandırılan dinleme, konuşma, okuma ve yazma üzerine şekillenmiştir. Dinleme ise temel dil becerileri arasında en önce gelişen ve diğer dil becerilerinin temelini oluşturan bir beceridir (Özbay, 2009: 81). Doğumdan ölüme kadar hayatın her döneminde karşımıza çıkan dinleme, dil becerileri arasında en çok ve en sık kullanılan beceridir (Rankin, 1928; Yalçın, 2006: 123).

Karmaşık olan dinleme süreci işitme, dikkati yoğunlaştırma ve anlama aşamalarından oluşmaktadır. İlk aşamada sesler ve konuşmalar işitilmektedir. İkinci aşamada, uyaranlara dikkat yoğunlaştırılarak, ilgi duyulan veya gerekli görülenler seçilir. Seçilen bilgi ve düşünceler ise anlama, sıralama, sınıflama, sorgulama, ilişki kurma, düzenleme ve değerlendirme gibi çeşitli zihinsel işlemlerden geçirilir. Son aşamada ise anlamlandırılan bilgi, duygu ve düşünceler bireyin ön bilgileri ile bütünleştirilir. Böylece işitilenler zihinde yapılandırılarak dinleme süreci tamamlanmış olur (MEB, 2009: 13). Dinleme, sadece anlama, öğrenme; zihinsel, duygusal ve sosyal becerilerin geliştirilmesi bakımından değil, iletişim kurma aracı olması yönüyle de önemlidir (Güneş, 2013: 80). İletişim sürecinin vazgeçilmez bir ayağını oluşturan dinleme, konuşmacı ve dinleyiciler arasındaki iletişimin sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesi için önem verilmesi gereken bir dil becerisidir (Doğan ve Özçakmak, 2014:91)

Yeni bir dil öğreniminde dinleme; konuşma, okuma ve yazma becerisinin gelişimine kaynaklık etmektedir. Bu nedenle ikinci veya yabancı dil öğretimi üzerine yapılan çalışmalarda hedef dilin öğretiminin gerçekleşmesi dinleme becerisinin gelişimiyle ilişkilendirilmektedir (Melanlıoğlu, 2015: 391).

Dinleme, anlamlandırmayla son bulan bir süreci içerir. Öğrenicinin söyleneni anlamlandırması özellikle hedef dili yeni öğrenmeye başladıysa oldukça zordur. Dinleme, dinleyicinin işittiklerini anlamlandırması, anlamlandırdıklarını ön bilgileriyle sentezlemesi gibi karmaşık bir yapıyı içermektedir Dolayısıyla kelime bilgisi, konuşma-anlama hızı, sesleri ayırt etme vb. unsurlar dinlemenin gelişimini etkileyen faktörler olarak düşünülebilir. Sıralanan bu ögeler, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi için de geçerlidir (Melanlıoğlu, 2015: 391).

Dinleme etkinliklerinde izlenmesi gereken aşamalar şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Sesleri tanıma-anlama,
- Parçalar üstü birimleri (vurgu, ezgi, ton) tanıma-anlama,
- Sözcükleri tanıma-anlama,
- Söz diziminden kaynaklanan anlam özelliklerini anlama,
- Metindeki birimler ve bölümler arası ilişkileri kavrama,
- Konu ve alt konuları saptama,
- Konuşma durumunu anlama ve değerlendirme,
- Çıkarımlarda bulunma,
- Önemli ya da ilgili bilgiyi seçme.

İfade edilen süreç ve aşamalar dikkate alındığında dinleme, öğrenilmesi en zor beceri olarak düşünülebilmektedir (Melanlıoğlu, 2015: 392)

Bu bağlamda değerlendirilecek olursa dinlemenin etkin rol oynadığı alanlardan biri olan radyo programları dinleyicilerin dinleme becerisini üst düzeyde tuttuğu bir süreç içermeyi hedeflemektedir. Bu sebeple radyo programları dinleyicilerin beğenisini kazanacak içeriklere sahip olmalıdır. Ancak bu şekilde dinleyicinin ilgisi çekilebilir ve bu ilgi sürekli hale getirilebilir. İlgi çekici içerik üretimi ancak yaşanılan toplumda yapı, işleyiş ve insan ilişkilerine vakıf olmakla mümkündür. İnsanların talepleri ve

bu taleplerin programda karşılık bulması, dinleyici ile radyo arasında özdeşlik vurgusunu arttırır. Gereksinimlere değinilmesi, bunların karşılanması yönünde adım atılması ise gündelik yaşama olan katkısı sebebiyle insanların bir radyo programını takip etmesini sağlayan faktörlerdendir.

5. Bulgular

Bu çalışmada seçilen örneklem grubundan ilki Antakya ve İskenderun arasında uzanan Amanos Dağlarının eteğinde, Amik Ovasının başlangıç noktasında inşa edilen Ovakent'e yerleştirilen Afgan mültecilerdir. Özellikle geçmişteki radyo programlarının Türkçe öğrenimine katkısını ortaya koymak için bu örneklem grubu seçilmiştir. Sovyetler Birliği'nin 24 Aralık 1979'da Afganistan'a girmesiyle 9 yıl süren savaşta Afgan halkı yaşamlarını sürdürmek için farklı ülkelere sığınma talep etmiştir. İlk olarak 1982'de Türkiye'ye gelen Afganlar, Tokat, Kayseri, Hatay ve Gaziantep şehirlerine dağıtılmıştır. Ovacık'a yerleştirilen ve kendilerine "Afgan Türkü" diyen bu grup 1982'de Bakanlar Kurulu Kararı ve Birleşmiş Milletlerin katkısıyla Afganistan'dan getirilen 172 aileden oluşan 789 kişilik Özbek kökenli gruptur. Günümüzde Ovakent'te Özbeklere ait hane sayısı bin civarındadır. Bu gruptan seçili kırk yaş üstü kadın on ve kırk yaş üstü on beş erkeğe uygulanan derinlemesine görüşme tekniği sonucunda bazı bulgular elde edilmiştir.

Gerek okuma yazma bilmeyenlerin sayısının fazlalığı gerekse o dönemde lüks bir iletişim aracı olan televizyonun her evde yer bulamamasından mütevellit radyo dinlemenin oldukça dikkat çekici seviyede olduğu kaydedilmiştir.

Afganistan Özbeklerinin, Türkiye'ye gelmeden önce kendi ana vatanlarında ikamet ettikleri dönemde de okuma yazma oranının yok denecek düzeyde olduğu tespit edilmiş, derinlemesine görüşme tekniği uygulanan yirmi beş kişiden on bir kişinin ilk geldikleri zaman sadece Kur'an-ı Kerim okuyabildikleri kaydedilmiştir. Bu durumda Latin harfli Türkçe metinleri okumak uzun bir süreç gerektirdiğinden daha çok dinleme yoluyla yeni bir dil edimi süreci başlamıştır. Bu süreçte sosyal ortamlarda kendi ana dillerini kullanırken tekrar ana vatanlarına dönme istekleri olmadığından hedef dili bir en kısa sürede öğrenme faaliyetlerine başladıkları kaydedilmiştir. Bu süreçte özellikle 1982-2002 yılları arasında toplu şekilde radyo dinleme etkinlikleri yapılmıştır. SSCB savaşından ardından devam eden iç savaşın ayrıntılarını ancak TRT radyosunun haber yayınlarıyla takip edebildiklerinden yukarıda bahsedilen dikkat ve ilgi unsurunun katkısıyla Türkçe öğrenimi hız kazanmıştır. O dönemde kendi ana dillerinde bir yayına erişimleri mümkün olmadığından sadece radyo yoluyla bu edimi kazanabileceklerini fark etmişlerdir. 1994'te SSCB'den sonra Terör Örgütü Taliban'ın Pakistan desteğiyle 1996'da başkent Kabil'i ele geçirmesi; 2001'de ABD'nin Afganistan'a girmesi gibi haberlerin takibi yine toplu bir şekilde TRT'nin radyo yayınlarıyla yapılmıştır.

Maddi imkânların kısıtlı oluşundan her evde radyo olmaması, Türkçeyi yeni yeni öğrenenlerin radyo başında anlamadığı ifadeleri daha iyi bilenlere sorarak dil edimini hızlandırabilmesi sebebiyle özellikle haber saatlerinde topluca radyo dinleme faaliyetleri toplumda büyük bir önem arz etmiştir.

İlgi, istek ve ihtiyaç kapsamında değerlendirildiğinde özellikle haber yayınlarının bu örneklem grubunun ilgisini çektiği, istek ve ihtiyaçlarını büyük ölçüde karşıladığı saptanmıştır. Bu misyonun dışında radyo; yayın yaptığı ülkenin siyasal, ekonomik sosyal yapısından izler taşıdığından o ülkeye yani Türkiye'ye dair bakış açılarını, alışkanlıkları ve gelenekleri de yansıtmaktadır. Bu durum yabancıların Türkiye'deki yaşama uyum sağlamaları konusunda da yardımcı olduğu kaydedilmiştir.

Radyo yayınlarının kapsadıkları alana göre bir araştırma yapıldığında ise birinci örneklem grubu; daha anlaşılır, tane tane ve net konuşma tarzından dolayı haber yayınlarını ulusal yayından dinlemeyi tercih ederken kültür, sanat ve özellikle müzik programlarını daha çok yerel programlardan dinledikleri tespit edilmiştir. Özellikle yöre kültürünü yansıtması bakımından yerel radyoların müzik programlarının günlük yaşamda önemli bir yer tuttuğu kaydedilmiştir.

Program Türüne Göre	Dinlenme Oranı ٪ (Yüzdelik Dilim)	Hedef Kitleye Göre	Dinlenme Oranı ٪ (Yüzdelik Dilim)
Haber	54.6	Erkek	63.1
Eğitim	1.2	Kadın	14.6
Kültür	8.4	Çocuk	5
Sanat	2.6	Genç	46.2
Reklam	10	Yaşlı	25
Eğlence	28.2		
Müzik	42.5		

Tablo 1. Araştırmaya katılan bireylerin radyo yayını dinlemelerine ilişkin dağılımı

Çalışmada seçilen ikinci örneklem grubunu, radyonun özellikle günümüzde yabancıların Türkçe öğrenimine katkıda bulunup bulunamayacağını ortaya koymak amacıyla Mersin Üniversitesinde öğrenim gören 18- 21 yaş arası on iki kız, on sekiz erkek olmak üzere otuz yabancı öğrenci oluşturmaktadır. Çoğunluğu Suriye'den gelen bu öğrencilere uygulanan anket sonucunda radyo dinleme oranının birinci örneklem grubuna göre hayli düşük olduğu tespit edilmiştir. Günümüzde yeni iletişim teknolojilerinin sunduğu olanakların etkisiyle önemi azalan radyonun yerini televizyon, tablet ve telefonlar almıştır. Seçilen grubun yaş düzeyinin diğer gruba göre çok genç oluşu radyo dinleme tutumlarını etkilemiş olsa da en çok dinlenen program türünün müzik ve spor programları olduğu dikkat çekmiştir. Özellikle toplu taşıma araçlarında en çok müzik programlarını dinlemeyi tercih ederken kişisel radyolarında spor, özellikle de futbol programlarını dinlemeyi tercih ettikleri tespit edilmiştir. Oranı çok az da olsa kültür ve sanat programlarını dinleyenler çok uzun cümlelerden kaçınıldığı, anlaşılır ve akıcı bir üslubu olduğu için kamu hizmeti yayıncılığı politikasına sahip olan TRT yayınlarını dinlemeyi tercih ettiklerini belirtmiştir. Türkçe öğreniminde ise sözcük öğreniminden ziyade doğru telaffuz, tonlama gibi ses bilgisel öğrenmeler gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir.

Program Türüne Göre	Dinlenme Oranı ٪ (Yüzdelik Dilim)
Haber	0.6
Eğitim	4.2
Kültür	8.4
Sanat	2.6
Reklam	3.1
Eğlence	25.2
Müzik	75

Tablo 1. Araştırmaya katılan bireylerin radyo yayını dinlemelerine ilişkin dağılımı

Gelecekte hedef kitle göz önünde bulundurulduğunda özelikle yabancı dinleyicilerin de ilgi, istek ve ihtiyaçlarına dönük konulara daha fazla yer verildiğinde yeni iletişim teknolojileriyle yarışan radyo

sosyal yaşamda daha geniş bir yer edinebilecektir. Örneğin bölgenin tarım, eğitim, sağlık, kültür-sanat takvimine uygun olan konuların radyoda işlenmesi, o bölgede yaşayan yabancıların bu konular hakkında bilgi sahibi olmasına ve bölge yaşantısına ayak uydurmasına yardımcı olmasının haricinde dinleme becerisi sayesinde Türkçe öğrenimine de katkıda bulunacaktır.

6. Sonuç

Günümüzde yeni iletişim teknolojilerinin sunduğu olanakların etkisiyle önemi azalmış gibi görünse de radyo; eğitim, haber verme, eğlendirme, tanıtım gibi çeşitli işlevleri bulunan, okuma yazma gerektirmemesi, kolay ulaşılabilmesi, ekonomik oluşu gibi nedenlerle geçmişten bugüne etkisini devam ettiren bir kitle iletişim aracıdır (Ünal ve Şahin, 20018: 332). Radyo yayınları hedef kitlenin ilgi, istek ve ihtiyaçlarına cevap verdiği sürece dinleyicilerle sürekli etkileşim içerisinde olmuştur. Süreç içerisinde meydana gelen sosyal, siyasal ve kültürel değişimleri radyo kanalıyla takip etmişlerdir.

Radyo, sonsuz uyarlanabilir niteliktedir. Diğer ortamlara göre birtakım zorluklara sahip olsa da radyonun popülerliği, değişikliklere uyum gösterebilme yeteneğinden dolayı devam etmektedir. Radyonun uyum yeteneği, yalnızca teknolojik bakımdan çeşitli yayıncılık olanaklarından değil, aynı zamanda, farklı amaçlar için kullanılabilecek nitelikte olmasındandır. Radyo, çok sayıda küresel izler kitleden kapalı topluluklara kadar, insanlara ulaşmak için uygun bir araçtır (Fleming, 2002: 25-26). Bu açıdan bakıldığında ülkemizde bulunan yabancılar ve onların ilgi, istek, ihtiyaçları göz önüne alınarak programların içeriğinde yapılan küçük değişikliklerle radyo hem hedef kitlenin Türkçe öğrenimine katkıda bulunacak hem de Türk toplumunun yaşam, gelenek, görenek, duyuş, düşünüş ve alışkanlıklarına bir nebze de olsa daha kolay uyum sağlamalarına yardımcı olabilecektir.

Dünyada ana dili konuşuru sayısı bakımından beşinci sırada yer alan Türkçeyi öğrenmek isteyenlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Radyo yayınları da bu durumu dikkate alarak ve hedef kitlelerine her geçen gün sayısı artan yabancıları da ekleyerek onların ilgi, istek ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek programlar yaparak yabancı hedef kitlenin Türkçe öğrenimine katkıda bulunabileceklerdir.

KAYNAKLAR

Aziz, A. (2012). *Radyo yayıncılığı.* Ankara: Nobel Yayınevi.

Çakır, H. (2006). *Tüm yönleriyle radyo*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Demirel, Ö. (1999). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi, İstanbul: MEB Yay.*

Doğan, Y. ve Özçakmak, H. (2014). Dinleme becerisinin eğitimi üzerine yapılan lisansüstü tezlerin değerlendirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(2), 90-99.

Fleming, C. (2002). *The radio handbook,* 2nd Ed., Routledge, London,

Göka, Ş., Türkmen A., Yürümez, T. (2012). *Radyo olmalı.* Ankara: Orient Yayınları.

Güneş, F. (2013). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller.* Ankara: PegemA Yayınları

Güven, H. (2016). *Radyo program yapımı ve radyo yayıncılığı*. Ankara: İmaj Yayıncılık.

Kaye, M. ve Popperwell, A. (1995). *Radyo dersleri.* T. Eryılmaz (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kocabaşoğlu, U. (1980). *Şirket telsizinden devlet radyosuna.* Ankara: SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi.

Kuruoğlu, H. (2006). *Radyoda yayın yapım ve türler.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

MEB, (2009). İlköğretim Türkçe (1-5. Sınıflar) öğretim programı. Ankara: MEB Yayıncılık

Melanlıoğlu, D. (2015). Yabancı öğreniciler için dinleme becerisine yönelik üstbilişsel dereceli puanlama anahtarı. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDER)* ÖS-II: 391-404, 2015.

Oxford, R. L. (1993). Research update on teaching L2 listening. System, 21 (2), 205-211.

Özakman, T. (1969). *Radyo notları.* Ankara: TRT Yayınları.

Rankin, P. T. (1928). The importance of listening ability. The English Journal, 17(8), 623-630.

Richard, J. C. (1983). Listening comprehension: Approach, design, procedure. TESOL Quarterly, 17 (2), 219-240.

Şahin, M. (2017). Bölge radyosunun yapısı ve işlevleri: TRT Çukurova Radyosu örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Mersin: Mersin Üniversitesi SBE.

Taşer, S. (2012). *Konuşma eğitimi,* İstanbul: Pegasus Yayınevi.

Tekinalp, Ş.(2003). *Camera Obscuradan Synopticon'a radyo ve televizyon.* İstanbul: Der Yayınevi.

Tekinalp, Ş.(2011). *Karşılaştırmalı radyo televizyon*. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Ünal, R. ve Şahin, M. (2018). Türkiye'de bölge radyoculuğu deneyimi: TRT Çukurova Radyosu örneği. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2018, 29, 332-352.

Yalçın, A. (2002). *Türkçe öğretim yöntemleri-yeni yaklaşımlar.* Ankara: Akçağ Basım Yayım.

ULUSLARARASI İKTİSADİ AKTÖRLER OLARAK MÜLTECİLER: SURİYELİ MÜLTECİ GİRİŞİMCİLERİN DAVRANIŞI ÜZERİNE BİR ALAN ÇALIŞMASI

Dr.Öğr.Üyesi Müslüm Basılgan

Uludağ Üniversitesi İnegöl İşletme Fakültesi

Uluslararası işletmecilik ve Ticaret Bölümü

muslumbasilgan@uludag.edu.tr

Özet

Uluslararası faktör hareketliliğin kaynaklarından biri olan göçler günümüz küresel dünyasında, malların, hizmetlerin, fikirlerin ve sermayenin uluslararası hareketine ek olarak önemli bir seviyeye ulaşmış durumdadır. Bu göçlerin insani, hukuki ve politik boyutu yanında ekonomik yanı da bulunmaktadır. Göçler zamanla gittikleri ülkelerin ekonomik sistemin bir parçası haline gelmekte ve ekonomisi üzerinde önemli etkilere sahip olmaktadır. Bu çalışmanın amacı da uluslararası faktör hareketliliği bağlamında Türkiye'de iş kuran Suriyeli mültecilerin ekonomik davranışlarını ortaya koymaktır. Çalışmanın sonucunda Suriyeli mültecilerin kendi işini kurmaya iten temel faktörün ücretli bir iş bulamamaları olduğu, müşterilerinin büyük kısmının Suriyeli oldukları, iş kurmada karşılaştıkları en önemli problemin belediyeden iş yeri ruhsatı almada yaşadıkları, istihdam açısından genellikle şahıs işletmeleri olduğu, ihracat yapma oranlarının düşük olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Göç, faktör hareketliliği, ikame-tamamlayıcılık, Suriyeli Mülteciler.

REFUGEES AS INTERNATIONAL ECONOMIC ACTORS: A FIELD STUDY ON THE BEHAVIOR OF SYRIAN REFUGEE ENTREPRENEURS

Abstract

Migrations, one of the sources of international factor mobility, have reached an important level in today's global world in addition to the international movement of goods, services, ideas and capital. Migrations have a human, legal and political dimension as well as an economic dimension.In time, migrations become a part of the economic system of the countries they go to and have significant effects on their economy. The aim of this study is to determine the economic behavior of Syrian refugees established a business in Turkey in the context of international factor mobility. As a result of the study, it is seen that the main factor that pushes Syrian refugees to start their own businesses is that they cannot find a paid job, the majority of their customers are Syrians, and the most important problem they face in establishing a business is that they are experienced in obtaining business license from the municipality, they have low employment rates and the export rates.

Keywords: Migration, factor mobility, substitution-complementarity, Syrian Refugees.

1.Giriş

Günümüz uluslararası ekonomik sistemin önemli bir unsuru uluslararası faktör hareketliliğidir. Bu faktör hareketliliğinin de önemli bir biçimi uluslararası göçlerdir. Klasik uluslararası ticaret teorilerinde uluslararası göçlerin etkisi analize dahil edilmemiştir. Bu açıdan klasik uluslararası ticaret modelleri faktör hareketliliği mümkün olmadığı zaman ulusal kazançların mal ve hizmet ticareti yoluyla nasıl ortaya çıkabileceğini göstermektedir (Falade– Obalade, 2012). Ricardo tarafından geliştirilen ve iki mal ve iki ülke temelli nisbi karşılaştırmalı üstünlükler teorisinde emek faktörü uluslararası düzeyde hareketsiz olarak kabul edilmişti. Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler yaklaşımı şu ana kadar uluslararası ekonominin ve entegrasyon ekonomisinin temel taşı olan Heckscher-Ohlin-Samuelson (H-O-S) teoremi tarafından sürdürüldü. H-O-S temelli faktör fiyatları eşitliği teoremi ticaretin yeterli bir ekonomik entegrasyon biçimi olduğundan ve ücret seviyelerinin eşitlenmesini garanti ettiğinden uluslararası faktör hareketliliğine gerek olmadığını belirtmektedir (Bkz. (Ertürk, 2016; Reinert, 2012a; Salvatore, 2013; Tassinopoulos et al., 1998); (Mosk, 2005). Fakat çok sayıda ticari ortak, çok sayıda ticari ürün ve birçok üretim faktörünün olduğu bir dünyada, faktör fiyat eşitliği teorisinin çıkarımları da geçerliliğini yitirmektedir. Farklı talep yapıları ve zevklerin veya değişen üretim fonksiyonlarının olduğu bir dünyada ekonomik entegrasyondan elde edilen potansiyel verimlilik kazanımlarının tam olarak gerçekleşmesi zor olduğundan ülke dışı faktör hareketliliğinin de dikkate alınması gereklidir (Tassinopoulos et al., 1998).

Ülkeler arasındaki faktör hareketliliği bir işçinin bir ülkeden başka bir ülkeye çalışmak için gitmesi şeklinde olabileceği gibi savaş, doğal felaketler gibi istenmeyen durumlarda meydana gelen göçlerle de olmaktadır. Aslında göç, on dokuzuncu yüzyılın son kısmında ve yirminci yüzyılın başlarında küreselleşmenin ana motoruydu; günümüzde bu önem sürmektedir (Falade– Obalade, 2012). Ekonomik ve siyasal nedenlerle dünyadaki göçmen sayısı son elli yılda yaklaşık 4 kat artmıştır. Uluslararası göçmenlerin sayısı 1960 yıllında 93 Milyon iken (Anukoonwattaka & Heal, 2014) bu rakam 2013 yıllında yaklaşık 232 milyona ulaşmıştır (Alonso, 2015). Bu göçlerin son yıllarda artmasında özellikle savaş, çatışma, siyasal baskıdan vb. kaçan mülteciler oluşturmaktadır. Dünya genelinde zorla yerinden edilmiş kişilerin sayısı, 2014 sonunda geçtiğimiz 70 yıldaki en yüksek sayı olan yaklaşık 60 milyona ulaştı. Bunların arasında, 2013'ün sonundan bu yana yüzde 25'lik bir artış ile 14.4 milyon mülteci vardı. Bu ani artış, Afrika ve Balkanlar dahil olsa da, çoğunlukla Suriye'deki savaş ve Orta Doğu'daki huzursuzluktan kaynaklanmıştır (Aiyar et al., 2016).

Bu nedenle göçler sadece üretim faktörleri olarak insanları değil hakları, motivasyonları ve kişisel planları olan sosyal ajanlar olarak insanları da içermektedir. Tüm bunlar bize göçün dünya ekonomisinin önemli bir bileşeni olduğunu göstermektedir (Reinert, 2012b).

Uluslararası göçlerin önemli sayıya ulaşması bu göçlerin ülkelerin ekonomisi üzerindeki etkisine yönelik çalışmaları da artırmıştır. Bu çalışmalarda en önemli bulgulardan biri mültecilerin yerlilere kıyasla girişimci olma ve daha yüksek oranda başarılı iş girişimlerini sergileme olasılıklarının daha yüksek olduğudur ((Borjas, 1994); (Chmura Economics and Analytics, 2013; Glinka & Brzozowska, 2015; Krotz et al., 2003; Magnus, 2002). Literatür ayrıca, genel olarak göçmenlerin yerlilerden iş almadıklarını ve yetenekli göç çeşitliliğini karşılayan ulusların gelirlerini ve üretkenliklerini artırdığını (Chmura Economics and Analytics, 2013), göçmen girişimcilerin geldikleri ülkedeki bağlantıları kullanarak yerli girişimcilere göre daha fazla ihracat yapma eğiliminde olduklarını ve bu sayede ev sahibi ülkede ihracatı artırdıklarını (Corrie & Radosevich, 2013), ekonominin teknoloji ve mühendislik sektörlerine, özellikle ABD'nin Silikon Vadisi'ndeki, önemli katkıları olduğunu (Saxenian, 2002) desteklemektedir. Yerel düzeyde mülteciler, yeni satın alma güçleriyle mal ve hizmetlere olan talebi

arttırmakta ve özellikle azalan bir nüfusa sahip olan topluluklarda ekonomiyi canlandırmaktadır (Chmura Economics and Analytics, 2013). Göçler aynı zamanda önemli zorluklar da getirmektedir. Göçmenlerin emek piyasasında düşük ücretler ile sömürülmeleri ve bu konuda insan hakları ihlalleri söz konusu olabilmektedir. Düşük ücretler üstelik işsizliği artırabilmekte ve bu yerli işgücünün tepkisine yol açabilmektedir (Faini Riccardo, De Melo, Jaime & Zimmermann, 1999). Göçler üstelik menşe ülkeleri önemli becerilerden mahrum bırakabilmektedir ((Koser, 2007)). Göç, iyi yönetilmediği zaman, sosyal gerilimleri artırabildiği gibi hedef ülkelerdeki kamu hizmetlerine olan talebi de artırabilmektedir (Anukoonwattaka & Heal, 2014). Bütün bu nedenlerden ve daha fazlasından dolayı göç önemlidir.

Uluslararası göç hareketleri bireylerin göç etme niyetlerinden politik açılara kadar değişen yönlere göre farklı şekilde sınıflandırılsa da (göçmen, sığınmacı, mülteci (sınıflandırma için bkz (Tassinopoulos et al., 1998); (Beath et al.) bu çalışmada tüm bu kavramlar uluslararası faktör hareketleri bağlamında *insanların hareketi* olarak ele alınacaktır.

Buradan hareketle uluslararası göçün bir boyutu olan mülteci girişimcilik konusu ele alınacaktır. Bu kapsamda temel araştırma soruları şu şekildedir: Çeşitli nedenlerle bir ülkede başka bir ülkeye göç edenlerin ev sahibi ülkenin ekonomisi üzerindeki olası etkileri nelerdir ? Göçmenlerin ev sahibi ülkedeki dış ticaret üzerindeki etkisi nelerdir ? Göçlerle ticaret arasındaki ikame-tamamlayıcılık ilişkisinin boyutu nedir ? Mülteci girişimcilerin iş kurma ve büyütme davranışları nasıldır ?

Bu amaçla ilk olarak literatür temelinde uluslararası göçlerin ülkelerin ekonomisi üzerindeki etkileri verilecektir. Daha sonra mülteci girişimcilerin ev sahibi ülkenin ekonomisi üzerinde etkisi olabilecek iş yapma davranışlarını ortaya koymak amacıyla yapılan alan çalışmasının sonuçları verilecektir.

2.Faktör Hareketliliği Olarak Uluslararası Göçlerin Ülke Ekonomileri Üzerindeki Etkileri: Literatür Taraması

Mülteci hareketlerinin sonuçlarıyla ilgili, mültecilerin psikolojik etkilerinden mülteci kamplarının çevresel etkilerine ve mülteciler arasında HIV / AIDS'in yaygınlığına kadar uzanan oldukça geniş bir akademik literatür bulunmaktadır (Koser, 2007). Fakat göçlerin ev sahibi ülkenin ekonomik etkisi konusundaki genel tartışmada iki husus özellikle dikkat çekmektedir: 1.Göçlerin ev sahibi ülkenin istihdam piyasası üzerindeki etkileri, 2.Göçlerin uluslararası ticaret üzerine etkileri ve bu kapsamda ticaret ve faktör mobilitesi arasında ikame ya da tamamlayıcılık ilişkisinin varlığı. Aşağıda literatür tartışması bu bağlamada verilecektir.

2.1.Göçlerin İstihdam Piyasası Üzerindeki Etkileri

Göç hareketlerinin istihdam piyasasındaki etkileri iki açıdan ele alınabilir: Göçlerin ev sahibi ülkedeki çalışanların ücretleri üzerindeki etkileri ve göç edenlerin girişimcilik potansiyelleri ile iş yaratma kapasiteleri.

2.1.1.Göçlerin Ev Sahibi Ülkedeki Çalışanların Ücretleri Üzerindeki Etkileri

Göçlerin ekonomik etkileri konusundaki tartışmada öne çıkan konu göçmenlerin ev sahibi ülkedeki ücret seviyeleri üzerindeki etkisidir. Avrupa'da ve diğer gelişmiş ekonomilerde, göçmenler, ortalama olarak, yerlilere oranla daha düşük ücretlere sahiptirler (Aiyar et al., 2016). Özellikle "3D işler" (dirty, dangerous, or difficult) olarak tarif edilen kirli, tehlikeli veya zor işlerde daha fazla iş imkanı bulan

göçmenler daha düşük ücretlere razı olmaktadırlar. Bu işgücü piyasalarının bölünmesi şeklinde gelişmiş ekonomilerin bir özelliği haline gelmiş bulunmaktadır. Bu bölünme bu işlerin düşük maaşlı, az güvenlikli ve düşük statülü olmaları nedeniyle yerli işçiler tarafından tercih edilmemesi ile ortaya çıkmaktadır. Genellikle bu sektörlerde çalışan göçmenler kaçak veya düzensiz bir statüye sahiptirler ve bu nedenle diğerlerinden çok daha düşük ücretler ve güvensiz koşullarda çalışmaya isteklidirler (Koser, 2007). Önceki araştırmalar, gelişmiş sanayileşmiş ülkelerde yerleştirilen mültecilerin, yerleşik nüfusa göre çok daha yüksek işsizlik oranlarına sahip olduğunu ve istihdam edilmeleri sürecinde uzun süre işsizlik, daha önceki mesleki statülerinin büyük ölçüde kaybı ve ana toplumdan izolasyon gibi sosyal dışlanma biçimlerine maruz kalma ihtimalinin yüksek olduğunu göstermiştir (Peisker, 2009). Bunun göçmenlere dayattığı sonuç düşük ücrete çalışma mecburiyetidir. ABD üzerine yapılan bir çalışmada yabancı işçilerin arzındaki yüzde 10'luk bir artışın ABD'li çalışanların ücretinin yüzde 3 ya da 4 oranında azalttığını ortaya koydu (Salvatore, 2013).

Bu açıdan göçlere maruz kalan ülkelerin en büyük korkulardan biri göçmenlerin yerlilerden işlerini almasıdır (Koser, 2007). Bu nedenle ülkelerdeki emek akışı nedeniyle yabancı işçilerin yerlilerden işlerini alması nedeniyle ev sahibi ülke vatandaşları arasında işsizlik riski her zaman büyük bir endişe kaynağı olmaya devam etmektedir (Falade– Obalade, 2012).

Bununla birlikte, yapılan çalışmalar bu korkuların büyük ölçüde yanlış olduğunu göstermektedir. Çalışmaların çoğu, göçün ücretler ve alıcı işgücü piyasalarındaki istihdam üzerindeki etkilerinin küçük veya önemsiz olduğuna dair kanıtlar ortaya koymuştur (Okkerse, 2008(Anukoonwattaka & Heal, 2014). Üstelik iş konusunda göçmenlerle doğrudan rekabet halinde olan çalışanlar için olumsuz etkilerin hissedilmesi daha muhtemel olsa da bu etkinin, göçmenler nedeniyle ev sahibi ülke firmalarının daha yüksek karlar elde etme imkanına kavuşması nedeniyle, iş konusunda göçmenlerle rekabet halinde olmayan kesimlerin ücretleri üzerindeki olumlu etkileriyle telafi edilebilmesidir (Koser, 2007). Ücret ve istihdam boşlukları, göçmenlerin ev sahibi ülkeye ulaşmasından hemen sonraki yıllarda özellikle belirgin olsa da göçmenlerin dil becerilerini geliştirmeleri veya daha ilgili iş deneyimleri edinmeleri sonucunda ev sahibi ülkede harcanan zamanla azalmaktadır (Aiyar et al., 2016). Orta vadede, göçmenlerin başarılı ve zamanında işgücü piyasasına entegrasyonu işsizlik seviyelerini azaltabilmektedir. Göçmenler, yerlilerin çalışmak istemeyeceği sektörlerdeki işleri üstlenerek ve ekonomik fırsatlardaki bölgesel farklılıklara karşı daha esnek olmak suretiyle, işgücü piyasasının bölgesel farklılıklara veya bölgesel şoklara uyum kapasitesini artırabilmektedir (European Commission, 2016). OECD tarafından yapılan araştırmalar, göç ve emek hareketliliğinin emek piyasası koşullarındaki değişikliklere uyum sağlamanın önemini vurgulamaktadır (European Commission, 2016). Mayda vd. (2017) işgücü piyasaları üzerindeki uzun vadeli etkiyi incelemiş ve 1980-2010 döneminde mültecilerin ABD işgücü piyasaları üzerinde uzun vadeli olumsuz bir etkisinin olmadığını tespit etmişlerdir. Suriyeli mültecilerin Ürdün ekonomisi üzerindeki etkisine yönelik bir çalışmada Suriyeli mültecilerin Ürdünlülerden değil, Ürdün'deki inşaat, tarım ve perakende sektöründeki düşük vasıflı göçmenlerden iş alma eğiliminde olduklarını gösterdi (Miller, 2018). Standart ticaret teorileri tarafından getirilen açıklama ise uyumun ücret marjından ziyade çıktı marjında gerçekleşmesidir: Çıktı bileşimi emek arzındaki bir artış şeklinde bir donanım şokuna karşılık olarak değişebilmektedir. Bu durumda faktör fiyatları değişmeyecektir (Anukoonwattaka & Heal, 2014).

2.1.2. Göçmenlerin Girişimcilik Potansiyelleri İle İş Yaratma Kapasiteleri

Literatürde önemli bir bulgu göçmenlerin/mültecilerin girişimci olma olasılıklarının yerlilere göre daha yüksek olduğudur. (Chmura Economics and Analytics, 2013; Corrie & Radosevich, 2013; Mayda et al., 2017; OECD, 2010). Bugün ABD'deki küçük işletme sahiplerinin yaklaşık yüzde 18'i göçmenlerden oluşurken 1990-2010 yılları arasında küçük işletme sayısındaki büyümenin yüzde otuzu göçmen girişimciler tarafından sağlanmıştır (Corrie & Radosevich, 2013). Bu veriler Kanada, Danimarka, Finlandiya, İspanya, İrlanda ve Birleşik Krallık gibi diğer bir çok gelişmiş ülke için de geçerlidir (Koser, 2007).

Kendi işini kurmanın göçmenler arasında yaygınlığı konusunda çeşitli açıklamalar getirilebilir. İlk olarak göç etmenin doğasına uygun olarak göçmenler daha dinamik olabilmekte ve bu açıdan risk almada daha istekli olabilmektedirler (Koser, 2007). İkinci olarak özellikle düşük vasıflı göçmenler için diğer istihdam olanaklarının eksikliği girişimcilik faaliyetini tetikleyebilmektedir. Yukarıda belirtildiği üzere göçmenler başta dil problemleri, yerel bağlantı eksiklikleri, yerli işverenlerin yabancı çalıştırmadaki isteksizliği gibi faktörler nedeniyle tipik olarak yerlilere göre daha düşük istihdam oranlarına sahiptirler ve daha düşük ücretler almaktadırlar. Girişimcilik bu engelleri aşmada onlara yardım etmektedir. Üçüncü olarak, özellikle mültecilerin kendileri gittikleri ülkelere finansal varlıklarıyla gitmekte ve bu kişisel veya aile tasarrufu onların işlerini kurmada önemli bir başlangıç sermayesi olarak işlev görmektedir. Üstelik göçmenler ve mültecilerin, işlerini kendi ülkelerinde bulunabilecek olan aile / arkadaşlardan yapılan iş yatırımları ile finanse etme olasılıkları daha yüksektir (Mayda et al., 2017). Çalışmalar göçmenlerin kurduğu işletmelerin göçmen olmayan işletmelere göre daha yüksek başlangıç sermayesi düzeyleriyle başladıklarını göstermektedir. Örneğin ABD'de 2007 yıllında göçmenlerin sahip olduğu firmaların yaklaşık yüzde 20'si 50.000 dolar veya daha fazla finansal sermaye ile başlarken bu oran göçmen olmayan şirketlerde yüzde 15,9 çıkmıştır (Fairlie, 2012). Son olarak etnik girişimcilik kavramında kendini bulan göçmenlerin menşe topluluklarına yönelik ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesine yönelik çabalarıdır (Koser, 2007). Bu açıdan bağlı bir sosyal ağa sahip olma göçmenleri girişimciliğe teşvik etmektedir. Bu ağlar, iş kurmada ve sürdürmede oldukça önemli olan, sermaye, destek, bilgi ve tedarik veya müşteri tabanı sağlayarak girişimcilik faaliyetlerini kolaylaştırmaktadır (OECD, 2010).

Ülkelere göre değişmekle birlikte sektör açısından göçmen girişimcilerin daha çok gıda üretimi, taşımacılık, eğlence ve konaklama, inşaat, para transferi ve seyahat hizmetleri alanlarında yoğunlaştıkları görülmektedir (Hohn, 2012; Jennings et al., 2010). Örneğin ABD Minesota'da eğlence ve konaklama endüstrisindeki tüm küçük işletme sahiplerinin % 28'i, taksi sahiplerinin % 65'i, kuru temizleme ve çamaşırhane işletmelerinin % 54'ü, benzin istasyonu sahiplerinin % 53'ü ve bakkal sahiplerinin % 49'u göçmenler oluşturmaktadır (Corrie & Radosevich, 2013).

Bu sektörlerde faaliyete bulunan göçmen firmaların büyük kısmının herhangi bir çalışan istihdam etmedikleri ve istihdam ettikleri kişi sayısının da yerli firmalarınkinden daha az olduğu görülmektedir. Örneğin ABD'de göçmen firmaların sadece yüzde 4,6'sı 10 veya daha fazla çalışanı bulunurken göçmen olmayan firmalarda bu oran yüzde 5,8 bulunmuştur (Fairlie, 2012). OECD ülkeleri üzerine yapılan başka bir çalışmada OECD ülkelerinde, göçmen girişimcilerin % 50 ila % 75'i sadece kendilerini istihdam ettiği diğer bir ifadeyle şahıs işletmeleri şeklinde olduğu görülmüştür. Bu çalışmada üstelik göçmen girişimcilerin % 25 ila% 50'si kendilerine ek olarak başka kişileri de istihdam etse de bunların çoğunun çalıştırdığı kişi sayısının on kişiden az olduğu tespit edilmiştir (Desiderio & Domènech, 2011).

Göçmen girişimcilerin çalıştırdıkları kişi sayısının düşük olmasına karşın göçmen girişimciliğinin işgücü piyasasında ortalama olarak önemli engellerle karşı karşıya olan, dolayısıyla sürekli yüksek işsizlik oranlarına sahip, nüfus kategorisinin üyelerine iş ve gelir sağlamaları (Rath & Kloosterman, 2000) ve gelişmemiş mahallelerde yaşam kalitesini büyük ölçüde artırması (OECD, 2010) önemli bir katkı olarak görülmektedir.

2.2. Göçmen Girişimcilerin Dış Ticaret Üzerine Etkileri ve Göç ve Ticaret Arasındaki İkame-Tamamlayıcılık İlişkisi

Literatürde göçlerin ev sahibi ülkenin ekonomisine etkisi konusunda diğer önemli bir konu göçmenlerin ev sahibi ülkenin dış ticaretine olan etkisine ve bu bağlamda göç ve ticaret arasındaki ikame-tamamlayıcılık ilişkisinin varlığına yöneliktir. Bu konuda önemli bir bulgu göçmenlerin sahip olduğu işletmelerin göçmen olmayanlara göre daha fazla ihracat eğilimli olduğudur (Desiderio & Domènech, 2011; Fairlie, 2012). Örneğin önemli bir göçmen nüfusa sahip ABD'de 2007 yıllında göçmen firmalar arasında ihracat yapma oranı yüzde 7,1 iken göçmen olmayan firmalarda bu oran sadece yüzde 4,4 bulunmuştur (Corrie & Radosevich, 2013; Fairlie, 2012). İsveç'te, göçmenlerin kurduğu firmaların % 22'si mal ve hizmetlerini ihracat için hedeflerken yerli firmalar için bu oran % 15 tespit edilmiştir (Swedish Agency for Economic and Regional Growth, 2007).

Mayda vd. (2017), 1990-2015 yılları arasında ABD'ye gelen mültecilerin gelişiyle uluslararası ticaret akışları arasındaki bağlantıyı ortaya koymak amacıyla bir çalışma yaptılar. Çalışmada ABD'ye yerleştirilen mültecilerin yerleştirildiği ABD eyaletinden kendi ana ülkesine ihracatı önemli ölçüde artırdığı sonucuna ulaşıldı. Gould (1994) geliştirdiği bir model temelinde göçmenler tarafından sağlanan dış piyasa bilgilerinin sunulmasıyla azalan endojen işlem maliyetleri sonucunda göçmenlerin ana ve ev sahibi ülkeler arasındaki ikili ticaret akışını arttırma potansiyelini inceledi. Elde edilen ampirik sonuçlar, göçmen bilgisinin ABD ikili ticaret akışını belirlemede önemli bir rol oynadığını ve ihracatın ithalata göre göçmen bağlantılarından daha fazla etkilendiğini gösterdi. Çalışmada ayrıca göçmen bilgisinin etkilerinin üretim mallarının ihracatına ve ithalatına kıyasla tüketim mamul mallarının ihracatında ve ithalatında daha güçlü olduğu görüldü. Steingress (2015), Orta Amerika göçmenlerinin Mitch kasırgasından sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne olan büyük akışına dayalı olarak yaptığı çalışmada göçün ticaret üzerinde güçlü bir olumlu etkisi olduğunu gösterdi. Çalışmada göçmenlerdeki yüzde 10'luk bir artışın ticareti yüzde 1,5 ila 1,8 oranında artırdığı sonucuna ulaşıldı. Parsons ve Vézina (2018) 1975-1994 yılları arasında ABD'ye gelen yaklaşık 1,4 milyon Vietnamlı mültecinin 1995-2010 döneminde ABD'nin Vietnam'a olan ihracatı üzerindeki etkisini test etti. Çalışmada Vietnamlı göçün "pozitif bir diaspora dışsallığı" yaratarak ABD'nin Vietnam'a yapılan ihracatı üzerinde güçlü bir ticareti artırıcı etkisine ulaştı. Çalışmada Vietnam'ın ABD'ye göçünün iki katına çıkmasının 1995 yıllında ABD ihracatında% 45 ile% 138 arasında bir artışa yol açtığını ve ihracat büyümesini 1995'ten 2010'a yaklaşık % 8 artırdığını gösterdi. Cohen (2017) çalışmasında firmaların dış pazarlara erişimde kullanabilecekleri "yerel yerleşik ağlar"ın etkisini inceledi. Bu amaçla yerel sakinlerin kendi ana ülkelerine bağlarının bu bölgelerdeki firmalar için önemli ikili ülke bağları oluşturmada bir rol oynayıp oynamadığını araştırmak için ABD metropolitan istatistik alanlarına dayalı etnik nüfus değişimlerinden yararlandı. Çalışmada firmaların daha güçlü bilgi bağlantılarına sahip oldukları ülkelere daha fazla ihracat (ithalat) yaptığına yönelik kanıtlar elde edildi. Çalışmada tam olarak Bağlı Nüfus değişkeninde bir standart sapma artışının firmanın bir ülkeye ihraç (ülkeden ithalatı) ettiği miktarı % 63 (% 60) artırdığı sonucu çıktı (Cohen et al., 2017).

Göçmenlerin kurduğu firmaların ihracat eğilimlerinin daha yüksek olmasının en önemli nedenlerinden biri göçmenlerin sahip olduğu sosyal ağlarının iş ilişkilerini geliştirmesi ve ticareti teşvik etmesidir (OECD, 2010). Göçmenlerin sahip olduğu şirketler, kendi ülkelerindeki iş ağları, benzer dilleri ve kültürel bağları nedeniyle daha yüksek ihracat seviyelerine sahip olabilmektedir (Fairlie, 2012). Göçmen girişimciler genellikle kendi ülkelerinden belirli bir ticaret hakkında bilgiye sahip olarak gelmektedirler (Hohn, 2012; Wong et al., 2011). Göçmenler üstelik iletişim ağlarını ve ülkelerinin pazarlarıyla ilgili bilgilerini kullanarak (Desiderio & Domènech, 2011) ve kendi bağlantıları ile ticaret sözleşmeleri müzakerelerinin güvenliği sağlayarak (Gould, 1994) menşe ülkeleriyle ticarette işlem maliyetlerini düşürebilmektedirler. Göçmenlerin sahip olduğu işletmelerin çoğunluğu uluslararası bağlantılara dayanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Latin Amerika girişimciliği üzerine yapılan bir araştırma, incelenen topluluklardaki işletmelerin üçte ikisinin hayatta kalmak ya da işini büyütmek için uluslararası bağlarına güvendiğini ortaya koydu. Çalışmalar Çin, Hint ve Kore göçmen topluluklarında da benzer sonuçlar buldu (Portes & Yiu, 2013). Daha geniş bir perspektiften göçmenler, aynı zamanda menşe ülkelerinde kullanılan üretim teknikleri konusunda da bilgi sahibi olabilmektedirler, bu da endüstrilerin varış ülkelerindeki karşılaştırmalı avantajlarını artırabilmektedir (Steingress, 2015). Bu nedenle küreselleşme ve dış pazarlardan yararlanma söz konusu olduğunda, göçmenlik bir avantaja dönüşebilmektedir. KOBİ'lerin uluslararasılaşmasının önündeki engellerin yeterli sermayeye erişim, yabancı iş fırsatları konusunda bilinç eksikliği, dış pazarlarla ilgili sınırlı bilgi, az sayıda yabancı temas ve yabancı müşterilerle iletişim kurabilme olduğu göz önüne alındığında göçmenlerin ülkeleriyle olan en az bir dış pazarla iletişime sahip olması (OECD, 2010), kendi ülkelerinin dili, yönetmelikleri, pazar fırsatları ve resmi olmayan kurumları hakkındaki bilgileri sayesinde bu engellerin çoğunun üstesinden gelmesi daha mümkün olmaktadır (Parsons & Vézina, 2018).

Bu noktada önemli bir soru göç ve ticaret arasındaki ilişkinin ikame mi tamamlayıcılık mı olduğudur. Bu sorunun cevabını ortaya koymak sonuçlarının farklı olması itibariyle önemlidir. Göç ve ticaret arasında ikame ilişkisinin varlığı artan ticaret hacimlerinin göç baskısını azaltabileceği anlamına gelmektedir. Tamamlayıcılık ilişkisinin varlığı durumunda ise göç, genel olarak gelirleri ve GSYİH'yi artırarak ya da belirli ağ ve diaspora etkileri ile ticari mal ve hizmetlere olan talebi artırma eğiliminde olması beklenmektedir (Anukoonwattaka & Heal, 2014).

Uluslararası faktör mobilitesinin etkileri bazı ticari modeller bağlamında ele alınmıştır. Mundell (1957), *American Economic Review*'deki ünlü "Uluslararası Ticaret ve Faktör Hareketliliği" makalesinde uluslararası ticaretin ve faktör hareketliliği arasındaki ikame ilişkisinin varlığını göstermiştir. H-O modelinde ülkeler arasındaki ticaret faktör donanımındaki farklılıklara dayalı olarak gerçekleşmektedir. Faktör hareketliliği bu farklılığı azaltarak ticaretin kaynağını da ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle klasik uluslararası ticaret modellerinde ticaret ve faktör hareketleri arasında ikame ilişkisinin varlığı kabul edilmektedir. Bu durumda iki faktörlü, iki mallı, ve aynı teknolojiye sahip iki ülkeli standart bir uluslararası ticaret modelinde eğer emek faktörü emek-bol bir ülkeden göç ederse ihraç edilebilir malın üretimi düşecek ve ithal edilebilir sektörün çıktısı, geleneksel Rybczynski hatı boyunca, artacaktır. Her iki durumda da ticaret düşecektir. Benzer şekilde, emek faktörü açısında kıt olan bir ülkede, emeğin göç etmesi, emek yoğun ithal edilebilir malın üretimini artıracak ve ihraç edilebilir malın çıktısında düşüşe ve dolayısıyla ticarette bir azalmaya yol açacaktır (Faini Riccardo, De Melo, Jaime & Zimmermann, 1999)

Daha sonra yapılan teorik çalışmalar ise standart H-O-S varsayımlarından sapan modellerin faktör ticareti ile mal ticareti arasında ikame edilebilirlik yerine tamamlayıcılıkla sonuçlanabileceğini

göstermiştir (Goldberg & Klein, 1999). Bunun da bazı mantıklı nedenleri bulunmaktadır. Her şeyden önce göç aslında artan ticaret akışını teşvik edebilmektedir. Emek göçünün diğer üretim faktörlerini tamamlaması durumunda üretimi ve dolayısıyla ticareti kolaylaştırıcı etkisi olacaktır. İkinci olarak göçle birlikte gelen emeğin yerel işgücünü tamamlayarak ekonomik büyümeye ve dolayısıyla ithalat artışına yol açarak ticareti artırabilmektedir (Corrie & Radosevich, 2013). Üçüncü olarak yukarıda belirtildiği üzere göçmenler anavatanlarıyla olan bağlantılarını sürdürmektedirler. Bu bağlar bilgi eksikliği gibi ticari işlem maliyetlerini azaltabilmekte ve menşe ülkeleri ile ev sahibi ülke arasındaki iki yönlü ticareti kolaylaştırabilmektedir (Anukoonwattaka & Heal, 2014).

Bu nedenle göç her koşulda ticaret veya dış kaynak (outsourcing) kullanımı için bir alternatif olarak görülmemelidir. Standart ticaret teorilerinin katı varsayımlarından bazılarını gevşetmek, ticaret ve göç arasındaki tamamlayıcılık olasılığını da artıracaktır. Ticaretin uluslararası faktör hareketliliği ile birlikte artması durumunda ticaret ve faktör akışlarının (emek ve sermaye) tamamlayıcı olduğu düşünülebilir (Markusen, 1983). Her ikisi de (1996), endüstri içi ticaret ve ölçek ekonomilerindeki uluslararası farklılıklara dayalı ticaretin göçü tamamlaması gerektiğini göstermektedir.

Anukoonwattaka ve Heal'e göre (2014) tamamlayıcılık ilişkisinin varlığı ticari engellerde daha fazla azalmanın mümkün olmaması durumunda, göçü serbestleştirmenin potansiyel olarak iki ortak arasındaki ticaret ve refah düzeylerini artırabilecektir. Çünkü ikame edilebilirliği varsaymak, ülkelerin malları kabul etmekle insanları kabul etmek arasında bir seçeneğe sahip oldukları anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, ilişki tamamlayıcıysa ve ticari engellerde daha fazla azalma mümkün değilse, o zaman göçü serbestleştirmek potansiyel olarak iki ortak arasındaki ticaret ve refah düzeylerini artırabilmektedir.

3. Suriyeli Mülteci Girişimciler Üzerine Bir Alan Çalışması

3.1. Suriyeli Göçmenlerin İller Bazında Dağılımı

2019 Kasım ayı itibariyle Türkiye'de kayıt altına alınan toplam Suriyeli mültecilerin sayısı 3.691.333'dür. Suriyeli yabancıların en çok bulunduğu ilk on ilin dağılımı iseTablo-1'de verilmiştir. Tablo incelendiğinde ilk sırayı 438.861 ile İstanbul, ikinci sırayı 405.511 ile Şanlıurfa ve üçüncü sırayı 379.141 ile Hatay almaktadır. Tablo'1 de çalışmamızın kapsamını oluşturan Bursa ise 103.049 kişi ile en çok Suriyeli bulunduran 8. il olarak gözükmektedir

Tablo-1: Geçici Koruma Altına Alınan Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı (İlk on il)

İller	Kayıtlı Suriyeli Sayısı
1.İstanbul	555.179
2. Gaziantep	452.788
3. Hatay	440.699
4. Şanlıurfa	430.232
5. Adana	241.929
6. Mersin	205.327
7. Bursa	176.638
8. İzmir	147.754
9. Konya	110.826
10.Kilis	115.741

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, https://www.goc.gov.tr/ adresinden oluşturulmuştur (Erişim tarihi10.12.2019) .

Türkiye'de kayıt altına alınan Suriyelilerin il nüfuslarına göre oranları ise Tablo-2'de verilmiştir. Tablo-2 incelendiğinde kayıt altına alınan Suriyelilerin il nüfuslarına göre oranları açısından ilk sırayı % 81.20 ile Kilis, ikinci sırayı % 27.38 ile Hatay ve üçüncü sırayı % 21.90 ile Gaziantep almaktadır. Bursa ise Suriyelilerin il nüfuslarına göre oranları açısından % 5.90 ile 10. sırada yer almaktadır.

Tablo-2: Geçici Koruma Altına Alınan Suriyelilerin İl Nüfuslarına Oranlarına Göre Dağılımı (ilk on il)

İller	Kayıtlı Suriyelilerin il Nüfusu ile Karşılaştırma Yüzdesi
1. Kilis	81,20
2. Hatay	27,38
3. Gaziantep	22,32
4. Şanlıurfa	21,13
5. Mersin	11,35
6. Adana	10,87
7. Mardin	10,61
8. Osmaniye	9,45
9. Kahramanmaraş	8,14
10. Bursa	5,90

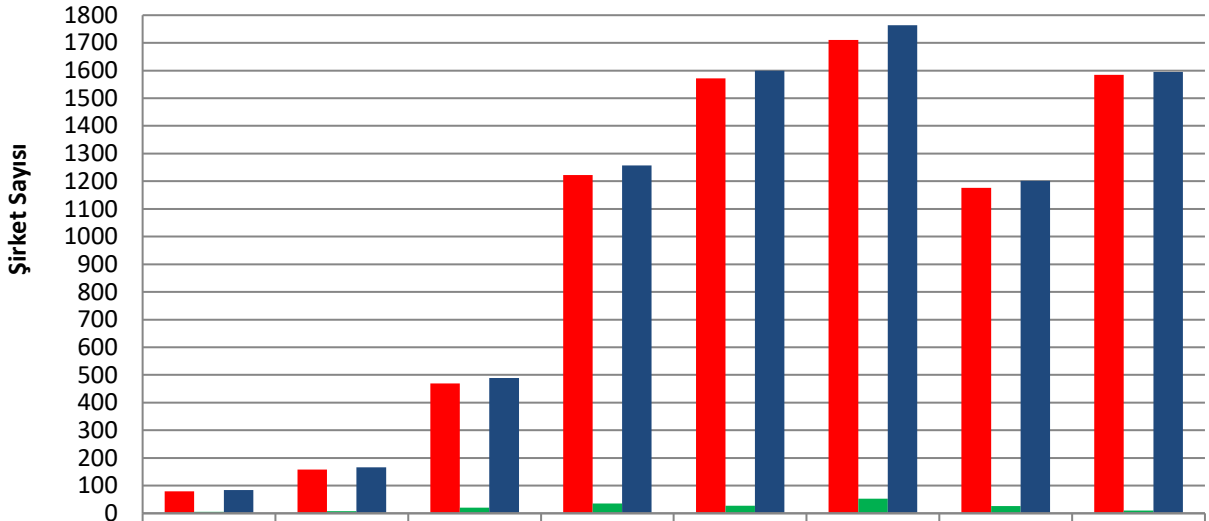
Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, https://www.goc.gov.tr/ adresinden oluşturulmuştur (Erişim tarihi: 10.12.2019) .

3.2. Türkiye'de Suriyeliler Tarafından Kurulan Şirket Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

Türkiye'de Suriyeliler tarafından kurulan şirket sayısının (Limited ve Anonim) yıllara göre dağılımı Grafik-1'de gösterilmiştir. Grafik-1'de görüldüğü üzere Suriyeli girişimciler tarafından savaşın patlak verdiği yıl olan 2011 yıllında Türkiye'de sadece 84 şirket kurulmuştur. Bu şirketler yıllar içinde artarak 2018 yılı sonunda 1595'e ulaşmıştır.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) verilerine göre Suriyeli girişimciler tarafından 2012 yıllında 166, 2013 yıllında 489, 2014 yıllında 1257, 2015 yıllında 1599, 2016 yıllında 1764, 2017 yıllında1202 ve 2018 yıllında 1595 şirket kuruldu.

Grafik-1: Türkiye'de Süriyeli Girişimciler Tarafından Kurulan Şirket Sayısı (2011-2018

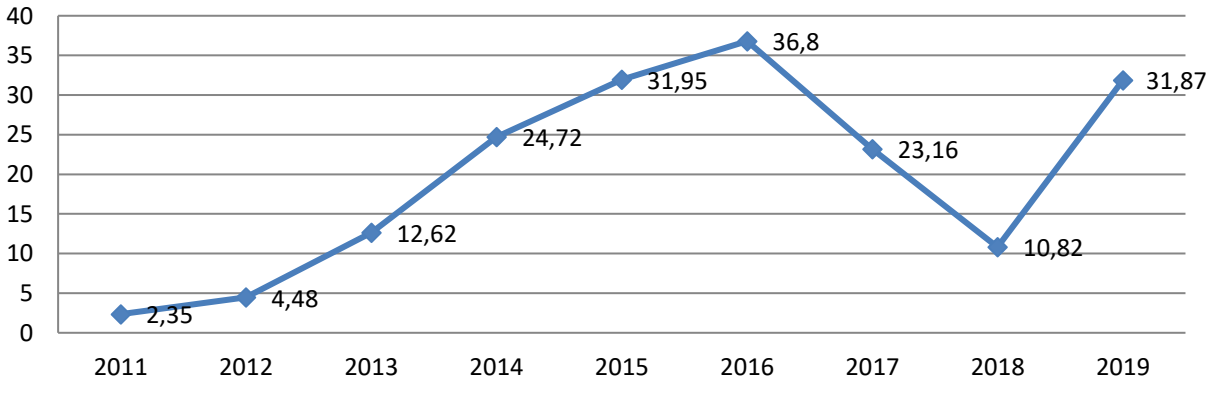


	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Limited	79	158	469	1.222	1.572	1.711	1.176	1.585
Anonim	5	8	20	35	27	53	26	10
Toplam	84	166	489	1.257	1.599	1.764	1.202	1.595

Kaynak: http://tobb.org.tr/ verilerinden oluşturulmuştur (Erişim Tarihi: 10.12.2019)

Bu rakamların tam olarak yorumlayabilmek için Suriyeli mülteciler tarafından kurulan şirketlerin bu dönemde kurulan yabancı şirketlerin yüzde kaçını oluşturduğuna bakmak gerekir. Türkiye'de Suriyeliler tarafından kurulan şirket sayısının toplam kurulan yabancı şirket sayısına oranının yıllara göre dağılımı Grafik-2' de gösterilmiştir. Grafik-2'de görüldüğü üzere 2011 yıllında Suriyeli iş adamları tarafından Türkiye'de kurulan şirketlerin toplam yabancı şirket içindeki payı sadece % 2.35 iken bu rakam sürekli olarak artarak 2012 yıllında %4.48'e, 2013 yıllında % 12.62'ye, 2014 yıllında % 24.72'ye, 2015 yıllında %31.95'e, 2016 yıllında ise zirve noktası olan % 36.8'e yükselmiştir. 2017 ve 2018 yıllarındaki düşüşe karşın bu oran 2019 yıllının ilk altı ayında tekrar yükselişe geçerek % 31.87'ye çıkmıştır. Bu rakamlar bize Türkiye'de kurulan şirket sayısı açısından Suriyelilerin birinci sıraya yükseldiğini göstermektedir.

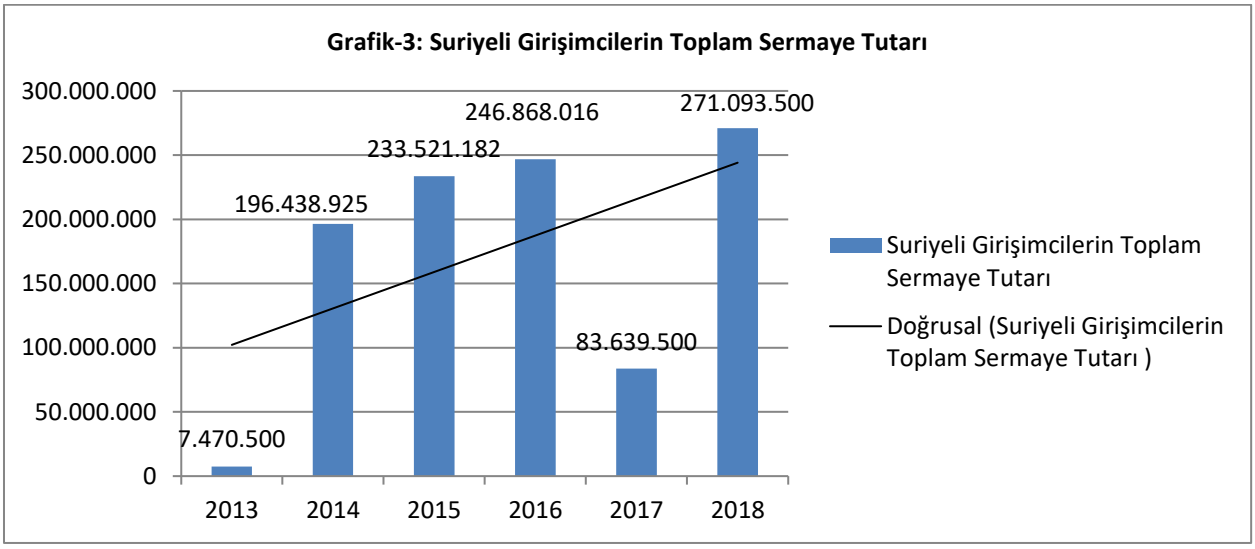
Grafik-2: Suriyeliler Tarafından Kurulan Şirketlerin Oranı (2011-2019 Haziran)
%



Kaynak: http://tobb.org.tr/ verilerinden oluşturulmuştur (Erişim Tarihi: 10.12.2019).

3.3. Suriyeliler Tarafından Kurulan Şirketlerin Toplam Yatırım Miktarı ve Sektörel Dağılım

2011-2018 döneminde Suriyeliler tarafından kurulan şirket sayısındaki artışa bağlı olarak yatırım miktarında da artış gözlenmektedir. Grafik-3'te görüldüğü üzere 2011 yıllında toplam yatırım miktarı 12.9 Milyon TL iken bu miktar 2012'de 22.7 Milyon TL, 2013'te 74.8 Milyon TL, 2014'te 196,4 Milyon TL, 2015'de 233,5 Milyon TL, 2016'da 246,9 Milyon TL, 2017 yıllında 83,6 Milyon TL ve 2018 yıllında 271 Milyon TL'ye çıkmıştır.



Kaynak: http://tobb.org.tr/ verilerinden oluşturulmuştur (Erişim Tarihi: 10.12.2019).

Suriyeli iş adamları tarafından kurulan şirket sayısının büyüklüğüne karşın bu şirketlerin toplam yatırım sermayesinin düşük olduğu görülmektedir. Türkiye'de kurulan yabancı şirketlerin toplam yatırım tutarlarının şirket sayısına oranı ülke bazında incelendiğinde Suriyeli iş adamları tarafından kurulan şirketlerin daha çok küçük sermayeli firmalar şeklinde olduğu görülmektedir. Örneğin Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği verilerine göre 2016 yıllında Türkiye'de kurulan Suriyeli firma sayısı 1764 ve bunların toplam yatırım tutarı 246.9 Milyon TL iken ABD tarafından kurulan şirket sayısı 64 ve toplam yatırım tutarı 32,6 Milyon TL, Suudi Arabistan tarafından kurulan şirket sayısı 190 ve bu şirketlerin toplam yatırım tutarı yaklaşık 81 Milyon TL, Japonya menşeli firma sayısı 5 ve bu firmaların toplam yatırım tutarı 80.9 Milyon TL ve Iraklı firma sayısı 206 ve bu firmaların toplam yatırım tutarı 66.3 Milyon TL'dir. Bu rakamlara göre örneğin 2016 yıllında yabancı şirketlerin toplam yatırım tutarlarının şirket sayısına oranı Suriye için 139.947 TL iken Japonya için 16.179.900 TL İsviçre için 981.651TL, Suudi Arabistan için 426.748 TL ve Irak için 231.633 TL'dir.

Suriyeli mülteci girişimcilerin sektörel tercihleri ise Tablo-3'te verilmiştir. Tablo'dan görüleceği üzere Suriyeli mülteci girişimcilerin daha çok ticaret, inşaat ve gayri menkul, otel ve lokanta gibi sektörlerde faaliyette bulunmaktadır.

Tablo-3:Suriyeli Mülteci Girişimcilerin Sektörel Tercihleri (İlk On Sektör)

Sektör	Sayı
1. Motorlu Taşıtlar ve Motosikletler Dışında Kalan Toptan Ticaret ve Ticaret Komisyonculuğu	1775
2. Motorlu Taşıtlar ve Motosikletler Dışında Kalan Perakende Ticaret Kişisel ve ev Eşyalarının tamiri	1154
3. İnşaat	546
4. Gayri Menkul Faaliyetler	376
5. Destekleyici ve Yardımcı Ulaştırma Faaliyetleri; Seyahat Acentelerinin Faaliyetleri	354
6. Diğer İş Faaliyetleri	212
7. Oteller Ve Lokantalar	126
8. Kara Taşımacılığı ve Boru Hattıyla Taşımacılık	105
9. Mobilya İmalatı ; B.Y.S. Diğer İmalat	99
10. Motorlu Taşıtlar Ve Motosikletlerin Satışı, Bakımı Ve Onarımı; Motorlu Taşıt Yakıtının Perakende Satışı	89

Kaynak: http://www.ekonomi.gov.tr adresindeki verilerden oluşturulmuştur. 31.12.2016 Tarihi İtibariyle Türkiye'de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Firmaların Sektörel Dağılımı

3.4. Araştırmanın Amacı ve Önemi:

Suriyeli mülteci girişimciler üzerine yapılan bu alan çalışmanın temel amacı uluslararası faktör hareketliliği bağlamında göçmenlerin/mültecilerin ev sahibi ülke ekonomisine olası etkilerini ortaya koymaktır. Günümüzde ülkeler arasında faktör hareketliliğin önemli bir yolu göçlerle olmaktadır. Bu göçlerin ev sahibi ülkenin istihdam piyasasından dış ticaretine kadar bir çok etkileri olmaktadır. Burada literatürde kabul edilmiş bir bulgu olarak mültecilerin yerlilere göre girişimci olma potansiyelini Suriyeli mülteci girişimciler üzerinde yapılan bir anket çalışmasıyla ortaya konulacaktır. Çalışma girişimci olarak Suriyeli mültecilerin ticarete yönelmesinden karşılaştıkları problemlere kadar bir çok özelliğini ortaya koyarak politika yapıcılar için önemli sonuçlar verecektir.

3.5. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamız da anket ve görüşme yöntemleri kullanılmıştır. Anketler Arapça ve İngilizce olarak hazırlanmış ve uygulanmıştır. Anket soruları beş başlık altında sorulmuştur: 1.Demografik özellikler (13 soru), 2.İş kurmadan önceki kişisel durum (4 soru), 3.Mevcut işi kurma aşaması (12 soru), 4. Mevcut işe başladıktan sonra (25 soru), 5.Gelecek planlar (2 soru). Çalışma Bursa ilinde iş kuran 78 Suriyeli mülteci örnekleminde yüz yüze görüşme yöntemi ile yapılmıştır. Görüşme yaklaşık 40 dakika sürmüştür. Elde edilen verilerin analizi için SPSS ve excell programı kullanılmıştır.

3.6. Bulgular

Çalışmada demografik özelliklerle ilgili bilgiler Tablo-4'te verilmiştir. Buna göre çalışmaya katılan girişimcilerin %98.7'si erkek iken sadece % 1.3'ü bayandır. Yaş açısından en büyük grubu %34.2 ile 20-30 yaş aralığı oluşturmaktadır. Tablo-4'ten ayrıca araştırmaya katılan Suriyeli mülteci girişimcilerin eğitim düzeyinin düşük olduğu, Türkçe düzeylerinin orta seviyede olduğu ve büyük çoğunluğunun girişimci bir aileden geldiği görülmektedir.

Tablo -4: Demografik Özellikler

Cinsiyet	Erkek: %98.7	Bayan: %1.3			
Yaş	20-30: %34.2	31-40: %28.5	41-50: %19	51+: %19.2	
Eğitim Düzeyi	İlk+Ortaöğretim:%56	Lise: %22.7	Yüksekokul: %4	Üniversite+YL: %17.3	
Türkçe Düzeyi	Çok kötü:%9.1	Kötü: %20.8	Orta:%27.3	İyi: %27.3	Çok iyi:%15.6
Baba mesleği	Ücretli:%24.3	Kendi işi: %60.8		Diğer: %14.9	

Suriyeli mülteci girişimcilerin iş kurma ve işini sürdürmeyle ilgili sorulara verdikleri yanıtlar Tablo-5'de özetlenmiştir.

Tablo-5: Suriyeli Mülteci Girişimcilerin İş kurma ve Sürdürme Davranışları

Türkiye ye gelmeden önceki iş:		Ücretli/maaşlı bir iş : %22.7		b) Kendi işim: %77.3	
Ücretli başka bir işte çalışmayı düşünme		a) Evet: %62.3		b) Hayır: %37.7	
İş yerin faaliyet alanı	Tekstil % 4.1	Lokanta/restoran % 20.3	Bakkal % 40.5	Mobilya % 1.4	Diğer % 33.8
Kendi işini kurmanın en önemli nedeni	Başka yerde iş bulamama % 32.9	İş fikrini hayata geçirme isteği % 31.5	Daha önceki iş tecrübesi % 20.5	Başka bir işte çalışmak için gerekli Türkçe'nin olmaması % 12.3	Diğer % 2.8
Müşteri kitlesi	a) Suriyeli müşteriler: %91.8		b) Yerli müşteriler: %8.2		
İş kurmada sermaye kaynağı	Kişisel sermaye %50	Aile üyelerinden borç alma %44.4		Diğer akrabalardan borç alma %5.6	
İş kurarken karşılaşılan en büyük zorluk	Belediyede ruhsat alma %44	Ev sahibi ülkedeki düzenlemelere ve kanunlara alışık olmama %41.3		Düşük Türkçe düzeyi %9.3	Diğer %5.3
İşyerinde başka çalışan	Çalışan Yok %38.8	1-2 kişi %41.8	3-4 kişi %13.5	5-6 kişi %1.5	7+ kişi % 4.5
Başlangıç sermayesi	10.000 Tl den aşağı 56.9	10 000-29000 % 22.2	30000-49999 % 6.9	50000+ % 13.9	
İhracat yapma	Evet : %8.8		Hayır: %91.2		
Mal tedarikçileri	Sadece Suriyeli	Sadece Yerli % 22.4	Suriyeli+Yerli %37.3		

	%40.3				
Mevcut durumda karşılaşılan en büyük problem	Nakit sıkıntısı % 40.0	Masrafları yönetmede zorluk % 29.2	Düşük karlar %9.2	Problem yok %9.2	Diğer % 12.3
İş yerinin kayıtlı olma durumu		Evet : %34.6	Hayır: %52.6	Cevap yok: %12.9	
İşi büyütme hedefi		Evet : %87.2		Hayır:%12.8	
Şu an ki işi yapma mı ? ücretli bir işte çalışma mı?		Şu an ki işimi tercih etme : %85.9		Ücretli bir işten çalışmayı tercih etme: %14.1	

Tablodan Suriyeli mülteci girişimcilerin büyük bir oranının (%77.3) Türkiye'ye gelmeden önce kendi işlerini yürüttükleri, Türkiye'de iş kurmadan önce ücretli bir işte çalışmak istedikleri (%62.3) fakat iş bulmayınca kendi işini kurdukları, daha çok lokanta, bakkal gibi kendi etnik çevresine hizmet edecek işlere yöneldikleri (etnik girişimcilik), müşteri kitlesinin daha çok Suriyeli olduğu (%91.8), başlangıç sermayesinin kaynağının daha çok kendi kişisel tasarrufları olduğu, işyeri açmada en büyük problemi belediyelerde ruhsat almada yaşadıkları (%44), istihdam açısından çok az kişi çalıştırdıkları (% 41.8'i 1-2 kişi), düşük sermaye ile işe başladıkları, ihracat yapanlarının oranının %8.8 olduğu, yarısından fazlasının kayıtsız çalıştığı (%52.6), çok büyük bir kısmının gelecekte işlerini büyütmeyi hedefledikleri ve son olarak çoğunluğunun başka bir işte ücretli çalışmak yerine kendi işini sürdürmek istediği anlaşılmaktadır.

4. Sonuç

Uluslararası faktör hareketliliğin kaynaklarından biri olan göçler insanlık tarihi kadar eski olsa da günümüz küresel dünyasında, mallara ve hizmetlere, fikirlere ve sermayeye ek olarak insanların ülkeler arasındaki hareketi de eşi görülmemiş bir seviyeye ulaşmış durumdadır. Göçlerdeki bu artışla birlikte göçlerin ev sahibi ülkelerin ekonomisi üzerindeki etkisine yönelik çalışmalarda da artış olmuştur. Teorik ve ampirik çalışmalar, uygun şekilde düzenlendiğinde, göçlerin hem ev sahibi ülkelerin hem de genel uluslararası ekonomik sistemin verimliliğini ve refahını potansiyel olarak artırabileceğini (Alonso, 2015) göstermektedir.

Göçlerin ev sahibi ülkenin ekonomisi üzerinde çeşitli yollarla etkide bulunması mümkündür. İlk olarak göçlerin emek arzında artışa yol açarak ücretleri düşürebileceği ve işsizliğe yol açabileceği düşünülmektedir. Fakat çalışmalar göçün ücretler ve alıcı işgücü piyasalarındaki istihdam üzerindeki etkilerinin küçük veya önemsiz olduğuna dair kanıtlar sunmaktadır. İkincisi mültecilerin girişimci olma olasılıklarının yerlilere göre daha yüksek olmasının getirdiği etkilerdir. Başta mültecilerin ev sahibi ülkede ücretli bir iş bulamamaları, özellikle mültecilerin finansal varlıklarıyla gelmeleri ve kendi etnik topluluklarına bağlı sosyal ağlarından faydalanmaları nedeniyle girişimciliğe yönelmeleri ülkedeki üretim kapasitesine ve iş yaratmaya katkıda bulunacaktır. Üçüncü etki dış ticaret üzerinedir. Göçmenlerin geldiği ülkedeki bağlantıları dış ticareti, özellikle ihracatı, artırıcı etkiye sahiptir. Geleneksel iktisat teorisinde göç ve ticaret arasındaki ikame ilişkisine karşın göç ve ticaret çoğu zaman tamamlayıcı ilişki içindedir. Göçmenler iletişim ağlarını ve ülkelerinin pazarlarıyla ilgili bilgilerini kullanarak dolayısıyla eksik bilgilerden kaynaklanan ticaret maliyetlerini azaltarak uluslararası ticareti artırabilmektedir.

2011 yıllından itibaren Suriye'deki savaş nedeniyle ülkemize gelmiş olan Suriyeli mülteci girişimciler üzerine yapılan alan çalışmamızda elde edilen sonuçlar genelde literatüre uygun çıkmıştır. Bu bağlamda araştırmaya dahil olan Suriyeli mülteci girişimcilerin daha çok vasıfsız olduğu, ücretli bir işte çalışmayı istemelerine karşın iş bulamadıklarından kendi işini kurdukları, dış ticarete fazla yönelmedikleri, daha çok lokanta, bakkal gibi kendi etnik kesimlerine hizmet edecek küçük işlere yöneldikleri, başlangıç sermayesinin kaynağının daha çok kendi kişisel tasarrufları olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak çeşitli nedenlerle göçler yoluyla ülkeye gelen göçmenler ev sahibi ülke ekonomisine hem çalışanlar hem de girişimciler olarak katkıda bulunmakta ve yeni şirketler yaratarak ekonomik büyümeye ve ticaret artışına yol açmaktadır. Bu bize politika yapıcıların göç politikalarını geliştirirken sadece emek piyasası açısından değil dış ticareti teşvik aracı olarak da düşünmeleri gerektiğini göstermektedir.

Kaynakça

Aiyar, S., Barkbu, B., Batini, N., Berger, H., Detragiache, E., Dizioli, A., & Ebeke, C. (2016). *The Refugee Surge in Europe: Economic Challenges* (IMF Staff Discussion Note).

Alonso, J. A. (2015). Managing Labour Mobility: A Missing Pillar of Global Gobernance. In J. A. Alonso & J. A. Ocampo (Eds.), *Global Governance and Rules for the Post-2015 Era* (pp. 211–248). London, UK: Bloomsbury Academic.

Anukoonwattaka, W., & Heal, A. (2014). *Regional Integration And Labour Mobility: Linking Trade, Migration and Development* (Studies in Trade and Investment No. 81).

Beath, A. L., Goldin, I., & Reinert, K. A. (2009). International Migration. In K. A. Reinert, R. S. Rajan, A. J. Glass, & L.S. Davis (Eds.), *The Princeton Encyclopedia of the World Economy* (pp. 764–770). Princeton, USA: Princeton University Press.

Borjas, G. (1994). The Economics of Immigration. *The Economics of Immigration*, *32*, 1667–1717.

Chmura Economics and Analytics (2013). Economic Impact of Refugees in the Cleveland Area: Calendar Year 2012. www.hias.org/sites/default/files/ (Prepared for Refugee Services Collaborative of Greater Cleveland).

Cohen, L., Gurun, U. G., & Malloy, C. J. (2017). Resident Networks and Corporate Connections: Evidence from World War II Internment Camps. *Journal of Finance*, *72*(1), 207–248.

Corrie, B. P., & Radosevich, s. (2013). *The Economic Contributions of Immigrants in Minnesota*. http://www.mnbic.org/images/letters/immigrantsinmn_13.pd

Desiderio, M. V., & Domènech, J. M. (2011). *Migrant Entrepreneurship in OECD Countries* (International Migration Outlook).

Ekonomi Bakanlığı. http://www.ekonomi.gov.tr

Ertürk, E. (2016). *Uluslararası İktisat: Teori ve Politika* (4th ed.). Bursa,Türkiye: Medyay Kitabevi.

European Commission. (2016). *An Economic Take on the Refugee Crisis: A Macroeconomic Assessment for the EU.* (European Economy Institutional Paper 033). http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/.

Faini Riccardo, De Melo, Jaime, & Zimmermann, K. (1999). Trade And Migration: An Introduction. In R. Faini, J. de Melo, Zimmermann, & Klaus F. (Eds.), *Migration The Controversies and the Evidence* (pp. 1–20). Cambridge,UK: Cambridge University Press.

Fairlie, R. W. (2012). *Immigrant Entrepreneurs and Small Business Owners, and their Access to Financial Capital,*. https://www.sba.gov/sites/default/files/rs396tot.pdf

Falade-Obalade, T. A. (2012). Globalization and Factor Mobility. *Journal of Educational and Social Research*, *2 (4)*, 125–137.

Glinka, B., & Brzozowska, A. (2015). Immigrant Entrepreneurs: in Search of Identity. *Entrepreneurial Business and Economics Review*, *3*(4), 51–76.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019, December 15). *Geçici Koruma Altına Alınan Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı*. https://www.goc.gov.tr/

Goldberg, L. S., & Klein, M. W. (1999). *International Trade and Factor Mobility: An Empirical Investigation* (Staff Reports No. 81). New York.

Gould, D. M. (1994). Immigrant links to the home country: empirical implications for US bilateral trade flows. *The Review of Economics and Statistics*, *76*, 302–316.

Hohn, M. D. (2012). *Immigrant Entrepreneurs Creating Jobs and Strengthening the Economy.* Immigration Policy Center.

Jennings, J., Jordon-Zachery, J., Siqueira, C., Barboza, G. Lawrence J., & Marion, M. (2010). *Impact of Immigrant Entrepreneurs in Leisure and Hospitality Businesses: Massachusetts and New England*. The Immigrant Learning Center, Inc.

Koser, K. (2007). *International Migration: A Very Short Introduction*. Oxford ,UK: Oxford University Press.

Krotz, D., Else, J. F., & Budzilowicz, L. (2003). *Refugee Microenterprise Development: Achievements and Lessons Learned* (2nd ed.). ISED Solutions.

Magnus, L. (2002). Labor market assimilation and the self-employment decision of immigrant entrepreneurs. *Journal of Population Economics*, *15*(1), 83–114.

Mayda, A. M., Parsons, C., & Vézina, P.-L. (2017). *Refugee Resettlement: The impact on foreign direct investment* (Office of the Chief Economist Working Paper 2017-6). U.S. Department of State. https://www.state.gov/documents/organization/278238.pdf

Miller, S. D. (2018). *Assessing the Impacts of Hosting Refugees* (World Refugee Council Research Paper No. 4).

Mosk, C. (2005). *Trade and Migration in the Modern World*. New York, USA: Routledge.

Mundell, R. (1957). International Trade and Factor Mobility. *American Economic Review*, *47*, 321–335.

OECD. (2010). *Entrepreneurship and Migrants*. https://www.oecd.org/cfe/smes/45068866.pdf

Parsons, C., & Vézina, P.-L. (2018). Migrant Networks and Trade: The Vietnamese Boat People as a Natural Experiment. *The Economic journal*, *128*(612), 210–234.

Peisker, V. C. (2009). Fisibly Different' Refugees in the Australian Labour Market: Settlement Policies and Employment Realities. In S. McKay (Ed.), *Refugees, Recent Migrants and Employment* (pp. 67–83). New York , USA: Routledge.

Portes, A., & Yiu, J. (2013). Entrepreneurship, Transnationalism and Development. *Migration Studies*, *1*(1), 75–95.

Rath, J., & Kloosterman, R. (2000). Outsiders' Business: A Critical Review of Research on Immigrant Entrepreneurship. *The International Migration Review*, *34*(3), 657-681.

Reinert, K. A. (2012). *An Introduction to International Economics: New Perspectives on the World Economy*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Salvatore, D. (2013). *International Economics* (11 th ed.). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

Saxenian, A. (2002). Silicon Valley's New Immigrant High-Growth Entrepreneurs. *Economic Development Quarterly*, *16*, 20–31.

Steingress, W. (2015). *The Causal Impact of Migration on US Trade: Evidence from a Natural Experiment* (IZA Discussion Papers No. 9058).

Swedish Agency for Economic and Regional Growth. (2007). *Immigrants' Enterprise. A statistical description of foreign-born persons' enterprise in Sweden,*. Stockholm.

Tassinopoulos, A., Werner, H., & Kristensen, S. (1998). *Mobility and migration of labour in the European Union and their specific implications for young people*. http://www.cedefop.europa.eu/files/1710_en.pdf

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. http://tobb.org.tr/

Wong, A., Watanabe, P., & Liu, M. (2011). *Memories and Influences: Children of Immigrant Entrepreneurs Talk about Businesses, Families, Graduate Schools and Careers*. Malden, MA: The Immigrant Learning Center, Inc.

Wong, K.-Y. (1986). Are International Trade and Factor Mobility Substitutes. *Journal of International Economics*, *21*, 25–43.

EMİNE IŞINSU'NUN DÖRT ROMANININ TASAVVUFİ AÇIDAN ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi Nurgül Sucu

Köroğlu Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı A. B. D. nurgulsucu@selcuk.edu.tr

Nuray Atalay Selçuk

Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı A. B. D. Yüksek Lisans Mezunu nuray.atalay.027@gmail.com

Özet

Cumhuriyet devri Türk edebiyatının güçlü kalemlerinden Emine Işınsu; seri hâlinde yazdığı "Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri", "Bukağı", "Hacı Bayram" ve "Hacı Bektaş" isimli romanları ile tasavvuf geleneğini genç nesillere sade bir üslupla ulaştırmayı başarmıştır. Tasavvuf kültürü ile ilmek ilmek dokunan bu romanlarda, tasavvuf hem büyük zatların tanınması hem de bir terbiye metodu ve Cenâb-ı Hakk'a yaklaşma vesilesi olarak tanıtılmıştır. Yazarın, Yunus Emre'nin hayatıyla kaleme almaya başladığı seri; Niyâzî-i Mısrî, Hacı Bayrâm-ı Velî ve Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatlarıyla devam ederek tasavvuf kültürünün edebiyat dünyasında yeniden canlanmasına öncülük etmiştir. Söz konusu romanlarda tasavvufi unsurların istikrarlı bir şekilde ele alınması ve bu unsurların olay örgüsü içinde merak unsurlarıyla harmanlanması, eserlerin dikkate değer birer çalışma olmasını sağlamıştır. Özellikle; tövbe, halvet, nefis, marifet, mürit-mürşit bağı, akıl-gönül ilişkisi, ilim, aşk, sabır, tevekkül, seyr-i sülûk, zikir, tecelli ve vahdet-i vücud gibi unsurlarla tasavvufun insan maneviyatındaki önemine işaret edilmiştir. Romanlarda, tasavvuf ahlakının edeple başlayıp "insan-ı kamil"e kadar uzanan ve nihai hedef olan "fenâfillâh"a ulaşma gayesi çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Tasavvuf romanları olarak nitelendirilen bu seri, birçok tasavvufi kavramın berrak bir şekilde anlaşılarak zihinlerde hatırı sayılır bir bilgi birikimi oluşturmasına ve bu vesile ile manevi hayatın yeniden gözden geçirilmesine imkan sunmaktadır. Tasavvufi kavramların yazarın olgunluk dönemi eserlerine konu olması da, söz konusu romanların kıymetini artırmaktadır. Bu tebliğde; Emine Işınsu'nun söz konusu dört eseri tasavvuf kültürü açısından değerlendirilecek, eserlerde yer alan tasavvufi unsurlar ve mutasavvıflar hakkındaki bilgiler tespit edilerek bu dört romanın tasavvufi bir analizi yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Emine Işınsu, Mutasavvıf, Tasavvuf, Ahlâk, Edep.

Abstract

One of the most powerfull writers of Republic Period is Emine Işınsu who wrote serially "Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri", "Bukağı", "Hacı Bayram" ve "Hacı Bektaş" achieve to transmit the islamic mysticism tradition to the young generations with an Islamic mysticism culture mostly involve not only knowledge about famous people but also a method for edufication and a way to approach "Cenâb ı Allah". The serial which start with the life of Yûnus Emre continue with Niyâzî-i Mısrî, Hacı Bayrâm-ı Velî and Hacı Bektâş-ı Velî. Thanks to Islamıc mysticism culture freshen in the literary world again. In these novels utilize Islamıc mysticism elements mostly and blend them with sense of wonder in the story arc, so these novels have significant studying style. Especially penitence, privacy, desire, skill, the connection of flower and quide, the relationship of mind and feelings, knowledge, passion, patience, confidence, expedition. İnvocation, manifestation and unity of existence were used to point out the significance of Islamıc mysticism for human in wardness. In these novels Islamıc mysticism principles set out propriety and prolong to perfect human being "insan-ı kâmil". At the end the ultimate goal is the purpose of reach to "fenâfillâh". That serial which named as Islamıc luminously remarkable knowledge so many people reviewed Islamıc mysticism again. The writer use these Islamıc mysticism notions at the period of maturity in her life so these novels become more and more precious. Four Works of Emine Işınsu will be analyzed about Islamıc mysticism culture and given informations about sufis lives.

KeyWords: Emine Işınsu, Sufism, Mysticism, Morality, Decency.

Giriş

Geçmişten günümüze Türk-İslâm edebiyatının mühim unsurlarından biri olan tasavvuf; ilmî, fikrî, felsefî, bedii hareketlerle şekillenerek gelişme göstermiştir. Tasavvufun yüzlerce tarifi yapıldığı bilinmektedir. Bu kadar çok tarifin yapılması ilk bakışta bir zorluk getiriyorsa da konunun muhtelif boyutlarına ışık tutması açısından faydalı bir faaliyet olarak değerlendirilmektedir. Bazı sûfîler onu, kişinin İslâm ahlâkını yaşaması, dünya değil, bütün gönlüyle Allah'a yönelmesi şeklinde tarif ederken; bazı sûfîler de edep, nefis mücadelesi, riyazet veya müşahedeyi esas almış, bu esaslardan birini veya birkaçını kullanarak tasavvufu tarif etmişlerdir(Kara, 2010). Toplum hayatına girdiği günden bugüne yaygın bir şekilde edebiyat türlerine konu olan tasavvuf geleneği, tarikatlar yoluyla birer müessese konumuna gelerek, tekke, dergâh, zaviye, hangâh, ribât ve asitanelerde neşvü nema imkanı bulmuştur.

Türk-İslâm edebiyatının bütün türlerinde hakim unsur olan tasavvuf geleneği, son zamanlarda roman türünde sıkça adından söz ettirmiştir. Öyle ki birçok roman, muhteva olarak önemli mutasavvıfların hayatlarından faydalanarak okura kapılarını aralamıştır. Çünkü tasavvuf geleneğine göre tasavvufi unsurlara sahip olan kişi, kalp evini bütün kirlerden arındırıp, güzel vasıflarla donatmış, güzel ahlak sahibi kamil bir insandır(Sucu, 2014). Bu yönüyle birçok mutasavvıfın yaşamış olduğu hâl ve olaylar sadece menkıbe olarak kalmayıp romanların içinde adeta yeniden hayat bulmuşlardır. Bu durum okurda bulunan sınırlı bilgilerin aksine, birçok ahlakî ve tasavvufi unsurun olay örgüsü bağlamında yeniden şekillenmesine fırsat tanımıştır.

Yazar Emine Işınsu; başarılı yazın dünyasının son dönemlerinde kaleme aldığı "Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri", "Bukağı", "Hacı Bayram" ve "Hacı Bektaş" eserlerinde sırasıyla, Yûnus Emre, Niyâzî-i Mısrî, Hacı Bayrâm-ı Velî ve Hacı Bektâş-ı Velî gibi büyük zatların hayatlarını sade ve yalın bir şekilde anlatarak tasavvufun okurlar tarafından içselleştirilmesini sağlamıştır. Seri halinde yazılan bu eserlerde amaç, yazarın da ifade ettiği gibi, tasavvufun, büyük zatların yaşamları doğrultusunda anlaşılmasıdır. Yazarın Yûnus Emre'nin hayatını yazmaya karar vermesiyle birlikte peyderpey gün yüzüne çıkan bu serideki eserler; yazarın tasavvufi neşvesiyle birlikte akıcı bir şekilde bir çırpıda okunan, okuyucuda heyecan uyandıran ve aynı zamanda tarihî gerçeklikten uzaklaşmayan birer roman niteliği taşımaktadır(Atalay, 2017).

1.Tasavvufun Işığında Mutasavvıfların Romana Yansıması

Yazar, bir romancı olarak konu ettiği sûfîlerin hayatlarını biyografik bilgilerinden hareketle yeniden şekillendirirken, bu dört büyük mutasavvıfı hem yaşayan, nefes alıp veren birer insan; hem de engin bir gönül sahibi, ruh mimarı olarak bugünün okuru ile tanıştırmakta hayli başarılı olmuştur. Tarihî seyir sırasıyla Hacı Bektâş-ı Velî, Yûnus Emre, Hacı Bayrâm-ı Velî ve Niyâzî-i Mısrî'nin her birinin, mürşid arayışları, seyr-i sülükleri sırasında yaşadıkları halvet, riyâzet ve imtihanlar benzerlik göstermektedir. Ancak her birinin günlük hayatlarındaki farklılıklara; dergâh oduncusu ve marangoz Yûnus, mum imalatçısı Niyâzî, medrese müderrisi Bayrâm, rençber Bektâş kurguları ile kahramanların gerçek hayatlarındaki meşguliyetlere başarıyla değinilmektedir(Bice, 2012).

Yûnus Emre'nin hayatının anlatıldığı, Bir Ben Var Bende Benden İçeri romanında yazarın, tasavvufa dair hiçbir fikri olmayan birine, romanın bitiminde birçok temel bilgiyi verecek şekilde okuru bilgilendirmeyi amaçladığı görülmektedir. Özellikle temel kavramların tarifi açıkça yapılmaktadır. Tasavvufun en önemli kuralı edeptir. Bu açıdan Zünnûn-ıMısrî; mürit edebe göre hareket etme hâlinden ayrılırsa, geldiği yere gider, diyerek edebin tasavvuftaki önemine işaret etmiştir (Uludağ, 2016). Yazar bunu anlatırken edep kaidelerinden biri olan bağır basmanın tarifini Yağmur Ali'nin ağzından şöyle anlatır: "…edep kaidelerinden biri de; şeyhinin karşısında, bağır bastıktan sonra ayak bağlanıp, baş eğmektir. Ayak bağlamak demek; sağ baş parmağını, sol baş parmağının üstüne koymaktır, manası, 'sana teslimim' demektir."(Işınsu, 2014) Öte yandan dergâh kavramının tarifi ise şu şekilde yapılmıştır. "Tekkeler malum, içinde birkaç tane oda olan büyücek bir binadır. Senin o gün geldiğin büyük loş oda, sohbet ve zikir odasıdır, ismine 'meydan' deriz, belki biraz fazla büyücek. Çünkü yol üstünde olduğumuz için gelen giden çok olur. Bu binanın içinde mutfak var, Şahımızın

haremlik, selamlığı var, selamlık daha küçük bir odadır. Hazretle özel konuşmak isteyenler ve onun yalnız çalışabilmesi içindir. Bir de hücreler (halvethane) vardır."(Işınsu, 2014) Tasavvufa dair bu kavramların detaylı anlatılması okuru tasavvufi bilgiye hazırlamaktadır. Çünkü tasavvufun da diğer ilim ve sanatlarda olduğu gibi kendine özgü bir dili yani ıstılah ve terimleri mevcuttur. Tasavvufi manaları, bilgileri, fikirleri ve kavramları ifade etmek için kullanılan bu ıstılahları öğrenmeden tasavvufi eserleri veya sûfîlerin konuşmalarını doğru düzgün anlamak mümkün olmaz (Uludağ, 2016). Romanın ilerleyen yerlerinde tövbe, halvet, gönül, aşk, marifet gibi tasavvufi unsurları açıklayarak okurun zihninde hatırı sayılır bir tasavvuf birikimi oluşturulur. Ayrıca nefsin mertebelerine dair bilgiler veren yazar, nefsin bilinmeyen pek çok yönüne Kur'an-ı Kerim'den ayetlerle ışık tutar. Bu açıdan Yûnus Emre'nin halvette geçirdiği zamanlarda Şems suresinin aklına geldiği anlar da önemlidir. " …ve sanki ışıkla yazılmış göz kapaklarının altına, tam karşısında, Kur'an'dan bir ayeti gördü, okudu: 'Andolsun o güneşe ve pırıltısına. Ve ona uyduğu zaman aya. Ve onu ortaya çıkardığı zaman gündüze. Ve onu bürüdüğü zaman geceye. Ve göğe, onu bina edene. Ve yere, onu döşeyene. Ve nefse, onu düzene koyana. Sonra ona bozukluğunu, kötülüğünü, takvasını ilham edene. Ki o nefsi temizleyip arıtan, tam kurtulmuştur. Ve onu kirletip gömen, tam kaybetmiştir.'Yûnus, 'Şems ayeti' dedi, kendi kendine. Ruhuna ve bedenine bir canlılık gelmişti. O canlılıkla devam etti zikrine.'" (Işınsu, 2014) Bu durum tasavvufi terbiyenin insan maneviyatındaki etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Sûfîlere göre tasavvufun temel konusu, insan; amacı ise onun iyi bir kul olmasını sağlamaktır. Kur'an'daki ifadesiyle; Allah'tan hoşnut olan ve Allah'ın da kendisinden hoşnut olduğu (Fecr, 89/28), Allah'ı seven ve Allah tarafından sevilen (Maide, 5/54) bir kul olabilmelerini temin etmektedir. Tasavvufun konu ve amaç olarak insanı merkeze alması ve buna göre bir tür psikoloji ve sosyoloji geliştirmesi, onun etki gücünü arttırmıştır. İhtida olaylarında tasavvufun aktif bir rol üstlenmesinin temelinde bu gerçek vardır. Tasavvuf sürekli olarak insana; "kendini bul, nefsini tanı" uyarısını yapmıştır. Kendisini değil sürekli başkalarını düşünen kişi böyle bir sistemle karşılaştığı anda gerçekle yüzyüze geldiğini anlamakta ve teslim olmaktadır(Kara, 2012). Bodur Musa ile alâkalı olarak geçen bir olayda tasavvufi terbiyenin psikolojideki etkisine değinen yazar, tasavvufun güncelliğini her devirde koruduğunu göstermeye çalışmıştır. Sırtındaki kamburu ile fizikî gelişimi normalden farklı olan, vücut olarak gelişme geriliği gösteren ve roman boyunca olaylara hem kendisini hem de muhataplarını yıpratıcı bir ironi ile yaklaştığı görülen bu dervişin seyr-i sülûkünü tamamlamasına engel olan kin hastalığı, Yûnus ve Yağmur Ali ile ziyarete gittikleri Mevlâna'nın sema' meclisindeki sözleri ile giderilir(Bice, 2012):"(Mevlânâ) … Şimdi sen ey gönlü boyundan kat be kat büyük derviş; sana bir sualim var: Akan suda çer çöp nasıl bulunabilir? Ey Can!... Canda ve ruhta kin nasıl yer edebilir? Bodur Musa gözyaşlarına boğuldu. Herhâlde sizin işaret etmeniz gerekiyordu ki.. diyebildi." (Işınsu, 2014).Bu ikazdan sonra Bodur Musa seyr-i sülûküne engel olan kin duygusundan kurtulur ve nefis terbiyesi yolunda önemli bir merhale kat eder.

Bukağı romanı,Niyâzî-i Mısrî'nin hareketli geçen seyr-i sülûkünden dolayı tasavvuf hayatının bolca anlatıldığı bir eserdir. Işınsu'nun tasavvuf bilgisine sıkça başvurduğu Mustafa Tatçı'nın tavsiyesi üzerine kaleme aldığı bu romanda, Niyâzî-i Mısrî'nin İrfan Sofraları adlı eserinin de etkisi büyüktür.İrfan Sofaraları, Niyâzî-i Mısrî'nin yazmış olduğu en son eser olması bakımından, onun ilmî ve fikrî açıdan ulaştığı son noktayı göstermektedir. Arapça yazılmış olan bu eser; Süleyman Ateş tarafından dilimize kazandırılmıştır. Niyâzî-i Mısrî'nin; his ve coşku dolu mizacı ve zaman zaman yöneticilerle ters düşen tavırlarıyla dönemin sıra dışı sûfîlerinden olduğu görülmektedir. Romanın ilerleyen yerlerinde Onun, Şeyh Bedrettin'i sevdiği kadar İbn-i Arabî'yi de sevdiği, Vani Mehmed Efendi ile olduğu kadar tarikatdaşı Karabaş Velî ile de anlaşamadığı sıkça konu edilmektedir. Romanda; Niyâzî-i Mısrî'nin, Nakşî şeyhi olan babasından hareketle Nakşibendiyye tarikatına dair bilgilere zaman zaman yer verilmektedir. Öte yandan intisap ettiği Halvetî tarikatına ise roman boyunca genişçe yer verilmektedir. Özellikle cehrî ve hafî zikir konusunda bu tarikatların farklılığından bahsedilmiştir. Halvetî tarikatının en önemli özelliklerinden olan halvet adabı Mısrî'nin hayatında sıkça işlenmiştir. Ayrıca yazar, rüyaların bu tarikattaki önemine binaen Niyâzî-i Mısrî'nin gerçekte görmüş olduğu rüyaları kurguya dâhil etmiştir. Halvetî tarikatı dışında, intisap ettiği Kâdiriyye tarikatından da,Niyâzî-i Mısrî'nin gördüğü rüyalar bağlamında bahsedilir. Tasavvufi hayatında birçok şeyhle tanışma imkanı

bulan Niyâzî-i Mısrî, gönlünün sükûna erdiği Şeyh Sinan Ümmî'de karar kılarak tasavvufi terbiyesini tamamlamıştır. Romanda Mısrî'nin Sinan Ümmî'ye biat anı anlatılamasa da hilafet töreni tarikat adabına uygun olarak şöyle anlatılır: "Bir cuma günü, Mısrî'nin ve dört arkadaşının hilafet ve icazet töreni, dervişlerin ve halkın önünde yapıldı. Gelenek gereği, hepsinin başlarına siyah Halvetî tacını Sinan Ümmî tekbirlerle geçirdi ve destarlarını sardı. Ancak Mısrî'nin tacında Kâdirî tarikatındaki sülûkünden dolayı Kâdirîlik sembolü olan, iç içe geçmiş üç halkadan oluşan bir kırmızı gül bulunuyordu. Tarikat adabına göre böyle saadet tacı giyen kimsenin, kötü görülmüş oniki sıfatı terk etmiş olması gerekirdi. Bu on iki sıfat; cehâlet, isyan, nefsin arzuları, hırs ve tamahkârlık, dünya sevgisi, arzu ve heves, kibir, birine eziyet ve zarar vermek, cimrilik, Allah'ın kazasına teslim olmamak ve gaflet idi." (Işınsu, 2016)

Sıradışı bir karakter olan Niyâzî-i Mısrî'nin hayatının, mürşit olduktan sonra siyasi imtihanlarla geçtiği eserde anlatılmıştır. Tasavvufta "sıdk" kavramına işaret ederek doğru bilinen şeyin ucunda sürgün dahi olsa onu söylemekten vazgeçmemenin önemi kahramanın gerçek hayatından alıntılar yapılarak anlatılmıştır. Dönemin tarihî kişilikleri ile diyalog hâlinde olan Mısrî'nin vaaz ve sohbetleri çarpıtılarak, zaman zaman bu kişilerle karşı karşıya getirilmiştir. Yaşanan olaylar tasavvufta tevekkülün önemine işaret edecek niteliktedir. Velî zâtlara has bir lütuf olan "keramet" kavramı gerek Şeyh Sinan Ümmî'nin gerekse de Niyâzî-i Mısrî'nin hayatından kesitlerle okura aktarılmıştır. Niyâzî-i Mısrî'nin günümüze kadar ulaşan ve bestelenen birçok şiirine de romanda yer verilmiştir.

Bu iki romanda eserin başından beri yoğun olarak yaşanan tasavvufi hayat, Hacı Bayram romanında, Numan müderris olduktan sonra başlamaktadır. Bu durum, gerçek hayatta Hacı Bayrâm-ı Velî'nin tasavvufa yöneldiği zaman diliminden kaynaklanmaktadır. Yalnız yazarın diğer romanlarında görülmeyen biat anı Hacı Bayram romanında aslına uygun bir şekilde şöyle ifade edilmiştir:"…peki, şimdi söyleyeceklerimi benim arkamdan tekrar et; ya Rab, ya Rab, benim elimden, dilimden, gözümden, kulağımdan, ayağımdan çıkan bütün küçük ve büyük günahlara tövbe eyledim. Ebheriyye, Nakşiyye ve Halvetiyye tarikatlarını kabul eyledim. Enbiyânın esrarını, evliyânın kuvvetini hazır bilirim. Numan aynen tekrar etti. Şeyh Hamid; 'Beni benden Hazret-i Pir'e ve Hazret-i Pir'den Cenâb-ı Peygamber'e varıncaya kadar babalığa kabul eyledin mi?' dedi. Numan; 'Eyledim efendim', dedi. Şeyh Hamid; 'Bende seni evlatlığa kabul eyledim…' dedi." (Işınsu, 2016) Biat anının anlatıldığı bu parçada Şeyh Hamid'in Hacı Bayrâm'a, intisab edeceği tarikat meşreplerini ifade etmesi ile Ebheriyye, Halvetiyye ve Nakşibendiyye tarikatlerine de kısmen yer verilmiştir. Ayrıca mürşidi Şeyh Hamid'in vasiyeti üzerine Bayramiyye tarikatini kurarak kendine has bir meşrep oluşturmuştur. Roman, tarikatlarin usullerinden ziyade tasavvuf unsurlarının tarifi ile şekillenmiştir.

Bir başka konu ise yazarın tasavvuftaki ilahî aşkı anlatma gayretidir. Hakiki aşkın mecazi aşktan geçtiğini düşünen yazarın, romanda bu düşünceyi genel geçer bir kural gibi yansıtmış olması romanın zayıf kalan tarafıdır. Nurefşan, Melekşan ve Gülçiçek gibi kurmaca karakterler romanda ayrı bir merak olgusu oluştursa da tasavvufi açıdan hakiki aşka ulaşmada tek şart değildir. Işınsu'nun Yûnus Emre üzerine yazdığı romana dair sorulan bir soruya; "Allah âşıklarının hemen hepsinin hayatında, daha önce büyük bir sevdayla bağlandığı bir kişi vardır. Böylece büyük, yakıcı ve bir anlamda yıpratıcı aşktan geçerek, 'gerçek sevgi'yi öğreniyorlar sanıyorum." (Bice, 2012) şeklinde verdiği cevap neden bu yolu seçtiğini açıklamaktadır. Ayrıca tasavvufi ıstılahta ayrı bir yere sahip olan "sabır" olgusu, romanda gerek olaylar üzerinden gerekse de sorulan sorular ışığında yansıtılarak sabrın, müridin ilerlemesindeki önemine işaret edilmiştir. Bir başka deyişle, Bostanzâde Yahya Efendi, Mir'atü'l- Ahlâk eserinde; sabrın her ne kadar acı ve müşkül bir iş olsa da, neticede perişan gönülleri rahatlatıp feraha kavuşturduğunu, insanı koyu karanlık gecelerden murat sabahının nurlarına eriştirdiğini ve sabredenlerin kulağına, "Ey nefis, muradın hâsıl olmuştur." nidasını ulaştırdığını kaydeder (Sucu, 2012). Böylece sabırla yoğrulan müridin kalbi, manevi makamları aşarak seyr-i sülûkünü tamamlamayı arzu eder.

Son roman olan Hacı Bektâş eserinde olay örgüsü diğer romanlara nazaran basittir. Biyografik romanların kurgularla beslendiği düşünülürse, Hacı Bektâş-ı Velî hakkındaki sınırlı bilgilerin daha fazla olay kurgusuyla beslenmesi beklenirdi. Tasavvufi açıdan, roman kahramanının seyr-i sülûkünü tamamlamış olgun bir fert olarak romana dâhil olması, merak duygusunu diğer romanlara göre geride

bırakmıştır. Birçok tasavvufi bilginin soru cevap yöntemiyle sohbetlerde aktarılması yer yer monotonluğa sebep olsa da, Hacı Bektâş-ı Velî'nin tanınması ve yaşadığı dönemin kavranılması açısından önemlidir.

Yazar, o yörenin ağası Ferhat Ağa'nın sorularıyla velayet yolunun nasıl olduğunu anlatmaya çalışır. Hacı Bektâş-ı Velî, şeriat ve tarikat bağlamında tarikatın manasının yol demek olduğunu; Cenâb-ı Hakk'a yaklaşmak için şeriatın emrettiğinden fazla ibadet ettiklerini; güzel ahlak, iyilik, doğruluk, çalışkanlık, hakseverlik, bilgili olma erdemleri ile manevi terbiye alarak çalıştıklarını; hoşgörü, sevgi ve edeple nefislerini terbiye ettiklerini dile getirir. Dünya ile uğraşmadıklarını izah eder. Bunun da ötesinde çeşitli sürelerle halvete girmenin mahiyetini de izah eder (Odacı, 2010).

Hacı Bektâş-ı Velî, marifet kapısını ve makamlarını bir mürit toplantısında Kur'an-ı Kerim kaynağında izah eder ve gelen sorular ekseninde tarikatını anlatmaya gayret gösterir. Tarikat ve şeriat kavramlarının birbirine zıt olmadığına, aksine tarikatın şeriatı kabul ettiğine işaret eder. Şeriatla beraber Allah'a daha yakın olmayı isteyen müridin kendisine yol gösterecek olan "veli"yi yakından takip ettiğini ve ona uyduğunu anlatır. Bu arada velilerin mizaçlarını izah eder. Velilerin mizaçlarında Allah'ın sıfatlarının nasıl göründüğünü anlatır. Müritleri de somutlaştırır; mutlak mürit, mecazi mürit ve dönek müritten bahsederek bunların tasavvuftaki durumlarına değinir. Velayet yolunda tarikatın makamlarını; pirden el almak, tövbe etmek ve nefis savaşı olarak anlatırken, Peygamber Efendimiz (S.A.V.)'in hayatından örneklerle hizmet ve korkuyu, Kur'an-ı Kerim'in ışığında ise ümidi anlatır. Başka bir makamı; mekan sahibi, cemaat sahibi, nasihat sahibi olarak sıralarken; son makamı aşk, şevk, safa ve fakirlik olarak anlatır. Makamlardan en önemlisi can yani gönüldür (Odacı, 2010). Yazar bu konulara değinirken, salt bir kurgu mantığıyla hareket etmeyerek Hacı Bektâş-ı Velî'nin Makâlât adlı eserinden faydalanmaktadır.

Işınsu, romanda anlatılan Bektâşîliğin ilk dönemlerini, Sünnî karakterli bir tarikat olarak izah eder. Bunu yaparken Hacı Bektâş-ı Velî'nin eserlerinden ve bu alanda yapılan çalışmalardan istifade ettiği görülmektedir. Günümüzde birçok tartışmayı beraberinde getiren Bektâşîliğin heterodoks boyutunun Hacı Bektâş-ı Velî ile ilgisi kesin olmasa da, tarikatın "pîr-i sânî"si kabul edilen Balım Sultan'la başlayan ikinci dönemde bu unsurların öne çıktığı bilinmektedir (Kara, 2010).

Yazarın manevi değerler etrafında kurguladığı Hacı Bektâş-ı Velî şahsiyeti; müritlerini, velayet yolunda kendi mürşitlerinden öğrendiklerini ve yaşarken gözlemlediklerini hayatının her alanına taşıyarak yetiştirmiştir. Romanın kurgulanışında Hacı Bektâş-ı Velî tipi; Kur'an-ı Kerim ve Sünnet-i Seniyye ışığındaki insan, insan ilişkileri ve topluma karşı tavırlarıyla karakterize edilmiştir. Romanda sevgi ve hoşgörü etrafında dünyaya bakan Hacı Bektâş-ı Velî'nin, insan maneviyatına, insan ilişkilerine ve toplumsal hayata düzen getirdiği görülmektedir. Emine Işınsu, Hacı Bektâş-ı Velî'yi ve "Bektâşîlik"i oldukça yalın olarak anlatmıştır. Romanın içerisinde özellikle tasavvufla ilgili kısımlar gerektiği ölçüde anlatılmıştır (Odacı, 2010). Bektâşîlik, şeriat, tarikat, hakikat, marifet anlayışı ve ehl-i beyt sevgisi ekseninde Sünni ve Aleviler'i cem etmiş bir tarikat olarak Anadolu ve Balkanlar'da yayılma imkanı bulmuştur (Yılmaz, 2004). Romanda yazar Alevi-Sünni ayrımı yapmaksızın Hacı Bektâş-ı Velî'nin birleştirici ve hoşgörü sahibi kişiliğine dair bir kurgu oluşturmuştur.

Sonuç

Emine Işınsu'nun son dönemde yazmış olduğu bu dört tasavvufi roman, kültür tarihimizin dört büyük şahsiyetini konu alması bakımından önemlidir. Yazar romanları; tasavvuf büyüklerinin hatırasına halel getirmeyecek bir hassasiyetle ve gerçek tarihe paralel olarak yazmış, böylelikle, okurlarına hem tasavvufi bilgi vermiş, hem de tarihî şuur kazandırmayı amaçlamıştır. Eserin tarihî gerçeklikten beslenebilmesi için; Mustafa Tatçı, Kenan Erdoğan, Süleyman Ateş, Yılmaz Öztuna, Abdülbaki Gölpınarlı gibi yazarların yanında, roman kahramanlarının eserlerinden de istifade etmiştir. Işınsu ele alınan bu dört roman içerisinde ağırlıklı olarak dört farklı tarikatın yanında yirmi iki farklı tasavvufi ve ahlaki unsurdan bahsetmiştir. Bu romanları, engin bilgi birikimi ve tasavvufi neşvesini de içine katarak yazan Işınsu, tasavvufun sosyal hayata ve insan ilişkilerine katkısını çok yönlü bir şekilde ele almıştır. Bu yönüyle, geniş okur kitlesine tasavvuf romanı alanında başarılı çalışmalar sunmuştur.

KAYNAKÇA

ATALAY, N. (2017).Emine Işınsu'nun Dört Romanında Öne Çıkan Tarikatlar ve Romanların Tasavvufi Açıdan Analizi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

BİCE, H.(2012).Hiç Kapanmayan Amel Defteri "Işınsu'nun Tasavvufi Romanları", Töre Dergisi (Emine Işınsu Özel Sayısı), Ankara.

IŞINSU, E. (2014).Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

IŞINSU, E. (2014).Hacı Bektaş, Ankara: Elips Yayınevi.

IŞINSU, E. (2016).Bukağı, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

IŞINSU, E. (2016).Hacı Bayram, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

KARA, M. (2010).Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları, İstanbul: Dergâh Yayınları.

KARA, M. (2012).Dervişin Hayatı Sûfînin Kelâmı, Hâl Tercümeler Tarikatlar Istılahlar, İstanbul: Dergâh Yayınları.

ODACI, S. (2010)."Emine Işınsu'nun Hacı Bektâş Velî Romanında Bektâşilik Algısı", Türk Kültürü Ve Hacı Bektâş Velî Araştırma Dergisi, S. 55.

SUCU, N. (2012). "Bostanzâde Yahya Efendi'nin Mir'âtü'l-Ahlâk'ında Geçen Hikayelerin Günümüzde Okunup Anlaşılmasına Dâir Bir Değerlendirme", Dinî Ve Felsefî Metinler Yirmi birinci Yüzyılda Yeniden Okuma, Anlama Ve Algılama, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, C. 1, İstanbul.

SUCU, N. (2014). Hakikatin Estetik Boyutu Tasavvuf ve Divan şiirinin Müşterekleri, II. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu-Kastamonu'nun Manevi Mimarları, Kastamonu Üniversitesi Yayınları.

ULUDAĞ, S. (2016).Abdülkerim Kuşeyrî-Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risalesi, İstanbul: Dergâh Yayınları.

ULUDAĞ, S. (2016).Tasavvufun Dili, İstanbul: Ensar Yayınları.

YILMAZ, H. K. (2004). Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler, İstanbul: Ensar Neşriyyat.

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNDE EDEBİ METİN ÖRNEKLERİNDEN TAŞELİ MASALLARI

Fadime Boztoprak, İstanbul Arel Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi,

f.nuranb@gmail.com

ÖZET

Dil öğrenimi bir kültürleşme sürecidir. Dili ve kültürü birbirinden ayırmak mümkün değildir. Çünkü dil; bir milletin kültür kodlarını, tarihini, ezelini ve ebedini üzerinde taşır. O dilin sahip olduğu milletin düşünce dünyası, yaşayış biçimi hedef dilin içinde gizlidir. Bütün bu unsurları üzerinde taşıyan edebi metinlerdir. Edebi metinler; öğretilen dilin matematiğini anlatmada, öğrenilen dili anlamada en büyük yardımcılardan biridir. Bir dil edinimi; dinlediğini anlama, okuduğunu anlama, konuşma, yazma temel dil becerilerinin yanı sıra yeteri kadar söz hazinesine sahip olma, doğru imla ve noktalamayı kullanabilme, o dilin özel kullanımlarını bilme, o dilde hayal kurabilme, kurmaca metinleri anlayabilme anlamlarına gelmektedir. Bütün bu özelliklerin bir arada kazandırılabilmesi için Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde edebi metinlerin kullanılması faydalı olacaktır. Çünkü dil öğretimi/öğrenimi en geniş anlamıyla kültürel farkındalık ile birlikte yürümektedir. Edebî metinlerin dil öğretiminin her alanına, her becerisine her aşamada farklı boyutlarda olmak üzere katkıda bulunduğu yadsınamaz. Masallar, edebi metinler bakımından zengin bir materyaldir. Masallar, Türk kültür coğrafyasında somut olmayan kültürel miraslarımız arasında yer alır. Bu bağlamda kültür kodları bozulmamış, Türkçenin en saf halini koruyan Taşeli yöresinde anlatılagelen masallar; Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılabilecek edebi metinler arasında yer alır. Bu çalışmada Taşeli masallarından faydalanılarak öğrencilerin; dinlediğini anlama, okuduğunu anlama, konuşma, yazma temel dil becerilerinin yanı sıra, telaffuz ve iletişim gibi becerileri geliştirmeyi de amaçlanmıştır. Çalışmada verilen örnekler, Avrupa Dil Portfolyosu'nda belirlenen B1 seviyesinde oluşturulmuştur. Etkinliklerde her etkinlik farklı beceri alanını kapsamaktadır. Bu çalışmayla Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi aşamasında Türk kültür kodlarının taşıyıcısı konumunda olan masalların rolleri üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Türk kültüründeki masalların önemi vurgulanmış olup Taşeli yöresinin insanları, onların yaşayış biçimleri, sözlü kültür gelenekleri ve Taşeli yöresi aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi, Kültür, Edebi Metinler, Taşeli Masalları

LITERARY TEXT IN TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE TAŞELİ TALES FROM SAMPLES

Abstract

Language learning is a process of acculturation. It is not possible to distinguish between language from culture. Because language; it carries the cultural codes, history, eternity and eternity of a nation. The language of thought and the way of living of that nation is hidden in the target language. It is the literary texts that bear all these elements. Literary texts; is one of the greatest helpers in explaining the mathematics of the language taught and understanding the language learned. A language acquisition listening comprehension, reading comprehension, speaking, writing, basic language skills, as well as having enough vocabulary, being able to use the correct spelling and punctuation, knowing the specific uses of that language, dreaming in that language, understanding fictional texts means. In order to gain all these features together, it will be useful to use literary texts in teaching Turkish as a foreign language. Because language teaching / learning works in the broadest sense with cultural awareness. It cannot be denied that literary texts contribute to all areas of language teaching and to each skill in different dimensions at every stage. Tales are rich in literary texts. Tales are among our intangible cultural heritage in Turkish cultural geography. In this context, the fairy tales that are told in Taşeli region, which preserves the purest form of Turkish, are intact; It is one of the literary texts that can be used in teaching Turkish as a foreign language. In this study, students of Taşeli tales; In addition to the basic language skills of listening comprehension, reading comprehension, speaking, writing, it is aimed to develop

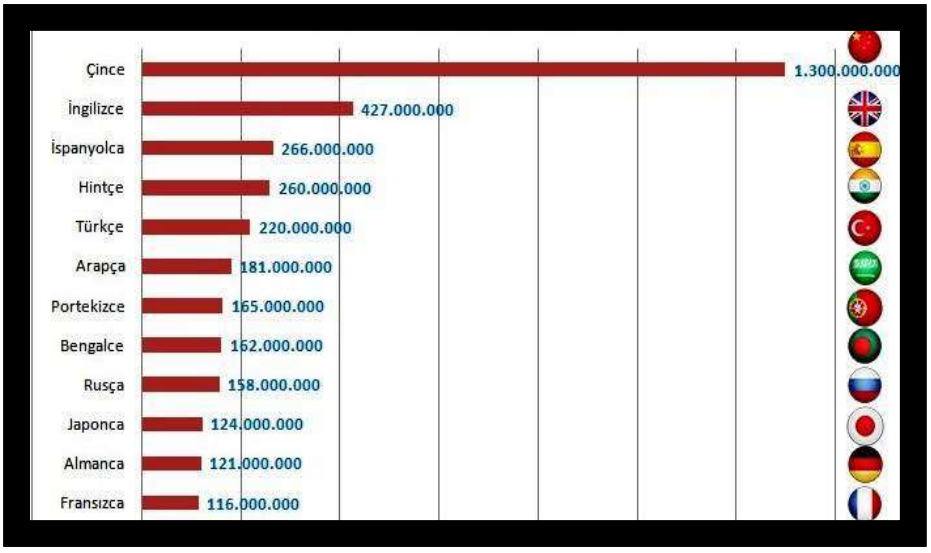
skills such as pronunciation and communication. The examples given in the study were established at the B1 level determined in the European Language Portfolio. In the activities, each activity covers different skill areas. In this study, the role of fairy tales which are the carriers of Turkish cultural codes in the stage of teaching Turkish as a foreign language is tried to be emphasized. The importance of fairy tales in Turkish culture was emphasized and the people of Taşeli region, their life styles, oral culture traditions and Taşeli region were tried to be transferred.

Key Words: Teaching Turkish as a Foreign Language, Culture, Literary Texts, Taşeli Tales

1.Giriş

Yabancı dil öğretimi 21. yüzyılda ortaya çıkan bir olgu değildir. Yüzyıllardır insanoğlu birbiriyle sürekli alışveriş halindedir. Bu alışverişin en kolay yolu iletişimdir. İletişimin sağlıklı olabilmesi için dil bilmek gerekir. Siyasi, askeri, ticari, eğitim, kültür, sanat, turizm gibi iletişim dallarının milletler arası bağında ortak nokta dildir. Bu bağın kuvvetli olabilmesi için ilişki içinde olunacak milletin dilini bilmek gerekir. Dil, kültürü beraberinde getirecektir. Milletler arası iletişim, bu sayede kolaylaşacak ve etkileşim artacaktır. Bu durumun ilk örneklerini Divanü Lügati't Türk eserinde görebilmekteyiz. Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılmış Türkçe - Arapça bir sözlüktür. Kaşgarlı Mahmut'un bu eseri Türkçe - Türkçe tek dilli bir sözlük yazıp Türkçenin Arapça kadar zengin bir dil olduğunu göstermesinin yanında Türkçe - Arapça iki dilli bir sözlük yazıp Araplara Türkçeyi öğretmeyi amaçlamıştır (Adıgüzel 2009: 27-29).

Yabancı dil öğretiminde konuşma, dinleme, okuma ve yazma temel dil becerilerinin geliştirilmesi önemlidir. Bu bağlamda dil öğretiminde bu becerilerin kazanımı için ilgi ve merak duygusunun yüksek olması gerekmektedir. Bu dozu yakalayabilecek materyallerin başında da edebî metinler gelmektedir.



TABLO 1- 2019 yıllında dünyada en çok konuşulan diller

2019 verilerine göre dünyada en çok konuşulan diller arasında Türkçe 5. sırada yer almaktadır. Bu manada Türkçenin önemi günbegün artmaktadır. Bu önemin farkında olan Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı ve çeşitli TÖMER kursları Türkçe öğretimine azımsanmayacak ölçüde katkı sağlamaktadır.

Günümüzde teknoloji ve küreselleşmenin etkisiyle yabancı dil bilmek ihtiyaç haline gelmiştir. Bu doğrultuda kişilerin ihtiyaçlarına göre yabancı dil öğretim yöntemleri sürekli olarak yenilenmektedir. Söz konusu değişime bağlı olarak edebiyat ürünleri, yabancı dile temel kaynak niteliğindedir. Bu bakımdan:

"Öğrenilen dilin amaca yönelik hizmet verebilmesi ve kalıcı olabilmesi için izlenen yollar ve kullanılan materyallerin seçimi önemlidir. Edebiyat dillerin vazgeçilmezidir. Bu nedenle yabancı dil öğretiminde edebi materyallerin (hikâye, masal, tiyatro, fabl, şiir, kısa öykü, anı, deneme, mizah, karikatür, fıkra vb.) kullanımı çok önemlidir" (Medni, 2010; 5).

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin yaygınlaştığı günümüzde dil öğreniminin daha kolay ve etkili gerçekleştirilebilmesi için edebi metinlere ihtiyaç duyulmaktadır. "Anadili ya da yabancı dil öğretiminin her aşamasında metin kullanımı vardır. Bu metinlerin anlaşılması da üzerinde yoğun çalışmalarla olacaktır" (Günay, 2003). Mert'e (2012:31,1-12) göre bu metinler içerisinde temel dil becerilerinin geliştirilmesinde masalların ayrı bir yeri vardır. Çünkü edebî türler içerisinde masallar, dil zevki oluşturan, dilin en güzel örnekleri olan, en etkili türlerden biridir.

2. 21. Yüzyılda Dil Öğretimi

Dil öğretim yönteminde sabit bir model anlayışı yoktur. Öğretim ve öğrenim aşamasındaki yöntemler hala araştırılmaktadır. İlerlemeci eğitim anlayışıyla iletişimsel yöntemin ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir. "Günümüzde yaşanan dönem Güncel İletişimsel Dil Öğretimi dönemidir" (Bekleyen, 2015: 14).

Yaşam boyu öğrenme anlayışıyla iletişim teknolojilerinin, elektronik öğrenme ve materyallerin geliştiği dünyamızda dil öğretim yöntemleri sürekli gelişmektedir. Öğrencilerin yaşlarına, sosyal ve eğitim durumlarına, kişisel özelliklerine, inanç farklılıklarına göre hassasiyetler dikkate alınmakta, ayrı sınıflar oluşturulmakta, bu durumlar dikkate alınarak dil öğretimi yapılmaktadır.

"Yabancı dil öğrenen kimseler, kültürler arası köprüler kuran, ülkesinin kültürüne bir başka disiplinin bakış açısından bakabilen, ama bakışları bu ülke ve kültürden hiç kopmayan aydınlar olarak düşünülür" (Çakır, 1990: 596). Avrupa Dil Portfolyosu'na göre dil edinim süreci aynı zamanda kültürleşme sürecidir. Bu süreçte tüm dil seviyelerinde unutulmaması gereken kültür aktarımıdır. Hangi kazanım kazandırılacaksa o kazanıma uygun kültür aktarım materyalleri kullanılmalı, çeşitli etkinliklerle pekiştirilmelidir.

3. Yabancı Dil Öğretiminde Edebi Metinlerin Kullanımı

Dil öğrenimi Avrupa Dil Portfolyosu'nda belirlenen dört dil becerisinin kazanımıyla gerçekleşmektedir:

-Dinlediğini Anlama

-Okuduğunu Anlama

-Konuşma

-Yazma

Bu dört dil becerisi gerçekleştiğinde hedef dil, belirlenen düzeyde öğrenilmiş kabul edilmektedir. Dinleme ve okuma, algılamayla; konuşma ve yazma üretmeyle ilgili dil beceri alanlarıdır. Bu dil beceri alanlarının tam olarak kazanılabilmesi için çeşitli eğitim modelleri yüzyıllardır uygulanmaktadır. Uygulanan eğitim modelleri hedef dilin kültür coğrafyasına uyarlanarak uygulanmıştır ve uygulanmaktadır. Bu manada Türkçeyi yabancılara öğretirken kültürü göz ardı etmek mümkün değildir. "Yabancı dil öğrenen kişi iletişim açısından gerekli olan kültürel verilerini öğrenmeli, iletişim becerilerini edinmelidir" (Demircan 1990: 26). Bu yüzden öğreten kişinin kültürünü iyi bilmesi, iyi tanıtması ve yaşatması gerekmektedir.

Edebi metinler; öğretilen dilin mantığını kavramada, öğrenilen dili anlamada en büyük yardımcılardan biridir. Bir dil edinimi; dinlediğini anlama, okuduğunu anlama, konuşma, yazma temel dil becerilerinin yanı sıra yeteri kadar söz hazinesine sahip olma, doğru imla ve noktalamayı kullanabilme, o dilin özel kullanımlarını bilme, o dilde hayal kurabilme, kurmaca metinleri anlayabilme anlamlarına gelmektedir. Bütün bu özelliklerin bir arada kazandırılabilmesi için Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde edebi metinlerin kullanılması faydalı olacaktır. Çünkü dil öğretimi/öğrenimi kültürle ayrılmaz bir bütündür.

Kültürün içinde bulunan bütün milli dokular dilin hazinesinde gizlidir. Bu hazineyi keşfetmek için edebi metinler dil öğreniminde materyal olarak kullanılabilecek büyük bir yardımcıdır.

"Edebi metinler bir anlamda geniş bir özgün metin yelpazesi olarak da değerlendirilebilir. Eğitsel amaç gütmeden okuyucuya gerçek iletişim ortamları sunan, her seviyeye hitap edecek şekilde örneği bulunabilecek edebi metinler öğrenciye zengin bir kaynak sunar. Bu kaynak sözcük bilgisi ediniminden, sözcük ve cümle yapılarının otomatik kazanımına kadar, geniş çaplı bir dilbilgisi çalışma alanından, güzel yazma, aktif okuma ve iletişim durumlarında karşılaşılacak diyalog üretmeye kadar birçok beceri sahasına kapı açar"(Ermağan, Şavlı, 2015; 887).

Türk edebiyatı; Orhun Abideleri, Kutadgu Bilig, Divanü Lügati't Türk, Dede Korkut Hikâyeleri gibi binlerce edebi metine ev sahipliği yapar. Bu metinler aynı zamanda kültür dokularını ilmek ilmek sözcükleriyle bir kilim motifi gibi dokuyarak yüzyıllar öncesinden yüzyıllar sonrasına meşale olur.

"Edebi metinlerin derslerde kullanılmasına aşağıda verilen gerekçeleri örnek olarak gösterebiliriz:

- Edebiyat ilginç öğrenme ortamları için büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. Kısa bir hikâye, roman veya şiir her yerde okunabilir. Buna karşın dilbilgisi kitaplarından öğrendiğimiz diyalogları gerçek hayatta kullanmak çok da kolay değildir.
- Edebi metinlerle çalışmak otantik iletişim olanakları sağlamaktadır. Bir diğer deyişle size gerçek dünyayla örtüşen gerçekçi ortamları hazırlar.
- Edebi metinler kültür ortamlarını yakından tanıttığından dil öğrenenlerin sosyal becerilerini geliştirmelerine, eğitim öğretimlerine de doğrudan katkıda bulunur" (Arak, 2001: 4).

Gerhardt Helbig "Yabancı Dil Olarak Almanca" adlı eserinde edebi metinlerin kullanımı için değişik nedenlerden bahseder. Bunlar:

- Okuma sevincini artırır,
- İletişim için bir fırsat sunar,
- Bilişsel, sosyal ve duygusal yeterlilikleri teşvik etmektedir (Helbig, 2001: 1334).

4. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Masallar

"Anadili ya da yabancı dil öğretiminin her aşamasında metin kullanımı vardır. Bu metinlerin anlaşılması da üzerinde yoğun çalışmalarla olacaktır" (Günay,2003). Bu manada edebi metin örneklerinden masalların dil öğretiminde kullanılması faydalı olacaktır. Her dil öğretiminde olduğu gibi Türkçe öğretiminde de dinleme, okuma, konuşma ve yazma ile ilgili temel dil becerilerinin etkin bir biçimde geliştirilmesine önem verilir. İşte söz konusu olan bu becerilerin oluşumunda ve etkin kullanımında masalların yeri büyüktür. Çünkü yabancı uyruklu öğrencilere öğrenmeye çalıştıkları dilin yani Türkçenin en güzel örneklerini sunan, edebî zevkini tattıran ve hayal güçlerini geliştirme olanağı sağlayan türler arasında masalların yeri ayrıdır. "Kuşaktan kuşağa, kişiden kişiye aktarılan sözvarlığı bir ulusun kültürünün aynası niteliğindedir" (Mert, 2012: 5-31).

Umberto Eco'nun "okur sözleşmesi" kavramından yola çıkarak okur, yazılı olmayan anlaşmaya göre metni okumaya başlar. Okuduğu metin gerçek değildir, ancak okur gerçekmiş hissine kapılarak çeşitli duygular yaşar. Heyecanlanır, üzülür, sevinir… Bu durum okuyucuyu ya da öğrenciyi zihinsel ve duygusal olarak gerçek dünyadan koparmaz. Bu sözleşme yazılı veya sözlü anlatılarda sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Örneğin masalların başında yer alan "evvel zaman içinde…" tekerlemesi dinleyiciye az sonra duyacaklarının günlük yaşamdakilerden farklı olduğu mesajını verir (Gülsoy, 2006: 119). Burada okuyucu kendisine anlatılan öykünün hayal ürünü olduğunu bilir, fakat bu yazarın yalan söylediği anlamına gelmez. Bu sadece yazarın "-mış gibi yaptığı" nı ifade eder (Eco, 1996: 87).

Öğrencilerin hayal dünyalarının gelişiminde ve yeni bir arayış içerisinde olmalarında masallar önemli bir rol üstlenmektedir.

"Masallar folklorun bir parçası olarak kabul edilir. Masalın ana unsurları şunlardır:

● Masallar genellikle benzer ve özel kelime kalıplarıyla başlar ve biter. "uzun uzun zaman önce…", "zamanın birinde…", " Sonsuza kadar mutlu yaşadılar…" vs. gibi.

● Yer ve zaman masallarda bilinmemektedir. Bu yerler genellikle büyülü ve tılsımlı özelliklere sahiptirler. Kaleler, büyülü ormanlar, uzak diyarlardaki topraklar, krallıklar bunlara örnek olarak verilebilir.

● Masal kahramanları prensler ve prensesler olabildiği gibi, yoksul çiftçiler, küçük oğullar, bilge yaşlı kadınlar, dilenciler ve askerler de olabilmektedir.

● Masaldaki ana karakterlerde, genellikle hayatlarını daha iyi bir hale getirme amacı vardır.

● Masallar genellikle açıkça tanımlanmış iyi karakterler ve kötü karakterler içerir.

● Masallar sihirli öğeleri içerir. Sihir öğeleri hem olumlu hem olumsuz olabilir.

● Masallarda genellikle bir sorun ya da çözülmesi gereken bir çatışma üzerinde durulur.

● Masallarda genellikle ahlaki mesajlar ya da öğrenilmesi gereken dersler bulunmaktadır (Van Gundy, 2005)."

Türk masallarında bu özelliklerin bazıları yer değiştirir. Prens, prenses kavramları yerine peri padişahı padişahın kızı, fakir oğlan gibi karakterler yer alır. Yalnız bu karakterler bazen bölge farklılıkları göstermektedir. Bölgelerin ekonomisine, geçim kaynağına, kültürel unsurlarına göre belirli kahramanlar masallarda yer almaktadır. Kaf Dağı gibi mekânlar dile getirilir. İyiler ödüllendirilir, kötüler cezalandırılır. Öğütler yer alır.

"Masallar en çok hangi dil becerisinin geliştirilmesinde etkili olabilir sorusuna Gazi Üniversitesinde öğretmen adaylarının verdiği cevaplara ilişkin sonuçlar:

Araştırmaya katılan 70 öğrencinin:

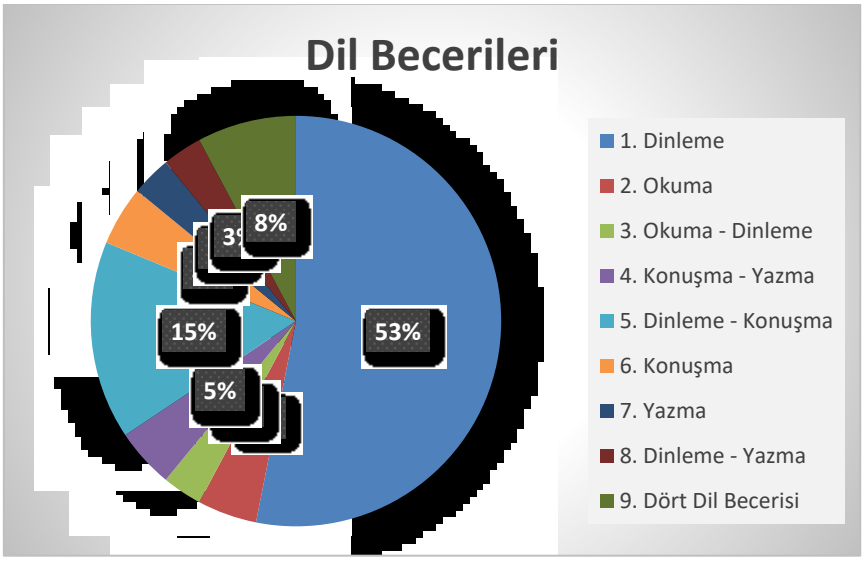
34'ü (%49) bu soruya dinleme, 10'u (%14) dinleme-konuşma,

3'ü (%4) konuşma, 3'ü (%4) konuşma-yazma,

3'ü (%4) okuma, 2'si (%3) okuma-dinleme,

2'si (%3) yazma, 2'si (%3) dinleme – yazma,

5'i de dört temel dil beceresi, (%/7) olarak cevap vermiştir." (Temizyürek, Vargelen, 2016: 60-70)

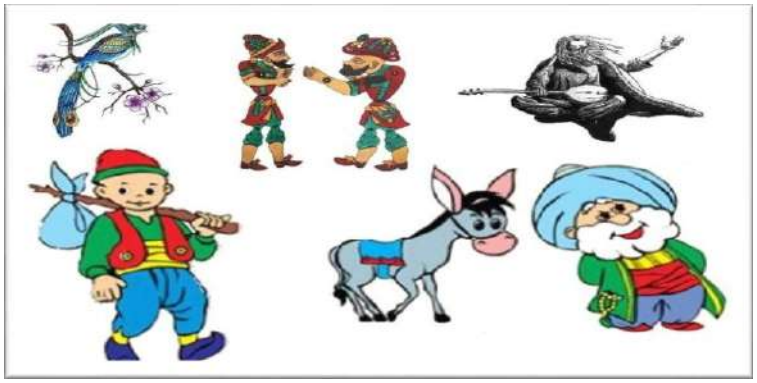


TABLO 2- Masallar en çok hangi dil becerisinin geliştirilmesinde etkili olabilir sorusuna öğretmen adaylarının verdiği cevaplara ilişkin sonuçlar

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde masalın faydaları:

- Öğrencilerin Türkçeyi doğru ve hızlı kullanmalarında, kelimeleri doğru telaffuz edebilmelerinde masallar yardımcı olmaktadır.
- Masallar, drama vasıtasıyla yaparak yaşayarak öğrenme bağlamında öğrencilerin dili daha iyi kullanmalarına yardımcı olmaktadır.
- Bireylerin topluma karışması ve sosyalleşmesine masalların yardımcı olduğu anlaşılmaktadır.
- Kültür aktarımı bağlamında seçilecek masalların Türk halkının yaşayışını ve değerlerini doğru anlatacak şekilde yansıtıldığında kültür aktarımında fayda sağlayacaktır.
- Hedef kitlenin dört dil becerisini kazanmasına yardımcı olacaktır.
- Dil bilgisi yönünde gelişimini sağlayacaktır.
- Yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılacak masalların daha kolay anlaşılabilmesi için görsellerle, resimlerle, karikatürlerle desteklendiği takdirde hedef kazanım kolaylıkla kazanılacaktır.

"Masallarda dürüst-sahtekâr, mert-namert, cesur-korkak, akıllı-aptal, adil-zalim, tembel-çalışkan insan tipleri karşı karşıya gelir. Bu iyi ve kötü karakterler aracılığıyla örnek alınacak ya da sakınılacak davranış biçimleri tanıtılır. Masalın sonunda daima iyiyi temsil eden kahraman kazanır; kötüyü temsil eden karakterler cezalandırılır. Masal, bir yandan çocukların düşünce ve hayal dünyalarını zenginleştirirken bir yandan da onların kazanması gereken iyilik, dürüstlük, çalışkanlık ve yardım severlik gibi erdemlerin olaylar içinde edinimini sağlar"(Karatay,2007: 471).



TABLO 3- Türk Masal Kahramanları

Somut olmayan kültür mirasımız olan masallar, dil öğretiminde kullanılarak kültür kodlarımızın başka coğrafyalara yayılmasını sağlanmaktadır. Bugün Türkçe öğrenen hedef kitleye zaman zaman Keloğlan, Nasreddin Hoca, Hacivat-Karagöz, Köroğlu anlatılmakta, okutulmakta, dinletilmekte ve izletilmektedir. Bu materyallere uygun etkinlikler hazırlanarak hedef kazanımlar elde edilmektedir.

5. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Taşeli Masalları

Edebî metinlerin dil öğretiminin her alanına, her becerisine her aşamada farklı boyutlarda olmak üzere katkıda bulunduğu yadsınamaz. Masallar, edebi metinler bakımından zengin bir materyaldir. Masallar, Türk kültür coğrafyasında somut olmayan kültürel miraslarımız arasında yer alır. Bu bağlamda kültür kodları bozulmamış, Türkçenin en saf halini koruyan Taşeli yöresinde anlatılagelen masallar; Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılabilecek edebi metinler arasında yer alır. Prof. Dr. Ali Berat Alptekin'nin "Taşeli Masalları" ve Öğr. Gör. Sakine Hakkoymaz'ın "Ermenek Yöresi Mani, Ninni ve Masalları" kitaplarında yer alan masal örnekleri bu tür edebi metinlere örnek olmaktadır. Çalışmada Taşeli masallarından faydalanılarak öğrencilerin; dinlediğini anlama, okuduğunu anlama, konuşma, yazma temel dil becerilerinin yanı sıra, telaffuz ve iletişim gibi becerileri geliştirmeyi de amaçlanmıştır.

6. Taşeli Masalı Örneği

Dersin Düzeyi: B1

Dersin Konusu: Masal

Dersin Amacı:

- Anlamı bilinmeyen sözcükleri tahmin/sözlük çalışması
- İçerikle ilgili soru-cevap etkinlikleri
- Metnin olay, mekân, kişi ve zaman unsurlarının bulunması
- Siz olsaydınız ne yapardınız bölümü
- Yeni öğrenilen kelimeler

Metin:

KEKLİK MASALI



TABLO 4- Keklik Fotoğrafı

"Bir varmış bir yokmuş. Çayırda çimen, toprakta nem, insanda elem tükenmeyecek kadar çokmuş. Evvel zaman içinde yeşil mi yeşil, güzel mi güzel bir orman içinde gece gündüz güzel sesiyle ötüp duran bir keklik yaşarmış. Bütün dağ, taş bu yabani kekliğin sesi ile inlemekte, sanki bütün tabiat onu dinlemekteymiş. Bir gün çalılıklar arasında yine en güzel şarkılarını söylerken, oralarda gezinen bir avcının dikkatini çekmiş. Avcının sanki nutku kurumuş. Sesi kesilmiş.

Ermenek'in meşhur avcılarından Naci Bey ismindeki bu avcı kekliği vurmak için bir el ateş etmiş. Ancak bu ateş, kekliğe değmemiş ve keklik oradan kaçmış. Bu durum Ermenekli avcının zoruna gitmiş. Meşhur avcı, kekliğin arkasından bir ağıt yakmış. Görelim bakalım ne yakmış:

Bre keklik, sırmalı tüfekle vuracaktım

Kınalı ellerle yolacaktım

Pirinç pilavına salacaktım

Şimşir kaşıkla yiyecektim

Uçtun gittin karşı dağa

Küflü tüfekle vursunlar

Kirli ellerle yolsunlar

Tarhana çorbasına salsınlar

Ağaç kaşıkla yesinler

Bir başın dönsün bir arkan dönsün» (Hakkoymaz,2012:81)

Anlamı Bilinmeyen Sözcükler

- Elem: Acı, üzüntü, dert
- Evvel: Geçmiş
- Keklik: Kuş türü

- Yabani: Evcil olmayan
- İnlemek: Acı, üzüntü belirten ses
- Çalı: İnce odunsu bitki
- Nutku kurumak: Şaşırmak
- Meşhur: Ünlü
- Bir el: Bir tane
- Ağıt yakmak: Yaşanılan acının ardından şiir söylemek
- Bre: Seslenme
- Şimşir Kaşık: Tahta kaşık
- Küf: Pas
- Yolmak: Tüyleri koparmak

Kazanımlar:

✓ Verilen masal örneğinde öncelikle Ermenek yöresinde keklik türü kuşların bulunduğu öğrenilir.

✓

✓ Masala tekerlemeyle giriş yapılması akılda kalıcı ve akıcı bir dil kullanıldığının göstergesidir.

✓

✓ "Ağıt yakmak" gibi deyimler kullanılarak hedef kitlenin sözcük hazinesinin gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

✓

✓ " Gece- Gündüz" gibi zıt anlamlı kelimelerin yer alması bakımından Türkçe öğrenen hedef kitleye daha önceki kazanımlarına yönelik alıştırma niteliğindedir.

✓

✓ Ellerin kınalı olması da kültür kodlarını üzerinde taşıması bakımından önem taşımaktadır.

✓

✓ Tarhana çorbası ve bu çorbanın tahta kaşıkla yenilmesi gibi ögelere yer vermesi bakımından da zengin bir masal örneğidir.

✓

7. Sonuç

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin en önemli amaçlarından biri, Türk toplumunun kültürel unsurlarını tüm yönleriyle öğrencilere aktarmaktır. Günümüzde kültürel unsurların yansıtılmasında en önemli araçlardan biri edebi metinlerdir. "Edebi metinlerle yabancı dil öğrenen kişiler, ana dilinin ve kültürünün dışında ikinci bir kültür ve dille köprü kurar, ülkesinin diline ve kültürüne başka bir açıdan bakma imkânı bulur" (Aytaç, 1990: 149).

Edebi metinler; dil bilgisi bakımından, zengin içerik yönünden, kültürel dikkatler açısından, gerçekçi yapısıyla yabancı dil öğreniminde ve öğretiminde kullanılabilecek önemli bir materyaldir.

"Öğrenenin soyut dünyasını zenginleştirerek, onun düşünce devinimine olumlu katkılarının varlığını yadsıyamadığımız yazınsal metinler, farklı dil ve kültür dizgelerinde yazılmış olmaları bakımından da kimi zenginlikler içerirler; kurmaca dünyasıyla, olabilirlikler yumağıyla, farklı okuma ve değerlendirme yoluyla dış dünyaya farklı bakış edindirmesiyle, o ana dek duyumsanmamış yaşantılar sunmasıyla, dili kullanarak yeni anlam katmanları ve değişik imgeler yaratmak suretiyle yeni ifade zenginlikleri yaratmasıyla, insan yaşamında derin kazanımlara neden olmasıyla öğrenenin yabancı dil öğreniminde en vazgeçilmez materyallerdir" (Bülbül, 2007: 235).

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde edebi metinler bütün dil seviyelerine uyarlanarak materyal olarak kullanılabilir. Yalnız metin örneklerinin seçimi, dikkat edilmesi gereken bir konudur. Bu konuda öğretmenlerin sorumlulukları ve üstleneceği görev oldukça önemlidir. Çünkü kullanılan metinlerin amacı olmak zorundadır. Dil öğreniminde her etkinliğin bir kazanımı olmalı ki dil öğrenimi açısından basamak atlanılsın hedef kitleye yararlı olsun. Bu bağlamda edebi metin örneklerinden masallar tüm

dünyada dil öğrenim aşamasında kullanılan önemli bir materyaldir. Masalların somut olmayan kültürel mirasımız olarak dile katkısı metin örnekleriyle görülmektedir. Türk masalları Türkçe öğretiminde yer aldığı sürece hem dil öğrenimi hem de kültür aktarımı bakımdan katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Alptekin, A. B., (2002). Taşeli Masalları. Akçağ Yayınları, Ankara.

Adıgüzel, M.Sani (2009). Kaşgarlı Mahmut'un Türkçe Öğretim Yöntemi. Türklük Bilimi Araştırmaları, Ankara.

Arak, H. (2013). Yabancı Dil Öğretiminde Edebiyatın Yeri, Farklı Boyutlarıyla Yabancı Dil Öğrenimi ve Öğretimi, Yusuf Şahin Ed. Eğitim Kitabevi, Konya, ss.107-120.

Atun Ermağan, E., Şavlı, F. (2015). Yabancı Dil Eğitiminde Edebi Metinler Kullanımı. International Journal of Languages' Education and Teaching, ss.885-893.

Ayhan, S., Arslan, M. (2014), Edebi Metin Olarak Masalların Yabancılara Türkçe Öğretiminde Dilsel ve Kişisel Becerilerin Gelişimine Etkisi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,3, ss.543-559.

Aytaç, G. (1990). Edebiyat Yazıları I. Gündoğan, Ankara.

Bekleyen, N. (2015). Dil Öğretimi. Pegem Akademi, Ankara,14.

Çakır, M. (1990). Yabancı Dil Öğretiminde Edebiyatın Yeri: Metin Okuma ve İnceleme Dersi İçin Öneriler. Kurgu Dergisi. 8, ss. 595-601.

Demircan, Ö.(1990). Yabancı - Dil Öğretim Yöntemleri. Elif Kitabevi, İstanbul, 26.

Eco, U. (1996). Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti. (Çev. K. Atakay). Can Yayınları, İstanbul.

Ersan, Y.(2018). Yabancı Dil Öğretiminde Kısa Metinlerin Kullanımı ve Önemi. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,2, ss. 289-296.

İnce, Ö. (2002). Yazınsal Söylem Üzerine. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Göde, H., Türkan, H. (2013). Yabancı Uyruklu Öğrencilere Türkçe Öğretiminde Milli Kültürümüzü Oluşturan Halkbilimi Unsurlarından Yararlanma. UDEK Bildiri Kitabı, ss.163-169.

Günay, V. Doğan (2003). Metin Bilgisi. Multilingual Yayınları, İstanbul.

Gülsoy, M. (2006). Büyübozumu: Yaratıcı Yazarlık. Can Sanat Yayınları, İstanbul.

Hakkoymaz, S.(2012), Ermenek Yöresi Mani, Ninni ve Masalları. Nobel Yayınları, Ankara, ss.81.

http://www.turkceogretimi.com/genel-konular/dünyada-en-çok-konuşulan-diller-hangileri

Karatay, H. (2007). Dil Edinimi ve Değer Öğretimi Sürecinde Masalın Önemi ve İşlevi. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 5, 463-475.

Medni, B. (2010). Arapça Öğretiminde Edebi Materyallerin Kullanımı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Mert, E. Lüle (2012). Anadili Eğitimi-Öğretimi Sürecinde Çocuk Yazını Ürünlerinden Yararlanma ve Masal Türüne Yönelik Bazı Belirlemeler. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31, ss.1-12.

Türk Dil Kurumu (2011). Türkçe sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını.

Temizyürek, F., Vargelen, H. (2016). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Masal Farkındalığı ve Bu Farkındalığın Kültürel Değerlerin Aktarılmasındaki Önemi. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2016.ss. 60-70.

Van Gundy, A. (2005). 101 Activities for teaching creativity and problem solving. SanFrancisco: John

Wiley&Sons Inc.

ETKİLEŞİMLİ DİZİ İÇERİKLERİNİN DİZİ İZLEME MOTİVASYONLARI ÜZERİNDEKİ ROLÜ: DOĞAYA KARŞI MÜCADELE DİZİ ÖRNEĞİ

Grafiker Onur Şişman

İstanbul Kültür Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi İletişim Sanatları Bölümü,
o.sisman@iku.edu.tr, 0212 498 40 10.

Arş. Gör. Özge Özkök

İstanbul Kültür Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Yeni Medya ve İletişim Bölümü,
o.ozkok@iku.edu.tr, 0212 498 40 88.

Özet

Althusser bireyin bakış açısını, düşünce yapısını ve davranış eğilimlerini "ideoloji" kavramıyla ilişkilendirerek; bireylerin duygu, düşünce ve davranış biçimlerinin dünyayı nasıl algıladıkları ile doğrusal bir ilişki içerisinde olduğunu belirtmektedir. Buradan hareketle, kitle iletişim araçlarıyla yaratılan bir dünyada, birey kendisine sunulan ideoloji doğrultusunda bir bakış açısı edinerek tutum ve davranış geliştirmektedir. Jean Baudrillard ise bu konuyu konvansiyonel medya araçları doğrultusunda Simülasyon Kuramı çerçevesinde inceleyerek, Hiper-Gerçeklik olgusuna değinmektedir. Kuramcı, bu çerçevede gerçekleştirdiği medya analizleri üzerinden sistemin devamlılığını sağlayan tüketim olgusunu ekonomik ya da politik güçlerle değil; kültürel ve toplumsal kodlarla ilişkilendirmektedir. Bauldrillard'ın düşünce dünyasından yola çıkarak, bugün internet teknolojilerinin gelişmesiyle kitle iletişim araçlarının yerini alan yeni medya ortamlarının toplumsal anlamda "gerçeklik" olgusunu da dönüştürdüğü ifade edilebilmektedir. Böylece, gelişen teknolojinin bir sonucu olarak internet tabanlı iletişim ağları üzerinde oluşturulan dijital dünyanın sosyal, toplumsal ve profesyonel yaşamda sanal bir gerçeklik üzerinden yeniden üretilmesi sağlanmaktadır.

Araştırma, Althusser'in "yanlış bilinç" olgusuyla ele aldığı "öznelliğin yeniden inşası" kavramsal çerçevesi ile Jean Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı arasında bağlantı kurularak; Z kuşağına mensup kullanıcıların, dizi/film izleme motivasyonları bağlamında çevrimiçi "etkileşimli" dizi içerikleri konusundaki duygu ve düşüncelerini ortaya çıkarmaya odaklanmaktadır. Çalışmada, Netflix'in ikinci etkileşimli yapımı olan Doğaya Karşı Mücadele dizisi ele alınacaktır. Doğaya Karşı Mücadele dizisi izleyicisine bölümün ilerleyişine yönelik "söz hakkı" veren "etkileşimli" bir yapım sunmaktadır. Jean Baudrillard'ın öne sürdüğü Simülasyon, Hiper-Gerçeklik ve Simülakr kavramları çerçevesinde, Z kuşağına mensup izleyicilerle derinlemesine görüşme yöntemi gerçekleştirilerek, etkileşimli biçimde kurgulanmış ve izleyicisine senaryonun ilerleyişi konusunda söz hakkı sunan dizinin, Z kuşağının çevrimiçi dizileri izleme motivasyonları, etkileşimli dijital içeriklere bakış açıları üzerindeki rolü tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hiper-Gerçeklik, Simülasyon, Simülakr, Postmodernizm, Etkileşim

Abstract

Althusser deals with the individual's point of view, thinking and behavioral tendencies by making ideology. It states that individual's emotions, thoughts and behaviors have a linear relationship with how they perceive the world. From this point of view a world created by means of mass communication, attitude and behavior by developing a perspective within the ideology that needs to be personalized. Jean Baudrillard discusses this issue, media tools. Starting from Bauldrillard's world of thought, it can be stated that with the development of internet technologies, new media environments that have replaced mass media have transformed the "reality da phenomenon in the social sense. Thus, as a result of developing technology, the digital world created on internet-based communication networks is reproduced through a virtual reality in social, social and professional life.

The research was conducted by linking Althusser's conceptual framework of yeniden reconstruction of subjectivity dı with the concept of bilinç false consciousness and Jean Baudrillard's Theory of

Simulation; It focuses on revealing the thoughts and feelings of generation Z users about online interactive series content in the context of their motivation for watching series/movies. The second interactive production of Netflix, You vs. Wild will be discussed in this study. Netflix's the interactive series which is "You vs Wild" presents an interactive production that gives the audience a "right" to advance the episode. Jean Baudrillard proposed Simulation, Hyper-Reality and Simulakr within the framework of the Z generation of the audience in-depth interviews. The audience was given the right to talk about the progress of the script, the series of Z series, interactive content, digital content role.

Keywords: Hyper-Reality, Simulation, Simulacr, Postmodernism, Interaction

Giriş

Althusser "ideoloji" kavramını bireylerin gerçek dünya ile kurdukları ilişki üzerinden ifade etmektedir. Bu bağlamda bireyin gerçek dünya ile kurduğu her ilişkide ideolojinin etkisi görülmektedir. Althusser'e göre, insanlar henüz doğmadan onlar için hazırlanmış bu ideolojik yapı; insanların bütün gerçekliklerini belirlemekte ve insanların tüm bu gerçekliği sorgulamadan kabul etmelerini sağlamaktadır. Kuramcıya göre burada en önemli görev kitle iletişim araçlarına düşmektedir. İdeoloji, kitle iletişim araçlarıyla kendi gerçekliğini insanlara empoze etmektedir. Bu sebeple insanlar ideolojinin onlara sunduğu "gerçek" dışında bir şey bilmemekte ve hayatlarını, duygu ve düşüncelerini, hayallerini, ideallerini ideolojinin onlara sundukları şekilde belirlemektedir.

Yeni teknolojik gelişmeler bağlamında günümüzde yaşam pratikleri de değişip dönüşmektedir. Hayatımızın her alanında yaşadığımız bu değişimler günlük hayatımızda önemli değişikliklere sebep olmaktadır. Bu bağlamda teknolojinin artan kullanımı ve gelişen gücü bağlamında Baudrillard, bu durumu simülasyon kavramıyla açıklamakta ve eleştirel bir bakış açısı geliştirmektedir. Baudrillard'a göre yeni iletişim teknolojileri ile gelinen son noktada insanlık gerçekliğini kaybetmektedir. Kuramcı, simülasyon dünyasında gerçek ve sanalın iç içe geçtiğini ve bu durumun gerçek ile hiçbir bağlantısı olmayan bir "hipergerçeklik" dünyası yarattığını ifade etmektedir. Bu dünyada artık araç gerçeğin kopyasını sunmak yerine kendi gerçekliklerini yaratmakta ve bu gerçeklik toplumsal yapıyı değiştirmektedir.

Araştırmada Althusser'in İdeoloji görüşü ve Baudrillard'ın Simülasyon kuramlarından yola çıkarak Netfilix yapımı olan etkileşimli dizi "Doğaya Karşı Mücadele" incelenmektedir. Araştırmada 4'ü kadın 4'ü erkek olmak üzere üniversite öğrencilerinden oluşan 8 katılımcı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda etkileşimli dizilerin Althusser'in bakış açısı ile İdeolojik ortamda nasıl karşılık bulduğunun ve Baudrillard'ın "Simülasyon" kavramı ile nasıl bir algı oluşturduğu incelenmiştir.

Louis Althusser ve İdeoloji

Frankurt okulu düşünürlerinden Louis Althusser özellikle 1960'lı yıllarda "yeni Marksizmin" önemli temsilcilerinden birisi olarak adlandırılmıştır. Düşüncelerinde Gramsci'nin oldukça önemli etkileri görülen düşünür, Marksizmden beslendiği gibi aynı zamanda da Marksizm'den farklı olarak bu düşünceyi oldukça eleştirmiştir. Bu bağlamda Althusser'in "ideoloji" görüşünde Marksizm görüşünden farklı vurgular dikkat çekmektedir. Bir diğer ifadeyle, Althusser ideolojiyi egemen sınıfın düşüncesini diğer sınıflara kabul ettirdiği bir sistem olarak görmemekte; aksine tüm sınıfların var olduğu ve temsil edildiği bir sistem olarak tanımlamaktadır (Güngör, 206:275-277.). Tüm sınıfların katıldığı bu ideolojik alan toplumsal yapıyı değiştirmekte ve toplumu yeniden oluşturmaktadır. Bu doğrultuda ideolojinin oluşturduğu bu yeni toplumsal yapıda; toplumsal değerler değişerek ideolojinin fikri gücünün giderek artacağı yeni bir yaşam düzeni kurulmaktadır.

Kuramcıya göre, ideoloji değişime açık bir yapıdır ancak söz konusu değişken yapının merkezi/özü sabit kalarak, hiçbir koşulda değişmemektedir(Alemdar,Erdoğan,2010:328.). Althusser ideolojik olan bu yapının bireyin bilinçaltını hedef aldığını ifade etmektedir. Kuramcıya göre, bu ideolojik yapı gerçek

dünyadan bağımsızdır ve "insanların gerçek dünya ile kurdukları ilişkiyi" ifade etmektedir (Güngör, 277.). Birey dünyayı hayalinde oluşturduğu şekliyle yaşamak istemektedir ve bu anlamda tüm düşünceleri, duyguları, inançları vb. bu hayale bağlı olarak şekillenerek, bireye belli bir bakış açısı oluşturmaktadır. Bu hayalin oluşumunda ideolojik yapıya en önemli yardımı ise kitle iletişim araçları sağlamaktadır. Tüm bunların sonunda oluşan ortamda bireyin tüm duygu ve düşüncelerinde ideolojinin yansımaları görülmekte ve bu durum bireyin tarafsız düşünmesi olanaksızlaşmaktadır. İdeoloji birey henüz doğmadan, onun için hazırlanmış bir yapıdır. Birey bu ideolojik ortamın içerisine doğmakta, burada büyümekte ve burada öğrenmektedir. Böylece, ideoloji bireyin tüm gerçekliği olmakta ve bireye empoze edilmektedir. Birey ideolojinin ona sundukları dışında bir gerçekliğin varlığını bilmemekte ve bu nedenle ideolojiyi reddedememektedir. Bir başka ifadeyle, birey dünyayı ideolojinin çizdiği pencere içerisinden görmekte ve dünyayı yine bu ideoloji çerçevesinde algılayarak, yorumlamaktadır.

Toplumsal düzenin yeniden değişerek, ideolojinin isteği ile yeniden şekillendiği dünyada, birey kendine sunulan düşünce ve kendine sunulan değerler ile beslenmektedir. Bu durumu sorgulamadan kabul eden birey, bu ideolojik pencerenin varlığını bilmeden , içerisine doğduğu ideolojiyi solumakta ve kendisine sunulan normlar ya da kurallar ile yaşamını sürdürmektedir. Bu nedenle özne bu ideolojik yapıda yeniden kurulmakta/oluşturulmaktadır(Althusser:140.).

Althusser bireyi, toplum içerisinde yeri önceden belirlenmiş, gerçek anlamda hükmetmeyen toplumsal olarak yeniden oluşturulan özneler olarak tanımlamaktadır. İdeoloji bu ortamda kişiyi özneye dönüştürmüş ve kendini özerk görme yanılgısı içerisinde, kendini belirlediğini düşünmesini sağlamaktadır. Özne aslında "toplumsal ve psişik süreçler aracılığıyla" oluşmuştur. Bu bağlamda ideoloji; gerçeğin yansıması değil, öznenin "varoluş koşullarıyla hayali ve simgesel ilişkisi"ni ifade etmektedir. Bu ifade, öznenin "yaşadığı yanlış tanıma süreçleri" ile açıklanmaktadır. Bu bağlamda, Althusser Marx'ın ideoloji görüşünü tanımlayan "yanlış bilinç" düşüncesini reddetmektedir (Stevenson,243-245). Kuramcı bunun sebebi olarak; ideolojinin "insan zihni tarafından üretilmediğini" göstermektedir (Laylagül:115).

Toplumsal yaşamda birey kendisine sunulan seçenekler ile sınırlanmaktadır ve bu seçim özgürlüğü, bireyin kendisini özgür hissetmesini sağlamaktadır. Bu özgürlük yanılsaması içerisinde birey; ideolojik ortama daha kolay uyum sağlamakta, toplum içerisinde uysal davranarak sorgulamadan uzak bir yaşam sürmektedir. Bu noktada ideolojinin yapması gereken tek şey, bireyi beslemektedir. Bu işleviyle ideoloji; sanki bir çatışma alanı varmış gibi hissettirerek, bireye yönelik seçimlerinde her şeyi yönlendiriyor/yönetiyormuş gibi bir sanrı yaratmaktadır (Althusser:2000). Birey bu ideolojik alanda yaptığı her tercihin kendisine ait olduğu inancı çerçevesinde bir özgürlük alanı oluşturduğunu düşünürken, yaptığı tercihlerdeki seçenekler ideolojik ortamın ona sunduklarını kapsamaktadır.

Jean Baudrillard ve Simülasyon Kuramı

Fransız sosyolog Baudrillard, düşüncelerinde Althusser'den etkilenmiştir. Kuramcı, simülasyon düşüncesinin temelinde en önemli kitle iletişim aracı olarak gördüğü televizyona odaklanmıştır. Ev içi alanda televizyonun konumunun oldukça önemli olduğuna değinen kuramcı bu durumu bir statü göstergesi olarak da nitelendirmektedir. Bu bağlamda alt kültüre mensup evlerin salonunda, tüm eşyaların televizyon etrafında konumlandığı ve televizyonun merkezde olduğu bir sistem varken; burjuva evlerinde televizyon bayağı görülmekte ve bu nedenle eşyalar arasına gizlenmektedir. Bu bağlamda Baudrillard, "iletişim aracını medya kültürünün merkezi bir parçası" olarak görmekte ve bu düşüncesiyle McLuhan'ı takip etmektedir (Baudrillard,1990:79) (Stevenson:263-264) .

Kuramcıya göre televizyon, izleyiciye "oturma odasından dünyayı görebildiği" düşüncesini aşılayarak göstergeleri kendi bağlamlarından koparmaktadır." Bu doğrultuda, birey tıpkı Althusser'de olduğu gibi dünyayı somut gerçekliğinden farklı biçimde görmekte, algılamakta ve tanımaktadır. Televizyon karşısında birey gerçek nesneler ile iletişim halinde değildir. Çünkü gelişen teknolojik gelişmeler

ışığında oluşan ortamda, artık araç gerçek kültürün kopyasını sunmak yerine, kültürün üreticisi konumuna gelmiştir. Bu durumda bireyin iletişim halinde olduğu nesneler araç tarafından üretilmiş gerçekliği olmayan "şey"lerdir. Baudrillard'ın medya üzerine oluşturduğu kuramsal düşüncenin ana merkezi simülasyon kuramı ile açıklanmaktadır. Baudrillard simülasyon dünyasının oluşumunu üç süreç ile ifade etmektedir. Bu bağlamda ilk süreç; Rönesans ile başlayan Sanayi Devrimi ile süre gelen taklit dönemidir. Bir sonraki süreç; kapitalizm ile gelişen üretim dönemi ve ürünün sonsuz sayıda çoğaltılmasını kapsamaktadır. Üçüncü süreç ise; günümüz dünyasını saran simülasyon ortamıdır. Artık gerçek; televizyon ekranından, bilgisayar ekranından sunulan ürünler olarak kabul edilmektedir. Böylece gerçek ve sanal, hakikat ve simülasyon arasında bir fark bulunmamakta, her şey iç içe geçmektedir (Stevenson:263-269).

Günümüzde gerçek diye bir şey yoktur artık simülasyon dünyası içerisinde üretilen bir "hipergerçeklik" söz konusudur. Araçtan izleyiciye ulaşan "simülakra" adı verilen veriler insanlığı gerçek dünyadan koparark simülasyon dünyasının içerisine çekmektedir. Bu bağlamda, Bauldrillard'a göre "gerçeği saklayan şey simülakr değildir çünkü gerçek, gerçek olduğunu inkar etmektedir" (Baudrillard,2005:12). Bu dünya içinde insana ait tüm gerçekler dışarda kalmakta, tek gerçeklik "hipergerçeklik" diye adlandırılan gerçekten bağımsız, gerçeğin kopyası olmayan, yeni olarak üretilen insandan bağımsız, gerçek üstü "şeyler"dir. Her şeyin sanal olduğu, sanal yaşandığı, sanal bir dünya vardır, burada gerçek ve hayal iç içe geçmiş bu iki kavram arasındaki sınır silinmiştir. Teknoloji yaratılan bu simülasyon ortamının "kendisidir". Baudrillard'ın amacı teknolojik gelişmeler yoluyla insanlığın varacağı noktanın neresi olduğunu anlamaktır. Kuramcı gelişen teknolojiyle birlikte kısalan mesafeler ve buna bağlı olarak küresel anlamda toplumların birbirleriyle yakın bir ilişki kurmasını "küresel bir sıkışma" olarak ifade etmektedir. Bu bağlamda tüm bu gelişmelerin bir "içe patlama" yaşayarak son bulacağını ifade etmiştir. İnsanlığın varacağı bir nokta da kalmamıştır, çünkü varılacak bir hakikat noktası kalmamıştır (Güngör200-201).

Günümüzde "hipergerçeklik" ile sarmalanmış dünyada; "gerçek artık minyatürleştirilmiş hücreler, matrisler, bellekler ve komut modelleri tarafından üretilmektedir". Bu durum gerçeğin sayısız kopyasını oluşturmamıza ve sonsuz sayıda üretmemize sebep olmaktadır; "bundan böyle rasyonel bir gerçeğe ihtiyacımız olmayacaktır zira "gerçek" ideal ya da negatif süreçlerle başa çıkabilecek (boy ölçüşebilecek) bir durumda değildir". Bahsedilen tüm bu gerçekler, gerçekten bağımsızdır "hipergerçek"tir. Simülasyon evreni gerçek yerine gerçeğin göstergelerinin konulduğu bir gerçeklik algısı yaratmaktadır. Kuramcı, gerçeğin varolan tüm göstergelerini bilgisayar sistemleri ile işleyerek çoğaltan, programlayabilen ve "dört bir yana savuran bir makine"den bahsetmektedir ve gerçek bir daha geri dönmemek üzere değişmiştir (Baudrillard,2005:13-14).

Fijital Kavramı

Fiziksel ve Dijital kavramlarının birleşimi ile oluşan Fijital kavramı, fiziksel sınırların ortadan kalktığı dijital bir dünya içerisinde bu iki kavram arasında sınırların silindiğini belirtmek için kullanılmıştır. Günümüzde artan dijitalleşme ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda sanal ortamın fiziksel sınırların içerisine alınarak yaşam pratiklerini etkilemesi olarak ifade edilmektedir. Kavram, ilk kez 2007 yılında Amerikan Reklam Ajansları Birliği Başkanı tarafından dile getirilmiş ve dijital ile fiziksel ortamın birlikte var olabileceği bir ortam olarak düşünülmüştür (Odabaşı, 2017, s. 43).

Kullanıcılar tarafından oluşan bir ekosistemi ifade eden Fijital kavramı, fiziksel ve sayısal deneyimleri biraraya getirerek, kullanıcıya yeni bir gerçeklik sunmaktadır, (Yalçınkaya, 2017, s. 51). Günümüz kullanıcısı sosyal ve toplumsal yaşam pratiklerinde internet bağlantılı olma durumu çok önemli bir rol üstlenmektedir. Bir diğer ifadeyle bugünün kullanıcısı internet bağlantılı mobil telefonlar aracılığıyla sosyalleşmektedir. Ancak internet teknolojisinin içerisinde doğan Z kuşağı için inandırıcılık olgusu, fiziksel ve dijital dünyanın iç içe geçme oranıyla paralellik göstermektedir, (Odabaşı, 2017, s. 44).

Deneyim kültürünün ön plana çıktığı tüketim çağında kullanıcılar gerek fiziksel gerekse de dijital ortamların birbirini besleyerek harmanlanmaktadır. Bu kapsamda, dijital dünyada tüketicinin üretme

arzusu, içeriklere aktif olarak katılım içgüdüsü etkileşim unsuruyla ön plana çıkmaktadır, (Stillman,Stillman, 2017).

Çevrimiçi Dizi Yayıncılığı: Netflix

Dünyada ve Tükiye'de gelişen teknoloji doğrultusunda dizi izleme platformları, dizi içerik üretim biçimleri ve dizi izleme kanalları da değişim göstermiştir. Son yıllarda tüm dünya çapında popüler olan çevrim içi dizi platformu Netflix 1997 yılında Amerika'da kurulmuştur. Kullanıcıya internet üzerinden dizi/film izleme olanağı sunan platformun ilk dizisi 2013 yılında ilk dizisini yayınlamıştır. Türkiye'de popüler olan platformu 2018 yılı itibariyle internet trafiğinin %15'ni kapsamaktadır, (Çağıl, Kara, 2019).

ARAŞTIRMA

Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Gerçekleştirilen bu araştırmanın amacı, İstanbul'da yaşayan Z kuşağına mensup üniversite öğrencilerinin etkileşimli dizi/film içeriklerine bakış açıları ele alınarak, bu doğrultuda söz konusu etkileşimli dizi/film izleme motivasyonları üzerindeki rolü ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Buradan hareketle, rastgele örnekleme yöntemi ile belirlenen üniversite öğrencileriyle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yöntemi gerçekleştirilmiştir. 16.11.2019 ile 26.11.2019 tarihleri arasında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler yaklaşık 35-40 dakika sürmüştür. Görüşmede yer alan katılımcıların her birinin etkileşimli dizilerden en az birini takip etmekte olmasına dikkat edilmiştir. Netflix'in ikinci orijinal etkileşimli yapımı olan "Doğaya Karşı Mücadele" dizisinin rastgele seçilmiş 1 bölümü görüşme öncesinde rastlantısal belirlenen zaman dilimlerinde her katılımcı ile birlikte izlenmiştir. Buradan hareketle, katılımcıların etkileşimli dizileri izlerken sergiledikleri davranışlar gözlemlenmiş, katılımcıların derinlemesine görüşmelerde etkileşimli dizi/film yapımlarına karşı elde edilen konu ile ilişkili görüşleri pekiştirilmiştir.

Araştırma katılım kültürü kapsamında dijital dünyanın içine doğan ve gerçeklik ile sanal dünya arasındaki ayrımı yapmakta zorlanan Z kuşağına mensup üniversite öğrencilerinin etkileşimli dizilerle ilişkili düşüncelerini ortaya çıkarmak ve bu dizilerin etkileşim özelliğinin Z kuşağı tarafından nasıl karşılandığını tespit etmek hedeflemektedir. Bu kapsamda, Z kuşağının dizi izleme alışkanlıkları, etkileşimli diziler çerçevesinde sergiledikleri tutumlar, etkileşimli dizileri izleme motivasyonlarının, dizi izleme alışkanlıkları çerçevesinde bakış açıları, tutumları, duygu ve düşünceleri konusunda nasıl bir rol oynadığını ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Konu ile ilgili gerçekleştirilen literatür taramasının sonuçlarına göre bu çalışma kapsamında aşağıdaki araştırma soruları belirlenmiştir:

- Etkileşimli dizi içeriklerinin oluşturduğu simülasyon yapı aracılığıyla izleyiciye ne gibi farklı dizi izleme deneyimi sunulmaktadır?
- Etkileşimli dizilerin oluşturduğu simülasyon algısı, gerçek ile sanal arasındaki sınırları ne ölçüde etkilemektedir?
- Etkileşimli dizi izleyicileri hangi ölçüde izleyici hangi ölçüde üretici olarak tanımlamaktadır?
-

Çalışmanın Önemi

Bu araştırma çerçevesinde, Z kuşağı olan üniversite öğrencilerinin, çevrimiçi dizi izleme platformlarının yaygınlaşmasıyla artan rekabet durumunda, dijital dünyada öne çıkan katılım kültürü unsurunun dizi izleme motivasyonları üzerindeki rolünü ortaya çıkarabilmek anlamında önem taşımaktadır.

Araştırma çerçevesinde gerçekleştirilen literatür taramasının sonuçlarına göre; yaşadığımız dijital dünyada kullanıcılar karşılaştıkları içeriklere katılım eğilimi gösterdikleri derecede, içeriği benimsemektedir. Bu nedenle internet temelli dünyada kullanıcıya üretme hakkı sunan etkileşim özelliği, kullanıcı davranışları doğrultusunda öne çıkmıştır.

Literatürde etkileşimli çevrmiçi platformların kullanım motivasyonlarına yönelik pek çok araştırma yer almaktadır, (Oblak, 2005; Mossberger, Wu, Crawford, 2013; Noort, Willemson, 2011; Seraj, 2012; Smith, 2016; Heyns, Vuuren, 2016; Mikhailova, Post, Schlautman, McMillan, 2017; Majore, Fjodorovs, Zake, Kepka, 2017; Dijkmans, Kerkhof, Buyukcan-Tetik, Beukeboom, 2019).

Araştırma Yöntemi

Derinlemesine Görüşme Yöntemi, araştırma kapsamında ele alınan bir konuya ilişkin bireylerin duygularını, düşüncelerini, tutumlarını, davranışlarını, davranış ve motivasyonlarını doğru bir biçimde tespit etmek amacıyla Sosyal Bilimler Alanında sıklıkla tercih edilen bir araştırma yöntemi olarak kabul edilmektedir, (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.129). Derinlemesine görüşme yöntemi genellikle "yapılandırılmış görüşme", "yarı yapılandırılmış görüşme" ve "yapılandırılmamış görüşme" olmak üzere üç biçimde gerçekleştirilmektedir. Katılımcıya yönlendirilen sorularla katılımcıların görüşleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları ölçmeyi amaçlayan yapılandırılmış görüşmenin tam tersi olarak yapılandırılmamış görüşmede amaç; katılımcıya yönlendirilen açık uçlu sorularla bireylerin konu hakkındaki duygu ve düşüncelerini tespit etmektir, (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.129). Yarı yapılandırılmış görüşmede ise; araştırmacı, katılımcılara önceden hazırladığı standart sorular yöneltmektedir. Bu doğrultuda, araştırmacı katılımcının yanıtları çerçevesinde farklı sorular yöneltebilir ya da katılımcının değindiği, ön görülmemiş konular hakkında da konuşulabilmektedir, (Aziz, 2015, 96).

Araştırmanın Örneklemi ve Sınırlılıkları

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine görüşme çalışmasında İstanbul'da yaşayan ve İstanbul Üniversitesi Yeni Medya Bölümü'nde okuyan 8 öğrenci ile 16 Kasım 2019 ile 26 Kasım 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 18- 20 yaş aralığındaki katılımcı öğrencilerden 4'ü kadın 4'ü erkek olarak belirlenmiştir.

Gerçekleştirilen derinlemesine görüşme çalışması, katılımcılardan önceden alınan izinler doğrultusunda ses kayıt cihazı aracılığıyla kayıt altına alınmıştır. Ses kayıtlarının yanı sıra katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler not edilmiştir. Her bir görüşme sonunda elde edilen ses kayıtları metinsel olarak deşifre edilerek yazıya dökülmüştür. Araştırmanın sonunda elde edilen bulgular, görüşeler sırasında alınan notlar aracılığıyla bir araya getirilerek değerlendirilmiştir.

Araştırmada yer alan katılımcı öğrenciler İstanbul'da yaşamaları, konuyla ilişkili olarak Yeni Medya Bölümü'nde okumaları, teknolojiyi yakından takip etmeleri ve teknolojik değişimlere açık olmalarının yanı sıra Netflix platformu kullanıcıları olmaları ve Netflix'te yayınlanan etkileşimli dizileri takip ediyor olmaları araştırmanın sınırlı bir biçimde genelleme yapabilmesine katkı sağlamaktadır. Araştırmanın sınırlılıkları kapsamında ise Netflix'in ikinci etkileşimli yapımı olan Doğaya Karşı Mücadele Dizisi örneği ele alınmıştır. Netflix'in ilk yapımı olan Bandersnatch etkileşimli dizisinin kurgusal bir senaryo akışında olmasına karşın, Doğaya Karşı Mücadele Dizisi kullanıcıya daha fazla seçim hakkı sunan ve belgesel film türüne yakın olan bir yapım olması nedeniyle tercih edilmiştir. Bir diğer ifadeyle, araştırmanın soruları çerçevesinde kullanıcıların gerçeklik algısının da tespit edilmeye çalışılması için incelenen etkileşimli dizinin daha doğal bir senaryo akışının olmasının yararlı olacağı düşünülmüştür.

Bulgular

İsim	Kod	Cinsiyet	Yaş
Katılımcı 1	K1	Erkek	19
Katılımcı 2	K2	Erkek	20
Katılımcı 3	K3	Erkek	20
Katılımcı 4	K4	Erkek	19
Katılımcı 5	K5	Kadın	20
Katılımcı 6	K6	Kadın	19
Katılımcı 7	K7	Kadın	19
Katılımcı 8	K8	Kadın	18

Tablo 1: Katılımcılara Yönelik Bilgiler

Tablo 1'de aktarıldığı araştırmada yer alan 8 katılımcının 4'ü erkek, 4'ü kadın olarak belirlenmiştir. Üniversite öğrencisi olan katılımcılar19-20 yaş aralığındadır. Gerçekleştirilen derinlemesine görüşmede yer alan katılımcıların anonimliğini korumak doğrultusunda katılımcılar K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7 ve K8 kodlarıyla ifade edilmektedir. Araştırmada katılımcıların etkileşimli dizilere karşı görüşlerini ve bu görüşler doğrultusunda katılımcılara dizilerin etkileşim özelliklerinin dizi izleme motivasyonlarına katkı sağlayıp, sağlamadığını, sağlıyorsa ne tür bir katkı sağladığını ortaya çıkarabilmek amacıyla ucu açık, yarı yapılandırılmış sorular yöneltilmiş; elde edilen cevaplar ışığında da araştırma soruları cevaplanmaya çalışılmıştır.

Çevrimiçi Dizi Platformları İzleme Alışkanlıkları

Görüşme sırasında katılımcılara ilk olarak hangi çevrimiçi dizi izleme platformlarını takip ettikleri sorulmuştur. Buna göre 8 katılımcıdan 8'inin izlediği çevrimiçi dizi izleme platformları arasında Netflix olduğu gözlemlenmiştir. Netflix dışında K3 ve K5 BluTV platformunu takip ettiğini belirtirken; K2 ve K8 ücretsiz olması nedeniyle Puhu TV'yi takip ettiğini de ifade etmiştir. Buradan hareketle Netflix'in üniversite öğrencileri tarafından tercih edilen bir platform olduğu bulgusuna erişilmiştir. Katılımcılara online dizi platformlarını izleme sıklıkları sorusu yönlendirildiğinde ise; katılımcıların her gün günde en az 1 saat dizi izledikleri ortaya çıkmıştır. Katılımcılar dizi izleme platformlarını masaüstü bilgisayarlar, dizüstü bilgisayarlar gibi sosyal yaşamlarında kulaklık ve mobil telefonları aracılığıyla da takip ettiklerini belirtmişlerdir. Buna göre; K1 "Netflix artık hayatımın bir parçası. Özellikle metrobüste çok pratik oluyor. Zaman nasıl geçiyor anlamıyorum" sözleriyle sizi izleme alışkanlıklarını belirtirken; K7 "her gece uyumadan hatta okuldan eve her geldiğimde ilk iş dinlenirken Netflix izlemek oluyor. Çok sık dizi bitiriyorum. Bu nedenle bazen izlediğim dizileri tekrar izliyorum." Sözleriyle K1'in düşüncelerini desteklemiştir. Katılımcılardan K2 ve K5 ise Netflix'i özellikle yemek yerken izlediğini aktarmıştır.

Dizilerin Etkileşim Özelliğinin Önemi

Görüşmede katılımcılara yeni teknolojiler ışığında etkileşim kavramı ve kullanıcı katılımı üzerine sorular yöneltilmiştir. Bu bağlamda, katılımcılara karşılaştıkları içeriklere katılım gösterebilmeleri kendileri için ne ifade ettiği sorulduğunda; K1 "sosyal medyanında özelliği bu değil mi? Bu içeriklerin üretilmesi bizi de olaya dahil ediyor dolayısıyla sadece izlemiyoruz, üretiyoruz. Ben çok keyif alıyorum" sözleriyle etkileşim kavramının içerik tüketimindeki önemini vurgulamıştır. Buradan hareketle K6 ise "İyi hissettiriyor. Daha aktif ve daha ait hissettiriyor. Normal dizileri izlerken karakterlerle özdeşleşiyoruz ama etkileşimli de bence o karakter oluyoruz." Cevabıyla K1'i

desteklemiştir. Katılımcılar çoğunluk olarak dizilerin etkileşim özelliğini benzer olumlu yorumlarla desteklerken; K5 ve K7 etkileşim özelliğinden yeterince etkilenmediklerini ifade etmişlerdir. K5 "etkileşimli dizi hızla geçilmiyor. Aslında bize seçim hakkı verirken, diğer dizilerdeki istediğimiz sahneyi izlemeyi seçme hakkımızı elimizden alıyor. Bir de diziler çok uzun sürüyor. Etkileşimli dizileri merak edip izliyorum ancak benim için etkileşim özelliği çok önemli bir anlam taşımıyor" sözleriyle diğer katılımcılardan farklı görüşlerinin belirtmiştir. K7 ise "etkileşim özelliği güzel, eğlenceli. Youtube fenomenleri nasıl bugün beni takipçilerim yönetsin içerikleri paylaşıyor, tıpkı onun gibi. Ancak etkileşimli olması bir diziyi güzel yapmak için yeterli değil. Senaryo iyi olursa bir de etkileşimli olursa dizi güzel olabilir" ifadesiyle düşüncelerini aktarmıştır.

Etkileşimli Dizilerde Gerçeklik Algısı

Dijital teknolojiler temelinde çağımızda gelişen yeni gerçeklik algısı doğrultusunda katılımcılara etkileşimli dizilerin katılımcılar perspektifinden gerçeklik algısını tanımlamak üzere yöneltilen sorular çerçevesinde, 8 katılımcıdan 4'ü etkileşimli dizileri oynadıkları bilgisayar oyunlarına benzeterek, kendilerini o oyunların ya da senaryonun içerisinde hissettiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan 3'ü izleyici olarak dizinin senaryosunda söz hakkı edinmenin kendilerini diziye karşı sorumlu hissettiklerini vurgulamışlardır. Buna karşın 1 katılımcı etkileşim özelliğinin dizi izleme motivasyonları çerçevesinde kendisi için daha sıradan bir olgu olduğunu belirtmiş ve etkileşimli senaryoların yalnızca iki seçenek sunarak, dizi akışını basitleştirdiğini vurgulamıştır. Buradan hareketle, katılımcılardan K2 "Doğaya Karşı Mücadele dizisi kendimi bilgisayarda oynadığım strateji oyunlarını anımsattı. Bir kural bir göre ve bir sorumluluk vermesi bence çok iyi bir özellik. Bandersnach dizisini izlerken çok sevmiştim ama kesinlikle Doğaya Karşı Mücadele dizisi gerçekten oyunda gibi hissettirdi. O oyuncu da bendim." Cevabını verirken K7 ise "Doğaya Karşı Mücadele tarz olarak sevdiğim, ilgilendiğim bir tarz değildi. Daha romantik ya da gerilimli, fantastik yapımları seviyorum. Benim için çok gerçekçiydi. Ancak bu benim için olumsuz bir özellik. Biraz sıkıldım açıkçası." İfadesiyle "gerçeklik" vurgusu yaparken bunun kendisi için olumsuz bir deneyim olduğundan bahsetmektedir.

Çevrimiçi Dizi İzleme Motivasyonlarında Etkileşim Özelliğinin Yeri

Derinlemesine görüşmelerde katılımcı olarak yer alan üniversite öğrencilerinin kendilerine yönlendirilen sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda, dizi izleme motivasyonlarında etkileşim özelliği konusundan bahsederken en sık kullanılan ifadelerin "gerçekçi", "güven", "öz güven", "bilgisayar oyunları", "heyecan", "yetkin olmak", "korkmak" ifadelerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. K3'e göre "kendimi oynadığım bilgisayar oyununda hissettim. Yanlış seçim yapsaydım kadını kurtaramayacağımı düşündüm ve acele ettim" sözleriyle düşüncesini belirtmiştir. K6 ise bu konuda "gerçekten timsah adamı benim yüzümden yerse diye bir an korktum! Oyuncunun sürekli benimle iletişime geçmesi ve doğrudan tüm seçim yetkilerini bana vermesi gerçekten orada macerayı birebir yaşıyormuş gibi hissettirdi" biçiminde cevap vermiştir. K8 "adamın üstü ıslandığında yemin ederim o ıslak pantolonla duruyor diye ben rahatsız oldum. Bir de onu o suya ben soktum gibi hissettim. Gerçekten tüm süreçte görevi tamamlayıp, sonunda kurtarabilecek miyiz diye görmek istedim ve zaman zaman gördüğünüz gibi azıcık panikledim" sözleriyle düşüncesini aktarmıştır. Ancak K7 "gerçekten çok gerilimliydi evet ben seçiyorum ancak sonuç olarak bu bir dizi ve adam bir dizi için ölmeyecek. Dolayısıyla hep aklım seçmediği seçenekte kaldı" sözleriyle bu deneyimine daha rasyonel yaklaşım göstermiştir.

Sonuç ve Tartışma

Günümüz dünyasında, gözetim günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. İdari ve kontrol süreçleri için iletişim ve bilgi teknolojilerine olan bağımlılık, toplumları yüz yüze veya teknolojik olarak günlük, normal yaşamın yakından takip edildiği "gözetim toplumları" haline getirmiştir. Etkileşimli dizi türünün doğası, doğal olarak, film yapımcılarının dizinin nasıl ilerlediği konusunda son söz sahibi olduğu fikrini değiştirmekte, izleyiciye baş rol karakter adına kararlar vererek, hikayesi üzerinde

kontrol ettiği yanılsamasını ve bu kararların sonuçlarını izlerken kendisini "üretiminde de" katkı sağladığı içeriğin bir parçası hissetmektedir. Yine de, üç gerçeğe yakından baktığımızda bu gerçeklik ve özgürlük illüzyonu paramparça olmaktadır. Öncelikle diziyi geri veya ileri sarmak imkansızdır ve izleyiciyi Netflix tarafından sunulan bu yapımın akış çizelgesini izlemeye zorlamaktadır. İkincisi, izleyiciye iki olasılık üzerinde düşünmek ve birini seçmek için donmuş bir çerçeve verilmesine rağmen, bu seçim kısıtlı bir süre içerisinde gerçekleştirilmektedir. İzleyicinin sadece bir seçim yapmak için on saniyesi vardır ya da kendisine verilen sürede seçim yapamazsa, varsayılan seçeneklerden birisi otomatik olarak seçilmektedir. Son olarak, zaman zaman izleyicileri "doğru" bir cevaba yönlendirerek veya "Geri dön" düğmesi sunarak, Netflix, hikayenin nihai denetleyicisi olma gerçeğini başarılı bir biçimde gizlemektedir. Dizinin olası sonlarından birinde ana karakterin "senin sayende bunu atlattım", "çok doğru seçimler yaptın", "sen olmasan bunu başaramazdım" söylemleriyle sonlanmaktadır. Bu söylemler izleyicide şu algıyı oluşturmaktadır; onu ben kontrol ediyorum. Paradoksal olarak, bu dizinin izlendiği gerçek hayatta, izleyicinin Netflix tarafından kontrol edilip denetlenmesi ve izlediği maceracı karakterin hayatını, doğa ile verdiği mücadeleyi kendi hayatının bir yansıması haline getirmesi olarak da yorumlanabilmektedir. Buradan hareketle araştırmada yer alan 8 katılımcıdan 6'sı için etkileşim özelliğinin dizi izleme motivasyonları üzerinde önemli bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Etkileşimli dizilerin kullanıcıya senaryoya müdahale etme olanağı olarak sunulan sorular, kullanıcıların kendilerini ana karakterle özdeşleştirerek, verilen görevler konusunda sorumluluk aldıklarını hissetmelerine neden olmuştur. Ancak katılımcıların cevaplarından elde edilen bulgulara göre etkileşim unsuru tek başına dizi için çekici olamamakla birlikte, dizinin nerede yayınlandığı, nasıl izlendiği ve senaryosunun kullanıcının ilgisini çekmesi ile ilişkili olduğu gözlemlenmiştir.

Doğaya Karşı Mücadele dizisinde kahramanın kullanıcının yardımıyla bir kişiyi kurtarması beklenmektedir. Bu anlamda, çeşitli tehlikeli görevleri yerine getirmekle yükümlü olan kahraman, kullanıcının seçimleri doğrultusunda başarısız bir sonuçla karşılaşma riski almaktadır. Buradan hareketle, kullanıcıların ifadelerine göre bu durum kullanıcıya bir sorumluluk yüklemesinden dolayı diziyi daha ilgi çekici hale getirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak dijital dünyada yaşanan yoğun rekabet dizi sektörünün de büyük bir dönüşüm yaşamasına neden olmuştur. Bu kapsamda ortaya çıkan çevrim içi dizi izleme platformları, pazarda ayakta kalabilmek ve özellikle dikkati çabuk dağılan, sadakat kavramında gittikçe uzaklaşan Z kuşağına ulaşabilmek adına, Z kuşağını da üretimin içerisine dahil etmesi gerekmektedir. Böylece, tüketirken üretme gücüne de kavuşan Z kuşağı karşılaştığı içeriklere karşı bir aitlik ve sorumluluk duygusu hissetmektedir.

Sonuç olarak; Althusser'in "ideoloji" kavramından bakacak olursak; Z kuşağına mensup kişi ideolojik anlamda teknolojik gelişmelerin içerisine doğmakta ve gerçek ile sanal arasında ayrım yapmakta daha çok zorlanmaktadır. Bu doğrultuda Z Kuşağı, sanal ve gerçeğin iç içe geçmesi noktasında da Baudrillard'ın söylemine göre "Simülasyon" alanına daha yakın olmasıyla ön plana çıkmaktadır. Etkileşimli dizi örneğinde 8 katılımcıdan 6'sının dizide yönlendirdiği karakter ile bağ kurması ve kararlarında karakterin güvenliğini ön planda tutması, "simülasyon" ortamına dahil olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

Alemdar, Korkmaz. İrfan Erdoğan. Öteki Kuram.İstanbul: Erk Yayınları.2010.

Althusser, Louise. "Ideology and Ideological State Aparatus", Chapter 14, 140.

Althusser,Louise. Devletin İdeolojik Aygıtları. İstanbul:İletişim Yayınları.2000.

Aziz,Aysel. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem ve Teknikleri. İstanbul:Nobel Akademik Yayıncılık. 2011.

Baudrillard, Jean. Simülakrlar ve Simülasyon. Ankara:Doğu Batı Yayınları.2005.

Baudrillard, Jean.Mass Media Culture,Revenge of The Crystal: Selected ve writings on the Modern Object and its Destiny.Londra:Pluto Press.1968-1983.

Dijkmans, Corné. Peter Kerkhof. Asuman Buyukcan-Tetik. Camiel J. Beukeboom. Online Conversation and Corporate Reputation: A Two-Wave Longitudinal Study on the Effects of Exposure to the Social Media Activities of a Highly Interactive Company. Journal of Computer-Mediated Communication.20.632-648.2015.

Güngör,Nazife. İletişim Kuramlar ve Yaklaşımlar. Ankara:Siyasal Kitapevi.2016.

Hossain, Mokter. Users' Motivation to Participate in Online Crowdsourcing Platforms. International Conference on Innovation, Management and Technology Research (ICIMTR2012), Malacca, Malaysia.2012.

Kara, Funda Masdar. Ferit Çağıl. Dijital Dönüşüm Bağlamında Türkiye'de Dizi Sektörü ve Geleceği. Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi. Sayı:1.8-18.2019.

Larry, Sarrica M. Denison T. Stillman L. et al. "What do others think?" An emic approach to participatory action research in Bangladesh.2017.

Laylagül, Levent. Kitle İletişim Kuramları-Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar.Ankara:Dipnot Yayınevi.2014.

Mossberger, Karen. Yonghong Wu. Jared Crawford. Connecting citizens and local governments? Social media and interactivity in major U.S. cities. Government Information Quarterly.30.351-358.2013.

Noort, Guda Van. Lotte M. Willemsen. Online Damage Control: The Effects of Proactive Versus Reactive Webcare Interventions in Consumer-generated and Brand-generated Platforms. Journal of Interactive Marketing.26.131-140. 2011.

Oblak, Tanja. The Lack of Interactivity And Hypertextuality in Online Media. Gazette: The International Journal For Communication Studies. London: THOUSAND OAKS & NEW DELHI.0016-5492.VOL 67(1): 87–106.2005.

Odabaşı, Yavuz. Pazarlama Fijital Dünyanın Neresinde ?.İstanbul: Brandmap Dergisi.2017.

Seraj, Mina. We Create, We Connect, We Respect, Therefore We Are: Intellectual, Social, and Cultural Value in Online Communities. Journal of Interactive Marketing.26.209-222.2012.

Smith, Duncan A. Online interactive thematic mapping: Applications and techniques for socio-economic research. Computers, Environment and Urban Systems. 57.106–117.2016.

Stevenson, Nick. Medya Kültürleri-Sosyal Teori ve Kitle İletişimi.Ankara:Ütopya Yayınları.2006.

Yıldırım Ali.Şimşek Hasan. Sosyal Bilimlerde Niitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları. 2016.

CONTEMPORARY ART AS THE REASON AND INSTRUMENT OF PROTEST

Mert Sarısu

Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Yüksek Lisans Öğrencisi

ymertsarisu@gmail.com

Abstract

All the social and political occurrences of 20th century that has shaken the world -World War II, Cold War, USA occupation of Vietnam, the national liberation wars, revolutionary uprisings of workers and students in 1968-have resounded strongly also in the fields of culture and arts. Many collectives and initiatives where artists evolved into protestors, began to take action in this period. As artists struggled to draw attention to the injustices in the society and adapted art as a way of direct action, they also problematized the art institutions and seek toalter and improve their own community. With the rise of the neoliberal economy and managerialism, political protest at the museums and other institutions has come to be virtually routine in the past three decades; individuals of the culture industry, although their aims and practices are diverse, are determined to shed light to the complications of contemporary art establishments predominantly produced by neoliberal regimes; transforming art into protest, at the same time aestheticizing protest itself. This article considers art institution as a public space and as a place of dispute, analysing some case movements opposed to and by means of these very institutions. Investigating why, in which public spaces, and by whom these instances take place, it is attempted to understand their common means and motivations, answering which artistic and political instruments are being used in these movements and what kind of returns are pursued to achieve at the end; enquiring where the "high" art ends and social protest begins.

Keywords: Art Workers, Culture Institutions, Social Protest

PROTESTONUN SEBEBİ VE ENSTRÜMANI OLARAK GÜNCEL SANAT

Özet

20. yüzyılın tüm önemli olayları -İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş, Vietnam işgali, ulusal kurtuluş savaşları, 1968 devrimci ayaklanmaları- sanat alanında da yankılandı. Sanatçıların protestoculara evrildiği birçok girişim bu dönemde şekillendi. Sanatçılar toplumdaki eşitsizliklere dikkat çekmek için mücadele ederken ve bunun için sanatı doğrudan bir eylem metodu olarak kullanırken kurumları sorunsallaştırdılar ve kendi komünitelerini değiştirmeye çalıştılar. Neoliberal ekonomilerin ve yönetimlerin yükselişiyle müzelerde protesto son kırk yılda rutin haline geldi; kültür endüstrisi çalışanları, amaçları ve yöntemleri farklı olmasına rağmen, neoliberal rejimler tarafından üretilen sanat kurumlarının sorunlarına ışık tutmaya kararlı bir şekilde sanatı protestoya dönüştürürken, protestoyu da estetikleştirdiler. Bu makale, sanat kurumunu kamusal mekân ve tartışma ortamı olarak ele alarak, bu alana karşı ve bu alan sayesinde oluşan kimi müdahaleleri analiz etmektedir. Hangi kamusal alanlarda ve kimler tarafından bu müdahalelerin gerçekleştirildiği araştırılarak; ortak araç ve motivasyonlar, hangi sanatsal ve politik söylemlerin geliştirildiği anlaşılmaya çalışılmakta; kültür sürecine tabandan yapılan müdahalelerin izi sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sanat İşçileri, Sanat Kurumları, Protesto

1. Introduction

Modern art, as Adorno put it, was the art that which echoed the hardened and alienated characteristics of its society; contemporary art on the other hand, does not locate itself in a separate place, it's no longer in another domain of life, distancing itself, referring to alienated reality at will, but in a particular

position in that reality, sharing same instances with its contemporary time, same relationships and capital accumulations (Adorno, 1998, p. 21). Alienated life does not only supply art its resources, provide a ground to create independently, it also stops art to just be art and allows it to act more directly and be responsibly. Contemporary art creates meta-realities that can be interpreted from an upper perspective, therefore makes it possible for viewer to criticize society as a whole.

Neoliberalism turns art -like any other area- into a marketplace of wealthy, recognizable minority and a majority of labor that barely keeps their heads above the water. While it's not new that with capitalism every value is measured by its market price, neoliberalism changed the ways that meaning produced, veiling the ways the culture institutions work as spaces for propagating the "high" culture of the privileged minority (Fischer, Žmijewski, 2014, p. 9). With the rise of amateurism and the embrace of horizontalism by neoliberal structures, labor became volunteer work, participation came to be the new form of employment and values of privileged produced by low-paid "devotees" (Nadine, 2015, p. 304). The ideas of Fluxus and other radical art movements that life is art and everyone is artist adapted into the system of producing more with less; everyone creates their own content, compose artworks, shot videos, trying to become famous, everyone waits to go viral; there is a small group of superstars at the top -blockbuster movies, famed artists, glorious writers- that is celebrated in every chance and consolidates sources and meaning around them; and a world of self-made non-professionals at the bottom. The middle between these edges is disappearing: modestly selling writers, working actors, semi-popular bands, artists earning a living out of their work, etc (Scott, 2014). New economy and "industry" have no place for them, they don't bring money into industry and they're not free participants.

From this perspective, while contemporary art sees art worker as a fluid and open-ended actor, producing new meanings and opening discussions and generating contexts, its self fulfilment-based industry structure reproduces capitalist relations, creative satisfaction becomes a contemporary device to supply substance without a real compensation in the name of an abstract state of self-achievement, pleasure in work reinforcing capital accumulation. In this sense, contemporary artist grows into model worker for neoliberalism, suiting for ideal state of exploitation, who perceives life and work as one and inseparable, provides labor complimentarily and perpetually (Kompatsiaris, 2015, p. 560).

Subjects of this article, activists of art world, guerrillas of a sterile environment, see the modern styles of exploitation, the split between the privileged elite, who are represented by big galleries and favored by collectors, and the exploited, the unseen majority whose labor the industry depends on. They attempt to introduce a discursive response, through creative mobilizations, performative acts, playfulness as well as ethical and legal addressing and publicizing for the awareness of the neoliberal power structures in the art world and a rights-based campaigns (Kompatsiaris, 2015, p. 563). With the struggles in the art establishments, institutions can be modified as a ground for social interaction, not discarding completely but having as allies for political-aesthetic experiments that demonstrates there are alternatives to the present narrow viewpoint of market hegemony, that encourages an open, fresh, horizontal dialogue in the society. In this paper, after discussing the reasons and settings why artists represent themselves as art workers, the challenges in the art world that leads to protests and activism gathered. Lastly, by looking at some key interventions in art society, the means and methods that collectives use attempted to understand.

2. Artist As Art Worker

After the WWII, artists came to see themselves not as creators who works and produce in a fantasy world, disconnected from real life, like their pre-war avant-garde counterparts, but started to perceive themselves as workers, who are involved and wrapped in their own time and society, which they directly influenced by and reflect on. The notion of artist as a separate entity in society was not old in fact, artistic act having been split from craftsmanship just a couple centuries ago with the Renaissance. Yet with the turn of the 20th century, artists have become the avantgardes of their society, progressing ahead and dragging it with them. This attitude of the modernist artists has evolved into elitism in many cases, detaching themselves from society and creating just for the elites, intellectuals and privileged of the society, with the help of the detached institutions. In the 1920s and 1930s though, some art spheres made attempts for having solidarity with laborers, organizing unions and seeking to link art and labor with socialist intentions; but effectively in the 60s, with the revolutionary waves in the society, establishment of the culture industry and saturated art world, artists declared themselves art workers to reform their living and working conditions and to criticize art institutions (Wilson, 2009, p. 31).

In the 1960s, artists came to fully realize political, social and economic, along with aesthetic aspects of their work. By calling themselves workers in this period, they moved away from the artistic reputation of unproductive act, locate aesthetic gesture in the political area and embracing art with activism. Artists, just like any other labor form, worked to contribute their community, existed in the social spectrum and operated at the core of population. They no longer place themselves above any other occupation, beyond the reality, or their deed as a divine activity, but as regular labourers of aesthetic, producing meaning in the form of artistic mediums. Artists also began to realize and theorized how certain economical structures have an effect on culture and production of meaning and sensibilities, as any other work field and institution in society, attempting to build on this fact by politicizing in the organizations and carrying on activist causes. While socialist realism was already and outspokenly the "official" style under the Soviet regime, western artists came to realize that they have been marketed and sold as an ideology in which particularly American government consciously created a delusional free environment for abstract expressionism, advertising seemingly an apolitical art environment in Cold War, while these artists enjoyed an oblivious romantic ideal of freedom from market hegemony (Wilson, 2009, p.29).

Adorno and Frankfurt School already theorized art as a "culture" and culture as an industry as early as 1940s (Adorno, Horkheimer, 2007, p. 94). With the wide institutionalization of art in the museums and commercial galleries, culminating with the neoliberal economy and managerialism, the process of commercialization of art and culture reached a point where intellectual activities came to referred as an industry and artists are transformed into exploited labourers. Although Marx already proposed the concept of artist as intellectual labour, such as “A writer is a productive laborer in so far as he produces ideas, but in so far as he enriches the publisher who publishes his works, he is a wage-laborer for the capitalist.”), artists grew aware around 50s and 60s that because of the degeneration of the financing of arts in the late capitalism and deep connection of culture with commercialism, the artist in many cases is more vulnerable to manipulation of profit-orientation and its suppressive impacts than most wage labourers are (1969, p. 158). Modern museums, with their assertive foundation missions and programs and specifically their responsibility as public spaces, has drawn exclusive expectations from artists and public. Yet their surrender to the economic interests and indifference to the social issues brought along strong criticism from artists. In this regard, being the main responsible, museums became the workplace, marketplace, main antagonist and the main source for exploitation and denunciation of artists as art workers, as factories have been for blue-collar workers. On the other hand, with their focus on commercialization, it was "business as usual" in the galleries. Having been turned into an industry and as a result of wide institutionalization, art world also breeds other labourers apart from artists;

curators, critics, museum staff, production personnel, etc. also became victims of the exploitation in the art market.

Artists' identification as art workers paradoxically coincide with a period where the use of real labour and artistic skill is largely disappear from the process of art making; self-referential art workers who empathized with blue-collar workers predominantly stopped "working" on their art pieces in the literal sense: ready-made objects already became widely used, minimalist sculptures designed by artists and produced in the factories, conceptual artists dematerialized their work and showed no conventional artistic skills (Wilson, 2009, p. 24). Art making grown to be more involved with ideas and meaning, on the contrary to the old form of craftsmanship-based sense of art like traditional painting and sculpture. But this oddity caused no contradiction for art workers in their activism, they strongly sympathized with other forms of labours, and despite the general idea of contemporary art not being functional, artists of this period used their conceptuality to activist ends and interventionist works. Furthermore, non-object based nature of contemporary art gave activist and political artists a hope against commercialization of art.

After WWII, with the substantial increase in the MFAs and art students, competent labour in the art industry considerably escalated. Beside fine arts, with the formation of departments like curatorial studies, art history, museology, art management, photography and video, graphic design, cultural studies; not just quantity, but diversity of art workers escalated. Art, like every study field in universities, got its share from compartmentalization of skills and knowledge that settled at the period; professionalization of art indicated with the emergence of art worker. Great number of students having formal training in art schools validate art as a field of study and underlined "employable" skills of artists. Increased number of students influxed in art schools in this delusional atmosphere, with expectations that they can take a share from industry (Sickler, 2012, p. 32). Nevertheless, industry let down most of these workers, aside from a small group of capital-friendly artists, and enriched a minority in the expense of majority of art workers that kept it on its feet by their labour.

3. Art Industry And Institutions As The Source Of Exploitation

Museums, despite their so called public position, have always had ulterior motives. The very founding purpose of the public art institutions was to celebrate the bourgeois revolution in the 18th century and propagate middle class way of life and their "high" culture; and until the end of the Second World War, museums had no function but to celebrate and show off the gains of the imperialistic activities for western states; they were the fruits of imperialistic mindset and used to legitimize stripping off of cultural heritage of colonized regions (Schubert, 2000, p. 52). Ideological undercurrents of the institutions became clear after the WWII and museums entered a period of total distrust; directors and curators blamed for flirting with power, museums left unloved and dusty, perceived as outmoded, irrelevant to the cultural dialogue, a place of the past and ideologically suspect, gave in to the bourgeois values (Schubert, 2009). Institutions had to start from scratch, make excuses for their past and open a new page in the public discourse. But this new page, with its financial underset, turned out to be only made institutions more biased, inequal, and unaccountable. Museums only accelerated the process of art becoming a marketplace, culture being a side project for financial interests, and ultimately, neoliberalism to seep into and turn it into another marketable quantity (Gielen, 2013, p. 2).

Art institutions, in the time of neoliberal politics, became the playground of the small, tightly networked community of elitists, which depends on star system, producing a few stars in the account of exploitation of all other art workers. Institutions circulated the same minority of appraised, and, of

course, commercially profitable artists, ignoring a whole community of contemporary artists, while propagating in every chance the mission of being up to date. Big establishments, with vast amounts of money circulating around, created a sense that art is a profitable field of work, while most artist would never make a living out of their jobs because of the same crooked system (Sickler, 2012, s. 32). Accompanied by the profit-based management understanding, venues gave in to the do-more-with-less approach of capitalism, took advantage of their staff to the furthest level that they became entirely relying on the compassion of the artists and art workers (Nadine, 2015, p. 304).

Whereas public struggle to make a decent living and majority of the art community just trying to keep their heads up the water, auctions were setting records and private museums showing up at every corner. Art industry came to be manipulated for the benefit of a small group of commercial galleries and collectors, like rating agencies manipulates financial centers to win at every situation. Big corporates became the closest friends with the art world, sponsorship rising to be main patronage of the institutions and state funds fading from the scene, all funds available in the industry camped on the side of corporate funded museums and commercial galleries (Fischer & Žmijewski, 2014, p. 11). Institutions suspended their dedications and agendas in their search for funds, failed to remember their commitment to the public discourse and putting off the evaluation who they are supporting and promoting through who they are sponsored; art establishment became a field for market interests, rather than dedicated spaces for dialogue in public and art.

The newest trick of neoliberalism in art world was its embrace of horizontalism. After WWII and the crash of public trust towards museums, art institutions tried to acquire a more open, transparent, inviting environment that opens the process of culture to the public; that centers the participation of the audience in their program, to eliminate its reputation of colluding with power and hiding structures. This approach also became common around political and cultural collectives in 1960s; to remove hierarchies, emphasizing equality and revolving around participatory democracy, commonly known as horizontalism. Horizontalism in art institutions led to unprofessionalism, shrinking staff and professional content providers: educators, curators, etc. and seeking for cost free interns, contributors, participators (Nadine, 2015, pp. 303-304). Whereas in theory horizontalism sounds helpful to engage public to the practice of art, neoliberal managerialism stretched this approach to the point where it can be easily considered as labour abuse; an apparently beneficial concept for public involvement taken and turned into an instrument for corporate profit.

While art system turning into a business for the profit of corporates, institutions became like financial firms, agents for manipulating "art market", their appearance as public places and home for culture made them look like harmless and turned them into veiling tactics and normalization of capitalist interests (Fischer & Žmijewski, 2014, p. 11). Using museums' innocent facet, corporates of ill public repute, as petrol companies, attempt to save their prestige by sponsoring exhibitions; museums allow and publicize these sinister companies to appear as guardians of art and culture, and implicitly normalizing the acts of these corporates. Public museums across Western Europe sponsored by big oil companies like BP and Shell for almost 50 years and veiled the ways that they used art's public reputation, only drawn public attention by art collectives and activists in the past decade (Muñoz-Alonso, 2015). Museums' indifference for these social, economic, environmental causes, come to light with appearance of corporate executives and politicians in their boards', left them completely unreliable in the eyes of art workers, alienated them to the point where art workers work against or in spite of museums, not with them.

Activist artist and founder of the organization Occupy Museums Noah Fischer calls student debt as "the very best thing for artists to organize around." (Novick, 2017) With the dramatic increase of MFAs and art students, art appeared to be a reasonable occupation for the students in the western countries. Students take on huge loans to study art, when a time that to make a life out of art is almost impossible for the majority; resulting that the majority of even working artists are in enormous debt (Sickler, 2012, p. 32). The same financial firms that funds art institutions are also behind the student loans, intoxicating art on the both ends, since student loans considered to be most wicked debt of all, and gives activist artists all the more reason to protest against art institutions (Novick, 2017; Wasik, 2017).

As it stated before, the unprofessionalism brought by neoliberal managerialism in art institutions introduce unpaid, full time and intern, volunteer positions, getting larger dramatically in the last 20 years (Nadine, 2015, pp. 303-304). The rise of amateurism, towards false utopian amateur institutions pumped by late capitalism, uniting with the vast number of young people studying art and graduating desperately, composed a scene where institutions reducing their staff to operate heavily on volunteer work, creating a vast "unemployed employee" class, who are not paid or low-paid, have no insurance, constantly reemployed in every maximum of 6 months, cannot get a promotion, and employed with insincere promises like "exciting opportunities", "for gaining essential skills", "meeting high-profile professionals". These positions in the institutions create a new and advanced level of labour exploitation, indigenous to neoliberal managerialism, where creative fulfillment, self-realization, self-improvement, personal experience etc. becomes control mechanisms and power apparatuses engaged into reproducing capitalist polarization (Kompatsiaris, 2015, p. 559).

4. Interventions

The Art Workers' Coalition

The Art Workers' Coalition, which can be considered as the ancestor of contemporary artist organizations, formed in 1969, organized loosely by around 300 New York artists, curators, writers, critics, etc.; its chief aim was to pressure city museums into implementing legal, legislative, economic and political reforms. After organizing several demonstrations in front of the museum, Coalition made 13 demands to MoMA, and later to all museums in the city, regarding issues such as representation of female and artists of color, free entry, formation of museum board of trustees, artist rights, museum's responsibilities to public causes, etc. The coalition successfully pressured MoMA and other museums into being open in the evenings for working class and implementing a free admission day, which is in practice to this day in most museums (Wilson, 2009, pp. 15-18).

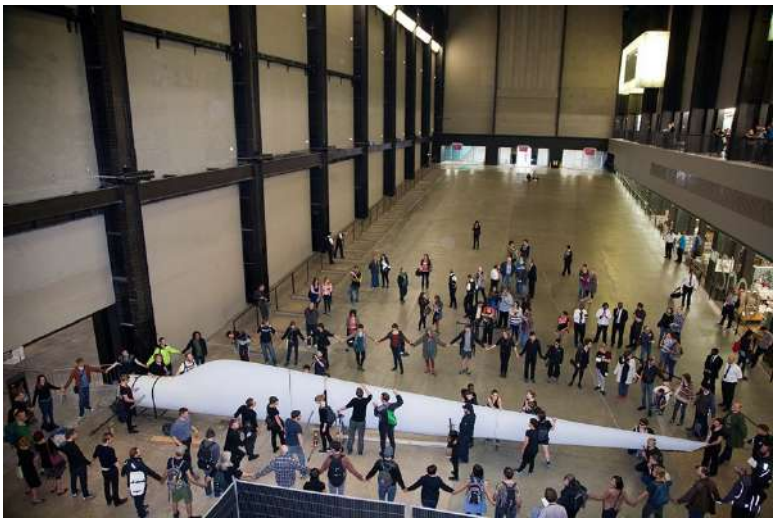
It was a syndicate-like organization that formed around reactions toward capitalist museum boards, executives, as well as commercial galleries. It protested major art institutions like Metropolitan, MoMA, Guggenheim on the issues like their bourgeois boards with political and economic crimes, their lack of contact with art community and recent art, propagation of star system, dependence on galleries and collectors, disdain for the advices and desires of artists and indifference to the social issues like Vietnam War. They didn't just support the rights of the art workers, but they were also outspoken about inequalities towards worker-viewers of art. Coalition's most imported work was "And babies", showing a photograph from My Lai Massacre in Vietnam War; coalition demanded MoMA to fund project's production and distribution, but when museum rejected, they produced themselves, distributing all around the country, and protested with copies of the photograph in front of Picasso's Guernica in MoMA (Wilson, 2009, pp. 20-22). Oddly enough, the work showed in MoMA's exhibitions numerous times and currently is in museum's collection.



Görsel 1. Art Workers Coalition, 1969, S. Bebekler de mi? C. Bebekler de. / Q. And babies? A. And babies.

Liberate Tate

Liberate Tate came to light in 2010, with their guerrilla performance License To Spill in an event that celebrates 20 year of partnership between art museum Tate and BP. The artist group organized around challenging the sponsorship Tate receives from big oil company BP, and put through around 20 guerrilla performances in Tate galleries between 2010 and 2016, concluding with Tate's decision to end the sponsorship with BP (http://www.liberatetate.org.uk/liberating-tate/). Aside from performances like spilling oil in the museum and on protesters themselves, group produced numerous object-based artworks for their activity, like giant sunflower with oil on it and a chunk of arctic ice, but always introduced artworks with guerrilla performances (http://www.liberatetate.org.uk/performances/).



Görsel 2. Liberate Tate, 2012, Hediye / The Gift.

In 2012, the group brought a one and a half tonne wind turbine blade in Tate's Turbine Hall (http://www.liberatetate.org.uk/performances/the-gift/). The installation/performance, called The Gift, remarked gallery's old function as energy power plant, and is a protest that supports the use of natural energy resources instead of fossil fuel. The Gift submitted to the museum's permanent collection as a gift, but despite the wide public petition signed by over 1000 Tate Members, museum's board did not accept the artwork. In 2016, Tate decided to not extend their sponsorship agreement with BP; this achievement of artists towards environmental causes have opened the way for many other environmental collectives like Art Not Oil, BP or Not BP, Not An Alternative, Platform London, Science Unstained, Shell Out Sounds, Fossil Free Funds to put under pressure the art and culture institutions funded by companies producing fossil fuels (Küçük, 2016).

Kamusal Sanat Laboratuvarı

Mobilizing against helplessness of the artists against censor and lack of organization against the interventions of power structures in art in Turkey, Kamusal Sanat Laboratuvarı (Public Art Laboratory) formed in 2011, emphasizes the opening distance between art and politics and the loss of intervention devices of artists to the social circumstances with the political pressure on art and neoliberal interests (https://kamusalsanatlaboratuvari.blogspot.com/p/manifesto.html). Rather than turning art into a political device to regulate life, KSL focuses on redefining the relationship of art with politics, economics and society. Stressing that artists are not condemned to the art market, where art defined as entertainment, KSL organized numerous interventions to the conventional art establishments in Istanbul: they started their activities with distributing an alternative invitation in the opening ceremony of the 11th Istanbul Biennial, including copies of the letter that director of the biennial's main sponsor wrote to the general who staged a coup in 1980 (https://kamusalsanatlaboratuvari.blogspot.com/p/isimsiz-mektup-bienal.html). In 2012, group proposed a silent performance at an event in Istanbul Modern, where an artist attends to the event with a suitcase that directs viewer to a statement of one of museum's trustees ("There is no actual difference between art business and any other business. There are just works of art as products.") (https://kamusalsanatlaboratuvari.blogspot.com/p/muzecinin-cantas.html).



Görsel 3. Kamusal Sanat Laboratuvarı, 2011, İsimsiz Mektup.

Labour Abuse Organizations

Established in 2010 with a conference set up by Ashkan Alwan and Walid Raad, the Gulf Labor is a coalition with the intent of the improvement of the working conditions of the workers of the

construction of the museums Guggenheim Abu Dhadi, Louvre Abu Dhabi, and the Sheikh Zayed National Museum in Saadiyat Island (https://gulflabor.org/faq/). The organization was negotiating on workers' conditions with the executives of the museums since it was established in 2011; but when it couldn't get a result, announced a protest that would continue for 52 weeks, inviting artists, writers and activist to contribute works, texts and actions each week.



Görsel 4. Gulf Labor, 2011, İsimsiz / Untitled.

Furthermore, many organizations established around exploited interns, low-paid workers and volunteers in the last decade, like Carrot Workers Collective, Future Interns, the Precarious Workers Brigade, etc. The current split between privileged -a few high profile artists, collectors and commercial galleries- and exploited art workers, the vast class who the whole art industry rely on -called the "dark matter" by Gregory Sholette (Sholette, 2011, p. 1)- is drawn to attention by these organization, often intending to raise a neo-Marxist class awareness among this "dark matter", besides pursuing a more just system in the art industry (Kompatsiaris, 2015, p. 555). These organizations propose a debate around labour issues, with actions and protests like legal references, ethical enquiry, playful performances, publicizing, and whistle-blowing.

Occupy Museums

In 30 October, Museum of Modern Art occupied by a group of artists led by Noah Fischer, an off-shot of Occupy Wall Street Movements; they called themselves 99%, like OWS did, and declared museums as the part of the economically inequal system that Wall Street represents:

The game is up: we see through the pyramid schemes of the temples of cultural elitism controlled by the 1%. No longer will we, the artists of the 99%, allow ourselves to be tricked into accepting a corrupt hierarchical system based on false scarcity and propaganda concerning absurd elevation of one individual genius over another human being for the monetary gain of the elitist of elite. For the past decade and more, artists and art lovers have been the victims of the intense commercialization and co-optation or art. We recognize that art is for everyone, across all classes and cultures and communities. We believe that the Occupy Wall Street Movement will awaken a consciousness that art can bring people together rather than divide them apart as the art world does in our current time… (Fischer, 2011).

The organization, calling themselves Occupy Museums, formed to challenge museums and retrieve public and art spaces for the 99%, took interventionist actions in different museums around New York: MoMA, Guggenheim, Frick Collection, New Museum, Whitney Museum. They reacted against current understanding that contemporary art is the joy of only rich, and art institutions' obedience to the neoliberal commercialization; protested the efforts of the oil-wealthy executives and politicians refreshing their images through museums' boards. Using intervention techniques like exhibition-supplementing, wall-chatting, spontaneous performances, disruptions, manifesto-posting, façade projections etc. (Fischer % Žmijewski, 2014) OM carries out their actions around issues like art labour abuse, student debts, art industry dynamics placing market interests over artists, lack of insurance of artists, corporate sponsorship of art institutions, minority communities in art etc. (Collazo, 2017)



Görsel 5. Occupy Museums, 2017, Borç Fuarı / Debtfair.

For the 2017 Whitney Biennial, group prepared a project called Debtfair, a selection of works by artists who are in student loan debt, which are in sale for prices that equals to one payment of artists' debts. They also held a "counter commencement" called "Class of 2017" in front of the project, evoking awareness to debt-based procedure that harms less privileged art workers, covering students with $100 bills and ending with throwing money in the air (Collazo, 2017). OM voices in all their interventions that art museums do not belong to 1%, that institutions should communicate with public, be freed from private market through supporting society and seeking support from it. Group believes in the institutions, not believing in discarding them altogether, but reforming them whenever possible; when getting invited to 7th Berlin Biennale, occupied biennale, took upon the curatorship, declaring current curators as "former curators", switched the course of the exhibition and horizontalized the institution (Fischer, Žmijewski, 2014, pp. 12-15).

5. Conclusion

In the time of late capitalism, social and capital melts into together, smoothly and disastrously, where neoliberal populism casts creativity as a stepping stone, manipulating exploited workers and artists into believing that their interests and goals are same with capital. In the meantime, museums continuously expand their collection, even if they cannot possibly exhibit all their content, spending their resources to store artworks in storages, while complain constantly about budget cuts; the budget, that they could have been implementing on showing artworks as many people as possible.

Institutional critique by artists is nothing new in art world, but with the rise of neoliberal economy and managerialism, not only contemporary artists denounce art market in their individual artworks, but also form collectives to work together, and create to struggle against inequalities and corruptions in art industry by means of protest. In an atmosphere where capital interests degrade art itself and culture becomes a device to veil and normalize inequalities, separation between art and activism disappears and artists find their most unique motivations through social rebellion against settled power structures. In this article, these inequalities and unrests are tried to comprehend, by looking at how activism in art world operate, why art workers are dissatisfied with industry and why they are identified as art workers, instead of just artists like always have been.

REFERENCES

Adorno, T. W. (1998). Aesthetic Theory. (R. Hullot-Kentor, Çev.). Minneapolis, MN: University Of Minnesota Press.

Adorno, T. W., Horkheimer, M. (2007). Dialectic of Enlightenment. (E. Jephcott, Çev.). Redwood City, CA: Stanford University Press.

Collazo, J. S. (2017). Occupy Museums Hosts a Faux Graduation Ceremony at the Whitney Museum. Hyperallergic, Erişim: 02.11.2019. https://hyperallergic.com/377721/occupy-museums-hosts-a-faux-graduation-ceremony-at-the-whitney-museum/

Fischer, N. (2011). Occupy Museums Manifesto (OWS). noah fischer, Erişim: 02.11.2019. http://www.noahfischer.org/view/manifesto/38396

Fischer, N., Żmijewski, A. (2014). The Occupied Museum. Artleaks Gazette, 2, s. 7-26.

Gielen, P. (2013). Introduction: When flatness rules. Pascal Gielen (Ed.), Institutional Attitudes: Instituting Art in a Flat World, s. 1-7. Amsterdam: Valiz.

Gulf Labor Artist Coalition. Erişim: 02.11.2019. https://gulflabor.org/faq/

Kamusal Sanat Laboratuvarı. Erişim: 02.11.2019. http://kamusalsanatlaboratuvari.blogspot

.com.tr/p/isimsiz-mektup

Kamusal Sanat Laboratuvarı. Erişim: 02.11.2019. https://kamusalsanatlaboratuvari.blogspot

.com/p/manifesto.html

Kamusal Sanat Laboratuvarı. Erişim: 02.11.2019. http://kamusalsanatlaboratuvari.blogspot

.com/p/muzecinin-cantas.html

Kompatsiaris, P. (2015). Art Struggles: Confronting Internships and Unpaid Labour in Contemporary Art. tripleC, 13(2), s. 554-566.

Küçük, C. (2016). Sunuş / Müze Politikalarına Karşı: Occupy Museums, Liberate Tate, Gulf Labor. e-skop, Erişim: 02.11.2019. https://www.e-skop.com/skopdergi/sunus-muze-politikalarina-karsi-occupy-museums-liberate-tate-gulf-labor/3154

Liberate Tate. Erişim: 02.11.2019. http://www.liberatetate.org.uk/liberating-tate/

Liberate Tate. Erişim: 02.11.2019. http://www.liberatetate.org.uk/performances/

Liberate Tate. Erişim: 02.11.2019. http://www.liberatetate.org.uk/performances/the-gift/

Marx, K. (1969). Theories of Surplus Value Part I (E. Burns, Çev.). Moskova: Progress Publishers.

Muñoz-Alonso, L. (2015). 'Art Not Oil' Activists Stage Protests Across Four Major London Museums. artnet news, Erişim: 02.11.2019. https://news.artnet.com/art-world/activists-protests-london-museums-332258

Nadine, M. K. (2015). The occupation of art museum educator in the time of Occupy Museums. International Journal of Education through Art, 11(2), s. 299-309.

Novick, I. (2017). "Art is the Ultimate Con": Should Artists Occupy Museums?. GARAGE, Erişim: 02.11.2019. https://garage.vice.com/en_us/article/9kqpwy/coco-fusco-noah-fischer-pioneer-works

Sholette, G. (2011). Dark Matter: Art and Politics in the Age of Enterprise Culture. London: Pluto Press.

Schubert, K. (2000). The Curator's Egg : The evolution of the museum concept from the French Revolution to the present day. London: One-Off Press.

Scott, A. O. (2014). The Paradox of Art as Work. The New York Times, Erişim: 02.11.2019. https://www.nytimes.com/2014/05/11/movies/the-paradox-of-art-as-work.html

Sickler, E. (2012). Art and the 99%. Art in America, 100(1), s. 31–32.

Wasik, J. (2017). Why college loans are the worst debt. CBS News, Erişim: 02.11.2019. https://www.cbsnews.com/news/forget-bad-debt-college-loans-are-the-worst-debt/

Wilson, J. B. (2009). Art Workers: Radical Practice in the Vietnam War Era. Berkeley: University of California Press.

SOSYO-TEKNİK ETKİLEŞİM TASARİMİ: İNSAN-BİLGİSAYAR ETKİLEŞİMİNDE TOPLUMSAL BİLİNÇ

Mert Sarısu

Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Yüksek Lisans Öğrencisi

ymertsarisu@gmail.com

Özet

Teknolojinin her alanda insan hayatına girmesiyle birlikte kullanıcı miktarındaki artış, ve değişen kullanıcı davranışları enformasyon teknolojilerindeki ilerlemeyi de kalıcı ve engellenemez hale getirmiştir. Teknolojik gelişmeler kullanıcı davranışlarının ve ihtiyaçlarının da değişmesiyle birlikte mekanik sistemlerden tek yönlü enformasyon teknolojilerine ve geçtiğimiz birkaç, on yılda da etkileşimli iletişim sistemlerine everilmiştir. Yeni teknolojilere ve iletişim sistemlerine kullanıcı profilinden gelen olumlu tepkiler ile sektör beklentilerin üzerinde bir ivmeyle hareketlenmiş, sermayeden gelen büyük yatırımlarla enformasyon teknolojisi ve insan-bilgisayar etkileşimli sistemler en çok yatırım yapılan alanlardan biri haline gelmiştir. Bir yandan kullanıcılar gelişmelere kucak acıyor, teknoloji insan hayatını hiç olmadığı kadar kolaylaştırıyor gibi görünürken, diğer yandan on yıllardır kat edilen gelişmeler, harcanan beyin ve sermaye gücü ve geçmişin ideallerinin gerçekleşmesi yönünde atılan adımlara rağmen; iletişim, teknoloji, medya, sosyal medya gibi kavramlar günümüzde sosyal etkilerinden dolayı eleştirilmektedir. Bilgisayar bilimlerinde insan faktörüne ve kullanıcı ile sistemler arasındaki etkileşimli arayüze odaklanan insan-bilgisayar etkileşimi çalışmalarında son yıllarda kat edilen gelişmelerle birlikte teknolojinin insan hayatındaki yeri geçmişte örneği bulunmayan bir noktaya ulaşmış bulunmaktadır. İnsan, teknolojiyi yönlendiren tasarımcı rolündeyken, bu gelişmelerle birlikte insanlık ve hayatı bilgisayar tarafından tasarlanır ve biçimlendirilir hale gelmekte, oluşturduğu sistemlerin etkilerini sosyal yaşamda hiç olmadığı kadar hissetmektedir. İnsan-bilgisayar etkileşimi "gerçek" hayatı bu derece manipüle edebilecek seviyeye gelmişken, etkileşimin insan hayatını ilerletecek, toplumsal olarak insanlığın evrimine olumlu yönde katkıda bulunacak şekilde gelişmesi etkileşim tasarımı problemlerinin başında gelmelidir. Bu makalede, insan-bilgisayar etkileşiminin insan ve toplum ihtiyaçlarını karşılamadaki rolü sorgulanacak, teknolojik ilerlemelerin insan hayatına paralelliği ele alınacak; etik prensipler de göz önünde bulundurularak etkileşim tasarımının sosyal, ekonomik, politik olaylara cevap verebilmesi için tasarım sürecinde göz önünde bulundurulması gereken değerler araştırılacak, daha yararlı bir gelecek için tasarım sürecinde atılabilecek adımlar anlaşılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İnteraktif Tasarım, Teknoloji, Toplum, Sosyo-Teknik

SOCIO-TECHNICAL INTERACTION DESIGN: SOCIAL CONSCIOUSNESS IN HUMAN-COMPUTER INTERACTION

Abstract

In human-computer interaction (HCI) focusing on human factor and interactive interface between the user and the systems, influence of technology has reached an unprecedented point in human life. While human being was in the role of the creator who designs the technology, humanity and human life become shaped by computing systems, and humanity feels the effects of systems it has created in social life as never before. While HCI has come to such extension that "real" life can be manipulated to substantial degree, interaction that will advance human life and contribute society should be at the forefront of the interaction design problems. In this article, the role of HCI in meeting human and

community needs and the correlation of technological progress and evolution of human life will be discussed, the main values of the design process in order for interaction design to respond to social phenomenons will be investigated.

Keywords: Interactive Design, Technology, Society, Socio-Technical

1. Giriş

Teknolojinin her alanda insan hayatına girmesiyle birlikte kullanıcı miktarındaki artış ve değişen kullanıcı davranışları enformasyon teknolojilerindeki ilerlemeyi de kalıcı ve engellenemez hale getirmiştir. Teknolojik gelişmeler kullanıcı davranışlarının ve ihtiyaçlarının da değişmesiyle birlikte mekanik sistemlerden tek yönlü enformasyon teknolojilerine ve geçtiğimiz birkaç on yılda da etkileşimli iletişim sistemlerine evrilmiştir (Whitworth & Ahmad, 2014). Yeni teknolojilere ve iletişim sistemlerine kullanıcı profilinden gelen olumlu tepkiler ile sektör beklentilerin üzerinde bir ivmeyle hareketlenmiş, sermayeden gelen büyük yatırımlarla enformasyon teknolojisi ve 'insan-bilgisayar etkileşimli' sistemler en çok yatırım yapılan alanlardan biri haline gelmiştir.

Bir yandan kullanıcılar gelişmelere kucak açıyor, teknoloji insan hayatını hiç olmadığı kadar kolaylaştırıyor gibi görünürken, diğer yandan on yıllardır kat edilen gelişmeler, harcanan beyin ve sermaye gücü ve geçmişin ideallerinin gerçekleşmesi yönünde atılan adımlara rağmen; iletişim, teknoloji, medya, sosyal medya gibi kavramlar günümüzde bolca eleştirilen ve hatta günah keçisi haline getirilebilen sistemler. Post-modern çağda sağlıklı yürüyemeyen insan ilişkileri ve uçurumun kenarında yaşanan hayatlar için teknoloji ve yeni iletişim araçları kolay hedefler haline gelebiliyor. Sanayi devriminden bu yana insan hayatını avucunun içinde tutmaya devam eden modern yaşam tarzı, batı kültürünün globalleşme ile tüm dünyaya dayattığı yerleşik "akıl çağı" felsefesi ve bunların da etkisiyle belki de gereğinden hızlı ilerleyen teknolojinin açmaza girmiş, kurumlar, ilişkiler ve olgular üzerindeki etkisi yadsınamaz bir gerçek.

Enformasyon sistemleri toplumda temel öğelerden biri haline gelirken bu sistemlerin etkisiyle oluşacak yeni toplumsal paradigmada insan davranışlarının ve ilişkilerinin nasıl değişebileceği, bu değişikliklerle ulaşılacak olan davranışsal ve sosyal sistemlerin nasıl dengeleneceği, bu süreçten ne gibi geribildirimlerin alınması gerektiği ve tasarımcıların bu geribildirimleri etkileşim tasarımında ve insan-bilgisayar etkileşimin ilerleyen aşamalarında nasıl kullanacağı alanda yapılan araştırmalarda önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Enformasyon sistemlerinin iç yapısı ve geleneksel tasarım anlayışının etkisiyle, sosyal olarak desteklenmesi gereken ve beklenen fenomenler ile teknik olarak desteklenebilen boyutlar arasında bir uçurum oluşabilmektedir, Ackerman'a göre:

Beklenti ve teknik yapılabilirlik arasında oluşan bu boşluk literatürde "sosyo-teknik boşluk" olarak anılmaktadır ve bu boşluğun araştırılması, oluştuğu doğaların anlaşılması ve kapatılmaya çalışılması yönündeki çalışmalar son yıllarda insan-bilgisayar etkileşimi çalışmalarının merkezinde yer almıştır (2000, s. 182).

İnsan-bilgisayar etkileşiminin geçmişine bakıldığında ilk aşama olarak mekanik parçalardan oluşan, kullanımı zor ve sadece belli profesyonellerin idare edebildiği, günlük hayata entegrasyonu olmayan büyük ölçekli makinalar görülmektedir. Aynı zamanda maliyeti de çok yüksek olan bu donanımların üzerine geliştirilen yazılımsal sistemlerle bilgisayarların kullanımı kolaylaşıp boyutları küçülürken, bu oranda da yaygınlığı artıyor.

Günlük hayatta ve binlerce yıldır alışılmış incelikli insan ilişkilerinde sosyal yapılar doğal bir şekilde kurulup evrilirken, ilişkiler çoğu zaman üzerine düşünmeye gerek bırakmadan akıcı bir şekilde oluşup kanıksandığı şekillerde yönlenmekte, sosyal bilincin eksik kaldığı yerlerde ise insanlar arası iletişimde kopukluklar yaşanabilmektedir. Preece ve Maloney-Krichmar'ın belirttiği gibi:

İnsan ilişkileri kendi içindeki konvansiyonel yollarda ve alışılmış medyumunda bu kadar kolay bir şekilde oluşurken, teknik sistemlerle karşılaştırıldığında olduğunca karmaşık nüanslar barındırmaktadır; teknik sistemler bu nüansları algılayabilecek ve işleyebilecek inceliğe sahip değilken gerçek hayatta ilişkilerin temelini oluşturan sosyal düzen, normlar, bilinç ve güvenirlilik bilgisayarla oluşturulmuş iletişim kanallarında kaybolabilmektedir (2003, s. 604).

Gerçek dünya ile bilgisayar etkileşiminden oluşan sistemler arasındaki bu farklılık sosyo-teknik boşluğu oluşturan etmenlerin başında gelmektedir. Bu nüanstan ileri gelen boşluğa verilebilecek en basit ve anlaşılır örnek olarak spam mail gösterilebilir; e-mail teknolojisi insan hayatındaki en temel fenomenlerden biri olan gizliliği göz ardı edip isteyen herkesin herkese izin almadan e-mail gönderebilmesine olanak sağlamış, bu olanak da spam maile yol açmıştır; bu sorun bir kullanıcı problemi olarak algılanıp teknik bir çözüm olarak e-mail filtreleri sunulmuştur, ancak temelinde bu bir kullanıcı problemi değil internet toplumunun problemidir, sosyal bir çıkmazdır; bu yüzden filtrelere rağmen spam mailler ve benzeri yazılımlar hayatımızdaki yerini sürdürmeye devam etmektedir (Whitworth, 2014). Günlük hayatta kanıksadığımız ve görmezden geldiğimiz en basit normlara bile henüz insan-bilgisayar etkileşimi çalışmalarında sistemli bir karşılık bulunabilmiş değildir; ancak, alanın önemli araştırmacılarının sosyo-teknik boşluğu üzerinde durulması ve çözülmesi gereken önemli bir problem olarak tanımaları dahi geleceğe dair umut veren bir tutumdur (Ackerman, 2000, s. 197).

Bu noktada teknoloji tasarımının insan hayatı üzerindeki etkisinin semptomları belirlenmeli, günümüze gelirken yapılmış olan tasarımlarda göz ardı edilmiş olabilecek hususlar ortaya çıkarılmalı ve bu çıkarımlar ile ileriye dönük önermelerde bulunulmalıdır. Teknolojiye ve günümüzde gelinen noktada özellikle insan-bilgisayar tasarımına yön verenlerin bu olguları tasarımlarda ne kadar hesaba kattığı incelenmelidir. Bunu yaparken interaktif tasarım ve insan-bilgisayar etkileşimi gelişmelerinde taraflar saptanmalı, bu tarafların talepleri ve aksiyonları belirlenmeli, bunların paralelliği incelenmelidir. Bu araştırma dahilinde de, geçmişte ve günümüzde teknoloji ilerlerken ve biçimlenirken insan-bilgisayar etkileşiminin insan ve toplum ihtiyaçlarını karşılamadaki rolü sorgulanacaktır. Bu yönde, ikinci bölümde, insan-bilgisayar etkileşiminde insan faktörünün göz ardı edildiği ve teknik süreçlerin sosyal oluşumları desteklemekte yetersiz kaldığı durumlar derinlemesine tartışılacaktır. Üçüncü bölümde, teknolojik ilerlemelerin insan ihtiyaçlarına paralelliği ele alınarak, bilgi çağı olarak anılan çağımızda iletişim tasarımının toplumsal gelişmelerle paralel olması, sosyal - ekonomik - politik durumlara cevap verebilmesi için tasarım süreçlerinde ne gibi temel değerlerin göz önünde bulundurulması gerektiği araştırılarak, sosyo-teknik tasarım anlayışının sınırları belirlenmeye çalışılacaktır. Sonraki bölümde de etik ilkeler de göz ardı edilmemeye çalışılarak tasarımcıların bu süreçteki rolleri sorgulanıp, sosyo-teknik boşluğun kapatılması, insan-bilgisayar etkileşiminin sosyal kurumları destekleyici niteliğe kavuşabilmesi ve daha iyi bir sosyo-teknik gelecek tahayyülü için tasarım sürecinde edinilebilecek ilkelere dair bir derlemeye girişilecektir.

2. İnsan-Bilgisayar Etkileşiminde Sosyal Eksiklikler

İnsan-bilgisayar etkileşimi ve genel anlamda teknolojiye yönelik eski beklentilere ve gelecek tasvirlerine bakıldığında genel olarak günümüzdeki paradigmayla uyuşmayan tutarsız ve çocukça bir tekno-

toplum görülmektedir. Eski fütürist bilim-kurgu filmlerinde, edebiyat örneklerinde ve genel olarak görsel kültür öğelerinde günümüzden bakıldığında çizgi film imgelerini andıran uçan arabalar, konuşan bilgisayarlar ve insanlara eşlik ve arkadaşlık eden robotlar görürüz. Güncel teknoloji parametrelerine ve kullanıcı ihtiyaçlarına bakıldığında, bu beklentileri karşılayacak teknolojik gelişmelere erişilemediğini değil; bunların gereksiz görüldüğünü anlıyoruz. İhtiyaçların ve gündelik hayata angaje teknolojik öğelerin daha farklı yönlerde ilerlediğini görüyoruz. Bu imgeler önemsiz gibi görünse de bu tasvirlerden insan ihtiyaçlarının ve sosyal ilerleme doğrultusunun yanlış okunduğu çıkarımında bulunulabilir. Geçmişte yapılmış gelecek tasvirleri ile yaşadığımız dönem karşılaştırıldığında, konuşan ve arkadaş gibi davranan robotlar yerine algoritmik işlemleri basit komutlarla yerine getiren; cebimizde, çantamızda taşıdığımız, günlük hayata entegre olmuş küçük yardımcıların tercih edildiği görülmektedir.

Buradan hareketle, bugünün gelecek tasvirlerine bakıldığında görülen; evlere, arabalara, ofislere ve insan hayatının her mekanına ve objesine eklemlendirilmiş olan bilgisayar sistemleri, her türlü yüzeyin üzerinde ortaya çıkmak için fırsat kollayan yazılım elemanları, sokaklarda kişiye özel reklamlar veren iletişim sistemlerinin ne kadar gerçekçi ve daha da önemlisi gerekli olduğu da tartışılabilir bir konu olarak karşımıza çıkıyor. Sonuçta, bir şeyi yapabiliyor olmak, onun yapılması gerektiği anlamına gelmez. Teknolojinin de kendi içinde bir amaç haline mi geldiği, ihtiyaçlara karşılık vermesi beklenen bir araç olarak kullanılması gerekirken, ihtiyaçları yönlendiren, sosyal ilişkilere birincil dereceden yön veren bir amaç haline mi geldiği, gelmesinin bir sorun teşkil edip etmediği üzerine düşünülmesi gereken önemli konular.

"Gereklilik" konusunun da ötesinde, bu gelişmelerin ve sonuçlarının psikolojik ve toplumsal etkileri, etik ilkelerle olan ilişkileri de göz ardı edilmemesi gereken konular. İnsanları her an takip ederek büyük veriler toplayan ve işleyen sistemler (big data), bu verileri kendi içinde değerlendirmesi sonucunda otomatik eylemlerde bulunabilen akıllı aletler (Internet of things) öngörülen pozitif ve hayatı kolaylaştırıcı etkileriyle insanları heyecanlandırıyor olsa dahi, bu sistemlerin insan yapısına, özgürlüğüne ve işleyişine ne kadar uyumlu olduğu ve etik ilkelerle ne kadar uyuştuğu henüz uzlaşıya varılmamış bir konudur (Barron, 2014; Brooks, 2017). İnsanlar bir yandan bu gelişmelerle heyecana kapılırken, bir yandan da sonuçlarından korkabiliyor, teknolojik distopyalar öngörebiliyor. Burada araştırmacılara ve tasarımcılara düşen görev, sağlıklı bir sosyal - teknolojik toplumun oluşumunda pay sahibi olacak insan-bilgisayar etkileşimlerini araştırmak ve uygulamak olacaktır.

Bu noktada ortaya konulması gereken en önemli prensiplerden biri sosyal ihtiyaçların teknolojik istemlerden önce gelmesi gerektiği, insan evriminin önce sosyal gelişmeyi, daha sonra ve bu gelişme yönünde teknik ilerlemeyi gerektirdiğidir (Whitworth, 2014). İnsan, ilk kez doğal madenlerden araç-gereç yaparak kullanmaya başlamasından sanayi devrimine eksiklerini karşılayabilmek ve doğa üzerindeki hakimiyetini artırabilmek için araçlar tasarlamış, ihtiyaçları ve arzuları sonucunda icatları gerçekleştirmiştir. Bugün gelinen noktada da, teknolojik gelişmeleri insan ihtiyaçlarını ve sosyal dengeleri görmezden gelecek şekilde tasarlamak, insan-bilgisayar etkileşiminde insan faktörünü göz ardı etmek insanlığın evrimini ve gelişimini sekteye uğratabilecek sonuçlar verebilir; daha yaşanılası bir gelecek hayal ederken, insanların mutlu ya da huzurlu olmadığı ama "teknolojiye" sahip olduğu bir dünyada yaşamamıza neden olabilir.

Norman'a göre, modern tasarım döngüsünde insan ihtiyaçları her zaman teknolojik gelişmeleri takip etmiştir; tasarımların ve icatların sosyal dengeleri ve ihtiyaçları gözetmeyen profesyonellerden geldiğini, bu insanların sadece yapabildikleri, bu yeteneğe sahip oldukları için icatlarını gerçekleştirdiklerini, ihtiyaçların ise yeni teknolojiler sonucunda oluşan paradigma sonucunda zamanla

geliştiğini belirtiyor (2010, s. 39). Her ne kadar kullanıcı araştırmalarının birçok zaman tasarımcılara yapıcı bir bakış açısı sağlayamadığı, kullanıcıların genelde ne istediklerini, neye ihtiyaç duyduklarını bilmedikleri ya da ifade edemedikleri yerinde çıkarımlar olsa da; tasarımcıların bu ihtiyaçları tamamen göz ardı ettiği ve gelişmelerin ihtiyaçlardan bağımsız gerçekleştiği de tartışmaya açık bir argümandır. Teknolojileri ihtiyaçlara cevap aramadan üretmenin ve daha sonra ihtiyaçların gelişmesini beklemenin sağlıklı bir insan-bilgisayar etkileşimi oluşturup oluşturmayacağı sorusunun yanı sıra, bu yönde gerçekleşmiş bir döngü tasarımsal bir başarıdan ziyade reklam ve pazarlama başarısını gerektirir. Mucitlerin ve tasarımcıların kullanıcı araştırmaları ve ihtiyaç analizleri yapmamaları insan ihtiyaçlarını ve arzularını bilmiyor ya da göz ardı ediyor oldukları anlamına gelmez; yaratıcı insanlar doğaları gereği, toplumun ortak bilincindeki ihtiyaçları, zorlukları, eksiklikleri ve arzuları algılayabilen, bu arzuları paylaşıp işleyebilen insanlardır; bilimde, teknolojide ve sanatta yaratıcı karakterlerin edimlerinin toplumda yankı bulması, toplumun ortak hafızasında yatan soruları dile getirmelerinden ve cevap bulabilmelerinden ileri gelmektedir (May, 1991, s. 74). Teknolojinin gelişim sürecinde sürekli heyecan verici icatlar ortaya atılıyor ama bu icatların ve ürünlerin birçoğu başarısız oluyor ve kullanıcılarda karşılık bulamıyor. Bu süreç "mucitlerin" doğasında olan şeyi yapmaları ve ihtiyaçları düşünmeden sadece icat etmeleri, bu icatların da sadece küçük bir kısmına karşı zamanla yapay bir ihtiyacın oluşması olarak görülebilir. Buna karşın, yeni ürünlerin ve sistemlerin birçoğunun başarısız olmasının sebebi olarak toplumdaki ortak ihtiyaçlara cevap verememelerini göstermek yaratım ile toplum arasındaki ilişkinin iç yüzüne yönelik daha tatmin edici bir açıklama olacaktır, zira insanları ihtiyaç duymadıkları nesneleri satın almaya ikna etmek tasarım sürecine içkin bir amaç değil, reklam ve pazarlama sektörünün işidir . Yeni ve insan kabiliyetini artırabilecek teknolojilerin üretilmesi kendi içinde bu ilişkiye zarar vermeyecektir; zararlı olabilecek olan, bu teknolojiler üzerinden üretilen ürün ve servislerde sosyal dengelerin ve ihtiyaç yapılarının yanlış kurulması olacaktır.

Etkileşim tasarımında ve bilgisayar etkileşiminde sosyal ve kültürel dengelerin gözetilmemesinin yol açtığı sorunlar alandaki araştırmalarda da işaret edilmekte ve çözüm arayışları sürmektedir. Mevcut sosyal dengesizlikleri odağına alarak oluşturulan sistemler ve tasarımlar toplumdaki sosyo-ekonomik güç dengesizliklerini yeniden üretmekte, elit ve avantajlı gruplara ayrıcalıklar sağlarken diğer grupları ötekileştirmektedir (Hochheiser & Lazar, 2007, s. 346). İnsanların teknolojiyi ve bilişim sistemlerini kullanmalarındaki etkenlerden biri hayatlarını kolaylaştırmak istemeleri ve toplumla sağlıklı bir ilişki kurmak iken, bu yönde oluşturulan sistemler sosyal dengesizliklere neden olabilmektedir. Bilgisayar yazılımlarındaki kültürel tercihlere yönelik eksiklikler insanları dışlanmış hissettirebilmekte , sosyal etkileşimi artıracağı beklenen sosyal medya uzantılarının etkileşim ve ilişkiler kurmakta başarısız olduğu görülmektedir (Coenen, Bosch & Sluys, 2009, s. 75-79). Bu gibi sorunlara ışık tutulduğunda, insan-bilgisayar etkileşiminde insan boyutunun ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmakta, tasarımcıların sistemlerde insan odaklı düşünebilmelerinin önemi görülmektedir. Dolayısı ile zamanla iletişim tasarımında ve bilişim sistemlerindeki temel arayışlar geleneksel kullanım sorunlarından insanlar arası iletişimin, bilgi paylaşımın, katılımın ve kültürel ihtiyaçların sosyal yönlerine kaymış, sosyal ve politik sürdürebilirliği gözetmek yerine teknik detaylara yoğunlaşan projelerin başarısız olduğu görülmüştür (Dombrowski, Harmon, & Fox, 2016, s. 659). İnsan-bilgisayar etkileşiminin teknik hesaplamalarla değil iletişimle ilgili olduğunun farkına varıldığı bu noktada, etkileşim tasarımcıları ve insan-bilgisayar etkileşimi araştırmacıları artık sosyal konulara duyarsız kalmamalı, bilişim endüstrisinde eskiden olduğu gibi sosyal analist ile tasarımcı ayrı kulvarların uzmanları olarak düşünülmemelidir (Flores, 1998, s. 356).

3. Sosyo-Teknik Tasarım Anlayışı

Bugün gelinen noktada, teknoloji insan hayatının merkezine oturmuş durumda; sosyo-teknolojik toplumun meydana getirdiği bir çağ yaşanıyor. Bu noktada düşünülmesi gereken bu dengenin nasıl doğru bir şekilde sağlanabileceği, sağlıklı bir toplumda yaşamak için teknolojinin, bilişimin nasıl

kullanılacağıdır. İnsanlığın binlerce yıllık mutluluk, refah, güven ve anlam arayışı, (artık halihazırda kurulmuş olan) çevrimiçi toplumda devam ediyor (Whitworth & Ahmad, 2014). Ürünlerde ve sistemlerde meydana gelen sosyo-teknik boşluk ve benzeri açıkların servislerin amaçlanan hedeflere ulaşamamasına neden olması, alandaki uzmanları tasarımlara daha farklı yaklaşmaya itmektedir. Araştırmacılar ve geliştiriciler sistemlerdeki problemleri ele alırken bakış açılarını genişlettiklerinde, anlaşılmaya ve çözülmeye çalışılan sorunların sadece teknik detaylarda olmadığını, vakaların teknik, sosyolojik, politik ve kişisel boyutların bir dengesi şeklinde ele alınmaları gerektiğini fark etmektedirler (Hochheiser & Lazar, 2007, s. 351). Yeni ürünlerin yaratım aşamasında ya da eski servislerin geliştirilmesinde kullanıcıların beklentilerini karşılayabilmek, daha dengeli bir insan-bilgisayar etkileşimini deneyimi sunabilmek için sosyo-teknik boşluğun minimuma indirilmesi gerekir, bu da eldeki projenin insan hayatını manipüle edecek olan, sosyal fenomenlere dayanan uzamlarının en az teknik detaylar kadar düşünülmesini gerektirmektedir; bunun farkındalığıyla sistemleri gözleyen araştırmacılar da uygulama ve yazılım geliştirme süreçlerinde odağın geleneksel iş bölümleri ve algoritmalardan çevrimiçi toplulukların davranışlarına ve sosyal karakteristiklere kaydığını belirtmektedir (Greenberg & Marwood, 1994, s. 212; Grudin & Palen, 1995, s. 265). Sosyal, politik, kültürel ve bireysel fenomenlerin proje üretiminde en az teknik boyutlar kadar dikkate alındığı, sosyo-teknik boşluğun tanınıp bu boşluğu kapatmaya yönelik çabaları merkezine alan bu yeni nesil tasarım paradigması alandaki uzmanlar tarafından sosyo-teknik tasarım olarak anılmaktadır (Whitworth & Ahmad, 2014). Sosyo-teknik terimi ilk olarak 1950'lerin sonunda Birleşik Krallık Tavistock Enstitüsü tarafından Taylorism'e karşı argüman olarak ortaya atılmıştır. Terim, bu temelinden ilerletilerek iş tasarımın yanında, teknolojinin sosyal etkileşimlere vasıta olması vesilesiyle sosyal ihtiyaçların teknoloji ve insan-bilgisayar etkileşimi tasarımına uygulanması sorununda da kullanılır hale gelmiştir. Bu esastan hareketle sosyo-teknik tasarım sosyal ihtiyaçları teknolojik istemlerin üzerine koyan, insanın evriminde önce sosyal sonra teknolojik gelişmelerin gerektiğini esas alarak sağlıklı insan-bilgisayar etkileşimlerinin oluşması yolunda bu dengeyi gözeden tasarım anlayışı olarak tanımlanabilir.

Toplumsal ve teknolojik dengenin kurulmasında sosyo-teknik tasarım anlayışından farklı görüşler de yok değil; teknolojik gelişmelerin dengenin kurulmasında yeterli olacağı, teknik yapıların kendi başına sosyal ihtiyaçları kapatacağı yaygın görüşlerden bir tanesi, ancak bilişim teknolojilerinin, insan-bilgisayar etkileşimi projelerinin, yapay gerçeklik çalışmalarının vs. 20 yılı aşan uğraşmalarına rağmen sosyo-teknik boşluk kapatılabilmiş değil (Norman, 2010, s. 40). Toplumun ve insanların teknolojilere kendini adapte edeceği de bir diğer yaygın görüş, neo-Taylorist olarak anılan bu görüşe göre teknolojiler insan hayatına görünmez bir şekilde oturacak ve insanlar bu gelişmelere uyum sağlayacak; bu görüşün göz ardı ettiği nokta ise teknolojiler ne kadar oturmuş gibi görünse de toplumun farklı boyutlarında boşluğun hala hissediliyor olması (Norman, 2010, s. 40). Gelişmelerin görünmez bir şekilde oturmuş olması sorunsuz oldukları anlamına gelmez; öğrencilerin sınavlarını notlandırma tekniği ilk kez 1792'de Cambridge Üniversitesi'nde başlamıştır ve çağdaş eğitim sisteminin temelini oluşturmaktadır, tüm dünyada uygulanmakta ve doğal karşılanmaktadır; ancak kanıksanmış olan bu sistemin açıkları günümüzde standardize testler ile öğrencileri tamamen yanlış değerlendirmeye kadar varmıştır (Ackerman, 2000, s. 184). Bunlar düşünüldüğünde, insan-bilgisayar etkileşimi uzmanları, enformasyon teknolojileri geliştiricileri, teknoloji üreticileri ve araştırmacıların konformist çözümlerle yetinmeyip, sosyo-teknik boşluğu tanımaları, bu olguyu çalışmalarının merkezine koymaları beklenmektedir. Bourges-Waldegg ve Scriyener'in aktardığı üzere:

Bilimde ve teknolojide kat edilen bunca yoldan sonra, insanın en yüksek düzeydeki ihtiyaçları olan duygusal, sosyal ve kültürel ihtiyaçları bu gelişmelerin katkısını beklemektedir; bu yöndeki umut verici çalışmalar bunu kanıtlamakta, kullanıcıların kültürel ve sosyal ihtiyaçları teknoloji araştırmalarında en önemli konulardan biri haline gelmektedir (alıntılayan Huang & Deng, 2008, s. 82).

Sosyo-teknik tasarım anlayışına göre araştırmacılar ve geliştiriciler yazılımsal sistemler üzerinden davranışsal ve sosyal ilişki ağlarına ulaşmaya çalışırken oluşan sosyo-teknik boşluğu çalışmalarının merkezine oturtmakta, teknik elemanları inşa ederken sosyal ihtiyaçları ön planda tutmaktadırlar. Teknolojik olanaklardan beslenen insan-bilgisayar etkileşimi çözümleri, genelde teknik olmayan bireysel ve toplumsal ihtiyaçlara cevap verme niyetinden doğan sorunları çözmekte yetersiz kalacaktır (Hochheiser & Lazar, 2007, s. 366). Bu sorunların çözümünde geleneksel, sistemin belli komponentlerine yoğunlaşmaya odaklı bir tasarım anlayışı yerine; büyük resmi görebilen, sosyal çıktıları hesaplamaya dahil eden ve öncelik veren sosyo-teknik bir tasarım yöntemi uygulanmalıdır; iletişim ve etkileşim sadece teknoloji tabanındayken sistemler sadece teknik sebeplerle başarısızlığa uğruyordu, bugün geldiğimiz noktada ise iletişim ve etkileşim sistemleri sosyo-teknolojik faktörlerin kesişiminde şekil bulmakta, bu sistemler artık sadece teknik detaylardan değil sosyal sebeplerle de iflas edebilmektedir (Soegaard & Dam 2013).

4. Etkileşim Tasarımında Hesaba Katılması Gereken Sosyal Normlar Ve Tasarım İlkeleri

Daha uyumlu bir insan-bilgisayar etkileşimi için tasarımların sosyal, politik, kültürel sorunlara değinmekten kaçınmaması gerekmektedir. Bu durumda toplumdaki sorunlar işaret edilmeli, sosyal adaletsizliklere çözüm aranmalı, eşitsizliğe dayanan ekonomik dengeleri tekrar üretecek tasarım yollarına gidilmemelidir (Irani, Vertesi, Dourish, Philip & Grinter, 2010, s. 1317). Sağlık sistemi, fakirlik, sürdürülebilirlik gibi konular insanlığın olduğu gibi bilgisayar etkileşiminin de en önemli sorunları olarak ele alınmalıdır (Brynjarsdottir vd., 2012). İnsanlara güncel sistemleri sorgulayacak perspektifi kazandıracak tasarımlar gerçekleştirilmeli, bireysel çözümler yerine büyük ölçekli sorunları işaret edecek sistemlerin kurulması için çalışılmalıdır (Asad & Dantec, 2015, s. 1698). Süreç yönetilirken tasarımcılar zor sorular sormaktan kaçınmamalı, kullanıcıları da bu sorular doğrultusunda yönlendirmeli, toplumda ortak sorunlara karşı tartışma ortamı yaratılmalıdır (Dourish, 2010, s. 6). Bu yöndeki çalışmalar erişilebilirlik araştırmaları ile bilgisayarları engelli bireylerin kullanımına uygun inşa etmeyi hedeflerken, özel popülasyon gruplarına odaklanan arayüz tasarımları da araştırmalar arasında önem kazanmaktadır (Bratteteig, Bødker, Dittrich, Mogensen & Simonsen, 2013). Farklı sosyal grupların yanı sıra oylama ve gizlilik gibi politik konular da insan-bilgisayar etkileşimi araştırmalarının çatısı altında sürdürülmektedir (Irani, 2015, s. 813). Enerji tüketimi ve küresel ısınma konularında insanları bilinçlendirmeye çalışan uygulamalarla sürdürülebilir etkileşim tasarımına yönelik çalışmalar öne çıkmakta, tasarım yoluyla insanlığın muhtemel gelecekleri arasında seçim yapılmaktadır (Blevis, 2007, s. 508). Bu şekilde düşünüldüğünde sosyal adalet, üzerine sürekli düşünülmesi ve çalışılması, prensip haline getirilmesi gereken bir amaç haline gelmeli, bu yöndeki tasarımlar belli sayılabilir hedeflerden ziyade uzun vadede süregiden bir ideal olarak ele alınmalı, ele alınan sorunun içerdiği çelişkilere ve politikalara kucak açılarak katılımcı bir anlayış dahilinde üzerine çalışılmalıdır (Flach, 2015, s. 109). Bu yönde yapılan çalışmalar daha aktif iletişim kanalları açarken verimliliği, güvenliği, yaratıcılığı ve nihayetinde memnuniyeti artıran arayüzleri ve etkileşimleri mümkün kılabilmektedir (Hochheiser & Lazar, 2007, s. 360).

Toplumun her geçen gün daha fazla enformasyon teknolojilerinin hakimiyeti altına girdiği çağımızda teknik sistemler adaletsizlikleri gün ışığına çıkarmak için bir fırsat olarak görülebilir, çevrimiçi servisler kullanıcıların kendilerini gerçekleyebilecekleri platformlar haline gelebilir; teknoloji, sosyal değişimin sağlanabilmesinde bir basamak olarak değerlendirilebilir (Dombrowski, Harmon & Fox, 2016, s. 664). Bunun için sosyal yazılım ve programlama anlayışları tasarımlarda prensip haline getirilebilir, teknoloji, iletişim ve sosyal olguların hepsine ortak bir pencereden bakarak açık, sorgulanabilir ve saydam yazılımlar üretilebilir (Hughes, Randall & Shapiro, 1993, s. 135), yeri geldiğinde ise problem üzerine yazılım ve teknolojik sistem üretmenin gereksizliğini kabul edilebilir (Kensing & Blomberg, 1998, s. 176). İnsan-bilgisayar etkileşimi çalışmalarının karakterleri insanların nasıl birlikte yaşadığına dair daha derin bir bilinç edinmeye çaba gösterebilir, insanı ve insanın oluşturduğu kolektif sistemleri

tasarımlarda içselleştirerek insanlara çalışmayan ve gereksiz sistemler, "oyuncaklar" kazandırmaktan öteye geçip fark yaratan sistemler üretebilirler (Ackerman, 2000, s. 188-189).

Tasarımcının Rolü

Etkileşim tasarımında bu amaçların sağlanabilmesinde en büyük görev tasarımcılara, mühendislere, yazılımcılara, uygulama ve sistem geliştiricilerine düşmektedir. İnsan-bilgisayar etkileşiminin mimarları olan bu uzmanlar, sosyo-teknik tasarım anlayışının yerleşmesinde kilit rolü oynayacaklardır; gelecekte bilişim sistemleriyle birlikte insan yaşamının doğrultusunu belirleyecek olan ve buradan hareketle, abartıya kaçmadan söylenebilir ki, sadece yazılımları değil, geleceğimizi tasarlayacak olan karakterlerin sosyal, kültürel, politik meseleler üzerine aktif bir şekilde eğilmeleri gerekmekte; ihtilaflı konulardan kaçınmadan, katılımcılığı teşvik ederek angaje olmaktan çekinmemeli, tartışmaya açık olmalı ve doğru tasarım kararlarını verebilmek yolunda uzlaşmacı olabilmelidirler (Norman & Stappers, 2015, s. 95). Geçmişteki yöntemlerden kendilerine miras kalan, geleneksel, tamamen teknik ve görsel konulara odaklanmış bir tasarım anlayışındansa, kendilerini sosyal ve politik açılardan mesuliyeti sahibi görmeliler; tasarım sorununda ufuklarını genişletmeli, insana dair uzun vadeli problemlerin çözümüne yönelik küçük de olsa adımlar atabilmelidirler. Teknoloji geliştiricileri eskiden olduğu gibi insana ait konuları sosyal bilim araştırmacılarına ve pratisyenlerine bırakma lüksüne sahip değildir, geliştiriciler tasarımlarının sosyal sonuçlarını tahayyül edebilmelidir. Lucy Suchman'ın belirttiği gibi (2002), tasarımcılar ve araştırmacılar olarak "dünyaya dair vizyonumuz insanlığın tasavvurunu yansıtır, bu da bizi kişisel olarak sorumlu kılar". Etkileşim tasarımının bu yönü göz önüne alındığında tasarımcı ve mühendislik adaylarına okullarda toplumsal eğitimler verilmelidir; alandaki araştırmalarda da görülmektedir ki, sosyal gereklilikleri anlayan, bu yöndeki geribildirimleri tasarımlarında kullanan geliştiriciler çok daha sofistike sistemler üretebilmektedir (Shneiderman, 2002, s. 195-198). Bu sorumluluğa sahip oldukları düşünüldüğünde, teknoloji üretici firmalardaki hiyerarşi de buna ayak uydurabilmeli, tasarımcı ve geliştiricilere sorumluluklarını gerçekleyebilecekleri güç verilebilmelidir (Berners-Lee, 2000, s. 153-155).

Tasarımcı Olarak Sosyal Bilim Uzmanları

Sağlıklı ve verimli bir sosyo-teknik geleceğin oluşumunda en büyük rollerden biri tasarımcılara ve geliştiricilere düşse de, pratikleri sosyal konulara dokunan tüm profesyonellerin tasarım sürecine dahil olması gerekli ilerlemeye önayak olacak sistemlerin üretilmesinde büyük bir önem taşımaktadır. Tüm alanlardan uzmanlar, araştırmacılar, pratisyenler tasarımcı gibi düşünebilmeli, sosyo-teknik tasarım hareketine kendi alanlarından kazandıkları geribildirim ve tecrübelerle katkıda bulunmalı, alandaki farklı problemler üzerine kafa yorarak taşın altına ellerini sokabilmeli, sosyal ve politik duruş sergileyebilmelidirler (Flach, 2015, s. 112). Bu yöndeki çabaların umut verici bir sonucu olarak, insan-bilgisayar etkileşimi tasarımında tasarımcılar ve geliştiriciler sosyolog, antropolog, psikolog, araştırmacı ve sanatçılarla sistemlerin ve servislerin üretiminde birlikte çalışmaya başlamışlardır. Umut edilmektedir ki sosyal, kültürel ve politik sorunlar üzerine kolektif çalışmaların sonucunda oluşabilecek yapıcı argümanlar, firmaları ve sektör liderlerini de insan-bilgisayar etkileşimi tasarımı sorularını düşünmeye ve kaygılarını paylaşmaya yönlendirebilecektir (Hochheiser & Lazar, 2007, s. 352).

Tasarım İlkeleri

Sosyo-teknik boşluğu kapatmaya ve sosyo-teknik bir tasarım paradigmasına ulaşmaya yönelik araştırmalar ve çalışmalar geçtiğimiz yıllarda önem kazanmaya başlamış ve güncel olarak sürmeye devam etmektedir. Sosyal, kültürel ve politik farkında sistemlerin üretilmesinde henüz tüm insan-bilgisayar etkileşimi alanında kanun hükmüne erişmiş kurallar bulunmasa da, araştırmacıların ortak olarak vurguladıkları bazı tasarım prensiplerini de belirtmekte fayda olacaktır. Sosyo-teknik servislerin

genelde teknik olarak büyük ve kompleks sistemler olması, çözüm aranan sosyal, kültürel ve politik problemlerin üzerinde anlaşmaya varılamamış, sonucu kesin olarak tahmin edilemez konular olması ve değişkenlerin projelerde büyük yer tutması, sistemleri tek seferde bütünüyle oluşturmaya ya da değiştirmeye kalkışmanın yüksek ihtimalle başarısızlıkla sonuçlanmasına sebep olabilmektedir; bunun yerine çözüm, projeye modüler yapıları üzerinden, marjinal, değiştirilebilir, görece bağımsız ve küçük adımlar ile yaklaşmakta aranabilir. Tasarımların cevapları belli, sayılabilir problemlere cevap aramadığı, tartışmasız sonuçların olmadığı, üzerine mütemadiyen çalışılması gereken idealler olduğu unutulmamalıdır (Norman & Stappers, 2015, s. 97-99). Farklı toplumsal popülasyonları dışarıda bırakmayacak, kültürel farklılıklar konusunda bilinçli servisler oluşturabilmek için sistemlerin işlevsel ve arayüz komponentleri ayrı inşa edilebilir (Yeo, 1996, s. 4-6), farklı gruplar için esnek bir şekilde değiştirilebilecek şekilde uygulamaya konulabilir (Yeo, 1998, s. 74-75). Uygulamalar ve sistemler oluşturulurken toplumdaki sosyo-ekonomik dengesizlikleri yeniden üretmemek için dönüştürme, tanıma, karşılıklı olma, olanak tanıma, sorumluluk sahibi olma gibi sosyal adalet prensipleri tasarım sürecinde kılavuz olarak görülmeli; anlaşmazlıklara, öznel deneyimlere , bireysel etik ve siyasete bağlılık ilke edinilmelidir (Dombrowski, Harmon & Fox, 2016, s. 668). Tüm bu ilkelerin yanında, tasarımcının sorumluluğunun ürün tasarımı sürecinde bitmediği, bu ilkelerin baştan sona tüm proje sürecinde uygulanabilmesi için tasarımcının geliştirme ve uygulama süreçlerine de dahil olması gerektiği benimsenmelidir (Norman & Stappers, 2015, s.102).

5. Sonuç

Bilim ve teknoloji insan hayatının merkezine oturmuşken ve enformasyon çağı devrimi gerçekleşmişken, bilgiye ulaşma, dağıtma, işleyebilme yetkinliği tarihte hiç olmadığı kadar ilerlemiş durumda; bu yetkinliği sosyo-teknolojik dengeyi bozmayacak ve sağlıklı bir gelecek oluşturacak şekilde kullanmak ise insan evriminin olumlu yönde ilerlemesindeki asıl soruyu oluşturuyor gibi görünüyor. Çağdaş insan, bu yetkinliğin kullanımına göre medeniyeti çevrimiçi boyutlara taşıyarak sosyo-teknik bir toplumda uyum içinde yaşayabilir, ya da "uzay çağı teknolojisine sahip taş devri toplumunda" (Meyrowitz, 1986). Tasarımcılar teknolojiyi ve insan-bilgisayar etkileşimi olanaklarını sosyal adalete sahip bir sistem kurabilmek için kullanırken geçmişten gelen güç dengeleri karşısında konformist bir duruş sergilememeli, sosyal dengeleri tasarım ile yeniden şekillendirmeyi ülkü edinmelidir; teknolojinin olanaklarıyla gelinen noktada tasarımcının görevi artık sadece kullanıcı deneyimini artırmak değildir; tasarımcı, sosyal adaleti sağlamak için toplumdan miras aldığı inanç ve değerleri tasarım sürecine yansıtmalı, "dünyaya dair vizyonunun insanlığın tasavvurunu yansıttığını" göstermelidir. Tasarımcı, çağının yaratıcı bireyi olarak, James Joyce'un (1960, s. 253) genç sanatçısıyla aynı heyecanı paylaşmalıdır: "Ey yaşam, hoş geldin! Milyonuncu kez gidiyorum karşılamaya deneyimin gerçekliğini ve dövmeye ruhumun örsünde soyumun yaratılmamış vicdanını."

KAYNAKÇA

Ackerman, M. S. (2000). The Intellectual Challenge of CSCW: The Gap Between Social Requirements and Technical Feasibility. Human-Computer Interaction, 15(2), s. 179-203.

Asad, M., Dantec, C. A. L. (2015). Illegitimate Civic Participation: Supporting Community Activists on the Ground. ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work & Social Computing, s. 1694-1703.

Barron, J. (2014). The Reilly Center for Science Technology, and Values Releases 2015 List of Emerging Ethical Dilemmas and Policy Issues in Science and Technology. Notre Dame News. Erişim: 18.11.2018. https://news.nd.edu/news/notre-dames-reilly-center-releases-2015-list-of-emerging-ethical-dilemmas-and-policy-issues-in-science-and-technology/.

Berners-Lee, T. (2000). Weaving the Web: The Original Design and Ultimate Destiny of the World Wide Web. NY: HarperBusiness.

Blevis, E. (2007). Sustainable interaction design: Invention & disposal, renewal & reuse. ACM Conference on Human Factors in Computing Systems, s. 503-512.

Bratteteig, T., Bødker, K., Dittrich, Y., Mogensen, P. H., Simonsen, J. (2013). Methods in Participatory Design. Routledge International Handbook of Participatory Design.

Brooks, R. (2017). The Seven Deadly Sins of AI Predictions. MIT Technology Review. Erişim: 16.11.2018. https://www.technologyreview.com/s/609048/the-seven-deadly-sins-of-ai-predictions/.

Brynjarsdottir, H., Håkansson, M., Pierce, J., Baumer, E., DiSalvo C., Sengers, P. (2012). "Sustainably unpersuaded: how persuasion narrows our vision of sustainability". SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems, s. 947-956.

Coenen, T., Bosch, W. V., Sluys, V. V. (2009). Handbook of Research on Socio-Technical Design and Social Networking Systems. Pensilvanya: Information Science Reference.

Dombrowski, L., Harmon, E., Fox, S. (2016). Social Justice-Oriented Interaction Design: Outlining Key Design Strategies and Commitments. DIS'16 Proceedings of the 2016 ACM Conference on Designing Interactive Systems, s. 656-671.

Dourish, P. (2010). HCI and environmental sustainability: the politics of design and the design of politics. 8th ACM Conference on Designing Interactive Systems, s. 1-10.

Flach, J. M. (2015). Supporting Self-Designing Organizations. She Ji: The Journal of Design, Economics, and Innovation.

Flores, F. (1998). Information technology and the institution of identity: Reflections since Understanding Computers and Cognition. Information Technology & People, s. 351-372.

Greenberg, S., & Marwood, D. (1994). Real-time groupware as a distributed system: Concurrency control and its effect on the interface. ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work, s. 207-217.

Grudin, J. & Palen, L. (1995). Why groupware applications succeed: Discretion or mandate?. 4th European Conference on Computer Supported Cooperative Work, s. 263-278.

Hochheiser, H., Lazar, J. (2007). HCI and Societal Issues: A Framework for Engagement. International Journal of Human–Computer Interaction, 23(3), s. 339-374.

Huang, K. H., Deng, Y. S. (2008). Social Interaction Design in Cultural Context: A Case Study of a Traditional Social Activity. International Journal of Design, 2(2), s. 81-96.

Hughes, J. A., Randall, D., Shapiro, D. (1993). From ethnographic record to system design: Some experiences from the field. Computer Supported Cooperative Work, 1(3), s. 123-141.

Irani, L. (2015). Hackathons and the Making of Entrepreneurial Citizenship. Science, Technology, and Human Values, 40(5), s. 799–824.

Irani, l., Vertesi. J., Dourish P., Philip K., Grinter R.E. (2010). Postcolonial computing: a lens on design and development. SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems, s. 1311-1320.

Joyce, J. (1960). A Portrait of The Artist As A Young Man. Middlesex: Penguin Books.

Kensing, F., & Blomberg, J. (1998). Participatory design: Issues and concerns. Computer Supported Cooperative Work, 7, s. 167-185.

May, R. (1991). Yaratma Cesareti. çev. Oysal. A. İstanbul: Metis Yayınları.

Meyrowitz, J. (1986). No Sense of Place: The Impact of Electronic Media on Social Behavior. Oxford: Oxford University Press.

Norman, D. A. (2010). Technology First, Needs Last: The Research-Product Gulf. Interactions, 17(2), s. 38-42.

Norman, D. A., Stappers, P. J. (2015). DesignX: Complex Sociotechnical Systems. She Ji: The Journal of Design, Economics, and Innovation, 1(2), s. 83-106.

Porra, J., Hirschheim, R. (2007). A Lifetime of Theory and Action on the Ethical Use of Computers: A Dialogue with Enid Mumford. Journal of the Association for Information Systems, 8(9), s. 467-478.

Preece, J., Maloney-Krichmar, D. (2003). Online communities: Focusing on sociability and usability. The human-computer interaction handbook: Fundamentals, evolving technologies and emerging applications. Lawrence Erlbaum, s. 596-620.

Shneiderman, B. (2002). Leonardo's laptop: Human needs and the new computing technologies. Cambridge: MIT Press.

Soegaard, M., Dam, R. F. (2013) The Encyclopedia of Human-Computer Interaction. Danimarka: The Interaction Design Foundation.

Suchman, L. (2002). Located accountabilities in technology production. Scandinavian journal of information systems, 14(12). Erişim: 07.12.2018. https://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1082&context=sjis.

Whitworth, B., Ahmad, A. (2014). The Social Design of Technical Systems: Building technologies for communities. Danimarka: The Interaction Design Foundation.

Yeo, A. (1996). CHI: Cultural user interfaces: A silver lining in cultural university. ACM SIGCHI Bulletin, 28(3), s. 4-7.

Yeo, A. (1998). Cultural effects in usability assessment. CHI 98 Conference Summary on Human Factors in Computing Systems, s. 74-75.

TÜRKİYE'DEKİ OTOMOTİV FİRMALARINA YÖNELİK ŞİKAYETLERİN METİN MADENCİLİĞİ YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ

Burak Buldu

Sakarya Üniversitesi / İşletme Enstitüsü / Yönetim Bilişim Sistemleri Tezli YL

burak@buldu.org

Özet

Şikâyet yönetimi, müşteri memnuniyetine olumlu yönde katkıda bulunmak için hızlı çözümler geliştirmek ve müşterilerin gönderdiği tekrar eden şikayetleri önlemeye çalışmaktadır. İnternet 2.0 ile birlikte; müşterilerin tüketim deneyimlerini paylaşma mecralarındaki farklılaşma şikayet yönetimi alanını önemli bir konu haline getirmiştir. Bu bağlamda müşteriler; e-posta, telefon, faks, firma internet siteleri, sosyal medya, forumlar, şikâyet internet siteleri ve devlet kurumlarının tüketicileri korumak amacıyla oluşturdukları internet siteleri vb. birçok iletişim aracıyla firmalara şikayetlerini iletebilmektedir.

Tüketicilerin olumsuz deneyimlerini paylaşmak ve deneyim paylaşımlarını takip etmek adına ilgili duydukları sektörlerden biri de sıfır ve ikinci el araç satışı büyüklüğüyle otomotiv pazarıdır. Bu çalışmada, otomotiv pazarında faaliyet gösteren 15 markaya gönderilmiş müşteri şikayetleri, metin madenciliği yöntemiyle incelenecektir. Seçilen 15 otomotiv markası hem perakende satış pazarındaki hem de ikinci el otomotiv pazarındaki satış adeti bazında büyükten küçüğe sıralanarak genel pazarın en az %90'ını gösterebilmesi amacıyla belirlenmiştir. WordStat metin madenciliği programı aracılığıyla gerçekleştirilecek analizlerde; doğal dil işleme sürecinden sonra, elde edilen yapısal verilere birliktelik analizi, konu başlığı oluşturma ve sınıflandırma analizi yapılarak marka-şikayet birliktelikleri, şikayet başlıkları ve tarihsel yayılım bulguları elde edilecektir.

Otomotiv sektörünü temsil kabiliyeti yüksek olan 15 otomotiv markasının şikayetlerinin incelenmesi, pazardaki şikayetlerin genel resmini ortaya çıkarmaya yardımcı olacaktır. Elde edilecek araştırma bulgularıyla; şikayet konularının marka, tarih ve şatış, servis, yedek parça, ikinci el vb. otomotiv sektörü hizmet alanları bazında karşılaştırmaları ortaya koyulacaktır. Çalışma sonuçlarının Türkiye'deki otomotiv marka algıları, satış rakamları, ikinci el prim kaybı, sigorta işlemleri vb. başlıklar ile şikayetlerin eşleştirilmesi gibi gelecek çalışmalara rehber oluşturması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şikâyet yönetimi, Otomotiv, Metin madenciliği, Doğal dil işleme

RESEARCH ON COMPLAINTS FOR THE AUTOMOTIVE COMPANIES IN TURKEY WITH TEXT MINING METHODS

Abstract

Complaint management, customer satisfaction in a positive way to develop rapid solutions to contribute and tries to prevent repetitive complaints submitted by customers. With Web 2.0; the differentiation of channels of the customer's sharing of consumption experiences has made the field of complaint management an important issue. In this context, customers can comminicate their complaints to companies through many communication tools such as E-mail, telephone, fax, corporate web sites, social media, forums, complaint websites and websites created by government agencies to protect consumers etc.

One of the sectors that consumers interested in about in order to share their negative experiences and follow their experiences is the automotive market because of the size of new and used car sales. In this study, customer complaints sent to 15 brands operating in the automotive market will be examined with text mining method. The selected 15 automotive brands were determined for describing at least 90% of the general market by being ranked from small to large in terms of the number of sales in both the retail and used car markets. In the analysis to be carried out through WordStat text mining software; after natural language processing process, brand-complaint associations, complaint topics and historical dispersion findings will be obtained by applying association analysis, topic creation and classification analysis to the obtained structural data.

Investigating the complaints of 15 automotive brands with high ability to represent the automotive sector will help to reveal the general picture of the complaints in the market. With the research findings to be obtained; topics of complaints will reveal to be compared on the basis of automotive service areas such as brand, date and sales, service, spare parts, used cars etc. It is aimed to provide guidance for future studies such as matching the results of the study with the titles of Brand's perceptions, sales figures, loss of used cars premium, insurance transactions, etc in Turkey.

Keywords: Complaint management, Automotive, Text mining, Natural language processing

1. Giriş

İşletmeler pazarda sürdürülebilirliği sağlamak ve rekabet güçlerini korumak amacıyla yeni teknolojiler içeren çözümler uygulamaktadırlar. Bilgi teknolojileri işletmeler açısından önemli bir rekabet unsuru olarak ele alınmadan önce; firmalar müşteri taleplerini dinleyip, dinlememekte kararsızdılar. Ancak, Endüstri 4.0 ile birlikte dijital teknolojiler önemli bir rekabet unsuru haline gelmiştir. Bilginin yükselen değeri, bu kararsız durum karşısında firmaları dijital dönüşüme yöneltmiştir(Arslan, Kaynar ve Şahin 2018**;** Yıldız, 2018). Bu bağlamda; firmaların kullandıkları bilişim sistemleri öne çıkmaktadır. Son yıllarda, müşteri ilişkileri yönetimi, bilişim sistemi uygulamalarından biri olarak pazarlamacıların dikkatini çekmiştir(Demir ve Kırdar, 2007). Müşteri ilişkileri yönetimi faaliyetlerinden "şikayet yönetimi", müşterileri daha iyi anlamayı ve tüketici taleplerine cevap vermeyi amaçlamaktadır. Şikayet yönetimi, müşteri şikayetlerine hızlı çözümler üretmek ve tekrar edebilecek benzer şikayetlerin önüne geçebilmek için gerçekleştirilen bir pazarlama uygulamasıdır. Bu nedenle, firmaların şikayet yönetimi alanında yeni dijital çözüm geliştirmeleri, rekabet güçlerini olumlu yönde etkileyecektir(Şirzad ve Turancı 2019).

Günümüzde iletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte müşteriler firmalara farklı birçok iletişim aracıyla şikayetlerini gönderebilmektedirler. Müşteriler firmalara şikayetlerini genellikle eposta, telefon, faks aracılığıyla iletmektedir. Ayrıca devlet kurumları da tüketicileri korumak için web siteleri ve ihbar hatları kurmuştur. Bunların yanı sıra firmalara ait kurumsal web siteleri de müşterilerin iletişim kurabileceği bir başka platform olarak ele alınabilir. Müşterilerin ürün ve hizmetlerle ilgili yorumlarını paylaştığı, firmalarla ve diğer müşterilerle etkileşim sağladığı sosyal medya, forumlar da şikayetlerin incelenebileceği diğer mecralardır. Tüm bu araçlarının firma-müşteri iletişimi açısından çeşitlenmesi ve değişimi, İnternet 2.0 teknolojisinin etkisi olarak gözlemleyebiliriz. İnternet 2.0 ile birlikte firma-müşteri iletişiminin önemsendiği ve bilginin değer kazandığı bu dönemde, şikayet paylaşımı konusunda şikayet platformları ortaya çıkmıştır. Firmaların birçoğu, bu platformlarda kendi markalarına yönelik şikayetleri, müşterisiyle iletişime geçerek çözüme kavuşturmaya çalışmaktadırlar.

Herkese açık olan bu şikayetler ve firma cevapları da marka imajını olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir(Maurer ve Schaich, 2011).

Tüketicilerin aldıkları ürünler ve hizmetler hakkındaki deneyimlerini paylaşmaları internette popüler hale gelmiştir. Firmalar açısından, müşteri deneyimi pazarlama alanında sürekliliğin sağlanması için kritik konulardan biridir. Bu bağlamda, internetteki müşteri deneyimleri firmalar için dikkat edilmesi gereken bir alandır. Müşterileri deneyimlerini takip etmek adına ilgi duyulan sektörlerden biri de sıfır ve ikinci el araç satışı büyüklüğüyle otomotiv pazarıdır. Bu çalışmada, Türkiye'de faaliyet gösteren en büyük 15 otomotiv firmasına yönelik müşteri şikayetleri incelenmek istenmiştir. Şikayetler, kamuya açık olan şikayet platformlarından elde edilmiştir. Şikayet verileri, doğal dil işleme süreciyle yapısal hale getirilecek ve WordStat uygulamasıyla gerçekleştirilecek metin madenciliği analizleri yapılacaktır.

2. Türkiye'deki Otomotiv Sektörü Ve Müşteri Şikayetleri

Otomotiv Distribütörleri Derneği'nin raporlarına göre, yıllık 30 milyar dolardan büyük bir hacme sahip olan Türkiye'deki otomotiv sektörü ülke ekonomisinin lokomotifi olarak ifade edilmektedir(Otomobil Distribütörleri Derneği (2019). Bu açından da ele alındığında; otomotiv sektöründeki markaların şikayetlere çözümler üretebilmesi, popüler olan bu sektörde rakipler karşısında avantajlı duruma geçmeyi de beraberinde getirecektir. Bu kapsamda, otomotiv sektörünün %90'ını temsil edebilecek markalar belirlenmiştir. Sektörün en büyük 15 otomotiv markası sıfır ve ikinci el satış istatistikleri ele alınarak seçilmiştir. Marka sayısının ve isimlerinin belirlenme aşamasında, ODD'nin yayınladığı pazar raporları ve ikinci el otomotiv pazarıyla ilgili istatistikler sunan Otokaca verileri dikkate alınmıştır. Şikayetler için Türkiye'nin önde gelen şikayet platformu Şikayetvar tercih edilmiştir.

2.1. Otomotiv Distribütörleri Derneği

Türkiye'de otomotiv distribütörlerini çatısı altında toplayan ODD, sektörde 47 uluslararası markayı temsil eden ve otomobil ve hafif ticari araç satış verilerini açıklayan kuruluştur(Otomobil Distribütörleri Derneği (2019). ODD, Türkiye'deki otomotiv sektörünün genel durumuyla ilgili her ay, dönem ve yıl raporlar açıklamaktadır.

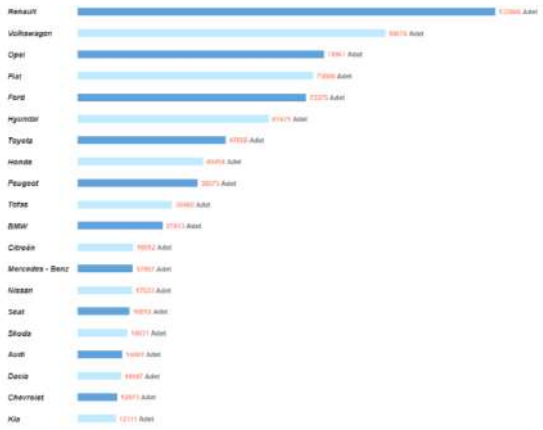
2.2. Otokaca

Otokaca, 2016 yılında kurulmuş Türkiye'deki ikinci el otomotiv sektörüyle ilgili istatistiksel veriler sunan bir web sitesidir. Türkiye'nin dört bir yanında satışa çıkan ve satılan araçların verilerine dayanan fiyat analizleri yaparak kullanıcıya araç alım ve satım işlemlerinde araçların değerleriyle ilgili raporlar sunmaktadır(Otokaca, 2019).

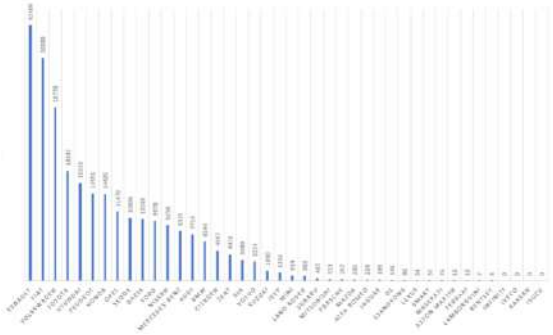
2.3. Şikayetvar

Türkiye'de tüketicilerin şirketlere şikayetlerini ilettikleri bir platform olarak Şikayetvar 2001 yılında kurulmuştur. Şikayetvar; Tüketicilerin firmalar hakkındaki şikâyetlerine çözüm aradığı, Site ziyaretçilerinin alışveriş öncesi referans sitesi olarak başvurduğu ve firmalar hakkında karara vardığı, Firmaların müşterilerini geri kazanmak ve marka itibarını korumak için şikâyetlere çözüm ürettiği, Tarafsız ve güvenilir olan, Müşteri ile marka arasında köprü görevi gören, Türkiye'nin ilk ve en büyük şikâyet platformudur(Şikayetvar, 2019)

2.4. Otomotiv Firmaları



Şekil 2. En Çok Satılan İkinci El Otomobil Markaları (12.11.2019)



Şekil 1. 2019 Yılı (Ocak-Ekim) Sıfır (Perakende) Otomobil Satışları

ODD verilerine göre 2019 yılında Türkiye'de perakende otomobil satışında adet olarak markaların büyüklükleri Şekil 1'de gösterilmiştir. Otokaca verilerine göre, en çok satılan ikinci el otomobil markaları Şekil 2'de gösterilmiştir. ODD raporları ve Otokaca verileri ele alınarak, otomotiv pazarının %90'ını temsil eden ve en çok satılan 15 otomobil markası: Audi, BMW, Dacia, Fiat, Ford, Honda, Hyundai Assan, Mercedes-Benz, Nissan, Opel, Peugeot, Renault, Skoda, Toyota ve Volkswagen olarak belirlenmiştir.

3. Yöntem

Metin Madenciliği, veri kaynağı metinler olan bir veri madenciliği uygulaması çeşididir. Bu yöntemle, yapısal olmayan metin verilerinin yapısal hale getirilmesi amaçlanır. Metinler üzerinde sınıflandırma, kümeleme, birliktelik analizi, duygu analizi, metin özetleme gibi çözümler üretmek için kullanılır. Metin madenciliği alanında bu analizleri gerçekleştirmek için; bilgi çekme, bilgi çıkarma, etiketleme, örüntü tanıma, sözcük frekans dağılımı, veri görselleştirme ve bunlara benzer birçok veri madenciliği yöntemi bulunmaktadır(Şeker, 2015).

Metin madenciliği çalışmaları için veri elde etmek konusunda birçok uygulama bulunmaktadır. Bu yöntemlerden biri de internet kazıma olarak bilinmektedir. Python dili için hazırlanmış olan BeautifulSoup ve Request modülleri, kazıma çalışmaları için kullanılmaktadır(Richardson, 2017).

Metin madenciliği uygulamalarındaki zorluklardan biri insanla bilgisayar arasındaki konuşmayı sağlamak olmuştur. Doğal Dil İşleme, insan dillerine ait verilerin (ses, metin vb.) bilgisayar aracılığıyla işlenmesi üzerine çalışan bir bilim dalıdır(Adalı, 2012). Bu alandaki yöntemlerden olan "yazım hatalarının düzeltilmesi" ve "bul ve değiştir" elde edilen şikayet verileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Metin madenciliği analizleri için kullanılacak olan WordStat uygulaması, metinlerin belli standart bir yapıda olmasına ihtiyaç duymaktadır. Örneğin İngilizce olmayan karakterlerin, İngilizce karşılıklarına dönüştürülmesi gerekmektedir. Şekil 3'te karakter dönüştürme işlemi için Python dilinde yazılmış bir kod örneği gösterilmiştir.

```python
#!/usr/bin/env python
# -*- coding: utf-8 -*-

tr_chars = {'ç':'c', 'Ç':'C', 'ğ':'g', 'Ğ':'G', 'ı':'i', 'İ':'I', 'ö':'o', 'Ö':'O', 'ş':'s', 'Ş':'S', 'ü':'u', 'Ü':'U'}

lines = [] with open('ornek.txt') as infile:
    for line in infile:
        for src, target in tr_chars.items():
            line = line.replace(src, target)
        lines.append(line)
with open('ornek.txt', 'w') as outfile:
    for line in lines:
        outfile.write(line.lower())
```

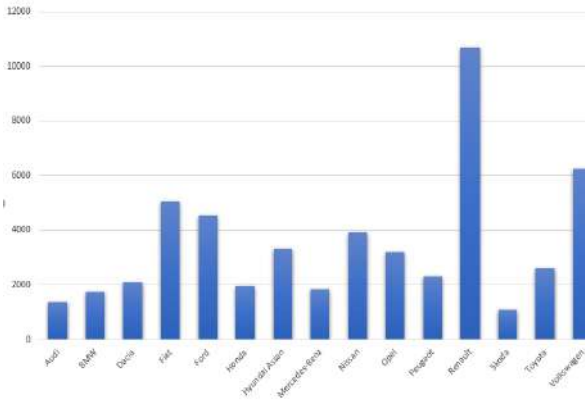
Şekil 3. Python dilinde Türkçe karakterlerin İngilizce karşılıklarına dönüştürülmesi ve tüm metin verisinin küçük harflere dönüştürülmesi

Python dili ile doğal dil işleme çalışması olarak, şikayet verileri üzerinde "bul ve değiştir" çalışmaları yapılmıştır ve yazım hataları giderilmiştir. Böylece veriler, metin madenciliği analizleri için WordStat paket uygulamasına hazır hale getirilmiştir. WordStat, metin madenciliği ve içerik analizleri gerçekleştirmek için Provalis Research firması tarafından geliştirilen bir yazılımdır. İlk geliştirilmeye başlandığında QDA Miner ve SimStat yazılımlarına ait bir içerik analiz modülüydü. Provalis Research, WordStat 8.0 sürümünü firmanın diğer uygulamalarından ayırarak metin madenciliği programı olarak 2018 yılında yayınlamıştır(Akbıyık, 2019).

4. Bulgular

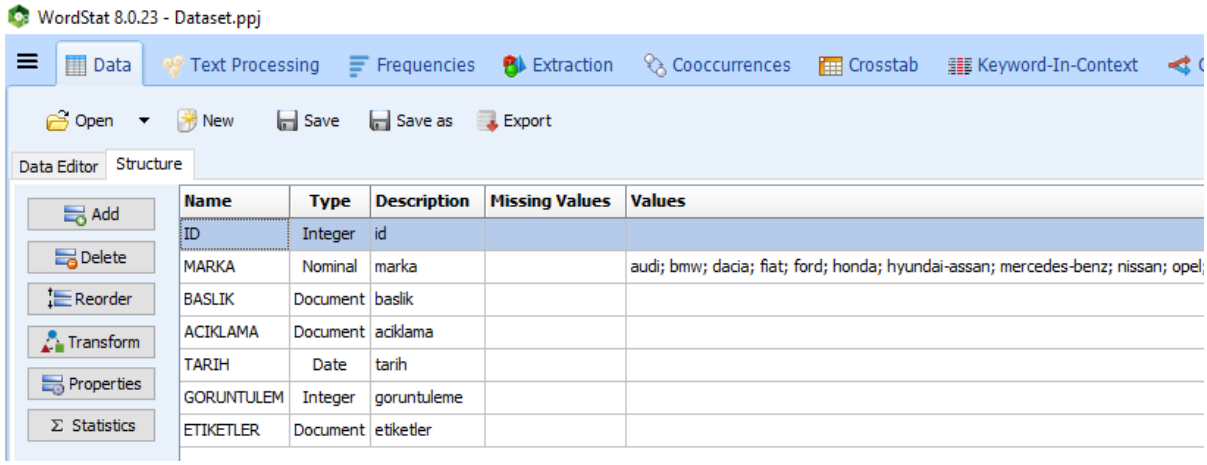


Şekil 5. WordStat'a aktarılan veri seti



Şekil 4. 15 Markanın İncelenen Şikayet Sayıları

Markalara ait şikayet verileri, Python dilinde hazırlanan algoritma ile kazıma çalışması yapılarak elde edilmiştir. Şekil 4'de veri setindeki şikayet miktarları marka bazında verilmiştir. Python ile düzenlenmiş veriler analiz aşaması için, WordStat proje ortamına aktarılmıştır (Şekil 5 ve Şekil 6).

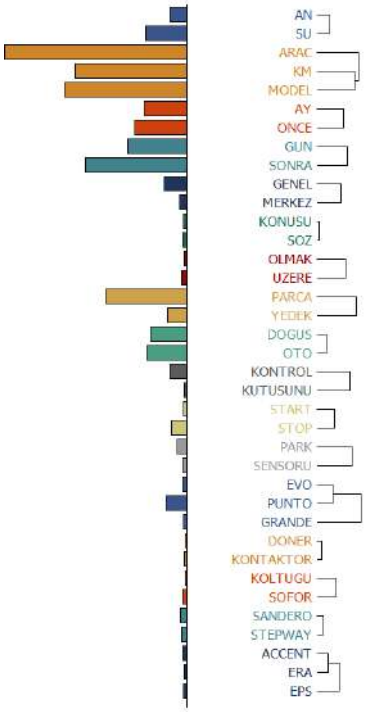


Şekil 6. WordStat projesi veri yapıları

WordStat ortamına alınan veri setinde ilk olarak istenmeyen kelimeler (bağlaçlar, işaret sıfatları ve marka isimleri gibi kelimeler) dışlanmıştır. Bu işlemden sonra kelimelerin frekans analizi yapılmıştır. Frekans analizi gerçekleştirilirken frekans limiti, hafızada en fazla 500 ifade saklanacak şekilde ayarlanmıştır. Çıkan frekanslarına göre oluşan kelime bulutu Şekil 7'da gösterilmiştir. Elde edilen frekans analizine ait kelime bulutunda "motor", "ses", "sorun" gibi şikayet terimleri ortaya çıkmıştır. Frekans analizinden sonra birliktelik ölçümleri yapılmıştır (Şekil 8).



Şekil 7. Frekans analizi kelime bulutu



Şekil 8. Birliktelik analizi

Kümelerin ölçüm değerleri, Silhouette analizine göre Tablo 1'de gösterilmiştir. Burada "genel-merkez", "yedek-parca", "start-stop", "park-sensoru", "sofor-koltugu" gibi anlamlı kelime birliktelikleri yakalanmıştır. Bunların yanı sıra otomotiv firmalarıyla ilişkili "dogus-oto", "punto-evo", "sandero-stepway", "accent-era" gibi birliktelikler keşfedilmiştir.

KELİME	KÜME	SILHOUETTE	ALTERNATİF	SKOR
AN	19	0,891	22	0,860
SU	19	0,830	22	
MODEL	22	0,522	32	0,408
KM	22	0,496	32	
ARAC	22	0,206	32	
AY	31	0,543	32	0,505
ONCE	31	0,466	32	
GUN	32	0,613	31	0,488
SONRA	32	0,363	22	
MERKEZ	137	0,980	32	0,936
GENEL	137	0,892	32	
KONUSU	230	0,991	22	0,990
SOZ	230	0,990	22	
OLMAK	246	0,966	22	0,956
UZERE	246	0,946	32	
YEDEK	274	0,964	32	0,923
PARCA	274	0,882	32	
DOGUS	362	0,977	22	0,966
OTO	362	0,955	32	
KUTUSUNU	377	0,962	22	0,917
KONTROL	377	0,871	32	
START	386	0,988	32	0,977
STOP	386	0,966	22	
SENSORU	391	0,985	32	0,960
PARK	391	0,936	32	
EVO	405	0,985	22	0,981
GRANDE	405	0,985	22	
PUNTO	405	0,975	22	
DONER	415	0,996	22	0,997
KONTAKTOR	415	0,998	22	
KOLTUGU	432	0,995	22	0,987
SOFOR	432	0,979	22	

SANDERO	468	0,995	22	0,995
STEPWAY	468	0,995	22	
ERA	478	0,995	22	0,994
ACCENT	478	0,993	22	
EPS	478	0,994	22	

Tablo 1. Silhouette analizi

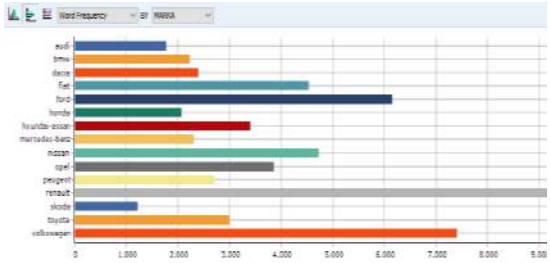
Birliktelik analizinde, marka-model (Fiat için punto-evo, Dacia için sandero-stepway), ilişkili parçaların/terimlerin (start-stop, yedek-parca gibi) veya yetkili satıcı isimlerinin (Doğuş Oto gibi) bir arada yer almasının yanı sıra frekans analizinde dikkat çeken "motor" terimiyle ilgili bir birliktelik gözlemlenmemiştir. Bu bağlamda "motor", "ses" gibi konulardaki şikayetlerin marka-model ve servis başlıklarının detaylarında olduğu anlaşılmıştır. Frekansları ölçülen kelimelerin, birliktelik analizleri yapıldıktan sonra tüm veri üzerinde WordStat ile 10 adet konu başlığı oluşturmak istenmiştir. Çıkan konu başlıkları Şekil 9'da gösterilmiştir.

N	TOPIC	KEYWORDS	COHERENCE	FREQ	CASES	% CASES
1	GUN SONRA	GUN; SONRA; GUN SONRA; DAHA SONRA; AY SONRA; SONRA TEKRAR; HAFTA SONRA; GUN ONCE; SAAT SONRA; SURE SONRA;	0,291	3593	3228	6,26%
2	MERCEDES C BENZ	MERCEDES; BENZ; C; AMG; MENGERLER; D; MERCEDES C; MERCEDES BENZ; MODEL MERCEDES; D AMG;	0,421	5814	1949	3,78%
3	FORD FOCUS	FORD; FOCUS; OTOSAN; OTOKOC; FORD FOCUS; MODEL FORD; FORD OTOSAN; MODEL FORD FOCUS; VE FORD;	0,347	12439	4168	8,08%
4	DOGUS OTO VOLKSWAGEN GOLF	VOLKSWAGEN; DOGUS; OTO; DSG; GOLF; PASSAT; JETTA; POLO; DOGUS OTO; VOLKSWAGEN GOLF; VOLKSWAGEN PASSAT; VOLKSWAGEN POLO; MODEL VOLKSWAGEN; VOLKSWAGEN JETTA;	0,453	19043	6933	13,44%
5	RENAULT MEGANE KUTUSUNU	RENAULT; KUTUSUNU; EDC; FLUENCE; KUTUSU; MEGANE; KONTROL; DONER; RENAULT MEGANE; RENAULT FLUENCE; MODEL RENAULT; KUTUSUNU KONTROL; MODEL MEGANE;	0,445	22322	9922	19,23%
6	SEY YOK	AMA; BEN; YOK; O; SEY; KADAR; NE; BU KADAR; SEY YOK; O KADAR; BEN BU; NE DE; NE KADAR; O ZAMAN; BEN DE;	0,314	10309	8394	16,27%
7	KM DE SES GELMEYE	SES; KM; GELMEYE; SESLER; MOTOR; DEVAM; KM DE; SES GELMEYE; BU SES; KM SONRA;	0,327	11907	8831	17,11%
8	SOL ON	ON; SOL; ARKA; BOYA; SAG; TAMPON; CAMURLUK; SOL ON; SAG ON; VE ARKA; SOL ARKA; VE SOL; VE ON; SAG ARKA; ON CAM; ON VE ARKA;	0,405	7863	5333	10,34%
9	PUNTO EVO YOLCU	PUNTO; YOLCU; CATLAK; EVO; GRANDE; GOGUS; PUNTO EVO; GRANDE PUNTO; MODEL PUNTO; CATLAK OLUSTU; MODEL GRANDE PUNTO;	0,431	4759	1826	3,54%
10	ACCENT ERA	ACCENT; ERA; EPS; ASSAN; BLUE; ACCENT ERA; ACCENT BLUE; ASSAN ACCENT; EPS SORUNU; ASSAN EPS;	0,366	3182	1360	2,64%

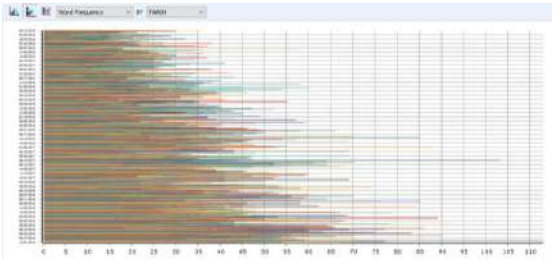
Şekil 9. Keşfedilen konu başlıkları

Keşfedilen konu başlıklarında, Volkswagen yetkili satıcısı Doğuş Oto vakaların %13'44 gibi yüksek bir oranına sahip olduğu görülmüştür. Bununla birlikte diğer Renault, Ford, Fiat gibi markaların oranları şikayet miktarlarıyla doğru orantılı bulunmuştur. Fakat Fiat özelinde şikayetlerin sıklıkla Punto serisine ait olduğu öne çıkmıştır. Satış miktarları dikkate alındığında Fiat markasının diğer markalara nazaran oldukça az şikayet iletilen bir marka olduğu belirlenmiştir.

Başlıklardan dikkat çeken bir birliktelik ise, "sol on" başlığıdır. Anahtar kelimelerle birlikte ele alındığında şikayetlerin parça değişimi ve boyanmasıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Ancak araçların sol ön kısmının öne çıkması ve frekans analizindeki şoför ile ilişkili terimlerin araç şikayetlerinin otomobillerin bu kısımları ve motor kısımlarıyla ilgili olduğunu bir kez daha pekiştirmiştir. Bunun yanı sıra şikayetlerin genelinde "km de ses gelmeye" başlığı %17,11'lik yüzdesel dağılımıyla özellikle motor kısmıyla ilgili arızalara dikkat çekmektedir. Söz konusu bu 10 konu başlığı ile marka ve tarih bazındaki yayılımları incelenmiştir. Bu bağlamda en yüksek şikayet temsili olan "km de ses gelmeye" başlığına ait analizler Şekil 10 ve Şekil 11'de gösterilmiştir.



Şekil 10. "km de ses gelmeye" - marka



Şekil 11. "km de ses gelmeye" - tarihsel yayılımı

Sınıflandırma analizi ile şikayetlerin markalarının tahmin edilmesi amaçlanmıştır. Belirlenen bu modelin eğitim aşamasındaki makine öğrenimi yönteminde şikayet oluşumları ele alınmıştır. Naive Bayes algoritması ile tahmin yapılarak ve sınıfların ağırlıklandırılmasında, "Ters Doküman Frekansı" kullanılmıştır. TDF değeri dokümanlarda çok tercih edilen bir ağırlıklandırma ifadesidir. Bu yöntem, bir terimin bir belgede çok sık yer almasının aksine, bir terimin birden çok belgede geçmesinin ayırt ediciliği azalttığı yönündeki görüşe dayanmaktadır(Akbıyık, 2019). Tahmin sonucu oluşan hata matrisi Şekil 12'de verilmiştir. Tahmin hassasiyeti %83,34 olarak bulunmuştur ve tahmin hatası %5'ten büyük olan markalar Şekil 13'de gösterilmiştir.

Sınıflandırma analizinde, yüzdesel olarak güçlü tahmin sağlayan bir model elde edilmiştir ancak şikayetlerin daha çok olduğu markalara göre satışların düşük olduğu markalardaki hata oranlarını yükselttiği keşfedilmiştir. Bu değerler hata listesinde de desteklenmiştir. Bu konuda Renault ve Dacia markalarının kendi hatalarını arttırdıkları bulunmuştur. Bunun nedeni, Renault ve Dacia'nın aynı yetkili satıcı aracılığıyla müşterilerine ulaşmalarından kaynaklı olduğunu düşünebiliriz. Ayrıca dikkat hata listesinde dikkat çeken bir diğer marka ise Nissan olmuştur. Nissan markasının tahmin yöntemini bozmasının nedeni de daha önceki birliktelik analizindeki markaya ait şikayetlerin tarihsel yayılımda ortaya çıkan anomalilerden kaynaklandığı düşünülmüştür. Hata listesinde öne çıkan bir diğer marka Audi olmuştur. Ancak bu yöntem için Audi şikayetleri hem miktar açısından hem düşük hata yüzdeleri açısından göz ardı edilebilir.

5. Sonuç

Bu çalışmada, Türkiye'deki en çok satışı olan 15 otomotiv markasına ait şikayetler incelenmiştir. 51599 şikayet vakası, internet kazıma işlemiyle toplanmıştır. Şikayet miktarları markalara göre kategorilere ayrıldığında, sıfır satış miktarlarından çok ikinci el satış miktarıyla paralellik gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu konuda sıfır araç müşterilerinin daha az şikayet ilettiği veya bu müşterilerin çevrimiçi şikayet sitelerini az tercih ettiği varsayımı yapılabilir. Şikayetler verileri internet kazıma yöntemiyle elde edilip, doğal dil işleme ve metin madenciliği analizi süreçlerinde çözümlenmiştir.

Metin madenciliği çalışmasındaki frekans analizine ait bulgular, şikayetlerin yoğun olarak ilgili olduğu konuları göstermiştir. Birliktelik analizleriyle keşfedilen başlıklar ve şikayetlerin tarihsel yayılımlarında tespit edilen anomalilerin nedenleri çalışılmamış bir konu olarak göze çarpmaktadır. Elde edilen başlıklardan anlaşıldığı üzere, araçların servis ve bakım sorunları öne çıkmıştır. Sözcük birlikteliklerinden yola çıkılarak, müşterilerin belirli dönemlerde araç bakımlarına dikkat etmeleri gerektiği ve yetkili satıcılar ile servislerin özellikle sık tekrar eden motor sorunlarına ait çözümlere eğilmeleri gerektiği anlaşılmıştır. Ayrıca bu sorunlara ilişkin tespitler aynı zamanda otomotiv sektöründeki sigorta firmalarına da bir rehber niteliği taşımaktadır. Son olarak, sınıflandırma analizinde şikayet-marka ilişkisi gözlemlenmiştir. Bu analizde, şikayetlerin markalardan bağımsız olmadığı ve markaların kendilerine has şikayet türleri olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada, şikayet-marka birlikteliğinde olduğu gibi şikayetlerin olumsuz öğeler olmasından ötürü şikayet-satış miktarı ilişkisini kurabilecek bir sonuca varılamamıştır. Aksine otomotiv sektöründeki birçok markanın satış oranları ile şikayet oranlarının doğrusal bir ilişkiye sahip olduğunu anlaşılmıştır. Bu bağlamda tüketici davranışları alanında otomotiv müşterileri için farklı ampirik çalışmalar yapılabileceği fikrine varılmıştır. Araştırma, otomotiv sektöründeki markaların güçlü ve zayıf yönlerini ortaya çıkarmak amaçlı şikayet yönetimi çalışmalarına bir kılavuz niteliği kazanmıştır. Ayrıca otomotiv üreticileri açısından, bu alandaki zayıf yönlerini kapatmak ve güçlü yönlerini öne çıkarmak için araştırma konularına rehber oluşturmuştur. Bu araştırma, marka algısı yönünden müşterilerin marka şikayetlerini daha az dikkate alma sebeplerini belirlemek ve nedenlerini ortaya koymak amacıyla gelecek çalışmalara farklı bir bakış açısı niteliğindedir. Bu sonuç, aynı zamanda şikayetlerin markaların satış rakamlarına, ikinci el otomobil pazarındaki etkisine yönelik çalışmalar için de farklı bir görüş getirmiştir.

KAYNAKÇA

Arslan, H., Kaynar, O., ve Şahin, S. (2018). Classification of Customer Demands by Organizational Workflows. In 2018 International Conference on Artificial Intelligence and Data Processing (IDAP) (pp. 1-4). IEEE.

Yıldız, A. (2018). Endüstri 4.0 ve akıllı fabrikalar. Sakarya University Journal of Science, 22(2), 546-556.

Demir, F. O., ve Kırdar, Y. (2007). Müşteri ilişkileri yönetimi: CRM. Review of Social, Economic & Business Studies, 8, 293-308.

Şirzad, N., ve Turancı, E. (2019). Dijital Halkla İlişkiler ve Müşteri İlişkileri Yönetimi: Şikayet Yönetimi Bağlamında Memnuniyet Unsurlarının İncelenmesi. Akdeniz Iletisim, (31).

Maurer, C., ve Schaich, S. (2011). Online customer reviews used as complaint management tool. In ENTER (pp. 499-511).

Otomobil Distribütörleri Derneği (2019). Genel Değerlendirme Ekim 2019. 30 Kasım 2019 tarihinde http://www.odd.org.tr/web_2837_1/neuralnetwork.aspx?type=26 adresinden erişildi.

Otomobil Distribütörleri Derneği (2019). Otomotiv Distribütörleri Derneği. 30 Kasım 2019 tarihinde http://www.odd.org.tr/web_2837_1/neuralnetwork.aspx?type=1 adresinden erişildi.

Otokaca (2019). Hakkımızda. 30 Kasım 2019 tarihinde http://otokaca.com/ikinci-el-fiyatlari/Hakkimizda adresinden erişildi.

Şikayetvar (2019). Hakkımızda. 30 Kasım 2019 tarihinde https://www.sikayetvar.com/hakkimizda adresinden erişildi.

Şeker, S. E. (2015). Metin Madenciliği (Text Mining). YBS Ansiklopedi, 2(3), 30-32.

Richardson, L. (2017). Beautiful Soup https://www.crummy.com/software/BeautifulSoup/.

Adalı, E. (2012). Doğal Dil İşleme. Türkiye Bilişim Vakfı Bilgisayar Bilimleri ve Mühendisliği Dergisi, 5(2).

Akbıyık, A. (2019). Sosyal Bilimlerde Metin Madenciliği Uygulamaları Wordstat Uygulamaları Sakarya Yayıncılık.

EĞİTİM SÜREÇLERİNDE KİŞİSEL ÖĞRENME ORTAMLARI OLARAK SOSYAL AĞLAR: INSTAGRAM ÖRNEĞİ

Asiye Ata

Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü,
asiye.ata@atauni.edu.tr

Leyla Turğal

Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü,
leylaturgal72@gmail.com

Özet

Teknolojinin ve özellikle internetin gelişmesiyle birlikte yeni medya kavramı ortaya çıkmış ve bu yeni kavram ile birlikte birçok alanda değişimler ve dönüşümler meydana gelmiştir. Özellikle insanlığın başından beri hep var olup süregelen en önemli olgulardan biri olan eğitim kavramı da bu değişim ve dönüşüm süzgecinden geçmiştir. Yeni medya araçları içerisinde bir enformasyon kaynağı olan sosyal medya içerisinde bulunan sosyal ağ platformlarıyla birlikte eğitim ve öğretim uygulamaları da değişim ve dönüşümden geçerek yepyeni bir sürece geçmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak zamana ve mekâna bağlılık unsurları da ortadan kalkmıştır. Sosyal ağlarla birlikte her türlü eğitim ve öğretime açık kaynaklar, ilgili konuya yönelik hesap takibi ve bilgiye erişebilme imkânı doğmuştur. Bu imkân dâhilinde sosyal ağlarda, eğitimciler ve bireyler arasındaki mesafe de ortadan kalkarak, sanal ortamda birbirlerine kolay erişilebilirlik, etkileşimlilik gibi birçok yeni olguyu da beraberinde getirmiştir. Özellikle karşılıklı iletişimin ve etkileşimin olduğu sosyal ağlardan biri olan Instagram sosyal paylaşım platformu, eğitim süreçlerinde önemli bir yere sahip olup, eğitim ve öğretim süreçlerinde, uygulamalarında, programlarında oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu oluşan değişim ve dönüşüm süreçlerinde eğitim ve öğretimin, özellikle görsel materyaller paylaşılan Instagram sosyal paylaşım platformunda kendine nasıl yer edindiğini ele alan bu çalışmada Türkiye'deki eğitim ve öğretim odaklı Instagram kullanıcı hesapları araştırılmıştır. Nitel veri analiz tekniklerinden doküman analizinin kullanıldığı çalışmanın örneklemini eğitim alanında 50 bin takipçi ve üzerindeki hesaplar oluşturmaktadır. Çalışmada eğitim süreçlerinde öğretim kademeleri olan okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim kategorileri göz önünde bulundurularak Instagram kullanıcı hesapları bulunup kategorilendirilmiştir. Instagram'da bulunan kullanıcı hesaplarının eğitim-öğretim süreci itibariyle Instagram'daki etki alanını göstermeye yönelik olarak etkisinin ve yayılımının gösterilebilmesi bağlamında Instagram hesaplarının 50 bin takipçi ve üzeri olarak alınması da eğitimin bu sosyal paylaşım platformunda geniş bir kitle tarafından benimsendiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Medya, Sosyal Ağlar, Instagram, Kişisel Öğrenme Ortamı, Eğitim

SOCIAL NETWORKS AS PERSONAL LEARNING ENVIRONMENTS IN EDUCATIONAL PROCESSES: THE INSTAGRAM CASE

Abstract

The development of technology and the internet, in particular, has given rise to the concept of new media, thereby leading changes and transformations in many areas of life. One of the areas affected by these changes and transformations is education, which is one of the most important phenomena that has always existed since the beginning of humanity. With social networking sites which are a new source of information within new media tools, education and training practices have gone through a process of change and transformation and got into a new stage of development. The limitations of time and space have disappeared thanks to these developments. Social networking has provided easier access to information through open source teaching and learning applications and social media accounts that post content of interest. Within this possibility, the distance between educators and individuals in

social networks has also disappeared, thereby giving birth to new phenomena such as easy accessibility and interactivity in a virtual environment. Instagram is a social networking site which enables mutual communication and interaction. Instagram plays an important role in learning processes and occupies a great place in teaching and learning practices, applications and programs. This study investigated the place that education and training occupy on the image-sharing application Instagram in the process of change and transformation and examined Instagram user accounts in Turkey which focus on education and training. To this end, the study used document analysis which is a form of qualitative data analysis techniques. The sample consisted of over fifty thousand followers and accounts in the field of education. In the study, Instagram user accounts were explored and categorized by taking into consideration the categories of early childhood education, primary education, secondary education and tertiary (higher) education. The study focused on Instagram accounts with more than fifty thousand followers to demonstrate the influence and popularity of Instagram accounts in teaching and learning processes. It also shows that education draws a wide audience in this social networking site.

Keywords: New media, education, personal learning environment, social networks, Instagram

Giriş

McLuhan'ın "araç mesajdır "argümanı önemlidir. Günümüzde bilginin neden tüketildiği, nasıl tüketildiği ve bu tüketimi hangi faktörlerin etkilediği önemlidir. (Arceneaux & Dinu, 2018). 20. yüzyılın sonuna doğru internetin ortaya çıkmasıyla birlikte dijitalleşen çağda yaşanan değişim ve dönüşümler sonucunda birçok yeni kavram ortaya çıkmıştır. Teknolojinin ilerlemesiyle yeni enformasyon kaynakları oluşmuş ve bu kaynaklar içerisinde yeni medya kavramı oldukça yayılım göstermiştir. Yeni medyanın ilerleyici bir potansiyele sahip olmasıyla birlikte artık yüz yüze iletişimin yerini karşılıklı iletişimi ve etkileşimi sağlayan elektronik tabanlı araçlar almıştır. Yeni medya ile birlikte dijital iletişim teknolojileri gündelik hayatın içinde çeşitli yollarla var olmaktadır. Bu yeni durumda, birey fiziksel olarak bulunmadığı mekânlarda sesi ve dijital görüntüsü ile var olmakta, bu ortamlarda bir bakıma varlık gösterebilmektedir. Yani gündelik hayatta özneler arası kurulan dünya, sanal dünyada da bireylerin iletişim hedefli eylemleriyle inşa olabilmektedir (Deniz ve Hülür, 2016: 69)

Değişim ve ilerlemenin kaçınılmaz bir son olduğu çağımızda en gelişmiş iletişim araçlarından birisi de sosyal medyadır. Yeni bir alan olarak yayılım gösteren sosyal medya kavramı Web 2.0'ın avantajlarıyla birlikte internet tabanlı karşılıklı iletişimin sağlandığı araçlardır. Bu mecrada yer alan sosyal ağlar ise günümüz dünyasında bireylerin en çok kullandığı kaynaklar arasındadır. Sosyal ağlarda bireyler kendi profillerini oluşturarak eğilimlerine, ilgi alanlarına, düşünce ve yaşayış tarzlarına göre bir alan oluşturabilmektedirler. Bu oluşturulan alanlar gündelik hayat içerisinde kaçınılmaz olarak kendine yer edinmektedir. Yayılım alanının geniş olduğu bu sosyal ağlara eğitimin entegre edilmesi de olağan bir durumdur. Sosyal ağlar, eğitim ve öğretim süreçlerine yönelik birçok özelliği içerisinde barındırmakla birlikte eğitim ve öğretim materyallerine yönelik fotoğraf, video, ses, görüntü, metin gibi birçok unsurları bir arada görülebilen ve birlikte karşılıklı bir etkileşim olanağını da sunan çok amaçlı platformlar olarak tarif edilebilir. Bu özellikleri sunan sosyal ağlar içerisinde son yıllarda büyük yayılım gösteren Instagram uygulaması da önemli bir yere sahiptir. Eğitim süreçlerinde belli kategoriler dâhilinde kullanıcı hesapları açılarak bu sosyal ağ üzerinden eğitim ve öğretime dayalı içerik paylaşımlarında bulunulmaktadır. Instagram'ın bu şekilde kullanılmasının tamamen bireysellik üzerine bir uygulama olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Kişiler bu sayede istenilen bilgiye kişisel hesaplarıyla ulaşabilme imkânına sahip olmaktadırlar. Özellikle Türkiye'de bu uygulamanın son yıllarda kullanılmasıyla birlikte eğitimciler bu alanda yeni eğitim materyalleri geliştirmişler ve yeni bir eğitim-öğretim alanı oluşturmuşlardır. Bu çalışmada Türkiye'de sosyal ağların eğitim süreçlerinde nasıl bir etki alanı oluşturduğu, fotoğraf ve videonun eğitimde kullanım alanları ve Instagram uygulamasının kişisel öğrenme ortamı olarak kullanımına örnekler verilmiştir.

1.Eğitim Kavramının Yeni Medyadaki Yeri

1.1.Eğitimde Yeni Medya

Eğitim kavramı geçmişten günümüze değin sürekli olarak değişme süreci geçirmiş ve bu süreç içerisinde birçok kavram ortaya çıkmıştır. Eğitim geniş anlamda, bireylerin toplumun standartlarını, inançlarını ve yaşama yolları kazanmasında etkili olan tüm sosyal süreçler olarak tanımlanabilir (Arslan, 2009: 12). Eğitimin bu akış yönünde ilerlemesi ile birlikte kişinin kendi davranış biçimlerinde, bakış açısında ve düşünce yapısında eğitim destekli olarak bir değişikliğin de olması kaçınılmazdır. Bu da genel anlamda bir eğitim süreci olarak görülebilir. En genel anlamda eğitim bu şekilde tanımlanırken öğretim odaklı eğitime bakıldığında eğitimin kendi içerisinde informal eğitim ve formal eğitim diye iki türe ayrıldığı görülmektedir. Bu türler içerisinde genel anlamda eğitim süreçleri göz önünde bulundurulduğunda belli bir plan çerçevesinde bir amacı olan ve belli programların yapıldığı eğitimin formal eğitim olduğu görülmektedir. Formal eğitim süreci, kendi içerisinde örgün ve yaygın eğitim diye iki grupta toplanmaktadır. Buradaki örgün eğitim denilen eğitim türü; okul öncesi eğitim, ilköğretim (ilkokul, ortaokul), ortaöğretim (genel, mesleki teknik) ve yükseköğretim düzeylerinden oluşmaktadır. Yaygın eğitim türü ise, örgün eğitimin yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsar. Özel öğretim ve özel eğitim ise hem örgün hem de yaygın eğitim kapsamında düzenlenebilir. Eğitim ve öğretim denilen olgunun formal eğitim yoluyla gerçekleştirildiği biliniyorsa yeni medya ile bu durum farklılaşma yoluna gitmiş informal eğitim ile de eğitim süreçleri gerçekleşmeye başlamıştır. İnformal (doğal) eğitim türü, yaşam içinde kendiliğinden oluşan, amaçlı (istendik) ve planlı (kasıtlı) olmayan, örgütlenmemiş eğitim olarak tanımlanabilir (Sağlam, 2013: 8).

Yeni medya kavramı birçok alanda olduğu gibi eğitim sürecinde de değişiklikler meydana getirmiştir. Yeni medya kavramı, bilgisayar teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte ortaya çıkan bireysel ve kitle iletişim ihtiyaçlarının çift yönlü ve anında gerçekleşmesine olanak tanıyan, kişi ya da kurumların zaman ve mekân sınırı olmadan farklı iletişim süreçlerini yönetebilmesi için çevrimiçi kalabilmelerini sağlayan sayısal çağdaş iletişim ve araç ortamlarının tümü (tablet bilgisayarlar, çok işlevli cep telefonları, taşınabilir iletişim araçları, ağ ortamına bağlanabilen tümleşik cihazlar vb.) olarak tanımlanabilir (Akt: Yengin, 2012: 14). Yeni medyayla birlikte teknolojilerin eğitim sürecine de entegre edilmesi gerçekleşmiş geleneksel eğitim süreci olan formal eğitimden informal eğitime de bir dönüşümün olduğu görülmektedir. Bu dönüşümün en belirgin görünürlükleri ise yeni medyanın çeşitli enformasyon kaynaklarıdır. Bu enformasyon kaynaklarının en başında ise sosyal medya bulunmaktadır. Sosyal medyanın da çeşitli kaynakları olmakla birlikte eğitim ve öğretim bağlamında yaygın olarak kullanılanların başında ise sosyal ağlar gelmektedir. Son yıllarda sosyal ağlarda eğitimin çok fazla yayılım gösterdiği kendine bir alan oluşturduğu görülmektedir.

2.Sosyal Medya ve Kişisel Öğrenme Ortamları

2.1. Sosyal Medya Kavramı ve Özellikleri

İnternet tabanlı Web 2.0, özellikleri itibariyle geleneksel medyadaki izleyicinin pasifliğini ortadan kaldırmıştır. Kullanıcılar, paylaşılan içeriklerin rolünü üstlenerek, eklemek ve değerlendirmek istedikleri unsurları değiştirme olgusuna girerek etkileşim oluşturmaktadırlar (Ifenthaler, 2010). Sosyal medya tanımlamalarında temel vurgu karşılıklı iletişimdir. Bu iletişim sürecinin ara yüzlerle oluştuğu ve çeşitli amaçlar için kullanıldığı vurgusu bu tanımlarda ortak olarak kullanılmaktadır. Sosyal medya; insanların fikirlerini, görüşlerini, deneyimlerini perspektiflerini çeşitli mesaj ya da görüntüler ile paylaşmak ve birbirleriyle iletişim halinde bulunmak için kullandıkları online platformlar olarak görülmektedir (Eraslan ve Çakıcı Eser, 2015: 8-9). Sosyal medya oldukça geniş bir insan topluluğunu kapsamakla birlikte birçok alanda kendini göstermekte ve birçok çeşitli alanı da bulunmaktadır.

Sosyal medya kavramı özü itibariyle kişilerin internet ortamında birbirleriyle yaptığı diyaloglar ve paylaşımların bütünü olarak da tanımlanabilir. Kişiler internet ortamında birbirleriyle bu etkileşimi gerçekleştirirken sosyal medyada buna birçok kolaylık getirmektedir. Sosyal medyanın özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Eraslan ve Çakıcı Eser, 2015: 20-32):

- Sınırsız iletişim olanağı sağlamaktadır.
- Serbestlik söz konusudur. Bireylerin kendi önemsediği olay ya da durumları herhangi bir editöryal mekanizmaya ya da sansüre sokmadan kendi belirledikleri paylaşım zeminlerinde yine kendi istedikleri kişilerle paylaşmaları bu serbestlik ilkesini pekiştirmektedir.
- Anlık tepkilerin kalıcı olduğu bir arşivdir. Yapılan yorumlar, değerlendirmeler, tepkiler, paylaşılan fotoğraf ve videolar kişi kendisi sistemden silene kadar sosyal medyada yer almaya devam eder.
- Sosyal medya bireysellik temellidir. Bireyler belli bir fikir ya da yönelim konusunda bir şeyi desteklediğinde onlarla aynı düşüncede olan bireylerle toplu hareket ederek sanal cemaat olarak adlandırılan bir grup ortaya çıkarabilmektedir.
- Sosyal medyaya erişim kolaydır. İnternet bulunan ortam ve araçlarla erişilebilir.
- Sosyal medyaya erişim hakkı temel insan haklarından biri olarak kabul edilmektedir.

Sosyal medyaya erişimin temel bir hak olması demokratik toplumların da bir gereğidir. Yeni medya içerisinde yer alan sosyal medya kavramı da kendine yeni alanlar oluşturmuştur. Oluşturulan bu alanlar içerisinde en çok üzerinde durulan konulardan biri yeni medya ile birlikte gelişen iletişim araçları, sosyal medya alanını genişletmiş çok fazla kişiye ulaşma imkânını sunmuş olmasıdır. Toplu bir şekilde dijital platformlarda yer edinen bireyler bir konu üzerinde tartışabilmekte, fikirlerini, görüşlerini bu sosyal medya platformları sayesinde birçok kişiye ulaştırma imkânı bulabilmektedirler.

2.2. Kişisel Öğrenme Ortamları ve Eğitime Yansıması

Yenilenen teknolojilerle birlikte birçok şey değişim yoluna gitmiştir. Artık dijital çağda oluşan bu yeni yapıyla birlikte sosyal yapı da değişmiştir. Sosyal yapının değişimiyle orantılı olarak eğitim süreci de bu değişime uyum sağlamış ve yeni öğrenme yollarına gidilmiştir. Bu yeni öğrenme ortamlarından biri de e-öğrenmedir. E-öğrenme içine öncelikle açık ve uzaktan eğitim girmektedir. Bugün birçok üniversite açık ve uzaktan eğitime yönelik eğitimler vermektedir. Ayrıca Türkçe'ye Kitlesel Çevrimiçi Açık Kurs olarak çevrilen Massive Online Open Course'lar (MOOCs) da e-öğrenme uygulamalarındandır. Bunların dışında sosyal medyada yayınlanan eğitsel içerikli uygulamalar da hem örgün eğitime hem de uzaktan eğitime yarar sağlamaktadır. Araştırmalar e-öğrenmenin öğrencilere faydaları üzerine yoğunlaşmıştır. Faydaların bazıları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Esnek zaman ve mekân da öğrenme sağlar.
- Eğitim için zaman ve maliyet tasarrufu sağlar.
- Kendi kendini yönlendirme ve öğrenci merkezli kendi öğrenme yeteneğini geliştirir.
- Her bir öğrenen fiziksel olarak dağınıktır fakat uzmanlar ve akranlar ile işbirlikçi bir öğrenme ortamı yaratır.
- Elektronik olarak sınırsız öğrenme materyaline erişim ve izin verir.
- Bu ortamlarda bilginin güncellenmesi daha zamanlı olmakta ve etkili bir şekilde korunması da sağlanmaktadır (Zhang, Zhou, Briggs, Nunamaker, 2005: 17).

Yeni öğrenme yollarından en belirgin olanlarından biri de sosyal medyadır. Sosyal medyadaki öğrenme süreçlerinde kişiler kendi oluşturdukları profilleriyle istediği kişilerle iletişim kurabileceği, yönelim gösterdiği herhangi bir ders üzerinde yoğunlaşabileceği, öğrenme sürecinde sadece kendine dönük kişisel bir öğrenme süreci gerçekleştirebileceği kişisel bir öğrenme ortamı sağlanmaktadır. Bu ortamların temel özelliklerinden birisi kişiselleştirilebilmeleridir. Öğrenenler bu ortamlarda sanal bir kimlik oluşturarak üye olabilmekte, diğer üyelerle iletişim kurabilme imkânına sahip olarak edindikleri bilgileri insanlarla paylaşabilmektedirler. Böylece öğrenmeler sadece okul duvarları arasında kalmamakta ve okul sınırları dışında da devam edebilmektedir. Bu kişisel öğrenme ortamları hem formal eğitimde hem de informal eğitimde kullanılabilir. Kişisel öğrenme ortamlarının çeşitleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Şahin ve Uluyol, 2017: 542-554):

- Vikiler
- Arama Motorları
- E-Postalar
- Günlükler

- Anlık Mesajlaşma (Sohbetler)
- Sosyal Ağlar
- Sunular
- Takvimler
- Videolar
- Bulut Depolama
- Forumlar
- Fotoğraf Paylaşım
- İmleme

Eğitim süreçlerinde kişisel öğrenme ortamları içerisinde kişilerin yaygın olarak kullandığı sosyal ağlardır. Sosyal ağlarla bireylere kendi profil alanlarını kişiselleştirebilme olanağı verilmesi, bireylerin sosyal ağ ortamlarında farklı türlerden içerikleri istedikleri kişilerle ya da gruplarla çeşitli araçlarla paylaşabilmeleri, kendi ilgi alanları doğrultusunda istedikleri topluluklara ya da ağlara katılarak tartışma ve bilgi alışverişi yapabilmeleri öğrenmenin kontrolünün tamamen bireyin kendisine aktarılarak kişisel bir öğrenme sağlandığı söylenebilir(Öztürk ve Talas, 2015, s.118).

2.3. Sosyal Ağlarda Eğitim Amaçlı Resim, Fotoğraf ve Video Kullanımı

Dünyanın küreselleşmesiyle birlikte eğitim süreci hem kaçınılmaz bir değişikliğe sürüklenmiş hem de bilgiyi sürekli üretmeye ve öğrenmeye dönük bir sürece sokmuştur. Eğitim ve öğretim süreci kişilerin karşılıklı iletişim ve etkileşimini gerektirmektedir. Teknolojinin de gelişmesiyle birlikte eğitim açısından yeni bir alanın oluşması eğitim ve öğretim olgusunu sosyal ağlarda göstermeye başlamıştır. Sosyal ağların da çeşitli platformlarda bireylerin bir profil veya kullanıcı hesabı oluşturarak başka kişilerle iletişim ve etkileşim kurabilecekleri bir araç olmasıyla birlikte öğrenme süreci de farklı bir mecrada kendine yer edinmiş ve yeniden şekillenmiştir. Öğrenmenin sürekli devam etmekte olduğu bilinmekle birlikte günümüzde eğitimin sadece okul veya bir kurumda verilen belli saatlerle sınırlı olamayacağı göz önündedir. Bu öğrenme sürecinin bitmeyen bir süreç olarak devam ettiği söylenilebilir. Sosyal ağlar bu evrede büyük bir potansiyele sahiptir. Sosyal ağlarda paylaşılan resim, fotoğraf ve videolar öğrenmeye etki eden önemli unsurlardandır. Görsel ögelerin öğrenmedeki rollerini Seferoğlu (2014: 28) şu şekilde açıklar:

- Öğrenen bireylerin dikkatini çekerek onları güdüler.
- Öğrenenlerin dikkatlerini canlı tutar.
- Öğrenenlerin duygusal tepkiler vermelerini sağlar.
- Kavramları somutlaştırır.
- Anlaşılması zor olan kavramları basitleştirir.
- Şekiller yoluyla bilginin düzenlenmesini ve alınmasını kolaylaştırır.
- Bir kavramla ilgili ögeler arasındaki ilişkileri örgüt şemaları ve akış şemaları yoluyla kolayca verebilir.
- Bazı öğrencilerin görsel ögelerle kaçırmaları olası birtakım noktaları anlama şansı verebilir.

Görsel işitsel araçlar, öğrencilerin anlama düzeylerini artırmak için multimedya sunumları aracılığıyla oluşan teknolojilerdir (Garzon, 2012: 20). Resim ve fotoğraflar gibi görseller, somuta benzerliklerinden dolayı, metinlere geçişi kolaylaştırırlar (Çakır, 2014: 171). Kişiler açtıkları sosyal ağ hesaplarında bu materyalleri paylaşarak öğrenme sürecini okul dışına çıkarmışlar ve böylece öğrenme süreci sürekli devam eden bir durum haline gelebilmiştir denilebilir. Böylece öğrenenler, sosyal ağlarda eğitim materyallerinin yoğun olarak ele alındığı hesapları takip ederek bu öğrenme sürecini devam ettirebilmektedirler. Bu sayede öğrenciler resim ve fotoğrafın yanı sıra kayıtlı ya da çevrimiçi olarak video dersler gibi bilgisayar teknolojisinin ve internetin kullanımı ile geleneksel dersin bilgi iletimini zamanın dışına taşımakta ve aktif öğrenmeyi geliştirmektedirler (Abeysekera ve Dawson, 2014: 2). Eğitimde genel olarak videoların kullanıldığı alanlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Sınıf içi eğitimde kullanılabilir.
- E-öğrenme olarak bir ağ bağlantısının olduğu her yere götürebilecek çevrimiçi modüllerden bir bölümü olarak kullanılabilir.

- Sosyal medya yoluyla öğrenme gerçekleştirilebilir. Bu yol da bilgiyi dağıtım yöntemidir. Ayrıca bilgi yönetimini geliştirmek ve paylaşmak için kullanıcıların geliştirdiği bir yol olarak da görülebilmektedir.
- Mobil öğrenme aracılığıyla cep telefonunda ya da tablette de öğrenme alanı olarak kullanılan materyallerden biridir. (Halls, 2012)

Sosyal medya kullanımının eğitim ve öğretime uygulanması teorik olarak eğitimcilerin, öğrencilerin bilgi arama arayışındaki ihtiyaçlarını yönlendirmelerini sağlar. Bu işleme ilave olarak bu bilgi kaynakları sosyal etkileşim ve eğlence ortamı da sağlayabilmektedir (Davis, Snyder, Widmar, 2014). Sosyal medyanın eğitime birçok avantajı vardır. Örneğin sosyal medyada yayınlanan dijital ses ve video en sık internet vasıtasıyla akan teknoloji anlamında anılmaktadır. Bu medya akışı ile kullanıcı büyük ses ve film dosyalarını indirmek için uzun bir süre beklemek zorunda değildir (Dabbagh ve Bannan-Ritland, 2005: 186). Sosyal medya ortamları ve özellikle de video paylaşım sitelerinde yayınlanan videolar, eğitimde önemlidir. Video, öğrenenlerin gerçek nesneleri görüntülemelerini hareket ve belli bir anlatı diliyle oluşturan materyallerden biridir (Zhang, Zhou, Briggs, Nunamaker, 2005: 17).

Dijital ve mobil teknoloji odaklı olan sosyal ağların içerik paylaşım, etkileşim, içerik geliştirme, görüntülü ve sesli mesajlaşma, bilgi ve belge depolama, açık erişim sağlama gibi birçok çeşitli işlevsel özellikleri de vardır. Bu platformların başlıcaları ise şunlardır: Facebook, Twitter, Youtube, Instagram, Whatsapp, Pinterest, Tumblr, WordPress, Wikipedia, Google, Digg, StumbleUpon, Linked in, Reddit, Skype, Periscope, Vine, Snapchat, Flickr, Slideshare, Prezi, Deviantart, iCloud, Google Drive, Dropbox olarak görülmektedir **(**Erişti, 2017: 4-10). Sosyal ağ platformların çokluğu ile birlikte her birinin farklı özellikler ve kolaylıklar sağladığı görülmektedir. Sosyal ağların eğitim bağlamında kullanılmaya başlanması ilk olarak Facebook ile gerçekleşmiştir. Günümüzde eğitim uygulamaları bağlamında son yıllarda en çok yaygınlık gösteren sosyal ağ sitelerinden birinin de Instagram uygulaması olduğu söylenilebilir. Ücretsiz fotoğraf ve video paylaşma temelli olan Instagram uygulaması, kullanıcılara çektikleri bir fotoğraf veya video üzerinde dijital filtre kullanabilme imkânını sağlamakta aynı zamanda alt metin yazma olanağını da sunan bir sosyal ağ paylaşım uygulamalarından biridir.

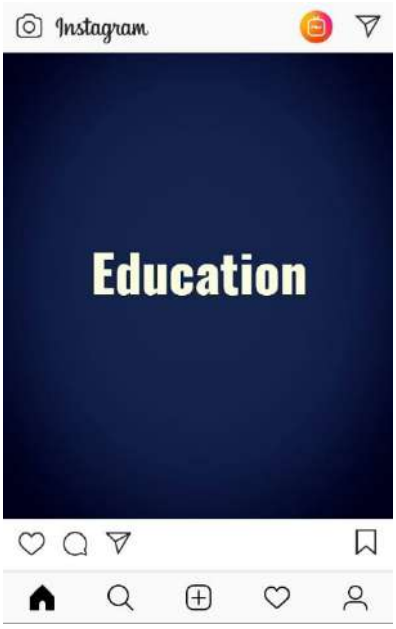
Sosyal medyada yayınlanan içerikler mobil öğrenme ile de yaygın olarak kullanılmaktadır. Mobil öğrenmenin avantajları; esneklik, maliyet, boyut, kullanım kolaylığı ve zamanında uygulama imkânı gibidir. Kullanılan cihazlar arasında cep telefonları, taşınabilir bilgisayarlar ve tabletler sayılabilir. Kablosuz kullanım ve mobil teknolojiler ile içeriklere kolayca erişilebilmekte ve böylece eğitim işlevlerine de katkıda bulunulabilmektedir (Jones ve Jo, 2004: 469).

3.Instagram Uygulamasında Eğitimin Uygulama Süreci

Sosyal ağların internet tabanlı bir ortam olması, kişilere çok daha kolay ve hızlı bir şekilde ulaşılabilmesini sağlamaktadır. Bu sayede istenilen bilgi aktarımının daha iyi bir şekilde gerçekleştirilebildiği görülmektedir. Kişiler hem kendi fikirlerine hem de ilgi alanlarına göre olan bilgiyi alıp kendilerine göre şekillendirebilme imkânına da sahip olabilmektedirler. Eğitim bağlamında bu özellikleri içerisinde barındıran sosyal ağlardan birisi de Instagram uygulamasıdır. Instagram uygulaması çok fazla bir geçmişe sahip olmamakla birlikte 2010 yılında kuruluşundan bu yana, Instagram hızla büyüyerek dünyanın en büyük sosyal medya forumlarından biri olmuştur. Kevin Systrom ve Mike Krieger, Instagram'ı kullanımı kolay bir fotoğraf ve yaşam tarzı paylaşım uygulaması oluşturma ağı olarak kurdular. Günümüzdeki verilere göre 800 milyondan fazla kullanıcısı bulunan Instagram'ı sosyal medya kullanıcıları ise hızla benimsemiştir (Shafer, Johnson, Thomas, Johnson, Fishman, 2018). We Are Social'in son araştırmasına göre; Türkiye'de Instagram kullanıcı sayısının 2018'de 33 milyon iken, Ocak 2019 'da 38 milyona yükseldiği görülmektedir (Wearesocial, 2019).

Sosyal medyanın farklı platformları ve bu platformların farklı içerik, mesaj ve arayüzleri bulunmaktadır. Platformların her birinin kendine özgü içerikleri ve biçimleri bulunmaktadır. Örneğin Twitter ve Instagram'ın farklı mesaj yapıları vardır. Twitter'da daha çok metinsel uyaranlar vurgulanmaktadır. Instagram da ise daha çok görsel uyaranlara vurgu yapılmaktadır. Twitter'da atılan

tweet'lere görüntüler eklenilebilir olsada Instagram' da bire bir görsel odaklı paylaşımlar yapılabilmektedir. Twitter'ın özü metin iken Instagram'ın özü görseldir (Arceneaux & Dinu, 2018).



Resim 1.1. Instagram Ana Sekmeleri

Kişisel iletişim platformu olarak Instagram'da Resim 1.1'de görüldüğü gibi beş ana sekme bulunmaktadır. Akıllı telefonlarda bulunan bu ekranda ilk sekme "Ev" dir, burada kişilerin kendi hesaplarında takip ettiği diğer kullanıcıların paylaştığı gönderilerin sonsuz bir kaydırması görülmektedir. İkinci sekme "Keşfet" tir, bu sekmede Instagram kişilerin ilgi alanlarını öğrendikçe dünyadan ve kendilerinin takip ettiği bağlantılı hesaplardan beğenilerine göre öneriler sunmaktadır. Ayrıca "Keşfet" sayfasının üstündeki arama bölümünden de istenilen kullanıcı hesapları aranıp takip edilebilmektedir. Instagram ana sayfasının altında orta kısımda bulunan "+" işareti olan üçüncü sekme, paylaşılacak olan gönderinin eklendiği yerdir. Paylaşılmak istenilen resmin, gönderinin telefonda bulunan mevcut resimlerden ya da anlık olarak "+" işaretine basıp fotoğraf çekip gönderiyi paylaşabilme imkânı sunmaktadır. Dördüncü olarak kalbe benzeyen sekme ise paylaşılan gönderilerin beğenileri, yapılan yorumları, yeni takipçi istekleri ve takip edilen diğer kullanıcı hesaplarının beğendiği gönderilerin, yorumların listesi bulunmaktadır. Son sekme ise kullanıcı hesap profilidir. Burada Instagram kullanıcı hesabına profilini (profil resmi ve biyografi dahil) ve önceki gönderilerini düzenleyebilme imkanını sunmaktadır. Profil sayfasının sağ üst köşesinde, bir dişli düğmesi bulunmakta oraya tıklandığında bir liste açılmakta ve özel moddan genel moda geçmek için bir düğme içermektedir. Kişi ister özel modda ister genel modda hesabını kullanabilir ancak Instagram'ı eğitim için kullanan hesaplar genel moda ayarlanmış olmalıdır. Çünkü bu sayede çok fazla kişiye ulaşabilme imkânını oluşturulabilmektedir (Shafer, Johnson, Thomas, Johnson, Fishman, 2018). Son olarak paylaşılan gönderilerin altında beğeni, yorum ve direk mesaj butonları bulunmaktadır. Diğer kullanıcılar bu butonları kullanarak başka kişilerle iletişim kurabilmektedir. Bu sayede eğitim amaçlı sayfalarda öğrencilerin eğitimcilerle direk etkileşim kurabilme imkânını Instagram uygulamasının sağladığı görülmektedir.

Instagram'da kullanılan hashtag'ler ise bir etiket olarak paylaşılan resimlerden bağlantı oluşturmanın bir yolu olarak tarif edilebilir. Aynı kategorideki diğer resimlerin bir arada toplanmasını sağlayan hashtag'ler kelimeler arasında boşluk bırakmayan ilgili tanımlayıcılardan oluşur (örneğin, #pankreas kanseri). Paylaşılan gönderilerin, resimlerin alt metninde en az bir tane etiket içermesiyle oluşan hashtaglar sosyal medya için bir nevi yazılı olmayan kural olarak görülmektedir. Sayıları sınırlı sayıda olan ancak, eğitim için, çoklu hashtag'ler kullanıldığı zaman paylaşılan içeriğin daha çok kişi tarafından görülebilme ihtimalinin yüksek olduğu da bir gerçektir (Shafer vd., 2018). Instagram uygulaması ile

kullanıcılar paylaştıkları gönderilerin alt metinlerinde sembol olarak (♯) işareti ile gösterilen hashtag'leri kullanarak içerik paylaşımlarında özel kelimeler kullanabilmektedirler. Bu özellik ile paylaşılan konu ile ilgilenen diğer kullanıcılarla hem daha yakın olma hem de birden çok kişiyle etkileşim halinde olma özelliğini sunmaktadır. Böylece Instagram sosyal ağı daha çok kişinin bu mecrada toplanmasına ve istenilen hedef bilgiye ulaşma açısından kolaylık sağlandığından dolayı yayılım süreci oldukça hızlı gelişmektedir. Durumun bu şekilde ilerlemesiyle birlikte bu uygulama alanında eğitimciler kendilerine yer edinmişler ve eğitim-öğretim sürecini bu uygulama sayesinde desteklemeye çalışmışlardır

Instagram uygulamasında çokça kişinin iletişim ve etkileşim halinde olmasıyla birlikte eğitimciler bu mecrada yeni kullanıcı hesapları açmaya eğitim ile ilgili materyaller, bilgiler ve paylaşımlarda bulunmaya başlamışlardır. Bu paylaşımlar eğitimcilerin, günümüz formal eğitim süreci ile gerçekleştirilen öğrenme kademeleri gibi okul öncesi eğitimden yükseköğretime kadar belli bir alanı, kategoriyi, kademeyi kapsayan hesaplar açmaktadırlar. Bu kategorilerdeki derse ait konuları, içerikleri, materyalleri ve tasarımları paylaşmaktadırlar. Bu durumda kişiler istedikleri, ilgili oldukları ders ve konu ile ilgili hesaplara ulaşabilme imkânına sahip olmakta öğrenme süreci daha kolay ulaşılabilir hale gelmektedir. Eğitimcilerde bu süreçte eğitim ve öğretim bağlamında istenilen hedef kitleye ulaşabilme fırsatı bulabilmektedirler.

3.1.Eğitim Süreçlerinde Öğretim Kademeleri Olarak Instagram Hesapları ve Örnekleri

Özellikle görsel-işitsel materyallerin yoğun olduğu Instagram uygulaması, uzun bir geçmişe sahip olmamakla birlikte sosyal medyada yerini almasından itibaren, kullanım alanındaki özellikleri sayesinde kısa zamanda yükselişe geçmiş ve kişiler arasında yaygınlık göstermiştir. Görsel-işitsel materyal içine televizyon programları, sinema filmleri, videolar, belgeseller gibi kaynaklar girmektedir (Geray, 2017: 183-184). Sosyal bir durum, bireysel veya grup için video veya film ve ana web sayfalarını inceleme nitel araştırmalarda veri toplama yaklaşımlarından görsel-işitsel materyallere girer (Creswell, 2013: 160). Bu çalışmada eğitim süreçlerinde kişisel öğrenme ortamları olarak sosyal ağlar, Instagram örneği üzerinden incelenmiştir. Çalışmada nitel analiz yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin yanı sıra film, video ve fotoğraf gibi görsel malzemelerin de analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 217). Çalışmada örneklem olarak amaçlı örneklem kullanılmış olup, Instagram uygulamasındaki eğitim odaklı kullanıcı hesapları, eğitim-öğretim kademelerindeki basamaklar göz önünde bulundurularak seçilmiştir. İncelenen materyallerin eğitim sürecinde yeri saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmaya konu olan kullanıcı hesapları takipçi sayıları 50 bin ve üzeri olan hesaplar olarak alınmış ve bu sayede çalışmanın geçerliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışmaya konu olan paylaşımlar, etik kaygı çerçevesi gözetilerek herkese açık kullanıcı hesaplardan ve paylaşımlardan seçilmiştir. Değerlendirilen paylaşımların içerik metinleri ve görselleri üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

3.1.1.Okul Öncesi Eğitim Kademesinde Instagram Profili Örneği

Okul öncesi eğitim; isteğe bağlı olarak zorunlu ilköğretim çağına gelmemiş, 3-5 yaş grubundaki çocukların eğitimini kapsar. Okul öncesi eğitimin amacı; çocukların bedensel, zihinsel, duygusal gelişimini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını, onların ilköğretime hazırlanmasını, koşulları elverişsiz çevrelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı sağlanmasını, Türkçenin doğru ve güzel konuşulmasını sağlamaktır (Türk, 2015: 14). Normal şartlarda bu eğitim ya okulda ya da özel eğitim kurumlarında verilmektedir. Günümüz dijital çağında bu eğitim, bir sosyal ağ platformu olan Instagram uygulamasında da görülebilmektedir. Tablo 1.1'de bu eğitim ve öğretime yönelik seçilen Instagram kullanıcı hesabı örneği verilmiştir.

Tablo 1.1. Okul öncesi eğitim kademesi Instagram örneği

Kullanıcı Hesabı	once.okul.öncesi
Takipçi Sayısı	127 bin
Takip Edilen Sayısı	151
Gönderi Sayısı	6.737
İlk Gönderi/Paylaşım Tarihi	23 Eylül 2015
Son Gönderi/Paylaşım Tarihi	16 Haziran 2019



Resim 1.2. Instagram Gönderisi Örnek Görüntüleri

Gönderi Alt Metni: once.okul.oncesi: ♯sümbülyapımı ♯kağıtçiçek ♯çiçekyapımı ♯önceokulöncesi ♯okulöncesietkinlik ♯alıntı

Beğenme sayısı: 1.213

Örnek yorumlar:

Resim 1.2'ye yapılan yorumlar ve sayfa tarafından gönderilen yanıt aşağıdaki gibidir:

Kullanıcı Profili 1: Fotoğraf kaydettim gerçekten çok güzel Kızlarımla muhakkak deneyeceğim bunu

Kullanıcı Profili 2: Ne kadar guzel olmus ben bunlardan oglumla evime yapicam🤘

Kullanıcı Profili 3: Kullanılan kağıt ne kağıdı acaba bilgi verir misiniz ?

Yanıt: once.okul.oncesi @**Kullanıcı Profili 3:** Fon kartonuyla deneyebilirsiniz .

Paylaşılan Resim 1.2'de **once.okul.oncesi** kullanıcı hesabı, hashtagler kullanarak özel kelimelerle daha çok kişiyle etkileşim kurma amacıyla alt metnini oluşturduğu görülmektedir. Okul öncesi eğitim sürecinde olan kişilerin bu sayfada toplandığı yapılan yorumlar eşliğinde anlaşılmaktadır. "**Kullanıcı Profili 2**" adlı kullanıcı hesabından yaptığı yoruma bakıldığında okul sınırları içerisinde olmadan da sosyal ağ sayesinde bilgiye ulaşma ve uygulama alanın oluştuğu görülmektedir. Ayrıca fotoğraf dışında yapılan etkinlik aşamaları video şeklinde de paylaşılmaktadır. Bu sayede kişiler etkinlikleri kolay bir şekilde yapabilme imkânına da sahip olabilmektedirler. 2015 yılında açılan bu kullanıcı hesabının günümüze kadar güncelliğini koruduğu ve diğer kullanıcı hesaplarının sorduğu sorulara da cevaplar verdiği görülmektedir. Ayrıca güncelliğini koruması, bu uygulama alanının istenilen hedefe ulaştığını

göstermektedir. Eğitim-öğretim sürecine büyük bir katkı sağladığı da geri dönütlere bakılarak anlaşılabilmektedir.

3.1.2.İlköğretim Eğitim Kademesinde Instagram Profili Örneği

İlköğretim, okul-öncesi eğitiminin ardından gerçekleştirilen ilk aşamadır. İlköğretimin amacı; her Türk çocuğunun iyi birer vatandaş olabilmesi için, gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlık kazanmasını, millî ahlak anlayışına uygun olarak yetişmesini, ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden hayata ve bir üst öğrenime hazırlanmasını sağlamaktır (Türk, 2015: 14). İlköğretim süreci bu şekilde tanımlanırken sosyal ağlarda Instagram uygulamasında eğitim ve öğretime yönelik çeşitli materyallerin, görsellerin, bilgilerin çeşitli şekillerde yapılıp paylaşıldığı görülmektedir. Tablo 1.2'de ilköğretim eğitim ve öğretimine yönelik Instagram kullanıcı hesabı örneği verilmiştir.

Tablo 1.2. İlköğretim eğitim kademesi Instagram örneği

Kullanıcı Hesabı	ilkokuletkinlik
Takipçi Sayısı	54,7 bin
Takip Edilen Sayısı	1.022
Gönderi Sayısı	2.101
İlk Gönderi/Paylaşım Tarihi	20 Aralık 2014
Son Gönderi/Paylaşım Tarihi	15 Haziran 2019



Resim 1.3. Instagram Gönderisi Örnek Görüntüsü

Gönderi Alt Metni: ilkokuletkinlik: @yeni_nesil_ogretmen ♯ilkokuletkinlik ♯kesirler

Beğenme sayısı: 533

Örnek yorumlar:

Resim 1.3'e yapılan yorumlar aşağıdaki gibidir:

Kullanıcı Profili 1: Çok güzel bir etkinlik

Kullanıcı Profili 2: Güzel basit ve anlaşılır olmuş👏👏👏



Resim 1.4. Instagram Gönderisi Örnek Görüntüsü

Gönderi Alt Metni: ilkokuletkinlik: @aycell_celik ♯litrecan ♯ilkokuletkinlik

Beğenme sayısı: 533

Örnek yorumlar:

Resim 1.4'e yapılan yorumlar aşağıdaki gibidir:

Kullanıcı Profili 1: Çok iyi fikir, akılda kalmaması hemen hemen mümkün değil🖐

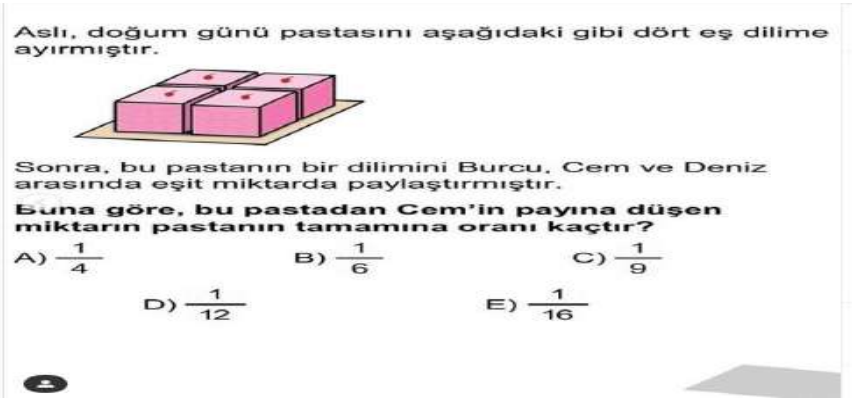
Paylaşılan **ilkokuletkinlik** kullanıcı hesabının da hashtagler kullandığı görülmektedir. **ilkokuletkinlik** kullanıcı hesabı, sadece ilköğretim kademesinde olan öğrenciler için okul dışında da bilgiye ulaşmayı, öğretmeye dayalı bir amaç güderek ve bu amaca yönelik de güncel olarak paylaşımlar yapan bir kullanıcı hesabı olduğu söylenebilir. Hesapta paylaşılan Resim 1.3. ve 1.4'te çeşitli materyallerle yapılan ve ilköğretim öğrencilerinin anlayabileceği şekilde tasarlanarak oluşturulan görseller ve kullanıcı yorumları bulunmaktadır. 2014' te açılan **ilkokuletkinlik** kullanıcı hesabının bugüne değin güncelliğini koruduğu görülmektedir. Yapılan yorumlara bakıldığında ise eğitim-öğretim sürecinde yararlı ve faydalı paylaşımlarının olduğu anlaşılmaktadır.

3.1.3.Ortaöğretim Eğitim Kademesinde Instagram Profili Örneği

İlköğretim ile yükseköğretim arasındaki aşamayı oluşturan ortaöğretim kurumları, ilköğretimin sağladığı temel becerilerin ötesinde, genel ya da mesleki-teknik alanlarda öğrencilere daha geniş, genel ve mesleki kültür kazandıran kurumlar olarak önemli bir eğitim basamağını oluşturmaktadır (Sözer, 1996). Ortaöğretim basamağındaki öğrenci grupları yükseköğretim öğrenimine hazırlanma süreçlerinde oldukları ve hayatları gereği belli bir bölüm seçip mesleki bir sürece gireceklerinden dolayı eğitim-öğretim kademelerinde önemli bir basamağı oluşturmaktadır. Bu yüzden okul sınırları ve özel kuruluşların verdiği dersler dışında da bilgiyi sürekli yeni ve güncel tutma, tekrara dayalı bir yol izleme doğrultusunda ilerlemelerinden dolayı sosyal ağ öğrenciler için vazgeçilmez bir araca dönüşmektedir. Durum böyle olunca eğitimciler de buna yönelik sosyal ağlar üzerinde çalışmalar yapmaktadırlar. Bunların başında da son yıllarda önemli yer edinen Instagram sosyal ağıdır. Tablo 1.3'te Ortaöğretim eğitim kademesine yönelik Instagram kullanıcı hesabı örneği verilmiştir.

Tablo 1.3. Ortaöğretim eğitim kademesi Instagram örneği

Kullanıcı Hesabı	yksbengeliyorum
Takipçi Sayısı	86,3 bin
Takip Edilen Sayısı	9
Gönderi Sayısı	681
İlk Gönderi/Paylaşım Tarihi	23 Kasım 2017
Son Gönderi/Paylaşım Tarihi	16 Haziran 2019



Resim 1.5. Instagram Gönderisi Örnek Görüntüsü

Gönderi Alt Metni: yksbengeliyorum: TYT'de çıktı cevabı hemeen yoruma yaz sonra ekrana 3 kere tıklayıp cevabı gör👆..
#2018tayfa #2019tayfa #2020tayfa#ygslys #motivasyon #osym2019#ygslys2019 #motivation#rakibincalisiyor #2019tayfacalisiyor#ygs #lys #tyt #yks #kirtasiye #cekilis#çekiliş #kırtasiye #yksbizgeliyoruz#okul #üniversite #çalışmak #kitap #yks2019tayfaçalışıyor

Beğenme sayısı: 2.489

Örnek yorumlar:

Resim 1.5'e yapılan yorumlar aşağıdaki gibidir:

Kullanıcı Profili 1: Bir dilim 3 parçaya bölündeyse 4 dilim 12 parça olur çok kolay bir soru 🔥

Kullanıcı Profili 2: Cok Kolay soru bu D Tabikide

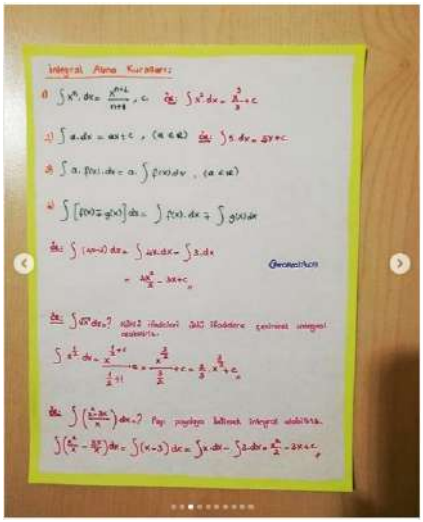


Resim 1.6. Instagram'da Video Gönderisi Örnek Görüntüsü

Bir bilgiyi anlama ve kavramada görselliğin önemi büyüktür. Bunun yanında görselliğin ve sesin bir arada bulunduğu videonun bilgiyi kavramada daha kalıcı olduğunu söylenebilir. Bu unsurları içerisinde barındıran **yksbengeliyorum** adlı kullanıcı hesabının paylaştığı bir video gönderisinde eğitim ve öğretime yönelik bir bilginin paylaşıldığı ve bu bilginin nasıl kullanılması konusunda yönlendirme yapıldığı görülmektedir. Bu sayede öğrencilerin hem görsel hem de işitsel unsurları bir arada bulunan bilgiyi kavramada, anlamada ve uygulamada daha başarılı olabildiği söylenebilir. Ayrıca gönderideki " Japonya'da çarpma işlemi böyle yapılıyormuş" başlığına bakıldığında sadece Türkiye sınırları içerisinde değil sosyal ağlar sayesinde uluslararası bilgiye ulaşmanın da mümkün hale geldiği söylenilebilir.

Tablo 1.4. Ortaöğretim eğitim kademesi Instagram örneği

Kullanıcı Hesabı	mba_hanifihoca
Takipçi Sayısı	56,5 bin
Takip Edilen Sayısı	107
Gönderi Sayısı	357
İlk Gönderi/Paylaşım Tarihi	15 Mayıs 2018
Son Gönderi/Paylaşım Tarihi	17 Haziran 2019



Resim 1.7. Instagram Gönderisi Örnek Görüntüsü

Gönderi Alt Metni: mba_hanifihoca: İntegral bilmeyen kalmasın
Bu notlar çok güzel.
Bu konudan en az 4 soru geliyor.
İkisi kolay ikisi orta zor.
Nokta dahi olsa yorum yapıp destek olalım
Bu güzel notlar için @matkolik09teşekkürler.
#matematik #geometri #fizik #kimya#biyoloji #hanifihoca #yks #tyt #ayt#dgs #kpss #ales #iau #iku #izu #ösym #meb #yksmatematik#tytmatematik #dgsmatematik#yks2019 #tyt2019 #dgs2019#yks2020 #tyt2020 #dgs2020#2019tayfa #2020tayfa #2019tyt

Beğenme sayısı: 2.411

Örnek yorumlar:

Resim 1.7'ye yapılan yorumlar aşağıdaki gibidir:

Kullanıcı Profili 1: Hocam çok iyisiniz tam da böyle bir not arıyordm

Kullanıcı Profili 2: 6.resim en alttaki örnek sonuc nasil 5 oldu ?

Kullanıcı Profili 3: Hocam üstel integral kalktı mı ?

Paylaşılan Resim 1.5. ve Resim 1.7'nın kullanıcı hesaplarının alt metinlerine bakıldığında Instagram'ın vazgeçilmez olgusu olan hashtaglerin çokça kullanıldığı görülmektedir. Paylaşılan gönderilerin öğrenci odaklı olduğu eğitimcinin, öğrencilere sorular yöneltme şeklinde paylaşımlarda bulunduğunu da ifade etmek gerekir. Resim 1.5'te soru odaklı paylaşımın yorumlar kısmında" **Kullanıcı Profili 1"** adlı kullanıcı tarafından cevaplandığı görülmektedir. Bu şekilde bir eğitim süreci gerçekleşirken eğitimci ve öğrenci arasındaki iletişim sürecinin iyi bir şekilde gerçekleştiği söylenilebilir. Gönderi 5'teki "**Kullanıcı Profili 2 ve Kullanıcı Profili 3"** kullanıcı hesaplarının eğitimciyle direkt iletişim haline geçtikleri

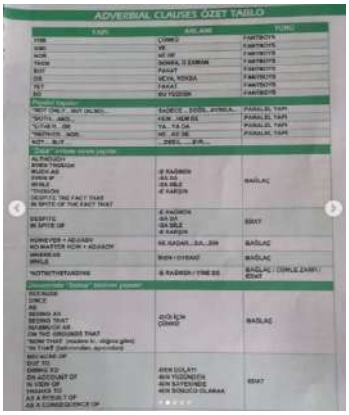
görülmektedir. Bu sosyal ağ sayesinde istenilen soruya cevap bulma ve istenilen güncel bilgiye ulaşma imkânı daha kolay bir süreç haline geldiği görülmektedir.

3.1.4.Yükseköğretim Eğitim Kademesinde Instagram Profili Örneği

Yükseköğretim; ortaöğretime dayalı, en az iki yıllık yükseköğrenim veren eğitim kurumlarının tümünü kapsar. Yükseköğretim kurumlarında üniversiteler, fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuarlar, meslek yüksekokulları, uygulama ve araştırma merkezleri bulunmaktadır (Türk, 2015: 16). Yükseköğretim kademesine gelen eğitim-öğretim süreçlerine devam eden öğrenciler önlisans, lisans ve lisansüstü olsun belli bir meslek seçiminde bulunanlar olarak da nitelendirilebilirler. Seçilen bölüm ve meslek gereği, yükseköğrenim sona erdikten sonra kişilerin mesleklerini yapabilmeleri için belli sınavlardan geçme durumunda oldukları da bir gerçektir. Bu sınava hazırlanma süreçlerinde özel eğitim kurumları destek verici nitelikte olmakla birlikte sosyal ağlarda büyük bir destek aracı olma niteliğindedir. Eğitimciler de bilinen sınavlara yönelik farklı farklı kullanıcı hesapları açmakta ve sınavlara yönelik paylaşımlarda bulunmaktadırlar. Aşağıda bu açıklamalara yönelik Instagram kullanıcı hesapları örnekleri verilmiştir.

Tablo 1.5. Yükseköğretim eğitim kademesi Instagram örneği

Kullanıcı Hesabı	yds_yokdil_yksdil
Takipçi Sayısı	74,6 bin
Takip Edilen Sayısı	1.979
Gönderi Sayısı	4.428
İlk Gönderi/Paylaşım Tarihi	18 Temmuz 2017
Son Gönderi/Paylaşım Tarihi	16 Haziran 2019



Resim 1.8. Instagram Gönderisi Örnek Görüntüsü

Gönderi Alt Metni: yds_yokdil_yksdil: Merhaba. Bu notları mutlaka kaydedip defterinize not ediniz :) YKS sınavına girecek bütün adaylara başarılar dilerim. .

.

#yds #yokdil #yksdil #ydsvocabulary#yokdilkelimeezberi #ydskelimeezberi#yksdilkelime #yksdilsoru #yokdilsosyal #yokdilhazirlik#ydscalismagunlugum #ingilizce2018#ingilizcekitaplar

Beğenme sayısı: 1.462

Örnek yorumlar:

Resim 1.8'e yapılan yorumlar aşağıdaki gibidir:

Kullanıcı Profili 1: hocam pdfsini çıkarabilir misiniz?

Kullanıcı Profili 2: Çok teşekkür ederiz hocam ☺

Tablo 1.6. Yükseköğretim eğitim kademesi Instagram örneği

Kullanıcı Hesabı	kpsssorudiyarii
Takipçi Sayısı	222 bin
Takip Edilen Sayısı	4.790
Gönderi Sayısı	8.707
İlk Gönderi/Paylaşım Tarihi	19 Ağustos 2016
Son Gönderi/Paylaşım Tarihi	18 Haziran 2019



Resim 1.9. Instagram Gönderisi Örnek Görüntüsü

Gönderi Alt Metni: kpsssorudiyarii: Yeni bilgimiz geldi 🔊 .
Daha kaliteli bir hizmet için beğenmeden geçmeyelim 💘
.
#kpss #yks #tyt #ayt #lgs #oabt#egitim
3.147 beğenme

Örnek yorumlar:

Resim 1.9'a yapılan yorumlar aşağıdaki gibidir:

Kullanıcı Profili 1: Kaç yaşında almış unvanı?

Yanıtlar: :**Kullanıcı Profili 2:** @**Kullanıcı Profili 1:** 26

Kullanıcı Profili 3: @**Kullanıcı Profili 1:** son 300 yılda Avrupa'da en genç yaşta profesör olan isimdir Oktay Sinanoğlu.

Kullanıcı Profili 4: @**Kullanıcı Profili 2:** 28 yazıyor bazı kaynaklar bilginiz olsun da

Paylaşılan Resim 1.8 ile 1.9'da görülen gönderi alt metinlerine bakıldığında diğer kullanıcı hesaplarda olduğu gibi burada da hashtag'lerin kullanıldığı görülmektedir. Yükseköğretim kademesi çok çeşitli bir yapıya sahip olduğundan dolayı buna yönelik de sınavların çeşitliliğinin olması da kaçınılmaz bir gerçektir. Durum böyle olunca kişiler sınavlara hazırlanma süreçlerinde destek almak ihtiyacında bulunmaktadırlar. Gelişen teknolojiyle birlikte bu destek kavramı da kolaylaştığı, araçsallaştığı için buraya yönelimler olması da olağan bir durumdur. Sosyal ağlarda bu durum kendini göstermektedir. Resim 1.8'de görülen **yds_yokdil_yksdil** hesabının paylaştıkları içerikler genellikle yabancı dil yeterliliği istenen uzmanlık eğitimi, lisansüstü eğitim ve bazı öğretmenlik atamalarına yönelik dil seviyesini ölçen sınavlara aittir. Bu sınava hazırlanan kişiler bu sayfayı takip ederek sınava hazırlanma süreçlerine ek destek sağlamaktadırlar. Kişilerin sınav süreçlerinde takip ettikleri bu sayfalar aracılığıyla kendi kişisel kullanıcı hesaplarıyla eğitimcilere ulaşabilmektedirler. Bunun yanında bu sayfayı takip eden başka kişilerle de iletişim ve etkileşim kurarak istenilen bilgi üzerinde farklı fikirler edinebilmektedirler. Bu durum Kamu Personeli Seçme sınavına yönelik olan **kpsssorudiyarii** kullanıcı hesabında Resim 1.9'a yapılan "**Kullanıcı Profili 1**" adlı kullanıcı hesabının sorduğu soruya "**Kullanıcı Profili 2 ve Kullanıcı Profili 3** "kullanıcı hesaplarının cevap vermeleri ve "**Kullanıcı Profili 4**" adlı

kullanıcının "**Kullanıcı Profili 2**"kullanıcı hesabının cevabını yanlış bulup ona yönelik bir yorumda bulunması da söylenilenleri kanıtlar niteliktedir.

Sonuç

Yeni medyanın internet teknolojisindeki gelişmelerden dolayı geniş ve derinlikli bir yapıda olduğu görülmektedir. Günümüzde yeni medya denilen olgu ile birlikte yeni bir dijital çağ oluşmuştur. Bu dijital çağda kişiler tarafından oluşturulan her şey yeni medyanın sunduğu çeşitli enformasyonlar sayesinde büyük ölçekli bir şekilde hemen hemen herkes tarafından görülmekte, bilinebilmekte ve takip edilebilmektedir. İnsanlar için en önemli olgulardan birinin eğitim unsuru olduğu düşünüldüğünde dijital çağla birlikte eğitim ve öğretim kavramının da yeni bir alana dönüştüğü görülmektedir. Yeni medya içerisinde yer alan sosyal ağlarla eğitim ve öğretim sürecinde de yeni alanlar oluşmuştur. Oluşan bu yeni alanlar içerisinde en çok üzerinde durulan konulardan biri de sosyal ağların alanının gün geçtikçe daha çok genişlemesi ve çok fazla kişiye ulaşmasıdır. Toplu bir şekilde dijital platformlarda yer edinen bireyler bir konu üzerinde tartışabilmekte, fikirlerini, görüşlerini bu sosyal ağlar sayesinde birçok kişiye ulaştırma imkânı bulabilmektedirler. Bu sayede kişiler geleneksel eğitim-öğretim süreçlerinin dışında da istedikleri gibi iletişim ve etkileşim halinde bulanabilmektedirler.

Teknolojinin ilerlemesi sonucu olarak ortaya çıkan sosyal ağların eğitim sürecine entegre edilmesi ilk başlarda çok fazla kullanıcı hesabı olan Facebook sosyal ağında görülmekteydi. Sonrasında bilginin artmasıyla ve teknolojik gelişmelerle birlikte yeniliklerin ve yeni alanların oluşum süreci kaçınılmaz bir olgu olmuş ve Twitter Instagram gibi yeni sosyal ağlar ortaya çıkmıştır. Sosyal ağların yeniliklerden kendilerine pay edinmesiyle eğitim-öğretim bağlamında da olsun diğer alanlarda olsun yeni kavramların ve yeni olguların oluştuğu görülmektedir. Bu yenilik ve süreç ile birlikte ortaya çıkan ve son zamanlarda çok fazla yayılım alanı gösteren bir sosyal ağ platformu olan Instagram uygulamasında eğitim-öğretim sürecinin kendine nasıl bir alan oluşturduğunu nasıl bir yer edindiğini ve nasıl bir etki alanı oluşturduğu üzerine dönük belli araştırmalar doğrultusunda gösterilmiştir. Instagram' da eğitim-öğretim odaklı kullanıcı hesaplarının ve belli kademe kategorilerinde, sadece tek ders odaklı olarak da (tarih, coğrafya, matematik, edebiyat vb.) gibi birçok hesaplar mevcuttur ve bu sayede kişiler kendi alanlarına dönük sayfalarda toplanabilme olanağına da sahip olabilmektedirler. Çalışma bağlamında örnek olarak alınan sayfalar da belli bir kademe, genel ders ve sınav odaklı eğitim-öğretim için içerik paylaşan sayfalardan oluşmaktadır. Örnek alınan kullanıcı hesaplarının eğitim-öğretim süreci itibariyle Instagram'daki etki alanını göstermeye dönük olarak ve etkisinin, yayılımının gösterilebilmesi bağlamında kullanıcı hesaplarının 50 bin ve üzeri olarak alınması da sosyal ağ platformu olan Instagram'da eğitimin geniş bir kitle tarafından benimsendiğini göstermeye dönüktür. Instagram uygulaması, bu yenilikler ve gelişimlerle birlikte son yıllarda en çok yayılım gösteren ve benimsenen sosyal ağ platformudur. Türkiye'de ve dünyada eğitimin de önemli bir yere sahip olması nedeniyle eğitim-öğretime yönelik belli bir alanı kapsayan sosyal ağ platformu olan Instagram uygulaması örneği alınarak Türkiye'de eğitim-öğretim sürecinin bu ağ üzerinde nasıl bir yer edindiği ve nasıl bir etki alanı oluşturduğu çalışma seyrince gösterilmektedir.

Kaynakça

Abeysekera, L. & Dawson, P. (2015). "Motivation and Cognitive Load in the Flipped Classroom: Definition, Rationale and a Call for Research". Higher Education Research & Development, 34 (1), 1-14.

Arceneaux, P. C., & Dinu, L. F. (2018). The social mediated age of information: Twitter and Instagram as tools for information dissemination in higher education. New Media & Society, 20(11), 4155-4176.

Arslan, M. (2009). Eğitim Bilimine Giriş. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Dabbah, N. & Bannan-Ritland, B. (2005). Online Learning: Concepts, Strategies and Application. Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Merrill Prentice-Hall.

Davis, A. L., Unruh Snyder, L., & Olynk Widmar, N. (2014). Assessing Students' Perceptions of Internationalization of Course Content. Global Studies Journal, 6(2).

Deniz, A. Ç., & Hülür, A. B. (2016). Yeni Medya ve Toplum Disiplinlerarası Yaklaşımlar. İstanbul: Literatürk.

Eraslan, L., & Eser, D. Ç. (2015). Sosyal Medya Toplum Araştırma: Sosyal Medya Sosyolojisine Giriş. İstanbul: Beta.

Erişti, S. D. B. (2016). Yeni Medya ve Görsel İletişim Tasarımı. Ankara: Pegem Akademi.

Halls, J. (2012). Rapid Video Development for Trainers: How to Create Learning Videos Fast and Affordably. Alexandria, Virginia: ASTD Press.

Ifenthaler, D. (2010). "Learning and Instruction in the Digital Age". J. Michael Spectator, Dirk Ifenthaler, Pedro Isaias, Kinshuk, Demetrios Sampson (Eds.), Learning and Instruction in the Digital Age (ss. 3-10). New York: Springer Science+Business Media.

Jones, V. & Jo, H. J. (2004). Ubiquitous Learning Environment: An Adaptive Teaching System Using Ubiquitous Technology, Proceedings of the 21st ASCILITE Conference, Perth, Western Australia.

Öztürk, M. F., & Talas, M. (2015). Sosyal Medya ve Eğitim Etkileşimi. Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks, 7(1), 101-120.

Sağlam, A. Ç. (2013). Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi. Ankara: Maya Akademi.

Shafer, S., Johnson, M. B., Thomas, R. B., Johnson, P. T., & Fishman, E. K. (2018). Instagram as a Vehicle for Education: What Radiology Educators Need to Know. Academic radiology, 25(6), 819-822.

Sözer, E. (1996). Türk Eğitim Sisteminde Ortaöğretim Programları ve Uygulamalar. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 5(5), 116-128.

Şahin, S. (2016). Eğitimde Bilişim Teknolojileri I-II. Ankara: Pegem Akademi.

Türk, E. (2015). Türk Eğitim Sistemi ve Ortaöğretim. Ortaöğretim Genel Müdürlüğü.

Yengin, D. (2012). Yeni Medya Ve… İstanbul: Anahtar Kitaplar.

Zhang, D., Zhou, L., Briggs, R. O. & Nunamaker Jr., J. F. (2006). "Instructional Video in e-learning: Assessing the Impact of Interactive Video on Learning Effectiveness". Information & Management, 43 (1), 15-27.

İnternet Kaynakları

https://www.instagram.com/once.okul.oncesi/?hl=tr Erişim Tarihi: 14.06.2019

Resim 1.2. https://www.instagram.com/p/BpnMzHxAEE2/ Erişim Tarihi: 14.06.2019

https://www.instagram.com/ilkokuletkinlik/?hl=tr Erişim: 14.06.2019

Resim 1.3. https://www.instagram.com/p/BgjSPKnn2z7/ Erişim Tarihi: 14.06.2019

Resim 1.4. https://www.instagram.com/p/BycILL-ApE_/?hl=tr Erişim Tarihi: 14.06.2019

https://www.instagram.com/yksbengeliyorum/?hl=tr Erişim Tarihi: 14.06.2019

Resim 1.5. https://www.instagram.com/p/Byk0YAwheV9/?hl=tr Erişim Tarihi: 14.06.2019

https://www.instagram.com/mba_hanifihoca/ 14.06.2019

Resim 1.6. https://www.instagram.com/p/BcIEqSQAqSi/ Erişim Tarihi: 14.06.2019

https://www.instagram.com/mba_hanifihoca/ Erişim Tarihi: 14.06.2019

Resim 1.7. https://www.instagram.com/p/ByYdxOUH9G7/ Erişim Tarihi: 18.06.2019

https://www.instagram.com/yds_yokdil_yksdil/ Erişim Tarihi: 18.06.2019

Resim 1.8. https://www.instagram.com/p/ByrfGEiBcT8/ Erişim Tarihi: 18.06.2019

https://www.instagram.com/kpsssorudiyarii/?hl=tr Erişim Tarihi: 18.06.2019

Resim 1.9. https://www.instagram.com/p/Byfjk5DlJJB/ Erişim Tarihi: 18.06.2019

https://blog.nettekurs.com/ales-ve-yds-ne-ise-yarar-yds-nedir-ne-ise-yarar/ Erişim Tarihi: 14.06.2019

https://wearesocial.com/global-digital-report-2019 Erişim Tarihi: 10.07.2019

12 EYLÜL ASKERİ DARBESİNİN THE TIMES GAZETESİNDEKİ YANSIMALARI

Doğan Can AKTAN

Araştırma Görevlisi, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
dogancanaktan@selcuk.edu.tr

Özet

Osmanlı'dan günümüze darbeler Türkiye siyasetinde olumsuz bir rol oynamış ve Türkiye'de demokrasinin gelişimine engel olmuştur. Kuleli Olayı'ndan 15 Temmuz darbe girişimine kadar çok sayıda darbe ve darbe girişimine maruz kalınmış ve Türkiye'de bir vesayet rejiminin oluşmasına sebep olmuştur. Demokrasiye karşı gerçekleştirilen bu müdahalelerin en kötüsü ise 12 Eylül 1980'de girişilen darbedir. Bu darbe sonucunda Türkiye'de çok katı bir askeri vesayet kurulmuştur. Darbenin etkileri günümüzde de devam etmektedir.

Bu bildiride de 12 Eylül 1980 darbesinin yabancı basındaki etkileri The Times örneğinden hareketle tartışılmıştır. Bildiri için asıl kaynak olarak The Times gazetesi kullanılmış, ek olarak 12 Eylül Darbesi hakkında yayınlanmış ikincil kaynaklardan da istifade edilmiştir. Gazetenin 1 Eylül 1980 ilâ 1 Ekim 1980 tarihleri arasındaki nüshaları gazetenin internet arşivinden çeşitli anahtar kelimeler seçilerek taranmış ve 12 Eylül Darbesi hakkında hazırladığı haberler analiz edilmiştir. Bulunan haberler içerisinden konuyla ilgili görünen tüm haberler seçilmiş ve değerlendirilmiştir. The Times gazetesinin asıl kaynak olarak kullanılmasının nedeni İngiltere'deki en köklü ve en yüksek tiraja sahip gazetelerden biri olması, iki asırdan daha uzun süredir düzenli olarak yayınlanması ve kolay ulaşılabilen bir arşivi bulunmasıdır. Ayrıca mezkûr gazete çok geniş bir muhabir ağıyla çalışmakta olduğundan dünyanın herhangi bir yerinde yaşanmış olayları oldukça hızlı bir şekilde haber olarak sunabilmektedir. Daha da önemlisi, bu gazetenin siyasi haberlere ağırlık verdiği ve İngiliz devletiyle yakın ilişkiler içinde bulunduğu iddia edilmiştir. Bundan dolayı, The Times gazetesinin haberleri sunma tarzının İngiliz devletinin resmi politikasını yansıtabileceği düşünülmüştür.

Yapılan değerlendirme sonucunda gazetenin Türkiye'de yaşanan olayları günü gününe takip edebildiği, bunun sebebinin de Türkiye'den Türk muhabirler çalıştırması olduğu görülmüştür. Ayrıca darbenin yapılmasının ardından geçen yaklaşık üç haftalık sürede gazetede yaklaşık yirmi beş farklı haber çıkması da gazetenin 12 Eylül'ü ve sonrasında geçen süreci dikkatli bir şekilde takip ettiğini ve İngiliz kamuoyunu da duruma uygun bir şekilde bilgilendirdiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: The Times, Basın, Gazete, Darbe, 12 Eylül

Abstract

From the Ottoman empire to present, the military coups had played a negative role in the Turkish politics and hampered the development of democracy in Turkey. From the Kuleli Incident to the 15th of July Coup Attempt; Turkey have been exposed to numerous coups and coup attempts and these have led the formation of tutelage regime. The worst of these interventions against democracy is the coup of September 12, 1980. As a result of this coup, a very strict military supervision was created in Turkey. The impact of the coup continues today.

In this paper, the effects of the 12 September 1980 coup in the foreign press were discussed from the example of The Times newspaper. The Times newspaper were used as the main source, in addition to that, secondary sources published about the 12th September Coup were used. The copies of the newspaper between September 1, 1980 and October 1, 1980 were scanned by selecting various keywords from the internet archive of the newspaper and the news that published about the September 12 coup were analyzed. All the news appearing on the subject were selected and evaluated. The reason why The Times is used as the main source is that the aforementioned newspaper is one of the most established and highest circulation newspapers in the United Kingdom, it has been published regularly for more

than two centuries and has an easily accessible archive. In addition, the newspaper works with a wide network of correspondents and can report events that happened in any part of the world very quickly. More importantly, it was claimed that this newspaper focused on political news and had close relations with the British state. Therefore, it was thought that The Times newspaper's way of presenting the news could reflect the official policy of the British state.

As a result of the evaluation, it has been shown that the newspaper could follow the events in Turkey to the very day, the reason of that is The Times has worked with the Turkish correspondents from Turkey. In addition, approximately twenty-five different news items were published in the newspaper during the three-week period following the coup, indicating that the newspaper was carefully following the process of September 12 and thereafter and informed the British public accordingly.

Key Words: The Times, The Press, Newspapers, Coup D'État, 12th September

1. Darbeye Giden Yol

Türkiye'de 1970'li yılların ikinci yarısı köklü değişikliklere ve şiddetli siyasi gerginliklere sahne olmuştur. 12 Mart'tan birkaç yıl sonra Devrimci sosyalist hareket yoğun bir şekilde hareketlenmiş ve hızlı bir şekilde gelişme göstermeye başlamıştır (Bora, 2017, 681). 1970'li yılların sonunda, Türkiye'yi idare eden hükümetler iç güvenliği sağlayamaz bir hale gelmişlerdir. Çatışmalar Orta Anadolu bölgesinde Sünni ve Alevi bölünmesi üzerine kurulmuş ve Çorum'da, Sivas'ta ve Maraş'ta kanlı olaylar meydana gelmişti (Belge, 2014, 642). Hatta derin bölünmelerin mevcut olduğu bazı bölgelerde farklı siyasi görüşlere sahip milis grupları kurtarılmış bölgeler kurmuşlardır. 1979 yılından sonra ülkede sıkıyönetim ilan edilmiş, ancak siyasi şiddet ve silahlı çatışmaların önü alınamamıştır.

Ekonomik olarak ise 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren Türkiye'de uzun süredir geçerli ekonomik kalkınma modeli uluslararası ekonomik faktörlerin de etkisiyle krize girmiştir (Başkaya, 2018, 311-312). Türkiye'de enflasyon yüzde 90'a yükselmiş ve ülke genelinde elektrik kesintileri başlamıştır. 24 Ocak 1980 tarihinde 24 Ocak Kararları adıyla anılan bir istikrar programı ilan edilmiş, fakat bu program da ekonomik sıkıntıların önüne geçememiştir (Akşin, 2015, 285). TBMM, 6 Nisan 1980'de görev süresi dolan Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün yerine aylarca yeni bir Cumhurbaşkanı seçmeyi başaramamıştır. Yüzlerce tur süren oylamalara rağmen, büyük siyasi partilerin birbirleriyle anlaşamadıkları için Meclis tıkanmıştı. Ecevit ve Demirel, beraber çalışmayı reddediyor, bu da halkın siyaset kurumuna ve partilere duyduğu güveni azaltıyordu (Aydın ve Taşkın, 2015, s. 325). MGK ve özellikle sağ görüşten pek çok siyasetçi ise, 27 Mayıs'tan sonra halkoyuyla kabul edilen anayasanın Türkiye'yi yönetmek için yeterli bir anayasa olmadığını, anayasanın fazla hürriyetçi olduğunu iddia ediyordu (Tanör, 2014, 412). Silahlı kuvvetlerden Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin beraber çalışması yönünde uyarılar gelmiş, fakat bu uyarılar her iki partide de karşılık bulamamıştı. Ordunun sabrını taşırdığı iddia edilen olay ise Millî Selamet Partisi'nin 6 Eylül 1980'de Konya'da düzenlediği ve yaklaşık yüz bin kişinin katıldığı siyasi miting olmuştu (Karpat, 2014, 276-278).

Tüm bunların sonucunda 12 Eylül 1980'in erken saatlerinde (Erik Jan Zürcher, saati 04:30 olarak verir) Türk Silahlı Kuvvetleri, 1960 yılından bu yana başarısız darbe girişimleri hariç üçüncü kez müdahale etmiştir (Findley, 2007, 320-329). Aslında silahlı kuvvetlerin yaz aylarında müdahale etmesi beklenmekteydi. Tevfik Çavdar'a göre de darbenin tarihi birkaç kere değişmişti, bunun sebebi de ortamın darbe için tamamen olgunlaşmasını beklemek ve ABD'den gerekli icazeti almaktı (Çavdar, 2013, 263). Çok sayıda gözlemci aşırı sağ ve aşırı sol arasında bir iç savaş beklerken, ülkedeki anarşi, halkı bezdirmiş, askeri darbeleri desteklemeseler bile sükuneti ve güveni sağlayabilecek her türlü hareketi bekleyecek duruma getirmiştir. Hatta kimi yazarlara göre, halk artık askeri müdahalenin olup olmayacağını tartışmak yerine, darbenin ne zaman yapılacağını tartışmaya başlamıştır (Karpat, 2016, 210; Karpat, 2014, 279).

Darbe ilanı ile siyasi iktidar olaysız bir şekilde Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in başında bulunduğu Milli Güvenlik Konseyi'ne geçmiştir. Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, devlet başkanı

olmuştur. Milli Güvenlik Konseyi'nin diğer üyelerini dönemin diğer kuvvet komutanları olan Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Esin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer ve Jandarma Genel Komutanı Sedat Celasun ile Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri ve kimileri tarafından darbenin asıl beyni ve perde arkasındaki güç olarak tanımlanan Orgeneral Haydar Saltuk oluşturmaktaydı (Karpat, 2016, 212). Darbeden dokuz gün sonra 21 Eylül tarihinde Deniz Kuvvetleri eski komutanı Bülent Ulusu'nun başbakan olduğu bir hükümet kurulmuştur (Bozarslan, 2015, 314-315). Halkın büyük kısmı darbeyi ilk başta olumlu karşılamış, buna karşılık Türkiye Komünist Partisi'nin radyo istasyonu kitleleri askerî darbeye karşı direnişe çağırmıştı (Karpat, 2014, 281).

Askeri darbenin gerçekleştirilmesinin başlıca nedenleri arasında; devlet organlarının işlemez hale getirilmesi, devletin varlığına, bağımsızlığına ve rejime yapılan saldırılar ve sapık siyasi görüşlerin ülkeyi iç savaşın eşiğine getirmesi olduğu iddia edilmiştir. Ayrıca askeri darbenin Türk Silahlı Kuvvetleri'nin İç Hizmetler Kanunu'nun verdiği yetkiyle yapıldığı beyan edilmiştir (Karpat, 2016, 212-21). Darbenin başlıca amacı ise 12 Eylül 1980 öncesinden var olan anarşi ve kargaşalık düzeninin sona ermesidir. Darbeden sonra hükümet ve TBMM dağıtılmış, büyük siyasi partilerin liderleri gözaltına alınmıştır. (Akşin, 2015, 275-276). Ayrıca bütün belediye başkanları azledildi ve bütün belediye meclisleri dağıtıldı (Zürcher, 2015, 402).

2. 12 Eylül Darbesi ve 12 Eylül Darbesi'nin The Times Gazetesindeki Yansımaları

The Times Gazetesi'nde 12 Eylül Darbesine ilişkin ilk çıkan haber 13 Eylül tarihlidir. The Times Gazetesi, darbeye sayfalarında geniş yer ayırmıştır. En dikkat çeken husus ise Kansız Şafak Darbesinden Sonra Türkiye Sıkı Yönetime Girdi başlığıyla darbeyi manşetten duyurması olmuştur. Manşetten verilen haberin içeriğinde; Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ve Kuvvet Komutanlarının ülkede kansız bir darbeyle iktidarı ele aldıkları Başbakan Süleyman Demirel ve Ana Muhalefet Partisi Lideri Bülent Ecevit başta olmak üzere siyasetçilerin kendi güvenlikleri için gözaltına alındıkları okuyucularına sunulmuştur. Orgeneral Kenan Evren, yayınladığı resmi tebliğde Türkiye'nin NATO'ya olan sadakatinin devam edeceğini temin etmiş ve daha önce imzalanmış tüm uluslararası antlaşmalara uyulacağını belirtmiştir. Türkiye'de daha önce gerçekleştirilen darbelerde olduğu gibi, darbeyi gerçekleştiren generaller en kısa sürede sivil hükümetlerin yeniden kurulacağı sözünü vermişlerdir. Ülke genelinde sokağı çıkma yasağı ilan edilmiş, Ankara'daki önemli noktalara tanklar yerleştirilmiştir. Darbeyi gerçekleştiren heyete başkanlık yapan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in saygı duyulan bir askeri figür olması ve orduyu siyasetin dışında tutma eğilimiyle bilinmesi The Times Gazetesi muhabiri için bir tezat oluşturmuştur (The Times, 13 Eylül 1980, s.1). The Times Gazetesi'nin aynı gün diplomatik kaynaklardan aktardığı bir diğer habere göre ise; Türkiye'de gerçekleştirilen darbenin İngiliz Hükümeti tarafından beklendiğini zira ülkedeki şiddetin ve Türk Parlamentosunun tıkanmış olması bunun en açık göstergesiydi. (The Times, 13 Eylül 1980, s.5.)

The Times Gazetesi'nin 13 Eylül'de verdiği en önemli haber İngiliz gazeteci ve tarihçi Peter Hopkirk tarafından yazılan Türkiye: Gerçekleşmesi Gereken Darbe başlıklı makaledir. Bu makalede darbenin hemen sonrasında İngiliz basının nasıl bir tepki verdiğini gözlemlemek mümkündür. Yazara göre darbe öncesi Türkiye siyasi ve ekonomik bir kaos içerisindeydi. 1980 yılında öldürülen insanların sayısı son 11 yıl içinde Kuzey İrlanda'daki gerginliklerde öldürülen insan sayısından fazlaydı. Ayrıca son birkaç yıldır Türk ekonomisi ciddi sıkıntılar içerisindeydi. OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development – Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) Ülkeleri arasında en yüksek enflasyona sahip ülke Türkiye'ydi. Türklerin çoğunluğu bu gelişmelerden çok rahatsızdı ve siyasi bir kan davasının ülkeyi yavaş yavaş parçaladığını düşünüyorlardı. Bu rahatsızlığın en çok hissedildiği yer Mustafa Kemal Atatürk'ün koyduğu ilkelere sıkıca bağlı olan Türk Silahlı Kuvvetleriydi. Gelişmekte olan birçok ülkenin özellikle de Latin Amerika ülkelerinin tersine Türk Silahlı Kuvvetleri siyasi iktidara gönülsüzce ele alıyor ve en kısa sürede sivil yönetime geri dönmek için çaba sarf ediyorlardı. Tıpkı bu son darbede olduğu gibi sadece Atatürk'ün siyasi ülkülerinin tehdit altında olduğuna inandıkları zaman müdahale ediyorlardı. Tüm bu gerilimi artıran bir diğer etkende son birkaç senede ortaya çıkan İslami canlanmadır. Fakat bu canlanma birçoklarının düşündüğü gibi komşu ülke İran'daki İslami Devrimden

kaynaklanmamaktadır. Zira Türk Müslümanlarının çoğunluğu Sünni olup İran'daki Şiileri aşağı görmektedirler. Yazar makalenin son kısmında Türkiye'deki demokrasinin ayakta tutulmasının zor bir görev olduğunu gerçekleşen darbenin de bu görevin ne kadar zor olduğunu kanıtladığını söylemiştir. (The Times, 13 Eylül 1980, s. 12)

Darbeden sonraki günlerde de The Times Gazetesi, 12 Eylül Darbesinin kansız bir darbe olduğu yönündeki iddialarını sürdürmüş ve bu minvalde haberler yapmaya devam etmiştir. 15 Eylül 1980 tarihinde sunulan bir haberde 14 Eylül'de silahı çatışmada vurulan bir Yüzbaşı'nın öldüğünü ve bunun şu ana kadar kansız geçen darbedeki ilk kanlı olay olduğunu yazmıştır (The Times, 15 Eylül 1980, s.1).

Darbenin ekonomik etkileriyle ilgili haberlerde bu tarihte yapılmaya başlanmıştır. Yine 15 Eylül günü yapılan bir haberde Türkiye'yi yöneten Milli Güvenlik Konseyi'nin bütün grevleri ve lokavtları yasakladığı ve işçilere %70 oranında zam yapıldığı haberi verilmiştir. Yayınlanan resmi bir tebliğde de işçi sendikalarının kapatıldığı ve sendikaların liderleri ile yöneticilerinin 24 saat içinde askeri yetkililere teslim olmalarını aksi takdirde kaçak sayılacaklarını belirtmiştir. Buna ek olarak Milli Güvenlik Konseyi'nin Süleyman Demirel Hükümeti'nin liberal ekonomi politikalarını devam ettireceği anlaşılmıştır. (The Times, 15 Eylül 1980, s.5; Karpat, 2014, 283)

Gazetenin darbe hakkında yaptığı ilk olumsuz eleştiri de 15 Eylül tarihinde yayınlanmıştır. Gazete bu tarihe kadar darbeyle ilgili herhangi bir eleştiride bulunmamış, haberleri İngiliz kamuoyuyla olduğu gibi paylaşmayı tercih etmiştir. Bu durum da Sina Akşin'in tespitleriyle uyum içindedir. Akşin'e göre; ABD, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesinden, 1979 yılında gerçekleşen İran İslam Devrimi'nden ve Türkiye'deki aşırı sol hareketlerden ürktüğü için 12 Eylül Darbesine destek vermiştir (Akşin, 2015, 279-280). Bu eleştiride halkın çoğunluğunun, ordunun darbe yapma kararını desteklediğini ve daha önceki darbelerde olduğu gibi ordunun en kısa sürede iktidarı sivillere devredeceğini inanmış oldukları yönündedir. Generaller ise iktidarın sivillere devrinden önce siyasi terörizmin yok edilmesini veyahut olabildiğince azaltılması gerektiğini savunuyorlardı. Ancak generaller, Uluslararası Af Örgütü'nün Türkiye'deki güvenlik güçlerinin halka işkence uyguladığı yönündeki raporlarını görmezden gelmektedir. Muhabire göre siyasi terörizmi tam anlamıyla yok edebilmek için generallerin devlet gücünü kötüye kullanmayı da yok etmeleri gerekmektedir. (The Times, 15 Eylül 1980, s.13)

Darbeden birkaç gün sonra askeri cunta tarafından tutuklama dalgaları başlatılmış ve The Times Gazetesi de konuya kayıtsız kalmamıştır. 16 Eylül 1980 tarihli nüshaya göre Milli Güvenlik Konseyi tarafından ay sonuna kadar teröristlerin ve politikacıların yargılanmaya başlanacağını duyurmuştur. Ayrıca, yüzlerce teröristin ve aşırı uç politikacının gün içinde tutuklandığı ve 48 saat içinde belediye başkanlarının da tasfiyesine başlanacağı belirtilmiştir. Gazetenin bazı kaynaklardan aldığı bilgiye göre de Ortadoğu Teknik Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden sol görüşlü hocalar da gözaltına alınmaya başlamıştır. (The Times, 16 Eylül 1980, s.1)

The Times Gazetesinin darbeye gösterdiği ilgi devam etmiş ve bu da gazetenin 17 Eylül 1980 tarihli nüshasına yansımıştır. Türk Ordusu Bu Hafta Sivil Kabine Sözü Verdi başlıklı haber gazetenin birinci sayfasında yayınlanmıştır. Haberin içeriğine göre; Orgeneral Kenan Evren, anarşiye engel olabilecek anayasal bir düzen kurulduktan sonra ordunun kışlasına döneceğini ifade etmiş, ancak muhabirin kanısına göre ordunun ne zaman yönetimden çekileceğine dair kesin bir tarih vermekten kaçınmıştır. Bu konuşmasında ayrıca sivil bir kabinenin ilerleyen haftalarda kurulacağına teminat vermiştir. Kurulacak bu kabine yürütme yetkilerini Milli Güvenlik Konseyi'nden alacak ve muhabire göre apolitik teknokratlardan oluşacaktır. Orgeneral Evren, bu konuşmada anayasanın nasıl hazırlanacağına dair bilgiler de paylaşmış ve yeni anayasanın seçilmiş sivil bir Meclis tarafından onaylanacağını belirtmiştir. Son olarak da yaklaşık seksen milletvekilinin gözaltına alındığı gazetenin okuyucularını duyurulmuştur (The Times, 17 Eylül 1980, s. 1).

Aynı gün gazetenin beşinci sayfasında da darbeyle ilgili iki farklı haber yayınlanmıştır. Bu haberlerin birincisi Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) üye ülkelerinin dışişleri bakanları toplantısı hakkındadır. Bu toplantıya katılan bakanlar Türkiye'deki gelişmeleri "kaygıyla izlediklerini" belirtmişler, ancak

darbeyi doğrudan eleştirmekten kaçınmışlardır. The Times muhabirine göre toplantıda İngiltere ve Almanya askeri darbeyi en çok destekleyen ülkeler olmuşlardır. Hatta İngiliz temsilciler askeri darbenin dolaylı olarak eleştirildiği şeklinde anlaşılacağından dolayı AET toplantısının metnini değiştirmeye kalkmış, ancak başarısız olmuşlardır. Muhabire göre konuyla ilgili The Times'ın sorularını yanıtlayan Muhafazakar partili politikacı Sör Ian Gilmour verdiği demeçte "kimsenin darbelerden hoşlanmadığını, ancak günde yirmi dört kişinin siyasi cinayetlere kurban gittiği ve beş ay boyunca Cumhurbaşkanı seçilemeyen bir ülkede demokrasinin iyi çalıştığının söylenemeyeceğini" belirtmiştir (The Times, 17 Eylül 1980, s. 5).

İkinci haber ise Kıbrıs Meselesi'ne ilişkindir. Bu haberde de 12 Eylül Darbesi'nden sonra 13 aydır tıkanmış görüşmelerin yeniden başladığı fakat Kenan Evren'in Kuzey Kıbrıs'ın anavatan Türkiye'nin bir parçası olduğu ve her daim destekleneceğini beyan etmesinden ve bu beyanın Kıbrıs'taki Rum yetkilileri tedirgin etmesinden dolayı Birleşmiş Milletler yetkililerinin görüşmelerden olumlu bir sonuç çıkmasını beklemedikleri belirtilmiştir (The Times, 17 Eylül 1980, s. 5).

Her ne kadar askeri müdahale sonrası terör ve çatışma olayları azalmış olsa da tamamen durmamıştır. The Times gazetesinde bu durum rahatça görülebilmektedir. 18 Eylül 1980 tarihli bir haberde Dev-Yol (Devrimci Yol) terör örgütü üyesi teröristlerin İstanbul Sarıyer'de bir polis memuru ile ailesini vurdukları okuyucularla paylaşılmıştır. Haberin iddiasına göre, İstanbul'daki bir haber ajansına gelen isimsiz bir telefonda da Dev-Yol'un kısa bir süre sonra siyasi infazlara yeniden başlayacağını ve eylemlerini sıklaştıracaklarını belirtmiştir. Haberde ayrıca Türkiye'nin Doğu bölgelerinde de çok sayıda militanın gözaltına alındığı da ifade edilmiştir (The Times, 18 Eylül 1980, 5).

Darbeyi gerçekleştiren Millî Güvenlik Konseyi üyesi generaller 18 Eylül tarihinde TBMM binasında "sade" bir törenle yemin ederek göreve başlamışlardı. Millî Güvenlik Konseyi'nin her bir üyesi "Atatürk ve Atatürk ilkelerine, adalete, hukuka ve insan haklarına sadık kalarak Yüce Türkiye Cumhuriyeti'nin karşılaştığı bütün sorunları ödül beklemeksizin ve dış bir etkiye kapılmaksızın çözmeye" yemin etmişlerdi. Törene ayrıca yüksek rütbeli subaylar, hakimler, savcılar ve devlet memurları da katılmışlardı. Bu tören de The Times'ın gözünden kaçmamış ve 19 Eylül 1980 tarihli haberde "50 Milletvekili Gözaltındayken Türk Liderleri Yemin Etti" başlığıyla verilmişti. Haberde MGK'nin güvenlik güçleri tarafından yurt dışına çıkış yasağı konulanlar hariç tüm Türk vatandaşları için yurt dışına seyahat özgürlüğünün geri getirildiği de aktarılmıştır (The Times, 19 Eylül 1980, 6).

Haberin ikinci kısmında ise gözaltına alınan milletvekillerinden söz edilmiştir. MGK'nin yayınladığı resmi bir bildiriye göre, elli milletvekili gözaltına alınmış ve bunların bir kısmının yargılanmasına başlanmıştır. Gözaltındaki milletvekilleri arasında Cumhuriyet Senatosu üyesi senatörler de bulunmaktaydı. Elli vekilin yirmi beşi Cumhuriyet Halk Partili, on biri Milliyetçi Halk Partisi mensubu, yedisi Adalet Partisi'ne üye, beşi ise Milli Selamet Partisi üyesidir. Kalanların birisi bağımsız milletvekili, diğeri ise Cumhuriyet Senatosu'nun Tabii Senatörlerindendir. Radyodan yayınlandığı söylenen resmi bildiriye göre ise, yargılanan vekiller ve senatörlerin kamu düzeni ve devlete karşı işledikleri suçlar nedeniyle yargılandıkları, gözaltına alınanların ise "kendi güvenlikleri için" gözaltına alındıkları belirtilmiştir (The Times, 19 Eylül 1980, 6).

Zaman geçtikçe darbenin gölgesi ülkenin üzerine çökmüş ve darbe kanlı yüzünü göstermeye başlamıştı. Gözaltına alınanların ve tutuklananların sayısı giderek artmaktaydı. Bu durum da The Times gazetesine yansımakta gecikmemişti. 20 Eylül tarihinde gazetede yayınlanan bir habere göre, Adana'da bulunan Sıkıyönetim Mahkemesi'nin 14 Eylül Pazar günü öldürülen Yüzbaşı Bülent Angın'ın katil zanlısı olmakla itham edilen Seyhan Soyergin adındaki aşırı solcu bir teröristin bu suçtan beraat ettiğini yazmıştır. Ancak Seyhan Soyergin'in darbeden önce başka bir sol fraksiyona mensup bir işçiyi öldürmek ve Yüzbaşı Bülent Angın cinayetine yataklık etmek suçundan idam cezasına çarptırıldığını belirtmiştir. Habere göre, Sıkıyönetim Mahkemesi, sanığın idam cezasını Askeri Yargıtay'da temyize götürebileceğini, burada da cezanın onanması halinde dosyanın Millî Güvenlik Konseyi'ne getirileceğini, burada da onanması halinde sanığın idam edileceğini belirtmiştir. Haberde ayrıca darbeden hemen önce idam cezaları onanması için TBMM'ne getirilen ikisi sol terör örgütlerine, kalan

ikisi de sağ terör örgütlerine mensup dört sanığın durumunun belirsiz olduğunu ifade etmiştir. Son olarak haberde adı geçen kişilerin davalarının hızlı bir şekilde sonuçlandırılıp idam cezasının verilmesinin askeri yönetimin siyasi terörizmle etkili ve kesin bir şekilde mücadele etme iradesini yansıttığına vurgu yapılmıştır. Bu duruma ikinci bir örnek olarak da İzmir'de görev yapan Sıkıyönetim Mahkemesi savcısının mütalaasında üç solcu terörist hakkında idam cezası istemesini göstermiştir (The Times, 20 Eylül 1980, 6).

Darbeyi yapan generaller sivil bir hükümetin göreve getirileceği konusunda teminatlarını kısmen yerine getirmiş ve 20 Eylül 1980 tarihinde emekli Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülent Ulusu'nun başbakanlığında darbecilerin itimat ettiği kimselerden oluşan hükümet kurmuşlardı. Yeni hükümette 27 bakan mevcuttu. Bu hükümette görev alan bakanların beşi emekli asker, beşi akademisyendi; on bir üye ise daha önceki hükümetlerde de bakanlık görevlerinde bulunmuştu (Aydın ve Taşkın, 2015, 327). Yeni hükümetin kurulması The Times gazetesinin 22 Eylül 1980 tarihli sayısında "Eski Türk Deniz Kuvvetler Komutanı Sıkıyönetimin Sıkılaştığı Bir Dönemde Başbakan Oldu" başlığıyla verilmişti. Haberin başında Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in, kısa bir süre önce sivil bir hükümetin kurulacağına dair verdiği sözü tuttuğu ve emekli Oramiral Bülent Ulusu'dan yeni hükümetin kurulmasının istendiği belirtilmiştir. Haberin bu kısmında Oramiral Ulusu'nun hükümetindeki bakanları bürokratlardan, emekli subaylardan ve bağımsız Senatörlerden seçtiği okuyucularına aktarılmıştır. Bu bölümde ayrıca kimi bakanların özgeçmişleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Haberin devamında ise Sıkıyönetim Yasasının Millî Güvenlik Konseyi tarafından değiştirilerek Sıkıyönetim Komutanlarına verilen yetkilerin genişletildiği ifade edilmiştir. Gazetenin haberine göre Sıkıyönetim Komutanlarına bölgelerindeki iletişim araçlarını denetleme, işçi sendikalarını kontrol etme ve sansür yetkileri verilmiştir. Ayrıca "halk arasında telaş ve heyecan yaratacak şekilde kasten hatalı, temelsiz veya abartılı bilgiler yayan" gazetecilerin de altı aydan iki yıla kadar hapis cezasına çarptırılabileceğini açıklamıştır. Haberin sonunda ise, Bülent Ulusu hükümetinde görev alan bakanların sıralı listesi verilmiştir (The Times, 22 Eylül 1980, 5).

Gazetenin 22 Eylül 1980 tarihinde darbeye ilişkin yayınladığı ikinci haber ise The Times'ta uzun süre görev yapan duayen gazeteci Mario Modiano imzasını taşıyan "Türkiye'nin Darbesi Neden Farklı İdi?" başlıklı haberdir. Bu haberde 12 Eylül Darbesi'ne giden süreç hakkında bilgi verilmiştir ve ilginç tespitler yapılmıştır.

Haberin içeriğinde Türkiye'de darbe öncesi hüküm süren terörizmin 5700 kişinin ölümüne sebep olduğu, bunun sebebinin radikal azınlıklar olduğunun iddia edilmesi halinde her ne kadar darbeleri savunmak yanlış da olsa halkın çoğunluğunun darbeden sonra ferahladığının kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Darbeci generallerin aslında iktidarı en kısa sürede sivillere devretmek istediklerini belirten yazar, Millî Güvenlik Konseyi'ne yakın bir üst rütbeli subaydan aldığı bilgilere göre; silahlı kuvvetlerin 1960 darbesinden sonra dersler çıkardığını, siyasetçileri defalarca uyardıktan sonra son çare olarak darbeyi dikkatlice planladıklarını ve uzun süre iktidarda kalmadan kısa sürede ülkedeki bütün sorunları çözdükten sonra politikacılara düzgünce siyaset ortamı bırakacağını ileri sürmüştür. Ayrıca tuhaf bir şekilde Türkiye'de aslında sansürün bulunmadığını, demokrasinin en dogmatik savunucularının bile darbeyi açıkça eleştiremediklerini ve generallere destek verilmesi gerektiğini savunduklarını iddia edebilmiştir (The Times, 22 Eylül 1980, 14).

Bülent Ulusu'nun kurduğu hükümet ilk Bakanlar Kurulu toplantısını 22 Eylül 1980 tarihinde gerçekleştirmiş, toplantıda hükümetin bir Milli Birlik hükümeti olacağı, Kemalist ilkelere ve evrensel insan haklarına uygun bir şekilde hareket edeceğine dair teminat verilmiştir. The Times gazetesinin 23 Eylül 1980 tarihli haberine göre; Başbakan Bülent Ulusu, kurduğu hükümetin ilk hedefinin ülkedeki terör merkezlerini temizlemek olduğunu vurgulamıştır. Toplantıdan sonra hükümet üyeleri önce Anıtkabir'i ziyaret etmişler, oradan da Orgeneral Kenan Evren ve Millî Güvenlik Konseyi'nin diğer üyeleriyle görüşmüşlerdi. Haberin son kısmında ise İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher'ın darbe hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Başbakan Thatcher, Türkiye'de son dönemde son dönemde yaşanan olaylarla ilgili endişelerini dile getirmiş, ancak yeni rejime de anlayış gösterilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Resmi bir ziyaret için Atina'da bulunan Başbakan Thatcher; konuya ilişkin kendisine

sorulan soruya şu şekilde cevap vermiştir: "Son dramatik değişikliklerin düzen ve istikrarın geri kazanılmasını ve demokrasiye tam bir geri dönüş sözünün tutulmasını sağlayacağına inanıyorum" (The Times, 23 Eylül 1980, 6).

The Times gazetesinin Eylül ayındaki son haberi ise 29 Eylül 1980 tarihli bir haberdir. Bu haberde 1980 kışının Türkiye için yüksek işsizlikle birlikte ekonomik anlamda zorlu geçeceği, fakat yeni rejimin ülkedeki siyasi şiddeti kontrol altına aldığı ve ekonomik anlamda da Süleyman Demirel hükümetinin IMF ile uyumlu ekonomik programının sürdürüleceği belirtilmiştir (The Times, 29 Eylül 1980, 8).

Sonuç

Osmanlı'dan günümüze süregelen darbeler zincirinin en önemli halkalarından birisi 12 Eylül Darbesi olmuştur. Kuleli Olayı'ndan bu yana çok sayıda darbe ve darbe girişimi yaşanmış, bunların birçoğu başarılı olmuşken, bir kısmı da engellenerek başarısız olmuşlardır. 12 Eylül Darbesi ise Türkiye'nin tarihinde çok büyük bir etkiye neden olmuş ve siyasi sistemi tamamıyla değiştirmiştir. Darbenin bilançosu çok ağır olmuştur. Sıkıyönetim Mahkemelerinde yaklaşık iki yüz on bin dava açılmış, 3600 kişi hakkında idam cezası istenmiş, elli kişinin idam cezası onanmış ve infaz edilmiş, on beş bin kamu görevlisi işten atılmış, 1 milyon 683 bin kişi fişlenmiş ve 348 bin kişiye pasaport sınırlaması getirilmiştir. Haliyle darbenin yurt dışındaki yankıları da buna uygun ölçüde olmuştur.

Bu çalışmada The Times gazetesinin 1 Eylül 1980'den 30 Eylül 1980'a kadarki bütün nüshaları The Times gazetesinin internet arşivi üzerinden çeşitli anahtar kelimelerle taranmıştır. 12 Eylül 1980 darbesi ile ilgili görünen bütün haberler İngilizceden Türkçeye tercüme edilerek çalışmamıza dahil edilmiştir. Varsayımlarımıza uygun olarak 13 Eylül 1980 tarihinden itibaren The Times Gazetesinde düzenli olarak darbe ile ilgili haberler yayınlanmaya başlamıştır. 13 Eylül 1980 tarihli nüshada darbe manşetten verilmiş, arka sayfalarda da darbe ile ilgili başka haberler okuyuculara sunulmuştur. 18 Eylül tarihine kadar yayınlanmış tüm darbe haberleri manşetten veya ilk sayfalardan verilirken, 19 Eylül 1980 sonrasında darbeye ilişkin haberler arka sayfalarda verilmeye başlamıştır. Bu durum 19 Eylül 1980 ve sonrasında The Times gazetesinin ilgisinin nispeten azaldığı şeklinde yorumlanabilir. Ancak gazetedeki haberlerin azalmasına karşın, gazete darbeye ilgi göstermeyi ve okuyucularını bilgilendirmeyi sürdürmüştür.

Gazetedeki haberleri hazırlayan muhabirler de The Times'ın darbeyi dikkatle izlediğinin bir başka göstergesidir. Zira gazete ya Sinan Fişek gibi Türk muhabirlere haberleri hazırlatmış yahut Peter Hopkirk gibi tarihçilerle ve Mario Modiano gibi uzun süredir Türkiye haberlerini hazırlayan duayen gazetecilerle beraber çalışmıştır.

The Times Gazetesi'nin 12 Eylül Darbesi'ne karşı tutumu dikkat çekicidir. Darbeden sonraki ilk birkaç günde çıkarılan haberlerde darbenin özellikle kansız olduğuna vurgu yapılmıştır. 17 Eylül'den sonra yapılan haberlerde darbenin halk üzerindeki baskılarına değinilmişse de gazetenin genel tavrı değişmemiştir. Gazetede darbeye ilişkin aktarılan kimi haberlerde darbenin kaçınılmaz olduğu, Türk halkının büyük bir çoğunluğunun darbeyi olumlu karşıladığı, darbe öncesinde ülkeyi yöneten siyasetçilerin asayişi, ekonomik ve politik istikrarı sağlayamadıkları ve darbeci generallerin darbeyi gönülsüzce ve ülkeyi koruma bilinciyle gerçekleştirdikleri tekrar tekrar vurgulanmıştır.

Kaynakça

Gazeteler

The Times Gazetesi (Eylül 1980)

Telif Eserler

Akşin, Sina (2015). Kısa Türkiye Tarihi, 15. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Aydın, Suavi ve Taşkın, Yüksel (2015). 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Başkaya, Fikret (2018). Paradigmanın İflası Resmi İdeolojinin Eleştirisine Giriş, İstanbul: Yordam Yayınları.

Belge, Murat (2014). Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, Tanıl (2017). Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bozarslan, Hamit (2015). Türkiye Tarihi İmparatorluktan Günümüze, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çavdar, Tevfik (2013). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze, Ankara: İmge Yayınları.

Findley, Carter C (2011). Modern Türkiye Tarihi İslam, Milliyetçilik ve Modernlik 1789-2007, 1. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.

Karpat, Kemal (2016). Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012, İstanbul: Timaş Yayınları.

Karpat, Kemal (2014). Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi, İstanbul: Timaş Yayınları.

Tanör, Bülent (2014). Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Zürcher, Erik Jan (2015). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İstanbul: İletişim Yayınları.

BAĞIMSIZLIK DEVRİNDE AZERBAYCAN ŞİİRİNE BİR BAKIŞ

Doç.dr. Rena Ismayilova

Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi

rena111213@mail.ru

ÖZET

Çağdaş Azerbaycan edebiyatında özgürlük fikirleri söylerken, ilk hatirlanan 1960'lı yılların şiirleridir. Ama, 1960 yıllar şiirinde özgürlük, bağımsızlık arzuları çiçeklenmeye başlasa da, özgür söz demek, özgürlük arzularını dile getirmek zor olmuş, şairlerin istekleri içlerinde boğulup kalmıştır. Ya da bu fikrin ifade tanımı, diğer halkların ve diğer devletlerin özgürlüklerinin tasvirleri için ana hatt haline gelmiştir.

20 Ocak 1990'dan sonra özgürlük, edebiyatımızın ana teması oldu. Halk şairi Sabir Rustamhanlı'nın şiirinde birlik, özgürlük ve bağımsızlık çağrısında bulunma arzuları güçlü ve etkiliydi. Kanlı 20 Ocak gecesini hatırlamamız gerekirse, halk şairi Qabil'in "Mersiyye"si yada düşer. Şairin şiir kahramanı 20 Ocak gecesinde yaşadığımız, şahit olduğumuz faciayı Kerbela musibetine benzetiyor, o dehşetten qeyzlənir, isyan ediyordu. Şiirde, öfke ve öfke içinde bir şairin kalp atışı duyulur.

Halk şairi Qabil, Bahtiyar Vahabzade, Halil Rza Ulutürk, Memmed Araz, Nebi Xezri, Cabir Novruz, Sabir Rüstemhanlı, Zelimhan Yakup ve diğerleri toplumsal-siyasi olaylara kendi ilişkilerini şiirle ifade ediyorlardı. Şüphesiz, bu şiir örneklerinde amaç, fikir biriydi. Halkın zor ve ağır gününde ona dayanak olmak, masum evlatların kurşunla öldürülmesine itiraz sesini yüceltmek, halkın hakkını savunmak, savaş döneminin şiirinde haksızlığa, nankorluğa, qaniçənliyə, vahşete nefret hislerini daha da güçlendirmek olmuştur.

Bu şiir örnekleri arasında Bakhtiyar Vahabzadeh'in "Şehitler" poeması özel olarak seçilir.

Bağımsızlık devrinde Azerbaycan şiiri çok yönlüdür, kapsamlıdır. Bu devr Azerbaycan poeziyasında çok zor mövzular yazılmışdır. Sonuçta söyleye bilirizki, şairlerimiz bağımsızlık konusu ile bahem Karabağ sorununa da dikkat çekmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan edebiyatı, özgürlük, şiir kahramanı, şairi, özgürlük arzuları .

A VIEW OF AZERBAIJAN POETRY IN THE PERIOD OF INDEPENDENCE

ABSTRACT

The first remembered poems of the 1960s are the ideas of freedom in contemporary Azerbaijani literature. After January 20, 1990, freedom became the main theme of our literature. In the poem of the popular poet Sabir Rustamhanlı, his desires to call for unity, freedom and independence were strong and effective. If we need to remember the bloody night of January 20, the folk poet Qabil's "Mersiyye" or falls.

Folk poet Qabil, Bahtiyar Vahabzade, Halil Rza Ulutürk, Memmed Araz, Nebi Xezri, Jabir Novruz, Sabir Rüstemhanlı, Zelimhan Yakup and others expressed their relations to social-political events in poetry. Surely, the purpose of these poetry examples was one of ideas. To support him on the difficult and heavy day of the people, to raise the voice of objection to the killing of innocent sons, to defend the people's right, to strengthen the feelings of injustice, ingratitude, and hatred in the poetry of the war period.

In the period of independence, Azerbaijani poetry is multifaceted and comprehensive. This period was written in difficult poets in Azerbaijan poets. As a result, we can say that our poets have also pointed out the issue of independence and the Karabakh issue.

Key word: Azerbaijan literature, independent, hero of the poem, poet, desires of freedom

BAĞIMSIZLIK DEVRİNDE AZERBAYCAN ŞİİRİNE BİR BAKIŞ

Çağdaş Azerbaycan edebiyatında özgürlük fikirleri söylerken, ilk hatirlanan 1960'lı yılların şiirleridir. Ama, 1960 yıllar şiirinde özgürlük, bağımsızlık arzuları çiçeklenmeye başlasa da, özgür söz demek, özgürlük arzularını dile getirmek zor olmuş, şairlerin istekleri içlerinde boğulup kalmıştır. Ya da bu fikrin ifade tanımı, diğer halkların ve diğer devletlerin özgürlüklerinin tasvirleri için ana hatt haline gelmiştir.

20 Ocak 1990'dan sonra özgürlük, edebiyatımızın ana teması oldu. Sabir Rustamhanlı'nın şiiri birlik, özgürlük ve bağımsızlık çağrısı idi. Şair, bağımsızlığın ne kadar "tatlı bir kutsama" olduğunu vurgular ve onun en büyük zafer olduğunu düşünür:

Bağımsızlık! İlk inancım, ilk özlemim!

Bağımsızlık! Halkın bayrağı.

Bağımsızlık, yarışmalarda inanmaktır,

Kendi süt ve ekmeğinle yaşamaktır. (1, 105)

Genel olarak, 20 Ocak'ın kanlı gecesini hatırlamamız gerekirse, ulusal şair Kabil'in "Marsiye" sini hatırlarız. Şairin şiirsel kahramanı, isyan ediyor isyan eden şairin trajedisi olan 20 Ocak gecesinde tanık olduğumuz trajediyi andırıyor. Şiirde öfke ve hikaye ile yanan bir şairin kalbi vardır.

Bahtiyar Vahabzade, Halil Rza Ulutürk, Mammad Araz, Nabi Hazri, Cabir Novruz, Sabir Rustamhanlı, Zalimhan Yaqub ve diğerleri Cabil'deki sosyal ve politik olaylara karşı tutumlarını ifade ettiler. Şübhesiz, bu şiir örneklerinin amacı aynıydı. Milletin zor ve çetin günlerinde onu desteklemek, masum çocukların katledilmesine karşı protesto sesini yükseltmek, halkın haklarını savunmak, savaşın şiirindeki adaletsizlik, ihmal, kan dökülme ve vahşet duygularını güçlendirmekti.

Adam, adam, oluyor kendi yeteneği ile,

Millet, milli xeyir, şeriyle oluyor

Millet torpagın bağrına.

Özgürlük tohumlarını sepdi Şehitler (2, 315).

Tahliller gösterir ki, 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında vatanseverlik şiirimizde yeni bir yöneltilmişdir. Şimdiye kadar, Tebriz üzüntüsünü yazan, Araz'a özlem duyan şairler ve güney ve kuzey tarafından bölünmüş olan milletimizin şiirsel sözleri acının nesnesini ve yönünü değiştirmek zorundadır. Bu nedenle, "Savalan, Savalan!" diyen ulusal şair olan Sohrab Tahir Azer, "Karabağım, Karabağ!" Söyledi. Çünkü Karabağ kelimesi en geniş anlamda vatanın kutsal bir parçasıdır.

Karabağ sorunu Halil Rza Ulutürk, Memmed Araz, Nariman Hasanzade, Nabi Hazri, Fikret Koca, Famil Mehdi, Mammad Ismail, Mammad Aslan, Hüseyn Kurdoglu, Cabir Novruz, Zalimhan Yaqub, Sabir Rustamhanlı, İlyas Tapdıq ve diğer kalem sahiplerimizin yaratıcılığından kırmızı bir çizgidir. Şairlerden Nariman Hasan Zade, "Tüm milletlere" adlı şiirler kitabile uluslararası mehkemalara üz tutdu. Alamdar Guluzade, ağır kederini Hocalı'da ve Hocalı'da ölen babasını kaybettikten sonra bu ağır dertleri "Qadan Mənə, Karabağ" adlı bir kitap haline getirdi. Zalimhan Yakup "Şair harayı" kopardı ve Mehmed İsmail bütün şairlerimizi masum kan dökenlerden intikam almaya çağırdı:

…Hamıdan çıxarıb insanı hədə,

Boş qalan yurdlarda ulaşır itlər.

Şair Qarabağda, şair Göyçədə.

Canını el üçün verən şəhidlər, –

Ben şair deyiləm, kardeşim" (3, 15).

M. İsmail, Karabağ savaşının ilk günlerinden beri Karabağ savaşı tarihinde önde gelen sanatçılardan biri olmuştur. XX yüzyılın 1990'lı yıllarının gururlu, Nasimi'sini sorguladı. Karabağı, Azerbaycan'ın yaralı kalbinde siyah bir bahçe gibi görüyordu. Şiirsel ilhamın gücüyle ruhu kalbe getiren fikirler, benzerlikler ve zıtlıklar yarattı: Halkımın sinesine mermiler çarptı.

Kan akıyor şiirimin misralarından,

- kan! kan! kan! (3, 16).

Bir mermi gerçek bir şairin kalbine çarptığında, kanın şiirden akması doğaldır. Bu tür duyguları, acıları, şiirsel bir şekilde ifade etmek, şairden büyük bir yetenek gerektirmektedir.

1990 yılında Bahtiyar Vahabzade, "... ölü bedenleriyle özgürlük tohumlarını eken şehitler" dedi. Aynı yılda Memmed İsmail, milleti sarsılmamaya çağırdı:

Tohum gibi bitecektir,

- Bu kan yerde kalan deyil (3, 17).

Felsefi olarak bu trajedilere ve dehşetlere yaklaşan şair umutsuzluğa, yıkılmaya ya da kırılmaya düşmedi. Dünyadaki yaşam tarzı ve olaylara bir göz attığında okuyucularını iyimser olmaya çağırdı:

İyinin ve kötünün tahmini.

Bazen yanıyor, bazen keçiyor.

Her bir yerin öz sırası

Her halk bu acıdan geçer (3, 18)

Karabağ konusu, Zalimhan Yakup'un şiirinin ana hedeflerinden biridir. Bağımsızlığının ilk yıllarında, ulusal şairin yaratıcılığını tahlil eden akademisyen Isa Habibbeyli onun şahsiyyetini ve şiirlerini çok takdir etti: Zalimhan Yakup, yalnızca bağımsızlık mücadelesinin sıkıntılı olaylarını gözlemlemekle kalmaz, sürekli ileriye bakar, ışığın içinde yürürken, okurlarına şimdiki ve gelecekte güvenle aşılamaya çalışır. "Kalk ayağa, memleketim "," Zafer "," Kelbecerden gelen karı "," Asker kardeşime mektup "- şirlerinde şair zafere büyük güven duyuyor: "Şehit kanı ", " Layla Xocalım layla" kimi zor ve şerefli bağımsızlık yollarını şiirlerine yansıtmıştır "(4,394).

İ. Habibbeyli'nin işaret ettiği gibi, Z. Jakub şiirlerinde "zor ve şerefli bağımsızlık yolları" nın şiirsel tarihini ve edebi tarihçelerini yarattı. Karabağ savaşı meselesini, konuyu daha küreselleşmiş bir biçimde ele alan ve tüm dünyadan ne kadar toprak, vatan ve insanın kaybettiği meselesine değinen "Toprak Ateşi" şiirinde ele alıyor, bir çıkış yolu bulmak istiyor. Tüm ulusları vatanlarına gitmeye ve toprakları için savaşmaya çağırıyor. Şiirsel ruhunun yardımıyla, okuyucuya bir vatan veya vatan olmadan yaşamanın anlamını açıklamaya çalışır:

Toprak yoksa, hayattan elini çek,

Doğulma, Büyüme, Yaşama, Ölme!

Gidecek yerin yoktursa,

Baş ağrısı ile dünyaya gelme! (4, 259)

Bu şiirlerde şairin öfkesinin yenilgiyle uzlaşmaya karşı en güçlü şiirsel isyanı bulunur.

Zalimhan Yakub, Kalmaz şiirindeki Azerbaycan halkına karşı tatsız suçlar, adaletsizlik, sıkıntı ve talihsizliğe olan inancını, "kanın kanda kalmayacağı" fikrini ifade ediyor.

Sınır dağların beli, bu kadar ah götürmez

Adi insan olan bir kes böyük günah götürmez,

Yeryüzünde bende götürse bele, Tanrı onu götürmez;

Qem yeme deli gönlüm kan yerde kalmaz (5, 143).

Dönemin manzarası Famil Mehdi'nin eserlerinde yansır. Örneğin, 1990'lı yıllarda şair, bu anlamsız çatışmalardan uzak durur, birleşik bir muhalefet talep etti ve bütün ön kuvvetleri cepheye seferber etmeye çağırdı. Şairlere göre, anavatanın dar gününde, sadece yurtseverlik duygusunu güçlendirmek için gereklidir. "İleri, İleri, Sadece İleri" şiiri gerçeği doğrular: - Düşman ne kadar acımasız ve zalim olursa olsun, topraklarını koruyan halkın ahlaki ve fiziksel gücü, dayanıklılığı ve iradesi çok büyüktür kırılmazdır. Şiir ayrıca "Silahlan, Silahlan, Silahlan, Asker!" Şiirinde şiirsel zihni de geliştirir. Yurtseverlik misyonunu yeterince yansıtan bu şiir, Karabağ'taki tüm çalışmaları için şiirsel bir program olarak kabul edilebilir:

Silahlan, silahlan, silahlan, əsgər,

Möhkəm tut, bərk yapış silahdan əsgər,

Bu, hökmü-zamandır, hökmü yamandır,

Yamandır, zamanın hökmü yamandır,

Zaman qandırandır, zaman qanandır,

Zaman yandırandır, zaman yanandır. (6, 397)

Bundan sonraki olaylar, o zamanlar orduya ve halka şiirsel bir çekiciliği olan şair Famil Mehdi'yi çağırmanın en iyi karar olduğunu onayladı. Şiirdeki şiir açısından bakıldığında, Memmed Aslan'ın şiirleri, Karabağ savaşının şiirindeki şiir açısından da literatürümüzde değerli bir yer tutar. Şairin savaş sırasında yazdığı şiir, "Hardasan yurd sahibi", "Ahrimeni", "Kayıp cennet", "Neredesiniz", "Haydy, Koç Koroğlu", "Vatan ve Biz" şiirlerinde yurtseverliğin teması ana kalite göstergesidir. Karabağ topraklarının savunmasında kutsal vatandaşlık borcu olan Karabağ'ın kaderi, şairin bu konudaki şiirlerinin ana şiir çizgisidir. Bu şiirde, Anavatan'ın savunulması için güçlü bir motivasyon vardır:

Haydı ha! Yılana, əqrəbə hücum!

Xıncılsın zərbindən şər xıncım-xıncım!

Dağ vulkan püskürsün, qaya qığılcım!

Yağı, toyuq kimi çöksün qarşına!

Qopart qiyaməti düşmən başına!(7, 111).

Mammad Aslan'ın çalışmasının başarılı yönlerinden biri, şairin şiirinden önce koyduğu görevlerin iyi farkında olmasıdır. Bu açıdan sözleri, saygıdeğer şiirler bakımından zengindir. Bu metinlerde, yazar gerçek sosyo-politik olayları ve yankılarını derinlemesine anlar ve okuyucuya akıllı ve bilge düşüncelerini sunar. Şair, vatan çocuklarına kavga etmemelerini ve millete sadık olmalarını önerir.

Yetər bu inilti, yetər bu fəryad!

Ağrını, acını bir tərəfə at!

İçində uyuyan qeyrəti oyat!

İlan soydan bəlli, igid zatından;

Sıyır qeyrətini qılınctək qından! (7, 112)

Yazar, inilti ve çığlık atmanın başarısız olduğu zamanlarda kılıçtan önce kayretin çıkarmanın gerekli olduğunu vurğulamaktadır.

Karabağ sorununa duyarlılıkları için seçilen yetenekli şairlerden biri Vagif Aslanın Göğsü köpürüyor, kalbe dokunuyor, hafızası Karabağ'ın yurtsever ruhu içinde kök salıyor. şiirlerini hatırlamamak imkansızdır.

Şair, eski ulusal gelenekleri ve eserlerindeki ahlaki ve ahlaki değerleri tercih eder.

Vagif Aslan, halkın sözleriyle, Babaların sözleriyle, ihmal anlamındaki "Araz arasında, Kur torpağından" kelimesine ragmen, büyük ebeveynlerimizin uzun, cesur, ihtişamı üzerinde büyük bir izlenim bırakıyor: ! Boynunuz ne kadar büyükmüş sizin , Kökeniniz, kökünüz, soyunuz sizin Kanımıza dalan erkekler! (8, 3-4).

Azerbaycan'ın şiiri bağımsızlık yıllarında çok çeşitliydi. Konu bakımından geniştir. Bu dönemde şiirlerimizin önünde zor konular ortaya çıktı ve sonuç olarak şairlerimizin neredeyse tamamı bağımsızlık meselesini Karabağ ile paylaştı.

Edebiyat.

1. Rustamhanlı Sabir "Seçilmiş Eserler", Bakü: Doğu-Batı2004

2. Vahabzade Bakhtiyar “Seçilmiş Eserler”, Bakü Lideri, 2004

3. İsmail Mammad "Seçilmiş Eserler", Bakü, Azernashir, 1992

4. Yakup Zalimhan, "Bir yandan, bir yandan yaklaşık", Bakü, 1999.

5. Yakup Zalimhan "Şair Tapınağı" Bakü-Gençlik, 1995

6. Mehdi Famil “Utanç, Profesör, Utanç, Dilek”, Bakü, 2000

7. Aslan Mammad "Seçilmiş Eserler", Bakü-Avrasya Pres., 2006

8. Aslan Vaqif "Ruhlarla Sohbet", Bakü-Ozan, 1997

İLKOKUL 4. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN OYUN TERCİHLERİNİN BELİRLENMESİ

Zehra KAPLAN

sarica.zehra@gmail.com

Doç. Dr. Mustafa YEŞİLYURT

myesilyurt@yildiz.edu.tr

ÖZET

Oyun, dünyaya geldiğimiz andan itibaren, yaşamın her döneminde amacı ve kazanımları farklılık gösteren, bireyin kendini tanımasını sağlayan, duygu, düşünce ve hareketlerin sonucu ortaya çıkan bir üründür. Çocuklar oyun yolu ile dünyayı keşfeder, yeni kavramlar öğrenir ve yaşama adapte olurlar. Çocuklar, oyun aracılığı ile sosyalleşir ve bulunduğu topluma uyum sağlarlar. Oyun, çocuk için ciddi bir iştir. Vygotsky'e göre oyun, kültürün bir parçasıdır. Toplumların sanayileşmesi, kültür üzerinde annelerin iş hayatına katılması ve ebeveynlerin iş saatlerinin arttırılması gibi birtakım etkiler oluşturmuştur. Bunun sonucunda, çocukların zamanları kurumsallaşmıştır. Çocukların okulda, okul dışı etkinliklerde geçirdikleri zaman artmıştır. Ayrıca, binalaşma nedeni ile dış mekanlarda oyun alanlarının yetersizliği, trafik vb. sebeplerden kaynaklanan güvenlik problemleri nedeni ile çocukların açık havada oynama olanakları azalmıştır. Bu etkenler ve gelişen teknoloji ile başka oyun alternatiflerin ortaya çıkması, çocukların oyuna bakış açılarını, oyun ve oyuncak tercihlerini etkilemiştir. Eskiden zamanının çoğunu sokakta oyun oynayarak geçiren çocuklar yerini küçük yaşlardan itibaren tablet ve bilgisayar gibi teknolojik araçlar ile zaman harcayan çocuklara dönüşmüştür. Yurt dışında yapılan bir çalışmada, çocukların haftada 40 saat televizyon, internet ve video oyunları gibi medya araçlarıyla meşgul olduklarını göstermektedir ve bu süre, bir yetişkinin haftalık işte geçirdiği süre kadardır. Oyunların yerini dijital oyunlara bırakması birtakım kaygılar ortaya çıkarmıştır. Eğitimciler, çocukların dijital oyunlar ile kazandıkları ve kaybettiklerinin gelişimsel açıdan incelenmesi gerektiğini düşünmektedir. Oyunun giderek şekil değiştirmesi ve gelişimsel açıdan incelenmesi ihtiyacı araştırmanın konusunu oluşturmuştur. Bu araştırmanın amacı, günümüz çocuklarının oyun tercihlerini belirlemektir. Araştırmanın örneklemini, ilkokul 4. sınıfa giden 98 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada temel veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Veriler SPSS programına işlenerek betimsel istatistik teknikleri uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda, ilkokul çocukların çoğunluğunun dijital oyunlar ile oynamayı tercih ettikleri, günlük ortalama oyun için 1.5 saat ayırabildikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İlkokul, oyun tercihi, dijital oyunlar, sokak oyunları

ABSTRACT

The game is a product of emotions, thoughts and actions that make the individual recognize himself, whose purpose and achievements differ in every period of life from the moment we come into the world. Children explore the world through play, learn new concepts and adapt to life. Children socialize through play and adapt to the society they are in. Play is serious business for a child. According to Vygotsky, the game is part of the culture. The industrialization of societies has had some impacts on culture, such as the participation of mothers in business life and the increase in working hours for parents. As a result, children's times have been institutionalized. The time children spend in school and out-of-school activities has increased. In addition, due to the lack of outdoor playgrounds resulting from building, traffic and safety problems, children have less chance to play outdoors. These factors, developing technology and the emergence of other game alternatives have affected children's

perspectives towards game and toy preferences. Children who used to spend most of their time playing games on the street were replaced by children who spent time with technological tools such as tablets and computers from an early age. In a study, it was found that children are engaged in media such as television, internet and video games for 40 hours a week, which is the same as an adult's weekly work. The fact that games are being replaced by Digital Games has raised a number of concerns. Educators think children's gains and losses with digital games need to be studied from a developmental perspective. The increasingly shapeshifting of the game and the need to examine it from a developmental point of view has been the subject of the research. The purpose of this research is to determine the game preferences of today's children. A sample of the study consists of 98 students going to fourth grade elementary school. Survey technique was used as the main data collection tool in the research. The data were processed into the SPSS program and descriptive statistics techniques were applied. The study found that a majority of primary school children prefer to play with digital games, with 1.5 hours available for the average daily game.

Keywords: Elementary School, game preference, digital games, outdoor games.

GİRİŞ

Tarih boyunca oyun yanlış anlaşılmış, çocuğun oyalanması, amaçsız uğraşlar bütünü olarak değerlendirilmiştir (Sarı, 2011). Oyun, çocukların fiziksel, zihinsel ve yaratıcılık yönünden yeterliliklerini geliştiren bir araçtır (Valentine ve Mckendrick, 1997). Oyun, yaşamın başladığı andan itibaren var olan, birbirinden farklı zaman ve koşullarda amacı ve kazandırdıkları farklı olan; insanın kendini bulmasını, tanımasını sağlayan hareket, düşünce ve duygulardan oluşan bir üründür (Tuğrul ve Metin, 2006). Oyun, çocuk için hayati bir ihtiyaçtır ve aynı zamanda, çocuğun enerjisini kullanması için bir araçtır (Sarı, 2011).

Teknolojinin gelişmesi ile çocukların hayatına giren elektronik oyuncaklar dikkat, algı, el-göz koordinasyonu, düşünme becerileri gibi bilişsel becerilerine katkı sağlarken, çocukların gerçek oyun deneyiminden ve sosyal gelişimden olumsuz bir şekilde etkilenmektedir (Yavuzer, 1992, s. 199). Dijital oyunların hem avantajları hem de dezavantajları bulunmaktadır. Kaufman (2013)'e göre, ekran başında çocuklar yazı okuyabilir, eğitsel videolar izleyebilir, sanat çalışmaları yapabilir, fen ve matematik öğrenebilir, aile bireyleri ile görüntülü görüşme yapabilir fakat bunun yanında madalyonun diğer tarafında, yaşına uygun olmayan oyunlar oynayabilir ve pasif bir şekilde eğitsel olmayan videolar izleyerek saatler geçirebilir. Televizyonda saldırganlık içeren görüntülere maruz kalan çocuklar sosyal ilişkilerde de saldırganca tavırlar sergiledikleri görülmüştür (Aydın, 2005, 146). Video oyunları, agresif duygu ve düşünceleri, kalp atış ve kan basıncını ve birine zarar verme gibi genel agresif davranışları arttırmaktadır (Anderson ve Bushman, 2001).

Binbaşıoğlu (1997, s. 21), yaptığı çalışmada Türkiye'de çocuklar tarafından tercih edilen oyunları belirlemiştir. Oynanma sıklığına göre; evcilik oyunları, koşma oyunları, saklambaç, çelik-çomak, top, araba oyunları, taklit oyunları, çizgi oyunları, misket oyunları, belirli oyuncaklar ile oynanan oyunlar, çamurla oynanan oyunlar, körebe, ip atlama, esir almaca ve uçurtmadır. Yavuzer (1992)'in İstanbul çocukları için yaptığı araştırmada, kızların ip atlama, koşmaca, yakar top, saklambaç, seksek, ebecilik oyunlarını tercih ederken, erkeklerin futbol, koşmaca, saklambaç ve misket oyunlarını tercih ettikleri sonucu bulunmuştur (s. 193).

Pehlivan (2005), çocukların oynadıkları oyun alanlarını kapalı oyun alanları ve açık oyun alanları olmak üzere ikiye ayırmıştır. Çocuk gelişimi uzmanlarına göre, açık hava alanlarından mahrum kalan, kapalı alanlarda oyun oynayan çocukların zihinsel, fiziksel ve sosyal gelişimleri olumsuz bir şekilde etkilenmektedir (Yılmaz ve Bulut, 2002). Dış mekanlara ulaşımın güç olması ve güvenlik sebeplerinden ötürü çağımızda oyun alanları kapalı alanlara kaymıştır (Ünsal, 2017, s. 88). Oyunun dış alandan iç alanlara kaymasının bir sonucu olarak hareketsiz yaşam stili, toplumdan izolasyon, hız ve şiddettin içselleştirilmesine neden olmuştur. Bu durum, çocuklar üzerinde hırçınlık, dikkat eksikliği,

obezite, duygusal tatminsizlik vb gibi olumsuz sonuçlara davetiye çıkarmıştır (Çukur, 2010). Fakat tabiiki kapalı oyun alanlarının da sunduğu avantajlar mevcuttur. Kapalı oyun alanlarında oynayan çocuklar, kurallar dairesinde oyun oynamayı, kapalı mekanda nasıl hareket edeceğini öğrenmektedir (

, 2017, s. 87). Açık hava oyun alanları ise, 1-14 yaş arası çocukların fiziksel gelişim gereksinimlerini karşılayan yerlerdir (Pehlivan, 2005). Açık hava oyun alanlarına park gibi tasarlanmış ortamlar ve mahalle gibi tasarlanmamış ortamlar örnek olarak verilebilir (Ünsal, 2017, s. 88). Macera ve yaratıcılığı destekleyen oyunlar daha çok açık hava oyun alanlarında ortaya çıkmaktadır (Pehlivan, 2005). İyi organize edilmiş bir açık hava oyun alanı, çocuğa paylaşma, sıra bekleme, iletişim becerileri, duygusal ihtiyaçların giderilmesi, planlama, sosyalleşme gibi birçok kazanım sağlar (Ünal, 2009). Ayrıca, açık hava oyun alanları, çocuğun toplumunu keşfetmesini, toprak, su, kum ile duyusal oyunlar oynamasını, oyun alanlarını kendilerinin oluşturmasını, nesneler toplamasına, hobi geliştirmesine, fiziksel etkinlikleri sevmesi gibi birçok olanak sunmaktadır (Clements, 2004).

Artan nüfus ihtiyacını karşılamak için açık alanlar binalaşmaya ve diğer yapılara dönüşmüştür (Rivkin, 2012, s. 325). Evlerinin çevrelerinde açık hava oyun alanları bulunan çocukların da bu alanları kullanmaları azalmıştır. Bunların sebepleri; çocukların kurumsallaşması, evlerde yetişkinin olmaması, olumsuz sosyal durumlar, iletişim teknolojileri ve yasal düzenlemelerdir (Rivkin, 2012, s. 326). Çocukların kreşlere, okullara ve çeşitli etkinliklere katılmaları onları kurumsallaştırmış ve açık hava için zamanlarının kalmamasına neden olmuştur. Aile bireylerinin iş yaşamında olması ve endüstrileşen toplumla birlikte iş saatlerinin genişlemesi evde herhangi bir yetişkinin olmamasına neden olmuştur. Bu durumda aileler kendilerinin rehberliği olmadan çocuklarının açık havada zaman geçirmelerini güvenlik sebepleri nedeni ile uygun bulmamaktadır. Parklarda yaşanabilecek olumsuzluklardan, güvensizlik, yabancı tehlikesi vb. olumsuz sosyal durumlardan kaçınan ebeveynler açık hava yerine iç mekânda oyunu tercih etmektedir. İletişim araçlarının gelişmesi ile çocuğun ekran başında geçirdiği süre artmıştır ve açık havada geçirdiği süre azalmıştır. Açık hava oyun alanlarında meydana gelebilecek kazalar sonucu oluşabilecek yaptırımlardan korkulduğu için ortamın sadeleştirilmesi örneğin ağacın tehlike olarak görülüp ortamdan alınması gibi açık hava oyun ortamlarını etkileyen faktörler arasındadır. Okul bünyesinde bulunan bahçelerin ise asfalt ile kaplı olması, gerçek çimenden ve ağaç gibi doğal malzemelerden yoksun olması birçok iyi oyun olanağını ortadan kaldırmaktadır (Rivkin, 2012, s. 327).

Yöntem

Bu araştırmada, genel tarama modellerinde biri olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini İstanbul Bağcılar semtindeki bir devlet okulunda 2019- 2020 eğitim öğretim yılında 4. sınıfta eğitim gören 98 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın katılımcıları, seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Veriler araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formundan elde edilmiştir. Formda öğrencinin her gün oyun oynama durumu, her gün kaç saat oyun oynadığı, en çok ne tür oyunlar tercih ettiği, en sevdiği oyunu ve oyun mekânı ile ilgili sorular yer

Bulgular

Tablo 1: Öğrencilerin Günlük Oyun Oynama Durumuna Ait Frekans ve Yüzdelik Dağılımı

	f	%	Yığmalı %
Hayır	38	38,8	38,8
Evet	60	61,2	100,0
Toplam	98	100,0	

Tablo 1'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerden %38.8'i 'Her gün oyun oynar mısın?' sorusuna hayır cevabını verirken, %61.2'si evet cevabını vermiştir. Bu durumda, araştırmada yer alan öğrencilerin çoğunluğu her gün oyun oynadığını belirtmiştir.

Tablo 2: Öğrencilerin Günlük Oyun Oynama Saatleri Durumuna Ait Frekans ve Yüzdelik Dağılımı

	f	%	Yığmalı %
Oyun oynamam	3	3,1	3,1
1 saatten az	44	44,9	48,0
1-2 saat	33	33,7	81,6
2 saatten fazla	18	18,4	100,0
Toplam	98	100,0	

Tablo 2'de görüldüğü gibi araştırmada yer alan öğrencilerin %3,1'i her gün oyun oynamam, %44,9'u her gün 1 saatten az, %33,7'si her gün 1-2 saat ve %18,4'ü her gün 2 saatten fazla oyun oynadığını belirtmiştir. Yığmalı yüzdelik incelendiğinde öğrencilerden %44,9'u 1 saatten az oynarken, %52,1'inin günlük 1 saatten fazla oyun oynadığı bulunmuştur.

Tablo 3: Öğrencilerin En Çok Ne Tür Oyunlar Oynadıklarına Ait Frekans ve Yüzdelik Dağılımı

	f	%	Yığmalı %
Dijital oyunlar	52	53,1	53,1
Sokak oyunları	46	46,9	100,0
Toplam	98	100,0	

Öğrencilere en çok ne tür oyunlar tercih ettikleri sorulmuştur. Tablo 3 incelendiğinde, öğrencilerin %53,1'i tablet, bilgisayar oyunları gibi dijital oyunlar oynadıklarını söylerken, %46,9'u ebelemeç, saklambaç gibi sokak oyunlarını tercih ettiklerini belirtmiştir.

Tablo 4: Öğrencilerin En Çok Ne ile Oynamayı Sevdikleri Sorusuna Verdikleri Cevaplara Ait Frekans ve Yüzdelik Dağılımı

	f	%	Yığmalı %
Tablet/TV/Bilgisayar	6	6,1	6,1
Tablet/Bilgisayar	2	2,0	8,2
Telefon	6	6,1	14,3
Tablet	11	11,2	25,5
Bilgisayar	10	10,2	35,7
Kardeş/Arkadaşlarımla	14	14,3	50,0
Oyuncaklarla	24	24,5	74,5
Futbol/Saklambaç/Körebe/İp atlama/Seksek vb.	24	24,5	99,0
Her oyunu severim			
Toplam	1	1,0	100,0
	98	100,0	

Araştırmada öğrencilerin açık uçlu soruya verdiği cevaplar Tablo 4'te görüldüğü gibi listelenmiştir. Öğrencilerden %1'i belirli bir oyun nesnesi belirtmeyerek her oyunu severim ifadesini kullanmıştır. Öğrencilerden bazıları bu soruya tek bir yanıt vermeyerek birkaç oyun veya oyun nesnesi belirtmişlerdir. Öğrencilerden %6,1'i Tablet/TV/Bilgisayar, %2'si Tablet/Bilgisayar, %6,1'i sadece telefon, %11,2'si sadece tablet, %10,2'si sadece bilgisayarı en çok oynamayı sevdikleri şeyler olarak belirtmiştir. Öğrencilerden %14,3'ü kardeş/arkadaşlarıyla, %24,5'i genel bir ifade kullanarak oyuncaklarla, %24,5'i futbol/saklambaç/körebe vb. açık havada oynanan oyunlarla en çok oynamayı sevdiklerini ifade etmiştir.

Tablo 5: Öğrencilerin En Çok Nerede Oyun Oynadıklarına Ait Frekans ve Yüzdelik Dağılımı

	f	%	Yığmalı %
Evde	42	42,9	42,9
Okulda	15	15,3	58,2
Sokakta/Parkta	41	41,8	100,0
Toplam	98	100,0	

Öğrencilere 'Nerede daha fazla oyun oynadıkları' sorulmuştur. Araştırmada yer alan öğrencilerin Tablo 5'te görüldüğü gibi %42,9'u oyun mekânı olarak ev, %15,3'ü okulda ve %41,8'i sokak ya da park gibi açık alanlarda daha fazla oyun oynadıklarını belirtmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmaya 2019-2020 eğitim- öğretim yılında 4. sınıfa devam eden 98 öğrenci katılmıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu ve standartlaştırılmış 4. sınıf seviyesinde Kişisel Bilgi Formunda öğrencinin cinsiyeti, her gün oyun oynama durumu, her gün kaç saat oyun oynadığı, en çok ne tür oyunlar tercih ettiği, en sevdiği oyunu, oyun mekânı,

Araştırmada yer öğrencilerden %38,8'i 'Her gün oyun oynar mısın?' sorusuna hayır cevabını verirken, %61,2'si evet cevabını vermiştir. Bu durumda, araştırmada yer alan öğrencilerin çoğunluğu her gün

oyun oynadığını belirtmiştir. Oyunun önemi, gelişim üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, her gün oyun için süre ayrılmasının çocukları tüm gelişim alanlarında olumlu bir şekilde destekleyecektir. Çocuklar oyun oynayarak yetişirse, gelişimi bir bütün olarak desteklenir (IPA, 2014), yaratıcılık yönünden güçlü, kelime dağarcıkları ve konuşmaları daha zengin (Weisberg, Zosh, Hirsh-Pasek ve Golinkoff, 2013) olacağı literatürdeki çalışmalar ile desteklenmiştir. Ayrıca, oyun, çocuklarda yaratıcı problem çözme becerilerinin gelişimine katkı sağlamaktadır (Russ, 1998). Okul sonrası, çocukların özgürce seçtikleri serbest oyun, okul çağı çocuklarının gelişiminde etkisi büyüktür (Brockman, Jago ve Fox, 2010). Öğrencilerin %38, 8'i her gün oyun için süre ayıramadığını belirtmiştir. Bunun nedeni olarak, yapılan görüşmelerde okul sonrası verilen ödevler olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmada yer alan bir öğrenci 'Ödev olduğu günler, asla oyuna zaman kalmıyor' şeklinde okul sonrası sorumlulukları nedeni ile oyuna her gün vakit ayıramadığını ifade etmiştir. LEGO (2018)'e göre her 5 çocuktan 1'i oyun oynamak için oldukça meşgul olduklarını belirtmiştir. Gray (2011), okul saatlerinin uzaması ve okulda akademik becerilere daha çok ağırlık verilmesi oyunu olumsuz olarak etkilemiştir. Dorinsight (2019)'ın araştırmasına göre, çocukların %33'ü 1 saat ve %60'ı ise 2 saat ve 2 saatten fazla ders için günlük zaman ayırmaktadır. Okul yaşamı, teneffüslerin yetersizliği, ödevlerin çokluğu ve not kaygısı, ailelerin okul sonrası yönlendirdiği etkinlikler nedeni ile çocuklar kendi ilgilerine yönelememekte ve doğal oyun yerine ebeveynlerin yönlendirdiği bir yaşam tarzına bürünmüştür (Gray, 2014).

Araştırmada yarıdan fazla öğrencinin günlük 1 saatten fazla oyun oynadığı bulunmuştur. LEGO (2018)'nun raporuna göre, çocukların %10'u haftada 2 saatten daha az oyun zamanları olduğunu, %8'inin ise yaşamlarında oyun için zaman olmadığını ifade ettikleri belirtilmiştir. İlkokul 4. sınıf müfredatına bakıldığında, haftalık 30 saat ders gören çocukların okul stresinden uzaklaşmaya ve rahatlamaya ihtiyaç duymaktadır. Çocukların okul sonrası etkinlikleri, çocukların oyuna ayırdıkları süreyi etkilemektedir. Gelişimsel olarak, oyun çocuk için bir ihtiyaçtır (Sarı, 2011). Çocuklar oyun yolu ile enerjileri harcamaktadır. Bu nedenle, çocukların günlük stresten kurtulma ve rahatlaması için oyun oynamaya ihtiyacı vardır. Araştırma bulgularına göre, çoğunluk olarak çocukların her gün oyuna süre ayırabildikleri sonucuna varılmıştır. Fakat oyuna ayrılan sürenin niteliği ve yeterliliği sorgulanması gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmada, öğrencilerin yarısından fazlası tablet, bilgisayar oyunları gibi dijital oyunlar oynadıklarını söylerken, yarıya yakını ebelemeç, saklambaç gibi sokak oyunlarını tercih ettiklerini belirtmiştir. Uğur (2018), yaptığı araştırmada büyükanneler, torunlarının çok fazla tablet, televizyon ve bilgisayar gibi teknolojik araçları kullandıklarını belirtmiştir. Orhan (2018), çocukların fiziksel etkinlikleri arttıkça dijital oyun türüne yönelim azaldığını öne sürmüştür. Bu çalışmadaki verilere göre, dijital veya sokak oyunlarını tercih eden çocukların yüzdelikleri birbirine yakındır. Çocukların çevre şartları, zaman kısıtlılığı ve güvenlik gibi sebeplerden ötürü alternatif oyunlara yöneldikleri düşünülmektedir.

Araştırmada öğrencilere en çok ne ile oynamayı sevdikleri sorulmuştur. Öğrencilerden %14,3'ü kardeş/arkadaşlarıyla, % 24,5'i genel bir ifade kullanarak oyuncaklarla, %24,5'i futbol/saklambaç/körebe vb. açık havada oynanan oyunlarla en çok oynamayı sevdiklerini ifade etmiştir. Açık havada en çok oynanan oyunlar Yavuzer (1992) ve Binbaşıoğlu (1997)'nın araştırması ile benzerlik göstermektedir. Yavuzer (1992)'in İstanbul'da yaşayan çocuklar üzerinde yaptığı araştırmada çocukların ip atlama, koşmaca, yakar top, saklambaç, seksek, ebecilik, futbol, koşmaca, saklambaç ve misket oyunlarını tercih ettikleri bulunmuştur (s. 193).

Öğrencilere 'Nerede daha fazla oyun oynadıkları' sorulmuştur. Araştırmada yer alan öğrencilerin %42,9'u oyun mekânı olarak ev, %15,3'ü okulda ve %41,8'i sokak ya da park gibi açık alanlarda daha fazla oyun oynadıklarını belirtmiştir. Açık hava ile evde oyun oynama yüzdelikleri birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Dış mekanlar yapısı itibari ile birçok oyun çeşidine olanak tanıdığı için en elzem mekanlardır (Castonguay ve Jutras, 2009). Çakırer (2015), mekanların duygularımız üzerinde etkisinden bahsetmiştir. Bir mekânın hatırlanmasında mutluluk duygusunun payının büyük olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, çevresel düzenlemelerdeki bozulmalar, açık hava mekanlarının sınırlı kalması çocukların gelişimini olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Gifford ve Lacombe (2006), çevresel düzenlemelerin çocukların sosyal ve zihinsel gelişimleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu

belirtmiştir. Çakırer (2015)'e göre, çocuğun sağlıklı bir gelişim göstermesi için çocuğun fiziksel olarak aktif etkinliklerde bulunması ve içinde bulunduğu sosyal çevrenin bu etkinliklerle bağlantılı olması gerektiğini belirtmiştir. Fakat günümüzde şehirlerdeki açık hava mekanlarının yetersizliği, trafik ve hızlı şehirleşme çocukların geçmişte olduğu gibi elde edeceği fırsatları elinden almıştır. Aksoy (2011), Türkiye'de çocuk başına düşen oyun alanın diğer ülkelere kıyasla daha az olduğunu tespit etmiştir. Oyun alanlarının yetersizliği, çocukları evde zaman geçirmeye, televizyon ya da bilgisayar ile vakit geçirmeye yöneltmiştir (Çakırer, 2015a).

Çocukların %15,3'ü okulda daha fazla oyun oynadığını belirtmiştir. Okul fiziksel gelişime katkı sağlayan önemli bir unsur olarak görülmüştür çünkü çocuklar zamanlarının çoğunu okulda geçirmektedir (Zask, Van Beurden ve ark., 2001). İlkokul çocuklarının okul saatleri düşünüldüğünde, fiziksel olarak aktif oldukları ve serbestçe oynayabilecekleri zamanlar teneffüs saatleridir. Okul bahçelerinin yapısı, teneffüslerde oynanan oyunları ve çocukların fiziksel gelişimlerini etkilemektedir (Sallis ve ark., 2000). Lindholm (1995)'e göre, okul bahçesinde doğal materyaller bulunan çocukların etkinlikleri, okul bahçesi bu tür malzemelerden yoksun olan çocukların etkinliklerinden daha yaratıcı olduğunu tespit etmiştir. Çocuklara gerekli imkanlar tanındığında, daha sınırlarını zorlayıcı, heyecanlandırıcı ve karmaşık oyun çevrelerini tercih etmektedir (Cunningham ve ark., 1994). Doğal oyun alanlarının çocukların gelişimlerine katkı sağlayacak birçok fırsat sunmaktadır (Kellert, 2002). Moore ve Wong (1997), okul bahçelerinden asfalt yerine bahçe ve ağaçlarla değiştirilmesinden sonra agresif davranışların azaldığını ve hayali oyunu ve yaratıcı iletişim becerileri arttırdığını bulmuştur. Özdemir ve Yılmaz (2008)'e göre, okul bahçeleri ile çocukların sağlıklı bir şekilde gelişim göstermesi arasında bir ilişki bulunmaktadır bu nedenle bahçelerin daha çok etkinliği destekleyecek şekilde tasarlanması gerektiğini belirtmiştir. Tandoğan (2016), araştırmasında ilkokul öğrencilerine hayallerindeki okul bahçesini sormuştur. Öğrencilerin hayallerindeki tasvirlerde ağaç, çiçek gibi doğal unsurlar, havuz gibi su unsuru, salıncak, kaydırak gibi oyun unsurları ve tırmanma, koşu parkurları, futbol, basketbol sahaları gibi spor alanları yer almaktadır. Okulların sağlıklı bireyler yetiştirilen bir kurum olduğu düşünüldüğünde, okul bahçelerinin çocukların gelişimlerini destekleyecek nitelikte olması gerektiği düşünülmektedir.

Çocukların ev içi mekân yerine dış mekanları tercih etmesinin en büyük nedeni eğlencedir (Miller ve Kuhaneck, 2008). Çünkü dış mekân, sokaklar, açık hava çocuklara yapısı itibari ile koşmak, bağırmak, tırmanmak, doğayı keşfetmek gibi birçok olanağı çocuklara sunmaktadır. Çocuklar kendilerini özgür hissettikleri için mutlu olmakta, dışarda geçirilen saatlerle eğlenmektedir.

Öğretmenlerin oyun etkinlerini desteklemeleri fakat katılımı zorunlu tutmamaları önerilmektedir. Öğretmenlerin geleneksel oyunları tanıtıcı etkinliklere daha çok yer vermeleri çocukların oyun dağarcığını güçlendireceği düşünülmektedir. Oyunun çocuk gözünden anlaşılabilmesi için soruların doğrudan çocuklara sorulduğu araştırmalar yapılması önerilmektedir. Ayrıca, açık hava oyunlarının etkisini daha kapsamlı bir şekilde ortaya koyabilmek için boylamsal bir araştırma yapılması önerilmektedir. Ailelerin çocukları için günlük olarak oyuna zaman ayırmasını desteklemeleri ve böylece çocuklarının sağlıklı gelişim göstermelerine katkı sağlayacakları düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aksoy, Y. (2011). Çocuk Oyun Alanlari Üzerine Bir Araştirma İstanbul, Isparta, Eskişehir, Erzurum, Kayseri, Ankara, Zonguldak ve Trabzon İlleri Örneği. İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 3,11: 82-106.

Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2001). Effects of violent video games on aggressive behavior, aggressive cognition, aggressive affect, physiological arousal, and prosocial behavior: A meta-analytic review of the scientific literature. Psychological science, 12(5), 353-359.

Aydın, B. (2005). Çocuk ve Ergen Psikolojisi. 2. bs. İstanbul: Atlas Yayın Dağıtım.

Binbaşıoğlu, C. (1997). Çocuk Eğitiminde Oyun. Çağdaş Eğitim Dergisi. 231.19-21.

Brockman, R., Jago, R., & Fox, K. R. (2010). The contribution of active play to the physical activity of primary school children. Preventive medicine, 51(2), 144-147.

Castonguay, G., & Jutras, S. (2009). Children's appreciation of outdoor places in a poor neighborhood. Journal of Environmental Psychology, 29(1), 101-109.

Clements, R. (2004). An Investigation of The Status of Outdoor Play. Contemporary Issues In Early Childhood. 5. 1: 68-80.

Cunningham, C., Jones, M., & Taylor, N. (1994). The child-friendly neighbourhood: some questions and tentative answers from Australian research. International Play Journal, 2(2), 79-95.

Çakırer Özservet, Y. (2015). Kentli Çocukların Hayali Sokakları: Beyoğlu Sütlüce-Örnektepe Bölgesi. Uluslararası Kent Araştırmaları Sempozyumu Kitabı. 16-17 Nisan 2015. Eskişehir.

Çakırer Özservet, Y. (2015). Geleneksel Çocuk Oyunları İçin Sokak Temelli Geleneksel Oyun Alanlarının Yeniden Keşfi. I. Uluslararası Türk Dünyası Çocuk Oyun ve Oyuncakları Kurultayı. 14-17 Mayıs 2015. Eskişehir:Osmangazi Üniversitesi. (Yayım aşamasında).

Çukur, D. (2010). Okulöncesi çocukluk döneminde sağlıklı gelişimi destekleyici dış mekan tasarımı. Türkiye Ormancılık Dergisi. 12. 1: 70-76.

Dorinsight. (2019). Çocuk ve Teknoloji Araştırması https://Www.Aydinlik.Com.Tr/Cocuklarin-Zor-Tercihi-Tablet-Mi-Sokak-Mi-Toplum-Nisan-2019. [29.11.2019].

Gifford, R., & Lacombe, C. (2006). Housing Quality and Children's Socioemotional Health. Journal of Housing Built Environment. 21: 177-189.

Gray, P. (2011). The Decline of Play And The Rise Of Psychopathology In Children And Adolescents. American Journal of Play. 3. 4: 443-463.

Gray, P. (2014). Give Childhood Back to Children: If We Want Our Offspring to Have Happy, Productive and Moral Lives, We Must Allow More Time for Play, Not Less. https://www.İndependent.Co.Uk/Voices/Comment/Give-Childhood-Back-To-Children-İf-We-Want-Our-Offspring-To-Have-Happy-Productive-And-Moral-Lives-We-9054433.html. [19.11.2019].

IPA, International Play Association (2014). Declaration On The Importance Of Play http://İpaworld.Org/İpa-Declaration-On-The-İmportance-Of-Play/. [25.11.2019].

Kaufman, J. (2013). Touch-Screen Technology And Children. Zugriff Am. 30.

Kellert, S. R. (2002). Experiencing Nature: Affective, Cognitive, and Evaluative Development in Children. Children and Nature: Psychological, Sociocultural, And Evolutionary Investigations. 117151.

Lindholm, G. (1995). Schoolyards: The Significance of Place Properties to Outdoor Activities in Schools. Environment and Behavior. 27. 3: 259-293.

Miller, E., & Kuhaneck, H. (2008). Children's Perceptions of Play Experiences and The Development of Play Preferences: A Qualitative Study. American Journal of Occupational Therapy. 62: 407–415.

Moore, R., & Wong, H. (1997). Natural Learning. Berkeley: MIG Communications

Orhan, E. (2018). 10-14 Yaş Arasındaki Çocukların Fiziksel Aktivite Seviyesi, Dijital Oyun Bağımlılığı Ve Dikkat Düzeyleri Arasındaki Ilişkinin Incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdemir, A., & Yılmaz, O. (2008). Assessment of Outdoor School Environments And Physical Activity in Ankara's Primary Schools. Journal Of Environmental Psychology. 28: 287-300.

Rivkin, M. (2000). Outdoor Experiences for Young Children. ERIC Digest.

Russ, S. W. (1998). Play, Creativity, And Adaptive Functioning: Implications For Play Interventions. Journal of Clinical Child Psychology. 27. 4: 469-480.

Sallis, J. F., Prochaska, J. J., & Taylor, W. C. (2000). A review of correlates of physical activity of children and adolescents. Medicine and science in sports and exercise, 32(5), 963-975.

Sarı, Ç. S. (2011). Çocuk Oyun Ve Öğrenme. Eğitime Bakış. 20. 7: 21-25.

Sarı, Ç. S. (2011). Çocuk Oyun Ve Öğrenme. Eğitime Bakış. 20. 7: 21-25.

Tandogan, O. (2016). Çocuklar Için Daha Yasanılır Okul Bahçeleri. MEGARON, 11, 629-637.

Tuğrul, B., & Metin, Ö. (2006). Çocukların Oyun Oynama Hakkı. 3. Uluslararası Çocuk Ve İletişim Kongresi Kitabı, 195-202.

UĞUR, S. B. (2018) Geçmişten Günümüze Şekillenen Çocukluk Algısı Ve Çocuk Yetiştirme Pratikleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(45), 227-247.

Ünal, M. (2009). Çocuk Gelişiminde Oyun Alanlarının Yeri Ve Önemi. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(2), 95-110.

Ünsal, F.Ö. (2017) Erken Çocuklukta Oyun Yoluyla Eğitim İçinde Oyun Türleri Ve Oyun Alanları (S 73-94).

Valentine, G., & McKendrck, J. (1997). Children's outdoor play: Exploring parental concerns about children's safety and the changing nature of childhood. Geoforum, 28(2), 219-235.

Weisberg, D. S., Zosh, J. M., Hirsh-Pasek, K., & Golinkoff, R. M. (2013). Talking It Up: Play, Language Development, And The Role Of Adult Support. American Journal Of Play, 6(1), 39-54.

Yavuzer, H. (1992). Çocuk Psikolojisi,(8. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yılmaz, S., & Bulut, Z. (2002). Kentsel Mekânlarda Çocuk Oyun Alanları Planlama Ve Tasarım Ilkeleri. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 33(3), 345-351.

Zask, A., van Beurden, E., Barnett, L., Brooks, L. O., & Dietrich, U. C. (2001). Active school playgrounds—myth or reality? Results of the “move it groove it” project. Preventive medicine, 33(5), 402-408.

BATILILAŞMA DÖNEMİ OSMANLI EĞİTİM KURUMLARINDA RESİM DERSLERİ VE SANAYİ-İ NEFİSE MEKTEBİ ÖRNEĞİ

Merve KÖKSAL

Akdeniz Üniversitesi Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı

Araştırma Görevlisi

mkoksal@akdeniz.edu.tr

Özet

Osmanlı Devleti'nin askeri ve idari düzlemde başlayan modernleşme serüveni, toplumsal yaşamda yeni anlayışlar şekillendirdiği gibi yeni alışkanlıkların ve beğenilerin gelişmesine de yol açmıştır. Batı modeline göre yapılandırılmış eğitim kurumlarının birbiri ardına açıldığı bu süreçte, özellikle Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla beraber, eğitimi topluma yayma fikri öne çıkmıştır. Batı sanatı ise yapılan ıslahatların getirdiği kültürel açılımla yayılım göstermiş, önce Saray'da ardından da İstanbul'un sosyal yaşamında görünürlük kazanmıştır. Sempozyumda sunulacak olan bildiri, 18. yüzyıl sonunda eğitim programlarına girmeye başlayan resim derslerini ve II. Abdülhamid devrinde (1876-1909) resim eğitiminin kurumsallaşması adına büyük bir atılım olan Sanayi-i Nefise Mektebi'ni konu almaktadır.

III. Selim'in (1761-1808) başlattığı Batılılaşma programının kapsamını genişleten II. Mahmud'dan (1785-1839) sonra, bilhassa Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla beraber Avrupalıların ülkedeki tesiri artmıştır. Kültür ve fikir ortamı da bu izlekte bir dönüşüm geçirmektedir. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun, Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun, Mekteb-i Harbiye, Mekteb-i Tıbbiyye, Dârüşşafaka Mektebi, Mekteb-i Sultani ve Mekteb-i Osmani'nin eğitim programlarına resim derslerini dahil etmeleri, bu okullardan yetişen kişilerin resim sanatıyla bağlantı kurmalarını sağlamıştır. Keza bahsi geçen okullardan yetişen bir kesim, "Asker Ressamlar" olarak Türk Resim Tarihi'ne geçeceklerdir. Abdülaziz döneminde (1861-1876) Pierre-Désiré Guillemet'nin (1827-1878) öncü olduğu sanat odaklı eğitim veren bir akademi kurma girişimi, II. Abdülhamid döneminde hayata geçirilebilmiş ve 1883 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi açılmıştır. Osmanlı toplumundan yerli ressamların yetişmesinde büyük bir adım olan bu hadiseden sonra resim sergilerinin sayısı çoğalmış ve yerli ressamların görünürlüğü artmıştır. Neticede resim derslerinin müfredata girmesi ve sanat eğitiminin Sanayi-i Nefise Mektebi aracılığıyla kurumsallaştırılması, sanatla uygulayıcı olarak ilgilenen bir kesimin yetişmesine sebep olduğu gibi toplum nezdinde de resim sanatının tanınırlığını arttırmıştır.

Yukarıda değinilen hususlar, bildiride detaylandırılarak incelenecek; Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma sürecinde açılan eğitim kurumlarındaki resim derslerine ve söz konusu eğitimden geçerek resimle uygulayıcı olarak ilgilenme imkânı bulan önemli figürlere dair genel bir bakış geliştirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Resim Eğitimi, Sanayi-i Nefise Mektebi, Batılılaşma.

Abstract

The modernization adventure of the Ottoman Empire, which started at the military and administrative level, shaped new approaches in social life and developed new habits and tastes in society. The idea of spreading the education to the people became prominent especially with the declaration of the Tanzimat Edict. Thus, the educational institutions were opened one after another and structured according to the Western model. Western art has spread with the cultural developments caused by the reforms and became visible first in the Palace and then in the social life of Istanbul. This paper, which will be presented at the symposium, focuses on the painting lessons that included in the curriculums by the

end of the 18th century and Sanayi-i Nefise Mektebi which was a great breakthrough in the institutionalization of painting education during the reign of Abdulhamid II (1876-1909).

The European influence in the Ottoman Empire increased especially with the declaration of Tanzimat Edict after Mahmud II (1785-1839), who expanded the scope of the Westernization program initiated by Selim III (1761-1808). The cultural and intellectual environment was also transforming in the same path. The students interacted with art when Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun, Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun, Mekteb-i Harbiye, Mekteb-i Tıbbiyye, Dârüşşafaka Mektebi, Mekteb-i Sultani and Mekteb-i Osmani were included the art courses in their academic programs. Likewise, a group of people educated in these schools will be referred as "Soldier Painters" in the Turkish Painting History. During the reign of Abdulaziz (1861-1876) Pierre-Désiré Guillemet (1827-1878) attempted to establish an art academy. It was implemented during the Abdulhamid II's reign when Sanayi-i Nefise Mektebi was opened in 1883. After this big step that raised the local painters from Ottoman society, number of the painting exhibitions have increased and local painters became more visible. Eventually, the inclusion of painting courses into the curriculums and the institutionalization of art education through Sanayi-i Nefise Mektebi has increased the recognition of the painting and raised the local painters.

The issues mentioned above will be examined in detail in the paper; a general outlook on painting lessons in the schools opened during the Westernization process of the Ottoman Empire and the important figures that have had the opportunity to be interested in painting as a practitioner will be revealed.

Keywords: Osmanlı Empire, Art Education, Sanayi-i Nefise Mektebi, Westernization.

1. Tanzimat: Yeni Bir Hayat ve Yeni İdealler

Nihai sınırlarına 16. yüzyılda ulaşan Osmanlı Devleti'nin yaşadığı askeri mağlubiyetler ve toprak kayıpları, yönetici sınıfı çözüm arayışlarına yöneltmiş ve Avrupa'daki gelişmelerin daha yakından takip edilmesi gündem olmuştur (Batur, 1996, s. 157). 18. yüzyılda Avrupa'ya düzenli sefaret görevleriyle gitmeye başlayan Osmanlı diplomatları, Batılı yaşayışa içeriden tanıklık ederek iki medeniyet arasındaki kültür akışını hızlandırmışlardır. Siyasi görünürlüklerini korumaktan geçen yolun köklü değişimler yapmak olduğunu anlayan Osmanlı idarecileri ise yönetim sisteminde yeni arayışlar peşine düşeceklerdir.

II. Mahmud devrinin (1808-1939) sonlarına doğru Batı'da görevli bulunan sefirler, tebaayı kalkındıracak çeşitli tedbirler alındığını görürler. Osmanlı hariciye memurlarının "düzeltme" tekliflerine temel oluşturan Kameralizm adlı merkeziyetçi politikaya göre, güçlü bir devletin temelinde sorunsuz bir orta sınıf unsuru yer almaktadır. Bunu sağlayabilmek için yapılması gerekenler ise eğitimi halka yaymak, ticareti kolaylaştırmak ve tebaayı korumaktır. Modern anlamda "üretici" olan tebaanın vergileri sayesinde devlet aygıtları kalkınacaktır (Mardin, 1991, s. 84-85). 1837'de Viyana sefaretinde bulunan Sadık Rifat Paşa (1807-1856) "insan hakları" ve "özgürlük" gibi kavramlar üzerine yazılar yazan ilk Osmanlı devlet adamı olmuştur. Yazılarında, o sıralar Osmanlıca karşılığı bulunmayan "medeniyet" (civilisation) sözcüğüne vurgu yapmış ve hükümetlerin halk için, halkın haklarını korumaya yönelik aygıtlar olduğunu belirtmiştir (Berkes, 2003, s. 202). Osmanlı toplumunun çok katmanlı yapısı ise göz önüne alınan bir diğer unsurdur. Bilindiği gibi Fransız Devrimi'nin (1789) etkileri, Osmanlı İmparatorluğu'nu dış dünyanın olduğu kadar kendi uyruklarının da baskısına karşı direnç sağlamak mecburiyetinde bırakmıştır. Gayrimüslim ayrılıkçılığı/milliyetçiliğinin ciddi bir tehdit oluşturmaya başladığı 19. yüzyıl başlarında nüfusun %40'ı gayrimüslimdir (Çetinsaya, 2005, s. 126). Yenileşme fikirleri şekillenirken, tebaanın bu kısmına hak ve fırsat eşitlikleri tanınması önem teşkil etmiştir.

Tahta çıktıktan hemen sonra Gülhane-i Hatt-ı Hümâyunu'nu (1839) yani Tanzimat Fermanı'nı ilan eden Abdülmecid, Batı modelini takip eden reformları devlet politikası haline getirir. Sultan ile tebaa arasındaki ilişkiyi yazılı bir biçimde tanımlayan bu gelişme, Osmanlı politik söylemine özgürlük, eşitlik ve insan hakları gibi kavramları katacaktır (Çelik, 1986, s. 32). Devam eden süreçte "medeniyet" kavramının en yükseğe konulduğu ve tüm bu hadiselerin nihai bir kültürel uyanışı tetiklediği ifade edilmelidir. Mektepli olmak, Tanzimat'ın eğitimli bir toplum yetiştirme ideali çerçevesinde oldukça

saygın bir durumdur. Artık Batılı beğeni ve eğitimleri benimseyen eğitimli bir kuşak yetişmektedir. Islah edilen eğitim kurumlarının müfredatlarında resim derslerine rastlanması ise sanatın medeniyet algısına eşlik eden bir unsur olarak görüldüğüne işaret etmektedir. Talebelerin resim sanatıyla doğrudan temas kurmasını sağlayan bu değişimler, tebaanın Batı sanatıyla tanışıklık geliştirmesine katkı sağlamıştır. Teamüllerin dönüşüme uğradığı bu iklimden, Osmanlı'nın sanat yaşamı da etkilenmiştir. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin açılışı ise resmi mektepte eğitimi alınan profesyonel bir uğraş alanı olarak konumlandırmış ve ressamların halk nezdindeki prestijini yükseltmiştir. Okulun kuruluşuna geçmeden önce, müfredatlarına resim derslerini alan mekteplere ve bu mekteplerden yetişen önemli figürlere bakmak yararlı olacaktır.

2. Batılılaşma Dönemi Mekteplerinde Resim Eğitimi ve Saray'ın Himayesi

Eğitim kurumlarında yapılan ıslahatlar, toplumsal dönüşüme zemin oluşturan ve dolayısıyla etki alanı zaman içerisinde belirginlik kazanan girişimlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılı anlamda eğitim veren kurumların sayısı 19. yüzyıl boyunca artmıştır. Resim derslerinin eğitim sisteminde net bir konum edinmesi de kademeli olarak gerçekleşmiştir. Resmin eğitim kurumlarına giriş yolunu, Desen dersini müfredatına ekleyen Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun (1784) açmıştır. Bir diğer askeri eğitim kurumu olan Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun (1795) ise Desen dersine ek olarak Teknik Resim dersini de programına almıştır (Sinanlar, 2008, s. 33-34). Ancak bu kurumlarda verilen resim eğitimi mühendislik ve mimarlık derslerini tamamlayıcı bir çerçevede olmalıdır.

Askeriyeyi yenilemek amacıyla kurulan bu okulları Mekteb-i Harbiye (1834), Mekteb-i Tıbbiyye/Galatasaray Tıbbiyyesi (1838-39), Dârüşşafaka Mektebi (1863) ve Mekteb-i Sultani (1868) takip etmiştir. Bahsi geçen kurumlardan ilk olarak Mekteb-i Tıbbiyye'de seküler eğitim modeline geçildiği ve Mekteb-i Sultani'nin de bu modeli takip ederek yapılandığı belirtilmelidir (Sinanlar Uslu, 2017, s. 3-4). Mekteb-i Tıbbiyye'nin ardından Mekteb-i Sultani'nin de müfredatına desen derslerini almasıyla resim, Osmanlı sivil eğitim ortamında daha görünür hale gelmiştir. Hem verilen eğitimin hem de yönetimin teşvikiyle mezunların bir bölümü Sanayi-i Nefise Mektebi'ne devam etmeyi tercih edeceklerdir (Sinanlar, 2008, s. 35). Öğrencilerin resimle profesyonel olarak uğraşmaya yönelmeleri, kazandıkları eğitimin tatmin edici bir nitelikte olduğunu düşündürmektedir. Keza Mekteb-i Sultani'nin resim öğretmeni François-Claude Hayette (1838-1891), Şeker Ahmed Paşa'nın (1841-1907) düzenlediği ilk resim sergisine (1873) talebeleriyle beraber katılarak onları şehrin sanat ortamına da dahil edebilmiştir (Sinanlar Uslu, 2017, s. 37-38). Ayrıca, Pera'nın merkezinde hem Türkçe hem de Fransızca dilde eğitim alan talebeler kentin sanat ortamıyla iç içedirler.

Bu dönemde resimle profesyonel olarak ilgilenen Osmanlıların sayısı son derece sınırlı olduğundan, programlardaki resim derslerini genellikle elçi maiyetlerinde ülkeyi ziyaret eden ya da çeşitli sebeplerden İstanbul'da kalmayı tercih eden Avrupalı sanatçılar yürütmüşlerdir. 1838'de Mekteb-i Harbiye ve Harbiye İdâdisi'nde Desen dersine girmeye başlayan Schranz ile 1846 itibariyle Suluboya dersini yürütmeye başlayan Guès'in 1849'da gerçekleştirdikleri Harbiye öğrencileri sergisi, devamı gelecek pek çok serginin başlangıcı olmuştur. Schranz ve Guès, resimle uygulayıcı olarak ilgilenen Sultan Abdülaziz'e de şehzadeliği sırasında ders vermişlerdir (Işın, 2009, s. 226). Sergi gerçekleştirecek düzeye gelinmesi, hem talebelerin resme olan ilgilerindeki hem de üretilen resimlerin niteliğindeki artışa dikkat çekebilir. Tam manasıyla bir güzel sanatlar öğreniminden bahsetmek mümkün değilse bile mekteplere ilgili derslerin alınması, öğrencilerin bu alanı deneyimlerine vesile olmuştur. Bahsi geçen okullardan yetişen bir kesim, "Asker Ressamlar" olarak Türk Resim Tarihi'ne geçecektir. Bu kişilerden bazıları yetenekleriyle Saray'ın da dikkatini çekmiş, Mâbeyn-i Hümâyûn'da "Yaver Ressamlar" olarak görev yapmışlardır. Abdülaziz devrinde düzenli hale geldiği düşünülen bu geleneği II. Abdülhamid de devam ettirmiştir.

Mekteb-i Harbiye'de son sınıf öğrencisiyken Abdülmecid'in yaverliğine atanan (1857) Osman Nuri Paşa (1839-1906), aynı zamanda Mekteb-i Harbiye ile Mekteb-i İdâdi-i Şâhâne'de resim hocası olarak görev yapmıştır (Kaya, 2010, s. 188-189). Resim sanatını öğrencilere sevdirmek için büyük çaba sarf eden Osman Nuri Paşa, idadide kabiliyetli bulduğu talebeleri Harbiye'ye geçtiklerinde Resim Atölyesi'ne devam ettirmiştir. Son sınıftaki Harbiyeli gençlere ise mutlaka birer yağlı boya tablo yaptırarak başarılı

olanları madalyayla ödüllendirmiştir. Ona göre bir subayın resim yapamaması kusur, resimden anlamaması ise kültür eksikliğidir (İslimyeli, 1965, s. 36-37). 1873 yılında düzenlediği resim sergisiyle Abdülaziz'in takdirini kazanan Şeker Ahmed Paşa da saraya "Yaver Ressam" olarak giren isimlerdendir (Tollu, 1967, s. 4-5). Bir asker olarak kariyerindeki yükselişe II. Abdülhamid döneminde devam eden Şeker Ahmed Paşa, 1890 yılında ferik (tümgeneral) rütbesine erişmiştir. 1896 yılında "Misâfirîn-i Ecnebiyye Teşrifatçısı" (Yabancı Konuklar Teşrifatçısı/Protokol Sorumlusu) unvanını kazanmış, sarayın yabancı konuklarını ağırlama görevini vefatına kadar sürdürmüştür (Gören, 2008, s. 40). Tüm bu vazifelerinin yanında Saray Tablo Koleksiyonu'nun ana sorumlusu olan Şeker Ahmed Paşa, bir yandan da kentteki sanatsal etkinlikleri takip ederek II. Abdülhamid adına resim alımları yapmıştır. Askeri kariyerleri ile sanatçı kişiliklerini birleştiren Yaver Ressamlar'dan Hüseyin Zekâi Paşa (1860-1919), Servili Ahmed Emin (1845-1891) ve Mustafa Vasfi Paşa (1857-1905) ise II. Abdülhamid döneminde saraya giren isimlerdir (Kaya, 2012, s. 42).

Mekteb-i Harbiye'de Osman Nuri Paşa'nın yardımcısı olarak görev yapan Hoca Ali Rıza (1864-1935), değinilmesi gereken önemli eğitimci ressamlardandır. Harbiye'yi 1884'te bitiren Hoca Ali Rıza, Süleyman Seyyid (1842-1913), Osman Nuri Paşa ve Pierre Guès'in öğrencisi olmuştur (İslimyeli, 1965, s. 56). Mekteb-i Harbiye'nin Zâdegân Sınıfı'na[1] Şeker Ahmed Paşa'yla beraber nezaret etmiştir. 1894'te Zâdegân Sınıfı'ndan mezun olan Celal Esâd Bey (Arseven), buradaki büyük salonun resim derslerine tahsis edildiğini ifade etmektedir. Fotoğraftan büyütülerek ya da baskı resimlerden kopya edilerek çalışılan tablolar, manzara ve çiçek resimleri ağırlıklıdır. Başarılı görülenler "Kulları" adıyla imzalanarak II. Abdülhamid'e takdim edilmiş ve para ödülüyle mükâfatlandırılmıştır (Kaya, 2012, s. 58-60). Mekteb-i Harbiye'de talebeyken (1882) bir tablosu Saray'a sunulan Hüseyin Zekâi Paşa akabinde Sultan'ın yaverliğine atanmıştır. Kariyerine bir asker ve saray görevlisi olarak devam eden Hüseyin Zekâi Paşa, bu süreçte ressam kimliğiyle öne çıkmıştır (Yetik, 1940, s. 73). Şeker Ahmed Paşa'nın 1907'deki vefatı üzerine sarayın yabancı konuklarını ağırlama vazifesi ona verilmiştir (Kaya, 2012, s. 85). Hüsnü Bey (Tengüz) (1875-1950) ise 1900 yılında Mekteb-i Bahriye'den mezun olarak Sanayi-i Nefise Mektebi'ne devam etmiştir. Çeşitli memuriyetlerde bulunan Hüsnü Bey, II. Abdülhamid'in isteği üzerine Osmanlı donanmasındaki gemilerin suluboya resimlerinden oluşan bir albüm hazırlamıştır (İslimyeli, 1965, s. 81). Albüm Sultan tarafından beğenilince de Mecidiye Nişanı'yla taltif edilmiştir (Kaya, 2012, s. 48).

Resim eğitimi veren kurumlardan Dârüşşafaka Mektebi ile II. Abdülhamid arasında gelişen ilişki oldukça dikkat çekicidir. Sultan'a düzenli olarak resim sunan ve karşılığında mükâfatlandırılan talebeler, "Dârüşşafakalı Ressamlar" olarak anılacaklardır. 1886'da Sadrazam Said Paşa'nın (1838-1914) okul hakkında verdiği bilgilerden memnun kalan II. Abdülhamid, o yıl mezun olan altı talebeyi huzuruna kabul etmiş ve talebeler de Sultan'a kendi yaptıkları tabloları takdim etmişlerdir. Bu tarihten sonra her yıl mezun olanların adlarının ve resimlerinin Saray'a sunulması adet haline gelecektir (Kâtipoğlu Kaya, 2006, s. 106). 1892 yılında mezun olarak Saray'a tablo sunan dokuz talebeye İftihar Madalyası verilmiştir. Aynı yıl hem Dârüşşafaka'da hem de Bahriye Rüştiyesi'nde resim muallimi olarak görev yapan Kolağası Fahreddin Efendi (1857-?), başarılarından dolayı dördüncü dereceden Mecidiye Nişanı'yla taltif edilmiştir. Fahreddin Efendi, 1895'te son sınıf öğrencileri Hüsnü ve Sedefçi Papayan Melk Efendilerle beraber Sanayi Madalyası'yla da ödüllendirilmiştir (Kâtipoğlu Kaya, 2006, s. 122). Talebelerle beraber eğitimcilerinin de taltif edilmesi, Dârüşşafaka'nın resim faaliyetlerinin Sultan tarafından takip edildiğini ve desteklendiğini göstermektedir. Saray Tablo Koleksiyonu'nda "Kulları" imzasıyla yer alan resimlerin çoğu, Dârüşşafaka, Harbiye, Bahriye ve Mühendishane mezunlarının Sultan'a sundukları eserlerdir. Sözü edilen örneklerden anlaşıldığı üzere Saray, resim beğenisinin gelişimini destekleyici bir yaklaşımda bulunmuş, resme yatkınlığı olan figürleri himaye etmiştir.

Tüm bunlara rağmen Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kuruluşuna kadar devlet eliyle açılan sanat odaklı bir eğitim kurumunun varlığından söz etmek mümkün değildir. Resimle profesyonel olarak ilgilenmek ve tahsiline devam etmek isteyen kişiler ise çözümü Avrupa istikametinde görmüş olmalılardır. Bu

[1] Zâdegân Sınıfı, Mekteb-i Harbiye'de devlet ricalinden kimselerin çocuklarına özel eğitim verme amacıyla kurulan sınıftır. Burada eğitim alanların sarayda istihdam edilmeleri düşünülmüştür (Kaya, 2012, s. 58).

noktada da eğitim alması için yurtdışına talebe göndermeye başlayan Saray'ın desteği elbette çok önemlidir. Yukarıda bahsi geçen okulların bazı mezunları gerekli desteği sağlayarak Avrupa'da eğitime devam etmişlerdir. Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun'dan mezun olduktan sonra 1835'te Avrupa'ya gönderilen Ferik Tevfik Paşa (1819-1866), resim eğitimi için burs alan ilk isimlerdendir. Abdülmecid zamanında İstanbul'a dönen ressamın Sultan'a resim dersleri verdiğini belirten Halil Edhem, birçok eserinin Şeker Ahmed Paşa'ya miras kaldığını düşünmektedir. Mühendishâne'den yetişip, 1849'da burada resim öğretmenliğine başlayan Hüsnü Yusuf Bey (1817-1861) de tahsiline Avrupa'da devam etmiş ressamlardandır (Edhem, 1970, s. 33). Saray'ın, yerli sanatçı yetişmesine verdiği önemi gösteren bu gelişmeleri 1857'de Mekteb-i Osmani'nin kuruluşu takip etmiştir.

Avrupa'ya gönderilen Osmanlı talebelerinin tek çatı altında, daha kontrollü bir eğitimden geçmesi amacıyla açılan Mekteb-i Osmani, Paris yakınlarında faaliyet göstermiştir. 1864'e kadar açık kalan okulun ders programları incelendiğinde tarih, coğrafya, matematik ve Fransızca gibi derslere ek olarak resim derslerinin haftada altı saati bulan yoğunluğu göze çarpmaktadır. Eserleri kopya eden ve desen çalışan talebeler, rölyef, manzara resimleri ve grafik çizimleri de yapmışlardır (Şişman, 1986, s. 101-105). Tıbbiyye çıkışlı Şeker Ahmed Paşa, eğitimine devam etmek üzere Mekteb-i Osmani'ye gönderilen isimlerdendir (Edhem, 1970, s. 34). Okul kapandıktan sonra Avrupa'da yedi yıl daha kalarak çalışmalarını ilerletmiştir. Harbiye mezunu Süleyman Seyyid (1843-1913) de 1862'de Mekteb-i Osmani'ye girmiş, Paris'teyken Alexander Cabanel'in (1823-1889) atölyesinde çalışmış ve Avrupa dönüşü Tıbbiyye'de resim muallimliği yapmıştır (Şişman, 1986, s. 132). Mekteb-i Osmani'den çıkan kişilerin izledikleri yollar, kurumda kapsamlı bir resim eğitimiyle karşılaşmış olduklarını düşündürmektedir.

Son olarak değinilmesi gereken kurum, Sanayi-i Nefise Mektebi'nin hazırlayıcısı olarak değerlendirilen Desen ve Resim Akademisi'dir (Académie de Dessin et de Peinture). Çalışmaları ilgi gören ve Abdülaziz'in desteğini kazanan saray ressamı Pierre Désiré Guillemet (1827-1878), bir okul kurmayı amaçlamış ve bunu 1874 yılında gerçekleştirebilmiştir. Adından da anlaşılacağı üzere akademi iddiası ile kurulan okulun, Osmanlı topraklarında Fransız modeline bağlı olarak sistemli bir güzel sanatlar eğitimi veren ilk kurum olduğu düşünülebilir (Artun, 2007, s. 39-40). Adolphe Thalasso'nun (1858-1919) verdiği bilgilere göre ilk talebeleri Levantenler ve Ermeniler olan Akademi'ye, birinci yılın sonunda üç Müslüman öğrenci de kayıt yaptırmıştır (aktaran Sinanlar, 2008, s. 30). Dersleri karısı Hélène ile beraber veren Guillemet'nin öğrencileri, karakalemin ardından pastel ve yağlıboyayla uğraşmış, canlı modelden figür çalışmışlardır. Pazar hariç her gün sabah sekizden akşam beşe kadar eğitim veren Akademi'de salı ve cumartesi günleri ise kız öğrencilere ayrılmıştır (Artun, 2007, s. 40). Guillemet, Osmanlı-Rus Harbi (1877-1878) sırasında tifoya yakalanarak hayatını kaybettiğinde Akademi'yi Hélène Guillemet devralmıştır. 1879'da Kalyoncukulluğu 50 numaradan Çukurcuma Sokak 8 numaraya taşınan Resim ve Desen Akademisi, 1881'de yeniden yer değiştirerek Jurnal Sokak 8 numarada faaliyet göstermeye başlamıştır. Son adresinde Hélène Guillemet'nin kurduğu Fransızca öğrenim görülen Kız Okulu (Institution Française de Demoiselle) ile birleşerek eğitime devam etmiştir (Sinanlar, 2008, s. 30).

Tüm bu gelişmeler ışığında 19. yüzyılın son çeyreğine giren Osmanlılar için, resim eğitiminin öncelikli bir konu haline geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Guillemet'nin Resim ve Desen Akademisi, Avrupa'da olduğu gibi güzel sanatlar alanında özelleşen bir okul kurma düşüncesini gündeme getirir. 17 Ekim 1877 tarihli tezkire, İmparatorluk'ta resim ve mimarlık eğitimi verecek bir kuruma duyulan ihtiyaç neticesinde bir okulun açılmasına, müdürlüğüne de Guillemet'nin atanmasına karar verildiğini göstermektedir (Edhem, 1970, s. 37). Ancak devletin içinde bulunduğu durum, bu tasarıları askıya alacaktır. Osmanlı tahtı 1876 ve 1877 arasında üç sultan değiştirmiş, Rusya'ya karşı kaybedilen savaşın (1877-1878) akabinde de ağır maddi sıkıntılar ve göçmen sorunu baş göstermiştir. II. Abdülhamid devrinin başında ilan edilen Kanun-i Esasi (1876) yine bu devrede askıya alınarak meclis dağıtılmış (1878) ve böylelikle "Birinci Meşrutiyet deneyi" de sonra ermiştir (Georgeon, 2003, s. 112-125). Süreci sürüncemeye sokan hadiselerden birisi de Guillemet'nin ani ölümü olmalıdır. Siyasi belirsizliklerin olduğu bir dönemde tahta çıkan II. Abdülhamid, Tanzimat'ın modernleşme fikirlerini devam ettirerek eğitim başta olmak üzere pek çok alanda ıslahatlar yapacaktır. İmparatorluk'taki okulların çoğalması

ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar onun saltanatı boyunca sürmüştür. Müslüman bir orta sınıfın yetişmesinde ve sosyal modernleşmede büyük etki sahibi olan eğitim alanındaki ıslahatlar, Sultan'ın Batılılaşma algısına da açıklık getirmektedir (Georgeon, 2003, s. 608-609). Sanat odaklı bir yüksekokulun kurulması ise yerli sanatçı ve mimar yetiştirme gayesine işaret etmektedir. Zira II. Abdülhamid'e göre modern bir devlet, kültür ve sanatla ilgilenmek mecburiyetindedir. Sultan'ın eğitim alanında yaptığı modernleşme çalışmalarından biri olarak da ele alınabilen Sanayi-i Nefise Mektebi'nin açılışını hazırlayan koşullar da toplumda süregelen kültürel dönüşümle ilgilidir.

3. Sanayi-i Nefise Mektebi

Devletin içinde bulunduğu "kriz" ortamından sıyrılması ve hal edilen amcası Abdülaziz ile ağabeyi V. Murad'ın (1840-1904) ardından tahta çıkan II. Abdülhamid'in iktidarını sağlamlaştırması için 1881 yılını beklemek gerekecektir (Georgeon, 2003, s. 168-169). Nitekim aynı yıl Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kuruluşu ile ilgili görüşmeler karara bağlanmış, 1882 itibariyle gerekli işlemlere başlanmıştır. Sadrazam Said Paşa'nın (1838-1914) onayıyla, Mehmet Raif Paşa'nın (1836-1911) Ticaret Nazırlığı yaptığı sırada Ticaret Nezareti'ne bağlı olarak kurulan okulun yöneticiliğine de Müze-i Hümâyun müdürü Osman Hamdi Bey (1842-1910) atanmıştır. Bahsi geçen isimlerden özellikle Osman Hamdi Bey'in yoğun çabalarını vurgulayan Cezar, Midhad Paşa (1822-1884) ile Ahmed Vefik Paşa (1823-1891) gibi ilerici devlet adamlarının da süreci desteklediklerini düşünmektedir (Cezar, 1971, s. 443). Osmanlı siyasi elitlerinin fikir birliği ve gayretleriyle kurulan mektebin, terakki emelleri ile sanat eğitimi arasında geliştirilen bağı netleştirdiği savunulabilir.

Resmi kuruluşu 2 Ocak 1882'ye tarihlenen Sanayi-i Nefise Mektebi için Alexandre Vallaury (1850-1921) Çinili Köşk'ün yanına yapılmak üzere bir bina tasarlamış ve 2 Mart 1883 günü beş derslik ile bir atölyeden oluşan mektep eğitime başlamıştır. Binası gibi mütevazı bir başlangıç yapan mektebin ilk mevcudu yirmi talebeden ibarettir. İki yıl sonra bu sayı kırka çıkmış, bir süre altmış civarında kalarak 1889'da yüz otuz beşe ulaşmıştır. 1895 yılına gelindiğinde talebe sayısı iki yüzü bulacaktır (Eldem, 2010, s. 455-456). Bu durum, güzel sanatlara yönelik ilgideki artışa bağlanabileceği gibi okulun başarısıyla da açıklanabilir. Mektebi birincilikle bitirenlerin yurtdışı bursu kazanması ise ayrı bir tercih sebebi olmalıdır.

École des Beaux-Arts modeline göre yapılandırılan Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kadrosunda yabancı isimler ağırlıktadır (Artun, 2007, s. 41). Osman Hamdi Bey'in Müze-i Hümâyun bünyesinde de beraber çalıştığı Yervant Osgan Efendi (1855-1914) İdari Müdür ve Heykel muallimidir (Sinanlar, 2008, s. 42). Mimarlık derslerini Alexandre Vallaury ile Phillippe Bellò (1831-1911) beraber yürütmüşlerdir (Eldem, 2010, s. 455). Karakalem Desen dersini Joseph Warnia-Zarzecki (1850-?), Tarih ve Sanat Tarihi derslerini Dahili Müdür Aristoklis Efendi, Matematik dersini Hasan Fuad Paşa (1847-1911), Anatomi dersini Kolağası Yusuf Rami Paşa yürütmekteyken Mösyö Napier, 1892 itibariyle Gravür dersini üstlenmiştir. Yağlıboya Resim dersinin öğretmeni ise II. Abdülhamid'in şehzadelerine de ders veren Salvatore Valéri'dir (1856-1946) (Sinanlar, 2008, s. 39). Bununla beraber Erol Makzume, Leonardo De Mango'nun (1843-1930) da mektepte Yağlıboya öğretmeni olarak görev aldığını ifade etmektedir. Zira 1902 yılında gerçekleştirilen Pera Salon Sergisi'nin Muallimler Birliği sergi komitesinde onun da adı geçmektedir (Makzume, 2010, s. 82). 1902'de Ömer Adil'in (1868-1828) Karakalem Desen dersini vermeye başlamasıyla beraber kadrodaki resim öğretmenlerine Müslüman bir isim de katılmış olur (Çoker, 1983, s. 21).

On yedi yaşından küçük ve yirmi beş yaşından büyük olmayan idadi mezunlarını kabul eden Sanayi-i Nefise Mektebi, idadi mezunu olmayanlara bir heyet sınavı uygulamaktadır. Resim eğitiminin süresi beş yıl, Heykel ve Mimarlık dört yıl, Gravür eğitiminin süresi ise üç yıldır. Ayrıca tüm bölümler için birer yıllık Hazırlık Sınıfı zorunlu kılınmıştır (Demirel, 2011, s. 40). Kurumun yönetmeliğinden anlaşıldığı üzere, mektebe dahil olmayan gençlere de derslere yazılma imkanı tanınmıştır. Dahili ve harici tüm talebeler her yılın nisan ve ekim aylarında yapılacak olan sınava katılabilecekler, başarılı olanlar madalya ile ödüllendirileceklerdir. Dikkati çeken bir diğer konu da her yıl Güzel Sanatlar Sergisi düzenlenecek oluşudur. Yönetmelikte teşhir için verilecek olan eserleri bir jürinin değerlendireceğinden ve başarılı olan talebelerin ödüllendirileceğinden bahsedilmektedir (Cezar, 1971, s. 450-451). Bir

geleneğe dönüşen Sanayi-i Nefise Mektebi sergileri, hem resim odaklı etkinliklerin çoğalmasında hem de yerli ressamların görünürlük kazanmasında etkili olmuştur. Derslere girmediği halde yılsonu sergilerinde jüri üyeliği yapan Şeker Ahmed Paşa, 1900 yılından itibaren Jüri Başkanı olur (Sinanlar, 2008, s. 42). Üst düzey bir saray görevlisi olmasının yanında II. Abdülhamid'in güzel sanatlar danışmanlığını da yapan Şeker Ahmed Paşa, İstanbul sanat ortamının en etkili figürlerindendir. II. Abdülhamid'in bizzat desteklediği Sanayi-i Nefise Mektebi sergileri, Osmanlı toplumundan çeşitli kişilerin ilgisini çekmiş olmalıdır. Sergileri sanatseverlerin yanında talebelerin aileleri ve yakınlarının da ziyaret etmiş oldukları unutulmamalıdır.

Talebe sayısındaki artış, mektebin fiziki olarak genişletilmesi ihtiyacını doğurur. Vallaury, 30 Temmuz 1888 tarihinde gerekli planları tamamlayarak Maarif Nezareti'ne sunmuş fakat ödenek azlığından dolayı bu iş süreincemede kalmıştır. Nihayet 1892'de büyük bir sergi salonu, Hazırlık Sınıfı, Heykel ve Gravür bölümleri için de birer atölye yapıya eklenebilmiştir (Cezar, 1971, s. 465-466). Mektebin tanıtımını türlü şekillerde ele alan basın da gelişmeleri izlemekte ve duyurmaktadır. 9 Kasım 1893 tarihli Servet-i Fünun Gazetesi mektebe yapılan ek binanın resmini kapak yaparak derslerin işleyişi, yurtdışı bursları, talebelerin başarıları gibi konulara değinen bir yazıya yer vermiştir. Mösyö Napier'in Gravür Sınıfı'nda hocalık yapmasını duyuran yazıda, Gravür talebelerinin matbuat alanında kolaylıkla iş bulabilecekleri vurgulanmıştır. Ayrıca mektebin Resim ve Mimari sınıflarında üretilen eserlerin de gazetenin sonraki sayılarında yayınlanacağı ifade edilmiştir. Servet-i Fünun'un 16 Ocak 1894 tarihli sayısı, söz edildiği gibi yılsonu sergisinde teşhir edilen eserlere yer vermiştir (Özyiğit, 2012, s. 116-117).

Sanayi-i Nefise Mektebi'nin açılışına kadar daha önce bahsi geçen okullarda resim eğitimiyle karşılaşmış kimselerin peyzaj ağırlıklı çalıştıkları bilinmektedir. Oysa École des Beaux-Arts istikametinde bir eğitim vermeye hazırlanan Sanayi-i Nefise Mektebi için figür çalışmaları önemlidir. Başlangıçta Müze-i Hümâyun'dan sağlanan heykeller yardımıyla etüt yapılmış, zamanla canlı modelden çalışılmaya başlanmıştır. Sanayi-i Nefise Mektebi'ni 1908 yılında birincilikle bitiren 1902 girişli ressam Ali Sami'nin (Boyar) (1880-1967), talebeyken giyinik modelden figür etüdü yapılmasını protesto ettiği bilinmektedir. İtirazları işe yarayan talebeler, sınıfa davet edilen pehlivanlara bakarak çıplak model etüdü yapmışlardır (Çoker, 1983, s. 14). 1911 yılına gelindiğinde mektep programıyla ilgili yeni düzenlemelere gidilir. Hazırlanan talimatnameyle bu tarihten itibaren atölyelerde canlı modellerin kullanılacağı kesinleştirilmiştir (Ürekli, 2009, s. 95).

Mektebin sağladığı yurtdışı bursları ise mezunların sanatsal gelişimlerine devam edebilmeleri noktasında oldukça önemlidir. 1889 itibariyle her yıl üç başarılı talebenin Avrupa'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Eğitimini tamamlayarak İstanbul'a dönen talebelerin büyük bölümü Sanayi-i Nefise Mektebi'nde hoca olarak istihdam edilmişlerdir (Ürekli, 2009, s. 95). Mezunlardan yurtdışında edindikleri kazanımları eğitimci olarak kuruma aktarmalarının beklenmesi de verilen bursun karşılığı olarak değerlendirilebilir. II. Meşruiyet'in ilanıyla (1908), Avrupa'ya gönderilen öğrenci gruplarında artış yaşanmıştır. İbrahim Çallı (1882-1960) ve Hikmet (Onat) (1882-1977) Beyler bu dönemde burs alarak Avrupa'ya giden isimlerdendir. Ayrıca mezunlardan Feyhaman (Duran) (1886-1970), Nâmık İsmail (1890-1956), Ali Sami (Boyar) (1880-1967) ve Nazmi Ziya (Güran) (1881-1937) Beyler de kendi imkanlarıyla Paris'e giderek eğitimlerine devam etmişlerdir (Ürekli, 2009, s. 95). Yeteneğiyle Osman Hamdi Bey'in ilgisini çeken Hüseyin Avni Bey (Lifij) (1886-1927) ise Halife Abdülmecid Efendi'den (1868-1944) burs alarak Paris'e gitmiştir.

II. Meşrutiyet döneminde yeni toplumsal dönüşümlerin yolu açılırken, kadın-erkek eşitliği fikri de yaygınlaşır. İttihat ve Terakki Hükümeti, Osmanlı erkeklerinin sahip olduğu yükseköğrenim hakkını kadınlara da tanımayı hedeflemiştir (Toprak, 2017, s. 48, 70). Böylelikle, İnâs Darülfünunu'nunda düzenli eğitime başlanmış (1914), kadınlara özel olarak açılan bu şubeden yetişenlerin kız öğretmen okullarında istihdamı düşünülmüştür. Aynı yıl İnâs Sanayi-i Nefise Mektebi de bu şubenin bulunduğu Zeynep Hanım Konağı'nda eğitime başlar. Kadın resim öğretmenleri yetiştirme gayesiyle açılan şubeye ikinci yıl Heykel Atölyesi de eklenmiştir. Eğitim süresi üç yıldır ve öğleye kadar atölyelerde çalışan talebeler, öğleden sonra teorik derslere girmektedirler. Okulun ilk yönetim kadrosu ressam Mihri

Hanım (Müşfik) (1886-1954) ile Ali Sami Bey'den (Boyar) oluşmaktadır. 1915 yılında ise Sanayi-i Nefise Mektebi hocalarından Ömer Adil Bey, Ali Sami Bey'in yerine görevlendirilmiştir (Ürekli, 2019, s. 44).

Talebelerin sanatsal gelişimlerini ilerletmeleri açısından hem eski hem de çağdaş ressamların eserlerini izleme imkanına sahip olmaları, Osman Hamdi Bey ve onun vefatından sonra Müze-i Hümâyun müdürlüğüne atanan kardeşi Halil Edhem Bey için önemli bir konudur. 1910 yılında Müze-i Hümâyun bütçesine 1000 liralık ek ödenek çıkarttıran Halil Edhem Bey, Avrupa resim müzeleriyle yazışmalar başlatmış ve on tanesi yerli sanatçılar tarafından olmak üzere pek çok tablonun kopya edilmesini sağlamıştır. Aynı ödenek çerçevesinde sergilerden veya farklı olanaklardan yararlanılarak yerli ressamların eserleri de satın alınmıştır. Sağlanan ödeneğin 1913 yılına kadar planlanan şekilde verildiği, bu tarihten sonra kesintiye uğradığı ve 1916 itibariyle Müze-i Hümâyun'un diğer ödenekleriyle birleştirildiği görülmektedir (Edhem, 1970, s. 40). Savaş ikliminde yaşanan mali sıkıntılar haliyle bu tür girişimleri de etkilemektedir. Tüm zorluklara rağmen Sanayi-i Nefise Mektebi'nde biriktirilen tablolar, okulun büyük salonu ile yanındaki odalara asılarak 27 Ekim 1915 günü yapılan açılışın ardından sergilenmeye başlamıştır. Artan talebe nüfusu sebebiyle Sanayi Nefise Mektebi'nin binası artık yeterli gelmediğinden ve savaş ortamında herhangi bir genişletme çalışması söz konusu olamadığından, kurum bir yıl sonra Elvah-ı Nakşiye Koleksiyonu ile beraber Cağaloğlu'na taşınmıştır (Edhem, 1970, s. 41-42). 1917 yılında mektep yönetimi Müze-i Hümâyun'dan ayrılarak müstakil bir müdüriyete geçilmiş ve muallimlerden Halil Paşa (1857-1939) da müdür olarak atanmıştır (1917-1918) (Ürekli, 2009, s. 96).

I. Dünya Savaşı'nın ardından işgal edilen İstanbul'un akıbeti belirsizleşirken hayat şartları da oldukça güçleşir. Bazı eğitim kurumları binalarını boşaltmak mecburiyetinde kalırlar. Sanayi-i Nefise Mektebi de Şehzadebaşı'nda fiziki olarak çok yetersiz olan altı odalı küçük bir eve yerleşecektir (1919) (Ürekli, 2009, s. 96). Takip eden yıllarda mektep farklı mekânlarda ve zor koşullarda eğitime devam ettiğinden, resim koleksiyonu muhafaza edilmek üzere Müze-i Hümâyun'a nakledilmiştir (Edhem, 1970, s. 44). Cumhuriyetin ilanından sonra karma eğitime geçen Sanayi-i Nefise Mektebi'nin İnâs şubesi lağvedilir (1923) ve okul Fındıklı'da eski Meclis-i Mebusan binasına taşınır (1926). Yaşanan sıkıntılı sürecin ardından ferah bir alana kavuşan kurum, günümüzde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi adıyla aynı yerde hizmet vermektedir (Ürekli, 2009, s. 96-97).

Sonuç

Osmanlıların kısa zamanda çok şey başarmaya çalıştıkları Batılılaşma sürecinde, resim eğitiminden geçmiş bir nüfus yetişmesi dikkate değer bir hadisedir. Müfredatlarda yer edinen resim dersleri, imparatorluğun sanat akademisi Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kuruluşuyla beraber ileri bir düzeye taşınmıştır. Bu noktadan sonra ressamlık yüksekokulda eğitimi alınarak profesyonel bağlamda icra edilen bir meslek dalı sıfatıyla Osmanlı toplumunda daha görünür hale gelmiştir. Dolayısıyla eğitim alanındaki icraatlar, resim beğenisinin gelişiminde önemli bir geçiş koridoru vazifesi görmüştür. Bu süreçte gerçekleştirilen sergilerle resim sanatı, toplum katmanları için daha izlenebilir hale gelmiştir. Resim eğitimi verilen askeri okul mezunları gibi Sanayi-i Nefise Mektebi mezunları da istihdam edilmişler, birikimlerini eğitim kurumlarına aktarmışlar ve talebeler yetiştirmişlerdir. I. Dünya Savaşı ve işgal yıllarının sıkıntıları karşısında eğitime devam eden Sanayi-i Nefise Mektebi, ülkeye pek çok sanatçı ve mimar kazandırmıştır.

Kaynakça

Artun, D. (2007). Paris'ten Modernlik Tercümeleri; Académie Julian'da İmparatorluk ve Cumhuriyet Öğrencileri. İstanbul: İletişim Yayınları.

Batur, A. (1996a). Geç Osmanlı İstanbul'u. A. Batur (Ed.), Dünya Kenti İstanbul (s. 154-175) içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yanınları.

Cezar, M. (1971). Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi. İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Çelik, Z. (1986). The Remaking of Istanbul: Portrait of an Ottoman City in the Nineteenth Century. Los Angeles: University of California Press.

Çetinsaya, G. (2005). Din, Reform Ve Statüko II. Abdülhamid Dönemine Bir Bakış (1876-1909). C. Çakır (Ed.), Osmanlı Medeniyeti Siyaset, İktisat, Sanat (s. 125-147) içinde. İstanbul: Klasik Yayınları.

Çoker, A. (1983). Osman Hamdi ve Sanayi-i Nefise Mektebi. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi.

Demirel, F. (2011). Sultan II. Abdülhamid'in Mirası İstanbul'da Kamu Binaları. İstanbul: Türkiye Ticaret Odası.

Edhem, H. (1970). Elvah-ı Nakşiye Koleksiyonu. Milliyet Yayınları.

Eldem, E. (2010). Osman Hamdi Bey Sözlüğü. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Georgeon, F. (2003). Sultan Abdülhamid. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gören, A. K. (2008). (Şeker) Ahmed Paşa'yı Yazmak (1841-1907). Ö. F. Şerifoğlu ve I. Baytar (Ed.), Şeker Ahmed Paşa (1841-1907) (s. 17-70) içinde. İstanbul: TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı.

Işın, E. (Dü.). (2009). Osmanlı Donanmasının Seyir Defteri Gemiler, Efsaneler, Denizciler. İstanbul: Pera Müzesi Yayınları.

İslimyeli, N. (1965). Asker Ressamlar Ve Ekoller. Ankara: Asker Ressamlar Sanat Derneği.

Kâtipoğlu Kaya, H. (2006). Dârüşşafaka Mektebi ve Resimleri Saray'a Sunulan Bir Grup Dârüşşafakalı Ressam. Milli Saraylar 150. Yıl Özel Sayısı (s. 103-124) içinde. Ankara: Milli Saraylar Daire Başkanlığı.

Kaya, G. S. (2010). Milli Saraylar Tablo Koleksiyonu. İstanbul: TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı.

Kaya, G. S. (2012). Padişahın Ressam Kulları. G. S. Kaya (Ed.), İhtişam Ve Tevazu Padişahın Ressam Kulları (s. 41-86) içinde. İstanbul: TBMM Milli Saraylar.

Makzume, E. (2010). İstanbul'dan Büyülenmiş Bir Oryantalist Leonardo De Mango (1843-1930). Atlas Tarih(1), 79-89.

Mardin, Ş. (1991). Türk Modernleşmesi Makaleler IV. İstanbul: İletişim Yayınları.

Özyiğit, H. (2012). 1830–1920 Yılları Arasında Süreli Yayınlarda Türk Resim Sanatı Eleştirisi. (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara). Erişim adresi: http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/30304

Sinanlar Uslu, S. (2017). Basın Kaynaklarıyla Galatasaray Tıbbiyesi'nden Mekteb-i Sultani'ye Eğitimde Yenilik ve Gelenek. İstanbul: Domingo Yayınevi.

Sinanlar, S. (2008). Pera'da Resim Üretim Ortamı 1844-1916. (Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul). Erişim adresi: https://polen.itu.edu.tr/handle/11527/12504

Tollu, C. (1967). Şeker Ahmet Paşa. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Toprak, z. (2017). Türkiye'de Yeni Hayat-İnkılap ve Travma 1908-1928. İstanbul: Doğan Kitap.

Ürekli, F. (2009). Sanâyi-i Nefîse Mektebi. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi c. 36 (s. 93-97) içinde. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Ürekli, F. (2019). Osmanlı Kadınlarının İlk Güzel Sanatlar Yüksek Okulu: İnas Sanayi-i Nefîse Mekteb-i Âlîsi (1914-1923). Toplumsal Tarih (303), s. 44-53.

Yetik, S. (1940). Ressamlarımız. İstanbul: Güzel Sanatlar Birliği Resim Şubesi.

LATİFE TEKİN'DE KADIN KİMLİĞİNİN YAZI YOLUYLA İNŞASI

Doç. Dr. Macit BALIK

Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, macitbalik@gmail.com

Özet

Kadın ve edebiyat ilişkisinin cinsiyet temelli kategorize edilmesi kimilerince reddedilse de özellikle feminist eleştiriyle birlikte kadının kendi kimliğini kendi dili ve yazınsal yaratımı yoluyla inşa etmeye başladığı da önemli bir vakıa olarak görülmelidir. Edebiyattaki kadının, erkeğin oluşturduğu kadın oluşu, kadın yazarların sonradan edebiyata dâhil olması, kadının, kadın ve erkek kalemiyle ifadelerindeki farklılığı açıkça ortaya çıkarmıştır. Kadın yazarların kurgularında yer alan kadın imgesi, genellikle "ben"i öne çıkaran ve kişisel tarihleri ile bir hesaplaşma yoluna giderek kendilerini anlattıkları bir metin haline dönüşmüştür. Kadının kendini toplumsal yapı içinde konumlandırmaya başlamasıyla birlikte, erkeklerin kaleminden yazılan kadını okumak yerine, kendi kaleminden çıkan, kendini anlatan eserler de artmaya başlamıştır. Kadının 'ben'ine yaptığı bu vurgu, uzun yıllar erkek egemen toplumda kendine herhangi bir etkin rol verilmemesinden kaynaklanır. Zira kendi kalemleriyle yazmak, kadınlar için var olma savaşlarının önemli araçlarından biri sayılmıştır.

1980 sonrası Türk romanının dikkat çeken isimlerinden biri olan Latife Tekin (d. 1957) de kadın yazarların kişisel tarihlerine odaklanarak yarattıkları kadın kimliğinin sancılı yönlerini romanlarında öne çıkarmıştır. Özellikle ilk romanından başlayarak kadının yazın ve yazmak eylemi ile olan ilişkisindeki açmazlara, yazı yoluyla cinsel kimliğini ortaya koyma, kendini var etme serüveninde eril otorite tarafından önüne çıkarılan engellere yer verildiği görülür. Buna benzer tematik unsurların Tekin'in romanındaki varlığının arkasında kendi yazarlık gerçekliği olduğu da görülür. Bu nedenle onun romanlarındaki yazar-kadın karakterlerin incelenmesinde otobiyografik belleğin ne ölçüde devreye konduğunun da bilinmesi gerekir. Nitekim bu roman kişileri aynı zamanda yazarın kendi kimliğini inşa sürecine de tanıklık ettirir. Bu bildiride Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm (1983) ile başlayan yazarlık sürecinde kadın kimliğinin oluşturulması çeşitli kadın karakterler üzerine odaklanılarak ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Latife Tekin, kadın, yazı, roman.

BUILDING OF WOMEN'S IDENTITY IN LATİFE TEKİN THROUGH WRITING

Abstract

Although the gender-based categorization of the relationship between women and literature is rejected by some, especially with the feminist criticism, it should be seen as an important fact that women have started to build their own identity through their own language and literary creation. The fact that the woman in literature is a woman formed by a man and the later inclusion of women writers in literature was clearly revealed the difference between the way of women's representation in the literary works written by women and men writers. The image of women in the fictions of women writers has been turned into a text that usually emphasizes "self" and speaking of themselves by reckoning with their personal histories. As the women began to position themselves in the social structure, instead of reading the women written by men, the number of the works that were written by women and tell about themselves began to increase. This emphasis that woman put on "self" stems from the fact that she was not given any active role in the male-dominated society for many years. The fact that women write themselves is considered as one of the important tools for the battle for existence for women.

Latife Tekin (b. 1957), one of the prominent names of the Turkish novel after 1980, also focused on the personal history of women writers and highlighted the painful aspects of the women identity they created in her novels. Especially starting from the first novel, it is seen that the dilemmas in the relationship of women with the literature and the act of writing, the obstacles put forward by the masculine authority in the adventure of revealing their sexual identity and of self-existence efforts of women through writing are seen. It is seen that Tekin's writing reality lies behind the existence of such thematic elements in her novels. For this reason, it is necessary to know the extent to which autobiographical memory is taken into consideration in the analysis of the writer-woman characters in her novels. Hence, these novel characters also testify to the author's process of building her own identity. In this paper, building the women identity by focusing on the different women characters during the Latife Tekin's writing process starting with Sevgili Arsız Ölüm (1983) will be tried to be revealed.

Key Words: Latife Tekin, woman, writing, novel.

Giriş

Yazarların büyük çoğunluğu özellikle ilk roman veya öykülerinde yazar kimliği taşıyan roman kişileri üzerinden kendi yazarlıklarına ilişkin önemli veriler sunarlar. Bu durum kadın yazarlarda erkeklere nispeten daha sık karşılaşılan bir eğilimdir. Bu eğilimin arkasında da eril düzenin kadını konumlandırma ve kadın kimliğini erkek dil ve söylemiyle oluşturduğu toplumsal yapı yer almaktadır. Kadın kimliğinin erkek söylemiyle var edilişinden sıyrılarak kendini kendi diliyle oluşturduğu bir kurgusal evrende var etmesi, yazar kimliği taşıyan kadın kahramanların yaratılmasının arkasında yer alan asıl dürtüdür. Kurgusal düzleme taşınan bu kişiler, aynı zamanda yazarın kendi ben'ini yeniden inşa etme sürecinde önemli işlevlerle yüklü otobiyografik niteliklere de sahiptirler. Bu roman kişilerinin gerçek yazar olduğunun kesinkes iddia edilemeyeceği gerçeğini bir yanda tutmak koşuluyla, doğru analiz edildiğinde yazarının kurgu sürecine, yazarken karşılaşılan problemlere ve kurgu sorunlarına ilişkin önemli ipuçları ortaya çıkarılabilir. Zira sanatçının eserini meydana getirirken yaşadığı "yaratma sıkıntıları, zaman zaman yaptığını yetersiz bulmanın verdiği umutsuzluk, bazen de teknik bir güçlüğü yenmenin verdiği keyif gibi okuyucunun paylaşmadığı duygular vardır ki bunları sanatçının yaşadığını" (Moran, 1991: 104) okur net bir biçimde bilemez. Okur, ancak yazar kendi gerçekliğini kurgulanmış bir kişi kullanarak aktardığı ölçüde onun yazarlık serüvenine tanıklık edebilir. Philippe Lejeune'ün "otobiyografik pakt" olarak adlandırdığı bu durum, anlatıcı ile başkarakter arasındaki özdeşimi ve bu ikisinin de yazar hakikatine yaptığı göndermeleri açıklar. Bu açıdan kurmaca bir eser, "yazar-anlatıcı-başkarakter arasında birebir ilişki kurmadığı için ve hakikati temsil ettiğini iddia etmediği için rahatlıkla otobiyografik özellikleri ve hakikati içinde barındırır" (Aktaran: Adak, 2004: 162). Kadın yazarların özellikle "kişisel tarihleriyle hesaplaşmak" uğruna yaşantılarını kurguya aktarmaya daha yatkın oldukları, geçmişleriyle yüzleşmek adına "çoğu otobiyografik yansımalar taşıyan" metinler oluşturdukları dile getirilir (Parla, 2004: 181).

Romancının eserine koyduğu yazar figürleri ve bunun Türk edebiyatındaki seyrini inceleyen Jale Parla, iki yazar tipinden söz eder. Bunlar "hem edebî rolüyle hem de entelektüel vasıflarıyla mükemmel yazarlar veya edebî alanda istediklerini gerçekleştirememiş, toplumun dışına itilmiş, yabancılaşmış aciz ve yetersiz yazarlar"dır (2012: 11). Bu kişiler anlatıcı olabildiği gibi ikincil önemde bir roman kişisi de olabilirler. Hatta modernist/postmodernist metinlerde yazarın gerçek kimliğiyle romana dâhil olduğu ve okurla konuştuğu da dikkatlerden kaçmaz. Ahmet Mithat'ın Yeryüzünde Bir Melek'i üzerine yaptığı incelemede bu tür bir anlatıcıyı mercek altına alan Nükhet Esen'in tespitleri şu yönde olmuştur:

"Metinde yer alan dramatize edilmiş anlatıcı, ima edilen yazar olarak da adlandırılabilir. Çünkü o gerçek, tarihsel yazar değil, bu yazarın ikinci benliği, metinde kılığına büründüğü kişidir. Yazar yaşam öyküsüyle örtüşmeyen bir role bürünebilir. Bu durum gerçek yazarı ima edilen yazardan ayırır. Fakat Ahmet Mithat'ın romanlarında bu ikisi neredeyse aynıdırlar…" (Esen, 2006: 27).

Kurgusal bir metindeki otobiyografik yönün kaçınılmazlığını, Türk ve dünya edebiyatının önemli isimlerinin hemen hepsinde görülebileceğini yukarıda dile getirilen görüşler ortaya koymaktadır. Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Adalet Ağaoğlu da kendiliği kurgulamanın, yazarın kendini yazı yoluyla yeniden yaratmasının kaçınılmaz oluşuna işaret eder: "Kafka'dan Paves'e, Shakespeare'den Hemingway'e, Yakup Kadri'ye kadar yazarlar aslında kendileriyle ilgili şeyleri anlatmıştır. Öyle ki, yazarlıkta yaşarlık kazanmanın yolu, ipuçları derlemekten geçiyor" (Aktaran: Uğurlu, 2010: 96). Bu ifadenin yanında Adalet Ağaoğlu'nun kendi yazarlığını, yazma sürecini, yaratma sancılarını roman kişileri aracılığıyla ortaya koyduğunu da zikretmek gerekir. 1980 sonrası Türk romanının kurgu, dil ve anlatım teknikleri açısından farklı ve dikkat çekici isimlerinden biri de özellikle ilk romanında kadın kimliğinin yazı yoluyla inşasına somut karşılıklar veren Latife Tekin'dir.

1. Yazarın Doğuş-Varoluş Sancıları: Dirmit

Latife Tekin'in bütün romanlarında, karakterlerin bir veya birkaçının yazıyla ilgilendiği, yazar kimliği taşıdığı görülür. İlk romanı Sevgili Arsız Ölüm'ün otobiyografik göndermelerle dolu içeriğinde Dirmit'in yazarlık yolundaki mücadeleleri ve karşılaştığı engeller anlatılır. Latife Tekin'in romanlarında yazar kimliğiyle öne çıkan kişilerin, Dirmit'in yazdıklarını damdan şehrin üstüne salmasıyla başlayan bir sürecin devamı olarak kurguladığından söz etmek mümkündür. Dirmit, şehre geldikten sonra kuşkuşotuna verdiği söz üzere kapanıncaya kadar her gün okul kitaplığına gider. Yazı ile ilişkisini okuyarak besleyen Dirmit'in masallarla tanıştığı bu okuma süreci, Latife Tekin'in yazarlık sürecinin de önemli bir parçasını oluşturan otobiyografik öğelerden biridir. "Kafasının içinde sözcükleri alt alta üst üste dizmekten, kâğıtlara yaza yaza düşünmekten, sözcüklerin yerini değiştire değiştire okumaktan" (Tekin, 2008: 67) yorulan Dirmit'in şiire, yazıya olan bağımlılığı ve çektiği sancılar aşağıdaki alıntıdan anlaşılır:

Dirmit o günden sonra hep sözcüklerden bir yorgana sarıldı. Sözcüklerden bir yatağın üstünde uyudu. Sözcüklerden yapılma bir sandalyenin üstünde oturdu. Atiye günleri sayılı binlerce sözcük oldu. Huvat sözcük dolu şişelere baktı. Nuğber sözcük bekledi. Zekiye sözcük ağladı. Seyit bembeyaz takma sözcükten dişleriyle güldü. Mahmut dilini dişlerinin ardına dayayıp sözcük çaldı. Halit sözcükleri duvarlara vurdu. Dirmit ne yana bakacağını, hangi birini yazacağını şaşırdı. O şaşkın şaşkın dolanıp gezinirken bulutlardan sözcük yağdı. Musluklardan sözcük aktı. Akan sözcük, yağan sözcük, bakan sözcük, ağız üstü divana kapaklanan sözcük Dirmit'in kafasının içinde bir toplu kargaşaya dönüştü. Ama bir türlü şiire dönüşmedi (Tekin, 2008: 162-163).

Dirmit'in yazarlık süreci yalnızca şiirle sınırlı değildir. Yengesi Zekiye'nin tohumlardan, taşlardan sevda ummaası onda masal yaratabilecek gücün ortaya çıkmasına sebep olur. Dirmit, kırk kara çörek otu tohumunu, kırk gül goncasına dönüştürüp bir masal uydurur, masalını dinleye dinleye uyur. Dirmit'in olağanüstü güçlerinden ailesine söz etmesinden sonra şiirle, yazıyla ilgilenmesi yasaklanır. Yedi gün evin içinde kimseyle konuşmama cezası verilen Dirmit, bu kez yazarlığının farklı bir aşaması olarak ev halkına mektup yazar. Yedinci günün sabahında bitirdiği mektupları birbirine iliştirerek bir ucunu evin içine asar, diğer ucunu da damdan şehrin üstüne salar. Latife Tekin'in romanın ilk nüshasını birbirine iliştirerek rulo halinde getirdiği gerçeği ile Dirmit'in mektupları birleştirmesi bir araya getirildiğinde, Sevgili Arsız Ölüm'ün Dirmit'in kaleminden çıkan mektuplar olduğu söylenebilir. Bunun yanında yedi günde tamamlanmış olması da Kitab-ı Mukaddes'te Tanrı'nın dünyayı yaratma sürecinin altıncı günün sonunda tamamlandığının anlatıldığı bölüme gönderme içerir. Romanın alternatif evren oluşu, göz önüne alındığında bu imgenin yeni bir dünyanın yaratıcısı olarak Latife Tekin'in doğuşunu işaret ettiği düşünülebilir.

Sevgili Arsız Ölüm'de yazı ile uğraşan tek kişi Dirmit değildir. Evin büyük oğlu Halit de askerde tuttuğu defterini ortaya çıkararak ailenin tüm bireyleri hakkında yazdıklarını okur. Fakat Dirmit'e konulan yasak ve kısıtlamalar Halit'e uygulanmaz. Kadının yazarlığına yönelik engellerin erkek söz konusu olduğunda ortadan kalkmasının bir sebebi de, kendisini yazı ile ortaya koymanın, görünür kılmanın aile ideolojisine ters düşmesinden dolayı kadınlara yasaklanmasıdır. Dirmit'in yazarlığının konum olarak tepede, ailenin dışında bir yerde, damda olması, yazdıklarının içeriğine dair bilgilerin gizli kalması da bu yasaklara sebep olan etkenlerdendir. Halit'in defteri hem aile içinde

görünür kılınmış hem de ailenin diline ve algısına uygun bir biçimde yazılmıştır. Dirmit'in yazarlığına konulan engeller sadece bu sebeplere değil, henüz doğmadan "cinli kız" olarak yaftalanmasına da bağlıdır. Sibel Irzık'ın Sevgili Arsız Ölüm'de kendini hâkim aile ideolojisinden ayrı tutarak gözleri üzerine çeviren Dirmit'in yazarlık sürecine yönelik değerlendirmeleri bu noktada önem arz etmektedir:

Dirmit'in kendisini korkutmaya çalışan şehrin üzerine upuzun ak bir mektup salıp ona meydan okuyuşu, yani yazar olmaya doğru kesin, geri dönülmez adımı atışı, evinin damında gerçekleşmişti. Dama çıkmanın delilikle yakın ilgisi ne okurun ne de Dirmit'in annesi Atiye'nin gözünden kaçmış, herkes uyurken damda oturan Dirmit'in gösterdiği cinlenme belirtileri, gaipten sesler duymalar, yıldızlarla, ayla, karla konuşmalar, anaya, babaya, kardeşlere tanımaz gözlerle bakmalar kaygıyla izlenmişti. Bütün bu belirtiler arasında belki de en korkutucu olan, Dirmit'in evlerin içini görme iddiası, yani kendini evin, evdekilerin üstünde bir yerde, onların göremediklerini gören, bir sırra nüfuz etme inadında bir göz olarak konumlandırılışıydı (2004: 201).

Dirmit'in damı mekân tutması bir büyüklenmenin işareti olduğu gibi, kendisini aileden ayrı tutmanın, tepeden bakmanın, tek başına yüksek bir yerden kendini görünür kılmanın da göstergeleri olarak geleneksel toplumlarda kız çocukları için engellenmesi gereken davranış biçimlerindendir. Dirmit'in yazarlığa "soyunması"nın uygun görülmediğini ifade eden Irzık'a göre, yazmak suretiyle "kendini ortalıklara çıkarmak, varlığını görünür kılmak, başkalarının bakışlarıyla kirlenmek anlamına" (2004: 204) geldiği için engellenmiş ve yasaklanmıştır.

2. Cinsel Kimlik ve Politik Kimlik Arasında Yazmak: Gülfidan

Latife Tekin'in parçalı kurguya sahip ve kadın anlatıcısının iç sesine dayanan üçüncü romanı, Gece Dersleri, Sekreter Rüzgâr kod adıyla sol örgütlerden birinde görev alan Gülfidan'ın kadınlık ve militanlık arasında sıkışmışlığını merkeze alır. Doğum yapması örgüt tarafından engellenen ve kürtaja zorlanan anlatıcı, kadın kimliğini, özünü, benliğini temsil eden Gülfidan ile örgüt üyeliğini ve ideolojik kimliğini temsil eden Sekreter Rüzgâr arasında kalmış ve bu açmazını bir örtünün altında yaptığı iç hesaplaşmalarla gidermeye çalışmaktadır.

Gece Dersleri'nin sanatçılık ve yazarlık nitelikleri taşıyan kişisi de sözü edilen anlatıcı ve örgütteki kadınlar tarafından "illegalitenin masal yazıcısı" (Tekin, 2004: 11) şeklinde nitelendirilen Gülfidan'dır. Parçalanmış kişiliği içinde sıkışan Gülfidan, saklandığı örtünün altından kişisel tarihine yolculuk yapar. Annesinden aldığı "hayat bilgisiyle yıllar boyu örtünün altında mücadele ettikten, bölünmüşlüğü ve utancıyla kendisine bir tarih, bir kimlik yarattıktan sonra, örgüte katılarak yine hem bir kabuktan çıkmakta hem de kendisini bir göstergenin, hazır bir retoriğin, hatta bir yalanın içine yerleştirmektedir" (Irzık, 2004: 216). Gülfidan'ın ilk sanatçılık deneyimi de bu örtünün altına kıvrılmasından önce ortaya çıkar. "Masal yazıcısı" Gülfidan ilk sanatçılık deneyiminden şöyle söz eder:

Annemin bana sunduğu ilk politik konumu çarçur ettim. Korkak davrandım ve geceleri çeşitli kılıklara bürünerek onları güldürmenin en etkili savaşma biçimi olduğuna inandırdım kendimi. Bir tür meddahlıktı yaptığım. Uydurduğum hikâyeleri anlattıktan sonra çırılçıplak soyunup oynamama, alnımdan ter damlatarak para toplamama ses çıkarmadılar (Tekin, 2004: 44).

Tekin'in yazar ben'iyle, kendini anlatıcı özne konumuna getirdiğine ilişkin göndermeler bu romanda oldukça fazladır. Gülfidan'ın kimi iç konuşmalarında, Gece Dersleri'ni yazar ben'iyle romana giren kişiye yazdırdığı, ortaya çıkar. Anlatıcının bazen Gülfidan kimliğiyle Sekreter Rüzgâr kişiliğine bazen de Sekreter Rüzgâr kimliğiyle Gülfidan kişiliğine, yani kendisine dışarıdan baktığına, bazı bölümlerde ise romanın anlatıcısının aynı zamanda yazar olduğunu gösteren ifadelere rastlanır. Sözgelimi anlatıcının bilincinden geçenlerin kurgu olduğu "soluk boruma yumruk atan birileri yok da düpedüz uyduruyor muyum?" cümlesinde ortaya çıkar. Romanın son bölümlerinde anlatıcının yazarla ayrıştırılamadığı kısımlar aynı zamanda Gece Dersleri'nin yazılış sürecinin kodlarını da içerir. Gülfidan kimliğiyle kendisine dışarıdan bakan anlatıcı, anlattığı maceralarını bir yazara yazdırmış olduğunu itiraf eder. Romanın sonunda yazarın, Gülfidan ve Sekreter Rüzgâr'ın iç içe geçmesi, parçalanmış kimliğin birbirinden ayırt edilememesine yol açar. Burada sözü edilen yazarla anlatıcı arasında geçenler, romanın Gülfidan'ın yazdırdığı bir metin olduğu neticesini çıkarır: "Duygularımı ve

düşüncelerimi öfkeli homurtularla, ardından yetişemeyeceğim bir hızla kaleme alıyordu." (Tekin, 2004: 172). Gülfidan'ın yazdırdığı metinle romanın başlığının aynı oluşu, onun aynı zamanda romanın yaratıcısı, yazarı olduğu gerçeğini de ortaya çıkarır. Anlatıcı, bildiri yazarı olarak tanıttığı yazarın kendisine yönelik sözlerini şöyle aktarır: "Yalnızca birkaç şey sordu. Benim ısrarımı hoş gördü ve illegal hayatın berbat bir avunma olduğunu ifade etmekten kaçınmadı. Gece Dersleri'nin son sayfalarının bardaktan boşanan bir yağmuru gerektirdiğini nereden biliyormuşum" (Tekin, 2004: 173). Romanın bu son cümleleri, Latife Tekin'i bildiri yazarı aracılığıyla Gülfidan'la bir araya getirir, daha da ötesi romanı anlatan, yazdıran ve yazan kişileri, yazar benliğinde birleştirir.

3. Kadın-Yazarın Karakterlerin Olgunluk Dönemi

Latife Tekin'de roman anlayışının değişmesine rağmen ikinci dönem romancılığında yazar ve sanatçıya dair imgelerin değişmeden kullanıldığı görülür. Ormanda Ölüm Yokmuş'la başlayan ikinci aşamada, önceki romanlarda görülen yoksulun yazıya yabancılığı veya engellenen yazarlık imgelerinin yerine, yazarlığın olgunlaştığına, profesyonelleştiğine ve kimi zaman eleştirel boyutlar kazandığına dair imgelere yer verilir. Ormanda Ölüm Yokmuş'un laytmotiflerinden biri olan ağaç yaprakları, Emin'in duvarlarını kapladığı gibi, kitap sayfalarının arasında kurutulmasıyla da farklı bir işlevi yerine getirir. Yaprağın kitaplarla bir ve bütün haline getirilmesi, "toplayacağı yapraklar(ın) şiirlerin arasında girebilecek güzellikte olma(sı)" (Tekin, 2003: 21), ağaç yapraklarının sayfayı, yazıyı simgelediği düşüncesini ortaya çıkarır. Roman kişilerinden Emin'in eski bir ressam oluşu, Yasemin'in ise öyküler yazması, Ormanda Ölüm Yokmuş'un sanatçı ve yazar imgesini oluşturan etkenlerdir. Emin'in geçmişte Yasemin'in yazdığı öyküler üzerine yaptığı eleştirilerin hatırlandığı bölüm, edebî yaratımın önemli bir yönünü oluşturan "eleştiri"nin romana girmesine olanak sağlar. Emin, Yasemin'in yazdıklarının "fazla süslü püslü" ve "kâğıtların silinmesi gereken şeylerle" dolu olduğuna dair eleştirilerini dile getirir:

Sözlerinin Yasemin'in kafasında bir yere oturmadığını fark etmenin şaşkınlığıyla, insanın, önüne gece geç vakit boş bir kâğıt koymasının -ya da boş bir tual, özünde aynı şeylerdi bunlar- önemli bir şey olduğunu, çünkü bu davranışın, gün boyu yaşananları silme, gerçeği değiştirme, yeni bir yol açma arzusundan doğduğunu söylemiş, bu da onu, öykü yazmanın, resim yapmanın anlamı üstüne konuşmaya götürmüştü (Tekin, 2003: 35).

Ormanda Ölüm Yokmuş'un son bölümünde "unutmak ve anımsamak" üzerine yazdığı yazıların, ana metni farklı kısımlardan bölerek romanda yer almasıyla Emin'in yazar kimliğine de sahip olduğu ortaya çıkar. Romanda yazı ve yazarlık uğraşısı içinde olan yalnızca Yasemin ve Emin değildir. Emin'in sokaktan tanıdığı Şadem adlı otoparkçı da sürekli sokaktan edindiği izlenimleri yazar, sabah ise yazdıklarını yakarak ısınır.

Latife Tekin'in yedinci romanı Unutma Bahçesi'nin tüm kişileri, yazıyla veya sanatın farklı dallarıyla ya önceki yaşamlarında ya da bahçeye geldikten sonra uğraşmışlarıdır. Romanın başında Ferah'ın, Tebessüm'ün fikirlerini çalarak da olsa unutma üzerine yazdığı yazılar, Şeref'in bizonları anlattığı ve internet sitelerinden yayınladığı öyküler, Olgun'un resme ve bilişim dünyasına yetenekli oluşu, Giray'ın eski bir tiyatro yazarı, oyuncu ve fotoğraf sanatçısı olması, Neslihan'ın da derin doğa bilgisine sahip olması, roman kişilerinin sanatçı ve entelektüellerden oluştuğuna işaret eder. Edebî üretim faaliyetleri içinde olan roman kişilerinin birbirlerinin metinleri üzerine geliştirdikleri eleştiriler de yazarlık sürecinin önemli bir cephesini oluşturur. Bu doğrultuda Tebessüm'ün, Şeref'in öyküleri üzerine yaptığı eleştiri dikkate değerdir:

Anlatımının yalınlığı eski zamanlarda yazılmış öyküleri akla getiriyor. Günün birinde, adanın üstüne aynı büyüklükte, yüzdüğü her yere onunla birlikte süzülen bir bulut gelip oturuyor. Önceleri hoşlanıyor bu durumdan ada, en çok da gecenin boşluğunda bembeyaz ışımasına sevinerek… Ama sonra sonra, bulutun süzüldüğü yere doğru yüzüyor olmasından kuşkulanıyor, kıyıya sürükleneceğinden korkuyor… Artık hiç yüzmek istemiyor. Araya politik anlamları olan sözcükler serpiştirmiş Şeref. Bu pek hoşuma gitmedi ama yine de, adanın karayla birleşme korkusunun dile geldiği bölümden çok etkilendim (Tekin, 2005: 74).

Tekin'in sekizinci romanı Muinar'ın anlatıcısı Elime de yazar kimliğiyle öne çıkarılır. Burada önemsenmesi gereken bir noktanın da Elime'nin Latife Tekin'i kurgusal yapıda temsil ettiği gerçeğidir. Elime'nin yazdığı mitolojik öyküler romanda esas metinden farklı bir biçimde konumlandırılır. Anlatıcının yazar kimliğini ve Muinar'ın aslında onun yazarlık yetisini temsil ettiği söylenebilir. Muinar'ın "Sarıkız öyküsü yazıyordun hani, ne oldu" (Tekin, 2006: 67) sorusundan sonra söylediği, "politik duruşum yerinde, kafamın içi imge kaynıyor, hepsinin sözünü söylesem ne olursun kim bilir…" (Tekin, 2006: 67) ifadesiyle onun, Elime'nin yazarlığını beslediği ortaya çıkar. Romanı yazarlık imgesi açısından ilginç kılan bölümlerden biri, ikili arasında geçen, şiir ve müzik üzerine teorilerin üretildiği ve aktarıldığı diyalogda yer alır:

Tümüyle ayrı bir yapı o, başka türlü kavramak gerekiyor şiiri, sözcüklerin anlamını boşaltıp ses haline getirerek boşluğa geri gönderme işi, bir şiiri okurken bunun kâğıda yansımış bir formül olduğunu düşünebileceksin mesela…

Ben de şairlerin dünyanın sözcüklerini sonsuzluğa kaçıran kişiler olduklarına inanıyorum, anladım bak, tamam mı, akıyor bunların ikisi de, şiir, müzik… Biri dünyanın dışına, öteki dünyanın dışından buraya, hayatın içine… Şairlerin aramızda ne işi var o zaman? Her birini bir vadiye indirip bırakalım, kargalar peynir götürsün onlara, sonsuza dek sözcükleri anlamlarından arındırıp saf ses haline getirsinler (Tekin, 2006: 168).

Latife Tekin, kendi dilinin düzyazıdan çok şiir diline yakın olduğuna ve dilindeki ritmin ve ses unsurunun şiirden geçtiğine ilişkin görüşlerini (Tekin ve Toptaş, 2006: 28, 30) de olduğu gibi Muinar'ın kişilerine söyletir.

Sonuç

Yazı ve yazarlığın Latife Tekin'de bir sorunsal olarak öne çıkarılması kadın, yazı ve benlik bağlamında değerlendirilmelidir. Onun romanlarındaki yazan kadınların çevrelerindeki eril unsurlarla girdikleri mücadele, yazma ve yaratma sürecindeki engeller ve kısıtlamalar, adeta Latife Tekin'in kendi yazarlık sürecinin de şifrelerini içermektedir. Dış etmenlerle mücadele ederek başlanılan yazma serüveni ilk romanlarında kendini var etme, kimlik inşası ve kabul ettirme gibi endişeleri barındırırken, Tekin'in ikinci dönem romanlarında artık tıpkı kendisi gibi, yazarlık yolunda olgunlaşmış kadınların varlığı şeklinde kendini gösterir. İlk romanı Sevgili Arsız Ölüm'de ve yine ilk dönem romanları arasında yer alan Gece Dersleri'nde, yazma eylemi, kadının kendine bir kimlik oluşturma, var olma hatta doğum sürecini hatırlatır. Bu süreç de kimi zaman aile kimi zaman ise mensubu olunan ideolojinin yine erkek egemen bakışı altında oldukça sancılı geçer. Genellikle erkeğe gösterilen anlayış ve destek, yazıyla, yazarlıkla iştigal eden kadına gösterilmez. Bilakis türlü engellerle bu var oluş serüveni engellenmeye çalışılır. Buna rağmen ilk romanların yazıyla ilgilenen kadın kişileri, bir şekilde yazma uğraşını tamamlar ve kimlik oluşturma sürecini tamamlarlar.

Latife Tekin'in romancılığının ikinci döneminin başladığı Ormanda Ölüm Yokmuş ve sonrasında yayımlanan romanlarda kadın, yazı ve kimlik öncekilere kıyasla bir tekâmül sürecine varmış ve bir sorunsal olmaktan çıkarılmıştır. Romanların kadın yazarları artık çevresiyle mücadele ederek yazı yoluyla kendilerini var etme noktasında engellerle karşılaşmaz, mücadele etmek zorunda kalmazlar. Bu durum bir yandan da gerçek yazarın, Latife Tekin'in, ulaştığı olgunluk seviyesinin de kurgusal bağlamdaki yansımalarıdır. İlk romanlarının otobiyografik göndermelerinin yoğun oluşu da bu özdeşleşimi –roman kişisi ve yazarın benzerliğini- destekleyen hususlardan biridir. Bu çıkarım, son dönem romanlarında otobiyografik belleğin devre dışına çıkarıldığı anlamına gelmez, sadece ilk romanı kadar belirgin ve baskın değildir. Roman anlayışının ikinci evresinde kadın-yazı ilişkisinde yine bir varoluş sancısıyla karşılaşılır fakat ilk dönemden farklı olarak, bu kez eril otoritelerle değil, kendi iç dünyasıyla, ben'iyle mücadele eden yazar kişilerle karşılaşılır. Tekin'in ikinci döneminde kadın, bir yazar olarak kimlik oluşturma sürecini tamamlamış, artık edilgen değil, etkili ve özne konumunda yazının otoritesi haline gelmiştir. Bu dönemin yaratım sancıları ve yazarlık yolundaki engeller artık dış etkenler, özellikle hâkim ideoloji ve bunun erki olan erkek egemen bakış açısı değil, kadının iç dünyası yani kendi ben'idir.

Kaynaklar

Adak, Hülya (2004). "Otobiyografik Benliğin Çok-Karakterliliği: Halide Edip'in İlk Romanlarında Toplumsal Cinsiyet". Kadınlar Dile Düşünce. (Der: Sibel Irzık-Jale Parla), İstanbul: İletişim Yayınları, I. Baskı, s. 161-178.

Esen, Nükhet (2006). Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar. İstanbul: İletişim Yayınları.

Irzık Sibel (2004). "Latife Tekin'de Beden ve Yazı". Kadınlar Dile Düşünce. Der: Sibel Irzık-Jale Parla, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 201–223.

Moran, Berna (1991). Edebiyat Kuramları ve Eleştiri. 8. Baskı, İstanbul: Cem Yayınevi.

Parla, Jale (2004). "Tarihçem Kâbusumdur! Kadın Romancılarda Rüya, Kâbus, Oda, Yazı". Kadınlar Dile Düşünce. Der: Sibel Irzık-Jale Parla, İstanbul: İletişim Yayınları, I. Baskı, s. 179–200.

_____ (2012). Türk Romanında Yazar ve Başkalaşım. 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Tekin, Latife, Hasan Ali Toptaş (2006), "Yazara Dil Gerekmez". Picus. 30, Ocak, s. 26-35.

Tekin, Latife (2008). Sevgili Arsız Ölüm. 20. Baskı, İstanbul: Everest Yayınları.

_____ (2004). Gece Dersleri. 7. Baskı, İstanbul: Everest Yayınları.

_____ (2003). Ormanda Ölüm Yokmuş. 4. Baskı, İstanbul: Everest Yayınları.

_____ (2005). Unutma Bahçesi. 3. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

_____ (2006). Muinar. 2. Baskı, İstanbul: Everest Yayınları.

Uğurlu, Seyit Battal (2010). Adalet Ağaoğlu'nun Hayatı, Roman ve Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

NAZLI ERAY'IN ÖYKÜLERİNDE MASAL ETKİSİ

Doç. Dr. Macit BALIK

Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, macitbalik@gmail.com

Özet

Masal geçmişte olduğu gibi bugün de çağdaş Türk öykücülerinin kurgularını, muhayyilesini besleyen önemli kaynaklardan biridir. Abartılı yönü, zaman algısını kaldırması, cansızları kişileştirmesi ve umutlarıyla masal, her kesimden insanın ilgisine ve beklentisine karşılık sağlar. Geçmişten günümüze birçok öykücü de masalın bu sınır tanımazlığını kurgularının temel ögeleri olarak kullanmışlardır. Modern Türk öyküsünün özellikle 1970'li yılların ikinci yarısında gerek dil, anlatım teknikleri ve gerekse hayal unsurları açısından dikkat çeken yazarlarından biri olarak Nazlı Eray (d. 1945), yazın macerasına öykü ile adım atmış ve bugüne kadar yazdığı tüm öykülerinde ilk günkü tutumundan vazgeçmemiştir. Öykülerinde gerçeklik her zaman fanteziyle, olağanüstüyle bir arada bulunmuş, deyim yerindeyse, fantezilerini gerçeğe ikame etmiştir. Bu özelliğiyle Türk öykücülüğünde fantezist yazar kimliğini koruyarak konumunu sağlamlaştırmıştır.

Nazlı Eray, olağanüstü, düş, düşlem, fantastik, tekinsiz gibi kavramlara yaslanan öykülerini önemli ölçüde masalın imkânlarından faydalanarak da kurgulamıştır. Yazarın Ah Bayım Ah (1976) ile başlayan öykü serüveninin hemen her döneminde, öykülerin masalsı yönleri Nazlı Eray'ın insancıl tutumuyla yoğrularak umudun ve tebessümün yansıtıcısı olarak işlevselleştirilmiştir. Yazar, oluşturduğu bu atmosferin ardında arzularını gerçekleştirmek isteyen, çare arayan öykü kişilerinin iç dünyalarına ve ukdelerine de geniş ölçüde yer vermiştir. Masalsı özelliklerin sağladığı olağanüstülüklerle yoğrulmuş olan öykü dünyasında kendisiyle dostane ilişkiler kuran hayvanlara insanal değerler yüklemiş, onları kişileştirme yoluna gitmiş ve böylece fabl ile de yakınlık kurmuştur. Masalların vazgeçilmezlerinden olan hayvanlar yazarın öykülerinde konuşmalarıyla, hisleriyle, davranışlarıyla arkalarında katı bir yaşam gerçekliği barındırırlar. Asıl vurgulanmak istenen de bu gerçekliktir ve kahramanların arzularını gerçekleştirme, umutlarını ifade etme noktasında masal unsurları oldukça önemli işlevlere sahiptir. Nazlı Eray'da masal motiflerinin kullanımındaki temel amaçlardan biri de öykü kişilerinin ihtiyaçlarını gidermek, arzularını ve hayallerini gerçekleştirmektir. Bunların yanı sıra masalın sağladığı gerçeküstü atmosfer bazen de sadece okuyucuyu şaşırtma işlevi görmektedir. Bu bildiride Nazlı Eray'ın öykü anlayışında masalın olanaklarından nasıl ve hangi ölçüde istifade ettiği karşılaştırmalı ve analitik bir şekilde değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nazlı Eray, öykü, masal, gerçeklik.

FAIRY TALE EFFECT ON NAZLI ERAY'S STORIES

Abstract

The fairy tale is one of the important sources that feeds the fictions and imagination of contemporary Turkish storytellers as in the past. With its exaggerated aspect, removing the perception of time, personalizing the inanimate and its hoping, the fairy tale provides response to the interest and expectation of people from all walks of life. Many storytellers from the past to the present have used this borderlessness of the fairy tale as the basic elements of their fiction. Nazlı Eray (b. 1945), one of the most prominent writers of modern Turkish story, especially in the second half of 1970s, in terms of language, narrative techniques and imagination elements, stepped into her writing adventure with story and did not give up her first day attitude in all her stories. In her stories, reality has always been together with fantasy and extraordinary, and, in other words, has replaced her fantasies with reality. With this feature, she has strenghten her position by preserving her identity as a fantasy writer in Turkish storytelling.

Nazlı Eray has also fictionalized her stories leaning on concepts such as extraordinary, dream, reverie, fantastic and uncanny by making use of the opportunities of fairy tales. In almost every period of the story adventure of the author, which began with Ah Bayım Ah (1976), the fairy-tale aspects of the stories were mixed with Nazlı Eray's humane attitude and functionalized as the reflector of hope and smile. Behind this atmosphere, the author has extensively included the inner worlds and unfilled desires of story characters who want to realize their desires and seek remedy. In the story world mixed with the extraordinary features provided by fairy-tale features, she has placed human values on the animals that establish friendly relations with her, she has personified them and thus has established intimacy with the fable. In her stories, animals, one of the indispensables of fairy tales, have a solid life reality behind them with their speeches, feelings and behaviors. It is this reality that is intended to be emphasized and the elements of fairy tales have very important functions in realizing the desires of the heroes and expressing their hopes. One of the main goals in the use of fairy-tale motives in Nazlı Eray is to meet the needs of the story characters and to realize their desires and dreams. In addition, the surreal atmosphere provided by the fairy tale sometimes serves as a surprise to the reader. In this paper, how and to what extent Nazlı Eray benefited from the possibilities of the fairy tale in her story understanding will be evaluated in a comparative and analytical way.

Key Words: Nazlı Eray, story, fairy tale, reality.

Giriş

Geleneksel ve kolektif anlatı türlerinden olsa da masalın, modern/ist kurgulara ve özellikle de fantastik bir atmosfer oluşturmayı hedefleyen çağdaş metinlere faydalanılan geniş bir imkân sağladığı aşikârdır. Klişeleşmiş yapısına ve içeriğindeki gerçeküstü unsurlara rağmen Türk edebiyatının hemen her döneminde yazarların masalın sunduğu olanakları kullandıkları görülür. Müsameretnâme'den Muhayyelât'a, Ahmet Midhat'tan Hasan Ali Toptaş veya Latife Tekin gibi çağdaş yazarlara kadar birçok isim roman ve öykülerinde kolektif hafızanın oluşturduğu kaynaklardan biri olarak masalların büyülü atmosferinden istifade etmişlerdir. Modern metinlerde masal unsurları yalnızca büyülü, fantastik bir atmosfer oluşturmak amacıyla kullanılmaz. Aynı zamanda masalsı varlıkların sembolik kullanımıyla toplumsal eleştiri de yapılmaya çalışılır. Sözlü kültürün en yaygın türlerinden biri olan masalın modern metinlerde yer alan unsurları toplumsal bilinçaltını ortaya koymanın yanı sıra bireyin ruhsal gerçekliğinin de temsilini üstlenen göstergelerdir. Çağdaş yazar çoğu zaman bu gerçeklikleri ortaya koymak üzere masalın sunduğu anlatım olanaklarına başvurur. Bu durum yalnızca bir türün imkânlarında yararlanma biçimine indirgenemez, zira anlatma, kurgulama gibi yönleriyle değerlendirildiğinde masalın romanla birçok yönden dirsek teması kurduğunu da dikkate almak gerekir.

Bu bağlamda anlatı geleneğinin bir devamı olan roman ile masal arasında birkaç yönden ortaklık kurmak mümkündür. Sözgelimi, G. Gonca Gökalp, masal ile roman arasındaki ortaklıkları kuramsal açıdan değerlendirdiği yazısında iki türün tarihsel, toplumsal, gerçeklik-kurmaca, yazar-eser-okur ilişkisi ve yapısal açılardan ele alır. Tarihsel açıdan bakıldığında düş ile gerçeği birleştirirken kurmaca bir dünya yaratan, üstelik alıcısına (dinleyicisine) bu kurmacalığı özellikle duyuran masalların, tahsili duyup hatırlamak, görüp taklit etmekten ibaret okur-yazar olmayan halk için okur-yazar halkın romanı ve hikâyesi olduğu fikrini aktaran Gökalp, bu bağlamda masalı romanın yol açıcısı ve bazı yönleriyle ilk örneği olarak değerlendirir (1997: 120). Toplumsal açıdan ise masal ile roman arasındaki en temel ortaklığı, "her ikisinin de bireylerin ve toplumların anlatma gereksinimlerinden doğmuş" (Gökalp, 1997: 122) olmanın yanı sıra toplumun ortak bilinçaltına güçlü bir gönderme yapmasıyla zengin birer kaynak olarak görmek gerekir. Gerçeklik ve kurmaca ilişkisi açısından ise her iki türün de yapay anlatı olma özelliği taşıdığını söyleyen Gökalp, Boratav'ın "dinleyiciyi gerçek üstü ve gerçek dışı bir havaya alıştırmak için bir giriş, (…) hayal oyunlarıyla yalanın perdesi arkasından gerçeği görmeye bir davettir" (Akt. Gökalp, 1997: 123) düşüncesine yaptığı göndermeyle bu fikri destekler. Masal ve romana yazar-eser-okur ilişkisi açısından bakıldığında ise her anlatı metninde bulunan "eser kişisi, yazar ve okur"

üçlüsünün iki türün ortak unsurlarından olduğu söylenir. Son olarak yapısal açıdan roman ve masalın değerlendirmesini yapan Gökalp, Propp'un masalları iç yapı özelliklerine göre ele almasının birebir karşılığı romanda görülemese de masalın temel işlevlerinden biri olan "yolculuk"u, Butor'un "romanların ana temasının yolculuk" olduğu görüşünü öne çıkararak iki türü bu açıdan bağdaştırır. Fakat bu yolculuğu "anlatı aracılığıyla başka bir mekâna ve zamana gidip dönen okurun yolculuğu" (Gökalp, 1997: 126) olarak değerlendirmek gerekir.

Masal, yukarıda vurgulanan işlevleriyle modern roman ve hikâye açısından başlangıcından bugüne yararlanılan zengin bir kaynak olagelmiştir. Türk edebiyatında Tanzimat döneminden başlamak üzere Hüseyin Rahmi'den Tanpınar ve Peyami Safa'ya uzanan ve bu çalışmanın konusunu teşkil eden Nazlı Eray'a kadar birçok yazarın kimi zaman masalın olanaklarını kullanarak oluşturdukları fantastik yönelimlerin temelinde yer alan unsurların başında masal gelir. Türk edebiyatının özellikle 1980'li yıllarda ivme kazanan modernist / postmodernist metinlerinde fantastiğe daha fazla alan açıldığı ve fantastik atmosferi oluştururken masal unsurlarının öncelendiğinden söz etmek gerekir. Ebru Burcu Yılmaz, fantastik ile masal arasındaki güçlü bağı şu şekilde öne çıkarır: "Edebî eserlerde bilinçaltının sunumu açısından, masallarla modern fantastik anlatılar arasındaki benzerlikler insanın ruhsal dünyasıyla alakalı simgesel dışavurumun bir sonucudur. Her ikisi de gerçekdışı görülen unsurlarla, insana dair en kesin gerçeklik olan ruhsal dünyanın yapısını açığa vururlar" (2011: 1316). Modern kurgularda fantastiğin beslendiği masal unsurlarının önemli etkilerinden biri de metne akıcılık kazandırmasıdır. "Bu unsurlar, gerçek dünyada bir araya gelmesi mümkün olmayan birliktelikler sunarak hem okuyucunun muhayyilesini genişletir hem de metne mizahî bir boyut kazandırır. İşaret ettikleri derin anlam dünyası göz önünde bulundurulduğunda, bilinçaltının görünür hale gelmesine hizmet eder" (Yılmaz, 2011: 1316).

Yazın yaşamına Sait Faik'in etkisi altında başlayan Nazlı Eray da tam anlamıyla yukarıda belirtildiği gibi, kurgusunun fantastik, olağanüstü, gerçekdışı gibi temel belirleyenlerini oluştururken masalın büyülü dünyasından yararlanmayı ihmal etmez. Eray'ın öykülerinde masalsı unsurlar iki ana kategoride görülür. Birincisi öykülerin hayvan figürleri (kimi zaman başkişi olarak konumlandırılır), ikincisi ise var olduğuna inanılan doğaüstü unsurlardır.

1. Masal ve Fantastik Arasında Eray'ın Öyküleri

Yazın dünyasına 1959'da lise yıllarındayken yazıp 1960'da da Varlık'ta çıkan "Mösyö Hristo" öyküsüyle giren Nazlı Eray, 1976 yılında yayımlanan ilk öykü kitabı Ah Bayım Ah'tan son yapıtına kadar "fantezinin dışına hiç çıkmamış"tır (Güler, 2001: 124). Gerek ferdî gerçekleri gerekse toplumsal olguları irdelemek istediği öykülerinde fantezist tavrını bozmayan yazarda "fantezinin bir gereksinim olmaktan çıkıp içi boşaltılmış fantezi olarak yaratıldığı hatta fantezi enflasyonuna" (Güler, 2001: 123) kaçıldığı da öne sürülen görüşler arsındadır.

Nazlı Eray'ın sanat anlayışının çözümleyici öğelerinden biri fantezi iken öteki düş'tür. Her iki olgu da gerçeklikle kurduğu sıkı ilişkiler düzleminde ele alınır. Düşleme veya fantezi kurma tekniğinin, Türk yazınında Sait Faik'le başlayan bir geleneğin, birikimin sürdürücüsü olarak Nazlı Eray'da genellikle çok yönlü gerçeği anlatmakta bir araç olduğu rahatlıkla söylenebilir. Düş ve düşlemin söz konusu olduğu yerde tabii olarak olağanüstüden, olağan dışılıklardan faydalanılır. Olağan, Nazlı Eray'da bir tür sıçrama tahtası olarak kullanılmakta ve düşlemlerine ivme kazandırmaktadır. Fantastik atmosferin oluşturulması da böyle bir yolla sağlanır. Yazarın nesnel gerçekliği usun denetiminde sunma gibi bir kaygısının olmaması, sınır tanımazlığı, okuyucusunun "imgelem gücünü de sonuna dek zorlamakta" (Dizdaroğlu, 1982: 9) fakat nihaî olarak içsel bir gereksinim veya toplumsal bir soruna dokundurma yaptığı görülmektedir.

Fantastiğin sınırlarında yer alan öykülerinde Nazlı Eray, kadim bir anlatı türü olarak masalın abartılı yönünü, zaman algısını kaldırmasını, cansızları kişileştirmesini, rasyonaliteyi yerle bir edişini ve ümitvarlığını, her kesimden insanın ilgisine ve beklentisine karşılık sağlamak üzere kullanır. Geçmişten günümüze birçok öykücü de masalın bu sınır tanımazlığını kurguladıkları metne önemli ölçüde yedirmişlerdir. Nazlı Eray gibi fantastiği, olağanüstüyü, akıl dışılığı önceleyen bir yazarın

gerçeği alt üst ettiği öykülerine masalın olağanüstü dünyası ciddi katkılar sağladığı aşikârdır. Eflatun Cem Güney masallar için "herkes kendi kalbini, kendi kalbinin gülen ağlayan tellerini bulur, umut isteyenler umuda, teselli isteyenler teselliye kavuşur" (Akt. Sezer, 1980: 51) der. İncelediğimiz öykülerin masalsı yönleri Nazlı Eray'ın humourist ve hümanist tutumuyla yoğrularak umudun ve tebessümün yansıtıcısı olur. Bunun yanı sıra, arka planda arzularını gerçekleştirmek isteyen, dertlerine çare arayan öykü kişilerinin iç dünyalarını, ukdelerini de barındırır.

2. Hayvan Figürleri

Nazlı Eray, öykülerinde oluşturduğu fantastik atmosferde kendisiyle dostane ilişkiler kuran hayvanlara insanal değerler yükler, fabllları hatırlatan kişileştirmeler yapar. Bu tercih rastlantısal değildir. Zira Eray'ın amacı sadece masalın büyülü dünyasını öyküye taşımak değildir. Sözgelimi, masalların vazgeçilmezlerinden olan hayvanlar yazarın öykülerinde konuşmalarıyla, düşünce ve hisleriyle arkalarında katı bir gerçekliği barındırırlar. Asıl vurgulanmak istenen de bu realitedir ki kahramanların arzularını gerçekleştirme, umutlarını ifade etme aracıdır. Bilhassa 'horoz-tavuk' çifti Nazlı Eray'ın ilk dönem öykülerinde anlatıcıyla kurdukları dostluk açısından dikkat çekicidir. "Çevre Sokağı"ında anlatıcının arkadaşları horoz ve karsı tavukla "ağaç dikme bayramı"na gitmesinde olağanüstülük, anlatıcının aklını başından alacak şekilde öten horozun sesiyle girilen bir fantezi ile sağlanır. Evliliğin sembolü olan tavuk-horoz çifti "Bu Kentin Sokakları"nın da öykü kişileri arasında yer alır. Öykünün anlatıcısının çıktığı kent gezmelerine eşlik ederler. Horoz, "Güzel Bir Kuşluk Vakti İnsan Gibi Yaşamak İstedik" öyküsünde, toplumdan dışlanmış, ötekileştirilmiş bireyi şeklinde kurgulanmış ve "mert, tok gözlü" olmasıyla öne çıkarılırken, diğer öykülerde çapkın erkeğin temsiliyetini üstlenen bir varlık olarak işlev yüklenir. Karısı tavukla birlikteyken bile "kızlara bak"maktan, onlarla "bir köşede fısır fısır konuş"maktan kendisini alıkoyamayan horoz, ayrıca "kanadının altına bir cep kanyağı sakla"makla da yazarın –kadınlı kimliğinin dürtüsüyle olsa gerek- erkeğe yönelik eleştirel tutumunun ifade vasıtası olur. Aynı tema "Yalnızlık Hikâyesi"nde de hindinin kişileştirilmesi yoluyla verilir. Anlatıcının babasıyla diyalog kuran hindi tıpkı horoz gibi kanadının altından çıkardığı "bir şişe rakı"yı içerek sarhoş olur. Daha çok toplumsal eleştiriye yaslanan "Güzel Bir Kuşluk Vakti İnsan Gibi Yaşamak İstedik" öyküsünün masala yaslanan detaylarından biri de toplumsal yapının "dev" figürüyle ifade edilmesidir. Toplum, Nazlı Eray'ca bir dönüştürümle, masallarda acımasızlığı sembolize eden "dev gibi bir" varlık olarak gösterilir. Yine "gözlüklerini takarak" Şükriyanım'ın torununun yazdığı sinekçe yazıları okuyan 'at sineği', insan gibi acıkan ve "kıskanç bir kadın gibi" huysuzlukları olan 'yılan' Nazlı Eray'ın masallardan gelen öykü kahramanları arasındadır.

Özellikle "Yılanlı İzzet Efendi" öyküsünde, İzzet Efendi'nin karnında yaşayıp sütle beslenen, duyguları olan 'yılan', anlatının odağına alınmış ve hikâyenin baştan sona masalsı atmosferde ilerlemesini sağlamış metaforlar arasındadır. İzzet Efendi'nin Marusya'ya duyduğu aşka hasetlenen yılan, Nazlı Eray'ın diğer öykülerinde günlük yaşamın olağan bir parçası olarak gösterilen horoz, tavuk ve hindiden farklı olarak kıskanan, huzursuzluk yapan, insan gibi beslenen, huysuzlukları olan bir varlık şeklinde kişileştirilir. Bunun yanı sıra İzzet Efendi'nin kadın arzularına gem vurmaya çalışan engelleyici olma vasfına da sahiptir. Yılan aşkın önündeki bir engeli temsil eder. Freud'un bakış açısına göre "cinsel simgeler olarak" (Freud, 2004: 140) görülen hayvanların başında yılan gelir. Öykünün dişil cazibeyi öne çıkaran ve arzulanan kişisi Marusya'nın fiziksel özellikleri, yılanla karşılıklı olarak haset duymaları kadının haz nesnesi olan erkeği paylaşamamak gibi bileşenlerle birlikte düşünüldüğünde yüksek düzeyde cinsel çağrışımın öyküye hâkim olduğu söylenebilir. Öykünün sonunda İzzet Efendi içindeki yılanı çıkarıp atar. Bütünüyle masalsı öğelerin hâkim olduğu öykü, masalların "onlar erdi muradına" biçimindeki mutlu sonlarına benzer şekilde "Sarılıverdiler birbirlerine" sözüyle bitirilir. Öyküde, hayvanların birtakım bilinçaltı ve bilinçdışı göndermeleri olduğunu göz önüne almak gerekir. Masallarda ve fantastik metinlerde sık sık rastlanan hayvan motifleri özel anlamlar taşırlar. Nitekim masallardaki hayvanlar olayın bilinçdışında olduğunu vurgulayan semboller" (Gezgin, 2007: 66) olarak yorumlanır.

Eray'ın masal etkisiyle öykü kişileri arasında öne çıkardığı hayvanlar kimi zaman bireysel kimi zaman ise kolektif hafızada yer alan gerçekliklere yönelik eleştiri yapma olanağı verirlerse de yazar, eleştirinin

dozunu oldukça cılız tutarak humourist tavrını öne çıkarmayı tercih eder. Böylelikle okuyucunun yüzünde bir tebessüm oluşturma amacını gerçekleştirmiş olur.

3. Doğaüstü ve Metafizik Varlıklar

Nazlı Eray, masal veya kolektif hafızada yer alan sözlü kültür unsurlarını kullanarak oluşturduğu bazı öykülerinde hem okuru hem de öykü kişilerini "mutlu" etmeyi gaye edinir. Bu minvalde kaleme alınan öykülerde kullandığı masalsı motifler arasında cansız varlıkların insanlaştırılmasından olağanüstü ve metafizik unsurların kullanımına kadar geniş bir alandan beslendiği gözlenir. Tam olarak hayvan figürleri arasında saymamızın pek doğru olmayacağı düşüncesiyle bu başlıkta ele alınan unsurlardan biri denizkızıdır. Geçmişi MÖ 1000 yılında Asurlulara kadar dayanan "denizkızı" efsanesi, Eray'ın iki öyküsünde kurguya dâhil edilmiştir. Asur kraliçesi Semiramis'in annesi Atargatis'e atfedilen bu efsane daha sonra masallara konu olmuş, yer ve zamanına göre değişkenlik göstermek suretiyle, bugüne kadar anlatılagelmiştir.

Nazlı Eray da oluşturmak istediği masalsı atmosferi 'denizkızı' metaforu kullanarak gerçekleştirir. Her iki öyküde de güzelliğin sembolü olan denizkızı ilk olarak Geceyi Tanıdım'da yer alan "Karakolda Bir Gece Ay, Yıldızlar ve Gökyüzü" öyküsünde karşımıza çıkar ve "bir ırza geçme olayı"nın mağduresi şeklinde sunulur. Güzelliğiyle bilinen bir varlık olarak denizkızı, esas manasıyla karşılığını "Kırmızı Bir Mercan" adlı radyo oyununda bulur. Burada eril bir ortamda umudun ve arzunun sembolü olarak devreye girer. Öykü, bir salaş balıkçı lokantasında eşleriyle birlikte rakı masasına oturmuş Ulvi ve Ziver'in masaya getirilen balığı denizkızı olarak görmeleriyle başlayan olağan dışılıkları anlatır. Her ikisi de denizkızının güzelliği karşısında büyülenmiş ve karıları onlara "tencerede durmuş eski bir yemek gibi" görünmeye başlamıştır. Ziver, bunu fırsat bilerek denizkızını masadan kapar ve onu farklı bir uzama götürür. Bu kopuş, kendisiyle aynı arzuları paylaşan Ulvi'nin "şimdi hayallerin sınırında, bambaşka bir yerde o" sözleriyle açığa vurulur. Yazar, ağlayan gerçek yüzüyle Ziver'in monotonlaşan evliliğinden kurtulma ümidini denizkızı metaforuyla gerçekleştirir, onları küçük mucizeler yaşatarak tebessüm ettirir. Denizkızı, erkeklerin mutluluk hayallerini süsleyen, yaşamdan beklentilerine yanıt veren bir arzu nesnesi olarak masalların okuyucu-dinleyicide yaptığı etkiye benzer bir işlev üstlenir.

Bilindiği üzere masallarda yalnızca hayvanlar değil, tabiatın diğer unsurları da dile gelerek insansı nitelikler üstlenir. Nazlı Eray'ın düşlemini besleyen bu nitelik, bazı öykülerinde yazarın varlıklara insani özellikler atfetmesiyle ortaya çıkar. Okur için ancak masallarda görüldüğünde olağan karşılanacak bu durum, modern metinlerin önemli bir kurgu unsuru haline dönüştürüldüğünde kaçınılmaz olarak şaşırtıcı bir etki bırakır. Nazlı Eray, masalın verdiği böylesi bir olanağı Ah Bayım Ah adlı eserinde kullanır. Kitapta yer alan "Yeraltı Kenti" öyküsünde anlatıcı, kaybettiği sevgilisini "yolun kenarındaki bir incir ağa(cına)" sorar. Kız Öpme Kuyruğu'nda yer alan ve Yunan mitolojisiyle kurduğu anıştırmayı odağa alan "İkarus" adlı öyküde ise, İkarus'un Phaedra'nın aşkından çektiği ıstırabı onu "tanımayan bir ağaçla konuşarak" paylaşmasından sonra ağacın attığı kahkaha Eray'ın masal ve mitolojiye yaptığı göndermeleri ve daha da ötesi bu türlerin olanaklarından yararlanarak düşsel, fantastik bir atmosfer oluşturduğunu gösterir. Her iki öyküde de ağaç, kahramanların acılarını ortaya koyma ve yalnızlıklarının giderilmeye yardımcı olan "insanal" varlıklar olarak görülebilir.

Yukarıda değinildiği gibi masalların önemli işlevlerinden biri okuyan/dinleyen insanlar için çoğu zaman bir umut kaynağı olmasıdır. Eray'ın bu perspektifle değerlendirilen öykülerinde de olağanüstülüğü sağlayan masal öğeleri genellikle insanüstü güçlere sahip varlıklar şeklinde karşımıza çıkar. Sözgelimi Anadolu'da yaygın bir inanış olan 'Hızır', Nazlı Eray'ın düşlemini besleyen metafizik varlıklardan biri olarak işlevselleştirilir. Hızır, Kuş Kafesindeki Tenor'da yer alan "Hızır" adlı öyküde dar gelirli memur Aptullah'ın karşısına çıkarak onu, hayalini kurduğu yaşam standartlarına ulaştırır. Aptullah'ın başından geçen olaya tanıklığı yine olağanüstünün iki temel kavramı olan aniden oluş ve bakışla sağlanır. Gece geç vakit uyanan Aptullah karşısında "birden baştan aşağıya yeşiller giymiş, beyaz uzun sakallı, nur yüzlü; sevecen gözleri, sivrice burnunun üstünde birbirine yakın, darca alınlı birini gör(ür)". Hızır olduğunu, korkmaması gerektiğini söyleyen ak sakallı, memur Aptullah'a ancak rüyasında görebileceği bir yaşam vaat eder. Fakat tek şartı da gördüğünü kimseye anlatmamasıdır. Memur dayanamayıp sırrını yakın bir arkadaşına söyler ve ulaştığı tüm nimetlerden mahrum kalır.

Öykünün ilginç tarafı halk arasında manevî kudretiyle bilinen Hızır'ın yine Nazlı Eray'ın fantezi süzgecinden geçirilip "ye, iç, yaşa" şiarını benimseyerek dünyevîleştirilmesidir. Umudun vazgeçilmez karşılığı olan varlıkların başında gelen 'cin' de yine aynı kitabın "Bakır Lamba" öyküsünde tufeyli takımından Alaaddin'in karşısına çıkar. Cin'in Alaaddin'in yaşamını bir anda değiştirecek bir umut olması gerekirken Nazlı Eray'ın göndermede bulunduğu toplumsal sorunlardan biri olan işsizliğin mümessili haline gelir. Nitekim lamba cini Fetullah da Alaaddin'den farksızdır. İşsizlikle boğuşan, geçim derdi çeken, ilkokul mezunu bir aylaktır. Masallardan umudun eksik olmayışı kaidesi bir kez daha bu öyküde kendisini gösterir. Alaaddin cin için elinden geleni yapar ve onun hayır duasını alır. Birden Alaaddin'in hayal ettiği "bahçe içinde yüzme havuzlu, üç katlı bir villa. Kapıda kırmızı spor otomobil" cinin "Allah ne muradın varsa versin" duasıyla gerçekleşir. Binbir Gece Masalları'nın etkisiyle yazıldığı kuvvetle muhtemel olan anlatının sonu da masalların 'onlar erdi muradına' bağlantısıyla biter. "Kuşlar ötüyor. Bahçeye sofra kurulmuş. Hadi gidelim" cümlesi cinin iş bulması ve Alaaddin'in arzu ettiği yaşama kavuşması ile mutlu sonun ifadesi olur.

Doğaüstü güçlere sahip olduğuna inanılan metafizik varlıklardan biri de halk arasında yaygın bir inanış olan ve sadece merakları gidermek için yapılan ruh çağırma oturumlarıdır ki her zaman arzulanan sonuçlar vermeyebilir. Örneğin Kuş Kafesindeki Tenor'da yer alan "Ruh Çağırma Seansı" adlı öyküde, Raif Bey'le karısı Ayşe Hanım, Süleyman Bey'le karısı Miyase Hanım, medyum Doktor Faruk önderliğinde bir ruh çağırma seansına girişirler. Ayşe Hanım'ın eşinden gizlediği ilk kocasının ruhunun gelip ona ilan-ı aşk etmesi, ektoplazma moduna geçen Süleyman Bey'in ağzından tüm kışkırtıcılığıyla Madonna'nın çıkması çiftler arasında gerginliğe hatta ağız kavgalarına neden olur. Öykünün odağında eski sevgililer ve Nazlı Eray çiftlerinin aldatmaya meyyal oluşları bulunsa da bu gerçekliğin belirleyicisi insanların kendilerinden güçlü addettikleri varlıklar (ruh, cin, peri vs.) yoluyla sağlanır. İnsanlar için her zaman umut kaynağı olan soyut varlıkları Todorov; fantastiğin öğe gruplarından biri olarak alır. Cin, büyücü, prenses gibi doğaüstü varlıkların kullanımı, onların insan yazgısını değiştirebilme gücü ile ilgilidir. "Burada fantastiğin değişmezlerinden biriyle karşı karşıyayız: insanlardan daha güçlü doğaüstü yaratıkların varlığıyla. Kuşkusuz bu tür varlıkların bir güç hayalîni simgeledikleri söylenebilir, ama dahası da var. Aslında genel olarak, doğaüstü varlıklar eksikliği duyulan bir nedenselliğin yerine geçmektedir" (Todorov, 2004: 110). Todorov'a göre "bir kişinin yazgısını mutlu kılan peri, 'talih', 'rastlantı' diye adlandırdığımız düşsel bir nedensellik'in temsilinden başka bir şey değildir" (2004: 111). Ona göre doğaüstü olsa bile her şeyin tam anlamıyla bir nedeni olmalıdır. Yukarıda örneklerini verdiğimiz öykülerde insanların karşısına çıkan meta-fizik varlıkların bir ihtiyaca cevap vermesi gibi.

Nazlı Eray'ın Kuş Kafesindeki Tenor eserinde yer alan "Halıcının Düşü" adlı radyo öyküsünde de anlatıcı konumunda olan bir halıcı başından geçen ilginç bir olayı Düşler Dükkanı'nda anlatır. Öykünün başlığı bir rüya metni okuyacağımızın haberini veriyor olmasına rağmen anlatının, halıcının başından geçen olayı tahkiye etmesinden ibaret kalışı çelişik bir durumu doğurur. Yazar, kurgusu pek tutarlı olmayan öyküde Binbir Gece Masalları'nın 'uçan halı' metaforunu kullanmaya odaklanmıştır. Uçan halının "hayatın ve doğanın yasalarını" (Oskay, ty: 26-27) ve yerçekimi kuralını görmezlikten gelmeye yarayan bir düş aracı olduğu fikrine karşın bu öyküde yazarın fantezi dünyasına farklı bir ayrıntı vermenin ötesine geçmez.

Öyküde masalın imkânlarını kullanan yazarlardan biri olan Sait Faik'in "Alemdağ'da Var Bir Yılan" öyküsünün cepten çıkan arkadaşı Nazlı Eray'ın Aşk Artık Burada Oturmuyor kitabının genelinde minimalize edilmiş ve sutyene sığan sevgili şeklinde ortaya çıkar. "Küçük adam motifinin köklerini Muhayyelât-ı Aziz Efendi'ye" (Sezer, 1991: 20) dayandıran kimi görüşlerce bu öykü kitapları masal köklerine dayanır.

Sonuç

Masalların rasyonel bakışı bertaraf eden yapısı ve içeriği, modern yazarların oluşturmak istediği fantastik kurgular için önemli bir kaynak oluşturur. Türk öykücülüğünde fantastik, düş, düşlem ve fantezi tavrını kurguya yansıtmasıyla bilinen, ilk kez okunduğunda şaşkınlık etkisi bırakan bir yazar

olarak Nazlı Eray, olağanüstü atmosferi sağlamak için birçok yazar gibi masalın birikiminden istifade eder. Öykülerinde ya anlatıcıyla yakın temasta bulunan ya da merkezi kişi olarak konumlandırdığı hayvan figürlere öncelik veren Eray, bu tür motifler üzerinden bireyin arzularına, yaşamdan beklentilerine, ukdelerine karşılık vermeyi amaçlar ve masalsı karakterler üzerinden gülmece unsurunu da dâhil ederek insanı "mutlu" etme sonucuna varmaya çalışır. Yazarın öykülerinde oluşturmak istediği masalsı atmosferi sağlayan diğer unsurlar ise genellikle halk arasında yaygın bir inanış olarak ortaya çıkan, kolektif belleğin bugüne taşıdığı olağanüstü varlıklardır. Hızır, cin, peri, ruh gibi varlıklar Eray'ın fantezist tutumunu besleyecek işlevler yüklenirler. Bazı öykülerinde bu olağanüstü varlık veya olayların doğu masallarının bilinen motiflerine gönderme yaptığı da görülür. Nazlı Eray'da masal motiflerinin kullanımı çoğunlukla birtakım gündelik ihtiyaçları giderip, hayalleri gerçekleştirme, umudu diri tutma amacıyla kullanılırken bazen de sadece okuyucuyu şaşırtmaktan öteye geçmez. Nazlı Eray'ın yazın yaşamının tüm aşamalarında okurunu şaşırtmak gibi bir amacı olduğunun da bu noktada hatırlatmak, masalın modern metinlerin yaratımında icra ettiği işlevleri anlamak açısından önemlidir.

Kaynaklar

Dizdaroğlu, Hikmet (1982). "Nazlı Eray'ın Öyküleri", Varlık, 892, Ocak, s. 9-11.

Eray, Nazlı (1976). Ah Bayım Ah. Ankara: Bilgi Yayınevi.

_____ (1991). Geceyi Tanıdım. İstanbul: Can Yayınları.

_____ (1994). Kız Öpme Kuyruğu. 3.Basım, İstanbul: Can Yayınları.

_____ (1996). Kuş Kafesindeki Tenor. 2. Basım, İstanbul: Can Yayınları.

_____ (1993). Yoldan Geçen Öyküler. 3. Basım, İstanbul: Can Yayınları.

_____ (1994). Aşk Artık Burada Oturmuyor. 5. Basım, İstanbul: Can Yayınları.

Freud, Sigmund (2004). Düşlerin Yorumu II. (Çev.Dr. Emre Kapkın), 3.Basım, İstanbul: Payel Yayınları.

Gezgin İsmail, (2007). Kırmızı Başlıklı Kız'dan İlk Günaha Masalların Şifresi. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Gökalp, G. Gonca (1997). "Masaldan Romana Uzanan Çizgi: Masal ile Roman Arasındaki Ortaklıklar Üzerine Kuramsal Bir Deneme". Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. 14/1-2, s. 119-129.

Güler, Mehmet, "Öyküde Fantezi/Düşlem", Adam-Öykü, 51, Mart-Nisan 2001.

Oskay, Ünsal (ty). Popüler Kültür Açısından Çağdaş Fantazya, İstanbul: Der Yayınları.

Sezer, Sennur (1980). "Çağdaş Hikâyecilerimizde Masal Öğeleri", Yazko Edebiyat, 1 Kasım, s. 51-54.

Todorov, Tzvetan (2004). Fantastik - Edebî Türe Yapısal Bir Yaklaşım, (Çev. Nedret Öztokat) İstanbul: Metis Yayınları.

Yılmaz, Ebru Burcu (2011). "Geceye Söylenen Masallar: Fantastik Anlatılarda Gerçeküstünün İşlevi". Turkish Studies, 6/3, s. 1315-1328.

SURİYE-IRAK İLİŞKİLERİNİN ORTADOĞU'DAKİ GELİŞMELERE ETKİSİ

N.Neşe KEMİKSİZ

Dr., Anka Enstitüsü, n.kemiksiz@ankaenstitusu.com

Özet

Suriye ile Irak arasındaki ilişkiler, Irak'ta monarşinin devrildiği 1958'e kadar, olumsuz bir seyir izlemiştir. 1960'lı yıllarda her iki ülkede de Baas Partisi'nin iktidara gelmesi ilişkileri yeni bir boyuta taşımıştır. Arap ülkeleri arasında birlik sağlama hedefine karşın, Baas Partilerinin farklı kanatları arasındaki rekabet, Irak ile Suriye arasındaki birleşme girişimlerinin sonuçsuz kalmasına ve güç mücadelesinin yoğunlaşmasına neden olmuştur. 1973 Arap-İsrail Savaşı ve 1979 Camp David Antlaşması'nın sağladığı yakınlaşmaya karşın, ilişkileri belirleyen temel unsur rekabet, hatta düşmanlık olmuştur. İki ülke birbirlerinin rejim muhaliflerine destek vermiş, Irak Lübnan'da Suriye karşıtı grupları desteklerken, Suriye İran-Irak Savaşı'nda İran'ı desteklemiş ve 1991'deki Körfez Savaşı'nda ABD öncülüğünde Irak'a karşı oluşturulan uluslararası koalisyona katılmıştır. 2000'li yıllar iki ülkede de Baas rejimlerinin varoluş mücadelesine sahne olmuş ve ilişkilerde radikal değişikliklerin yaşanmasına yol açmıştır. Suriye, Irak'ın 2003'te ABD tarafından işgaline karşı çıkmış ve işgale yönelik direnişi desteklemiştir. İşgal sonrasında Şii ağırlıklı Irak hükümetleri ile yakın ilişkiler kuran Suriye, ülkesinde barındırdığı Iraklı eski Baasçıların Irak'ta terör eylemlerini kışkırttığı iddiaları nedeniyle Irak'ın suçlamalarına da maruz kalmıştır. Suriye'de 2011'den itibaren başlayan iç karışıklıklar, Irak'ın Şii yönetimlerini Suriye'de Sünnilerin iktidara gelmesinin Iraklı muhalif Sünnileri güçlendireceği endişesiyle Suriye'nin Alevi rejimine destek vermeye yöneltmiştir. Irak, İran'ın Suriye'ye silah/militan sevkiyatında bağlantı noktası olarak kritik rol oynamıştır. IŞİD'in 2014'den itibaren Irak ve Suriye'de bazı bölgeleri kontrol etmeye başlaması ortak tehdit algısını ve güvenlik işbirliğini güçlendirmiştir. IŞİD'e karşı kazanılan başarıya rağmen, iki ülkeye yönelik iç ve dış tehditler mevcudiyetini sürdürmüştür. Suriye-Irak ilişkileri, bölgesel güç mücadelesinde Suriye-İran-Hizbullah eksenine yeni bir halka ekleyerek, bu ekseni Körfez ülkeleri-İsrail ekseni karşısında güçlendirmiştir. Suriye-Irak ilişkilerinin; bölgesel güç dengelerinin yanı sıra, IŞİD tehdidi, Kürtlerin siyasi geleceği, mezhep çatışmaları ve enerji boyutunda bölgeye önemli yansımaları olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Irak, Suriye, İran, Ortadoğu

EFFECTS OF THE RELATION BETWEEN SYRIA AND IRAQ ON THE DEVELOPMENTS IN THE MIDDLE EAST

Relations between Syria and Iraq developed negatively until the monarchy in Iraq was overthrown in 1958. In 1960s, that the Ba'th Party came into force in both countries added another dimension to the relations. In spite of the aim for forming a union among Arabic countries, the competition among different wings of Ba'th Party caused that unification attempts of Iraq and Syria could not be concluded and the power struggle were intensified significantly. Despite the convergence provided by the 1973 Arab-Israeli War and Camp David Accords (1979), the main element that defines the relations was the competition, even enmity and both countries supported the regime oppositions one another. While Iraq supported the opposite groups in Lebanon, who were against Syria, Syria supported Iran in Iran-Iraq War and also attended to the international coalition formed under the guidance of USA against Iraq in the Gulf War (1991). In 2000s, both counties experienced the existential struggle of Ba'th regimes, resulting in facing radical changes in the relations. Syria stood against the occupation of Iraq by USA in 2003 and also supported the resistance against the occupation. Syria, entering into the close relations with the Shia-centric governments, faced Iraq's accusations pertaining to claims that Syria provoked Iraqi former Ba'thists' terrorist actions in Iraq. Domestic disturbances, started in Syria as of 2011, led Shia Governance to support Alevi regimes of Syria due to the assumption that Iraqi opposite Sunnites would be strengthened, if Sunnites would come into power in Syria. Iraq played a critical role as a connection point in the weapon/militant shipment of Iran to Syria. That Islamic State of Iraq and Syria

(ISIS) tried to control some regions in Iraq and Syria made a contribution in raising awareness pertaining to the mutual threat perception and security cooperation. In spite of the victory won against ISIS, both internal and external threats aiming both counties maintained its presence. Syria-Iraq relations added a new ring to the axis of Syria-Iran-Hezbollah in the regional power struggle and strengthened this axis against the axis of Gulf Countries-Israel. It is considered that Syria-Iraq relations may constitute important reflections in the region in terms of not only regional power balances but also ISIS threat, political future of Kurdish people, sectarian conflicts and energy.

Keywords: Iraq, Syria, Iran, Middle East

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiliz ve Fransız mandaları altına giren, benzer kolonyalist uygulamalarla karşı karşıya kalan Suriye ve Irak, bağımsızlıkları sonrasında farklı tehdit algıları nedeniyle farklı siyasal tercihlere yönelmiş, Soğuk Savaş sırasında zıt kamplarda yer almışlardır. Irak'ta 1958'de monarşinin devrilmesi, bu ülkeyi on yıl sürecek bir istikrarsızlığa sürüklerken, Suriye'de de art arda darbeler yaşanmıştır. Arap-İsrail savaşlarındaki Arap yenilgileriyle de bağlantılı olan bu istikrarsız dönem, 1968'de Irak'ta, 1970'de de Suriye'de meydana gelen Baas darbelerinin ardından sona ermiştir. Irak ve Suriye, Baas Partisi'nin rakip kanatlarının yönetimi altında Arap dünyasının liderliği mücadelesine girmişler, birbirlerine karşı düşmanca bir tutum izlemekten kaçınmamışlardır.

Irak'ın bölgedeki ana düşmanı, uzun süreli bir sınır sorununa sahip olduğu İran iken Suriye, İsrail ile cephe ülkelerinden biri olması ve topraklarının bir kısmının İsrail işgali altında bulunması nedeniyle kendisine yönelik tehdidin İsrail'den geldiğini düşünmektedir. Bu çerçevede Suriye, İsrail ile Mısır arasında barış sağlanmasından sonra İsrail'e karşı, İran İslam Devrimi'yle iktidara gelen ABD/İsrail karşıtı İran yönetimini stratejik partner olarak kabul ederken, Irak'ın rejimine yönelik kışkırtıcı çağrılarda bulunan İran ile savaşa girmesi, 1980'li yıllarda Suriye-Irak ilişkilerini daha da gerginleştirmiştir.

1980-1988 arasındaki yıkıcı İran-Irak Savaşı'ndan sonra ve esas itibarıyla bu savaşın yol açtığı ekonomik kayıplarını gidermek amacıyla 1990'da Kuveyt'i işgal etmesi, Irak için sonun başlangıcı olmuştur. ABD'nin 1991'deki Körfez Savaşı'yla birlikte Irak'a karşı başlattığı baskı ve izolasyon politikası, 2003'te bu ülkeyi işgali ve Saddam rejimini devirmesiyle neticelenmiştir. Suriye 1991'de, Soğuk Savaş sonrası dengelerini dikkate alarak ABD'yi desteklemiş ve Körfez Savaşı'nın ardından başlayan Ortadoğu barış görüşmelerine katılmış, 2003'te ise ABD'nin karşısında yer almıştır. Zira bu kez barış sürecinin de sona ermesiyle Suriye rejiminin de ABD'nin hedefi olması ihtimali belirmiştir.

Bu kapsamda, 2000'lerin başından itibaren Suriye'nin Irak'a yönelik politikasında radikal bir değişiklik gözlenmiş, işgal sırasında ABD'ye karşı "Baas dayanışması" sergilenmiştir. ABD işgalinden sonra Irak mezhep çatışmalarına sürüklenmiş, bölgesel nüfuz mücadelelerinin yaşandığı bir alan haline gelmiştir. Irak'taki gelişmeler Suriye'yi de etkilemiş, 2004'deki Kürt ayaklanmaları, 2011'de başlayacak iç çatışmaların habercisi olmuştur. Suriye savaşında Irak'ın Şii yönetimleri Suriye rejimini desteklerken, Iraklı Kürt ve Sünniler Suriye muhalefetinin yanında yer almıştır. Irak'ın parçalı siyasi yapısını ve Kürtler ile Sünni ve Şiilerin farklı gündemlerini yansıtan bu durum, Suriye'nin Alevi rejimi ile Irak'ın Şii yönetimlerin geleceğinin de birbirine bağlı olduğunu ortaya koymuştur. Bu çerçevede, Suriye-Irak ilişkilerinin bölgede Kürt meselesinden, terör ve enerji meselesine kadar çok boyutlu etkileri olabileceği düşünülmektedir. Çalışmada, Suriye-Irak ilişkileri tarihsel bir perspektiften incelenmekte ve ilişkilerin Ortadoğu'daki gelişmelere etkilerinin ortaya konması amaçlanmaktadır

1. 2000 Öncesi Suriye-Irak İlişkileri

Suriye ve Irak, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra Fransa ve İngiltere tarafından yapay sınırlarla bölünmüş, zayıf yönetici kadrolara dayanan, böl-yönet anlayışının egemen olduğu manda yönetimleriyle yönetilmiştir. Fransa, Lübnan'ı Suriye'den ayırmış, Suriye'yi etnik-mezhep köken temelinde devletçiklere bölmüş, Suriye ulusal birliğine yönelik eğilimleri önlemiş, toplumsal karşıtlıkları arttırmıştır (Ma'oz,1986). Fransız nüfuzunun önemli bir aracı olarak Alevi gençlerin özel

güvenlik organlarında devşirilmesi politikası ise (Seale, 1989, s. 18) Alevilerin Ordu'da etkili görevlere gelmesini sağlayarak, ileride Suriye'nin Alevi azınlık-Sünni çoğunluk şeklinde oluşacak yönetim tarzının altyapısını hazırlamıştır. İngiltere ise Irak'ta Bağdat ve Basra'ya dayalı Şii ağırlıklı devleti riskli bularak Musul'un Sünni ve Kürt nüfusuyla demografik dengeyi sağlamaya çalışmış, Şii çoğunluğa yönetim imkanı vermeyerek Hicaz kökenli Sünni Faysal'ı tahta geçirmiştir. Suriye ve Irak'taki yönetim yapılarının azınlık-çoğunluk temelindeki oluşumları Baas iktidarları döneminde daha da dar bir bölgesel/ailesel tabana dayandırılacaktır.

Suriye-Irak ilişkileri, manda döneminde Fransa ile İngiltere üzerinden yürütülmüş, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Suriye'nin de bağımsızlığını almasıyla farklı bir nitelik kazanmıştır. 1948'de İsrail devletinin kurulması ve Arap-İsrail Savaşı nedeniyle aynı safta yer alsalar da, iki ülke arasındaki ilişkiler, tarihi nedenler ve farklı tehdit algıları nedeniyle 1958'de Irak monarşisinin devrilmesine kadar olumsuz bir seyir izlemiştir. İki ülke Soğuk Savaş sırasında karşı kamplarda yer almış, Irak, Batı yanlısı Bağdat Paktı'nın tek Arap üyesi durumundayken Suriye, Mısır ile birlikte Batı karşıtı kampın başlıca temsilcilerinden olmuştur. Bu dönemde meydana gelen Ürdün ve Suriye krizlerinde Irak, Batı kampıyla birlikte hareket etmiş, 1957'deki Suriye krizi sırasında Türkiye ile beraber Suriye rejimini devirmeyi amaçladığı iddiaları ortaya atılmıştır (Sander, 2016, s. 218).

1958'de Irak monarşisinin devrilmesinden sonra da Suriye ve Mısır'ın oluşturduğu Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC) ile Irak'taki Abdülkerim Kasım yönetimi arasındaki ilişkiler olumlu seyretmemiştir. Kasım, BAC ile birleşme isteyen Arap milliyetçileri ve birleşmeye karşı olan komünistlerin çatışan baskılarıyla karşı karşıya kalmış ve Irak'ın bağımsız statüsünü korumayı tercih etmiştir (Cleveland, 2015, s. 365). 1961'de BAC'ın sona ermesi, 1963'te her iki ülkede de Baas Partisi'nin iktidara gelmesi, Suriye, Mısır ve Irak'ın birleşmesini gündeme getirmiş, ama Mısır lideri Cemal Abdülnasır ile Suriye Baas Partisi arasındaki anlaşmazlık nedeniyle üçlü birlik gerçekleştirilememiş ve Suriye Irak ile birleşme görüşmelerine başlamıştır (Abu Jaber, 1970, s. 87-88). Ancak Irak Baas Partisi içindeki görüş ayrılıkları ve Irak Cumhurbaşkanı Abdüsselam Arif'in Baas'ı pasifize etmesi, buna izin vermemiştir. Baas Partisi, Ahmet Hasan El Bekr ve Saddam Hüseyin liderliğindeki darbeyle 1968'de Irak'ta yeniden iktidara gelmiş ve 2003'teki ABD işgaliyle devrilene kadar iktidarda kalmıştır. Suriye'de ise Baas içindeki mücadele 1966'da, Hafız Esad'ın da dahil olduğu sol kanat Baasçıların darbesiyle sonuçlanmış, 1967'deki Arap-İsrail Savaşı ise radikal Baasçıların milliyetçiler ve ilericiler olarak ayrılmasına neden olmuştur (Armaoğlu, s. 212). 1970'te Hafız Esad liderliğindeki darbenin ardından Suriye'de de Baas rejimi istikrar kazanmış ve Suriye-Irak ilişkilerinde yeni bir döneme girilmiştir. 1973'teki Arap-İsrail Savaşı sırasında Irak, Suriye cephesinde savaşmak üzere 60 bin asker göndermiş, ancak bu dayanışma gösterisine karşın, 1975'te Suriye'nin Fırat nehri üzerindeki baraj inşası iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmiştir (Iddon, 2018). Suriye ve Irak, 1978'de Mısır ile İsrail arasında barış müzakerelerinin ilerlemesiyle yeni bir ortak tehdit ile karşılaşmış ve tekrar birleşme görüşmelerine başlamıştır. Irak Cumhurbaşkanı El Bekr ve Suriye Cumhurbaşkanı Hafız Esad arasında sürdürülen görüşmeler sona doğru yaklaşırken Irak'ı perde arkasından yönettiği belirtilen Saddam Hüseyin, Suriye'nin Irak'ta darbe yapacağı iddiasını ortaya atmış, El Bekr'in görevden ayrılmasını sağlamış ve birleşme görüşmelerini sonlandırmıştır. Saddam Hüseyin, kendisinden tecrübeli ve Arap dünyasında saygın bir isim olan Hafız Esad'ın yanında ikinci adam pozisyonunda olmak istememiştir (Dawisha, 2009) Öte yandan, 1970'lerde darbelerin sıklığının azalması, devletlerin güçlenmesi ve rejimlerin istikrarının artması, birlik düşüncesinin etkisini kaybetmesinde etkili olmuş, rejim istikrarsızlığına cevap niteliğindeki Arap birliği düşüncesi, devletler güçlendikçe zayıflamıştır (Müfti, 1996, s. 12-13) Suriye ve Irak, 1970'li yıllardan itibaren kalıcı rejimler geliştirmiş, güçlerini Ordu ve Baas Partisi'nden alan Hafız Esad ve Saddam Hüseyin'in mutlak iktidarlarına dayanan otoriter rejimler tesis etmiş, Baas ideolojisini ise Arap birliğini sağlamak yerine, bölgesel hakimiyetlerini güçlendirmekte kullanmış ve Baas Partisi misyonunu kaybederek rakip Irak ve Suriye kollarına bölünmüştür (Cleveland, 2015, s. 466). Rejimlerin güçlenmesinde, hakim grupların iktidarı kazanma ve elde tutmaya yönelik dayanışmayı, ortak çıkarlar veya aile bağlarıyla sağlamaktaki başarılarının da etkili olduğu (Hourani, 1997, s. 514) göz önüne alındığında, Hafız Esad'ın Alevilere, Saddam Hüseyin'in Tıkritli akrabalarına dayanmak suretiyle benzer dayanışma ağları oluşturmaları da dikkat çekicidir.

Suriye-Irak ilişkileri 1979'dan sonra giderek kötüleşmiştir. 1979'daki İran İslam Devrimi'nden sonra İran'ı İsrail'e karşı mücadelesinde stratejik bir ortak olarak gören Suriye İran ile yakın ilişkiler geliştirmiştir. Irak ise İran'ın ülkesindeki Şiilere Saddam rejimine karşı ayaklanmaları çağrısında bulunması ve devrim ihraç faaliyetleri nedeniyle İran rejimiyle baştan itibaren düşmanca ilişkiler içinde olmuş, 1980'de de bu ülke ile sekiz yıl sürecek savaşı başlatmıştır. Suriye, İran-Irak Savaşı'nda, bir Arap ülkesi olmasına rağmen, Irak'ın değil, İran'ın yanında yer almıştır. Suriye-Irak ilişkileri düşmanca bir nitelik kazanmış, iki ülke birbirlerine karşı rejim muhaliflerine destek vermeye başlamış, Irak Suriye muhalifi Müslüman Kardeşler Örgütü'nü desteklerken, Suriye de Irak rejim muhaliflerine çeşitli imkanlar sağlamış, 1982'de iki ülke arasındaki petrol boru hattını kapatarak Irak'ın savaşı finanse etme çabalarına darbe vurmuştur. Savaşın bitmesinden sonra Irak da Lübnan'da Suriye'yi hedef almış, Arap Ligi'nde Suriye'nin Lübnan'dan askerlerini çekmesini istemiş, Lübnan Ordu Komutanı Michel Aoun başta olmak üzere Suriye muhaliflerini desteklemiştir.

1991'de Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi üzerine ABD öncülüğünde Irak'a karşı başlatılan Körfez Savaşı sırasında Suriye, uluslararası koalisyona katılmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaşın bitmesiyle uluslararası dengelerde yaşanan değişimi Irak'tan daha iyi kavrayan Suriye, aynı yıl ABD girişimiyle düzenlenen Ortadoğu Barış Konferansı'na katılmak suretiyle de ABD ve Batı'yla yakınlaşmıştır. Körfez Savaşı'ndan sonra Saddam rejiminin yaptırımlarla izole edilmesi Suriye'yi bölgedeki başlıca düşmanlarından birinin elimine edilmesi nedeniyle memnun etmişse de, ABD'nin askeri mevcudiyeti ve Kuzey Irak'ta uluslararası koruma altında fiili bir Kürt oluşumunun ortaya çıkmasından rahatsızlık duymuştur. 1992'de Kuzey Irak'ta federal bölge ilanı Suriye, Türkiye ve İran'ı, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması konusunda ortak tutum izlemeye yöneltmiştir. 1993'te İsrail-FKÖ, 1994'de İsrail-Ürdün barışı sağlanırken İsrail-Suriye arasında ilerleme sağlanamaması, Birleşmiş Milletler (BM)'in 1996'da "gıda karşılığı petrol" programını kabul ederek Irak'a yönelik yaptırımları hafifletmesi, 1996'da Türkiye ile İsrail arasında Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması'nın imzalanması, Suriye'nin Irak politikasında nispi bir yumuşamaya yol açmıştır. 1997'den itibaren iki ülke özel sektörleri arasında temaslar sıkılaşmış, bu çerçevede 1980'de kesilmiş olan ticari ilişkiler yeniden başlatılmış, Suriyelilere vizesiz geçiş hakkı tanınmış, yeni sınır geçişleri açılmıştır (Moussali, 2000). Bu arada Suriye, ambargoyu ihlal ederek, Irak petrolünü ucuz fiyattan alıp iç tüketiminde kullanmak, kendi petrolünü de uluslararası piyasalara ihraç etmek suretiyle önemli bir gelir elde etmiştir (Hinnebusch, 2014, s. 19). Suriye'nin Irak'a açılımının, Baas Partisi'nin ideolojik birliği temelinde siyasi ilişkilere de yansıtılmasını arzulayan Suriyeli çevrelere karşın, Saddam Hüseyin'e duyulan güvensizlik ve İran ile ilişkiler nedeniyle ekonomik boyutla sınırlı kalan açılımın esasen Suriye'nin uluslararası ve bölgesel gelişmelerden duyduğu rahatsızlıktan kaynaklandığı ve bölgesel rolünü güçlendirmeye yönelik bir manevra olduğu yorumları yapılmıştır (Moussali, 2000).

2. 2000 Sonrası Suriye-Irak İlişkileri

2000 yılında Hafız Esad'ın ölüp yerine oğlu Beşar Esad'ın geçmesiyle Suriye'de yeni bir döneme girilmiştir. Beşar Esad başlangıçta reformist politikalar izleyerek siyasi-ekonomik açılımlar yapsa da bazı iç ve dış gelişmeler nedeniyle bu politikalar uzun ömürlü olmamıştır. İsrail-Suriye barış görüşmelerinin sonuç alınamadan 2000'de sona ermesi ve ABD'de George Bush'un başkanlığa seçilmesiyle İsrail'e yakın yeni muhafazakarların yönetimde etkin olması, 1990'lı yıllarda barış sürecinin etkisiyle nispeten olumlu seyreden ABD-Suriye ilişkilerinde sıkıntılı bir dönemin başlamasına yol açmıştır. Suriye'nin teröre destek verdiği ve kitle imha silahlarına sahip olduğu iddiaları, Lübnan'daki etkinliği, Irak'ı izole etme çabalarına zarar veren ambargo ihlalleri, Bush Yönetimi'nin Suriye'ye bakış açısını şekillendirmiştir. 2001'deki 11 Eylül saldırılarının ardından Bush Yönetimi'nin "önleyici saldırı", "terörizmle global savaş", "Şer Ekseni" gibi kavram ve doktrinler eşliğinde gündeme getirdiği tek yanlı ve saldırgan politikalar, Suriye'nin de Irak ve İran gibi ABD'nin hedef listesinde olabileceğini göstermiştir.

ABD, Saddam rejiminin El Kaide ile ilişkileri olabileceği, El Kaide'nin Irak'tan kitle imha silahları elde edebileceği düşüncesindeydi ve bu nedenle Saddam Hüseyin'in devrilmesi çabalarına hız vermişti (Yılmaz Şahin, 2016, s. 333). ABD'nin Irak'ı işgal senaryoları gündeme gelmeye başladığında Suriye,

işgalin engellenmesi için BM ve Arap Ligi'nde koalisyon oluşturmaya çalışmış, bu arada BM silah denetçilerinin Irak'a dönmelerini öngören 1441 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararını, ABD'nin elinden işgal gerekçesini alabilir düşüncesiyle onaylamıştır (Hinnebusch, 2009, s.18). ABD'nin Mart 2003'teki işgalinin ardından Suriye, Irak'taki direnişi desteklemiş, direnişe katılmak üzere Irak'a giden savaşçıların sınır geçişlerine izin vermiştir. Suriye bu dönemde; Körfez ülkelerinden gelen El Kaide mensuplarının, Arap ülkelerinden Saddam yanlısı gönüllülerin, Suriye'den Irak'a geçmelerine göz yumduğu, para ve kimlik temin etmelerini kolaylaştırdığı, sınırında gerekli tedbirleri almadığı, Suriye bankalarının cihatçıları finanse ettiği gibi ithamlarla karşı karşıya kalmıştır (Congressional Research Service/CRS, 2005, s.18; Yacoubian, 2007). Aynı dönemde, Suriye ve Irak'ta kolları bulunan Suriye-Irak sınırındaki bazı Sünni aşiret mensupları da Irak'taki akrabalarına destek vermek üzere Irak'a silah, malzeme, para ve savaşçı göndermiştir (Erkmen, 2012, s. 60). Diğer yandan Suriye, Saddam rejimi düştükten sonra Irak'tan kaçan eski Baasçılara Suriye'de sığınma ve politik faaliyette bulunma imkanı da tanımıştır. Suriye direnişe destek vermek suretiyle hem ABD'yi Irak'ta direnişle mücadeleye angaje ederek kendisine yönelik olası bir harekatı önlemeye çalışmış, hem de Irak'ta Suriye'nin Alevi rejimini tehdit edebilecek bir rejimin iktidara gelmesini engellemeyi amaçlamıştır. Suriye'nin 1991'deki Körfez Savaşı'nın aksine bu kez ABD'nin karşısında yer alması, Suriye'nin Arap milliyetçisi kimliğini yansıtmaktaydı, zira bir Arap devleti emperyalist bir gücün saldırısına uğramıştı, ayrıca Suriye kamuoyu Irak'ın işgaline şiddetle karşıydı ve ABD yönetiminin barış sürecine ilişkin bir beklentisi ya da taahhüdü bulunmamaktaydı (Hinnebusch, 2009, s.19). Bununla birlikte, Suriye'ye yönelik ABD baskıları, Irak'taki olayların Suriye'ye yansımaları ve Irak'ta yeni siyasi yapının tesisine ilişkin gelişmeler, Suriye'nin direnişe desteğini azaltmasına yol açmıştır.

Suriye, Lübnan'daki gelişmeler nedeniyle 2004'den itibaren ABD ve uluslararası toplumun baskılarına maruz kalmış, ABD 2003'te çıkardığı "Suriye Hesap Verebilirlik ve Lübnan'ın Egemenliğinin Restorasyonu Yasası" çerçevesinde 2004'den itibaren Suriye'ye yaptırım uygulamaya başlamış (CRS, 2005, s. 21), 2005'te ise Suriye, eski başbakan Refik Hariri'nin öldürülmesinden sorumlu tutularak askerlerini Lübnan'dan çekmeye zorlanmıştır. Lübnan'daki dominant rolünün bu şekilde etkisizleştirilmeye çalışılması, Suriye'nin İsrail karşısındaki en önemli "kartlarından" birinin elinden alınması anlamına gelmekteydi.

Diğer taraftan, 2004'de Irak sınırına yakın Kamışlı'da Suriyeli Kürtlerle Araplar arasında 33 Kürdün öldüğü çatışmaların meydana gelmesi ve ardından çıkan olayların Suriye tarafından güçlükle bastırılması Irak'taki gelişmelerin olası etkileri bakımından rejim için ciddi bir uyarı olmuştur. Olaylara ilişkin olarak Suriyeli Kürtlerin, Iraklı Kürtlerin otonomi taleplerinden cesaret aldığı ve Suriye'nin Saddam rejimine desteğine tepkili Iraklı Kürtler tarafından teşvik edildiği iddiaları ortaya atılmıştır (CRS, 2005, s.14). Irak'ta yükselen mezhepçilik de Suriye'nin Alevi azınlık-Sünni çoğunluk ikilemi bakımından Irak'taki kaosun Suriye'ye sıçramasından endişe duymasına ve Irak'ta istikrarın tesisine önem vermesine neden olmuştur. Zira, ABD'nin, Irak'ı işgalinin ardından bütün kamu kurumlarını dağıtarak, Şiilere ve Kürtlere ayrıcalık tanıyan bir devlet inşa süreci başlatması, Sünnilerin dışlanması, "Baassızlaştırma" kapsamında, Irak güvenlik güçlerinin gerekli tedbirler alınmadan lağvedilmesiyle güç boşluğunun doğması ve devam eden çatışma ortamında Şii siyasi partilerin güvenlik güçlerini mezhep çıkarları doğrultusunda kullanması, El-Kaide bağlantılı radikal grupların taraftar toplamasına imkan vermiş, bu grupların Şii hedeflerine düzenlediği saldırılar mezhep eksenli bir iç savaşa yol açmıştır (BİLGESAM, 2015, s. 2-5).

ABD'nin egemenliğin Iraklılara devri kapsamında attığı adımlar çerçevesinde 2004'de geçici hükümetin kurulması, ardından anayasanın kabulü ve seçimlerin yapılması, Suriye'nin yeni Irak yönetimleri ile ilişki kurmasını kolaylaştırmıştır. Irak'ın yeni yöneticilerinin çoğu, Suriye'nin Saddam rejimi ile ilişkilerinin bozuk olduğu dönemlerde ülkesinde barınma imkanı sağladığı ve iyi ilişkilere sahip olduğu eski Saddam muhaliflerinden oluşmaktadır. Irak'ın ilk seçilmiş cumhurbaşkanı, Kürdistan Yurtseverler Birliği lideri Celal Talabani, 2006-2014 arasında başbakanlık yapan Dava Partisi liderlerinden Nuri El Maliki, Irak'taki Şii ağırlıklı hükümetlerin hepsinde yer alan Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi'nin üst düzey yöneticileri, muhalefet yıllarında belirli sürelerle Suriye'de kalmışlardır. Suriye'nin, Irak'ın

ilk başbakanı, Saddam muhalifi Baasçılardan Eyad Allawi ile de yakın ilişkileri vardır. Nitekim işgal sonrası ilk temas 2004'de Allawi'nin başbakanlığı döneminde gerçekleştirilmiştir. Suriye ile Irak arasında 2006'da diplomatik ilişkiler kurulmuş, aynı yıl güvenlik işbirliği anlaşması imzalanmış ve bu çerçevede Suriye sınırda bazı tedbirler almıştır. Bu dönemde iki ülke arasında üst düzey temaslar gerçekleştirilmiş, ilişkilerin olumlu bir seyir izlediği gözlenmiştir. Ancak 2009'da Bağdat'ta meydana gelen terör eylemlerinden dolayı Irak'ın Suriye'deki eski Baasçıları suçlaması ve Suriye'den bu Baasçıların kendisine teslim edilmesini istemesi ilişkilerde gerginliğe yol açmıştır. Gerginlik nedeniyle iki ülke büyükelçileri karşılıklı olarak geri çekilmiş, Irak konuyu BM'ye götüreceğini açıklamıştır. Türkiye ve İran'ın arabuluculuğuyla 2010'da ilişkilerin düzelmesi ve büyükelçilerin görevlerine dönmeleri sağlanmıştır. 2010 seçimlerinde Suriye'nin, Maliki'nin başlıca rakipleri olanı Irakiyye liderleri Allawi ile Tarık Haşimi'yi desteklemesi, ayrıca Allawi ile Sadr hareketi lideri Mukteda Sadr'ın koalisyon kurması için arabuluculuk yapması, dikkat çekici bir gelişme olmuştur (Hinnebusch, 2014, s.20). Suriye bu şekilde Irak politik sahasında İran'dan farklı bir yaklaşım benimsemiş ve Suudi Arabistan çizgisine yaklaşmıştır. Suriye, Allawi'yi destekleyen eski Baasçılardan, Suriye'de yerleşik Yunus El Ahmed kanadının Irak politikasına yeniden entegrasyonunu savunmak suretiyle de İran'dan farklı bir anlayışta olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte İran'ın, Irakiyye'nin oy çokluğuna rağmen, tüm siyasi tarafları ve Suriye'yi de ikna etmek ve muhtemelen ABD'nin de onayını almak suretiyle, Maliki'nin ikinci dönem başbakanlığını, Allawi ve Haşimi'ye de uygun pozisyonlar sağlayarak kabul ettirdiği görülmüştür. Suriye'nin Maliki'ye desteği, 2011'de Suriye'de iç karışıklıklar başladığında Maliki'nin de Suriye rejimini desteklemesinde önemli bir unsur olmuştur.

2010 sonunda başlayan Arap Baharı'nın bir yansıması olarak Suriye'de de 2011'den itibaren hız kazanan protestolar, rejimin göstericilere aşırı güç kullanması nedeniyle ülke çapında yaygınlaşmış ve reform talepleri rejimi devirme çağrılarına dönüşmüştür. Beşar Esad'ın azınlık dayanışmasını harekete geçirmek için mezhepçi bir söylem benimsemesi ve protestocuları cihatçı teröristler olarak tanımlamasıyla, gösteriler, kısmen rejimin mezhepçi stratejisine tepki olarak Sünni İslamcı bir ton almıştır (Hinnebusch, 2014, s.21). Muhalefetin dış destek, dış güçlerin Suriyeli vekil arayışları Suriye'yi, farklı ülkelerin çatışan çıkarları çerçevesinde farklı gruplara destek verdiği bölgesel nüfuz mücadelesinin yaşandığı bir alan haline getirmiştir. ABD ve Batılı ülkeler krizin ilk dönemlerinde Beşar Esad'ın iktidardan ayrılması çağrısında bulunmuş, muhalefeti Suriye'nin meşru temsilcisi kabul etmiş, Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti ise Suriye rejimine siyasi destek sağlamıştır. İran ve Hizbullah Suriye rejiminin yanında savaşa müdahil olurken, Irak'ta Maliki hükümeti başlangıçta tarafsız bir tutum takınmaya çalışmıştır. Ancak, Maliki'nin 2011'den itibaren başta Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık Haşimi olmak üzere Sünni politikacılara karşı sürdürdüğü baskıcı politika ve bu politikaya yönelik tepkiler karşısında Sünni bölgelerine düzenlediği askeri operasyonlar nedeniyle Sünnilerin Maliki hükümetine muhalefetinin ciddi boyutlara ulaşmış olması (BİLGESAM, 2014, s. 8-10), Suriye'de Sünni bir yönetimin iktidara gelmesinin Irak'taki Sünnileri güçlendireceği düşüncesiyle Maliki'yi Suriye'deki ayaklanmada rejimin yanında yer almaya yöneltmiştir. Bu çerçevede Irak, Arap Ligi'nde Suriye'nin üyeliğinin askıya alınması girişimlerini onaylamamış, çoğu Arap ülkesinin aksine Suriye ile ilişkilerini sürdürmüş, ABD'nin Esad'ın iktidardan ayrılması çağrılarını reddetmiş, rejimin zorla devrilmesine karşı çıkarak krizin siyasi reformlarla çözülmesi gerektiğini ileri sürmüş, İran ile Suriye arasında kritik bir bağlantı noktası olmuş ve ABD'nin İran'dan Irak hava sahasını kullanarak Suriye'ye silah taşıdığı iddia edilen uçakların indirilip kontrol edilmesi taleplerini –birkaç istisna dışında- kabul etmemiş, petrol sahaları muhalefetin eline geçtiğinde Beşar rejimine ucuz petrol sağlamıştır (Hinnebusch, 2014, s.21-22). Maliki hükümetinin Suriye konusunda İran yanlısı olarak değerlendirilen tutumu, diğer Arap ülkeleri tarafından olumlu karşılanmamış, Mart 2012'de Bağdat'ta düzenlenen Arap Ligi Zirvesi'ne lider düzeyinde katılımın düşük olması bunun göstergesini teşkil etmiştir (Sinkaya, 2013, s. 34).

Bununla birlikte Maliki hükümetinin ve haleflerinin Suriye'yi desteklemesi, yönetimdeki bütün unsurların Suriye'yi desteklediği anlamına gelmemektedir. Iraklı Kürtler ve Sünniler Beşar Esad rejimine karşı muhalefeti desteklemekte, bu desteğin Irak'taki pozisyonlarını güçlendireceğini düşünmektedirler. Suriye rejiminin zaferi Bağdat'ı ve İran'ı, Suriye muhalefetinin zaferi ise alternatif iktidar merkezlerini güçlendirecek ve Bağdat'ı bölgesel ittifaklarını gözden geçirmeye zorlayacaktır

(Salem, 2013, s.2). Esasen Irak'ın iç politik yapısındaki bölünmüşlük ve farklı gündemlerin mevcudiyeti tutarlı bir dış politika izlenmesini güçleştirmektedir. Bu durum, Suriye-Irak ilişkilerinin geleceğini de etkileyebilecektir. Nitekim Irak-Suriye petrol boru hattından petrol pompalanması ve Irak-Suriye-İran doğalgaz boru hattı inşası anlaşmasının yürürlüğe girmesi gibi konuların Suriye savaşı sonuçlanmadan çözülmesi beklenmemektedir. Suriye savaşının kısmen, bölgesel ve uluslararası güçlerin enerji haritası üzerinde stratejik pozisyon elde etme mücadelesi (Salem, 2013, s. 9) olduğu dikkate alındığında savaşın sonuçlarının pek çok enerji projesi bakımından belirleyici olacağı anlaşılmaktadır.

Diğer yandan Suriye'deki Sünni aşiretlerle akrabalık ilişkileri bulunan Iraklı Sünni aşiretler, sınırların kontrolsüzlüğü ve geçirgenliğinden yararlanarak Suriye'deki akrabalarına savaşçı, silah, para, malzeme desteğinde bulunmaktadır. Esas itibarıyla Irak'tan Suriye'deki çatışmalara katılım iki yönlü olup; Irak'taki bazı Şii parti veya milis örgütlerine bağlı kişiler Esad rejiminin yanında, Iraklı Sünniler ise muhalefetin yanında savaşa katılmaktadır (Erkmen, 2012, s. 58-59). Irak-Suriye sınırındaki Sünni aşiret bölgelerinde devlet otoritesinin ortadan kalkması, 2003'ten sonra yönetimden dışlanan Iraklı Sünnilerin Şii yönetimlere, Suriye'de çoğunluğu oluşturan Suriyeli Sünnilerin Alevi rejime muhalefetleri, IŞİD'in 2014'den itibaren bu bölgelerde hakimiyet tesis etmesi ve halifeliğini ilan etmesi için uygun bir zemin oluşturmuştur. 2007'de Sahva Hareketini teşkil ederek El Kaide'nin bertaraf edilmesinde önemli rol oynayan Iraklı Sünni aşiretlerin ABD'nin 2011'de Irak'tan çekilmesinden sonra Maliki hükümetinin yoğunluk kazanan mezhepçi politikaları nedeniyle yönetime tepkilerinin artması, IŞİD'in elini güçlendirmiştir.

IŞİD tehdidi, Irak ve Suriye'nin Sünni olmayan rejimlerini daha da yakınlaştırmış ve aralarındaki işbirliğini güçlendirmiş, aynı zamanda iki rejimin İran'a bağımlılığını da arttırmıştır (Hinnebusch, 2014, s. 24). Haziran 2014'de IŞİD'in Musul'u işgali ve Irak Ordusu'nun çekilmesinden sonra Kerkük'ü ele geçiren Iraklı Kürtlerin bağımsızlık taleplerini gündeme getirmeleri, Kürtlerin uygun buldukları konjonktürde bağımsızlık arayışında olacaklarını göstermiş, 2017'de Kerkük'ü de kapsayacak şekilde bağımsızlık referandumu düzenlemeleri de bunu teyit etmiştir. IŞİD, Suriyeli Kürtlerin de ABD tarafından stratejik partner olarak tanınması ve meşruiyet kazanması bakımından önemli rol oynamıştır. IŞİD'in Suriye savaşına dolaylı, ama önemli bir etkisi, IŞİD'e karşı oluşturulan uluslararası koalisyonda yer alan ülkelerin 2015'ten itibaren IŞİD saldırılarına maruz kalması ve Batılı ülkeler için Suriye rejiminin değil, IŞİD'in tehdit olduğu düşüncesini gündeme getirerek, ironik şekilde Esad rejimini güçlendirmesi olmuştur. Artık ABD ve Batı için Esad'ın ikinci planda kaldığı bir Suriye denklemi söz konusudur (Arı, 2017, s. 143). 2015'te Rusya'nın savaşa müdahalesiyle muhalefete karşı mücadelesinde üstünlük kazanmaya başlayan Suriye rejimi, savaşın hala bitmemiş olmasına karşın, Irak Baası'nın kaderini paylaşacak gibi görünmemektedir.

Suriye savaşı sonlanmadan ve rejimin geleceği belli olmadan Suriye-Irak ilişkilerinin nasıl bir seyir izleyeceğini öngörmek zordur. İki ülkede de İran'ın önemli bir etkinliği bulunmaktadır ve İran için Suriye'nin kaybedilmesi büyük bir stratejik değişiklik anlamına gelecektir. İran ve Suriye; Filistin, Lübnan ve İsrail politikalarında pek çok ortak noktayı paylaşmakta, Irak'ta işbirliği yapmakta, Lübnan'da Hizbullah'a destek vermektedir ve Suriye'nin kaybı İran için Lübnan'ın da kaybı demektir (Arı, 2012, s. 5). İran ve Suriye, bölgeyi stratejik bir bütün olarak görmüş, ittifaklarının hayati olduğunu değerlendirmiştir ve bu ittifak bölgedeki Batı yanlısı rejimleri dengeleyen bir eksen oluşturmuştur (Adıbelli, 2017, s. 137; Ehteshami ve Hinnebusch, 1997). Aynı şekilde, Saddam rejiminin dengeleyici rolü ortadan kalktıktan sonra İran, Irak'ta en etkili oyuncu durumuna gelmiştir. Irak'ın işgali gibi, Suriye savaşı da İran'a bölgesel etkinliğini arttırma imkanı vermiştir. İran, Irak ve Suriye üzerinden Lübnan'a ulaşma imkanını elde etmiş, Sünni devletlerin "Şii Hilali" endişesini ve İsrail'in tehdit algısını daha da arttırmıştır. İran ile ilgili endişelerine rağmen bu ülkeler, bölgedeki ideolojik çok kutupluluğun da etkisiyle İran'a karşı dengeleyici bir ittifak oluşturamamışlardır (Gause, 2017, s. 673).

Sonuç

ABD'nin Irak'ı işgali ve Saddam rejiminin devrilmesiyle, Irak ve Suriye Baasları arasındaki Arap dünyasının liderliği mücadelesi bitmiş, Suriye Arap milliyetçiliğinin son temsilcisi olarak kalmıştır.

Saddam rejiminin devrilmesi, Suriye'nin önemli bir rakibinin ortadan kalkmasına neden olmuş, ancak 11 Eylül sonrası terörle global savaş konseptini benimseyen yeni muhafazakarların etkin olduğu ABD, Suriye için ciddi bir tehdit unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Suriye, Irak'ta ABD karşıtı direnişe destek vererek, ABD'nin bir sonraki hedefi olmayı engellemeyi amaçlamış, ancak Irak direnişinin kanlı bir mezhep çatışmasına dönüşmesi ve Suriye'ye de sıçramaya başlaması, Irak'taki politik gelişmelere paralel olarak Suriye'nin Irak'ta istikrarın tesisine önem vermesine ve yeni Irak yönetimi ile olumlu ilişkilerine yol açmıştır. Suriye-İran ittifakı da bu ilişkilerin gelişmesinde rol oynamıştır. Bununla birlikte, Suriye-Irak ilişkilerinin, Suriye'nin eski Irak Baasçılarına desteği nedeniyle zaman zaman gerginleştiği de izlenmiştir. Suriye iç savaşının başlamasından sonra ilişkiler daha kompleks bir görünüm almış, Iraklı Kürtler ve Sünniler, Irak'taki pozisyonlarını güçlendireceği düşüncesiyle Beşar rejimine muhalif unsurlara, Suriye'de aşırılıkçı bir Sünni yönetimin iktidara gelmesinden endişe duyan Şiiler ise Beşar rejimine destek vermiştir. Şii Irak yönetimi, Suriye savaşına çeşitli unsurlarıyla müdahil olan İran'ın Suriye'ye lojistik desteğinde bağlantı noktası olarak kritik bir rol oynamıştır. IŞİD'in 2013'ten itibaren iki ülkede de güç kazanması ve bazı bölgeleri kontrolü altına alması ortak tehdit algısını ve ikili işbirliğini güçlendirmiştir. 2017'den itibaren IŞİD'e karşı mücadelede yerel ve uluslararası güçlerin desteğiyle elde edilen başarıya karşın halen devam eden istikrarsızlık, IŞİD'e istismar edebileceği bir zemin sunmaktadır. Esasen, Suriye'nin Sünni çoğunluğu, Irak'ın Sünni azınlığı siyasette daha fazla temsil imkanına ve daha iyi yaşam koşullarına sahip olmadığı taktirde IŞİD gibi aktörlerin etkisine açık olacaklardır.

Suriye savaşı bölgede olduğu gibi, Irak içinde de bir kutuplaşma yaratmıştır. Irak Kürtleri, Suriye rejimine karşı Suriyeli Kürtlere destek vererek Akdeniz'e ulaşacak koridor arayışlarında İran'ın Akdeniz'e ulaşmasını engellemeyi amaçlayan İsrail ve ABD'nin desteğini almaktadır. İran-Irak-Suriye arasındaki enerji işbirliğinin geleceğini de etkileyecek bu mücadele, Rusya'nın Suriye'deki gelişmeleri yönlendirme yeteneği ve Akdeniz'e çıkışı kontrolü nedeniyle daha da karmaşık bir görünüm arz etmektedir.

2000'li yıllarda Irak ve Suriye, bölgesel ve küresel nüfuz mücadelelerinin alanı haline gelmiş, iç karışıklık ve dış müdahaleler, ülke topraklarının kontrolünün kaybı, etnik-mezhepsel çatışmalar, ülkeler ve eksenler arası çekişmeler iki ülkeyi de etkilemiş, çöküşe sürüklemiştir. Suriye'de Rusya'nın Akdeniz'deki çıkarlarını korumak için devreye girmesi ve IŞİD'in Batılı ülkelere yönelik saldırılarından sonra Batı için tehdidin Esad rejiminden değil, IŞİD'den geldiği anlayışı güç kazanmış ve dengeler değişmeye başlamıştır. Bununla birlikte iki ülkede de istikrarsızlık sürmekte, IŞİD'in yeniden güçlenebileceği bir zemin varlığını korumaktadır. Suriye-Irak ilişkileri, bölgesel güç mücadelesinde Suriye-İran-Hizbullah eksenine yeni bir halka ekleyerek, bu ekseni Körfez ülkeleri-İsrail ekseni karşısında güçlendirmiş, bölgesel dengeleri etkilemiştir. Ancak, bu dengenin kırılgan nitelikte olduğu ve şiddetli bir çıkar mücadelesinin devam ettiği bölgede her an değişme potansiyelinin bulunduğu göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

Abu Cafer, K. (1970). Arap Baas Sosyalist Partisi. Ankara: Altınok Matbaası.

Adıbelli, B. (2017). Pax Persica: İran jeopolitiği. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Arı, T. (2012). Arab Spring and the new strategic balances in the Near East: An opportunity for a new rapprochment between Turkey and Russia. Revolutions and Protest Movements: History and Actuality konferansında sunulan bildiri. Faculty of Liberal Arts and Sciences, Saint Petersburg State University.

Arı, T. (2017). Geçmişten günümüze Ortadoğu. Savaş, siyaset ve diplomasi. Cilt 1. Bursa: Alfa Akademi Yayınları.

Armaoğlu, F. (t.y.). Filistin meselesi ve Arap-İsrail savaşları (1948-1988). Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

BİLGESAM. (2015). Irak ve Suriye'deki gelişmelerin Türkiye'ye etkileri. İstanbul: BİLGESAM Yayınları, Rapor No: 65.

Cleveland, W.L. (2015). Modern Ortadoğu tarihi. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Congressional Research Service Report for Congress. (2005). Syria: Political conditions and relations with the United States after the Iraq war. Erişim adresi: https://fas.org/sgp/crs/mideast

Dawisha, A. (2009). Iraq: A political history from independence to occupation. Princeton: Princeton University Press.

Enteshami, A. ve Hinnebusch, R. (1997). Syria and Iran: Middle powers in a penetrated regional system .London: Routledge.

Erkmen, S. (2012). Suriye'deki olaylarda Irak-Suriye aşiret ilişkilerinin rolü. Ortadoğu Analiz 4 (43), 54-60.

Gause, F.G. (2017). Ideologies, alignments, and underbalancing in the new Middle East cold war. PS: Political Science and Politics 50 (3), 672-675.

Hinnebusch, R. (2009). Syrian foreign policy under Bashar al-Assad. Ortadoğu Etütleri 1 (1), 7-26.

Hinnebusch, R. (2014). Syria-Iraq relations. State construction and reconstruction and the MENA states system. London: LSE Middle East Centre Paper Series/04.

Hourani, A. (1997). Arap halkları tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.

Iddon, P. (2018). A history of Iraq-Syria relations. The New Arab. Erişim adresi: alaraby.co.uk/english/indepth/2018/11/8/

Ma'oz, M. (1986). The emergence of modern Syria. Ma'oz, M. ve Yanıv, A. (Ed.). Syria under Assad: Domestic constraints and regional risks içinde. London: Routledge.

Mufti, M. (1996). Sovereign creations: Pan-Arabism and political order in Syria and Iraq. Ithaca: Corneill University Press.

Moussali, A.S. (2000). The geopolitics of Syrian-Iraqi relations. Middle East Policy Council 7 (4). Erişim adresi: mepc.org/geopolitics-syrian-iraqi-relations.

Salem, P. (2013). Iraq's tangled foreign interests and relations. Washington: Carnegie Middle East Center.

Sander, O. (2016). Türk-Amerikan ilişkileri. 1947-1964. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Seale, P. (1989). Assad: The struggle for the Middle East. California: University of California Press.

Sinkaya, B. (2013). Amerikan askerlerinin çekilmesinden sonra Irak-İran ilişkileri. SETA Rapor No: 9.

Yacoubian, M. (2007). Syria's relations with Iraq. United States Instıtute of Peace. Erişim adresi: usip.org/publications/2007/04/syrias-relations-iraq.

Yılmaz Şahin, T. (2016). Uluslararası politikada Ortadoğu. Ankara: Barış Kitap.

FRANSIZCA SÖZLÜKLERE YENİ EKLENEN KELİMELERLE ÇEVİRİ UYGULAMALARI

Osman COŞKUN,

Marmara Üniversitesi, FEF-Mütercim Tercümanlık Bölümü, ocoskun77@gmail.com

Agnès GÜMÜŞOĞLU,

Marmara Üniversitesi, FEF-Mütercim Tercümanlık Bölümü, enise58@hotmail.com

Her dil zamanla kendi bünyesine çeşitli yollarla yeni kelime ve anlam öbekleri katar. Fransız dili özelinde sözlük çalışması yapan yayınevleri de belirli zamanlarda yaptıkları yeni baskılarında Fransızcadaki bu yeniklere yer verir. Çeviri derslerinde, farklı türden metinlerin kaynak dilden hedef dile aktarılması uygulamalarında bir sözlükte geçen çeşitli kelimelerin anlam ve anlam öbeklerinden yararlanılmaktadır. Mütercim tercümanlık bölümünde yapılan çeviri çalışmalarında Fransızcaya yeni girmiş kelimelerin Türkçeye aktarılmasında sorunlar yaşandığı düşünülmektedir. Ladmiral (1994:19) bir dilde karşılığı bulunmayan kelimeler karşısında çevirmenin nasıl bir strateji uyguladığı ile ilgili "Kendi amaç dilinde bir kelime boşluğu ("çevrilemez" bir kelime) karşısında çevirmen yabancı kaynak terim (gösteren ve gösterilen) olarak "ödünçleme" yoluna ya da bu ithalata göre daha ölçülü olan öykünme (Gösteren olmadan gösterileni ödünç alma) yoluna başvurabilir." ifadelerini kullanmaktadır. Yeni kelimelerin Türkçeye aktarımında bu tür sorunların ortaya konulması ve çözümü için çalışmalar yapılması gerektiği düşünülmektedir. Bu çalışmada Fransızca sözlüklere 2019 yılında yeni giren kelimelerin metin içindeki anlamlarının öğrenciler tarafından Türkçeye aktarılması çeviribilim bağlamında incelenerek, izlenen çeviri stratejilerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Çalışma içeriğinde ele alınan yeni kelimeler alan bazında sık kullanıldığı varsayılan Le Robert ve Larousse sözlüklerinin 2019 baskılarına yeni eklenen kelimelerle sınırlı olacaktır. Bunlardan random yöntemiyle 15 kelime seçilmiş, içinde bu yeni kelimelerin geçtiği cümle ya da kısa paragraflar hazırlanmıştır. Bu çalışmada evren Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Mütercim Tercümanlık bölümüdür. Çalışmada gönüllülük esastır. Hazırlanan çalışma örneklem olarak seçilen gönüllü 2. sınıf öğrencilerince tamamlanmıştır. Örneklem evreni temsil etmektedir. Öğrenciler tarafından yapılan dillerarası aktarımların çeviribilim yaklaşımları bağlamında betimlenip, son yıllarda Fransa ve Frankofon ülkelerde kullanımı yaygınlaşmış ve sözlüklere yeni girmiş kelimelerin Türkçeye aktarımı sürecindeki fırsatlar ile engeller değerlendirilecektir. Araştırma bulguları genel olarak; Fransızca sözlüklere yeni girmiş kelimelerin Türkçeye aktarımda öğrencilerin ilgili kelimelerin kullanımda olduğu art alan bilgisinin yeterliliği oranında süreçte gelişim gösterebildikleri şeklinde yorumlanabilir. Betimsel araştırma niteliğindeki bu çalışmayla ortaya konulacak verilerin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni kelime, çeviri, uygulama.

TRANSLATION PRACTICE WITH NEW WORDS IN FRENCH DICTIONARIES

Every language adds to itself from time to time new words and meanings in a variety of ways. As a particularity of French language, publishing houses issuing dictionaries are putting additional words in their new editions on a regular basis. It is well-known that we benefit from words and meanings in dictionaries in translation course while translating texts of different kinds from a source language to a target one. We think that problems occur when we aim to translate new words from French to Turkish in the department of translation and interpreting studies. As related to the translation of words that have no equivalent in another language, Ladmiral (1994:19) wrote about a strategy a translator should follow : « Face à une lacune lexicale de sa langue-cible (un mot "intraduisible"), le traducteur peut avoir recours à la solution désespérée de l'emprunt, qui importe tel quel le terme source étranger (signifiant et signifié) ou à cette importation plus discrète qu'est le calque (emprunt du signifié sans le

signifiant) ». (When someone faces a word that doesn't exist in the target language (an untranslatable word), he can either simply borrow it, which means a desperate attempt to find a solution, import the word as it is, or make a more discreet borrowing and make a "copy" of it.) We think that one should wrote on the type of problems encountered while translating new words into Turkish in order to find solutions. In this study, we aimed to translate into Turkish words that have been included in French dictionaries in 2019 as a part of a sentence, as well as determining the strategies of translation followed by the students. This study will be limited to new words included in the 2019 edition of Le Robert and Larousse dictionaries which are well-known as far as this matter is concerned.15 words have been picked up at random and have been given within a sentence or a small paragraph. The field survey is the department of translating and interpreting studies from Marmara University's Faculty of Arts and Science. The study was run on a completely voluntary basis. It has been completed by 2nd year volunteer students. The sample represents the population. The opportunities and obstacles encountered in the translation process of words that have become prevalent in France and French-speaking countries in the last years but are new in dictionaries will be studied by descripting the students' choices in translating from one language to another in light of the background knowledge of translation studies. We believe that this research with a descriptive feature will contribute to the field.

Keywords: New word, translation, practice.

0. Giriş

Çeviribilim alanı son yarım asırda kuramsal açıdan önemli yol katetmiştir. Ülkemizde üniversiteler bünyesinde açılan çeviribilim bölümlerinde görev alan, alana katkıda bulunan nitelikli uzmanların olduğunu görmekteyiz. Nitelik ne derece, hem uzman hem de öğrenci bağlamında süreklilik taşırsa alanın gelişmesi o derece sağlam temel üzerine kurulur. Bu bakış açısıyla öğrencilerin çeviri alanında niteliğini arttırmak için yapılan çalışmaların paylaşılması önemlidir.

1. a. Amacı

Bu çalışmada Fransızca sözlüklere 2019 yılında yeni giren kelimelerin metin içindeki anlamlarının öğrenciler tarafından Türkçeye aktarılması çeviribilim bağlamında incelenerek, izlenen çeviri stratejilerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Her dil zamanla kendi bünyesine çeşitli yollarla yeni kelime ve anlam öbekleri katar. Fransız dili özelinde sözlük çalışması yapan yayınevleri de belirli zamanlarda yaptıkları yeni baskılarında Fransızcadaki bu yeniliklere yer verir.

1.b. Önemi

Mütercim Tercümanlık bölümünde yapılan çeviri çalışmalarında, Fransızcaya yeni girmiş kelimelerin Türkçeye aktarılmasında sorunlar yaşandığı düşünülmektedir. Ladmiral (1994:19) bir dilde karşılığı bulunmayan kelimeler karşısında çevirmenin nasıl bir strateji uyguladığı ile ilgili "Kendi amaç dilinde bir kelime boşluğu ("çevrilemez" bir kelime) karşısında çevirmen yabancı kaynak terim (gösteren ve gösterilen) olarak "ödünçleme" yoluna ya da bu ithalata göre daha ölçülü olan öykünme (Gösteren olmadan gösterileni ödünç alma) yoluna başvurabilir." ifadelerini kullanmaktadır.

1.c. Yöntemi

Genel olarak; öğrenciler tarafından yapılan dillerarası aktarımlar çeviribilim yaklaşımları bağlamında betimlenip, son yıllarda Fransa ve Frankofon ülkelerde kullanımı yaygınlaşmış ve sözlüklere yeni girmiş kelimelerin Türkçeye aktarımı sürecinde karşılaşılan fırsatlar ile engeller değerlendirilecektir.

1.d. Sınırlılık

Çalışma içeriğinde ele alınan yeni kelimeler alan bazında sık kullanıldığı varsayılan Le Robert ve Larousse sözlüklerinin 2019 baskılarına yeni eklenen kelimelerle sınırlı olacaktır. Bunlardan random yöntemiyle 15 kelime seçilmiş, içinde bu yeni kelimelerin geçtiği cümle ya da kısa paragraflar hazırlanmıştır (Ek 2 :Uygulama Metni). Çalışmanın uygulama süresi iki ders saatidir.

1.e. Evren

Bu çalışmada evren Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, Fransızca Ana Bilim Dalıdır.

1.f. Örneklem

Hazırlanan çalışma örneklem olarak seçilen 2019/2020 Eğitim Öğretim Yılı Güz dönemi gönüllü 2. sınıf öğrencilerince tamamlanmıştır. Örneklem evreni temsil etmektedir.

1.g. Varsayım

Yeni kelimelerin Türkçeye aktarımında çeşitli sorunların tespiti ve çözümü için çalışmalar yapılması gerektiği düşünülmektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

Fransızca sözlüklere yeni eklenmiş kelimelerin çevirileri yeri geldikçe derslerimize konu olabilmektedir. Bu kelimelerin karşılaşılan bağlamda anlam aktarımının kabul edilebilir bir yapıyla sunulması ders içeriklerimizde ele alınmaktadır. « Çeviri, iyi bildiğimiz bir dilde çok iyi anladığımız şeyi çok iyi bildiğimiz bir dilde iyi ifade etmektir ». (Grandjouan, 1971: 227). Bir sözü, bir yapıyı iyi ifade etmek bir çevirmen için saatlerce kelimelerle cebelleşmeyi gerektirebilir. Çünkü « Başkalarının düşüncelerini yazmak kendi düşüncelerini yazmaktan daha zordur ». (Michel de Marolles, 1653; aktaran Zuber, 1968: 137). O halde kabul edilebilir bir yapının karşılığını Desmartes'in ifadesinde buluyoruz : « Bence çeviriyi en az hatırlatan, en iyi çeviridir. » (Desmarests, 1651; aktaran Zuber, 1968: 104. Fransızcaya Çeviri : Roger Zuber) O halde çeviri olduğu anlaşılmayan metinler üretmek için neler yapılması gerektiği sorusu geliyor hemen aklımıza. Vinay ve Darbelnet "Stylistique comparée du français et de l'anglais" adlı çalışmalarında çeviri süreçlerini yedi başlıkta incelemiştir. Bunlar; ödünçleme (l'emprunt), öyküntü (le calque), kelimesi kelimesine (la traduction littérale), yer değiştirme (la transposition), değiştirme (la modulation), eşdeğerlik (l'équivalence) ve uyarlama (l'adaptation)'dır. Çeviriyi bilinçli yapmak, ne yaptığının farkında olarak çeviri yapmak, istenilen nitelikte ürün ortaya koymaya yardımcı olur. Günceli takip etmek, gündemi yakalamak çevirmenin, çevirmen adaylarının olmazsa olmazıdır. Güncelin ve gündemin önemsenmesi kendini yenilemek demek, hayatın akışına ayak uydurmak demektir. Güncel sözlüklere yeni eklenen kelimeleri bilmek bu bakımdan önemlidir. Fransızca sözlük yayıncılığında söz sahibi Robert ile Larousse sözlükleri her yıl yayınladıkları yeni baskılarında güncel ve dil kullanımı kabul görmüş kelimelere yer vermektedirler. Le Robert 2018 için 300; 2019 için 250 ve 2020 için 109 yeni kelimeyi sözlüğe eklemiştir. Larousse 2018 için 160; 2019 için 160 ve 2020 için 150 yeni kelimeyi sözlüğe katıp yayınlamıştır. Larousse Sözlükleri her sene sık kullanılanlar arasından özellikle 150 kelimeyi seçip eklemektedir. Bu sayı üç aşağı beş yukarı azalıp artabilmektedir. Böylelikle dillerinin gelişimine de önemli katkıda bulunmaktadırlar. Çeviribilim alanında çalışanlar bu tür yeni söz ve anlam öbeklerine ilgi duyar. Bu tür yapılara uygun karşılıklar bulmaya çalışırlar. Bundan ötürü sözlüklere yeni eklenen kelimelerle çalışmanın ilgi çekici sonuçlar ortaya koyacağını düşündük. Bu iş için 15 kelime seçilmiştir; la démocrature, l'agriculture verticale, liker, chia, espèce parapluie, brexit, le dégagism, bioplastique, détox, cybersécurité, bisounours, vapoteuse, gentrification, ecomatériau ve taïkonaute. İşe başlamadan seçilen kelimelerin Türkçe sözlükler ve kılavuzlarda yer alıp almadığıyla ilgili Türk Dil Kurumunun çevrimiçi ağda yayınladığı; Güncel Türkçe Sözlük, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü, Tarama Sözlüğü, Derleme Sözlüğü (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu ile Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü taranmıştır. Karşılığı bulunan kelimelerden bulgular ve yorum kısmında söz

edilecektir. Seçilen kelimelerin içinde Türkçede günlük dilde epey kullanılanlar (detoks, beğenmek, siber güvenlik) olduğu gibi kullanımı henüz pek yaygınlaşmamış olanlar da bulunmaktadır. Bunlardan bazılarına günlük dil ve akademik yayınlarda çok farklı karşılıklar verildiği tespit edilmiştir. Ancak şimdiye dek genel kabul gören karşılıkları bulunmamaktadır. Bu yorumları bir örnekle zenginleştirelim. "Gentrification" kelimesi çevre, şehircilik, mühendislik alanlarında kullanılmaya başlamış bir terimdir. Türkçeye; "seckinlestirme", "nezihleştirme", "soylulaştırma", "mutenalaştırma", "kentsel süzülme", "burjuvalaştırma" gibi karşılıklarla girmiştir. "Sıhhileştirme", "mahremleştirme, "jantileşme", "kibarlaştırma" şeklindeki aktarımlar seyrek de olsa karışımıza çıkmaktadır. Aşağıda kelimelerin geçtiği bağlamların birkaçı verilmiştir.

Seçkinleştirme: Mimarlık Ve Seçkinleştirme: Cihangir Örneği/Makale başlığı (Web 1)

Nezihleştirme: Eskişehir kent merkezinde de sanayisizleşmenin ve buna bağlı olarak nezihleştirmenin etkisini görmek mümkündür (Web 2).

Soylulaştırma: Daha sonra kavram ortak görüşler doğrultusunda kabul görmüş ve soylulaştırma süreci "sosyo-ekonomik statü gruplarından üst grupların alt gruplar ile yer değiştirmesi ve bu yer değiştirme ile bölgenin sosyal, ekonomik ve mekânsal yapısındaki değişim" şeklinde tanımlanmaya devam etmiştir (Web 3).

Mutenalaştırma: Mutenalaşma Karşıtı Grup, Sergi Açılışına Saldırı Düzenledi/Gazete haber başlığı (Web 4)

Kentsel süzülme: Prof. Dr. Ruşen Keleş (Kişisel İletişim, Temmuz 2017) araştırmanın konusunda yer alan kentli hareketliliği ve bu hareketin kaynağı olarak da bu semtlere yerleşimi 'kentsel süzülme' kapsamında da ele almıştır (Web 5).

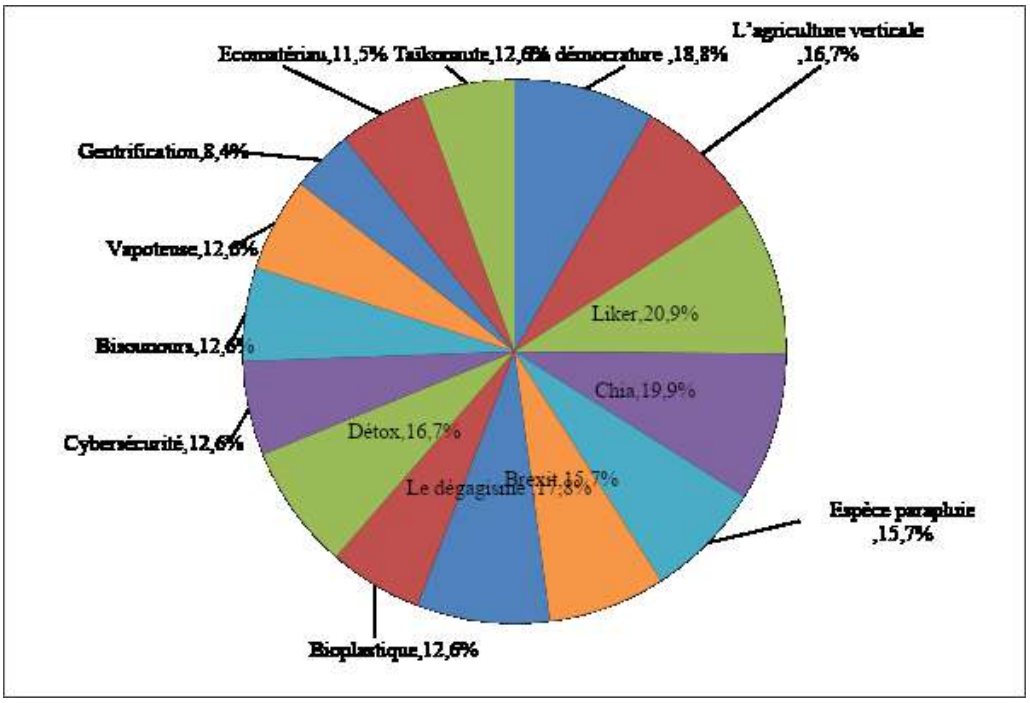
Burjuvalaştırma : …Bunlar: Renewal (yenileme), Redevelopment (yeniden geliştirme), Regeneration (yeniden oluşturma), Recovery (onarım), Revitalization (yeniden canlandırma), Gentrification (burjuvalaştırma), Restructuring (yeniden yapılandırma) olarak adlandırılmaktadır (Web 6).

3. Verilerin Analizi

Veri analizinde 20 öğrenci tarafından yapılan örnek metnin çevirileri temel alınmıştır. Çalışmalar numaralandırılmıştır. Tanımlanan veriler SPSS veri analizi paket programına yüklenmiştir. Verilen yanıtların aritmetik ortalamaları alınmıştır. Çeviri yöntemleri çerçevesinde öğrencilerin süreçte attığı adımlar üst değer, alt değer, ortanca değerler şeklinde ele alınmıştır. Araştırma probleminden hareketle verilerin analizi yapılmıştır.

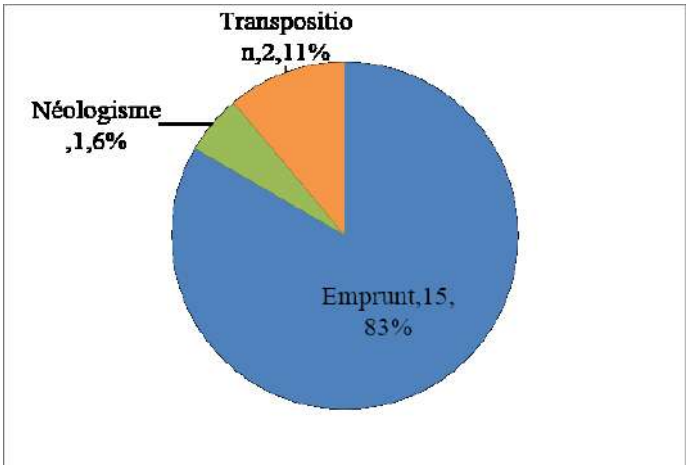
4. Bulgular-Yorum

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgular araştırma problemi doğrultusunda ortaya konulup yorumlanacaktır. Çalışmaya konu kelimeler; la démocrature, l'agriculture verticale, liker, chia, espèce parapluie, brexit, le dégagism, bioplastique, détox, cybersécurité, bisounours, vapoteuse, gentrification, ecomatériau ve taïkonaute ayrı ayrı ele alınıp bunlarla ilgili betimlemelere yer verilmiştir. İzlenen çeviri stratejileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Öncesinde ve sonrasında genel veriler ve oranlara da yer verilerek çeviriler bağlamında yorumlar yapılmıştır.



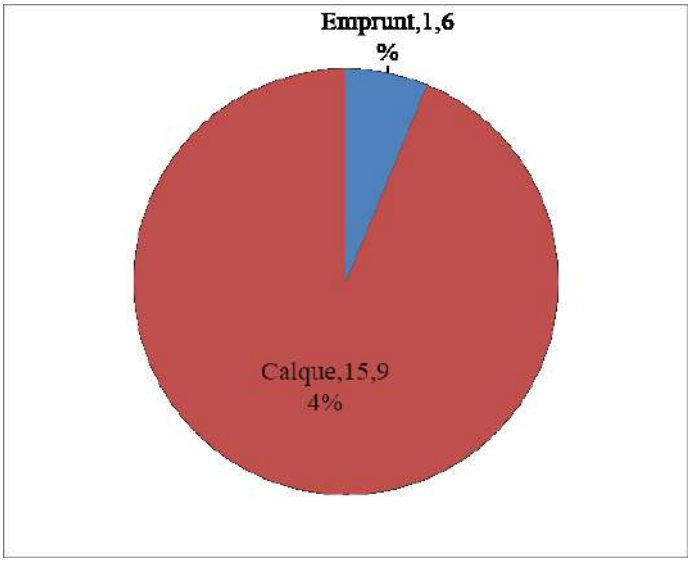
Şekil 1:Metinlerin genel çeviri oranları

İçerisinde yeni kelimelerin geçtiği metinlerin öğrenciler tarafından genel kabul gören çevirilerle karşılanabilme oranlarıyla ilgili veriler Şekil 1'de görüldüğü gibidir. Dağılım oranlarına bakıldığında la démocrature 18, l'agriculture verticale 16, liker 20, chia 19, espèce parapluie 15, brexit 15, le dégagism17, bioplastique 12, détox 16, cybersécurité 12, bisounours 12, vapoteuse 12, gentrification 8, ecomatériau 11 ve taïkonaute 12 öğrenci tarafından metin içi bağlamda kabul edilebilir karşılıklarıyla aktarılmıştır. Bu veriler ışığında yüzdelik dağılım oranlarına bakıldığında en yüksek ve en düşük oranların sırasıyla "liker" ve "gentrification" kelimelerine ait olduğu görülmektedir. "Liker" kelimesi öğrencilerin tamamı tarafından herhangi bir çeviri stratejisi kullanılarak en yüksek, yani % 9 oranında anlamlı ifadelerle karşılanabilmiştir. Buna karşın, "gentrification" kelimesi en az öğrenci tarafından herhangi bir çeviri stratejisi kullanılarak en düşük, yani % 4 oranında anlamlı ifadelerle karşılanabilmiştir. Bu durum öğrencilerin belirtilen kelimelere aşinalığıyla ve güncel dilde yaygın olarak ilgili kelimelerin kullanılma sıklığıyla ilişkilendirilebilir.



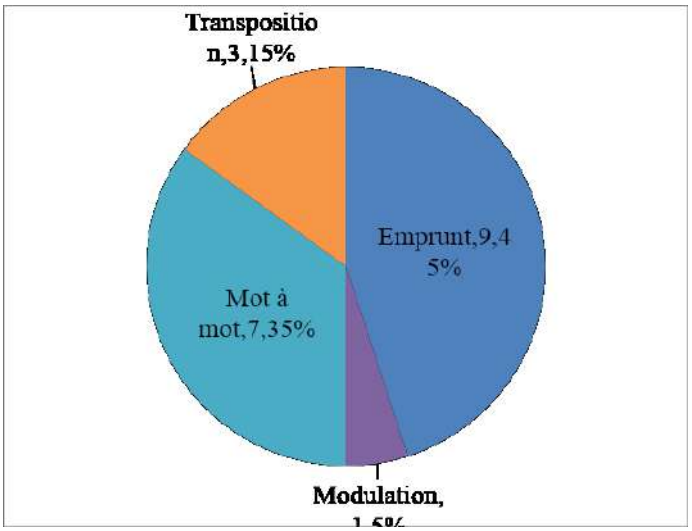
Şekil 2: La démocrature

Katılımcıların "La démocrature" maddesindeki genel olarak kabul edilebilir aktarım ile metni karşıladıkları çevirilerde kullanılan stratejilerin oranları Şekil 2'de verilmiştir. Ödünçleme % 83 ile en yüksek oranda başvurulan stratejidir. Bunun yanında yer değiştirme % 11 ve Türetme % 6 oranında kullanılan diğer çeviri stratejileridir. Ödünçleme kullanılırken birebir ödünçleme ile "la démocrature" ifadesi metin içinde olduğu gibi kullanılmıştır. Tespit edilen başka bir ödünçleme parantez, tırnak vb. ile açıklamalar yoluyla yapılan ödünçlemelerdir. Katılımcılar "Diktokrasi (ya da demokratörlük)" gibi parantez kullanarak ifadeyi açıklama gereği duymuşlardır(Bkz. Ek1, 2. Örnek). Diğer bir ödünçleme ise harf değiştirerek yapılan ödünçlemelerdir. Kullanıcıların yaptığı "Demokratör" ile "Demokratür" şeklindeki aktarımalar bu tür ödünçlemelerdir. "Demokratik Diktatörlük" şeklindeki aktarımlar yer değiştirme stratejisi yoluyla yapılan aktarımdır (Bkz. Ek1, 1. Örnek). "Diktaroksi" ve "Diktarosi" şeklinde yine kaynak dil kökenli kelimeden hareketle türetme yoluyla yapılan aktarım sadece bu maddede karşımıza çıkan bir aktarım türüdür.



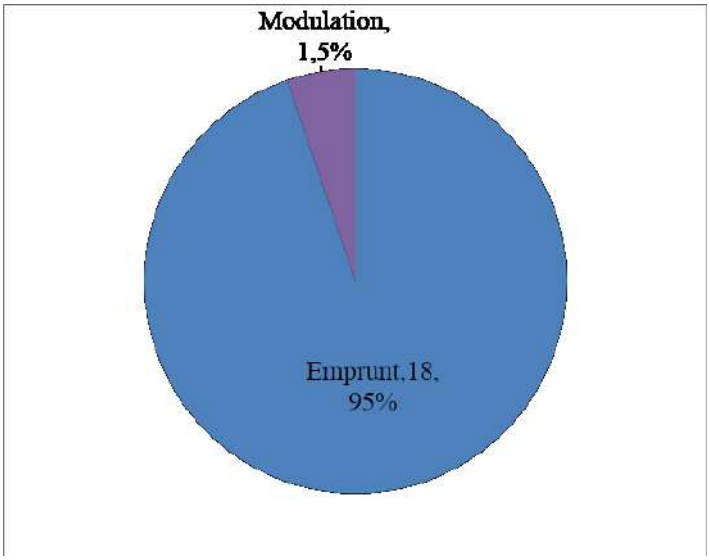
Şekil 3: L'agriculture verticale

"L'agriculture verticale" maddesiyle ilgili katılımcılar tarafından kullanılan çeviri stratejileri Şekil 3'te verilmiştir. Bu maddede kullanılan strateji çok yüksek bir oranla yani % 94 oranla öyküntü olmuştur. "Dikey tarım", "dikey ziraat", "düşey tarım" gibi çeviriler öyküntü yoluyla yapılmış çevirilerdir (Bkz. Ek1, 4. Örnek). Bu maddede öğrencilerin başarılı bir öyküntü yapabildikleri gözlemlenmiştir. Verilerden hareketle bir yorum yapmak gerekirse, Türkçe dizgeye yerleştirilen kelimelerin birebir sözlük anlamlarının metin ile uyuşması sonucunda böyle bir oran ortaya çıkmıştır denilebilir. "L'agriculture verticale" ifadesinin birebir ödünçlendiği oran % 6 düzeyinde gerçekleşmiştir(Bkz. Ek1, 3. Örnek).



Şekil 4: Liker

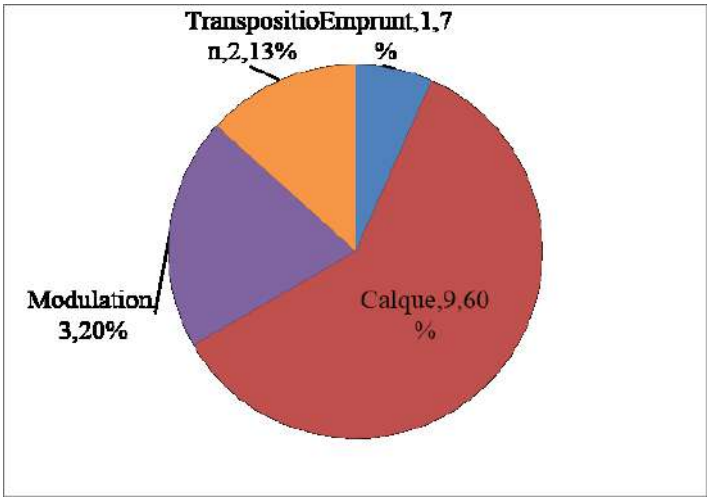
Katılımcıların "Liker" maddesindeki çevirilerde kullandıkları stratejilerin dağılımları Şekil 4'teki gibidir. Buna göre ödünçleme % 45 ile başvurulan en yüksek stratejidir. Bu maddenin çevirisinde daha çok "liker" birebir ödünçleme örnekleri bulunmaktadır (Bkz. Ek1, 5. Örnek). "Liker «Beğenme»" ve "Liker (Beğenme Tuşu)" parantez, tırnak vb. ile açıklamalı ödünçleme yoluyla aktarım yapılmıştır. "Layklamak" olarak harf değiştirme yoluyla ödünçlemeye de başvurulmuştur. Birebir (mot à mot) çeviri stratejisi % 35 oranıyla ikinci sırada gelmektedir. Katılımcılar tarafından "Beğenmek" şekliyle aktarılıştır (Bkz. Ek1, 6. Örnek). Yer değiştirme stratejisi % 15 oranıyla üçüncüdür. Değiştirme stratejisi % 5 oranıyla en az başvurulan çeviri stratejisi olmuştur. "Tıklamak" kelimesine farklı bir anlam yüklenip bağlam içinde verilmiştir. Bu madde katılımcıların tamamı tarafından kabul edilebilir ya da yaklaşık çevirileri yapılmış tek maddedir. Katılımcıların ilgi alanları ve yaş aralığı bakımından genç bir kitle olduğu göz önüne alındığında kelimenin hem sanal ortamda hem günlük hayatta kullanım sıklığının yüksek olduğu varsayılmaktadır. Bu nedenle bu maddenin aktarılmasında katılımcılar çok zorlanmamıştır denilebilir.



Şekil 5: Chia

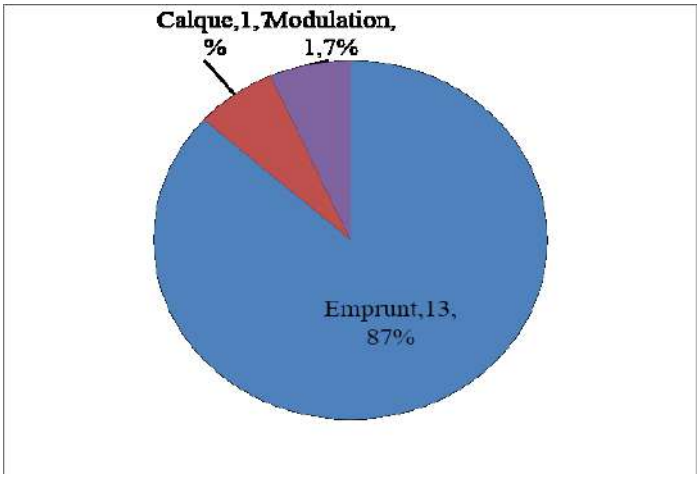
"Chia" maddesinde katılımcıların kullandıkları stratejilerin oranları Şekil 5'te verilmiştir. Ödünçlemenin yüksek bir oranda yapıldığı bu maddede oran % 95 oranında gerçekleşmiştir. Katılımcılar "Chia" ifadesini olduğu gibi birebir ödünçlemeyle; parantez, tırnak vb. açıklamalar yoluyla

"Chia (Çiya)" şeklinde ve "Çiya" şeklinde harf değiştirme yoluyla alıntılamayı seçmiştir. % 5'lik gibi düşük bir oranda değiştirme stratejisi kullanılmış; "Çiya tohumu" şeklinde bir aktarım yapılmıştır. Bu ifadenin aktarılmasında Türkçede kullanılan bir kelimenin anlamını genişletecek şekilde bir anlam yükleme ve sesteş bir kelime türetme yoluna bilinçsizce başvurulduğu kanaati oluşmaktadır. Şöyle ki; Çiya sözcüğü Türkçede değişik anlamlara gelmektedir. TDK'nın Derleme Sözlüğü (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü)'nde Çiya kelimesi Ardahan – Kars yöresinde "solucan", "ölçek"; Şimşirli, Güneyce *İkizdere, Adacamii –Rize yöresinde "Horan oynarken ortaya toplanıp ayakları yere vurma"; Afyon, Uşak yöresinde "sarmısak dişi"; yine Şimşirli, Güneyce *İkizdere –Rize, *Çayeli Rize yöresinde "kıvılcım" şeklinde kullanılmaktadır. Bu durumda nasıl bir yol izlenmesi gerektiği ile ilgili öğrencilerin art alan bilgisine sahip olması gerektiği düşünülmektedir.



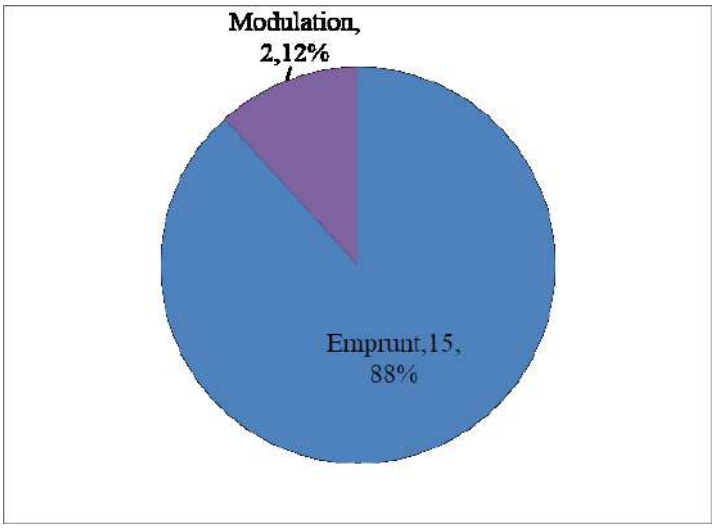
Şekil 6: Espèce parapluie

"Espèce parapluie" maddesiyle ilgili katılımcıların kullandıkları stratejilerin dağılımı Şekil 6'daki gibidir. Veriler incelendiğinde katılımcıların en fazla kullandığı çeviri stratejisinin % 60 oranında öyküntü olduğu görülmektedir. "Şemsiye tür" şeklinde Türkçeye aktarmışlardır (Bkz. Ek1, 9. Örnek). Katılımcılar "kalkan türler" ve "koruyucu şemsiye" şeklinde değiştirmeyi % 20 oranında kullanmışlardır. Yine "tür şemsiyesi" şeklinde bir çeviriyle yer değiştirme % 13 oranında kullanılan diğer çeviri stratejisidir. Bu maddenin çevirisinde ayrıca % 7 oranında "espèce parapluie" şeklinde birebir ödünçleme örneği yer almaktadır (Bkz. Ek1, 10. Örnek).



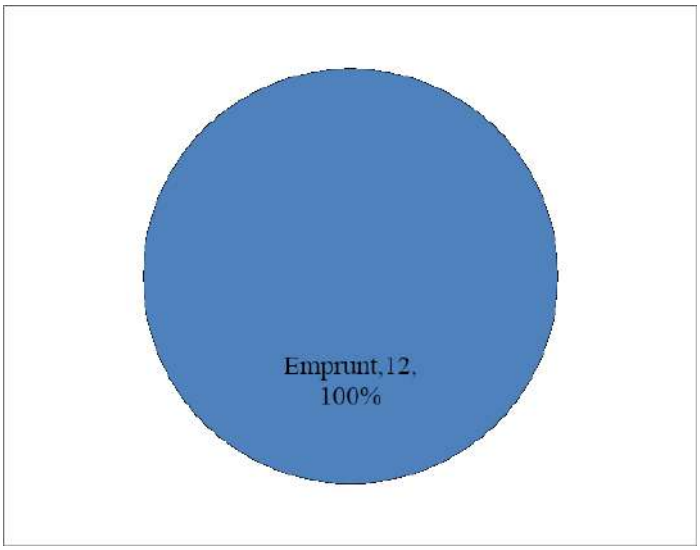
Şekil 7: Brexit

"Brexit" maddesinde katılımcılar tarafından başvurulan çeviri stratejilerinin oranları Şekil 7'de verilmiştir. Ödünçlemenin en çok tercih edildiği bu maddede oran % 87 düzeyinde gerçekleşmiştir. "Brexit" şeklinde bir aktarım yapılarak birebir ödünçleme yapılmıştır(Bkz. Ek1, 11 ve 12. Örnekler). % 7'lik gibi düşük bir oranda "İngiliz çekilmesi" çevirisiyle değiştirme stratejisi tercih edilmiştir. Bununla birlikte % 6 oranında da "Britayrılış" şeklinde öyküntü kullanılmıştır. Burada kullanılan "Britayrılış" şeklindeki öyküntü, katılımcılar tarafından dillendirilen farklı bir türetmeye de örnektir. Bu tür ifadelerle yabancı kelimeleri karşılamak farklı dil zenginliklerini beraberinde getirir.



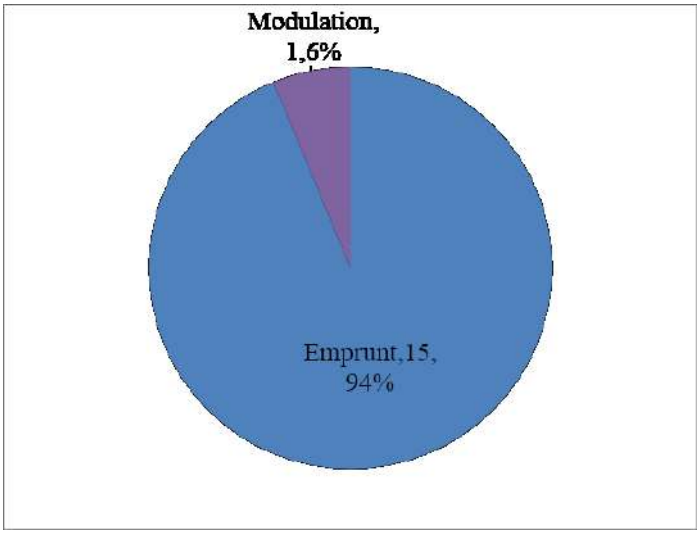
Şekil 8: Le dégagisme

"Le dégagisme" maddesindeki çevirilerde katılımcıların kullandıkları stratejilerin dağılımları Şekil 8'de verilmiştir. Bu verilere göre ödünçleme % 88 ile en çok başvurulan çeviri stratejisidir. Birebir: "Le dégagisme" birebir alınarak aktarım yapıldığı gibi (Bkz. Ek 1, 14. Örnek)., "dégagisme/Engel Karşıtlık", "Le dégagisme (hasarcılık) (Bkz. Ek 1, 13. Örnek)" gibi aktarımlarla parantez, tırnak vb. ile açıklayarak ödünçlemeler de yapılmıştır. Bununla beraber "degajizm", "degajism" gibi harf değiştirerek yapılmış ödünçlemelere de rastlanmaktadır. Değiştirme stratejisi "engel karşıtlık", "önünü açma" % 12 oranıyla en az başvurulan çeviri stratejisi olmuştur. Bu maddede yapılan ödünçlemeler sırasında katılımcıların Türkçe yazım kurallarıyla ilgili eksikleri görülmektedir. "degajism" kelimesinde geçen "-izm" ekinin yazımı ile ilgili yanlışlık göze çarpmaktadır. Aynı zamanda "çektirgitçilik" şeklinde bir türetme ile verilebilecek bir yapı "engelkarşıtlık" gibi yumuşak bir ifade türetilerek karşılanmaya çalışılmıştır. "Dégage!" ifadesi Fransızcada argo bir yapı ve ifade olup "Dégagisme" kelimesi de bundan türetilmiştir. O halde bunu çağrıştıracak bir türetme ile karşılanması yerinde olacaktır. Bu tür durumların katılımcılar tarafından yordanabilmesi çevirmene çeviri sürecinde önemli katkılar sağlar.



Şekil 9: Bioplastique

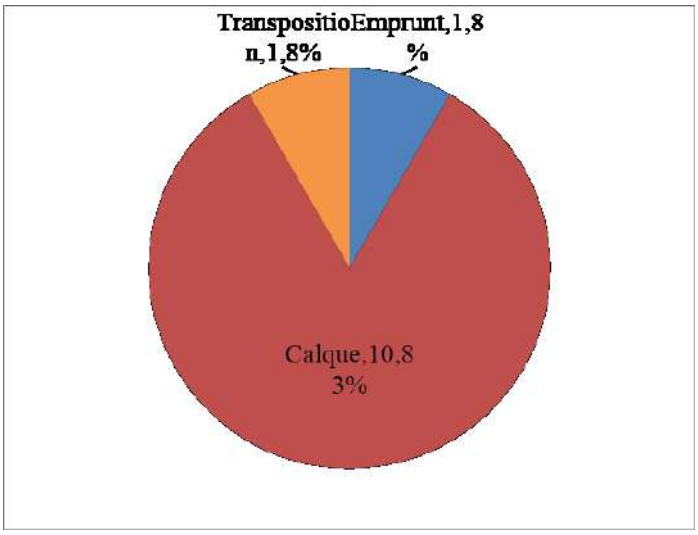
"Bioplastique" maddesinde katılımcıların kullandıkları stratejilerin oranları Şekil 9'da verilmiştir. Katılımcılar bu maddenin çevirisinde sadece ödünçlemeyi kullanmış ve bu maddede oran % 100 olarak gerçekleşmiştir(Bkz. Ek 1, 15. Örnek). "Bioplastique" şeklinde birebir; "Bioplastik", "Biyoplastik" şeklinde harf değiştirerek bir ödünçleme stratejisi uygulandığı tespit edilmiştir. "Bioplastik" kelimesinde yazım kuralı hatası görülmektedir. "Biyo" ekinin yazımı Türkçe yerleşik yazım kuralları içinde yerini almıştır. Bunu, biyoçeşitlilik, biyodizel, biyoelektrik, biyoelektronik, biyoenerji, biyofizik, biyogaz, biyograf, biyografi, biyografik, biyolog, biyoloji, biyolojici, biyolojik, biyolojik saat gibi birçok ifadede belirgin olarak görebiliriz.



Şekil 10: Détox

"Détox" maddesinde katılımcılar tarafından metni aktarımda kullanılan stratejilerin oranları Şekil 10'da verilmiştir. Bu madde, çalışmaya konu 15 madde arasında 2014 yılında Türkçe sözlüğe girmiş tek kelimedir. "Detoks [İngilizce: detox]: Tamamlayıcı ve alternatif tıpta, tedavinin daha etkili olarak uygulanabilmesi için toksik maddelerin metabolizmasını değiştirerek veya vücuttan atılımını sağlayarak toksinlerin uzaklaştırılması. ör.aç kalma, terleme, hidroterapi (TDK İlaç ve Eczacılık Terimleri Sözlüğü – 2014)." şeklinde açıklayıcı tanımı verilmiştir. Ödünçleme % 94 ile en yüksek oranda başvurulan stratejidir. Değiştirme % 6 oranında kullanılan diğer bir çeviri stratejisidir. Ödünçleme kullanılırken birebir ödünçleme ile "détox" ifadesi metin içinde olduğu gibi kullanılmıştır. Diğer bir

ödünçleme parantez, tırnak vb. ile açıklamalar yoluyla yapılan ödünçlemelerdir. Katılımcılar "Détoks (Arınma)", "Détox (Detoks)" gibi parantez kullanarak ifadeyi açıklama gereği duymuşlardır (Bkz. Ek1, 16 ve 17. Örnekler). Son ödünçleme türü ise harf değiştirerek yapılan ödünçlemelerdir. Kullanıcıların yaptığı "Detoks", "Détoks" şeklindeki aktarımlar bu tür ödünçlemelerdir. Bu maddede ayrıca değiştirme stratejisi yoluyla yapılan aktarım da bulunmaktadır. "Arınma" şeklindeki ifade bu tür bir aktarımdır.



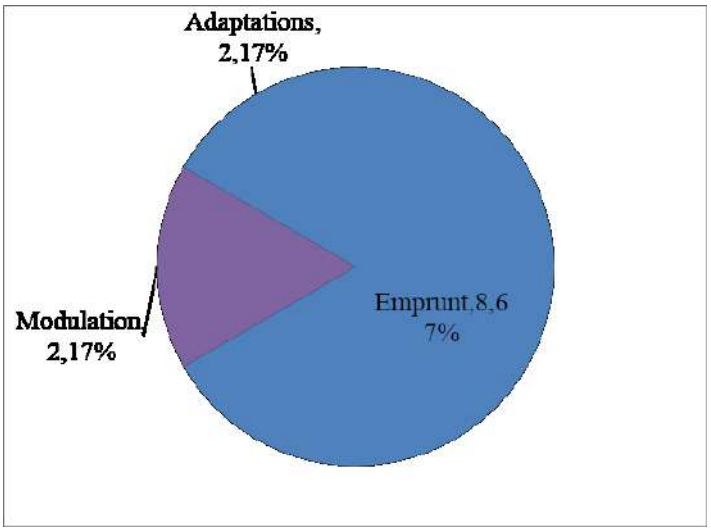
Şekil 11: Cybersécurité

"Cybersécurité" maddesinde katılımcıların kullandıkları stratejilerin oranları Şekil 11'de verilmiştir. Öyküntünün yüksek bir oranda kullanıldığı bu maddede oran % 83 oranında gerçekleşmiştir. Katılımcılar "Cybersécurité" ifadesini "siber güvenlik", "siber emniyet" şeklinde öykünmüşlerdir (Bkz. Ek1, 18. Örnek). % 9 oranında "Cybersécurité" şeklinde birebir ödünçleme yapılmıştır (Bkz. Ek1, 19. Örnek). Son olarak % 8'lik gibi düşük bir oranda "güvenli ağ" şeklinde yer değiştirme stratejisi kullanılmıştır. Cyber-siber ifadesiyle başlayan kelimeleri araştırırken TDK Güncel Türkçe Sözlüğünde "sibernasyon" kelimesinin Fransızca'dan alıntılandığı ifade edilmiştir. Buna karşın, Fransızcada böyle bir ifade kullanılmamaktadır. Bu kelime İngilizce kökenli bir kelime olup Fransızca karşılığı Cybernétique'dir. Bu ifadelerimizi bir örnek ile somutlaştıralım.

İng:The cybernation revolution proffers an existence qualitatively richer in democratic as well as material values.

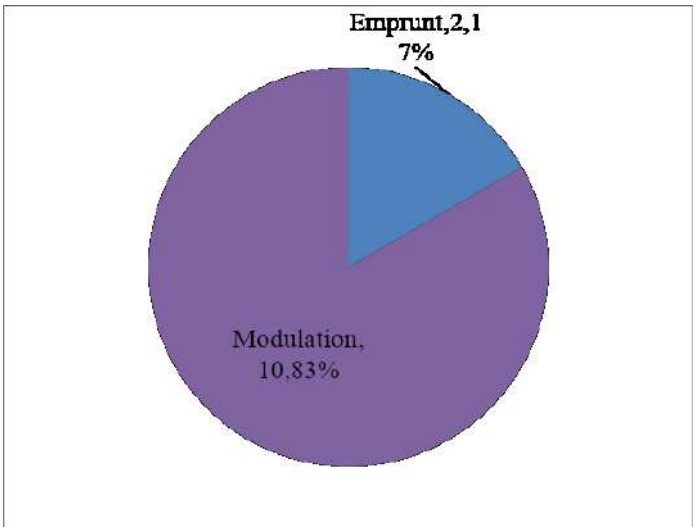
Fr:La révolution cybernétique permet d'envisager une existence qualitativement plus riche en valeurs tant démocratiques que matérielles(Web 6).

Tr:Siber devrim, maddi değerlerin yanı sıra demokratik nitelik bakımından da daha zengin bir varoluşu ortaya koyar.



Şekil 12: Bisounours

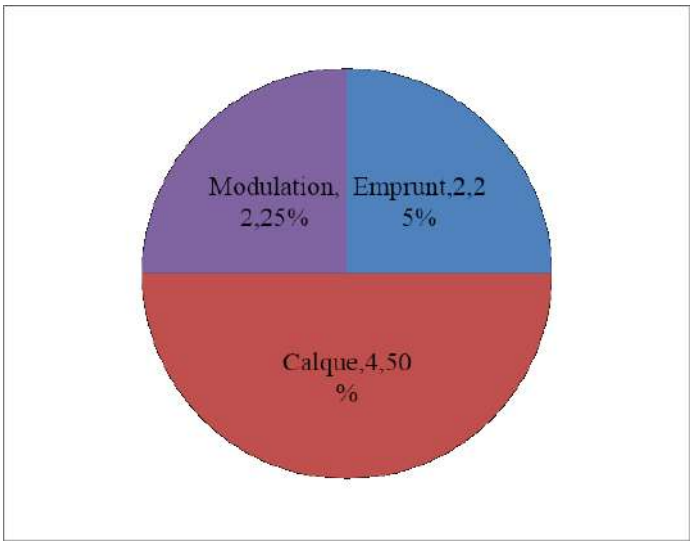
Katılımcıların "Bisounours" maddesindeki çevirilerde kullandıkları stratejilerin dağılımları Şekil 12'de gösterilmiştir. Buna göre ödünçleme % 67 ile başvurulan en yüksek stratejidir. Bu maddenin çevirisinde daha çok "bisounours" birebir ödünçleme örnekleri bulunmaktadır (Bkz. Ek1, 20. Örnek). Bisounours (Ayıcıklar) parantez, tırnak vb. ile açıklamalı ödünçleme yoluyla yapılan bir aktarımdır. Ancak bu bir yanlış aktarımdır. "Ayıcık" ifadesi Türkçede saf, bön ifadesine karşılık olarak verilemez. Bu tür bir benzetme yapılması pek uygun düşmemiştir. Uyarlama (Adaptasyon) çeviri stratejisi % 17 oranıyla ikinci sırada gelmektedir. Katılımcılar bu maddeyi "sevgi yumağı" şeklinde aktararak uyarlama türünde bir çeviri yapmıştır. Değiştirme stratejisi % 16 oranıyla üçüncüdür. Katılımcılar "Bakım ayıları" demekle anlamı değiştirmiş bağlam dışı bir çeviri yapmıştır (Bkz. Ek1, 21. Örnek). Kelimenin hem sanal ortamda hem günlük hayatta kullanım sıklığı düştüğü sürece aktarımda katılımcılar çok zorlanmıştır denilebilir. Esasen Türkçede kullanılan "saftirik" kelimesi bu ifadeye yakın bir aktarım olarak kullanılabilir.



Şekil 13: Vapoteuse

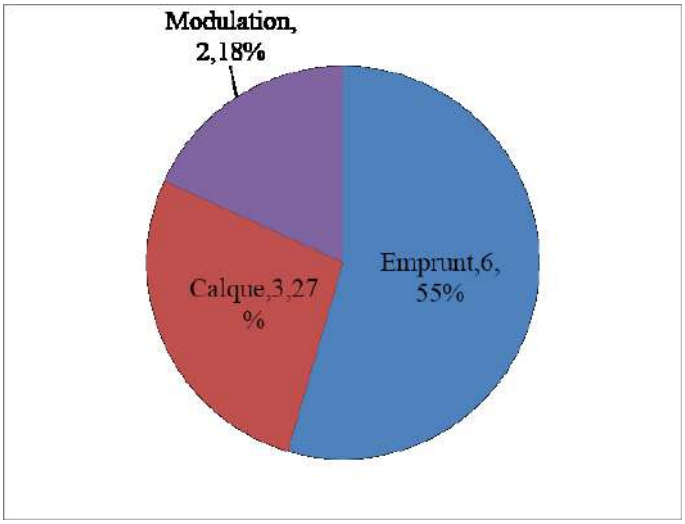
"Vapoteuse" maddesinde katılımcılar tarafından başvurulan çeviri stratejilerinin oranları Şekil 13'te verilmiştir. Değiştirmeye en çok yer verilen bu maddede oran % 87 oranında gerçekleşmiştir. Bununla birlikte % 17 gibi düşük bir oranda ödünçlemenin stratejisi tercih edilmiştir (Bkz. Ek1, 22. Örnek). "Vapoteuse" şeklinde bir aktarım ile birebir ödünçleme; "Vapoteuse (Elektronik sigara)" şeklinde bir aktarım ile birebir ödünçleme yapılmıştır (Bkz. Ek1, 23. Örnek). Bu cümlede elektronik ağızlık gibi bir

ifadeyle aktarımı yapılabilecek ifade daha üst bir anlam olan elektronik sigara ifadesi ile karşılanmıştır. Bu ifadeye Türkçede kullanılan süzgeç kelimesinden hareketle "süzdüreç", "süzdürgeç" gibi çeviriler önerilebilir. Kelime türetme ile ilgili katılanların hayal güçlerini yorumlarına katmakta güçlük çektikleri ifade edilebilir. Bu maddeden itibaren katılımcıların çeviri oranları düşmüştür. Zaman kısıtlamasından dolayı bu sorunun meydana geldiği düşünülmektedir.



Şekil 14: Gentrification

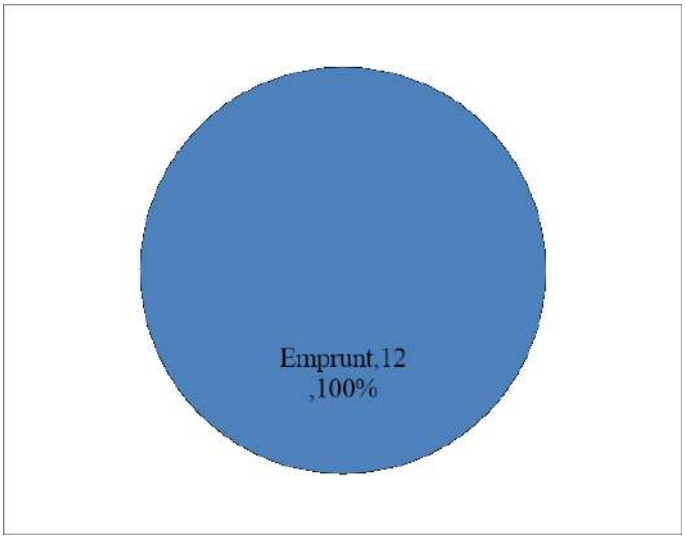
"Gentrification" maddesinde katılımcıların kullandıkları stratejilerin oranları Şekil 14'te verilmiştir. Katılımcılar bu maddede % 50 oranında öyküntüye başvurmuşlardır. Bu maddenin aktarımında "Soylulaştırma" ifadesini kullanmayı tercih etmişlerdir. Katılımcılar % 25'lik bir oranda değiştirme stratejisi kullanmış; "Nezihleştirme", "Şehir güzelleştirme" şeklinde aktarımlar yapılmıştır. Yine % 25'lik oranda ödünçleme stratejisi kullanmıştır. "Gentrification" ifadesini olduğu gibi birebir ödünçlemeyle; parantez, tırnak vb. açıklamalar yoluyla Gentrification(Soylulaştırma) şeklinde ödünçlemeyi seçmiştir (Bkz. Ek1, 24 ve 25. Örnekler). Bu madde çevirisi en az yapılan maddelerdendir. Sonlarda yer alması ve mesleki terminoloji içermesi buna neden olan etkenler arasında gösterilebilir.



Şekil 15: Ecomatériau

"Ecomatériau" maddesindeki çevirilerde katılımcıların kullandıkları stratejilerin dağılımları Şekil 15'te verilmiştir. Buna göre ödünçleme % 55 ile en çok başvurulan çeviri stratejisidir. "Ecomatériau" ifadesinin birebir alınarak aktarım yapıldığı ifadeler vardır. Katılımcılar bu maddede % 27 oranında

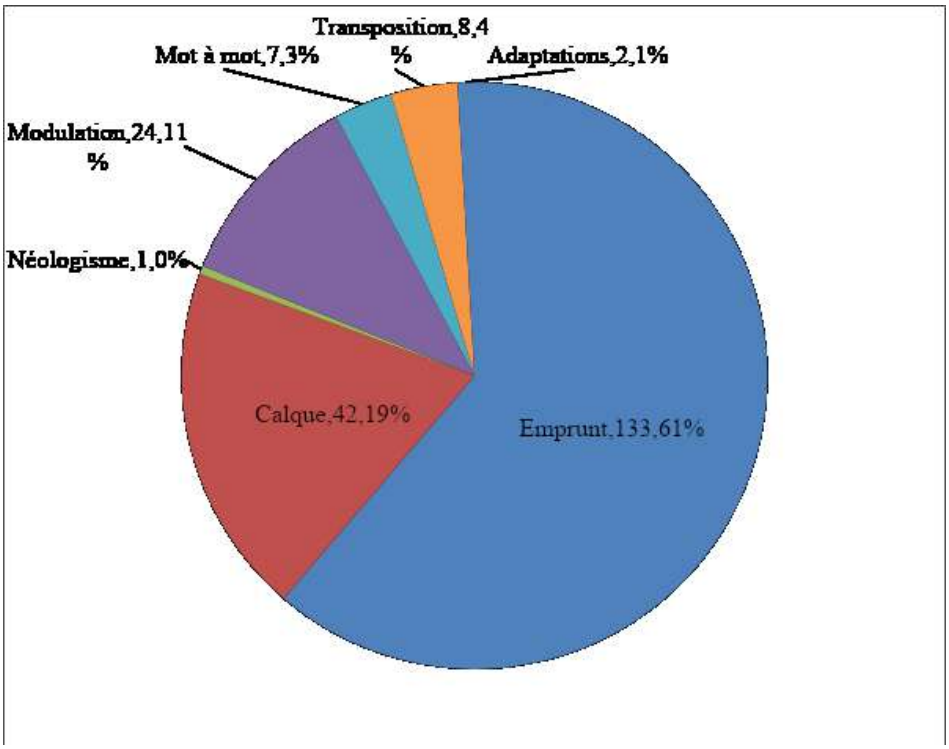
öyküntüye başvurmuşlar; "Eko-Malzeme" şeklinde bir aktarım yapmışlardır(Bkz. Ek1, 26 ve 27. Örnekler).. "Ecomatériau (Bio bazlı malzeme)" şeklinde parantez, tırnak vb. ile açıklayarak ödünçlemeye rastlanmıştır. Bununla beraber "Ekomateryal" şeklinde harf değiştirerek yapılmış ödünçlemelerle de karşılaşılmıştır. Değiştirme stratejisi "Biomateryal" ifadesi kullanılarak % 18 oranıyla en az başvurulan çeviri stratejisi olmuştur. Bu madde ile ilgili yapılan aktarımlarda, katılımcıların "ekomalzeme, ekomateryal, biomateryal, bio bazlı malzeme" gibi kulak tırmalamayan Türkçeleştirme yapabildikleri düşünülmektedir.



Şekil 16: Taïkonaute

Katılımcıların "Taïkonaute" maddesindeki çevirilerde kullandıkları stratejilerin dağılımları Şekil 16'daki gibidir. Bu maddede ödünçleme % 100 ile kullanılan tek stratejidir. Bu maddenin çevirisinde daha çok "Taïkonaute (Çinli Astronot)" şeklinde parantez, tırnak vb. ile açıklamalı ödünçleme yoluyla aktarım yapılmıştır. Ayrıca "Taïkonaute" gibi birebir ödünçleme örnekleri de bulunmaktadır (Bkz. Ek1, 28 ve 29. Örnekler). Bu madde ile ilgili katılımcılar kolay olanı seçip ödünçleme yoluna başvurmuşlardır. "Tabgaç" eski Türklerde "Çinli" anlamına gelen bir kelimedir. Bu kelimeden yola çıkarak "Tapkonot" gibi bir türetme yapılabilir. Katılımcıların bu tur bakış açıları geliştirip nereden nasıl çıkarımlar yapacağını kestirmesi gereklidir. Bunun için zengin bir kütüphaneye sahip olarak yahut donanımlı kütüphanelere sık sık uğrayarak çeşitli eserlerden yararlanması gerekir.

5. Sonuç:



Şekil 17: Öğrencilerin izlediği çeviri stratejilerinin genel dağılımı

Katılımcılar tarafından çalışma süresince başvurulan çeviri stratejilerinin oranları Şekil 17'de verilmiştir. Bu çalışmada katılımcılar tarafından en sık başvurulan stratejinin % 61 oranla ödünçleme olduğunu görmekteyiz. Onun ardından % 19 oranla öyküntü gelmektedir. Değiştirme stratejisi ise başvurulan stratejilerin içinde % 11 dilimle üçüncü sırada gelmektedir. Diğer stratejilerin kullanımı % 10'dan düşük bir oranda gerçekleşmiştir. Yer değiştirme % 4, kelimesi kelimesine % 3, uyarlama % 1 ve türetme % 1 oranında şeklinde bir kullanım yüzdesine sahiptir.

Anlatmak istediklerimiz vurgulamak için, son yıllarda bu alana katkı sağlamış hocalarımızın tecrübelerinden bir örnek verelim. Şöyle ifade ediyor çevirmenlik öyküsünü İnce hoca; "Ta on dört yaşından beri kitap okuyan, dünyada yazılmış en iyi romanları kaçırmamaya çalışan, edebiyat eleştirileri, metin çözümlemeleri okumuş, anadiline, sözcüklerin içeriklerine, aynı anlam alanına ait birbirine yakın sözcüklerin anlam farklarına, dilbilime meraklı biri olmak dışında da bir donanımım yoktu. Belki de buna dili iyi kullanma tutkusu diye bir şey de ekleyebilirim (İnce, 2019:189)." Biz de bu ifadeye "Eh hocam, daha ne olsun!" diyoruz. Bir çevirmen için gerekli temel art alan bilgilerinin birçoğu bu ifadede bir araya toplanmıştır. Yapılan bu çalışmayla, Fransızca sözlüklere yeni girmiş kelimelerin Türkçeye aktarımda öğrencilerin ilgili kelimelerin kullanımda olduğu art alan bilgisinin yeterliği oranında süreçte gelişim gösterebildikleri sonucu çıkarılabilir. Ayrıca katılımcıların Türkçe yeterlikleri ile ilgili çeşitli düzeylerde eksiklik olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle yeni Türkçe kelime ve terim türetme ile ilgili temel düzeyde sorunlar yaşandığı ifade edilebilir. Bu duruma çare olarak üniversitelerin Çeviribilim/Mütercim-Tercümanlık bölümlerindeki Türkçe derslerinin durumu ve derinliği konusunda da tespitler ve araştırmalar yapma gereği hissedilmiştir. Çalışmada kullanılan stratejilerin belirli başlıklarda yoğunlaştığı görülmüştür. Katılımcıların dili kullanım gücünü ortaya koyabilecekleri türetme değiştirme ve uyarlama gibi stratejileri daha az kullandıkları görülmüştür. Çalışmalarıyla "buzdolabı", "bilgisayar" gibi Türkçenin yapısına uygun, özgün türetmeler yapabilecek hayal gücüne sahip olmak son derece önemlidir. Bu bağlamda katılımcıların ve tüm çeviribilim öğrencilerinin, dil ve dil bilgisi ötesinde, hayal gücü ile dil kullanımını birlikte değerlendirebileceği, yoğurabileceği, harmanlayabileceği zihinsel bir altyapıya sahip olması gereklidir.

Kaynakça

AUDIC, Jean-Luc, LOULERGUE, Patrick, PAUGAM, Lydie (2017). Le PHA, un bioplastique bactérien, l'actualité chimique - juillet-août 2017 - n° 420 s.s. 63-64

BOCH, Anne-Laure (2016). L'éthique à l'épreuve des Bisounours, Yayın Tar: 30/08/2016

https://www.la-croix.com/Journal/Lethique-lepreuve-Bisounours-2016-08-29-1100785329

DELACHARLERY, Matthieu (2019). Astronaute, cosmonaute, spationaute, taïkonaute... : c'est quoi la différence? Yayın Tar: 18/07/2019, https://www.lci.fr/sciences/apollo-11-video-astronaute-cosmonaute-spationaute-taikonaute-quelle-est-la-difference-anniversaire-50-ans-homme-sur-la-lune-nasa-esa-21-juillet-1969-2123332.html

DE LA PORTE, Xavier (2013). Ce que "liker" veut dire, https://www.franceculture.fr/numerique/ce-que-liker-veut-dire 18/09/2013

DELJURIE, Gaëtane (2019). Cybersécurité: les objets connectés et les systèmes industriels de plus en plus attaqués, Yayın Tar: 29/01/2019, https://www.latribune.fr/technos-medias/internet/cybersecurite-les-objets-connectes-et-les-systemes-industriels-de-plus-en-plus-attaques-805175.html

GRANDJOUAN, Jacques Olivier (1971). Les linguicides, Paris, Didier

İNCE, Ülker (2019). Çeviri Bilinci-Çevirenler, Çeviremeyenler, Çeviriverenler,Tekin yayınevi, İstanbul
LADMIRAL, Jean-René (1994): Traduire: théorèmes pour la traduction. Seconde édition,Paris: Galimard

RONDOT, Marine (Tarih Belirtilmemiş) Les 10 bienfaits des graines de chia, https://www.passeportsante.net/fr/Actualites/Dossiers/DossierComplexe.aspx?doc=bienfaits-graines-chia-sante-cerveau-coeur

VINAY, Jean-Paul et Jean DARBELNET (1958). Stylistique comparée du français et de l'anglais, Paris, Didier/Montréal, Beauchemin,

ZUBER, Roger (1968). Les « Belles infidèles » et la formation du goût classique, Paris, A. Colin

Web 1: http://hdl.handle.net/11527/3392

Web 2: http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/2120/21935.pdf

Web 3: http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=405&RecID=4025

Web 4: https://www.e-skop.com/skopbulten/mutenalasma-karsiti-grup-sergi-acilisina-saldiri-duzenledi/3776

Web 5: https://www.journalagent.com/jas/pdfs/JAS_7_1_197_211.pdf

Web 5: http://eski.hkmo.org.tr/resimler/ekler/90f939da1566237_ek.pdf

Web 6: https://www.linguee.fr/anglais-francais/traduction/cybernation.html

Web 7: http://www.toupie.org/Dictionnaire/Dictocratie.htm

Web 8: https://www.corporategarden.fr/culture-verticale-et-ultra-urbanisation/

Web 9: http://www.biodiversite-positive.fr/lexique/espece-parapluie/

Web 10: https://www.liberation.fr/planete/2019/10/29/les-deputes-britanniques-s-accordent-enfin-sur-la-date-des-elections-anticipees_1760519

Web 11: « Détox: tous les conseils » publié par Santé Magazine
https://www.santemagazine.fr/alimentation/regime-alimentaire/regime-detox/detox-tous-les-conseils-201906

Web 12 : Premier décès en Belgique attribué à la cigarette électronique, Yayın Tar:14/11/2019

http://www.leparisien.fr/faits-divers/belgique-le-deces-d-un-jeune-homme-attribue-a-la-cigarette-electronique-une-premiere-dans-le-pays-14-11-2019-8193156.php

Web 13: En quinze ans, Paris s'est enrichie, certaines zones en banlieue appauvries, AFP, Yayın Tar:03/06/2019, https://www.lepoint.fr/societe/en-quinze-ans-paris-s-est-enrichi-sa-region-appauvrie-03-06-2019-2316462_23.php

Web 14: Les écomatériaux, clé de la construction écologique, Yayın Tar: 20/03/2015, https://www.futura-sciences.com/maison/dossiers/batiment-ecomateriaux-cle-construction-ecologique-1933/

Taranan siteler:

https://orthogrenoble.net/mots-nouveaux-dictionnaires/entrees-petit-larousse-2019/

https://www.huffingtonpost.fr/entry/petit-robert-2020-nouveaux-mots_fr_5cd92b6ee4b0705e47df1a5d

https://www.lefigaro.fr/langue-francaise/actu-des-mots/2018/05/14/37002-20180514ARTFIG00284-detox-biloute-boboisation-les-nouveaux-mots-du-petit-larousse.php

http://www.rfi.fr/hebdo/20180518-nouveaux-mots-entree-dictionnaire-larousse-robert-langue-francaise-neologisme

https://www.7x7.press/7-nouveaux-mots-du-larousse-2018

https://www.lexpress.fr/culture/divulgacher-licorne-inclusif-les-nouveaux-mots-du-larousse-2020_2076320.html

https://lactualite.com/culture/la-saison-des-mots-nouveaux/

https://www.lemonde.fr/culture/article/2019/05/07/adulescence-uberiser-bore-out-klouker-les-nouveaux-mots-du-dictionnaire_5459430_3246.html

http://www.toupie.org/Dictionnaire/Dictocratie.htm

https://www.corporategarden.fr/culture-verticale-et-ultra-urbanisation

Taranan sözlükler:

Güncel Türkçe Sözlük, https://sozluk.gov.tr/

Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü, https://sozluk.gov.tr/

Tarama Sözlüğü, Derleme Sözlüğü (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü), https://sozluk.gov.tr/

Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, https://sozluk.gov.tr/

Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu, https://sozluk.gov.tr/

Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü, https://sozluk.gov.tr/

İlaç ve Eczacılık Terimleri Sözlüğü/2014, https://sozluk.gov.tr/

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, Cilt: 3, C-Ç (ca - çüzecik), Ankara,Türk Dil Kurumu,1968

Ek :Uygulama Metni

1) La démocrature :

La dictocratie (ou démocrature) désigne un régime qui, sous l'apparence d'une démocratie, fonctionne en réalité comme une dictature. Une constitution est en place, des élections ont lieu régulièrement, la

liberté d'expression est garantie dans les textes, cependant les élites en place manipulent ces institutions afin de conserver leurs privilèges (Web 7).

2) L'agriculture verticale :

Et si nous vous disions que l'agriculture verticale était née d'un calcul somme tout simple, mais effroyablement glaçant : d'ici 40 ans, la planète et ses quelques 200 nations devront nourrir près 9 milliards de nos concitoyens terriens (Web 8).

3) Liker :

« Liker », c'est cliquer pour montrer son soutien, pour montrer qu'on apprécie une marque, un propos, une personne, une photo, une page. « Liker », ce n'est pas aimer, évidemment, c'est beaucoup moins fort(De la Porte, 2013).

4) Chia :

Les graines de chia étaient utilisées par les Aztèques parce ce qu'elles sont sources d'énergie et d'endurance. Elles permettent de mieux assimiler les protéines dans l'organisme et de rester en forme toute la journée (Rondot, date non précisée).

5) Espèce parapluie :

Une espèce parapluie ou espèce paravent désigne, en écologie une espèce dont l'étendue du territoire permet la protection d'un grand nombre d'autres espèces si celle-ci est protégée. Il s'agit donc d'une espèce dont l'espace vital est très grand, comme la loutre par exemple : pour protéger la loutre, la restauration de son habitat est essentielle, ce qui par voie de conséquence améliorera l'habitat d'un grand nombre d'espèces aquatiques (Web 9).

6) Brexit :

Les députés britanniques s'accordent enfin… sur la date des élections anticipées

Boris Johnson a finalement arraché aux députés des élections, le 12 décembre, un scrutin qu'il espère gagner pour débloquer le Parlement et concrétiser le Brexit(Web 10).

7) Le dégagisme :

Le « dégagisme » consiste à déloger le détenteur du pouvoir sans nécessairement vouloir prendre sa place. Il est l'expression d'une défiance radicale et d'une aspiration révolutionnaire. Mais, bien que d'invention récente, il pose une question aussi vieille que la politique, celle du rapport du peuple avec les élites(Le Monde Clarini, 2018).

8) Bioplastique :

D'autre part, la loi de transition énergétique pour la croissance verte prévoit à l'horizon 2020 l'interdiction pure et simple des gobelets, couverts ou encore assiettes jetables en plastique, sauf s'ils sont compostables et partiellement ou totalement biosourcés. Il apparait donc nécessaire de développer de nouveau matériaux plastiques, généralement désignés par le terme de bioplastiques, qui peuvent répondre à ces nouvelles contraintes (Audic ve diğ., 2017 :63).

9) Détox :

La détox, c'est tendance ! Mais derrière ce mot à la mode se cache une réalité : notre corps a besoin de se purifier et de se régénérer. Aux changements de saison, en cas de fatigue ou pour retrouver son équilibre, la cure détox est là pour se sentir mieux dans son corps. Comment faire pour trouver les bons aliments détox ?(Web 11)

10) Cybersécurité :

Julian King, commissaire européen à la sécurité, a d'ailleurs insisté sur la nécessité d'"améliorer les campagnes de protection et de démentis face à la désinformation et aux attaques, notamment dans le

contexte électoral des élections européennes". Il a proposé par la suite de créer une nouvelle agence européenne de la cybersécurité, un réseau européen de compétence en sécurité informatique et un centre européen de cyber-recherches (Deljurie, 2019).

11) Bisounours :

Dans le langage courant, le terme Bisounours est devenu synonyme de naïveté, voire de niaiserie. L'expression « On ne vit pas dans le monde des Bisounours » est employée pour signifier que le monde réel n'est pas un paradis sans aspérité, et que ceux qui l'oublient sont voués à être broyés par sa dureté (Boch, 2016).

12) Vapoteuse :

Par Le Parisien avec AFP

Le 14 novembre 2019 à 17h26, modifié le 15 novembre 2019 à 11h13

C'est la première fois qu'un décès est attribué à la cigarette électronique en Belgique. Selon la RTBF, les autorités estiment que la mort d'un jeune Belge de 18 ans, décédé le 6 novembre dernier, pourrait être liée à l'huile qu'il utilisait pour sa vapoteuse, un liquide à base de CBD. Aussi appelé cannabidiol, il s'agit d'un dérivé du cannabis (Web 12).

13) Gentrification :

Paris n'échappe pas au phénomène de "gentrification" observé dans de nombreuses capitales, qui se traduit par l'arrivée de cadres dans des quartiers populaires, entraînant ainsi une baisse de la pauvreté (Web 13).

14) Ecomatériau :

Dans le secteur du bâtiment, les écomatériaux, jusque-là relégués au second plan, font aujourd'hui leur grand retour comme le bambou, le lin, la paille, le chanvre ou encore le plâtre. Des matériaux naturels à l'empreinte écologique moindre et qui permettent de réduire la consommation énergétique des constructions. Les possibilités offertes par ces alternatives sont multiples (Web 14).

15) Taïkonaute :

Plus récemment arrivés dans la course à l'espace, certains pays d'Asie se sont à leur tour dotés de leurs propres termes. On utilise ainsi la dénomination taïkonaute - du mot chinois tàikōngrén, "tàikōng" désignant l'espace et "rén" l'homme - pour désigner les voyageurs envoyés avec des lanceurs chinois (Delacharlery, 2019).

TÜRKÇE ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAZMA BECERİLERİ: DİLEKÇE ÖRNEKLEMİNDE

Prof. Dr. Fatma Açık[2]

Özet: Türkçenin anadili olarak öğretiminde esas alınan dört temel etkinlik alanından biri olan yazma, zor geliştirilen bir beceridir. Eğitim sistemimizin sıkça yakınılan sorunlarından bir tanesi olan öğrencilerin yazılı anlatım yoluyla kendilerini ifade etmekte, en basit resmi yazıyı dahi yazmakta zorlandıkları gerçeği bu probleme ilişkin çalışmalar yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Yazılı anlatım konusunda yaşanan sorunlar birden çok nedenden kaynaklanabilmektedir. Bu becerinin geliştirilmesinde yaşanan güçlüğün nedenlerinden biri olarak öğretmenlerin bu konudaki yetersizlikleri olduğu ve bu yetersizliklerin eğitim fakültelerinde verilen eğitimle aşılamadığı şeklindedir. Bu bağlamda Türkçe öğretmenliği anabilim dalı öğrencileri tarafından yazılmış metinlerin incelenmesi önem kazanmaktadır. Araştırmada, yazma becerisinin kazandırılmasında ve geliştirilmesinde yaşanan güçlüklerin nedenleri arasında, öğretmen yetiştiren kurumlarda verilen eğitimin, seçilen öğrencilerin geçmişten gelen yetersizliklerinin aşılmasını sağlayıp sağlayamadığının ortaya konulmasıdır.

Bu çalışma, aynı eğitim öğretim yılı içerisinde 1.ve 4. sınıflar düzeyinde öğrenim gören farklı 180 öğrenci üzerinden gerçekleştirilmiştir. Çalışma ulaşılabilirlik, süre, kapsam gibi sınırlılıklar açısından A Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı öğrencileri ile sınırlandırılmıştır. Çalışma zaman sınırlamasından dolayı, aynı öğrencilerin dört yıllık gelişimlerinin izlenmesine imkân vermediğinden, üniversitede alınan mesleki eğitimin öğretmen adaylarının yazma becerilerinin gelişmesine katkı sağlayıp sağlamadığı sorusuna kesin bir cevap verme iddiası taşımamaktadır. Ancak 1. ve 4. sınıflarda aynı konuda ve aynı türde yazı yazdırıldığı için bu konuda ipuçları vermesi açısından faydalı bir çalışma olacağı düşünülmektedir. Sınıf düzeylerindeki öğrencilerin yazma becerisi açısından birbirine yakın nitelikler taşıdıkları kabul edilerek kıyaslama yapılmıştır. Metinler yalnızca dilekçe elementleri açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, öğretmen adayları, yazma becerisi

Turkish Teacher Candidates' Writing Skills: In Petition Sample

Abstract:

Writing, which is one of the four main activity areas that are taken as basis in teaching Turkish as mother tongue, is a difficult developed skill. The fact that students, one of the frequently complained problems of our education system, express themselves through written expression and the fact that they have difficulty in writing even the simplest official writing, necessitates studies on this problem. Problems in written expression may arise from multiple reasons. One of the reasons for the difficulty in developing this skill is that teachers have inadequacies in this subject and these inadequacies cannot be overcome by the education given in the faculties of education. In this context, it is important to examine the texts written by the students of Turkish Language Teaching Department. In the research, among the reasons for the difficulties in gaining and developing writing skills, it is to determine whether the education provided in the teacher training institutions can overcome the inadequacies of the selected students from the past.

This study was conducted on 180 students attending 1st and 4th grades in the same academic year. The study was limited to A University Faculty of Education Turkish Education Department students in terms of accessibility, duration and scope. Since the study does not allow the four-year

[2] Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü fatmaacik1@gazi.edu.tr

development of the same students to be monitored due to time constraints, it does not claim to give a definitive answer to the question of whether vocational education at the university contributes to the development of the prospective teachers' writing skills. However, it is thought that it will be a useful study in terms of giving clues on this subject since the same type and type of articles are printed in the 1st and 4th grades. The comparison was made by assuming that the students at grade levels had similar qualities in terms of writing skills. The texts were evaluated only in terms of petition elements.

Keywords: Turkish, teacher candidates', writing skills

Giriş: Dil öğretimi anlamaya yönelik "dinleme, okuma, görsel okuma"; anlatmaya yönelik "konuşma, yazma, görsel sunu" becerilerinin geliştirilmesini kapsamaktadır. Anlatma becerilerinden biri olan Yazma dört temel dil becerisi içinde en güç kazanılan ve gerçekleştirilmesi en uzun olanıdır. Eğitimin hayatının her kademesinde bireylere bir yandan yazmanın kuralları öğretilirken öte yandan üst bilişsel düşünme becerileri de kullanarak kendilerini yazılı olarak ifade etme becerisi kazandırmaya çalışılır. Graham ve Haris (2000: 3), dört temel dil becerisinden biri olan yazmanın ilk okuma yazma ile başladığını ve insanın yaşamı süresince iş, okul ve sosyal yaşamında çeşitli özellikleriyle karşısına çıkan ve isteyerek yapılması gereken bir ifade şekli olduğunu belirtmektedir. Carter'e (2002: 246) göre yazma, bilginin elde edilmesi ve bilginin ifade edilmesi ile ilgili süreçlerden oluşan bir beceridir.

Türk eğitim sistemi, ilgi, istidat ve kabiliyetler doğrultusunda gerekli bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Her bir bireyin sosyal, akademik ve iş hayatında ihtiyaç duyacağı beceri alanlarından biri olan ana dilde iletişim Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (MEB, 2018:4) "kavram, düşünce, görüş, duygu ve olguları hem sözlü hem de yazılı olarak ifade etme ve yorumlama (dinleme, konuşma, okuma ve yazma); eğitim ve öğretim, iş yeri, ev ve eğlence gibi her türlü sosyal ve kültürel bağlamda uygun ve yaratıcı bir şekilde dilsel etkileşimde bulunmak" şeklinde açıklanmıştır. Bu bağlamda yazma; ilkokuldan yükseköğrenime, iş hayatından sosyal hayata kadar uzun bir zaman diliminde etkili ve gerekli olan bir beceridir. Bu bakımdan dil öğreticilerinden yazma becerisinde belli bir yetkinlik beklenir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Türkçe öğretmeni adaylarının yazma alışkanlıklarını ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma nitel bir çalışmadır. Kâğıtlar doküman analizi tekniğinden yararlanılarak tüm yönleriyle incelenmiştir. Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Örneklem olarak 2018- 2019 eğitim-öğretim yılında, Ankara'daki üniversitelerden birinde Türkçe Öğretmenliği Anabilim Dalı birinci ve dördüncü sınıflarında okuyan öğrenciler seçilmiştir.

Çalışma, aynı eğitim öğretim yılı içerisinde öğrenim gören öğrenciler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Sınıf değişkeni aynı öğrencilerin yazma becerisi konusundaki gelişimleri izlenerek ölçümlenmeyecektir. Zamansal açıdan bu tür bir ölçümleme çalışmanın sınırlarını aşacaktır. Çalışma ulaşılabilirlik, süre, kapsam gibi sınırlılıklar açısından Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı öğrencileri ile sınırlandırılmıştır. Sınıf düzeylerindeki öğrencilerin yazma becerisi açısından birbirine yakın nitelikler taşıdıkları kabul edilerek kıyaslama yapılmıştır.

Problem Durumu

Yazma, bireylerin duygu ve düşüncelerini yazı aracılığıyla başkalarına ifade etme sürecidir. Bilgilerin ve düşüncelerin kalıcılığında yazı son derece önemlidir. Yazma becerisinin gelişimi ile düşünme becerisini daha iyi kontrol etme ve zihni sürekli kullanma arasında doğrudan ilişki vardır. Yazmanın önemine karşın ilkokuldan üniversiteye kadar örgün eğitim kurumlarının her basamağında yapılan araştırmalar öğrencilerin cümle, paragraf, noktalama, planlama, yazım ve noktalama, yazıya uygun bir başlık koyma gibi konularda (Ayyıldız ve Bozkurt, 2006; Kırbaş, 2008; Ekinci, Çelikpazu, 2006; Arıcı 2006; Alkan, 2007; Arıcı ve Ungan, 2008; Uçgun, 2009; Karabuğa 2011) birçok eksikliğin olduğunu

göstermektedir. Bu eksiklikleri eğitim sisteminde öğrencilerin okuma ve anlama becerilerini ölçmekte kullanılan testlere (Ungan, 2007; Uçgun, 2009); öğretmenlerin yazılı anlatım becerilerine gereken önemi vermemesine ve uygulama eksikliklerine (Çağımlar ve İflazoğlu, 2002; Tağa ve Ünlü, 2013); yazılı anlatım becerilerinin değerlendirilmesinde kullanılan ölçme araçlarına (Arı, 2008); öğrencilerin okuma tutumlarına (Ayyıldız ve Bozkurt, 2006; Baş ve Şahin, 2012) bağlayan araştırmacıların Sınıf ve Türkçe öğretmenlerinin bu konudaki yeterlilikleri üzerinde durmadığı görülmektedir.

Önem

Ana dil öğrenimi eğitim sisteminin temelini oluşturmaktadır. Okuduğunu, dinlediğini anlamayan, anladıklarını sözlü veya yazılı olarak ifade edemeyen bir öğrencinin diğer derslerde de başarısız olması kaçınılmazdır.

Türkçe öğretmenliği bölümünde öğrenim görmeye hak kazanan öğretmen adayları, mesleki öğretim sürecine, yazma becerisi açısından yetersizliklerle başlamaları, yazılı anlatım ile ilgili sorunlarının çözülememesi, yazılı ifade yetisinden yoksun bireylerin yetişmesine yol açmaktadır. Bu nedenle öğretmen adaylarının eksikliklerinin mesleki eğitim sürecinde ne ölçüde aşılabildiğinin saptanması bu noktada önem kazanmaktadır.

Bulgu ve Yorumlar

Anadili öğretimi, zorunlu eğitim içerisinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Anadili öğretiminde temel amaç, kendini ana dilinde sözlü ve yazılı olarak en iyi biçimde ifade edebilen bireyler yetiştirmektir. Ancak ülkemizde eğitim sisteminin çoktan seçmeli sınavlara odaklı olması, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi noktasında öğretmenlerin yetersizliklerinde dolayı yazılı ifade becerileri yeterince geliştirilememektedir. Dolayısıyla dilin kurallarını az veya çok kavrayan, bilen ancak bu kuralları eksiksiz biçimde uygulayamayan, sözlü ve özellikle de yazılı olarak duygu ve düşüncelerini gerektiği kadar ifade edemeyen bireylerin sayısı her geçen gün artmaktadır.

Anadili eğitiminin gerçekleştirildiği Türkçe dersleri, yasal düzenlemeler gereği 1-4. sınıflarda sınıf öğretmenleri, 5-8. sınıflarda ise Türkçe öğretmenleri tarafından okutulmaktadır. Bu bağlamda sınıf öğretmenlerinin ve Türkçe öğretmenlerinin Türkçenin yapısına, kurallarına, öğretim yöntem ve tekniklerine hâkim olmaları ülkemizdeki Türkçe eğitiminin başarısını doğrudan etkilemektedir. Sınıf ve Türkçe öğretmenleri, Türkçe dersinin kendi içinde bir bütünlük taşıdığına; okuma, dinleme, anlama, anlatım, dil bilgisi, yazım gibi konu alanlarına ayrılsa da bu derste, bu etkinliklerin birbirini tamamlayacak biçimde verilmesi gerektiğine inanmaktadır (Sağır, 2002b: 1). Türkçe öğretiminde bilimsel ve çağdaş bir çizginin yakalanabilmesi için dilbilim alanındaki önemli gelişmelerin takip edilmesi ve anadili dersi öğretim izlencelerine ve anadili dersi öğretmeni yetiştiren fakültelerdeki ders süreçlerine mutlaka yansıtılması gerekmektedir.

Bu çalışmada yer alan Türkçe öğretmenliği ana bilim dalında öğrenim gören öğretmen adaylarına yazma becerisi ile ilgili verilen dersler, konu alanı olarak da haftalık ders saati olarak da yeterli olduğunu söyleyebiliriz. 4. sınıf öğrencileri zorunlu olarak 1. sınıfta Yazılı Anlatım 1 – 2 (2'şer ders saati), Yazı Yazma Teknikleri (3 saat), 3. sınıfta Yazma Becerileri (3 saat), seçmeli olarak Akademik Yazma (3 saat) ve Metin Yazarlığı (2 saat) derslerini almıştır. Dolayısıyla iş, öğretim elemanının öğrencilere verebileceği bilgiye, onlara kazandırabileceği beceri ve alışkanlıklara kalmaktadır.

Metin türleri ile ilgili farklı tasnifler mevcuttur. Aktaş ve Gündüz (2008) türleri form yazılar (öz geçmiş, dilekçe, mektup, telgraf, rapor, karar, ilân, duyuru, tutanak, tebliğ, resmî yazılar vb.); öğretici metinler (makale, eleştiri, deneme, fıkra, sohbet, röportaj, gezi yazısı, anı, günlük, biyografi, didaktik yazılar vb.) ve edebî türler (anlatma esasına bağlı: destan, masal, fabl, hikâye, roman; lirik metinler: şiir; dramatik metinler: oyun) olmak üzere üç gruba ayırmıştır. Bu çalışmada form yazılarından biri olan dilekçe ele alınmıştır. 4 ve 1. sınıf öğrencilerine 15 ila 20 dakika süre verilmiştir. Bu süre içerisinde dilekçe metninin

konusu açıklanmıştır. Dilekçeler 9 başlık altında değerlendirilmiştir. Öğrencilerinin doğru cevapları ile ilgili sonuçlar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. 4 ve 1. sınıflara ait dilekçelerde doğru

	1. Sınıf (90k)	4. sınıf (90 k)
Kağıt düzeni	28	44
Nok. imla	80	74
Dil ve Anlatım	72	72
Başlık	12	10
İçerik	85	86
Adres	42	52
İmza	90	87
Tarih	74	71
Sonuç	60	68

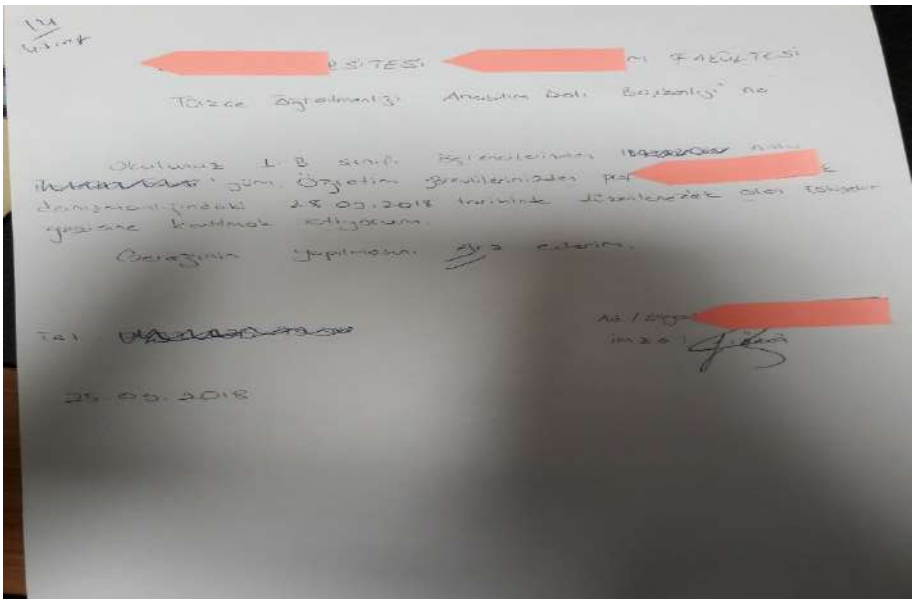
Tablo 1 incelendiğinde;

1.sınıfta dilekçe türünde metin yazmada birinci sırada imza, 2. sırada içerik ve 3. sırada noktalama imlâ konusunda başarılı oldukları görülmektedir. En sorunlu alanları dilekçenin başlığını yazma, akabinde kâğıt düzeni ve adres bilgileri oluşturmaktadır.

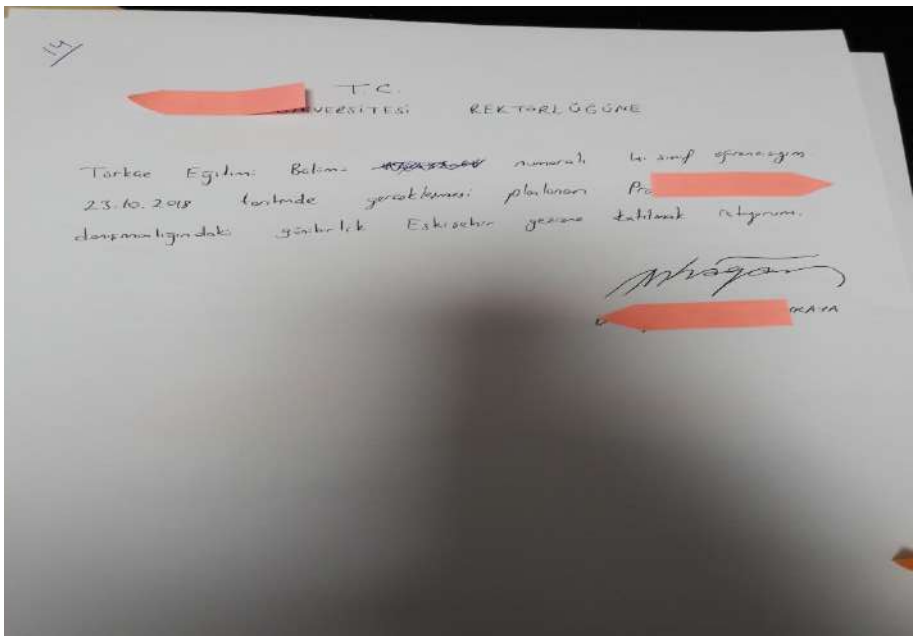
4.sınıfta dilekçe türünde metin yazmada birinci sırada imza, 2. Sırada içerik, üçüncü sırada noktalama imla konusunda başarılı oldukları görülmektedir. En sorunlu alanları dilekçenin başlığını yazma, akabinde kâğıt düzeni ve adres bilgileri oluşturmaktadır.

İki düzey karşılaştırıldığında; en sorunlu olan doğru başlık yazma konusunda öğrencilerin gelişim göstermediği hatta 2 kişi bile olsa gerileme olduğu; kâğıt düzeninde belli bir gelişim sağlansa dahi, öğretmen olmanın önünde sadece yarım dönem kalmış aday öğretmenler açısından son derece yetersiz kaldığını söyleyebiliriz. Benzer bir durum adres bilgileri için de geçerlidir.

Örnek 1. (1.sınıf 14nolu öğrenci)



Örnek 2: (4. sınıf 14 nolu öğrenci)

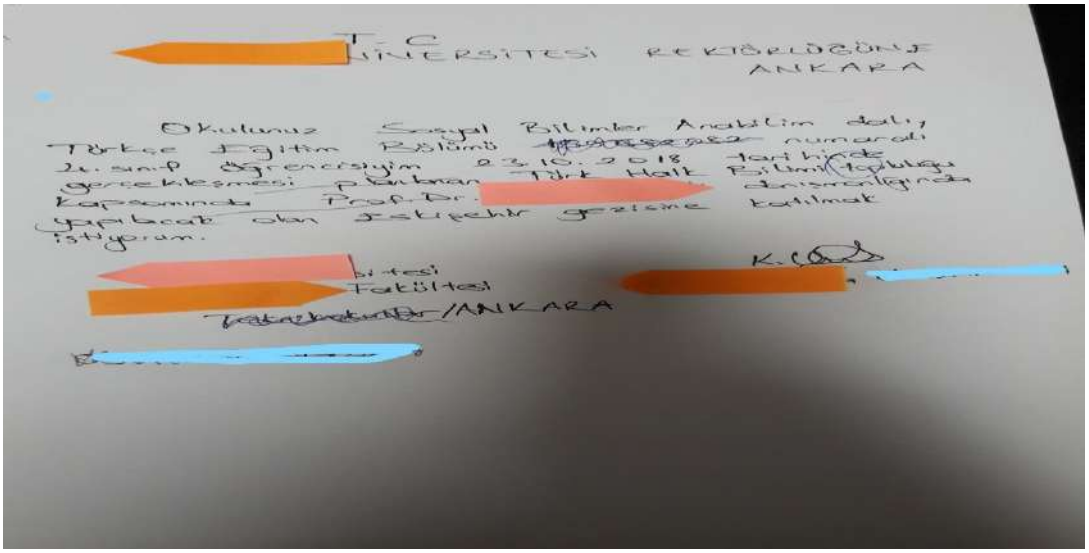


Geçen üç yıllık sürede öğretmen adaylarının içerik ile dil ve anlatımında bir değişim, daha doğrusu ilerleme olmamışken; tarih belirtme noktasında da 2 kişi bile olsa gerileme olmuştur.

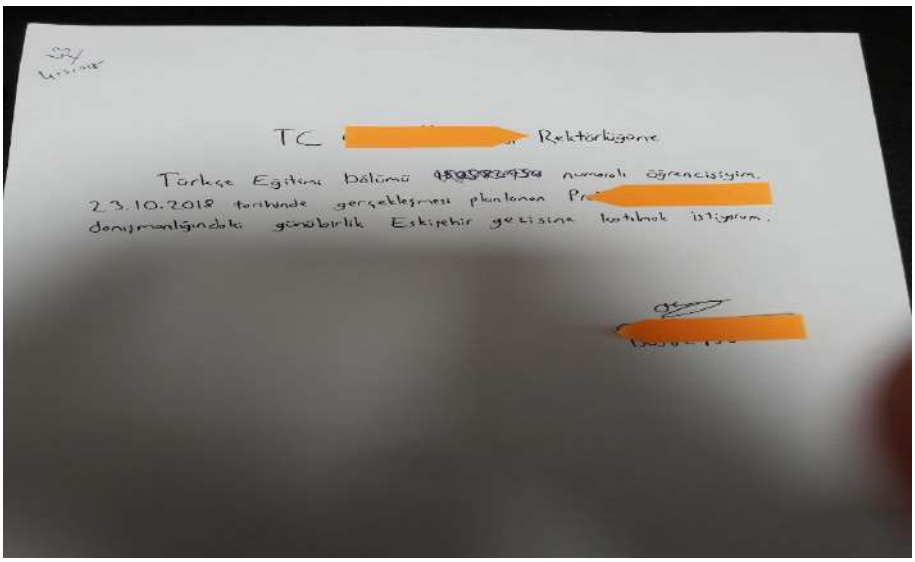
Dilekçe metninde giriş, gelişme ve sonuç bölümleri birer cümleden ibaret olduğu için burada içerik yönünden başarı düzeyinin yüksek olması doğaldır. Dil ve anlatım yönünden 72 öğrencinin doğru yazımı başarı olarak değerlendirilmemelidir. 18 öğrenci kendini tanıtmaktan ibaret olan giriş bölümü ile talebini bildirdiği gelişme bölümünde başarısız olmuştur. Başarısızlığın üç yılın sonunda da devam ettiği görülmektedir.

Keza sonuç bölümü "gereğini arz ederim" şeklinde kalıp bir ifadedir. Burada 1. sınıfta 30 öğrenci, 4. sınıfta 28 öğrenci bu ifadeyi ya yazmamış ya da aşağıdaki örnekte olduğu gibi yanlış yazmıştır:

Örnek 1. (4.sınıf 45 nolu öğrenci)



Örnek 2: (1. sınıf 43 nolu öğrenci)



90 öğrenci arasında hatasız tek bir örneğe rastlanmamışken, 4. sınıflarda 5 öğrencinin dilekçesi olması gerektiği gibi yazılmıştır.

2018 Türkçe Dersi Öğretim Programındaki yazma kazanımlarına bakıldığında 2. sınıftan başlayarak "şiir yazar", 3. sınıftan başlayarak" hikâye edici metin yazar", 4. sınıftan başlayarak "bilgilendirici metin yazar " kazanımlarının bulunduğu; 2. ve 3. sınıfta " kısa yönergeler yazar "; 4. sınıfta "bir işin işlem basamaklarına ilişkin yönergeler yazar "; 5.-8. sınıf arasında "bir işi işlem basamaklarına göre yazar " kazanımlarının olduğu görülmektedir. Bilgilendirici metinler başlığı altında "dilekçe" yazımına yer verilmiştir. 2018 yılında yayımlanan Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9,10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programında da "edebî" ve "öğretici" metin kavramlarından söz edilmiş, burada da dilekçe yazımına yer verilmiştir. (MEB, 2018, s.30). Yani ortaokuldan itibaren başlayan dilekçe yazma öğretimi üniversitede de devam etmesine rağmen en kısa metin türlerinden biri olan dilekçenin öğrenilemediği /öğretilemediğini görüyoruz. Belki de bu yüzden rastgele bakılan dört devlet üniversitesinin resmi sayfalarına dilekçe örneklerine yer vermesi de bu savımızı destekler niteliktedir.

Sonuç: Anadili öğretimi, eğitim sürecinin en fazla zaman ayrılan alanını oluşturmaktadır. Anadili öğretiminde temel amaç, kendini anadilinde sözlü ve yazılı olarak en iyi biçimde ifade edebilen bireyler yetiştirmektir. Ancak sözlü ve yazılı ifade becerilerinin yeterince geliştirilemediği bir gerçektir. Anadili eğitiminin gerçekleştirildiği Türkçe dersleri, yasal düzenlemeler gereği 1- 4. sınıflarda sınıf öğretmenleri, 5-8. sınıflarda ise Türkçe eğitimi bölümü mezunu Türkçe öğretmenleri tarafından okutulmaktadır. Dolayısıyla sınıf öğretmenlerinin ve Türkçe öğretmenlerinin Türkçenin yapısına, kurallarına, öğretim yöntem ve tekniklerine hâkim olmaları ülkemizdeki Türkçe eğitiminin başarısında doğrudan etkilidir. Sınıf ve Türkçe öğretmenleri, Türkçe dersinin kendi içinde bir bütünlük taşıdığına; okuma, dinleme, anlama, anlatım, dil bilgisi, yazım gibi konu alanlarına ayrılsa da bu derste, bu etkinliklerin birbirini tamamlayacak biçimde verilmesi gerektiğine inanmaktadır (Sağır, 2002: 1).

Bilgilendirici metinler, öğrencilerin eğitim hayatında ihmal edilen bir tür olarak görülmektedir (Moss, 1993, s. 3). Türkçe dersleri ile öğrencilere Türkçe anlama ve anlatma becerilerinin kazandırılması amaçlanır. Öğretmenin bu amacı gerçekleştirebilmesi için dil becerilerinin ve öğretim kuram, yöntem ve yaklaşımları konusunda bilgisinin yüksek olması ön koşuldur. Öğretmenin "bilgisinin" ve "düşüncesinin'', işe koşacağı sınıf etkinliklerine rehberliği son derece önemlidir.

Öğretmenin geribildirim verme türünü belirleyen en önemli değişkenlerin başında sınıftaki öğrenci sayısı ve buna ayrılacak sürenin yeterliliği gelir. Bu yüzden öğretmenler sınıf içinde tüm öğrencilerin yazısına geribildirim vermeli aynı zamanda derslerden sonra metinlere bütüncül ya da çözümleyici

dönütler vermelidir. Sonuç olarak Türkçe öğretmeninin görevlerinden biri yazma becerisini geliştirmektir. Öğrenci isteğini ya da şikâyetini doğru bir şekilde yazabiliyorsa Türkçe eğitimi amacına demektir ve eğitimin kalitesinden bahsedebiliriz.

KAYNAKLAR

Aktaş, Ş., Gündüz, O. (2008). Yazılı ve Sözlü Anlatım: Kompozisyon Sanatı. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ayyıldız, M. ve Bozkurt, Ü. (2006). Edebiyat ve kompozisyon eğitiminde karşılaşılan sorunlar. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 4(1), 45–54.

Arıcı, A.F. (2006). "Türkçe Öğretiminde Kullanılan Strateji-Yöntem Ve Teknikler", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1), 299-307.

Alkan, Z.N. (2007). İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerin Yazılı Anlatım Hataları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Baş, G. - Şahin, C. (2012). İlköğretim 6. 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Okuma Tutumları ve Yazma Eğilimleri ile Türkçe Dersindeki Akademik Başarıları Arasındaki İlişki. Turkish Studies. 7(3), 555-572.

Carter, J. (2002). Creating Writers, Taylor & Francis e-Library, New York.

Ekinci Çelikpazu S. (2006). Erzurum Merkez İlçe İlköğretim 6.Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Becerileri Üzerine Bir Araştırma (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Graham, S. - Perin, D. (2007). Effective strategies to improve writing of adolescents in middle and high schools. A report to Carnegie corporation of New York, New York: Alliance for Excellent Education. http://carnegie.org/fileadmin/Media/ Publications /PDF/writingnext.pdf adresinden alındı

Çağımlar, Z.- İflazoğlu, S. A. (2002). Yazılı ve Sözlü Anlatım Becerilerinin Kompozisyon İlköğretim 5 Sınıflarda Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi, Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.

Karabuğa, H. (2011). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Yazılı Anlatım Çalışmalarında Noktalama İşaretlerini ve Yazım Kurallarını Kullanabilme Düzeyleri,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Kırbaş, A. (2008). İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin (okul değişkenine göre) yazılı anlatım metinlerinin incelenmesi. Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi,18, 72-93.

Sağır, M. (2002). Türkçe Dil Bilgisi Öğretimi. Ankara: Nobel Yayınları

Tağa, T. ve Ünlü, S. (2013). Yazma eğitiminde karşılaşılan sorunlar üzerine bir inceleme. Turkish Studies, 8(8), 1285-1299.

MEB (2018). Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

MEB. (2018).Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar http://web.deu.edu.tr/ilyas/ftp/turkce_2018.pdf

Uçgun, D. (2011). İlköğretim Programlarında Yazma Eğitimi. M. Özbay (Ed.), Yazma Eğitimi. Ankara: Pegem A.

Ungan, S. (2007). Yazma becerisinin geliştirilmesi ve önemi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23 (2), 461-472.

Ungan, S. - Arıcı (2008). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Çalışmalarının Bazı Yönlerden Değerlendirilmesi, http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9 &vtadi=TPRJ% 2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS&ano=90817_30b7044abf5d9f4fa55a4acc8dc1c85d.

İNGİLİZ THE TİMES GAZETESİNE GÖRE HALİFELİĞİN KALDIRILMASI (1924)

Mevlüt Samet YILDIZ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi B.D., smtyildiz@yandex.com

Çağatay BENHÜR

Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, cbenhur@selcuk.edu.tr

Özet

Hz. Muhammed, İslam dininin peygamberi olmasının yanı sıra; aynı zamanda liderlik ettiği toplumun siyasi lideri konumunda olmuştur. Arapça'da, birinin yerine geçen anlamında kullanılan halife kelimesi, İslam dini içerisinde Hz. Muhammed'den sonra Müslümanların siyasi yöneticisini tanımlamak için kullanılmıştır. Hz. Muhammed'in vefatının ardından Dört Halife dönemi başlamıştır. Göreve gelen ilk dört halife de başına geçtikleri toplumun siyasi lideri konumunda olmuşlardır. Sonrasında Halifelik unvanı Emevi ve Abbasi hanedanlığının üyeleri tarafından kullanılmıştır. Abbasiler döneminde Halifeliğin siyasi gücü kısmen Selçuklular aracılığıyla Türklere geçmiştir. Osmanlı Padişahı, Yavuz Sultan Selim'in 1517 yılında gerçekleştirmiş olduğu Mısır seferi sonrasında, Halifelik tamamen Türklerin eline geçmiştir. Ayrıca bu olayla birlikte Halifelik ilk kez Arapların kontrolünden çıkmıştır. 1517 yılından Halifeliğin kaldırılacağı 1924 yılına kadar Halifelik makamını temsil edecek olan Osmanlı Padişahları, özellikle ilk dönemlerde Halife unvanından daha çok Sultan unvanını kullanmayı tercih etmişlerdir. Tarihsel süreç içerisinde yaşanan bazı gelişmeler çerçevesinde Halifelik makamının etkisi sıklıkla tartışılır olmuştur. Özellikle Birinci Dünya Savaşı esnasında Osmanlı Padişahı ve Halife Mehmet Reşad'ın ilan ettiği cihada karşı Mekke Şerifi'nin ayaklanması sonucunda bu tartışmalar zirve noktasına ulaşmıştır. Uygulanmaya konduğu tarihten, Büyük Millet Meclisi tarafından saltanatın kaldırılmasına kadar geçen süreçte daha çok siyasi bir makam olarak kullanılan Halifelik unvanı, ilk kez devlet işlerinden ayrı tutularak yine Osmanlı hanedanından olan Abdülmecit Efendi'ye Büyük Millet Meclisi tarafından verilmiştir. Ancak Halife Abdülmecit Efendi'nin, Osmanlı hanedanından gelmesinin de etkisiyle kendisine çizilen sınırlar dışında hareket etmesi hasebiyle; 3 Mart 1924 tarihinde Halifelik Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kaldırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının üzerinden çok kısa bir süre geçmesinin ardından Halifelik makamının kaldırılması tarihsel süreç içerisindeki en önemli meselelerden biri konumunda olmuştur. Olayın gerçekleştiği dönem itibariyle İngiltere sömürgesi altında birçok Müslüman topluluk bulunmaktadır. Bu sebeple çalışmamızda dönemin İngiltere'sinin en önemli gazetelerinden sayılan The Times aracılığıyla Halifelik makamının kaldırılmasının gerek İngiliz kamuoyunda gerekse de İngiltere hâkimiyeti altındaki Müslüman topluluklarda ne şekilde değerlendirildiği ve yorumlandığı incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Halifelik, Devrimler, The Times, Türkiye, İngiltere

ABOLITION OF THE CALIPHATE ACCORDING TO ENGLISH NEWSPAPER THE TIMES (1924)

Abstract

In addition to be the Prophet of Islam, Prophet Muhammed, was also the political leader of the society he led. While the word of caliph means in Arabic as substitute, it was used in Islam to describe the political ruler of Muslims after the Prophet Muhammed. After the death of Prophet Muhammed, the period of the Four Caliph had begun. The first four caliphs who took office were the political leaders of the society they assumed. The title of the Caliphate (Halifelik) was then used by the members Umayyad and the Abbasid dynasties. During the Abbasid period, the political power of the Caliphate was passed to the Turks partly through the Seljuks. After the Campaign of the Ottoman Sultan Selim I in 1517, the Caliphate was completely in the hands of the Turks. In addition, the Caliphate came out of the control of the Arabs for the first time. The Ottoman Sultans, who would represent the Caliphate from 1517 until

the abolition of the Caliphate in 1924, preferred to use the title of Sultan rather than the Caliph title, especially in the early periods. Within the framework of some developments in the historical process, the influence of the Caliphate authority has been frequently discussed. Especially during the First World War; with the uprising of the Sharif of Mecca as a reaction against the Jihad which has been declared by Ottoman Sultan and Caliph Mehmet Reşad, these discussions had reached its highest point. The title of the Caliphate, which was mostly used as a political office in the process from the date it was put into practice to the abolition of the sultanate by the Grand National Assembly, was bestowed to the Abdulmecid Efendi as a solely religious office, who was also from the Ottoman dynasty, for the first time in history by the Grand National Assembly. However, the Caliph Abdulmecid Efendi has exceeded the limits drawn to him on account of he was a member of Ottoman dynasty, thus; at March 3, 1924 the Caliphate was abolished by the Grand National Assembly of Turkey. The abolition of the Caliphate after a very short time of the Proclamation of the Turkish Republic was one of the most important issues in the historical process. At the time of the incident, there were many Muslim communities under the British colonial administration. For this reason, the study will examine how the abolition of the Caliphate office in the British public as well as in the Muslim communities under British rule was evaluated and interpreted through The Times, one of the most important newspapers of the period.

Keywords: Caliphate, Revolutions, The Times, Turkey, England

Giriş

Hz. Muhammed'in Medine'ye gerçekleştirdiği hicret sonrasında Müslümanlar ile gayrimüslimler Medine Vesikası adlı bir sözleşme imzalamış ve Medine'de yaşayan topluluklar arasında siyasi kurumlaşmanın temelleri atıldığı bu sözleşme sonrasında, Hz. Muhammed de bu toplumun siyasi lideri konumuna gelmiştir (Yıldırım, 2004: 23). Hz. Muhammed yaşadığı dönemde Allah'tan aldığı vahiyleri insanlara tebliğ etmesinin yani peygamberlik görevlerinin yanı sıra insanların dünyevi işleriyle de ilgilenmiştir. Arap yarımadasında siyasi birliğin sağlanmasının ardından devlet başkanlığı yapan Hz. Muhammed, aynı zamanda İslam ordusuna da komutanlık etmiştir. O'nun vefatının ardından İslam âlimleri toplumun idaresiyle ilgili görevlerin bir kişi tarafından devam ettirilmesi hususunda görüş birliğine varmış olsalar da bazı âlimler devam ettirilecek işlere dini karakter atfedilmesi gerekliliğini savunmuşlar veya gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bu şekilde insanların siyasi birlik ve düzen içerisinde yaşaması amaçlanmıştır (Avcı, 1998: 539).

Arapça'da 'birinin ardından gelen, yerine geçen' gibi anlamları olan halife, İslam geleneğinde Hz. Muhammed'den sonra toplumu yöneten kişiler için kullanılmıştır (Turan, 2014: 19). Hz. Muhammed'in vefatından sonra Arap toplumuna önderlik edecek siyasi lider boşluğu ortaya çıkmış ve hilafet makamı bu boşluğun doldurulması amacıyla kurulmuştur. Müslüman toplumunun ileri gelenlerinin uzun tartışmaları sonucunda ilk halife olarak Hz. Ebubekir seçilmiştir (Çelik, 2019: 10-11).

Dört Halife döneminde, halifenin hangi şartlarda seçileceği belirli bir kurala bağlanmamıştır. Hz. Ebubekir'den sonra hilafet makamına oturacak olan Hz. Ömer, bizzat Hz. Ebubekir'in vasiyeti üzerine halife olmuştur. Hz. Ömer'den sonra bir şûra kararıyla Hz. Osman halife olmuş, onun şehit edilmesi üzerine ise Hz. Ali halifelik makamına seçilmiştir (Aksoy, 2009: 218-220). Hilafet makamı, Hz Ali ile Muaviye arasında yaşanan bir takım gelişmeler sonucunda Emevilere geçmiştir. Muaviye'nin oğlu Yezid'i kendisinden sonraki halife olarak varis göstermesi üzerine bu makamın statüsü değişmiş ve veraset sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Emeviler Dönemi'nde halifenin hanedan üyeleri arasından seçilmeye başlanmasıyla da saltanat dönemi başlamıştır. Emeviler sonrasında halifelik Abbasilere geçmiş ve saltanat şeklinde devam etmiştir. Abbasiler Dönemi'nde yaşanan bazı gelişmeler sonucunda başka Müslüman toplumlarda da halifeler ortaya çıkmış; bazı dönemlerde ise hilafet, Abbasi hanedanında olmasına rağmen, siyasi güçten ayrılarak başka hükümdarların himayesinde sadece dini liderlik görevlerine devam etmiştir (Akkor, 2012: 16-17).

İslamiyet ilk olarak Arap yarımadasında ortaya çıksa da ilerleyen dönemlerde çok geniş coğrafyalarda ve farklı toplumlar arasında yayılmaya başlamıştır. Bununla beraber bazı hükümdarlar, siyasi

otoritelerini güçlendirmek amacıyla da halife unvanını kullanmışlardır. Bunun şer'i dayanağı olarak da "Hakka riayetle adaleti yerine getiren ve şeriatı uygulayan sultanlar kendi ülkelerinde halife sıfatı kullanabilirler" şeklinde yorumlar olmuştur. I. Murat'tan itibaren Osmanlı hükümdarları da bu minvalde halife unvanını kullanmışlardır. Yavuz Sultan Selim, Arap yarımadası ve Mısır'a hâkim olmuş ve "Hadimü'l Haremeyni'ş-şerifeyn" unvanını kullanmıştır. Hilafetin Osmanlılara nasıl geçtiği hususunda tartışmalar olsa da bu tarih sonrasında Osmanlı hükümdarları, dönem siyaseti içerisindeki güçlerinin de etkisiyle halife olarak kabul görmüşlerdir (Özcan, 1998: 546).

Osmanlı Devleti ile Rusya İmparatorluğu arasında 1768 yılında yapılan savaş sonrasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlılar, hilafeti ilk kez uluslararası arenaya taşımışlardır. XIX. Yüzyıl boyunca yaşanan gelişmeler neticesinde Osmanlı siyasetinde hilafet makamı önem kazanmış, halife hem dinin hizmetçisi hem de devletin siyasi lideri olarak konumlandırılmıştır. Bu yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu toprakların daralması ile birlikte özellikle II. Abdülhamit devrinde, hilafet makamı etkin olarak kullanılmaya çalışılmıştır. Ancak II. Meşrutiyet sonrasında anayasal düzene geçilmenin de etkisiyle halife unvanına sahip padişahın yetkilerinde sınırlamaya gidilmiştir. Birinci Dünya Savaşı esnasında halifelik makamı güçlendirilmek ve Müslümanlar üzerindeki etkisinden faydalanılmak istense de Arap coğrafyasındaki milliyetçilik hareketlerinin artması neticesinde bu girişim başarılı olamamıştır (Yıldırım, 2004: 36-41). Söz konusu dönemde Arapların, hilafetin Osmanlı Devleti'nde olmasından duydukları rahatsızlık giderek ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun en belirgin örneklerinden birisi olarak Suriye'de Arap hilafetini sağlamak amacıyla bir dernek kurulması olmuştur. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı başladığında hilafetin de gücüne dayanarak Cihad-ı Ekber ilan etmiş olmasına rağmen, İngilizlerin desteğini alan Mekke Şerifi Hüseyin bu cihat ilanına aldırış etmemiş ve Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmıştır (Aytepe, 2002: 18).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında 8 Temmuz 1918'de tahta oturan Mehmet Vahidettin, mütarekenin imzalanabilmesi ve sonucunda ateşkesin sağlanabilmesi için Ahmet İzzet Paşa'yı sadrazamlığa atamıştır. 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalanmıştır (Lewis, 2014: 323). Yaşanan bu gelişme sonrasında büyük umutlarla girilen Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti açısından yenilgi ile sonuçlanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda etkili bir şekilde kullanılamayan hilafet makamının, Milli Mücadele'ye karşı cephe almış olması; böyle bir makamın varlığının sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. İstanbul'un 16 Mart 1920'deki resmen işgali sonrasında Meclis-i Mebusan'ın dağıtılmış olması Anadolu'daki Milli Mücadele hareketinin güç kazanmasını sağlamıştır. İstanbul'dan kaçan milletvekilleri ile Anadolu'dan yeni seçilen delegelerin Ankara'da toplanmaları sonucunda 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi açılmıştır. 20 Ocak 1921'de kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye'de "hilafet ve saltanatın durumunun, vatanın ve milletin bağımsızlığını kazanmasından sonra görüşüleceği" şeklinde bir ifadenin olması, hilafet konusu üzerindeki tartışmaları yoğunlaştırmıştır (Akkor, 2012: 18-19). Milli Mücadele'nin kazanılması sonrasında Lozan Barış Konferansı görüşmeleri öncesinde siyasi ikiliğin ortadan kaldırılması ve Milli Mücadele'yi yürüten Ankara Hükümeti'nin meşruluğunun sağlanması amacıyla 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılmıştır. Bu olayda hilafetin kaldırılması hususu, hilafeti savunanlar açısından saltanata bağlı olmayan, yani dünyevi yetkilerinden arındırılmış bir hilafet makamının varlığının ruhani bir liderliğe dönüştürülecek olması sorun teşkil etmiştir (Çelik, 2019: 111).

Hilafet meselesi, saltanatın kaldırılması ve Halife-Sultan VI. Mehmet'in İngilizler aracılığıyla ülkeden kaçmasından sonra Büyük Millet Meclisi'nde yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Tartışmalarda mecliste bulunan vekiller yeni bir halifenin seçilmesi hususunda hemfikir olmalarına rağmen, halifenin ikamet edeceği yer konusunda anlaşmazlık içerisinde olmuşlardır. Bunun üzerine söz alan Mustafa Kemal, Osmanlı hanedanından yeni bir halifenin seçilmesi ve diğer meselelerin ise halife seçiminden sonraya bırakılması gerektiğini söyledikten sonra bu makam için de meclisin kararlarını kabul eden Abdülmecit Efendi'nin uygun olacağını söylemiştir. Konuşmasının devamında halife unvanına sahip kişinin herhangi bir siyasi yetkiye sahip olmaksızın, kendisini hiçbir şekilde milletin egemenliği üzerinde göremeyeceğini belirtmesi dikkat çekici bir husustur (Ünver, 2012: 251-254). Büyük Millet Meclisi'nde gerçekleştirilen hararetli tartışmalar neticesinde İslami teamüller esas alınarak, VI. Mehmet Vahdettin

bir fetva ile halifelikten düşürülmüş ve yerine ise veliaht Abdülmecit Efendi halife seçilmiştir (Yücel, 2017: 472).

Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tehdit edecek her türlü oluşuma ve fikre kesin bir şekilde karşı olmuştur. Halifelik makamı ise, Türkiye'nin iç ve dış politikasında söz sahibi olmak ve Türkiye'nin bağımsızlığını tehdit etmek isteyenler açısından önemli bir araç olarak görülmüştür. Bu minvalde çalışmamızın konusunu oluşturan halifeliğin kaldırılması meselesi The Times Gazetesinde yer alan haberlere göre kronolojik olarak detaylarıyla incelenmeye çalışılmıştır.

Halifeliğin Kaldırılması ve The Times Gazetesi

The Times Gazetesinde hilafetin kaldırılması ile ilgili ilk haber 2 Ocak 1924 tarihinde Hindistan Müslümanları ve Halife başlığıyla yayınlanmıştır. Cemiyet'ül Ulema'nın 1 Ocak 1924 tarihinde yayınladığı beyannameye göre Müslüman din âlimleri, Ankara Hükümeti ile İstanbul'daki halife arasında yaşanan yetki ve iktidar kavgasının, Kur'an hükümlerine göre çözüleceğini umut ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca bu meselenin çözümü için dünyanın dört bir yanından Müslüman din adamlarının toplanacağı bir kongrenin düzenlenebileceğini de öne sürülmüştür. Gerçekleştirilen Cemiyet'ül Ulema toplantısında konuşmacılar; halifenin tüm dünyadaki Müslümanları bağlayan bir zincir olması gerektiğini ve Hindistan Müslümanları da dâhil olmak üzere bütün dünya Müslümanlarının Halifeye biat etmesi gerektiğini beyan etmişlerdir (The Times, 2 Ocak 1924: 9).

Ağa Han, 13 Ocak 1924'te The Times Gazetesi muhabirine verdiği demeçte Ankara Hükümeti'ni, halifelik unvanına talip olabilecek kişilerin ortaya çıkması ihtimaline karşı uyarmak amacıyla bir mektup yazdığını belirtmiştir (The Times, 14 Ocak 1924: 11).

The Times Gazetesi muhabirinin aktardığı 11 Şubat 1924 tarihli haberde, gazetenin editörlerinin Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret ettikleri bilgisi yer almaktadır. Yapılan görüşme hakkında aktarılan bilgiye göre Mustafa Kemal Paşa, Tanin Gazetesi kurucularından olan ve aynı zamanda başyazarlık da yapan Hüseyin Cahit Bey ile görüşmüş ve onu halifeliği savunma hususunda geri adım atmaya ikna etmiştir. Ayrıca Mayıs ayına kadar halifelik politikasının değişebileceğine dair sinyaller de vermiştir. Muhabirin aktardığına göre haberde son birkaç gün içerisinde Türkiye'de yayın yapan bazı gazetelerin hanedan üyeleri aleyhinde haberler yapmaya başladıkları da ayrıca belirtilmiştir (The Times, 11 Şubat 1924: 11).

The Times Gazetesi 29 Şubat 1924 tarihli haberinde Halifelik başlığı altında Ankara'daki gelişmeleri şöyle aktarmıştır:

Halifeliğe karşı yükselen sesler giderek güçlenmektedir. Ankara'dan elimize ulaşan telgraflar Osmanlı Hanedanı'nın Türkiye'den sürüleceği ve halifelik yetkilerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ya da yeni kurulacak dini bir kuruma devredileceği hususunda hemfikirdir.

Konuya ilişkin son söz Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın cumartesi günü yapacağı konuşmada söylenecektir. Ancak bütçe görüşmelerinde Saruhan Milletvekili Vasıf Bey, halifeliğin kaldırılması ve Şeyhülislamın hükümet üyeliğinden çıkartılması yönünde bir teklifte bulunmuş olup bu teklif üzerinde görüşmeler sürmektedir. Bu bize gelecekte yaşanacaklar hakkında öngörüde bulunmamıza olanak sağlamaktadır. Aynı zamanda İstiklal Mahkemesi üyelerinden birisi olan Vasıf Bey, halifelik makamı kaldırılmadan saltanatın kaldırılmasının tamamlanamayacağını ve sarayın Cumhuriyet'i yok etmek için Cumhuriyet düşmanlarıyla ortak hareket ettiğini iddia etmiştir. Vasıf Bey'e göre saltanatın geri getirilmesi hala ihtimal dâhilindedir ve bu nedenle milli bütçe içinde halifenin yararına tek bir kuruş dahi verilmemesi gerekmektedir.

Vasıf Bey'den sonra söz alan milletvekilleri de halifeye onun kadar düşmandılar. Bir konuşmacı ulemanın dini koruma hususunda yetersiz olduğunu ve Allah ile Peygamber'in var olduğu sürece herhangi bir aracıya gerek olmadığını söylemiştir. Bir diğer milletvekili Osmanlı Hanedanı'nın Yunanlılar kadar zarar verdiğini söylemiş, hanedan mensuplarından birisini katil olmakla suçlamış ve

böyle adamların kutsal cumhuriyet toprağından kovulmalarını talep etmiştir (The Times, 29 Şubat 1924: 11).

Halifelik üzerindeki tartışmaları yakından takip eden The Times, konu hakkındaki haberlerine 1 Mart 1924 tarihinde de devam etmiştir. 29 Şubat günü İstanbul'dan kendi muhabirleri aracılığıyla aktardığı haberde Halifelik başlığı altında Türk Meclisinin Niyetleri alt başlığıyla; Halife Abdülmecit Efendi'nin her cuma günü gerçekleştirdiği selamlığın muhtemelen son selamlık olabileceği aktarılmıştır. Haberin devamında ise gerçekleştirilen selamlık törenine Türkiye'de yayınlanan gazetelerde yapılan haberler doğrultusunda katılımcı sayısının oldukça az olduğu belirtilmiştir. Katılımcıların çoğunluğunu Amerikalılar başta olmak üzere yabancıların oluşturduğu da bu bilgiye eklenmiştir. Törende halifenin görünümünün solgun ve ciddi olduğu, katılımcıların selamlamalarına her zaman yaptığı gibi karşılık verdiği gözlenmiştir. Haber içerisinde halife de dâhil olmak üzere Osmanlı Hanedanı'nın tamamının ülkeden çıkartılacağına dair kanının güçlendiği ifade edilmektedir. Muhabirin görüşü ise meclisten bu yönde bir karar çıktığı takdirde halifenin bu kararı kabul etmeyeceği yönündedir. Diğer taraftan hanedan üyesi birçok kişinin ülke dışına çıkmak için hazırlıklar yaptığı gözlemlenmiştir. Haberin alt tarafında yer alan bilgilendirme notunda Türkiye'de saltanatın kaldırılması ve Şehzade Abdülmecit Efendi'nin halife olarak meclis tarafından seçilmesi süreci hakkında okuyucular bilgilendirilmiştir (The Times, 1 Mart 1924: 9).

Gazetenin 3 Mart 1924 tarihindeki haberinde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da Meclis'in beşinci açılış yılı dolayısıyla yaptığı konuşmada halifelik ile ilgili tartışmalar hakkındaki görüşlerine yer vermiştir. Bu konuşmada Mustafa Kemal Paşa, milletin yeni kurulmuş cumhuriyetin her türlü tehdide karşı korunmasını talep ettiğini belirtmiştir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın, eğitimde birliğin bir an önce sağlanması, dinin ve ordunun siyasetten ayrı tutulması gerektiğini vurguladığı aktarılmıştır. Muhabire göre gerçekleştirilen bu beyanat Osmanlı Hanedanı'nın tüm üyelerinin Türkiye'den sınır dışı edileceği, dini okulların ve mahkemelerin kapatılacağı ve Şeyhülislamın, Bakanlar Kurulu'ndan çıkartılacağı ve halifeliğin kaldırılacağı şeklinde yorumlanmıştır. Ancak, halifeliğin kaderinin ne olacağı konusu henüz kesinliğe kavuşmamıştır. En akla yatkın görüş halifenin de sınır dışı edileceği ve halifenin yetkilerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne devredileceği yönündedir. Aynı tarihli habere yapılan eklemede halifeliğin kaldırılmasının ve halifenin sürgün edilmesinin Halk Partisi tarafından büyük bir çoğunlukla kabul edildiği aktarılmıştır (The Times, 3 Mart 1924: 11).

The Times Gazetesi bu haberleri verdiği esnada, Urfa Milletvekili Şeyh Saffet Efendi'nin, 53 milletvekili ile birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na sunmuş oldukları Hilafet'in İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun teklifi Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda görüşülmeye başlanmıştır. Bununla birlikte Siirt Milletvekili Halil Hulki Efendi'nin önerisi ile 57 milletvekilinin imzaladığı Şeriye, Evkaf, Erkânı Harbiyei Umumiye Vekâletinin İlgasına Dair Kanun teklifi ile birlikte Saruhan Milletvekili Vasıf Bey ile birlikte 57 milletvekilinin imzasını taşıyan Tevhidi Tedrisat Hakkında Kanun teklifi de TBMM'de görüşülmüştür (TBMM ZC, C.7: 15). Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na sunulan Hilafetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun teklifinde, hilafet makamının Türkiye'nin iç ve dış politikasında ikilik yaratmakta olduğu, hanedan üyelerinden birisinin hilafet makamı altında Türkiye'nin mevcut durumu açısından tehlike doğurabileceği belirtilmiştir. Hilafetin İslam hukukunda hükümet gibi görev yapan bir makam olduğuna vurgu yapılarak, hükümet yanında ayrıca böyle bir makamın bulunmasına gerek olmadığı söylenmiştir (TBMM ZC, C.7: 27-28).

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından çıkarılan 3 Mart 1924 tarihli kanunlar arasında 431 sayılı kanun ile hilafete son verilmiştir. İlgili kanun içerisinde yer alan on üç maddeye göre halifelik kaldırılmış, Osmanlı Hanedanı'nın tüm üyeleri Türkiye Cumhuriyeti'nden sınır dışı edilmiş ve Türk vatandaşlığından çıkarılmışlardır. Kanuna göre halife ve ailesi 13 gün içerisinde Türkiye'den ayrılmak zorunda bırakılmış, geride bırakılan mülklerini de bir yıl içerisinde tasfiye etmek zorunda kalmışlardır. Tasfiye edilmedikleri durumda ise ilgili mülkler devlet tarafından satılacak ve bedelleri kendilerine ödenecektir. Halife ve hanedan üyelerinin Türkiye'den ayrılmaları için gerekli masrafların karşılanması

için kendilerine hükümet tarafından belirli miktarda para da ödenecektir (Armaoğlu, 2017: 178). Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen Hilafetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun gereğince yurtdışına çıkartılacak olan halife Abdülmecit Efendi ile birlikte hanedan üyelerine verilmek üzere Meclis tarafından Dâhiliye Vekâleti emrine 70000 lira ödenek ayrılmıştır (BCA 30-18-1-1/9-15-6). Ayrıca yine meclis tarafından ilgili kanun gereğince yurtdışına çıkartılacak olan halife ve hanedan üyelerinin Türkiye sınırları içerisinde kalacak olan mal ve mülklerinin korunması amacıyla Dâhiliye Vekâleti emrine 30000 lira ödenek ayrılmıştır (BCA 30-18-1-1/9-15-8). Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 6 Mart 1924 tarihinde almış olduğu karar gereğince Hilafetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Haricine Çıkarılmasına Dair Kanunu'na göre, yol masraflarında kullanılmak üzere daha önce ayrılan 70000 liraya ilave olarak 50000 lira da Dâhiliye Vekâleti emrine verilmiştir (BCA 30-18-1-1/9-15-14).

The Times Gazetesinin 4 Mart 1924 tarihli nüshasında muhabirin aktardığına göre; 2 Mart 1924 tarihinde Halk Partisi'nin gerçekleştirmiş olduğu grup toplantısında uzun tartışmalar sonucunda Halifeliğin kaldırılması ve Halife Abdülmecit Efendi'nin yurtdışına sürgün edilmesine ilişkin karar kabul edilmiştir. Bir sonraki gün ise meclise taşınan yasa tasarısı çetin tartışmalar sonucunda meclisten geçmiştir. Bu tartışmalar içerisinde öne çıkan husus eski teokratik fikrin, modern Cumhuriyetçi fikirle uzlaşması amacı güdülmüş olmasıdır. Buna göre soyut halifelik kavramı, soyut hükümet kavramı içerisinde bulunmaktaydı. Bu karmaşık çözümün sunulmasının nedeni meclisteki muhafazakâr milletvekillerinin, halifeliğin basitçe kaldırılmasını öneren liberal vekillerin önerisine muhalefet etmeleriydi (The Times, 4 Mart 1924: 14).

Halifeliğin kaldırılması kararının alınmasından sonra, kararın halifeye bildirilmesi ve yaşanan diğer gelişmeler The Times Gazetesinin 5 Mart 1924 tarihli nüshasında ayrıntılarıyla şu şekilde yer almıştır:

Halife Abdülmecit, oğlu Ömer Faruk Efendi ve çekirdek aile üyeleri gece vakti İstanbul'dan ayrılmaya mecbur edildi.

Ankara'daki Büyük Millet Meclisi'nin aldığı karar İstanbul Valisi Dr. Adnan Bey, Türk Dış İşleri Bakanlığı'nın Babıali temsilcisi, İstanbul Emniyet Müdürü Saadeddin Bey ve Ankara Emniyet Müdürü tarafından Dolmabahçe Sarayı'nın taht odasında zatıâlilerine tebliğ edilmiştir. Halife ve mahiyetine Çatalca'ya kadar eşlik edilmiş, burada da onları Yunan sınırına götüren hususi bir trene bindirilmişlerdir.

Her ne kadar Ankara'dan gelen haberler Büyük Millet Meclisi'nin almış olduğu Halifeliğin kaldırılması kararının kamuoyu tarafından genel bir memnuniyetle karşılandığı izlenimini verse de bu önemli kararın herkes tarafından iyi karşılanmadığına dair emareler mevcuttur. Halk Partisi'nin 6 üyesinin bu karar sonucunda istifa ettiğine dair bilgiler gelmektedir. Daha kaygı verici olanı ise yeni İstiklal Mahkemeleri'nin kurulacağı ve bu mahkemelerin Meclis'ten bağımsız bir şekilde idam cezası verme yetkisine haiz olacağı yolundaki haberlerdir. Bu mahkemeler, gerekli görüldüğü takdirde İstanbul dâhil Türkiye'nin çeşitli yerlerinde derhal faaliyet göstermeye başlayacaklardır. Son olarak Hıyanet-i Vataniyye Kanunu'nun yeni eklenecek bir madde ile genişletileceği ve Halifelik konusunun tartışılması yahut siyasi ve idari işlere dinin karıştırılmasının vatana ihanet suçu olarak değerlendirileceği bildirilmiştir.

Meclis'te dün yapılan tartışmalarda birkaç şiddetli pasaj dikkati çekmiştir. Buna rağmen, tasarıya muhalefet eden sadece iki milletvekilinin olduğu görülmektedir. Bu milletvekilleri Gümüşhane Milletvekili Zeki Bey ve Kastamonu Milletvekili Halid Beydir.

Zeki Bey, konuşması içerisinde Halifeliğin bastırılması için henüz zamanın gelmediğini beyan etmiştir. Zeki Bey'e göre Türk devrimi ve Fransız Devrimi arasında bir ilişki yoktur. Ve Halifeliğin kaldırılmasından önce halledilmesi gereken pek çok siyasi ve ekonomik mesele vardır. Ayrıca, Hilafetin gücünün, hilafet düşmanlarının eline teslim edilmesini asla kabul etmeyeceğini beyan etmiştir.

Bu görüş, "sessiz ol", "meclisi terk et", "kürsüyü terk et", "sen Damat Ferit'in arkadaşısın" (Saltanatın son veziri), "sen bir casussun" şeklinde itirazlar ile karşılaştı. Zeki Bey buna muhaliflerinin "vurguncular" ve buna benzer uygun hakaret tabirleriyle sertçe karşılık verdi.

İsmet Paşa, Halifeliğin kaldırılmasının dinleri üzerinde herhangi bir değişiklik yapmayacağı yönünde görüşünü belirtmiştir. Asıl amaçlarını ordudan ve halktan asla gizlemediklerini ve Halifeliğin kaldırılmasını sağlamak için gerekli bütün adımları attıklarını beyan etmiştir. "Eğer İstanbul bugün bizim elimizdeyse bunun sebebi Yunanlılarla ve Halife ile ölümüne çarpışmış olmamızdır. Eğer diğer Müslümanlar bize sempati ile yaklaştılarsa bunun sebebi bizim Halifemiz olması değil, bizim güçlü olmamızdır."

Halifeliğin kaldırılması yasası neredeyse oy birliği ile kabul edilmiş fakat birkaç milletvekili oylamalarda çekimser kalmıştır. İstanbul Valisi, Saray'ı gece yarısı uygun bir şekilde bilgilendirmiş ve hanedanın bütün üyeleri ki Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın muhalefetine rağmen hanedanın kadın üyeleri de 10 gün içerisinde ülkeyi terk etmeleri gerektiği tebliğ edilmiştir. Şerriye ve Evkaf Vekaleti'nin kapatılmasına ve Genelkurmay Başkanlığı'nın bakanlar kurulundan çıkartılmasına ilişkin yasa tasarıları neredeyse hiç tartışma olmaksızın kabul edilmiştir (The Times, 5 Mart 1924: 11).

The Times Gazetesinin yapmış olduğu haber ile ilgili dönemin Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri incelendiğinde, gazete muhabiri tarafından kanun teklifi görüşmelerinin mecliste yakından takip edildiği anlaşılmaktadır. Kanun teklifi görüşmeleri esnasında Gümüşhane Milletvekili Zeki Bey söz almış ve "hilafet gibi bir gücün düşmanların veya diğer hükümetlerin kucağına bırakılmaması gerektiğini" bu sebeple kanunun aleyhinde olduğunu meclis kürsüsünde belirtmiştir. Meclis kürsüsündeki konuşması esnasında sözü diğer vekillerce defalarca kesilmiş ve gazetede de belirtilen itirazlara maruz kalmıştır (TBMM ZC, C.7: 31).

The Times; dört asırdan beri Osmanlı hanedanı elinde bulunan halifeliğin, Ankara'daki TBMM tarafından kaldırılmasını, Batılılara kıyasla dindar Müslümanlar açısından çok daha önemli bir mesele olarak görmüştür. Halifeliğin mühim devirlerinden birinin sona erdiğine dikkat çeken gazete, halifeliğin kaldırılmasını, artık İstanbul'a Müslümanlar tarafından bir kutsiyet atfedilemeyeceği şeklinde yorumlamıştır. Gazeteye göre dindar Müslümanlar, halifenin İstanbul'da barınamayacağı takdirde peygamber soyundan gelen hanedanlıkların yönetmeye devam ettikleri Kazablanka veya Fas gibi uzak yerlerde barınabileceğini düşündüklerini öne sürmüşlerdir. Gazete halifeliğin kaldırılması üzerine düşüncelerini ve yorumlarını okuyucusuyla paylaşmaya devam etmiştir. Buna göre hâlihazırda yaşanmakta olan olayın halifeliğin kaldırılması olarak yorumlanamayacağı, daha önce Emeviler ve Abbasiler döneminde gerçekleştiği gibi, önemli bir Müslüman ailenin elinden bu ayrıcalığın alınmış olmasıdır. Gazete, daha önceki dönemlerde birçok halifenin görevden alındığını ve görevden alınan halifelerin öldürülme, kör edilme veya zindana atılma gibi sonuçlarla karşılaştığını belirtmiştir. Abdülmecit Efendi'nin, ki kendisi görevden alınan 24. Halife olmasına rağmen, bu sonuçlardan herhangi birisi ile karşı karşıya kalmamış olması açısından kendisini şanslı atfetmesi gerektiği The Times tarafından öne sürülmüştür. Halifeliğin Osmanlı Hanedanı içerisindeki geçmişi hakkında da ayrıntılar veren The Times; halifeliğin yabancılar arasında kutsal bir mevkie sahip olmasına rağmen Dersaadet'te yaşayan halife unvanını elinde bulunduran sultanlara hizmet edenler arasında bir küçümseme oluştuğunu vurgulanmıştır. I.Mustafa'nın, II. Osman'ın, III. Selim'in ve IV. Mustafa'nın tebaası tarafından boğularak öldürülmesini, ayrıca Halife Abdülmecit Efendi'nin babası Sultan Abdülaziz'in tahttan indirildikten 5 gün sonra gerçekleşen ölümünün bir intihar olmayıp aslında cinayet olduğu yönünde fısıltıların mevcut olması ve bunlara ek olarak tahttan indirilen IV. Mehmet'in, II. Mustafa'nın, III. Ahmet'in, V. Murat'ın ve II. Abdülhamit'in vefat edene kadar kafeste tutulduğu da örnek olarak gösterilmiştir. Gazeteye göre Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı Hanedanı'nın elindeki tüm dünyevi güçleri Büyük Millet Meclisi'nin yetkisiyle kendi uhdesine aldığını, bu ise Osmanlı Hilafetine son vermek için atılan bir adım olduğu şeklinde nitelendirilmiştir. Sünni İslam toplumu içerisinde halifelik unvanının bulunduğu tek bağımsız ülke olan Türkiye'nin 1922 sonuna kadar ruhani alanda kayda değer bir prestije sahip olduğu gazete tarafından söylenmiştir. Hâlihazırda mevcut bulunan diğer halifelikler; Fas, İspanya ve Fransa sömürgesi altında bulunmakta, Yemen Emirliği ise Sünni

değildir. Bu sebeple Osmanlı Hilafetinin elinde bulundurduğu nüfuza haiz olmadığı belirtilmiştir. The Times gazetesi, özellikle Hintli Müslümanların, bir dönem Osmanlı Hilafetine büyük bir hürmet gösterdiklerini, bunun nedenini de İstanbul'da bulunan Halife'ye biat etmenin İngiliz Hükümetine karşı duydukları rahatsızlığı göstermenin bir yolu olduğunu düşündüklerini belirtmiştir. Şu anda Türkiye'de Sultan veya Halife olmadığı için Hindistan Müslümanlarının, İngilizlere tepki göstermek için başka yöntemler bulmaları gerektiği düşüncesini metne eklemiştir (The Times, 5 Mart 1924: 11).

Bu noktada İslam âlimleri ve hukukçuları Avrupa'da sıkça dile getirilen Hilafet ve Papalık arasındaki karşılaştırmanın tamamen doğru olmadığını belirtmişlerdir. Ankara Hükümeti'nin düşüncesine göre, eğer sultanı tahttan indirip onun yerine sadece ruhani yetkilere haiz bir halife makamında kalırsa bu durum kesin olarak milli egemenlikle uyuşmazlık yaratabilirdi. Bu yüzden okumuş, ciddi ve saygıdeğer bir adam olan Halife Abdülmecit'in tüm yetkileri dikkatli bir şekilde elinden alınmıştı. Gazeteye göre bu durumda halife magni nominis umbra yani kendisinden önce gelen padişahların aksine, bir gölgeden fazla bir konumda olamamıştır. Halife Abdülmecit Efendi majesteleri şeklinde selamlanıyor ve bütün Müslümanların Halifesi unvanını taşıyordu. Ancak herhangi bir yetkisi veya hamiliği yoktu. Gazeteye göre Osmanlı Hilafeti, 1 Kasım 1922 tarihinde, esasında ismi haricinde kaldırılmıştı. Yani sembolik bir makam konumunda bulunmaktaydı (The Times, 5 Mart 1924: 11-16).

Halifeliğin kaldırılması hususu İngiliz Parlamento sistemi içerisinde yer alan Avam Kamarası'nda da görüşülmüştür. The Times Gazetesinin aktardığına göre; İngiliz Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Ponsonby'ye konu hakkında sorular yöneltilmiş ve müsteşar verdiği cevapta halifeliğin kaldırılması sürecinin çok hızlı geliştiğini ve konuyla ilgili detaylı bir rapor hazırlanamadığını belirtmiştir. Ayrıca Lozan Antlaşması içerisinde halifelik makamının başka ülkelerce tanınmasına dair bir madde olmadığını ve sürgün edilen halifenin nereye gideceğini de bilmediğini söylemiştir (The Times, 6 Mart 1924: 7).

The Times Gazetesi içerisinde bulunan ve editöre gönderilen okuyucu mektuplarının paylaşıldığı sayfada Yarbay C.P. Hawkes görüşlerini The Times editörleri aracılığıyla kamuoyuyla paylaşmıştır. Yarbay'a göre Hilafetin kaldırılması sadece İslam'ı etkilemekle kalmayacak, İngiliz Hükümetine ciddi ve can sıkıcı bir meselede yeni ihtimaller sunacaktır. Hawkes; Gazi Mustafa Kemal'in bu hareketinin, Asya ve Afrika'daki milyonlarca Müslüman tarafından dinsizlik ve toplumsal değerlere aykırılık olarak algılanabileceğini söylemiştir. Ayrıca, hilafetin yeniden ellerine geçmesini isteyen Araplar için bir fırsat sunabileceği şeklindeki yorumların yanı sıra çeşitli ülkelerin sömürgesi altında bulunan Müslüman coğrafyasında meydana gelebilecek hareketler hakkındaki görüşlerini de paylaşmıştır. İngiliz subay; Ankara'da hilafetin kaldırılması yönünde alınan kararın İngiltere açısından fırsat sağlamasının yanı sıra bazı politik sorunlara da sebep olabileceğini belirtmiş ve İngiliz Hükümeti temsilcileri tarafından bu konunun göz önünde bulundurulması gerektiğinin altını çizmiştir (The Times, 6 Mart 1924: 8).

Abdülmecit Efendi ve ailesinin, bu hadise öncesinde Türkiye'den sürgün edilmeleri durumunda Mısır'a gitmek istedikleri anlaşılmaktadır. Ancak İngilizler aracılığıyla gerçekleştirilen çeşitli görüşmeler neticesinde, Mısır hükümeti tarafından halife ve ailesinin Mısır'a gelmelerine izin verilmemiştir (Erdem, 2016: 68). Öte yandan The Times Gazetesi 6 Mart 1924 tarihinde halifeliğin kaldırılması hususundaki haberlerine devam etmiştir. Halifenin Ayrılması başlığı altında verilen haberde; Halife'nin iki karısı, oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendi ve küçük kızı ile birlikte akşam vakti Çatalca'dan trene binerek Bern'e doğru yola çıktığı bilgisini okuyucuyla paylaşmıştır. Haberin içerisinde halifenin Türkiye'den ayrılma hususunda hükümet yetkililerinden iki gün ek süre talep ettiği ancak bu sürenin hükümet yetkilileri tarafından reddedildiği, bunun üzerine ailesini yanına almak istediğini belirtmiş ve bu isteği ise kabul edilmiştir. Halifenin Türkiye'den ayrılması sürecinin ayrıntıları da gazete aracılığıyla İngiliz kamuoyuna aktarılmıştır (The Times, 6 Mart 1924: 12).

Halifeliğin kaldırıldığı dönem içerisinde İngiliz himayesi altında bulunan Mısır'da da bu olayın yankıları gözlemlenmiştir. The Times Gazetesinde Abdülmecit'in Halifeliği – Mısır'ın İddiaları başlığı altında verilen haberde Mısır'daki bazı çevrelerin Hicaz Emiri'nin halifelik iddialarına karşı çıktığı ve

Mısır Kralı'nın halife olabileceğini Mısır'da yayın yapan milliyetçi gazeteler aracılığıyla okuyucusuyla paylaşmıştır (The Times, 6 Mart 1924: 12).

İngiliz sömürgesi altında bulunan Hindistan'da da halifeliğin kaldırılması olayı yerel basında kendisine yer bulmuştur. The Times Gazetesinin Hindistan muhabirinin aktardığına göre; Hindistan basını bu olayı yorumlamakta geç kalmıştır. Hindistan kamuoyu genel olarak kuşkucu ve umutsuz bir ruh haline bürünmüş ve Ankara'dan gelecek konu hakkındaki ayrıntılı haberleri beklemekteydi. Muhabirin aktardığına göre Urduca yayın yapan Khalafat Gazetesi olayı herhangi bir İslami topluluğun halife seçmeye veya görevden almaya yetkili olmadığını, bu yüzden Türklerin aldığı kararın saçma olduğunu söylemiştir. Gazete, bütün Müslüman ülkelerden gelecek delegelerin İslam'ın dağılmasını engelleyecek bir kongreyi derhal hazırlaması gerektiğine vurgu yapmış ve Hindistan Müslümanlarının kurmuş olduğu Hilafet Komitesi'ni, Türkiye'ye Hindistan Müslümanlarının halifelik hakkındaki görüşlerini beyan edecek bir heyeti vaktinde göndermediği için eleştirmiştir. Muhabirin haberler aktardığı bir diğer Hindistan gazetesi de Bombay Chronicle'dır. Bu gazete de benzer fikirleri savunmuş ancak şatafatlı bir delege yerine bir ya da iki hevesli kişinin bu konuda daha başarılı olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca, Mustafa Kemal'in Hintliler tarafından kandırıldığını iddia etmiş ve Türkiye dışındaki Müslümanların halifenin sınır dışı edilmesi kararını alçaklık ve onursuzluk olarak kabul edileceği şeklinde yorumlamıştır. Gazete bir şeyler yapılması gerektiğini ama bunun Hindistan Müslümanları tarafından yapılamayacağını, Türk milliyetçilerinin ve halifenin de bunu bildiğini söylemiştir. İngiliz muhabir başka bir Hindistan gazetesinin oldukça tanınmış Hindu bir yazarının görüşlerini aktarmıştır. Yazar; Türkiye'nin artık İslam'ın başülkesi konumundan etkisiz bir Balkan devleti konumuna dönüştüğünü öne sürmekte ve halifenin Hindistan'a çağrılması gerektiğini, bunun da Hindu ve Müslüman birliğini sağlama yolunda önemli bir fırsat olacağını belirtmektedir. Yazar, böyle bir teklifin Müslümanlarca yapılması halinde Hindu ve diğer gayri Müslimlerin de bu teklife destek vermeleri gerektiğini de ayrıca eklemiştir (The Times, 7 Mart 1924: 11).

Halifeliğin kaldırılmasıyla birlikte çıkan yeni kanunlar çerçevesinde Bakanlar Kurulu'ndan Şeriyye ve Evkaf Vekâleti ile Erkan-ı Harbiye Vekâleti kaldırılmıştır. Bunun üzerine İsmet Paşa başkanlığında yeni bir kabine kurulmuştur. Kaldırılan bu bakanlıklar sonrasında kurulan yeni kabineye Tarım Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı eklenmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı'na ise Halifeliğin kaldırılması hususunda önemli rol oynayan Vasıf Bey seçilmiştir. The Times Gazetesine göre kurulan yeni hükümette Milli Eğitim ve Adalet bakanlıklarına laik cumhuriyeti savunan cumhuriyetçilerin önde gelen temsilcileri atanmıştır (The Times, 8 Mart 1924: 9).

Halifeliğin kaldırılmasının yankıları Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı hakimiyetinden çıkan yerlerde de görülmüştür. The Times Gazetesinin Kudüs'ten aktardığı habere göre; Trans Ürdün Kralı Hüseyin'in, Mezopotamya, Trans Ürdün ve Hicaz Müslümanları tarafından kendisine yapılan halifelik teklifini kabul ettiğini ve bunun Trans Ürdün hükümeti tarafından tebliğ edildiğini yazmıştır. Haberin devamında da Kral Hüseyin hakkında biyografi bölümü yer almıştır (The Times, 8 Mart 1924: 10).

Hilafetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun gereğince artık Türkiye'de hilafet makamı ve halifenin olmaması dolayısıyla hutbelerde millet ve cumhuriyetin selameti için dua edilmesi kararı alınmıştır (BCA 51-0-0-0/2-12-8). Türkiye sınırları içerisindeki bu bilgi de The Times Gazetesinde yer almıştır. Cuma hutbelerinden halifeye ilişkin ibarelerin kaldırıldığını, onun yerine hükümet ve millet adına dualar edildiğini ve bu yeniliğin din adamları veya halktan herhangi bir tepki almaksızın uygulandığını gazete kendi okuyucularına duyurmuştur. Hükümetin gözünün açık bir şekilde din adamlarının üzerinde olduğunu belirten gazete, gelecek Ramazan'da sadece resmi hocaların camilerde hutbe okumasına izin verildiğini söylemiştir. Gazeteye göre bu önlemin ne kadar gerekli olduğunun anlaşılması zordur. Zira Türk basını bir önceki hafta yaşanmış olaylar hakkında kayda değer bir şekilde suskundur. Bunun yanında Türk basınında yapılan bütün yorumlar hükümetin lehindedir. Gazete'nin Tanin'den aldığı bir makaleye göre; Lozan Antlaşması'nın onaylanmasının geciktirilme sebebi olarak Avrupa devletleri tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin istikrarsız ve iç çatışma halinde olduğunu varsaymalarıdır. Tanin'de yazan Hüseyin Cahit Bey bu iddiayı Batı'nın, Doğu'yu anlayamadığına ilişkin bir kanıt olarak öne sürmüş ve herhangi bir Avrupa

ülkesinde böyle bir devrimin bu kadar sakin ve kayıtsız bir şekilde yapılamayacağını belirtmiştir. Lord Curzon'un konuyla ilgili sözlerini olumlu karşılayan Hüseyin Cahit Bey, Antlaşma'nın Büyük Britanya tarafından hızlı bir şekilde onaylanacağını ummuş ve bunun Türkiye'nin iç ve dış politikasında gerginliği azaltacağını belirtmiştir (The Times, 10 Mart 1924: 14).

The Times Gazetesi, İtalyan Messaggero Gazetesinde yer alan eski halifenin ikamet etmesi için İtalyan hükümetinin saraylardan birisini halifeye tahsis etmesi gerektiğini belirten haberi Eski Halife'nin Gelecekteki İkametgâhı başlığıyla sütunlarına taşımıştır. Aktarılan haberin içeriğinde, böylesi bir olayın gerçekleşmesinin Mustafa Kemal Paşa Türkiye'sine karşı bir saldırganlık anlamına gelmeyeceğini bilakis Batı Akdeniz ve Doğu Akdeniz ülkeleri arasında olumlu ilişkiler kurulmasına sebep olacağı belirtilmiştir (The Times, 10 Mart 1924: 14).

Halifeliğin kaldırılması hususu İngiliz Parlamentosu'na da taşınmıştır. Tuğgeneral Makins'in, Büyük Britanya hâkimiyeti altında yaşayan Müslümanlar için bu konuda hükümet tarafından bir açıklama yapılıp yapılmayacağını sorması üzerine dönemin İngiltere Başbakanı Ramsey MacDonald, hükümetin dini veya siyasi bir açıklama yapmaya yetkili olmadığını belirtmiş ve bu konuda hükümetin tarafsız bir konumda yer aldığını söylemiştir (The Times, 11 Mart 1924: 7).

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yeni anayasa hakkındaki görüşmeler esnasında hararetli tartışmalar yaşanmış ve oturuma ara verilmiştir. Milletvekillerinden birisinin tartışma esnasında söylediği sözler Times muhabirinde Türk Devrimi'nin devam edeceği izlenimini uyandırmıştır. Zira bu vekil, Rum patrikhanesinin ve İstanbul'da bulunan hahambaşılığın da kapatılması gerektiğini, Latin alfabesine geçilmesi gerektiğini, gayri müslim okullarının kapatılması gerektiğini vurgulamıştır (The Times, 12 Mart 1924: 11). Gazete aynı gün içerisinde, halifeliğin kaldırılması olayının yaşanmasından henüz on beş ay önce Büyük Millet Meclisi tarafından Abdülmecit Efendi'nin halife olarak seçildiğini belirtmiştir. Ancak seçimi gerçekleştiren milletvekillerinin çoğunluğu tarafından tarihi hilafet makamının kaldırıldığını söylemiştir. Halifeliğin ilgası olayının, Müslümanlar tarafından kutsal bir gün olan Hz. Muhammed'in göğe yükseldiği gece olarak kabul edilen Miraç Kandili'nde gerçekleştirilmiş olması da İngiliz kamuoyunun dikkatini çekmiştir. The Times gazetesi bu radikal kararın geleceğinin bir süredir belli olduğunu öne sürmüştür. Her ne kadar Başbakan İsmet Paşa, halifeliğin kaldırılmasının Milli Mücadele döneminde hayatını kaybeden askerlere bir hakaret olmadığını öne sürse de Türk kamuoyunda milliyetçi hareketin ilk safhasında Mustafa Kemal Paşa'nın komutasındaki askerlerin çoğunun halifeyi düşmandan kurtarmak için savaştığı düşüncesi gazeteye göre yaygın bir görüştü. Bu düşünceyi sayfalarına aktaran The Times gazetesi, paylaştığı bilgiyi sağlamlaştırmak adına haberin devamına; Misak-ı Milli'nin dördüncü maddesinde hilafetin, hükümetin bulunduğu başkent İstanbul'un her türlü saldırıdan korunacağını ilan edildiğini eklemiştir. Gazete halifeliğin kaldırılmasının çok daha önceden beklendiği görüşünü destekleyecek şekilde Milli Mücadele'nin başlangıcından, olayın gerçekleştiği güne kadar geçen konu ile bağlantılı iç gelişmeler hakkında da okuyucusunu bilgilendirmiştir. Gazete halifeliğin kaldırılması hakkında; Abdülmecit Efendi'nin halife olarak seçilmesinin, muhafazakâr çevrelerde 1922 yılında kaldırılan saltanatı geri getireceği şeklindeki umudunu güçlendirdiğini belirtmiştir. Bunun yanında hanedanın diğer üyelerinin de Abdülmecit'in halife olması nedeniyle kendilerini aşağılanmış olarak hissettiklerini bunun sonucunda kamuoyunda oluşan tepki neticesinde cumhuriyetçilerin geri adım atacağını ancak Ağa Han mektubunun yayınlamasının bunun önüne geçtiği şeklindeki yorumu dikkat çekmiştir (The Times, 12 Mart 1924: 13).

Birçok kesimin desteğini alan Kral Hüseyin, 12 Mart 1924 tarihinde Kuzey Shuna şehrinde halifeliğini ilan etmiştir. Arap dünyasının her yerinden çok sayıda kişi töreni izlemek için Kuzey Shuna'ya gelmiştir. Halife Abdülmecit Efendi'ye biat etmeye devam eden Mısır, Lübnan ve Suriye'den temsilcilerin törene katılmaması dikkat çekici bir husus olmuştur. Bir diğer dikkat çekici hususta Sultan Vahdettin'in İtalya'dan Kral Hüseyin'in hilafet iddialarını destekleyen bir telgraf göndermiş olmasıdır. Vahdettin'in bu telgrafı yerel muhalefetin bastırılmasına yardımcı olduğu ve Türk hükümetine karşı bir davranış olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Yafa'da okutulan hutbelerde Kral Hüseyin'in adı halife olarak geçmeye başlamıştır. Nablus'taki Müslümanların bu karara Filistin meselesi dolayısıyla temkinli davrandığı, buna karşılık Kudüs Müslümanlarının, Kral Hüseyin'i halife olarak destekledikleri

görülmektedir (The Times 13 Mart 1924: 13). Kral Hüseyin'in halifeliğini ilan etmesi haberleri The Times gazetesinde yer almaya devam etmiştir. Yer alan habere göre; Ürdün Sarayı'ndaki İngiliz Temsilcisi Philby ve Irak eski Yüksek Komiseri Sir Percy Cox, Kral Hüseyin'in halifeliğini ilan ettiği törene katılmamışlardır ancak törenden sonra kendisiyle özel bir görüşme gerçekleştirmişlerdir (The Times, 14 Mart 1924: 12). Lakin bu haber tekzip edilmiştir. Tekzip metninde, adı geçen Sir Percy Cox'un hâlihazırda Londra'da bulunduğu ve burada bahsedilen kişinin Filistin'de görev yapan Albay Cox olduğu belirtilmiştir (The Times, 15 Mart 1924: 9).

The Times Gazetesi, 14 Mart 1924 tarihli nüshasında, Ermeni ve Rum patrikliklerinin de Türk hükümetince halifeliğe benzer makamlar olarak görüldüğü ve bu yüzden patrikhanenin de kaldırılması için uğraşıldığını yazmıştır. Haberin devamında İstanbul Valisi'nin patrikhaneyi kayda değer görmediğini belirtmiştir. Bunun yanında İstanbul'da yayın yapan Yunan gazeteleri ise patrikhane ve hilafet arasında hiçbir benzerlik olmadığını belirterek, Lozan Antlaşması'nın maddelerini öne sürmüşlerdir (The Times, 14 Mart 1924: 11).

Hindistan Müslümanlarının önde gelen isimlerinden ve Batılılar nezdinde önemli İslam hukuku uzmanlarından Amir Ali, halifeliğin kaldırılması hususundaki görüşleri Halifeliğin Sözde Kaldırılması başlığı altında paylaşılmıştır. Amir Ali, Abdülmecit Efendi'nin sabık bir halife olduğunu kabul etmemektedir. Kendisinin sabık sultanın İstanbul'dan kaçması üzerine usulen halife olarak seçildiğini, Ankara'daki milletvekillerinin kendisine biat ettiğini ve Hindistan ile diğer yerlerde bulunan Müslümanların, Cuma hutbelerinde kendisinin adının okunduğunu söylemiştir. Abdülmecit'in dini hukuku herhangi bir şekilde çiğnediği ispat edilinceye kadar, Sünni Müslümanların genel kararıyla görevden alınıncaya kadar ve bu kararın din adamlarının oluşturduğu resmi bir mecliste açıklanmasına kadar halife olarak devam edeceğini söylemiştir. Görüşlerini paylaşmayı sürdüren Amir Ali, eğer imam kendi isteğiyle başkenti terk ederse yahut düşman bir ülkeye kendi güvenliği için müracaat ederse emanete hıyanet edeceğini belirtmiştir. Bu durumun Abbasi Hilafeti'nden önce bir kere yaşandığını ve yakın zamanda da tekrarlandığını ayrıca söylemiştir. Fakat bu kural Abdülmecit için geçerli olamamaktadır. Zira halife alçak bir şekilde hilafet makamından kovulmuştur. Bundan dolayı Amir Ali'ye göre Hicaz Kralı'nın halkın hilafet davetine olumlu cevap vermesi vakitsiz bir hadise olarak yorumlanmaktadır. Abdülmecit Efendi, halifelik makamını elinde tuttuğu sürece hiçbir seçim geçerli değildir. Amir Ali sözlerini, Arap ülkelerinin herhangi birisine biat etmesi, Sünni cemaatin tamamını kapsayamaz şeklinde tamamlamıştır (The Times, 15 Mart 1924: 9).

Türkiye'de halifeliğin kaldırılması olayından sonra Şii olan İran'dan da konuya ilk tepkiler gelmiştir. Buna göre halifeliğin kaldırılması hadisesinden bu yana İran'daki Cumhuriyetçi hareketlerin güç kazanmaya başladığı The Times sayfalarında kendisine yer bulmuştur (The Times, 21 Mart 1924: 13).

Halife Abdülmecit'in görevden alınmasından bu yana Mısır'daki Cuma hutbelerinde herhangi bir birlik sağlanamamıştır. Bazı imamlar Abdülmecit Efendi'yi meşru halife olarak saymaya devam etmiş, bazı imamlar hilafet ile ilgili bütün ibareleri hutbelerden çıkarmış, birkaç imam ise hutbelerde halife olarak Mısır Kralı Fuad'ın adını okumuştur. Mısır Evkaf Vekâleti, mesele çözülünceye kadar hiçbir kimsenin adının halife olarak hutbelerde okunmayacağına dair emirler yayınladığını fakat hutbelerin sonunda Fuad'ın adının Mısır Kralı olarak anılacağını duyurmuştur. Mısır'daki ulemanın çoğunluğu Kral Fuad'ın halife olarak ilan edilmesine sıcak bakmışlardır. Kamuoyunun görüşleri de bu minvalde olmuştur. Fakat Kral Fuad'ın resmi kararına kadar hiçbir şey yapılmayacağı söylenmiştir (The Times, 22 Mart 1924: 11).

Berlin'de toplanan 41 farklı ülkeden gelen Müslüman temsilciler, Kemalist Türklerin, hilafeti kaldırma kararını kınamış, acilen geçici bir halifenin seçilmesini talep etmiş ve Türkiye'ye karşı Müslüman dünyasının sosyal ve ekonomik bir boykot başlatması gerektiğini önermişlerdir (The Times, 22 Mart 1924: 14).

Halifelik meselesinin çözümü üzerine Mart 1925'de bir Müslüman Kongresi'nin düzenlenmesi hususunda ortak bir sekretaryanın oluşturulması için Mısır'daki ulemanın almış olduğu karar üzerine El Ezher Üniversitesi Rektörü, sekretaryayı oluşturmuştur. Oluşturulan bu sekretaryanın görevleri

arasında konferansın yapılabilmesi için Müslüman ülkelerde gerekli tanıtımın yapılması yer almıştır (The Times, 29 Mart 1924: 12). Yapılan tanıtımlar neticesinde daha önce Kral Hüseyin'i Halife olarak tanıyan Kudüs Müftüsü ve uleması, Mısır'da gerçekleştirilecek bu konferansa katılma kararı almışlardır. Bu kararda dikkat çekici husus, El Ezher Üniversitesi ulemalarının Halife olarak Abdülmecit Efendi'yi desteklemeleri olmuştur (The Times, 4 Nisan 1924: 11).

El Ezher Üniversitesi'nin uleması, İtalya hâkimiyeti altındaki Libya'daki Bingazi Valisi'nin emri üzerine Cuma hutbelerinde Halife Abdülmecit Efendi yerine, İtalyan Kralı'nın adının okutulmasını protesto etmeye karar vermişlerdir. Protesto metnine göre bu gibi emirler İslam hukukuna aykırıdır ve İtalyan hükümetinden bu gücendirici davranıştan vazgeçmesi talep edilmiştir. (The Times, 1 Nisan 1924: 13)

Halifeliğin kaldırılması sonrasında yaşanan gelişmeler Türk hükümetine bazı sorunlar da çıkarmıştır. Gazete buna örnek olarak Hindistan'a yardım toplamak için gönderilen bir heyetin eli boş döndüğü konuyla ilgili yapılan çeşitli açıklamalarda da bunun nedeninin Hilafetin kaldırılması olduğu yazmıştır. (The Times, 9 Nisan 1924: 13)

Sonuç

Hz. Muhammed, İslam toplumunun dini önderi olmasının yanı sıra Arap yarımadasının da siyasi lideri konumunda yer almıştır. Kendisinin vefatından sonra şüphesiz ki liderlik ettiği toplum için en önemli mesele topluma kimin önderlik edeceği meselesi olmuştur. İslam hukukunda halifenin seçimi hususunda herhangi bir kaidenin olmaması günümüzde dahi bu konunun sürekli gündemde kalmasını sağlayan en temel hususdur. Hz. Muhammed'in vefatı sonrasında İslam toplumunda Dört Halife dönemi yaşanmıştır. Sırasıyla Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin önderlik ettiği toplumda yaşanan bazı gelişmeler sonrasında halifelik makamı Emevilere geçmiştir. Muaviye'nin kendisinden sonra oğlunu halife olarak tayin etmesi üzerine halifelikte veraset ve saltanat sistemini getirmiştir. Emeviler sonrasında Abbasilerde de halifelik bir sonraki halifeye bu şekilde intikal etmiştir.

Osmanlılar devlet haline geldikleri ilk andan itibaren, kurulmuş oldukları coğrafyanın da etkisiyle sürekli olarak gaza ve cihat olgusu içerisinde hareket etmiştir. I. Murat'tan itibaren halife unvanı Osmanlı hükümdarları arasında kullanılmaya başlanmıştır. Yavuz Sultan Selim'in, Mısır seferi sonrasında Arap yarımadasını ve Mısır'ı işgali sonrasında, İslam coğrafyasında etkin bir konuma gelen Osmanlı hükümdarları İslam coğrafyasında halife olarak tanınmışlardır.

Değişen dünya konjonktürü içerisinde, Osmanlı Halifesi'nin meşruluğu siyasi gücüyle doğru orantılı bir şekilde kabul görmüştür. II. Abdülhamit döneminde hilafet makamı bir devlet politikası haline getirilmiş ve ön plana çıkarılmıştır. Birinci Dünya Savaşı döneminde ise halifenin Müslümanlar üzerindeki etkisini kullanmak amacıyla cihat ilan edilse de Arap coğrafyasında etkinlik kazanan milliyetçi söylemler çerçevesinde bu politika başarısız olmuştur. Sonrasında özellikle Kurtuluş Savaşı döneminde halkın desteğini alabilmek amacıyla hilafetin ve saltanatın kurtarılması propagandası gerçekleştirilmiştir. 1 Kasım 1922 tarihinde Lozan görüşmeleri öncesinde ikiliği kaldırmak amacıyla saltanat kaldırılmıştır. Hilafet makamına ise Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Osmanlı hanedanından Abdülmecit Efendi seçilmiştir.

Sadece Türkiye Cumhuriyeti içerisinde yaşayan Müslümanları değil, aynı zamanda manevi olarak halifeye bağlı olan diğer Müslümanları da ilgilendirmesi açısından halifeliğin kaldırılması hadisesi dönem siyaseti açısından oldukça önemlidir. Ancak Mustafa Kemal Atatürk, halifeliğin kaldırılmasıyla şüphesiz ki bağımsızlığını sağlam temellere oturtmak istediği Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı yapılabilecek her türlü müdahaleye karşı önlem almıştır.

Halifeliğin kaldırılması hususuyla, dönem içerisinde hâkimiyeti altında çok sayıda Müslüman topluluk bulunduran İngiltere'nin en önemli ve en yüksek tirajlı gazetelerinden birisi olan The Times yakından ilgilenmiştir. Sayfalarında oldukça çok sayıda habere yer veren gazete halifeliğin kaldırılması öncesinde ve sonrasında kendi kamuoyunu tüm detaylarıyla açıkça bilgilendirmiştir. Editöre mektuplar bölümlerinde konu hakkındaki okuyucu görüşlerini de kamuoyu ile paylaşan gazete, ayrıca himayesi altında bulunan Müslüman ülkelerdeki gelişmeleri de yakından takip etmiştir. Mısır ve Hindistan'da

yayın yapan gazeteler aracılığıyla halifeliğin kaldırılması sonrasındaki gelişmeler ve ortaya çıkan görüşleri detaylarıyla okuyucusuna aktarılmıştır.. Halifeliğin kaldırılması hadisesi İngiltere'de parlamentoya da taşınmış ve görüşülmüştür. İngiliz hükümetinin konu hakkında ısrarla tarafsızlık vurgusu yapması dikkat çekicidir.

Sonuç olarak çalışmamızı oluştururken temel aldığımız The Times Gazetesinde konu hakkında çok sayıda haber olduğu ve bu vesileyle meseleyi detaylıca ele aldığı gözlemlenmiştir. Gazeteye göre halifeliğin kaldırılması beklenen bir son olmasının yanı sıra, Türkiye'de halifeliğin kaldırılması karşısında çok büyük muhalefet gösterilmemiştir. Halifeliğin kaldırılması öncesinde yapılan haberlerde Türkiye gündeminin yakından, bizzat gazete muhabirleri tarafından takip edildiği de gözlerden kaçmamıştır. Halifeliğin kaldırılması sonrasında Türkiye'de yaşanan gelişmeler de tüm detaylarıyla ele alınmıştır. Hindistan'daki Müslümanlar açısından halifeliğin kaldırılmasını yorumlayan gazete; İngiltere'ye karşı direniş sembolü olarak halifeye bağlı olmayı kullanan Hindistan Müslümanlarının artık başka bir sembol bulmaları gerektiğini söylemesi de dönem siyaseti açısından dikkat çekici bir husus olmuştur. Diğer Müslüman coğrafyalardaki gelişmeler de gazete tarafından yakından takip edilmiş ancak fazla yorumda bulunulmadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca halifeliğin kaldırılmasının yankılarının sadece İslam coğrafyasında değil diğer bazı ülkelerde de görüldüğü gazete aracılığıyla görülmüştür.

Kaynakça

1. Arşiv Vesikaları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

- Kararlar Daire Başkanlığı (30-18-1-1)

- Diyanet İşleri Başkanlığı (51-0-0-0)

2. Gazeteler

The Times (Ocak-Nisan 1924)

3. Telif Eserler

Akkor Mahmut. (2012) Dinî Bir Müessesenin Sonu: Hilafetin İlgası, History Studies, 4(1), 15-28.

Aksoy Numan Dural (2009) Tarihsel Bakımdan Halifelik, Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilgiler Araştırma Dergisi, 3, 215-226.

Armaoğlu Fahir (2017) Türk Siyasi Tarihi, İstanbul: Kronik

Avcı Casim (1998) Hilafet, TDV İslam Ansiklopedisi**,** 17, 53-54.

Aytepe Oğuz (2002) Yeni Belgelerin Işığında Halifeliğin Kaldırılması ve Hanedan Üyelerinin Yurtdışına Çıkarılmaları, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 29, 15-29.

Çelik Kenan (2019) Hakimiyet-i Milliye ve İkdam Gazetelerinde Hilafet Tartışmaları (1919-1924 Arası), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Erdem Ufuk (2016) İngiliz Arşiv Belgelerinde "Halife/lik" Kelimesi Kullanımı ve Halifeliğin Kaldırılmasından Sonra Abdülmecid Efendi, Atatürk Dergisi, 5(1), 65-77.

Lewis Bernard (2014) Modern Türkiye'nin Doğuşu, Ankara:Arkadaş

Özcan Azmi(1998) Hilafet, TDV İslam Ansiklopedisi**,** 17, 546-553.

Turan Namık Sinan(2014) Hilafetin Tarihsel Gelişimi ve Kaldırılması, İstanbul: Altın Kitaplar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri**,** II. Dönem, C.7.

Ünver Fatma (2012) Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri'nde (1920-1924) Saltanat ve Hilafet Aleyhinde Düşünce ve Görüşler, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

Yıldırım Ramazan (2004) 20. Yüzyıl İslâm Dünyasında Hilâfet Tartışmaları, Ankara: Anka

Yücel İdris (2017) Fransız Belgelerinde Son Halife Abdülmecid ve Türkiye'de Hilafetin Kaldırılması, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 61, 467-492.

ÇAĞDAŞ AZERBAYCAN ŞİİRİNİN RENGARENKLİYİ

Lamiya Hanlarova

Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi

lamiya.khanlarova @mail.ru

ÖZET

1990 yıllarda Azerbaycan edebiyatının karşısında birçok görevler vardı. Bunlardan biri de ülkede bulunan toprak kaypı, qaçqınçılıq, şehitlik, kahramanlık gibi konuların edebiyyatda aydınlatılması idi.

Derin mehrumiyyetlere, ağır denemelere düçar olduğumuz, vatanda qaçqına, zorunlu göçmenlere, didərginə döndüyümüz bir çağda şiirin ilk görevi insanlarda haksızlığa, adaletsizliğe, tecavüze, zulme karşı itiraz hissini, vatanseverlik duyğusunu ovxarlamaq, onları savaş ovqatına ayarlamaq, vatanın özgürlüğü, bağımsızlığı, egemenliğini dövüşmek için savaşmakdır. Belki de şiirin bir edebi tür olarak operativliyə, sanatsal etki gücüne sahipliği, yaşanan sosyal problemlərə ilk tepki göstermesi, seferberedici imkanları onun güncelliğini ve əhəmiyyətini kat kat artırır. Tüm endişeli ve dramatik dönemlerde olduğu gibi geçen yüzyılın 90'lı yıllarında yaşanan gergin olaylara ilk objektif yaklaşımı şiir sergiledi.

Bu alanda büyük şiir modelleri ortaya çıktı. Halil Rıza Ulutürk, Mehmet Araz, Bahtiyar Vahabzade, Sabir Rüstemhanlı, Zelimhan Yakup, Famil Mehdi, Nüsret Kesemenli, Nurəngiz Gün, Alemdar Quluzadə, Huseyn Kurdoğlu ve yüzlerce şairler toprak kaybı konusuna, şehitlik konusuna, kahramanlık konusuna şiirler yazmış oldu.

Böylelikle, gözden geçirilen edebi örnekler esasında kesin kayıt edebiliriz ki, bedii söz ustalarımız 1990'lar şiirinde karip mezar konusuna da özlərinəməxsus, şiirsel tarzda münasibet bildirmiş, okuyucuyu düşman əsirliyində kalan dede-baba məzarlarımızı, kutsal ocaqlarımızı azad etmeye səsləmişlər. Sonuç olarak belirtmek isteriz ki, 90- yılları edebiyatı konu açısından rengârenk olmuş ve şiirde ister yurt kaybı, ister qaçqınçılıq ve şehitlik vs. unutulmaz örnekler oluşturmuşdur.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan, şehitlik, şair, şiir, edebiyyat.

ABSTRACT

In the 1990s there were many tasks in the face of Azerbaijani literature. One of them was to illuminate the issues such as land loss, martyrdom and heroism in the country.

Great poetry models emerged in this area. Halil Rıza Ulutürk, Mehmet Araz, Bahtiyar Vahabzade, Sabir Rüstemhanlı, Zelimhan Yakup, Famil Mehdi, Nüsret Kesemenli, Nurengiz Gün, Alemdar Quluzade, Huseyn Kurdoğlu and hundreds of poets wrote poems on the subject of heroism.

So, on the basis of literary examples which have been lokked through, we can fitmly mention that our masters of word in the 1990s poetry, on the topic of strange grave was also expressed specific attitude in poetric manner and called reader to liberate the holy places of our forefathers which remain in capture of the enemy. As a result, it should be noted that the poetry of the 90 s literature was colourful from the view point of topic and memorable examples have been created in the poetry on the topics both loss of home, refugees, martyrdom etc.

Key words: Azerbaijan, martyrdom, poem, poet, literature.

1990'lı yıllarda Azerbaycan edebiyatı önünde birçok görev duruyordu. Bunlardan biri ülkedeki toprak kaybı, mültecilik, şehitlik, kahramanlık gibi konuların edebiyatta ifadesiydi.

Derin mahrumiyetlere, ağır imtihanlara maruz kaldığımız, kendi Vatanımızda göçmene, mülteciye dönüştüğümüz bu dönemde şiirin temel görevi, insanlarda haksızlığa, adaletsizliğe, saldırıya, zulme karşı itiraz hissini, vatanseverlik duygusunu alevlendirmek, onlara savaş ruhu kazandırmak, Vatanın bağımsızlığı, özgürlüğü, egemenliği uğruna mücadeleye teşvik etmekti.

Belki de şiirin bir edebi tür olarak çeviklik ve sanatsal etki gücüne sahip olması, ortaya çıkan sosyal sorunlara derhal tepki göstermesi ve mobilizasyon kabiliyetleri, şiirin güncelliğini ve önemini büyük ölçüde arttırmaktadır. Tüm sıkıntılı ve dramatik dönemlerde olduğu gibi şiir, 1990'larda meydana gelen gergin olaylara ilk doğru tepki oldu.

Bu doğrultuda değerli şiirler yazıldı. Halil Rıza Ulutürk, Memmed Araz, Bahtiyar Vahabzade, Sabir Rüstemhanlı, Zelimhan Yagub, Famil Mehdi, Nüsret Kesemenli, Nurengiz Gün, Alemdar Guluzade, Hüseyin Kürdoğlu ve yüzlerce şair, toprak kaybı, şehitlik, kahramanlık üzerine şiirler yazdılar.

Famil Mehdi'nin zorunlu göçmenler konusunda yazdığı şiirler, hem sayı, hem de değer bakımından son derece zengin. Yazar, eserlerin her birinde göçmenlerin zorlu yaşamını derinden anlayarak, içselleştirerek, daha doğrusu bu yaşamın içinde olduğu ve yaşadığı için daha doğal, daha gerçekçi bir şekilde yansıtabilmiş, eşsiz tablolar yaratabilmiştir. "Gaçgınlar, Ölmeyin, Aman Günüdür" şiirinde şair içindeki ateşi, alevi kelimelere, satırlara sığdırmak konusunda zorluk

çekiyor. “Yamandır yaşamag, urvatsız ölmek, yurd-yuvasız ölmek, elatsız ölmek” sözleriyle derin milli kimliği, kökü çok çok uzaklara giden inançlara sahip bir halkın düşüncesinde yurtsuz ölmenin saygısızca ölmekle aynı hizada tutulduğunu son derece net bir şekilde ifade ederek ağrının şiddetini duyurmak hedefine ulaşabilir. Şiirde ana konu, yine de mücadele ruhunu aşılamak, savaş azmini uyandırmaktır. Halkın, zafere kadar mücadele etmekten başka bir yolu yok. Şair, bugün herkesin Karabağ'ı alıp geri vereceğini söylemesini yalan ve uydurma olarak sayıyor, soydaşlarını bu mücadelede "İleri, ileri, ancak ileri" sloganıyla yürümeye çağırıyor;

Kalk, namus, gayret de ayaklanıbdır,

Düşman üstümüze ayak alıbdır

Niye dünya bizi nacins tanısın,

Ya korkak tanısın, aciz tanısın.

Kalk, düşman elinde vatan çırpınır,

Kayaya çırpılır, daşa çırpılır,

Kalk, kovak göylerden bu kara yeli.

İleri, ileri, ancak ileri! (1, 289)

Vatansever şair Famil Mehdi, ömrünün sonuna kadar "yalnız ileri - Karabağ'a, Şuşa'ya; Ağdam'a doğru ileri", dedi. Şair, kendisini Azerbaycan vatandaşı olan gören Bakandan göçmene herkesten Ermeni faşistlerde intikam almaya çağırdı.

Mültecilik, ağır derttir ve bunun ortadan kaldırılması, toprakların geri alınması, yurda, yuvaya dönüş yoluyla mümkü olabilir. Göçmenlere, evinden, yuvasından kaçmak zorunda kalanlara manevi yardım misyonunu, Azerbaycan şiiri her zaman üst düzeyde yüksek düzeyde yürütmüş, bugün de bu meselede başarılıdır.

20. yüzyılda dört defa mültecilik meşakkaetlerini yaşayan soydaşlarımızın fiziksel ve manevi ağrı acıları, şiirimizin kanına, ruhuna sızmıştır, dersek, hiç şüphesiz yanlış yapmayız. Neredeyse göçmenlik konusu, tüm şairlerimizin yaratıcılığına sanatsal etki göstermiştir. B. Vahabzade, C. Novruz, N. Hazri, Gabil, Z. Yagub, H. Kürdoğlu, S. Rüstemhanlı, M. Yagub, M.İsmail, M.Aslan, N. Kesemenli, A.

Guluzade ve diğer şairlerimiz, göçmenlik hayatının ağrı acılarını, yurt yuva özlemini, Vatan acısını şiirin gücüyle yaratıcılıklarında gerçek bir sanat eseri olarak ifade edebildiler.

1980'li yılların sonu ve 1990'lı yılların başında, Hidayet'ın "Mülteciler" serisi, Gabil, İsa İsmailzade, İsmail İmanzade, Eşref Veyselli, Firuze Memmedli, Eşref Mısır, Aziz Mısır'ın çeşitli şiirleri, konuyu daha mükemmel şekilde yansıtıyordu.

Mültecilik; öz toprağından çıkmaya zorlanmak, atalarının uyudukları kutsal topraklardan kovulmak, ayrılığın, hasretin, hüznün içinde ömür sürmek, hassas bir insan için feci bir yaşam tarzı anlamına gelir. Şair Hidayet, okuyucuya korkunç anlar ve sıkıntılar hakkında net bir fikir vermek için unutulması zor gözlemlerinden yeterince faydalanabilmiştir;

Mezarlar uçunar gam-möhnet ile,

Pirlər gözlərinin yaşını silir.

Halkın tesellisi gelse de dile,

Didergin derdini didergin bilir! (2, 116)

Şair Gabil ise mültecilik konusuna, çağdaşlarından farklı bir açıdan yaklaşıyor. Milletinin çocuklarına göçmen, yerlerinden edilmiş dendiğinde şair, öfkesinden, gazabından ateş püskürüyor;

Ben göz yaşlarına döze bilmirem,

- Didergin, - deyende, - kaçkın deyende.

Bin çadırda bir nur seze bilmirem,

Od tuturam, halka göçkün deyende (3, 90).

Duygusal, hanım şair Firuze Memmedli'nin şiirlerinde de göçmenliğin ağırlığı, ızdırabı şiirsel bir dille ifade edilmiştir;

Bu göç bir milletin yarısı idi,

Yaşlısı, civanı, karısı idi.

Kaçan

Yüreğimin parası idi,

parası kalmışdı hak yollarıyla. (4, 25)

Şunu itiraf edelim ki, Azerbaycan şairleri, üzerlerine düşen manevi görevi, vatandaş-aydın misyonlarını özenle sürdürmüş, göçmenliğin, mülteciliğin ağır, meşaggatli imajını yüksek şiirsel enerji, duygusal sanat tablolarıyla tsvir etmiş, yurt yuvasından uzak düşenleri ümitsiz, karamsar olmamaya, mücadele etmeye seslemişlerdir.

Laçın bölgesinde, dağlar koynunda dünyaya göz açan, ilk şiirlerini billur gibi pınarların kulağına fısıldayan Hüseyin Kürdoğlu'nun yaratıcılığı bu bakımdan kayda değerdir.

Şairin anavatanı anlatan manileri, Vatanın feth edilmez bir kaleye dönüştüğünü, laçinlerin, şahinlerin vatanı olduğunu gözler önünde canlandırıyor;

Laçın'dan yağı geçmez,

Namerd ayağı geçmez,

Vadiler mezar olur,

Hınzır bu dağı geçmez,(5,7)

- Kürdoğlu'nun şiiri için inilti, acı, kısası, küçük notalar tipik değildir. Şair, ne yazsa bile, derdi ne şekilde anlatsa bile, mücadele ruhunu, savaş iradesini yaratıcılığının temel taşı olarak sayıyor. Karabağ trajedisinin şair kalbinde uyandırdığı fırtına, savaş azmi, mücadeleci duygu, şairin yaratıcılığında çift kanat gibi geçer. Kürdoğlu, anavatanının düştüğü bu acıyı içten yaşayan ve kalbinin bir parçası gibi alevlenip yanan şairlerden biridir. Son nefesine kadar toprak kaybını kabullenmedi, dertten içi param parça oldu, kalbi ve ruhu üzüntü ve kederle yüklendi;

Hicran tutsağıyım altmış yaşında,

Keşke, bir de görem ben Karabağ'ı.

Kazalar kabrimi Kirs'in başında,

Taze ad koyalar: “Kürdoğlu dağı”.

Belki Karabağ'ı görem doyunca,

Bakam cemaline dünya boyunca (5,24)

Bu şiir parçasına, şairin gelecek kuşaklar için yazdığı şiirsel miras da denilebilir. Bu mısralarda Karabağ'ın hasretini çeken bir kalbin kanıyla kaleme alınmış sanatsal gerçeklerin atışları duyulmaktadır. Göksünde Vatan dağı, toprak yarası taşıyan, doğup büyüdüğü Laçın'ın Ermeni teröristler tarafından yıkılmasına tanık olan mısralarından şairin çığlıkları duyuluyor. H.Kürdoğlu şiirlerinden Şuşa, Laçın, Kelbecer, Gubadlı'nin sanatsal görüntüsü, eşsiz manzaraları, Sarıbaba, Delidağ, Kirs, Işıklı Dağlar'ın esrarengiz doğası, sık ormanları, turna gözlü pınarları, yalçın, lacivert kayaları azameti, saflığı, saydamlığı ile görünüyor.

1990'lı yollar şiirinde şehitlik, göçmenlik, mültecilik, yurt yuva kaybı temalarıyla birlikte, kutsalların, yakınlrın, azizlerin mezarlarının kaybı konusu da ifade ediliyor. Bu konu, şairlerimizin çoğunun yaratıcılığında önemli bir yer işgal etmektedir. Yemin yerimiz, inanç, güven yerimiz olan gariban, mezar, türbe konusu, Zelimhan Yagub, Alemdar Guluzade, Ali Rıza Halefi, Ali Mahmud, Oktay Zengilanlı'nın yaratıcılığında samimiyeti, duyarlılığı, benzersizliği ile ayrıcalık göstermektedir.

Gariban mezarı konusu, halk şairi Zelimhan Yagub'un şiirlerinde üzüntü aşılayan ifadelerle özetlenmiştir. Şairin “Koruya bilmedik mezarımızı” şiiri, utanç hissiyle yazdığı bir hitapla başlar: “Molla Penah Vagif'in, Han kızı Natavan'ın, Aşık Alesker'in, Dede Şemşir'in, Sarı Aşık'ın mukaddes ruhları! Size karşı günah işledik. Siz günahımızı affetseniz bile, Tanrı bizi affetmeyecektir. Koruya bilmedik mezarımızı". Şairin "Her şeyi koruduk" ifadesi, şiirinde kendi antitezini oluşturur. Şeref ve onur korunmaz ve müzayedeye çıkarılır ise, o zaman neyi korumuş oluruz? Şaire göre, eğer bir insan, bir halk veya bir millet şerefini, onurunu, namusunu koruyamazsa hiçbir şeyini koruyamaz. Çaresiz kalan şair, Vagif'i, Sarı Aşık'ı, Han kızı Natavan'ı, Alesger'i, Dede Şemşir'i haykırarak çağırıyor;

Nereye uçdunuz ellerimizden,

Nereye saldınız güzarınızı?

Koruya bilmedik mezarınızı!!! (6, 61)

Itirafı ne kadar ağır olsa bile,

düşündürücü ve öğreticidir.

Bağımsızlığımızın ilk yıllarında Yukarı Karabağ'da meydana gelen olaylar, bu bölge civarındaki yedi ilçenin işgal edilmesi, soykırım ve etnik temizlik, bir bütün olarak Azerbaycan'ın özgürlüğüne, bağımsızlığına ve devlet olmasına karşı bir tehdit, baskı, ihanet ve düşmanlıktı.

Bu açıdan Ali Mahmud'un gariban mezarı üzerine yazdığı şiirler, okuyucunun iç dünyasını titretme gücüne sahiptir. Şiirlerinde, gariban mezarı görüntüsü, hüzün ve kederin sembolü olarak ortaya çıkar.

Şairin şehit annesinin Mirzahasan mezarlığındaki çatlak çatlak olmuş mezar taşı şairi adeta intikam almaya çağırıyor;

Şehid Anamın

Mirzehasan mezarlığındaki

Beni intikama çağıran

Çatlak çatlak olmuş mezarı.

Şuşasız, Göyçesiz,

Laçınsız, Kelbecersiz milletimin

Tükenip taşmayan sabrı (7, 11).

Eskiden beri sabır, her durumda insani değer olarak takdir edildi, ancak Ali Mahmud'un şiirinde konu, işgal altındaki bölgeler olunca sabır, bir kınama, ironi hedefine dönüşüyor;

Ya da Oktay Zengilanlı'nın şiir yaratıcılığında "Gariban Mezar" temasına odaklanalım. Hainler, ihanetçiler, alçaklar, yaramazlar, hakimiyet ve makam köleleri yüzünden vatanını, dedelerinin mezarını kaybeden, zor günler yaşayan, öz Vatanında vatansızlık hasretiyle kavrupu yanan insanların derdi, O. Zangilanli'nin şiirlerinin ana leitmotividir.

İran'dan hep bakdım ata kabrine,

Dedim kaş gireydim onun yerine.

Keder halatıyla indim derine

Ağlaya ağlaya çaldım gam tarın

Koruya bilmedim ata mezarın (8, 5).

Şairin bu şiirinin her mısrası, derin milli kederi, Vatanı, toprak hasretini ifade eder.

İşgal altındaki Cebrail bölgesinde doğup büyüyen yetenekli şair Ali Rıza Halefli, yalnız, gariban mezarların düşmanın ayakları altında kalmasını bir türlü kabullenemiyor;

Vatan için göz yaşıdı,

Yıldan yıla gan taşıdı.

Sual, nida - baş daşıdı,

Gurbet elde gariban məzarı (9, 56).

Şaire göre en büyük dert, atalarımızın mezarlarının, kutsal türbelerinin tahrip edilmesidir. "Vatan İçin Gözyaşları" zor soruları cevaplamamızı sağlamalıdır.

İncelenen edebi örneklere dayanarak, edebiyat ustalarımızın, 1990'lı yıllar şiirinde gariban mezarı konusunu kendilerine özgü şiirsel tarzda ifade ettiklerini, okuyucuyu dedelerimizin düşman elinde kalan mezarlarını, kutsal ocaklarımızı kurtarmaya çağırdıklarını güvenle söyleyebiliriz. Sonuç olarak, 1990'lı yıllar edebiyatının tema yönünden çeşitli olduğunu, şiirde gerek yurt yuva kaybı, gerekse mültecilik ve şehitlik konularında unutulmaz örnekler yarattıklarını söyleyebiliriz.

EDEBIYYAT:

1. Mehdi Famil "Dilen, Profesör, Utanma, Dilen", Bakü, Azerneşr, 2002.

2. Hidayet "Doksanıncı Yıl", Bakü-Yazıcı, 1992

3. Gabil "Seçilmiş Eserleri", Bakü-Şark-Garp, 2004

4. Memmedli Firuze "Beni Benimle Bölen Dünya", Bakü - Gençlik, 2005

5. Kürdoğlu Hüseyin "Seçilmiş Eserleri", Bakü-Sabah, 2011.

6. Yagub Zelimhan "Ben Bir Dağ Nehiriyim", Bakü-Azerbaycan, 1999.

7. Ali Mahmud "Badalag", Bakü, Vektör, 2005

8. Oktay Zengilanlı. “Bir Tenhalık Arıyorum”, Bakü, 1999

9. Ali Rıza Halefli "Hasret Köprüsü", Bakü, Azerbeycan, 2004

KIRGIZ TÜRKÇESİNDEKİ HÂL EKLERİNİN KAZAK TÜRKÇESİ GÜNEY BÖLGESİ AĞZI ARASINDA GÖRÜLEN BENZERLİKLER [3]

Zhumagali İBRAGİMOV

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doktora öğrencisi.

e-posta adresi: jumagali1980@mail.ru

ÖZET

Türklerin tarih sahnesine çıkmasından itibaren göçebe hayatı benimsemesi, hayvanlara otlak, savaş, kıtlık gibi zor şartlarda yaşaması yabancı dillerle ve kendi içinde boy, kabilelerle etkileşim olmuştur. Böylece sürekli hareket şeklindeki yaşam tarzı dile yansımıştır.

XIV. ve XVI. yüzyıllarda Kazaklarla Kırgızlar arasında sosyal ve siyasî kaynaşmalar sonucunda birçok boyun yer değiştirdiği bilinmektedir. Kırgız boyları Kazak boyları arasında, Kazak boyları Kırgız boyları arasında kalarak kaynaştığı görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Kırgız Türkçesiyle Kazak Türkçesinin Güney bölgesi ağzında görülen hâl ekleri üzerinde durulacaktır. Hâl eklerinde görülen düz ünlülerin yuvarlaklaşma konusunda Kazak Türkçesi yazı diliyle incelediğimiz bölgenin ağzı arasında farklılık göstermektedir. İncelediğimiz bölge ağzında yuvarlak ünlülü hâl eklerinin ortaya çıkması ilk hecede yuvarlak ünlü ile başlamasından kaynaklanmaktadır. örn: köldüñ < köldiñ "gölün", köpürdü < köpirdi "köprüyü", jürüwgö < jüriwge "yürümeye". Bununla birlikte düz ünlülü hâl eklerinin yuvarlaklaşması incelediğimiz bölge ağzına Kırgız Türkçesinin tesiri olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, Kırgız Türkçesi ile Kazak Türkçesi Güney ağzı arasında ekler üzerinde karşılaştırma yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Türkçesi, Kazak Türkçesi Ağzı, Hâl Ekleri.

ABSTRACT

The adoptaion of nomadic life since the appearance of Turks on the stage of history, has been living in difficult conditions such as pastures to animals, war, famine, intercourse with foreign languages, and has been an interaction with in their own tribes. Thus, the lifestyle of continuous movement is reflected in the language.

It is known that many tribes were displaced as a result of social and political cohesion between Kazakhs and Kyrgyz people during the XIV. and XVI. centuries. The Kyrgyz tribes are seen to be fused between the Kazakh tribes and the Kazakh tribes remain fused between the Kyrgyz tribes.

The aim of this study is to focus on the state of the Kyrgyz and Kazakh Turkish. In terms of rounding of plain vowels seen in the annexes, the difference between the dialect of Kazakh region and the dialect of the Turkish language is different. The occurrence of round vowel suffixes at the mouth of the region we studied is due to the beginning of the first syllable with the round vowel. eg: köpürdü < köpirdi "köprüyü", jürüwgö < jüriwge "yürümeye". However, it is seen that the rounding of the plain vowels is influenced by the Kyrgyz Turkish in the region of the region. In this study, a comparison will be made between the Kyrgyz Turkic and Kazakh Turkic South dialects.

Key Words: Kyrgyz Turkic, Kazakh Turkic Dialect, Noun Cases.

1. GİRİŞ

Kazak ve Kırgız halklarının dili, kültürü ve yaşam tarzı biri birine oldukça çok benzemektedir. Geçmişe bakacak olursak, "Kazak Hanlığı- Devleti" yaklaşık 1465-1471 yıllarında (Hicri 875), günümüzdeki

[3] Bu makale, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde "Siri-Derya Boyu (Kızılorda-Türkistan Arası Ağızı)" doktora tez çalışmamın üzerinde yapılmıştır.

Kazakistan sahasında kuruldu. Kazaklar ve Kırgızlar arasındaki ilk ilişkiler XV. yüzyılda Kerey Han döneminden başladığı görülmektedir.

1510'lu yılların sonundan itibaren Kazak-Kırgız yakınlığının özellikle sınır boylarındaki temaslarla başlamasıyla birlikte zamanla iyice gelişip şekillendiği anlaşılacaktır. Sınır boylarında yaşayan boyların Kazaklarla oluşturduğu askerî ittifaklar sırasında aradaki siyasî bağları güçlendirmek gibi sebeplerle bağlı olarak, konar-göçer kavimlereki geleneksel evlilikleri yapma yolunu tercih ettikleri de görülecektir. Bu evliliklerin zamanla artması, hanlar düzeyinde kız alıp verme, dil ve gelenek yakınlığının getirdiği kültürel bütünleşme Kazakları Kırgızlara kaynaştırmıştır (Moldabayev, 1995, s. 144). Bazı Kazak boylarının bir bölümünün taht mücadeleleri sırasında eski yerleşim yerlerinden koparak desteklediği hanla beraber ya da bağımsız olarak Kırgız topraklarına girip yerleştikleri bilinmektedir. Bu dönemde yer darlığı, otlakların azlığı, boylar arası askerî mücadelelerle bir boyun diğer boy üzerine hakimiyet tesisi etmeye çalışması, kıtlık yılları vb. sebeplerle de bazı büyük boyların parçalanarak başka yerlere göç etmek zorunda kaldıkları görülmektedir (Kalkan, 2006, s. 167).

Özellikle (1517-1599) çok sayıda Kazak boyu, Kırgızların yerleşmiş olduğu bölgelere gelmiş ve buralarda belirli sürelerle kalmışlardır. Gelişen olayların seyrine bağlı olarak bazı boylar, Kırgız boyları arasına girmiş ve kaynaşmışlardır. Bu yıllardan sonra Kırgız boylarının iyice Güney Kazakistan bölgesine doğru yayıldıkları, sınır şehirlerinde ve önemli ticaret merkezlerinde Kazaklarla bir arada yaşamaya başladıkları görülür (Kalkan, 2006, s. 167). Sınırda yaşayan Kazak-Kırgız kabileleri arasında akrabalık bağları oldukça güçlüydü. Kazaklar ve Kırgızlar arasında olan evlilikler kardeşlk bağları güçlendirmek maksadıyla çoktan yapılmıştır (Orynbayev, 2012, s. 21).

Kırgızlarla Kazakların askerî-siyasî olaylara bağlı olarak bir arada hareket etmeleri ve ortak düşmana karşı ittifak içinde bulunmaları sadece bir iki sebebe bağlı değildir. Dil benzerliği, kültürel yakınlık, boyarın birbirleriyle olan akrabalığı gibi sebepler belirtilen yakınlığın alt yapısını oluşturmuştur. Kırgızlar, 1510 yılından 1658'li yılına kadar Kazaklarla birlikte hareket etmiş, 170 yıl yoğun bir şekilde askerî-siyasî ittifak oluşturmuşlardır (Soltonoyev, 1993, s. 165).

2. Yöntem

Bu çalışmada Güney Kazakistan, Siri Derya boyundaki Kızılorda-Türkistan arasında yer alan köylerin ağız özellikleri bakımdan tespit edilmiştir. Türkistan'dan Kızılorda şehrine kadar toplam 314 km. Siri Derya nehri boyunda Türkistan şehri ile Kızılorda eyaleti arasında bulunan 30 yerleşim biriminden ve bu alandan değerleme yapılmıştır. Çalışma üç aşamada yapılmıştır: Bunlardan birincisi, diyalektoloji alanında yaygın olarak başvurulan anket ve sesli derleme metoduyla bu ağız bölgesinden metinler derlenmiştir. Bu aşamada, seçilen kaynak kişilere, açık, kısa ve anlaşılır bir şekilde daha önce hazırlanmış sorular sorulmuş ve onlardan alınan cevaplar kaydedilmiştir. İkinci aşamada, derlenen dil malzemeleri transkripsiyon (çevriyazı) alfabesiyle yazılmıştır. Çalışmanın üçüncü aşamasında ise, yazıya aktarılan dil malzemesi üzerinde diyalektoloji yöntemleri doğrultusunda gramer incelemesi yapılarak Kırgız Türkçesiyle karşılaştırma yapılmıştır. Böylece Kazak Türkçesinin Güney ağzı ile Kırgız Türkçesi arasında benzer yönleri belirlenmiştir. Derlenen metinler, Siri Derya nehri boyunda bulunan Türkistan ve Kızılorda şehirlerine bağlı olan halkın ağızları esas alınmaktadır.

3. Bulgular

3.1. Tarihi Türk Lehçelerinde Yuvarlaklaşma

Yuvarlaklaşma: düz bir ünlünün, yanındaki dudak ünsüzünün veya söz içindeki yuvarlak bir ünlünün etksiyle yuvarlak sıradan bir ünlüye dönüşmesi olayıdır: bedük > böyük > büyük; biber > büber, savıl- > savul-; nevbet > növbet > nöbet: yabız > yavuz; yağmır > yağmur; avıç > avuç vb. (Karaağaç, 2013, s. 147).

Yuvarlaklaşma olayının tarihi gelişimiyle ilgili Banguoğlu, "Türkçede damak uyumunun çok eski zamanlarda oluştuğu kabul edilse de dudak uyumu için aynı şey söylenemez. Dudak uyumu ancak

tarihî zamanlarda oluşmuştur ve bu uyumun, Doğu Türkçesinde daha Eski Türkçe devresinde yavaş yavaş ilerlemiş olduğu anlaşılmaktadır. Batı Türkçesinde ise daha geç ortaya çıkmıştır" demektedir (Banguoğlu, 2015, s. 88).

Türk runik harfli metinlerde görülen aşağıdaki birkaç örnek bir tarafa bırakılırsa, metinlerin ait olduğu yazı dilinde yuvarlaklaşmanın henüz gerçekleşmediği söylenebilir. Bununla birlikte aşağıdaki örneklerde dar ünlülerin, komşu hece ya da sözcüklerdeki yuvarlak ünlülerin tesiriyle yuvarlaklaştıkları görülmektedir: yaratunu uma- < yarat-ı-n-, adartu uma- < adart-ı uma-, köpük < köpik, yütürüp < yitür (Ağca, 2014, s. 246). Eski Uygur Türkçesindeki yuvarlaklaşmalar Göktürkçe metinlerde olduğu gibi düzenli değildir. Metinlerde bu olay düz ünlülerin, yanındaki dudak ünsüzleri tesiriyle yuvarlak ünlü hâline gelemektedir: biş < buş, min < mun (Eraslan, 2012, s. 81). Hacıeminoğlu, Karahanlıca'da, dudak ünsüzlerinin etkisiyle oluşan yuvarlaklaşmalara şu örnekleri vermiştir: dudak ünsüzlerinin ilerleyici yakın benzeşme olarak awuç "avuç", kapug "kapı", çagmur "şalgam", tamuz "damlatmak", tapuz "buldurmak"; ilerleyici uzak benzeşme olarak: yamgur "yağmur". (Hacıeminoğlu, 1996, s. 9,12,19,147). Eckmann ise, Harezm Türkçesi'nde dudak ünsüzlerin nedeniyle ortaya çıkardığı yuvarlaklaşmalara şu örnekleri vermiştir: münāra (<Ar. manāra, mināra) "minare", zümām (Ar. zimām) "dizgin", sabur (< sabır <Ar. sabr) "sabır", kapuġ (ET. kapıġ) "kapı", tapuğ (ET. tapıġ). (Eckmann, 2014, 7). Eski Anadolu Türkçesinde: aġzum, yalanum, ḳardaşum. (Akar, 2018, s. 109). Çağatay Türkçesinde: -v ile biten fiill köklerinden sonra: ḳav-dum "kovdum", ḳav-up "kov-up", kav-uş "kavuşmak", siv-düm "sevdim", siv-üp "sevip", siv-ün "sevinmek". (Eckmann, 2014, s. 85).

3.2. Kazak Türkçesi Güney Ağzı İle Kırgız Türkçesinde Yuvarlaklaşma

Bugün, Kırgız yazı dilinde dudak uyumu ileri aşamada olup, kelimenin ilk hecesinde bulunan yuvarlak ünlüleri yuvarlak ünlüler takip etmesi kurallıdır (Kasapoğlu, 2005, s. 68). Örn:

İlgi Hâli: toy-dun, küyöö-nün.
Yükleme Hâli: koy-du, köz-dü.
Yönelme Hâli: col-go, köl-gö.
Bulunma Hâli: orok-to, tüş-tö.
Çıkma Hâli: ot-ton, küç-tön.

Kazak Türkçesinin yazı dili ile incelediğimiz bölge arasında dudak uyumu açısından taban tabana farklılık bulunmaktadır. Çünkü Kazak Türkçesi (KT) yazı dilinde dudak uyumundan söz etmek mümkün değil. Bu yönünden incelediğimiz Kazak Türkçesinin Güney ağzı (KTGA) ile Kırgız yazı dili arasında benzerlik göstermektedir.

Benzetme olayı sonucunda ortaya çıkan yuvarlaklaşma; yanındaki dudak ünsüzü ya da kelime içinde yuvarlak ünlü etkisiyle yuvarlak bir ünlüye dönüşmektedir. Kelimenin ilk hecesi /o/, /ö/, /u/, /ü/ ile başlayan ve /a/, /e/, /ı/, /i/ devam eden hecelerde /a/ > /o/, /e/ > /ö/, /e/ > /ü/, /ı/ > /u/, /i/ > /ü/ şeklinde yuvarlaklaşma olur.

Düz ünlülerin yuvarlaklaşması konusunda incelediğimiz bölge ağzına Kırgız Türkçesinin tesiri olduğu görülmektedir. Kırgız Türkçesinde kelimenin ilk hecesinde yuvarlak ünlü ise yuvarlak ünlülerin takip etmesi gerekmektedir. Örn: bölmö "bölme", köpölöktördön "kelebekterden", koopsuzduk "emniyet", kamır "hamur", körsötküç "dizin" (Buran, A. ve Alkaya, E. 2013, s. 169). İncelediğimiz bölge ağızlarında düz ünlülerin yuvarlaklaşması konusunda bol örnekler bulunmaktadır. Bu yuvarlaklaşma bölge ağzında yapım eki, çekim eki ve zaman eklerinde de bulunmaktadır. Örn:

b) ilgi hâli ekinde:

bunuñ (KTGA) < bunıñ (KT) "bunun"

qumnuñ (KTGA) < qumnıñ (KT) "kumun"

muzduñ (KTGA) < muzdıñ (KT) “buzun”
jurdduñ (KTGA) < jurttıñ (KT) “halkın”
suwduñ (KTGA) < suwdıñ (KT) “suyun”.
döñün (KTGA) < döñniñ (KT) “tepenin”
ʷözümnüñ (KTGA) < özimniñ (KTGA) “kendimin”
köldüñ (KTGA) < köldiñ (KT) “gölün”
tövönüñ (KTGA) < töbeniñ (KT) “tepenin”.

b) yönelme hâli ekinde:

jürüwgö (KTGA) < jüriwge (KT) “yürümeye”
törgö (KTGA) < törge (KT) “töre”
şübörögö (KTGA) < şüberekke (KT) “beze”
üygö (KTGA) < üyge (KT) “eve”
gölgö (KTGA) < kölge (KT) “göle”.

c) belirtme hâli ekinde:

undu (KTGA) < undı (KT) “unu”.
ʷögüzdü (KTGA) < ögizdi (KT) “öküzü”
köpürdü (KTGA) < köpirdi (KT) “köprü”
tüyönü (KTGA) < tüyeni (KT) “deveyi”
süddü (KTGA)< sütti (KT) “sütü”.

c) bulunma hâli ekinde:

gündö (KTGA) < künde (KT) “her gün”
üydö (KTGA) < üyde (KT) “evde”
ʷömürdö (KTGA) < ömirde (KT) “hayatta”
söyördö (KTGA) < sol jerde (KT) “o tarafta”
büyördö (KTGA) < bul jerde (KT)“bu yerde”
türmödö (KTGA) < türmede (KT) “hapishanede”.

ç) ayrılma hâli ekinde:

göldön (KTGA) < kölden (KT) "gölden"

üstümüzdön (KTGA) < üstimizden (KT) "üzerimizden"

ʷömürdön (KTGA) < ʷömirden (KT) "hayattan"

sözdön (KTGA) < sözden (KT) "sözden"

söyöŕdön (KTGA) < sol jerden (KT) "o taraftan".

4. Sonuç ve Öneriler

Kazak ve Kırgız karışıp kaynaşmaya başladığı dönem, bazı boylar arasında Kazak Hanlığı kurulmadan önceki zaman dilimi içinde başlamıştır. Eski döneme kadar ulaşan bu boylar, Altınorda Devleti'nin yıkılma döneminden itibaren Ak Orda ve Noğay Ordası'nda etkili olmuş ve Deşt-i Kıpçak sahasına yerleşmişlerdir. Kazak-Kırgız birliğine sonradan katılan bu boylar zamanla her iki halkın arasında erimiştir.

Kazak, Kırgız ilişkisi Türkoloji ilmi açısından incelenmemiş olan bazı yönler vardır. Özellikle, her iki dilin ağızları arasında karşılaştırmalı çalışma yapılması gerekmektedir.

5. Kaynaklar

Ağça, F. (2015). Eski Uygur ve Eski Oğuz Türkçelerinde Yuvarlaklaşma Eğilimleri. 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri. Ankara.

Akar, A. (2018). Oğuzların Dili. İstanbul: Ötüken.

Banguoğlu, T. (2015). Türkçenin Grameri. Ankara: TDK.

Buran, A. & Alkay, E. (2014). Çağdaş Türk Yazı Dileri. Ankara: Akçağ.

Eckmann, J. (2014). Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar. (Hazırlayan. O.F.Sertkaya). Ankara: TDK.

Eckmann, J. (2017). Çağatayca El Kitabı. (Çeviren. G.Karaağaç). Ankara: TDK.

Eraslan, K. (2012), Eski Uygur Türkçesi Grameri. Ankara: TDK.

Gabain, A. Von. (1988). Eski Türkçenin Grameri, (çev. Mehmet Akalın). Ankara: TDK.

Hacıeminoğlu, N. (1996). Karahanlı Türkçesi Grameri. Ankara: TDK.

Kalkan, M. (2005). XV.-XVI. Asırlarda Kazak-Kırgız Boylarının Siyasî İttifak Hareketleri. Türk Yurdu Dergisi. Sayı: 216.

Kalkan, M. (2006). Kırgızlar ve Kazaklar. İstanbul: Selenge.

Karaağaç, G. (2013). Türkçenin Dil Bilgisi. Akçağ: Ankara.

Karamanoğlu, A. (1994). Kıpçak Türkçesi Grameri. Ankara.TDK.

Moldabayev, İ. (1995). "Manas" İstoriko-Kulturnıy Pamyatnik Kirgizov. Bişkek.

Orınbayev, Z. (2012). Geçmişten Günümüze Kazakistan-Kırgızistan İlişkileri. Tez.

Soltonoyev, B. (1993). Kızıl Kırgız Tarihi, C.I, Bişkek.

KENAN HULUSİ KORAY'IN MİRAS KEÇE ADLI ÖYKÜSÜNDE LEİTMOTİV UNSURLAR

Enes Buğra TÖKEL

ebtokel@gmail.com

Kastamonu Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi

Öyküler, kahramanlarıyla hatırlanırlar. Bu kahraman olayları yaşayan, başlatan veya olaylardan etkilenendir. Söz konusu bu başkişi her zaman insan olmamaktadır. Bazen bir hayvan bazense bir nesne, öyküde ana kişi olabilir. Okuyucu ise okumakta olduğu hikâyenin kahramanın başından geçenleri merak eder. Onun gelişim ve değişim sürecini takip eder. Yazarlar da anlaşılabilirliği arttırabilmek için olayların ortasına bir merkez koyarlar. Gelişim sürecinin devamı için ise bazı teknikler vardır. Bu tekniklerden birisi de ''leitmotiv'' tekniğidir.

Aslında bir müzik terimi olan Leitmotiv, daha sonraları edebiyatta da kullanılmıştır. Müziğin bir parçasının nakarat olarak tekrarlanmasını esas alan bu kavram, edebi metinde de karşımıza yine tekrar özelliğiyle çıkar. Olayların, bir nesnenin, bir durumun ya da bir ismin sürekli olarak tekrarlanması ile şekillenen Leitmotiv, yazarın amacı doğrultusunda kullanılmaktadır. Çünkü tekrar eden parçanın anlamı, her tekrarda yoğunlaşacak ve bir o kadar da dikkatleri üzerine çekecektir. Okuyucunun öyküyü takip ettiği değişim/dönüşüm süreçleri bu yolla daha rahat verilebilecektir.

Kenan Hulusi Koray'ın Miras Keçe adlı eserinde de bu teknik kullanılmıştır. Öykünün başkahramanı bir keçedir. Öyküde sürekli olarak keçenin el değiştirmesi ve olaylar tekrar ettikçe nesnenin kaderinin zamanla dönüşmesi durumu, ana unsurdur. Yazar, öyküsünde önyargıların kötülüğünü anlatmaktadır. Arzu ettiği bu altmetni ise okuyucuya, aileye miras olarak kalan değersiz bir keçeyle vermek istemiştir. Aileye gönderilen obje, herkes tarafından önce beğenilmez ve evin en ücra köşelerine atılarak hor görülür. Fakat bir vesile ile daha sonradan, keçenin değerli olduğu öğrenilir. Bu bağlamda metin Leitmotiv tekniğiyle okunmaya müsaittir ve bu bildiride Miras Keçe öyküsü leitmotiv tekniği açısından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Leitmotiv, Hikâye, Miras Keçe, Kenan Hulusi Koray.

LEİTMOTİV ELEMENTS İN KENAN HULUSİ KORAY'S STORY "MİRAS KEÇE"

ABSTRACT

Stories are remembered with heroes. This hero is the one who lives, starts, or is affected by the events. This person is not always human. Sometimes an animal, sometimes an object, can be the main person in the story. The reader wonders what happened to the hero of the story he was reading. Follows his development and change process. Authors also put a center in the middle of events to increase intelligibility. There are some techniques for the continuation of the development process. One of these techniques is 'Leitmotiv' technique.

Leitmotiv, which was actually a term of music, was later used in literature. This concept, which is based on the repetition of a piece of music as a refrain, emerges again in the literary text with its feature again. Leitmotiv, which is shaped by the continuous repetition of events, an object, a situation or a name, is used for the purpose of the author. Because the meaning of the repeating part will concentrate on each repetition and attract attention as much. In this way, the change / transformation processes in which the reader follows the story can be given more easily.

This technique was used in Kenan Hulusi Koray's Miras Keçe. The protagonist of the story is a felt. The main factor is the constant change of the felt in the story and the fate of the object as time goes on. In his story, the author describes the evil of prejudices. He wanted to give this sub-text to the reader with a worthless felt felt as a legacy to the family. The object sent to the family is not liked by everyone before and is despised by being thrown into the most remote corners of the house. On one occasion, however,

it is learned that the felt is valuable. This context, the text is available to be read by Leitmotiv technique and in this paper, Heritage Felt story is examined in terms of leitmotiv technique.

Keywords: Leitmotiv, Story, Miras Keçe, Kenan Hulusi Koray.

1. Giriş

Bir okuyucu, muhatabı olduğu eseri bitirdiğinde, kuşkusuz ki onu muhtevasıyla hatırlar. Üzerinden ne kadar zaman geçerse geçsin her daim kurgudaki olayları ve kahramanların yaşantılarını hatırlamak ister. Çünkü bir kitabı -eğer ödev bilinci ile eline almadıysa- sanatsal haz için okur. Söz konusu bu hazzı ise olayların hoşuna gitmesinden ve kahraman gelişimlerindeki tattan alır.

Yazarlar, kaleme aldıkları eserleri bir amaç doğrultusunda ortaya koyarlar. Bu amaç, metnin türü ne olursa olsun, anlaşılabilirliktir. Çünkü kurgulanan her yaratı, nihayetinde bir niyet barındırmaktadır. Bu niyeti yazar okuruna aktarmak ister. Elbette buradaki niyet yalnızca estetik haz olabilir. Fakat edebiyat denilen uğraşın, insan bilincini etkilemedeki muazzam başarısı, yazarlar tarafından göz ardı edilmemiştir. Bu sebepledir ki müellifler, metinlerini belli bir doğrultuda üretirler. Eserlerine, okurlarının zihni için adeta bir ''tohum'' bırakırlar.

Edebiyatın bu ''tohumsu'' özelliği tüm çağ ve dönemlerde kullanılmıştır. Hatta belli dönemlerde, her ne kadar edebiyatın asıl gayesi estetiksel haz vermek olsa da, toplumlara niyet aşılamanın bir aracı olarak kullanılmıştır. Sanatsal olmak, bir amaç değil araca dönüşmüştür. Edebi metnin bu niyet bağlamındaki yönünü hemen ilk fırsatta eleştirmek de doğru değildir. Çünkü gerçekten de topluma, özellikle de genç insanlara ''güzeli, doğruyu ve ahlaklıyı'' aşılamakta önemli bir rol üstlenmektedir. Dahası en kurgusal olan, en sanatsal olan eserde bile bir altmetin, bir gönderge ya da bir öğüt bulunmaktadır.

Metnin muhatabı her zaman insandır ve insan nisyan ile maluldür. Diğer bir yandan hatırlatmak bir şeyi insan zihninde yukarı seviyelerde tuttuğu gibi onun önemini de belli bir ölçüde işaret eder. Yine tekrar, insanın bilinçaltına ulaşmakta da önemli bir unsurdur. Bilinçaltına ulaşmak ise, bu tohumun, yani bir fikrin, muhatabına sezdirilmeden yerleştirilmesi demektir. Herkes en az bir kere de olsa okuduğu kitaptaki detayları unutmuştur. Bir karakterin adını ya da olayların sebeplerini veyahut kurgulananların sırasını karıştırmıştır, unutmuştur. Bu yüzden yazarlar, eserlerinde bazı hatırlatmalara yani tekrarlara başvururlar.

Söz konusu tutum, okura bir kolaylık sağladığı gibi kurguyu da güçlendirmekte önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü insan bilinci, tekrarlanan olayı daha rahat hatırlayıp takip etmektedir. Bunun yanı sıra insanlar, tekrarlarla yapılan vurguyla birlikte, yinelenen nesne, isim ya da olayı bilinçlerine daha rahat yazarlar ve yaşanılan değişim/dönüşümleri daha rahat takip ederler.

Bir edebi eser pek çok farklı açıdan incelenebilir. Bunun zeminini ise bizzat edebiyat kendi içerisinde barındırır. Her şeyden önce sanatsal olan bir metnin şahsiliği önce gelmektedir. Çünkü onu ortaya koyan ve sınırları belirleyen bir insandır. Metnin kurgulanışı, genellikle yazma eyleminden önce gelir. Yani bir eseri ortaya koymadan önce yazar ana hatları kafasında belirler ve yazmaya öyle başlar. Bu, yalnızca kurgusal bir tasarlama değildir. Edebi metnin, teknik boyutları da vardır. Müellif, eserinin içerisine belli teknikleri de yerleştirebilir. Sonuçta bir sanat eseri kendisinde boşluklar barındırır. Muhatabının da bu boşlukları doldurması beklenir.

Diğer bir yandan pek çok tekniğin, yazar tarafından bilinçli bir şekilde kullanılmasına da gerek yoktur. İster incelemesi yapılan leitmotiv tekniği olsun, ister başka bir teknik olsun, her dönem sanat eserlerinde incelenebilir. Çünkü yazarın farkında olmadan kullandığı teknikler, sırf yaşadığı dönemde isimlendirilmediği için görmezden gelinemezler. Bu konuya en büyük örneği Cervantes'in Don Kişot'u teşkil etmektedir. Cervantes, ilk modern roman olarak kabul edilen eserinde kendinden önceki romanslardan parçalar kullanmıştır. Kitabın içindeki bazı kahramanları döneminin ünlü eserlerinde seçmiştir. Söz gelimi bir mekân ya da kişilerden birinin kullandığı bir replik yine diğer metinlerden ya

doğrudan alınmıştır ya da onlara göndermede bulunmuştur. Bu bağlamda bakıldığında roman, metinlerarasılık başlığı altında önemli veriler içermektedir. Fakat sırf onun döneminde tekniğin isimlendirilmemiş oluşu ona bu yönde bir okuma yapılmasına engel değildir. Çünkü sanatsal olanın son kullanma tarihi bulunmamaktadır. İki yüzyıl önce yazılmış olan romanın da gelecekte muhatabı olan bir okuyucusu vardır. Sanatçılar, eserlerinin bu sonsuzluk özelliğini bilir ve kabul ederler. Başta da sıklıkla dile getirildiği gibi ürün, öteki için ortaya konmaktadır. Dolayısıyla yazılan metnin muhatabı okuyucudur ve yorumlama hakkını da hangi şartlarda olursa olsun elinde bulundurur.

2. Tekrardan doğan farkındalık: Leitmotiv

Edebiyatta, ortaya konan eserin teknik boyutunda pek çok farklı başlık bulunmaktadır. Bunlar; mektup, özetleme, geriye dönüştürüm, montaj, otobiyografi, diyalog, iç diyalog, monolog, iç çözümleme ve bilinç akımı gibi tekniklerdir. Bunların yanı sıra diğer bir teknik de 'leitmotiv'dir. Kelime anlamı, Oxford sözlüğünde: ''Ana motif, kılavuz motif, bir müzik ya da opera boyunca tekrarlanan düşünce, bir duygu, bir durum ya da bir kişi hatırlatmaya yarayan ayırt edici nitelikte motif ya da tema'' olarak verilmiştir. Türk Dil Kurumu güncel sözlüğü ise kelimeyi ''laytmotif'' olarak kabul etmektedir ve anlamını ''Bir eserde, ana duyguyu, düşünceyi veya kişiliği göstermek için kullanılan motif, ana motif. Sinema, tiyatro vb. eserler için hazırlanan müziklerde tekrarlanan ve özel anlam belirten motif.'' şeklinde vermektedir.

Prof. Dr. Gürsel Aytaç ise leitmotiv (laytmotif) tekniği için şunları söylemektedir: ''Edebiyatta, özellikle roman türünde rağbet gören bir teknik olarak ''leitmotiv'', türlü vesilelerle tekrarlanan ifade kalıbıdır. Özellikle natüralist romancıların başvurduğu bu teknik, roman şahıslarını belirleyen tipik özellikleri vermekte kullanılır. Mesela belli bir kelimenin dikkati çeken telaffuzu, ya da belli şartlar altında tekrarlanan mimikler, sonra her fırsatta hatırlatılan yaratılış özellikleri leitmotiv karakteri taşır.'' (Aytaç, 1972: 173)

Mehmet Tekin ise leitmotivin belli başlı tanımlamalarını yaptıktan sonra, Türk edebiyatındaki bazı örneklerini verir: ''Sözgelimi Namık Kemal'in Vatan Yahut Silistre piyesinde Abdullah Çavuş'un toplam yirmi üç (23) kere tekrarlanan ''kıyamet mi kopar?'' sözü tipik bir leitmotivdir. Bu söz grubu, onun kişiliğinin adeta vazgeçilmez bir parçası gibidir. Okuyucu veya izleyici, Abdullah Çavuş'u sık sık tekrarladığı bu sözle tanımakta, hatta onu sempatik bulmaktadır. Bu sözden arınmış bir Abdullah Çavuş'un silik bir kişiliğe bürüneceği kesindir.'' (Tekin, 2017: 274)

''Bir kurmaca nasıl başlar?'' sorusu önemli bir sorudur. Çünkü hikâyenin seyri için bu sual önem taşımaktadır. Okuyucu için gidilecek ana yol bu şekilde belirlenir. Herkes, okuduğu öykünün bir değişimle başladığını fark etmiştir. Kitabın içerisinde okuyucunun bilmediği bir geçmiş vardır ve başlangıç bu rutin geçmişin kırılmasıyla başlar. Buradan itibaren kahramanlar ve okuyucu birbirleri ile tanışır. Bakhtin bu kırılma noktasını ''kronotop bozulması'' kavramı ile açıklamaktadır. ''Terimi oluşturan 'krono' kökü, 'zaman' anlamına gelmektedir. 'top' ise 'yer, mekân' anlamına gelen bir kelimedir. Bu iki kelimenin birleşiminden meydana gelen kronotop kelimesi 'zaman ve mekân birlikteliği' gibi bir anlamı ifade etmektedir.'' (Sağlık, 2014: 22) Anlatı, bu düzen halinin bozulmasıyla başlamaktadır. Okur, söz konusu bu halin bozuluşuyla metinle tanışır ve yol boyunca karakterin bu bozulan hali düzeltme maceralarını takip eder. İşte bu yol boyunca kahramanın yaşadığı değişim/dönüşümler hikâyeyi oluşturur. Leitmotiv gibi teknikler de anlatının seyri boyunca belli noktalarda okuyucunun karşısına çıkarak hem sanatsal hem de anlamsal olarak metnin gücünü ortaya koyar.

Leitmotivin tekrar üzerine kurulu yapısından kaynaklanan başka bir özelliği de eserin içerisinde bir olgunlaşma sürecini barındırmasıdır. Metnin başlangıcında cılız görünen, kim olduğu (ve olacağı) muğlâk olan karakterin pişmesinde (olgunlaşmasında) anlatı boyunca büyük yardımları olur. Çünkü aynı durumla tekrar tekrar karşılaşan kahraman -bu nesne veya bir hayvan da olabilir- olaylar karşısında verdiği tepkileri değiştirerek, dönüşüm sürecini tamamlama imkânı bulur.

3. Bir 'garip' miras: Keçe Hazretleri

''Kenan Hulusi, bu hikâyesinde cahiller tarafından değeri bilinmeyen şeylerin aslında ne kadar değerli olabileceklerini ortaya koyuyor. Hikâyenin ana fikri birinci paragrafta ortaya konulmuş, daha sonra bu ana fikir yazarın başından geçmiş gibi gösterilen bir vak'a ile ispat olunmuştur. Buna göre, hikâyenin yapısı, eski Türk edebiyatında çok sevilen kıssadan hisse çıkarma esasına dayalı hikâyelere yaklaştırılabilir.'' (Kaplan 2005: 122) Mehmet Kaplan, Koray'ın öyküsünün tahliline bu sözlerle başlar. Sözleri, öykünün amacını ortaya koymaktadır. Yazarın niyeti, okurda bir farkındalık yaratmaktır. Bilinçsizlik, önyargı ya da peşin hüküm vermek gibi olumsuzluklara işaret etmektir.

Metinde leitmotiv tekniği açısından incelenebilecek olan nesne ise keçedir. Hâlihazırda anlatıcı olan kişi evde yaşan bir genç olmasına rağmen –belki de Kenan Hulusi'nin kendisi denilebilir- başkahraman kuşkusuz ki keçedir.

Öykü, bir aileye düşen küçük bir mirasın eve gelmesiyle başlar ve paşa dedelerinden onlara kalan mirası beğenmeyen ailenin başından geçenler konu edinilmiştir. Anlatıcının, ''Çini bir soba ile dört boru, iki kanat perde, ayaklı bir gaz lambası, beş altı tencere, boş bir sandık. Yani davalı bir mirasta karşı tarafın gönderebileceği birtakım şeyler... Affedersiniz; birçok defalar yapığını gibi, yine unutuyordum: Bir de küçük bir keçe parçası.'' sözleriyle aktardığı miras gerçekten de beklenenden az değerli eşyalardan oluşmaktadır.

Evin büyükleri, yaşadıkları hayal kırıklığının ardından aileye kalan eşyalara nefretle bakarak onları kullanılmayanların yanına kaldırırlar. Paşa dedelerine de daha değerli bir şey bırakmadığı için isyan ederler. Gelen eşyalar onlara yük olmaya başlar. Parçaları gördükçe diğer değerli eşyalar akıllarına gelir. Daha fazla dayanamazlar ve mirası eskiciye satma kararı alırlar. Fakat hiçbir eskici bunlara değer biçmemektedir. Belirttikleri rakamlar ise aileyi daha çok sinirlendirmektedir. Çaresiz, eşyalarla beraber yaşarlar. Mirasın geri kalanı küçük odada beklerken, en değersiz keçe ise paspas niyetine kapı önlerinde kullanılır.

Bu pis, toz yumağı keçe önce bahçe duvarına atılır, ardından çöpçüye verilmek istenir fakat adam kabul etmez. Sonrasında birkaç kez yıkanır, kurutulur ve aşçının önerisiyle mutfak kapısının önüne –kuru tahtayı kapatsın diye- atılır. Beş altı ay boyunca bu kapıdaki görevini gerçekleştirir. Yaptığı tek şey ise toz tutmaktır. Evin hizmetçisi bile artık ona dayanamamaktadır çünkü haftada en az iki kere yıkayıp dövmesi, tozunu alması gerekmektedir. Daha fazla orada barınamaz ve katlanıp bahçede boş bir sandalyenin üstüne koyulur. Bir sonraki kaderi ise bahçede sürünmektir. Haftalarca orda burada üzerine basılır, nerede lazımsa oraya çekilir. Orada da barınamaz, kışın kümesin üstüne örtülür. Nihayet son durağı ise dış kapının önü olur.

Belli bir süre sonra bir odada sessizce duran eşyalar tekrar satılmak üzere görücüye çıkarlar. Fakat eskici onlara 10 lira bile teklif etmez. İnsanlar tekrar sinirlenip adamı evden kovarlar. Adam tam çıkarken dış kapının önündeki keçeyi fark eder. Kadına keçe için 14 lira teklif eder. Ev ahalisi şaşkına döner. ''Yahu adam, şunca eşyaya 10 lirayı fazla gördün de bu pis keçeye nasıl 14 lira verirsin'' diye serzenişte bulunurlar. Ayaklarına gelen fırsatı tepmek istemeyen ahali, durumdan işkillense de diğer eşyaları da alması şartıyla eskicinin teklifini kabul ederler.

Keçenin alıcısı, bir hafta sonra eve tekrar gelir fakat telaş içerisindedir. Adam, ''-Sormayınız, daha iki dakika duracak olsaydım, sizin keçeden tam iki yüz lira kazanıyordum. Müzeden aldılar. Benim yirmi beş liraya sattığımdan adam tam yüz yetmiş beş lira kazandı.'' der. Bu haber sonrasında evin büyük halası baygınlık geçirir. Daha düne kadar değer vermedikleri keçe, şimdi değerlenmiştir. Böyle bir fırsatı kaçırdıkları için herkes çok üzülür. Evin içerisinde günlerce sadece keçe konuşulur.

Şok atlatıldıktan sonra müzeye ziyarete giderler. Belli bir alanda, sedirin üzerine koyulan keçe, güneş ışığının altında parıldamaktadır. Herkes iç geçirerek ona bakar. Dokunmak isterler fakat vitrinle aralarında engel vardır ve yanına geçmelerine müsaade edilmez. Durumu fark eden bir müze görevlisi yanlarına gelir. Hayran hayran eski miraslarına bakmakta olan gruba dönerek: ''Müzeye geleli bir hafta oluyor. Ama bin senelik... Yazık ki maldan anlamayan kişiler eline düşmüş. İnsanlar değil, eşekler

kullanmış. Şu örneğe bakın… Şu sarı renge, şu tozpembesine... Hayvan olsa bunları görür insan be?'' serzenişinde bulunur.

Öykü, ahalinin ahlar vahlar içerisinde keçeyi izlemesiyle son bulur. Yazar, şu cümle ile bitirir eserini: ''Aman, evinizdeki eşyalara dikkat edin... Ne olur ne olmaz!'' Bu sonsöz niyeti açıkça ortaya koymaktadır. Önyargılardan kurtulmamız gerektiği ve bir şeylerin değerini, onu kaybetmeden önce anlamamız gerektiği vurgulanmaktadır. Peki ya bu sona gelmeden önce, öykü boyunca okur keçenin değişimini ve dolayısıyla da yazarın ''gönderisini'' nasıl sezinlemektedir?

Daha önce de belirtildiği gibi ''tekrar'' kavramı bir önem vurgulaması yapmaktadır. Hikâyede ise keçeye ve onun durumuna dair değişimlere sürekli olarak vurgulamada bulunan yazar, okuruna keçe parçasının nasıl olup da keçe hazretlerine dönüştüğünü bu teknikle vermektedir.

Keçe önce mutfak kapısının önündeki girişe serilir ve tahtayı kapatır. Bu onun ilk ve tek görevidir. Uzun bir süre orda kalır fakat gün aşırı istediği temizlik yüzünden evin hizmetçisi onu bahçeye atar. Talihsiz, daha sonra kış boyu kümesin üzerinde tekrar görülür. Evden giderek uzaklaşmaktadır. Önce mutfak kapısının girişinde sonra ise bahçenin içindeki kümeste kalır. Daha sonraları konacak bir yeri bile olmaz. En azından ufak bir görevle de olsa yetinen ''mirascık'' artık kalabalık yapmaktan başka bir işe yaramaz. Kümesin üstüne bile çok görülen eşya ömrünü bahçenin belli köşelerinde devam eder. Toz toplamaktan başka hiçbir şey yapmaz. O, tekrar görüldüğünde ise evin ahalisinin o kadar hoşuna gitmez bir haldedir ki artık, çareyi onu kapı dışarı etmekte bulurlar. Bir ''miras'' olarak geldiği bu evde değerini gittikçe kaybetmiş ve artık kapı dışarı edilmiştir. Görüldüğü tek yer evin dışındadır. O artık aileden değildir, istenmeyen bir parçadır.

Keçe her tekrarda, okurun gözünde gittikçe değer kaybetmektedir. En dibe vurduğu yerde ise bu sefer aynı teknikle onun yükselişi başlar. İlk önce 14 lira değerinde bir ''eski parça'' olur. Daha sonrasında ise okurun karşısına 25 lira değerinde meraklısına satılmış bir mal olarak çıkar. Fazla vakit kaybetmeden bir sıçrama daha yapan keçe, tekrar sahnelendiğinde 200 lira değerindedir. Kapanışı ise paha biçilemez olur. Yavaş yavaş artan değeri sınırları zorlamaktadır. O artık, değersiz bir toz parçasından, keçe hazretleri olmayı başarmıştır.

Keçenin söz konusu değişimi, değerinin azalması ve artması rakamlarla da açıklanabilmektedir. Örneğin, öykünün başkahramanın adı tam yirmi beş (25) kere kullanılmıştır. Bu, neredeyse dört sayfadan daha az bir metin için oldukça fazla bir rakam. Tekrarlara dikkatlice bakıldığında ise incelemeyi destekleyen daha farklı durumlarla karşılaşılıyor. Yazar, eserinde tam yirmi beş kez adını geçirdiği keçe için, ilk beşinde ısrarla ''keçe parçası'' tamlamasını kullanıyor. Koray'ın, metne böyle başlaması elbette ki tesadüf değil. Çünkü o, daha henüz girişte, okurunun miras hakkında bir intiba'a sahip olmasını istiyor. Ailenin gözündeki değeri okuyucunun fark etmesini ve -belki de- keçeye karşı aynı duyguları hissetmesini istiyor.

Hikâyede daha başlangıçta kaderi belli olan miras parçası daha dördüncü paragrafta altıncı kez kendisini gösterir ve ''pislik yuvası'' olarak anılır. Ardından bir eskici tarafından fark edildiğinde çok az bir paraya da olsa satın alınmak istendiğinde keçe parçası olarak nitelenmekten kurtulur. O andan itibaren artık yalnızca keçe olarak anılır. Satılmadan önce ahalinin onu son gördüğü anda anlatıcı içinden şu sözleri geçirir: ''Ayaklarımızın altında günlerce paspas vazifesi gören keçe, bana gerinip uyanıyor, gibi geldi. Adeta şahrem şahrem dökülen kenarları, binlerce ayak gibi kımıldıyor; ayaklarımızla yara içinde kalan göğsü, tuhaf bir şifa merhemiyle iyileşmiş kadar teneffüs ediyor; ötesinde berisinde bir iki çiçek kırıntısı tarhları yeni yapılmış bir bahçede sanki gözlerini açıyordu.'' Sahiden de durum bu şekildedir. Metinde keçe kelimesi yapısal olarak da yükselişine başlamıştır. Artık, mirasa aileden olmayanlar ''sizin keçe'', ailedekiler ise ''bizim keçe'' demeye başlarlar. Geldiği yeni evde yersiz ve yurtsuz kalan obje, artık sahiplenilen bir şeye dönüşmüştür.

Ev ahalisi şaşkınlıkla eski miraslarını görmeye Topkapı Sarayına gittiklerinde hepsi ''bizim keçe'' demeye başlarlar. Anlatıcı, ''Hepimiz bir adını geri çekildik. Zaten kalın bir kordon bizi birbirimizden

ayırıyor, aramıza, adeta denizler, okyanuslar, servetler ve asırlar koyuyordu.'' Sözleri, keçenin en yükseldiği nokta olarak ortaya çıkar. '' Hikâye başındaki keçe parçası artık, keçe hazretleri olmuştur.

4. Sonuç

Her yazar, metnini bir niyet doğrultusunda kurar. Bu niyetin de okur tarafından daha iyi alınabilmesi için belli yöntemler vardır. Kullanılan bu yöntemler hem mesajı yerine daha anlaşılır bir şekilde gönderir hem de eserin sanatsal yönünü arttırır. Söz konusu tekniklerin diğer bir yararı da okurun metni anlamlandırma sürecinde ona yardım etmeleridir. Okumaktan zevk aldıkları kahramanların değişim süreçlerini daha rahat gözlemleyebilen okurlar, eserden alacakları estetik hazza da daha rahat ulaşırlar.

Bildiride, Miras Keçe adlı öykü bu bağlamda leitmotiv tekniğiyle incelenmiştir. Edebi bir metin, iyi bir dil ile oluşturulur. Eserin yapısal olarak da oldukça derin bir yapısı olması gerekmektedir. Bu öyküde de leitmotiv tekniği özelinde bu durumu başarıyla uygulanmıştır. Yazar, niyetini okura aktarabileceği en iyi şekilde ''keçe'' kelimesini ön plana çıkartarak, tekrarlar aracılığı ile olay örgüsünün yanı sıra yapısal tekrarlarla metnini kurgulamıştır. Okuyucu bir yandan keçenin kaderini takip ederken, diğer bir yandan da farkında olmadan onun dönüşümlerine anbean şahit olmaktadır.

Kaynakça

Aytaç, G. (1999). **Genel Edebiyat Bilimi**, Papirüs Yayınları, İstanbul

Kaplan, M. (2005). **Hikâye Tahlilleri**, Dergâh Yayınları, İstanbul

Sağlık, Ş. (2014). **Hikâye/Anlatı/Yorum**, Hece Yayınları, Ankara

Tekin, M. (2017). **Roman Sanatı 1: Romanın Unsurları**, Ötüken Yayınları, İstanbul

Türk Dil Kurumu, **Güncel Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara

DİL TEMELİNDE GÖÇ SORUNU

Umuxanım Ağabəyli, Azərbaycan Diller Universitesi

Umuxanim94@yahoo.com

ÖZET

Dil ve göç olguları, insan ırkı var olduğu sürede daha çok incelenen ve üzerinde çalışmalar yapılan, irdelenen konular olarak kalıcakdır. O yüzdendir ki, 20 – ci yüzyılın , özellikle de 21 – ci yüzyılın dünyasında en çok konuşulan ve tartışılan konuların başındadır. Bildiğimiz gibi. dil insanların dünyalarını şekillendirir, fikirlere biçim kazandırır, yani, sosyal etkileşim ürünleri ve temel araçlarıdır. Dolayısıyla dil toplumu içerir ve onu yorumlar. Bu bakımdan, felsefi ve sosyolojik araştırmalar her zaman dilin toplumu nasıl biçimlendirdiğini ve kişinin kendi kimliğini oluşturduğu sorunlarını çözmeye çalışmışdır.

Yukarıda da belirttiyimiz gibi, 20 - ci yüzyılın en önemli olgularından biri de göç olmuşdur. Yirminci yüzyıldan bu yana, özellikle de son zamanların en büyük sorunlarından olan göç kendini göstermekde ve farklı kültürlere sosyal, politik, kültürel ve ekonomik alanları olumlu ve ya olumsuz etkilemekdedir.

Biz de bu sunumumuzda, bir çok sorunlar çerçivesinde irdelenen göç konusunun bir de dil felsefesi temelinde araşdırmaya çalıştık. Bir başka deyimle dil konusunda taşlaşmış sabit fikirlere, bir de göç çerçivesinden bakarak, nasıl yalnış tutumlar olduğunu tanımlamaya çalışdık.

İlk olarak belirtmeliyim ki, farklı diller, farklı dünya görüşleri, farklı düşünceler ve kültürler kaynaklanır anlayışı, göç temelinde dil kavramından tamamen farklıdır.

Göçün dili nasıl etkilediği ile ilgili dilçilik tarihinde bir çok düşünür tarafından irdelenmiş ve bu konuda çok zıt fikirler olmuşdur. Kimileri göç olgusunun dilin oluşumuna ciddi biçimde etki etdiğini ve bozduğunu savunurken, diger kesim aslında göçün dili farklı kontekslerde (kültür, dünya görüşleri, bilgi sistemleri) besleyebileceği ve daha zengin hale getirerek dildeki etkileri gidereceği görüşündeler.

Dilin en temel iletişim aracı olduğunu, bununla da göç olgusu ile gelen sorunların çözümüne giden ilk adımın yine dil olduğunu kabul ederek farklı araşdırma yöntemlerini kullanarak bu konuyu irdelemeye calışdık.

ABSTRACT

As long as there is a human race, language and migration will remain the subjects that have been studied. Therefore, it is one of the most talked about and discussed topics in the world of the 20th century, especially the 21st century. As we know, language shapes people's worlds, shapes ideas, that is, products and basic tools of social interaction. So language includes society and it comments. In this respect, philosophical and sociological research has always sought to solve the problems of how language shapes society and constitutes one's own identity. As mentioned above, one of the most important events of the 20th century was migration. Since the twentieth century, especially immigration, which is one of the biggest problems of recent times, has been manifesting itself and has a positive or negative impact on social, political, cultural and economic spheres of different cultures. In this presentation, we tried to investigate the issue of immigration, which was examined within the framework of many problems, on the basis of language philosophy. In other words, we tried to define how wrong attitudes are by looking at the fixed ideas petrified about the language and also from the framework of migration. First of all, the understanding that originates from different languages,

different worldviews, different thoughts and cultures, is completely different from the concept of language on the basis of migration. The history of linguistics on how immigration affects language has been studied by many thinkers and has had very opposite ideas. Some argue that the phenomenon of immigration seriously affects and disrupts the formation of language, while others believe that migration can feed the language in different contexts (culture, worldviews, information systems) and make the effects of the language more rich. Assuming that language is the most basic means of communication and that the first step towards the solution of problems with migration is language, we tried to examine this issue by using different research methods.

Anahtar sözcükler; Dil, Göç olgusu ,Vahdet

Dil ve göç insanlık tarihinin başlangıcından bu yana mevcut olan ve öne çıkan iki olgudur. Göç kavramı ile ifade edilen insan haraketliliği, insan ırkının varoluşundan bu yana toplumsal yaşamın ve günümüz moderin çağının önemli unsurlarından biri olmuşdur. Göç, toplumların geçirdikleri değişimlerin en önemli etkenlerinden biridir. Çeşitli nedenlerle yapılan göç, bireylerin hayatları üzerinde toplumsal, siyasal, kültürel, ekonomik, psikolojik ve linguistik olarak hatırı sayılır etkiler yaratmıştır. Bu nedenle birçok probleme yol açmıştır. Bu problemlerin en önemlilerinden biri bireyin göç edilen yerde yaşanan dil problemidir. Bu problem bireylerin göç ettikleri coğrafyaya kendilerini ait hissetmesini, göç ettikleri coğrafyadaki değerlerin benimsenmesini ve bundan dolayı göç ettikleri coğrafyaya adapte olmasını güçleştirmektedir. Ekonomik, toplumsal, kültürel, siyasi ve benzeri faktörlerin etkisiyle meydana gelen göç olgusu sonuçları bakımından göç alan ve göç veren ülkeleri etkilemektedir. Yakın keçmişde bu hareketliliğin en önemli sebepleri başında hiç şüpesiz, savaş, kıtlık , kuraklık, işsizlik gibi sosyal ve ekonomik sebepler dursa da, insanın keşfetme ve merak duygusunun tetiklemesiyle de gerçekleşebilmekdedir. Sebebi her ne olursa olsun,farklı kültürleri, dilleri, dinleri, gelenek ve görenekleri birbiriyle etkileşim sürecinde açık hale getirmesi bakımından göç insanlık tarihine yön veren ve vermeye de davam edecek olan önemli bir olgu olarak karşımızda durmaktadır.

Son zamanlar, modern dünyada özellikle de Türkiyede yukarıda da belirtdiyimiz göçe neden olan esas faktörlerden başqa düzensiz göçü belirleyen 4 ana ünsür vardır. İlk olarak; komşu ülkelerde artan siyasi belirsizlikler ve çatışmalar bu ülke halklarının daha güvenli , zulümlerden uzak ve daha iyi hayat şartlarının olduğu yerlere gitme arzusunu artdırmışdır. İkincisi , Türkiyenin Doğu – Batı ile Kuzey – Güney arasında bulunan coğrafi yapısı ve Batı ülkelerine geçmek isteyen transit göçmenler için açıq kapı olmasıdır. Üçüncüsü, Avrupa ülkeri sınırlarında göçmenlere uygulanan sıkı kontroller nedeniyle , Türkiye gibi Avrupanın çevre ülkelerine yönelmeleri. Dördüncü neden ise, diger ülkelerle kıyaslandığında Türkiyenin göçmenlere daha iyiişimkanı sağlamasıdır.

Göç ve dil değişiminin tarihi ve birbirleri üzerindeki karşılıklı etkileri derinlere uzanıyor. Burada birçok tartışma konusu varken, kendinize şu soruyu sorun - göçmenler ve çocukları yeni kabul ettikleri vatanın dilini öğrendiğinde ne olur? Göç eden yetişkinler hiçbir zaman yerel dili iyi öğrenemezken, yeni ülkede doğup büyüyen çocukları büyük olasılıkla olacaktır. Tabii ki, sınırlı eğitim ve diğer sosyo ekonomik faktörler, ikinci nesil göçmenlerin yerel dili ne kadar iyi öğreneceklerini etkileyebilir.

Yaşadığımız yüzyılda dil, dünyanın ve toplumun anlaşılmasında merkezi bir konum teşkil ediyor, çünki, "dil toplumu içerir, yani dil toplumu yorumlayanıdır". (Beneviste, 1995, s.167) Bu görüş yirminci yüzyılla birlikde kabul görmüş ve insana dair tüm bilimler alanında gelişmeleri ile fark yaratmışdır. İnsanların iletişim aracı olarak dile ihtiyaç duymaları ve zaman içinde onu geliştirmeleri toplumsal nedenlere dayandığından, dil sadece bireysel bir olgu gibi değerlendirilmemelidir. Dil, varlığını Saussure'nin (1998) belirttiği gibi; topluluk üyeleri arasında yapılmış bir sözleşmeye borçludur. Bu açıdan dil, bireysel bir olgu olduğu kadar toplumsal bir olgudur da. Dil, birey için iletişim aracı olduğu kadar bireyin kendisini tanımlamasının da en önemli aracıdır. Birey, annesi başta olmak üzere ailesinden, akrabalarından, yakın çevresinden öğrendiği dil sayesinde yaşadığı toplumla ilişki kurar.

Birey dil sayesinde yaşamı anlamada, düzenlemede ve yapılandırmada kullandığı âdet ve 2 inançları yani kültürü öğrenir (Koçak, 2013). Kültürün bireye aktarılması ancak dille olur. Dil, kültürel değerlerin öğrenilmesini sağladığı gibi; tarihsel süreç içerisinde oluşmuş değerlerin yeni nesillere aktarılmasını da sağlar. Bu açıdan dil, kültürün en önemli taşıyıcısıdır. Nitekim insanın bilinci, buna bağlı olarak kendi kimliği ve içerisinde bulunduğu toplumu nasıl ve ne şekilde biçimlendirdiği fikri, dil vasıtasıyla sorguladığından, göç olgusu söz konusu olduğunda üretilen mevcut pratik çözümlerin arkasındaki düşünsel zeminleri ortaya çıkarabilmek adına da önemlidir.

Dil ve kültür arasındaki ilişki dikkate alındığında, bireyin anadilini yeterince konuşamaması ya da unutması, bireyin anadilinde iletişim kuramamasına neden olacağı gibi; tarihsel bir süreç içerisinde oluşmuş kültürünü de unutmasına neden olacaktır. Bu yüzden kişinin anadilini unutması, bireysel bir durum olarak değerlendirilemez, çünkü sonuçları toplumsaldır. Bir dilin artık konuşulmayacak duruma gelmesi, o dili konuşanların kültürlerinin ve kimliklerinin yok olmasına neden olacaktır. Dil, toplumun değerlerini-kültürünü diğer nesillere aktardığı gibi onu kurar da. Kültürel öğelerin düşünülmesi, ifade edilmesi ve tartışılması ancak dille mümkündür. Bir toplumun dili kültürünü, kültürü de dilini etkiler. Bu analitik ilişki; kültür açısından dili, dil açısından kültürü ayrılmaz kılmaktadır. Darder'e (2010) göre dili, sadece bir iletişim aracı olarak değil aynı zamanda dünyayı anlamlandırmamıza olanak sağlayan bir yorumlama sistemi olarak da görülmelidir. Dolayısıyla dili, doğduğu kültürden koparıp düşünmek doğru değildir

Bu anlamda göç konusu sosyolojik ve felsefi kontekslerden de araşdırılmaya değer bir konu olduğu bariz biçimde ortadadır. İlk olarak belirtmeliyim ki, farklı diller, farklı dünya görüşleri , farklı düşünceler ve kültürler kaynaklanır anlayışı, göç temelinde dil kavramından tamamen farklıdır.

Göçün dili nasıl etkilediği ile ilgili dilçilik tarihinde bir çok düşünür tarafından irdelenmiş ve bu konuda çok zıt fikirler olmuşdur. Kimileri göç olgusunun dilin oluşumuna ciddi biçimde etki etdiğini ve bozduğunu savunurken, diger kesim aslında göçün dili farklı kontekslerde (kültür, dünya görüşleri, bilgi sistemleri) besleyebileceği ve daha zengin hale getirerek dildeki etkileri gidereceği görüşündeler. Bu bakımdan, Humbolt ve onun tarafdarları ile Rorty ve tarafdarları arasında büyük fikir ayrılığı olmuşdur.

Dilbilim tarihinin önemli yeri olan Humbolt için dil düşünmeyi ve bilgiyi önceler çünki, eğer kavram yoksa düşünce ve bilgi imkansız görünmektedir. Ona göre, gerek bir ulusun hakiki özünü gerekse de bu ulusun kendi dilinin iç bağıntısını tinin/zihnin bireyselliğinin kendisine bakmak suretiyle kavrayabiliriz. Bu bakımdan bir ulusun tüm yapıp etmelerini, duygu ve düşüncelerini,sanatlarda ve kurumlarda kendini ortayakoyuş biçimini ifade eden ulusun karakterini anlamanın yolu da onun diline bakmaktan geçer. Humbolt kendi yazısında dili ulusun tininin dış görünüşü olarak ifade etmişdir. Ona göre, "dil ulusun tini ve tin de ulusun dilidir " (s.46) Bu bağlamda Humboltçu anlayışta dil, her ne kadar özgür olarak ortaya çıkan bir şey olarak görünse de,bu ulusun kendi uzlaşım sınıları içerisinde ona bağımlı ve kısıtlı birşey olarakda kalır. O zaman da, ulusun kendisine ait sanat, kültür, gelenekleri ve s dili ile iç içe oluyor.

Dil,onu konuşanların düşünme şekli üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir.Dolayısıyla bu anlayış gereği, göçmenin ana dilinin asıl belirleyicisi olduğu düşünme şekli bakımından,ikinci bir dilin belirleyicisi olduğu düşünme şekline ne denli uyum sağlayabileceği tartışmalı görünmektedir. Dilsel çeşitliğe yönelik düşüncelerinde "dünya görüşlerindeki farklılığı" merkeze koyan Humbolt, bu farklılıkların bir dilin "nesnel alanı" görülemeve anlamlamayeterliliği çerçevesinde kendini göstermekte olduğu düşüncesinden haraket eder (Humbolt 1988) Göçmenin kendi anadilinden, ana vatanından çıkıp ikincil bir dile ,ulusa doğru yaptığı yolculuğun legal yollardan dai olsa, Humboldtçu dil anlayışının şekillendirdiği bir düşünce yapısı içerisinde olumlu karşılaşmayacağı ortadadır. Bu bakımdan, Humboldtçu dil anlayışının, bir başka zihinsel yeterliliği ve dünya görüşünü yansıtan dili dolayısıyla göçmene daha baştan vize vermeyi reddeden ve onu ötekileştirmeye hazır bir tutum içerisinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Humboltun aksine ise Rortyde dil , ortak tarihsel geçmişe dayanan bir ulusun ürünü olarak değil, fakat hem zaman hem de mekan olarak olumsal bir şekilde bir araya gelmiş bir takım insanların, kendi bireysel özgürlüklerini, kişisel dehalarını ortaya koymak suretiyle katıldıkları bir anlaşma /uzlaşmanın olumsal bir ürünü olarak düşünülür. Bir başka ifade ile dil,olumsal bir biçimde ortaya çıkmış benliklerin yine olumsal birşekilde bir araya gelip üzerinde anlaştıkları/ uzlaştıkları bir ürüne karşılık gelir.Rortyci olumsal dil anlayışında göçmenin kendi kişisel dehasıyla ve özgürlüğü ile, eş deyişle kendi öz – algısı ile tıpkı ana dilinin sürekli yaratımına ve kullanımına dahil olması durumunda olduğu gibi, göç ettiği coğrafiyanın dilinin bu sürekli yaratım ve kullanımına katılması da oldukça doğal ve olumsal bir durum olarak karşımızdadır. Rorty için göçmenler, kısıtlamalar getirilmesi gereken birer tehdit unsuru değildir. Ona göre, göçmenlerin temel hakları korunması çerçivesinde ele alınması ve onların farklılıklarıyla içerisinde bulundukları toplumun zenginlikleri olarak kavranıması gereken bir olguya karşılık gelmesi gerektiği rahatlıkla ifade edilebilir.

Sonuç olarak belirtmeliyim ki, eger göçmenler göç etdikleri toplumun dilini öğrenmeye başlarlarsa, onların içlerinde bulundukları toplumla uzlaşma/anlaşmaya dahil ola bilir ve toplumun üyesi ola bilirler. Yaşadığımız yüzyılda gerek kitle iletişim araçlarının, gerekse de ulaşım araçlarının gelişmişlik düzeylerinin vardığı noktalar düşünüldüğünde, göçle gelen bir kültürün dünyayı şekillendirmeye başladığını görmek gerekir. En temel iletişim aracımız dil olduğundan, göç olgusu ile dünyayı şekillendirmeye başlayan bu yeni kültürü öncelikle dilsel etkileşiminbir sonucu olarak görmek mümkündür. Bu anlamda farklı dillerin ve dolayısıyla da farklı kültür, dünya görüşleri ve bilgi sistemlerinin uzlaşımsallık alanlarına girmek suretiyle, birbirilerinin varsa eksikliklerini giderebileceklerini ya da birbirilerini farklı kontekslerde besleyebileceklerini gözden kaçırmamak gerekir. Bu açıdan gündemimizde engellenmez bir olgu olan göç"ü engellemek değil, göç"ün sonucunda ortaya çıkan karşılıklı etkileşimden azami ölçüde faydalanabilmek olmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Akıncı, B., Nergiz, A., ve Gedik, E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. Yaşam Bilimleri Dergisi, 1(2), 58-83. http://gam.gov.tr/files/d3.pdf
2. Akkaya, M. (2012). Sosyal bilgilerde göç konusunun drama yöntemiyle öğretiminin akademik başarıya etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
3. Akkayan, T. (1979). Göç ve değişme. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi
4. Altınörs, A. (2003). Dil felsefesine giriş. İnkılâp Kitabevi: Ankara.
5. Asar, A. (2004). Türk yabancılar mevzuatında yabancılar ve hakları. (2.baskı). Ankara: Emek Ofset.
6. Benveniste, E. (1995). Genel dilbilim sorunları. (E. Öztokat, Çev.). YKY: İstanbul.
7. Cassirer, E. (1955). The philosophy of symbolic forms, volume I. (R. Manheim, Trans.) New Haven: Yale University Press
8. Cengiz, S. (2010). Göç, kimlik ve edebiyat. Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks, 2(3), 185-193.
9. Deniz, O. (2009). Uluslararası göçler ve Türkiye'ye yansıması. İstanbul: Çantay.
10. Deniz, O., ve Etlan, E. (2009). Kırdan kente göç ve göçmenlerin uyum süreci üzerine bir çalışma: Van Örneği. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6(2), 472-498.
11. Deniz, T. (2014). Uluslararası göç sorunu perspektifinde Türkiye. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi. Nisan, Sayı: 1.

12. Humboldt, W. (1988). On language: The diversity of human language-structure and its ınfluence on the mental development of mankind. (P. Heath, Trans.) Cambridge University Press: Cambridge.
13. Karakoç, R. (2011). Göç edenlerin kentsel bütünleşme ve siyasal katılma durumlarına yönelik bir araştırma: Konya örneği. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 11(21), 241-262.
14. Karasar, N. (2014). Bilimsel araştırma yöntemi. (26.baskı). Ankara: Nobel.
15. Rorty, R. (1989). Contigency, irony and solidarity. Cambridge University Press: Newyork.
16. Saussure, F. (1966). Course in general linguistics. (W. Baskin, Trans.) McGrraw-Hill Book Company: Newyork
17. Toros, A. (2008). Sorunlu bölgelerde göç. (1.Baskı). Global Strateji Enstitüsü, Ankara.
18. Tosun, A., Yorulmaz, A., ve Yıldız, K. (2018). Mülteci öğrencilerin eğitim sorunları, eğitim ve din eğitiminden beklentileri: Eskişehir örneği. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(1), 107-133.
19. Tunçdilek, N. (1988). Dünya nüfus dinamiği. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü: İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
20. Tuzcu, P. (2008). Zorunlu Göç ve küresel dönemde değişen nitelikleri: Türkiye üzerine bir inceleme. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
21.

ANGLO-NORMAN İNGİLTERE'SİNDEKİ ANONİM ORTAÇAĞ ROMANSI OLAN GUİ DE WAREWIC' TE EL YAZMASI GELENEĞİ

Doç.Dr. Hülya TAFLI DÜZGÜN

Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü

Özet

Hastings Savaşı (1066) sonrasında Normanların İngiltere'yi yurt edinmesi İngiltere'deki dil ve kültürü tamamen değiştirmiştir. O dönemde Eski İngilizce ve Eski Norsça yazılan destan türünden ya da Fransızca yazılan chanson de geste türünden kısmen sıyrılmaya başlayan ve yeni bir edebiyat türü olarak romans ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle, Norman İstilasından sonraki yüzyıllarda destandan ve chanson de geste ten başka olarak ortaya çıkan en önemli tür romanstır. Günümüz Ortaçağ uzmanları, romansın tanımı için halen tam anlamıyla fikir birliği içerisinde değildir; ancak kısaca romans kendine özgü coğrafyası içerisinde asil kan taşıyan bir baş karakterin yaptığı kahramanlıkların hikayeleştirilmesi olarak tanımlanabilir. Romans, Eski İngilizceden, Eski Norsçadan, Eski Fransızcadan ve Latinceden farklı olarak Normanların İngiltere'sinde Anglo-Norman dilinde yazılmaya başlanmıştır. Özellikle on üçüncü yüzyılda İngiltere'de Anglo-Norman dilinde ve romans türünde sözlü kültürden yazıya aktarılan Gui de Warewic on altı farklı el yazmasının içerisinde günümüze kadar muhafaza edilmiştir. Yazıldığı dönem, konusu ve içeriği nedeniyle hem Anglo-Saxon hem de Anglo-Norman soylularından bahseden Gui de Warewic, Doğu Roma İmparatorluğu, Kutsal Roma İmparatorluğu ve Selçuklu İmparatorluğu ile olan etkileşimleri nedeniyle hem tarihsel hem de coğrafi olarak geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Bu bağlamda, kendi dönemi içerisinde Anglo-Norman dilinde yazılan Waldef, Fouke le Fitz Waryn, Havelock de Dane, Boeve de Haumtone ya da Roman de Horn başlıklı diğer romanslar ile karşılaştırıldığında, on altı farklı şekilde el yazmalarında karşımıza çıkan Gui de Warewic'in oldukça popüler olduğu söylenebilir. Bu çalışmada, on üç bin mısradan oluşan Gui de Warewic'in günümüzde nerede muhafaza edildiği, paleografik ve kodikolojik özelliklerinin ne olduğu ve el yazması geleneği bağlamında İngiliz edebiyatındaki önemi incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Ortaçağ, İngiliz Edebiyatı, Romans, Gui de Warewic, El Yazması

Ortaçağ İngiliz edebiyatı denince akla hemen Kral Arthur ve şövalyeleri gelir. Bunun dışında Chaucer'ın Canterbury Hikâyeleri, Piers Ploughman, Sir Gawain and the Green Knight, Pearl, Purity, Patience gibi metinler de gelir. Ancak o dönemki Arthur romansları dışında kalan ortaçağ Fransızcası ile yazılan chansons de geste ya da Anglo-Norman dilinde yazılan romanslar ülkemizde çok bilinmemekle birlikte ülkemizdeki İngiliz dili ve edebiyatı bölümlerinde ne lisans ne de lisansüstü düzeyinde okutulmamaktadır. Kral Arthur romans geleneği dışında kalan en önemli romanslardan biri Anglo- Norman dilinde yazılan Gui de Warewic'tir. 1066 yılında Hastings savaşı sonrasında Normanların İngiltere'yi yurt edinmesi İngiltere'deki dili, kültürü ve edebiyatı tamamen değiştirmiştir. O dönemde Eski İngilizce (Anglo-Saxon / Old English) ve İskandinav dilinde (Old Norse) yazılan destan türünden ya da Fransızca yazılan chanson de geste türünden kısmen sıyrılmaya başlayan ve yeni bir edebiyat türü olarak romans ortaya çıkmıştır. Romans Normanların İngiltere'sinde Fransızcadan sıyrılmaya başlamış ve Anglo-Norman dilinde yazılmaya başlanmıştır. Özellikle on üçüncü yüzyılda İngiltere de Anglo-Norman dilinde ve romans türünde yazıya geçirildiği rivayet edilen Gui de Warewic on altı farklı el yazması ile günümüze kadar muhafaza edilebilmiştir. Konusu ve içeriği nedeniyle hem Anglo-Saxon hem de Anglo-Norman soylularından bahseden; bu soyluların Doğu Roma İmparatorluğu, Kutsal Roma İmparatorluğu ve Selçuklu İmparatorluğu ile olan

etkileşimleri nedeniyle hem tarihsel hem de coğrafi olarak geniş bir yelpazeye yayılmış olması önem arz etmektedir. Bu bağlamda Anglo-Norman dilinde yazılan Waldef, Fouke le Fitz Waryn, Havelock de Dane, Boeve de Haumtone ya da Roman de Horn başlıklı diğer romanslar ile karşılaştırıldığında, on altı farklı şekilde karşımıza çıkan Gui de Warewic'in kendi dönemi içerisinde oldukça popüler olduğu söylenebilir. Bu çalışmada on üç bin mısradan oluşan Gui de Warewic'in günümüzde nerede muhafaza edildiği, paleografik ve kodikolojik ozelliklerine değinilecek olup kendi el yazması geleneği içerisindeki ve İngiliz edebiyatındaki önemi üzerinde durulacaktır.

İlk kez 1933 yılında Alfred Ewert tarafından transkripsiyonu ve editörlüğü yapılan Gui de Warewic, İngiltere Warwick'te doğup büyüyen Gui adlı bir çocuğun şövalyelik idealleri doğrultusundaki gelişimini modern bağlamda ifade edileceği üzere Bildungsroman seklinde anlatmaktadır. Romansın içeriği kısaca şu şekildedir:

Warwick kontunun hizmetlisinin oğlu olan Gui, kontun kızı Felice'e âşık olur ve Felice ile evlenmek ister. Ancak aşırı kibirli olan Felice bu evliliği kabul etmenin tek yolunun Gui'nin dünyaca tanınan ve itibar edilen bir şövalye olması şartını koyar. Gui akıl hocası olan Heralt'ın verdiği eğitim ile Almanya, Konstantinopolis, İngiltere başta olmak üzere tüm dünyada tanınan rakipsiz bir şövalye olur. Gui'in en iyi arkadaşları olan Wormlu Terri ve Montaigneli Amis de Gui'in şövalyelik idealleri yolundaki en iyi iki destekçileridir. Kendini dünyaya şövalye olarak ispatlayan Gui, Felice'e yeniden evlenme teklifi etmek için İngiltere'ye döner, yolda giderken bir ejderhayı öldürür. Warwick'e ulaşır ve Felice ile evlenir. Evlendikten kısa bir sure sonra Gui evleneceği kız için şövalyelik ideali yolunda binlerce kişiyi öldürdüğünü, bunun için günah işlediğini ve tüm günahlarından arınmak istediğini ve Tanrı'dan af dilemek için kendini dine adaması gerektiğini düşünür. Gui, bu nedenle hamile olan eşi Felice'i ve İngiltere'yi terk eder ve tek başına kendini Tanrı'ya adayarak hacı olmak için yola çıkar. Bu süreç içerisinde hem dini vecibeleri yerine getirmeye çalışan Gui hem de haklının yanında haksızlara karşı savaşmıştır. En sonunda tekrar İngiltere'ye dönen Gui Warwick yakınlarında bir yerde inzivaya çekilir ve ölmek üzereyken eşi Felice'e haber göndererek ölünce Warwick'te gömülmeyi vasiyet eder. Gui'nin en iyi arkadaşı olan Terri' de Gui'nin cenazesini Lorraine'deki ihtişamlı kilise mezarlığına gömmek ister. Bu arada Gui'nin oğlu Rainbrun, tüccarlar tarafından Afrika'ya kaçırılır. Gui'nin akıl hocası olan Heralt Rainbrun'u, Afrika'da bulur ve tekrar İngiltere'ye getirir. Heralt'ın ülke içerisindeki politik gerginlerinde sonlanmasına yardımcı olmasıyla da Rainbrun ve diğerleri Kral Athelstan'ın huzuruna çıkarlar. Kral, Rainbrun'a babasına ait olan Warwick'i verirken, Heralt'da sahibi olduğu Wallingford kalesine döner.

Gui de Warewic aslında içerik olarak ikiye bölünebilir. Romansın birinci bölümünde Gui'nin Felice için verdiği mücadeleler anlatılırken, ikinci bölümünde Tanrı adına verdiği mücadelelere değinilmektedir. Gui, hem din hem de din dışı konulara değindiği için ve romans olarak kabul gören bir metin olmasına rağmen birçok farklı edebi türün özelliklerini de taşımaktadır. Örneğin yedinci yüzyılda yazıldığı rivayet edilen ve hagiografik metin olan Aziz Alexis'deki olay örgüsünden etkilendiği söylenebilir. Ya da romanstaki sadece savaş detaylarına ya da romansın fiziksel özellikleri chanson de geste'e atıfta bulunmaktadır.

Ortaçağ İngiltere'sinde yazılan ve Gui gibi romansları içerisinde barındıran el yazmalarının birçoğu anonimdir. Başka bir deyişle el yazmaları sahiplerinin bazılarının isimleri el yazması içerisindeki metinlerde geçerken bazı metinlerde bu konuda hiçbir ipucu karşımıza çıkmamaktadır. Bazen de el yazması sahiplerinin isimlerine değinilmez ama metin içlerinde bahsedilen şehir adı ya da tasvir edilen bir olay örgüsü metnin sahiplerini tahmin etmemize yardımcı olabilir. Ya da mevcut romansın bulunduğu el yazması içerisinde başka metinler var ise oradan bir sonuca varmaya çalışılabilir. Gui'nin kimin için yazıldığını gösteren ya da içesinde bulunduğu el yazmasının genel özelliklerine bakıldığında herhangi somut bir kanıt olmamasına rağmen günümüz ortaçağ uzmanları bu konuda farklı görüşlere sahiptir.

Kodikolojik özelliklerine bakıldığında genelde on üçüncü yüzyılda yazıya geçirildiği düşünülen Gui'nin içeriğinin daha çok Dördüncü Haçlı Seferi sonrasındaki dini, sosyal politik ve kültürel olaylara

değindiği düşünülmektedir. Gui'nin editörlüğünü yapan Alfred Ewert bu romansın 1232-42 yılları arasında Beşinci Warwick Dükü'nün Marger d'Oilly ile evlilik hediyesi olarak Oilly ailesinin vaizi tarafından yazdırılmış olabileceğini ifade etmektedir (1932, 5-7). Jeanne Wathelet-Willem ise Ewert'in öne sürdüğü tarihin çok geç olduğunu çünkü 1206 ve 1214 tarihleri arasında Pseudo- Turpin el yazmasını yazan müstensihin yazı tekniğinin Gui ile aynı olduğunu iddia etmiştir (1975- 42). Emma Mason Gui'nin yazıya geçiriliş tarihini o dönemki kraliçe Margery'nin ölüm yılı olan 1205 olarak ifade etmiştir (1984, 30). Judith Weiss Konstantinopolis'in haçlı orduları tarafından ele geçirilmesinde önce yani 1204 yılından önce Gui'nin yazıldığını ileri sürmüştür (2008, 14). Rebecca Wilcox ise tam tersine Gui'nin Konstantinopolis İmparatoruna yardım etmeye gitmesini dördündü Haçlı Seferi nedeniyle ortaya çıkan hatayı telafi etmek için gittiğini öne sürmekte ve bu nedenle de romansın 1204 yılından sonra yazıldığını iddia etmiştir (2004, 217). Carol Harding, Bevan tarafından çıkarılan d'Oilly ailesine ait soy ağacının doğruluğundan yola çıkarak önce 1205-15 yılları arasında olabileceğini öne sürmüş, ardından da Gui'nin 1220li yıllarda yazıya aktarıldığını savunmuştur (Harding, 2009, 333: Baven, 2004, 194.)

Bu çalışmalardan da anlaşılacağı üzere Anglo-Norman dilinde yazılan Gui'nin kim için nerede nasıl ne amaçla ve ne zaman yazıldığına dair uzmanlar arasında fikir birliği yoktur. Gui'nin farklı versiyonlarını ya da aynı metin içerisindeki belirli kısımlarını içerisinde barındıran el yazmaları da bir o kadar karmaşıktır. On üç bin mısradan oluşan Gui de Warewic on altı el yazması içerisinde bulunmuş ve günümüze kadar aşağıdaki da değinileceği gibi birçok kütüphanede halen muhafaza edilmektedir. Paleografik ve kodikolojik özellikleri birbirinden farklı olan bu el yazmalarının her biri kendi döneminin özelliklerini yansıtmakta olup ortaçağ İngiliz edebiyatında el yazmaları karşılaştırmaları için önemlidir.

1. 2751 No'lu El Yazması

İngiltere Cambridge Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde muhafaza edilen bu el yazması bölümünde on üç bin mısradan oluşan bu romansın sadece 7389 ve 7522 arasındaki mısraları mevcuttur. Bir folyodan oluşan arkalı önlü çift sütunlu yazılan mısraların bazı harfleri büyük ve kırmızı olarak yazılmıştır. On üçüncü yüzyıl sonu ya da on dördüncü yüzyıl başında deri üzerine yazılan bu folyo ihtişamdan tamamen uzaktır ve mısralar Ango-Norman dilinden oluşmaktadır.

2. 1756 S 4 No'lu El Yazması

İngiltere Nottingham Üniversitesi Kütüphanesi ve Oakham Kütüphanesinde bulunan bu el yazması bölümünde on üç bin mısradan oluşan bu romansın sadece 11794 ve 11941 arasındaki mısraları mevcuttur. On üçüncü yüzyılın sonlarında deri üzerine Anglo-Norman dilinde yazılan bu folyo daha sonra Oakham kütüphanesinde baskı makinasının ülkede aktif halde kullanılması ile basılmış ve tek bir ciltte toplanmıştır.

3. D 913 No'lu Rawlinson El Yazması

İngiltere Oxford Bodleian Kütüphanesinde 86 ve 89 nolu folyolarda bulunan bu el yazması bölümünde on üç bin mısradan oluşan bu romansın sadece 8486 ve 9061 arasındaki mısraları ile 11084 ve 11421 arasındaki mısraları mevcuttur. On dördüncü yüzyılda deri üzerine Anglo-Norman dilinde yazılmıştır. Dili Anglo-Norman olmasına rağmen folyonun giriş kısmında Latince olarak 'bu cilt Canterburydeki Franciscan din adamları tarafından kullanılmıştır' şeklinde bir ifade vardır.

4. 491 No'lu El Yazması

İngiltere Oxford Üniversitesi Corpus Christi Koleji Kütüphanesinde 8 nolu folyoda bulunan bu el yazması bölümünde on üç bin mısradan oluşan bu romansın sadece 11230 ve 11303 arasındaki mısraları, 11352 ve 11370 arasındaki mısraları ile 11396 ve 11412 arasındaki mısraları mevcuttur. On on üçüncü yüzyıl sonlarında deri üzerine Anglo-Norman dilinde yazılmıştır.

5. 16.1.7 No'lu El Yazması

İngiltere York Üniversitesine bağlı olan York Minster Kütüphanesinde bulunan bu el yazması bölümünde on üç bin mısradan oluşan bu romansın 895 ve 1478 arasındaki mısraları ile 2675 ve 3414 arasındaki mısraları mevcuttur. Her sayfası üç sütundan oluşan bu romans on üçüncü yüzyıl sonu ya da on dördüncü yüzyıl başında deri üzerine Anglo-Norman dilinde yazılmıştır. (Ker: 1983, 713). Ayrıca Jenkins bu romansın bir sayfasının transkripsiyonu yapmış ve romansın yazım şeklini dilbilimsel olarak çalışmıştır (1909, 593-96).

6. XVII. F.33 No'lu El Yazması

İngiltere Ripon Katedrali Kütüphanesinde bulunan ancak sonra Leeds Üniversitesi Kütüphanesi El Yazmaları merkezine taşınan bu el yazması bölümünde on üç bin mısradan oluşan romansın 3391 ve 3409, 3426 ve 3443, 3496 ve 3513, 4404 ve 4424 ile 4511 ve 4529 arasındaki mısraları mevcuttur. Her sayfası iki sütundan oluşan bu romans on on beşinci yüzyılda deri üzerine Anglo-Norman dilinde yazılmıştır.

7. 87.4 No'lu El Yazması

Almanya Wolfenbüttel Herzog August Kütüphanesinde bulunan bu el yazması bölümünde on üç bin mısradan oluşan romansın birçok folyosu eksiktir. On üçüncü yüzyıl sonunda deri üzerine Anglo-Norman dilinde yazılan bu romansta bazı büyük harfler mavi ve kırmızı renkle yazılmıştır. Bu romansın yazı tekniği ve dilbilimsel özellikleri ile ilgili olarak Herbing'in yapmış olduğu çalışmalar ilgi çekicidir (1848: xii).

8. Arundel 27 No'lu El Yazması

İngiltere Londra Arms Kolejinde bulunan bu romans el yazması içerisinde 130. Folyoda sonlanmıştır. Sonraki folyolarında ise ortaçağ İngilizcesi ile yazılan versiyonları bulunmaktadır. Bu el yazmasındaki Gui de Warewic ile ilgili olarak Djordjevic diğer versiyonları ile karşılaştırmalı çalışmalar yapmıştır (2015: 279).

9. Harley 3775 No'lu El Yazması

İngiltere Londra Milli Kütüphanesinde (British Library) bulunan bu el yazması bölümünde on üç bin mısradan oluşan romansın 1 ve 3012 arasındaki mısraları mevcuttur. On dördüncü yüzyıl başında deri üzerine Anglo-Norman dilinde yazılan bu romansta bazı büyük harfler renkli yazılmıştır. Bu el yazması içerisinde Thomas Beckett'in hayatından, Latince kroniklere, haçlı seferi şarkılarından aziz romanslarına rastlanmıştır. Gui de Warewic 15 ve 26. folyolar arasındadır.

10. Français 1669 No'lu El Yazması

Fransa Paris Milli Kütüphanesinde (Bibliothèque nationale de France) bulunan bu el yazmasında on üç bin mısradan oluşan bu romans her sayfada iki sütun ve 48 mısra ile yazılmıştır. On dördüncü yüzyıl başında Anglo-Norman dilinde yazılan bu romansta bazı büyük harfler kırmızı renkle yazılmıştır.

11. 8.F.IX No'lu El Yazması

İngiltere Londra Milli Kütüphanesinde (British Library) bulunan bu el yazmasında on üç bin mısradan oluşan bu romansın ilk 1450 mirasından sonraki mısraları 105 ve 159 folyolar arasında bulunmaktadır. On dördüncü yüzyılda Anglo-Norman dilinde yazılan bu romans iki sütun şeklindedir ve bazı büyük harfler renkli yazılmıştır.

12. 38662 No'lu El Yazması

İngiltere Londra Milli Kütüphanesinde (British Library) bulunan ve önceden Edwardes el yazması kataloğunda bulunan bu el yazması on üç bin mısradan oluşmaktadır. Onuncu yüzyıl sonlarında Anglo-Norman dilinde yazılan bu romans iki sütun şeklindedir, 40 mısra ile bazı büyük harfler renkli yazılmıştır. Ayrıca bu el yazması içerisinde Azize Catherine, Azize Margaret gibi hagiografik romanslar ve Şarlman ile ilgili kroniklerde bulunmaktadır.

13. 50 No'lu El Yazmasi

İngiltere Cambridge Üniversitesi Corpus Christi Kolejinde muhafaza edilen bu el yazması bölümündeki romans 103 ve 181 folyolar arasındadır. Arkalı onlu çift sütunlu yazılan mısraların bazı harfleri büyük mavi ve kırmızı olarak yazılmıştır. On üçüncü yüzyıl sonlarında deri üzerine Anglo-Norman dilinde yazılan bu romans ihtişamdan tamamen uzaktır.

14. 591 No'lu El Yazması

Amerika New Haven Yale Üniversitesi Beinecke Kütüphanesinde muhafaza edilen bu el yazmasındaki romans arkalı önlü çift sütunlu her sayfası 40 mısradan oluşmuştur. Bazı harfleri büyük mavi ve kırmızı olarak yazılmıştır. On dördüncü yüzyıl başlarında Anglo-Norman dilinde yazılan bu romans tamamlandıktan sonra romansta Gui'nin oğlu olarak adı geçen Harolt'un da ayrıca romansı bulunmaktadır.

15. 67 No'lu El Yazması

İsviçre Cenevre Cologny Bodmeriana Kütüphanesinde (Bibliotheka) muhafaza edilen bu el yazmasındaki romans bazı harfleri büyük mavi ve kırmızı olarak yazılmıştır. On üçüncü yüzyıl sonlarında Anglo-Norman dilinde yazılan bu romansın sahipleri hakkında farklı görüşler Wallensköld'ün editörlüğünü yapmış olduğu Florence de Rome başlıklı romansın giriş kısmında detaylıca anlatılmıştır (1909, 2). Ayrıca aynı el yazması içerisinde Florence de Rome, Wace'a ait olan Brut gibi eserlerde bulunmaktadır.

16. 168 No'lu El Yazması

İsviçre Cenevre Cologny Bodmeriana Kütüphanesinde (Bibliotheka) muhafaza edilen bu el yazması ayrıca Phillips 8345 nolu el yazması olarakta bilinmektedir. Gui de Warewic'in bazı harfleri büyük mavi ve kırmızı olarak yazılmıştır. On üçüncü yüzyıl sonlarında Anglo-Norman dilinde yazılan bu romansın sahipleri hakkında detaylı bir bilgi olmasa da, bu el yazmasının Grey Ailesinden on dokuzuncu yüzyılda Thomas Phillips'in koleksiyonuna eklendiği bilinmektedir (Vielliard: 1975, 94). Ayrıca ayni el yazması içerisinde Waldef ve Otinel gibi romanslarda bulunmaktadır.

Sonuç

Ortaçağ İngiliz edebiyatı romanslarının Arthur'u diyebileceğimiz Gui'nin sözlü kültür ve edebiyattan yazılı edebiyata tam olarak ne zaman geçirildiğine dair net bir bilgi yoktur. Ancak, metnin içeriği, bahsedilen şehir adları, karakter benzetmelerinin yani sira, paleografik ve kodikolojik olarak incelendiğinde on altı farklı el yazması ile karşımıza çıkmaktadır.Bu kadar versiyonu olması da döneminde çok ilgi gören bir romans olarak ifade edilebilir. Gui de Warewic on üçüncü yüzyılın son çeyreği ve on besinci yüzyılın başlarına kadar yeniden müntesihlerce gerek olduğu gibi kopya edilmiş gerekse de yazıldığı süreçteki sosyokültürel, dini ve politik özellikleri ile adapte edilerek yeniden kopya edilmiştir. Hatta on dördüncü yüzyıl ortalarından itibaren de İngiltere'de ki İngiliz milliyetçiliğinin doğuşunu ve aynı metnin ortaçağ İngilizcesi ile yeniden yazılmaya başlanmış olması Anglo-Norman dilindeki Gui de Warewic'in İngiliz edebiyatındaki yerini bir kez daha vurgulamaktadır.

KAYNAKÇA

Bevan, Rosie. (2004).'A Realignment of the 12th and 13th Century Pedigree of the Earls of Warwick – Complete Peerage Correction', Foundations, 1.3, 194–7.

Carol E. Harding. (2009). 'Dating Gui de Warewic: A Re-evaluation', Notes and Queries, 56:3, 333-5.

Djordjevic, Ivana. (2015). 'Les Pruesses Gui: summarizing Gui de Warewic in London, College of Arms, MS Arundel 27'. Medium Aevum (84:2), 279-96.

Ewert, Alfred. (1932). Gui de Warewic: roman du XIIIe siècle, Les Classiques Français du Moyen Age, 2 vols, Paris.

Herbing, G.A. (1848). Ueber die Hs des Guy von Warwick auf der hzl Bibl. Zu Wolfenbuttel, Wismar.

Jenkins, T.A. (1909). 'A New Fragment of the Old French Gui de Warewic' Modern Philology, 7, 593-96.

Ker, N.R. (1983). Medieval Manuscripts in British Libraries III. Oxford: Clarendon Press.

Mason, Emma. (1984). 'Legends of the Beauchamps' Ancestors: The Use of Baronial Propaganda in Medieval England', Journal of Medieval History, 10, 30-31.

Vielliard, Françoise. (1975). Manuscrits français de moyen âge, Geneva.

Wallensköld, A. (1909). Florence de Rome. Paris, Picart.

Wathelet-Willem, Jeanne. (1975). Resurches sur la Chanson de Guillaume, Madison.

Wilcox, Rebecca. (2004). 'Romancing the East: Greeks and Saracens in Guy of Warwick' in Pulp Fictions of Medieval England, (ed.) Nicola McDonald, Manchester, Manchester University Press, 217–40.

"THE PYLLERS ÞAT STONDE IN ÞE HALLE, ARE DENTYD WYTH GOLDE AND CLERE CRYSTALLE, ROME THE RYCHE CYTE": PERCEPTIONS OF ROME IN MIDDLE ENGLISH ROMANCES

Assoc. Prof. Dr. Hülya TAFLI DÜZGÜN

University of Erciyes, Faculty of Letters, Department of English Language and Literature

Abstract

For centuries, Rome had been the ultimate symbol and paradigm of universally-recognisable and unquestionably-acknowledged power and dominance, as a city at the epicentre of a vast empire which had, at the height of its power, controlled most of the known world. The accorded glory of Rome's historical conquests and achievements was inflated by the effect of time which transformed great deeds into myth and legend, exaggerating the greatness of a culture. This is the reason why most of the themes of the medieval literature reflect the overpowering preoccupation with the Roman past. The city of Rome appears constant, prominent and dominant in the medieval imagination and Middle English Romances. In order to understand why the Classical Past and the city of Rome were used in the Middle English romance, I shall explore what Rome would have meant or signified to a medieval audience. This paper will particularly focus on Middle English Le Bone Florence of Rome (henceforth LBFOR), Emaré, Octavian and Sir Gowther, and these romances will be as source material to explore what Rome signified in Medieval England and how it was perceived. I shall then analyse how these perceptions were used by the authors of these romances in a country and a society perpetually recalling and invoking its Cultural Heritage and looking back to its past and to Rome for inherited authority.

Key Words: Rome, Medieval England, Romance, LBFOR, Octavian, Emaré, Sir Gowther

Introduction

For centuries, Rome had been the ultimate symbol and paradigm of universally-recognisable and unquestionably-acknowledged power and dominance, as a city at the epicentre of a vast empire which had, at the height of its power, controlled most of the known world. The accorded glory of Rome's historical conquests and achievements was inflated by the effect of time which transformed great deeds into myth and legend, exaggerating the greatness of a culture. This is the reason why most of the themes of the medieval literature reflect the overpowering preoccupation with the Roman past. The city of Rome appears constant, prominent and dominant in the medieval imagination and Middle English Romances. In order to understand why the Classical Past and the city of Rome were used in the Middle English romance, I shall explore what Rome would have meant or signified to a medieval audience. This paper will particularly focus on Middle English LBFOR, Emaré, Octavian and Sir Gowther, and these romances will be as source material to explore what Rome signified in Medieval England and how it was perceived. I shall then analyse how these perceptions were used by the authors of these romances in a country and a society perpetually recalling and invoking its Cultural Heritage and looking back to its past and to Rome for inherited authority.

Rome is used in Arthurian texts as a foundation myth for Britain and constucting English identity relatively. Through Arthur's conquering of the Roman Empire, the Arthurian romances are building an English future on the past, based in the past, and explored specifically in the foremost city of the past. However, in the other romances of England, Rome becomes a romanticized stage and is used as a foundation upon which to explore other themes and concerns. Rome is located at the centre of LBFOR, Emaré, Octavian, and Sir Gowther functioning as the heart of their geographical and spiritual territories. The authors of these romances regarding Rome might have dictated Rome's centrality in the audience's world. The prestige of Antiquity, and the audience's automatic association of Rome with it, which the Arthurian romances are fully and self-consciously exploiting, is the reason why Rome was such a suitable stage in the canon of the medieval romance in England.

While Rome is generally used in the Arthurian texts as a tool for negative definition, it continues to be used as a symbol in the other romances of medieval England. In other words, Rome becomes as imaginative space (temporal and topographical) in which to explore other issues more pertinent to romance (Lefebvre, 1991). Rome always has symbolic significance in the texts and is omnipresent throughout them, used as a city, as a location, and as a stage for the events of the narrative to unfold on and in. The romance Rome and the Romance classical word bear all the significance of the real, historical Rome and classical civilizations in the romance of medieval England. The romance Rome functions as a fictionalized, imaginative space halfway between the medieval and the classical worlds.

In this paper, I shall explore how Rome is used in LBFOR, Emaré, Sir Gowther and Octavian as a narrative location and imaginative space demonstrating how Rome's topographical function within the romance genre and within these texts is of omnipresent significance, but as a romance characteristic that adds significance to and aggrandises the plot. Rome is omnipresent in these romances as a location, a setting, a city and an imaginative space 'romance Rome' a romanticized, medievalized and exoticized version of historical Rome, carrying all the prestige of ancient Rome, but divorced from historical period and ancient Rome's characteristics and historical period. It is a true, faithful representation of neither ancient nor medieval Rome, but a fictionalized imaginative space, a vehicle through which to explore other issues. These romances appropriate ancient Rome and use it as a historical location in and around which to base the action, providing a constant, stable focal point in these tales of wide-ranging locations and a multiplicity of characters and incidents.

Recent scholars such as Mehl, Field and Cooper have noted that this signification of Rome as exoticizing is representative of the exotic geography and this is a typical motif in medieval romances. Their literary landscapes are characterized by exotic, distinctly realized locales, travels and strange characters. The text's geographical exoticism pushes the medieval audience's attention persistently eastward, Octavian for example, pushes the geographical boundaries of middle English romance, pressing outwards from Rome to to the orient. In this way, the space of romance Rome is comparable to the genre of romance fiction itself, which is itself an other space, a location where anything can add and does happen, a proper setting for the marvellous. Reiss has asserted that 'medieval romance uses its shadows and mysteries to offer a bright world of possibility' offering glimpses of 'the reality that is beyond actuality' (1985, 120). Likewise, Baswell has noted that medieval romance is a meeting place, an arena of the history and the imagination and 'by conflating a normalized past and mythicized present, the authors of these romances can examine complicated, often anxious transitions in contemporary society and politics' (2007, 232; 2000, 36).

The nature of romance Rome as neither specifically ancient nor medieval Rome is demonstrated in the representation and function of romance Rome in LBFOR. This romance is set in Rome and a large portion of its action takes place in the city. However, there are few characteristics mentioned in either the romance that link either text or its characters to either ancient or medieval period. Nevertheless, despite the scarcity of characteristics offered and indeed, of descriptions of the city, other than is being referred to in LBFOR as 'that ryall place' (Heffernan, 1976, 1812) or 'Rome the ryche cyte' (1931). Rome is omnipresent throughout the narratives. Neither narrative seems to draw great circumstantial significance from being set in Rome. And yet, LBFOR specifically draws attention to its location, the narrative is centred around the story of the eponymous Florence, but the author deems the story's location significant to add 'of Rome' to her name in the title. What, then, does it mean that is 'of Rome'? Throughout the text from its title, Rome is omnipotent and omnipresent. Florence's location comes to be hugely significant in the text because the heroine is identified with the city.

Rome is attacked and almost destroyed for Florence in the romance's war, just as Florence is almost destroyed by her adversities. Florence is therefore identified with Rome and by putting her personal drama in the framework of this political history, the author gives heightened importance to what is happening to her. Rome is configured with Florence, and Constantinople, from whence her rejected suitor 'Syr Garcy', comes, represents all that threatens her. Florence's fate is closely connected to that of Rome, her beauty leads to Rome's destruction.

Rome's status as a mighty military force and a historical site and symbol is constantly emphasized throughout the romance. The story opens with the story of founding of Rome (as a second Troy), and at the end of the romance is described as part of the 'Cronykyls of Rome' drawing on the prestige of antiquity to glamorise the story. Florence is the daughter of the 'emperowre of Rome', whom is described as 'the grettyst lorde in crystendome / and hedd of euery kynge' (997-98). This emphasizes the greatness of both Rome and its emperor, and his daughter and the narrative. Rome's glory is also dwelled upon in the detailed account of Garcy's messenger, who is greatly impressed by the greatness of Rome (310-45). However, as a location and as a character in the romance, Rome is distinctly under-charactarized. Despite the prominence Rome has in the text, and the huge proportion of time the narrative spends there, the author offers little in the way of describing of the city, its atmosphere, its sights, its people, their dress and their customs. There is little that could be deemed characteristic about the romance Rome of LBFOR. This romance therefore takes place in romance Rome and this space of romance Rome functions as a city exerting great narrative magnetism in the middle English romances of Emaré and Octavian.

In Emaré, Rome is the focal point of a narrative whose structure is repetitive, beginning and concluding in Rome. Putter has noted that 'repetition does not have to occupy the past, but may recollect it forward to create a new beginning' (2000, 170). In this romance, trips to and from Rome frame the narrative – Emaré's exile and hardships are instigated by her father's incestuous advances towards her – he 'was anamored hys thowghtur tyll / wyth her he thowghth to worche hys wyll / and wedde her to hys wife (Mills, 226-28). The realisation of these perverse desires necessitates a trip to the Pope in Rome for a special marriage permission. Such a marriage license is not unique in medieval attitudes to incest (Archibald, 2001). Emaré's father therefore commands 'hys counsyle' to 'go and come / and gete leve of the pope of Rome / to wedde that mayden clere' (231-34). They journey 'to the courte of Rome / and browghte the popus bullus sone / to wedde hys dowghter dere (238-40).

Emaré's own journey to Rome continues when she and her child are 'dryven' from Galys, 'toward Rome / thorow the grace of God yn trone / that all thing may fulfylle' (679-81). They are discovered by a Roman merchant (Jurdan) who takes them to Rome. This city also functions as the location for reconciliations and forgiveness at the romance's conclusion, as Emaré's father and her husband go there and to seek forgiveness of the Pope. Her husband, the king of Galys, is stricken by guilt as his mistreatment of his wife and determines that 'thorow the grace of Godd yn trone / I woll to the Pope of Rome / my penans forto take' (817-22). Likewise, remorse drives Emaré's father towards Rome, he too 'thowght on hys synne' and 'on hys thowghtyr Emaré / that was putte ynto the see / that was so bright of skynne' and resolves to 'go / for hys penance to the Pope tho / and heven forto wynne' (949-57).

In Rome, both characters find penance they seek, delivered not by the Pope, but in the form of their long-lost daughter and wife. In this narrative, then, Rome is the city from which the Pope has licensed incest and instigated Emaré's suffering, but it is also the locus of the character's reconciliation and happiness.

In Octavian, like in Emaré, Rome is a pole of narrative magnetism, framing the narrative. The romance opens in the city:

Yn bokys of ryme hyt ys tolde
how hyt befelle owre eldurs olde
well often sythe
some tyme felle aventure
in Rome ther was an emperowre

in romans as we rede (Mills, 10-15)

The topography of Octavian is just as wide-ranging and the world, in which, it is set is a wide one, across which the protagonists travel frequently and quickly, sweeping their audiences through exotic locations throughout narratives which are in constant motion. From Rome, the stage for Octavian is driven east to Jerusalem and the Holy Land where the scattered protagonists are finally reconcilied, but they ultimately return 'wyth game and with grete honowre / to Rome went the emperour / hys wife and hys sonys be hys syde (1786-88). This return to Rome symbolizes a return to stability and reaffirmation of imperial lineage since Rome symbolizes power, safety and might. Rome is once again a site of reconciliation.

These presentations of Rome as a site to which characters are drawn, to which they go to seek Rome's approval or permission for their actions and desires, and where they find reconciliation or absolution, is an integral part of Rome's symbolism in these narratives. Therefore, these romances reflect Rome's contemporary spiritual and geographical symbolism and centrality in the medieval and christian worlds.

Romance Rome is usually a christian location presented as the 'chefe cyte of crystendome' (17), as Rome is characterized in the first few lines of LBFOR. In Emaré, Rome's symbolism as site of sin-absolution and the family reconciliation exerts considerable narrative magnetism within the romance. The Pope in Emaré is revered and sought for his powers of authorisation and legitimisation, just as in LBFOR, but Emaré contains contrasting presentations of Rome and the Pope. First, as place and perpetrator of corruption, licensing vice, and second as city and distributor of atonement. The Pope's actions are also contradictory; he licenses the behaviour of Emaré's father only to later deem those actions sinful by giving him absolution for his deeds. This has the effect of undercutting the Pope's supposed spiritual infallibility and deauthorizing his powers, making him look whimsical and idiotic. It is not he who forgives the sins of Emaré's father and husband, but Emaré herself. The Pope is superfluous here and does more harm than good in the romance. As such, romance Rome and romance Pope seem to be being used as tools of subversive criticism of the misuse of the church and of Rome by the real Pope.

In Sir Gowther, Rome is of significance too. This middle English romance is drawn to Rome for a papal audience. Likewise, Rome is represented once again as a site of divine absolution and papal forgiveness whose approval and power to absolve sin. In other words, Rome instigates positive change as the location where Gowther's wicked life is transformed. Gowther is a cruel, demonic character, sired by the Devil, who has killed three wet-nurses (Mills, 106-117), torn the nipple from his mother's breast (124-27), burnt a nunnery full of nuns (177-189), and 'all that ever on Cryst con lefe / yong and old, he con hom greve / in all that he might doo' (190-92). Gowther is a man born at odds with the church, a man who has scorned its authority and joyously murdered its representatives (196-98). However, when his mother tells him of his devilish parentage (226-30), Gowther is overcome with guilt, and he declares his intention to go to Rome to seek absolution:

Y wyll to Rome or that Y rest

To lerne anodur lare... (233-34)

Y wyll to Rome to tho apostyll

That he mey schryfe and asoyll (247-48)

Therefore, as in Emaré, Rome represents the site where sinners may 'lerne anodher lare' and gain 'absolution'. Gowther heads

toward Rome cety con hee seche
or he come to tho powpe speche
full long he con abyde
as sone has he the pope con see
he knelys adown apon is kne
and heylst hym full sone.
He preyd hym with mylde devocyon
Bothe of schryfte and absolycion (259-66)

The Pope 'granttyd hym is bone', Gowther having proclaimed fervent, heartfelt love for God and promised the Pope to be true servant. Sir Gowther's presentation of the Pope and of Rome as spiritual head and centre of christianity, absolving sin seems straightforwards. As is his role in LBFOR, the Pope's presence is designed to underline the religious character of the romance. Pope Simon is said to have composed this tale (2173) in LBFOR, and he takes an active part in the story by absolving Egravayne from the oath he has sworn to the traitors and welcomes Florence back to Rome at the end of the romance. However, Emaré contains conflicting presentations of Rome in the papal authority, here, retains its spiritual centre a place offering redemption and forgiveness, but almost in spite of the Pope. To conclude, this paper explored how Rome's narrative and textual centrality in the middle English romances of LBFOR, Emaré, Octavian and Sir Gowther mirrored the city's spiritual, geographical and imperial symbolic centrality in contemporary medieval Christendom.

References

Archibald, Eliabeth. (2001). Incest and the Medieval Imagination, Oxford.

Baswell, C. (2007). 'England's Antiquities: Middle English Literature and the Classical Past' in Companion to

Medieval English Literature and Culture, c. 1350- 1500, edited by Peter Brown, Oxford, 231-46.

Baswell, C. (2000). 'Marvels of Translation and Crises of Transition in the Romances of Antiquity' in The Cambridge Companion to Medieval Romance, Edited by R. Kruger, Cambridge, CUP, 122-151.

Cooper, Helen. (1999). 'Romance after 1400' in The Cambridge History of Medieval English Literature, edited by David Wallace, Cambridge University Press, Cambridge, 670-719.

Field, Rosalind. (2008). 'The Curious History of Matter of England' in Boundaries in Medieval Romance, edited by Neil Cartlidge, D.S Brewer, Cambridge, 29-42.

Heffernan, Carol Falvo (ed.) (1976). Le Bone Florence of Rome, Manchester University Press, Manchester.

Lefebvre, H. (1991). The Production of Space, translated by D. Nicolson-Smith, Oxford.

Mehl, Dieter.(1968). The Middle English Romances of the Thirteenth and Fourteenth Centuries, Routledge and Kegan, London.

Mills, M. (ed.) (1992). Emaré in Six Middle English Romances, London.

_____. Octavian in Six Middle English Romances, London.

_____. Sir Gowther in Six Middle English Romances, London.

Putter, Ad. (2000). 'The Narrative Logic of Emaré' in The Spirit of Medieval English Popular Romance, edited by Ad Putter and Jane Gilbert, Woodbridge.

Reiss, E. (1985). 'Romance' in The Popular Literature of Medieval England, edited by Thomas J. Heffernan, Knoxville,108-130.

YENİ DÜNYA DÜZENİNDE YÜKSELEN GÜÇLER: BRICS VE MINT ÜLKELERİ

Hülya KINIK

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, hulya.ercan@ktu.edu.tr

Özgür TÜFEKÇİ

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ozgurtufekci@ktu.edu.tr

Özet

2008 yılında ABD'de ortaya çıkan ve etkisini kısa süre içerisinde küresel ekonomide derin bir şekilde hissettiren finansal krizin önemli bir sonucu, gelişmiş Batılı güçlerin ekonomik büyümeyi sürdürme ve siyasi ve ekonomik güçlerini uluslararası düzeyde yansıtma kabiliyetlerinde gerileme meydana geldiğine dair analizlerin popülerleşmesi olmuştur. Bununla eş zamanlı olarak, dünya üretimindeki paylarını artırarak küresel ekonomide daha fazla etkin olmaya başlayan ülkelerin ekonomik ve siyasi performansları dikkat çekmiş ve birçok analize konu olmaya başlamıştır. 2000'lerin başından itibaren hızlı bir atılım yaparak yükselişe geçen bu ülkeler farklı kategorizasyonlara tabi tutulmuşlardır. Bu kapsamda başta BRICS ve MINT olmak üzere MIST, PINE, MIKTA, Next 11, CIVETS, VISTA, MAVINS, EAGLES, 3G, SAMI gibi çeşitli kısaltmalar yapılmıştır. Buradan hareketle çalışmada BRICS ve MINT ülkelerinin yükselen birer güç olarak öne çıkan özellikleri karşılaştırmalı olarak analiz edilecek ve uluslararası sistemde taşıdıkları potansiyele dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Sistem, Çok Kutupluluk, Yükselen Güç, BRICS, MINT

Abstract

Due to the financial crisis that emerged in US in 2008 and that deeply affected the global economy in a short period of time, many analyzes have focused on the debate over western countries whether their maintenance of economic growth and reflecting of the political and economic performances in international arena have been diminishing. Simultaneously, economic and political performances of the countries that have become more effective in global economy by incresing their share in world production have been subject to many studies as well. These countries, which started to rise rapidly since the early 2000s, have been subject to different categorizations. In this context, various abbreviations such as BRICS, MINT, MIST, PINE, MICTA, Next 11, CIVETS, VISTA, MAVINS, EAGLES, 3G, SAMI have been made. In this study, the characteristics of BRICS and MINT countries as rising powers will be analyzed comparatively and their potential in the international system will be highlighted.

Keywords: International System, Multipolarity, Rising Power, BRICS, MINT

1. Giriş

Yükselen güç; iktisadi büyüme hızı, nüfus ve işgücü potansiyelleri ve etkin aktör olabilme kapasiteleri bakımından gelecekte dünya ekonomi ve siyasetinde önemi artacağı beklenen ülkeleri tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Bu ülkeler, ekonomik açıdan yeteneklerini arttırmaya çalışıp bölgesel ve küresel hedeflerini takip ederken aynı zamanda uluslararası platformlarda iklim değişikliği, finans, teknoloji, ticaret, sağlık, insan hakları, açlık, yoksulluk ve Güney ülkeleri ile gelişmekte olan ülkelerin sorunlarını dile getirmeye çalışmaktadırlar. Bu ülkelerde göze çarpan en önemli özellik, yüksek büyüme oranlarına sahip olmaları ve pazar potansiyellerinin büyüklüğüdür. Diğer yandan, demokratik deneyimleri yeterli düzeyde değildir ve yüksek enflasyon oranları ekonomiyi etkisi altına almış durumundadır. Ayrıca, yükselen güç olarak nitelendirilen ülkelerde diğer gelişmiş ülkelere göre nüfus artış oranları yüksektir; daha genç ve dinamik nüfusa sahiptirler. 2000'li yılların başında yükselen olarak nitelendirilmeye başlayan ülkeler tahmin edilenden daha hızlı gelişme göstermiş ve özellikle 2008 yılında patlak veren finansal krizinden Batılı ülkelere nispeten daha az etkilenerek ekonomik büyümelerini sürdürmüşlerdir. 2008 krizi yükselen güçlerin ekonomilerinin sağlamlığını ortaya koymuş, dolayısıyla bu ülkelerin dünya ekonomi ve siyasetinde daha fazla inisiyatif alma isteklerini beraberinde getirmiştir (Kahler, 2013,s.911).

Daha önce hegemon iki kutup ve sonrasında ABD öncülüğünde şekillenen sistem içinde dünyanın farklı coğrafyalarından ülkeler bu sisteme yönelik çeşitli dönemlerde eleştiriler getirmiş veya katkı sağlama taleplerinde bulunmuştur. Ancak bu seslerin yükselen güçler dönemine kadar fazlaca etkili olduğu söylenemez. Günümüzde yaşanan hegemonik güç geçişleri; bölgesel aktörlere, sistemin kontrol mekanizmalarının sıkı ve güçlü olduğu döneme oranla daha bağımsız hareket etmelerini sağlamış (Öniş ve Kutlay, 2013:6), böylece Batı dışı aktörler uluslararası alanda seslerini daha fazla duyurma imkânına sahip olmuşlardır. Buradan hareketle, çalışmada öncelikle yükselen güçler kavramı ele alınarak yükselen güç olarak nitelendirilebilmek için gerekli kriterlerin neler olabileceği maddeler halinde ortaya konmaya çalışılacaktır.

2. Yükselen Güç Kavramı

Yükselen güç kavramı, son dönemde araştırmacılar ve akademisyenler tarafından fazlaca kullanılan popüler bir konsept haline gelmesine rağmen yükselen güçlere dair teorik literatür oldukça yetersiz ve tartışmalıdır. Bu literatürdeki en büyük eksikliklerden biri, yükselen güçlerin yalnızca materyal kapasiteleri yani ekonomik ve askeri güçleri göz önüne alınarak kavramsallaştırılmasıdır. BRIC kısaltması, nüfus, yüzölçümü, askeri ve ekonomik kapasiteleri bakımından benzer özelliğe sahip oldukları düşünülen Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in yükselen güçler olduğunu vurgulamak amacıyla iktisatçı Jim O'Neill (2001:5) tarafından kullanılarak literatüre girmiştir. 2010 yılında Güney Afrika'nın BRIC'e dâhil olmasıyla birlikte bu grubun adı BRICS'e dönüşmüştür. 2017 verileriyle toplam nüfusları dünya nüfusunun yüzde 40'ından; coğrafya olarak dünya yüzölçümünün yüzde 25'inden ve küresel ekonominin yüzde 23'ünden fazlasına, dünyadaki maden rezervlerinin ise yüzde 60'ına sahip BRICS ülkeleri aynı zamanda G20'ye üye olmaları nedeniyle yalnızca ekonomik bir aktör olmanın ötesinde küresel ve bölgesel sorunlar karşısında çözümler üretmeyi amaçlayan küresel vizyona sahip bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, ülkelerin etkileri yalnızca ekonomik alanda değil, politik karar alıcılıkta da artacaktır.

BRICS grubu; yükselen güçler arasında siyasi-ekonomik kapasite ve sahip oldukları fırsatlar bakımından öne çıkmakta, çeşitli açılardan da bu kategorideki ülkelerden farklılık arz etmektedirler. Ekonomik göstergeler temel alınarak yapılan gelecek projeksiyonlarında küresel ekonomik gücün BRICS ülkelerine kayacağı ve bu ülkelerin G7 ülkelerini büyüklük olarak geçerek küresel güç olarak ekonomik alanda başat konuma geleceklerine dair değerlendirmeler yapılmaktadır. (Hult, 2009:1; Haibin, 2012:1; Hawksworth ve Chan, 2015) Ayrıca, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi kuruluşlara alternatifler oluşturma potansiyeli bulunan grubun hâlihazırda ortaklaşa kurdukları Yeni Kalkınma Bankası (NDB) Şanghay'da 2015 yılından bu yana faaliyetini sürdürmektedir.

Küresel ekonomik güç dengesinin gelişmekte olan ülkelere doğru kaydığını ileri süren O'Neill 2013 yılı sonunda ise Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye'den oluşan MINT'i, BRICS'i oluşturan yükselen güçleri takip eden yeni "yükselen ekonomik devler" olarak nitelendirmiştir. Bu grubun özellikle demografik canlılık ve stratejik konumlar bağlamında gelecekte dünyanın önde gelen ekonomileri arasında yer alacağını ileri sürmüştür.

Yükselen güç kavramının netlik kazanması için çeşitli ölçütler belirlenerek açık bir tasnifin yapılması gerekmektedir. Bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki her yükselen güç, gelişmekte olan ülke olarak adlandırılabilmekte, ancak her gelişmekte olan ülke yükselen güç kategorisine dâhil edilememektedir. Bu bağlamda, ülkelerin yükselen güç sınıflandırmasında dikkate alınması gereken kriterler çalışmada 7 ana başlık altında sıralanmış ve son başlık ise 4 alt başlığa ayrılmıştır:

- Ekonomik Büyüklük
- Askeri Yeterlilik
- Demokratik Gelişim
- Demografik ve Coğrafi Özellikler
- Teknolojik İlerleme

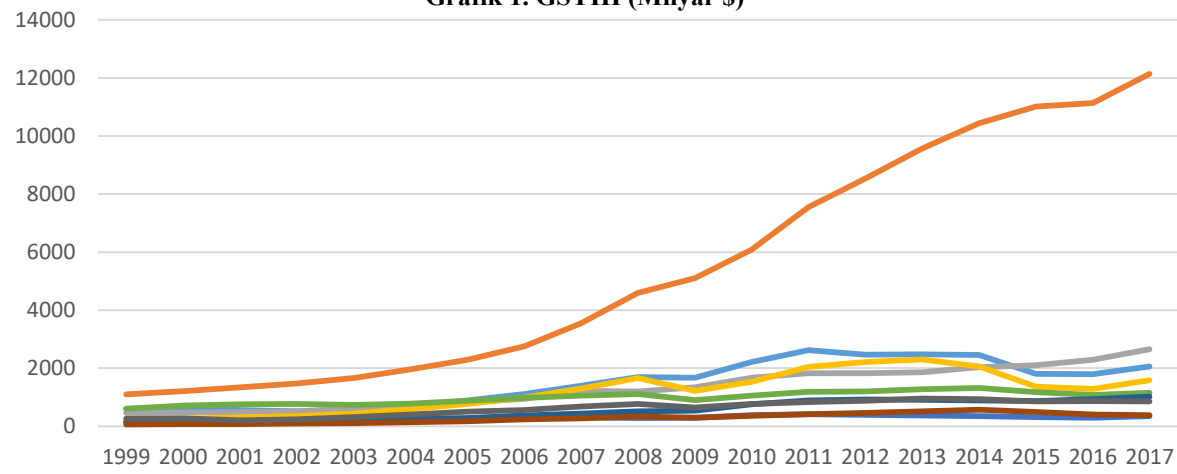
- İnsan Sermayesi
- Yumuşak Güç (Dış Yardımlar, Diplomatik Temsilcilikler, Arabuluculuk Girişimleri, Uluslararası Organizasyonlara Katılım)

Çalışmanın devamında yukarıda ifade edilen kriterler çerçevesinde BRICS ve MINT ülkelerinin yükselen güç olarak öne çıkan özellikleri karşılaştırmalı bir analizle ortaya konmaya çalışılacaktır.

3. Yükselen Güçler: Ekonomik Performans

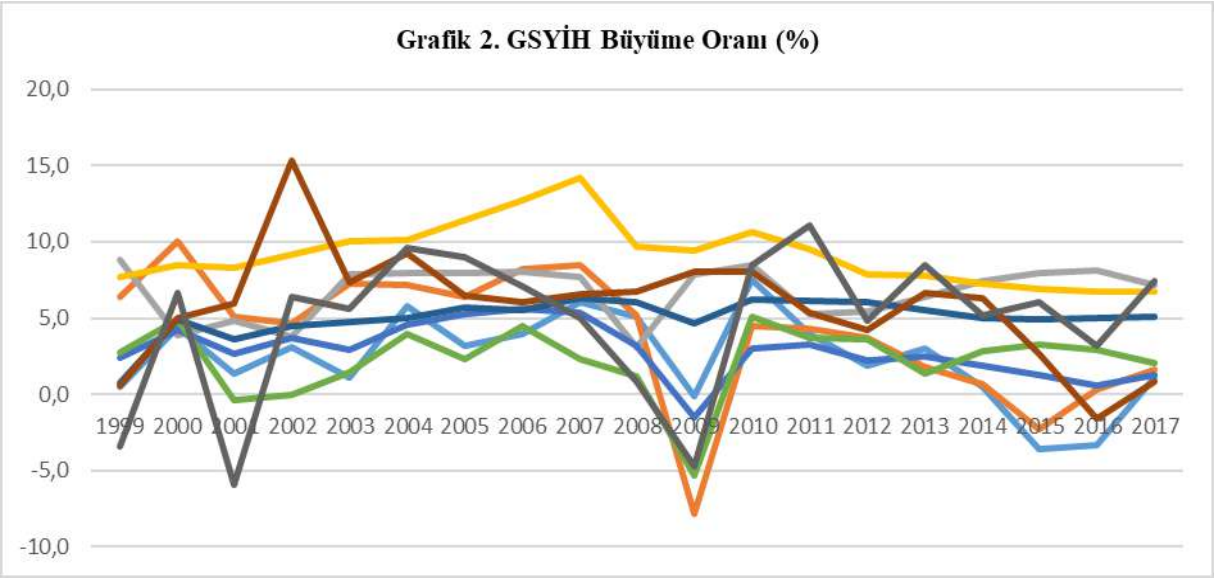
Gayrisafi yurtiçi hâsıla (GSYİH), ülkelerin ekonomik büyüklüklerine dair yorumlar yapılırken bakılması gereken ilk göstergedir. Grafik 1. 1999-2017 yılları arasında BRICS-MINT ekonomilerinin GSYİH değerleri üzerinden bir karşılaştırmasını sunmaktadır. Çin 12 trilyon dolarlık milli geliriyle, ABD'den sonra dünyanın en büyük ekonomisi olma sıfatını taşımaktadır. Latin Amerika'nın önde gelen ekonomisi Brezilya ise 2 trilyon doları aşan GSYH düzeyiyle 2017 yılı itibariyle 9. Sırada yer almaktadır. Hindistan ise 2.5 trilyon dolardan fazla milli geliriyle dünyanın 7.büyük ekonomisi iken Rusya 2017 yılı itibariyle 12. Sırada yer almaktadır. MINT ülkelerine baktığımızda Meksika 15, Endonezya 16, Türkiye ise 852 milyar dolarlık GSYH ile 17. sırada yer almaktadır. Güney Afrika (33) ve Nijerya (31) hariç diğer ülkeler dünya gelir sıralamasında ilk 20'de yer almaktadır.

Grafik 1. GSYİH (Milyar $)



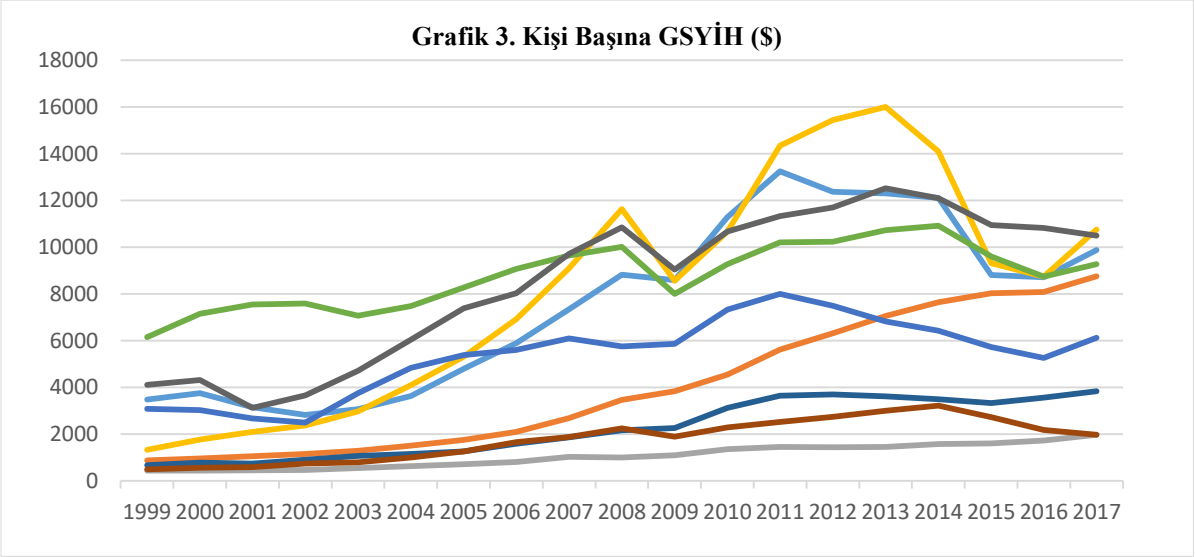
Kaynak: Dünya Bankası

BRICS ve MINT ülkelerinin büyüme oranlarını gösteren Grafik 2. incelendiğinde Türkiye'nin, 2017 yılı itibariyle %7.4'lük büyüme performansı ile tabloda yer alan diğer ülkeleri geride bıraktığı görülmektedir. Ele alınan süreçte, Türkiye'nin daima iktisadi büyüme kaydettiği ve diğer ülkelerin ortalamasının üzerinde bir performans sergilediği görülmüştür. Çin ve Hindistan'ın büyüme hızlarının da yüksek seyrettiği; Brezilya'nın inişli çıkışlı bir performans sergilediği, Rusya'nın özellikle 2011'den sonra küresel ekonominin hızına eskisi gibi yetişemediği tablodan açıkça görülmektedir.



Kaynak: Dünya Bankası

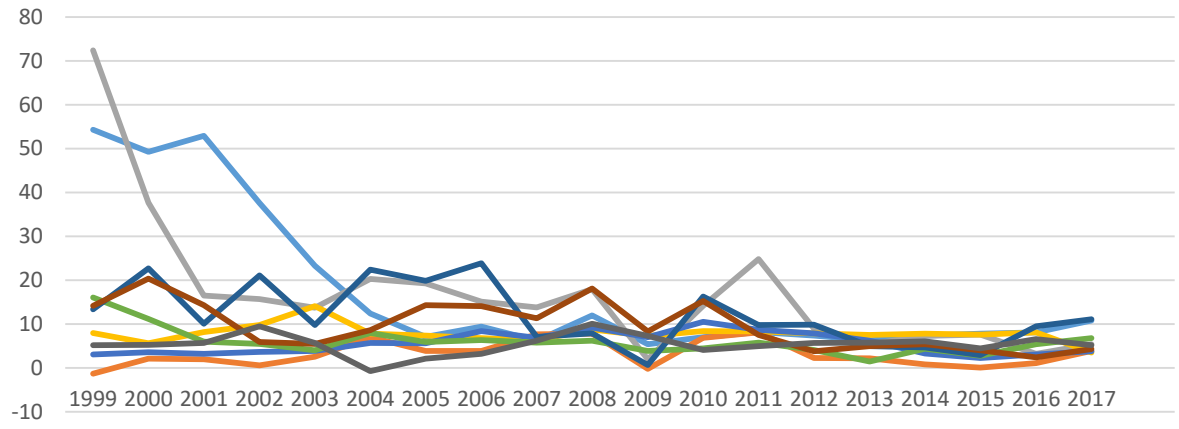
1999-2017 dönemine ait dolar cinsinden kişi başına düşen GSYİH değerlerinin gösterildiği Grafik 3. incelendiğinde kişi başına düşen GSYİH'sı sürekli artış gösteren Türkiye'nin diğer ülkelerin ortalamasının üzerinde bir performans sergilediği görülmüştür. Tabloya baktığımızda Hindistan ve Nijerya hariç, diğer ülkelerin, Dünya Bankası gelir kategorileri çerçevesinde 2017 yılı itibariyle eşik seviyesi 12.235 dolar olan üst orta gelirli ülke kategorisinde yer aldıkları görülmektedir. Nijerya ve Hindistan alt orta gelir grubunda yer almaktadır.



Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 4'te sunulan enflasyon oranları bakımından değerlendirme yapıldığında özellikle son yıllarda %10 seviyesinin altında oranlar göze çarpmaktadır. 2005 yılı itibariyle tek haneli rakamlara geri dönen Türkiye, dünyada enflasyon %3.5'un altına gerilemişken, 2017 yılını %10.8'lik bir enflasyon oranıyla kapatmıştır. Çin hariç, tabloda göze çarpan yüksek rakamlar ülkelerin ekonomik anlamda bazı risklerle karşı karşıya kalabileceklerinin göstergesidir. 2017 yılı itibariyle Nijerya ve Türkiye veri ülke grubu arasında en yüksek enflasyon oranına sahip iki ülkedir.

Grafik 4. Enflasyon Oranları

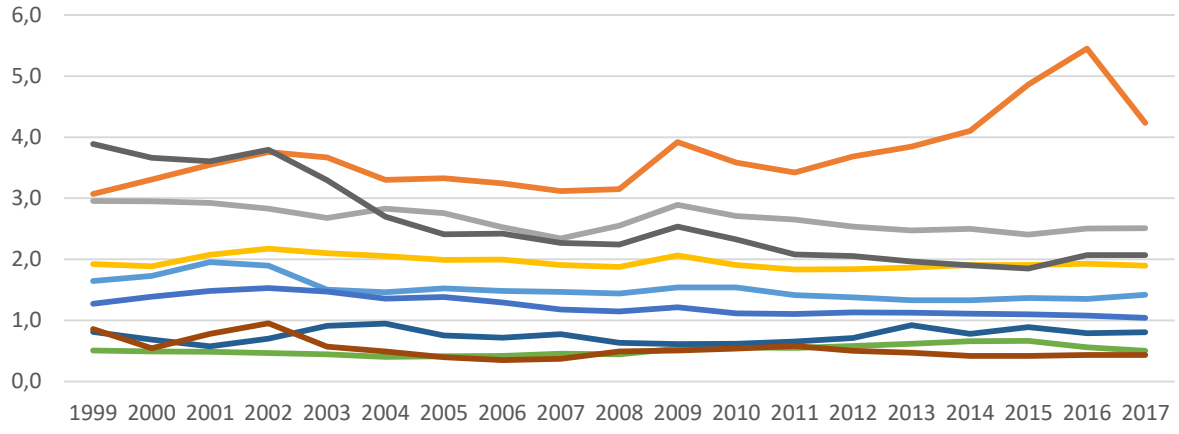


Kaynak: Dünya Bankası

4. Yükselen Güçler: Askeri Yeterlilik

Ülkelerin kapasite analizi yapılırken ekonomik değerlendirmelerden sonra en sık kullanılan boyut askeri kapasitenin değerlendirilmesidir. Yükselen güç olarak ifade edilen ülkeler ekonomik başarılarını hızlı bir şekilde askeri kapasiteye dönüştürebilmektedirler. Ülkelerin askeri harcama oranlarını gösteren Grafik 5.'teki veriler incelendiğinde seçilen yılların ortalamasına göre gelişmiş silah teknolojisi bulunan Rusya ve Hindistan'ın ardından en yüksek orana sahip ülke olarak Türkiye karşımıza çıkmaktadır. Stockholm Barış ve Araştırma Enstitüsü'nün (SIPRI) hazırladığı 2017 yılı askeri harcama verilerine baktığımızda, en çok harcama yapan ilk 5 ülke arasında Çin, Hindistan ve Rusya'nın olduğu görülmektedir. Yine, askeri istatistik sitesi Global Fire Power'ın 2017 yılı için yayınladığı dünyanın en güçlü silahlı kuvvetleri listesinde ilk sırada yer alan ABD silahlı kuvvetlerinden hemen sonra sırasıyla Rusya, Çin ve Hindistan gelmektedir. Brezilya ise Latin Amerika'nın en büyük ve en güçlü ordusuna sahiptir. Bu listede 8. sırada yer alan Türkiye'nin ise askeri güç unsurlarının hem bölgesel hem de küresel anlamda belirleyici bir üstünlüğü bulunmaktadır.

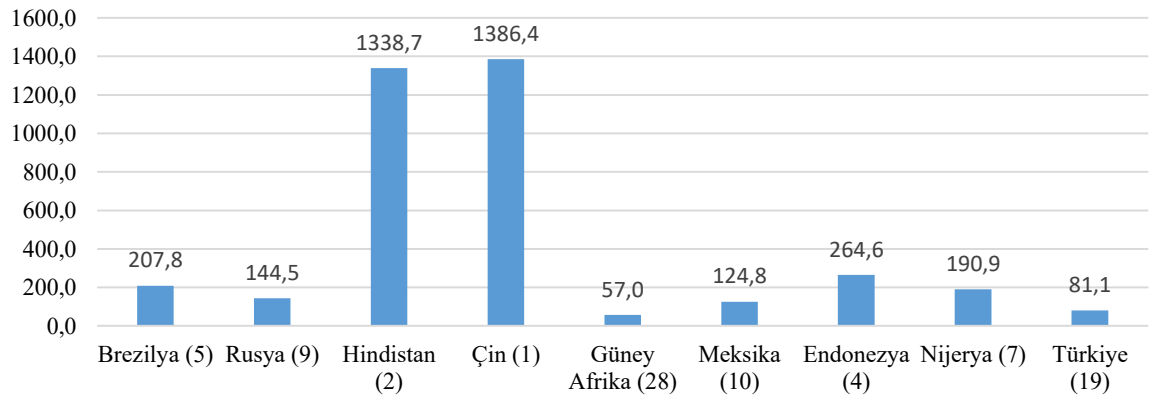
Grafik 5. Askeri Harcamalar (%GSYİH)



5. Yükselen Güçler: Demografik - Coğrafi Kapasite

Ülkelerin kalkınması ve gelişmesi açısından nüfus önemli bir unsurdur. Nitelikli nüfus potansiyelini çok iyi kullanarak önemli ilerlemeler kaydeden gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızının ya da nüfusun azalması ülkenin geleceğini açısından tehdit olarak görüldüğü için nüfus artışını belirli bir oranda sağlamak amacıyla çeşitli çalışmalar yapmaktadırlar. Bu bağlamda, yükselen güçler kavramsallaştırması yapılırken nüfus faktörü de göz önünde bulundurulmalıdır. 2017 verilerine göre BRICS ülkelerinin dünya nüfusun açısından yerine bakacak olursak, Çin 1,409,517,397 (%18,67) milyar nüfusu ile birinci sırada yer almaktadır. Ardından 1,339,180,127 (%17,74) milyar nüfusu ile Hindistan ikinci sırada, 209,288,278 (%2,77) milyon nüfusu ile Brezilya beşinci, 143,989,754 (%1,91) milyon nüfusu ile Rusya dokuzuncu, 56,717,156 (%0,75) milyon nüfusu ile Güney Afrika yirmi sekizinci sırada yer almaktadır. 7 milyarın üzerindeki dünya nüfusunun 3 milyarını BRICS ülkeleri barındırmaktadır ve dünya üzerinde en yüksek nüfusa sahip Çin ve Hindistan'ın nüfuslarının toplamı dünya nüfusunun

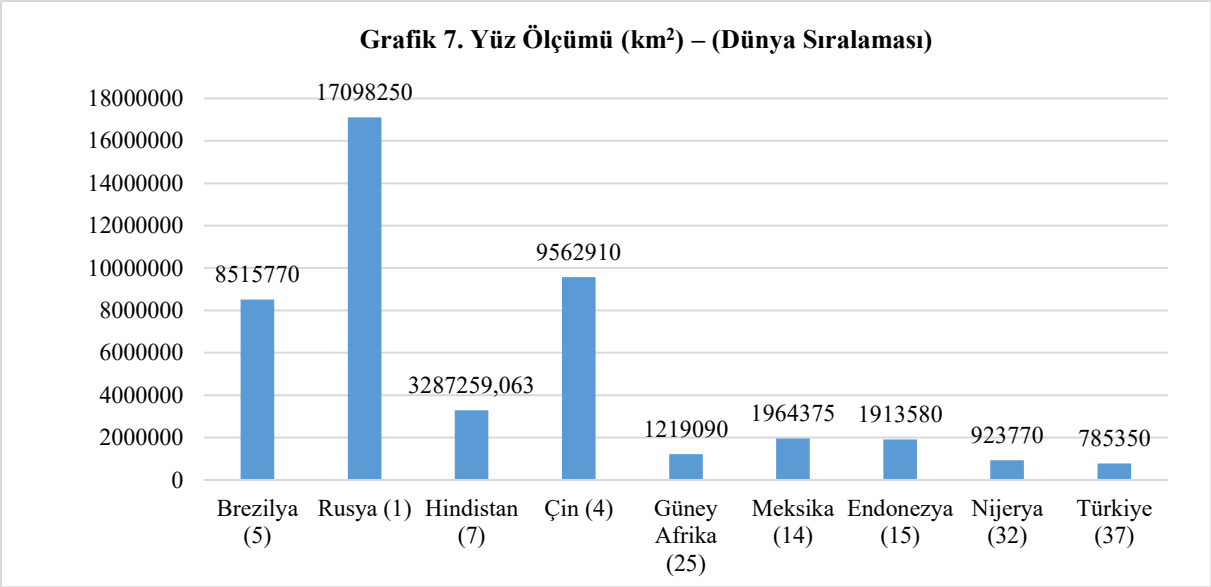
Grafik 6. 2017 Nüfus (Milyon) (Dünya Sıralaması)



%35'ine tekabül etmektedir. 2017 verilerine göre nüfusu 80 milyonu aşan Türkiye, dünyanın en fazla nüfusa sahip 19. ülkesidir. Türkiye ve Güney Afrika dışarıda bırakıldığında, BRICS ve MINT ülkeleri dünya nüfus sıralamasında ilk 10 ülke içerisinde yer almaktadır.

Kaynak: Dünya Bankası

Dünyada kapladıkları yüz ölçümü açısından bakıldığında, Rusya hem dünyada hem de veri ülke grubu içerisinde birinci sırada yer almaktadır. Çin, dünyada dördüncü; Hindistan beşinci; Brezilya ise altıncı sırada bulunmaktadır Güney Afrika BRICS grubu içerisinde sonuncu, dünyada yirmi beşinci sırada yer almaktadır. BRICS ülkelerinin yüzölçümleri toplamı yaklaşık 40 milyon km karedir ki bu dünya yüzölçümü (510.100.000 km²) içerisinde %7,79'a tekabül etmektedir. Türkiye 785,350 km²'lik yüz ölçümle dünya sıralamasında 37. sırada yer almaktadır. Ülkelerin yüzölçümleri bakımından en küçüğünün ise Türkiye olduğu görülmektedir.



Kaynak: Dünya Bankası

Sonuç

Yükselen güçler kavramı bir süredir uluslararası ilişkiler literatüründe fazlasıyla kullanılmaya başlamıştır. Kavram daha çok uluslararası sistemde ağırlıklarını gittikçe arttıran ülkelerin yükselen ekonomik, politik, sosyal ve askeri kapasiteleri çerçevesinde tartışılmaktadır. 21. yüzyılın başlarında küresel ekonomik düzende ortaya çıkan köklü değişim ve dönüşümler, 2008 finansal kriziyle birlikte boyut değiştirmiş ve Batılı ülkelerin ekonomik performanslarında gerilemeler, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik göstergelerinde ise yükselmeler gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, hızlı ekonomik büyüme sağlayan, doğrudan yabancı yatırımları büyük oranda çekmeyi başaran ve küresel sistemde etkinlikleri hızla artan bu ülkeler farklı bir kategorizasyona tabi tutularak yükselen güçler olarak anılmaya başlanmıştır. Bu ülkelerin Batı'nın söz sahibi olduğu uluslararası sisteme birtakım itirazlarının olması sistemin sorgulanmasına ve hatta değişiklilere gidilmesine yol açmıştır. Yükselen güçler, hem uluslararası kurumların, hem de küresel yönetişimin, güncel sorunlar ve gelişmeler çerçevesinde yeniden düzenlenmesinin gerekli olduğunu ifade etmektedirler. Dolayısıyla, çok kısa süre zarfında sergiledikleri performanslar değerlendirildiğinde, bu ülkelerin önümüzdeki yıllarda uluslararası ilişkilerde çok kutuplu bir dünya düzeninin oluşumuna katkı sağlayacağına ve küresel liberal düzen ve küresel yönetişimde etkinliklerinin oldukça artacağına kesin görünmektedir.

KAYNAKÇA

Haibin, N. (2012). "BRICs in Global Governance a Progressive Force?", Dialogue On Globalization, Friedrich Ebert Stiftung, FES New York.

Hawksworth, J. ve Chan, D. (2015), World in 2050: Will the shift in global economic power continue?,

Hult, T. (2009), The BRIC Countries, GlobalEDGE Business Review, 3(4).

Kahler, M. (2013). Rising Powers and Global Governance: Negotiating Change in a Resilient Status Quo. International Affairs, 89.3, 711- 729.

O'neill, J. (2001), Building Better Economic BRICS, Global Economics Paper, No: 66.

Öniş, Z. ve M.Kutlay. (2013). Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Turkey in the Age of BRICs.Third World Quarterly. 34.8, 1409-1426

https://databank.worldbank.org/home.aspx

https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp

YÜKSELEN GÜÇLERİN İNSANİ DİPLOMASİ ANLAYIŞLARI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Hülya KINIK

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, hulya.ercan@ktu.edu.tr

Özgür TÜFEKÇİ

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ozgurtufekci@ktu.edu.tr

Özet

Yükselen güçler olarak nitelendirilen ülkelerin ekonomik performans ve büyüme hızlarının yanında insani alanda da artan katkılarıyla dikkat çektikleri görülmektedir. 2000'li yılların başından itibaren daha önce ihmal ettiği birçok bölge ile yoğun bir şekilde ilgilenmeye başlayan Türkiye, insani diplomasi kavramına oldukça farklı ve geniş bir perspektiften yaklaşmaktadır. Bu bağlamda, siyasi çıkarları öncelemeksizin insanı merkeze alan Türkiye, insani diplomasi faaliyetleri ile dış politika hedeflerini gerçekleştirmeyi de amaçlamaktadır.

Türkiye'nin insani diplomasi anlayışının önemli bir parçasını oluşturan insani yardım alanında etkinliği ve süreklilik arz eden söylem ve faaliyetleriyle uluslararası toplum nezdinde önemi ve konumu sürekli artış göstermektedir. Türkiye'de 2002 yılında sadece 85 milyon dolar olan insani yardımları 2017 yılı itibariyle 8,07 milyar dolara ulaşmış ve Türkiye insani yardımların milli gelire oranı temelinde yapılan sıralamada ise birinci sırada yer almıştır. Bu çerçevede, çalışmada dünyada en çok insani yardım yapan ve en cömert ülke olarak Türkiye'nin 2000'li yılların başından itibaren insani yardım alanında gerçekleştirdiği atılım ele alınacak ve ülkenin yükselen güç statüsünü nasıl etkilediğine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: İnsani Diplomasi, Yükselen Güç, Türkiye, İnsani Yardım

Abstract

It is seen that the countries which are considered as rising powers attract attention with their economic performance and growth rates as well as their increasing contributions in humanitarian field. Dealing intensively with the previously neglected many countries in the early 2000s, Turkey looks from a broader and quite different perspective to the concept of humanitarian diplomacy. In this context, without prioritizing the political interests Turkey aims at achieving the objectives of its foreign policy with the activities of humanitarian diplomacy.

Turkey's importance and status in the eyes of the international community is continuously increasing due to its effectiveness and discourse and activities in humanitarian aid which constitutes an important part of humanitarian diplomacy. Turkey's humanitarian aid which was only 85 million dollars in 2002 reached to $ 8.07 billion as of 2017 and Turkey ranked in the first place in humanitarian aid relative to its national gross income. In this framework, Turkey's progress since the beginning of 2000's in the field of humanitarian aid as providing the most humanitarian aid and as the most generous country in the world will be mentioned and how its rising power status is affected will be discussed.

Keywords: Humanitarian Diplomacy, Rising Powers, Turkey, Humanitarian Aid

1. Giriş

21.yüzyıldan itibaren küreselleşmenin etkisiyle dünyada her alanda belirgin değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Bu doğrultuda, küreselleşmenin devletlerin aralarındaki ilişkilerde etkin olarak kullandığı diplomasi faaliyetlerinde meydana getirdiği çeşitlilik sonucunda ortaya çıkan insani diplomasi kavramı, esas olarak silahlı çatışma veya doğal afetlerin yaşandığı bölgelere hızlı ve organize biçimde uluslararası insanî yardımların ulaştırılması ve sivil halkı bu tarz krizlerin etkilerinden korumak için gerekli görüşmelerin yürütülmesi gibi geleneksel diplomasinin dışında kalan faaliyetleri ifade etmektedir.

Günümüzde insani diplomasinin öneminin giderek artması ve yükselen güçlerin bu diplomasi türüyle de öne çıkmaya başlamaları çalışmasının çıkış noktasını oluşturmuştur. 21.yüzyılın başından itibaren ve özellikle 2008 finansal krizinin ardından ekonomik performans ve büyüme hızları, askeri yeterlilikleri, nüfus, yüzölçümü gibi özellikleri ile iklim değişikliği, finans, ticaret, insan hakları, turizm, gibi birçok alanda bölgesel ve küresel liderlik yapabilme potansiyeline sahip ülkeler yükselen güç olarak adlandırılmış ve bu ülkeler yükselen donör performanslarıyla da dikkat çekmeye başlamışlardır. (Thakur, 2014: 1791) Bu ülkelerin insani diplomasi faaliyetleri; insani yardımlar ve kalkınma yardımları, çatışma çözümü ve arabuluculuk ile fikirsel/politik katkılar çerçevesinde ele alınabilmekte ve her ülke kendi kapasite ve yetenekleri doğrultusunda belli alanlarda öne çıkabilmektedir. Yükselen güçlerin hem kendi aralarında düzenledikleri zirvelerde hem de G20 gibi uluslararası platformlarda özellikle insani yardım ve kalkınma konularında daha fazla sorumluluk üstlenme eğiliminde olmaları, talep ve hedeflerinde insani diplomasi araç ve söylemlerini daha fazla kullanmasını beraberinde getirmiştir.

Son dönemde, Türkiye doğal afetler, savaş, yoksulluk ve toplumsal çatışmalar nedeniyle zor durumda kalan ülkelere yardımda bulunmayı insani bir görev ve uluslararası toplumun istikrarında önemli bir unsur olarak görmektedir.

2. İnsani Diplomasinin Tanımı ve Kapsamı

Uluslararası ilişkiler literatüründe insani diplomasi kavramı 1900'lü yılların başından beri kullanımda olmasına rağmen kavramın neyi ifade ettiği konusunda bir görüş birliği olmadığını belirtmek gerekir. Nitekim 2010-2011 yıllarında Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Federasyonu'nun I(FRC) bir araştırmasına göre insani diplomasiye dair 89 farklı tanım bulunmaktadır. Bu tanımlar, insani diplomasi kavramının sınırlarının belirlemesi açısından esas oluşturacak olan yakınsaklık ve farklılık noktalarını içermektedir. (Regnier, 2011:1213)

IFRC (2009), insani diplomasi kavramını "Zarar görebilecek insanların çıkarının gözetilmesi ve temel insani ilkelere tam saygı gösterilmesi konusunda karar alıcıları ve fikir önderlerini harekete geçmeye ikna etmektir." şeklinde tanımlamaktadır.

İnsani diplomasi ile ilgili en kapsamlı çalışma niteliğinde olan ve kavramı sistematik bir şekilde ele alan ilk kitap, Larry Minear ve Hazel Smith'in 2007 yılında yayınladığı Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft, kavramı şu şekilde tanımlamıştır:

"İnsani diplomasi, insani organizasyonlar tarafından yürütülen ve bu organizasyonların işlevlerini eksiksiz bir biçimde gösterebilmeleri için siyasi ve askeri otoritelerden ayrı bir alan elde etmek için gerçekleştirilen aktiviteleri kapsamaktadır. Bu faaliyetler; insani organizasyonun ve personelinin hedef ülkede varlığının sağlanması, yardım ve korunmaya muhtaç sivil nüfusa ulaşacak müzakerelerin oluşturulması, yardım programlarının izlenmesi, uluslararası hukuk ve normlara saygının tesis edilmesi, yerli halk ve kurumlara destek olunması ve hedeflenen insani yardımın çeşitli seviyelerde savunuculuğunun yapılmasını içermektedir." (Minear ve Smith, 2007:1)

Daha önce yakın anlamlı olarak felaket diplomasisi, müdahale diplomasisi olarak kullanılan ve özellikle 2007 yılından itibaren sıkça ifade edilmeye başlayan kavram, sadece insani organizasyonlar değil ulusal işbirliği ajansları, dış işleri, savunma ve kalkınma gibi bakanlıklarca da kullanılmaktadır. Bunun yanında, hem risklerin önlenmesi hem de krizlerin yönetimiyle ilişkili olan kavram, insani yardım amaçlı çalışan ulusal ve uluslararası kurumların tüm politika ve uygulamalarına işaret etmektedir. (Regnier, 2011:1212)

3. Türkiye'nin İnsani Diplomasi Anlayışı

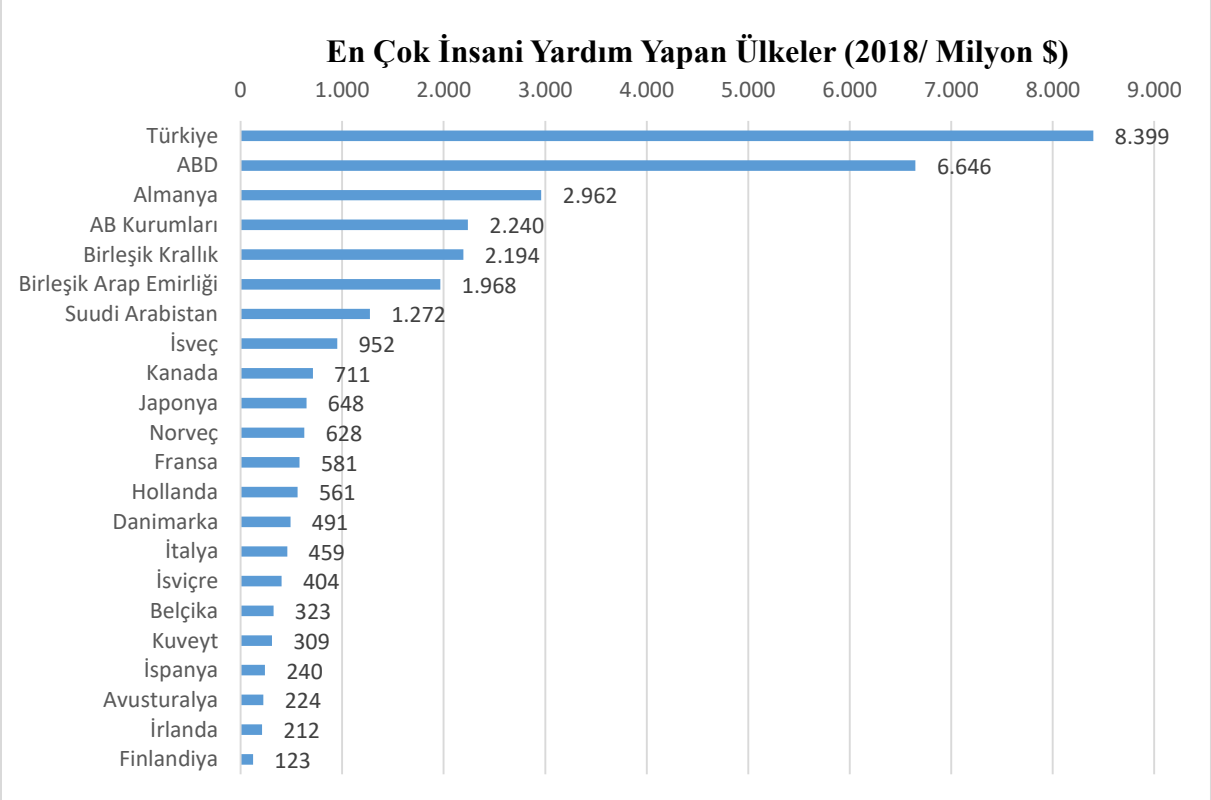
Türk dış politikasında 2000'li yıllarda meydana gelen değişim ve dönüşümler ile oluşturulan yeni vizyon, birçok alanda etkisini göstermektedir. Türkiye'nin söz konusu dış politika vizyonu ve revize edilerek daha işler hale getirilen kurumsal altyapısıyla oluşturduğu dinamizmde öne çıkan temalardan birisi de insani diplomasi olmuştur. İnsani diplomasi alanında kendine has bir perspektif geliştiren Türkiye, sınır ülkeleri ve yakın coğrafyanın ötesinde tek taraflı, bölgesel ve küresel faaliyetler

gerçekleştirerek önemli bir farkındalık oluşturmuştur. (Pirinççi ve Demirtaş, 2014: 13) Bu bağlamda, Türkiye'nin insani diplomasi yaklaşımı literatürde yer alan yaklaşımlardan farklılık göstermektedir.

İlk aşaması kendi vatandaşlarının yaşamlarını kolaylaştıran diplomatik hamleleri kapsamaktadır. Koruma sorumluluğu prensibi çerçevesinde bir devlet esası olarak Türkiye, öncelikli olarak kendi vatandaşlarının yaşamını kolaylaştırmak ve refah seviyesini artırmayı hedeflemeyi taahhüt etmektedir. Bu bağlamda, son yıllarda Türkiye ile birçok ülke arasında karşılıklı vize uygulamaları kaldırılmıştır. 2002 yılında 42 ülkeye vizesiz seyahat edilebilirken, imzalanan anlaşmalarla vizesiz ya da kolay vize ile seyahat edilebilecek ülke sayısı 2019 itibariyle 116'ya yükselmiştir.

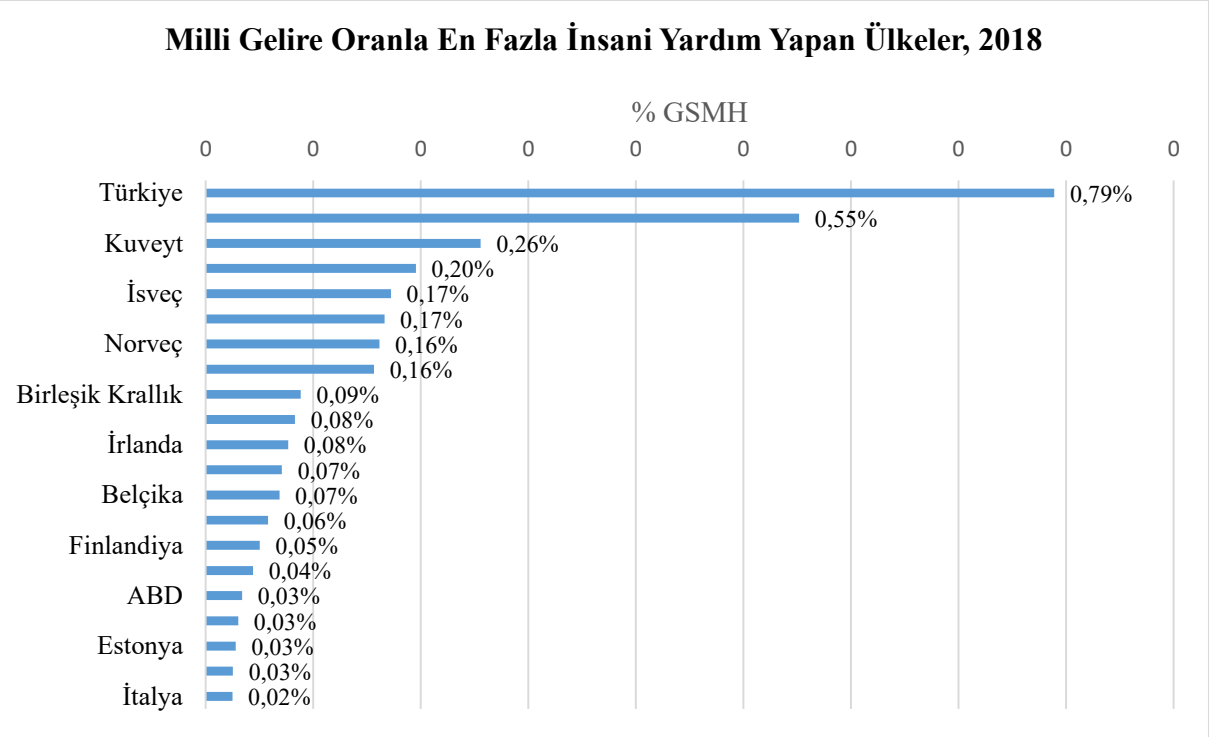
Türkiye'nin benimsediği insan odaklı diplomasi anlayışının ikinci aşaması ise Türkiye'nin kriz bölgelerine yönelik olarak aldığı tavırdır. Bu çerçevede, Türkiye'nin kriz ve afet bölgelerine yaptığı insani destek ve insani yardımlar ifade edilmektedir. Türkiye, ırk, dil, din ayrımı gözetmeksizin ve siyasal çıkarı odak noktasına almadan kriz bölgelerine insani yardım ulaştırmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, küresel sistemin ortaya koyduğu sınırlamaların ötesinde, insan odaklı bir siyasal vizyon sergileyen Türkiye'nin Suriye krizinin yol açtığı mülteci sorunu dışında, Somali, Myanmar, Afganistan gibi ülkelerde de bütün kurumlarıyla aktif bir işbirliği içinde olması örnek olarak gösterilmektedir. Türkiye adına TİKA, AFAD, KIZILAY dünyanın birçok yerinde öngörülemeyen doğal ve ekolojik felaket kaynaklı insani krizlerde, açlık ve kuraklık durumlarında, savaş, siyasi çatışma ve iç savaş kaynaklı insani krizlerin yaşandığı ülkelerde ve bölgelerde önleyici nitelikteki kalkınma işbirliklerinin yanı sıra kriz sırasında ve sonrasındaki acil insani yardımları ulaştırmaktadır. Öte yandan, dünyanın karşı karşıya kaldığı insani krizlerin tamamında Türk sivil toplum kuruluşlarını da görmek mümkündür.

Türkiye'de 2002 yılında sadece 85 milyon dolar olan insani yardımlar, 2017 yılı itibariyle 8,07 milyar dolara ulaşmış ve Türkiye insani yardımların milli gelire oranı temelinde yapılan sıralamada ise %0.85'lik bir oranla dünyada birinci sırada yer almıştır. 2019 yılında yayınlanan Küresel İnsani Yardım Raporu'na göre ise Türkiye gerçekleştirdiği 8,399 milyar dolar tutarındaki resmi insani yardımla 2018



yılında da dünyanın en büyük donör ülkesi olmayı sürdürmüştür. Türkiye ayrıca aynı yıl milli gelirinin % 0.79'unu insani yardım için ayırarak "Dünya'nın en cömert ülkesi" olmaya devam etmiştir.

Kaynak: Global Humanitarian Assistance Report, 2019



Kaynak: Global Humanitarian Assistance Report, 2019

Türkiye'nin 2008 yılında Gazze'deki desteği, 2011 yılındaki Somali ve Myanmar'a yönelik yardımları küresel diplomasi alanındaki etkinliğini ve kapasitesini göstermiş ve Türk Dış Politikası 2010'lu yıllarda insani diplomasiyi de dış politika perspektifine dâhil etmiştir. Bu bağlamda, Türkiye insani yardım konusunda sadece gücü değil aynı zamanda insanlığın vicdanını da sembolize eden siyasi manevralar gerçekleştirmiştir. (Vatandaş, 2016:6)

Türkiye'nin son dönem insani yardım faaliyetleri arasında ise 2004'te meydana gelen Güneydoğu Asya depremi, 2005'teki Pakistan depremi, 2006'da Lübnan'da yaşanan insani kriz, 2008 sonunda ortaya çıkan Gazze krizi, 2010'da meydana gelen Haiti ve Şili depremleri ile Pakistan'daki sel, 2011'deki Japonya depremi, 2013'teki Filipinler'de meydana gelen tayfun, 2014'te Balkanlar'da meydana gelen sel felaketi ve Gazze'ye yönelik saldırı, 2015'de Nepal depremi ile Irak'taki çatışma kaynaklı insani kriz, 2015 ve 2016'da Yemen ve Libya'daki insani kriz ile 2016'da Makedonya'daki sel felaketi sonrasında gerçekleştirilen yardım operasyonları önemli yer tutmakla birlikte (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr) Türkiye'nin insani yardımları son dönemde de artarak devam etmektedir.

Türkiye'nin uyguladığı insani diplomasi anlayışının üçüncü aşaması ise BM sistemi içerisinde kriz bölgelerindeki vatandaşları sahiplenme ve haklarını uluslararası arenada duyurmak için yoğun diplomasi trafiği gerçekleştirmektir. Türkiye, tek merkezden tüm uluslararası toplumu yönetmek yerine birden fazla aktörü ve güç merkezini koordineli bir şekilde harekete geçirmek gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, küresel insani sistemin içinde bulunduğu tıkanıklığın aşılmasına ve daha adil ve etkin bir sistemin inşasına yönelik BM liderliğindeki çalışmalara da destek vermektedir. Nitekim BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon'un şahsi girişimi çerçevesinde bu amaçla düzenlenen Dünya

İnsani Zirvesi (DİZ) Türkiye'nin ev sahipliğinde 23-24 Mayıs 2016 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte, Türkiye, Zirve'nin sonuçlarının ve verilen taahhütlerin takip edilmesi ve hayata geçirilmesi sürecinde de rol almaya devam etmektedir. Bu kapsamda Zirvenin en önemli sonuçlarından biri olan ve insani yardım ve kalkınma aktörlerinin sahada koordineli şekilde çalışmalarını amaçlayan Yeni Çalışma Yöntemi girişimi çerçevesinde yine İstanbul'da düzenlenen çalıştaya ve üst düzey panele 18-19 Mayıs 2017 tarihlerinde ev sahipliği yapılmıştır. (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr)

Sonuç

İnsani diplomasi, Türk dış politikasında son yıllarda önemi giderek artan kavramlar arasında yer almaktadır. Kriz coğrafyaları ve sorunlu bölgelere vicdan olgusuyla yaklaşan Türkiye'nin din, dil, ırk, mezhep ayrımı gözetmeyen tutumunu günümüzde Suriye İç Savaşı'nda ve daha önce de Somali, Myanmar, Filistin gibi ülkelerde insani diplomasi kapsamındaki faaliyetlerinde görmek mümkündür. Türkiye, insani diplomasi alanında BM'nin bütün üyelerinin katılım sağladığı geniş çaplı bir yapı kurulması için çaba göstermekte ve müzakereler ve konferanslar aracılığıyla uluslararası toplumun dikkatini kriz bölgelerine çekmek istemektedir.

2000'li yılların başından itibaren daha önce ihmal ettiği birçok bölge ile yoğun bir şekilde ilgilenmeye başlayan Türkiye'nin insani diplomasi yaklaşımının literatürde insani diplomasiyi salt devlet dışı insani yardım kuruluşlarına veya bunların faaliyetlerine veya devletlerin sadece kriz bölgelerindeki faaliyetlerine indirgeyen diğer yaklaşımlardan farklı ve geniş bir perspektifte ele alındığı görülmektedir. Bu bağlamda, Türkiye açısından insanî diplomasi faaliyetleri siyasi çıkarları öncelemeksizin insan odaklı olmakla birlikte dış politikanın tamamlayıcı unsuru olma niteliği de taşımaktadır. Başka bir ifadeyle Türkiye dış politikasında insanı merkeze alan yaklaşım benimsemesinin yanı sıra insani diplomasi faaliyetleri ile dış politika hedeflerini gerçekleştirmeyi de amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

IFRC. (2009). Humanitarian Diplomacy Policy.http://www.ifrc.org/en/what-we-do/humanitarian-diplomacy/humanitarian-diplomacy-policy/ (Erişim, 16 Ekim 2016).

Minear, L. ve & Smith, H., (2007), Humanitarian Diplomacy: Practitioners And Their Craft, Tokyo, United Nations University Press.

Pirinççi, F. Ve Demirtaş, T. (2014), "Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi: Suriye Krizi Örneği", Türk Dış Politikası Yıllığı, 11-38

Regnier, P. (2011), "The Emerging Concept of Humanitarian Diplomacy: Identification of a Community of Practice and Prospects for International Recognition", International Review of The Red Cross, 93 (884), 1211-1237.

Thakur, R. (2014). How Representative Are BRICS?. Third World Quarterly. 35(10), 1791-1808.

The Global Humanitarian Assistance Report 2019, https://devinit.org/publications/global-humanitarian-assistance-report-2019/, erişim: 17.12.2019

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin_-insani-yardimlari.tr.mfa, (Erişim:17.12.2019)

Vatandaş, S. (2016), "Başka Bir İnsani Yardım Mümkün Mü?,: Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasinin Yükselişi", Bilgi Analiz, No:6.

TÜRKMEN TÜRKÇESİNDEKİ FARSÇA ALINTI KELİMELER

Yakup SARIKAYA

Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sarikayakup@yahoo.com

ÖZET

Söz varlığı; bir dildeki sözlerin bütünüdür. Bir dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddî ve manevî kültürünün aynası ve dünya görüşünün bir kesitidir. Dilin söz varlığını oluşturan unsurlar, o dili kullanan milletin kültürünü, edebiyatını, toplumun ihtiyaçlarını, kısacası o milletin yazılı belleğini ifade ederler. Bu yüzden sözlükler, bir dilin söz varlığını ortaya koydukları için büyük önem taşırlar.

Türkmen Türkçesi, Oğuz (Güneybatı) grubu Türk lehçelerinin tek başına doğu kolunu temsil eden bir Türk lehçesidir. Bu lehçenin kelime hazinesinde Arap, Fars, Rus ve Moğol kaynaklı kelimeler bulunmaktadır. Türkmenler, İran'daki diğer Türk toplulukları gibi tarihî, coğrafi ve kültürel sebeplerle diğer Türk boylarına göre Farsça ile daha yoğun bir şekilde etkileşim içinde bulundukları için, bu lehçedeki Farsça alıntı kelimelerin oranı diğer Türk lehçelerine göre daha fazladır. Nitekim Türkmenistan dışındaki Türkmenlerin önemli bir kısmı bugün İran'ın kuzeydoğusundaki Türkmen Sahra bölgesinde varlıklarını sürdürmektedirler.

Bildiride öncelikle Türkmen Türkçesindeki Farsça alıntı kelimeler bu lehçenin sözlüklerinden tespit edilecektir. Diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi, Türkmen Türkçesi de uzun süre önce alıntıladığı çoğu kelimenin ses yapısını Türkçenin ses düzenine uydurmuş, âdeta onları Türkçeleştirmiştir. Bunun sonucu olarak Arapça alıntı kelimeler gibi, Farsça kelimeleri de kendi ses özelliklerine uydurmuştur. Bildiride, bu lehçedeki Farsça alıntı kelimelerin kaynak dildeki aslına göre uğradığı ses değişmelerine değinilecektir. Bu bağlamda Farsça kökenli kelimelerde meydana gelen ses olayları ve ses değişmeleri; türeme ve düşmeler, ikizleşme ve tekleşmeler, ünlü kalınlaşma ve incelmeleri, ünlü yuvarlaklaşma ve düzleşmeleri, ünlü daralma ve genişlemeleri, sedalılaşma(tonlulaşma) ve sedasızlaşma(tonsuzlaşma)lar ortaya konacaktır.

Çalışmada ayrıca, kaynak dile göre ses yapısı değişmeyen alıntı kelimeler ile Türkiye Türkçesinin sözlüklerinde kullanılmayan sözcükler de verilecektir. Farsça kelime ve eklerin Türkçe veya Arapça kelime ve eklerle birleştirilmesiyle yapılmış yeni kelimeler, birleşik kelimeler ve ikilemeler de incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkmen Türkçesi, söz varlığı, Farsça alıntı kelime, ses değişmeleri, ses olayları.

PERSİAN LOANWORDS İN TURKMEN TURKİSH

ABSTRACT

Vocabulary is all the words in a language. The conceptual world of a community speaking a language reflects the material and spiritual culture of that community as well as their philosophy of life. The elements that make up the vocabulary of the language express the culture, literature, needs of the nation, in short, the written memory of the people speaking that language. Therefore, dictionaries are of high importance as they hold the vocabulary of a language.

Turkmen Turkish is a Turkic dialect representing by itself the eastern branch of the Oghuz (Southwest) group Turkic dialects. The Arabic, Persian, Russian and Mongolian words are used in the vocabulary of this dialect. Since Turkmens interact more with Persian than other Turkic tribes for historical,

geographical and cultural reasons like other Turkic communities in Iran, the proportion of Persian loanwords in this dialect is higher than that in other Turkic dialects. As a matter of fact, a significant number of Turkmens outside of Turkmenistan are still settled in the Turkmen Sahara region in northeastern Iran.

In the paper, firstly, the Persian loanwords in Turkmen Turkish are identified from the dictionaries of this dialect. As other Turkic dialects, Turkmen Turkish also adapted the phonetic structure of most of the words it borrowed to the phonetic system of the Turkish language and made them almost Turkish. As a result, Persian loanwords, like the Arabic loanwords, were adapted to their own phonetic characteristics. This paper deals with the phonetic changes of the Persian loanwords in this dialect. The study focuses on phonetic events and sound changes in Persian words such as derivation, elision, twinning, backing, rounding, flattening, vowel contraction, expansion, sonarisation and intonation.

The study also deals with loanwords with no sound change as well as words unavailable in dictionaries of the Turkish language. The paper also investigates the new words made by combining Persian words and affixation with Turkish or Arabic words and affixes.

Key Words: Turkmen Turkish, vocabulary, Persian loanwords, sound changes, phonetic events.

Giriş

Diller arasındaki ilişkilerde en çok alınan öğeler, sözcüklerdir. Başta dinsel yakınlaşmalar, edebiyat etkilenmeleri olmak üzere birlikte yaşama, ticaret ilişkileri, siyasal ilişkiler nedeniyle ödünç öğeler, bu ilişkilerin ölçüsü oranında dilden dile aktarılmaktadır (Aksan 1990: 137).

Bir dilin söz varlığı denince, yalnızca, o dilin sözcükleri değil, deyimler, kalıp sözler, kalıplaşmış sözler, atasözleri, terimler ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü anlaşılmaktadır (Aksan 1996: 7).

Bilindiği gibi dil yaşayan, canlı bir varlıktır. Bu yüzden diğer dillerle etkileşime açıktır. Özellikle komşu diller, dili doğrudan etkilemektedir. Komşu milletlerin arasındaki siyasal, sosyal ve tarihî münasebetler sonucu dil etkileşimlerinin gerçekleşmesi kaçınılmazdır.

Türkler tarih boyunca yaşadıkları bölge, yani coğrafî konumları gereği Farslar (Persler) ve Farsçayla komşuluk ilişkisinde bulunmuşlardır. Çok eski tarihlerden beri süregelen bu komşuluk ilişkileri hakkında ilk bilgiler Göktürk Kağanlığı'nın kuruluşuyla başlar. Kağanlığın batı kanadını yöneten İstemi Yabgu'nun yönetiminin ilk yıllarında Batı Göktüleri ile Sâsânilerin arasında diplomatik temaslar gerçekleştiği ve bir süreliğine müttefik oldukları anlaşılmaktadır:

İstemi, 557 yılında Sâsânîlerle ittifak yaparak Akhun devletini yıktı ve Akhunlardan alınan toprakların Ceyhun'a kadar olan bölümüne Köktürkler sahip oldular (Taşağıl 2002: 671).

İlerleyen dönemde Fars coğrafyasında veya sınırında kurulan Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular, Harzemşahlar devletleri zamanında da Türklerle Farslar iç içe veya komşu olarak yaşadıkları için Türkçeyle Farsça arasındaki etkileşimler olmuştur:

Türk kavimlerinin İran'a girişiyle birlikte, Türklerin Farsça ile tanışıklığı başlamıştır. İran'da Gazneli Devleti'nin kuruluşu (978), Türklerin İran'a ilk girişi sayılmaktadır. İlk Türkçe sözcükler, Tarih-i Beyhakki adlı eser ile Farsçaya girmiştir. Selçukluların egemenliğiyle birlikte bu sözcüklerin sayısı, artış göstermiştir. V. yüzyılda Maveraünnehir, Horasan'ın kuzeyi, Rey kenti, İsfahan ve Azerbaycan'ın etrafında bulunan Türkmen boylarının varlığı, Farsçaya geçmiş olan Türkçe kelimelerinin artışına sebep olmuştur (Sefa 1976: 90 -Gharakhany 2014: 110'dan naklen-).

Selçuklulardan sonraki dönemlerde bölgede kurulmuş Akkoyunlular, Karakoyunlular, Safevîler dönemlerinde de ilişkiler devam etmiş, iki dil arasındaki etkileşim daha da artmıştır.

Türk Dünyasının yoğun olarak güneybatısında yerleşik bulunan Türkmenler tarih boyunca Farslarla yakın temas içinde olmuşlardır. Dolayısıyla Oğuzcanın bir lehçesi olan Türkmence ile Farsça arasındaki etkileşimler, Türkmenlerin yerleşik bulunduğu coğrafi konumdan dolayı Özbekçe, Kırgızca, Kazakça gibi diğer Türk lehçelerine göre daha yoğun olmuştur. Üstelik bu etkileşim bugün de devam etmektedir. Çünkü hâlen İran devletinin sınırları içinde, İran'ın kuzeydoğusunda, Türkmensahra denilen bölgede 2 milyonu aşkın Türkmen yaşamaktadır. 27 Ekim 1991'de bağımsızlığına kavuşan bağımsız Türkmenistan'ın 5.8 milyon nüfusa sahip olduğu göz önüne alındığında İran'daki Türkmenlerin, genel Türkmen nüfusu içindeki oranı daha iyi anlaşılacaktır.

Türkçe-Farsça ilişkileri veya Farsça alıntılar üzerine araştırmacılar tarafından birçok çalışma (Dilberipur 1995; Yıldız 1999; Özçelik 2002; Karaismailoğlu 2013; Balcı 2014; Gharakhany 2014; Rezai 2017) yapılmıştır. Türkmen Türkçesindeki yabancı sözcükler A. Orazov (Orazov 1996), A. Övezov (Övezov 1988), Mehmet Kara (Kara 1998) tarafından, Arapça alıntı kelimeler ise tarafımızca (Sarıkaya 1999) çalışılmıştır. Bu lehçedeki Farsça alıntı kelimelerin ayrıntılı olarak incelenmesi ise bildirimizin konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmada önce, Türkiye'de yayımlanmış Türkmence-Türkçe Sözlük (Tekin vd. 1995) başta olmak üzere Türkmencenin diğer sözlüklerinden (Hamzayev 1962, Kıyasova vd. 2016) tarama yoluyla Farsça alıntı kelimeler tespit edilmiş, daha sonra elde edilen malzemeden hareketle kaynak dile göre ses yapısı değişmeyen kelimeler ayrılıp ses yapısı değişen kelimelerdeki ses olayları, ses değişmeleri incelenmiştir. Ayrıca alıntı kelimelerin yapısı belirlenmiş, Farsça unsurların Türkçe veya Arapça unsurlarla oluşturdukları yeni kelime ve tamlamalar ortaya konmuştur.

Çalışmamıza genellikle kök hâlindeki Farsça alıntıları dâhil ettik. Bu alıntıların Türkçe eklerle genişletilmiş şekillerini, bilhassa Türkiye Türkçesinde de aynıları bulunuyorsa, almadık. Örneğin, çalışmaya "can" kelimesi ve Türkiye Türkçesinde kullanılmayan canık- fiili alınmış, canlan-, canlı, cansız gibi türevler ise alınmamıştır. Birçok alıntının Türkçede isimden fiil yapan -lA- veya isimden sıfat yapan +lI/+lU, +lIk/+lUk, +sIz/+sUz vb. eklerle genişletilmiş şekillerinin de bulunduğu düşünüldüğünde alıntıların miktarı şüphesiz daha da artacak, belki ikiye katlanacaktır.

Çalışmamızda, 750 civarında Farsça veya içinde Farsça unsur (kelime, ek veya ek görevinde kullanılan emir gövdeleri) bulunan kelime, kelime grubu, birleşik sözcük tespit edilmiştir. Şüphesiz, Türkmen Klasik Edebiyatının Sözlüğü'nde (Meredov–Ahallı 1988) Farsça alıntıların sayısı daha fazladır. Ancak bunların bazıları yaşayan dilin sözlüğünde yer almadığı için çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Bu çalışmada Türkmencedeki ünlü uzunlukları tıpkı Türkmen sözlüklerinde olduğu gibi ünlünün yanına (:) konularak gösterilmiş, alıntıların kökenleri için, Türkçe ise T., Arapça ise Ar., Farsça ise Far. kısaltmaları kullanılmıştır.

İnceleme

I. Ses Olayları (Ses Değişmeleri)

A) Ünlü Değişmeleri

a:bray < âb-rû, a:bta:p < âftâb, a:bı-rova:n < âb-ı revân, assa < âheste, a:yna < âyine, bahana < bahâne, beyhu:da < bî-hude, bo:sa < bûse, bugra < bugre, bürünç < birinc, bähbit < behbûd, bi:nışa:n < bî-nişân, ca:dı < câdû, ca:dıgö:y < câdû-gûy, cahan < cihân, canavar < cân-âver, cıda: < cudâ, cübüt < cuft, çä:ç < çâç, çä:k < çâk, çarva < çârve, çına:r < çenâr, coğa:pkä:r < cevâb(Ar.)-kâr, çovdarı < çavdâr, ço:rba < şûr-bâ, çapıksuva:r < çabuk-suvâr, ça:dır < çâder/çâdur/çetr, çerdak < çâr-tâk, çıra < çirag/çerag, çı:bık < çûbak, çüyşe < şîşe, dayha:n < dihkân, derveze < dervâze, dervüş < dervîş, dileva:r < dil-âver, do:st < dûst, dovzah < dûzâh, döv < dîv, erka:na < erk(T.)-âne, gahrıma:n < kahramân, ä:gä: < âgâh, ä:heň < âheng, ä:şgä:r < âşikâr, gamgı:n < gam-gîn, ga:yıba:na < gâ'ib(Ar.)-âne, gä:vmiş < gavmiş, gep < guft, govga: < gavgâ, gö:yä: < gûyâ, görka:na < görk(T.)-âne, gunça < gunçe, gül < gul, hala:sgär < halâs-kâr, ha:nıma:n < hânûmân, harman < hirman, hassa < haste, heni:z < henûz, hırda < hûrde, hırı:da:r < harî-

dâr, hıya:r < hiyâr, hoş < hûş, hu:nho:r < hûn-hâr, hünär < huner, incir < encîr, istiha:n/ıstıha:n < ustuhân, i:şgä:r < iş(T.)-ger, kä:kil < kâkul, kerven < kârvân, köçe < kûçe, kö:ne < kohne, kö:se < kûse, köşk < kûşk, külüň < kulung, künci < kuncud, künde < kunde, küre < kurre, küyze < kûze, küşt < kuştî, lä:le < lâle, lä:ş < lâşe, ma:la < mâle, ma:ya < mâye, ma:yada:r < mâye-dâr, maza: < meze, mähir < mihr, mähriba:n < mihr-bân, mä:ki < mekîk, merda:na < merd-âne, merdiva:n < nerdubân/nerd-bân, meyha:na < mey-hâne, mı:h < mîh, mı:hma:n < mihmân, mı:hma:nha:na < mihmân-hâne, möhür < muhr, mırta:r < murdâr, na:dıl < nâ-dil, nagma < nagme, nahal < nihâl, nahalha:na < nihâl-hâne, na:la < nâle, na:lışlı < nâliş-li(T.), na:m-nışa:n < nâm-nişân, nama:zho:n < namâz-hân, nargız < nergis, na:la:ç < nâ-ilâc(Ar.), na:mart < nâ-merd, na:mıra:t < nâ-murâd(Ar.), na:tuva:n < nâ-tuvân, na:yınsa:p < nâ-insâf(Ar.), neresse < nâ-resîde, nerkes < nergis, nä:sag < nâ-sağ(T.), nä:doğrı< nâ-doğru(T.), nä:belli < f-t nâ-belli(T.), nä:gi:le < nâ-gile, nä:hacat < f-a. nâ-hâcet(Ar.), nä:hak < nâ-hakk(Ar.), nä:hoş < nâ-hûş, nä:sağ < nâ-sağ(T.), nä:kes < nâ-kes, nä:la:yık < nâ-lâyik(Ar.), nä:ma:ku:l < nâ-ma'kûl(Ar.), nä:mä:lim < f-ar. nâ-ma'lûm(Ar.), nä:meca:l < nâ-mecâl(Ar.), nä:raha:t < nâ-rahat(Ar.), nä:ra:zı < nâ-râzi(Ar.), nä:saz <nâ-sâz, nä:şa:t < nâ-şâd, nä:ta:kı:k < nâ-tahkîk(Ar.), nä:tanış < nâ-tanış(T.), nä:tekiz < f-t. nâ-tekiz(T.), nä:umı:t < nâ-umîd, nä:z < nâz, nışa:n < nişân, nışa:na < nişâne, ni:lgä:r < nîl-ger, no:bahar < nev-bahâr, novcuva:n < nev-civân, novruz < nevrûz, ogrı-cümri < uğru(T.)-cimrî, oraza < rûze, ova:z < âvâz, ava:za < âvâze, ovsun < efsûn, övşün < rûşen, palav < pilâv/pulâv, pa:ra < pâre, parça < pârçe, pa:tışa: < pâdişâh, pa:ya < pâye, pä:k < pâk, pä:kize < pâkize, peri:şde < firişte, perva:na < pervâne, peşeň < fişân, peşgeş < pîşkeş, pı:gamber < peygâmber, pıga:n < figân, pınha:n < pinhân, pıya:da < piyâde, po:sa < bûse, puşma:n < peşîmân, rısva < rusvâ/rusvây, rova: < revâ, rova:na < revâne, rövşen < rûşen, sa:da < sâde, sa:ya < sâye, sa:yava:n < sâyebân, sa:zanda < sâzende, serhet < ser-hadd, serhoş < ser-hûş, setirme-setir < satr-be-satr, sezeva:r < sezâ-vâr, sı:h < sîh, sı:h-sı:h < sîh-sîh, sımru:g < sîmurg, sı:na < sîne, sıpa:l < sifâl, sıya: < siyâh, sı:na < sîne, sı:ma:p < sîm-âb, sövda: < sevdâ, sövda:-satık < sevdâ-satık (T.), sövda:gä:r < sevdâ-ger, sümmül < sunbule, sütem < sitem, sütün < sutûn, şagal < şegâl, şa:ha:na < şâh-âne, şahanda:z < şâh-endâz, şahburun < şâh-burun(T.), şa:hı < şâhî, şa:kä:se < şâh-kâse, şa:na < şâne, şa:za:da < şâh-zâde, şetda:lı < şeft-âlû, şikär < şikâr, şumro:y < şûm-rûy, tagta < tahte, ta:zı < tâzî, tä:ze < tâze, tı:g < tîg, tılla < tille, tohum < tuhm, to:t < dûd, to:tı < tûtî, tüpeň < tufeng, ussa < ustâd, veyra:n < vîrân, ya:dıgä:r < yâd-gâr, yahna < yahnî, yasman < yâsemin, yuvdarha: < ajdahâ, zabu:n < zebûn, zäher < zehr, zergä:r < zer-ger, zı:ba < zîbâ, zıba:n < zebân, zıncır < zincir, zıya:n < ziyân, zo:r < zûr, zülp < zulf.

1. Ünlü Kısalmaları

abada:n < **â**bâdân, a:ram < â**r**âm, arzuv < **â**rzû, a:sman < âsm**â**n, assa < **â**heste, aza:r < **â**zâr, aza:t < **â**zâd, ba:dam < bâd**â**m, bahalı < bah**â**-lı (T.), bahana < bah**â**ne, bahar < bah**â**r, barabar < ber**â**ber, bähbit < behb**û**d, ba:zar < bâz**â**r, berçin < berç**î**n, ca:dı < câd**û**, cahan < cih**â**n, calbar < şalv**â**r, canavar < c**â**n-**â**ver, çarva < ç**â**rve, çerdak < ç**â**r-t**â**k, çıra < çir**â**g/çer**â**g, çirkin < çirk**î**n, çovdarı < çavd**â**r, ço:rba < şûr-b**â**, çuval < çuv**â**l, dalçın < d**â**rç**î**n, darba:z < t**â**r-bâz, dovzah < dûz**â**h, döv < d**î**v, dürbi < d**û**rb**î**n, derveze < derv**â**ze, dervüş < derv**î**ş, dileva:r < dil-**â**ver, hala:sgär < halâs-k**â**r, ha:lı < k**â**l**î**, ham < h**â**m, ha:nıma:n < hân**û**mân, har < h**â**r, hazan < hazân, hırda < h**û**rde, hoş < h**û**ş, hurma < hurm**â**, hüy < h**û**y, incir < encîr, kaşaň < k**â**şâne, kä:şge < kâşk**î**, kem-baha < kem-bah**â**, kepgir < kef-gîr, kerven < k**â**rv**â**n, kilim < gilîm, köçe < k**û**çe, köşk < k**û**şk, ma:hı-ta:ban < mâh-ı tâb**â**n, mä:ki < mekîk, mu:mıya < mûmiy**â**, no:bahar < nev-bah**â**r, nohut < nuh**û**d, novruz < nevr**û**z, ogrı-cümri < uğru(T.)-cimr**î**, oraza < r**û**ze, ova:z < **â**vâz, ava:za < **â**vâze, palav < pil**â**v/pul**â**v, parça < pârçe, peri < per**î**, peşeň < fiş**â**n, peşgeş < p**î**şkeş, peynir < pen**î**r, pı:gamber < peyg**â**mber, pul < p**û**l, pulda:r < p**û**l-dâr, rısva < rusv**â**/rusv**â**y, saray < sar**â**y, serhoş < ser-h**û**ş, sezeva:r < sez**â**-vâr, sımru:g < s**î**murg, surnay < s**û**r-n**â**y, sütün < sut**û**n, şagal < şeg**â**l, şah < ş**â**h (boynuz), şaha < ş**â**h (dal; branş, kol), şahanda:z < ş**â**h-endâz, şahburun < ş**â**h-burun(T.), şa:hı < ş**â**h**î**, şahı:ma:r < ş**â**h-ı mâr, şetda:lı < şeft-âl**û**, şikär < şik**â**r, şirin < ş**î**r**î**n, şum < ş**û**m, şumro:y < ş**û**m-rûy, ta:laň < tâl**â**n, ta:zı < tâz**î**, to:tı < tût**î**, ussa < ust**â**d, ya:ban < yâb**â**n, ya:banı < yâb**â**n**î**, yahna < yahn**î**, yasman < y**â**semin, yolbars < yol (T.)- pârs, zı:ba < zîb**â**.

Doğu kökenli kelimelerin ilk ve son hecelerinde uzun ünlülerin kısaldığı Hamza Zülfikar tarafından ortaya konmuştur (Zülfikar 1995; 1996). Bizim tespitlerimiz de aynı yöndedir. Yani Farsça alıntılardaki ünlü uzamaları genellikle ilk veya son hecede gerçekleşmektedir. Orta hecede ünlülerin kısaldığı

kelimeler de vardır: bahana < bah**â**ne, barabar < ber-**â**-ber, canavar < cân-**â**ver, derveze < derv**â**ze, ha:nıma:n < hân**û**mân, kaşañ < kâş**â**ne, pı:gamber < peyg**â**mber, sezeva:r < sez**â**-vâr, ya:banı < yâb**â**nî.

2. Ünlü Uzamaları

Farsça alıntı kelimelerde ünlü uzama kısalmaya oranla azdır. Uzamaların bazılarının ünlünün bulunduğu hecedeki ünsüzün düşmesi sonucu ortaya çıkan telafi(dolaylı, ikincil) ünlü uzunluğu olduğu görülmektedir. Diğerlerinde uzamanın sebebi belli değildir:

ähtn**a:**ma < akd(Ar.)-n**a**gme, beya:nn**a:**ma < beyân(Ar.)-n**a**gme, ça:rş**a:**v < çâder-ş**e**b, b**u:**şluk < m**u**jd-luk (f-t), dilev**a:**r < dil-âv**e**r, i:şg**ä:**r < iş(T.)-g**e**r, maz**a:** < mez**e**, n**a:**ma < n**a**gme, ni:lg**ä:**r < nîl-g**e**r, n**o:**bahar < n**e**v-bahâr, per**i:**şde < fir**i**şte, sövda:g**ä:**r < sevdâ-g**e**r, şahı**:**ma:r < şâh-**ı** mâr, zergä:r < zer-g**e**r.

3. Ünlü Kalınlaşması

Bu değişmede Türkçenin Kalınlık-İncelik Uyumu'nun etkili olduğu açıktır. Kelimelerde görüldüğü gibi kalınlaşmaların daha çok sonu güzel h (e) ünlüsüyle biten kelimelerde olmaktadır:

a:m**a**tlı< âm**e**d-li(T.), ass**a** < âhest**e**, a:r**a**ss**a** < âr**e**st**e**, a:su:d**a** < âsûd**e**, **a**rza:n< **e**rzân, a:yn**a**<âyin**e**, bahan**a**< bahân**e**, barabar < b**e**râb**e**r, beyhu:d**a**< bî-hud**e**, bo:s**a**<bûs**e**, canav**a**r < cân-âv**e**r, c**a**han< c**i**hân, ca:yb**a**ca:y < cây b**e** cây, ça:rpa:r**a** < çâr-pâr**e**, çarv**a**< çârv**e**, ça:rş**a**:v < çâder-şeb, çına:r < çen**â**r, çıra< çir**â**g/çer**â**g, d**a**yha:n < d**i**hkân, di:va:n**a** < dîvân**e**, erka:n**a** < erk-ân**e**, gamgı:n < gam-g**î**n, ga:yıba:n**a** < gâ'ib(Ar.)-ân**e**, görka:n**a** < görk-ân**e**, gunç**a** < gunç**e**, güma:n**a** < gumân**e**, ha:l**ı** < kâl**î**, ha:n**a** < hân**e**, hara:mza:d**a** < harâm(Ar.)-zâd**e**, h**a**rman < h**i**rman, hass**a** < hast**e**, hırd**a** < hûrd**e**, hıya:r < h**i**yâr, ma:l**a** < mâl**e**, ma:ya < mây**e**, ma:y**a**da:r < mây**e**-dâr, maz**a**: < mez**e**, merda:n**a** < merd-ân**e**, meyha:n**a** < mey-hân**e**, mı:h < mîh, mı:hma:n < m**i**hmân, mı:hma:nha:n**a** < m**i**hmân-hân**e**, mu:mıya < mûm**i**yâ, na:dıl < nâ-d**i**l, na:m**a**/nagm**a** < nagm**e**, n**a**hal < n**i**hâl, n**a**halha:n**a** < n**i**hâl-hân**e**, na:l**a** < nâl**e**, na:m-nışa:n < nâm-n**i**şân, na:m**a**rt < nâ-m**e**rd, n**a**rgız < n**e**rg**i**s, nayç**a** < nay/nây-ç**e**, nışa:n < n**i**şân, nışa:na < n**i**şâne, n**o**:bahar < n**e**v-bahâr, n**o**vruz < n**e**vrûz, oraz**a** < rûz**e**, ava:z**a** < âvâz**e**, pa:r**a** < pâr**e**, parç**a** < pârç**e**, pa:tışa: < pâdişâh, pa:y**a** < pây**e**, perva:n**a** < pervân**e**, pıga:n < f**i**gân, pınha:n < p**i**nhân, pıya:da < p**i**yâde, r**o**va: < r**e**vâ, r**o**va:n**a** < r**e**vân**e**, sa:d**a** < sâd**e**, sa:y**a** < sây**e**, sa:y**a**va:n < sây**e**bân, sa:z**a**nd**a** < sâz**e**nd**e**, sı:h < s**î**h, , sı:n**a** < s**î**n**e**, sıpa:l < s**i**fâl, sıya: < s**i**yâh, sı:na < s**î**ne, sı:ma:p < s**î**m-âb, şa:dıy**a**:n < şâd**i**yân, ş**a**gal < ş**e**gâl, şa:ha:n**a** < şâh-ân**e**, şah**a**nda:z < şâh-**e**ndâz, şa:na < şâne, şa:za:da < şâh-zâde, tagta < tahte, ta:zı < tâzî, tı:g < tîg, t**ı**lla < t**i**lle, um**ı**:t < umîd, z**a**bu:n < z**e**bûn, za:r**ı**:n < zârî-n(türeme), z**ı**:ba < z**î**bâ, z**ı**ba:n < z**e**bân, z**ı**ncır < z**i**nc**i**r, zıya:n < z**i**yân.

-perest eki (ek görevinde emir gövdesi) bulunan kelimelerde kalınlaşma görülmektedir: ceňparaz < ceng-perest, cınsparaz < cins-perest (ar.-f.), butparaz < but-perest, di:nparaz < dîn(ar.)-perest, şöhra:tparaz < şuhret(Ar.)-perest, şövketparaz < şevket(Ar.)-perest, vatanparaz < vatan(Ar.)-perest.

4. Ünlü İncelmesi

Birçok alıntı kelimede bu değişmenin sebebi Kalınlık-İncelik Uyumu'dur. Ancak uyumdan kaynaklanmayan ve tek heceli kelimeler de de karşılaşılan (b**ä**: < b**â**g, ç**ä**:ç < ç**â**ç, ç**ä**:k< ç**â**k vb. gibi) incelmeler de vardır ve bunlar bir kurala bağlanamamaktadır:

b**ä**: < b**â**g, bi:ç**ä**:re<bî-ç**â**re, ca:dıg**ö**:y < câdû-g**û**y, c**ü**büt< c**u**ft, ç**ä**:ç < ç**â**ç, ç**ä**:k< ç**â**k, ç**e**rdak < ç**â**r-t**â**k, coğa:pkä:r < cevâb(Ar.)-kâr, d**ä**:ne < d**â**ne, d**ä**:ri-derma:n < d**â**rû-derm**â**n, derv**e**ze < derv**â**ze, d**ü**rs < d**u**rust, **ä**:g**ä**: < **â**g**â**h, **ä**:heň < **â**heng, **ä**:şg**ä**:r < âşik**â**r, erb**e**t < berb**a**d/berb**â**d, g**ä**:vmiş < g**a**vmiş, g**e**p < g**u**ft, g**ö**:r < g**û**r, g**ö**:y**ä**: < g**û**yâ, g**ü**l < g**u**l, g**ü**lle < g**û**le, g**ü**ma:n**a** < g**u**mân**e**, g**ü**mmez < g**u**nbed, g**ü**n**ä**: < g**u**n**â**h, g**ü**v**ä**: < g**u**v**â**h, güzer < g**u**zer, hala:sg**ä**r < halâs-k**â**r, h**ü**n**ä**r < h**u**ner, h**ü**ňk**ä**:r < h**u**dâvendig**â**r, h**ü**ňk**ä**:r < h**û**n-h**â**r, h**ü**y < h**û**y, **i**sti**h**a:n < **u**st**u**hân, k**ä**:k**i**l < k**â**k**u**l, k**ä**:r < k**â**r, k**ä**:se < k**â**se, k**ä**:şg**e** < k**â**şkî, k**ö**:ne < k**o**hne, k**ö**:se < k**û**se, k**ö**şk < k**û**şk, k**ü**lüň < k**u**l**u**ng, k**ü**nc**i** < k**u**nc**u**d, k**ü**nde < k**u**nde, k**ü**re< k**u**rre, küyze < kûze, k**ü**şt< k**u**ştî, l**ä**:le < l**â**le, l**ä**:ş < l**â**şe, merd**i**va:n < nerd**u**bân/nerd-bân, m**ö**hür < m**u**hr, n**ä**:z < n**â**z, n**ä**:zeni:n < n**â**zenîn, n**ä**:zik < n**â**zuk, n**e**resse < n**â**-resîde, **ö**vşün < r**û**şen, p**ä**:k < p**â**k, p**ä**:kize < p**â**kize, peşeň < fişân, r**ö**vşen < r**û**şen, serh**e**t < ser-h**a**dd, s**e**tirme-s**e**tir < s**a**tr-be-s**a**tr, sez**e**va:r < sez**â**-vâr, s**ü**mmül

< s**u**nbule, s**ü**t**ü**n < s**u**t**û**n, şa:h**ı** < şâh**î**, şa:k**ä**:se < şâh-k**â**se, ş**ä**:girt < ş**â**kird, şik**ä**r < şik**â**r, t**ä**:ze < t**â**ze, t**ü**peň < t**u**feng, ya:dıg**ä**:r < yâd-g**â**r, z**ü**lp < z**u**lf.

Bu örneklerin dışında, başında **nâ-** olumsuzluk ön eki olan kelimelerde bu ekin ünlüsünün açık e'ye dönüştüğü, yani incelerek **"nä:-"** olduğu görülmektedir: nä:sag < nâ-sağ(T.), nä:doğrı< nâ-doğru(T.), nä:belli < nâ-belli(T.), nä:gi:le < nâ-gile, nä:hacat < nâ-hâcet(Ar.), nä:hak < nâ-hakk(Ar.), nä:hoş < nâ-hûş, nä:sağ < nâ-sağ(T.), nä:kes < nâ-kes, nä:la:yık < nâ-lâyik(Ar.), nä:ma:ku:l < nâ-ma'kûl(Ar.), nä:mä:lim < nâ- ma'lûm(Ar.), nä:meca:l < nâ-mecâl(Ar.), nä:raha:t < nâ-rahat(Ar.), nä:ra:zı < nâ-râzi(Ar.), nä:saz <nâ-sâz, nä:şa:t < nâ-şâd, nä:ta:kı:k < nâ-tahkîk(Ar.), nä:tanış < nâ-tanış(T.), nä:tekiz < f-t. nâ-tekiz(T.), nä:umı:t < nâ-umîd.

Kelime sonlarındaki -kâr ekleri (ek görevinde kullanılan emir gövdesi) de incelmektedir: günä:kä:r < gunâh-kâr, hala:sgär < halâs(Ar.)-kâr, hü:şgä:r < hûş-kâr, talapkä:r < taleb(Ar.)-kâr.

5. Ünlü Daralmaları

Ünlü daralması örnekleri azdır:

a:dam**i**s**i**nt (âdem(Ar.)-p**e**s**e**nd), çına:r < ç**e**nâr, çı**ı**ra< çirâg/ç**e**râg, gahr**ı**ma:n < kahr**a**mân, h**ı**rı:da:r < harî-dâr, çı:b**ı**k < çûb**a**k, z**ı**ba:n < zebân.

6. Ünlü Genişlemeleri

Ünlü genişlemesi örnekleri daralmaya göre fazladır:

b**o**:sa < b**û**se, c**a**han < c**i**hân, ca:dıg**ö**:y < câdû-g**û**y, d**a**yha:n < d**i**hkân, h**a**rman < h**i**rman, hoş < h**û**ş, k**ö**çe < k**û**çe, m**ä**hir < m**i**hr, m**ä**hriba:n < m**i**hr-bân, m**ä**:ki < m**e**kîk, m**ö**hür < m**u**hr, n**a**hal < n**i**hâl, n**a**halha:na < n**i**hâl-hâne, n**a**rgız < n**e**rgis, nerk**e**s < nerg**i**s, n**o**:bahar < n**e**v-bahâr, n**o**vruz < n**e**vrûz, n**o**hut < n**u**hûd, or**a**za < r**û**ze, p**e**ri:şde < f**i**rişte, p**e**şeň < f**i**şân, p**e**şgeş < pîşkeş, r**o**va: < r**e**vâ, r**o**va:na < r**e**vâne, şumr**o**:y < şûm-r**û**y, t**o**hum < t**u**hm, t**o**:t < d**û**d, t**o**:tı, < t**û**tî, v**e**yra:n < vîrân, yahn**a** < yahn**î**, yasm**a**n < yâsem**i**n, z**o**:r < z**û**r.

Farsça -ger eki Türkmencede geniş ve uzun ünlülüdür: i:şg**ä:**r < iş(T.)-ger, ni:lg**ä:**r < nîl-ger, sövda:g**ä:**r < sevdâ-ger, zerg**ä:**r < zer-ger.

7. Ünlü Yuvarlaklaşmaları

Alıntı kelimelerdeki dudak ünsüzleri "b, m, p, v" yanında bulunan ünlüler, Arapça alıntı kelimeler de dâhil, Türkmen Türkçesinde sistemli olarak yuvarlaklaşmaktadır: a:bı-rova:n < âb-ı revân, döv < dîv, govga: < gavgâ, no:bahar < nev-bahâr, novcuva:n < nev-civân, novruz < nevrûz, ogrı-cümri < uğru(T.)-cimrî, ova:z < âvâz, övşün < rûşen, ovsun < efsûn, po:sa < bûse, puşma:n < peşîmân, rova: < revâ, rova:na < revâne, sövda:< sevdâ, sövda:-satık < sevdâ-satık(T.), sövda:gä:r < sevdâ-ger, sütem < sitem, yuvdarha: < ajdahâ.

İki örnekte ise "h" ünsüzünün yanındaki ünlülerin yuvarlaklaştığı görülmüştür. hu:nho:r < hûn-hâr, nama:zho:n < namâz-hân.

8. Ünlü Düzleşmeleri

Bu ünlü değişmesinin örnekleri de yuvarlaklaşma gibi azdır:

ist**i**ha:n/**ı**st**ı**ha:n < **u**st**u**hân**,** bähb**i**t < behb**û**d, ca:d**ı** < câd**û**, ca:dıg**ö**:y < câdû-g**û**y, c**ı**da: < c**u**dâ, çap**ı**ksuva:r < çab**u**k-suvâr, ça:d**ı**r < çâd**u**r, ç**ı**:bık < ç**û**bak, g**e**p < g**u**ft, ha:n**ı**ma:n < hân**û**mân, hen**i**:z < hen**û**z, h**ı**rda < h**û**rde, kä:k**i**l < kâk**u**l, merd**i**va:n < nerd**u**bân/nerd-bân, m**ı**rta:r < m**u**rdâr, nä:z**i**k < nâz**u**k, or**a**za < r**û**ze, r**ı**sva < r**u**svâ/r**u**svây, şetda:l**ı** < şeft-âl**û**.

B) Ünsüz Değişmeleri

Alıntılara bakıldığında birçok örnekte f > p değişmesinin oluşturduğu görülmektedir ki bu Türkmen Türkçesinin karakteristir bir özelliğidir. Arapça ve Farsça kelimelerdeki "f" ünsüzlerini sistemli olarak "p" yapmaktadır: hepde < hefte, kepce < kefçe, kepgir < kef-gîr pa:ş < fâş, pent < pend, peri:şde < firişte,

perma:n < fermân, perya:t < feryâd, perzent < fenzend, peşeň < fişân, peşgeş < pîşkeş, peyka:m < peykân, pıga:n < figân, sıpa:l < sifâl, tüpeň < tufeng, zebra:p < zer-bâf. Bir kelimede f > b değişmesi vardır: a:bta:p < âftâb.

Diğerlerinde ise sedasızlaşmaların olduğu, bazılarında benzeşme sonucu bazı seslerin yanındaki sesleri teşekkül noktası bakımından kendine yaklaştırdığı görülmektedir. Ancak tek heceli kelimelerle diğer bazı alıntılarda ünsüz değişmelerinin sebebi belli değildir:

acdarha: < ajdahâ, a:dampisint (âdem(Ar.)-pesend), bağış < bahş, bagt < baht, bähbit < behbûd, belent < bulend, bezza:t < bed-zât(Ar.), bi:ta:p < bî-tâb, bu:şluk < mujd-luk(T.), bürünç < birinc, calbar < şalvâr, ça:rşa:v < çâder-şeb, ço:rba < şûr-bâ, çüyşe < şîşe, dalçın < dârçîn, dayha:n < dihkân, derdeser < derd-i ser, dert < derd, ähtna:ma < akd(Ar.)-nagme, gahrıma:n < kahramân, girda:p < gird-âb, gümmez < gunbed, hala:sgär < halâs(Ar.)-kâr, haraz < haras, hepde < hefte, hoşnu:t < hoşnûd, ho:z < gôz, hüňkä:r < hudâvendigâr/hûn-hâr, hü:şgä:r < hûş-kâr, hü:şgä:r < hûş-kâr, ka:gız < kâgıd, kä:huda: < kedhudâ, kä:şge < kâşkî, kepce < kefçe, kepderi < kebûter, kepgir < kef-gîr, kelep < kerep, kilim < gilîm, kilt < kilîd/kelîd, leşger < leşker, merdiva:n < nerdubân/nerd-bân, mert < merd, mırta:r < murdâr, na:mart < nâ-merd, nargız < nergis, bezza:t < bed-zât(f-a), nerkes < nergis, neşder < neşter, pa:ç < bâc, pa:ş < fâş, pa:tışa: < pâdişâh, pa:ytagt < pây-i taht, pent < pend, peri:şde < firişte, peri:za:t < perî-zâd, perma:n < fermân, perya:t < feryâd, perzent < fenzend, peşeň < fişân, peşgeş < pîşkeş, peyka:m < peykân, pıga:n < figân, pi:l < bîl, pi:lçe < bîl-çe, po:sa < bûse, renç < renc, reňk < reng, rişde < rişte, sa:yava:n < sâyebân, sebet < sebed, seňňer < senger, sergezda:n < ser-gerdân, setirme-setir < satr-be-satr, sıpa:l < sifâl, sıya: < siyâh, sı:ma:p < sîm-âb, sümmül < sunbule, şa:t < şâd, tagt < taht, tagta < tahte, ta:laň < tâlân, to:t < dûd, tu:t < dûd, turp < turb, tüpeň < tufeng, umı:t < umîd, ussa < ustâd, ussa:t < ustâd, ya:t < yâd, yegsa:n < yeksân, yuvdarha: < ajdahâ, yolbars < yol(T.)- pârs, zebra:p < zer-bâf, zerevşa:n < zer-efşân.

1. Sedasızlaşma

Alıntı kelimelerde genellikle sonu d ünsüzüyle bitenler sedadılaşmakta

a:dampisin**t** (âdem(Ar.)-pesend), a:ma**t**lı < âmed-li (T.), aza:**t** < âzâd, bähbi**t** < behbûd, bi:ba:**t** < bî-âbâd, belen**t** < bulend, ben**t** < bend, bi:ta:**p** < bî-tâb, bürün**ç** < birinc, ça**p**ıksuva:r < çabuk-suvâr, derben**t** < der-bend, der**t** < derd, girda:**p** < gird-âb, hoşnu:**t** < hoşnûd, ke**t**huda: < kedhudâ, ke**p**ce < kefçe, ke**p**deri < kebûter, ke**p**gir < kef-gîr, **k**ilim < gilîm, kil**t** < kilîd/kelîd, mer**t** < merd, mır**t**a:r < murdâr, na:mar**t** < nâ-merd, ner**k**es < nergis, **p**a:ç < bâc, pen**t** < pend, peri:ş**d**e < firişte, peri:za:**t** < perî-zâd, perya:**t** < feryâd, perzen**t** < fenzend, **p**i:l < bîl, **p**i:lçe < bîl-çe, **p**o:sa < bûse, ren**ç** < renc, reň**k** < reng, sebe**t** < sebed, sı:ma:**p** < sîm-âb, şa:**t** < şâd, şä:gir**t** < şâkird, **t**o:**t** < dûd, **t**u:**t** < dûd, tur**p** < turb, tü**p**eň < tufeng, umı:**t** < umîd, ussa:**t** < ustâd, ya:**t** < yâd, zebra:**p** < zer-bâf.

Kelimenin kendisi de dâhil, içinde "kötü, fena, çirkin" anlamındaki "bed" kelimesi bulunan alıntı kelimelerde sedalı "d" ünsüzünün sedasızlaşarak "t" olduğu görülmektedir:

be**t** < bed, be**t**lik < bed-lik(T.), be**t**gılık < bed-kılık(T.), be**t**gelşik < bed-gelşik(T.), be**t**güma:n < bed-gumân, be**t**na:m < bed-nâm, be**t**nebis < bed-nefs(Ar.), be**t**niyet < bed-niyyet(Ar.).

2. Sedalılaşma

ba**g**t < baht, **b**erhi:z < perhiz, **d**arba:z < târ-bâz, **g**ahrıma:n < kahramân, hala:s**g**är < halâs(Ar.)-kâr, hara**z** < haras, hep**d**e < hefte, hü:ş**g**ä:r < hûş-kâr, kep**c**e < kefçe, leş**g**er < leşker, nargı**z** < nergis, neş**d**er < neşter, peş**g**eş < pîşkeş, riş**d**e < rişte, ye**g**sa:n < yeksân, yol**b**ars < yol (T.)- pârs.

İçinde -paraz (< perest) kelimesi geçen alıntılarda, ekin "s" ünsüzünün sedalılaşarak "z" olduğu görülmektedir:

ceňpara**z**< ceng-perest, cınspara**z** < cins-perest (ar.-f.), butpara**z** < but-perest, di:npara**z** < dîn(ar.)-perest, şöhra:tpara**z** < şuhret(Ar.)-perest, şövketpara**z** < şevket(Ar.)-perest, vatanpara**z** < vatan(Ar.)-perest.

3. Benzeşme (ss < st/sd, mm < mb, mm < nb)

assa < âheste, arassa < âreste, bezza:t < bed-zât(Ar.), dessa:n < destân, desse < deste, dessu:r < destur, dä:b-dessu:r < de'b(Ar.)-destûr, demme-dem < dem be dem, gümmez < gunbed, hassa < haste, neresse < nâ-resîde, sümmül < sunbule, ussa < ustâd, ussa:t < ustâd.

4. Sızıcılaşma
day**h**a:n < dih**k**ân, ä**h**tna:ma < a**k**d(Ar.)-nagme, ye**g**sa:n < ye**k**sân.

5. Yer Değiştirme(Metatez) sı**mr**u:g < sîm**ur**g, ze**br**a:p < ze**r-b**âf.
6. İkizleşme gü**ll**e < gûle.
7. Tekleşme kü**r**e < ku**rr**e.

C) Ses Türeme Ve Düşmeleri

1. Ses Türemeleri

a) Ünlü Türemesi

bağ**ı**ş < bahş, cüb**ü**t< cuft, çovdar**ı** < çavdâr, kepder**i** < kebûter, ki:n**e** < kîn. mähr**i**ba:n < mihr-bân, merg**i** < merg, **o**raza < rûze, serv**i** < serv, şah**a** < şâh (dal; bölüm), şer**i**m < şerm, şerm**i**sa:r < şerm-sâr, toh**u**m < tuhm, turş**ı** < turş, ya:d**ı**gä:r < yâd-gâr, ya:gmeş**i**k < yağ(T.)-meşk, yek**e** < yek-e-, yek**e**-tä:k < yek-e tek(T.), yek**e**-yek**e** < yek-e- yek-e-, zäh**e**r < zehr.

b) Ünsüz Türemesi

acda**r**ha: < ajdahâ, be**y**hu:da < bî-hude, be**y**hu:ş < bî-hûş, bi:perva:**y** < bî-pervâ, geda:**y** < gedâ, pe**y**nir < penîr, perva:y < pervâ, , şet**d**a:lı < şeft-âlû veli:**n** < velî, ve**y**ra:n < vî**r**ân, **y**uvda**r**ha: < ajdahâ, za:rı:**n** < zârî.

2. Ses Düşmeleri
a) Ünlü Düşmesi

a:yna < ây**i**ne, bi:ba:t < bî-**â**bad, ça:rşa:v < çâd**e**rşeb, dürs < dur**u**st, a:şgä:r < âş**i**kâr, kaşaň < kâşân**e**, keşde < keş**î**de, kilt < kilîd/kelîd, küşt < kuş**t**î, lä:ş < lâş**e**, pa:ytagt < pây-**i** taht, puşma:n < peş**î**mân, sümmül < sunbul**e**, şa:ma:r < şâh-**ı** mâr, yasman < yâs**e**min.

b) Ünsüz Düşmesi

Tespit edilen ünsüz düşmesi örnekleri şunlardır:

ähtna:ma < akd(Ar.)-na**g**me, beya:nna:ma < beyân(Ar.)-nagme, bä: < bâ**g**, erbet < **b**erbad/**b**erbâd, beter < be**d**-ter, çıra < çirâ**g**/çerâ**g**, desga < dest-gâ**h**, -paraz < -peres**t**, dürbi < dûrbî**n**, dürs < durus**t**, ä:gä: < âgâ**h**, , günä: < gunâ**h**, güvä: < guvâ**h**, kö:ne < ko**h**ne, künci < kuncu**d**, küre < kur**r**e, mes < mes**t**, mä:ki < mekî**k**, na:ma < na**g**me, övşün < **r**ûşen, pa:tışa: < pâdişâ**h**, pena: < penâ**h**, pes < pes**t**, sıya: < siyâ**h**, si:şenbe < si**h**-şenbe, sustupes < sust-u pes**t**, şa: < şâ**h**, şa:ba:z < şâ**h**-bâz, şa:ma:r < şâ**h**-ı mâr, şa:za:da < şâ**h**-zâde, şetda:lı < şe**f**t-âlû, şikes < şikes**t.**

Türkmencede alıntı kelimelerde, ilk ses hariç, "h" ünsüzü düşmekte ve bunun sonucu olarak düşen sesin yanındaki ünlü uzamaktadır. Bu ses olayı Türkmen Türkçesinin karakteristik bir özelliğidir ve Arapça alıntı kelimelerde de görülmektedir. Yukarıdaki Farsça alıntıların çoğunda "h" ünsüzü düşmesi ve bunun sonucu dolaylı(telafi, ikincil) ünlü uzunluğu meydana geldiği görülmekterir.

Bazı alıntılarda ise "g" ünsüzünün düştüğü, düşmenin sonucu yanındaki ünlünün uzadığı görülmektedir: bä: < bâ**g**, çıra < çirâ**g**/çerâ**g**, na:ma < na**g**me.

Sonu "t" ünsüzüyle biten durust, mest, pest, perest gibi kelimelerde bu ünsüzlerin düştüğü de tespit edilmiştir.

ceňparaz< ceng-perest, cınsparaz < cins-perest (ar.-f.), butparaz < but-perest, di:nparaz < dîn(ar.)-perest, şöhra:tparaz < şuhret(Ar.)-perest, şövketparaz < şevket(Ar.)-perest, vatanparaz < vatan(Ar.)-perest.

c) Hece Düşmesi

assa < â**he**ste, ça:rşa:v < çâ**d**erşeb örneklerinde hecelerinin düştüğü görülmektedir.

II. Alıntı Kelimelerin Yapısı

A) Ses Yapısı Değişmemiş (Kaynak Dille Aynı) Alıntılar

Alıntılardan 140 tanesi kaynak dille aynı ses yapısındadır, yani değiştirilmemiştir:

a:b, ba:g, ba:gba:n, bes, bi:a:rma:n, bi:gam, bi:ka:r, bi:za:r, ca:y, ceň=ceng, ca:m, ca:n, ca:na:n, ca:nda:r, cuva:n, ça:r, ça:rşenbe, ça:re, çarh, çemen, çenda:n, çep, çeşme, çirk, da:r, da:d, derma:n, dem, derka:r, derma:n, derya:, di:da:r, dil (gönül), dilgi:r, di:nda:r, di:va:n, di:va:r, ya:r, du:ça:r, du:ş, duşma:n, peyma:n, eger, enca:m, enda:m, endi:şe, gerden, ha:l (ben), ha:r (değersiz), har (eşek), hemdem, hemi:şe, hi:leba:z, ho:r, hu:n, hu:b, kel, kelem, kelle, kem, kemer, kena:r, ker(sağır), kes(kimse), keş, ki:se, kişmiş, kulbe, legen, lerza:n, ma:lda:r, ma:r, meger, mey, mu:m, mu:r, murda:r, mi:ve, na:ça:r, na:da:n, na:m, nama:z, na:n, na:r, na:tuva:n, nay, nem, ni:l(çivit), palan, pala:s, pence, pencere, per, perde, peri:şa:n, peyma:n, pinha:n, pi:r, pi:s, pi:şe, ra:st, sa:z, ser, serda:r, serenca:m, serkerde, si:m, sirke, sust, şa:h, şa:l, şa:m, şeb, şebnem, şeker, şemşi:r, şemda:n, şenbe, şermende, şeyda:, şi:r, şi:re, şi:rekeş, şi:ve, ta:r, ta:vus, tenha:, ter, teşne, ti:ma:r, ti:z, veli:, ya:, ya:r, ya:ra:n, yekşenbe, zemi:n, za:g, za:r, zemi:n, zemista:n, zer, zi:rek.

B) Birleşik Yapıdaki Alıntı Kelimeler

1. İki Farsça Kelimeden Oluşan Birleşik Kelimeler

derdeser < derd-i ser, ha:lıçuval < hâlî-çuvâl, ho:r-za:r < hôr-zâr, ma:hı-ta:ban < mâh-ı tâb-ân, na:m-nışa:n < nâm-nişân, pa:ra-pa:ra < pâre-pâre, reňbereň < reng-be-reng, sı:h-sı:h < sîh-sîh, şa:ma:r < şâh-ı mâr, şahı:ma:r < şâh-ı mâr, şa:kä:se < şâh-kâse, şa:tu:t < şâh-tût, şermisa:r < şerm-sâr, ti:z-ti:z < tîz-tîz.

Alıntı birleşik kelimelerde bazı Farsça kelimelerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir:

-ha:na- < hâne: butha:na < but-hâne, çapha:na < çap(T.)-hâne, dä:liha:na< deli(T.)-hâne, ha:catha:na < hâcet (Ar.)-hâne, ha:nabi:za:r < hâne-bîzâr, ıba:datha:na< ibâdet(Ar.)-hâne, kä:rha:na < kâr-hâne, keba:pha:na < kebâb(Ar.)-hâne, ma:lha:na < mâl(Ar.)-hâne, meyha:na < mey-hâne, mıhma:nha:na < mihmân-hâne, nahalha:na < nihâl-hâne.

bet- < bed-: betlik < bed-lik(T.), betgılık < bed-kılık(T.), betgelşik < bed-gelşik(T.), betgüma:n < bed-gumân, betna:m < bed-nâm, betnebis < bed-nefs(Ar.), betniyet < bed-niyyet(Ar.), bezza:t < bed-zât(Ar.).

ser- < ser-: sergezda:n < ser-gerdân, serkerde < ser-kerde, serhet < ser-hadd(Ar.), serhoş < ser-hûş, sersag < ser-sağ (T).

kem-: kem-akıl< kem-akl (Ar)., kem-baha < kem-bahâ.

der-: derka:r < der-kâr.

-za:da < -zâde: hara:mza:da < harâm(Ar.)-zâde.

2-Farsça Ek ve Ek Vazifesinde Kullanılan Emir Gövdeleri İle Yapılan Kelimeler

a) Farsça Eklerle Yapılan Kelimeler

bi:-/bey- < bî- öneki: beyhu:da < bî-hude, beyhu:ş < bî-hûş, bia:bray < bî-âb-rû, bi:acal < bî-ecel(Ar.), bia:gırı < bî-ağrı(T.), bi:akıl < bî-akl (Ar.), bi:ala:ç < bî-ilâc(Ar.), bi:a:rma:n < bî-ârmân, bi:baş < bî- baş(T.), bi:ba:t < bî-âbâd, bi:ca:y < bî-cây, bi:çä:k < bî-çâk, bi:çä:re < bî-çâre, bi:di:n < bî-dîn(Ar.), bi:di:n < bî-izn(Ar.), bi:düzgün < bî-düzgün(T.), bi:edep < bî-edep(Ar.), bi:gadır < bî-kadr(Ar.), bi:gam < bî-gam, bi:ga:pıl < bî-gâfil(Ar.), bi:gayrat < bî-gayret(Ar.), bi:gelşik < bî-gelişik(T.), bi:geňeş < bî-keneş(T.), bi:güman < bî-gümân, bi:günä: < bî-günâh, bi:habar < bî-haber(Ar.), bi:ha:l < bî-hâl (Ar.), bi: haya: < bî-hayâ(Ar.), bi:hova:tır < bî-hevâtir(Ar.), bi:ığtıya:r < bî-ihtiyâr(Ar.), bi:ınsa:p < bî-insâf (Ar.), bi:ka:nu:n < bî-kânûn(Ar.), bi:kara:r < bî-karâr(Ar.), bi:kä:r < bî-kâr, bi:mahal < bî-mahall (Ar.), bi:ma:nı < bî-ma'nî (Ar.), bi:maslahat < bî-maslahat(Ar.), bi:meka:n < bî-mekân (Ar.), bi:mına:sıp < bî-munâsib (Ar.), bi:na:mıs < bî-nâmus (Ar.), bi:nesi:p < bî-nasîb (Ar.), bi:nışa:n < bî-nişân, bi:nika: < bî-nikâh(Ar.), bi:no:bat < bî-nevbet(Ar.), bi:parh < bî-fark(Ar.), bi:perva:y < bî-pervâ, bi:ra:hat < bî-rahat(Ar.), bi:rehim < bî-rahm(Ar.), bi:rova:ç < bî-revâc(far-ar.), bi:ruğsat < bî-ruhsat(Ar.), bi:sabır < bî-sabr(Ar.), bi:sarpa < bî-sarafa (Ar.), bi:sebä:p < bî-sebeb(Ar.), bi:sı:rat < bî-sûret(Ar.), bi:şov < bî-şov(T.), bi:ta:p < bî-tâb,

bi:ta:kat < bî-tâkat (Ar.), bi:tarap < bî-taraf(Ar.), bi:tay < bî-tay/tây, bi:terti:p < bî-tertîb(Ar.), bi:vağt < bî-vakt(Ar.), bi:vepa: < bî-vefâ(Ar.), bi:za:r < bî-zâr.

na:-/nä- < nâ- öneki: na:la:ç < nâ-ilâc(Ar.), na:mart < nâ-merd, na:mıra:t < nâ-murâd(Ar.), na:tuva:n < nâ-tuvân, na:yınsa:p < nâ-insâf(Ar.), nä:sag < nâ-sağ(T.), nä:doğrı< nâ-doğru(T.), nä:belli < nâ-belli(T.), nä:gi:le < nâ-gile, nä:hacat < nâ-hâcet(Ar.), nä:hak < nâ-hakk(Ar.), nä:hoş < nâ-hûş, nä:sağ < nâ-sağ(T.), nä:kes < nâ-kes, nä:la:yık < nâ-lâyik(Ar.), nä:ma:ku:l < nâ-ma'kûl(Ar.), nä:mä:lim < nâ-ma'lûm(Ar.), nä:meca:l < nâ-mecâl(Ar.), nä:raha:t < nâ-rahat(Ar.), nä:ra:zı < nâ-râzi(Ar.), nä:saz < nâ-sâz, nä:şa:t < nâ-şâd, nä:ta:kı:k < nâ-tahkîk(Ar.), nä:tanış < nâ-tanış(T.), nä:tekiz < nâ-tekiz(T.), nä:umı:t < nâ-umîd.

-ça/-çe < -çe (küçültme eki): a:damça < âdem(Ar.)-çe, nayça < nay/nây-çe, halı:çe < kâlî-çe, depderçe < defter(Ar.)-çe, kitapça < kitap(Ar.)-ça, öküzçe < öküz(T.)-çe, bakça < bâg-çe, düşekçe < döşek(T.)-çe, meydança < meydân(Ar.)-ça, nayça < nây/nay-çe, parça < pârçe(=pâre-çe), pi:lçe < bîl-çe.

-a:n < -ân (çokluk eki): ca:na:n < cân-ân, talaba:n < tâlib(Ar.)-ân, ya:ra:n < yâr-ân.

-a:na < -âne: erka:na < erk-âne (t-f), ga:yıba:na < gâ'ib-âne(a-f), görka:na < görk-âne(t-f), merda:na < merd-âne, şa:ha:na < şâh-âne.

b) Ek Vazifesinde Kullanılan Emir Gövdeleri

-ka:r/-kä:r < -kâr: coğa:pkä:r < cevâb(Ar.)-kâr, günä:kä:r < gunâh-kâr, hala:sgär < halâs(Ar.)-kâr, talapkä:r < taleb(Ar.)-kâr.

-keş < -keş: arabakeş < araba(Saka dili)-keş, ca:nıpkeş < cânib(Ar.)-keş, cepa:keş < cefâ(Ar.)-keş, çilimkeş < çilim(?)-keş, demkeş < dem-keş, emelkeş < emel(Ar.)-keş, gı:batkeş < giybet(Ar.)-keş, şi:rekeş < şîre-keş, ya:tkeş < yâd-keş, zähmetkeş < zahmet(Ar.)-keş.

-ba:z < -bâz gepba:z < guft-bâz, darba:z < târ-bâz, ceňba:z < ceng-bâz, hi:leba:z <hîle(Ar.)-bâz.

-ba:n < -bân ba:gba:n < bâg-bân, dervezeba:n < dervâze-bân, merdiva:n < nerdubân/nerd-bân, mähriba:n < mihr-bân.

-ho:r < -hôr a:damho:r < âdem (Ar.)-hôr, ça:yho:r < çay(T.)-hôr, çilimho:r < çilim(?)-hôr.

-gä:r < -ger: i:şgä:r < iş(T.)-ger, ni:lgä:r < nîl-ger, sövda:gä:r < sevdâ-ger, zergä:r < zer-ger.

-paraz < -perest: ceňparaz < ceng-perest, cınsparaz < cins(Ar.)-perest, butparaz < but-perest, di:nparaz < dîn(Ar.)-perest, şöhra:tparaz < şuhret(Ar.)-perest, şövketparaz < şevket(Ar.)-perest, vatanparaz < vatan(Ar.)-perest.

-da:r < -dâr: bilimda:r < bilim(T.)-dâr, ca:nda:r < cân-dâr, hırı:da:r < harî-dâr, hökümda:r < hükm(Ar.)-dâr. ma:lda:r < mâl(Ar.)-dâr, ma:yada:r < mâye-dâr, pulda:r < pul-dâr.

-da:n < -dân çırada:n < çirâg/çerâg-dân, şemda:n < şem(Ar.)-dân, du:zda:n < tuz(T.)-dân, ya:gda:n < yağ(T.)-dân.

-ho:n < -hân nama:zho:n < namâz-hân.

-anda:z < -endâz: şahanda:z < şâh-endâz.

3. Farsça-Türkçe Kelime ve Eklerle Yapılmış Kelimeler

akşam < ak(T.)-şâm, bi:baş < bî-baş(T.), bi:gelşik < bî-gelişik(T.), bi:geňeş < bî-keneş(T.), ça:yho:r < çay(T.)-hôr, dä:li-di:va:na< deli(T.)-dîvâne, dä:liha:na < deli(T.)-hâne, dem-dınç < dem-dinç(T.), deň-du:ş < denk(T.)-dûş, derma:nla- < dermân-la-(T.), dervezeçi < dervâze-çi(T.), du:şdaş < dûş-daş(T.), erka:na < erk(T.)-âne, ga:şba ga:ş < kaş(T.) -be- kaş(T.), gep-söz < guft-söz(T.), gümmezek < gunbed-ek(T.), harazman < haras-man(T.), ho:rla- < hôr-la-(T.), hu:şsuz< hûş-suz (T.), i:şgä:r < iş(T.)-ger, kä:rdeş < kâr-deş(T.), nä:sag< nâ-sağ(T.), nä:doğrı< nâ-doğru (T.), na:n-ba:y < nân-bay(T.), ogrı-cümri < uğru(T.)-cimrî, orta-miya:n < orta(T.)-miyân, pesel- < pest-e-(T.)-l-(T.), sa:zla- < sâz-la-(T.), sustubelent < sust u-(T. iyelik eki) - bulend, sustupes < sust u-(T. iyelik eki)- pest, şahala- < şâh-a-(türeme)-la-(T.), şahlak < şâh-lak(T.), şahlı < şâh-lı(T.), şahburun < şâh-burun(T.), tä:zeden < tâze-den(T.), terlik < ter-lik(T.), ves-

veyra:n < ves pekiştirme eki(T.)- vîrân, ya:gda:n < yağ(T.)-dân, ya:gmeşik < yağ(T.)-meşk, yek-tük < yek-tek tük(T.), yeke-tä:k < yek-e tek(T.), yekeda:ban < yek-e-(T.)- taban(T.), yekegapan < yek-e-(T.)-kapan(T.), yer-zemi:n < yer(T.)-zemîn, yolbars < yol (T.)- pârs, za:rınç < zâr-ınç(T.), zerle- < zer-le-(T.), zo:ra- < zûr-a-isimden fiil yapma eki(T.).

Not: "ajdahâ" kelimesinin Türkmence sözlükte "acdarha:" şeklinin yanı sıra "yuvdarha:" şeklinin de olduğunu görüyoruz ki bu Türkmen Türkçesinde "Yutar ha!" uyarı cümlesidir. "Yuvdarha:" Türkmen masallarında her şeyi yutan hayali canlının adıdır.

4. Farsça-Arapça Kelime ve Eklerle Yapılmış Kelimeler

a:damho:r < âdem (Ar.)-hôr, bi:ala:ç < bî-ilac(Ar.), bi:edep < bî-edeb(Ar.), bî-gam < bî-gam(Ar.), bi:gadır < bî-kadr(Ar.), bi:di:n < bî-dîn(Ar.), bi:di:n < bî-izn(Ar.), bi:ga:pıl < bî-gâfil(Ar.), bi:gayrat < bî-gayret(Ar.), ca:nıpkeş< cânib(Ar.)-keş, cınsparaz < cins(Ar.)-perest, coğa:pkä:r < cevâb(Ar.)-kâr, dä:b-dessu:r < de'b(Ar.)-destûr, dellekha:na < dellâk(Ar.)-hâne, di:nparaz < dîn(Ar.)-perest, ähdipeyma:n < ahd(Ar.) -ü(Ar.)-peymân, gı:batkeş < giybet(Ar.)-keş, hamı:rma:ya< hamîr(Ar.)-mâye, hamı:rturşı < hamîr(Ar.)-turş-î(Ar. nispet i'si), ha:r-hamı:r < hâr-hamîr(Ar.), hi:leba:z < hîle(Ar.)-bâz, hökümda:r < hükm(Ar.)-dâr, hökümrovan < hükm(Ar.)-revân, hurma:yı < hurmâ-î (Ar. nispet i'si), ıba:datha:nac< ibâdet(Ar.)-hâne, keba:pha:na < kebâb(Ar.)-hâne, kem-akıl < kem-akl (Ar.), ma:lda:r < mâl(Ar.)-dâr, ma:lha:na < mâl(Ar.)-hâne, na:mıra:t< nâ-murâd(Ar.), pa:ç-hıra:ç < bâc-harâc(Ar.), faslı-bahar < fasl(Ar.)-ı bahâr, piya:daka:zı < piyâde-kâdî(Ar.), serhet < ser-hadd(Ar.), setirme-setir < satr(Ar.)-be(Far.)-satr(Ar.), şa:mu-säher < şâm- u(Ar.)-seher(Ar.), şeker-şerbet < şeker-şerbet(Ar.), şerim-haya: < şerm-hayâ(Ar.), şöhra:tparaz < şuhret(Ar.)-perest, şövketparaz < şevket(Ar.)-perest, talapkä:r < taleb(Ar.)-kâr, vatanparaz < vatan(Ar.)-perest, ya:banı < yâbân-î (Ar. nispet i'si).

5. Farsça-Arapça-Türkçe Kelime ve Eklerle Yapılmış Kelimeler

a:damkä:rçilik < âdem(Ar.)-kâr(Far.)-çi(T.)-lik(T.), ru:hubelent < rûh(Ar.)-u-(T.iyelik eki) -bulend(Far.), serhetçi < ser(Far.)-hadd(Ar.)-çi(T).

III. Türkiye Türkçesinde Kullanılmayan Farsça Alıntılar

Türkmen Türkçesindeki 176 Farsça alıntının Türkiye Türkçesinde kullanılmadığı tespit edilmiştir:

a:bray (itibar, otorite, şan), a:damho:r (yamyam; zalim), a:damça(kukla oyununda evlenen erkeğe verilen isim), a:dampisint (insana benzer, insan türü), a:matlı (uygun), a:matsız (uygun değil), a:ram (huzur), arza:n (ucuz), ba:t (hamle, güç), ba:tlı (güçlü, şiddetli; hızlı), ba:yguşha:na (baykuş yuvası), bentle- (baraj yapmak), bes (yeter, yeterli), bet (kötü, fena; yaramaz), betgılık (kötü karakterli), betna:m (rezil, utanmaz), betnebis (açgözlü), betniyet (kötü niyetli), beyhu:ş (aklını yitirmiş), bi:şov (başarısız), bi:baş (terbiyesiz, görgüsüz; başsız, düzensiz), bezza:t (kötü, yaramaz), birkemsiz (eksiksiz, kusursuz), bu:şluk (müjde; hediye), ca:nık- (gayret etmek, çabalamak), ca:y (yer), ca:yla- (yerleştirmek; ölü gömmek), ça:yho:r (çok çay içen), çilimho:r (sigara bağımlısı), çilimkeş (sigara bağımlısı), çep (sol), çepçi (solcu), çä:k (sınır), çä:ksiz (sınırsız), coğa:pkä:r (sorumlu), demik- (nefes almada zorluk çekmek), derdeser (kaygı, tasa), derdin- (sızlanmak, şikâyet etmek), derka:r (gerekli, zaruri), demkeş (baca; hava deliği), derma:nha:na (eczane), derma:nla- (ilaçlamak), derveze (büyük kapı, kale-spor-), dervezeba:n (kapıcı; bekçi, kapı muhafızı), dervezeçi (kaleci-spor-), di:nparaz (dindar), do:st-ya:r (eş dost), do:stparaz (dost canlısı), du:şdaş (yaşıt, akran), du:şuş- (far-tür dûş-ış-: karşılaşmak), du:şuşık (rastlantı, tesadüf), du:zda:n (tuzluk), dürse- < durust-e- (iyileştirmek), düyekeş (deveci), düyeda:r (deve yetiştiricisi), emelkeş (hilekâr), gep (guft: söz, konuşma), gep-söz (konuşma, sohbet, dedikodu), gepba:z (güzel konuşan), geple- (konuşmak), gı:batkeş (dedikoducu), gö:r < gûr (mezar), görka:na (tür-far görk-âne: güzel, sevimli), gümmezek (kavis, kubbenin tepe kısmı), günä:le- (suçlamak), güvä: (guvâh: kefil, garanti), güzer (geçit, dağ geçidi), ha:llı (benli), hamı:rturşı (hamur mayası), hurma:yı (hurma renginde), hırı:dar (satıcı, tüccar), ıstıha:n/istiha:nkä:rdeş (kemik), kä:rdeş (meslektaş), kem- (düşürmek, azaltmak, indirmek), kemelt- (düşürmek, indirmek (fiyat)), kem-akıl (aklı az), kem-baha (eksik değer biçme; küçümseme), ker (sağır), kes (kişi,kimse), keş (iz, saban izi), keşde (işleme, nakış), keşle- (bir şeyde iz açmak), künci (susam), künde (karabasan; pranga, kelepçe), küre (sıpa), küyze (güğüm, küp), lerza:n

(titreme, ürperme), leşger (asker, ordu, müfreze), ma:lda:r (hayvan bakıcısı), ma:lha:na (ahır), ma:ya (fon, birikim), ma:ya (deve), ma:yada:r (ortak, hissedar), meze (tat, lezzet, haz), mergi (kolera), na:dıl (gönülsüz), nahal (fidan), nahalha:na (fidanlık), na:la:ç (mecburi, zorunlu), na:lışlı (acıklı, hazin), na:ma (mektup, yazı), nama:zho:n (dindar), na:n (ekmek), na:nba:y (fırıncı), na:tuva:n (zayıf, güçsüz), ni:l (çivit), ni:lgä:r (boyacı), ogrı-cümri (hırsız), orta-miya:n (orta boylu), pa:ç (gümrük vergisi), palas (döşek; kilim, keçe), pent (öğüt), pes (kısa; küçük; kötü; az), pi:lçe (küçük kürek), pulda:r (parası çok), renç (sıkıntı, dert), rısva (maskara), rişte (ip, sicim; bağ), sa:ya (gölge), sa:zla- (akord etmek), ser (baş), serenca:m (teçhizat, malzeme), serkerde (başkomutan), sergezda:n (başıboş, işsiz güçsüz), serhetçi (sınır askeri), sersağ (ayık, aklı başında), sezeva:r (münasip, uygun), sı:h (kebap şişi), sipa:l (sap, saman), sı:ma:p (cıva), si:şenbe (salı), sövda: (alışveriş), sövda:-satık (alışveriş), sövda:gä:r (tüccar, satıcı), sust (hâl, ahval; keyifsiz, bezgin), sustubelent (neşeli, keyifli), sustupes (keyifsiz, neşesiz), şah (boynuz), şaha (dal; branş, kol), şahala- (dallanmak, dal sürmek), şahlı (boynuzlu), şahlak (boynuzu uzun), şahanda:z (neşeli, şen, şakrak, sohbeti seven), şahburun (gergedan), şa:hı (ipekli kumaş), şa:kä:se (büyük, porselen çay fincanı), şa:m (akşam; akşam yemeği), şa:na (tarak), şa:tu:t (karadut), şerim (utanma, haya, edep), şermende (utanmaz; yaygaracı, kavgacı), şermısar (hayasız, utanmaz), şikes (sakatlık, yara), şi:r (arslan), şi:rekeş (esrarkeş), şöhra:tparaz (şöhret düşkünü), şövketparaz (şöhret düşkünü), şumro:y (çirkin), talaba:n (işçi, hizmetli), ta:r (tel, ip), tä:zeden (yeniden), terlik (tazelik), tılla (altın), tu:t/to:t (duman, sis; toz), vatanparaz (vatansever), veli:/veli:n (fakat), ya:ğmeşik (deriden yapılmış yağ saklama kabı), ya:tkeş (hafızası güçlü, hiç unutmayan), yek-tük (tek, yegâne; nadir), yeke (bir, tek), yeke-tä:k (bir, tek, biricik, yegâne; yekpare), yeke-yeke (birer birer, tek tek, ayrı ayrı; inceden inceye), yekeda:ban (balyoz, çekiç), yekegapan (yaban domuzu, erkek domuz), yuvdarha: (ejderha), zerle- (sırma dikmek, sırmalamak), zo:ra- (güçlenmek, kuvvetlenmek; artmak, çoğalmak).

Sonuç

Bu çalışmada Türkmence-Türkçe Sözlük'te geçen 750 civarında Farsça alıntı tespit edilmiştir. Çalışmaya dâhil edilmeyen, alıntıların işlek Türkçe eklerle genişletilmiş türevleri de gözönüne alındığında Türkmen Türkçesinde binin üzerinde Farsça alıntı kelime olduğu tahmin edilebilir. Türkiye Türkçesi ile karşılaştırıldığında bu lehçedeki Farsça alıntıların daha az sayıda olduğu söylenebilir. Çünkü, 1988 basımı Türkçe Sözlük (TDK Yayını) üzerinde yapılmış bir araştırmaya Türkiye Türkçesindeki Farsça alıntıların sayısı 1.859'dur (Yıldız 1999: 323).

İnceleme sonuçlarına göre alıntıların bir kısmının kaynak dildeki ses yapısını koruduğu (140 kelime), bir kısmının ise Türkiye Türkçesinde kullanılmadığı (176 kelime) görülmektedir. Alıntıların önemli bir kısmının yalın hâldeki sözcükler olmayıp, Farsça, Türkçe ve Arapça kelime ve eklerle oluşturulmuş kelime ve kelime grupları olduğu belirlenmiştir. Bu, Farsça alıntıların eskiliğini ve tıpkı Arapça alıntılar gibi Türkmen Türkçesine derinden nüfuz ettiğini göstermektedir.

Yine inceleme sonuçlarına göre, Farsça alıntı kelimelerdeki ünlülerin, kalınlık-incelik uyumunun etkisiyle, aslına yani kaynak dildeki şekline göre inceldiği veya kalınlaştığı görülmüştür. Ayrıca alıntı kelimelerin ünlülerinde kısalmaların yaygın olduğu, bu kısalmaların Türkiye Türkçesinde olduğu gibi (Zülfikar 1995 ve 1996), daha çok alıntı kelimenin ilk ve son hecelerinde gerçekleştiği tespit edilmiştir. Ünlü kısalması örnekleri ise azdır. Farsça alıntı kelimelerde ünlü daralması ve genişlemesi örnekleri azdır. Bazı yuvarlaklaşma ve düzleşme örnekleri de tespit edilmiştir. Yuvarlaklaşmalar "b, m, p, v" dudak ünsüzlerinin yanında olmaktadır.

Ünsüz değişmelerinden, sedasızlaşma (tonsuzlaşma, ötümsüzleşme) örneklerinin, bilhassa d > t sedasızlaşmasının yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra alıntı kelimelerdeki "f" ünsüzlerini "p" ünsüzüyle değiştirdiği, alıntı kelimelerdeki "h" ünsüzlerinin düşürülmesiyle de yanındaki ünlülerde bir telafi ünlü uzunluğu oluştuğu görülmektedir. Son olarak, üç beş ilerleyici benzeşme örneği (st/sd>ss, nb/mb>mm) ile birkaç göçüşme ve ikizleşme örneği de tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Ayverdi, İlhan (2005). Misalli Büyük Türkçe Sözlük (3 Cilt), İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

Aksan, Doğan (1990). Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim 1, Ankara: Tdk Yayını, S. 137.

Aksan, Doğan (1996). Türkçenin Söz Varlığı, Ankara. Engin Yayınevi.

Balcı, Mustafa (2014). Türkçe-Farsça İlişkileri, Türkçenin Farsça Üzerindeki Etkilerine Dair Bir İnceleme. Konya: Çizgi Kitabevi.

Devellioğlu, Ferit (1997), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara: Aydın Kitabevi.

Dilberipur, A., (1995). Türkçe-Farsça Ortak Kelimeler Sözlüğü, Ankara: İran Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarlığı Yayını.

Gharakhany, Batoul Maryam (2014). "Geçmişten Günümüze Farsça Ve Türkçe Arasındaki Etkileşimler", Iıı. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı Iv, İstanbul: S. 109-122.

Hamzayev, M. Ya., (1962). Türkmen Diliniň Sözlügi, Türkmenistan Ssr İlimler Akademisi, Mahdumkulu Dil Ve Edebiyat Enstitüsü, Aşkabat.

Kanar, Mehmet (2016). Büyük Türkçe-Farsça Sözlük, Say Yayınları, İstanbul.

Kara, Mehmet (2012). Türkmen Türkçesi Grameri, İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Kara, Mehmet (1998), "Arapça Ve Farsçadan Türkmenceye Geçen Kelimelerde Görülen Ses Değişmeleri". Çanakkale: Iv. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Sempozyumunda Sunulan Bildiri.

Karaismailoğlu, Adnan (2013). "Tarih Boyunca Türkler Ve Farsça: Modern Yaklaşımlara Bir Eleştiri", Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 3, Sayı 1 (Ocak), S. 6-15.

Kıyasova, G., Geldimıradov, A., Durdıyyev, H., (2016). Türkmen Diliniň Düşündürişli Sözlügi (2 Cilt), Aşkabat, Türkmenistan İlimler Akademisi, Mahdumkulu Dil Ve Edebiyat Enstitüsü Yayını.

Meredov, A.- Ahallı, S., (1988). Türkmen Klassıkı Edebiyatınıň Sözlügi, Türkmenistan Neşriyatı, Aşkabat.

Orazov, A. (1996). Türkmen Türkçesindeki Yabancı Sözcüklerin Türkiye Türkçesindekilerle Karşılaştırılması, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Övezov, A., (1988). Türkmen Edebi Dilinde Alınma Sözleriň Ulanılışı, Türkmenistan Ssr İlimler Akademisi, Mahdumkulu Dil Ve Edebiyat Enstitüsü, Aşkabat.

Özçelik, S., (2002). "Türkçedeki Farsça Kelimelerde Görülen Ses Olayları", Türk Dili, S. 612, Aralık, S. 1033-1041.

Sarıkaya, Yakup (1999). Türkmen Türkçesinde Arapça Kelimeler (Ses Bilgisi-Anlam Bilgisi-Sözlük), Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Sefa, Z., (1976). Mohteseri Der Tarih-İ Tehevvul-İ Nazm Ve Nesr-İ Farsi (Farsça Nazım Ve Nesir Evrimine Genel Bir Bakış).

Taşağıl, Ahmet (2002). "Göktürkler", Genel Türk Tarihi 1. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, S. 653-710.

Tekin, T., Ölmez, M., Ceylan, E., Ölmez, Z., Eker S., (1995). Türkmence-Türkçe Sözlük. Ankara: Simurg Yayınları, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.

Yıldız, Osman (1999). "Dilimizdeki Arapça Ve Farsça Kökenli Kelimelerde Görülen Fonetik Degişmeler", Sdü Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 4. Ss. 321-338.

Zülfikar, Hamza (1995). "Doğu Kökenli Kelimelerin Son Hecelerindeki Uzun Ünlülerin Kısalması", Türk Dili, Sayı 521, 1995. Ankara: Tdk Yayınları.

Zülfikar, Hamza (1996). "Doğu Kökenli Kelimelerin İlk Hecelerindeki Uzun Ünlülerin Kısalması", Türk Dili, Sayı: 532, Ankara: Tdk Yay.

FARSÇA ALINTI KELİMELER SÖZLÜĞÜ

A

a:b (âb): Su.

abada:n (âbâd-ân): Güvenli, emin; bayındır, mamur.

a:ba:t (âbâd): Tüm, tam, bütün, sağlam; bayındır, mamur; zararsız, ziyansız, eksiksiz.

a:bı-hayya:t (âb-ı hayât(Ar.)): Ölümsüzlük suyu; sevgili.

a:bı-kövser (âb-ı Kevser(Ar.)): Cennet çeşmesinin suyu, Kevser suyu; çok tatlı.

a:bı-rova:n (âb-ı revân): Durgun olmayan, akan su; gözyaşı.

a:bı-kövser (âb-ı zemzem(Ar.)): Zemzem suyu.

a:bı-züla:l (âb-ı zülâl(Ar.)): Duru, temiz su.

a:bray (âb-rû): Otorite, saygı; şan, şeref, saygınlık, itibar, prestij.

a:brayla- (âb-rû- la-(T.)): Onurlandırmak, şereflendirmek.

a:braylı (âb-rû- lı (T.)): Otorite sahibi, şan şöhret sahibi.

a:bta:p (âftâb): Güneşin ışığının düştüğü yer, güneşli yer.

acdarha: (ajdahâ): Ejderha.

a:damkä:rçilik (âdem (Ar.)-kâr(Far.)-çi-lik(T.)): İnsanlık.

a:damho:r (âdem(Ar.)-hôr): Yamyam, insan eti yiyen; zalim.

a:dampisint (âdem(Ar.)-pesend): İnsan türünden, insana benzer.

ağşam: (ak(T.)-şâm): Akşam, akşam vakti.

a:hır (âhûr): Ahır, hayvan barınağı.

a:labahar (ala(T.)-bahâr): Erken ilkbahar, ilkbaharın başı.

amatlı (âmed-lı(T.)): İyi, uygun.

amatsız (âmed-sız(T.)): Uygun olmayan, elverişsiz.

arabakeş (araba(Saka)-keş): Arabacı, araba kullanan kişi.

a:ram (ârâm): Huzur, sessizlik.

arassa (âreste): Temiz, saf, açık.

arza:n (erzân): Ucuz.

arzuv (ârzû): Dilek, istek

asma:n (âsmân): Gökyüzü.

assa (âheste): Yavaş, yavaşça.

a:su:da (âsûde): Sakin, sessiz.

a:yna (âyîne/âyine): Cam; ayna.

aza:r (âzâr): Ağrı, sızı, aca; huzursuzluk.

aza:t (âzâd): Özgür, serbest.

B

ba:dam (bâdâm): Badem.

ba:damca:n (bâdincân): Patlıcan.

ba:g (bâg): Bağ, bahçe; ağaç.

ba:g-bakca (bâg-bâgçe): Bağ bostan, bahçe.

ba:gba:n (bâg-bân): Bahçıvan; efendi, sahip.

bağış (bahş): Bağış, ihsan.

bağt (baht): Baht.

bahalı (bahâ-lı(T.)): Pahalı.

bahana (bahâne): Bahane.

bahar (bahâr): Bahar, ilkbahar.

bakca (bâğçe): Bahçe; yuva, kreş.

barabar (ber â ber): Eşit; birlikte.

ba:t (bâd): Hamle; güç.

ba:tlı (bâd-lı(T.)): Güçlü, şiddetli; hızlı.

ba:yguşha:na (baykuş(T.)-hâne): Baykuş yuvası.

ba:zar (bâzâr): Çarşı, pazar.

bä:gül (bâğ-gul): Gül.

bähbi:t (behbûd: iyilik, sağlık, sıhhat): Yarar, kâr, kazanç, çıkar.

bedro:y (bed-rûy): Çirkin; kötü, fena.

belent (bulend): Yüksek; yüce.

bent (bend): bent, kıta; baraj; bağımlı.

bentle-(bend-le-(T.)): Baraj yapmak.

berba:t (ber-bâd): Darmadağın, yıkık, virane, mahvolmuş; bozuk.

berçin (berçîn): Perçin.

berhi:z (perhîz): Perhiz.

bes (bes): Yeter, yeterli.

berkara:r (ber-karâr): Kararlı.

beter (bed-ter): Daha fazla, daha çok; daha kötü, beter.

bet (bed): Kötü, fena; yaramaz, afacan.

betlik (bed-lik(T.)): Alçaklık, rezillik.

betgılık (bed-kılık(T.)): Kötü huylu, kötü karakterli.

betgelşik (bed-gelşik(T.)): Çirkin; kaba, kötü.

betgüma:n (bed-gumân): Şüpheci, kuşkucu.

betna:m (bed-nâm): Rezil, utanmaz, namussuz.

betnebis (bed-nefs(Ar.)): Açgözlü, tamahkâr.

betniyet (bed-niyyet(Ar.)): Kötü niyetli.

beya:nna:ma (beyân(Ar.)-nagme): Açıklama; bildiri, demeç.

beyhu:da (bî-hude): Boşuna, beyhude.

beyhu:ş (bî-hûş): Aklını yitirmiş, kendini kaybetmiş.

bezza:t (bed-zât(Ar.)): Yaramaz, kötü.

bia:bray (bî-âb-rû): şeref, haysiyet, onur): Rezil, maskara.

bi:acal (bî-ecel(Ar.)): Zamansız.

bia:gırı (bî-ağrı(T.)): Kaygısız, düşüncesiz.

bi:akıl (bî-akl(Ar.)): Akılsız.

bi:ala:ç (bî-ilâc(Ar.)): Umutsuz, çaresiz; aciz.

bi:a:rma:n (bî-ârmân): Hoşnut, memnun.

bi:baş (bî- baş(T.)): Görgüsüz, terbiyesiz; düzensiz, başsız.

bi:ba:t (bî-âbâd): Yıkı, harap; bozuk(teçhizat).

bi:ca:y (bî-cây): Yersiz, yakışıksız; rahatsız.

bi:çä:k (bî-çâk): Çok, fazla.

bi:çä:re (bî-çâre): Yoksul, fakir, sefil.

bi:di:n (bî-dîn(Ar.)): dinsiz, ateist.

bi:di:n (bî-izn(Ar.)): İzinsiz, müsadesiz.

bi:düzgün (bî-düzgün(T.)): Disiplinsiz.

bi:edep (bî-edeb(Ar.)): Edepsiz.

bi:gadır (bî-kadr(Ar.)): Değer bilmez; değersiz.

bi:gam (bî-gam(Ar.)): Gamsız

bi:ga:pıl (bî-gâfil(Ar.)): Aniden, birdenbire; bilgisiz, cahil.

bi:gayrat (bî-gayret(Ar.)): Korkak, yüreksiz.

bi:gelşik (bî-gelişik(T.)): Çirkin, kaba, bayağı.

bi:geňeş (bî-keneş(T.)): Anlaşmaya varılmamış, uzlaşılmamış.

bi:güman (bî-gümân): Şüphesiz.

bi:günä: (bî-günâh): günahsız.

bi:habar (bî-haber(Ar.)): bilgisiz

bi:ha:l (bî-hâl(Ar.)): Halsiz, güçsüz, zayıf.

bi: haya: (bî-hayâ(Ar.)): Hayasız, edepsiz.

bi:hova:tır (bî-hevatır(Ar.)): Tehlikesiz, zararsız.

bi:ığtıya:r (bî-ihtiyâr(Ar.)): Farkında olmadan, elinde olmadan.

bi:ınsa:p (bî-insâf(Ar.)): zalim, insafsız, vicdansız.

bi:ka:nu:n (bî-kânûn(Ar.)): Kanuna aykırı, kanunsuz.

bi:kara:r (bî-karâr(Ar.)): Kaygılı, telaşlı, sabırsız.

bi:kä:r (bî-kâr): İşsiz; faydasız, yararsız.

bi:mahal (bî-mahâl(Ar.)): Zamansız, vakitsiz.

bi:ma:nı (bî-ma'nî(Ar.)): Anlamsız, saçma.

bi:maslahat (bî-maslahat(Ar.)): Danışıksız, danışmadan yapılan.

bi:meka:n (bî-mekân(Ar.)): evsiz barksız; ağırbaşlı olmayan.

bi:mına:sıp (bî-munâsib(Ar.)): Uygun olmayan.

bi:na:mıs (bî-nâmus(Ar.)): Utanmaz; namussuz, rezil.

bi:nesi:p (bî-nasîb(Ar.)): Nasipsiz, talihsiz.

bi:nışa:n (bî-nişân): İşaretsiz, nişansız; iz bırakmadan.

bi:nika: (bî-nikâh(Ar.)): Evlilikdışı, nikâhsız.

bi:no:bat (bî-nevbet(Ar.)): Sırasız.

bi:parh (bî-fark(Ar.)): Kayıtsız, sorumsuz, aldırmaz.

bi:perva:y (bî-pervâ): Pervasız.

bi:ra:hat (bî-rahat(Ar.)): rahatsız, huzursuz.

bi:rehim (bî-rahm(Ar.)): Acımasız, merhametsiz.

bi:rova:ç (bî-revâc(Ar.)): Başarısız, yetersiz.

bi:ruğsat (bî-ruhsat(Ar.)): İzinsiz.

bi:sabır (bî-sabr(Ar.)): Sabırsız.

bi:sarpa (bî-sarf(Ar.)): Tutumsuz, savurgan, müsrif; boşuna, boş yer, nafile.

bi:sebä:p (bî-sebeb(Ar.)): Nedensiz.

bi:sı:rat (bî-sûret(Ar.)): Çirkin, biçimsiz, yakışıksız; yaramaz.

bi:şov (bî-şov(T.?)): Başarısız.

bi:ta:kat (bî-tâkât(Ar.)): Huzursuz, sabırsız.

bi:ta:p (bî-tâb): Bitkin.

bi:tarap (bî-taraf(Ar.)): Tarafsız.

bi:tay (bî-tay(T.)): Denk olmayan, eşit olmayan; eşi olmayan.

bi:terti:p (bî-tertib(Ar.)): Düzensiz, dağınık.

bi:vağt (bî-vakt(Ar.)): Vakitsiz, zamansız.

bi:vepa: (bî-vefâ(Ar.)): Vefasız.

bi:za:r (bîzâr): Bıkmış, usanmış, bezgin.

bilimda:r (bilim(T.)-dâr): Bilgin,âlim.

birkemsiz (bir(T.)-kem(Far.)-siz(T.)): Eksiksiz, kusursuz.

buğra (bugre): İki hörgüçlü deve.

bu:şluk (muştu<mujd/mujde-luk(T.)): Müjde, iyi haber; müjde karşılığı verilen armağan.

butha:na (but-hâne): Budist tapınağı; kilise.

butparaz (but-perest): Putperest.

bürünç (birinc): Pirinç; bronz.

C

ca:dı (câdû): Büyü, sihir; büyücülük, sihirbazlık.

ca:dıgö:y (câdû-gûy): Sihirbaz, büyücü; büyüleyici.

cahan (cihân): Cihan, dünya.

calbar (şalvâr): Şalvar, geniş pantolon.

ca:m (câm): Çanak, kâse, tas.

ca:n (cân): Can, ruh.

ca:n-dil(cân-dil): Gönül, ruh.

ca:na:n (cânân): Sevgili.

canavar (cân-âver): Hayvan.

ca:nda:r (cân-dâr): canlı, yaşayan; adam, insan.

ca:nhovul (cân-havl(Ar.): Can çekişme.

ca:nık- (cân-ık-(T.)): Gayret etmek, çabalamak.

ca:nıpkeş (cânib(Ar.)-keş): Gayretli, çalışkan.

ca:y (cây): Bina, ev, oda; mezar.

ca:yla- (cây-la-(T.)): Yerleştirmek; gömmek.

ca:ylı (cây-lı(T)): Evli.

ca:ybaca:y (cây be cây): Yerli yerinde, tertiplilik.

cena:yatka:r (cinâyet(Ar.)-kâr): Cinayet işleyen, suç işleyen.

ceň (ceng): Savaş, meydan savaşı.

ceňba:z (ceng-bâz): Savaşçı, savaşan; savaşı başlatan.

ceňparaz (ceng-perest): Savaşçı, savaşan; savaşı başlatan.

cepa:keş (cefâ(Ar.)-keş): cefa çeken.

cıda: (cudâ): Ayrı, ayrılık.

cınsparaz (cins(Ar.)-perest): Irkçı.

cigerbent (ciger-bend): Cana yakın, aziz.

coğa:pkä:r (cevâb(Ar.)-kâr): Sorumlu.

co:ş- (cûş-mek fiili(T.)): Coşmak, çok güçlü akmak; heyecanlanmak; masrafa girmek, cömertlik yapmak.

cuva:n (cuvân): Genç, delikanlı.

cübüt (cuft): Çift.

cüyce (cûce): civciv.

Ç

ça:dır (çâder/çâdur/çetr): Çadır.

ça:dra (çâdar: örtü): Çarşaf.

çapha:na (çap(T.)-hâne): Basımevi, matbaa.

çapıksuva:r (çabuk-suvâr): At yarışçısı, jokey.

ça:r (çâr/çehâr): Dört.

çarh (çarh): Çark; iplik eğiren ya da saran makine; mil, şaft; bileği aleti.

ça:rpa:ra (çâr/çehâr-pâre): Dört parça, dörde bölünmüş.

ça:rpa:ya (çâr/çehâr-pâye): Tahta karyola, kerevet.

ça:rşa:v (çâder-şeb): Baş örtüsü.

ça:rşenbe (çâr-şenbe): Çarşamba.

çarva (çârve: oymak): Göçebe hayvancılık.

çarvada:r (çârve-dar): Hayvancılıkla geçinen göçebe.

ça:yha:na (çay(T.)-hâne): Çayhane.

ça:yho:r (çay(T.)-hôr): Çok çay içen.

çä:ç (çâç): Tahıl yığını.

çä:k (çâk: yırtık, yarık): Sınır, hudut, ülke sınırı.

çä:ksiz (çâk-siz(T.)): Sınırı olmayan, ölçüsü olmayan; çok fazla, sınırsız.

çä:re (çâre): Çare.

çemen (çemen < Eski Türkçe: çimgen): Çimen, çimenlik; buket.

çemenza:r (çemen-zâr): Çimenlik.

çenda:n (çend "birkaç"-ân "o"zamiri(Far.)): Ara sıra, bazen.

çep (çep): Sol; düşman(mecazen).

çepçi (çep-çi(T.)): Solcu(siyaset).

çerdak (çâr-tâk): Çatı.

çeşme (çeşme): Pınar, kaynak.

çı:bık (çûbak): Çubuk; mil, harbi, namlu temizleme çubuğu.

çına:r (çenâr): Çınar.

çıra (çirâg/çerâg): Lamba.

çıraçüyşe (çirâg-şîşe): Gaz lambası.

çırada:n (çirâg-dân): Şamdan.

çilimho:r (içil-im(T.)/cilm: üzüm çubuğundan kesilen değnek?-hôr): Sigara bağımlısı.

çilimkeş (içil-im(T.)/cilm: üzüm çubuğundan kesilen değnek?-keş): Sigara bağımlısı.

çirk (çirk): Kir, pislik; yanlış düşünce.

çirkin (çirkîn): Keskin, tiz, kaba(ses).

ço:rba (şûr-bâ): Çorba.

çovdarı (çavdâr): Çavdar.

çöp (çûb): Kıymık, çöp; odun; ot(mecazen).

çuval (çuvâl): Çuval.

çuvalça (çuvâl-ça(T.)): Küçük çuval.

çüyşe (şîşe): Şişe; cam.

D

dalçın (dârçîn): Tarçın.

da:r (dâr): Asarak idam etme; dar ağacı.

darba:z (târ-bâz=târ "ip, tel" -bâz "oynayan"): Cambaz, ip cambazı.

da:d (dâd): Bağırma, çığlık, feryat; imdat.

dayha:n (dihkân): Çiftçi, köylü; ırgat, kapıkulu.

dä:li-di:va:na: (deli(T.)-dîvâne): Deli, mecnun.

dä:liha:na (deli(T.)-hâne): Deliler evi, tımarhane.

dä:ne (dâne): Tane, tohum; adet; çekirdek.

dä:b-dessu:r (de'b(Ar.)-destûr): Gelenek, görenek, âdet.

dä:ri-derma:n (dârû "ilaç"-dermân): Şifalı otlar, kocakarı ilaçları.

dellekha:na (dellâk(Ar.)-hâne): Berber dükkânı, kuaför salonu.

dem (dem): Soluk, nefes; hava, gaz.

dem-dınç (dem-dinç(T.)): İstirahat, dinlenme.

demik- (dem-ik-(T.)): Soluk almada zorluk çekmek.

demkeş (dem-keş): Baca; hava deliği.

demme-dem (dem be dem): Sık sık.

deň-du:ş (denk(T.)-dûş): Yaşık, akran.

derbent (der-bend): Dağ geçidi, geçit.

derdeser (derd-i ser): Kaygı, tasa, huzursuzluk.

dert (derd): Hastalık; dert, acı, ıstırap.

derdin- (derd-in-(T.)): Yanıp yakınmak, sızlanmak, şikâyet etmek.

derka:r (der-kâr): Gerekli, lazım.

derma:n (dermân): ilaç; deva, çare.

derma:nha:na (dermân-hâne): Eczane.

derma:nla- (dermân-la(T.)): ilaçlamak.

derveze (dervaze/dervâze): İki kanatlı ve büyük kapı, kale veya avlu kapısı; kale(spor).

dervezeba:n (dervaze/dervâze-bân): Kapıcı; bekçi, kapı muhafızı.

dervezeçi (dervaze/dervâze-çi(T.)): Kaleci (spor).

dervüş (dervîş): Derviş.

derya: (deryâ): Irmak, nehir; çok kalabalık.

desga: (dest-gâh): Müessese, tesis, kuruluş; düğün hazırlığı.

dessa:n (destân): Destan.

desse (deste): Deste, buket, demet.

dessu:r (destûr): Gelenek, görenek, örf âdet; alışkanlık.

di:da:r (dîdâr): Yüz.

dil (dil): Gönül.

dileva:r (dil-âver): Nüktedan, nükteci; güzel konuşan.

dilgi:r (dil-gîr): Dargın, küskün, kızgın.

di:nda:r (dîn(Ar.)-dâr): Dindar.

di:nparaz (dîn(Ar.)-perest): Dindar.

di:va:n (dîvân): Bir şairin bütün şiirlerinin toplandığı kitap.

di:va:na (dîvâne): Delenci; kaçık, deli.

di:va:r (dîvâr): Duvar.

do:st (dûst): Dost, arkadaş; ahbap, kardeş.

do:st-ya:r (dûst-yâr): Eş dost.

do:stparaz (dûst-perest): Dost canlısı.

dovzah (dûzâh): Cehennem.

döv (dîv): Dev; çok büyük.

du:ça:r (dûçâr): Uğramak, düşmek, maruz kalmak.

du:ş (dûş): Yakın civar; yaşıt, akran.

du:şdaş (dûş-daş(T.)): Yaşıt, akran; zıt, karşıt.

duşma:n (duşmân): Düşman.

du:şuş- (dûş-uş-T.)): Karşılaşmak.

du:şuşık (dûş-uş(T.)-ık(T.)): Rastlantı, tesadüf.

du:zda:n (tuz(T.)-dân): Tuzluk.

dürbi (dûrbîn): Dürbün.

dürda:ne (durr(Ar.)-dâne): İnci tanesi.

dürs (durust): Dürüst, doğru.

dürse- (durust-e-(T.)): İyileştirmek.

düyekeş (düye(T.)-keş): Deveci, deve sürücüsü.

düyeda:r (düye(T.)-dâr): Deve yetiştiricisi.

Ä

ä:gä: (âgâh): Uyanık, ihtiyatlı.

ä:heň (âheng): Melodi; uyum; konuşmada tonlama.

ähdipeyma:n (ahd(Ar.)-ü(Ar.)-peymân): Söz, ahit, yemin.

ähtna:ma (akd(Ar.)-nagme): Sözleşme, şartname, borç senedi.

ä:lem-caha:n (‘âlem(Ar.)-cihân): Dünya, âlem, cihan.

ä:şgä:r (âşikâr): Açık, aşikâr.

E

eger (eger): Eğer.

emelkeş (emel(T.)-keş): Hilekâr, hileci.

enca:m (encâm): Eşya; âlet, cihaz; donanım, teçhizat.

enda:m (endâm): Vücut, beden, endam.

endi:şe (endîşe): Endişe, korku.

erbet (er(T.)-bed veya berbad/berbâd): Kötü, yaramaz, fena; dehşet, korkunç.

erka:na (erk(T.)-âne): Özgür.

G

gahrıma:n (kahramân): Yiğit, kahraman.

gamgı:n (gam(Ar.)-gîn): Gam çeken, gamlı, üzgün, kederli.

ga:şba ga:ş (kaş(T.)-be(Far.)-kaş(T.)): Karşı karşıya, baş başa.

ga:yıba:na (gâ’ib(Ar.)-âne): Gıyaben, yokluğunda.

gä:vmiş (gavmiş): Manda, su sığırı, kömüş.

geda:y (gedâ): Dilenci, fakir, yoksul.

gep (guft): Söyleme): Söz, konuşma.

gep-söz (guft-söz(T.)): Konuşma, sohbet, dedikodu.

gepba:z (guft-bâz): Güzel konuşan, hatip, hitabeti kuvvetli.

geple- (guft-le-(T.)): Konuşmak, söylemek; demeç vermek.

gerden (gerden): Omuz.

gı:batkeş (giybet(Ar.)-keş): Dedikoducu.

girda:p (gird-âb): Girdap, anafor.

govga: (gavgâ): Gürültü, bağırtı; rezalet, kepazelik; kavga; savaş.

gö:r (gûr): Mezar.

görka:na (görk(T.)-âne): Güzel, sevimli.

gö:yä: (gûyâ): Güya, gibi, sanki.

gunça (gunçe): Gonca.

gül (gul): Çiçek, gül; motif, bezek; gözün beyazı; halka, kıvrım.

gülle (gûle): Kurşun, gülle.

gülle- (gul-le-(T.)): Çiçeklenmek; gelişmek.

güma:n (gumân): Şüphe, zan.

güma:na (gumâne): Şüpheli; bilinmeyen.

gümmez (gunbed): Kubbe; künbet, türbe.

gümmezek (gunbed-ek(T.)): Kubbenin tepesindeki kısım, kavis.

günä: (gunâh): Suç, günah.

günä:kä:r (gunâh-kâr): Suçlu, günahkâr.

günä:le- (gunâh-le-(T.)): Suçlamak.

güvä: (guvâh): Kefil, garanti.

güzer (guzer): Geçit, dağ geçidi.

H

ha:catha:na (hâcet(Ar.)-hâne): Tuvalet.

hala:sgär (halâs(Ar.)-kâr): Kurtarıcı.

ha:lı (kâlî): Halı.

ha:lıça (kâlî-çe): Küçük halı.

ha:lıçuval (hâlî-çuvâl): Halı gibi kesilip dokunan çuval.

ha:l (hâl): Ben, vücuttaki siyah renkli leke.

hallı (hâl-lı(T.)): Benli, benekli.

ham (hâm): Boş, saçma.

hamı:rma:ya (hamîr(Ar.)-mâye): Maya, hamur mayası.

hamı:rturşı (hamîr(Ar.)-turş(Far.)-î(Ar.)): Maya, hamur mayası.

ha:na (hâne): Göz çukuru; bur şeyin yapıldığı yeri gösteren söz. Çayhane gibi.

ha:nabi:za:r (hâne-bîzâr): Kayıtsız, aldırmaz, umursuz.

ha:nıma:n (hânûmân): Ev bark, ocak.

ha:r (hâr/hôr): Değersiz, önemsiz, hor.

har (hâr): Diken.

har (har): Eşek.

ha:r-hamı:r (hâr-hamîr(Ar.)): Ufak tefek, önemsiz, öte beri; saçma, herze.

hara:m-ho:r (harâm(Ar.)-hôr): Haram yiyen, haram yemekten çekinmeyen.

hara:mza:da (harâm(Ar.)-zâde): Haramzade.

haraz (haras): Değirmen, su değirmeni.

harazman (haras-man(T.ek): Değirmenci.

harman (hirman): Harman, harman yeri.

hassa (haste: yaralı): Hasta, sayrı.

hazan (hazân): Hazan, sonbahar, güz.

hemdem (hem-dem): Yakın doşt, ahbap, sırdaş.

hemi:şe (hemîşe): Her zaman, daima.

heni:z (henûz): Henüz, şimdi, şu an.

hepde (hefte): Hafta.

hırda (hûrde): Küçük, ufak; düşük değerli madeni para; kılı kırk yaran, mızmız, cimri, pinti.

hırı:da:r (harîdâr): Alıcı, müşteri.

hıya:r (hiyâr): Salatalık, hıyar.

hi:leba:z (hîle(Ar.)-bâz): Hilekâr, hileci.

ho:r (hôr/hâr): Zayıf, çelimsiz; fakir.

ho:r-za:r (hôr-zâr): Muhtaç, düşkün.

ho:rla- (hôr-la-(T.)): Zayıflatmak, eziyet etmek.

hoş (hûş): Hoş, güzel.

hoşnu:t (hoşnûd): Hoşnut, memnun.

ho:z (gavz/gôz): Ceviz.

hökümda:r (hükm(Ar.)-dâr): Hükümdar.

hökümrovan (hükm(Ar.)-revân): Egemen, hüküm süren, hâkim.

hu:n (hûn): Öldürülen kişinin kanına karşılık alınan intikam.

hu:nho:r (hûn-hâr): Hunhar.

hub (hûb): İyi, güzel.

hurma (hurmâ): Hurma.

hurma:yı (hurmâ-î(Ar. nispet i'si): Hurma renginde, hurma renkli.

hu:ş (hûş): Akıl, şuur.

hu:şsuz (hûş-suz(T.)): Unutkan; bilinçsiz, kendini kaybetmiş.

hünär (huner): Bilim, teknik, sanat vb. alanlarda yapılan iş, meslek; hüner.

hüňkä:r (hudâvendigâr/hûn-hâr): Hünkar, hükümdar; hunhar, kan içici. (İkisi karışmış)

hü:şgä:r (hûş-kâr): Uyanık, gözü açık.

hüy (hûy): Huy, tabiat.

I

ıba:datha:na (ibâdet(Ar.)-hâne): İbadethane.

ıstıha:n (ustuhân): Kemik.

İ

incir (encîr): İncir; incir ağacı.

istiha:n (ustuhân): Kemik.

i:şgä:r (iş(T.)-ger): İşçi.

K

ka:gız (kâgad/kâgıd): Kâğıt.

kaşaň (kâşâne): Güzel.

kä:huda:/kethuda: (kedhudâ): Maslahat veren, müşavir, aksakal, bilge.

kä:kil (kâkul): Kâkül, perçem.

kä:r (kâr): Meslek, sanat, iş, vazife, meşgale.

kä:rdeş (kâr-deş(T.)): Meslektaş.

kä:rha:na (kâr-hâne): İşletme, müessese.

kä:se (kâse): Fincan, kâse.

kä:şge (kâşkî): Keşke.

keba:pha:na (kebâb(Ar.)-hâne): Kebapçı.

kel (kel): Uyuz, kel.

kelem (kelem): Lahana.

kelle (kelle): Baş, kafa; akıl, bilinç; bir şeyin başı.

kem (kem): Kusur, noksan, eksiklik.

kem- (kem- mek fiili(T.)): Düşürmek, indirmek.

kemelt- (kem-e-l-t-(T.)): Düşürmek, indirmek (fiyat için).

kem-akıl (kem-akl(Ar.)): Aklı az.

kem-baha (kem-bahâ): Yanlış veya eksik değer biçme; küçümseme, değersiz görme.

kemençe (kemân-çe): Yay(keman için).

kemer (kemer): Kemer, kuşak.

kena:r (kenâr): Kenar, kıyı.

kepce (kefçe: su kabı): Kürek, bel.

kepderi (kebûter): Güvercin.

kepgir (kef-gîr): Kevgir.

ker (ker): Sağır.

kerep (keleb: ip): Ağ.

kerven (kârvân): Kervan.

kes (kes): Kişi, kimse.

keş (keş): İz, sapan izi.

keşde (keşîde): İşleme, nakış.

keşle- (keş-le-(T.)): Bir şeyde iz açmak, arık, kanal açmak.

kilim (gilîm): Kilim.

kilt (kilîd/kelîd): Sürgü, kilit.

ki:ne (kîn): Kırgınlık, dargınlık.

ki:se (kîse): Cep.

kişmiş (kişmiş): Kuru üzüm.

köçe (kûçe): Sokak.

kö:ne (kohne): Eski, yıpranmış; geçmiş zamanda olan, kullanılmayan, kadim; deneyimli.

kö:se (kûse): Köse, sakalsız, bıyıksız; seyrek sakallı.

köşk (kûşk): Saray, şato.

kulbe (kulbe): Kulübe.

külüň (kulung): Kazma, külünk.

künci (kuncud): Susam.

künde (kunde): Karabasan; pranga, kelepçe.

küre (kurre): Sıpak, eşek yavrusu.

küyze (kûze): Gügüm, küp.

küşt (kuştî: güreş): Satranç.

L

lä:le (lâle): Lale, gelincik; haşhaş.

lä:ş (lâşe): Ceset, cenaze, leş; gövde.

legen (legen): Leğen, tas; böbrek havuzcukları(tıp).

lerza:n (lerzân): Titremek, ürpermek, sarsılmak.

leşger (leşker): Asker, ordu; müfreze.

M

ma:hı-ta:ban (mâh-ı tâb-ân): Yeni ay, parlayan ay.

ma:la (mâle): Tırmık.

ma:lda:r (mâl(Ar.)-dâr): Hayvan bakıcısı, çoban.

ma:lha:na (mâl(Ar.)-hâne): Ahır.

ma:r (mâr): Yılan.

ma:ya (mâye): Maya; fon, birikim.

ma:ya (mâye): Deve.

ma:yada:r (mâye-dâr): Ortak, hissedar; parası çok, zengin.

maza: (meze): Zevk, haz; lezzet, tat; keyif.

mähir (mihr): Sevgi, sempati, teveccüh.

mähriba:n (mihr-bân): İyilik, iyi kalplilik, tatlılık; sevgili, yâr.

mä:ki (mekîk): Dokuma makinesi mekiği; dikiş makinesi mekiği.

meger (meger): Muhtemel, ihtimal, galiba, belki.

merda:na (merd-âne): Mert.

merdiva:n (nerdubân/nerd-bân): Merdiven.

mert (merd): Mert, dayanıklı.

mergi (merg: ölüm): Kolera.

mes (mest): Şen, mutlu, neşeli; varlıklı; yağlı, semiz; verimli, bereketli.

mey (mey): Şarap; sarhoşluk.

meyha:na (mey-hâne): Meyhane.

mı:h (mîh): Çivi.

mı:hma:n (mihmân): Misafir.

mı:hma:nha:na (mihmân-hâne): Otel; misafir odası.

möhür (muhr): Mühür, damga; iz.

mu:m (mûm): Bal mumu.

mu:mıya (mûmiyâ): Mumya.

mu:r (mûr): Karınca.

murda:r (murdâr): Fena, kötü, iğrenç.

mırta:r (murdâr): Fena, kötü, iğrenç.

mi:ve (mîve): Meyve; ürün; sonuç, netice.

N

na:ça:r (nâ-çâr): Çareziz, aciz; iktidarsız; kadın(mecazen).

na:da:n (nâ-dân): Bilgisiz, cahil; ahmak, aptal, bön.

na:dıl (nâ-dil): Kırgın, dargın.

nagma (nagme): Name, şarkı, türkü; şiir.

nahal (nihâl): Fidan.

nahalha:na (nihâl-hâne): Fidanlık.

na:la (nâle): İnilti, sızlanma.

na:la:ç (nâ-ilâc(Ar.)): Zorunlu, mecburi.

na:lışlı (nâliş-li(T.)): Acıklı, hazin, dokunaklı.

na:ma (nagme): Türkü, şarkı; mektup, yazı; beyan, ifade.

na:m-nışa:n (nâm-nişân): İz, eser; emare, işaret, belirti.

na:mart (nâ-mert): Namert, ödlek, korkak; alçak, namussuz, rezil.

nama:z (namâz): Namaz.

nama:zho:n (namâz-hân): Dindar.

na:mıra:t (nâ-murâd(Ar.)): Talihsiz, bahtsız.

na:n (nân): Ekmek, yufka.

na:nba:y (nân-bay(T.)): Fırıncı; hamamböceği.

na:r (nâr/anâr): Nar.

nargız (nergis): Nergis.

na:tuva:n (nâ-tuvân): Güçsüz, zayıf.

nay (nây/nay): Çubuk; ney.

nayça (nây/nay-çe): Demet, bağ.

na:yınsa:p (nâ-insâf(T.)): Vicdansız, namussuz, utanmaz, açgözlü, yüzsüz.

nä:belli (nâ-belli(T.)): Bilinmeyen, meçhul.

nä:gi:le (nâ-gile): Memnun olmayan, hoşnut olmayan; dargın, küskün.

nä:hacat (nâ-hâcet(Ar.)): Gereksiz, lüzumsuz, faydasız.

nä:hak (nâ-hakk(Ar.)): Boş, nafile, beyhude.

nä:hoş (nâ-hûş): Sağlıksız, hasta.

nä:sağ (nâ-sağ(T.)): Sağlıksız, hasta.

nä:kes (nâ-kes): Alçak, adi.

nä:la:yık (nâ-lâyik(Ar.)): Uygun olmayan, yerinde olmayan; elverişsiz, uymayan; layık olmayan, yakışık almayan.

nä:ma:ku:l (nâ-ma'kûl(Ar.)): Makul olmayan, akla uygun olmayan; kabul edilemez.

nä:mä:lim (nâ-ma'lûm(Ar.)): Bilinmeyen, tanınmayan; anlaşılmaz, muğlak.

nä:meca:l (nâ-mecâl(Ar.): Güçsüz, zayıf.

nä:raha:t (nâ-rahat(Ar.)): Endişeli, üzüntülü, telaşlı; tedirgin.

nä:ra:zı (nâ-râzi(Ar.)): Razı olmayan, memnun olmayan.

nä:saz (nâ-sâz): Gergin, soğuk; bozulmuş, düzensiz, akortsuz; anormal, düzensiz.

nä:şa:t (nâ-şâd): Neşesiz, hüzünlü, üzgün.

nä:ta:kı:k (nâ-tahkîk(Ar.): Kesin veya açık olmayan; yanlış.

nä:tanış (nâ-tanış(T.)): Meçhul, tanınmayan, bilinmeyen.

nä:tekiz (nâ-tekiz(T.)): Düz olmayan, pürüzlü.

nä:umı:t (nâ-umîd): Ümitsiz, ümidini kaybetmiş.

nä:z (nâz): Naz, cilve; kapris.

nä:zeni:n (nâzenîn): Güzel, alımlı kız.

nä:zik (nâzuk): Şefkatli, sevecen, ince, zarif, nazik.

nem (nem): Nem, rutubet; yağmur; gözyaşı.

neresse (nâ-resîde): Küçük cocuk; zavallı çocuk.

nerkes (nergis): Nergis.

neşder (neşter): Neşter; iğne.

nışa:n (nişân): Nişan, işaret, belirti; işaret, alamet.

nışa:na (nişâne): Nişan, nişan tahtası; hedef, amaç; görünüş(mecazen).

ni:l (nîl): Çivit otu.

ni:lgä:r (nîl-ger): Boyacı.

no:bahar (nev-bahâr): Erken bahar; ilk, baştaki.

nohut (nuhût): Nohut.

novcuva:n (nev-civân): Genç.

novruz (nevrûz): Nevruz.

O

ogrı-cümri (uğru(T.)-cimrî): Hırsız.

orta-miya:n (orta(T.)-miyân): Orta boylu.

oraza (rûze): Ramazan; oruç.

ova:z (âvâz): Ses, seda.

ova:za (âvâze): Duyum, söylenti, haber; şöhret, ün.

ovsun (efsûn): Zararlı hayvanlardan korunmak için okunan dua; güç, etki, büyü.

Ö

övşün (rûşen): Parıltılı, ışıklı, rengarenk.

P

pa:ç (bâc): Gümrük vergisi.

pa:ç-hıra:ç (bâc-harâc(Ar.)): Gümrük vergisi.

palan (palan): Semer, eğer; hamalların yük taşırken sırtlarına taktıkları giyecek.

pala:s (palâs): Döşek; kilim, keçe.

palav (pilâv/pulâv): Pilav.

pa:ra (pâre:para): Rüşvet.

pa:ra (pâre:parça): Parça, bölük.

pa:ra-pa:ra (pâre-pâre): Parça parça.

parça (pârçe=pâre-çe): Parça; bölüm, kısım; kumaş.

paslı-bahar (fasl(Ar.)-ı bahâr): İlkyaz, bahar.

pa:ş (fâş): Açık, belli, aşikâr.

pa:tışa: (pâdişâh): Şah, padişah, çar.

pa:ya (pâye): Destek, basamak.

pa:ytagt (pây-i taht): Başkent.

pä:k (pâk): Duru, temiz, saf, berrak.

pä:kize (pâkize): Temiz, güzel.

pena: (penâh): Sığınak, barınak; koruyucu, himaye eden; yardım.

pence (pence): El ayası, avuç içi; pençe; avuç dolusu (miktar).

pencere (pencere): Pencere.

pent (pend): Öğüt, nasihat.

per (per: kanat): Tüy.

perde (perde): Perde; bölüm(tiyatro); perde(müzik).

peri (perî): Peri; güzel, ince, zarif.

peri:şa:n (perîşân): Kötü, perişan.

peri:şde (firişte): Melek.

peri:za:t (perî-zâd): Çok güzel.

perma:n(fermân): Buyruk, emir, ferman.

perva:na (pervâne): Küçük kelebek, pervane.

perva:y (pervâ: korku): İlgi, alaka.

perva:ysız (pervây-sız(T.)): İlgisizce, umursamazca.

perya:t (feryâd): Çığlık, feryat.

perzent (ferzend): Çocuk, nesil, döl.

pes (pest): Kısa, alçak; küçük; kötü; az, düşük.

pesel- (pest-e-l-(T.)): Azalmak, düşmek; kısalmak; sağlığı bozulmak; yavaşlamak.

peşeň (fişân: saçma): İçine saçma konulan küçük metal kutu.

peşgeş (pîşkeş): Armağan, hediye.

peyka:m (peykân): Okun ucu, peykan.

peyma:n (peymân): Yemin, ant, söz.

peynir (penîr): Peynir.

pı:gamber (peygâmber): Peygamber.

pıga:n (figân): Feryat, çığlık, figân.

pınha:n/pinha:n (pinhân): Gizli, saklı.

pıya:da (piyâde): Atsız asker, piyade; yaya.

piya:daka:zı (piyâde-kâdî(T.)): Nikâh şahidi.

pi:l (bîl): Kürek, bel.

pi:lçe (bîl-çe): Küçük kürek, küçük bel; kürek kemiği (anatomi).

pi:r (pîr): Pir; bir işi çok iyi bilen kimse.

pi:s (pîs): Pis, kötü; saçların veya derinin beyazlaması hastalığı (tıp).

pi:şe (pîşe): İş, hüner.

po:sa (bûse): Öpücük.

pul (pûl): Para.

pulda:r (pûl-dâr): Parası bol olan, zengin.

puşma:n (peşîmân): Pişmanlık.

R

ra:st (râst): Doğru, gerçek.

renç (renc): Sıkıntı, azap, dert.

rende (rende): Rende.

reňk (reng): Boya; renk.

reňbereň (reng-be-reng): Alaca, rengârenk.

rısva (rusvâ/rusvây): Maskara.

rişde (rişte): İp, sicim; ilgi, bağ.

rova: (revâ): Uygun, layık.

rova:na (revâne): Revan olma, yola çıkma.

rövşen (rûşen): Parlak, aydın.

ru:hubelent (rûh(Ar.)-u(T.)-bulend): Keyifli, mutlu.

S

sa:da (sâde): Yalın, sade, basit.

saray (sarây): Saray.

sa:ya (sâye): Gölge.

sa:yava:n (sâyebân): Şemsiye.

sa:z (sâz): Ezgi, müzik; düzgün, sağlam; kafadar, dost; keyifli; yerinde, doğru(söz).

sa:zanda (sâzende): Müzisyen, çalgıcı.

sa:zla- (sâz-la-(T.)): Akord etmek.

sebet (sebed): Sepet.

seňňer (senger): Kum yığını, tepe.

ser (ser): Baş, kafa; arzu, istek.

serda:r (serdâr): Öncü, önder, lider.

serenca:m (serencâm): Teçhizat, donanım malzemesi.

serkerde (serkerde): Başkomutan.

sergezda:n (ser-gerdân): Başıboş, işsiz güçsüz.

serhet (ser-hadd(Ar.)): Sınır, sınır çizgisi.

serhetçi (ser-hadd(Ar.)-çi(T.)): Sınır askeri.

serhoş (ser-hûş): Sarhoş, içkili.

sersag (ser-sağ(T.)): Ayık, aklı başında.

servi (serv): Servi ağacı.

setirme-setir (satr(Ar.)- be- satr(Ar.)): Satır satır.

sezeva:r (sezâ-vâr): Münasip, uygun, layık.

sı:h (sîh): Kebap şişi.

sı:h-sı:h (sîh-sîh): Dik, dimdik.

sımru:g (sîmurg): Simurg, zümrüdüanka kuşu.

sı:na (sîne): Beden, vücut.

sıpa:l (sifâl): Sap, saman.

sıya: (siyâh: kara): Mürekkep.

si:m (sîm): Metal ip, tel.

si:ma:p (sîm-âb): Cıva.

sirke (sirke): Sirke, sıvı içecek; bit yavrusu.

si:şenbe (sih/sê-şenbe): Salı günü.

sövda: (sevdâ): Alışveriş.

sövda:-satık (sevdâ-satık(T.)): Alışveriş.

sövda:gä:r (sevdâ-ger): Tüccar, satıcı.

surnay (sûr-nây): Zurna.

sust (sust): Hâl, ahval; keyifsiz, bezgin, neşesiz.

sustubelent (sust-u(T.)-bulend): Keyifli, neşeli.

sustupes (sust-u(T.)-pest): Keyifsiz, neşesiz.

sümmül (sunbule): Başak.

sütem (sitem): Baskı, zulüm, eziyet.

sütün (sutûn): Sütun, direk.

Ş

şa: (şâh): Padişah; şah(satrançta); ana, esas, temel.

şa:ba:z (şâh-bâz): Yiğit, bahadır, kahraman.

şa:dıya:n (şâdiyân): Neşeli, mutlu, şen.

şagal (şegâl): Çakal.

şa:h (şâh): Padişah.

şah (şâh): Boynuz.

şaha (şâh-a(türeme)): Dal; branş, kol, dal.

şahaca (şâh-a(türeme)-çe): Bir şeyi oluşturan küçük parçalar.

şaha:datna:ma (şehâdet(Ar.)-nagme): Sertifika, belge.

şahala- (şâh-a(türeme)-la-(T.)): Dallanmak, dal sürmek.

şa:ha:na (şâh-âne): Şahlara lâyık, şahane.

şahlı (şâh-lı(T.)): Boynuzlu.

şahlak (şâh-lak(T.)): Boynuzu uzun.

şahanda:z (şâh-endâz): Neşeli, şen, şakrak, sohbeti seven.

şahburun (şâh-burun(T.)): Gergedan.

şa:hı (şâhî): Renkli ipek kumaş.

şahı:ma:r (şâh-ı mâr): Ejderha.

şa:ma:r (şâh-ı mâr): Ejderha.

şa:kä:se (şâh-kâse): Büyük boy porselen çay fincanı.

şa:l (şâl): Şal.

şa:m (şâm): Akşam; akşam yemeği.

şa:mu-säher (şâm-u(Ar.)-seher(Ar.)): Gece gündüz.

şa:na (şâne): Tarak.

şa:t (şâd): Mutlu, memnun.

şa:tu:t (şâh-tût): Kara dut.

şa:za:da (şâh-zâde): Şehzade.

şä:girt (şâkird): Öğrenci, çırak.

şeb (şeb): Gece.

şebnem (şeb-nem): Şebnem, çiğ.

şeker (şeker): Şeker.

şeker-şerbet (şeker-şerbet(Ar.)): Tatlı.

şemda:n (şem'(Ar.)-dân): Şamdan.

şemşir (şemşîr): Kılıç.

şenbe (şenbe): Cumartesi.

şerim (şerm): Utanma, haya.

şerim-haya: (şerm-hayâ(Ar.)): Haya, utanma.

şermende (şermende: utangaç): Utanmaz; yaygaracı, kavgacı.

şermısa:r (şerm-sâr: utangaç, mahcup): Hayasız, utanmaz.

şetda:lı (şeft-âlû): Şeftali.

şeyda: (şeydâ): Divanelik, coşkunluk.

şikär (şikâr): Av.

şikes (şikest): Sakatlık, yara.

şikeste (şikeste): Kırık.

şi:r (şîr): Arslan.

şi:re (şîre): Şıra.

şi:rekeş (şîre-keş): Esrarkeş.

şirin (şîrîn): Tatlı, lezzetli; sevimli, cana yakın, şirin.

şi:ve (şîve): Şive, diyalekt.

şöhra:tparaz (şuhret(Ar.)-perest): Şöhret düşkünü.

şövketparaz (şevket(Ar.)-perest): Şöhret düşkünü.

şum (şûm): Kötü, fena, uğursuz.

şumro:y (şûm-rûy): Çirkin.

T

tagt (taht): Taht.

tagta (tahte): Tahta; yazı tahtası; levha, tabela.

talaba:n (tâlib(Ar.)-ân): İşçi, hizmetli.

ta:laň (tâlân): Yağma, talan.

talapkä:r (taleb(Ar.)-kâr): İsteyen, talep eden.

ta:r (târ): Tel, ip; tar (müzik).

ta:vus (tâvus): Tavus kuşu.

ta:zı (tâzî): Tazı, av köpeği.

tä:ze (tâze): Yeni; çağdaş, modern; biraz önce.

tä:zeden (tâze-den(T.)): Yeniden, tekrar.

tenha: (tenhâ): Issız, tenha, boş, yalnız.

ter (ter): Yaş, ıslak; nemli; taze.

terlik (ter-lik(T.)): Tazelik.

teşne (teşne): Susuz, teşne, susamış.

tı:g (tîg: kılıç): Namlu; ağız.

tılla (tille): Altın.

ti:ma:r (tîmâr): Tımar, bakım.

ti:z (tîz): Tez, çabuk, hızlı.

ti:z-ti:z (tîz-tîz): Çabuk çabuk.

tohum (tuhm): Tohum; cins, soy.

to:t (dûd): Duman, sis; toz.

tu:t (dûd): Duman, sis; toz.

to:tı (tûtî): Papağan.

turp (turb): Turp.

turşı (turş/turuş-î): Turşu; ekşi.

tüpeň (tufeng): Tüfek.

U

umı:t (umîd): Umut, ümit.

ussa (ustâd): Usta, mahir.

ussa:t (ustâd): Bir işi en iyi yapan, üstat.

V

vatanparaz (vatan(Ar.)-perest): Vatansever.

veli: (velî): Fakat, ancak, ama.

veli:n (velî-n-(türeme)): Ancak, fakat, ama.

veyra:n (vîrân): Viran, yıkık.

ves-veyra:n (ves (T. pekiştirmeli sıfat yapan hece)-vîrân): Tamamen yıkılmış.

Y

ya:ban (yâbân): Kır, yaban.

ya:banı (yâbânî): Yabani, vahşi.

ya:dıgä:r (yâd-gâr): Armağan, hediye; anıt, mozole, kitabe.

ya:gda:n (yağ(T.)-dân): Yağdanlık.

ya:gmeşik (yağ(T.)-meşk): Deriden yapılmış yağ saklama kabı.

yahna (yahnî): Yahni.

ya:r (yâr): Sevgili, yâr.

ya:ra:n (yâr-ân): Dost, arkadaş, yoldaş.

yasman (yâsemin): Yasemin.

ya: (yâ): Tercih bildiren, ya… ya... bağlacı.

ya:t (yâd): Hafıza, bellek.

ya:tkeş (yâd-keş): Hafızası güçlü, hiç unutmayan.

yegsa:n (yeksân): Yerlebir, yıkık.

yek-tük (yek-tek tük(T.)): Tek, yegâne; nadir, seyrek, az bulunan; bazı, kimi.

yeke (yek-e(türeme)): Bir, tek.

yeke-tä:k (yek-e(türeme)-tek): Bir, tek, biricik, yegâne, yekpare.

yeke-yeke (yek-e(türeme)-yek-e(türeme)): Birer birer, tek tek, ayrı ayrı; etraflıca, inceden inceye.

yekeda:ban (yek-e(türeme)-taban(T.)): Balyoz, çekiç.

yekegapan (yek-e(türeme)-kapan(T.)): Yaban domuzu, erkek domuz.

yekşenbe (yek-şenbe): Pazar günü.

yer-zemi:n (yer(T.)-zemîn): Bodrum katı.

yolbars (yol(T.)- pârs): Kaplan.

yuvdarha: (ajdahâ): Ejderha.

Z

zabu:n (zebûn): Gaddar, merhametsiz, insafsız; güçlü, zorlu.

za:g (zâg): Karga.

za:r (zâr: inleme, ağlama): İhtiyaç, zaruret.

za:rı:n (zârî-n(türeme)): Kederli, zavallı.

za:rınç (zâr-ınç(T.)): Sızlanma.

zäher (zehr): Zehir.

zähmetkeş (zahmet(Ar.)-keş): Çalışkan, emekçi.

zemi:n (zemîn): Dünya, yer küre, arz; toprak, yer.

zemista:n (zem-istân): Kış mevsimi.

zer (zer): Altın, yaldız; sırmalı, sırmayla işlenmiş.

zebra:p (zer-bâf): Altın ile süslenmiş, altın gibi.

zerevşa:n (zer-efşân): Altın sarısı, altuni renk.

zergä:r (zer-ger): Kuyumcu.

zerle- (zer-le-(T.)): Sırma dikmek, sırmalamak.

zı:ba (zîbâ): Güzel, sevimli.

zıba:n (zebân): Dil.

zıncır (zincir): Zincir.

zıya:n (ziyân): Zarar, ziyan.

zi:rek (zîrek): Akıllı, ferasetli.

zo:r (zûr): Güç, zor; güçlü, kuvvetli; sağlam, berk; sert, acı.

zo:ra- (zûr-a-(T.)): Güçlenmek, kuvvetlenmek; artmak, çoğalmak.

zülp (zulf): Saç, yüzün iki yanında duran saç, zülüf.

ADNAN MENDERES VE DEMOKRAT PARTİ'NİN TÜRK SİYASİ HAYATINDAKİ YERİ

Ahmet ÖZKİRAZ

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, ahmet.ozkiraz@gop.edu.tr

Burcu KÜNTER

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, violiaaurae@gmail.com

Özet

Türkiye Cumhuriyeti, Demokrat Parti'den önce çok partili hayat denemelerinden geçse de bunlarda başarılı olamamıştır. Cumhuriyetin örgütlü ve planlı bir muhalefet partisi ile tanışması 1945 yılında gerçekleşmiştir. 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti, toplamda 3 dönem olarak 10 yıl iktidarda kalmış, iktidardan ayrılması 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ile olmuştur. Bu çalışmada öncelikle tek partili dönem kısaca açıklanmış, daha sonra Demokrat Parti'yi oluşturan dönem incelenmiştir. Demokrat Parti'nin iktidarı üç döneme ayrılmış, bu dönemler tek tek incelenmiştir. Çalışma verileri ikincil verilerin incelenmesine dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: demokrat parti, adnan menderes, demokrasi, darbe, çok partili sistem

Abstract

Even though Republic of Turkey had göne thorught the trials of a multi party regime, it waited to meet with an organized and planned oppositon party until 1945. Democrat Party, which came to power in 1950, worked for total of ten years as 3 terms, and its leave of power became through May 27th 1960 military coup d'etat. In this article, firstly, the one party era is briefly explained, and then the era that formed the Democrat Party is analyzed. Democrat Party's era is divided into three eras and each of these eras analyzed. The data in this article is gathered through the analysis of secondary datas.

Key Words: democrat party, adnan menderes, democracy, coup, multi party system

Giriş

Türkiye, Cumhuriyet ile tanıştığı 29 Ekim 1923 tarihinden beri demokrasinin tam egemenliğinin yollarını aramıştır. Bu bağlamda iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Fırkası'na muhalefet edecek, partiyi denetleyecek bir mekanizmanın varlığı demokrasinin gelişimi için elzem olmuştur. Atatürk döneminde bu konuda çalışmalar yapılmış ve Atatürk'ün onayı ve desteklemesi ile Türkiye, iki farklı muhalefet partisi ile tanışmıştır. Her ne kadar bu dönemde Cumhuriyet yeni kurulduğu için muhalefetin bu yeni kurulan sistemi zedeleyeceği düşünülse de Türkiye Büyük Millet Meclisi içinde çıkan farklı görüşler artık tek çatı altında toplanması mümkün olmayan bir noktaya gelmiştir. Bu noktadan sonra, Atatürk'ün de izni ile Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, ilk muhalefet partisi olarak 17 Kasım 1924'te resmen kurulmuştur. Kurucuları arasında Milli Mücadele Hareketi'nin tanınmış isimleri ve Mustafa Kemal Atatürk'ün yol arkadaşları olan Ali Fuat Cebesoy, Adnan Adıvar, Kazım Karabekir, Rauf Orbay ve Refet Bele gibi komutanlar bulunan Parti, muhalif kamuoyu tarafından desteklenirken Cumhuriyet taraftarlarınca yeni rejim için bir tehdit olarak algılanmıştır (Kocaman & Ceylan, 2016). Kazım Karabekir Paşa'nın lideri olduğu parti, adem-i merkeziyetçiliği, güçler ayrılığını savunmuş, dış borçlanmanın gerektiğinde kullanılabileceğini belirten daha liberal bir ekonomik anlayışı savunmuştur (Özalper, 2014). Ayrıca parti programında tek dereceli seçim (md.8), hakim teminatı (md.10), cumhurbaşkanının partisiz olması (md.13) ilkeleri de yer almıştır. Programın 6. maddesinde "fırka efkar ve itikadat-ı diniyeye hürmetkardır" (dini fikir ve inançlara saygılıdır) denilmiştir (Ekincikli, 2012). Fakat partinin ömrü sadece 7 ay olmuştur. 13 Şubat 1925'te başlayan Şeyh Sait İsyanı sonucu çıkarılan Takrir-i Sükun Kanunu ile kurulan İstiklal Mahkemeleri tarafından

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, izlediği politikalar ve parti üyelerinin isyanın çıktığı bölgelerde yaptıkları propagandaların rejime karşıt kimseleri kendi etrafında toplaması gerekçe gösterilerek kapatılmıştır (Acar, 2019).

Atatürk döneminin ikinci muhalefet partisi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası[4] ise Atatürk'ün emri ile 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulmuştur. 1929 Buhranı ve tek parti yönetiminin politikaları halkı hoşnutsuzluğa sürüklemiş, Batılı devletlerin tek parti yönetimini sürekli eleştirmesi ise parti üzerinde bir baskı oluşturmuştur. Bu sebeplerle Atatürk, yeni partinin kurulma emrini vermiştir. Yeni partiye Atatürk'ün talimatları doğrultusunda CHF'den istifa eden Nuri Conker, Ahmet Ağaoğlu, Tahsin Uzer, Dr. Reşit Galip, Haydar Yuluğ, Senih Hızıroğlu, Nakiyettin Yücekök, İbrahim Süreyya Yiğit, Refik İsmail Kakmacı, Mehmet Emin Yurdakul, Talat Öz gibi milletvekilleri de katıldı (Aydın, 2011). Hatta Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Atadan bile bu partinin üyesi olmuştur. Parti, iktidar partisinin devletçilik politikasını benimsememiş, liberal programı takip edeceğini açıklamıştır. Ayrıca bu parti, insan haklarının ve özgürlüklerinin eşitçe uygulanması ve korunmasını savunduklarını, Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Laiklik esaslarına da bağlı olduklarını belirtmişlerdir. Vergilerin düzenlenmesi, yabancı yatırımlara izin verilmesi, çiftçiye kredi sağlanması, liberal ekonominin hayata geçirilmesi gibi vaatleri bulunan partinin ilk önemli faaliyeti, 3-13 Eylül 1930 tarihinde düzenlediği Batı Anadolu gezisi olmuştur. Lakin, Ali Fethi Bey'in İzmir gezisi SCF ve CHF'li gruplar arasında olayların çıkmasına sebep olmuştur. SCF'nin Batı Anadolu gezisinden sonra ikinci önemli faaliyeti ise, 1930 Belediye Seçimlerine katılması olmuştur. SCF, seçimlere 37 ilde katılmıştır (Ertem, 2010). Fakat, bu belediye seçimlerinde yapılan yolsuzluklar, fesat ve hileler Ali Fethi Okyar tarafından TBMM'de gündeme getirildiğinde mecliste sert tartışmalar yaşanmıştır. Bunun üzerine parti genel başkanı Fethi Bey ve partinin diğer mensupları, partinin feshine karar vermişler ve 100 günlük siyasi hayatından sonra 17 Kasım 1930'da da SCF'nin fesih kararı resmen ilân edilmiştir, partinin il ve ilçe teşkilatları da 18 Kasım'da kapatılmıştır (Aydın, 2011). Bu partinin Aydın teşkilatında yetişen Adnan Menderes ile siyasi hayata ilk olarak bu partiyle atılacak (İnan, 2011) fakat bu parti, onun siyasi hayatında son parti olmayacaktır.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması ile birlikte Atatürk dönemi çok partili hayata geçiş denemeleri son bulmuş ve 1945 yılına kadar çok partili hayat denemesi yapılmamıştır.

1. Demokrat Parti'nin Temelleri ve Çok Partili Hayata Giden Yol

İsmet İnönü, 1938 yılında cumhurbaşkanı seçildikten sonra, 1939'da yapılan 5. Büyük Kurultay'da "Müstakil Grup" adıyla meclis içinde Halk Partisi'nden bağımsız hareket etmesi için kurulan küçük bir muhalefet grubu dışında 1945 yılına kadar muhalefet olabilecek kurum açısından pek bir değişiklik yaşanmamıştır. Fakat bu Müstakil Grup da partiden bağımsız muhalefet etmesi için kurulduğu halde hala partiye bağlı olduğu için bir iki küçük durum dışında muhalefet görevini yerine getirmemiştir (Karatepe, 2001). 1945 yılı bu açıdan değişimin başlangıcı olmuştur. Halkın tek parti idaresinden hoşnutsuzluğu, II. Dünya Savaşı döneminde yaşadığı ekonomik sıkıntılarla birleşip son raddeye ulaşmıştır. Ekmeğin karneye bağlanması, şekere ulaşılamadığı için onun yerine üzüm ve incir gibi tatlandırıcıların kullanılması, savaş sonrası karaborsanın yükselmesi gibi sebeplerden ötürü halk, Cumhuriyet Halk Partisi'ni ve tek parti rejimini bu sorunların müsebbibi olarak görmüştür (Çolak, 2002). Ayrıca Ocak 1940'ta olağanüstü şartlarda hükümete geniş yetkiler veren Milli Korunma Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ve buna bağlı yapılan uygulamalar, halkı CHP'ye karşı daha da bilemiştir. Yine yakın dönemde çıkarılan (1942) Varlık Vergisi Kanunu gayrimüslim azınlıkların, Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu da tarım burjuvasının tepkisini çekmiştir (Bakan & Özdemir, 2013).

1945'li yıllarda dünyada değişen koşullar Türkiye'yi de etkilemiş, özellikle tarım ve ticaret burjuvazisi yönetimde değişiklik istediğini göstermeye başlamıştır. Ayrıca savaştan zaferle ayrılan demokratik

[4] Cumhuriyet Halk Partisi'nin bazı yerlerde Cumhuriyet Halk Fırkası ya da CHF olarak, bazı yerlerde Cumhuriyet Halk Partisi ya da CHP olarak belirtilmesinin sebebi, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1935 yılında ismini Cumhuriyet Halk Partisi şeklinde değiştirmesi olmuştur.

rejimlerin tek parti rejimlerine sıcak bakmaması da Türkiye'nin kendi durumunu gözden geçirmesine sebep olmuştur. Fakat, çok partili hayata geçiş sürecini hızlandıran dış politika etkeni, Sovyetler Birliği'nden gelmiştir. 1945'te Ankara ile Sovyetler Birliği arasında sürtüşmelerin yaşanması, Batı'nın desteğinin alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Karatepe, 2001). Bu durumlar, Cumhuriyet Halk Partisi'ni muhalefet arayışına itmiştir. Fakat aranan muhalefet, güdümlü muhalefet olmalı, yani tek parti yönetimine sorun çıkarmadan, partinin istediği yönde istediği şekilde ilerleyen göstermelik bir parti olmalıdır. Cumhuriyet Halk Partisi bu biçimde bir muhalefet partisi ararken şartlar çok farklı bir muhalefet partisini doğurmuştur.

Demokrat Parti'yi doğuran muhalefet hareketi, 1945 yılında hazırlanan Toprak Reformu Kanunu'nun (resmi adıyla Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu) Meclisteki görüşmelerinde ortaya çıkmıştır. Bu kanun, arazisi olmayan yahut var olan arazisi ekip biçmeye yetmeyen çiftçileri arazi sahibi yapmak amacıyla devlet arazisinin verilmesi ya da özel arazinin kamulaştırılmasını öngörmekteydi (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1945). Yasa ile öngörülen topraksız ve toprağı yeterli olmayan çiftçiye geçimlerini sağlayacak kadar toprak dağıtmak ve dağıtılan toprağın sürekli işletilmesi için gerekli donanım ve maddi yardımın sağlanması amacı güdülmüştür. Dağıtılacak toprak; hazine arazisi, vakıf ve belediyelere ait arazi veya 5000 dönümden büyük çiftliklerden istimlâk yoluyla elde edilecek araziler olarak belirlenmiştir (Çalışal, 2015). Bu kanunun görüşmelerinde CHP Mebusları Adnan Menderes ve Celal Bayar, tasarıya karşı çıkmış ve yapılan oylamada Emin Sazak, Cavit Oral, Fevzi Karaosmanoğlu (Baytal, 2007), Refik Koraltan ve Fuat Köprülü de Menderes ve Bayar'a destek vermiştir (Bakan & Özdemir, 2013). Bu kişilerin bu kanuna itiraz etme sebepleri, hepsinin -özellikle Adnan Menderes'in- büyük topraklara sahip olmasıdır, kanunun kabulü durumunda en çok etkilenecek kişiler arasında bulunmuşlardır. Meclisteki bu tartışmalara rağmen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 11 Haziran 1945'te kabul edilmiştir (Çolak, 2002). Bu kanuna muhalefet eden aynı milletvekilleri, Toprak Kanunu'nun kabulünden önce görüşülen Bütçe Kanunu görüşmelerinde de muhalefetin sesi olmuştur.

Demokrat Parti'nin kurulmasına öncülük eden ilk belge olarak kabul edilen "Dörtlü Takrir", 7 Haziran 1945'te Cumhuriyet Halk Partisi'nin Meclis Grup Başkanlığı'na sunulmuştur. Takrir, partinin durumunun kötüye gittiğini düşünen, muhalif seslerini duyurmak isteyen milletvekillerince hazırlanmış, CHP ve Meclis'in içinde bulunduğu sistemi eleştirmek ve istenilen değişiklikleri belirtmek amacıyla yazılmıştır. Takriri hazırlayanlar, parti içi muhalefet olarak bilinen İzmir Milletvekili Celal Bayar, Kars Milletvekili Fuat Köprülü, İçel Milletvekili Refik Koraltan ve Aydın Milletvekili Adnan Menderes grubundan oluşmuştur (Çolak, 2002). Dörtlü Takrir'in içeriği genel olarak şu biçimde gelişmiştir (Saka, 2018):

1. Anayasaya uygun meclis denetim ve düzeninin sağlanması
2. Vatandaşların hak ve özgürlüklerini Anayasa'da belirtildiği ölçüde kullanabilmesi
3. Seçimlerin adil bir şekilde ve serbestçe yapılması
4. Bu esaslara uyacak gerek parti içi gerek meclis içi düzenlemelerin yapılması

Takrir, parti içinde büyük bir kargaşaya sebep olmuş ve Takriri imzalayanlar şiddetli eleştirilerle karşılaşmıştır. CHP'nin 12 Haziran 1945 tarihli açık oturumunda bu takrir tartışmaya açılmış ve takriri imzalayan 4 vekil dışında tüm vekillerden ret oyu almıştır. Reddedilme gerekçesi olarak ise "Önergede istenilen tüzük değişikliği Kurultay'da, kanun değişikliği teklifi ise Meclis'e verilecek tekliflerle gerçekleştirilip grupta görüşülmesine gerek yoktur." olarak gösterilmiştir (Burçak, 1979).

Takririn reddinden sonra Fuat Köprülü ve Adnan Menderes görüşlerini ve hükümet ile ilgili eleştirilerini daha sonra Demokrat Parti'nin kalesi olacak Vatan gazetesinde yayınlamaya başlamış; bu yazılarda meclis denetiminin sağlanması, kişi hürriyetleri ve haklarının güvence altına alınması, anti demokratik hükümetlerin yerini demokratik hükümetlere bırakması gerektiği gibi liberal ve demokratik konuları işlemişlerdir. Bu yazılar, zaten parti içinde bu kişilere karşı olan sarsılmış güveni tamamen yıkmış, parti grubunda bu iki vekilin ihracı konusu görüşülmeye başlamıştır. 21 Eylül 1945'te toplanan parti divanı, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün partiden ihracına karar vermiştir. Bunun üzerine Vatan gazetesine kararın parti tüzüğüne aykırı olduğu hakkında demeç veren Refik Koraltan da 27 Kasım 1945'te CHP'den uzaklaştırılmıştır. Celal Bayar ise takririn reddedilmesini takiben Basın

Kanunu'nun değiştirilmesi için meclise teklif vermiş, bu teklif kabul edilmeyince de 26 Eylül 1945'te milletvekilliğini bırakmış, 3 Aralık 1945'te ise partiden kendisi istifa etmiştir (Aslan, 2014).

Celal Bayar'ın partiden istifasından sonra, İsmet İnönü, Celal Bayar ile bir görüşme yapmış, görüşmeden de yeni bir parti kurulması kararının onayı çıkmıştır. 4 Ocak 1946'da partinin adının Demokrat Parti olacağı açıklanmış (Bakan & Özdemir, 2013) ve 7 Ocak 1946'da da Demokrat Parti, Celal Bayar başkanlığında resmen kurulmuştur (Saka, 2018).

Demokrat Parti'nin tüzük ve programı, 7 Ocak 1946 tarihinde Refik Koraltan tarafından hükümete sunulmuş, aynı gün de kabul edildiği bildirilmiştir. Parti programı 85 maddeden oluşmuşken parti tüzüğü ilk başta 47 maddeden oluşmuştur (Çolak, 2002). 1951 yılında yapılan Üçüncü Büyük Kongre'de kabul edilen tüzük 100 maddeden, program 88 maddeden oluşturulmuştur (Demokrat Parti, 1952).

Parti programının 1. Maddesinde partinin kuruluş amacı olarak; "Türkiye Cumhuriyetinde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve umumi siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet maksadile kurulmuştur." denilmiştir. Partinin, programında benimsediği önemli bazı prensipler ise şunlar olmuştur (Demokrat Parti, 1946): serbest seçim-gizli oy kullanımı (md. 9), milletvekili seçimlerinde tek dereceli seçim sistemi (md. 10), din özgürlüğü (md. 14), kuvvetler ayrılığı (md. 19), İlk mahkemelerle Yargıtay arasında ikinci bir kaza kademesinin kurulması (md. 27), üniversitelere ilmi ve idari özerklik verilmesi (md. 38), iktisadi hayatta liberalizmin benimsenmesi (md. 42), devletin özel teşebbüsün yetişemediği konularda iktisadi alana girmesi (md. 44), özel teşebbüsü teşvik için Sanayii Teşvik Kanunu projesi (md. 46), devletin kurduğu 'rantabl' işletmelerin özel teşebbüse devri (md. 47),kesin zaruret olmadıkça piyasalara dokunulmaması (md. 51), zirai kalkınmanın memleket kalkınmasının temeli haline getirilmesi (md. 54), ziraatın gelişimi için devletin çeşitli şekillerde çiftçiye yardımcı olması gerekliliği (md. 56), denk bütçenin tesisi (md.71).

Programa bakıldığında CHP ile DP arasında büyük farklılıklar yoktur. DP de tıpkı CHP gibi 6 ilkeyi benimsemiştir; iki parti arasındaki fark, DP'nin daha liberal ve esnek olmasıdır[5]. Bu sebeple CHP, ilk başlarda DP'nin CHP içinden çıkması sebebiyle belli bir düzeyde muhalif kalacağını, partinin kontrolünün kolay olacağını düşünmüş ve parti yöneticileri ile iyi ilişkiler kurma çabasına girmiştir. Diğer yandan özellikle kırsalda hızlı bir örgütlenmeye girişen DP, halk ve basın tarafından coşkuyla karşılanmış, tek partiden bunalan kişileri ve partinin ideallerini benimseyen kişileri kendi çatısı altında hızla toplamaya başlamıştır (Saka, 2018). "Yeter! Söz Milletindir!" sloganıyla yola çıkan DP etrafında toplanan halkın bu partiye verdiği isim "Demirkırat" olmuştur (Gaytancıoğlu, 2011). İlk şubesini Samsun'da açan Demokrat Parti, bundan sonra hızla büyümeye başladı (Saka, 2018).

2. 1946- 1950 Yılları Arası: Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti Karşı Karşıya

Demokrat Parti'nin yurt içindeki hızlı örgütlenmesi, Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidarını koruma mücadelesine girişmesine sebep olmuştur. Bu mücadele için öncelikli olarak parti içinde değişime gidilmiştir. CHP Genel Başkanı İnönü, partisini 10 Mayıs 1946'da olağanüstü bir kurultay yapmak üzere toplantıya çağırmıştır. Bu kurultayda 1938'de getirilen "Milli Şeflik" ve "Değişmez Genel Başkanlık" sıfatları kaldırılmış, parti-devlet anlayışı sebebiyle Cumhurbaşkanının partinin Genel Başkanı olması, valilerin bulundukları illerde parti başkanı olması uygulamaları kaldırılarak bu makamların süreyle ve seçimle gelmesi kararlaştırılmıştır (Bakan & Özdemir, 2013). Ayrıca, 5 Haziran 1946'da seçim kanunu değiştirilerek tek dereceli seçim usulüne geçilmiştir. Kurultayda cemiyetler kanunundaki bazı yasaklar ve Müstakil Grubu da kaldırılmıştır.

10 Haziran 1946'da TBMM, seçimlerin öne alınmasını kabul etmiş ve 1947'de yapılması beklenen belediye seçimleri ve genel seçimler, DP'yi hazırlıksız yakalamak için bir yıl öne alınmıştır. Bunun

[5] Bazı araştırmacılar, aslında CHP'nin DP kurulmadan önce devletçilikte yumuşamaya gittiğinden bahseder. Yaşar Baytal, CHP'nin 1948 Türkiye İktisat Kongresi'nde aldığı kararların bu duruma örnek olduğunu belirtir. Daha fazla bilgi için bkz. Yaşar Baytal, Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957), 2007, s. 550

üzerinde Demokrat Parti'de seçimlere katılıp katılmamak konusunda tartışmalar yaşanmış, sonuçta DP, yerel seçimlere katılmama kararı almış, tüm gücünü genel seçimlere hazırlanmaya yönlendirmiştir.

Seçimlerin öne alınmasından sonra Cumhuriyet Halk Partisi liberalleşme yolunda bazı değişikliklere gitmiştir. Basın yasasının liberalleştirilmesi ve üniversitelere özerklik verilmesi, basın suçlarının affedilmesi gibi değişikliklerle oy seviyesini belirli seviyede tutmak isteyen CHP, en büyük hamlesini ise genel seçim tarihini de 1 yıl öne alarak 21 Temmuz 1946'da genel seçime karar vererek yapmıştır (Zürcher, 2000). Bunun üzerine DP, acilen bir toplantı yapmış ve tartışmalar sonucu seçime girme kararı almıştır (Çolak, 2002).

2.1. 21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri

21 Temmuz 1946 seçimleri, adını tarihe "Hileli Seçimler" olarak kaydetmiştir. Seçimler açık oy/gizli sayım esasına göre yapılmış, seçim sistemi olarak da çoğunluk sistemi uygulanmıştır. Katılımın %75 oranında olduğu seçimin sonuçlarına göre CHP, oyların %85,4'ünü alarak 397 sandalyeye sahip olurken DP %13,1 oy oranı ile 61 sandalye kazanmıştır. Bağımsız adaylar da %1,5 ile 7 kişilik grubu oluşturmuştur (Çufalı, 2012). Bu seçimlere DP tarafından yoğun itirazlar yapılmıştır. İtirazların sebepleri şunlardır:

1) DP, kuruluşundan çok kısa süre sonra seçime girdiği için örgütlenmesini tam anlamıyla gerçekleştirememiştir. Öyle ki bazı illerde aday bile gösterememiştir.
2) Açık oy/gizli sayım yöntemi ile halka baskı yapılmıştır.
3) Oy sayımı esnasında CHP lehine hile yapılmıştır. Bu hilelerden bazıları ise evlere sandıkların taşınması, DP oylu pusulaların CHP oylu pusulalarla değiştirilmesi, seçmen üzerinde baskı uygulanması, sandıkların kaçırılması şeklinde olmuştur.

Bu seçimlerde ayrıca 4918 sayılı yasaya göre sandıklardan çıkan oylar sayıldıktan sonra yakılarak imha edilmiştir. Böylece herhangi bir itiraz durumunda oyların yeniden sayılması mümkün olmamıştır (Bakan & Özdemir, 2013).

Seçimin ardından muhalefet ile iktidar arasında çatışmalar gün geçtikçe büyümüştür. Recep Peker'in Başbakan olarak göreve başlamasıyla DP'li milletvekilleri seçime hile karıştırıldığını belirtmiş ve seçimlerin iptalini istemiştir. Şayet yapılan bu itirazlardan sonuç alınamazsa hükümeti, sine-i millete dönmekle tehdit etmişlerdir. DP tarafından yapılan itirazlar belirlenen komisyonca görüşülmüş ve reddedilmiştir (Bakıtkal, 2019). Bu dönemden sonra Recep Peker hükümeti ile DP'li vekiller arasında gerginlik sürekli büyümüş ve 1947 Bütçesi görüşmelerinde Recep Peker'in Adnan Menderes'i eleştirirken "kötümser ve psikopat bir ruhun mariz karanlıkları içinde" şeklinde ifadeler kullanması ile tavan yapmıştır (Çufalı, 2012). Bu hakaret karşısında muhalefet milletvekilleri topluca Meclisi terk ederek sine-i millete dönme kararı almıştır (Çolak, 2002). Fakat bu gerginlik, 12 Temmuz Beyannamesi ile aşılmıştır.

2.2. 12 Temmuz Beyannamesi ve 1950 Seçimlerine Doğru

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün partiler arasındaki bu gergin havayı yumuşatmak için çalışması, çok partili hayatın devamı konusunda elzem bir yere sahiptir. İki parti arasında ipler kopma noktasına gelmişken hükümet ile muhalefet arasında köprü görevi gören Cumhurbaşkanı, 12 Temmuz Beyannamesi adı altında bir bildiri hazırlamış ve radyoda yayınlatmıştır. "Çok partili hayatın garanti belgesi" olarak özetlenen belgede muhalefetin yasal çerçevede davrandığı sürece hükümet ile aynı koşullarda hareket etmesi sağlanmış, hükümetin muhalefeti ezmeye çalışmayacağı garanti edilmiştir[6]. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, hem muhalefet lideri ile hem de hükümet lideri ile görüşüp iki tarafın da sıkıntılarını dinlemiş, çekincelerini öğrenmiş ve iki tarafın da sıkıntılarının giderilmesi konusunda bir diğerinden teminat almıştır. Cumhurbaşkanı, bu ortamı siyasi partilerin çalışıp gelişebilecekleri bir vasıta olarak görmüştür ve iki parti arasında güven ilişkisini tesis etmeye çalışmıştır. İnönü, bu süreçte

[6] 12 Temmuz 1947 Beyannamesinin tam metni için bkz. http://www.ismetinonu.org.tr/12-temmuz-1947-beyannamesi/

ne muhalefetin iddialarını tamamen kabul etmiş, ne de hükümetin karşı iddialarını tamamen reddetmiştir (Eraslan, 1998). Fakat iki tarafın da bir diğeri hakkındaki iddialarını dinleyerek bu iddiaların aydınlatılması için elinden geleni yapacağının güvencesini vermiştir.

DP açısından beyanname, mücadelelerinin haklılığını ispatlayan bir belge olarak görülmüş, hükümetin baskılarına karşı teminat olarak ele alınmıştır (Çolak, 2002).Fakat aynı zamanda bu beyannamenin kabulü bazı vekiller tarafından hoş karşılanmamış, parti içi hizipleşmeye, hatta partiden kopuşlara sebep olmuştur. Bu grup, Demokrat Parti liderlerinin gerçek anlamda muhalefet yapamadığını ve bunun nedeninin de bu liderlerin Cumhuriyet Halk Partisi ile muvazaa halinde olmasından kaynaklandığını ileri sürmüştür. Bu grubun lideri olarak görülen İstanbul İl Başkanı Kenan Öner bu nedenle hem parti üyeliğinden hem de İstanbul il başkanlığından istifa etmiştir. Ardından Kenan Öner'i destekleyen altı DP'li milletvekili de hemen akabinde partiden çıkarılmıştır. Partiden çıkarılan bu milletvekilleri içinde partinin önde gelen isimleri; General Sadık Aldoğan, Grup Başkan Vekili Osman Nuri Köni, Mithat Sakaroğlu, Necati Erdem, Kemal Silivrili, Hazım Bozca bulunmaktadır (Yaşar, 2014). Daha sonra bu milletvekillerinin partiden çıkarılmasına itiraz ettiği için partiyi bölmekle suçlanan Yusuf Kemal Tengirşek, Emin Sazak, Enis Akaygen, Ahmet Oğuz, Ahmet Tahtakılıç ve Hasan Dinçer de partiden ihraç edilmiştir. Daha sonra Fevzi Çakmak, Enis Akaygen, Hikmet Bayur, Kenan Öner, Mustafa Kentli, Osman Bölükbaşı ve Sadık Aldoğan'dan oluşan grup "Millet Partisi" adıyla yeni bir parti kurmuştur (Çolak, 2002).

CHP açısından ise bu beyanname, Recep Peker Hükümetinin düşüşü ve yerine Hasan Saka Hükümetinin kuruluşu ile sonuçlanmıştır. Recep Peker, beyannameden sonra partisinden güvenoyu istemiş, bu oylamada 35 olumsuz oy çıkmıştır. "Otuzbeşler Olayı" olarak tarihe geçen bu hareketin sonunda Recep Peker 9 Eylül 1947'de istifa etmiş, Hasan Saka Hükümeti de görevi devralarak 1949'a kadar görevde kalmıştır (Saka, 2018). 1949'da Saka Hükümeti yerini Şemsettin Günaltay Hükümetine devretmiştir ve 1950 seçimlerine kadar Günaltay Hükümeti görevini sürdürmüştür.

Demokrat Parti bu sırada 7 Ocak 1947'de 906 delege ile Birinci Büyük Kongresi'ni yapmıştır. Kongrede tek parti dönemi ve uygulamaları, CHP'nin parti düzeni de dahil eleştirilmiş, Anayasadaki eksiklikler vurgulanmıştır. Aynı yıl CHP de 1947 Olağan Kongresi'ni düzenlemiş, bu kongreden önemli kararlarla çıkmıştır. CHP, DP'nin sıkı muhalefeti ve halkın hoşnutsuzluğu sebebiyle devrimleri durdurma sürecine girmiş, din ve hak öncelikleri alanında önemli değişiklikler yapmıştır. Aldığı kararlardan bazıları; imam hatip kurslarının açılması, Hacca gideceklere döviz verilmesi, ilkokullarda din dersinin velinin isteği doğrultusunda başlatılması, İlahiyat fakültelerinin açılması, kapalı durumda olan 19 adet türbenin tekrar açılması şeklindedir (Bakıtkal, 2019). Aralık 1947'de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bütçesi artırılmıştır (Bakan ve Özdemir, 2013).

7 Şubat 1950 tarihine gelindiğinde ise yeni 5545 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu tasarısı Mecliste görüşülmeye başlanmıştır. 16 Şubat 1950'de 10 ret, 341 lehte oy ile kabul edilen yeni seçim yasasına göre seçimler gizli oy-açık tasnif usulü ile yapılacak, seçimlerde her türlü yargı güvencesi sağlanacak, muhalefet partilerine de radyoda propaganda hakkı verilecektir. Bu Kanunun kabulü ile beraber TBMM tarafından14 Mayıs 1950 tarihinde seçimlerin yenilenmesine karar verilmiştir (Çolak, 2002).

Seçimlerin tarihinin belirlenmesi ile her iki parti de mitingler, toplantılar ve radyo yayınları ile seçim propagandalarına başlamıştır. DP'nin seçim kampanyasında tek parti yönetiminin din konusundaki baskısı ve devletçiliğin ekonomi üzerindeki denetimi temel alınmıştır. DP, seçim bildirgesinde; üretimi artırıp vergileri azaltacağını, dengeli bütçe ile ekonomiyi toparlayacağını, ülkeye yabancı sermayeyi çekmek için ülke şartlarını düzelteceğini ve özel sermayeyi geliştireceğini vaat etmiştir (Bakan & Özdemir, 2013, s. 382). DP'nin bu seçimlerde kullandığı slogan ise "Yeter! Söz Milletindir!" şeklinde olmuştur. CHP'nin seçim kampanyası ise İsmet İnönü'nün kişiliği etrafında toplanmakla beraber devletçi ekonominin terk edilerek liberal ekonomiye geçileceği, paranın değerinin korunacağı, yabancı sermayenin özendirileceği gibi vaatler üzerine kurulmuştur (Çolak, 2002, s. 780).

14 Mayıs 1950 Pazar günü tüm yurtta yapılan genel seçimlerinin resmi sonuçları ise şu olmuştur (T.C. Yüksek Seçim Kurulu, 1950):

- Kullanılan Toplam Oy Sayısı: 7.953.085
- Katılım Oranı: % 89,3
- Milletvekili Sayısı: 487
- Demokrat Parti:4.391.694 (%55,2) (416 MV)
- Cumhuriyet Halk Partisi: 3.148.626 (%39,6) (69 MV)
- Millet Partisi: 368.537 (%4,6) (1 MV)
- Bağımsızlar: 44.537 (%0,6) (1 MV)

Bu seçimde adi çoğunluk seçim sisteminin kullanılmasından dolayı eksik temsil gerçekleşse de DP, büyük bir üstünlükle CHP'nin 27 yıllık iktidarına son vermiş ve tek başına iktidar olmuştur.

Demokrat Parti İktidarları

I. Dönem: 1950-1954 Dönemi

Seçimlerin ardından yeni TBMM, 22 Mayıs 1950'de toplanmış, bu toplantıda Celal Bayar Cumhurbaşkanı olmuş, hükümet kurma görevi de Menderes'in Refik Koraltan'ı işaret etmesine rağmen Adnan Menderes'e verilmiştir (Saka, 2018). Meclis Başkanlığına ise Refik Koraltan, Dışişleri Bakanlığına da Fuat Köprülü getirilmiştir (Emiroğlu, Koçyiğit, & Kesici, 2012, s. 76). Bayar, Cumhurbaşkanı olarak seçildiğinde Demokrat Parti'nin Genel Başkanlığından istifa ederek yeni görevine başlamıştır ki bu daha önce görülmemiş bir uygulamadır. Hükümet 29 Mayıs 1950'de mecliste programını açıklamış, Menderes kabinesi de 2 Haziran'da meclisten güvenoyu almıştır (Faik, 2019).

Fakat 2 Haziran 1950'de hükümet programının TBMM'de görüşülmesi sırasında Başbakan Menderes'in son konuşmasını cevaplama hakkının muhalefete verilmemesi sonucu CHP'li milletvekillerinin salonu terk etmesi (İnan, 2008: 116) çok iyi bir başlangıç olarak görülmemiştir.

Yine, 1. Menderes Hükümeti'nin ilk icraatları arasında orduda CHP'ye yakınlık duyan üst düzey komutanların ve bürokratların tasfiyesi DP üzerindeki baskı unsurlarından birini kaldırsa da iki parti arasındaki ilişkiler açısından zedeleyici bir durum olmuştur. Menderes kabinesi tarafından, hükümetin ilk ayı içinde Genelkurmay Başkanı dahil olmak üzere ordudaki birçok komutanı emekli edilip yerlerine siyasete bulaşmamış komutanlar atanmıştır (Bakan ve Özdemir, 2013:384). Bu hamle, askeri siyasetten ayırmak açısından faydalı bir karar olsa da daha sonra askerin hükümete karşı saf almasına sebep olmuştur. Ayrıca bundan iki hafta sonra da valiler ve kaymakamlar arasında geniş çaplı rotasyon gerçekleştirilmesi için kararnameler çıkarılmıştır.

Hükümetin bir sonraki icraatı ise din üzerine olmuştur. DP, iktidara geldikten sonra ezanın tekrar Arapça okunması[7], din eğitimi ve öğretiminin geri getirilmesi ve Türkçeleştirilmiş Anayasa metnini eski haline çevirmek olarak üç önemli karara imza atmıştır (Şimşek ve Yıldırım, 2014:280). Ayrıca Temmuz ayında radyodan Kur'an okunmuş, radyodaki dini programlar hakkındaki yasak kaldırılmıştır (İnan, 2008: 131). Ayrıca bu dönemde 14 Temmuz 1950 tarihli ve 5677 Sayılı "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun" ile CHP döneminde işlenmiş suçlar affedilmiştir (Bakıtkal, 2019).

13 Ağustos 1950 tarihinde ise ülke bir kez daha seçim sandıklarına gitmiştir, fakat bu sefer muhtarlık seçimleri yapılmış ve DP bu seçimlerde 19.052 muhtarlık kazanmış, CHP ise 13,125 muhtarlık almış, MP de 130 muhtarlık kazanmıştır (Bakan ve Özdemir, 2013:384). 3 Eylül 1950'deki belediye seçimlerinde ise DP, 600 belediyeden 560'ını kazanarak büyük bir başarıya imza atmıştır (Şimşek ve Yıldırım, 2014:280). 15 Ekim 1950'de yapılan İl Genel Meclisi seçimlerinde de DP 51 ilde mutlak çoğunluk sağlamıştır.

Ekonomik hamleler açısından incelendiğinde bu dönem –özellikle 1954 yılı- Demokrat Parti'nin altın yılı olarak belirtilmiştir. CHP döneminde ABD'den sağlanmaya başlayan krediler DP iktidarı döneminde de devam etmiştir. Bu dönem ekonomi politikaları, tarıma öncelik veren, sanayileşmede devlet elini çekerek özel kesime yer açan ve dış ticarette serbestleşme taraftarı olan politikalar olmuştur.

[7] Türkçe ezan uygulaması ilk olarak 1932'de başlamıştır. Bu konudaki yasal düzenleme ise 1941'de Türk Ceza Kanunu'ndaki değişiklikle Arapça ezan okunmasına yasak getirilmesi olmuştur.

DP yönetimi bu dönemde ekonomide serbestlik ilkesini uygulamaya koymuştur. Buna göre dış ticarette serbestlik, özel girişimin teşviki ve tarımda taban fiyat politikasının uygulanması ve bu sektörün kredilerle daha da desteklenmesi amaçlanmıştır (Çoban, 2015:77). 1950 yılında Türkiye'nin ilk özel yatırım ve kalkınma bankası olan "Türkiye Sınai Kalkınma Bankası" kurulmuştur ki bu bankanın kuruluş temelleri CHP döneminde atılmıştır (Kişi, 2005: 97). Ayrıca devlet işlerinin gördürülmesinde devlet masrafını en aza indirecek politikalar uygulanıp denk bütçe hazırlanacaktır. Kalkınma hamleleri ise bu dönemde büyük önem kazanmıştır. Köylere temiz içme suyunun götürülmesi, bataklıkların kurutulup tarıma açılması, topraksız ya da toprağı az olan köylüye "Menderes Parselleri" olarak bilinen toprakların verilmesi, Traktör gibi zirai makinelerin ithalatında kolaylıklar sağlanmasıyla beraber üretimde artışın yaşanması, buğday ve diğer ürünlerin fiyatlarının artırılması, çeşitli vergilerin kaldırılması gibi icraatlar bu dönemde hayata geçirilmiştir (Şimşek ve Yıldırım, 2014:281). Bölgeler arası ulaşımı kolaylaştırmak için karayollarının yapılması, barajlar yapılarak sulama ve sanayide kullanılması da bu dönemde üretimi artıran etkenlerden olmuştur. Tarım alanındaki bu politikalarla ekilebilir toprakların oranı %60 oranında artmıştır. Tarımın ortalama büyüme hızı %13,2'yi bulmuş ve tarım kesiminin milli gelir içindeki payı 1946–47 ortalaması olarak %43,6 iken, 1952-53'de %44,7'ye çıkmıştır (Keskin, 2012:113). Ayrıca yine bu dönemde endüstri alanında şeker, tekstil ve çimento üretiminde artış yaşanmış, yeni hidroelektrik santralleri kurulmuş, maden üretiminde artışlar görülmüştür (Kişi, 2005:99-100)

1950 yılı, dünyada da önemli bazı olaylara sahne olmuştur. Sosyalist Kuzey Kore'nin kapitalist Güney Kore'ye saldırması sonucu patlak eren savaşta ABD, Birleşmiş Milletler üye ülkelerinden yardım istedi. Artan Sovyet tehdidi sebebiyle kendine destek arayan Türkiye, Güney Kore'ye asker yollamak kaydıyla NATO'ya üye yapılmıştır. 17 Ekim 1951'deki Ek Protokol ile NATO'ya üye olan Türkiye, 1955 yılında Bağdat Paktı'nın da temellerini attı (Saka, 2018).

4 yıllık süreçte muhalefet açısından fazlaca muhalefetle karşılaşmayan DP, bunu yaptıklarının doğruluğuna bağlıyor, kendini her şeyi yapabilecek kudrette görüyordu. DP, CHP'nin tek parti döneminde elde ettiği malların bölümünü 8 Ağustos 1951'de kabul edilen yasa ile hazineye devretmiş, kalanını da 9 Aralık 1953'de çıkardığı 6195 sayılı "CHP'nin Haksız İktisaplarının Hazineye Devri Kanunu'yla el koymuştur (Bakan ve Özdemir, 2013). Ayrıca yakın zamanlarda Köy Enstitülerinin Köy Öğretmen Okulları'na dönüştürülmesi ve Halk Evleri'nin kapatılması ve mallarının Hazine'ye devredilmesi yasalarını da kabul eden DP hükümeti, böylece CHP'nin maddi kaynaklarını kesmiş oluyordu.

Arapça ezan yasağının kaldırılması, din eğitiminin okullarda verilmeye başlaması birçok dini tarikatın da kuruluşunu hızlandırmış, bu dönemde Anadolu'da yüzlerce tarikat ortaya çıkmıştır (Şimşek ve Yıldırım, 2014:283). Bu gelişmeler neticesinde bazı yerlerde Atatürk'e söz ve yazıyla hakaret edilmesi ve Atatürk heykel ve resimlerine saldırılması olayları CHP tarafından irticanın gelişi olarak algılanmıştır. Bunun üzerine Atatürk heykellerine yapılan saldırıların Ticaniler Tarikatı tarafından yapıldığı ortaya çıkarılıp bu tarikat cezalandırılmış, birçok İslamcı yayın ve teşkilat yasaklanmış, laikliğe aykırı faaliyetlerde bulunduğu iddiası ile Millet Partisi kapatılmıştır (Bakan ve Özdemir, 2013: 384). Kurulduğunda çok sınırlı etkiye sahip olan parti, zaman geçtikçe muhafazakâr kesimlerden daha çok destek almış, bu güçlenme ise DP hükümetinde kaygıya sebep olmuştur. Bu sebeple, 'laikliğe karşı eylemlerde bulunma' bahanesi ile parti, 8 Temmuz 1953 yılında kapatılmıştır. Ayrıca bu dönemde Atatürk'ün na'şı Etnografya Müzesi'nden Anıtkabir'e taşıtılmıştır. Paraların üzerinde sadece Atatürk'ün resminin bulunması da yine Celal Bayar'ın isteği üzerine yasalaştırılmıştır (Bakan ve Özdemir, 2013:384).

DP özellikle muhalefet döneminde iken basınla samimi ilişkiler geliştirmiş, vaat ettiği özgürlük ortamı ile basının desteğini ardına almış ve bu sayede daha geniş kitlelere ulaşmıştır. 21 Temmuz 1950'de kabul edilen 5680 Sayılı Basın Kanunu ile gazete yahut dergi çıkarmak için hükümetten izin alma zorunluluğu kaldırılmış, bildiri verme yeterli görülmüş, suç sayılan yazıdan dolayı gazete sahibinin cezai sorumluluğunun olmaması kanunlaşmıştır (İnan, 2008:135-136). 1950'de getirilen bu yasa ile daha önce CHP yanlısı olan gazeteler bile DP taraftarı olmuş, özgürlüğün verdiği coşkuyla DP Hükümetini öven

yazılar yayınlanmıştır (Yıldız, 1996:487). Ayrıca 1954 seçimleri öncesinde basın kanununda yapılan değişiklikle basın ve radyo yoluyla işlenen suçlara ağır cezalar getirilmiş, yazılarıyla devlet adamlarını küçük düşüren gazetecilerin cezalandırılması hükmü de konarak bu cezalar neredeyse otomatik hale getirilmiştir. Ayrıca 1954 Seçimleri öncesinde basın kanununda yapılan bir değişiklikle suçlanan gazeteciye iddiasını ispat etme hakkı verilmemiştir (Yıldız, 1996: 492).

Bu sırada 16 Temmuz 1953 tarihinde Demokrat Parti Meclis Grubu olağanüstü bir toplantı yapmış, bazı kanunların bir an önce geçirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda üniversite hocalarının politika yapmasını yasaklayan Üniversiteler Kanunu'ndaki değişiklik ve Vicdan Özgürlüğünü Koruma Kanunu 23 Temmuz 1953 tarihinde Meclisten geçmiştir. Bu arada Demokrat Parti iktidarı, 1953'ün Aralık ayında memur maaşlarının artırılmasını öngören ve memurlara yılda fazladan üç maaş ödenmesi ile ilgili kanunu çıkartmıştır (Kaya, 2018:2283). Bu kanunlar hem toplumsal hem ekonomik açıdan devlete zarar vermiştir, fakat verilen zarar, 1954 seçimlerine yansımadığı için Demokrat Parti zararları görmemiş ve haklılığında ısrar etmiştir.

Demokrat Parti'nin istediği yabancı yatırımları ülkeye yeterince çekememesi sebebiyle oluşturduğu "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" ise 18 Ocak 1954 tarihinde kabul edilmiştir. Bu kanun ile yabancı sermayenin ülkeye girişinin kolaylaştırılması, yabancı yatırımcıların kar transferine izin verilmesi, petrol arama çıkarma dışında yabancıların tüm sektörlerde faaliyette bulunabilmesinin sağlanması amaçlanmış, fakat dış sermayenin zaman içinde azalması sebebiyle ülkeyi 1958 krizine doğru çeken bir yük olmuştur (Çoban, 2015: 82-83). Petrol konusunda ise Türkiye'nin teçhizat ve teknik eleman bakımından yetersiz oluşu, petrol alanında yabancı sermayenin devreye girmesi için en makul yol olarak düşünülmüştür. Bu sebeple yabancı yatırımı petrol konusunda ülkeye çekmek için çeşitli altyapı çalışmaları yapılmıştır. Bu altyapı çalışmalarının en önemlisi sayılan On bir kısım ve 135 maddeden oluşan 6326 Sayılı Petrol Kanunu, 16 Mart 1954'te 8659 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Haykır ve Demir, 2017:60). Bu kanun Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından kapitülasyonlara benzetilerek ağır eleştirilmiş (Kaya, 2018), fakat CHP'nin çabalarına rağmen kanun yürürlüğe girmiştir.

Bu dönemde bir diğer gelişme olarak Seçim Kanunu'nda yapılan değişiklikler görülmektedir. Meclisin 17 Şubat 1954 tarihinde onayladığı ve muhalefetin isteği üzerine yapılan bu değişiklikte; seçmen kütüklerinin daha ayrıntılı bir şekilde düzenlenmesi, listelerin birer kopyasının da siyasi partilere verilmesi, Yüksek Seçim Kurulu'nun oluşumu gibi konularda yeniliklere yer verilmiştir (Kaya, 2018). Seçimde aday olacak memurlar için altı ay önceden istifa şartı getirilirken, seçimler arası dönemde saf değiştirmek isteyen kişileri engelleyen bir düzenleme yürürlüğe girmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu durumların ışığında 12 Mart 1954 tarihinde seçimlerin 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılması kararına varmıştır.

II. Dönem: 1954- 1957 Dönemi

1954 seçimlerine girerken DP, çok daha güçlü bir konumda seçimlere başlamıştır. Cari açıkta sağlanan denge, ekonomik büyümedeki artış, Marshall Yardımları uygulamalarıyla tarımda gelişme gibi ekonomik gelişmeler halkın desteği ile perçinlenerek Demokrat Parti'nin sandıklardan ikinci kez galip gelmesini sağlamıştır. 2 Mayıs 1954 Pazar günü yapılan Genel Seçim Sonuçlarına göre (Aslan, 2014):

- Oy Kullanan Seçmen Sayısı: 9.095.617
- Katılım Oranı: % 88,63
- Demokrat Parti: %56,6 - 503 sandalye
- Cumhuriyet Halk Partisi: % 34,8 - 31 sandalye
- Cumhuriyetçi Millet Partisi: % 5,28 – 5 sandalye
- Bağımsız Adaylar: % 3,32 – 1 sandalye

Bu seçimlerde CHP, 3 ilde (Malatya, Konya, Sinop), CMP ise Kırşehir'de çoğunluk sağlarken geri kalan tüm iller DP'nin kontrolüne girmiştir. DP, Mecliste 503 sandalye ile ezici çoğunluğu elinde tutmuştur. Seçim sonucunda Celal Bayar tekrar Cumhurbaşkanı olmuş, Adnan Menderes'i de yeni kabineyi kurmakla görevlendirmiştir.

Demokrat Parti'nin ilk icraatlarından biri bazı illerin ve ilçelerin statüsünü değiştiren 8748 sayılı 07.07.1954 ilan tarihli ve 30.05.1954 kabul tarihli Kırşehir Vilayeti'nin Kaldırılmasına ve Nevşehir Kazasında (Nevşehir) Adı İle Yeniden Vilayet Kurulmasına Dair Kanun'un, Resmi Gazete'de yayınlanması ve yürürlüğe girmesi çalışmasıdır (Özüçetin). Halkın ve milletvekillerinin düşüncesi, DP'nin Kırşehir'i, CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın bu ilden sadece bu partiyle seçilmesi sebebiyle cezalandırmak istemesidir. 14 Haziran 1954'te çıkarılan 6418 Sayılı Malatya Vilayetine Bağlı Adıyaman Kazasında (Adıyaman) Adiyle Yeniden Bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun ile de Adıyaman, ilçe statüsünden çıkarılarak il statüsüne bağlanmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1954). Bu iki kanun gerek halkta gerekse milletvekilleri arasında DP'yi destekleyen illerin ödüllendirildiği (Adıyaman), DP'yi desteklemeyen illerin ise cezalandırıldığı (Kırşehir) kanaatini doğurmuştur (Özüçetin).

1954 seçimlerinden sonra DP ayrıca seçimde işbirliği yapılmasını önlemek amacıyla muhalefet partilerinin bir araya gelip karma liste oluşturmasını yasaklamış, muhalefet partilerinin devlet radyolarını kullanmalarına da müsaade etmemiştir (Bakan & Özdemir, 2013, s. 387).

Temmuz 1954'te III. Menderes hükümeti, profesörleri ve meslekte 25 yılını geçirmiş ya da 60 yaşını doldurmuş yargıçlar da dahil kamu görevlilerini geçici olarak görevden alma ya da bir dönem sonra emekliye ayırma yetkisini içeren yasa tasarısını Meclisten geçirmiştir. Bu yasa ile devlet, bürokrasinin yürütme üzerindeki baskısını tamamen ortaya kaldırmayı amaçlamıştır.

1955 yılına gelindiğinde ise Türk politikasının ana sorunu, Kıbrıs Sorunu olmuştur. Yunanistan'ın Kıbrıs üzerinde hak iddia etmesi ve bu iddia ettiği hakkı bölgedeki Türkleri katlederek almaya çalışması özellikle Türkiye'de yakından takip edilmiş, hükümetin ve Türk Milletinin tepkisini çekmiştir. 29 Ağustos 1955 tarihinde adanın durumunu belirlemek için başta Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın katıldığı Londra Konferansı'nda Türkiye heyeti Menderes'ten "statükonun muhafazasını asgari şart olarak müdafaa etme" (Demir, 2007:41) tembihini almışlardır. Londra'da yapılan konferansa katılan Türk Heyeti Kıbrıs'ın geleceğinin self-determinasyon yoluyla belirlenmesi önerilerini reddetmişlerdir. Konferans devam ederken Türkiye'de İstanbul, İzmir ve Ankara'da çıkan olaylar sebebiyle konferans dağıtılmış ve Türk Heyeti ülkeye geri dönmüştür. Olayların çıkış noktası olarak Atatürk'ün doğduğu ev ile Türk Konsolosluğu arasında patlayan bomba gösterilmiştir (Demir, 2007: 43). İstanbul'da bombalamayı kınamak için toplanan kalabalık daha sonra kontrolden çıkmış, Rumlara ait ev ve dükkânları yağmalamaya başlamışlardır. Olayların büyümesi ile 6 Eylül tarihinde sıkıyönetim ilan edilmiştir (Yanar, 2015: 110). Sıkıyönetim sadece İstanbul'da değil, ayrıca Ankara ve İzmir'de de benzer gösteriler yaşandığı için bu illeri de kapsayacak şekilde ilan edilmiştir (Şimşek ve Yıldırım, 2014: 285). Olayların yatışması için bizzat provokatörlerle görüşen Menderes, olayın sebebi olarak "halkın manevi duygularla galeyana gelmiş olmasını" gösterdi. Meclis konu hakkında 12 Eylül'de toplandığı zaman ise sebep olarak; "gençlik Selanik'teki patlamalarla ilgili bir miting düzenlemiş, komünistler de bundan faydalanıp tahribat yapmıştır" denilmiştir (Yanar, 2015). Fakat faillerin bulunamaması, konu hakkında Meclise bile tatmin edici açıklamaların yapılamaması, buna rağmen güvenoyu istenip sıkıyönetimin uzatılması kararının gündeme getirilmesi muhalefet açısından sorun teşkil etmiştir (Demir, 2007). Bu olaylardan sonra Menderes'in parti içindeki konumu da sarsılmıştır ve bu dönemde partiden ayrılan bir grup gayri memnun Hürriyet Partisi adıyla yeni bir parti kurmuştur (İnan, 2008: 118).

Ekonomi alanında ise 1956 yılında, 1940 tarihli Milli Korunma Kanunu fiyatları, mal ve hizmetleri denetlemek için tekrar yürürlüğe konmuştur. Türkiye, bu dönemde "sanayileşmeye öncelik veren korumacı ve ithal ikameci politikalar" izlemiştir (Çoban, 2015:83). Aynı yıl hem tarımın hem sanayinin hem de hizmet sektörünün büyüme hızlarında düşüş yaşanmıştır. 1957 seçimlerine giden yolda ödemeler dengesi bozulmuş, dış kredi ve yardım da bulunamaz hale gelmiştir. Döviz kıtlığı sebebiyle ithal edilemeyen malların karaborsaya düşmesi ve karaborsanın yaygınlaşması ile halk ciddi sıkıntılara girmiştir. Bu dönemde yatırımlar devlet eliyle yapılmaya çalışılmıştır. DP, bu ekonomik darboğazdan çıkmak için çareyi OECD'de (Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü) ve IMF'de (Uluslararası Para Fonu) aramıştır. Yabancı kaynaklardan alınan krediler ile sorunlar çözülmeye çalışılmış ama bu krediler

sistemi daha da aşağı sürüklemiştir (Bakıtkal, 2019). Üstelik bu sıkıntıların üzerine bir de kuraklık eklenmişti ki karaborsanın asıl sebebi de bu olmuştur.

DP Hükümeti 1956'da basına yeni sınırlamalar getirmiş, iki yasa daha çıkarmıştır. Bu yasalardan birincisi; "Yayın Yoluyla ve Radyo ile İşlenen Suçlar Kanunu"na yeni maddeler eklenmesi, ikincisi ise Basın Kanunu'nda değişikliklerdir. Basın Kanunu ile ilgili tasarı gazeteciliği ve gazeteleri, gazete haberlerini, yorumları sınırlayan, lakin bununla beraber yanıt ve düzeltme haklarını genişleten hükümler getirmiştir (Yıldız, 1996: 494)

1956 yılı boyunca süren politik belirsizlikler ve halkın hoşnutsuzluğu sebebiyle 1958 Mayıs'ında yapılması gereken seçimler 27 Ekim 1957 tarihine çekilmiştir. 1957 seçimlerine doğru giderken iktidarda Demokrat Parti ve Adnan Menderes bulunurken CHP'nin başında İsmet İnönü, Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin başında Osman Bölükbaşı ve Hürriyet Partisi'nin başında Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu bulunmaktadır (Bakan ve Özdemir, 2013: 388) . Bu üç parti 1958 seçimlerine beraber girmeyi planlarken seçimlerin öne alınmasıyla bu üç muhalefet partisi, DP'ye karşı 4 Eylül 1957'de müşterek bir tebliğ yayınlayarak iş birliğini resmileştirmiştir (Baş, 2019: 21). Seçime işte bu tablo ile gidilmiştir.

III. Dönem: 1957-1960 Dönemi

Seçimlere giden dönemde ülkede gergin havanın varlığı aşikârdır. Akademisyenlere, basına, kamu personeline karşı yasaları ağırlaştırarak durumu kontrol altında tutmaya çalışmıştır (Şimşek ve Yıldırım, 2014). Bu dönemde CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın tutuklanması, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in gözaltına alınması hem parti içinden hem parti dışından tepki çekmiştir. Bu ve bunun gibi sebeplerle Cumhuriyet tarihinin en sert seçimleri olarak adlandırılmıştır (Bakan ve Özdemir, 2013). Demokrat Parti, yine tek başına iktidar olmayı başarsa da ilk kez oy kaybına uğrayarak oy oranını %50'nin altına düşürmüştür. Buna göre 1957 Genel Seçimleri sonuçları şu şekilde olmuştur (Seçim Sonuçları, 2015):[8]

- Toplam Geçerli Oy: 9.127.580
- Katılım: %76,61
- Demokrat Parti: %47 – 424 sandalye
- Cumhuriyet Halk Partisi: %41 – 178 sandalye
- Cumhuriyetçi Millet Partisi: %7 – 4 sandalye
- Hürriyet Partisi: %3 – 4 sandalye

Seçimlerin ardından V. Menderes hükümeti ancak 25 gün sonra kurulmuş (Bakıtkal, 2019), bu seferki mecliste CHP de daha güçlü bir muhalefet partisi olarak yerini almıştır. Özellikle ordunun desteğini tekrar yanına alan CHP muhalefette daha da öne çıkmaya başlamıştır. Halkın desteğinin hala arkasında olduğunu gören DP hükümeti de halka güvenerek CHP'ye karşı daha sert tavırlar almıştır (Bakan ve Özdemir, 2013: 389). V. Menderes döneminin başında TBMM İçtüzüğünde değişikliğe gidilmiş, milletvekillerinin denetim olanakları kısıtlanırken dokunulmazlıklarının kaldırılması kolaylaştırılmıştır (Bulut, 2009).

Ağustos 1958'de hükümet Türk Lirası'nı ABD Doları karşısında devalüe ederken Batılı devletlerden güç bela kredi bulunabilmiştir. Dış borç anapara ve faiz ödemelerinde krize giren Türkiye zorunlu olarak 1958 yılında Moratoryum ilan ederek IMF ile istikrar programı uygulamayı kabul etmiştir (Çoban, 2015). Bu dönemde sıkı para ve maliye politikaları uygulanmış, kredi sınırlamaları ve döviz alım satımında prim uygulanması gibi uygulamalara gidilmiş fakat enflasyonist gidişat önlenememiştir. 1958 Krizi'nde yedi banka ve irili ufaklı şirketler iflas etmiştir. (Çoban, 2015).

1958 yılında Köylü Partisi, CMP ile birleşmiş, HP ise CHP ile birleşmiştir. Bu birleşmeler sonucu muhalefetin güç birliğine varmak için yaptığı çalışmaları gören DP hükümeti de muhalefetin

[8] Burada aynı zamanda muhalefet partilerinin giderek çoğaldığı görülmektedir. Bu da toplumumuzun çok partili hayatı benimsediğini ve sisteme alıştığının bir belirtisi olabilmektedir.

birleşmesine karşı DP'nin de "Vatan Cephesi" ile örgütlenmesi gerektiğini belirterek çalışmalara başlamıştır. DP'nin Vatan Cephesi örgütü, ocaklar kurarak ülke çapında örgütlenme yoluna gitmiş, bu ocaklara tüm vatandaşın katılması teşvik edilmiştir. Vatan Cephesi'ne katılanların adı her gün radyoda okutulmuş, propaganda gazeteleri yayınlanmaya başlamıştır (Bulut, 2009: 134).

Bu sıralarda TBMM de düzenli olarak toplanamamış, zar zor toplandığı her toplantıda da kavgalar çıkmıştır. TBMM içinde faaliyetlerini yürütemeyen muhalefet TBMM dışına çıkarak bir Ege illerini kapsayan propaganda gezisi düzenlemek istemiş, fakat Uşak'ta İnönü'ye karşı yapılan gösteriler İnönü'nün yaralanmasıyla son bulmuştur (İnan, 2008). Yine 1960 Nisan ayında İnönü'yü Kayseri'ye götüren tren durdurulmuş ve İnönü Ankara'ya dönmeye zorlanmış, İnönü bu durumu kabul etmeyince 3 saatlik bir gecikme sonucunda ilerlemesine izin verilmiştir.

Kayseri Olayı olarak bilinen bu olaydan bir gün sonra DP Meclis grubu, muhalefeti askeri darbe planlamakla suçlamış ve muhalefetin her faaliyeti hakkında bilgi edinebilmek için 18 Nisan 1960 tarihinde "Meclis Tahkikat Komisyonları" oluşturulmuştur. 19.4.1960 tarihli, 10484 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Meclis Kararı ile kurulan bu komisyon "hükümetin bütün araçlarından yararlanma", "her türlü evrak ve belgeyi isteme", "herkesi tanık ve bilirkişi olarak dinleyebilme", "davete icabet etmeyen tanık ve bilirkişileri cezai sorumluluğa tabi tutma" gibi olağanüstü yetkilerle donatılmıştır (Esen, 1996). İnönü, bu meclis kararını eleştirince Meclis görüşmelerine 12 oturum katılmama cezası almıştır (İnan, 2008).

Siyasi çevrelerde orduda hükümete karşı komplo düşüncesinin olduğu fısıldanmaya başlayınca hükümet, 16 Ocak 1958'de dokuz subayı tutuklamıştır. Samet Kuşçu adlı subay, içlerinde kendisinin ve yüksek rütbeli askerlerin bulunduğu 9 kişiyi darbe hazırlığında olmak gerekçesiyle ihbar etmiştir. Askeri Mahkemede yargılanan subaylardan sadece Samet Kuşçu suçlu bulunmuş, geri kalan askerler suçsuz bulunarak beraat etmiştir. Samet Kuşçu ise orduyu isyana teşvikten 2 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır (Bakıtkal, 2019).

Bu sırada ülke içindeki gergin ortam üniversitelerde öğrenci eylemleri olarak kendini göstermiştir. Ankara ve İstanbul'da üniversite gençliği hükümeti protesto etmiştir. Bu eylemler içinde CHP'li öğrencilerin organize ettiği 555K (5'inci ayın 5'inci günü saat 5'te Kızılay'da) (Şimşek & Yıldırım, 2014) parolalı protesto dönemin amblemi olmuştur 21 Mayıs'ta Ankara'da Harp Okulu öğrencileri, başlarında subay ve komutanlarıyla beraber bu olaylara katılınca ordu içindeki cunta grubu darbeyi daha fazla ertelememe kararı almıştır.

27 Mayıs 1960 Darbesi

27 Mayıs 1960 sabahı Alparslan Türkeş, 38 kişilik "Milli Birlik Komitesi" adını alan subaylarla beraber "DP'nin ülkeyi gitgide bir baskı rejimine ve kardeş kavgasına götürdüğü" gerekçesini ileri sürerek, 27 Mayıs sabaha karşı yönetime el koymuştur (Tek, 2007). Kurmay Albay Alparslan Türkeş tarafından Ankara Radyosu'ndan okunan bildiriyle "ihtilal" duyurulmuş ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, hükümet üyeleri, DP'li milletvekilleri, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun ile asker ve bazı üst düzey kamu görevlileri gözaltına alınmıştır (Sırıklı Dal, 2016). Menderes, aynı gün yurt gezisi kapsamında bulunduğu Kütahya'da, Albay Muhsin Batur tarafından gözaltına alınarak Ankara'ya götürülmüş ve daha sonra diğer tutuklu DP üyeleriyle Yassıada'da hapsedilmiştir. Celal Bayar ise aynı gün Çankaya'da teslim alınmıştır.

Alparslan Türkeş'in, Milli Birlik Komitesi adına okuduğu bildiri şu şekildedir (Tek, 2007: 25):

"Sevgili Vatandaşlar, Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri, memleketin idaresini ele almıştır. Bu harekâta Silahlı Kuvvetlerimiz; partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında, en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi, hangi tarafa mensup olursa olsun, seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır.

Girişilmiş olan bu teşebbüs, hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdaremiz, hiç kimse hakkında şahsiyata müteallik tecavüzkâr bir fiile müsaade etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun, her vatandaş; kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde aynı milletin, aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle ve anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir.

Kabineye mensup şahsiyetlerin, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne sığınmalarını rica ederiz. Şahsi emniyetleri kanunun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz, Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamen riayettir. Büyük Atatürk'ün 'Yurtta sulh, cihanda sulh' prensibi bayrağımızdır.

Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO ve CENTO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. Düşüncemiz 'Yurtta sulh, cihanda sulh'tur."

Bu bildiriden sonra tutuklu siyasiler Yassıada'da yargılanmıştır. Yassıada'daki yargılamalar 14 Ekim 1960'ta başlayıp, 15 Eylül 1961'de karara bağlanmış, toplam 19 dosyada toplanan davalar, "anayasayı ihlal" davasıyla birleştirilmiştir. 592 sanıktan 288'i için idam istenmiş, kararı açıklayan Yüksek Adalet Divanı, 15 sanığı idam cezasına çarptırmıştır.

Eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar, eski Başbakan Adnan Menderes, eski Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın idam kararları oy birliğiyle alınmıştır. 77 yaşındaki Bayar'ın hakkındaki karar, yaş haddi nedeniyle müebbet hapis cezasına çevrilmiştir (Sırıklı Dal, 2016). Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan 16 Eylül 1961'de sabaha karşı, o gün başarısız bir intihar girişiminde bulunan Adnan Menderes ise İmralı Adası'nda 17 Eylül 1961'de sağlık muayenesini yapan doktor heyetinden "sağlam raporu" alındıktan sonra saat 13.21'de idam edilmiştir (Sırıklı Dal, 2016). Böylece, Türk siyasi tarihinin başarılı ilk çok partili hayatı 1960 yılında askerin yönetime el koymasıyla kesilmiş, daha nice örnekleri görülecek darbelerden ilki gerçekleştirilerek demokrasiye ket vurulmuştur.

Sonuç

Türkiye, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet rejimini resmen ilan etmiş, Kurtuluş Savaşı bittikten sonra da Cumhuriyetin gereklerinden biri olan çok partili hayata geçmek için çalışmalara başlamıştır. Atatürk döneminde Atatürk'ün izni ve desteğiyle iki kez çok partili hayata geçiş denemesi yapılmıştır. Bunlardan ilki olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 1924'te kurulmuş, lakin bir dizi olay sebebiyle 1925 yılında kapatılmıştır. İkinci deneme ise 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası ile hayata geçirilmek istenmiş, fakat partinin ömrü sadece 100 gün olabilmiştir, bu partinin de sonu kapanmak olmuştur. Serbest Cumhuriyet Fırkası sonrası 1945 yılına kadar çok partili hayat denemesi yapılmamış, fakat 1945 yılında şartların olgunlaşması ile kurulan Demokrat Parti, Türkiye'nin başarılı olan ilk çok partili hayat denemesi olarak tarihte yerini almıştır. Liberal politikalarla, özgürlükçü anlayışla kurulan Demokrat Parti, kısa sürede tek parti yönetimine artık sıcak bakmayan her türlü kesim tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Nitekim 1950 yılında yapılan Genel Seçimler ile Demokrat Parti, CHP'nin 27 yıllık iktidarına son vererek yeni bir sistemin başına geçmiştir. Bu bağlamda 1950-1954 yılları arasında Demokrat Parti'nin birinci dönemi yaşanmış, gerek siyasal sistem açısından gerek hak ve özgürlükler açısından gerekse ekonomi açısından genç Cumhuriyetin altın çağı olarak görülmüştür. Tek Parti'nin baskıcı yönetimi yerini Demokrat Parti'nin özgürlükçü anlayışına bırakmış, CHP'nin getirdiği ekonomik sıkıntılar yerini liberal devletin yatırımlarına, kredilerine, bolluk bereketine bırakmıştır. Bu sebeplerden ötürü 1954 seçimlerinden Demokrat Parti, % 54 oranında oyla galip çıkmış ve halk, partiye şimdiye kadar yaşattığı altın çağı ilerletmesi konusunda güvenmiştir. Büyük umutlarla başlayan ikinci dönem ekonomideki sarsıntılar, kuraklık, DP'nin baskıcı kararları ve muhalefete olan hoşgörüsüzlüğü

gibi problemlere rağmen halk, 1957 yılında DP'yi tekrar iktidar yapmıştır. Fakat oy oranını düşürerek partiye bir uyarı vermiştir. 1957 yılında başlayan üçüncü dönem ise ekonominin tamamen çökmesiyle sonuçlanmış, çöken ekonomi toplumsal ayrılıklara sebep olmuş, DP'nin ülkeyi artık iyi idare edememesi ise birçok kesimden ordunun el koymasını isteyen seslerinin yükselmesine sebep olmuştur.

Demokrat Parti, iktidara gelirken CHP'nin yaptığı hataları yapmayacağının garantisini vermiş, lakin kendisi iktidara geçince aynı şeyleri yapmıştır. Bunun sebebi olarak DP yöneticilerinin CHP zihniyetinden yetişmiş olmaları ve ülkenin iktidar-muhalefet ilişkisine alışık olmaması gösterilebilir. Fakat DP-CHP ilişkisi, aslında bugün bile yankıları olan bir ilişkidir. Her iktidar ve her muhalefet, ilk olarak bu partilerin uygulamalarına bakmaktadır. İyisiyle kötüsüyle Demokrat Parti, on yıllık serüvenini, liderlerinin asılmasıyla tamamlamıştır. Bugün birçok partinin kuruluşunda onun idealleri görülmektedir.

Kaynakça

Acar, H. (2019). Türk Siyasal Hayatında Şeyh Sait İsyanı. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(3), 2946.

Aslan, E. (2014, 12). Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960). Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 9. Kırşehir.

Aydın, A. (2011). Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Adnan Menderes'in Siyasi Hayatının Başlaması. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(8), 1-9.

Bakan, S., & Özdemir, H. (2013). Türkiye'de 1946-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi(CHP) Demokrat Parti(DP)'ye Karşı . Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 14(1), 375.

Bakıtkal, Z. (2019). Çok Partili Dönemden Askeri Müdahaleye: Demokrat Parti Dönemi. 12 11, 2019 tarihinde academia.edu: https://www.academia.edu/38754228/%C3%87OK_PART%C4%B0L%C4%B0_D%C3%96NEMDEN_ASKER%C4%B0_M%C3%9CDAHALEYE adresinden alındı

Baş, R. (2019, 3). İstisnai Bir Seçim Sonucu: Sözlü ve Yazılı Tarih Işığında 1957 Seçimlerinde Burdur. Journal of Oral History, 2(1), 15-48.

Baytal, Y. (2007, 11). Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957). Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi(40), 549.

Bulut, S. (2009). Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu . Gazi Akademik Bakış, 2(4), 125-145.

Burçak, R. S. (1979). Türkiye'de Demokrasiye Geçiş (1945-1950). Ankara: Olgaç Matbaası.

Çalışal, S. (2015, 8). Cumhuriyet Halk Partisi'nde Parti İçi Muhalefet ve Dörtlü Takrir. Türk Siyasal Hayatı Demokrat Parti Dönemi Politik Patronaj İlişkileri, 34. Denizli, Pamukkale.

Çoban, Y. (2015). Türkiye Ekonomisi. İstanbul: İkinci Sayfa Yayınları.

Çolak, F. (2002). Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti. H. C. Güzel, K. Çiçek, & S. Koca içinde, Türkler (s. 774-782). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Çufalı, M. (2012). Türk Parlamento Tarihi TBMM- 8. Dönem (1946-1950) (Cilt 1.). Ankara: TBMM Kültür,Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.

Demir, Ş. (2007). Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi(12), 37-63.

Demokrat Parti. (1946). Demokrat Parti Programı 1946. 12 11, 2019 tarihinde TBMM Açık Erişim Sistemi: https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/917/200805461_1946.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden alındı

Demokrat Parti. (1952). Demokrat Parti Tüzük ve Programı. 12 11, 2019 tarihinde TBMM Açık Erişim Sistemi: https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/487/198104894.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden alındı

Ekincikli, M. (2012). Türk Demokrasi Kültürünün Gelişim Sürecinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu. Gazi Akademik Bakış Dergisi, 6(11), 161.

Emiroğlu, A., Koçyiğit, N., & Kesici, S. (2012). Demokrat Parti Döneminde Ekonomik Politikalar. Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi(8), 73-92.

Eraslan, C. (1998). Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayatın Kurulmasında Bir Dönüm Noktası: 12 Temmuz (1947) Beyannamesi. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi(22), 141-157.

Ertem, B. (2010). Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası. ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi , 1(2), 82.

Esen, S. (1996). 18 Nisan 1960 Tarihli Tahkikat Komisyonu. Kollektif içinde, Prof. Dr. İsmail Türk'e Armağan (s. 167-192). Serbest Piyasa Kurulu.

Faik, R. (2019). Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti Olgusu. 15-71. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Anabilim Dalı.

Gaytancıoğlu, S. (2011). Demokrat Parti İktidarı ve Vatan Cephesi. 22. Edirne.

Haykır, Y., & Demir, Ö. (2017). 326 Sayılı Petrol Kanunu ve Demokrat Parti Dönemi Petrol Politikası. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi(41), 251-269.

İnan, S. (2008). Demokrat Parti Dönemi (1950-1960). S. İnan, & E. Haytoğlu içinde, Yakın Dönem Türk Politik Tarihi (s. 116-138). Ankara: Anı Yayıncılık.

İnan, S. (2011, Eylül). Türk Siyasetinde Adnan Menderes. Türk Yurdu, 31(289), 47.

Karatepe, Ş. (2001). Tek Parti Dönemi (3 b.). İstanbul: İz Yayıncılık.

Kaya, Y. (2018). Türk Siyasal Yaşamında 1954 Genel Seçimleri. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7(3), 2276-2291.

Keskin, Y. Z. (2012). Demokrat Parti İktidarı ve Günümüze Yansımaları. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (EÜSBED), 5(1), 107-130.

Kişi, Ş. S. (2005). Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikası ve Değerlendirilmesi (1950-1960). Cumhuriyat Tarihi Araştırmaları Dergisi(1), 93-114.

Kocaman, H., & Ceylan, M. (2016). Türkiye Cumhuriyetinin İlk Muhalefet Fırkası: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası. Yasama Dergisi(34), 13.

Özalper, M. (2014, 6). BİR MUHALEFET PARTİSİNİN İLGASI: TERAKKİPERVER CUMHURİYET FIRKASI. Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), 122.

Özüçetin, Y. (tarih yok). Kırşehir'in İllikten İlçelik Haline Getirilmesi ve Mağdur Edilmesi. 12 11, 2019 tarihinde academia.edu: https://www.academia.edu/31059759/KIR%C5%9EEH%C4%B0R%C4%B0N_%C4%B0LL%C4%B0KTEN_%C4%B0L%C3%87EL%C4%B0K_HAL%C4%B0NE_GET%C4%B0R%C4%B0LMES%C4%B0_VE_MA%C4%9EDUR_ED%C4%B0LMES%C4%B0 adresinden alındı

Saka, R. (2018). Çok Partili Hayat Ve Demokrat Parti. 12 10, 2019 tarihinde Academia.edu: https://www.academia.edu/40555577/%C3%87OK_PART%C4%B0L%C4%B0_HAYAT_VE_DEMOKRAT_PART%C4%B0_%C3%96ZET adresinden alındı

Seçim Sonuçları. (2015). 1957 Yılı Seçim Sonuçları. 12 11, 2019 tarihinde secim-sonuclari.com: http://www.secim-sonuclari.com/1957 adresinden alındı

Sırıklı Dal, A. (2016, 5 25). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Darbesi: 27 Mayıs. AA Haber Ajansı. Ankara: AA Haber Ajansı.

Şimşek, A., & Yıldırım, T. (2014). Demokrat Parti Dönemi (1950-1960). S. Beyoğlu, & A. Satan içinde, Modern Türkiye Tarihi (s. 279-293). İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınevi.

T.C. Yüksek Seçim Kurulu. (1950, 5 14). 1950-1977 Yılları Arası Milletvekili Genel Seçimleri. 12 11, 2019 tarihinde T.C. Yüksek Seçim Kurulu Web Sayfası: http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007 adresinden alındı

Tek, H. (2007). Darbeler ve Türk Basını (3. b.). Ankara: Elips Kitap.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1945, 06 15). Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu. 12 10, 2019 tarihinde Resmi Gazete: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6032.pdf adresinden alındı

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1950). 1950 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları. Ankara. 12 10, 2019 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1950 adresinden alındı

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1954, 6 22). Türkiye Büyük Millet Meclisi- Kanunlar. 12 11, 2019 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc037/kanuntbmmc037/kanuntbmmc03706418.pdf adresinden alındı

Yanar, H. İ. (2015). Alınan Önlemler. Demokrat Parti Döneminde Azınlık Hakları ve 6-7 Eylül Olayları, 104-127. Karaman: T.C. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yaşar, B. (2014, 06). Demokrat Parti'de Parti İçi Demokrasi (1946-1960). Tarih Okulu Dergisi(18), 503-541.

Yıldız, N. (1996, 1). Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın. 481-505. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zürcher, E. J. (2000). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi (7. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

KAMU KURUMLARINDA İŞ-AİLE VE AİLE-İŞ ÇATIŞMASININ İŞTEN AYRILMA NİYETİNE ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Sıdıka Ece YILMAZ

Arş. Gör., Niğde ÖHÜ, eceyilmaz@ohu.edu.tr

Günümüzün küreselleşen dünyasında çalışan nüfus giderek artmaktadır. Ülkelerin kalkınma çabaları, eğitim seviyesinin yükselmesi ve hane halkının refah seviyelerini artırmak istemesi istihdamın giderek artmasını sağlamaktadır. Teknolojik gelişmeler ve artan rekabet ile istihdamın demografik özellikleri değişmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak kadın çalışanların da eskisine göre daha çok iş yaşamında yer aldığı görülmektedir. Ancak, istihdamın artması olumlu bir sonuç olarak görülse de hem erkeklerin hem kadınların iş yaşamındaki aktif rolü ailelerin işten aileye ve aileden işe doğru çatışmalar yaşamasına sebep olmaktadır. İş ve aile alanında yaşanılan bu çatışmaların bireyler ve örgütler için istenmeyen sonuçları olabilmektedir. İş ve aile arasında çatışma yaşayan bireyler bu olumsuzluğu ortadan kaldırabilmek için işten ayrılma niyeti gösterebilmektedirler. İşten ayrılma niyeti, bireyin işten ayrılmasında en önemli faktör olarak görülmektedir. İş ve aile alanlarında meydana gelen çatışmaları daha fazla devam ettiremeyeceğini düşünen birey, işten ayrılmaya yönelmektedir. Buradan hareketle bu çalışmanın amacı, iş-aile ve aile-iş çatışmalarının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Bu maksatla, Niğde ilinde kamu sektöründe faaliyet gösteren 124 çalışan ile anket çalışması yürütülmüştür. Elde edilen verilerin analizi için IBM SPSS Statistics 24 programı kullanılmıştır. Çalışmada değişkenler arasındaki ilişkileri ve etkileri ortaya koyabilmek adına korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır. Yapılan çalışmanın sonuçları, iş-aile ve aile-iş çatışmasının bireylerin işten ayrılma niyetini artırdığını göstermektedir. Ancak, hiyerarşik regresyon analizi sonucunda aile-iş çatışmasının etkisinin kaybolduğu görülmüştür. Ortaya çıkan bu durum, çalışanların iş-aile ve aile-iş çatışmaları yaşamasının önlenmesi gerektiğini göstermektedir. Aksi durumda, örgütün performansını ve mali durumunu olumsuz yönde etkileyebilecek bir durum olan çalışanların işten ayrılması durumu gerçekleşebilir. Çalışmanın örgütsel davranış literatürüne bulguları ile önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İş-Aile Çatışması, Aile-İş Çatışması, İşten Ayrılma Niyeti

A RESEARCH ON THE EFFECT OF WORK-FAMILY AND FAMILY-WORK CONFLICT ON TURNOVER INTENTION IN PUBLIC INSTITUTIONS

In today's globalizing world, the working population is getting increasing. The development efforts of the countries, the increase in the level of education and the desire of the households to increase the welfare of the households increase the employment. Demographic characteristics of employment are changing with technological developments and increasing competition. As a result of this situation, it is seen that female employees have more involved in business life than before. However, although the increase in employment is seen as a positive result, the active role of both men and women in the business life causes families to have conflicts from work to family and family to work. These conflicts in the field of work and family may have unintended consequences for individuals and organizations. Individuals experiencing conflict between work and family may have the intention of turnover in order to eliminate this negativity. Intention to turnover is seen as the most important factor in the individual's actual turnover. The individual who thinks that he cannot continue with the conflicts in the fields of work and family may quit his job. The aim of this study is to reveal the effect of work-family and family-work conflicts on the turnover intention. For this purpose, a survey was conducted with 124 employees in the public sector in Niğde. IBM SPSS Statistics 24 program was used for the analysis of the obtained data. Correlation and regression analyzes were performed in order to reveal the relationships and effects between variables. The results of the study show that work-family and family-work conflict increase individuals' intention to quit. However, as a result of the hierarchical regression analysis, the

effect of family-work conflict was lost. This situation shows that employees should be prevented from work-family and family-work conflicts. Failure to do so may result in the dismissal of employees, a situation that may adversely affect the performance and financial standing of the organization. It is thought that the study will contribute to the organizational behavior literature with its findings.

Key Words: Work-Family Conflict, Family-Work Conflict, Turnover Intention

1. Introduction

Current trends such as diversification in organizations, the effects of globalization and changes in technology have begun to make working life difficult. These current trends have a profound effect on the family life as well as the work life of the employees. Especially societies where economic conditions make men and women in the family obliged to work together and the active roles of both men and women in the work life makes this process more difficult. This situation causes the roles of the employees in the workplace and at home to be separated. Continuation of this pressure for a while may negatively affect family life in one aspect and may result in turnover intention. For these reasons, the problem of turnover intention after work-family conflict and family-work conflict is among the issues that need to be investigated by organizations as well as employees. It is of interest to investigate the negative effects of work-family conflict which is a negative aspect of today's rapidly changing business life and the negative effects of family-work conflict on individuals and organizations. For these reasons, the aim of this study is to reveal the effect of work-family and family-work conflicts on the turnover intention.

2. Theoretical Background and Hypothesis

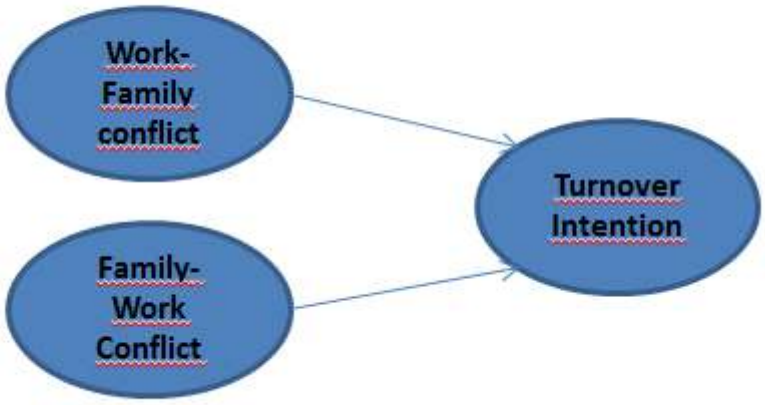
Work-family conflict has been one of the major problem for employees. Working people spend their most of time at work. In addition to work life, people have a family area that requires some responsibilities. This situation may create a conflict between work and family areas. Work family conflict was defined by Greenhaus and Beutell (1985: 77) as "a form of interrole conflict in which the role pressures from the work and family domains are mutually incompatible in some respect". The reason behind the conflict may be linked to role demands from each area. In some studies, role demands are shown as the reason for the emergence of conflict (Kossek and Ozeki, 1999; Magnus and Viswesvaran, 2005). Family-work conflict is seen that "a type of inter-role conflict in which family and work responsibilities are not compatible" (Greenhaus and Beutell, 1985). Netenmeyer, Boles and McMurrian (1996) states that family-work conflict comes up in the meanwhile family area needs interfere with work responsibilities.

Work-family and family-work conflict can be based on spillover theory. The theory examines the spread of mood, values, skills and behaviors from one area to another area. The requirements and responsibilities in one area affects the other area can lead to work-family or family-work conflict because this may create imbalance between the areas (Edwards and Rothbard, 2000: 180). For example, it was seen that long-working hours are a risk factor for having negative work-to-family spillover. In a study conducted by Repetti (1989), it was found that the negative impact experienced by male air traffic controllers during the day affects the quality of interaction with family members at night. Williams and Alliger (1994) found out that pleasant mood states and unpleasant mood states spill over from work to family and from family to work areas.

Turnover is an important concept that may result in high costs for organizations and adversely affect both productivity and effectiveness. An employee has turnover intention before quitting the job (Cohen, Blake and Goodman, 2016). Mobley, Griffeth, Hand and Meglino (1979: 505) indicates that turnover intention is the individual's behavioral intention to leave the organization. Turnover intention may explained by the social exchange theory. The theory focuses on the quality of exchange relationships between the employee and the organization. Employees' evaluations of the quality of their relationship with their organizations are seen as key to their staying or quitting decision (Cropanzano and Mitchell, 2005).

Employees trying to deal with work-family and family-work conflict may think that quitting the job might be a solution for this issue. At this point, we may argue that work-family and family-work conflict can predict turnover intention. In a study which was defined as work-to-family and family-to-work intervention, it was found that family-work intervention increased the intention to change organizations indirectly through job dissatisfaction, but not directly. However, there was no relationship between work-family intervention and turnover intention (Post, DiTomaso, Farris and Cordero, 2009). In another study, it was seen that work-family conflict increased the turnover intention, but the family-work conflict did not affect the turnover intention (Nohe and Sonntag, 2014). Haar (2004) also found that work-family conflict had a relationship with turnover intention, but family-work conflict did not have a relationship with turnover intention. Boyar, Maertz Jr, Pearson and Keough (2003) determined a positive relationship between work-family and family-work conflict and turnover intention. Yavas, Babakus and Karatepe (2008) demonstrated that both work-family conflict and family-work conflict had significant positive impacts on turnover intention. In another study which was defined as work-to-family and family-to-work intervention, it was seen that both work-family conflict and family-work conflict had positive relationship with turnover intention (Rode, Rehg, Near and Underhill, 2007).

Table 1: Research Model



Based on the findings in the literature, the above research model was created and the following hypotheses proposed:

H_1: Work-family conflict has a positive relationship with turnover intention.

H_2: Family-work conflict has a positive relationship with turnover intention.

H_3: Work-family conflict is the predictor of turnover intention.

H_4: Family-work conflict is the predictor of turnover intention.

3. Research Method

3.1. Population and Sample

With the aim of revealing the effect of work-family and family-work conflicts on the turnover intention, public institutions in Niğde province were determined as the population of the study. 124 (women=74, men=50) employees of Niğde Municipality consisted of the sample of the study. In the study, convenience sampling method was used among the Non-Probability Sampling Methods. 150 questionnaires were distributed to the participants and 124 employee was determined as a sample after eliminating inappropriate and missing surveys. The marital status of the participants was 30 single and 94 married and the average age was 36.90 (min.= 23 max.= 67).

3.2. Measurement Tools

In this study, work-family and family-work conflict scale developed by Netenmeyer et al. (1996) was used. The scale consists of two dimensions that determine the levels of work-family conflict spill from the work area to the family area and family-work conflict spill from the family area to the work area. Both dimensions consist of 5-item expressions. The extent to which participants agree with the statements is measured by a five-point Likert-type rating (1 = I strongly disagree, 5 = I fully agree). In terms of reliability analysis of the scales, Netenmeyer et al. (1996) found Cronbach's alpha values for work-family conflict and family-work conflict scales as 0.88 and 0.89, respectively. These findings show that the scale is strong in terms of reliability criteria. For the validity of the scale, Netenmeyer et al. (1996) measured various correlation values. In the analysis of with 3 samples, it was found that there was a significant and same relationship with work-family conflict and turnover intention. These findings indicate that the scale is strong in terms of validity. The Turkish adaptation of the scale was conducted by Efeoğlu (2006). In the adaptation study, the Cronbach's alpha value of the work-family conflict scale was 0.88 and the family-work conflict was 0.85. In this study, the Cronbach's alpha value was found for work-family conflict and family-work conflict scales as 0.85 and 0.82 respectively. For testing the validity of the scale confirmatory factor analysis was performed. As a result, it was found to be appropriate.

The Michigan Organizational Assessment Questionnaire developed by Cammann, Fichman, Jenkins and Klesh (1979) was used to measure the participants' turnover intention. Cammann et al. (1979) found the Cronbach alpha value of the scale as 0.82. Various pre-tests were applied for testing the validity of the scale and as a result of this scale was adapted. The Turkish adaptation of the scale was conducted by Gürbüz and Bekmezci (2012). In the adaptation study, the Cronbach alpha value of the scale was 0.90. The scale consists of 3 items. The extent to which the participants agree with the statements is measured with a five-point Likert-type rating (1 = Strongly Disagree, 5 = Strongly Agree). In this study, the Cronbach's alpha value was found as 0.94. For testing the validity of the scale exploratory factor analysis was performed. As a result, it was found to be appropriate.

3.3. Validity and Reliability of Scales

Reliability analysis is performed to determine the consistency between the items of the scale. Various reliability analysis methods are available. Internal consistency reliability is the most used in social sciences. The aim is to determine whether the items in the scale show consistency among themselves (Gürbüz and Şahin, 2014). In this study, Cronbach's Alpha values were taken into consideration in order to determine internal consistency in reliability analysis. Since the reliability coefficients of the scales were α >.70, all items were used in the analysis. In order to determine whether the data of the study is normally distributed or not, Normality test was applied and the Skewness and Kurtosis values of the variables were examined. Skewness and kurtosis values are between -1.5 and +1.5 indicates that the distributions can be seen as normal distribution (Tabachnick and Fidell, 2013). Information about the reliability scores of the scales and descriptive statistics is shown in Table 2.

Table 2: Descriptive Statistics of Variables

Scale Name	Number of Question	Cronbach Alfa Scores (α)	Mean	Standart Deviation (SD)	Skewness	Kurtosis
Work-Family Conflict	5	0.85	2.67	0.95	0.039	-0.784
Family-Work Conflict	5	0.82	2.20	0.83	0.772	0.696
Turnover Intention	3	0.94	2.08	1.13	1.14	0.501

In order to measure work-family conflict, the work-family conflict scale sub-dimension of work-to-family conflict and the family-to-work conflict sub-dimension were used. In this context, confirmatory factor analysis was performed for the two-dimensional structure of the scale with the help of Amos program and maximum likelihood (Max. Likelihood) method.

When the values of the analysis were examined, the ratio of the chi-square to the degree of freedom was 2.41 ($\chi 2/sd \leq 5$) (Kline, 2011), the mean square of the approximate errors was 0.10, incremental fit index 0.91 (IFI ≥ 0.90) (Baumgartner and Homburg, 1996; Bentler, 1980; Bentler and Bonett, 1980; Marsh, Hau, Artelt, Baumert and Peschar, 2006). RMSEA value is within the acceptable limit (Sümer, 2000). The findings show that the two-dimensional structure of the measurement model is valid within the scope of the research. It is seen that the scale provides structure validity and can be used to measure variables.

3.4. Findings

Correlation analysis was performed to determine the direction and degree of the relationships between the variables in this study. Pearson correlation coefficient was used because of normal distribution of data (See Table 3).

Table 3: Correlations of Variables

	1	2	3	4	5
Gender	1	-,19*	0,02	0,00	-0,08
Age	-,19*	1	-0,12	0,03	-0,10
Work-Family Conflict	0,02	-0,12	1	,56**	,33**
Family-Work Conflict	0,00	0,03	,56**	1	,21*
Turnover Intention	-0,08	-0,10	,33**	,21*	1

*p < .05, **p < .01

When the correlation coefficients of the work-family conflict were examined based on the results of the correlation analysis, this variable was significant with the family-work conflict (r = .56; p <.01), tunover intention (r = .33; p <.01) and showed a relationship in the same direction. Family-work conflict were examined based on the results of the correlation analysis, this variable was significant with the tunover intention (r = .21; p <.05) and showed a relationship in the same direction. These results showed that work-family conflict and family-work conflict has a relationship with turnover intention. In order to see

the effects among these variables hierarchical regression analysis was conducted. In order to test the first hypothesis of the study, turnover intention was analyzed as dependent variable and demographic variables were analyzed as independent variables in the first stage. In the second stage, all demographic variables were re-checked and analyzed, and the independent variable work-family conflict was included in the regression analysis. In the third stage, all demographic variables and independent variable work-family conflict were re-checked and analyzed, and the independent variable family-work conflict was included in the regression analysis.

Table 4: Work-Family Conflict and Family-Work Conflict's Effects on Turnover Intention

	β	**t**	**R^2**	**R^2 (adjusted)**	**F**
Model 1	**2.94**	**5.24**	**0.02**	**0.003**	**1.21**
Gender	-.23	-1.12			
Age	-.014	-1.27			
Model 2	**1.73**	**2.78**	**0.12**	**0.10**	**5.62**
Gender	-.232	-1.16			
Age	-.01	-.87			
Work-Family Conflict	**.38**	**3.365**			
Model 3	**1.70**	**2.70**	**0.13**	**0.10**	**4.23**
Gender	-.23	-1.17			
Age	-.01	-.92			
Work-Family Conflict	**.35**	**2.83**			
Family-Work Conflict	.06	.44			

Accordingly, in the first stage, no demographic variables had a significant effect on turnover intention. In the second stage, work-family conflict independent variable was included in the model and it was determined that work-family conflict (ß = .38, p <.05) had significant effect in the model. In the third stage, when demographic variables, work-family conflict and family-work conflict were included in the model, work-family conflict was significant (β = .35, t= 2.83), but family-work conflict was not significant. If family-work conflict was included in the model in the second stage, similarly, there would be no significant effect in the second and third stage and in the third stage when work-family conflict (β = .41, t= 3.00) included would be significant again.

When normal linear regression applied, family-work conflict (β = .29, t= 2.38) independent variable had a significant effect on turnover intention dependent variable. Work-family conflict (β = .40, t= 3.88) independent variable also had a significant effect on turnover intention dependent variable. These situations means that even though there was no significant effect by family-work conflict in the hierarchical regression analysis, family-work conflict had an effect on turnover intention. It shows that when work-family conflict included in the model, the effect of family-work conflict decreases. Both work-family and family-work conflict explains the same variance.

According to the correlation and hierarchical regression analyses hypotheses results were shown on Table 5.

Table 5: Hypotheses Results

Hypotheses	Results
H1: Work-family conflict has a positive relationship with turnover intention.	Accepted
H2: Family-work conflict has a positive relationship with turnover intention.	Accepted
H3: Work-family conflict is the predictor of turnover intention.	Accepted
H4: Family-work conflict is the predictor of turnover intention.	Rejected

Conclusion

The increasing active role of both men and women in the work life directs attention to the conflicts between work and family areas. Accordingly, this study aimed to find out the effect of work-family and family-work conflicts on the turnover intention. The research was conducted with data obtained from a group of participants working in the public sector and the findings were discussed.

The differences in demographic variables were examined. There were no differences in demographic variables. Correlation and regression analyzes were performed in the study. Correlation analyses demonstrated that work-family conflict and turnover intention, also, family-work conflict and turnover intention had a positive significant relationship. In order to see the effects between the variables, hierarchical regression analysis was conducted. The result indicated that work-family conflict and family-work conflict had a significant effect on turnover intention seperately. But, when these variables were included together, the effect of family-work conflict dissappeared. Therefore, work-family conflict affects turnover intention, while family-work conflict does not. As a result of the study, the present sample in Niğde province experiencing work-family conflict increased the turnover intention. These results show similarity with some studuies in the literature (Haar, 2004; Nohe and Sonntag, 2014). It means that both work-family and family-work conflict explains the same variances. The finding explicates that work-family and family work conflict scales should not be seperated to be measured because of having same variances.

Employees have family life as well as work life. This situation places too much responsibility on people. Some people can not keep this situation in balance and have conflicts. This conflict can occur from work to family and from family to work. The conflict between the work and family areas may have unintended consequences for individuals and organizations. People who think that they can not continue the conflict can quit the job. Turnover may lead to high costs for organizations and affect adversely the productivity and effectiveness of organizations. This is why; turnover intention should be realized at early times and take precautions for the organization's future decisions. Employees' problems should be listened to, in addition, requests and complaints should be resolved. Retaining employees can be more advantageous than a new recruitment process.

When the results of the study are considered in the context of the public sector, it can be thought that the work stress, workload and intensity in the sector and the shortage of personnel of the organization trigger the work-family conflict. In addition to this, it can be argued that the home and family responsibilities of the employees may cause family-work conflict. In order to solve the problems

experienced by public employees and to prevent them from leaving their jobs, opinions and suggestions of employees can be taken and and can be moved accordingly.

Sources

Baumgartner, H., & Homburg, C. (1996). Applications of structural equation modeling in marketing and consumer research: A review. International journal of Research in Marketing, 13(2), 139-161.

Bentler, P. M. (1980). Multivariate analysis with latent variables: Causal modeling. Annual review of psychology, 31(1), 419-456

Bentler, P. M., & Bonett, D. G. (1980). Significance tests and goodness of fit in the analysis of covariance structures. Psychological bulletin, 88(3), 588.

Boyar, S. L., Maertz Jr, C. P., Pearson, A. W., & Keough, S. (2003). Work-family conflict: A model of linkages between work and family domain variables and turnover intentions. Journal of managerial Issues, 175-190.

Browne, M. W., & Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. Sage focus editions, 154, 136-136.

Cammann, C., Fichman, M., Jenkins, D., Klesh, J. (1979). The Michigan organizational assessment questionnaire. Unpublished manuscript, University of Michigan, Ann Arbor.

Cohen, G., Blake, R. S., & Goodman, D. (2016). Does turnover intention matter? Evaluating the usefulness of turnover intention rate as a predictor of actual turnover rate. Review of Public Personnel Administration, 36(3), 240-263.

Cropanzano, R., & Mitchell, M. S. (2005). Social exchange theory: An interdisciplinary review. Journal of management, 31(6), 874-900.

Edwards, J. R., & Rothbard, N. P. (2000). Mechanisms linking work and family: Clarifying the relationship between work and family constructs. Academy of Management Review, 25, 178-199.

Efeoglu, I. E. (2006). The effects of work family conflict on job stress, job satisfaction and organizational commitment: A study in the pharmaceutical industry. Unpublished master's thesis,. Çukurova University, Adana.

Greenhaus, J. H., & Beutell, N. J. (1985). Sources of conflict between work and family roles. Academy of management review, 10(1), 76-88.

Gürbüz, S., & Bekmezci, M. (2012). İnsan kaynakları yönetimi uygulamalarının bilgi işçilerinin işten ayrılma niyetine etkisinde duygusal bağlılığın aracılık ve düzenleyicilik rolü. Istanbul University Journal of the School of Business, 41(2), 189-213.

Haar, J. M. (2004). Work-family conflict and turnover intention: Exploring the moderation effects. New Zealand Journal of Psychology, 33(1), 35-39.

Kinnunen, U., Feldt, T., Geurts, S., & Pulkkinen, L. (2006). Types of work-family interface: Well-being correlates of negative and positive spillover between work and family. Scandinavian journal of psychology, 47(2), 149-162.

Kline, R. B. (2011). Principles and practice of structural equation modeling (4 th editions). New York.

Kossek, E. E., & Ozeki, C. (1999). Bridging the work-family policy and productivity gap: A literature review. Community, Work & Family, 2(1), 7-32.

Marsh, H. W., Hau, K. T., Artelt, C., Baumert, J., & Peschar, J. L. (2006). OECD's brief self-report measure of educational psychology's most useful affective constructs: Cross-cultural, psychometric comparisons across 25 countries. International Journal of Testing, 6(4), 311-360.

Mesmer-Magnus, J. R., & Viswesvaran, C. (2005). Convergence between measures of work-to-family and family-to-work conflict: A meta-analytic examination. Journal of vocational behavior, 67(2), 215-232.

Mobley, W. H., Griffeth, R. W., Hand, H. H., & Meglino, B. M. (1979). Review and conceptual analysis of the employee turnover process. Psychological bulletin, 86(3), 493.

Netemeyer, R. G., Boles, J. S., & McMurrian, R. (1996). Development and validation of work–family conflict and family–work conflict scales. Journal of applied psychology, 81(4), 400.

Nohe, C., & Sonntag, K. (2014). Work–family conflict, social support, and turnover intentions: A longitudinal study. Journal of Vocational Behavior, 85(1), 1-12.

Post, C., DiTomaso, N., Farris, G. F., & Cordero, R. (2009). Work–family conflict and turnover intentions among scientists and engineers working in R&D. Journal of Business and Psychology, 24(1), 19-32.

Repetti, R. L. (1989). Effects of daily workload on subsequent behavior during marital interaction: The roles of social withdrawal and spouse support. Journal of personality and social psychology, 57(4), 651.

Rode, J. C., Rehg, M. T., Near, J. P., & Underhill, J. R. (2007). The effect of work/family conflict on intention to quit: The mediating roles of job and life satisfaction. Applied Research in Quality of Life, 2(2), 65-82.

Sümer, N. (2000). Yapisal Eşitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar. Türk Psikoloji Yazilari.

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). Using multivariate statistics, 6th edn Boston. Ma: Pearson.

Williams, K. J., & Alliger, G. M. (1994). Role stressors, mood spillover, and perceptions of work-family conflict in employed parents. Academy of Management Journal, 37(4), 837-868.

Yavas, U., Babakus, E., & Karatepe, O. M. (2008). Attitudinal and behavioral consequences of work-family conflict and family-work conflict: does gender matter?. International Journal of Service Industry Management, 19(1), 7-31.

TANZİMAT DÖNEMİ'NDE LAİK BİR TEMELE OTURTULMAYA ÇALIŞILAN OSMANLILIK KİMLİĞİ

Özlem Yağmur Şafak

Yagmursafak1994@gmail.com

İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu zamanla askeri, siyasi ve sosyal güç kaybına uğraması ve Avrupa'ya kıyasla geri kaldığını fark etmesiyle bir dizi reform hareketlerine başlamıştır. Reform hareketi 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlamış ve 1876 yılında Kanun-i Esasi'nin ilanı ile devam etmiştir.

Tanzimat ve Islahat Fermanları, Müslümanlar ve gayrimüslimler açısından haklar ve ödevler bakımından eşitlik getirmesi nedeniyle önemli belgelerdir. Bu fermanların bir diğer önemli özelliği ise Osmanlı İmparatorluğu'nun laiklik anlayışındaki gelişimi göstermesidir. Aynı zamanda bu belgeleler, Osmanlı İmparatorluğu'nun merkez yönetiminin kendi içinden yaşadığı değişimi ve dönüşümü göstermesi bakımından önemlidir. Fermanlarda belirtilen hukuki mevzuatın bütün tebaaya eşit olarak uygulanması için çeşitli hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun dini bağlılıklar yerine laik bir kimlik getirme çabası İslam dünyasında ilk seküler vatandaşlık kanunu olan 1869 Vatandaşlık Yasasıyla devam etmiştir. Bu yasayla Osmanlı İmparatorluğu tebaasında ortak bir yurttaşlık bağı oluşacağını öngörmekteydi.

Hamit Efendi, II. Abdülhamit olarak 31 Ağustos 1876 yılında tahta çıkmıştır. Sultan Abdülhamit, tahta çıkmadan önce yeni bir anayasa ilan etme sözü nedeniyle 23 Aralık 1876 yılında Kanun-i Esasi'yi ilan etmiştir. II. Abdülhamit dönemi hem Tanzimat döneminden kopuş hem de devamı niteliğindedir. Kanun-i Esasi'de temel alınan başlıca ideoloji, Osmanlıcılık-İslamcılık görüşüdür. 1876 yılında ilan edilen Kanun-i Esasi'de devletin dini "İslam" olarak belirlense de hukuken "şeriata bağlılık" ilkesi 1908 yılında gelmiştir. Kanun-i Esasi bir İslam ülkesinde laikliğin temelini hazırlayan önemli bir belgedir

Bu çalışmanın amacı, Tanzimat Fermanı ile başlayan ve laik temele oturtulmaya çalışılan ilk dönem Osmanlı kimliğini anlamaktır. Literatürdeki hakim yaklaşımlar incelenerek yapılacak olan bu çalışma, öncelikle Tanzimat ve Islahat Fermanlarını incelenecektir. Ardından laik bir temele oturtulmaya çalışılan Osmanlılık Kimliği açıklanıp, yapılan düzenlemelere karşı ilk tepkiler irdelenecektir. Son olarak Kanun-i Esasi'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun laikliklesmesi açısından önemi vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kanun-i Esasi, kimlik, laiklik, Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı

THE IDENTITY OF THE OTTOMAN TRYING TO BE ESTABLISHED ON A LAICITY BASIS IN THE TANZIMAT PERİOD

ABSTRACT

The Ottoman Empire started a series of reform movements for loss of military, political and social power decline. At the same time the Ottoman Empire realized that it was lagging behind in Europe. The reform movement started in 1839 with the declaration of the Tanzimat Fermanı and continued in 1876 with the declaration of Kanun-i Esasi.

The Tanzimat Fermanı and Islahat Fermanı are important documents for Muslims and non-Muslims as they bring equality in terms of rights and duties. Another important characteristic of these edicts is the

development of the Ottoman Empire's understanding of laicity. At the same time, these documents are important in regards for showing the alteration and transformation of the central administration of the Ottoman Empire. Various legal arrangements had been made for the equal implementation of the legal legislation designated in the edicts to all citizen. The efforts of the Ottoman Empire to promulgate a secular identity instead of religious loyalties continued with the 1869 Citizenship Law that was the first secular citizenship law in the Islamic world. With this law, the Ottoman Empire foresaw a common citizenship bond between the public.

II. Abdulhamit came to the throne on 31 August 1876. Sultan Abdülhamit declared Kanun-i Esasi on 23 December 1876 because of his promise to declare a new constitution before he acceded the throne. The period of II. Abdulhamit is both a disengagement and a continuation from the Tanzimat period. The main ideology of Kanun-i Esasi was established based on the view of Ottomanism and Islamism. Although the empire's religion was defined as "Islam" in Kanun-i Esasi, which was declared in 1876, the principle of adherence to Sharia was "legally" established in 1908. Kanun-i Esasi is an important document that prepares the basis of laicity in an Islamic countries.

The purpose of this study is to understand the first period of Ottoman identity which started with Tanzimat Fermanı and tried to be based on the secular basis. This study, which will be conducted by examining the dominant approaches in the literature, will firstly examine the Tanzimat Fermanı and Islahat Fermanı. Then the identity of the Ottoman, which is tried to be established on a laicity basis, will be explained and the first reactions against the regulations will be examined. Finally, the importance of Kanun-i Esasi for the secularization of the Ottoman Empire will be emphasized.

Key Words: Identity, Kanun-i Esasi, laicity, the Islahat Fermanı, the Tanzimat Fermanı

GİRİŞ

Eğer Osmanlı Devleti'ni bir devlet rejimi üzerinden sorgulayacak olursak, Osmanlı İmparatorluğu ne teokratik ne federal ne de hem teokratik hem de federaldir (Berkes, 2016:93). Osmanlı yönetiminde teokratik rejimlerin tersine din değil, devlet ön plana çıkmaktadır. Bilindiği üzere, Osmanlı Devleti'nde çok etnik ve dini gruplardan insanlar bir arada yaşamışlardır. Bu nedenden dolayı Osmanlı Devlet rejimi dini olmaktan çok geleneksel bir rejime sahiptir (Berkes, 2014:30). Osmanlı İmparatorluğu padişahın mutlak egemenliğine dayanan, siyasi olarak da Doğu despotizmi temel alan, dini olarak ise İslamiyet'in Sunni mezhebine bağlı olan, halife-padişah yönetimindeki bir devlet rejimidir (Berkes, 2014:27).

İbn-i Haldun Mukaddime adlı eserinde devleti tanımlamaktadır. İbn-i Haldun devleti canlı bir varlık olarak görmektedir. Tıpkı canlılarda olduğu gibi devletin de bir ömrü vardır. İbn-i Haldun'a göre devletin ömrünün beş aşaması vardır. Bu aşamalar; fetih ve kuruluş dönemi, hükümdarın mutlak hakimiyet dönemi, refah dönemi, gerileme dönemi ve devletin yok olması dönemidir. Aynı zamanda İbn-i Haldun eserinde "Asabiye" kavramından da bahsetmektedir. "Asabiye", "bağlı olmak" anlamına gelen "asabe" kelimesinden köken alan Arapça kökenli bir sözcüktür. Asabiye bağı ile devlet ilkel bir toplumdan uygar bir devlete doğru ilerlemektedir. Aynı zamanda bu bağ ile devlet devam edebilecek, düşmanlarına karşı savunulabilecek ve başka devletlere karşı da üstün olabilecektir. Topluluk içerisinde asabiye bağı iki şekilde kurulabilmektedir. İlki ilk dönemde daha sık görülen soy -akrabalık- asabiyeti, bir diğeri ise kuruluş döneminden sonra akrabalık bağını aşan sebep asabiyetidir. Sebep asabiyeti sayesinde toplumun devlete bağlılığı artmaktadır. Temelde din ve ideolojik bağ ile üzerine kurulan sebep asabiyeti sayesinde toplumun devlete bağlılığı artmaktadır. İbn-i Haldun'un hem döngüsel devlet şemasından hem de sebep asabiyeti ile halkı birbirine bağlama düşüncesiyle hareket

eden devlet adamları, devletin gücünü kaybetmemesi ya da yeniden kazanması için birtakım öneriler öne sürmüşlerdir. XVII. ve XIX. yüzyıl Osmanlı devlet adamları devleti bu "mutlak son" fikrinden korumaya çalışmışlardır. XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu kendisinden gelişmiş olarak gördükleri Avrupa'yı model alarak kendilerini sorgulama sürecine girmiştir. Bu sorgulama süreci XIX. yüzyılda doruk noktasına ulaşmıştır. Osmanlı İmparatorluğu zamanla askeri, siyasi ve sosyal güç kaybına uğraması sistemde reform yapılmasını gerektirmiştir. Reform hareketi 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlamış ve 1876 yılında Kanun-i Esasi'nin ilanı ile devam etmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Tanzimat Fermanı ile başlayan ve laik temele oturtulmaya çalışılan ilk dönem Osmanlı kimliğini anlamaktır. Literatürdeki hakim yaklaşımlar incelenerek yapılacak olan bu çalışma, öncelikle Tanzimat ve Islahat Fermanlarını incelenecektir. Ardından laik bir temele oturtulmaya çalışılan Osmanlılık Kimliği açıklanıp, yapılan düzenlemelere karşı ilk tepkiler irdelenecektir. Son olarak Kanun-i Esasi'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun laikliklesmesi açısından önemi vurgulanacaktır.

1. Laik Bir Temele Oturtulmaya Çalışılan Osmanlılık Kimliği

Gözler'in (2000:2) anayasalcılık ilkesinin temelinde, mevcut anayasanın devlet iktidarının sınırlandırması ve temel hak ve özgürlüklerin korunması düşüncesi vardır. Gözler'in bu düşüncesi referans alındığında, Osmanlı'daki anayasal gelişmeleri 1808 Sened-i İttifak ile başlatmamız mümkündür. 1808'de ilan edilen Sened-i İttifak yedi şarttan oluşmaktadır. Sened-i İttifak'ın bu yedi şartın kazanımları sadece merkezi değil halkı da ilgilendirmektedir. Şekli olarak bir anayasa olmayan Sened-i İttifak, maddi olarak bir anayasa görünümünedir (Gözler, 2000:12). Ancak Armaoğlu'na göre (2010:329) Sened-i İttifak hukuki bakımdan bir siyasi sözleşmedir. Sened-i İttifak'ın yedi şartında şeriat ile ilgili bir hükümler bulunmadığından, bir laikleşme ya da müslim-gayrimüslim eşitliğini yönelik bir belge değildir.

Osmanlı Devleti'nde müslim ve gayrimüslim eşitliğine dair ilk ferman 3 Kasım 1839'da Gülhane Parkı'nda dönemin Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa tarafından okunan Tanzimat Fermanı'dır. Tanzimat kelimesinin anlamı "nizam verme" anlamına gelen "tanzim" kelimesinin çoğul halidir ve Berkes'e göre (2014:213-214) Tanzimat Fermanı'nı bir anayasa değildir. Ancak Gözler'e göre (2000:16) ise belgenin temel hak ve hürriyetleri barındırması ve o zamana kadar görülmeyen bir şekilde devlet iktidarını sınırlandırdığı için ilk anayasa olarak kabul etmektedir. Ortaylı'ya göre (2017:13) de Tanzimat Fermanı, imparatorluk tebaasının dinini kamusal hizmetlere ve katılma konularında eşitlik getirdiği, vergilendirme hakkında düzenleme yaptığı ve hukuk sisteminde de düzenlemeler yaptığı için bir anayasal değişimdir. Armaoğlu'na (2010:335) göre Tanzimat Fermanı bir "Charte Consitiutionnelle" olarak anılan yani milli egemenlik, cumhuriyet, demokrasi ya da meşrutiyet rejimlerine gidilmeksizin, padişahın kendi iradesi ile ortaya koyacağı bir şekilde kendi iradesini sınırlaması ve kısıtlamasıdır.

Tanzimat Fermanı'nda hak ve özgürlükler tanınmış, devletin de sınırsız iktidarı sınırlandırılmıştır. Tanzimat Fermanı temel olarak mal ve can güvenliğini sağlamak, ırz ve namusunu korumak, kişilerin mali durumlarına göre vergi vermesi, askere alımlarda adaletin sağlanması, devlet harcamalarının kanuniliği, kişilerin yargılanmadan cezasının yapılamayacak olması, mülkiyet hakkının korunması, müsadere usulünün yasaklanması temelinde halkın din farkına bakılmaksızın kanunların üstünlüğü ilkesine bağlı kalınarak padişah tarafından onaylanan bir fermandır. Hazırlanan kanunlar hiçbir hatır ve gönüle ya da rütbeye bakılmayacak, hem padişahı hem ulemayı hem de vüzerayı bağlamaktadır (Gözler, 2000:15-16). Yapılan bu kanunlar şeriata uygun olma koşulu ile yapılmakta ve padişah da bu kanunlara aykırı eylemlerde bulunmayacağına söz vermektedir (Berkes, 2014:214).

Hazırlanan fermanın en önemli özelliği İslam hukukuna karşı olmaması ve şeriatın kaldırılmamasıdır. Tanzimat Fermanı'nda "… tebaa-ı saltanat-ı seniyyemizden olan ehl-i İslam ve milel-i saire bu müsa'adat-ı şahanemize bila-istisna mazhar olmak üzre can ve ırz ve namus ve maş maddelerinden hükm-i şer'i iktizasınca kaffe-i memalik-i mahrusemiz ahalisine taraf-ı şahanemizden emniyet-i kamile verilmiş …" denilmektedir (Gelvin, 2016:188). Tanzimat Fermanın en önemli özelliği tüm maddelerin halkın din, etnik köken, renk ya da ırkına bakılmaksızın eşitliği savunan ilk anayasa olma özelliğinden dolayı Osmanlı İmparatorluğu'nda dinlerin eşitliği açısından önemli bir yere sahiptir. Eşit haklar vaadi sarih bir biçimde ifade edilmemiş olsa da kısmen yabancıları etkilemek amacıyla ve de Reşit Paşa ve bazı çalışma arkadaşları Tanzimat Fermanı ile gelen temel hak ve özgürlüklerin Hristiyan cemaatler arasındaki milliyetçilik ve ayrılıkçı fikirlerin önleneceğini ve yabancıların müdahalelerini önleyeceğini düşünmüşlerdir (Zücher, 2015:85).

Tanzimat Fermanı ile gelen hükümler doğrultusunda hazırlanacak kanunların sınırlarını ve belki de kaynağını şeriatın belirlemesi, şeriata özel hukukun da temeli olma özelliğini verilmesi şeriatı geliştiren fakihlerin devlet hukukuna müdahil olamama ve Osmanlı yasası olmama ilkesine ters bir niteliktir (Berkes, 2014:215). Bu bağlamda fermanı incelediğimizde, fermanda Müslüman tebaa açısından önemli bir değişiklik yoktur ancak gayrimüslim tebaa açısından Müslümanlarla eşitlenme bakımından önemli bir belgedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda kadı sadece şeriata hukukunun değil aynı zamanda kanun hukuku da uygulayan bir yargıç görevindeydi. Ancak devletin askeri, siyasi ve sosyal güç kaybına uğraması adalet sistemindeki yetkililerin görevlerini kötüye kullanması gibi pek çok soruna neden olmuştur. Bu kötü gidişe karşı çözüm bulunma çabası Tanzimat'ın karşılaştığı en büyük sorunlardan biridir. Bunu yapmanın en kolay yolu ise din ve geleneksel ölçülerin bırakılması yani olması gerekeni kanunlaştırırken aynı zamanda çağdaşlaştırıcı bir niteliğe kavuşturmak ve Osmanlı gelenek hukuku, İslam şeriat hukuku ve Avrupa hukukundan alınan kanunları bir araya getirerek biçimce çağdaş mecellelere benzeyen kanunlar yapmak ilk defa Tanzimat döneminde görülmüştür (Berkes, 2014:221).

Bu kanunlaştırma çalışmaları pek çok soruna yol açmıştır. Temel sorunlar ise şeriat hukukundaki ve ceza hukukundaki eksikliklerden kaynaklanmaktaydı. Tanzimat Fermanında yer alan kimsenin yargılanmadan cezalandırılamayacağı ibaresi nedeniyle adil bir yargılama ve kanunun yerine getirilmesi gereğiyle yeni bir ceza kanununa ihtiyaç duyuldu. Temel olarak üçe ayırabileceğimiz bu sorunlar, ilk olarak, şeriat dışı mahkemelerin yargı kapsamının şeriat aleyhine genişlemesi, ardından şeriat ya da nizamiye mahkemelerinin yargı alanlarının ayrılması ve son olarak da şeriat hukukunun uygulandığı alanlarda kanunlaştırma ihtiyacıdır (Berkes, 2014:222). Oluşturulan yeni kanunlar çerçevesinde adliye ve nizamiye mahkemeleri Adalet Bakanlığı'nın uygulama alanına girmiştir. Buna karşı şeriat mahkemeleri de Şeyhülislam'ın çalışma alanındaydı. Ancak bu yeni yasal düzenlemelere rağmen şeriat hukukunun modernleştirilme çabaları eksik kalmıştır. Bu sorunlar Islahat Fermanı ile birlikte çözülmeye başlanacaktır.

Islahat Fermanı, 1856 Kırım Savaşı ateşkesinden sonra, Tanzimat Fermanı'ndan ise 17 yıl sonra 18 Şubat 1856 tarihinde ilan edilmiştir. Tanzimat Fermanı ile vaadedilen reformların ve yeniliklerin tam olarak yapılamamasından dolayı ilan edilen bu ferman, içerik bakımından Tanzimat Fermanı'nın tekrarı niteliğindedir. Islahat Fermanı'nda "Gülhane'de kıraat olunan Hatt-ı Hümayumun ile ve Tanzimat-ı Hayriyyyem mucibince her din ve mezhepte bulunan kaffe-i tebaa-i şahanem hakkında bila-istisna emniyet-i can ve mal mahfuziyet-i namus için taraf-ı eşref-i teyid kılındığından…" (Gelvin, 2016:190)

ibaresi bizlere Tanzimat Fermanı'nda gayrimüslimlere verilen hakların aynı şekilde Islahat Fermanı'nda da korunduğunu ve teyit edildiğini göstermektedir. Tanzimat Fermanı'nda olduğu gibi Islahat Fermanı da müslim-gayrimüslim eşitliğini öngörmektedir. Islahat Fermanı'nı da imzalayan XXXI. Osmanlı Padişah'ı Sultan I. Abdülmecid'dir. Berkes'e göre (2014:218) 1839 Tanzimat Fermanı Müslüman halka bir anayasa vermediği halde 1856 Islahat Fermanı Hristiyan milletlerin anayasal gelişmelerinin de başlangıcı olmuştur. Fermana göre müslim ve gayrimüslimler askerlik hizmetinde eşitlenmiş, devlet memuru olmada ve devlet okullarına girmede müslim ve gayrimüslim eşitsizliği giderilmiş, vergilendirme konusunda eşitlik sağlanmış ve mahkemelerdeki gayrimüslimlerin aleyhine yönelik eşitsizlikler kaldırılmış, ve mahkeme önünde müslim-gayrimüslime eşitlik getirilmiştir.

Fermanda "şeriatın ukubat kuralları kaldırılmamış, sadece padişahın tazir yetkisinin sınırları içerisinde kısıtlandığı ve kısas ve diyet kuralları kalmıştır" ibaresi vardır (Berkes, 2014:223). Tanzimat ve Islahat fermanlarının gayrimüslimlerin ve müslimlerin canlarını, mallarını ve namuslarını koruması nedeniyle şeriat hukukunun bazı uygulamaları yeni hukuksal çerçeve açısından geçersiz kalmıştır. Bu nedenlerden ötürü şeriat hukukundan ayrı bir ceza kanunu geliştirilmesine de ihtiyaç duyulmuştur. İlk olarak 1840 yılında Yüksek Şura tam manasıyla bir ceza kanunu olmaktan ziyade idare ve adalet görevlileri için yaptığı kanunda hem Tanzimat'ın eşitlik kavramına, hem de yargısız infaz olmayacağına vurgu yaparken aynı zamanda da şeriat hukukunun kısas ve diyet kurallarını da hukuki bir zemine oturtmaya çalışıyordu ve 1851'de hazırlanan diğer ceza kanunu da 1840 yılındaki kanun gibi yine şeriatın kurallarını modernleştirme amacı olduğu için tam bir ceza kanunu değildir. Ancak 1810 yılında yapılmış olan Fransız Ceza Hukukunu temel alan 1858 tarihli ceza kanunu, doğrudan tüzel kişi hakları alanında da hüküm veriyordu ve en uzun ömürlü ceza kanunu olarak, 1911 ve 1914'de yapılan değişikliklerle birlikte 1918 yılına kadar uygulandı (Berkes, 2014:223).

Bu iki belge de gayrimüslimlere dini özgürlük ve eşitlik sağlamaktaydı. İki belgede de ortak değerler çerçevesinde birleşen, dini inanışlarına göre ayrılmayan, kanun önünde eşit hak ve özgürlüklere sahip olan bir toplum yaratma çabası vardır. Bu iki belgenin belki de en önemli ortak özelliği dini sadakati aşan bir sadakat ile birbirine bağlanmış eşit vatandaşlardan oluşan yeni bir "Osmanlılık" kimliği yaratmasıdır (Gelvin, 2016:93). Her iki fermanın da ortak amacı müslim ve gayrimüslimleri her yönden bir eşitleme düşüncesidir. Bu dönemde hukuki mevzuatın bütün tebaaya eşit olarak düzenlenmesi ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda laik gelişmeler de başlayacaktı (Ortaylı, 2016:241). 1843 yılında müslim ve gayrimüslim eşitliğini tanıyan yeni bir ceza yasası, 1844 yılında şeriatın İslamiyet'ten çıkanlara uyguladığı idam cezası ve 1867 yılında da İmparatorlukta ilk kez yabancıların da toprak sahibi olmasına izin veren yasalar çıktı (Zücher, 2015:99). Bu iki belgenin de ortak bir diğer önemli amacı Avrupa eyaletlerinde milliyetçi kışkırtmaların başladığı dönemde İmparatorluktaki Hristiyan tebaanın sadakatini elde etmektir (Clevand, 2015:95).

Bu dönemde dini değerlerden uzak ortak bir kimlik yaratma çabası kendini eğitimde de göstermektedir. Özellikle XIX. yüzyılda yapılan reformların esaslarını uygulayacak kadrolara gereksinim vardır. Bu ihtiyacı karşılamak için çeşitli okullar açılmaya başlanmıştır. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren açılmaya başlayan, Avrupalı eğitimcilerin istihdam edildiği, Batı dillerinin öğretildiği ve farklı din mezhep ve etnik kökenlerden gelen öğrencilerin bir arada bulunduğu yani dini değerlerin üzerinde, dini değerleri içermeyen ve farklı dinlerden insanların bir arada bulunup dini karma eğitimin verildiği yüksek öğretim kurumlarının rolü büyüktür. Örneğin 1 Eylül 1868 açılan "Mekteb-i Sultani" bunun en önemli örneklerinden biridir. Mekteb-i Sultani İmparatorluğun diğer okullarından farklı olarak her dinden öğrenci kabul etmektedir ve dini herhangi bir eğitim vermemektedir. Bu durum ise, her dinin ruhani liderlerinin tepkisini çekmiştir. Örneğin, Papa IX. Pius Osmanlı uyruğundaki Katolikleri eğer çocuklarını Mekteb-i Sultani'ye gönderirlerse aforoz edeceğini söyler ve Şeyhülislam da Hristiyanlar ile Müslümanların bir arada bulunmasının sakıncalı olduğunu ve bu durumdan ötürü okulun derhal

kapatılması gerektiğini belirtir (Mekteb-i Sultani 1868–1923 http://www.gsl.gsu.edu.tr/tr/tarihce/1868-1923 Erişim: 01.12.2019). Rum Patriği ise okula Rumların gitmemesi için dili bahane ederek okulda Yunanca eğitim verilmediği gerekçesiyle okula gidilmesini yasaklar ve Hahambaşı ise okul müdürünün Fransız olması nedeniyle Musevilerin okula gitmesini onaylamadığını açıklar (Mekteb-i Sultani 1868 – 1923 http://www.gsl.gsu.edu.tr/tr/tarihce/1868-1923 Erişim: 01.12.2019). Tüm bu tepkilerin yanı sıra, Osmanlı İmparatorluğu'nun Fransa ile yakınlaşmasından rahatsız olan Rusya da gönderdiği elçi aracılıyla Rusça eğitim veren bir okul açılmaması halinde Mekteb-i Sultani'nin kapatılması için nota verir (Mekteb-i Sultani 1868–1923 http://www.gsl.gsu.edu.tr/tr/tarihce/1868-1923 Erişim: 01.12.2019). Ancak bütün bu olumsuzluklara rağmen henüz dönem Fransa'sında dahi uygulamayan, dini eğitimin esas alınmadığı ve dinsel ve mezhepsel eşitliğin baz alındığı laik bir sistemde eğitim başlar. Mekteb-i Sultani sayesinde ortak bir Osmanlılık kimliği anlayışını yansıtan bir eğitim kurumu oluşturulmuş olur.

Ahmed Cevdet Paşa'nın da içerisinde bulunduğu muhafazakar grup 1868-1869 yılları arasında 16 kitaptan meydana gelen Mecelle-i Ahkam-ı Adliye adlı eseri hazırladılar. Mecelle, İslam'ın Hanefi Fıkıhı'nın esaslarını temel alsa da Batı hukukunun üstünlüğü kabul ediyordu (Ortaylı 2016:206). Osmanlı İmparatorluğu'nda dini bağlılıklar yerine laik bir kimlik getirme çabası 1869 Vatandaşlık Yasasıyla da devam etti ve bu yasa, Osmanlı İmparatorluğu sınırında yaşayan tüm bireylerin din farklarına bakılmaksızın ortak bir yurttaşlık bağını paylaştığını öngörüyordu. Vatandaşlık Yasası ve ilan edilen iki ferman aslında bizlere Osmanlı İmparatorluğu'nun yüzyıllardır alışılagelmiş davranışlarından sert bir şekilde koptuğunu ve reformcuların da devletin bütünlüğünü korumak uğruna neleri göze alabileceğini net bir şekilde gösteriyordu (Clevand, 2015:96). 1851 tarihinde yapılan Fransız vatandaşlık kanunu örnek alınarak yapılan 1869 tarihli Osmanlı Vatandaşlık Kanunu, Islam dünyasında ilk seküler vatandaşlık kanunudur (Serbestoğlu, 2011:205). "Laik bir temele oturtulmaya çalışılan Osmanlılık Kimliği", Osmanlı İmparatorluğu için ileride pek çok isyana sebep olacak ve Osmanlı Devlet sistemini de aslında temelden sarsacak önemli bir kavrama dönüşecektir. Bu dönemde yapılan reformlar sadece imparatorluğu değil aynı zamanda Hristiyan milletlerinin de hukukunu ve kurumlarını laikleştirildi. Bu sürecin sonunda dini cemaatler, Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik çağından beri hiçbir zaman sahip olmadıkları bir kurumsallaşma sürecine girmişler, yeni yasal düzenlemelerle güç ve prestij kazanmışlar ve dolaylı yoldan da ayrılıkçı milliyetçi hareketleri de teşvik etmişlerdir (Zücher, 2015:100).

2. Laiklik Çabalarına Karşı İlk Tepkiler

Tanzimat Fermanı'na bu kadar büyük tepkiler gelmesinin belki de en önemli nedeni halkın kendi kazanımları sonucunda almadığı bir hak olmasıdır. Tanzimat Fermanı halkın desteğini kazanmayan ve devletin kendi koyduğu yasalar üzerinden halka zorla benimsetilen reform hareketi olarak görebiliriz. Müslüman tebaanın gözünde Osmanlı İmparatorluğu, siyasetin Müslümanlarda olduğu bir İslam devletiydi ve buna karşı yapılacak bir değişiklik sadece Müslümanların üstünlüklerinin kaybı anlamına değil aynı zamanda devletin de sonu anlamına geliyordu (Baktıaya 2017:215). Belki de bu nedenden dolayı Müslüman halk, yapılan reformları hem Müslüman üstünlüğünün kaybına hem de devletin çökmesine neden olacağı için karşı çıkmıştır. Tanzimat'a karşı olanlar, yapılanların kafir işi olduğunu söyleyerek bu propagandayı yaydı ve Tanzimat'a karşı olanların yaptıkları bu eylemleri sonucunda Mustafa Reşit Paşa görevinden azledildi (Armaoğlu, 2010:339). Tanzimat Fermanı'na tepkiler sadece dini temelli değil, aynı zamanda menfaatleri uğruna görevlerini istedikleri gibi suistimal edebilen pek çok üst kademeden gelen siyasi tepkilerden de oluşmaktadır. Tanzimat Fermanı ile gelen eşitlik ilkesine en büyük tepkiyi Osmanlı İmparatorluğunda en ayrıcalıklı sınıf olan Rumlar ayrıcalıklı durumları bozulacağından dolayı şiddetli tepki göstermiş ve hatta ferman okunduktan sonra keseye konulduğunda Rum Patriği "İnşallah bu keseden bir daha dışarı çıkmaz" diyerek tepkisini dile getirmiştir (Armaoğlu, 2010:339). Tanzimat reformcularının pragmatik olarak yaptığı bu yasalara karşı

tepkiler bir sonraki kuşakta siyasal bir ideolojiye, planı ve programı olan siyasal muhalefete dönüşmüştür (Ortaylı, 2016:297).

Islahat Fermanı'na da Tanzimat Fermanı'na olduğu gibi tepkiler geldi. Suriyelilere göre Tanzimat Fermanı'nı Mısır'ın Suriye'den çıkartılmasına karşı batılılara verilen geçici bir ödündü ve ilk fırsatta bu hata düzeltilmeliydi ama bu "hata" Islahat Fermanı ile onaylanınca muhalefet kitleselleşmiştir (Baktıaya 2017:218). Islahat Fermanı'na ilk tepki 15 Temmuz 1858 yılında Cidde'de büyük bir topluluğun Hristiyanlar üzerine yürümesi ile başlayan olaylarda Fransız konsolosu ve İngiliz konsolos muavinin ölmesi üzerine Fransız ve İngiliz savaş gemilerinin şehri top ateşine tutup, sorumlu buldukları 10 kişiyi idamı ile sonuçlanan ilk ayaklanmadır (Armaoğlu, 2010:392). Mutlakiyetçi idarelere karşı hürriyetçi bir diğer ayaklanma da 1859 Kuleli Vakası olarak bilinen olayda yapılan reformlara bir tepki olarak Sultan Abdülaziz'i tahttan indirme ve gerekirse de öldürme planı olan (Lewis, 2017:207) bu ayaklanma; farklı kesimleri bir araya getirmiş, yüksek rütbeli subaylar, aydınlar, medrese öğrencileri, bir şeyh, bir müftü ve bir tane de hoca olan ayaklanma Osmanlı düşün hayatında bir iz bırakmamıştır (Berkes, 2014:272). Ancak bu ayaklanmanın iki temel görüşü vardır. İlk görüşe göre Osmanlı ilk devrimcilik hareketi olan Kuleli Vakası, Batı modelli liberal eğilimli, halkı temsil yeteneği olan bir parlemento rejimi kurma amacı varken diğer görüşe göre de Tanzimat döneminin ilericiliğini yıkıp şeriatı geri getirmeyi hedefleyen gerici bir ayaklanmadır (Berkes, 2014:274).

Islahat Fermanı'na belki de en önemli tepki Tanzimat Fermanı'nın yaratıcılarından olan Reşit Paşa'ya aittir. Reşit Paşaya göre Müslüman Hristiyan eşitliği birden değil yavaşça gerçekleşmeli ve yabancı devletlerin baskısı altında çıkarılmamalıydı (Armaoğlu, 2010:383). Reşit Paşa'ya göre Islahat Fermanı, "milleti-i hakime" ile "millet-i mahkume" arasında fark bırakmayan düzenlemeleri nedeniyle fazlaca ileriye gidilmiş ve bu durum "zorunlu olmadıkça" yapılmaması gereken bir düzenlemeydi (Baktıaya, 2017:189). Müslüman halk da tepkiliydi. Buna karşı bu ferman Avrupalı aydınlar tarafından hoş karşılanmış ve "Katolik evekleri, misyonerleri, rahibeleri, İstanbul'da hür oldukları ve himaye edildikleri kadar başka hiçbir yerde hür değildir ve himaye altında bulunmuyorlardır" demiştir (Armaoğlu, 2010:384). 1862 ve 1863 yıllarında Rum Ortadokslar ve Gregoryan Ermeniler ruhban sınıfın etkisini azaltan, laik kesimi güçlendiren bir anayasaya bağlı kılındı ve buna benzer bir anayasal gelişme de 1865 yılında Yahudiler arasında olmuştur. Bu gelişmeler 1856 Islahat Fermanı'nın öngördüğü "milletlerin re-organizasyonu" (Baktıaya, 2017:214) temelinde gerçekleşen değişim ve dönüşümlerdir. Tanzimat ve Islahat Fermanı'na Müslüman tebaanın isyan sebeplerinden biri de, yeni yasalar nedeniyle atalarının kanları ve kılıçları ile kabul ettirdiği üstün haklarından feragat olarak görmesidir (Zücher, 2015:107). "Gavur'a gavur denmeyecek" esprisi de bu dönemde ortaya çıkmıştır (Armaoğlu, 2010:229). Aynı zamanda yapılan reformlarla birlikte eğitimde de bir laikleşme hareketi görülmüştür. Gayrimüslim tebaada da din adamlarının karşı çıkmalarına rağmen eğitimde laikleşme hareketi hız kazanmıştır (Ortaylı, 2016:217).

Vergilerin eşitlenmesi, cizyenin kaldırılması, askerlik hizmetinde din farkının gözetilmeden yapılması ne Müslüman tebaayı ne de Hristiyan tebaayı memnun etmiştir. Yapılan reformlar hem Müslüman hem de Hristiyan din adamlarını memnun etmediği için bazı bölgelerde ayaklanmalara önayak olmuşlardır (Berkes, 2014:245). Tanzimat ve Islahat Fermanı'na bu kadar çok tepki verilmesinin nedenlerinden biri de halkın dini kimlikleri ile siyasi fikirlerini birleştirmesidir. Bu bağlamda inceleyebileceğimiz 1860 Cebel-i Lübnan olayları, Marunilerin elde ettiği yüksek ekonomik gelir ve siyasal üstünlüğe karşı Dürzilerin misillemesi üzerine kuruludur. Dürzilerin saldırısıyla başlayan isyan sonucunda binlerce Hristiyan öldürüldü ve Avrupa Konsoloslukları ateşe verildi. Yapılan reformlardan da kuvvet alan Maruniler, ticaretteki paylarını arttırmışlardı. Reformların getirdiği devlet memuru olma serbestisi nedeniyle iyi eğitim alan Gayrimüslim tebaa, önceden Müslümanların elinde olan devlet memurluğunu da ellerinden almaktaydı. Gayrimüslimlerin ticaretteki zenginleşmeleri, devlet memurluğuna girmeleri

ve yüzyıllardır görülmemiş olan haçların ortaya çıkması ve kiliselerde çalınan çan seslerinin duyulması Müslüman tebaanın hoşnutsuzluğuna ve "Hristiyan karşıtlığına" neden olmuştur (Baktıaya, 2017:190).

Osmanlı aydınlarının öncüleri sayılan Yeni Osmanlılar imparatorluğu yeniden canlandırmayı amaçlayan gizli bir cemiyet olarak kurulan (Gelvin,, 2016:164), İslamiyet'in altın çağına hem de İmparatorluğun yükseliş dönemine özlemle bakan, Müslümanlar oldukları kadar Osmanlı yurtseveri de olan kişilerdir (Zücher, 2015:108) .Yapılan reformların devletin yıkılmasına yol açacağına inanan Genç Osmanlılara göre, İmparatorluğa temsili, anayasal ve parlementer bir yönetim getirilip hem müslim hem de gayrimüslim tebaanın tam bir yurttaşlık bağı ve sadakati ile Avrupa'nın liberal devletini örnek alan ve aynı zamanda halk egemenliğini tanıyan bir şeriat ilkeleriyle bir yönetim kurulmasını bir çözüm yolu olarak görüyorlardı (Zücher, 2015:109). Yeni Osmanlılar hem anayasalcılığı ve meşruti monarşiyi övüyor hem de şeriatı savunuyorlardı. Yeni Osmanlılara göre Avrupa'nın Osmanlı aleyhine genişlemesini durdurmanın tek yolu yapılacak olan sosyal ve siyasal reformların "İslami ilkelere" bağlı olarak yapmaktır çünkü bu ilkeler hem sosyal birleştirici rolü olan hem de Osmanlı vatanseverliğine hizmet edebilecek "derin kökleri olan" ilkelerdir (Gelvin, 2016:164).

Ziya Paşa 22 Şubat 1869 tarihinde Hürriyet'te "Tanzimat devrindeki dini aldırmazlık milli ahlakı bozduğu, dinsizlik modasını halkın taklit ettiğini ve namaz kılmak, oruç tutmak gibi İslam farzlarının yapılmasını belâhat ve hamakat örneği olarak" görüldüğünü söylüyordu (Berkes, 2016:244). Yeni Osmanlıların asıl amacı ne Osmanlı soyunun hükmetmeye devamı ne de devlette şeriatın varlığının sürmeye devam etmesidir (Berkes, 2014:296). Ancak yine de Namık Kemal ve Ziya Paşa'ya göre yapılan yasalar devleti dinden ayırmaya yönelik yapılan düzenlemelerdir (Berkes, 2016:246).

3. Islami Bir Anayasa: Kanun-i Esasi

Sultan Abdülaziz, içlerinde Mithat Paşa, Serasker Hüseyin Avni Paşa, Askeri Mektepler Nazırı Süleyman Paşa ve Şeyhülislam Hayrullah Efendi'nin de içlerinde bulunduğu, Osmanlı siyasetinin önemli simaları tarafından 30 Mayıs 1876 yılında bir hükümet darbesi ile tahtan indirildi (Zücher, 2015:116). Yerine Yeni Osmanlılara yakınlığı ile bilinen veliaht Murat, Sultan V. Murat olarak tahta çıktı. Ancak Sultan V. Murat'ın hızlı kötüleşen akli sağlığı nedeniyle tahtan indirildi ve yerine sultanın kardeşi Hamit Efendi II. Abdülhamit olarak 31 Ağustos 1876 tarihinde tahta çıktı. Abdülhamit, tahta çıkmadan önce en yakın zamanda yeni bir anayasa ilan etmeye söz vermişti. Verdiği söz nedeniyle 23 Aralık 1976 yılında Kanun-i Esasi'yi ilan etti. Kanun-i Esasi, 1831 tarihli Belçika Anayasası'nı temel alıyordu ancak dahil edilmeyen bazı maddeler sayesinde Sultan'ın ileride meşrutiyet aleyhine kullanacağı önemli birçok ayrıcalık getiriyordu (Zücher, 2015:117). Osmanlı parlementosu seçimleri Ocak 1877 yılında yapılmıştı. 1876 yılında ilan edilen Kanun-i Esasi'nin toplanılmasını söylediği Meclis-i Mebusan, 19 Mart 1877 tarihinde resmen açıldı. Gelen vekiller, imparatorluğun dört bir yanından gelen çeşitli etnik köken ve dinlerde çok çeşitli bir kalabalıktı. Pek çok dinin, etnik kimliğin, dilin mezhebin ve bölgenin temsil edildiği bu meclisi Reis Ahmet Vefik Paşa başkanlığında yönetiliyordu. Meclisin üçte biri gayrimüslimlerden oluşuyordu ve XIX. yüzyılda hiçbir ülkede hakim dinin dışındaki kesim bu kadar yüksek temsil oranına sahip değildi (Ortaylı, 2017:16). Kanuni Esasi'nin VII. Maddesinde de din ve mezhep farkına bakılmaksızın herkesin bir "Osmanlı" vatandaşı olduğu vurgulanmaktaydı (Gözübüyük, Kili, 1982:28). Toparlanan grup içerisinde Türkçe bilmeyenler dahi vardı ve bu nedenle milletvekillerinin Türkçe bilme mecburiyeti getirildi. Meclis-i Mebusan hemen hiçbir yasama görevinde başarılı olamadı ve Meclis-i Umumi hükümetin icraatlarına yönelik olan eleştirilerin yapıldığı bir yer olarak II. Abdülhamit'i rahatsız etmekteydi (Zücher, 2015:121). Bu nedenden ötürü Sultan II. Abdülhamit 14 Şubat 1878'de, 1878 yılındaki Osmanlı-Rus savaşını da bahane ederek anayasayı askıya aldı ve seçilmiş meclisi dağıttı ve Meclis-i Umumi'yi süresiz olarak tatil etti.

Osmanlı İmparatorluğu'nun iki yıllık birinci meşrutiyet deneyimi Tunus'un deneyiminden dahi daha kısa sürmüştür.

"Temel Yasa" anlamına gelen Kanun-i Esasi, temel alınan başlıca ideoloji, Osmanlıcılık-İslamcılık görüşüdür ve kanunun hazırlanmasında katkıları olan Namık Kemal'e göre şeriat dünyaya değil, dünya şeriata uymalıydı ve şeriata uymayan ya da şeriatın alanlarına girmeyen konular Batı uygarlığının etkisinde kaldığından dolayı, dünya ile din arasındaki bağımlılığın azalmasına ve hatta dünyayla din arasındaki bağlantının sona ermesine ve dolayısıyla toplum yaşantısının büyük bir kısmına Batı emperyalizm kurallarının yönetimi altına girmesi demekti (Berkes, 2016:68). Kanun-i Esasi, Türk devletine bir "din devleti" sıfatı vermekte ileriye doğru değil tam tersi geriye doğru bir adım olmuştur (Berkes, 2016:102). 1876 yılında ilan edilen Kanun-i Esasi'de devletin dini "İslam" olarak belirleniyordu ancak "şeriata bağlılık" ilkesi 1908 yılında geldi ve bu durumdan dolayı Kanun-i Esasi, bir İslam ülkesinde laikliğin temelini hazırlayan önemli bir belgedir (Ortaylı, 2016:102).

Abdülhamit dönemi hem Tanzimat döneminden kopuş hem de devamı niteliğindedir. Bu dönemin düşünüşü de Tanzimat döneminin ters yöndedir. İslamcılık, şeriatçılık, gelenekçilik, Batı'ya karşı olunuş gibi akımlar her ne kadar II. Abdülhamit dönemden önce başlasa da bu akımlar II. Abdülhamit'in tahta çıkmasını kolaylaştırdı ve II. Abdülhamit döneminde yükseltilerek resmi ideoloji haline getirilip devletin yönetimi de bu akımların ilkelerine göre düzenlenmiştir (Berkes, 2014:350-351). II. Abdülhamit sıklıkla saltanatının İslami ve geleneksel niteliğini vurguluyordu. II. Abdülhamit diğer padişahlara nazaran halifelik ünvanını daha fazla kullanıyor ve İslami sembolleri de kullanarak tebaası içerisinde "İslami bir dayanışma" yaratmaya çalışıyordu. II. Abdülhamit döneminde yeni bir "Osmanlılık" kimliği oluşturulmuştur. Buna göre dinlerine bakılmaksızın Osmanlı vatandaşlarının eşit olarak kabul edilmesi fikrinin yerini Osmanlı-İslam kimliği almıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri ise 1860 ve 1870 yıllarındaki Osmanlı İmparatorluğuna göç eden Müslüman nüfus sayesinde imparatorluk içerisindeki Hristiyan-Müslüman dengesinin değişmiş olmasıdır. Gelvin'e göre (2016:171) II. Abdülhamit İslam inancını standartlaştırmaya, devlet ile dini kurumları iç içe geçirmeye ve dini bağlılıkla devlete sadakati birbiri ile ilişkilendirmeye çalışmıştır. Yabancı gözlemciler ve Hristiyan cemaat mensupları II. Abdülhamit'in bu politikasını "atadan kalma bir bağnazlığın nüksetmesi" olarak yorumluyordu (Zücher, 2015:125).

Sultan II. Abdülhamit bu dönemde "Halife-i Müslimin, zıll'ullah fi'larz" gibi hem pan-islamist hem de mutlak monarşiyi pekiştiren bir ünvan kullandı (Ortaylı, 2016:204). Osmanlı geleneğinde hilafetin devlet başkanlığı ile eş zamanlı ilerleyen bir durum olduğuna dair bir kanıt olmadığı için, II. Abdülhamit için önemli olan sorunlar, anayasanın nasıl olduğu ve hilafet-saltanat karması bir rejimi meşrulaştıracak ve pekiştirecek bir kanun yapılmasıdır (Berkes, 2014:318). Bu nedenden ötürü Kur'an'daki ayetlerden ilgili yerler alınarak yapılan "meşveret etmenin İslamiyet'te emredildiğini gösteren hadislerden de oluşan bir metin okundu, toplantının Kur'an ve hadise dayanan olumlu kararı üzerine 8 ekimde bir komisyon kuruldu ve bu komisyon Berkes'in aktarımıyla (2014:319-320) "şeriat yargılarıyla yeni kanunların uzlaştırılmasında yetkili ulema ile, başka uygar devletlerin genel yöntemlerinde kullandıkları yöntemlerin hangilerinin ülkemizin ahlak ve alışkanlıklarına uygun olduğunu ayırt edebilecek, bunların şeriata uygun olarak seçilmesinin ve alınmasının zarar ve tehlikeden ari olduğunu belirleyecek yetkileri olan" kişilerden kurulacak ve "genel bir meclis kurulması için temel bir kanun hazırlamak bu meclisin iç görevlerinin kurallarını olduğu kadar devletin genel yönetiminin düzenlerini, özellikle bakanların ve hükümet görevlilerinin bağlı olacakları sorumluluk ilkesini koyma" görevleri ile görevlendirilmişlerdir. İslami kesimin 1876 yılında ilan edilen Kanun-i Esasi'yi savunmalarının bir diğer önemli sebebi de halifenin siyasal egemenliği için meşru bir zemin yaratmaktır. Bu bağlamda komisyonun ilanından önce Kur'an'ın bazı ayetlerinden kırpılarak bir metin hazırlanması en önemli örnektir. Oluşturulan parlementoda gayrimüslimler de vardı ve meşru bir

gerekçe bulmak amacıyla, meşveret usulünü dayandırdıkları Kur'an'a göre meşveret sadece Müslümanlar ile yapılabilirdi. Kur'an da gayrimüslimler ile meşveret etmenin caiz olmadığına dair ayetler vardı ve bu ayetler halktan gizli tutuluyordu ve Kur'an'dan alınan ayetlerde Berkes'in aktarımıyla (2014:321, 326) "meşvevir hüm fil'emre" ile Vetemiru beyneküm bi-marufin" yani Türkçesi ile "sorunu onlarla tanış" ve "geleneğe göre onlarla gözleşin" 'deki ifadesine göre "onlarla" dediği kişiler Müslümanlardı ve parlementoda gayrimüslimler de vardır.

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nda laikleşme ve laik bir temele dayanan ortak bir Osmanlılık kimliği çalışmaları Tanzimat Fermanı ile başlamıştır. Tanzimat ve Islahat ile halka verilen haklar, bir "ferman" sonucu kazanılması nedeniyle halk tarafından sahiplenilememiştir. Yapılan reformlar devlet kademesi tarafından yapılmıştır ve bir halk kazanımı değildir. Bu nedenden ötürü yapılan reformlara devlet kademesi, dini gruplar, din adamları, mahalli halk, yerel eşraf ve hatta sıradan insanlar dahi yapılan reformlara tepki göstermiştir. Devlet kademesi, dini gruplar, din adamları, mahalli halk, yerel eşraf ve hatta sıradan insanlar dahi yapılan reformlara tepki göstermiştir.

Yapılan reformlardaki temel hedeflerden biri de ortak biri de "Laik bir temele oturtulmaya çalışılan Osmanlılık Kimliği" oluşturmaktır. Yapılan reformlar özellikle de Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında yaşayan gayrimüslimleri ilgilendirmektedir. Bu dönemde yapılan reformlarla imparatorluktaki tüm gayrimüslimler haklar ve ödevler açısından Müslimlerle eşitlenmiştir. Yapılan reformlarda tebaa bir bütün olarak görülmüştür. Reformlarda, tebaanın içerisindeki farklar vurgulanmamış tam tersine din, dil, etnik köken gibi farkları vurgulayan uygulamalar kaldırılmıştır. Yapılan reformların temel amacı tebaada dini sadakati aşan ortak bir Osmanlılık kimliğine sahip olmasıdır. Yönetici erkin oluşturmaya çalıştığı bu yeni kimlik ise dini değerleri aşan, dini sadakati geri plana iten yeni bir kimliktir. Oluşturulmaya çalışılan bu yeni kimlik, aslında ortak değerlere sahip laik bir vatandaşlık kimliği açısında erken dönemde laik bir kimlik oluşturma çabası olarak da okunabilir. Dini sadakati aşan ortak bir kimlik oluşturma isteği nedeniyle dini kurumlar da kendilerini reforme etme ihtiyacı duymuşlardır. Oluşturulmaya çalışılan bu kimliğe hem devletin içinden hem de devletin dışından pek çok tepki almıştır. Yöneticiler, oluşturulan bu yeni kimliğin hem işlevsellik kazanması hem de kalıcı olması için bir dizi yasal düzenleme yapmışlardır. Bu dönemde hem eğitim hem de adalet sisteminde yapılan bu düzenlemeler bize yönetici sınıfın oluşturmaya çalıştığı laik temele dayanan Osmanlılık Kimliği konusunda da samimi olduğunu göstermektedir.

Ancak reformlar devlet kademesi tarafından halka danışılmadan yapılmış olması, yani bir halkın kendi çabasıyla kazandığı bir kazanım olmamasından ötürü yapılan reformlara hem reformların yapılmasını istemeyen devlet kademesinde hem de dini gruplar, din adamları, mahalli halk, yerel eşrafı da içinde bulunduğu geniş bir toplumsal tepki meydana getirmiştir. Gelen tepkiler sadece siyasi ve dini temelli değil aynı zamanda ekonomik temelli tepkilerdir. Ancak geniş katılımı olan bu toplumsal tepkiye rağmen Osmanlı aydınının yeniliklere karşı olduğunu söylemek de mümkün değildir.

1876 yılında ilan edilen Kanun-i Esasi'de devletin dini "İslam" olarak belirlenmekteydi. Ancak "şeriata bağlılık" ilkesi 1908 yılında gelmiştir. Bu durumdan dolayı Kanun-i Esasi'nin ilan edildiği ortam her ne kadar geriye doğru adım olsa da bir İslam ülkesinde laikliğin temelini hazırlayan önemli bir belgedir. Aynı zamanda Kanun-i Esasi'de de vurgulanan din ve mezhep farkına bakılmaksızın herkesin bir "Osmanlı" vatandaşı olduğu ibaresi Kanun-i Esasi her ne kadar İslami bir anayasa olarak geriye doğru bir adım olsa da dini sadakati aşan ortak bir vatandaşlık kimliği hazırlaması açısından önemlidir. Tanzimat ve Islahat Fermanlarında vurgulanan dini sadakatleri aşan Osmanlılık kimliği yaratma çabası 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlamış, 1856 yılında Islahat Fermanı'nın ilanı ile devam etmiş ve 1876 yılında Kanun-i Esasi'nin ilanı ile sonlanmıştır. Meşrutiyet deneyimi sadece iki yıl sürdükten sonra padişah tarafından Meclis-i Mebusan süresiz tatile gönderilmiş ve Kanun-i Esasi askıya alınmıştır.

Sonuç olarak, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki değişim kimi çevrelerce tepki ile karşılanmıştır. Ancak bütün bunlara rağmen Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, 1858 tarihli Ceza Kanunu, 1869 tarihli Vatandaşlık Yasası ve 1876 tarihli Kanun-i Esasi Osmanlı İmparatorluğu'nda yönetim kadrosunun, hukukunun ve kimliğinin laikleşmesi açısından önemli bir belgelerdir.

KAYNAKÇA

Armaoğlu, F. (2010). 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi, İstanbul: Alkım Yayınları

Baktıaya, A. (2017). Osmanlı Suriyesi'nde Arapçılığın Doğuşu, İstanbul: İletişim Yayınları

Berkes, N. (2014). Türkiye'de Çağdaşlaşma, Istanbul: Yapı Kredi Yayınları,

Berkes, N. (2016). Teokrasi ve Laiklik, Istanbul: Yapı Kredi Yayınları

Clevand, W. L. (2015). Modern Ortadoğu Tarihi, Çev. Mehmet Harmancı. İstanbul: Agora Kitaplığı

Gelvin, J. L. (2016). Modern Orta Doğu Tarihi 1453-2015, Çev. Güneş Ayas. İstanbul: Timaş Yayınları

Gözler, K. (2000). Türk Anayasa Hukuku, Motif Matbaası: Bursa, https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=8CB8CwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA1&dq=osmanlı+hukuk+sistemi&ots=Ugktr_KdiY&sig=9bUnGKSaJLMklkgJrMCFTNlnzNw&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false, Erişim: 21.11.2019

Gözübüyük, Ş. Kili, S. (1982). Türk Anayasa Metinleri 1839-1980, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sayı:429, s. 27-42

Lewis, B. (2017). Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev. Boğaç Babür Turna. Ankara: Arkadaş Yayınevi

Mekteb-i Sultani 1868–1923 http://www.gsl.gsu.edu.tr/tr/tarihce/1868-1923, Erişim: 01.12.2019

Ortaylı, İ. (2016). İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İstanbul: Timaş Yayınları

Ortaylı, İ. (2017). Türkiye'nin Yakın Tarihi, İstanbul: Timaş Yayınları

Serbestoğlu, İ. (2011). "Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu", OTAM, Sayı: 29, s. 193-214.

Zürcher, E. J. (2015). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, [Turkey, A Modern History]. Çev. Yasemin Saner. İstanbul: İletişim Yayıncılık

TAŞLICALI YAHYÂ BEY'İN KASİDELERİNDE SAVAŞ TASVİRLERİ

Murat Keklik

Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, muratkeklik@yyu.edu.tr

ÖZET

Savaşın tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Toplumlar üstünlük kurma, yeni topraklar elde etme, inanç ve ideolojilerini yayma gibi nedenlerle savaşmışlardır. Savaşçı bir toplum olan Türklerin hayatında ve kültüründe savaş oldukça önemli bir yere sahiptir. Silahlardan giyim-kuşama, spordan deyimlere kadar savaşçılığın izlerini Türklerin kültür ve hayatında görmek mümkündür. Savaş, Türk edebiyatı ürünlerinden destanların, menakıpnamelerin, gazavatnamelerin, tarihi eserlerin başlıca konusu olmuştur. Mesnevi, kaside ve gazellerde ise savaş ve savaş unsurları önemli bir ilham konusu olmuş; tasvir ve benzetmelerde, mazmun ve hayallerde savaş unsurlarından yararlanılmıştır. Sevgili-âşık ilişkisi, sevgilinin güzelliği ve etkileyiciliği, tabiat tasvirleri, sosyal hayat unsurları savaş ve savaş unsurlarıyla ilişkilendirilerek anlatılmış, savaşla ilgisi olmayan konular bile savaş unsurlarıyla estetize edilmeye çalışılmıştır. Özellikle Osmanlı dönemi edebi metinleri savaş konusu ve ilgisi açısından zengin malzemeye sahiptir. 16. yüzyıl Osmanlı edebiyatının önemli şairlerinden olan Taşlıcalı Yahyâ Bey'in şiirleri de savaşla ilgili unsurlar açısından zengin metinlerdendir. Küçük yaşta Yeniçeri Ocağı'na alınan şairin hayatı seferlerde geçmiştir. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni dönemindeki savaşlara katılmıştır. Askerliği yanında ilim ve sanattaki yeteneğiyle de tanınan Yahyâ Bey, Divan ve Hamse sahibi bir şairdir. Eserleri yaşadığı dönemde beğenilmiş, diğer şairlerin takdirini kazanmıştır. Şiirleri savaşçı kişiliğinin akisleriyle doludur. Çıkılan seferler, fethedilen yerler, gösterilen kahramanlıklar, düşmanın içine düştüğü durumlar şiirlerinde canlı tasvirlerle ifade edilmiştir. Kasidelerinde de memduhunun savaşçı taraflarını öne çıkarmış, çeşitli konulardaki tasvir ve benzetmelerini savaşçı kişiliğinin etkisiyle yapmıştır. Çalışmada Yahyâ Bey'in kasideleri savaş tasvirleri açısından incelenmiş, tasvirlerde kullanılan teşbihler savaşçılar, savaş aletleri, düşman, savaş meydanı gibi alt başlıklar altında gösterilmiştir.

Anahtar kelimeler: Taşlıcalı Yahyâ Bey, savaş, kaside, tasvir

WAR DESCRIPTIONS IN TAŞLICALI YAHYÂ BEY'S ODES

ABSTRACT

The history of war is as old as human history. Societies have fought for reasons such as establishing superiority, acquiring new lands, and spreading their beliefs and ideologies. War has an important place in the life and culture of the Turks as a warrior society. It is possible to see the traces of warfare in the life of the Turks, from arms to clothing, to sports, to idioms. War has been the main subject of epics, menakıpname, gazavatname and historical works of Turkish literature. In mesnevi, odes and ghazals, the elements of war and war are an important subject of inspiration. In the description and analogies, the elements of war in the mazmun and dreams were used. The relationship between lover and lover, beauty and affectivity of the lover, descriptions of nature, elements of social life are explained in relation to the elements of war and war. Even issues that are almost unrelated to war have been tried to be aesthetized with elements of war. Especially the Ottoman period literary texts have rich material in terms of war subject and interest. The poems of Taşlıcalı Yahyâ Bey, one of the important poets of 16th century Ottoman literature, are rich texts in terms of elements related to war. The poet was taken to the Janissary Quarry at a young age and his life was spent on expeditions. He participated in the battles of Yavuz Sultan Selim and Kanuni period. Yahyâ Bey, who is known for his military service and his talent in science and art, is a poet with Divan and Hamse. His works were appreciated during his lifetime and gained the appreciation of other poets. His poems are full of movements of his warrior personality. Expeditions, conquered places, heroism shown, situations in which the enemy fell into are expressed in vivid descriptions in his poems. He also emphasized the warrior sides of the person whom he praised.

He made descriptions and depictions on various subjects under the influence of his warrior personality. In this study, Yahyâ Bey's oscillations were examined in terms of depictions of war. The metaphors used in the descriptions are shown under subheadings such as warriors, war tools, enemies and battlefields.

Key words: Taşlıcalı Yahyâ Bey, war, odes, description

Giriş

16. yy. Osmanlı Devleti'nin siyaset, eğitim, yönetim imar vb. faaliyetlerinde zirveyi gördüğü; devletin güçlü bir imparatorluk haline geldiği bir yüzyıldır. Bu yüzyılda sık sık seferler düzenlenmiş, büyük ve önemli topraklar ele geçirilmiş, ülke güçlü imparatorluk hâline gelmiştir. Bu yüzyıl edebi açıdan da önemli gelişmelerin yaşandığı bir yüzyıldır. Özellikle dönem padişahlarının hem şahsen şiire ve edebiyata önem verip ilgi göstermeleri hem de sanatçıları himaye etmeleri sanatın gelişmesinde büyük katkı sağlamıştır. Çok güçlü şairler yetişmiş, Türk şairler kendilerine örnek aldıkları İranlı şairlerle boy ölçüşebilecek kadar ilerlemişlerdir. (Mengi, 2010: 164, 165). Klasik Türk şiirinin Fuzûlî, Bâkî, Zâti, Hayâlî, Muhibbî, Nev'î gibi birçok önemli şairi bu dönemde yetişmiş ve oldukça güçlü eserler kaleme almışlardır. Bu yüzyılın önemli şairlerinden biri de özellikle mesnevileri ve kasideleri ile dikkat çekmiş olan Taşlıcalı Yahyâ Bey'dir.

Taşlıcalı Yahyâ Bey, Dukakin ailesinden Arnavut asıllı bir şairdir. Kesin doğum tarihi ve yeri belli değildir, ölümü ile ilgili olarak da kaynaklarda farklı kayıtlar bulunmakla beraber, yaşının doksanı aştığı ve 1582 yılında vefat ettiği kabul edilmektedir. Taşlıcalı Yahyâ Bey devşirme yoluyla Kuzey Arnavutluk'tan İstanbul'a getirilip eğitilerek önce yaya başı ve ardında da sipahi olmuştur. Çaldıran, Mısır, Bağdat Seferlerine katılmıştır. Bir süre Kanuni Sultan Süleyman'ın veziri olan Rüstem Paşanın himayesinde bulunmuştur. Rumeli'de İzvornik sancağına sürüldükten sonra bir daha İstanbul'a dönmemiştir. Mezarı İzvornik'e yakın bir yer olan Lozniçe'dedir. Yahyâ Bey, âlim ve şair toplulukları arasında da bulunmuştur. Şiirlerinde hak ettiği mevkiye ulaşamadığından yakınmıştır. Şehzade Mustafa'nın katli üzerine kaleme aldığı Şehzade Mustafa Mersiyesi ile şiirlerindeki üslubu onun gözü kara ve cesur kişiliğinin delillerindendir. Gençlik döneminde daha çok âşıkane gazeller yazmış ilerleyen yaşlarında dini, tasavvufi, rindane konulara yönelmiştir. Dili sadedir, atasözü-deyim-halk söyleyişlerine şiirlerinde çokça yer vermiştir (Kaya, 2011: 156-157). Sert bir mizaç gerektiren askerlik mesleğine tabi olduğu halde son derece naif şiirler kaleme almış olması da kendisinin takdire şayan bir yeteneği olarak söylenebilir (Şentürk: 2011: 27).

Yahyâ Bey'in Gencîne-i Râz, Gülşen-i Envâr, Kitâb-ı Usûl, Yusuf u Züleyhâ ve Şah u Gedâ mesnevilerinden oluşan hamsesi vardır. Hamsesini Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) döneminde yazmış olan şair bütün mesnevilerinde Kanuni'ye övmüştür. Şairin Kanuni'nin şehzadesi Mustafa'nın öldürülmesi üzerine kaleme aldığı mersiye de oldukça ünlüdür. (Mengi, 2010:185). Mehmed Çavuşoğlu tarafından şairin divanının tenkitli basımı yapılmıştır (1977). Çalışmada yer verilen beyit numaralarında bu çalışmadaki sıra esas alınmıştır.

Çalışmamızda Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanı'nda yer alan kasideler incelenmiş, kasidelerdeki savaş tasvirleri tespit edilerek, savaş tasvirlerinde yapılan teşbihler beyit örnekleri üzerinden incelenmiştir.

1. Savaşçı tasvirleri

1.1. Hükümdar tasvirleri

Yahyâ Bey'in kasidelerinde hükümdarın atı, kılıcı, mızrağı, sancağı, şeriatı koruması, ordusunun başında sefer ve savaşlara katılması, hırsı, gözü karalığı, cesareti, adaleti, zaferleri teşbihlere konu edilmiştir.

Padişahın hükmü düşmanın davasını kesen altından bir kılıçtır;

Kesmege da'vâsını ehl-i inâdun dâyimâ

Oldı her hükmi anun güyâ ki tiğ-ı zer-nişân (K.2/27)

Yırtıcı kuşlardan biri olan şahin avcılıkta kullanılan bir kuştur. Avını avlamadan evvel daire şeklinde çizgiler çizerek süzülmesi yönünden şiirlerde çokça işlenmiştir.(Eskigün,2006: 40) Yahyâ Bey, Osmanlı beylerini alıcı şahinlere benzetir. Gözlerine kestirdikleri yeri mutlaka ele geçirirler;

Alıcı şâhine benzer Âl-i Osmân begleri

Dest-i kudret salsa bir iklime alur ol yeri (K.8/1)

Savaş ve av birçok açıdan benzer özellikler taşır. İkisinde de galip ile mağlup, kaçan ile kovalayan vardır. Her ikisinde de yay ve ok gibi araçlar kullanılır. Osmanlı padişahları savaş olmayan zamanlarda sık sık ava çıkıp avlanırlar. Yanlarında şehzadeleri de götürür, onların da tecrübe kazanmasını isterler. Av, padişahın ve diğer ava katılanların ne derece savaşa meyilli, cesur, gözü pek olduklarının göstergesidir. Bu nedenle avda başarılı olanların savaşta da başarılı olacakları düşünülür. Hükümdar, atını savaş avlağına sürdüğünde düşmanlar dişi geyik gibi önünden kaçarlar;

Sürse şikârgâh-ı gazâyâ semendini

A'dâ kaçar hemişe öninde gazâle-vâr (K.10/20)

Sancak ve bayrak İslam ordusunu temsil eden sembollerdendir. Türklerin çeşitli renklerdeki sancakları farklı anlamlara sahiptir. Bayraklardaki kırmızı rengin geçmişi Şamanlığa kadar uzanır, sarı renk dünyanın merkezini ifade eder, beyaz renk batıyı, kızıl renk güneyi, gök mavisi ile yeşil doğuyu, siyah ise kuzeyi temsil eder. Osmanlı Devleti'nde hâkimiyet renkleri olarak görülen kızıl, yeşil ve sarı renkler imparatorluğun son dönemlerine kadar kullanılmıştır. Bu renkler dışında Türkler için ak, mavi ve kara da önem arz etmiştir. Beylik ve bağımsızlık alameti olan sancaklardan ak olanlar hükümdarı temsil etmiştir (Soysal, 2010: 215-225). Padişahın ak sancağı güneş gibidir. Padişah beyaz sancakla teşrif ettiğinde ordu nurlanır;

‘Asâkirüni kılur bahr-i nura müstağrak

Seherde gün gibi ak sancagun görünse şehâ (K. 12/21)

Padişahın savaş meydanına gelişi darda-zorda olana yetişen Hızır'ın teşrifi gibidir;

İrişdi Hızr-ı hâzır gibi meydân-ı gazâvata

Muhammed ümmetinün şâhı devrânun Süleymânı (K.16/26)

Yahyâ Bey, zamanın padişahını doğana düşmanı da doğana av olan kuşlara benzetir. Sonbahar, rüzgârın sert bir şekilde estiği bir mevsimdir. Sararıp solan ve artık dalına çok da sıkı tutunamayan yapraklar bu sert rüzgârlara dayanamayıp bir bir dökülür. Düşmanlar aman vermeyen padişahın gazabına uğrayarak yok olacaklardır;

Kuşlar düşer zemine hazân yaprağı gibi

İrdükce katı yel gibi şehbâz-ı rûzgâr (K.10/11)

Ok istikametinden şaşmaz ve hedefe ulaşır. Hükümdarın yolunda olmayanların bağrına lalede olduğu gibi bela oku saplanır;

Yolunda tîr gibi kim ki olmaya toğru

Derûnına irişe lâle-veş hadeng-i belâ (K.12/30)

Padişahın kılıcı şeriati fitneden korumak için demir bir hisardır. Hisar; kaledir ve güvenliği sağlamak için kurulur. Hükümdarın kılıcı şeriata yönelik tehlikeleri, demirden hisarları olan kale gibi bertaraf eder;

Hıfz itmege şerî’ati ezdâd-ı fitneden

Şemşîr-i cân-şikârunı kıldun demir hisâr (K.10/31)

Mehdinin ahir zamanda geleceğine inanılır. O gelişiyle kötülükler, fitneler ortadan kalkacaktır;

Gün gibi feth eyledi mülk-i cihânı lutf ile

Kâmil-i Hak Mehdi-i sâhib-kırândur hâliyâ (K.3/25)

"Sözlükte "sahip" anlamındaki zû ile "omurga, boğum" mânasına gelen fekār kelimelerinden oluşan zülfekār Hz. Ali'nin iki tarafı keskin, ortası yivli kılıcının adıdır " (Öz, 2013: 553). Beyitlerde genellikle padişahların kılıcı Zülfikâr'a teşbih edilir. Hükümdar, Zülfikâr'a benzeyen kılıcını çektiğinde düşmanlar gözyaşları gibi dökülür;

Göz yaşı gibi düşe yüz üzre 'adûlarun

Çeksen gazâ güninde Ali gibi Zü'lfikâr (K.10/30)

Haydar-ı Kerrâr; Hz. Ali'ye savaşlardaki kahramanlığı ve cesaretinden dolayı verilen lakaptır. Zülfikar da Hz. Ali'nin kılıcıdır (Öz, 2013: 553). Şair savaş hükümdarı Hz. Ali'ye benzetirken elindeki kılıcı da Zülfikar'a benzetir;

Gâh açar ihsân elini Haydar-ı Kerrâr-veş

Gâh olur rûz-ı gazâ kudret elinde Zü'lfikâr (K.11/16)

Şâh-ı sıddıkdur ol Haydar-ı Kerrâr-misâl

Al-i Osmânda ayân eyledi 'adl-i Ömeri (K.7/17)

Şair zaten kısacık olan ömürde birilerini öldürmenin doğru olmadığını ifade ederken Osmanlı ordusunun gücüne işaret eder. Zira doğan küçük ve güçsüz kuşlarla beslenen bir kuştur;

Uçurma murg-ı cânını maglûb olanlarun

Ömr-i kasirüne sebeb olma toğan gibi (K.34/28)

1.2. Ordu-asker tasvirleri

Cevşen hem korunmak amacıyla giyilen zırh demektir hem de Hz. Muhammed'den nakledildiğine inanılan koruyucu duaların adıdır (Öztoprak, 2014: 154). Şair, zırhlarını giymiş olan askerleri demirden dağa ve bunun yansıra timsaha benzetir. Umman Denizi'nde timsahı görmeyenlerin zırhlı askerleri görmesi yetecektir;

Demirden taga dönmiş cevşenin geymiş sipâhiler

Cihânda görmeyen görsün neheng-i bahr-i Ummânı (K.16/11)

Gök gürültüsü yağmurun habercisidir. Önce gök gürler sonra rahmet olarak yağmur teşrif eder. Şair bu doğa olayını bir savaş meydanına teşbih eder. Savaş meydanında bağıran askerlerin sesi etrafı inleten bir gök gürültüsü gibidir. Hemen ardından yağan yağmur gibi zafer müjdesi gelecektir;

Kulları na'rası ceng içre olur rad-misâl

Ehl-i islâma yağar rahmet ü nusrat matarı (K.7/29)

Askerlerin naraları da o denli yüksektir ki gökyüzünde çakan şimşeğin etrafı inletmesi, insanlara korku vermesi gibidir. Şair, askerlerin etrafı kaplamış olan bu naralarında Osmanlının azametini görmüş, düşmanların da bu tablo karşısında gözyaşlarının yağmur misali yağdığından bahseder;

Felekde ra'd gibi oldugınca na're-zenân

Yağardı ayn-ı adûnun sirişki bârânı (K.9/18)

Kâinat; dünya merkeze alınarak iç içe geçmiş dokuz kat olarak tasavvur edilir. Güneş de bu dokuz kattan birindedir ve o 'gökyüzünün sultanı' olarak görülür. Çünkü o gelince bütün kâinata hükmeder ve diğer bütün gök cisimleri yok olur (Küçük, 1988: 151, 152). Klasik Türk şiirinde güneşin parlaklığı, gökyüzündeki ilerleyişi beyitlerde çokça işlenir. Güneş gün içerisinde yavaş yavaş nasıl cihana hâkim oluyorsa hükümdar da menzilleri geçerek cihana hâkim olur;

Güneş gibi yüri kat-ı menâzil eyle hemân

Kılıcun ile açılsun bu milket-i dünyâ (K.12/33)

Mirrih 'küçük uğursuzluk' olarak da bilinen Mars gezegenidir. Elinde bir kılıç ve hançer ile tasavvur edilen Mirrih, feleğin başkomutanı olarak görülür (Pala, 2018: 323). Mücahitler ellerindeki parlak kılıçlar ve kollarındaki yuvarlak kalkanlar ile gökyüzünün başkomutanı olan Mirrih'e benzerler;

Mücâhidler felekde kevkeb-i Mirrihün emsâli

Elinde tig-ı rahşânı kolında çarhî kalkanı (K.16/3)

Ordusunun o denli etkileyici, göz kamaştırıcı, heybetli bir görüntüsü vardır Hüma bile dayanamayıp güvercinler gibi döne döne yere düşer;

Nazar idince şükûh-ı gürûh-ı leşker ile

Hamâme gibi düşer yire döne döne Hümâ (K.12/28)

Aşağıdaki beyitlerde Yahyâ Bey'in savaşçı kişiliği ve kahramanlığı oldukça belirgindir. Hükümdarın bütün kulları da Yahyâ gibi bütün savaşlarda hazır ve nazırdır;

Hızr-veş hâzır olup cümle gazâlarda şehâ

Nice bin dürlü kazâ savdı bu sinem siperi (K.7/37)

Cemi-i kulları Yahyâ gibi gazâda olur

Yolında ölmege cânlar virici kurbânı (K.5/45)

Darb u harb eyyâmı oldukda gürûh-ı gâziyân

Can virür Yahyâ gibi yolunda olmaga şehid (K.29/22)

Ferhat nasıl ki Şirin için köşk yapmış, dağlar delmişse askerler de bulutların dağları aşması gibi dağlar, kubbe ve kemerler geçmişlerdir. Ferhat'ın yaşadığı ve aştığı zorlukları askerler de yaşamış ve aşmıştır;

Kûh-ı Ferhâd gibi taglar aşup ebr-misâl

Kasr- ı Şirin gibi geçdük niçe kerre bin tâk (K.32/3)

Ordu ve askerlere yönelik tasvirlere aşağıdaki beyitlerde örnek teşkil eder;

Demür âyinelerle encüm-i tâbendeye benzer

Çemen gökinde güyâ kim sipâhun merd-i meydânı (K.16/2)

Zeyn olup leşkerinün haymesi mânend-i nücûm

Kurdı şark illeri içinde güneş gibi otak (K.32/6)

Her biri bir yana gitdi nitekim berg-i hazân

Surh-ser cem'iyyetin tağıtdı mihnet sarsarı (K.8/3)

1.3. Düşman tasvirleri

"Çevgân, top ve ucu eğri deneklerle oynanan bir oyun türüdür. Bir meydanda ata binilerek eldeki sopa (çevgân) ile topa (gûy) vurma suretiyle oynanır… Gûy u çevgân, divan şiirinde adından en fazla bahsedilen oyunlardan biridir. Şairler, genellikle sevgilinin yüzü ve güzelliğini çevgân oyununun oynandığı meydana; yüzündeki benleri, çene çukurunu; âşıkların gönlünü, canını veya başını da topa benzetirler. Sevgilinin saçları ve kâkülü ise şekil itibariyle çevgâna benzetilir." (Kaplan-Poyraz: 2010: 156).

Şair kılıcı çevgana benzetirken düşmanın başını da topa benzetir;

Hak Ta'âla devlet ü ömrün ziyâde eylesün

Tiğunun çevgânına top olsın a'dânun seri (K.8/31)

Mehâbetiyle gazâ günlerinde top eyler

Ser-i 'adû-yı siyeh-rûyı tigı çevgânı (K.9/39)

Yerlere geçmek; çok utanıp sıkılmak veya kahrolmak (www.tdk.gov.tr.) anlamlarına gelen bir deyimdir. Beyitte korkudan yere geçmek şeklinde kullanılan deyim gerçek anlamda suyun yer altına sızması misali düşmanın korkudan ve mağlubiyetten dolayı ortadan kaybolması şeklinde tasavvur edilir;

Su gibi yirlere geçse n'ola havfiyle 'adû

Gösterür âyine-i tigı anun rûy-ı celâl (K.14/26)

Bulutların rüzgârın önünden kaçması gibi vahşiler de yiğitlerin atları önünden kaçar;

Merdâneler semendi öninden kaçar vuhûş

Guyâ ki bâd önince bulutlar ider firâr (K.10/10)

Düşman olan Firavun topluluğunun helak olması doğaldır çünkü Hz. Musa'nın elindeki asa onlara yılan gibi görünmüştür;

Târmâr olsa n'ola cumhûr-ı Fir'avn-ı 'adû

Görinür Mûsa 'asâsı gibi çün ejder livâ (K.17/22)

Hükümdarın atı hızıyla esen yele benzetilirken düşmanın yüreği rüzgâr karşısında titreyen söğüt ağacının yapraklarına benzetilir;

Yel gibi irsen semendünle gazâda âsafâ

Yüregi oynar 'adûnun nitekim evrâk-ı bîd (K.29/19)

Atın Türk kültüründe önemi büyüktür. Şair, atı rüzgâra benzetir. Rüzgâr esince nasıl bulutlar dağılıyor, yağmur geliyorsa rüzgâr gibi olan atlar da gelince düşmanlar bulut gibi kaçacaklardır;

Gazâda esb-i sabâ-sür'atünle irişecek

Bulut gibi kaçuban taglara düşer a'dâ (K.12/29)

Bulut gibi dökilür yaşı 'ayn-ı a'dânun

Gazâ güninde ki berk ura tîğı yalmanı (K.5/33)

2. Savaş meydanı

Altın benekli giysileriyle askerler savaş dağının heybetli kaplanı gibidirler;

Sipâhiler benek altunlu câmeler geyüben

Mehâbet ile olurlar peleng-i kûh-ı vegâ (K.12/26)

Asâkiri benek altunlu câmeler geyüben

Gazâ güninde olur kûh-ı Kâf kaplanı (K.9/32)

Yahyâ Bey savaş-tabiat ilgisine savaş tasvirlerinde çokça başvurur. Tabiata bakarken gözlerinde savaş sahneleri canlanır (Keklik, 2018: 1212). Bulut, yağmur, güneş, fırtına gibi doğa olayları ona savaş meydanlarını hatırlatır. Hükümdarın atının önünde yürüyen filler rüzgârın önüne kattığı bulutlar gibidirler;

Atun önince alayunda filler yürisün

Seher yilinün önince nite ki ebr-i semâ (K. 12/23)

Güneş nasıl ki doğudan doğuyor, ilk orayı aydınlatıyorsa ak sancaklar da doğuya çekildiğinde orası Kızılbaşlardan alınacak ve onların kızıl başları karanlıklara gömülecektir. Onların mağlup olması ile Acem toprakları da aydınlığa kavuşacaktır;

Çekelüm gün gibi ak sancag ile şarka çeri

Kara toprağa karalum kıralum surh-seri (K.7/1)

Tayy-i mekân; mekânı aniden, göz açıp kapar-dürer gibi geçmek demektir. Tayy-i mekân eylercesine Hızlı, çevik olan atlar savaş meydanını toza bularlar;

Yel gibi atlar ile tayy-ı mekân eyleyelüm

Koyalum 'ayn-ı 'adûya bu gubâr-ı kederi (K.7/8)

Askerler kınından çıkarılmış kılıç gibi kollarını yenlerinden sıyırırlar;

Şemşir gibi kolını uryân ider yürür

Rûz-ı gazâda kullarun ey şâh-ı kâmkâr (K.10/29)

Gazilerin savaş meydanında 'Allah Allah' diye bağırışları gökyüzünde hâkimiyet kurmuş olan güneşin ışığına benzetilir. Güneş ışığıyla gökyüzünü nasıl aydınlatıyorsa gazilerin nidaları da öyle yankılanmış, her yeri kaplamış ve aydınlatmıştır;

Şu'â-ı mihr-i nûrâni gibi toldurdı gaziler

Sadâ-yı Allâh Allâhdan kıbâb-ı çarh-ı devrânı (K.16/7)

Seferde tek dert vardır o da şehadet ya da kazanmak. Osmanlı toplumu ve askeri sefer sırasında dünyanın bütün sıkıntı ve dertlerini bir kenara bırakır. Ordunun taşıdığı ve gül bahçesine benzetilen bayraklar dünyevi bütün dertleri unutturur, gönüllere mutluluk verir;

Gamından dehr-i pür kahrun seferde gam yimez kimse

Güşâde-hâtır eyler halkı bayraklar gülistânı (K.16/6)

Erenler zırhlarıyla denizdeki dalgalara gibidirler; onların oluşturdukları dalgalar Frengin başına gelen Nuh Tufanı gibidir;

Zırıhlarla erenler benzedi emvâc-ı deryâya

Firengün onmaduk başına kopdı Nûh tûfânı (K.16/12)

Meşhur, yüksek, ele geçirilmez denilen kaleler yüzük gibi ele geçirilmiştir;

Minnet ol Mevlâya kim hâtem gibi girdi ele

Kal'alar kim tokunur burcına çarhun çenberi (K.8/2)

Kalelerin gökyüzü çemberine dokunması; onların ne denli yüksek, heybetli olduğunu anlatmak için kurulmuş bir ilgidir. Diğer taraftan çember, yüzük, çarh kelimeleri de daire şeklinde, yuvarlak olmaları yönünden birbirleri ile benzer anlamları barındırır. Aynı zamanda mühürlerde de çember şeklinde tutacaklar bulunurdu. Beyitte şair o heybetli kaleleri yüzüğe benzetmiştir. Yüzüğün parmağa geçmesi gibi kaleler de ele geçirilmiş, fethedilmiştir. Bir yüzüğü parmağa takmak ne denli kolaysa o kaleler de zorlanmadan ele geçirilmiştir.

Nice kaleler düşman kargasının yuvası iken, gazi beyler o kaleleri ele geçirip şahinlere yuva yapmışlardır;

Âşiyân-ı zâg-ı a'dâ idi niçe kal'alar

Aldı gazi begler anı oldı şâhinler yeri (K.8/18)

Şair, savaş meydanlarını, hükümdar ve askerleri muhayyilede canlandırabilmek için her yola başvurur. Yeri geldiğinde yazıdaki işaretleri benzetme unsuru olarak seçer. Şair memduhun sözlerini Arapça harekelerden fethaya (ـَ) diğer adıyla tevriye yoluyla üstüne benzetirken düşmanın başına indirilen gürzünü de zamme (ـُ) harekesine benzetir. Böylelikle hat sanatı üzerinden savaş meydanlarını tasvir eder;

Fetha-veş sözleri üstün şeref ü kadri bülend

Zamme gibi ser-i düşmanda ider gürzi mekân (K.22/39)

Kılıcın fetha, gürzün zamme harekelerine benzetildiği aşağıdaki beyitte şair yine hat sanatı unsurları üzerinden savaş meydanını tasvir etmiştir;

İnmesün mülhid ile râfızinün başından

Gürz ile tigumuzun zamme ile fethaları (K.7/2)

Aşağıdaki beyitte yine hat sanatı üzerinden savaş meydanlarının tasvir edildiğini görüyoruz. Askerlerin taşıdıkları mızraklar birer elif harfi iken satıra benzetilen asker safları ejderha nakışlı sancaklardır;

Nizeler cümle elif harfi gibi olmış sipâh

Ana her satrı olupdur ejdehâ-peyker livâ (K17/35)

3. Savaş araçlarına yönelik tasvirler

3.1. Kılıç (tîğ, şemşîr)

Kılıç; Türk kültüründe önemli görülen savaş araçlarından biridir. Eski çağlarda kılıcın üzerine yemin edilir, kılıçların üzerine fetihle ilgili ayetler yazılırdı. Yine kılıç ile ilgili bir gelenekte kılıçla fethedilen yerlerdeki kiliseler camiye çevrildiğinde imamlar hutbe okumak için kılıçla minbere çıkardı (Pala, 2018: 269). Kılıç; kahramanlığın, bağımsızlığın ve gücün sembolüdür. Bazen kılıçlara ustasının ya da sahibinin adı işlenir. Araplarda Kabe'deki hazineye hediye edilen eşyalar arasına kılıç da bırakılmıştır. Müslümanlar ve özellikle Osmanlılarda kılıç kuşanma törenleri, kılıççı esnaflarının olması kılıca verilen değerin göstergeleridir. Kılıç hem bir silah hem değerli bir hediye hem de önemli bir simgedir. Kılıç, sahibinin şerefidir ve sahibi savaşta kaybederse kılıcını kendi eliyle galip olana verir (Bozkurt, 2002: 405-408). İslam toplumunda hükümdar İslam'ın kılıcı olarak görülür.

İslamda din uğruna yapılan savaş kutsaldır. Savaşlar çoğu zaman Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında olmuştur. Din kardeşine kılıç çekilmez. Hükümdarın kılıcı din düşmanlarını perişan gariplerin gözyaşları gibi darmadağın eder;

Seyf-i İslâmından anun cümleten a'dâ-yı din

Katra-i eşk-i garibân gibi olur târmâr (K.11/19)

Hükümdarın cemali İslam ordusu için ilahi bir nur iken kılıcının parlaklığı düşman için yakıcı bir ateştir;

Cemâli leşker-i İslâma nûr-ı Rabbâni

'Adûya tiğ-ı cihân-tâbı nâr-ı sûzândır (K.4/34)

Memduhun kılıcı İslam'a zarar vermeye çalışan kişilerin başını alır, onun kılıcı demirden bir hisar gibidir;

Başını alur şeri'atden koparsa kimse taş

Oldı şemşiri anun insâna âhenden hisâr (K.11/18)

Nilüfer; suyun üzerinde yetişip yaprak açan; beyaz, mavi, pembe gibi farklı renklerde olabilen bir çiçek türüdür (Bayram, 2007: 216). Yahyâ Bey askerlerin kılıçları üzerindeki düşman bedenlerini akarsuyun üzerindeki nilüferlere benzetir;

Görinür âb-ı revân içre şekl-i nilüfer

Nite ki tig-ı dilirân ile ruh-ı a'dâ (K.12/7)

Ülkeler fetheden Osmanlı askerleri kılıçlarını bayram hilali gibi arşa asarlar;

Hilâl-i 'id gibi 'arşa aşdı şemşîrin

Gazanferân-ı memâlik-sitân-ı Osmânî (K.6/29)

'Kılıcı arşa asmak' büyük zaferler kazanmak, manasındaki deyimdir (Çolak, 2018: 2168). Hilâl ise ayın ilk görünen şekline denilir. İslami gelenekte yıl içinde belirli vakitlerde olan (bayramlar, hac vakti, oruç vb.) ibadetlerin zamanını tespit için kameri aylar belirleyici olmuştur. Hilalin ilk görünmesi ile oruca başlandığı gibi ikinci görüşte de bayram yapılmıştır (Yücel, 1998: 1-11).

3.2. Ok-Yay

Okun kılıç gibi kahramanlıkta şöhret bulmasının nedeni hükümdarın taşıdığı silahlardan biri olmasıdır;

Olmaz idi dilâveri devr-i zemânenün

Tigûn gibi takılmasa sen kâm-râna tir (K.21/23)

3.3. Miğfer

Miğfer, başı darbelerden korumak maksadıyla takılan başlığa verilen isimdir. Askerlerin başlarındaki parlak miğferler dağ başında görünen kuşluk vakti güneşine benzetilir;

Tag başında görinen şems-i duhâdur sanasın

Her celâsun başı üstinde mücellâ miğferi (K.8/20)

3.4.Gürz

Sap ve başındaki ağır, yuvarlak topuzdan oluşan ve silah maksadıyla kullanılan alete gürz denilir. Şair baharı pehlivana, menekşeleri pehlivanın elindeki gürze, kırmızı gülleri de pehlivanın tuttuğu kalkana benzetir;

İrişdi âlet-i harb ile pehlevân-ı bahâr

Benefşe gürz-i girândur siper gül-i hamrâ (K.12/2)

3.5. Mızrak-süngü

Mızrak; birçok yönden oka benzeyen, ucu sivri savaş aletidir. Süngü ise mızrak gibi delici ancak ondan daha küçük aletin adı olup tüfek namlularına takılır;

Alaylar taga benzer nîzeler eşcâr-ı mevzûna

Sanasın emr-i Rabbâni yüridür kûh-ı Balkanı (K.16/9)

Şair alayları dağa benzetirken mızrakları da ağaçlara benzetmiştir. Alayların elinde mızraklar vardır ve hareket halindedirler. Bu hareketlilik de Balkan Dağları yürüyormuş gibi bir algı oluşturmuştur.

Gazilerin mızrakları Hz. Musa'nın yılana dönüşen asası gibidir;

Gazilerin mızrağı (süngüsü, kargısı) düşmanların gözlerine ejderha yüzlü sancak (gibi) görünür;

Hazret-i Musâ 'asâsı gibi rumh-ı gaziyân

Görinür 'ayn-ı 'adûya ejdehâ-peyker livâ (K.15/7)

3.6. Tüfek, darbzen

Tüfekler, darbzenler (kale döven alet), toplar cehennem bekçisi/zebani gibidir ve onlar harekete geçtikçe kralın askerlerinin başına sanki ateş yağmaktadır;

Tüfekler darb-zenler toplar benzer zebâniye

Kıralun leşkerine yağdururlar nâr-ı nirânı (K.16/20)

Osmanlı ordusunun tüfekleri gökten inen şimşekler gibidir. Düşmanın onlardan kaçıp canını kurtarabilmesi mümkün değildir;

Nice cân kurtara düşmânlar misâl-i ra'd u berk

Leşkeründe her tüfeng oldı kazâ-yı âsumân (K.2/37)

3.7. Kalkan

Kalkan, savaşta kişilerin korunmak maksadıyla tuttukları aletin adıdır. Düşmanların savaş aletleri karşısında şairin sinesi çepaktan kalkan gibidir;

Kal'a cengindeki harb 'âletine a'dânun

Sinem olmışdı benüm sanki çepakdan kalkan (K.22/46)

3.8. Tuğ

Tuğ; bir alet olmaktan çok bir simgedir. Bayrak gibi önden taşınarak ülkelerin bağımsızlığını ve birtakım niteliklerini simgeler. Sultanın tuğu; önünde, arkasında müritlerin yürüdüğü tarikat pirine benzetilir;

Meger her tûg-ı sultânî tarikat pirine benzer

Yürür ardınca önince müridânı muhibbânı (K.16/4)

Tuğlar yüksekten uçtuğuna inanılan efsanevi Hüma kuşuna benzetilirken hükümdarın atının ayak izleri de fetih kapısı olarak tasavvur edilir;

Görinen tuğları murg-ı hümâ-yı rif'at

Atınun izleri feth ü zaferün bâb u deri (K.7/19)

3.9. Sancak (livâ, bayrak)

Sancak; bayrak, saplamak, batmak, bayrak çekmek, savaş gibi anlamlara gelir. Tarih boyunca farklı renklerde kullanılmış olan sancaklar hâkimiyet göstergelerindendir. Hükümdarın kendine özgü sancağı vardır, hükümdar katılmadığında sancağı ile sefere çıkılabilirdi. Aynı zamanda hükümdarın erkek çocuğunun idari tecrübe kazanması için şehzade sancağı uygulaması da vardı. Ayrıca ilerleyen dönemlerde eyaletlere bağlı idari bölgeleri temsil eden sancaklar oluşturulmuştur (Şahin, 2009: 97-99). Savaşın anlatıldığı beyitlerde sancağın rengi, şekli, muhafaza edilmesi, taşınması gibi uygulamalara işarette bulunulmuştur.

Şair sancağı; yeşil elbiseler giymiş, altın sarık takmış, uzun boylu bir sevgiliye benzetir. Eskiden sancaklar yeşil kılıfın içerisine konularak muhafaza edilirdi;

Câme-i sebz ile tezyin eylemiş endâmını

Altun üsküflü sehi-kad dilbere benzer livâ (K.15/5)

Sancakların sefer ve savaşlardaki görüntüsünü tasvir eden aşağıdaki beyitte şair sancak üzerindeki altın tacın görünüp kaybolan parıltısının aslında yedi başlı ejderin ağzından çakan alevler olduğunu söylerken sancakların üzerinde yedi başlı ejderha resminin olduğu bilgisini de aktarmış olur;

Berk uran tac-ı zerinün pertevidür sanmanuz

Ejdehâ-yı heft-ser gibi şaçar âzer livâ (K.17/10)

Peygamber'in ravzasında salınan nurdan servileri görenler, onları Osmanlının ak sancağına benzetirler;

Görenler benzedür ak sancagına Al-i Osmânun

Resûlün ravzasında nurdan serv-i hırâmânı (K.16/5)

Güneşin karanlıkları yok etmesi ile şehirlerin düşman elinden kurtarılması arasında teşbih ilgisi sık sık kurulmuştur. Savaşlarda askerlerin önünde bayraklar taşınır. Şair askerlerin önünde taşınan bu bayrakları zafer ayetine benzetir. Zaferden önce okunan ayetler zaferin kazanılması, fethin gerçekleşmesi için okunur. Bayrak da askerlerin önünden giderek bu amaca hizmet eder;

Âlemi feth itmege gün gibi ser-tâ-ser livâ

Oldı âyât-ı zaferle şimdi ser-asker livâ (K.17/1)

3.10. Nakâre

Nakare, yan yana iki davuldan oluşan bir çalgı aletidir. "Osmanlı mehterhanesinin, yüzüne deri gerilmiş üç vurmalı sazından biri olan nakkare, yarım küre biçimindeki dövme bakırdan bir gövdenin üzerine deve (veya eşek) derisi gerilerek yapılan küçük bir çift davul olup "zahme" veya "tokmak" adı verilen ahşap çubuklarla çalınır. Kâse de denilebilecek bu davullardan biri diğerine göre daha küçük ve derisi daha incedir." (Karakaya, 2006: 326).

Şair nakkareyi, Hz. Peygamber'in parmağıyla ikiye böldüğü dolunaya benzetir;

Nakâre resmi o bedr-i tamâma benzer kim

Benân ile iki şakk eyledi Resül anı (K.9/6)

3.11.Kûs

Kûs, nakkareden daha büyük olan savaş davuludur. Yahyâ Bey, hükümdarın davulunun gürüldemesini aslan kükremesine teşbih eder;

Katâr-ı üştür-i merden cibâle döndi sahrâlar

Gürülder şir-i gurrân gibi yer yer kûs-ı hâkâni (K.16/8)

Sonuç

Kasidelerinde savaş tasvirlerini oldukça sık kullanan Taşlıcalı Yahyâ Bey çevresinde gördüğü her şeye savaşçı gözüyle bakmıştır. Bunda onun bir savaşçı olarak yetiştirilmesinin rolü büyüktür. Yeniçerilik ve sipahilik yapan Yahyâ Bey, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni dönemindeki sefer ve savaşlara katılmış, savaşlarda büyük yararlılıklar göstermiştir. Çaldıran Budin'e imparatorluğun sınırlarının uzandığı geniş coğrafyada yapılan savaşlarda meydanlarda yiğit bir asker olarak savaşmıştır. Onun bu savaşçı kişiliğini, yiğitliğini askerlik mesleğindeki yararlılıklarını hafızalara kazıtan şüphesiz ortaya koyduğu birbirinden değerli eserleridir. O savaşçılıkta olduğu kadar şiir yazmakta da usta ve yeteneklidir. Şiirleri onun ne kadar geniş ilmi bir birikime sahip olduğunun kanıtıdır. Şiirleri Türk dili, Osmanlı toplum ve kültür hayatı, sanat anlayışı bakımından oldukça zengin metinlerdir. Kasidelerindeki savaş tasvirlerini konu edindiğimiz bu çalışmada onun sanatını besleyen, hayallerine yön veren kaynakların başında askerlik mesleğinin geldiği açıkça görülmektedir. Onun şiirlerinde hükümdar ok gibi dimdiktir, onun hükmü isabetlidir, Hükümdar şeriatı korur, almak istediği yerleri kolaylıkla ele geçirir, güçlüdür, kararlıdır. Hükümdarın atı fırtına, şimşek ve rüzgârdır. Hükümdarın sancağı ve kılıcı dünyayı aydınlatır. Düşmanlar onun azameti ve heybeti karşısında korku içerisindedirler ve ne yapacağını bilmez şekilde kaçışırlar; geyik ya da karga gibidirler, yürekleri korkudan titrer, mağlup olmaya mahkûmdurlar. Ordusunun naraları göğü inletir. Askerler şahine benzerler, miğferleri de tıpkı güneş gibidir. Kus ve nakkareler aslan gibi kükrer. Yahyâ Bey kasidelerinde, kullanılan savaş aletlerinden savaş giysilerine, zafer gösterilerinden düşmanın gözyaşlarına kadar birçok unsuru teşbihler aracılığıyla tasvir etmiştir.

Kaynaklar

Bayram, Y. (2007). Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler, Turkish Studies, Volume 2/4 Fall, s. 209-219.

Bozkurt, N. (2002). Kılıç, TDVİA, C. 25, s. 405-408.

Çavuşoğlu, M. (1977). Yahyâ Bey Dîvan Tenkidli Basım, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Çolak, M. (2018). Türkçenin Söz Varlığında "Kılıç", Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi S: 7/4, s. 2154-2188.

Eskigün, K. (2006). Klasik Türk Şiirinde Efsanevi Kuşlar, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

Kaplan, Y.; Poyraz Y. (2010). Divan Şiirine Kaynaklık Etmesi Bakımından Oyunlar, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Klâsik Türk Edebiyatı Özel Sayısı, -Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı-, Volume 3, Issue 15, s. 151-175.

Kaya, B. A. (2011). Taşlıcalı Yahyâ, TDVİA, C. 40, s. 156-157.

Keklik, M. (2018). Yahyâ Bey'in Kasidelerinde Savaş-Tabiat İlgisi, Cemil Meriç- 10. Sosyal Bilimler ve Spor Kongresi / Hatay, 23-25 Kasım, s. 1210-1214.

Küçük, S. (1988). Divan Şiirinde 'Güneş' Üzerine Bir Deneme, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 75, s. 129-176.

Mengi, M. (2010). Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara: Akçağ Yayınları.

Öz, M. (2013). Zülfikar, TDVİA, C. 44, s. 553-554.

Öztoprak, M. (2014). Cevşen-i Kebir ile İlgili Rivayetlerin Tespit, Tahlil ve Değerlendirmesi, İlahiyat Araştırmaları Dergisi, S. 1 No. 2, s. 153-175.

Pala, İ. (2018). Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, İstanbul: Kapı Yayınları.

Soysal, M. E. (2010). Tarihsel Süreçte Bayrak ve Sancaklarımız, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 42, s. 209-239.

Şahin, İ. (2009). Sancak, TDVİA, C. 36, s.97-99.

Şentürk, A. A. (2011). En Hazin Mersiyenin Şairi: Taşlıcalı Yahyâ Bey, Dil ve Edebiyat Dergisi, 26-41.

Yücel, İ. (1998). Hilâl, TDVİA, C 18, s. 11-13

www.tdk.gov.tr., (Erişim tarihi: 23.11.2019)

ENDÜSTRİ 4.0 VE FİRMALARIN KARŞILAŞACAĞI BELİRSİZLİKLER

Şule Nur UGUR

Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Teknik Üniversitesi, ugur18@itu.edu.tr

Gülin İdil S. BOLATAN

Doktor Öğretim Üyesİ, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, gulin.bolatan@alanya.edu.tr

Özet

Gelişen ve değişen dünya gereklilikleri ile müşterileri anlama yolundaki süreç, işletmelere yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Sanayi devrimi, makineleşmenin giderek hızlanması ve beklentilere hızlı ve etkin bir şekilde cevap verme isteği firmaları; rekabet adı altında giderek büyüyen, özellikle internetin hayatımıza dahil olmasıyla sınırlarını genişleterek küreselleşen bir ortamın içerisine sokmuştur. Otomasyon ve devamında hayatımıza giren endüstri kavramı ile işletmeler ürün ve hizmetlerini hızlı ve daha az maliyetli üretebilir konuma gelmişlerdir. Makineleşme ile başlayan Endüstri 1.0, tarihsel süreç itibariyle sürekli gelişim göstererek günümüze Endüstri 4.0'ı getirmektedir. Otomasyonun çok ilerisinde bir konsept olarak hayatımıza girmekte olan Endüstri 4.0; karanlık fabrikalar, nesnelerin interneti, akıllı sensörler gibi oluşumları kapsamaktadır. Hata oranını yükselten insan faktörünü üretim ortamından uzaklaştırarak otomasyonun çok ilerisini sunan Endüstri 4.0, ürün ve hizmetlerin kişiye özel olması, daha hızlı ve düşük maliyet ile rekabete yeni bir bakış açısı getirecektir. Endüstri 4.0 süreci sunduğu pek çok faydanın yanı sıra yeni bir alt yapının kurulması ile beraberinde belirsizlikleri de getirmektedir. Küresel ölçekteki firmaların bu alana yüksek miktarda yatırım yapması, Türkiye gibi emek yoğun gelişmekte olan ülkeler için belirsizlik yaratmaktadır. Çalışmamızın amacı; bu süreci ülkemiz açısından analiz etmek ve belirsizlikleri firmaların gözünden anlamaya yönelik bir bakış açısı geliştirmektir. Çalışmamızın yöntemi anket olarak belirlenmiştir. Endüstri 4.0 üretim ve hizmet sektörlerinde nasıl bir belirsizlik yaratır? 24 saat kesintisiz üretim, ürün geliştirme, planlama ve inovasyon süreçlerini nasıl etkiler gibi sorulara cevap aranmıştır. Belirsizlik kriterleri, yatırım maliyetleri, üretim maliyetleri, inovasyon süreçleri, rekabet belirsizliği, tedarikçi ilişkileri, ürün, verimlilik belirsizlikleri ve sektör belirsizliklerini kapsamaktadır. Çeşitli üretim ve hizmet sektörlerinde çalışan, alanında uzman kişilerin bilgi ve birikimlerine dayanarak Endüstri 4.0 sürecinde yer alan belirsizlikleri ve önem derecelerini değerlendirmeleri istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Endüstri 4.0, belirsizlik, Endüstri

1.Giriş

Firmalar kuruluşları itibariyle vizyon ve misyonları çerçevesinde müşteri isteklerini anlamak, ayakta kalabilmek ve varlığını devam ettirme gibi amaçlara sahip olmuşlardır. Hedeflerine ulaşabilmek için kendilerini yenileyen işletmeler hem iç hem de dış çevre etkilerinden kendilerini sıyırarak geçmişten günümüze radikal değişikliklere gitmişlerdir. Kol gücünden makineleşmeye doğru giden bu süreç Endüstri 1.0 ile başlamış, günümüze otomasyonun çok daha ileri bir konseptini getirerek Endüstri 4.0'a kadar uzanmıştır. Endüstri 4.0, en genel tanımıyla hata oranı yüksek olan insanı üretim hattından elimine ederek robotik sistemlerle maliyetleri düşürerek işletmelerin kar marjını arttırmaya dayanmaktadır. Bu sistemin sürekliliğinin sağlanması ise fabrika içerisinde yer alan her şeyin otomatize edilerek nesnelerin interneti ile etkileşim halinde olmasını içermektedir. Bu etkileşim sadece makineler arasında değil aynı zamanda insan- makine arasındaki iletişimi de kapsamaktadır. Yazılım, kodlama ve bilgi birikimi gerektiren Endüstri 4.0, global ölçekli firmalar için küresel rekabet ortamında öne çıkmanın yolu olarak görülmekte ve bu firmalar tarafından ciddi oranda talep görmektedir. Rekabet açısından sınırların ortadan kalkmış olması aynı zamanda işletmeler tarafından Dünya'nın bir pazar olarak görülmesi Endüstri 4.0 sürecinin önemini göstermektedir. Her radikal değişiklik birtakım avantaj ve dezavantajları da beraberinde getirmektedir. Endüstri 4.0'ın bu anlamda ilerleyen dönemlerde ölçek ekonomisinde düşüş yaratarak üretim maliyetlerini ciddi oranda azaltacağı ön görülmektedir. Firmaların küresel rekabette ayakta kalmaları için önemli olan Endüstri 4.0 yatırım maliyetlerinin

yüksek olması açısından risk oluşturmaktadır. Özellikle her ülkenin aynı ekonomik güce ve altyapıya sahip olmaması, Almanya gibi gelişmiş ülkelerin Endüstri 4.0 sürecinde yer alması, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için bir belirsizlik yaratmaktadır. Bu belirsizlikler yatırım, üretim, rekabet, verimlilik, sektör, ürün, tedarikçi ilişkilerini kapsamaktadır. Belirsizliklerin belirlenmesi ilerleyen dönemlerde karşılaşılabilecek riskleri avantaja çevirmenin bir yolu olarak görülmektedir.

2.Literatür

Endüstri 4.0, ilk olarak Almanya'da Hannover Fuar'ında tanıtılmıştır. Avrupa'nın yaşlanan nüfusu ve üretimde çalışacak insan kaynağının kısıtlı olması gibi sebeplerle ortaya çıkan Endüstri 4.0 yapay zeka, IOT, karanlık fabrikalar, akıllı robotları kapsamaktadır. Endüstri 4.0 konsept itibariyle rutin ve ağır sektörlerde çalışan mavi yakalı işçileri bu ortamlardan alarak insan kaynağının daha kalifiye alanlarda kullanılması üzerine dayalı bir konsepttir. M2M, C2M ve C2C gibi iletişim kanalları aracılığıyla iletişimin kurulmasına dayanan Endüstri 4.0 üretim süreçlerinde insan faktörünü minimal seviyeye indirgeyerek minimum hata ile maksimum çıktıyı hedeflemektedir. Endüstri 4.0 sürecinde pasif makineler ve robotlar, işgücünün yerini almaktadır.(Berger 2014;Qin vd,2016)

Endüstri 4.0 yaklaşımı, akıllı zincirlerin geliştirilmesine dayanmaktadır. Bu fikre göre, web tabanlı ağ, ürün üzerindeki işin her aşamasında tasarımdan servise ve geri dönüşüme kadar akıllı fabrikaları destekleyecektir. Tıp, enerji, medya, hukuk, otomotiv, biyoteknoloji, hesaplamalı dilbilim, sinirbilim ve sonuçta tüm bilimin bilişim teknolojisi (BT) çağında, Endüstri 4.0 bu dönemin dönüşüm sürecinin etkilerinden biridir (Magruk, 2016)). Hermann ve ark. (2016) Industry 4.0, daha objektif olma çabası içinde, sayısız akademik yayının derinlemesine incelenmesine dayanan dört temel bileşene sahiptir. Endüstri 4.0 ana bileşenleri:

- Özerk ve Ortak Robotlar
- Nesnelerin interneti
- İlave Üretim
- Bulut bilişim
- Arttırılmış gerçeklik
- Büyük veri
- Siber Fiziksel Sistemler (CPS) ve Akıllı Fabrikalar

Kontrol, düzeltme veya verimli bakım için gereken ek kaynak ve çalışanların kullanımı hala pahalıdır.(Lasi, 2014;Qin vd,2016)

Tedarik zinciri yönetimi (TZY) doğru ürünü doğru zamanda doğru fiyata doğru zamanda doğru müşteriye doğru durumda doğru fiyata ulaştırmak anlamına gelmektedir. (Büyüközkan ve Göçer, 2018a). Tedarik zinciri, müşteri siparişini yerine getirmek isteyen bir takım süreçler (tedarikçiler, müşteriler, fabrikalar, distribütörler ve perakendeciler) grubundan oluşmaktadır.(Yıldız,2018) Alıcı-tedarikçi ilişkilerini yönetmek, işletmelerin başarısı için kilit bir noktadır (Büyüközkan ve Göçer, 2018a; Obal ve Lancioni, 2013;Yıldız 2018).

Geleneksel tedarik zinciri yönetim sistemlerinde; aşırı stoklama, teslimat gecikmeleri ve stoksuzluk gibi çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar, genellikle gerçek tedarik zincirlerinde mevcut olan karmaşıklık ve belirsizlik gibi çeşitli faktörlerle ortaya çıkmaktadır.(Abdel-Basset vd., 2018) Hızlı değişen müşteri taleplerine cevap verebilmek için üretim stratejileri ve süreçlerinin veri odaklı ve anlık olması gerekmektedir. (Bechtold ve ark., 2014; Genovese ve ark., 2014; Leitão ve ark., 2016;Salam, 2019).

Endüstri 4.0 süreçlere uçtan uca dijital entegrasyon ile yatay ve dikey anlamda katkıda bulunmuştur (Bag ve diğerleri, 2018). Hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan sanayileşmiş ülkelerde, imalat firmaları kitlesellikten kişiselleştirmeye, ürün yaşam döngülerinin kısaltması, teknolojik değişimi artırmak ve uluslararası rakiplerin pazarlarına girişini sağlama açısından çeşitli zorluklarla

karşılamışlardır. (Li, 2018). Endüstri 4.0, üreticiler, sistem tedarikçileri ve tüm tedarik zincirinde köklü değişiklikler yaratacaktır (Kamble vd., 2018,Salam, 2019).

Endüstri 4.0, geleceğe yönelik üretim, tedarik ve lojistik yönetimi için yeni çözümler tasarlamak amacıyla endüstriler için gelecek nesil tedarik zinciri yönetimi için yenilikçi bir platform yaratmaktadır (Fatorachian ve Kazemi, 2018; Salam 2019). Endüstri 4.0 tedarik zinciri bağlamında müşteri gereksinimlerini karşılarken, malzeme, mal ve ekipman arasında yüksek düzeyde organize edilmiş bağlantıları kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda üretim durumu, enerji tüketimi, malzeme akışı, müşteri siparişleri ve tedarikçilerin verileri gibi önemli üretim parametrelerinin gerçek zamanlı izlenmesini ve kontrol edilmesini de imkan tanımaktadır. (Luthra ve Mangla, 2018;Yıldız 2018). Hem esnekliğin hem de kalite boyutlarının, Endüstri 4.0 tedarikçi performansı ile anlamlı pozitif ilişkilere sahip olduğu bulunmuştur. (Salam, 2019)

TÜSİAD ve The Boston Consulting Group Türkiye'nin Sanayide Dijital Dönüşüm Yetkinliği raporuna göre;

(i) "Şirketlerin özellikle strateji ve yol haritası ile yönetişim yetkinliklerinin düşüktür";
(ii) "...büyük ölçekteki şirketlerin sanayide dijital dönüşüm yetkinlik seviyeleri (50/100) küçük ölçekli şirketlere (33/100) nazaran daha yüksektir"
(iii) "dijital dönüşümün önündeki en büyük engellerin yatırım maliyetlerinin yüksekliği ve yatırımın geri dönüş belirsizliğidir." bulgularıdır.
Moving Forward: Assessment of Competitive Strategies and Business Excellence in the Turkish Manufacturing Industry – A Benchmarking Study başlıklı raporda sunulmaktadır.4 Buna göre; maliyet, kalite, esneklik, güvenilirlik, inovasyon olarak ifade edilen rekabetçi önceliklerin şirketin başarısı üzerindeki etkisi sorgulandığında, inovasyonun tüm sektörlerde en düşük etkiye sahip olduğu görülmüştür. Raporda; ürün, üretim süreçleri, pazarlama, organizasyonda inovasyon türlerinden şirketlerimizde üretim süreçlerinde inovasyonun göreli daha yaygın olduğu ifade edilmiştir.

Yakın gelecekte üretim fabrikaları, Siber Fiziksel Üretim Sistemleri (CPPS) olarak öne sürülen karmaşık endüstriyel ortamlarda esnek bir üretim süreci ve daha hızlı bir ürün geliştirme ihtiyacı ile başa çıkmanın zorluğunu hissedeceklerdir. (Santos ve diğerleri, 2017; Özüdoğru, Görener,2018)

Üretimde verimlilik, en genel anlamıyla üretim girdilerinin çıktıya oranını ifade etmektedir. Verimlilik üretim hedeflerine daha hızlı bir şekilde ulaşabilmenin bir yolu olarak görülmektedir. Bu oranların istenen düzeye yakınsaması kaynakların etkin bir şekilde kullanıldığının ve süreçlerin etkili bir şekilde işlediğinin bir göstergesidir. Verimlilik faktörleri sektör ve çalışma şartlarına göre değişmekle birlikte genel olarak insan ve çalışma ortamından kaynaklı olabilmektedir. Müşteri taleplerine hızlı cevap verebilmek ve esnek olabilmek üretim süreçlerinde önem arz etmektedir. Endüstri 4.0'ın üretimi yeniden şekillendirmesiyle verimlilik oranlarını arttıracağı ön görülmektedir. İnsan faktörünü minimal seviyeye tutmayı amaçlayan Endüstri 4.0 öğrenen makineler ile süreçleri hem daha hızlı hem de etkili bir şekilde yönetebilecektir. Bunun yanı sıra enerji tasarrufu sağlanabilecek, kol gücü yerine makine gücünün üretim ortamına aktarılması verimlilik ölçümü açısından daha doğru sonuçlar oluşturacak ve kas gücüne bağlı yorulmalardan kaynaklanan üretim kaybını elimine edecektir.

Üretimi etkileyen bir diğer konu da üretim maliyetleridir. Üretim maliyetleri işgücü, malzeme, stok maliyeti, makine teçhizat gibi başlıkları kapsamaktadır. İşgücü başlığının altında yer alan mesai ücretleri de üretim maliyetlerine yansımaktadır. Endüstri 4.0 ile birlikte üretimde insan gücünden kaynaklı değişkenliğin ve bu oranda insan unsuruna bağlı maliyetlerin de azalacağı öngörülmektedir. Endüstri 4.0 kişiye özel üretim maliyetlerinde de düşüş yaratacak ve kişiselleştirilebilen ürünler ile stok maliyetlerini de düşürebilecektir. Bu alanda daha önce bir çalışma yapılmamış olup alanında uzman kişilerin görüşleri alınarak öngörüde bulunulmuştur.

3.Yöntem

3.1 Ana kütle ve Örneklem

Bu çalışmada Endüstri 4.0 ve firma belirsizlikleri incelenmiştir. Araştırmamızda otomotiv, elektronik, demir çelik, bilişim, mobilya ve ağaç sanayi olmak üzere çeşitli sektörlerden veri toplanmıştır. Çalışmamız anket yöntemi ile ölçülmüştür. Endüstri 4.0 ile ilgili, bu alanda çalışma yapan kişilerin uzmanlık alanlarına başvurularak, soruları değerlendirmeleri istenmiştir. Çalışma 69 kişiye uygulanmıştır. Doğru bulgular elde edebilmek için çalışmanın ana kütlesi, Endüstri 4.0 alanında çalışan kişiler tarafından doldurulmuştur.

3.2 Veri Toplama ve Analiz Yöntemleri

Yapılan literatür araştırması sonucunda Endüstri 4.0 ve firmaların karşılaşacağı belirsizlikler “;yatırım maliyeti”, “ürün planlama”, “inovasyon”, “tedarikçilerle etkileşim”, “verimlilik”, “rekabet”, ürün kalitesi” olmak üzere 7 kategoride incelenmiştir. Bu faktörler yapılan incelemeler sonucunda firmaların Endüstri 4.0 sürecinde karşılaşabileceği belirsizlikleri içermektedir. Çalışmamızda bu 7 faktörün Endüstri 4.0 üzerine etkisi analiz edilmiştir. Firmaların Endüstri 4.0 sürecinde karşılaşabileceği belirsizlikler bu faktörler doğrultusunda ölçümlenmiştir. Farklı işletmelerde uygulanan anketimizde bu faktörlerin etki derecesi 5’li likert ölçek kullanılarak ölçülmüştür.

3.3 Araştırma Sorusu

Çalışmadaki araştırma sorusu “Endüstri 4.0 ile birlikte firmaların karşılaşabileceği belirsizlikler nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir.

4.Bulgular

4.1 Araştırmaya Katılan Firmaların Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan firmaların özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 1’de görülmektedir. Araştırmaya katılan firmaların % 47,8’si 1975 ve öncesinde kurulan firmalardır. Araştırmaya katılan firmalar 12 farklı sektörde faaliyet göstermektedir. Araştırmaya katılan firmaların çoğunluğu telekomünikasyon, mobilya, otomotiv ve elektrik-elektronik sektörlerinde faaliyet göstermektedirler. Çalışan sayısı 250’den fazla olan firmalar büyük ölçekli firma, çalışan sayısı 250’den az olan firmalar ise küçük ölçekli firma olarak kabul edildiği için Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmamıza katılan firmaların % 69,5’i büyük ölçeklidir.

Kuruluş Tarihi	**Yüzde (%)**	**Sektör**	**Yüzde (%)**
1975 ve öncesi	47,8	Elektrik-elektronik	26,8
1976 ve sonrası	52,2	Bilişim	11,94
Çalışan Sayısı	**Yüzde (%)**	Otomotiv	10,44
250 ve 250'den az	30,5	Mobilya	7,4
251 ve üstü	69,5	Tekstil	4,5
Sermaye Yapısı	**Yüzde (%)**	Demir Çelik	4,5
A.Ş.	79	Enerji	3
Ltd.	15	Havacılık	1,5
Ortaklık	6	Savunma sanayi	1,5

Endüstri 4.0’a geçiş sürecinde firmaların karşılaşabileceği belirsizlik kriterleri; yatırım maliyeti, ürün planlama, inovasyon, tedarikçilerle etkileşim, verimlilik, rekabet, ürün kalitesi olarak belirlenmiştir.

Anket yöntemi ile belirlenen kriterlerin önem derecesi ölçülmüştür. Çalışmamızın soruları şu şekildedir:

Yatırım Maliyetleri	Endüstri 4.0 kapsamında dijitalizasyon süreçlerinde verilerin kontrolünün sağlanması ve aktarılması gelecek dönem verileri hakkında belirsizlikleri azaltacaktır.
Üretim Planlama	Endüstri 4.0 ile taleplerdeki değişimlere dinamik olarak tepki verebilmek üretim planlama süreçlerindeki belirsizliği azaltacaktır. Endüstri 4.0 sürecinde yatırım maliyetlerinin yüksek olması, geçiş aşamasında üretim planlarında belirsizliğe neden olacaktır.
İnovasyon Belirsizliği	Ürün-yaşam döngüsü aşamalarındaki hızlanma, inovasyon süreçlerindeki belirsizliği arttıracaktır.
Tedarikçilerle Etkileşim	Akıllı sistemler tedarik süreçlerinde yatay entegrasyonu güçlendirecektir. Ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi için tedarikçilerle işbirliği dikey entegrasyon sürecinde belirsizlik yaratacaktır.
Verimlilik	Akıllı sistemler ve sensörler üretim süreçlerinde verimlilik artışı ve enerji tasarrufu sağlayacaktır.
Rekabet Belirsizliği	Müşteri siparişlerinin Endüstri 4.0 ile kişiye uygun şekilde tasarlanması piyasa fiyatlarında belirsizliğe neden olacaktır. Müşteri etkileşimlerine entegre olabilmek Endüstri 4.0 sürecindeki belirsizlikleri azaltacaktır.
Ürün Kalitesi	Ürün kalitesi Endüstri 4.0 sürecinde bir belirsizliktir.

Yatırım Maliyeti	İnovasyon	Üretim Maliyeti	Finansal Destek Eksikliği	Tedarikçilerle Etkileşim	Ürün Verimliliği	Rekabet	Ürün kalitesi	Kalite Kontrol
5,62	5,23	5,20	5,18	5,07	4,88	4,71	4,60	4,62

4.1)Sonuçlar

Çalışmamızın sonuçları sırasıyla yatırım maliyetleri, ürün planlama/üretim maliyetleri, tedarikçilerle etkileşim, verimlilik, rekabet ve ürün kalitesi olmuştur.

Çalışmamıza katılanların %47,8 kesin katılıyorum, %39,1'i katılıyorum işaretleyerek %86,9'u yatırım maliyetlerinin yüksek olacağını düşünmektedir. Yatırım maliyetleri IOT, akıllı robotlar, yazılım, bulut bilişim ve uygun altyapının hazırlanması gibi çeşitli alanları kapsamaktadır.

Uzmanların %68,1'i Endüstri 4.0'a adapte olabilen işletmelerin üretim planlama maliyetlerinin azalacağını düşünmektedir. Bunun yanı sıra %62,3'ü yatırım maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle Endüstri 4.0'a geçiş aşamasında üretim planlama maliyetlerinin belirsiz olacağını düşünmektedir.

Çalışmaya katılanların %31,9'u ürün yaşam döngüsü aşamalarındaki hızlanmanın inovasyon süreçlerinde belirsizlik yaratacağı konusunda bilgi sahibi değildir. Bununla birlikte kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum işaretleyenlerin oranı %36,2 iken; katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum işaretleyenlerin oranı ise %31,9'dur.

Akıllı sistemlerin yatay entegrasyonu güçlendireceğini düşünenlerin oranı %81,2'dir. Bunun yanı sıra ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi için tedarikçilerle işbirliği kurmanın dikey entegrasyonu güçlendireceğini düşünenlerin oranı %42 iken, bu konuda bilgi sahibi olmayanların oranı ise %33 olmuştur.

Akıllı sistemlerin fabrika ortamına girmesiyle enerji tasarrufu sağlayarak Endüstri 4.0'ın süreçlerdeki verimliliği arttıracağını düşünenlerin oranı %92,7 olmuştur.

Çalışmaya katılanların %73,9'u kesinlikle katılıyorum veya katılıyorum seçeneğini işaretleyerek müşteri etkileşimlerine entegre olabilmenin rekabet belirsizliği azaltacağını düşünmektedir. Bunun yanı sıra çalışanların %26,1'i müşteri siparişlerinin kişiye uygun olarak üretilmesi piyasa fiyatlarında belirsizliğe neden olacaktır sorusuna bilgim yok diye yanıt verirken, %40,5'u ise katılmadığını belirtmiştir.

Ürün kalitesi Endüstri 4.0 sürecinde bir belirsizliktir sorusuna ise %14,5 oranında çalışan bilgim yok derken,%60,9 oranında çalışanlar kesinlikle katılmıyorum veya katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir.

Çalışmamızda uzman personel görüşleri alınarak belirsizlik faktörlerinin 1-10 arasında değerlendirmeleri istenmiştir. 1 en az önem derecesine sahipken, 10 en yüksek önem derecesini simgelemektedir. Çalışmamıza katılan uzman personel görüşlerine göre endüstri 4.0 sürecinde firmaların karşılaşabileceği belirsizlik faktörleri arasında yatırım maliyetleri ilk sırada yer almaktadır. Yatırım maliyetlerinin yüksek olması Endüstri 4.0 belirsizlik kriterleri arasında firmalar tarafından en büyük engel olarak görülmektedir. Yatırım maliyetlerinin ardından 2. Sırada inovasyon belirsizlikleri yer almaktadır. 3 ve 4 sırada yer alan üretim maliyetleri belirsizliği ve finansal destek eksikliği Endüstri 4.0'a geçiş sürecinde ağırlıklı olarak maliyet belirsizliğinin yaşanacağını göstermektedir. Maliyet kaynaklı belirsizliklerin ardından tedarikçilerle etkileşim ve ürün verimliliği gibi süreç içi belirsizlikler yer almaktadır. Yüksek rekabet şartlarında rekabet belirsizlikleri maliyet ve süreç içi belirsizliklerden sonra gelmektedir. Bunun yanı sıra ürün kalitesi ve kalite kontrol gibi kalite odaklı belirsizlikler Endüstri 4.0 kapsamında firmaların karşılaşabileceği belirsizlik kriterleri arasında, 4.62 puanla en az önem derecesine sahiptir. Elimizdeki verilerden yola çıkarak firmaların ilk olarak maliyet kaynaklı belirsizliklerle karşılaşabileceği öngörülmektedir.

10'lu değerlendirme sistemi sonuçlarına göre; endüstri 4.0 sürecine geçiş aşamasında ülkemizdeki işletmelerin karşılaşabileceği belirsizlikler öncelikli olarak yatırım ve üretim planlama süreçlerini de içine alan üretim maliyetleridir. Maliyet belirsizliklerinin ardından ise prosesleri kapsayan tedarikçilerle etkileşim, verimlilik ve rekabettir. Endüstri 4.0'ın en az belirsiz konusu ise ürün kalitesi ve kalite kontrol olarak katılımcıların vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda kalite odaklı belirsizlikler olmuştur.

3.Kaynakça

Abdel-Basset, M., Manogaran, G., & Mohamed, M. (2018). Internet of Things (IoT) and its impact on supply chain: a framework for building smart, secure and efficient systems. Future Generation Computer Systems, in prees.

Bag, S., Telukdarie, A., Pretorius, J.H.C. and Gupta, S. (2018), "Industry 4.0 and supply chain sustainability: framework and future research directions", Benchmarking: An International Journal

Bechtold, J., Kern, A., Lauenstein, C. and Bernhofer, L. (2014), "Industry 4.0 – the Capgemini consulting view", available at: www.de.capgemini-consulting.com/resource-file-access/resource/pdf/ capgemini-consulting-Industry-4.0_0. Pdf (accessed May 31, 2018)

Büyüközkan, G., & Göçer, F. (2018). An extension of ARAS methodology under ınterval valued ıntuitionistic fuzzy environment for digital supply chain. Applied Soft Computing, 69, 634-654.

Fatorachian, H. and Kazemi, H. (2018), "A critical investigation of Industry 4.0 in manufacturing: theoretical operationalisation framework", Production Planning & Control, Vol. 29 No. 8, pp. 633-644.

Genovese, A., Koh, S.C.L., Kumar, N. and Tripathi, P.K. (2014), "Exploring the challenges in implementing supplier environmental performance measurement models: a case study", Production Planning & Control, Vol. 25 Nos 13-14, pp. 1198-1211.

H. Lasi, P. Fettke, H.-g. Kemper, T. Feld, M. Hoffmann, Industry 4.0. Business & Information Systems Engineering 6 (2014) 239-242.

Hofmann, E., & Rüsch, M. (2017). Industry 4.0 and the current status as well as future prospects on logistics. Computers in Industry, 89, 23-34.

Kamble, S.S., Gunasekaran, A. and Gawankar, S.A. (2018), "Sustainable Industry 4.0 framework: a systematic literature review identifying the current trends and future perspectives", Process Safety and Environmental Protection, Vol. 117, July, pp. 408-425.

Luthra, S., & Mangla, S. K. (2018). Evaluating challenges to Industry 4.0 initiatives for supply chain sustainability in emerging economies. Process Safety and Environmental Protection, 117, 168-179.

Magruk, A. (2016). Uncertainly In The Sphere Of The Industry 4.0 Potential Areas To Research. Business, Management And Education, 14(2), 275-291.

Obal, M., & Lancioni, R. A. (2013). Maximizing buyer–supplier relationships in the digital era: concept and research agenda. Industrial Marketing Management, 42(6), 851-854.

R. Berger, Industry 4.0: The new industrial revolution–How Europe will succeed, Roland Berger strategy consultants, maart, 2014.

Salam, M.A. (2019), "Analyzing manufacturing strategies and industry 4.0 supplier performance relationships from a resource-based perspective", Benchmarking: An International Journal, available at: https://0-doi-org.divit.library.itu.edu.tr/10.1108/BIJ-12-2018-0428

Santos, M. Y., e Sá, J. O., Andrade, C., Lima, F. V., Costa, E., Costa, C., ... & Galvão, J. (2017). A Big Data system supporting Bosch Braga Industry 4.0 strategy. International Journal of Information Management, 37(6), 750-760.

http://www.tusiad.org/indir/2016/sanayi-40.pdf

https://www.yenisanayidevrimi.org

http://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/9864-tusiad-bcg-turkiye-nin-sanayide-dijital-donusum-yetkinligi

https://research.sabanciuniv.edu/23990/1/Gunduz_Ulusoy_Moving_Forward_Executive_Summary.pdf

ENDÜSTRİ 4.0 VE İNSAN KAYNAKLARI BELİRSİZLİKLERİ

Şule Nur UGUR

Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Teknik Üniversitesi, ugur18@itu.edu.tr

Gülin İdil S. BOLATAN

Doktor Öğretim Üyesİ, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, gulin.bolatan@alanya.edu.tr

Özet

Gelişim gösteren teknoloji ile birlikte hayatımıza giren internet, artık pek çok şeyi ulaşılabilir kılmaktadır. Firmalar, çevre koşulları ve sürekli değişim gösteren müşteri isteklerini anlama çabası öncelikli alan üretim olmak üzere bütün süreçleri kapsayan hızlı ve etkili yollar arama yarışına girmişlerdir. Yüksek maliyetler ve globalleşen rekabet ile organizasyonların sürekli olarak değişim gösteren çevreyi anlama çabası; kol gücünden makineleşmeye doğru bir oluşumu getirmiştir. Bu alanda ilk adım olarak Sanayi 1.0, otomasyon ile hayatımıza dâhil olan süreçler Sanayi 4.0' a kadar gelişim göstermiştir. Yapay zekâ, 24 saat sürekli üretim yapabilen karanlık fabrikalar, makine ve insanlar arası öğrenebilme etkileşimine dayanan M2M, IOT gibi ilişkiler Sanayi 4,0'ın getirdiği faydalar arasında yer almaktadır. İnsanı büyük oranda sistemden almayı öngören Sanayi 4.0, faydalarının yanı sıra belirsizlikleri de beraberinde getirmektedir. Çalışmamızın amacı; Endüstri 4.0 süreciyle birlikte hayatımıza giren bu köklü değişiklikler karşısında ülkemizde karşılaşılabilecek insan kaynakları uygulamalarındaki belirsizliklerini anlamak ve bu radikal değişim karşısında farkındalık oluşturmaktır. Üretim sistemlerine dahil olan robotlar, mavi yakalı çalışanların geleceğinde nasıl bir belirsizlik yaratır? Robotlar ile aynı ortam içerisinde bulunan insanların rekabet gücü nasıl değişir ve bu oranda farklılaşan ücret politikaları, insan kaynakları uygulamalarının geleceği açısından ne gibi belirsizliklere yol açabilir sorularına yanıt aranmıştır. Çalışmamızın yöntemi anket olarak belirlenmiştir. İnsan kaynakları uygulamalarının alt başlıkları olarak Sanayi 4.0'ın getirdiği kalifiye çalışan ihtiyacı, eğitim uygulamaları, bilgi eksikliği belirsizlikleri, ücret belirsizlikleri, piyasa durumu ve diğer insan kaynakları uygularındaki belirsizlikleri kapsamaktadır. Farklı sektörlerde çalışan, Sanayi 4.0 alanında uzman kişilerin, bilgi ve birikimlerine dayanarak süreçlerde insan kaynağı uygulamalarının yaratacağı belirsizlikler hakkında değerlendirme yapmaları istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sanayi 4.0, belirsizlik, insan kaynakları

1.Giriş

Endüstri 4.0'ın bizlere sunduğu konsept, radikal kararların beraberinde köklü değişimleri getirmektedir. Robotları üretim süreçlerine dahil eden Endüstri 4.0 uygulamaları, insanlarla aynı çalışma ortamını paylaşan robotlar; insanlar açısından fiziksel ve psikolojik bir risk faktörü oluşturmaktadır. Performans ölçütlerinin belirlenmesi, verimlilik süreçlerinin takibi, insan kaynakları departmanının değişen ve gelişen Endüstri 4.0 sürecine olan yaklaşımı, işe alım süreçleri ve çok daha fazlasını içeren Endüstri 4.0'a geçiş, insan kaynakları departmanı süreçlerinde de köklü değişiklikler yaratacaktır. Bu noktada insan kaynakları çalışanlarını hangi zorlukların beklediğinin belirlenmesi ve analiz edilmesi süreç yönetiminin başarı ve sağlığı açısından önem arz etmektedir. Endüstri 4.0 sürecine geçiş aşamasında olan ülkemizdeki belirsizliklerin tespit ve analizinin yapılması insan kaynakları departmanlarında çalışan kişilerin süreçleri daha iyi tanımalarına olanak sağlayacaktır. Bu sayede değişim süreçlerinde aktif rol alan kişiler bu sürece daha kolay adapte olarak, olası riskleri öngörecek ve geçiş aşamasının daha az hasarla atlatılmasında etkin rol oynayacaklardır.

2.Literatür

Endüstri 4.0 ilk olarak 2011 yılında Alman ekonomi politikasının getirmiş olduğu ileri teknoloji stratejisi gelişmelerinde yeni bir konsept olarak dünyaya tanıtılmıştır. (Mosconi, 2015;Roblek vd,2016). Bu

konsept ve teknoloji temel olarak siber ve fiziksel sistemler, nesnelerin interneti ve hizmetlerin interneti başlıklarını içeren(IoS; Lasi, Fettke, Kemper, Feld, & Hoffmann 2014; Ning & Liu, 2015;Roblek vd, 2016); internet aracılığıyla kesintisiz iletişime dayanan ve sadece insan-insan arasında değil aynı zamanda makine-makine, makine insan etkileşimini de içeren 4 teknolojik devrimi kapsamaktadır. (M2M; Cooper & James, 2009,Roblek vd, 2016). Bu sürekli etkileşim aynı zamanda bilgi yönetimini de büyük ölçüde etkilemiştir. (KM 4.0; Dominici, Roblek, Abbate, & Tani, 2016;Roblek vd,2016).

İnsan ve robotların birbirleriyle etkileşimine dayanan M2M, C2C ve C2M kanallar başlangıçta üretim süreçlerinde hızlandırıcı etki yaparken otomasyonun çok ötesinde değer yaratan robotların uzun vadede insanlar üzerinde baskı oluşturduğunu göstermektedir. Bu durum firma açısından incelendiğinde küreselleşen rekabet ve ucuz iş gücünün çok daha ileri bir konseptini sunan Endüstri 4.0'ın getirdiği radikal değişikliklere adapte olma çabası; bunun yanı sıra yüksek rekabette varlığını devam ettirmek, kar etmek, maliyetleri düşürme gibi amaçlar çerçevesinde üretim hatlarında insanlarla robotların bir arada olması onları aynı segmentte rekabet eder hale getirmiştir.

Pazar piyasası sürekli olarak değişen müşteri istekleri ve beklentilerine yanıt vermek amacıyla çok hızlı tepki vererek değişken bir hale gelmiştir.(Helmrich K.,2015;Hecklau vd,2016) Bu beklentileri karşılamak için üretim süreçlerine dahil olan akıllı üretim sistemleri yaratıcılık, esneklik ve kapasitenin yerini almaktadır.(Spath D, Hecklau vd,2016) Basit ve monoton prosesler otomatize hale gelirken, diğer prosesler daha kompleks ve birbiri içine geçmiş durumdadır. Bu yüzden günümüz çalışma yerlerinde nitelikli iş gücü stratejileri oldukça gerekli bir hale gelmiştir.(Stock Homburg R,2013; Hecklau vd 2016)

İnsan kaynakları eğitim, gelişim, oryantasyon, işe alma, işten çıkarma, görev tanımlarının belirlenmesi hukuki süreçler, buna ek olarak işveren ve çalışan arasında bir bağlantı olması yönüyle firmada kritik bir değere sahiptir. Aday arama, doğru adayın doğru işe yerleştirilmesi ile başlayan proses ve tüm bunların yönetimini de kapsayan iş bütünü Endüstri 4.0 ile yeni bir yola girmektedir. Endüstri 4.0 ve sektör kapsamında çalışanlar için devreye temel yetkinliklerin girmesi olası bir hale gelmektedir. Bu durum gelecekteki iş yetkinlikleri ile ilgili güncel çalışmalarla güçlendirilecektir. Bir organizasyonun performansı ve rekabet gücü büyük ölçüde çalışanlarını nasıl yönetebildiğine bağlıdır. Örgütlerde çalışanların işe alınması ve yönetilmesi ile ilgili tüm faaliyetlerle ilgili kavram insan kaynakları yönetimi olarak kabul edilmektedir.(Armstrong M, Hecklau 2016)

İstatistik kökenli Avrupalı girişimci, üretim teknolojisi ve yetkinlik açısından çalışanların niteliklerini yetersiz bulmaktadır. Mevcut personel durumunda düşük mesleki beceri düzeyi, şirketin onlar için yeni koşullar yaratmasını gerektirmektedir. Bununla birlikte, yeni işe alınan çalışanların bu uzmanlıklara sahip olmaları beklenmektedir. (örn. BT altyapısı, Otomasyon teknolojisi, Veri analizi, Veri güvenliği / iletişim güvenliği, asistan sistemlerinin geliştirilmesi veya uygulanması, İşbirlikçi yazılımlar, sistem düşünme ve süreç gibi teknik olmayan beceriler) (Sałek vd.,2019)

Nesnelerin İnterneti, Endüstriyel İnternet, Bulut Tabanlı Üretim (Gao vd.,2015; Erol S. vd, 2016) ve Akıllı Üretim gibi son kavramlar, gelecekteki dijital olarak etkinleştirilmiş bu üretim vizyonunu ele almaktadır. Tüm bu kavramlar, internet ve destek teknolojilerinin (örneğin gömülü sistemler) insan ve makine acentelerini, malzemeleri, ürünleri, üretim hatlarını ve süreçlerini entegre etmek için omurga görevi gördüğü son teknolojik gelişmelerle ilgilidir.(Berger,2014; Erol vd,2016)

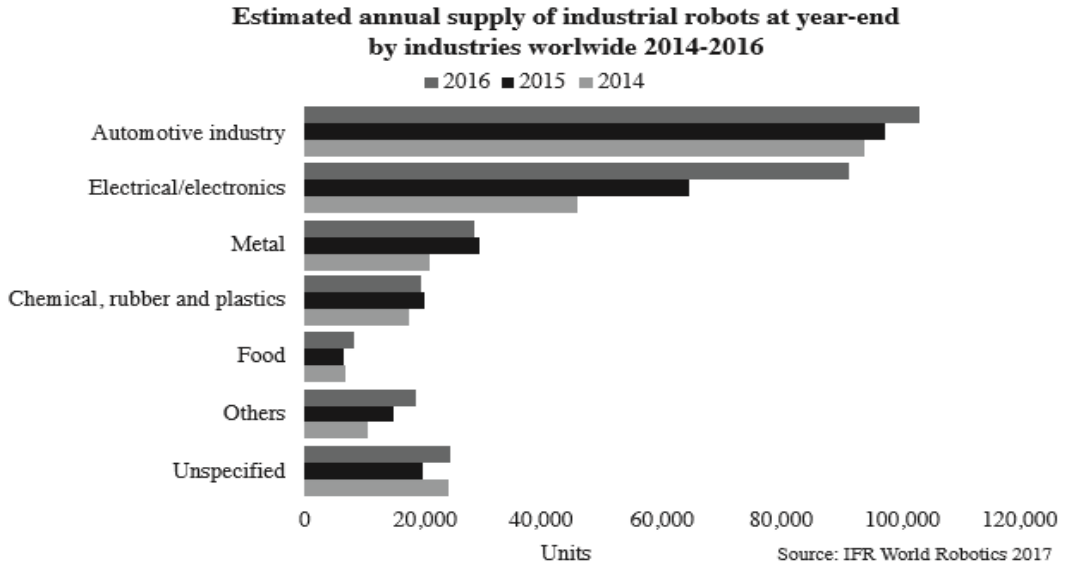
Endüstri 4.0 kapsamındaki zorluklar, yeni teknolojilerin kazanılması için gereken finansal yatırımlarla sınırlı değildir, aynı zamanda gelecekteki üretim sistemlerinin artan karmaşıklığı ile baş edebilecek tüm organizasyonel seviyelerde nitelikli personelin mevcudiyeti ile de ilgilidir. Bununla birlikte, Endüstri 4.0 anlamındaki gelecekteki üretim senaryoları için, bir fabrikanın gelecekteki yöneticilerinin ve çalışanlarının giderek daha dijital hale getirilmiş bir üretim sisteminin zorluklarıyla başa çıkmasını sağlayan diğer yeterliliklerin de ele alınması gerekmektedir.(Magiure,2016; Erol vd,2016)

Üretim süreçlerinde yaygınlaşan otomasyon, önümüzdeki on yıllarda emek talebinde kalıcı bir daralmaya yol açacaktır. Bu durumun ise gerek istihdam düzeyini gerekse reel ücretleri ciddi şekilde düşüreceği öngörülmektedir.(Akın, 2017)

Yeni yatırımların istihdam artışına etkisi konusunda değerlendirmelerde bulunurken artık imalat sanayiinde geleneksel üretim metotlarının terk edilmekte olduğu vakıası gözden kaçırılmamalıdır. Üretim süreçlerinde artarak kullanılan yapay zekâ ve endüstriyel robotların her geçen gün insan emeğini ikame etmede daha fazla başarı kaydettikleri görülmektedir. Bu durum, yeterli istihdam yaratmayan bir iktisadi büyüme süreciyle karşı karşıya olduğumuz şeklinde yorumlanabilir. Esasen, yeni istihdam yaratılmaktadır. Ancak, emek, artık üretim sürecinin vazgeçilmez bir girdisi olmaktan ziyade, ileri mühendislik uygulamalarıyla optimize edilmiş üretim bantlarında senkronize olarak çalışan makine ve ekipmanların bakım ve kontrolüyle, nihai ürüne ilişkin kalite kontrol süreçleri gibi tali alanlarla sınırlı bir taleple karşılaşmaktadır.(Akın,2017)

"İnsansız üretim" sadece imalat sanayii gibi sürekli kendini tekrar eden işlerde değil, karmaşık karar alma süreçleri içeren ve insanlarla yoğun iletişim gerektiren üretim süreçlerinde de yaygınlaşmaya başlamıştır. . Bugün kullanmakta olduğumuz birçok ürün ve hizmet göz ardı edilebilecek kadar sınırlı bir emek miktarıyla üretilmektedir, birçok işletme anlamlı bir emek girdisi kullanılmadan önemli çıktılar elde etmektedir. Bu eğilim, imalat sanayii ile sınırlı olmayıp bazı hizmet sektörlerinde de geçerlidir. Endüstriyel robotların kullanımı henüz kitlesel bir işsizlik yaratmamıştır. Daha da önemlisi, genç işsizliğinin yaygın olduğu ülkelerdeki robot yatırımlarının düşüklüğü işsizliğin gerçek sebebinin endüstriyel robotlar olmadığını ortaya koymaktadır. (Akın,2017)

Endüstri 4.0 süreçlerinde küresel rekabet ortamında bir diğer önemli mesele de ülkelerin insan kaynaklarını nasıl değerlendirdikleridir. Her ülkenin homojen bir işgücü piyasası olmadığı gibi, her ekonominin ihtiyaç duyduğu insan kaynağı profili de aynı değildir. Bu nedenle, bir ekonominin gelişmişlik düzeyi üretimin ve ihracatın sektörel bileşimi üzerinde olduğu gibi istihdamın ve aranan işgücü niteliklerinin de temel belirleyicisidir. Farklı ülkelerde endüstrilerin ekonomik büyüklüğünün farklılaşması işgücü piyasaları bakımından çeşitli fırsat ve kırılganlıklara yol açabilmektedir. Zira teknolojik gelişmelerin her endüstri üzerindeki etkisi aynı değildir. Hızla yaşanan teknolojik gelişmelerin beklenmedik ekonomik etkileri olabilmekte ve bazı endüstrileri karlı ya da sürdürebilir olmaktan çıkarmaktadır. Bu nedenle, çeşitli endüstrilerde işgücü maliyetlerinin toplam maliyetler içerisinde ağırlığı farklı olduğundan bu endüstrilerin robotiks gelişmelerine verdikleri tepki de farklıdır.



Tabloda Dünyadaki robotların sektörel dağılımı yer almakta olup, tablo incelendiğinde de görüleceği üzere özellikle otomotiv ve elektronik sektörlerinde endüstriyel robot kullanımı daha yaygındır. Bu durum, her sektördeki işgücünün robotla ikame edilme kolaylığının aynı olmadığı gerçeğini vurgulamaktadır. Kuşkusuz, Türkiye'nin üretiminde ve ihracatında önemli yer tutan otomotiv,

elektronik ve metal endüstrilerinde robotların yaygın şekilde kullanılıyor olması, robotik gelişmelerinin iktisadi ve sosyal etkilerinin ülkemizde daha ağır şekilde hissedileceğinin habercisidir.(Akın,2017)

Artık düşük ve orta vasıflı işgücünün yapabildiği standartlaştırılabilir işleri daha az hatayla, daha uzun vardiyalarla ve daha etkin şekilde yapabilen robotlar başta imalat sanayii olmak üzere birçok mal ve hizmetin üretim sürecinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu, kaçınılmaz şekilde "İnsanlarla robotlar arasında bir rekabet mi yaşanacak?" sorusunu gündeme getirmektedir. Bu soruya hem "Evet, insanlarla robotların bir rekabeti söz konusudur." hem de "Hayır, henüz robotlar insanların bilişsel yeteneklerine ulaşmaktan çok uzaktır. Sadece çok standart işleri yapabilen robotların insanı tam olarak ikame etmesi mümkün değildir" denilebilir.

Endüstriyel robot sayısı bakımından dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer alan Almanya, geleneksel olarak dünyanın en büyük birkaç ihracatçısından biridir. Yaşlanan nüfusunu, nitelikli eğitim ve rekabetçiliği her geçen gün artan işgücü ile dengelemeye çalışan Almanya'nın, geçtiğimiz yıllarda endüstriyel robotların kullanımı hızla artığı halde ekonomik büyüme ve ihracat artışı bakımından herhangi bir kırılganlık yaşamadığı görülmüştür. Bu süre boyunca işsizlik oranları azalan Almanya, robotiks devriminin çok büyük bir kitlesel işsizlik yaratacağı öngörüsünü yanlışlayan fevkalade önemli bir örnek olarak mütalaa edilmektedir.

İşgücü, sanıldığının aksine, otomasyonun işini bir gün elinden alabileceğinin pekala farkındadır. Bu talihsizliği yaşamamak ya da hiç değilse erteleyebilmek için bilgi ve yeteneklerini geliştirmekte, yeni eğitimler almakta, hatta bunu yaygınlaşan online eğitim platformları sayesinde makul ücretler karşılığında zaman ve mekan kısıtları olmaksızın başarabilmektedir. Bu yönüyle, robotiks gelişmelerinin yarattığı tehdit işgücü niteliğinin artması ve mesleki bilgilerin sürekli güncellenmesi fırsatı da yaratmaktadır.(Akın,2017)

3.Yöntem

3.1 Ana kütle ve Örneklem

Bu çalışmada Endüstri 4.0 ve insan kaynakları belirsizlikleri incelenmiştir. Araştırmamızda otomotiv, elektronik, demir çelik, bilişim, mobilya ve ağaç sanayi olmak üzere çeşitli sektörlerden veri toplanmıştır. Çalışmamız anket yöntemi ile ölçülmüştür. Endüstri 4.0 ile ilgili, bu alanda çalışma yapan kişilerin uzmanlık alanlarına başvurularak, soruları değerlendirmeleri istenmiştir. Çalışma 69 kişiye uygulanmıştır. Doğru bulgular elde edebilmek için çalışmanın ana kütlesi, Endüstri 4.0 alanında çalışan kişiler tarafından doldurulmuştur.

3.4 Veri Toplama ve Analiz Yöntemleri

Yapılan literatür araştırması sonucunda Endüstri 4.0 ve insan kaynakları belirsizlikleri kapsamında herhangi bir çalışma bulunamamıştır. Buna istinaden kaynak taraması yapılmış ve Endüstri 4.0'ın en çok etki ettiği alanlar olmak üzere "bilgi eksikliği", "nitelikli çalışan ihtiyacı", "eğitim" ve "danışman eksikliği" olmak üzere 4 ana başlık altında toplanmıştır. Çalışmamızda bu 4 faktörün Endüstri 4.0 üzerine etkisi analiz edilmiştir. Çalışmamızda Endüstri 4.0 ve insan kaynakları belirsizliklerini ölçmek için 4 faktör kullanılmıştır. İşletmelerdeki insan kaynakları belirsizlikleri bu faktörler doğrultusunda ölçümlenmiştir. Anketimizde bu faktörlerin firmada Endüstri 4.0 sürecinin etki derecesi 5'li likert ölçek kullanılarak ölçülmüştür.

3.5 Araştırma Sorusu

Çalışmadaki araştırma sorusu "İnsan kaynakları uygulamaları ile Endüstri 4.0 belirsizlikleri arasında ilişki var mıdır?" şeklinde belirlenmiştir.

4.Bulgular

4.1 Araştırmaya Katılan Firmaların Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan firmaların özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 1'de görülmektedir. Araştırmaya katılan firmaların % 47,8'si 1975 ve öncesinde kurulan firmalardır. Araştırmaya katılan firmalar 12 farklı

sektörde faaliyet göstermektedir. Araştırmaya katılan firmaların çoğunluğu telekomünikasyon, mobilya, otomotiv ve elektrik-elektronik sektörlerinde faaliyet göstermektedirler. Çalışan sayısı 250'den fazla olan firmalar büyük ölçekli firma, çalışan sayısı 250'den az olan firmalar ise küçük ölçekli firma olarak kabul edildiği için Tablo 1'de görüldüğü gibi araştırmamıza katılan firmaların % 69,5'i büyük ölçeklidir.

Kuruluş Tarihi	**Yüzde (%)**	**Sektör**	**Yüzde (%)**
1975 ve öncesi	47,8	Elektrik-elektronik	26,8
1976 ve sonrası	52,2	Bilişim	11,94
Çalışan Sayısı	**Yüzde (%)**	Otomotiv	10,44
250 ve 250'den az	30,5	Mobilya	7,4
251 ve üstü	69,5	Tekstil	4,5
Sermaye Yapısı	**Yüzde (%)**	Demir Çelik	4,5
A.Ş.	79	Enerji	3
Ltd.	15	Havacılık	1,5
Ortaklık	6	Savunma sanayi	1,5

Anket yöntemi ile belirlenen kriterlerin önem derecesi ölçülmüştür. Çalışmamızın soruları şu şekildedir:

1)Bilgi Eksikliği	Bilgi eksikliği Endüstri 4.0 sürecindeki en önemli problemdir.
2)Nitelikli Personel İhtiyacı	Nitelikli iş gücü temini Endüstri 4.0'ın en belirsiz konusudur. Endüstri 4.0 otomasyon sistemlerinin entegrasyon sürecinde, kalifiye iş gücünü istihdam etmek belirsizliklerin azalmasını sağlayacaktır.
3)Eğitim	Eğitim sürecinin firmalar için pahalı olması Endüstri 4.0 açısından önemli bir eksikliktir.
4)Danışman Eksikliği	Endüstri 4.0'ın iş modellerinde yapacağı yapısal değişiklik insan kaynakları uygulamaları açısından belirsizliktir.

Bilgi Eksikliği	**Nitelikli Personel İhtiyacı**	**Eğitim**	**Danışman eksikliği**
5,52	**5,5**	**5,47**	**5,30**

4.1. Sonuçlar

Çalışmamızda uygulamış olduğumuz 5'li likert ölçeği sonuçlarına göre Endüstri 4.0 sürecinde insan kaynakları belirsizlikleri sırasıyla; bilgi eksikliği, nitelikli çalışan ihtiyacı, eğitim ve danışmanlık ihtiyacı şeklinde olmuştur. Çalışmaya katılanların %85,5'i bilgi eksikliğini Endüstri 4.0 ve insan kaynakları kapsamında önemli bir belirsizlik olarak görmektedir. Katılımcıların %55'i nitelikli çalışan ihtiyacını Endüstri 4.0'ın en belirsiz konusu olarak görürken; %71'i kalifiye iş gücü ile belirsizliklerin azalacağını işaretlemiştir. Eğitim faktöründe ise çalışanların %59,4'ü endüstri 4.0 eğitim sürecinin pahalı olmasını gelişim önünde bir belirsizlik faktörü olarak görmektedir. İnsan kaynakları uygulamalarını içeren oryantasyon, işe alım gibi danışmanlık faktörü ise uzmanlar tarafından %55 oranında bir değer almıştır.

Endüstri 4.0 sürecinde karşılaşılabilecek insan kaynakları belirsizlikleri bilgi eksikliği, uzman personel yetersizliği, eğitim ve danışman eksikliği olarak belirlenmiştir. Belirlenen bu kriterler doğrultusunda uzman personel görüşleri alınarak skalada en yüksek 10 en düşük 1 olacak şekilde belirsizlik kriterlerini değerlendirmeleri istenmiştir. Anket farklı sektörleri kapsamakla birlikte veri sonuçlarına göre Endüstri 4.0 sürecinde insan kaynakları belirsizlikleri arasında firmaları en çok zorlayacak kriter bilgi eksikliği olmuştur. Nitelikli personel ihtiyacı da bilgi eksikliğine yakın bir değer almıştır. Kriterlerin her biri birbirine yakın olmakla birlikte sıralama açısından farklılık göstermektedirler. Bilgi eksikliği, uzman personel yetersizliği endüstri 4.0 sürecini anlama ve geçiş aşamasında firmalar tarafından bir belirsizlik faktörü olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra eğitim ve danışman eksikliği de uzman personeller tarafından belirsizlik faktörü olarak kabul edilmektedir.

Kaynakça

Akın, Ömer. "Hızla Artan Endüstriyel Robotların Üretim Süreçlerinde Yarattığı Değişimler ve Türkiye İşgücü Piyasasında Yaratacağı Olası Etkilerin Değerlendirilmesi", İş ve Hayat, no 3/6 (2017): 42-71.

Armstrong M, Taylor S. Armstrong's Handbook of Human Resource Management Practice. 13th ed. London: Kogan Page; 201

Cooper, J., & James, A. (2009). Challenges for database management in the Internet of things. IETE Technical Review, 26, 320- 329. doi:10.4103/0256-4602.55275

Dominici, G., Roblek, V., Abbate, T., & Tani, M. (2016). "Click and drive": Consumer attitude to product development. Towards future transformations of driving experience. Business Process Management Journal, 22, 420-434. doi:10.1108/BPMJ-05- 2015-0076

Hecklau, F., Galeitzke, M., Flachs, S. and Kohl, H. (2016), "Holistic approach for human resource management in Industry 4.0", Procedia CIRP, Vol. 54 No. 1, pp. 1-6.

Helmrich K. Digital Enterprise - Fertigungs- und Prozessindustrie auf dem Weg zu Industrie 4.0. Handelsblatt Journal - Sonderveröffentlichung zum Thema „Industrie 4.0" 2015:12.

K. Maguire, "Lean and IT—Working Together? An Exploratory Study of the Potential Conflicts Between Lean Thinking and the Use of Information Technology in Organisations Today," in Understanding the Lean Enterprise, A. Chiarini, P. Found, and N. Rich, Eds. Springer, 2016, pp. 31–60.

Mosconi, F. (2015). The new European industrial policy: Global competitiveness and the manufacturing renaissance. London, England: Routledge.

Ning, H., & Liu, H. (2015). Cyber-physical-social-thinking space based science and technology framework for the Internet 10 SAGE Open of things. Science China Information Sciences, 58, 1-19. doi:10.1007/s11432-014-5209-2

R. Berger, "Industry 4.0 – The new industrial revolution," Roland Berger, Jun. 2014.

R. Gao, L. Wang, R. Teti, D. Dornfeld, S. Kumara, M. Mori, and M. Helu, "Cloud-enabled prognosis for manufacturing," CIRP Annals - Manufacturing Technology, vol. 64, no. 2, pp. 749–772, 2015.

Roblek, V., M. Mesko, and A. Krapez. 2016. "A Complex View of Industry 4.0." SAGE Open April June 2016: 1–11. doi.org/10.1177/2158244016653987

Sałek-Wiśniewska, A., Hussadintorn Na Ayutthaya, D., Mequita, D., Chattinnawat, W.(2019). "INDUSTRY 4.0 - "EMPLOYEE 4.0" IN THE LIGHT OF TEACHING AND LEARNING." QPI 2019, volume 1, issue 1, pp. 9-18. doi: https://doi.org/10.2478/9783110680591-002

S. Erol, A. Jäger, P. Hold, K. Ott, W. Sihn, Tangible Industry 4.0: a scenario-based approach to learning for the future of production, 6th CLF - 6th CIRP Conference on Learning Factories, Procedia CIRP 54 (2016) 13 – 18.

Spath D, Ganschar O, Gerlach S, Hämmerle M, Krause T, Schlund S. Produktionsarbeit der Zukunft - Industrie 4.0. Stuttgart: Fraunhofer Verlag; 2013.

Stock-Homburg R. Zukunft der Arbeitswelt 2030 als Herausforderung des Personalmanagements. In: Stock-Homburg R, editor. Handbuch Strategisches Personalmanagement. 2nd ed. Wiesbaden: Springer Gabler; 2013. p.603–629

KUTADGU BİLİG'DE "PİŞMANLIK" DUYGUSU

Osman Kufacı

Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Osmankufaci@Hotmail.Com

Özet

751 yılında Araplar ile Bizanslılar arasında gerçekleşen Talas Savaşı'nda Müslümanlar tarafında yer alan Türkler, daha sonra kitleler hâlinde dinlerini değiştirip İslam dinine girdiler. İlk Müslüman Türk devleti; Karluk, Yağma ve Çiğil Türkleri tarafından Karahanlılar (840-1212) adıyla 840 yılında kuruldu. Devletlerin mevcudiyetinin göstergelerinden biri kültür-sanat meydanında var olmalarıdır. Nitekim dünya tarihinde yer etmiş bütün devlet oluşumları kültür faaliyetlerine önem vermiş, devlet adamları bizzat bu gayret ve çabaların içerisinde bulunmuş ve bunları desteklemişlerdir. Bu bağlamda Karahanlılar da devletlerinin kalıcılığını yalnızca askerlerinin yiğitliğine, silah gücüne ve savaşta gösterilen başarıya bağlamamışlar, ülkelerinde kültürel faaliyetlerde bulunan edebiyatçıları koruyup himaye etmişlerdir.

Karahanlı döneminin kültür ortamında ortaya konulan eser, edebiyat tarihimizde özgün bir mesnevi olması bakımından dikkat çeker. Bünyesinde Türk ve İslam kültürüne ait çok sayıda ögeyi barındırır. Karşılıklı konuşma üslubunun benimsendiği eserde, dört karakter vasıtasıyla dört unsur (akıbet, akıl, adalet, saadet) anlatılır. Verilmek istenen kavramlar sosyal hayatın içerisinde geçen karakterler vasıtasıyla ifade edilerek somutlama yoluna gidilmiş ve okuyucunun daha iyi kavramasına çalışılmıştır. Bu yönüyle kitap Türk edebiyatının ilk alegorik yapıtıdır.

Kutadgu Bilig'de o dönemki Türk toplumunun diline, örf, âdet ve geleneklerine, sosyolojisine, dünyayı algılayış biçimine, devlet yönetimine, dinî inançlarına dair birçok unsura rastlanır. Ayrıca kitapta insan psikolojisine ait bazı bulgular da elde edilir. Bu çalışmada insan psikolojisine ait duygulardan olan "pişmanlık" anlamına gelen "ökünç" kelimesinden hareket edildi. Kelimelerin geçtiği beyitler tasnif edilerek bu kavramın beyitlerde neyle alakalı olarak hangi işlevde kullanıldığı gözler önüne serildi. Yusuf Has Hacip'in kavramla ilgili tasarrufları ve bakış açısı "Dünyaya Yönelik Pişmanlıklar", "Ahirete Yönelik Pişmanlıklar" ve "Pişmanlıkla İlgili Dikkat Çeken Bazı Hususlar" ana başlıkları ve alt başlıklar çerçevesinde irdelendi. Müellif, insanın pişmanlık duyacağı davranışları çoğunlukla eserdeki dört karakter vasıtasıyla okuyucuya vermeyi tercih eder. Bu bağlamda kavramın günümüzdeki Türk kültürünü yansıtacak kullanımları da irdelendi. Böylece Türk edebiyatının ölümsüz yapıtlarından Kutadgu Bilig ile ilgili yapılacak çalışmalara katkı sunmak hedeflendi.

Anahtar Kelimeler: Kutadgu Bilig, Türk Kültürü, Türk Toplumu, Pişmanlık

THE FEELİNG OF "REMORSE" IN KUTADGU BİLİG

Abstract

The Turks, who sided with Muslims in the Battle of Talas in the year 751, changed their religions as a mass and converted to Islam following the war. The first Muslim Turkic state was established under the name Karakhanids (840-1212) in the year 840 by the Karluk, Yagma and Chigil Turks. One of the indicators of the existence The engagement of states in the field of arts and culture is one of the indicators of their existence. As a matter of fact, every state in history gave importance to cultural activities and statesmen personally engaged and supported these efforts. In this context, the Karakhanids did not attribute the permanence of their state to merely the bravery of their soldiers, their armament and success in the battlefield but also protected and patronized the litterateurs engaging in cultural activities in their country.

The work which was produced in the cultural environment of the Karahan period draws attention since it is an original masnavi in our literary history. It includes a number of elements belonging to the Turkish and Islamic culture. In the work, which adopted dialog style, four elements (consequence, mind, justice, happiness) are narrated by four characters. Concretization was used by defining the

concepts with characters from social life and it was provided readers to comprehend better. In this aspect, the book is the first allegorical work of Turkish literature.

Many elements regarding the language, traditions, sociology, worldview, state administration and religious beliefs of the Turkic society at that time are observed in the work. Furthermore, certain findings on human psychology are also obtained from the book. The present study is based on the word "ökünç", which translates to "remorse", one of the emotions in human psychology. The couplets including these words were classified and their meanings and function were revealed. Yusuf Khass Hajib's viewpoint and use of the concept were examined under the main headings "Remorse Towards the World", "Remorse Towards the Afterlife" and "Some Remarkable Points on Remorse" and sub-headings. The writer mainly presented remorseful behavior to readers through four characters in the work. In this sense, the uses of the concept reflecting the contemporary Turkish culture were also examined. Therefore, it was aimed to contribute to further studies on Kutadgu Bilig, one of the immortal works of Turkic literature.

Keywords: Kutadgu Bilig, Turkish Culture, Turkic Society, Remorse

Giriş

Yusuf Has Hacip ve Kutadgu Bilig'e Dair

Kutadgu Bilig yazarı Yusuf Has Hacip, 1019 yılı civarında Balasagun'da dünyaya gelmiştir. Asil bir aileye mensup olan müellif, iyi bir tahsil görmüş, Arapça ve Farsçayı iyi derecede öğrenmiştir. Kutadgu Bilig'den, Yusuf Has Hacip'in hem bahis konusu dilleri iyi seviyede bildiği hem de dinî ve dünyevi ilimlere vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Eserine Balasagun'da başlayıp on sekiz ayda tamamladığını bizzat kendi ifade eder. Kutadgu Bilig'i Kaşgar'da 462/1069-70 yılında dönemin Karahanlı Hükümdar'ı Süleyman Arslan Hakan oğlu Tabgaç Uluğ Buğra Han'a takdim etmiştir. Hakan da kendisine "ulu has hâciblik" (başmâbeyincilik) unvanını layık görür. Yusuf Has Hacip'in ölümü ile ilgili herhangi bir kesin tarih verilememektedir. Fakat genel olarak vefatıyla ilgili 1077-1078 yıllarına işaret edilmektedir. Şairin kabri Kaşgar şehrindedir (Kaya, 2017: 2-3).

Karahanlı devleti, Abdülkerim Satuk Buğra Han zamanında 932'de İslamiyet'i kabul eder. "Mutluluk veren bilgi" anlamına gelen Kutadgu Bilig, Türklerin Müslüman olduktan sonra Karahanlılar döneminde kaleme aldığı ilk eserdir. Bundan dolayı kitapta Türk edebiyatına dair birçok ilk bulunur. Semerkand, Buhara, Fârâb (Otrar), Şâş (Taşkent), Balasagun ile Kaşgar Karahanlı devletinin önemli kültür merkezleri konumundaydı. Balasagunlu Yusuf Has Hacip ile Kaşgarlı Mahmut'un eserlerini Kaşgar'da yazmaları bir tesadüf değildir. Kaşgarlı Mahmut, 11. Yüzyılda Türk halk edebiyatı ürünleri ile dönemindeki Türk ağızlarına dair malzemeyi toplamak suretiyle Türk kültürünü ve dilini Araplara aktarmayı hedefler. Yusuf Has Hacip ise yaşadığı devrin edebî Türkçesini manzum olarak işleyerek bütün Türk dünyası için "klasik bir dil" ortaya koymayı amaçlar. Kaşgarlı Mahmut, eserinde millî yapının dış kısmı üzerinde durmuş; Yusuf Has Hacip ise millî yapının iç kısmı ile ilgilenmiştir. Sonuç olarak Türk edebiyatı tarihi için çok önemli olan her iki müellif de aynı malzemeyi farklı cephelerden ele alarak birbirlerini tamamlamışlardır (Kaymaz, 2016:106).

Türk dili ve kültürü açısından çok önemli bir yeri olan Kutadgu Bilig'e farklı bilim dalları perspektifinden yaklaşılmıştır. Edebiyattan dile, tıptan idari bilimlere ve felsefeye kadar birçok bilimin kuramına göre eser üzerinde araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar söz konusu alanlarda araştırmacılara kaynaklık etmiş ve eserin diğer bilim dalları için bünyesinde barındırdığı malzemeyi araştırmacıların dikkatine sunmuştur (Böler, 2009: 398). O zamanki Türk toplumunu ve devlet yapısını farklı açılardan yansıtması, alegorik bir üslupla karşılıklı konuşma tarzında kaleme alınması kitabı çeşitli bilim dallarının malzemesi hâline getirmektedir.

Müellif, kendini toplum ve devlet yönetimi hakkında sorumlu görerek iyi bir insan ve yönetimin nasıl olması gerektiği hakkında kişilere ve yöneticilere öğütler vermiştir. Pek çok filozof, edebiyatçı ve aydının yaptığı gibi o da bu edebî eserini topluma yön vermek maksadıyla tanzim etmiştir. Kutadgu Bilig'de, yüzyıllarca değişmeyen evrensel değerlere yer verilmiştir. Ayrıca eserdeki yargıların ve görüşlerin modern bilimlerin verileriyle de örtüşen taraflarının olması eserin kıymetini daha da

artırmaktadır. Mesnevi, kültürün asla "eski" olarak nitelendirilmeyeceğini, her asırda her kültürden faydalanabilecek yönler olduğunu ortaya koyan somut bir örnek olarak gözümüzün önünde durmaktadır (Çavuşoğlu, 2012: 75).

Pişmanlık Mefhumu

"Pişman" kelimesi Farsçadan (Peşîmân) Türkçeye geçmiştir. Türkçe Sözlük'te (Türkçe Sözlük, 1808:) kavrama "Yaptığı bir işin veya davranışın olumsuz sonucunu görerek üzülen, nadim" manası verilmiştir. Ayrıca "et-" ve "ol-" yardımcı fiilleriyle kullanıldığı belirtilmiştir. "Pişmanlık" kelimesi için Türkçe Sözlük'te (Türkçe Sözlük, 1808:) "Pişman olma durumu, nedamet" anlamı kayıtlıdır. Kutadgu Bilig'de "pişmanlık" kavramını karşılamak üzere "ökün-" (pişman ol-), "ökünç" (pişmanlık) ve "öküntür-" (pişman ettir-) kelimeleri kullanılmıştır. Türkiye Diyanet Vakfı'nın yayımladığı İslam Ansiklopedisi'nde (Taşçı, 2006: 509) nedamet kavramı için "İşlenen kötülükten dolayı üzüntü ve pişmanlık duyma anlamında ahlâk terimi." tanımı yapılmıştır.

"Elini vicdanına koy", "vicdanının sesini dinle" gibi kalıplaşmış ibareler sosyal hayatta sıklıkla kullanılır. İnsanda vicdanın varlığı umumiyetle ahlâkî davranışlarla beraber olan duygularla ortaya çıkar. İyi ve kötü olarak görülen davranışlar karşısında vicdan haz veya nefret, pişmanlık gibi duygular taşır. Yaptığı hareketin iyi olduğunu düşünen kişi gönül huzuru hisseder (Ceylan, 2013: 25). Pişmanlık kavramı psikoloji bilimi açısından "Bir bireyin, geçen hayatı için farklı bir biçimde olabileceği yönünde özlemle, acınma, üzülme ve yakınma şeklinde duygusal tepki vermesi" şeklinde tarif edilebilir (Bakırcıoğlu, 2016: 1237). Bir birey, toplumdaki sosyal ve ahlaki kurallara uyum zorluğu yaşıyorsa, çevresine zarar veriyorsa ve neticede pişmanlık hissetmiyorsa, bu insanda kişilik bozukluğu olduğu söylenebilir (Aytaç, 2000: 103). Görüldüğü gibi pişmanlık duygusu gayet insani bir duygudur. Bu duygudan yoksun olmak, kişilik bozukluğuna işaret etmektedir. Kavga, çatışma, çekişme, belirsizlik, suçluluk ve pişmanlık kendini gerçekleştirmenin "gerekli" ikincil olguları olarak sayılmaktadır (Maslow, 2001: 127). Bununla birlikte kendini kabul etmenin şartlarından biri sık olarak aşırı suçluluk ve pişmanlık duygusunu hissetmemektir (Bakırcıoğlu, 2016: 907). Dolayısıyla bir insan pişmanlık duygusunu gerektiği durumlarda ve aşırı olmamak kaydıyla yaşamalıdır.

Bilimsel araştırmalarda pişmanlık kavramının hayal kırıklığı ve suçluluk duygularından farklı bir his olduğu ortaya konulmuştur. Suçluluk duygusu, insanı gergin bir hâle getirirken, hayal kırıklığı ümitleri bitirmektedir. Bunların aksine pişmanlık duygusu kişiye hâl ve hareketlerini değerlendirme imkânı verir. Suçluluk duygusu insanı bunalıma sokabilir ve bireyin özsaygısının yok olmasına sebep olabilir. Oysa pişmanlık tecrübesini yaşayan insan, özsaygısını kaybetmeden davranışlarını gözden geçirir ve kendini eleştirir. Bu duygu bireyin kendine değil, hâl ve hareketlerine odaklanmasına fırsat verir. Değerlendirme sahasına alınan fiiller ve bu fiilleri meydana getiren düşünceler analiz edilip doğruyu bulma çabası oluşur. Bu şekilde pişmanlık duygusu etkili bir biçimde yaşanır ve bireyin hayatında olumlu değişimler ortaya çıkar (Yalvaç-Arıcı, 2016: 20-21). Olumlu değişiklikler yaşayan birey, bu değişim ve gelişimi üyesi olduğu topluma yansıtır. Böylece bireyin değişim ve dönüşümden toplum da istifade eder.

Allah'a ve onun emrettiklerine yönelik olan imanı sadece dil ile onaylamak; sonra da iç âlemde nefsine göre hareket ve davranışlarda bulunmak, büyük günahları rahatça işledikten sonra af ve mağfiret dilememek, kalben pişman olup tövbe etmemek ve bu duruma aldırış etmemek, imandan herhangi bir pay alınamadığının kanıtıdır (Ceylan, 2013: 12). Gidilen yoldan geri dönmek manasına gelen tövbe kelimesi, günahlardan pişman olarak bir daha yapmamak üzere vazgeçmektir. Kur'an-ı Kerim'de yaratılan ilk insan ve peygamber olan Hz. Âdem'in ilk hatayı yaptıktan sonra Allah'ın kılavuzluğuyla bu hatadan pişman olarak tövbe ettiği ve affedildiği dile getirilmektedir. Bunun gibi ayetlerle Allah'ın insanları tövbe ederek günahlarından vazgeçip cehennem azabından kurtulmaları için çare aramaya teşvik ettiği görülür (Çelik, 2014:445). Dinî olarak "pişmanlık" kavramının "tövbe" kavramıyla yakın bir ilişkisi söz konusudur.

Pişmanlıkla ilgili son olarak Dini Terimler Sözlüğü'ne müracat etmekte fayda bulunmaktadır. Bu sözlükte (Asil, 2011:285) pişmanlık; "Kişinin işlediği bir işi veya günah sebebiyle vicdanen üzüntü duyması; tövbeye gelme; nedâmet." olarak tanımlanır. Eserde Hz. Peygamber'in "Pişmanlık tövbedir."

hadis-i şerifi dile getirildikten sonra İmâm-ı Rabbânî'nin "Her geçen an, ömrümüz azalmakta, ecel (ölüm) zamanını yakınlaştırmaktadır. Bugün aklımızı başımıza toplamazsak, yarın ah etmekten ve pişmanlıktan başka elimize bir şey geçmez." (Asil, 2011:285) sözü nakledilir.

Kutadgu Bilig'de "pişmanlık" duygusu "Dünyaya Yönelik Pişmanlıklar", "Ahirete Yönelik Pişmanlıklar" ve "Pişmanlıkla İlgili Dikkat Çeken Bazı Hususlar" başlıkları altında ele alındı. Yusuf Has Hacip'in kavramla ilgili tasarrufları ve bakış açısı bu ana başlıklar ve alt başlıklar çerçevesinde ortaya konuldu.

I. Kutadgu Bilig'de "Pişmanlık" Duygusu

1. Dünyaya Yönelik Pişmanlıklar

1. 1. Acele Yapılan İşlerden Duyulan Pişmanlık

Acele ile yapılan işin yanlış, bozuk olacağını (Aksoy, 2016: I/107) ifade etmek üzere dilimizde "Acele işe şeytan karışır." atasözü bulunmaktadır. Bu atasözü bağlamında oluşturulan beyitte "Hangi işte acele edilirse, o iş uzar ve gecikir; acele yapılan işler pişmanlıkla neticelenir." (556) denilerek muhataba acele ile iş yapmaması öğütlenir.

Bir başka beyitte de "İşe aceleyle girme, sabır ve dikkatle hareket et; acele yapılmış olan işler yarın pişmanlık getirir." (587) beyanı ile acele ile yapılan işlerin pişmanlık getireceği kanaati yer alır. İki beyitte (631 ve 632) acele ile yapılan işlerin olumsuzluğu ifade edilir. Yusuf Has Hacip, bilgili insanın ağzından muhataba seslenir: "Acele ile yapılan bir işin pişmanlığı yıllarca sürer." (631) der. Çünkü acele ile alınan kararlar bir cana mal olabilir. 632. beyitte acele ile yapılan işlerin daima çiğ kaldığı (yeterince olgunlaşmadığı); acele ile pişirilen yemeği yiyen insanın hasta olması örnek gösterilerek verilir:

İve kılmış işler neçe yig bolur

İve bışmış aşnı yise ig bolur (632)[9]

"Aceleyle yapılan işler hep çiğ kalır; aceleyle pişirilen yemeği yiyen insan hasta olur."

1. 2. Çocuk Sahibi Olmamaktan Kaynaklanan Pişmanlık

Vezirin oğlu Öğdülmiş, akrabası Odgurmış'a cevap verirken, evlat sahibi olmayan kişinin (çocuk sahibi olmamaktan kaynaklanan hatanın) pişmanlığını kabul ettiğini (3373) bildirir; öldükten sonra evladı kalan bir baba için "yaşamıyor" denilemeyeceği (3374) iddiasını dillendirir:

Ogulsuz ölürde ökündi tilin

Aya kin keligli ogul kız kılın (3373)

"Oğulsuz insan ölürken pişmanlığını söyledi: Ey benden sonra gelen, oğul kız sahibi ol, dedi."

1.3. Çok Konuşmaktan Duyulan Pişmanlık

Öğdülmiş'in, akrabası Odgurmış'a nasihatlerinden biri, her sözü söz diye ağzından çıkarmaması, lüzumlu olan sözü düşünerek ve ihtiyatla söylemesidir (4334). Öğdülmiş az konuşmanın önemine; az konuşan akıllı bir insanın "Çok konuştum." diye yıllarca pişman olmasını (4335) örnek gösterir. Tezat sanatının gerçekleştiği beyitte diline sahip olanların pişmanlık duymayacağının altı çizilmektedir:

Ukuşlugnı kördüm kör az sözledi

Öküş sözledim tip ökündi yılın (4335)

"Akıllı bir insan gördüm, az konuştu; fakat "çok konuştum" diye yıllarca pişman oldu."

[9] Makalede yararlanılan şiirler şu eserden alınmıştır: Arat, Reşid Rahmeti. (2008). *Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacib*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

1.4. Danışmamaktan Kaynaklanan Pişmanlık

Ölümün yaklaşması karşısında tövbe ve istiğfar ederek Tanrı'ya sığınmak isteyen vezirin oğlu Öğdülmiş (5647), birdenbire durup, düşünüp acele hareket etmemek gerektiğine karar verir (5648). İlk önce bu iş için istişare edilmeli ve zararlı olan şeylerden vazgeçilmelidir (5649). Her işi bilerek ve danışarak yapmak gerekir. Zira danışmayan herkes işinde zarar görmüş ve sonunda pişman olup inlemiştir (5650).

İnsan işinde yalnız danışarak başarılı olur; danışmayan kimse ise sonunda pişman olur (5653). Ancak toplumsal tecrübe sonucu elde edilebilecek bu bilgi paylaşılarak daha sağlıklı işlerin yapılmasına ve birey vasıtasıyla toplumsal mutluluğa zemin hazırlanmak istenmektedir:

Kingeşse ongarur kişi öz işi

Ökünçlüg bolur kin kingeşmez kişi (5653)

"Kişi işinde ancak danışmak suretiyle başarılı olur; danışmayan kişi sonunda pişman olur."

1.5. Eşi ve Arkadaşının Kötü Olmasından Kaynaklanan Pişmanlık

Yusuf Has Hacip, muhataptan iyi ve seçkin kimseleri ahbap edinmesini istedikten sonra, insanın eşi ve arkadaşının kötü olması hâlinde, sonunda pişman olacağı (4233) düşüncesini ifade eder. "Öğdülmiş Kapıdaki Hizmetkârlar İle Nasıl Geçinileceğini Söyler" başlıklı kısımda saray kapısında birbirini çekememenin (kıskançlığın) çok olduğunu; nerede çekememek olursa, orada kavganın eksik olmayacağını (4247) açıklayan Öğdülmiş, akrabası Odgurmış'a büyüklerin onu çekememeleri hâlinde itibardan düşeceğini ve pişman olacağını (4248) söyler. Bu bakış açısıyla söylenmiş çeşitli sözlerden sonra Odgurmış'a, şimdi insanlara karşı haset etmemeye ve doğruluktan ayrılmamaya çalışmasını (4252) tavsiye eder:

Seningde ulugung sini tepsegey

Uçuz bolga özüng ökünçler yigey (4248)

"Senden büyükler seni çekemezler; sen de itibardan düşer ve pişman olursun."

1.6. Gönül Sırrını Başkalarına Söylemekten Kaynaklanan Pişmanlık

Öğdülmiş, Hükümdar'a kâtibin nasıl olması lâzım geldiğini izah eder. Onun gönül sırrını iyi muhafaza etmesi gerektiği, onu (kimseye) söylememesi; eğer söylerse, pişmanlığının yıllarca süreceği (2691) düşüncesi sarf edilir. Öğdülmiş, Hükümdar'a şu birkaç işe sadık, gözü tok ve hayâ sahibi, seçkin insanlar aramasını (2927), bunlardan birinin -elçi, birinin -kâtip, birinin -içkici başı ve birinin de aşçı başı (2928) olduğunu söyler. Bunların her birini çok iyi seçmesini; eğer (bu işlere) uygunsuz kimseleri seçerse, sonradan pişman olmamasını (2929) öğütler:

Bularıg idi ked talula birin

Kalı tuşsa tengsiz ökünme yarın (2929)

"Bunların her birini çok iyi seç; eğer uygunsuz kişiler seçilirse sonra pişman olma."

1.7. İyi (İşler Yapan) İnsanlar Pişman Olmaz

İki dünyada mutlu olmanın yolunu okuyucuya vermek isteyen Yusuf Has Hacip, "pişmanlık" duygusu ile ilgili kanaatlerini ortaya koyarken bu durumu göz önünde tutar. Bu dünyada iyilikler yapan iyi insan ne kadar mağdur olursa olsun, yarın orada (mahşerde) pişman olmayacak ve huzura erecektir:

Neçe satgag erse bu edgü kişi

Ökünmez yarın anda iltür kişi (919)

"İyi kişi ne kadar mağdur olursa olsun, yarın pişman olmaz ve huzura erer."

1. 8. Kızı Çabuk Evlendirmemekten Kaynaklanan Pişmanlık

Kutadgu Bilig'de Türk sosyolojisine dair pek çok ögeyi bulmak mümkündür. Bu unsurlardan biri evlilik ile ilgili hususlardır. Vezirin oğlu Öğdülmiş'in ağzından okuyucuya kızların çabuk evlendirilmesi gerektiği, uzun müddet evde tutulmaması, yoksa hastalığa gerek olmadan, sadece bu pişmanlığın (bile) insanı öldüreceği nakledilir:

Kızıg tutma evde uzun begsizin

Ökünç birle ölgey özüng igsizin (4510)

"Kızı çabuk evlendir, uzun müddet evde tutma, yoksa hastalığa gerek kalmadan, bu pişmanlık seni öldürür."

1.9. Kötü (Davranışlar/İşler Yapan) İnsanların Gelecekte Pişman Olacağı

Kötü davranışlarda bulunmanın pişmanlığa neden olacağını Yusuf Has Hacip, "Ömrü kısa olan kötü, pişmanlıkla ihtiyarlar, uzun ömürlü olan iyi, pişman olmadan yaşar." sözüyle aktarır (348). Şair, kötülük yaparak huzurlu olanların bugün huzur içerisinde bulunsalar da gelecekte pişman olup azap çekecekleri (918) düşüncesindedir. "Hükümdar'ın Ay-Toldı'ya Cevabı" başlıklı bölümde Hükümdar Kün-Toğdı'nın ağzından, insanın tabiatının kötü olduğu, Hükümdar'ın bunu gözüyle gördüğü; huzuru kısa fakat pişmanlığının uzun sürdüğü (926) okuyucuya anlatılır. İyi ile kötünün mukayesenin yapıldığı beyitte "İyi iyiliğinden dolayı pişman olmamıştır; kötü ne kadar şöhret sahibi olursa olsun, sonunda pişman olur." düşüncesi yer alır.

Hükümdar Kün-Toğdı'nın Vezir Ay-Toldı'ya cevap verirken araya giren şairin sözlerinden iki beyit aşağıya kaydedildi. Bu iki beytin ortak tarafı, kötülüğün karşılığı olarak pişmanlığın görülmesidir:

İsiz kılsa isiz yanutı ökünç

Usa edgülük kıl isizke öçün (929)

"Kötülük edersen, kötülüğün karşılığı pişmanlıktır; elinden gelirse, kötülüğün inadına iyilik yap."

*

Bela mihnet emgek ökünçün sıgıt

İsizlik yanutı bolur ay yigit (932)

"Belâ, mihnet, zahmet, pişmanlık ve keder hep kötülüğün karşılığındadır, ey yiğit."

1.10. Memleket İşlerinin Bozulması

Vezirin oğlunun akrabası olan ve "akıbeti/ölümü" sembolize eden Odgurmış, Vezir'in oğlu olan Öğdülmiş'e memleket işlerini terk etmesi hâlinde bütün bu işlerin bozulacağını ve kendisinin de pişman olacağını (5736) iddia eder. Bu söz, memleket yönetiminde yetenekleri olduğu hâlde devlet işlerini terk edenlere uyarı niteliğindedir:

Bularıg kodup sen berü kelse sen

O işler buzulgay ökünç bulga sen (5736)

"Sen bunları bırakıp buraya gelirsen, bütün bu işler bozulur, sen de pişman olursun."

1.11. Ortak İş Yapmaktan Duyulan Pişmanlık

Ortak iş yapmanın ve böyle bir işe para yatırmanın pişmanlık doğuracağı düşüncesi aşağıdaki beyitte ifade edilmektedir:

Ülüşlerde turma ya tutma nenging

Ökünçün sarıg bolga kızgu enging (4544)

"Hisseli işlere girişme ve böyle işe mal yatırma; al yanağın pişmanlıktan sararır."

1.12. Öfke İle Yapılan İşten Duyulan Pişmanlık

"Öfke ile kalkan zararla oturur." atasözünün geçmişte "Öfke ile kalkan pişmanlıkla oturur." şeklinde kullanıldığı aşağıdaki beyitte görülür. Türk toplumunun genetik kodlarına işlemiş atasözünden hareket edilen beyitte insanın hiddetlenince işinde yanılacağı dillendirilir:

Ökünçlüg bolur tutşı övke işi

Yazuklug bolur işte buşsa kişi (324)

"Öfkeyle kalkan pişmanlıkla oturur; kişi hiddetlenince işinde yanılır."

1.13. Sözünde Durmayan Beye Ümit Bağlamaya ve Ömrün Boşa Geçmesine Duyulan Pişmanlık

Devlet yönetimi hakkında oldukça teferruatlı bilgi veren şair, sözünde durmayan beye ümit bağlamamak gerektiğini, böyle olursa ömrün boşa geçeceğini ve pişmanlık yaşanacağını düşünür. Vezirin oğlu ve aynı zamanda vezir olan Öğdülmiş'in ağzından paylaşılan bu düşünce, Yusuf Has Hacip'in kendi toplumunda ve daha sonraki Türk topluluklarında devlet kademelerinde görev alacakların ve bizzat o toplumun kulağına küpe olacak bir nitelik taşır:

Sözin kıyguçı begke tutma umunç

Tiriglik yava bolga kılgay ökünç (2013)

"Sözünde durmayan beye ümit bağlama, ömrün boşuna geçer ve pişman olursun."

1.14. (Yanlış) Seçimler Sonucunda Duyulan Pişmanlık

243. beyitte muhataba "Kötü mü senin için daha iyi, yoksa iyi mi, sövülmek mi istersin, yoksa övülmek mi?" şeklinde bir soru yönelten müellif; bir sonraki beyitte de, muhataptan birini seçmesini; neticesi iyi veya kötü çıkarsa, bundan da pişman olmamasını (244) salık verir. Burada insanların seçimlerini/kararlarını düşünerek almaları, sonucunda pişman olmamaları gerektiği vurgulanmaktadır:

Kayusın tilese ödürgil birin

İsiz edgü bolsa ökünme yarın (244)

"Canın hangisini dilerse, birini seç; sonu iyi veya kötü çıkarsa, bundan pişman olma."

2. Ahirete Yönelik Pişmanlıklar

2.1. Ölmeden Hemen Önce Yaşanacak Pişmanlıklar

2.1.1. Dünya Hayatında Yapılan (Yanlış) İşler Dolayısıyla Duyulan Pişmanlık

Vezir Ay-Toldı, Hükümdar Kün Toğdı'ya devası olmayan bir hastalığa yakalandığını söyler. Ay-Toldı'nın konuştuğu kısımdan anlaşıldığı kadarıyla kendisi yaşlanmış ve bir hastalığa yakalanmıştır. Bugün Hükümdar'dan ayrılacağını, pişmanlıkla ve ıstırapla inleyerek (öbür dünyaya/ölüme) gittiğini (1075) açıklar. Daha sonra gelen bazı beyitlerde bu pişmanlığın sebepleri okuyuculara izah edilmektedir. Ay-Toldı, pişman olup hayata ve güzelliğe seslenir ve "Ne yazık ki, sizi boşuna harcadım." der (1116). Ömrünü gafletle geçirdiği, gençliğini boşu boşuna sarf ettiğini (1117) söyleyip çok nedamet getirir ve çok ağlar; fakat pişmanlığı ölüm karşısında fayda etmez (1121). İnsanoğlu itibar kazandığında, mağrur ve kabadayı olur; ölüm yakaladığı zaman da, süklüm püklüm onun arkasından gider ve pişmanlık içinde ölür (1125). Bu Ay-Toldı da pişman olmuştur. Uzun müddet susup sonra şöyle der: "Ben doğru yolu kaybetmişim." (1128). Daha sonraki üç beyitte doğru yolu kaybedişinin ve pişmanlığının sebebini izah eder. İlk sebep, altın ve gümüş toplayıp bunları yoksullara dağıtmamasıdır (1129). İkincisi, günahsız insanlara kötü sözler söylemesidir (1130). Son pişmanlığı ise, kendine yarın (mahşerde) muhakkak faydalı olacağını bildiği hâlde (bu dünyada yapması gereken) tüm iyiliklerini önceden göndermemesidir (1131). Bütün bu pişmanlık nedenlerini sayan Ay-Toldı: "Bugün bu pişmanlığımın ne faydası var; ölüm yakaladı, sözümü ve sesimi kesti." (1132) der ve üzüntüsünü paylaşır:

Negü asgı bar bu ökünçüm bu kün

Ölüm tuttı kesti bu söz birle ün (1132)

"Bugün bu pişmanlığımın ne faydası var; ölüm yakaladı, sözümü ve sesimi kesti."

2.1.2. Dünya Heves ve Nimetleri ile Semirterek Yatıp Huzur İçinde Avunup Durmaktan Kaynaklanan Pişmanlık

Kendisi de vezir olan vezirin oğlu Öğdülmiş, Hükümdar'la bedenlerini dünya heves ve nimetleri ile semirterek yatıp huzur içinde avunup durdukları (5841), bedenin sonunda öleceği, vücudu kurtlar ve yılanların yiyeceği; can çıkıp giderken, elde pişmanlıktan başka bir şeylerinin bulunmayacağı kanaatindedir. Bu ifade edilenler Öğdülmiş ve Hükümdar şahsında tüm insanlara yöneliktir:

Et öz ölgü ahır yigey kurt yılan

Ökünçte adın yok çıkıp barsa can (5841)

"Vücudumuzu dünya heves ve nimetleriyle semirterek yatıp huzur içinde avunup duruyoruz. "

*

Et öz ölgü ahır yigey kurt yılan

Ökünçte adın yok çıkıp barsa can (5842)

"Vücut nihayet ölecektir, onu kurtlar ve yılanlar yiyecektir; can çıkıp giderken de pişmanlıktan başka şeyimiz olmayacak."

2.1.3. Dünyaya Tamah Etmenin Getireceği Pişmanlık

"Odgurmış'ın Öğdülmiş'e Nasîhat Ettiğini Söyler" başlıklı kısımda akıbeti temsil eden Odgurmış, aklı simgeleyen Öğdülmiş'ten ölümü unutmamasını, bunun hazırlığını görmesini; kendini unutmamasını, aslını ve menşeini bilmesini (6091) diler. Sonra, ona Dünya'ya tamah ederek ruhunu karartmamasını öğütler. Aksi hâlde Dünya'nın kalacağını, fakat Öğdülmiş'in pişmanlık ile inleyerek gideceğini (6092) beyan eder:

Karagurma dünyaka sukluk kılıp

Kalır bu barır sen ökünçün ulıp (6092)

"Dünyaya tamah ederek ruhunu karartma; dünya kalır, fakat sen pişmanlıkla inleyerek gidersin."

2.1.4. Gaflet İçerisinde Yaşamaktan Kaynaklanan Pişmanlık

Oğlu Öğdülmiş ile Ay-Toldı'nın ölüm hakkında konuştuğu kısımda Öğdülmiş babasına, ölümün daima kendini takip ettiğini iyice bildiği hâlde (1203) niçin ona göre hareket etmediğini (1204), geride kalması mukadder olan malı niçin topladığını; ihtiyacından artan malı niçin başkalarına dağıtmadığını (1205) sorar. Daha sonra insanın gaflet içinde yaşaması hâlinde, pişman olması ve kendini suçlu bulması lâzım geldiği (1206), bugün pişman olmanın ve inleyerek başını yerden yere vurmanın faydası olmadığı görüşünü paylaşır. Buna mukabil Ay-Toldı, gafletin kendini mahvettiğini, pişman olduğunu söyledikten sonra; "Sen uyanık dur, gafil olma." (1209) diyerek tavsiyede bulunur.

"Öğdülmiş'in Geçen Hayatına Acıyarak Tövbe Ettiğini Söyler" başlıklı kısımda yer alan beyitlerde onun pişman olduğu, hayıflanarak günlerinin geçtiği, ömrünün tükendiği, gecesinin artık kararmakta olduğu (5634) dile getirilir. Öküz gibi, heves ve nimet yediğini; bilerek bilmeyerek, bir öküz gibi yaşadığını (5635) belirttikten sonra, kendini gaflet içinde bahtiyar zannettiğini; günlerini boşu boşuna geçirdiğini (5635), gençlik kuvvetinin terk ederek uzaklaştığını; bu giden gençliğine acıdığını ve yanıp tutuştuğunu (5637) açıklar. Hayat nihayet sonuna gelmiş, ölüm yaklaşmış; ölüme karşı bir çare olmadığı gibi, ondan kurtulacak bir yol da yoktur. (5638). Yukarıdaki cümlelerden anlaşılacağı üzere pişmanlığın sebebi gaflet içerisinde olmaktır:

Tiriglik uçuktı yagudı ölüm

Ölümke itig yok ya ötgü yolum (5638)

"Hayat nihayet sonuna geldi, ölüm yaklaştı; ölüme karşı bir çare olmadığı gibi, ondan kurtulacak yol da yoktur."

2.1.5. Gençliğin Boşa Geçmesinden Meydana Gelen Pişmanlık

"Son pişmanlık fayda vermez." (Aksoy, 2016: I/430) atasözünün manasından yola çıkan müellif, 362. beyitte muhataptan henüz gençlik kuvveti varken, bu gençlik dönemini boşa geçirmemesini; daima taat ve ibadet ile meşgul olmasını ister. Şu beyitte ise muhatabın, daha sonra gençliğin hasretini çekip pişman olacağını, ancak son pişmanlığın fayda vermeyeceğini (363) ifade eder:

Küser men yigitlikke öknür özüm

Ökünçüm asıg yok keser men sözüm (363)

"Sonra gençliğin hasretini çeker ve pişman olursun, amma son pişmanlık fayda vermez; sözüm bu kadardır."

2.1.6. Hayatın Geçen Kısmında İbadetten Geri Kalmaktan Duyulan Pişmanlık

Öğdülmiş, Odgurmış'a bu geçmiş hayatına pişman olduğunu söyler. Öğdülmiş'in daha sonra sonraki günlerinin nasıl geçeceğinin merakı içerisinde olduğu görülür (5700). Öğdülmiş'in geçmiş hayatına pişmanlığı daha önceki beyitlerde yer bulur. Kendi dilinden hayatı boyunca insanlara hizmet ettiğini; bu ihmâl ve gaflet uykusu içinde Tanrı'ya ibadetten geri kaldığını (5693) itiraf eder.

Öğdülmiş, ölüm henüz yakaya yapışmadan, ibadet ile meşgul olmak gerektiği, ölüm bir kere yakaladığında, artık ibadetin mümkün olmayacağı (5712) görüşündedir. Şu beyitte ise, Öğdülmiş'in pişmanlığı bağlamında ölüm gelmeden Allah'a yönelmek gerektiği, ölüm yakalayınca pişmanlığın fayda etmeyeceği (5714) düşüncesi yer almaktadır. Eserindeki sembolik kahramanlar vasıtasıyla insanları ikaz eden, toplumun aydını konumundaki şair tecrübelerini aktarmaktadır:

Ölümde oza yan özüngni yıga

Ölüm tutsa öknüp asıg kılmaga (5714)

"Ölüm gelmeden Tanrı'ya yönel, kendini topla; ölüm yakalayınca pişmanlık fayda etmez."

2.1.7. Hayatını Boşa Geçirmekten Kaynaklanan Pişmanlık

Yazar, hayatı boşa geçirmenin pişmanlık sebebi olduğu düşüncesindedir. Bu kanaatini bazı beyitlerde dillendirir. Şair, muhatap üzerinden okuyuculara günün boşa geçmesi sonucunda pişman olunacağını, bu hayatın boşuna harcanması durumunda onun tekrar elde edilemeyeceğini (4812) söyler. Günün ve hayatın boşa harcanması pişmanlık nedeni olarak görülmektedir. Aşağıdaki beyitte hayatı boş geçirmekten maksat, bir önceki beyitte ifadesini bulan ölümü unutup gaflete düşmek; Rabb'ini unutup gözün kapalı kalması (4551) olmalıdır:

Sözüng saknu sözle sakınç kelmegey

Yava kılma öd kün ökünç bolmagay (4552)

"Sözünü düşünerek söyle, sana keder gelmez; hayatını boşuna geçirme, pişman olmazsın."

Ölümü sembolize eden Odgurmış, adaleti temsil eden Hükümdar'a çeşitli öğütler verir. Hükümdar'dan daha önceki beylerin nereye gittiklerine ibretle bakıp düşünmesini isteyen Odgurmış, Hükümdar için de oraya gidilecek günün yakın olduğunu (5138) söyler. Bu beylik sırasının şimdi Hükümdar'da olduğunu, fakat uzun kalmayacağını; işini ona göre tutmasını (5139) salık verir. Daha önceki beyler için ne faydalı oldu ise, bugün Hükümdar da onu yaparsa yarın bunun zevkini tadacaktır (5140). Ölürken, onlar (daha önceki beyler) neye pişman oldular ise, Hükümdar ondan uzak durmalı ve ancak iyilik düşünmelidir (5141). Eğer Hükümdar, ömrünü boşuna geçirdi ise, gece gündüz durup dinlenmeden pişmanlıkla inlemelidir (5148):

Negüke ökündi ölürde olar

Sen andın yırak tur tile edgüler (5141)

"Ölürken, onlar niye pişman oldularsa sen ondan uzak dur, yalnızca iyilik düşün."

*

Yava kıldıng erse tiriglik kalı

Ökünç birle tün kün udıma ulı (5148)

"Eğer ömrünü boşuna geçirdinse, gece gündüz durup dinlenmeden pişmanlıkla inle."

2.1.8. Heves ve Arzular İçin Ömür Harcamaya Duyulan Pişmanlık

Ay-Toldı'nın, Hükümdar'a verdiği öğütlerden biri de aşağıdaki beyitte yer alır. Geçen günlerin, rüya gibi olduğu; kalan günlerin de pişmanlıktan başka bir şey getirmeyeceği nasihat olarak verilir. İki beyitte uyanmış ve uyandıktan sonra pişman olmuş insanın ağzından (1398) tavsiyede bulunulur. Ay-Toldı, Hükümdar'a uyanık olduğu hâlde, hayatını rüya gibi geçirdiğini; bunun faydasız olduğunu anlatır (1399). Hükümdar'a yönelik eleştirilerden birinde, onun heves ve arzuları için ömrünü harcadığı, hayatını tükettiği, elde edilenin sâdece pişmanlık olduğu (1400) iddiası yer alır.

Ölmek üzere olan Ay-Toldı, oğlunu kucaklayıp ağlamış; tekrar ah vah etmiş ve pişmanlıklar getirmiştir (1510). Devasız hastalığa yakalanan Ay-Toldı, gençliğine ve hayatına yazık olduğunu düşünür. O, pişmanlıkla ve ağlayarak mezara girdiğini (1516) ifade eder. Beyitte pişmanlığın ağlamayı beraberinde getirdiği okuyucuya verilir:

İsizim yigitlik tiriglik isiz

Ökünçüm sıgıt birle gürke kirür (1516)

"Bana yazık oldu, gençliğime ve hayatıma yazık oldu; pişmanlıkla ve ağlayarak mezara giriyorum."

Vezirin oğlu Öğdülmiş, akrabası Odgurmış'a Hükümdar'ın kendi hizmetine girmesini istediğini iletir. Odgurmış, Hükümdar'ın bu teklifini kabul etmez. Bu durum karşısında Hükümdar üzülür. Öğdülmiş, Hükümdar'a söylediği bu sözlerden dolayı yıllarca pişmanlık duyacağını, fakat bunun bugün bir faydasının olmadığını belirtir (3877). Sözü söylememenin faydası çoktur, Öğdülmiş'in bu dili kendisini söylemekle pişman etmiştir (3879). Sözü söylemezsen, o söz sana kul olur; eğer söylersen, o seni kendine kul eder (3880). Yukarıdaki sözleri söyleyen Öğdülmiş, sözün düşünülerek söylenilmesi, acele edilmemesi, sabırlı olunması gerektiği; acele söylenen sözden yarın pişmanlık geleceği (3881) kanaatindedir. Bunun neticesinde Öğdülmiş, Odgurmış ile aralarında geçen konuşmaları Hükümdar'a nakleder:

Sözüg saknu sözle sen ivme serin

İve sözlemiş söz ökünçi yarın (3881)

"Sözü düşünerek söyle, acele etme, sabırlı ol; acele söylenen sözden yarın pişmanlık gelir."

2.1.9. Kötülüklerin Pişmanlık Getireceği

"Ay-Toldı'nın Hükümdar Kün-Toğdı'ya Vasiyet-nâme Yazdığını Söyler" başlıklı kısımda Ay-Toldı'nın ölüm karşısında pişman olduğu, pişmanlığının fayda vermediği (1361), şimdi kendisine eda edilmiş ibadetlerin lazım geldiği, yapılmış kötülüklerin hepsinin ancak pişmanlık getirdiği (1362), pişmanlık içinde feryat eden Ay-Toldı'nın Rabb'in rahmetinden başka bir ümidi kalmadığı (1364) bizzat ağzından ifade edilmektedir. Ay-Toldı, Hükümdar'a kara toprağın altında istediği kadar feryat etse de ölüm gelip çatınca pişmanlığın fayda etmeyeceğini (1371) dile getirir. Başka tavsiyelerde de bulunduktan sonra Hükümdar'dan bunları düşünmesini ve ölüme hazırlanmasını, yarın bu kara yer altında pişman olmamasını ister (1429):

Bularnı sakıngıl ölümke itin

Ökünme yarın bu kara yir katın (1429)

"Bunları düşün ve ölüme hazırlan; yarın bu kara yer altında pişman olma."

Ölmekte olan insanın yaşayanlara nasihat ettiği, onu dinlemek ve gönle yerleştirmek gerektiği (1448) beyan edildikten sonra o kişinin ağzından "Ey diri, sen gafil olma, uyan; ben gaflet ettim, şimdi yıllarca pişmanlıkla yatacağım." (1449) sözü nakledilir:

Ayur ay tirig sen usanma odun

Usandum ökünçün yatur men yılın (1449)

"O der ki: Ey diri, sen gafil olma, uyan; ben gaflet ettim, şimdi yıllarca pişmanlıkla yatacağım."

Ay-Toldı, Hükümdar'a bu dünyanın geçici olduğunu, şimdiden geçtiğini anlaması ve ölümün muhakkak geleceğini, karşına artık (ölümün) geldiğini bilmesi gerektiğini (1465) belirtir. Sonra kendi hâline bakmasını, öğüt ve nasihat almasını, Hükümdar'ın bugün henüz canlı olduğunu (yani daha hayattayken öğüt almasını), yarın pişman olmamasını (1466) diler:

Mini kör meningdin kötür öt erig

Ökünme yarın sen bu kün sen tirig (1466)

"Benim hâlime bak, benden öğüt ve nasihat al; yarın pişman olma, sen bugün henüz dirisin."

2.1.10. Yaşanılan Hayattan Duyulan Pişmanlık

Öğdülmiş, babası Ay-Toldı'ya: "Eğer sen geçirdiğin hayat için pişman oluyorsan, haklısın; durmadan ağla, gözyaşın kurumasın." (1239) der. Buradaki "Geçirdiğin hayat için pişman olmak" tabiri ile geçmiş ömürde yapılan yanlış işlerden ya da ibadet eksikliğinden pişman olma kastedilmiş olmalıdır.

Ay-Toldı oğluna: "Ölümü unutma, onu daima düşün ve uyanık bulun." (1273), "Hayata inanma, yel gibi geçer; gafil olma, bu dünyadan çabuk göçersin." (1274), "Ben seni tamamıyla Tanrı'ya emanet ettim; o dilerse, gözetir ve nimetini tattırır." (1275) şeklinde öğütler verir. Daha sonra ise bu düşünceler içinde pişmanlıkla ağlayıp sızlayarak bugün ondan ayrıldığını açıklar.

Munu adrılur men seningdin bu kün

Ökünçün sıgıt birle yıglap ögün (1276)

"Bu düşünceler içinde pişmanlıkla ağlayıp sızlayarak işte bugün senden ayrılıyorum."

2.2. Öldükten Sonra Ahirette Yaşanacak Pişmanlıklar

2.2.1. Boğaz Uğruna (Karnını Doyurmak İçin Çok Çalışarak İbadet Etmeyip) Can Vermek

Öğdülmiş, Odgurmış'a kara halkın kaygısının hep karnı olduğunu, onların çalışıp didinmesinin hep boğazı için olduğunu anlatır (4327). İnsanların birçoğu bu boğaz uğrunda canlarını vermişler; şimdi de kara toprak altında pişmanlıkla ateş yemektedirler (4328):

Telim halklar öldi bu bogzı üçün

Kara yir katında yiyür ot öçün (4328)

"Birçokları bu boğaz uğruna canlarını vermiştir; şimdi de kara toprak altında pişmanlıkla ateş yerler."

2.2.2. Çok Mal Biriktirmenin Getireceği Pişmanlık

Ölüm hakkında düşüncelerini dile getiren şair, nakledilen beyitte çok mal biriktirmenin ve bu uğurda çalışıp çabalamanın ölüm geldiğinde pişmanlık sebebi olacağı ve bu kişilerin ecel geldiğinde artık işini yoluna koyamayacağı (1143) yönündeki kanaatini bildirir:

Öküş nengke todmaz közi suk kişi

Ecel tutsa öknür itümez işi (1143)

"Çok mal açgözlüyü doyurmaz; ecel gelince pişman olur, fakat artık işini yoluna koyamaz."

2.2.3. Dünyada İyi Ad Bırakamamaktan Kaynaklanan Pişmanlık

"Hükümdar'ın Ay-Toldı'ya Cevabı" başlıklı kısımda Hükümdar ağzından, dünyada iyi ad bırakıp ölenlerin pişman olmayacakları (920), dolaylı olarak da hesap gününde ödüllendirilecekleri ima edilmektedir:

Hakikat munı bil ay ay toldı sen

Ökünçsüz men edgü atın ölse men (920)

"Ey Ay-Toldı, sen bunu hakikat bil; dünyada iyi ad bırakarak göçersem, pişman olmam."

2.2.4. Elde Edilen Makama Güvenmenin Meydana Getirdiği Pişmanlık

Öldükten sonra kara toprak altında pişmanlıkla insanın yüreğini parçalayacak yanlış tavırlardan biri mağrur insan olup dönek devlet (yüksek makam) ile avunmak ve ona güvenmektir (1144):

Yayıg kutka avnıp küvenir kür er

Yagız yir katında yürekin yirer (1144)

"Gururlu insan dönek devletle avunarak ona güvenir; fakat yağız toprak altında pişmanlıkla yüreğini parçalar."

2.2.5 Hayatı Boş Geçirmekten (Dolayı Ölümden Sonra) Pişmanlık Duymak

Hükümdar, Odgurmış'ın ağır hastalığı ve ölme ihtimali karşısında onu teselli eder. Hükümdar, Öğdülmiş'e, fazla keder ve endişe edip üzülmemesini (6252), onun (Odgurmış'ın) iyilerin başında gelen bir insan olduğunu; ölünce de Tanrı'nın Odgurmış'ın işini kolaylaştıracağını (6253), bu işin (ölümün) yarın kendilerine de geleceğini söyledikten sonra, "Acaba hayatımız nasıl geçecek ve bunda bizler ne kazanacağız." (6254) şeklinde bir sorgulama içerisinde bulunur. Hayıflanan Hükümdar, kendilerinin gençliklerini boşuna geçirdiğini; vücutlarının, kalplerinin ve fikirlerinin tamamen kötüden de kötü olduğunu (6255) dile getirir. Hükümdar'a göre, hayat bugün rüya gibi olmuştur (6256). Bu kalan ömrü bundan sonra heder etmemeli, heva ve arzulara gönül vermemelidir (6257). Nasıl olsa sonunda bu vücut ölümü tadacaktır ve ölümden sonra da (hesap verilirken) bin pişmanlık vardır (6258). Hükümdar, bugünden itibaren Öğdülmiş'e dışarıdaki halka şefkat göstermesini ve onun dertleri ile meşgul olmasını emreder (6259):

Neçe kılsa ahır öz ölgü turur

Ölümde kidin ming ökünçü turur (6258)

"Nasıl olsa bu vücut sonunda ölecektir, ölümden sonra da bin pişmanlık gelecektir."

Yusuf Has Hacip, insanın ister âlim olsun, ister bin yıl yaşasın, ister bütün dünyayı ele geçirsin ve bütün nimetlere nail olsun (6399), sonunda öleceğini ve kara toprak olacağını, ölüm yakalayınca götüreceğini, sonra pişmanlık duyacağını (6400) rivayet eder. Bu dünyaya ne kadar iyi insanlar, âlim ve hâkimler gelmiş; (ancak) bütün arzularına rağmen ebedî hayata nail olamamışlardır (6401). Pişmanlıkla inleyip yatmaktadırlar, bin iştiyak ile iyilik istemektedirler:

Ökünçün yaturlar kör ınçıklayu

Küsep edgülükni ming arzu yiyü (6407)

"Bak, pişmanlıkla inleyip yatarlar; bin özlemle iyilik isterler."

2.2.6. Son Pişmanlık Fayda Vermez

İyice düşünülmeden yapılan işin çoğu kez insanı zarara uğratacağını ve pişman olmanın da fayda etmeyeceğini anlatmak için Türkçede "Son pişmanlık fayda vermez." atasözü (Aksoy, 2016: I/430) kullanılır. Tüm dünya nimetleri bir kimsede toplansa, o huzur ve mutluluk içerisinde bin yıl yaşasa bile,

(3569) sonunda gireceği yer bu kara toprağın altıdır (3570). İnsanın geçirdiği hayat ona bir rüya olacak; ne yaptıysa, bunun karşılığını görecek (3571). O gün (hesap günü) pişman olunması hâlinde, bunun faydası yoktur; insan ne yaptıysa, yıl, ay ve gün buna şahit olacaktır:

Uş ol kün ökünse ökünç asgı yok

Negü kıldıng erse yıl ay kün tanuk (3572)

"O gün pişman olursan bunun faydası yoktur; ne yaptınsa yıl, ay ve gün buna tanıktır."

3. Pişmanlıkla İlgili Dikkat Çeken Bazı Hususlar

3.1. Pişmanlığın Göstergesi Olarak Ağlamak

Eserde pişmanlığın göstergelerinden biri ağlamak fiilidir. Ölürken inleyerek başını yere vuran insan (6177): "Ölüyorum, pişmanlıktan iki gözüm iki çeşme oldu; bu ölüm tatlıları tatsızlaştırıyor." demektedir:

Ölür men ökünçün akar köz yulum

Tatıglar tatıgsız kılur bu ölüm (6178)

"Ölüyorum, pişmanlıktan iki gözüm iki çeşme oldu; bu ölüm tatlıları tatsızlaştırıyor."

3.2. Pişmanlığın Göstergesi Olarak Başını Yere Vurmak

Pişmanlığın bir başka ifadesi, başını yere vurmaktır. Pişmanlıktan iki gözü iki çeşme olan insan (6178), ölürken inleyerek başını yere vurmuştur:

Negü tir eşitgil ölügli kişi

Ölürde ulıp yirke çalmış başı (6177)

"Ölen ve ölürken inleyerek başını yere vuran insan ne der, dinle."

3.3. Son Pişmanlık Fayda Etmez

Kutadgu Bilig'de yapılan okumalar neticesinde, asırlar süren Türk tarihinde, birçok coğrafya, iklim, din, kültür ve uygarlık farklılıklarına karşın, ana omurgası neredeyse aynı kalan bir toplum ve devlet anlayışının devam ettiği görülür (Adalıoğlu, 2013: 237). Ay-Toldı, ihtiyarlaması ve devasız hastalığa yakalanması, hayatında yanlış işler yapması neticesinde pişman olup çok ağlamıştır, ancak pişmanlığı fayda etmemiştir (1149). Babası Ay-Toldı'nın devasız hastalığı ve ölüm hakkında konuştuğu bölümde yer alan beyitte Öğdülmiş'in ağzından (hayatın son zamanlarında) pişman olmanın ve inleyerek başını yerden yere vurmanın faydası olmadığı (1207) kanaati dillendirilmektedir:

Bu kün öknüp asgı negü ay ata

Başın yirke çalsa ulıp ming kata (1207)

"Ey baba, bugün pişman olmanın ve inleyerek başını yerden yere vurmanın ne faydası var?"

Ay-Toldı'nın Oğlu Öğdülmiş'e hastalığını anlattıktan sonra öğüt verdiği kısımda yer alan şu beyitte kendinin mal ya da altın ve gümüş toplamasını bildiğini, fakat yemesini bilmediğini, artık zamanının geçtiğini, son pişmanlığın da fayda vermeyeceğini söyler:

Tire bildi bu öz yiyü bilmedi

Künüm keçti öknüp asıg kılmadı (1285)

"Ben toplamasını bildim, fakat yemesini bilemedim; günüm geçti, son pişmanlık da fayda etmedi."

Sonuç

Kutadgu Bilig'de "pişmanlık" kavramını ele aldığımız çalışmada "ökün-" (pişman ol-), "ökünç" (pişmanlık) ve "öküntür-" (pişman ettir-) bu kavramı karşılamaktadır. Türk edebiyatında birçok ilki ve

özelliği bünyesinde barındıran eserde "pişmanlık" duygusuna yönelik okumalarda bu kavram "Dünyaya Yönelik Pişmanlıklar" ve "Ahirete Yönelik Pişmanlıklar" olarak iki başlık altında değerlendirildi. Bu iki tasnifin dışında kalan beyitler ise "Pişmanlıkla İlgili Dikkat Çeken Bazı Hususlar" başlığı altında incelendi. Kutadgu Bilig müellifi dünyaya ait pişmanlıkları gözler önüne getirerek okuyucularına pişmanlık duyacakları davranışları yapmamalarını söylemek ister. Kahramanlar aracılığıyla anlattığı olaylarla hayata dair kesitler sunar. Bu yolla insanların dünyada mutlu olmalarını sağlayacak örnekler ortaya koymaktadır.

Kitabının ismini Kutadgu Bilig koyduğunu; okuyana kutlu olmasını ve elinden tutup yol göstermesini (350) isteyen Yusuf Has Hacip, kitabının uzanıp her iki dünyayı da tutan bir el olduğunu (351), insanın her iki dünyayı da devletle elinde tutması hâlinde mutlu olacağını (352) belirtir. Yazar, bu anlayışa uygun olarak "pişmanlık" kavramına yaklaşmaktadır.

Bu kavramla ilgili kullanımların hem Türk kültürünü hem de İslam dininin kaidelerini yansıttığı görüldü. İçerisinde bulunulan zamanda (dünya yaşamında iken) ve ahiret hayatında pişmanlık duyulan hususlar kahramanlar ve hadiseler bağlamında okuyucuya aktarılmıştır. Böylece bu dünyada ve öbür dünyada mutluluğa giden yol tarif edilmiştir. Bu kavramın kullanımı ile ilgili dikkat çekici bir durum da şudur: Dile getirilen düşünceler bugün için geçerliliğini korumaktadır. "Son pişmanlık fayda vermez." atasözü dört beyitte (363, 1149, 1285, 3572) anlam olarak geçer. 556. beyitte ifade edilen acele ile yapılan işlerden duyulan pişmanlık, zihinlerde "Acele işe şeytan karışır." atasözünü çağrıştırmaktadır.

Kaynakça

ADALIOĞLU, Hasan Hüseyin. "Bir Siyasetname Olarak Kutadgu Bilig", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, sayı 34, Güz/Autumn (2013), s. 237-253.

AKSOY, Ömer Asım. (2016). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, 1-Atasözleri Sözlüğü, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

ARAT, Reşid Rahmeti. (2008). Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacib. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

ASİL, Şeref Yasin. (2011). Dini Terimler Sözlüğü. Ankara: Alter Yay.

AYTAÇ, Serpil. (2000). İnsanı Anlama Çabası (Psikolojiye Giriş). Bursa: Ezgi Kitabevi Yay.

BAKIRCIOĞLU, Rasim (2016). Ansiklopedik Psikoloji Sözlüğü. İstanbul: Anı Yayıncılık.

BEHLÜL, Tokur. (2013). "Gaye- Anlam Bağlamında Kendini Gerçekleştirmek". Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 40, s. 149-162.

BÖLER, Tuncay. (2009). "Kutadgu Bilig'de Ahlaklılık, Soyluluk Ve Seçkinlik İfade Eden Sözler". Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 4/3 Spring 2009, s. 397-418.

CEYLAN, İsa. (2013). Pozitif Psikoloji Yaklaşımıyla Mü'min İnsanın Kişilik Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÇAVUŞOĞLU, Ali. (2012). "Kutadgu Bilig'in Üç Boyutu Ve Toplum Sınıflandırması". Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, C.4, S. 13, Kış, s. 75-96.

ÇELİK, İbrahim. (2014). "İmam Gazalînin İhya-U Ulûmî'd-Din Adlı Eserinde Tevbe Kavramına Yaklaşımı". The Journal of Academic Social Science Studies, s.445-459.

KAYA, Umut. (2017). "Kutadgu Bilig ve Yusuf Has Hacip'in Eğitimle İlgili Görüşleri". Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. I, Sayı: I, 2017, Sayfa: 1-26.

KAYMAZ, Zeki. (2016/7). "Kutadgu Bilig Araştırmaları Üzerine Bazı Düşünceler". Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi, 105-109.

MASLOW, Abraham. (2001). İnsan Olmanın Psikolojisi. (Çev.: Okhan Gündüz), İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.

YALVAÇ-ARICI, Handan. (2016). Kur'an'da Pişmanlık Psikolojisi, Aktif-Pasif Tevbe. İstanbul: Düşün Yayıncılık.

GÖRSEL OKURYAZARLIK FARKINDALIK EĞİTİMİNİN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN YAZMA BECERİSİ ÜZERİNE ETKİSİ

Mustafa KAYA

Dr. Mustafa KAYA

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,

Eğitim Fakültesi

e-posta: m. kaya@yyu.edu.tr

Özet

Görsel okuma eğitiminin ortaokul öğrencilerinin yazma becerisini üzerine etkisini tespit etmeyi amaçlayan bu araştırmada gerçek deneysel desenlerden ön test- son test kontrol gruplu seçkisiz desen örneği kullanılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubu, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Van ili Tuşba ilçesindeki bir ortaokulda öğrenim görmekte olan 5. sınıf öğrencilerinden seçilmiştir. Çalışma grubu, basit seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenen17'si deney grubu, 18'i de kontrol grubu olmak üzere 35 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak "Yazılı Anlatım Değerlendirme Ölçeği (YADO)" kullanılmıştır.

Görsel okuma eğitiminin ve görsel ögelerin ortaokul öğrencilerinin yazma becerileri üzerindeki etkisini inceleyen bu araştırmada, görsel eğitimin uygulandığı deney grubu ile geleneksel yöntemin uygulandığı kontrol grubu öğrencileri arasında, ön test ve son test itibariyle anlamlı bir fark olup-olmadığını test etmek amacı ile "SPSS-PASW Statistcs 18" istatistik paket programı kullanılmıştır**.** Grupların kendi içinde ön test ve son testler arasında bir fark olup olmadığını tespit etmek için bağımlı gruplar t test, deney ve kontrol grupları arasındaki farkın tespiti için bağımsız gruplar t testi kullanılmıştır.

Bu araştırmanın sonucuna göre deney grubunun ön - son test yazılı anlatım değerlendirme puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Görsel okuma, yazma becerisi.

The Effect of Visual Literacy Awareness Training on Writing Skills of Secondary School Students

Abstract

The aim of this study was to determine the effect of visual reading education on writing skills of secondary school students.

The study group of the study was selected from 5th grade students studying in a secondary school in Tusba district of Van province in 2018-2019 academic year. The study group consisted of 35 students, 17 of whom were experimental group and 18 were the control group.

Within the scope of the research, Anlatım Written Expression Evaluation Scale Y (YADO) was used as data collection tool.

In this study, which examines the effect of visual reading education and visual elements on writing skills of secondary school students, in this study, it is aimed to test whether there is a significant difference between pre-test and post-test between the experimental group where visual education is applied and the control group where traditional method is applied uyg SPSS-PASW Statistcs 18 "statistical package program was used. The dependent groups t test was used to determine whether there was a difference between the pre-test and post-tests within the groups themselves, and the

independent groups t test was used to determine the difference between experimental and control groups.

According to the results of this study, it was found that there was a statistically significant difference between the pre - post test written expression evaluation scores of the experimental group.

Key Words: Visual reading, writing skills.

1.Giriş

İlk defa 1969 yılında Debes tarafından ortaya atılan görsel okuryazarlık, son yıllarda teknolojideki gelişmelere paralel olarak insanoğlunun yaşamının bir parçası olmuş durumdadır. Ayrıca iletişim, felsefe, edebiyat, dil bilim, öğretim tasarımcılığı vb. birçok alanla ilişkisi olan çok disiplinli bir alandır.

Şimşek'e (2002) göre görseller öğrenmeyi kalıcı hale getirir, anlatımı kolaylaştırır, öğretimde zaman kazandırır, öğrenmede uyarıcı etki yapar, düşüncenin devamlılığını sağlar, sözcük gelişimine katkı sağlar. Bireyin eğitim hayatında bu denli olumlu katkıları olan görselleri okuma becerilerinin kazandırılması Güneş'e (2007) göre düşünmeyi ve anlamayı geliştirir, öğrencinin ön bilgileriyle yeni bilgileri bütünleştirmesini sağlar. Görsel okuryazarlığı gelişmiş bir kişi, çevresinde karşılaştığı görünen eylemleri, objeleri, sembolleri doğal ya da yapay her şeyin ayrımına varabilmekte ve onları yorumlayabilmektedir (Alpan, 2008: 80).

Kırkkılıç ve Akyol'a (2009) göre günümüzde görsellerin iletişimdeki önemi her geçen gün artarak devam etmektedir. Gazetelerde, kitaplarda, ilan panolarında, bilgisayar ve televizyon ekranlarında ve hatta kıyafetlerin üzerinde ile görsel mesajlar iletişimde kullanılmaktadır. Nerdeyse görsellik ve görsel izleme okumanın yerini almaya başlamıştır. Bu kadar önemli bir yere sahip olan insan yaşamının ayrılmaz bir parçası haline gelmiş görsellerin nasıl okunacağı ile ilgili sistemli bir bilgi öğretilmemektedir. Türkçe dersinin nihai amaçlarından biri öğrencilere duygu ve düşüncelerini etkili bir biçimde paylaşma becerisi kazandırmaktır. Bu beceriyi kazandırmak için görsellerin dilinin öğretilmesi de kaçınılmazdır (Başaran, 2014: 352).

Görseller kolay anlaşıldığı için öğretim yapmanın gerekli olmayacağı düşünülebilir. Fakat üst düzey görsel okuma ve düşünme becerilerinin kazandırılması için öğretim gereklidir (Kırkkılıç ve Akyol, 2009). Bu öğretim, öğrencilere görsel okuma konusunda farkındalık kazandırabilir, öğrencilerin yazma becerisine önemli katkılar sunabilir.

2.Çalışmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, görsel okuma eğitiminin ve görsel ögelerin 5. sınıf öğrencilerinin yazma becerileri üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaktır.

Bu araştırmanın problem cümlesini "Görsel okuma eğitiminin ve görsel ögelerin ortaokul öğrencilerinin yazma becerisine etkisi nedir?" oluşturmaktadır.

2.1.Çalışmanın Yöntemi

Görsel okuma eğitiminin ve görsel ögelerin ortaokul öğrencilerinin yazma becerileri üzerindeki etkisini inceleyen bu araştırmada gerçek deneysel desenlerden "öntest- sontest kontrol gruplu seçkisiz desen" örneği kullanılmıştır. Karasar (2017: 132)'a göre öntest- sontest kontrol gruplu seçkisiz desende yansız atamayla oluşturulmuş deney ve kontrol grubu olmak üzere iki grup bulunur.

2.2.Verilerin toplanması

Nicel veri toplama aracı olarak "Yazılı Anlatım Değerlendirme Ölçeği (YADO)" kullanılmıştır. YADO'nun maddelerin 5'i buluş becerileri, 8'i planlama becerileri, 12'si de anlatım becerileri olmak üzere toplam 25 maddeden oluşmaktadır. Yanıtlama biçimi "(1) Çok yetersiz, (2) Yetersiz, (3) Kısmen yeterli, (4) Yeterli, (5) Çok yeterli" şeklinde beş dereceli bir yapıda düzenlenmiştir.

2.3.Çalışma Grupları

2018 -2019 eğitim-öğretim yılında Van ili Tuşba ilçesinde bir ortaokulda öğrenim görmekte olan 5. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Bu öğrencilerden 17'si deney grubu, 18'i de kontrol grubu olarak random yöntemiyle seçilmiştir.

2.4.Verilerin Analizi

Görsel okuma eğitiminin ve görsel ögelerin ortaokul öğrencilerinin yazma becerileri üzerindeki etkisini inceleyen bu araştırmada, görsel eğitimin uygulandığı deney grubu ile geleneksel yöntemin uygulandığı kontrol grubu öğrencileri arasında, ön test ve son test itibariyle anlamlı bir fark olup-olmadığını test etmek amacı ile "SPSS-PASW Statistcs 18" istatistik paket programı kullanılmıştır**.**

Grupların kendi içinde ön test ve son testler arasında bir fark olup olmadığını tespit etmek için bağımlı gruplar t test kullanılmıştır. Deney ve kontrol grupları arasındaki farkın tespiti için bağımsız gruplar t testi kullanılmıştır. Deney ve kontrol gruplarının ön testleri ve son testleri karşılaştırmalarında ilişkisiz grup "t" testi, deney grubunun ve kontrol grubunun ön test-son test karşılaştırılmasında ise ilişkili grup "t" testi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar deneysel çalışmada tek yönlü olarak sınanmıştır. Anlamlılık düzeyi en az 0.05 olarak kabul edilmiştir.

3.Bulgular

3.1.Görsel Okuma Farkındalık Eğitiminin Öğrencilerin Yazma Becerisi Üzerine Etkisine Yönelik Bulgular

Tablo 1. Deney Grubu Ön Test ile Son Test Arasındaki Farkı Belirten Bağımlı Ölçümler T- Testi

Deney						
Gruplar	N	$\overline{x}$	s	Sd	t	p
Ön test	17	46.52	11.38	16	-10.309	.001
Son test	17	69.47	13.31			

Tablo 1'e göre bir ders dönemi boyunca geleneksel yöntemin yanında görsel okuma eğitimini gören deney grubu öğrencilerinin ön test ile son testi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğunu söylemek mümkündür [$t_{(16)}$ = -10.309, $p < .05$ ($p = .001$)]. YADÖ'nün bütün maddelerine toplam olarak bakıldığında öğrencilerin dönem başında yapılan ön testlerinde, yazılı anlatım değerlendirme puanlarının ortalaması $\overline{X}$ = 46.52, ss=11.38 iken, görsel okuma eğitiminin sonrasında $\overline{X}$ = 69.47, ss= 13.31'e yükselmiştir.

Tablo 2. Kontrol Grubu Ön Test ile Son Test Arasındaki Farkı Belirten Bağımlı Ölçümler T- Testi

Kontrol						
Gruplar	N	$\overline{x}$	s	Sd	t	p
Ön test	18	58.22	13.28	17	-1.114	.281
Son test	18	60.00	11.94			

Tablo 2'de kontrol grubu öğrencilerinin ölçeğin toplam puanlarına göre ön test ile son testleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir [$t_{(17)}$ = -1.114, $p > .05$ ($p = .281$)]. Öğrencilerin dönem başında yapılan ön testte yazılı anlatım değerlendirme puanlarının $\overline{X}$ = 58.22, ss=13.28 iken, geleneksel yöntemle ders işleme sonrasında son testte yazılı anlatım değerlendirme puanlarının $\overline{X}$ = 60.00, ss=11.94 olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Deney Grubu ile Kontrol Grubu Ön Testleri Arasındaki Farkı Belirten Bağımsız Ölçümler T-Testi

Kontrol						
Gruplar	N	$\overline{x}$	s	Sd	t	p
Deney Grubu	17	46.52	11.38	33	-2.78	.09
Kontrol Grubu	18	58.22	13.28			

Tablo 3'te deney grubu öğrencilerinin ön test ile kontrol grubu öğrencilerinin son testleri arasında anlamlı bir fark olmadığını söylemek mümkündür [$t_{(33)}$ = -2.78, p > .05 (p = .09)].

Tablo 4. Deney Grubu ile Kontrol Grubu Son Testleri Arasındaki Farkı Belirten Bağımsız Ölçümler T-Testi

Son test						
Gruplar	N	$\overline{X}$	S	sd	t	P
Deney Grubu	17	69.47	13.31	33	2.21	.034
Kontrol Grubu	18	60.00	11.94			

Tablo 4'e göre üç hafta boyunca geleneksel yöntemin yanında görsel okuma farkındalık eğitimini gören deney grubu öğrencilerinin son test ile kontrol grubunun son testi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğunu söylemek mümkündür. [$t_{(33)}$ = 2.21, p < .05 (p = .034)]. YADÖ'nün bütün maddelerine toplam olarak bakıldığında deney grubundaki öğrencilerin dönem sonunda yapılan son testlerinde, yazılı anlatım değerlendirme puanlarının ortalaması $\overline{X}$ = 69.47, ss=13.31 iken, geleneksel yöntemlerle ders işleyen kontrol grubundaki öğrencilerin dönem sonunda son testlerindeki yazılı anlatım değerlendirme puanlarının ortalamasının $\overline{X}$ = 60.00, ss=11.94 olduğu görülmektedir.

4.Sonuç

Deneysel sürecin başında deney ve kontrol gruplarının ön testlerinin yazılı anlatım değerlendirme puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır [$t_{(33)}$ = -2.78, p > .05 (p = .09)]. Öğrenme sürecine her iki grup benzer başarı ortalaması ile başlamıştır.

Kontrol grubunun ön testleri ile son testlerinin yazılı anlatım değerlendirme puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir [$t_{(17)}$ = -1.114, p > .05 (p = .281)]. Bu sonuç geleneksel yöntemin, yazılı anlatım değerlendirme becerisinin geliştirilmesinde bir etkiye sahip olmadığını ortaya koymaktadır.

Deney grubunun ön - son test yazılı anlatım değerlendirme puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir [$t_{(16)}$ = -10.309, p < .05 (p = .001)]. Bu sonuç görsel okuma eğitimi ve görsel ögelerin yazılı anlatım değerlendirme becerisinin geliştirilmesinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

Alpan, G. (2008). Görsel okuryazarlık ve öğretim teknolojisi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi,V (II), 74-102.

Başaran, M. (2014).. (2. Baskı). Görsel okuryazarlığı. A. Güzel ve H. Karatay (Editör). Türkçe öğretimi el kitabı içinde (s. 351-1381). Ankara: Pegem Akademi.

Güneş, F. (2007). Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Karasar, N. (2017). Bilimsel araştırma yöntemi .(7. Basım). Ankara: Nobel.

Kırkkılıç, A. ve Akyol H. (2009). İlköğretimde Türkçe öğretimi. Ankara: Pegem Akademi.

Şimşek, N. (2002). Derste eğitim teknolojisi kullanımı. Ankara: Nobel Yayıncılık.

GÖRSEL OKURYAZARLIK FARKINDALIK EĞİTİMİNİN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN KONUŞMA BECERİSİ ÜZERİNE ETKİSİ

Dr. Mustafa KAYA,

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,

Eğitim Fakültesi

e-posta: m. kaya@yyu.edu.tr

Özet

Görsel okuma eğitiminin ve görsel ögelerin 5. Sınıf öğrencilerinin konuşma becerileri üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada gerçek deneysel desenlerden desenlerden "öntest- sontest kontrol gruplu seçkisiz desen" örneği kullanılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubu, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Van ili Tuşba ilçesindeki bir ortaokulda öğrenim görmekte olan 5. sınıf öğrencilerinden seçilmiştir. Çalışma grubu, basit seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenen17'si deney grubu, 18'i de kontrol grubu olmak üzere 35 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak "Yazılı Anlatım Değerlendirme Ölçeği (YADO)" kullanılmıştır.

Görsel okuma eğitiminin ve görsel ögelerin ortaokul öğrencilerinin yazma becerileri üzerindeki etkisini inceleyen bu araştırmada, görsel eğitimin uygulandığı deney grubu ile geleneksel yöntemin uygulandığı kontrol grubu öğrencileri arasında, ön test ve son test itibariyle anlamlı bir fark olup-olmadığını test etmek amacı ile "SPSS-PASW Statistcs 18" istatistik paket programı kullanılmıştır**.** Grupların kendi içinde ön test ve son testler arasında bir fark olup olmadığını tespit etmek için bağımlı gruplar t test, deney ve kontrol grupları arasındaki farkın tespiti için bağımsız gruplar t testi kullanılmıştır.

Bu araştırmanın sonucuna göre deney grubunun ön - son test etkili konuşma beceri puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Görsel okuma, konuşma becerisi.

The Impact of Visual Literacy Awareness Training on Speaking Skills of Secondary School Students

Abstract

In this study, which aims to reveal the effect of visual reading education and visual elements on the speaking skills of 5th grade students, deneysel random design with pretest-posttest control group den is used.

The study group of the study was selected from 5th grade students studying in a secondary school in Tusba district of Van province in 2018-2019 academic year. The study group consisted of 35 students, 17 of whom were experimental group and 18 were the control group.

Within the scope of the research, Anlatım Written Expression Evaluation Scale Y (YADO) was used as data collection tool.

In this study, which examines the effect of visual reading education and visual elements on writing skills of secondary school students, in this study, it is aimed to test whether there is a significant difference between pre-test and post-test between the experimental group where visual education is

applied and the control group where traditional method is applied uyg SPSS-PASW Statistcs 18 ”statistical package program was used. The dependent groups t test was used to determine whether there was a difference between the pre-test and post-tests within the groups themselves, and the independent groups t test was used to determine the difference between experimental and control groups.

According to the results of this research, it was found that there was a statistically significant difference between the pre - post - test effective speaking skill scores of the experimental group.

Key Words: Visual reading, speaking skills.

1.Giriş

2005 Türkçe Dersi Öğretim Programında ilk kez Türkçe dersinde ayrı bir beceri alanı olarak ele alınan görsel okuma ve sununun, son yıllarda teknolojideki gelişmelere paralel olarak birçok bilgi görsel yollarla elde edildiği için hemen her alanda her geçen gün önemi artmaktadır.

Görsel okuryazarlık görsel imgeleri anlamak ve onlara dayalı mesajlar üretmektir (Kırkkılıç ve Akyol, 2007: 166). (Stokes, 2005)'e göre görsel okuma; kişilerin etraflarında gördükleri her şeyi analiz etmelerini sağlayan yeteneklerin bütünüdür. Güneş (2007: 249)'e göre yazılı metinler dışında kalan resim, kroki, grafik, sembol, şekil, renk vb. ile doğa ve sosyal olayları anlamlandırma, zihinde yapılandırma sürecidir. Felten (2008: 60) ise görsel okuryazarlık kültürel açıdan önemli görüntüleri, nesneleri ve görünür eylemleri anlama, üretme ve kullanma yeteneğini olarak görür.

İyi bir görsel okuryazar, görsellerin konusunu anlar, görsellerin oluşturduğu kültürel bağlamı da göz önünde bulundurarak görseli analiz ederek anlam kurar, görseli kompozisyon, estetik ve teknik açıdan değerlendirir, görselin vermek istediği mesajı kavrar, görselin sunduğu iletişim tarzını anlamaya çalışır (Kırkkılıç ve Akyol, 2007: 171). Görselleri oluşturma, anlama ve yorumlama; Türkçe dersinde verilmek istenen okuma, yazma, konuşma ve dinleme becerileri kadar önemlidir. Yazılı materyallere, televizyona, filmlere ve şarkılara ek olarak çocuklar neredeyse her gün bilgisayarlar, eğitsel oyunlar ve internetle meşgul oluyorlar (Özbay, 2014: 169).

Görsel okuryazarlığın birçok avantajı vardır: Görsel unsurlar metinlerin daha iyi anlaşılmasını sağlar, her tür sözel beceriyi geliştirir, öğrencilerin ilgi ve güdülenmişlik düzeyini artırır, bazı metinleri yazılı metinlerden daha etkili bir şekilde sunmamızı sağlar, fikirlerin organizasyonunu geliştirir, karmaşık kavramları basit ve anlamlı hale dönüştürür, bilgilerin hafızada uzun süre saklanmasını sağlar (Aydemir-Özyurt, 2016: 12-13; Demirel, Seferoğlu, Yağcı, 2002: 30; Kırkkılıç ve Akyol, 2007: 179; Özbay, 2014: 170- 171; Yıldız, 2003: 27). Öğrencinin etkili ve verimli bir eğitim-öğretim süreci geçirmesinde büyük bir öneme sahip olan görsel okumanın konuşma becerisinin gelişimine katkı sağlayabilir.

2.1.Çalışmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, görsel okuma eğitiminin ve görsel ögelerin 5. sınıf öğrencilerinin konuşma becerileri üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaktır.

Bu araştırmanın problem cümlesini “Görsel okuma eğitiminin ve görsel ögelerin ortaokul öğrencilerinin konuşma becerisine etkisi nedir?” oluşturmaktadır.

2.2.Çalışmanın Yöntemi

Görsel okuma eğitiminin ve görsel ögelerin ortaokul öğrencilerinin konuşma becerileri üzerindeki etkisini inceleyen bu araştırmada gerçek deneysel desenlerden “öntest- sontest kontrol gruplu seçkisiz desen” örneği kullanılmıştır. Karasar (2017: 132)'a göre öntest- sontest kontrol gruplu seçkisiz desende yansız atamayla oluşturulmuş deney ve kontrol grubu olmak üzere iki grup bulunur.

2.3.Çalışmanın Grupları

2018 -2019 eğitim-öğretim yılında Van ili Tuşba ilçesinde bir ortaokulda öğrenim görmekte olan 5. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Bu öğrencilerden 17'si deney grubu, 18'i de kontrol grubu olarak random yöntemiyle seçilmiştir.

2.4.Verilerin Toplanması

Nicel veri toplama aracı olarak "Türkçe Etkili Konuşma Becerisi Ölçeği (TEKBÖ)" kullanılmıştır. TEKBÖ'nün maddelerin 7'si sunum, 4'ü ses, 5'i üslup ve ifade, 4'ü konuşmaya odaklanma, 4'ü dinleyicileri dikkate almak boyutları olmak üzere toplam 24 maddeden oluşmaktadır. Yanıtlama biçimi " (5)Tamamen katılıyorum, (4) Katılıyorum, (3) Orta derecede katılıyorum, (2) Katılmıyorum, (1) Kesinlikle katılmıyorum" şeklinde beş dereceli bir yapıda düzenlenmiştir.

2.5.Verilerin Analizi

Görsel okuma eğitiminin ve görsel ögelerin ortaokul öğrencilerinin konuşma becerileri üzerindeki etkisini inceleyen bu araştırmada, görsel eğitimin uygulandığı deney grubu ile geleneksel yöntemin uygulandığı kontrol grubu öğrencileri arasında, ön test ve son test itibariyle anlamlı bir fark olup-olmadığını test etmek amacı ile "SPSS-PASW Statistcs 18" istatistik paket programı kullanılmıştır**.** Grupların kendi içinde Ön test ve son testler arasında bir fark olup olmadığını tespit etmek için bağımlı gruplar t test kullanılmıştır. Deney ve kontrol grupları arasındaki farkın tespiti için bağımsız gruplar t testi kullanılmıştır. Deney ve kontrol gruplarının ön testleri ve son testleri karşılaştırmalarında ilişkisiz grup "t" testi, deney grubunun ve kontrol grubunun ön test-son test karşılaştırılmasında ise ilişkili grup "t" testi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar deneysel çalışmada tek yönlü olarak sınanmıştır. Anlamlılık düzeyi en az 0.05 olarak kabul edilmiştir.

3.Bulgular

3.1.Görsel Okuma Farkındalık Eğitiminin Öğrencilerin Konuşma Becerisi Üzerine Etkisine Yönelik Bulgular

Tablo 1. Deney Grubu Ön Test ile Son Test Arasındaki Farkı Belirten Bağımlı Ölçümler T- Testi

Deney						
Gruplar	N	$\overline{x}$	s	Sd	t	p
Ön test	17	53.86	8.11	16	-2.185	.037
Son test	17	56.26	7.25			

Tablo 1'e göre bir ders dönemi boyunca geleneksel yöntemin yanında görsel okuma eğitimini gören deney grubu öğrencilerinin ön test ile son testi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğunu söylemek mümkündür [$t_{(16)}$ = -2.185, $p < .05$ ($p = .037$)]. TEKBÖ'nün ölçeğinin bütün maddelerine toplam olarak bakıldığında öğrencilerin dönem başında yapılan ön testlerinde, etkili konuşma becerileri değerlendirme puanlarının ortalaması $\overline{X}$ = 53.86, ss=8.11 iken, görsel okuma eğitimi sonrasında $\overline{X}$ = 56.56, ss= 7.25'e yükselmiştir.

Tablo 2. Kontrol Grubu Ön Test ile Son Test Arasındaki Farkı Belirten Bağımlı Ölçümler T- Testi

Kontrol						
Gruplar	N	$\overline{x}$	s	Sd	t	p
Ön test	18	50.76	9.77	17	.602	.552
Son test	18	50.20	9.45			

Tablo 2'da kontrol grubu öğrencilerinin ölçeğin toplam puanlarına göre ön test ile son testleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir [$t_{(17)}$ = .602, p > .05 (p = .552)]. Öğrencilerin dönem başında yapılan ön testte etkili konuşma becerileri değerlendirme puanlarının $\overline{X}$ = 50.76, ss=9.77 iken, geleneksel yöntemle ders işleme sonrasında son testte yazılı anlatım değerlendirme puanlarının $\overline{X}$ = 50.20, ss=9.45 olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Deney Grubu ile Kontrol Grubu Ön Testleri Arasındaki Farkı Belirten Bağımsız Ölçümler T-Testi

Kontrol						
Gruplar	N	$\overline{x}$	s	Sd	t	p
Deney Grubu	17	53.86	8.11	33	1.336	.187
Kontrol Grubu	18	50.76	9.77			

Tablo 3'te deney grubu öğrencilerinin ön test ile kontrol grubu öğrencilerinin ön testleri arasında anlamlı bir fark olmadığını söylemek mümkündür [$t_{(33)}$ = 1.336, p > .05 (p = .187)]. Deney grubundaki öğrencilerin dönem başında yapılan ön testte konuşma becerileri ölçüm puanlarının ortalaması $\overline{X}$ = 53. 86, ss=8.11 iken, kontrol grubundaki öğrencilerin dönem başında yapılan ön testte konuşma becerileri ölçümleri puanlarının ortalamasının $\overline{X}$ = 50.76, ss=9.77 olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Deney Grubu ile Kontrol Grubu Son Testleri Arasındaki Farkı Belirten Bağımsız Ölçümler T-Testi

Son test						
Gruplar	N	$\overline{\mathbf{X}}$	S	sd	t	P
Deney Grubu	17	56.26	7.25	33	2.78	.007
Kontrol Grubu	18	50.20	9.45			

Tablo 4'te göre üç hafta boyunca geleneksel yöntemin yanında görsel okuma farkındalık eğitimini gören deney grubu öğrencilerinin son testi ile kontrol grubunun son testi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğunu söylemek mümkündür. [$t_{(33)}$ = 2.78, p < .05 (p = .007)]. Deney grubu öğrencilerinin eğitim sonunda yapılan son testte konuşma becerisi değerlendirme puanlarının $\overline{X}$ = 56.26, ss=7.25 iken, geleneksel yöntemle ders işleme sonrasında kontrol grubunun son testte etkili konuşma becerileri değerlendirme puanlarının $\overline{X}$ = 50.20, ss=9.45 olduğu görülmektedir.

4.Sonuç

Deney ve kontrol grupları etkili konuşma becerisi ön test başarı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir [$t_{(33)}$ = 1.336, p > .05 (p = .187)]. Diğer bir deyişle uygulamalar öncesinde, konuşma becerisi başarısı bakımından her grup benzer özellikler göstermiştir.

Kontrol grubu etkili konuşma becerisi ön - son test başarı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir [$t_{(17)}$ = .602, p > .05 (p = .552)]. Ancak deney grubu etkili konuşma beceri ön - son test başarı puanları arasında son test lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir [$t_{(16)}$ = -2.185, p < .05 (p = .037)]. Diğer bir deyişle deney grubunda görsel okumaya yönelik uygulanan öğretimsel etkinlikler öğrencilerin etkili konuşma becerilerini olumlu yönde etkilemiştir.

Kaynakça

Aydemir- Özyurt, E. (2016). Dördüncü sınıf Türkçe dersi öğretim programının görsel okuma ve sunu becerilerini geliştirme açısından incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.

Demirel, Ö, Seferoğlu, S.S. ve Yağcı, E. (2002). Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme. (2. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Felten, P. (2008). Visual literacy. Change: The Magazine of Higher Learning, 40(6), 60-64.

Güneş, F. (2007). Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Karasar, N. (2017). Bilimsel araştırma yöntemi .(7. Basım). Ankara: Nobel.

Kırkkılıç, A. ve Akyol H. (2007). İlköğretimde Türkçe öğretimi. Ankara: Pegem Akademi.

Stokes, S. (2005). Visual Literacy in Teaching and Learning: A Literature Perspective. Electronic Journal for the Integration of Technology in Education. 1(1),10-18.

Özbay, M. (2014). Anlama teknikleri: I okuma eğitimi. Ankara: Öncü Kitap.

Yıldız, C. (2003). Türkçe öğretiminde alternatif yöntemler. Ankara: Anı Yayıncılık.

SURİYELİ SIĞINMACILARIN ÇALIŞMA HAYATI VE İSTİHDAM SORUNU: GAZİANTEP ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Hamza ATEŞ, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

ates.hamza@gmail.com

Merve DEMİR, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Doktora Öğrencisi

merve.basarici.6408@gmail.com

ÖZET

Bu bildirinin amacı, Gaziantep ili örneğinde Suriyeli sığınmacıların ekonomik ve istihdama ilişkin sorunlarını incelemektir. Araştırma kapsamında Suriyeli sığınmacıların çalışma hayatı ve istihdam sorunları ayrıntılı bir şekilde araştırılmış, bu sorunların hangi faktörlere göre farklılık gösterdiği saha araştırmasıyla ortaya konulmuştur. Araştırma alanı olarak Gaziantep ili seçilme nedeni Suriye sınırına komşu bir şehir olarak siyasi kriz sonucu kaçan insanların sığındığı bir şehir olması ve aynı zamanda sanayi ve ticaret açısından Türkiye'nin önde gelen şehirlerinden olmasıdır. Suriyeli sığınmacıların Türkiye topraklarında yaşadıkları sorunların ortaya konulması açısından bu çalışma önem arz etmektedir. Karşılaşılan bu sorunların tespiti Türkiye'nin uyum politikaları belirleme sürecinde bir kaynak niteliğinde olabilecektir.

Bu bildiride yer verilen alan araştırmasına göre; Suriyeli sığınmacıların bir kısmı barınma merkezlerinde yaşarken büyük çoğunluğu yerel halkla iç içe yaşamaktadır. Yerel halkla iç içe yaşayan Suriyeliler birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu sorunların en önemlilerinden birisi sığınmacıların çalışma hayatı ve istihdam sorunudur.

Diğer araştırma sonuçları şöyle özetlenebilir: İstihdam alanında herhangi bir yasal engel olmamasına rağmen çalışmayan Suriyelilerin oranı yarıdan fazladır. Sığınmacılar, çalışmamalarındaki en büyük neden olarak kendilerine uygun iş bulamadıkları belirtmişlerdir. Suriyeli sığınmacıların eğitim durumu ile Türkiye'de istihdam ile ilgili sorun yaşama durumu arasında ilişki bulunmaktadır. Ülkemizde bulunan Suriyeli sığınmacıların eğitim seviyesi genel itibarıyla düşük olduğu için niteliksiz iş gücü alanlarında çalışmakta bu alanlarda da düşük ücret ve zor çalışma koşulları olduğundan dolayı çalışmamayı tercih edenlerin sayısı fazladır. Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları istihdam sorunları yaşanılan diğer sorunlara öncü olmuştur. İstihdam sorunu yaşayan sığınmacılar yeterli gelir elde edememekte bunun sonucunda beslenme ve barınma sorunu yaşama durumu da gelir seviyesine bağlı olarak değişmektedir. Gelir seviyesi arttıkça beslenme ve barınma sorunu yaşama durumu azalmaktadır. Bireyler yeterli gelir elde edemediği için yaşadığı bu sorunlar aynı zamanda sağlıksız ve bakımsız yerlerde ikamet etmelerine neden olmaktadır.

Anahtar kelimeler: Göç, Gaziantep, Suriyeli Sığınmacılar, Türkiye, İstihdam

ABSTRACT

The main aim of this paper is explore economic and employment-related problems of Syrian refugees. Within the scope of the research, the working life and employment problems of the Syrian refugees have been investigated in detail and the factors that differentiate these problems have been determined by field research. The reasons why Gaziantep has been selected for the field research were that it is major city with a large Syrian border and it is a s major commercial and industrial city where refugees expect to have e a better life.

Results of the field research suggests that some of the Syrian refugees live in shelter centers, while the majority live with local people. Syrians living with local people face many problems, including working life and employment problems.

Other results can be summarized as follows: There are more than half of the Syrians who do not work although there are no legal barriers to employment. They stated that they could not find suitable job as the major reason for not working. There is a clear relationship between education levels of the refugees and their employment status in Turkey. Since the education level of the Syrian refugees in our country is generally low, the number of those who prefer not to work because of low wages and difficult working conditions in these areas is high. The employment problems experienced by Syrian asylum seekers pioneered other problems. Asylum seekers who have employment problems cannot get enough income and as a result, the situation of having nutritional and sheltering problems varies depending on the income level. As income level increases, nutritional and housing problems decrease. These problems are also caused by individuals living in unhealthy and neglected places because they cannot earn enough income.

Key words: Migration, Gaziantep, Syrian Refugees, Turkey, Employment

GİRİŞ

Uluslararası göç örgütünün yayınladığı göç terimleri sözlüğüne göre göç tanımı şu şekildedir: "Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir" (IOM, 2009, s. 122).

Mülteci sorunu 2000'li yılların başında ortaya çıkmaya başlamıştır. 2010 yılında Tunus'ta başlayan küçük bir kıvılcım büyük bir ateşe dönüşmüş özgürlük, demokrasi, insan hakları talepleri Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Ürdün, Yemen gibi ülkelerin tümüne yayılmıştır. Arap baharı denilen bu süreç silahlı çatışmalara dönüşmüştür. En çok etkilenen ülkelerden birisi de şüphesiz Suriye olmuştur. Özellikle Suriye ile komşu olan Türkiye uyguladığı açık kapı politikasıyla can güvenliği olmayan Suriyeli vatandaşlar kitleler halinde sınır illeri başta olmak üzere Türkiye'nin dört bir yanına yayılmıştır. Suriye ile Türkiye'nin 911 km. uzunluğuna sahip kara sınırı hattı olması ve çok sayıda Suriyelinin Türkiye'de akrabasının olması Türkiye'yi göç konusunda ön plana çıkarmıştır. Savaş ortamından kaçan Suriyelilerin büyük kısmı başta Şanlıurfa, Gaziantep, Hatay, Kilis, gibi sınır illere sığınmıştır.

Suriye'den gelen bu kitlesel akın Türk hukuk mevzuatında bir yasal statüye oturtulamamıştır. Bu kitlesel grup toplumda mülteci diye adlandırılsa da Türk hukuk mevzuatında mülteci tanımına uymamaktadır. Bu sebeple yabancılar ve uluslararası koruma kanununa "mülteci", "şartlı mülteci", "ikincil koruma" statülerine ek olarak "geçici koruma" statüsü de eklenmiştir (Kaya ve Eren, 2015, s.25).

Yabancılar ve Uluslararası Koruma kanunu 91. Maddesinde "Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir. Bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir." İfadesiyle bu konuyla ilgili geçici koruma yönetmeliği çıkarılmıştır.

Bu yönetmelikle Suriyelilere istedikleri kadar Türkiye'de kalma, geri göndermeme, temel ihtiyaçları karşılanması gibi düzenlemeler yapılmıştır. Bu yönetmelik sayesinde Suriyelilerin statüsü hukuki bir zemine oturtulmuştur. Suriyelilere sağlık, eğitim, iş gücü, tercümanlık, sosyal yardım hizmetleri verilmiştir (Ağır, 2017, s. 398).

Bu çalışmada geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sığınmacıların Gaziantep özelinde çalışma hayatı ve istihdam sorunlarına değinilecek daha sonra sığınmacıların istihdama etkilerinden bahsedilecektir. Son olarak Suriyeli sığınmacılarla ilgili yapılan alan araştırması sonucunda elde edilen veriler yorumlanacaktır.

1. Suriyeli Sığınmacıların Yaşadığı Temel Ekonomik Sorunlar

2011 yılında başlayan Suriye'den Türkiye'ye geçişte göçmenler ilk olarak Suriye sınırına yakın Hatay ilimizin Yayladağı, Altınözü ve Reyhanlı ilçelerinde yoğun olmak üzere çadır kentlere yerleştirilmiştir. Suriye'deki iç savaş devam ettikçe Suriyeli vatandaşların Türkiye'ye göçleri daha da yoğunlaşmıştır. Bu yoğun göç olayı barınma sorunlarını beraberinde getirmiş Barınma sorununun çözümü için farklı illerde kamplar kurulmuş bu kamplarda Suriyeli misafirlere temel yardımlarda bulunulmuştur. Fakat Yoğun göç yaşandıkça kamp kapasitesi yetersiz gelmiş sığınmacıların çok azı kamplarda kalırken büyük çoğunluğu kendi imkânlarıyla kamp dışında genellikle kenar mahallelerde yaşamışlardır. Kamp dışında yaşayanların çoğu uygun barınaklardan yoksundur. Bu durum asayiş ve güvenlik açısından da sorunlar doğurmaktadırlar.

Kamp dışında yaşayan Suriyeliler kamp içinde yaşayanlara göre çok daha zor koşullar altında hayatını sürdürmektedir. Kamp dışında yaşayan sığınmacılara Dünya Gıda Programı, Türk Kızılay'ı ve Avrupa insani Yardım Fonu, iş birliğiyle "Sosyal Uyum Yardımı" programı kapsamında aylık 100 TL destek sağlanmıştır. Bu destek, Kızılay Kart aracılığı ile ihtiyaç sahibi kişilere aktarılmaktadır. Kızılay Kart, gıda gibi temel ihtiyaçların karşılanabilmesi amacıyla sadece anlaşmalı marketlerde geçerlidir (Gedikkaya, Altunok ve Aydın, 2017, s. 119). Kızılay kart ile sağlanan aylık gıda yardımları çalışmayan veya çok düşük ücretlerle çalışan sığınmacıların bir aylık ihtiyacını karşılayacak miktarda değildir.

Sığınmacıların yaşadığı istihdam sorunu onların yaşamını zor şartlarda idame ettirmelerine neden olmaktadır. Çalışma çağında olan 1.6 milyondan fazla Suriyeli bulunmaktadır. Suriyelilerin yaşanılan dil engeli yüzünde yüksek ve orta vasıflı işlerde istihdamı sınırlıdır ve genellikle mevsimlik tarım işlerinde, inşaat ve hizmet sektörlerinde, niteliksiz iş gücü alanlarında açığı kapatmakta düşük vasıflı işlerde istihdam edilmektedir (Akgündüz, Berg ve Hassink, 2015, s.5). Türkiye'ye göç etmiş olan Suriyelilerin çoğu vasıfsız işçi niteliğindeyken bunların yalnızca %10 luk bir kısmı meslek sahibi kişilerdir (Yıldız, 2017, s.33).

Suriyelilerin istihdam sorunlarının çözümü için "geçici koruma sağlanan yabancıların çalışma izinlerine dair yönetmelik" 15 Ocak 2016 tarihli Resmi Gazete' de yayımlanarak yasal yollarla çalışmalarının önü açılmıştır.

İlgili yönetmelikte "Geçici koruma sağlanan yabancılara asgari ücretin altında ücret ödenemez." (Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İznine Dair Yönetmelik, 10.m 1.fıkra) maddesiyle sığınmacıların asgari ücret altında çalıştırılması yasaklanarak düşük ücretlerde çalıştırılmalarının önüne geçilmiştir.

Suriyelilere çalışma hakkı tanıyan Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmeliğin istihdam kotası şu şekilde düzenlenmiştir (Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İznine Dair Yönetmelik, 8.m):

1-"Çalışma izni başvurularının değerlendirilmesinde, işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısı üzerinden sektör ve illere göre açık iş ve işe yerleştirmeler dikkate alınarak Bakanlıkça, geçici koruma sağlanan yabancı istihdamı kotası değişen oranlarda uygulanabilir. Üçüncü fıkra hükmü saklı kalmak üzere, çalışma iznine başvurulan işyerinde çalışan geçici koruma sağlanan yabancı sayısı, işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının yüzde onunu geçemez."

2-"Toplam çalışan sayısı ondan az olan işyerlerinde, en fazla bir geçici koruma sağlanan yabancının çalışmasına izin verilebilir."

3- "Çalışma izni başvurusu tarihinden önceki dört haftalık süre içerisinde yabancının çalıştırılacağı işi yapacak aynı nitelikte Türk vatandaşı bulunamadığının belgelendirilmesi halinde istihdam kotası uygulanmayabilir."

Bu kota şartına mevsimlik işlerde çalışan işçiler dâhil edilmemiştir. Mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerinde çalışanlar muaftır.

Sadece çalışma izninin verilmesi Suriyelilerin istihdamının sağlanması için yeterli değildir. İstihdamın devlet tarafından özendirilmesi ve bazı yükümlülüklerin devlet tarafından karşılanması ile çözüm için önemli adımlar atılmış olacaktır. Bu bağlamda, işverenler için vergi indirimi yapılmalı, SGK primlerinin bir bölümü kamu tarafından üstlenilmelidir.

2. Suriyeli Sığınmacıların İstihdama Etkileri

Türkiye uyguladığı açık kapı politikasıyla, sığınmacıların yarıdan fazlasını yalnız başına ağırlayan, dünyada en fazla sığınmacı çocuğa ve en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke olarak seçilmiştir. Türk vatandaşlarının gözünde ekonomik kaynaklar Suriyelilere aktarıldığı için tepkiler oluşmuştur (Duruel, 2017, s.216). Ayrıca Toplumda, ucuz işgücüyle çalıştıklarını yerel halkın işten çıkarılıp yerine Suriyelilerin alındığını yönünde de sığınmacılara tepkiler olmaktadır.

Suriyelilerin istihdam piyasasına girmesi bir yandan işsizliğin artmasına yol açarken, öte yandan artan işsizliğin yarattığı tehdit, yerli işgücünün çalışma koşullarının ücretler başta olmak üzere aşağıya doğru çekilmesine neden olmaktadır (Kaygısız, 2017, s.9). Aynı zamanda işlerinin elinden alındığını duygusuyla hareket eden yerel halk tarafından Suriyelilere yönelik nefret, öfke körüklenmekte ve çatışma riski artmaktadır.

Çalışma hayatı, kişinin hem sosyal çevre edinmesi açısından hem de maddi kazanç sağlaması açısından önemlidir. Temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olan kişilerin topluma katılımı azalır. İşsizlik ekonomik dışlanmanın temelini oluşturur (Çakır, 2002, s.86). Çalışma hayatı olmayan ya da çoğu vasıfsız işlerde çalışan Suriyeliler üzerinde dışlanmanın ekonomik boyutu ciddi derecededir.

Suriyeliler genellikle kendi imkânlarına uygun kirası ucuz olan yoksul semtlerde oturmaktadırlar. Bu semtteki işçi sınıfı ve esnaflar Suriyelilerin daha ucuz bir iş gücüyle çalışıp işlerini ellerinden almaları korkusuyla ve semtlerindeki kira artışı sebebiyle Suriyelileri dışlamaktadır. Suriyeli sığınmacıların sayısının artmasıyla haraba evler ve dükkânlar bile 300-500 TL arasında kiralanmaktadır. Buda genel olarak konut piyasasındaki kira seviyesini arttırmıştır. Çalışma alanında da benzer bir sorun vardır. Yoksul halkın çalıştığı işlerde Suriyeliler mağduriyetlerinden dolayı çok daha ucuza çalışmakta işverenler tarafından tercih sebebi olmaktadır. Böylelikle halkın nefreti mülk sahibine değil de Suriyeli sığınmacılara yönelmektedir.

Gaziantep şehrinde yapılan alan çalışmasında yoksul semtlerde yaşayan Suriyelilerin daha çok sosyo-ekonomik nedenlerle dışlandığı görünmektedir. Orta ve zengin semtlerde yaşayanların ise dışlanması sosyo-ekonomik sebeplere dayanmadığı için yeterince görünür bir nefret gözlemlenmemiştir (Deniz, 2016, s. 23-24).

Yasal olarak çalışmalarının önü açılmış olmasına rağmen kayıt dışı çalışan Suriyeliler düşük ücretler karşılığında kaçak işçi olarak çalışmaları, bazı işletme sahiplerini veya işverenleri memnun etmektedir. Bu kişiler bazı işverenlerce asgari ücretin altında ve sigortasız olarak çalıştırılmaktadır.

Tablo 1: Yıllara Ve Cinsiyete Göre Suriyelilere Verilen Çalışma İzin Sayısı

Yıl	Kadın	Erkek	Toplam
2015	280	3.739	**4.019**
2016	1.145	12.145	**13.290**
2017	1.641	19.325	**20.966**

Kaynak: Aile, çalışma ve sosyal hizmetler bakanlığı verilerinde oluşturulmuştur.

2015 yılında 280 kadın 3.739 erkek olmak üzere 4.019, 2016 yılında 1.145 kadın 12.145 erkek olmak üzere toplam 13.290, 2017 yılında 1.641 kadın ve 19.325 erkek olmak üzere toplam 20.966 Suriyeliye çalışma izni verilmiştir. Ayrıca daha çok erkeklerin çalışma iznine başvurduğu Suriyeli kadınların işgücüne katılımının kısıtlı olduğu görülmektedir..

Türkiye'de bulunan Suriyelilerin 1,6 milyondan fazlası çalışma çağında olması ve Suriye'de savaş öncesi işgücüne katılım oranlarının %43,4 olması dikkate alındığında Türkiye'deki Suriyeli işgücünün 700,000 civarında olduğu tahmin edilmektedir (ILO, 2019).

Çalışma İzni Yönetmeliği 2016 yılında uygulanmaya başlamış olmasıyla beraber 2015 yılından 2016 yılına yaklaşık 3 kat artış göstermiş fakat 2017 yılında 20.966 çalışma izninin verilmiş olması, Suriyeliler için kayıtlı istihdam yaratmakta tek başına yeterli olmamıştır. Hala büyük çoğunluğu kayıt dışı istihdam edilmektedir. Çalışma izni başvuruları ve kayıtlı istihdamı desteklemek için ilave önlemler ve teşviklere ihtiyaç olduğu ortadadır.

3. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Çalışmanın amacı Suriyeli sığınmacıların istihdam sorunlarını incelemektir. Araştırma kapsamında sığınmacıların, barınma, beslenme, istihdam sorunları incelenecek söz konusu sorunların hangi faktörlere göre farklılık gösterdiği araştırılacaktır. Suriyeli sığınmacıların sosyo-demografik, sosyo-ekonomik durumlarının tespiti ulaşılmak istenen hedeflerdendir. Koruma altına alınan sığınmacıların ülkemizde yaşadıkları sorunların ortaya konulması açısından çalışma önem arz etmektedir. Uyum sürecinde karşılaşılan sorunların tespiti bütünleşme politikaları belirleme sürecinde bir kaynak niteliğinde olabilecektir.

Çalışma alanı olarak Gaziantep ili seçilme nedeni Suriye sınırına komşu bir şehir olarak siyasi kriz sonucu kaçan insanların sığındığı bir şehir olması ve aynı zamanda sanayi ve ticaret açısından Türkiye'nin önde gelen şehirlerinden olmasıdır. Sığınmacıların uyumu açısından son derece uygun şartlara sahiptir.

Araştırmanın evrenini kendi olanakları içinde hayatını idame ettirmeye çalışan Suriyeli sığınmaları oluşturmaktadır. Basit tesadüfî yöntemle seçilen ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan 384 sığınmacı üzerinde anket uygulanmıştır. Evren büyüklüğü 1.000.000 kadar olan bir çalışmayı 0.05 örnekleme hatası ile 384 kişi temsil edebilir (Eymen, 2003, s.43). Söz konusu örneklem sayısı evreni fazlasıyla temsil edecektir.

Çalışmanın amaçları doğrultusunda soru havuzu oluşturulmuş anket soruları daha iyi anlaşılması için Arapçaya çevrilmiştir. Veriler bilgisayar ortamına aktarılmadan önce eksik veya çelişkili anket formları iptal edilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler SPSS for Windows 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

4. Bulgular

Tablo 2: Katılımcıların Cinsiyet Durumu

		Sayı	%
Cinsiyetiniz?	Kadın	216	56,3
	Erkek	168	43,8
	Toplam	384	100,0

Anket uygulanan Suriyeli katılımcıların %56,3'ü kadın, %43,8'i erkek katılımcılardan oluşmaktadır.

Tablo 3: Katılımcıların Yaş Durumu

		Sayı	%
Yaşınız?	15-20	43	11,2
	21-30	79	20,6
	31-40	142	37,0
	41-50	85	22,1
	50 ve üzeri	35	9,1
	Toplam	384	100,0

Katılımcıların yaş durumuna baktığımızda %37.0' ının 31 – 40 yaş, %22.1' inin 41 – 50 yaş, %20.6'sının 21 – 30 yaş, %11.2'sinin 15 – 20 yaş, %9.1'inin 51 yaş ve üzeri aralığında olduğu görülmüştür. 31-40 yaş aralığında Suriyeli sığınmacıların fazla olduğu Katılımcıların %68,8 i 40 yaş altı bireylerden oluştuğu görülmektedir. Bu nedenle Suriyeli sığınmacıların çalışma çağında sağlam vücutlu kişilerden oluşmaktadır. Çalışma çağındaki nüfusun iş gücüne katkı sağlama imkanı bulunmaktadır.

Tablo 4: Katılımcıların Medeni Durumu

		Sayı	%
Medeni Durumunuz ?	Evli	271	70,6
	Bekar	63	16,4
	Boşanmış	11	2,9
	Eşi ölmüş	32	8,3
	Eşi kayıp	7	1,8
	Toplam	384	100,0

Buna göre medeni hallerine baktığımızda %70.6'sının evli, %16.4'ünün bekar olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılanların %70.6' sının evli olması bizi göçmenlerin genellikle aileleriyle beraber göç ettiği sonucuna götürür.

Tablo 5: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

		Sayı	%
Eğitim Durumunuz?	Okur-yazar değil	39	10,2
	Okur-yazar	51	13,3
	İlköğretim	79	20,6
	Lise	104	27,1
	Üniversite	96	25,0
	Lisansüstü	15	3,9
	Toplam	384	100,0

Anketin uygulandığı Suriyelilerin eğitim durumunda ise %27.1' inin lise, %25.0'ının üniversite ve %20.6'sının ilköğretim mezunu olduğu görülmüştür. Sığınmacıların %28.9'u üniversite ve üstü eğitim seviyesine sahip olduğu % 71,1' inin lise ve altı eğitim seviyesine sahip olması, yarısına yakınının ilkokul ve altı eğitim seviyesine sahip olması Türkiye'ye yönelik bir beyin göçü yaşanmadığını, Türkiye'nin eğitim seviyesi düşük bir sığınmacı kitlesiyle karşı karşıya kaldığı sonucunu göstermektedir.

Tablo 6: Katılımcıların Aile Birey Sayısı

		Sayı	%
Aile birey sayınız?	2	11	2,9
	3	16	4,2
	4	57	14,8
	5	81	21,1
	6	115	29,9
	7 ve üzeri	104	27,1
	Toplam	384	100,0

Aile birey sayılarına baktığımızda %29.9' unun 6, %27.1' inin 7 ve üzeri, %21.1'inin 5, %14.8' inin ise 4 aile bireyi olduğu tespit edilmiştir. Aile birey sayısı artıkça yoksulluğun artacağı düşünülmektedir.

Tablo 7: Katılımcıların Aylık Geliri

		Sayı	%
Türkiye'de aylık gelininiz?	0-500 TL	90	23,4
	501-1000 TL	108	28,1
	1001-2000 TL	145	37,8
	2001-3000 TL	24	6,3
	3001 TL ve üzeri	17	4,4
	Toplam	384	100,0

Anketin uygulandığı Suriyelilerin Türkiye'deki aylık gelirlerine baktığımızda %37.8' inin 1.001 – 2.000 TL, %28.1'inin 500 – 1.000 TL ve %23.4'ünün ise 0 – 500 TL arasında aylık geliri olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %51,5'inin 1.000 TL ve altında bir rakamla geçimini sağlamaktadır. Kalabalık bir aile için bu gelir miktarı oldukça azdır. Anketin uygulandığı alan sadece yoksul semtler ile sınırlı kalmamış lüks ve orta seviyedeki semtlere de eşit şekilde anket uygulanmıştır. Genel olarak Suriyeli sığınmacıların düşük kiraların olduğu yoksul semtlerde yoğun yaşadığı görülmüştür.

Tablo 8: Katılımcıların Suriye'deki Mesleği

		Sayı	%
Suriye'deki mesleğiniz nedir?	Memur	78	20,3
	İşçi	30	7,8
	Esnaf	38	9,9
	Çiftçi	8	2,1
	İşsiz	26	6,8
	Ev hanımı	143	37,2
	Zanaatkar	11	2,9
	Diğer(belirtiniz)	50	13,0
	Toplam	384	100,0

Katılımcıların Suriye'deki mesleklerine baktığımızda %37.2' sinin ev hanımı, %20.3'ünün memur, %13.0'ının diğer meslek dallarında çalıştığı tespit edilmiştir. Diğer seçeneğini işaretleyenlerin büyük bir kısmı öğrencidir. Ankete katılanların sadece 1/5 ine profesyonel meslek sahibi diyebiliriz.

Tablo 9: Katılımcıların Cinsiyeti ile Mesleği Arasındaki İlişki

Özellikler	Cinsiyet					
	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Suriye'deki meslek						
Memur	30	13.9	48	28.6	78	20.3
İşçi	1	0.5	29	17.3	30	7.8
Esnaf	5	2.3	33	19.6	38	9.9
Çiftçi	2	0.9	7	4.2	8	2.3
İşsiz	10	4.6	16	9.5	26	6.8
Ev hanımı	142	65.7	0	0.0	142	37.0
Zanaatkar	1	0.5	10	6.0	11	2.9
Diğer	25	11.6	25	14.9	50	13.0
Toplam	216	100.0	168	100.0	384	100.0

Katılımcıların cinsiyete göre Suriye'deki meslek dağılımına baktığımızda kadınların %65. 7'sinin ev hanımı, %13. 9'u memur olduğu görülmüştür. İşsiz olduğunu belirten %4. 6' sı da ev hanımıdır. Erkeklerin %28. 6'sının memur %19. 6' sı esnaf, %17. 3' ü işçi olduğu görülmektedir. Bu durum Suriye'de kadınların çok büyük bir kısmının çalışmadığını gösterir.

Tablo 10: Cinsiyet İle Çalışma Durumu Arasındaki İlişki

Özellikler	Cinsiyet					
	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Gaziantep'te çalıştığı sektör						
Çalışmıyorum	164	75.9	60	35.7	224	58.3
Sanayi	4	1.9	35	20.8	39	10.2
İnşaat	1	0.5	8	4.8	9	2.3
Tarım	6	2.8	6	3.6	12	3.1
Hayvancılık	0	0.0	3	1.8	3	0.8
Hizmet	20	9.3	35	20.8	55	14.3
Diğer	21	9.7	21	12.5	42	10.9
Toplam	216	100.0	168	100.0	384	100.0
Çalışmama sebebi						
İşe kabul edilmiyorum	20	12.3	15	25.0	35	15.8
Paramı alamıyorum	6	3.7	5	8.3	11	5.0
Uygun iş bulamıyorum	53	32.7	9	15.0	62	27.9
Çalışanlar tarafından dışlanıyorum	6	3.7	2	3.3	8	3.6
Düşük ücret ve zor çalışma koşulları	21	13.0	16	26.7	37	16.7
Diğer	56	34.6	13	21.7	69	31.1
Toplam	162	100.0	60	100.0	222	100.0

Ankete katılan Suriyelilerin Gaziantep'te çalıştığı sektörlere baktığımızda %58.3' ünün çalışmıyorum, %14.3'ünün hizmet, %10.9'unun diğer, %10.2'sinin sanayi sektöründe çalıştığı tespit edilmiştir. %58.3' lük kısmın çalışmıyor olması göçün önemli sonuçlarındandır. Güvenlik nedeniyle zorunlu göçe maruz kalan birçok Suriyeli sığınmacı göç sonucu işsiz kalmıştır.

Katılımcıların cinsiyete göre Gaziantep'te çalıştığı sektöre baktığımızda kadınların %75.9' unun çalışmadığı, erkeklerin %35.7'sinin çalışmadığı tespit edilmiştir. Cinsiyete göre çalışmama sebeplerine bakıldığında çalışmayan kadınların %34.6' sı diğer cevabını vermiş ve diğer cevabını verenlerin çok büyük bir oranı çocuk baktığı için çalışmadığı belirtmiş, %32.7' si uygun iş bulamıyor Suriyeli kadınların kendine uygun iş bulamama sebebi eğitim seviyesindeki düşüklüktür. Çalışmayan erkeklerin %26.7'sinin düşük ücret ve zor çalışma koşullarından dolayı çalışamadıkları görülmüştür. İkinci sırada erkeklerin %25 oranında ise kabul edilmediği için çalışmadığı görülmüştür. Erkeklerin de düşük ücret zor çalışma koşullarından dolayı çalışmama sebebi nitelikli iş gücü alanlarında çalışmamaktan kaynaklanmaktadır.

Tablo 11: Yaş İle Çalışma Durumu Arasındaki İlişki

	Yaş											
Özellikler	**15-20**		**21-30**		**31-40**		**41-50**		**50 ve üzeri**		**Toplam**	
	Sayı	**%**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**
Gaziantep'te çalıştığı sektör												
Çalışmıyorum	32	74.4	37	46.8	89	62.7	47	55.3	19	54.3	224	58.3
Sanayi	6	14.0	7	8.9	16	11.3	9	10.6	1	2.9	39	10.2
İnşaat	2	4.7	4	5.1	2	1.4	0	0.0	1	2.9	9	2.3
Tarım	2	4.7	5	6.3	3	2.1	2	2.4	0	0.0	12	3.1
Hayvancılık	1	2.3	0	0.0	1	0.7	1	1.2	0	0.0	3	0.8
Hizmet	0	0.0	18	22.8	15	10.6	12	14.1	10	28.6	55	14.3
Diğer	0	0.0	8	10.1	16	11.3	14	16.5	4	11.4	42	10.9
Toplam	43	100.0	79	100.0	142	100.0	85	100.0	35	100.0	384	100.0
Çalışmama sebebi												
İşe kabul edilmiyorum	4	12.5	2	5.4	14	15.7	6	13.0	9	50.0	35	15.8
Paramı alamıyorum	1	3.1	3	8.1	7	7.9	0	0.0	0	0.0	11	5.0
Çalışanlar tarafından dışlanıyorum	2	6.3	1	2.7	2	2.2	2	4.3	1	5.6	8	3.6
Düşük ücret ve zor çalışma koşulları	7	21.9	13	35.1	13	14.6	4	8.7	0	0.0	37	16.7
Diğer	14	43.8	12	32.4	23	25.8	16	34.8	4	22.2	69	31.1
Toplam	32	100.0	37	100.0	89	100.0	46	100.0	18	100.0	222	100.0

Katılımcıların yaşa göre Gaziantep'te çalıştığı sektöre baktığımızda 15-20 yaş grubunun %74. 4'ünün çalışmıyor, 21-30 yaş grubunun %46. 8'inin çalışmıyor, 31-40 yaş grubunun %62. 7'sinin çalışmıyor, 41-50 yaş grubunun %55. 3'ünün çalışmıyor, 50 ve üzeri yaş grubunun %54. 3'ünün çalışmıyor olduğu tespit edilmiştir. Yaşa göre çalışmama sebeplerine bakıldığında çalışmayan 15-20 yaş grubunun %43. 8' inin diğer sebepler dolayısıyla çalışmamakta bu sebeplerin başında eğitime devam etme gelmektedir. Çalışmayan 21-30 yaş grubunun düşük ücret ve zor çalışma koşulları, çalışmayan 31-40 yaş grubunun %33. 7' sinin uygun iş bulamama, çalışmayan 41-50 yaş grubunun %39. 1'inin uygun iş bulamama,

çalışmayan 50 ve üzeri yaş grubunun %50. 0'ının işe kabul edilmediğinden dolayı çalışmadıkları görülmüştür.

Tablo 12: Suriye'ye Kıyasla Ekonomik Durumunu

		Sayı	%
Göç etmeden önceki ekonomik durumunuzla şuanki durumunuz arasındaki fark nedir?	Durumum kötüleşti	247	64,3
	Durumum iyileşti	21	5,5
	Durumum aynı	116	30,2
	Toplam	384	100,0

Katılımcı Suriyelilerin göç etmeden önceki ekonomik durumu ile şu andaki ekonomik durumu arasındaki farka baktığımızda %64.3' ünün durumum kötüleşti, %30.2'sinin aynı şekilde olduğu görüşmüştür. Durumu iyileştiğini söyleyenler ise %5.5'lik kısımdır. Göç sonrası yaşanan memnuniyetsizlik uyum sürecini olumsuz etkilemektedir.

Tablo 13: Katılımcıların Cinsiyetine Göre Gaziantep'te Yaşadığı En Büyük Sorun

	Cinsiyet					
Özellikler	**Kadın**		**Erkek**		**Toplam**	
	Sayı	**%**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**
Gaziantep'te yaşadığınız en büyük sorun						
İletişim kurmakta zorlandım	117	54.2	83	49.4	200	52.1
Yöre halkı tarafından kabullenilmedim	15	6.9	20	11.9	35	9.1
Sosyal-kültürel uyum sorunu yaşadım	42	19.4	35	20.8	77	20.1
Diğer	42	19.4	30	17.9	72	18.8
Toplam	216	100.0	168	100.0	384	100.0

Katılımcıların cinsiyete göre Gaziantep'te en büyük yaşadığı sorun kadınların %54.2' sinin iletişim kurmakta zorlanma, erkeklerin %49.4' ünün iletişim kurmakta zorlanma olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'de yaşayan sığınmacıların dil bilmeleri kamusal alana daha rahat girmelerini, daha rahat iş bulmalarını sağlayabilmektedir. Diğer sorunlar seçeneğini işaretleyen Suriyeliler ise genellikle kiraların yüksek oluşundan, iş bulamamaktan şikâyetçidir.

Tablo 14: Suriyeli Sığınmacıların Devletten Aldığı Yardımlar

		Sayı	%
Devletten aldığınız yardımlar nelerdir?	Yardım almıyorum	243	63,3
	Para yardımı	81	21,1
	Gıda-giyim yardımı	44	11,5
	Barınma yardımı	12	3,1
	Diğer(belirtiniz)	4	1,0
	Toplam	384	100,0

Ankete katılan Suriyelilerin devletten aldığı yardımlara baktığımızda %63.3'ünün yardım almıyorum, %21.1'inin para yardımı, %11.5'inin gıda-giyim yardımı olduğu tespit edilmiştir. Çalışmayan Suriyeliler için yardım önemlidir. Yapılan yardımlar tüm ihtiyaçları karşılamaya yetmeyeceği için sığınmacıların çalışma hayatına katılması sağlanarak bu sorun giderilebilir.

Söylemlerde devletin aslında Suriyeli göçmenleri hak etmedikleri halde yaptığı yardımların ülkenin genel ekonomik gücünü zayıflatacağı devletin bu yüzden kendi insanını ihmal etmek zorunda kalacağı yönündeki yargılar ön plana çıkmakta ve bu yargılarla Kaygılarla birlikte Devleti'nin ilk vazifesini kendi insanına doyurması gerektiğinden hareketle meşruiyet kazandırılan bir dışlayıcı dil hakim olmaktadır.

Tablo 15: Katılımcıların Gelir Durumuna Yaşadığı Barınma Sorunları

	Gelir Durumu											
Özellikler	**0-500**		**501-1000**		**1001-2000**		**2001-3000**		**3000 ve üzeri**		**Toplam**	
	Sayı	**%**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**
Yaşadığınız Barınma Sorunları												
Kiramı ödeyemiyorum	39	43.3	32	29.6	53	36.6	6	25.0	1	5.0	131	34.1
Kalacak yer Bulamıyorum	2	2.2	3	2.8	3	2.1	2	8.3	0	0.0	10	2.6
Kaldığım yere Sığmıyorum	11	12.2	23	21.3	32	22.1	2	8.3	4	23.5	72	18.8
Kaldığımyer havasız ve kirli	15	16.7	14	13.0	7	4.8	1	4.2	0	0.0	37	9.6
Isınma problemi yaşıyorum	11	12.2	27	25.0	23	15.9	3	12.5	1	5.9	65	16.9
Diğer	12	13.3	9	8.3	27	18.6	10	41.7	11	64.7	69	18.0
Toplam	90	100.0	108	100.0	145	100.0	24	100.0	17	100.0	384	100.0

Gelir durumuna göre barınma sorunlarına bakacak olursak aylık geliri 0-500 TL olan kişilerin %43.3' ü kirasını ödeyemiyor. Gelir durumu 501-1000 TL arasında olanların %29.6' sı kirasını ödeyemezken

%25.0'ı ısınma problemi yaşıyor ve %21.3'ü kaldığı yere sığmıyor. Gelir durumu 1001-2000 TL arası olanların % 36.6'sı kirasını ödeyemiyor %22.1'i kaldığı yere sığmıyor. 2001-3000 TL gelir durumu olanların %41.7'si diğer sebepler, %25.0'ı kirasını ödeyemiyor. 3001 TL ve üzeri geliri olanların %64.7'si diğer sebepler ve %23.5'i kaldığı yere sığmıyor. Diğer sebepler seçeneğini işaretleyen sığınmacılar genellikle barınma sorunu yaşamıyorum diyenlerden oluşmaktır. Gelir seviyesi arttıkça yaşanılan barınma sorunlarının azaldığı görülmüştür.

Tablo 16: Katılımcıların Gelir Durumuna Göre Beslenme Sorunu

	Gelir Durumu											
Özellikler	**0-500**		**501-1000**		**1001-2000**		**2001-3000**		**3000 ve üzeri**		**Toplam**	
	Sayı	**%**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**
Yaşadığınız beslenme sorunları												
Düzenli olarak yemek yiyemiyorum	23	25.6	21	19.4	8	5.5	1	4.2	0	0.0	53	13.8
Sıcak ve taze yemek bulamıyorum	3	3.3	3	2.8	4	2.8	0	0.0	0	0.0	10	2.6
Meyve-sebze Bulamıyorum	15	16.7	14	13.0	9	6.2	0	0.0	0	0.0	38	9.9
Kap-kacak Bulamıyorum	6	6.7	8	7.4	7	4.8	1	4.2	0	0.0	22	5.7
Beslenme sorunu yaşamıyorum	43	47.8	62	57.4	112	77.2	22	91.7	16	94.1	255	66.4
Diğer	0	0.0	0	0.0	5	3.4	0	0.0	1	5.9	6	1.6
Toplam	90	100.0	108	100.0	145	100.0	24	100.0	17	100.0	384	100.0

Gelir durumu 0-500 TL arasında olanların %47.8' inin beslenme sorunu yaşamadığı, gelir durumu 501-1000 TL arasında olanların %57.4'ü beslenme sorunu yaşamadığı, gelir durumu 1001-2000 TL arasında olanların %77.2'si beslenme sorunu yaşamadığı, gelir durumu 2001-3000 TL arasında olanların %91.7'si beslenme sorunu yaşamadığı, gelir durumu 3000 TL ve üzeri olanların %77.2'sinin beslenme sorunu yaşamadığı tespit edilmiştir. Beslenme sorunu yaşama durumu gelir seviyesine bağlı olarak değişmektedir. Gelir seviyesi arttıkça beslenme sorunu yaşama durumu azalmaktadır.

GENEL DEĞERLENDİRME

Güvenlik nedeniyle zorunlu göçe maruz kalan birçok Suriyeli sığınmacı göç sonucu işsiz kalmış ya da vasıfsız eleman olarak çalışmıştır. Bu durum vasıfsız işgücü gerektiren ve yerel halkın tercih etmediği iş alanlarındaki açığın kapanması şeklinde fırsat sağlarken, aynı zamanda istihdam alanında rekabet sağlamaktadır. Vasıfsız işçi ücretlerindeki yarı yarıya düşüşün halk üzerinde olumsuz etkisi söz konusudur. Yerel halk işlerinin elinden alındığı gerekçesiyle Suriyelilere öfke duymaktadır. Bu durum genellikle vasıfsız işler için geçerlidir.

Suriyelilerin yaşanılan dil engeli yüzünde yüksek ve orta vasıflı işlerde istihdamı sınırlıdır ve genellikle inşaat ve hizmet sektörlerinde düşük vasıflı işlerde istihdam edilmektedir (Akgündüz, Berg ve Hassink, 2015, s.5).

Türkiye'de çalışma çağında olan 1,6 milyon civari Suriyeli olması, yasal olarak çalışma izni olanların 20.000 civarı olması kayıt dışı çalışmanın kanıtı olmaktadır. Kayıt dışı işçi olarak çalışan Suriyeliler, düşük ücret veya ödenmeyen ücret, ayrımcılık, uzun çalışma sürelerine maruz kalmakta ayrıca kayıt dışı işçi olarak çalıştıran ile çalıştırmayan firmalar arasında haksız rekabet yaşanmasına ve işgücü piyasasının uzun vadede bozulma riskinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

"Geçici koruma sağlanan yabancıların çalışma izinlerine dair yönetmelik" kayıtlı istihdam yaratmakta tek başına yeterli olmamış çalışma izni başvuruları ve kayıtlı istihdamı desteklemek için ilave önlemler ve teşviklere ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda kayıtlı istihdamı arttırmaya yönelik prim teşvikinin yanı sıra Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Türkiye İş Kurumu **(**İŞKUR) tarafından Dünya Bankası iş birliğiyle hayata geçirilen "Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Türk Vatandaşları İçin İstihdam Desteği Projesi" kapsamında, 7 bin 400 sığınmacının, 7 bin 400 faydalanacağı projeler hayata geçirilmiştir (URL1, 2019).

Proje kapsamında işverenlerin ihtiyaç ve beklentilerini karşılayabilecek daha vasıflı, yetkin, aktif ve üretken işgücünün geliştirilmesi ve eğitmek aynı zamanda çalışma izni yönetmeliğini hayata geçirmek ve Suriyelilerin, ev sahibi toplulukların, işverenlerin farkındalığını artırmak amacıyla bir iletişim stratejisi geliştirmek amaçlanmıştır.

Çalışma çağındaki Suriyeli sayısı göz önünde bulundurulduğunda istihdam desteği projeleri yetersiz kalabilir bunun yanında ilave fikirlere de ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye'deki Suriyelilerin istihdamı konusunda en somut önerilerden biri hayvancılık sektöründen gelmiştir. Türkiye'de 44 milyon küçükbaş, 14 milyon büyükbaş hayvan olduğunu ifade eden konunun uzmanları, çobanlık mesleğinin Türkiye'de tercih edilmediğini, bu nedenle de bu alanda ciddi bir açık olduğunu vurgulamaktadır. Bu çerçevede yaklaşık 100.000 kişilik bir istihdam potansiyelinin Suriyeliler dikkate alınarak planlanabileceği belirtilmektedir (Kaygısız, 2017, s.16).

Araştırma kapsamında kendine uygun iş bulamadığı belirten Suriyeliler için mesleki eğitimler uygulanmalı, Meslek sahibi Suriyelilerin mesleklerini uygulayabilecekleri alanlar bulmasına yardımcı olacak ağlar oluşturulmalıdır. Sonuç olarak Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde istihdamına yönelik projeler daha da arttırılmalı, söz konusu yerlerde iş kapasitesi ve olanakları arttırılmalıdır.

Türkiye İş Kurumu 2018 yılının işgücü piyasası araştırmasına göre açık işlerde sektörler itibariyle birinci sırayı yüzde 38,7 oranıyla "imalat" sektörü almaktadır. İkinci sırayı yüzde 18,3 oranıyla "toptan ve perakende ticaret" sektörü almıştır. Üçüncü sırada yüzde 10,3 ile "konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri" sektörü bulunmaktadır. Her 10 açık işten yaklaşık 7 tanesi (% 67,3) belirtilen sektörlere aittir. Söz konusu sığınmacılar bu alanlarda eğitilerek istihdam sağlanabilir (Karagöl, Atan, Karadeniz ve Ergene, 2018, s.58).

Aynı zamanda Suriyelilerin emek istismarını önlemeye yönelik denetimler arttırılmalıdır. Emek sömürüsüne uğrayan, alacaklarını ve haklarını temin edemeyenler için hukuksal haklarını arayabilecekleri mekanizmalar geliştirilmelidir (Koç, Görücü ve Akbıyık, 2015, s.90).

SONUÇ

Göç kavramı insanlık tarihi kadar kadim bir geçmişe sahiptir. Göçler kimi zaman gönüllü kimi zamanda ekonomik ve siyasi baskılar, savaşlar, mübadeleler, isyanlar sonucunda zorunlu olarak gerçekleşir. Suriye'de yaşanan iç savaş sonrası Türkiye'nin 2011 yılında uyguladığı açık kapı politikasıyla Suriyeliler Türkiye ye göç etmiştir. Suriye'den gelen bu kitlesel akın Türk hukuk mevzuatında bir yasal statüye oturtulamamıştır. Bu sebeple 6458 sayılı yabancılar ve uluslararası koruma kanununa "mülteci", "şartlı mülteci", "ikincil koruma" statülerine ek olarak "geçici koruma" statüsü de

eklenmiştir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma kanuna göre ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen yabancılara geçici koruma sağlanmıştır.

Zorunlu göç sonucu ülkemize gelen Suriyeliler çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Yaşanılan en önemli sorunlardan birisi de şüphesiz istihdam sorunudur. Suriyelilerin birçoğu yasadışı olarak veya düşük ücretlerle çalıştırılarak işverenler tarafından sömürülmekteydi. Çalışma izninden kaynaklanan bu sorunların çözümü için "geçici koruma sağlanan yabancıların çalışma izinlerine dair yönetmelik" ile yasal yollarla çalışmalarının önü açıldı. İstihdam alanında herhangi bir yasal engel olmamasına rağmen çalışmayan Suriyelilerin oranı %58.3' tür.

Ülkemizde bulunan Suriyeli sığınmacıların eğitim seviyesi genel itibarıyla düşük olduğu için profesyonel alanda çalışamamaktadır. Katılımcıların %28.9' u üniversite ve üstü eğitim seviyesine sahip olduğu % 71,1' inin lise ve altı eğitim seviyesine sahip olması, yarısına yakınının ilkokul ve altı eğitim seviyesine sahip olması Türkiye'ye yönelik bir beyin göçü yaşanmadığını göstermektedir. Sığınmacılar genellikle niteliksiz iş gücü alanlarında çalışmaktadırlar. Bu alanlarda da düşük ücret ve zor çalışma koşulları olduğundan dolayı çalışmamayı tercih edenlerin sayısı fazladır. Aynı zamanda çalışmamalarının nedeni kendine uygun bir iş bulamamaktan ve işe kabul edilmemekten kaynaklanmaktadır.

Katılımcı Suriyelilerin göç etmeden önceki ekonomik durumu ile şu andaki ekonomik durumu arasındaki farka baktığımızda %64.3' ünün durumunun kötüleştiği görülmüştür. Sığınmacıların durumunun kötüleşme sebebinin başında işsizlik gelmektedir. Katılımcılar Türkiye'de her şeyin çok pahalı olduğunu ev kiralarının çok yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum sığınmacıların sağlıksız ve bakımsız yerlerde ikamet etmelerine aynı zamanda şehir merkezinin dışında ucuz yerlerde oturmalarına sebep olmaktadır. Sığınmacıların şehrin dışında yerel halktan kopuk yaşaması uyum sürecini zorlaştıracaktır.

Mülteci ve sığınmacıların yasal prosedürlere göre kayıt işlemlerini gerçekleştirmeleri halinde barınma konusunda yasal bir engelle karşılaşmadıkları, sorunun daha çok ekonomik yetersizlikten kaynaklı sorunlar (ısınma problemi yaşama, kira ödeyememe, vb) olduğu tespit edilmiştir. Gelir seviyesi arttıkça bu sorunlar azalmaktadır. Aynı zamanda alan araştırması sonucunda sığınmacıların beslenme ile ilgili büyük sorun yaşamadığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Ağır, O. (2017). Türkiye'deki Suriyelilerin temel sorunlarının çözümüne yönelik çalışmaların değerlendirilmesi. A.Yatkın (Ed.), Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu bildiri kitabı içinde (s.389- 405). Elazığ: Fırat Üniversitesi.

Aile, çalışma ve sosyal hizmetler bakanlığı. (2017), Çalışma Hayatı İstatistikleri Yabancıların Çalışma İzinleri İstatistikleri.

Akgündüz , Y.E., Marcel van den Berg, Wolter Hassink, (2015). The Impact of Refugee Crises on Host Labor Markets: The Case of the Syrian Refugee Crisis in Turkey. IZA DP No. 8841, Germany.

Çakır, Ö. (2002). Sosyal dışlanma. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(3) , 83-104.

Deniz, A., Ekinci, Y., ve Hulur, B. (2016). Suriyeli sığnmacıların karşılaştığı sosyal dışlanma mekanizmaları, S B A R D, (14), 17-40.

Duruel, M. (2017). Suriyeli sığınmacıların Türk emek piyasasına etkileri fırsatlar ve tehditler, Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 3(2), 207-222.

Eymen, E. (02.09.2019). Bilimsel Bir Araştırma Nasıl Hazırlanır? SPSS kullanma kılavuzu. www.istatistikmerkezi.com, adresinden edinilmiştir.

Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İznine Dair Yönetmelik

Gedikkaya, F., Altunok, H., ve Aydın, H. (2017). Türkiye'de geçici koruma statüsündeki göçmenlere yönelik faaliyetler üzerine örnek inceleme: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. A.Yatkın(Ed.), Uluslararası 11. Kamu yönetimi Sempozyumu bildiri kitabı içinde (s.111-123). Elazığ: Fırat Üniversitesi.

Karagöl, E., Atan, M., Karadeniz, O ve Ergene T. (2018). İşgücü Piyasası Araştırması Türkiye Raporu.

Kaya, İ. ve Eren E. (2015). Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki durumu, "arada kalanların hakları ve yükümlülükleri. Rapor. Ankara: Seta Yayınları.

Kaygısız, İ.(2017). Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri. Friedrich ebert stıftung.

Koç, M., Görücü, İ., ve Akbıyık, N. (2015). Suriyeli Sığınmacılar ve İstihdam Problemleri, Dergipark, 5(9), 63-93.

Resmi Gazete. 22.10.2014.

Uluslararası çalışma örgütü, (2019). Mülteci Sorunu Karşısında ILO Çalışmaları

Uluslar Arası Göç Örgütü, (2009). Göç Terimleri Sözlüğü. Cenevre.

Yıldız, T. (2017). Suriyelilerin Türkiye ekonomisinde kayıt dışı istihdama etkileri ve bunun yansıması olarak Türkiye'ye maliyetleri üzerine bir inceleme. İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi, (2), 30-46.

(URL1, 2019) https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-vatandaslari-ve-suriyeliler-icin-istihdam-destegi-projesi-/1377019 _adresinden 13.08.2019 tarihinde erişilmiştir.

TEKNOLOJİ KULLANIMIN SONUÇLARI İLE DEMOKRASİNİN HAYATTA KALMASI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Dr. Osman SÜMER

Nişantaşı Üniversitesi İ.İ.S.B.F. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Öğr.Gör.

osmansumer@hotmail.com

ÖZET

Sanayi devriminde dijital dönüşüm (endüstri 4.0); elektroniklerin kullanımını ve enformasyon teknolojileri' nin gelişmesiyle de üretimi daha da otomatikleştirdi. Dijital dönüşümün teknolojik temelleri, siber-fiziksel sistemler ve internet ağını barındırmaktadır. Belirtilen teknoloji, yaratıcılığın seviyesini ve bilginin dağıtımını artırabilmektedir. Dijital dönüşüm, enformasyona benzeri görülmemiş bir erişim sağlamıştır. Ancak aynı zamanda enformasyonu yaymak için benzeri görülmemiş bir fırsat sunmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında, teknolojinin hızlı gelişimi sayesinde, kendimizi vatandaş olarak ifade etmek için çok ve daha geniş kanallar bulunmaktadır. Artık vatandaş, siyasi meselelerde nasıl oy kullanmaları veya harekete geçmeleri gerektiği konusunda pek çok ipucu sunan enformasyon bakımından zengin bir ortamda yaşanmaktadır. Dahası, demokratik olsun ya da olmasın, tüm siyasal uygulamalar, yalnızca siyasal emirlere uymak için halkın siyasal sürece dâhil olmasını beklemektedir. Bununla birlikte, demokrasi, demokratik olmayan bir düzenden daha aktif bir katılım beklemektedir.

Şu var ki, modern toplumunun, siyasal sisteminin ana unsurları son 200 yıl boyunca aynı kaldı. Ne yazık ki, vatandaştan sistemin kararının pasif alıcısı ya da memnun olmaması beklenmektedir. Öte yandan, güven eksikliği, siyasete inanma, değişim talebi, daha fazla hesap verebilirlik, vatandaşın karar alma sürecine dâhil olmaları vb. talepleri giderek artığı görülmektedir. Eğer demokrasi yeniden inşa edilecekse, karar alma sürecinin vatandaşın takdir edebileceği bir süreç olmasına izin vererek, daha kuvvetli ve canlı hale gelebilir.

Buradan hareketle; "Teknoloji kullanımın sonuçları ile demokrasinin hayatta kalması arasında gelişen çatışmalar nelerdir? Vatandaşlığımızı akıllıca nasıl kullanırız?" sorularına cevap aradığımız çalışmada, dijital dönüşümün sonrası oluşan mevcut durum sorgulanarak, demokratik siyasal sistemde nasıl olması gerektiği üzerine odaklanacaktır. Ardından değişen siyasal yaşam tarzının kitleler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri analiz edilecektir. Hem siyasal uygulayıcılar, hem de bundan etkilenen kamuoyu açısından ortaya çıkan sonuçlar ve öneriler tartışmaya sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Teknoloji, Dijital Dönüşüm, Demokrasi, Siyasal Davranış, Siyasal Katılım

THE CORRELATION BETWEEN RESULTS OF TECHNOLOGY AND SURVIVAL OF DEMOCRACY

ABSTRACT

The digital transormation of industrial revolution (Industry 4.0), with the usage of electronics and development of information technologies, production has become much more automatic. The technological base of digital transformation hosts cyber-physical systems and network. This tehnology may increase the level of creativity and distribution of information. Digital transformation provided a unique access to information. Therewithal it provided a matchless opportunity to spread information, too.

In this point of view, thanks to the rapid development of technology, there are more various and wider channels for us to express ourselves as citizens through. Henceforth, citizens live in an information-rich

environment providing a lot like how to vote or how to act in political situations. Moreover, whether it is democratic or not, all political practices expect public to involve political procedures only to obey political order. In addition to this, democracy expects an more active participation than a non-democratic order.

Yet the main elements of political system in modern society have remained same for 200 years. Unfortunately it is expected from a citizen not to be a passive decision maker nor pleased. Besides, it is evident that the demand of active participation of citizens in decision making processes, lack of trust, credibilty of politics, demand for change, more accountability etc. are getting increase day by day. If democracy is wanted to be reconstructed, it can become stronger and more vivid by letting the decisison-making process be appreciateable for citizens. Therefore in this work, in which we seek answers for; "What are the developing conflicts between consequences of using the technology and survival of democracy?" and "How can we use our citizenship in a smart way?", post digital transformation phase is questionned and focused how it should be in a democratic political system. After that, changing political lifestyle's positive and negative effects upon masses are going to be analyzed. The consequences and suggestions are going to come up for discussion from the aspects of both political executives and public who is affected by those.

Keywords: Technology, Digital Transformation, Democracy, Political Behaviour, Political Participation

1932 yılında yazdığı Brave New World (Cesur Bir Dünya) adlı romanında Aldous Huxley, teknoloji tarafından tamamen değiştirilmiş bir toplum hayal etmiştir. Bakış açısına bağlı olarak bir ütopya veya distopyadır. Ütopya, kelime olarak olmayan yer anlamına gelir. Lakin öngörülen yeni toplum genellikle daha iyi olarak tasarlanmakla birlikte mükemmel değildir. Zira ideallerini yansıtmaktadır. Bu bağlamda; ütopya, ağırlıkla uygulanabilecek iyi olarak görülüyorsa, distopya uygulamada kötü olandır (Claeys, 2011: 108). Çünkü distopya; ütopya ya da anti-ütopyadan farklıdır. Ya yanlış gitmiş olayların sonucunda ortaya çıkan ya da toplumun belli bir bölümünün çıkarları için var olan toplum anlamına gelir (Gordin, Tilley & Prakash, 2010: 13-14).

Bilindiği gibi ütopyalarda ve distopyalarda sunulan gelecek tasvirleri, gerçekleşmesi mümkün ihtimaller olarak tasarlanmıştır. Ancak, olayların iyi ya da kötü gidebilme olasılıkları da asla göz ardı edilmez (Vieira, 2011: 17). Ana hatları çizilmeye çalışılan, yeni teknolojilerin demokratik süreçler ve kurumlar üzerindeki etkisine ilişkin tartışma, nesnel gerçeklerin, kamuoyunu şekillendirmede duygu ve kişisel inanca itiraz etmekten daha az etkili göründüğü, doğruluk sonrası toplum denilen bağlamla ilgili olmaktadır (Molinari ve Pataki, 2018:2).

Bu noktadan hareketle, enformasyon teknolojilerinin neden olduğu dönüşümden kimlerin kazançlı, kimlerinde zararlı çıkacağı; vaat edilen demokratikleşmeden nüfusun tamamının mı, yoksa en son donanıma sahip belli bir kesimin mi yararlanacağı; toplumda adaletsizliklere yol açan mevcut kaynakların azalma mı, yoksa artış mı göstereceği ve karar mekanizmasının kimler de olacağı gibi sorular büyük önem kazanmaktadır (Dolgun, 2011: 229).

Şu var ki, içinde yaşadığımız bu yeni toplumu; Daniel Bell "endüstri-sonrası toplum" (post-industrial society), George Lichtheim "burjuva-sonrası toplum" (post-bourgeois society), Amittai Etzioni "modernlik sonrası çağ (post-modern era)", Murray Bookchin "kıtlık-sonrası toplum" (post-scarcity society), Herman Kahn "ekonomi sonrası toplum (post-economic society), Kenneth Boulding "uygarlık sonrası toplum" (post-civilized society), Ralf Dahrendorf "hizmet-sınıfı toplumu" (service class society), Paul Holmes "kişisel hizmet toplumu" (the personal service society), Zbigniew Brezinski "teknotronik çağ" (technotronik era), Peter F. Drucker "bilgi toplumu" (knowledge society), ve Yoneji Masuda ise "enformasyon toplumu" (information society) olarak adlandırmaktadır (Bozkurt, 1996: 31).

Castells "enformasyonel toplum" terime "enformasyon üretimi, işlenmesi ve aktarımının, bu içinde bulunulan tarihsel dönemde ortaya çıkan yeni teknolojik koşullar nedeniyle üretkenliğin ve gücün

temel kaynakları haline geldiği özgül bir toplumsal örgütlenme biçimi" şeklinde tanım getirmektedir (Castells, 2005: 25).

Diğer deyişle, enformasyon teknolojilerinde meydana gelen baş döndürücü gelişmeler, dünya üzerinde farklı coğrafyalarda bulunan yerel yönetimleri, içinde bulundukları toplumun enformasyon toplumu olma potansiyeliyle doğru orantılı olarak etkilemektedir. Son yıllarda meydana gelen değişiklikler ise sanayi toplumunun da aşıldığı izlenimini vermektedir. Sanayi toplumunda yaşanan bilimsel gelişme; 20. yüzyılın ikinci yarısında, bilgisayardan, iletişime, robotlardan, uydulara ve yeni malzemelere her alanda köklü devrimler yaşanarak, sanayi toplumunu sona erdirip yeni bir toplum yapısının doğmasına neden olmuştur. Açıkçası Toffler, belirtilen döneme "üçüncü dalga", Machlup "bilgi ekonomisi", Brezenski "tenetronik çağ", Drucker "post business society", ismini verirken, "hizmet sınıfı toplumu", "sanayi ötesi toplum", "burjuva sonrası toplum", "modern sonrası çağ", "bilgi toplumu", "bilişim toplumu", gibi farklı nitelemeler de kullanılmaktadır. Adı geçen isimlendirmelerin hangisini kullanırsak kullanalım, yeni dönemin temel unsuru "enformasyon"dur.

1.Enformasyon

İngilizcedeki veri (data), enformasyon (information) ve bilgi (knowledge) kelimeleri dilimizde çoğu zaman herhangi bir anlam ayrımına gidilmeden "bilgi" olarak kullanılmaktadır. Kısmen belirtilen kabullenme doğru kabul edilebilir görünse de, aslında adı geçen kelimeler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu noktada;

veri (data), bir olay yada gerçeğin kaydıdır (Curtis ve Cobham,2005:3). Veri, yorumsuz ve içeriksiz şekiller ve/veya olgulardır. Veri, özetleme, düzeltme, hesaplama, sınıflandırma ve içerik işlemleri aracılığıyla değer eklenmesiyle enformasyona dönüştürülmektedir (Kalseth ve Cummings,2001:166).

Bilginin yerine kullanılan bir diğer kelime "enformasyon" kelimesidir. Enformasyon (information) ile bilgi arasında da önemli bir fark bulunmaktadır. Anılan fark enformasyon kelimesine yüklenen "önemi ve amacı olan veri" tanımında ortaya çıkmaktadır. Enformasyonu, belli bir şekle sokulmuş, anlamlı ve insanlara faydalı olabilecek veridir" şeklinde bir tanımlanabilir (Laudon-Laudon, 2002:50).Enformasyon bir amaç için işlenmiş veridir. Machlup'un anlatımıyla enformasyon yalnızca bilginin iletilmesidir. Ona göre, dilbilimsel olarak, bilgi ile bilme arasındaki farkın temeli bilgili kılmak fiilidir. Bilgilendirme bilginin aktarıldığı bir etkinliktir. Bilme bilgilendirmenin bir sonucudur (Machlup,1962:15).

Öyle ki, vatandaşlar ve kurum-kuruluşlar her gün enformasyon kullanırlar. Kullanılan bileşenlere genellikle enformasyon sistemi denir. Enformasyon sistemi, veri ve bilgileri toplayan, işleyen, saklayan ve dağıtan ve bir hedefe ulaşmak için bir geri bildirim mekanizması sağlayan, birbiriyle ilişkili bir dizi bileşendir. Gerçekler anlamlı bir şekilde düzenlendiğinde enformasyon olurlar. Enformasyon, bireysel olguların değerinin ötesinde ek bir değere sahip olacak şekilde düzenlenmiş olguların bir derlemesidir. Verileri enformasyona dönüştürmek, tanımlanmış bir sonucu elde etmek için gerçekleştirilen bir işlem veya bir dizi mantıksal olarak ilişkili görevdir. Yararlı enformasyon oluşturmak için veriler arasındaki ilişkileri tanımlama süreci bilgi gerektirir. Bilgi, bir dizi enformasyonun farkındalığı ve anlayışı ve belirli bir görevi desteklemek veya bir karara varmak için enformasyonun faydalanabileceği yollardır. Bilgiye sahip olmak, enformasyondaki ilişkileri anlamak demektir. Belirli görevlerle ilgilerine göre gerçekleri seçmek veya reddetmek, verileri enformasyona dönüştürme sürecinde kullanılan bilgilere dayanır. Bu nedenle bilgiyi, enformasyonun uygulanmasıyla daha kullanışlı hale getirilmiş veriler olarak da düşünebilirsiniz (Stair ve Reynolds, 2011:4-7).

Bir enformasyon sistemi, veri ve enformasyonu toplayan (giren), manipüle eden (işleyen), depolayan ve yayan (çıkaran) ve bir amacı karşılamak için düzeltici bir reaksiyon (geri bildirim mekanizması) sağlayan, birbiriyle ilişkili öğeler veya bileşenlerden oluşan bir kümedir (Stair ve Reynolds, 2011:10).

Veri ham gerçeklerden oluşur. Enformasyon, anlamlı bir forma dönüştürülen veridir. Veriler arasındaki ilişkileri tanımlama süreci bilgi gerektirir. Bilgi, bir dizi enformasyonun anlaşılması ve farkındalığı ile enformasyonun belirli bir görevi destekleyebilme şeklidir. Doğru üretilmesi doğru, eksiksiz, ekonomik,

esnek, güvenilir, uygun, anlaşılması kolay, zamanında, doğrulanabilir, erişilebilir ve güvenli olması gibi değerli olmak için, enformasyonun çeşitli özelliklere sahip olmalıdır (Stair ve Reynolds, 2011:34).

2.Enformasyon teknolojileri ve demokratik yönetim ilişkisi

Sanayi toplumundan enformasyon toplumuna geçiş, fordist üretim biçiminin esnekleşmesi ve küreselleşme vb. etkiler sayesinde temsili demokrasinin dayanaklarını aşındırmıştır. Aslında arzu edilen; meşruiyeti sorgulanmayan, doğrudan demokrasidir. Burada kast edilen şey, çağdaş demokratik kuramda "oy merkezli" demokrasi kuramlarından, "konuşma merkezli" demokrasi kuramlarına geçişi yansıtmaktadır (Kylimcka, 2004:404). Dahası demokrasi kavramı ile ilgili olarak yaşanan tartışmalar, enformasyon toplumu üzerinden değerlendirildiğinde, katılımcı demokrasi modelini destekleyen yeni bir demokrasi ve vatandaşlık tanımı üzerinde yoğunlaşmaya başlanmıştır. Keza, demokratik siyasetin kurumları ve pratikleriyle kitle iletişimin araçları ve pratikleri arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır (Calhoun, 1992:360). Hatta enformasyon teknolojileri güçlü bir demokrasinin gerçekleşmesinde başat bir rol oynadığı dile getirilmektedir. Ne var ki, bazı örnekler temsili demokrasiye dayanan kurumları iyileştirmede olumlu deneyimler sunarken örneğin, web siteleri aracılığı ile yerel ve ulusal yönetimlerin vatandaş-siyasal yönetici kesişim noktası olarak faydalı bir girişim olmasına rağmen bizlere tümüyle yeni bir demokratik sistem sunmadığı görülmektedir (Hague ve Loader, 2005:6).

Bu noktada demokrasinin korunması gerekmektedir. Liberal demokrasilerde büyüyen vatandaşlar anayasal olarak siyasal haklarını ve sivil özgürlüklere sahiptirler. Hiçbir şeyin bu temel düzeni sarsamayacağı varsayma eğilimindedirler. Ancak, otoriter veya totaliter siyasal yapılar altında yaşam deneyimi yaşamış diğerleri ise bu konuya daha duyarlı hale gelmiştir. Otoriter veya totaliter siyasal yapılarda, demokrasinin asla kabul edilmeyeceğini öğrendiler. Oysa kuvvetler ayrılığı, bağımsız mahkemeler ve ifade özgürlüğü vb. demokrasinin, temellerini yıkıp yüceltme çabalarına karşı koruma mekanizmalarıdır (Körner, 2019:2). Öte yandan son yıllardaki dijital dönüşüm, giderek daha fazla iki ucu keskin bir kılıç olarak kendini göstermektedir. Lakin teknoloji kendi başına siyasal olarak nötrdür. Liberal veya otoriter toplumların hizmetinde kullanılabilir. Hem siyasal sistemin hesap verebilirliğini, hem de baskıcı yeteneklerini güçlendirebilir. Bununla birlikte, enformatik teknolojik gelişme durumunun siyasi veya ekonomik örgütlenme biçimine avantaj sağlamaktan bağışıklık kazandığı anlamına gelmez. Ancak, toplumları ve siyasi sistemleri nasıl şekillendireceği, şirketler ve siyasal yönetimler aracılığıyla uygulanmasına ve vatandaşlar tarafından uyarlanmasına bağlıdır (Körner, 2019:2-3). Zira enformasyon paylaşımını kolaylaştıran teknoloji, bu enformasyonların kalitesine ve doğruluğuna yönelik ayrım yapmaz (Mitchell, 2019:5).

Diğer taraftan, teknoloji ve demokrasi ile ilgili perspektifleri; tamamlayıcı ve temel varsayımlar, kavramlar ve argümanlar paylaşan bir yaklaşımlar kümesi olarak görülebilmemiz mümkündür. Öyle ki, teknolojik geliştirmeyle ilgili farklı teoriler beş bakış perspektife ayrılmaktadır. Birincisi, kasıtlı bir bakış açısı; teknolojik yeniliğin, tasarımcıların ve mühendislerin toplumun şekillenmesinde çok önemli bir rol oynadığı, teknolojik seçimler yoluyla değerlerin gerçekleşmesini gerektirdiği fikrine dayanmaktadır. Bununla birlikte, bu fikir, genellikle bu teknolojik seçimlerin altında yatan karşılıklı bağımlılıklar, etkileşimler ve beklenmedik durumlar nedeniyle eleştirilmiştir. İkinci yordamcı bakış açısının dayandığı, teknolojik gelişime yönelik sosyal yapılandırmacı yaklaşımlardır. Kasıtlı muhakemeye bir başka cevap ise aktör-ağ teorisidir. Aktör-ağ perspektifi, teknolojinin gelişiminde etkileşimlerin ve ağ oluşumunun önemini de vurgulamakla birlikte, genel olarak hegemonya oluşumunu açıklamak için bu mekanizmaları öngörmektedir. Muhtemelen, bu görüş, inovasyon süreçlerinin demokratik değerlendirmesi için geniş kapsamlı sonuçlara sahiptir. Dördüncü (yorumlayıcı) bakış açısı, bilim ve teknoloji çalışmalarındaki dönüşlü dönüşe dayanır. Bilgilerin sosyal bilimlerden edindiği özgörünümlerin uygulanması bilim ve teknoloji çalışmalarının kendisinde belirsizlik, söylem ve ağ oluşumu rolünün araştırılmasına ilham vermiştir. Genel olarak, dönüşlü dönüş sosyo-teknik gelişmelerin söylemsel boyutuna dikkat çekmektedir. Son olarak (performans) perspektifi, oyuncu-ağ teorisinden gelen anlayışa dayanır. Özellikle ayarların kısıtlayıcı ve etkin kılma koşullarını

vurgular. Ayarlara odaklanması nedeniyle, bilhassa amaçlarımız için umut vericidir. Bu nedenle kendi başına bir bakış açısı olarak kabul edilir (Nahuis ve Van Lente, 2008: 560-561).

Ayrıca enformasyon teknolojisi, demokrasiyi baltalamak ve dengesizleştirmekle tehdit edebilir (Körner, 2019:3):

-Yanlış bilgilendirme, yankı odaları ve hedeflenmiş manipülasyon,

-Veri ekonomisinde yapısal finansal ve siyasi güç değişimleri,

-Gizlilik ve kullanıcı duyarlılığı kaybı,

-İkna edici teknoloji ve sosyal medya bağımlılığı,

-Algoritmik önyargılarla sivil hakların erozyonu,

-Kitle gözetimi ve otoriterizmin güçlendirilmesi,

-Rekabet edebilirlik ve demokrasiye destek konusunda yapay zekâ ve otomasyonun etkisi, demokrasi, sadece siyasal bir sistem değildir. Adı geçen kurallara uygun olarak oluşturulmuş bir dizi normatif kurallar ve yasal ve siyasal kurumlardır.

Bu bağlamda teknolojik determinist görüşü savunanlar, sınırsız enformasyona erişim imkanı ve serbest giriş ortamı sağlaması açısından internetin, mevcut iktidar/güç ilişkilerinin karakteristiklerini değiştirdiği; insanlık tarihinde ilk kez sınıf, ırk ve din sınırlaması olmadan, belli bir ortama herkesin eşit şartlarda girmesini sağlayarak, yönetenler ile yönetilenler arasındaki güç dengelerini sarstığı iddia edilmektedir (Cairncross, 1997: 14).

Karşıt görüştekiler ise, enformasyon toplumunun enformasyon değişimini başlatanlar ile yönetici grubun çıkarlarına hizmet etmek için geliştirilmiş bir mit olduğu düşüncesindedirler. Onlara göre, kitle demokrasileri sürekli olarak gözetime ihtiyaç duymaktadır. Karmaşık toplumların idaresinde, iktidarı elinde tutma ve yönetme açısından, enformasyon teknolojilerinin her tür alt yapısını hazırladığı gözetim mekanizmaları, toplumsal denetimin de standart araçları haline gelirler (Kumar, 1999: 45).

Enformasyon teknolojilerinin olumsuz yönleri göz ardı edilerek demokrasi havarisi gibi lanse edilmeleri, ya çok iyimser bir bakış açısını ya da bazı niyetleri örtme çabasını ifade eder (Dolgun, 2011: 229-230). Dahası enformasyon teknolojilerin enformasyonun iletim hızını ve hızını artıracağı ve böylece daha iyi bilgilendirilmiş vatandaşlar yaratacağı konusunda genel kabul görmüş bir görüş vardır. Anılan iyimser görüş, filtreleme balonlarını ve sosyal kutuplaşmayı yaratabilen arama ve öneri algoritmalarının yarattığı yeni boşlukları hafife almaktadır. Enformasyon balonlarındaki olası sınırlama, gruplar ve bireyler birbirlerini anlamayı zorlaştırdığı için kişisel bilgilerin sosyal uyumu azaltmaktadır. Bunlar demokrasilerimiz için gerçek potansiyel risklerdir. Aslında, bu teknolojiler siyasal katılımı kolaylaştırmaz. Hatta yardım etmez. Hepsini yakala stratejilerinin ve kişiselleştirilmiş mesajların görünüşte mantığa aykırı görünen bir karışımı ile daha fazla siyasi pazarlamaya öncülük ederler. Yeni teknolojilerin demokratik sistemdeki diğer yönleri oy verme sürecini etkileyebilir. Enformasyon teknolojileri "tıklama eylemciliği" ve e-demokrasinin ötesine geçiyor. Özellikle Blockchain (blok zinciri) teknolojisinin rolünü göz önüne alırsak, yeni uygulamalar uygulanabilir. Blockchain (blok zinciri), birçok farklı şifrelenenin altında yatan teknoloji olarak kabul edilmektedir. Şifreleme, baskın bir kullanım durumudur. Ancak, bu protokoller aynı zamanda işlem kayıtlarını kolaylaştırır. Belirli finans kapsamı dışında çeşitli yeni uygulamalar yaratarak birçok sektöre uygulanabilir (Molinari ve Pataki, 2018:25).

İlerlemeci görüş yanlılar da, geleneksel demokrasinin gecikmeli işleyen temsili kurumları yerine; internet sayesinde, vatandaşların istek ve tercihlerinin anında belirlenmesinin mümkün olması ve bilgiye anında ulaşabilme imkânından dolayı, demokratiklik düzeyinin artacağını öne sürmektedirler. Sanayi toplumunun çoğunluk esasına dayanan parlamenter demokrasisinin yerini enformasyon toplumunda katılımcı demokrasinin almasıyla, azınlık hakları ile küçük grupların taleplerinin daha fazla dikkate alınacağı ve çağdaş demokrasilerde bireylerin en fazla değer verdikleri kavramlar olan

özgürlük ile eşitliğin maksimum düzeye çıkacağı da diğer öngörülerdir. Burada gözden kaçan nokta, internetten hangi grupların yararlanmakta olduğu sorunsalıdır. Enformasyonun denetimi, günümüzdeki güç mücadelelerinin temelini oluşturduğundan; enformasyonun nasıl ve kime doğru aktığı ve bu teknolojilerden aslında kimlerin yararlandığı sorularının cevapları açık şekilde ortaya konmazsa, katılımcı demokrasiden bahsetmek sadece teoride kalacaktır (Dolgun, 2011: 230).

Enformasyon teknolojileri alanında ortaya çıkan yenilikler genelde olumlu bir değişimi ifade etmekle birlikte, toplumsal alanda bazı radikal dönüşümlere de yol açmakta; enformasyon toplumu gibi iyimserlik kokan kavramlar, iktidarların ve egemen kesimlerin toplum üzerindeki denetimi ele geçirme amaçlı uygulamalarıyla birlikte gözetim toplumunun habercileri haline gelmektedir (Dolgun, 2004:1).

Buradan hareketle, enformasyon akışı gözetim altındadır. Günümüzde enformasyon akışı bilişim teknolojileri tarafından denetlenmektedir. Siyasal yönetim, en başta kendinin ve egemen olduğu alanın yanı sıra egemenlik tesis etmek istediği tüm bölgelerde temel görevi saydığı genel güvenliği sağlama isteğiyle, anılan sistemin gelişmiş halini kullandığı görülmektedir. Keza devlet, ileri teknoloji ile tüm şehirleri hatta ülkeyi kapalı devre kameralar, gökyüzünden insansız hava araçları (İHA), uzaydan uydularla gözleyerek bilgi toplamakta, bilgileri değerlendirmekte ve güvenliğini tehdit edecek şüpheli durumlara müdahale edebilmektedir. Devletin çıkarı, bütün vatandaşların faaliyetlerini görmek, duymak, bilmek istemektedir. Çünkü siyasal yönetimin sürekliliğinin sağlanması en başta yönetimi tehdit edecek tüm unsurlardan haberdar olup müdahale etmesi yani güvende olması ile mümkündür (Tosun, 2015:229).

Bu bakış açısıyla Machiavelli altını çizerek temellendirmeye çalıştığı "devlet doğru olduğunu düşündüğü "her türlü hakikate aykırı, iyiliğe aykırı, dine aykırı eylemde bulunabilir. Yeter ki bu eylemler kamu yararı için gerekli olsun" (Machiavelli, 2013:68). Açıkçası siyasal yönetim, gündelik yaşamı tamamen kontrol altına almak istemektedir. Sözü edilen amaç için enformasyon teknolojileri vasıtasıyla, kişisel tüm bilgiler gelişmiş bilgisayarlarla veri tabanları halinde saklanmakta; gözetleme, izleme, takip etme, sınıflandırma ve kontrol etmektedir (Tosun, 2015:231).

Foucault'un işaret ettiği gibi devlet, bireylerin mekânsal ve toplumsal düzeni etrafında ortaya çıkmakta bunun sonucunda da bu düzen içinde herkesi gözetime tabi tutmaktadır. Böylece, panoptikon türdeş iktidar etkileri imal eden ideal bir devlet mekanizması olmaktadır (Foucault, 2000: 239). Burada söz konusu olan, tek bir bakışla her şeyi sürekli olarak görmeye imkân veren siyasal bir teknolojidir (Bentham, 2008: 60-64).

Sözü edilen Panoptikonun ardındaki amaç, vatandaşları olmadıkları ya da olmayı düşünmedikleri bir şeye dönüştürmektir. Enformasyon teknolojileri de, içindeki neredeyse sınırsız seçme imkânları ve alternatifler doğrultusunda, vatandaşları kendi iradeleri ile iradesizleştirerek; titiz bir şekilde oluşturduğu enformasyon ve dezenformasyonu veya popüler kültür içinde kutsayarak ikonlaştırdığı imajları, herhangi bir zorlama olmaksızın vatandaşlar bizzat kendileri isteyecekleri şekilde sunarak, bir süre sonra onları daha önce düşünmedikleri veya olmayı amaçlamadıkları kişiliklere ya da tüketicilere dönüştürebilme gücü taşımaktadır. Her tür beklentiye uygun olarak, sınırsız çeşitlilikte hazırlanmış sitelerde bireysel tercih ve seçimleri doğrultusunda özgürce dolaşan katılımcıların çoğu; zamanla kendi seçtikleriyle değil, kendilerine sunulmuş olanla yetinmeye başlarlar (Dolgun, 2004:9).

Başka bir değişle; çağ dönümlerinde insanlığın karşısına çıkan her yeni teknoloji gibi enformasyon teknolojilerinde olumlu ve olumsuz birçok faktörü beraberinde getirmesi, insanlığa umut yanında çeşitli kaygılar da aşılamaktadır. Kamusal alanın elektronik ortamda yeniden inşası yanında, çok seslilik ile farklılaşmalara dayalı olarak "temsili" olmanın ötesinde "katılımcı" bir karakteristik sunduğu iddiaları nedeniyle "gerçek demokrasi" gibi vaatleri de içinde barındıran bloglar, sosyal medya platformları vb. enformasyon teknoloji alanların; yeterli donanıma ve eğitim alt yapısına sahip olmayanları feda ederek bilgi aristokrasisine yol açması, dijital tiranlar doğurması, çok seslilik ve farklılaşmaları denetleme eğilimleri sonucunda gözetim pratiklerini en üst noktalara taşıması gibi kaygılar gündeme gelmektedir (Dolgun, 2011:s.222).

Ne var ki, enformasyon teknolojileri ile gözetimin yayılışını teknolojik bir olgu ya da "toplumsal kontrol" ve "Büyük Birader" e işaret eden bir şey olarak yorumlamak kolaydır. Ancak bu yaklaşım, bütün vurguyu araçlar ve zorbalar üzerine yoğunlaştırmakta gözetime hayat veren ruhu yani gözetimi geliştiren ideolojileri ve gözetime yol açan olayları atlamaktadır. Gözetime itaat eden, onu yenemeyeceğini anlayıp oyunu kurallarına göre oynamaya karar veren sıradan vatandaşları görmezden gelmektedir (Bauman ve Lyon, 2013: 17).

Dolayısıyla, demokrasinin temel amaçları nelerdir? Sorusunun cevapları değişebilir. Bazı demokrasi görüşlerin ana vurgusunu yüksek derecede temsiliyet seviyesidir. Diğerleri de temel hak ve özgürlüklerin korunmasını teşvik etmektedir. Vatandaşların kapsayıcı ve kapsamlı bir şekilde dâhil edilmesi için çaba gösterir. Yeni teknolojiler, siyasal iletişim ve demokratik uygulama koşullarını büyük ölçüde değiştirme potansiyeline sahiptir (Molinari ve Pataki, 2018:2).

Bu nedenle, Yeni teknolojilerin demokrasi üzerindeki etkileriyle ilgili yapılan çok sayıda ki iddialar şöyle özetlenebilir (Molinari ve Pataki, 2018:2-3):

-Yeni teknolojiler bilgi sağlama ölçeğini ve hızını arttırmakta,

-Siyasi katılım daha kolay hale getirilir ve ilgisizlik, utangaçlık, sakatlık veya zaman eksikliği gibi belirli engeller azaltılabilir.

-Yeni teknolojiler, ele alınan konuya göre özel grupları tartışmaya dahil etmek için yeni yollar yaratır.

-Yeni siyasi toplulukların devlet müdahalesinden özgürleşmesine izin veriyorlar.

-Hiyerarşik bir siyasi sistem daha yatay hale gelir.

-Vatandaşların siyasal yönetim için ajanda oluşturmada daha fazla sesi olacak;

-Siyaset vatandaşlara doğrudan cevap verebilecek;

-Yeni teknolojiler, seçim bölgelerinin toprak temeli gibi temsili demokrasinin uzun zamandır devam eden sorunlarının çözümüne yardımcı olacaktır.

Bunların aksine çoğunlukla olumlu olmakla birlikte, yeni teknolojilerin etkilerinin vizyonları, demokrasiye potansiyel riskleri gösteren çeşitli distopya vizyonları da mevcuttur. Örneğin, modern toplumların karmaşıklığı göz önüne alındığında doğrudan demokrasiyi yetersiz görür. Dijital araçlar, müzakereleri yüzeysel bir düzeye çıkarır. Zira, vatandaşlar arasında temel bir siyasi motivasyon eksikliğine karşı koyamadıkları halde popülizmi destekleyecek ve bilgi eşitsizliğini artıracaklardır. Yeni medya, geleneksel medyadan daha konsantre olacak ve internete mesaj yerleştirmenin kolaylığı, benzer duyma seçenekleri ile eşleşmeyecektir. En sonunda, son dönemde yaşanan dramatik olaylarla bağlantılı olarak dikkat çeken ciddi bir tehdittir. Kısacası internet' in radikalleşmesi ve mobilizasyon potansiyelinin artmasıdır (Molinari ve Pataki, 2018:3).

Yeni teknolojiler demokrasiyi harekete geçirmek ve vatandaşların sosyal karar alma süreçlerine katılmalarına yardımcı olmak için yeni yollar sunuyor. Bununla birlikte, toplumun istikrarını olumsuz yönde etkilemeyi de kolaylaştırmaktadır. Yapay zeka uygulamaları, algoritma yaratıcısının amacına bağlı olarak demokrasiyi ya teşvik edebilir ya da engelleyebilir. Yapay zeka (AI), blok zinciri teknolojisi, kripto para birimleri, robotizasyon, coğrafi veriler ve çeşitli hizmetlerin dijitalleşmesi için geçerlidir. Cevaplanması gereken sorulardan biri de İnternet ve / veya bulut hizmetlerini düzenleyen yasadır (Molinari ve Pataki, 2018:22).

Yapay zekâ'nın potansiyel etkisine ilişkin tartışma, farklı bilimsel disiplinlerin bakış açılarını içermelidir. Burada bilim ve mühendislik topluluğu, önemli bir rol üstlenir. Çünkü teknik olarak neyin mümkün olduğuna ve kontrol mekanizmalarının sınırlarına yansıyacak şekilde yerleştirilmiştir. Ancak teknolojinin toplumda nasıl geliştiğini anlamak için sosyal bilimsel uzmanlık da önemlidir. Merkezi bir yapay zekâ programı, ne bildiğimizi, ne düşündüğümüzü ve çeşitli karmaşık manipülasyon teknolojileri ve teknikleri ile nasıl davrandığımızı kontrol edebilir. Örneğin, "İkna edici hesaplama" platformları, karmaşık iş süreçlerinin yürütülmesi veya platformlar için ücretsiz içerik üretilmesi için

bizi tüm eylem kurslarında yönlendirecek. Ne var ki eğilim, bilgisayarları programlamaktan insanlara programlama yapmaktan geçiyor. Arama algoritmaları ve öneri sistemleri etkilenebilir. Şirketler daha uygun sonuçlar elde etmek için belirli kelime kombinasyonları için teklif verebilir. Siyasal yönetimler muhtemelen sonuçları da etkileyebilir. Seçimler sırasında kararsız seçmenlerin kendilerini desteklemesi yönünde dürtmek isteyebilirler. Keza, anılan manipülasyonun tespit edilmesi oldukça zordur. Bu nedenle, bu teknolojiyi kontrol eden her kimse kendilerini iktidara getirerek, seçimleri kazanabilir (Molinari ve Pataki, 2018:3-4).

E- seçim bağlamında konuyu ele aldığımızda: mevcut seçimlerde, merkezi bir makam oyları sayar, sayar ve kontrol eder. Blockchain (blok zinciri) , tüm vatandaşların tam oylama kaydının bir kopyasını kendi cihazlarında alabilmeleri için uygulanabilir. Bireysel seçmenlerin kimlikleri korunurken, herkes oyların kurallara uyup uymadığını ve doğru bir şekilde sayıldığını kontrol edebilir. Blokajlar değişmez olduğu için tarihsel kayıt değiştirilemez. Blockchain (blok zinciri) 'in seçmenlerin daha derinden meşgul olmalarına yardımcı olabileceği ve karar vermeyi daha akıcı hale getirebileceği öne sürülmektedir. Vatandaşlar düzenli olarak oy kullanabilir. Fikrini değiştirirse oylarını güncelleyebilir veya diğer kişilerin oylarını takip etmeye ayarlayabilir. Buda, daha doğrudan demokrasiye çok büyük bir kayma potansiyeli ve belki de mevcut siyasi temsilciler sisteminin ayaklanmasını saylayabilmektedir. Ancak, tüm vatandaşların uygun araçlara sahip olmalarını ve özel olarak oy kullanma fırsatını sağlama gereği, âdemi merkeziyet derecesini sınırlayabilir. Zira oylama sistemlerinin yeterince anlaşılabilir ve güvenilir olması gerekir. Böylece seçmenler sonuçtan hayal kırıklığına uğramış olsalar bile, bunu adil ve geçerli olarak kabul edebilirler. Blockchain (blok zinciri)'in karmaşıklığı, oy yönetimi gibi temel demokratik hizmetler için uygulanmasında ciddi bir engel olmaya devam etmektedir (Molinari ve Pataki, 2018:4-5).

Bu noktada bilgi işlemler, içerik oluşturmak için vatandaşlar telekomünikasyon ve sosyal medya şirketlerine ve siyasal yönetimlere güvenmiştir. Adı geçen ve bu içeriği yaymak için insan "trol" leri ve temel otomatik algoritmaların bir kombinasyonu kullanmıştır. Sosyal medya şirketleri şu anda (her zaman olmasa da) bugünün bilgi rakiplerinin kullandığı araçların çoğuna karşı savunma kapasitesine sahiptir. Çoğu otomatik algoritmalar, tahmin edilebilir "bot benzeri" modeller sergilediklerinden tanımlanabilir (Rosenbach ve Mansted, 2018: 12).

Ayrıca yapay zekâ alanında ki gelişmeler aynı zamanda ses ve videonun dijital manipülasyonu daha ucuz ve daha zor algılanmasına neden olmaktadır. Hem meşru, hem de meşru olmayan aktörler tarafından dijital sahtecilik kullanımının arttırılmasının, vatandaşların tamamen doğru bilgiye olan güvenlerini aşındırarak demokrasiye daha sistemik bir risk getirebilmektedir (Rosenbach ve Mansted, 2018: 15-16).

Öte yandan sosyal medya şirketleri, bilgi çağında ekonomik gücün önemli bir kısmıdır. Bu nedenle, sosyal medya şirketleri, demokrasideki rollerini yansıtmamalıdır. Piyasaların baskınlığı nedeniyle, Twitter, Facebook ve YouTube gibi platformlar yalnızca kamusal söylemleri barındırmaz. Onlar biçimlendirir. Şu anda, sosyal medya algoritmaları, kullanıcı katılımı için optimize edilmiştir. Çünkü tıklamalar, görünümler ve beğeniler, karı maksimize etmektedir. Üstelik sosyal medya platformları, çoğu zaman tartışmalı bilgileri teşvik eder ve önceliklendirir. Adı geçen algoritmaları ayarlamak teknik olarak karmaşık değildir. Üstelik genel kamu yararı için gereklidir (Rosenbach ve Mansted, 2018: 20).

Hâlbuki demokratik siyasal sistemler, vatandaşların güvenilir enformasyona erişebilecekleri ve bu enformasyonu siyasal yönetime, sivil ve kurumsal karar alma süreçlerine katılmak için kullanabilecekleri önemli bir yapı üzerine kurulmuştur. Enformasyon çağının teknolojileri, büyük ölçüde belirtilen durumu güçlendirecekleri varsayımı üzerine inşa edilmiştir (Rosenbach ve Mansted, 2018:1).

Açıkçası enformasyon teknolojileri aracılığı, vatandaşların kamusal alandaki siyasal rollerini artırır, sivil toplumu enformasyonun sağladığı daha geniş bir yetkinlik aracılığı ile ilerletir. Siyasal yönetimlerle vatandaşlar arasındaki iletişimi artırarak daha şeffaf bir siyasal yönetim sağlayabilmektedir (Oates ve Gibson, 2006:1). Meydana gelen değişimlerin dönüştürücü etkileri

sırasıyla iyimser bakış açısıyla değerlendirildiğinde: Birincisi, kamu denetiminde şimdiye kadar ulaşılmaz bir bilgi zenginliğinin erişime açılması ile vatandaşların siyasi otoriteler ile daha eşit bir temelde siyasal bütünleşmesi sağlanabilir. İkincisi, vatandaşların bir diğer vatandaşla, diğer topluluklarla ya da siyasi seçkinlerle doğrudan katılım gibi etkileşimleri daha önce zayıf bir konumdayken, aracısız kamu tartışmalarında yeni medya yeni bir alan geliştirebilir. Üçüncü olarak, demokratik temsil için görev süresinin doğası değişime açık olduğundan temsilcilerin siyaset performansları değişmektedir (Coleman, 2001: 118).

Bir yandan 1990'larda, internet ticarileşmeye başladığında, enformasyon teknolojinin küresel demokrasinin yayılmasını hızlandıracağı yaygın olarak kabul edilmiştir. İnternetin kendisinin vatandaşların fikir ve enformasyonu özgürce ilişkilendirme ve paylaşmalarını sağlayan merkezi bir ağ tasarımı, liberal ilkeleri yansıtmaktadır (Rosenbach ve Mansted, 2018: 3).

Diğer açıdan ifade özgürlüğü, demokrasinin temel değerlerinden biridir. Bununla birlikte, sosyal medya platformlarının ortaya çıkmasıyla, internet artık sadece statik bir bülten panosu değildir. Herhangi bir vatandaşın kamuoyu tartışmasına gerçek zamanlı olarak katılabileceği bir yer olmuştur. İnternet ve sosyal medya arasındaki bağ, diplomasiye ya da çatışmaya başvurmadan, rakiplerin vatandaşlarını ölçekli ve gerçek zamanlı olarak etkileyerek demokrasinin davranışını değiştirebilecekleri anlamına gelmektedir. Daha önce nesnel gerçekler sağlamaya dayanan demokrasiler. Enformasyon çağının gerçekliğine uyum sağlamamıştır. Şimdi, vatandaşların kamusal meydanda nasıl oy kullandıklarını, protesto ettiklerini ve tartışmakta olduklarını bildirmek için kullandıkları bilgiler, büyük ölçüde dolaysız bir sosyal medya ortamı ve çılgın 7/24 haber döngüsü aracılığıyla dağıtılmaktadır. Buna karşılık, otoriter siyasal yönetimler genellikle haber blogları, sosyal medya platformları vb. enformasyon teknoloji alanlarını kontrol etmektedirler (Rosenbach ve Mansted, 2018: 4).

Öte yandan demokrasinin kalbi ve ruhu olan seçimler, hem bilgi işlemlerine hem de siber saldırılara karşı savunmasızdır. İnternet, sosyal medya ve veri analitiği gelecekteki siyasi kampanyaların ağırlık merkezi olacaktır. Yeni paradigma, sosyal medyayı ve hem medya kapsamını arttırmak hem de olası seçmenleri harekete geçirmek için büyük veri analizini kullanmak, seçim kampanyaların uzunluğu, rakiplere bilgi işlemlerini planlama, yürütme ve uyarlama konusunda önemli bir zaman sağlamaktadır. Buna karşılık, otoriter siyasal yönetimler kamusal alanın ulusal karar vermeyi nasıl etkileyebileceğini kısıtlamaktadır (Rosenbach ve Mansted, 2018:5). Açıkçası sosyal medya platformlarının kamuoyu oluşumu üzerindeki etkisi boyutunda; sosyal ağlar aracılığıyla yanlış bilgilendirme, yanıltıcı mikro hedefleme veya nefret dolu bildirimler ve konuşmalar özellikle seçimlere gidildiğinde demokratik sürece müdahale edebileceği çeşitli yollarındandır (Molinari ve Pataki, 2018: 29).

Enformasyon teknolojilerinin katılım için gerekli olan bilgilenmeyi, etkileşimi ve örgütlenmeyi destekleme gibi olumlu katkılarının yanında sayısal bölünmeyi, bilgi çokluğuna karşı bilginin kalitesizliğini, çoğulcu bir etkileşimin yanında toplumsal ayrımlaşma ve kutuplaşmayı da içermekte olması; tekelleşme ve ticarileşme ile çeşitli kısıtlayıcı düzenlemelere maruz kalması da söz konusudur. Bu bağlamda demokratik katılımın önünde duran engelleri şu şekilde sıralamak olanaklıdır: Sayısal bölünme, temelde bilgisayar ve İnternet erişimine sahip olanlar ve olmayanlar arasındaki ayrım (Van Dijk, 2006: 178) olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte sayısal bölünme yalnızca donanım ve yazılım sahipliği bağlamında gerçekleşmemektedir. Bilgisayar kullanım bilgi ve becerisi, internet okur-yazarlığı, zaman ve güdülenme gibi öğeler de sayısal bölünmeyi ortaya çıkarabilen nedenlerdir. Sayısal bölünme, bilgiye sahip olanlarla olmayanlar arasında uçurumun artmasına da neden olabilmektir.

Castells'e göre de (Castells, 2008:528); birkaç ülkede nispeten küçük, eğitimli ve varlıklı seçkin, sıra dışı bir bilgilenme ve siyasal katılım aracından yararlanarak, vatandaşlarını fiilen güçlendirirken, dünyanın eğitimsiz, bilgisayardan uzak kesimleri bu yeni demokratik çekirdeğin dışında kalmış olacaklardır. Bu durum tıpkı klasik Yunan'da köleler ve kadınların yönetimsel süreçlere katılamamasına benzemektedir. Elektronik demokrasinin tüm vatandaşlara yönelik kapsayıcı bir model olarak yaşama geçirilmesi konusunda önemli bir sorun oluşturmaktadır.

Bir başka deyişle, bilginin kalitesizliği, yanlış bilginin yayılması, sanal ortamlarda her türlü bilgi hızla çoğalmakta ve paylaşılmaktadır. Bu durumun nedenlerinden biri, bilginin üretimi ve kitlesel olarak paylaşımın bireysel ve gündelik etkinliklerden bir tanesi haline gelmiş olmasıdır. Bu durum ise yanlış bilginin kitleselleşmesi, bilginin çarpıtılması ile bilgi kirliliği gibi bazı sorunlara neden olabilmektedir. Ayrıca Hindman' nın işaret ettiği gibi "bilginin tekelleşmesi" (Hindman, 2009:12); aramalara kılavuzluk eden internet link yapısının, kişileri dar bir popüler alana taşıyarak aslında bir dışlama mekanizması gibi çalıştığını belirtmektedir. Ona göre birçok kullanıcının, linklerin zaten toplanmış olduğu sitelere (arama motorları gibi) gitme eğiliminde olması anlamında link yapısı bir güç yasası dağılımını takip etmektedir. Açıkçası arama motorları, haber blogları, sosyal medya platformları vb. enformasyon teknolojileri alanında kesinlikle bir demokratikleşme yaşanırken, sağladığı açık erişim liberal görüşlerin serbest değişimi olarak her zaman zorlukların demokrasiye yayılmasını kolaylaştıracak gibi görünmüştür (Turner, 2018:2-4).

Buraya kadar anlatılanların ışığında olumsuz etkiler kendiliğinden gelen ve olumlu etkileri kazanmak için aktif olarak çalışmak zorunda kalacağız enformasyon teknolojilerin demokrasinin gelişimindeki rolü hakkında ki değerlendirmekler şunlardır (Molinari ve Pataki, 2018:15-16):

- "Büyük Ağabey" uygulamaları güvenlik ve koruma gerekçesi ile artmaktadır.

-"Ortak tartışmaların kaybı"; internetteki yankı odalarını ve herkes için kanalların zayıflamasına neden olmaktadır.

- "Bilgiye serbest erişim" gittikçe artmaktadır.

-"Demokrasi için risk olarak küreselleşme"; enformasyon teknolojileri, korumacılığa bir tepki ulusal karar gücünü zayıflatarak küreselleşmenin zorlayıcısı olmaktadır.

-"Pazar odaklı medya", eleştirel gazetecilik pahasına internet reklamıyla finanse edilen medyanın artmaktadır.

-"Siyasi partiler için yeni TV kanallar" ancak, demokrasi için bir artı faydasının olduğu konusu tartışmaya açıktır.

- "Vatandaşların teknolojisi ve medyası", katılan her vatandaş için yazılım ve medya oluşturmaktadır. Örneğin Açık Kaynak ve Wikipedia gibi derin değildir.

-"Artan sosyal eşitsizlik", enformasyon teknolojileri eşitsizliğe yol açılan bireyin sosyal şansını belirlemede becerilerine odaklanmaktadır.

- "E-oylama", İnternet oylamasına dayanan demokratik süreçlere katılımın artması ve doğrudan demokrasinin artırılması öngörülmüştür. Ancak şu anda hiç belirgin değildir.

- "Güçlendirilmiş kuruluşlar", partilere ve derneklere katılımın artmasını öngörmektedir. Zira birçok kuruluş üye kaybetti. Fakat yeni kampanya seferberlikleri ortaya çıktı.

-"Zayıflamış yerel topluluklar", enformasyon teknolojilerin dikkatleri başka yöne çekmesi nedeniyle yerel toplum yaşamının zarar göreceği öngörülmüştür.

-"Vatandaşlar arasındaki sanal oturumlar", çevrimiçi vatandaş oturumları tarafından kolaylaştırılan katılımcı demokrasi ile ilgilidir. Siyasal yönetimler ve şirketler tarafından gerekli yatırım ve düzenlemeler yapılmazsa, devam etmesi söz konusu değildir.

Dolayısıyla demokrasi, enformasyon teknolojileri arasında bir etkileşim var. Enformasyon teknolojileri teknolojilerin sonuçları toplumlarımız için gerçek zorluklardır. Demokrasilerimiz ve demokratik süreçlerimizle etkileşimleri arasında siyasi katılım, oy verme süreçleri, mahremiyet, ademi merkeziyetçilik ve köksüzlük bulunmaktadır (Molinari ve Pataki, 2018:24-25). Teknoloji modern toplumlarda kamu gücünün en önemli kaynaklarından biridir. Günlük hayatımızı etkileyen kararlar söz konusu olduğunda, siyasi sistem teknik sistemlerin ustalarının sahip olduğu muazzam gücün gölgesinde kalmaktadır (Feenberg, 2003: 652).

Öte taraftan, iktidar merkezleri, sahip oldukları gücü elinde tutabilmek için sadece toplumu değil, enformasyonu da biçimlendirme ve yönlendirme kaygısı içindedirler. Keza enformasyon teknolojileri, topluma ve insanlığa yönelik olarak, iki farklı yaklaşımı gündeme getirmektedir. İlki, totaliter bir nitelik arz etmekte ve enformasyon teknolojilerinden yararlanılarak, bireylerin istatistiksel/sayısal verilere indirgenmeleri yoluyla gözetim altına alınmalarını içermektedir. Diğeri de, liberal bir karakteristik sergileyerek, enformasyon teknolojilerinin çoğulcu ve demokratik amaçlarla kullanımını öngörmektedir (Dolgun, 2004:4-5).

3.Liberal-illiberal demokrasi

Demokrasi, iktidara gelmenin tek yolu olarak seçimleri kabul eder. İktidara gelenlerin genellikle iyi niyetli ve başarılı kişiler olduğuna inanır. Liberalizmde ise yönetimin seçimle işbaşına gelmiş olması şart değildir. Liberal demokraside ise iktidar sahiplerinin seçimle belirlenmelerinin yanı sıra, bu yönetimin insan haklarını ve hukukun üstünlüğünü kabul eden, sınırlı bir yönetim olması istenmektedir (Yayla, 2002: 35). Çünkü liberal demokrasi, "halkın 1) temel siyasi kararları negatif veya pozitif olarak, aldıkları veya almaya yetkili oldukları, 2) siyasi otoritenin meşru alanının sınırlı olması nedeniyle bu kararlan sınırlı bir alanda aldığı yönetim biçiminin adıdır" (Holden 1988:12-13).

Bir başka deyişle liberal demokrasi; etkin katılım, oy kullanma eşitliği, bilgi edinme, gündemin kontrolü ve dâhil olma gibi bazı temel gereklilikler içermektedir. Adı geçen demokraside toplumu oluşturan kişilerden her biri, tartışılması gereken kamusal konuların neler olduğunu belirleme, ilgili konu hakkında kendi görüşlerini ifade etme ve başkalarının görüşlerini de bilme olanağına, toplumun başka üyeleriyle birlikte, eşit biçimde sahip olmalıdır (Dahl, 2010:47-50). Liberal bakış açısına göre, bilgilendirme işlevinin yanında, bloglar, sosyal medya platformları vb. enformasyon teknoloji alanlarının temel demokratik rollerinden biri de, devleti gözetleyen bir kamu gözcüsü olarak hareket etmektir. Bu işlev siyasal yönetimi izlemek, kamuyu korumak, siyasal iktidarda olanların çizgiyi aşmalarını önlemek açısından tanımlanmaktadır (Curran, 1997: 155).

Liberallerin demokrasiye önem vermelerinin sebebi; demokrasilerde farklı inanç ve kanaatlere sahip insanların barış içerisinde bir arada yaşamalarının ve siyasal iktidarın seçimle değiştirilmesinin mümkün olmasıdır. Demokrasi, demokratik yöntemle seçilmiş olan siyasal iktidarın iyi olduğunu kabul eder. Liberalizm ise demokratik yöntemle iktidara gelen bir yönetimin iyi olmama ihtimalini de göz önünde bulundurur. Liberalizme göre iyi yönetimin iki özelliği taşıması gerekir. Bunlar: hukuk devleti ve sınırlı yönetim (yönetimin mutlak olmaması) ilkeleridir. Liberalizm için önemli olan, egemenliğin kimde olduğundan ziyade nasıl kullanıldığıdır. Demokraside ise önemli olan egemenliğin kime ait olduğudur (Yayla, 2002: 43).

Zira demokrasi, liberalizmden çıplak olarak bakıldığında halka dayalı, halk tarafından seçilmiş bir yönetim isterken; liberalizm, demokrasiden ayrı bakıldığında, sınırlı yetkili ve hukukla bağlı yönetim talep eder. Liberal demokrasinin talebi ise meşruiyetini halkın rızasından ve insan haklarına saygıdan alan, fakat sınırsız yetki sahibi olmayan, sınırlı ve anayasal bir yönetimdir (Yayla, 2002: 32).

Burada bir liberal demokrasinin belirleyici özelliği, onun doğrudan demokrasi modelini benimseyip benimsememesinde yatmamaktadır. Bir liberal demokrasiyi, klasik demokrasi ve ondan ilham alan katılımcı/radikal demokrasi modellerinden ayırt eden temel özelliği, liberal demokraside halkın temsilcileri aracılığıyla kullandığı iktidarının mutlak olmayıp, bireylerin temel hak ve özgürlükleri ile sınırlandırılmış olmasında yatmaktadır (Şahin, 2008:22).

Yine liberal demokrasinin de, teknolojik gelişmelerin ve siyasal erkin daha alt birimlere devredilmesi gibi yöntemlerin de yardımıyla, klasik demokrasiye benzer bir biçimde daha katılımcı hale getirilmesi teorik olarak mümkündür. Liberal demokrasi açısından mümkün olmayan şey, demokratik yollardan yapılabilecek şeylerin bireyin temel hak ve hürriyetlerini tehdit edecek şekilde, bir başka ifadeyle, kamusal alanın özel alanın aleyhine olacak biçimde, genişletilmesidir (Şahin, 2008:22-23).

Açıkçası bir demokrasi çağında yaşıyoruz. İnsanlık tarihinin büyük bölümünde bireylerin hayat, özgürlük ve mutluluğuna yönelik tehlikelerin çoğu monarşilerin mutlak egemenliğinden, dinî kurumlaşmaların dogmalarından, diktatörlüklerin ve totaliteryenizmin demir pençesinden gelmiştir. Diktatörler ve tek tük totaliter sistemler hala vardır. Fakat bu küresel marketler, enformasyon ve medya çağında gitgide anakronik varlıklar haline gelmektedirler. Demokrasinin ciddi ve saygın bir alternatifi yoktur. Bu yüzden, 21. Yüzyıldaki yönetim problemleri muhtemelen demokrasi çerçevesindeki içindeki problemler olacaktır. Bu, meşruluk mantığına bürünmüş olacaklarından, onların çözümünü güçleştirecektir (Zakaria, 1999:18).

Bu nedenle, demokratik olmayan ülkelerde, demokrasiye geçişi mümkün kılmak için bir dizi öneriler geliştirilmiştir. Stepan, demokratik muhalefetin otoriter rejimlerde beş ana işlevi olduğunu öne sürmektedir. Bunlar: "1) rejimle bütünleşmeye karşı direnmek; 2) rejime karşı özerklik alanlarını korumak; 3) rejimin meşruluğunu tartışmak; 4) otoriter yönetimin nelere mal olduğunu gündeme getirmek; 5) güvenilirliği olan demokratik bir alternatif yaratmak" (Stepan, 1995: 94).

Buraya kadar gelinen noktada anlaşılıyor ki, vatandaşların temel hak ve hürriyetlerden tam olarak yararlanamadıkları rejimlere "seçimsel (electoral) demokrasi", "katı (hard) demokrasi" ve "liberal olmayan (illiberal) demokrasi gibi adlar verilmektedir. Liberal demokrasilerin bu üç şartını yerine getiren, fakat seçilmiş iktidarların, bazı vesayet makamlarının denetimi altında gerçek anlamda "muktedir" olamadıkları rejimler de "koruma altındaki (guarded veya protected) demokrasiler ya da vesayetçi (tutelary) demokrasiler olarak adlandırılmaktadır. Bunlara, "sözde (pseudo) demokrasiler", "göstermelik (façade) demokrasiler", "eksik (defective) demokrasiler", "yarı (semi) demokrasiler", "melez" (hybrid) rejimler gibi, daha pek çok isim verilmektedir (Özbudun, 2011: 39- 40).

Görülüyor ki, illiberal demokrasiler makul ölçüler içinde demokratik olmaları olgusundan meşruluk ve böylece güç kazanmaktadır. Diğer taraftan illiberal demokrasilerin doğurduğu en büyük tehlike - halkına yönelik tehlikenin dışında-demokratik yönetim biçiminin üstüne bir gölge düşürerek liberal demokrasinin kendisinin itibarını zedeleyecek olmasıdır (Zakaria, 1999:18).

4.Ne yapılabilir?

Teknolojiler çoğunlukla çift kullanımlıdır. Çünkü sosyal ve ekonomik kalkınmayı geliştirmek için kullanılabilecekleri gibi zararlı veya ölümcül amaçlara hizmet etmek için kullanılabilirler. Kötüye kullanım potansiyeli önemlidir. Günümüzün teknolojik gelişmeleri sadece piyasa açısından değil, aynı zamanda "yasal ve düzenleyici emirlerin aksaklıklarına neden olma" anlamında yıkıcı olarak görülüyor.

Enformasyon teknolojilerini demokratik siyasetin içine yerleştirmek bağlamında; demokrasiyi savunmak için; (1) "kampanyaları saldırıya karşı korumak"; (2) "çevrimiçi siyasi reklam şeffaflığını artırmak"; (3) seçim süreçlerini korumak için "teknolojik çözümleri araştırmak"; (4) "dezenformasyon kampanyalarına karşı savunmak" öncelikli düzenlenmesi gereken konulardır. Yeni siyasi ve düzenleyici yaklaşımlar şeffaflık, gözetim ve hesap verebilirlik mekanizmalarına daha fazla yatırım yapılmasını gerektirecektir. Burada ki kilit sorun düzenleyici çözümlerin amaca uygun olup olmadığından ve ulusal olarak mı yoksa uluslararası olarak mı koordine edilmeleri gerektiğidir.

Ayrıca sosyal açıdan faydalı olan uygulamaların geliştirilmesi, haksız önyargıların oluşturulmasından veya güçlendirilmesinden kaçınılması, güvenlik için inşa edilmesi ve test edilmesi, vatandaşlar karşı sorumlu olması, gizlilik tasarım ilkelerini içermesi ve bunlara uygun kullanımlar için uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

Diğer yandan, kişisel bilgilerin korunması ve özel hayatın gizliliği konusunda vatandaş odaklı hassas bir düzenleme sağlanmalıdır. Ticari web sayfaları üzerinden biriktirilen verilerin, işletmenin müşteri analizi açısından gerekenden fazla bilgiyi derlememesi ve bu bilgilerin sadece anonimleştirilerek

kullanılmasına izin verilmelidir. Kamunun erişimindeki kişisel bilgilere de, kamu görevlileri tarafından hizmet gerekleri dışında erişilmemesi ve hizmet alanının dışına taşınmaması için tedbirler alınmalıdır.

Bu arada, dijitalleşmenin ivedilikle ele alınması gereken etik ve toplumsal yönlerinin yönetimine ilişkin kör noktaları şunlardır (Molinari ve Pataki, 2018:44):

-Ortaya çıkan toplumsal ve etik sorunları siyasete dönüştürmek,

-Dijital toplumda temel insan hak ve hürriyetlerinin korunması,

-Denetim organlarını güçlendirmek,

-Dijital ürün ve hizmet geliştiren şirketler için yeni sorumluluklar verilmesi,

-Sivil toplumu güçlendirerek, halkın bilgi ve becerilerini artırması ve halkın dijitalleşme konusundaki tartışmalarını teşvik ederek, karşı çıkan sesleri kolaylaştırmaktır.

Genel olarak, enformasyon teknolojilerin kullanımı ile ilgili düzenlemeler, enformasyon teknolojilerdeki gelişmelerden bağımsızdır. Bu nedenle, uygulamada ki düzenlemeler öncelikle yeni işletme modelleri ve prosedürler üzerine odaklanmaktadır.

Yine gizliliğin korunması, demokrasi, yapay zekâ ve blok zinciri arasındaki etkileşimle ilgili başka bir konudur. Kişisel verilerin korunması bir öncelik olmalıdır. Lakin bu büyüyen teknolojilerin olumlu etkileri ile dengelenmelidir. Gizlilik mücadelesi doğrudan şeffaflık sorunlarıyla bağlantılıdır. Enformasyon teknolojileri özel alanda, aynı zamanda sosyal yaşamda ve siyasal yönetimde daha şeffaf faaliyetlere yol açabilmektedir. "Şeffaf yönetimin" yükselişiyle, internet ve bilgisayar teknolojilerinin parlamento alanındaki daha şeffaf kamu faaliyetleri yaratabildiği ve dolayısıyla kamu hesap verebilirliğini arttırdığı açıkça ortaya çıkmıştır. Yapay zekâ ve blok zinciri teknolojisi şeffaflığa katkıda bulunabilir ancak bu eğilimin altında yatan temel faktörler değildir. Bu bağlamda, âdemi merkeziyetçilik ve caydırıcılık bu teknolojilerin yan etkileri olup, kısmen coğrafi varlıklara geleneksel olarak dayanan demokrasiye yaklaşımımızı tehdit etmektedir (Molinari ve Pataki, 2018:25-26).

Ana hatları çizilmeye çalışılan enformasyon çağının sahibi, dijital bilgi toplayan, toplayan ve tahsis eden platform şirketleridir. Telekomünikasyon ve sosyal medya şirketleri, tüketicinin çıkarlarını en iyi şekilde korumaya özen gösterme sorumluluğuna (bir bakım yükümlülüğü) ve piyasada boğulma boğucu gibi davranmama sorumluluğuna sahip olma sorumluluğuna sahiptir. Siyasal yönetimin, belirtilen sorumlulukları ortak yarar açısından gerekli uygulamalara dönüştüren kuralları uygulama yükümlülüğü bulunmaktadır.

Son söz yerine

Bugün demokrasinin hayatta kalması ve hukukun üstünlüğü konusunda derin endişe duymaktayız. Zira otokratik rejimler altında olan ülkelerde konuşma özgürlüğünü gerçekleştirme çabalarının yanı sıra, bu özgürlüğü dijital olarak nasıl kullandığımıza dair korkularla motive olmuş yeni girişimler ve tartışmalar ortaya çıkmıştır. Sosyal medya platformlarının siyasal iktidara sunduğu faydalar ve tehlikeler söz konusu olduğunda bir gerçektir.

Şöyle ki, dijital teknolojiler devlet verilerine ve bilgisine serbest erişim sağlamada hayati bir rol oynamıştır. Kamu karar vermesinde vatandaş katılımını teşvik etmektedir. Bunlara; kamuoyunda tartışmaya yeni sesler getirmek; idari işlemlerin şeffaflığını ve incelemesini teşvik etmek; insan haklarını, hukukun üstünlüğünü ve demokrasiyi etkileyen konularda küresel savunuculuk yapmak; siyasal katılım için alternatif yollar bulmaya istekli yeni aktörleri harekete geçirmek; seçimleri ve kamusal tartışmaları manipüle etmek için sosyal medya platformlarının kullanılmasını içeren endişe verici uygulamalar; nefret ve şiddeti teşvik etmek için interneti kullanan aşırı uç grupların artması örnek olarak verilebilir.

Ayrıca enformasyon teknolojisini sapladığı imkânlar, vatandaşlara özgürce bilgi sağlama kapasitesi, demokratik sürece eşit erişimde olmalarını sağlamıştır. Her ne kadar evrensel olarak olmasa da, pek

çok batı demokrasisinde, medya enformasyon teknoloji ve halkın çıkarları arasındaki bağlantı, dijital çağdan çok önce zayıflamıştır. Bu bağlamda; enformasyon teknoloji ticari medya sahiplerinin kurumsal çıkarları siyasal gündemine egemen oldu. Vatandaşlar pazarlar haline geldi. Belli başlı küresel enformasyon teknoloji medya şirketleri tarafından kontrol edilemeyen veya kontrol edilemeyen bir medya tüketim, üretim ve dağıtım alanı oluşmuştur. Buradaki en önemli unsur, dijital medya alanının tamamıyla ticarileşmesi ve böylece reklamın oynadığı roldür. Sonuç olarak, dijital dünyanın siyasi ekonomisi giderek daha yoğunlaştı. Özellikle Facebook, Google ve Amazon'un gücü çarpıcı bir şekilde artmıştır. Çevrimiçi demokratikleşme rüyasının kâbusa dönüştüğü, arama motorları, haber blogları, sosyal medya platformları vb. enformasyon teknolojileri alanında ezici bir şekilde görülmektedir.

Enformasyon çağının bugüne kadar ürettiği şey, demokratikleşme ve güçlendirme iddialarının en azından haksız olarak iyimser olduğunu söylenebilir. Buradan hareketle, vatandaşların dijital haklarının ve sorumluluklarının belirten düzenlemelerin hazırlanarak, başta elektronik seçim uygulamalarının olmak üzere açık ve katılımcı demokrasi değerlerinin ön planda olduğu bir liberal demokrasi sürecinin yürütülmesi gerekmektedir. Söz konusu olan vatandaşlık güvenceleri, özellikle sahte bilginin enformasyon teknolojileri yoluyla hızla yayıldığı, radikal siyasal içeriğin dijital kanallar arasında patladığı ve aşırılıkçılığa karşı giderek artan tartışmaların olduğu bir zamanda sosyal birlikteliğimiz açısından önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Bauman, Z. ve Lyon, D.(2013). Akışkan Gözetim. Elçin Yılmaz.(Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Bentham, J. (2008). Panoptikon: Gözün İktidarı. Barış Çoban- Zeynep Özarslan. (Çev.). İstanbul: Su Yayınevi.

- Bozkurt, V.(1996).Enformasyon Toplumu ve Türkiye. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- Castells, M.(2005). Ağ Toplumunun Yükselişi. Ebru Kılıç.(Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Castells, M. (2008). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum, Kültür-Kimliğin Gücü. Ebru Kılıç.(Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

-Calhoun, C. (1992). Habermas and The Public Sphere. Cambridge, MA: The MIT Press.

-Claeys, G. (2011). The Origins of Dystopia: Wells, Huxley and Orwell. The Cambridge Companion to Utopian Literature. Gregory Claeys.(Edi.). New York: Cambridge University Press. 107- 131.

-Coleman, S. (2001). The Transformation of Citizenship?. New Media and Politics. London: SAGE Publications. 110-121.

- Curran, J. (1997). Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme. Medya Kültür Siyaset. Süleyman İrvan. (Çev. ve Der.).Ankara: Ark Yayınevi. 139-198.

- Curtis, G. ve Cobham, D. (2005). Business Information Systems. Harlow: Pearson Education Limited.

- Dahl, R. A. (2010). Demokrasi Üstüne. Betül Kadıoğlu.(Çev). Ankara: Phoenix Yayınevi.

- Dolgun, U. (2004). Gözetim Toplumunun Yükselişi: Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna. Yönetim Bilimleri Dergisi. Journal of Administration Sciences.1-21.

- Dolgun, U. (2011).İnternet ve Demokrasi. Sosyoloji Konferansları. İstanbul.221- 236.

- Feenberg, A.(2003). Democratic Rationalization: Technology, Power And Freedom. Philosophy of Technology. Robert C. Scharff -Val Dusek.(Edi.), Malden MA: Blackwell Publishing. 652-665.

- Cairncross, F. (1997). The Death of Distance: How the Communications Revolution is Changing Our Lives, London: Orion Business Book.

-Foucault, M.(2000). Özne ve İktidar. Işık Ergüden-Ferda Keskin.(Çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları

-Gordin, M. D.,Tilley H., Prakash, G. (2010). Utopia and Dystopia Beyond Space and Time. Utopia/Dystopia: Conditions of Historical Possibility. New Jersey: Princeton University Press. 1-19.

-Hague, B.N. ve Loader B.D. (2005). Digital Democracy: Discourse and Decision Making in the Information Age. New York: Routledge.

- Hindman, M. (2009). The Myth of Digital Democracy. New Jersey: Princeton University Press.

-Holden, B.(1988). Understanding Liberal Democracy. London: Philipp Allan Publishers.

-Mitchell, J. (2019). Whatever Happened to Digital Democracy?, IPPR Progressive Review. Hoboken, NJ: Wiley.1-8.

-Laudon, K.C. ve Laudon, J.P. (1996). Management Information Systems. New York: MacMillan Publishing Company.

- Kalseth, K. ve Cummings, S.(2001). Knowledge Management: Development Strategy or Business Strategy?. Information Development. Cascais: Bairro do Rosario. 163-172.

- Kumar, K.(1999). Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları. Mehmet Küçük.(Çev.).Ankara: Dost Kitabevi.

-Kylimcka, W. (2004). Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

-Machiavelli, N. (2013).Hükümdar. Necdet Adabağ. (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

-Machlup, F. (1962). The Production and Distribution of Knowledge in the United States. New York: Princeton University Press.

- Nahuis, R. ve Van Lente, H. (2008). Where Are the Politics? Perspectives on Democracy and Technology. Science, Technology, & Human Values.559-581.

-Oates, S. ve Gibson, R. K. (2006). The Internet, Civil Society and Democracy. The Internet and Politics. Citizens, Voters and Activists. Sarah Oates, Diana Owen, Rachel Gibson. (Edi.). London: Routledge. 1-16.

-Özbudun, E. (2011). Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler, Türkiye. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

-Stair, R.M. ve Reynolds, G.W. (2011). Principles of Information Systems, Boston MA: Course Technology, Cengage Learning.

-Stepan, A.(1995).Demokratik Muhalefetin Görevleri. Demokrasinin Küresel Yükselişi içinde. Larry Diamond -Marc F. Plattner. (Der.).Levent Köker.(Çev.). Ankara: Yetkin Yayınları.91- 100.

-Tosun, C.M.(2015).Gözetleyenin Hukuku. FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi. Isparta.223-236.

-Turner, G.(2018). The Media and Democracy in The Digital Era: Is This What We Had in Mind?. Media International Australia. 3-14.

-Van Dijk, J. (2006). The Network Society: Social Aspects of New Media. London: Sage.

-Vieria, F.(2011). The Concept of Utopia. The Cambridge Companion to Utopian Literature. Gregory Claeys. (Edi.) New York: Cambridge University Press.3-27.

-Yayla, A.(2002). Siyaset Teorisine Giriş. Ankara: Liberte Yayınları.

- Zakaria, F.(1999). İlliberal Demokrasinin Yükselişi. Liberal Düşünce. Atilla Yayla. (Çev. Ve Der.). Ankara: Liberte Yayınları.7-19.

-Körner, K. (2019). Digital Politics AI, Big Data And The Future Of Democracy. Eu Monitor Digital Economy And Structural Change. Barbara Böttcher. (Edi.). Frankfurt am Main: Deutsche Bank Research .1-16. (Çevrimiçi)

https://www.dbresearch.com/PROD/RPS_EN-PROD/PROD0000000000497768/Digital_politics%3A_AI%2C _big_data_and_the_future_of_d.PDF. Erişim tarihi: 16.11.2019 17:10.

- Molinari, R. ve Pataki, Z.(2018). Towards a Digital Democracy Opportunities and Challenges. EPTA Report 2018. Theo Karapiperis. (Edi.). Brussels: European Parliament. (Çevrimiçi) http://epub.oeaw.ac.at/ita/ita-projektberichte/EPTA-Report-2018.pdf Erişim tarihi: 16.11.2019 18:44.

- Rosenbach, E. ve Mansted, K. (2018). Can Democracy Survive in the Information Age? Belfer Center for Science and International Affairs. Cambridge, MA: Harvard Kennedy School. (Çevrimiçi) https://www

.belfercenter.org/publication/can-democracy-survive-information-age#intro Erişim tarihi: 18.11.2019 15:25.

-Şahin, Bican. (2008). Liberal Demokrasinin Temelleri: Güncel Demokrasi Tartışmaları. Şahin Bican. (Edi.). Ankara: Oreon Yayınları. (Çevrimiçi) http://ozgurtoplumundegerleri.com/res/Bican_Sahin_Liberal_

Demokrasinin_Temelleri.pdf Erişim tarihi: 19.11.2019 20:50.

HAVALİMANLARINDA BÜYÜME İHTİYACI VE BÜYÜK ÖLÇEKLİ HAVALİMANI TAŞINMALARI

Hülya ÖZ AYTEKİN[1]

ÖZET

Bir havalimanının yapımı, içinde bulunduğu kent için önemli bir altyapı yatırımı olarak görülmektedir. Küreselleşme ve teknolojik inovasyonların getirdiği gelişmelerle daha emniyetli, hızlı ve ucuz seyahat sağlandığından hava ulaştırma sektörüne olan talep giderek artmakta, bu durum kapasite marjlarını zorlamaktadır. Bu noktada, mevcut bir havalimanını yeni bir yere taşımak veya yenisini açarak hizmete vermek merkezi ve yerel yönetimlerin büyüme stratejileri arasında yer almaktadır. Lojistik bir merkezin taşınması karmaşık bir süreçtir. Tesisin açılış öncesi yeni yerinde her alanda operasyona hazır hale getirilmesi, eski sistemden yeni sistemlere pürüzsüz geçişini gerektirir. Taşınmanın büyüklüğü ve paydaşların çokluğu bu zorlukları artırmaktadır. İşleyişin kesintisiz sürmesi için bir eylem planı ile operasyonun, paydaşların, insan kaynağının yönetilmesi, tesisin yapılarak teslim alınması ve zamanında açılması, çeşitli taşınma senaryolarının geliştirilmesi, eğitim, liderlik, maliyet, yazılımlar gibi kapsamlı süreçleri gerektirir. Bu çalışmanın amacı, havacılık sektöründe büyüme eğilimlerini ve artan talepleri yönetme noktasında strateji uygulamaları olarak havalimanı taşınmalarını inceleyerek sonraki araştırmalar için teorik altyapı oluşturmaktır. Bulunduğu bölgeyi ve kıtalararası trafik akışını değiştirecek potansiyele sahip mega proje olarak Atatürk Havalimanı'nın, ticari yolcu kapsamında açılarak hizmete giren yeni küresel majör hub İstanbul Havalimanı'na pürüzsüz bir şekilde geçişi tamamlanmıştır. Dünya sivil havacılık tarihinin en büyük havalimanı taşınma operasyonu ve başarılmış büyük ölçekli strateji uygulaması olarak görülmektedir. Türkiye havacılık endüstrisinde yeni ve benzersiz bir yatırım olduğundan, gerçekleşen bu taşınma üzerine fazla çalışmaya rastlanmamış olması çalışmanın önemini oluşturmaktadır. Planlanmış stratejiler çeşitli nedenlerle uygulanamazlar. Bu nedenle stratejik planlama konusu çok, strateji uygulamaları ise az çalışılmaktadır. Bu çalışma, gerçekleşen bir strateji uygulamasını inceleyerek bu alana katkı sağlayabilecektir. Çalışmada yöntem olarak, yazılı kaynaklar, ikincil veriler, basın açıklamaları, istatistikler, kısa ve uzun vadeli sektör tahminleri kullanılarak teorik çerçeve oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Strateji uygulamaları, Büyüme stratejileri, Lojistik stratejiler, Havalimanı taşınmaları

THE NEED FOR GROWTH IN AIRPORTS AND AIRPORT RELOCATIONS

ABSTRACT

Airport construction is an important infrastructure investment for cities. As globalization and technological innovations provide safe, fast and cheaper travel the demand for air transport is increasing thus, forcing sector capacity margins. At this point, it is among growth strategies for central and local governments to invest for airport infrastructures. Opening or relocating a logistic hub is complex process. It includes transferring the facilities, making all areas operational before opening and smooth transition to the new systems. The size of project and number of stakeholders increase the challenges. An action plan covers comprehensive processes as management of the operation, stakeholders, human resources, delivery and timely opening of the facility, development of transfer scenarios, training, leadership, cost and software. The aim of study was to investigate the growth trends of aviation sector and to examine airport relocations as strategy implementations to manage increasing demands. The mega project, transfer of Atatürk Airport's commercial passenger traffic to global major hub Istanbul Airport which has potential to change the region and the intercontinental air traffic flow was completed. This strategy implementation was marked in the world civil aviation history as a successfully achieved large scale airport relocation. Since new and unique in Turkey's aviation industry,

such a big airport relocation not studied much in the literature which constitutes the importance of this study. Many planned strategy can not be implemented for various reasons. Similarly, strategy implementations are less studied compared to strategic planning. This study contributes to this field by examining a strategy implementation. As a method, theoretical framework set by using written sources, secondary data, press releases, statistics, sector forecasts.

Keywords: Strategy Implementations, Growth Strategies, Logistics Strategies, Airport Relocation

Giriş

Havacılık sektörünün gerek dünya gerekse de Türkiye'deki tarihsel gelişimi incelendiğinde genel ekonomideki büyüme performansına göre daha hızlı büyüyen bir sektör olduğu görülmektedir. Dünya Bankası verilerine göre, 2010-2017 döneminde dünya ekonomisi yıllık ortalama ~%3 büyürken, havayolu yolcu sayısı yıllık ortalama ~%6 artmıştır. Söz konusu dönemde Türkiye'de ise, ekonomideki yıllık ortalama %6,6'lık büyümeye karşın toplam yolcu sayısı %9,4 ile (iç hatta +%11,7, dış hatta +%6,9) dünya ortalamasına görece daha güçlü bir büyüme kaydetmiştir (Vakıf Yatırım 2018). Teknolojik gelişmeler ve küresel ekonomik krizin yanı sıra, dünya çapında yaşanan en önemli değişimler, 1978'de havayolu endüstrisinin yeniden düzenlenmesi ile olmuştur. Küreselleşme, uluslararası ticaret ve nüfustaki büyük artış, havacılıkta son dönemde görülen yüksek büyüme seviyesinin temel etkenlerindendir. Dünyadaki ortalama havacılık kapasitesi artışı yaklaşık % 6'dır. Türkiye'deki artış, dünyadaki ortalama artışın iki katından daha fazla, yaklaşık % 14 civarındadır. Türkiye'nin coğrafi konumu, Asya, Afrika, Avrupa ve Amerika'ya kolay bağlantılar için büyük avantajlar sunmaktadır (EUROCONTROL 2019).

1. Havalimanlarında büyüme ihtiyacı

Havalimanları, uçak hareket sayısını en üst düzeye çıkarmayı böylece faaliyet gösterdikleri rekabetçi ortamda operasyonların verimliliğini arttırmayı amaçlamaktadır. Bu talebin bir sonucu olarak, havalimanı endüstrisi, son yıllarda elde edilen kayda değer büyüme ve değişimi yönetme noktasında genişleme veya tamamen taşınma kararlarını vermek durumunda kalmıştır. Dinamik ve sürekli değişen çevreyle baş edebilmek, artan yolcu sayıları ve uçuş frekanslarla baskı ve taleplere ayak uydurmak için dönüşümün teşvik edilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Aşağıda verilen tabloda (1) de farklı araştırmacıların stratejik karar olarak havalimanı taşınmalarının nedenlerine olan yaklaşımları bir arada gösterilmiştir.

Tablo 1. Farklı araştırmacıların taşınarak büyüme kararına yaklaşımları.

<table>
<tr><td>Stroh (1999);
işletme performansını iyileştirmek ve arttırmak,
işletme maliyetlerini düşürmek ,
yatırımcıları çekmek,
yeni pazarlara girmek,
eski bir konumda mümkün olamayacak faaliyetleri yeniden konumlandırma ile gerçekleştirmek,
yeni teknolojiye erişimi arttırmak ve
hızla değişen iş ortamlarında hayatta kalabilmek,
işletmeyi dönüştürmek,
çalışanların moralini artırmak,
yeni yatırım fırsatlarını artırmak.</td><td>Ahmed, (2017);
Rekabetçi piyasaların zorluklarına ayak uydurmak amacıyla, işletmelerin sürekli olarak rekabet edebilme ihtiyacı</td></tr>
<tr><td>Psaraki ve Rova (2014);
performansı artıran çeşitli nedenlerle; rekabet avantajını sürdürebilmek için kaynak elde etmek, yeni yetkinlikler oluşturmak ve yeni pazarlar edinmek</td><td>Christersson ve Rothe (2012);
yeniden stratejik konumlandırma yaparak pazar ve operasyonel ihtiyaçları karşılama, hızla değişen ve oldukça rekabetçi bir iş ortamı nedeniyle, artan yolcu sayıları ve artan uçuş frekansları gibi zorluklarla başa çıkmak</td></tr>
</table>

Stroh (1999), taşınmanın, yatırımcıları çekmek ve yeni pazarlara girmek için değerli bir strateji olduğuna ve eski konumlarında mümkün olmayan faaliyetlerin yapılmasına imkan vererek işletmenin rekabet gücünü artıracağına inanmaktadır. Araştırmacıya göre, taşınma, hızla değişen iş ortamlarında hayatta kalabilmek noktasında işletmeyi dönüştürmek için bir strateji olarak kullanılabilir. Bir işletmenin yerini değiştirme kararını motive eden çeşitli faktörler arasında temel faktör, işletme performansını iyileştirmek ve arttırmaktır. Yer değiştirme aynı zamanda işletme maliyetlerini düşürmek, yeni teknolojiye erişimi arttırmak, yeni yatırım fırsatlarını artırmak ve çalışanların moralini artırmak gibi önemli faydalar sağlar. Christersson ve Rothe (2012) ise taşınmayı işletmenin fiziksel konumunu pazar ve operasyonel ihtiyaçlara göre stratejik olarak yeniden konumlandıracak şekilde değiştiren bir teknik olarak adlandırmaktadır.

Küresel havayolu endüstrisi, hızla değişen ve oldukça rekabetçi iş ortamı nedeniyle, artan yolcu sayıları ve artan uçuş frekansları gibi zorluklarla başa çıkmak için sürekli bir dönüşüme uğramaktadır. Rekabetçi piyasaların zorluklarına ayak uydurmak amacıyla, işletmeler sürekli olarak rekabet etme yeteneklerini geliştirmenin yollarını aramaktadırlar (Ahmed, 2017).

2. Havalimanı taşınma süreçleri

Havalimanı stratejik planlama süreci dört ana aşamada tanımlanabilir: Ön planlama, analiz/ değerlendirme, uygulama/yürütme ve izlemedir. Bu adımların, havalimanının büyüklüğüne veya türüne bakılmaksızın tüm havalimanı stratejik planları için aynı olduğu düşünülmektedir. Elbette toplanacak, gözden geçirilecek ve analiz edilecek veri miktarı kuruluşun büyüklüğü ve karmaşıklığına, planlama sürecinde kullanılan çaba ve zamana ve planlama sürecinde yer alan paydaş sayısına bağlı olarak değişebilir (ACRP Raporu 20- Stratejik Havalimanı Endüstrisinde Planlama, 2009).

Büyük lojistik hareketler olarak taşınma stratejisinin uygulanması ve başarıya ulaşmasında, yolcu süreçleri, bagaj süreçleri, hava tarafı süreçleri, iletişim süreçleri ve her aşamada beklenmedik durumlar olmak üzere beş kilit noktaya odaklanılmaktadır. Bu süreçlerin bileşenleri olarak sistemler, fasiliteler, usuller ve çalışanlar tanımlanabilir. Bunun yanında bölümler ve yan kuruluşlar arasındaki iletişim süreçlerinin yönetilmesi, tüm düzenleyici makamların ve ilgili devlet kurumlarının gereken sertifika ve onayları vermeleri de dahil olmak üzere koordinasyonla operasyonel süreçler entegre edilir. Lojistik hamle olarak, taşınma esnasında otobüsler, yolcu merdivenleri, katering kamyonları, çekici kamyonlar, bagaj taşıyıcılar da dahil olmak üzere pek çok ekipman kısıtlı saatler içinde yeni havalimanına taşınır ve bunu sağlamak için karayolunda kapalılıklar yaşanabilir. Dünyada örnekleri olarak, taşınmış havalimanlarına örnekler aşağıda listelenmiştir.

1- İstanbul Havalimanı'nın açılması (Ekim,2018) ve İstanbul Atatürk Havalimanı'nın taşınması (Nisan,2019)
2- Bangkok Suvarnabhumi Havalimanı (2006)
3- Seul Incheon Havalimanı (2001)
4- Atina (2001)
5- Oslo (1998)
6- Hong Kong (1998) Hong Kong, Kai Tak Havalimanının 1998'de yapay bir adada inşa edilen yeni Chep Lak Kok Havaalanı'na taşınması
7- Denver Havalimanı (1995)
8- Munih Havalimanı (1992) Riem'den to Franz Josef Strauss'a taşınması

Havalimanı işleticileri, performansı artırmak için çeşitli nedenlerle fiziksel konumlarını değiştirmeyi seçebilir. Bu nedenler arasında rekabet avantajını sürdürebilmek için kaynak elde etmek, yeni yetkinlikler oluşturmak ve yeni pazarlara açılmak yer alır (Psaraki ve Rova, 2014).

SONUÇ

Her karar organizasyonun gelecekteki vizyonları doğrultusunda verilir. Bir havalimanının taşınması kararı da bu kapsamdadır. Çağın değişimi yolcuların havalimanlarından beklentilerini de değiştirmiştir. Artık talepler geçmişe göre farklıdır. Bugün modern havalimanları çeşitli büyüklükte

hub olarak adlandırılan ana limanlara dönüşmüş, yük ve bölge yolcusunun yanında yüksek sayıda transit yolcuya da ev sahipliği yapmaktadır. Transit yolcuların bağlantılı uçuşlarını bekledikleri salonlar, mağazalar, restoranlar bulunmakta, barkodlu biniş kartları gibi çeşitli teknoloji ürünleri kullanılmaktadır.

Taşınmada yer alan paydaşların çokluğu, taşınmanın büyüklüğü, zaman faktörü de göz önde bulundurulduğunda kapsam genişlemekte ve buna bağlı olarak zorluklar artmaktadır. Sürecin kesintisiz ve pürüzsüz yönetilmesinde bir eylem planı dahilinde operasyonun, paydaşların, insan kaynağının yönetilmesi, tesisin zamanında yapılıp teslim alınarak açılması çeşitli taşınma senaryolarının geliştirilerek denenmesi gerekebilir. Bunun yanında eğitim, yazılımlar, beklenmedik durumlara hazırlıkların yapılması da gerektiğinden lojistik bir merkez olarak her havalimanını taşınmak kendine özgü bileşenleri içeren karmaşık bir süreçtir.

Stratejik olarak büyümenin getirdiği zorluklarla baş etmenin zor olduğu bir noktada taşınma kararı almak için pek çok neden ve çalışma gerektiği görülmektedir. Bir kez karar alındıktan sonra bir o kadar zorlu başka bir süreç de, taşınmayı başarmak ve tüm bileşenleri ile entegre bir şekilde hizmete açarak çalıştırmaktır. Geçtiğimiz aylarda Türkiye'nin İstanbul'daki ana uluslararası havalimanının, büyük bir lojistik operasyonla yeni bir üsse taşınması da bu kapsamda gerçekleşmiştir. Atatürk Uluslararası Havalimanı Marmara kıyılarından kuzeyde Karadeniz kıyılarındaki yeni lokasyonu olan İstanbul Havalimanı'na "Büyük Hareket" olarak adlandırılan başarılı ve pürüzsüz bir operasyonla taşınmıştır. Atatürk Havalimanı'nın İstanbul Havalimanı'na taşınma süreçleri etkin bir şekilde uygulanarak gerçekleşmiş ve dünya sivil havacılık tarihinin en kapsamlı, zamanında gerçekleşen taşınması olarak tarihe geçmiştir. Bu taşınma ile dünya yeni bir mega hub kazanmıştır.

Yeni havalimanı kesinlikle yılda yaklaşık 5 milyon ton kargo sağlayarak hava lojistiğini artıracaktır. (EUROCONTROL 2019). Proje yalnızca Türkiye'nin hava sahasını etkilemeyecek, aynı zamanda Avrupa'nın hava sahasını da büyük ölçüde etkileyecektir (ACI, 2018). Buna bağlı, başta havacılık sektörü olmak üzere her alanda oluşacak değişimler, tüketim, gelir ve yatırım anlamında ekonominin dinamiklerine, piyasaların, işletmelerin ve genel ekonominin davranışlarına yansıması beklenmektedir. Araştırmacılar için her alanda, bu değişim ve dönüşüme bağlı etkiler yeni çalışma alanları yaratacaktır.

Kaynakça

ACI (2018). ACI Wold Airport Development News. Momberger Airport Information by Air Trans Source Inc. Issue 02/2018 p6-13. Erişim:: https://aci.aero/media/79780aae-1855-4ff6-8234-44c75do9c388/i0Q6qa/News/Momberger/ACI-2-18.pdf

Ahmed, M. (2017). "The impact of the King Shaka International airport relocation on employees at Comair Ltd." Erişim tarihi: 01.04.2019 https://ir.dut.ac.za/bitstream/10321/2594/1/AHMED_M_2017.pdf

ACRP Raporu 20- Stratejik Havalimanı Endüstrisinde Planlama (2009). The Transportation Research Board, Airport cooperative research program http://www.trb.org/AboutTRB/AboutTRB.aspx

Christersson, M. & Rothe, P. (2012). Impacts of organizational relocation: a conceptual framework, Journal of Corporate Real Estate, 14 (4):226-243.

EUROCONTROL(2019). Skyway. Erişim tarihi: 12.12.2019 https://www.eurocontrol.int/sites/default/files/2019-05/skyway70.pdf

EUROCONTROL (2019). Skyway. Erişim tarihi:12.12.2019 https://www.eurocontrol.int/publication/skyway-springsummer-2019

İlbi, M. Vakıf Yatırım Menkul Değerler AŞ. "Havacılık sektör raporu".Erişim tarihi: 15.11.2019

Psaraki ve Rova (2014). By Ahmed, M. (2017). "The impact of the King Shaka International airport relocation on employees at Comair Ltd." Erişim tarihi: 01.04.2019

Stroh, L. K. (1999). Does relocation still benefit corporations and employees? An overview of the literature. Human Resource Management Review: 9(3):279-308.

TOPLUM CİNSİYET ADALETİ ÖLÇEĞİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Prof.Dr. Ahmet Akın, Elif Fırat

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisans Eğitim Enstitüsü,

Aile Danışmanlığı ve Eğitimi ABD

ÖZET

Bu araştırmanın amacı Toplum Cinsiyet Adaleti Ölçeği'ni geliştirmek ve geçerlik ve güvenirliğini incelemektir. Araştırma 326'sı kadın, 31'i erkek olan 357 kişi üzerinde yürütülmüştür. Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde öncelikle toplumsal cinsiyet adaleti algısı kavramıyla ile ilgili çalışmalar incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda 19 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuş ve bu maddeler gramer, anlaşılabilirlik ve toplumsal cinsiyet adaleti algısını ölçüp ölçmediği noktalarında incelenerek, sonuçta 17 maddelik uygulama formu elde edilmiştir. Toplum Cinsiyet Adaleti Ölçeği 1 "kesinlikle katılmıyorum" ve 5 "kesinlikle katılıyorum" şeklinde 5'li Likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. Toplum Cinsiyet Adaleti Ölçeği'nin madde analizi için düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Toplum Cinsiyet Adaleti Ölçeği'nin yapı geçerliği açımlayıcı faktör analizi, güvenirliği Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı ile incelenmiştir. Geçerlik ve güvenirlik analizleri SPSS 20 paket programı ile yapılmıştır. Toplum Cinsiyet Adaleti Ölçeği'nin yapı geçerliği için uygulanan açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın %35,33'ünü açıklayan, öz-değeri 5,65 olan tek boyutlu ve 16 maddeden oluşan bir ölçme aracı elde edilmiştir. Ölçeğin KMO örneklem uygunluk katsayısı .90 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri .41 ile .75 arasında sıralanmaktadır. Cronbach alfa iç tutarlık güvenirlik katsayısı .85 olarak bulunmuştur. Ölçeğin düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları .36 ile .64 arasında sıralanmaktadır. Bu sonuçlar Toplum Cinsiyet Adaleti Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplum Cinsiyet Adaleti Algısı, Geçerlik, Güvenirlik

Abstract: The purpose of this research is to develop Gender Mainstreaming Scale and to examine its reliability and validity values. The study was conducted on 357 people. Gender Mainstreaming Scale is rated on a five-point Likert-type. Structural validity of the scale was examined by exploratory factor analysis (EFA). Reliability of the scale was examined by Cronbach alpha internal consistency reliability coefficient. Validity and reliability analyzes of the scale were performed with SPSS 20 package programs. The EFA demonstrated that the 16 items loaded on one factor and the amount of total variance explained by one factor was 35,33%. Factor loadings ranged from .41 to .75 Cronbach Alpha internal consistency coefficient was .85. Corrected item-total correlations ranged from .36 to .64. These findings demonstrated that this scale may be used as a valid and reliable instrument.

KeyWords: Gender, validity, reliability

GİRİŞ

Kadın ve erkek birbirini tamamlayan iki varlıktır. Tarih boyunca toplumlar ve milletler kadına bu iki cinsiyetin toplumla uyumlu biçimde yaşamaları için kadın ve erkeğe yönelik bir dizi davranışsal yüklemelerde bulunmuşlardır. Bizim kadim medeniyetimizde de kadın ve erkeğe yaratılış itibariyle uygun roller ve toplumsal görev ve sorumluluklar yüklenilmiştir. Bununla birlikte son 20 yılda yaşanılan yoğun sosyal ve teknolojik değişimler, kadına ve erkeğe toplum tarafından atfedilen

toplumsal cinsiyet şemalarına yönelik çeşitli zeminlerde tartışmaların yaşanmasına yol açmıştır. Yine son üç yıldan beri özellikle toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının ön plana çıkarılması sonucunda kız ve erkek çocukların her anlamda (giyim-kuşam seçimi, isim seçimi, renk seçimi vb.) eşit davranışlar sergilemesinin vurgulanması dikkat çekmektedir. Toplumun sürekliliği ve güçlü bir yapıda varlığını sürdürebilmesi için cinsiyete uygun rol ve davranışlar oldukça önemlidir. Bu noktada toplumsal cinsiyet eşitliği kavram olarak cazip görünse de sosyal ve ailevi anlamda ciddi riskleri bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla kadın ve erkek arasındaki ayrımcılığın, haksızlıkların farkında olmak ve eşitlik yerine adalet denklemini kullanmak ve böylece her iki cinsiyetin yaratılış özelliklerin uygun bir rol, görev ve sorumluluk yüklemesi yapmak en doğru eğilim olacaktır.

YÖNTEM

Çalışma grubu:

Araştırma 18-78 yaş arası 326'sı kadın,31'i erkek olan 326 kişi üzerinde yürütülmüştür.

Madde Havuzu:

Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde öncelikle toplum cinsiyet adaleti ile ilgili araştırmalar ve bu konuya yakın ölçme araçlarının maddeleri incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda 19 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuş ve bu maddeler dilbilgisi, anlaşılabilirlik ve ailede saygıyı ölçüp ölçmediği noktalarında incelenerek, sonuçta 17 maddelik uygulama formu elde edilmiştir.

Ölçme aracı:

Toplum Cinsiyet Adaleti Ölçeği 1 "kesinlikle katılmıyorum" ve 5 "kesinlikle katılıyorum" şeklinde 5'li Likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. Ölçekte ters kodlanan madde bulunmamaktadır. Yüksek puanlar yüksek düzeyde saygıyı göstermektedir. Uygulamaya başlamadan önce denemelik form incelenip, yazım ve alan uygunluğu olarak gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

İşlem:

Toplum Cinsiyet Adaleti Ölçeğinin madde analizi için düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Toplum Cinsiyet Adaleti Ölçeğinin yapı geçerliği açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Güvenirliği Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı ile incelenmiştir. Geçerlik ve güvenirlik analizleri SPSS 20 paket programı ile yapılmıştır.

BULGULAR

Madde Analizi ve Güvenirlik:

Toplum Cinsiyet Adaleti Ölçeğinin madde analizi için düzeltilmiş madde toplam ilgileşim katsayıları hesaplanmıştır. Madde-toplam korelâsyonu test maddelerinden alınan puanlar ile testin toplam puanı arasındaki ilişkiyi açıklar(Büyüköztürk,2004).

Yapılan analiz sonucunda ölçeğin düzeltilmiş madde-toplam korelâsyonlarının .36 ile .64 arasında değiştiği görülmüştür.Cronbach alfa iç tutarlık güvenirlik katsayısı .85 olarakbulunmuştur. Bulgular Tablo 1'de gösterilmiştir.

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
S2	63,9216	68,028	,372	,853
S3	63,0784	69,702	,529	,844
S4	63,0840	71,431	,360	,851
S5	63,1653	67,077	,424	,850
S6	63,4034	68,837	,390	,851
S7	63,2661	67,213	,590	,840
S8	62,9300	70,554	,540	,844
S9	62,9580	69,625	,637	,841
S10	62,9552	70,352	,522	,845
S11	62,8011	71,300	,565	,845
S12	63,9132	66,001	,481	,846
S13	63,9692	68,389	,412	,850
S14	63,3950	67,925	,549	,842
S15	62,8768	70,356	,621	,842
S16	63,4146	66,777	,551	,841
S17	63,6415	66,068	,511	,844

Yapı Geçerliği:

Toplum Cinsiyet Adaleti Ölçeği'nin yapı geçerliği için uygulanan açımlayıcı faktör analizi AFA sonucunda toplam varyansın %35,33 ü açıklayan, öz-değeri 5,65 olan tek boyutlu ve 16 maddeden oluşan bir ölçme aracı elde edilmiştir. Ölçeğin KMO örneklem uygunluk katsayısı .90 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri . 41 ile .70 arasında sıralanmaktadır. Bulgular Tablo 2'de gösterilmiştir.

	Component
	1
S2	,405
S3	,621
S4	,463
S5	,510
S6	,470
S7	,648
S8	,650
S9	,751
S10	,649
S11	,701
S12	,513
S13	,455
S14	,607
S15	,736
S16	,619
S17	,569

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırmanın amacı Toplum Cinsiyet Adaleti Ölçeğini geliştirmek ve geçerlik ve güvenirlik analizlerini gerçekleştirmektir. Araştırmadan elde edilen bulgular ölçeğin yeterli düzeyde geçerlik ve güvenirlik ölçülerine sahip olduğunu kanıtlamıştır. Madde-toplam korelâsyonunun yorumlanmasında .30 ve daha yüksek olan maddelerin bireyleri ölçülen özellik bakımından iyi derecede ayırt ettiği dikkate alındığında (Büyüköztürk, 2004), ölçeğin madde toplam korelasyonlarının yeterli olduğu ifade edilebilir. Ölçeğin faktör yapısını belirlemek için açımlayıcı faktör analizi yapılmış ve ölçeğin tek boyutlu bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Ölçeğin iç-tutarlılık güvenirlik katsayısı testte yer alan maddelerin birbirleri ile tutarlı, dolayısıyla iç tutarlık anlamındaki güvenirliğin yüksek olduğunu kanıtlamaktadır. Araştırmalarda kullanılabilecek ölçme araçları için ön görülen güvenirlik düzeyinin .70 olduğu (Tezbaşaran, 1996) dikkate alınırsa, tek boyutlu ölçeğimize ilişkin güvenirlik düzeyinin .84 olarak yeterli olduğu söylenebilir.Bu bulgulara dayanarak Toplum Cinsiyet Adaleti Ölçeğinin aile danışmanlığı, psikoloji ve eğitimde kullanılabilecek, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

LÜBNAN'IN EKONOMİ-POLİTİK DİNAMİKLERİ EKSENİNDE 2019 EKİM PROTESTOLARI

Zekiye Nazlı KANSU

Dr. , Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü,
zekiyenazlikansu@hotmail.com

Özet

Lübnan, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'in en önemli ülkelerinden birisidir. Ülke, çok çeşitli, etnik, dini ve mezhepsel unsurlara sahiptir. 1948 yılında İsrail'in kuruluşu ile Lübnan, Filistin Sorunu ve Filistinli Mültecilerden ekonomik ve politik açıdan en çok etkilenen ülke olmuştur. Lübnan'ın bugün en büyük sorunlarından birisi, ülkede bulunan 2 milyona yakın Suriyeli ve Filistinli mültecinin ekonomik ve siyasal hayat üzerinde oluşturduğu baskıdır. Ortadoğu'nun Paris'i olarak adlandırılan Beyrut; Ortadoğu'nun kültürel ve ticaret başkenti Lübnan, 1975-1990 yılları arasında yaşanan İç Savaş'la, bugünkü ekonomik sorunların ana nedenlerine sahip olmuştur. Lübnan, İç Savaş'ın yarattığı tahribatı düzeltmek adına önemli finansal harcamalar yapmakta ve durum ülkenin maliyesine yük olmaktadır. Ülkenin çok çeşitli etnik ve mezhepsel yapısına eşlik eden mülteci nüfusu ile Lübnan, bugünkü siyasi yapının temellerini atmıştır. Hizbullah, bir Lübnan gerçeğidir ve İran ile olan ilişkisi, ülkenin iç ve dış siyasetinin temel dayanaklarını oluşturmaktadır. Lübnan halkı, yıllardır içinde bulunduğu yaşam şartları nedeniyle Ekim 2019'da, hükümetin Whatsapp'a vergi getirmesi sonucunda protestolara başlamıştır. Protestoların temel özelliği, Lübnan'ın yıllardır yaşadığı mezhep çatışmasının aksine halkın birlik içindr, ekonomik sorunlar ve yolsuzlukla mücadele etmek istemedir. Halkın temel talepleri, ekonominin iyileşmesi; yolsuzlukların sonlanması, ülkenin ayrılıkçı (Sectarian) siyasi yapısının sonlanması, reformlar ve yeni bir yönetimdir. Bu çalışmada, Lübnan protestolarının, ekonomik, siyasi ve tarihsel nedenleri ele alınmaktadır. Protestoların gelişeceği yöne ilişkin iç ve dış dinamikler bağlamında analiz yapılacaktır. Protestoların yönünü şüphesiz, Hizbullah'ın varlığı ve Hizbullah-İran-Suudi Arabistan; Lübnan-Suriye-İsrail ilişkileri önemli ölçüde belirleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, Lübnan, Hizbullah, Hariri, Lübnan Ayaklanması

October 2019 Protests of Lebanon in the context of the Lebanon's Political-Economic Structure

Abstract

Lebanon is a one of the most important country in the Middle East and Eastern Mediterranean. Lebanon has ethnic, religious and sectarian diversity. Israel was founded in 1948 and Lebanon became most economically and politically affected country by the Palestinian Question and Palestinian Refugees. Nearly, 2 million Syrian and Palestinian refugees lives in Lebanon who causes big pressure on economic, political and social life. Refugee problem in Lebanon is one of the biggest challenge in the country. Beirut, formerly, used to call Paris of the Middle East and Lebanon used to call cultural and commercial capital of the Middle East. Main causes of today's economic problems, Lebanon had it with the Civil War which occur between 1975-1990. Lebanon makes significant financial expenditures in order to recover damage caused by the Civil War and the situation is burdening the country's finances. Lebanon's today's political structure has laid by teh refugee population that accompanies the country's diverse ethnic and sectarian structures. Hezbollah is a fact of Lebanon, and relationship with Iran is the main fact of the country's internal and foreign policy. Lebanese people has started protests in October 2019 because of their poor living conditions as a result of the Whatsapp tax. Main feature of the protests is people's unity, contrary to the sectarian conflict that Lebanon has been experiencing for years, and not to maintain economic problems and corruption. The basic demands of the protestors are better economic conditions; end of a corruption and country's Sectarian political structure, reforms and a new administration. In this study, economic, political and historical reasons of Lebanese protests are discussed. Protests diection will be analyzed in the context of internal and external Dynamics. The direction of the protests is indeed determined by existence of Hezbollah and Hezbollah-Iran-Saudi Arabia; Lebanon-Syria-Israel relations.

Keywords: Middle East, Lebanon, Hezbollah, Hariri, Lebanon Protests

1. Giriş

Lübnan, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'in en önemli ülkelerinden birisidir. Ortadoğu'nun en yüksek kültürel gelişmişlik düzeyine ve en renkli nüfusa sahip ülkesidir. Lübnan sahip olduğu çok çeşitli demografik, dini ve mezhepsel yapısı ile istikrarsız siyasi ve ekonomik konjonktüre sahiptir. Bu çalışmada, Lübnan'da WhatsApp telefon görüşmelerine, günlük, 0.20 $'lık vergi konulması sonucunda halkın protestolara başlamasının ekonomik ve siyasi nedenleri ele alınmaktadır. Halkın tepkisi, yalnızca konulan ek bir vergiden çok daha fazlasıdır. Bu nedenle, çalışmada, Lübnan'ın ekonomik, siyasi ve tarihsel arka planı ele alınarak, protestoların çıkma nedeni ortaya konulmakta ve çalışmanın sonucunda protestoların meydana getireceği sonuçlar ile ilgili öngörülere varılmaktadır.

Lübnan, Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'nda Arap Yarımadası'nda toprak kaybetmesinden önce Osmanlı toprağıydı. Bu dönemde özellikle, Cebel-i Lübnan vilayeti, Maruni Hristiyanların, çoğunlukta yaşadığı önemli bir bölgeydi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Lübnan'ın, 1943 yılına kadar Fransız Manda yönetiminde kaldığı görülmektedir. 1943 yılında Ulusal Pakt'ın ilanı ile, Lübnan bağımsız olmuştur. Yine 1943 yılında benimsenen bir yapı günümüze kadar gelmiş ve ülkenin siyasal atmosferinin en önemli dinamiklerinden birisini oluşturmuştur.

Cebel-i Lübnan vilayetinde Maruni Hristiyanların yoğun yaşadığı bölge olan Lübnan'ın demografisi, 1943 yılına gelindiğinde değişmiştir. Özellikle, Fransızların da desteği ile ülkede önemli oranda Müslüman nüfusun arttığı görülmektedir. Bu durum, o gün benimsenen siyasal yapının temel ihtiyacını meydana getirmiştir. Lübnan'da, bugün de geçerli olan temel siyasi dinamik; Cumhurbaşkanı'nın Hristiyan, Başbakan'ın Sünni Müslüman ve Meclis Başkanı'nın ise Şii Müslüman olmasıdır. 2019 Ekim protestoları ile reformdan beklenen en temel talep, ülkedeki bunun gibi bütün ayrılıkçı (Sectarian) yapıların sonlanmasıdır.

Lübnan, 1975 yılına kadar, Ortadoğu'nun en önemli turizm, kültür, bankacılık ve ticaret merkeziydi. Ayrıca, Beyrut, Ortadoğu'nun Paris'i olarak adlandırılmaktaydı. Ancak, 1975'te başlayan İç Savaş ile Lübnan, bu özelliklerinin büyük kısmını kaybetmiştir.

1948 yılında bölgede, İsrail'in kuruluşu, Lübnan dahil tüm bölge ülkelerinin dinamiklerini değiştirmiştir. Günümüzde, Lübnan'da 500.000 Filistinli mülteci yaşamaktadır. Bu durumun temeli 1948 yılında atılmıştır. Lübnan'a göç eden Filistinli mülteciler ve ülkeye akseden Filistin Sorunu, Lübnan'ın siyasi tarihinde önemli bir yer almıştır. Ülkede bulunan Filistinli mülteciler, Lübnan'a önemli siyasi ve ekonomik etkilerde bulunarak büyük bir istikrarsızlık getirmiştir. Ayrıca, FKÖ'nün karargahının Ürdün'den, Lübnan'a taşınması ülkeyi büyük kaoslara sürüklemiştir. 1982 yılında meydana gelen Sabra ve Shatila katliamı, dünyanın en büyük katliamlarından birisidir.

Lübnan, 1975-1990 arasında ülkeye büyük hasarlar veren ve etkileri bugün de devam eden İç Savaş'ı yaşamıştır. Savaşın çıkış nedeni ise, Lübnan'daki Hristiyanların, Filistinli Müslümanları taşıyan bir araca saldırmasıdır. Genellikle, bu saldırının tetikçisinin İsrail olduğu düşünülmektedir. Ülke bundan sonra mezhep ayrılıkları temelinde 15 sene boyunca savaşmıştır. Bu süre boyunca, ülkede İsrail karşıtlığı hızla artmıştır. Bunun bir parçası ise Hizbullah'ın kuruluşudur. İran'ın desteklediği Hizbullah, İsrail'i ülkeden atma politikası temel olmak üzere Lübnan'ın günümüzdeki siyasetinin ana unsurlarını oluşturmuştur.

Hizbullah, Şii bir parti olarak kurulmuştur ancak askeri kanadı da oldukça güçlüdür. Hizbullah, birçok ülke tarafından terör örgütü olarak kabul edilmekle birlikte aslında siyasi bir partidir ve mecliste temsil edilmektedir. Hizbullah, Suudi Arabistan'la zıt, İran ve Suriye desteği alan bir yapıdır. Ancak, esasen, İran desteği almaktadır. Bunun nedeni ise aynı mezhebe sahip olmalarıdır.

1989 yılına gelindiğinde Taif Anlaşması imzalanarak savaş sona erecektir. Ancak, Lübnan, 15 yıllık bir kanlı savaştan çıkmıştır. Özellikle, altyapı ve binalar oldukça büyük hasar görmüştür. Lübnan,

ekonomisinin olumsuz etkileyen temel nokta, İç Savaş'ta meydana gelen hasarları onarmak adına yapılan harcamalardır. Lübnan'ın ekonomisi oldukça bozuktur. Ülke ekonomisi, İç Savaş'ın etkilerini silmeye çalışmaktadır.

Lübnan'ın ekonomisi oldukça bozuktur, birçok ödeme dolar ile yapılmaktadır ve işsizlik, yolsuzluk oldukça yüksektir. Lübnan'ın ekonomisi ile ilgili değerlendirmeler ilgili bölümde yapılmaktadır. 2019 Ekim protestolarının tamamıyla ayrılıkçı hareketlerden ve mezhepsel olmaktan uzak olduğu görülmektedir. Halk, birleşmiş durumdadır. Temel talep ise ekonominin düzeltilmesi, ayrılıkçılığın (Sectarianism) sonlanmasıdır. Bu nedenle, ilk talep, Said Hariri'nin istifası olmuş ve bu talep karşılanmıştır. Halkın, ekonomik ve siyasi taleplerine çalışma içerisinde yer verilmektedir.

Çalışmada, Hizbullah'ın, İran ve Suudi Arabistan ile ilişkisi bağlamında protestoların nasıl bir yön izleyeceği ele alınmaktadır. Protestoların geleceğine ilişkin, ülkenin siyasi ve ekonomik geçmişi ile günümüzdeki ekonomik ve siyasi dinamiklerinin sentezinde öngörülerde bulunulacaktır.

2. Lübnan'ın Tarihi ve Siyasi Yapısı

Lübnan, Ortadoğu'nun en önemli tarihine sahip ülkelerinden birisidir. Lübnan'ın tarihi, siyasi ve ekonomik yapısı ülkenin bugünkü protestolarını anlamak adına oldukça önemlidir. Lübnan, Suriye ve İsrail'in arasında Akdeniz'in kıyısında yer alan bir ülkedir. 1950-1970 yılları arasında Ortadoğu'nun ekonomik ve kültürel başkentiydi.

Ortadoğu, siyasi anlaşmazlıklar ve ekonomik krizler nedeniyle, oldukça istikrarsızdır ve kaos ortamına sahiptir. Lübnan ise bu ülkelerin başında gelmektedir. Bu karmaşık coğrafyadaki dinamiklere işçiler, köylüler, küçük esnaf, memurlar, ulusal mücadele gönüllüleri, Arap bağımsızlığını savunanlar ve kadınları da dahil etmek gerekmektedir.

Lübnan, modern Ortadoğu açısında oldukça önemli bir ülkedir. Sömürgecilik ve milliyetçilik kavramları, Ortadoğu ve özelde Lübnan adına oldukça önemlidir. Ortadoğu'yu modernleştiren unsurların Avrupa ve Avrupa sömürgeciliği olduğu kabul edilmektedir. Lübnan'daki modernleşmede Batı etkisi, Beyrut'un "Ortadoğu'nun Paris'i" olarak tanımlanmasında net bir biçimde görülmektedir. Bir diğer örnek ise oldukça iyi bir eğitime sahip olan Beyrut Amerikan Üniversitesi'dir.

Lübnan'ın tarihine bakmak konuyu kavrayabilmek adına önemlidir. Lübnan, Birinci Dünya Savaşı'nda kaybedilmeden önce Osmanlı toprağıydı. Osmanlı İmparatorluğu, Ortadoğu'da 16.yy'dan 20.yy'a kadar 400 yıl boyunca hüküm sürmüştür. Osmanlılar, Ortadoğu'da etnik köken üzerinde bir egemenlik inşa etmemişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun, bu kadar uzun süre iktidarda kalmasının ana nedeni etnik unsurlara fazla önem vermemiş olmasıdır. İstanbul'un kozmopolit yapısı bir bütün olarak imparatorluğun çoğulcu yapısının kanıtıydı. Özetle, Osmanlıların Ortadoğu'da, güçlü, etnik bir ideolojisi ya da buna ilişkin uygulamaları bulunmamaktadır. Osmanlı İmparatorluğunun politikalarında, milliyetçilik-din karışımı yaptırımlar baskın değildir. (Pappe, 2010, s.19)

Cebel-i Lübnan vilayeti, önemli bir vilayettir ve Osmanlı toprağıdır. Cebel-i Lübnan vilayeti, Lübnan'ın orta kesiminde yer alan ve Akdeniz'e sahili olan bir vilayettir. Cebel-i Lübnan, Lübnan dağı anlamına gelmektedir ve merkezi Baabda şehridir. Vilayet, 1861'de Suriye'deki Hristiyan-Müslüman çatışmasından sonra Avrupa devletlerinin isteği üzerine Osmanlı Devleti tarafından kurulmuş ve Hristiyan valiler tarafından yönetilmiştir. Nüfusun çoğunluğu Maruniler tarafından oluşmaktaydı. Birinci Dünya Savaşı'nda özerkliği kaldırılmış ve 1918'de Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Günümüzdeki modern Lübnan Devleti bu bölgenin genişletilmiş halini oluşturmaktadır.

Ortadoğu'nun tarihi yapısı, sosyolojik ve ekonomik yapısı birbirinden çok farklıdır. Lübnan, diğer Ortadoğu ülkelerinden oldukça farklıdır. Ülke, Ortadoğu'nun en renkli nüfusuna sahip ülkesidir. Osmanlı egemenliğinde oluşu, farklı din, mezhep ve etnik grupları içerisinde barındırması ve Fransız Mandası altında olması nedeniyle, oldukça renkli bir ülkedir. (Pappe, 2010, s.26)

Lübnan, Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya'daki kalıntıları üzerinde kurulan yeni Ortadoğu devletleri arasında özel bir konuma sahipti. Bu bölgede genellikle Sünni olmayan Müslümanlar ve Hristiyanlar yaşamaktaydı. Bölge, uzun zamandır Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyal, entelektüel ve bir ölçüde siyasi bağımsızlığın sığınağı durumundaydı. Hristiyan çiftçiler, Beyrut'un kuzeyindeki bölgelerde o zaman tüm Ortadoğu'da tek bağımsız toprak sahipleri toplumunu oluşturmuşlardı.

19.yy'da gelişen Hristiyan burjuvazisi Beyrut şehri ve Limanı etrafında yerleşmişti. Bu şekilde, bu Hristiyanların, yetenekleri ve enerjileri, Arap canlanmasına çok önemli entelektüel, siyasi ve ekonomik katkılarda bulunmuştur.

Sonrasında canlanan milliyetçilik ile Hristiyanların etkisi önemli ölçüde azalmış ancak Lübnan bir süre daha Arap dünyasındaki kültürel ve dini çoğulculukla, siyasi ve ekonomik özgürlüğün tek merkezi olarak benzeri olmayan görevini sürdürmüştür. (Lewis, 2006, s.435)

Bernard Lewis'e göre, İngiliz ve Fransız manda yönetimleri, Ortadoğu'ya dil kullanımını bırakmışlardır. Mısır ve Lübnan, modern dünyaya, onun kültürüne ve bilimine bu diller sayesinde erişmiştir. Lübnan, bu nedenle, bir Yemen ya da Suudi Arabistan'dan farklıdır. Bölge halkları açısından Batı Bilimi, başka bir deyişle modern bilim önemli bir kazanç olmuştur. Batı kültürü ve toplumsal sonuçları çok farklı tepkilerle karşılaşmıştır.

Ortadoğu, Lübnan dahil, manda yönetimlerinin olduğu bölgelerde liberal ekonomi ve siyasi özgürlük dönemi yaşamıştır. Ancak bu özgürlük hep sınırlı olmuş ve zaman zaman kaldırılmıştır. Ancak yine de özgürlükler oldukça geniş kapsamlıydı. Bölgedeki İngiliz ve Fransız hakimiyeti stratejik açıdan üs ve destek kurumlarına oldukça büyük katkı sağlamıştır. (Lewis, 2006, s.446)

Yerel ve bölgesel, mezhepçi ve dinci, aşiretçi ve etnik rakip gruplar ile bazen de aynı grubun içindeki rakip fraksiyonlar arasında gerçekleşen en yıkıcı ve uzun olan mücadele Lübnan'da gerçekleşmiştir. Yabancı devletlerin katkılarıyla bu mücadeleler çok daha karmaşık duruma gelmiş ve uzamıştır. Lübnan İç Savaşı ve bugüne dek süren siyasi istikrarsızlık bu nedenlerle ortaya çıkmıştır. (Lewis, 2006, s.450)

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış ve Arap Yarımadası'nda çok büyük toprak kaybı yaşamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri, Ortadoğu'yu stratejik çıkarlarına göre en uygun şekilde bölmek için harekete geçmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce bazı Arap ülkeleri yarı-bağımsız hale gelmiştir. Sömürge güçleri ve ABD arasındaki uzlaşmayla bu ülkeler manda yönetimine geçmiştir. Fransız manda yönetiminde, Fransızların amacı, Lübnan'ın yüzünün Batı'ya, Avrupa'ya; arkasının da Arap dünyasında dönük olmasıydı. Milletler Cemiyeti, bağımsızlıklarını kazanana kadar bazı Arap ülkelerinin mandasını İngiltere ve Fransa'ya vermiştir. Lübnan'a da bu şekilde yarı bağımsızlık tanınmıştır. Milletler Cemiyeti, Suriye ve Lübnan'ı Fransız manda yönetimine vermiştir. Lübnan, 1943'e kadar Fransız mandasıyla yönetilmiştir. (Armaoğlu, 2004, s.179-190)

Lübnan, 1943'te Ulusal Paktı imzalayarak, Fransız mandasından çıkmıştır ve bağımsızlığını ilan etmiştir. Lübnan'da bugün geçerli olan siyasal sistem; Cumhurbaşkanının Hristiyan, Başbakanın Sünni ve Meclis Başkanı'nın Şii olması, 1943 kararlarına dayanmaktadır. Lübnan'ın Milli Paktı, 1975 İç Savaş'ı tarafından hasar görene kadar Lübnan'ın bölgesel durumu ve iç siyasal yapısı açısından uygulanabilir bir çerçeve olmuştur. (Cleveland, 2008, s.256)

Lübnan 1950-1975 yılları arasında altın dönemini yaşamıştır. Ülke, Ortadoğu'nun, turizm, ticaret, bankacılık ve finans merkeziydi. Beyrut ise önemli bir liman kentiydi. Beyrut, "Ortadoğu'nun Paris'i" olarak adlandırılmaktaydı.

1975-1990 yılları arasında yaşanan Lübnan İç Savaşı'nın en önemli nedenlerinden birisi Filistin Kurtuluş Örgütü'dür. FKÖ, 1970 Eylül ayında Lübnan'a da girmeye başlamıştır. S.42 Lübnan, Soğuk Savaş yıllarında, Arap dünyasındaki başlıca savaş alanıydı ancak Lübnan, Filistin gibi büyük bir kaosa sürüklenmemiştir. Ülke, 1960'larda nüfusu oluşturan farklı mezheplerin demografik yapısında meydana gelen değişikliklerle istikrarsızlığa sürüklenmiştir. Lübnan'daki bu gerilimler, yerel

politikaların Filistin sorununa dahil edilmesiyle artmıştır. Lübnan'daki Filistinli mülteci nüfusu ve FKÖ'nün faaliyetleri, ülkenin iç ve dış siyasi dinamiklerini etkilemiştir.

1948 yılında İsrail'in bölgedeki kuruluşu ile tüm Ortadoğu'nun dinamikleri değişmiştir. Bu değişimlerden birisi de Lübnan'da gerçekleşmiştir. Toprakları işgal edilen önemli bir Filistinli nüfus Lübnan'a göç etmiştir. Filistinli mülteciler bugün hala Lübnan'da oldukça elverişsiz koşullarda yaşamaktadır. Ayrıca, Lübnan, Filistin Sorunundan doğrudan etkilenmiştir.

Beyrut hükümeti, 1969'da ülkedeki Filistinli mülteci kamplarının idaresini FKÖ'ye devretmeyi kabul edince İsrail-Filistin sorununda daha merkezi bir rol oynama baskısı ile yüzleşmiştir. Ülkedeki farklı gruplar, Filistin sorunu ve FKÖ'nün Lübnan'daki faaliyetleri, ülkede İç Savaş çıkmasında neden olmuştur. (Pappe, 2010, s.44-45) Lübnan'da meydana gelen demografik ve siyasal değişikliklerle birlikte bu gelişme, ülkenin hassas dini dengesini bozmuş ve Lübnan'ı on beş yıl sürecek şiddetli ve yıkıcı bir iç savaşa sokmuştur. Filistinlilerin ülkedeki varlığı da bu savaşı başlatmıştır. (Cleveland, 2008, s.425)

İsrail hükümeti iç savaş yıllarında, FKÖ'yü kuvvet kullanarak Lübnan'dan uzaklaştırmak amacıyla müdahale etmeyi ve Beyrut'ta İsrail yanlısı bir hükümet kurmayı istemiştir. İsrail, Filistinlilerin Londra'da kendi büyükelçiliğine saldırdığını iddia ederek Lübnan'ı, 1982'de işgal etmiştir. FKÖ karargahı, Tunus'a taşınmış ancak mülteciler ve örgütler Lübnan'da kalmıştır. Hizbullah, bu işgale karşı ortaya çıkan direnişin bir parçasıdır.

Lübnan, çeşitli gruplar, FKÖ, Filistin sorunu ve İsrail'in buna karşı yaptığı uygulamalar ile şekillenmiş daha doğrusu önemli ölçüde etkisinde kalmıştır.

1989 yılında, Lübnan İç Savaşını sonlandıran Taif Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma, Lübnan'da etnik ya da dini üstünlük için verilen uzun savaşı sona erdirmiş ve İkinci Dünya Savaşı sonrası etnik çizgiler üzerinden şekillenen bir paylaşımı yeniden tanımlamıştır. Taif Anlaşması kapsamında, nüfus yapısındaki değişiklikler (Müslümanların çoğunluk haline gelmesi) ve dış güçlerden gelen tehditlerin (İsrail ve Suriye) göz önüne alınmasıyla yapılan daha gerçekçi bir düzenleme, 1975'te başlayan iç savaşla bölünen ülkeye istikrar getirmiştir. (Pappe, 2010, s.44-45)

Lübnan, Ortadoğu'nun kalbidir. Bir zamanlar, Ortadoğu'nun Paris'i olan Beyrut, ülkenin sürüklendiği iç savaşla birlikte savaşın gölgesinde kanlı sokakların olduğu bir ülke haline dönüşmüştür. Mardin asıllı, Lübnanlı ünlü şarkıcı, Feyruz'un şarkılarında İç Savaş'ın yıkıcı etkileri betimleyici bir şekilde görülmektedir. Lübnan, bugün savaşın bitişinden 30 yıl geçmesine rağmen, yıkıcı tahribatın izlerini taşımaktadır. Lübnan'ın bazı bölgelerinde lüks rezidanslar diğer tarafta ise yıkık binalar bulunmaktadır.

Lübnan'da, iç savaş 1975-1990 yılları arasında yaşanmıştır. Savaş, 13 Nisan 1975'te Filistinli mültecileri taşıyan bir otobüse Hristiyan milislerin saldırması ile başlamıştır. 27 Filistinli hayatını kaybetmiştir. Bölgesel ve küresel güçler bu iç savaşı körüklemiştir. Bugün Suriye'de olanlar Lübnan'da yaşanmıştır. İsrail ve Suriye, Lübnan İç savaşının içerisindeydi; ABD ve Rusya saf tutmaktaydı.

Savaşın en acımasız kısmı, 1982'de, 27.000 Filistinli mültecinin yaşadığı Sabra ve Shatila'da yaşanmıştır. İsrail'in desteklediği Hristiyan milisler burada katliam yapmış ve 3.000 Filistinli mülteci yaşamının yitirmiştir. Beyrut, iç savaş nedeniyle Doğu Beyrut Hristiyanlar, Batı Beyrut Müslümanlar olmak üzere bölünmüştür.

1989'da Taif Anlaşması ile bu savaş sona ermiştir, 1991'de çıkan genel afla ise silahlar gömülmüştür. İç savaş süresince Lübnan'da 150.000 kişi hayatını kaybetmiştir. İç savaşın en önemli sonuçlarından birisi ise Hizbullah'ın kurulmasıdır.

Hizbullah, 1982 yılında İsrail'in işgal ve katliamlarına karşı kurulmuştur ve Allah'ın Partisi anlamına gelmektedir. Hizbullah'ın ana amacı İsrail'i etkisiz hale getirmek ve Şii hareketi yaymaktır. Hizbullah bir terör örgütü olarak kurulmamıştır. Hizbullah, okulları, binaları, TV ve radyosu ile Lübnan'da devlet kadar güçlü bir örgüttür. Hatta, çoğu alanda, devletten daha güçlü olduğu söylenmektedir.

İran devrimi başarılı olunca Ayetullah Humeyni, devrimi bölgeye ihraç etme ve yayma politikasını benimsemiştir. İran bu projesini destekleyen ve yaymak isteyen gruplara ihtiyaç duymaktaydı. Örneğin, Yemen'de Husiler, Lübnan'da Hizbullah, Filistin'de Hamas örnek olarak verilebilir.

Hizbullah, İran'ın devrimi ihraç projesinde oldukça önemli bir konuma sahiptir. İran'la koordineli hareket eden en güçlü gruptur. 1980'lerde iç savaş yıllarında, Lübnan dış müdahalelere açıktı, devlet yapısı ve ordu oldukça zayıftı. İran bu durumu kullanmış ve Lübnan'da siyasi bir otorite kurmayı başarmıştır. İran, Suriye rejimi ile Hizbullah'ı güçlendirmiştir. Hizbullah önemli askeri ve siyasi başarılar kazanmıştır, askeri olarak oldukça güçlüdür. Suriye, İran ve Yemen'deki savaşlara katılmıştır.

İran, Hizbullah'ı sürekli bir biçimde desteklemiştir. Hizbullah'ın temel amacı ise İsrail'in Lübnan'dan atılmasıydı. Bu amaca 2000'de ulaşılmıştır. İran, Hizbullah'a para ve silah yardımı yapmıştır. İsrail'in, Lübnan'dan çekilmesiyle İran'ın nüfuzu daha da artmıştır.

Hizbullah, Lübnan'da bugün siyasi bir partidir ancak silahları tamamen bırakmamıştır. Hizbullah ülkenin önemli bir aktörüdür. Hizbullah'ın varlığı ve İran desteği, Lübnan'ı yaptırımlarla yüz yüze getirmektedir. Hizbullah ile bazı batılılar, özellikle Avrupalılar tarafından siyasi ilişki kurulmaktadır. Buna karşın askeri ilişki kurulmamaktadır.

Hizbullah Lübnan'ın bir gerçeğidir. Bölgede her şeyi yok eden mezhepçilik sorununa karşı Lübnan'da Hizbullah'ı saf dışı bırakmadan yani olaylar şiddete varmadan idare etmeye çalışmaktadır. (Cleveland, 2008, s.425-435)

Lübnan'da yaşanan protestolarla birlikte başbakan Said Hariri istifa etmiştir. Hariri ailesi son 30 yıldır Lübnan'ın, özellikle iç savaş sonrası dönemde siyasetini belirlemektedir. Baba Refik Hariri, Suudi destekli yönetime gelmiştir. Başbakan olduktan sonra ülkeyi yabancı sermayeye açarak kalkınma planları yapmıştır. Refik Hariri zaman içerisinde oldukça zenginleşmiştir.

Hariri, 2005 yılında suikasta uğramış ve hayatını kaybetmiştir. Bu suikastı, Suriye istihbaratının yaptığı iddia edilmektedir. Suriye istihbaratı bunu yapmış olabilir çünkü o dönemde Hariri Suriye'yi bölgeden çıkartmak istemekteydi. Hariri'nin cenazesinde ve mezarı başında Hristiyanlar ve Müslümanlar birleşmiştir. Hariri suikastına ilişkin Hizbullah'tan birçok kişi tutuklanmış ancak olay hala daha aydınlığa kavuşmamıştır. Ancak suikastı Hizbullah'ın ya da Suriye'nin yaptığı hala belirsizdir.

2016 yılında Refik Hariri'nin oğlu Saad Hariri başbakan olmuştur. Saad Hariri, 2017'de bir Suudi davetine gitmiş ve kendisinden günlerce haber alınamamıştır. Bugün hala o en karanlık 17 günde ne olduğunu hiç kimse bilmiyor. (Atlıoğlu, 2005)

Lübnan'da oldukça fazla mülteci yaşamaktadır. Lübnan'da bulunan yaklaşık 2 milyon mültecinin, 1.5 milyonu Suriyeli, 500.000'i Filistinli olarak yer almaktadır. Bu durum ülkenin ekonomisini ve gelir seviyesini oldukça olumsuz etkilemektedir. (Refugees and Asylum-Seekers [UNHCR], 2019) Özellikle, Beka Vadisi, mültecilerin yoğun olduğu yerlerdir. Lübnan'da yaşayan Filistinli mülteciler, ikinci sınıf muamele görmektedir. Vatandaşlık alamamakta ve sağlık hizmetlerinden yararlanamamaktadırlar. Herhangi bir işte çalışmaları da Lübnan hükümeti tarafından yasaklanmıştır. Lübnan'daki Filistinliler kendilerini ikinci sınıf vatandaş olarak hissetmektedirler. Lübnan hükümeti mültecilere, 76 mesleği yapmayı yasaklamıştır. BM ve FKÖ'nün yardımları oldukça düşük kalmaktadır. BM'nin kamplardaki sağlık hizmetleri de azalmış durumdadır. Mülteci kampları hapishaneye benzetilmekte, kışın yakıt malzemesi bulunamamakta, çocuklar hastane kapılarında ölmekte, BM ilaçları karşılayamamakta ve FKÖ'nün ise pek bir hizmetinin bulunmadığı görülmektedir.

Lübnan'da etnik ve dini çeşitlilik mevcuttur. Türkiye gibi, birçok ülkede bu çeşitlilik vardır ama Lübnan'ın farkı, bu siyasi farklılıkların siyasi yapıya entegre edilmesidir. Lübnan mimarisi de bu durumdan etkilenmiştir. Bir yanda kiliselerin bir yanda camilerin varlığı görülmektedir. Lübnan'daki ortak yaşamda bu gruplar hep savaşmış ve galipler hep değişmiştir. Aslında, Lübnan'da ortak yaşam yoktur. Örneğin, Hizbullah'ın etkisindeki hükümet diğer grupların tepkisini toplamaktadır. Galibin kendi vizyonunu dayatması ve diğerlerinin dışarıda kalmamak için onlara entegre olması durumu

oluşmuştur. Halktan bir isyan gelebilir-ki geldi. Bu gruplar birbirlerini devre dışı bırakmamalıdır. (Özdemir, 2019)

Lübnan 1948'den beri siyasi olayları önlemek adına nüfus sayımı yapmamaktadır. Lübnan'ın dini ve etnik dağılımı, 2017'nin verileriyle; %57.7 Müslüman; %28.7 Sünni ve %28.4 Şii, %36.2-Maruni Hristiyanlar; %5.2 Dürzi ve %95 Arap, %4 Ermeni biçimdedir. (CIA, 2019) Lübnan önemli bir kozmopolit yapıya sahiptir. Birçok Mardinli buraya göç etmiştir.

Lübnan'ın, 1943 yılında Fransız mandasından çıkarak bağımsız oluşunu ilk tanıyan ülkelerden birisi Türkiye olmuştur. Türkiye İç Savaş süresince Lübnan büyükelçiliğini kapatmayan nadir ülkelerden birisidir. Lübnan ve Türkiye arasında vize yoktur ve iki ülkenin ticaret hacmi önemlidir.

Son olarak, Lübnan üzerinde, özetle, Suudi Arabistan-İran Proxy (Vekalet Savaşı) savaşını görmekteyiz. (Özdemir, 2019) Bu durum, ülkenin, ekonomi-politik yapısını ve protestoların yönünü önemli ölçüde etkileyecektir.

3. Lübnan'ın Ekonomik Yapısı

Lübnan'da başlayan protestoların en önemli nedenlerini ülkenin içinde bulunduğu ekonomik konjonktür oluşturmaktadır. Lübnan 2019 itibariyle, dünyanın en yüksek borca sahip ülkelerinden ve en zayıf ekonomilerinden birisidir. Lübnan büyük bir ekonomik krizden geçmektedir.

Ülkede, 17 Ekim günü, Whatsapp uygulaması kapsamında yapılan sesli aramalara günlük 0.20 $ vergi konulmasının üzerine, halk sokaklara inerek, protestolara başlamıştır. (Lebanon scraps WhatsApp tax as protests rage, BBC, 2019) Bu durum, halkın uzun süredir mücadele ettiği oldukça kötü ekonomik atmosfer ve siyasilerin yoğun yolsuzluklarının sonucunda meydana gelmiştir. Protestolar, Whatsapp'a konulan vergiye karşı meydana gelen tepkiden çok daha fazlasıdır.

Protestoların ana nedenleri yolsuzluklara son verilmesi ve ekonominin düzeltilmesidir. Halkın ana talebi, ülkedeki ayrılıkçı uygulamaların son bulması ve yolsuzlukların sonlanmasıdır. Lübnan'da gelir dağılımı eşit değildir. Genç nüfusun önemli bir kısmı işsizdir. Halkın bir kısmı açlık sınırında ve yoksulluk içerisinde yaşamaktadır. Ülkeye gerçekleştirilen dış yatırımlar ise azalmaktadır.

Lübnan'da elektrik ve su kesintileri oldukça fazladır. Ülkede elektrik hizmeti hemen hemen hiçbir gün 24 saat sağlanamamaktadır. (Dekker, "Lebanon protests over lack of electricity", 2019) Lübnan'daki protestocuların taleplerinden birisi de bu sorunların çözülmesidir.

Lübnan'ın, 1975-1990 yılları arasında yaşadığı İç Savaş ve savaşın bitiminden sonra hasarı iyileştirmek adına yaptığı ve yapmaya devam ettiği büyük harcamalar, ekonomiyi oldukça olumsuz etkilemiştir. Özellikle, İç Savaş'ın binalara ve altyapıya verdiği hasar oldukça büyüktür. Ülke, bu hasarı onarmak için oldukça büyük harcamalar gerçekleştirmektedir. Lübnan'da iç savaşın ardından altyapının yeniden inşa edilmesi ülkenin finansal yükünün temelini oluşturmaktadır.

Bir zamanlar, Ortadoğu'nun Paris'i, turizm, ticaret ve bankacılık/finans merkezi kabul edilen Lübnan, 15 yıllık İç Savaş'la birlikte siyasi, ekonomik ve insani açıdan büyük yaralar almıştır. Bu nedenle, ülkenin bugün gerçekleşen protestolarının dinamikleri aslında geçmişine dayanmaktadır.

Öncelikle, Lübnan'ın borcu çok yüksektir. Borcun gayrı safi yurt içi hasılaya (GSYH) oranı %152'dir. Bu oran, Lübnan'ı ekonomik büyüklüğüne oranla dünyanın en borçlu üçüncü ülkesi yapmaktadır. Bütçedeki gelirlerin yaklaşık yarısı faiz ödemelerine gitmektedir. 2017'de kamu maaşlarına yapılan zam ve yüksek faiz oranları da bütçe açığını artırmaktadır. ("Lübnan'da bir milyonu aşkın kişi neden sokaklara çıktı?", 2019)

Lübnan'daki ekonomik bozulmanın diğer nedenleri ise kullanılmayan enerji rezervleridir. Ülke, Doğu Akdeniz'de, hidrokarbon keşifleri yapmak üzere ENI, TOTAL ve NOVATEK konsorsiyumuna 2 blokta arama izni vermiştir. (LPA, "Open Blocks", 2019) Ancak, henüz keşif gerçekleşmemiştir. Herhangi bir

keşif gerçekleşmesi halinde, Lübnan'ın hem enerji profili değişecektir hem de ekonomisine önemli katkı sağlanacaktır.

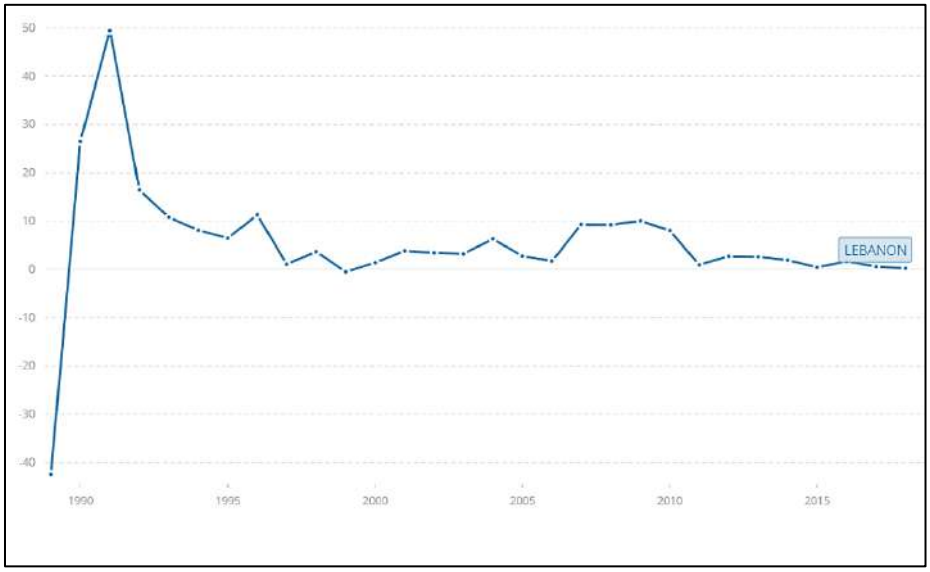
Bir diğer neden ise, yurtdışında yaşayan Lübnanlıların ülkeye gönderdiği paranın azalmasıdır. Özellikle, Körfez ülkelerinde çalışan Lübnanlıların durumu, Körfez bölgesine dair ekonomik beklentilerin petrol fiyatlarıyla birlikte düşmesinden etkilenmektedir. Lübnan'ın Körfez ülkelerindeki işçilerinin ülkeye gönderdiği para, Lübnan GSYH'sinin beşte birine denktir. Yurtdışında çalışan 400 bin Lübnanlının yarısı Suudi Arabistan'da bulunmaktadır. ("Lübnan'da bir milyonu aşkın kişi neden sokaklara çıktı?", 2019)

Lübnan'ın ekonomisini oldukça olumsuz etkileyen bir diğer neden ise ülkede bulunan yaklaşık 1.5 milyon Suriyeli ve 500.000 Filistinli mültecinin, ekonomi üzerindeki olumsuz etkisidir. (Lebanon [UNHCR], 2019) Mevcut durumda zorlanan eğitim, sağlık ve elektrik gibi altyapılar sığınmacıların da etkisiyle daha yetersiz hâle gelmiştir.

Dünya Bankası'nın raporuna göre, Lübnan'ın içinde bulunduğu ekonomik, finansal ve sosyal kriz ile belirsizlik daha da kötüye gidebilir. Ödemelerin büyük kısmının dolarla yapılması ve bu durumun her geçen gün artması, Lübnan Merkez Bankası ve Bankalar adına oldukça büyük bir külfet yaratmaktadır. Lübnan Merkez Bankası, Banque du Liban'dır. (The World Bank in Lebanon [World Bank], 2019) Eğer gerekli önlemler alınmazsa, şartlar daha da kötüye gidecektir. Şu anda Lübnanlıların, %30'u yoksulluk içerisinde yaşamaktadır. Bu oran, 2011-2012 yılları arasında %27.4'tü. Gençler arasında işsizlik oranı ise çok yüksektir ve Dünya Bankası'na göre, daha kötüye gitmesi büyük ihtimaldir.

Ödemeler dengesindeki açıklar, büyüme oranı, istihdam sahası, yatırımlar, sosyal eşitsizlikler ve yolsuzluk, şeffaflık konularında hükümetin ivedilikle revizyona gitmesi gerekmektedir. Dünya Bankası, Lübnan'ın ekonomisini ve özellikle, kadınlar ile çocukların hayat şartlarının düzelmesini destekleyeceğini belirtmektedir. (World Bank: Lebanon is in the Midst of Economic, Financial and Social Hardship, Situation Could Get worse [World Bank], 2019)

Grafik 1: Lübnan'ın Yıllık GSMH Büyüme Oranı (%)



Kaynak: World Bank, 2019,

https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.MKTP.KD.ZG&country=LBN

Grafikte görüldüğü üzere, Dünya Bankası'nın verilerine göre, Lübnan'ın son yıllardaki ekonomik büyümesi oldukça düşük seyretmektedir. Bu oran, 2017'de % 0.6, 2018'de ise % 0.2 olarak gerçekleşmiştir. (GDP growth (annual %) - Lebanon [World Bank], 2019) Lübnan'ın, GSMH'si,

2018'de 56.6 milyar $'dır. 2018'de, kişi başına düşen milli gelir, 7.690 $'dır. Aynı yıl, yoksulluk oranı, % 27.4'tür. GINI Index'i ise 31.4'tür. Enflasyon oranı, 2017'de 4.5'iken, 2018'de 6.1 olmuştur. Ülke, % 7.4 bütçe açığı vermektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar, GSMH'nin % 2.4'ünü oluşturarak oldukça düşük kalmaktadır. Borcun, GSMH'ye oranı %150'dir. (Lebanon [World Bank], 2019) Dünya Bankası'nın verilerine göre, yaklaşık dış borç, 79.345 milyon $'dır. (DataBankWorld Development Indicators [World Bank], 2019) Lübnan'da, ödemeler dengesi açık vermektedir, Bütçe açığı ise çok fazladır. Bu verilerde de ele alındığı üzere, Lübnan'ın ekonomik verileri oldukça bozuktur ve ülkede ekonomik kriz olduğu, belirgindir.

Lübnan'ın gelir dağılımı GINI katsayısından da görüldüğü üzere eşitsizdir. Yaşanan ekonomik krizle birlikte 1 milyon kişinin açlık sınırında yaşadığı görülmektedir. 6 milyonluk ülke nüfusunun 250.000-300.000'i işsizdir. İşsiz kesimin büyük bir kısmı gençlerden oluşmaktadır. (Lebanon [World Bank], 2019)

Ülkede kullanılan yakıtlar çok pahalıdır ve ayrıca, ülkeye giren yabancı sermaye hızla düşmektedir. Ülkeye yapılan yabancı yatırımlar da buna paralel olarak hızla azalmaktadır. 2010'da 4280 milyon $ olarak yapılan doğrudan yabancı yatırımlar, 2018'de 2.880$ a düşmüştür. (Lebanon [World Bank], 2019) 1 Lübnan Lirası = 0.00066 $'dır. (Markets Insider, 2019) Ülkede tüketimin önemli bir kısmı ve ürünler $ üzerinden olduğu için, Lübnan Lirası'nın, $ karşısındaki güçsüzlüğü en büyük ekonomik sorunlardan birisini oluşturmaktadır.

1950'lerde oldukça hızlı bir büyüme yaşayan ülke, en büyük hasarı, İç Savaş ile yaşamıştır. İç Savaş, ülkenin hem ekonomisini hem siyasi yapısını oldukça olumsuz etkilemiştir. 1975-1990 İç Savaşı, Lübnan'ın ekonomik altyapısına büyük hasar vermiştir. Ülkedeki output'u (çıktı) yarı yarıya azaltmıştır. Lübnan, Ortadoğu'nun bankacılık merkeziydi, savaşla birlikte bu tanım, oldukça büyük hasar görmüştür. (CIA, 2019)

Lübnan'ın ekonomisi ve ekonomik verileri, görüldüğü üzere protestoların önemli nedenini oluşturmaktadır.

4. 2019 Ekim Lübnan Protestoları

Lübnan'da başlayan ayaklanma, ülkenin ekonomi-politik dinamikleri açısından oldukça önemlidir. Ülke İç savaştan sonraki döneminin en büyük krizini yaşamaktadır. Lübnan'da protestolar, 17 Ekim'de başlamıştır. WhatsApp uygulamasına günlük 0.20 $ vergi getirilmesi ile halk uzun zamandır, mücadele ettiği ekonomik sorunlar ve yolsuzluklar karşısında sokak gösterilerine başlamıştır. Protestocular Kuzey Beyrut'ta ve Beka Vadisinde yolları kapatmıştır. Polis ve protestocular çatışmış ve biber gazı kullanılmıştır. (In Pictures: Lebanon protesters demand 'fall of the regime', 2019) Protestolar, şiddetten ve kanlı eylemlerden uzak başlamıştır. Ancak, ilerleyen dönemde bunun değişmeye başladığı görülmektedir. Vergi planı, protestoların ardından iptal edilmiştir ancak halk gösterilere devam etmektedir. Hükümet tepkiler üzerine plandan vazgeçmiş ancak gösteriler zamanla yolsuzlukların ve ekonomik krizin protesto edildiği geniş çaplı eylemlere dönüşmüştür. (Esfandiari, 2019)

Protestocular en temel taleplerinden birisi yıllardır ayrılıkçı dinamiklerle yönetilen ülkenin, ayrılıkçı yapısının sonlandırılması, daha barışçıl, huzurlu ve eşitlikçi siyasi temsilin gelmesidir. Protestoların ana nedeni, mezhepsel, dini ya da ayrılıkçı temeller değildir. Ana neden, ekonomik sorunlardır. Yolsuzluk ve ekonomik sorunlar çatışmaların nedenini oluşturmaktadır. Lübnan'daki bu hareketlilik, ülkede bir Arap Baharı mı yaşanıyor/yaşanacak sorusunu akla getirmektedir. Süreç, ülkede bir devrim yaşanmasına dahi neden olabilir. (Foreign Policy, 2019)

Koalisyon ortaklarından Lübnan Kuvvetleri Partisi hükümetten çekilmiş, dört bakanı ise istifa etmiştir. Lübnan ordusu ise halkın taleplerinin yanında olduğunu belirten bir bildiri yayınlamıştır. Lübnan Başbakanı Saad Hariri, ülkenin büyük borç yükünü ve bütçe açığını azaltmaya çalışmaktadır. Ülkede ciddi borç ve bütçe açığı bulunmaktadır.

Lübnan'daki bu ayaklanmanın önemli nedenleri bulunmaktadır. Lübnan'da iç savaşın ardından altyapının yeniden inşa edilmesi, ülkedeki finansal yükün temelini oluşturmaktadır. İç savaşın yaralarının sarılması adına birçok hizmet ve yatırım yapılmaktadır, bu da borçları arttırmaktadır. Bu süreçten kârlı çıkanlar ise başkent Beyrut'taki lüks emlak projelerine odaklanan zenginlerdir. Bu durum, halkın geri kalanının yoksullaşmasına neden olarak gelir dağılımını eşitsizleştirmektedir.

Bir diğer sorun ise, ülkede sürekli yaşanan elektrik kesintileridir. Ülkenin ulaşım ve enerji sektörlerinin yeniden yapılandırılmaya ihtiyacı vardır. Ülkedeki elektrik altyapısını Hizbullah'ın bölgesel müttefikleri, Suriye ve İran, ülkeyi yönlendirmek noktasında oldukça başarılı bir biçimde kullanmaktadır. (Lebanon protests: Five things you need to know, 2019)

Said Hariri bu gösterilerin üzerine, halkın taleplerinin haklı olduğunu belirterek istifa etmiştir. Ancak, Lübnan Anayasası kapsamında, Hariri yeni hükümet kurulana dek başbakanlık görevini sürdürecektir. (Qiblawi, Wedeman & Balkiz, 2019)

Halkın önemli kısmı, çözümün teknokrat bir hükümet ile sağlanabileceğini düşünmektedir. Halk, teknokrat hükümetin gerçekleştireceği, regülasyon ve yatırımlarla ekonominin düzeleceğini düşünmektedir. Ayrıca, protestolar, dini ve mezhepsel farklılıkların üzerinde birlik içerisinde yürütülmektedir. Hariri, yeni kabinenin teknokratların oluşması Hizbullah ise uzmanlar ve politikacılardan oluşmasını istemektedir. (Lebanon's president calls for new government of technocrats to push economic reforms, 2019)

Hizbullah, Hariri'nin istifasına karşı çıkmaktaydı. Hizbullah'ın gösteriler karşısındaki tam tavrı anlaşılmamakla birlikte son dönemde protestoculara karşı tavrını sertleştirmiştir. Hizbullah ve bir diğer Şii örgüt (Amal) Emel'e bağlı milisler başkent Beyrut'ta göstericilerin kampını yıkmış, sloganlar atmış, çadırları ateşe vermiş ve bazı göstericilere şiddet uygulamaya başlamıştır. (Khraiche, 2019)

Sokağa çıkan binlerce gösterici, protestoların asıl nedeninin ekonomik kriz olduğunu ifade etmiştir. Temel neden, ekonomik kriz ve yolsuzluktur, halk buna istinaden sokağa çıkmıştır ama mezhepsel farklılıklardan da kurtulmak istemektedirler. Beyrut'taki protestocular, "WhatsApp için burada değiliz, her şey için, yakıt, gıda, ekmek, yolsuzluk hepsini protesto için buradayız" demektedir. (Economist, 2019)

Tüm etnik gruplar ve mezheplerden katılımcıların olduğu protestoların ülkedeki mezhepsel bariyerleri yıktığını belirten Hariri, bu sayede Lübnan ulusal kimliğinin yeniden canlandığını söylemiştir. Bu gösteriler, mezhep ayrılıklarını aşarak toplumun her kesiminden insanları bir araya getirmiştir. Protestoların birlik oluşturması nedeniyle Lübnan'a bu nokatda önemli bir katkı sağladığı değerlendirilmektedir.

Ülkenin şu anda siyasi atmosferi tam bir kaos içerisindedir. Protestolarla birlikte bazı tasarruf önlemleri alınmıştır. Hariri, tasarruf önlemlerinden bazılarını şöyle açıklamıştır:

- Bakanların ve vekillerin maaşları yarı yarıya azaltılacak.
- İletişim Bakanlığı ve bazı kamu kurumları kapatılacak.
- Devletten çalınan paralar geri alınacak. (Yee, 2019)

Lübnanlılar, ekonomik sıkıntılar, zamlar, artan işsizlik, yolsuzluk ve yetersiz kamu hizmetleri konusunda başarı gösteremeyen siyasi liderlere karşı birleşmektedirler. Ülkenin siyasal sisteminin toptan yenilenmesi, bağımsız ve mezheplere dayanmayan bir hükümet kurulmasını da içeren başka talepleri de vardır.

Önce ithalatçılar, ticari bankalarda Amerikan doları kıtlığı yaşamış, bu durum, son 20 yılda ilk kez Lübnan'da karaborsanın oluşmasına ve para biriminin dolar karşısında değer kaybetmesine neden olmuştur. Buğday ve petrol ithalatçıları dolar ile ödeme yapılmasını talep edince fırıncılar ve benzin istasyonlarını işletenler grev çağrısı yapmıştır. Bunun üzerine hükümet geri adım atıp birkaç saat içinde ek vergi teklifini geri çekmiştir. Ancak bu adımlar, Lübnan'da yıllardır biriken öfke ve hoşnutsuzluğun

gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur. (Lübnan'daki protestolar: WhatsApp vergisi ülkedeki derin krizi nasıl ortaya çıkardı?, 2019)

Lübnan, 2 aydır süren protestoların sonucunda, temel ürünlerin ithalatında Türkiye, Suudi, Fransa, Rusya, ABD, Çin ve Mısır gibi dost ülkelerden hammadde ve gıda ithalatı yardımı istemiştir. Fransa ülkeye ekonomik yardım yapmayı planlamaktadır. Bunun nedeni ülkedeki büyük ekonomik krizdir. (Lebanon appeals to Germany, Britain, Spain for help with imports, 2019)

Ülkede şu anda sermaye kontrolü uygulanmaktadır. Bunun nedeni ise paranın ülke dışına çıkartılmaması gerekliliğidir. Lübnan parası dolar karşısında oldukça büyük değer kaybetmektedir. 1 Lübnan Lirası, 0.00066$'a denktir. Lübnan dünyanın en yüksek borç seviyesine sahip ülkelerinden birisidir. Bu ayaklanmanın nedeni yöneticilerin geliri kendi çıkarları adına kullanması, yolsuzluk ve yüksek devlet harcamalarıdır. (Lebanon appeals for aid to pay for imports of essential goods, 2019)

Hariri 29 Ekim'de istifa etmiştir. Protestolar, yolsuzluğun bitirilmesi ve ayrılıkçı hareketlere karşıdır. Çünkü siyasi sistemde dini farklılıklara göre temsiliyet sağlanmaktadır. Bu durum, ülkede kaosa neden olmaktadır. Lübnan'ın en önemli sorunlarından birisi siyasi sistemdeki temsiliyet yapısıdır. Şimdi ise, Yeni kurulacak hükümetin başına ise Hariri den bile daha az duyulmuş olan iş adımı siyasetçi olmayan Samir Khatib geçmesi öngörülmektedir. (Mroue, 2019)

Hizbullah ve Amal, Hariri'nin hükümetinde yer almaktaydı, Lübnanlı protestocular ile Hizbullah ve Amal çatışmaktadır. Hizbullah, Hariri'nin istifasının karşısında yer almaktadır. Nasrallah, protestoların yabancı güçler tarafından yönlendirildiğini ve artık spontane olmaktan çıktığını belirtmektedir. Bu durumun ülkeyi bir iç savaşa sürükleyebileceği yönünde uyarmaktadır. (Lebanon protesters and Hezbollah, Amal supporters clash in Beirut, 2019) Hizbullah, kaosun büyümesine ABD'yi suçlamıştır. (Lebanese President Aoun calls for 'non-sectarian' system, 2019)

Halk genel olarak daha iyi yaşam şartları ve yolsuzlukla mücadele istemektedir. Hariri'nin istifası öncelikli talepti ve bu gerçekleşti. Said Hariri, 2005'te suikasta uğrayan Refik Hariri'nin oğludur. Hariri, ailesinin Suudi ilişkileri nedeniyle oldukça zengin olduğu düşüncesi, halk tarafından en büyük tepkilerden birisini oluşturmaktaydı. Daha iyi hayat şartları ve siyasi elitlerin yolsuzluğuna karşı, temel istek Hariri hükümetinin gitmesiydi. (Hall, 2019)

Hariri, istifa etmesine rağmen yeni seçime kadar göreve devam etmektedir. Bu nedenle reform paketini ve 2020 bütçesini yine Hariri açıklamıştır. Reformlar ve bütçe planları şu şekildedir;

- Devlet başkanı, bakan ve yasa yapıcıların maaşları yarıya indirilecek.
- Enformasyon Bakanlığı gibi bazı devlet kurumları kapatılacak.
- Yolsuzlukla mücadele kanunu çıkartılacak.
- Çalınan kamu kaynaklarının tedarik edilmesi için yasa çıkartılacak.
- Güç sektörü, enerji, telekomünikasyon ve sivil havacılık adına en kısa sürede regülasyonlar gerçekleştirilecek.
- 2020'de yeni zam ve ek vergi olmayacak.
- Kalkınma ve inşaat ajansının bütçesi %70 oranında azaltılacak.
- Güç sektöründe mevcut bulunan 663 milyon $ borç azaltılacaktır. Bunun ana nedeni ülke gelirinin oldukça olumsuz etkilemedir.
- Yeni güç santrallerinin en kısa sürede tamamlanması ve telekomünikasyonun özelleştirilmesi. Çünkü ülkede iletişim ağı ve elektrik hizmetinde çok ciddi eksiklikler bulunmaktadır.
- Yaşlılara sosyal sigorta güvencesi arttırılacak ve fakirlere ek 13.3 milyon $ yardım yapılacaktır.
- Banka karlarına borç açığının azaltılması için ek vergi konulacak

- Kuzey ve Güney Beyrut'a yatırım projeleridir. (Lebanon protests: All the latest updates, 2019)

Göstericiler ayrılıkçı uygulamaların bitirilmesini talep ediyor. Bu uygulama ülkenin Hristiyan ve Müslüman yapısından kaynaklanıyor. 20 yıl önce Taif anlaşması ile iç savaşa neden olan ayrılıkçı mezhepsel özelliklerin bitirilmesi için imzalanmıştı ancak bu durum başarılı olamamıştı. İç savaş içerisinde 100.000 kişi hayatını kaybetmiştir. Politikacıların bu ayrılıkçı yapıya bağlı olması, halkın temel mücadele noktalarından birisidir.

Ayrılıkçı siyasi yapı (Sectarianism) Lübnan'ın 1943'te Fransa'dan bağımsızlığını alması ile oluşmuştur. 1943 Ulusal Paktına göre parlamentoda çoğunluk Hristiyanlara verilmiştir. Devlet başkanı Maruni Hristiyan, Başbakan Sünni Müslüman ve meclis başkanı Şii Müslüman olarak belirlenmiştir. Hristiyanlar/Müslümanlar; 6/5 oranda fazlaydı. Taif anlaşması bu dengesizliği çözmeye çalışmış. Parlamentodaki koltuk sayısını 64/64 şeklinde (128) taraflara eşitlik getiriyordu. (Soussi, 2019) Bu yapı, Lübnan'ın en temel sorunlarından birisidir.

Bankalar şu anda açıldı, yurtdışına para çıkışı olmaması adına kapalıydı. (Nasrallah: New government must restore trust with Lebanese people, 2019)

Halkın uzun zamandır sahip olduğu huzursuzluk ve gerçekleşen protestolardaki temel talepleri,

- Siyasal sitemde Ayrılıkçılığın (Sectarianism) sonlanması. Ayrılık Karşıtı Yasa'nın çıkarılması.(Non-Secterial Law)
- Erken seçim ile gelecek hükümetin, teknokrat olması ve bu sayede ekonomik ve finansal krizin iyileşmesi.
- Post İç Savaş (İç Savaş Sonrası) benimsenen ayrılıkçı politikaların sonlanması biçimindedir.

Özellikle gençler, üniversite öğrencileri ve feminist gruplar protestolarda güçlü bir yere sahiptir. (Lebanon Protests Explained [Amnesty], 2019)

Lübnan lirasının, $ karşısında değer kaybetmesi doların karaborsaya düşmesine neden olmaktadır. Ülkede birçok ödeme $ bazında gerçekleşmektedir. Ülkede $ kıtlığı bulunmaktadır. Ödemeler yapılamamakta ve insanlar işini kaybetmektedir. Çünkü ülkede hemen hemen tüm ürünler ithaldir ve bu sorunlara neden olmaktadır. (Lebanon protesters defiant despite Hezbollah confrontation, 2019)

Banque du Liban, protestolar sonucunda $1.5 billion Eurobond ödemiştir. Diğer ödeme $1.2 billion Eurobond olarak Mart'ta planlanmaktadır. Ülkenin yerel bankalarında önemli borç açığı var. Ülke önemli oranda ithalata bağlı olduğu için, dost ülkelerden yardım talebinde bulunmuştur. Yakıt ithalatı, tahıl, temel hammedelere ilaçlarda eklenmiştir. (Khraiche, 2019)

Ülkeyi krizden kim çıkaracağı belirsizdir. Protestolar şiddete sürüklenmektedir. Ayrıca, Hariri, gençlerin taleplerinin ivedilikle karşılanması gerektiğini ve bir daha seçilmek istemediğini belirtmektedir. (Lebanon's Prime Minister Saad Hariri returns home after shock resignation, 2019) Lübnan'ın kaosa sürüklenmesi olasıdır.

Amal ve Hizbullah birlikte hareket ederek protestoculara saldırmaktadırlar. Ordu ise protestocuları korumaktadır. Protestolarda, gün geçtikçe gerilim ve şiddet artmaktadır. Hariri'nin istifası karşısında, Cumhurbaşkanı Aoun'un istifa etmemesi, Sünnilerin durumunu zayıflatmıştır. Yalnızca, Haririnin istifası, Hizbullah ve Şii liderliğinde tek taraflı bir yönetim oluşmasına neden olabilir. (Lebanon's Saad Hariri says he does not want to be next PM, 2019) Hizbullah'ın süreç karşısında net tavrı ise hala belirsizdir. Lübnan'ın İç Savaş sonrasında benimsediği "savaş sonrası yapının" ise artık geçersiz olduğu belirtilmektedir. (Azhari, 2019)

5. Sonuç

Çalışmada ele alındığı üzere, Lübnan'ın tarihsel ve günümüzdeki ekonomi-politik dinamikleri ülkede bir ayaklanmaya neden olmuştur. Bu protestoların, ne yönde ilerleyeceğine ilişkin, genel öngörülerde bulunulmuştur.

Hizbullah, Lübnan içerisinde oldukça güçlüdür. Hastane, okul, bina, gıda gibi alanlarda Lübnan devletinden daha güçlüdür. Hizbullah'ın askeri kanadının, Lübnan Ordusu'ndan daha güçlü olduğu

bilinmektedir. Ayrıca, şu anki hükümetin de bir parçasıdır. Hizbullah'ın, Lübnan'a hizmetleri ve İran desteği ile hem iç hem dış dinamikler açısından dışarıda kalması mümkün değildir. Hizbullah'ın, Lübnan siyasetindeki iç ve dış dinamiklere ilişkin etkisi sürmeye devam edecektir.

Lübnan'daki protestoların geleceğinin ana unsurlarından birisi Hizbullah'tır. Hizbullah'ın hükümetteki varlığı ve ülkedeki nüfuzu, protestoları etkileyecektir. Hizbullah, protestoların çıkış noktasında öncelikle tarafsız kalmış, sonrasında desteklemiş, daha sonra ise karşı olmuştur. Son birkaç günde ise Hizbullah ve Amal'ın, protestoculara saldırdığı görülmektedir. Ayrıca, Hizbullah, Hariri'nin istifa etmemesinden yanaydı. Genel olarak, protestolar karşısında Hizbullah'ın kesin tavrı henüz belirli değildir.

Protestoların gidişatına ilişkin bir diğer dinamik ise İran ve Suudi Arabistan'ın, protestolara ilişkin alacağı konumdur. Buna, Hizbullah-İran-Suudi Arabistan üçgeninin ilişkisi ve etkileşimini eklemek gerekmektedir. Lübnan, yalnızca iç dinamikleri ile siyasi ve ekonomik konjonktürünü şekillendiremeyecek kadar güçsüz bir devlettir ya da devlet haline gelmiştir. Bu nedenle, Lübnan'ın geleceğinde, İran ve Suudi Arabistan'ın rolü oldukça önemli olacaktır. Lübnan'da özetle, Fransız etkisi (tarihi açıdan); İsrail ile çatışma; Hizbullah-Şii-İran ile olan ilişki oldukça önemlidir.

Hariri istifa etmiştir ve yeniden seçim yapılıncaya kadar 2020 bütçe programını ve reform paketini açıklamıştır. Bu reformların ne kadar uygulanabileceği belirsizdir. Bu uygulamalar, Lübnan'ın gelecek dinamiklerini oluşturacak bir diğer unsurdur. Halk, birlik içerisinde hareket etmektedir. Özellikle yolsuzluk ve işsizlikten, ağır vergilerden bıkmış olan halk, siyasi ve yöneticilerin yolsuzluklarla elde edilmiş zenginliklerine karşı bir bütün halinde mücadele etmektedirler. Bu durum ayrıca, Lübnan'ın ayrılıkçı yapısı adına çok önemli bir dönüm noktasıdır. Bu birlik, Lübnan'ın en temel sorunlarından birisi olan mezhep ayrılıklarının tamamıyla bitmesine ve tarihe gömülmesine neden olabilir. Böylesine iyimser bir senaryoda, Lübnan halkı farklılıklarını bir kenara bırakarak çok daha güçlü ekonomik ve siyasi bir yapıya, barış ortamına ve bu sayede güçlü bir devlete sahip olabilecektir.

Ekonomik reformların hayata geçmesi Lübnan ayaklanmasının geleceğini belirleyecektir. Halkın talebi, kadın-erkek, yaşlı-genç, her kesimden dini liderlerin talebi, hükümet değişikliği ve yaşam standardının iyileştirilmesidir. Çünkü, Lübnan'ın önemli bir kesimi yoksulluk ve açlık sınırında yaşamaktadır. Ayrıca, Lübnan'da yaşayan, Suriyeli ve Filistinli mülteci nüfus yine ülkenin geleceği adına belirleyici olacaktır. Lübnan protestoları, bir başka açıdan, daha çok gelişerek ülkede bir Arap Baharına dahi neden olabilir.

Lübnan'ın, Doğu Akdeniz'de meydana gelen hidrokarbon keşiflerine ilişkin, arama çalışmaları yapması oldukça önemlidir. Eğer, Lübnan, bloklarda arama izni verdiği konsorsiyumlar sayesinde önemli doğal gaz keşifleri gerçekleştirirse hem enerji hem ekonomi alanında önemli kazanımlar elde edecektir.

Yeni yönetimde Said Hariri'nin yer alacağı, Hizbullah'ın, İran ve Suudi Arabistan'ın etkisi, ekonomik reformların sonuç vereceği, ayrılıkçı hareketlerin sonlanması ve ekonomik düzelmenin sağlanması ile Lübnan protestolarının nasıl bir seyir izleyeceğine dair net bir yorum yapılabilmesi için sürecin yakından izlenmesi gerekmektedir. Çünkü, yeni başlayan ve gelişmeye devam eden bir süreç adına net ifadelere yer vermek imkansızdır.

KAYNAKÇA

Al Jazeera. (1 Kasım 2019). Lebanese President Aoun calls for 'non-sectarian' system. https://www.aljazeera.com/news/2019/11/lebanese-president-aoun-calls-sectarian-system-191101055607826.html (1 Aralık 2019)

Al Jazeera. (1 Kasım 2019). Nasrallah: New government must restore trust with Lebanese people. https://www.aljazeera.com/news/2019/11/nasrallah-government-restore-trust-lebanese-people-191101145235067.html (1 Aralık 2019)

Al Jazeera. (18 Ekim 2019). In Pictures: Lebanon protesters demand 'fall of the regime' https://www.aljazeera.com/indepth/inpictures/pictures-lebanon-protesters-demand-fall-regime-191018095011950.html (1 Aralık 2019)

Al Jazeera. (18 Ekim 2019). Lebanon protests: Five things you need to know. https://www.aljazeera.com/news/2019/10/lebanon-protests-191019063629182.html (1 Aralık 2019)

Al Jazeera. (21 Ekim 2019). Lebanon protests: All the latest updates. https://www.aljazeera.com/news/2019/10/lebanon-protests-latest-updates-191021080734203.html (1 Aralık 2019)

Al Jazeera. (25 Kasım 2019). Lebanon protesters and Hezbollah, Amal supporters clash in Beirut. https://www.aljazeera.com/news/2019/11/lebanon-protesters-hezbollah-amal-supporters-clash-beirut-191125024849508.html (1 Aralık 2019)

Al Jazeera. (25 Kasım 2019). Lebanon protesters defiant despite Hezbollah confrontation. https://www.aljazeera.com/news/2019/11/lebanon-protesters-defiant-hezbollah-confrontation-191125182301655.html (1 Aralık 2019)

Al Jazeera. (27 Kasım 2019). Lebanon's Saad Hariri says he does not want to be next PM. https://www.aljazeera.com/news/2019/11/lebanon-saad-hariri-pm-191126142134198.html (1 Aralık 2019)

Al Jazeera. (6 Aralık 2019). Lebanon appeals for aid to pay for imports of essential goods. https://www.aljazeera.com/ajimpact/lebanon-appeals-aid-pay-imports-essential-goods-191206151314337.html (10 Aralık 2019)

Amnesty International. (2019). Lebanon Protests Explained. https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/11/lebanon-protests-explained/ (1 Aralık 2019)

Armaoğlu, F. (2004). 20. yy Siyasi Tarihi. Alkım Yayınevi, İstanbul.

Atlıoğlu, Y. (2005). Refik Hariri Suikasti ve Suriye. TASAM. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/148/refik_hariri_suikasti_ve_suriye (1 Aralık 2019)

Azhari, T. (14 Aralık 2019). As Lebanon's post-war system dies, a new one struggles to be born. Al Jazeera. https://www.aljazeera.com/news/2019/12/lebanon-post-war-system-dies-struggles-born-191214133639565.html (15 Aralık 2019)

BBC. (18 Ekim 2019). Lebanon scraps WhatsApp tax as protests rage. https://www.bbc.com/news/world-middle-east-50095448 (1 Aralık 2019)

BBC. (22 Ekim 2019). Lübnan'da bir milyonu aşkın kişi neden sokaklara çıktı? https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50127083 (1 Aralık 2019)

BBC. (8 Kasım 2019). Lübnan'daki protestolar: WhatsApp vergisi ülkedeki derin krizi nasıl ortaya çıkardı?. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50345145 (1 Aralık 2019)

CBS. (21 Kasım 2017) Lebanon's Prime Minister Saad Hariri returns home after shock resignation. https://www.cbsnews.com/news/lebanon-prime-minister-saad-hariri-returns-home-after-shock-resignation/ (1 Aralık 2019)

Central Intelligence Agency. (2019). Lebanon. In The world factbook. https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html (1 Aralık 2019)

Cleveland, W. L., & Harmancı, M. (2008). Modern Ortadoğu Tarihi. Agora Kitaplığı.

Dekker, S. (16 Kasım 2019), Lebanon protests over lack of electricity. Al Jazeera. https://www.aljazeera.com/news/2019/11/lebanon-protests-lack-electricity-191116135623074.html (1 Aralık 2019)

Economist. (2019). Time for Iraq and Lebanon to ditch state-sponsored sectarianism. https://www.economist.com/leaders/2019/12/07/time-for-iraq-and-lebanon-to-ditch-state-sponsored-sectarianism (1 Aralık 2019)

Esfandiari, S. (18 Ekim 2019). Chaotic protests erupted in Lebanon after its cash-strapped government tried to launch a 20¢ per day tax on using WhatsApp and Skype. (https://www.businessinsider.com/lebanon-protests-government-tried-launch-tax-whatsapp-skype-2019-10 (1 Aralık 2019)

Foreign Policy. (2019). Lebanon's Arab Spring?. https://foreignpolicy.com/podcasts/first-person/lebanon-protests-whatsapp-tax-arab-spring-first-person/ (1 Aralık 2019)

Hall, R. (2019). Lebanon postpones talks on new PM after weekend of violent clashes with protesters. Independent. https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/lebanon-protests-prime-minister-saad-hariri-beirut-a9248371.html (1 Aralık 2019)

Khracihe, D. (29 Ekim 2019). Hezbollah Loyalists Attack Beirut Protesters as Crisis Deepens. Bloomberg. https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-10-29/bloody-fistfights-at-beirut-roadblocks-raise-pressure-on-hariri (1 Aralık 2019)

Khraiche, D. (28 Kasım 2019). Lebanon pays $1.5bn debt to ease financial tension . Al Jazeera. https://www.aljazeera.com/ajimpact/lebanon-pays-15bn-debt-ease-financial-tension-191128113937834.html (1 Aralık 2019)

Koç, Y. (2018). Sayda Eyaleti'nde Osmanlı İktidarı ve Yerel Güçler (1700-1775). Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi SBE. İstanbul.

Lebanese Petroleum Administration. (2019). Open Blocks. http://www.lpa.gov.lb/open%20blocks_LR2.php

Lewis, B. (2006). Ortadoğu, çev. Selen Y. Kölay, Ankara: Arkadaş Yayınevi, Üçüncü Baskı.

Markets Insider. (2019). UNITED STATES DOLLAR - LEBANESE LIRA (USD - LBP) https://markets.businessinsider.com/currencies/usd-lbp (1 Aralık 2019)

NY Times. (2019). Lebanon Protesters Shut Down Parliament and Clash With Police. https://www.nytimes.com/2019/11/19/world/middleeast/lebanon-parliament-protest.html (1 Aralık 2019)

Özdemir, C., (2019). Ortadoğu'nun kalbi: Lübnan'ın hikayesi - 5N1K. https://www.youtube.com/watch?v=CNE0ReusrR0 (1 Aralık 2019)

Pappé, I. (2010). The Modern Middle East. Routledge.

Reuters. (31 Ekim 2019) Lebanon's president calls for new government of technocrats to push economic reforms. https://www.reuters.com/article/us-lebanon-protests/lebanons-president-calls-for-new-government-of-technocrats-to-push-economic-reforms-idUSKBN1XA19D (1 Aralık 2019)

Reuters. (7 Aralık 2019). Lebanon appeals to Germany, Britain, Spain for help with imports. https://www.reuters.com/article/lebanon-protests-hariri/lebanon-appeals-to-germany-britain-spain-for-help-with-imports-idUSL8N28H0A6 (10 Aralık 2019)

Soussi, A. (22 Ekim 2019). Thirty years after Taif, Lebanese seek end to sectarian politics. https://www.aljazeera.com/news/2019/10/30-years-taif-accord-lebanon-protests-sectarian-politics-191022132737368.html (1 Aralık 2019)

Tamara Qiblawi, T., Wedeman & Balkiz, (30 Ekim 2019). Lebanon's Hariri resigns after nearly two weeks of nationwide protests. CNN. https://edition.cnn.com/2019/10/29/middleeast/lebanon-saad-hariri-resigns-intl/index.html (1 Aralık 2019)

Time. (4 Aralık 2019). Lebanon's Outgoing Prime Minister Backs Businessman to Replace Him. https://time.com/5743598/lebanon-prime-minister-endorsement-samir-khatib/ (10 Aralık 2019)

UNHCR. (2019). Lebanon. http://reporting.unhcr.org/node/2520 (1 Aralık 2019)

UNHCR. (2019). Refugees and Asylum Seekers. https://www.unhcr.org/lb/refugees-and-asylum-seekers (1 Aralık 2019)

World Bank. (2019). DataBankWorld Development Indicators. https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.MKTP.KD.ZG&country=LBN (1 Aralık 2019)

World Bank. (2019). GDP growth (annual %) – Lebanon. https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=LB

World Bank. (2019). Lebanon. http://pubdocs.worldbank.org/en/715681570664068959/EN-MPO-OCT19-Lebanon.pdf (1 Aralık 2019)

World Bank. (2019). The World Bank in Lebanon. https://www.worldbank.org/en/country/lebanon/overview (1 Aralık 2019)

World Bank. (2019). World Bank: Lebanon is in the Midst of Economic, Financial and Social Hardship, Situation Could Get worse. https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2019/11/06/world-bank-lebanon-is-in-the-midst-of-economic-financial-and-social-hardship-situation-could-get-worse (1 Aralık 2019)

MEDYA OKURYAZARLIĞI ÖĞRETİM PROGRAMI DEĞERLER EĞİTİMİ İLKELERİNİN SOSYAL BİLGİLER 7. SINIF DERS KİTABINDA İNCELENMESİ

Ömer MEMOĞLU

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi, İstanbul,

e-posta: memoglu.omer@gmail.com

ÖZET

Türk eğitim sisteminde yapılandırmacı yaklaşım modeline geçilmesinin ardından ders kitaplarımız yapılandırmacı yaklaşım felsefesine uygun olarak yeniden kurgulanmış ve bireyin bilgiyi kendisinin bulması, oluşturması adına bir anlayış çerçevesinde ders materyalleri yeniden güncellenmiştir. Bu kapsamda, bilgiyi nakil olarak aktarmaktan ziyade bireyin bilgiyi kendisinin bulması, oluşturması sorgulayan nesiller yetiştirmek adına büyük bir atılımdır. Medya okuryazarlığı öğretisi, yapılandırmacı yaklaşım anlayışıyla uygun olarak kullanılmalıdır. Bu düşünceden hareketle, bu dersin seçmeli olarak müfredat kapsamına alınmış olması ne kadar doğrudur? tartışılmaya açık bir konudur. Medya okuryazarlığı dersi, bireye sorgulamayı, araştırmayı, gerçek gösterilenin ardındaki asıl gerçekliği aramayı öğrettiği gibi, bu niteliklerin kazandırıldığı bireyler de yetiştirir. Kazandırılan bu bakış açısı, yapılandırmacı yaklaşım modelinin de uygulamaya çalıştığı öğretiyi destekler niteliktedir. Bu kapsamda Medya okuryazarlığı dersine büyük bir görev düşmektedir. Bu görev, Medya okuryazarlığı dersi kapsamında bireye kazandırılması amaçlanan: "duyarlılık, estetik, eşitlik, etik, farklılıklara saygı, mahremiyete saygı, özsaygı, paylaşma, sorumluluk, özgüven…" gibi değerlerin 2018 Medya Okuryazarlığı Öğretim Programında yer aldığı görüldüğünden, bireylere kazandırılması temel gayemiz olmalıdır. Bu çalışmada, Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2018 Medya okuryazarlığı Öğretim Programı ve 2018 Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı temel materyal olarak ele alınmış ve doküman analizi gerçekleştirilmiştir. Öğretim Programında yer alan 'Değerler Eğitimi İlkelerinin', Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabının 'Birey ve Toplum' ünitesinde içerik yönünden analizi ve kazandırılmasının incelenmesi hedeflenmiştir. Bireye ilk olarak yetkinliklerimiz çerçevesinde "öğrenmeyi öğrenme" kavramını kazandırmamızın ardından Medya okuryazarlığı becerisini kazandırmak ve öğretmenler olarak yapılandırmacı yaklaşım modelini benimsemek sorgulayan, araştıran, bilgiyi arayan, gerçeğin peşinden koşan nesiller yetiştirilmesini olanaklı kılacaktır. Medyayı okumak, hayatı okumaktır…

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Ders Kitapları, Medya okuryazarlığı

MEDIA LITERACY CURRICULUM PRINCIPLES OF VALUES EDUCATION SOCIAL STUDIES 7. EXAMINATION IN CLASS TEXTBOOK

ABSTRACT

Following the adoption of the constructivist approach model in the Turkish education system, our textbooks were re-edited in accordance with the constructivist approach philosophy and the course materials were re-updated within the framework of an understanding for the individual to find and create the information himself. In this context, it is a great leap forward in the name of raising generations who question the individual's ability to find and create knowledge himself, rather than transferring it as a transfer. The teaching of media literacy should be used in accordance with the constructivist approach. From this point of view, how accurate is it that this course should be included in the curriculum as an elective? it is an open subject for discussion. The media literacy course teaches the individual to question, to research, to search for the real reality behind what is shown to be true, as well as to educate the individuals to whom these qualities are imparted. This gained perspective supports the teaching that the constructivist approach model also tries to apply. In this context, media literacy course has a big role. As values such as "sensitivity, aesthetics, Equality, Ethics, respect for differences, respect for privacy, self-esteem, sharing, responsibility, self-confidence..." are seen to be included in the 2018 Media Literacy Curriculum, it should be our main goal to be imparted to

individuals. In this study, the Ministry of Education's 2018 Media Literacy Curriculum and 2018 Social Studies 7. The class textbook was considered as the basic material and document analysis was carried out. Values education in the curriculum and social studies 7. class textbook examined in, The aim of this research the is to analyze the content of the class textbook in the 'individual and Society' unit. After we first introduced the concept of "learning to learn" within the framework of our competencies, gaining media literacy skills and adopting the constructivist approach model as teachers will enable the raising of generations who question, investigate, seek knowledge and pursue the truth. Reading the media is reading life…

Keywords: Social studies, Textbooks, Media literacy

GİRİŞ

Modern eğitim anlayışları ve bu anlayışların ortaya çıkmasında en büyük etkiyi oluşturan teknolojik dönüşüm, geleneksel eğitim anlayışının çöküşünü ve teknolojik temelli aynı zamanda küresel bir eğitim anlayışının doğuşunu ortaya çıkardığı gibi, eğitimin her alanında geleneksel anlayışın karşısında teknolojik eğitim anlayışının egemenliği ele geçirişini yaşanan radikal değişimlerle açıkça gördüğümüzü söylememiz mümkündür. Bu değişimle birlikte medya araçları her geçen gün öğrenmenin temeline yerleşmektedir. Modern eğitim anlayışları içerisinde Türk eğitim sisteminde de yapılandırmacı yaklaşım felsefesine uygun olarak, öğretmenin öğrencilerine temel bilgiyi öğretebilme/aktarabilme noktasında bireyin bilgiyi kendisinin yapılandırmasına imkân tanınmaktadır. Aynı zamanda Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından oluşturulan Eğitim Bilişim Ağı (EBA) gibi platformların hayata geçirilmesi, Fatih Projesi ile öğrencilere tabletler dağıtılması ve sınıflarda akıllı tahtaların yerini alması ifade ettiğimiz bu değişimin ülkemizdeki yansımalarına örnek teşkil etmektedir. Bu yapılandırmacı anlayış ve teknolojik dönüşüm, bilgiyi öğrencinin yapılandırmasına imkân tanıyor, interaktif olarak katılım ortamı oluşmasını sağlıyor, kazanım ve beceri kazandırabilme noktasında eğitim bilimlerini destekleyen nitelikler taşıyor olsa da bir noktada sıkıntı oluşturduğu da açıkça gözler önündedir: "Değerler Eğitimi…"

MEB'e göre değerlerimiz öğretim programının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünümüze ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır (MEB, 2018a: 4).

Bireye milli ve insani değerlerini nakil olarak aktarmak mı daha sağlıklıdır yoksa bireyin milli ve insani değerlerini kendisinin yapılandırmasına imkân tanımak mı? sorusu bu anlamda kıymetli bir araştırma sorusudur. Aynı zamanda medyadaki bilgi kirliliği düşünüldüğünde, değerlere saldırılan hatta değerlerin yok edilmeye çalışıldığı söylemlerin yer aldığı bu ortamda çocuk zehirlenmeden hakikati nasıl yapılandırabilecektir?

Yörükoğlu (Aktaran: Yalar ve Yanpar Yelken, 2011: 80)'na göre, "çocuğun erdemli bir insan olarak toplumsal yaşamda yerini alması, en az iyi bir öğrenimden geçip başarılı bir yetişkin olması kadar önemsenir." ifadesi ile bireye insani değerlerin kazandırılmasının önemine vurgu yapılmaktadır. Çocuğun teorik anlamda başarılı olabilmesi açısından kuşkusuz yapılandırmacı yaklaşım anlayışına uygun olarak öğrenci merkezli bir öğretim anlayışı bu noktada kıymetlidir. Ancak yapılandırmacı yaklaşım anlayışına uygun olarak, çocuğun bilgiyi kendisinin yapılandırmasına ve oluşturmasına imkân tanıyalım derken değerlerini de kendisinin oluşturması için imkân tanımak bir yozlaşma yaratıyor mu? sorusu medya ortamlarımdaki bilgi kirliliği gözler önündeyken korkutucu bir soru olarak kulaklara gelmektedir.

Mesele öğretimden ziyade eğitime geldiğinde ise çocuk, değerler eğitimi noktasında doğru olan insani ve milli değerleri bilgi kirliliğinin hat safhada olduğu bu ortamda nasıl keşfedecektir? Kuşkusuz tüm eğitimcilerin dikkat etmesi gereken nokta bu sebepledir ki değerler eğitimidir.

Şeker (2018: 61)'in de belirttiği gibi, "iyi yetişmiş, hedefi belli, nitelikli bir eğitimcinin başaramayacağı şey neredeyse yok gibidir. Bir öğretmen, sabır ve sebatla hareket ederek er geç mutlaka emeline kavuşacaktır, yeter ki planlı ve programlı hareket edebilsin."

Bu noktada Medya okuryazarlığı dersi, medya okuryazarlığı becerisi ve değerler eğitiminin korunması/kazandırılması bağlamında doğru bir eğitim yaklaşımı hedeflenmelidir. Medyayı çözümleyebilen, okuyabilen, eleştirel yaklaşabilen bireyler yetiştirilmesinin hedeflenmesi ve medya iletilerindeki bilgi kirliliğinden sebeple değerlerini kaybetmeyen bireyler kazanılması yarınlar adına büyük bir önem taşımaktadır.

Dünyadaki eğitim-öğretim sistemlerindeki yeniliklere göz atıldığında, 21.yüzyılın yetkinlikleri olarak "Bilgi okuryazarlığı, Medya okuryazarlığı ve Bilişim ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı" gibi yetkinliklerle karşı karşıya kalmaktayız. Gelişen teknolojisi ve kitle iletişim araçlarının oluşturduğu risk unsurları, maruz kalınan bilgi kirliliği, özellikle çocukların medya iletilerini süzememesi Medya okuryazarlığı alanının önemini gözler önüne sermektedir.

TÜRKİYE'DE MEDYA OKURYAZARLIĞI

Ülkemizde Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK)'nun düzenlediği ve Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü ile Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT)'nun katkılarıyla 20-21 Şubat 2003 tarihinde İletişim Şurası düzenlenmiş, Şura'da gerçekleşen çalışmaların sonuç raporunda ise dikkat çekilen konulardan biri Medya okuryazarlığı dersinin ilk ve ortaöğretim ders programlarına eklenmesi önerisi olmuştur. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun konuyu 2004 yılında Şiddeti Önleme Platformunda tekrardan gündeme getirmiş olması ve konuyla ilgili yeniden öneri sunmuş olması günümüzde bu dersin seçmeli olarak müfredat kapsamına dahil edilmiş olmasına büyük katkı sağlamıştır. 2005 yılında ise Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Konferansı düzenlenmiş ve birçok akademisyen ve araştırmacının bildiri sunumu gerçekleştirdiği konferans kapsamında Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, ısrarını koruyarak Medya okuryazarlığı alanının neden gerekli olduğuna ilişkin bir sunum gerçekleştirmişti. Tüm bu mücadele içerisinde, çocuğun dezenformasyonla karşı karşıya kaldığı bir ortamın karşısında bu dersi seçmeli olarak değerlendirmiş olmamız da başlı başına bir eleştiri konusudur.

I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Konferansı kapsamında sunulan çalışmaların derlendiği bildiri kitabı içerisinde, "Sunuş" bölümünde Cinman Şimşek (2016: 11)'in belirttiği gibi "okul, aile, çevre gibi faktörlerden gelen iletiler, medyadan gelenlerle aynı paraleldeyse, bireyin etkilenme gücü daha da şiddetli oluyor." Doğru bir medya okuryazarlığı eğitim planı hedeflenir ve uygulanırsa, aynı zamanda bu teknolojik dönüşümün de bu planı ve hedefi desteklemesi sağlanırsa olumlu bir sonuç alınabileceği gibi, işler sarpa sararsa da çok vahim bir sonuç ortaya çıkabilme ihtimali de muhtemeldir. Ancak ülkemizde Medya okuryazarlığı alanı yanlış anlaşılmıştır. Bununla beraber, "öğretmenlerin medya okuryazarlığı dersi için uygun ortamlara ve bu ortamlarda dersin işlenişinde kullanabilecekleri teknolojik araçlara ihtiyaçları vardır"(Görmez, 2014: 181). ABD, Kanada ve Avusturya gibi ülkeler K-12 olarak ifade ettikleri Medya Eğitimi Laboratuvarlarında bireylerin, medya iletilerini çözümlediği, yorumladığı, eleştirdiği ortamlar oluşturdukları gibi etkili medya iletisi üretme noktasında da çalışmalar gerçekleştirmiştir. Ancak ülkemiz Medya okuryazarlığında önceliği çözümleme, yorumlama ve eleştirme aşamalarına değil, üretme noktasında değerlendirmiştir. Günümüzde her yaştan bireyin hali hazırda medya ortamlarında içeriğin üretim süreçlerine katıldığı bilinmesine rağmen, bu bağlamda ısrarla medya içeriği üretmek üzerine temellendirilmeye çalışılan bu seçmeli dersin faydasız kalmış olmasının asıl nedeni budur.

Bir diğer sorun ise sorgulayıcı pedagojik anlayışı destekleyen medya okuryazarlığı becerisinin seçmeli olarak müfredat kapsamında yer alması, bu dersi yalnızca seçen öğrencilerin hakikati fark edebilme, medyayı çözümleyebilme ve iletileri eleştirebilme noktasında sınırlı kalınacağı gerçeğini gözler önüne

sermektedir. Ancak alanla ilgili olarak çalışmalar gerçekleştiren Doç. Dr. İbrahim Ethem Bilici'nin yazmış olduğu "Medya Okuryazarlığı ve Eğitimi" isimli kitabında yer alan bölümler incelendiğinde, "II. Bölüm Medya Okuryazarlığı Eğitiminde Temel Yaklaşımlar" başlığının alt başlıkları içerisinde "Aşılamacı yaklaşım, Korumacı yaklaşım, Güçlendirmeci yaklaşım, Eleştirel yaklaşım, Çözümlemeci yaklaşım…" gibi ifadelerin yer aldığı ve birçok ülkede bu yaklaşım türlerine yönelik bir anlayışla bu eğitime yön verildiği ifade edilmektedir. Medyada içerik üretiminden ziyade içerik tüketim noktasında doğru bir yaklaşım benimsenerek, ülkemize uygun bir Medya okuryazarlığı eğitim planı oluşturulması gerekmektedir.

MEDYA OKURYAZARLIĞI EĞİTİMİNE MİLLİ YAKLAŞIM PLANI: AŞILAMACI YAKLAŞIM, KORUMACI YAKLAŞIM, GÜÇLENDİRMECİ YAKLAŞIM, ELEŞTİREL YAKLAŞIM, ÇÖZÜMLEMECİ YAKLAŞIM

Bir meselenin çözümü noktasında nasıl bir yaklaşım ve teknik/yöntem planı oluşturulması icap ediyorsa, Medya okuryazarlığı eğitiminin ve bu becerinin en doğru şekilde bireye verilebilmesi/kazandırılabilmesi adına Milli bir yaklaşım planı oluşturmak sorunun çözümüne yönelik atılabilecek radikal bir adım olacaktır. Bilici (2017: 44)'ye göre, "kendine en yakın, yatkın gördüğü yaklaşımı benimseyip, onu alanda egemen kılmaya çalışan ekollerin arasındaki bu örtük mücadele devam edecek potansiyele sahiptir." Ancak bu meseleyi egemen kılınmaya çalışılan ekollerin destekçileri değil, TBMM'de oluşturulması gereken ve Milli Eğitim Bakanlığı, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, alanla ilgili çalışmaları olan akademisyenlerin katılımının sağlandığı bir komisyon oluşturularak meseleye Milli bir bakış kazandırılması ve Medya okuryazarlığı alanının zorunlu ders olarak müfredat kapsamına alınması adına çalışmalar gerçekleştirilmesi, Medya okuryazarlığı alanına yönelik Milli bir yaklaşım planı oluşturulması, bireyin zehirli iletiler karşısında bu zehri tadarak durumun idrakine varabilmesi mi sağlanmalı, bu zehirden uzak mı tutulmalı yoksa bu zehirdir şeklinde ifade edilerek bilgilendirilmeli mi? bu durum öncelikle belirlenmelidir. Oruç ve Şeker (2013: 71)'e göre "öğrencilerin eğitim sürecinin her aşamasından yeterli biçimde yararlanmalarını sağlamak için planlı ve etkili bir strateji belirlemek önemlidir." Ülkemizin dört bir yanında, bu dersi seçmeli olarak uygulayan eğitimcilerimiz bu yaklaşım ve stratejiden bir haber, meseleyi medya içeriği üretmek, sosyal ağlara katılmak ve bireyin teknolojik yetkinliğinin geliştirilmesi olarak değerlendirmektedir. Ancak hali hazırda her yaştan bireylerimiz zaten medya araçlarıyla içli dışlıdır ve içerik üretme sürecine katılabilmektedir. Alanla ilgili olarak yaklaşımları incelemek ve bu yaklaşımlar ışığında belirli bir yaklaşım planı oluşturabilmek, bu plan oluşturulurken demografik özellikleri de gözden geçirmek doğru bir plan oluşturma noktasında etkili olacaktır.

Aşılamacı Yaklaşım: Bilici (2017: 45)'ye göre, "aşılamacılık ile öğrencinin zararlı içeriğe zaten maruz kalıp, onu tanıyıp ondan etkilenmemesi hedeflenmektedir." Aşılamacı yaklaşım ile kitle iletişim araçlarındaki iletilere sansür uygulanmamalı ancak bireyin zararlı içerikle karşılaşması durumunda ki bundan kaçış oldukça zordur, bunun zararlı olduğunu fark edebilecek bir farkındalığa erişmesinin hedeflenmesi gerekmektedir. Ancak bu noktada 0-6 yaş arası çocukların zihinsel süreçleri, doğru ile yanlışı ayırt edebilme yetkinlikleri göz önüne alındığında risk altında kalabilecekleri de açıkça ortadadır.

Korumacı Yaklaşım: Bilici (2017: 47)'ye göre, "kendini koruyamayacak kadar küçük (özellikle 0-2 yaş) veya aciz olanlar, (yeterli zihinsel ve bedensel gelişimini tamamlayamamış veya özürlü) ve olgunlaşmamış olanlar için koruma olmalıdır." Korumacı yaklaşımda ise toplumdaki tüm bireylerin özellikleri, engel durumları ve demografik özellikleri dikkate alınarak kişiselleştirilebilir bir plan oluşturulması ve uygulanması bu bağlamda doğru olandır.

Güçlendirmeci Yaklaşım: Bilici (2017: 48)'ye göre, "medya mesajlarından kaçmanın mümkün olmadığı, her halükârda öğrencinin bu mesajlara karşı karşıya olduğu temel ön kabuldür." Medya mesajları yalnızca internet ortamlarında ve sosyal ağlarda değil; trenlerde, otobüslerde, sokaktaki billboardlarda, alışveriş merkezlerinde, sinemada, yazılı basında ve geleneksel tüm medya araçlarında da mevcut olduğundan meseleyi yalnızca teknolojik cihazlar ve internet ortamları olarak ele almak yanlış bir bakış açısıdır. Bilici (2017: 48)'ye göre, "medya mesajı tüketmenin birey üzerindeki olası etkileri, sonuçları öğretilerek, öğrencilerin profesyonel olarak üretilmiş güçlü medya metinleri karşısında zayıf ve savunmasız kalmamaları sağlanır." Bireyin halihazırda zehirlenmesinin önüne geçilemeyeceği ortadadır ancak zehirlendiğinin farkına varabilmesinin sağlanması da hedeflenebilir. Zayıf olanı güçlendirirseniz, karşılaştığı zararlı iletilere karşı daha dirençli olacaktır, özünü korumak için mücadele edecektir, zehirlenmemek için çabalayacaktır ki bu noktada güçlendirmeci yaklaşım da medya okuryazarlığı eğitiminde uygulanması gereken yöntemlerin lokomotiflerinden biri olacaktır.

Eleştirel Yaklaşım: Bilici (2017: 50)'ye göre, "medya okuryazarlığı dersinde eleştirel yaklaşımın uygulanması; mevcut medya metinlerine farklı bir pencereden bakarak ele alınmasıdır." Bireyin kitle iletişim araçları yoluyla karşı karşıya kaldığı metni/medya iletisini, gündelik yaşamda sıklıkla kullandığı alışılmış bakış açısı ile analiz etmesi değil farklı bir bakışla, alışmadığı türden de analiz ederek bu iki analiz sürecini birbiriyle karşılaştırması ve eleştirel bakış açısını kazanabilmesi için tüm pencerelerden bakabilmesini sağlamak gerekir. MEB (2018a: 8) Medya Okuryazarlığı Öğretim Programı'nda da yer alan ve kazandırılması hedeflenen bir yaşam becerisi olarak dikkat çekilen "eleştirel düşünme" becerisi, bu bağlamda bu dersin içeriğinde ve uygulanma noktasında önemli bir yer tutmaktadır. Bilici (2017: 50-51)'nin belirttiği gibi, "medya okuryazarlığı eğitiminde eleştirel analiz, en güç olan uygulamadır. Çünkü konuyu çok iyi bilmeyi, arka planını bilmeyi, koşulları bilmeyi, alternatifleri ve karşıt savları bilmeyi gerektirir." Çocuğa eleştirel yaklaşımı, eleştirel bakış açısını kazandırırsanız, kendine de eleştirel bakabilecektir ki yanlış olduğunu anladığı bir durumla karşılaştığında doğru olana dönmek adına çabalayacaktır. Çünkü mesele, yanlışın karşısında doğru olanı savunabilmektir. Bir yanlışın yanlış olduğunu anlayabilmesi adına, araştırmacı bir kimlik kazanacak, meselelerin derinine inecek ve yüzeysel düşünmeden kendini soyutlayacaktır. Medya okuryazarlığı kapsamıyla bireye eleştirel düşünme özelliğini kazandırmak, bireyin araştırmacı bir kimlik kazanmasını sağlar.

MEB (2018a: 5) Medya Okuryazarlığı Öğretim Programı'nda da yer alan yetkinliklerimiz çerçevesinde, temel gayemiz bireye 'öğrenmeyi öğrenme' yetkinliğini kazandırmak olmalıdır. MEB'e (2018a: 5) göre, "bu yetkinlik, bireyin var olan imkanları tanıyarak öğrenme ihtiyaç ve süreçlerinin farkında olmasını ve başarılı bir öğrenme eylemi için zorluklarla başa çıkma yeteneğini kapsamaktadır."

Bir birey öğrenmeyi öğrenemezse, ona hiçbir şey öğretemeyiz, ona hiçbir şey kazandırmayız, onu bir metine eleştirel gözle baktıramayız. Çünkü öğrenmeyi öğrenemeyen bir bireyin, tabularını yıkabilmek oldukça güçtür. Ancak öğrenmeyi öğrenebilmiş bir birey, yanlışı fark edebilme noktasında, kendini yenileyebilme noktasında, zararlı bilgiden temizlenme noktasında oldukça mücadelecidir. Kalıp yargılara bağlı kalan değil, gerçeğin ne olduğunu arayan, sorgulayan bir yapıdadır. Sokrates'in belirttiği gibi "sorgulanmamış hayat yaşamaya değmez." Bireye her şeyden önce sorgulamayı, araştırmayı, çözümlemeyi, meselelere eleştirel bir gözle yaklaşabilmeyi, empati yapabilmeyi ve öğrenmeyi öğrenmeyi kazandırmak, medya okuryazarı bireyler yetiştirebilme noktasında oldukça önemlidir.

Çözümlemeci Yaklaşım: Bilici (2017: 51)'ye göre, "medya okuryazarlığı eğitiminde yapılan aktivitelerin çoğu çözümlemeci yaklaşım içinde yer almaktadır. Bir filmi izleyip, sınıfta onu incelemek, bir gazete sayfasını incelemek, internet sayfalarında özellikle sosyal ağları incelemek bu yaklaşım

kapsamındadır." Bireyin mevcut medya iletilerini ve ürünlerini sınıf ortamında arkadaşlarıyla karşılaştırmasını, iletilerin çözümlenmesini, bu çözümlenme esnasında farklı görüşleri de duymasını, kendi bakış açısının dışında bakış açılarının olabildiğinin farkına varmasını idrak edebilmesini sağladığı gibi, oluşan tartışma ortamı eleştirel bakış açısını da geliştirecektir. Bu iletilerin arka planındaki mesajları algılama, oluşturulmaya çalışılan manipülasyon ve algı oyunlarını fark edebilme, kısaca görünenin ardındaki gerçekliği görebilme yetkinliğini kazanacaktır. Çözümlemeci yaklaşım bu noktada en önemli yaklaşım türüdür diyebiliriz. Medya okuryazarlığındaki "okur" ifadesi çözümlemeyi temsil ettiği gibi, "yazarlık" ifadesi medya iletisi oluşturabilmeyi temsil eder. Ülkemizde medya eğitiminde içerik üretme "yazarlık" noktasında gayet başarılı olduğumuzu ifade edebilirken, üzücü olarak medyada "okur" olabilme noktasında çözümlemeci bir yaklaşımı benimseyememiş olmamızdan, zayıf olduğumuz gerçeğiyle yüzleşmek durumundayız. Bu alanın önemi anlaşılmak isteniyorsa, öncelikle medya okuru birey yetiştirebilmenin önemi anlaşılmalıdır.

İfade edilen tüm bu yaklaşımlardan (Aşılamacı Yaklaşım, Korumacı Yaklaşım, Güçlendirmeci Yaklaşım, Eleştirel Yaklaşım, Çözümlemeci Yaklaşım) faydalanılarak toplumun tüm bireylerine yönelik yaklaşım planları oluşturmak ve medya okuryazarlığı dersini de oluşturulan bu plana uygun olarak güncellemek, yenilemek, zorunlu hale getirmek, gerekiyorsa bireylere yönelik olarak da kişiselleştirilebilir hale getirmek doğru olacaktır. Çünkü medyayı okumak, hayatı okumaktır; medyayı çözümlemek, hayatı da çözümleyebilmektir. Günlük yaşam içerisinde enformasyon bombardımanın ortasındayızdır ve bu beceriyi kazanamazsak mevcut bilgi kirliliği bizleri zehirlemeye devam edecektir.

ENFORMASYON İŞLEM PİRAMİDİ



Şekil 1. Enformasyon İşlem Piramidi. Kaynak: Dijk, Jan Van (Aktaran: Yengin D., 2015: 47)

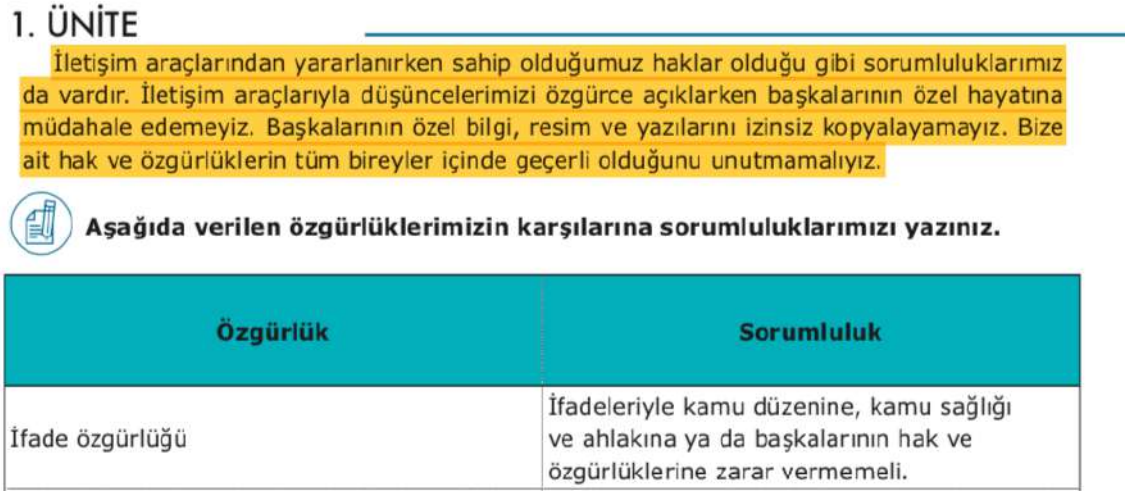
Şekil 1'de ifade edilen piramidin alt basamağından üst basamaklarına doğru ilerlendiğinde nitelik bir durum söz konusudur. Ancak üst basamağından alt basamaklarına doğru gelindiğinde ise nicelik bir durum söz konusudur. "Bit" kısmı, sıfır ve bir'lerden oluşan kodlama kısmıdır. "Veri" kısmı şekiller, yazılar ve diğer işaretlerdir. "Enformasyon" kısmı, günümüzde sosyal medyanın devreye girdiği bilginin yorumlandığı kısımdır. "Bilgi" kısmı, gerçekleri temsil etmektedir. Ancak çocuklarımız, enformasyonla bilgi bombardımanın ortasında kalarak, hakikati aramak için mücadele etmek zorunda kalmaktadır, bilgi kirliliğinin içinde zehirlenmektedir, en acısı da değerlerini kaybetmektedir. Bilgi kirliliğinin neden olduğu durumu, medya okuryazarı bireyler yetiştirerek temizleyebilmemiz mümkündür. İşin hassas kısmı ise değerlerini kaybeden bir bireye o değerleri yeniden kazandırabilmek

adına nasıl bir yol izlenmeli, nasıl bir değerler eğitimi programı uygulanması gerektiğinin tespit edilmesi gerektiğidir. Şekil 1'deki piramide yeniden gelecek olursak, en üst ve son basamağı olan "Bilgelik" kısmı, bireyin kendini gerçekleştirdiği kısımdır. Yani bilgi kirliliği karşısında zehirli iletilerle karşı karşıya kalmış olsa dahi değerlerini kaybetmeyen, etkilenmeyen, düşünceleri değişmeyen, doğruluğun peşinden giden, insancıl olabilen, eleştirel yaklaşabilen, empati yeteneği kuvvetli bireylerin yeri burası olacaktır.

Araştırmanın Amacı, Önemi ve Yöntemi

Bu araştırmada, Medya okuryazarlığı dersinin seçmeli ders olarak müfredat kapsamında yer aldığı bilindiğinden, bu dersi seçen öğrencilere uygulanan ders kitabını incelemek yerine evrenin tamamını incelemek düşüncesiyle zorunlu ders olan Sosyal Bilgiler dersinin MEB (2018b) Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı içerisindeki "Birey ve Toplum" ünitesi incelenmiştir. Söz konusu ünitenin "İletişim ve Medya okuryazarlığı" alanlarına yönelik öğretiler taşıdığı bilinmektedir. MEB (2018a) Medya Okuryazarlığı Dersi Oğretim Programında yer alan "Değerler Eğitimi ilkeleri" MEB (2018b) Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabının ilgili ünitesinde incelenmiştir. "Birey ve Toplum" ünitesinde sınırlı kalınmasının sebebi, Medya okuryazarlığı becerisi ile ilgili konunun bu ünite kapsamında ele alınıyor olmasıdır. Bu çalışma nitel araştırma yaklaşımı ile desenlenmiş olup veriler doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Çalışmanın veri kaynağını, Millî Eğitim Bakanlığı ve Talim Terbiye Kurulu tarafından 28.05.2018 gün ve 78 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, MEB (2018b) Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı ve Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğünün MEB (2018a) Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı içerisinde yer alan "Değerler Eğitimi ilkeleri" oluşturmaktır. Bu çalışmada, "Birey ve Toplum" ünitesinin kapsamı olan sayfa aralığı 11 ila 39. sayfalar arasındaki tüm metinler incelenmiş ve MEB (2018a) Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programında yer alan yirmi üç "Değerler Eğitimi İlkesinin" hangi mevcut dört konuda (Konular: 1.İnsandan İnsana Giden Yol, 2. İletişimin Gücü, 3. Hızlı İletişim Güçlü Toplum ve 4. İletişim Özgürlüğü'dür.) ve hangi sayfalarda yer aldığı tespit edilmiştir.

VERİERİN ANALİZİ: ÖRNEK OLARAK 36. SAYFADAKİ VERİLERİN TOPLANMA SÜRECİ



1. ÜNİTE

İletişim araçlarından yararlanırken sahip olduğumuz haklar olduğu gibi sorumluluklarımız da vardır. İletişim araçlarıyla düşüncelerimizi özgürce açıklarken başkalarının özel hayatına müdahale edemeyiz. Başkalarının özel bilgi, resim ve yazılarını izinsiz kopyalayamayız. Bize ait hak ve özgürlüklerin tüm bireyler içinde geçerli olduğunu unutmamalıyız.

Aşağıda verilen özgürlüklerimizin karşılarına sorumluluklarımızı yazınız.

Özgürlük	Sorumluluk
İfade özgürlüğü	İfadeleriyle kamu düzenine, kamu sağlığı ve ahlakına ya da başkalarının hak ve özgürlüklerine zarar vermemeli.

Görsel 1. MEB. (2018b: 36). Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı

Görsel 1'de işaretli metindeki ilk cümle incelendiğinde "İletişim araçlarından yararlanırken sahip olduğumuz haklar olduğu gibi sorumluluklarımızda vardır." ifadesinde "sorumluluk" değerine vurgu

yapılmaktadır. Görsel 1'de işaretli metindeki ikinci cümle incelendiğinde ise "İletişim araçlarıyla düşüncelerimizi özgürce açıklarken başkalarının özel hayatına müdahale edemeyiz." ifadesinde de açıkça "Özgürlük, Özel hayata (mahremiyete) saygı" değerlerine vurgu yapılmıştır. Görsel 1'de işaretli metindeki üçüncü cümle incelendiğinde ise "Başkalarının özel bilgi, resim ve yazılarını izinsiz kopyalayamayız." yeniden "Özel hayata (mahremiyete) saygı" değerine dikkat çekilmiştir. Görsel 1'de işaretli metindeki dördüncü cümle incelendiğinde ise "Bize ait hak ve özgürlüklerin tüm bireyler içinde geçerli olduğunu unutmamalıyız." ifadesinde ise daha önce belirttiğimiz değerlere ek olarak "eşitlik" değerine vurgu yapılmaktadır. Görsel 1'de yer alan işaretli metinin analizi sonucunda "Sorumluluk, Özgürlük, Özel hayata (mahremiyete) saygı ve Eşitlik" değerlerine vurgu yapıldığı tespit edilmiştir.

BULGULAR

MOYÖP Değerler Eğitimi İlkeleri	Bahsedildiği Konu Numarası	Bahsedildiği Sayfa
Aile içi iletişime duyarlılık	1, 2, 4	15, 18, 32
Alçakgönüllülük	1, 2	12, 20
Arkadaşlık	1, 2, 3, 4	14, 20, 28, 36
Nesnellik	3, 4	28, 31, 35
Dostluk	1, 2, 3	14, 20, 28
Duyarlılık	1, 2	15, 22
Dürüstlük	-	-
Estetik	-	-
Eşitlik	1, 2, 3, 4	15, 20, 25, 26, 31, 32, 33, 36
Etik	4	31, 35
Farklılıklara saygı	2	20

Tablo 1. Medya Okuryazarlığı Öğretim Programı (MOYÖP)'nda yer alan Değerler Eğitimi İlkelerinin yer aldığı konu ve sayfalar

Tablo 1'de belirtildiği gibi "Aile içi iletişime duyarlılık" değerine "1,2 ve 4." konularda rastlanmış ve 15, 18 ve 32. sayfalarda yer aldığı tespit edilmiştir. "Alçakgönüllülük" değerine "1 ve 2." konularda rastlanmış ve 12 ve 20. sayfalarda yer aldığı tespit edilmiştir. "Arkadaşlık" değerine "4 konunun tamamında" rastlanmış ve 14, 20, 28 ve 36. sayfalarda yer aldığı tespit edilmiştir. "Nesnellik" değerine "3 ve 4." konularda rastlanmış ve 28, 31 ve 35. sayfalarda yer aldığı tespit edilmiştir. "Dostluk" değerine "1, 2 ve 3." konularda rastlanmış ve 14, 20 ve 28. sayfalarda yer aldığı tespit edilmiştir. "Duyarlılık" değerine "1 ve 2." konularda rastlanmış ve 15 ve 22. sayfalarda yer aldığı tespit edilmiştir. "Dürüstlük ve Estetik" değerlerine yer verilmediği tespit edilmiştir. "Eşitlik" değerine "4 konunun tamamında" rastlanmış ve 15, 20, 25, 26, 31, 32, 33 ve 36. sayfalarda yer aldığı tespit edilmiştir. "Etik" değerine "4." konuda rastlanmış ve 31 ve 35. sayfalarda yer aldığı tespit edilmiştir. "Farklılıklara saygı" değerine "2." konuda rastlanmış ve 20. sayfada yer aldığı tespit edilmiştir.

MOYÖP Değerler Eğitimi İlkeleri	Bahsedildiği Konu Numarası	Bahsedildiği Sayfa
İş birliği	2	18
Özel hayata (mahremiyete) saygı	4	30, 31, 32, 34, 35, 36
Öz kontrol	-	-
Özsaygı	-	-
Paylaşma	1, 2, 3, 4	14, 20, 24, 31, 32
Sabır	2	21
Sevgi	1, 2	12, 14, 15, 20
Sorumluluk	4	30, 35, 36
Özgürlük	3, 4	25, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36
Özgüven	-	-
Vatanseverlik	3	27
Yardımseverlik	-	-

Tablo 2. Medya Okuryazarlığı Öğretim Programı (MOYÖP)'nda yer alan Değerler Eğitimi İlkelerinin yer aldığı konu ve sayfalar

Tablo 2'de belirtildiği gibi "İş birliği" değerine "2." konuda rastlanmış ve 18. sayfada yer aldığı tespit edilmiştir. "Özel hayata (mahremiyete) saygı" değerine "4." konuda rastlanmış ve 30, 31, 32, 34, 35 ve 36. sayfalarda yer aldığı tespit edilmiştir. "Öz kontrol ve Özsaygı" değerlerine yer verilmediği tespit edilmiştir. "Paylaşma" değerine "4 konunun tamamında" rastlanmış ve 14, 20, 24, 31 ve 32. sayfalarda yer aldığı tespit edilmiştir. "Sabır" değerine "2." konuda rastlanmış ve 21. sayfada yer aldığı tespit edilmiştir. "Sevgi" değerine "1 ve 2." konularda rastlanmış ve 12, 14, 15 ve 20. sayfalarda yer aldığı tespit edilmiştir. "Sorumluluk" değerine "4." konuda rastlanmış ve 30, 35 ve 36. sayfalarda yer aldığı tespit edilmiştir. "Özgürlük" değerine "3 ve 4." konularda rastlanmış ve 25, 30, 31, 32, 33, 34, 35 ve 36. sayfalarda yer aldığı tespit edilmiştir. "Özgüven" değerine yer verilmediği tespit edilmiştir. "Vatanseverlik" değerine "3." konuda rastlanmış ve 27. sayfada yer aldığı tespit edilmiştir. "Yardımseverlik" değerine yer verilmediği tespit edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın sonucu olarak, değerlerimiz ve ders kitabındaki ilgili ünitede temsili noktasında "dürüstlük, estetik, öz kontrol, özsaygı, özgüven ve yardımseverlik" değerlerine "Birey ve Toplum" ünitesinde rastlanmadığı sonucuna varılmıştır.

Dürüst bireyler yetiştirilmek isteniyorsa, medya ortamlarında gerçekleri yazan bir nesil hedeflemek gayesindeysek, medya ortamlarında gerçekleri görebilen ve algıya kapılmayan bireyleri yarınlara kazandırmak düşüncesindeysek; bu değeri ve medya okuryazarlığı becerisini çocuğa kazandırabilmek adına bir öğreti ortaya koymamız gerekecektir. Estetik bakış açısına sahip, güzelin ne olduğunu bilen ve güzeli arayan bireyler yetiştirilmek isteniyorsa, bu bakış açısının çocuğa kazandırılması hedefleniyorsa, sanata ve güzele değer veren bireyler yetiştirmek düşüncesindeysek; bu değeri de bireylere kazandırabilmek adına ilgili ünite ve ders kitapları revize edilmelidir. Öz kontrol değerine gelindiğinde ise, bireylerimiz duygu ve davranışlarını kontrol edebilen bir erdeme erişsin istiyorsak, çocuğa bu değeri de aşılayabilmemiz temel gayemiz olmalıdır. Özsaygı değerine gelindiğinde ise kuşkusuz en önemli değerlerden biridir ki bir birey kendine saygı duymayı öğrenemezse ne farklılıklara saygı duyabilir ne de özel hayata (mahremiyete) saygı duyacaktır. Çünkü saygı noktasında, kendine saygısı olmayan bir bireyden, erdem adına bir özellik beklemek de çölde su aramaya benzeyecektir. Bizlerin temel gayesi, çocuğa öncelikle, özsaygı değerini aşılamak için mücadele etmek olmalıdır. Özgüven değerinde ise, kendine güvenen, başaracağına inanan, bilgisiz bilgin olan değil de meseleleri

araştıran ve bilgiyi/gerçekleri bildiği için kendine güvenen bir profil oluşturmamız gerekmektedir. Son değerimiz olan yardımseverlik değerinde ise, yardımseverlik bizim milli ve insani olarak en önemli değerlerimizdendir. Bizler millet olarak asırlardır mazluma kucak açan bir millet olmuşuzdur ve duygusal bir milletizdir. Duygusal oluşumuz cana, insana ve insanı yaşatmaya değer verdiğimizdendir ve haksızlığa karşı sessiz kalamadığımızdandır. Bireye temel insanlık vazifemiz olan bu değeri, yardımseverliği kazandırmak da değerlerimizi koruma noktasında kıymetli bir yere sahiptir.

Öneriler:

I. Medya okuryazarlığı dersi zorunlu ders olarak müfredat kapsamına dahil edilmeli,
II. Medya okuryazarlığı eğitimine Milli bir bakış açısı kazandırılmalı,
III. Medya okuryazarlığı eğitiminde uygun yaklaşımlar tespit edilmeli,
IV. TBMM, RTÜK ve alanla ilgili çalışmaları olan tüm akademisyenlerin katılımının sağlandığı bir komisyon oluşturulmalı,
V. Medya okuryazarlığı eğitimine "yazarlık" yani içerik üretme düşüncesiyle değil, "okur olabilmek" düşüncesiyle yaklaşılmalıdır ki zararlı iletileri çözümleyebilen, okuyabilen bireyler yetiştirebilelim.
VI. Medyadaki zararlı iletilerin değerleri yozlaştırdığı bu ortamda değerler eğitimine de gereken önem verilmelidir. Zira değerlerini kaybeden bir milletin, yarınları meçhuldür.

KAYNAKÇA

Bilici, İ. E. (2017). Medya Okuryazarlığı ve Eğitimi, 2. Basım. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Cinman Şimşek, M. ve Türkoğlu, N. (2016). Medya Okuryazarlığı. İstanbul: Pales Yayınları.

Görmez, E. (2014). Ortaokul Öğrencilerinin Medya Okuryazarlığı Düzeyleri. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

MEB. (2018a). Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

MEB. (2018b). Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Oruç Ş. ve Şeker M. (2013). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretmenlerinin Öğrenme Stillerine Ve Öğrenme Sürecindeki Bireysel Farklılıklara Yönelik Algıları. International Journal Social Science Research. 2 (2): 68-84

Şeker, M. (2018). Değer Sizseniz Değer Sizsiniz. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.

Yalar, T. Yanpar ve Yelken, T. (2011). Değerler Eğitiminin İyileştirilmesi İle İlgili Öğretmen Görüşlerinin Belirlenmesi Ve Bir Program Modülü Örneğinin Geliştirilmesi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. 10 (38), 79-98

Yengin D. (2015). Yeni Medyanın Olanakları: Semantik Web. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 5 (1), 44-53

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ ÖYKÜ KİŞİLERİNİN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Ali TÜRKEL
Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Bölümü
aliturkel@hotmail.com

Bil. Uzm. Meltem ÇETİNKAYA
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Türkçe Eğitimi Bölümü
meltemcetinkaya@ogr.iu.edu.tr

Özet

Öyküleyici metinlerin en önemli ögesi kahramanlarıdır. Çocuklar, okudukları öykülerdeki bu kahramanlara öykünürler. Onların sözlerini, davranış ve eylemlerini kendilerine örnek alma eğilimi gösterirler. Eğitim ortamının önemli öğrenme gereçlerinden olan Türkçe ders kitapları gelişim çağındaki çocuğun öykü kahramanlarıyla özdeşim kurmasını sağlayan birer araçtır. Bu nedenle ders kitaplarındaki öykü kişilerinin dikkatle kurgulanmış olması gerekir. Bu çalışmada bu gereksinimden yola çıkılarak Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okullarda okutulması uygun görülen Millî Eğitim Bakanlığı yayınlarına ait ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan öykü metinlerindeki kişilerin, Sever (2017) tarafından belirlenen karakter özelliklerine göre sınıflandırılması amaçlanmıştır. Sever (2017) karakter özelliklerini "açık, kapalı, devingen ve durağan" başlıkları altında toplamıştır. Sever'e (2017) göre açık karakterler okur tarafından iyi tanınır, kurgulanan olaylar dizisinde birçok özelliğiyle okurun belleğine yerleşir. Kapalı karakterler yüzeysel olarak tanıtılan, okur tarafından iyi tanınmayan karakterlerdir. Devingen karakterler değişim yaşayan karakterlerdir. Durağan karakterler ise kurgunun başından sonuna kadar değişmeyen karakterlerdir. Araştırmada bu başlıklar temel alınmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma, kategorisel (sınıflandırmacı) çözümleme tekniğine göre desenlenmiş betimsel bir çalışmadır. Araştırmada verileri elde etmek için seçkisiz örnekleme yöntemlerinden basit seçkisiz durum örneklemesi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri 2018-2019 eğitim öğretim yılında ortaokul seviyesinde (5, 6, 7 ve 8. sınıf) devlet okullarında okutulması uygun görülen ders kitaplarının incelenmesiyle sağlanmıştır. Öncelikle araştırmacılar tarafından araştırmaya konu olan ders kitapları Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Bilişim Ağından (EBA) alınmıştır. Ardından her bir sınıf seviyesindeki bu kitaplardan ikişer öykü seçkisiz (random) yolla seçilerek bu öykülerdeki kişiler belirlenmiş ve bu kişiler araştırmacılar tarafından belirlenen ölçüt açısından incelenmiştir. İnceleme sonucunda öykülerdeki kişilerin karakter özellikleri belirlenmiş ve elde edilen veriler tablolaştırılmıştır. Sonuçlardan yola çıkılarak ders kitaplarında yer alan öykü kişilerinin karakter özelliklerinin çocuğun dünyasına ve gelişimine katkıları tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe ders kitabı, öykü, kişi, karakter özellikleri, ortaokul**.**

Abstract

The most important element of the narrative texts are heroes. Children emulate these heroes in the stories they read. They tend to imitate their words, behavior and actions. The Turkish textbooks, an important learning tool of the educational environment, are a tool that enables for the child of developmental age to identify with story heroes. For this reason, the story people in the textbooks should be carefully edited. In this study, it is aimed to classify the people in the story texts in the middle school Turkish textbooks of the Ministry of National Education publications which are deemed suitable to be taught by the Ministry of National Education according to the character traits determined by Sever (2017). Sever (2017) summarizes character traits under the headings "open, closed, dynamic and static". According to Sever (2017), open characters are well known to the reader. These settle in the reader's memory with many features in the set of events. Closed characters are introduced superficially. The characters are not well recognized by the reader. Dynamical characters are living characters of change. Static characters are characters that do not change from beginning to end of editing. These headings

were used in the research. Content analysis, one of the qualitative research methods, was used in the study. The study is a descriptive study designed according to the categorical analysis technique. In the study, simple random sampling was used to obtain the data. The data of the study was obtained by examining the textbooks that were deemed appropriate to be taught in public schools at the secondary school level (5th, 6th, 7th and 8th grades) in the 2018-2019 academic year. First, the textbooks subject to the research were taken from the Ministry of National Education's Education Information Network (EBA). Then, two stories were selected randomly from each of these class level books and the individuals in these stories were identified. They were examined in terms of the criteria determined by the researchers. As a result of the study, the character traits of the people in the stories were determined. The data obtained were tabulated. Based on the results, the contribution of the character traits of the story people in the textbooks to the child's world and development is discussed.

Keywords: Turkish textbook, story, person, character traits, secondary school.

1. Giriş

Çocuk edebiyatı kavramı çocuklar için yazılmış yapıtları kapsayan bir kavramdır. Son yıllarda yaş, içerik, biçim ve boyut bakımından farklılık gösteren yüzlerce çocuk kitabı yayımlanmıştır. Çocuklara yönelik yapıtlardaki bu çeşitlilik çocuk edebiyatını zenginleştirmektedir. Bu türden bir zenginlik önemli olmakla birlikte bu yapıtların niteliği de önemlidir ve bu nitelik her zaman beklenen düzeyde olamamaktadır. Bu yapıtların niteliğinden söz edildiğinde özellikle tasarlanan karakterlerin niteliği akla gelir. Çocuğa seslenen, onun yaşantısından kesitler barındıran, onu eğlendiren, güldüren, kimileyin ağlatan, gizemli yolculuklara çıkaran karakterlerin tasarımı ve nitelikleri büyük bir özen ve titizlik gerektirmektedir (Çiçek ve Aksoy, 2016: 113-114).

Çocuk ve onun dünyası küçümsenmeden, çocuğun kişilik ve davranış gelişimini destekleyici yetkin ürünlere gereksinim duyulmaktadır. "Çocuklar, insan doğasının birçok inceliğinin farkındadır; insanlardaki ve çevrelerindeki değişikliklere tepki verirler. En küçük çocuklar bile onları çevreleyen insanların kişiliğinin bilincindedirler ve kişilerdeki farklılıkları sezebilirler. Kendi dünyalarındaki kişilere ve insan etkileşimlerine önem verirler ve bunlarla uyum içindedirler. Bu durumda, çocukların dinledikleri ve okudukları öykülerdeki karakterlerin kişiliklerini tanımalarına şaşırmamak gerekir. Çocuklar, öykü karakterlerine tepki verirler ve onlar tarafından gerçekleştirilen eylemlerin tutarlılığına duyarlıdırlar." (Lukens, Smith ve Coffel, 2018: 113). Bu nedenle çocukların okuduğu yapıtlar bu ilkeler göz önüne alınarak geliştirilmelidir.

Sever (2017: 76) çocukların, kahramanlar aracılığıyla insanların başından geçebilecek olayları tanıdığını ve buna karşı geliştirebileceği davranışların bilincine vardığını ifade eder. Toplumsal yaşamın önemli aktörlerinden biri olan çocukların, zihinsel gelişimini destekleyici yapıtlar bu yolda ebeveynlere, eğitimcilere birer yol gösterici olmaktadır.

Çocuğun yaşam gerçekliğini tanımasında, toplumsal yaşam içerisinde karşılaşabileceği kişi ve olaylarla ilgili önbilgiler edinmesinde çocuk edebiyatı yapıtlarının önemi yadsınamaz. Çocuklar, yetişkin birer birey olana kadar anne, baba, ağabey, akraba, kendinden büyük bir tanıdık ya da bir sanatçı, bir öykü kahramanını kendine örnek olarak alabilirler. Örnek aldıkları bu kişiler gibi olmaya, onların yaptıklarını taklit etmeye çalışırlar. Yine bu noktada çocuğa örnek olabilecek edebiyat karakterlerine gereksinim duyulmaktadır.

Şimşek'e (2017: 357) göre çocukların kişilik gelişiminde okullara büyük pay düşmektedir. Bu nedenle en önemli öğretim materyali olan ders kitaplarına alınan metinlerdeki karakterler bu gereksinimi karşılayıcı nitelikte olmalıdır.

Ders kitaplarına bakıldığı zaman ağırlıklı olarak kurgusal metinlerden oluştukları görülmektedir. Kurgusal metinler arasında ise öykü türündeki metinler ders kitaplarında en çok yer verilen türlerden biridir. Ülkemiz Türkçe derslerinin de genellikle bu ders kitaplarına dayalı olarak

işlendiği göz önünde bulundurulursa bu kitaplarda yer alan öykülerin çocuğun dünyasına seslenen, onda estetik zevk geliştirerek okuma kültürü edinmesini sağlayacak nitelikte olması gerekir. Bu öykülerdeki öykü kişilerinin de çocuğun onlara öykünmesini sağlayacak sağlam temellere oturtulmuş, çocuğa değer kazandıran kişiler olması beklenmektedir.

Sever (2015: 34) kahramanların fiziksel ve ruhsal özelliklerinin abartılmadan, iyi geliştirilmiş olmasının çocukların bu kahramanlarla özdeşim kurma isteğini artıracağını ifade ederek aslında öyküdeki kahramanın iyi geliştirilmiş olmasının çocuk dünyasındaki önemine dikkat çekmiştir. Ayrıca Sever (2017: 77) iyi geliştirilmiş kişilik özellikleri sayesinde çocuklarda bu kahramanlarla tanışma isteğinin yoğunlaşacağını ve bunun da okuma kültürü edinmede önemli bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Çünkü çocuk bu kişilerle bir arada olmaktan, onların maceralarını okumaktan, olaylar karşısındaki duruşlarını gözlemlemekten zevk duyacak ve böylece okuma için güdülenecektir.

Sever (2017: 104-116), çocuk edebiyatındaki karakterlerin açık karakter, kapalı karakter, devingen karakter ve durağan karakter olarak gruplandırılabileceğini söylemektedir.

Kapalı karakter, özellikleri yüzeysel olarak tanıtılan, okurun iyi tanımadığı karakterlerdir. Bu karakterler genellikle arka plânda yer alıp dar birer rol üstlenirler.

Açık karakterler ise birçok özelliğiyle okura tanıtılan, okurun iyi bildiği karakterlerdir. Bu karakterler yazarın aktarmak istediklerinde etkin bir sorumluluk üstlenirler.

Devingen karakterler, öykü boyunca değişim gösteren, geliştirilmiş karakterlerdir. Bu karakterler, öykünün başlangıcıyla sonucu arasındaki kesitte değişim gösterir, yeni kişisel davranışlar edinip yeni değerler geliştirebilirler. Sever (2017) çok sayıda geliştirilmiş karakterin olduğu bir öykünün, çocuk okur tarafından özdeşim kurma yönünden sorunlar yaratabileceğini söylemektedir. Ayrıca öykü kişisinin yaşadığı değişimin inandırıcı olmasının da beklendiğini belirtmektedir. Kahramanın davranışlarındaki tutarlılığın çocuğun bu kahramana yakınlaşmasının bir nedeni olacağını ifade etmektedir.

Durağan karakterler ise öykü içerisinde değişmeyen karakterlerdir. Bu karakterler, herhangi bir kişilik değişimi yaşamazlar.

Bu bilgilerden yola çıkılarak bu çalışmada, gelişim çağındaki çocukların gün içerisinde en çok etkileşimde oldukları materyaller olan ders kitaplarında yer alan öykü kişilerinin, Sever (2017) tarafından belirlenen karakter özelliklerine göre sınıflandırması gerçekleştirilmeye çalışılacaktır.

2. Yöntem

Bu başlık altında çalışmanın yöntem boyutuyla ilgili bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Deseni

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma, kategorisel (sınıflandırmacı) içerik çözümleme tekniğine göre desenlenmiş betimsel bir çalışmadır.

2.2. İncelenen Dokümanlar

Araştırmanın verileri 2018-2019 eğitim öğretim yılında ortaokul seviyesinde (5, 6, 7 ve 8. sınıf) devlet okullarında okutulması uygun görülen Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları'na ait ders kitaplarının incelenmesiyle sağlanmıştır. Araştırmada verileri elde etmek için seçkisiz örnekleme yöntemlerinden basit seçkisiz durum örneklemesi kullanılmıştır. Araştırmaya konu olan ders kitaplarının künyesi şu şekildedir:

Tablo 1. İncelenen Türkçe ders kitaplarının künyesi

Adı	Yazarı	Yayınevi	Basım Yeri	Basım Tarihi
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 5	Hülya Ağın Haykır Hüseyin Kaplan Ali Kıryar Rasim Tarakcı Ercan Üstün	MEB Yayınları	Ankara	2018
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 6 Ders Kitabı	Sabri Ceylan Kadir Duru Gülten Erkek Murat Pastutmaz	MEB Yayınları	Ankara	2018
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 7	Tolga Kır Emine Kırman Seda Yağız	MEB Yayınları	Ankara	2018
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 8 Ders Kitabı	Gülşah Mete Mahmut Karaaslan Yeşim Kaya Şahin Ozan Derya Özdemir	MEB Yayınları	Ankara	2018

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okullarda okutulması uygun görülen Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlarına ait ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan öykülerdeki kişilerin, Sever (2017) tarafından belirlenen karakter özelliklerine göre sınıflandırılması amaçlanmıştır. Sever (2017) karakter özelliklerini "açık, kapalı, devingen ve durağan" başlıkları altında toplamıştır. Araştırmada bu başlıklar temel alınmıştır. Araştırmanın verileri 2018-2019 eğitim öğretim yılında ortaokul seviyesinde (5, 6, 7 ve 8. sınıf) devlet okullarında okutulması uygun görülen ders kitaplarının incelenmesiyle sağlanmıştır. Öncelikle araştırmacılar tarafından araştırmaya konu olan ders kitapları Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Bilişim Ağından (EBA) temin edilmiştir. Ardından her bir sınıf seviyesindeki bu kitaplardan ikişer öykü seçkisiz (random) yolla seçilerek bu öykülerdeki kişiler belirlenmiş ve bu kişiler araştırmacılar tarafından belirlenen ölçüt açısından incelenmiştir. İnceleme sonucunda öykülerdeki kişilerin karakter özellikleri belirlenmiş ve elde edilen veriler tablolaştırılmıştır. Sonuçlardan yola çıkılarak ders kitaplarında yer alan öykü kişilerinin karakter özelliklerinin çocuğun dünyasına ve gelişimine katkıları tartışılmıştır.

3. Bulgular ve Yorumlar

Çalışmanın bu bölümünde araştırmaya konu olan öykü kişilerinden elde edilen karakter özellikleri verileri tablolaştırılarak sunulmuştur. Ayrıca öykülerin içerisinden bu karakter özelliklerini yansıtan alıntılara yer verilmiştir.

Tablo 2. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabı kişilerine ilişkin bulgular

ÖYKÜLER	Açık		Kapalı		Devingen		Durağan	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Forsa	2	22,2	2	22,2	1	11,1	3	33,3
Çocuk Doğru Söyledi	1	11,1	4	44,4	-	-	5	55,5
TOPLAM	**3**	**33,3**	**6**	**66,6**	**1**	**11,1**	**8**	**88,8**

Araştırmacılar tarafından beşinci sınıf Türkçe ders kitabından Ömer Seyfettin'in "Forsa", Başak Çocuk Dergisi'nin "Çocuk Doğru Söyledi" adlı öyküleri incelenmiştir. İncelemeye ait veriler Tablo 2'de sunulmuştur. Tablo 2'ye göre beşinci sınıf kitabından incelen bu iki öyküde toplam 9 kişi yer almaktadır. Bu kişilerin 3'ü (%33,3) açık karakter özelliğine sahiptir. İncelenen öykülerden alıntılanan açık karakter özellikleri örneklerine aşağıda yer verilmiştir:

"…Heyecanı biraz yatışınca ona sordular:

— Kaç yıldır esirsin?

— Kırk.

— Nerelisin?

— Edremitli.

— Adın ne?

— Kara Memiş.

— Kaptan mıydın?

— Evet." (Forsa, s. 139).

"…Kendini gemiye getiren askerlerle birlikte yürüdü. Kara, pala bıyıklı, sırmalı elbisesinin üzerine çelik zırhlar giymiş bir adamın karşısında durdu.

— Sen, Kara Memiş misin?

— Evet, dedi.

— Aç bakayım kolunu.

İhtiyar, kaftanının altından kolunu çıkardı, Bey'e uzattı. Pazısında haç şeklinde derin bir yara izi vardı. Bu yarayı, gecesi altı ay süren bir adada savaşırken almıştır." (Forsa, s. 140).

"…Kanuni'nin yerine başa geçen oğlu II. Selim'in en çok hoşlandığı şey, sarayına bilginleri, şairleri toplayıp onlarla sohbet etmekti. En çok saygı duyduğu kişi de sarayın Mimarbaşı olan ak sakallı Koca Sinan'dı. Padişah onu 'Aksakal' diye çağırırdı." (Çocuk Doğru Söyledi, s. 157).

Yukarıda "Forsa" ve "Çocuk Doğru Söyledi" adlı öykülerden alıntılanan örneklerde de görüleceği gibi "Kara Memiş" ve "II.Selim" kişileri gerek dış görünüş gerek de alışkanlıklarına ilişkin bilgilere yer verilerek okura aktarıldığından açık karakter özelliği göstermektedirler.

İncelenen öykülerde yer alan kişilerden 6'sı (%66,6) kapalı karakter özellikleri göstermektedir. İncelenen öykülerden alıntılanan kapalı karakter özellikleri örneklerine aşağıda yer verilmiştir:

"…Ünlü Türk kaptanı Kara Memiş esir düşmüştü. Onu, kırk yıl forsa olarak çalıştırdılar. Günün birinde de köle olarak bir çiftçiye sattılar. İhtiyarlayınca, çiftçi onu azat etti." (Forsa, s. 138).

"…Hemen hazırlıklara başlandı. İlk iş, caminin yapılacağı tepedeki evlerin, bahçelerin satın alınarak cami alanının hazırlanmasıydı. Bunun için evlerin yıkımına girişildi. Ama içlerinden biri, yaşlı bir bahçıvan toprağını vermemekte direndi." (Çocuk Doğru Söyledi, s. 158).

"…O sırada oradan, mahallenin çocuklarından biri geçiyordu. Birçok adamın meraklı meraklı camiye baktıklarını görünce, o da onlar gibi ellerini arkasına bağlayıp durdu. Aynı yere bakmaya başladı." (Çocuk Doğru Söyledi, s. 159).

Yukarıda "Forsa" öyküsünde yer alan "çiftçi" ve "Çocuk Doğru Söyledi" öyküsünde yer alan "bahçıvan" ile "çocuk" kişileri çeşitli yönleriyle, özellikleriyle okura açıkça tanıtılmadığından kapalı karakter özellikleri göstermektedirler.

Tablo 2.'ye bakıldığında beşinci sınıf Türkçe ders kitabındaki 9 karakterden yalnızca 1'i (%11,1) devingen karakter özellikleri gösterirken, 8'i (%88,8) durağan karakter özellikleri göstermektedir. İncelenen metinlerden alıntılarla bu durumu gösterecek olursak:

"…Kara Memiş, o vakit gençleşmiş bir arslan gibi doğruldu. Duramıyordu. Kılıç, kalkan istedi. Sonra, gemide sallanan sancağı göstererek:

— Şehit olursam bunu üzerime örtün! Vatan, al bayrağın dalgalandığı yer değil midir? dedi." (Forsa, s. 140)

Verilen örnekte de görüleceği gibi beşinci sınıf Türkçe ders kitabında yalnızca bir kişide devingen karakter özelliği görülmektedir. "Forsa" adlı metindeki kişilerden biri olan "Kara Memiş" kişisi, gösterdiği değişim ile devingen karakter özelliği taşıdığı söylenebilir.

Durağan karakter özelliği gösteren öykü kişilerine bakacak olursak da:

"…İhtiyar, sevincinden bayılmıştı. Kendine gelince oğlu ona:

— Ben karaya cenk etmeye çıkıyorum. Sen gemide rahat et, dedi.

Eski kahraman kabul etmedi:

— Hayır, ben de beraber cenge çıkacağım!

— Çok ihtiyarsın baba.

— Fakat kalbim kuvvetlidir.

Oğlu:

— Vurulursun, vatana hasret gidersin, diyerek onu gemide bırakmak istedi." (Forsa, s. 140).

"…Böylece uzun çalışmalardan sonra, usta Mimar, düşünü gerçekleştirmiş; yıllar önce gözüne kestirdiği tepeyi ulu bir yapıyla ölümsüzleştirmişti." (Çocuk Doğru Söyledi, s. 158).

"…Sinan gülümseyerek baktı yüzlerine:

— Minarenin doğru olduğundan ben de emindim. İple çekilerek düzeltilmeyeceğini ben de biliyordum. Ama bir çocuğun gözünde bile, Selimiye'nin özürlü sanılmasını istemem. Onun için yaptım bunu. Bundan böyle kimse Selimiye'nin herhangi bir özrü olduğunu söyleyemeyecektir. Yüzyıllar boyunca eksiksiz bir yapı olarak anılacaktır." (Çocuk Doğru Söyledi, s. 159).

Yukarıda verilen örneklerde de görüldüğü gibi "Forsa" öyküsünün kişilerinden "Turgut" ve "Çocuk Doğru Söyledi" öyküsünün kişilerinden "Mimar Sinan" öykü içerisinde herhangi bir değişim göstermedikleri için durağan karakter özelliklerini taşımaktadırlar.

Tablo 3. Altıncı sınıf Türkçe ders kitabı kişilerine ilişkin bulgular

ÖYKÜLER	Açık Karakter		Kapalı Karakter		Devingen Karakter		Durağan Karakter	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Canım Kitaplığım	1	11,1	4	44,4	2	22,2	3	33,3
Sen de Bir İyilik Yap	1	11,1	3	33,3	2	22,2	2	22,2
TOPLAM	**2**	**22,2**	**7**	**77,7**	**4**	**44,4**	**5**	**55,5**

Altıncı sınıf Türkçe ders kitabından Celal Özcan'ın "Canım Kitaplığım", Necati Güngör'ün "Sen de Bir İyilik Yap" adlı öyküleri incelenmiştir. İlgili altıncı sınıf Türkçe ders kitabı kişileri karakter özellikleri açısından incelendiğinde Tablo 3'te de görüleceği üzere toplam 9 öykü kişisinden 2'sinin (%22,2) açık karakter özellikleri gösterdiği görülmektedir. İncelenen bu öykülerden alıntılanan açık karakter özelliklerini gösterir örneklere aşağıda yer verilmiştir:

"…Benim kitaplarım hep çiçek kokar. Renk renk güzellik kokar. Barış ve sevgi yayılır onların ortamından. Belki bu yüzden, kitaplarımla birlikte evimizde daha güzel bir dünya oluştu. En güzeli de ben daha anlayışlı, daha bir içten, daha bir seven ve sevilen biri oluverdim. Kuşlarla, kelebeklerle, ağaçlarla, bulutlarla dost olmak, onları bizim "insan" yaşamımızla bütünleyerek değerlendirmek ne zevkli ne yararlı bir oyunmuş meğer! Ben, dostluğun ve arkadaşlığın bu denli kıvanç verici olduğunu daha önceleri bilmezdim. Oysa kitaplarımla, onlardaki kahramanlarla yaşayarak öğrendim hepsini." (Canım Kitaplığım, s. 26).

"…Sıska denecek kadar zayıf bir çocuktu Canol. Üstündeki ceket korkuluğa giydirilmiş sanırdınız. Ama Güniz Hanım onu pek güzel bir delikanlı olarak gördü." (Sen de Bir İyilik Yap, s. 252).

Yukarıda "Canım Kitaplığım" öyküsünde "öykü baş kişisi"nin iç dünyasının okuyucuya açıkça gösterilmesi ile "Sen de Bir İyilik Yap" öyküsünde de "Canol Karaoğlu" kişisi dış görünüşünün öyküyü okuyan kişilerin gözleri önünde canlanacak kadar açık bir şekilde betimlenmesiyle açık karakter özellikleri göstermektedir.

Araştırmacılar tarafından incelenen altıncı sınıf Türkçe ders kitabındaki öykülerde yer alan kişilerden 7'si (%77,7) kapalı karakter özellikleri göstermektedir. İncelenen öykülerden alıntılanan kapalı karakter özellikleri örneklerine aşağıda yer verilmiştir:

"…Ağabeyim, babam, annem kitabın kapağına baktılar. Annem eğildi, beni kollarına aldı, sıktı. Bir de alnımdan öptü." (Canım Kitaplığım, s. 27).

"…Müdür yardımcısı odasının kapısındaydı. Hizmetli: 'Tuncer Bey, bu hanım veliymiş. Öğrencisi hakkında görüşecek.' Müdür yardımcısı, eliyle odasını işaret etti: 'Buyurun hanımefendi!'

Odaya girince müdür yardımcısı masasının başına geçti. Güniz Hanım'a oturacak yer gösterdi ve hemen konuya girdi:

'Evet efendim, sorun nedir?'" (Sen de Bir İyilik Yap, s. 251).

Yukarıda "Canım Kitaplığım" öyküsünde yer alan "anne, baba ve ağabey" ile "Sen de Bir İyilik Yap" öyküsünde yer alan "Müdür Yardımcısı Tuncer Bey" kişileri herhangi bir fiziksel ya da ruhsal özellikleri okura aktarılmadığından kapalı karakter özelliği göstermektedirler.

Tablo 3.'e bakıldığında incelenen öykülerdeki kişilerden 4 (%44,4) tanesinin devingen karakter özellikleri gösterdiği görülmektedir. Bu durum öykülerden alıntılarla gösterilecek olursa:

"…Benim kitaplarım hep çiçek kokar. Renk renk güzellik kokar. Barış ve sevgi yayılır onların ortamından. Belki bu yüzden, kitaplarımla birlikte evimizde daha güzel bir dünya oluştu. En güzeli de

ben daha anlayışlı, daha bir içten, daha bir seven ve sevilen biri oluverdim. Kuşlarla, kelebeklerle, ağaçlarla, bulutlarla dost olmak, onları bizim "insan" yaşamımızla bütünleyerek değerlendirmek ne zevkli ne yararlı bir oyunmuş meğer! Ben, dostluğun ve arkadaşlığın bu denli kıvanç verici olduğunu daha önceleri bilmezdim. Oysa kitaplarımla, onlardaki kahramanlarla yaşayarak öğrendim hepsini." (Canım Kitaplığım, s. 26).

"…Babam bunu söyler söylemez ağabeyim kapağında, elindeki kocaman silahtan duman yayılan korkunç bir adamın resmi bulunan kitabı, okunmuş gazetelerin altına koydu.

Sonra ağabeyim heyecanla yanıma geldi.

— Gel, seni bir güzel öpeyim. Benim biricik kardeşim, kitap seçmedeki yetkinliğini görmekten nasıl kıvanç duydum, anlatamam. Bak bundan sonra sana ne kitaplar alacağım. Hemen şimdi, haydi, çabuk giyin! Doğruca kitapçıya gidiyoruz. Annem kahvaltıyı hazırlayıncaya kadar gider geliriz." (Canım Kitaplığım, s. 27).

"…Güniz Hanım'la müdür yardımcısı kendini çabuk toparladı. Müdür yardımcısı tatlılıkla, 'Peki çocuğum.' dedi. 'Sen şimdi sınıfına git, dersinden geri kalma.'

Canol mahcup mahcup odadan ayrıldı. İki yetişkin insan, küçük bir çocuktan ders almış gibi şaşkın ama memnundular." (Sen de Bir İyilik Yap, s. 252).

Yukarıdaki "Canım Kitaplığım" öyküsünde yer alan "öykü baş kişisi" ile "ağabey"in ve "Sen de Bir İyilik Yap" öyküsünde "Güniz Hanım" ile "Müdür Yardımcısı Tuncer Bey"in devingen karakter özellikleri gösterdiği görülmektedir. "Canım Kitaplığım" öyküsünde "öykü baş kişisi" geçirdiği değişimi kendi cümleleri ile anlatmakta ve kendisinin kitaplarla tanıştıktan sonra daha anlayışlı, içten, seven ve sevilen biri olduğunu ifade etmesi onun bir değişim geçirdiğini bizlere daha açık bir şekilde göstermektedir. Yine aynı öyküdeki kişilerden "ağabey" kişisi de yaptığı hatadan ders çıkararak bir değişim sürecine girmiş ve kitap seçiminde daha titiz olacağını göstermiştir. Bu nedenle ilgili öyküdeki bu iki kişinin devingen karakter özellikleri gösterdiği görülmektedir. Yine "Sen de Bir İyilik Yap" öyküsünde ise "Güniz Hanım ile Müdür Yardımcısı Tuncer Bey"in küçük Canol'un davranışından etkilenerek bu davranıştan ders aldıkları ifade edilmiştir. Aldıkları bu dersten memnun olmaları bizlere onların devingen karakter özelliği gösterdiğini ve öykünün sonunda bir değişim yaşadıklarını göstermektedir.

İncelenen öykülerdeki kişilerden 5'i (%55,5) de durağan karakter özelliği göstermektedir. Aşağıda durağan karakter özelliği kullanımını örneklendirecek alıntıya yer verilmiştir:

"…Canol, kâğıt parayı yavaşça Güniz Hanım'ın eline bırakırken 'Teşekkür etmeniz yeterli.' dedi. 'İyilik yapmak hepimizin borcu. İlla ki bir gün siz de birilerine bir iyilik edersiniz. O zaman ödeştik sayın.' (Sen de Bir İyilik Yap, s. 252).

"Sen de Bir İyilik Yap" öyküsünde "Canol Karaoğlu" karakteri herhangi bir değişim geçirmediği için durağan karakter özelliği göstermektedir.

Tablo 4. Yedinci sınıf Türkçe ders kitabı kişilerine ilişkin bulgular

ÖYKÜLER	Açık Karakter		Kapalı Karakter		Devingen Karakter		Durağan Karakter	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Hayat O Gün Çok Güzeldi	1	11,1	5	55,5	-	-	6	66,6
Ağaçtan Oyma Su Tası	2	22,2	1	11,1	1	11,1	2	22,2
TOPLAM	**3**	**33,3**	**6**	**66,6**	**1**	**11,1**	**8**	**88,8**

Yedinci sınıf Türkçe ders kitabından İpek Akkan'ın "Hayat O Gün Çok Güzeldi", İbrahim Zeki Burdurlu'nun "Ağaçtan Oyma Su Tası" adlı öyküleri incelenmiştir. Tablo 4.'te de görüleceği gibi bu öykülerde toplam 9 öykü kişisi yer almaktadır. Bunlardan 3'ünün (%33,3) açık karakter özellikleri gösterdiği görülmektedir. Aşağıda açık karakter kullanımı ile ilgili örnek alıntılara yer verilmiştir:

"…Kalabalık bir ailenin içinde yaşadığım için evde ufak kare bir masayı duvara dayamış, üzerine uçları yerlere dokunan bir masa örtüsü örtmüştüm. İşte o masanın altı benim sığınağım, kütüphanem ve bol bol hayaller kurabileceğim güzel bir odaydı. Bana ait bir yerdi. Kitaplarımı masanın altına güzelce dizmiş, prize ufak bir lamba bile monte etmiştim. On dört on beş yaşlarındaki bir kız çocuğunun renkli ve hayalci dünyası içinde okuduğum kitaplardan aklımda tutmak istediğim güzel ve özlü cümleleri renkli kalemlerle masanın alt tahtasına yazıyordum." (Hayat O Gün Çok Güzeldi, s. 98).

"…Muğla'nın bir köyünde doğmuşum. Adım Esen Hiçyılmaz.

Babam ve annem varlıklı insanlar değildi. Bu nedenle kardeşim doğunca beni dedemin yanına yollamışlar. Babamın babası dedem, orman içinde bir köyde oturuyordu. Bu köyde altı yaşıma kadar ninemle, dedemle yaşadım.

Dedemin tarlaları, keçileri, birkaç ineği ve tavukları vardı. Ninemle küçük evin arkasındaki bahçeye giderdik sık sık. Ninem fideleri çapalar, ben ağaçların altında oynardım. Sonra keçileri gözetirdik. Oğlaklara, tekelere alışmıştım. İneklerden korkmuyordum. Küçük eşeğe bile biniyordum. Minicik oğlaklara elimle kepek yedirmek, çok hoşuma giderdi. Onların pembe, küçük dilleriyle elimi yalamaları beni kıkır kıkır güldürürdü." (Ağaçtan Oyma Su Tası, s. 246).

"…En sevinçli saatlerimi dedemin yanında geçirirdim. Dedem, uzun boyluydu. Yüzü çıra gibi pembeydi. Dişleri, gözleri sağlamdı. Tüm yaşamını burada geçirmişti. Bir kez, uzaklara askerlik için gittiğinden söz etmişti. Okuma yazma bilmezdi ama çok güzel türkü söylerdi. Beni dizine yatırır, masallar anlatırdı.

(...)

Dedemin önemli bir alışkanlığı vardı. Genç, yaş ağaçları hiç kesmezdi. Sık sık "Yaş kesen, baş keser!" derdi. Bu sözü anlayamazdım ama dedemin dilinden döküldüğü için önemli sayardım." (Ağaçtan Oyma Su Tası, s. 247).

"Hayat O Gün Çok Güzeldi" adlı öyküde "öykü baş kişisi"nin davranışlarına ait bilgiler verilerek açık karakter olma özelliği kazanması sağlanmıştır. "Ağaçtan Oyma Su Tası" adlı öyküde ise "Esen Hiçyılmaz" kişisinin yaşamı ve davranışları ile ilgili bilgiler verildiği için açık karakter özelliği göstermektedir. Yine aynı öyküde yer alan "dede" kişisinin hem dış görünüşü hem de yaşantısı ve alışkanlıkları ile ilgili bilgiler okuyucuya verilerek açık karakter özelliği göstermesi sağlanmıştır.

Tablo 4.'e göre incelen öykü kişilerinden 6'sı (%66,6) kapalı karakter özelliği göstermektedir. Bunlara örnek verecek olursak:

"…Müdürümüz okulun prensiplerine aykırı davrandığım için sinirliydi, edebiyat öğretmenimiz bunca senedir o kitapların orada nasıl saklı kaldığını merak ediyordu. Müzik öğretmenimiz kuyruklu piyanonun son derece değerli bir piyano olduğundan bahsediyordu." (Hayat O Gün Çok Güzeldi, s. 99).

"…Ninemle küçük evin arkasındaki bahçeye giderdik sık sık. Ninem fideleri çapalar, ben ağaçların altında oynardım." (Ağaçtan Oyma Su Tası, s. 246).

Yukarıdaki örneklere bakılacak olursa "Hayat O Gün Çok Güzeldi" adlı öyküdeki "müdür, edebiyat öğretmeni ve müzik öğretmeni" kişilerinin okuyucuya ne dış görünüşleriyle ne de ruhsal özellikleriyle tanıtıldığı görülmektedir. Bu da onların kapalı karakter özellikleri göstermelerine neden olmaktadır. Yine "Ağaçtan Oyma Su Tası" adlı öyküde de "nine" kişisine ait tanımlayıcı ifadelere yer verilmediğinden bu kişinin de kapalı karakter özellikleri içerdiği söylenebilir.

Tablo 4.'e bakıldığında yedinci sınıf Türkçe ders kitabındaki öykü kişilerinden 1'inin (%11,1) devingen karakter özelliği gösterdiği görülmektedir. Öyküden alıntılanan şu bölümde bu özellik görülmektedir:

"…Dedem, çam dalından kestiği parçayı keseriyle yontuyordu. Öyle hızlı çalışıyordu ki... Arada da bana,

— Yavru Esen, bak bugün bir suç işledim, senin için yaş ağacı kestim, diyordu.

Gerçekten öyleydi. Yaş ağaçları hiç kimseye dokundurmayan dedem, neden balta vurmuştu bugün? Bunu uzunca düşünemedim. Yorgunluktan uyukluyordum." (Ağaçtan Oyma Su Tası, s. 248).

"Ağaçtan Oyma Su Tası" adlı öyküde "dede" öykü kişisi yeni bir davranış geliştirerek normal zamanda hiç yapmayacağı bir davranışı gerçekleştirerek devingen karakter özelliği kazanmıştır.

İncelenen öykülerdeki kişilerin 8 (%88,8) tanesi ise durağan özellik göstermektedir. Aşağıda durağan özellik gösteren kişi ile ilgili alıntıya yer verilmiştir:

"…Müzik öğretmenimiz de gülerek içeri girdi.

— Sana her gün bir saat piyano dersi vereceğim. Hazır mısın, diye sordu. Hazırdım tabi ki çok mutlu olmuştum. İşte hayat buydu. Gülerek dışarı çıktım. Kuşlar cıvıldıyor, hava mis gibi kokuyor, bir işe yaramıştım. Hayat çok güzeldi, çok güzeldi..." (Hayat O Gün Çok Güzeldi, s. 99).

Yukarıdaki örnekte de görüleceği gibi "Hayat O Gün Çok Güzeldi" öyküsünün "baş kişi"si istekleri doğrultusunda gelişen olaylardan memnuniyetini dile getirerek öykünün başı ve sonunda da aynı davranış özelliklerini ortaya koyduğunu göstermektedir. Bu da onun durağan karakter özelliği sergilediğini bizlere göstermektedir.

Tablo 5. Sekizinci sınıf Türkçe ders kitabı kişilerine ilişkin bulgular

ÖYKÜLER	Açık Karakter		Kapalı Karakter		Devingen Karakter		Durağan Karakter	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Değirmende Döner Taşım	1	5,55	8	44,4	-	-	9	49,95
Emine Teyze'nin Çilek Reçeli	3	16,65	6	33,3	2	11,1	7	38,85
TOPLAM	**4**	**22,2**	**14**	**77,7**	**2**	**11,1**	**16**	**88,8**

Sekizinci sınıf Türkçe ders kitabından Sadık Yalsızuçanlar'ın "Değirmende Döner Taşım" ve Miyase Sertbarut'un "Emine Teyze'nin Çilek Reçeli" adlı öyküleri incelenmiştir. Tablo 5'e bakıldığında bu öykülerde toplam 18 öykü kişisinin yer aldığı görülmektedir. Bunlardan 4'ü (%22,2) açık karakter özellikleri göstermektedir. Aşağıda incelenen öykülerden açık karakter kullanımı ile ilgili örnek alıntılara yer verilmiştir:

"…Sermayemizi öğütmek üzere, yanımızda azığımızla iki taşlı değirmene yaklaştık. Burası kendimi bildim bileli gittiğimiz Haydar'ın değirmeniydi. Haydar Amca saçını değirmende gerçekten ağartmış, işini severek yapan, kırmızı suratlı, elleri ve iri parmakları nasır bağlamış, boğuk sesli, başında papak eksik olmayan bir adam." (Değirmende Döner Taşım, s. 170).

"…Haydar Amca titiz adam, her şey yerli yerinde olacak. Unluk buğday ayrı bir taşın yanına, bulgurluk ayrı bir yere; fazla torbalar kaldırılacak, çocuklar ayakaltında dolaşmayacak." (Değirmende Döner Taşım, s. 170).

"…Boş durmayı hiç sevmezdi Emine Teyze. Apartmanın çevresindeki küçücük bahçe, o gelince yeşillendi. Renk renk kasımpatılar, aslanağızları, güller dikti." (Emine Teyze'nin Çilek Reçeli, s. 200).

"…Emine Teyze şakacı bir insandı. Anneme takılırdı." (Emine Teyze'nin Çilek Reçeli, s. 200).

"…Ben ders çalışmaktan sıkıldığımda balkona çıkar, onu izlerdim. Benimle de ilgilenir, şakalaşırdı. Bana 'Salon Çiçeği' derdi, evden pek çıkmadığım için." (Emine Teyze'nin Çilek Reçeli, s. 200).

"…Babam yumuşak yürekliydi, kimseyi kırmak istemezdi ama o kadar kişiye nereden iş bulacak? Emine Teyze'nin oğluna da tesadüf sonucu bulmuştu o işi. Yine de sağa sola telefon ediyor, arkadaşlarına soruyor, kendisine umut bağlayan bu insanlar için çabalıyordu." (Emine Teyze'nin Çilek Reçeli, s. 200).

Yukarıdaki örneklerde de görüleceği gibi "Değirmende Döner Taşım" adlı öyküde "Haydar Amca" kişisi ile "Emine Teyze'nin Çilek Reçeli" adlı öyküde "Emine Teyze", "öykü baş kişisi" ve "baba" açık karakter özellikleri göstermektedirler. "Değirmende Döner Taşım" adlı öyküdeki "Haydar Amca", fiziksel özellikleri ve huylarıyla okura tanıtılan açık bir karakterdir. "Emine Teyze'nin Çilek Reçeli" adlı öyküde ise "Emine Teyze"nin kişilik özelliklerine yer verildiği görülmektedir. "Öykü baş kişisi"nin de davranışları ve alışkanlıkları ile ilgili bilgilere yer verildiği görülmektedir. Yine aynı öyküdeki "baba" kişisinin de özellikleri ile ilgili bilgi verildiği için bu öyküdeki bahsi geçen kişiler açık karakter özelliği göstermektedirler.

Tablo 5'e bakıldığında 14 (%77,7) kişinin kapalı karakter özellikleri gösterdiği görülmektedir. Bunları öykülerden alıntılarla gösterecek olursak:

"…Annemler bir yandan da unluk buğdayı yıkıyorlar leğende. Haşlanan buğdayın kokusu… Annem, karıştırırken gözüne ilişen çeri çöpü ayıklıyor. Teyzem gaz ocağında kaynayan suyla çayı demliyor. Anneannem kaynayan buğdayı karıştırıyor." (Değirmende Döner Taşım, s. 169).

"…Köyden taşınmışlardı. İki kızı, bir oğlu vardı. Bu eve taşındıklarında kızları hemen iş buldu. Biri dikiş atölyesine, diğeri de konserve fabrikasına girmiş. Oğlu ise bir türlü iş bulamıyor, kısa süreli işlere girip çıkıyordu." (Emine Teyze'nin Çilek Reçeli, s. 200).

"Değirmende Döner Taşım" adlı öyküden alıntılanan parçada da görüleceği üzere bahsi geçen "anne", "teyze" ve "anneanne" kişileri okura çeşitli yönleriyle açıkça tanıtılmamıştır. "Emine Teyze'nin Çilek Reçeli" adlı öyküden alınan parçada da "Emine Teyze'nin iki kızı ve bir oğlu"nun okura açıkça tanıtılmadığı görülmektedir. Bu sebeple bu öykü kişileri kapalı karakter özelliği göstermektedirler.

Tablo 5'e bakıldığında toplam 18 öykü kişisinden 2'sinin (%11,1) devingen karakter özelliği gösterirken,16'sının (%88,8) durağan karakter özelliği gösterdiği görülmektedir. Öykülerden alıntılanan bölümlerle devingen karakter özelliği gösteren kişileri inceleyecek olursak:

"…Emine Teyze şakacı bir insandı. Anneme takılırdı. 'Sizin ayağınız var, yürüyüp gidersiniz parklara, meydanlara. Ya bu elsiz, ayaksız yavrucaklar ne yapacak?' der, çiçekleri gösterirdi. Onları hep insanmış gibi düşünmesi çok hoşuma giderdi. Bitkileri sevmeyi, onları incitmemeyi Emine Teyze'den öğrendim." (Emine Teyze'nin Çilek Reçeli, s. 201).

"…Evimize artık üç gazete giriyordu. Bu gazetelerde iş ilanları çoktu. Babam akşamları gözlüğünü takar, satır satır o ilanlara bakardı. Masada mahallemizdeki işsizlerin adlarının yazılı olduğu bir liste vardı. Babam arada bir, 'Hah, buldum işte!' diyerek listedeki bir adın karşısına gazetedeki ilanın telefonunu yazardı. Daha sonra ilanlara kendisi telefon ederdi." (Emine Teyze'nin Çilek Reçeli, s. 201).

"…Babam ellerini ovuşturdu, 'Müthiş! Çok güzel!' diye kendi kendine mırıldandı.

'Aklından ne geçiyor oğlum?'

'Herkesin dâhil olacağı bir projem var.' diye sevinçle açıkladı babam. Sonra devamını getirdi:

'Bir reçel yapımevi kuracağız. Emine Teyze de başaşçımız olacak.'

Elindeki işsizler listesini salladı.

'Buradakiler de reçel yapımevinde çalışacak. İşsizliği ortadan kaldırıyorum!'" (Emine Teyze'nin Çilek Reçeli, s. 202).

"…Bu reçelli dayanışma babamın öyle çok zamanını alıyordu ki diğer işini yapamaz oldu. Üyeler oy çokluğu ile babamı reçel yapımevine müdür yapınca o da önceki işini bıraktı. Böylece çalışmalar daha hızlı yürüdü." (Emine Teyze'nin Çilek Reçeli, s. 203).

Yukarıdaki alıntılarda da görüleceği üzere "Emine Teyze'nin Çilek Reçeli" adlı öyküde "öykü baş kişisi" bitkileri sevmeyi, onları incitmemeyi öğrendiğini söyleyerek yeni bir davranış geliştirdiğini ortaya koymuştur. Yine aynı öyküdeki "baba" kişisi de işsizlere iş bulmak için yeni bir alışkanlık geliştirerek eve artık üç gazete almaya başlamıştır. İşsizliği ortadan kaldırmak için yeni bir girişimde bulunmuş ve bu girişimin olumlu sonuçlanması neticesinde önceki işini bırakarak reçel yapımevinin müdürü olmuştur. Tüm bunlar bizlere bu iki öykü kişinin devingen karakter özellikleri sergilediğini göstermektedir.

İncelenen öykülerdeki kişilerin 16'sı (%88,8) durağan karakter özelliği göstermektedir. Bu kullanımı bir öyküden alıntı yaparak örneklendirecek olursak:

"…Vakit ilerliyor, taş dönüyor, buğday akıyor, un akıyor. Haydar Amca bulgur taşının başında, saçılan buğdayı süpürüyor, teknede birikenleri karıştırıyor." (Değirmende Döner Taşım, s. 171).

Verilen örnek "Değirmende Döner Taşım" adlı öyküdeki "Haydar Amca" kişisinin herhangi bir davranış değişikliği geçirmediği için durağan karakter özelliği sergilediğini göstermektedir.

Tablo 6. Tüm sınıf seviyelerindeki Türkçe ders kitabı kişilerine ilişkin bulgular

SINIF SEVİYELERİ	Açık Karakter		Kapalı Karakter		Devingen Karakter		Durağan Karakter	
	f	%	f	%	f	%	f	%
5. Sınıf	3	6,66	6	13,32	1	2,22	8	17,76
6. Sınıf	2	4,44	7	15,54	4	8,88	5	11,10
7. Sınıf	3	6,66	6	13,32	1	2,22	8	17,76
8. Sınıf	4	8,88	14	31,08	2	4,44	16	35,52
TOPLAM	**12**	**26,64**	**33**	**73,26**	**8**	**17,76**	**37**	**82,14**

Tablo 6.'ya göre incelenen MEB Yayınlarına ait ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan öykülerde toplam 45 öykü kişisi yer almaktadır. Bu öykü kişilerinden 12'si (%26,64) açık karakter, 33'ü (%73,26) kapalı karakter özelliklerine sahipken; 8'i (%17,76) devingen karakter, 37'si (%82,14) ise durağan karakter özelliklerine sahiptir.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmada ortaokul düzeyindeki Türkçe ders kitaplarında yer alan öykülerdeki kişilerin Sever (2017) tarafından belirlenen karakter özelliklerine göre sınıflandırılması amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda, incelenen ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan toplam 45 öykü kişisinin 12'sinin (%26,64) açık karakter özellikleri gösterirken, 33'ünün de (%73,26) kapalı karakter özellikleri gösterdiği görülmüştür. Öykülerde açık karakterler bulunduğu gibi kapalı karakterlerin de bulunması yaşam gerçekliğinin bir

parçasıdır. Ancak kapalı karakterlerin oranının bu denli yüksek olması olumsuz bir durum olarak değerlendirilebilir.

Devingenlik ve durağanlık açısından bakılacak olursa da 45 öykü kişisinin yalnızca 8'i (%17,76) devingen karakter özelliği gösterirken, 37'si (%82,14) durağan karakter özellikleri göstermektedir. Açıklık kapalılık karşıtlığında olduğu gibi devingenlik durağanlık karşıtlığında da karakter sayıları bakımından durağan karakterler lehinde yüksek bir oranla karşılaşılmakta, dengesiz bir karakter dağılımı görülmektedir. Öykülerde yer alan kişilerin büyük çoğunluğu öykünün başlangıcıyla sonucu arasında değişim yaşamamaktadır. Oysa çocukları değiştirmesi, dönüştürmesi, bu bakımdan onlara örnekler sunması beklenen öykü karakterlerinin büyük çoğunluğunun durağan karakterler olması istendik bir durum değildir. Tüm öykü karakterlerinin devingen olması istenmiyor olmakla birlikte tümüne yakınının durağan olması da hiç olumlu değildir denebilir.

Karagül ve İnce Samur (2017) da benzer bir çalışmasında, inceledikleri ders kitabı öykülerinde yer alan kişilerin büyük bir bölümünün kapalı ve durağan karakter özellikleri gösterdiğini, açık ve devingen karakter özelliği gösteren kişi sayısının ise çok az olduğunu ifade etmiştir. Karagül ve İnce Samur'un (2017) ulaştığı sonuç araştırmamızın sonuçları ile örtüşmektedir.

Araştırma sonucu bizlere göstermektedir ki ders kitaplarında çocuğun özdeşim kurmasını sağlayacak iyi geliştirilmiş karakterlere gereksinim vardır. Çünkü mevcut ders kitaplarındaki öykü karakterleri bu gereksinimi karşılamaktan uzak görünmektedir.

Çocuklar sadece ders kitaplarını değil, bunların yanında duyarlılıkla hazırlanmış yetkin denebilecek diğer kitapları da okumaya teşvik edilmelidir.

Yazarlar, çocuklar için yazınsal ürünler ortaya koyarken edebiyatın eğitime olan etkisinden faydalanmalıdırlar. Bu doğrultuda yapıtlarında, çocuğun kendine örnek alabileceği iyiye, doğruya, güzele yönlendiren karakterler oluşturmalıdırlar.

Çocuklar için üretilen yapıtlardaki karakterlerin yaşam gerçekliğiyle örülmüş karakterler olmasına önem verilmelidir. Bu sayede çocuklar, Sever'in (2017) de dediği gibi gerçek yaşam durumlarıyla, yaşamdan kişilerle okudukları yapıtlarda karşılaşabileceklerdir. Onların olaylar karşısında verdikleri tepkileri örnek alarak benzer durumlarda kendileri de tepkiler geliştirebileceklerdir. Neyi nasıl yapmaları gerektiğini toplumsal yaşamda bu durumlarla karşılaşmadan önce kitaplarda karşılaşarak önceden fikir sahibi olabileceklerdir.

Tüm bunlar çocuklar için kurgulanan eserlerin toplumsal yaşamı yansıtıcı nitelikte, onun bir parçası olması gerektiğini bizlere düşündürmektedir.

Arıcı (2016: 47) çocuk kitaplarının çocuğa farklı dünyaların kapılarını açması, onu örnek kahraman ve olaylarla tanıştırması, zihinsel ve düşünsel olarak geliştirmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu anlayışın benimsenmesi sayesinde çocuklar, kitaplarda, öykülerde karşılaştıkları örnek kişiler aracılığıyla geleceğin yetişkinleri olarak zihinsel ve düşünsel olarak gelişmiş birer birey olabileceklerdir.

Kaynakça

Arıcı, A. F. (2016). Çocuk Edebiyatı ve Kültürü. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Çiçek, M. ve Aksoy, S. (2016). İsmet Bertan, Sevim Ak ve Görkem Yeltan'ın Çocuk Romanlarındaki Başkahramanların Çözümlenmesi. Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (7), 113-131.

Karagül, S. ve İnce Samur, A. Ö. (2017) Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Öykülerdeki Kişilerin Karakter Özelliklerinin İncelenmesi. Ana Dili Eğitimi Dergisi, 5 (2), 336-352.

Lukens, R. J., Smith, J. J. ve Coffel, C. M. (2018). Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış. İstanbul: Erdem Yayınları.

Sever, S. (2015). Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü (2.Baskı). Ankara: Tudem Yayıncılık.

Sever, S. (2017). Çocuk ve Edebiyat (9.Baskı). Ankara: Tudem Yayıncılık.

Şimşek, Ş. (2017). Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma Metinlerinde Karakter Eğitimi. Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 4 (13), 357-364.

İncelenen Türkçe Ders Kitapları

Ağın Haykır, H., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakcı, R. ve Üstün, E. (2018). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 5. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G. ve Pastutmaz, M. (2018). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 6 Ders Kitabı. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kır, T., Kırman, E. ve Yağız, S. (2018). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 7. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Mete, G., Karaaslan, M., Kaya, Y., Ozan, Ş., ve Özdemir, D. (2018). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 8 Ders Kitabı. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

ESKİ TÜRKÇEDEN TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINA ANLAM DEĞİŞMELERİ

Prof. Dr. Zühal Ölmez

Yıldız Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. zuolmez@gmail.com, zolmez@yildiz.edu.tr

Öğr. Gör. Nermin Değer

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi. nermin.deger@yeniyuzyil.edu.tr

Özet

Eski Türkçeden bu yana kendini korumuş birçok sözcük, bugün ölçünlü-standart dil olarak kabul ettiğimiz İstanbul Türkçesinin dışında, Türkiye Türkçesi ağızlarında ve Türk dillerinde yaşamaktadır. Türkiye Türkçesi ağızları, zengin söz varlığıyla çeşitli anlam örüntülerini ve eskicil sözcük yapılarını bünyesinde barındırmaktadır. Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili olarak; söz varlığı, köken ve anlam bilimi çalışmaları son zamanlarda yaygınlık kazanmıştır.

Bu çalışmayla bugün İstanbul Türkçesinde yaşamayan fakat Anadolu ağızlarında varlığını korumuş olan Eski Türkçe dönemine ait sözcüklerin semantik yönlerden incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmamız yalnızca Köktürk, Uygur ve Karahanlı Türkçesi dönemlerini içine alan VII. ve XIII. yüzyıllar arası söz varlığını, dolayısıyla "Eski Türkçe" evresini kapsamaktadır. Bu sözcüklerin tespiti için öncelikle TDK tarafından yayımlanan "Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü" adlı çalışma, Eski Türkçe dil malzemesi açısından taranmıştır. Taramalar sonucunda elde edilen söz varlığı, Eski Türkçe etimolojik sözlük kaynaklarından da bulunup karşılaştırılarak sözcüklerin eskicilliği tespit edilmiştir. Bunların dışında, günümüze kadar Anadolu ağızları ile ilgili yapılmış yeni çalışmaların (kitapların ve yayımlanmamış lisansüstü tezlerin) dizin kısımları da incelenmiştir. Bugün Anadolu ağızlarında yaşayan, köken bilgisi yönünden eskicilliği tespit edilen sözcüklerin Eski Türkçeden bu güne zaman içerisinde geçirdiği anlam olayları ortaya konulmuştur. Çalışmamızda; tespit ettiğimiz Eski Türkçe sözcüklerde görülen anlam daralması, anlam genişlemesi, başka anlama geçiş vb. anlam olayları incelenmiştir.

Çalışmamızda, bugün Türkiye Türkçesi ağızlarında yaşayan Eski Türkçe sözcükler ile ilgili olarak; "Sözcük anlamları, onların yalnızca sözlüklerdeki karşılığı mıdır, yoksa kullanım alanlarına geçtikten sonra ifade ettiği şeylerin bütünü müdür? Sözcüklerin kullanıldığı coğrafyalar değiştikçe anlam alanları da değişir mi? Bir dilin en eski yazılı metinlerinin söz varlığının yüzlerce yıl boyunca geçirdiği anlamsal süreçler nelerdir?" gibi sorulara yanıt aranmıştır.

Anahtar Sözcükler: Söz Varlığı, Eski Türkçe, Anadolu Ağızları, Anlam Bilimi.

SEMANTİC CHANGES FROM OLD TURKİC TO TURKEY TURKISH DİALECTS

Abstract

Old Turkish, today we accept as standart outside Istanbul of Turkish-standard languages, live in different dialects of Turkey Turkish and Turkish language in the mouth. Turkey Turkish dialects, which incorporates a variety of patterns and archaic word meaning structures with rich vocabulary. Regarding Turkey Turkish dialects; vocabulary, origins and semantics have recently become widespread.

In this study, it is aimed to examine the aspects of the Old Turkish words which have not existed in Istanbul Turkish today but have preserved their existence in Anatolian dialects. Our study only covers the periods of Köktürk, Uygur and Karahanlı Turkic VII. and XIII. century, thus the "Old Turkish" stage. This is primarily for the detection of words published by TDK "Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü" says study were screened for the Old Turkish language materials. The vocabulary obtained as a result of the scans was found from the sources of Old Turkish etymological dictionary and the oldness of the words was determined.In addition, the index parts of the new studies (books and

unpublished postgraduate theses) that have been done about the Anatolian dialects until today have been examined. The meaning events of the words that lived in the dialects of Anatolia from the old Turkish to the present day have been revealed. In our study; the narrowing of meaning seen in the old Turkish words we identified, meaning specialization, meaning expansion, meaning generalization and so on.

In our study, regarding former Turkish words today living in Turkey Turkish dialects; Are their word meanings the only equivalent in dictionaries, or is it the whole of the things that it expresses after its use? Will the areas of meaning change as the geographies where words are used change? What are the semantic processes that the vocabulary of the oldest written texts of a language has gone through for hundreds of years? " answers to questions such as.

Key Words: Vocabulary, Old Turkish, Anatolian Dialects, Semantics.

GİRİŞ

Dil; sürekli yenilenen, değişen, canlı bir varlıktır. Dünya dillerinin geçirdiği tarihsel süreçler incelendiğinde, dillerin hem yapı hem anlam bakımından birçok değişimden geçerek bugünlere geldikleri görülmektedir. Türkçe de farklı tarihsel dönemlerden geçmiş, ayrıca farklı coğrafyalarda farklı iklimlerde olgunlaşıp günümüze aktarılmıştır. Türkçenin yaşayan en eski sözcüklerinin günümüze ulaşana kadar nesilden nesle, dilden dile geçme serüveninde uğradığı değişimler, anlamsal süreçler inceleme konumuzu oluşturmaktadır.

Semantik sözcüğü, kökeni "gösterge" anlamında olan "sema" Yunanca semaino (şu ya da bu anlama gelmek, anlam aktarmak) sözcüğünden gelir. Semantik alanında yapılan çalışmaların tarihi çok eskilere dayanmakla birlikte, anlam konusu da dil bilimi içerisinde en çok tartışılan ve türleri konusunda farklı bakış açılarının olduğu bir alandır. Dil bilimi literatürüne bakıldığında sözcüklerin oluşturduğu anlam ilişkilerinin ve semantik bağlantıların önemine vurgu yapan birçok farklı görüş öne sürülmüştür. Örneğin ünlü dil bilimci Lyons, semantik anlamın içerisindeki leksikal alanın tespitinde bir anlam ilişkileri dizisi olduğunu, leksikal parçanın anlamının diğer parçalarla ilişkilendirilebileceğini, parçaların 'düşey' ve 'yatay' ilişkiler içerisinde olabileceğini söyleyerek kavram ve anlam alanlarına dikkat çekmiştir. (Lyons, 1977).

Anlam bilimi, çoğunlukla "anlamın ya da anlamlandırmanın bilimsel incelenmesi" olarak tanımlanır. Görüldüğü gibi tanım bilim, anlam, anlama terimlerini içermekte ve anlam bilimi, bilimin alanına girmektedir. Bilimsellik ise başvurulan yöntem ve nesnellikten güvencesini alan belli olgular alanına giren inceleme biçimi olarak tanımlanabilir. (Kıran, 2014: 720) Anlam bilimiyle ilgili çeşitli dil bilimciler aşağıdaki tanımları yapmışlardır:

Dilbilim Sözlüğü'nde ise anlam, "Bir dil biriminin ilettiği kavram, tasarım, düşünce." olarak tanımlanmıştır. (İmer, Kocaman, Özsoy; 2013: 26) Her dilde anlamın oluşma süreçleri ve yolları vardır. Dil bilimciler anlamın genellikle şu yollarla oluştuğunu düşünürler: (i) Dış dünyadaki nesnelerin simgesi olarak dil birimlerine yüklenen kavramsal değer, gönderim anlamı (referentıal meaning), sözcük anlamı; (ii) dil birimlerinin birbirleriyle ilişkileri sonucu oluşan anlam; yapısal anlam. (iii) sözce ile durum bağlamı ilişkisinden doğan anlam için durumsal/konumsal anlam terimi kullanılır. (İmer, Kocaman, Özsoy; 2013: 26)

Anlam konusunda yapılan değerlendirmeler içerisinde anlam değişimleri de önemli bir yer tutmaktadır. Fransız anlam bilimci Guiraud, bu konu hakkında şunları söyler: "Anlam değişir; çünkü çağrışımların biri ikincildir. (bağlamsal anlam, anlatımsal anlam, toplumsal değer) ve yavaş yavaş temel anlama doğru kayarak onun yerini alır; anlam evrim geçirir. İlk durumda bireysel, bilinçli ve kesintili bir değişim gerçekleşir. Sözcüğün anlamıyla değerlerini oluşturan anlıksal çağrışımların yapısındaki bir değişiklikten doğar her iki durum da". (Guiraud, 1999: 67)

Anlam konusu hakkında Türkiye'de yapılan çalışmalar da çeşitlilik gösterir. Türkçede anlam bilimi ve anlam değişmeleri, sözcüklerde görülen anlam olayları ve diğer dil bilimsel süreçler birçok

araştırmacının inceleme konusu olmuştur. Bu araştırmacılardan Doğan Aksan, anlam değişmelerinin önemini vurgular ve bir ses bileşiminin, bir sözcüğün başlangıçta bir nesneyi, göndergeyi dile yansıttığını; her bir sözcüğün bir temel anlam öğesini karşıladığını ifade eder. Bir sözcüğün zamanla o kavramdan az çok uzaklaşması ya da yeni bir kavramı yansıtması durumunun anlam değişmesi olarak görülebileceğini söyler. (Aksan, 2007: 211) Aksan, Eski Türkçeden anlam değişimlerine örnek verir ve şunları söyler: "Örneğin Türkçede, VIII. yüzyıl metinlerinde geçen sakınmak eylemi hiçbir biçim değişikliğine uğramadan bugüne kadar gelmiştir. Ancak aynı gösterge o zaman "düşünmek", "üzerinde durmak", "yaslanmak", "kederlenmek" kavramlarını yansıtırken bugün "esirgemek, korumak" gibi, bunlarla ilişkili bir anlama gelmektedir. Türkçenin en eski ürünlerinde, "ince, dayanıksız" anlamıyla geçen yuqa sözcüğü bugün yufka biçiminde hâlâ yaşamakta, yalnızca "ince açılmış hamur" anlamıyla kullanılmaktadır. Ufak bir ses değişimiyle günümüze kadar gelen 12 yüzyıl önceki göstergenin gösterilen yönü, yine onunla ilişkili bulunan bir yeni kavramdır." (Aksan, 2007: 212)

Eski Türkçeden bu yana yüzyıllar boyunca Türkçemizin, bugün halen Anadolu ağızlarında eskicil anlam özelliklerini koruduğu bazen de eski sözcüklerin zaman içinde anlam daralması, anlam genişlemesi, başka anlama geçiş, anlam özelleşmesi gibi anlam değişmelerine uğradığı görülmektedir. Anlam değişmeleri tüm dillerde olduğu gibi, kendi dilimiz için de araştırılmaya muhtaç konular arasında yer almaktadır. Anlam değişmeleriyle ilgili son zamanlarda Türkçenin tarihi dönemlerinin söz varlığını semantik göstergeler açısından karşılaştıran birçok araştırma yapılmaktadır. Bunlara örnek olarak, Hülya Arslan Erol'un Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri (2018) ve Emine Atmaca'nın Eski Oğuz Türkçesinden Günümüz Türkiye Türkçesine Söz Varlığı ve Anlam Olayları (2016) isimli kitaplarını gösterebiliriz.

1. Eski Türkçeden Türkiye Türkçesi Ağızlarına Anlam Değişmeleri

Dilbilim Sözlüğü, anlam değişmeleri hakkında şu bilgileri verir: Tarihsel süreç içinde bir sözcüğün anlamında çeşitli nedenlerle ortaya çıkan, gösterge ile sözcük ya da gösterilen arasında var olan ilişkinin değişmesi. Bu değişme, anlam daralması (davar 'mal, mülk'> 'büyükbaş hayvan'), anlam iyileşmesi (yabız/yavuz 'fena, kötü' > güzel, çetin, yiğit), anlam kötüleşmesi (canavar 'canlı, yaşayan, mahluk' > 'acımasız, kötü ruhlu, zalim'), anlam genişlemesi (alan 'düz, alçak yer' > 'iş, meslek, uzmanlık') biçiminde olabilir. Anlam değişmesi dilsel, tarihsel, toplumsal, ruhbilimsel nedenlerle ve yabancı dillerin etkisiyle ortaya çıkabilir. (İmer, Kocaman, Özsoy; 2013: 27). Anlam değişmeleri konusunda yapılan çalışmalarda genel olarak karşımıza altı temel başlık çıkmaktadır. Bu başlıklar Anlam daralması, anlam genişlemesi, anlam özelleşmesi, başka anlama geçiş, anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi şeklindedir.

Çalışmamızda, Eski Türkçe ile Anadolu ağızlarının söz varlığını karşılaştırarak elde ettiğimiz veriler doğrultusunda sözcüklerde meydana gelen anlam değişmeleri incelenmiş, tarihi metinlerden örnekler verilerek anlam değişmeleri ortaya koyulmuştur. Birçok sözcüğün yüzyıllar boyunca herhangi bir değişime uğramadan günümüze ulaşmasının yanında; anlam daralmasına uğrayan; ancak daralmanın yanında, sözcüğün yeni yan anlamlar kazanarak genişleyen, yani anlam genişlemesi yaşayan sözcükler de tespit edilmiştir. Diğer taraftan bazı sözcüklerin önce başka anlama geçiş yaşadığı, daha sonra bu anlama ek olarak yeni anlamlar kazandığı anlaşılmaktadır Anadolu ağızlarındaki Eski Türkçe söz varlığını incelediğimiz çalışma dolayısıyla tespit ettiğimiz sözcüklerin anlamsal değişikliğe uğrayıp uğramadıkları belirlenirken etimolojik sözlük kaynaklarından yararlanılmıştır. Eski Türkçe veriler ise Orhon, Uygur ve Karahanlı Türkçesi ile sınırlandırılmış, sözcüklerin söz konusu dönemlerdeki anlam özelliklerini daha iyi anlatabilmek için Orhon, Uygur ve Karahanlı Türkçesi dönemlerine ait başlıca metinlerden örnekler alınmıştır. Elde edilen eski sözcükler Halk Ağzından Derleme Sözlüğü başta olmak üzere Anadolu ağızlarıyla ilgili olarak yapılmış birçok yeni ağız çalışması ile karşılaştırılmış ve anlam değişmeleri incelenmiştir. Bu sözcükler anlam daralması, anlam genişlemesi, başka anlama geçiş açılarından ele alınmıştır.

1.1 Anlam Daralması

Eski Türkçeden bu yana sözcüklerde görülen anlam daralması olayları, dilin eski evrelerinde görülen geniş anlam yelpazesinin ve ifade kapsamının zaman içerisinde daralıp daha küçük bir anlam alanını karşılar duruma gelmesi şeklinde görülmektedir.

Tarihsel süreç içinde, bir sözcüğün ya da birimin anlam kapsamının sınırlı biçime dönüşmesi, genel bir anlamdan dar kapsamlı bir anlama geçişi; sözcüğün eskiden anlattığı şeyin yalnızca bir bölümünü anlatır duruma gelmesi, ilk anlamının salt bir bölümünün ya da türünün anlatılması; örneğin, başlangıçta şeftali, kayısı, zerdali gibi meyvelerin ortak adı olarak kullanılan erik sözcüğü de anlam daralmasına uğramış; günümüzdeki ölçünlü Türkçede erik, bir tek bitkinin ve onun meyvesinin adı olarak kullanılır olmuştur. (İmer, Kocaman, Özsoy; 2013: 27)

Bir göstergenin, "gösterilen" yönü eskiye göre daralır. Bir başka deyişle sözcük, eskiden anlattığı nesnenin bir bölümünü, bir türünü anlatır duruma gelirse buna anlam daralması adı verilir. Türkçede bu daralma örneklerinden en ilgi çekicilerinden biri, oğlan sözcüğünde görülür. Oğul'la birlikte daha Köktürk yazıtlarında geçen oğlan, Eski Türkçede ve uzun yüzyıllar boyu hem kız, hem erkek çocuk için kullanılıyordu. (urı oglan "erkek çocuk", kız oglan "kız çocuk" biçiminde çeşitli kullanımları vardır. Bugün yalnız erkek çocuk için kullanılmaktadır. Anlam daralmasının bir türü de eskiden çok anlamlı olan bir göstergenin kimi anlamlarını ya da bunlardan birini yitirmesidir. Örneğin "dirilmek" Türkiye Türkçesinde yalnızca "öldükten sonra canlanmak" anlamındadır. Halbuki Türkçenin en eski evrelerinde hem "yaşamak" hem de "öldükten sonra canlanmak" demekti. Bugün "dirlik düzenlik" deyiminde bu eski anlamın kalıntısını görüyoruz. (Aksan, 2007: 213)

Türkiye Türkçesinde sıklıkla rastlanan anlam daralması olaylarını biz de Eski Türkçe sözcüklerin ölçünlü Türkçe dışında ağızlarda geçirdiği değişimler çerçevesinde inceledik. Konu olarak seçtiğimiz Eski Türkçeden Türkiye Türkçesi Ağızlarına Anlam Değişmeleri alanında, zaman içerisinde semantik değişikliklere uğrayan birçok sözcüğe rastladık. Fakat makale boyutunu geçmemek amacıyla seçtiğimiz örneklerden birkaç tanesini burada göstermeyi amaçladık. Anlam değişmelerinden ilk olarak incelediğimiz konu anlam daralmasıdır. Bu konuda çok sayıda örnek tespit ettik, bu örneklerden bazıları şunlardır:

I. alḳ- : Sözcük Eski Türkçede "Tüketmek, harcamak, bitirmek, sonuna gelmek, harap etmek, tahrip etmek, yıkıma uğratmak" gibi anlamları karşılamaktadır. (Clauson, 1972: 135a). Sözcük yazıtlarda **alḳ-** "bitirmek, tamamlamak", **alḳın-** "azalmak, mahvolmak, tüketmek" anlamlarında kullanılmıştır. (Tekin, 2008: 120)

Kül Tėgin yazıtının kuzey doğu yüzünde **alḳ-** "bitirmek, tamamlamak" anlamında kullanılmıştır. "Kül tėgin koń yılḳa yėti yėgirmike uçdı tokuzunç ay yėti otuzka yog ertürtümiz barkin bedizin bitig taş[in] bėçin yılka yėtinç ay yėti otuzka kop **alḳd[ım]ız** kül tėgin ö[zi] kırk artok[ı y]ėti yaşı[ŋa] boltı taş [bark ėtgüçig] bonça bedizçig tuygun ėltever kelürti" **alḳ-** fiili kullanılmıştır. (Ölmez, 2012: 88) "Kül Tėgin koyun yılının (27 Şubat 731) on yedisinde (sonsuzluğa) uçtu. Dokuzuncu ayın yirmi yedisinde matemini tamamladık (1 Kasım 731). Türbesini, süslemelerini, yazıt taşını maymun yılının yedinci ayının yirmi yedisinde tamamen bitirdik (21 Ağustos 732). Kül Tėgin kendisi otuz kırk yaşına gelmişti. Taş türbe yapacak olan ustayı, bunca süsleme sanatçısını Tuygun Ėltever getirdi." (Ölmez, 2012: 101)

Bilge Kağan yazıtının kuzey yüzünün yedinci satırında **alḳın-** "azalmak, mahvolmak, tükenmek" anlamında kullanılmıştır. "…antagıŋın üçün igidmiş k[aganıŋın] savın almatin yėr sayu bardıŋ kop anta alkıntıŋ arı[tıŋ]…" (Ölmez, 2012: 121). "Böyle olduğun için seni beslemiş olan [hakanının] sözlerini dikkate almayıp her yöne gittin. Oralarda tamamen yok oldun, tükendin." (Ölmez, 2012: 135)

Röhrborn**, alḳ-** fiilinin Eski Uygur Türkçesindeki anlamlarını örneklerle şöyle vermiştir:

1. Yok etmek, ortadan kaldırmak: "**alḳayuḳ** ärdi az ulatı nizvanil(ı)ġ akıġlarıġ…" "Açgözlülüğü ve diğer tutkuları geride bırakmıştı.." (Uigurica III, 88 u:4)

2. Öldürmek, katletmek: "oğulanımızını **alḳaġuçı…**" "…oğlumuzu öldüren..." (Uigurica III 66, o.16)

3. Sonuna getirmek, bitirmek: "saḳınç ḳılu **alḳasar**…" "…düşünerek bitirse…"(Turkische Turfan Texte V A41, 41) (Röhrborn, 2010: 48)

Kutadgu Bilig'de **alk-** fiili "mahvetmek, batırmak" anlamlarında kullanılır. (KB Dizin, 1979: 18)

[1209] Usallıḳ mini **alḳtı** öknür özüm / odungıl usal bolma körklüg yüzüm (Arat, 1979: 138) "Gaflet beni mahvetti, ben pişmanım; sen uyanık dur, gafil olma ey güzel yüzlüm." (Arat, 1985: 97)

[5107] mini **alḳtaçı** kör bu atım turur / bu atım üçün nefs manga beg bolur (Arat, 1979: 510) "Beni mahveden bu adımdır; bu adımdan dolayı nefsim bana hakim olmuştur. (Arat, 1985: 369)

alḳ- fiili Kaşgarlı Mahmud'un Divanu Lügati't-Türk adlı eserinde "telef etmek, yok etmek, tüketmek" anlamlarında kullanılır. (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 548)

alk- sözcüğü, bugün Anadolu ağızlarında yalnızca "Yok etmek, tüketmek" anlamında yaşamaktadır. Yer: Kırkağaç, Akhisar: Manisa. (DerS I (A-B): 223a) **alkmak:** "Yok etmek, tüketmek."

Görüldüğü üzere, Eski Türkçe içinde başlangıçta sadece 'bitirmek, yok etmek' (Orhon Türkçesi) anlamında kullanılan sözcük, tarihsel süreçte (Uygur Türkçesi) anlamı genişleyerek kullanılmıştır. Ölçünlü Türkçede bulunmayan **alk-** fiili Eski Türkçede kullanılan geniş anlam yelpazesini zaman içinde kaybetmiş, anlam daralmasına uğrayan sözcük bugün Anadolu ağızlarında yalnızca "yok etmek, tüketmek" anlamında yaşamaktadır. (Sözcüğün Eski Türkçedeki anlamı için ayrıca bk. Arslan Erol, 2018: 148)

II. toḳı-: Sözcük Eski Türkçede **toḳı-** "Vurmak, çarpmak, dövmek, düşmanla çarpışmak, kumaş dokumak" gibi anlamları karşılamaktadır. (Clauson, 1972: 467a).

toḳı- fiilinin Eski Uygur Türkçesinde ise şu anlamlarda kullanıldığı görülür;

1. Kazık-çivi çakmak: "ḳazġuk **toḳıyur** men… "Kazık çakıyorum." (Uigurica II, 61 18)

2. Bina/duvar inşa etmek, taş döşemek: "…tam toḳıyu… "Duvar inşa ederek" (Turkische Turfan Texte VI, 82)

3. Dökmek, karıştırmak, eklemek: "ḳara ingek sütiŋe toḳıp içip… "Kara ineğin sütüne döküp içerek…" (Türkische Turfan Texte VII 26, 13-14) (Clauson, 1972: 467a)

Kutadgu Bilig'de **toḳı-** fiili "dövmek, dokumak, vurmak, çalmak" anlamlarında kullanılır.

[2930] Yalavaç bitigçi ḳalı bolsa yėg / Anıng yası ilke **toḳır** ay tetig (Arat, 1979: 303) "Eğer elçi ile katip olgun kimseler olmazsa, ey zeki insan bunun zararı memlekete dokunur." (Arat, 1985: 215)

[3291] tegip aġru elgin **toḳıdu** ḳapuġ / turup çıḳtı odġurmış ıdtı tapuġ (Arat, 1979: 333) "Gelip eli ile yavaşça kapıyı çaldı, Odgurmış, ibadeti bıraktı, yerinden kalktı. (Arat, 1985: 241)

[5508] isizig yaġutma **toḳıġay** yoduġ / köniler bile sen tirilgil oduġ (Arat, 1979: 547) "Kötüyü kendine yaklaştırma, zararı dokunur; daima uyanık ol ve doğru insanlar ile yaşa." (Arat, 1985: 395)

toḳı- fiili için Kaşgarlı'nın Dîvânu Lûgati't-Türk adlı meşhur sözlüğüne baktığımızda, sözcüğün Eski Türkçede ifade olunan birçok farklı anlamına rastlarız. **toḳı-:** 1. Kapı ve benzeri şeyleri vurmak. 2. Madeni şeyleri dövmek. 3. Dokumak. 4. Akarsu boğup götürmek. 5. Cin çarpmak. (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 888)

Eski Anadolu Türkçesi dönemine gelindiğinde dokumak (tokumak) fiilinin yine birçok farklı anlamı taşıdığını görmekteyiz:

1. "vurmak, birbirine geçirmek": Biz demirci **dokuduğun** sanırız/Tanrı deyü yalana inanırız (Mantıku't-Tayr, XIV. 12), Da'vet kıldı halkı dine okudu/Kilise yıktı, haç uşattı **tokudu** (Yusuf u Züleyha, XIII, 99) 2. "Çakmak, kakmak" Bir buzine bir dürger gördü kim bir tahtayı bir ağaca geçirmiş yarar; iki ağaç mıh anın katında kim ol tahta yarığına birisin dokur, tahtayı açar, kaçan yine hacet olsa ol öndin dokuduğu mıhı çıkarır ol bir mıhı andan ilerirek dokur. (Kelile ve Dimne, XIV. 25) dizelerinde sözcüğün çeşitli

anlam örüntülerine rastlanmaktadır. (Tarama Sözlüğü II (C-D): 1196-1197). (Bu konuda ayrıca bk. Arslan Erol, 2018: 514)

toḳı- / dokumak sözcüğü, bugün Anadolu ağızlarında yalnızca "Ağaçtaki meyveyi toplamak için sırıkla vurarak düşürmek" anlamında yaşamaktadır. Yer: Bursa ve köyleri, Kocaeli: Pazar, Karamürsel, Gölcük; Düzce; Zonguldak: Safranbolu, Aliköy, Çaycuma; Kastamonu; Çankırı: Kurşunlu; Ankara: Çanıllı, Ayaş, Akdoğan, Kızılcahamam. (Derleme Sözlüğü II (C-D): 1541a) **dokumak (II) [dokurmak]:** "Ağaçtaki meyveyi toplamak için sırıkla vurarak düşürmek."

Görüldüğü üzere, Eski Türkçede Orhon Türkçesinden itibaren anlamı genişleyerek kullanılan **toḳı-** fiili, geniş anlam yelpazesini zaman içinde kaybetmiştir. Anlam daralmasına uğrayan sözcük, Anadolu ağızlarında yalnızca "Ağaçtaki meyveyi toplamak için sırıkla vurarak düşürmek" anlamlarında kullanılmaktadır.

III. tarıġ: Sözcük Eski Türkçe'de **tarıġ** "Ekilmiş toprak, ekilmiş topraktan elde edilmiş ürün" gibi anlamları karşılamaktadır. (Clauson, 1972: 537b-538a). Tarihi dönem metinlerinde ise sözcük şu anlamları içerir:

tarıġ sözcüğü Uygurcada "ekilmiş arazi, tarım, hububat, tane" anlamlarında kullanılır. (Nadelyayev vd., 1969: 537a)

1. Ekilmiş arazi: "beş türlüg ı tarıġ … "Beş türlü ekilmiş arazi" (Turkische Turfan Texte VIII, k.4)

2. Tarım: "…tarıġ tarıġu yėr… "Tarım yapılacak arazi" (Uigurische Sprachdenkmäler, II, 3)

3. Hububat, tane: "üç küri tarıġ… "Üç ölçü darı (hububat)" (do, 69, 2-5) (Clauson, 1972: 538a)

Kutadgu Bilig'de **tarıġ** sözcüğü "ekin, tohum ve soy sop, aile" anlamlarında kullanılır. (KB İndeks, 1979: 426)

[4476] Köki edgü bolsun uruġ hem tarıġ / uvutluġ saḳınuḳ tilegil arıġ (Arat, 1979: 449) "Alacak kimsenin soyu sopu ve ailesi iyi olsun; kendisinin de haya ve takva sahibi, temiz olmasına dikkat et." (Arat, 1985: 324)

[5590] tarıġçı tarıġḳa ilig bolsunı / yime yılḳıcı iğdiş öklitsüni (Arat, 1979: 555) "Çiftçiler çiftlikte gayret etsinler; hayvan besleyenler de onları çoğaltsınlar. (Arat, 1985: 400)

[4496] uruġluḳ tarıġlıḳ bedügler tili / bedükrek bolur bolma elçi ḳuh (Arat, 1979: 451) "Soyu sopu büyük olan kimseler yüksekten konuşurlar; sen kadın esiri olma. (Arat, 1985: 325) (Ayrıca bk. Arslan Erol, 2018: 490).

tarıġ sözcüğü, bugün Anadolu ağızlarında darı şeklinde yalnızca "1. Mısır, mısır tanesi. 2. Darıya benzeyen, akdarı da denilen bir çeşit tahıl. 3. Mısıra benzeyen, tohumundan un yapılan bir bitki" anlamlarında yaşamaktadır. Yer: Afyon: Dinar; Uşak; Burdur: Tefenni; Denizli: Çivril, Tavas, Buldan, Karahisar, Bereketli; İzmir: Menemen; Balıkesir ve Çevresi; Tokat: Almus, Reşadiye; Ordu: Perşembe, Fatsa; Giresun: Piraziz, Tirebolu, Bulancak; Trabzon: Vakfıkebir, Beşikdüzü; Gaziantep; Sivas: Divriği, Gemerek, Şarkışla; İçel; Muğla: Yatağan; (Derleme Sözlüğü II (C-D): 1370a) **darı:** "Mısır, mısır tanesi, Darıya benzeyen akdarı da denilen bir çeşit tahıl, Mısıra benzeyen tohumundan un yapılan bir bitki."

Görüldüğü üzere, **tarıġ** sözcüğü Eski Türkçede kullanılan geniş anlam yelpazesini zaman içinde kaybetmiştir. Anlam daralmasına uğrayan sözcük bugün yalnızca "Mısır, darı, darıya benzeyen bitki" anlamlarında kullanılmaktadır.

1.2. Anlam Genişlemesi

Bir gösterge, temel anlam olarak bir nesnenin, bir işin bir bölümünü, ya da bir türünü gösterirken zamanla o nesnenin bütününü, bütün türlerini anlatır duruma gelirse buna anlam genişlemesi denmektedir. Bir sözcük, ilk anlamının yanı sıra daha geniş anlam yüklenebilir, dar kapsamdan daha genel bir kapsama geçebilir. Türkçede de özellikle dili araştırma çabaları sonucunda buna koşut gelişmelerle karşılaşıyoruz. Örneğin ödül eskiden yalnızca güreşlerde verilen "mükafat" iken bugün,

bununla birlikte yarışma (müsabaka) anlamını da karşılamaktadır. (Aksan, 2007: 214; İmer, Kocaman, Özsoy; 2013: 27)

Eski Türkçe döneminde dar bir anlamda kullanılan bazı sözcüklerin zaman içerisinde anlam genişlemesine uğrayarak anlam yelpazesini geliştirdikleri ve birden çok anlamı karşılamaya başladıkları görülür. Aşağıda Eski Türkçeden Türkiye Türkçesi ağızlarına gelene kadar anlam genişlemesine uğrayan sözcüklere şu örnekler tespit edilmiştir:

I. barak: Sözcük Eski Türkçede **baraḳ I** "Uzun tüylü köpek" anlamını karşılamaktadır. (Clauson, 1972: 360a). **baraq** "Çok tüylü köpek, çok tüylü av köpeği" (Nadalyayev vd., 1969: 83b)

baraḳ sözcüğüne Eski Uygur Türkçesinde rastlanılamamıştır. Karahanlı Türkçesi döneminde ise sözcük yalnızca Dîvânu Lûgati't-Türk'te "Hızlı koşan, çok tüylü bir köpek türü" anlamında geçmektedir. (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 574)

baraḳ sözcüğü, bugün Anadolu ağızlarında şu anlamlarda görülür:

1. Çok kıllı insan. 2. Çok tüylü köpek. 3. Beyaz çilli siyah köpek. 4. Küçük köpek, fino. 5. Köpek, iri köpek. 6. Gözünün etrafında beyaz damga olan köpek. 7. Sırtı çok tüylü av köpeği." anlamlarında yaşamaktadır. (Derleme Sözlüğü I (A-B): 524a) **baraḳ:** "1. Çok kıllı insan. Yer: Afyon, Isparta: Yalvaç. 2. Çok tüylü köpek. Yer: Afyon: Sandıklı, Isparta, Amasya: Merzifon ve köyleri, Sivas, Kayseri, Niğde, Adana: Ceyhan. 3. Beyaz çilli siyah köpek. Yer: Kütahya: Emet. 4. Küçük köpek, fino. Yer: Eskişehir: Bozan, Antalya: Serik. 5. Köpek, iri köpek. Yer: Kayseri: Bünyan, Niğde. 6. Gözünün etrafında beyaz damga olan köpek. Yer: Antalya. 7. Sırtı çok tüylü av köpeği. Yer: İstanbul: Üsküdar." (DerS I (A-B): 524a)

Görüldüğü üzere, **baraḳ** sözcüğü Eski Türkçede kullanılan dar anlam karşılıklarını zaman içinde genişletmiştir. Anlam genişlemesine uğrayan sözcük bugün Anadolu ağızlarında "1. Çok kıllı insan. 2. Çok tüylü köpek. 3. Beyaz çilli siyah köpek. 4. Küçük köpek, fino. 5. Köpek, iri köpek. 6. Gözünün etrafında beyaz damga olan köpek. 7. Sırtı çok tüylü av köpeği." gibi birçok anlamı karşılamaktadır.

II. çigit: Sözcük Eski Türkçede **çiğit** "Pamuk tohumu" anlamında kullanılmaktadır. (Clauson, 1972: 414a). **çigit** "Pamuk tohumu." (Nadalyayev vd., 1969: 145b)

çigit sözcüğüne Eski Uygur Türkçesinde rastlanmamaktadır. Kaşgarlı Mahmud'un Dîvânu Lûgati't-Türk adlı sözlüğünde **çigit** sözcüğü "Argu lehçesinde pamuk çekirdeği" anlamını karşılamaktadır. (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 624)

çigit sözcüğü, bugün Anadolu ağızlarında anlam genişlemesine uğrayarak "Çekirdek, tohum, meyve çekirdeği ve pamuk çekirdeği, kuru fasulye" anlamlarının hepsini ifade etmektedir. Derleme Sözlüğü II (C-D): 1209a **çiğit (I) [cığıt (I), cigit (II), çiğit (I), çivit, ciyirt, çeğirdek, çığıt (I), çigit, çiğid, çiğirdek (III), çiğirt (I), çiit]** Çekirdek. Yer: Denizli: Sarayköy ve köyleri, Balıkesir, Çanakkale: Lapseki, Bursa: Yenişehir, Bilecik: Gölpazarı, Kastamonu: Taşköprü, Çorum: Mecitözü, Osmancık; Sinop: Boyabat; Samsun: Çarşamba; Amasya: Merzifon; Tokat: Niksar, Zile; Ordu: Mesudiye, Akkuş; Giresun: Şebinkarahisar; Gümüşhane; Artvin: Şavşat, Ardanuç; Ardahan; Kars; Bitlis: Ahlat; Tunceli: Nazımiye, Çemişkezek; Elazığ: Keban, Ağın; Malatya: Arapkir, Eğin; Urfa; Gaziantep; Antakya; Sivas: Yıldızeli, Divriği, Koyulhisar, Suşehri; Yozgat: Çayıralan; Ankara: Kalecik, Ayaş; Niğde; Konya: Ermenek; Adana; Mersin: Tarsus, Mut. **çiğit (III):** Kuru Fasülye. Yer: Sivas: Koyulhisar. (Derleme Sözlüğü II (C-D): 1210a) **çiğit:** "Çekirdek, kuru fasulye."

Derleme Sözlüğü'nde verilen bu bilgilerin dışında, yeni yapılmış ağız çalışmalarında da çiğit sözcüğünün "pamuk çekirdeği, çekirdek, ayçiçeği çekirdeği, tohum, meyve çekirdeği" anlamlarında kullanıldığı görülmektedir.

çiyit: Pamuk çekirdeği. Yer: Kars, Erzurum, Çoruh (Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar) (Caferoğlu, 1995: 240)
çiğit: Çekirdek. Pamuk çekirdeği. Ayçiçeği çekirdeği. Erik, kayısı, üzüm gibi meyvelerin çekirdeği. Yer: Elazığ, Harput. (Güler, 1992: 133)

çiğit: Çekirdek. Yer: Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları. (Buran, 1997: 187)
çiğit: Çiğit, çekirdek. Yer: Erzincan. (Sağır, 1995: 412)
cigit: Çekirdek. Yer: Gümüşhane. (San, 1990: 433)
çivit: Çekirdek, tohum. Yer: Rize. (Günay, 1977: 313)
çiyit: Pamuk çekirdeği. Yer: Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar. (Caferoğlu, 1995: 240)
çigit: Meyve çekirdeği. Yer: Erzincan, merkez. (Üstün, 2008: 173)

çigirt: Çiğit, çekirdek. Yer: Erzurum. (Gemalmaz, 1995: 65)
Görüldüğü üzere, **çiğit** sözcüğü Eski Türkçede kullanılan dar anlam karşılıklarını zaman içinde genişleterek yeni anlamlar kazanmıştır. Anlam genişlemesine uğrayan sözcük, bugün Eski Türkçede kullanılan 'pamuk çekirdeği' anlamının yanında "pamuk çekirdeği, çekirdek, ayçiçeği çekirdeği, tohum, meyve çekirdeği, kuru fasulye" gibi yeni anlam anlamlarla Türkiye Türkçesi ağızlarında yaşamaktadır.

III. dağar: Sözcüğe Eski Türkçede **taġar** biçimiyle rastlanmaktadır.
TietzeL 545a **dağar / tağar** Topraktan yapılmış, ağzı geniş, dibi dar küp, çömlek; topraktan kazan; toprak mangal.
dağar: Sözcük Eski Türkçede **taġar** "Geniş kap, çuval" gibi anlamları karşılamaktadır. (Clauson, 1972: 471b).

taġar sözcüğünün Eski Uygur Türkçesinde "torba, dağarcık, dağar" anlamlarında kullanıldığı görülür. (Nadelyayev vd., 1969: 526b).

Sözcük, Karahanlı Türkçesinde Kaşgarî'nin Divanı'nda taġar – taġār "hububat çuvalı" (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 847), Kutadgu Bilig'de ise taġar 'çul' anlamındadır. (Sözcüğün EAT'deki kullanımı için bk. Arslan Erol, 2018: 482).

taġar sözcüğü, bugün Anadolu ağızlarında farklı anlamlarda görülür. Sözcük, zaman içerisinde anlam genişlemesine uğramıştır. Derleme Sözlüğünde şu anlamlarda yer alır: II (C-D): 1322b **dağar (I) [dagar (I) -1, 2; dâger, dağarcık (I) -1, 2; dahar (II)]** 1. Topraktan yapılmış, ağzı geniş, dibi dar, içine su, pekmez, ayran, süt, yoğurt, turşu ve küllü su konulan bir çeşit küp. Yer: Afyon: Bolvadin, Şuhut; Uşak: Eşme; Isparta: Eğirdir ve köyleri; Burdur: Yeşilova; Denizli: Tavas, Acıpayam, Çal; Aydın: Karacasu, Bozdoğan; İzmir: Seferihisar, Ödemiş, Torbalı, Tire, Bergama; Manisa: Alaşehir, Demirci; Balıkesir; Kütahya: Emet; Eskişehir: Sivrihisar; Konya: Çumra, Karaman; Antalya: Akseki. 2. Çömlek. Yer: Balıkesir; Konya: Karaman; Edirne: Kavaklı. 3. Topraktan yapılmış, hamur yoğurmaya yarayan, iki kulplu büyük çanak. Yer: Çanakkale: Bayramiç, Bozcaada; Muğla: Bodrum. 4. Büyük testi. Yer: Manisa: Alaşehir. 5. Saksı. Yer: Bursa: Orhangazi; Konya. 6. Topraktan yapılmış büyük kazan. Yer: Denizli: Tavas; Konya: Karaman. 7. Toprak mangal. Yer: Kırşehir; Niğde; Konya: Karaman. 8. Su yollarında taş, kurbağa, tortu vb.ni alıkoymak için her yüz metrede bir açılan çukurlara konulan toprak ya da çimentodan yapılmış küpler. Yer: Isparta: Senirkent. 9. Su deposu. Yer: Isparta; İzmir: Dikili; Manisa; Balıkesir: Yeniköy. 10. Havuz, tabakhanelerde derilerin ıslatıldığı havuz [dahar (II)] Yer: Burdur; Denizli; Bursa: İnegöl; Konya: Akşehir; Adana: Zeytinli. 11. Yalak. Yer: Balıkesir: Edremit; Bursa; Muğla: Kavaklıdere. 12. Ayakkabıcıların kösele, deri ıslattıkları ağzı geniş kap. Yer: İçel: Mut; Afyon. 13. İçinde fincan yıkanan toprak çanak. Yer: Eskişehir. 14. Demircilerin kızgın demiri söndürmekte kullandıkları ağaç kap. Yer: Muğla. 15. Ekmek konulan kap. Yer: Isparta: Yalvaç; Konya.

dağar (II): Un ambarı. Yer: Burdur, Yeşilova.

Görüldüğü üzere, **dağar - taġar** sözcüğü Eski Türkçede kullanılan anlamını zaman içinde genişletmiş ve sözcük bugün; "1. Topraktan yapılmış, ağzı geniş, dibi dar, içine su, pekmez, ayran, süt, yoğurt, turşu ve küllü su konulan bir çeşit küp. 2. Çömlek. 3. Topraktan yapılmış, hamur yoğurmaya yarayan, iki kulplu büyük çanak. 4. Büyük testi. 5. Saksı. 6. Topraktan yapılmış büyük kazan. 7. Toprak mangal. 8. Su yollarında taş, kurbağa, tortu vb.ni alıkoymak için her yüz metrede bir açılan çukurlara konulan toprak ya da çimentodan yapılmış küpler. 9. Su deposu. 10. Havuz, tabakhanelerde derilerin ıslatıldığı havuz. 11. Yalak. 12. Ayakkabıcıların kösele, deri ıslattıkları ağzı geniş kap. 13. İçinde fincan yıkanan

toprak çanak. 14. Demircilerin kızgın demiri söndürmekte kullandıkları ağaç kap. 15. Ekmek konulan kap ve "un ambarı" gibi çok geniş anlam karşılıklarını almıştır.

IV. kösegü-közegü: Sözcük Eski Türkçede "Ocağı karıştırmak için kullanılan ocak demiri" anlamında kullanılır. (Clauson, 1972: 759b); TietzeL IV (K-L): 401 **köseği "**Ocak karıştırmakta kullanılan ucu yanmış tahta." Dîvânu Lûgati't-Türk'te sözcük **közegü** biçimiyle "tandırda ateşi karıştırma demiri" anlamında kullanılmıştır. (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 743)

Sözcük zaman içerisinde anlam genişlemesine uğrayarak Anadolu ağızlarında şu anlam şekillerini kazanmıştır: DerS IV (I-N): 2972 **köseği [korsal, kosaf, kosengi, kösa, kösağacı, kösbe, köse (I) -1, 2; kösevi, kösevü, kösey, köseyi, kösgi, kösoğ, kösövi, kösövü, kösravi, kösrevi, kösso, kösüvü]** 1. Ateş karıştırmaya yarayan bir ucu yanmış odun, tahta. 2. Ateş karıştırmak ya da ateş çekmek için kullanılan demir araç, maşa. 3. Saç üzerinde pişen hamuru çevirmek için kullanılan araç, evirgeç. 4. Büyük değnek, cop.

1.3 Başka Anlama Geçiş

Aksan, başka anlama geçiş konusuyla ilgili olarak şunları söyler: "Adından da anlaşılacağı üzere bu türde, göstergenin eskisinden bambaşka, yeni bir kavramı yansıtması söz konusudur. Bugün ucuz biçiminde ortak dilde yaşayan sözcüğün Eski Türkçede "kolay", "değersiz", "hakir" anlamlarında olduğunu görüyoruz. Türkçedeki üzmek eylemi, Köktürk yazıtlarında "kırmak, kesmek" anlamında görülmekte, bu anlamın yüzyıllar boyunca geçerli olduğu göze çarpmaktadır. Bugün Türkiye Türkçesi yazı dilinde yalnız, aktarmalı bir anlamla insan için kullanılması, bir kimseye dert, üzüntü vermeyi anlatması, bu türden bir gelişmenin tanığıdır." (Aksan, 2007: 215).

Dilbilim Sözlüğü'nde anlam kayması başlığıyla: "Önceki yansıttığından farklı olarak bir sözcüğün yeni bir anlamı yansıtır duruma gelmesi' biçiminde tanımlanan kavram için üzmek sözcüğünün yanı sıra şu örnek verilir: Eski Türkçede 'duman' anlamında olan tütün (dütün) sözcüğünün günümüz Türkçesinde yalnızca bir bitkinin adı ve ondan elde edilen ürün olarak kullanılmaktadır. (İmer, Kocaman, Özsoy; 2013: 28)

Tarihi süreç düşünüldüğünde, dilin değişken yapısı gereği sözcüklerin zaman içerisinde farklı anlamlara geçmeleri, yeni anlamlar kazanmaları muhtemeldir. Bazı sözcüklerin Eski Türkçede kullanılan anlamlarında zaman içerisinde değişiklikler, başka anlamlara geçişler görülmüştür. Bu tür sözcüklere aşağıdaki örnekleri verebiliriz.

I. bıkın: Eski Türkçede sözcük "bel, sırt, kıç" gibi anlamlarında kullanılmaktadır. **bıkın:** Bel, sırt, kıç. (Clauson, 1972: 316a).
Uygurca metinlerde bıkın sözcüğü "kalça" anlamıyla karşımıza çıkar: …bıkın üze ısırsar… "kalçanın üstünden ısırsa…" (Clauson, 1972: 316a)
Kaşgarlı Mahmud'un Dîvânu Lûgati't-Türk adlı eserine baktığımızda sözcüğün "böğür" anlamını görmemiz mümkündür. (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 585) Sözcük diğer etimoloji kaynaklarında "omurga, bel" anlamlarında kullanılmıştır:
bıkın/buhun/bukun: Omurga, bel. (Tietze, 2002: 332a)
bıkın: yer. 1. 'böğür'; 2. 'omurga, bel' (Eren, 1999: 51a)
DerS I (A-B) : 663b **bıkın [bıḫın -1, bıkım, bırbıra]:** Omurga, bel.
DerS'den sonra yeni yapılan ağız çalışmalarında da sözcüğün "omurga, bel" anlamının dışında "karın boşluğu" anlamında da kullanılarak başka anlama geçtiği, yeni anlamlar kazandığı, anlam değiştirdiği görülmektedir:
bıxın: Karın boşluğu. Yer: Erzincan, Merkez. (Üstün, 2008: 167)[10].

[10] *karın boşluğu* 'kaburga kemikleriyle kalça kemiklerinin arasında vücudun her iki yanında bulunan bölge' (Türkçe Sözlük, 1998: 1218).

buḫun: Yalnız şu deyimde kullanılır: "bel buḫun gır-: Birisine veya bir şeye çok emek vermek." Yer: Erzurum. (Gemalmaz, 1995: 50).

II. çaşut: Sözcüğün Eski Uygurcada 'iftira' anlamında kullanıldığını belirten Erdal, sözcüğü çaşur- 'sahte ithamlarda bulunmak' eylemiyle ilişkilendirir (Erdal 1991: 311). Clauson, *çaş- türeyen etken bir isim olduğunu belirttikten sonra Uygurcadaki anlamın 'iftira' olarak tahmin edilebileceğini belirtir (Clauson, 1972: 431a). DLT ve KB'de görülmeyen sözcük, daha sonra Osmanlı sahasında çaşut 'casus' anlamıyla görülür (TTS II: 833); çaşut/ çaşıt casus (Tietze, 2002: 480a). EAT'deki anlamlar için ayrıca bk. Atmaca, 2016: 879.

Daha Osmanlı sahasında 'iftira' anlamından sıyrılarak 'casus' anlamına geçen sözcük, Anadolu ağızlarında da çaşıt, çaşara, çaşarat, çaşut '1. casus, 2. dedikoducu' olarak görülmektedir (DS III, 1085b). Bunun dışında aşağıda verdiğimiz çalışmada da DS'de yer almayan farklı bir anlam görülmektedir.

çaşıt: İspiyoncu. Yer: Kayseri, Hacılar. (Alan, 2012: 235).

Sözcüğün Anadolu ağızlarında da Eski Uygurcadaki anlamından sıyrılarak başka anlama geçip "casus, dedikodcu, ispiyoncu" anlamlarında kullanıldığı görülmektedir.

III. ötgür-: Sözcük Eski Türkçede "Geçmek, geçirmek" gibi anlamları karşılamaktadır. (Clauson, 1972: 52b). **ötgür-** "geçmek, geçirmek" (Nadelyayev vd., 1969: 392b)

Dîvânu Lûgati't-Türk'te **ötgür-** fiili "bir şeyi bir yerden geçirmek; (mektup için) göndermek" anlamlarını karşılar. (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 792), Aynı eser **ötür-** fiili için ise "delmek" anlamını vermiştir. (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 793).

ötür- fiilinin, bugün Anadolu ağızlarında Eski Türkçede kullanılan tüm bu anlamların dışında başka anlamlara geçtiği görülür. Sözcük farklı şekillerde görülür. **Ötürmek:** "Bağırsak bozulmak, sürgün olmak" anlamında yaşamaktadır. Yer: Burdur: Karamanlı, Tefenni, Kavak, Yeşilova. Denizli: Darıveren, Acıpayam, Yozgat ilçe ve köyleri; Ankara; İçel: Silifke. (Derleme Sözlüğü VI (U-Z): 4631a) **ötürmek:** "Bağırsak bozulmak, sürgün olmak." **ötürmeyh I**: "Bırakmak, salmak." Yer: Kars, Iğdır. **ötürmeyh II:** Yellenmek, gaz çıkarmak. Yer: Kars, Iğdır. **Ötüfrük [ötürek (I)]** 1. Bağırsak bozukluğu, sürgün. Yer: Isparta; Ankara: Güdül ve Köyleri; İçel: Silifke; Muğla: Bodrum. **[ötürek (I)]:** Çorum: Çıkrık, Mecitözü. 2. Cıvık dışkı. Yer: Adana: Osmaniye. 3. Peklik. Yer: Gaziantep: Kilis. (Derleme Sözlüğü VI (U-Z): 4631a).

Sözcük, Eski Anadolu Türkçesinde de ötür- 'ishal olmak anlamıyla yer alır (bilgi için bk. Atmaca, 2016: 850).

Görüldüğü üzere, **ötgür-** fiili Eski Türkçede kullanılan anlamlarının dışına çıkarak bambaşka anlamlar kazanmıştır. Başka anlama geçiş yaşayan sözcük bugün Anadolu'da "bağırsak bozulması, ishal olmak" anlamlarında kullanılmaktadır.

SONUÇ

Bugün Türkiye Türkçesi ağızlarında yaşayan Eski Türkçe sözcükler ile ilgili olarak; "Sözcük anlamları, onların yalnızca sözlüklerdeki karşılığı mıdır, yoksa kullanım alanlarına geçtikten sonra ifade ettiği şeylerin bütünü müdür? Sözcüklerin kullanıldığı coğrafyalar değiştikçe anlam alanları da değişir mi? Bir dilin en eski yazılı metinlerinin söz varlığının yüzlerce yıl boyunca geçirdiği anlamsal süreçler nelerdir?" gibi sorular araştırma alanımızı kurgulamıştır.

Anlam değişmelerini ortaya çıkaracak pek çok neden vardır. Bazen anlam değişimi çok basit bir nedenle, rastlantısal şekillerle meydana gelebilmektedir. Anlamı değişen sözcükler eski anlamlarının varlığını bir süre lehçe ve ağızlarda devam ettirmektedir. Tarihsel dönemler incelendiğinde görülür ki, anlam değişmeleri uzun bir süre içinde meydana gelir. Sözcükler, anlam sayısı ve kapsamı açısından ele alındığında başka anlama geçiş, anlam daralması, anlam genişlemesi gibi değişimler geçirirler,

başkalaşırlar. İncelemelerimiz sonucunda görülen dikkat çekici sonuç sözcüklerde, anlam genişlemesinin yaygın olarak gerçekleşmesidir. Bu durum, çağımızda teknolojinin hızla ilerlemesi, yaşanan tarihî ve toplumsal olayların çokluğu; yeni adlandırma ve tanımlama ihtiyaçları gibi nedenler sonucunda gerçekleşmektedir. Bunun yanında anlam daralması ya da başka anlama geçiş gibi durumlar da pek çok örnek üzerinde sıklıkla tespit edilmiştir. Zaman içerisinde sözcüklerde meydana gelen değişimlerin yanı sıra Türkiye Türkçesi ağızları; araştırmacılar için zengin anlam örüntüleri, korunmuş söz varlığı ile engin bir dil malzemesi sunmaktadır.

Eski Türkçedeki birçok sözcüğün günümüz Türkçesinde şekil ve anlam değişikliğiyle yaşadığı bilinmektedir ancak Anadolu ağızlarında Eski Türkçe söz varlığı daha geniş bir yer tutmaktadır. Ağızlara ait söz varlığını Söz Derleme Dergisi, Derleme Sözlüğü gibi kaynaklardan tespit edebildiğimiz gibi son yıllarda yapılan ağız çalışmalarından da yeni ve farklı sözcüklere ulaşabilmekteyiz. Ağızlardaki Eski Türkçe söz varlığının incelendiği çalışma sırasında anlamsal farklılıkların da olduğu görülmüş ve bu durumdaki çok sayıdaki sözcüklerden sadece birkaçı bu çalışmada ele alınmıştır. Sonuç olarak,

1. Kimi sözcüklerde Eski Türkçe içinde yüzyıllara göre anlam genişlemelerinin olduğu ancak bu sözcüklerin ağızlarda bu genişlemenin tersine dar anlamda yaşadığı, anlamın daraldığı görülmüştür (alk-, tokı-, tarıg gibi).
2. Eski Türkçede dar ve özel anlamda kullanılan kimi sözcüklerin zaman içinde genelleşip daha farklı anlamlar kazandığı tespit edilmiştir (barak, çiğit, dağar gibi).
3. Bazen de sözcükler, tamamen farklı anlama geçmektedir (bıkın, çaşut, ötür- gibi)
4. Bu çalışmayla yeni yapılan ağız çalışmalarındaki sözcükler de incelendiği için genel sözlüklerde bulunmayan kimi verilere de ulaşılmıştır. Örneğin, bıkın sözcüğünün 'karın boşluğu' anlamıyla vücudun daha genel, geniş bir bölümünü kapsar biçimde kullanıldığı tespit edilmiştir, ayrıca çaşut sözcüğünün de derleme sözlüğünde verilen anlamlarının dışında Kayseri ağzında 'ispiyoncu' anlamıyla yaşadığı belirlenmiştir.
5. Eski Türkçeden başlamak üzere Türk dilinin tarihi dönemleri içinde sözcüklerin anlamlarının değiştiği, farklılaştığı bilim alanına ait çalışmalar vasıtasıyla bilinmektedir. Ölçünlü Türkçe içinde bu özelliği gösteren sözcükler olduğu gibi ağızlarda bu tür değişimleri gösteren sözcükler oldukça fazladır ve değerlendirilmelidir.

Kısaltmalar

bk.: Bakınız

DerS: Derleme Sözlüğü

DLT: Divanu Lugati't-Türk

EAT: Eski Anadolu Türkçesi

KB: Kutadgu Bilig

TDK: Türk Dil Kurumu

TTS: Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü

KAYNAKÇA

Aksan, D. (2007), Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim I.II.III. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Alan, M. (2012), Hacılar Ağzı İnceleme-Metin-Sözlük, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri.

Arat, R. R. (1979), Kutadgu Bilig III İndeks. haz. Kemal Eraslan-Osman F. Sertkaya-Nuri Yüce, İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Arslan Erol, H. (2018), Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atmaca, E. (2016), Eski Oğuz Türkçesinden Günümüz Türkiye Türkçesine Söz Varlığı ve Anlam Olayları, Konya: Palet Yayınları.

Buran, A. (1997), Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Caferoğlu, A. (1995), Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar: Kars, Erzurum, Çoruh İlbaylıkları, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Clauson, S. G. (1972), An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, London: Oxford University Press.

Dilçin, C. (2009), Yeni Tarama Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gemalmaz, E. (1995), Erzurum İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Güler, Z. (1992), Harput Ağzı, Elazığ: Elazığ Belediyesi Halk Kültürü Dizisi.

Kaçalin, M. S. (hazırlayan). (2011), Niyazî: Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar El-Luġātu'n-Nevā'iyye ve'l-İstişhādatu'l-Caġātāiyye. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ercilasun, A. B. Akkoyunlu, Z. (2015), Kaşgarlı Mahmud: Dîvânu Lûgati't-Türk, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Erdal, M. (1991), Old Turkic Word Formation, A Functional Approach to the Lexicon Vol. I. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Eren H. (1999), Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, Ankara: Bizim Büro Basım Evi.

Günay, T. (1977), Rize İli Ağızları (İnceleme- Metinler-Sözlük), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

İmer, K., Kocaman, A., Özsoy, A. S. (2013). Dilbilim Sözlüğü, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Guiraud, P. (1984), Anlambilim. (Çev: Berke Vardar), Ankara: Kuzey Yayıncılık.

Kıran Eziler, A. (2014), Dilbilim, Anlambilim ve Edimbilim. Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 9/6 Spring. P. 719-729, Ankara.

Lyons, J. (1983), Kuramsal Dilbilime Giriş. (Çev. Ahmet Kocaman), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Nadelyayev, V. M., D. M. Nasilov, E. R. Tenişev, A. Şčerbak (1969), Drevnetyurkiy Slovar. Leningrad: Akademiya Nauk SSSR İnstitut Yazıkoznaniya.

XIII. yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle yazılmış kitaplardan toplanan tanıklariyle TARAMA SÖZLÜĞÜ II, (1967), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Ölmez, M. (2012), Orhon-Uygur Hanlığı Dönemi Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları Metin-Çeviri-Sözlük. Ankar: BilgeSu Yayınları.

Röhrborn, K. (1977), Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien Lieferung 1, a–agrıg. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.

Sağır, M. (1995), Erzincan ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

San, S. Ö. (1990), Gümüşhane Kültür Araştırmaları ve Yöre Ağızları, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü (1996), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tekin, T. (2008), Orhun Yazıtları. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tietze, A. (2002), Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati. Cilt 1 (A – E), İstanbul: Simurg Yayınları.

Türkçe Sözlük (2005), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Üstün, M. C. (2008), Erzincan Merkez Ağzının Ses Bilgisi ve Söz Varlığı, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Vardar, B. (2001), Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Vardar, B. vd. (2002), Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Multilingual Yayınları.

YETİŞKİNLERİN BOŞ ZAMAN AKTİVİTELERİYLE BİRLİKTE MUTLULUĞU ARTTIRMAYA YÖNELİK GELİŞTİRDİKLERİ STRATEJİLERİN YAŞAM DOYUMUNA ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Müge YUKAY YÜKSEL

Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

muge.yuksel@marmara.edu.tr

Esra YAVUZ

Psk. Dan. , Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi , esrayavuz95@hotmail.com

Songül DUMAN

[2] Psk. Dan. , Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi , dumansongul96@gmail.com

Öz

Bu çalışmada, yetişkinlerin boş zaman aktiviteleriyle birlikte mutluluğu arttırmaya yönelik geliştirdikleri stratejilerin yaşam doyumuna etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemi 30- 65 yaş arası bireylerden seçilmiştir. Örneklemi; 178'i kadın (%59,3) 122'si erkek (%40,6) toplam 300 kişi oluşturmaktadır. Araştırmada "Kişisel Bilgi Formu", "Yaşam Doyumu Ölçeği", "Boş Zaman Tutum Ölçeği", "Yetişkinler İçin Mutluluğu Artırma Stratejileri Ölçeği" kullanılarak veriler toplanmıştır. Araştırmanın amaçlarını test etmek üzere verilerin analizinde T-Testi, ANOVA ve Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi kullanılmıştır. Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucuna göre; bireylerin mutluluğu arttırma stratejisi ve boş zaman hakkındaki tutumlarının yaşam doyumlarını anlamlı bir şekilde yordadığı ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tutum, doyum, mutluluk, boş zaman

THE ANALYSİS OF THE STRATEGİES DEVELOPED BY ADULTS İN ORDER TO INCREASE THE HAPPİNESS ON LİFE SATİSFACTİON BY LEİSURE TİME ACTİVİTİES

Abstract

This research aims to examine the effects of the strategies developed by adults in order to increase the happiness on life satisfaction by leisure time activities. The research sample is selected from individuals between ages 30 to 65. The sample consists 178 (%59, 3) women and 122 (%40, 6) men, out of 300 people. The data is collected by using "personal information form", "satisfaction with life scale", "leisure time attitude scale" and "increasing happiness strategies scale for adults". In order to test the research's aims, T-Test, ANOVA and Multiple Linear Regression are used in data analysis. According to the result of multiple linear regression, there is a meaningful prediction for life satisfaction in accordance with the individuals' happiness increasing strategies and attitudes about leisure time.

Keywords: Attitude, satisfaction, happiness, leisure time.

1. GİRİŞ

Sanayileşmiş ve çağdaş toplumlarda yaşam süresinin uzaması ile birlikte insanların boş zamanları gün geçtikçe artmaktadır. Birçok olumlu işlevi olan boş zamanlar konusu, günümüzde özellikle kent

yaşamında oldukça önemli bir ihtiyaç haline gelmiştir (Tezcan,1993). Öğrenci kişilik hizmetleri içerisinde yer alan sosyal kulüpler, çocuk ve gençlerin yeteneklerini ortaya çıkarmak için planlanan etkinlikler, ilerleyen yıllarda bireylerin boş zamanlarını etkin geçirmelerine destek sağlayabilecek alışkanlıkları edinmelerini, kişisel ve sosyal yönden dengeli ve uyumlu bir birey olarak yetişmeleri hedeflemektedir (Yeşilyaprak, 2000).

Boş zaman kavramı; serbest, zorunlu olmayan ve düşüncede hoşnutluk yaratan, arzu edilen zamanı ifade etmektedir (Freysinger, 1995; Kelly ve Kelly, 1994; Khan, 1997). Boş zaman için; bireysel kontrolün sağlandığı, bireyde mutluluk, eğlenme duygusu uyandıran ve herhangi bir kazancın sağlanmadığı ve doyum sağlanan deneyimlerin edinildiği vakit aralığı ifadesi de kullanılabilinir (Mieczkowski, 1990). Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi boş zaman, öznel bir yapıya sahiptir. Boş zamanla ilgili açıklamalar da tanımın içerdiği amaca göre değişiklik gösterebilir (Hall ve Page, 1999). Bireylerin boş zamanlarını etkin geçirebilecekleri alışkanlıklarının olması, ruh sağlığını koruma açısından önemli bir faktör sayılabilir. İş yaşamı dışında kalan zamanların keyif alınan etkinliklerle geçirilmesi hem bireylerin sosyalleşmesine hem de yaşamdan doyum alma düzeylerinin artmasına destek olabilir. Boş zaman aktivitelerine katılım cinsiyet, gelir durumu, yaş, eğitim düzeyine göre değişkenlik gösterebilir (Akgül, 2011). Boş zamanın kaliteli değerlendirilmesi yaşam doyumunun üzerinde etkili olabilir.

Yaşam doyumu ya da bilinen adıyla mutluluk, eskiden beri süregelen insanlığın ilgi odağı olmuş konulardan biridir (Özer ve Karabulut, 2003). İnsanların yaşamlarında mutlu olabilmeleri ve yaşamlarının bir anlam kazanabilmesi için sahip olmaları gereken temel unsurların başında yaşam doyumu gelmektedir (Dağlı ve Baysal, 2016). Yaşam doyumu; bireyin belirlediği, ulaşmak istediği hedeflere ulaşabilme derecesi olarak da tanımlanmaktadır. Mutluluk ise; keyif, moral vb. gibi özelliklere ait iyi oluş halini ifade eder. (Aysan ve Bozkurt, 2004; Özer ve Karabulut, 2003; Yılmaz ve Aslan, 2013). Ayrıca yaşam doyumu bireylerin kendi yaşam örüntüleri ve standartları ile ilişkili süreçlerin bir bütünüdür ve kişinin, iş, boş zaman ve diğer iş yaşamı dışındaki zamanı olarak tanımlanan yaşama gösterdiği duygusal tepki olarak tanımlanabilir (Telef, 2011; Sung-Mook ve Giannakopoulos, 1994). Bireylerin yaşam doyumunu birçok şeyden etkilenebilir. Bunlardan bazıları, günlük yaşamdan alınan mutluluk, yaşama yüklenen anlam, amaçlara ulaşma konusunda uyum, pozitif bireysel kimlik edinme, fiziksel anlamda bireyin kendisini iyi hissetmesi, ekonomik olarak güvenlik ve sosyal ilişkidir (Schmıtter, 2003). Alan yazın incelendiğinde bireylerin yaşadıkları mutluluk düzeyini arttırmaya yönelik; dışa dönük birey olmak, iyimser düşünmek, sosyal faaliyetlere yönelmek, aktif bir yaşama sahip olmak ve yeni faaliyetlerle ilgilenmek gibi stratejiler ortaya konmuştur (Fordyce,1983; Akt. Eryılmaz,2017). Eryılmaz (2011) çalışmasında, mutluluğu artırma stratejilerini; çevreye pozitif tepki vermek, çevreden pozitif tepki almak, mental kontrol yapmak, istekleri doyurmak ve dini inancın gereğini yerine getirmek şeklinde ele almıştır.

Sanayileşen dünyanın ve gelişen tıbbın insana getirisi olan uzun yaşam süresi, yetişkinlik ve ileri yetişkin dönemlerinde boş zaman kavramının artmasına olanak sağlamaktadır. Buna bağlı olarak yetişkinlik ve ileri yetişkinlik dönemlerinde boş zaman aktivitelerine yönelik tutumlar ve bu tutumların yaşam doyumuna etkisi oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Buna rağmen ilgili alan yazın incelendiğinde yetişkinlik ve ileri yetişkinlik dönemi bireylerle yapılan boş zaman aktivitelerine yönelik tutumlara ve yaşam doyumuna yönelik araştırmaların genç yetişkinlerle yapılan araştırmalara nazaran oldukça az ve yetersiz olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalarda boş zaman aktiviteleri; yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve gelir düzeyi gibi demografik değişkenler bağlamında incelemiştir (Akgül,2011; Erdoğan, Karaahmetoğlu, Softa ve Yavuz, 2015). Ancak mutluluğu arttırma stratejileri bağlamında yetişkinlerde boş zaman tutumu ve yaşam doyumunu bir arada inceleyen çalışmalara rastlanmamıştır.

TÜİK verilerine göre (2018), ülkemizde yaşlı nüfusun son 5 yılda %16 artarak, %8,8'e yükseldiği düşünüldüğünde, yetişkinlik yıllarından itibaren bireylerin boş zamanlarına ilişkin tutumlarını belirlemenin ve emeklilik yıllarında yaşamdan daha fazla keyif alabilecekleri olanaklar yaratabilmenin, bedensel ve ruhsal sağlığı korumak açısından da önemli olduğu ifade edilebilir. Kişiler boş zamanlarını sporsal faaliyetlerle değerlendiriliyorsa daha sağlıklı ve zinde bir yaşantı sürülmesine etki eder ya da

boş zamanları değerlendirirken yapılan etkinliğin türüne göre sosyalleşip yeni kişilerle bağ kurabilme, arkadaşlıklar geliştirme bu zamanlarda deşarj olarak rahatlama durumları da yaşayabilmektedirler ve tüm bunlar günlük hayatın stresi ve rutini dışına çıkarak bireylerin yaşamlarından daha fazla keyif almalarına sebep olur (Akgül, 2011). Bu nedenle bu araştırmada; yetişkinlerin boş zaman aktiviteleriyle birlikte mutluluğu arttırmaya yönelik geliştirdikleri stratejilerin yaşam doyumuna etkisi incelenmiştir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Yetişkinlerin boş zaman aktiviteleriyle birlikte mutluluğu arttırmaya yönelik geliştirdikleri stratejilerin yaşam doyumuna etkisinin incelendiği bu araştırma, tarama modelindedir. "Tarama modelleri, geçmişte yaşanmış ya da şuan var olan bir durumu değiştirmeden, var olduğu şekliyle tasvir etmeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan bireyler ve olaylar, koşulları değiştirilmeden, var olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Bu araştırmada var olan bir durum ortaya konacaktır" (Karasar, 2000; 2010). Araştırmanın bağımlı değişkeni, yaşam doyumu, bağımsız değişkenler ise; boş zaman aktiviteleri ve mutluluğu arttırma stratejileridir.

2.2. Çalışma Grubu

Bu çalışmada, yetişkinlerin boş zaman aktiviteleriyle birlikte mutluluğu arttırmaya yönelik geliştirdikleri stratejilerin yaşam doyumuna etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemi uygun örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir ve 30- 65 yaş arası bireylerden seçilmiştir. Uygun örneklemede çalışma grubu belirlenirken katılımcıların çalışmaya yönelik istekli oluşları ve uygunlukları göz önünde bulundurulur (Creswell, 2017). Örneklemi; 178'i kadın (%59,3) 122'si erkek (%40,6) toplam 300 kişi oluşturmaktadır. Grubun yaş ortalaması 40'dır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında, "Kişisel Bilgi Formu", "Yaşam Doyumu Ölçeği", "Boş Zaman Tutum Ölçeği", "Yetişkinler İçin Mutluluğu Artırma Stratejileri Ölçeği" kullanılarak veriler kullanılmıştır.

2.3.1. Yaşam Doyumu Ölçeği

Emmons, Larsen, Griffin ve Diener (1985), tarafından geliştirilmiş ve Yetim (1991) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Toplam beş maddeden oluşan 5'li likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin tutarlılığını ölçmek için uygulanan test- tekrar test sonucunda tutarlılığın .85 olduğu bulunmuştur. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı .76 olarak bulunmuştur.

2.3.2. Yetişkinler İçin Mutluluğu Artırma Stratejileri Ölçeği

Eryılmaz (2017) tarafından geliştirilen ölçek 28 maddeden oluşan, likert tipi bir ölçektir. Alt boyutları; çevreye pozitif tepki vermek, bedeni dinlendirmek, istekleri doyurmak, doğrudan mutluluğa yönelik davranışlar sergilemek, mental kontrol yapmak, dini inancın gereğini yerine getirmektir.Ölçeğin Crobach Alfa iç tutarlık katsayısı 0.89 olarak bulunmuştur.

2.3.3. Boş Zaman Tutum Ölçeği

Ragheb ve Beard (1982) tarafından geliştirilen "Boş Zaman Tutum Ölçeği"nin Türkçeye uyarlamasını Akgül ve Gürbüz (2010) tarafından yapılmıştır. Toplam 36 maddeden oluşan ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .92 olarak bulunmuştur. Boş Zaman Tutum Ölçeğinin 3 alt boyutu vardır bunlar; bilişsel, duyuşsal ve davranışsaldır.

3. VERİLERİN ANALİZİ

Analiz aşamasına başlanılmadan önce, veriler normallik açısından incelenmiş; değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin –1 ve +1 arasında olduğu görülmüştür. Çarpıklık katsayısı +1 ve -1 arasında ise

puanların normal dağılımdan önemli bir sapma göstermediği şeklinde yorumlanabilir (Büyüköztürk, 2018).

Ölçeklerin toplam puanları ve cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterme durumu için ilişkisiz T testi yapılmaya karar verilmiştir. Ölçeklerin toplam puanlarının medeni durum ve eğitim durumu göre anlamlı farklılık gösterme durumu için tek faktörlü varyans analizi(ANOVA) yapılmaya karar verilmiştir. Bireylerin mutluluğu arttırma stratejisi ve boş zaman hakkındaki tutumlarının yaşam doyumlarını anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır? Sorusuna cevap aramak için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmaya karar verilmiştir. Çoklu regresyon analizi, bağımlı değişkenle ilişkili olan iki ya da daha çok bağımsız değişkenle, bağımlı değişkenin tahmin edilmesine yönelik bir analiz türüdür (Büyüköztürk,2018). Analiz sonuçları bulgular bölümünde sunulmuştur.,

4. BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın amacını gerçekleştirmek üzere yapılan istatistiksel analizlere yer verilmiştir.

Tablo 1. Mutluluğu Arttırma Stratejileri, Yaşam Doyumu ve Boş Zaman Tutumu Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	X	SS	SH_x	t Testi		
						t	Sd	p
Mutluluğu Arttırma Stratejileri	Erkek	122	6,8934	2,86272	,25918	-1,360	298	,175
	Kadın	178	6,4663	2,53372	,18991			
Yaşam Doyumu	Erkek	122	6,2295	2,08413	,18869	-,521	298	,603
	Kadın	178	6,0955	2,25666	,16914			
Boş Zaman Tutumu	Erkek	122	6,5574	2,05321	,18589	2,404	298	,017
	Kadın	178	7,0899	1,76046	,13195			

Tablo 1' de görüldüğü gibi, mutluluğu arttırma stratejileri, yaşam doyumu ve boş zaman tutumu puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız grup t testi sonucunda, bakıldığında Mutluluğu arttırma stratejileri ve Yaşam doyumu puanları ile cinsiyet arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Boş zaman tutumu puanları ile cinsiyet fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Tablo 2. Mutluluğu Arttırma Stratejileri, Yaşam Doyumu ve Boş Zaman Tutumu Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

N, SS ve [redacted] Değerleri					**ANOVA Sonuçları**					
Puan	**Grup**	**N**	**[redacted]**	**SS**	**Var. K.**	**K.T.**	**Sd**	**K.O.**	**F**	**p**
Mutluluğu Arttırma Stratejileri	Evli	238	106,6008	7,650	**G.Arası**	385,462	2	192,731	,405	,668
	Bekar	48	108,9167	4,625	**G. İçi**	141440,175	297	476,230		
	Dul/Bosanmış	14	110,5714	5,097	**Toplam**	141825,637	299			
		300	107,1567	6,850						
Yaşam Doyumu	Evli	238	16,9202	4,45866	**G.Arası**	69,220	2	34,610	1,620	,200
	Bekar	48	15,6042	5,40976	**G. İçi**	6344,177	297	21,361		
	Dul/Bosanmış	14	16,6429	4,44811	**Toplam**	6413,397	299			
		300	16,6967	4,63136						
Boş Zaman Tutumu	Evli	238	135,6176	21,69865	**G.Arası**	1102,195	2	551,097	,801	,450
	Bekar	48	139,1042	22,77628	**G. İçi**	204366,685	297	688,103		
	Dul/Bosanmış	14	143,0000	20,51534	**Toplam**	205468,880	299			
		300	136,5200	21,77919						

Tablo 2'ye göre, mutluluğu arttırma stratejileri, yaşam doyumu ve boş zaman tutumu puanları ile medeni durum arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 3. Mutluluğu Arttırma Stratejileri, Yaşam Doyumu ve Boş Zaman Tutumu Puanlarının Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

N, SS ve [redacted] Değerleri					**ANOVA Sonuçları**					
Puan	**Grup**	**N**	**[redacted]**	**SS**	**Var. K.**	**K.T.**	**Sd**	**K.O.**	**F**	**p**
Mutluluğu Arttırma Stratejileri	İlkokul	28	107,5000	23,48128	**G.Arası**	21,155	3	7,052	,985	,400
	Ortaokul	21	111,3333	27,25130	**G. İçi**	2119,965	296	7,162		
	Lise	72	106,9583	21,58014	**Toplam**	2141,120	299			
	Üniversite	179	106,6927	21,01499						
		300								
Yaşam Doyumu	İlkokul	28	16,7500	4,97121	**G.Arası**	4,296	3	1,432	,298	,827
	Ortaokul	21	16,8571	4,56383	**G. İçi**	1423,954	296	4,811		
	Lise	72	16,4722	4,28220	**Toplam**	1428,250	299			
	Üniversite	179	16,7598	4,75387						
		300								
Boş Zaman Tutumu	İlkokul	28	124,3571	31,20804	**G.Arası**	3	3	9,882	2,787	,041
	Ortaokul	21	127,3810	36,28151	**G. İçi**	296	296	3,546		
	Lise	72	131,5694	22,68947	**Toplam**	299	299			
	Üniversite	179	141,4860	24,19707						
		300								

Tablo 3'e göre, mutluluğu arttırma stratejileri ve yaşam doyumu puanları ile eğitim durumu arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Yapılan analiz sonucunda Boş zaman tutumu puanları ile eğitim durumu arasındaki fark ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur, F(3, 296)=2,787, p<0,05. Boş zaman tutumunun hangi eğitim düzeyleri arasında farklılaştığını bulmak için Post-Hoc TAMHANE testi yapılmıştır.

Tablo 4. Boş Zaman Tutumu Puanlarının Eğitim Durumu Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc TAMHANE Testi Sonuçları

Eğitim Durumu (i)	Eğitim Durumu (j)	Ort.Farkı (i-j)	SH_x	p
İlkokul	**Ortaokul**	-3,02381	9,87253	1,000
	Lise	-7,21230	6,47563	,851
	Üniversite	-17,12889	6,16884	,053
Ortaokul	**İlkokul**	3,02381	9,87253	1,000
	Lise	-4,18849	8,35664	,997
	Üniversite	-14,10508	8,12122	,455
Lise	**İlkokul**	7,21230	6,47563	,851
	Ortaokul	4,18849	8,35664	,997
	Üniversite	-9,91659*	3,22817	,015
Üniversite	**İlkokul**	17,12889	6,16884	,053
	Ortaokul	14,10508	8,12122	,455
	Lise	9,91659*	3,22817	,015

Tablo 4'de görüldüğü gibi, lise ve üniversite grupları arasında istatistiksel anlamda bir farklılık vardır.

Tablo 5.Yaşam Doyumunun Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Standart Hata B	β	T	p	İkili r
Sabit	9,160	1,684	-	5,439	,000	-
Mutluluğu Arttırma Stratejileri	,020	,010	,111	1,922	,056	,164
Boş Zaman Tutumu	,045	,012	,213	3,692	,000	,241
$R=0,264$ $R^2=0,069$						
$F=11,083$	$p=0,000$					

Tablo 5'de görüldüğü gibi, bireylerin mutluluğu arttırma stratejisi ve boş zaman hakkındaki tutumlarının yaşam doyumlarını anlamlı bir şekilde yordadığı ortaya çıkmıştır. Mutluluğu arttırma stratejileri ve boş zaman tutumu değişkenleri birlikte yaşam doyumu ile anlamlı bir ilişki vermektedir, R=0,264, R^2=0,069, p<0,05. Mutluluğu arttırma stratejileri ve boş zaman tutumu değişkenleri yaşam doyumundaki toplam varyansın %7'sini açıklamaktadır. Regresyon katsayısına göre (β), yordayıcı değişkenlerin yaşam doyumu üzerindeki göreli önem sırası boş zaman tutumu ve mutluluğu arttırma stratejileridir. Mutluluğu arttırma stratejileri ve boş zaman tutumu yani iki bağımsız değişken arasındaki ilişki (r=0,153) zayıftır. Regresyon analizi sonucuna göre yaşam doyumunun yordanmasına ilişkin regresyon eşitliği aşağıdaki gibidir.

Yaşam Doyumu = 9,160+,020× Mutluluk Arttırma Stratejileri + ,045× Boş Zaman Tutumu.

5. TARTIŞMA

Bu çalışmanın amacı; yetişkinlerin boş zaman aktiviteleriyle birlikte mutluluğu arttırmaya yönelik geliştirdikleri stratejilerin yaşam doyumuna etkisinin incelenmesidir. Bunula birlikte çalışmada, yaşlıların demografik özellikleri (eğitim düzeyi, cinsiyet, medeni durum) ile yaşam doyumu, boş zaman tutumu ve mutluluğu arttırma stratejileri değişkenleri bakımından fark olup olmadığının belirlenmesine yönelik analizler de yapılmıştır. Analizler sonucunda; medeni durum ve değişkenler arasında anlamlı düzeyde fark bulunmamıştır. Bu sonuç önceki çalışmalarla paralellik taşımaktadır (Erdoğan, Karaahmetoğlu, Softa ve Yavuz, 2015). Ancak; Kırcı Çevik ve Korkmaz (2014) 'ın çalışmasında bekar olmanın yaşam doyumunu pozitif etkilediği bulunmuştur.

Cinsiyet ve yaşam doyumu ve mutluluğu arttırma stratejileri arasında anlamlı düzeyde fark bulunamamıştır, bu sonuçlar önceki çalışmalarla paralellik göstermektedir (Erdoğan, Karaahmetoğlu, Softa ve Yavuz, 2015). Ancak sadece boş zamanlarını değerlendirme tutumu ve cinsiyet arasında anlamlı fark bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara göre kadınların boş zamanlarını değerlendirme tutumlarının erkeklere göre daha fazla olduğu söylenebilir. Bu sonuç önceki çalışmalarla paralellik taşımamaktadır, Akgül (2011) de yaptığı çalışma sonucunda erkeklerin boş zamanlarını değerlendirme tutumlarının kadınların boş zaman değerlendirme tutumlarına göre daha fazla olduğu bulunmuştur.

Eğitim durumu ve yaşam doyumu ve mutluluğu arttırma stratejileri arasında da benzer şekilde anlamlı düzeyde fark bulunamamıştır ancak boş zaman tutumu ve eğitim durumu arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara göre ilkokul ve üniversite mezunlarının boş zaman tutumlarında anlamlı düzeyde fark olduğu bulunmuştur. Kırcı Çevik ve Korkmaz (2014) de yaptığı çalışma sonucunda eğitim düzeyinin yaşam doyumuna etkisi olmadığı bulunmuştur.

Mevcut çalışmanın asıl amacı, yetişkinlerin boş zaman aktiviteleriyle birlikte mutluluğu arttırmaya yönelik geliştirdikleri stratejilerin yaşam doyumuna etkisinin incelenmesidir. Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucuna göre; bireylerin mutluluğu arttırma stratejisi ve boş zaman hakkındaki tutumlarının yaşam doyumlarını anlamlı bir şekilde yordadığı ortaya çıkmıştır. Şener (2007) ise; boş zaman aktivitelerinin yaşam doyumu ile ilişkisini incelemiştir ve pozitif doğrusal ilişki olduğu tespit edilmiştir. Yaşlılıkta boş zaman etkinliklerinin gerçekleştirilmesi, yaşlının kişisel ve sosyal uyumu ve yaşam doyumu değişkenleri arasındaki ilişki ise pek çok araştırmada incelenmiştir (Farquar, 1995, Zimmer ve Lin, 1996, Chen, 2001, 2003, Subaşı ve Hayran, 2005, Şener ve diğ., 2007).

6. KAYNAKÇA

Akgül, B. M., & Gürbüz, B. (2010). Boş Zaman Tutum Ölçeği: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 16(1), 37-43.

Akgül, B. M. (2011). Farklı kültürlerdeki bireylerin boş zaman aktivitelerine yönelik tutumlarının değerlendirilmesi: Ankara-Londra örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aysan, F., & Bozkurt, N. (2004). Okul psikolojik danışmanlarının yaşam doyumu, stresle başa çıkma stratejileri ile olumsuz otomatik düşünceleri: İzmir ili örneklemi. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9.

Büyüköztürk, Ş. (2018). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. Pegem Atıf İndeksi, 001-214.

Chen, C. (2001). "Aging and Life Satisfaction", Social Indicator Research, 54, 57-79.

Creswell, J.W. (2017). Eğitim Araştırmaları: Nicel ve Nitel Araştırmanın Planlaması, Yürütülmesi ve Değerlendirilmesi. Edam yayınlar: İstanbul

ÇEVİK, N. K., & Korkmaz, O. (2014). Türkiye'de yaşam doyumu ve iş doyumu arasındaki ilişkinin iki değişkenli sıralı probit model analizi. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(1), 126.

Dağlı, A., & Baysal, N. (2016). Yaşam Doyumu Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. Electronic Journal of Social Sciences, 15(59).

Eryılmaz A., Ercan L. (2011). Öznel iyi oluşun cinsiyet, yaş grupları ve kişilik özellikleri açısından incelenmesi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi. 4(36):139-49.

Eryılmaz, A. (2017). Yetişkinler için Mutluluğu Artırma Stratejileri Ölçeğinin Geliştirilmesi. Journal of Mood Disorders, 7(2).

Farquar, M. (1995). "Elderly People's Definitions of Quality of Life", Social Science & Medicine, 41(10) 1439-1446.

Freysınger, V.J. (1995): "The Dialectics of Leisure and Development for Women and Men in Mid-life: An Interpretive Study." Journal of Leisure Research, 27(1), pp.61-84.

Hall, C.M., & Page, S.J. (1999): The Geography of Tourism and Recreation: Environment, Place and Space, London, and New York: Routledge.

Hong, SM ve Giannakopoulos, E. (1994). Memnuniyetin yaşamla kişilik özellikleri arasındaki ilişkisi. Psikoloji Dergisi , 128 (5), 547-558.

Karasar, N. (2000). Verilerin Toplanması. Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel.

Karasar, N. (2010). Bilimsel araştırma yöntemleri.(21. bs.). Ankara: Nobel Yayın.

Kelly, J. R., & Kelly, J. R. (1994): "Multiple Dimensions of Meaning in the Domains of Work, Family, and Leisure." Journal of Leisure Research, 26(3), pp.250-274.

Khan, A.D. (1997): "Leisure and Recreation Among Woman of Selected Hill-Farming Families in Bangladesh." Journal of Leisure Research, 29(1), pp.5-20.

Mıeczkowskı, Z. (1990): World Trend in Tourism and Recreation, New York: Peter Lang

Publishing.

Özer, M., & Karabulut, Ö. Ö. (2003). Yaşlılarda yaşam doyumu. Geriatri, 6(2), 72-74.

Schmıtter, A. C. (2003). Life satisfaction in centenarians residing in long-term care. 21.02.2008, http://www.mmhc.com/articles/NHM9912/cutillo.html.

Softa, H. K., Karaahmetoğlu, G. U., Erdoğan, O., & Yavuz, S. (2015). Yaşlılarda Yaşam Doyumunu Etkileyen Bazı Faktörlerin İncelenmesi. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 8(1).

Subaşı, F., Hayran, O. (2005). Evaluations of Life Satisfaction Index of the Elderly People Living in Nursing Homes, Archives of Gerontology and Geratrics, 41(1) 23-29.

Şener, A. ve diğ., (2007). "Life Satisfaction and Leisure Activities During Retirement of Men: A Turkish Sample", Aging & Mental Health, 11(1) 30- 36.

Telef, B. B. (2011). Öğretmenlerin öz-yeterlikleri, iş doyumları, yaşam doyumları ve tükenmişliklerinin incelenmesi. İlköğretim Online, 10(1).

Tezcan, M. (1993). Sosyolojiye Giriş. Ankara: Anı Yayıncılık.

TÜİK(2019,Mart). İstatistiklerle Yaşlılar, 2018 [Haber Bülteni]. 10 Haziran 2019 tarihinde erişildi. Erişim adresi http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30699

Yılmaz, E., & Aslan, H. (2013). Ögretmenlerin iş yerindeki yalnızlıkları ve yaşam doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi [Investigation of teachers' loneliness at work and life satisfaction]. Pegem Egitim ve Ogretim Dergisi, 3(3), 59-69.

Yeşilyaprak, B. (2000). Eğitimde Rehberlik Hizmetleri, Nobel Yayıncılık, Ankara.

Zimmer, Z. ve Lin, H. (1996). "Leisure Activity and Well-Being Among the Elderly in Taiwan: Testing Hypotheses in an Asian Setting", Journal of Cross-Cultural Gerontology, 11(2) 167-186.

ANADOLU SAHASI HAYVAN MASALLARINDA YARDIMCI KAHRAMAN: KUŞLAR

Dr. Öğr. Üyesi Şerife Seher EROL ÇALIŞKAN[11]

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

serifesehererol@hotmail.com

Yüksek Lisans Öğrencisi Nurdan YEŞİLYURT

Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD

yesilyurtnur66@gmail.com

Özet:

Hayatın her alanında karşılaşılan sözlü kültür ürünleri; ait oldukları milletin gelenek, görenek ve inanışlarını geçmişten bugüne, bugünden de geleceğe aktaran önemli bir taşıyıcıdır. Sözlü kültür ürünleri içerisinde önemli bir konumda olan masallar, gerçek ve olağanüstü olaylarla yoğrulmuş, yer, zaman ve mekânın belli olmadığı halk anlatılarıdır. Masalların gerçek ve olağanüstü özellikler göstermesi onu çok yönlü yapmış ve bu çok yönlülük masalların yıllardır araştırma konusu olmasını sağlamıştır. Ayrıca masallarda kullanılan motiflerin milletler arasında benzerlik göstermesi masalları evrensel değerlerden biri yapmıştır. Mesela; Anka Kuşu, milletlerin masallarında ortak olan olağanüstü yaratıktır. Sadece isim değişikliğiyle masallarda yerini almaktadır. Arap edebiyatında bu efsanevi kuş, Anka olarak geçerken Türk edebiyatında Zümrü-dü Anka olarak geçmektedir.

Masallarda yoğun olarak karşılaşılan motiflerden birisi de yardımcı kahraman motifidir. Masaldan masala göre farklılık gösteren yardımcı kahramanın masallardaki görevi, asıl kahramana yoldaşlık etmek ve onu bulunduğu zor durumlardan kurtarmaktır. Masallarda karşılaşılan yardımcı kahramanlar insan olabileceği gibi hayvan da olabilmektedir. Bu çalışmada Anadolu sahası masalları içerisinde geniş yer tutan hayvan masallarından hareketle yardımcı kahraman kuşlar üzerinde durulacaktır. Hayvan masallarını diğer masallardan ayıran en önemli özelliği kısa ve ders verici nitelikte olmasıdır. Hayvan masallarında verilmek istenen mesaj hayvan kahraman üzerinden verilmektedir.

Bu çalışmada yetmiş hayvan masalı incelenmiş olup bu yetmiş masalın on iki tanesinde kuşlara yardımcı kahraman olarak rastlanılmaktadır. Bu on iki masalın haricindeki masallarda karşılaşılan kuşlar ise yardımcı kahraman olma özelliği dışındadır. Yardımcı kahraman olan kuşlar, on iki masal üzerinden incelenecek olup kuşların Türk ve İslâm kültüründeki yeri ve önemine de değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Masal, Mitoloji, Motif, Yardımcı Kahraman, Kuşlar

AUXILARY HERO IN ANATOLİAN FIELD ANIMAL TALES: BIRDS

Abstract:

Oral products which are encountered in all areas of life are an important carrier which transfer the traditons, customs and beliefs of the nation to which they belong from past to present and from today to future. tales which have an important position in oral culture products, are folk narratives mixed with real and extraordinary events and where time and place are not known. The fact that tales show real and extraordinary features made it versatile and this versatility has made tales a subject for research

[11] Bu çalışma şu anda Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapılmakta olan "Anadolu Sahası Hayvan Masallarında Mitolojik Unsurlar Üzerine Bir Araştırma" isimli yüksek lisans tezinden hareketle hazırlanmıştır.

for years. In additon the similarity of the motifs used in tales among nations made them one of the universal values. For example; Phoenix is an extraordinary creature that is common to tales of nations. It only takes place in tales with changing its name. In Arab literatüre this legandary bird is referred to as "Anka", while in Turkish literatüre it is referred to as Zümrü-dü Anka.

One of the motifs frequently encountered in tales is the auxilary hero motifs. The auxilary hero's duty in tale which differs from tale to tale is to accompany the main hero and save him/her from difficult situations. Auxilary heroes encountered in tales can be human or animal. In this study, it will be focused on ancillary birds with movement from animal tales which occupy large place in anatolian tales. The most important feature that distinguishes animal tales from other tales is that it is short and instructive. The message to be given in animal tales is given through the animal hero.

In this study seventy animal tales has been studied and in twelve of these seventy tales birds are seen as auxilary heroes. Birds encountered in tales other than these twelve tales are outside of the feature of being an auxilary hero. Birds who are auxilary heroes will be examined through twelve tales and the place and importance of birds in Turkish and Islamic culture will be discussed.

Key Words: Tale, Mythology, Motif, Auxilary Hero, Birds

1. Giriş

Sözlü kültür ürünleri, milletlerin gelenek, görenek, inanış kısacası değerlerini geçmişten bugüne bugünden de geleceğe aktaran bir taşıyıcıdır. Sözlü kültür ürünleri içerisinde değerli bir konumda olan halk anlatmaları, bir milletin yapı taşlarını barındırması adına her dönemde önemli görülmüştür. Bu çalışmada da Türk milletinin değerlerini besleyip geçmiş, şimdi ve gelecek arasında köprü durumumda olan masallar üzerinde durulacaktır. Masallar, olağanüstü ve gerçek hadiselerle yoğrulmuş, mekân ve zamanın belli olmadığı halk anlatılarıdır. Masal terimi Arapça "mesel" kelimesinden gelmekte olup Osmanlıca-Türkçe sözlükte "Terbiye ve ahlaka faydalı, yararlı olan hikâye" tanımı yapılmaktadır (Devellioğlu, 2012: 726). Masalların eğitimsel bir işleve sahip olması onu birçok sosyolojik konulardan soyutlamıştır. Masallarda bir toplumun töre, din ve siyasal yaşamı gibi değerlerini okumak oldukça zordur. Masallarda inandırma amacı güdülmeden ders vermek esastır. Bu nedenle masallar için olağanüstü nesir anlatmalardır şeklinde bir tanımda bulunmak yanlış olmayacaktır. Masal terimine karşılık Türk dünyasında birden fazla terim kullanılmaktadır. Bu terimlerden "matal, nağıl ve erteği"nin kullanım alanı diğerlerine göre hem daha yaygın hem de daha fazladır (Türkan, 2008: 10-11).

Masal tasnifi için bu zamana kadar birçok çalışma yapılmıştır. J. G. Von Hahn temel özellikleri göz önüne alarak masallarda ilk tasnifi yapan kişidir (Türkan, 2008: 17). Lâmiî Çelebi'nin Letâif isimli eseri de Türk masallarıyla ilgili en eski sınıflandırmayı barındırması adına önemlidir (Sakaoğlu, 2012: 31). Türkiye'de masal üzerine çalışanlar Aarne-Thompson'un masal tasnifini esas alarak bir sınıflandırmaya gitmiştir (Türkan, 2008: 22-23).

2. Hayvan Masalları

Bu çalışmanın konusunu hayvan masalları oluşturmaktadır. Hayvan masalları hakkında bilgi verilecek olursa şunlar söylenebilir: Giriş formeli bulunmayan ya da çok nadir bulunan hayvan masalları diğer masal türlerine oranla daha kısadır. Hayvan masallarında olaylar, hayvanlar arasında geçerken hayvan-insan arasında da geçmektedir. Gerçekle ilgisi çok fazla bulunmayan hayvan masallarında asıl amaç okuyucuya ders vermektir (Alptekin, 2002: 36). Hayvan masallarının ders vermeyi amaç edinmesi onun fıkralarla ortak yönünü ortaya koymakta ve ihtiyaç duyulduğu zaman anlatılmasını sağlamaktadır. Hayvan masallarında bulunan hayvanlar, kimi zaman don değiştirerek insan özelliğini de alabilirler (Boratav, 2015: 88-89).

İlk insanın yaratılmasıyla beraber hayvanın da yaratılmış olması hayvanların insanoğluyla yaşıt olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. İnsanoğlu evcil olan hayvanlarla temel ihtiyaçlarını karşılamış, vahşi

hayvanları da ya kendilerine zarar verdiği için ya da zevk amaçlı avlamışlardır (Alptekin, 2005: 11). Masallarda hayvanlarla iki şekilde karşılaşılmaktadır. Bunlardan birincisi konumuz olan "hayvan masalları" adı altında karşılaşılan hayvanlardır. Hayvan masallarının kahramanları hayvandır. İkinci olarak ise masallarda kahramana yardımcı olarak karşılaşılan yardımcı hayvanlardır (Yiğit, 2018: 124). Ele alınan çalışmada da hayvan masallarının içerisinde asıl kahramana yardımcı olan kuşlar ile karşılaşılmaktadır. Asıl kahraman hayvan masallarında hayvandır. Aynı zamanda incelenen masallarda yardımcı kahraman olan kuşlar, masalın bazı yerlerinde asıl kahraman statüsünde de yerini almaktadır. Bu nedenle seçilen masalların hayvan masalları kategorisine sokulmasında bu önemli bir detaydır. Masalların geneline bakıldığında kahramanların hayvanlarla doğrudan dostluk düzeyinde bir ilişkisi vardır. Masal kahramanı hayvanla yeri gelir uzun ve zorlu bir yolculuğa çıkar ya da zorlu durumlarda birlikte mücadele eder. Türklerin eski inanışına göre hayvanların konuşma becerisi vardır (İslâmoğlu, 2012: 15).

2.1. Kuş

Çalışmanın konusunu oluşturan kuşlar hakkında bilgi verilecek olursa kanatlı hayvan olan kuşlar, yaşanılan dünya yani yeryüzü ile esrarengiz âlem arasında haber getirip götürmesiyle bilinen kutsal hayvanlardır. Kuşların iki dünya arasında haber getirip götürmesi onların mitolojide iki dünya arasında haberleşmeyi sağlamada aracı rolünü üstlenmesine vesile olmuştur (Seyidoğlu, 2017: 48-102). Aynı zamanda ruhun simgesi olarak da görülen kuşlar, cennetin de sembolü olmuş ve şamanın kılığına girerek şamanı koruduğu da düşünülmüştür (Çatalbaş, 2011: 23).

Oğuzlarda her boyun kendisini tanıtmak amacıyla bayraklarında sembol amaçlı kuş bulunmaktadır. Yaratılış mitlerinde de denizin dibinden toprak çıkaran kuşlar, önemli bir simge olarak yerini almaktadır. "Kuş, Türklerde Gök Tanrı'nın idaresindeki bir varlıktır ve kutsaldır. Bundan dolayı da kuş, insan için uğurlu bir canlıdır ve insana iyilik sağlayan bir yanı vardır. Diğer yandan kuş, Şamanizm inancı içerisinde ölen birinin ruhu olarak değerlendirilir, 'ölen kişilerin ruhlarının bir kuş olarak göğe uçmaları Türklerde oldukça yaygın bir düşüncedir. Türk Mitolojisinde yer alan kuşların hiçbirisi leş yiyen kuşlardan değildir. Bu durum Türk kültüründe önemli bir özelliktir. Türklerde -kısmen de olsa- totem olarak kabul edebileceğimiz kurdun da leş yiyen bir hayvan olmadığını biliyoruz. Kurt ve kuşlar bu özelliğiyle birleşmektedir" (Uslu, 2017: 21-26). İslâm aleminde de birtakım mitolojik özellik barındıran kuşlarla karşılaşılmaktadır. "Kanatlarının gölgesinin dokunduğu kişiye krallık bahşettiği hüma; Türkçe adı var özü yok diye ifade edilen var olmayan bazı şeylerin eğretilemesi olarak kullanılan dişi Anka kuşu mitolojik kuşlardandır." Simurg ise Anka'nın Farsçadaki karşılığıdır (Schimmel, 2004: 55).

2.1.1. Kartal-Karga

Sırasıyla incelenen masallara bakılacak olursa;

Aslan Sütü masalında: "Uzaktan seyreden bir kartal yere inmiş. Adamın yanına gelmiş: -Ey insanoğlu! Bu ejderha her yıl gelir, benim yavrularımı yerdi. Sen beni de yavrularımı da ondan kurtardın. Dile benden ne dilersen, demiş. Adam: -Ben bir aslan arıyorum. Karımın iyileşmesi için ona aslan sütü götürmem gerek… Ben gak dedikçe et, guk dedikçe su ver. Sen bana bir iyilik yaptın, ben de sana yapacağım" (Demir, 2017: 67).

Ayıoğlu masalında: "Kartal, Ayıoğlu'na saldırmaktan vazgeçmiş. Anne kartal Ayıoğlu'na: Bu yavrularıma yiyecek bul. Bunları yuvadan uçuralım. Seni buradan kurtaracağım. Demiş" (Erşahin, 2011: 581).

Güvercin Kız masalında: "Kartal: Peki padişahım." der. "Senin buyruğun üzerine bu can sana feda olsun. Ölsem de götürürüm. Bugüne kadar da bana hiçbir buyruğun olmadı. Bu yaşta da olsa bir görev bana. Başım gözüm üstüne. Şöyle beş-on gün bir müsaade verin. Ben beni bir toplayım. Ondan sona

gedek… Kartallar koca kartalın sözünü dinleyip, bunun usulüyle karnını açıyorlar. Oğlanı dipdiri çıkartıyorlar" (Erşahin, 2011: 427).

Hünerli Karga masalında: "Garga da onlara demiş ki: 'Eve gitmeyin, annenizlen bobanız sizi kesecek!'" (Akgün, 2000: 180).

Keklik masalında: "Karga dile gelip: -Ey insanoğlu, durmayın! Kaçın, gidin. Üvey anneniz ve babanız sizi kesecekler, demiş" (Demir, 2018: 676).

İncelenen bu beş masalın bu bölümlerinde kartal ve kargayla yardımcı kahraman olarak karşılaşılmaktadır. Karganın sözlük anlamı "karakuş"; bürküt/bürgüt Türkler tarafından kartala eş anlamlı olarak kullanılan sözcüklerdir (Boratav, 2016: 83). Türkler kartalı her zaman önemli bir konumda tutmuştur. Türklerin milli simgelerinden olan ve "kuşların hakanı" olarak kabul edilen kartal, Gök Tanrı'yı temsil ettiği için ve şaman ruhunu ifade etmek maksadıyla hep göğün en yükseğinde uçan bir kuş olarak tasvir edilmiştir. Yükseklerde uçan kartalın yuvasını hiçbir canlının erişemeyeceği yere yapması onun yöneticilik ve gücün sembolü olmasını sağlamıştır. Kartal aynı zamanda eski geleneklerde Güneş, Yer-Gök Tanrının simgesi olarak kabul edilmiştir (İnan, 1986: 46). Türk mitolojisinde de kartal, doğan, şahin ve atmaca gibi kuşlar türeyiş sembolü olmuşlardır (Çoruhlu, 2002: 111).

Hayvanlara mahsus özellikler içerisinde insanların taklit edemediği tek özellik uçma kabiliyetidir. Bu sebepten ötürü daha yaradılıştan itibaren insanoğlu kuşlara ayrı bir kutsiyet atfetmiş, bazı olağanüstü özellikler yüklemişlerdir. Bir anlamda yaşamsal dinamizmi ifade eden gökyüzünün insan tasavvurunda simgelediği derin mânâ, gökteki kuşların ve bilhassa da kartalın ayrı bir önem kazanmasına neden olmuştur (Kumru, 2017: 402).

2.1.2. Zümrüdü Anka

Kuşçu Baba masalında: "Yuharda da anka guşunun yavrilari var, bağırır…bu binir guşun ganatlarına. Işşıh dünyiya çıharir" (Ayyıldız, 2001: 265).

Zümrüdü Anka ile Keçoluk masalında: "Birden ġuyruḫ elinen düşi, bu ġız da cebinnen piçağı çıḫari, öz budunnan bi parça ġopari, ati bu Zümrüdü Anka'nın ağzına. O eti o ağzında saḫliyi" (Kasımoğlu, 2010: 751).

Zümrüdü Anka masalı: "Durup seyrederken kuş dile gelir: 'Yavrularımı kurtardın, düşmanımı öldürdün; bir iyi, benzeri olmaz yiğitsin dile benden ne dilersen…' deyince şehzade bir zaman duralayıp: 'Ey kuşların şahı yavrularının aşkına yüceliğinin başı için beni dünya yüzüne çıkar; budur senden dileğim' deyince, Anka Kuşu bir zaman düşünüp: 'Dileğin can baş üstüne, ama istediğin iş zorcadır. Yavrularımı kurtardın düşmanımı öldürdün. Hatırın büyüktür, yoluna canımı vermem gerekir. Davran şehzadem, bu iş için hazırlık yapmalı'" (Alangu, 2011: 162).

Ögel, Önasya mitolojisinde var olan iki efsanevi kuştan bahseder. Bu kuşlardan biri Araplara ait olan Anka'dır. Türkler ise bu kuşa Arapça ve Farsça isimlerinden hareketle "Zümrü-dü Anka" demektedir. Anka kuşunun tüyünü bulanların büyük sırrı ve sonsuzluğu elde edecekleri düşünülmektedir. İslamiyet'e göre bu kuş Kaf Dağı'nda yaşamaktadır (Ögel, 2014: 121). Masallarda Zümrü-dü Anka kuşu önemli bir yerdedir. Bir yerden başka bir yere yapılan uçuşlar, ki bu yer genellikle yeraltı âlemi ile yeryüzü arasında geçmekte, bu kuş vasıtasıyla yapılmaktadır. Masallarda bu kuş vasıtasıyla yapılan uçuşlar, Şaman'ın yaptığı uçuşların masallara tezahürüdür (Türkan, 2007: 134).

2.1.3. Diğer Kuşlar

Baykuş ile Padişah masalı: "Bir gün Belkıs Hanım, padişahtan kendisine kuş tüyünden bir yatak yaptırmasını ister. Kuşlara haber verilir. Her kuşa diğer bir kuş elçi olarak gönderilir. Baykuşa serçe elçi olarak gönderilir" (Alay, 2005: 240).

Bülbül masalında: "Küçük oğlanın yanına kuşlar gelmiş ve onu dışarı çıkarmışlar" (Demir, 2018: 112).

Papağan masalında: "Ağacın üstüne bir papağan geliyor. Bu papağan kıza gözünü dikiyor, dikkatli dikkatli bakıyor, sonra da: 'Deli kız, deli kız! diyor. Seni Derviş-Baba besleyor, besleyor, sonra çıtır çıtır yiyecek.'" (Boratav, 2017: 118).

Leylek 2 masalında: "Küçük gızı da herkes geçmiş geçmiş gapının önünde bir leylek belirmiş, mendilini o leyleğin üzerine atmış. Hemen padişaha haber gitmiş. «Küçük sultan bi leylegin üsdüne mendilini atdi.»" (Seyidoğlu, 1975: 159).

Baykuş ile Padişah ve Bülbül masalında yardımcı kahraman doğrudan kuş ismiyle geçmektedir. Daha özelde bir kuş ismi ile karşılaşılmamaktadır. Papağan masalında yardımcı kahraman bir papağan iken Leylek 2 masalında yardımcı kahraman leylektir.

4. Sonuç

Anadolu sahası masalları içerisinde geniş bir konuma sahip olan hayvan masalları, zengin motiflerle yoğrulması bakımından önemlidir. Hayvan masallarında hayvanlarla asıl kahraman olarak karşılaşılmasının yanında onlara yardımcı kahraman olarak da rastlanır. Hayvan masallarındaki hayvanların birtakım olağanüstü özelliklerle kuşatılmış olması masalların geneline tezahür etmektedir. Masallarda olağanüstü özellik gösteren hayvanlardan birisi de kuşlardır. Kuşlar kendilerine atfedilen birçok özellik sebebiyle kutsal hayvan olarak görülmektedir. Zaten halk anlatmalarının geneline bakıldığı zaman kuşlara sıklıkla rastlanılmaktadır. Masallarda kuşlar yeraltı âlemi ile yeryüzü arasında ulaşımı sağlamasının yanında ulaşılması çok zor olan yerlere erişmesi bakımından da önemli görülmektedir.

İncelenen hayvan masallarında yardımcı kahraman kuşların en belirgin olağanüstü özelliği insan gibi konuşuyor olmasıdır. Ayrıca masallarda kuşlar, asıl kahramanı bulunduğu zor durumdan kurtarmakta ya da kahramanın ileride başına gelecek bir felaketten onu haberdar etmektedir.

İncelenen yetmiş masalın on ikisinde kuşlara yardımcı kahraman olarak rastlanılmaktadır. İncelenen masallarda yardımcı hayvan olan kuşlar ise; kartal, karga, zümrüdü anka, papağan, leylek ve daha özelde isim belirtilmeden sadece kuş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yardımcı kuşlardan birkaçının incelenen masallarda asıl kahraman pozisyonuna da geçtiği görülmektedir. Bu çalışmada adı geçen masallarda kuşların yardımcı kahraman olduğu bölümlerden doğrudan alıntı yapılarak örnekler verilmiştir. Türk ve İslam kültüründe kuşlara atfedilen değerin ve bu kuşların sahip oldukları çeşitli özelliklerin masallara da tezahür ettiği ayrıca dikkati çekmektedir.

Kaynaklar:

Akgün, Y. (2000). Trabzon Masalları Üzerine Bir Araştırma. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Alangu, T. (2011). Billur Köşk Masalları. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Alay, O. (2005). Bingöl Masalları (İnceleme-Metin). Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Alptekin, A. B. (2002). Taşeli Masalları. Ankara: Akçağ Yayınları.

Alptekin, A. B. (2005). Hayvan Masalları. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ayyıldız, F. (2001). İspir ve Pazaryolu Yöresi Masalları. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü, Erzurum.

Boratav, P. N. (2015). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı . Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Boratav, P. N. (2016). Türk Mitolojisi. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Boratav, P. N. (2017). Az Gittik Uz Gittik. Ankara: İmge Yayınları.

Çatalbaş, R. (2011). Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi. Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, s. 12, 49-60.

Çoruhlu, Y. (2002). Türk Mitolojisinin Anahatları. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Demir, N. (2018). Anadolu Türk Masallarından Derlemeler. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Devellioğlu, F. (2012). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Erşahin, İ. (2011). Kahramanmaraş Masalları Üzerine Tip ve Motif Araştırması. Yayımlanmış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

İnan, A. (1986). Tarihte ve Bugün Şamanizm. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

İslâmoğlu, M., & Öznur Ş. (2012). Karşılaştırmalı Kıbrıs Türk ve Rum Masalları. Lefkoşa: Gökada Yayınları.

Kasımoğlu, H. (2010). Van Yöresine Ait Türk Halk Masalları. Yayımlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kumru, C. (2017). Eski Türk Kültüründe Kartal Simgesi. I. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 402.

Öğel, B. (2014). Türk Mitolojisi-I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sakaoğlu, S. (2012). Masal Araştırmaları. Ankara: Akçağ Yayınları.

Schimmel, A. (2017). Sayıların Gizemi. İstanbul: Alfa İnceleme.

Seyidoğlu, B. (1975). Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırmalar Metinler ve Açıklamalar. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Seyidoğlu, B. (2017). Mitoloji Üzerine Araştırmalar Metinler ve Tahliller . İstanbul: Dergâh Yayınları.

Türkan, K. (2007/13). Proben'in VIII. Cildinde Yer Alan Masallara Yansıyan Şamanizm Unsurları. Türkbilig, 130-167 .

Türkan, K. (2008). Türk Dünyası Masal Geleneğinde Şamanistik Unsurlar. Yayımlanmış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Türkan K. (2008). Türk Masallarında Kahramanın ve Şamanın Don Değiştirmesi Arasındaki Benzerlikler. Türkbilig Dergisi, 136-154.

Uslu, B. (2017). Türk Mitolojisi. İstanbul: Kamer Yayınları.

Yiğit, N. H. (2018). Türk Dünyası Efsanelerinde Hayvanlarla İlgili Motifler. Yayımlanmış Doktora Tezi, Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bartın.

SUAT SALİH ASRAL'IN YAZARLIĞININ VE ŞAİRLİĞİNİN ÖTESİNDE HALKİYATÇI KİMLİĞİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Nurdan YEŞİLYURT

Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD

yesilyurtnur66@gmail.com

Özet:

Suat Salih Asral, şair ve yazar kimliğiyle Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında eser vermiş olmasına rağmen pek tanınan bir isim değildir. Türk toplumunun içerisinde bulunduğu sosyo-ekonomik durum, kültürel değerler ve daha özelde kendi hayatından izler, kaleme aldığı roman ve şiirlerinden okunabilmektedir. Bir romanı, iki tiyatrosu ve bir de masal derlemesi olan Asral, edebî kişiliğini daha çok şiir türünde göstermiştir. Asral'ın şiir yazmaya başladığı dönemde memleket ve Anadolu, Türk şiirinin hâkim temasıdır. Aynı zamanda bu dönemde şiirler hece ölçüsüyle kaleme alınmaktadır. Asral, şiirlerinde halk şiirinden biçimsel açıdan faydalanmış fakat içerik bakımından halk şiirinden fazla yararlanmamıştır. Ayrıca halk edebiyatı ürünleri Asral'ın şiirlerini üslup açısından etkilemiştir.

Suat Salih Asral'ın eserlerinde halk edebiyatı ürünlerinin tesiri yoğun bir şekilde görülmektedir. Dahası Suat Salih Asral'ın öğretmenlik yaptığı dönemde öğrencilerine derlettiği masallar, Mersin Halkevi Yayınları tarafından 1935 yılında Öz Türk Masalları ismiyle yayımlanmıştır. Bu da Asral'ın yazar ve şair kimliğinin ötesinde folklor araştırmacısı kimliğini ortaya koymaktadır. İyi ve kötünün mücadelesini konu edinen, imkânsızlığın söz konusu olmadığı ve olağanüstülüklerle yoğrulan masallar, halk edebiyatı ürünleri içerisinde önemli bir konumdadır. Öz Türk Masalları kitabında yirmi dört masal mevcuttur. Çukurova yöresinden derlenen masallar, bu bölgenin yerel söyleyişleri başta olmak üzere kalıplaşmış ifadeler ve birçok motifle yoğrulmuştur.

Suat Salih Asral'ın Türkiye'de ilk masal derleyenler arasında adının çok fazla zikredilmemiş olması onun halkiyatçı kimliğini gölgelemiştir. Ele alınan çalışmada Suat Salih Asral'ın yazar ve şair kimliğinin yanı sıra onun halkiyatçı kimliğini tanıtmak ve Öz Türk Masalları'nın içeriği hakkında bilgi vermek amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suat Salih Asral, Folklor, Anadolu, Masal, Masal Araştırmaları.

SUAT SALİH ASRAL'S IDENTITY AS A POPULIST BEYOND HIS WRITING AND POETRY

Abstract:

Although Suat Salih Asral has produced works in Turkish literatüre of Republican period as a poet and writer, he is not well known name. The socio-economic situation of the Turkish society, cultural values and more specifically traces from his own life can be read from his novel and poems. Asral who has a novel, two theaters and a collection of tales, has shown his literary personality mostly in his poetry. When asral began writing poetry, his country and anotolia were the dominant themes of Turkish poetry. At the same time poems were written in syllables. In his poems, Asral benefited from folk poetry in terms of shape but didn't benefit from folk poetry in terms of content. In additon, folk literatüre products influenced Asral's poems in terms of style.

In the Works of Suat Salih Asral, yhe influence of folk literature proudcts is seen intensely. Moreover, when Suat Salih Asral was a teacher he made his tales compiled to his students and these tales were published by Mersin Halkevi Publishing under the name Öz Türk Masalları in 1935. And this proves his identity of folklore researcher beyond his identity of writer and poem. Tales about the struggle of good and evil, where there is no impossibility and kneaded with extraordinaryness, have an important place among the folk literature products. There are twenty-four tales in the book Öz Türk Masalları. The

tales collected from the Çukurova region have been molded with stereotypes and motifs, especially the local narratives of this region.

Suat Salih Asral's not being mentioned among the first tale compilers has overshadowed his folklorist identity. In this study, it is aimed to introduce Suat Salih Asral's identity as a writer and poet as well as his folklorist identity and to give information about the content of Öz Türk Masalları.

1. Giriş

1 Nisan 1901 yılında Trablusgarp'ta dünyaya gelen Suat Salih Asral, üç çocuklu ailenin ilk çocuğudur. Kayıtlar arasında ismi, Ali Suad Asral olarak geçmektedir. Çocukluğu hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Asral, bir süre Trablusgarp'ta bulunduktan sonra ailesiyle İstanbul'a yerleşir. Asral, 1920-1921 yıllarında Darülfünun Hukuk Fakültesinde okurken Kurtuluş Savaşı'na katılmak amacıyla Anadolu'ya gider. Asral, bu süre zarfından itibaren 1921-1962 yılları arasında sırasıyla; Muğla, Antalya, Mersin, Osmaniye, Tarsus, Bursa ve son olarak da İstanbul'da Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yapar. Asral, eşi Rukiye Hanım ile Antalya'da tanışır ve evlenir. Bu evliliğin sonucunda beş çocukları olur (Öner, 2019: 18-19).

Asral görev yaptığı yıllarda birçok faaliyette bulunmuştur. Bu faaliyetlerin başında kaleme aldığı roman ve şiirleri gelir. 1920'den itibaren kaleme aldığı şiirleri, 1930'da "Bir Kitap Kapanırken" ismiyle basılır. 1932'de Dağ Adamı romanı ve 1933'te Fransızcadan Muzaffer Basri ile çevirdikleri Uğur Perisi piyesi yayımlanır. 1939 yılında Zühalin Halkaları adlı şiir kitabı, 1940'ta Yalnız Adam Piyesi, 1945'te Güneş Altında Kitabı ve 1958'de Benden Sonra adlı şiir kitabı yayımlanır. Asral, 1958'de Türk Dil Kurumu üyeliğine seçilir. Aynı zamanda edebiyat ve dile dair konferanslar da veren Asral, emekli olduktan sonra da Türkçe için büyük çabalarda bulunmuştur. Bu çaba İsmet Kür ile yaptığı röportajdan anlaşılmaktadır: "Asral, karar sözcüğü yerine 'kestirgen'i kullanmayı tercih etmiştir. Yabancı kelimelere Türkçe karşılık bulma girişiminde bulunmuştur. Aynı zamanda Asral'ın şiirlerindeki söz varlığı incelendiğinde 1970'den sonraki yıllarda Öztürkçe kullanma eğilimi olduğu da gözlenmektedir… Asral'ın şiire başladığı yıllar, Türk şiirinde hece ölçüsünün kullanıldığı, Anadolu ve memleket bahislerinin bir duygu ve temaya dönüştürüldüğü yıllardır" (Öner, 2019: 18-19-20-21-23).

Suat Salih Asral, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında eser vermiş olmasına rağmen pek tanınan bir isim değildir. Asral, hakkında sınırlı sayıda bilgi mevcuttur. Bu sınırlı bilgilere de Asral döneminde çıkan gazete ve dergiler başta olmak üzere İsmet Kür ile yaptığı röportaj ve çocuklarından ulaşılmaktadır. Eserlerinde hayatının, tecrübelerinin ve içerisinde yaşadığı toplumun izleri rahatlıkla okunabilmektedir. "Suat Salih Asral'ın edebi kişiliği, ağırlıklı olarak şiir türünde kendini gösterir. Biri adaptasyon iki tiyatro eseri, bir romanı ve bir masal derlemesi olmasına rağmen Asral'ın her zaman şair kimliğini ön plana çıkardığı görülür. Bu bakımdan onun edebi kişiliği incelenirken şiirsel değerler dikkate alınmalıdır" (Öner, 2019: 23).

Bu çalışmada esas amaç, Suat Salih Asral'ın yazar ve şair kimliğinin ötesinde halkiyatçı kimliğini tanıtmaktır. Asral, kaleme aldığı yazılarında da "halk şiiri ve kültüründen en fazla masal ve destan türlerini doğrudan kullanarak yahut esinlenerek yararlanır. Bir Kitap Kapanırken'de 'Muhayyel Masal' sunumuyla yazılan 'Bakirelerin Hikâyesi' manzum bir masaldır. Görmek İsterse Toprak kitabında da 'Bir Eti Destanı' adlı manzum bir destan yazmıştır. Öz Türk Masalları derlemesinde masalların kültür hayatındaki önemine değinen Asral, şiirlerine de masal, destan ve efsanenin etkilerini yansıtmıştır" (Öner, 2019: 39). Asral, bir şiirinde de "masal unsurları ile modern dünyaya ait birtakım göstergelerin karşıtlık oluşturmak maksadıyla bir araya getirildiği 'Masal Çağı' şiirinde didaktik ve eleştirel bir tavrın varlığı dikkat çeker:

Masal deyip dudak bükemezsiniz,

Devleri, perileri, cinleri

Bir sepete koyup

Çöplüğe dökemezsiniz

Gerçeğin rüyası görülür önce,

Çalar kutu, radyo, televizyon,

Uçan halı,

Uçak, füze, balon,

Geçmedi masal çağı daha.

Nerde kendiliğinden.

Altın kesen değirmen?

Hani sabah akşam

Açılır kapanır sofra?" (Öner, 2019: 175-176).

2. Masal Tanım ve Tasnifi

Asral, Mersin'de öğretmenlik yaptığı yıllarda öğrencilerinden derlediği masalları 'eşleri' ile kıyaslayarak kitaplaştırmıştır. Derlenen bu masallar 1935 yılında Öz Türk Masalları adı ile Mersin Halkevi tarafından basılmıştır. Türkiye'de masal üzerine çalışma yapanlar, Suat Salih Asral'ın bu derlemesinden çok fazla söz etmemektedir. Öz Türk Masalları kitabında yer alan masalları incelemeden önce masalın tanım ve tasnifi hakkında bilgi verilecek olursa şunlar söylenebilir:

Masal terimi Arapça "mesel" kelimesinden gelmektedir. Masal terimi hakkında yapılmış olan belli başlı tanımlara bakılacak olursa ilk olarak Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe sözlükte masal için "Terbiye ve ahlâka faydalı, yararlı olan hikâye" (Devellioğlu, 2012: 726) tanımını yapmaktadır. Masallar üzerine önemli çalışmalar yapan Boratav, masalın tanımı için şunu söyler: "Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyülük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayâl ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı türüdür" (Boratav, 2015: 85) der. Şükrü Elçin ise masalı: "bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait hâdiselerin mâcerası, hikâyesi" (Elçin, 1998: 368) olarak tanımlar. Ali Berat Alptekin ise masallar için "dinleyicileri inandırmak gibi bir iddiası bulunmayan, hayal ürünü olan nesir şeklindeki anlatmalar" (Alptekin, 2002: Ön söz) tanımını yapar. Umay Günay ise masalın tanımını şu şekilde yapmaktadır: "'Mesel' halk dilinde yaygın ve benimsenen öğüt anlamındadır. Belirli bir hikaye türü XIX. asra kadar Türkiye'de kıssa, destan, hikaye, mesel denmiştir" (Günay, 1992: 321). Bu düşüncelerden hareketle masal için şu söylenebilir ki gerçek hayatla ilgisi olmayan ve böylece gelenek, görenek, inanış vs. gibi değerlerin yer almadığı ders vermeyi amaçlayan nesir yazılardır.

Lâmiî Çelebi'nin "Letâif" adlı eseri, Türk masallarının en eski sınıflandırmasını barındırması adına önemlidir (Sakaoğlu, 2012: 31). Türkiye'de masal üzerine çalışanlar inceledikleri masalları çeşitli şekillerde sınıflandırmışlardır. Masal üzerine çalışanların belli başlı tasniflerine bakılacak olursa şu şekildedir:

Sakaoğlu'nun "Gümüşhane Masalları" ile Alptekin'in "Taşeli Masalları" Aarne-Thompson'un tasnifinin son şeklinden hareketle yapılmıştır:

1. Hayvan Masalları

2. Asıl Halk Masalları

3. Fıkralar

4. Zincirleme Masallar (Sakaoğlu, 1973: 101&Alptekin, 2002: 62-112).

"Erzurum Masalları" üzerine çalışma yapan Seyidoğlu ise masalları üç ana başlık altında sınıflandırmaktadır:

1. Hayvan Masalları

2. Alelâde Halk Masallar

A. Harikulade Masallar

B. Dini Masallar

C. Dini Masallar

3- Şakalar ve Anekdotlar (Seyidoğlu, 1975: 75-76).

"Elazığ Masalları" üzerine çalışma yapan Umay Günay, derlediği masalları iki grupta ele alır:

1. Hayvan Masalları

2. Asıl Halk Masalları (Günay 1975 atfen Türkan 2008).

Bu çalışmada Aarne-Thompson'un tasniflerinden hareketle Öz Türk Masalları incelenecektir. Masal grupları hakkında sırasıyla bilgi verilecek olursa ilk sırada hayvan masalları için şunlar söylenebilir: Giriş formeli çok nadir bulunan hayvan masalları diğer masallara göre daha kısadır. Hayvan masallarında olaylar, insanlarla hayvanlar arasında geçerken bazen de masalın kahramanı tamamen hayvandır. Gerçekle ilgileri bulunmayan bu masalların amacı okuyucuya ders vermektir. İkinci sırada asıl halk masalları yer almaktadır. Asıl halk masalları, formel bakımından oldukça zengindir. Aynı zamanda olağanüstü unsurlar da oldukça geniş yer tutmaktadır. Bu tür masallar diğer masallara nazaran daha geniştir. Üçüncü sırada yer alan fıkraları ise diğer masal türlerinden ayıran en önemli özellik, gerçekle ilgisinin olması ve kahramanlarının günlük hayattaki kişilerden oluşmasıdır. Dördüncü sırada ise zincirlemeli masallar yer almaktadır. Zincirlemeli masallarda birden çok formel unsurla karşılaşılabilir. Hayvan masalları gibi hayvanlarla insanlar iç içe geçmiştir. Gerçeküstü kahramanlar nerdeyse yoktur ve yapısı itibariyle kısadır (Alptekin, 2002: 38). Adı verilen dört masal grubunda fıkraların gerçekle bağlantısının olması onu diğer masal gruplarından keskin bir şekilde ayırmaktadır. Diğer masal türleri ise birbirlerine birçok özellik yönünden benzemektedir.

3. Öz Türk Masalları

Öz Türk Masallarına sırasıyla bakılacak olursa şu şekildedir:

Ön Söz

Masal 1: Kaz Yollar Mısın?

Masal 2: Beş Salkım Bey

Masal 3: Bir Yemin Ne Vakit Bozulur

Masal 4: Perili Kurbağa

Masal 5: Ayşe, Fatma, Mitilik

Masal 6: Mum Hala

Masal 7: Hiyar Habip Kızı

Masal 8: Peri Padişahının Kızı

Masal 9: Ayıpostu

Masal 10: Gümüşle Altın Saçlı Çocuklar

Masal 11: Altın Koç

Masal 12: Neden Geç Kaldın

Masal 13: Baba Öğüdü

Masal 14: Düzme Falcı

Masal 15: Altın Dolan Desti

Masal 16: Şal Parçası

Masal 17: Korku

Masal 18: Altın Sandık

Masal 19: Kırk Bir Kız

Masal 20: Sihirli Ayna

Masal 21: Çıkrıkçılar

Masal 22: Tüluce

Masal 23: Tanrı Yolu

Masal 24: On İki Kız

Aarne-Thompson'un masal tasniflerinden hareketle Öz Türk Masalları incelenecek olursa masalların sınıflandırılması şu şekilde yapılabilir:

Tablo 1: Öz Türk Masallarının Tasnifi

Hayvan Masalları	Asıl Halk Masalları	Fıkralar	Zincirlemeli Masallar
• Ayıpostu • Altın Koç	• Kaz Yollar Mısın? • Bir Yemin Ne Vakit Bozulur • Perili Kurbağa • Ayşe, Fatma, Mitilik • Mum Hala • Hiyar Habip Kızı • Peri Padişahının Kızı • Gümüşle Altın Saçlı Çocuklar • Altın Dolan Desti • Şal Parçası • Korku • Altın Sandık • Kırk Bir Kız • Sihirli Ayna • Çıkrıkçılar • Tulüce • Tanrı Yolu • On iki Kız	• Baba Öğüdü	•Beş Salkım Beyi •Neden Geç Kaldın •Düzme Falcı

Masallar incelendiğinde ağırlıklı olarak "Asıl Halk Masalları" ile karşılaşılmaktadır. Ayrıca incelenen masallar, zengin motiflerle yoğrulmuştur. Bu motifler gerçek ve olağanüstü olmak üzere masallarda iki şekilde yerini almaktadır. Bu motiflerin yanı sıra çok az olmakla beraber; tekerleme, deyim vs. gibi kalıplaşmış ifadelere de rastlanılmaktadır.

Öz Türk Masalları Kitabı'ndan (Asral, 1935: 5-79) hareketle incelenen masallarda tespit edilen motiflere bakılacak olursa şu şekildedir:

3.1. Rakamlar ve Sayılar

Rakam ve sayılar, masalların tamamında hâkim olan motiflerin başında gelmektedir:

Masal 1: Kırk gün süre.

Masal 2: 40-50 Çuval, Üç kıl (Tilkinin üzerinden üç kıl koparması).

Masal 3: Üç gün.

Masal 5: Üç kız.

Masal 6: Kırk oda, kırk anahtar.

Masal 7: Üç tane hıyar.

Masal 8: Yedi derya ortası, üç kız, üç şişe su, altmış koyun, kırk dev.

Masal 9: Kırk katır kuyruğuna bağlayıp ormana terk etme, kırk gün kırk gece.

Masal 10: Üç kız kardeş.

Masal 11: Kırk anahtar, kırk gün kırk gece.

Masal 13: Üç nasihat.

Masal 14: Kırk gün, kırk kişi.

Masal 15: Üç fakir kız.

Masal 16: Padişahın üç kızı, kırk.

Masal 17: Dört ayaklı çocuk, kırk.

Masal 18: Üç, yedi, kırk.

Masal 19: Üç oğlu bir kızı, yedi, kırk.

Masal 20: Üç oğlan, kırk.

Masal 21: Üç, kırk.

Masal 22: Kırk.

Masal 23: Üç, kırk.

Masal 24: Kırk.

Üç, yedi ve kırk sayıları masalların tamamında hâkim olan sayılardır.

3.2. Renkler

Masallarda karşılaşılan renkler ise şu şekildedir:

Masal 3: Kırmızı, sarı ve mavi tabaklarda yemek.

Masal 8: Beyaz at.

Masal 9: Beyaz at.

Masal 21: Beyaz, al.

3.3. Olağanüstü Varlıklar

İncelenen masallarda karşılaşılan olağanüstü varlıklar ise şu şekildedir:

Masal 2: Devler padişahının sarayı.

Masal 3: Arap çocuk.

Masal 5: Sakız çiğneyen ve koskoca kazanı karıştıran dev.

Masal 7: Ak sakallı ihtiyar.

Masal 8: Derviş, peri, kırk dev.

Masal 9: Yedi başlı, yedi ağızlı ve yedi dilli ejderha.

Masal 10: Derviş.

Masal 15: Arap.

Masal 16: Cadı karı, dev, zenci, ejderha, her gün bir koyun kafası ve bir kız yiyen deli kız.

Masal 17: Dört ayaklı çocuk, dev anası, devin kızları, Arap, cazı.

Masal 18: Peri padişahı.

Masal 20: Ejderha.

3.4. Hayvanlar

İncelenen masallarda karşılaşılan hayvanlar ise şu şekildedir:

Masal 2: Tilki (Kahraman).

Masal 3: Kuş, balık, karınca (yardımcı kahraman).

Masal 8: Koyun, aygır (yardımcı kahraman), beyaz at.

Masal 9: Ayı (çocuğu alıp büyütmesi), beyaz at.

Masal 13: Deve tellal, horoz silahtar.

Masal 15: Güvercin (don değiştirme).

Masal 17: Alabak kuşu.

Masal 20: Kuş.

Masal 23: Balık (yardımcı kahraman).

İncelenen masallarda hayvanlara genellikle yardımcı kahraman olarak rastlanılmaktadır.

3.5. Tabiat Unsurları

Masallarda karşılaşılan tabiat unsurları şu şekildedir:

Masal 3: Kuyu-su, orman.

Masal 5: Ateş, değirmen taşı.

Masal 7: Kavak ağacı, ırmak.

Masal 8: Elma.

Masal 9: Irmak, orman.

Masal 15: Ağaç, su, mağara.

Masal 16: Elma ağacı, elma.

Masal 17: Dağ, çeşme.

Masal 19: Dağ.

Masal 22: Dağ.

Masal 23: Irmak, mağara, ağaç.

Masal 24: Göl.

3.6. Kalıplaşmış İfadeler

İncelenen masallarda karşılaşılan kalıplaşmış ifadeler şu şekildedir:

Masal 1: Tebdili kıyafet etmek. Altıyı altıya kattın mı? Ben de ona altıyı altıya kattım, fakat otuz ikiyi yetiştiremedim dedim.

Masal 3: Ay parçası gibi bir kız.

Masal 5: Bir çuvaldız boyu yol yürümek. Küçük dilini yutmak.

Masal 6: Korkudan dona kalmak.

Masal 13: Deve tellal horoz silahtarmış (masalın giriş formeli).

3.7. Diğer Motifler

İncelenen masallarda karşılaşılan diğer motifler şu şekildedir:

Masal 2: Kıl.

Masal 3: Yüzük.

Masal 5: Fıçı.

Masal 6: Mum.

Masal 7: Çocuksuzluk motifi, don değiştirme (kuş olup uçma).

Masal 8: Çocuksuzluk motifi, rüyada âşık olma, taş kesilme.

Masal 9: Boynuz (sihir), mendil, çoban (ihanet).

Masal 10: Taş kesilme.

Masal 11: Resimden görerek âşık olma.

Masal 15: Don değiştirme, ihanet.

Masal 16: Beddua üzerine âşık olma, küp, büyü, ihanet.

Masal 17: Ölüp-dirilme, yüzük, ihanet, yiğitlik göstermesi sonucunda evlenme.

Masal 18: Yüzük, sandık, altın.

Masal 19: Sihir (saç).

Masal 22: Dua, âşık olma, üvey anne.

Masal 24: Sır.

Sonuç

Olağanüstülüklerle harmanlanmış Öz Türk Masalları, içeriği ile masal türünün özelliklerini birebir yansıtmaktadır. İyi ve akıllı olanın kazanıp ödüllendirildiği, kötülerin ise cezalandırıldığı kuralının dışına çıkmamaktadır. Ayrıca Öz Türk Masallarında Türk kültür ve mitolojisine ait öğelerin geniş yer kapladığı da gözlenmektedir. Tüluce masalında olduğu gibi bazen masalın adı da yerel söyleyişe sahiptir. "Tüluce: Mersin civarında kullanılan bir kelimedir. Tüylü, saçaklı kilim, yün yatak örtüsü anlamlarına gelir" (Öner, 2019: 47). Bu çalışmada söz konusu kitapta yer alan yirmi dört masal, Thompson-Aarne'nin masal tasniflerinden hareketle sınıflandırılmıştır. Ayrıca yirmi dört masal yedi alt başlık altında motiflerine göre de değerlendirilmiştir.

Kaynaklar

Alptekin, A. B. (2002). Taşeli Masalları. Ankara: Akçağ Yayınları.

Asral, S.S. (1935). Öz Türk Masalları. Mersin: Mersin Halkevi Yayımları.

Boratav, P. N. (2015). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı . Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Devellioğlu, F. (2012). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Elçin, Ş. (2004). Halk Edebiyatına Giriş. Ankara: Akçağ Yayınları.

Günay, U. (1975). Elazığ Masalları İnceleme. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Günay, U. (1992). Türk Dünyası El Kitabı. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Öner, H. (2019). Suat Salih Asral Hayatı-Sanatı-Eserleri. Ankara: Gece Akademi.

Sakaoğlu, S. (1973). Gümüşhane Masalları. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Sakaoğlu, S. (2012). Masal Araştırmaları. Ankara: Akçağ Yayınları.

Seyidoğlu, B. (1975). Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırmalar Metinler ve Açıklamalar. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Türkan, K. (2008). Türk Dünyası Masal Geleneğinde Şamanistik Unsurlar. Yayımlanmış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

AMBALAJ TASARIMINDA ETKİLEŞİMİN ROLÜ

Emine YALUR

emine.syn@gmail.com

ÖZET

Grafik tasarımın temelini oluşturan yapıda önemli bir yer tutan ambalaj tasarımında, tüketim kültürünün artmasının sonucu olarak farklı arayışlarla tüketicinin karşısına çıkarma çabasına gidilmiştir. Ambalaj, içerisine konulan ürünün korunmasını, taşınmasını, temiz ve güvenilir bir şekilde tüketiciye ulaşmasını kolaylaştırır. Diğer bir ifadeyle ambalaj; sarar, sarmalar ve korur. Ambalaj tasarımı ise, içerisindeki ürünle ilgili tüketiciye bilgi verir ve ürünün cazibesini arttırarak satılmasını sağlar. Bunları sağlamak için ambalaj tüketicinin algısı da göz önünde bulundurularak tasarlanmalı ve tüketicide alma isteği uyandırmalıdır.

Etkileşim, "iki ayrı etkenin, incelenmekte olan bir karakteristik üzerine birlikte yaptıkları etki veya nesneler, parçalar ya da sistemler arasındaki karşılıklı kuvvet etkilerinin tümü olarak tanımlanmaktadır (Baştan, 2009, s.8). Etkileşim, sadece bir multimedya aracılığıyla veya ara yüz tasarımıyla tüketici karşısına çıkarılan ürünlerle sağlanmaz. Etkileşim aynı zamanda, karşılıklı olarak etkileme eylemidir. Esasında, ambalaj için kullanılan malzeme de dahil olmak üzere, ambalaj üzerindeki fotoğraf, illüstrasyon, yazı, renk, doku ve grafikler ambalaj ile tüketici arasındaki etkileşimi sağlayan unsurlardır. Eğer tüketicinin, bir raftaki alternatif ürünler arasından seçeceği ürünü ambalajı belirliyorsa, o ambalaj ile tüketici arasında güçlü bir etkileşim olduğunu gösterir. Etkileşimli bir ambalaj tasarımında dikkat edilmesi gereken en önemli husus hedef kitledir. Hedef kitlenin algısı etkileşimin boyutunu belirler. Örneğin, hedef kitlesi çocuk olan bir ürün ambalajı ile, 25 yaş üzeri olan bir ürün ambalajının renkleri aynı olamaz. Öyle olduğu taktirde tüketici ile ürün arasındaki yeterli etkileşimi sağlanamaz.

Tüm bu bilgiler dikkate alınarak, bir ambalaj tasarımında dikkat edilmesi gereken hususlar, tüketici ve tasarım arasında etkileşim boyutunu arttırmayı hedefleyen püf noktaları, örnek ambalaj tasarımları üzerinden değerlendirmeleri içeren bu çalışma, ambalaj tasarımcısı ve ürün tüketicisi için rehberlik edecek ipuçları içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Etkileşim, Ambalaj, Tasarım.

ROLE OF INTERACTION IN PACKAGE DESIGN

ABSTRACT

In packaging design, which occupies an important place in the structure that forms the basis of graphic design, efforts were made to confront the consumer with different searches as a result of the increase in consumption culture. The package makes it easy to protect, transport and reach the consumer in a clean and reliable way. In other words, package; Wraps, swathes and protects. The packaging design informs the consumer about the product in it and enables the product to be sold by increasing its attractiveness. In order to achieve these, the package should be designed with the consumer's perception in mind and should give the consumer a desire to buy.

Interaction is defined as the effect of two separate factors together on a characteristic under investigation, or the overall mutual force effect between objects, parts or systems(Baştan, 2009, s.8). Interaction is not only achieved through products that are presented to the consumer through a multimedia or interface design. Interaction is also an act of mutual influence. In fact, the photograph, illustration, text, color, texture and graphics on the package, including the material used for package,

are the elements that enable interaction between the package and the consumer. If the consumer determines the product to be selected among the alternative products on a shelf, indicates that there need to be strong interaction between the consumer and the package. The most important consideration in an interactive packaging design is the target audience. The perception of the target audience determines the extent of the interaction. For example, a product package with a target audience of children and a product package over 25 years of age cannot have the same color. If so, sufficient interaction between the consumer and the product cannot be achieved.

Taking into account all this information, this study, which includes considerations in a packaging design, tricks aimed at increasing the interaction dimension between the consumer and the design, and evaluations on sample packaging designs, provides clues to guide the package designer and product consumer..

Keywords: Interaction, Package Design, Graphic Design, Design.

1. Giriş

Ambalaj sözlükte "eşyayı sarmaya yarayan mukavva, kâğıt, tahta, plastik vb. malzeme." olarak geçmektedir (https://sozluk.gov.tr/?kelime=). Ambalaj, ürünün koruma, saklama, dağıtım, depolama, nakliye, bilgilendirme, satış, iletişim, sergileme ve kullanım amaçlarıyla örtülmesi, kaplanması olarak da tanımlanabilir (Kocamanlar, 2009, s.34). Ambalaj içersinde bulunan ürünü sarmakla kalmayıp taşınmasını ve depolanmasını kolaylaştırır, ürünün bozulmasını geciktirir. Ambalaj, üzerindeki doğru tasarım ile içerisinde bulunan ürün ile ilgili bilgi verir ve tüketicinin dikkatini çeker.

Ambalajın tarihi; insanların gereksinimleriyle başlamıştır. Değişen toplumlarda; rekabet piyasaları, tarihi kültürel olaylar, yaşam tarzları, sanat/tasarım hareketleri ve teknolojik buluşlarla oluşan gelişmelere bakıldığında, ambalajın bu etkenlerin tümünden etkilendiği görülmektedir. 18. yüzyıl Avrupa'sı, kentlerin hızlı gelişimi ve servetin zengin kesimden çalışan sınıflara doğru, daha geniş şekilde dağılımıyla büyük bir ticari genişleme dönemine girmiştir. Teknolojik ilerlemeler, üretim süreçlerinin hazlı artan nüfusa yetişmesini ya da ona paralel gelişmesini teşvik etmiştir. Seri üretim, ürünlerin maliyetlerini düşürerek piyasada kolayca bulunmalarını sağlamıştır (Klimchuk ve Krasovec, 2006, s.262).

Sanayi devrimi ile gelişen ambalaj tasarımı, tüketicilerin günlük kullanım ürün alımlarının artmasıyla ciddi anlamda ilerleme kaydetmiştir. Tüketim kültürünün değişmesi, ürün yelpazesinin gelişmesi, alım gücünün artması; ambalajın ürünü sadece korumasının ve onunla ilgili bilgi vermesinin yetersiz kalmasına sebep olmuş ambalaj sektöründe yenilik arayışını gerektirmiştir. Ambalaj tasarımı yapılacak ürün, köklü bir firmaya ait veya uzun yıllardır kabul görmüş bir ürün değilse piyasada yer edinmesi fazlasıyla güç olacaktır. Bu durumda ambalaj tasarımı devreye girerek, ürünün tüketici tarafından alımını kolaylaştıracaktır.

2. Ambalaj Tasarımı ve Gereklilikleri

Ambalaj grafiği, grafik tasarımın özel bir uzmanlık dalıdır. Birçok tanıtım kuruluşunda, ambalaj konusunda uzmanlaşmış ve deneyim kazanmış tasarımcılar görev alır. Ambalaj üretimi, dikkat isteyen, pahalı bir iştir. Teknik bir yanlışlık, büyük zararlara mâlolabilir. (Becer, 2018, s.205)

İyi tasarlanmış bir ambalaj, kendi reklamını yaptığı ölçüde başarılı olacak ve iyi bir tanıtma süreciyle bütünleştiğinde firmanın kar payı katlanarak artacaktır (Düz, 2012, s.22).



Görsel 1. Bisküvi Ambalajı, https://www.kisa.link/Mwye (E.T. 20.10.2019).

Bla Bla bisküvileri için tasarlanan karton ambalaj, bisküvilerin kırılmadan paketten alınmasını kolaylaştırmış, tabağa gerek duyulmadan şık bir sunuma sahip olmasını sağlamıştır.

Tüketici bir ürünü satın alırken o ürünün ambalajına başka bir deyişle ürünün ifadesine bakar. Ürün, kullanıcısının toplumsal konumunu sosyal ve politik dünya görüşünü, teknik anlayış ve yaklaşımlarım eğitim düzeyini ve kültürel bağlılıklarını görsel olarak iletmek zorundadır (Hakan, 1993, s.23)

Ürünü çevrelemeye yarayan iç ambalaj ve bir de saklanmasını kolaylaştıran dış ambalaj vardır. Diş macunu tüpü veya kolonyanın şişesi iç ambalajken, bu ambalajların konulduğu kutu ambalajlar ise dış ambalaj olarak tanımlanır.



Görsel 2. Bir güzellik maskesi tüp ve kutu tasarımı, https://www.kisa.link/Mwyr (E.T. 24.10.2019).

Güzellik markasının doğal ve saf içerikler kullanmasıyla ön plana çıkması ambalajlarına yansıtılmış. Dış ambalajda doğal tonlar kullanılarak, iç ambalajda ise minimal tavır takınılarak temiz bir tasarım elde edilmiş. Ürünün özellikleri ambalajın bütününde ele alınarak tüketiciye sunulmuştur.

Doğru ambalajlamanın yerine getirdiği bazı işlevler olduğunu öne süren Lewis, bu işlevleri şu şekilde açıklamıştır;

- İçeriğin tüketiciye iyi durumda teslim edilmesini sağlaması,

- İçerikleri titreşim, ısı, koku, ışık nüfuz etmesi, mikroorganizmalar ve zararlı istilası gibi tehlikelerden koruması,

- Açılması kolay sağlaması (ancak yanlışlıkla açılması güç),

- Sıvıların dökülmeden boşalmasına izin verilmesi,

- Tüm ürünün dağıtılmasını sağlaması,

- Taşımanın mümkün olduğunca kolay olması,

- Tüketim mallarının satın alınacak kadar ilgi çekici olması,

- Ürünün sorumluluğu altındaki işler veya kullanım talimatları hakkında bilgi verilmesidir (Lewis, 2012).

Ambalaj pek çok malzeme kullanılarak elde edilebilmektedir. Bunlara örnek olarak; kâğıt, karton, mukavva, metal, ahşap, fleksıbıl ambalajlar, filmler, etiketler, sert plastikler, dokuma ve örme gibi materyaller sayılabilir.



Görsel 3. Parfüm şişesi ve ambalajı, https://www.kisa.link/Mwyf (E.T. 4.11.2019).

Zen markasının parfüm şişesi, parfümün içeriğinde bulunan bambu görünümünde tasarlanmış. Tüketici şişeyi görür görmez parfümün içeriği ile ilgili bilgi sahibi olur ve hızlı bir etkileşim elde edilmesini sağlar.

Doğal kaynakların git gide azalması, eriyen buzullar ve çöp yığınından oluşan 7. kıtanın ortaya çıkması ile birlikte artan çevre duyarlılığı, tüketicinin ambalaja bakış açısını değiştirmektedir. Plastik poşetlerin doğaya atılmasından sonraki 1000 yıl sürede yok olması gelecekteki doğa faciasını açıkça gözler önüne sermektedir. Bunlar da göz önünde bulundurulduğunda günümüzde bir ambalajın niteliklerine çevre dostu, sürdürülebilir ve geri dönüştürülebilir olması gibi özelliklerin de eklenmesi beklenir. Bu nedenlerle, hem tüketici, hem üretici doğa dostu ambalaj kullanımına dikkat etmekte ve plastik kap veya poşet yerine; her ne kadar maliyeti arttırsa da cam, karton, dokuma gibi metaryallerin kullanımı artmaktadır.



Görsel 4. Doğal süs kabağından elde edilen ambalaj tasarımı, https://www.kisa.link/Mwyp (E.T. 12.10.2019).

Doğal ürünler için süs kabağından elde edilen ambalajlar, her ne kadar maliyetli ve işlenmesi zor olsa da, çevre dostu statüsünde ilk sırada yer alabilir. Özbekistanda üretilen doğal ambalajlar içersindeki ürünün doğal niteliğini sessizce vurgulamaktadır.

Zekice üretilen çözümler, doğayı korumayı amaçlamakla kalmayıp, tüketici ve üretici için maliyeti düşürmeyi sağlamalıdır. Genellikle cam şişede tüketiciye sunulan günlük sütü, son zamanlarda maliyetini düşürmek amaçlı plastik şişe ile sunmaya başlayan markalar olduğu görülmüştür. Tüketici sağlığı ve çevrede kayboylmasının uzun zaman aldığı düşünüldüğünde uzun vadede zararlı çıkılacağı söylenebilir. Bu durumda maliyeti düşürmek amaçlı, görsel tasarımla çekiciliği sağlayacak ve yeterli bilgilendirmeyi yapacak şekilde karton bir ambalaj düşünülebilir.

Ambalaj tasarımı günümüzde yaşamın o kadar bölünmez ve sosyal açıdan kabul edilir bir parçası olmuştur ki; dünyanın ünlü mağazaları kâğıt alışveriş torbalarını, tabii ki satış için, daha dayanıklı bir hale getirmeyi uygun görmüşlerdir. Satıcıların logo ve grafik tarzlarını taşıyan çanta ambalajları tüketici tarafından severek taşınan reklamlar halini almıştır (Fink, 1987).



Görsel 5. Burbery karton poşeti, https://www.kisa.link/Mwyo (E.T. 16.10.2019).

3. Ambalaj Tasarım Süreci ve Etkisi

Bir ambalaj tasarlama sürecinde tasarımcının ilk işi ürünün saklama koşulları ve raf ömrü gibi özelliklerini araştırıp inceleyerek amabalajlamada kullanılacak doğru malzemeyi seçmektir. Akışkan bir ürün için kağıt ambalaj seçeneğinin yanlış olacağı gibi, küçük gramajlı bir gofret için karton ambalaj kullanımı da gereksiz maliyet artışına sebep olacaktır. Tasarımcı ilk olarak izlediği bu yolda, benzer ürünler için kullanılan ve tasarlanan ambalajları da inceleyerek doğru kararı vermelidir. Ambalaj malzemesi tek başına dahi tüketici algısında oldukça etkilidir. Deri kapaklı bir defter ile karton kapaklı bir defterin aynı izlenimi vermediği buna basit bir örnektir. Bir ilkokul öğrencisinin geçici olarak kullanacağı defter için deri kapak seçimi maliyeti gereksiz yere zorlayacağı gibi, prestijli bir iş insanının karton kapaklı defter seçimi de yanlış olur. Ürünün maliyet ve değer araştırması yapılarak, doğru ürün-ambalaj seçimi yapılmalıdır.



Görsel 6. Eat Me çikolata ambalajı, https://www.kisa.link/Mwyn (E.T. 16.11.2019).

Eat Me çikolatalarının ambalajı kağıt üzerinde sadece kabartma baskı ile elde edilmiş ve ambalaj farklı tekniklerle etkileşimli hale getirilmiştir. Ambalaj, ışığın yönüne veya tüketicinin hareketine göre renk değiştiriyor izlenimi vererek diğer çikolata ambalajlarına oranla tüketicinin paketi elinealma ihtimalini arttırmayı sağlayacaktır

Tasarımcı seçilen malzemeyi ürün için en uygun formu yakalayacak şekilde ambalaj tasarımını oluşturmalıdır. Oluşturulan tasarım ambalajın formudur. Bu form için donanımlı bir endüstriyel tasarımcıdan yardım alınacağı gibi, bir grafik tasarımcı da yeterli araştırma ve uygulamayı yaptıktan sonra doğru formu elde edebilir.



Görsel 7. Blood of Grapes şarap şişesi, https://www.kisa.link/Mwym (E.T. 17.11.2019).

Üzümlerin kanı isimli şarap şişesi kalp şeklinde tasarlanarak marka ismi vurgulanmış ve ürünün rafta dikkat çekmesi sağlanmıştır.

Ambalajın çekiciliği ise yüzeyi için tasarlanacak görsel tasarım ve oluşturulan formun bütünlüğü ile sağlanır. Tasarımcı öncelikle ambalaj içersindeki ürününün hitap edeceği hedef kitleyi belirleyerek, kitlenin yaş, cinsiyet, eğitim, kültür ve ekonomik özelliklerini göz önünde bulundurarak tasarıma başlamalıdır. Tasarım alanında kullanılacak renk, tipografi, fotoğraf ve illustrasyon gibi görsellerin seçiminde bu kriterler oldukça önemli bir rol oynar. Tasarımcı bu unsurları kullandığı tasarım alanında boşluk, denge, hiyerarşi ve kompozisyonun bütünlüğüne dikkat ederek, tüketiciyi ürün ile ilgili bilgilendirecek, onu şaşırtacak ve ikna edecek estetik tasarımı ortaya çıkarabilir.



Görsel 8. Kurabiye ambalajı, https://www.kisa.link/Mwyt (E.T. 30.11.2019)

Çocuklar için piyasaya sürülen kek, kurabiye ambalajı çocukların ilgisini çekecek şekilde hayvan illustrasyonları ile süslenmiş ve isimlendirilmiştir. Ambalajın çocukların ilgisini çekebileceği bir diğer özelliği ise içersindeki ürün tüketildikten sonra kesilerek hayvan maskesinin elde edilmesidir. Maske çocuklarda ürünü tekrar tekrar alma isteği uyandıracaktır.

Zeki tasarımlar müşteriye beklenmedik çözümler sunandır. Ambalaj amaca uygun olmalı, tüketicinin çıkarlarını göz önünde bulundurmalı, satın aldırmalı, kompakt olmalı, göze çarpmalı, maliyeti düşürmeli ve kâr oranını arttırmayı amaçlamalı, mevcut imkânlar ile ilerletilebilen metotlar ile üretilebilmelidir. (DePuis, 2011, s.90)



Görsel 9. Fast food paket servis ambalajı, https://www.kisa.link/Mwyw (E.T. 27.11.2019)

Bir fast food markasının paket servis için hazırlamış olduğu renkli, eğlenceli, dikkat çekici ve kullanışlı niteliklere sahip bu ambalaj, aynı zamanda ofiste, okulda veya dışarıda tüketiciye kolaylık sağlayacak özelliktedir.

Etkileşim tasarımı kavramı ilk olarak Bill Moggridge ve Bill Verplank tarafından 1980'lerde tanımlanmıştır. Çoğu tasarım alanında olduğu gibi etkileşim tasarımı da forma önem verir fakat esas odağı davranıştır (https://sherpa.blog/sozluk/etkilesim-tasarimi-nedir-interaction-design-nedir)

Etkileşim (interaction) sözlük anlamı olarak, "iki ayrı etkenin, incelenmekte olan bir karakteristik üzerine birlikte yaptıkları etki veya nesneler, parçalar ya da sistemler arasındaki karşılıklı kuvvet etkilerinin tümü olarak tanımlanmaktadır. (Baştan, 2009, s.8)

Tüketiciye sunulan ambalaj tasarımı ile, ürün ve tüketici arasındaki iletişim sağlanır. Bu iletişim, ürünün rakipleri arasından sıyrılmasını sağlayarak tüketiciye satın aldırıyorsa, ambalaj ile tüketici arasında doğru etkileşimi de sağlamış olduğu söylenebilir. Yani etkileşimin sağlanması için donanımlı bir ambalaj veya dijital bir ekran olması gerekmez.

Aynı şartlarda iki ürün arasında seçim yapılması gerektiğinde mutlaka ambalajı cazip olanı seçilir. Bu nedenle ambalaj sıra dışı ve eğlenceli bir şekilde etkileşim kurabilen tasarımla müşteriye sunulursa markanın ve ürünün öne çıkması sağlanır.



Görsel 10. Konserve deniz ürünleri ambalajı, https://www.kisa.link/Mwyl (E.T. 5.11.2019)

Nord Stream markasının konserve deniz ürünleri ambalajı, tazeliği temsil eden adeta canlı gibi görünen hareketli illustrasyonları içermektedir. Tüketicinin ambalajı açtığı sırada kuyruğunu oynatan balık görüntüsü, mesajı doğru etkileşimle etkili bir şekilde tüketiciye ulaştırmaktadır.

SONUÇ

Ambalaj, her ne kadar ürünün saklanması, korunması, taşınmasını ve sunulmasını kolaylaştırması gibi nitelikleri gerektirse de, günümüz pazarında artan rekabete uyum sağlayarak öne çıkan ve dikkat çeken ambalaj bir adım önden gidecektir. Ambalaj tasarımında, endüstriyel tasarım veya grafik tasarım alanından mezun profesyonel bir ekiple çalışılması gerekir ve ambalajı tasarlanacak ürün için öncelikle market araştırması yapılıp, ürün rafta nasıl öne çıkarılabilir sorusuna verilecek cevap bulunur.

Tüketicinin dikkatini çekecek bir ambalaj tasarlamak için, estetik görsel özellikleriyle birlikte çok amaçlı olmasını sağlamak da iyi bir alternatiftir. Doğru ambalaj malzemesi, ürünün satış fiyatını fazla etkilemeyecek şekilde belirlenmelidir. Kalite standartları gereği çevreye duyarlı, geri dönüştürülebilir veya tekrar kullanılabilir ambalaj tasarımlarına olan ilginin artması, etkileşimin gücünü de açıkça ortaya koymaktadır. Doğal içerik için doğal ürünlerden veya doğal görünümlerden hazırlanan bir ambalaj, eskiden kullanılan ve doğallığın bir simgesi haline gelen kese kağıdı görünümünün önüne geçecek ve tüketicinin ambalajı eline almasını sağlayacaktır.

Satışa sunulacak bir ürün, yıllar boyu ürünleri satılan bir markaya ait değilse, rafta rakiplerinin önüne geçebilmesi için ciddi bir çalışma ile ambalajı aracılığıyla güçlü bir etkileşim sağlayabilir ve pazarda kolayca kendine yer edinebilir. Kurabiye ambalajının maskeye dönüşmesi, konserve balık ambalajı üzerinde tazeliği temsilen hareket eden balık görünümü, ışık oyunlarıyla renk değiştirdiği

görünümüyle çikolata ambalajı ve tüketiciye taşıma ve sunum kolaylığı sağlayan fast food ve kurabiye ambalajları muadillerine göre ürüne satış kolaylığı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Baştan, S. (2009) Kuramdan Uygulamaya Etkileşimli İletişim Tasarımı. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık

Kocamanlar, E. (2009), Ambalaj ve Fonksiyonları, Ambalaj Bülteni, (Eylül, Ekim 2009 Baskı), ss34-38.

Klimchuk, M. R. ve Krasovec, S. A. (2006) Packaging Design: Successful Product Branding from Concept to Shelf, Wiley: John Wiley & Sons, Inc, New Jersey, ABD.

Becer, E. (2018). İletişim ve Grafik Tasarım. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Düz, N. (2012). Ambalaj-Reklam İlişkisi ve Tasarım Eğitimindeki Yeri. Western Anatolia Journal of Educational Science 3.6, 2012: 19-52

Ertem Hakan, "Ambalaj Tasarımını Oluşturan Genel Esaslar", Amb. Arş. Geliş. İne. Dergisi ,Sayı 18 , 1993,s.23

Lewis, H. (2012). Designing for sustainability. England: Springer–Verlag London Limited, 41-107.

Fink, K. (1987). Paketleme Üzerine Görüşler, Grafik Sanatlar Üzerine Yazılar, GMK, Sayı: 2, İstanbul, s.1–4.

DePuis, S. ve Silva J. (2008) Package Design Workbook- The Art of Science of Succesful Packaging. USA, Rockport Publishers.

İnternet Kaynakları

https://sherpa.blog/sozluk/etkilesim-tasarimi-nedir-interaction-design-nedir

https://sozluk.gov.tr/?kelime=

KIBRIS TÜRK BASININDA NACAK GAZETESİNİN ROLÜ

Devran Akbayram, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tez Programı, akbayramdevran@icloud.com

Prof. Dr. Ulvi Keser, Girne Amerikan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı
ulvi.keser@gmail.com

Özet

Kıbrıs Adası tarih boyunca gerek coğrafi konumu gerekse stratejik önemi dolayısıyla pek çok mücadeleye sahne olmuştur. Bu mücadelelerin en çetini hiç kuşkusuz Kıbrıs Türk toplumunun 1955-1974 arasında vermiş olduğu mücadeledir. 1 Nisan 1955 tarihinden itibaren Yunanistan destekli olarak Kıbrıs Adasında tedhiş ve terör eylemlerine başlayan EOKA örgütü karşısında Kıbrıslı Türkler de kendilerini korumak ve güvenliklerini sağlamak için örgütlenmelere başlarlar. Bu örgütlenmeler Volkan ile başlar, Karaçete ve Dokuz Eylül gibi mahalli örgütlenmeler ile devam eder. Bu örgütlenmelerin son halkası, Türkiye'nin meşru destek ve onayı ile 1 Ağustos 1958 tarihinden itibaren Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) çerçevesinde sürdürülecektir.

1955-1960 sürecinde İngiliz dönemi, 1960-1963 sürecinde Kıbrıs Cumhuriyeti dönemi ve 21 Aralık 1963 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin fiilen yıkılmasının ardından 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na kadar geçecek dönemde Kıbrıslı Türkler varlıklarını kanıtlamak için her alanda büyük mücadeleler vermek zorunda kalmışlardır. TMT, Kıbrıslı Türklerin güvenliğini sağlamaya çalışırken, Kıbrıslı Türkler siyasi alanda da Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu (KTKF) kurmuşlardır. Bu federasyon vasıtasıyla hem idari yönetim faaliyetlerini hem de sosyal hayatlarını devam ettirme çabası içindeydiler.

Tam da bu dönemde, 1959 yılı itibarı ile TMT'nin basın ayağı, KTKF'nin resmi yayın organı olarak Nacak Gazetesi yayın hayatına başlar. 1959-1963 sürecinde haftalık olarak Cuma günleri yayımlanan gazete, esasında Kıbrıslı Türklerin propaganda, psikolojik algı operasyonu, moral, motivasyon ve dirençlerini ayakta tutmak için yayımlanmış, siyasi bir gazete görünümündedir. Gazetenin sahibi KTKF adına Rauf Denktaş görünmekle beraber, gazete doğrudan TMT'nin sesi durumundadır.

Bu çalışma çerçevesinde Nacak Gazetesinin Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi yanında Kıbrıs Türk Basın Tarihindeki yeri incelenmiştir. Araştırmanın tamamlanması sürecinde Kıbrıs Türk Milli Arşivinden, resmi ve özel arşivlerden istifade edilmiştir. Ayrıca sözlü tarih çalışması da yapılamıştır.

Anahtar Kelimeler: Nacak, TMT, Kıbrıs, Kıbrıslı Türkler, Türkiye

Abstract

Throughout history, Cyprus Island has been the scene of many struggles due to its geographical location and strategic importance. Undoubtedly, the most difficult of these struggles is the struggle of the Turkish Cypriot community between 1955-1974. As of April 1, 1955, the EOKA organization started terrorist activities on the island of Cyprus with the support of Greece. Turkish Cypriots start organizing to protect themselves and ensure their security. These organizations start with Volkan and continue with local organizations such as Karaçete and Dokuz Eylül. The last link of these organizations will be carried out within the framework of the Turkish Resistance Organization (TMT) as of August 1, 1958, with legal support and approval of Turkey.

Turkish Cypriots were forced to make a great struggle to prove their presence in all areas from British period of 1955-1960, the period of Republic of Cyprus during 1960-1963, and after the actual collapse of the Republic of Cyprus on 21 December 1963, until the period of Cyprus Peace Operation on 20 July 1974. While TMT tried to ensure the security of Turkish Cypriots, they established a Federation of Turkish Cypriot Institutions (KTKF) in the political field. Through this federation, they were in an effort to sustain both their administrative management activities and their social lives.

In this period, as of 1959, the press leg of TMT started to be published as the official publication organ of KTKF. Weekly newspaper published on Fridays during the period 1959-1963, in fact, it is a political newspaper published in order to sustain the Turkish Cypriots' propaganda, psychological perception operation, morale, motivation and resistance. Although Rauf Denktaş appears to be the owner of the newspaper KTKF, it is directly the voice of TMT.

In this study, the place of Nacak newspaper in the history of Turkish Cypriot Press as well as the history of Turkish Cypriot struggle was examined. During the completion of the research, Turkish Cypriot National Archives and official and private archives were used. In addition, oral history studies were conducted.

Key words: Nacak, TMT, Cyprus, Turkish Cypriot, Turkey

Giriş

Kıbrıs Türk gazeteleri özellikle 1955 yılına kadar ada sathında Braktorya isimli bir Rum dağıtım şirketi vasıtasıyla okuyucularına ulaşmıştır. Grivas yönetimindeki Ethniki Organosis Kyprion Agoniston (EOKA)'nın 1 Nisan 1955 tarihinde faaliyete geçmesiyle beraber Türk gazetelerinin Kıbrıs'ta dağıtımına yasaklama getirilmiştir. Bu nedenle Kıbrıs Türk gazeteleri Lefkoşa dışına çıkamamış, baskı sayıları düşmüş ve Kıbrıs Türklerinin EOKA karşısında verdiği mücadeleye gazeteler zor şartlar altında destek olabilmiştir. 1955 yılı sonrası Kıbrıslı Türklerin durumunu dünya kamuoyuna duyuran gazeteler arasında Halkın Sesi, Bozkurt, Hürsöz, Nacak, Cumhuriyet, Akın, Devrim, Zafer, Savaş ve Nizam gazeteleri başta gelmektedir. Bu dönemde Kıbrıs Türk basın tarihinin en önemli dönüm noktası ise Nacak'ın yayın hayatına başlamasıdır. Zira Nacak'tan önce KTFK ve Kıbrıslı Türklerin faaliyetleri konusunda toplumu aydınlatmak ve haberdar etmek için kullanılan yol genellikle KTKF tarafından yayımlanan faaliyet raporları veya bilgi bültenleridir. Bu bağlamda çalışmada Kıbrıslı Rumların EOKA vasıtasıyla Akritas Planı'nı uygulamaya koydukları 1955-1963 dönemindeki olaylara ve Kıbrıslı Türklerin hayatın her alanındaki mücadelesine Nacak gazetesi üzerinden kesitsel bir bakış sunma amaçlanmaktadır. Çalışmanın hazırlanması safhasında özellikle Kıbrıs Türk basınından istifade edilmiş, özellikle dönemin Kıbrıs Türk gazetelerinin olaylara bakış açıları ön plana çıkartılmıştır. Araştırmanın tamamlanması aşamasında Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (Ankara), Kıbrıs Türk Milli Arşivi (KKTC), Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu (KTKF) Arşivi (KKTC), Kızılay Genel Müdürlüğü Arşivi (KGMA), İngiliz Dışişleri Bakanlığı Arşivi (Londra/İngiltere), Halkın Sesi Gazetesi Arşivi (KKTC) başta olmak üzere farklı kaynaklardan ve sözlü tarih çalışmasından istifade edilmiştir.

1. Kıbrıs Adasında 1958 Öncesi Durum

Coğrafi, fiziki, kültürel, folklorik değerler göz önüne alındığında Kıbrıs'ın Anadolu'nun bir parçası olduğu görülmektedir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). 030.01.64.394.7.). Fakat adanın 1878'de İngiltere'ye kiralanması sonrasında (Emilianides, 1963, 93) kültürel ve coğrafi bağ göz ardı edilmiş hem Yunanlılar hem de Enosis taraftarı Kıbrıslı Rumlar İngilizleri de adadan atmanın yollarını aramaya başlamışlardır. Kıbrıslı Türkler ise "Bir gün gelecekler özlemiyle Mustafa Kemal'in askerlerini bekleyeceklerdir" (Oberling, 1982, 12). Adada Enosis doğrultusunda ilk ciddi Rum ayaklanması 21 Ekim 1931'de (Gürel, 1984, 169) gerçekleşmiş ve Rumlar İngiliz idaresine karşı isyan başlatmışlardır. Bunun sonucunda Anayasa, Yasama Meclisi, Belediye seçimleri, siyasî partiler askıya alınmış, basına sansür uygulanmış, eğitim üzerinde sıkı bir denetleme başlamıştır; ancak bu politikaların arkasında İngiliz idaresinin özellikle Kıbrıslı Türkleri sindirmeye yönelik olarak planlı bir girişimi söz konusu olmuştur. (Macit Aydınova, kişisel iletişim, 13 Temmuz 2003). Bu olaydan 16 yıl sonra, Yunanistan, 27 Şubat 1947'de aldığı bir kararla " Yunanistan'ın Kıbrıs'la Birleşmesi" gerektiğini kabul ve ilan etmiştir. Michael Mouskos'un 1948'de Kition Piskoposu olarak adaya dönmesiyle yeni bir dönem başlamıştır. (Dood, 2002, 9). 21 Kasım 1949 tarihinde BM'ye müracaat eden Yunanistan, "anavatan Yunanistan'la birleşmek için self-determinasyon hakkının tanınmasını" talep etmiş (Gazioğlu, 1997, 115), adada 15 Ocak 1950 tarihinde plebisit yapmış (Bilge, 1961, 31) ve seçimden ilhak sonucu çıkmıştır. Plebisit ve akabinde Kıbrıs Rumlarının ayaklanma girişimlerinin sonucunda yaşanan gerginlikler, Kıbrıs meselesinin fiili olarak 1950 yılından itibaren ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ayrıca Yunanistan 16

Ağustos 1954 tarihinde (Basın Yayın Genel Müdürlüğü (BYGM), 1954, 99) "halkların eşit hakları ve self-determinasyon ilkesinin BM'nin himayesi altında Kıbrıs halkına uygulanması" talebiyle BM'ye müracaat etmiş (Toluner, 1977, 55); ancak bu teklif reddedilmiştir (Bayülken, 1983, 5; BYGM, 1954, 179). Akabinde adada Rum tedhiş faaliyetlerinin artmasıyla 19 Aralık 1954 tarihinden itibaren umumi yerlerde beşten fazla insanın bir araya gelmesi yasaklanmıştır (BYGM, 1954, 105); ancak özellikle Makarios'un adadaki kışkırtıcı tutumu hızlanarak devam etmiş ve bu durum ada sathında büyük rahatsızlıklara yol açmıştır (Denktaş, 2000, 109). Böylece Yunanistan ile Kıbrıs Rum tarafı amaçlarını silah yoluyla gerçekleştirebileceğini düşünmüş ve bir yeraltı örgütü kurma yoluna gitmişlerdir. Daha önce 'öldürmeyi bilmeyen' (Dünya, 2 Haziran 1958) PEON gençlik teşkilatını kuran Grivas (daha sonra adadan ayrılıp Yunanistan'a dönmek zorunda kalan Grivas'a emekli Albay olmasına rağmen Yunan hükümeti tarafından Korgenerallik rütbesi verilecektir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. BCA.030.01.64.394.29) böylece 'öldürmek' (Dünya, 2 Haziran 1958) üzere EOKA'yı oluşturmuştur (Stephens, 1966, 140; Foley, 1964, 109). Hemen akabinde 1 Nisan 1955 gecesi Kıbrıs'ta şiddet eylemleri gerçekleşmiş (Stephens 1966, 141), işyerleri, askerî kışlalar, İngilizlere ait yerler havaya uçurulmuştur (Emilianides, 1963, 113). Olup bitenleri henüz kavrayamayan İngilizler gerçekleşen şiddet olaylarını şaşkınlıklar karşılamışlardır (O dönemde polis olarak görev yapan ve II. Dünya Savaşı döneminde İngiliz ordusunda katırcı olarak görev alan Ali Tilki, kişisel iletişim, 10 Temmuz 2003). Ancak Türk tarafında bu faaliyetlerle ilgili hareketler başlamıştır. 1 Nisan 1955 tarihinde başlayan ve artarak şiddetlenen olaylar karşısında Kıbrıslı Türkler de tamamen nefsi müdafaaya yönelik olarak Karaçete, Volkan, 9 Eylül, Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) gibi oluşumlarda yer almışlardır.

1955 yılından itibaren Türk mukavemet hareketlerinde görev yapan Türkleri tespit etmeye çalışan İngiliz polisi Volkan mensubu olan, daha sonra TMT ile bağı olduğunu tahmin ettiği ve isimlerini tespit ettiği 60 civarında Kıbrıslı Türk'ü "Fevkalade Ahval" yasasıyla tutuklamıştır. Bu Kıbrıslı Türklerle ilgili en fazla tepki gösteren yayın Nacak gazetesi olmuştur. TMT mensubu oldukları iddiasıyla İngiliz idaresi tarafından tutuklanan Kıbrıslı Türklerin kamplarda ve hapishanelerde en çok şikâyet ettikleri noktaların başında ise sağlıksız yiyecekler gelmektedir. Yemeklerin kötü olmasının yanı sıra yetersiz olması, buna mukabil İngilizlerin hapishaneye dışarıdan yiyecek gönderilmesine de müsaade etmemesi huzursuzlukları iyice arttırmıştır. Bu konuyla ilgili olarak başta KTKF Başkanı Rauf R. Denktaş olmak üzere Federasyon yetkilileri, hapishane yetkilileri, Kıbrıs Valisi ve diğer askeri yetkilileri ziyaret etmişler ve bu şikâyetlere çözüm bulmaya gayret göstermişlerdir. Bu arada Kıbrıslı Türklerin tutuklanmaları sadece Kıbrıs'ta değil Türkiye'de de geniş yankı bulmuş, Türk basını bu olaya geniş yer vermiştir. Ancak bazı gazeteler tutuklananları Volkan üyeleri olarak bildirmiş bir kısmı da TMT mensupları olarak halka duyurmuştur (Nacak, 24 Temmuz 1959). İngiliz askeri inzibatları tarafından tutuklanan bu Türkler önce Lefkoşa'da Metaksas Meydanı'nda bulunan Posta Dairesi'nin bodrum katında depo olarak kullanılan bir odaya alınmışlardır. Daha sonra sayının artmasıyla beraber Kolokoş bölgesinde bulunan Wayne's Keep (Söz konusu bu kamp İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan Garantörlük Anlaşması sonrasında adaya ayak basan 650 kişilik Türk ve 900 kişilik Yunan Alayı'nın da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber konuşlandığı yerdir) isimli tutukevine nakledilmişler (Halkın Sesi, 9 Ağustos 1958) ve serbest bırakılacakları güne kadar da burada tutulmuşlardır. Bu hapishane burada bulunan insanlara tam bir cehennem hayatı yaşatmaya başlamış ve bu durum bütün Kıbrıs Türk toplumunun da tepkisini çekmiştir (Nacak, 24 Temmuz 1958).

2. Kıbrıs Türk Basını ve Mücadele Tarihi

Kıbrıs Türk basını mercek altına alındığı zaman görülecektir ki adada yayınlanan Türk gazeteleri yayımcılarının, yayınevi sahiplerinin kişisel ihtirasları ve gazetecilik heveslerini karşılamak maksadıyla yayınlanmamaktadır. 1891 yılında yayın hayatına başlayan ilk Türk gazetesi Zaman'dan itibaren Kıbrıs Türk gazeteleri ve izledikleri yayın politikaları incelendiğinde tek bir gayeye hizmet etmek üzere hazırlandıkları açıkça görülebilir. Bu gaye Kıbrıs Türk'ünün sesini ve varlığını bütün dünyaya duyurmak, onların haklarını ve çıkarlarını savunmak, adanın Yunanistan'a ilhak edilmesine karşı çıkmak ve Mustafa Kemal Atatürk'ün ifadesiyle 'Türklüğün sesinin solmasını' önlemektir. Bu şartlarda Kıbrıs Türk basını için söylenebilecek en kısa ve doğru tanım ise Kıbrıs Türk basınının bir mücadele

basını olduğudur (Azgın, 1998, 642). Bu anlamda özellikle 1 Nisan 1955 sonrasındaki süreçte Kıbrıs Türk toplumunda yayınlanan gazetelerin öncelikle misyonları Kıbrıslı Türklerin sesi, gözü kulağı olmak, Enosis iddialarına ve propagandasına karşı koymak ve adada Kıbrıslı Türklerin varlığını yaşatmak olmuştur (Bu dönemde Kıbrıs'ta yayımlanan Türk gazetelerinin neredeyse tamamının manşetlerinde Kıbrıs olayları yer almaktadır. Örneğin Bozkurt gazetesinde 'Leymosun'da Kanlı Çarpışmalar Oldu','Küçük Kaymaklı'da Gerginlik Artıyor.', 'Anavatandaki Kıbrıs Mitingleri Devam Ediyor.','EOKA Türklere Karşı Büyük Katliamlara Hazırlanıyor.' ayrıca Halkın Sesi gazetesinde 'Kardeşlerimiz Can ve Mal Namuslarını Korumak İçin Hicret Ediyorlar', 'Baf'ta Bir Türk Memur Dairesinde Vuruldu', 'Rumların Türklere Tecavüzleri Bütün Şiddetiyle Devam Ediyor.', 'Avukat R. Denktaş İstiklal Mücadelemizde 26 Milyonun Arkamızda Olduğunu Söyledi.' şeklinde manşetler hemen göze çarpmaktadır. Bozkurt gazetesinin 13 Temmuz 1958 tarihli manşeti ve başlığı siyah bir karartmayla çıkar. Gazetenin başlıkları ise 'EOKA Cinayetleri Devam Ediyor. Pusuya Düşürülen Otobüse Açılan Ateşte Beş Türk Öldürüldü.' şeklindedir. Bozkurt gazetesi ayrıca özellikle Kıbrıs Türk toplumunu ilgilendiren iç siyaset konularında tarafsızlığını tamamıyla muhafaza ederek kamuoyunu büyük ölçüde bilgilendiren bir tavır ortaya koymuş ve olayların sadece haber yönünü ön plana çıkartmıştır. Bozkurt, 3 Temmuz 1958, 24 Temmuz 1958, Halkın Sesi, 7 Haziran 1958, 18 Temmuz 1958, 17 Temmuz 1958). Örneğin 1960 sonrasında yayın hayatına giren haftalık Akın gazetesi daha ilk sayısında olayların üzerine gideceğini ve Kıbrıslı Türklerin sesi ve kulağı olacağını açıklar (Akın, 1 Şubat 1962). Kıbrıs'ta bu dönemde (1955-1963) yayın yapan ve değişik dönemlerde yayın hayatına son vermek zorunda kalan toplam 10 Kıbrıs Türk gazetesi esasında tamamıyla Kıbrıs adasına yoğunlaştığından ada dışındaki Türklere ve onların tepkilerine yer vermemekte ve duyarsız kalmaktadır (Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Rauf R. Denktaş'a Londra'dan gönderilen 31 Ekim 1958 tarihli Cyrpus is Turkish Association (Kıbrıs Türktür Cemiyeti) KBR/FDR. No.721. sayılı resmî yazı). Kıbrıs Türk basın tarihinde bu dönemde yer alan en ilginç gazete ise Erenköy, Selçuklu, Bozdağ, Alevkaya ve Mansura köylerini Rumlara karşı savunmakta olan Kıbrıslı Türklerin daktilo etmek suretiyle çıkardıkları ve adı geçen köylerin baş harflerinden oluşan ESBAM gazetesidir. Aynı şekilde Limasol'da yayınlanan Limasol'un Sesi gazetesi de neredeyse bütün sayılarını ve hemen hemen bütün sayfalarını geçmişte Kıbrıs'ta yaşanan olaylara, özellikle 'İkinci Plevne Müdafaası' olarak belirttiği Limasol bölgesinde yaşanan çatışmalara ve hayatını kaybeden Kıbrıslı Türklere ayırır.

3. Nacak gazetesinin Yayınları

Bu dönemde Kıbrıs'ta en önemli dönüm noktası ise Nacak'ın yayın hayatına başlamasıdır. Nacak'tan önce KTFK ve Kıbrıslı Türklerin faaliyetleri konusunda toplumu aydınlatmak ve haberdar etmek için kullanılan yol ise genellikle KTKF tarafından yayımlanan faaliyet raporları veya bilgi bültenleridir. Örneğin Nacak'ın ilk sayısının çıkmasından hemen önce Nisan 1959 tarihinde yayımlanan aylık bültende Rauf R. Denktaş'ın "Tutunmak ve Yükselmek Azmindeyiz." başlıklı bir yazısı yer almıştır. Söz konusu yazıda Rauf R. Denktaş tarafından Kıbrıs Türk toplumunun iktisadi alanda da söz sahibi olabilmesi devamlı tüketici olmak yerine üreten bir toplum haline gelebilmesi, Zürih Antlaşması sonrasında kazanılan haklarla perakendecilikten öteye gidemeyen ticaret hayatının kalkınması ve Türk'ün Türk'ü koruması gerektiği belirtilmiştir (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., KTMA, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Aylık Bülteni, Nisan 1959). İlginç bir nokta ise Kıbrıs'ta Nacak Gazetesi yayın hayatına başlamadan hemen önce İngiltere'de yaşayan Kıbrıslı Türklerin de seslerini duyurabilmek amacıyla bir gazete çıkarma girişimine başlamalarıdır. 'Her şey vatan için' ifadesini kendilerine parola olarak alan gazete yetkilileri gazeteyi önce aylık, ilerleyen dönemde de haftalık olarak çıkartmayı planlamakta ve 'Türklüğe ve Kıbrıs'taki cemaatimize her sahada hizmet için' bu girişimi başlatmaktadırlar (Türk Sesi, 1 Mayıs 1959). Nacak'ın sahibi kâğıt üzerinde KTFK, imtiyaz sahibi ise Rauf R. Denktaş olarak görülmektedir (Fuat Veziroğlu, kişisel iletişim, 16 Kasım 2003);

"Türk Mukavemet Teşkilatı bir gazete çıkarmaya karar verdi. Rıza Vuruşkan gazetenin adını eski bir Türk silahı olduğu için Nacak koydu. Aslında tırpanla nacak arasında bir süre tereddüt ettik. Dış görünüş olarak Denktaş sahibi, ben de Yazı İşleri Müdürü olarak görülecektik. Gazetenin ilk sayısını 29 Mayıs 1959 tarihinde çıkarttık."

Nacak gazetesi, Halkın Sesi Matbaası'nda basılır ve son sayısının yayımlandığı 22 Aralık 1963 gününe kadar haftalık olarak yayınlanır. Gazetenin fiyatı 15 Mils olarak belirlenmiştir. Gazetenin sahibi olarak Nacak Gazete ve Matbaacılık İşletmesi Limited, idare merkezi ise Müftü Ziyai Efendi Sokak, No.2, Lefkoşa görülmektedir. Gazetenin telefon numarası 2697 olarak belirlenmiştir ve gazetenin altı aylık abone bedeli 500 mil, bir yıllık abone bedeli ise 1 lira olarak belirtilir.

Gazetenin ilk sayfasında Nacak ifadesinin hemen yanında 'Haftalık Siyasî Gazetedir' ibaresi yer almakta, bunun hemen yanında gazetenin abonelik şartları, gazetenin imtiyaz sahibi ve adresi gibi bilgiler bulunmaktadır. Gazetenin sol köşesinde ise Nacak üzerine bir başak amblemi bulunmaktadır. Aynı sütunun sağ köşesinde ise üzerinde 'Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır. Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır' yazılı bayrak, asker, meşale ve sırmadan oluşan bir amblem bulunmaktadır. Gazete ilk sayısında ayrıca yayın ilkelerini 'Kıbrıs Türk köylüsünü topyekûn kalkındırma mücadelesine girişmek, Türk işçisinin haklarını savunmak, millî davamıza set çekenlere karşı durmak, millî bilinci ayakta tutmak, ada Türklerini bu bilinçaltında toplamak ve Enosis'e karşı mücadele etmek' olarak açıklamıştır. Gazetenin asıl amacı ulusal bilinç etrafında Kıbrıslı Türklerin toplanmalarını sağlamak ve Enosis'e karşı çıkmaktır (Nacak, 18 Mart 1960). Bu bağlamda gazete ilk sayısından son sayısına kadar Kıbrıs Rum basınıyla mücadele etmiş, EOKA'ya karşı Kıbrıslı Türkleri bilinçlendirmiş, sağlık, spor, kültür, coğrafya, tarih, ulusal bilinç, Türkiye ile ilişkiler, tarım, ziraat ve köylerle ilgili son derece faydalı çalışmalar yapmış ve Türk toplumunu ayakta tutan dinamikler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Gazetede ayrıca Rauf R. Denktaş, Esat Faik Müftüoğlu, "Haftanın Tuzu Biberi" köşesinde M. Şinasi Tekman, "Çiftçiye Öğütler" köşesinde tarımcı rumuzuyla yazan bir Kıbrıslı Türk, Fuat Veziroğlu, "Pencere" köşesinde İlter Veziroğlu, "Orda Bir Köy Var Uzakta" köşesinde H. Ç, Ertem Kutay, Cemal Üçyiğit, H. A. Mazlum, Aşkın, "Karşıdan" köşesinde Sedat Törel, "Bu Hafta" köşesinde H. Tacak, "Söz Aramızda" köşesinde Fırtına, "Akla Gelen" köşesinde Ahmet Gazioğlu, T. Bayraktaroğlu, Salih Çelebioğlu, H. Tacal, Orbay Mehmet, Necati Taşkın, H. M. Irkad, Erol N. Erduran, Orbay Deliceırmak, Cavit Ramadan, Mutallip Vudalı, M. Şükrü de yazılar yazmışlardır. Gazetenin yayın hayatına başlamasıyla beraber Cuma günleri bütün ada sathında dağıtımı da üçü çocuk toplam dört kişi tarafından yapılmaya başlanmıştır.

Gazetenin özellikle Cuma günü yayınlanmasının nedeni adanın dört bir köşesinden Lefkoşa'ya otobüslerle gelen Kıbrıslı Türk köylülerdir. Gazetenin dağıtımı bağlamında böyle bir kolaylığın yaşanabilmesi ve adanın her tarafına gazetenin rahatça dağıtılabilmesi için cuma günü özellikle seçilir. Bunun dışında Lefkoşa'ya gelemeyen diğer köyler ve Kıbrıslı Türkler için de özellikle haberleşme alanında istifade edilen Lozan otobüs Şirketi'ne ait otobüsler kullanılmıştır. Gazetelerin otobüs şoförleri veya köylüler aracılığıyla gizlice ulaştırılması kolay olmamış, İngiliz idaresi yanı sıra EOKA tarafından yapılan denetleme ve kontroller gazetenin alıcılarına ulaştırılması için her zaman tehlike yaratmıştır. Söz konusu zor koşullar altında gazeteleri ilk alanlar köy öğretmenleri olmuştur. Gazete yayın hayatına başladığı 29 Mayıs 1959 tarihinden 1963 yılına kadar Kıbrıs Türk toplumunu "Türk'ten Türk'e Kampanyası", "Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası", "Yerli Malı Kullan Kampanyası" gibi kampanyalarla bilinçlendirmeye çalışırken, Kıbrıs Türklerini tarımdan ziraata, sanayiden kültüre, tarihten ekonomiye kadar pek çok alanda bilinçlendirmiş ve yetiştirmeye çalışmıştır. KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf R. Denktaş gazetenin çıktığı ilk dönemi:

"Nacak gazetesinin görevi morali yüksek tutmaktı… İçimizdeki kötü niyetlileri teşhir etmek, onların kötü propagandasına gerçekleri üretmek vs. Nacak gazetesi benim adıma çıktı ama yazarları, siyaseti tamamen TMT tarafından otururlar yazarlardı ve TMT liderliği karar verirdi 'Yarın şöyle olsun, öbür gün buna cevap verin' diye ama o da hep benden bilinirdi. Sanki ben saldırtıyorum ona buna. Gün geldi Dr. Küçük'e saldırdılar. Dr. Küçük'le aramızın açılmasının başlangıcında ben burada yoktum. Yine bir ziyarette, seyahateydim. Geldiğimde Dr. Küçük'ün hanımı hakkında bir yazı yazmışlar kucağında süs köpeğiyle gezer falan diye. Dr. Küçük tabii muazzam alındı. Benden bildi. Yani o tür şeyleri de o TMT'nin suçu değil TMT'nin içinde çalışan o genç yazarların işgüzarlığı halinde bir iş olmuştu. Dolayısıyla gazetenin maksadı oydu. Yine o gazetede Dırvana zamanında bu avukatların

öldürüldüğünde çıkan bir yazı var 'Mezardan gelen sesler' diye onların ifadelerini falan açıklayan. Dırvana beni çağırdı ve 'Nedir bu senin gazetende çıkan falan' diye bir çıkış, bir bilmem ne. 'Efendim gazete benim değil TMT'nindir. Söyleyeceğiniz varsa Türk Mukavemet Teşkilatı'na söyleyiniz' dedim. Böyle bir şey yapmıştık. Aramızda böyle bir şey olmuştu. Gazetenin fonksiyonu oydu ama reklam günlerinde 'Çıktı çıkacak. Her Türk evine nacak almalıdır' diye radyoda açıklamalar yapardı. Herkes 'Yahu herhalde bir şeyler olacak' diye evine nacak almaya başladı. O da işin espri tarafı." (KKTC'nin Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf R. Denktaş, kişisel iletişim, 8 Temmuz 2003) diyerek açıklamıştır.

Gazetenin yayın politikası ve kapanıncaya kadar devam ettirdiği siyasî çizgi böylelikle çok net olarak ortaya çıkmıştır. İlk etapta toplumun bütün katmanlarını kucaklayarak Kıbrıs Türk halkını sadece ekonomik olarak değil, siyasî ve kültürel açıdan da geliştirmiş ve Rumlara bağlı kısıtlayıcı unsurları ortadan kaldıracak tedbirleri anavatan Türkiye'nin de desteğiyle bunları gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Gazete yayın hayatına devam ettiği süre içerisinde özellikle Lefkoşa'daki ticaret hayatı başta olmak üzere Türkçe'nin güzel ve doğru kullanımından kumar ve içki gibi zararlı alışkanlıklara, ayrıca işçi-işveren ilişkilerine ve sendikal haklara, tarım, ziraat ve çiftçilere tavsiye köşelerinden ormancılık, bağcılık, narenciye üretimine varıncaya kadar farklı konularda yayınlar yapmıştır. Gazetenin Kıbrıs'ta aynı dönemde yayımlanan Cumhuriyet gazetesi ile çatışması da bu noktada başlamıştır. Cumhuriyet Gazetesi, adada kurulan cumhuriyetin devamından yanadır ve ekonomik kalkınmanın da, kültürel ve siyasî kalkınmanın da ancak demokrasi içinde mümkün olabileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda Cumhuriyet gazetesi, Taksim ve Enosis fikirlerine de sert tepki göstermiştir. Ancak Nacak gazetesine göre iki toplumu huzur ve sükûna kavuşturmak için yapılacak iş, eşit haklara sahip iki ayrı toplum olarak yaşamalarını sağlamaktır. Aksi bir durumu Nacak 'Büyük Sahra Çölüne kar yağmasını beklemek kadar boş bir hayal olur' (Nacak, 5 Ocak 1962) ifadeleriyle belirtmiştir. Nacak'ın savunduğu fikirlerde ne kadar haklı çıktığı ise 21 Aralık 1963 gününden itibaren anlaşılmaya başlanmıştır. Kıbrıslı Türkleri "fert olarak değil de cemaat olarak bir vahdet yaratması için" Enosis'e karşı tek yumruk olmaya çağıran Nacak halka ayrılık ve bencillik değil, birlik ve beraberlik aşılanmasını hedeflemiştir (Nacak, 5 Haziran 1959). Daha sonra bütün ada sathına yayılacak olan "Türk'ten Türk'e Kampanyası" da bu dönemde hayata geçirilir. Genel olarak bakıldığında gazetenin politikası Kıbrıslı Türkleri ulusal bilinç etrafında toplamak ve bu ulusal bilinç çerçevesinde Rumların Megali İdea ve Enosis arzularına karşı koymaktır (Nacak, 24 Temmuz 1959).

Bu dönemde bir yandan Nacak vasıtasıyla Kıbrıs Türk toplumuna yönelik sosyal programlar hazırlanırken, bir yandan da toplumu bir araya getirmeyi ve yardımlaşmayı amaçlayan girişimler de söz konusudur. Bu girişimlerin etkisiyle pek çok köyün akmayan çeşmelerinden su akmaya, olmayan yolları yapılmaya, harabeye dönmüş okulları tamirden geçmeye başlamıştır. Gazetenin özellikle "Orda Bir Köy Var Uzakta" köşesinde düzenli olarak yayımladığı yardıma muhtaç köyler ve buralardaki okul, köy odası, köprü, çeşme, hastane, öksüzler yurdu gibi yerler Kıbrıslı Türklerin dayanışmasıyla yeniden inşa edilmiş, bakımdan geçmiş ve restore edilmiştir. Gazete zaman zaman köşelerine Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Federasyonu genel Sekreteri Necati Taşkın veya Kıbrıs Türk Çiftçiler Birliği yetkilileri gibi toplumun farklı noktalarından temsilciler çağırmıştır. Böylece Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'nun Kıbrıslı Türklere desteği de görülmüş ve daha önce bahsedilen "Türk'ten Türk'e Kampanyası" devam etmiştir. Bu kampanya ile ilgili Rauf Denktaş aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır 8Rauf R. Denktaş, kişisel iletişim, 8 Temmuz 2003);

"Bir kere bir yeraltı teşkilatının varlığı hissediliyordu. Türk'ten Türk'e Kampanyası, Volkan zamanında başladı ve sonra TMT'ye geçti ama bizim Rum'a verdiğimiz para mermi oluyor, askerî vergi alınıyor Rum'dan bilinen şekilde. Bunları yaydık ve neticesini elde ettik. Türk acentelikleri doğdu. Türk tacirler, tüccarlar meydana çıkmaya başladı küçük küçük de olsa. Bunları da tabii suiistimal edenler oldu. Bir çarşı murakabe komisyon heyeti kurduk. Başına kelli felli adamlar koyduk. Onları dinlemeyenler yahut baskı yaptıydı efendim. Adama diyoruz ki 'İşte bak burada Türk malı var. Bunu al' Gider Rum'dan alırdı daha ucuz diye. Yakalanınca ve kendisine bir ceza verilince kıyametleri koparırdı. Neticede bir Türk çarşısının ve bir Türk ekonomisinin doğmasına sebep oldu o kampanya"

Kampanyaların yanı sıra faaliyetlerin daha somut ve olumlu yönde gelişebilmesini amaçlayan girişimler sonrasında 50 Kıbrıs Lirası ödüllü bir de anket yapılarak ada sathında Kıbrıslı Türkler arasındaki toplumsal dayanışmanın daha da geliştirilmesi amaçlanmıştır. Buna göre 3 önemli konuyla ilgili sorulan 3 soruya verilecek cevaplar arasında en beğenilenler ödüle uygun görülmüştür (Nacak, 18 Eylül 1959);

"1. Çarşımızın büyümesi, olgunlaşması için neler lazımdır? Ne yapılmalıdır?

2. Kooperatif ithalat ve ihracat merkezleri, kooperatif bakkaliyeleri hayatı ucuzlatacak mı?

3. Cemaatimizin en erken bir zamanda yükselmesi için düşündüğünüz tedbirler nelerdir?"

Gazete adada Kıbrıs Türk tiyatrosunun gelişmesi, Kıbrıs Türk edebiyatının bütün okuyuculara ulaşması, sanatsal faaliyetlerin ücra köylere kadar gidebilmesi için de yayınlar yapmıştır. Türk tiyatro ekiplerinin Türkiye'den daha fazla getirilmesi, Kıbrıs Türk tiyatro ekiplerinin desteklenmesi, fuarcılık faaliyetlerinin geliştirilmesi ve üretilen az sayıda ürünün ada dışına satılabilmesi ve tanıtılabilmesi, Kıbrıs Türk toplumunun okuyup bilinçlenebilmesi için de kütüphanelerden istifade edilmesi, Kıbrıs Türk sporunun kalkınabilmesi için radikal tedbirler alınması da manşetlere taşınmıştır. Gazete ayrıca köy öğretmenlerinin köylerde yeterince kalabilmeleri ve köylülere örnek olabilmeleri maksadıyla onları köyde tutacak lojman, kitaplık ve derslik gibi ihtiyaçların bir an evvel tamamlanması gibi girişimlerinde bulunmuştur. KTKF'nin bu faaliyetlerine en büyük destek ise şüphesiz Nacak'tan gelir. Nacak tarafından yürütülen kampanyalardan bir tanesi de yerli malı kullanma ve ulusal ekonomiyi canlandırma ve Türk çarşısını ayağa kaldırma girişimleriyle ilgilidir (Nacak, 10 Temmuz 1959). İlginçtir ki buna benzer faaliyetlerin içerisine EOKA da girmiş ve Kıbrıslı Rumların kesinlikle İngiliz malı almamaları, Türklerle alışveriş yapmamaları konusunda Kıbrıslı Rumlar devamlı uyarılmışlardır. EOKA'nın bildirilerindeki tek fark ise aksi davranışlarda bulunanların tehdit edilmeleri ve söz konusu bu kişilerin zaman zaman ölümle cezalandırılmalarıdır (EOKA'nın 6 Mart 1958 tarihinde Lefkoşa'da dağıttığı Yunanca bildiri. KTMA, EOKA Bildirileri Dosyası No. 1318 ve 1319). 17 Eylül 1959 tarihli Nacak'ta KTKF tarafından bir duyuru yayımlanmıştır. Bu duyuruda şu ifadeler yer almıştır (Nacak, 18 Eylül 1959);

"Baf'ta son günlerde bir gizli teşkilat adına faaliyette bulunulduğu, üye kaydedildiği, bu maksat için fotoğraf istenip vesikalar imza ettirildiği ve bu arada da üyelerden para sızdırıldığı haberleri alınmıştır. Üzerlerinde hiçbir mesuliyet hissi olmayan bu menfaatperestlerin Kıbrıs Türklerinin lehine olan şimdiki durumu baltalamak için giriştikleri bu gayreti takbih ederiz. Kıbrıs'taki cemaatlerin müşterek bir hayat kurmak için uğraştıkları bu zamanda böyle menfi hareketlerle istikbalimizi kirletmeğe çalışanlara karşı uyanık davranılacağına eminiz."

Böylece Nacak her türlü kanunsuz davranışa ve TMT'nin gayrı kanuni işlere bulaştırılmasının da önüne geçmeye özen göstermiştir. Gazetenin 27 Kasım 1959 tarihli sayısının manşetinde Vali Sir Hugh Foot'a yönelik iki ayrı haber ve çağrı bulunmaktadır. Buna göre gazete "Cemaatler arası teknik okulların ve Öğretmen Talim Koleji'nin ayrılmaları sırasında Türk maarifine ödenmesi tasarlanan tazminat ne oldu?" sorusunu yöneltmiştir. Gazetenin üzerinde en çok durduğu konulardan birisi evsiz Kıbrıslı Türklere yönelik yardım faaliyetleridir. Bu kapsamda oluşturulan "Gönüllüler Ordusu" ilk etapta bu şekilde 33 Türk köyüne yardıma, inşa çalışmalarına ve hayatı normale döndürme girişimlerine başlamıştır. Bu arada gazetede "Köylü" imzalı "Hey Lefkoşalı!, Hey kasabalı! Uyan. Sen de yardıma koş. Bir Pazar olsun sinemayı bırak. Yeniden yapılan köylerde işe koş. Biz yaparken siz bakmayın" şeklinde pankartların da resimleri yayımlanmıştır. Bu sayıda Gönüllü Ordusu olarak Muratağa'daki çalışmalara katılanların da isimleri vermiştir. Gazete 4 Eylül 1959 günü birinci sayfasından verdiği "Rum'dan Rum'a Kampanyası" başlıklı bir yazıyla da Mağusa'dan Lefkoşa'ya gelmekte olan bir Kıbrıslı Türk'ün arabasına 'Sen Türk'sün' diyerek binmeyen bir Rum'u manşete taşımıştır (Nacak, 18 Eylül 1959). Gazetenin 23 Ekim 1959 tarihli sayısında ise Rauf R. Denktaş'ın Kıbrıs Türk gençliğiyle;

"Atina'nın her semtinde gençliğe mahsus oyun ve spor yerleri vardır. Bu sahalar her gün öğleden sonra gençlerle doludur. İşini bitiren, okuldan çıkan gençler muhtelif hareketlerle vakit geçirirler. Kahve

köşelerinde oturma, kulüplerde ayak uzatıp yaslanma âdeti Atina'da var mı bilmiyorum. Fakat spor sahasında faaliyet gösterenler herhalde bizdekinden çok fazla. Kıbrıs çapında kurulan Gençlik Teşkilatı mensuplarından istediğimiz işte budur; gençliği daima faaliyete sevk etmek, uyuşukluktan, nemelazımcılıktan kurtarmak. 'Gençlik faaliyetleri nedir?' sualinin cevabı aşikârdır. Gençlik faaliyetleri gençlik faaliyetleridir. Disk atmak, yüksek atlamak, yarış, dağcılık, izcilik, yürüyüş, bisikletle gezi, denizcilik faaliyetleri gençliği her mevsimin her gününde meşgul edebilir. Gittiğim köylerde Gençlik Teşkilatı başkanlarına soruyorum: Şimdiye kadarki faaliyetleriniz nelerdir? Maalesef aldığım cevaplar tatminkâr değildir. 19 Mayıs geliyor. 19 Mayıs, Gençlik ve Spor Bayramı'dır. Bu sene 19 Mayıs'a yeni bir çeşni verelim. Bütün adada 23 Nisan ile 19 Mayıs arası muhtelif spor müsabakaları tertip edilsin. 19 Mayıs'a kadar her sporda kaza birincileri seçilsin. 19 Mayıs'ta da her sene ayrı bir kaza merkezinde olmak üzere kazalar arası birinciler seçilsin. Spor öğretmenleri sadece okullarının spor faaliyetlerini değil, etraf köylerin spor faaliyetlerini de tanzim edebilir. Her sporda kazanana kıymetli bir hediye verilir. Gençlik hem faaliyete getirilmiş olur hem de ileriye atılmak, kazanmak ve sportmenlik ruhu ile aşılanır. Gençlikten ve Gençlik Teşkilatı'ndan bunu bekliyoruz. Arı gibi çalışan, bilgili, kuvvetli, adalesi sert, aklı şimşek gibi gençler istiyoruz."

27 Kasım 1959 tarihli gazetede Düzova (Softalar) Köyü İlkokul Öğretmeni Tünay Mehmet Kemal imzasıyla "Okulumuzda bulunan 4 fakir talebeye önlük ve ayakkabı temin eden Larnaka Türk Kadınlar Birliği Başkanı Bayan Münife Yusuf ve arkadaşlarına, böyle bir yardımı esirgemeyen Larnaka ve Larnaka köylü kardeşlerimizin yardımına daima hazır olan çalışkan Türk Kadınlar Birliğine, ayrıca bu yazıyı neşretme nezaketinde bulunan Nacak gazetesi müdürlüğüne okulum ve köyüm namına teşekkürlerimi bildiririm" şeklinde bir teşekkür ilanı yayımlanmıştır. Gazetenin aynı tarihli sayısında yayımlanan bir başka duyuru ise KTKF tarafından oluşturulan bir heyet tarafından Türk köylerinin isimlerinin incelendiği ve köylerin bundan böyle aşağıdaki gibi Türkçe adlarla isimlendirilmesinin kararlaştırıldığına dairdir (Nacak, 27 Kasım 1959).

Nacak'ın devamlı olarak takip ettiği kampanyalarından birisi olan ve başkanlığını Rauf R. Denktaş'ın yaptığı KTKF'nin de destek verdiği ve "açık bir parola" olarak nitelendirilen Türk'ten Türk'e seferberlikleriyle Kıbrıslı Türkler arasında ulusal dayanışmayı gerçekleştirme gayreti iyice artırılmıştır (Nacak, 10 Temmuz 1959). Sonuç olarak Türk'ten Türk'e Kampanyası çerçevesinde adada yaşayan Kıbrıslı Türkler, Türk malı kullanmaya davet edilmişlerdir (Nacak, 17 Temmuz 1959). Federasyonun bölge temsilcilerinin özverili çalışmaları neticesinde gerek Kıbrıs Türk köylüsü gerekse Kıbrıs Türk gençliği, KTKF'nin faaliyetlerine gönülden destek olmuşlardır. Kıbrıs Türk gazetelerine ve özellikle hemen bütün Türk köylerine teker teker dağıtılan Nacak gazetesine verilen ilanlar vasıtasıyla da KTKF'nin faaliyetleri Kıbrıs Türk toplumuna tanıtılmaya çalışılmıştır. Nacak'ta bu çabalar aşağıdaki gibi ifade edilmiştir (Nacak, 4 Eylül 1959);

"Federasyona damla damla verdiğiniz paralar cemaatimizin ihtiyaçları için kullanılıyor. Az veriniz, öz veriniz. 13.000 liraya alınan Süt Bar, işletmecilik hayatımızda yeni bir hamledir. Yeni bir talebe yurdunun Köşklüçiftlik'te inşaasına başlanmak üzeredir. Leymosun'da ortaokul için yurt binaları inşa ediliyor. Yağmuralan'da 3000 lirayı mütecaviz bir okulun inşaasına başlanıyor. Siliku'da bir üzüm kurutma ambarı için 1000 lira verildi. Kooperatiflerimizin inkişafı için yapılan yatırımlar 10.000'i aştı. Fakir çocukların tahsili için sarf olunan para, genç sanatkârlara verilen sermaye, fakirlere yardım, izci teşkilatının kuvvetlenmesi için yardım, Gençlik Teşkilatı'nın kalkınmasına yardım... Bunlar için de muazzam bir meblağ sarf olunmuştur. Federasyonun kefaleti ile borçlanarak işini yürütenlerin sayısına bir bakınız. 6 kasabada belediyelerimizin yanındayız. Okullarımıza yapılan yardımlar, Türkiye'den gelen heyetlerin ağırlanması... Bütün bunları sizin adınıza, sizin verdiğiniz paralarla yaptık ve yapmaktayız. Daha büyük işler başarmak istiyoruz. Sizin yardımınızla başaracağız da. Damla damla göl olur. Akar gider sel olur. Damla damla, az veriniz. Her Türk senede 10 şilin verse, ne kadar toplayacağız, ne büyük işler yapacağız! Az veriniz, öz veriniz. Yardımlarınız devamlı olsun. Hemen yapılması icap eden işler bizi bekliyor, sizin yardımlarınızı bekliyor. R. R. Denktaş"

İngilizlerin Kıbrıslı Türkler üzerindeki sindirme politikaları ve İkinci Dünya Savaşı döneminde Türk Lisesi'ni İslam Lisesi yapmaları gibi bir takım girişimlerde bulunmaları da Nacak tarafından tepki

görmüştür. 28 Ağustos 1959 tarihli Nacak gazetesinde yayımlanan Esat Faik Muhtaroğlu imzalı makalenin başlığı ise "İslam değil, Türk" ifadesi yer almıştır;

"İngiliz sömürge idaresi seksen bir yıldır bize Türk değil İslam derdi. Bir tanecik lisemiz vardı, adı İslam Lisesi idi. Türk ilkokullarının Türk öğretmenlerine gönderilen mektupların üzerinde İngilizce olarak 'İslam Başöğretmeni' yazardı. Bugün Türk ilkokullarında öğrencileri kayıt için kullanılan defterlerin her sahifesinin üst başında 'İslam Mektebi' yazılıdır. Türk muhtarlarına, köyün Türk sakinlerine ne miktar okul vergisi tarh ettiğini yazması için gönderilen formların üst başında 'İslam sakinlerine' diye yazılırdı. Bütün bunlar niye? Niçin Türk değil de İslam? Bütün bunlardan gaye milli şuuru söndürmek, kimliğimizi, Türklüğümüzü unutturmak: Türkiye ile, Türklükle olan bağımızı kesmekti. Fakat seksen bir yıllık deneme bu tip sömürge metotlarının artık modasının geçtiğini ve hiçbir başarı sağlamadığını göstermiştir. Bütün baskılara, bütün tehditlere, bütün gayretlere rağmen Türklük şuuru söndürülememiş, aksine olarak günden güne kuvvetlenmiş, şahlanmış, coşmuştur. Önümüzdeki sene sömürge artıklarını Türk maarif idarecilerinin temizleyeceğine inanıyoruz. İslam değil Türk."

Gazetenin 4 Eylül 1959 tarihli sayısında Kıbrıslı Türk çiftçilere yönelik bir köşe olan "Çiftçiye Öğütler"de "Tarımcı" imzasıyla tahıl, hayvancılık, arıcılık, bağcılık, sebzecilik, patates ekimi ve narenciye konusunda faydalı bilgiler verilmiştir. Bu kapsamda "Gök ağlamayınca yer gülmez", "Bin Bilen Olsan Bir Bilenden Öğrenmelisin", "İki çapa, bir su yerini tutar", "Çapa susuz sulamak, gübresiz gübrelemektir", "Sahibinin gözü, bahçesine gübredir", "Zeytin dededen, incir babadan, bağı da kendin yap", "Kovanlar köylünün kendi kendine çalışan imalathaneleridir", "Hayvansız ziraat, ziraatsız hayvan olmaz" ifadeleriyle tarım ve hayvancılığın önemi vurgulanmıştır. Gerek Nacak'ın bu konudaki aktif rolü, gerekse KTKF'nin girişimleriyle yapılan faaliyetler yavaş yavaş semeresini vermeye başlamış, Kıbrıslı Türkler arasındaki dayanışma ve birlik ruhu gözle görülür bir ölçüde artış göstermiştir. Bu bağlamda Türklerin yaşadıkları bölgelerde iyileştirme, kalkındırma, restorasyon ve tamir çalışmaları görülmüştür. Nacak tarafından Kıbrıslı Türkleri eğitme ve ulusal bilinç kazandırma yönündeki gayretler bunlarla da sınırlı kalmamıştır. Tarımla uğraşan çiftçilere her konuda destek olmak, onların tarımsal faaliyetlerden azamî verim sağlamalarını temin etmek üzere tohumluk buğday ve arpa temininden sebze yetiştiriciliğine ve kooperatif kurmaya kadar çok farklı alanlarda köylülere ve çiftçilere yönelik yaklaşımlara yer verilmiştir.

İlkokulların sayılarının artırılması, yeteri kadar öğretmenin tahsis edilmesi, okulların kitap ihtiyaçlarının karşılanması, şehir hayatının imkânlarından köylülerin de istifade etmesinin sağlanması, köy insanlarının teknik konulardaki sorunlarına yardımcı olacak birimler kurulması, köylerde birlik ve düzeni bozmaya çalışanlara karşı uyanık olunması ve bu şekilde davrananların cezalandırılması, Türk'ten Türk'e kampanyasını kötü niyetlerle kullanmaya çalışanlara karşı uyanık olunması ve çiftçi çocuklarını ziraat ve tarım konusunda yetiştirilmesi gibi girişimler yapılmıştır (Nacak, 10 Temmuz 1959). Bütün bu uyarılara ve Nacak'ın destek ve düzenlediği kampanyalara rağmen yine de işlerin hiç de istendiği gibi gitmediği anlar da yaşanmıştır. Bu ve benzeri durumlar Nacak'ta aşağıda olduğu gibi ifade edilmiştir (Nacak, 10 Temmuz 1959);

"Lefkoşa'nın Girne Kapısı'ndaki bir kahvedeyim. Karşımda bir sigara satıcısı var. Boyuna satıyor, iyi iş yapıyor. Bir dikkat edeyim dedim, meğer ne göreyim. Hep yabancı sigaralarından satmıyor mu? Çok değil, yalnız yarım saat dikkatle takip ettim. Neticeyi size de bildireyim. Yarım saatin içinde 10 tane yabancı sigara, 2 tane de Türk sigarası satıldı. Ne acı bir gerçek değil mi? Kendi kendime bu daha, kaç zaman devam edecek? Bu acı duruma, bu derin derde ne zaman çare bulunacak diye düşündüm, üzüldüm, üzüldüm. Ah dedim ah. Bu Türk'ten Türk'e kampanyamızı ne zaman temiz kalple benimseyeceğiz? Ne zaman doğru yolu seçeceğiz? Yoksa ille ensemize sopa vurulsun mu istiyoruz. Akıllarımız, vicdanlarımız bizi neden doğru yola sevk etmesin? Yazık!"

Böylece Kıbrıslı Türkler arasındaki sıkıntıların giderilmesi yönündeki faaliyetler sosyal hayatın her alanında artarak devam etmiştir (KTMA, TMT Arşivi. Dosya No. 1188/37 ve 298/007). Ancak 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber Türk'ten Türk'e kampanyası da yavaş yavaş etkisini kaybetmeye başlar ve kendiliğinden ortadan kalkar (R. Denktaş, kişisel iletişim, 13 Temmuz 2003);

"...(Türk'ten Türk'e Kampanyasını) Ne zaman bozduk? Dırvana (Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki ilk büyükelçisi olan Emin Dırvana, Harp Akademisi ve Londra Askeri Ataşeliği görevlerinden sonra Paris'teki NATO Başkomutanlık Karargâhı'ndaki görevinden Kurmay Yarbay kendi isteğiyle ayrılır ve siyasete atılır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Hürriyet, 18 Eylül 195) geldi ve ikinci, üçüncü gece Dr. Küçük bir yemek verdi. Dr. Küçük de bu şikâyetleri işittikçe bunalıyordu. O gece Dr. Küçük'te kiraz gördük ilk defa olarak. Kiraz Rum tarafından gelir. Ben şaka olsun diye 'Neredendir bunlar?' deyince iş meydana çıktı. Dırvana çullandı bize 'Bu iş olmaz, yürümez' diye ve orada bu iş durdu. Belki de daha fazla devam etmesi de doğru olmayabilirdi. Ben onu da bilmiyorum. Artık barış, görüş olmuş, Cumhuriyet ordusu falan. Kendiliğinden söndü gitti o da."

Federasyonun hayata geçirdiği ve Nacak'ın muazzam destek vererek bütün Kıbrıslı Türkleri katılmaya davet ettiği kampanyalardan birisi de Vatandaş Türkçe Konuş kampanyasıdır. Bu kampanyayla hedeflenen ise özellikle karma köylerde veya Kıbrıslı Türklerin azınlıkta kaldıkları bölgelerde Türkçe'nin ve Türk kültürünün tekrar ayağa kaldırılmasıdır. Öte yandan Kıbrıs Türk Gençlik Teşkilatı'nın da süratle ada sathında teşkilatlanması neticesinde Kıbrıslı Türklerin moralleri yükselmiş ve herkes elinden geldiğince bu faaliyetlere destek olmaya çalışmıştır (Nacak, 14 Temmuz 1959);

"Yatağından taşan bir sel nasıl her türlü zaman ve mekan ölçüsünün dışında bir enerji ile dolu olursa Kıbrıs Türk Gençlik Teşkilatı da bu dinamik hava içinde bir çığ gibi büyümektedir. Bu, normalin üstünde öyle bir şahlanıştır ki bunu benzeri olaylarla bile mukayese etmek mümkün değildir. Celal Hordan'ı en az Kıbrıslı genç kardeşlerimiz kadar içten gelen bir takdir ve muhabbetle tebrik etmeyi vazife addediyoruz. Kısa zamanda 323 köyü adım adım, karış karış dolaşarak 53.000 üye kaydetmek ve 25.000 lira teberru temin etmek şüphesiz ki kıymetli liderlerin ilgisiyle beraber Celal Hordan'ın gayret ve organize gücünün eseridir."

Gazete neredeyse yayın hayatına başladığı günden itibaren eleştirdiği ve Kıbrıslı Türklerin tepkilerine neden olan %70–30 uygulamasının Rumlar lehine uygulanmasıyla ilgili örnekler de vermiştir. Örneğin 30 Temmuz 1959 tarihli 4248 numaralı Resmi Gazete'de yayımlanan bir ilana göre İnşaat Dairesinde 10 kişi ustabaşı (epistat) olarak göreve başlatılmıştır. Bu 10 kişinin sadece bir tanesi Kıbrıslı Türk'tür. Gazete bu duruma "İstikbaliniz bir defa daha garanti altına alınmıştır" (Nacak, 4 Eylül 1959) ifadesiyle ironi yapmıştır. Öte yandan yasadışı olarak kurulan ve Grivas tarafından da desteklenen KEM örgütünün Yunanistan Başbakanı ve Dışişleri Bakanını da tehdit ettiği bildirilmiştir. Reuter Ajansı'nın haberi "Kanundışı teşekkül olan KEM bugün çıkardığı bir beyannamede Yunan Başbakanı Karamanlis'i ve Dışişleri Bakanı Averof'u Kıbrıs'a geldikleri takdirde ölümle tehdit ediyor" olarak verilmiştir. KEM beyannamesinde bu durum "Onlar Kıbrıs meselesini gömdükleri gibi biz de onları burada gömeceğiz" (Nacak, 4 Eylül 1959) şeklinde belirtilmiştir. Bu ve benzeri gelişmeler Kıbrıslı Türklerin ulusal duygularını arttırmış başta Cumhuriyet Bayramı olmak üzere milli bayramlar Kıbrıslı Türkler tarafından coşkuyla kutlanmıştır. Nacak gazetesi de adada yayımlanan diğer Türk gazeteleri gibi millî günlerle ilgili olarak da bilinçlendirme gayretlerine devam etmiştir (Nacak, 30 Ekim 1959). Nacak gazetesi KTKF çalışmalarını da Rauf R. Denktaş imzasıyla manşete taşıyarak okuyucularını bilgilendirmiştir (Nacak, 4 Eylül 1959). Gazete ziraatten sanayiye, ekonomik girişimlerden tasarruf tedbirlerine hayatın her alanında Kıbrıs Türk toplumunu bilinçlendirme gayreti içine girerken Rauf R. Denktaş'ın yazıları da aynı şekilde çeşitlilik göstermiştir. 4 Mart 1960 tarihli sayıda yayımlanan bir başka köşe yazısı da Rauf R. Denktaş imzasıyla okuyuculara sunulan "İşsizlik" başlıklı yazıdır (Nacak 4 Mart 1960). Gazetenin 11 Mart 1960 tarihli sayısında manşetten iri puntolarla verilen haber ise "Bütün Türk Toplumu Yediden Yetmişe Birer Rauf Denktaş, Birer Nacak'tır" başlığını taşımaktadır (Nacak, 11 Mart 1960).

Nacak ayrıca Ethnos, Elefteria, Filelefteros ve Haravgi başta olmak üzere Rum gazeteleri tarafından Kıbrıs Türk toplumu liderlerine yönelik olarak başlatılan karalama kampanyasına da cevap vermiş ve "Denktaş ve Nacak'ın yegâne suçları Türk toplumunun hissiyatını aksettirmeleridir" (Nacak, 11 Mart 1960) ifadesini kullanmıştır. Gazetenin 25 Mart 1960 tarihli sayısında KTKF Başkanı Rauf R. Denktaş'ın Türk cemaatinin iktisadi durumu hakkında görüşmelerde bulunmak üzere Ankara'ya geldiği duyurulmuştur. Denktaş burada yaptığı kısa değerlendirmede "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunun

son safhasında cemaat işlerimizin birçok kısımlarını Türk hükümetiyle gözden geçirmek üzere mutat ziyaretlerimizden birini yapıyorum" der. 27 Mart 1960 Pazar günü adaya dönmesi beklenen Denktaş'ın aynı gün Bizim Zafer Sineması'nda Milli Parti'nin toplantısına da katılacağı duyurulmuş, aynı sayıda Denktaş imzalı "Dünden Daha Kuvvetli" isimli bir başyazı da yayımlanmıştır (Nacak, 25 Mart 1960);

"…Türk toplumunu parçalamak gayesiyle Rum basınının girişmiş olduğu kampanya bütün şiddetiyle devam ediyor ve edecektir de. Çünkü Kıbrıs'ta birlik ve beraberlik içinde yaşayan bir Türk toplumu Rumların münferit elemanlarına istedikleri gibi at oynatmak ve Kıbrıs Türklüğünü adadan kaçırmak fırsatını vermeyecektir. Bugün bütün şiddetiyle ve iğrenç bir lisanla bize hücum eden Rum matbuatı her hücumuyla Kıbrıs Türklüğünü biraz daha birliğe ve beraberliğe doğru sürüklemektedir. Kendilerine teşekkür ederiz. İçimizde Rumların Enosis mücadelesinden yüzde yüz vazgeçtiğine, Rumların yüzde yüzünün Türklerle iyi geçinmek niyetinde olduğuna inananlar varsa Rum basını bu inancı her neşriyatı ile sarsmakta, yıkmaktadır."

Gazete ayrıca Nacak imzasıyla yayımladığı "Yanlış Tefsir" başlıklı yazısında KTKF Başkanı Rauf R. Denktaş'ın Londra dönüşünde yaptığı açıklamanın Kıbrıs Rum basını ve Rumlar tarafından yanlış yorumlandığını ifade ederek bu açıklamada Denktaş'ın güya yeniden kan dökületeceğinden bahsettiğini ve bu açıklamanın Türk-Rum işbirliğini bozabileceğini belirttiğini yazmıştır. Gazetenin 8 Nisan 1960 tarihli sayısında ise Rauf R. Denktaş imzasıyla "Bir Avuç İnsan" başlıklı bir makale de yayımlanır (Nacak, 8 Nisan 1960). Bu arada Dr. Fazıl Küçük, Rauf R. Denktaş, Osman Örek ve Fazıl Plümer'den oluşan Kıbrıs Türk heyeti Haziran 1960 döneminde Ankara'ya gitmiş ve Millî Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel'le görüşmüşlerdir. Bu ziyarette Gürsel "Davanızı sımsıkı tutmaktayım. Bundan hiçbir endişenizin olmamasını isterim. Zürih ve Londra Andlaşmalarının harfiyen tatbikinde sonuna kadar ısrar edeceğiz" açıklamasında bulunmuştur (1960 Haziran tarihli A.2/22-12 sayılı belge. KTKF MİT Dosyası. KTMA). Dr. Fazıl Küçük de yaptığı bir açıklamada "Toplumu parçalamak isteyen kimi kişilerin planlarının eline geçtiğinden" bahsetmiş ve halkı bu gibi kişilere karşı uyanık olmaya çağırmıştır (Nacak, 5 Ağustos 1960). Nacak Gazetesi 24 Haziran 1960 tarihli sayısında ise Rauf R. Denktaş imzasıyla "Öğretmenlere Sesleniş" başlıklı bir yazı yayımlamıştır (Nacak, 24 Haziran 1960);

"Öğretmen Koleji'miz bu senenin genç ve dinamik mezunlarını verdi. Gelecek okul senesinde bunlar kıdemli kardeşlerinin yanlarında vazifelerine başlayacaklar. Hepsine ayrı ayrı başarılar dilerken bütün Kıbrıs Türk öğretmenlerine seslenmek istedim. Yeni bir çığır açılıyor. Koloni idaresinin gölgesinden ayrılıyor, Kıbrıs'ın ortak idarecileri sıfatıyla hakikat güneşinin yakıcı şualarına göğüs germeye hazırlanıyoruz. Öğretmenler bundan sonra devam edecek olan Kıbrıs'ta Türklüğün kökleşmesi ve bekası davasının ön siperinde çarpışacak olan öncülerdir. Öğretmenlerimizin arkasından yürüyerek yükseleceğiz, var olacağız ve kurtulacağız. Bir hamur gibi Türk çocuğu sizin elinizde. Onlara ülkü verecek, milliyet aşılayacak, bu topraklar için ölmenin zevkini öğreteceksiniz. Bir Türk olarak yaşamak ne demektir anlatacaksınız. Maddi müşkülatlardan yılmamak, bunları yenmek, yaşamak ve yükselmek imkânları temin etmek için geceli gündüzlü çalışan bir gençlik yaratacaksınız. Bulunduğumuz köylerde çalışkanlığın, fedakârlığın, milliyetperverliğin bir sembolü, bir meşalesi olacaksınız. Türk gençliğine, Türk köylüsüne korkmamayı, kendi kendilerine damarlarındaki kana, anavatana, anavatan gençliğine inanmayı öğretecek olan sizlersiniz. Bunları yapabilmeniz için de her söz ve hareketinizle köylüye ve talebelerinize iyi misal olmak zorundasınız. Kötü hayat şartlarından şikâyet etmeyiniz. Bu şartları iyileştirmek için çareler düşünüp çalışınız. Köylünün dertleri ile alakadar olup bu dertleri köylü ile baş başa halletmek yoluna gidiniz. El ve gönül birliği ile kurulan gönüllü ordusu yeniden köyler inşa etmiştir. Köy dertlerinin birçoğu da gönüllü faaliyetleri ile halledilebilir. Yeter ki öncülük edecek ülkülü öğretmenler faaliyete geçmiş olsun…"

Nacak ayrıca Kıbrıslı Türk tüccarlara ve gençlere yönelik de birer duyuruda bulunmuştur (Nacak, 16 Ekim 1959);

"Sayın Türk tüccarı, seksen yıllık bir mücadeleden sonra en nihayet kendimize ait bir çarşı tesis ettik. Bu çarşıyı yaşatmak senin elindedir. Kendi ırkından insanların başka çarşılara akmasını durduracak

ticari tedbirleri sen almalısın. Ecnebi tüccarla rekabet etmeli, aynı ticari şart ve kararı sen de yaratmalısın. Bu cemaat fakirdir, makul olmalısın. Kısa zamanda zengin olmak hayaline kapılmamalı, az kâra kanaat etmelisin. Müşteri seni sevmeli, sen müşteriyi saymalısın. Türk'ten Türk'e Kampanyası'na önce sen hürmet etmeli ve uymalısın. Müşterini elinde tutmasını bilmelisin. Türk gençleri: bu hafta bankanıza ne kadar para yatırdınız? Kooperatiflerinize ne kadar para teslim ettiniz? İstikbalin neler getireceği meçhuldür. Paranızı biriktirmezseniz bir gün pişman olacaksınız. Bankanızda daima bir miktar para bulundurunuz. Bu suretle hem kendi kendinizi, hem cemaatinizi kalkındırmış olursunuz. Birer birer kalkınırsak cemaatçe kalkınmış oluruz. Gençlerin parası cemaatin parası demektir. Gençlerin parası varsa cemaatin parası var demektir."

Gençlik Teşkilatı binasının inşasından ilkokul öğretmenleri, işten çıkartılan polisler, havaalanında çalışan gümrük memurları, köylüler, tarlaları ellerinden alınan çiftçiler, su kuyularına el konulan veya üslerde çalışan İngilizler tarafından tarlaları mahvedilen ziraatçiler, ticaretle uğraşanlar, işçiler ve işverenler yanında gazete toplumu saran içki, kumar ve aylaklık konularında da aydınlatıcı yazılar yayımlamaya devam etmiştir (Nacak, 22 Nisan 1960). Gazetenin 12 Ağustos 1960 tarihli sayısında '1930–1960 Yıllarında Kıbrıs Türkleri' isimli yazı dizisi yayımlanan Rauf R. Denktaş ise o gün son derece anlamlı ve üzücü bir olayı nakleder (Nacak, 12 Ağustos 1960);

"1938'de Atatürk'ün ölümünü hatırlıyorum. Hastalığının seyrini gazetelerden, radyodan takip etmiştim. Nihayet bir gün öldüğü haberi yayıldı. Babam evde hıçkırarak ağlıyordu. Bütün Kıbrıs Türklüğü mateme bürünmüştü. O akşam yüksek bir İngiliz idare memurunun evinde bir parti vardı. Birkaç Türk memur babama akıl danışmaya gelmişlerdi. Acaba partiye gitmezlik edebilirler miydi? Babam bir yere sinirlenince başına kolonya sürerdi. Elini kolonya şişesine attığını gördüm. Başını ovuşturarak cevap verdi: 'Yahu bunun da sorması olur mu? Tabii gitmeyeceğiz. Matemimiz var, gelemedik diyeceğiz' diye cevap verdi..."

Kıbrıs Türk gazeteleri ise yapılan anlaşmalar sonrası Türk askeri birliğinin adaya gelişini "82 yıllık büyük hasret sona erdi. Kahraman Mehmetçiğe kavuştuk. Lefkoşa ve Mağusa'da 30 bini aşkın kardeşimiz 82 yıllık hasreti giderdiler. Cumhuriyetin kahraman koruyucuları: hoş geldiniz. Hürriyet, barış ve güvenliğimiz size emanettir. Bu topraklar bir kere daha sizinle vatanlaşıyor." gibi coşkulu başlıklarla duyurmuşlardır (Halkın Sesi, 16 Ağustos 1960; Bozkurt, 16 Ağustos 1960). Rauf R. Denktaş da Türk askerinin adaya çıkışıyla ilgili olarak 'Anladım, Anladım. Türk Askerini Getirmeye Gidiyorsun' başlıklı bir makale yazmıştır (Nacak, 19 Ağustos 1960). Bu arada Nacak gazetesi daha sonraki dönemde yayımlanan sayılarında da Kıbrıslı Türkleri kurulan yeni Kıbrıs Cumhuriyeti ve devlet daireleriyle ilgili resmî faaliyetler konusunda aydınlatmaya çalışmıştır. Örneğin 'Cumhuriyet rejiminde biz Kıbrıslı Türkler Türk olarak mı yoksa Kıbrıslı olarak mı bileceğiz?' sorusuna 'Kıbrıs halkı anayasaya göre Türk ve Rum olarak iki cemaatten meydana gelir. Kıbrıslı diye bir kavram cumhuriyet rejiminde yoktur. Biz yine eskisi gibi Kıbrıs'ta yaşayan, Kıbrıs idaresine ortak olan Türkleriz. Yeryüzünde Kıbrıs milleti diye bir millet yoktur ve olamaz' cevabı verilirken ayrıca 'Resmî makamlara göndereceğimiz istidaları yine İngilizce mi yazacağız? Ve bize yine İngilizce veya Rumca cevaplar yazıp Türkçe'yi nazarı itibara almayacaklar mı?, Millî günlerde Kıbrıs bayrağını mı yoksa Türk bayrağını mı çekeceğiz?, Türklerin işlerini resmî dairelerde Türk memurlar mı yoksa Rum memurlar mı yapacak?, Polis ve jandarma işlerinde Türklere ait meselelerin tatbikatını kimler yapacak ve muameleyi yürütecektir?' gibi sorulara da cevaplar verilir (Nacak, 30 Eylül 1960). Cumhuriyet Bayramları da Kıbrıslı Türkler tarafından coşkuyla kutlanmaktadır. Nacak Gazetesi millî günlerle ilgili olarak da Kıbrıslı Türkleri bilinçlendirme gayretlerine devam etmektedir (Nacak, 30 Ekim 1959);

"Dün Cumhuriyetin otuz altıncı kuruluş yıldönümünü kutladık. Bayram yaptık, güldük, eğlendik, sevindik ve düşündük. Evet düşündük. Cumhuriyetten önce neyimiz vardı diye düşündük. Sömürgecilerin iştahını kabartan hasta bir imparatorluk vardı. Bakınız, harap bir vatan vardı. Ya cumhuriyetten sonra? Sonrası malûm: Hızla kalkınan bir Türkiye. Çehresi her gün biraz daha değişen bir Türkiye. Yollar, limanlar, barajlar, fabrikalarla bezenen bir Türkiye. İçerisinde mesut ve müreffeh insanların yaşadığı bir Türkiye. Hür bir Türkiye, demokrat bir Türkiye. Türkiye, Türkiye, toprağına yüz süreyim Türkiye. Uğruna kan dökeyim, can vereyim Türkiye. Ana Türkiye, can Türkiye, yar Türkiye.

Dört yanında bereket var, bolluk var Türkiye. Yiğit insanlar, kahramanlar, aslanlar yatağı Türkiye. Selâm sana Türkiye, selâm sana Türkiye."

Gazetenin 30 Eylül 1960 tarihli sayısında Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf R. Denktaş'ın İcra Heyeti Başkanı olarak 23 Eylül 1960 tarihinde mecliste yaptığı konuşma da yayımlanır (Nacak, 30 Eylül 1960);

"Can ve mal emniyeti: Kıbrıs Türk'ünün Kıbrıs'ta barınabilmesi, mesut ve müreffeh bir hayat yaşayabilmesi, din, dil ve ırk bakımından ayrı bulunduğu Rum cemaatine müsavi bir hayat seviyesine erişebilmesi ile mümkün olacaktır. Can ve mal teminatını Kıbrıs'a Türk askerinin gelmesi ile temin etmiş bulunan Kıbrıs Türk'ü Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla Kıbrıs Anayasası tahtında elde ettiği ayrı cemaat statüsünü titizlikle muhafaza ve müdafaa etmelidir. Bazı ahvalde gün gele ekonomik baskı altında bu statümüzün bizi maddeten zararlı bir duruma düşürdüğü ileri sürülerek 'Ayrı cemaat tezinden vazgeçip Kıbrıslı olarak yaşamamız tercih edilmelidir' şeklinde ikaz karşısında ve hatta cebir altında kalabiliriz. Türk cemaatinin böyle bir durum karşısında takınacağı tavır kesin olmalıdır. Şimdiki statümüz büyük bir fedakârlık neticesi olarak temin edilmiştir. Ayrı cemaat statüsü Zürih'te icat edilmiş bir şey değil, Kıbrıs'taki hakikatleri göz önünde tutarak kaleme alınmış bir hakikatin ifadesidir. Ayrı dil, din, kültür ve ananemizi 1571 senesinden beri idame ettirmemiz sayesindedir ki Rum çoğunluğu bizi kendi vücudu içerisinde eritememiştir. Kıbrıs'ın dört bucağında ve her köşesinde kollarını göklere uzatan camilerimiz bu hakikatin bir ifadesidir. 4 Asra yakın bir zaman içerisinde bütün benliğimizle anavatana bağlı kalabilmemizin sırrı da budur. Buna inanmayarak veyahut da mevcut şartların doğurduğu ekonomik sosyal baskı altında Kıbrıslı zihniyeti ile yaşamak yoluna giden kan kardeşlerimizin tenasül ettiklerini hiç kimse unutmamalıdır. Kıbrıslı mevhumu milli şuuru söndürebilecek en müessir bir mikroptur. Biz Londra ve Zürih Antlaşmalarında Kıbrıslı anlayışı içinde Türklüğümüzü kaybetmek pahasına bir idare şekli olarak imzalamadık. Bilakis mevcut şartlar içinde ayrı din, dil, ırk ve anane haklarımıza hürmet eden, bunları Kıbrıs'a hukuken de mal eden ve koruyan bir anlaşma şeklidir diye kabul ettik. Bunun için milli kalkınma programımızı bu hakikatlerin ışığı altında çizmek mecburiyetindeyiz. Dil mevzuunda tutumumuz sarihtir. Anayasaca da milli bir lisan olarak tanınmış olan dilimizi en iyi bir şekilde muhafaza edeceğiz ve her safhada resmi dilimize hürmet edilmesini sağlayacağız.

Anavatandan eleman ve mütehassıs celbi: Ananelerimize de sıkıca bağlı kalacağız, bunları yaşatacağız. Atatürk'ün nurlu yolundan asla ayrılmayacağız. Onun mücadelesini kendi kalkınma savaşımız için bir örnek olarak alacağız. Bütün bunlar yanında kültür ve maarif problemlerimizi en sıkı bir şekilde programlamak ve günün ihtiyaçlarına göre geliştirmek gerekecektir. Bunu da kendi imkanlarımız dâhilinde yapacağız. Anavatandan da gerektiği şekilde eleman ve mütehassıs celbetme yoluna gideceğiz. Bunların büyük bir kısmını Federasyon olarak yapmış bulunuyoruz. Yakında mufassal bir rapor ile sizlere yapılanları bildireceğiz.

Köy öğretmenleri-Halk eğitimi: İlkokul öğretimi Kıbrıs'ın ihtiyaçlarına göre ayarlanmış bulunuyor. Köy öğretmenleri milli davamızın öncüleri olarak cansiperane çalışmaya davet edilecektir. Örnek öğretmenlerimiz sadece okul dâhilinde çalışanlar değil, okul dışı saatlerde köylüyü kalkındırmak için canla başla uğraşanlar olacaktır. Bu yolda geçen sene atılan adım çok ümit verici olmuştur. Halk eğitimi için yapılan daveti öğretmenlerimiz hiçbir menfaat beklemeden koşmuş ve uhdelerine düşeni seve seve yapmıştır. Bu tiynet ve kabiliyette öğretmenlerimiz bulundukça kalkınma davalarımızı kolaylıkla halledebileceğimize inanıyoruz. Öğretmen terfilerinde her şeyden önce vazifede ehliyet ile cemaate hizmet durumları göz önünde tutulacaktır. Kıbrıs'ın her köyünde bir öğretmen ailesi ile birlikte rahatça barındıracak bir ev bulunmalıdır.

Ziraat, orman ve inşaat mühendisleri: Eğitim konusunda halk eğitimine bu olağanüstü önemi verirken bütçemizin takati dahilinde halk eğitimi kolumuzu takviye edeceğiz. Bu meyanda 20 kadar ziraat, orman ve inşaat hühendisi gençlerimizi Kıbrıs'ın sathına yayabilmek için 13 bin lira kadar bir paranın lazım geldiğini işaret etmek isterim. Kültür ve maarif sahasında dev adımlarla ilerlemek ihtiyacındayız. Bunun için de tahsillerini bitirip gelen gençlerimize iş temin etmekle mükellefiz. İmkanlarımız dahilinde bunu da yapacağız.

Öğrenim ve burslar: Ortaokul öğretimi Kıbrıs'ın özel ihtiyaçlarına göre ayarlanacaktır. Ortaokuldan sonra lise derecesinde teknik okullara, ticaret ve lisan tedrisatına gereken önemi vereceğiz, bunları ön plana alacağız. Lise tahsili de aynı şekilde ele alınacaktır. Liselere üniversite tahsilinden istifade edebilecek en iyi gençlerin girmesini sağlamak için tedbirler alacağız. Fen, iktisat ve teknik bölümlere önem verecek ve bursları da bu yöne sevk edeceğiz. Yüksek tahsile giden gençlerimizin cemaatin muhtaç bulunduğu sahalara intikalini kolaylaştırmak ve gençliği lüzumsuz sahalarda enerji ve sene sarfedip geri geldiğinde 'İş yoktur' cevabı ile baş başa bırakmamak için gereken tedbirleri alacağız.

Öğretmen Mübadelesi: Türkiye'nin Federasyon vasıtasıyla verdiği burslarla tahsil etmiş olan öğretmenler adaya dönmektedirler. Her birine ayrı ayrı vazife verilmektedir. Yakın bir zamanda Türkiye'den celp edilmiş öğretmenlerin yerlerini Kıbrıslı gençlerimiz doldurabilecektir. Buna rağmen her okulumuzda Türkiye'nin birer kültür temsilcisi olarak Türkiyeli öğretmenlerin bulunmasını muvafık buluyoruz. Gerektiğinde kısa süreli mübadele usulüyle Kıbrıslı gençlerimizin anavatan okullarında öğretim yapmalarını da sağlamak ve kendilerine daha geniş tecrübe imkanları vermek yolunda da gitmeyi düşünmekteyiz… Okulların idari ve mali cihetleri gözden geçirilecek ve cemaatin menfaatine olacak en iyi bir şekil meclisin tasvibine sunulacaktır. Sunulacak olan maarif raporunda bu konular hakkında mufassal bilgi verilecektir.

İktisadi Kalkınma: İktisadi sahada Kıbrıs'ın kalkınması için Birleşmiş Milletler'den gelen bir heyet raporunu hazırlamaktadır. Bu raporun ışığı altında Kıbrıs'ın kalkınma programına Kıbrıs Türk'ünün ne şekilde ayak uydurması icap ettiği konusunda durumumuzu incelemek üzere Türkiye'den bir heyetin gönderilmesini rica etmiştik. Bu da yapılacak ve verecekleri rapora göre iktisadi kalkınma hamlelerine girişeceğiz. Bu programlar ne olursa olsun şu kadarı hakikattir ki her Türk'ün vicdanı ve vatani vazifesi Türk işçisini, Türk esnafını desteklemek ve korumaktır.

İşçi ve Çiftçi Birlikleri: İşçi ve esnaf mevzuunda da gereken hamleler yapılacak, İşçi Federasyonu milliyetperver kimselerin elinde kuvvetlendirilecek ve esnaf kendi dernekleri vasıtasıyla kuvvetli teşkilatlar halinde sosyal vazifeye davet edilecektir. Köylerde İşçi ve Çiftçi Birliklerine kuvvet verilecektir. İşçiler için belediyelerimiz vasıtasıyla aşhaneler ve imkan hâsıl oldukça dispanserler ve çocuk yuvaları açılacaktır. Sosyal Sigorta'ya yatırımlar devam etmeli, Sosyal Sigorta daha şümullü bir hale getirilmelidir. Zirai kalkınma ve köylünün iktisadi hamleleri kooperatifler vasıtasıyla ele alınacaktır.

Kooperatifler: Kooperatiflerden karşılıksız para bekleyenler aldanacaklardır. Kooperatifler köylüyü en kısa bir zamanda müstahsil bir duruma getirmeye yarayacak bir şekilde para verecektir. Köy kooperatif sekreterlerinden azami hüsnüniyetle çalışma bekleyeceğiz. Hatır ve gönül ile hiç bir iş yapılmayacak, hısım ve akraba köylüye tercih edilmeyecektir. İşinde tekâsül gösteren sekreterler hemen işten atılacaktır. Kooperatifçilik yoluyla birçok işler başarabileceğimize inanıyoruz. Prensibimiz az zamanda çok iş başarmak, fakat her işin sağlam ve verimli olmasını sağlayabilecek şekilde hareket etmektir. Her şeyin mütehassısını bulacağız. Her sahada mütehassıslar yetiştirmek yoluna gideceğiz. Turistik tesislere önem vereceğiz. Bu da iktisatçıların raporunda yer alacaktır. Bunun için fazla bir şey söylemeyeceğim.

Belediye: Belediye işlerinde azami gayreti göstereceğiz. Aklımızdan da kendi mücadeleleriyle kazandıkları belediyeleri korumalarını, belediye nizamlarını çiğnemelerini, belediye memurlarına riayet edip vergi ve harçlarını vermelerini rica edeceğiz.

Evleri yıkılanlar: 1958 Haziran-Temmuz aylarında evlerini kaybedenlere gereken yardımı sağlamak için azami gayreti sarf edeceğiz. Bu, para ve imkân meselesidir.

Bulanık suda balık avlayanlar: Kıbrıs Türk'ü büyük imkânsızlıklar içerisinde sırf kendi kendine ve anavatana olan güvenine dayanarak büyük işler başarmış bir kitledir. Birbirimize olan güvenle, sevgi ile çok tehlikeli yollardan az ziyanla buralara kadar gelebildik. Bu tempoyu devam ettirmeliyiz…"

EOKA lideri Grivas'ın Makarios üzerindeki baskılarını artırmaya başladığı ve tam da Kıbrıs Cumhuriyeti devletinin kurulduğu 16 Ağustos 1960 günü Kıbrıs'ta yeni bir Türk gazetesi daha yayın

hayatına başlamış ve yayın hayatına 22 Aralık 1963 gününe kadar devam etmiştir. Gazetenin imtiyaz sahibi Türk Neşriyat Şirketi Cumhuriyet Ltd. adına Avukat Ayhan Hikmet ve Avukat Muzaffer Gürkan'dır. Başlığın hemen altında ise Atatürk'ün 'Yurtta Sulh, Cihanda Sulh' sözü yer almakta olup, Halkın Sesi, Nacak, Bozkurt, daha sonraki dönemde çıkacak olan Zafer ve Akın gazetelerinden farklı olarak "tabloid" olarak "Haftalık bağımsız, siyasî gazete" (KTKF bu gazeteyi komünist gazete olarak nitelendirmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. KTKF Arşivi, Cumhuriyet Gazetesi, 183, A.2/26-6) olarak çıkmıştır. Bu dönemde Kıbrıs Türk basını ise Halkın Sesi, Bozkurt, Hürsöz, Nacak, Cumhuriyet, Akın, Devrim, Zafer, Savaş ve Nizam başta olmak üzere toplam 10 gazeteden oluşmaktadır. Ancak siyasal olaylara bakış açılarındaki farklılıklar nedeniyle bu gazeteler birbirlerini hep rakip olarak görmüşlerdir.

Bütün bunlara rağmen Kıbrıs Türk gazetelerinde özellikle Kıbrıs Türk toplumunun verdiği mücadele konusunda ortak bir tavır sergilendiğini belirtmek gerekir. Cumhuriyet yayımlandığı ilk sayıda kurulan yeni devlete de değinerek "Kıbrıslıların Cumhuriyet Bayramı Bütün Yurttaşlara Kutlu Olsun. Bu Tarihi Günde Mehmetçiği Kıbrıs'ta Selamlıyoruz." başlığıyla beraber gazetenin genel ilkelerini de ortaya koymuştur (Cumhuriyet, 16 Ağustos 1960). Gazete ilk sayfadaki bir başka haberle de Türkiye'nin adaya gönderdiği 650 kişilik Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı ile ilgili bilgi vermiş ve "Bugünün ikinci bir tarihi önemi Kıbrıs'ta yegâne teminatımız olan şanlı ordumuzun kahraman bir birliğini bağrımıza basmamızdır. Ümit ve iftihar kaynağımız olan şanlı ordumuzu Kıbrıs'ta karşılarken sonsuz bir gurur duymakta ve sevinç gözyaşları akıtmaktayız. Şunu önemle belirtmeliyiz ki Mehmetçik bu defa yirminci yüz yıla en fazla uyan bir ülkünün, barış ve dostluk ülküsünün öncülüğünü ve bekçiliğini yapmaktadır" yorumunu yapmıştır. Bu arada Nacak gazetesi Temsilciler Meclisi ve Türk Cemaat Meclisi üyelerine bir açık mektup yayımlamış 'Nacak, Cumhuriyet rejiminde bağımsız statüsünü devam ettirecek, hiçbir şahsın, hiçbir zümrenin, hiçbir müessesenin ve hiçbir meclisin organı olmayacak, sadece Türk toplumunun malı olarak kalacak, doğru gördüğü her hareketi alkışlayacak, aksi gördüğü her şeyi samimiyetle fakat korkmadan tenkit ve ikaz edecektir…' demiştir (Nacak, 26 Ağustos 1960). Bu haberin hemen ardından iki gazete arasındaki çatışmalar giderek şiddetlenmiş ve Cumhuriyet de aynı şekilde Ahmet Muzaffer Gürkan imzasıyla 'Güneş Balçıkla Sıvanmaz' başlıklı bir yazıyı manşete almıştır (Cumhuriyet, 30 Ağustos 1960).

Bir dönem Cumhuriyet gazetesinde yazıları yayımlanan Dr. İhsan Ali de 13 Eylül 1960 tarihli Cumhuriyet'te yer alan "Birlik ve Beraberlik" başlıklı ilk makalesinde toplum için birlik ve beraberlik gerektiğinden söz ederek muhalefetin son derece önemli bir müessese olduğunu, başka türlü demokrasi olamayacağını belirtmiştir. Dr. İhsan Ali'ye göre böyle bir partinin kurulması için Cumhuriyet gibi bir gazeteye ihtiyaç vardır ve gazete de bu maksatla yayın hayatına başlamıştır (Cumhuriyet, 13 Eylül 1960). Ancak işler hiç de iyi gitmemiş ve bu yaşananlardan Kıbrıslı Rumlar bile sıkıntı çekmişlerdir. Bu durumda olan bir Kıbrıslı Rum da çareyi Rauf R. Denktaş'a şikâyet mektubu yazmakta bulmuştur (Omodos köyünden bir Rum tarafından Rauf R. Denktaş'a gönderilen A.2/22-48 sayılı, 7163 numaralı mektup. KTKF Arşivi. KTMA). Nacak'ın aynı günlerde yayımlanan sayısında Kıbrıslı Türklere gönderilen Rumca bildiriler ön plana çıkartılmıştır (Nacak, 18 Kasım 1960). Gazetede ayrıca Kuzucuk, Murata ve Aretyu köylerinde çalışmalarını tamamlayan 'gönüllüler ordusunun' Aytotro, Zeybekköy, Büyük Konuk ve Kilitkaya köylerine uğrayarak buralarda yapılması gereken inşaat işlerini tamamlayacakları belirtilmiştir. Nacak'ın bu sayısında 'Zürih değiştirilemez' başlıklı başyazıda ise '…Başkaları bozmadıkça biz anlaşmalar için verdiğimiz söze sadık kalacağız. Aksi hallerin yaratılmasına karşı en azından Taksim tezini mahfuz tuttuğumuzu açıklamakta fayda görmekteyiz' denilmiştir. Gazetede T. Bayraktaroğlu imzasıyla yayımlanan "Salihciğin Kara Yazısı" başlıklı Kıbrıslı Türklerin çektikleri acıları özetleyen bir yazı olur (Nacak, 20 Ocak 1961). Nacak'ın 20 Ocak 1961 tarihli sayısı ise "Biz de Siyasetimizi Açıklayalım. Karar Vermekte Geç Kalırsak Gelecek Nesiller Bizden Hesap Sorar" başlığıyla çıkmıştır. İmzasız yayımlanan diğer yorumlar gibi bu da Denktaş'a aittir;

"Türk demek özü doğru, sözü doğru demektir. Açık konuşmak gerek. Zürih Antlaşması ve Kıbrıs Cumhuriyeti, Rum basınının aylardır takmadıkları sıfat kalmayan bu anlaşma ve cumhuriyet, Rumları ne kadar tatmin etmekten uzaksa belki biz Türk toplumunu tatmin etmekten çok daha uzaktır. Ama

ortada bir gerçek ve mantık var. Mademki her iki tarafı tatmin edici bir hal çaresi bugün için mevcut değildir ve mademki buna rağmen hür dünyanın menfaatleri için Türk-Yunan dostluğunun ihyası bir vecibedir, taraflar arasında bir orta yol bulunması mecburiyeti kendini göstermektedir. İşte Zürih Antlaşması ve Kıbrıs Cumhuriyeti bu mecbur oluşun mahsulüdür. Yoksa Rum basınının boşuna bir inatla iddia ettiği gibi Zürih Antlaşması bizi hürriyete, Rumları esarete götürmüş değildir. Zürih eğer Rumlar için esaretse bizim için de esarettir, fakat Enosis'in yanında hürriyet demek olan esaret. Ve eğer Rumlar için hürriyet, Yunan idaresine kavuşmak demekse bizim için de hürriyet üzerinde yaşadığımız ecdat yadigârı toprakların Türkiye Cumhuriyetine ilhakı demektir. Bütün bunlar ortada iken, bu çırılçıplak gerçekler gözler önünde iken Zürih'i kabul etmek bizim için bir kazanç değil, fedakârlık olmuştur. 'Aman Türk-Yunan dostluğuna biz halel getirmeyelim' dedik. 'Aman bu acı dinsin, hür dünya rahatlasın' dedik. 'Aman kendi adamızda karşılıklı sevgi ve hürmete istinaden herkesle işbirliği yapalım, iyi geçinelim' dedik.

Dedik vesselam dedik ve cumhuriyeti kurduk. Kıbrıs Cumhuriyeti karşılıklı fedakârlıklarla kurulan ve idamesi için bu fedakârlıklara daima muhtaç olan, bundan imtina edildiği an gümbür gümbür çökebilecek bir idaredir. Bu prensibe göre biz kendimize düşenin ifasına hazırlanırken ve yeni yeni fedakârlıkların fiilen örneklerini verirken Rum basını Zürih Antlaşmasının hemen akabinde Enosis kampanyasına hız verdi. Bu hız şu anda zirveye ulaşmak üzeredir. Bütün dünya şahittir. Nacak aylardır bir ikaz vazifesi ifa ediyor. Çıktığımız günden Rum basınını işbirliğine ve anayasa tahtinde yasak olan Enosis'i unutmağa davet ettik. Ama şu andaki kanaatimiz Rum basınının ikaz hududunu çoktan aştıkları merkezindedir. Anayasa çatır çatır ihlal edilmekte, kanuna aykırı her türlü yayın yapılmaktadır. Bir müddet savcılığın harekete geçmesini bekledik, ses gelmedi. Makarios ve sair Rum liderleri Rum basınını daha da körükleyici tavırlar takınmakta. İşin şakası makası kalmadı, artık kemiğe dayandı bıçak. Rumlara anlayacakları dilden konuşmanın zamanı gelmiştir, hatta geçmektedir. Türk'ün dosta tam dost, düşmana tam düşman olduğunu ve kuru gürültüye pabuç bırakmayacağını anlatmalıyız onlara. Rumlar bizi ne yerine koymaktalar yani? Bir taraftan 'Yaşasın Cumhuriyet' deniyor, işbirliği deniyor, beri taraftan Enosis yaygaraları ve ölüm tuzakları. Yeter olsun artık. Ve artık en yüksek kademede umumi bir siyaset açıklaması yapılmasının münakaşasız gerektiği kanaatindeyiz. Mesul Rum liderlerini çağırmalıyız ve şunları söylemeliyiz: 'Bu Kıbrıs Cumhuriyeti ister ucube ister günahkâr olsun. Zorla kabul ettirmedik size. Rıza gösterdiniz, rıza gösterdik, oldu. Yaşamasını ister misiniz, istemez misiniz şu anda? Eğer isterseniz şu Enosis yaygarasını bir kenara bırakınız ve anayasanın aynen tatbiki için masa başına buyurunuz. Fakat istemiyorsanız açık konuşunuz, istemiyoruz diyiniz, ip kopsun. Yani kısacası biz bu cumhuriyete kara gözünüz, kara kaşınız için razı olmadık, sulh uğruna fedakârlık yaptık' Rum liderlerine bunları açıkça anlatalım ve alacağımız cevaba göre kati ve cesur kararlar verelim. Ve unutmayalım ki başarının ilk şartı zamanında korkusuzca karar verebilmek sanatıdır. Yoksa harekete geçmekte geç kalırsak gelecek nesillerin iki eli yakamızda olacaktır."

Nacak'ın 12 Mayıs 1961 tarihli sayısında Makarios'un Strovolo köyünde yaptığı konuşma, Eleftheria gazetesinin son dönemdeki yayın politikası ve insanları kışkırtmaya yönelik yayını dışında 'Rum Basını ile Elele' başlıklı bir not da yer almıştır (Nacak, 12 Mayıs 1961). Cumhuriyet gazetesinin 13 Mart 1961 tarihli sayısında BEK ve EKA isimli iki Rum çiftçiler birliği ile ilgili haberler yer almış, bu birliklerin yaptıkları toplantılara Kıbrıs Türk Çiftçiler Birliği Başkanı Hüseyin Gültekin'in de katıldığı yazılmıştır. 27 Mart 1961 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Kıbrıs Türk Halk Partisi Genel Sekreteri Ayhan Hikmet'in 22 Mart 1961 günü İstanbul'da yaptığı basın toplantısı ve bu toplantıda adada yaşanan iktisadi kriz, göç ve tedhiş olaylarından bahsettiği ifade edilmiştir. Ayrıca Dr. Fazıl Küçük'ün Rauf R. Denktaş'la aralarında herhangi bir sürtüşme olmadığı ve köylerde Menderes lehinde bir propaganda yapmadıkları şeklindeki açıklamaları da yer almıştır. Büyükelçi Emin Dırvana ise yaşanan tartışmaları 'Demokrasilerde böyle tartışmalar olması son derece normaldir.' şeklinde yorumlamıştır.

Nacak'ın üzerinde hassasiyetle durduğu konulardan birisi ise Kıbrıslı Türklerin can, mal ve namus derdine düşmeleri ve ekonomik sıkıntı çekmeleri nedeniyle önce köylerini, ardından da adayı terk etmeleri ihtimalidir. Bu bağlamda kaleme alınan pek çok yazıdan birisi ise "Kelime-i Şehadetin son

bulduğu köy sönmek üzere." başlığını taşır. Yazı Kaleburnu köylülerinin Londra'ya göç etmeleri ve son 10 yıl içerisinde köyden 402 kişinin adayı terk ederek Londra'ya gitmeleri hakkındadır. Karpaz bölgesinde "Son Kale" olarak adlandırılan köyden sonraki bölgelerde tek bir Türk köyünün olmaması, hatta daha sonraki bölgelerde bulunan Rum köylerinde yaşayan tek bir Kıbrıslı Türk bulunmaması da köyün bu şekilde isimlendirilmesine yol açmıştır. İşsizlik ve son yıllarda yaşanan kuraklığa bağlı olarak köy nüfusunun her geçen gün azalması sonucunda köyde yakın zamanda tek Türk'ün kalmayacağı da haberde belirtilmiş, köyle ilgili olarak acilen tedbir alınması ve göçün durdurulması da istenmiştir (Nacak, 28 Temmuz 1961). Bu arada Cumhuriyet ve Nacak gazeteleri arasındaki siyasî farklılık gazetelerin okuyucu kitlelerine ve bütün sayfalarına da yansımıştır. Nacak gazetesi 'Vatandaş Türkçe Konuş' ve 'Türk'ten Türk'e Kampanyası' düzenlemiştir. Nacak'ın bütün reklamları Kıbrıs Türk toplumuna aitken, Cumhuriyet gazetesindeki reklamların çoğunluğu Rumlara ve uluslararası şirketlere aittir. Örneğin 1 Mayıs 1961 tarihli Cumhuriyet gazetesinde hiç Türk firmalarına ait reklam bulunmamaktadır. Nacak Gazetesi en son sayısına karşı kesin bir Enosis karşıtlığı içerisinde görünürken Cumhuriyet gazetesi ise Rumlara karşı bir politika çizmekten özenle kaçınmıştır. Gazetenin kapanmasından yaklaşık bir yıl önceki sayısında Haşmet Muzaffer Gürkan bağımsızlığın kıymetinin bilinmesi gerektiğinden bahsetmiştir (Cumhuriyet, 3 Nisan 1961).

Kıbrıs Cumhuriyetinin ömrü de Cumhuriyet gazetesi gibi uzun soluklu olmamış ve Gürkan'ın devletin bağımsızlığı, demokrasi ve gelişmeyle ilgili sözleri güzel temenniler olmaktan öteye geçememiştir. Cumhuriyet gazetesinin 19 Haziran 1961 tarihli sayısında Türk'ten Türk'e Kampanyası ile ilgili haberlere yer verilmiş ve "Dünün zorbaları Türk'ten Türk'e kampanyasını bize tatbik ettirdiler. Türk'ü Türk'e kırdırdılar." ifadeleri kullanılmıştır. Gazetenin bu yaklaşımı Nacak'la arasındaki siyasal bakış açısı farkını göstermiştir. Nacak bu kampanyaları ne kadar desteklerse, Cumhuriyet de o kadar karşı çıkmıştır. Bu dönemde Nacak ve Cumhuriyet gazetelerinde karşılıklı sert eleştiriler artmış ve sözler 'kendilerine dalkavukluk etmeye tenezzül etmeyen aydınlar, inhisarcılar, hainlik, alçaklık' gibi hakarete varan noktalara gelmiştir. Cumhuriyet gazetesinin sert eleştirileri ağırlıklı olarak Nacak gazetesi üzerinde yoğunlaşsa da bu eleştirilerden Halkın Sesi ve Bozkurt gazeteleri de nasiplerini almışlardır (Cumhuriyet, 29 Ocak 1962; Halkın Sesi, 27 Ocak 1962). Türklere verilen hakların ortadan kaldırılması, bu hakların Rumlara verilmesi veya Rumlar lehine değiştirilmesi Tür toplumunu adada azınlık haline getireceğinden Makarios, İngilizlerden aldığı olumlu izlenimler sonucu planını uygulamaya koymuştur. Bu konuda faaliyette bulunan sadece Makarios değildir. Rum tarafının bütün ileri gelenleri ellerine geçen her fırsatta tahrik edici davranışlar ve konuşmalarla Enosis fikrini sıcak tutma gayreti içine girmişlerdir. Ayrıca İngiltere'nin adada Akrotiri ve Dikelia askerî üslerini açmasını müteakip Yunanistan: Türkiye ve İngiltere'nin garantör devlet olarak geri planda kalmalarının etkisiyle ve Türklere karşı göreli nüfus fazlalığı nedeniyle Enosis fikrini uygulamaya çalışmışlardır (Armaoğlu, 1988, 228). Bu duruma karşı olarak Nacak gazetesi, KTKF ve TMT'nin gözetiminde yapılan girişimlerle Kıbrıslı Türkler arasındaki dayanışma ve birlik ruhu artış göstermiş ve herkes elinden hangi iş gelirse onu yapabilmek için seferber olmuştur. Bu bağlamda Türklerin yaşadıkları bölgelerde iyileştirme, kalkındırma, restorasyon ve tamir çalışmaları da kendisini göstermiştir. Nacak tarafından Kıbrıslı Türkleri eğitme ve ulusal bilinç kazandırma yönündeki gayretler bunlarla da sınırlı kalmamıştır. Tarımla uğraşan çiftçilere her konuda destek olmak, onların tarımsal faaliyetlerden azamî verim sağlamalarını temin etmek üzere de girişimler yapılmıştır (Nacak, 10 Temmuz 1959; KTMA, TMT Arşivi Dosya No. 1188/37 ve 298/007). Görüldüğü gibi Kıbrıslı Türkler arasında sıkıntıların giderilmesi yönündeki faaliyetler sosyal hayatın her alanında artarak devam etmiştir.

Bu dönemde Kıbrıs'taki bütün resmi törenlerde Yunan millî marşı çalınmış, Lefkoşa'daki Başkanlık Sarayı ile Cumhurbaşkanı Makarios'un makam aracına da Yunan bayrağı asılmıştır. 16 Ağustos 1960 tarihinden itibaren yayın yapan Kıbrıs Radyosu da 'tahrik kumkuması, Türklük düşmanı, öfke makinesi' (Nacak, 14 Haziran 1961) olarak faaliyette bulunmuş ve bu durum Kıbrıslı Türklerin tepkisini çekmiştir. 1960-1963 yılları arasındaki 3 yıl içinde Londra ve Zürih Antlaşmalarının isabetsiz ve kendi iradesinin dışında imzalandığını ifade eden Makarios, Enosis hedefine ulaşabilmek için Kıbrıs Cumhuriyeti'ni atlama tahtası olarak görmüştür. Makarios için EOKA da sivil kıyafet giymiş EDMA (Milli Demokratik Mücadeleciler Cephesi) olarak yorumlanmaktadır. Cumhuriyet gazetesinin 16 Nisan

1962 tarihli sayısı "Nacak Utanmalıdır" başlığıyla çıkmış ve Bayraktar Camii'ne yapılan bombalı saldırıyla ilgili olarak "Nacak bu konuyu çokluk kurcalamasın, altından çapanoğlu çıkabilir. Hele bir tahkikat komisyonu soruşturmalarını bitirsin de bu konuda yine konuşuruz" ifadeleri kullanılmıştır. Bu haber ve gazetenin bu sayısı sondan bir önceki sayı olarak basın tarihindeki yerini almıştır. Çünkü Nisan 1962 dönemine gelindiğinde Kıbrıs adası Cumhuriyet gazetesinin iki yazarı Ayhan Hikmet ve Ahmet Muzaffer Gürkan'ın 23 Nisan 1962 gecesi kimliği belirsiz kimseler tarafından öldürülmeleriyle sarsılmıştır. Dr. Fazıl Küçük bu olayın hemen ardından 'Bu gibi gayri kanunî tarafımdan katiyen tasvip edilmediğini ve aynı zamanda bunu yapanların ancak cemaatimiz arasında ve Kıbrıs dâhilinde düzen emniyeti ihlal etmekten başka hiçbir maksada hizmet edemeyeceği kanaatindeyim' açıklamasını yapar (Akın, 26 Nisan 1962). Söz konusu iki gazetecinin öldürülmeleri sonrasında Cumhuriyet gazetesinin yayın hayatı da son bulmuştur. Gazetenin 23 Nisan 1962 tarihli 89 sayılı son sayısında manşet haber ise 'Türk toplumu iktisaden kararsızlık içinde kalamaz. Kıbrıs Türk'ü her geçen gün iktisaden yıpranmaktadır' şeklinde olmuş ve bu sayıda 'Nacak'ın şayet gazetecilik adabından zerrece nasibi olsaydı…' diye başlayan bir eleştiri yazısı bulunmuştur (Cumhuriyet, 23 Nisan 1962). Bu olayla ilgili olarak Nacak gazetesi bir başsağlığı yayımlamış ve 'Ölenler Öldürenler' başlıklı bir başyazı kaleme almıştır (Nacak, 27 Nisan 1962).

Nacak'ın 1 Şubat 1963 tarihli sayısı ise Lefkoşa'da yaptırılan Şehitler Anıtı ve bu anıtın açılış töreniyle ilgilidir. Dr. Fazıl Küçük'ün kısa bir açış konuşması yapmış ve söz konusu anıtın yapıldığı meydanın artık "Şehitler Meydanı" olarak anılacağını belirtmiştir. Daha sonra Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denktaş da kürsüye gelmiş ve bir konuşma yapmıştır (Nacak, 1 Şubat 1963). "Londra ve Zürih Antlaşmaları sayesinde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, dört senelik EOKA mücadelesinin hedefi değildi" (Nacak, 5 Nisan 1963) diyen Makarios'a karşılık Nacak gazetesi de "Yolumuz" başlıklı bir başyazı yayımlamıştır. Nacak'ın 12 Nisan 1963 tarihli sayısında da aynı konuyla ilgili olarak Lefkoşa başta olmak üzere adanın farklı noktalarında dağıtılan ve Enosis'in gerçekleşmesi halinde aç kalacaklarını belirten Rum bildirileri manşete taşınmıştır (Nacak, 12 Nisan 1963). Gazetenin İçişleri Bakanı Yorgacis'in cevaplandırması isteğiyle birinci sayfadan sorduğu soru 1 Nisan 1963 günü EOKA'nın fiili olarak eyleme geçtiği tarihi kutlamak amacıyla Rumlar tarafından yapılan top atışları hakkındadır. Ramazan'da atılacak bir tek top için İçişleri Bakanı adına verilen özel izinle mümkün olacağını belirten gazete 'EOKAcı Yorgacis'e' "1 Nisan toplarının nereden geldiğini, bu toplar için ne kadar mühimmat tahsis edildiğini" sormuş ve "Ses ver, biz de bilelim Yorgacis Efendi. İçişlerini idare böyle susmakla olmaz" demiştir. Gazete ayrıca A. Gören imzasıyla yayımlanan "Yazan Kim?" başlıklı yazıda da bir önceki hafta pazartesi günü Lefkoşa'nın "gayet mahdut bir kısmında gizlice dağıtılan ve pek az Türk'ün görebildiği, sözde Türkçe ile yazılmış olan ve Türk semtinde yaşayan birçok Türklerin bile arayıp da bulamadığı bu beyannameleri Rumca gazeteler acaba nasıl elde etmiştir?" diye sormuştur. Gazete, Türkçeye önem vermeyen Rum gazetelerinin bu "Türkçe" beyannamelerin tam metnini neden yayımlamak gereğini duyduğunu sorgulamıştır. Bu yazının yakınındaki sütunda yayımlanan başka bir yazıda ise "Rum dostlarımızı yakından tanıyoruz. Kendilerini dev aynasında gören garip bir halleri vardır. Kahramanlıkları da öyle. Arkadan vurmayı, geleneğe vurmayı tercih ederler. Bakınız bizimle siyasî tartışmalarında aynı kancıkça metoda başvurmaktadırlar. Ellerine iyi Türkçe bilen bir iki Yunan muhaciri geçirmişler. Bu heriflere gece gündüz Türkler aleyhinde yazılar karalatıyorlar. Bakarsınız bir gün Mahi'ye Türkçe bir yazı gönderirler. Başka bir gün Türk semtine broşür dağıtırlar…" denilmiştir. Toplumsal bilincin yerleşmesiyle beraber zaman zaman ufak problemler de çıkmış: ancak TMT'nin özellikle komuta kademesinde görev yapanların sağduyulu ve soğukkanlı girişimleriyle bu tip münferit problemlerin üstesinden gelinmiştir (KTMA, TMT Arşivi. Dosya No. 1188/37 ve 298/007).

Kıbrıs'ta Rumların Türklere yönelik faaliyete geçecekleri konusunda İngilizlerin de bilgisinin bulunması sonucunda İngiltere İçişleri Bakanlığı da harekete geçmiş, konuyla ilgili olarak İngiltere, adada bulunan yöneticilerini uyarmıştır Buna göre adada ortaya çıkan hareketlilikle ilgili olarak TMT karargâhı, bölge komutanlıklarına direktif vererek Rumlar tarafından Türklerin haklarına yönelik meydana gelebilecek herhangi bir harekete derhal karşı konulmasını emretmiştir (FO.371/168967-XC14311). İngilizler bu arada TMT mensuplarının cesaretleri sayesinde herhangi bir duruma karşı

koyabilmeyi ancak gerekirse Kıbrıs Türk Alayı'ndan da destek görmeyi, hatta bu konuda Türkiye'den de yardım sağlamayı beklemişlerdir. İngiltere İçişleri Bakanlığı, Mayıs 1963 tarihinde muhtemel bir çatışmayla ilgili olarak adada bulunan TMT üst kademesiyle bölge komutanları, Kıbrıs Türk toplumu liderleri, ayrıca Kıbrıs Türk Alayı'nda görevli subaylarla TC Lefkoşa Büyükelçiliği görevlilerinden oluşan bir liste hazırlamıştır. İngilizler muhtemelen TMT'nin Rum saldırılarına karşı alarm durumuna geçirildiğini tahmin etmekle beraber bu konuda ellerinde pek fazla bilgi olmadığından da yakınmışlardır. İngilizler istedikleri türden bilgilere sahip olabilmek için TMT karargâhına veya bölge karargâhlarına sızmak gerektiğinin bilincinde olmuşlar ancak "çok sıkı, son derece sadık ve disiplinli" bir örgüt olarak nitelendirdikleri TMT içine sızmak kolay olmamıştır. Durum böyle olunca İngiliz idaresinin bir endişesi de bunun Türklerin bir taktik planlaması olduğu ve Rumları böylece korkutacakları şeklindedir. İngilizlere göre Türkler savaşa hazır durumdadırlar. İngilizlere göre Rumlar EOKA mensuplarını alarma geçirmiş olsalar da yapılacak en iyi politik hareket Rum tarafını herhangi bir tek taraflı hareketten kaçınmalarını sağlamaktır. Yunanca 'Sınır Bekçisi' anlamına gelen Akritas kelimesinden esinlenerek isimlendirilen Akritas Planı'nın uygulanmasıyla ilgili olarak Limasol Park Gazinosu'nda yaptığı konuşmada Rauf Denktaş, Rumların planını şöyle açıklar (Alpdağ, 1974, 18);

"1960-63 devresinde Makarios'u Kıbrıs'ın Cumhurbaşkanı rolünde göremezsiniz. O, Rum halkının milli ve dinî lideri rolünde her hafta bir yerde bir EOKA'cının büstünü açmakta, yeni bir Enosis nutku çekmektedir. Türk toplumunu katletmek için İçişleri Bakanı Yorgacis tarafından hazırlanan Akritas Planı doğrudur. Klerides 27 Ekim 1971'de Almanya'nın Sesi Radyosu'na verdiği beyanatında Akritas Planı'nın mevcudiyetini kabul etmiş, hiçbir Rum lideri de bugüne kadar, Türkleri topyekûn imhayı içeren Akritas Planı yoktur, diyememiştir. Akritas Planı bir cinayet planıdır. Planının 'd' maddesine göre, çatışmalar, Rumların başlattığı çatışmalar tüm Kıbrıs'a yapıldığı takdirde derhal Enosis ilan edilecektir."

Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın garantörlüğüyle 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti Rumlarca yaratılan siyasî anlaşmazlık konularının gittikçe artması, olumlu düşüncelerin yerini huzursuzluğa terk etmesiyle Rumların Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Enosis'e giden yolda bir atlama tahtası olarak gördüklerini iyice su yüzüne çıkarmıştır (Armaoğlu, 1996, 98). Bunun sonucu olarak da Kıbrıs Cumhuriyeti 21 Aralık 1963 itibarıyla resmen olmasa da fiilen ortadan kalkmıştır. 1955-1963 dönemiyle ilgili olarak özellikle Nacak ve Cumhuriyet gazetelerinin Kıbrıs Türk basınının birer parçası olarak yayın hayatına başladıkları dönem son derece ilginç, kanlı ve sarsıcı olaylara da sahne olmuştur. Böylece Nacak gazetesi 3 yıl, 6 ay, 24 gün yayın hayatına devam ederek misyonunu tamamlamıştır. Gazetenin yayın hayatına son verdiği tarih ise Kıbrıslı Rumların Enosis hedeflerine yönelik olarak Lefkoşa'nın Kumsal bölgesinde başlattıkları ve tarihe de Kumsal Faciası olarak geçen dönemdir. Nacak'ın çıkmaya başlamasından tam 1 yıl, 2 ay ve 17 gün sonra da Cumhuriyet Gazetesi faaliyete geçmiştir. Cumhuriyet gazetesi de Kıbrıs Cumhuriyeti ile aynı gün 16 Ağustos 1960 günü doğmuş ve 23 Nisan 1962 gününe kadar yayın hayatına devam etmiştir. Cumhuriyet gazetesi kapandıktan sonra Nacak gazetesi yayın hayatını 1 yıl, 8 ay ve 29 gün daha devam ettirebilmiştir.

4. Sonuç

16 Ağustos 1960 tarihinde garantör devlet sıfatıyla Yunanistan, İngiltere ve Türkiye'nin imzaladığı Londra ve Zürih Antlaşmaları ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, EOKA'nın 1 Nisan 1955 tarihinde başlattığı tedhiş eylemleri sonrasında maalesef uzun ömürlü olamamıştır. 1955–1963 dönemi Kıbrıs adasının yakın tarihi açısından son derece zor, sıkıntılı ve kanlı bir dönem olarak hafızalarda yerini almış, 21 Aralık 1963 tarihi itibarıyla Kıbrıslı Türklerin yok edilmesine yönelik Akritas Planı sonucunda Kıbrıs Cumhuriyeti de fiilen ortadan kalkmıştır. Bu dönem Kıbrıslı Rumların Enosis hedeflerine yönelik olarak Lefkoşa'nın Kumsal bölgesinde başlattıkları ve tarihe de Kumsal Faciası olarak geçen dönemdir. Öte yandan özellikle Kıbrıs Türk basını, yaşanan sıkıntılı sürece rağmen öncelikle Kıbrıs Türk toplumunun heyecanını diri tutabilmek, daha sonra da dünya kamuoyuna seslerini duyurabilmek maksadıyla zor bir mücadelenin içine girmiştir. Bu noktada Kıbrıs Türk basın tarihini izlemek, esasında Kıbrıslı Türklerin 1950'li yıllardan itibaren verdikleri mücadeleyi izlemekle eş anlamlıdır.

1955–1963 dönemiyle ilgili olarak özellikle Nacak ve Cumhuriyet gazetelerinin Kıbrıs Türk basınının birer parçası olarak yayın hayatına başladıkları dönemde son derece önemli olaylar yaşanmıştır. Nacak gazetesi 29 Mayıs 1959 tarihinde yayın hayatına başlamış ve 22 Aralık 1963 tarihine kadar haftalık olarak çıkmıştır. Gazetenin yayın hayatına son verdiği tarih ise Kıbrıslı Rumların Enosis hedeflerine yönelik olarak Lefkoşa'nın Kumsal bölgesinde başlattıkları ve tarihe de Kumsal Faciası olarak geçen olayla aynı zamana denk gelmiştir (Bu arada Makarios, 21 Aralık 1963 Cumartesi günü garanti anlaşmalarını geçersiz saydığını, bu yüzden Türkiye'nin adaya yapacağı herhangi bir silahlı müdahalenin saldırganlık sayılacağını açıklar. KTMA, KTKF Arşivi MİT Dosyası, Aralık 1963 tarihli ve A.2/22-49 sayılı yazı). Böylece Nacak gazetesi 3 yıl, 6 ay, 24 gün yayın hayatına devam ederek misyonunu tamamlamıştır. Bir yandan EOKA saldırılarına karşı koymaya çalışırken bir yandan da bütün dünyaya varlığını kabul ettirmeye çalışan, anavatan Türkiye ile bağlarını hiçbir zaman kesmeyen Kıbrıslı Türklerin sesi, gözü kulağı olan Nacak gazetesi böylece Kıbrıs Türk basın tarihinde hak ettiği yeri almıştır. Gazete her ne kadar Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu adına çıkıyormuş gibi görünse de aslında TMT'nin yayın organıdır ve siyasi sorumlusu doğrudan Rauf R. Denktaş'tır. Ayrıca gazetenin makale ve yorumları başta olmak üzere hemen her alanda manşete taşıdığı haber ve yorumlar Rauf R. Denktaş tarafından tetkik edilmiş, yazılmış ve yayımlanmıştır. Böylece Denktaş bu süreçte pek de bilinmeyen bir başka misyonuyla ve gazeteci kimliğiyle de Kıbrıs Türk mücadele tarihinde yer almış bir kişilik olarak ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

A- Arşiv Kaynakları

1- Kıbrıs Türk Milli Arşivi (KTMA)
2- Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Arşivi (KTKF)
3- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)
4- KTMA, EOKA Bildirileri Dosyası No. 1318 ve 1319.
5- İngiltere Foreign Office Arşivi (FO)

B- Kitaplar

Alpdağ Özden, Barış İçin Savaş, Yeni Asır Araştırma Yayını, İzmir, 1974.

Armaoğlu Fahir, 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi Cilt I-Iı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul,1996.

Bilge Suat, Le Conflit De Chypre Et Les Cypriotes Turcs, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1961.

Denktaş Rauf R., Hatıralar-Toplayış, 10. Cilt, İstanbul, Aralık 2000.

Dodd Clement, Storm Clouds Over Cyprus, The Eothen Press, Cambridgeshire, 2002.

Emilianides Achille, Histoire De Chyprus, Presses Universitaires De France, Paris, 1963.

Foley Charles, Guerrilla Warfare And Eoka Struggle: General Grivas, Longman Press., Londra, 1964.

Gazıoğlu Ahmet C, Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960), Cyrep Yay., Lefkoşa, Eylül 1997.

Gürel Şükrü S., Kıbrıs Tarihi 1878-1960, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984.

Kasımoğlu Erten, Eski Günler Eski Defterler, Lefkoşa, 1986.

Oberling Pierre, The Road To Bellapais, Columbia University Press, New York, 1982

Stephens Robert, Cyprus-A Place Of Arms, Pall Mall Press, Londra, 1966

Toluner Sevin, Kıbrıs Uyuşmazlığı Ve Milletlerarası Hukuk, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1977

C- Makaleler

Armaoğlu Fahir, "Crisis The Cyprus Question Initiated In Turco-Greek Relations", Revue Internationale D'histoire Militaire, Ankara, 1988 Pp. 227-250.

Azgın Bekir, "The Turkish Cypriot Mass Media" Cyprus: Handbook on South Eastern Europe, der., K. D. Grothusen, W. Steffani ve P. Zervakis., Vandenhoeck & Ruprecht, Gottingen, 1998.

D- Süreli Yayınlar

Akın Bozkurt

Cumhuriyet Hürriyet

Dünya Halkın Sesi

Hürriyet Nacak

E- Sözlü Tarih Çalışması

1- Eski Volkan üyesi Gülten Tilki (Keser) ile değişik tarihlerde Anamur'da yapılan görüşmeler.
2- Fuat Veziroğlu ile 16 Kasım 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme
3- KKTC'nin Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf R. Denktaş ile 8 ve 13 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme
4- Ali Tilki ile 10 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme
5- TMT'nin Limasol kadrosundan merhum Macit Aydınova ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

KIBRIS TÜRK MÜCADELE TARİHİNDE GAZETECİ-YAZAR İSMET KOTAK VE CANBULAT RADYOSU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Devran Akbayram

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tez Programı, akbayramdevran@icloud.com

Özet

Batı Medeniyetinin batmayan uçak gemisi olarak adlandırılan Kıbrıs Adası tarih boyunca gerek coğrafi konumu gerekse stratejik önemi dolayısıyla pek çok mücadeleye sahne olmuştur. Bu mücadelelerin en çetini hiç kuşkusuz Kıbrıs Türk toplumunun 1955-1974 arasında vermiş olduğu mücadeledir. Bu on dokuz yıllık dönem incelendiğinde, Kıbrıs Türkü'nün mücadelesinde gerek faaliyetleri gerekse yazdıkları ile önemli bir yere sahip olan İsmet Kotak, Mağusa özelinden başlayıp Kıbrıs geneline yayılan bu mücadelenin hemen hemen her alanında yer almıştır.

Tarım, ekonomi, kooperatifçilik, toplu konut, savaş hazırlığı, doğal afetlere hazır olma, Kıbrıs'ta üniversite kurulması ve Türkiye'den su getirilmesi gibi dönemin zorlu koşullarında yapılması pek de mümkün olmayan projeleri ilk defa dillendiren Kotak, yayımladığı dergiler, çıkardığı ve görev aldığı gazetelerle kendisini her daim gazeteci ve yazar olarak nitelendirmiştir. Özellikle 1964 yılı başlarından itibaren Mağusa'da zor şartlarda kurulan Canbulat Radyosu ise başlı başına önemli bir olaydır. Canbulat Radyosu, mücadele ile geçen zor yıllarda halkı her olaydan haberdar etmek ve halka moral vermek görevini üstlenmiştir.

İsmet Kotak doğup büyüdüğü Mağusa'da kurulan Canbulat Radyosu'nu, diğer sancak radyolarından ayıran önemli bir olaya imza atmıştır. Bu radyoya bağlı olarak çalışan Haberler Merkezi örgütçü, öngörülü ve stratejist bakış açısının neticesinde İsmet Kotak'ın sorumluluğunda açılmıştı. Haberler Merkezi'nin Yorum saati hemen hemen her gün 19:40'ta yayına başlamış ve coşkulu konuşmalarıyla Yorum saatinden sorumlu Kotak, halka büyük moral vermişti.

Bu bilimsel araştırma kapsamında yukarıda belirtilen 1955-1974 süreci incelenirken, Canbulat Radyosu Haberler Merkezi Yorum saati ekseninden Kıbrıs Türk toplumunun verdiği varoluş mücadelesi ile bu mücadelede İsmet Kotak'ın üstlendiği toplumsal misyon ve katkıları değerlendirilmiştir. Ana kaynak olarak İsmet Kotak Aile arşivinde bulunan Canbulat Radyosu Haberler Merkezi Yorum saati yayınları ön planda tutulmuştur. Araştırmanın hazırlanması sürecinde Kıbrıs Türk Basını yanı sıra Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Kıbrıs Türk Milli Arşivi (KTMA), bazı özel arşivler, basılı kaynaklar, süreli yayınlar ve sözlü tarih çalışmalarından da istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Kıbrıslı Türk, İsmet Kotak, Gazimağusa, Canbulat Radyosu

Abstract

The island of Cyprus, which is known as the unsinking aircraft carrier of Western Civilization, has been the scene of many struggles throughout history due to its geographical location and strategic importance. Undoubtedly, the most difficult of these struggles is the struggle of the Turkish Cypriot community between 1955-1974. When this nineteen-year period is examined, İsmet kotak has an important place in the struggle of Turkish Cypriots with both his activities and his writings and has been involved in almost all areas of this struggle that started from the Famagusta and spread all over Cyprus.

He was the first to express the projects that were not possible such as agriculture, economy, cooperatives, corporate housing, war preparation, be ready for natural disasters, the establishment of universities in Cyprus and bringing water from Turkey in difficult conditions of the period. He has always described himself as a journalist and writer with the magazines and the newspapers he published and worked for. Canbulat Radio, which was established in Famagusta since the beginning of

1964, is an important event in itself. Canbulat Radio has undertaken the task of informing the public about every event and providing morale to the public during the difficult years of struggle.

İsmet Kotak was born and raised in Famagusta where Canbulat Radio was established, has made an important event that distinguishes the radio from other flag radios. The News Center, which is connected to this radio, was opened under the responsibility of İsmet Kotak as a result of the organizer, foresight and strategist perspective. Comment Clock of The News Center started almost daily at 7:40 pm. and Kotak responsible for commentary with enthusiastic speeches, gave great morale to the public.

In the scope of this scientific research, the above mentioned process of 1955-1974 was examined and From the axis of Kıbrıs Canbulat Radio News Center Commentary, the struggle of existence of the Turkish Cypriot community and the social mission and contributions undertaken by İsmet Kotak in this struggle was evaluated. Canbulat Radio News Center Comment Clock broadcasts in the İsmet Kotak Family archive are kept in the foreground as the main sources. In addition to the Turkish Cypriot Press, the Prime Ministry Republican Archives, the Turkish Cypriot National Archives, some private archives, printed sources, periodicals and oral history studies was utilized during the preparation of the research.

Key Words: Cyprus, Turkish Cypriot, İsmet Kotak, Famagusta, Canbulat Radio

1. Giriş

Kıbrıs adası Sicilya ve Sardunya'dan sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. Asya, Avrupa ve Afrika'ya hemen hemen eşit uzaklıkta olması açısından kilit bir noktada bulanmaktadır (Keser, 2016, 9). Ayrıca Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'i, Süveyş Kanalını, Kızıl Deniz ile Pers Körfezinin tamamını ve bu bölgelerden geçen bütün deniz ve hava yollarını kontrol edebilecek bir konuma sahiptir. Askeri öneminden dolayı Kıbrıs "Batı medeniyetinin batmayan uçak gemisi" olarak da adlandırılmaktadır. Şöyle ki: "Lefkoşa'dan 600 km'lik bir hava hattı Kahire, Süveyş Körfezi, Akbaba Körfezi, Ürdün'ün bir bölümü, İsrail ve Suriye'nin büyük bir bölümünü kapsar. Kıbrıs'tan ulaşılabilen 1200 km'lik eylem alanı Batı İran'ı, İran Körfezi'ni, Arap adalarının bir kısmını, güneyde Mısır'ın bir kısmını, kuzeyde Yunanistan'ın bir bölümünü, Trakya'yı, Makedonya'yı, Bulgaristan sınırını, Türkiye'nin Karadeniz kıyılarından Batı Kafkasya'nın bir bölümünü içine almaktadır" (Kızılyürek, 2011, 7-8) .Dolayısıyla stratejik açıdan büyük bir öneme sahip olan ada, tarihin her döneminde üzerinde çıkarı bulunan devletlerin egemenliği altına girmiş, çeşitli mücadelelere sahne olmuştur.

1571 yılında Venedik yönetimine son verip adanın Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesinin (İnalcık, 2009, 46) ardından sürgün hükmü ile kısa bir süre içerisinde adaya yaklaşık yirmi beş bin kişilik bir Osmanlı-Türk nüfus yerleştirilmiştir (Çevikel, 2000: 25-28). Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel toplum yapısını şekillendiren millet sistemi ile Kıbrıslı Türklerin adadaki varlığı başlamıştır. 17. yüzyıl sonlarına kadar adaya otuz binden fazla Türk nüfus yerleştirilmiştir (Hakeri, 1993, 238-239). Bu yüzyılda Osmanlı'nın giderek güç kaybetmeye başlamasıyla, Kıbrıs 4 Haziran 1878 tarihinde imzalanan Savunma İttifakı Konvansiyonu ile dönemin büyük güçlerinden biri olan İngiltere'ye kiralanmıştır (Gazioğlu, 1994, 363). 5 Kasım 1914 tarihinde İngiltere tarafından İlhak edilen ada (Hill, 2016, 227-363), 10 Mart 1925 yılında ise Kraliyet Kolonisi olarak ilan edilmiştir (Gürel, 1984, 122).

Kıbrıs'ın İngiltere'ye kiralanmasını büyük bir coşku ile karşılayan Kıbrıslı Rumlar, İngiltere'nin adayı kendilerine teslim edeceğine hep inanmışlar ve Yunanistan'ın desteği ile Enosis taleplerini sürekli ve artarak dile getirmişlerdi. Enosis'i anlamak için birkaç yüzyıl geriye giderek Megali İdea'ya (Yüce Ülkü) değinmek gerekecektir. Helence konuşan tüm toprakların tek bir çatı altında toplanacağı üzerine şekillenen Megali İdea haritası ilk kez Rigas Ferreros adlı bir Rum tarafından 18. yüzyıl sonlarında çizilmiştir (Beratlı, 1999, 46-48). Buna göre, 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilen İstanbul tekrar ele geçirilecek, Yunanistan, Girit, Rodos, Kıbrıs, Anadolu ve Büyük İskender'in uzandığı İskenderiye'ye kadar olan topraklar alınarak, Bizans İmparatorluğu yeniden kurulacak, imparatorluğun başkenti ise yeniden "Konstantinopolis" olacaktır (Akmaral, 2004, 45-47). Megali İdea'yı yayma görevini ise Toplum liderleri ve kilise tarafından yapılmaktaydı. Bu ideal, başlarda Kıbrıslı Rumları etkisi altına almasa da, Teselya, Epir, İyonya adaları ve Girit'in Osmanlı'nın elinden çıkmasıyla, Megali İdea'nın kısa süre içerisinde gerçekleşeceğine inanan Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi

ve liderleri, Kıbrıs'ın da aynı şekilde Yunanistan'a bağlanacağı düşüncesine kapıldılar (Göktürk, 2008, 336). Bu düşünce 19. Yüzyıl başlarında giderek yayılmıştı. , Kıbrıs adasının Yunanistan'a ilhakını ifade eden kelime Enosis ile Megali İdea yeni bir boyut kazanmıştır. Yunanistan İlk kez 18 Ekim 1828 tarihinde İngiltere, Fransa ve Rusya'dan Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesini talep etmiştir. Dolayısıyla Enosis düşüncesi, 19. yüzyıl başlarından beri var olan ve adanın İngiltere'ye kiralanmasıyla da giderek yayılan ve şiddetlenen bir ideal haline gelmiştir (İsmail, 1998, 6). 1931 yılında Rumların adayı Enosis kapsamında Yunanistan'a ilhak etmek amacıyla başlattıkları isyan girişiminin ardından (Gürkan, 1996, 119-121) esas olaylar ise 1955 yılında başlayacaktır.

2. Çetin Mücadeleler: 1955-1974

Enosis'i örgütlemek üzere, Kıbrıs'ta Grivas önderliğinde EOKA (Ethniki Organosis Kypriakon Agonistion-Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü) kurulmuştu (Windbladh, 2015, 245-246). EOKA Kıbrıslı Rumlara yönelik tüm duyurularını, Kutsal Mücadele olarak gördüğü Enosis'i kısa sürede ve kesin bir şekilde gerçekleştirmek için yapıyordu (Denktaş, 1988, 22-24). Tam da bu amaca yönelik olarak EOKA 1 Nisan 1955 tarihinde adanın her tarafında bombalı saldırı düzenleyerek eyleme geçmişti. Başlarda İngilizlere karşı düzenlenen eylemler, kısa bir süre sonra Kıbrıslı Türkleri de hedef alacaktı (Keser, 2016, 172).

1956 Kasımında Lord Radcliffe hazırladığı muhtariyet anayasasını sunmuş ve İngiliz hükümeti self-determinasyon ve adanın taksimi ile çözüme ulaşılacağı kararına varmıştı (Akmaral, 2004, 84-85). Bu olaylar sonrası Türkiye-Yunanistan ilişkileri kopma noktasına gelirken, Kıbrıs'ta olaylar giderek büyümüş, EOKA, İngilizler ve Türklere karşı tedhiş faaliyetlerini iyice arttırmıştı. Kıbrıs köylülerinden T.C. başbakanı Adnan Menderes'e yardım çağrıları içeren telgraflar gönderilmekteydi. Türkiye'de de artık hareketler başlamıştı. "Ya Taksim Ya Ölüm" sloganları atılmaktaydı (Çakmak, 2015, 4-5). Kıbrıslı Türkler tarafından yerel ve bölgesel örgütler olarak kurulan Volkan, Karaçete, 9 Eylül Cephesi gibi örgütlerin EOKA ile yeterince etkin mücadele edemediği düşüncesi ise Rauf Denktaş, Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi tarafından 1957 yılında Türk Mukavemet Teşkilatı'nın (TMT) kurulmasına yol açmıştı (Alasya, 1992, 45). Tüm saldırılarına rağmen, TMT öncülüğündeki Türk direnişini kıramayan EOKA lideri Grivas, 4 Ağustos 1958 tarihinde ateşkes ilan etmiş, bunun üzerine Kıbrıs Türk Liderliği ve TMT de ateşkes ilan etmişti (Yüksel, 2009, 171-172).

Rum-Yunan darbesi ve bunun sebebiyet verdiği olayları izleyen aylarda Cenevre Konferansı yapılmış ve bu Konferans'ta Kıbrıs'ta fiilen iki ayrı özerk idarenin bulunduğu belirtilmiş ve bu durum üç garantör ülke olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından kabul edilmiştir. 5-11 Şubat 1959 tarihleri arasında Zürih'te yapılan görüşmelerde bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulması kararlaştırılmıştı (Bozkurt, 12 Şubat 1959, 1). Kıbrıs'ta bu tarih bir dönüm noktası olmuş, 1960 yılında kısa süreli kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nden sonra çatışmalar bir süre durulmuştu. Türkiye ve Yunanistan'ın adada bulundurması gereken 650 Türk eri ve 950 Yunan erinden oluşan askeri birlikler 16 Ağustos sabahı Mağusa'ya çıkmıştı (Volkan, 1979, 16).

Cumhuriyetin ilanıyla Rum toplumu lideri Başpiskopos Makarios cumhurbaşkanı, Türk toplum lideri Dr. Fazıl Küçük ise cumhurbaşkanı yardımcısı oldu (Maden, 2014, 58-59). Bu cumhuriyet uzun sürmemiş, şiddetlenen olaylar ve ölümler sonucunda 21 Aralık 1963 itibariyle fiilen ortadan kalkmıştır. EOKA, 1963 yılının sonlarına doğru Kanlı Noel olarak adlandırılan saldırılarla Akritas Planını uygulamaya koymuştu (Keser, 2019,37-38). Plan, İç İşleri Bakanı Yorgacis tarafından hazırlanmış ve onun kod adı olan Akritas ismiyle anılmıştır. Kıbrıslı Türkleri ani bir saldırı ile yok ederek, hem Kıbrıs Cumhuriyetini yıkmak hem de Enosis'i gerçekleştirmeye yönelik bir plandı. İlk olarak Atina'da mücadeleci anlamına gelen Agonistis Gazetesi'nde yayınlanan plan, daha sonra EOKA tarafından Kıbrıs'ta da yayılmıştı (Akmaral, 2004, 157-204).

30 Aralık 1963 tarihinde Rumların saldırılarının durduğu yere, Lefkoşa'nın Türk ve Rum Kesimlerini ayıran Yeşil Hat çizilmiştir. 4 Mart 1964 yılında BM Güvenlik Konseyi Kıbrıs Hükümeti'nden şiddeti ve kan dökülmesini önleyecek kararlar almasını istemiş ve 4 Nisan 1964 tarihinde kontrolü Kıbrıs Cumhuriyeti'ne verilen BM Barış Gücü (UNFICYP) adada göreve başlamıştır (Oberling, 1988, 88-89).

Aynı gün Makarios, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran, Zürich ve Londra anlaşmalarının ayrılmaz parçası İttifak Antlaşmasını tek yönlü olarak feshettiğini açıklamıştı. BM Barış Gücü, sadece kendilerini korumak için ateş açabilirlerdi. Dolayısıyla yetkileri kısıtlı olan barış gücü askerleri Kıbrıslı Türklere karşı yürütülen aralıksız sürdürülen terör faaliyetleri ve yoğun ekonomik kısıtlamalar karşısında etkisiz kalmaktaydı. Dolayısıyla Kıbrıslı Türkler kendi kendilerine korumaya ve yönetmeye çalışıyordu. Bu doğrultuda 28 Aralık 1967 günü Geçici Türk yönetimi ilan edilerek, Başkanlığa Dr. Fazıl Küçük ve Başkan yardımcılığına Rauf Denktaş getirilmişti (Olgun, 1999, 21).

1965 yılında Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs konusunda bir çözüme ulaşmak için ikili görüşmeler başlamıştı. 1968 Haziranında Kıbrıs'a yeni bir düzen getirmek amacıyla toplumlararası görüşmeler başlayıp, altı yıl devam etmesine rağmen hiçbir sonuç alınamamış, olaylar ve çatışmalar sürekli devam etmişti. Rum toplumu giderek Enosis'in artık silah zoruyla gerçekleştirilemeyeceği, başka yöntemlerle elde edilmesi gerektiği yönündeki inançlarını güçlendirmekteydiler. Bu düşünce zamanla Başpiskopos Makarios ile Yunanistan'da 1967 yılında işbaşına gelen Cunta arasında başta gelen anlaşmazlık konularından birisini oluşturarak, Cunta'nın 15 Temmuz 1974 tarihinde Makarios'a karşı bir darbe düzenlemesine sebep oldu. Bütün Kıbrıs'ta sıkıyönetim ilan eden darbeciler kısa zamanda Lefkoşa ve Girne'ye hakim oldular. Garantör devletlerden biri olan Türkiye gelişmeler üzerine, 15 Temmuz 1974 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile ülkenin menfaatleri ve güvenliği için her türlü tedbiri almak üzere Başbakan Bülent Ecevit'e tam yetki vermiştir. Türkiye, 1959 yılında imzalanan Londra Anlaşması'nın 4. maddesine dayanarak 20 Temmuz 1974 günü tek taraflı olarak Kıbrıs Barış Harekâtı'nı başlattı (Alçıtepe, 2002, 5-34).

3. Bir Vatansever: İsmet Kotak

Adada yaşanan soğuk ve sıcak savaş dönemlerinin yanı sıra, özellikle Kıbrıslı Türkler adada var olduklarını; tam da burada yaşıyor olduklarını; diliyle, diniyle, gelenek göreneği ve tüm yaşanmışlıklarıyla, kanıtlamak ve kabul ettirmek için her alanda mücadele vermek zorunda kalmışlardır. 20 Temmuz 1974 tarihine kadar yaşanan sıkıntılı süreçler ve verilen mücadelelerde Kıbrıs Türk toplumunda birçok toplum lideri ortaya çıkmış ve halkı yönlendirmiştir. İşte bu önemli isimlerden biri gerek yazıları gerekse fiilen mücadelesiyle, kendini her zaman gazeteci-yazar olarak tanımlamış İsmet Kotak'tır.

İsmet Kotak, 1939 yılında Mağusa'da doğup, Namık Kemal Lisesi'nden mezun olduktan sonra, 1962 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesini tamamlamıştır. Öğrencilik yıllarının her döneminde çeşitli kültür ve gençlik örgütleri kurmuştur. Volkan'ın kuruluşu için ada çapında örgütlenme ve gerekli kaynağın bulunmasına öncülük etmiştir. Kendisi Volkan ile ilgili olarak şu cümlesini kullanmıştır (Fevzioğlu-Atun, 2001, 163):

"…O günler TMT öncesinde Mağusa'da ulusal dava bayrağını Volkan olarak dalgalandırdığımız günlerdi. Çocuk yaşta yeraltı teşkilatı kurmak, yönetmek ve eylem yapmak genç yaşta omuzlarımıza ağır bir yük yüklemişti ama bundan geri durmadık…"

Bu dönemlerde, arkadaşlarıyla birlikte köy köy gezerek hem halkın morali için tiyatro eserleri sergiler, hem de elde edilen geliri örgüt için kullanmıştır.

Yerel ve bölgesel örgütler olarak kurulan Volkan, Karaçete, 9 Eylül Cephesi gibi örgütlerin mücadele için yeterli olmadığı düşüncesi ise (Akkurt, 1999, 15) Rauf Denktaş, Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi tarafından 1957 yılında Türk Mukavemet Teşkilatı'nın kuruluşuna yol açmıştır. TMT'nin amacı savunma yapmak, EOKA'nın saldırılarına karşılık vermek, Türk bölgelerini korumak, adadaki Türk varlığının devamını sağlamaktır (Gazioğlu, 2000, 1-17). TMT kurulunca üst düzey yönetiminde yer alan İsmet Kotak, Ankara'da öğrenciyken TMT adına gizlice Ankara'ya getirilen (Hasrete giden) TMT mensuplarına (turistlere) yönelik irtibat görevini üstlenmişti. Lefkoşa'dan Mağusa'ya gönderilen TMT bildirilerini çoğaltacak makine olmadığından, bildiriler teker teker elde çoğaltılır ve dağıtılması için İsmet Kotak'a verilir ve kendisi de bu bildirileri kendi ekibiyle çok kısa sürede dağıtırdı. İsmet Kotak ile ilgili olarak buraya eklenecek bir başka özellik ise tıpkı eşi Şermin Kotak gibi onun da TMT

mücadelesine en başından iştirak etmiş olması ve özellikle Mağusa Sancağı bağlamında TMT'ye unutulmaz hizmetlerde bulunmasıdır.

1960'lı yıllar Kotak'ın üniversite öğrencisi olduğu, kültür ve gençlik örgütleri kurduğu yıllardır. Kotak, Ankara'da öğrenci olarak bulunduğu bu dönemlerde birkaç arkadaşıyla Türkiye Kıbrıs Gençlik Teşkilatı kurmak için girişimlerde bulunmuştu. Bu gençlik teşkilatının amacı, Türkiye'deki Kıbrıslıları bir araya toplamak ve Kıbrıs'ta yaşanan olaylardan Türkiye kamuoyunu haberdar etmek olmuştu (Bozkurt, 24 Temmuz 1960, 1). EOKA, Akritas Planı'nın silahlı eylem safhasını uygulamaya koyduğu 1963 yılına gelindiğinde ise Kanlı Noel olayları yaşanmıştır. Kotak hiçbir olaya seyirci kalmadığı gibi, bu korkunç çatışmalarla ilgili de şu yazıyı kaleme almıştır(Bozkurt, 21 Ocak 1964, 2):

"…Rum tedhişçiler, birçok köyde de Türkleri katletmişler, mallarını yağma etmişlerdir. Ve bu bir sokak harbinden ziyade bir katliam seklinde cereyan etmiştir. İşte bu durum karsısında tehlike ile karşı karşıya olan Türkler, Türklerin kuvvetli oldukları yerlere göç etmeye başlamışlardır. Hiçbir Türk, toprağın, evini terk etmek istemez. Ancak mal ve can emniyeti başta gelmektedir. Önlerine gelen evi makineli tüfeklerle taradılar. Türk olmaktan başka suçları olmayan yavrularımızı kurşunladılar. Kadınlarımızı kaçırdılar. Banyo içerisinde koca bir aileye kıydılar."

Hem faaliyetleri hem yazılarıyla Kıbrıslı Türklerin varoluş mücadelesinin hemen hemen her alanında yer alan Kotak, Olay Dergisinde, Hür Söz, Akın, Halkın Sesi ve Bozkurt gazetelerinde çalışmıştır. 1965 yılında ise birkaç arkadaşıyla birlikte Zafer Gazetesi'ni kurmuştur. Zafer Gazetesi, 16 Nisan 1965 günü yayın hayatına başlamıştır. Gazetenin sahibi, Zafer ortaklığı adına Mustafa Güryel, yazı işleri sorumlu müdürü Salih Çelebioğlu, idari işleri sorumlusu Ahmet Alper, Mağusa temsilcisi ise İsmet Kotak'tır. Gazetenin amacı 1963 yılından beri Rumlara karşı mücadeleyi yürütenleri savunmak, silahlı direnişçi mücahitlerin sözcülüğünü yapmaktı (Ünlü, 1981, 137).

Özellikle 1964 yılı başlarından itibaren Mağusa'da zor şartlarda kurulan Canbulat Radyosu ise başlı başına önemli bir hadisedir. Radyo, mücadele ile geçen zor yıllarda halkı her olaydan haberdar etmek ve halka moral vermek görevini üstlenmişti. İsmet Kotak doğup büyüdüğü Mağusa'da kurulan Canbulat Radyosu'nun Haberler Merkezi sorumluluğunu üstlenerek, radyoya bir farklılık ve canlılık getirmişti. Bu radyoya bağlı olarak çalışan Haberler Merkezi ise örgütçü, öngörülü ve stratejist bakış açısının neticesinde İsmet Kotak'ın sorumluluğunda açılmıştı.

4. Canbulat Radyosu Ekseninde Kıbrıs'ta Yaşanan Olaylar Üzerine Değerlendirme

Tüm sıkıntılara ek olarak Toplumlararası çatışmaların başladığı 21 Aralık 1963 tarihinden itibaren Kıbrıs Türk toplumunun birbirleriyle iletişimi de kalmamış, haberleşme hürriyeti ellerinden alınmıştı. Kıbrıs Radyosu'nda çalışan Rumlar tek taraflı yayınlar yapıyor ve çeşitli propagandalara başvurarak, Türklerin morallerini bozmaya, cesaretlerini kırmaya çalışıyorlardı (Keser; İletişim, 2019, 38-43). Radyoda çalışan Türkler, 1963 olaylarından sonra Türk bölgesi olarak belirlenen Kuzey Kıbrıs'a geçmiş ve radyo sadece Rum çalışanların kontrolüne girmişti. Telefon hatlarının da kesilmesiyle haberleşme ve iletişim alanında büyük sorunlar yaşamaya başlamıştı. Ayrıca Rum Yönetiminin düzenlediği 35 maddelik bir yasaklar listesine göre kablo, telsiz, telefon, batarya ve akümülatörler gibi eşyaların Türkler tarafından alınması ve kullanılması da yasaklanmıştı (Onuş, 2015, 780). Tüm olanaksızlıklara, baskı ve yıldırma politikalarına rağmen 25 Aralık 1963 tarihinde Lefkoşa'da kurularak yayına başlayan Bayrak Radyosu, Kıbrıslı Türkler için bir umut ışığı olmuştu.

Olaylar ve çatışmalar artarak devam etmekteydi. Kıbrıslı Türkler bu zorlu süreçte seslerini duyurabilmek için 1964 yılında Sancak Radyoları olarak anılan Bayrak Radyosu, Mağusa Canbulat Radyosu, Lefke Sancak Radyosu, Gazi Baf'ın Sesi Radyosu, Larnaka Doğan'ın Sesi Radyosu ve Limasol Radyosu olmak üzere altı adet radyo istasyonu kurmuştur. Bu radyoların tümü Kıbrıslı Türklerin özverili çalışmaları ve kendi imkanlarıyla temin ettikleri teknik malzemeyle faaliyete başlamışlardı (Keser, 2017, 425). Bayrak Radyosunun kurulmasından 15 gün sonra Canbulat Radyosu da son derece basit bir vericiyle yayın hayatına başlamıştı. Bu tehlike karşısında Kotak yine eli kolu bağlı oturmaktansa bir şeyler yapmak için harekete geçmişti. TMT Mağusa Sancağı'nın destek ve onayı

sonrasında Kemal Pehlivan ile Halil Asilkan başta olmak üzere Mağusalı elektronikçilerin kişisel gayretleri ve tecrübeleri de unutulmamalıdır.

Adını Osmanlı fethi sırasında Mağusa'da şehit düşmüş Kilis Sancak Beyi Canbulat Paşa'dan alan radyonun yayına başladığı 10 Şubat 1964 tarihinden itibaren haber sorumlusu olarak görev yapmaya başlayan ilkokul müdürü Kemal Pehlivan yayınlarda kullanılacak makara bantları temin etmekle görevlendirilmişti. Bayrak Radyosu'nun ilk nüvesini oluşturanlar gibi Kıbrıs Radyo Yayın Korporasyonu'ndaki işine 21 Aralık 1963 sonrası gidemeyen Selçuk Veli ise İngilizce yayınlardan sorumluydu. Haberler Merkezi'nin sorumluluğunu da İsmet Kotak almıştı. Haberler Merkezi Gazi Mağusa'da Lala Mustafa Paşa Camisi'nin hemen arkasındaki Venedik Kilisesi/Şapeli idi. Kışın tipik ağır şartlarının yaşandığı günlerde ayrıca söz konusu şapelin kapı ve pencereleri gözden geçirilirmiş ve bina içinde de imkânlar el verdiğince boya ve badana işleri yapılmıştı.

21 Aralık 1963'e giden süreçte ve sonrasında Kıbrıslı Türklerin yaşadıklarını Canbulat Radyosu eski çalışanlarından İsmet Kotak'ın eşi Şermin Kotak şöyle anlatmaktadır (Şermin Kotak, kişisel iletişim, 3 Mayıs 2017):

"…Bazen görevler, daha doğrusu o zaman Kıbrıs Cumhuriyeti'nde bir tane radyo vardı. Rum ve Türk çalışanlar vardı; ancak 63 olaylarından sonra hemen Türkleri uzaklaştırdılar. Sadece bir Rum radyosu durumundaydı. Arada bir Türkçe yayın da yapıyorlardı. O Türkçe yayınlarda da halkın moralini bozmak için ne mümkünse yapıyorlardı. Korkunç bir durumdu. Halk haber almak için radyoyu açıyor, kendisine verilenler de hepsi yalan. Morali sıfıra indirebilecek, halkın moralini bozmak, bir araya gelmemesini sağlayacak ne mümkünse ellerinden geleni yapıyorlardı…"

1964 Şubat ayından itibaren Radyonun haber ve yorumlarla ilgili kısmı ise İsmet Kotak tarafından oluşturulmuş ve Eşref Çetinel de burada göreve başlamıştı. 24 saat boyunca yabancı radyo kanallarının dinlemesi sonrasında haber ve yorumlar banda alınmakta ve Selçuk Veli, Ünal Sümer, Hüseyin Hes gibi yabancı dil bilen personel vasıtasıyla da hemen tercümeler yapılmaktaydı. Radyoda Nazım Turanlı Türkçe haberleri, Selçuk Veli ise İngilizce haberleri sunuyordu. Ayrıca Rumca haberler için de Rumca bilen personel temin edilmişti. Radyoda çalışan diğer personel arasında zaman içerisinde Yıldıray Fenercioğlu, Hasan Tuncel, Türkan Aytaç, Nazım Turanlı, Hanife Sermet, Hanife Koruk, Feriha Arel, Mustafa Aytaç, Mehmet Kaymak, Mustafa Eroğlu, Elvan Mehmet de bulunur.

Mağusa'da radyonun kuruluş aşamasını ve diğer sancak radyolarından farklı olarak tesis edilen Haberler Merkezi ile İsmet Kotak'ın buradaki fonksiyonunu Şermin Kotak şu sözlerle ifade etmektedir (Şermin Kotak, kişisel iletişim, 3 Mayıs 2017):

"…1963 olayları başladı ve 1963'ün Aralık ayında, hemen 25 Aralık'ta Lefkoşa'da Bayrak Radyosu ses vermeye başladı. Çok büyük bir ihtiyaçtı çünkü birkaç gün bize bir kaç yıl gibi gelmişti, o Rum radyolarını dinlerken neler oluyor diye. Radyo duyulunca baktık ki ses güçlü değil. Tam almak istiyorsunuz böyle bir mesajı, böyle bir haberi ama yeterli değil. Hemen karar verildi orada Canbulat Radyosu'nun kurulmasına. Hatta Mağusa'da Canbulat'ın önemi büyük. Hep öyle yaşadık ve onun için ilk aklımıza gelen radyonun adının Canbulat Radyosu olmasıydı. Radyo kurmak anlatması kolay değil, düşünün hiçbir şeyiniz yok. Sadece bir oda açılmış Turgut Bey'in evinde. Bizi toplantıya çağırdılar. Gittik ve birkaç hanım, birkaç erkek arkadaş yani çoğu öğretmen bunların bu radyonun kurulması için ne yapabiliriz diye. İlk olarak teknisyen arandı. Sayıları da çok fazla değildi ama Halil (Asilkan) adında bir arkadaşımız vardı. Hayattadır şimdi Allah uzun ömürler versin. Tam delikanlı, deli gibi koşan birisiydi. 'Ben yaparım, ben yapacağım.' diyen mücadele eden birisiydi. Evlerden toplanan radyolar, bizim Namık Kemal'den getirdiğimiz teypler veyahut neyimiz varsa imkanımız dahilinde ve onları topladık.

Günlerce uğraştık, deneme yayını yaptılar. O deneme yayınının yapıldığı gün bir bayramdı Mağusa'da 'Bizim de radyomuz oluyor.' diye. Bu arada radyo nasıl olsa teknik adamlarla kurulacak. Biz de yayın yaparken neler yapmamız gerekir onun hazırlıklarına girdik. Radyonun çok önemli bir kolu olan Haberler Merkezi ve hemen şimdi Mağusa Camisi (Lala Mustafa Paşa Camisi)'nin yanında o binayı

açtılar ve İsmet'in yönetiminde Haberler Merkezi kuruldu orada. İnanın şimdi bile bir radyonun bu kadar imkânları olmasına rağmen bu kadar teferruatıyla düşünülerek kurulamazdı Haberler Merkezi. Şimdi bir memur oraya atanır, tamam nereye oturacağım ve işine başlar. Bizim öyle değildi sıfırdan başlanacak diye taa oradan caminin üstüne kadar izlemek için bağlantılar kuruldu. Orada öğretmenlerden bizim lisan öğretmenleri ve daha önce radyoda çalışan kişiler, radyoyla ilgili olan kişileri hepsini oraya topladılar. Hatta lise öğrencilerinden bile meraklı olanlar vardı, onları da oraya koyduk. Her gün hem Türkçe, hem Rumca, hem de İngilizce yazıp hazırlayabilecek şekilde ve haber verebilecek şekilde bir kurum kuruldu oraya. Teyplerle, radyolarla dünyanın her tarafında Türkçe, Rumca, İngilizce bütün yayınlar banda alınırdı. Öğrencilerimiz oralarda kullanılırdı, bantları çözmek için ve o bantlar çözülür, ondan sonra işe yarayanları haberleştirmek için kullanılır. Haberler Merkezi tam teşkilatlı olarak kuruldu. Bizde 10 Şubat'a kadar bu hazırlıklar yapıldı. Diyeceğim ki bir ay içinde bu teşkilat orada kuruldu. Bizler de kendimize çeşitli programlar hazırladık. Bu işin spikeri vardır, kim yapacak, nöbeti vardır o organizasyonları yaptık.

10 Şubat 1964'te yayına başladık. Açılış konuşmasını da İsmet yaptı kendi sesiyle. Ne acı ki biz o kadar imkânsızlıklar içindeydik ve bir yedek bandımız bile yoktu. O günkü ilk yayını olsun insan bir bandı saklamak ister ama bizim yarına yayın yapmak için imkân yoktu. Onu (da maalesef) silip kullandık. Onun için o içimde hep bir uhdedir ve o günden sonra çok etkisi oldu radyonun çünkü radyo her gün sabahın 7'sinden başlayarak gece geç vakitlerine kadar yayınlarını veriyor. Arada da halkın ilgisini koparmamak için bizler programlar koyarak dolduruyorduk. Kahramanlık olayları, dünyadaki olaylar ve bizde de olaylara benziyor bunun sonu böyle olur, yani moral verici her türlü yayınlar. Her türlü faaliyeti yaptık orada.

İsmet Kooperatif Bankası'nın müdürüydü. Öyle bir kurum ki o da halkın nabzını tutan bir kuruluştu ve mutlaka açık kalması gereken bir yerdi. Onun için sabahtan öğleye kadar bankada çalışır, bankadan çıkınca Haberler Merkezi'ne geçer. O saatten sonra olaylar banda alınır, haberler okunmak üzere hazırlanırdı. Radyo Namık Kemal Meydanı'nda şimdi İş Bankası'dır ve onun yanında üst katta kurulmuştu. Mağusa Türk Gücü'nün binasıydı o zaman orası. İsmet gelir ve haberler sunulur, öğleden sonra bütün akşam haberleri hazırlanır ve gece haberlerden sonra da her gece mutlaka bir yorum hazırlardı. Bu yorumların hepsini bütünüyle ciltledi. Kendi daktilosuyla yazdığı yorumlar bunlar… Gece yorumunu yapar, ondan sonra gece eve döner, hemen üstünü değiştirir bu sefer mücahit olur ve mevziiye gider ya da bizim Baykal bölgesinde yönetimin olduğu yere giderdi. Yani bizim hayatımızın ilk günleri dolu geçti.

Radyo olduktan sonra haberleşme biraz daha kolaylaştı, en azından herkesin radyosu açık, hemen anında bir olayı duyurabiliyorsun. Rum tarafı çok rahatsız oldu bizim radyodan. Engeller çıkarmaya çalıştılar falan ama başaramadılar. Gazetelerinde adıyla İsmet'e küfür edenler vardı çünkü her gece çıkar ve yayına çıkardı ve ana fikri orada halka güvende olmasını hissettirmek, Türkiye'nin nasıl olsa bizi kurtarmaya geleceğini söyleyerek onları teskin ederdi. Her gece İsmet mutlaka 'Geceler gebedir. Bir sabah bakacaksınız Türk askeri yanınızda olacak.' şeklinde yayınlar yapardı. Bizim o yayınlardan sonra Rum Radyosu da 'Bekledim de gelmedin.' şarkısı çalıyordu bize. O kötü günler böyleydi…"

Mağusa'da radyonun kurulma sürecini gazeteci ve eski radyo çalışanı Eşref Çetinel de şu sözlerle aktarır (Eşref Çetinel, kişisel iletişim, 24 Nisan 2017):

"…Tiyatrolar yaptığımız arkadaşlarımız, kültürel faaliyetleri birlikte götürdüğümüz arkadaşlarımız (vardı ve) bu söylediklerim 1963'ten sonra olan olaylar. Zaten 1963 Aralık'ta kıyamet kopmuş, hemen sonrası yeni yılı kutlamaya bile fırsat bulamamışız. İsmet Kotak beni aradı ve dedi ki 'Bir Haberler Merkezi kuruyoruz.' Biliyorsunuz Radyocu Halil bu işlerin adeta duayeni bir insan. Allah tarafından kendisine verilmiş bir kabiliyetle böyle oynuyor cihazlarla, telsiz yapıyor, radyolar yapıyor, ses cihazlarıyla oynuyor. Deli falan diyorlar adama ama akıldan dolayı bir şey o deliliği ve onun elinde aletler var, vericiler var. Küçük, takatları küçük de olsa yayın yapabilecek durumda… Şimdi biz o Türk Gücü binasının üzerinde şiirler okurduk, konuşmalar yapardık. Gençliğimiz oralarda geçmişti hep. Orada kuruldu radyo, yukarda hanayın üzerinde ve Mağusa'nın işitebileceği kadar bir yayın

yapıyordu. Ona paralel olarak Mağusalıyı günlük haberlerle aydınlatabilmek için, günlük haberlerin kendilerine iletilebilmesi için bir de Haber Merkezi ihdas edildi. Böyle bir olay söz konusuydu ve İsmet Kotak bunun başını çekiyordu. Mevcut bu sancaktarla temasa geçildi ve bu bina bize tahsis edildi. Önce evlerde lambalı radyolar vardı büyük ve 4-5 tane onlardan toplandı. Teyp rekorderler o zaman şeritliydi ve onlardan da toplandı ve önce tezgâhı kurduk burada…

İsmet Kotak bu Haberler Merkezi'ni rastgele kurmadı, bir plan dâhilinde kurdu. Bir düşüncesi vardı ve tasavvuru vardı. Sonradan tabii ben bunu öğrendim. İsmet aynı zamanda bir kültür olayı yaratmak istedi Haberler Merkezi'nin paralelinde. Dolayısıyla arkadaşlarını seçerken kendine uygun kafa yapısına sahip arkadaşlar seçti. Nitekim çok sonraları, çok sonraları da değil haberlere paralel olarak ki şimdi onu anlatacağım size. Bayrak Radyosu ile yarışıyordu çünkü Bayrak Radyosu bizim sistemle değil daha çok Anadolu Ajansı ile falan çalışmaya çalışıyor ama biz sabahlara kadar burada oturup örneğin BM'deki Kıbrıs'la ilgili oturumu dinliyoruz. Hüseyin Hes dayıyor kulağını kısa dalga radyodan, o İngilizce yayını bize Türkçe söylüyor, biz de Türkçe çat çat çat yazarız. Haber sabaha halka ulaşıyor 'Akşam bunlar konuşuldu.' diye. Bayağı iddialı bir yayıncılık yapıyorduk, çok ciddi bir yayıncılık yapıyorduk…"

İsmet Kotak doğup büyüdüğü Mağusa'da kurulan Canbulat Radyosu'nu, diğer sancak radyolarından ayıran önemli bir olaya imza atmıştır. Bu radyoya bağlı olarak çalışan Haberler Merkezi İsmet Kotak'ın sorumluluğunda açılmış, son derece önemli bir haber merkeziydi. Haberler Merkezi'nin Yorum saati hemen hemen her gün 19:40'ta yayına başlamış ve coşkulu konuşmalarıyla Yorum saatinden sorumlu Kotak, halka büyük moral vermişti.

10 Şubat 1964 tarihinde saat 07.00'de Kotak tarafından yapılan coşkulu ve halka güç veren tarihi açılış konuşması ise şu şekildedir (Kotak, 2012, 1-2):

"Sevgili Mücahitler,

Sevgili Mağusa Halkı;

Bugün bu saatte Türklüğün kalesi Mağusa'dan sizlere seslenmenin huzur ve gururu içerisindeyiz.

Hepinizi, Türk Mukavemet Teşkilatı'nın doğudaki bekçisi Mağusa Sancaktarlığı adına saygılarla, sevgilerle selamlarım.

Burası Mağusa Canbulat Radyosu…

Burası Mücahidin Sesi…

Burası yavru vatan Kıbrıs'ın doğusundaki Türkün kalesi…

Bugün tırnaklarımızı toprağa geçirerek bu toprakları korurken, bundan böyle dünyaya Mağusa Canbulat Radyosu ile sesleneceğiz. Bugün bir defa daha bayrağımızı direkten indirmeyeceğimizi ve bu toprakları düşmana çiğnetmeyeceğimizin mesajını veriyoruz.

Biz buradayız ve burada kalacağız.

Mağusa Canbulat Radyosu gün 24 saat sizlerle olacaktır. Artık sizin sesiniz olacağız.

Milli mücadele haberlerini Lefkoşa'da yayına giren kardeş kuruluş Bayrak Radyosu ile birlikte verecek, Rum ve Yunanlının yalan yayınlarla halkımızın moralini yıkmasına fırsat tanımayacağız.

Kıbrıs Türkü'nün kahramanlık destanını bizden işiteceksiniz. Kıbrıs Türkü Kıbrıs Ulusunun kopmaz ve ayrılmaz bir parçasıdır.

Anavatan ve Yavru Vatan arasına girmeye kalkan Rum ve Yunanlının karşısına sıradağlar gibi dikildik, dikilmeye devam edeceğiz.

Gün gele Mehmetçikle Kıbrıs Türk Mücahitleri kucaklaşacak ve 1878'den beri sürmekte olan hasret, sonsuza değin sona erecektir.

Bu uğurda şehitliği göze aldık.

Kimimiz Şehit, kimimin Gazi…

Ama biliyor ve inanıyoruz ki, Tanrı bizimledir.

Tarihe altın harflerle yazılan zaferlerimizden birini daha Kıbrıs'ta yazmaktayız.

Tanrı Kıbrıs Türkünü, Tanrı Anavatan Türkiye'yi korusun.

Burası MAĞUSA CANBULAT RADYOSU

Burası Türk'ün doğudaki kalesinde silah başı yapan mücahidin sesi…"

4 Nisan 1964 tarihinde kontrolü Kıbrıs Cumhuriyeti'ne verilen BM Barış Gücü'nün (UNFICYP) adada göreve başlaması ve bu durumun Kıbrıslı Türklerin güvenliğini sağlayamaması üzerine Kotak 21 Nisan 1964 tarihinde, yine Haberler Merkezi Yorum saati olan 19.40'ta şunları dile getirmiştir (Kotak, 2012, 200-202):

"Mücahit Halkım,

İki saat kadar önce, Namık Kemal Meydanı'nda Barış Gücü'ne mensup İrlanda askerlerini seyrettik. Kendi özlerine uygun kıyafetteki bu askerler herhangi bir olay üzerine gelmemişlerdi Mağusa'ya; ne de bir olayın yer alacağını önceden haber alıp, süratle tedbir almaya gelmişlerdi.

General Gyani'nin kendilerine sonsuz güveni olan ve koca bir Dünya Teşkilatı'nı temsil eden bu askerler, adanın her tarafındaki olaylara sırt çevirerek, Namık Kemal Meydanı'nda kendi öz müzik aletleri ile gösteri yaptılar. Çaldılar, döndüler, durdular, bol bol biralarını yudumlayıp, tekrar çaldılar!

… Ve yine İrlanda askerleri kendi müziklerine adım uydurup, Namık Kemal Meydanı'nda dans edecek, gösteri yapacaklar!

Ve bu toprakların çocuğu olan ben, Lefkoşa'ya gidemeyeceğim! Leymosun'a mektup gönderemeyeceğim! Larnaka'ya telefon edemeyeceğim! Ve bütün bunlar olurken, dışarıya adım atanlar kurşunlanırken, 'Barış Günü Gazze'ye üç ay için gitmişti, altı buçuk yıl kaldı' martavalını dinleyeceğim!

Merak ediyorum, bu Birleşmiş Milletler 'in başarısını mı ortaya koyar, yoksa başarısızlığını mı?

… Sözün kısası: bize kabare gösterilerinde bulunup dostluk kurmaya çalışacağınıza, Türklere yapılan işkenceyi durdurunuz.

Yapamıyorsanız aramızdan çekiliniz. Biz, istediğimizi yapalım! Kanun deyip kadınlara saldıran, çocuklarımıza kıyan, yaşlılarımızı kurşuna dizen bu çete sürüsüne gereken dersi biz verelim! İnsanlığı ve kanunu iki paralık eden, din adamlığını rezil eden bu ilkçağdan kalan sürülere biz ders verelim!..."

Oğlu Serhat Kotak Canbulat Radyosu için şunları söylemektedir (Serhat Kotak, kişisel iletişim, 3 Şubat 2016):

"Aslında orada teşkilatçılığın, örgütçülüğün tam özünden bahsediyoruz. Bir avuç insan bir araya geliyor ve küçük bir radyoyu hayata geçirmeye çalışıyorlar ve Bayrak Radyosu'nun hemen ardından. Bir ay falan olmadı diye biliyorum. Canbulat Radyosu da Şubat içerisindeydi. Bu radyoyu hayata geçirebiliyorlardı. Annemden dinleseniz o canlı oradaydı ama babamdan da kaç defa dinledim. Deneme yayını yapmak için bütün aletleri toplamışlar ve ilk denemede yapmışlar şimdiki Namık Kemal Meydanı'nın oralarda ve babam oradaki bir arkadaşıyla karşı karşıya gelip zeybek oynamışlar. Bir yerlerde resmini gördüm bunun. Canbulat Radyosu'nun Mağusa bölgesi halkı için ne kadar yaşamsal olduğu tartışma götürmez. Onu kurduklarında tamamen insanların direncini yükseltici bir formatta kuruldu. Kendi kitabında da yorumlarını görebiliyoruz o gün ne olduysa hem yorum hem de haber şeklinde Kıbrıs Türk halkı açısından. 'Bir gün Mehmetçik gelecek, bizi kurtaracak.' fikrinin sadece bir hayal olmadığı, bunun bir gerçek beklenti olduğunu devamlı vurgulayacak bir ekip. O günün imkânsızlıkları dâhilinde o Haberler Merkezi'nde başka dillerden haberler tercüme ediliyordu. Şu anda

internetten pat diye alabildiğimiz şeyleri o insanlar sıfırdan o teşkilatı kurup bütün dünyadan çıkan haberleri alıp barikatların ardında olan insanlarımızla paylaşıyordu.

Teşkilatı kurup dünyadan çıkan haberleri, o barikatta olan insanlarımızla paylaşabiliyorlardı. Bu olmadan zaten insanlar haberleşemiyor, olmayınca da zaten teşkilat yok. Geriye bakıp konuşmak, analiz etmek bizim için kolay tabii. TMT'nin bu Mağusa sancağı içerisinde bunları hayata geçirmişler. Babamın böyle bir şeyden 'Ben radyocu değilim.' diyerek tepki gösterebileceğini zannetmiyorum. Hiçbir şeyin yapılamaz olabileceğine inanmayan bir kişiliği vardı. Onun da ötesinde Kıbrıs Türk halkı için, basit bir cümle gibi gelir insanlara ama Kıbrıs Türk halkı için canını verirdi. Ben babamı başka bir şekilde tanımadım. Ben doğduğum andan itibaren bütün benliğiyle bu halkın direnebilmesi ve ondan sonra da bu devleti kurup da ileriye gidebilmesi için tamamen içerisinde hisseden birisinden bahsediyoruz. Babam her zaman buna inandı. Ben çocukken bile bunları söylerdi. Ben bu kadardım ve Kıbrıs Türk devletinden bahsediyordu bana 'Kuracağız, edeceğiz.' diyerek. Ondan sonra KKTC'yi ilan eden hükümetin, koalisyon hükümetinin küçük ortağı olan partinin başkanı olarak görev yapmak nasip oldu kendisine. O bağımsızlık bildirgesine üçüncü imza olarak babam imza atmış. Bunlar müthiş şeyler benim için. Dediğiniz gibi 'Ben Siyasal (Bilgiler Fakültesi) okudum. Radyoculuktan ne anlarım?' diyerek pijamalarını giyip oturabilirdi bir kenarda ama onu yapacak bir karakterde değil. Sanki bu iş için yaratılmıştı."

1964-1965 yılları arasında Kotak'ın sorumluluğunda Canbulat Radyosu Haber Merkezi tarafından Karga isimli bir de siyasi mizah dergisi çıkarılır. Dergi beş günde bir yayınlanmakta ve derginin karikatürlerini Doktor Ramiz Gökçe tarafından çizilmekteydi. Dergideki yazıların ve karikatürlerin konusunu genellikle Rum lider Başpiskopos Makarios'a, Rumlara ve Yunanlılara yönelik eleştiriler oluşturuyordu. Kıbrıs Türk karikatür sanatçısı Hüseyin Çakmak, Karga Dergisiyle ilgili şu tespitlerde bulunur:

"15 günde bir 20 sayfa olarak yayınlanmaktaydı. Toplamda 30 sayı yayınlandığı bilinmektedir. Kıbrıslı Türk-Rum çatışmalarının sürdüğü dönemde Türkler ulaşım zorlukları çekmekteydiler. Günlük Türkçe gazeteler uzak şehirlere ve köylere ulaşamıyordu. Mağusa'da yaşayan Kıbrıslı Türkler, bu ortamda Karga mizah dergisini yayınladılar. Dergi teksir halinde ve çok kısıtlı basılıyordu. Bölgesel bir dergi olmasına rağmen yüksek tiraja sahipti" (Gökbulut, 2018, 737-738).

Canbulat Radyosu, 1 Aralık 1966 tarihinde Bayrak Radyosu'na bağlanmıştır. İsmet Kotak, Canbulat Radyosu'ndaki son yorumunu, Haberler Merkezi ise son yayınını Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve devrimlerine yürekten bağlı olduğu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ölüm yıldönümü olan 10 Kasım 1966 tarihinde saat 19:40'ta, Ulu Önder'e ithafen yapmıştır:

"Biz uyurduk, o bizleri beklerdi;

O uyudu, nöbeti bizlere verdi.

Ölümünden bu yana 28 yıl geçmiş bulunuyor. Her geçen yıl Atatürk sevgisini kalplerimizde bayraklaştırmaktadır. Dünyanın sonuna kadar, her Türk kalbi onun adını sevgi ile şükranla anacak; her Türk genci O'nun eşsiz dehasını destanlarıyla beslenerek büyütecektir. Yılın her 10 Kasımında gözlerimizde yaş, gönüllerimizde yas vardır. O'nun sonsuzluğa intikalinin her yıl dönümünde, ondan bir parça olmanın, O'nun inandığı gençler olmanın gurur ve heyecanını can evimizde hissederiz.

Hissederiz çünkü gerçekçi idi, ülkücü idi, ilerici idi. Hissederiz çünkü bizdendi ve bizi çok iyi tanımlamış, anlamış, işbaşı yapmak için kollarını öyle sıvazlamıştı. Yalnız geçmiş günlerdeki değil, bugünkü Türkiye'yi iyi tanıyan, Atatürk'ün gerçek kişiliğini kolay kavrayabilir. Gidiniz Türkiye'ye, Atatürk'ün kilerle boğuştuğunu gözlerinizle görünüz. 57 yıllık ömre başarılarını nice imkânsızlıklarla boğuşarak nasıl sığdırdığını tespit ediniz.

Batağa saplanırcasına, bağlı bulunduğu fikrinden kişiyi vazgeçirmenin ne kadar güç olduğunu Türkiye'de görecek ve Atatürk'ün fikirlerini milyonlara kabul ettirişinin azametini o zaman anlayacaksınız.

57 yıllık ömrün hikayesini yapmak kolay değildir. Atatürk yokluk içinde, en modern silahlara karşı koyarak, bir devri kapamış, yepyeni bir devri açmıştı. 600 yıllık köhne imparatorluğun yerine yepyeni bir barış konferansından sonra genç Türk Devleti'ni koymuştur….

… İlerici Atatürk, Türklük dünyasının geleceğini ileriye koşmakta bulmuş, her zaman ileriyi işaret etmişti. Milletine daime başına geçireceği kişileri iyi seçmesini işaret etmiştir….

… Kıbrıs'ta O'nun aşıladığı ruhla, en kesin kararı vererek ileri atılmış durumdayız. İlk günden O'nun devrimlerini izleyen, hiçbir baskıyı gerekli görmeden Mustafa Kemal adını baş tacı eden Kıbrıs Türkü, dün olduğu gibi, bugün de Mustafa Kemal adının, Mustafa Kemal fikrinin peşindedir.

Atam, Türk İstiklali ve Cumhuriyetini emanet etiğin gençlik, sorumluluğunu müdrik, damarlarındaki asil kandaki kuvvetini yeri geldiğinde kullanacak, içteki ve dıştaki düşmanları dize getirebilecek bir gençliktir. Nur içinde yat Ulu Atam."

5. Sonuç

Her konuyu yorumlayarak Kıbrıs Türk halkı ile paylaşan Kotak, hem Mağusalılara hem de Kıbrıs Türklere moral, cesaret ve dayanma gücü veriyordu. Her konuşmasında hissedilen coşku ve direnme gücü ile Kıbrıs Türk halkına ve Kıbrıs'a olan sevgisini, bağlılığını ve inancını dile getiriyordu. Oğlu Serhat Kotak'ın gözünden bakacak olursak: (Serhat Kotak, kişisel iletişim, 3 Şubat 2016)

"…Aslında babadan öte, halkımızın adına bir şey ifade ettiğini fark ettiğim an kaç yaşında olduğumu hatırlamıyorum ama ülkeyi uzun yıllar terk edip buraya döndüğümde halkın babama nasıl davrandığını gördüğümde, beni yolda karşılaştıklarında babamla ilgili anıları anlattıklarında tekrar o günler canlanmaya başladı. Beni en çok etkileyen şeyin bu olduğunu söyleyebilirim size. Babam dendiğinde ilk aklıma gelen şeylerden birisi halkımızın babamı nasıl algıladığı konusudur. Cidden hiç hayatımda görmediğim, tanımadığım insanların beni yolda durdurup 'A İsmet Bey'in oğlu musunuz? İsmet Bey'e ne kadar benziyorsunuz.' diyerek hemen onların hayatına nasıl bir pozitif dokunuşu olduğunu veyahut ülke bazında nasıl pozitif bir şey olduğunu anlatma ihtiyacı hissediyorlar. Bu kısa yaşamına bu kadar şeyi nasıl sığdırabildiğini hala daha kavrayabilmiş değilim. Birisiyle konuşuyorsunuz kooperatifçiliğinden bahsediyor. Üniversite dönüşü Mağusa'ya yerleşiyor. Kıbrıs Cumhuriyeti daha yeni kurulmuş, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun biri olarak Kıbrıs Cumhuriyeti Dışişlerine başvuruyor, kendisini mülakata çağırdıklarında 'O yıllardır gazetelerde yazı yazan İsmet Kotak mısınız?' diye soruluyor. Tabii ki işe alınmıyor. Bunun ardından Mağusa Kooperatif Bankası'nın başına getiriliyor ve orada kooperatifçilikle ilk olarak tanışmış. Bu her fırsatta bana anlattığı bir şeydir. Gerçi her görevinde böyleydi.

Devamlı yanındakileri yetiştirmek isteyen birisiydi. Öğretmen gibi bir kişiliği vardı. Oğlu olarak ben de bundan faydalanırdım. Kooperatifçilik nedir, nasıl yapılır diyerek orada başlamış araştırmalara nedir, ne yapılmalıdır diye. Mağusa'da ilk defa Kıbrıs Türk halkı bir sosyal konut projesini hayata geçirdi ve Baykal'da iki paralel sokağa evler yapıldı. 1960 yıllarındaki bir başarıdan bahsediyoruz. Ondan sonra kabineye girmesi, üye (bakan) konumuna geldi. O zamanki Geçici Türk Yönetimi'ydi, ardından Türk Yönetimi oldu. O zaman Yürütme Kurulu Üyeliği dediğimiz aslında şu andaki Bakanlar Kuruluna eşit. 28 yaşında bu göreve geçiyor oradan, Mağusa'dan Lefkoşa'ya. Ben 28 yaşımı doldurduğumda Amerika'daydım. Şirketimi başlatmıştım, başarılı bir iş hayatım vardı ama 28 yaşında kendimi babamla kıyasladığımda ve bakan olarak kendimi o dönemde ben bakan olarak düşündüğümde Rumlar almış, gasp etmiş ve teknoloji yok, telefon yok. Köylerle irtibat kuracaksınız, bütün halkımızı, Kıbrıs Türk halkını bir şekilde toplayıp bir organizasyon içerisinde olacaksınız. Bu kadronun içinde siz de varsınız, Dr. Küçük var, Osman Örek var, Kurucu Cumhurbaşkanımız Rauf R. Denktaş var. Şimdi ben bunu o dönemde düşündüğümde bana hayal gibi bir şey geliyor.

Nasıl oluyor da onların içerisinde bulunuyor bu kadar genç ve etkin birisi ki bu durum bütün hayatı boyunca devam ediyor. Dolayısıyla oğlu olarak baktığımda hayretler içerisinde kaldığım bir başarı öyküsü var babamla ilgili ve hem de müthiş bir gurur kaynağı olan bir şey bu. Kooperatifçilikten giriyor, Çalışma Bakanlığı, o günlerde hayata geçirdikleri Sosyal Sigortalar İhtiyat Sandığı Yasası hala

bugün yürürlükte mesela. Dünya kadar sorunları var bu insanların, tadil etmesi lazım bu insanların ama Lütfi Özter'i dinlediğinde, rahmetli Necati Taşkın'la çok yakın çalışmışlar mesela bütün bunları hayata geçirirken. Kooperatifçilikten geliyor ve buradan çalışma, Sosyal yardım Bakanlığı görevine geçiyorsunuz. Bu bizi 1974'e getirdiğinde aniden Çalışma, Sosyal Yardım ve Rehabilitasyon Bakanlığı'ydı galiba yanlış hatırlamıyorsam, Celal Bayar'dan, babamın çok yakın çalışma arkadaşı ve dostu Celal Bayar'dan dinlediğim şeyleri söylüyorum. Çünkü küçük bir çocuktum ben o dönemde. Bizim hatırladığımız o dönemde babam işte gider, eve geleceği gün belli değil çünkü 'Göçmenler gelecek.' falan derdi. Celal Bayar bana dedi ki 'Baban 1974'de bakanlığa geldiğinde bizi sürpriz bir tatbikata çağırdı. Haritalar çıkardı bütün Kıbrıs adasının ve saldırı oldu. Rumlar bize şu bölgeden saldırdı, biz bütün halkımızı, göçmenleri nereye çekeceğiz? Çünkü kaçmamız lazım.' diye ve bunların üzerine o bakanlıkta çalışmalar yapılırmış. 'Ne kadar hazırlıklı olduklarını gördüğümde inanamadım. Nasıl olsa bir gün olacak. Bunu bekliyorlardı.' dedi. Bir kıvılcım çıkacak, yine kötü bir şey ama halkın güvenliği için onun planlarını yapıyorlarmış. Bu taraftan saldırı olursa böyle yapacağız falan diye. Peki, hangi bölgeye yerleşebilirler? Çadırlar nereye konulabilir? Geldiklerinde ne yiyip ne içecekler? O kadarına kadar çalışırlarmış. Nitekim 20 Temmuz ardından bu planlar hayata geçirildi ve ben 1975'te nüfus mübadelesi yapıldığında, küçük olmama rağmen o otobüslerin gelişini hatırlarım. Çünkü babam bizi götürürdü gelecek olan otobüslere. Baf'tan, Limasol'dan, Larnaka'dan geliyorlardı (o insanlar). Bu insanlar savaştan sonra 1 yıl orada kalmışlar. Buraya geliyorlar ve o özgürlüğü tattıkları an 'Ben artık Türk bölgesindeyim.' Hisleriyle o otobüslerden inmeleri benim unutamayacağım bir şey mesela. Babamın yanında durup bunları seyrediyordum ben. O dönemde bu, bizim kabul ettiğimiz bu çünkü başka bir şey bilmiyoruz.

O kadar işinin arasında bile (babam) hiç baba eksikliği yaşatmadı bize. Bu çok önemli bir vasfıdır babamın. Seksen bin göçmen geliyor, onların yerleşmesi ve ulaştırılması gerekir, bakanlar kurulunda onların durumlarını düşünebilir misiniz ki şimdiki gibi rahat bir dönemden bahsetmiyoruz. Her şey acil, her şey hemen yapılması gereken bir olay. İnsanların hayatı söz konusu, geleceği söz konusu, yarını söz konusu. Bunlarla uğraşırdı günlerce, saatlerce ama eve geldiğinde sanki normal bir işten çıkmış gibi baba şefkatini de esirgemiyordu. Hiçbir zaman şikâyet olmadı bizim evimizde babamız neden bu kadar çok çalışıyor diye. Gittiklerinde de 1-2 günlüğüne giderlerdi köylere. O kadar çok yönlü bir insandan bahsediyoruz ki aslında hangi konuyu alsak onu alıp götürebiliriz. Teşkilatçılığı konusuna tersten gireyim. KKTC'nin kurulması döneminde o zaman burada siyasal partilerin örgütlenmesi söz konusu. Tamam, CTP 1970'lerde kurulmuş ama UBP 1975, Demokratik Halk Partisi ki babam başkanlığını yapmıştı. Onun (UBP'nin) ardından kurulan bir şey, UBP'den kopanların kurduğu bir şey ve bunların hep örgütlenmesi söz konusu. O dönemlerde o telefonu kaldırıp insanları nasıl örgütlediğine bizzat şahit oldum bir genç olarak. TMT'den gelen ekiplerin de yanında olduğunu gördük tabii. Babam son döneme kadar bile çok da anlatmazdı, konuşmazdı, genel olayları konuşurdu, özel olayları konuşmazdı, ağzından alamazdık. Annem TMT içerisinde, babam da öyle ama birbirlerine söylememişler aynı evde olmalarına rağmen. Bir müddet birbirlerine bildirmiyorlar. İkisi de teşkilatta üzerlerine düşen görevi yapıyor. Biz de böyle bir evde büyüdük. Tabii biz de böyle bir evde büyüdüğümüzden bunların da yetiştirilme açısından üzerimizde etkisi vardır. Teşkilat'tan anlattığı şeyler olurdu arada sırada çok detayına girmeden. Rahmetli İsmail Sadıkoğlu ile çok yakındılar. Turgut Yenağralı, Topal Mahmut rahmetli, Mehmet Şemmedi Mağusa'dan bunlar belli bir ekip içerisinde olanlar. Burhan Nalbantoğlu rahmetli arkadaşlarıydılar. TMT'nin aslında kurucusu diyebileceğimiz önde gelen insanlardan birisiydi. Burhan Bey'i kaybettiğinde ne kadar üzüldüğünü biliyorum. Ben çok tanıyamadım Nalbantoğlu'nu. Küçükken biz onlara giderdik, onlar bize gelirdi. Hayal meyal hatırlıyorum. Babamda bıraktığı iz ciddiydi ama.

Babam dünyada olan her şeyi anında takip etmeye çalışan birisiydi. Bunu da başarıyordu. Ben Amerika'dayken ansızın beni arar Kıbrıs'tan, o anki olayı söyler analiziyle birlikte. 'Oğlum bunu bugün şöyle yaptın, bugün böyle oluyor sizde.' diyerek Amerika'yla ilgili anında olan bir şeyi mesela o takip edip hemen beni arıyordu ve benimle istişare ihtiyacı hissediyordu. Benimle teyit etmek istiyordu. Amerika'nın nabzını da böyle tutuyordu babam. Babam Sanayi, Kooperatif Bakanlığı yaptı. Kıbrıs'ın ilk ve son Kooperatif Bakanı'ydı sanıyorum. Kooperatifçiliğin düşüşe geçişi de belki de onun ardından

olan bir şeydi. Son günlerine kadar da kooperatifçilikle olan yazılarını da bulabilirsiniz. Şimdi aramızda olsa bunu daha da güçlendirmek için elinden geleni yapardı. Ülkemizin kalkınmasının devamı için çok gerekli bir model. Rahmetli Bülent Ecevit buraya gelip kooperatifçiliğimizi incelemiş, 'Siz bizden onlarca yıl ileridesiniz. Sakın bizden gelecek bürokratlara inanmayın. Bizim arkamızdan gitmeyin, siz bozmayın yaptığınızı. Bizim sizi örnek almamız lazım.' demiş. Rahmetli Ecevit'le de çok iyi bir dostlukları vardı. Zaten siyasi açıdan da epeyi paralel görüşleri vardı. 12 Eylül darbesinden sonra o yasak dönemi vardı Türkiye'de. O dönemde kendisiyle olan kişilere bir şekilde ulaşmaya çalışıyordu ve Türkiye'de bunun yapılması çok zor. El yazısıyla yazıp buraya gönderirdi. Bizim matbaamızda kitaplaştırıldı o. Dağıtıldı Türkiye'de ilgili örgütlere. Bu kadar yakındılar yani. Serbest kaldıktan sonra hemen bizi ziyarete gelmişti Ecevit. O dönemdeki her liderle arası iyiydi ama Ecevit'le daha iyiydi. Demirel'i de ziyarete giderdi, Bülent Ecevit'le özel bir kişisel dostlukları vardı. Mesela adada bizim için sadece tüketim ekonomisi uygulanabilir deniyor ama babamın bana öğrettiği bir şey ki 30 yıl Amerika'da yaşayan birisi olarak ve oradaki firmamız da üretim yapıyordu ve üretimin ne kadar önemli olduğunu görmüştüm. Babam Sanayi Bakanlığı görevi yaptı. Şu an sanayinin içinde olan insanımız bile sanayiden bahsettiğimizde güler yani. Çünkü burada üretim olmaz diye bir inancımız var artık. Babamın en önemli özelliği belki de bu tip sınırlamaları hiç kabul etmedi. 'Burada sanayi olmaz.' Derlerse babam 'Olur.' diyecekti çünkü olur, yaparsın. Ha şu andaki koşullar sana elvermezse o koşulları değiştir o zaman. Yani bir şey yap. Babamın en büyük özelliği, İsmet Kotak dendiğinde belki de kendisini çok yakından tanıyanların söyleyebileceği o 'Hayır' kelimesini kabul etmeyen, 'Biz başımızı koymuşsak bunu yaparız.' diyen, o inancı olan, bu tip bir şeyin erişilmez olduğuna inanmayan birisi. Onun için de mücadele edilecektir. Arkadaşları tarafından da daima mücadeleci karakteriyle tanımlanan birisiydi kendisi de. Müthiş bir demokrasi anlayışı olan birisiydi mesela. Hiçbir dönemde kendisini partizanlıkla suçlayan birisi olamaz. Varsa da yanlıştır. Bunu şimdiden söyleyeyim yani. Böyle bir şey varsa ya yanlış anlamıştır ya da doğruyu söylemiyordur. Yoktur böyle bir şey. Kendisine karşı görüşte olan birisine karşı hiçbir zaman çekinmeyen birisiydi, o başka mesele ama o demokrasi anlayışında Kıbrıs'ta genelde vardır o tolerans ama artık siyasi partiler sizden, bizden olayına getirdiler. O yaklaşımla son nefesine kadar mücadele eden bir insandı babam.

Bütün hayatına baktığında mesela, Kıbrıs Postası'nı hayata geçirmesi, Kıbrıs Postası'nın adı 1968 yılında tescil ettirdi ve 1981 yılında hayata geçirebildi. 15 yaşında köşe yazısı yazmaya başladığında o gazeteyi hayata geçireceğini biliyordu. Bana o günleri anlatırken dedi ki 'Bir gün ben gazete yayımlayacağım Kıbrıs'ta.' demiş. Adını da koymuş kafasından. Gün geldi, o gazeteyi tescil de ettirdi ve kaç yıl sonra hayata geçirebildi. O gazeteyi hayata geçirdiğinde ve bu arada babamın son ana kadar diplomatik pasaportunda mesleği gazeteci yazardı. Kendisini her zaman öyle tanımlardı. İçindeki başka bir aşktı o. Düşünün 15 yaşından son nefesini verdiği hastaneye gittiği güne kadar her gün köşe yazısı yayımlanmıştır istisnasız. Beni ziyarete Amerika'ya geldiği zaman sabah bilgisayarını çıkartır, önce bir Kıbrıs'tan haberleri teyit ederdi, gerekirse insanlarla telefonda görüşüp yazısını yazardı ve gönderirdi. Bazen başka bir yere gidiyorsa ve 1-2 gün yazı gönderemeyecekse iki yazı gönderirdi, biri de inceleme yazısı olurdu o köşe eksik kalmasın ve yazısı yayımlansın diye. Kıbrıs Postası'na döndüğümüzde ben hatırlıyorum matbaa kuruluncaya kadar, eski teknolojiyle tipo basılan Halkın Sesi vardı, Bozkurt gazetesi vardı, Zaman da vardı. Ofset baskıyla kuşe baskı yapılacak büyük boyda bir gazete planlıyor ama öyle bir baskı makinesi yok burada. Hani bugün seçim pusulası yapılacak da 'O büyüklükte basacak makinemiz yok.' diyorlar ya o dönemde tamam, makine getirilecek ama Türkiye'den gelen gazetelere bakıyoruz renkli, Kıbrıs'ta böyle bir şey yok. Gazete çıkmazdan önce kadrosunu çıkarıyor. Bakıyorsunuz 20 tane köşe yazarı, spor servisi o dolu, bu dolu. O zamanlar spor muhabirliği gönüllü olarak yapılırdı. Bunların hepsini kadrolu, maaşlı olarak gazeteye aldı. O yeni gazeteye kadar matbaa orada ful teşkilatlı olarak çalışıyorduk. Öncesinde de Olay dergisi vardı, oradan denemeler yapılarak geldi babam. Biz de küçüktük ve matbaanın içerisinde büyüdük diyebilirim. Orada değişik servislerde ben de çalıştım.

Babamı son kaybetmeden önce, Eylül'de kaybettik, Haziran'da babalar günüydü ve arkadaşım Tigin Güryel, Mustafa Güryel'in oğlu. Zafer gazetesinde Mustafa Güryel, Ahmet Alper ve babam zaten üç kişiydiler. Tigin benim yaşıtımdır, sınıf arkadaşımdır. Güryel Amca da babamın yakın arkadaşıdır.

Tigin'le gittik Milli Arşiv'den Zafer'in ilk sayısını bulduk çıkardık. Onları bastırdık, ben babama, o da babasına takdim ettik. Kaybetmemizden birkaç ay önceydi. Zafer gazetesini üçü çıkarıyordu. Babam Mağusa'dan makalelerini yazdırırdı telefonla, onlar da onu dizip yazıyorlardı. 1967 yılında (TMT Bayraktarı) Kenan Çoygun'un Türkiye'ye gitmesiyle ağır yazılar vardı gazetede kesinlikle. Babamla bütünleşen bir şeydi o. Doğru gördüğünü vurgulayan birisiydi. Tamam, teşkilat kuracağız ama bir yanlışlık varsa bir yerde, benim üzerimde olan hiyerarşik yapıda olanlar emretmiş diye biz de boynumuzu eğelim, emir kumanda tabii ki disiplin olması gerekir ama ben görüşümü kesinlikle söyleyeceğim. Bu yanlışsa yanlıştır, her zaman öyle olmuştur. Dr. Küçük'le de çalışmalarında olmuştur, Sayın Denktaş'la çalışmalarında da olmuştur ama hiçbir zaman geri durmadı ve babam bunu hep vurgulardı. Eleştiri gerekliyse de eleştirirdi…"

İsmet Kotak, Mağusa Türk Kooperatif Bankası Müdürlüğü sonrasında Çalışma, Kooperatif, Rehabilitasyon ve İskân İşleri Üyeliği (Bakanlığı) yapmış, 1983 yılında KKTC Kurucu Meclisi'nde görev almış ve siyasetçi, bürokrat ve devlet adamlığı kişiliğiyle de önemli işlere imza atmıştır. Tarım, ziraat, ekonomi, kooperatifçilik, toplu konut projesi, savaş hazırlığı, doğal afetlere hazır olma, Kıbrıs'ta üniversite kurulması, Türkiye'den su getirilmesi gibi dönemin imkânsız projelerini ilk kez dile getiren Kotak'ın her yönüyle ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir. Tarım, ziraat, ekonomi, kooperatifçilik, toplu konut, savaş hazırlığı, doğal afetlere hazır olma, Kıbrıs'ta üniversite kurulması ve Türkiye'den su getirilmesi gibi dönemin imkansız projelerini ilk kez dile getirir.

11 Eylül 2011 yılında vefat eden Kotak, ömrünün sonuna kadar yazmaya devam etmiştir. Yazılarında hissedilen cesaret, hırs, azim, tuttuğunu koparma, milliyetçilik, başkaldırı, susmama, direnme, moral verme gibi halkın gücünü ayakta tutan tüm özellikleri barındırırken korku ve telaş öğelerine ise asla yer vermemişti. Tüm araştırmalarıma ve kendisi ile mücadele arkadaşlığı yapmış kişilerle Kotak üzerine yaptığım röportajlara dayanarak şu cümleyi hiç kuşkusuz kaleme alıyorum: merhum İsmet Kotak'ın tek bir cümlesinde bile yıldırıcı bir duyguya rastlamak mümkün değildir.

Kaynakça

A. Süreli Yayınlar

Akşam, 5 Mart 1967

Bozkurt, 12 Şubat 1959, 1

Bozkurt, 24 Temmuz 1960, 1

Bozkurt, 21 Ocak 1964, 2

Milliyet, 5 Mart 1967

Milliyet, 6 Mart 1967

Zafer, 25 Şubat 1967

Zafer, 3 Mart 1967

B. Kitaplar ve Makaleler

Akkurt, Aydın (1999). Türk Mukavemet Teşkilatı 1957-1958 Mücadelesi. İstanbul: Seçil Ofset.

Akmaral, Kemal (2004). Kıbrıs Türkü'nü İmhayı Hedefleyen Akritas Planı Ve Annan'a Dek Uzanan Planlar Süreciyle Kıbrıs. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.

Alasya, H. Fikret (1992). Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri. Lefkoşa: Başbakanlık Basımevi.

Alçıtepe, Mehmet Ali Galip (2002). Açıklamalı Kıbrıs Barış Harekâtı Kronolojisi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Matbaası.

An, Ahmet (2013). Kıbrıs Türk Basın Tarihi II Kıbrıs'ta Türkçe Basılmış Gazete ve Dergiler Listesi (1878-2013). Lefkoşa: Kıbrıs Türk Kütüphaneciler Derneği.

Beratlı, Nazım (1999). Kıbrıslı Türk Kimliği'nin Oluşması. Lefkoşa: Işık Kitabevi Yayınları.

Çakmak, Fevzi (2015): Türk Kamuoyunda Kıbrıs Algısı: 1958 Yılı Kıbrıs Mitingleri, http://ataturkilkeleri.deu.edu.tr/ai/uploaded_files/file/fevzi/KIBRIS%20MiTiNGLERi.pdf erişim tarihi: 15 Mayıs 2019.

Çevikel, Nuri (2000). Kıbrıs Eyaleti 1570-1800. Mağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi.

Denktaş, Rauf R. (1988). The Cyprus Triangle. Londra: The Rustem & Brothers.

Fevzioğlu, Bülent ve Atun, Suna (2001). Mağusa Haritasında Yüzlerinin ve Yüreklerinin İzdüşümleri Kalmış 116 İnsan. Gazi Mağusa: Samtay Vakfı Yayınları.

Gazioğlu, Ahmet C. (1994). Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878). Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi.

Gazioğlu, Ahmet C. (2000). Ankara: Direniş Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960). Özyurt Matbaacılık.

Gökbulut, Burak (2018). Kıbrıs Türk Kültüründe Mizahla İlgili Öne Çıkan Gazete ve Dergiler Üzerine Bir Araştırma. Tarih Kültür Ve Sanat Araştırmaları Dergisi, c:7, No:1, 733-739.

Göktürk, Turgay Bülent (2008). Rumlar'ın Kıbrıs'taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi: 1931 İsyanı: Öncesi ve Sonrası. DEÜ Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, VII/16-17. İzmir.

Gürkan, Haşmet Muzaffer (1996). Kıbrıs Tarihinden Sayfalar. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.

Gürkan, Nezire (2010). Hayata İzler; Söyleşiler. Lefkoşa: Işık Kitabevi Yayınları.

Gürel, Ş. Sina (1984). Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika. Ankara: Kaynak Yayınları.

Hakeri, Bener Hakkı (1993). Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı Keçiören Açık Cezaevi Matbaası.

Hill, George (2016). Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi (1571-1878). Çeviri: Nazım Can Serbest. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

İnalcık, Halil (2009). Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600). Çeviri: Ruşen Sezer, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İsmail, Sabahattin (1998). 150 Soruda Kıbrıs Sorunu. İstanbul: Kastaş Yayınları.

Keser, Ulvi (2016). Strateji, Diplomasi, Mücadele Ve Müzakere Kıbrıs. Ankara: Tulparaz Yayınları.

Keser, Ulvi; İltaç Aslım (2017). Etkili Bir Propaganda Aracı Olarak Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Anamur Ve Anamur'un Sesi Radyosu. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XVII/34, 395-429.

Keser, Ulvi (2019). Kıbrıs'ta Kanlı Noel 24 Aralık 1963. İstanbul: Türk Şehitlikleri İmar Vakfı İktisadi İşletmesi Yayınları.

Keser, Ulvi (2019). Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde İletişim. İstanbul: Hiper Yayın.

Kızılyürek, Niyazi (2011). Kıbrıs Sorununda İç ve Dış Etkenler. Lefkoşa: Işık Kitabevi Yay.

Kotak, İsmet (2012). Şu Bizim Kıbrıs: I Unutulan Tarihi Gerçekler. Lefkoşa: Ajans Yay. Ltd.

Maden, Rukiye (2014). Dr. Fazıl Küçük ve Kıbrıs. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.

Oberling, Pierre (1988). Bellapais'e Giden Yol Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Zorunlu Göçü, çev: Mehmet Erdoğan, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Olgun, Aydın (1999). Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu. Lefkoşa: Kastaş Yayınevi.

Onuş, Emin (2015). 'Özker Yaşın ve Bayrak Radyosu'. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:3 Sayı: 10, 778-793.

Ünlü, Cemalettin (1981). Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878-1981). Ankara: Basın-Yayın Genel Müdürlüğü.

Volkan, D. Vamık (1979). Cyprus-War and Adaptation. ABD: Virginia Üniversitesi Yayınları.

Windbladh, Marie Louise (2015). Kıbrıs Aşk, Savaş ve Kült. Çeviri: Gülay Ünüvar. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Yüksel Yiğit, Dilek (2009). Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958). C: VIII, S: 18-19, İzmir: Çağdaş Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi.

C. Sözlü Tarih Çalışması

Şermin Kotak ile 3 Mayıs 2017 tarihinde yapılan görüşme.

Eşref Çetinel ile 24 Nisan 2017 tarihinde yapılan görüşme.

Serhat Kotak ile 3 Şubat 2016 tarihinde yapılan görüşme.

THE GCC INITIATIVE FOR YEMEN REVOLUTION: A SAVE GUARD OR A DELIBERATE PLOT?

Slsabıl Saeed

Yıldız Technic University, Political Sciences and International Relations department ,slsail.hamed@gmail.com.

Doç. Dr. Laçin İdil Öztığ

Yıldız Technic University , Political Sciences and International Relations department ,lozig@yildiz.edu.tr.

Özet

Arap Baharının, Tunus'tan Arap ülkelerinin çoğuna yayılan, yolsuzluk, özgürlük ve iyi yaşama son verme çağrısında bulunan ardından Yemenliler, siyasi durumlarını değiştirme, ekonomik ve insani koşullarını iyileştirme taleplerine başladılar. Ancak, ölümler, yaralanmalar ve her yerde baskılamış protestoları Yemen siyasi durumları sahnesiydi. Durum kötüleşiyormuş, hükümet işlevleri neredeyse durmuş ve vatandaşların hayatı sefil olmuş. 3 Nisan 2011'de (GCC) ülkeleri Yemen'de güç transferi ve krizden çıkmayı bir girişimi duyurmaktadır. 23 Kasım'da Yemen hükümeti ile muhalefet arasındaki GCC girişimi anlaşmasının imzalanmıştır. Bu anlaşma uyarınca, ulusal fikir birliği hükümeti kuruldu ve Cumhurbaşkanı Saleh güçlerini onun milletvekiline Hadi devretmiştir.

Yemen, taleplerini olarak Güvenlik Konseyi, ABD ve Avrupa Birliği tarafından desteklenmiş bir girişimle ortadan kaldırılan tek Arap Devrimi ülkesiydi. Bu nedenle, çalışma GCC girişiminin en derin nedenlerini aramayı amaçlamaktadır, bu aslında Yemen halkı için bir koruma görevlisi miydi ya da bu özgürlük dalgalarını ülkelerine aktarmamak için kendiişlerini korumak için dış bir komplo oldu. Çalışma ayrıca sonuçları, protestoların ona nasıl baktığını ve inisiyatiften kaynaklanan yerel ve bölgesel sonuçların neler olduğunu incelemektedir.

GCC girişiminin aşamalarını ve bunun siyasi olayları takip ederek, çalışma, Çalışmada, girişimin, Yemen'in istikrarsızlığının bölgede büyük tehlikelere yol açabileceğini ve Yemen çevreleyen ülkeler güvenlik ve istikrarını etkileyebileceğini sonuçlanmaktadır. Ayrıca, inisiyatif sonuçlarının feci olduğu sonucuna varılmıştır, çünkü Yemen'in tüm sorunlarını içermiyordu ve bunu kökten çözmek yapmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Yemen, Suudi Arabistan, 2011 Devrimi, GCC Girişimi, Bölge İstikrarı

Abstract

After the spark of Arab Spring from Tunisia, which extended to most of the Arab nations, calling to end corruption, freedom and decent living, Yemeni people started their demands to change their political situation and reform economic and humanitarian conditions. However, deaths, injuries and everywhere repressed demonstrations was the Yemen political situations scene in the beginning of 2011.The situation has deteriorated, government functions almost stopped and citizens life became miserable. In 3 Apr. 2011, (GCC) countries announced an initiative to transfer power in Yemen and get out of this crisis. In 23 Nov. the signing of the GCC initiative agreement had been between Yemeni government and the oppose. Under that agreement, the national consensus government had been formed, and president Saleh transferred his powers to his deputy Hadi.

Yemen was the only Arab revolution country that its demands were finished by such an initiative which gotten support regionally, by Security Council, the United States and the European Union. Thus, the study aims to search for the profound reasons of the GCC initiative, was it really a saving guard for Yemeni people or was an external plot to protect its own affairs to not transfer that freedom waves to

their countries. The study also examines its outcomes on the ground, how protests looked to it and what are the local and regional consequences that resulted from the initiative.

By tracking the stages of the Gulf initiative and political events followed it, the study sums that the initiative was a result of the concern of countries surrounding Yemen that thought the instability of Yemen may lead to great dangers in the region and this may affect their security and stability. It is also concluded that the initiative results were disastrous because it did not consist all Yemen's problems and did not seek to solve it from roots.

Key Words: Yemen, Saudi Arabia, 2011 Revolution, GCC Initiative, Region Stability

1.Introduction

In December 2010, protests had been sparked in Tunisia, resulting in the fall of the Zin al-Abidin ben Ali regime. The success of After the spark of Arab Spring from Tunisia, which extended to most of the Arab nations, calling to end corruption, freedom and decent living, Yemeni people started their demands to change their political situation and reform economic and humanitarian conditions. However, deaths, injuries and everywhere repressed demonstrations was the Yemen political situations scene in the beginning of 2011.The situation has deteriorated, government functions almost stopped and citizens life became miserable. In 3 Apr. 2011, (GCC) countries announced an initiative to transfer power in Yemen and get out of this crisis. In 23 Nov. the signing of the GCC initiative agreement had been between Yemeni government and the oppose. Under that agreement, the national consensus government had been formed, and president Saleh transferred his powers to his deputy Hadi.

Tunisian demonstrators gave hope to the peoples of the Arab region to confront their tyrannical regimes, leading to the spread of revolutions in different Arabic countries in what became known as the Arab Spring. These revolutions also extended to Yemen. At first, fighting corruption and the ruinous economic situation in the country was the rallying cry of protesters, but it gradually called for the resignation of the president and the making of democratic elections. The protests had contained of Islamic groupings (headed by the Islah party), moderates, socialists (representing the interests of former South Yemeni elites), separatists from the south, followers of the Houthi movement, various clan and tribal militias[12], and the independent youth who was the biggest and the weakest part.

Yemen revolution has begun when protests started their moving from Sana'a University on 27 Jan. 2011. Many students and human rights activists besides public called for Saleh's departure, but they faced violence from power and a number of activists and demonstrators were arrested[13]. On February 2, Saleh declared in an emergency parliamentary meeting that he would not run for 2013 presidential term and his son Ahmed would not inherit the ruling[14], he was trying to absorb street rage by promises of new reforms on ground. But these promises did not discourage the protesters and they continued in streets which led Central Security began using violence against them and many of them passed away across the country.

[12] Hubert Świetek, The Yemen War: A Proxy War, or a Self-Fulfilling Prophecy? , **The Polish Quarterly of International Affairs**, no. 2,(2017): 40

[13] Tom Finn, "Yemenis take to the streets calling for President Saleh to step down". The guardian Site, (2011, 27 Jan.). Retrieved from https://www.theguardian.com/world/2011/jan/27/yemen-protests-president-saleh [13-11-2019]

[14] Laura Kasinof , "Yemen's Saleh agrees not to run again. Is that good enough for protesters?", The Christian Science Monitor, (2011, 2 Feb.). Retrieved from https://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2011/0202/Yemen-s-Saleh-agrees-not-to-run-again.-Is-that-good-enough-for-protesters [12-11-2019]

On March 18, in what was known as Dignity Friday, as a result of excessive using of violence at least 45 protesters were killed by snipers, and about 200 others were injured[15]. Rage waves had spread over all Yemeni territories and condemnations declared internally and externally. Regime felt threatened, so on the same night of 'Dignity Friday', President Saleh declared an emergency state and also ordered public not to carry weapons in the capital, Sana'a. Five days later, on March 23, parliament approved an emergency state[16], which allowed media censorship, prevented demonstrations, and gave security forces extensive powers to arrest and detain suspects without any judicial process.

Here the country entered a new phase, brutal killings caused dozens of government officials and diplomats, as well as tribes' men, have pushed to resign from government and join the protesters. Most notably was Ali Mohsen al-Ahmar, the First Armored Division's commander and his military group along with protesters and pledging to protect them[17]. Another name was Sheikh Sadiq al-Ahmar, the sheikh of Hashid tribes, one of the most powerful tribes in Yemen, declared his support for youth revolution. As consequences, the clashes between his armed supporters and pro-government security forces had begun in the capital Sana'a on May 23 under the name 'Al-Hasaba clashes', then it turned into street fighting and after became wide where included artillery and mortar[18]. The clashes resulted in dozens of casualties from both sides, and the ending of these events was with tribal mediation after period of time.

During the revolution days, the demonstrators were repressed, killed and detained, the most violent were in the Yemeni capital Sanaa, Taiz and Aden governorate. Although demonstrators received broad support from the opposition, some tribal elders, and a members of resigned government actors as result of their rejection of using violence from government against unarmed citizens, they refused demonstrations movement to be control by those supporters. Therefore, many Yemeni pro-democracy activists did not accept the idea of support to a leadership from another power elite that would simply perpetuate the current political agreement. Instead, they have stick to a peaceful transfer of power to a civilian authority, and a new constitution that strengthens the role of parliament and federal government system[19].

When features of violence appeared in the scene of that period and several factors intertwined that could be created a security risk for the region, Saudi Arabia, led by the GCC, moved toward mediation efforts. Between the aspirations of youth revolution and the interests of Yemen's stability and the security of the Gulf region, the GCC Secretary-General started his efforts. He moved between the government and the opposition to find a peaceful solution that transfer power without more bloodshed. In this period, Saudi efforts was confined to the GPC, the ruling party and the opposition. Many other parties were overlooked in the GCC negotiations, including the Houthi, Hirak in the southern regions and Revolution youth. The lack of involving all parties in the negotiations was big mistake, therefore, made the results of the GCC initiative after signing unacceptable to the parties not included and in later stage has led Houthi takeover Sanaa and risen of chaos state in Yemen.

---

[15] "Unpunished Massacre, Yemen's Failed Response to the "Friday of Dignity" Killings", Human Rights Watch, (2013, 12 Feb.). Retrieved from (12-11-2019) https://www.hrw.org/report/2013/02/12/unpunished-massacre/yemens-failed-response-friday-dignity-killings [12-11-2019]

[16] "Yemen parliament imposes state of emergency", BBC NEWS. (2011, 23 Mar.). Retrieved from https://www.bbc.com/news/world-middle-east-12831981 [12-11-2019]

[17] "Yemeni Military Leader Tied to Terrorism Pledges to Protect Protester", The Washington Institute. (2011, 23 Mar.). Retrieved from https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/yemeni-military-leader-tied-to-terrorism-pledges-to-protect-protesters [12-11-2019]

[18] Lina Sinjab, "Yemen: Hashid tribal fighters in a ceasefire with Saleh", BBC News, (2011, 28 May). Retrieved from https://www.bbc.com/news/world-middle-east-13586076 [12-11-2019]

[19] Ginny Hill and Gerd Nonneman,"Yemen, Saudi Arabia and the Gulf States: Elite Politics, Street Protests and Regional Diplomacy", **Chatham House, Middle East and North Africa Program** (May 2011): 6

2. The Course of Gulf Initiative

The Kingdom resorted with Gulf Cooperation Council to intervene in Yemen revolution through Gulf Initiative, which followed the youth revolution for fear of evolve events in Yemen could be reflected negatively on public security in Gulf countries. Indeed, Saudi leaders often resort the mediation strategy to address the Kingdom's security concerns[20], they had used it in many situations with their relations with North Yemen, to put down popular revolts against the Imam regime that time and to make statuses always stable for their allies.

Saudi Arabia saw the Yemen Arab Spring both a domestic and a foreign policy issue, so it resorted to take immediately steps in youth revolution, to push the evil of revolution away from it, as some observers explained. They were scared of its expansion in their territories, and as Saudi Arabia security based on Yemen security, they had had to do same thing about that. Indeed, the Saudi treatment with the Yemeni situation was distinct from those in other Arab revolutions countries.

Saudi Arabia took the counter-revolutionary leadership and resorted to more resolute policy to support their allies and eliminate the uprising parties, even if it was forced to use force, which believes that they are receiving support from Iran or have links with Iranian regime, which seeks to spread the Iranian Revolutionary Thought in Arab countries.

Saudi Arabia had three approaches toward achieve their dominate in the region after the wave of Arab Spring." Firstly, limit the growing influence of the Muslim Brotherhood in the transformation states. The Saudi leadership has approved the July 2013 military coup against Egyptian President Muhammad Mursi and in March 2014 declaring the Muslim Brotherhood a terrorist organisation. But it had taken more than two years before Riyadh was able to decide to come down so decisively on the side of the counter-revolution. Secondly, Riyadh intervened militarily when protests by the Shiite majority in neighbouring Bahrain threatened the stability of the regime of the House of Khalifa. Thirdly, from 2012 Saudi Arabia supported insurgent groups in Syria, so as to contribute to the fall of the regime of Bashar al-Assad, also it used this approach in Libya to help armed groups against Al-Qadafi regime, by providing light arms, anti-tank weapons and financial boost "[21].

In Yemen, the Saudi approach was totally different, it moved fast with negotiation process, no military or financial support to party against another, no using aggressive policy to protect their interests and no criminalization of the Muslim Brotherhood in Yemen. The reason of this steps could be hard to discover, but it could be related to the tribal and warrior nature of Yemen and the neighbouring position of both countries. Saudi Arabia did not want the situation become worse because that will hurt its interests and was afraid from any civil war can affect it and harms its security stability.

In addition to that, the state of conflict between the various parties with the weak Yemeni government, had made it unable to fully extend its influence over all Yemeni territory and that created a safe haven for groups that threaten regional and international security. Saudi Arabia was running the operations of fight terrorist groups in Yemen from its territory by cooperation with Yemeni agencies and the international community has relied primarily on Saudi Arabia on those operations. And after the waves of protest against the Yemeni government, the kingdom felt that the situation will be complicated and its national security will be attack by those groups.

Before the initiative reached the final picture that was signed by opposition parties and ruling regime represented by President Ali Abdullah Saleh on 23 November 2011, the initiative has undergone for several modification and revision until it reached its final form.

---

[20] Mehran Kamrava,"Mediation and Saudi Foreign Policy", **The Foreign Policy Research Institute**, dol:10.1016, (Winter 2012):158

[21] Guido Steinberg, "Leading the Counter-Revolution, Saudi Arabia and the Arab Spring", **Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs,** Berlin, Germany,(2014): 15

2.1. Preceded Consultations of the Gulf Initiative

For more than two months after the starting of the Yemeni revolution, Saudi Arabia and the Gulf States had been watching the successive events closely without any interaction with events .Because they wanted to distance themselves from the idea of direct intervention in the internal affairs of another country and to be away from the consequences of such interference. However, after while Yemen's president, Ali Abdullah Saleh, asked Saudi Arabia's King Abdullah to intervene to save Yemen from a "devastating civil war that would threaten the kingdom and the entire region."[22] That war, if it happened, Saudi Arabia would be the most affected, as it shares borders with Yemen.

Saudi Arabia has begun its steps to get Yemen out of the impasse in which it lives by resort to participating all the Gulf Cooperation Council to sharing in the development of a solution of Yemen crisis. These moves have received US and European support to find a solving, where all Yemeni parties accept and adhere it for sake of Yemen's stability and preventing any civil war. On 3 April 2011, the GCC Ministerial Council has held its 31st special session, where they said the political crisis in Yemen has significant ramifications throughout the region, and "The GCC calls on all parties in Yemen to return to national dialogue," Abdul Latif Al Zayani, the GCC secretary general, said at the meeting.[23] On 10 April, GCC foreign ministers held an extraordinary session to consider the Yemen matter and to on make contacts with the Yemeni government and opposition through a GCC initiative[24].

On April 21, Secretary-General of the Council Abdul Latif al-Zayani arrived in Sana'a to hand the new initiative to Yemeni power and opposition, which included many amendments in executive steps. Among the new items that were added were: "Handing over power to the deputy after 30 days of signing,", "provide the appropriate atmosphere to achieve national reconciliation and remove all elements of politically and security tension "and "immunity from prosecution to the president and those who worked with him during his reign"[25].

To the revolution youth, the GCC initiative was unaccepted completely, they were believed that any solving should be without Saleh and his regime and they were demanding trial of the president and his staff to all corruption and crimes that they have committed. The opposition status had hesitated between accepting and rejecting, because they were unsure about Saleh's intention to resign, and they were waiting for his final approval to declare their agree. However, due to the pressure exerted by the West countries and the Gulf States on the Yemeni parties to sign the initiative as soon as possible in order to not slip the situation in Yemen into a civil war. So, the final signature of opposition was on May 21[26], but the most important was the signature of President Saleh, who returned to reject the initiative after he accepted before.

Yemeni government firstly announced its approval and formally delivered its response on the end of April and the signing supposed to be in Riyadh on May 2. But four days ahead of schedule, Saleh back from resigning and fabricated a new crisis with Qatar by accusing it in an interview with Russia Today

[22] Abdel Hakim Helal, "Gulf initiatives to save Yemen" , Al-Jazeera Arabic, (2011,12 May).Retrieved from (Arabic) (12-11-2019) https://www.aljazeera.net/knowledgegate/opinions/2011/5/11/%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%A8%D8%A7%D8%AF%D8%B1%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D8%AE%D9%84%D9%8A%D8%AC%D9%8A%D8%A9-%D9%84%D8%A5%D9%86%D9%82%D8%A7%D8%B0-%D8%A7%D9%84%D9%8A%D9%85%D9%86 [12-11-2019]

[23] Habib Toumi, "GCC rejects Iran meddling, Foreign ministers urge Yemen government and opposition to hold talks to end crisis ", Gulf News, (2011, 4 Apr.). Retrieved from https://gulfnews.com/world/gulf/saudi/gcc-rejects-iran-meddling-1.787220 [12-11-2019]

[24] "GCC officials to hold extraordinary meeting on Yemen crisis", Yemen News Agency, (2011, 17 Apr.). Retrieved from https://www.saba.ye/en/news239675.htm [13-11-2019]

[25] "GCC Secretary General arrives in Sana'a", Yemen News Agency "Saba"(2011, 21 Apr.). Retrieved from https://www.saba.ye/ar/news239947.htm [14-11-2019]

[26] "Opposition signs Yemen transition deal", Al-Jazeera English, (2011, 21 May). Retrieved from https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/05/201152116581448173 4.html [14-11-2019]

television on April 28 of involvement in a "conspiracy" and financing of "chaos" in all Arab countries, including Yemen, where he said Qatari funds flow into it to finance murder and chaos, and said if Qatar's representatives attended, he would not signature[27]. Saleh was always repeating that he would hand over power only through the constitution by ballot box, though he had given his greeting and primer acceptation to the last GCC initiative, he confirmed in an interview with the BBC on 24 April 2011 that he adheres to the Yemeni constitution in transferring power and he will not accept the coup against the constitution or supporting it from abroad[28].

Saleh fluctuated between rejection and acceptance led the situation returned to the first square and Secretary-General of the Council Abdul Latif al-Zayani started new negotiations with all parties and adding amendments in initiative items. Here the patience of the international community seemed to run out, the US and European envoys in Sanaa began to press Ali Saleh to sign, fearing that the situation in Yemen could erupt and the radical Islamists would take over.

The US administration considered Saleh's return to the country could lead more violence, so it sent a message through its envoy to Yemen, the former CIA officer Brennan, who met Saleh in Riyadh in 10 July 2011[29], after the accident of presidential house explosion in which Saleh was injured and went to Saudi Arabia for treatment. Brennan advised Saleh not to return and immediately sign the Gulf initiative, and he promised that his country would resume aid to Yemen once the initiative was signed[30].

Therefore, the discussions to find formula accepted by all sides continued around eight months, finally Saleh accepted and signed on the initiative on 23 November, paving the way for starting the transition period. The initiative was divided into two phases. First phase consisted a national unity government forming within 14 days of appointing a prime minister chosen by the opposition and the establishment of a Committee on Military Affairs, which was responsible to "end the division in the armed forces and address armed disputes". The second phase, which would last two years after the election of the vice president as president, contained the main responsibility of "transfer of authority", continue the administration of the transitional phase and convene of the National Dialogue Conference (NDC), which was tasked with addressing key institutional issues in the country.

2.2. Applying the Initiative

Saudi Arabia, intervened in Yemen battle of democracy and tried to help Yemeni people to achieve their political seeks, while they do not possess in its ruling logic the policy of elections, protesting or peaceful internationalization of power, but they did so in Yemen just for their own safety and security.

As we mentioned before, Saudi Arabia intervened in the mediation efforts beforehand in order to stop the war fuse that could harm its security and stability, and to prevent any transfer of these waves to the Saudi interior, which can affect on Saudi society to be opposite against the state. What distinguishes mediation efforts at this time from its predecessors is Saudi Arabia's stand against the ruling regime to some extent, whereas in the past it tended to power against its opponents. The most important distinguished is its supervision of the next stage of mediation efforts, it started a new stage in intervene in Yemeni, the stage of supervision of Yemen matters form Riyadh.

Once ending the negotiations of GCC initiative and transfer the power peacefully in Yemen, the next level was started, which was more complex from its previous and included a lot of obstacles. The

[27] "Yemeni President Interview on Russia Today Channel part 1", YouTube. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=lGNsKUzJuss [13-11-2019]

[28] "Yemeni President Ali Abdullah Saleh in a interview with the BBC", BBC NEWS Arabic (2011, 25 Apr.). Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=-ihjwY8E_mE [14-11-2019]

[29] David E. Sanger, "Envoy Meets with Leader of Yemen on Accord ", The New York Times, (2011,10 Jul.). Retrieved from https://www.nytimes.com/2011/07/11/world/middleeast/11yemen.html [14-11-2019]

[30] Nabeel AL-Mudhaffary , "The Arab Spring : An Analytic Study of the External Effects, Yemen as a Sample", **Magazine of Kirkuk University for Social Science**, Volume 7, Number 3,(2012): 9

country in instable, there was vacuum in political and security status and a clear dispute between all parties in Yemen to lead the political scene after Saleh's regime fell. Economic and finance sides were also bad, a member of projects had stopped and life conditions became more expensive. The political and network alliances of Saleh's regime was the significant obstacle for the transitional period. Saleh who took power for 33 years had the real influence on the tribe, the state and the military. In transitional phase Saleh started order his allies in army and government to hinder Hadi's administration from working and making the situations in Yemen completely unstable to show Yemen is in a disaster without him.

Instead beginning the peaceful transition after signing, which stated a transfer on power, reform the subdivided security apparatus and start NDC to work out the country internal conflict problems, Yemen has involved into a power struggle within the elite. The conflict was between three axes in the transitional phase: interim president Abd Rabbo Mansour Hadi ; alliance of the Ahmar family and General Ali Mohsen; and the family of pre-president Ali Abdullah Saleh. All of them were trying to get the biggest of gains at that stage or maintain their previous gains from being lost.

Before the 2011 uprising, the Yemeni regime was relying on an alliance between Saleh and Ahmar families. Saleh's family and members of the Saleh tribe, Sanhan, were senior military officers who collectively controlled the security apparatus. That helped them to obtain economic and political gains, they were the upper hand in any decision regarding these areas. While the Ahmar family derives its influence from its leading position in the Hashid tribal federation, Yemen's most powerful tribal alliance. The Al-Ahmar family established one of Yemen's largest business empires and has interests in the crude oil, communications, and import, export and tourism markets[31] .

After the uprising the alliance networks changed according to the interests. Hadi, who had the international and regional support, was the weakest in the network of military and tribal loyalties, but he received a limited support from the Yemeni opposition, which had many objections of his way of ruling. Saleh family network shifted for alliance with the Houthis, as well as a number of tribesmen and military had declared their loyalist to Saleh, including senior officers of the Republican Guard, which he had an order to replace it.

The post-signing phase was marked by complexity and many difficulties and challenges that has been faced the weak and dilapidated state. The support that have been received from region and friend countries, especially Saudi Arabia, was not enough to face the crises of this critical period. The Gulf initiative has included the most important procedures that must be taken to treat the prominent reasons led Yemen slipping into street confrontations and disrupt state functions. The main of these procedures were the reform of the Yemeni army and the holding of the National Dialogue Conference to address the most notable political, economic and social problems of Yemen.

3. The Results and Obstacles of the Transitional Period

As it was addressed the executive mechanism of the initiative, once the NDC concludes its work, the National Consensus Government will up a committee to draft the constitutional amendments within three months. A constitutional referendum to approve the changes will then be held. The Constitution Committee's task will be technical, as it will draft the constitutional amendments needed to change the NDC's decisions into constitutional language and ensuring consistency throughout the constitution when incorporating the changes recommended by the NDC. Once the amendments have been drafted, a referendum will be held to approve the new constitution. Within three months of adopting a new

[31] Mareike Transfeld, "Yemen: GCC Roadmap to Nowhere. Elite Bargaining and Political Infighting Block a Meaningful Transition ", **Stiftung Wissenschaft und Politik ,German Institute for International and Security Affairs**, Berlin, Germany,.(May 2014): 3

constitution, the Agreement requires parliament to enact a law concerning parliamentary elections and also presidential elections and local council elections, if required[32].

However, that never happened. There are many reasons and obstacles that led the failure of the transitional period. Even though much effort has been made to accomplish it by the international and regional community, but it can be described as unsuccessful phase that has brought Yemen into a greater cycle of conflict and crisis. The solutions and recommendations of the Dialogue were incompatible, there was control of some blocks at the expense of others. Substantive issues did not resolve and remained as outstanding issues.

Another important point is the decision of Saudi Arabia and the international community to keep Saleh inside Yemen and his continuation of the leadership of GPC party has greatly affected the failure of the stage, because Saleh continued to try to reverse the situation in his favor. Saudi in that decision was afraid from the risk of state collapse and want to continue working with security services tasked with counterterror, which were under Saleh family's stranglehold, particularly his son Ahmed Ali[33]. So, the Initiative allowed to Saleh regime to enter equally into the new government and granted them a legal immunity locally and internationally. The poor wisdom of choosing this resolution has led to the doubling of the state's problems and its entry into a cycle of political conflict and humanitarian and economic crises that are still taking place to this day.

"The question of replacing Saleh was complicated by the fact that not one of the contenders was strong enough to assert himself outright, and the Saudis were unwilling to take sides when it was still unclear who would emerge as the eventual winner"[34]. So that why they gave themselves more deliberation to result an acceptable solution for their benefit because they did not be ready to lose all papers on the ground in one diplomatic manoeuvre.

The Saudi lateness in removing Saleh from the Yemeni political scene decisively was linked with the nature of the decision-making process in Riyadh itself, where a small circle of elderly senior princes grappling with large-scale regional unrest. King Abdullah had the final say on the matters, but he was only one player in a circle of powerful princes. His half-brothers, Minister of Interior Prince Nayef and Intelligence Prince Muqrin, played two prominent roles in dealing with the Yemen file and they had a large of mutual relations with Saleh's family and regime. Also, the Minister of Defence and the Crown Prince, Sultan, had traditionally managed Riyadh's relations with Yemen, by overseeing payments to a wide network of contacts through the Special Office for Yemen Affairs. Foreign Minister Saud al-Faisal was a "somewhat limited voice", because relations with Yemen was not a foreign issue, it was linked to the national security[35]. Every prince has a vision of the governance problem resolution according his experience with Yemeni status and Saleh men, so the royal body took a time to convince that Saleh and his family must leave the scene with minimal losses.

Also, the government's 50/50 dividing between Saleh's party and the opposition was a recipe for fragility, where members of the government engaged in their own interests' conflict at the expense of getting out of the crisis and addressing the problems of society.

Furthermore, the economic and social crises faced by the transitional government are the most important things that resulted in the progress of the Houthis and their expansion in the provinces until they reached Sana'a. Economic grievances and daily needs led people to distrust the government at that

[32] "Next Steps in Yemen's Transition, Briefing Paper", I**nternational Foundation for Electoral Systems,** Washington, US, (6 March 2012): 6, 7, 8.

[33] "The Evolving Ruling Bargain in the Middle East, working Group Summary Report", **Center for International and Regional Studies Georgetown & University School of Foreign Service in Qatar**, Summary Report, No. 9, (2013): 28

[34] Ginny Hill, "**Yemen Endures, Civil War, Saudi Adventurism and the Future of Arabia**", (Oxford University Press, New York, The United States of America,2017), 238

[35] **Ibid**, 239

time. The government needed funding, the international community could have paid $ 8.49 billion of support pledged by the GCC and other Yemeni friends to face the needs. These funds could have significantly improved people's living conditions and could create strong public support for Hadi's administration. But this did not happen, as the conditions imposed by the funding agencies prevented from doing anything until 2014, after the situation deteriorated very quickly and the government was unable to implement much[36].

There were other reasons related to the civil society in Yemen. Firstly, the political parties were so weak to be guarantee the period's safety. These parties in Yemen did not form as real political parties, and this is what led to the non-transfer of power comfortably in the transitional period after the 2011 revolution. Also, the lack of real state institutions capable of making a peaceful transition of power and the absence of a civil society in Yemen. Furthermore, power was handed over to a president who did not have the requirements of the critical transition period that Yemen went through, where everyone has believed that they could obtain their purposes and interests, whether from Saleh's party and his family, Al-Ahmer tribe or the southerner separatists.

4. Conclusion

The global and regional events in the recent period have obligated Saudi Arabia of adapting to the new changes and changing the adopted policies according to what the situation requires, and perhaps the most prominent of these changes affected the kingdom were the successive Yemeni crises in a short time, which aroused the ire of Saudi Arabia and pushed it to move decisively to find solutions, solving these crises and take what necessary to protect its security and stability.

Saudi Arabia has pushed Yemen towards abyss with an initiative lacked of forward-looking vision of the Yemen circumstances as well as its failure to understand the Yemeni society and political scene and the difficulties that beset it. The initiative was a rapid movement of traditional forces in order to maintain survival, controlling, and continuity of influence in the region with its new variables

Saudi Arabia presented itself as a presumed savior for Yemen and its delegate remained for months traveling between Sana'a and Gulf capitals, and its consultation faced a lot of complexity, but has remained in its initiative to modify and develop until reaching to a formula acceptable to all parties. All Saudi efforts in this regard were related to fears of the inevitable of Yemen collapse, as well as the transmission of political waves to it, as Yemen is the closest country to the kingdom in terms of social impact and influence.

References:

Articles

1-Ginny Hill and Gerd Nonneman,"Yemen, Saudi Arabia and the Gulf States: Elite Politics, Street Protests and Regional Diplomacy", Chatham House, Middle East and North Africa Program (May 2011): 6

2-Ginny Hill, "Yemen Endures, Civil War, Saudi Adventurism and the Future of Arabia", (Oxford University Press, New York, the United States of America, 2017), 238, 239

3-Guido Steinberg, "Leading the Counter-Revolution, Saudi Arabia and the Arab Spring", Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs, Berlin, Germany,(2014): 15

4-Helen Lackner, "Yemen's 'Peaceful' Transition from Autocracy: Could it have succeeded?" International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA), Stockholm, Sweden (2016): 12

[36] Helen Lackner, "Yemen's 'Peaceful' Transition from Autocracy: Could it have succeeded?" **International Institute for Democracy and Electoral Assistance** (International IDEA), Stockholm, Sweden (2016): 12

5-Hubert Świetek, The Yemen War: A Proxy War, or a Self-Fulfilling Prophecy? , The Polish Quarterly of International Affairs, no. 2,(2017): 40

6-Mareike Transfeld, "Yemen: GCC Roadmap to Nowhere. Elite Bargaining and Political Infighting Block a Meaningful Transition ", Stiftung Wissenschaft und Politik ,German Institute for International and Security Affairs, Berlin, Germany,.(May 2014): 3

7-Mehran Kamrava,"Mediation and Saudi Foreign Policy", The Foreign Policy Research Institute, dol:10.1016, (Winter 2012):158

8-Nabeel AL-Mudhaffary , "The Arab Spring : An Analytic Study of the External Effects, Yemen as a Sample", Magazine of Kirkuk University for Social Science, Volume 7, Number 3,(2012): 9

9-Next Steps in Yemen's Transition, Briefing Paper", International Foundation for Electoral Systems, Washington, US, (6 March 2012): 6, 7, 8.

Websites

1- Abdel Hakim Helal, "Gulf initiatives to save Yemen", Al-Jazeera Arabic, (2011,12 May). Retrieved from (Arabic) (12-11-2019) https://www.aljazeera.net/knowledgegate/opinions/2011/5/11/%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%A8%D8%A7%D8%AF%D8%B1%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D8%AE%D9%84%D9%8A%D8%AC%D9%8A%D8%A9-%D9%84%D8%A5%D9%86%D9%82%D8%A7%D8%B0-%D8%A7%D9%84%D9%8A%D9%85%D9%86

2-Al-Jazeera English, "Opposition signs Yemen transition deal", (2011, 21 May). Retrieved from https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/05/201152116581448173 4.html

3-BBC NEWS, "Yemen parliament imposes state of emergency", (2011, 23 Mar.). Retrieved from https://www.bbc.com/news/world-middle-east-12831981

4-BBC NEWS Arabic ö"Yemeni President Ali Abdullah Saleh in a interview with the BBC", (2011, 25 Apr.). Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=-ihjwY8E_mE

5-David E. Sanger, "Envoy Meets with Leader of Yemen on Accord ", The New York Times, (2011,10 Jul.). Retrieved from https://www.nytimes.com/2011/07/11/world/middleeast/11yemen.html

6-Habib Toumi, "GCC rejects Iran meddling, Foreign ministers urge Yemen government and opposition to hold talks to end crisis ", Gulf News, (2011, 4 Apr.). Retrieved from https://gulfnews.com/world/gulf/saudi/gcc-rejects-iran-meddling-1.787220

7-Human Rights Watch, "Unpunished Massacre, Yemen's Failed Response to the "Friday of Dignity" Killings", (2013, 12 Feb.). Retrieved from (12-11-2019) https://www.hrw.org/report/2013/02/12/unpunished-massacre/yemens-failed-response-friday-dignity-killings,

8-Laura Kasinof , "Yemen's Saleh agrees not to run again. Is that good enough for protesters?", The Christian Science Monitor, (2011, 2 Feb.). Retrieved from https://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2011/0202/Yemen-s-Saleh-agrees-not-to-run-again.-Is-that-good-enough-for-protesters

9-Lina Sinjab, "Yemen: Hashid tribal fighters in a ceasefire with Saleh", BBC News, (2011, 28 May). Retrieved from https://www.bbc.com/news/world-middle-east-13586076

10-The Washington Institute, "Yemeni Military Leader Tied to Terrorism Pledges to Protect Protester", (2011, 23 Mar.). Retrieved from https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/yemeni-military-leader-tied-to-terrorism-pledges-to-protect-protesters

11-Tom Finn, "Yemenis take to the streets calling for President Saleh to step down". The guardian Site, (2011, 27 Jan.). Retrieved from https://www.theguardian.com/world/2011/jan/27/yemen-protests-president-saleh

12-Yemen News Agency, "GCC officials to hold extraordinary meeting on Yemen crisis", (2011, 17 Apr.). Retrieved from https://www.saba.ye/en/news239675.htm

13-Yemen News Agency "Saba", "GCC Secretary General arrives in Sana'a", (2011, 21 Apr.). Retrieved from https://www.saba.ye/ar/news239947.htm

14-YouTube, "Yemeni President Interview on Russia Today Channel part 1". Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=lGNsKUzJuss

BAZI MESLEKİ ÖZELLİKLERİN TÜKENMİŞLİK ÜZERİNE ETKİSİ

Saadet KARAKUŞ

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, saadet.karakus@sbu.edu.tr

Betül AKALIN

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, betul.akalin@sbu.edu.tr

Özet

Tükenmişlik "insanların yoğun çalışma, stres, doyumsuzluk gibi nedenlerle işlerini yapmama hali" olarak ifade edilmektedir. Tükenmişliğe neden olan bireysel ve örgütsel birçok faktör bulunmaktadır. Mesleki özellikler de tükenmişlik boyutunu arttırma ve azaltma yönünden etki etmektedir. Bu çalışmada sağlık çalışanlarının bazı mesleki özellikleri ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır. Bir kamu ve iki özel hastanenin 395 sağlık çalışanı üzerinde yapılan araştırmada mesleki özellikler soru formu ve "Maslach Tükenmişlik Ölçeği" kullanılmıştır. Analiz de gruplar arası fark testleri için iki kategorili değişkenlerde t-test, üç ve daha fazla kategorili değişkenler için ise ANOVA yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılar arasında en çok sırasıyla hemşireler(%81,3), uzman doktor(9,9), öğretim üyesi(%5,1), pratisyen doktor(%3,8) yer almaktadır. katılımcıların en fazla Yatan Hasta biriminde çalıştıkları (%35,2), bunu sırasıyla Poliklinik (%17,2), yoğun bakım (%15,4), ve Ameliyathanelerin (%13,2) takip ettiği görülmektedir. Acil'de görev yapan katılımcıların oranı %6,6'dır. Diğer birimlerin (röntgen ve laboratuvar, idari hizmetler ve diğer birimler) tamamının oranının %5 ve altı olduğu görülmüştür. Mesleki Tükenmişlik ile çalışan unvanları ve farklı bölümlerde çalışma ölçek skorları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (p> 0.05). Farklı mesai saatleri(sadece gündüz, gündüz ve gece, karma) ile mesleki tükenmişlik düzeyleri anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır (F =3,375, p=0,035). Bu farkı oluşturan alt ölçek ise, duygusal tükenmişliktir (F =6,568, p=0,002). Sadece gündüz çalışan katılımcıların duygusal tükenme düzeyleri ($\bar{x}$=29,27), hem gündüz ve gece ($\bar{x}$=34,35) hem de karma sistemde çalışan ($\bar{x}$=34,69) katılımcıların tükenmişlik düzeylerine kıyasla çok daha düşük düzeydedir (p=0,002). Mesleğini isteyerek seçen katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeyleri ($\bar{x}$=80,38), istemeyerek seçenlerden ($\bar{x}$=98,54) daha düşüktür (t=-7,111, p<0,001). Uyku problemi yaşayan katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeyleri ($\bar{x}$=88,55), uyku problemi yaşamayanlardan ($\bar{x}$=79,07) daha yüksektir (p<0,001). Mesleğin kendileri için uygun olduğunu düşünen katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeyleri de ($\bar{x}$=80,40), uygun olmadığını düşünenlerden ($\bar{x}$=100,55) çok daha düşüktür (p<0,001). Sonuç olarak, mesleğinin kendine uygun olmadığını düşünen, mesleğini isteyerek seçmeyen, uyku problemi yaşayan katılımcılar, mesleki açıdan çok daha yüksek seviyede tükenmişlik hissetmektedirler.

Anahtar Kelime: Mesleki Tükenmişlik, mesleki özellikler

Abstract

Burnout is defined as hali the state of people not doing their job due to intense work, stress and dissatisfaction ". There are many individual and organizational factors that cause burnout. Professional characteristics also affect the increase and decrease of burnout. In this study, it is aimed to investigate the relationship between some 1457rofessional characteristics and burnout levels of health workers. In the study conducted on 395 health care workers in one public and two private hospitals, occupational characteristics questionnaire and lach Maslach Burnout Scale "were used. In the analysis, t-test was used for two-category variables for variance tests and ANOVA was used for variables with three and more categories. Among the participants, nurses (81.3%), specialist physician (9.9), faculty member (5.1%) and general practitioner (3.8%) were respectively. It was observed that the participants were mostly employed in the Inpatient Unit (35.2%), followed by Polyclinic (17.2%), Intensive Care Unit (15.4%), and Operating Theaters (13.2%). The rate of participants in the emergency department is 6.6%.

The ratio of all other units (x-ray and laboratory, administrative services and other units) was 5% and less. There was no significant difference between 1458rofessional burnout and employee titles and study scale scores in different departments (p> 0.05). Different working hours (only day, day and night, mixed) and occupational burnout levels differ significantly (F = 3,375, p = 0,035). The subscale constituting this difference is emotional burnout (F = 6.568, p = 0.002). Emotional exhaustion levels ($\bar{x}$ = 29.27) of only daytime participants were much lower than the burnout levels of both day and night ($\bar{x}$ = 34.35) and mixed system participants ($\bar{x}$ = 34.69) (p = 0.002).). The levels of occupational burnout ($\bar{x}$ = 80.38) of the participants who voluntarily chose their profession were lower than those who did not choose their occupation ($\bar{x}$ = 98.54) (t = -7,111, p <0.001). Occupational burnout levels ($\bar{x}$ = 88.55) of participants with sleep problems were higher than those without sleep problems ($\bar{x}$ = 79.07) (p <0.001). The levels of occupational burnout ($\bar{x}$ = 80.40) of the participants who think that the profession is suitable for themselves are much lower than those who think they are not suitable ($\bar{x}$ = 100.55) (p <0.001). As a result, participants who feel that their profession is not suitable for themselves, who do not want to choose their profession, and who have sleep problems experience a much higher level of burnout.

Key Words: Occupational burnout, occupational characteristics

1.Giriş

Tükenmişlik sözlük anlamı itibariyle "insanların yoğun çalışma, stres, doyumsuzluk gibi nedenlerle işlerini yapmama hali" olarak ifade edilmektedir **(**Kocabıyık ve Çakıcı, 2008).

Yoğun rekabetin getirdiği stresle başa çıkamayan bireylerde tükenmişliğin belirtileri genellikle psikolojik, psikosomatik, somatik ve sosyal bozuklukları bünyesinde barındırmaktadır. Ana psikiyatrik belirtiler; kronik yorgunluk ve zihinsel işlev bozukluğudur (Batman ve Mesci,2011).

Buna konsantrasyon ve bellek bozuklukları, çabuk öfkelenme, anksiyete, özsaygı yetersizliği, özgüven eksikliği, aşırı duyarlılık veya alınganlık, sabırsızlık, ansızın ve kolay şekilde ağlama eğilimi, depresyon, çaresizlik, uzun süreli sinirlilik hali, kalabalıktan kaçınma (daha çok yalnız kalma isteği), başarısızlık hissi, paranoya ve apati de dahil edilmektedir (Çağan, 2014).

Tükenmeye neden olan bireysel ve örgütsel birçok faktör bulunmaktadır. Bireysel faktörler daha çok kişi ile ilgili olmakla birlikte demografik unsurları içeren yaş, cinsiyet, medeni durum ve eğitim durumu yanında bireyin iş ile ilişkisini içeren işe yönelik tutumları ve kişilik özelliklerini de kapsamaktadır **(**Çavuş ve Demir, 2010).

Çalışma hayatında verimliliğin ve etkinliğin önem kazandığı günümüzde, tükenmişlik işletmelerin çözmesi gereken önemli bir sorun alanıdır **(**Güven ve Sezici, 2016). Mesleki özellikler de tükenmişlik boyutunu arttırma veya azaltma yönünden etki etmektedir.

Bu araştırmada sağlık çalışanlarının bazı mesleki özelliklerinin tükenmişlik düzeylerinin üzerine etkisini araştırmak amaçlanmıştır. Özellikle sağlık sektöründeki çalışanlar açısından bu değişkenlerin özelinde anlamlı bir fark olup olmadığı da ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. Yöntem

Araştırmada niceliksel araştırma yöntemi üzerinden anket formu kullanılmıştır. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır.

2.1. Veri toplama araçları

Anketin birinci bölümü, katılımcıların genel demografik bilgilerini ölçmeye yönelik 18 maddelik soru hazırlanmıştır. İkinci bölüm Maslach tükenmişlik ölçeğine göre üç boyut 22 maddeden oluşan sorular hazırlanmıştır. Bu soruların 9 tanesi duygusal tükenme, 5 tanesi duyarsızlaşma, 8 tanesi kişisel başarı sorularından oluşmaktadır. Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilen, Türkçe uyarlaması,

geçerlik ve güvenilirlik çalışması Canan Ergin tarafından yapılmış olan "Maslach Tükenmişlik Ölçeği" 22 maddeden oluşmaktadır (Oral ve Köse, 2011). Tükenmişlik ölçeği; duygusal tükenme, kişisel başarı ve duyarsızlaşma olmak üzere üç alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçek likert tipine uygun olarak her maddede verilen duyguyu yaşama yoğunluğunu 0-6 arasında ifade edecek şekilde cevaplamaya olanak verecek biçimde hazırlanmıştır.

2.2. Araştırmanın evreni ve örneklemi

Araştırmanın evreni İstanbul ilinde faaliyet gösteren Kamu ve Özel Hastanelerdeki sağlık çalışanlarını kapsamaktadır. Araştırmanın örneklemi ise İstanbul ilinde faaliyet gösteren bir kamu ve iki özel hastanelerdeki 395 sağlık çalışanından oluşmaktadır.

2.3.Verilerin analizi

Analizde gruplar arası fark testleri için; iki kategorili değişkenlerde t-test, üç ve daha fazla kategorili değişkenler için ise "ANOVA" yöntemi kullanılmıştır.

2.4. Araştırmanın kısıtları

Araştırmadaki en önemli kısıt; verilere erişmek için birincil veri yönteminin seçilmesidir. Bundan dolayı elde edilen bulgular ankete katılanların cevapları doğrultusuyla sınırlıdır. Araştırmada çalışma grubu olarak İstanbul ilinde faaliyet gösteren Kamu ve Özel Hastanelerdeki sağlık çalışanları seçilmiştir. Çıkan sonuçların tüm Türkiye için genellenemeyecek olması bir diğer bir kısıttır.

3.Bulgular

Ankete toplamda 395 katılımcı dahil edilmiştir. Katılımcıların 307'si (%77,7) kadın, 88'i ise (%22,3) erkektir. Katılımcı grubun ağırlık olarak kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların yaş ortalaması 29,71'dir. En genç katılımcı 17, en yaşlı ise 59 yaşındadır. Kadınlarda yaş ortalaması 28,48, erkeklerde ise 34,01'dir.Katılımcı arasında en çok katılımcının hemşire olduğu görülmektedir. (N=321, % = 81,3). Bu durum hem kadınlar (%88,6), hem de erkekler için (%55,7) bu şekildedir. Hem erkeklerde hem de kadınlarda ikinci en yaygın unvan Uzman Doktorluktur (sırasıyla n=16, % 18,2; n=23, % 7,5).

Bu verilere göre, ankete katılanların çoğu (%61,3) bekardır. Fakat bu dağılım erkek (%47,7) ve kadınlar (%65,1) için dengeli değildir. Kadın katılımcılarda bekar olanların oranı (%65,1) çok daha yüksektir. Erkek katılımcılarda ise evli olanların oranı (%52,3) çok daha yüksektir.

Buna göre, toplamda en yaygın eğitim seviyesi %28,9 ile lisans mezuniyeti olurken, erkeklerde en yaygın eğitim seviyesi Lise mezuniyetidir (%26,1). Doktora yapanlar açısından da cinsiyet bazında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Erkeklerin %21,6'sı (N=19) doktora yapmış iken, kadınların sadece %4,6'sı (N=14) doktora mezunudur. Diğer yandan katılımcılardan yüksek okul mezunu olanların oranı oldukça düşüktür (%2).

Veriler incelendiğinde, katılımcıların en fazla Yatan Hasta biriminde çalıştıkları (%35,2), bunu sırasıyla Poliklinik (%17,2), yoğun bakım (%15,4), ve Ameliyathanelerin (%13,2) takip ettiği görülmektedir. Acil'de görev yapan katılımcıların oranı %6,6'dır.

Diğer birimlerin (röntgen ve laboratuvar, idari hizmetler ve diğer birimler) tamamının oranının %5 ve altı olduğu görülmüştür. Kadın ve erkeklerin birim bazında en çok farklılaştıkları yerler, röntgen ve laboratuvarlar (kadın=%1,6, erkek=%8) ve yoğun bakım üniteleri (kadın=17,6, erkek=8) olarak karşımıza çıkmaktadır. (Tablo 1)

Tablo 1. Katılımcılara Ait Bazı Demografik Özelliklerin Dağılım Tablosu

	Kadın		Erkek		Toplam			Kadın		Erkek		Toplam	
Unvan	n	%	n	%	n	%	Medeni durumu	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**
Uzman Doktor	23	7,5	16	18,2	39	9,9	Evli	107	34,9	46	52,3	153	38,7
Pratisyen Doktor	7	2,3	8	9,1	15	3,8	Bekâr	200	65,1	42	47,7	242	61,3
Öğretim Üyesi	5	1,6	15	17	20	5,1	Toplam	307	100	88	100	395	100
Hemşire	272	88,6	49	55,7	321	81,3							
Toplam	307	100	88	100	395	100							
Eğitim durumu	n	%	n	%	n	%	Çalışan Birim	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**
Lise	78	25,4	23	26,1	101	25,6	Yatan Hasta	112	36,5	27	30,7	139	35,2
Önlisans	63	20,5	17	19,3	80	20,3	Poliklinik	50	16,3	18	20,5	68	17,2
Yüksek Okul	6	2	2	2,3	8	2	Ameliyathane	35	11,4	17	19,3	52	13,2
Lisans	98	31,9	16	18,2	114	28,9	Acil	23	7,5	3	3,4	26	6,6
Y.Lisans	48	15,6	11	12,5	59	14,9	Röntgen ve Laboratuvar	5	1,6	7	8	12	3
Doktora	14	4,6	19	21,6	33	8,4	Yoğun Bakım	54	17,6	7	8	61	15,4
Toplam	307	100	88	100	395	100	İdari Hizmetler	15	4,9	2	2,3	17	4,3
							Diğer	13	4,2	7	8	20	5,1
							Toplam	307	100	88	100	395	100

Katılımcıların en fazla Yatan Hasta biriminde çalıştıkları (%35,2), bunu sırasıyla Poliklinik (%17,2), yoğun bakım (%15,4), ve Ameliyathanelerin (%13,2) takip ettiği görülmektedir. Acil'de görev yapan katılımcıların oranı %6,6'dır.

Diğer birimlerin (röntgen ve laboratuvar, idari hizmetler ve diğer birimler) tamamının oranının %5 ve altı olduğu görülmüştür (Tablo 1). Kadın ve erkeklerin birim bazında en çok farklılaştıkları yerler,

röntgen ve laboratuvarlar (kadın=%1,6, erkek=%8) ve yoğun bakım üniteleri (kadın=17,6, erkek=8) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 2. Tükenmişlik ve Unvana Göre Fark Testleri

Ölçekler	Unvan	N	Ortalama	S.S	F testi	p değeri
Duygusal Tükenmişlik	Uzman Doktor	39	34,28	14,74	1,024	0,382
	Pratisyen Doktor	15	29,20	16,01		
	Öğretim Üyesi	20	28,60	15,44		
	Hemşire	321	32,75	13,83		
	Toplam	395	32,55	14,09		
Duyarsızlaşma	Uzman Doktor	39	11,80	6,15	0,169	0,917
	Pratisyen Doktor	15	11,67	6,18		
	Öğretim Üyesi	20	12,60	7,39		
	Hemşire	321	11,55	6,63		
	Toplam	395	11,63	6,58		
Kişisel Başarı	Uzman Doktor	39	40,93	9,12	0,536	0,658
	Pratisyen Doktor	15	36,80	12,01		
	Öğretim Üyesi	20	39,15	10,07		
	Hemşire	321	39,26	11,35		
	Toplam	395	39,32	11,09		
Mesleki Tükenmişlik	Uzman Doktor	39	87,01	16,05	0,961	0,411
	Pratisyen Doktor	15	77,67	22,03		
	Öğretim Üyesi	20	80,35	19,37		
	Hemşire	321	83,55	20,76		
	Toplam	395	83,51	20,33		

Farklı unvanlara (uzman, pratisyen, öğretim üyesi ve hemşire) araştırmada kullanılan Mesleki Tükenmişlik (alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı dahil) Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır. ($p > 0.05$).

Mesleği Tükenmişlik Ölçeği'nin farklı unvanlara sahip katılımcıların ölçek skorları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Mesleği Tükenmişlik Ölçeği'nin alt boyutu olan duygusal tükenmişlik ölçeğinin farklı unvanlara sahip katılımcıların ölçek skorları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Mesleği Tükenmişlik Ölçeği'nin alt boyutu olan Duyarsızlaşma ölçeğinin farklı unvanlara sahip katılımcıların ölçek skorları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır (p>0.05).

Mesleği Tükenmişlik Ölçeği'nin alt boyutu olan duygusal Kişisel Başarı ölçeğinin farklı unvanlara sahip katılımcıların ölçek skorları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır (p> 0.05).

Diğer bir ifade ile, katılımcıların uzman, pratisyen, öğretim üyesi veya hemşire olup olmamaları, onların mesleki tükenmişliklerine anlamlı düzeyde bir etkide bulunmamaktadır.

Tablo 3. Tükenmişlik ve Mesai Saatlerine Göre Fark Testleri

Ölçekler	Mesai Saati	N	Ortalama	S.S	F testi	p değeri
Duygusal Tükenmişlik	Sadece Gündüz	147	29,27	13,65	6,568	0,002
	Gündüz ve Gece	140	34,35	13,86		
	Karma	108	34,69	14,27		
	Toplam	395	32,55	14,09		
Duyarsızlaşma	Sadece Gündüz	147	10,99	6,32	1,105	0,332
	Gündüz ve Gece	140	11,97	6,70		
	Karma	108	12,06	6,77		
	Toplam	395	11,63	6,58		
Kişisel Başarı	Sadece Gündüz	147	39,85	11,67	0,316	0,729
	Gündüz ve Gece	140	38,81	11,32		
	Karma	108	39,28	10,02		
	Toplam	395	39,32	11,09		
Mesleki Tükenmişlik	Sadece Gündüz	147	80,11	19,87	3,375	0,035
	Gündüz ve Gece	140	85,13	20,03		
	Karma	108	86,03	20,88		
	Toplam	395	83,51	20,33		

Farklı mesai saatlerinde çalışan katılımcıların (sadece gündüz, gündüz ve gece, karma) sadece mesleki tükenmişlik düzeyleri birbirlerinden anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır (F =3,375, p=0,035). Duygusal Tükenme hariç Bu farkı oluşturan alt ölçek ise duygusal tükenmişliktir (F =6,568, p=0,002).

Sadece gündüz çalışan katılımcıların duygusal tükenme düzeyleri ($\bar{x}$=29,27), hem gündüz ve gece ($\bar{x}$=34,35) hem de karma sistemde çalışan ($\bar{x}$=34,69) hem de karma sistemde çalışan ($\bar{x}$=34,69) katılımcıların tükenmişlik düzeylerine kıyasla çok daha düşük düzeydedir ve bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p=0,002).

Tablo 4. Tükenmişlik ve Mesleği İsteyerek Seçip Seçmeme Durumuna Göre Fark Testleri

Ölçekler	Gönüllülük	N	Ortalama	S.S	t testi	p değeri
Duygusal Tükenmişlik	Evet	327	30,27	13,24	-7,564	<0.001
	Hayır	68	43,55	12,89		
Duyarsızlaşma	Evet	327	10,98	6,27	-4,416	<0.001
	Hayır	68	14,77	7,16		
Kişisel Başarı	Evet	327	39,14	11,51	-0,867	0,388
	Hayır	68	40,22	8,85		
Mesleki Tükenmişlik	Evet	327	80,38	19,08	-7,111	<0.001
	Hayır	68	98,54	19,53		

Tablo 4'de, şu anki mesleğini isteyerek seçen ve istemeyerek seçen katılımcıların, araştırmada kullanılan Mesleki Tükenmişlik ölçeği (ve alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı), Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0,05$).

Mesleki Tükenmişlik Ölçeği ile gönüllülük esasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. ($p=0,001$) Mesleğini isteyerek seçen katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeyleri ($\bar{x}=80,38$), mesleğini istemeyerek seçen katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeylerinden ($\bar{x}=98,54$) daha düşüktür ve bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t= -7,111$, $p<0,001$).

Mesleğini isteyerek seçip seçmemenin, Mesleki Tükenmişlik Ölçeğinin alt boyutlarından sadece Kişisel Başarı alt boyutu açısından anlamlı bir etki oluşturmadığı görülmüştür ($t= -0,867$, $p=0,388$).

Duygusal tükenme ve duyarsızlaşma boyutları bakımından ise her ikisinde de p değerleri $p=0,001$ ve olup ve aralarındaki ilişki anlamlıdır.

Mesleğini isteyerek seçen katılımcıların duygusal tükenmişlik ($\bar{x}=30,27$) ve duyarsızlaşma ($\bar{x}=10,98$) düzeylerinin, mesleğini istemeyerek seçenlere kıyasla (sırasıyla $\bar{x}=43,55$ ve $\bar{x}=14,77$) daha düşük olduğu ve aradaki bu farkların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir (sırasıyla $p<0,001$ ve $p<0,001$).

Sonuç olarak, mesleğini isteyerek seçen katılımcılar, mesleki açıdan çok daha düşük seviyede tükenmişlik hissetmektedirler.

Tablo 5. Tükenmişlik ve Uyku Problemine Göre Fark Testleri

Ölçekler	Uyku Problemi	N	Ortalama	S.S	t testi	p değeri
Duygusal Tükenmişlik	Evet	185	37,20	13,83	6,466	<0.001
	Hayır	210	28,46	13,03		
Duyarsızlaşma	Evet	185	12,99	6,82	3,901	<0.001
	Hayır	210	10,43	6,14		
Kişisel Başarı	Evet	185	38,35	10,71	-1,635	0,103
	Hayır	210	40,18	11,38		
Mesleki Tükenmişlik	Evet	185	88,55	21,65	4,695	<0.001
	Hayır	210	79,07	18,00		

Uyku problemi yaşayan katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeyleri ($\bar{x}$=88,55), uyku problemi yaşamayan katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeylerinden ($\bar{x}$=79,07) daha yüksektir ve bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0,001)

Tablo 5'de, uyku problemi yaşayan ve yaşamayan katılımcıların, araştırmada kullanılan Mesleki Tükenmişlik ölçeği (ve alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı), Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığına dair yapılan t-testi sonuçları yer almaktadır. p değeri p=0,001 ve (0.001<0,05) olup ve aralarındaki ilişki anlamlıdır.

Uyku problemi yaşayan katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeyleri ($\bar{x}$=88,55), uyku problemi yaşamayan katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeylerinden ($\bar{x}$=79,07) daha yüksektir ve bu fark istatistik-sel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0,001).

Uyku problemi yaşama durumu, Mesleki Tükenmişlik Ölçeğinin alt boyutlarından sadece Kişisel Başarı alt boyutu açısından anlamlı bir etki oluşturmamakta p değeri p=0,103 ve (0.103>0,05) olup ve aralarındaki ilişki anlamlı değildir (t= -1,635, p=0,103).

Duygusal tükenme ve duyarsızlaşma boyutları bakımından ise her ikisinde de p değerleri p=0,001 ve (0.001<0,05) olup ve aralarındaki ilişki anlamlıdır.

Duygusal tükenme ve duyarsızlaşma boyutları bakımından ise uyku problemi yaşayan katılımcıların duygusal tükenmişlik ($\bar{x}$=37,20) ve duyarsızlaşma ($\bar{x}$=12, 99) düzeylerinin, uyku problemi yaşamayanlara kıyasla (sırasıyla $\bar{x}$=28,46 ve $\bar{x}$=10,43) daha yüksek olduğu ve aradaki bu farkların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir (sırasıyla p<0,001 ve p<0,001).

Sonuç olarak, uyku problemi yaşayan katılımcılar, mesleki açıdan çok daha yüksek seviyede tükenmişlik hissetmektedirler.

4.Tartışma

Farklı unvana sahip katılımcıların (uzman, pratisyen, öğretim üyesi ve hemşire) Mesleki Tükenmişlik Ölçek puanları arasında (ve alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı) anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Akbolat ve Işık (2009) ile Çağan (2014**)** tarafından yapılan çalışmalarda da unvan değişkeni ile ilgili anlamı sonuçlar bulanamadığı ve bizim çalışmamızla benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Farklı bölümlerde çalışan katılımcıların (Yatan Hasta Servisi, Poliklinik, Ameliyathane, Acil, Röntgen ve Lab., Yoğun Bakım, İdari Hizmetler ve diğer), araştırmada kullanılan Mesleki Tükenmişlik ölçeği (ve alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı) ile Farklı bölümlerde çalışan katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeyleri arasındaki fark, istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Çalışmamızda en yüksek tükenmişlik düzeyine sahip katılımcılar yatan hasta servisinde, en düşük tükenmişlik düzeyine sahip katılımcılar ise röntgen ve laboratuvar bölümünde çalışmaktadır. Can (2017) tarafından yapılmış olan çalışmada görev yapılan birime göre tükenmişlik düzeyinin anlamlı farklılık gösterdiği ve düşük stresli birimlerde çalışanların tükenmişlik düzeylerinin de düşük olduğu bulgusu elde edilmiş ve bu bağlamda çalışmamızla benzerlik göstermektedir.

Farklı mesai saatlerinde çalışan katılımcılar arasında (sadece gündüz, gündüz ve gece, karma), araştırmada kullanılan Mesleki Tükenmişlik ölçeği (ve alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı), ile anlamlı farklılık bulunmuştur. Farklı mesai saatlerinde çalışan katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeyleri birbirlerinden anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Bu anlamlı farklılık Mesleki Tükenmişlik ölçeğinin alt boyutlarından olan Duygusal Tükenme alt boyutunda tespit edilmiştir. Sadece gündüz çalışan katılımcıların duygusal tükenme düzeyleri, hem gündüz ve gece hem de karma sistemde çalışan katılımcıların tükenmişlik düzeylerine kıyasla çok daha düşük düzeydedir ve bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Çalışmamıza benzer şekilde Altay, Gönener ve Demirkıran (2010) tarafından yapılmış olan çalışmada elde edilen sonuçlarda da anlamlı farklılık bulunmuştur.

Şu andaki mesleğini isteyerek seçen ve istemeyerek seçen katılımcıların arasında, araştırmada kullanılan Mesleki Tükenmişlik ölçeği (ve alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı) ile yapılan test sonucunda anlamlı farklılık bulunmuştur. Mesleğini istemeyerek seçen katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeylerinden daha düşük olduğu ve aradaki bu farkların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Çalışmamıza benzer şekilde, Doğan (2005) ve Tekin (2009) tarafından yapılan çalışmalarda, sağlık çalışanlarından mesleğini isteyerek seçenlerde duygusal tükenmişlik ve duyarsızlaşma puanlarının anlamlı düzeyde daha düşük olduğu bulgusunu elde etmişlerdir ve bu açıdan çalışmamızı destekler niteliktedir. Çalışmamızdan farklı olarak Can (2017), mesleğini isteyerek seçme durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır.

Uyku problemi yaşayan katılımcılar ile uyku problemi yaşamayan katılımcıların arasında araştırmada kullanılan Mesleki Tükenmişlik ölçeği (ve alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı) arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Uyku problemi yaşayan seçen katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeylerinin, uyku problemi yaşamayan katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeylerinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamıza benzer şekilde, Zencirci ve Arslan (2011) tarafından yapılan çalışmada da uyku kalitesi ile Mesleki tükenmişlik düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir.

Yaptıkları mesleğin kendileri için uygun olduğunu düşünen katılımcılar ile uygun olduğunu düşünmeyen katılımcıların arasında araştırmada kullanılan Mesleki Tükenmişlik ölçeği (ve alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı) ile yapılan testin sonucunda anlamlı farklılık bulunmuştur. Mesleğin kendileri için uygun olduğunu düşünen katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeylerinin, mesleğin kendileri için uygun olmadığını düşünen katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeylerinden daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

5. Sonuç

Konunun oldukça önemli olmasından dolayı yapılmış olan bu çalışma kapsamında, bazı meslek özelliklerin tükenmişlik üzerine etkisi stresin yoğun olduğu iş kollarından sağlık sektöründe bir uygulama üzerinden incelenmiş ve aşağıda belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır.

Farklı mesai saatlerinde çalışan katılımcılar arasında (sadece gündüz, gündüz ve gece, karma), araştırmada kullanılan Mesleki Tükenmişlik ölçeği (ve alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı), ile yapılan ANOVA testi sonucunda anlamlı farklılık bulunmuştur. Farklı mesai saatlerinde çalışan katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeyleri birbirlerinden anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Bu anlamlı farklılık Mesleki Tükenmişlik ölçeğinin alt boyutlarından olan Duygusal Tükenme alt boyutunda tespit edilmiştir. Sadece gündüz çalışan katılımcıların duygusal tükenme düzeyleri, hem gündüz ve gece hem de karma sistemde çalışan katılımcıların tükenmişlik düzeylerine kıyasla çok daha düşük düzeydedir ve bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Farklı mesai saatlerinde çalışan katılımcılar arasında (sadece gündüz, gündüz ve gece, karma), araştırmada kullanılan Mesleki Tükenmişlik ölçeği (ve alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı), ile yapılan ANOVA testi sonucunda anlamlı farklılık bulunmuştur.

Farklı mesai saatlerinde çalışan katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeyleri birbirlerinden anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Bu anlamlı farklılık Mesleki Tükenmişlik ölçeğinin alt boyutlarından olan Duygusal Tükenme alt boyutunda tespit edilmiştir. Sadece gündüz çalışan katılımcıların duygusal tükenme düzeyleri, hem gündüz ve gece hem de karma sistemde çalışan katılımcıların tükenmişlik düzeylerine kıyasla çok daha düşük düzeydedir ve bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Şu andaki mesleğini isteyerek seçen ve istemeyerek seçen katılımcıların arasında, araştırmada kullanılan Mesleki Tükenmişlik ölçeği (ve alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı) ile yapılan ANOVA testi sonucunda anlamlı farklılık bulunmuştur.

Mesleğini istemeyerek seçen katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeylerinden daha düşük olduğu ve aradaki bu farkların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Uyku problemi yaşayan katılımcılar ile uyku problemi yaşamayan katılımcıların arasında araştırmada kullanılan Mesleki Tükenmişlik ölçeği ile yapılan ANOVA testi sonucunda anlamlı farklılık bulunmuştur.

Uyku problemi yaşayan katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeylerinin, uyku problemi yaşamayan katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeylerinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir

Mesleğini kendine uygun olmadığını düşünen, mesleğini isteyerek seçmeyen, uyku problemi yaşayan katılımcılar, mesleki açıdan çok daha yüksek seviyede tükenmişlik hissetmektedir.

10.Kaynakça

Altay, B., Gönener, D., & Demirkiran, C. (2010). Bir üniversite hastanesinde çalışan hemşirelerin tükenmişlik düzeyleri ve aile desteğinin etkisi. Fırat Tıp Dergisi, 15(1), 10-16.

Akbolat, M., & Oğuz, I. Ş. I. K. (2008). Sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeyleri: Bir kamu hastanesi örneği. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 11(2), 229-254.

Batman, O., & Mesci, Z. A. (2010). Personel güçlendirme ile tükenmişlik sendromu arasındaki ilişki: seyahat acentalarında bir araştırma. Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 9(1).

Can, R. (2017). Hemşirelerde profesyonellik durumu ve tükenmişlik sendromu düzeyi **(Doctoral dissertation,** Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

Çağan, Ö. (2014). Malatya ilindeki aile sağlığı ve toplum sağlığı merkezlerinde görev yapan sağlık çalışanlarının iş doyumu, tükenmişlik ve anksiyete düzeyleri (Doctoral dissertation, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, Kayseri).

Çavus, M. F., & Demir, Y. (2010). The Impacts of structural and psychological empowerment on burnout: a research on staff nurses in turkish state hospitals. canadian social science, 6(4), 63.

Doğan, S., & Demiral, A. G. Ö. (2008). İnsan kaynakları yönetiminde çalışanların kendilerine doğru yolculuk yöntemi: yetenek yönetimi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(3), 145-166.

Güven, Ö., & Sezici, E. (2016). Otel İşletmelerinde İş görenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Maslach Tükenmişlik Modeline Göre İncelenmesi. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 14(2), 111-132.

Kocabiyik, Z. O., & Çakici, E. (2008). Saglik çalışanlarında tükenmişlik ve is doyumu. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 9(3), 132.

Oral, A. İ. (2001). Dünyada ve Türkiye'de sosyal sigortalar kapsamında sağlık sigortası uygulamaları.

Zencirci, A. D., & Arslan, S. (2011). Morning-evening type and burnout level as factors influencing sleep quality of shift nurses: a questionnaire study. Croatian medical journal, 52(4), 527-537.

ÇALIŞAN PERFORMANSI İLE TÜKENMİŞLİK DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Saadet KARAKUŞ

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, saadet.karakus@sbu.edu.tr

Betül AKALIN

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, betul.akalin@sbu.edu.tr

Özet

Artan rekabet, örgütler ve yöneticiler üzerinden çalışanlara yüklenen hedef baskısı, çalışma saatlerinin uzaması, iş stresini gün geçtikçe daha da artırmakta olup özellikle yüz yüze çalışan meslek grupları arasında sık yaşanan bir sorun olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada, stresin yoğun olduğu iş kollarından sağlık sektöründe çalışanların tükenmişlik düzeyleri ve çalışan performansına olan etkisini belirlemek amaçlanmıştır. Çalışmanın örneklemini 395 sağlık çalışanı oluşmaktadır. Üç bölümden oluşan anket formu; demografik bilgiler, "Maslach Tükenmişlik Ölçeği"ve "Çalışan Performans Ölçeği"ni kapsamaktadır. Analizde ilişki testleri ve ölçekler arası korelasyon yöntemi kullanılmıştır. Mesleki Tükenmişlik ölçeği (alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı), ve Çalışan Performansı Ölçeğinin hem kendi aralarında, hem de katılımcıların çalıştıkları kurumda geçirdikleri çalışma süresi ve toplam meslek süreleri arasındaki korelasyon incelenmiştir. Katılımcıların 307'si (%77,7) kadın, 88'i ise (%22,3) erkek, yaş ortalaması 29,71'dir. Katılımcıların kurumdaki hizmet süreleri ile, performans skorları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (r=0,077; p=0,129). Katılımcıların toplam meslek sürelerinin, hiçbir ölçek skoru ile arasında korelasyon ilişkisi saptanmamıştır. Mesleki Tükenmişlik ölçeği ve Çalışan Performansı Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak kadın ve erkeklerin ölçek skorları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Çalışan Performansı Ölçeği ile farklı bölümlerde çalışan (Yatan Hasta Servisi, Poliklinik, Ameliyathane, Acil, Röntgen ve Lab.Yoğun Bakım, İdari Hizmetler ve diğer) katılımcıların ölçek skorları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur (F=2,343, p=0,024). Bu kapsamda, katılımcılardan işyeri performansı en düşük düzeyde olanların röntgen ve laboratuvar bölümü çalışanları olduğu ($\bar{x}$=48,38), en yüksek işyeri performansına sahip grubun ise yatan hasta servisi bölüm çalışanları olduğu ($\bar{x}$=59,21) görülmüştür. Bunu sırasıyla Ameliyathane ($\bar{x}$=58.05), Poliklinik ($\bar{x}$=57.60), Diğer ($\bar{x}$=56.90), Yoğun bakım ($\bar{x}$=55.28), Acil ($\bar{x}$=54.77) takip etmektedir. Sonuç olarak, hizmet süresinin performansa etki etmediği, cinsiyete göre performans ve tükenmiş skorları arasında ilişki olmadığı, en yüksek performansa sahip çalışma alanının yatan hasta servisi, en düşük performansa sahip çalışanların röntgen ve laboratuvar alanlarında olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mesleki Tükenmişlik, çalışan performansı

Abstract

Increasing competition, target pressure imposed on employees through organizations and managers, prolongation of working hours, increases work stress day by day and is considered as a frequent problem especially among face to face occupational groups. In this study, it is aimed to determine the effect of burnout levels and employee performance on health sector employees, which are stress-intensive. The sample of the study consists of 395 health care workers. The questionnaire consists of three parts; demographic information includes "Maslach Burnout Scale" and "Employee Performance Scale.. In the analysis, correlation tests and inter-scale correlation method were used. Correlation between Professional Burnout Scale (Emotional Exhaustion, Depersonalization and Personal Success) and Employee Performance Scale between each other and participants' working time and total occupational time were examined. Of the participants, 307 (77.7%) were female, 88 (22.3%) were male, and the average age was 29.71. There was no statistically significant relationship between the service duration and performance scores of the participants (r = 0.077; p = 0.129). There was no correlation between total occupational durations of the participants and any scale score. There was no statistically significant difference between the scores of professional burnout and employee performance scores

between the men and women. A significant difference was found between the Employee Performance Scale and the scale scores of the participants working in different departments (Inpatient Service, Polyclinic, Operating Theater, Emergency, X-ray and Lab., Intensive Care, Administrative Services and other) (F = 2,343, p = 0,024). In this context, it was seen that the participants with the lowest workplace performance were x-ray and laboratory department employees ($\bar{x}$ = 48.38), and the group with the highest workplace performance was inpatient service department employees ($\bar{x}$ = 59.21). This is followed by the operating room ($\bar{x}$ = 58.05), polyclinic ($\bar{x}$ = 57.60), other ($\bar{x}$ = 56.90), intensive care ($\bar{x}$ = 55.28), emergency ($\bar{x}$ = 54.77). As a result, it was found that duration of service did not affect performance, there was no relationship between performance and depleted scores by gender, the highest performing work area was inpatient service, the lowest performing employees were in x-ray and laboratory areas.

Key Words: Occupational burnout, employee performance

1.Giriş

Artan rekabet, örgütler ve yöneticiler üzerinden çalışanlara yüklenen hedef baskısı, çalışma saatlerinin uzaması, bilişim teknolojileri ile ortaya çıkan veri yoğunluğu, iş stresini gün geçtikçe daha da artırmaktadır (Maslach ve Jackson 1981, 101). Tükenmişlik, hizmet sektöründe özellikle yüz yüze çalışan meslek grupları arasında sık yaşanan bir sorun olarak kabul edilmektedir (Kocabıyık ve Çakıcı 2008,). Maslach'a göre tükenmişlik, kronik kişilerarası stresörlere karşı oluşan psikolojik bir sendrom olmakla birlikte üç alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar; duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıda düşmedir **(**Maslach ve Jackson 1981, 102; Leon, Halbesleben ve Paustian-Underdahl 2015,).

Tükenmişliğin yüksek oranda yaşandığı meslek gruplarının başında sağlık çalışanları gelmektedir. Bunun en önemli sebebi, sağlık sorunu yaşayan stresli insanlar ile yüz yüze iletişim gerçekleştirmek zorunda olmalarıdır. Bu durum sağlık çalışanlarının stres düzeylerini ve iş yüklerini artırmaktadır (Özkan, 2018). Ayrıca insan odaklı ve hasta memnuniyetini ön planda tutan bir iş hayatı yaşayan sağlık çalışanlarının gerek iş yeri bazında, gerekse sektörel olarak alt yapı ve yönetimsel yetersizlik sorunları yaşamaları da tükenmişliğin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Günümüzde işletmeler çalışanların motivasyonunu önemsediklerinden tükenmişlik sendromu ile ilgili çalışmaları yakından takip etmektedir. Tükenmişlik sendromunun, bireysel ve örgütsel sonuçlarının işletmenin hedeflerine ulaşmasında bir engel teşkil etmesi, konunun öneminin her geçen gün artmasına neden olmaktadır (Özkan, 2018). Bu nedenle tükenmişlik sendromunun çalışanlarda oluşmasının ve yaygınlaşmasının önlenmesi için işletmelerin proaktif bir tutum geliştirilmesi gerekmektedir. Bu tutumun çalışan ve çalışan performansına da doğrudan etkilediği de unutulmamalıdır.

Günümüzde tükenmişliğin özellikle sağlık alanında çalışanlarda daha sık gözlendiği kabul edilmektedir. Sağlık çalışanlarının, hasta ve yakınlarının yüksek duygusal yoğunluğunu karşılayamama hissi sonucu kendilerinde zamanla duygusal tükenme yaşanmaktadır. Bu durumda tükenmeyle baş edebilmek için sağlık çalışanın, işine ilgisini azaltarak kendisi ile hasta ve yakınları arasına mesafe koymaya çalıştığı gözlenmektedir. Sağlık çalışanının hastalara karşı gösterdiği bu ilgisiz tutum duyarsızlaşma olarak ifade edilmektedir. (Işıkhan 2010, 372). Bu çalışmada, stresin yoğun olduğu iş kollarından sağlık sektöründe çalışanların tükenmişlik düzeyleri ve çalışan performansına olan etkisini belirlemek amaçlanmıştır**.** Bireylerin mesleki tükenmişlik düzeyleri, onların çalışma performanslarına nasıl etkilediği ve nasıl sonuçlar doğurduğu araştırılmıştır.

2. Yöntem

Araştırmada niceliksel araştırma yöntemi üzerinden anket formu kullanılmıştır. Anket formu üç bölümden oluşmaktadır.

2.1. Veri toplama araçları

Anketin birinci bölümü, katılımcıların genel demografik bilgilerini ölçmeye yönelik 18 maddelik soru hazırlanmıştır. İkinci bölüm Maslach tükenmişlik ölçeğine göre üç boyut 22 maddeden oluşan sorular

hazırlanmıştır. Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilen, Türkçe uyarlaması, geçerlik ve güvenilirlik çalışması Canan Ergin tarafından yapılmış olan "Maslach Tükenmişlik Ölçeği" 22 maddeden oluşmaktadır (Oral ve Köse, 2011). Tükenmişlik ölçeği; duygusal tükenme, kişisel başarı ve duyarsızlaşma olmak üzere üç alt ölçekten oluşmaktadır. Bu soruların 9 tanesi duygusal tükenme, 5 tanesi duyarsızlaşma, 8 tanesi kişisel başarı sorularından oluşmaktadır. Ölçek likert tipine uygun olarak her maddede verilen duyguyu yaşama yoğunluğunu 0-6 arasında ifade edecek şekilde cevaplamaya olanak verecek biçimde hazırlanmıştır. Üçüncü bölüm ölçeğimiz; Çalışan Performansı Ölçeğidir. Çalışan Performansı Ölçeği Erdoğan (2011) tarafından geliştirilmiştir. Çalışan performansı ölçeğine yönelik 14 madde den oluşan ifadeler yer almaktadır. Çalışan Performans Ölçeği Erdoğan (2011) tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte yer alan sorular çalışan performansı ile ilgilidir. Bu ölçekte; (1) Tamamen Katılmıyorum, (2) Çoğunlukla Katılmıyorum, (3) Kısmen Katılmıyorum, (4) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, (5) Kısmen Katılıyorum, (6) Çoğunlukla Katılıyorum, (7) Tamamen Katılıyorum seçeneğini temsil etmektedir.

2.2. Araştırmanın evreni ve örneklemi

Araştırmanın evreni İstanbul ilinde faaliyet gösteren kamu ve özel Hastanelerdeki sağlık çalışanlarını kapsamaktadır. Araştırmanın örneklemi ise İstanbul ilinde faaliyet gösteren bir kamu ve iki özel hastanelerdeki 395 sağlık çalışanından oluşmaktadır.

2.3.Verilerin analizi

Analizde gruplar arası fark testleri için; iki kategorili değişkenlerde t-test, üç ve daha fazla kategorili değişkenler için ise "ANOVA" yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada korelasyon analizi yapılmıştır. Analizde ilişki testleri ve ölçekler arasında korelasyon yöntemi kullanılmıştır.

2.4. Araştırmanın kısıtları

Araştırmadaki en önemli kısıt; verilere erişmek için birincil veri yönteminin seçilmesidir. Bundan dolayı elde edilen bulgular ankete katılanların cevapları doğrultusuyla sınırlıdır. Araştırmada çalışma grubu olarak İstanbul ilinde faaliyet gösteren Kamu ve Özel Hastanelerdeki sağlık çalışanları seçilmiştir. Çıkan sonuçların tüm Türkiye için genellenemeyecek olması bir diğer bir kısıttır.

3.Bulgular

Ankete toplamda 395 katılımcı dahil edilmiştir. Katılımcıların 307'si (%77,7) kadın, 88'i ise (%22,3) erkektir. Katılımcı grubun ağırlık olarak kadınlardan oluştuğu görülmektedir.

Katılımcıların yaş ortalaması 29,71'dir. En genç katılımcı 17, en yaşlı ise 59 yaşındadır. Kadınlarda yaş ortalaması 28,48, erkeklerde ise 34,01'dir.

Tablo 1. Korelasyon Analiz Tablosu

Değişkenler	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**
Çalışılan Kurumdaki Hizmet Süresi (1)	1						
Toplam Meslek Süresi (2)	,656**	1					
Duygusal Tükenmişlik (3)	-0,015	-0,048	1				
Duyarsızlaşma (4)	0,002	-0,03	,551**	1			
Kişisel Başarı (5)	<,001	0,038	-0,076	-,208**	1		
Mesleki Tükenmişlik (6)	-0,01	-0,023	,830**	,593**	,426**	1	
Çalışan Performansı (7)	0,077	0,08	-0,031	-,223**	,615**	,242**	1

*** p<0.05, ** p<0.01**

Tablo 1, Araştırmada kullanılan Mesleki Tükenmişlik ölçeği (ve alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı), ve Çalışan Performansı Ölçeğinin hem kendi aralarında, hem de katılımcıların çalıştıkları kurumda geçirdikleri çalışma süresi ve toplam meslek süreleri arasındaki korelasyon katsayılarını göstermektedir.

Katılımcıların kurumdaki hizmet süreleri ile, performans skorları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (r=0,077; p=0,129). Bu bakımdan, katılımcıların işyeri performans düzeyleri, ile çalışma süreleri arasında ilişki bulunamamıştır. Katılımcıların toplam meslek süreleri ile hiçbir ölçek skoru ile arasında korelasyon ilişkisi saptanmamıştır.

Bu durum, katılımcıların toplam hizmet süresi ne olursa olsun, bu sürelerin onların mesleki tükenmişlik, ve performans seviyeleri ile ilişkili olmadığını ifade etmektedir.

Korelasyon sonuçları, mesleki tükenmişlik ölçeği ile alt boyutları arasındaki en güçlü korelasyonun, duygusal tükenmişlik alt boyutu arasında olduğuna işaret etmektedir (r=0,830; p<0,001)

Tablo 2. Tükenmişlik ve Çalışan Performansının, Cinsiyete Göre Fark Testleri

Ölçekler	Cinsiyet	N	Ortalama	S.S	F testi	p değeri
Duygusal Tükenmişlik	Kadın	307	33,26	14,02	1,855	0,064
	Erkek	88	30,11	14,14		
Duyarsızlaşma	Kadın	307	11,54	6,43	-0,512	0,609
	Erkek	88	11,95	7,13		
Kişisel Başarı	Kadın	307	39,54	10,64	0,724	0,47
	Erkek	88	38,57	12,60		
Mesleki Tükenmişlik	Kadın	307	84,34	19,81	1,513	0,131
	Erkek	88	80,62	21,93		
	Erkek	88	174,11	56,48		
Çalışan Performansı	Kadın	307	57,69	10,52	1,341	0,183
	Erkek	88	55,32	15,54		

Bağımsız gruplar arası t-testi sonuçlarına göre; kadın ve erkeklerin Mesleki Tükenmişlik ölçeği (ve alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı) ve Çalışan Performansı Ölçeği puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. (Tablo 2) Mesleki Tükenmişlik ölçeği (ve alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı), ve Çalışan Performansı Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak kadın ve erkeklerin ölçek skorları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır (F=1.513, p=0.131 ve F= 1.341, p=0.183).

Bu bakımdan, her ne kadar kadın katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeyleri ($\bar{x}$=84,34) erkeklere kıyasla ($\bar{x}$=80,62) daha yüksek olsa da, aradaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo 3.Tükenmişlik, ve Performansın Bölüme Göre Fark Testleri

Ölçekler	Bölüm	N	Ortalama	S.S	F testi	p değeri
Duygusal Tükenmişlik	Yatan Hasta Servisi	139	33,80	15,97	1,504	0,164
	Poliklinik	68	28,24	12,26		
	Ameliyathane	52	35,85	13,05		
	Acil	26	32,15	13,02		
	Röntgen ve Lab.	12	32,62	9,29		
	Yoğun Bakım	61	32,32	12,95		
	İdari Hizmetler	17	31,82	13,65		
	Diğer	20	31,80	14,41		
	Toplam	395	32,55	14,09		
Duyarsızlaşma	Yatan Hasta Servisi	139	11,76	6,95	1,993	0,055
	Poliklinik	68	11,26	5,85		
	Ameliyathane	52	13,58	7,45		
	Acil	26	13,76	7,22		
	Röntgen ve Lab.	12	10,42	6,69		
	Yoğun Bakım	61	9,86	5,16		
	İdari Hizmetler	17	12,00	6,99		
	Diğer	20	9,95	5,19		
	Toplam	395	11,63	6,58		
Kişisel Başarı	Yatan Hasta Servisi	139	40,88	10,07	1,88	0,071
	Poliklinik	68	40,79	11,02		
	Ameliyathane	52	38,88	10,25		
	Acil	26	34,78	14,67		
	Röntgen ve Lab.	12	33,56	12,67		
	Yoğun Bakım	61	37,88	11,32		
	İdari Hizmetler	17	37,82	10,58		
	Diğer	20	39,75	12,10		
	Toplam	395	39,32	11,09		
Mesleki Tükenmişlik	Yatan Hasta Servisi	139	86,43	21,76	1,654	0,119
	Poliklinik	68	80,30	15,64		

	Ameliyathane	52	88,31	21,66		
	Acil	26	80,70	22,27		
	Röntgen ve Lab.	12	76,59	20,67		
	Yoğun Bakım	61	80,07	19,54		
	İdari Hizmetler	17	81,65	20,50		
	Diğer	20	81,50	17,34		
	Toplam	395	83,51	20,33		
Çalışan Performansı	Yatan Hasta Servisi	139	59,21	8,91	2,343	0,024
	Poliklinik	68	57,60	10,83		
	Ameliyathane	52	58,05	10,45		
	Acil	26	54,77	16,25		
	Röntgen ve Lab.	12	48,38	19,75		
	Yoğun Bakım	61	55,28	12,80		
	İdari Hizmetler	17	52,82	14,02		
	Diğer	20	56,90	15,86		
	Toplam	395	57,16	11,84		

Farklı bölümlerde çalışan (Yatan Hasta Servisi, Poliklinik, Ameliyathane, Acil, Röntgen ve Lab., Yoğun Bakım, İdari Hizmetler ve diğer) katılımcıların Mesleki Tükenmişlik (alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı dahil) ölçek skorları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır (p> 0.05) (Tablo 3). Bu kapsamda, katılımcılardan çalışan performansı en düşük düzeyde olanların röntgen ve laboratuvar bölümü çalışanları olduğu ($\bar{x}$=48,38), en yüksek çalışan performansına sahip grubun ise yatan hasta servisi bölüm çalışanları olduğu ($\bar{x}$=59,21), aradaki puan farklılıklarının istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmektedir (F(7,387)=2,343, p=0,024).

Farklı bölümlerde çalışan (Yatan Hasta Servisi, Poliklinik, Ameliyathane, Acil, Röntgen ve Lab.,Yoğun Bakım, İdari Hizmetler ve diğer) katılımcıların Çalışan Performansı Ölçeği skorları arasında ise anlamlı bir fark bulunmuştur (F=2,343, p=0,024).

Çalışan performansını sırasıyla Ameliyathane ($\bar{x}$=58.05),Poliklinik ($\bar{x}$=57.60), Diğer ($\bar{x}$=56.90), Yoğun bakım ($\bar{x}$=55.28) ve Acil ($\bar{x}$=54.77) servis çalışanlarının skorları takip etmektedir.

Tablo 4.Tükenmişlik, ve Performansın, Mesleği İsteyerek Seçip Seçmeme Durumuna Göre Fark Testleri

Ölçekler	Gönüllülük	N	Ortalama	S.S	t testi	p değeri
Duygusal Tükenmişlik	Evet	327	30,27	13,24	-7,564	<0.001
	Hayır	68	43,55	12,89		
Duyarsızlaşma	Evet	327	10,98	6,27	-4,416	<0.001
	Hayır	68	14,77	7,16		
Kişisel Başarı	Evet	327	39,14	11,51	-0,867	0,388

	Hayır	68	40,22	8,85		
Mesleki Tükenmişlik	Evet	327	80,38	19,08	-7,111	<0.001
	Hayır	68	98,54	19,53		
Çalışan Performansı	Evet	327	57,13	12,01	-0,127	0,899
	Hayır	68	57,33	11,07		

Şu anki mesleğini isteyerek seçen ve istemeyerek seçen katılımcıların Mesleki Tükenmişlik ölçeği (ve alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı), ve Çalışan Performansı Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığına dair yapılan bağımsız gruplar arası t-testi sonuçları mesleğini isteyerek seçmek veya seçmemek, katılımcıların veya çalışma performanslarına anlamlı bir etkide bulunmamaktadır (t= -0,127, p=0,899).

Diğer yandan, mesleğini isteyerek seçen katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeyleri ($\bar{x}$=80,38), mesleğini istemeyerek seçen katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeylerinden ($\bar{x}$=98,54) daha düşüktür ve bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (t= -7,111, p<0,001).

Mesleğini isteyerek seçip seçmemenin, Mesleki Tükenmişlik Ölçeğinin alt boyutlarından sadece Kişisel Başarı alt boyutu açısından anlamlı bir etki oluşturmadığı (t= -0,867, p=0,388), duygusal tükenme ve duyarsızlaşma boyutları bakımından ise mesleğini isteyerek seçen katılımcıların, duygusal tükenmişlik ($\bar{x}$=30,27) ve duyarsızlaşma ($\bar{x}$=10,98) düzeylerinin, mesleğini istemeyerek seçenlere kıyasla (sırasıyla $\bar{x}$=43,55 ve $\bar{x}$=14,77) daha düşük olduğu ve aradaki bu farkların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir (sırasıyla p<0,001 ve p<0,001).

Sonuç olarak, mesleğini isteyerek seçen katılımcılar, mesleki açıdan çok daha düşük seviyede tükenmişlik hissetmektedirler.

Tablo 5. Tükenmişlik, ve Performansın, Uyku Problemine Göre Fark Testleri

Ölçekler	Uyku Problemi	N	Ortalama	S.S	t testi	p değeri
Duygusal Tükenmişlik	Evet	185	37,20	13,83	6,466	<0.001
	Hayır	210	28,46	13,03		
Duyarsızlaşma	Evet	185	12,99	6,82	3,901	<0.001
	Hayır	210	10,43	6,14		
Kişisel Başarı	Evet	185	38,35	10,71	-1,635	0,103
	Hayır	210	40,18	11,38		
Mesleki Tükenmişlik	Evet	185	88,55	21,65	4,695	<0.001
	Hayır	210	79,07	18,00		
Çalışan Performansı	Evet	185	56,71	11,88	-0,705	0,481
	Hayır	210	57,55	11,82		

Tablo 5'de, uyku problemi yaşayan ve yaşamayan katılımcıların, Mesleki Tükenmişlik ölçeği (ve alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı), ve Çalışan Performansı Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığına dair yapılan Bağımsız gruplar arası t-testi sonuçları bir önceki tabloda paylaşılan gönüllü meslek seçimi sonuçları ile oldukça benzerlik göstermektedir. Buna göre, uyku problemi yaşamak veya yaşamamak, katılımcıların çalışma performanslarına anlamlı bir etkide bulunmamaktadır (t= -0,705, p=0,481).

Çalışan Performansı için de benzer ortalamalar söz konusudur (uyku problemi olanlar $\bar{x}$=56,71; olmayanlar $\bar{x}$=57,55). Diğer yandan, uyku problemi yaşayan katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeyleri ($\bar{x}$=88,55), uyku problemi yaşamayan katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeylerinden ($\bar{x}$=79,07) daha yüksektir ve bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0,001).

Uyku problemi yaşama durumu, Mesleki Tükenmişlik Ölçeğinin alt boyutlarından sadece Kişisel Başarı alt boyutu açısından anlamlı bir etki oluşturmamakta (t= -1,635, p=0,103), duygusal tükenme ve duyarsızlaşma boyutları bakımından ise uyku problemi yaşayan katılımcıların duygusal tükenmişlik ($\bar{x}$=37,20) ve duyarsızlaşma ($\bar{x}$=12, 99) düzeylerinin, uyku problemi yaşamayanlara kıyasla (sırasıyla $\bar{x}$=28,46 ve $\bar{x}$=10,43) daha yüksek olduğu ve aradaki bu farkların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir (sırasıyla p<0,001 ve p<0,001).

Sonuç olarak, uyku problemi yaşayan katılımcılar, mesleki açıdan çok daha yüksek seviyede tükenmişlik hissetmektedirler.

Tablo 6. Tükenmişlik, ve Performansın, Mesleki Uygunluk Durumuna Göre Fark Testleri

Ölçekler	Meslek Size Uygun mu?	N	Ortalama	S.S	t testi	p değeri
Duygusal Tükenmişlik	Evet	334	29,94	13,08	-11,221	<0,001
	Hayır	61	46,87	10,37		
Duyarsızlaşma	Evet	334	10,78	6,10	-5,631	<0,001
	Hayır	61	16,31	7,21		
Kişisel Başarı	Evet	334	39,68	11,58	1,972	0,051
	Hayır	61	37,37	7,68		
Mesleki Tükenmişlik	Evet	334	80,40	19,34		
	Hayır	61	100,55	16,99	-7,616	<0,001
	Hayır	61	167,32	38,64		
Çalışan Performansı	Evet	334	57,31	12,12	0,595	0,552
	Hayır	61	56,33	10,22		

Tablo 6'da, yaptıkları mesleğin kendileri için uygun olduğunu düşünen ve uygun olduğunu düşünmeyen katılımcıların, araştırmada kullanılan Mesleki Tükenmişlik ölçeği (ve alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı),

Benzer şekilde, mesleğin kendileri için uygun olduğunu düşünen katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeyleri de ($\bar{x}$=80,40), mesleğin kendileri için uygun olmadığını düşünen katılımcıların mesleki tükenmişlik düzeylerinden ($\bar{x}$=100,55) çok daha düşüktür ve aradaki bu fark anlamlıdır (p<0,001).

Mesleki Tükenmişlik alt ölçekleri bakımından bu anlamlı farklılığın tek istisnası, Kişisel Başarı ölçeğinde kendisini göstermektedir (t= 1,972; p=0,051)

4.Tartışma

Erkek katılımcılar ile kadın katılımcılar arasında araştırmada kullanılan Çalışan Performansı Ölçeği ile yapılan t-testi sonuçlarına göre, Çalışan Performansı Ölçeği bakımından kadın ve erkeklerin ölçek skorları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Uzuntarla ve ark. (2017) tarafından yapılmış olan çalışmada Cinsiyet değişkeni açısından çalışan performansında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Farklı ünvana sahip katılımcıların (uzman, pratisyen, öğretim üyesi ve hemşire) Çalışan Performansı Ölçeği İle yapılan testin sonucunda anlamlı bir fark bulunmamıştır. Benzer bir çalışma Uzuntarla ve ark. (2017) tarafından yapılmış ve farklı meslek branşlarına sahip sağlık çalışanı katılımcıların çalışan performansında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Farklı bölümlerde çalışan katılımcıların (Yatan Hasta Servisi, Poliklinik, Ameliyathane, Acil, Röntgen ve Lab., Yoğun Bakım, İdari Hizmetler ve Diğer), araştırmada kullanılan Çalışan Performansı Ölçeği ile yapılan testin sonucunda anlamlı bir fark bulunmuştur.

Buna göre farklı bölümlerde çalışan katılımcıların yatan hasta servisinde, en düşük performans düzeyine sahip katılımcılar ise röntgen ve laboratuvar bölümünde çalışmaktadır.

5.Sonuç

Tükenmişlik, çalışan bireylerin sadece iş hayatlarında değil aynı zamanda sosyal yaşamlarında da karşı karşıya kaldıkları önemli bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır.

Çalışmamızda Sağlık çalışanlarının mesleki tükenmişlik düzeyi ile çalışanların cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu, bayanların mesleki tükenmişlik düzeylerinin, erkeklerin mesleki tükenmişlik düzeylerinden daha yüksek olduğu, ancak farklı unvanlara (uzman, pratisyen, öğretim üyesi ve hemşire) sahip katılımcıların Mesleki Tükenmişlik (alt boyutları olan Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı dahil) ve Çalışan Performansı Ölçekleri puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı tespit edilmiştir.

Bu durumu sağlık sektöründe çalışan herkesin benzer koşullar altında olması nedeniyle benzer tükenmişlik özellikleri gösterdiğini değerlendirmekteyiz.

Çalışmamızda en yüksek tükenmişlik düzeyine sahip katılımcıların yatan hasta servisinde, en düşük tükenmişlik düzeyine sahip katılımcıların ise röntgen ve laboratuvar bölümünde çalıştığı tespit edilmiştir.

Bu da çalışılan birimin iş yoğunluğunun tükenmişlik üzerine etkisinin çok olduğunu göstermektedir. Çalışanların daha verimli olabilecekleri birimlerde görevlendirilmesinin sorunun çözümüne çok ciddi katkılar sağlayabileceğini düşünmekteyiz.

Günümüzde tükenmişliğin özellikle sağlık alanında çalışanlarda daha sık gözlendiği kabul edilmektedir. Sağlık çalışanlarının, hasta ve yakınlarının yüksek duygusal yoğunluğunu karşılayamama hissi sonucu kendilerinde zamanla duygusal tükenme yaşanmaktadır. Bu durumda tükenmeyle baş edebilmek için sağlık çalışanın, işine ilgisini azaltarak kendisi ile hasta ve yakınları arasına mesafe koymaya çalıştığı gözlenmektedir. Sağlık çalışanının hastalara karşı gösterdiği bu ilgisiz tutum duyarsızlaşma olarak ifade edilmektedir. Sonuç olarak çalışanlar yeterli performans sağlayamadığından mesleki yarar duygularında azalma meydana gelmektedir

6.Kaynakça

Işıkhan, V. (2004). İş Hayatında Stres ve Başa Çıkma Yolları. Sandal Yayınları, Birinci Baskı.

Kocabiyik, Z. O., & Çakici, E. (2008). Saglik çalisanlarinda tükenmislik ve is doyumu/Job burn-out and job satisfaction in the hospital staff. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 9(3), 132.

Maslach, C., & Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. Journal of organizational behavior, 2(2), 99-113.

Özkan, Hayriye. Örgütsel Bağlılığın Tükenmişliğe Etkisi İş Tatmininin Aracılık Rolü Mersin İli Kamu Hastaneleri Hemşirelerine Yönelik Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Toros Üniversitesi, 2018.

Uzuntarla, Y., Ceyhan, S., & Fırat, İ. (2017). Çalışan performansının incelenmesi: Sağlık sektörü örneği. Gülhane Tıp Dergisi, 59, 16-20.

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE YÖNELİK TUTUMLARI

Songül ÇINAR

Yıldız Teknik Üniversitesi, Temel Eğitim Bölümü

Cevdet ŞANLI

Yıldız Teknik Üniversitesi, Temel Eğitim Bölümü

Özet

Dünya nüfusunun % 14, Türkiye nüfusunun ise %12'sini engelli bireylerden oluşmaktadır. Engelli bireyler toplumun bir parçasıdır ve göz ardı edilemez. Bu nedenle geliştirilen kaynaştırma eğitimi, eğitimde fırsat eşitliği ilkesi çerçevesinde özel gereksinimli bireylerin, normal gelişim gösteren akranlarıyla aynı sınıf ortamını paylaşması ve ek hizmetler yoluyla bireysel olarak desteklenmesi sürecidir. Özel gereksinimli birey; çeşitli nedenlerden dolayı normal gelişim gösteren akranlarından anlamlı ölçüde bilişsel ve davranışsal farklılık gösteren bireyleri tanımlamak için kullanılan bir ifadedir. Önceleri literatürde "engelli" ifadesi kullanılırken bu terimin bireylere yetersizlik anlamı yüklemesinden dolayı yerine "özel gereksinimli birey" tanımı kullanılmaya başlanmıştır. Kaynaştırma eğitimi, özel gereksinimli bireylerin aileleri tarafından 1960'lı yıllarda Amerika'da bu bireylerin bağımsız hareket edebilmesi, toplumda hak ettiği yerini alabilmesini sağlamak amacıyla başlattığı süreç 1975 yılında yasalaştırılmıştır. Ülkemizde ise kaynaştırma eğitimi uygulamaları 1980'li yıllardan sonra hız kazanmıştır. Kaynaştırma eğitimi sürecinin en önemli paydaşı sınıf öğretmenleridir. Sınıf öğretmeninin uygulamaya olan tutum, düşünce ve becerileri süreci doğrudan yönetmektedir.

Çalışmanın amacı; kaynaştırma eğitiminin başarısının belirleyici unsuru olan sınıf öğretmenlerinin, özel gereksinimli öğrenciye, kaynaştırma eğitimine olan tutumunu çeşitli değişkenleriyle inceleyerek, kaynaştırma eğitiminin başarı düzeyini tespit etmek ve eğitimin başarısını artırmak için öneriler geliştirmektir. Bu nedenle çalışmanın ilk aşamasında literatür taraması yapılmış, ikinci aşamasında 100 sınıf öğretmenine hizmet süreleri (2-20+) yıl aralığında dağılması hususuna dikkat edilerek 27 sorudan oluşan tutum ölçeği uygulanmıştır. Anket ve araştırma sonucu elde edilen veriler SPSS paket programı yardımıyla çözümlenip çeşitli betimsel istatistikler kullanılmıştır. Araştırmadan edinilen bulgularda, sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine olumlu baktıkları fakat çoğunluğun (%60) kaynaştırma eğitimine dair herhangi bir eğitim almadığı görülmüştür. Kaynaştırma öğrencisinin ek iş yükü getirdiğini düşünen sınıf öğretmenleri, öz bakım becerileri ve eğitsel becerilerden yoksun çocukların normal sınıfta olmaması gerektiği yönünde çoğunluk olarak görüş bildirmişlerdir. Sınıf öğretmenlerinin % 80'i, kaynaştırma eğitimi sürecinde kendilerine ek hizmet ve desteklerin tam olarak sunulmadığını bildirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Kaynaştırma Eğitimi, Öğretmen Tutumları, Özel Eğitim

THE ATTITUDES OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS ABOUT THE INTEGRATION EDUCATION

ABSTRACT

14% of the world population, while 12% of Turkey's population consists of people with disabilities. Individuals with disabilities are a part of society and cannot be ignored. Therefore, inclusive education is the process of sharing the same classroom environment with individuals with special needs and supporting them individually through additional services within the framework of equality of opportunity principle in education. Individual with special needs; It is an expression used to describe individuals who show significant cognitive and behavioral differences from their peers who develop normally for various reasons. Previously, the term "disabled" was used in the literature, and since the term imposes on individuals the meaning of inadequacy, the definition of birey individual with special needs "has been used instead. Inclusive education was enacted in 1975 by the families of individuals with special needs in order to enable them to act independently and to take their deserved place in

society in the 1960s. In our country, inclusion education applications gained momentum after 1980s. The most important stakeholders of mainstreaming education process are classroom teachers. The attitudes, thoughts and skills of the classroom teacher directly govern the process.

The aim of the study; The aim of this study is to determine the success level of mainstream education and to develop suggestions for improving the success of mainstream education. For this reason, in the first stage of the study literature review was conducted and in the second stage, attitude scale consisting of 27 questions was applied to 100 classroom teachers by paying attention to the distribution of their service period (2-20 +) years. The data obtained from the survey and research were analyzed with the help of SPSS package program and various descriptive statistics were used. According to the findings of the study, it was observed that classroom teachers were positive about inclusion education but the majority (60%) did not receive any education on inclusion education. Class teachers, who think that the mainstreaming student brings additional workload, have expressed the majority opinion that children without self-care and educational skills should not be in the normal classroom. 80% of classroom teachers reported that additional services and support were not fully provided during the inclusive education process.

Keywords: Inclusive Education, Teacher Attitudes, Special Education

GİRİŞ

Ülkemizde eğitim hizmetlerinde yaşanan en büyük aksaklıklar ve yeniliklerden birisi olan özel gereksinimli çocukların kaynaştırma eğitimi uygulamasıdır. En temel haklardan olan "Eğitim Hakkı", özel gereksinimli bireyler söz konusu olduğunda toplumda ve uygulayıcılarında soru işaretlerini beraberinde getirmektedir. Her birey bireysel farklılıklara sahiptir. Bazı bireyler ise doğuştan ya da sonrasında meydana gelen birtakım talihsizlikler sonucu engelli olabilmektedir. Engelli birey tanımlaması yerine özel gereksinimli birey ifadesi kullanılmaktadır. Özel gereksinimli bireylerinde diğer bireyler gibi eğitim alarak toplumda yerini almasını hedefleyen akranlarıyla aynı eğitime tabi tutulması süreci kaynaştırma eğitimidir (Battal, 2007'den aktaran Babaoğla ve Yılmaz, 2010.) "Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamaları: Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin her tür ve kademede diğer bireylerle karşılıklı etkileşim içinde bulunmalarını ve eğitim amaçlarını en üst düzeyde gerçekleştirmelerini sağlamak amacıyla bu bireylere destek eğitim hizmetleri de sunularak akranlarıyla birlikte tam zamanlı ya da özel eğitim sınıflarında yarı zamanlı olarak verilen eğitim" olarak belirtilmiştir (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018).Özel gereksinimli birey ve normal akranlarının birlikte eğitim almasındaki amaç; özel gereksinimli bireyi akranlarıyla akademik ve sosyal yönden eşitleyerek, özel gereksinimli bireyin sosyal ve duygusal gereksinimlerini karşılamaktır (Sucuoğlu, Özokçu, 2005'den aktaran Babaoğla, Yılmaz, 2010). Özel gereksinimli bireyler için eğitim süreci kaynaştırma eğitimi adı altında verilmektedir. Bu eğitim bireyin ihtiyaçları ve engel türüne göre en az kısıtlayıcı ortam kuralı çerçevesinde biçimlendirilmektedir. Özel gereksinimli bireyin olabildiğince akranlarıyla aynı eğitim ortamını paylaşması hedeflenmektedir. Özel eğitim ve rehberlik hizmetleri genel müdürlüğünce yayınlanan verilerde (2017) ülkemizde eğitim alan özel gereksinimli bireylerin oranları verilmiştir.

Tablo 1. Özel Gereksinimli Bireylerin Dağılımı

Okulöncesi kaynaştırma öğrenci sayısı	3.585
İlkokul kaynaştırma öğrenci sayısı	94.897
Ortaokul kaynaştırma öğrenci sayısı	109.684
Ortaöğretim kaynaştırma öğrenci sayısı	34.320

Özel gereksinimli bireylerin, %62'si genel eğitim sınıflarında kaynaştırma eğitimine tabi tutulurken, %12'si özel eğitim sınıfında ve %26'sı özel eğitim okullarında eğitim almaktadır (Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2017'den aktaran Karaca, 2018).

Kaynaştırma eğitiminin öğelerinden birisi olan sınıf öğretmeninin kaynaştırmaya ilişkin tutumunun pozitif yönde olması gerekmektedir (Chubon, 1982; Combs ve Harper, 1967; Kargın, 2004). Eğitim sürecinin planlı ve başarıya yönelik güdümlenmesi öğretmenin görev bilincindedir. Öğretmenin kaynaştırmaya yönelik algısı, kabullenici ve destekleyici olduğu takdirde sınıf iklimi de aynı eksende bir tutum gösterecektir (Jamieson, 1986; Kargın, 2004). Tüm bireylerin değerli ve eşsiz olduğu, farklılıkların bir eksiklik değil zenginlik olarak görüldüğü, tüm farklılıkların artı değere dönüştürüldüğü bir eğitim ortamı yaratmak sınıf öğretmeninin bilincine dayanmaktadır. Öğretmenin bu bilinçte olması öğrencilere rol model olarak yansıyarak sosyal düzende özel gereksinimli bireylere bakış açısını etkileyecektir (Horne, 1985; Kargın, 2004).

20. yy ile birlikte her bireyin ücretsiz eğitim hakkı devletler tarafından kanunlarla garanti alınmıştır. Türkiye de 573 sayılı KHK ile özel gereksinimli bireylerin eğitim hakları garanti altına alınmıştır. Eğitim sürecinin en büyük paydaşı olan öğretmenlerimizin kaynaştırma eğitimine bakışı, eğitimin başarısını büyük ölçüde etkileme potansiyeline sahiptir. Araştırmamızda sınıf öğretmenlerinin kaynaştırmaya olan tutum ve endişelerini, bu tutumları etkileyen faktörleri belirleyerek sürece yeni bir bakış açısı getirmeyi amaçlar.

Yöntem

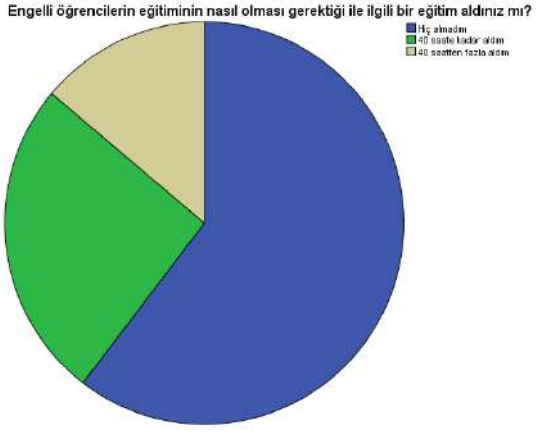
Araştırma ilişkisel tarama modelindedir. Kaynaştırma eğitimine ilişkin öğretmen görüşlerini ve bu görüşleri etkileyen faktörleri betimlemiş, bağımsız değişkinlerin etkilerini araştırmıştır. Araştırmanın evreni 2018-2019 öğretim yılında İstanbul ilinde Bağcılar ve Bakırköy ilçelerinde görev yapan 100 sınıf öğretmeninden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında verilerin toplanması için kullanılan anket Loreman, Earle, Sharma ve Forlin'in (2007) geliştirdikleri "Sentiments, Attitudes, and Concerns about Inclusive Education" (SACIE) ölçeğini Türkçe'ye uyarlaması olan Nurcan Cansız ve Mustafa Cansız'ın (2018) "Kaynaştırma Eğitimi İle İlgili Düşünce, Tutum ve Endişe Ölçeğinin Tükçe Formunun Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması" makalesinden kendilerinin izinleri alınarak alınmıştır. Anket içerisinde bulunan 27 sorudan ilk 8 soru sınıf öğretmenlerinin kişisel bilgilerini, demografik bilgilerini ve kaynaştırmaya ilişkin geçmişlerini belirlemeye yöneliktir. 19 soru ise öğretmenlerin düşünce, tutum ve endişelerini ölçmeye yöneliktir.

Bulgular

Yapılan araştırma neticesinde elde edilen bulgularda öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine yönelik eğitim almadıkları saptanmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Eğitim Dağılımı

Engelli öğrencilerin eğitiminin nasıl olması gerektiği ile ilgili bir eğitim aldınız mı?



Katılımcıların engelli öğrencilerin eğitiminin nasıl olması gerektiği ile ilgili bir eğitim alıp almadıkları incelendiğinde %60,4'ünün (61) eğitim almadığı, %25,7'sinin (26) 40 saate kadar eğitim aldığı,

%13,9'unun (14) ise 40 saatten fazla eğitim aldığı görülmektedir. Buna karşın klasik öğretmen yetiştirme programları genel bir programa sahiptir ve özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilere yönelik eğitimler oldukça kısıtlıdır. Bu da öğretmenlerin özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilere yönelik oldukça kısıtlı bir bilgi birikimine sahip olmalarına neden olmaktadır. Özellikle kaynaştırma faaliyetlerinde öğretmenin özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilere yönelik bilgi birikiminin yüksek olmasına fazlasıyla ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada eksiklik yaşanması beraberinde kaynaştırma faaliyetlerinde de sorunlar yaşanmasına zemin hazırlamaktadır (Güner, 2011). Ülkemizde kaynaştırma eğitimi yasal haklarla belirlenmesine rağmen öğretmen yetiştirme programlarında özel eğitim alanında herhangi bir dersin olmadığı görülmektedir. Genel eğitim okullarında görev alan birçok öğretmen kaynaştırma eğitimi alanında bir donanıma sahip değildir (Kargın, 2004 aktaran Babaoğla ve Yılmaz, 2010). Kaynaştırma eğitiminde öğretmenlerin yeterlikleriyle ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Araştırmalar sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitiminde yeterli donanıma sahip olmadığını ortaya koymuştur (İzci, 2005 ve Temel, 2000). Yine birçok araştırmada sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitiminde yeterli bilgi ve beceriye sahip olması gerektiği (Yıkmış, 2006; Kırcaali- İftar, 1998; Ferguson ve Ralph, 1996 ve Garner, 1996) görülmüştür. Ayrıca kaynaştırmaya yönelik bilgi eksikliğinin, öğretmenlerin kaynaştırmaya yönelik tutumlarını olumsuz yönde etkilediği (Yıkmış ve Gözün, 2004) ve öğretmenlik eğitiminde özel eğitim ile ilgili dersleri almaları gerektiği (İzci, 2005) belirlenmiştir. MEB tarafından öğretmenlere hizmet içi eğitim kanalıyla özel eğitim alanında dersler verilmekte, bu konuda istekli olan öğretmenler eğitim alabilmektedir. Kaynaştırmaya yönelik hizmet içi eğitim programları düzenlenmektedir. (Yıkmış, Şahbaz ve Peker, 1998).

Tablo 2. Katılımcıların Soru 6 Cevap Dağılımı

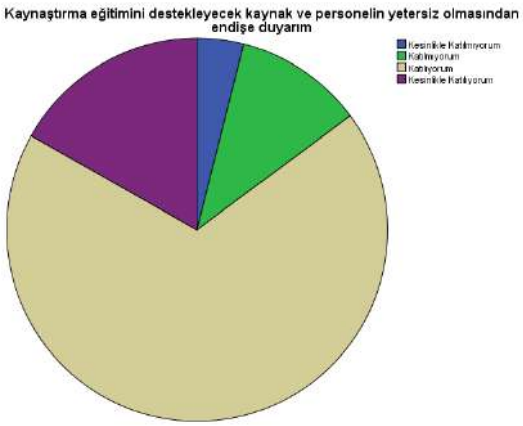
Kişisel bakım konusunda yardıma ihtiyaç duyan öğrenciler normal sınıflarda olmalıdır



"Kişisel bakım konusunda yardıma ihtiyaç duyan öğrenciler normal sınıflarda olmalıdır" görüşüne katılımcıların %49'u (49) katılmıyorum yanıtını verirken, %23'ü (23) katılıyorum, %20'si (20) kesinlikle katılmıyorum ve %8'i (8) kesinlikle katılıyorum şeklinde yanıt vermiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Soru 14 Cevap Dağılımı

Kaynaştırma eğitimini destekleyecek kaynak ve personelin yetersiz olmasından endişe duyarım



Katılımcıların %68,3'ü (69) "kaynaştırma eğitimini destekleyecek kaynak ve personelin yetersiz olmasından endişe duyarım" görüşüne katılıyorum yanıtını verirken, %16,8'i (17) kesinlikle katılıyorum, %10,9'u (11) katılmıyorum ve %4'ü (4) kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Uysal (2003) tarafından yapılan çalışmada kaynaştırma eğitiminde başarılı bir süreç için sınıf öğretmeninin, idari kadronun, ailesinin, okulda görev yapan diğer öğretmen ve yardımcı personelin, okulun fiziksel yapısında yapılacak düzenlemelerin, sınıf öğretmenlerinin kaynaştırmaya ilişkin tutumlarını belirlemede etkili olacağını belirtmiştir. 2011 yılında yayımlanan "Türkiye'de Kaynaştırma / Bütünleştirme Yoluyla Eğitim Durumu" adlı raporda kaynaştırma eğitiminde yaşanan aksaklıkların temelinde kaynaştırma eğitimleri adına büyük öneme sahip olan destek eğitimlerindeki yetersizliğin etkili olduğunun altı çizilmiş, teoride atılan adımların pratiğe geçmemesine bağlı olarak da bu yetersizliklerin ortaya çıktığına vurgu yapılmıştır. Bununla birlikte sınıf öğretmenlerin özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilere yönelik eğitim metotları ve davranış şekillerine ilişkin bilgi birikimlerinin arttırılması gerektiği çıkarımında bulunulmuştur (Özaydın, L. ve Çolak, A. 2011).

Sonuç ve Öneriler

Kaynaştırma öğrencileri, özel durumlu öğrenciler olup hem sınıf içi tutumda hem de sınıf dışı tutumda özel ilgiyi ve yaklaşımı gerekli kılmaktadır. Konuya ilişkin bilinç, hem bireysel hem de toplumsal olarak her geçen gün artmakla birlikte henüz istenilen konuma gelinebildiğini ifade etmek mümkün değildir. Bu noktada özellikle branş öğretmenlerine göre çok daha fazla vakit geçirme imkanı bulan ilkokul öğretmenlerine daha fazla sorumluluk düşmektedir. Çalışma kapsamında da ilkokul öğretmenlerinin kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumlarının ele alınması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular doğrultusunda ilkokul öğretmenlerinin kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumlarını geliştirmek adına getirilebilecek başlıca öneriler şunlardır:

- Kaynaştırma öğrencilerinin ihtiyaçlarının anlaşılabilmesine yönelik eğitimlerin arttırılması ve zorunlu hale getirilmesi,
- Kaynaştırma öğrencilerinin ders içi etkinliklerini arttırmaya yönelik eğitimlerin arttırılması ve zorunlu hale getirilmesi,
- Kaynaştırma öğrencilerinin sosyalleşmelerini arttırmaya yönelik eğitimlerin arttırılması ve zorunlu hale getirilmesi,
- Kaynaştırma öğrencileri ile diğer öğrencilerin iletişimini geliştirmeye yönelik eğitimlerin arttırılması ve zorunlu hale getirilmesi,
- Kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıflardaki öğrenci sayısının diğer sınıf ortalamalarına göre daha düşük tutulması ve bu sayede öğretmen – öğrenci ilişkisinin geliştirilmesi,

- Öğretmen – veli ilişkisini geliştirerek öğrencinin gelişimi adına birlikte hareket edilmesinin sağlanması.

Sonuç olarak kaynaştırma öğrencileri ifade edildiği üzere özel ilgi isteyen öğrencilerdir. Öğrencilerin hem kişisel gelişimlerinde, hem ders içi gelişimlerinde hem de sosyalleşmeleri üzerinde öğretmelerin doğrudan etkileri bulunmaktadır. Bu da öğretmenlere düşen sorumluluğun artmasına yol açmaktadır. Öğretmenlerin kaynaştırma öğrencilerine yönelik özel tutumlarının yanı sıra öğretmenlere yönelik de hem velilerin hem de okul yöneticilerinin özel bir tutum sergileyerek öğretmene yardımcı olmaları sürecin ve öğrencinin gelişimi adına önemli kazanımlar sağlayacaktır.

Kaynakça

Batu, Sema & Kırcali-İftar Gönül. (2016). Kaynaştırma. Kök Yayıncılık.

Babaoğlan, Emine & Yılmaz, Şahika.(2010). Sınıf Öğretmenlerinin Kaynaştırmaya Eğitimindeki Yeterlilikleri. Kastamonu Eğitim Dergisi. 18.2.345-354.

Cansız, Nurcan & Cansız, Mustafa.(2018). Kaynaştırma Eğitimi ile İlgili Düşünce, Tutum ve Endişe Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Kastamonu Education Journal. 26.2. 271-280.

Karaca, M. A. (2018). Kaynaştırma Eğitimi Programının Öğretmenlerin Kaynaştırma Uygulamalarındaki Mesleki Yeterliliklerine Etkisi. Necmettin Erbakan Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi.

Kargın, Tevhide.(2004). Kaynaştırma: Tanımı, Gelişimi ve İlkeleri. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi. 5.02.

Güner, Nevin.(2011). Kaynaştırma Sınıflarında Çalışan Sınıf Öğretmenlerinin Sınıf Yönetimi Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi. 19.3. 691-708.

Gözün, Özlem & Yıkmış, Nermin.(2004). İlköğretim Müfettişlerinin Kaynaştırma Uygulamasına İlişkin Görüş ve Önerileri. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi. 5.02.

Gözün, Özlem & Yıkmış, Ahmet.(2004). Öğretmen Adaylarının Kaynaştırma Konusunda Bilgilendirilmelerinin Kaynaştırmaya Yönelik Tutumlarının Değişimindeki Etkililiği. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi. 5.02.

Özaydın, Latife & Çolak, Aysun.(2011). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitimine ve Okul Öncesi Eğitimde Kaynaştırma Eğitimi Hizmet İçi Eğitim Programına İlişkin Görüşleri. Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi.1.1. 189-226

Uysal, Ayten.(2003). Kaynaştırma Uygulaması Yapan Öğretmenlerin Kaynaştırmaya İlişkin Görüşleri. 13. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri. Ankara: Kök Yayıncılık. 121-135.

YETİŞKİNLERDE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE MUTLULUĞU ARTIRMA STRATEJİLERİ: KİM HANGİ STRATEJİYİ KULLANIR?

Ali ERYILMAZ,

Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, erali76@hotmail.com

Abdulmuttalip KARAMANLI

Psikolojik Danışman, Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, abdulmuttalipkaramanli@gmail.com

Pınar TOPÇU

Psikolog, Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, pinartopcu2@gmail.com

Özet

Mutluluğun belirleyicilerinden olan demografik faktörler, kişilik özellikleri ve amaç yönelimli etkinlikler çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Bu sebeple yetişkinlerin kullandığı, çevreye pozitif tepki vermek, istekleri doyurmak, dini inancın gereğini yerine getirmek, bedeni dinlendirmek, mental kontrol yapmak ve doğrudan mutluluğa yönelik davranışlar sergilemek olarak belirlenen altı temel mutluluğu arttırma stratejisinin kişilik özellikleri ile nasıl ilişkilendirildiğini belirlemektir. 26-45 yaş arası 217 kişinin katıldığı çalışmada, Yetişkinler İçin Mutluluğu Arttırma Stratejileri Ölçeği, Beş Faktörlü Kişilik Ölçeği, Kaygı Envanteri kullanılmış, veriler çoklu regresyon analizi ile SPSS üzerinden analiz edilmiştir. Çalışma bulgularına göre mutluluğu arttırma stratejilerinden mental kontrol yapmağı kullanma ile kişilik özellikleri arasında anlamlı düzeyde pozitif yönde ilişki olduğu bulunmuştur. Mutluluğu arttırma stratejilerini kullanma ile kaygı arasında ise bir ilişki bulunmamıştır. Bu çalışmanın sonuçları, mutluluğu arttırma stratejilerini kullanma ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin yetişkin örneklemi için nasıl olduğunu göstermiştir. Bu çalışmanın sonuçları, yetişkin örneklemin mutluluğunu attırmasına yönelik geliştirilecek programlarda kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: Mutluluğu Arttırma Stratejileri, Kişilik Özellikleri, Beş Faktör Modeli

PERSONALITY TRAITS IN ADULTHOOD AND STRATEGIES FOR INCREASING HAPPINESS: WHO USES WHICH STRATEGY?

Abstract

Demographic factors, personality traits and goal-oriented activities, which are determinants of happiness, form the basis of the study. For this reason, it is aimed to determine how the strategy of increasing the six basic happiness strategies, which are defined by adults, which are used by the adults, to react positively to the environment, to satisfy the wishes, to fulfill the needs of religious beliefs, to rest the body, to perform mental control and to directly behave towards happiness. In this study, 217 people between 26-45 years of age participated in the study. The scale was developed using the five-factor personality scale and anxiety inventory. The data were analyzed by SPSS using multiple regression analysis. According to the study findings, it was found that there was a significant positive correlation between the use of mental control skills and the personality traits of happiness increasing strategies. There was no relationship between anxiety-raising strategies and anxiety. The results of this study show how the relationship between using happiness promotion strategies and personality traits is for the adult sample. The results of this study can be used in programs to improve the happiness of the adult sample.

Key Words: Happiness Strategies, Personality Characteristics, Five Factor Model

1. Giriş

İnsan, çeşitli yaşam dönemlerinden geçerek gelişimini sürdüren bir varlıktır. İnsanın içinde bulunduğu gelişim dönemlerinden biri de yetişkinliktir. Yetişkinlik döneminde bireyler çocuk sahibi olmak, çocukları yetiştirmek, bir işte çalışma gibi pek çok gelişim göreviyle karşı karşıyadır (Seiffge-Krenke ve Gelhaar, 2008). Bu görevleri yerine getirmek yetişkinler için zorlayıcı olabilmektedir. Yetişkin bireyler bu gelişim görevlerinin yerine getirmenin yanında mutlu olmayı da istemektedirler. Yetişkinlerin kişilik özelliklerine uygun bir şekilde nasıl mutlu olduklarının ortaya konması (Layous ve Lyubomirsky, 2014), bu süreçte yetişkinler için önemli yardım edici bir araç olabilir.

Psikolojide mutluluk kavramı daha çok olumlu duyguların çokluğu, olumsuz duyguların azlığı ve yaşam doyumu bağlamında öznel iyi oluş kavramıyla ele alınıp incelenmektedir (Diener, 1984). Mutluğun belirleyicileri incelendiğinde, üç önemli faktör karşımıza çıkmaktadır: demografik faktörler, kişilik özellikleri ve amaç yönelimli etkinlikler (Eryılmaz, 2016). Bu faktörlerden en etkili olanı, kişilik özellikleridir. İkincisi ise amaç yönelimli etkinliklerdir (Layous ve Lyubomirsky, 2014). Kişilik özellikleri açısından incelendiğinde bireylerin mutluluklarını etkileyen en önemli iki kişilik özelliği bulunmaktadır. Dışa dönük bireyler, daha mutlu iken; duygusal açıdan dengesiz bireyler daha mutsuz bulunmuşlardır (Diener, 1984; Lyubomirsky, 2014). Gerek ergenlerle (Eryılmaz ve Öğülmüş, 2010), gerek beliren yetişkinlerle (Eryılmaz ve Ercan, 2011) gerekse yetişkinlerle yapılan çalışmalar (DeNeve ve Cooper, 1998; Diener ve Lucas, 2000; Emmons, 1986; Eryılmaz ve Ercan, 2011), bu iki kişilik özelliğinin yetişkinlerin mutluluklarında etkili iki önemli özellik olduğunu ortaya koymuştur.

Bireylerin mutluluklarında etkili olan bir diğer faktör amaç yönelimli etkinliklerdir ki bu boyut genellikle mutluluğu artırma stratejileri olarak değerlendirilir (Fordyce, 1983; Buss, 2000; Eryılmaz, 2010, 2012; Tkach ve Lyubomirsky, 2006). Yapılan çalışmalar, üniversite öğrencilerinin partiye gitme, mental kontrol yapma, amaçları gerçekleştirme, pasif olarak etkinliklerde bulunma, aktif olarak etkinlik yapma ve dini inancın gereğini yerine getirme şeklinde mutluluğu artırma stratejilerini kullandıklarını göstermiştir. Bu stratejileri ergenlerin de kullandığına dair çalışma sonuçları bulunmaktadır (Al Nima, Archer ve Garcia, 2012). Türkiye'de ergenler, çevreden pozitif tepki almak, çevreye pozitif tepki vermek, mental kontrol yapmak, istekleri doyurmak ve dini inancın gereğini yapmak gibi mutluluğu artırma stratejilerini kullanmaktadırlar (Eryılmaz, 2010). Öte yandan yetişkinler ise; çevreye pozitif tepki vermek, istekleri doyurmak, dini inancın gereğini yerine getirmek, bedeni dinlendirmek, mental kontrol yapmak ve doğrudan mutluluğa yönelik davranışlar sergilemek şeklinde altı temel stratejiyi kullanmaktadırlar.

Yapılan çalışmalar, bireylerin mutlu olmalarının olumlu sonuçlar ortaya koyduğunu göstermiştir. Bu olumlu sonuçlar arasında; bireylerin yaşamlarındaki önemli amaçlarını gerçekleştirmeleri için mutluluğun önemli bir enerji kaynağı olduğu, insanların toplumsal bağlarını güçlendirdiği, dikkatlerini artırdığı, fiziksel ve hatta psikolojik sağlıklarını olumlu bir konuma getirmeye yardımcı olduğu gibi katkılar sıralanabilir (Eryılmaz, 2017; Gruber, Mauss ve Tamir, 2011; Myers ve Diener, 1996). Bu katkıların yanında bireylerin kişilik özellikleri ile uyumlu olarak nasıl mutlu oldukları da önemlidir. Çünkü bireyler kişilik özelliklerine uygun stratejiler seçerlerse o zaman bireylerin mutluluk düzeyleri daha yükselmekte ve bireyler mutlulukla ilgili aktiviteleri yerine getirmeye daha istekli olmaktadırlar (Layous ve Lyubomirsky, 2014). Türkiye'de ergenlerin kişilik özellikleri ile mutluluğu artırma stratejileri ile ilişkilerini inceleyen çalışmalar vardır (Eryılmaz, 2015). Ancak yetişkinlerin kişilik özelliklerine uygun olarak hangi stratejileri kullandıklarına yönelik çalışmalar bulunmamaktadır. Sonuç olarak bu çalışmanın amacı, yetişkinlerin kişilik özelliklerine uygun olarak hangi stratejileri kullandıklarının incelenmesidir.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Deseni

Bu çalışmanın amacı, yetişkinlerin kişilik özelliklerine uygun olarak hangi stratejileri kullandıklarının incelenmesidir. Mutluluğu arttırma stratejileri ile kişilik özelliklerinin ilişkisinin araştırıldığı bu çalışma, ilişkisel tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Katılımcıların demografik bilgilerinin alındığı çalışmada yetişkin örneklem tercih edilmiştir. Araştırmada dışadönüklük, nevrotiklik, yumuşak başlılık, sorumluluk ve deneyime açıklık kişilik özellikleri ile mutluluğu arttırma stratejileri arasındaki

ilişki incelenmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkeni kişilik özellikleri, bağımsız değişkeni ise mutluluğu arttırma stratejileridir.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmaya toplam 217 kişi katılmıştır. Bu katılımcıların yaş aralığı 26 ve 45 yaş arasındadır. Yaş ortalaması ise 32.36'dır (Ss=%.71). Katılımcıların 104'ü kadın (%47.9), 113'ü (%52.1) erkektir. Katılımcıların 11'i (%5.1) ilkokul, 12'si (%5.5) ortaokul, 44'ü (20.3) lise, 26'sı (%12) ön lisans, 85'i (%39.2) lisans ve 39'u (%18) yüksek lisans mezunudur. Veri toplama araçları katılımcılara yüz yüze görüşme yöntemi ile uygulanmıştır. Katılımcılara araştırma ile ilgili gerekli bilgiler verilmiş, bilgilendirilmiş ve kimlik bilgileri alınmamıştır.

2.3. Ölçme Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Bu çalışmada katılımcıların sadece yaş, cinsiyet ve eğitim durumu bilgileri demografik bilgi olarak alınmıştır.

Yetişkinler İçin Mutluluğu Arttırma Stratejileri Ölçeği: Bu ölçek Eryılmaz (2017) tarafından geliştirilmiştir. 28 maddeli olan bu ölçeğin altı boyutu vardır. Ölçeğin boyutları; çevreye pozitif tepki vermek, bedeni dinlendirmek, mental kontrol yapmak, doğrudan mutluluğa yönelik davranışlar sergilemek, dini inancın isteklerini yerine getirmek ve istekleri doyurmaktır. İç tutarlılıkları ise çevreye pozitif tepki vermek alt boyutunun iç tutarlık kat sayısı 0.84; bedeni dinlendirmek boyutunun iç tutarlık kat sayısı 0.83; istekleri doyurmak alt boyutunun iç tutarlık kat sayısı 0.69; doğrudan mutluluğa yönelik davranışlar sergilemek boyutunun iç tutarlık kat sayısı 0.81; mental kontrol yapmak alt boyutunun iç tutarlık kat sayısı 0.83 ve dini inancın gereğini yerine getirmek alt boyutunun iç tutarlık kat sayısı 0.83 olarak bulunmuştur. Ölçeğin tamamının iç tutarlık katsayısı 0.89 olarak bulunmuştur (Eryılmaz, 2017).

Beş Faktörlü Kişilik Ölçeği: Ölçek, kişilik özelliklerini ölçebilmek için Benet-Martinez ve John (1998) tarafından oluşturulmuştur. 5'li Likert tipi (1-Hiç Katılmıyorum, 5-Tamamen Katılıyorum), 44 maddeden oluşan ölçüm aracı; dışa dönüklük, nevrotiklik, yumuşak başlılık, sorumluluk ve deneyime açıklık olmak üzere beş faktörden oluşur. Ölçeğin Türkçeye uyarlamasını Sümer ve Sümer (2005) yapmıştır ve alt boyutları güvenirlik katsayıları .64 ve 0.77 arasında değişmektedir.

3. Bulgular

İlk olarak bağımlı ve bağımsız değişkenlerle ilgili istatistiksel bulgular sunulmuştur. Daha sonra, bu çalışma sırasında çoklu regresyon analizi sonucu ile ilgili bulgular rapor edilmiştir.

Araştırmada Bağımlı ve Bağımsız Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistiksel Bulgular

Çalışmada bağımlı ve bağımsız değişkenlerle ilgili Ortalama ve Standart Sapma ölçüleri hesaplanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Betimsel İstatistikler

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma
Çevreye pozitif tepki verme	17,2495	3,98130
Bedeni dinlendirme	15,3230	4,92676
İstekleri doyurmak	11,3997	3,54278
Doğrudan mutluluğa yönelik davranışlar	15,4240	4,73902
Mental kontrol yapmak	17,0590	3,98098
Dini inancın gereğini yerine getirme	10,6257	4,25706
Dışadönüklük	28,1787	5,20904

Yumuşakbaşlılık	35,6129	4,99606
Sorumluluk	32,9401	5,80079
Nevrotiklik	23,7233	6,25704
Deneyime Açıklık	34,1246	5,78069

Araştırmada Bağımlı ve Bağımsız Değişkenlere İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

Bu çalışmada bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Analizlerin sonuçları Tablo 2'de sunulmaktadır. Korelasyon analizi, kişilik özellikleri ile bir derecedeki mutluluğu artırma stratejileri arasında orta ve düşük bir ilişki olduğunu göstermektedir**.**

Tablo 2: Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6
Dışadönüklük	.237**	.018	.172*	.245**	.236**	.135*
Yumuşakbaşlılık	.334**	-.071	.071	.144*	.370**	.198**
Sorumluluk	.108	-.091	.015	-.025	.268**	.192**
Nevrotiklik	.025	-.092	-.154*	.008	-.382**	-.128
Deneyime Açıklık	.251**	.182**	.294**	.307**	.271**	.099

*p<.0.05; **p<.0.01, 1.Çevreye Pozitif Tepki Verme 2.Bedeni Dinlendirme 3.İstekleri Doyurmak 4.Doğrudan Mutluluğa Yönelik Davranışlar 5.Mental Kontrol Yapmak 6. Dini İnancın Gereğini Yerine Getirme

Regresyon Analizi Sonuçları

Araştırmada kişilik özelliklerinin hangi boyutlarının mutluluğu artırma stratejilerini yordadığını belirlemek için çoklu regresyon analizi yöntemi kullanılmıştır. Aşağıdaki tablolar, mutluluğu artırma stratejilerine ilişkin her bir kişilik özelliğinin yordama seviyeleri hakkında bilgi içermektedir.

Tablo 3: Regresyon Analizi Sonuçları

Stratejiler ve Kişilik Özellikleri	Değerler				
Dışadönüklük	B	SEB	β	t	p
Çevreye pozitif tepki verme	,174	,096	,133	1,810	,072
Bedeni dinlendirme	-,110	,081	-,104	-1,363	,174
İstekleri doyurmak	,157	,116	,107	1,356	,176
Doğrudan mutluluğa yönelik davranışlar	,112	,091	,102	1,230	,220
Mental kontrol yapmak	,207	,097	,158	2,124	,035*
Dini inancın gereğini yerine getirme	,063	,084	,051	,750	,454
Yumuşakbaşlılık	B	SEB	β	t	p
Çevreye pozitif tepki verme	,351	,085	,280	4,117	,000**
Bedeni dinlendirme	-,164	,072	-,161	-2,286	,023*

İstekleri doyurmak	,054	,103	,038	,529	,598
Doğrudan mutluluğa yönelik davranışlar	-,112	,080	-,106	-1,396	,164
Mental kontrol yapmak	,468	,086	,373	5,431	,000**
Dini inancın gereğini yerine getirme	,093	,074	,079	1,255	,211
Sorumluluk	B	SEB	β	t	p
Çevreye pozitif tepki verme	,126	,106	,086	1,190	,235
Bedeni dinlendirme	-,200	,089	-,170	-2,252	,025*
İstekleri doyurmak	,091	,127	,055	,711	,478
Doğrudan mutluluğa yönelik davranışlar	-,227	,100	-,185	-2,276	,024*
Mental kontrol yapmak	,475	,107	,326	4,439	,000**
Dini inancın gereğini yerine getirme	,169	,092	,124	1,832	,068
Nevrotiklik	B	SEB	β	t	p
Çevreye pozitif tepki verme	,080	,110	,051	,727	,468
Bedeni dinlendirme	,075	,092	,059	,814	,417
İstekleri doyurmak	-,306	,133	-,173	-2,307	,022*
Doğrudan mutluluğa yönelik davranışlar	,301	,104	,228	2,900	,004*
Mental kontrol yapmak	-,713	,111	-,454	-6,410	,000**
Dini inancın gereğini yerine getirme	-,022	,096	-,015	-,230	,818
Deneyime açıklık	B	SEB	β	t	p
Çevreye pozitif tepki verme	,227	,104	,156	2,184	,030*
Bedeni dinlendirme	,048	,087	,041	,555	,579
İstekleri doyurmak	,283	,125	,173	2,261	,025*
Doğrudan mutluluğa yönelik davranışlar	,119	,098	,098	1,216	,225
Mental kontrol yapmak	,220	,105	,152	2,098	,037*
Dini inancın gereğini yerine getirme	-,022	,090	-,016	-,245	,807

*p<.0.05; **p<.0.01,

Tablo 3 incelendiğinde kişilik özellikleri alt boyutlarının mutluluğu artırma stratejileri alt boyutlarını nasıl yordadığına ilişkin veriler yer almaktadır. Dışadönüklük kişilik özelliği incelendiğinde altı değişkenin regresyon eşitliğinde yer almasıyla oluşan regresyon katsayısı (R= .342; R^2=.092; F=4,641) istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. Tablo incelendiğinde mental kontrol yapmanın (β=.158; p<.005) pozitif yönde ve anlamlı düzeyde dışadönüklüğü yordadığı görülmektedir. Yumuşakbaşlılık kişilik özelliği incelendiğinde altı değişkenin regresyon eşitliğinde yer almasıyla oluşan regresyon katsayısı (R= .496; R^2 =.225; F=11,438) istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. Tablo incelendiğinde çevreye pozitif tepki vermenin (β=.280; p<.001) ve mental kontrol yapmanın (β=.373; p<.001) pozitif yönde, bedeni dinlendirmenin (β=-.161; p<.005) negatif yönde ve anlamlı düzeyde yumuşakbaşlılığı yordadığı görülmektedir. Sorumluluk kişilik özelliği incelendiğinde altı değişkenin regresyon eşitliğinde yer almasıyla oluşan regresyon katsayısı (R= .376; R^2 =.117; F=5,754) istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. Tablo incelendiğinde bedeni dinlendirmenin (β=-.170; p<.005) ve doğrudan mutluluğa yönelik davranışların (β=-.185; p<.005) negatif yönde, mental kontrol yapmanın (β=.326; p<.001) pozitif yönde ve anlamlı olarak sorumluluğu yordadığı görülmektedir. Nevrotiklik kişilik

özelliği incelendiğinde altı değişkenin regresyon eşitliğinde yer almasıyla oluşan regresyon katsayısı (R= .447; R^2 =.177; F=8,735) istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. Tablo incelendiğinde istekleri doyurmanın (β=-.173; p<.005) ve mental kontrol yapmanın (β=-.454; p<.001) negatif yönde, doğrudan mutluluğa yönelik davranışların (β=.228; p<.005) pozitif yönde ve anlamlı düzeyde nevrotikliği yordadığı görülmektedir. Deneyime açıklık kişilik özelliği incelendiğinde altı değişkenin regresyon eşitliğinde yer almasıyla oluşan regresyon katsayısı (R= .409; R^2 =.143; F=7,015) istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. Tablo incelendiğinde çevreye pozitif tepki vermenin (β=.156; p<.005), istekleri doyurmanın (β=.173; p<.005) ve mental kontrol yapmanın (β=.152; p<.005) pozitif yönde ve anlamlı düzeyde deneyime açıklığı yordadığı görülmektedir.

4. Tartışma Ve Sonuç

Bu çalışmada, kişilik özellikleri ile mutluluğu artırma stratejileri arasındaki ilişkileri incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre, dışa dönüklük kişilik özelliğini mental kontrol yapma stratejisinin yordadığı; yumuşak başlılığı; çevreye pozitif tepki verme, bedeni dinlendirme ve doğrudan mutluluğa yönelik davranışlar sergilemek stratejileri anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Sorumluluk kişilik özelliğini ise doğrudan mutluluğa yönelik davranışlar sergilemek, bedeni dinlendirmek ve mental kontrol yapmak yordamaktadır. Duygusal dengesizliği, doğrudan mutluluğa yönelik davranışlar sergilemek, istekleri doyurmak ve mental kontrol yapmak yordamaktadır. Deneyime açıklık kişilik özelliğini ise, istekleri doyurmak, çevreye pozitif tepki vermek ve mental kontrol yapmak yordamaktadır. Sonuçlar literatür doğrultusunda ele alınabilir.

Öncelikle, mutluluk konusunda yapılan çalışmalar, bireylerin mutluluklarını artırmak için amaç yönelimli faaliyetler bir başka deyişle mutluluğu artırma stratejileri üzerinde çalışmanın daha etkili olduğunu belirtmektedir (Eryılmaz, 2010, 2012, 2017; Layous ve Lyubomirsky, 2014). Çünkü kişilik özellikleri ve demografik faktörler üzerinde bireylerin fazlaca değişim yapmak olanakları bulunmamaktadır. Ancak bu konuda gerçekleştirilen çalışmaların sayısı çok azdır. Özellikle yetişkinler üzerinde yapılan çalışmalar neredeyse yok denecek kadar azdır (Eryılmaz, 2017). Bu çalışma üzerinde fazla çalışılmayan bir konuda gerçekleştirildiği için literatüre katkı sağlamıştır denilebilir.

Literatürde yapılan çalışmalar, mutluluk için iki önemli kişilik özelliğinin belirleyici olduğunu bulmuştur. Bu özelliklerden ilki dışa dönüklük iken diğeri ise duygusal açıdan dengesizliktir (DeNeve ve Cooper, 1998; Diener ve Lucas, 2000; Emmons, 1986; Eryılmaz ve Ercan, 2011). Ancak diğer kişilik özelliklerine sahip bireylerin de mutlu olmaları gerekmektedir. Bu çalışma diğer kişilik özelliklerine baskın bir şekilde sahip olan yetişkinlerin nasıl mutlu olabileceklerini açıklaması yönüyle literatüre katkı sağlamıştır denilebilir.

Ergenler üzerinde gerçekleştirilen çalışma ile bu çalışma sonuçları farklılaşmaktadır (Eryılmaz, 2015). Ergenlere oranla yetişkinler, birden fazla strateji kullanmaktadır. Bir başka deyişle yetişkinlerin kullandıkları stratejilerin sayısında bir artış bulunmaktadır. Ayrıca yumuşak başlılık kişilik özelliğine sahip ergenler hiçbir strateji kullanmazken iken; yumuşak başlı yetişkinler ise üç farklı stratejiyi kullanmaktadırlar. Bu durumun nedeni kişilik özelliklerinin zamanla değişmesi olabilir (McCrae ve Costa, 1999).

Araştırma sonuçlarına göre, bireylerin sadece mutluluğu artırmaları değil aynı zamanda bireylerin mutluluklarını korumaları da önemli bir faktör olarak belirmiştir. Çünkü çalışma bulguları neredeyse bütün kişilik özellikleri için mental kontrol yapmanın önemini göstermiştir. Bu durumun nedeni, yetişkinlerin ergenlere göre yaşam deneyimleri ve erdem gelişimleri olabilir (Santrock, 1997). Bu doğrultuda yetişkinler, deneyimleri aracılığı ile mutluluğu korumanın önemini keşfetmiş görünmektedirler.

Sonuç olarak farklı kişilik özelliklerine sahip bireyler, farklı stratejileri kullanmaktadırlar. Bu çalışma sonuçları, kişilik özellikleri ile mutluluğu artırma stratejileri arasındaki uyumu ortaya koymuştur. Çalışma bulguları, yetişkinlerin mutluluklarının artırılmasına kullanılabilir.

5. Kaynakça

Al Nima, A., Archer, T., ve Garcia, D. (2012). Adolescents' happiness-increasing strategies, temperament, and character: mediation models on subjective well-being. Health, 4(10), 802-810.

Buss, D. M. (2000). The evolution of happiness. American Psychologist, 55, 15–23.

DeNeve, K. M., ve Cooper, H. (1998). The happy personality: A meta-analysis of 137 personality traits and subjective well-being. Psychological bulletin, 124(2), 403-425.

Diener, E. (1984). Subjective well-being. Psychological bulletin, 95(3), 542- 575.

Diener, E., ve Lucas, R. E. (2000). Personality and subjective well-being across the life span. In Temperament and Personality Development Across the Life Span (pp. 221-244). Psychology Press.

Emmons, R. A. (1986). Personal strivings: An approach to personality and subjective well-being. Journal of Personality and Social Psychology, 51(5), 1058-1068. doi:10.1037/0022-3514.51.5.1058.

Eryılmaz, A. (2010). Developing a scale about subjective well being increases strategies for adolescents. Journal of Turkish Psychological Counseling, 33, 81–88.

Eryılmaz, A. (2012). A model of subjective well-being for adolescents in high school. Journal of Happiness Studies, 13(2), 275-289.

Eryılmaz, A. (2015). How do adolescents use subjective well-being increasing strategies according to their personality traits?. Kastamonu Education Journal, 23(2), 797-808.

Eryılmaz, A. (2017). The effectiveness of a peer-helping programme that increases subjective well-being. British Journal of Guidance ve Counselling, 45(3), 225-237.

Eryılmaz, A. (2017). Yetişkinler için Mutluluğu Artırma Stratejileri Ölçeğinin Geliştirilmesi. Journal of Mood Disorders, 7(2), 116-123.

Fordyce, M. W. (1983). A program to increase happiness: Further studies. Journal of Counseling Psychology, 30, 483–498.

Gruber, J., Mauss, I. B., ve Tamir, M. (2011). A dark side of happiness? How, when, and why happiness is not always good. Perspectives on psychological science, 6(3), 222-233.

Layous, K., ve Lyubomirsky, S. (2014). The how, why, what, when, and who of happiness. Positive emotion: Integrating the light sides and dark sides, 473-495.

Lyubomirsky, S. (2001). Why are some people happier than others?: The role of cognitive and motivational processes in well-being. American Psychologist, 56, 239–249.

McCrae, R. R., ve Costa Jr, P. T. (1999). A five-factor theory of personality. Handbook of personality: Theory and research, 2(1999), 139-153.

Myers, D. G., ve Diener, E. (1996). The pursuit of happiness. Scientific American, 274(5), 70-72.

Santrock, J. W. (1997). Life-span development. Brown ve Benchmark Publishers.

Seiffge-Krenke, I., ve Gelhaar, T. (2008). Does successful attainment of developmental tasks lead to happiness and success in later developmental tasks? A test of Havighurst's (1948) theses. Journal of adolescence, 31(1), 33-52.

Tkach, C., ve Lyubomirsky, S. (2006). How do people pursue happiness? Relating personality, happiness increasing strategies, and well-being. Journal of Happiness Studies, 7, 183–225.

GENÇ YETİŞKİNLERDE KAYGI VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Ali ERYILMAZ,

Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, erali76@hotmail.com

Abdulmuttalip KARAMANLI

Psikolojik Danışman, Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, abdulmuttalipkaramanli@gmail.com

Pınar TOPÇU

Psikolog, Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, pinartopcu2@gmail.com

Özet

Bu çalışmanın amacı, yetişkinlerin kişilik özelliklerine göre kaygı puanlarının nasıl değiştiğinin incelenmesidir. Kaygı ile kişilik özelliklerinin ilişkisinin araştırıldığı bu çalışma, ilişkisel tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Araştırmaya toplam 217 kişi katılmıştır. Bu katılımcıların yaş aralığı 26 ve 45 yaş arasındadır. Yaş ortalaması ise 32.36'dır. Katılımcıların 104'ü kadın (%47.9), 113'ü (%52.1) erkektir. Çalışmada ölçme araçları olarak Beck Anksiyete Envanteri, Beş Faktör Kişilik Envanteri ve araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Analiz yöntemi olarak çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, kişilik özellikleri ile kaygı arasında istatistiki açıdan anlamlı ve önemli sonuçlar bulunmuştur. Bu doğrultuda, genç yetişkinlerin deneyime açıklık özellikleri arttıkça kaygılarının azaldığı bulunmuştur. Öte yandan duygusal dengesizlik özellikleri arttıkça kaygılarının da yükseldiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kişilik özellikleri, anksiyete, deneyime açıklık, duygusal denge

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN PERSONALITY AND PERSONALITY FEATURES IN YOUNG ADULTS

Abstract

The aim of this study is to examine how anxiety scores change according to the personality traits of adults. This study, which investigated the relationship between anxiety and personality traits, is a cross-sectional study. A total of 217 people participated in the study. The age range of these participants is between 26 and 45 years. The mean age was 32.36. Of the participants, 104 were female (47.9%) and 113 (52.1%) were male. Beck Anxiety Inventory, Big Five Personality Inventory and personal information form prepared by the researchers were used in the study. Multiple regression analysis was used as analysis method. According to the results of the study, statistically significant results were found between personality traits and anxiety. In this respect, it was found that the anxiety of the young adults decreased as the openness to experience increased. On the other hand, as the characteristics of emotional instability (neurotic) increased, their anxiety was raised.
Key Words: Personality traits, anxiety, openness to experience, emotional balance

1. Giriş

İnsanın deneyimlediği duygulardan biri de kaygıdır. Kaygı, tehdit edici bir durum karşısında birey tarafından hissedilen huzursuzluk ve endişe durumu olarak demlendirilmektedir (Işık, 1996). Sözlükteki anlamları açısından kaygı incelendiğinde, kaygı genellikle gelecekle ilgili insanı üzen ve sıkan bir bekleme hali olarak tanımlanır. Güvensizlik duygusu ile karışık bir heyecan durumudur.

(Öncül, 2000). Spielberger (1972), kaygıyı, stres yaratan durumların oluşturduğu üzüntü, algılama ve gerginlik gibi hoş olmayan duygusal ve gözlenebilir tepkiler olarak tanımlamaktır. Kaygı bireyin kısa süreli deneyimlediği bir duygu olarak değerlendirildiğinde karşımıza kısa süreli kaygılı olma hali çıkmaktadır. Bu durumda bireyin yaşamış olduğu kaygıya durumluk kaygı denmektedir (Öner ve Le Compte 1985). Bireyler, sürekli bir şekilde kaygılı olabilirler ki bu durumda kaygının kişilikte bir yer edindiği belirtilmektedir. Genel olarak deneyimlenen kaygıya da sürekli kaygı ismi verilmektedir (Scovel 1978). Bireylerin kaygıları ile ilişkili pek çok faktör olabilir. Bu faktörlerden biri de kişilik özellikleridir.

Genel olarak kişilik bireyleri başka bireylerden ayırt eden özelliklerin toplamı olarak ele alınıp incelenmektedir (Eryılmaz ve Öğülmüş, 2010; Eryılmaz ve Ercan, 2011). İnsanları, başka insanlarla karşılaştırdığımızda, oldukça fazla ayıt edici özelliklerin olduğu görülür. Günümüz dünyasında, bu özellikleri bir araya getirerek kişilik psikolojisi alanında çalışmalar yürütüldüğü bilinmektedir (Costa ve McCrae, 1992). Bu çalışmaların bazılarında kişilik beş önemli boyutta değerlendirilmektedir: Dışa dönüklük, deneyime açıklık, duygusal açıdan dengesizlik, sorumluluk ve yumuşak başlılık (McCrae ve Costa, 1995, 2003).

Kişilik özellikleri ile kaygı arasında önemli ilişkilerin olduğu belirtilmektedir (McCrae ve Costa, 1995, 2003). Ancak bu konuda yapılan ampirik çalışmaların sayısı çok azdır. Özellikle klinik örneklemlerde kaygı ve kişilik bozuklukları arasındaki ilişkiler (Kalyon, Dadandi ve Yazici, 2016; Topal, Altunay ve Mercan, 2004) incelenmiştir. Psikiyatrik hastalığı olmayan bireylerde, kaygı ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaların sayısı çok azdır.

İnsan, çeşitli gelişim dönemlerinden geçerek psikolojik ve biyolojik açıdan büyüme ve olgunlaşma sürecini yaşamaktadır **(**Baltes, Featherman, ve Lerner, 2014). Genç yetişkinlik de bireylerin gerek psikolojik gerek toplumsal gerekse fiziksel açıdan pek çok kazanımlarının olduğu dönemdir (Craig ve Baucum, 1999). Erikson'a göre (1994), genç yetişkinler yakınlık gelişim görevini yerine getirme sürecini yaşamaktadırlar. Bazı yetişkinler için gerek iş yaşamındaki gerekse aile yaşamında roller ve görevler, kaygı verici olabilmektedir. Bunlara ek olarak da bazı kişilik özelliklerinin de kaygıya yatkın oldukları düşünülmektedir. Ancak bu konuda gerçekleştirilen çalışmaların sayısı çok azdır. Bütün insanlar için olduğu gibi, yetişkinler için de kişilik özellikleri ve kaygı arasındaki ilişkilerin incelenmesinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Deseni

Bu çalışmanın amacı, yetişkinlerin kişilik özelliklerine göre kaygı puanlarının nasıl değiştiğinin incelenmesidir. Kaygı ile kişilik özelliklerinin ilişkisinin araştırıldığı bu çalışma, ilişkisel tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Katılımcıların demografik bilgilerinin alındığı çalışmada yetişkin örneklem tercih edilmiştir. Araştırmada dışadönüklük, nevrotiklik, yumuşak başlılık, sorumluluk ve deneyime açıklık kişilik özellikleri ile kaygı arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkeni kaygı, bağımsız değişkeni ise kişilik özellikleridir.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmaya toplam 217 kişi katılmıştır. Bu katılımcıların yaş aralığı 26 ve 45 yaş arasındadır. Yaş ortalamaları ise 32.36'dır (Ss=%.71). Katılımcıların 104'ü kadın (%47.9), 113'ü (%52.1) erkektir. Katılımcıların 11'i (%5.1) ilkokul, 12'si (%5.5) ortaokul, 44'ü (20.3) lise, 26'sı (%12) ön lisans, 85'i (%39.2) lisans ve 39'u (%18) yüksek lisans mezunudur. Veri toplama araçları katılımcılara yüz yüze görüşme yöntemi ile uygulanmıştır. Katılımcılara araştırma ile ilgili gerekli bilgiler verilmiş, bilgilendirilmiş ve kimlik bilgileri alınmamıştır.

2.3. Ölçme Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Bu çalışmada katılımcıların sadece yaş, cinsiyet ve eğitim durumu bilgileri demografik bilgi olarak alınmıştır.

Beş Faktörlü Kişilik Ölçeği: Beş Kişilik Modeli'ne dayalı olarak geliştirilmiş kişilik ölçüm aracı, 1 (Hiç Katılmıyorum) ile 5 (Kesinlikle Katılıyorum) arasında beşli Likert olarak yanıtlanan 44 maddeden oluşan bir envanterdir. Envanter, beş temel faktör (deneyime açıklık, öz-denetim/sorumluluk, yumuşak başlılık/geçimlilik, duygusal tutarsızlık/nevrotiklik, dışa dönüklük) üzerinden puanlanmaktadır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması, 56 ülke kapsamında kişilerin kendini tanımlama profilleri ve örüntüleri konusunda yapılan bir çalışmanın (Schmitt, Allik, McCrae ve Benet-Martinez, 2007) Türkiye ayağı kapsamında, Sümer ve Sümer (2005) tarafından yapılmıştır. Sümer, Lajunen ve Özkan (2005) tarafından Türkiye'deki uygulamada envanterin Cronbach alpha katsayıları .66 ile .77 arasında değişmiştir.

Beck Kaygı Ölçeği: Orijinal formu Beck, Epstein, Brown ve Steer (1988) tarafından geliştirilen ölçek Ulusoy, Şahin ve Erkmen (1996) tarafından Türk kültürüne uyarlanmıştır. Maddelere verilen cevaplar dörtlü likert tipi "Sizi ne kadar rahatsız etti?" sorusuna "hiç"(0), "hafif derecede (1), "orta derecede"(2) ve "ciddi derecede"(3) şeklinde verilen cevaplardan oluşmaktadır. 21 maddeden oluşan ölçekten alınabilecek en yüksek puan 63'tür. Ölçekten alınan toplam puanın yüksekliği, bireyin yaşadığı kaygının şiddetini göstermektedir. Ulusoy, Şahin ve Erkmen (1996) tarafından ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .93 olarak saptanmıştır.

3. Bulgular

İlk olarak bağımlı ve bağımsız değişkenlerle ilgili istatistiksel bulgular sunulmuştur. Daha sonra, bu çalışma sırasında çoklu regresyon analizi sonucu ile ilgili bulgular rapor edilmiştir.

Araştırmada Bağımlı ve Bağımsız Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistiksel Bulgular

Çalışmada bağımlı ve bağımsız değişkenlerle ilgili Ortalama ve Standart Sapma ölçüleri hesaplanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Betimsel İstatistikler

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma
Kaygı	33.69148	10.09895
Dışadönüklük	28.17873	5.20904
Yumuşakbaşlılık	35.61290	4.99605
Sorumluluk	32.94009	5.80079
Nevrotiklik	23.72332	6.25704
Deneyime açıklık	34.12460	5.78069

Araştırmada Bağımlı ve Bağımsız Değişkenlere İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

Bu çalışmada bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiler pearson korelasyon yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Analizlerin sonuçları Tablo 2'de sunulmaktadır. Korelasyon analizi, kişilik özellikleri ile kaygı puanı arasında orta ve düşük bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	Kaygı
Dışadönüklük	-.162*
Yumuşakbaşlılık	.110
Sorumluluk	-.144
Nevrotiklik	.383**
Deneyime Açıklık	.034

*p<.0.05; **p<.0.01,

Regresyon Analizi Sonuçları

Araştırmada kaygı puanının kişilik özelliklerini ne kadar yordadığını belirlemek için çoklu regresyon analizi yöntemi kullanılmıştır. Aşağıdaki tablo, kişilik özelliklerine ilişkin kaygı puanının yordama seviyesi hakkında bilgi içermektedir.

Tablo 3: Regresyon Analizi Sonuçları

	Değerler				
Kaygı	B	SEB	β	t	p
Dışadönüklük	-,253	,144	-,131	-1,754	,08
Yumuşakbaşlılık	,065	,150	,032	,437	,663
Sorumluluk	-,078	,123	-,045	-,643	,521
Nevrotiklik	,592	,110	,367	5,391	,000**
Deneyime açıklık	,250	,125	,143	2,004	,046*

*p<.0.05; **p<.0.01,

Tablo 3 incelendiğinde kaygı düzeylerinin kişilik özellikleri alt boyutlarını nasıl yordadığına ilişkin veriler yer almaktadır. Kaygı değişkeni incelendiğinde beş değişkeninin regresyon eşitliğinde yer almasıyla oluşan regresyon katsayısı (R= .412; R2 =.150; F=8,621) istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. Tablo incelendiğinde nevrotik kişilik özelliğinin (β=.367; p<.001) ve deneyime açıklık kişilik özelliğinin (β=.143; p<.005) pozitif yönde ve anlamlı düzeyde kaygı değişkenini yordadığı görülmektedir.

4. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, genç yetişkinlerde kaygı ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, kişilik özellikleri ile kaygı arasında istatistiki açıdan anlamlı ve önemli sonuçlar bulunmuştur. Bu doğrultuda, genç yetişkinlerin deneyime açıklık ve duygusal dengesizlikleri arttıkça kaygılarının da yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan duygusal dengesizlik özellikleri arttıkça kaygılarının da yükseldiği sonucuna varılmıştır.

Bu çalışma kişilik özellikleri ve kaygı arasındaki ilişkileri incelmiştir. Türkiye'de klinik örneklemlerde kaygı ve kişilik bozuklukları arasındaki ilişkiler (Kalyon, Dadandi ve Yazici, 2016; Topal, Altunay ve Mercan, 2004) incelenmesine rağmen normal örneklemlerde bu iki değişken arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmaların sayısı çok azdır. Bu noktada normal örneklemler için iki değişken arasındaki ilişkinin yönünün ve gücünü göstermesi açısından bu çalışma literatüre katkı sağlamıştır.

Bu çalışma sonuçları, duygusal dengesizlik kişilik özelliklerine sahip olma ile kaygı arasında doğrusal yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Literatürde, duygusal açıdan dengesiz bireylerin olumsuz yaşam olaylarını daha fazla deneyimlediklerini ve ceza sinyallerine karşı daha çok duyarlı oldukları, olumsuz duyguları daha fazla yaşadıkları belirtilmektedir (Eryılmaz ve Öğülmüş, 2010; Eryılmaz ve Ercan, 2011; Lucas, Deiner, Grob, Suh ve Shao, 1998). Bu noktada bu araştırma sonuçları literatürle tutarlı sonuçlar ortaya koymuş denilebilir. Ayrıca duygusal dengesizlerin alışılmamış bir durum, nesne ya da kişi ile karşılaşmaları, korku veren durum veya nesnelerle karşılaşmaları, takınaklı düşüncelere sahip olmaları, iç ve dış çatışmaları yoğunlukla yaşamaları (Horney, 1999) da kaygı belirtilerini daha fazla göstermelerine neden olmuş olabilir. İlerleyen süreçte nedensellikle ilgili çalışmaların yapılması literatüre katkı sağlayabilir.

Ellis'e göre (1994) kaygı, geniş anlamı ile sezilen bir tehlikeye hazırlanma sırasında algılanan güçsüzlük duygusunun yaşandığı duygusal bir durum olarak tanımlanmaktır. Kaygının, kişilik, durum ve olay kaynaklı olmak üzere üç farklı çeşidi bulunmaktadır. Bazı bireylerde sürekli bir durum olarak karşılaşılan kişilik kaynaklı kaygı, insan kişiliğinin bir parçasıdır. Bu açıklamalar çok geneldir. Açıklamaların hangi kişilik özelliği için geçerli olduğunun ortaya konulması gerekmektedir. Bu

noktada bu çalışma bulguları Ellis'in düşüncelerini duygusal açıdan dengesiz genç yetişkinler için doğrulamaktadır denilebilir.

Bu çalışmada, kaygı ve deneyime açıklık arasında ilişki bulunmuştur. Deneyime açıklık yükseldikçe kaygı da artmaktadır. Bu durumun nedeni deneyime açıklığın doğasında aranabilir. Şöyle ki Goldstein'e göre kaygının ortak öğesi bireyin yeteneği ile ondan beklenilenler arasındaki uyuşmazlıktır, bu durum ise bireyin kendini gerçekleştirmesini olanaksız kılar (Geçtan, 1981, sf. 237). Deneyime açıklık, kişiliğin zekâ boyutu olarak değerlendirilmektedir (McCrae ve Costa, 2003). Çalışmada elde edilen verilerdeki ilişkinin boyutu tekrar incelenebilir.

Bu çalışma sonuçlarına göre birtakım öneriler geliştirilebilir. Öncelikle, klinik örneklemin de sürece dahil edildiği karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir. Duygusal açıdan dengesiz bireyler için kaygı azaltma programları hazırlanıp uygulanabilir.

5. Kaynakça

Baltes, P. B., Featherman, D. L., ve Lerner, R. M. (Eds.). (2014). Life-span development and behavior (Vol. 10). Psychology Press.

Costa, P. T., ve McCrae, R. R. (1992). Normal personality assessment in clinical practice: The NEO Personality Inventory. Psychological assessment, 4(1), 5-13

Craig, G. J., ve Baucum, D. (1999). Human development. Prentice-Hall, Inc.

Ellis, R. (1994). The study of second language acquisition, Oxford University Press, 1994.

Erikson, E. H. (1994). Identity and the life cycle. WW Norton ve Company.

Eryılmaz, A., ve Ercan, L. (2011). Öznel iyi oluşun cinsiyet, yaş grupları ve kişilik özellikleri açısından incelenmesi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4(36), 139-151.

Eryilmaz, A., ve Öğülmüş, S. (2010). Ergenlikte öznel iyi oluş ve beş faktörlü kişilik modeli. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(3), 189-203.

Geçtan, E. (1981). Psikanaliz ve Sonrası. Istanbul : Hürriyet Yayınları.

Horney, K. (1999). The neurotic personality of our time (Vol. 15). Psychology Press.

Işık, E. (1996). Nevrozlar. Ankara: Kent Matbaası.

Kalyon, A., Dadandi, I., ve Yazici, H. (2016). The relationships between self-handicapping tendency and narcissistic personality traits, anxiety sensitivity, social support, academic achievement. Dusunen Adam, 29(3), 237-246

Köknel, Ö., Kaygıdan Mutluluğa Kişilik, Birinci Baskı, Altın Kitaplar Matbaası, İstanbul, 1982, s.159.

Lucas, R. E., Diener, E., Grob, A., Suh, E. M., ve Shao, L. (1998). Cross-cultural evidence for the fundamental features of extroversion: the case against sociability. U.S: University of Illinois at Urbana-Champaign.

McCrae, R. R., ve Costa Jr, P. T. (1995). Trait explanations in personality psychology. European Journal of Personality, 9(4), 231-252.

McCrae, R. R., ve Costa, P. T. (2003). Personality in adulthood: A five-factor theory perspective. Guilford Press.

Öncül, R. (2000). Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

Öner, N. ve Le Compte, A. (1985). Süreksiz Durumluk / Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı (2. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Scovel T. (1978) "The effect of affect on foreign language learning: A review of the anxiety research". Language Learning, 28 (1): 129-142.

Spielberger, C.D. (1972). Anxiety : Current Trend in Theory and Research. New York : Akademic Press.

Topal, İ. O., Altunay, İ. K., ve Mercan, S. (2004). Kronik ürtikerli hastalarda kişilik bozuklukları, anksiyete ve depresyon. Klinik Psikiyatri Dergisi, 7(4), 199-209.

AZƏRBAYCANQƏHRƏMANLIQ DASTANLARINDA SOMATİK LEKSİKANIN SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Doc.Dr. İmarət Suleymanova

Azərbaycan Dillər Universiteti

Bədən üzvlərinin özü fizioloji fəaliyyətdə iştirak etdiyi üçün onların adları da ünsiyyət fəaliyyətində fəal iştirak edir. Zaman keçdikcə, insan zəkası kamilləçdikcə bədən üzvləri, onların adları yeni-yeni mənalar kəşf edir. "Folklor dili geniş və çoxşaxəlidir" (7.6). Azərbaycan qəhrəmanlıq dastanları bədən üzvlərinin adlarını bildirən sözlərin əsasında formalaşan fərdi frazeoloji ifadələrlə zəngindir. "İnsanın təfəkkürü nitqi və həyəcanı öz əksini bu kimi ifadələrdə tapa bilir" (1.262). Eyni zamanda bu ondan irəli gəlir ki, adlarına deyiklik əlamətləri artırılır və onlar leksik mənadan yüksəyə qaldırılır. Beləliklə orfoikləşdirilmiş söz birləşmələri meydana gəlir. Belə birləşmələr bütövlükdə xalq dilinin xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırıldığı kimi xalq təfəkkürünün etnomental layına uyğunlaşdırılır. Bundan sonra həmin birləşmələr əvvəlcə ümumxalq, sonra ümummilli işlədilir. Məsələn: "baş" sözü türk dillərinin oğuz qrupunda ilkin inkişaf mərhələsində yalnız bədənin ən yüksək inkişaf mərhələsində işlədilir. Qıpçaq qrupunda baş əvəzinə kafa/qafa şəklində işlədilir. "Baş" ünsiyyət prosesində çevik-çox işləndiyi üçün o, leksik mənadan uzaqlaşaraq orfoekləşdiyi halda kafa/qafa orfoekləşməmiş, onun əsasında yeni frazeoloji ifadələr yaranmamışdır. Baş sözü əsasında isə baş vermək, baş vurmaq, başa düşmək, başa gətirmək, başa salmaq və.s yeni ifadələr yaranmışdır. Somatik leksika Azərbaycan qəhrəmanlıq dastanlarında daha geniş yayılmışdır. Qəhrəmanlıq dastanlarının ilkin variantlarında somatik ifadələr az işlənmişdir. Bunun səbəbi belə ifadələrin dildə tarixən yaranıb işlənməməsindən asılıdır. Məsələn: göz sözünün əsasında yaranmış gözünə durmaq frazeoloji birləşməsinə nəzər salaq "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanında biz göz sözünün əsasında frazeoloji semantik ifadəsinin yaranmasını görürük: -Mən Qazanın nemətinin çox yemişəm, bilməsəm gözümə dursun (1.124). Burada göz sözü və durmaq sözü metoforikləşərək semantik frazeoloji ifadə yaradır. Dilimizin məna zənginliyini sözlərdəki məcaziləşmək qüvvəsini görmək üçün qəhrəmanlıq dastanlarından topladığımız nümunələrin bir neçəsinə nəzər salaq:

1) Keçəl həmzə ancaq özü Qırata baş çəkərdi.

2) Bolu bəy dedi: "daha ürəyimdəki arzuya çatıb düşməni ələ keçirdim. (...189)

3) Dəlilər Koroğlunun gəldiyini bilib onun ayaqlarına düşdülər.

4) O saz çalıb mahnı oxuyurdu, camaat da ona qulaq asırdı. (....200)

5) Bəli, başımızı çox ağrıtmayaq. (7.177)

6) Dəlilər başladılar ona ürək verməyə. (7.188)

Beləliklə, poeziyyadan gətirilən nümunələr göstərdi ki, qəhrəmanlıq dastanları somatik leksika əsasında yaranmış frazeoloji ifadələrlə zəngindir. Frazeoloji ifadələrin böyük bir hissəsi bədən üzvlərinin adları ilə bağlı yaranmışdır.Bədən üzvlərinin özü fizioloji fəaliyyətdə iştirak etdiyi kimi onların adları da ünsiyyət fəaliyyətində fəal iştirak edir. Zaman keçdikcə, insan zəkası kamilləçdikcə bədən üzvləri, onların adları yeni-yeni mənalar kəşf edir. "Folklor dili geniş və çoxşaxəlidir" (Abdullayeva, 1998: 6). Azərbaycan qəhrəmanlıq dastanları bədən üzvlərinin adlarını bildirən sözlərin əsasında formalaşan frazeoloji ifadələrlə zəngindir. "İnsanın təfəkkürü nitqi və həyəcanı öz əksini bu kimi ifadələrdə tapa bilir" (Kitab-ı Dede Korkut" Destanları, 1988: 262). Eyni zamanda bu ondan irəli gəlir ki, adlarına deyiklik əlamətləri artırılır və onlar leksik mənadan yüksəyə qaldırılır. Milli və qədim ieksik lay olan bədən üzvlərinin adlarını bildirən sözlər çoxmənalılığı, metaforikliyi ilə seçilir."Azərbaycan dilinin lüğət tərkibinin əsasını təşkil edən milli və qədim lay olan somatik leksika söz və ifadə yaradıcılığında mühüm rol oynayır.Frazeoloji ifadələrin, xüsusilə feli frazeologizmlərin əsas komponenti kimi çıxış edən bu vahidlərlə dildə xeyli frazeoloji birləşmələr yaranmışdır" (Süleymanova, 2019: 68). Bədən üzvlərinin iştirakı ilə formalaşmış frazeoloji ifadələrdə yeni görünən

ifadə tərzləri yalnız feillərin çoxmənalılığı hesabına yaranır.” Belə birləşmələrin bir qismində tərəflərdən biri həm qramatik, həm də leksik məna, digəri yalnız qrammatik məna daşıyır (Bayramov, 1978: 65). Azərbaycan dilində ad+feil modelində formalaşan frazeoloji ifadələr çoxdur.Bu tipli feili birləşmələrdə komponentlərin əlaqələndirilməsində sintaktik vasitə əsas rol oynayır. Sözlər yanaşı işlənir,heç bir qrammatik əlamət qəbul etmədən yanaşma əlaqəsi vasitəsi ilə formalaşır.Bunlar adlıq hallı ifadələrdir, əksərən isə tərəflərdəki sözlər isimin təsirlik, yönlük, yerlik, çıxışlıq halları vasitəsi ilə idarə olunur.” Hərəkətin obyektə münasibəti öz qrammatik ifadəsini feillə, onun idarə etdiyi söz arasındakı əlaqədə tapar”(Kazımov, 2004: 166-168). Dilimizdəki birləşmələrin, məcaziləşən sözlərin böyük çoxluğunu feillər təşkil edir. Somatik sözlərin komponentliyi ilə düzəlmiz ifadələr əsasən feillərin çoxmənalılığı ilə yaranmışdır. Qəhrəmanlıq dastanlarında belə ifadələr çox işlənmişdir. Frazeoloji vahidlərin çoxmənalılığı da onların nitq prosesində, başqa sözlərlə əlaqə şəraitində müəyyən olur.” Çoxmənalı frazeoloji vahidlər ilk baxışda omonim frazeoloji vahidlərə oxşayır. Lakin əslində bunlar bir-birindən tamamilə fərqli xüsusiyyətlərə malikdir. Belə ki, çoxmənalı frazeoloji vahidlərin sonrakı mənalarının ilk mənası ilə bu və ya digər şəkildə bağlı olur” (Bayraçov, 1978:159). İstər Azərbaycan dilçiliyində, istərsə də xarici dilçilikdə frazeologizmdən yazan müəlliflər çoxmənalı frazeoloji vahidlərlə yanaşı, frazeoloji omonmlikdən də bəhs etmişlər.Frazeoloji birləşmələrin omoninliyində də müxtəlif fikirlər irəli sürülmüşdür, yəni bir qrup dilçilər belə birləşmələri inkar etdiyi halda, bəziləri bunun əksini yazırlar. Lakin bu cür ciddi fikirlərin mövcud olmasına baxmayaraq, omonimliyi tamamilə inkar etmək olmaz.Yalnız onu qeyd edə bilərik ki, frazeolloji vahidlərin omonimliyi çoxmənalılığa nisbətən məhdud dərəcədədir, onlara az təsadüf etmək olur. Məsələn, Ş. Balli hesab edir ki, omonimlik frazeoloji vahidlərin daxili əlamətlərindən biridir. Çoxmənalılıq bir-birnə yaxın mənaları ifadə etdiyi halda, omonimlik bir-birindən tamam uzaq mənaları əks etdirir. Çoxmənalı frazeoloji birləşmələrin əmələ gəlməsində əsas kimi götürülən baş, əl və s. sözlər omonim frazeoloji vahidlərin də yaranmasında müəyyən rol oynayır. Çoxmənalılığa dair misal göstərilən nümunələrdə çoxmənalı sözlərin bütün mənaları bir- biri ilə sıx surətdə əlaqədardır.Həmin sözlərin iştirakı ilə yaranan omonim frazeololi vahidlərdə isə dil vahidlərinin bir-biri ilə heç də əlaqəsi olmadığı aşkarlanır. Məsələn,” başına gəlmək” və “başını aşağı salmaq” frazeoloji vahidlərinin omonim mənaları qəhrəmanlıq dastanlarımızın dilində öz əksini belə tapmışdır: Başını aşağı salmaq 1) öz işi ilə məşğul olmaq. Nəbi üzə çıxdı, başını aşağı salıb rəncbərlik elədi (“Qaçaq Nəbi” dast.). 2) utanmaq, xəcalət çəkmək və s. Əl atmaq 1) əlini uzadıb götürmək.”) sataşmaq. Əl vurmaq 1) toxunmaq, dəymək. 2) əl çalmaq,alqışlamaq və s. Göründüyü kimi, omonim frazeoloji ifadələr formaca eyni olsalar da, onlar arasında heç bir məna əlaqəsi olmur. Çünki mənalar arasında ümumi semantik rabitə yoxdur. Buna görə də omonimlik meydana gəlmişdir. Azərbaycan qəhrəmanlıq dastanlarında sinonimlər müxtəlif məqamlarda yaranaraq xalq tərəfndən inkişaf etdirilmişdir. Sinonimlər istər yazıda, istərsə də nitq mədəniyyətində fikrin normal ifadə olunmasında mühüm rol oynayır. Beləliklə, onlar müxtəlif sahələrdə işlənərək hər bir sözün incə və dəqiq məna çalarlığını yaradır. Ümumi dilçilikdə sinonimkanın müxtəlif növləri göstərilir. Bütün bu növlərdə sinonimlər çoxmənalı sözlərin mənalarından birinin həmin mənanı ifadə edən digər bir sözə uyğun gəlməsi yolu ilə, yeni sız düzəltmək yolu ilə, düzəltmə və mürəkkəb sözlər yolu ilə və başqa dillərdən sözalma yolu ilə əlaqədar əmələ gəlir. Qeyd edək ki, dilimizdə leksik sinoimlərə nisbətən frazeoloji sinonimlər azlıq təşkil etsə belə, Azərbaycan qəhrəmanlıq dastanlarında apardığımız araşdırmalar göstərir ki, dilimiz frazeoloji birləsmələlə məhsuldardır. “Yazılı ədəbiyyatın elə bir sahəsi yoxdur ki, folklorda olduğu qədər frazeoloji sinonimi zəngin olsun” (Seyideliyev, 2006: 188). Azərbaycan dilinin zənginləşməsində və semantik mənada emosiyanın yaranmasında frazeoloji sinonimlərin böyük rolu vardır. Qəhrəmanlıq dastanlarında frazelogizmlər dildə əsasən xalq tərəfindən yaradılır, bədii yaradıcılıqla əlaqədar müəllif dilindən (üslubundan) fərqli olaraq dialoq prosesində personajlar tərəfindən daha geniş miqyasda işlədilir. Personajların dilində işlənən belə ifadələr leksik vahidlərlə, biri-biri ilə rabitə yaradaraq emosionaliığı və ekspressivliyi artırır. Bu ifadələr Azərbaycan qəhrəmanlıq dastanlarının dilində daha çox özünü göstərir. Məsələn: ağlamaq-göz yaşı axıtmaq-qan yaş axıtmaq-gözlərindən qan-yaş tökmək, qaçmaq – daban almaq-dabanına tüpürmək və s. Tədqiqat da göstərir ki, frazeololi sinonimlər məna

etibarıilə bir-birinə yaxın, müstəqil ifadələrdir. Çünki onlar üslubi rənglərinə və leksik tərkibinə görə fərqlənsələr də, mənaca bir-birinə yaxın olurlar.

Frazeoloji birləşmələrin üslubi imkanlar daha genişdir.Onlar fikri emosional, yığcam, obrazlı, dəqiq ifadə edir. "Folklorda söz və ifadə sənətkarlığı, onların yerli-yerində, yəni yerinə düşən vəziyyətdə işlədilməsi və bədii fikrin, məqsədin üzə çıxarılması xalq dilinin incəliklərinin ifadəsidir" (Seyideliyev, 2006: 188). Dastanlarda ifadə anlayışlarıı genişdir. Belə ki, fikrin dəqiq ifadəsində, anlaşmanın məntiqi inkişafında, hadisələrin gərgin gedişində, ..oxucu qəlbinə yer tapmasında işlədilən ifadələr və sözlərin əhəmiyyəti böyükdür. Dastan dilində yerində işlənən frazeoloji ifadələr hər hansı bir sahə ilə məhdudlaşmır, müxtəlif məna çalarlarına malik olurlar. Frazeologiya leksik semantik kateqoriyalarla sıx bağlıdır. Burada sinonimlər, omonimlər, antonimlər, frazeoloji ifadələrin çoxmənalılığı kimi dil hadisələri mühüm rol oynayır. Azərbaycan dili sinonimlərlə zəngin bir dildir. Folkloru da yaradan xalq,hadisələrin gedişinə uyğun istədiyi ifadələi götürür və həmin hadisəni mənanı qüvətləndirmək şərti ilə aydınlıqla ifadə etmək üçün sinoninlərdən və antonimlərdən istifadə edir. Frazeoloji sinonimlər neytral sözlərdən fərqli olaraq danışıq dilinə, bəzən də kitab dilinə uyğunluğu ilə səciyyələnir.

Azərbaycan dastanlarında aparılan müşahidələr göstəriir ki,frazeoloji sinonimlər dilimizdə ən çox feili frazeoloji ifadələrə məxsusdur. İnsan cəmiyyətdə həmişə yaxşını pisdən, mənfini müsbətdən ayırmaq kimi insana məxsus keyfiyyətlər onu əhatə edən varlıqlar haqqında təsəvvür,anlayışlar əsasən əks və zidd cəhətləri qarşılaşdırma yolu ilə mümkün olmuşdur. Sözlərin leksik- semantik paradiqmatikasınna sionimlərlə yanaşı,antonim sözlər də daxil olur.Təsadüfi deyildir ki, atalar sözləri və zərb məsəllərin əksəriyyətinin əsasında antonim sözlər durur. Qəhrəmanlıq dastanlarımızın ən vacib elementlərindən biri kimi antonim frazeoloji ifadələrlə zəngindir. Antonim söz və ifadələr yalnız təzadlı səhnələri deyil,həyat həqiqətlərini,insan psixologiyasını və arzu istəyini də göstərmək üçün sənətkarların dilində əsas vasitələrdən olmuşdur. Dildə işələnən leksik vahidlər kimi frazeoligizmlər də çoxmənalılıq xüsusiyytlərinə malikdir. Lakin frazeologiyada çoxmənalılıq təkmənalılığa nisbətən çox məhduddur.Leksik vahidlər kimi təkmənalı frazeoloji vahidlər bir mənanı , çoxmənalı frazeoloji vahidlər isə bir neçə mənanı ifadə edir. Lakin çoxmənalı frazeoloji vahidlər leksik vahidlərə bənzəsə də, onlardan fərqlənir. Bu fərq onda özünü gəstərir ki, söz başqa sözlərlə əlaqəyə girərək real bir məna bildirir, yəni konkret mənaya malik olur. Söz frazeoloji birləşmə tərkibində isə məcazlaşaraq öz real konkret mənasını itirir, tam başqa bir məfhum ifadə edir. Qəhrəmanlıq dastanlarında sənətkarlar bədən üzvlərinin adlarını bildirən sözlərin çoxmənalığından istifadə edərək olduqca rəngarəng ifadələr yaratmışlar.Dilin frazeoloji fondu sübut edir ki, çoxmənalılıq leksik vahidlərdə olduğu kimi ,frazeolgizmlərə də aiddir. Azərbaycan qəhrəmanlıq dastanlarının somatik leksikası üzrə aparılan tədqiqatlar bu fikri bir daha sübut edir.Bu sahədəki tədqiqatlar göstərir ki, qəhrəmanlıq dastanlarımızın dilində işlədilən frazeoloji birləşmələrin bir qismi çox- mənalılıq xüsusiyyətinə malikdir.Lakin çoxmənalılıq heç də

bütün sözləri əhatə etmədiyi kimi,frazeologiyada da çoxmənalılıq bütün ifadələri əhatə edə bilməz.

Baş,göz,ürək,üz,boyun, dil,əl,ayaq,diz,qulaq,ağız , kimi leksik vahidlərdə çoxmənalılıq olduğu

kimi, həmin sözlər frazeoloji ifadələrin tərkibində də çoxmənalılıq yaradır.

Beləliklə, metoforikləşmiş söz birləşmələri meydana gəlir. Belə birləşmələr bütövlükdə xalq

dilinin xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırıldığı kimi xalq təfəkküründün etnomental layına uyğunlaşdırılır.

Bundan sonra həmin birləşmələr əvvəlcə ümumxalq, sonra ümummilli səviyyədə işlədilir. Məsələn:

"baş" sözü türk dillərinin oğuz qrupunda ilkin inkişaf mərhələsində yalnız bədənin ən yüksək inkişaf

mərhələsində işlədilir. Qıpçaq qrupunda baş əvəzinə kafa/qafa şəklində işlədilir. "Baş" ünsiyyət

prosesində çevik-çox işləndiyi üçün o, leksik mənadan uzaqlaşaraq metoforikləşdiyi halda kafa/qafa

orfoekləşməmiş, onun əsasında yeni frazeoloji ifadələr yaranmamışdır.Baş sözü əsasında baş

vermək,başa düşmək,başa gətirmək, başa salmaq və s. yeni ifadələr yaranmışdır. Qəhrəmanlıq

dastanlarımızda baş sözü ilə düzələn ifadələrə nəzər salaq:

1)-Ey xan,bu dəliyə baş qoşmaq lazım deyil (4.23) 2) Koroğlu göz gəzdirib gördü ki,çoban onun başının üstündə dayanıb tamaşa edir (4.27) 3) ...tuluğun birini götürüb başına çəkdi (4.35) 4) Axcanı xurcuna tökdün, Ürəyimin başın sökdün....(4.41) 5)...Koroğlu axır ki,yağlı əlini mənim də başıma çəkdi (4.44) 6) ...qorxudan başımı itirdim, heç bilmədim nə yazım(4.64) 7) Paşa dedi:

-Kim Koroğlunu tutub diri-diri yanıma gətirsə, dünyanın bütün naz-nemətini başından tökəcəyəm (4.180) 8) (Qasid) Hasan paşaya baş əyib ona bir namə verdi. 9) Nəbi başını aşağı salıb rəncbərlik elədi.(3.)

1) Ulaş oğlu Qazan içdi-içdi, axırda şərabın təsiri başına vurdu (1.188) 2) Çoban belə deyərkən Qazan ah çəkdi, ağlı başından çıxdı (1.193)

2)Ay kişi,adam da adamı belə döyərmi? –Bir qoyunumun başını əkib (5.63)

3)Həcər xanım onun nə dediyini başa düşdü(1.549) 2) Bəli,başınızı çox ağrıtmayın.(3)

Bu cümlələrdə baş qoşmaq, başının üstündə dayanmaq,başına çəkdi,ürəyimin başını sökdün,başına vurdu,ağlı başından çıxdı, yağlı əlini mənim də başıma çəkdi, naz- neməti başından tökəcəyəm,başını əkib,başa düşdü, başınızı çox ağrıtmayın,baş əyib,başını aşağı salmaq kimi baş sözü əsasıda formalaşan rəngarəng ifadələr diqqəti cəlb edir. Məsələn, baş əymək ifadəsi əsas mənasına görə başını hər hansı bir istiqamətə əymək,endirmək anlayışını bildirir. Somatik leksika əsasında formalaşan frazeoloji vahid kimi bu ifadə "Koroğlu"dastanında birinci mənada ,baş endirmək baş əyib salam vermək, təzim etmək anlayışını bildirir.

İkinci mənada isə tabe olmaq, itaət etmək, alçalmaq anlayışını bildirir.

"Başa gəlmək" ifadəsi qəhrəmanlıq dastanlarında iki mənada işlədilmişdir.Birinci tamam olmaq , qurtarmaq mənasını bildirdiyi halda,ikinci mənada –"Koroğlu" dastanında isə "hasil olmaq " mənasında işlədilmişdir:Qərəz nalbənd nə qədər dedisə,başa gəlmədi.

"Başının üstünü almaq" somatik leksika əsasında formalaşmış frazeoloji birləşməsi də iki mənada işlədilmişdir:

1) haqlamaq,üstünü almaq,çatıb tutmaq.Tanrıtammaz ata bir qırmanc göstərib, aldı qasidin başının üstünü (4.).

2) Tez özünü çatdırmaq, yanına gəlmək.Qanlı Qoca hövl etdi,bir göz qırpımında əkinçinin başının üstünü alıb soruşdu ki,ay kişi, nə olub belə yanıqlı-yanıqlı oxuyub ağlayırsan.("3.).

"Qaçaq Nəbi" qəhrəmanlıq dastanında "başını ağrıtmaq" somatik leksika əsasında formalaşmış frazeoloji ifadəsi iki mənada işlədilmişdir:

1) Özünü incitmək, özünə. əziyyət vermək. Nəbi:- Ay nənə, niyə başını ağrıdırsan?

2) Sözünü qısa demək.Bəli, başınızı çox ağrıtmayın.

3) Başını aşağ salmaq. 1) öz işi ilə məşğul olmaq,2) utanmaq, xəcalət çəkmək.

4) Dəliləri onu (Koroğlunu) incitdiklərinə görə peşiman oldular. Başlarını aşağı saldılar.

Somatik leksika Azərbaycan qəhrəmanlıq dastanlarında daha geniş yayılmışdır. Qəhrəmanlıq

dastanlarının ilkin variantlarında somatik ifadələr az işlənmişdir. Bunun səbəbi belə ifadələrin dildə tarixən yaranıb işlənməməsindən asılıdır.

Azərbaycan qəhrəmanlıq dastanlarında somatik leksikanın semantik xüsusiyyətlərindən danışarkən çoxmənalı frazeologizmlərin yaranmasında göz sözünün fəallığını qeyd etmək lazımdır.

Məsələn: göz sözünün əsasında yaranmış gözünə durmaq frazeoloji birləşməsinə nəzər salaq "KitabiDədə Qorqud" dastanında biz göz sözünün əsasında frazeoloji semantik ifadnin yaranmasını görürük:

-Mən Qazanın nemətinin çox yemişəm, bilməsəm gözümə dursun (1.124). Burada göz sözü və durmaq sözü metoforikləşərək semantik frazeoloji ifadə yaradır.

Dilimizin məna zənginliyini sözlərdəki məcaziləşmək qüvvəsini görmək üçün qəhrəmanlıq dastanlarından göz sözü ilə topladığımız nümunələrin bir neçəsinə nəzər salaq:

1) Padşahın gözü ata düşdü. (4.14)

2) Koroğlu qarının ətəyinə...bir ovuc pul tökdü.Qarının gözləri işıqlandı. (4.56)

3) Mollanın gözləri hədəğədən çıxdı,nəfəsi kəsildi.(4.69)

4) Bir-birinə dedilər: "Gəlin oğlanı atasının gözündən salaq .(1.179)

5) Gözdə-qulaqda olun,harda çiynində saz aşıq gördünüz, mənim yanıma gətirin.(4.111)

Gözdə-qulaqda olmaq

1. gözüaçıq olmaq, ayıq olmaq. 2) nəzarət etmək,baxmaq,muğayat olmaq.O gündən bütün yollara, yazılara, kövşənlərə adamlar qoydu ki, gözdə-qulaqda olsun.(4).

Gözdən salmaq

1) unutmaq, yaddan çıxarmaq; 2) uzaqlaşdırmaq, kənar etmək;3) hörmətdən salmaq.

Bu cümllələrdə gözü düşdü,gözləri işıqlandı, gözları hədəğədən çıxdı,gözdə-qulaqda olmaq kimi göz sözü əsasında formalaşan ifadələri misal göstərmək olar.

Ürək sözündən əmələ gələn qəhrəmanlıq dastalarında işlənmiş somatik leksika əsasında formalaşan çoxmənalı frazeoloji vahidlərdən bir neçəsini misal göstərə bilərik:

1) Koroğlu çoxdan idi şərab içməmşdi, ürəyi şərab üçün gedirdi (4.117)

2) Bolu bəyin ürəyi qana dönmüşdü.(4. 171)

3)Dəli Mehtər:

-Hələ ona ürəyin də yanır.(4.173)

4) Bağrımı,ürəyimi nə dağlarsan?(1.196)

5) Yeynək bu xəbəri eşidəndə ürəyi oynadı, qara bağrı sarsıldı. (1.261)

6) Dəlilər başladılar ona ürək verməyə (.(7.188)

Ürək vermək 1) ürəkləndirmək, cəsarətləndirmək. 2) sevmək, məhəbbət yetirmək.

Ürəyi getmək. 1) Huşunu itirmək,bayılmaq.2) Bir şeyin və yaxud bir kəsin həsrətində olmaq.və s.

Uz sözü ilə:

Ərəb Reyhan atlılarına üz tutdu (4.47).1) atlılarına baxmaq; 2) məqsədini bildirmək...

Boyun sözü ilə;

Boynuna almaq- həm bir işi görmüş olduğunu etiraf etmək,açıb söyləmək,həm də öhdəsinə götürmək,üzərinə götürmək. Nəbi:- Yaxşı ki, boynuna alırsan.(1..)

Dil sözündən somatik leksika əsasında əmələ gələn çoxmənalı frazeoloji vahidlərə aşağıdakıları misal göstərə bilərik :dil tökmək, dilə gətirmək, dilindən çıxmaq və s. Hər üç frazeoloji vahid qəhrəmanlıq dastanlarımızda iki mənada işlənmişdir:

1) Bəli, Paşa bəy oradan gəldi evinə, arvadına o ki var dil tökdü (3...). 1) Şirin sözlərlə razı salmağa salmağa çalışmaq; 2) xahiş etmək, yalvarmaq .

2) Ancaq nə qədər dil tökdülər, nə qədər pul, qızıl vəd etdilər bir şey çıxmadı.(4)

3) Dilə gətirmək- 1) bərk təsir edərək danışdırmaq, dilləndirmək...

Koroğlunu gətdiz dilə; Tez gəlin beləmi əyləni?!(4) 2) haqqında, barəsində danışmaq.

4) Dilindən çıxmaq -1) söz vermək, sözü deyib əməl etmək. Koroğlu başa düşdü ki, bu söz Nigarın dilindən çıxıb (4) 2) ağzından çıxmaq,istəmədən qeyri-ixtiyari bir söz demək.

Azərbaycan qəhrəmanlıq dastanlarında müxtəlif mənaları ifadə edən çoxmənalı frazeoloji birləşmələrə ..aşağıdakı nümunələri də göstərmək olar.

1) Ata-ana güldü ,sevindi.Beyrəyin ayağına düşdülər. (1.222)

2) Ayaq tutmaq- həm təzə-təzə yeriməyə başlamaq, həm də ayaqlaşmaq, bərabər olmaq mənalarındadır

3) Bağrına basmaq- həm məhəbbətlə, nəvazişlə qucaqlamaq,həm də sinəsinin üstünə qoymaq mənalarında..

Əl sözü ilə: əl açmaq, əl qaldırmaq, əl çəkmək, əl çalıb gülmək və s.

1) Amma elə ki, uçurumdan atdandın, söz verdim ki, sənə əl qaldırmayım.(4)

2) Pristav Mehdi bəy Nəbini axtarmaqdan əl çəkdi.(3)

3) İstəyirsən hamı bizə əl çalıb gülsün? (3)

Burada əl açmaq – istəmək,dilənmək; əl qaldırmaq-vurmaq, əl çəkmək- imtina etmək,vaz keçmək, əl çalıb gülmək- ələ salmaq, lağ etmək mənalarında işlədilmişdir.

4)Bolu bəy dedi: "daha ürəyimdəki arzuya çatıb düşməni ələ keçirdim. (4.189)

Diz sözü ilə;

7) Oğlu Uruza bu söz xoş gəlmədi. İrəli gəldi, diz çökdü .(1.225)

Beyin sözü ilə;

8) Paşanın qəzəbindən qan beyninə vurdu.(4.180)

Bel sözü ilə;

1) Dura –dura belimiz qırıldı.(1.189)

Qulaq sözünün iştirakı ilə formalaşan frazeoloji ifadələr də üslubi rənginə, məna və funksiyasına görə qəhrəmanlıq dastalarımızda genış yer tutur.

1) Elə buradaca öz hünərimi göstərib onlara qulaqburması verməsəm, yaxamızdan əl çəkməyəcəklər.(4.77)

2) O, saz çalıb mahnı oxuyurdu, camaat da ona qulaq asırdı. (4.200)

3) Koroğlu mənim sözümdən acıqlandı,sən de,bəlkə, sənin sözünə qulaq asa.(4.207)

Yuxarıda sadaladığımız diz, ayaq,bel, boyun, və s. somatik sözləri ilə düzəlmiş frazeoloji ifadələr qəhrəmanlıq dastanlarımızda çox işlənmişdir.

Bura qədər deyilənlərdən belə qənaətə gəlmək olur ki, qədim zamanlardan-dilin inkişaf mərhələsindən başlayaraq onun keksik sferasında məcazlaşma özünü göstərir. Bu bütün dünya dillərinə aiddir.

Dildə məcazlaşmanın özünəməxsus cəhətləri həm struktur, həm də semantik cəhətdən xalqın etnomental xüsusiyyətləri ilə şərtlənir. Dünya dillərindəki metaforikləşmənin müxtəlifliyi dediyimizə sübutdur. Belə ki,müasir səviyyədə dünya dillərində işlədilən paremeloji ifadələr hər bir xalqın yalnız özünə məxsusdur.Buna görə də qohum dillərdə paremoloji ifadələr uyğun olduğu halda , qohum olmayan dillərdə fərqlilik daha çoxdur.Bu səbəbdən də türk dillərində bu gün rast gəldiyimiz paremoloji ifadələrin ümumi kökdən gəldiyini söyləmək olar. Türk dilləri üçün isə isə fundamental paremoloji mənbə M. Kaşğarinin "Divani-lüğət-it-türk" əsəridir.

Qəhrəmanlıq dastanlarında dediyimiz üsulla yaranmış, öz semantik əsaslarını türk xalqlarının etnommental-genetik abidəsi olan M.Kaşğarinin lüğətindən almışdır.

Beləliklə, poeziyyadan gətirilən nümunələr göstərdi ki, qəhrəmanlıq dastanları somatik leksika əsasında yaranmış frazeoloji ifadələrlə zəngindir.

Azərbaycan qəhrəmanlıq dastanlarından gətirilən nümunələr göstərdi ki, sənətkarlarımız bədən üzvlərinin adını bildirən sözlərin iştirakı ilə xalqımızın əsrlərdən bəri işlətdiyi, hər birimizin ifadə tərzinə çevrilmiş frazeoloji ifadələrdən istifadə etmişlər.

Azərbaycan folklorundan – qəhrəmanlıq dastanlarımızdandan bəhs edərkən ümummilli liiderimiz Heydər Əliyev demişdir:" Ktabı –Dədə Qorqud" milli mədəniyyətimizin iftixarı olmaqla, qədim türk bədii təfəkküründün ən qiymətli incilərindən biridir. Çalışmaq lazımdır ki, yeniyetmə gənclərimız rəşadəti, qəhrəmanlığı, mərdliyi dastanlarımızdan, torpağa bağlılığı "Kitabi- Dədə Qorqud" dastanından, "Koroğlu" eposundan, "Qaçaq Nəbi" dastanından öyrənsinlər, bir daha əmin olsunlar ki, xalqımızın keçdiyi mərhələlər, onun azadlığı uğrunda apardığı mübarizə yolu keşməkeşli və əziyyətli olmuşdur".

Açar sözlər: Qəhrəmanlıq dastanları, Dil xüsusiyyətləri, Deyimlər, Somatik Leksika, Məcaz.

KAYNAKÇA

1. "Kitab-ı Dede Korkut" Destanları. (1988). Bakü: Yazıcı.

2. Muasır Azerbaycan Dili. (1978). I. Cilt. Bakü: İlim.

3. “Kaçak Nebi” Destanı. (2011). Bakü.

4. “Köroğlu” Destanı. (2005). Bakü: Şerg-Gerb.

5. Nebiyev, Azad. (2006). Azerbaycan Halk Edebiyatı. Bakı: İlim.

6. Seyideliyev, Neriman. (2006). Azerbaycan Destan ve Nağıl Dilinin Frazeologiyası. Bakü: Araz.

7. Abdullayeva, Senuber. (1998). Azerbaycan Nağıl ve Destanlarının Dili: Bakü: İlim.

8. Süleymanova, İmaret. (2019). Poetik Frazeologiyanın Semantik Istıkametleri. Bakü: İlim ve Tahsil.

9. Bayramov, Hüseyn. (1978). Azerbaycan Frazeologiyasının Esasları. Bakü.

10. Kazımov, Gezenfer. (2004). Muasır Azerbaycan Dili.Sentaksis. Bakü.

11. Anderson, A. K. (2005). Affective Influences on the Attentional Dynamics Supporting Awareness. Journal of Experimental Psychology: General, 154, 258–281. doi:10.1037/0096-3445.134.2.258

12. Conway, P. (2003). Truth and reconciliation: The road not taken in Nambia. Online Journal of Peace and Conflict Resolution, 5 (1).

İLKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN YAŞAM ORTAMLARINA GÖRE ÇEVRESEL TUTUMLARI

Şeyma Nur KILIÇ

Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Fen Bilgisi Eğitimi, İstanbul

Meryem ÇOBANOĞLU

Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Fen Bilgisi Eğitimi, İstanbul

Aslı GÖRGÜLÜ ARI

Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Fen Bilgisi Eğitimi, İstanbul

Özet

Çevre, canlı ve cansız varlıkların bir arada denge içinde bulunduğu ortamdır. Var olan dengenin korunması için çevre sorunlarına karşı farkındalık kazanılması gerekmektedir. Günümüzün en büyük problemlerinden biri olan çevre kirliliğinin ve çevre kirliliğinin yol açtığı diğer sorunların temeli, aslında doğada var olan bu dengenin korunamamasıdır. Çevre sorunları önlenmezse dünyada var olan tüm canlı varlıkların yaşamı, tehlike altında olacaktır. Çevre konusunda bilinçli ve duyarlı bireyler yetiştirmek, bu sorunların çözümü için en etkili yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğayı tanımak, canlı ve cansız varlıklar arasındaki ilişkiyi anlamak ve bu ilişkiler doğrultusunda çevremizi öğrenmek ve korumasını sağlamak Fen Bilimleri dersinin temel amaçları arasında yer almaktadır. Bu yüzden ilköğretim öğrencilerinden, fen okur-yazarlığı amacı doğrultusunda çevre sorunlarına yönelik farkındalık kazanmaları beklenmektedir. Bu araştırmamızın temel amacı; öğrencilerin yaşadıkları yere göre çevre sorunlarına olan tutumlarını ölçmektir. Bu araştırma için iki farklı ortamdan birer okul seçilmiştir. Okullardan biri İstanbul'un Bağcılar ilçesinde, diğeri ise Çatalca ilçesinde yer almaktadır. Her iki okuldan da 5, 6, 7 ve 8.sınıf öğrencileri örneklem olarak seçilmiştir. Araştırmamız doğrultusunda seçilen örneklemlerden elde edilen veriler sonucunda öğrencilerin yaşadıkları ortamın onlardaki çevresel tutumları analiz edilmiştir. Verilerin toplanması için "Çevresel Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Uygulanan ölçek sonucu veriler SPSS programıyla analiz edilip iki farklı ortamda yaşayan öğrencilerin çevre sorunlarına karşı tutumları karşılaştırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çevre sorunları, çevresel tutum, ilköğretim öğrencileri

Abstract

The environment is in which living and inanimate beings are in balance. In order to maintain the existing balance, it is necessary to acquire awareness against environmental problems. One of the biggest problems of our time is the environmental pollution and the other problems caused by environmental pollution are the inability to maintain this balance in nature. If environmental problems are not prevented, the lives of all living things in the world will be endangered. To raise conscious and sensitive individuals about environment is the most effective way to solve these problems. Knowing nature, understanding the relationship between living and inanimate beings and learn our environment in line with these relationships and ensure protection is one of the main objectives of Science lessons. That's why the elementary school students, the purpose of science literacy is expected to acquire attitudes towards environmental problems. The main purpose of this research; The aim of this course is to measure attudes of environmental problems according to the place where students live. One school from two different environments was selected for this research. One of the schools is located in Bağcılar district of İstanbul and the other is in Çatalca district. 5th, 6th, 7th and 8th grade students from both schools were selected as samples. As a result of the data obtained from the samples selected in accordance with our research, the environmental attitudes of the students in their environment were analyzed. " Environmental Attitudes Scale " was used to collect data. As a result of the applied scale, the data were analyzed by SPSS program and the relationship between the students' attitudes towards environmental problems was compared.

Keywords: Environmental problems, Environmental Attitudes, Elementary school students

Giriş

Tüm canlılar gibi insanlarda yaşamını sürdürdüğü ve sürekli olarak etkileşim içinde olduğu bir ortamda bulunur. Bu ortam canlı ve cansız varlıklardan oluşmaktadır. Çevrenin canlı ögesini insan, bitki, hayvan ve mikroorganizmalar oluştururken cansız ögesini ise iklim, hava, su ve yerkürenin yapısı oluşturmaktadır. (Keleş ve Hamamcı,1993; Aktaran Turan ve Ulusoy,2014: 117).

Çevre ile insan arasındaki ilişki anne ile çocuk arsındaki ilişkiye benzemektedir. Bu ilişki de anne rolünü çevre çocuk rolünü ise insan oynamıştır. Çünkü çevre/doğa kendinin bir parçası olan insanı besleyip büyütmüş ve yaşatmıştır. (Ergün,2009). Ne yazık ki insan kendisinin beslenmesini ve barınmasını sağlayan doğaya karşı sağduyulu şekilde davranmamıştır. İnsanoğlu, ihtiyaçlarını karşılamak, neslini devam ettirmek için sürekli üretim ve tüketim faaliyetlerinde bulunduğu çevreye, olumsuz müdahalelerde bulunmakta, böylelikle bir takım çevre sorunlarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Bozyiğit & Karaaslan, 1998). Günümüz dünyasında nüfusumuzun hızla artması ve gelişen teknolojinin alıp başını gitmesi çevre üzerinde var olan baskıyı daha da artırmıştır. İnsan doğaya olan vefa borcunu yerine getirememiş bencil ve umursamaz bir biçimde kendi yaşam alanı olan çevreye önlenemez boyutlarda zarar açmıştır. Canlı ve cansız çevre arasındaki etkiletişim ve ilişkiler sorun yaşatmayacak şekilde devam ederse çevre dengesi sağlanmış olacaktır (Çepel, 2006). Tüm bu çevre sorunları insan varlığını tehdit ettiği gibi dünyamızı da yaşanmaz hale getirmektedir. Bu büyük felaketin engellenmesinin yolu ise insanların şimdi ve gelecekte alışıla gelmiş düşünce ve davranışlardan vazgeçmesi olacaktır (Erten, 2003).

Günümüzde çevre bilinci sağlıklı bir çevrede yaşamayı, temel insan haklarından biri olarak kabul etmektedir. Bu ise ancak kaliteli bir eğitimle mümkündür. Bu amaçla öğretmen ve öğrencilerin en iyi şekilde bilgilendirilmeleri sağlanmalıdır (Yılmaz vd., 2002). Eğitimin amacı, kişiye sadece belirli konularda davranış değişikliği kazandırmak değil, aynı zamanda belli başlı sorunlar karşısında da kişide mücadele bilincini uyandıracak ve çözüme ulaştıracak davranışı kazandırmak olmalıdır. Bu da ilköğretim, orta öğretim ve yükseköğretimdeki öğrencilere çevre eğitimi verilerek gerçekleştirilebilir (Yücel & Morgil, 1999).

Tutum, Özkalp ise (2004) belli bir nesneye, görüşe veya duruma karşı birinin sahip olduğu duygu, düşünce ve sergilenen davranışların tümü olarak tanımlamıştır.

Araştırma Soruları

Araştırmada ilköğretim öğrencilerinin yaşadıkları ortama göre çevreye karşı olan tutum ve davranışlarında farklılık olup olmadığı incelenmek amaçlanmıştır. Bundan hareketle araştırma soruları belirlenmiş ve cevap üretilmesi amaçlanmıştır.

1- İlköğretim öğrencilerinin yaşadıkları ortama göre çevre tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2- 5, 6, 7 ve 8. Sınıf öğrencileri arasında çevreye karşı tutumlarında anlamlı fark var mıdır?
3- 5, 6, 7 ve 8. Sınıf kız ve erkek öğrencilerin çevreye karşı tutumlarında anlamlı bir fark var mıdır?

Yöntem

Bu bölümde gerçekleştirilen araştırmaya dair araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama ve veri analizi alt başlıklarına yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Gerçekleştirilmiş olan araştırma nicel bir çalışma olup, araştırmada ilköğretim öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada nicel araştırma yaklaşımlarından ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama yöntemi daha çok tutumlar, inanışlar, görüşler gibi bilgi

türlerini belirlemede kullanılan bir yöntemdir (Metin, 2014).İlişkisel tarama modeli iki ya da daha fazla sayıda değişken arasındaki değişimin birlikte olup olmadığını inceleyen yaklaşımdır (Karasar, 2011).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 eğitim öğretim yılında İstanbul'un iki farklı ilçesindeki Çatalca'nın Çanakça köyünde ve Bağcılarda bulunan birer devlet okulundaki 5, 6, 7 ve 8.sınıflarda öğrenim gören toplamda 195 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubundaki örneklem seçimi için amaçlı örneklem kullanılmıştır.

Çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımlarına Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyete Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları

CİNSİYET	FREKANS (N)	YÜZDE (%)
KIZ	93	47,69
ERKEK	102	52,31

Tablo 1'den anlaşılacağı üzere araştırmaya katılım sağlayan öğrencilerin 102'sini erkek (% 52,31) ; 93'ünü de kız (47,69) öğrenciler oluşturmaktadır.

Çalışmaya katılan öğrencilerin yaşadıkları yere göre dağılımlarına Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Yaşadıkları Yere Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları

YAŞAM YERİ	FREKANS (N)	YÜZDE (%)
ŞEHİR	100	51,3
KÖY	95	48,7

Tablo 2'den anlaşılacağı üzere araştırmaya katılım sağlayan öğrencilerin 100'ü şehirde (% 51,3) ; 95'i de köyde (48,7) ikamet etmektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak Yücel ve Özkan'ın 2014 yılında geliştirmiş olduğu "Çevresel Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Kullandığımız veri toplama aracı üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öğrencinin kimlik bilgileri ve sınıf düzeyleri yer almaktadır. İkinci bölümde öğrencinin çevresel davranışlarını ölçen ölçek yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise öğrencinin çevreye karşı duygu ve düşüncesini ölçen ölçek yer almaktadır.

Ölçek, 5'li Likert tipinde iki alt ölçekten oluşmuştur. Birinci alt ölçek 14 madde içermektedir ve tutumun "davranış" boyutunu kapsamaktadır. "Hiçbir zaman", "nadiren", "ara sıra", "çoğunlukla" ve "her zaman" şeklinde ölçeklendirilmiştir. İkinci alt ölçek ise tutumun "düşünce ve duygu" boyutlarını kapsamaktadır ve "hiç katılmıyorum", "çok az katılıyorum", "orta derecede katılıyorum", "çok katılıyorum" ve "tamamen katılıyorum" şeklinde ölçeklendirilmiştir. (Yücel, Özkan, 2014)

Veri toplama aracımızın ikinci bölüm için; Cronbach Alpha değeri 0,845; Gutman Split Half değeri 0,831 ve Spearman Brown katsayısı ise 0,832 olarak belirlenmiştir. Madde-toplam korelasyonlarının ise 0,369

ile 0,656 arasında değiştiği görülmektedir. Bu sonuçlar iç tutarlılığının iyi ve güvenirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Veri toplama aracımızın üçüncü bölümü için; Cronbach Alpha değeri 0,81; Gutmann Split Half değeri 0,733 ve Sperman Brown 0,736 olarak belirlenmiştir. Madde-toplam puanları ise 0,30 ile 0,77 arasında olduğundan iç tutarlılıkta yüksektir. Bu sonuçlar iç tutarlılığının iyi ve güvenirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Veri Toplama Aşaması

Çevresel Tutum Ölçeği çalışmaya katılan amaçlı örneklem doğrultusunda seçilen öğrencilere sınıf ortamında uygulanmıştır. Gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra öğrencilere cevaplamaları için yeterli zaman verilmiştir. Uygulama aşamasında katılımcılara hiçbir müdahale yapılmamıştır.

Veri Analizi

Öğrencilerin ölçeğe vermiş oldukları yanıtlar analiz edilmek üzere SPSS istatistik programına aktarılmış ve analiz edilmiştir. Bu analizlerde, öncelikle betimsel istatistikler (frekans, yüzde, ortalama, standart sapma) hesaplanmış ve dağılımın özellikleri ortaya konmuştur. Öğrencilerin çevresel tutum davranışlarını, duygularını ve düşüncelerini analiz edebilmek için t-testinden yararlanılmıştır.

Bulgular

Öğrencilerin çevresel tutumlarının yaşadıkları yere göre belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen araştırmada, öğrencilerin ölçeğe vermiş oldukları yanıtlar doğrultusunda elde edilen veriler yorumlanmıştır. Verilerden elde edilen bulgular aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların yaşadıkları yere göre çevresel tutumlarının karşılaştırılması

BÖLÜM	YAŞAM YERİ	FREKANS (N)	MEAN	SS
Veri toplama aracının ikinci bölümü	ŞEHİR	100	3,5364	,60110
	KÖY	95	3,3617	,63622
Veri toplama aracının üçüncü bölümü	ŞEHİR	100	3,2624	,49812
	KÖY	95	3,1659	,50078

Tablo 3'te katılımcıların yaşadıkları yere göre çevresel tutumlarına yönelik frekans, standart sapma ve aralarındaki ilişkinin anlamlılığı verilmiştir.

Tablo 3'te yer alan ikinci bölüm davranışı ölçmektedir. Buradan çıkarılan sonuç doğrultusunda p değeri 0,050 olarak hesaplanmıştır. Bu yüzden şehirde yaşayan katılımcılar ve köyde yaşayan katılımcılar arasında anlamlı bir fark çıkmamıştır.

Tablo 3'te yer alan üçüncü bölüm düşünce ve duygu olmak üzere iki boyutu ölçmektedir. Buradan çıkarılan sonuç doğrultusunda p değeri 0,179 olarak hesaplanmıştır. Bu yüzden şehirde yaşayan katılımcılarla köyde yaşayan katılımcılar arasında anlamlı bir fark çıkmamıştır.

Tablo 4. Katılımcıların çevresel tutumlarına yönelik cinsiyet farklılıklarına göre değerlerinin karşılaştırılması

BÖLÜM	CİNSİYET	FREKANS (N)	MEAN	SS
Veri toplama aracının ikinci bölümü	KIZ	93	3,6859	,50278
	ERKEK	102	3,2374	,64690
Veri toplama aracının üçüncü bölümü	KIZ	93	3,3241	,47309
	ERKEK	102	3,1162	,50638

Tablo 4'te katılımcıların cinsiyetlerine göre çevresel tutumlarına yönelik frekans, standart sapma ve aralarındaki ilişkinin anlamlılığı verilmiştir.

İkinci bölüm çevresel davranışı ölçmektedir. Tablo 4'te görüldüğü gibi ikinci bölüm ortalamasında hesaplanan ve analiz edilen sonuçlarda p değeri 0,000 olarak hesaplanmıştır. Bu yüzden anlamlılık değerleri incelendiğinde, kız katılımcıların erkek katılımcılara göre daha olumlu bir davranış gösterdiği belirlenmiştir. Kız katılımcıların cevapları doğrultusunda anlamlılığı 3,6859 olarak tespit edilmişken; erkek katılımcıların ise anlamlılığı 3,2374 tespit edilmiştir.

Üçüncü bölüm düşünce ve duygu olmak üzere iki boyuttan oluşmuştur. Tablo 4'te görüldüğü gibi üçüncü bölüm ortalamasında hesaplanan ve analiz edilen sonuçlarda p değeri 0i04 olarak hesaplanmıştır. Bu yüzden anlamlılık değerleri incelendiğinde, kız katılımcıların erkek katılımcılara göre daha duyarlı oldukları belirlenmiştir. Kız katılımcıların cevapları doğrultusunda anlamlılığı 3,3241 olarak tespit edilmişken; erkek katılımcıların ise anlamlılığı 3,1162 tespit edilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların çevresel tutumlarına yönelik sınıf düzeyi farklılıklarına göre değerlerinin karşılaştırılması

BÖLÜM	SINIF DÜZEYİ	FREKANS (N)	MEAN	SS
Veri toplama aracının ikinci bölümü	5.SINIF	46	3,5885	,64368
	6.SINIF	50	3,5043	,53596
	7.SINIF	47	3,5638	,58812
	8.SINIF	52	3,1772	,64425
	TOTAL	195	3,4513	,62304
Veri toplama aracının üçüncü bölümü	5.SINIF	46	3,4555	,48163
	6.SINIF	50	3,2124	,53713
	7.SINIF	47	3,2553	,40484
	8.SINIF	52	2,9698	,45616
	TOTAL	195	3,2154	,50047

Tablo 5'te katılımcıların çevresel tutumlarına yönelik sınıf düzeyi farklılıklarına yönelik frekansı, standart sapması ve aralarındaki ilişkinin anlamlılığı verilmiştir.

İkinci bölüm çevresel davranışı ölçmektedir. Tablo 5'te yer alan veriler incelendiğinde 5.sınıftan 8.sınıfa doğru gidildikçe öğrencilerin çevresel tutum davranışlarında bir azalma gözlenmiştir.

Üçüncü bölüm düşünce ve duygu olmak üzere iki boyuttan oluşmuştur. Tablo 5'teki veriler incelendiğinde 5.sınıftan 8.sınıfa doğru gidildikçe öğrencilerin çevresel duyarlılıklarında azalma meydana gelmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Araştırma, ortaokul öğrencilerinin fen bilimleri dersi kapsamında yaşadıkları çevreye göre çevresel tutum ve davranışlarının tespit edilmesi amacıyla yapılmıştır Bu amaç doğrultusunda araştırmanın çalışma grubu katılımcıları köyde ve şehirde eğitim alan öğrencilerden seçilmiştir. Bu farklı iki okuldaki öğrencilerin çevresel tutum ve davranışları yerleşim yerlerine, cinsiyetlerine ve sınıf düzeylerine göre incelenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda "Çevresel Tutum Ölçeği" öğrencilere uygulanmıştır. Öğrencilerin cevapları Spss paket programı ile analiz edilmiştir.

Araştırmanın bulgularında, yaşam yeri olarak incelendiğinde ikinci bölümü p değeri 0,050 olarak hesaplanırken üçüncü bölümün p değeri 0,179 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda, yaşam yeri şehir ve yaşam yeri köy olan katılımcıların çevresel tutumları arasında anlamlı bir fark çıkmamıştır. Şehirdeki öğrencilerin yaşadıkları yerde kentleşmenin artması ve yeşilliğin azalmasıyla doğadan uzakta kalmasıyla nedeniyle çevresel tutum ve davranışlarının daha düşük olması beklenirken araştırma sonucuna göre bu beklentinin doğru olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Köy bölgelerinde çevresel olarak yeşillikli ve daha geniş alanların fazla bulunması sebebiyle çevrenin korunması gereken bir ortam olmadığı algısı oluşmuş olabilir. Ancak bu sonucun ortaya çıkışı için daha detaylı bir nitel araştırma desenin aynı bölgelerde uygulanıp bu sonucun ortaya çıkışının irdelenmesinin zorunluluğu bu çalışma ile ortaya çıkmıştır.

Araştırma sonuçları içinde, cinsiyet değişkeni açısından ilişkisi incelendiğinde, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre çevresel tutum ve davranışlarında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç,

öğrencilerin çevresel tutumları ile ilgili literatürdeki bazı araştırma sonuçlarıyla da paralellik göstermektedir. Örneğin Eser (2012), araştırmasında ilköğretim öğrencilerinin insani değer düzeyleri ile çevresel tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiş, kız öğrencilerin çevresel tutum ortalamasının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aynı durumun çevresel düşünce ve çevresel davranış için de geçerli olduğunu tespit etmiştir. Eagles ve Demare (1999), Sayan (2013), Pareskevopoulos vd. (2003), Atasoy (2005), Alp vd. (2006), Keskin Gürel (2008), Ünal (2011), Yılmaz vd. (2004)'nin yaptıkları çalışmalarda kız öğrencilerin çevresel tutum puan ortalamalarının erkek öğrencilerden yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Navruz, 2016)

Araştırmamızın sonucunda, sınıf düzeylerinin çevresel tutum ve davranışları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Bulgular doğrultusunda, sınıf düzeyi arttıkça çevresel tutum ve davranışta anlamlı bir azalma belirlenmiştir. İlköğretim Fen ve Teknoloji dersinin amacı, çocukların yaşadıkları çevreyi daha iyi tanımaları, anlamaları, bu çevre ile uyumlu bir şekilde ve etkili yaşayabilmeleri için gerekli bilgi, beceri ve alışkanlıkları kazandırmaya yardım etmektir (Ünal, 1993). Bu doğrultuda 8.sınıf öğrencilerinin diğer düzeylere göre daha duyarlı olmaları beklenir. Fakat araştırmalarımız sonucunda sınıf düzeyi azaldıkça gözlenen çevresel tutum ve davranış daha yüksek çıkmıştır.

Fen bilimleri öğrenimi gören öğrencilerin çevrelerine karşı pozitif bir tutum sergilemeleri beklenir. Araştırma sonucunda köy ve şehir merkezinde yaşayan öğrencilerin verileri analiz edilip incelendiğinde çevresel duygu, düşünce ve davranış bakımdan orta düzeyde olduğu görülmüştür. Köylerde yaşayan öğrencilerin fen bilimleri dersi kapsamında yaşadıkları alandaki imkanları kullanarak okul dışı öğrenme ortamı oluşturularak bazı etkinlikler gerçekleştirilebilir. Şehirde yaşayan öğrenciler için okul dışı öğrenme etkinliklerinde yer alan geziler fen bilgisi öğretmenleri tarafından tekrar gözden geçirilerek çevresel tutumun arttırılmasına katkı sağlanabilir. Bu bağlamda öğrencilerin çevresel tutumunun arttırılması için en önemli görevlerden bir fen bilgisi öğretmenlerine düşmektedir.

Kaynakça

Elif ÖZATA YÜCEL, Muhlis ÖZKAN. "Ortaokul Öğrencilerine Yönelik Çevresel Tutum Ölçeği Geliştirilmesi," Eğitim Fakültesi Dergisi 27 (1), 2014, 27-48.

Celal NAVRUZ, E.AKPINAR. "Kırsal Kesimde Ortaokul Öğrencilerin Çevresel Tutumlarının İncelenmesi", (Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, 2016).

A.Sibel TÜRKÜM. "Çağdaş Toplumda Çevre Sorunları ve Çevre Bilinci," (Açık Öğretim Fakültesi).

Naim UZUN, Necdet SAGLAM. "Orta Öğretim Öğrencileri İçin Çevresel Tutum Ölçeği Geliştirme Ve Geçerliliği," H.O. Eğitim Fakültesi Dergisi (H.U. Journal of Education). 30 (2006) 240-250.

Figen Çam, Esra Özkan, İclal Avinç, (2009) '' Fen ve Teknoloji Dersinde Drama Yönteminin Akademik Başarı ve Derse Karşı İlgi Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi: Köy ve Merkez Okulları Örneği '' Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 29, Sayı 2, s. 459-483.

Murat DEMİRBAŞ, Hüseyin Miraç PEKTAŞ. "İlköğretim Öğrencilerinin Çevre Sorunu İle İlişkili

Temel Kavramları Gerçekleştirme Düzeyleri," Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED) Cilt 3, Sayı 2, Aralık 2009, sayfa 195-211.

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN AKADEMİK BENLİK VE MATEMATİK ÖĞRENME İLE İLGİLİ METAFORLARI

Nida AKIŞ

Yıldız Teknik Üniversitesi, ni.da.akis11@gmail.com

Elif BAHADIR

Yıldız Teknik Üniversitesi, elfbahadir@gmail.com

Özet

Bilim bir ülkenin gelişmesi için çok önemli bir yere sahiptir.Matematik ise bilimin temelini oluşturmaktadır.Ayrıca yapılan araştırmalar sonucunda matematiğin bireye doğru ve analitik düşünme yeteneği kazandırarak sosyal hayatı kolaylaştırdığı bilinmektedir.Bu sebeple öğrencilerin matematiğe karşı olumlu tavır oluşturmaları bireysel ve toplumsal açıdan büyük öneme sahiptir.Matematiğe karşı tavırlarını olumlu hale getirebilmemiz bağlamında,öğrencilerin matematiği günlük hayattan hangi nesneye veya hangi olaya benzettiğini görmek önemlidir. Metaforları bir olguyu başka bir olguya göre anlamamızı sağlayan bir terim olarak ifade edebiliriz.Metafor, bilinen bir alandan bilinmeyen bir alana bilgi transferi yapar.Bu sebeple araştırmamızda öğrencileri daha iyi anlamak için metafor tekniği kullanılmıştır.

Araştırma TÜBİTAK 22O9-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı ile "Ortaokul Öğrencilerine Matematik Okuyan Abi ve Ablalarının Okul Başarılarını Anlatıyorum" başlıklı proje kapsamında yürütülmüştür.Araştırma kapsamında Yıldız Teknik Üniversitesinde Fen Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümü, Matematik Mühendisliği ve İlköğretim Matematik Öğretmenliği Bölümünde okuyan 300 lisans öğrencisine akademik benlik yönelimlerini öğrenmek amacıyla anket uygulanmıştır.Anket uygulamasından sonra veriler toplanmış ve veri analizi yapılmıştır.Ayrıca ortaokul öğrencilerinin ilgisini çekeceği düşünüldüğünden 10 lisans öğrencisinden bu anket sorularının yanıtları video şeklinde de alınmıştır.Elde edilen veri analizlerinin ve videoların tek bir slaytta birleştirilmesinden sonra bu sunu 3 farklı ortaokulda 130 ortaokul öğrencisi ile paylaşılmıştır.Sunum sonrasında ortaokul öğrencilerinin tutumlarındaki değişikliği saptamak amacıyla anket uygulanmıştır.Anket sorularından birinde ise öğrencilerden matematik öğrenmeye dair bir metafor oluşturmaları istenmiştir.Bu soru ile öğrencilerin aklında matematiğin nasıl bir yere sahip olduğunun görülmesi sağlanmıştır.

Yapılan metafor analizi sonucunda ,öğrencilerin birbirinden çok farklı ve düşündürücü cevaplar verdikleri görülmüştür.Öğrencilerin matematik öğrenmeyi; hayata,kütüphaneye ve eğlenmeye benzettiği görülmüştür.Matematik öğrenmeyi hayata benzeten öğrencilerin sunduğu gerekçeler matematiğinde hayat gibi zor olduğu ve matematik ile hayatın iç içe olmasıdır.Kütüphaneye benzeten öğrencilerin ise gerekçeleri hem matematiğin hem kütüphanenin bilgi saçması ve ikisininde karışık olduğu yönündedir.Eğlenmeye benzetenlerin ise matematik sorularının çok eğlenceli olması,matematik çalışırken eğlenmeleri gibi sebepler sundukları görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Matematik,metafor,ortaokul

Abstract

Science has a very important place for the development of a country.Mathematics is the basis of science.It is also known that mathematics facilitates social life y giving the individual the ability to think accurately and analytically. For this reason, it is of great importance for students to have a positive attitude towards mathematics from an individual and social perspective.In the context of being able to make their attitude towards mathematics positive,it is important to see which object or event students are likening mathematics to in everyday life. We can refer to metaphors as a term that allows us to

understand one phenomenon relative to another.Metaphor transfers information from a known field to an unknown field.For this reason, the technique of metaphor was used in our research to better understand the students.

The research was carried out under TÜBITAK 2209-A University Students Research Projects Support Program titled "I tell Secondary School students about the school achievements of their brothers and sisters studying mathematics".Within the scope of the research, a questionnaire was applied to 300 undergraduate students studying in the Department of Mathematics, Mathematics Engineering and elementary mathematics teaching at Yıldız Technical University in order to learn their academic self-orientation.After the survey application, the data was collected and the data was analyzed.The answers to these survey questions from 10 undergraduates were also taken in the form of video, as they were thought to be of interest to middle school students.After combining the data analyses and videos on a single slide, this presentation was shared with 130 middle school students in 3 different middle schools.After the presentation, the questionnaire was applied to determine the change in attitudes of Secondary School students. In one of the survey questions, students were asked to create a metaphor for learning mathematics.With this question, it is ensured that students can see how mathematics has a place in their mind.

As a result of the metaphorical analysis ,it was observed that the students gave very different and thought-provoking answers.It was seen that students likened learning math to life,Library and having fun.The rationale offered y students who compare learning mathematics to life is that it is as difficult as life in mathematics, and that mathematics and life are intertwined.The students ' rationale for comparing the library is that both mathematics and the library are a scattering of information and that both are mixed.It has been observed that those who are likened to having fun have a lot of fun with maths questions and have fun while studying maths.

Keywords: Math,metaphor,Junior High School

Giriş

Metafor, bir bireyin soyut, karmaşık veya kuramsal bir olguyu anlamada ve açıklamada kullandığı güçlü bir zihinsel yapı olarak açıklanmaktadır (Saban, Koçbeker ve Saban, 2006). Başka bir deyişle metafor somut, daha tanıdık ve görülebilir şeylerle soyut şeyler arasında kurulan mecazi bağ olarak da açıklanabilir (Saban, 2004).(Akt. Sağlam Kaya,2017)

Senemoğlu (2005) bilginin adlandırılması sürecinde oluşan yeni bilgilere metafor demiştir. Her birey, yaşantısı farklı, dolayısıyla önceden öğrenmiş olduğu bilgiler de farklı olacağından, yeni bir bilgiyi zihninde oluştururken birbirinden farklı görüntülere, algılara sahip olması da doğal olacak,bu yüzden de her yeni oluşuma farklı bir açıdan bakacaktır. Herkesin zihnimizde oluşan bu somut görüntüler metaforlardır. Matematiksel kavramların soyut yapısı ve bu kavramların dolaylı bir yolla aktarımının neredeyse zorunluluğu, matematik öğretiminde soyut, karmaşık veya kuramsal bir olguyu anlama ve açıklamada işe koşturulabilecek güçlü bir zihinsel model olarak metaforları öne çıkarmaktadır(Şahin,2013).

Birçok ülkede de olduğu gibi matematik dersi zor olma özelliğini hep muhafaza etmiştir. Günümüzde bir çok ülke bu imajı yıkmak için eğitim programlarında ciddi çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmaların sonucu olarak matematik derslerinde başarı artmakta, matematiğe olan ilgi de buna paralel olarak yükselmektedir. İlginin yükselmesi matematik ve onun öğrenildiği matematik dersine karşı algıları da değiştirmektedir. Günümüzde matematiğin nasıl algılandığını ortaya çıkartmak amacıyla yapılan çalışmalardan birisi de matematiğe ve onun la ilişkili kavramlara (Matematik öğretmeni, matematik araç gereçler, matematik sınavları v.b.) ilişkin algı çalışmalarıdır. Soyut bir özelliği nasıl algıladığımızı ortaya koymak için somut kavramlar kullanırız. İşte metaforlar da bu amaçla kullanılan algı türleridir(Şahin,2013).

Metafor, iki olgu arasında bir köprü gibi kullanılır. Burada birinci olgu genelde herkesin özelliklerini çok iyi bildiği bir olgudur. Bu olgunun bilinen bir özelliği kullanılarak, karşıdakine yeni olgunun da

aynı özelliklere sahip olduğu kısa yoldan anlatılmaya çalışılır. Örneğin, bir öğrenci "Matematik öğrenmek, Ağrı Dağı'na tırmanmak gibidir." dediğinde, matematiği tırmanılması zor bir dağa benzeterek, matematik öğrenmenin de zorluğuna vurgu yapmaktadır(Güner,2013).

Metaforlar eğitimin çeşitli alanlarında kullanılabilmektedirler. Eğitim yönetiminde metaforlara müfredat geliştirme ve plânlamada; öğretim alanında da öğrenmeyi teşvik etme ve yaratıcı düşünceyi geliştirmede başvurulmaktadır(Bahadır ve Özdemir,2012)

Bu araştırma TÜBİTAK 22O9-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı ile "Ortaokul Öğrencilerine Matematik Okuyan Abi ve Ablalarının Okul Başarılarını Anlatıyorum" başlıklı proje kapsamında yürütülmüştür.Çalışmanın odak noktası ortaokul öğrencilerine matematik öğrenme metaforlarını tespit etmektir.

Amaç

Araştırma öğrencilere yöneltilen matematik öğrenme metaforuna verilen cevaplar ile öğrencilerin zihnindeki matematik kavramı hakkında bilgi sahibi olmayı amaçlamıştır.Bu metafor sayesinde öğrencilerin matematiğe bakış açılarının ortaya çıkması ve düşüncelerinin somut bir şekilde görülmesinin sağlanması amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmada öğrencilerin matematik üzerine oluşturdukları metaforlar betimsel olarak araştırılmıştır.Araştırma 3 farklı ortaokulda, 7. Sınıf seviyesindeki 130 öğrenci ile yürütülmüştür.Matematik öğrenmeyi neye ve niçin benzettikleri incelenmiş ve tablolaştırılmıştır.Bu nedenle çalışma nitel temele dayalı olarak gerçekleşen betimsel bir çalışmadır.

Bulgular

Öğrencilerin yazdıkları metaforlar analiz edilerek tablolaştırılmıştır.Öğrencilerin büyük çoğunluğu matematik öğrenmeyi hayata, eğlenmeye/eğlenceye, kütüphaneye benzetmiştir.Bunun dışında neredeyse her öğrenci farklı bir kavrama ya da eyleme benzetmiştir.Hayata benzeten öğrenciler;matematik ile hayatın iç içe olduğunu, ikisininde karmaşık ve zor olduğu gerekçelerini sunmuştur.Kütüphaneye benzeten öğrenciler ise matematiğin de kitaplar gibi bilgi saçtığını ve ikisininde karışık olduğunu belirtmiştir.Eğlenceye benzeten öğrenciler ise matematik sorularının çok eğlenceli olması,matematik çalışırken eğlendiklerini belirtmiştir.Bu cevaplar dışında matematik öğrenmeyi bulmacaya,yapboza,labirente benzettikleri görülmüştür.Genel olarak zor ve uğraştırıcı olması yönleriyle bir benzerlik buldukları görülmüştür.Metaforlar benzer özellikleri yönüyle kategorize edilerek incelenmiştir.Tablo 1'de öğrencilerin verdikleri tüm cevaplar kategorize edilerek belirtilmiştir.

Tablo 1. " Matematik öğrenmek ……ye benzer çünkü……..." metaforuna verilen yanıtların % ve f (frekans) analizleri

Metafor	**f**	**%**
Hayatın içindeki ögelere ve zevkli alanlar	30	23,07
Korkunç durumlarla ilgili ögeler	16	12,31
Zorunlu yapılması gereken ögeler	16	12,31
İçinden çıkılamayan durumlar	11	8,47
Teknolojik ögeler	7	5,38
Diğer ögeler	36	27,69
Cevap vermeyenler	14	10,77
TOPLAM	130	100,00

Sonuç ve Tartışma

Ülkemizde yapılan araştırmalar sonucunda ortaokul öğrencilerinin birçoğunun matematik dersine karşı önyargılı olduğu ve matematiği gereksiz bir ders olarak gördükleri görülmektedir.Matematik dersini gereksiz ve gündelik hayattan uzak bulmaları başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir.Yapılan çalışmada öğrencilerden matematik öğrenmeyi bir metafor kullanarak ifade etmelerini istemek, öğrencilerin matematiğin günlük hayattan bir kavram veya eyleme benzediği farkındalığını kazanmaları açısından önemli olmuştur.

Verdikleri cevaplar incelenip,analiz edildiğinde çoğu öğrencinin farklı bir metafor kullandığı görülmektedir.Öğrencilerin zihinlerindeki matematik neredeyse her birinde farklıdır.En çok yazılan metaforlar hayat,kütüphane,eğlenmek/eğlence,işkence,pubg(bilgisayar oyunu),labirent,savaş ve bulmacadır. Hayata benzeten öğrenciler;matematik ile hayatın iç içe olduğunu, ikisininde karmaşık ve zor olduğu gerekçelerini sunmuştur.Kütüphaneye benzeten öğrenciler ise matematiğin de kitaplar gibi bilgi saçtığını ve ikisininde karışık olduğunu belirtmiştir.Eğlenceye benzeten öğrenciler ise matematik sorularının çok eğlenceli olması,matematik çalışırken eğlendiklerini belirtmiştir.Sunulan gerekçeler incelendiğinde matematiği sevmeyen öğrencilerin metafor ve matematiğin ortak noktası olarak zor ve uğraştırıcı olduğunu belirttiği görülmüştür..Matematiği seven öğrencilerin ise metafor ve matematiğin ortak noktası olarak genel olarak eğlenceli,keyifli ve mutluluk verici olduğunu belirttikleri görülmüştür.

Metaforlardan yola çıkarak öğrencilerin matematiğe bakış açıları konusunda fikir edinilebilir.Orneğin matematik öğrenmeyi ip yumağına benzeten öğrencinin gerekçesinin ikisininde ilk başta karmaşık görünüp sonra kolaylaştığı olduğu görülmüştür.Öğrenci ile görüşülerek neden bu şekilde bir yorum yaptığını öğrenmek faydalı olabilir.Metaforlar sayesinde öğrencilerin düşüncelerini daha iyi anlamış olunup, matematiğe karşı tutumlarının daha iyi olması için çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynakça

Sağlam Kaya,Y.(2017). Öğretmen Adaylarının Matematiksel Örnekleri Algılayışları Üzerine Bir Metafor Analizi.Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,6(1),48-67.

Güner,N.(2013). Oğretmen Adaylarının Matematik Hakkında Oluşturdukları Metaforlar. Journal of New World Sciences Academy.

Şahin,B.(2013). Öğretmen Adaylarının "Matematik Öğretmeni", "Matematik" ve"Matematik Dersi" Kavramlarına İlişkin Sahip Oldukları Metaforik Algılar,9(1).

Bahadır,E.,Özdemir A.(2012).İlköğretim 7. Sınıf öğrencilerinin Matematik Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Zihinsel İmgeler,1(1).

BOZKIR İLİNDEN İSLAMİ DÖNEME GEÇİŞTE TÜRK DEVLET GELENEĞİ

Selim Hilmi Özkan

Prof. Dr; Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, shilmi@yildiz.edu.tr

Özet

Türkler Tarih boyunca sırası ile Orta Asya'da Hun, Köktürk ve Uygur devletlerini, bu devletler ile eş zamanlı veya farklı zaman dilimlerinde irili ufaklı birçok Türk devleti kurdular. Daha sonra Karahanlı, Gazneli, İran merkez olmak üzere Büyük Selçuklu ve Anadolu Merkezli Anadolu Selçuklu devleti kuruldu. Bu devletler döneminde Oğuzlar Anadolu'ya girmeye başladı. Bu giriş ile birlikte Anadolu toplu Türk iskânlarına sahne oldu. Bu iskân faaliyeti beylikler, Anadolu Selçukluları ve Moğol istilası sonrasında da devam etti. İskân edilen Türkler Türkistan'da yaşadıkları dönemde meydana getirdikleri bozkır kültürünü Anadolu'ya da taşıdılar. Bu kültür aslında göçebe bir milletin oluşturduğu kültür değildi.

İlim dünyasınca Türklerin yaşadıkları coğrafya, medeniyete yaptıkları katkılar, Türklerin yaşadıkları dönemdeki Türklerin çağdaşı olan medeniyetlerin durumu unutularak, göçebe bir kültüre sahip oldukları ve bunun sadece ekonomik uzantısı üzerinde durulmaktadır. Ama Türkler bozkır illerinde yaşadıkları müddet zarfınca siyasi, dini, sosyal organizasyonları tamamlayarak bunu Karahanlı, Gazneli ve Selçuklular döneminde yerleşik hayata geçerek açıkça ortaya koymuşlardır. Türklerin bozkır kültürü dediğimiz üstün bir kültür ve medeniyete sahip olduklarını gözden kaçıran yerli ve yabancı bilim adamları, böylelikle Türklerin medeniyete hizmet edemediklerini dünya medeniyetinin oluşmasında bir katkılarının olmadığını bilerek veya bilmeyerek yine aşikâr veya gizli olarak ifade etmeye çalışmaktadırlar. Selçuklu Devletinin kurucusu olan Oğuz Türkleri X. yüzyıla İslam dinini kabul etmiş olarak girdiler. Bundan sonra kurulan Türk-İslam Devletleri, İslam dininin hâkim bulunduğu bölgelerde mevcut kültür çevresi değerleriyle Bozkır Türk Kültürü siyasi, sosyal, hukukî ve örfinin birbiri ile kaynaştığı kendine has karaktere sahip teşekküller meydana getirmişlerdir. Karahanlılar ile başlayan bu geçiş ve gelişme dönemi Selçuklular ile tamamlanmıştır.

Bu çalışmamızda Türklerin bozkır ilinden İslami döneme geçişte nasıl bir devlet ve millet görüşüne sahip oldukları değerlendirilecektir. Bu sayede bozkır kültürü ile İslami döneme geçiş aşmasındaki değişim ve dönüşüm kısaca izah edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bozkır Kültürü, İl, Devlet, Türk Devlet Geleneği, Türkistan

TURKISH STATE TRADITION FROM BOZKIR TO ISLAMIC PERIOD

Abstract

The Turks respectively established the Hun, Göktürk and Uighur states in Central Asia throughout the history and many Turkish states of various sizes simultaneously or in different periods of time. Later, Karahanli and Ghaznavid state was founded. Great Seljuk as the center of the Iran, Anatolian Seljuk as the center of the Anatolian was also founded. During this time, Oguzs began to enter the Anatolia. With this, step Anatolia became the scene of mass Turkish settlements. This settlement activity continued after the principalities, the Anatolian Seljuks and the Mongol invasion. The settled Turks carried the steppe culture they created in Turkestan to Anatolia. This culture actually was not a nomadic nation's creation.

The world of science has forgotten the geography of the Turks, their contributions to the civilization, and the positions of the contemporary civilizations in their period and the Turks' having only a nomadic

culture and the economic extension of it is the only thing that is emphasized. However, during the time they lived in the provinces of Bozkır, they formed political, religious and social organizations and went into settled life during the period of Karahanlı, Gazneli and Seljuks. They overlook the fact that the Turks have a rich culture and civilization which we call the Steppe culture. Thus, domestic and foreign scholars claim that Turks cannot serve civilization and they have no contribution to the formation of civilization world. The Oghuz Turks, the founder of the Seljuk State, entered the X. century as Muslim. The Turkish-Islamic States established after that, in the regions where the Islamic religion prevails, formed unique entities with the existing cultural environment values and the political, social, legal and customary fusion of the Steppe Turkish Culture. This transition and development period started with the Karahanlılar and was completed after the Seljuks.

In this study, it will be evaluated how Turks have a view of state and nation from steppe to Islamic period. In this way, the change and transformation of the steppe culture and the transition to the Islamic period will be explained briefly.

Keywords: Steppe Culture, Province, State, Traditional Turkish State, Turkestan

Giriş

Ahmet Cevdet Paşa'ya göre medeniyetlerin doğuş yeri Asya'dır. Yani bozkır kültürünün geliştiği ve yeşerdiği yerlerdir. Önce orada gelişmiş daha sonra dünyanın çeşitli yerlerine yayılmışlardır. Ona göre, dünya üzerindeki daha önce olduğu gibi her medeniyetin bir sonu gelecek ve bunların yerine yeni medeniyetler ikame olacaktır (Meriç, 1975, s. 44-50). Bozkır iklimi Türk insanının yaşayışı, düşünce tarzı, inancı ve dünya görüşü üzerinde derin tesirler bırakmıştır. Bu açıdan bakıldığında bozkır kültürü yayılma özelliğine sahiptir. Yerleşik kültür ise bozkır kültürünün aksine statiktir. Yerleşik kültürde insanın kazanmış olduğu sınırlayıcı bir dünya görüşü vardır. Fakat bozkır kültürüne sahip cemiyetlerde coğrafi mekân sınırı yoktur. Bunu "Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresinde" açıkça görmek mümkündür. Bozkır kültürüne sahip kavimler, hukuki ve sosyal organizasyonlarını yerleşik kültür insanına göre daha önce oluşturmuşlardır. Çünkü etkili olduğu alanın daha geniş olmasından dolayı ve yaşam tarzı bunu gerekli kılmıştır. Bozkır kültürüne sahip Türkler geniş Asya bozkırlarında dünyada ilk sosyal organizasyonu geliştirerek, devlet mekanizmasını daha erken dönemlerde oluşturmuşlardır. Medeniyetlerin kuruluş aşamasında yerleşik kültür dar manada sadece bir ailenin ihtiyaçlarını karşılayacak kadar toprak parçasının işlemekle yetinmişken, bozkır kültürüne sahip insanlar etrafındaki binlerce hayvanı da yetiştirmeyi göz önüne alarak daha geniş bir alana hitap etmiştir (Kafesoğlu, 1995, s. 210). Yerleşik insanlar bir ailenin sınırlı ihtiyaçları ile meşgul iken, bozkır insanı etrafındaki bir topluluğun ihtiyaçlarının muhafazasını amaç edinmiştir. Kısaca tarif etmeye çalıştığımız bozkır kültürü Türkistan'ın geniş coğrafyasında yaşayan özelde Türklerin, genelde Turani kavimlerin kendi yaşayış tarzı ile ortaya çıkardıkları bir kültürdür (Kafesoğlu, 1992, s. 88).

1. Bozkır İl'i Dönemi Türk Devlet Anlayışı

İslam öncesinde de İslami dönemde de kültürün üç temel dayanağı bulunmaktadır (Kafesoğlu, 1995, s. 201). Bunlar coğrafi çevre ve mekân ile insan unsuru ve cemiyettir. Binlerce yıl bozkırlarda yaşayan Türk milleti kendine has bir kültür meydana getirmiştir. Bu kültürün temelini girişte kısaca tarif etmeye çalıştığımız bozkır kültürü dediğimiz yaşam tarzı oluşturmuştur. Bu kültür göçebe bir milletin oluşturduğu kültür değildir. Çünkü göçebe kültürlerin:

1. Tarihi ve siyasi devamlılığı yoktur.

2. Hukuki organizasyonu yoktur.

3. Dünya medeniyetinin oluşmasında pay sahibi değildir.

Ama bütün bunların aksine Türklerin binlerce yıllık tarihleri içerisinde hem tarihi hem kültürel devamlılıkları vardır. Türkler hukuki ve siyasi organizasyonlarını tarihin ilk döneminde tamamlayarak teşkilatçı bir millet olduklarını göstermişlerdir. Türkler yine dünya medeniyetini birçok alanda etkilemişlerdir. Bu etkileme bozkır kültürünün üstün özellikleri sayesinde meydana gelmiştir. Bozkır

kültürünün temelinde at ve demir vardır. Bu iki unsur bozkır kültürünü göçebe kültüründen ayırmaktadır (Kafesoğlu, 1995, s. 201; Sümer, 1992, s. 50-55). Türklerin hayatı bozkırda daha çok at sırtında geçmiştir. At Türklerin yiyeceği, giyeceği olmuştur. Yayladan kışlağa ve kışlaktan yaylağa devam eden hayat atın etrafında şekillenmiştir (Ögel, 1988, s. 1, 9). Demiri işleyebilen, atı kullanabilen ve tarım yapabilen bir toplum ile avcılık ve toplayıcılıkla geçinen toplumlar arasında medeniyete katkı anlamında çok büyük farklar vardır (Fukuyama, 2016, s. 109). O. Menghin demiri işleyen ve tarım yapan bir kültür olarak Türk kültürünün dünya medeniyetine iki önemli tesirinden bahseder. Bunlardan biri hayvan besleyiciliği yaparak geliştirmek ve yaymak sureti ile ekonomik; ikincisi yüksek teşkilatçılık yolu ile siyasi ve sosyaldir (Kafesoğlu, 1995, s. 210). Bu anlayış Türklerde devlet fikrinin ve bir arada yaşama düşüncesinin doğmasına neden olmuştur. Bir arada yaşama fikri ile birlikte toplumları idare etme düşüncesi kanunların da oluşmasında etkili olmuştur. Türkler bu anlamda ta başlangıçtan itibaren hem teşkilatçı, hem de idare yönü ön plana çıkan bir millet olarak karşımıza çıkmaktadır (Donuk, 2009, s. 41).

Orta Asya Türk tarihi üzerine çalışan bazı bilim adamları Türklerin yaşadıkları coğrafya, medeniyete yaptıkları katkılar, Türklerin yaşadıkları dönemdeki Türklerin çağdaşı olan diğer medeniyetlerin durumunu göz ardı ederek, Türklerin sadece göçebe bir yaşam sürdükleri ve bunun ekonomik uzantısı üzerinde durmuşlardır (Kafesoğlu, 1995, s. 32). Ama Türkler bozkır illerinde yaşadıkları müddet zarfınca coğrafyanın imkânlarını kullanarak siyasi, dini, sosyal organizasyonlarını tamamlamışlar bunu da Karahanlı, Gazneli ve Selçuklular döneminde yerleşik hayata geçerek açıkça ortaya koymuşlardır. Türklerin bozkır kültürü dediğimiz üstün bir kültür ve medeniyete sahip olduklarını gözden kaçıran yerli ve yabancı bilim adamları, böylelikle Türklerin medeniyete hizmet edemediklerini dünya medeniyetinin oluşmasında bir katkılarının olmadığını bilerek veya bilmeyerek yine aşikâr veya gizli olarak ifade etmeye çalışmaktadırlar. Ziya Gökalp "Türk Medeniyeti" isimli eserinde Türklerin dağınık boyları bir araya toplayarak medeniyetin ve medeniyetlerin gelişmesine katkılarını açık bir şekilde izah eder (Gökalp, 1976, s. 156-180; Kafesoğlu, 1995, s. 35).

2. Bozkır İlinden İslami Döneme Geçiş ve Türk Devlet Anlayışı

İlk Türk-İslam siyasi kuruluşu olan Karahanlılar dönemi bozkır ilinden İslami döneme geçiş aşamasının en belirgin örneğini teşkil eder. Karahanlılar ile başlayan geçiş ve gelişme dönemi Selçuklular ile tamamlanmıştır. Yani Karahanlılar Türk kültürü ile İslam kültürü arasında bir geçiş dönemini temsil etmektedir (Kafesoğlu, 1995, s. 342). Türkler İslam dinini kabul ettikten sonra İslamiyet, Türk toplumunu yeniden yapılandıran bir inanç ve ahlak nizamı olmuştur. Aile hayatı, akrabalık ilişkileri, ticaret ve çalışma hayatı, hukuk ilişkileri, düşünce ve sanat faaliyetleri, kısacası hayatın her yönü, bu inancın etrafında yeniden şekillenmiştir. Bu değişikler daha çok Büyük Selçuklular döneminde kendini somut şekilde ortaya koymuş, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devleti döneminde devlet ve toplumsal yapının temelini oluşturmuştur (Özakpınar, 1997, s. 28). Türklerin İslam dinini kabul etmesinden sonra kurulan devletler tam bir bozkır il'i sayılmaz. Aynı zamanda tam bir İslam devleti de sayılmazlar. Bu dönemde Türk-İslam devletleri özellikle hükümranlık anlayışı, askeri karakter, dini davranış, toprak rejimi ve sosyal haklarda bir takım farklılıklar ortaya çıkmıştır. İlk Müslüman Türk devleti olarak kabul ettiğimiz Karahanlı Devletinde hükümranlık, bozkır ili meşrutiyeti prensibine dayansa da Karahanlılar dönemi İslami dönem ile İslam öncesi dönem (bozkır ili) arasında bir geçiş dönemidir. Ancak bu dönemde, hakan yerine Arslan Han, Yabgu yerine Buğra Han, Şad yerine İlig Han gibi değişiklikler olmuştur. İslam devletlerinde devlet başkanı halife tüm Müslümanların başı "Emir'ül-mü'minin" diye anılmıştır. Türk-İslam devletlerinde ise "kut" anlayışı ile tüm insanları yönetme hakkı Türk hakanının telakki ediliyordu (Kafesoğlu, 1995, s. 342, 346).

Türk hükümdarları Büyük Selçuklulardan bil itibar dünyayı idare etme salâhiyetini halifeye devretmeyerek kendi ellerinde bulundurmuşlardır. Bundan önceki Türk İslam devletlerinde mesela Gazneli hükümdarları devlet başkanları İslam halifesine bağlı birer Müslüman emir durumunda idiler. Bu teşekküller daima halifenin yüksek otoritesini tanımak ve her çeşit icraatta dini hükümler çerçevesinde kalmak, meselelerini mümkün olduğu kadar şeriata yani dini hükümlere bağlamak zorunda idiler. Ama Büyük Selçuklu sultanları halifeyi sadece birer vatandaş olarak kabul etmişlerdir

(Uzunçarşılı, 1998, s. 3; Kafesoğlu, 1995, s. 346). Daha sonraki dönemlerde halifeler Selçuklu sultanı tarafından hilafet makamına ikta edilen araziden geçim ve gelirlerini sağlamışlardır. Buna göre sultan ile halife biri dünyevî diğeri dini iki ayrı kendi salahiyet alanlarında birbirine denk başlar haline gelmişlerdir.

XI. yüzyılın başlarında Türkmen kitleleri Maveraünnehir'e geldiklerinde burada müttefikleri Sâmânîler devleti yıkılmış Buhara ve Semerkant bölgesi Karahanlıların eline geçmişti. Burada yer ve yurt bulmakta güçlük çeken Türkmenler önce Horasan ve Kafkasya oradan da Anadolu'ya geçmeye başladılar (Ercilasun, 1995; Merçil, 1989, s. 16, 29). Oğuz Türklerinin İran ve Anadolu'ya büyük gruplar halinde gelmeleri ve kendi kültürlerini buralara taşımaları Selçuklu Türkleri sayesinde olmuştur (Heyet, 1996, s. 114). Bozkırlardan gelen ve İslamiyet'e yeni girmiş olan Selçukluların, yabancı olmadıkları bu bölgelerde atalarının yüz yıllardır izinde yürüdükleri Türk hâkimiyet telakkisini yaşatmaya devam etmişleridir (Köymen, 1998). İslam dünyasının merkezi konumunda olan Orta Doğuya, bozkır ilinden gelen kavimlerin akın etmeye başlaması ile bir değişim süreci de yaşanmıştır. Bu değişim aynı zamanda bir kültür değişimi manasında da gelmekteydi. Uzun yıllar bozkır yaşamına alışık olan bu millet bozkır yaşam tarzından yeni bir yaşam tarzına geçiyordu (Caferoğlu, 1972, s. 1). Elbette bu değişimle birlikte söylemde değişmeye başlamıştır. Mesela bu bozkır kavimlerinin dillerindeki kavram ve sözcüklere yepyeni anlam zenginlikleri kazandırırken, bir yandan da geldikleri İslam âleminin siyasal kültür hayatındaki sözcük ve kavramları yeni yapılanmanın gerektirdiği yönde anlamsal yenileşmelere tabi tutmuşlardır (Lewis, 1997, s. 14). Bu sürecin ilk evresini Büyük Selçuklu Devleti ve vassalları temsil etmiştir. Osmanlı ile tamamlanmıştır. Bu aşama Karahanlı, Gazneli ve Sâmânîlerden alınan teşkilat ile olgunluk çağına ulaşmıştır. Aynı şekilde Büyük Selçukluların Bağdat'a hâkim olarak Abbasi ve Büveyhoğullarından da etkilenmesi ile de kendine has bir teşkilat ve kültür meydana getirmişlerdir (Uzunçarşılı, 1998). Yine bu kültür Osmanlı'ya aktarmışlardır. Osmanlı'da bunu yaklaşık beş yüzyıl egemen olduğu coğrafyada sürdürmüştür.

Türk kültürünün yeniden şekillenmesinde önemli bir rol oynayan ve İran da bulunan Horasan bölgesi, içtimai ve fikri bakımdan, Doğu İslâm kültürünün hâkim olduğu Abbasi devleti ve bu kültürün geliştirdiği Tahiriler(821-873) ve Sâmânîler(874-999) tarafından da devam ettirilmiş olan Abbasi-İslam geleneklerine dayanıyordu. Orta-Asya bozkırlarından nihayetsiz bir sel halinde çıkan Türkler Horasan ve Maverünnehir havzasında, İran ve Arap medeniyetleri ile temas ettikten sonra, özellikle Malazgirt zaferi sonrası Anadolu'ya yeni bir kültür ve anlayış ile yerleşmişlerdir (Şeker, 1991, s. 49). Bozkır kültür çerçevesi içerisinde yetişen Selçuklu Türklerinin böyle bir çevrede devlet kurabilmeleri ancak İslamiyet'in ve mahalli hususiyetlerin gerektirdiği yeni şartlara uymakla kabildi. Selçuklu devlet adamları bu aşamada önemli bir başarı göstermişlerdir. Mesela Nişabur'a gelen Tuğrul Bey İranlı olan Ebu'l Kaasım'ül-Küvbani'nin nasihatlerini dinlemiştir. Kendisinin yerel adetleri bilmediğini bu konuda kendisine verilecek nasihatlere uyacağını ve devletin hangi şartlar altında şekilleneceğini göstermiştir. Ama yine de bu devlet aynı bölgede teşekkül etmiş olan Tahiriler, Sâmânîler ve Safariler gibi İslam-İranlı devletlerden çok farklı bir hüviyete bürünmüştür. Yüzyıllarca yaşadıkları Türk hâkimiyet telakkisini de devam ettirmeyi ve bu anlayışı yeni bölgenin tesiri içerisinde sentez etmeyi de unutmamışlardır. Yani Türk-İslam sentezi dediğimiz yeni bir devlet anlayışı kendini bu bölgede ve bu zamanda göstermeye başlamıştır. Selçuklu Devleti ile meydana gelen bu yeni devlet fikri, hâkimiyet anlayışı ve hayat görüşündeki yeni zihniyet, bütün yönüyle daha sonraları da İslam dünyasınca yüzyıllarca uygulanmıştır (Lewis, 1997, s. 12).

Sonuç

Türkler uzun yüzyıllar boyu yaşamış oldukları bozkır kültür çevresinden İslami kültür çevresine geçiş yaparken bir takım değişiklikler yaşadıkları gibi yepyeni bir kültür ve medeniyet havzası da meydana getirmişlerdir. Türk-İslam kültür sentezi olarak adlandırabileceğimiz bu dönem kendine has bir takım özellikleri içerisinde barındırır. Türkler bozkır kültür bölgesinden İslami döneme geçişte çevresindeki kültürlerden hem etkilenmişler hem de etkilemişlerdir. Türklerin bu etkilenmeleri en çok Türkistan'dan Anadolu'ya geçişte Horasan ve çeviresinde meydana gelmiştir. Bu değişim Anadolu'da da devam

etmiştir. Anadolu merkezli kurulan devletlerde bu değişim tamamlanmıştır. Selçuklu ve Osmanlı döneminde ise en mükemmel halini almıştır.

Kaynakça

Caferoğlu, A. (1972). İlk Anadolu Vatan Kültür Kurucuları. Türkiyat Mecmuası(XVII), 1-13.

Donuk, A. (2009). Türklerde Devlet Teşkilatı ve Başkanlık Sistemi. F. M. Emecen içinde, Eski Çağ'dan Günümüze Yönetim Anlayışı ve Kurumlar (s. 41-45). İstanbul: Kitabevi.

Ercilasun, K. (1995). Selçuklular'ın Kafkasya Politikası. Türk Kültürü(387), 420-432.

Fukuyama, F. (2016). Tarihin sonu ve Son İnsan. İstanbul: Profil.

Gökalp, Z. (1976). Türk Medeniyeti Tarihi. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Heyet, C. (1996). Türklerin Tarih ve Kültürüne Bir Bakış. Ankara.

Kafesoğlu, İ. (1992). Türk Dünyası El Kitabı. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Kafesoğlu, İ. (1995). Türk Milli Kültürü. İstanbul: Boğaziçi.

Köymen, M. A. (1998). Selçuklu Devri Türk Tarihi. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Lewis, B. (1997). İslam'ın Siyasal Söylemi. İstanbul: Cep Kitapları.

Merçil, E. (1989). Gazneliler Devleti Tarihi. Ankara: Türk tarih Kurumu.

Meriç, Ü. (1975). Cevdet Paşanın Cemiyet ve Devlet Görüşü. İstanbul.

Ögel, B. (1988). Türk Kültürünün Gelişme Çağları. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Özakpınar, Y. (1997). İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü. İstanbul: Ötüken.

Şeker, M. (1991). Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması. Ankara: Diyanet Yayınları.

Taneri, A. (1989). Türk Devlet Geleneği. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Uzunçarşılı, İ. H. (1998). Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

TÜRKİYE'DE DİJİTAL DETOKS İHTİYACI ALGISI VE TURİZMİN BİR DİJİTAL DETOKS ARACI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Arş. Gör. İpek Itır Can

Mardin Artuklu Üniversitesi, Turizm Rehberliği, ipekcan@artuklu.edu.tr

Selin Çulcuoğlu

İstanbul Bilgi Üniversitesi, Psikoloji, Yüksek Lisans Öğrencisi, selinculcuoglu.1994@gmail.com

Esra Erbil

İstanbul Bilgi Üniversitesi, Psikoloji, Yüksek Lisans Öğrencisi, selinculcuoglu.1994@gmail.com

Özet

Dijital dünyadaki gelişmeler kullanıcılara pek çok avantaj sunmakla beraber sosyal medya, akıllı telefon ve internet oyunlarının kullanımı kişilerin hayatlarına, ilişkilerine müdahale etme noktasına geldiğinde sorunlarla karşılaşılmakta ve hatta interneti aşırı kullanma isteğinin engellenememesi, internet kullanımının mümkün olmadığı durumlarda kişinin gerginlik yaşaması durumlarında "Dijital Bağımlılık" gelişebilmektedir. Bu gibi istenmeyen durumlarda kişiler "Dijital Detoks" ile belli bir süre için teknolojik aletlerden uzak kalarak bir nevi arınma programı uygulamaya çalışmaktadır. Dijital detoks ihtiyacını kişilerin tatil deneyimine aktarmak ve bu şekilde tatil dönemlerinde bir nevi teknolojik arınma sağlamak "Dijital Detoks Turizmi" olarak adlandırılabilmektedir. Yapılan tatilin sosyal medyada sergilenmesinin oldukça yüksek seviyelerde gözlemlendiği son yıllarda, buna tam zıt olarak değerlendirilebilecek dijital detoks ile kişiler yalnızca keyif için tatil yapabilmekte, başkalarının fikirlerini önemsememekte, fotoğraf çekmektense anı yaşayabilmekte, günlük hayatın yoğunluğundan uzaklaşabilmektedirler.

Çalışmanın amacı, katılımcıların teknoloji bağımlılıklarını ölçerek buna bağlı olarak dijital detoksa ne kadar ihtiyaçları olduklarını tespit etmek ve turizmin bu ihtiyacı gidermedeki rolünü ortaya koymaktır. Bu kapsamda, 214 kişi ile anket çalışması yürütülerek veriler SPSS Paket Programı aracılığıyla analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Analizler sonucunda, kişilerin gündelik hayatlarında dijital kullanımını azaltıcı faaliyetlere daha çok yer verdiği, buna karşın seyahatleri esnasında dijital cihaz kullanımını kısıtlayıcı faaliyetlerde bulunmadıkları tespit edilmiştir. Dijital cihazlara bağımlılık düzeyi ve buna bağlı olarak dijital detoks ihtiyacı algısı faktörü ile yaş arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Buna göre, yaş artıkça dijital cihaz bağımlılığı artış göstermektedir. Ayrıca, tatilde ve/veya seyahat esnasında dijital cihaz kullanımını kısıtlayıcı eylemlerde bulunma faktörü ile hem cinsiyet hem de medeni durum arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Kadınlar erkeklere göre, evliler ise bekarlara göre daha fazla kısıtlayıcı eylem göstermektedir. Dijital detoks terimine aşinalık faktörü incelendiğinde yine hem cinsiyet hem de medeni durum ile istatistiki açıdan anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Kadınlar erkeklere göre, bekarlar ise evlilere göre dijital detoks terimine daha hakimdir. Ek olarak, dijital detoks yapma isteği faktörü ile medeni durum arasında anlamlı bir fark tespit edilmiş; bekarların evlilere nazaran dijital detoksa daha istekli olduğu görülmüştür. Dijital detoks kavramının Türkiye literatüründe yeni olduğu ve turizmi bu konuda bir araç olarak değerlendiren çalışmaya rastlanmaması sebebiyle çalışmanın oldukça önemli olduğu ve gelecek araştırmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Bağımlılık, Dijital Detoks, Dijital Detoks Turizmi, Teknolojik Arınma.

Abstract

Developments in the digital world offer users many advantages. However, the use of social media, smartphones, and e-games can interfere with people's lives and relationships. It may cause some problems for users that may develop "Digital Addiction" in cases where they become tense when internet use is not available, and the desire to overuse the internet cannot be prevented. In this case

"Digital Detox" is a travel program that aims to keep people away from technological devices in a planned period of time. "Digital Detox Tourism" can be defined as a holiday period where one has refrained from any digital or technological devices. In a time period where levels of showing of holiday on social media is very high, with digital detox people only go on holiday for fine, instead of getting opinions of others to show care to their own opinions, live the moment rather than taking photos for social media and can get away from all the busyness of daily life.

The aim of this research is to measure the technology addiction of participants in order to understand the need for a digital detox and to determine the role of tourism in fulfilling this need. In this sense, 214 participants were asked to fill out surveys and these surveys were analyzed and via SPSS Statistical Analysis Program. As a result, it was found that these participants engage in activities to minimize their use of digital devices in their daily life however they retain from minimizing while they are traveling or on holiday. There was a statistically significant difference between the perception of the need factor for digital detox that arises from the level of addiction to digital devices and age. Therefore, as age increases the level of addiction to digital devices also increases. Also, a significant difference was found between both marital status and gender, and being engaged in activities in decreasing addiction to digital devices in holiday and/or while traveling. Women compared to men, married people compared to single people are more engaged in activities in decreasing addiction. When the factor of familiarity with the digital detox term was analyzed there was also a significant difference between the factor and both age and marital status. Women compared to men, and single people compared to married people are more familiar with the "Digital Detox" term. In addition, there was a significant difference between the factor of willing to do a digital detox and marital status. It was also found that single people compared to married people are more willing to do a digital detox. The term "Digital Detox" is new to Turkish Literature and there are limited researches in seeing the term in terms of tourism. Therefore this research is important for its contribution to the literature and for future research in "Digital Detox" and its relation with tourism.

Keywords: Digital Addiction, Digital Detox, Digital Detox Tourism, Technological Detox.

1. Dijital detoks ihtiyacının ortaya çıkışı

1990'lı yılların sonu ve 2000'li yılların başından itibaren bilgisayar, internet ve teknolojinin yoğun bir şekilde kullanılması ilk defa bir patoloji olarak görülmüş ve Amerikalı bilim insanları bu patolojiye " internet bağımlılığı" ismini vermişlerdir (Reed, 2002). İnternet Bağımlılığı, Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından 2013 yılında yazılan ve Mental Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı olarak anılan DSM-V'te bir patoloji olarak yer almaktadır (APA,2013). Günümüz medyası da bu tabiri çok fazla kullanmakta ve dijital dünyanın sunduklarının özellikle çocuklar için büyük tehlike arz ettiğini sürekli olarak haber başlığı olarak vermektedir (Kardaras,2016). Dijital dünyadaki gelişmeler kullanıcılara pek çok avantaj sunmakla beraber sosyal medya, akıllı telefon ve internet oyunlarının kullanımı kişilerin hayatlarına, ilişkilerine müdahale etme noktasına geldiğinde çeşitli sorunlarla karşılaşılmaktadır. Hatta internet kullanımının mümkün olmadığı durumlarda, interneti aşırı kullanma isteğinin engellenememesi sonucu kişi gerginlik yaşamakta ve "dijital bağımlılık" gelişebilmektedir. Her ne kadar davranışsal bağımlılıkların, maddeye bağlı bağımlılıklar gibi değerlendirilip değerlendirilemeyeceği literatürde henüz sonuçlanmamış bir tartışma konusu olsa da, dijital bağımlılıkla ilgili akıllı telefonlardan sosyal medya kullanımına ve internet oyunlarına kadar pek çok konuyu ele alan araştırmalar yürütülmektedir.

Yapılan araştırmalar sonucunda internete olan bu bağımlılık durumu gittikçe artan bir risk olarak belirtilmektedir (Murphy, 2011). Son dönemlerde, Maryland Üniversitesi (2010), Uluslararası Medya ve Toplumsal Ajanda Merkezi (International Center for Media & the Public Agenda –ICMPA, 2011) ve Inter Sperience Araştırma Şirketi tarafından öğrencilerin katılımları ile yürütülen çeşitli araştırmalarda, 24 saat boyunca çevrimdışı kalan katılımcıların uzaklaşım semptomları gösterdiği kaydedilmiştir. Ayrıca katılımcılarda, alışkanlıklarını bırakmaya çalışan sigara bağımlılarına ve kahve tüketicilerine

benzer bir şekilde titreme, baş ağrısı ve ürperme gibi fiziksel bağımlılık semptomlarının yanı sıra, kendilerini üzgün ve yalnız hissetme gibi duygusal semptomlar da gözlenmiştir. Sosyalleşme aracı olarak kullanılan internete bağımlılık patolojik bir süreç olarak gelişebilmektedir (White, 2013). Bu gibi istenmeyen durumlarda kişilerin "dijital detoks" ile belli bir süre için teknolojik aletlerden uzak kalarak bir nevi arınma programı uygulaması tavsiye edilmektedir. Detoks kelimesi, sözlük anlamı itibarıyla daha çok yiyecek içecekler için kullanılmakta ve vücudun belli bir süre için zehirli ya da sağlığa zararlı maddelerden uzak tutulması anlamına gelmektedir. Günümüzde bu terim, dijital kavramı ile birleşerek modern teknolojinin zararlı etkilerine karşı arınma sağlama anlamında kullanılmaktadır.

"Dijital Detoks" ilk olarak 2013 yılında Oxford sözlüğüne giriş yapmış ve bu tarihten itibaren birçok kaynakta bu isimle yer almıştır (Syversten ve Enli, 2019). Dijital detoks teriminin literatüre girmesinin altında birçok neden bulunmaktadır. Sözü geçen nedenlerden ilki kişilerin teknolojiyi fazla kullanmasından dolayı yaşanan bunalma hissidir (Booth, 2015). Teknolojinin her yerde ve her alanda kullanılmaya başlanması ise kişide bir baskı yaratmakta ve bu yoğun baskı strese dönüşerek tükenmişlik sendromuna kadar gidebilmektedir (Haber, 2013). Bir başka neden ise, teknolojinin çok fazla kullanılmasıyla birlikte kişinin yakın çevresine yeterince vakit ayıramamasıdır. Dijital cihazların yoğun kullanımı sebebiyle kişiler hem bir araya geldiği kişilere yeterli zamanı ayıramamakta hem de aynı sebepten ötürü karşısındaki kişilerden yeterince ilgi görememektedir. Teknolojinin yoğun kullanımı kişide sevdikleriyle yeterince kaliteli vakit geçiremediği hissinin ortaya çıkmasına da neden olmaktadır (Magee, 2016). 2015 yılında Paw Araştırma Merkezi tarafından yapılan bir araştırmanın sonucu da bu nedenleri destekler niteliktedir. Amerika'da gerçekleşen araştırmaya göre, araştırmaya katılanların %89'u sosyalleştikleri vakitlerde telefonlarını kullandıklarını belirtmiş, %82'si ise telefon kullanımının o anki sosyal iletişimleri üzerinde negatif etkiye sahip olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir (Rainie ve Zizkuhr, 2015).

2. Dijital detoks turizmi

Dijital detoks ihtiyacını kişilerin tatil deneyimine aktarmak ve bu şekilde tatil dönemlerinde bir nevi teknolojik arınma sağlamak "dijital detoks turizmi" olarak adlandırılabilmektedir. Yapılan tatilin sosyal medyada sergilenmesinin oldukça yüksek seviyelerde gözlemlendiği son yıllarda, buna tam zıt olarak değerlendirilebilecek dijital detoks sayesinde kişiler yalnızca keyif için tatil yapabilmekte, başkalarının fikirlerini önemsememekte, fotoğraf çekmektense anı yaşayabilmekte, günlük hayatın yoğunluğundan uzaklaşabilmektedirler. Yapılan araştırmalarda, tatil sırasında teknolojinin kullanımını kısıtlaman yanlış olduğunu düşünenlerin olduğu görülse de tatilde iş bağlantılarından kopmayı ve sosyal medyadan uzaklaşmayı tercih edenlerin de oldukça fazla olduğu belirtilmektedir (Chen, Huang, Gao ve Petrick, 2018; Tribe ve Mkono, 2017). Kişileri sosyal medyadan ve dijital cihazlardan uzak tutan programların, kişideki internet bağımlılığını azalttığı, stres yönetimini geliştirdiği ve hem iş hem de gündelik hayattaki dayanaklığını da arttırdığı bulunmuştur (Smith ve Puczkó, 2015). Dijital detoks turizmine dahil olan kişilerin sürekli internet kullanımında oluşan baskı ve tükenmişlik hissinden kurtuldukları, kendilerini bu baskıdan uzaklaştıkça daha rahat hissettikleri ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda, bu tarz bir seyahat yapan kişilerin kendilerini daha özgür hissettikleri ve dijital detoks yaptığı zamanlarda çok rahat bir şekilde eğlendikleri gözlemlenmiştir. Dijital ve teknolojik cihazlardan uzak kalan insanlarda gözlemlenen bir başka durum ise daha kolay sosyalleşebilmeleri ve iletişim kurarken kendilerini rahat hissetmeleridir (Sutton, 2019). Duncan (2014) tarafından bilgi ve iletişim teknolojilerine dair bağlantıların kesildiği bir müzede gerçekleştirilen araştırmada, kişilerin daha bilinçli bir farkındalık ile (mindful bir şekilde) müzeleri deneyimlemeleri sonucu streslerinin azaldığı ve müzeleri daha çok ziyaret etmeye başladıkları gözlemlenmiştir. Hoving (2017) tarafından Hollanda'da gerçekleştirilen bir araştırmada, kişileri dijital detoks turizmine yönlendiren faktörler fiziksel, psikolojik, sosyolojik, teknolojik, ekonomik ve coğrafi olarak beş grupta toplanmıştır (Hoving, 2017: 8-13). Fiziksel faktörler, aşırı dijital cihaz kullanımının artırdığı fiziksel sağlık sorunlarıdır. MS (Multiple Skleroz) hastalığı, uyku problemleri, görme problemleri ve obezite buna örnek olarak verilebilmektedir. Psikolojik faktörler, dijital bağımlılık ve buna bağlı olarak internete erişimin olmadığı durumlarda ortaya çıkan öfke, gerginlik, depresyon gibi semptomları içermektedir. Sosyolojik faktörler, dijital cihaz bağımlılığı nedeniyle ortaya çıkan sosyalleşme problemleri, insanlarla olan ilişkilerde

ortaya çıkan sorunlar, evliliklerde boşanmaya kadar giden problemler, iş hayatında yaşanan sıkıntılar olarak örneklendirilmektedir. Teknolojik faktörler, e-book (elektronik kitap), sosyal medya kanalları gibi özellikle 2000 sonrası doğumlu olan Z kuşağının alışkanlıklarında büyük dönüşümlere yol açan mecraların yarattığı genel -kendini gösterme ihtiyacından konsantrasyon eksikliğine kadar- problemleri ifade etmektedir. Ekonomik ve coğrafi faktörler ise dijital detoks ile direkt ilişkili değilse de turizmde gidilecek yerin seçimini etkileyen en önemli unsurlardan birinin fiyat, diğerinin ise varış yeri (destinasyon) olduğu düşünüldüğünde, bu faktörün dijital detoks turizmi ile ilişkili olduğu ve bu sebepten ötürü bu başlık altına dahil edildiği anlaşılmaktadır.

Dijital detoks imkânı sunan tatillerin hızlı bir ivmeyle yükselişe geçtiği günümüzde, dijital detoks turizmini yeni bir alternatif bir turizm biçimi olarak kabul etmek mümkündür ve hatta gereklidir. Öyle ki, teknolojinin insan hayatına dahil olma oranı artıkça, dijital detoksun uygulandığı tatillere ve seyahatlere olan ilginin de artacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda, önümüzdeki dönemlerde çok daha fazla rağbet göreceği ve önemli bir turizm kolu olma potansiyeline sahip olduğu tahmin edilmektedir (Herald, 2014). Dünyada dijital detoks turizminin pratikteki karşılıkları incelendiğinde ise, dijital detoks turizmini uygulayan ilk otellerden biri olma unvanına sahip Four Seasons Resort Seychelles at Desroches Island karşımıza çıkmaktadır. Otel 2018 yılından bu yana misafirlerine bir süreliğine de olsa dijital cihazlardan arınma şansı tanımaktadır. Hint Okyanusu'nun ortalarında, Afrika Kıtası'nın 600 kilometre açığında yer alan ve baz istasyonu dahi bulunmayan Desroches Adası'nda bulunan tek konaklama tesis olma özelliğine sahip otelde cep telefonları dahi çekmemektedir. Misafirlere otel yönetimi tarafından özel bisiklet tahsis edilmekte ve yoga, kano, tüplü dalış gibi aktiviteler organize edilmektedir. Ayrıca, misafirler otelde verilen yiyecek ve içecekleri dilerlerse yemek sepetleri şeklinde hazırlatarak orman içerisinde piknik yapma imkanına sahip olabilmektedirler (Gençoğlu, 2019).

3. Araştırma yöntemi

Araştırmada veri toplama tekniği olarak anketten yararlanılmış ve dijital olarak katılımcılara ulaşılmaya çalışılmıştır. Usulüne uygun doldurulan toplam 214 katılımcının anket verileri analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. İlgili anket, Türkiye'de ikamet eden kişilerin hem dijital bağımlılık oranlarını hem de dijital detoks seyahatine olan ihtiyaç düzeylerini ölçmek amacıyla tasarlanmıştır. Dijital detoks bağımlılığının ve ihtiyacının farklı demografik faktörlere ait bireylerde ne kadar etkili olduğu konusu incelendiğinden, anketin örneklemine belirli bir demografik kısıtlama getirilmemiştir.

Anket formunun birinci kısmında katılımcıların demografik özelliklerini tespit etmeye yönelik sorular yer almaktadır. Anketin ikinci ve üçüncü kısımlarını oluşturan ve bağımsız değişkenleri ölçen sorular ise 5'li likert tipinde olup sırasıyla bireylerin dijital cihazlara karşı bağımlılıklarını ve tatil ve seyahat deneyimleri esnasında dijital cihaz kullanımına dair bakış açılarını ölçmeye yöneliktir. Anketin dördüncü kısmında ise, katılımcıların dijital detoks seyahati gerçekleştirme eğilimleri incelenmiştir.

Yapılan güvenirlilik analizi sonucunda Cronbach's alpha katsayısı 0,860 olarak bulunmuştur. Güvenirlilik kategorileri incelendiğinde, Cronbach's alpha katsayısının 0,9 ile 0,8 arasında bir değer almasının ($0.9 > \alpha \geq 0.8$) iyi bir güvenirliliğe işaret ettiği görülmektedir. Bu durum, anket ifadelerine verilen cevapların tutarlı olduğuna ve analizlerin sağlıklı bir şekilde yapılabileceğine işaret etmektedir.

Cronbach's Alpha	N of Items
0,860	24

4. Veri analizi ve bulgularının değerlendirmesi

214 katılımcının verilerinin analizinde sosyal bilimler alanında sıkça kullanılan bir istatistiki paket programdan (SPSS) yararlanılmıştır. Analizde öncelikle katılımcıların demografik bilgilerine ait frekans dağılımları belirlenmiş ve diğer analiz ve çıkarımlarda söz konusu demografik özellikler değişken olarak kullanılmıştır.

Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların demografik bilgilerine dair bulgular dört alt başlıkta toplanmıştır. Bunlar sırasıyla cinsiyet, yaş, medeni durum ve eğitim durumu şeklindedir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler

Demografik özellikler	Kişi (N)	Yüzde (%)	Demografik özellikler	Kişi (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet			**Medeni Durum**		
Kadın	134	62,6	Evli	80	37,4
Erkek	80	37,4	Bekâr	134	62,6
Total	214	100,0	Total	214	100,0
Yaş			**Eğitim Durumu**		
15-26	74	34,6	Lise	30	14,0
27-38	51	23,8	Ön Lisans	8	3,7
39-50	49	22,9	Lisans	125	58,4
51-64	32	15,0	Lisansüstü	51	23,8
65+	8	3,7	Total	214	100,0
Total	214	100,0			

Tablo 1 incelendiğinde, katılımcıların cinsiyetlerinin örneklem içerisindeki dağılımında %62,6'sının kadın, %37,4'ünün erkek olduğu görülmektedir. Yaş dağılımlarına bakıldığında, katılımcıların %34,6 ile 15-26 yaş aralığının en yoğun olduğu görülmektedir. Onu sırasıyla %23,8 ile 27-38 yaş aralığı, %22,9 ile 39-50 yaş aralığı, %15,0 ile 51-64 yaş aralığı ve %3,7'lik oran ile 65 ve üzeri yaş aralığı izlemektedir. Dijital detoksun Y kuşağının sonlarındaki (1990-2000 arası doğumlular) ile Z kuşağındaki (2000 ve sonrası doğumlular) kişiler için daha gündemde bir konu olduğu düşünüldüğünde, bu yaş skalası araştırma için uygun kabul edilmektedir. Medeni durumları açısından katılımcıların %37,4'ü evli, %62,6'sı ise bekârdır. Eğitim durumları incelendiğinde katılımcıların %58,4'lük bir çoğunluğun lisans mezunu olduğu görülmektedir. Onu %23,8 ile lisansüstü mezunları izlemektedir. Ön lisans mezunlarının oranı %3,7 iken; lise mezunu olanların oranı %14,0'tür.

Katılımcıların Dijital Cihazlara Karşı Bağımlılıklarına İlişkin Bulgular

Anketin ikinci aşaması 5'li likert tipinde ölçeklendirilmiştir. İkinci aşamada, katılımcıların dijital cihazlara karşı bağımlılık düzeylerini ölçmeyi amaçlayan toplam 11 soru bulunmaktadır. İfadelere verilen cevaplar frekans analiziyle incelenmiş, sonrasında Tablo 2'de gösterilen 11 soru ile yukarıda belirtilmiş olan bağımlı değişkenler (demografik faktörler: cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu) arasındaki ilişki regresyon analizi kullanılarak ölçülmüş ve yorumlanmıştır.

Tablo 2: Katılımcıların Dijital Cihazlara Karşı Bağımlılıklarına İlişkin Bulgular

	[1] Kesinlikle Katılmıyorum, [2] Katılmıyorum, [3] Kararsızım, [4] Katılıyorum, [5] Tamamen Katılıyorum, [x̄] Ortalama	[1] %	[2] %	[3] %	[4] %	[5] %	[x̄]
1.	Kullandığım dijital cihazlar nedeniyle sırt ağrısı, göz yorgunluğu ya da baş ağrısı yaşarım.	7,0	21,5	6,1	53,3	12,1	3,4206
2.	Telefonumun yanında uyur ve sabah ilk iş telefonuma bakarım.	11,2	20,1	8,9	42,1	17,8	3,3505
3.	Gece uyumadan önce son iş olarak telefonumla ilgilenirim.	8,9	16,8	7,5	43,5	23,4	**3,5561**
4.	Aynı anda iki dijital cihaz kullanırım. (Aynı anda TV seyretmek ve sosyal medyayı kontrol etmek gibi)	13,1	17,8	13,1	33,6	22,4	3,3458
5.	Telefonum arızalanırsa panik durumu yaşarım.	13,1	18,7	18,2	32,2	17,8	3,2290
6.	Çevremdekiler tarafından sürekli göz ucuyla telefonumu kontrol ettiğim için eleştirilirim.	32,7	39,7	14,5	11,2	1,9	**2,0981**
7.	Herhangi gibi bir dijital cihaza bakmadan rahatlıkla bir gün geçirmeyi başarabilirim.	14,5	19,2	29,4	23,8	13,1	3,0187
8.	Dijital cihazları planladığımdan daha uzun süre kullanırım.	9,3	22,0	24,3	34,1	10,3	3,1402
9.	Kendimi mutsuz hissettiğim zamanlarda sosyal medyada olmak beni rahatlatır.	17,8	34,6	22,4	18,2	7,0	2,6215
10.	Popüler sosyal medya platformlarını aktif bir şekilde kullanırım.	12,1	25,2	17,3	32,2	13,1	3,0888
11.	Dijital cihazlar yüzünden verimliliğimin azaldığını fark ediyorum.	16,4	15,0	22,4	29,9	16,4	3,1495

Katılımcıların dijital bağımlılık düzeyleri ile ilgili değerlendirmeler Tablo 2'de yer almaktadır. Tablo incelendiğinde, beş üzerinden en yüksek ortalamaya sahip olan unsurların sırası ile "gece uyumadan önce son iş olarak telefonumla ilgilenirim" (3,5561) ve "telefonumun yanında uyur ve sabah ilk iş telefonuma bakarım" (3,3505) olduğu görülmektedir. Buna karşın en az ortalamaya sahip olan unsurlar ise, "çevremdekiler tarafından sürekli göz ucuyla telefonumu kontrol ettiğim için eleştirilirim" (2,0981) ve "kendimi mutsuz hissettiğim zamanlarda sosyal medyada olmak beni rahatlatır" (2,6215) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcıların Tatil ve Seyahat Deneyimleri Esnasında Dijital Cihaz Kullanımına Dair Bakış Açılarına İlişkin Bulgular

Anketin üçüncü aşaması, ikinci aşamaya benzer bir şekilde, 5'li likert tipinde ölçeklendirilmiştir. İkinci aşamada, katılımcıların tatil ve seyahat deneyimleri esnasında dijital cihaz kullanım sıklıkları ve bu kullanıma dair bakış açılarını ölçmeyi amaçlayan toplam 13 soru bulunmaktadır. İfadelere verilen cevaplar frekans analiziyle incelenmiş, sonrasında Tablo 3'te gösterilen 13 soru ile yukarıda belirtilmiş olan bağımlı değişkenler (demografik faktörler: cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu) arasındaki ilişki regresyon analizi kullanılarak ölçülmüş ve yorumlanmıştır.

Tablo 3: Katılımcıların Tatil ve Seyahat Deneyimleri Esnasında Dijital Cihaz Kullanımına Dair Bakış Açılarına İlişkin Bulgular

	[1] Kesinlikle Katılmıyorum, [2] Katılmıyorum, [3] Kararsızım, [4] Katılıyorum, [5] Tamamen Katılıyorum, [x̄] Ortalama	[1] %	[2] %	[3] %	[4] %	[5] %	[x̄]
1.	Telefonumu tatilde yanıma almak için güçlü bir istek duyarım.	9,3	18,2	12,1	46,7	13,6	3,3692
2.	Tatilde telefonumla çok fazla vakit geçirdiğimi hissediyorum.	16,4	46,7	18,7	14,0	4,2	2,4299
3.	Tatildeyken telefonumu sürekli kontrol ediyorum.	15,0	42,1	17,8	20,1	5,1	2,5841
4.	Tatile gittiğim yerlerde Wi-Fi bağlantısı olup olmadığını kontrol ederim.	20,6	23,8	9,8	31,8	14,0	2,9486
5.	Telefon kullanımının kısıtlandığı uçuşlarda dahi telefonumla ilgilenirim.	46,3	35,0	10,7	7,0	0,9	1,8131
6.	Uçuş sırasında telefonuyla konuşan veya mesaj atan kişiler beni rahatsız eder.	7,0	9,8	5,1	25,2	52,8	**4,0701**
7.	Tatilde sıklıkla sosyal medyayı kullanırım.	18,2	32,7	13,6	28,0	7,5	2,7383
8.	"Sosyal medyada hangisi daha güzel durur" düşüncesi tatil yapacağım yeri seçimimi etkiler.	59,8	21,0	6,1	10,7	2,3	**1,7477**
9.	Tatilde ailemden birinin/arkadaşımın/ partnerimin akıllı telefon kullanımı beni rahatsız eder.	9,3	28,5	26,2	26,2	9,8	2,9860
10.	Akıllı telefonumu aktif bir şekilde kullanıyor olmam tatilde işten uzaklaşmamı imkânsız hale getirir.	21,5	26,6	23,4	15,4	13,1	2,7196
11.	Tatilde olmama rağmen iş ile ilgili konulara cevap vermem gerektiğini hissederim.	22,9	15,9	18,7	33,2	9,3	2,9019
12.	Tatilde iş yerindekiler tarafından ulaşılmaz olmak isterim.	13,6	17,8	15,0	19,2	34,6	3,4346
13.	Tatilde sosyal çevrem tarafından ulaşılmaz olmak isterim.	0,9	52,8	14,0	15,9	16,4	2,9393

Katılımcıların tatil ve seyahat deneyimleri esnasında dijital cihaz kullanımına dair bakış açıları ile ilgili değerlendirmelerin yer aldığı Tablo 3 incelendiğinde, 5 üzerinden en yüksek ortalamaya sahip olan unsurların sırası ile "Uçuş sırasında telefonuyla konuşan veya mesaj atan kişiler beni rahatsız eder" (4,0701) ve "tatilde iş yerindekiler tarafından ulaşılmaz olmak isterim" (3,4346) olduğu görülmektedir. Buna karşın en az ortalamaya sahip olan unsurlar ise, "sosyal medyada hangisi daha güzel durur

düşüncesi tatil yapacağım yeri seçimimi etkiler" (1,7477) ve "telefon kullanımının kısıtlandığı uçuşlarda dahi telefonumla ilgilenirim" (1,8131) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcıların Dijital Detoks Seyahati Gerçekleştirme Eğilimlerine İlişkin Bulgular

Anketin dördüncü kısmında kişilerin dijital detoks eylemini gerçekleştirme eğilimleri incelenmektedir. Öncelikle kişilerin dijital detoks eylemi içerisine günlük hayatlarında ne kadar dahil oldukları ve ileriki bir yıllık periyotta ne kadar dahil olmak istedikleri çoktan seçmeli sorularla incelenmiş; ardından aynı eylemi seyahatlerine ve tatillerine ne kadar adapte etmek istedikleri sorusunun cevabı aranmıştır. Ardından dijital detoksa karşı bilgi düzeyi tespit edilerek, bilinç sağlanırsa kişilerde bir değişim olup olmayacağı araştırılmıştır.

Tablo 4: Online olarak çok fazla vakit geçirdiğiniz için aşağıdakilerden birini yaptığınız oldu mu?

	Kişi (N)	**Yüzde (%)**
Bilinçli olarak sosyal medyada geçirilen vakti azaltmak.	134	62,6
Belli bir sosyal medya sitesindeki üyeliğini veya hesabını kapatmak.	20	9,3
Televizyon ve/veya video izleme süresini azaltmak.	7	3,3
İnternet servis paketimi bir alt seviyeye düşürmek.	6	2,8
Bunlardan hiçbirini yapmadım.	47	22,0

Yukarıda bulunan Tablo 4'te görüleceği üzere, katılımcılara yöneltilen "online olarak çok fazla vakit geçirdiğiniz için aşağıdakilerden birini yaptığınız oldu mu?" sorusuna, katılımcıların %62,6'lık büyük bir çoğunluğu bilinçli olarak sosyal medyada geçirdikleri zamanı azalttığı cevabını vermişlerdir. Bunu %22,0 ile online olarak çok vakit geçirmesine rağmen kısıtlayıcı eylemlerde bulunmayan kişiler izlemektedir. Belli bir sosyal medya mecrasındaki hesabını kapatmayı, televizyon veya video kanalları karşısında geçirilen süreyi azaltmayı veya akıllı telefonunun internet paketini indirmeyi tercih edenlerin oranı ise çok düşüktür.

Tablo 5: Sizce önümüzdeki 12 ay içinde bunlardan (tablo 4'teki maddelerden) birini yapacak mısınız?

	Kişi (N)	**Yüzde (%)**
Hayır	95	44,4
Evet	119	55,6

Tablo 5'te ise, online olarak geçirilen vaktin kişinin kendisi tarafından bilinçli bir şekilde kısıtlanması eyleminin gelecek dönemli planı görülmektedir. Bu tabloya göre katılımcıların %55,6'sı gelecek bir yıl içerisinde online platformlarda geçirdikleri süreyi kısıtlamayı planlarken, %44,4'ü böyle bir düşünce içerisinde değildir.

Tablo 6: Aşağıdakilerden herhangi birini kasıtlı olarak tatilde internet ve/veya telefon kullanmamak için yaptığınız oldu mu?		
	Kişi (N)	**Yüzde (%)**
Tatile gittim ve bilerek telefonumu evde bıraktım.	11	5,1
İnternet erişimi olmayan bir yere tatile gittim.	12	5,6
Hiçbir telefon ve internet bağlantısı olmayan bir yere tatile gittim.	2	0,9
Partnerimin/arkadaşımın internet erişimi olmasın diye internet/telefon olmayan bir yere tatile gittim.	1	0,5
Çocuklarımın internete erişimi olmasın diye hiçbir telefon veya internet bağlantısı olmayan bir yere tatile gittim.	2	0,9
Bunlardan hiçbirini yapmadım.	186	86,9

Yukarıda bulunan Tablo 6'da görüleceği üzere, katılımcılara yöneltilen "aşağıdakilerden herhangi birini kasıtlı olarak tatilde internet ve/veya telefon kullanmamak için yaptığınız oldu mu?" sorusuna, katılımcıların %86,9'unun "bunlardan hiçbirini yapmadım" cevabı verdiği görülmektedir. Burada dikkat çeken nokta ise, katılımcıların günlük hayatlarında dijital cihazlardan uzaklaşmaya çalışan eylemler sergilerken, tatilleri veya seyahatleri esnasında böyle bir eyleme gerek duymamalarıdır.

Tablo 7: "Dijital detoks" terimini daha önce duydunuz mu?		
	Kişi (N)	**Yüzde (%)**
Hayır	119	55,6
Evet	95	44,4

Tablo 7'de katılımcıların dijital detoks terimine karşı aşinalıkları tespit edilmiştir. Buna göre dijital detoksun ne olduğunu bilmeyenlerin oranı %55,6 iken, bilenlerin oranı %44,4'tür.

Tablo 8: "Dijital detoks kişinin belli bir süre için kendini bütün internete bağlanabileceği elektronik aletleri (akıllı telefon, bilgisayar vs.) kullanmayı bıraktığı süreyi kapsar. Bu detoks kişiye çevresindeki fiziksel dünyayla sosyal bir ilişki içerisinde olmasına yoğunlaşması için yapılır." Siz böyle bir şey yapmak ister miydiniz?		
	Kişi (N)	**Yüzde (%)**
Hayır	60	28,0
Evet	154	72,0

Dijital detoksun "kişinin belli bir süre için kendini bütün internete bağlanabileceği elektronik aletleri (akıllı telefon, bilgisayar vs.) kullanmayı bıraktığı süreyi kapsar. Bu detoks kişiye çevresindeki fiziksel dünyayla sosyal bir ilişki içerisinde olmasına yoğunlaşması için yapılır" şeklinde tanımlandığı ve bu tanımdan hareketle kişilerin böyle bir eylem içerisinde bulunmak isteyip istemeyeceklerini ölçen

sorunun yanıtları Tablo 8'de görülmektedir. Dijital detoksun kavramsal açıklaması yapıldıktan sonra, katılımcıların %72'sinin dijtal detoks eylemini gerçekleştirmek istediği; buna karşın %28'inin istemediği karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 9: 1'den 10'a doğru sıralanan bir ölçekte sizce dijital detoksla nasıl başa çıkarsınız?

	Kişi (N)	**Yüzde (%)**
1 = Kolayca Baş Ederim	25	11,7
2	21	9,8
3	63	29,4
4	44	20,6
5	24	11,2
6	12	5,6
7	8	3,7
8	9	4,2
9	5	2,3
10 = Hiçbir Şekilde Baş Edemem	3	1,4

Tablo 9'da görüleceği üzere; dijital detoks yapılsa, bu eylem ve eylemin doğal bir sonucu olarak dijital bağımlılık noksanlığı ile nasıl başa çıkılacağı sorusunun cevabı 1'den 10'a doğru sıralanan bir ölçek ile aranmıştır. Ölçeğe göre 1: Kolayca baş ederim cevabına, 10: Hiçbir şekilde baş edemem cevabına tekabül etmektedir. Daha rahat baş edebileceği düşünenlerin 5 ve üzeri bir cevap işaretlediği, baş edemeyeceğini düşünenlerin ise 4 ve altını işaretlediği baz alınırsa; katılımcıların %82,7'lik büyük bir çoğunluğunun dijital detoksla nispi olarak daha rahat başa çıkabileceğini; buna karşın %17'2'sinin dijital bağımlılıklarından kolaylıkla vazgeçemeyeceği ortaya çıkmaktadır.

En basit tanımıyla kişilerin seyahatleri ve tatilleri esnasında hiçbir dijital cihazı kullanmadıkları turizm biçimi, dijital detoks turizmi olarak tanımlanmaktadır. Katılımcıların dijital detoks hizmeti sağlayan tatil beldelerinin, işletmelerin artması durumunda; bu turistik işletmeleri ne denli tercih edecekleri 1'den 10'a doğru sıralanan bir ölçek ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu ölçekte 1: Kendime hiç yakın görmüyorum; 10: Kendime fazlasıyla yakın görüyorum şeklinde kodlanmıştır. İlgili cevaplar aşağıdaki Tablo 10'da görülmektedir.

Tablo 10: 1'den 10'a doğru sıralanan bir ölçekte dijital detoks turizmini siz kendinize ne kadar yakın görüyorsunuz?

	Kişi (N)	**Yüzde (%)**
1=Kendime Hiç Yakın Görmüyorum	20	9,3
2	9	4,2
3	31	14,5
4	27	12,6
5	17	7,9
6	22	10,3
7	23	10,7
8	37	17,3
9	8	3,7
10=Kendime Fazlasıyla Yakın Görüyorum	20	9,3

Tablo 10'da da görülebileceği üzere, 5 ve üzerini cevaplayanlar ile 4 ve aşağısını cevaplayanların oranı birbirine oldukça yakındır. 5 ve üzerini işaretleyenlerin yani dijital detoks turizmini kendisine yakın bulmayanların oranı %48,5 iken; 4 ve aşağısını işaretleyenlerin yani dijital detoks seyahatini kendisine yakın bulanların oranı %51,3'tür. Burada dikkat çeken bir diğer nokta ise, iki uç noktayı (1 ve 10'u) işaretleyenlerin sayısının birbirine eşit olmasıdır.

Katılımcıların Demografik Özellikleri ile Dijital Detoks ve Dijital Detoks Seyahati İhtiyacı Algılarının ve Dijital Detoks Turizmine Katılım Eğilimlerinin Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

a. Katılımcıların Demografik Özellikleri ile Dijital Detoks ve Dijital Detoks Seyahati İhtiyacı Algılarının Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Ayrıştırma kapsamında katılımcıların cinsiyetleri, yaşları, medeni durumları ve eğitim durumları açısından dijital detoks ve dijital detoks turizmi ihtiyacının belirlenmesi ve söz konusu demografik özellikler açısından ihtiyaç algılarının anlamlı farklılıklar gösterip göstermediklerine yönelik yapılan analizler ve bulgulara ilişkin değerlendirmeler aşağıda açıklanmıştır. Bireylerin dijital detoksa ihtiyaç düzeyleri ise dijital cihaz bağımlılıkları baz alınarak belirlenmiştir.

Analizlerde anlamlılık değeri (sig. olarak kısaltılan significance) 0,05'in altında ise, karşılaştırma sonucunda anlamlı bir farklılık bulunduğu; 0,05'in üzerinde ise, anlamlı bir farklılık bulunmadığı sonucuna varılmaktadır. Aşağıda bulunan Tablo 11'de görülebileceği gibi katılımcıların dijital cihazlara bağımlılık düzeyi ve dijital detoks ihtiyacı algısı konusunda sadece yaş değişkeni açısından istatistiksel olarak (sig.= 0,003) anlamlı fark olduğu söylenebilir (Sig<0,05). Diğer tüm demografik değişkenler açısından katılımcıların dijital cihazlara bağımlılık düzeyi ve dijital detoks ihtiyacı algısı düzeyleri ile ilgili yapılan farklılık testlerinde ve varyansın homojenlik durumunu gösteren Levene Testi'nde grupların kendi aralarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermedikleri tespit edilmiştir (Sig>0,05).

Tablo 11: Dijital Cihazlara Bağımlılık Düzeyi ve Dijital Detoks İhtiyacı Algısı ile Demografik Faktörler Arasındaki İlişki

Demografik özellikler		(N)	Ortalama	Sig.	Anlamlı farklılık
Cinsiyet	Kadın	134	3,0631	0,362	Yok (Sig>0,05).
	Erkek	80	3,1420		
Yaş	15-26	74	3,3010	0,003	Var (Sig < 0,05).
	27-38	51	3,2567		
	39-50	49	2,9072		
	51-64	32	2,7557		
	65+	8	2,6023		
Medeni Durum	Evli	80	2,8432	0,961	Yok (Sig>0,05).
	Bekar	134	3,2415		
Eğitim Durum	Lise	30	2,9212	0,201	Yok (Sig>0,05).
	Ön Lisans	8	2,4091		
	Lisans	125	3,1004		
	Lisansüstü	51	3,2816		

İstatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın tespit edildiği yaş değişkeninin kendi içindeki farklılık tablosu ise Tukey Testi ile açıklanmış ve aşağıdaki Tablo 12'de gösterilmiştir. Buna göre, 15-25 yaş aralığındaki

katılımcıların dijital bağımlılık düzeyleri ile hem 39-50 yaş arasındaki katılımcıların ve hem de 51-64 yaş arasındaki katılımcıların dijital bağımlılık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Ayrıca, 27-38 yaş grubundaki katılımcıların dijital bağımlılıkları ile 51-64 yaş grubundaki katılımcıların dijital bağımlılık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Yaş faktörü göz önüne alındığında dijital bağımlılık seviyesi en yüksek olan grup 15-26 yaş aralığıdır ve yaş artıkça bağımlılık düzeyi azalmaktadır.

Tablo 12: Yaş Faktörünün Dijital Bağımlılık Üzerindeki Etkisi (Tukey Testi)

(I) Yaş	(J) Yaş	Ortalama Farkı (I-J)	Sig.
15-26	27-38	,04430	,997
	39-50	**,39375***	,025
	51-64	**,54530***	,003
	65+	,69871	,068
27-38	15-26	-,04430	,997
	39-50	,34945	,106
	51-64	**,50100***	,017
	65+	,65441	,115
39-50	15-26	**-,39375***	,025
	27-38	-,34945	,106
	51-64	,15155	,882
	65+	,30496	,794
51-64	15-26	**-,54530***	,003
	27-38	**-,50100***	,017
	39-50	-,15155	,882
	65+	,15341	,982
65+	15-26	-,69871	,068
	27-38	-,65441	,115
	39-50	-,30496	,794
	51-64	-,15341	,982

Aşağıda bulunan Tablo 13'te ise tatil ve seyahat deneyimleri esnasında dijital detoks ihtiyacı algısı: dijital detoks turizmi ihtiyacı düzeyinin demografik değişkenler açısından değerlendirilmesi bulunmaktadır. Tabloda da görülebileceği üzere, yapılan farklılık testlerinde ve varyansın homojenlik durumunu gösteren Levene Testi'nde grupların kendi aralarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermedikleri tespit edilmiştir (Sig>0,05).

Tablo 13: Tatil ve Seyahat Deneyimleri Esnasında Dijital Detoks İhtiyacı Algısı (Dijital Detoks Turizmi İhtiyacı) ile Demografik Faktörler Arasındaki İlişki

Demografik özellikler		(N)	Ortalama	Sig.	Anlamlı farklılık
Cinsiyet	Kadın	134	2,7870	0,647	Yok (Sig>0,05).
	Erkek	80	2,8798		
Yaş	15-26	74	2,9761	0,090	Yok (Sig>0,05).
	27-38	51	2,8492		
	39-50	49	2,6562		
	51-64	32	2,6707		

	65+	8	2,8365		
Medeni Durum	Evli	80	2,6433	0,227	Yok (Sig>0,05).
	Bekar	134	2,9282		
Eğitim Durum	Lise	30	2,9026	0,769	Yok (Sig>0,05).
	Ön Lisans	8	2,5865		
	Lisans	125	2,7908		
	Lisansüstü	51	2,8869		

b. Katılımcıların Demografik Özellikleri ile Dijital Detoks Turizmine Katılım Eğilimlerinin Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Çalışma kapsamında katılımcıların cinsiyetleri, yaşları, medeni durumları ve eğitim durumları açısından dijital detoks turizmine katılım eğilimlerinin, söz konusu demografik özellikler açısından ihtiyaç algılarının anlamlı farklılıklar gösterip göstermediklerine yönelik yapılan analizler ve bulgulara ilişkin değerlendirmeler aşağıdaki Tablo 13'te açıklanmıştır.

Tablo 13: Dijital Detoks Turizmine Katılım Eğilimleri ile Demografik Faktörler Arasındaki İlişki

	Demografik özellikler		**(N)**	**Sig.**	**Anlamlı farklılık**
Online olarak çok fazla vakit geçirdiğiniz için aşağıdakilerden birini yaptığınız oldu mu?	**Cinsiyet**	Kadın	134	0,193	Yok (Sig>0,05).
		Erkek	80		
	Yaş	15-26	74	0,089	Yok (Sig>0,05).
		27-38	51		
		39-50	49		
		51-64	32		
		65+	8		
	Medeni Durum	Evli	80	0,208	Yok (Sig>0,05).
		Bekar	134		
	Eğitim Durumu	Lise	30	0,547	Yok (Sig>0,05).
		Ön Lisans	8		
		Lisans	125		
		Lisansüstü	51		
Sizce önümüzdeki 12 ay içinde online olarak geçirdiğiniz vakti azaltmak adına bir eylemde bulunacak mısınız?	**Cinsiyet**	Kadın	134	0,145	Yok (Sig>0,05).
		Erkek	80		
	Yaş	15-26	74	0,379	Yok (Sig>0,05).
		27-38	51		
		39-50	49		
		51-64	32		
		65+	8		
	Medeni Durum	Evli	80	0,376	Yok (Sig>0,05).
		Bekar	134		
		Lise	30		

	Eğitim Durumu	Ön Lisans	8	0,837	Yok (Sig>0,05).
		Lisans	125		
		Lisansüstü	51		

Aşağıdakilerden herhangi birini kasıtlı olarak tatilde internet ve/veya telefon kullanmamak için yaptığınız oldu mu?	**Cinsiyet**	Kadın	134	0,000	**Var (Sig < 0,05).**
		Erkek	80		
	Yaş	15-26	74	0,119	Yok (Sig>0,05).
		27-38	51		
		39-50	49		
		51-64	32		
		65+	8		
	Medeni Durum	Evli	80	0,044	**Var (Sig < 0,05).**
		Bekar	134		
	Eğitim Durumu	Lise	30	0,054	Yok (Sig>0,05).
		Ön Lisans	8		
		Lisans	125		
		Lisansüstü	51		

"Dijital detoks" terimini daha önce duydunuz mu?	**Cinsiyet**	Kadın	134	0,014	**Var (Sig < 0,05).**
		Erkek	80		
	Yaş	15-26	74	0,418	Yok (Sig>0,05).
		27-38	51		
		39-50	49		
		51-64	32		
		65+	8		
	Medeni Durum	Evli	80	0,047	**Var (Sig < 0,05).**
		Bekar	134		
	Eğitim Durumu	Lise	30	0,741	Yok (Sig>0,05).
		Ön Lisans	8		
		Lisans	125		
		Lisansüstü	51		

Dijital detoks yapmak ister miydiniz?	**Cinsiyet**	Kadın	134	0,335	Yok (Sig>0,05).
		Erkek	80		
	Yaş	15-26	74	0,162	Yok (Sig>0,05).
		27-38	51		
		39-50	49		
		51-64	32		
		65+	8		
	Medeni Durum	Evli	80	0,000	**Var (Sig < 0,05).**
		Bekar	134		

	Eğitim Durumu	Lise	30	0,742	Yok (Sig>0,05).
		Ön Lisans	8		
		Lisans	125		
		Lisansüstü	51		
1'den 10'a doğru sıralanan bir ölçekte sizce dijital detoksla nasıl başa çıkarsınız?	**Cinsiyet**	Kadın	134	0,181	Yok (Sig>0,05).
		Erkek	80		
	Yaş	15-26	74	0,287	Yok (Sig>0,05).
		27-38	51		
		39-50	49		
		51-64	32		
		65+	8		
	Medeni Durum	Evli	80	0,242	Yok (Sig>0,05).
		Bekar	134		
	Eğitim Durumu	Lise	30	0,295	Yok (Sig>0,05).
		Ön Lisans	8		
		Lisans	125		
		Lisansüstü	51		
1'den 10'a doğru sıralanan bir ölçekte dijital detoks seyahatini siz kendinize ne kadar yakın görüyorsunuz?	**Cinsiyet**	Kadın	134	0,355	Yok (Sig>0,05).
		Erkek	80		
	Yaş	15-26	74	0,055	Yok (Sig>0,05).
		27-38	51		
		39-50	49		
		51-64	32		
		65+	8		
	Medeni Durum	Evli	80	0,427	Yok (Sig>0,05).
		Bekar	134		
	Eğitim Durumu	Lise	30	0,235	Yok (Sig>0,05).
		Ön Lisans	8		
		Lisans	125		
		Lisansüstü	51		

Tablo 13 incelendiğinde; tatilde internet ve/veya telefon kullanmamak adına eylemler gerçekleştirme ile hem cinsiyet (0,000) hem de medeni durum (0,044) arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Dijital detoks teriminin bilinirliğine dair olan soru (dijital detoks" terimini daha önce duydunuz mu?) ile yine cinsiyet (0,014) ve medeni durum (0,047) arasında anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır. Son olarak, dijital detoks yapma güdüsü ile medeni durum (0,000) arasında anlamlı bir fark bulunmuştur (Sig<0,05).

Tatilde internet ve/veya telefon kullanmamak adına eylemler gerçekleştirme maddesi dikkate alındığında ve cinsiyet bazlı ortalamalar incelendiğinde; kadınların (5,6866) erkeklere (5,1125) nazaran bu tarz eylemleri daha çok gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Medeni durum bazlı ortalamalarda ise;

evlilerin (5,6000) bekarlara (5,3955) göre tatilde dijital cihazlardan uzaklaşma eğiliminin fazla olduğunu söylemek mümkündür.

Dijital detoks terimini daha önce duydunuz mu? sorusunun yanıtları cinsiyet bazlı ortalamalar ile incelendiğinde; kadınların (0,4776) erkeklere (0,3875) nazaran dijital detoks terime daha aşina olduklarına rastlanmıştır. Medeni durum göz önüne alındığında ise, bekarların (0,4701) evlilere (0,4000) göre terimi daha iyi bildikleri ortaya çıkmıştır. Dijital detoks yapma güdüsü ile medeni durum arasındaki anlamlı fark ortalamalar çerçevesinde incelendiğinde ise; bekarların (0,7836) evlilerden (0,6125) daha çok dijital detoks yapma isteğine sahip oldukları tespit edilmiştir.

5. Sonuç ve tartışma

214 kişi ile gerçekleştirilen çalışmanın analizleri sonucunda, kişilerin gündelik hayatlarında dijital kullanımını azaltıcı faaliyetlere daha çok yer verdiği, buna karşın seyahatleri esnasında dijital cihaz kullanımını kısıtlayıcı faaliyetlerde bulunmadıkları tespit edilmiştir. Dijital cihazlara bağımlılık düzeyi ve buna bağlı olarak dijital detoks ihtiyacı algısı faktörü ile yaş arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Buna göre, yaş artıkça dijital cihaz bağımlılığı artış göstermektedir. Ayrıca, tatilde ve/veya seyahat esnasında dijital cihaz kullanımını kısıtlayıcı eylemlerde bulunma faktörü ile hem cinsiyet hem de medeni durum arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Kadınlar erkeklere göre, evliler ise bekarlara göre daha fazla kısıtlayıcı eylem göstermektedir. Dijital detoks terimine aşinalık faktörü incelendiğinde yine hem cinsiyet hem de medeni durum ile istatistiki açıdan anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Kadınlar erkeklere göre, bekarlar ise evlilere göre dijital detoks terimine daha hakimdir. Ek olarak, dijital detoks yapma isteği faktörü ile medeni durum arasında anlamlı bir fark tespit edilmiş; bekarların evlilere nazaran dijital detoksa daha istekli olduğu görülmüştür. Anket formundaki diğer sorulara verilen yanıtlar da incelendiğinde, genel olarak Türkiye'deki iç turistin dijital detoks turizmine henüz hazır olmadığı ve Türkiye'de uygulanması durumunda yerli turiste pek hitap etmeyeceği sonucuna varılmıştır. Dünyadaki gelişmiş ülkelerde bu uygulama yaygınken, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için dijital detoks turizminin pratiğe dökülmesi için zamana ihtiyaç olduğu kanısına varılmıştır.

Yapılan araştırmada bulunan veriler Türkiye'de Dijital Detoks ihtiyacının belirlenmesinde ve bu konu hakkında ne tarz çalışmalar yapılabileceğine ışık tutmuştur. Çalışmanın daha fazla sonuç verebilmesi için ilerleyen çalışmalarda daha fazla kişiye ulaşılarak, daha fazla kişiden bilgi toplanabileceği düşünülmektedir. Soruların daha fazla kişi tarafından cevaplanması konu hakkında daha detaylı bilgiye ulaşılmasına sebep olacağından, bu tarz bir araştırmanın devamı ve uygulamaya geçirilmesinde yararlı olabilecektir. İlerleyen araştırmalarda uygulama yapılarak deneysel bir çalışmanın ortaya çıkarılmasının, literatüre ve turizme katkıları sebebiyle anlamlı olacağı düşünülmektedir.

6. Kaynakça

American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.).

Booth, F. (2015). "Do you need a good excuse to do a digital detox?" Forbes (5 March), at http://www.forbes.com/sites/francesbooth/2015/03/05/do-you-need-a-good-excuse-to-do-a-digital-detox/. (Erişim Tarihi: 24.11.2019)

Chen, C.-C., Huang, W.-J., Gao, J., & Petrick, J. F. (2018). Antecedents and Consequences of Work-Related Smartphone Use on Vacation: An Exploratory Study of Taiwanese Tourists. Journal of Travel Research, 57(6), 743–756.

Duncan, B. M. (2014). Digital Detox, Mindfulness, and Art Museums. Drexel University. Drexel: USA.

Gençoğlu, F. (2019, 06 24). Lüks Turizmde 'Dijital Detoks' Dönemi. 12 19, 2019 tarihinde Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/turizm/luks-turizmde-dijital-detoks-donemi/651915 adresinden alındı.

Haber, M. (2013). "A trip to camp to break a tech addiction," New York Times (5 July), at http://www.nytimes.com/2013/07/07/fashion/a-trip-to-camp-to-break-a-tech-addiction.html. (Erişim Tarihi: 20.11.2019)

Hoving, K. (2017). "Digital Detox Tourism: Why disconnect? What are the motives of Dutch tourists to undertake a digital detox holiday?" Master Thesis. Umeå Universitet. Department of Geography and Economic History. Umeå: Sweden.

Kardaras, N. (2016). Generation Z: Online and at Risk? Scientific American Mind, 27(5), 64. https://doi.org/10.1038/scientificamericanmind0916-64. (Erişim Tarihi: 01.12.2019)

Magee, A. (2016). "Help! I need a digital detox," Telegraph (17 October), at http://www.telegraph.co.uk/wellbeing/mood-and-mind/help-i-need-a-digital-detox. (Erişim Tarihi: 10.12.2019)

Murphy, S. (2011). Tech withdrawal similar to giving up drinking, smoking. Tech News Daily.

Rainie, L., Zickuhr, K. (2015)."Americans' Views on Mobile Etiquette." Pew Research Center. August, 2015.

Reed, L. (2002). Governing (through) the Internet: the discourse on pathological computer use as mobilized knowledge. European Journal of Cultural Studies, 5(2), 131.

Smith, M., & Puczkó, L. (2015). More than a special interest: defining and determining the demand for health tourism. Tourism Recreation Research, 40(2), 205. Retrieved from http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edo&AN=108480518&site=eds-live

Sutton, T. (2019). Disconnect to reconnect: The food/technology metaphor in digital detoxing. First Monday, 22(6), 1p. https://doi.org/10.5210/fm.v22i6.7561

Syvertsen, T., & Enli, G. (2019). Digital detox: Media resistance and the promise of authenticity. Convergence. https://doi.org/10.1177/1354856519847325

Tribe, J., & Mkono, M. (2017). Not such smart tourism? The concept of e-lienation. Annals of Tourism Research, 66, 105–115. https://doi.org/10.1016/j.annals.2017.07.001

White, T. Renee (2013). Digital Social Media Detox (DSMD): Responding to a Culture of Interconnectivity. Digital Social Media Detox (DSMD): Responding to a Culture of Interconnectivity. pg.17.

ÖRGÜTSEL BAĞLILIK

Özlem ITIL

İş ve Meslek Danışmanı

Erhan AKALIN

İş ve Meslek Danışmanı

ÖZET

Çalışmanın amacı kamu kurumlarında çalışanların örgütsel bağlılıklarını üst seviyelere çıkararak, verimliliği arttırmaktır. Özellikle kurumlarda yönetici değişiklikleri ile örgütsel bağlılığın değiştiği görülmüştür. Burada yöneticilerin personele yaklaşımı, çalışanların yeteneklerine göre bölümlere ayrılması ve demokratik, katılımcı ortam oluşumunun örgütsel bağlılığı arttırdığı gözlemlenmiştir. Bu beraberinde verimliliği ve müşteri memnuniyetini arttırmıştır. Karşılıklı diyaloglarla hem çalışanların hem de vatandaşların geri dönüşleri pozitif yönde olmuştur. Kamu kurumu şeklinde genel bir ifade, bütünü tam olarak anlamamızı zorlaştıran bir ifadedir. Her kamu kurumunun farklı bir işleyişi ve kültürü vardır. Bazı kamu kurumları çok statik olabilmekte diğerleri oldukça mobil olabilmektedir ya da ikisinin de harmanlandığı bir yapı içinde olabilmektedir. Modern Yönetim Tekniklerinde dile getirildiği gibi hizmet verilen vatandaşında paydaş olduğu yapılar aynı zamanda örgütün farklı boyutlarda olduğunu göz önüne sermektedir. Yönetici konumundaki kişilerin liderlik vasıflarına sahip olması, dünyadaki gelişmeleri yakından takip etmesi ve demokratik bir yapıda olması kamu kurumlarında var olan yapıları daha da ileriye taşıyacak ve örgütsel bağlılığı arttırarak üretkenliği ve verimliliği pozitif yönde etkileyecektir. Oto kontrol sistemi ile çalışanlara iç işleyişte aynı zamanda denetim yapabilme ve söz söyleme hakkı sağlanabilecektir. Sonuçta bu işleyişler aidiyet duygusunu en üst seviyeye ulaştıracaktır.

Anahtar Kavramlar: Kamu Kurumu, Örgütsel Bağlılık, Örgütsel Davranış, Liderlik

GİRİŞ

Örgütsel davranış alanına yönelik ilk bilimsel yaklaşımlar psikologlar tarafından ortaya konmuş ve geliştirilmiştir. Psikologların ilk yaklaşımı işe alınacak kişilerin seçimine yönelik olarak ortaya çıkmış ve ayrıca yapılan işlerin bölümlere ayrılması şeklinde de kendini göstermiştir. Ana amaç örgütlerde üretkenliği ve verimliliği arttırmak olduğu için öncelikli olarak çalışma hayatında insan davranışlarını anlamak ayrıca yorumlayarak bilimsel bir alana oturtmak şeklinde metodolojik bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır.

Özellikle ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra örgütsel davranış alanında yapılan çalışmaların sayısı artmış ve farklı görüşler ortaya atılmıştır. Çalışanların içsel dünyalarının nasıl etkilendiği ve örgütleri de nasıl etkilediği de ayrıca araştırılmış ve örgüt yapısı içinde şekillendirilmiştir.

Küreselleşmeyle birlikte örgüt yapılarında farklılıklar ortaya çıkmış ve buda beraberinde örgütsel öğrenmeyi, çeşitliliği, yetenek yönetimini ön plana çıkarmıştır. Çalışma psikolojisinin alanına giren iş yaşam dengesinin korunması ve etkileşimi ayrıca etik davranışların geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması konuları da toplum yapısının pozitif bir şekilde etkilenmesine katkı sağlamaktadır.

Çalışanların örgütsel bağlılığının arttırılmasına yönelik bir organizasyonel yapının oluşumu motivasyon arttırıcı uygulamaların varlığı, liyakat esaslı çalışma ortamının sağlanması insan çeşitliliğine ve çalışanların yeteneklerine göre iş bölümü yapılması ve periyodik eğitimler kamu kurumlarında örgütsel bağlılığın yükselmesini ve beraberinde aidiyet duygusunun artmasını sağlayacaktır.

I.KAVRAM OLARAK ÖRGÜTSEL BAĞLILIK

Örgütsel bağlılık, çalışanların örgütün hedeflerine ve kültürüne olan bağlılıklarıdır.

Literatürde bağlılık kavramı ile ilgili olarak çok çeşitli tanımların yapıldığı görülmektedir. Buna göre; örgütsel bağlılık, bir işgörenin, örgütünün amaç ve değerlerine taraflı ve etkili bağlılığı olarak tanımlanmaktadır. Bağlılık duyan bir işgören, örgütün amaç ve değerlerine güçlü bir biçimde inanmakta, emir ve beklentilere gönülden uymaktadır (Balay, 2000:3).

İşgören bağlılığının etkin hale gelmesi için kurum kültürünün işgörenin yapısına uygun olması önem arz etmektedir. Bu uyum işgören bağlılığının en üst seviyeye ulaşması için olmazsa olmazdır.

Örgütsel bağlılık kavramının işletmeler açısından önemi, kapsamı ve etki derecesini belirlemek üzere çeşitli ölçekler geliştirilmiştir. Mowday, Porter, Steers ve Boulian tarafından 1979 yılında geliştirilen, yedi basamaklı Likert ölçeğiyle hazırlanan ve 15 sorudan oluşan ölçek, örgütsel bağlılığı ölçmede yaygın olarak kullanılan bir ölçek olmuştur. İşgörenlerin örgüte ait olma ve katılım konusundaki tutumlarını ölçen bu ölçek, bağlılık kavramının davranışsal boyutundan çok tutumsal bileşenini ortaya koymayı hedeflemektedir (Yalçın ve İplik, 2005:397).

Tek boyutlu ölçeklerin yetersizliği Allen ve Meyer'in çok boyutlu ölçeğini önemli hale getirrniştir.

Örgütsel bağlılık üzerinde çalışmalar yapan Meyer ve Allen, örgütsel bağlılığın psikolojik bir boyuta sahip olduğunu belirterek, işgörenlerin örgütle ilişkisi ile şekillenen ve örgütün sürekli bir üyesi olma kararı almalarını sağlayan bir davranış olarak tanımlamaktadırlar (Meyer ve Allen, 1991:67).

II. ÖRGÜTSEL BAĞLILIK İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

. ARGYRIS'İN SINIFLANDIRMASI

Argyris (1998:99)'e göre bağlılık, insan ilişkileri ile ilgili basit bir kavram olmaktan öte; ekonomi, strateji, finansal yönetim, enformasyon teknolojisi ve diğer uygulamalar hakkındaki düşüncelerin temelini oluşturan bir kavramdır. Bağlılık bireysel enerjinin ortaya çıkardığı ve insan beyninin harekete geçirdiği bir olgudur. Bağlılık olmaksızın, yeni girişim veya düşünceler uygulamaya geçirilemeyecektir. İşgörenlerin içsel ve dışsal olmak üzere iki türlü bağlılıkları söz konusudur.

.ETZIONI'NİN SINIFLANDIRMASI

Örgütsel bağlılığı sınıflandırma ile ilgili yapılan ilk çalışmalardan biri Etzioni'ye aittir. Etzioni, üç tür bağlılık sınıflandırması yapmıştır (Balay, 2000:19-20; Bayram, 2006:129-130). Bunlar; Ahlaki bağlılık, Hesapçı bağlılık, Yabancılaştırıcı bağlılıktır.

. KATZ VE KAHN'IN SINIFLANDIRMASI

Katz ve Kahn, örgütsel bağlılığın bir örgüt ortamındaki işgörenleri, rollerinin gereklerini yerine getirmeye, yani onları örgüte bağlılık duymaya yönelten farklı ödüllere dayalı devreler olduğunu ileri sürmüştür (Balay, 2000:23).

. MOWDAY'IN SINIFLANDIRMASI

I.Tutumsal bağlılık: Bu yaklaşıma göre bağlılık, işgörenin çalışma ortamını değerlendirmesi sonucu oluşan ve işgöreni örgüte bağlayan duygusal bir tepkidir. Diğer bir ifadeyle bağlılık, işgörenin örgütle bütünleşmesi ve örgüte katılımının nispi gücüdür.

II. . Davranışsal Bağlılık: Davranışsal bağlılık, sosyo-psikolojik perspektif temeline dayanmaktadır. İşgörenlerin geçmiş deneyimleri ve örgüte uyum sağlama durumlarına göre örgütlerine bağlı hale gelme süreci ile ilgilidir. Davranışsal bağlılık, işgörenlerin belli bir örgütte çok uzun süre kalmaları sorunu ve bu sorunla nasıl başa çıktıklarıyla ilgili bir kavramdır. Davranışsal bağlılık gösteren işgörenler, örgütün kendisinden ziyade, yaptıkları belli bir faaliyete bağlanmaktadırlar (Çöl, 2004).

. O'REILLY VE CHATMAN'IN SINIFLANDIRMASI

Örgütsel bağlılığı, işgörenin örgütü için hissettiği psikolojik bağ olarak tanımlayan O'Reilly ve Chatman, örgütsel bağlılığı üçe ayırmaktadır (Balay, 2000:22-23):

I.Uyum bağlılığı

II. Özdeşleşme bağlılığı

III. İçselleştirme bağlılığı

. WIENER'IN SINIFLANDIRMASI

Wiener'in sınıflandırmayla, araçsal bağlılık ve örgütsel bağlılık (normatifmoral bağlılık) ayırımına dayanan kuramsal bir model oluşturulmuştur. Araçsal bağlılık; hesapçı, yararcı, kendi ilgi ve çıkarlarına dönük olmayı ifade ederken; örgütsel bağlılık ise, değer veya moral temeline dayanan güdüleme ile gerçekleşmektedir. Bu örgütsel bağlılığı oluşturan inançlar, içselleşmiş baskılar yaratmak suretiyle işgörenin, örgütsel amaç ve çıkarları karşılayacak biçimde davranmasını sağlamaktadır. Böylece araçsal güdüleyici eylemler, işgörenin kendisine yönelimli iken, örgütsel bağlılık eylemleri örgütsel eğilimler taşımaktadır (Balay, 2000:20).

. ALLEN VE MEYER'IN SINIFLANDIRMASI

Allen ve Meyer (1990); Meyer ve Allen (1997) çalışmalarında değindiği diğer bağlılık boyutu olan rasyonel bağlılıkta bireyin çalıştığı örgütten ayrılması durumunda ortaya çıkacak maliyetlerden veya iş alternatiflerinin azlığından ötürü örgüt üyeliğini sürdürmesidir. Bir çalışanın örgütte çalıştığı süre içinde sarf ettiği emek, zaman, çaba, edindiği para, statü gibi kazanımlar (yatırımlar) ne kadar fazla ise örgütten ayrıldığı takdirde ayrılmanın getireceği maliyetler o kadar fazla olur ki bu da bireyin örgüte bağlılığını artırır. Ayrıca, çalışanlar kendileri için uygun iş alternatiflerinin az olduğuna inanıyorlarsa mevcut işyerine veya işverenlerine bağlılıkları daha yüksek olacaktır (Uyguç ve Çımrın, 2004:92).

Örgütsel bağlılıkla ilgili ilk araştırmalar örgütsel bağlılığı örgütsel değerlerin içselleştirilmesini yansıtan tek boyutlu bir yapı olarak tasvir etseler de Meyer ve Allen örgütsel bağlılığın üç farklı bileşene sahip olduğunu ortaya çıkarmışlardır (Coleman vd., 1999: 996).

I•Duygusal Bağlılık:

Duygusal bağlılık, işgörenin örgüte karşı hissettiği duygusal bağlılığı, örgütle özdeşleşmesini ve bütünleşmesini kapsamaktadır. Güçlü bir duygusal bağlılıkla örgütte kalan işgörenler, buna gereksinim duyduklarından değil, daha çok bunu kendileri istediği için örgütte kalmaya devam etmektedirler (Meyer ve Allen, 1991:67).

Çalışanın örgüte duygusal bağlılığı, örgütle bütünleşmesini yansıtmaktadır. Duygusal bağlılık çalışanların örgütsel amaç ve değerleri kabullenmesini ve örgüt yararına olağanüstü çaba sarf etmesini içerdiği söylenebilir (Gül, 2002: 45). Duygusal bağlılığı yüksek olan bireyler "istedikleri için" örgütte kalırlar ve örgütün çıkarları için büyük çaba göstermeye istekli olurlar. Bu yüzden, örgütlerde gerçekleşmesi en çok arzu edilen ve çalışanlara aşılanmak istenen bağlılık türüdür (Uyguç ve Çımrın, 2004: 91).

Örgütle özdeşleşme, örgüt ile işgörenin amaç ve değerlerinin zaman içerisinde uyuşması ve bütünleşmesi sürecidir. Örgütsel katılım ise, işgörenin örgütten memnun olması ve aktif olarak katılımda bulunmasıdır. Ayrıca örgüte katılım, örgüt üyeleriyle ilişkide bulunmayı içermektedir. Örgütsel bağlılık bu şekilde ele alındığında örgüte duyulan pasif bir sadakatin ötesinde örgütsel amaçlara bilinçli bir katkıda bulunmak üzere aktif bir ilişkiye girmeye gönüllü olmayı içermektedir (Yalçın ve İplik, 2005:397-398).

II• Devamlılık Bağlılığı:

Literatürde bu bağlılık türüne rasyonel bağlılık ve algılanan maliyet de denilmektedir. Devamlılık bağlılığı örgütten ayrılmanın getireceği maliyetlerin farkında olma anlamına gelmektedir. Devamlılık bağlılığında; duyguların örgüte bağlanmada çok az bir rol oynadığı düşünülmektedir. Devamlılık bağlılığı, örgütten ayrılmanın maliyetinin yüksek olacağının düşünülmesi nedeniyle örgüt üyeliğinin sürdürülmesi durumudur (İlsev, 1997: 22).

Devam bağlılığı, örgütten ayrılmanın maliyetlerini göz önünde bulundurmakla ilgilidir. İşgörenlerin örgüte bağlılık duymalarının ve örgütte kalmak istemelerinin temel nedeni, örgütte kalmaya ihtiyaç duymalarıdır (Meyer ve Allen, 1991:67). Buna göre devam bağlılığı, bir işgörenin örgütte çalıştığı süre içerisinde harcadığı emek, zaman ve çaba ile edindiği statü, para gibi kazanımlarını örgütten ayrılmasıyla birlikte, kaybedeceği düşüncesiyle oluşan bağlılıktır (Yalçın ve İplik; 2005:398).

Diğer bir ifadeyle, işgörenin bir örgütteki yatırımları, örneğin kıdemi ve yararlanmaları, örgütten ayrılmanın maliyetini aşıyorsa, işgören örgüte bağlanmaktadır (Balay, 2000:22).

III•Normatif Bağlılık:

Meyer ve Allen 1990 yılında duygusal ve devamlılık bağlılığına ek olarak Weiner ve Vardi tarafından önerilen ve Weiner tarafından geliştirilen "normatif" ya da "ahlaki" boyutunu da eklemek suretiyle üç boyutlu örgütsel bağlılık modelini geliştirmişlerdir. Normatif bağlılık, iş görenlerin örgütlerine karşı duydukları sorumluluğa ilişkin inançlarını göstermektedir. Normatif bağlılık çalışanın örgütüne bağlılık göstermesini bir görev ve sosyal sorumluluk olarak algılaması ve örgüte bağlılığın doğru olduğunu düşünmesi sonucunda geliştiğinden diğer iki tür bağlılıktan farklı bir boyutu temsil etmektedir (Gül, 2002: 45). Normatif ya da ahlaki bağlılık, kişinin örgütte çalışmayı kendisi için bir görev olarak görmesi ve örgütüne bağlılık göstermenin "doğru" olduğunu hissetmesi yönüyle duygusal bağlılıktan, örgütten ayrılma sonucunda ortaya çıkacak kayıpların hesaplanmasından etkilenmediği için de devamlılık bağlılığından ayrılır (Solmuş, 2004: 215).

KİŞİSEL ÖZELLİKLERİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK TÜRLERİ ÜZERİNE ETKİLERİ

I.Yaş Etkisi:

Yaş değişkenini ele alan pek çok araştırmada, yaş arttıkça bağlılığın da arttığına ilişkin bulgular elde edilmiştir (Angle ve Perry, 1981: 1-14 ; Mathieu ve Zajac, 1990: 171-194).

İş görenin yaşının ilerlemesi, aynı zamanda çalıştığı örgütteki yatırımlarının da (terfi etme, ücret artışı, hak edilen tazminat vb.) artması anlamına gelmektedir. Bu durum diğer örgütlerin ve iş alternatiflerinin çekiciliğini azaltmaktadır. Öte yandan örgütte fazla miktarda yatırıma sahip olmayan genç iş görenlerin, yaşlı iş görenlere kıyasla örgütlerine daha az bağlılık gösterdikleri ortaya konulmuştur (Hrebiniak ve Alutto, 1972: 562).

II.Eğitim Düzeyi Etkisi :

Örgütsel bağlılığın belirleyicisi olarak ele alınan bir diğer değişken ise, iş görenlerin eğitim düzeyidir. Eğitim düzeyi ile örgütsel bağlılık arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır (Angle ve Perry, 1981: 1-14; Glisson ve Durick, 1988: 61-81).

Örgütsel bağlılıkla eğitim düzeyi arasındaki ters yönlü ilişkiyi destekleyen çeşitli araştırmaların yanı sıra, bazı araştırmacılar, sözü edilen ilişkinin yeterince açık ve güçlü olmadığına dair bulgular elde etmişler ve bu ilişkinin önemsenmemesi gerektiğini belirtmişlerdir. Diğerleriyle karşılaştırıldığında bireylerin farklı eğitim düzeylerinde olmaları, onların örgütte daha fazla kalma isteğini ortaya çıkarmıştır (Tsui vd., 1992: 568).

III.Görev Süresi Etkisi

Örgüt içinde herhangi bir ünvan ya da pozisyonda çalışılan süre örgütsel bağlılığı etkilemektedir. Bunun yanı sıra bir örgütte geçirilen toplam hizmet süresi de örgütsel bağlılığı etkileyen bir başka değişkendir. Örgütsel bağlılıkla kıdem arasında pozitif bir ilişki mevcuttur. Diğer bir deyişle örgütte çalışılan süre arttıkça, örgütsel bağlılık da artmaktadır (McCaul vd., 1995: 8090).

Genellikle bağlılık hem yaş hem de kıdemle olumlu bir ilişki içerisindedir (Angle ve Perry, 1981: 1-14).

IV.Ücret Düzeyi Etkisi

Örgütsel bağlılığı etkileyen en önemli özelliklerden biri de bireylerin ücret düzeyidir. Kar amacı gütmeyen örgütler dışında, hemen hemen örgütlerin tamamında iş görenler belirli bir ücret karşılığı çalıştıkları için, işi bırakıp bırakmama kararının alınmasında en belirleyici faktörlerden birinin ücret olduğu öne sürülmektedir. Dolayısıyla iş görenlerin ücret düzeyleri ile bağlılıkları arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır (Byington ve Johnston, 1991: 3-10).

İş görenlerin ücret dağılımındaki adaleti algılama biçimleri de örgütsel bağlılığı etkilemektedir (Johnson ve Jones, 1991: 235-244). Birey örgüt yönetiminin ücret politikasını ne derece adil ve dengeli bulursa, duyduğu bağlılık da o derece yüksek olacaktır. Özellikle üst düzey çalışanlar için ücret, örgütsel bağlılığı etkileyen çok önemli bir unsurdur (Cohen, 1992: 539-554).

ÖRGÜTSEL BAĞLILIĞIN SONUÇLARI

Örgütsel bağlılığın sonuçları, bağlılığın derecesi ile ilgili olarak olumlu ya da olumsuz olabilmektedir. Örgütsel amaçlar kabul edilebilir olmadığında iş görenlerin yüksek düzeydeki bağlılığı, örgütün dağılmasını hızlandırabilmektedir. Diğer taraftan amaçlar akılcı ve kabul edilebilir olduğunda ise, yüksek düzeyde bir bağlılığın etkili davranışlarla sonuçlanması olanağı bulunmaktadır. Bağlılık örgütten ayrılma davranışı ile düşük düzeyde; düşük performans, artan devamsızlık ve gecikme gibi geri çekilme davranışlarıyla ise, daha yüksek düzeyde ilişki içindedir (Balay, 2000:83).

I.Düşük Örgütsel Bağlılık

Düşük düzeyde bağlılık, hem bireysel hem de örgütsel düzeyde olumlu ya da olumsuz etkiler bırakabilmektedir. Düşük düzeyde örgütsel bağlılıkta iş gören, kendisini örgüte bağlayan güçlü tutum ve eğilimlerden yoksun olmakla birlikte, iş görenin yaratıcılığı ve gelişmeye açıklığı ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca iş gören, örgüte düşük düzeyde bağlılık duyduğu için alternatif iş olanaklarını araştıracağından bu durum, insan kaynaklarının daha etkili kullanımını sağlayabilecektir (Randall, 1987:461). Örgüt, içten gelen ve biçimsel olmayan bu iletişim sisteminden zamanında yararlanabilirse, kendisine pahalıya mal olabilecek sorunların üstesinden gelebilecektir (Balay, 2000:85-86). Bununla birlikte, örgüte düşük düzeyde bağlılık gösteren iş görenler, bireysel görevle ilişkili çabalarda geri oldukları gibi, grup bağlılığının sağlanmasında da en az çaba gösterirler. Bu yüzden bunlar, örgüt içinde "duygusuz iş görenler" olarak tanımlanmaktadırlar. Düşük örgütsel bağlılık; söylenti, itiraz ve şikâyetlerle sonuçlandığından örgütün adına zararlar gelmekte, müşterilerin güveni kaybolmakta, yeni durumlara uyum sağlanamamakta ve gelir kayıpları meydana gelmektedir. Örgütte yayılan biçimsel olmayan zararlı iletişim, örgütün otorite yapısını tehdit etmekte ve üst yönetimin meşruluğunu sorgulanır hale getirmektedir (Randall, 1987:463).

II.Ilımlı Örgütsel Bağlılık

İş gören deneyiminin güçlü, fakat örgütsel özdeşleşmenin ve bağlılığın tam olmadığı bağlılık düzeyidir. Ilımlı bağlılık düzeyinde yer alan işgörenler, sistemin kendilerini yeniden şekillendirmesine karşı çıkmakta ve bu yüzden birey olarak kimliklerini korumak için çaba göstermektedirler (Randall, 1987:463). Bu düzeydeki iş görenler, örgütün bütün değil ancak bazı değerlerini kabul etme yeterliğine sahip olmakta, örgütün beklentilerini karşılarken, bir yandan örgütle bütünleşmeyi bir yandan da kişisel değerlerini korumayı sürdürmektedirler (Balay, 2000:88). Bunun yanında örgüte ılımlı düzeyde bağlılık, her zaman olumlu sonuçlar ortaya çıkarmayabilir. Bu düzeydeki iş görenler, topluma sorumluluk ile örgüte sadakat arasında bir bocalama ya da çatışma yaşarlar. Bu durum, kararsızlığa ve örgütün verimsiz işleyişine yol açabilecektir (Bayram, 2006:136).

III.Yüksek Örgütsel Bağlılık

Bu bağlılık düzeyinde iş görenler, örgüte güçlü tutum ve eğilimlerle bağlılık gösterirler. Yüksek örgütsel bağlılık iş görene, meslekte başarı ve ücrette doyum sağlayabileceği gibi örgüt, iş görenin

sadakatine karşılık ona yetki devrederek ve onu üst pozisyonlara getirerek bir şekilde ödüllendirmektedir (Balay, 2000:89).

GENEL DEĞERLENDİRME

Allen ve Meyer'in ileri sürdüğü duygusal, devam ve normatif bağlılığın ortak noktası, işgören ile örgüt arasında örgütten ayrılma olasılığını azaltan bir bağın olmasıdır. Yani, bu üç bağlılık türünde de işgörenler örgütte kalmaya devam etmektedirler. Ancak, birincisinde örgütte kalma güdüsü isteğe, ikincisinde ihtiyaca ve üçüncüsünde ise yükümlülüğe dayanmaktadır (Obeng ve Ugboro, 2003:83).

Bu üç tür bağlılık, aslında örgütsel bağlılığın türleri değil, farklı öğeleridir. Çünkü, işgörenlerin duygusal, devam ve normatif bağlılık düzeyleri birbirinden farklı olabilmektedir. Örneğin; bazı işgörenler, örgütte kalma konusunda güçlü bir ihtiyaç ve zorunluluk hissederken, bunu arzu etmeyebilmektedirler. Bazı işgörenler ise, örgütte kalma konusunda ne zorunluluk ne de ihtiyaç hissetmemelerine rağmen, bunu arzu edebilmektedirler (Meyer ve Allen, 1991:67-68).

Meyer ve Allen, duygusal, devam ve normatif bağlılık ile ilgili ideal, arzu edilen veya ortalama bağlılık düzeyinin ne olması gerektiğini belirtmemişlerdir. Yapılan tüm çalışmalarda daha çok örgütsel bağlılığın, değişik unsurlar ile pozitif veya negatif ilişkisi olup olmadığı araştırılmıştır. Ancak en çok istenilen durum, işgörenlerde öncelikle yüksek duygusal bağlılık, daha sonra normatif bağlılık ve en son da devam bağlılığının olmasıdır (Yalçın ve İplik, 2005:398-399).

Örgütsel bağlılığın sonuçları, bağlılığın derecesi ile ilgili olarak olumlu ya da olumsuz olabilmektedir. Örgütsel amaçlar kabul edilebilir olmadığında işgörenlerin yüksek düzeydeki bağlılığı, örgütün dağılmasını hızlandırabilmektedir. Diğer taraftan amaçlar akılcı ve kabul edilebilir olduğunda ise, yüksek düzeyde bir bağlılığın etkili davranışlarla sonuçlanması olanağı bulunmaktadır. Bağlılık örgütten ayrılma davranışı ile düşük düzeyde; düşük performans, artan devamsızlık ve gecikme gibi geri çekilme davranışlarıyla ise, daha yüksek düzeyde ilişki içindedir (Balay, 2000:83).

Özellikle işe alım sürecinde örgüt amaçlarına uygun personel seçimi örgütün sürekliliği açısından önem arz etmektedir.

PERSONEL GÜÇLENDİRMENİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIĞA ETKİSİ

Personel güçlendirme sayesinde işgörenler, kendi çalışma ortamları ve çalışma şekilleri ile ilgili değişiklikler yapabilme konusunda, kendilerini güçlü hissedeceklerdir. Böylece işgörenlerin örgüte karşı besledikleri bağlılık hissi de artacaktır. Örgütsel bağlılık işgörenin örgüt yararına olacak şekilde davranışlar sergilemesi, örgütün hedef ve değerlerini güçlü bir inançla kabullenmesi, kendisini örgüt ile bütünleştirmesi ve örgütsel süreçlere katılımı olarak tanımlanabilmektedir. Güçlendirme ve örgütsel bağlılık arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü; anlamlı bir iş, işgörenin işe yönelik rolleri ve bireysel değer sistemi hedefleri arasında uyum sağlamaktadır (Janssen, 2004:57).

Personel güçlendirme, küresel değişim ve rekabetin ortaya çıkardığı veya önemini artırdığı yeni bir yönetim kavramıdır. Bir yönetim kavramı olarak güçlendirme (Barutçugil, 2004:398); yardımlaşma, paylaşma, yetiştirme ve ekip çalışması yolu ile işgörenlerin karar verme haklarını (yetkilerini) artırma ve işgörenleri geliştirme süreci olarak tanımlanmaktadır. İşgörenler, işleri üzerinde kontrol ve sahiplenme hissettiklerinde personel güçlendirmesi gerçekleşecektir. Güçlendirilmiş işgörenler, yaptıkları işlerin kendilerine ait olduğunu hissedecekler ve sonuçlarının da kendilerine ait olduğunu bildiklerinden daha fazla sorumluluk üstleneceklerdir. İşlerin yapılmasında inisiyatif alacaklar, işlerinden hoşlanacaklar ve bunun sonucunda örgüt içindeki etkinlikleri artacaktır (İnsan Kaynakları, 2001b).

Personel güçlendirme örgütte önemli ölçüde bir değişim gerektirmektedir. Değişimle ilgili teorideki tüm konuşmalara rağmen, ortada bir gerçek vardır ki günümüz yöneticileri değişim programlarını tam olarak işletememektedirler. Bunun nedenleri ise oldukça karmaşıktır. Yöneticilerin örgütte işgörenlerin içsel motivasyonunu sağlamada sorumluluğu paylaşmalarına rağmen, değişim programları henüz

örgütlerde var olmayan yüksek düzeyde içsel bağlılık ve personel güçlendirmeyi sağlayamamaktadır (Doğan, 2006:69).

Özendirici uygulamalar ve ödüllendirme, işgörenlerin dışsal bağlılıklarını sağlayabilecektir, ancak örgüte karşı içsel bağlılıklarını garanti etmeyecektir. İçsel bağlılık işgörenlerin kendi istekleriyle örgütün bütün faaliyetlerine gönüllü olarak katılmaları ve örgüt ile özdeşleşmeleri ise, kuşkusuz bu durum işgörenin motivasyon düzeyinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla öncelikli olarak, işgörenlerin örgüte ve işe karşı bireysel motivasyonlarının sağlanması gerekmektedir. Bireysel motivasyon işgörenin içsel motivasyonunu oluşturmakta ve örgüte karşı besleyeceği içsel bağlılık düzeyini etkilemektedir. Özetle, eğer bir örgüt işgörenlerini güçlendirmek istiyorsa, öncelikle işgörenlerinin içsel bağlılıklarını sağlamalıdır. İçsel bağlılığın sağlanmasında ise, etkin bir liderlik süreci, etkili bir iletişim ortamı ve karşılıklı güven, amaçların uygunluğu ve örgüt kültürünün bu durumu desteklemesi gerekmektedir (Doğan,2007:59).

KAMU KURUMLARINDA ÖRGÜTSEL BAĞLILIK

Devlet, birleştirici bir hükümran kurum ve hükümet olmaktan başka, sosyal güveni ve düzeni garanti altına almaya, bireysel faaliyetleri tamamlamaya ve toplumun korunması, refahı ve gelişmesi için gerekli olan varlıkları ve hizmetleri sağlamaya yönelik somut bir faaliyette bulunduğunda "kamu idaresi" (kamu yönetimi) olarak ortaya çıkar (Toroslu, 2008: 271). Kamu idaresi kavramı yasama, yürütme ve yargı faaliyetlerini kapsar. Ayrıca yasama gücünün koyduğu emirleri gerçekleştirmeye yönelik tamamlayıcı emirler koyma görevi de idareye aittir. Bütün bu görevler özel organlar vasıtasıyla yerine getirilir. Kendilerine idari faaliyette bulunma yetkisi verilen bu organlar kamu idaresini oluştururlar (Toroslu, 2008: 271).

Özel sektörde olduğu gibi kamu kurumları açısından da örgütsel sadakat kavramı örgütsel bağlılığın bir alt boyutu, bir başka deyişle güçlü örgütsel bağlılığın bir sonucudur. Kamu kurumlarında işe yeni başlayanların örgütsel bağlılıkları üzerinde yapılan bir araştırma ve anket çalışmasında; ankete cevap verenlerin en düşük oranda katıldıkları değişkenin "kurumdan şu anda ayrılırsam kendimi suçlu hissederim", en yüksek oranda katıldıkları değişkenin ise "kurumun mesai saatlerini kendime uygun buluyorum" seçenekleri olduğu, bu verilerin işaret ettiği tablonun, çalışanların kurumlarına karşı duygusal bir bağlılık ve aidiyet duymadıkları, yalnızca özel sektörde zor bulunan mesai saati esnekliğini tercih ettikleri şeklinde anlaşılması gerektiği, analiz sürecinde katılımcıların işe yeni başladıkları süreçte örgütsel bağlılıklarının yüksek olduğu ancak zaman içerisinde bu bağlılığın giderek azaldığının görüldüğü, bu eğilimin çalışanların işe başladıktan sonra beklentilerin karşılanamaması, farklı iş ve unvan alternatiflerinin tercih edilmesi, tekdüzelik, maddi ve manevi tatminlerin olmayışı veya ifa edilen görevin sıradanlaşması gibi durumlarda ortaya çıkan doğal bir sonuç olarak kabul edilmesi gerektiği tespitlerinde bulunulmuştur (Karabekir ve Ünlü, 2015: 306).

Yasal hükümler bir kenara bırakıldığında, kamu kurumlarında örgütsel sadakatin sağlanmasındaki güçlük ortaya çıkar. Zira işe başladıktan sonra beklentilerin karşılanamaması, farklı iş ve unvan alternatiflerinin tercih edilmesi, maddi ve manevi tatminsizlik gibi nedenlerle devlet memurlarının örgütsel bağlılıkları azalmakta, bu ise örgütsel sadakatin oluşumunu olumsuz yönde etkilemektedir. Bu noktada yapılması gereken, kamu kurumlarını ücret ve iş tatmini yönünden cazibeli hale getirmek ve terfi ya da yükselme anlamında liyakat kavramını ön plana çıkararak kariyer geliştirme hedefi olan personel profili oluşturmaktır. Zira devlet memuru özel sektördeki alternatiflerinin çekiciliğini yitirdiği ve diğer kamu örgütlerine nazaran kendi örgütünde değer ve ayrıcalık gördüğü ölçüde kurumuna bağlanır ve sadakatle hareket eder.

SONUÇ

Kurumların örgüt kültürü, örgüt iklimi ve personel güçlendirme örgütsel bağlılığın attırılması için önemlidir. Kurumun amaçlarının kabul edilebilir olması örgütsel bağlılığın tesis edilebilmesi için en önemli öğedir. Özellikle kamu kurumlarda yönetici değişiklikleri ile örgütsel bağlılığın değiştiği görülmüştür. Burada yöneticilerin personele yaklaşımı, çalışanların yeteneklerine göre bölümlere

ayrılması ve demokratik, katılımcı ortam oluşumunun örgütsel bağlılığı arttırdığı gözlemlenmiştir. Bu beraberinde verimliliği ve müşteri memnuniyetini getirmiştir. Yüz yüze yapılan memnuniyet anketleri kamu çalışanlarının özellikle örgüt amaçlarını benimsemiş ve bunu işgörenlere benimsetmeye çalışan yöneticilerin örgütsel bağlılığın arttırılması adına başarılı oldukları ifade edilmiştir. Karşılıklı diyaloglarla hem çalışanların hem de vatandaşların geri dönüşleri pozitif yönde olmuştur. Yönetici konumundaki kişilerin liderlik vasıflarına sahip olması, dünyadaki gelişmeleri yakından takip etmesi ve demokratik bir yapıda olması kamu kurumlarında var olan yapıları daha da ileriye taşıyacak ve örgütsel bağlılığı arttırarak üretkenliği ve verimliliği pozitif yönde etkileyecektir. Oto kontrol sistemi ile çalışanlara iç işleyişte aynı zamanda denetim yapabilme ve söz söyleme hakkı sağlanmalıdır. İş görenlerin kararlara katkı sağlamaları da örgüte bağlılık seviyelerini yükseltecektir. Sonuçta bu işleyişler aidiyet duygusunu en üst seviyeye ulaştıracaktır.

KAYNAKÇA

ALLEN, Natalie J. ve John P. MEYER; (1990a), "The Measurement and Antecedents of Affective, Continuance and Normative Commitment to the Organization", Journal of Occupational Psychology, (63), ss. 1-18.

ALLEN, Natalie J. ve John P. MEYER; (1990b), "Organizational Socialization Tactics: A Longitudinal Analysis of Links to Newcomers' Commitment and Role Orientation", Academy of Management Journal, 33(4), ss. 847-858.

Angle, H. L. ve Perry, J. L. (1981) "An Empirical Assessment of Organizational Commitment and Organizational Effectiveness", Administrative Science Quarterly, Vol:26, ss.1 14.

BALAY, Refik; (2000), Yönetici ve Öğretmenlerde Örgütsel Bağlılık, Nobel Yayın Dağıtım, Yayın No: 206, Ankara, 192s.

BARUTÇUGİL, İsmet; (2004), Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi, Kariyer Yayıncılık, Yayın No: 59, Yönetim Dizisi: 15, İstanbul, 499s.

BAYRAM, Levent; (2006), "Yönetimde Yeni Bir Paradigma: Örgütsel Bağlı-lık", Sayıştay Dergisi, (59), ss. 125-139.

Byington, J. R. ve Johnston, J. G. (1991) "Influences on Turnover of Internal Auditors", Internal Auditing, Vol:7, No:2, ss.3 10.

Cohen, A. (1992) "Antecedents of Organizational Commitment Across Occupational Groups: A Meta Analysis" Journal of Organizational Behavior, Vol:13, ss.539 554.

Coleman Daniel F., Gregory P. Irving, Christine L. Cooper (1999). Another Look At The Locus Of Control- Organizational Commitment Relationship: It Depends On The Form Of Commitment. Journal Of Organizational Behavior 20; 1999.

ÇÖL, Güner; (2006), "Örgütsel Bağlılık Kavramı ve Benzer Kavramlarla İlişkisi", İş, Güç - Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 6(2), İnternet Adresi: http://www.isgucdergi.org/printout.php?id=233, Erişim Tarihi: 14.01.2007.

DOĞAN, Selen; (2006), Personel Güçlendirme: Rekabette Başarının Anahtarı, Kare Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 230s.

Doğan, Selen,Kılıç,Selçuk(2007) Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 29, Temmuz-Aralık 2007, ss.37-61

Glisson, C. ve Durick, M. (1988) "Predictors of Job Satisfaction and Organizational Commitment in Human Service Organizations" Administrative Science Quarterly, Vol:33, No:1, ss.61 81.

Hrebiniak, L.G. ve Alutto, J.A. (1972), "Personal and Role-Related Factors in the Development of Organizational Commitment", Administrative Science Quarterly, 72(17), ss.555 572.

İlsev, Arzu (1997). Örgütsel Bağlılık: Hizmet Sektöründe Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

İNSAN KAYNAKLARI; (2001b), "Personel Güçlendirme ve Yetki Devri Arasındaki Ayrım", Milliyet İnsan Kaynakları Web Sitesi, 19 Ekim, İnternet Adresi https://www.insankaynaklari.com/CN/ContentPrint.asp? BodyID=256, Erişim Tarihi: 10.02.2007.

JANSSEN, Onne; (2004), "The Barrier Effect of Conflict with Superiors in the Relationship between Employee Empowerment and Organizational Commitment", Work & Stress, January/March, 18(1), ss.56-65.

Johnson, W. R. ve Jones, G. (1991) "The Effects of Equity Perceptions on Union and Company Commitment", Journal of Collective Negotiations in The Public Sector, Vol:20, No:3, ss.235 244.

Karabekir M. ve Ünlü U. (2015), Kamu Kurumlarının Kariyer Mesleklerinde İşe (Yeni) Başlayanların Örgütsel Bağlılıkları Üzerine Bir Araştırma, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 13. (296-308).

McCaul, H. S., Hinsz, V. B. ve McCaul, K. D. (1995) "Assessing Organizational Commitment: An Employee's Global Attitude Toward The Organisation", Journal of Applied Behavioural Science, Vol:31, No:1, ss.80 90.

Mathieu, J. E. ve Zajac, D. M. (1990) "A Review and Meta-Analysis of the Antecedents, Correlates and Consequences of Organizational Commitment", Psychological Bullettin, Vol:108, No:2, ss.171 194.

OBENG, Kofi ve Isaiah UGBORO; (2003), "Organizational Commitment among Public Transit Employees: An Assessment Study", Journal of the Transportation Research Forum, 57(2), ss. 83-98.

MEYER, John P. ve Natalie J. ALLEN; (1991), "A Three-Component Conceptualization of Organizational Commitment", Human Resource Management Review, 1(1), ss. 61-89.

Solmuş, Tarık (2004). İş Yaşamında Duygular ve Kişiler Arası İlişkiler. İstanbul: Beta Yayınevi.

RANDALL, Donna M.; (1987), "Commitment and the Organization: The Organization Man Revisited", Academy of Management Review, 12(3), ss. 460-471.

Toroslu, N. (2008), "Ceza Hukuku Özel Kısım", Savaş Yayınevi, 3. Baskı, Ankara.

Tsui, A. S., Egan, T. D. ve O'Reilly, C. A. (1992) "Being Different: Relational Demography and Organizational Attachment, Administrative Science Quarterly, Vol:37, 549-579.

Uyguç, Nermin, Dilek, Çımrın (2004). Deü Araştırma Ve Uygulama Hastanesi Merkez Laboratuarı Çalışanlarının Örgüte Bağlılıklarını Ve İşten Ayrılma Niyetlerini Etkileyen Faktörler; 1. Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi; Cilt:19 Sayı:1; İzmir.

YALÇIN, Azmi ve F. Nur İPLİK; (2005), "Beş Yıldızlı Otellerde Çalışanların Demografik Özellikleri İle Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Adana İli Örneği", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1), ss. 395-412.

HUSSERL FENOMENOLOJİSİ VE NATÜRALİZM ELEŞTİRİSİ

Songül Demir

YTÜ İnsan ve Toplum Bölümleri Bölümü

Anıl Salar

YTÜ İnsan ve Toplum Bölümleri Bölümü

Özet

Bu çalışmanın hedefi, Husserl'in geliştirdiği Transandantal Fenomenoloji'yi, natüralist ontoloji ve doğal tavra karşı nasıl konumlandırıldığının gösterilmesidir. Öncelikle düşünürün Fenomenolojik tavır ve Doğal tavır arasında yaptığı ayrıma işaret edilecektir. Bu tavırladan ilkinde Felsefi ve transandantal (bilmenin apiriori yapılarına ilişkin) bir soruşturma söz konusu iken, ikincisinde kaynağını gündelik hayatta bulan ve Bilimsel pratikte sürdürülen bir naif realist inanç söz konusudur. Husserl'e göre natüralizmin kaynağı, deneyimin asli yapıları üzerine bir düşünümün geliştiril(e)memesidir. Bu karşıtlığın ortaya koyulmasının ardından, Husserl'in, bilimsel tavrın sınırlılığını ve Transandantal Fenomenoloji'yi tematize etmek için ortaya koyduğu Yaşam-dünyası kavramının, bilimin tasavvur ettiği dünyadan nasıl farklılıştığı serimlenecektir.

Husserl'in önerdiği Transandantal Fenomenoloji'nin felsefeye yüklediği görevin ve önerdiği metodun ele alınması, felsefenin neden bilimlerin temelinde olması gerektiğini ortaya koyar. Zira bilimlerin her biri Yaşam-dünyası'nı kısmi olarak incelese de, bunların hiçbiri kendi koşullanmalarını ve çalışmalarının örtük varsayımlarını ele alacak kapasitede değildir. Yaşam-dünyası'nın araştırılmasının zemininin ve apriori yapılarının incelenmesi; hem Felsefe'nin asli görevine cevap verebilmesi, hem de Bilimler'in başarıya ulaşabilmeleri için elzemdir. Aksi halde, tüm bu disiplinler ve sahip olduğumuz kurumlar, bir Kriz'in içine sürüklenebilecektir.

Çalışmanın önemi, günümüzde natüralizmin Husserl'in yaşadığı dönemde olduğu kadar belki de daha fazla etkili olmasıdır. Natüralizmin'in insana ve yaşama ilişkin indirgemeci yaklaşımının ortaya koyulup tartışılması günümüzde Felsefi bir görev olarak ortaya çıkar, zira natüralizmin kendisi Felsefe'nin sınır ve yeterliliğini tartışma konusu yapmaktadır. Fenomenoloji ise natüralizme karşı gerek 20. yüzyılda gerek günümüzde en önemli eleştirel cephelerden birisini oluşturur.

Çalışmanın sonuçları, natüralizmin gerek doğanın gerek bilincin natüralizasyonu ve nesneleştirilmesi sürecine dayandığı ve Fenomenoloji aracılığı ile bu sürecin hem açıkça ortaya koyulabileceği hem de bu ontolojinin Felsefe ve Bilimler için dejenere edici sonuçlarının gösterilebileceğidir.

Anahtar Kelimeler : Natüralizm, psikolojizm, fenomenoloji, transandantal felsefe, yaşam-dünyası, Kriz.

HUSSERLIAN PHENOMENOLOGY AND CRITIC OF NATURALISM

Abstract

Aim of our paper is, exposing that Husserl's own positing of Transcendental Phenomenology against naturalistic ontology and natural attitude. Firstly, we emphasise on Husserl's division of phenomenological attitude and natural attitude. The first attitude consists a philosophical and transcendental (in the Kantian sense) attitude, but the other attitude found its origin in daily life and it

continues in scientific life (it depends on naive realism). According to Husserl, the origin of naturalism is related to the lack of comprehensive thinking of the experience.(Erleibnis) Then, Husserl's concept of life-world will criticise, which is confronted with the scientific world by Husserl.

Thinking on Husserl's transcendental phenomenology direct our way to a discussion of the relation of science and philosophy. Because every branch of science works on parts of life-world, but none of them can investigate its origin and givenness beyond scientific pre-sumptions. Investigation of life-world and its structures is necessary for the success of both philosophy and science. Otherwise, these disciplines and our institutions will fall Crisis.

Significance of this topic depends rising of naturalism in today's philosophy. The critic of naturalism and its reductive approach to life is a duty for philosophy because naturalism is in its way, discuss sufficiency and limits of philosophy. Phenomenology offered one of the sharpest critics of naturalism in the 20th century. Our paper's first result is naturalism's dependence on the objectification of nature and life. We argue that with phenomenology, we can disclose this process and also we can show its destructive effects on philosophy and science.

Keywords : Naturalism, pschologicism, phenomenology, transcendental philosophy, life-world, Crisis.

İçindekiler

1. Giriş

2. Doğal tavır ve Fenomenolojik tavır

3. Bilimler'in Krizi

- Doğanın matematikleştirilmesi
- Felsefe'nin Krizi

4. Yaşam-dünyası ve Transandantal Felsefe

5. Sonuç

1. Giriş

Yaşam dünyasının kavranmasında ve araştırılmasında Bilim'in sınırları nedir ? Bilimler'in analitik yöntemleri, kendisini her defasında bir gözlemciye sunan ve ufuklar halinde, saymaya gelmez bir bütünlük oluşturan Yaşam-dünya'nın kavranmasında hangi rolü oynar ? Felsefe bu bütünlüğün tasviri için, Bilimler'den farklı olarak hangi araçları kullanabilir ?

Bu soruların cevaplanması için, çalışmamızda Husserl'in tartışmalarından faydalanılacaktır. Bu çalışmanın **hedefi**, Husserl'in geliştirdiği Transandantal Fenomenoloji'yi, natüralist ontoloji ve doğal tavra karşı nasıl konumlandırıldığının gösterilmesidir.

Çalışmamızda fenomenolojik yöntemin seçilmiş olmasının, iki önemli sebebi vardır. Bunlardan ilki, fenomenolojik yöntemin Bilimler'in analitik yöntemlerinden farklı bir imkan sunmasıdır. Fenomenolojik yöntem, (bilince) verilişin (givenness) yapısından başlayarak, deneyimin (Erleibnis) asli yapıları üzerine bir düşünüm geliştirir ve bu esnada metafizik – ontolojik öğretileri dışarıda bırakır. Descartes'in ortaya koyduğu radikal felsefe ihtiyacının karşılanması için böyle bir başlangıç zorunludur.

İkinci sebep ise, Husserl'in fenomenolojiyi, kendi döneminde pozitivizm, psikolojizm, antropolojizm

gibi doğalcı teorilere karşı konumlandırmış olmasıdır. Husserl, 20. yüzyılın başında, Bilimler'in büyük bir gelişme gösterdiği ve bilim – felsefe illişkisinin belirsizleştiği bir dönemde çalışmıştır. Bu dönemde özellikle nesnelliğin nasıl kurulacağına ilişkin bir belirsizlik vardı. Bu belirsizlik sebebiyle, muhtelif felsefe ekolleri ve müstakil bilimler; nesnelliğin kurulmasına zemin hazırlayacak örtülü ya da açık ontolojiler önermekteydi. Husserl'e göre psikolojizm, natüralizm gibi bilimselci ontolojiler, kesinlik idealinin flulaşmasına sebebiyet vermiş; doğruluğun – hakikatin nasıl tanımlanacağı belirsizleşmişti.

Öncelikle düşünürün Fenomenolojik tavır ve Doğal tavır arasında yaptığı ayrıma işaret edilecektir. Bu tavırladan ilkinde Felsefi ve transandantal (bilmenin apiriori yapılarına ilişkin) bir soruşturma söz konusu iken, ikincisinde kaynağını gündelik hayatta bulan ve Bilimsel pratikte sürdürülen bir naif realist inanç söz konusudur. Husserl'e göre natüralizmin kaynağı, deneyimin asli yapıları üzerine bir düşünümün geliştiril(e)memesidir. Bu karşıtlığın ortaya koyulmasının ardından, Husserl'in, bilimsel tavrın sınırlılığını ve Transandantal Fenomenoloji'yi tematize etmek için ortaya koyduğu Yaşam-dünyası kavramının, bilimin tasavvur ettiği dünyadan nasıl farklılaştığı serimlenecektir.

2. Doğal tavır ve Fenomenolojik tavır

Husserl, 'bilginin olanaklılığına ilişkin güçlüklerle ilgilenmeyen, yaşamdaki ve bilimdeki doğal düşünüşün' aşılması gerektiğini söyler ve Felsefi bir soruşturmanın gerekliliğinin altını çizer. (Husserl, 2015, s.1) Doğal düşünüş; hem gündelik hayatta gerçekliğin var oluşuna ilişkin sahip olduğumuz naif realist inancı, hem de bilimlerin dünyayı nesne olarak kavramasındaki örtülü argümanları kapsar. Husserl'e göre doğal düşünüş ve doğalcı felsefeler, ortak bir naiflik ve düşünümsüzlük hali ile koşullanmışlardır.

Doğal tavrın 20. yüzyıldaki izdüşümlerinden birisi 'psikolojizm'dir. Natüralist bir ontolojiye dayanan psikolojizm, mantığın ve epistemolojinin, psikoloji temelinde kurulabilecğini iddia etmişti. Husserl ise bu yaklaşımın bilimsel objektivite fikrine zarar vereceğini, bilincin yapısının köklü bir şekilde analiz edilmediği ve idealitelerin bilince aşkınlığının kabul edilmediği takdirde, görecelikçiliğe düşüleceğini iddia eder.

Husserl, hakiki Felsefi soruşturmanın gerçekleştirilmesi için; epoche, fenomenolojik indirgeme ve eidetik indirgeme gibi bir dizi yöntem önerir. Husserl'in önerdiği yöntem dizisinin ilk basamağı, her türlü ön kabul ve metafizik ilkeden bağımsızlığı imleyen, epokhe'dir. Husserl, fenomenolojik epokhe'nin uygulanması ile uzay-zamansal olgusal varlık hakkındaki herhangi bir yargının verilişinin askıya alınacağını söyler. (Husserl, 1983, s.61) Burada amaç, hem sağduyunun ön kabullerinden, hem de metafiziğin bagajından kurtularak radikal bir kritiğin geliştirilmesidir.

Epokhe'nin gerçekleştirilerek, doğal-tavrın aşılmasının ardından; Kantçı anlamda, transandantal Felsefi bir metodun uygulanmasına devam edilir. Çünkü ön-varsayımsız fenomenolojik başlangıç ile dünyanın fenomen olarak kazanılmasının ardından, deneyimin korelatif yapısının tematizasyonu gereklidir. Bu tematizasyon, ancak indirgeme aracılığıyla gerçekleşebilir. Bu sayede deneyimin yapısının ve aşkınsal koşullarının açıklaştırılması hedeflenmektedir.

Epokhe ve indirgemenin radikal bir biçimde uygulanması ile; dünyanın ve objelerin transandantal öznelliğe nasıl fenomen olarak verildiği araştırılmış olur. Bu iki adım, birbirinden bağımsız olarak düşünülmemelidir : 'Epokhe, paranteze alma, dünyanın varlığına dair tezi askıya alma anına işaret ederken; indirgeme, dikkatimizi fenomenlerin bilincimize görünme şekline yönlendirmemizi ifade eder.' (Lewis ve Staehler, 2019, s.33)

Husserl için, Felsefe'nin en önemli aşaması olan, yönelimselliğin ortaya koyulması, işte bu felsefi dolayım ile mümkün olur. Yönelimsellik, bilincin her zaman bir şeyin bilinci olduğuna işaret ettiği gibi; 'nesne'nin ancak bilinç edimine verilişi aracılığı ile ulaşılabilir olduğuna da işaret eder. Bu formülasyonda noetik kutup (bilinç aktları) saf bir içkinlik gösterirken, noematik kutup (yönelimsel nesne) aşkınlığa ulaşımın koşulu ve olanağını oluşturur.

Yönelimsel nesne ile bilinç aktları arasındaki korelasyon, fenomenolojide temel bir basamaktır. Bu analiz ile, yönelimsel nesnenin bilince aşkınlığı reddedilmez, bunun yerine 'nesne', 'özne'ye sunulduğu şekli ile ele alınır. Moran, transandantal egoya dönüşün, Husserl'in de altını çizdiği üzere, dünyadan bir yüz çevirme olmadığını, bunun daha ziyade dünyayı kendisi olarak anlamanın ihtimalinin bir koşulu olduğunu söyler. (2000, s.169)

Husserl'in teorisinin en önemli avantajı, Psikolojizmin düştüğü görecelikçiliğe düşmemesidir. Husserl'in yönelimsellik teorisinde, bilince aşkın idealiteler, bilincin tanımı gereği bilincin korelatı olarak var olabilirler. Bu durum, mantıksal ve matematiksel saf kavram ve ilkelerin, bilincin doğallaştırılmasının ötesinde var olabilmesini sağlayacaktır.

Sonuç olarak Husserl, yönelimselliğin tematizasyonu aracılığı ile, gündelik düşünüş ile Bilim'in ittifakından ibaret olan doğal tavrın; epokhe, indirgeme gibi bir dizi yöntem ile aşılması ve Felsefi bir kavrayışa ulaşılması gerektiğini iddia eder. Çünkü doğal tavrın Bilimsel – Felsefi alandaki yansıması olan Psikolojizm ve Natüralizm, ancak Transandantal bir Felsefe ile aşılabilecektir.

3. Bilimler'in Krizi

Avrupa Bilimleri'nin Krizi, Batı Kültürü'nün kökenlerine ilişkin bir Kriz'in 20. yüzyıldaki ifadesidir. Husserl'e göre, kuruluşundan bu yana Batı medeniyetinin merkezinde bulunan Felsefe, muhtelif gelişmeler sebebiyle bu özelliğini yitirmişti. Bu durumun birkaç temel sonucu olur : Müstakil bilimlerin meşrutiyet problemi yaşamaları, nesnelliğin sorunlu hale gelmesi, varlık ve oluşa ilişkin bir anlamsızlığın gelişmesi ve sonuç olarak Yaşam-dünyası'nın unutulması.

Bu bölümde öncelikle bu sürecin en önemli eşlikçisi olan doğanın matematikleştirilmesi süreci ele alınacak, ardından Bilimler'in Krizi fikri kritik edilecektir.

a) Doğanın matematikleştirilmesi

Doğanın matematikleştirilmesi süreci nasıl gelişir ?

Husserl bu aşamada iki önemli işlemin yürürlüğe girdiğine işaret eder : İlk olarak, cisimlerin dünyasının, dünyadaki uzay-zamansal şekilsellik bakımından idealleştirilmesiyle, ideal nesnelere ulaşılır. (Husserl, 1970, s.32) Burada sözkonusu işlem, Doğa Bilimleri'nin pratik ihtiyaçlarından kaynaklanır. Bu idealleştirmenin sonucunda, nesnelerin ilk kez bir idealiteler bir toplamı olarak kabul edilmesi mümkün olur.

Ulaşılan ideal cisim tasavvurunun, bir modelleme olduğu unutulmamalıdır. Burada sözü edilen ideal cisimler, saf geometrinin kuruluşunda var sayılan limit-şekiller ile benzerlik gösterir. 'Pratik mükemmellik yoluyla her türlü belirsizlikten azade bilimsel idealitelere asla ulaşamayız.' (Lewis ve Staehler, 2019, s.61)

Bilimsel pratiği mümkün kılan ikinci önemli işlem, 'ölçme sanatının' ve saf matematiğin bu idealiteler dünyasına uygulanmasına denk düşer :

"Saf matematik ve pratik ölçme sanatı vasıtasıyla, cisimler dünyasındaki her şey hakkında, yeni bir tür tümevarımsal öngörü yapabilme yetisi kazanırız; böylece zorunlu nedenselliği, verili şekiller ve bunların içerisinde oldukları olayların ölçülmesi ile hesaplayabiliriz. (Bu cisimler bizim için bilinmez olsalar ve doğrudan ölçüme hiçbir şekilde açık olmasalar bile.)" (Husserl, 1970, s.33)

Dünyanın bir idealiteler toplamı olarak modellenmesi ve bu modelin ögelerinin hesaplamalarımıza konu edilebilmesi, modern anlamda bilimsel bilginin üretilmesi için çok büyük öneme haiz ve

faydalıdır. Dodd, ölçüm ile olguların kendiliklerinde ilk kez tam anlamıyla objektif olgulara dönüştüğüne işaret eder. (Dodd, 2004, s.88)

Galileo döneminde kurulan bilimsel bakış açısının, bir metod olmasının yanında, bir doğa tasavvuru da sunduğu gözden kaçırılmamalıdır. Husserl, söz konusu keşfin (Galilei'nin yaptığı) gerçekte 'içgüdü' ve 'metod'un bir birleşimi olduğunu iddia eder. (Husserl, 1970, s.40) Metodun sunduğu tahayyülün bir metafizik sunmaya başlaması, araştırmacının nesnesine bakışının çarpıtılması ile sonuçlanacaktır.

Bu çarpıtmanın en önemli sebeplerinden birisi, Galileocu yaklaşıma arkaplan oluşturan, antik dönemden miras kalmış episteme anlayışıdır. Kesin bilgi arayışı sebebiyle saf geometrinin bir proje halini alışı, şeylerin idealizasyonu ve ölçülebilirlikleriyle değerlendirilmesi gibi süreçler; realizmin yerini bir tür bilimsel idealizmin almasına sebebiyet vermiş olabilir : ''Galileocu bilim, dünyanın nihai bir kavranışı fikri tarafından yönlendirilmiştir, onun özüne ulaşılması ve bunun anlaşılabilmesi ancak matemetiksel yoldan mümkün olabilir.'' (Dodd, 2004, s.93)

Galileo, doğanın matematik dilinde yazılmış olduğunu iddia eder ve matematiksel bir evren tasavvuru sunar. Galileoci bilim için, sadece dünyanın özü matematiksel değildir, o aynı zamanda matematiksel olarak devinir. (Dodd, 2004, s.89)

Husserl'in, deneyimimizde olayların öngörülebilirliğinin gözlem ve tümevarım yoluyla bilgi üretimine fırsat sunduğuna işaret ettiği, daha önce belirtilmişti. Öte yandan bu deneyimlerin, bize birer matematiksel işlem olarak sunulmadığı sağduyu gereği bilgimiz dahilindedir. '... tekil örneklerden dünyanın evrensel matematikleştirilmesi ideasına geçiş, oldukça büyük bir sıçramadır.' (Lewis ve Staehler, 2019, s.63) Duyu verilerinin matematikleştirilmesi, Galileici bilim anlayışının bir diğer önemli adımıdır.

Bilimin bu karekterinin, gerek Galileo – Newton gibi kurucular için, gerek epistemoloji üzerine çalışmış düşünürler için örtülü kalmış olmasının sebebi nedir ? Bu analizin yapılabilmesi için, tematize edilecek durumun bir kriz halini almasının gerekliliği, Heiddeger'e referansla iddia edilebilir. Öte yandan bu gizillik için, Galileocu yöntemin döngüselliği daha açık bir yanıt oluşturur.

Husserl, doğa bilimlerinin olağandışı bir özünün bulunduğunu, bunun var oluşuna apriori olduğunu ve bu özselliğin onun sonu gelmemecesine hipotetik ve sonu gelmemecesine doğrulanabilir olması olduğunu söyler. (Husserl, 1970, s.42) Bu döngü, onun kendisini hem kendi doğasına uygun yoldan bir hipotez olarak sunmasından, hem de kendi araçlarının sınırlılığı içerisinde bu hipotezi doğrulamasından kaynaklanır. Hakim, yargıç ile aynı kişi olduğundan, kendisini haklı bulmaması mümkün görünmez.

Bilim'in neden sorusuna değil nasıl sorusuna odaklanması, onun öncüllerinin kendisine şeffaf olmaması sonucunu doğal olarak doğurur. Bu durumda Galileo'nun düştüğü yanlışlık, onun kendisinin erişiminin bulunmadığı bir alan hakkında metafizik geliştirmesidir :

''Galileo'nun hatası, onun araştırmasını, bilimsel idealizasyonun gerçekleştiği ve tüm teorik - pratik yaşamın orijinal zemini olan görüsel dünyaya yönelik kapsamlı bir sorgulama geliştirmemiş olmasıdır ve bu hata, geometrik idealliklerinin yapılar olarak öngörülmesi ile sonuçlanmıştır.'' (Husserl, 1970, s.49)

Doğa Bilimleri'nin kurulabilmesi için gerekli olmuş bu araç-sonuç odaklı düşünme biçiminin, gerçekliğin yapısı ile özdeş olduğu inancının gelişmesi; Yaşam-dünyası ile Bilimler'in ilişkisine dair bir yanlış anlaşılmaya neden olabilecektir. Zahavi, bu tehlikeyi şu şekilde vurgular : ''bilimin gerçekliğin mutlak bir tanımını verebileceğini düşünmek, yani hiçbir yerden bakıştan hareketle yapılan tanım, yalnızca bir yanlış anlamadır.'' (2018, s.203)

Konunun önemi, nesnellik iddiasının hangi pratik sebeplerle ortaya çıktığının ve hangi zeminde

sürdürüldüğünün açıklaştırılması zorunluluğunda yatar.

b) Felsefe'nin krizi

Avrupa Bilimleri'nin Krizi nedir ? Bilimler'in krizi, Bilimler'in büyük ilerleme kaydettiği bir dönemde nasıl söz konusu olabilir ?

Burada tespit edilen Kriz, Bilimler'in yaşam ve insan için anlamına ilişkin bir düzeyde yaşanır. Bilim, çağdaş formu içerisinde, referans vermesi gereken nesneye ulaşımını kaybetmiştir, bu nesne bilimin kendisi değil, varlık olarak 'insan'dır. (Dodd, 2004, s.30) Burada kastedilen, pragmatik gerekçelerle ilişkilerinin bir bölümüne indirgenmiş ya da idealize edilmiş bir insan değil; yaşam-dünyasına örülmüş ve kendi gerçekliği içerisinde tasvir edilmesi gereken 'insan gerçekliği' dir.

Bernet, Husserl'in pek çok çağdaşı gibi objektif bilimlerin 'yaşamdan yabancılaştırıcı' karekterine karşı hassas hale geldiğini söyler; bir başka ifadeyle O, Bilimler'in insan hayatı için en önemli sorular olan, yaşamın algılanması ve anlamına ilişkin soru hakkında söyleyecek bir şeyi olmadığı olgusunu idrak etmiştir. (Bernet vd., 1993, s.223) Bu iddianın izdüşümünün, Husserl sonrası varoluşçu felsefede sürdüğü iddia edilebilir.

"Bilim, prensip olarak, mutsuz çağımızın sunduğu en uğursuz ve en yıkıcı soruları dışarıda bırakır : insan varoluşunun anlamlılığına ya da anlamsızlığına ilişkin soruları." (Husserl, 1970, s.6)

Sorunun bir diğer yönü, bilimsel bakış açısının dünyaya bakışımızı koşullandırmasıdır. "Bilim sadece homo faber'i ve onun araç-gereçlerini bize sunmaz, o aynı zamanda dünyanın halihazırda inşa edilmiş bir deneyimidir ve tüm araçlara bu anlamda aşılanmıştır." (Dodd, 2004, s.32) Yani bilimin sunduğu araçlar, belirli bir bakış açısını da beraberinde getirir. Husserl, olgu merkezli bilimlerin, yalnızca olgu merkezli insanlar doğuracağına işaret eder. (Husserl, 1970, s.6)

"Bilimin kendisi, ruhsal bir yapılandırmadır ve çevreleyen-dünyaya (Umwelt) aittir, dünyada karşılaşılan şeylerin anlaşılmasının başarılı bir formülasyonudur. " (Dodd, 2004, s.36)

Bilimler'in krizi, önceki bölümlerde ele aldığımız doğanın matematikleştirilmesi ve yaşam-dünyasının bilimin dünyasına indirgenmesi süreçleri ile birlikte gelişir. Welton, koşulsuz objektivitenin kendi kendisini kanıtlar hale gelmesinin ardından, epistemolojik bir pozisyon olarak 'objektivizm' in güçlendiğini söyler. Bu pozisyon modern bilimlerde anlama ilişkin krize sebep olur ve bu giderek bilim tarafından yönetilen bir dünyanın krizine dönüşür. (Held, 1984)

"Objektivizmin subjektife devalüasyonu, teorik bir projeden daha fazlasıdır, bu modern yaşamın kendisindeki bir eğilimdir. Adlandırmak gerekirse verili çevreleyen dünyanın özelliklerini, bu dünyanın objektif olarak anlaşılışına yönlendirme eğilimidir." (Dodd, 2004, s.38)

Husserl'in daha önceki analizleri dikkate alındığında, Yaşam-dünyası ve Çevreleyen dünyanın bilimin objektif dünyasına indirgenmesinin pek çok probleme yol açacağı görülebilir. Ancak bu sorunsal, bilimlerin muhtelif alanlarda yaşayacağı teknik sıkıntılar ile sınırlı değildir. Bu sorunsal, Avrupa Bilimleri ve Kültürü'nün karşı karşıya olduğu daha geniş bir anlamlılık – anlamsızlık sorunu ile ilişkilidir. Bu kriz, tarihsel olarak ele alındığında etkileri daha doğru tespit edilebilir.

Carr, bilimlerin, her zaman anlama ilişkin soruları dışlamadıklarına, modern teorik disiplinlerin izi sürüldüğünde bir dönem (Rönesans'da) orijinlerinin, yaşama anlam vermeye yazgılı olduğuna inanılan tek bir bilime dayandığını hatırlatır. (1974, s.46) Burada altı çizilen, Bilim ve Akıl'a ilişkin bir yanlış yaklaşımın gelişmiş olduğudur. Husserl, teşhis ettiği 'Avrupa krizinin yanlış yoldaki bir akılcılığın içerisinde kök saldığını' (Husserl, 1994, 73) iddia eder.

Husserl Crisis'in giriş bölümünde, kurulmuş ya da kurulmakta olan çoğul anlamda bilimlerin, Tek Felsefe'nin branşları olduğunu iddia eder. (Husserl, 1970, s.6) Bu sınıflandırma, antik dönem bilim anlayışı ile paraleldir. Fakat bu sınıflandırma, insanlık tarihi boyunca; içsel ve dışsal dinamikler sebebiyle dönüşür.

"Günümüzde sahip olduğumuz pozitif bilim kavramı, tarihsel bir tortulaşma süreci yaşamıştır. O metafiziğin tüm kavramlarını dışarıda bırakır, dışarıda bırakılan sorular muğlakça 'nihai ve en yüksek sorular' olarak ele alınmıştı. Fakat yakından bakıldığında, tüm bu dışarıda bırakılmış soruların, aklın (muhtelif bölgesel alanlardaki) problemlerine ilişkin olduğu görülür. " (Husserl, 1970, s.9)

Modern dönemde bilimler, felsefe gibi birleştirici bir disiplin ile koordine edilmedikleri gibi, genel bir motivasyona da sahip değildirler. Bilimler, doğanın matematikleştirilmesi ve olgular olarak ele alınması sebebiyle, spesifik alanlarda iş görme eğilimindedir. Fakat bu tercihin altında yatan sebep, Husserl'e göre yalnızca araçsal değildir :

"Metafiziğin olasılığı hakkında gelişen kuşkuculuk, evrensel bir felsefenin insan için kılavuz olacağına yönelik inancın çöküşüdür; bu çöküş aslında akla inancın çökmesini temsil eder, antikler bu karşıtlığı episteme ve doxa kavramları ile anlıyorlardı. " (Husserl, 1970, s.12)

Husserl bu tespitin ardından, felsefe tarihinin birbiri ile karşıt iki yaklaşım etrafında okunabileceğini söyler; bunlardan ilki Aklı'a naif bir inanç taşımayı sürdürür, ikincisi olan kuşkuculuk ise onu empirist modanın etkisinde kalarak tanımaz ya da reddeder. (Husserl, 1970, s.13)

Husserl'e göre bizler, 20. yüzyıl başında bilimselci ve septik yaklaşımlar güçlense dahi, akılcılığın sağın bir temelde kurulabileceği inancını korumalıyız. Zira bunun aksi durum ya rölativmin güçlenmesi ve Felsefe idealinin zayıflaması ile, ya da insanın indirgenmesi ile, yahut bunların her ikisi ile birlikte sonuçlanacaktır. Bu iki sonuç da, Avrupa Hümanizmi'nin yolundan çıkması manasına gelir.

"Felsefenin krizi, felsefi evrenin tüm modern bilimlerinin krizi anlamına gelir; başlangıçta örtülü olmak suretiyle, Avrupa hümanizminin krizi, onun kültürel yaşamının total anlamsızlığı ve total Existenz'i olarak giderek daha da güçlenecektir." (Husserl, 1970, s.12)

Husserl, Bilimler'in Krizi'nin, doğanın matematikleştirilmesi ve Felsefe'nin asli anlamını yitirmesi süreci ile geliştiğini iddia eder. Sonuçlar, çeşitli türlerde nihilizmin ve görecelikçiliğin gelişmesi, Yaşam-dünyası'nın unutuluşu, hem Bilimler'in hem de Kültür'ün, dolayısıyla Batı Uygarlığının Krizi'e sürüklenmesidir. Bu bağlamda asli görev, Transandantal bir Felsefe ile Yaşam-dünyası'nın apriori yapılarının ortaya koyulmasıdır.

4. Yaşam-Dünyası Kavramı ve Transandantal Felsefe

Yaşam-dünyası, Husserl'in Crisis'te yürüttüğü tartışmanın merkezi kavramlarındandır. Bu kavram,

Bilim'in ele aldığı şekliyle Dünya ile bu dünyanın soyutlandığı zeminin birbirinden ayırt edilebilmesi için kullanılır. Husserl'e göre, Yaşam-dünyası insanlık için her zaman bilimden önce mevcuttur, bu sebeple kendi var olma tarzında, bilimsel epokhe içerisinde sürer. (Husserl, 1970, s.123)

Yaşam-dünyası, hem bilim öncesi verilişin bütünlüğüne ve öznelliğine işaret eder, hem de verilişin kendine-haslığının bilimsel faaliyet sırasında da sürdüğüne işaret eder. Hatta bu bilimsel pratikler, üzerinde uzlaşılmış 'bilgi' ler ürettiğinde, bunlar Yaşam-dünyası'na ürünler olarak düşecek ve onda massedilecektir : ''Dar anlamıyla Yaşam-dünyası, ideal nesnelerin bilimsel dünyasına karşı konumlanarak tanımlanır; geniş manada ise bilimlerin sonuç ve başarılarını kuşatır.'' (Lewis ve Staehler, 2019, 58)

Bilimler, araç – sonuç odaklı yaklaşımları içerisinde Yaşam-dünyası'nı çeşitli biçimlerde objektifleştirirler. Husserl'e göre Bilimler; Yaşam-dünyası üzerine kuruludur, ve bu dünyayı, kendi özel amaçlarının gerektirdiği şekliyle farz ederler. (Husserl, 1970, s.125) Fakat bu praksis, hem süreç hem de öncüller ve ürünler bakımından Yaşam-dünyası'na aittir.

Yaşam dünyası söz konusu olduğunda, en önce gelen, bilimöncesi dünya yaşamının öznel ve rölatif sezgisidir. (Husserl, 1970, s.125) Öznellik burada, deneyimin bir koşul olmasına bağlıdır ve varlığın onu dışlayarak değil, onunla birlikte sürmesi anlamına gelir. D. Carr'a göre, Husserl'in modern doğa bilimlerinin tarihsel gelişimine ilişkin kritiğinde altını çizdiği, 'insan'ların (human beings) her zaman ya da çoğunlukla teorik faaliyette olmadığıdır. Böyle olsa bile onlar hala bilinçlidir ve hala bir yaşamın içerisinden teorik faaliyetlerini sürdürürler. (1974, s.136)

Husserl'in, yaşam-dünyası'nın tematize etme yöntemlerinin bir tanesi, onun bilimsel faaliyetin sürdüğü ve kendisine konu edindiği nesnelerin ait olduğu dokuyu sorunsallaştırmaktır. Bu yöntem, düşünürün içerisinde yaşadığı dönemde tespit ettiği Kriz'i sorunsallaştırması için de elzemdir. Ayrıca bu yöntem, Bilimler'in kendi koşullanmışlıkları sebebiyle ıskalama eğilimden oldukları yaşamın ve varlığın anlamı gibi konuların ele alınması için de bir fırsat sunar.

Husserl, her pratik dünyanın ve her bilimin, bu disiplinlerin maksatlı yapılarının Yaşam-dünyası ile kontrast oluşturmasına rağmen, Yaşam-dünyası tarafından önceleneceğini söyler. Bu durum ancak biliminsanının bakış açısından kafa karıştırıcıdır; çünkü biliminsanının zihni, kendi hedefleri ve çalışmasının ufku tarafından koşullandırılmıştır. (Husserl, 1970, s.383)

Bu noktada tehlike açıktır: Biliminsanının kendi etkinliğine ilişkin koşullanmasından haberdar olmayışı, onun maksatlı çalışmasının (yöneliminin) muhatabı olarak bulduğu bilimselleştirilmiş dünyayı, Yaşam-dünyası ile karıştırmasına yol açabilir. Oysa biliminsanının hem çalışma saatleri içerisinde hem de dışarısında, Yaşam-dünyası, tematikleştirilmiş olsun ya da olmasın, her zaman bir ufuk olarak verilmiştir. (Carr, 1974, s.166)

Altı çizilmesi gereken nokta, Husserl'in Yaşam-dünyasına ilişkin öznellik – rölatiflik (görecelilik) vurgusudur. Husserl'e göre Yaşam-dünyası, ''kökensel (orijinal) apaçıklıkların (self-evidences)'' ın gerçekliğidir (Husserl, 1970, s.127) Moran, fenomenolojinin işaret ettiği noktanın, bilimsel natüralizmin iddia ettiği üzere öznel alanın, doğal dünyanın alanından ayrılamayacağı olduğunu söyler. (Moran, 2000, s.15) Husserl bu iki alanın, yani Bilim'in idealize ettiği alan ile bu idealizasyonun zemin bulduğu Yaşam-dünyası'nın ilişkisine şöyle işaret eder : ''Yaşam-dünyası'nın sübjektifliği ve objektif, hakiki dünyanın zıtlığı, bunların ikincisinin teorik – mantıksal bir çıkarım olmasına dayanır'' (Husserl, 1970, s.127)

Levinas bu konuyu şu şekilde vurgular :

'Doğa bilimleri, yalnızca somut algı üstünden kendini ilan eden varoluş ve nesnellik idealini araştırır. Bu bilimler, algının naif deneyiminin muğlak ve yaklaşık karekterini aşmayı, bizim somut dünyamız üzerinden kendini ilan eden ve bizim kendisine yönelmemize izin veren dünyaya ulaşmayı dener.' (Levinas, 2014, s.31)

Yaşam-dünyası'nda öznellik ile nesnelliğin birlikteliğine ilişkin vurgu, bu kavramlardan ikinicisini ortadan kaldırmaz ve Bilimsel Objektivite'ye halel getirmez. Husserl, Yaşam-dünyası'nın bütün rölatif özelliklerine rağmen genel bir yapıya sahip olduğunu (1970, s.139) söyler : 'Bu genel yapı, onu oluşturan her şey birbiri ile ilişki içerisinde var olsa da, kendisi rölatif değildir.' (Husserl, 1970, s.139)

Husserl, Yaşam-dünyası'nın bu genel yapısına 'evrensel Yaşam-dünyası a priorisi' kavramı ile refere eder. Bilimlerin doğada hazır olarak buldukları öngörülebilirlik ve doğaya atfettikleri düzenliliğin gönderimde bulunduğu yapı ise, 'evrensel objektif a priori'ye dayanır. Husserl, bu iki yapı arasında, objektif apriorinin, Yaşam-dünyası'nın subjektif-rölatif apriorisi zemininde nasıl temel bulduğu dikkate alınarak bir ayrım yapılması gerektiğine işaret eder. (Husserl, 1970, s.140) Yani objektif teorinin ulaştığı yapılar, yaşam-dünyasının apriori yapılarına refere etseler de onların nihai gerçekliği değildir.

Husserl, Yaşam-dünyası kavramını, hem Batı Bilimleri'nin tarihsel gelişimindeki bir sapmanın tespiti amacıyla, hem de bu sapmanın düzeltilmesi amacıyla kullanır. Husserl'e göre Bilimler objektifleştirici yöntemleri ile, Yaşam-dünyası'nı kısmi olarak araştırmaktaydı, ancak onun özel-rölatif yapısını ve ufuklar halinde sunuluşunu dikkate al(a)madıkları için; onun bütünlüğünü göz ardı etmekteydiler. Müstakil bilimler için söz konusu olan bölgesel ontolojik araştırmalar, ancak Transandantal Felsefe'nin ortaya koyabileceği nihai ontoloji ile bütünlük kazanabilecektir. Bu ontoloji ise, Yaşam-dünyası'nın apriori yapılarının ve doğuşunun fenomenolojisi ile mümkün olabilr.

5. Sonuçlar ve Eleştiriler

Çalışmamızın ilk bölümünde, Husserl fenomenolojisinin doğal tavır ve düşünme biçimine karşı kendisini nasıl konumlandırdığı gösterildi. Bir dizi teknik araç ile ulaşılan Yönelimsellik teorisininin temel motivasyonu, deneyimin verilişinin / yapısının şeffaflaştırılması ve Transandantal Felsefe idealinin gerçekleştirilmesidir. Bu teori ile, yaşam-dünyasının asli yapılarının tematize edilmesi mümkün olur. Aksi durumda felsefe ideali yitirilmesi, Bilimler'in Krizi'nin tamamlanması ve Batı Uygarlığı'nın ideallerinin kaybedilmesi gerçekleşecektir.

Bu Kriz, doğanın ve duyu verilerinin matematikleşirilmesi süreci ile birlikte gelişir. Müstakil Bilimler'in nesnellik iddiasını kendi operasyonel sınırları dışında uygulamaları, hem bu ideale zarar verir; hem de bu indirgeme işleminin bir asıl'a bize ulaştırdığı yanılgısını uyandırır. Bu yanılgı, bir bütün olarak bilim-öncesi, bilim-ötesi ve bilim'i-kapsayıcı olan Yaşam-dünyası'nın unutulmasına sebep olur. Bu bağlamda Transandantal Felsefe'nin görevi, nesnelliğin öznellik zemininde nasıl kurulduğunun gösterilmesi, yani Yaşam-dünyası'nın evrensel apriorilerinin, Bilimler'in objektif aproiorilerinden ayırt edilmesidir.

Husserl, natüralizm eleştirisini iki farklı tematizasyon aracılığı ile sunar : İlk çizgi, Transandantal bir fenomenolojinin kuruluşu ile psikolojizm, natüralizm gibi örtülü ontolojik argümanların şeffaflaştırılması ve kesin bilim olarak Felsefe'nin kurulmasıdır. İkinci çizgi ise Bilimler ile Felsefe'nin ilişkisinin tarihsel gelişimine odaklanır ve Avrupa Bilimleri'nin Krizi başlığını taşır. Bu iki çizginin birbirinden bağımsız olmadığı ve birbirlerini tamamladıkları çalışmamızda görülmektedir.

Bu iki eleştirel çizgi, şu şekilde özetlenebilir :

1. Natüralizmin doğalcılık ile ilişkisi, bu ontolojinin çözüm bulamadığı ilk sorunun kaynağındadır : İdealizm ve empirizmin gerçekliği açıklamakta yetersiz kalması. Bu iki karşıt tez de, Felsefe tarihinde görüleceği üzere epistemoloji ile ilgili 'absürt sonuçlara' yol açmıştır. Husserl'e göre fenomenoloji, ideal ve reel nesnelerin birbirinden ayrılması ve iki tür nesnenin de bilince aşkın olması sebebiyle, idealitelerin doğallaştırılmasını ve doğruluğun görecelileştirilmesini aşabilir. Burada sorunun kaynağı, bilincin ve verilişin (givenness) apriori yapıları üzerine düşünülmesinin ancak Fenomenoloji ile gerçekleştirilebilir olmasıdır.

2. Yaşam-dünyası'nın natüralizasyonunu, Yaşam'ın indirgenmesine ve onun ufuklar halinde,

zenginliği içerisinde, kendini sunuşuna ilişkin hassasiyetin yitirilmesine sebep olmaktadır. Bu hassasiyetin yitirilmesi, aynı zamanda kültürel alanda bir tür anlamsızlık hissinin, bir tür nihilizmin gelişmesine de sebebiyet verir. Kriz, ancak Yaşam-dünyası'nın hatırlanması ile aşılabilecektir.

Çalışmamızın sonuçları, natüralizmin gerek doğanın gerek bilincin natüralizasyonu ve nesneleştirilmesi sürecine dayandığı ve Fenomenoloji aracılığı ile bu sürecin hem açıkça ortaya koyulabileceği hem de bu ontolojinin Felsefe , Bilimler ve Kültür için dejenere edici sonuçlarının gösterilebileceğidir.

6. Kaynakça

- Bernet, R., Kern, I., Marbach, E. (1993), An Introduction to Husserlian Phenomenology, Northwestern University Press
- Carr, D. (1974), Phenomenology and The Problem of the History, Evanston: Northwestern University Press
- Dodd, J. (2004), Crisis and Reflection : An Essay on Husserl's Crisis of the European Sciences, New York : Kluwer Academic Publishers
- Held, K. (1984), Husserl’s Phenomenology of the Life-World , Donn Welton (Ed.), The New Husserl : A Critical Reader, Indiana University Press
- Husserl E. (1970), The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology, çev. David Carr, Evanston : Northwestern University Press (1954)
- Husserl, E. (1994), Avrupa İnsanlığı'nın Krizi ve Felsefe, çev. Ayça Sabuncuoğlu - Önay Sözer, İstanbul : Afa Yayınları
- Husserl, E. (2015), Fenomenoloji Üzerine Beş Ders, çev. Harun Tepe, Ankara: Bilgesu Yayınları (1907)
- Husserl, E. (1983), Ideas Pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy (Ideas I), çev. F. Kersten, Martinus Nijhoff Publishers (1913)
- Levinas, E. (2014), Husserl Fenomenolojisinde Görü Teorisi, çev. Yağmur Ceylan Uslu, İstanbul : İthaki Yayınları
- Lewis M., Staehler T. (2019), Fenomenoloji, çev. Mehmet Demirhan, Ankara: Fol Yayınları
- Moran, D. (2000), Introduction to Phenomenology, London ve New York: Routledge Press
- Zahavi, D. (2018), Husserl'in Fenomenolojisi, çev. Seçim Bayazit, İstanbul: Say Yayınları

TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ VE BİR OTOMOTİV ENDÜSTRİSİNDE KAİZEN UYGULAMASI

Yasemin Yeşil, Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi İşletme Yüksek Lisans Öğrencisi, yasemin.yesil@yahoo.com

Dr. Öğr. Üyesi İsa Demirkol, Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, UTL, demirkolisa@gmail.com

Özet

Toplam Kalite Yönetimi; işletmelerin verimliliğini arttırmayı, üretimde sıfır hataya yaklaşabilmeyi ve en önemlisi müşteri memnuniyetinin sağlanabilmesi için uygulanan ve tüm çalışanların katılımının sağlanmasını hedefleyen bir yönetim biçimidir. Toplam kalite yönetiminde başarı yönetim anlayışında yatmaktadır. Dolayısıyla toplam kalite anlayışının en temel özelliği insana bakışıdır. Her geçen gün rekabetin arttığı, müşterilerin kalite beklentilerinin yükseldiği, aynı zamanda düşük maliyet beklentisinin talep edildiği bir süreçte toplam kalite yönetimi; şirketleri rekabet koşullarına karşı varlıklarını koruyabilecek bir duruma gelmelerini sağlamaktadır. Bu bağlamda işletmelerde üretimin artması ile birlikte, imalat sırasında ve imalat sonrasında hatalar artmakta, bunlarda maliyetlerin yükselmesine sebep olmaktadır. Maliyetleri en düşük seviyeye getirmek için toplam kalite anlayışının temelini oluşturan, proseste çalışanların fikirlerinin alınması ihtiyacı doğmuştur. Bu bakımdan çalışanların fikirlerine değer verildiğinde ve işletmeye sahiplenmeleri sağlandığında çalışanlar, aksaklıkları gördüğü zaman hemen düzeltecek, düzeltilmesi için bilgi verecek ve işini daha iyi yapmasına sebep olacaktır.

Toplam kalite yönetiminde birçok araç vardır. Bunlardan bir tanesi ise ''kaizen'' çalışmalarıdır. Kaizen, Japoncada ''kai'' değişim ve ''zen'' daha iyi anlamına gelen kelimelerin birleşimi ile oluşan, sürekli iyileştirme anlamına gelmektedir. Kaizen uygulamalarında takım çalışması önemlidir. Çalışmaları sadece belirlenmiş ana takımdan beklemek yerine, proseste sorunlar ile direk temasta olan ve bunları fark eden kişileri çalışmaya dahil etmek en önemli adımlardan biridir. Bu bağlamda süreçte çalışan her kişi kaizen'den sorumludur ve onun bir üyesidir. Kaizenin en önemli felsefesi, geçici aspirin çözümler ile günü kurtarmak yerine sorunun doğru kök sebebinin bulunması ve kalıcı olarak ortadan kaldırılması ile sorunsuz akışı sağlayabilmektir.

Bu çalışmanın amacı örnek işletme çalışmasıyla kaizen uygulamalarının toplam kalite yönetimine nasıl bir etkiye sahip olduğunu örneklerle ortaya koymaktır. Öncelikle çalışmanın amacına göre geniş kapsamlı bir literatür çalışması yapılmıştır. Uygulamaya göre incelemede ise kaizenin, müşteri memnuniyetinin artmasına, kalitesizlik maliyetlerinin düşmesine, verimlilik çalışmaları ile şirketin kar oranının artmasına, rekabet etme gücünün artmasına, küçük değişimler ile gelen büyük değişimler elde edildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler; Kalite, Toplam Kalite Yönetimi, Kaizen Uygulamaları

Abstract

TOTAL QUALITY MANAGEMENT AND CASE APPLICATION IN AN AUTOMOTIVE INDUSTRY

Total Quality Management is a form of management aimed at increasing the productivity of enterprises, approaching zero defect in production and most importantly ensuring customer satisfaction with the participation of all employees. Success in total quality management lies in the management approach. Therefore, the most basic feature of the total quality approach is its human perspective. In a process where competition is intensifying day by day and quality expectations of customers are increasing along with their demand for low cost, total quality management enables businesses to protect their assets against competitive conditions. In this context, along with the increase in production in enterprises, defects during manufacturing and after manufacturing increase, which leads to an increase in costs. In order to minimize costs, there has occurred a need to get the opinions of the employees working in the

process, which is the basis of the total quality concept. In this respect, when the ideas of the employees are valued and their ownership of the company is ensured, the employees will correct them immediately when they see the problems, provide information for correction, which will result in doing their job better.

There are many tools in total quality management. One of them is the "Kaizen" applications. Kaizen means continuous improvement in Japanese coined by the combination of "kai" meaning change and "zen" meaning better. Teamwork is important in Kaizen applications. One of the most important steps is to involve people in the application who are in direct contact with the problems in the process and recognize them, rather than just waiting for the work from the designated main team. In this context, every person working in the process is in charge of Kaizen and is a member of it. The most important philosophy of Kaizen is to provide trouble-free flow by finding the right root cause and permanently eliminating the problem instead of saving the day with temporary palliative solutions.

The aim of this study is to illustrate the effect of Kaizen practices on total quality management with examples through a sample enterprise. Firstly, a comprehensive literature study was conducted in line with the aim of the study. In the analysis of the application, it was observed that Kaizen increased the customer satisfaction, decreased the cost stemming from poor quality, increased the profit rate of the company with productivity studies, increased the competitive edge and led to big changes as a result of small changes.

Keywords: Quality, Total Quality Management, Kaizen Applications

Giriş

Kalite kavramının tanımı konusunda uzmanların ortak görüş birliği olduklarını söylemek zordur. Bazı yönetim uzmanları kalite tanımını "ürün veya hizmette hata ve yanlışlarının olmaması" şeklinde yorumlarken, bazı yönetim uzmanları ise kaliteyi, "bir malın veya hizmetin mükemmeliyet derecesi" olarak yorumlamaktadır. TKY ise, en geniş anlamında firmaların tüm çalışanlarının ve faaliyetlerini kapsayan kalite yönetimini geliştirilme yaklaşımıdır. TKY'de kalite, bir organizasyonun, bütün parçalarını ve yönünü etkileyen yaşam biçimi halini almaktadır. Başka uzmanlar farklı tanımlamalar yapılmış olsada TKY; müşteri odaklı, sürekli gelişme, toplam kalite kontrolü, takım çalışmasını, işgörenlerin katılımını, etkin liderlikleri gibi temel unsurlarını kapsamaktadır. TKY aynı zamanda müşteri odaklı anlayışı olarak bilinmektedir. Müşterilerin isteklerine ve beklentilerine uygun mal ve hizmet sunabilmek için sürekli eğitimi ve Kaizeni önemli hale getirmektedir. Kaizen; üretim ve tedarik sürecine yönelik, küçük küçük adımlı, insanlara dayalı, bilgiyi tam paylaşan ve sürekli olarak daha iyiyi arama çabasıdır. Kaizen; koruyucu ve iyileştirilme felsefesine dayanmakta, kısa vadeli olmayan, ufak adımla, devamlı ve düzenli gelişen, tüm çalışanlarının katılımlarını sağlayan, küçük yatırımlarla çok daha iyi seviyelere yönelen yöntemler ve çabaların bütünü olarak görülebilir. Uygulamalarda kullanım çeşitleri bakımından Hızlı Kaizen, Standart Kaizen, Majör Kaizen gibi çeşitleri bulunmaktadır.

1. Toplam Kalite Yönetimi

Rekabetin zaman geçtikçe yoğunlaştığı piyasada 'esneklik' ve 'kalite', işletmelerin uymaları gerekli iki altın kural durumuna gelmiştir. Bu bakımdan üretim sürecinde, hataların üretim çıktılarının sonunda tespit edilmesi yerine, üretim anında hataları önleyici yaklaşımların geliştirilmesiyle, Toplam Kalite Yönetimi (TKY) teknik açıdan kendisini göstermeye başlamıştır. Kişilerin etkisi sürekli kaliteyi geliştirme amacı çerçevesinde organize olması, çalışanlarının sürekli geliştirme teknikleri yönünde eğitim alması, yeni çalışma yöntemlerinin oluşturulması ve aktif katılımlar yöntemleriyle çalışanların firmaya sadakatinin sağlanmasıyla TKY, bir yönetim biçimi halini almıştır (Hill, 199l: 399,400).

Kalite kavramının tanımı konusunda yönetim bilim uzmanlarının ortak görüş birliği olduklarını söylemek zordur. Bazı yönetim uzmanları kalite tanımını "ürün veya hizmette hata ve yanlışlarının olmaması" şeklinde yorumlarken, bazı yönetim uzmanları ise kaliteyi, "bir malın veya hizmetin mükemmeliyet derecesi" olarak yorumlamaktadır. Bunların dışında yönetim bilimi uzmanları arasında "uygunluk kalitesi" (müşteriler tarafından istenilen özelliklere ve standartta uygunluk) ve "tasarım

kalitesi" (organizasyonlar tarafından istenilen tasarım özelliklerine ve standartlarına uygunluk) sınıflaması da yapılmaktadır (Aktan, 2012).

Kalite, malın veya hizmetin yetkinlik düzeyi olarak da tanımlanabilmektedir. Yetkinlik düzeyi, üretici veya tüketiciler açısından bir üründe belirlenmiş özelliklerin var olmasıyla belirlenmektedir (Gümüşoğlu 1995: 1). Kaliteli bir ürünün veya hizmetin, müşterilerin beklentilerini tatmin edecek veya onları ileriye doğru yönlendirendir. Amerikan üretim ve kalite topluluğu (ANSI) yazarlarlarından R. Johnson ve W. Winchel, bir ürünün veya hizmetin ileriye sürülen ya da kabul edilen ihtiyaçlarını karşılama yeterliliklerine ulaşabilmesini sağlayan özelliklerinin toplamı (Hubbard 1999: 17) şeklinde kaliteyi tanımlamaktadır.

Kalite kavramı için yapılan bazı tanımlamalar için, "standartlar açısından yapılan gereklilik" "gereksinimleri karşılayabilme" ve "koşullara uygunluk" gibi kavramlarla açıklanmaktadır. Piyasa bakımında kalite ise, bir mal (ürün) veya hizmetin, tüketicinin ihtiyaçlarını ve beklentilerini tespit edilmesi, buna bağlı olarak tasarımının yapılmasını, üretimini, dağıtımını, satışının yapılması gibi işlemlerinin güvenilir bir biçimde yapılmasını, üretilen mal veya hizmetinin performans ve güvenilirliklerinin belgelenmesini, kullanımıyla ile ilgili özelliklerinin açık bir biçimde ortaya konulmasını, satış sonrası hizmetlerinin etkin bir biçimde arz etmesini ifade etmektedir (Leblebici ve Ömürgönülşen, 1999).

Piyasada ürün gamının çeşitliliği ve rekabet sonucunda kalitenin kazandığı önemlilikle beraber, ürünü ya da hizmeti veren kuruluşlarda en iyisini arzederek bulundukları pazar içerisinde yaşamlarını sürdürme gayreti içerisine girmişlerdir. Bunun doğal bir sonucunda ürünlerin ya da hizmetle ilgili her aşamasında kaliteyi sunabilmek hedefiyle TKY olarak kavramsallaştırılan yönetim modeli meydana gelmiştir. TKY, içerideki veya dışarıdaki müşterilerinin ihtiyaçlarının ve beklentilerinin karşılanmasını ve hatta aşılmasını hedefleyen, çalışanlarının bilgilendirilip yetkilendirilmesini ve takım çalışmalarıyla tüm sürecin sürekli iyileştirilmesini amaçlayan bir yönetim felsefesi olarak tanımlanmaktadır (Şimşek, 2007).

Japon firmaları başta olmak üzere dünyada pek çok işletmenin ekonomik başarılarının temel faktörü olan TKY kuruluşlardaki faaliyetlerin bütününü sürekli olarak iyileştirilmesini ve organizasyonlardaki tüm çalışmalarının aktif katılımı sonucunda çalışanları, müşterileri ve toplumu memnun ederek karlılığa ulaştırılması biçiminde tanımlanmaktadır (West vd., 2000). Bu tanım sorumlulukları eksiksiz bir biçimde yerine getirirken, yaptığı işin verimliliğini ve sürecin geliştirilmesi konularında gayret eden çalışanlarla; çalışanlarını teşvik eden, katılımını sağlayan, inisiyatifi kullanmayı ve yenilikleri yaratmayı hedefleyen yöneticileri kapsamaktadır.

ISO 8402 1994 tarihli toplam kalite yönetimini şu şekilde açıklamaktadır (Ichiro;1999). Bir firma içerisinde kaliteyi hedef alan, firmanın bütün çalışanlarının katılımına dayanan, müşteri memnuniyetini uzun vadeli olarak başarısını hedefleyen ve firmanın bütün üyelerini ayrıca, topluma fayda sağlayan yönetim yaklaşımı şeklinde tanımlamaktadır."

TKY en geniş anlamında, firmaların tüm çalışanlarının ve faaliyetlerini kapsayan kalite yönetimini geliştirilme yaklaşımıdır. TKY'de kalite, bir organizasyonun, bütün parçalarını ve yönünü etkileyen yaşam biçimi halini almaktadır. Başka uzmanlarca farklı tanımlamalar yapılmış olsada TKY; müşteri odaklı, sürekli gelişme, toplam kalite kontrolü, takım çalışmasını, işgörenlerin katılımını, etkin liderlikleri gibi temel unsurlarını kapsamaktadır (Balkız, 2004).

Toplam kalite yönetiminin ana hedefi müşterilerinin memnuniyetini gerçekleştirebilmektir. Bu sebeple, TKY aynı zamanda müşteri odaklı anlayışı olarak bilinmektedir. Müşterilerin isteklerine ve beklentilerine uygun mal ve hizmet sunabilmek için sürekli eğitimi ve sürekli gelişmeyi (Kaizen) önemli hale getirmektedir. Bu durumlardan başka organizasyonlarda istatistiksel araçlar kullanılarak süreçleri sürekli olarak kontrol edilmesini, oluşabilecek hata ve yanlışlıkların sürekli olarak ölçülmesi gerekmektedir.

Toplam Kalite Yönetiminin dayandığı bazı temeller vardır. Bunları;

- Kalite odaklı,
- Müşteri odaklı
- Sürekli iyileştirme,
- Süreç iyileştirilmesi,
- Kalitenin kapsamı ve alanının genişletilmesi,
- Gerekli olan bilginin toplanması ve dağıtılması,
- Tekrarlanmalara bırakılmaması,
- Takım odaklı çalışma,
- Çalışanı yetkilendirme şeklinde sıralanabilmektedir (Çalışkan; 2006).

2. Kaizen

Kaizen kavramı japon üretimcileri tarafından işletme literatürlerine kazandırılmıştır. Kaizen, temel olarak bir yönetim felsefesi olarak ifade edilmektedir. İlk bu yönetim felsefesini ortaya atan kişi Masaaki Imaı olarak bilinmekte ve Kaizen Japonya'da geliştirilmiştir. Kısaca, Türkçe karşılığı olarak Kaizen kavramı; Kai =Değişiklik ve Zen = İyi (İyiye Doğru) Kaizen = sürekli iyileşme olarak tanımlanmaktadır. Kavramsal olarak kaizen, Japon yönetiminde en önemli kavramların başında gelmekte ve Japonya'nın dünyayla rekabetindeki başarısının anahtarı olarak görülmektedir. Bu bakımdan kaizen iyileştirmede denilmektedir. Kaizen, ev, iş, özel ve sosyal yaşamlardaki süreklilik arz eden iyileştirmelerin faaliyetleridir (Bozdemir ve Orhan, 2011).

Kaizen; üretim ve tedarik sürecine yönelik, küçük küçük adımlı, insanlara dayalı, bilgiyi tam paylaşan ve sürekli olarak daha iyiyi arama çabasıdır. Kaizende ilk slogan şu şekilde ifade edilmektedir: "En iyi iyinin düşmanıdır." problemleri saklamamak, problemlerin üstünü örtmemek kaizen uygulamalarının ilk şartıdır. Problemleri çözme aşamalarında, farklı uzmanlık alanlar oluşturan Kaizen ekibi görevlendirilmektedir. Problemlere en kısa zamanda çözüm bulmaktansa, problemi kökünden kaldırmayı tercih etmektedir. Hedef; geçici, köklü bir çözüm olmayan önlemlerle günü kurtarmak değil, kalıcı çözümle geleceği kurtarmaktır. Aksi durumda, problem ileriki aşamalarda tekrar kendini gösterebilir (Akdağ, 2005).

Kaizenin etkisi adım adım ortaya çıkmaktadır. En belirgin özellikleri de elde edilen sonuçların geçici gözüyle bakılmasıdır. Çünkü felsefenin temelini, sürekli iyileştirme çabasına dayanmaktadır. Bu bakımdan ulaşılan sonuçlara atlama taşı olarak görülmektedir. Buna göre Kaizen; koruyucu ve iyileştirilme felsefesine dayanmakta, kısa vadeli olmayan, ufak adımla, devamlı ve düzenli gelişen, tüm çalışanlarının katılımlarını sağlayan, küçük yatırımlarla çok daha iyi seviyelere yönelen yöntemler ve çabaların bütünü olarak görülebilir. TKY bir kısmını oluşturan ve devamını sağlayan Kaizen, kaliteyi büyütmenin dışında işletme maliyetlerini de sürekli olarak azaltmaktadır. Toplam Kalite Yönetimi işletmenin faaliyetlerinde meydana gelen olası hatalarını önlemek amacına yönelmektedir. Hataların önlenmesiyle kayıpları azalmakta, fireler, ıskartalar, ikinci kalitede ürünler, gereksiz stokları, zaman kayıplarını, gecikmeler gibi bütün hataları ortadan kaldırabilmektedir. Bu şekilde, firmalar Kaizenle sürekli olarak iyileştirmeyi başarabilmektedirler. Sonuç olarak yüksek kaliteli ürünü düşük maliyet ile elde edebilmektedirler (Albayrak, 2018).

Uygulamalarda kullanım çeşitleri bakımından Hızlı Kaizen, Standart Kaizen, Majör Kaizen gibi çeşitleri bulunmaktadır.

2.1. Hızlı Kaizen

Hızlı Kaizen basit fakat zaman zaman olabilecek sorunlara yönelik, kök neden analizi gerekmeden en basit ve hızlı bir şekilde iyileştirmeyi sağlayabilen bir yaklaşımdır (Berger, 1997). Sıkça kullanılan Hızlı Kaizene ait belirgin özellikler Tablo 1'de açıklanmaktadır.

Tablo 1. Hızlı Kaizen Özellikleri

Nedir	Ne Değildir
Takım liderleri dâhil en çok 2 kişi tarafından yapılabilen	Bütün kalite çember ekiplerinin veya yalın ekip üyelerinin katılımı gerektiren büyüklükte olan,
Varolan durumu fiziki olarak değişiklikle iyileştiren,	Arıza gideren,
Karmaşık olmayıp hemen devreye alınabilen,	Düzensiz olan alanı düzenleyen
Kirliliklerin kaynağını, ulaşılması zor bölgelerin kapsamında iyileşme sağlayan,	Kirli bölge ve alanları temizleyen
Kök neden analizi gerektirmeyen	Hata düzelten
Önerileri ya da sürekli iyileştirilme faaliyetleri içerisinde yapılmamış olan,	Yaygınlaştırma içerikli iyileştirme,
Getirileri olan iyileştirme faaliyetleridir.	Getirisi ifade edilemeyen / gösterilemeyen çalışma değildir

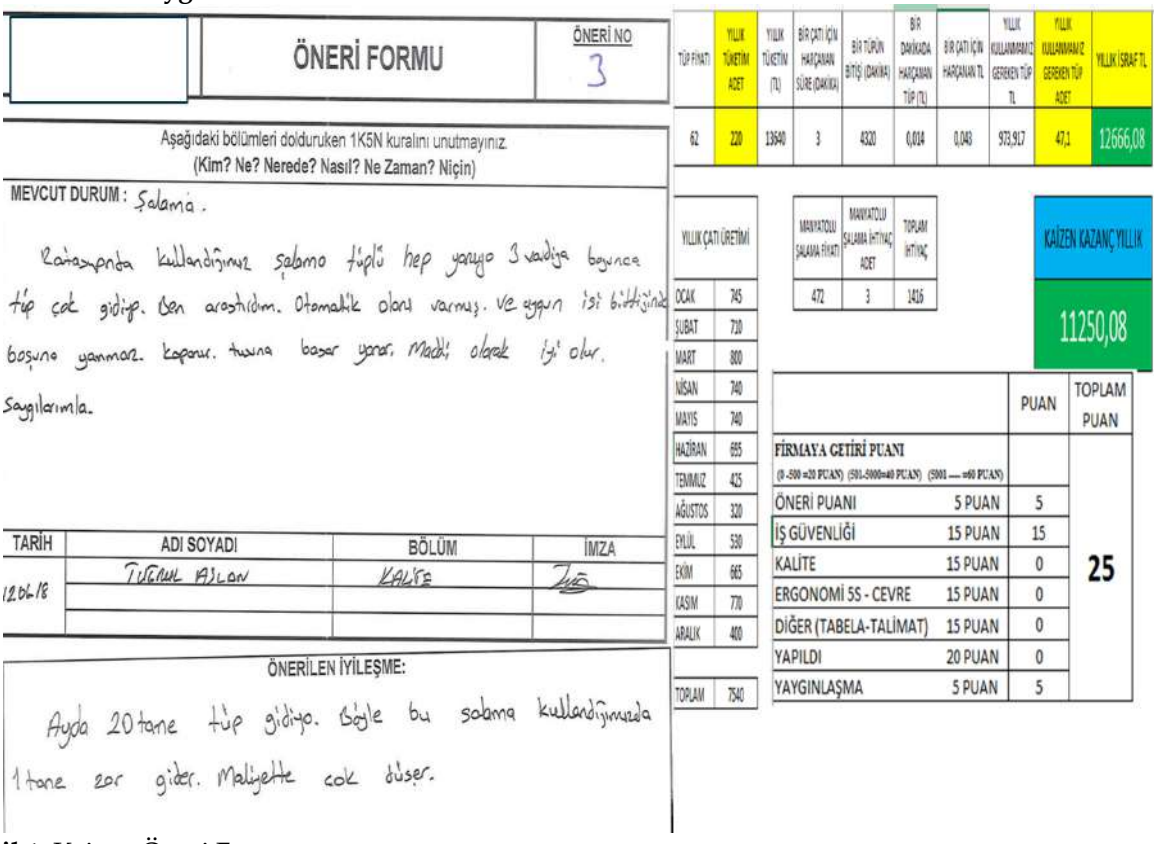
2.2. Standart Kaizen

Standart Kaizen arada sırada meydana gelen karmaşık durumlarda uygulanabilmekte ve ekip tecrübesine ihtiyaç duyulmaktadır. Hızlı Kaizen çeşidine göre daha ayrıntıyla yapılması gerekn bir çalışmadır. Standart Kaizene kök neden analizleri gerekli olmakta ve uygulanan kök neden analizi sonucunda görülebilen durumların çözümü için uzun zaman sürmektedir (Manos, 2007). Beyaz yakalı çalışanlar kendi iş sürecindeki kayıpları azaltmak için Standart Kaizen uygulamaları yapmaları amaçlanmaktadır. Dolayısıyla buna yönelik olarak eğitimler düzenlemektedir. Standart Kaizen, Hızlı Kaizene göre biraz daha karmaşık durumlar için uygulanmakta ve çözümleri biraz daha uzun zaman almaktadır.

2.3. Major Kaizen

Major Kaizen kompleks ve süreklilik arz eden sorunların çözümlerine yönelik daha uzun sürede ve daha fazla katılımcılarla uygulanan bir yöntemdir. Majör Kaizen için 3-7 kişi arasında olabilecek kaizen ekipleri kurulmaktadır. Stratejik kararlarıyla desteklenmeleri istenilen Majör Kaizenler teknik uzmanlıklar gerektiren konularının üzerine daha detaylı analizler yapıldığı uzun süreli çalışma gerektirmektedir (Al Smadi, 2009). Çalışmanın her adımı ayrı bir şekilde görülebilecek ve görsel olarak kayıt altına alınmaktadır. Ekip liderleri problem çözme aşamalarına uyum sağlamakta ve çalışmaların alanını farklı bölümlerden katılanlar ile çalışmaya farklı bir bakış açısıyla katkıda bulunabilmektedirler (Sarı, 2018).

3. Kaizen Uygulamaları



ÖNERİ FORMU — ÖNERİ NO: 3

Aşağıdaki bölümleri doldurukan 1K5N kuralını unutmayınız
(Kim? Ne? Nerede? Nasıl? Ne Zaman? Niçin)

MEVCUT DURUM : Şalama.

Rafinerde kullandığımız şalama tüplü hep yarıya 3 vadiya boyunca tüp çat gidiyo. Ben araştırdım. Otomatik olanı varmış. ve aygın işi bittiğinde başına yanmaz. kapanır. tuşuna basar yarar. Maddi olarak iyi olur.

Saygılarımla.

TARİH	ADI SOYADI	BÖLÜM	İMZA
12.06.18	TUĞRUL AJLAN	KALİTE	

ÖNERİLEN İYİLEŞME:

Ayda 20 tane tüp gidiyo. Böyle bu şalama kullandığımızda 1 tane zor gider. Maliyette çok düşer.

TÜP FİYATI	YILLIK TÜKETİM ADET	YILLIK TÜKETİM (TL)	BİR ÇATI İÇİN HARÇANAN SÜRE (DAKİKA)	BİR TÜPÜN BİTİŞ (DAKİKA)	BİR DAKİKADA HARÇANAN TÜP (TL)	BİR ÇATI İÇİN HARÇANAN TL	YILLIK KULLANMANIZ GEREKEN TÜP TL	YILLIK KULLANMANIZ GEREKEN TÜP ADET	YILLIK İSRAF TL
62	220	13640	3	4320	0,014	0,043	973,917	47,1	12666,08

YILLIK ÇATI ÜRETİMİ	
OCAK	745
ŞUBAT	720
MART	800
NİSAN	740
MAYIS	740
HAZİRAN	695
TEMMUZ	425
AĞUSTOS	320
EYLÜL	530
EKİM	665
KASIM	770
ARALIK	400
TOPLAM	7540

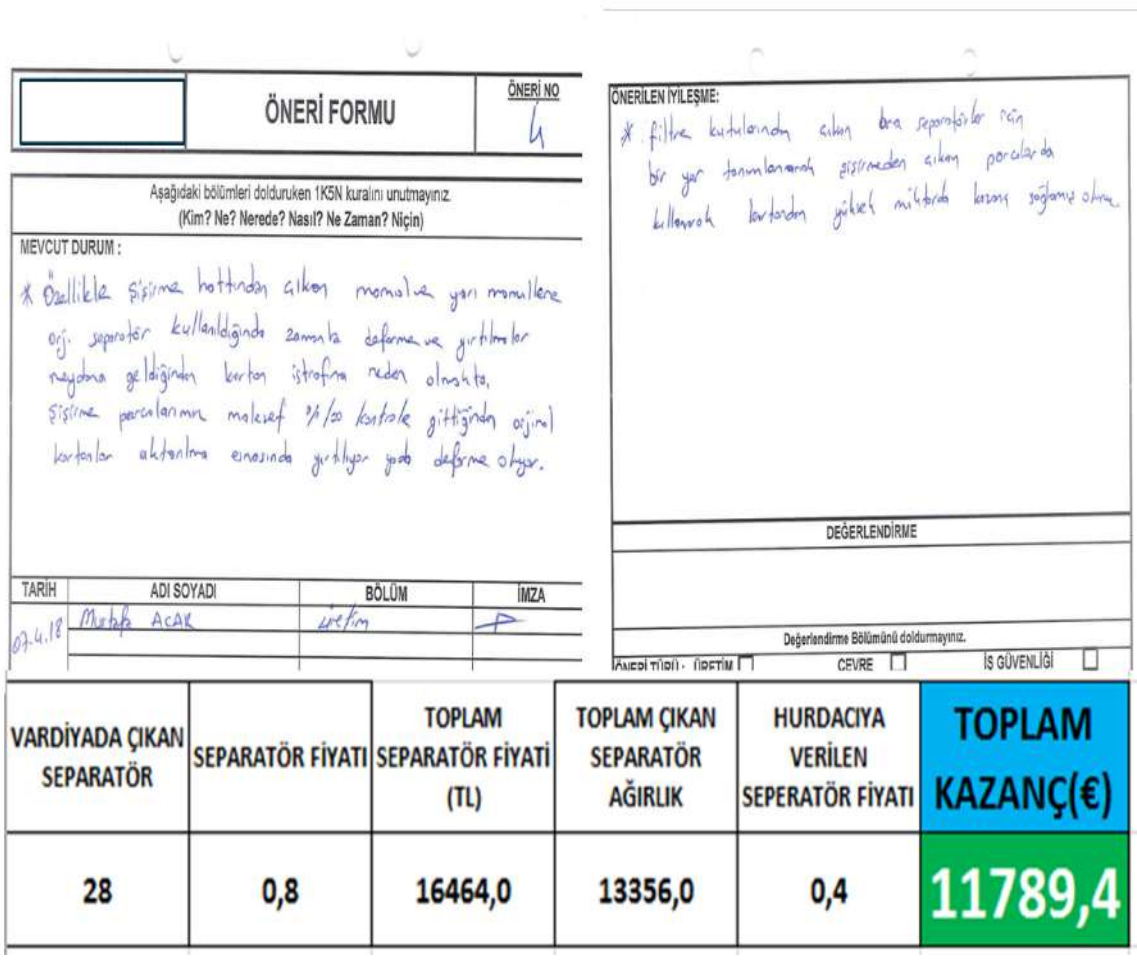
MARKATOLU ŞALAMA FİYATI	MARKATOLU ŞALAMA İHTİYAÇ ADET	TOPLAM İHTİYAÇ
472	3	1416

KAİZEN KAZANÇ YILLIK: 11250,08

		PUAN	TOPLAM PUAN
FİRMAYA GETİRİ PUANI (0-500 =20 PUAN) (501-5000=40 PUAN) (5001 ---- =60 PUAN)			25
ÖNERİ PUANI	5 PUAN	5	
İŞ GÜVENLİĞİ	15 PUAN	15	
KALİTE	15 PUAN	0	
ERGONOMİ 5S - CEVRE	15 PUAN	0	
DİĞER (TABELA-TALİMAT)	15 PUAN	0	
YAPILDI	20 PUAN	0	
YAYGINLAŞMA	5 PUAN	5	

Şekil 1: Kaizen Öneri Formu

Şekil 1'de İşletmede çalışan operatörler kendi işleri ile ilgili olarak sahada görmüş oldukları problemleri öneri formuna yazarak öneri kutusuna atarlar. Burada; sorun ve soruna yönelik iyileştirme önerisinin ne olduğu yazmaktadır. Bu öneriler, öneri kurulunda değerlendirilmekte, yapılmasına veya yapılmamasına karar verilmektedir. Bu bakımdan şekil 1'de işletmede proseste şalama operasyonunda tüp kullanılmaktadır. Operatör her işlem adımında manuel operasyon ile şalamayı kullanmakta ve proses boyunca açık kalmaktadır. Öneri ile şalamanın manuel değil otomatik olarak çalışması ve kullanılan tüp sayısının azaltılması hedeflenmiştir. Eğer kaizen işlemi sonucunda işlem işletme maliyeti 11250,08 Euro azaltmayı hedeflemektedir.



ÖNERİ FORMU

ÖNERİ NO: 4

Aşağıdaki bölümleri doldurukenen 1K5N kuralını unutmayınız.
(Kim? Ne? Nerede? Nasıl? Ne Zaman? Niçin)

MEVCUT DURUM :

* Özellikle şişirme hattından çıkan mamul ve yarı mamullere orj. separatör kullanıldığında zamanla deforme ve yırtılmalar meydana geldiğinden karton istifina neden olmakta, şişirme parçalarının maksat %1/20 kontrole gittiğinden orjinal kartonlar aktarılma esnasında yırtılıyor yada deforme oluyor.

TARİH	ADI SOYADI	BÖLÜM	İMZA
07.4.18	Mustafa ACAR	üretim	

ÖNERİLEN İYİLEŞME:

* filtre kutularından çıkan ara separatörler için bir yer tanımlanarak şişirmeden çıkan parçalarda kullanarak kartondan yüksek miktarda karton sağlanmış olur.

DEĞERLENDİRME

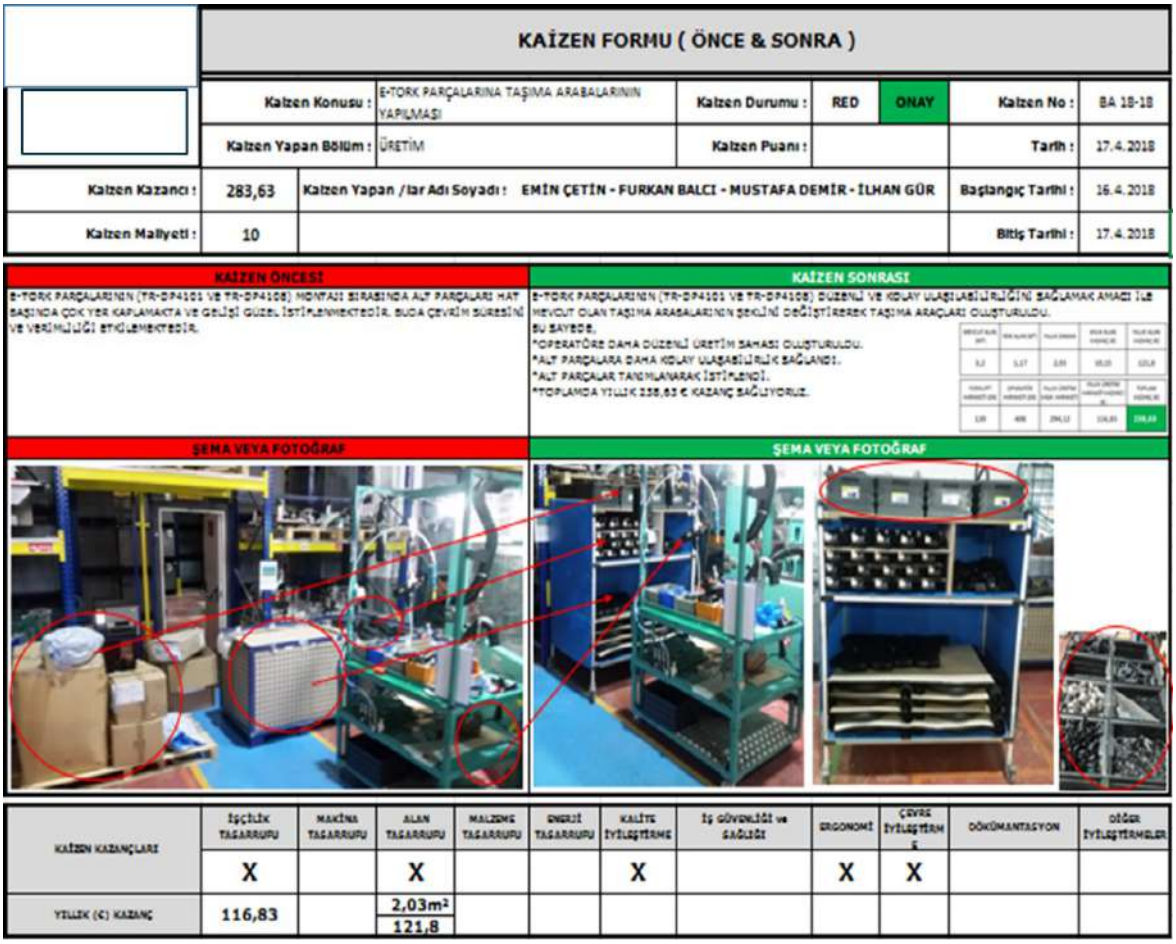
Değerlendirme Bölümünü doldurmayınız.

ÖNERİ TİPİ : ÜRETİM ☐ ÇEVRE ☐ İŞ GÜVENLİĞİ ☐

VARDİYADA ÇIKAN SEPARATÖR	SEPARATÖR FİYATI	TOPLAM SEPARATÖR FİYATİ (TL)	TOPLAM ÇIKAN SEPARATÖR AĞIRLIK	HURDACIYA VERİLEN SEPERATÖR FİYATI	TOPLAM KAZANÇ(€)
28	0,8	16464,0	13356,0	0,4	11789,4

Şekil 2: Kaizen Öneri Formu

Şekil 2 kaizen önerisine göre; tedarikçilerden gelen detay parçaların ambalaj kutularının atık olarak gönderilmesi yerine iç proseste kullanılması hedeflenmiştir. Bu şekilde deforme olan veya atık olarak kullanılan ambalajların engellenmesiyle 11789,4 Euro kar sağlanması hedeflenmektedir.



KAİZEN FORMU (ÖNCE & SONRA)

Kaizen Konusu :	E-TORK PARÇALARINA TAŞIMA ARABALARININ YAPILMASI	Kaizen Durumu :	RED	ONAY	Kaizen No :	BA 18-18	
Kaizen Yapan Bölüm :	ÜRETİM	Kaizen Puanı :			Tarih :	17.4.2018	
Kaizen Kazancı :	283,63	Kaizen Yapan /lar Adı Soyadı :	EMİN ÇETİN - FURKAN BALCI - MUSTAFA DEMİR - İLHAN GÜR		Başlangıç Tarihi :	16.4.2018	
Kaizen Maliyeti :	10				Bitiş Tarihi :	17.4.2018	

KAİZEN ÖNCESİ

E-TORK PARÇALARININ (TR-DP4101 VE TR-DP4108) MONTAJI SIRASINDA ALT PARÇALARI HAT BAŞINDA ÇOK YER KAPLAMAKTA VE GELİŞİ GÜZEL İSTİFLENMEKTEDİR. BUDA ÇEVRİM SÜRESİNİ VE VERİMLİLİĞİ ETKİLEMEKTEDİR.

KAİZEN SONRASI

E-TORK PARÇALARININ (TR-DP4101 VE TR-DP4108) DÜZENLİ VE KOLAY ULAŞILABİLİRLİĞİNİ SAĞLAMAK AMACI İLE MEVCUT OLAN TAŞIMA ARABALARININ ŞEKLİNİ DEĞİŞTİREREK TAŞIMA ARAÇLARI OLUŞTURULDU.

BU SAYEDE,

*OPERATÖRE DAHA DÜZENLİ ÜRETİM SAHASI OLUŞTURULDU.
*ALT PARÇALARA DAHA KOLAY ULAŞABİLİRLİK SAĞLANDI.
*ALT PARÇALAR TANIMLANARAK İSTİFLENDİ.
*TOPLAMDA YILLIK 156,63 € KAZANÇ SAĞLIYORUZ.

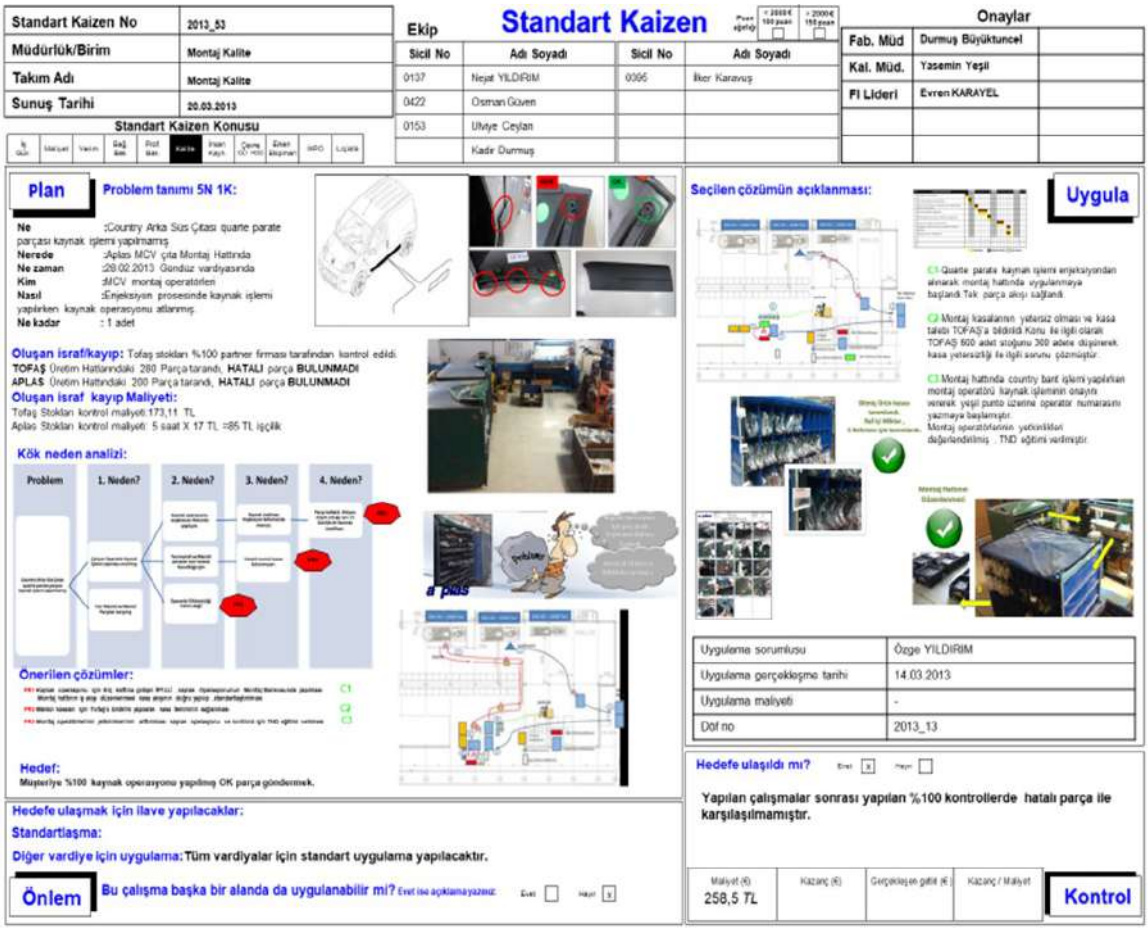
ŞEMA VEYA FOTOĞRAF

ŞEMA VEYA FOTOĞRAF

KAİZEN KAZANÇLARI	İŞÇİLİK TASARRUFU	MAKİNA TASARRUFU	ALAN TASARRUFU	MALZEME TASARRUFU	ENERJİ TASARRUFU	KALİTE İYİLEŞTİRME	İŞ GÜVENLİĞİ ve SAĞLIĞI	ERGONOMİ	ÇEVRE İYİLEŞTİRMES	DÖKÜMANTASYON	DİĞER İYİLEŞTİRMELER
	X		X			X		X	X		
YILLIK (€) KAZANÇ	116,83		2,03m² 121,8								

Şekil 3: Öncesi - Sonrası Kaizen Formu

Şekil 3'deki Öncesi-Sonrası Kaizen Uygulaması Önce-Sonra Kaizen formu içerde görülen problemlerin iyileştirme öncesi durumunun ve iyileştirme sonrası durumunun gösterildiği formdur. Bu formda, problem ile ilgili iyileştirme öncesi durum tanımlanır. İyileştirme yapılır ve iyileştirme sonrası durumda yapılan iyileştirme tariflenir. Uygulama da, montaj makinesi önünde montaj için kullanılan detay parçalar kutular içerisinde ve karmaşık olarak durmaktadır. Bu durumun kalite problemi oluşturma riski olduğu gibi tertip-düzen olarak da uygun görünmemektedir. Yapılan iyileştirme; Montaj arabası ve arabanın üzerinde her bir detay için hazırlanmış küçük kasetler vardır. Kasetlerin üzeri parça numaraları ile tanımlanmıştır. Personel makine başında montaj işlemini yaparken detay parçaların olduğu montaj arabası hazırlanmış olarak makine başına gelmektedir. Hem karışıklık ortadan kalkmış hem de personel makine başından ayrılmadan montaj işlemine devam etmektedir. Montaj arabası boşaldıkça joker personel tarafından hat dolu olan montaj arabası ile beslenmektedir. Sonuç olarak yıllık kaizen kazancı 283,63 Euro yer kazancı 121,8 m^2 olarak hesaplanmıştır.



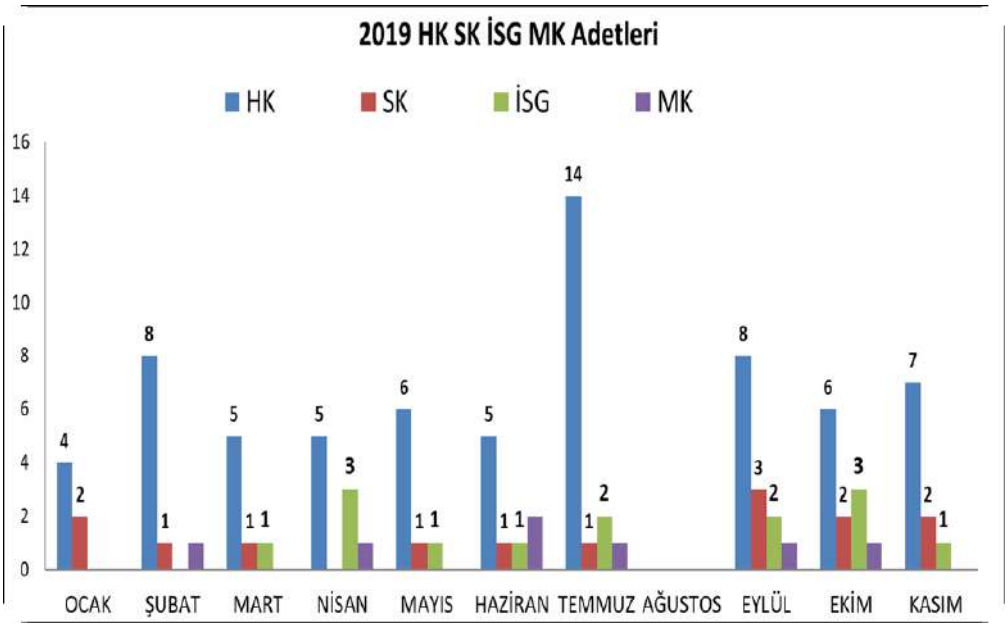
Şekil 4: Standart Kaizen Uygulaması

Şekil 4 'de Bu uygulamada ''PUKO'' adımları takip edilmektedir. Planla adımında; problemin ne olduğu 5N1K metodu ile tarif edilir. Oluşan israf ve kayıp maliyetleri hesaplanır. Hesaplanma sonrasında kök neden analizi; balık kılçığı veya Neden - Neden analizi ile tespit edilir, çözümler ve hedef belirlenir. Uygulama adımında; belirlenen çözüm önerileri uygulanır. Çözümler uygulandıktan sonra sonuçları kontrol edilir ve hedefe ulaşılıp ulaşılmadığı takip edilir. Önlem al aşamasında ise; faaliyetlerin yaygınlaştırılıp yaygınlaştırılamayacağı analiz edilir. Sonuç olarak bu kaizen örneğinde işletmeye 258,5 TL kazanç sağlandığı tespit edilmiştir.



Şekil 5: Major Kaizen Uygulaması

Şekil 5'de Major kaizen uygulaması yer almaktadır. Burada araçlarda boyalı yüzeylerde lokal parlama problemi yer almaktadır. Bu uygulamada 7 adım takip edilmektedir. 1.adım da problemin ne olduğu 5N1K yöntemi ile tarif edilmekte 2.adımda ise mevcut durumun ne olduğu sahada analiz edilir. 3.adımda hedef belirlenir. 4.adımda kök neden analizi ile sebepler belirlenir. 5 adımda her bir sebep için aksiyonlar, aksiyonlar için termin tarihleri ve sorumlular belirlenir ve iyileştirme planı hazırlanır. Her bir iyileştirme tamamlandıkça faaliyet kapatılır. Tüm faaliyetlerin kapatılması takip edilir. 6. adımda sonuçlar takip edilmektedir. 7.adım ise; standartlaştırma adımıdır. Bu adımda; yapılan faaliyetlerin farklı proses yada parçalara yaygınlaştırılıp yaygınlaştırılamayacağı analiz edilir. Bu majör kaizen iyileştirilmesi sonucunda işletmeye 27.000 Euro kazanç elde edileceği hesaplanmıştır.



Şekil 6: 2019 yılı Toplam Kaizen Çalışmaları

Tablo 2: Toplam kazanç

TOPLAM MALİYET	TOPLAM KAZANÇ	B/C	NET KAZANÇ	PROJE BAŞINA KAZANÇ
12.723,09 €	81.557,50 €	6,41	68.834,41 €	1.092,61 €

2019 yılında yapılan HK (Hızlı Kaizen), SK (Standart Kaizen), İSG (İş Güvenliği), MK (Major Kaizen) adetlerini gösteren grafikte 2019 yılı itibariyle 68 hızlı kaizen, 14 standart kaizen, 14 iş güvenliği ve 7 major kaizen olmak üzere toplamda 101 iyileştirme çalışması yapılmıştır.

Tablo 1'e göre yapılan öneri ve kaizen çalışmaları sonucunda elde edilen toplam net kazanç 68.834,41 Euro elde edilmiştir.

Sonuç

Bu çalışmada toplam kalite yönetiminde yaşanan değişimde kaizenin etkisi incelenmiştir. Yapılan kaizen uygulamalarında öncesi ve sonrası öneri 1 kaizeninde işletmeye yıllık 11250 Euro kazanç sağladığı, öneri 2 kaizeninde işletmeye yıllık 11789,4 Euro kazanç sağlanacağı hesaplanmıştır. Öncesi ve sonrası kaizen formunda ise, işletmenin kazancı 283,63 Euro yer kazancı 121,8 m^2 olarak hesaplanmıştır. Standart kaizen örneğinde işletmeye pukö yöntemiyle iyileştirme sağlanmış ve bu kaizen örneğinde işletmeye 258,5 TL kazanç sağlandığı tespit edilmiştir. Majör kaizen iyileştirilmesi sonucunda ise işletmeye 27.000 Euro kazanç elde edileceği hesaplanmıştır. Sonuç olarak 2019 yılı toplam kaizen çalışmalarında işletmeye net kazanç 68.834,41 Euro elde edildiği görülmüştür.

KAYNAKÇA

Akdağ, M. (2013). Toplam Kalite Yönetimi ve Örgüt İçindeki Yeri. Selçuk İletişim, 4 (1) , 159-170.

Aktan, C. (2012). Organizasyonlarda Toplam Kalite Yönetimi. Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 4 (2) , 249-256.

Al Smadi, S. 2009. Kaizen Strategy And The Drive For Competitiveness: Challenges And Opportunities Competitiveness Review. An International Business Journal, 19(3): 203-211.

Albayrak, H. (2018). Toplam Kalite Yönetimi Tekniklerinden Kaizen ve Altı Sigma Uygulamalarının Kıyaslanması Üzerine Örnek Bir Uygulama. International Anatolia Academic Online Journal / Social Science Journal, 4 (1) , 24-57.

Balkız, Ö. I. (2004). Toplam Kalite Yönetimi ve Eleştirisi. Sosyoloji Dergisi, 12-13, 99–116

Berger, A. 1997. Continuous İmprovement And Kaizen: Standardization And Organizational Designs. Integrated Manufacturing Systems, 8(2): 110-117.

Bozdemir, E, Orhan, M. (2012). Üretim Maliyetlerinin Düşürülmesinde Kaizen Maliyetleme Yönteminin Rolü ve Uygulanabilirliğine Yönelik Bir Araştırma. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15 (2) , 463-480.

Çalışkan, G. (2006). Altı Sigma ve Toplam Kalite Yönetimi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (17) , 60-75.

Gümüşoğlu Ş (1995) İstatistiksel Kalite Kontrolü, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

Hill, s. (199l), 'How Do You Manage a Flexible Firm: The Total Quality Model', Work, Employnıent and Socieıy, Vol.S, No.3.

Hubbard M R (1999) Choosing a Quality Control System, Technomic Publishing Company, Loncaster Pennsylvania

İchiro, Miyauchi (1999). " Japonya'da Kalite Yönetimi", MESS Yayınları, Yayın no:301, İstanbul, 1999

Leblebici, D, Ömürgönülşen, U. (1999). Kamu Kesiminde Toplam Kaite Yönetiminin Uygulanabilirliği. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17 (1) , 63-75.

Manos, A. 2007. The Benefits Of Kaizen And Kaizen Events. Quality Progress, 40(29): 47.

Sarı, E., B. 2018. Dünya Klasında Üretim (WCM) World Class Manufacturing. Detay Yayıncılık, Ankara

Şimşek, M. Ş. (2007). Yönetim ve Organizasyon (9. baskı). Konya: Adım Ofset ve Matbaacılık.

West, J.; Cianfrani C.A.; Tsiakals, J.J. (2000); Quality Management Principles: Foundation of ISO 9000:2000 Family, Part 1, Quality Progress, 33 (2), s. 113 – 116.

MEKÂN TASARIMI İÇİN BEDEN KUMAŞINDAN DÜNYA ALGISI

Araş. Gör. Gamze Şensoy

[1]Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü

gamzesensoy@eskisehir.edu.tr

Dr. Öğretim Üyesi Özge Kandemir

[2]Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü

ozgekandemir@eskisehir.edu.tr

ÖZET

Tüketim toplumunda mekân, yalnızca seyretme eylemine olanak verirken beden-mekân ilişkisi giderek zayıflar hale gelmektedir. Yaşantının hızına dâhil olan bedenin deneyimi ise güçleşmekte ve beden gittikçe pasifleşen bir olguya dönüşmektedir. Oysaki Merleau-Ponty'nin (2019) ifadesiyle "dünya bedenin kumaşından yapılmış" olup, beden temelde gören ve görünendir. Bu yönüyle mekân tasarımı için de beden Tschumi'nin (2018) deyimiyle mimarlığın başlangıç ve varış noktası iken bedensel bir tepki de Pallasmaa'nın (2018) söylemiyle mimarlık deneyiminin ayrılmaz bir yönüdür. Tüm duyularıyla bütüncül olarak var olan bedenin her hareketi mekânda farklı deneyim olasılıklarını açığa çıkarmakta ve böylece mekân her yeni harekette yeniden üretilerek, beden-mekân etkileşimi olanaklı kılınmaktadır. Ancak günümüz tüketim toplumunda bedene karşı yalnızca gözle görmeye yönelen mekân, deneyimi barındırmayan bir nesne haline gelmekte, beden ise mekânı bütüncül olarak deneyimleyememektedir. Çalışmada bedenin mekâna etki ederken mekândaki verilerin de bedene etki ettiği bilinciyle günümüzde bedenin mekândan ayrı bir imge ürünü olarak ele alınmasının tasarım disiplini özelinde yarattığı sonuçlar tartışmaya açılmıştır. Burada insanın duyu organları ile duyumsadığı, bedeni ile hareket ettiği ve ancak bedeniyle mekânı görüp, bütüncül olarak deneyimleyebildiği farkındalığıyla bedenin mekân tasarımındaki rolünün ortaya konulması hedeflenmektedir. Çalışma kapsamında, gündelik yaşam pratikleri içerisinde oldukça olağanlaşan ve gittikçe artar hale gelen görselliğe odaklanmanın, tasarlanan mekânı tüketimin ihtiyacı olan nesnelerden biri haline getirmesi eleştirilmektedir. Bu anlamda ele alınan çalışma, mekân tasarımının yalnızca görmeye yönelik değil, bedenin tüm algılama biçimlerine yönelik olması gerektiğine dikkat çekmektedir. Hızın, geçiciliğin, zaman ve mekân tüketiminin oldukça etkin olduğu tüketim toplumunda mekân tasarımı için beden-deneyim-mekân ilişkisinin daha çok tartışılmasının gerekli olduğu görülerek, konuya yönelik elde edilen veriler paylaşıma açılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tüketim Toplumu, Mekân Tasarımı, Mekân Deneyimi, Beden

PERCEPTION of the WORLD from the VERY STUFF of the BODY for SPATIAL DESIGN

ABSTRACT

While space allows only visual action in consumer society, the relationship between body and space becomes weaker. The experience of the body that involved in the speed of life gets difficult and the body turns into a passive phenomenon. However, in the words of Merleau-Ponty (2019) "the world is made of the very stuff of the body" and basically the body sees and also is seen. In this aspect, for the spatial design, with the discourse of Tschumi (2018) body is origin and destination of architecture and with the discourse of Pallasmaa (2018) a physical reaction is an integral aspect of architectural experience. Every movement of the body that exists as a whole with all its senses reveals different possibilities of experience in space, so the space is reproduced with every new movement and body-space interaction becomes possible. However, in today's consumer society, the space which cares only seeing with eyes not with the body has become an object without experience and the body can not experience the space as a whole. With the conscious of that the datas in space effect the body while the body effects the space,

the consequences of handling the body as an image, separated from the space in today's consumer society, are come up for discussion for the design discipline. The study aims to reveal the role of the body in spatial design with the awareness of that a person senses with sensory organs, moves with the body, sees and experiences the space just with the body. Within the scope of the study, it has been criticized that focusing on visuality, which has become more common in everyday life practices, makes designed space one of the objects that consumption needs. In this sense, the study draws attention to the fact that space design should be directed not only to seeing, but to all forms of perception of the body. In this regard, it is considered that creating new awareness again for designers and theoreticians who think about space is necessary. In the consumption society where speed, transience, time and space consumption are quite effective, it is seen that discussing the relationship between body-experience-space for space design is necessary and with this in mind, the data obtained on the subject will be shared.

Key Words: Consumption Society, Design of Space, Experience of Space, Body

1. Giriş

İnsanın var oluşundan itibaren sürdürdüğü doğayı keşfetme ve anlama arzusu giderek doğaya karşı gerçekleştirilen bir müdahaleye dönüşmüştür. Doğa aracılığıyla edinilen ilk deneyimler öğrenme ve uyum içerisinde yaşamı sürdürme biçiminde bir ilişkiyi tariflerken günümüzde bu ilişki giderek artan bir şekilde üretim ve tüketim aradalığında devam eden bir hal almıştır. Üretimin endüstriyel bir faaliyet haline gelmesinden önce emek ile ilişkilendirilen 'şey'ler, üretim sürecinin değersizleştiği endüstrileşme sonrasında çeşitli standartları içeren, günümüzde ise beğeni kodlarını ve gösterge biçimlerini yansıtan birer nesneye dönüşmüştür. Bu dönüşüm, yalnızca insan ve nesne arasındaki ilişkiyi değil toplum ve fiziksel mekânı arasındaki ilişkiyi de yeniden kurgulamıştır. Artık, günümüzde toplumsal yaşamı ve fiziksel mekânını ekonomik kaygıların, istek ve arzuların ve dolayısı ile gelip geçiciliğin biçimlendirir hale geldiğini söylemek mümkündür. Özne ile mekân arasındaki bağ zayıflarken gündelik hayat yeni mekânsal kurguların, olasılıkların örgütlendiği bir örüntü olmanın aksine içeriğini "pasif bedensel deneyimlerin" (Sennett, 2014, s:301) oluşturduğu bir olguya evrilmiştir. Kopma, yabancılaşma ya da parçalanma kavramlarıyla tanımlanabilecek olan bu süreç bütünlüklü bir yaşam hissinin kaybolmasını beraberinde getirmiştir (Jay, 2012, s:62). Burada söz konusu olan ve "varoluşu dayanılmaz kılan olgu düşük yaşam kalitesi veya geçmişe kıyasla anlamsızlık değil, daha önce hiç olmadığı bir şekilde deneyime dönüştürülemezlik durumudur. Çünkü modern insanın ortalama bir günü deneyime çevrilecek hiçbir şey içermemektedir. Modern insan öz yaşam öyküsünden mahrum kaldığı gibi, deneyimi de aynı şekilde elinden alınmıştır." (Agamben, 1993, s:13-14) Bu bağlamda, ekonomik kaygıların yeni bir düzen tanımladığı günümüzde deneyim yoksunluğundan bahsetmek mümkündür.

Adorno da (1991, s:55) bugün deneyim olasılıklarının tehlikede olduğunu dile getirirken Bürger (1992, s:60) ise çoğunluğun günlük yaşamında sınırlı bir deneyim biçiminin varlık gösterdiğinden bahsetmektedir. Dolayısı ile insanın mekânla ilişkisi deneyimden tüketime evrilmiştir. Mekândan edindiği sınırlı bilgiyle kendi sınırlı algısını üreten insan mekânı tüketmekte ve deneyim de tükenen bir olgu haline gelmektedir. İnsanın mekâna, mekânın da insana yabancılaşmasını beraberinde getiren bu durum "Harvey'in deyişiyle toplumdaki, özellikle de şehirlerdeki duyarlı, artık yerinde duramayan ama yalnız olan bedenler için duyuları uyaran bir yuvanın nasıl bulunacağı sorunudur." (Sennett, 2014, s:230) Bu anlamda şu sorgulama yapılmalıdır: "Deneyim hala mümkün müdür?" (Akın, 2002, s:122) veya "deneyim nasıl mümkün hale gelebilir?" İnsanın gündelik yaşamını örgütleyen ve farklı deneyim olasılıklarına sahne olan mekân kurgusunda "anlık etki arayışlarının derinliğin kaybı ile paralellik taşıdığı" (Harvey, 1992, s:58) düşünüldüğünde tasarım kavramı ve eyleminin yeniden sorgulanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda çalışma, deneyimin olanaklı kılınabilmesi için tasarlama eylemi ile beden arasındaki göz ardı edilemez ilişkiyi ortaya koymaya yöneliktir.

2. Günümüzde Tasarlama Eylemi ve Mekânın Bedenle İlişkisi

Temel anlamı var olandan eksiltme, harcama olarak kabul edilebilecek olan tüketim kavramı, onu açığa çıkaran en etkin özne olan insan ile birlikte var olmaktadır. Yaşam çevresi ile sosyal ve kültürel örüntüler değiştikçe kavram da yeni ilişkilenmeler ile birlikte tartışılmaya başlanmıştır. Tüketim

yalnızca bir alım satım faaliyeti olmanın ötesine geçmiş ve tüketim-nesne ilişkisi gündelik yaşantı içerisinde karşılaşabileceğimiz hemen her şeyin tüketilebilir bir nesne olarak algılanabileceği bir duruma evrilmiştir. Öyle ki, tüketim toplumunda artık yalnızca somut değil soyut değerler dahi tüketilebilir hale gelmiştir. İnsana ait bir olgu olan tüketim, var olana karşıt bir biçimde ortaya konulan eylemler aracılığıyla varlık bulmakta ve artık yalnızca üretilen nesnelerin değil ilişkilerin, bilginin ve zamanın tüketiminden söz edilmektedir. Tüketim üzerine kurulu bu ilişkiler bütününde mekân da tasarım yoluyla, sürekli değişen istek ve arzuların, geçici beğenilerin biçimlendirdiği bir olguya dönüşmekte ve göstergeler sisteminin bir parçası olarak tüketilebilmektedir.

Genelde tasarım, özelde ise mekân tasarımı toplumsal-bireysel gereksinimlere yönelik olarak çevremizi ve yaşamı çeşitli düşünsel yollarla biçimlendirmek, anlamlandırmak üzere ortaya konulan somut-soyut değerler olarak anlaşılmalıdır. Ancak günümüzde tasarım, tüketimin ihtiyaç duyduğu nesneleri üreten bir araç haline gelmiştir. Sürekliliğin olmadığı, üretim ile tüketimin anlık olarak gerçekleştiği ve tüketilenin yerinin yeni tüketim ilişkilerine bırakıldığı bu döngüde tasarımın tüketimi tetikleyen bir olgu halini aldığı söylenebilmektedir. Sürekli olarak değişen görsel imge yoğunluğu arasında insan yalnızca seyretmekte ve farklılaşmamış eylemler üretmekle yetinmektedir. Odaklanmanın önemsiz olduğu fiziksel çevrede yaşantı parçalı bir hal alırken bağlam ise sorgulanmaz duruma gelmektedir. Bu anlamda beden fiziksel ortamdan ayrı bir biçimde ilerlemekte ve çevresinde var olan hiçbir olguya odaklanmadan yaşamın hızına ayak uydurur halde tüm sahneleri parçalı ve süreksiz bir biçimde belleğine yerleştirmektedir. Yalnızca bir bakış, gören ile görülen arasındaki ilişkiyi koparmakta, görme tamamıyla bedenin yerine geçerken görülen, gören için uzaktan izlenmesi ile yetinilen bir imge halini almaktadır. Oysaki "mekân ne salt bir soyutlama ve nesne, ne de sadece somut, fiziksel bir şeydir. Bütün boyutları ve biçimleriyle, hem kavram hem de gerçekliktir, yani, toplumsaldır. İlişkiler ve biçimler bütünüdür. Cansız, sabit, durağan değil, canlı, değişken ve akışkandır." (Arslan Avar, 2009, s:8) Bu nedenle "bir mimarlık yapıtı, birbirinden kopuk görsel imgeler koleksiyonu gibi değil, maddi ve ruhani mevcudiyetiyle bütünüyle cisimleşmiş olarak deneyimlenir." (Pallasmaa, 2018, s:54) Bu bağlamda, tüm duyulara dair verileri içeren ve farklı eylemlere imkan veren mekânın bütünsel deneyimi olanaklı kıldığı düşünüldüğünde beden mekânın deneyimlenmesinde temel bir değer haline gelmektedir.

Tüm duyularıyla bütüncül bir biçimde yaşayan beden görünür olarak dünyada yer alırken, merkezdeki beden de dünyanın bilincindedir. Beden, yalnızca oradaki varlık değildir, yaşam çevresinden edindiği veriler ile var olurken aynı zamanda ilettiği kodlarla dünyayı da var etmektedir. Bu anlamda beden çevresini gözlemlerken, beden-dünya arasındaki iletimler iç içe geçmektedir. Merleau-Ponty (2019, s:33) bedenin dünya algısı ve dünyada var olma durumunu şu şekilde açıklamaktadır:

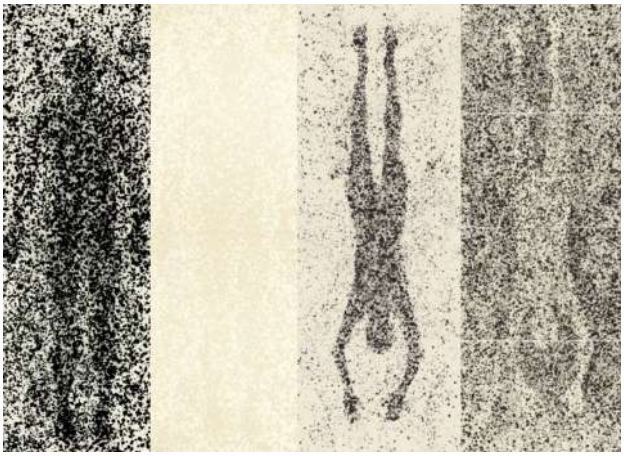
"Görünür ve devingen olarak, bedenim şeylerdendir, onlardan biridir, dünyanın dokusunda tutulmuştur ve onun tutarlılığı bir şeyinkidir. Ama madem ki görmekte ve hareket etmektedir, şeyleri kendi etrafında çember halinde tutar, onlar kendisinin bir eki ya da bir uzantısıdır, onun tenine geçmişlerdir, onun bütüncül tanımına dahildirler ve dünya bedenin kumaşından yapılmıştır."

Bu bağlamda beden, yalnızca mekânın deneyimlenmesine olanak tanıyan en etkin değer değil, aynı zamanda deneyimin de mekânıdır. Tschumi'ye (2018, s:59) göre "beden kendisinde mekânsal özellikler ve belirlenimler taşır." Merleau-Ponty (2005, s:171) ise beden olmanın dünyaya bağlı olmak olduğunu hatırlatırken bedenin mekânda değil mekânın kendisi olduğunu dile getirmektedir. Bu noktada beden-mekan ilişkisine yönelik yapılan deneysel çalışmalar dikkate değerdir. Örneğin Antony Gormley'nin 2009-2011 tarihleri arasında gerçekleştirdiği 'Body/Beden' isimli bir dizi çalışma bedeni bir nesne olarak değil öznel bir mekân olarak ele alan düşüncenin ürünleridir.

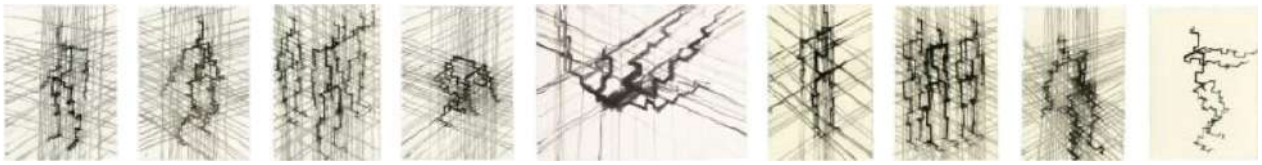


Görsel 1. Antony Gormley, Body, 2009-2011 [URL1]

Bedenin mekânından mekân-içinde-bedene geçiş ise girift bir konudur (Tschumi, 2018, s:147). Bedenin diğer bedenler ile ilişkisi, yönelimleri, tepkileri, konumu ve tinsel niteliği fiziksel mekân içerisinde bir derinlik tariflemektedir. Mekânın mutlak değerlerini tanımlayan niteliklerinin yanı sıra, beden uzam içerisinde herhangi bir yerde olası halleri de ortaya çıkarmaktadır. Tschumi'nin (2018, s:163) ifadesiyle "bedenler akışkan ya da kestirilemeyen hareketlerle her tür yeni ve beklenmedik mekânlar oyar." Antony Gormley'nin 2007-2011 yılları arasında ürettiği 'Bodies in Space/ Mekândaki Bedenler' isimli, bedenin rastgele izler oluşturması üzerine gerçekleştirdiği denemelerini, bedenin mekânda ürettiği yeni olasılıkların keşfini amaçlayan çalışmalar olarak görmek mümkündür. İnsan durumunun belirsizliğini ve akışkanlığını anlatmak istediği 'Rooted/Kökleşmiş' isimli çalışması ile de bedenin derinliklerinde hem sabit hem de serbest olma ihtiyacının var olduğundan bahsetmektedir.

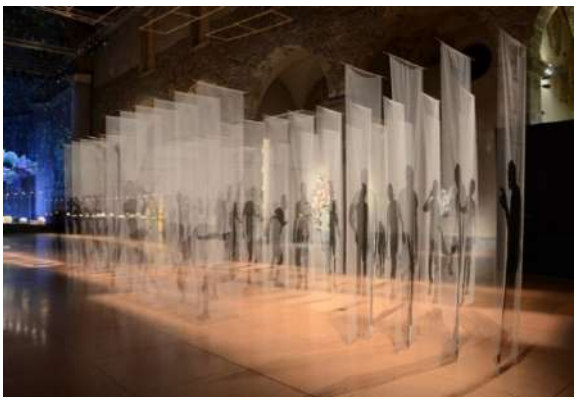


Görsel 2. Antony Gormley, Bodies in Space, 2007-2011 [URL2]



Görsel 3. Antony Gormley, Rooted, 2017-2018 [URL3]

Çalışmalarının başlangıç noktası beden ve mekân olan Pia Männikkö ise zamanı haritalamayı ve örüntüsünü görünür kılmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle, insan bedeninin hareketi ve hacmini bir referans olarak aldığı çalışmalarında bedenlerin işgal ettiği mekânlarla ve bedenin kendi kişisel alanıyla ilgilenmektedir. Çeşitli mekânlarda yer alan 'Déjà vu' isimli bir dizi çalışmasıyla insanın mekândaki ardıl hareketlerini ortaya çıkararak bedenin mekânını sergilemektedir [URL4].



Görsel 4. Pia Männikkö, Déjà vu VI, 2018 [URL5]

Bu bağlamda serbestçe dolaşan, hareketlerini kendi belirleyen beden için yaşayan mekânlar sürekli olarak değişen, dönüşen bir keşif yeridir. Böylece beden dünyaya ilişkin edindiği algı ve gerçekleştirdiği

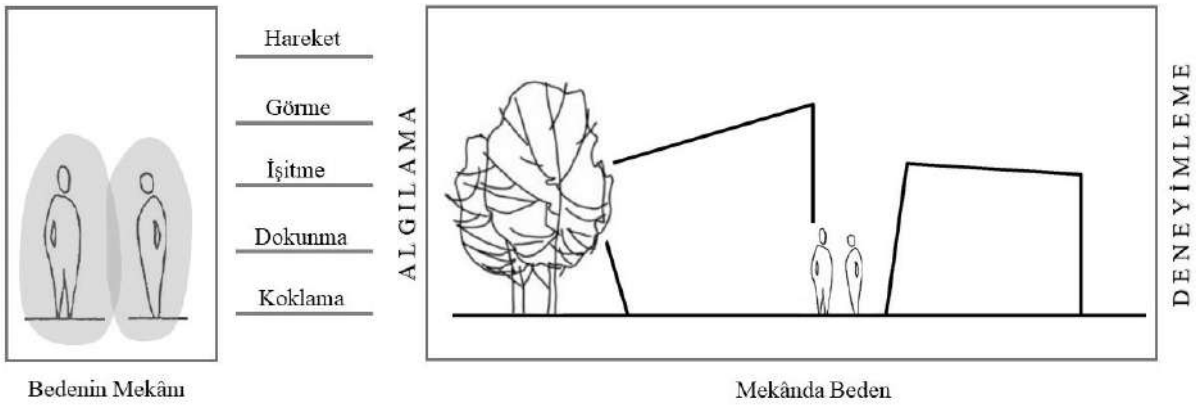
deneyimler aracılığıyla yeni mekânsallıklar kurgulamaktadır. Mekân beden için merkezinde olduğu, tutunduğu bir 'yer' iken, beden mekân için deneyimlerin gerçekleştiği bir geçiştir.

3. Mekânı Deneyimleyen Beden

Kökeni 'deneme, kanıt ya da deney' anlamına gelen Latince experientia'dan türeyen deneyim (experience) (Jay, 2012, s:28), kişinin çevresiyle girdiği etkileşim sonucu edindiği bilgi, keşif veya yaşantıdır. İnsan, bedeni ile hareket ederek, doğal ve yapılı çevrede var olan ögelerle tüm duyuları aracılığı ile iletişim kurarak mekânsal algısını ve deneyimini üretmektedir. Algılama sürecinde çevreden gelen tüm duyusal veriler kaynaşarak bedensel tepkiyi oluşturmaktadır. Bu süreçte Bachelard'ın (1971, s:6) şiirsel düşlem üzerinden gerçekleştirdiği metaforik anlatı ile duyuların çoksesliliğinden bahsetmek mümkün olup tüm duyular canlı ve uyum içerisindedir.

Duyumlar birbirinden bağımsız olarak değerlendirilemediği gibi beden de duyumlardan ayrı olarak ele alınamamaktadır. Bütüncül bir deneyimde beden ile duyusal veriler iç içe geçmiş durumdadır. "Duyumlar bedenimiz dışında algıladığımız imgeler olmayıp, daha ziyade bizzat bedenimizde yerleşmiş duyumlardır." (Bergson, 2015, s:40) Pallasmaa'ın (2018, s:49) deyişiyle "duyusal deneyimler beden aracılığıyla, daha doğrusu bedenin ve insani varolma biçiminin yapısında bütünleşmektedir." Merleau-Ponty (2005, s:173) ise duyuların bedenin ta kendisi olduğunu dile getirmektedir.

Bu anlamda, beden mekânda dolaşarak görür, izler, temas eder, işitir, düşünür, duyumsar, algılar ve böylece kendi deneyim örüntülerini oluşturur. Beden, gerçekleştirdiği bütüncül deneyim aracılığıyla mekân ile yeni ilişkilenmeleri inşa ederken dünyada olma bilinci ile mesken tutar. Çünkü, insan deneyimleyebildiği sürece anlam üretebilmekte ve kendini o 'yere' ait hissedebilmektedir. Mekânda serbestçe dolaşabildiğimiz, deneyimleyebildiğimiz kadar var oluruz. Bu, mekânı algılayabildiğimiz anlamına gelmektedir. Ve "mekânı yaşayan bedenlerimiz ile algılarız." (Morris, 1997, s:11)



Görsel 5. Bedenin Mekânı Deneyimleme Süreci*

Beden, mekân için duyusal verileri içeren, yaşayan bir 'şey' ise, mekân da beden için duyusal verileri edindiği yaşayan bir 'şey'dir. Bu nedenle Tschumi (2018, s:147) bedeni mimarlığın başlangıç ve varış noktası olarak tariflemektedir. Pallasmaa (2018, s:76) ise bedensel bir tepkiyi, mimarlık deneyiminin ayrılmaz bir yönü olarak nitelendirmektedir. Ayrıca Pallasmaa (2018, s:3) çokduyulu deneyimi mimarlığın bir görevi olarak görerek şu şekilde ifade eder:

"Mimarlık tüm duyulara birden seslenmeli ve kendilik imgemizi dünya deneyimimizle kaynaştırmalıdır. Mimarlığın asli zihinsel görevi barındırma ve bütünleştirmedir. Mimarlık bizi salt kurgu ve hayal dünyalarında iskan etmek için değil, dünyada-olmak deneyimimize tercüman olmak ve gerçeklik ve kendilik duygumuzu güçlendirmek içindir."

Zumthor (2006, s:33) ise iyi bir mimarinin, her kullanıcıyı kendine dahil ederek kullanıcının mekânı deneyimlemesine ve içinde yaşayabilmesine olanak vermesi gerektiğini dile getirirken, Pallasmaa (2018, s:12) anlamlı mimarlığın kendimizi bedenli ve tinsel tam varlıklar olarak deneyimlememizi sağladığını söylemektedir. Berke de (2017, s:68-69) gündelik mimarlığın kendisine bakılmasını dikte etmeyi reddetmesi ve kullanıcının kendi anlamını kendi üretmesine olanak tanıması gerektiğini dile

getirmektedir. Ayrıca Berke'e göre gündelik yaşam tenseldir. Sadece görme duyusunu değil dokunma, işitme ve koklamayı da harekete geçirmektedir. Mimarlıkta beğeni ölçütleri ise, bedenin varlığını reddetmektedir, oysaki bedensel varlık inkar edilemez. Bu anlamda:

"Mimarlık; bedeni, zihni ve ruhu barındıran mekânla ilgilidir. Arkitektonik formlarla tanımlanan alanlar, insanların amaçları doğrultusunda ortaya çıkan insan faaliyetlerini öne sürmekte ve artırmaktadır. Bunlar aynı zamanda mekânın doğasına da ilham veren insan faaliyetleridir. Mimari mekânı ortaya çıkaran varlık ile mimari alanın varlığı ortaya çıkartma biçimi arasında döngüsel bir ilişki vardır." (Huang, 1991, s:38)

Dolayısı ile, deneyime imkan veren mimari mekânın insanın dünyada var olduğu bilincini hissettiren, bedeni merkeze alan, bedenin muğlak keşiflerine yanıt verirken aynı zamanda edindiği yeni verileri de bedene tekrar aktaran mekân olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki, "mekân soyut ve günlük deneyimlerden ayrı bir nesne değil, insan var oluşunun bir parçası olarak yaşamın deneyim ve kullanım ile iç içe geçişini anlatan bir 'şey' olarak anlaşılmalıdır." (Sharr, 2007, s:30-46) Böylece, insan mekân içerisinde var olurken yalnızca bir varlık olarak bulunmamakta, duyusal algısı ile mekân arasında bir bağ kurarak kendi kişisel edinimlerini üretebilmektedir.

4. Sonuç

Mekân, öznenin eylemlerine göre biçimlenen, yaşantı içerisinde ortaya çıkan imkânlar dâhilinde yeniden üretilerek katmanlaşan, dönüşen, biçimlenen bir varoluştur. İnsan mekândan aldığı duyusal verilere karşı sunduğu tepki ve gerçekleştirdiği eylemler ile mekân içerisindeki yerini tekrar tanımlarken mekân da insandan aldığı her tepki ile yeniden üretilmektedir. Sürekli olarak devinen, çoğalan hatta gerektiğinde yıkılarak yeniden kurulan örüntü insanın mekânı ne kadar deneyimleyebildiği ile ilişkilidir. Çünkü mekân, tümüyle deneyimlenebildiği sürece algınlanmaktadır. İnsanın fiziksel çevrede gerçekleştirdiği çok duyulu deneyim ile yersizlik mesken tutmaya, 'yer olmayanlar' ise yaşayan mekânlara dönüşürken Morris'e (1997, s:7) göre bu iki tür mekân arasındaki bağlantı ise beden olmaktadır. Bu nedenle, mekân tasarımı bedenin tüm algılama biçimlerine yönelik olması gerekirken fiziksel mekân yaşantıyı ve dolayısı ile deneyim örüntülerini kurgulayan en etkin değer olarak tartışılmalıdır.

Sonuç olarak, bedenin mekân içerisinde gerçekleştirdiği dolaşım, edindiği duyusal veriler ve bedenin ilettiği veriler yaşantı içerisinde bir kurgu oluşturmaktadır. Bedenin mekân ile kurduğu ilişki, ancak tüm duyuların dahil olması ile bütünüyle bir deneyime dönüşürse beden kendini o yere ait hissetmektedir. Bu anlamda mekân ve bedenin birbirlerinden ayrı iki öge olarak değil iletimleri ile birbirlerini etkileyen, yeniden üreten, dönüştüren değerler olarak ele alınması gerekmektedir. Gelip geçiciliğin, zaman ve mekân tüketiminin oldukça etkin olduğu günümüzde beden-mekân ilişkisinin daha çok tartışılması gerektiği düşünülerek, çalışma ile mekân üzerine düşünen ve üreten tasarımcılar için bir farkındalık ortamının yaratılması amaçlanmaktadır.

5. Kaynakça

Adorno, T. W. (1991). Notes to literature. New York: Colombia University Press, Cilt 1.

Agamben, G. (1993). Infancy and history: The destruction of experience. Londra: Verso Publications.

Akın, G. (2002). Felsefe mimarın ne işine yarar? İçinde Ş. Ural, A. Şentürer & A. Atasoy (Ed.), Mimarlık ve felsefe (118-125). İstanbul: YEM Yayınları.

Arslan Avar, A. (2009). Lefebvre'in üçlü- algılanan, tasarlanan, yaşanan mekân- diyalektiği. İçinde Mimarlık ve mekân algısı (s: 7-16). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Dosya 17.

Bachelard, G. (1971). The poetics of reverie. Boston: Beacon Press.

Bergson, H. (2015). Madde ve bellek. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Berke, D. (2017). Gündelik üzerine düşünceler. İçinde A. K. Sykes (Ed.), Yeni bir gündem inşa etmek mimarlık kuramı 1993-2009 (65-71). İstanbul: Küre Yayınları.

Bürger, P. (1992). The decline of modernism. Cambridge: Polity Press.

Harvey, D. (1992). The condition of postmodernity. Cambridge: Blackwell Publishers.

Huang, E. R-P (1991). Body in space: The sensual experience of architecture and dance (Yüksek Lisans Tezi), Florida: Massachusetts Institute of Technology.

Jay, M. (2012). Deneyim şarkıları: Evrensel tema üzerine modern çeşitlemeler. İstanbul: Metis Yayınları.

Merleau-Ponty, M. (2005). Phenomenology of perception. New York: Routledge.

Merleau-Ponty, M. (2019). Göz ve tin. İstanbul: Metis Yayınları.

Morris, D. (1997). The sense of space: An essay on spatial perception and embodiment in the spirit of Merleau-Ponty's phenomenology of perception (Doktora Tezi), Toronto: Department of Philosophy.

Pallasmaa, J. (2018). Tenin gözleri. İstanbul: YEM Yayınları.

Sennett, R. (2014). Ten ve taş. İstanbul: Metis Yayınları.

Sharr, A. (2007). Heidegger for architects. Londra: Routledge.

Tschumi, B. (2018). Mimarlık ve kopma. İstanbul: Janus Yayıncılık.

Zumthor, P. (2006). Thinking architecture. Basel: Birkhauser.

[URL1, 2 ve 3] Antony Gormley resmi internet sitesi, http://www.antonygormley.com/drawing/series, erişim tarihi 06.12.2019

[URL4] Pia Männikkö resmi internet sitesi, https://piamannikko.com/about/, erişim tarihi 02.12.2019

[URL5] Pia Männikkö resmi internet sitesi, https://piamannikko.com/works/deja-vu-2018/, erişim tarihi 06.12.2019

* Görsel 5 yazarların kendi üretimidir.

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİMDE SOSYAL MEDYANIN KULLANILMASINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

Sebahattin ÇALIŞIR

MEB, Öğretmen

Selahattin ÇALIŞIR

MEB, Öğretmen

Nazlı ÇALIŞIR

MEB, Öğretmen

Özet

Bu çalışmanın amacı sınıf öğretmenlerinin eğitimde sosyal medyanın kullanılmasına yönelik görüşlerinin incelenmesidir. Bu amaçla araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma grubu; 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Esenyurt/İSTANBUL' da ki ilkokullarda çalışan 30 sınıf öğretmenidir. Araştırmaya gönüllü olarak katılım sağlamak isteyen sınıf öğretmenleri seçilmiştir. Bu sınıf öğretmenlerine, eğitimde sosyal medyanın kullanılmasına yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla açık uçlu soruların bulunduğu bir yarı yapılandırılmış form yöneltilmiştir. Araştırmanın sonucunda, sınıf öğretmenlerinin sosyal medyanın eğitim süreçlerinde kullanılmasına yönelik görüşleri incelendiğinde; sınıf öğretmenlerinin çoğu, sosyal medyayı aktif olarak kullandığını, günlük hayatlarında sosyal medyada çok fazla zaman harcadıklarını ve öğrencilerinin küçük yaş gruplarında olmasına rağmen sosyal medyayı aktif olarak kullandıklarını ifade etmişlerdir. Sınıf öğretmenleri öğrencilerin bu kullanımının eğitsel amaçlı olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Sosyal medyanın, görsel, yazı, video vb. öğelerden alıntılar yaparak veya esinlenerek derslerdeki konuların işlenmesine, etkinlikler hazırlanılmasına ve örnekler oluşturulmasına katkıda bulunduğunu ifade etmişlerdir. Sınıf öğretmenleri öğretmen ve öğrenci arasındaki iletişimi, sosyal medyanın artırabileceğini ifade etmişlerdir. Sınıf öğretmenleri sosyal medyanın bilinçli bir şekilde kullanılması konusunda öğrencilere eğitim verilmesi ve bağımlılık, bilgi güvenliği konusunda öğrencilerin uyarılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Sosyal medyanın gelecekte çok fazla yaygınlaşacağını; bu durumun eğitim amaçlı değerlendirilmesi ve geliştirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu konu ile yapılacak araştırmalara dair öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sınıf Öğretmeni, Sosyal Medya, Eğitim

INVESTIGATION OF CLASSROOM TEACHERS' PERCEPTIONS OF USING SOCIAL MEDIA IN EDUCATION

Abstract

The aim of this study is to examine the opinions of classroom teachers about the use of social media in education. For this purpose, content analysis method, one of the qualitative research methods, was used. Research group includes 30 classroom teachers working in primary schools in the 2019-2020 academic year, in Esenyurt / İSTANBUL. The classroom teachers who volunteered to participate in the study were selected A semi-structured form with open-ended questions was directed to these classroom teachers to determine their views on the use of social media for educational purposes. When the opinions of classroom teachers obtained from the research on the use of social media in educational processes are examined; it is stated that most of the classroom teachers actively use social media, they spend a lot of time on social media in their lives and their students use social media actively even

though they are in young age groups. They stated that this use of the students should be educational.They stated that the use of social media contributed to the giving of examples , the processing of lessons and preparation of activities by making quotations or inspiration. The classroom teachers stated that social media could increase communication between teachers and students. Classroom teachers stated that students should be educated about conscious use of social media and warned about addiction and information security. They stated that social media would become more widespread in the future and this situation should be evaluated and developed for educational purposes. Suggestions for research on this subject are presented.

Keywords: Classroom Teacher, Social Media, Education

Giriş

Günümüzde iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim ile sosyal medya hayatımızın her alanına etki etmektedir. Hem olumlu hem de olumsuz etkileri olan sosyal medyanın eğitim-öğretimde de sıkça kullanıldığını görmekteyiz. Sosyal medya, kullanıcıların internet üzerinde birbirleriyle iletişim kurarak bilgi ve içerik paylaştıkları alan olarak da tanımlanabilir. Sosyal medya, bireylerin sınırları kurallar ile belirlenmiş bir sistem içinde halka açık ya da yarı açık profil oluşturmasına, bağlantılı oldukları diğer kullanıcıların listelerine erişebilmesine, sistemlerindeki paylaşılan bağlantılara erişilmesine ve bu paylaşımlar arasında geçiş yapmasına izin veren web tabanlı servislerdir (Boyd ve Ellison, 2008; s.211).Kullanıcıların çoğunluğunu öğretmen, öğrenci gibi genç neslin oluşturduğu düşünüldüğünde, sosyal medya araçlarının eğitim öğretim amacıyla kullanımına yönelik çalışmaların olması, ayrıca bilgi ve iletişim çağına ayak uydurmak açısından da önemlidir (Özmen, Aküzüm, vd. 2011).Gündelik hayatta öğrencilerin küçük yaş gruplarında sosyal medyayı kullandıklarını görmekteyiz. Eğitim-öğretimde özellikle eğitim bilişim ağını (EBA) sınıflarımızda sıkça kullanmaktayız. Eğitim bilişim ağı üzerinden öğrencilerle birlikte oylama,tartışma,dersler,ödev gibi çalışmaları yapmaktayız. Sosyal medya hem öğrencileri hem de öğretmenleri birçok açıdan etkilemektedir. Yapılan bu çalışma ile sınıf öğretmenlerinin eğitimde sosyal medyanın kullanılmasına yönelik görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Sınıf öğretmenlerine açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular yöneltilmiştir. Görüşmeler gönüllü katılım sağlayan sınıf öğretmenleri ile birebir yapılmıştır. Görüşme yapılırken görüşmecilerin rahat olmaları için gereken özen gösterilmiştir. Yapılan görüşmelerdeki veriler ile her bir sınıf öğretmeni "ö" harfi ile kodlanmıştır. Görüşme formlarındaki veriler nitel araştırma yöntemlerinden yola çıkarak içerik analizi yapılmıştır. Temalar oluşturulmuş ve temalara bağlı olarak istatistiksel veriler oluşturulmuştur. Temel seviyede incelenmiştir.

Bulgular

Araştırmaya katılan sınıf öğretmenleri ile birebir görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların görüşlerinden yola çıkarak 5 ana tema oluşturulmuştur. Belirlenen temalar birbirleriyle ilişkili biçimde açıklanarak yorumlanmıştır. Ayrıca gerekli görülen yerlerde görüşme metinlerinden doğrudan alıntılar yapılarak yorumlar desteklenmiştir.

Tablo 1:Sınıf Öğretmenlerinin Mesleki Kıdemleri

Mesleki Kıdem	0-5yıl	5-10yıl	10-15yıl	15 yıl ve üzeri	TOPLAM
Sınıf Öğretmeni Sayısı	5	12	8	5	30

Tablo 1 incelendiğinde; araştırmaya 30 sınıf öğretmeni katılmıştır. Mesleki kıdemlerine göre 0-5 yıl arası 5, 5-10 yıl arası 12,10-15 yıl arası 8 ve 15 yıl üzeri 5 sınıf öğretmeni olduğu belirlenmiştir.

Tema 1: Sosyal medyayı kullanma ya da kullanmama nedeniniz nedir?

Sınıf Öğretmenlerinin Eğitimde Sosyal Medyayı Kullanma Ve Kullanmama Yanıtları		
	Frekans	Yüzde
Kullanan	27	90,00
Kullanmayan	3	10,00
Toplam	30	100,00

Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerine "Sosyal medyayı kullanma ya da kullanmama nedeniniz nedir?" sorusu sorulmuştur. Araştırmaya katılan 27 sınıf öğretmeni eğitimde sosyal medyayı kullandıklarını 3 sınıf öğretmeni ise kullanmadığını söylemiştir. Sınıf öğretmenleri etkinlik bulmak, yeni gelişmeleri takip etmek, özgün fikirlerden yararlanmak, eğitim materyallerinden yararlanmak, görsel öğeler, video ve iletişim kurmak amacıyla kullandıklarını; zaman kaybı, bilgi güvenliği ve bağımlılıktan dolayı kullanmadıklarını belirtmişlerdir.

(Ö-1)Kullanıyorum. Özellikle facebook da birçok meslektaşımı takip edip onların sınıf içi etkinliklerinden, eğitim materyallerinden, özgün fikirlerinden yaralanmaya çalışıyorum. (Ö-10) Farklı etkinlikleri takip etmek için kullanıyorum.(Ö-12) Eğitici videolardan faydalanıyorum. Velilere de uygun gördüğüm eğitsel videoları paylaşıyorum .(Ö-25) Alanımdaki yeni gelişmeleri takip edebilmek(Ö-16) Bilgilerin doğruluğundan emin olmadığım ve bilgilerin teyidinde emin olmadığım için yani güvenmediğim için kullanmıyorum

Tema 2: Sosyal medya siteleri okullarda hangi amaçlarda kullanılıyor?

Araştırmaya katılan sınıf öğretmenleri sırasıyla en çok ınstagram, Twitter, Facebook, Whatsapp, Eba, Eğitimhane, Youtube, Telegram, Reddit ve Pinterest sitelerini kullandıklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerine " Sosyal medya okullarda hangi amaçlarda kullanılıyor?" sorusu sorulmuştur. Okullarda sosyal medyayı etkinlik bulmak, yeni gelişmeleri takip etmek, video, bilgi paylaşmak, görseller, duyuru ve iletişim kurmak amacıyla kullandıklarını belirtmişlerdir.

(Ö-8) Bigi paylaşımı yapmak, görselleri paylaşmak, duyurulardan ve son gelişmelerden haberdar olmak, aile okul çocuk arasında iletişimi gerçekleştirmek için kullanıyorum.(Ö-18) Farklı etkinliklere ulaşmak ,yapılan etkinlikleri paylaşmak.(Ö-1) Sınıf içi gösterimi için fotoğraf,video gibi materyaller toplandığını biliyorum. Bunun dışında bir kullanımını görmedim.(Ö-30) YouTube ya da Facebook'ta ders videoları ile donanımlı bir içerik hazırlanırsa faydalı olabilir. Öğrencilerin, öğretmen kontrolünde belirli paylaşımlar yaparak çalışmalar sunması hem diğer öğrencileri teşvik hem de çalışmaların sunumu açısından olumlu olur.

Tema 3: Öğrenme sürecinde sosyal medyanın etkisi nedir?

Öğretmenlerin çoğunluğu dikkat çekme, aynı anda birden fazla duyulara hitap etmesi, görseller, yeni bilgilere ulaşma ve yapılan çalışmaların paylaşımındaki kolaylık açısından sosyal medyanın öğrenmeye olumlu etkisinin olduğunu bildirmiş. Ancak çok az bir kısmı da paylaşılan bilgilerdeki yanlışlıklar, küçük yaşta çocukların sosyal medya kullanması ve çok fazla görüntü kirliliği olmasından öğrenmeye olumsuz etkisini olduğunu belirtmiştir.

(Ö-20)Dikkat çekici unsurlar barındırıyor buda hafızada yer ediniyor.(Ö-6) Sosyal medya farklı etkinlikleri paylaşarak öğrenmeyi kolaylaştırıyor.(Ö-10) Görsel işitsel uyaranlarla desteklendiği için kalıcı öğrenmeler sağlıyor.(Ö-17) Bilgiye daha kolay ulaşılması, araştırma yapılması öğrenmeyi kolaylaştırıyor.(Ö-14) Etkisi çok gibi görünse de faydalı olmayan fazla bilgi ve görüntü kirliliği var buda

olumsuz etkiliyor.(Ö-1) Görsellik ve kolaylık olarak katkı sağlayabilir. Fakat toplamda yarardan çok zararı olabileceği düşüncesindeyim. (Ö-30) Yaşadığımız çağda teknolojinin her alanda bir hâkimiyeti söz konusudur. Çocukların yaşı ilerledikçe onların kendilerine uygun gördükleri sosyal medyada aktifliği artmaktadır. Öğrenciler kullandıkları sosyal medya hesaplarına göre takip ettikleri sayfalarla bilgilerini pekiştirebilmekte ya da kendilerine uygun bir içerik dahil hazırlayabilmektedirler. Dersle alakalı ya da ders dışı ilgilerini çeken bu konulardan paylaşımları takip ederek pek çok bilgiye ulaşabilirler.

Tema 4:Sosyal medyanın yararları ve zararları

Sınıf öğretmenleri iletişim, aktif katılım, uzaktan eğitim, etkinlik, bilgiye ulaşma, yaratıcılık, bakış açısı, kaynak, görsel ve yeni gelişmeleri takip etmek açısından sosyal medyayı yararlı bulmaktadır.

(Ö-8)Daha çok aktif katılım sağlar görsellerle anlatımı destekleyebiliriz ve anında son gelişmelerden birçok kişi haberdar olabiliyor.(Ö-10) Ulaşımı kolay ve hızlı, farklı bakış açısı sağlayarak yaratıcılığı geliştirebiliyor, rehberlik ediyor gb.(Ö-19) Bu platformları etkin ve doğru şekilde kullanabilme konusunda eğitim yararlı olacaktır. Örneğin: Uzaktan öğretim gibi... (Ö-1)Dünya ile sürekli etkileşim halinde olmak.(Ö-30) İlgimizi çeken hemen her konuda yeni bilgiler edinmemiz mümkün olabilir. Kullandığımız bağlantıya göre arkadaşlarımızla görüşebilir ya da yeni arkadaşlıklar edinebiliriz. Bizimle aynı görüşü paylaşan aynı bilgiye ulaşmaya çalışan insanlarla iletişime geçebiliriz.

Sınıf öğretmenleri zaman kaybı, aktif iletişimi engellemesi, bağımlılık, hazırcılık, yanlış bilgi, arkadaşlık ve güvenlik açısından sosyal medyayı zararlı bulduklarını belirtmişlerdir.

(Ö-12) Amacının dışında kullanılması ve gereksiz zaman alması/sanal sosyallik yaratması/asosyal ve içedönük birey kimliğini desteklemesi/en büyük atılım girişim gelişme ya da başarıyı benzer fazla paylaşımlar olmasından dolayı sıradanlaştırması.(Ö-17) Bağımlılık yapması, kişisel bilgilere kolay erişim,aktif iletişimi engellemesi.(Ö-1) insanları doyumsuz , bencil,hazırcı ve bağımlı yaptığını düşünüyorum. (Ö-29)Sosyal medyada paylaşılan her bilgi gerçek değildir. Fakat özellikle bilgi yolculugunun başındaki gençler paylaşılan her bilgiyi doğru kabul eder.Dolayısıyla bu yanlışlıkları düzeltmemiz; normal bir yanlışı düzeltmekten daha zor.Sanal ortamdaki arkadaşlıklar çocuklar açısından zararlı olabilir.

Tema 5: Gelecekte sosyal medyanın eğitime olan etkisi nedir?

Sınıf öğretmenleri gelecekte sosyal medyanın eğitime derslerin canlı hale getirilmesi, uzaktan eğitim, yeni öğrenme stilleri, hızlı iletişim, mesleki gelişim ve öğrenme-öğretme sürecinde farklı yenilikler sunması bakımından yaygınlaşacağı görüşündedir.

(Ö-19) Günümüzde bile sosyal medya eğitim sürecinde bu kadar kullanılıyorken bu durumun ilerde daha da artacağını hatta öğrencilerin kendi öğrenmelerini gerçekleştirebilecekleri düşünüyorum.(Ö-20) Gelecekte öğrenme ve öğretmede daha fazla yaygınlaşacağını düşünüyorum.(Ö-17) Sosyal medya üzerinden canlı dersler verilmesi.(Ö-1) Eğer doğru ve etkili kullanılırsa eğitimde hızlı bilgi alışverişi olur. Paylaşım sayesinde etkili öğrenme artar. Yeni eğitim öğretim materyallerinin veya etkinliklerini öğrenmeden aracı olarak kişinin mesleki gelişimine katkıda bulunabilir. (Ö-22) Öğrenme parmak izi kadar bireye özgüdür. Her öğrencinin öğrenme algısı, hızı ve ilgisi farklıdır. Okullarda kalabalık sınıflarda bireysel eğitim yapma imkânımız olmadığı için çoğu kez farklı öğrenme sitilini ya da hızına sahip öğrencilere ulaşılamamaktadır. Gelecekte her evde ya da sınıfta internet imkânı ile birlikte her öğrenciye özel içerik düzenlemeleri ile bütün öğrencilerin ne kadar farklı özellikte olursa olsunlar öğrenme yöntemlerine ulaşılabilir. Öğrenciye özgü çalışmalar sunulabilir. Dünyanın herhangi bir yerindeki öğrenciler kendi aralarında grup çalışması yaparak yeni ürünler ortaya koyabilir.

Sonuç Ve Öneriler

Sınıf öğretmenlerinin eğitimde sosyal medyanın kullanılmasına yönelik görüşleri incelendiğinde ;

- Sınıf öğretmenleri, derslere yönelik etkinlik bulma, paylaşma, iletişim kurma, farklı duyulara hitap eden görsel- işitsel öğelerle dersi zenginleştirme ve yeni bilgelere kolay ulaşma açısından sosyal medyanın eğitime olumlu katkısı olacağını belirtmektedir.
- Sınıf öğretmenleri, kişisel bilgilerin güvenliği, yanlış bilgiler, bağımlılık ve zaman kaybı açısından sosyal medyanın eğitime olumsuz katkısı olduğunu belirtmişlerdir
- Sınıf öğretmenleri, sosyal medyanın gelecekte öğrenme-öğretmede yenilikler getireceğini ve kullanımının daha fazla yaygınlaşacağını belirtmişlerdir.

Araştırma sonucuna göre öneriler:

- Sosyal medyanın güvenli kullanılması için öğretmen, öğrenci ve velilere eğitimler verilebilir.
- Sosyal medyanın ilkokul öğrencilerinin eğitim sürecine olan yararları ve zararları kapsamlı bir şekilde araştırılabilir.
- Sınıf öğretmenleri arasındaki iş birliği sağlanarak öğrenmeyi kolaylaştırıcı etkinlikler hazırlanabilir.
- Sosyal medyada derslerde işlenen konular ile ilgili çeşitli gruplar ve topluluklar bulunmaktadır. Mesleki açıdan sınıf öğretmenleri kendilerini geliştirebilir.

Kaynakça

Arslan, A. (2015). Eğitim ve Öğretimde Sosyal Medyanın Kullanımı. A. Büyükaslan, & A. M. Kırık içinde, Sosyal Medya Araştırmaları 2: Sosyalleşen Olgular (s. 191-219). Konya: Çizgi Kitapevi

Boyd, D. ve Ellison, N. (2008). Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. Journal of Computer-Mediated Communicaiton, 13(1), 210-230.

Kilis, S., Rapp, C ve Gülbahar, Y. (2014) Eğitimde Sosyal Medya Kullanımına Yönelik Yükseköğretim Düzeyindeki Eğitmenlerin Algısı: Türkiye-Almanya Örneklemi. Journal of Instructional Technologies & Teacher Education.

Özmen, F., Aküzüm, C., Sünkür, M., Baysal, N. (2011). Sosyal ağ sitelerinin eğitsel ortamlardaki işlevselliği. 6th International Advanced Technologies Symposium (IATS'11), 16-18.

Öztürk, M. ve Akgün, Ö. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Paylaşım Sitelerini Kullanma Amaçları ve Bu Sitelerin Eğitimlerinde Kullanılması ile İlgili Görüşleri.

Yaylak, E , İnan, S . (2018). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Eğitimde Sosyal Medyayı Kullanma Düzeyleri. Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi , 4 (2) , 62-87 .

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

SAVAŞIN AKTÖR DÜZEYİNDEKİ DEĞİŞİMİ: ORTADOĞU'DA DEVLET HARİCİ SAVAŞ

Şeyma KIZILAY

Bursa Uludağ Üniversitesi, Ortadoğu Çalışmaları Doktora Öğrencisi, kizilay.eylul@gmail.com

Özet

Bu çalışmada savaş kavramının ve yapısının tarihsel süreç içerisindeki evrimi ele alınacak ve zamanla savaşan aktörler boyutunda meydana gelen değişim incelenecektir. Savaş kavramı kendi bünyesinde tipolojik farklılıklar içermekle birlikte zamanla karşıladığı anlam, süreç, aktör ve araçsal olarak birçok açıdan da değişime uğramıştır. Topyekün savaşlardan polis-eylemci olaylarına kadar siyasi içeriği olan her şey savaş olarak adlandırılabilmektedir. Taraflardan en az birinin örgütlü olması ve askeri kapasiteye sahip olmasıyla birlikte siyasi bir amaca ulaşma hedefindeki aktörlerin şiddet unsuru ile karşı karşıya geldiği her durum savaş olarak kabul edilmiştir. Savaşın içeriği ve boyutuna göre savaşlar; iç savaş, devletler arası savaş, dünya savaşı, bölgesel savaş, devletsiz savaş ve devlet harici savaş olarak kategorize edilmiştir. Nitekim 1945-1991 dönemini kapsayan ve Soğuk Savaş olarak adlandırılan süreçle birlikte savaş anlayışında ve aktör boyutunda değişimler meydana gelmiş, teknolojinin gelişimiyle birlikte konjonktürel olarak da bir takım yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Bu dönem itibariyle savaşın simetrik yapısı asimetrik bir yapıya dönüşmüş, devam eden süreçte vekalet savaşları ortaya çıkmıştır. Artık 1948 sonrasından günümüz dönemine kadar olan süreçte temel amaç, düşmanı yok etmek değil, düşmanın halkını kazanmak ve onu yalnız bırakmak olmuştur. Diğer yandan günümüzde savaşın aktörleri yalnızca ulus-devletler değil, terör örgütleri, siyasi gruplar, özel askeri şirketler gibi devlet dışı unsurların içinde bulunduğu oluşumlardır. Devlet dışı unsurların etkili olduğu Ortadoğu bölgesinde meydana gelen çatışmalar da devlet harici savaş kategorisine girmektedir. Savaşın değişen yapısı Türkiye'nin ülke güvenliği adına terörle olan mücadelesine de etki etmektedir. Çalışmanın amacı; Türkiye'nin Ortadoğu'daki, özellikle güvenliğini tehdit eden bölgelerdeki terör unsurlarına karşı uyguladığı politikaları ve askeri harekatları devlet harici savaş kavramı üzerinden değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Devlet-Harici Savaş, Ortadoğu.

Abstract

In this study, the evolution of the concept of war and its structure in the historical process has been discussed and the change in the dimension of the actors fighting over time has been examined. Although the concept of war includes typological differences in its own structure, it has also undergone many changes in terms of meaning, process, actor and instrumental. Everything that has political content, from total wars to police-activist events, can be called war. With at least one of the parties being organized and having military capacity, every situation in which the actors aiming at achieving a political aim confronts the element of violence has been accepted as war. Wars according to content and size of war; civil war, interstate war, world war, regional war, stateless war and non-state war. As a matter of fact, changes in the understanding of war and actor have occurred with the process called Cold War covering the period of 1945-1991, and with the development of technology, a number of new concepts have emerged cyclically. As of this period, the symmetrical structure of the war has turned into an asymmetrical structure and proxy wars have emerged in the ongoing process. From 1948 onwards, the main goal was not to destroy the enemy but to win the enemy's people and leave him alone. On the other hand, the actors of war are not only nation-states, but also non-state elements such as terrorist organizations, political groups and private military companies. Conflicts in the Middle East region, where non-state elements are effective, fall into the category of estra-state war. The changing nature of war, on behalf of Turkey's national security, which also has implications for the fight against terrorism. The aim of the study is to evaluate Turkey's policies and military operations against terrorist elements in the Middle East, especially in the areas threatening her security through the concept of extra-state war.

Key Words: War, Extra-State War, The Middle East.

1.Savaş Olgusu ve Evrimi

Savaş üzerine geçmişten günümüze birçok tanım yapılmış ve farklı bakış açılarıyla yorumlanmıştır. Doğada her yerde ve her türde bulunan savaş kavramı için yapılan en geniş tanımda aynı türler içerisinde yaşanan şiddet mücadelesi şeklinde bir yaklaşım sunulmuştur (Yalçınkaya, 2008: 19). Uluslararası İlişkiler disiplini kapsamındaki tanımlarda da güç ve şiddet olgusunun ön planda olduğu görülmektedir. Hedley Bull'un tanımına göre savaş; siyasal birimlerin karşılıklı uyguladıkları şiddettir. John Vasquez bu tanımda geçen niteliklere açıklık getirerek kolektif bir şiddet olgusundan bahsedildiğini, organize şiddet kavramının ise savaşın kurallara ve geleneklere sahip olmasının altının çizildiğini belirtmiştir (Vasquez, s. 24). Clausewitz ise; savaşı politikanın başka unsurlarla devam etmesi olarak görmüş ve tarafların kendi iradelerini diğerine kabul ettirme amacıyla hareket ettiği üzerinde durarak en önemli amacın karşıdakinin yok edilmesi olduğuna değinmiştir. Bu amaçla da düşmanın manevra kabiliyeti yok etmek, direncini kırmak çok önemli unsurlardır (Clausewitz, 1986, s.).

Zaman geçtikçe uluslararası sistemde, teknolojide ve birçok alanda yaşanan değişim ve meydana gelen olaylar savaş kavramının niteliğine de etki etmiş ve kavram çok kapsamlı bir hale gelerek genişlemiştir. Önemli tarihsel olaylar, teknolojik gelişmeler, algıların değişmesi ve farklılaşması, küreselleşme ve sistemde yaşanan dönüşümlerle birlikte savaş kavramı da aktör, etki, şekil, araçlar, strateji bakımlarından değişikliğe uğramıştır. Onur Ekinci savaşın tarihsel dönüşümü ile ilgili teorisyenler tarafından birçok sınıflandırma yapıldığından bahsetmektedir. Buna göre; genel olarak aynı dönemlere denk gelebilen ayrımlarla William Lind ve arkadaşları süreci nesiller olarak, Martin Van Creveld çağlara, J. Hanle dönemlere, Toffler dalgalara ayırmıştır. Hepsinin içeriği birbirine yakın olan bu ayrıştırmalarda teknoloji ve strateji, savaşın sınırlılığı, toplumsal değişim gibi faktörler etkili olmuştur. (Ekinci, 2018: 7). Bunların içinde Lind'in modelindeki nesillere ayrılarak incelenen savaş dönüşümü aktör düzeyindeki değişimi anlamak konusunda öne çıkmıştır. Bu minvalde ulus-devlet sonrası dönemden 1648 yılından başlatılan ilk dönem 1. Nesil Savaşlar olarak adlandırılmıştır.

1.1.Birinci Nesil Savaşlar

Klasik Savaşlar dönemi olarak adlandırılan süreç 1648 Westphalia ile başlatılmış ve 1830'a dek sürdürülmüştür. Yeni sistemde güç dengesinin oluşması ve egemen ulus-devletlerden söz edilebilen bir dönem olması nedeniyle başlangıç olarak 1648 kabul edilmiştir. Klasik savaş anlayışının hakim olduğu bu dönemde savaşın tarafları ve aktörleri yalnızca devletlerdir. Bununla birlikte teknoloji kullanımı oldukça sınırlı olup omuz omuza savaşan piyadelerin ve silah olarak tüfeğin kullanıldığı zamanı kapsamaktadır. Güç odaklı bakış açısının hakim olması nedeniyle savaştaki temel hedef de düşmanın yok edilmesi, söz konusu bölgenin ele geçirilmesi ya da kontrolünün sağlanması olmuştur (Gürcan, 2011: 149). Dönemin zirvesi Napolyon Savaşları olarak kabul edilmiş ve savaşta klasik dönem savaşının temel karakteristik özellikleri de görülmüştür.

1.2.İkinci Nesil Savaşlar

1830-1918 yıllarını kapsayan dönem Topyekün Endüstri Savaşları olarak anılmıştır. Artık makineli tüfeklerin ve topçu sınıfının faal olduğu dönem savaşlarında yoğun ateş gücü görülmüştür. Diğer yandan bu dönemde savunma ön plana çıkmış düşman fiziki olarak yok edilmek istenmiştir (Seren, 2017: 60). Başka etkileyici bir yenilik de telgrafın kullanılması olmuştur. Birliklerin yerleştirilmesinde ve haberleşmenin sağlanmasında oldukça önemli bir işleve sahip olmuştur. Ayrıca kurulan demiryolları sayesinde kuvvet kaydırma imkanının oluşmasıyla stratejik gelişmeler sağlanmıştır. Sanayi devriminin etkisiyle savaşın boyutu ve kapsamı genişlemiş, kara ve denizin yanı sıra havadan da etkinlik kurulmaya başlanmıştır. 1908 yılında ilk kez uçaklar askeri amaçlı kullanılmış ve ilerleyen zamanlarda da geliştirilerek devam ettirilmiştir. Dönemin ilklerinden bir diğeri de barış zamanlarında tatbikatların yapılmasıdır. Böylelikle eğitime dayalı bir sistem de gelişmiş, kurmay sınıfı oluşmuştur. Savaş stratejilerinin belirlenmesinde etkin rol oynayan ve belirleyici olan unsur da teknolojidir.

Dönemin temel özelliklerini taşıyan örnek savaşı ve zirvesi I. Dünya Savaşı olmuştur. Sayılan bütün özellikler savaşta görülmüş, uygulanmış ve mevziler de sivillerden uzak yerlerde konuşlandırılmış (Gürcan, 2012: 88). Bu savaşın son derece yıkıcı sonuçlarının olması ve çok sayıda kişinin hayatını kaybetmesinin sebebine değinen Gürcan iki sebepten bahsetmiştir. Bunlardan ilki teknolojik gelişmelerle ilgilidir. Savaşta yoğun olarak kullanılan teknoloji yüksek ateş gücünün oluşmasına neden olmuştur. Mevzi yapısının statik olması da ölüm oranını artırmıştır. İkinci olarak da savaş öncesinde devletlerin stratejik planlarında savaş için yapılan hazırlığın yoğunluğunun tahmin edilememesi ve savaş süresinin uzun olacağının da hesap edilememesidir (Gürcan, 2012: 90). Savaşta devletler milli kaynaklarının tümünü seferber etmiş ve zafer için kullanmışlar bu nedenle beklenildiği gibi kısa sürede sonlanmamıştır (Ekinci, 2018: 11).

1.3.Üçüncü Nesil Savaşlar

Geçmiş dönemlerdeki düz hat üzerindeki savaş anlayışının savunma taktiklerine dönüştüğü bu dönem 1918-1948 yıllarını kapsamaktadır. Manevra Savaşları olarak adlandırılan dönemde düşmanı yok etme hedefi de değişmiştir. Özellikle bir önceki dönem etkili olan mevzi savaşı anlayışı farklılaşmış ve önemli görülen yeni bir strateji gelişmiştir. İlk olarak Alman birliklerinin kullandığı fırtına taktikleri (blitzkrieg) dönemin savaş anlayışını da oluşturmuştur. Buna göre; karşı tarafın en savunmasız ve güçsüz alanına tüm yoğunlukla giderek bir hattın yarılması ve kuşatma harekatı ile düşmanın gerisinde kalan kuvvetlerinden destek almasına engel olmak temel amaçtır. Dönemin anlayışına adını veren manevra da buradan gelmektedir. Düşmanı yenmek temel hedef olarak görülmemekte, daha çok bölmek, hattına sızmak ve etrafını sarmak gibi amaçlar gözetilmektedir (Lind vd., 1989: 23). Dönemin zirvesi 1991 Körfez Savaşı'dır.

1.4.Dördüncü Nesil Savaşlar

Üçüncü nesil savaşların bitimi sonrasında 1948 sonrası dördüncü nesil savaşın başlangıcı olarak kabul edilmiştir. 11 Eylül sonrası özellikle bu dönemin temel karakteristiğini taşıyan örneklere sahiptir. Gayri Nizami Harp Çeşitleri (Türevleri) adı verilen bu dönem diğerlerine göre oldukça farklı özelliklere sahiptir. Bu dönemde 9/11 sonrası ağırlıklı olmak üzere savaşın her alanında ciddi değişimler yaşanmıştır. Küreselleşme ile birlikte artık bireylerdeki güçlü vatandaşlık bağı ve duygusu gitgide yok olmaya başlamıştır. Bu yeni dönemde ulus-devletler dışında yeni uluslararası aktörler görülmeye başlamış, savaşın taraflarından biri devlet olurken diğeri devlet dışı gruplar, düzenli orduların dışındaki aktörler olmuştur (Gürcan, 2011: 155). Devletler savaşların ekonomik olarak da siyasi olarak da git gide daha maliyetli hale gelmesi nedeniyle savaşa yönelmemiş düşmanı dolaylı olarak yıpratmayı tercih etmişlerdir. Dolayısıyla teknoloji vasıtasıyla silahların, küreselleşme vasıtasıyla savaş alanının değiştiği, artık sivil-asker ayrımının kalmadığı, fetih politikaları yerine sosyo-psikolojik hedeflerin gözetildiği bu dönemde savaşan unsurlar da devletlerle sınırlı kalmamış yeni aktörler de eklenmiştir. Şiddet yanlısı akımlar, terör örgütleri, suç örgütleri, özel askeri şirketler bu aktörlerdir (Lind, vd. 1989: 23).

Küresel sistemde güvenlik konusunda ön plana çıkan yeni devlet dışı aktörlerle birlikte yeni savaş çeşitleri de ortaya çıkmış ve savaşın dönüşümünde belirleyici özelliğe sahip unsurlardan olmuşlardır. Devletlerin savaştan uzaklaşması sonucu başka araçlarla rakibi yıldırma ya da yıpratma stratejisi vekalet savaşlarını ortaya çıkarmıştır. Savaş alanlarının meskun mahale dönmesi, sivil-asker ayrımının ortadan kalkması, savaşın bitişi ile başlangıcının belirsizleşmesi ve bununla ilgili olarak zafer kavramının da netliğini kaybetmesi söz konusu olmuştur (Gürcan, 2012: 103). Bütün bu değişimler ışığında vekalet savaşları gibi ortaya çıkan diğer savaş türleri de asimetrik savaş ve devlet harici savaştır.

1.4.1. Vekalet Savaşları

Devletlerin doğrudan savaşa girmelerinin yüksek ölüm oranlarına, ekonomik ve siyasi olumsuzluklara yol açması onları daha az maliyetli olan bir alana yöneltmiş ve üçüncü tarafların aracılığıyla bir takım mücadelelere girilmesine yol açmıştır. Ulus-devletlerin uluslararası alandaki yalnız konumları

dördüncü nesilde yeni aktörlerin görülmesiyle yok olmuştur. Bu durum da bir tarafın hükümet diğerinin devlet dışı aktör olduğu vekalet savaşlarını ortaya çıkarmıştır. Devletler doğrudan bir savaşa girmeden vekiller yoluyla çatışmalara dolaylı olarak müdahale etmektedirler. Süper güçlerin diğer devletler üzerinde etki oluşturmak amaçlarına yönelik olarak daha çok Soğuk Savaş dönemi ile özdeşleştirilen Vekalet Savaşı kavramı sonraki yıllarda yeni aktörlerle birlikte daha sık görülmeye başlamıştır (Kazdal, 2018: 36).

Vekalet Savaşı kavramına yönelik bir tanımı da Atilla Sandıklı şu şekilde yapmıştır; bölgesel ve küresel güçlerin kendi imkan ve teçhizatlarını kullanmadan, kendi çıkarları ve nüfuzunu kullanma amaçları doğrultusunda, etkinlik kurduğu, müttefik olduğu başka bir ülkenin aracılığı ile ya da karşıt ülkedeki yandaşlarını öne sürerek girdiği savaşlardır. Nükleer caydırıcılık nedeniyle Soğuk Savaş yıllarında uygulanan savaşlar sonraki dönemlerde etki alanlarını genişleterek içerisine yumuşak güç savaşlarını ve terörizmi de almıştır (Sandıklı, 2016: parag. 7-8). Savaşı dolaylı olarak sürdüren taraf kendisini savaşan olarak görmemekte bu nedenle sorumluluk da almamaktadır. Tarafların tarihsel süreçteki değişimiyle terörist gruplar bu savaş türünün aktörü olarak görülmektedir. Türkiye'nin PKK ile olan mücadelesi de savaşı göze alamayan Suriye'nin dolaylı olarak sürdürdüğü bir savaş olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda vekalet savaşı olarak nitelendirilen örnekler; 2014 yılında meydana gelen Rusya ile Ukrayna arasındaki krizdir. Ayrıca Rusya karşısında Batılı herhangi bir devletin bulunması durumu da ABD ile Rusya arasındaki vekalet savaşı olarak nitelendirilmiştir (Ünalmış ve Oğuz: 2019: 33-34). Temel karakteristiği dolaylı müdahale şekli olan vekalet savaşları diğer savaş türlerine dönüşebilmektedir. Başta vekalet savaşı olarak başlayıp sonrasında daha etkili ve büyük savaşlara yol açabilmektedir. Bununla birlikte hami devlet ile vekil devlet arasındaki ilişki önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Savaşın seyri konusunda vekil-hami ilişkilerinin değişken yapısı etkin rol oynamaktadır. Savaşa müdahil olan hami devletin her zaman güçlü ve büyük devlet olmayacağı da vekalet savaşlarının bir özelliğidir. Bazen de küçük devletler bundan faydalanabilmektedirler. Yaacov Bar-Siman-Tov'un vekalet savaşlarının dinamiklerini açıkladığı 9 soruya yer veren Kazdal, bu konuda İran örneğine yer verildiğini belirtmiştir. ABD'nin 2003 yılındaki Irak işgali uzun vadede İran'ın işine yaramış ve Irak'ta etkinlik oluşturmuştur. Bu kapsamda ABD fark etmeden İran'ın çıkarına yönelik bir adım atmıştır (Kazdal, 2018: 39-41).

1.4.2.Asimetrik Savaş

Dördüncü nesil savaş döneminde sıkça adı geçen ve uluslararası sistemde aktörlerin değişmesi kapsamında da anılan bir kavram da asimetrik savaştır. Genel itibariyle; güç açısından eşit olmayan tarafların savaşı anlamına gelen kavram aynı zamanda güçsüz olan tarafın güçlü olan üzerinde etki oluşturması ve üstünlük kurması olarak tanımlanmıştır (Yavuzyılmaz, 2016). Artık günümüzde sadece askeri kapsamı bulunmamakta amaç, araç, yöntem gibi alanlarda yaşanan değişimle daha farklı bir boyuta gelerek geniş bir alana hitap etmektedir. Bu yeni ve çeşitli alanlar; terörizm, isyanlar, nükleer ve kimyasal silahlar, siber saldırılar oluşturmaktadır. Öne çıkan bir özellik de belirsiz olması ve bununla ilgili olarak artık devletlerin yanı sıra küresel anlamda da bir tehdit oluşturmasıdır (Seren, 2017: 68-69). Asimetrik savaş unsurlarını sıralayan Ekinci, savaşların lokal şekilde gerçekleştiğini, istihbaratın oldukça önemli olduğunu, amacın kazanmak değil en kuvvetli oranda zarar vermek olduğunu belirtmiştir (Ekinci, 2018: 33). Haldun Yalçınkaya da asimetrik savaşın özellikleri konusunda gücün orantısız şekilde kullanıldığından, yasal olmayan yöntemlere başvurulduğundan ve sivil halka yönelik tehditlerden bahsetmiştir. Asimetrik yapının yalnızca güç anlamında olmadığı 11 Eylül saldırılarında görülmüştür. Aktörler anlamında da asimetrik bir durumdan söz edilmektedir. Bunun örneğini de genellikle terörist gruplar oluşturmaktadır (Yalçınkaya, 2008: 349).

Asimetrik savaş içerisinde taraflar bünyelerinde farklı gruplar barındırabilmektedir. Dolayısıyla her bir grup farklı strateji, yöntem, araç ve amaçlara sahiptir. Her biri farklı kaynaklardan beslenebilmektedir. Diğer yandan asimetrik savaş yürütülürken bir yandan da simetrik bir savaşın yaşanması durumu da söz konusu olabilmektedir. Bu durum simetrik asimetrik savaş olarak adlandırılmıştır. Suriye'de Esad rejimine karşı savaşan grupların kendi içerisinde de bir mücadele yaşamaları bu duruma örnek teşkil ermektedir. İkinci olarak da karşı asimetrik savaş kavramından bahsedilmektedir. Bu kavram da Kuzey

Kore'nin olası bir asimetrik tehdide karşı önlem alması ve asimetrik savaş stratejileri geliştirmesiyle ortaya çıkmıştır (Seren, 2017: 70).

1.4.3. Devlet Harici Savaş

Savaş kavramının içeriğinin genişlemesi savaşan aktörlerin çeşitlenmesi yukarıda bahsedilen savaş çeşitlerinin yanı sıra bir de devlet harici savaş kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. İngilizce literatürde non-state wars ya da extra-state wars olarak adlandırılan kavram Türkçede bazı kaynaklarda devlet dışı savaş olarak da adlandırılmaktadır. Sistemde yeni aktörlerin savaşa dahil olmasıyla tarafların çeşitliliği sonucu oluşan kavramlardan biri olan devlet harici savaş, COW veri tabanının tanımına göre; bir devletin başka bir devletin sınırları içerisindeki devlet dışı bir unsurla olan savaşı anlamına gelmektedir. Ayrıca COW savaş tipolojilerine göre devlet harici savaşın da bir savaşın sahip olması gereken tanımlayıcı özellikleri barındırması gerektiğinden bahsedilmiştir. Bu özellikler; düzenli bir silahlı kuvvet ve şiddet içermesidir. Raporda belirtilen bir nokta da devlet harici savaşın taraflarından biri olan devlet dışı unsurların çeşitliliğidir. Bunlar; sistemin üyesi olmayan jeo-politik birimler, bölge dışı varlıklar ve tanımlı bir bölge temeli bulunmayan devlet dışı silahlı varlıklar olabilmektedir (Sarkees, 2019). Günümüzde terör örgütleri de bu kapsamda yer almaktadır. Sınıflandırma açısından Türkiye'nin YPG ve IŞİD'le mücadelesi devlet harici savaş kapsamında değerlendirilebilmektedir. Meredith Reid Sarkees, Frank Whelon Wayman ve J. David Singer iç savaşların devlet dışı (devlet harici) savaşlara dönüşebileceğinden bahsetmişlerdir (Sarkees vd., 2019: 57). Suriye'de son 10 yılda yaşananlar da bu duruma örnek teşkil edecek yapıdadır. Bu anlamda Türkiye'nin Ortadoğu'da özellikle sınırını tehdit eden alanlarda terör unsurlarına karşı sürdürdüğü mücadele önemlidir. Arap Baharı sonrasında Suriye'de yaşanan iç savaş sınır komşusu olan Türkiye'yi de güvenlik anlamında oldukça etkilemiştir. Ayrıca bölgenin kuzeyinde bulunan terör faaliyetleri nedeniyle güvenlik konusunda oldukça sorunlar yaşayan Türkiye'nin, bölgeye yönelik politika ve uygulamalarında da aktif bir seyir izlediği görülmüştür. Bu uygulamalara geçmeden, önceki sürece değinmekte fayda görülmüştür.

2.Ortadoğu'da Dördüncü Nesil Savaş

Savaşın tarihsel süreçteki değişiminin net şekilde görülebildiği alanlardan olan Ortadoğu bünyesinde çeşitli savaş türlerini barındıran bir bölge olmuştur. Arap-İsrail Savaşları'yla devletler arası savaşın örneğini görmekle birlikte yeni nesil savaş örneği denilen asimetrik, vekalet ve devlet harici savaşların yansımaları da görülmektedir. Diğer yandan her daim çatışmaların yaşandığı Ortadoğu, iç savaşların da yoğun olarak görüldüğü bir coğrafyadır. Terörist grupların da bulunması var olan karmaşık yapıyı daha da içinden çıkılmaz durumlara sürüklemektedir. Devlet dışı aktörlerin yoğunluğu, bunların yönetimlerle ve kendi aralarında olan sürtüşmeleri, bulundukları devlet sınırlarına komşu yönetimlerle çatışmaları adeta canlı savaş örnekleri sunmaktadır. En yoğun, güncel ve karmaşık olarak devam eden yapıya sahip olan ülke olarak Suriye de dördüncü nesil savaşların devam ettiği bir ülke olma özelliğine sahiptir.

2.1. Arap Baharı Sonrası Suriye'de Yaşananlar

2010 yılında Ortadoğu'nun geneline yayılan ve adeta bir değişim ve kargaşa dönemi olan Arap Baharı süreci her ülkede olduğu gibi Suriye'de de farklı bir dinamikte gelişmiştir. Meydana gelen olaylar karşısında Esad yönetimi reform uygulanacağı konusunda taahhütte bulunmuştur. Diğer yandan ülkede kargaşanın son bulmamasının nedeni olarak ekonomik kaynaklı olmaktan ziyade siyasi yöne sahip bir protesto olması gösterilmiştir (Çakmak, vd. 2014: 136). Başta birkaç reform çalışmaları yapılmış fakat uygulamaya geçmemiştir. Protestolara şiddetle karşılık veren yönetim, Türkiye'ninki dahil hiçbir olumlu ve ılımlı görüşü dikkate almamış, dolayısıyla halk da gösterilere devam etmiş

böylece süreç git gide karmaşık bir hal almıştır. Bunların üzerine Esad yönetiminin ülkedeki Kürtlere vatandaşlık verdiği ve devamında Türkiye için terör örgütü olan PKK/KCK ile YPG unsurlarıyla işbirliğine gittiği haberlerinin yayılması olayların farklı bir hal almasına neden olmuştur. Bu durumun sürecin hedefinde ve niteliğinde farklılık meydana getirdiği belirtilmiştir (Sandıklı ve Semin, 2014: 197). Tüm bunların sonucunda Türkiye'nin güneyinde bir istikrarsızlık ve güvensizlik oluşmuş, Suriye'nin kuzeyinde terör faaliyetleri açısından hareket serbestliği ortaya çıkmış ve ülkedeki kaos ile yüksek oranda ölümlerin oluşması insanları başka yerlere göç etmeye yönlendirmiş, sonuç olarak Türkiye'ye ciddi oranda bir mülteci akını yaşanmıştır (Sandıklı ve Semin, 2014: 198). Bu süreçte Türkiye'nin bir takım adımlar atmasına neden olacak olan olaylar zincirinin halkalarından biri de Suriye'de zamanla siyasi bir yapı haline gelmeye çalışan terör örgütüdür. Yukarıda bahsedilen sebeplerin yanı sıra terör yapılarının kendini geliştirmeye çalışması ve sınırdaki hareketliliklerinin oluşumuna değinmek, Türkiye'nin başlattığı harekatların nedenlerini anlamak açısından da önemli görülmüştür.

2.2. Suriye'de PYD (Demokratik Birlik Partisi)

Yıllarca Türkiye'nin mücadele ettiği PKK terör örgütünün Suriye'de yeni bir isimle farklı alanda bir faaliyet içerisine girme sürecini Erdem Kaya ve Bekir Ünal beş evrede açıklamışlardır. Buna göre PKK ilk aşamada Kürtleri temsil ettiğini iddia eden bütün gruplardan kurtularak, kökeni Kürt olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını sindirme politikası izlemiştir. 1990'ların başına denk gelen ikinci dönem, bölgede toprak hakimiyeti ve halk desteği sağlanmaya çalışılan yıllar olarak belirtilmiştir. Devamındaki üçüncü safhada Türk-Kürt ayrımı üzerine giden örgüt, eylemlerini de yoğunlaştırmıştır. Öcalan'ın yakalanışını içeren dördüncü dönemde PKK ağır kayıplar vermiş bu nedenle dönem başarısız olarak nitelendirilmiştir. Aynı zamanda Kuzey Irak'a çekilme dönemi olduğundan da bahsedilmiştir. Aynı zamanda stratejilerinde ağırlıklı olarak siyasallaşma görülmüştür. Son olarak beşinci aşama ise; 2005 sonrası dönemi kapsamakta ve örgütün devletleşme isteğinin oluştuğu yıllar olarak öne çıkmıştır (Kaya ve Ünal, 2014: 279-280). Bu dönemde alan da genişletilerek İran, Irak ve Suriye de hedef bölgeler arasına girmiştir. Suriye krizinin ortaya çıkmasıyla birlikte Esad rejiminin PKK/KCK yapılanmasına destek vermesi örgütün silahlanmasını artırırken idari yapılanmasına da hizmet etmiştir. 2003 yılındaki Körfez Savaşı ile siyasileşme yoluna giden PKK bu yılda PYD'nin kurulmasını sağlamıştır. Arap Baharı'nın Suriye'deki yansımasının sert olması nedeniyle bölgedeki güç boşluğundan yararlanan PYD'nin silahlı koruma gücü olarak nitelenen kolu YPG Ayn el-Arap, Afrin, Haseke gibi bölgelerde etkinlik oluşturmuştur (Köylü, 2018: 76). DEAŞ'ın da ortaya çıkışıyla daha karmaşık bir durumun ortaya çıktığı Suriye'de YPG, DEAŞ terörüne karşı savaşıldığı gerekçesiyle ABD tarafından desteklenmiştir. Rejimin bu oluşumu desteklemesinin nedenleri arasında muhalefeti destekleyen Türkiye'ye karşıt bir duruş olması ve misilleme yapmak, Özgür Suriye Ordusu'nun etkisini azaltmak ve Kürtlerin ona katılmasına engel olmak amaçları sayılmıştır (Kaya ve Ünal, 2014: 282,277). Terör faaliyetlerinin gelişmesi ve aşamalı olarak geçirdiği süreçle birlikte Türkiye'nin stratejileri de dönemin şartlarına, algıya ve yönteme göre farklılık göstermiştir. Uzun yıllardır terörle mücadelesi devam eden Türkiye ilk zamanlarda sorunun üzerine çok gitmemiş, durumun önemsenmemesi karmaşık bir sürecin doğmasına yol açmıştır. Güç odaklı bir mücadele stratejisinin izlendiğini söyleyen Bilgesam raporunda öldürülen terörist sayısının başarı kriteri olarak kabul edildiğinden bahsedilmiştir. Daha sonra sorunun çözümünün sadece güçle sağlanamayacağı anlaşılmış ve algı da değişmiştir. Yine raporda, sorunun çok boyutlu yapısının fark edilmesi ve sivil alanın da dahil edilmesi doğru bir adım olarak görülmüştür. Fakat sorun belirlenmesine, bilimsel çalışmalar yapılmasına rağmen çözüm üretilememesi de belirtilerek tespitten öteye geçmeyen bir hareketlilik olduğunun da altı çizilmiştir. 11 Eylül'den sonra ise küresel anlamda terörle mücadele edilmesinin gerekliliği ortaya çıkmış ve Türkiye'nin mücadelesi de dünyadan destek almıştır (Bilgesam, 1). Askeri, yapısal her alanda farklı mücadele yöntemlerinin denendiği, yıllardır devam eden mücadelede son yıllardaki etkinlik önceki dönemlere göre başarılı sayılabilmektedir. Askeri teknolojinin takibi ve uygulanması, savaş yapılarına uygun teçhizatların geliştirilerek kullanılması, uzman ekip ve kadroların görevlendirilmesi ile aktif ve elle tutulur sonuçlara ulaşılarak terör örgütlerine büyük anlamda zarar verilmiş ve dirençleri kırılmıştır. Son zamanlarda gerçekleştirilen operasyonlar da savaş anlayışı açısından ve yıllardır devam eden mücadele bakımından gelişen ve yeniliklerin takip edildiği yöntemlerin izlendiğini göstermektedir.

3. Türkiye'nin Güney Sınırında Terörle Mücadele Uygulamaları

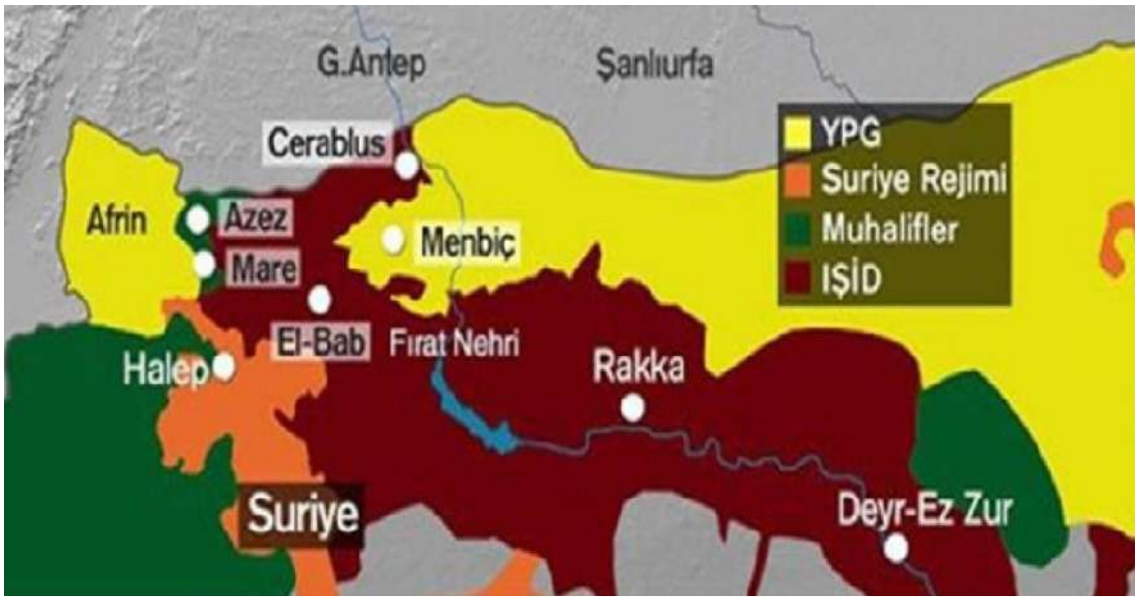
Suriye krizi ve devamında ülkenin kuzeyindeki PYD yapılanması Türkiye'nin kendi sınır güvenliği açısından ve terörle mücadele stratejisi bakımından bir takım adımlar atmasını gerekli kılmıştır. Yıllardır terörle mücadele konusunda konjonktürel olarak hareket eden Türkiye sistemde küresel ve bölgesel anlamda yaşanan değişimleri de göz önünde bulundurarak adımlar atmıştır. Son dönemlerde kararlılıkla sürdürdüğü mücadelesi ise önceki yıllara göre caydırıcı etkisi bulunan ve daha güçlü bir yapıda seyreden bir görünüme sahiptir. Terörün yapısındaki ve faaliyetlerindeki değişim, ülkelerin anlayış ve algılarındaki dönüşümden Türkiye de etkilenmiş ve terörle mücadele stratejisini farklı boyutlara taşımıştır. 2011 sonrasında Suriye'de meydana gelen olaylar ve bunların Türkiye'ye olan etkisi, yönetimi daha aktif ve etkili yöntemlere yönlendirmiştir. Savaş kavramında yaşanan değişikliklerden biri olan savaşın alan kavramının kalmaması da Türkiye'nin politikalarına etki etmiştir. Git gide yerleşim yerlerine kayan savaş ve çatışmalar sonucu insanların evlerini terk etmeleri hatta göç etmeleri Türkiye'de yoğun bir mülteci nüfusun oluşmasına neden olmuş, bu durumda bir adım atılmasının gerekliliği de yapılan harekatların tetikleyici unsurları arasında yer almıştır. Farklı bir açıdan bakıldığında değişen aktör olgusu Türkiye'nin Özgür Suriye Ordusu ile olan ilişkisinde de kendini göstermiştir. Türkiye'nin terörle mücadelesinde devlet dışı bir aktör konumunda olan Özgür Suriye Ordusu ile birlikte hareket etmesi de değişen koşullara uygun adımlar atıldığını ve savaşın aktörlerindeki dönüşümden etkilendiğini göstermektedir.

2012 sonrasında hem sığınmacı sayısındaki artış hem de sınırın diğer tarafındaki çatışmaların Türk tarafında yaralanmalara ve ölümlere neden olması Türk yönetiminin burada bir tampon bölge oluşturulması gerektiği yönündeki düşüncelerini beslemiştir (Sandıklı ve Semin, 2014: 237). Bu kapsamda Türkiye terörle mücadele anlayışı içerisinde ilki 2016'da olmak üzere üç önemli askeri müdahale gerçekleşmiştir.

3.1. Fırat Kalkanı Harekatı

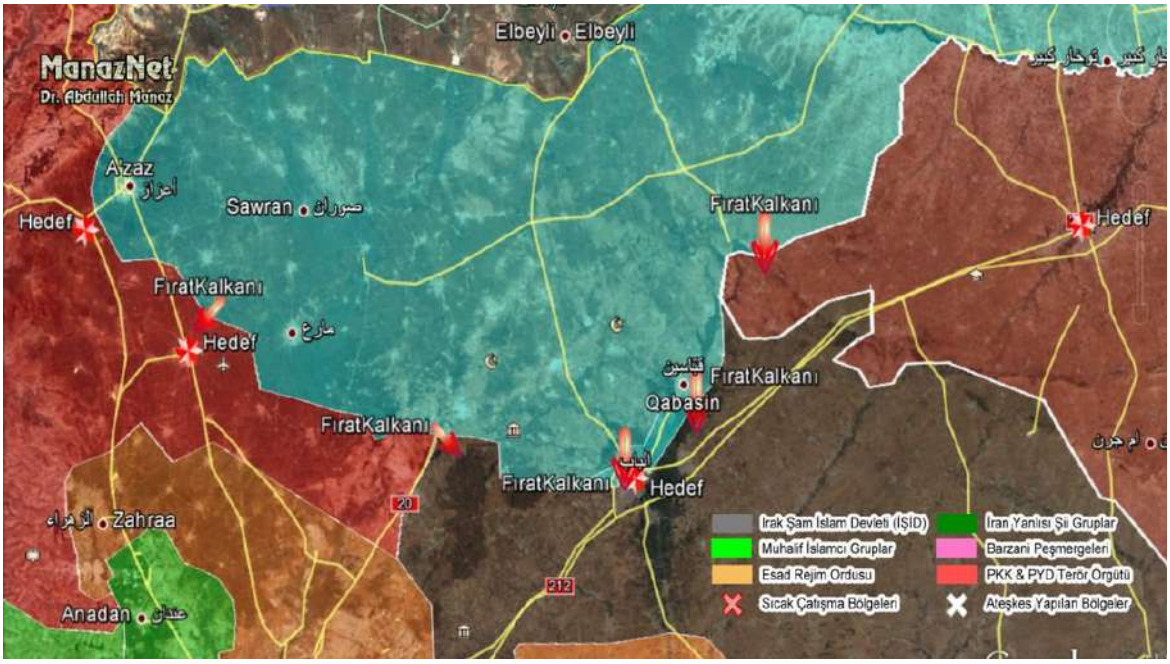
Suriye'deki iç savaşın zamanla farklı bir boyuta gelerek başka ülkelerin de müdahalesi ile adeta bir vekalet savaşı halini almıştır. Esadı destekleyen Rusya, İran ve Çin'e karşı ABD ve AB Türkiye'nin terör örgütü olarak gördüğü PYD/YPG'yi desteklemiştir. (Özalp, 2018: 178). Diğer yandan burada bulunan terör örgütleri ile çatışmaya giren Türkiye'nin mücadelesi de bir devlet harici savaş örneği olmuştur. Bölgedeki yoğun güvensizlik ve sınırın bu tarafına olan etkisi Türkiye'nin güvenlik açısından önlemler almasını gerekli hale getirmiştir. Zira PKK'nın Suriye'deki uzantıları olan PYD ile DEAŞ'ın gittikçe artan boyuttaki faaliyetleri sınır güvenliğini tehdit etmiş, Türkiye de Fırat'ın batısının milli güvenlik için önemli olduğuna değinerek uyarıda bulunmuştur. Uyarıların dikkate alınmaması ve saldırıların devam etmesi üzerine Türk hükümeti de adım atılması gerektiğine karar vererek 24 Ağustos 2016 tarihinde Fırat Kalkanı isimli harekatı başlatmıştır (https://www.yenisafak.com/dunya/21nci-yuzyilda-bir-zafer-firat-kalkani-2784901). Harekat öncesinde Suriye'nin kuzeyi terör örgütlerinin eline geçmiş olması nedeniyle Türkiye'nin sınır güvenliğini tehdit ederken bölgede yaşayan insanların yaşamını da zorlaştırmış ve ülkelerini terk etmelerine neden olmuştur (Harita 1).

Harita 1: Operasyondan Önce Suriye'nin Kuzeyi (https://www.karar.com/gundem-haberleri/suriyeden-ilk-aciklama-228236)



Özgür Suriye Ordusu ile birlikte hareket edilen operasyonda ilk olarak Cerablus kurtarılmıştır. Ardından El Bab'ın kontrol altına alınmasından bir ay sonra da 29 Mart 2017'de sona ermiştir. Operasyon ile teröristlerin sahip olduğu yaklaşık 900 hedefe atış yapılmış ve sınır hattına dört metre yüksekliğinde mobil duvar örülmüştür. Temizlenen alanın yaklaşık 1200 km² olduğu belirtilen bölgede güvenlik sağlanmış, hastaneler ve eğitim kurumları açılmıştır. Ayrıca yurtlarından ayrılan çok sayıda kişinin de geri dönmesi sağlanmıştır (Yalçınkaya, 2018). Türkiye'nin terörle mücadelesinde yeni dönem, yeni politikalar ve yeni unsurların yer aldığının söylenebileceği harekatlar zincirinin ilk halkası ile yıllardır sürdürülen savaşta önemli ve olumlu bir adım atıldığından bahsedilmektedir. Terör unsurlarına büyük kayıplar verdiren bu operasyon ile toplamda ÖSO 600 kayıp verirken, TSK'da 245 asker yaralanmış ve üç bin terörist de etkisiz hale getirilmiştir (Özalp, 2018: 182). Operasyon ile Cerablus, el-Bab, el-Rai, Azez kentlerinde güvenlik sağlanmış ve terör unsurlarından temizlenmiştir (Harita 2). Harekatın uluslararası sistem ve savaşın geçirdiği değişim açısından değerlendirmesi yapıldığında kullanılan silahlar ve teçhizatlar, çatışmaların meskun mahalde gerçekleşmesi, bölgede vekil-hami ilişkilerinin görülmesi, devlet dışı aktörlerin öne çıkması bakımından dönemin özelliklerini yansıttığı yorumu yapılabilmektedir.

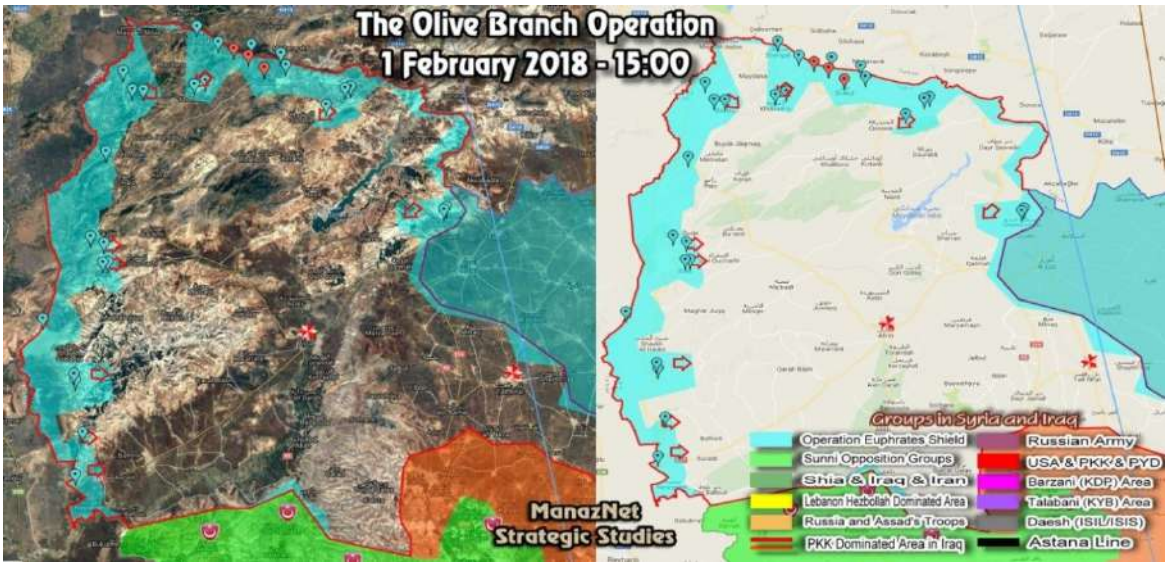
Harita 2: Fırat Kalkanı Harekatı Sonrası Suriye'nin Kuzeyi (https://www.manaz.net/)



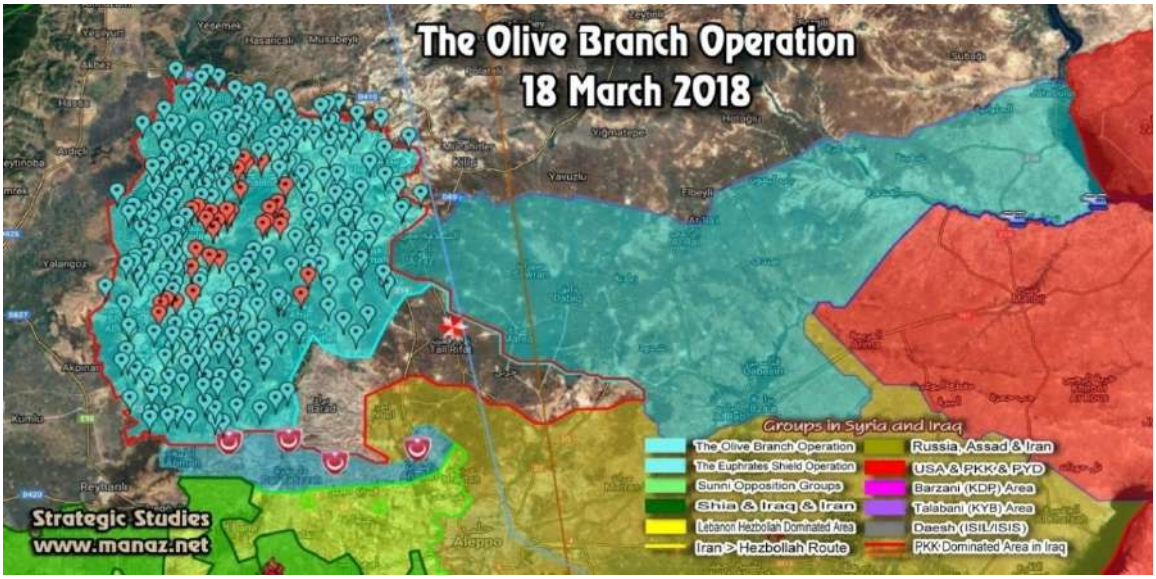
3.2. Zeytin Dalı Harekatı

Türkiye gerçekleştirmiş olduğu operasyonla kısmen bir güvenlik sağlamış olsa da tam anlamıyla sorun çözülememişti. Afrin bölgesi halen risk ve tehdit oluşturmaktaydı. Fırat Kalkanı'nda olduğu gibi BM'nin 51. Maddesine dayanarak ikinci bir operasyon Afrin bölgesine başlatıldı. Murat Köylü, 20 Ocak 2018'de başlatılan harekatın amaçlarının Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü tarafından maddelendirildiğinden bahsetmiştir. Buna göre amaçlar ve operasyonun sebepleri arasında; bölge kontrolünün ÖSO'ya geçmesini sağlamak, PKK'nın Doğu Akdeniz'e geçmesini engellemek, sınır güvenliğini sağlamak, ABD'nin terör örgütlerine yardım etmesini önlemek, sivillerin evlerine dönmelerini sağlamak gibi unsurlar bulunmaktadır (Köylü, 2018: 80). Serhat Erkmen de operasyonun iki önemli amacından bahsetmiştir. Birinci olarak PKK/YPG'nin bölgeden çıkarılarak Türkiye için tehdidin ortadan kaldırılarak güvenliğin sağlanması gelmektedir. Diğer sebep de Türkiye'ye gelen mültecilerin geri dönüşünün sağlanması olarak belirtilmiştir (Erkmen, 2018: 60).

Harita 3: Zeytin Dalı Operasyonu Afrin (https://www.manaz.net/)



Harita 4: Zeytin Dalı Operasyon Sonrası Afrin (https://www.manaz.net/)

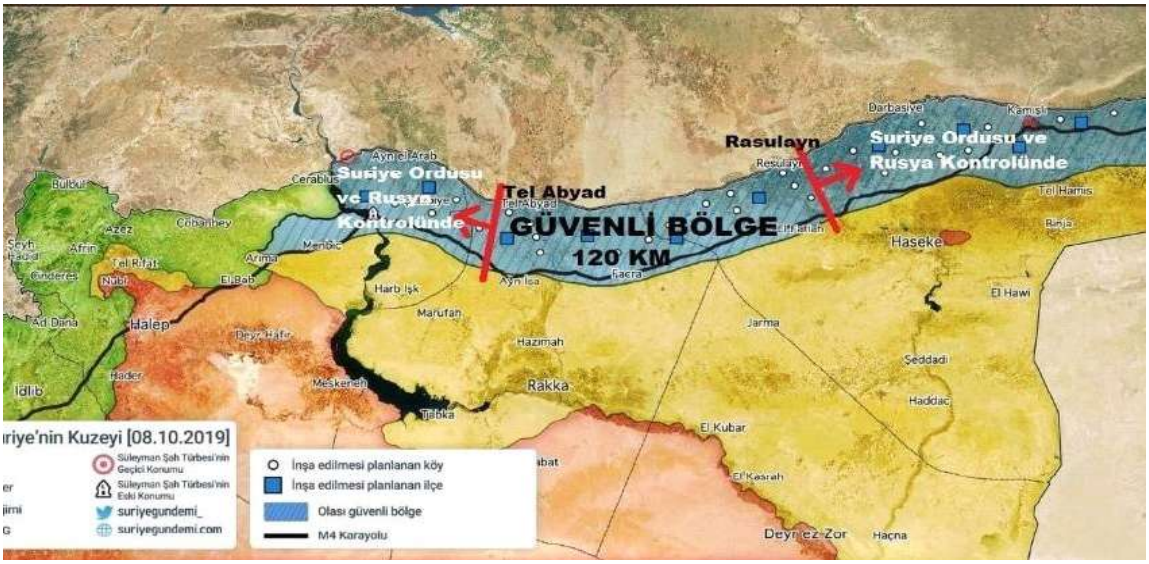


58 gün süren operasyon sonrası yaklaşık 15 bin PKK/PYD unsurunun bulunduğu söylenen bir bölge olan Afrin'de, kent merkezinde güvenlik sağlanmıştır. (Aslantaş, 2018). Kontrolün ele alınmasının ardından hayatın normale dönmesi çalışmaları yapılarak iyileştirme sürecine girilen bölgede operasyon sonrası 4500 teröristin etkisiz hale getirildiği belirtilmiştir (Erkmen, 2018: 60). Zeytin Dalı harekatında savaş teçhizatlarındaki değişim açısından öne çıkan unsurlar insansız hava araçları (İHA) olmuştur. Operasyonun gidişatında önemli derecede etkin olan İHA'lar yeni dönem savaş anlayışının bir tezahürü olarak da ele alınabilmektedir. Asimetrik savaş koşullarına uygun olarak geliştirilen silah, tank vs araçlar konjonktürel olarak uyum sağlandığını da göstermektedir. Zira meskun mahalde gerçekleşen çatışmalarda terör unsurlarının kolayca yer değiştirebilmesi mümkün olduğundan nerelerde olduklarını tespit etmek adına geliştirilen ekipmanlar ile takip kolaylaşmıştır. Diğer yandan savaşın değişiminde önemli bir role sahip olan teknoloji de burada öne çıkan unsurlardan biri olmuştur. Hava ve arazi şartlarının göz önünde bulundurulduğu, etkin performansın sağlanmasının hedeflendiği teknolojik araçlar ve cihazlar da operasyonda öne çıkmış ve hem değişimi hem de buna yönelik geliştirilen taktik, stratejik ve operasyonel koşulların sağlandığını göstermiştir (Mevlütoğlu, 2018: 26).

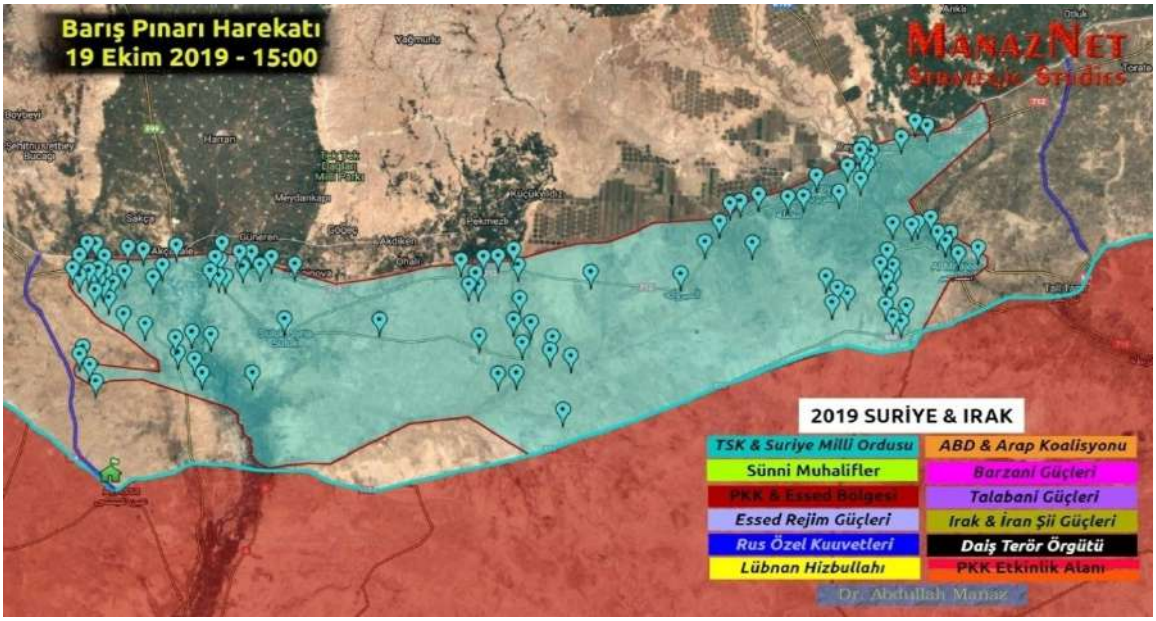
3.3. Barış Pınarı Harekatı

Türkiye'nin terörle mücadele konsepti içerisinde yakın dönemde attığı üçüncü önemli adım Barış Pınarı Harekatı'dır. Ağustos 2019'da Türkiye ve ABD Suriye'nin kuzeyinde bir güvenli bölgenin oluşturulması konusunda görüşme yapmışlar ve sonrasında bölgede birlikte askeri devriye faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir. Güney sınırında güvenli bir bölge oluşturmak isteyen Türkiye ABD ile yapılan müzakereler sonucunda derinlik ve km konusunda farklı önerilere öne sürmüşlerdir. Türkiye'nin 120 km'lik bir hatta 30 km derinlikte terörden temizlenmiş bir bölge oluşturmayı hedeflediği Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu tarafından belirtilmiştir (https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50017159). ABD ile Türkiye arasında yapılan görüşmeler sonrasında ABD operasyonun desteklenmeyeceğini ve dahil de olunmayacağını duyurarak kuvvetlerini çekmiştir. Ardından 9 Ekim 2019 tarihinde güvenli bölge oluşturulması adına operasyon başlatıldığı duyurulmuştur (Esnek, 2019). 15 Ekim'de ABD tarafından Türkiye'ye yaptırım uygulanacağı söylenmiştir. Bu kapsamda çelikte gümrük vergisi % 50'ye yükseltilmiş ve 100 milyar dolarlık ticaret anlaşması görüşmelerinin de durdurulduğu beyan edilmiştir (https://www.birgun.net/haber/baris-pinari-harekati-gun-gun-neler-yasandi-272985). Harekatın 8. gününde Türk ve ABD heyeti Ankara'da bir toplantı gerçekleştirmişlerdir. Görüşme sonrası varılan anlaşmada operasyona 120 saat verilmesi ve bu süre zarfında YPG unsurlarının 32 km derinlikte oluşturulacak olan güvenli bölgenin gerisine çekilmesi üzerinde durulmuştur. Yapılan yorumlarda Türkiye'nin güvenli bölge oluşturulması konusunda başarıya ulaştığı sonucuna varılmaktadır. Bu düşüncelerin oluşmasında YPG'nin ağır silahlarının toplanması da etkili olmuş ve küçük bir kazanım olarak görülmüştür (https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50092778).

Harita 5: Türkiye'nin Önerdiği Güvenli Bölge (http://ankaenstitusu.com/baris-pinari-operasyonu-hakkinda-dusunceler/)



Harita 6: Barış Pınarı Harekatı Güvenli Bölge (https://www.manaz.net/)



Sonuç

Savaş insanlığın başından beri süregelen her dönem kabileler, şehir devletleri, toplumlar, imparatorluklar ve ulus-devletler arasında var olan çatışmalar olarak, çeşitli aşamalardan geçerek günümüze kadar ulaşmıştır. Organize olmuş yapılar arasında şiddet içeren her eylem savaş olarak kabul edilmiş ve her daim farklı nitelendirmeler ile sayısız tanımı yapılmıştır. Zaman içerisinde insanlıkla birlikte gelişerek toplulukların geçirdiği evreler, dönüşümler teknolojik ilerlemelerle gelişmiştir. İlkel araçlardan füze savunma sistemlerine, insansız hava araçlarına gelen süreçte yoğun bir değişim ve çeşitlenme yaşanmıştır. Çalışmada amaca uygun olarak savaşın tarihsel olarak zaman içerisinde yaşadığı dönüşümlere yer verilerek basit tüfeklerin, ardından yoğun ateş gücünün, endüstri devrimiyle istihbarat ve manevra alanının gelişmesinin ve İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde siber alanın da dahil olduğu değişimlerin altı çizilerek ortaya çıkan ya da eskiden beri var olup bu dönemde farklı bir şekilde ve alanda yeniden görülen savaş türlerine yer verilmiştir. Savaş olgusu farklı analistler tarafından kategorilerden yararlanılarak aşamalara ayrılmış ve çalışmada bu modellerden Lind ve arkadaşlarının kullandığı modelden yararlanılmıştır. Buna göre savaşlar nesillere ayrılmıştır. Dördüncü nesil olarak kabul edilen düzensiz savaş türlerinin görüldüğü son dönem diğerlerinden oldukça farklı özelliklere sahiptir. Bu dönemde asimetrik savaş olgusu yoğun şekilde görülmüş, doğrudan savaşın caydırıcı etkisi devletleri vekalet savaşlarına yönlendirmiştir. Ayrıca savaşlardaki ulus-devlet tekeli ortadan kalkmış, uluslararası sistemde etkin birer aktör konumuna gelen devlet dışı unsurlar savaşın temel tarafları ve aktörleri arasında yer almışlardır. Her dönem çatışmaların ve karmaşanın var olduğu Ortadoğu bölgesi de bu değişimlerin yaşandığı alanlardan biri olmuş ve her türlü savaş tipinin görüldüğü bir bölge olmuştur. Büyük güçlerin silahlı grupları kullanarak vekalet yoluyla sürdürdükleri savaşlar, bölge halklarının değişiklik talepleri sonucu büyük bir dalga şeklinde görülen Arap Baharı sonrası yaşananlar ve özellikle Suriye'de görülen iç savaş ve farklı terör yapılanmalarının faaliyet göstermeleri sonucu meydana gelen savaşlar Ortadoğu'nun yapısını yansıtan gelişmeler olmuştur. Çalışmanın ana sorunsalını oluşturan Türkiye'nin terörle mücadelesinin devlet harici savaş eksenindeki yansıması da, Suriye'de meydana gelen PYD-YPG/DEAŞ yapılanmaları ile Türkiye'nin güney sınırını korumak, güvenliğini sağlamak ve iç savaş nedeniyle ülkelerinden ayrılan çok sayıda mültecinin evlerine dönmesini sağlamak amacıyla gerçekleştirdiği operasyonlar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Savaşın, aktör boyutundaki değişimi, terör yapıları ve onlara karşı mücadelede işbirliği yapılan ÖSO kapsamında açıklanmıştır. Diğer yandan teknolojinin gelişmesiyle değişen mühimmat ve teçhizatlar da değerlendirilmiş ve operasyonlardaki etkilerinden de söz edilmiştir. Operasyonlarda kullanılan teknolojik ve yeni silahlar ile teçhizatlar, mühimmatlar savaşta kullanılan araçların değişiminin

etkilediği unsurlardır. Savaşın yapısındaki değişim, Türkiye'nin terörle olan mücadelesini de etkilemiş ve teröre karşı alınan önlemlerden girişilen faaliyetlere kadar yaşanan değişime uyum sağlanarak hareket edilmiştir. Teröre karşı uygulama ve yöntemlerdeki değişim ile kararlılıkla sürdürülen mücadelenin bir noktada başarı getirdiği ve karşı taraf üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan operasyonlar terör yapılarının direncini yüksek oranda kırmıştır. Savaşın aktörleri konusunda yaşanan değişim silahlı devlet dışı unsurların özellikle terör yapılarının daha kolay şekilde ortaya çıkmasına, sistematiğe sahip olmasına ve kolay yayılmasına neden olmasının yanı sıra aynı yöntemle karşı kuvvetin oluşturulmasını da sağlamaktadır. Görülmektedir ki tek bir yenilik farklı açılardan, farklı yöntemlerle karşıt unsurlar olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu da savaşın yeni dönemde getirdiği bir paradoks olarak ele alınabilir.

Kaynakça

Aslantaş, R. (2018). Zeytin Dalı. 21.01.2018. http://ankaenstitusu.com/zeytin-dali/ (Erişim Tarihi: 26.11.2019).

Barış Pınarı Hakkında Düşünceler http://ankaenstitusu.com/baris-pinari-operasyonu-hakkinda-dusunceler/

Barış Pınarı Harekatı Hakkında Neler Biliniyor? 14 Ekim 2019. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50017159 (Erişim Tarihi: 29.11.2019).

Barış Pınarı Harekatı: Türkiye ve ABD Anlaştı, Kim Ne Kazandı? 18 Ekim 2019. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50092778 (Erişim Tarihi: 29.11.2019).

Clausewitz, (1989). On War.

Çakmak, C. vd. (2014). Ortadoğu'da Devrimler ve Türkiye. (Ed. Atilla Sandıklı, Erdem Kaya). Ortadoğu'da Değişim ve Türkiye. İstanbul: Bilgesam. 119-166.

Ekinci, O. (2018). Soğuk Savaş Sonrasında Savaşın Değişen Yapısı: Asimetrik Savaş. (YayımlanmamışYüksek Lisans Tezi). Ahi Evran Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kırşehir.

Erkmen, S. (2018). 6 Ay Sonra Zeytin Dalı Harekatı ve Afrin. Ortadoğu Analiz, 9(84). 60-61.

Esnek, F. (2019). Barış Pınarı Harekatı Nedir Nasıl Başladı? 10.09.2019. https://www.bik.gov.tr/baris-pinari-harekati-nedir-nasil-basladi/ (Erişim Tarihi: 01.12.2019).

Gürcan, M. (2011). Bir Önceki Savaş İçin Hazırlanmak: Değişen Küresel Güvenlik Ortamının Geleneksel Savaş Olgusuna Etkisi. http://www.bilgesam.org/incele/646/-bir-onceki-savasa-hazirlanmak--degisen-kuresel-guvenlik-ortaminin-geleneksel-savas-olgusuna-etkisi/ (Erişim Tarihi: 03.11.2019).

Gürcan, M. (2012). Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar. (Ed. Atilla Sandıklı). Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümler. İstanbul: Bilgesam. 71-132.

Kaya, E. ve Ünal, B. (2014). Suriye'nin Kuzeyindeki PYD Yapılanması ve Türkiye. (Ed. Atilla Sandıklı, Erdem Kaya). Ortadoğu'da Değişim ve Türkiye. İstanbul: Bilgesam. 277-298.

Kazdal, M. (2018). Savaşın Dönüşümü ve Vekalet Savaşları: Tarihsel ve Olgusal Değerlendirme. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.

Köylü, M. (2018). Suriye, PYD/YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekatı. ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, 11. 70-86.

Mevlütoğlu (2018). Zeytin Dalı Harekatı, Ateş Desteği ve Bazı Değerlendirmeler. Zeytin Dalı Harekatı Ankara: ORSAM. 22-26.

Lind W.S. vd. (1989). The Changing Face of War: Into the Fourth Generation. Marine Corps Gazette. 73 (10). 22-26.

Özalp, M. (2018). Türkiye'nin Suriye'ye Düzenlemiş Olduğu Fırat Kalkanı Operasyonu. Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi, 9(18). 169-186.

Sandıklı, A. (2011). Terörle Mücadele Stratejisi. Bilge Adamlar Kurulu Raporu, İstanbul: Bilgesam.

Sandıklı, A. ve Semin, A. (2014). Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye. (Ed. Atilla Sandıklı, Erdem Kaya). Ortadoğu'da Değişim ve Türkiye. İstanbul: Bilgesam. 193-256.

Sandıklı, A. (2016). Vekalet Savaşları, Ortadoğu ve Türkiye. http://www.bilgesam.org/incele/2293/-vekâlet-savaslari--ortadogu-ve-turkiye/ (Erişim Tarihi: 03.11.2019).

Sarkees, M. R. (2019). Extra-State Wars. http://correlatesofwar.org (Erişim Tarihi: 24.11.2019).

Seren, M. (2017). Stratejik İstihbarat ve Ulusal Güvenlik. Ankara: Orion.

Türkiye'nin Operasyonları. https://www.manaz.net/ (Erişim Tarihi: 01.12.2019).

Ünalmış, A. ve Oğuz, Ş. (2019). 2008 Rusya-Gürcistan Savaşının Vekalet Savaşı Teorisi Açısından İncelenmesi. Karadeniz Araştırmaları, XVI (61). 31-41.

Vasquez, J. (2015). Savaş Bulmacası. Haluk Özdemir (Çev). İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.

Yalçınkaya, H. (2008). Savaş Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı. İstanbul: İmge.

Yavuzyılmaz, Ö. (2016). Asimetrik Savaşlar, 22.03.2016, http://ankaenstitusu.com/asimetrik-savas-i/, (Erişim Tarihi: 03.11.2019).

21'inci Yüzyılda Bir Zafer Fırat Kalkanı. 26.08.2017 https://www.yenisafak.com/dunya/21nci-yuzyilda-bir-zafer-firat-kalkani-2784901 (Erişim Tarihi: 01.12.2019).

AKILLI TELEFON UYGULAMALARI ÜZERINDEN GERÇEKLEŞTIRILEN MESLEKI AMAÇLI PROJE SÜREÇLERININ DEĞERLENDIRILMESI

Feyzi Kaysi

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu fkaysi@istanbul.edu.tr

Emrah Aydemir

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, emrah.aydemir@ahievran.edu.tr

Özet

Mesleki eğitimin niteliğinin artması amacıyla teorik bilgilerin pratiğe dönüştürülmesi hayati öneme sahiptir. Bu amaçla meslek yüksekokullarındaki programlarda öğrenim gören öğrenciler için farklı uygulamalar yer almaktadır. Bu uygulamalar arasında ders uygulamalarının atölye veya laboratuvarlarda gerçekleştirilmesi, yaz dönemlerinde yapılan işyeri uygulama stajları ve proje uygulamaları yer almaktadır. Proje uygulamaları ile öğrencilerin mesleklerine yönelik becerileri kazanmaları sağlanabilmektedir. Proje süreçlerinin akıllı telefon uygulamaları üzerinden takip edilmesi ve öğrencilerin proje amacıyla iletişime geçmeleri mümkün olabilmektedir. Bu çalışmanın amacı, mesleki eğitimin niteliğini arttırmak amacıyla yapılan proje uygulamalarının akıllı telefon uygulamaları ile takip edilmesi sürecinde öğrenci görüşmelerinin incelenmesidir. Bu sayede bu uygulamaların etkili olma durumları ve kullanım amaçları ortaya çıkarılabilecektir. Çalışma nitel tekniklerle gerçekleştirilmiştir. Durum çalışması deseni kullanılarak proje gruplarının görüşmeleri toplanmıştır. Çalışmada 13 proje grubundan, akıllı telefonlarında kullandıkları proje takip uygulamalarındaki veriler toplanmıştır. Verilerin toplanmasından önce aydınlatılmış onam formu potansiyel katılımcılarla paylaşılmıştır. Katılımcıların gönüllü olarak çalışmaya katılımları sağlandıktan sonra elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Çalışmanın bulguları arasında, öncelikle bu uygulamaların proje gruplarındaki katılımcılar arasında etkin bir şekilde kullanıldıkları yer almaktadır. Bu süreçlerde katılımcıların projeler hakkında araştırma yapma ve mesleki becerilerini geliştirici proje konularını seçmede özen gösterdikleri ön plana çıkmaktadır. Katılımcıların farklı zamanlarda birbirlerinden görüş aldıkları ve proje bitimine kadar bu süreçlerin devam ettiği ortaya çıkmıştır. Bu sayede proje süreçlerinin daha özenli takip edildiği ve sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Son olarak, deneyimli katılımcıların proje gruplarında malzemelerin seçimi, alımı ve montajı gibi konularda daha aktif oldukları ve diğer katılımcılara destek oldukları belirlenmiştir. Çalışmanın önerileri arasında, akıllı telefonlardaki proje uygulaması gruplarına projeleri değerlendirecek öğretim elemanının eklenmesi yer almaktadır. Bu sayede öğrencilerin hangi süreçlerde desteğe ihtiyaç duydukları daha hızlı bir şekilde belirlenebilir.

Anahtar Kelimeler: Mesleki Eğitim, Proje Takibi, Teknoloji Kullanımı, Akıllı Telefon, Teknoloji Entegrasyonu

INVESTIGATION OF THE PROCESSES FOR VOCATIONAL PROJECTS THROUGH SMART PHONE APPLICATIONS

Abstract

In order to increase the quality of vocational education, the conversion of theoretical knowledge into practice is vital. For this purpose, there are different applications for students studying in programs in vocational schools. These applications include the realization of course applications in workshops or laboratories, workplace application internships and project applications in summer. With the help of project applications, students can gain skills related to their professions. It is possible to monitor project processes via smart phone applications and to enable students to communicate with the project. The aim of this study is to examine student interviews during the follow up of project applications with smart phone applications in order to increase the quality of vocational education. In this way, the effectiveness of these applications and their intended use will be revealed. The study was conducted

with qualitative techniques. The interviews of the project groups were collected using the case study design. Data were collected from 13 project groups in the project follow-up applications they used on their smart phones. Informed consent form was shared with potential participants before data collection. After the participants were voluntarily participated in the study, the data obtained were subjected to content analysis. Among the findings of the study, first of all, these applications were used effectively among the participants in the project groups. In these processes, it is come to the forefront that the participants take care in researching the projects and selecting the project topics that improve their professional skills. It was revealed that the participants received opinions from each other at different times and these processes continued until the end of the project. In this way, it is understood that the project processes are followed and maintained more carefully. Finally, it was determined that experienced participants were more active in the project groups such as the selection, procurement and installation of materials and supported the other participants. Suggestions of the study include the addition of a faculty member to evaluate the projects in the project application groups on smart phones. In this way, the processes in which the students need support can be determined more quickly.

Keywords: Vocational Education, Project Tracking, Technology Use, Smart Phone, Technology Integration

1. GİRİŞ

Eğitim konusu ilk insandan günümüze kadar, insanlık için hayati öneme sahip olmuştur. Tüm süreçlerde kitleler üstünde en önemli ve en etkileyici araç olan eğitim, zamanla değişim göstermiştir. Bu süreçlerde eğitimden beklentilere yönelik eleştiriler de dile getirilmiştir. 21. yüzyılın başlangıcında gün geçtikçe daha çok dillendirilen ve genel kabul görmüş olan görüş ile insanları eğitmek için tasarlanmış olan eğitim sistemi görevini tam manasıyla yerine getirmemektedir ve güncelliğini yitirerek kendisini günümüz gereksinimlerine uyarlamamıştır (Prensky, 2001). Bu bakımdan eğitim sistemlerinin günümüz gelişmelerini kapsayacak şekilde yenilenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda özellikle teknolojik gelişmeler ön plana çıkmaktadır. Teknolojinin gelişimi ile bir bilgisayarın küçülerek ve gelişerek bir elde taşınması durumuna erişen cep telefonları, içerisinde birçok bilginin taşınmasına olanak sağlamıştır. Akıllı telefon olarak adlandırılan bu cihazların kullanımı dünyada günden güne artmaktadır. Günlük yaşamda yaşanan bu dijitalleşme kuşkusuz eğitim alanında da bir dijital dönüşüm beklentisi oluşturmaktadır (Taşkıran, 2017). Bu dijitalleşme bulunduğumuz çağda eğitimin tüm olanaklarıyla daha yaygın daha güçlü ve daha nitelikli olmasını sağlamıştır. Günümüzde daha etkili olacak şekilde ve neredeyse tüm kademelerdeki öğrenme süreçlerine hitap edebilecek akıllı telefon uygulamalarına erişmek mümkün hale gelmiştir.

Eğitim süreçlerine entegre olan akıllı cihazların etkililiğine yönelik çalışmalar dikkat çekmektedir. Kullanım alanları da her geçen gün çeşitlenen bu mobil cihazlar eğitim amaçlı olarak da kullanılmakta ve enformasyonların pratik olarak yönetilmesine imkân sunmaktadır (Chang ve diğ., 2012). Eğitim amaçlı olarak bu cihazlara yüklenen çeşitli yazılımların öğrenme üzerinde pozitif etkisi olduğu kanıtlanmıştır (Giunta, Stefani ve Chimenti, 2011; Çetinkaya ve Akçay, 2013). Bu durumun başlıca sebepleri arasında mobil teknolojilerin bilgiye erişimde köklü değişikliklere sebep olmasının etkili olduğu ifade edilebilir. Bu teknoloji ile istenilen yer ve istenilen zamanda bilgiye erişim olanağı daha esnek, daha hızlı ve daha etkili olarak elde edilmiştir (Demir ve Akpınar, 2016; Lin, 2013). Böylece öğrenme ve öğretme süreçlerinde bu cihazlardan etkin bir şekilde yararlanmak mümkün olmuştur (Corlett , Sharples, Bull ve Chan, 2005). Tüm bunların yanı sıra bu cihazlar öğrenenler arası etkileşimin artması, kaynaklara ulaşımda kolaylık ve kaynakların bir yerden bir başka yere aktarılmasında pozitif yönde önemli etkisi olmuştur (Chen, Chang ve Wang, 2008). Bu cihazlara yazılan mobil uygulamalar ile hem çeşitli bilgilendirmeler yapılabilmekte hem de iki yönlü iletişim ve etkileşim sağlanabilmektedir (Yaman ve Çakır, 2018). Eğitim alanı için geliştirilen mobil uygulamalar öğrenciler tarafından; eğlenceli öğrenme ortamı sunma, öğrenme süreçlerini dikkat çekici ve etkileyici kılma ve ders başarısına olumlu katkı sunma özelliği barındırdığı belirtilmiştir (Durak ve Yılmaz, 2019). Dijital uygulamalar aracılığıyla gerçekleştirilen okumanın, okuduğunu anlama üzerinde daha olumlu etki gösterdiği Tiryaki ve Karakuş (2019)'un çalışmaları ile gösterilmiştir. Özetle, akıllı telefon uygulamalarının öğrenme

süreçlerinde olumlu katkıları olduğu ve bu sayede öğrenciler tarafından tercih edildikleri ifade edilebilir.

Mesleki eğitim süreçleri içerisinde yer alan öğrencilerin mesleki becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu bakımdan teorik ve uygulamalı olarak edinmesi gereken kazanımlar bu amaca hizmet etmektedir. Bu kapsamda öğrencilerin teorik bilgilenin performansa dönüştürülmesi amacıyla farklı uygulamalar yer almaktadır. Bu uygulamalar arasında laboratuvar, atölye veya sektördeki firmalarda gerçekleştirilen mesleki uygulamalar yer almaktadır. Bu uygulamalara ek olarak, öğrencilerin mesleklerine yönelik ilgi duydukları uygulamalar için projeler yapmaları da yer alabilmektedir. Bu süreçlerde hedeflenen proje için öğrencilerin oluşturdukları gruplar veya tek başlarına yapmış oldukları projeleri tamamlamaları beklenmektedir. Bu süreçlerde öğrencilerin danışmanlarından, kendilerinden daha deneyimli arkadaşlarından veya sektördeki uzmanlardan destek alabilmektedir. Öğrencilerin kendi aralarında yapmış oldukları görüşmelerde akıllı telefonlarda yer alan uygulamaların kullandıkları belirlenmiştir. Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin akıllı telefon uygulamaları üzerinden gerçekleştirdikleri proje süreçlerine yönelik görüşmelerinin incelenmesidir. Bu sayede bu uygulamaların proje süreçlerindeki etkili olma durumları ve kullanım amaçları ortaya çıkarılabilecektir.

YÖNTEM

Çalışma nitel tekniklerle gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma, var olan bir olgunun katılımcıların bakış açısıyla incelenmesine olanak sağlar (Merriam, 2009). Durum çalışması deseni kullanılarak proje gruplarının görüşmeleri toplanmıştır. Bu görüşmeler, meslek yüksekokulu öğrencilerinin mesleki becerilerini geliştirmek amacıyla gerçekleştirmiş oldukları proje süreçlerinde akıllı telefon uygulamaları üzerinden yapılmıştır. Bu görüşmeler 2018-2019 akademik yılı güz dönemi boyunca devam etmiştir. Çalışmanın katılımcıları İstanbul'daki bir devlet üniversitesindeki meslek yüksekokulda öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Çalışmada 13 proje grubundan, akıllı telefonlarında kullandıkları proje takip uygulamalarındaki veriler toplanmıştır. Verilerin toplanmasından önce aydınlatılmış onam formu potansiyel katılımcılarla paylaşılmıştır. Katılımcılara çalışma içerisinde kişisel verilerinin kullanılmayacağı beyan edilmiştir. Katılımcıların gönüllü olarak çalışmaya katılımları sağlandıktan sonra verilerin toplanması boyutuna geçilmiştir. Katılımcılardan elde edilen veriler grup bazında dijital ortamlarda toplanmıştır. Çalışma kapsamında elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Yapılan analizler sonrasında temalar ve temalara yönelik kategoriler belirlenmiştir. Bu kategorilerin sunumunda bazı katılımcı ifadeleri doğrudan alıntı şeklinde sunulmuştur.

BULGULAR

Çalışmadaki veriler üzerinden yapılan analizlerde, elde edilen kategoriler ve temalar bu bölümde yer almaktadır. Çalışma kapsamında (1) Proje Süreçleri, (2) Yaşanan Sorunlar ve (3) Sürekli İletişim temaları ortaya çıkmıştır. Ayrıca çalışmada verileri toplanan proje gruplarının akıllı telefon uygulamalarındaki mesajlaşma sayıları da belirlenmiştir. Bu kapsamda proje gruplarının mesajlaşma sayıları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Proje Gruplarının Proje Süresince Gerçekleşen Mesajlaşma Sayıları

Grup Kodu	Mesaj Sayısı
Grup_11	868
Grup_06	828
Grup_02	537
Grup_01	372
Grup_05	258
Grup_08	200
Grup_10	192
Grup_07	190
Grup_04	183
Grup_09	154
Grup_03	144
Grup_13	131
Grup_12	129
Toplam	4186

Tablo 1'deki mesaj sayıları incelendiğinde, katılımcıların çok sayıda mesaj yazdıkları ifade edilebilir. Ayrıca bazı proje gruplardaki mesaj sayıları dikkate alındığında, akıllı telefon uygulamalarının etkin bir şekilde kullanıldığı belirtilebilir.

Proje Süreçleri Teması

Katılımcılardan elde edilen verilerin incelenmesi sonucunda, proje süreçlerine yönelik çok sayıda mesaj belirlenmiştir. Bu kapsamda özellikle katılımcıların proje süreçlerindeki aşamaları uygulamalar üzerinden takip etmeleri dikkat çekmektedir. Ayrıca yapılmakta olan veya tamamlanmış iş süreçlerine yönelik bilgilendirmelerin yapılması da ön plana çıkmaktadır. Projelerdeki iş görevlerinin paylaşılması ile bu görevlerde kişilerin alacakları sorumlulukların kendilerine iletilmesi sağlanmıştır. Projelerdeki sonraki aşamaların hatırlatılması ve süreç içerisinde projeye yönelik görsellerin paylaşıldığı belirlenmiştir. Projeden sorumlu öğretim elemanına teslim zamanı gelen iş bölümlerine yönelik hatırlatma ve tamamlanması için sorumlu grup üyesinin bilgilendirilmesi yapılmıştır. Son olarak projeye yönelik maliyet hesabının yapılması, bu süreçlerde ücretsiz olarak temin edilebilecek malzemelerin tespit edilmesi gibi kategoriler de dile getirilmiştir. Proje süreçleri temasına yönelik bazı katılımcı görüşleri doğrudan alıntı şeklinde aşağıda verilmiştir.

GR3_2: Pazartesi buluşup video çekeceğiz ve montaj yapar eksiklerimizi de tamamlamış olduk montajı yapar düzenlemeleri konuşuruz.

GR13_1: … bu hafta göndermemiz gereken video için montaj aşaması sona erdi. Siz de izleyin. Tamam dediğiniz zaman hocaya gönderiyorum. Yalnız fazla zamanımız kalmadı.

GR5_3: Seyithan birkaç yazıcı parçasını bulacaktın buldun mu? yine bir masraf. Neyse yapacak bir şey yok. Bir çare bulmamız lazım. Spotçu dükkanından ucuza alırız.

GR4_2: İş bölümü yapıyoruz. Yasin sen plakete matkapla delik açtır elemanları düzgünce önce yerleştir kalemle çiz sonrasında ise delikleri aç. İsmail sende Yasin işini bitirdikten sonra elemanları yerlerine

güzelce yerleştir plastik kelepçe ile tutturabilirsin veya ahşap yapıştırıcısıyla da olur. Bende elemanlar yerleştikten sonra lehim ve bağlantıları düzgünce yaparım. Arada telefonlaşalım

Yaşanan Sorunlar Teması

Bir dönem boyunca süren proje süreçlerinde, aşamalar halinde gerçekleştirilen proje süreçlerindeki katılımcı görüşleri incelendiğinde, katılımcıların çok sayıda farklı sorunla karşılaştıkları belirlenmiştir. Katılımcıların yaşadıkları bu sorunlara yönelik görüşlerin ifade ettikleri belirlenmiştir. Yaşanan sorunlara yönelik olası çözümlerin ifade edilmesi ve bunların grup üyeleri arasında değerlendirilmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca projedeki ilerlemelere bağlı olarak yapılan denemelerde yaşanan sorunlar ve bu sorunların giderilmesine yönelik çözüm önerileri de paylaşılmıştır. Diğer grup üyelerine göre daha deneyimli olan bazı katılımcıların proje aşamalarındaki teknik ayrıntılar ile önemli noktaların üzerinde durdukları belirlenmiştir. Son olarak daha deneyimli grup üyelerinin yaşanan sorunlara yönelik önemli kararlar almada ön planda oldukları tespit edilmiştir. Yaşanan sorunlar temasına yönelik bazı katılımcı görüşleri doğrudan alıntı şeklinde aşağıda verilmiştir.

GR9_3_: … robot kol ile aracı birleştirirken hata oluştu, büyük ihtimal bluetooth modülü yandı. Yenisini almamız gerekiyor. Bir de benim powerbank entegresinde sorun var. Elinizde powerbank varsa getirebilirsiniz.

GR7_3: Bende tam onu diyecektim. Yalnız şöyle bir durum var. Onu unutmayalım. Onu monte ederken kabloya zarar vermemeye dikkat etmemiz gerek. Suyun yüzeyiyle taban sıcaklığı aynı olmaz. Tabana doğru su daha soğuk olur. Ona göre bir konuma montajını yapmak gerek

GR7_1: O zaman orta kısma yerleştirmek lazım. Ortalama değer yeterlidir. Zaten çok derin akvaryum olmayacak ki. Sıcaklık farkı fazla olacağını pek düşünmüyorum

Sürekli İletişim Teması

İnternet tabanlı akıllı telefon uygulamalarının olması ve proje süresince grup üyelerinin iletişim kurma ihtiyacı hissetmeleri, sürekli bir iletişim imkanının ortaya çıkmasına imkân sunmuştur. Bu sebeple hem katılımcı mesaj içerikleri hem de mesaj sayıları incelendiğinde, katılımcıların neredeyse sürekli birbirleriyle iletişim kurdukları tespit edilmiştir. Böylece grup üyeleri arasında zaman ve mekândan bağımsız olarak iletişimin devam ettiği ifade edilebilir. Özellikle grup üyelerinin bir araya gelmesi gereken durumlarda, buluşulacak konum ve zamanın belirlenmesi gibi önemli aşamalarda bu uygulamalar önemli bir görevi yerine getirmiştir. Son olarak projeye yönelik ihtiyaç duyulan alanlarda araştırma yapılması ve ilgili araştırma sonuçlarının paylaşılması gibi mesajlar dikkat çekmektedir. Sürekli iletişim temasına yönelik bazı katılımcı görüşleri doğrudan alıntı şeklinde aşağıda verilmiştir.

GR8_1: Bu hafta sonu 2 gün çalışıyorum öyle izin alabileceğim iş değil cuma okul çıkılı biz de gidelim kalırsınız bizde hafta içi günde gelirsiniz yaparız projeyi

GR11_3: Baba bana uyar Kadıköy karakoy pek bir şey fark etmez de Kadıköy'ün neresi bakacağımız yer. Yiğit yarın sende gelebilirsen iyi olur istersen 1 gibi buluşalım senin için rahat olacaksa. Malzemeleri de bu pdf dekine göre mi direk alacağız gerçi onu buluşunca da konuşabiliriz. İnşallah malzemeleri alıp kurunca devre patlamaz

GR12_2: Nasıl yapacağız simdi öbüründe yine internette şeması vardı malzemeleri vardı bunda ne malzeme alacağımızı da bilmiyoruz.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Katılımcıların birbirlerine gönderdikleri mesaj sayıları incelendiğinde, bu tür internet tabanlı uygulamaların etkin bir şekilde kullanıldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu uygulamalar üzerinden gerçekleştirilen iletişim ile, proje süreçleri anlık olarak takip edilmiş ve kullanıcılar sürekli birbirlerine deneyimlerini aktarmışlardır. Süreç içerisinde yaşanan sorunlara yönelik uygulama üzerinden çözüm önerileri geliştirilmiş ve sorunların çözümü sağlanmıştır. Fiziksel veya zaman olarak bir araya gelinemeyecek durumlarda bile, iletişim ve aktarım süreci devam etmiştir. Grup üyelerinin kendi

aralarındaki mesaj içerikleri incelendiğinde, diğer grup üyelerine göre daha fazla deneyime sahip bazı öğrencilerin, diğer öğrencilerle deneyimlerini paylaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda projelerdeki süreçlerin takip edilmesi, projelerin yapılması ve proje denemelerinin gerçekleştirilmesi gibi süreçlerde ön planda oldukları anlaşılmıştır.

Temel amacı proje gruplarının proje süreçlerinde gereklilik hissettikleri durumlarda aynı projedeki diğer grup üyelerine ulaşmasını kolaylaştırmak olan akıllı telefon uygulamalarının proje süreçlerinde yoğun bir şekilde kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Akıllı telefon tabanlı uygulamaların da etkisiyle eğitim alanındaki süreçlerde de dijital bir dönüşüm yaşanmaktadır (Taşkıran, 2017). Böylece günlük hayattaki süreçlerin dijital platformlar üzerinden yürümesi günümüz teknoloji kullanımının doğal bir sonucudur. Öğrencilerin sürekli etkileşimde bulunmaları ve birbirleriyle deneyimlerini paylaşmaları önem arz etmektedir. Eğitimdeki niteliği arttırmak amacıyla akıllı telefon uygulamalarının kullanılması ile öğrenme süreçlerinde olumlu sonuçlar elde edilebilmektedir (Giunta, Stefani ve Chimenti, 2011; Çetinkaya ve Akçay, 2013). Çünkü bu cihazlar öğrenenler arası etkileşimin artması başta olmak üzere kaynakların bir yerden bir başka yere aktarılmasında pozitif yönde bir etkisi oluşturmaktadır (Chen, Chang ve Wang, 2008).

Öğrencilerin neredeyse günün tüm saatlerinde veya haftanın tüm günlerinde birbirleriyle mesajlaşmalarının, proje süreçlerinin niteliğinde olumlu etkileri olduğu ifade edilebilir. Çünkü bu iletişimdeki mesaj metinleri içerisinde, projelerdeki süreçlerin takibi, yaşanan sorunların çözümüne yönelik öneriler ve grup üyelerinin bir araya gelmesi gibi önemli konular bu uygulamalar üzerinden yürütülmektedir. Eğitim alanındaki mobil uygulamalar öğrenciler için eğlenceli öğrenme ortamı, öğrenme süreçlerine dikkat çekme ve etkileyici kılma gibi imkanlar sunmaktadır (Durak ve Yılmaz, 2019). Bu durum da sürekli bir iletişim ve etkileşimin ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Çalışmanın önerileri arasında, proje danışmanının da gruplarda yer alması sağlanarak, öğrencilerin zorlandıkları ve bu nedenle ilerleme kaydedemedikleri dönemlerde öğrencilere yardımcı olmaları sağlanabilir. Bu tür sınıf dışı etkinliklerde görüşmelerin veya faaliyetlerin de proje değerlendirme süreçlerine olumlu şekilde etki etmesi sağlanabilir. Bu sayede öğrencilerin gayretlerinin göz önüne bulundurulması sağlanarak daha kapsamlı proje değerlendirmeleri gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

Chang, A. Y., Ghose, S., Littman-Quinn, R., Anolik, R. B., Kyer, A., Mazhani, L., Seymour, A. K. & Kovarik, C. L. (2012). Use of mobile learning by resident physicians in Botswana. Telemedicine and e-Health, 18(1), 11-13.

Chen, G. D., Chang, C. K., & Wang, C. Y. (2008). Ubiquitous learning website: Scaffold learners by mobile devices with information-aware techniques. Computers & Education, 50(1), 77-90.

Corlett, D., Sharples, M., Bull, S., & Chan, T. (2005). Evaluation of a mobile learning organiser for university students. Journal of Computer Assisted Learning, 21(3), 162-170.

Çetinkaya, H. H., & Akçay, M. (2013). Eğitim ortamlarında arttırılmış gerçeklik uygulamaları. Akademik Bilişim Kongresi, Antalya, 11, 2015.

Demir, K., & Akpınar, E., (2016). Mobil öğrenmeye yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması. Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 6(1), 63-64.

Durak, A., & Yılmaz, F. G. K. (2019). Artırılmış Gerçekliğin Eğitsel Uygulamaları Üzerine Ortaokul Öğrencilerinin Görüşleri. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(2), 468-481.

Giunta, A., Di Stefani, A., & Chimenti, S. (2011). Mobile phones: a role in teaching dermatology?. Dermatology, 222(1), 22.

Lin, H. F. (2013). The effect of absorptive capacity perceptions on the context-aware ubiquitous learning acceptance. Campus-Wide Information Systems, 30(4), 249 – 265.

Merriam, S. B. (2009). Qualitative Research: A guide to design and implementation. San Francisco, CA: John Wiley ve Sons.

Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants, On the Horizon, 9(5), 1-6.

Taşkıran, A. (2017). Dijital Çağda Yükseköğretim, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 3(1), 96-109.

Tiryaki, E. N., & Karakuş, O. (2019). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dijital Uygulama Aracılığıyla Okuduğunu Anlama Becerisinin İncelenmesi. Journal of Advanced Education Studies, 1(1), 1-11.

Yaman, M., & Çakır, E. (2018). Dijitalleşen Dünyada Akıllı Afet ve Acil Durum Uygulamaları. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7(2), 1124-1138.

ÜNİVERSITE ÖĞRENCILERININ ÖĞRENIM GÖRDÜKLERI PROGRAMA YÖNELIK MEMNUNIYET ALGILARININ İNCELENMESI

Feyzi Kaysi

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, fkaysi@istanbul.edu.tr

Emrah Aydemir

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, emrah.aydemir@ahievran.edu.tr

Özet

Üniversite düzeyindeki öğrencilerin öğrenim gördükleri programları farklı nedenlerle tercih ettikleri söylenebilir. Bu nedenler arasında ilgi duyduğu bir alanda öğrenim görmek, sonraki öğrenim kademeleri için basamak olarak kullanmak ve mesleki gelişimini devam ettirmek gibi amaçlar yer alabilmektedir. Bununla birlikte üniversite öğrenimi süresince de öğrenim gördüğü programı tercih etme nedenlerini göz önünde bulundurarak programa karşı memnuniyet durumunu da değişebilmektedir. Çünkü süreç içerisinde programı tercih nedenlerine bağlı olarak beklentilerinin karşılanması veya karşılanamaması gibi sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Bu çalışmanın amacı üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri programı tercih etme ve bu programlardaki memnuiyet durumlarını incelemektir. Bu sayede öğrencilerin beklentilerinin karşılanmasına yönelik sonuçlar elde edilebilecektir. Çalışma nicel tekniklerle yürütülmüştür. Bu kapsamda tarama modeli ile verilerin toplanması sağlanmıştır. Katılımcılar İstanbul ilindeki bir devlet üniversitesinde öğrenim gören birinci ve ikinci sınıf öğrencilerden oluşmaktadır. Tüm katılımcılar çalışmaya gönüllü olarak katılmıştır. Veriler önceden hazırlanmış bir anket formu ile toplanmıştır. Verilerin analizleri yüzde ve frekans şeklinde çalışmada sunulmuştur. Çalışmanın bulguları arasında, katılımcıların önemli bir çoğunluğunun mesleki becerilerini iyileştirmek amacıyla bu programları tercih ettiği sonucu yer almaktadır. Bununla birlikte katılımcıların bir kısmı daha iyi yaşam şartları elde etmek, sonraki öğrenim kademesine ulaşmak ve önlisans diploması sahibi olmak amacıyla bu programları tercih ettiklerini belirtmiştir. Katılımcıların neredeyse yarısı programdan memnun olduğunu belirtirken diğer yarısı ise memnun olmadığını belirtmiştir. Memnun olma nedenleri arasında, beklentilerin karşılanmış olması, iyi bir üniversitede öğrenim görüyor olmak ve samimi öğretim elemanlarının olması öne çıkmaktadır. Memnun olmama durumları ise programın coğrafi uzaklığı, mesleki açıdan yetersiz olduğunun düşünülmesi ve yanlış tercihte bulunmuş olmak gibi nedenler dikkat çekmektedir. Çalışmanın önerileri arasında, öğrencilerinin memnun olmama durumlarının çözüme kavuşturulmasının sağlanması yer almaktadır. Ayrıca öğrencilerle yapılacak bu tür uygulamalar ile düzenli olarak öğrenci memnuniyetinin izlenmesi sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Mesleki Eğitim, Meslek Yüksekokulu, Üniversite Memnuniyet

INVESTIGATION OF THE SATISFACTION PERCEPTIONS OF THE UNIVERSITY STUDENTS ABOUT THE LEARNING PROGRAM

Abstract

It can be said that university students prefer the programs they study for different reasons. These reasons may include studying in an area of interest, using it as a stepping stone for the following levels of education and continuing professional development. However, the satisfaction level of the program may change by considering the reasons for choosing the program during the university education. Because, depending on the reasons for choosing the program during the process, the results such as meeting their expectations or not meeting them may occur. The aim of this study is to investigate the preferences of university students and the satisfaction status of these programs. In this way, it will be possible to obtain results for meeting the expectations of the students. The study was conducted with quantitative techniques. In this context, data was collected by scanning model. Participants consist of first and second year students studying at a public university in Istanbul. All participants voluntarily

participated in the study. The data were collected in a pre-prepared questionnaire form. The analysis of the data is presented in the form of percentage and frequency. The findings of the study indicate that a significant majority of the participants preferred these programs in order to improve their professional skills. However, some of the participants stated that they prefer these programs in order to get better living conditions, to reach the next level of education and to have associate degree diploma. Nearly half of the participants stated that they were satisfied with the program and the other half stated that they were not. The reasons for being satisfied are meeting the expectations, studying at a good university and having sincere lecturers. The reasons for dissatisfaction are that the program is too far from stayed place, considered to be inadequate in terms of profession and wrong university choice. Suggestions of the study include dissolving dissatisfaction of students. In addition, regular monitoring of student satisfaction should be ensured through such practices with students.

Key Words: Vocational Education, Vocational School, University Satisfaction

1. Giriş

Üniversiteler eğitim sisteminin önemli bir basamağını oluşturmakla birlikte belirli yeteneklere sahip nitelikli işgücü yetiştirmeyi amaçlarlar. Üniversitelerdeki öğretim elemanları ve öğrenciler arasındaki bakış açıları bazı noktalarda farklılık arz etmektedir. Bu bağlamda öğretim elemanları her ne kadar öğrencileri müşteri olarak görmemesine rağmen, öğrenciler kendilerini üniversitenin müşterisi olarak kabul edebilmektedirler (Owlia ve Aspinwall, 1997; Ewell, 1993). Yükseköğretim kurumlarında eğitimde niteliğin arttırılması amacıyla; eğitimde kalite ile öğrenci memnuniyeti daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır. Zamanla eğitim kurumları arasında rekabetçi bir ortamın oluşması dolayısıyla bazı yükseköğretim kurumları, öğrenci memnuniyetinin önemine daha fazla dikkat etmeye başlamıştır. Bu nedenle tanıtım etkinlikleri gibi çeşitli uygulamalarla öğrencilerin memnuniyetine verdikleri önemi öne çıkarmaya başlamışlardır (Elliott ve Shin, 2002). Bu tür etkinliklerin öğrencilerin memnuniyet algılarını arttırdığı ifade edilebilir. Yükseköğretim sürecinin çıktıları arasında, diploma, eğitim, akademik bilgi ve nitelikler yer almaktadır (Edwards, 1991). Bu çıktılar arasında her ne kadar öğrenci memnuniyeti görülmese de, bu konu uzun bir zaman boyunca araştırmalara konu olmuştur (Okun ve Weir, 1990). Üniversitelerin müşterisi olarak kabul edilen öğrencilerin memnuniyet düzeyleri kurumun başarısında önemli ölçütler arasında kendisine yer bulmuştur. Bu nedenle bu kurumların özellikle öğrenci memnuniyet algıları üzerinden farklı değerlendirme sistemleri görülebilmektedir. Öğrenci memnuniyeti kurumların öz değerlendirmelerinde ve kalitelerinin arttırılmasında da kullanılmaktadır (Aydemir, 2016; Schuh ve Upcraft, 2000). Üniversiteler tercih edilme oranlarının arttırmak için öğrenci memnuniyetini öncelikli gündemlerine almaya başlamışlardır (Şahin, 2009). Bu sayede üniversitelerin tercih edilme niteliğinin arttırılması sağlanabilir.

Türkiye'de yükseköğretim kurumlarının sayısı, yükseköğretim kurumlarında bölüm/program sayısı ve buralarda okumakta olan öğrenci sayısı her geçen yıl artış göstermektedir. Bu kadar çok sayıda yükseköğretim programlarının var olması, bu programların tercih edilme faaliyetlerinde artışı getirmiştir. Tüketici odaklı olmak modern pazarlamada başarının anahtarı olarak görülebilir. Öğrenciler açısından alternatifi olan bir programın tercih edilmesi için farklı özelliklerin ön planda tutulması gerekebilmektedir. Diğer bir ifadeyle, nitelikli tercihler için eğitim kurumlarının, öğrencilerin memnuniyetsizlik nedenlerinin ortadan kaldırılmasını ve memnuniyet unsurlarının güçlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bazı yükseköğretim kurumları öğrencilerin dikkatini çekmeyi ve tercih edilme oranlarını arttırmayı sağlamak için birçok farklı ortamda tanıtım ve reklam faaliyetleri yürütmektedirler (Torlak, 2001). Bunların yanı sıra öğrenimlerine devam eden öğrenciler de eğitim kurumları hakkında olumlu ve olumsuz tavsiyeler ile üniversitelerin imajlarına etki etmektedir. Öğrenci memnuniyetine yönelik çalışmalar kurum bazında olabileceği gibi, fakülte, bölüm veya program bazında da olabilir. Literatür incelendiğinde özellikle bölüm ya da program bazında en alt birime yönelik memnuniyet çalışmalarının az olduğuna rastlanmıştır. Son yıllarda bazı programlara yönelik öğrenci talebinin düşmesi nedeniyle YÖK tarafından öğrenci alımında bu programlar için kapatmalar yaşanmıştır (Yökatlas, 2019). Bölümlerinin kapatılmış olması öğrencilerin programa yönelik memnuniyetsizlik göstergelerinden birisi şeklinde ifade edilebilir (Karaçar ve Doğancılı, 2019). Bu

durum da göstermektedir ki, programlara yönelik tercih nedenlerini belirleme, güçlü ve zayıf yanlarını ortaya çıkarma, öğrenci memnuniyetlerini ölçme ve memnuniyetsizlik oluşturan unsurların ortadan kaldırılması şüphesiz çok önemlidir. Öğrencilerin farklı nedenlerle yüksek öğretim düzeyindeki programları tercih etmektedir. Bu nedenler arasında alana duyulan ilgi, alınan puanın ilgili bölüme yetmesi, alanın kişilik özellikleri ile uyumu, iş bulma olasılığı, cinsiyet, aileden etkilenme, iyi kazanç getirmesi, mezun olunan lise türü ve şans etmeninin etkili olduğu görülmüştür (Korkut-Owen, Kepir, Özdemir, Ulaş ve Yılmaz, 2012). Bu tercih nedenleri ile birlikte, zamanla programlardaki deneyimleri başta olmak üzere farklı nedenlerle öğrencilerin memnuniyet algılarının değiştiği ifade edilebilir. Bu süreçte öğrencilerin memnuniyet algılarının yükselmesinde öğretim elemanı ve danışmanların da rolleri bulunabilmektedir. Öğretim elemanlarının alan bilgisi ve öğrencileri akademik çalışmalara yönlendirmesi öğrencilerin memnuniyetlerini olumlu şekilde etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır (Çetinkaya ve Yılmaz, 2019). Aynı zamanda danışman öğretim elemanları da öğrencilerin memnuniyetlerini olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir (Mete, Erdem, Uzal, Hüyük ve Altay, 2018). Özellikle aynı görüşte olunmasa da öğretim elemanlarının görüşlerinin iletilmesi öğrencilerin memnuniyetlerini arttırmaktadır (Türkoğlu, Küçükeşmen ve Şimşek, 2019). Öğrencilerin öğrenim gördükleri programda üst sınıflara geçtikçe memnuniyetlerinin arttığı belirlenmiştir (Terzi, Ünal ve Gürbüz, 2012). Ayrıca arkadaşlık ortamları, bölümü sevmeleri, öğretmeyi sevmeleri de memnuniyetlerini olumlu yönde etkilemektedir (Biber, 2013).

Üniversite düzeyindeki öğrencilerin öğrenim gördükleri programları tercih etmeden önce farklı nedenleri gözettikleri ifade edilebilir. Bu nedenler arasında öğrenim gördüğü programa ilgi duyma, seçtiği alanda kendini geliştirme arzusu, mezuniyet sonrası kolay iş bulma ve maddi beklentisine cevap vermesi gibi etkenler olabilmektedir. Bununla birlikte bireylerin üniversite öğrenimi süresince de yaşantıları göz önüne alınarak programı tercih etme durumlarına yönelik memnuniyet algıları değişebilmektedir. Çünkü bireylerin programı tercih etmeleri sonrasındaki beklentilerin karşılanması veya karşılanamaması gibi sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Bu çalışmanın amacı üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri programı tercih etme nedenlerini ve bu programlardaki memnuiyet durumlarını incelemektir. Bu sayede öğrencilerin beklentilerinin karşılanmasına yönelik sonuçlar elde edilebilecektir.

2. Yöntem

Çalışma nicel yöntemle gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda çalışmanın deseni betimsel tarama olarak ifade edilebilir. Karasar (2009) Tarama Modellerinde geçmişte ya da halen var olan bir durumun var olduğu haliyle betimlendiğini ifade etmektedir. Çalışma kapsamında veriler, anket formu üzerinden toplanmıştır. Çalışmanın katılımcıları İstanbul'daki bir devlet üniversitesinde öğrenim gören önlisans öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmaya dahil edilen tüm katılımcılar gönüllülük esasına göre veri paylaşmışlardır. Çalışmanın katılımcılarına yönelik bazı bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 2: Katılımcılara Ait Bazı Bilgiler

Kategori		n	%
Sınıf	1. Sınıf	67	54,92
	2. Sınıf	55	45,08
Öğretim Türü	Normal Öğretim	69	56,56
	İkinci Öğretim	53	43,44
Memnuniyet Algısı	Memnunum	55	45,08
	Memnun Değilim	67	54,92
	Toplam	122	100

Tablo 1 incelendiğinde, 1. Sınıftan 67 (%54,92) ve 2. Sınıftan 55 (45,08) katılımcının çalışmada yer aldığı görülmektedir. Ayrıca katılımcıların 69'u (%56,56) normal öğretimde ve 53'ü (%43,44) de ikinci öğretimde öğrenim görmektedir. Son olarak katılımcıların 55'inin (%45,08) öğrenim gördüğü programdan memnun olduğu fakat 67'sinin (%54,92) memnun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde yüzde ve frekans şeklinde bulgular bölümünde sunulmuştur.

3. Bulgular

Meslek yüksekokulu öğrencilerinin mesleki eğitim almak amacıyla öğrenim görmekte oldukları programı tercih etme nedenleri ve memnuniyet algılarının belirlenmeye çalışıldığı çalışmada elde edilen bulgular bu bölümde sunulacaktır. Katılımcıların ifade ettikleri program tercih nedenleri aşağıda verilmiştir.

Tercih Nedenleri

Katılımcılardan alınan cevapların bir araya getirilmesi ile Tablo 2'deki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 3: Katılımcıların Programı Tercih Etme Nedenleri

Program Tercih Nedenleri	n	%
Mesleki Gelişimim İçin	67	54,92
Daha İyi Yaşam/Ücret Elde Etmek	17	13,93
DGS ile Lisans Okumak	17	13,93
Önlisans Diploması Almak	10	8,20
İsim Yapmış Üniversitede Okumak	8	6,56
Bilmiyorum	3	2,46
Toplam	122	100

Tablo 2'deki veriler incelendiğinde, katılımcıların çoğunluğunun mesleki beceri kazanmak ve gelişimlerini tamamlamak amacıyla program tercihinde bulundukları belirlenmiştir. Mezuniyet sonrası edinecekleri meslek becerilerle daha iyi bir yaşam sürme ve daha iyi bir ücret elde etmek gibi nedenler de programların tercih edilmesinde önemli görülmektedir. Bununla birlikte benzer şekilde meslek yüksekokulu öğrencilerinin sonraki öğrenim kademesine devam etmek için program tercihinde bulundukları anlaşılmaktadır. Ayrıca mezun olmaları halinde alacakları önlisans diploması ve hali hazırda tanınmış bir üniversitede okumak istemeleri nedenleriyle tercih ettikleri de belirlenmiştir. Son olarak katılımcıların bir kısmının da öğrenim gördüğü programı seçme nedenini bilmemesi dikkat çekicidir.

Memnuniyet

Katılımcılardan memnuniyet başlığı altında elde edilen yanıtlara yönelik bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 4: Katılımcıların Memnuniyet Algı Boyutları

Üniversite	n
İyi Üniversite Olması	6
Coğrafi Olarak Yakın Olması	4
Ortam ve Mekânın Güzel Olması	4
Kaliteli Üniversite Olması	3
İsim Yapmış Üniversite Olması	2
Bölüm	
İlgi Duyduğum Meslek	18
Kendimi Geliştiriyorum	7
Teknik Bilgi Vermesi	2
Dersler	
Derslerin Yeterli Olması	1
Mezuniyet Yeterliliği Kazanma	1
Zevkli Dersler	1
Mezuniyet	
DGS Tercih Sayısının Çok Olması	4
Diploma İçin	2
İş Olanaklarının Çok Olması	2
Öğretim Elemanları	
Akademik Kadronun Güçlü Olması	3
Akademik Kadro Bize Yardımcı Oluyor	3
Öğrenciye Verilen Değer	2

Katılımcılardan alınan yanıtlar, üniversite, bölüm, dersler, mezuniyet ve öğretim elemanları boyutları şeklinde Tablo 3'te görülmektedir. Katılımcıların üniversite boyutundaki memnuniyet algıları incelendiğinde, öğrenim gördükleri üniversitenin kaliteli ve iyi bir üniversite olması ön plana çıkmaktadır. Ayrıca ikamet ettiği yere coğrafi yakınlık, üniversite ortamının istenilen şartları sağlaması ve bilinen bir üniversite olma gibi durumlar katılımcılarda olumlu memnuniyet algısını ortaya çıkarmıştır. Bölüm boyutunda özellikle katılımcıların ilgi duyduğu mesleğe yönelik bir bölümde öğrenim görmeleri en büyük memnuniyet kategorisi olarak ön plana çıkmıştır. Ayrıca kendini mesleki açıdan geliştirebiliyor olması ve teknik bilgi kazanımı gibi nedenler de katılımcılar tarafından olumlu bir durum olarak ifade edilmiştir. Dersler boyutunda, derslerin yeterli görülmesi, mezuniyet yeterliliğini kazandırabilecek boyuta olması ve zevkli olması gibi kategoriler dikkat çekmektedir. Mezuniyet boyutu incelendiğinde, mezuniyet sonrasında DGS tercih sayısı ve iş olanaklarının çok olmasının önemi görülmektedir. Ayrıca mezuniyetle alınacak diplomanın da memnuniyet algısında olumlu etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Öğretim elemanları boyutu incelendiğinde ise, akademik kadronun güçlü olması, öğrencilere mesleki açıdan yardım etmesi ve değer vermesi gibi kategoriler katılımcılar tarafından önemli görülmektedir.

Memnuniyetsizlik

Katılımcıların öğrenim gördükleri programdan memnun olmama başlığı altında ifade ettikleri yanıtlara yönelik bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 5: Katılımcıların Memnun Olmama Algı Boyutları

Üniversite	n
Coğrafi Uzaklık	29
Fiziksel İmkansızlıklar	5
Bölüm	
Uygulamaların Az Olması	18
Mesleki Açıdan Geliştiremiyorlar	6
Düşük Öğrenci Niteliği	2
Dersler ve Öğretim Elemanları	
Derslerde Zorlanıyorum	2
Hocalar Bizi Zorluyorlar	4
Tercih	
Kendim İstemedim	6
Hatalı Tercih Yaptım	3

Tablo 4'teki bulgular incelendiğinde, katılımcıların memnuniyetsizlik algısının özellikle üniversite boyutunda ağırlık kazandığı ifade edilebilir. Katılımcıların bu boyutta belirttikleri yerleşkenin ikamet adresine olan uzaklığı önemli bir derecede memnuniyetsizlik algısını oluşturmaktadır. Ayrıca okuldaki fiziksel imkanların yetersiz olması da bu algının oluşmasına neden olmaktadır. Bölüm boyutu incelendiğinde, mesleki uygulama sayısının az olması ve bu nedenle mesleki gelişimin yetersiz olduğu algısı da öne çıkan memnuniyetsizlik algıları arasında yer almaktadır. Son olarak öğrencilerin akademik ve mesleki açıdan düşük niteliklere sahip olması da bazı katılımcılar tarafından olumsuz olarak ifade edilmiştir. Dersler boyutunda bazı katılımcıların zorluk çekmeleri, öğretim elemanları boyutunda ise öğretim elemanlarının öğrencileri dersler konusunda zorlaması ifade edilen memnuniyetsizlik algısı olarak yer almıştır. Son olarak, öğrencilerin tercih boyutu incelendiğinde, öğrenim gördüğü programı kendisi istememesine rağmen tercih etmesi ve üniversite tercihini yanlış yapması da memnuniyetsizlik algısının oluşmasına neden olmuştur.

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Çalışmadan elde edilen veriler incelendiğinde, öncelikle öğrencilerin mesleki beceri kazanma veya mesleki gelişimleri devam ettirme amacıyla mesleki programları tercih ettikleri öne çıkmaktadır. Ayrıca daha fazla ücret alma, lisans öğrenimlerine geçme ve diploma sahibi olma gibi nedenler de tercihler esnasında önemli görülmektedir. Öğrencilerin öğrenim gördükleri programa yönelik memnuniyet algıları üniversite, bölüm, dersler, mezuniyet ve öğretim elemanları başlıkları altında yer almaktadır. Bu boyutlardaki memnuniyet algısı ağırlıklı olarak ilgi duyulan mesleğe yönelik bölümde öğrenim görmek ve bu süreçte mesleki açıdan gelişmek başlıkları önem arz etmektedir. Ayrıca iyi, kaliteli, tanınır bir üniversite öğrenim görmenin, mezuniyet sonrası lisans alanlarına geçiş için seçenek sayısının fazla olmasının ve öğretim elemanlarının olumlu memnuniyet algısı oluşturmada etkileri olmaktadır. Öğrencilerin öğrenim gördükleri programa yönelik memnuniyetsizlik algıları ise üniversite, bölüm, dersler, öğretim elemanları ve tercih boyutlarında yer almaktadır. Bu boyutlardaki üniversitenin coğrafi uzaklığı, uygulamaların az olması, isteği dışında veya hatalı programı tercih yapma gibi nedenler öğrenciler açısında memnuniyetsizlik algısına neden olmaktadır. Son olarak öğrencilerin derslerde

zorlandıklarını düşünmesi ve mesleki açıdan gelişemediklerini ifade etmesi de memnuniyetsizlik algısına neden olmaktadır.

Çalışmanın sonuçları incelendiğinde, özellikle öğrencilerin mesleki beceri kazanmak ve var olan mesleki becerilerini geliştirmek amacıyla tercihlerde bulunmaları önemlidir. Çünkü bu durum öğrencilerin önemli bir kısmının bilinçli bir şekilde program tercihinde bulundukları şeklinde ifade edilebilir. Üniversiteler tercih edilme oranlarının arttırmak için öğrenci memnuniyeti önem arz etmektedir (Şahin, 2009). Ayrıca yaşam koşullarını arttırmak, sonraki üst öğrenim kademesine geçmek ve diploma sahibi olmak gibi başlıklar da önem arz etmektedir. Üniversite tercih nedenleri arasında alana duyulan ilgi, alınan puanın ilgili bölüme yetmesi, iş bulma olasılığı, aileden etkilenme ve iyi kazanç getirmesi etmeninin etkili olduğu görülmüştür (Korkut-Owen, Kepir, Özdemir, Ulaş ve Yılmaz, 2012).

Öğrencilerin memnuniyet algıları incelendiğinde, her ne kadar öğrencilerin yarısından fazlası öğrenim gördüğü programdan memnun olmadığını ifade etmiş olsa da memnuniyetsizlik algısına nazaran daha fazla boyutun etkili olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu boyutlar içinde yer alan başlıklar incelendiğinde, memnuniyet algısı oluşmuş öğrencilerin program tercihinden önce öğrenim görecekleri program hakkında araştırma yaptıkları ifade edilebilir. Diğer bir ifade ile, memnuniyetsizlik algısına neden olan en önemli başlık olan coğrafi uzaklık için, öğrencilerin birimin internet sitesindeki adrese bakmaları yeterli olacakken, bunu bile yapmadıkları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle tanıtım etkinlikleri gibi çeşitli uygulamalarla bu durum telafi edilebilir (Elliott ve Shin, 2002). Ayrıca kendi isteği dışında veya hatalı bir şekilde tercih yapmaları da mesleki ilgilerinin düşük olmasına neden olabilmektedir. Fakat bunların haricinde öğrencilerin önemli bir kısmının mesleki uygulama sayısını az bulması ve bu nedenle mesleki açıdan gelişemediklerini düşünmeleri önemli görülmelidir. Bu kapsamda daha fazla uygulama yapılması ve öğrencilerde oluşan olumsuz memnuniyet algısının düzeltilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Bu olumsuz durumunun devam ettirilmesi halinde ise programların kapanması sonraki aşamalarda gerçekleştirilebilir. Programların kapatılmış olması öğrencilerin programa yönelik memnuniyetsizlik göstergelerinden birisi şeklinde ifade edilebilir (Karaçar ve Doğancılı, 2019). Ayrıca öğrencilerde olumlu memnuniyet algısı oluşturan ilgi duyulan meslekte öğrenim görmek ve mesleki açıdan geliştiğini hissetmek çalışmanın önemli sonuçlarından biri olarak görülebilir. Öğrencilerin öğrenim gördükleri programı sevmeleri memnuniyetlerini olumlu yönde etkilemektedir (Biber, 2013). Öğrenci memnuniyeti kurumların öz değerlendirmelerinde ve kalitelerinin arttırılmasında da kullanılmaktadır (Aydemir, 2016; Schuh ve Upcraft, 2000). Son olarak öğretim elemanlarının olumlu geri bildirimleri de memnuniyet algısının oluşmasında olumlu etkinin oluşmasını sağlamıştır. Öğretim elemanlarının alan bilgisi ve öğrencileri akademik çalışmalara yönlendirmesi öğrencilerin memnuniyetlerini olumlu şekilde etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır (Çetinkaya ve Yılmaz, 2019).

Çalışmanın önerileri arasına, adayların program tercihleri yapmasından önce üniversitenin konumunu da dikkate alarak ve özellikle ilgi duydukları bir mesleki programı seçmeleri açısından rehberlik hizmeti almaları sağlanmalıdır. Uygulamaların sayısının arttırılması ve öğrencileri mesleki açıdan daha fazla geliştirebilecek uygulamaların tercih edilmesi sağlanmalıdır.

Kaynaklar

Aydemir, E. (2016). Öğrenci Memnuniyeti Açısından Üniversiteler Arası Sıralamada Yeni Bir Sistem Önerisi. Yükseköğretim Dergisi, 6 (3), 124–137.

Biber, A. Ç. (2013). Öğretmen Adaylarının İlköğretim Matematik Öğretmenliği Lisans Programı Hakkındaki Memnuniyet Düzeylerinin Araştırılması: Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Örneği. Kastamonu Eğitim Dergisi, 21(3), 1253-1270.

Çetinkaya, Ş. E., & Yılmaz, S. (2019). An Investigation of Student Satisfaction with an Applied Linguistics Graduate Programme. Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry, 10(3), 346-385.

Edwards, D. (1991). Total quality management in higher education. Management Services, 35(12), 18-20.

Elliott, K. M., & Shin, D. (2002). Student satisfaction: An alternative approach to assessing this important concept. Journal of Higher Education Policy and Management, 24, 197-209.

Ewell, P. T. (1993). Total quality & academic practice: The idea we've been waiting for?. Change: The Magazine of Higher Learning, 25(3), 49-55.

Karaçar, E., & Doğancılı, O. S. (2019). Yükseköğretim Kurumlarında Kapatılan Bölümlerde Okuyan Öğrencilerin Görüşleri Üzerine Bir Çalışma: Sinop Üniversitesi Örneği. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 7(2), 1314-1327.

Karasar, N. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel.

Korkut-Owen, F., Kepir, D. D., Özdemir, S., Ulaş, Ö., & Yılmaz, O. (2012). Üniversite öğrencilerinin bölüm seçme nedenleri. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(3), 135-151.

Mete, H, Erdem, A, Uzal, G, Hüyük, D, Altay, S. (2018). Öğrencilerin Öğretim Elemanı ve Danışman Memnuniyeti: Tekirdağ NKÜ Teknik Bilimler MYO Örneği. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (2), 27-42

Okun, M. A., & Weir, R. M. (1990). Toward a judgment model of college satisfaction. Educational Psychology Review, 2(1), 59-76.

Owlia, M. S., & Aspinwall, E. M. (1997). TQM in higher education-a review. International Journal of Quality & Reliability Management, 14(5), 527-543.

Schuh, J. H., & Upcraft, M. L. (2000). Measuring student satisfaction and needs. The handbook of student affairs administration, 2, 265-284.

Şahin, A. E. (2009). Eğitim fakültesinde hizmet kalitesinin eğitim fakültesi öğrenci memnuniyet ölçeği (EF-ÖMÖ) ile değerlendirilmesi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 37(37), 106-122.

Terzi, M., Ünal, M., & Gürbüz, M.Ç. (2012). İlköğretim Matematik Öğretmen Adaylarının Matematiğe Yönelik Akademik Güdülenme Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 2(1), 51-60.

Torlak, Ö. (2001). Eğitim hizmetleri pazarlaması açısından üniversite öğrencilerinin hizmet kalitesini algılamalarının önemi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 7(3), 399-416.

Türkoğlu, M. E., Küçükeşmen, E., & Şimşek, A. (2019). Önlisans Öğrencilerinin Memnuniyet Durumları Üzerine Ampirik Bir Araştırma: Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Isparta Meslek Yüksekokulu Örneği. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 6(6), 703-721.

Yökatlas, (2019). Yükseköğretim Programı Atlası, https://yokatlas.yok.gov.tr, Erişim Tarihi: 30.11.2019.

TÜRKÇE EĞİTİMİNDE DİL BİLİMİ TERİMLERİNİN İŞLEVİ

Tuğçe Zeynep BÜYÜKBAY

Yüksek Lisans Öğrencisi, Tuğçe Zeynep Büyükbay, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, tugcebuyukbay@hotmail.com

Özet

Dil gerçek dünyanın, dilin saymaca birimleri ile yeniden kurulmasıdır. Dilin kendine ait işlevi, bir sözcüğün veya kullanılan herhangi bir dilsel ögenin sonucudur. Türkçe eğitiminde de dilin, dil biliminin işlevleri çeşitli durumlarla karşımıza çıkmaktadır. Araştırma konusu olan dil bilimi terimlerinin Türkçe eğitimindeki işlevsel boyutunun, öğretilen her bir kelimede kendini göstermekte ve bir o kadar da önem arz etmektedir. Dil bilimi terimleri, öğrencilerin dile ait ilkelerini sürekli ezberci sisteme dökmelerindense, Türkçeyi her zaman kolayca yararlanmalarını ve daha pratik olarak ortaya koymalarını amaçlamaktadır.

İşlevselliğe sahip olan dilbilim, dilin yapısını ve bunların birbiriyle ilişkisi, bildirilen, işlevleri bakımından ortaya konulan, dil olgularının araştırılmasında ve değerlendirilmesinde bildiri işlevine öncelik fırsatı verir. Dilsel çalışmalar bu yapı aracılığıyla uygulamaya titizlikle yaklaşan bağıntısal dilbilim terimlerinin göstergesidir. Dilin dizgesel açıdan ilk kuralı, olguların bildirim ihtiyacını yanıtlamadaki görevini, işlevini saptamak, bununla ilişkili olarak da bir bütün sağlayacak biçimde karşılıklı olarak birbirine bağlı öğelerin oluşturduğu dilbilim içindeki yerini belirtmektedir.

Türkçe eğitiminde her sınıfı kapsayan dilbilimde, geleneksel yöntemlerini haricinde, dil bilgisi ilkelerinin işlevsel olarak öğrencilere aktarılması büyük bir öneme sahiptir. Bu çalışmada, Türkçe eğitiminde dil bilimi terimlerinin işlevsel yönleri üzerinde çalışılmış, çeşitli örnekler verilerek konu ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Eğitimi, Dilbilim, İşlevsellik, Terim

Abstract

Language is the reestablishment of the real world with counter units of language. The function of the language itself is the result of a word or any linguistic element used. In Turkish education, the functions of language and linguistics appear in various situations. The functional dimension of the linguistic terms, which are the subject of the research, in Turkish education, each word taught shows itself and is as important. The terms linguistics aim to enable students to make use of Turkish language more easily and to put it into practice in a more practical way, rather than constantly putting the principles of the language into a rote system.

Linguistic science, which has functionality, gives the opportunity to prioritize the function of the paper in the investigation and evaluation of language cases, which are put forward in terms of their reported functions and the structure of language and their relationship with each other. Through this structure, linguistic studies are indicative of the relational linguistic terms that approach the application meticulously. The first rule in terms of language is to determine the role and function of cases in responding to the need for notification, and in relation to this, their place in linguistics, which is composed of mutually interconnected elements.

In linguistics, which includes every class in Turkish education, it is of great importance that the principles of grammar are transferred to the students functionally in addition to their traditional methods. In this study, functional aspects of linguistics terms in Turkish education have been studied and various examples have been given and evaluations have been made along with related studies.

Keywords: Turkish Education, Linguistics, Functionality, Term

GİRİŞ

Dilbilim, dili anlamak amacıyla tıp, biyoloji, felsefe ve psikoloji gibi farklı bilim dallarındaki bilgileri kendi içerisinde eriten bir bilim dalıdır. En sade tanımıyla dilin bilimsel yönden incelenmesi anlamına gelen dilbilimin ana araştırma nesnesi ve alanı dildir. Dil öğretimi de dilbilimin önemli ilgi alanlarından biri olmuştur. Dil bilimin ürünleri, verileri ve katkıları olmadan dil öğretimini düşünmek olanaksız gibidir.

Dil gerçek dünyanın, dilin saymaca birimleri ile yeniden kurulmasıdır. Dil, insana, ait olduğu gerçek dünyadan ayrı ve onun yasalarına bağlı olmayan yapay bir dünya kurma ve doğaya tarihi katma imkânı veren bir saymacalar sistemidir. Ses ve anlam ilişkisi bütünüyle nedensiz olan, seslerden örülü ortak iğretilemeler toplamıdır.

Konuşulduğu toplumu oluşturan bütün bireylerin üzerinde uzlaştığı bir dizge yani sisteme dil denir. Uzlaşım niteliği taşıyan bir sistem ancak sistemli bir yaklaşımla öğrenilebilir. Ana dili eğitim programları genel anlamda bu işlevi yerine getirmektedir. Oysa ana dili eğitimi ile ilgili yapılan çalışmalarda dilin dizgesel yönünü oluşturan ses, anlam, biçim ve söz dizimi özelliklerinin dil öğretimine yeterince yansıtılamadığı görülmektedir (Onan, 2009: 83). Aksan (2004)'ın da belirttiği gibi halen ana dili öğretimi çalışmalarıyla birlikte Türk dili çalışmalarının da yurt dışında ve bizde, bugüne dek genel olarak dilbilim temeline oturtulmadığını, yeni gelişmelere, yeni görüş ve akımlara gereğince ayak uydurulamadığını söyleyebiliriz.

Türkçe Öğretmenliği Programı da bu açıdan incelendiğinde dilbilimsel verilerden yararlanılmak istendiği görülmektedir. Ancak ders adları ve içerikleri geleneksel yaklaşımlarla oluşturulduğu için kullanılan veriler dilbilimle ilişkilendirilememektedir (Börekçi, 2009: 423). Mevcut programda dilbilime ilişkin yalnızca 3 kredilik "Genel Dil bilimi" dersi yer almaktadır. Hiç kuşku yok ki dil ve edebiyat eğitimi gerçekleştirecek olan öğretmen adaylarının genel dilbilim dersi almaları olumlu bir gelişmedir (Börekçi, 2009: 425). Ancak bu derste dilbilime ilişkin verilenlerin kuramsal boyutta kalması ve Türkçe eğitimi üzerinde somutlaştırılmaması öğretmen adaylarının dilbilim ve dil öğretimi ilişkisini kuramamasına neden olmaktadır.

Herhangi bir bilim dalında çalışanların kullandıkları, genel dilin bütün bireylerce kullanılan söz ve anlamlarından ayrı olan bu dil kullanımı, bilim dili olarak bilinir. Bu dilbilim dalının terim ve deyimlerine dayanır. Bu dilin sözcüklerinin büyük bölümünü terimler ve meslek argosunun sözleri oluşturur: astronomi dili, hukuk dili, tıp dili, felsefe dili, teknoloji dili, din dili, birer meslek ve bilim dilleridir.

Türkçe eğitiminde de meslek algısı, ad ve eylem kökenli oluşa göre -cı ve -ıcı ekleriyle doğar. Bir işi yapana yani özneye ait meslek bilgisi, -lık kavram ekiyle meslek adına dönüştürülür: aşçı-lık, boyacı-lık, kitapçı-lık, bakıcı-lık, balıkçı-lık, işçi-lik, bakıcı-lık, doktor-luk, taşıyıcı-lık vb. kelimelerdir.

1. Söz Diziminde Asıl Öge ve Bağlı Öge İlişkisi

Dil kullanımının yani söz diziminin bütünü, bir niteleme ve açıklama, bir özelleme, kendi özelini yaratma eylemidir. Varlığı özelleyen söz öbeği ögeleri, niteleyici ve tamlayıcı; olayı özelleyen cümle ögeleri ise açıklayıcı olarak bilinmektedir.

<table>
<tr><td colspan="4">Söz Diziminde Asıl Öge ve Bağlı Öge İlişkisi</td></tr>
<tr><td rowspan="6">Söz Öbeği
(V+V)</td><td rowspan="3">İlişkilendirme Öbekleri</td><td>Ad Tamlaması</td><td>tamlayan - tamlanan</td></tr>
<tr><td>İyelik Öbeği</td><td>tamlayan - tamlanan</td></tr>
<tr><td>İlgi Durumu Öbeği</td><td>tamlayan - tamlanan</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Niteleme Öbekleri</td><td>Sıfat Tamlaması</td><td>niteleyen - niteleyen</td></tr>
<tr><td>Durum ve Edat Öbeği</td><td>niteleyen - niteleyen</td></tr>
<tr><td>Ad-Eylem Sıfat Tamlaması</td><td>niteleyen - niteleyen</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Cümle
(V+E)</td><td colspan="2">Ad Cümlesi</td><td>açıklayan - açıklanan</td></tr>
<tr><td colspan="2">Eylem Cümlesi</td><td></td></tr>
<tr><td>V: Varlık
E: Eylem</td><td colspan="3"></td></tr>
</table>

Evrende, ‘ağaç’ diye bir varlık veya ‘uç-’ diye bir eylem yoktur. Birbirinden oldukça farklı, fakat ortak özellikleri olan varlıkların tümüne ‘ağaç’ veya birbirine benzeyen eylemlerinin tümüne ‘uç-’ denir. Kısacası,

1. Sözlük birimleri, genellemelere dayalı kavram adlarıdır.
2. Söz dizimi ise bu sosyal genellemeleri özellemekten ibarettir.
3. Sözlük tümevarımı, söz dizimi ise tümdengelimi temsil eder.
4. Sözlük sosyal bir olgu, söz dizimi ise, bireysel bir eylemdir, tek tek bireyler tarafından gerçekleştirilir.

İnsanın ömrü, sosyal olan söz dizimi kurallarının kılavuzluğunda, sözlük birimleri arasında gezinmekle geçer. Kişinin -insan- varlığı bu gezintiden ibarettir. Bu gezinti, bazen sesli (iç konuşma ve düşünme) olarak gerçekleşen sözlü dil kullanımı veya yazılı dil kullanımı olarak ortaya çıkar. Her türlü dil kullanımı, sözlüklerdeki bu genellemeleri özellemekten ibarettir (Karaağaç, 2013).

Sözlük	Söz Dizimi
Edinim (sözlük, deyim ve atasözleri sözlükleri)	Kullanım (sözlü ve yazılı dil kullanımları)

Genelleme	Özelleme
Nedensiz	Nedenli
Sosyal	Bireysel
Tümevarım	Tümdengelim

Türkçede söz öbeklerinin bütün tamlayıcı ve niteleyicileri ile cümlenin bütün açıklayıcıları, niteledikleri veya açıkladıkları asıl birimden önce gelirler. Bu yüzden Türkçede, varlık ile niteleyicisi ve eylem ile açıklayıcısı (cümle ögesi) ilişkisi, geriye doğru bir ilişki olduğu için, niteleyici ve açıklayıcıları sonradan getirme, bu sonradan getirmeyi sağlayacak bağlama zamirleri ve yan cümleler yoktur. (Karaağaç, 2013). Yapımlık yönü geriye doğru, çekimlik yönü ileriye doğru olan Türkçenin dil bilgisi ve öge birimleri, yönleri açısından şöyle gösterilebilir:

Ad (Kök-Gövde

Yönü geriye yapılar: Yapımlık bağlı biçim birimleri	Yönü ileriye yapılar: Çekimlik bağlı biçim birimleri
1. Yapım ekleri	1. Çekim ekleri
2. Çokluk ekleri	2. Durum ekleri
3. İyelik eki	3. Çekim ekleri
4. Yapımlık söz öbekleri	4. Çekimlik söz öbekleri
5. Yardımcı eylemler	5. Yardımcı cümleler

Türkçenin dil kullanımını şu şekilde göstermek mümkündür:

Sözlük kullanımı → Varlık
(Nedensiz, Toplumsal, Genelleme)

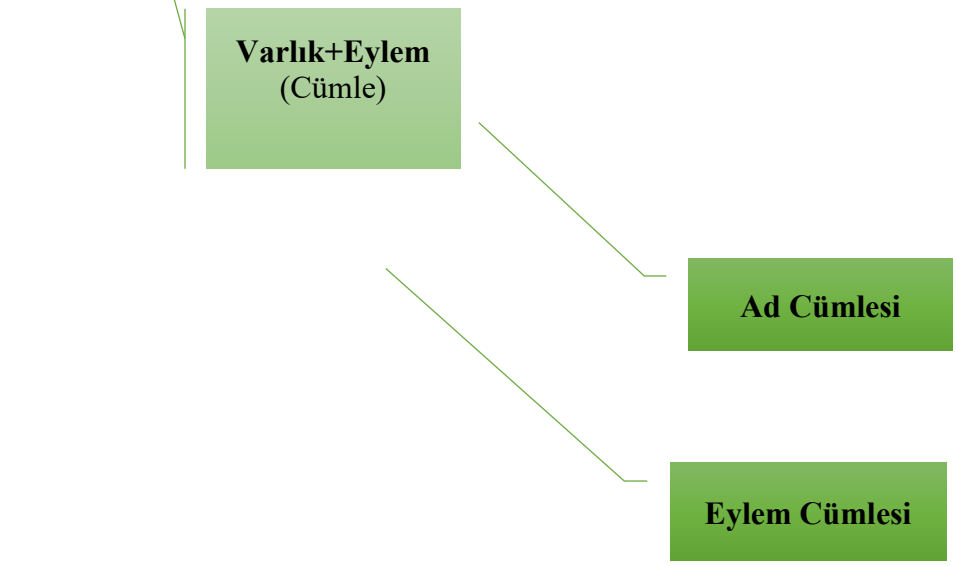
Eylem (Kök-

Söz Dizimi Kullanımı
(Nedenli, Bireysel, Özelleme)

Varlık+Varlık
(Söz Öbekleri)

Nitelendirme Öbekleri
1. Var Oluş Özellikleri
a) Sıfat Tamlaması
b) Kısaltma Öbekleri
2. Eylem Özellikleri
Ad Eylemli Sıfat Tamlaması

İlişkilendirme Öbekleri
1. Varlık- Varlık İlişkisi
Ad Tamlaması
2. Varlık-Kişi İlişkisi
a) İyelik Öbeği
b) İlgi Durumu Öbeği



2. Dil Bilimi Terimlerinin Türkçe Eğitimine Yansıması

2.1. Dizge (Sistem) Terimi

Dizge kavramı, tek başına ele alınan ögenin bir anlam kazanmadığını ancak diğer ögelerle birlikteyken bir anlam ve değer kazandığını ifade eder. Dizgenin bir bütün olarak değeri her zaman tek tek ögelerin değerinden daha fazladır (Aksan, 1997).

MEB Türkçe Dersi Öğretim Programı (2017)'nda, kelime öğretiminin tek başına değil metnin bağlamından hareketle öğretilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Yapılan bu ifade, dizgeye ve sözcük anlamının dizgedeki değerine işaret etmektedir. Aksi takdirde metinlerde geçen sözcüklerin anlamları metinden bağımsız bir şekilde bulunmaya çalışıldığında, sözcüğün dizgedeki anlamından farklı bir anlamın da çıkarılması mümkündür.

Örneğin "üst" sözcüğünü tek başına ele alıp da öğrencilere anlamını sorduğumuzda pek çok anlam çıkarılabilir: yukarı, giysi, gökyüzü, makam vb. anlamlar akla gelebilir. Bir başka örnek olarak "beyaz" sözcüğünde ise akla ilk olarak; gelinlik, bulut, saflık, huzur vb. anlamlar gelebilir. 'Üst ve beyaz' sözcüğünün anlamını belirleyebilmek için nasıl bir bütün içerisinde yer aldığını bilmek ya da dizge içerisindeki diğer ögelerle olan ilişkisini bilmek gerekmektedir. Bu anlamda Türkçe öğretiminde dizge kavramı, sözcük öğretiminde sözcüğün gerçek değerini bulması açısından önem arz etmektedir.

Dizgenin önemini, Türkçe öğretiminde yalnızca sözcükler üzerinden değil, ekler (biçimbirimler) açısından da ele alabiliriz.

Örneğin "Saçım tarandı." ve "Çantam çalındı." tümcelerinde 1. tekil kişi eki olan aitlik ekleri, ses-yapı ilişkileri açısından dizge içerisinde farklılık sergilemektedir. Sezdirme yoluyla dil bilgisi öğretimi yaklaşımını ele alan Türkçe öğretiminde, biçimbirimlerin ses özelliklerinin değişiminin dizge içerisindeki örneklerle sergilenmesi doğrudan dizgenin işlevine işaret etmektedir.

2.2. Dizisel - Dizimsel İlişkiler (Eksenler) Terimleri

Dizimsel ilişkiler (bağıntılar) bir yapı, yani bir dizim oluşturmak için bir göstergenin kendinden önceki ve sonraki göstergelerle kurduğu ilişkiyle tanımlanır. Örneğin "genç" sıfatı, "genç kız" dizimindeki kız sözcüğüyle dizimsel ilişki içindedir. Yine /ı/ sesbirimi, /k/ ve /z/ sesbirimleriyle aynı ilişki içindedir. Dizimsel ilişkiler dilin yatay ekseninde, konuşma zincirindeki göstergelerin bitişiklik ilkesiyle bir araya gelmesinden kaynaklanır. Böylece, Türkçe konuşan biri "genç kız" diyebilir.

Aşağıdakine benzer bir örnek vererek öğrencinin yatay eksendeki ögelerin dizilimini sözdizimsel açıdan anlamlı ve mantıklı bir şekilde genişletmesi daha uzun tümceler üretmesini sağlayacaktır. Aynı şekilde yapılacak bu çalışma konuşma becerisinin gelişmesinde de yardımcı olacaktır.

Örnek:

"Gittim" tümcesine sıralı bir şekilde beş farklı sözcük/sözcük grubu ekleyerek tümceyi genişletiniz.

Ben okula gittim. / Ben okula yürüyerek gittim. / Ben okula yürüyerek arkadaşımla gittim. / Ben okula yürüyerek sırtımda çantayla gittim.

Yazmak ve konuşmak, seçmek ve seçtiklerini birleştirmektir. Bir anlam üretmek için konuşan ya da yazan kişi çift seçim yapmak zorundadır. Öncelikle kendisine en uygun gelen göstergeleri ve terimleri seçmelidir; bunların içinden de, gereksinimine, amacına uyanları seçebileceği çeşitli sözcüklerden yararlanabilir. Sonra bu sözcük ve terimleri, söz konusu dilin sözdizimi kurallarına uyarak niyetini en iyi açıklayacak biçimde onları karıştırmalı ve düzene koymalıdır. Bu durumda seçme işleminden sonra birleştirme işlemi gelir. Seçilmiş terim ya da sözcüklere dizi, bu terim ve sözcüklerin birleştirilmesine dizim denir. Konuşan ya da yazan özne, özellikle konuşurken çok kısa süre içinde yaptığı için, çoğunlukla bu iki işlemi birbirinden ayıramaz (Kıran ve Kıran, 2006: 127-128). Bu açıklamalara örnek olarak ise dizisel eksende yapılacak olan etkinlikler öğrencilerin sözcük türlerinin işlevlerini daha iyi anlamasında yardımcı olacaktır.

Örnek: Küçük çocuk sarı balonları topladı.

Öğrencilere yukarıda yer alan tümcedeki altı çizili sözcüklerin yerine farklı hangi sözcüklerin gelebileceğinin sorulması da aslında dizisel eksende yapılan bir çalışmadır.

Esmer çocuk büyük balonları havaya bıraktı.

Bu etkinlik sözcük türlerinin görevlerini sezdirmek adına tek tek sözcük türlerine göre yaptırılabileceği gibi yukarıdaki gibi bir tümce halinde de yaptırıldığında hem dizisel hem de dizimsel ilişkiye dönük bir çalışma olacaktır. Ayrıca yapılan bu etkinlik, öğrencilere sözlü olarak da yaptırılabilir.

2.3. Söz Eylem Terimleri

Bu terimlerde, konuşucu ve dinleyicinin davranışlarını etkileyen sözcelerin incelendiği kuramdır. Söz eylem ise söz verme, selamlama, emretme, bilgilendirme, uyarma, tehdit etme, iltifat etme, vs. gibi dil aracılığıyla gerçekleştirilen eylemlere verilen addır.

Öğrencilere aşağıda verilen etkinliklere benzer etkinliklerin yaptırılması söz eylem kullanımına dönük bir uygulamadır.

Örnek:

Türkçe dersine, sene sonu şiir okuma çalışmalarından dolayı geç kalacaksınız.. Öğretmeninizden derse geç geleceğinize dair nasıl izin istersiniz?

Bu örnekte öğrencinin izin isteme söz eylemi kullanması istenmektedir.

Okulun ilk günü koridorda birbirini tanımayan bir öğrenci ve öğretmenin yaptığı diyalogda boş bırakılan yerleri uygun ifadelerle doldurunuz.

A: Merhaba öğretmenim

B:…… (Merhaba)

A: …….. (Kütüphane nerede?)

B: 2. Katta.

A:…… (Teşekkür ederim.)

B:…… (Rica ederim.)

Bu örnekte de öğrencilerden selamlaşma, bilgi edinme ve teşekkür etme söz eylemlerini kullanmaları beklenmektedir.

SONUÇ

Dilin genel nitelikleri, dili oluşturan dizgeler ve bunların birbirleriyle ilişkileri, dilbilimin temel kavramları, öğretmenlerimizin öğrenimleri sıralarında almaları gereken temel bilgiler arasındadır. Dilin önemi, yapısı, değişik dizgeleri üzerinde, öğrenciye yeterince bilgi verilememektedir. Bu çalışmadaki amaç da, dilbilim terimlerinde yer alan sözcüklerin aslında Türkçe öğretimiyle doğrudan ilişkisinin olduğunu ve bu terimlerin Türkçe öğretimi adına da soyut kavramlar olmadığını göstermektir. Bu doğrultuda dilbilimsel terimlerin Türkçe öğretiminde nasıl yer aldığına ve alabileceğine çeşitli örneklerle yansıtılarak değinilmeye çalışılmıştır.

Türkçe dersinin genel amaçlarından (MEB 2006: 4) "öğrencilerin Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmaları" maddesi doğrudan dilbilim ile ilişkilidir. Yine "öğrencilerin okuduğu, dinlediği ve izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmaları; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmeleri" maddesinde belirtilen "dil zevki ve bilincine ulaşmaları" da öğrencilerin Türkçenin anlatım imkânlarını tanıması ve fark etmesiyle mümkün olacaktır.

Bu çalışma, Türkçe öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının dilbilimsel kavramları öğrencilere yansıtabilmeleri ve dilbilime ilişkin algılarını olumlu yönde değiştirebilmeleri adına var olan bilgilerinden hareketle dilbilimsel açıklamalar ve tanımlamalar yapmak, dilbilimin dil öğretimindeki gerekliliğini anlamalarında ve kavramalarında yardımcı olacaktır. Çalışmada yer verilen kavramlara dönük etkinlik örnekleri, Türkçe öğretmen adaylarının da somutlaştırmasına yardımcı olması açısından ortaokul öğrencileri düzeyine göre en basit şekilde verilmeye çalışılmıştır. Ele alınan kavramlar, farklı örneklerle de sezdirme ve öğretme yoluna gidilebilir.

Sonuç olarak dilbilim, bir dil öğretmeninin eğitiminde ve yetişmesinde gerekli olan tek bilim alanı değildir; ama gerekli bilgilerin verildiği bir bilim alanıdır. Bu bağlamda Türkçe öğretmen adaylarına dilbilimin gerekliliğini kavramları adına dilbilimi içeren derslerin çoğaltılması ve dilbilimsel bilgilerin somutlaştırılması önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

AKSAN, Doğan (1997), Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi, Ankara: Seçkin Yayınevi.

AKSAN, Doğan (2004), Dilbilim ve Türkçe Yazıları, İstanbul: Multilingual Yayınları.

AKSAN, Doğan (2007), Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

BÖREKÇİ, Muhsine (2009), "Türk Dili Edebiyatı ve Türkçe Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi Sürecinde Dilbilim ve Türkçe Öğretimi", Turkish Studies, S 4/3, s.419-429.

DİLAÇAR, A. (1968), Dil, Diller ve Dilcilik, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ENGİNARLAR, Hüseyin (2006), Dilbilim Temel Kavramlar Sorunlar Tartışmalar (ed. Ahmet KOCAMAN) içinde "Dilbilim ve Dil Öğretimi", s. 151-160, Ankara: Dil Derneği Yayınları.

KARAAĞAÇ, Günay (2013), Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

MEB (2017), İlköğretim Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı, Ankara: MEB Yayınları.

ONAN, Bilginer (2009), "Türkçe Dil Yapılarının Ana Dili Eğitimindeki İşlevleriyle İlgili Bazı Tespitler", Gazi Türkiyat Dergisi, S. 4, ss. 83-92.

VARDAR, Berke (2002), Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Multilingual Yayınları.

GIDA GÜVENLİĞİ EĞİTİMİNİN, ÖĞRENCİLERİN GIDA GÜVENLİĞİNE İLİŞKİN TUTUM VE DAVRANIŞINA ETKİSİ

Fügen DURLU ÖZKAYA

AnkaraHacı Bayram Veli University, Faculty of Tourism, Department of Gastronomy and Culinary Arts, 06830 Gölbaşı, Ankara / Turkey, fugen@gazi.edu.tr

Seraceddin GÜRBÜZ

Zonguldak Bülent Ecevit University, Devrek Vocational School of Higher Education Devrek, Zonguldak/ Turkey, seraceddin@gmail.com

Özet

Bu araştırmanın amacı öğrencilerinin okulda aldığı gıda güvenliği eğitimini ile gıda güvenliği bilgilerinin gıda güvenliğine yönelik tutum ve davranışları arasında anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığını ortaya çıkarmaktır. Çalışmada nicel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Veri toplamak için araştırmacılar tarafından geliştirilen anket için güvenirlik cronbach alpha kat sayısı (α), 0,89 olarak hesaplanmış ve dört alan uzmanı görüşü ile desteklenmiştir. Gıda Güvenliği eğitimi alan ve almayan öğrencilerin gıda güvenliği eğitimi almayan öğrencilere kıyasla gıda güvenliğine ilişkin daha olumlu bir tutum ve davranışa olduğu belirlenmiştir. Gıda Güvenliğine ilişkin tutum ve davranışlarda cinsiyet göre bakıldığında kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha olumlu ve pozitif tutum ve davranışta oldukları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gıda güvenliği, gıda güvenliği eğitimi, tutum ve davranış

THE EFFECT OF FOOD SAFETY EDUCATION ON THE ATTITUDE AND BEHAVIOR OF STUDENTS ON FOOD SAFETY

Abstract

The aim of this research is to find out whether there is a significant difference between the food safety education of the students at school and the attitudes and behaviors of food safety information about food safety.Quantitative research method was preferred in the study.The reliability for the questionnaire developed by the researchers to collect data was calculated as cronbach alpha (α), 0,89coefficient supported by the opinion of four field experts.It has been determined that students who are not and have not received food safety education have a more positive attitude and behavior towards food safety than the students who do not receive food safety education.When the attitudes and behaviors of food safety are examined according to gender, it is determined that female students have more positive and positive attitudes and behaviors than male students.

Keywords: Food safety, food safety education, attitude and behavior

GİRİŞ

Beslenme ile ilgili birincil sorun gıda güvencesidir. Gıda güvencesi; tüm hane halkı üyelerinin fiziksel ve ekonomik olarak yeterli gıdaya ulaşmasının yanında (Leisinger, 2000; FAO, 2000) güvenilir, kaliteli, sağlıklı beslenme alışkanlığını geliştirecek gıdaları satın alma ve tüketme hakkına sahip olmalarının güvence altına alınması olarak ifade edilmektedir (Bosi, 2003).Globalleşen ve ulaşılabilirliği artan dünyamızda gıda maddelerinin ticaretiyle bir bölgeden başka bir bölgeye sevkiyatı ile birlikte gıda güvenliği kavramı daha önemli hale gelmiştir. Üretim sürecinden başlayarak taşınması, işlenmesi ve tüketilmesiyle birlikte gerekli hijyen şartlarını sağlamayan ürünler insan sağlığı için ciddi tehditler oluşturmaktadır. Gıda güvenliğinin tam olarak sağlanabilmesi için, devletin getirdiği yasal düzenlemelerin tam olarak uygulanması ve denetlenmesinin yanında tüketicinin bilinçlenmesi ve gıda

ile ilgili tüm işletmelerin insan sağlığını bilimsel ve etik açıdan koruması gerekmektedir(Şahin, Özkaya, 2018). Türkiye'de 27009 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Gıda Güvenliği ve Kalitesinin Denetimi ve Kontrolüne Dair Yönetmelik'te gıda güvenliği, gıdalarda olabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve her türlü zararların bertaraf edilmesi için alınan tedbirler bütünüdür. TürkGıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu tarafından da gıda güvenliği (food safety), "sağlıklı ve kusursuz gıda üretimini sağlamak amacıyla gıdaların üretim, işleme, muhafaza ve dağıtımları sırasında gerekli kurallara uyulması ve önlemlerin alınması" şeklinde ifade edilmektedir (TGDF, 2011).

Son yıllarda gıda güvenliği anlamında önemli gelişmeler söz konusudur. Gerek üretim, gerekse tüketim aşamasında gıda güvenliğine eskiye oranla üretici ve tüketici açısından daha fazla önem verilmektedir. Gıda maddelerinde, kalitenin tüketicinin algısı ile ilgili olması ve kalitenin tam ölçümünde tüketicinin doğrudan görüşünü alabilecek yöntemlerin kullanılması, bilinçli tüketici kavramının önemini arttırmıştır (Dölekoğlu ve Yurdakul, 2004). Gıda güvenliği konusunda artan bilinç düzeyine rağmen gıda kaynaklı hastalıklar, dünya genelinde halen önemli bir sorundur (Panisello ve Quantick, 2001). Gıda kaynaklı hastalıklar, gelişmekte olan ülkelerde çevresel ve demografik değişkenlerle; sanayileşmiş ülkelerde ise görülme sıklığı, niteliği, yakalanma riski ve sağlık sistemine olan etkileri bakımından gündemdeki yerini korumaktadır (Kaferstein ve Abdussalam, 1999). Gıda güvenliği bilinci oluşturma sürecine öğrencilerinin gıda güvenliği bilgi düzeyleri ve davranışları incelendiğinde Öğrencilere verilen gıda güvenliği eğitimleri niçin ve nasıl sorularını irdeleyebilecek şekilde sunulmalıdır(Ayaz, Sümbül ve Tükmen, 2018).

Ev dışı gıdaların, hazır gıda (fast food) tarzı beslenmelerin, hazırda satılan yiyeceklerin, dondurulmuş gıdaların tüketiminin son yıllardaki artış hızı dikkat çekmektedir. Bu durum gıda sektörünün büyümesine katkı sunması yanında sağlıklı beslenme ve güvenilir gıda tüketimi endişelerini de beraberinde getirmektedir. Tüketime sunulan gıdanın ne ölçüde sağlıklı olduğu, pek çok aşamada yapılan kontroller ile belirlenmektedir. En iyi kontrol denetleyicileri ise, üreticinin bizzat kendisi, yasal kontrol kuruluşları ve tüketicilerdir. Dolayısıyla tüketici davranışları bu noktada önemli hale gelmektedir (Kızılaslan ve Kızılaslan, 2008). Tüketiciler karşılaşabilecekleri risklerle ilgili ne kadar fazla bilgiye sahip olursa gıdalardan kaynaklanabilecek tehlikelere karşı kendilerini o ölçüde koruyabileceklerdir. Satın aldığı mal ve hizmetlerden yarar sağlamayı amaçlayan, kaliteli, sağlıklı, güvenli, çevreye zarar vermeyen ürünü seçen kişiye bilinçli tüketici denmektedir. Bilinçli tüketici kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte tüketicinin satın alma davranışı değişmiş ve bunun sonucunda ürün tercihlerinde farklılıklar meydana gelmiştir. Toplumda bilinçli tüketici sayısının giderek artması tüketici davranışları kavramının önemini büyük ölçüde arttırmıştır(Onurlubaş, 2015).

Çocuklar, bağışıklık sistemlerinin gelişmesi devam ettiği için gıda kaynaklı hastalık ve buna bağlı sağlık komplikasyonları açısından risk altındadır. Çocukların bağışıklık sistemi gelişmekte olduğundan, yetişkinlerin olduğu kadar enfeksiyonlarla da savaşamazlar. Gıda kaynaklı hastalıklar özellikle çocuklar için tehlikeli olmaktadır, çocukların bağışıklık sistemi gelişmediği için dehidratasyona neden olan çok fazla vücut sıvısını kaybedebilirler. Bu bakımdan çocuklarımızın gıda güvenliği eğitimi alması sağlıklı nesillerin yetişmesi ve önleyici sağlık hizmetleri için önemlidir.

Gıda güvenliği programının en önemli temel öğelerinden birini tüketicinin korunması ve gıda ile bulaşan hastalıkların önlenmesi oluşturmaktadır (Bulduk, 2003). Gelişen ekonomiye paralel olarak hazır gıda tüketimi ve buna bağlı olarak hazır gıda üretimi artmaktadır. Artan üretim sonucu her zaman kalitede artış olmamaktadır. Toplu gıda tüketiminin artması nedeniyle hijyenik koşullarda en ufak bir aksamanın büyük bir topluluğu etkileyebildiği ifade edilmektedir (Etiler, 2001; Topuzoğlu ve ark., 2007). Bu nedenlerden gıda kaynaklı hastalıklar tüm dünyada büyüyen bir halk sağlığı sorunu haline gelmektedir. Gıda güvenliğiyle ilgili olarak uygulanan çalışmalar ile her türlü olası tehlike önceden değerlendirilerek önlemlerin alınması ile riskler en aza indirilecektir (Özkaya, Şanlıer ve Cömert, 2008).

Gıda güvenliği eğitimi ilkokul ortaokul ve lisede bütün disiplinlerde örüntülü ve bağıl bir biçimde verilerek çocukların gıda güvenliğini bir yaşam biçimi ve davranış haline getirmesi olası gıda hastalıklarından kurtulmaları için ve sağlıklı bireylerin yetişmesi ve önleyici sağlık hizmetlerinin

önemli bir parçasıdır. Ülkemizde gıda güvenliğine ilişkin eğitim süreçlerinebakıldığında Tarım ve Orman Bakanlığı ile Milli eğitim Bakanlığı'nın çalışmaları görülmektedir.

Tarım ve Orman Bakanlığı Gıda güvenilirliğinin sağlanması ve insan sağlığının korunmasına yönelik olarak, Avrupa Komisyonu-EC-, Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi-EFSA-, Dünya Hayvan Sağlığı Teşkilatı-OIE-Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü-FAO-, Dünya Sağlık Örgütü-WHO-, Avrupa İlaç Ajansı-EMA-, Avrupa İlaç Kalitesi Başkanlığı-EDQM-, Avrupa ve Akdeniz Bitki Koruma Organizasyonu-EPPO-, Uluslararası Bitki Koruma Konvansiyonu-IPPC-, Dünya Ticaret Örgütü-DTÖ- gibi uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılmaktadır.

Tarım ve Orman Bakanlığı 2018-2022 Stratejik Planı'nda; uluslararası standartları gözeterek, üretimden tüketime doğal kaynakların ve insan sağlığının korunması için gıda güvenilirliğini sağlamak amacıyla oluşturulan "Okullarda gıda güvenilirliğine yönelik uygulamaları geliştirmek" Hedef (H2.2) hedefi doğrultusunda ilk ve ortaöğretim öğrencilerine yönelik Gıda Güvenilirliği eğitimlerini düzenli olarak gerçekleştirilmektedir. Gıda güvenilirliğine ilişkin doğru ve güncel bilgi sunmak, okullarda gıda güvenilirliğine yönelik uygulamaları geliştirmek amacıyla 2018 yılında 8.500, 2019 yılında 9.500, 2020 yılında 10.500, 2021 yılında 11.500, 2022 yılında ise 12.500 ilkokul ve ortaokul öğrencilerine eğitim verilmesi hedeflenmektedir (Tablo 1).

Bu hedef doğrultusunda Tarım ve Orman Bakanlığının vermiş olduğu eğitimlerde, 1-sağlıklı ve dengeli beslenmenin önemi 2-gıdaların hijyen koşulları 3-gıdaların üretim ve son tüketim tarihleri 4-gıda ürününün ambalajı 5-gıda ürününde bozulma, çürüme ve küflenme 6-gıdaların saklama ve tüketilme süreçleri ve koşulları 7-yetkili kurumlar ve Alo gıda hattı 8-bilinçli tüketici konularında 2018-2022 stratejik plan kapsamında ortaokullarda eğitimler verilmektedir. Bu eğitimler İl-İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri ve Tarım Orman İl-İlçe Müdürlükleri koordinesiyle belirlenen okullarda bir gün olacak şekilde planlanıp okulun mevcut konferans salonunda sınıflar birleştirilerek Tarım ve Orman İl Müdürlüğü Yetkilileri tarafından verilmektedir.

Tablo 1 (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2018-2022 SP).

Amaç(A2)	**Uluslararası standartları gözeterek, üretimden tüketime doğal kaynakların ve insan sağlığının korunması amacıyla gıda ve yem güvenilirliğini sağlamak**							
Hedef(H2.2)	**Gıda güvenilirliğine ilişkin doğru ve güncel bilgi sunmak, okullarda gıda güvenilirliğine yönelik uygulamaları geliştirmek**							
Performans Göstergeleri		**Birim**	**Başlangıç Değeri**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**Performans Göstergesinden Sorumlu Birim**
PG2.2.1	Gıda güvenilirliği konusunda düzenlenen eğitim sayısı	Sayı	-	170	190	210	230	250	GKGM
PG2.2.2	Gıda güvenilirliği konusunda eğitilen kişi sayısı	Sayı	-	8.500	9.500	10.500	11.500	12.500	GKGM
PG2.2.3	Okul kantinlerine yapılan denetim sayısı	Sayı	36.400	36.500	37.000	37.500	38.000	38.500	GKGM
PG2.2.4	Gıda güvenilirliği ve Alo 174 Gıda Hattı ile ilgili gönderilen bilgi mesajı (SMS) sayısı	Sayı	150.000	160.000	170.000	180.000	190.000	200.000	GKGM
Stratejiler	• Okullarda gıda güvenilirliğinin ve gıda güvenilirliği bilincinin arttırılması • Gıdaların sağlıklı hazırlaması, muhafazası, tüketilmesi ve israfının önlenmesi konularında eğitim stratejileri hazırlanması, • Tüketicilerin bilinçlendirilmesi amacıyla eğitim içerikleri internet tabanlı programlar hazırlanması ve modüller geliştirilmesi,								
Maliyet Tahmini	1.385.000 TL								

2018-2019 eğitim ve öğretim yılında, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi ve özel okullarda 17 milyon 749 bin 876 öğrenci eğitim almaktadır(Meb, 2019 Veri İst). Bu rakam göz önüne alındığında Tarım ve Orman Bakanlığının Stratejik Plan hedeflerinin çok kısıtlı olduğu anlaşılmaktadır.

Bu kapsamda Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının okullarda verilen eğitimlerin öğretim programları ve bu programların okutulan kitapları incelendiğinde ilkokul 4. Sınıf fen bilgisi kitabında 2. Ünitede besinlerimiz konusu ile ilkokul 3. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 3. Ünitede Sağlıklı Hayat, Dikkatli Alışveriş konusu yer almaktadır.

4. Sınıf fen bilgisi kitabında besinlerimiz konusunda 1- Besin çeşitleri. 2-Sağlıklı ve dengeli beslenme kavramı 3- Sigara ve alkol kullanımının zararları 4-Sağlıklı ve dengeli beslenmenin önemini başlıkları bulunmaktadır. Ünitede besin içerikleri, su, mineral, gıda saklama koşulları, dengeli beslenme, obezite,

besin israfı, sigara ve alkol kavramları üzerinde durulmaktadır(Yaman, Akan, Dağan ve Sarı, 2018). Besinlerin tazeliği ve doğallığı konu başlığında 'Meryem ve Ali, besinlerin doğallığı ve tazeliği ile ilgili araştırma görevi için gıda mühendisiyle görüşürler.' Etkinliği ile bir örnek diyalog metni verilmiştir. Bu diyalogda;

Meryem: Merhaba. Biz 4. sınıf öğrencileriyiz. Benim adım Meryem.

Ali: Benim adım da Ali.

Gıda Mühendisi: Ben de Efe. Memnun oldum çocuklar.

Ali: Biz de memnun olduk. Sizinle doğal ve taze ürünlerin önemi hakkında bir görüşme yapmak istiyoruz.

Gıda Mühendisi: Elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.

Meryem: Pazarda satılan ürünlerin üzerinde son kullanma tarihlerini göremiyoruz. Besinlerin taze olup olmadığını nasıl anlayabiliriz?

Gıda Mühendisi: Alacağınız ürünün rengine, canlılığına, koku ve dokusuna dikkat edebilirsiniz. Pazarda satılan besinler genelde günlük olarak bağdan ve bahçeden toplanıp getirilmektedir.

Ali: Peki, doğal bir ürün nasıl yetiştirilir?

Gıda Mühendisi: Doğal bir ürün, uygun mevsimde ekilip dikilir. Kimyasallar yerine doğal gübre kullanmak gerekir. Ürünler, doğru zamanda ve doğru yöntemlerle hasat edilmelidir. Hasat edildikten sonra uygun koşullarda saklanmayan bir ürün, tazeliğini koruyamayabilir.

Meryem: Bizi bu konularda bilgilendirdiğiniz için çok teşekkür ederiz.

Gıda Mühendisi: Böyle bilinçli çocuklar görmek beni çok sevindirdi. Ben teşekkür ederim.

Ali: Sağlıcakla kalın.

Besin Satın Alırken Nelere Dikkat Etmeliyiz? Başlığında gıda güvenliğine ilişkin cümlelerde ise 1- Ambalajlı besinlerin ambalajı hasar görmemiş olmalıdır. 2- Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı tarafından verilen onay numarası olmalıdır. 3- Üretim ve son kullanma tarihi olmalıdır. 4-Aldığımız ürünün üzerinde Türk Standartları Enstitüsünün damgası olmalıdırİfadeleri bulunmaktadır(Yaman, Akan, Dağan, Sarı, 2018).

Gıda mühendislerinin görevlerine ilişkin bilgide 'Gıda mühendisliği, bir gıdanın sofraya gelene kadar olan tüm sürecini kapsar. Gıdanın işlenmesi, saklanması, satışı, kalite-kontrolü, yeni ürün geliştirmesi gibi işlemlerde rol alır. Bunun yanında gıdanın güvenilir hâle gelene kadar olan tüm aşamalarında görev alan bir mühendislik dalıdır(METU 2018). ifadesi ile açıklanmaktadır.

Tüm besinlerin belli bir ömrü vardır. Bozulan besinler yenmeyecek duruma gelir. Örnek görsellerle portakal ve domates küflenerek yenmeyecek duruma gelmiştir. Besinlerin tazeliğini uzun süre koruması için uygun koşullarda saklanması gerekir.Geleneksel saklama yöntemlerinden tuzlama, kurutma gibi yöntemler günümüzde de yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.Dondurarak saklama yöntemi de oldukça yaygındır. Bunun için evlerimizde derin dondurucular kullanılmaktadır. Satın aldığımız fasulye, bezelye, et ve et ürünleri gibi yiyecekleri derin dondurucularda uzun süre saklayabiliriz. Acaba taze olarak alıp dondurucuya koyduğumuz bu gıdalar besin değerini kaybeder mi? Dondurulacak besin öncelikle temiz ve taze olmalıdır. Dondurulmuş besinlerde mikrop üremesi durur ancak dondurulmuş besinler çözüldükten sonra üreme hızla yeniden başlar. Bu yüzden çözdürülen ürünler kısa sürede tüketilmelidir. Çözdürülmüş olan bir besin kesinlikle tekrar dondurulmamalıdır. Aksi hâlde içerisinde mikroorganizmalar üreyebilir ve bir sonraki tüketimde besin zehirlenmelerine yol açabilir. Besin zehirlenmeleri kadar besin değerinin korunma süresi de önemlidir.

Yiyeceklerin çoğu besin değerini kısa sürede kaybeder. Bazı yiyecekler havayla, ısıyla ya da ışıkla temas ettiğinde çok hızlı bir şekilde besin değerini kaybedebilir.Besinlerin paketlenmesinde en önemli amaç, raf ömrünü uzatmak ve ürünün kalitesini korumaktır. Özellikle bozulmaya karşı hassas nitelikteki besinler için paketleme son derece önemlidir. Örneğin yoğurt, süt, sucuk, pirinç, makarna gibi gıdalar paketlenerek raf ömürleri uzatılır(Yaman, Akan, Dağan, Sarı, 2018).İfadeleri ile sınıfta bir tartışma ortamı yaratılarak gıda güvenliği konusunda öğrencilerin konuşması ve konuya ilişkin fikir vermesi sağlanmaktadır. Ünite görsellerinde, kurutulmuş, dondurulmuş, paketlenmiş ve bozulmuş gıda ürünleri ile TSE amblemi ve üretim tüketim tarihi yazıları yer almaktadır.

3. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 3. Ünitede Sağlıklı Hayat, Dikkatli Alışveriş konusunda; Satın alacağımız yiyecek ve içeceklerin üzerinde üretim ve son kullanma tarihleri bulunmalıdır. Üretim tarihi, o ürünün ne zaman üretildiğini gösterir. Son kullanma tarihi ise ürünün en son kullanılacağı tarihi belirtir. Alacağımız ürünün son kullanma tarihine mutlaka bakmalı, ona göre bu ürünü satın almalıyız. Paketlenmiş ürünleri alırken de dikkatli olmalıyız. Bu ürün paketlerinin yırtılmamış, bozulmamış, kırılmamış, eğilip bükülmemiş olanlarını almalıyız. Ürünün paketi zarar görmüşse hemen market çalışanlarına bildirmeliyiz. Satın alacağımız ürünlerin üzerindeki açıklamaları dikkatlice okumalıyız. Sağlığımıza zararlı maddeler içeren yiyecek ve içecekleri satın almamalıyız. Ambalajı yırtık, şişmiş ürünleri kesinlikle almamalıyız. Bu bozulmuş ürünler eskimiş, kokmuş veya kirlenmiş olabilir. Ayrıca alışveriş yaparken satın alacağımız ürünlerin kokusuna da dikkat etmeliyiz. Açıkta satılan ürünleri almamalıyız. Ayrıca nerede üretildiği, içinde ne olduğu tam belli olmayan ürünleri tercih etmemeliyiz ve üzerinde TSE damgası olan yiyecek ve içecekleri tercih etmeliyiz (Özcan, 2018). Konu başlığı, kavram ve ders içeriğinden oluşmakta ve bu kapsamda öğretim yapılmaktadır.Bu araştırmada, gıda güvenliği eğitimi alan ve almayan öğrencilerin gıda güvenliği konusunda tutum ve davranış düzeyleri ortaya konulması amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümü; "Araştırmanın Yöntemi", "Araştırmanın Evreni ve Örneklemi", ''Ölçme Aracı'' ve "Verilerin Toplanması ve Analizi" başlıkları altında verilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, gıda güvenliği eğitiminin öğrencilerin, tutum ve davranışına ne ölçüde katkı sağladığı amacıyla nicel araştırma yöntemi tercih edilmiştir.

Araştırmanın problemi, ortaokul öğrencilerinin okulda aldığı gıda güvenliği eğitimini ile gıda güvenliği bilgilerinin gıda güvenliğine yönelik tutum ve davranışları arasında anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığı ve almış oldukları eğitimin tutum ve davranışlarını etkileyip etkilemediğini belirlemektir. Bu amaca yönelik ana hipotezler ise şu şekilde sıralanabilir:

H1: Gıda Güvenliği Eğitiminin okuduğu sınıf ile gıda güvenliği davranışı arasında anlamlı farklılık vardır.

H2: Gıda Güvenliği Eğitiminin cinsiyet ile gıda güvenliği davranışı arasında anlamlı farklılık vardır.

H3: Gıda Güvenliği Eğitiminin gıda güvenliği eğitimi alan ve almayanların gıda güvenliğine ilişkin davranışları arasında fark vardır.

H4: Gıda Güvenliği Eğitiminin gıda güvenliği eğitimi alan ve almayanların cinsiyet ile gıda güvenliği davranışı arasında anlamlı farklılık vardır.

H5: Gıda Güvenliği Eğitiminin gıda güvenliği eğitimi alan ve almayanların okuduğu sınıf ile gıda güvenliği davranışı arasında anlamlı farklılık vardır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Örneklem, belli kurallara göre, belli bir evrenden seçilmiş ve seçildiği evreni temsil yeterliği kabul edilen küçük kümedir. Araştırmalar çoğunlukla örneklem kümeler üzerinde yapılır ve elde edilen sonuçlar ilgili evrenlere genellenir (Karasar, 2005, s.110-111).Araştırmanın evrenini oluşturan bireylerin tamamına uygulanma kısıtından dolayı belirlenen evren üzerinden örneklem seçme tercih edilmiştir.

Evren birim sayısı 100000'in üzerinde olduğu için formül kullanılmıştır(Özdamar, 2003, s.116-118).

N: Evren birim sayısı, n: Örneklem büyüklüğü

P: Evrendeki X'in gözlenme oranı, Q (1-P): X'in gözlenmeme oranı

$Z\alpha$: α= 0.05, 0.01, 0.001 için 1.96, 2.58 ve 3.28 değerleri

d= Örneklem hatası

σ= Evren standart sapması

$t\alpha,sd$= sd serbestlik dereceli t dağılımı kritik değerleridir (sd=n-1). $t\alpha,sd$ kritik değerleri sd= n-1→ 5000 olduğunda $Z\alpha$ değerlerine eşit alınabilir.

$$n=\frac{\sigma^2.Z_\alpha^2}{d^2} \qquad n=\frac{P.Q.Z_\alpha^2}{d^2}$$

α= 0.05 için +- 0.03, +- 0.05 ve +- 0.10 örnekleme hataları için örneklem büyüklüğünü hesaplarken gerekli formüllerden yararlanmalıdır (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004, s.49-50). Örneklem sayısı alt sınırı 359 olarak belirlenmiştir.Araştırmanın evren ve örneklemi için bir büyükşehir seçilmiştir. Büyükşehir olarak gıda güvenliği eğitimi alan ve gıda güvenliği eğitimi almayan Ankara'da birer devlet ortaokulu seçilerek uygulanmıştır. Araştırmada 440 öğrenciye anket uygulanmış olup bu anketlerden tam ve eksiksiz doldurulan 399 anket araştırma kapsamına alınmıştır.

Ölçme Aracı

Veri toplamak amacıyla, hazırlanan anket, üç bölümden oluşmaktadır, anket formunun birinci bölümünde öğrencilerin demografik bilgilerine, ikinci bölümünde öğrencilerinin gıda güvenliği bilgisi ve üçüncü bölümde ise gıda güvenliği tutum ve davranışı ile ilgili de 18 yargıya yer verilmiş ve 5'li Likert tipi (1=Hiçbir Zaman; 2=Nadiren; 3=Ara Sıra; 4=Genellikle; 5=Her Zaman) ölçek kullanılmıştır.Anket formu ön test için öncelikle 100 öğrenciye uygulanmış olup bu verilerin güvenilirlik analizi gıda güvenliğine ilişkin bilgi, tutum ve davranışa ilişkin yargılar 28 den 21 e düşürülerek ölçek yeniden düzenlenmiştir. Yeniden düzenlenen ve öğrencilere uygulanan anket için güvenirlikcronbach alpha kat sayısı (α), 0,89olarak hesaplanmıştır (Büyüköztürk, 2007). Anket formunun geçerliliği kapsamında 1 İstatistik uzmanı, 1 Çocuk Gelişimi, 1 Gıda Mühendisi ve 1 Beslenme Eğitimi akademisyeninin uzman görüşü ile desteklenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Anket yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak Nisan 2019 tarihinde Ankara eğitim gören ortaokul öğrencilerine yaptırılmıştır.Uygulanan anket formuna verilen cevaplar için Exel verisi oluşturulmuş ve uygulamanın sonlanması ile bu verilerin çözümlenmesi için SPSS 22 paket programından yararlanılmıştır. Araştırma kapsamındaki veriler problemler doğrultusunda betimleme yapılabilmesi için çeşitli istatistiksel analizler (t testi, tek yönlü varyans analizi testi, ANOVA) yapılarak yorumlanmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerine ve gıda güvenliği alma durumlarına ilişkin bulgular Tablo 1"de sunulmuştur. Buna göre, örnekleme alınan öğrencilerin %51,6'sı kızlardan, %48,4"ü ise erkeklerden oluşmaktadır. Bu öğrencilerin %28,8'i 5. Sınıf, %24.1'i 6. Sınıf, %25,6'sı 7. Sınıf,

%24,6'sı 8. Sınıfta eğitim görmektedir. Araştırma kapsamında öğrencilerin %56,1'i gıda güvenliği eğitimi almış olup % 43,9'u gıda güvenliği eğitimi almamıştır.

Tablo 1: Gıda güvenliği eğitimi alan ve almayan öğrencilerin cinsiyetlere ve sınıflara göre dağılımı.

	Kız		Erkek		Yığılmalı(Kümülatif)	
	f	%	f	%	f	%
Evet	104	46,4%	120	53,6%	224	56,1%
Hayır	102	58,3%	73	41,7%	175	43,9%
Toplam	206	51,6%	193	48,4%	399	100,0%
GGE	Evet		Hayır		Toplam	
5. Sınıf	53	51,5%	50	48,5%	103	25,8%
6. Sınıf	51	53,1%	45	46,9%	96	24,1%
7. Sınıf	51	50,0%	51	50,0%	102	25,6%
8. Sınıf	51	52,0%	47	48,0%	98	24,6%
Toplam	206	51,6%	193	48,4%	399	100,0%

Gıda kontrolü hangi bakanlığın görevidir? ve Gıdaya ilişkin ihbar, şikayet ve öneri için hangi telefon aranmalıdır? Sorulara verilen cevaplara ilişkin bulgular Tablo 2'de sunulmuştur. Buna göre, Gıda kontrolü hangi bakanlığın görevidir? Sorusuna gıda güvenliği eğitimi alan öğrencilerin %62,6'sı Sağlık Bakanlığı, %32,5'i Tarım ve Orman Bakanlığı, %4,9'u Milli eğitim Bakanlığı cevabını vermiştir. Gıda Güvenliği eğitimi almayan öğrencilerin % 71,0'i Sağlık Bakanlığı, %24,4'ü Tarım ve Orman Bakanlığı, %4,7'si Milli eğitim Bakanlığı cevaplarını vermişlerdir.

Gıdaya ilişkin ihbar, şikayet ve öneri için hangi telefon aranmalıdır? Sorusuna gıda güvenliği eğitimi alan öğrencilerin %20,4'ü ALO182, %65,5'i ALO 174, %14,1'i ALO 177 cevabını vermiştir. Gıda Güvenliği eğitimi almayan öğrencilerin %38,3'ü ALO182, %46,6'sı ALO 174, %15,0'i ALO 177 cevaplarını vermişlerdir.

Gıda Güvenliği eğitimi alan öğrencilerin %32,5'i Gıda kontrolünün Tarım ve Orman Bakanlığı verirken Gıda güvenliği eğitimi almayan öğrencilerin %24,4'ü bu cevabı vermiştir. Katılımcıların bütününe bakıldığında ise %66,7'si Sağlık Bakanlığı, %4,8'i Milli eğitim Bakanlığı cevabını vermiştir.

Tablo 2: Gıda kontrolü hangi bakanlığın görevidir? ve Gıdaya ilişkin ihbar, şikayet ve öneri için hangi telefon aranmalıdır? Sorusunun dağılımı

Gıda Güvenliği Eğitimi Aldınız mı?	Sağlık Bakanlığı		Tarım ve Orman Bakanlığı		Milli Eğitim Bakanlığı		Yığılmalı(Kümülatif)	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Evet	129	62,6%	67	32,5%	10	4,9%	206	100,0%
Hayır	137	71,0%	47	24,4%	9	4,7%	193	100,0%
Toplam	266	66,7%	114	28,6%	19	4,8%	399	100,0%

	ALO 182		ALO 174		ALO 177		Yığılmalı(Kümülatif)	
Evet	42	20,4%	135	65,5%	29	14,1%	206	100,0%
Hayır	74	38,3%	90	46,6%	29	15,0%	193	100,0%
Toplam	116	29,1%	225	56,4%	58	14,5%	399	100,0%

Gıda Güvenliği Eğitiminin öğrencilerin gıda güvenliğine ilişkin tutum ve davranışları

Gıda güvenliği eğitimi alan ve almayan öğrencilerin gıda güvenliğine ilişkin tutum ve davranış düzeylerinin farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla bağımsız örnek t testi yapılmıştır. Belirtilen testin ön koşullarından olan, her bir grubun normal dağılım sergileyen bir yığından rasgele seçilmiş örnekler olup olmadığı ve örnek varyanslarının türdeş olup olmadığı araştırılmış; verilerin, t testine uygun olduğuna karar verilmiştir. Analiz sonucunda bulgular Tablo 3'te gösterilmiştir. Gıda güvenliği eğitimi alan öğrencilerin gıda güvenliğine ilişkin tutum ve davranış düzeyinin anlamlı bir farklılık gösterdiği [$p > 0.05$]. Gıda güvenliği almayan öğrenciler değerlendirildiğinde ise gıda güvenliğine ilişkin tutum ve davranış düzeyleri arasında farklılık göstermemiştir [$p < 0.05$].

Tablo 3: Gıda güvenliği eğitiminin gıda güvenliğine ilişkin tutum ve davranış arasındaki fark

	Grup İstatistiki		Test İstatistiki		
	f	%	t	sd	p
Gıda güveliği eğitimi alan	206	51,6%	2,486	397	0,013
Gıda güveliği eğitimi almayan	193	48,4%	2,491	396	0,023
Toplam	399	100,0%			

Gıda Güvenliği Eğitimi Aldınız mı?		1. Gıdaların Üretim Tarihine Dikkat Ederim									
		Hiçbir Zaman		Nadiren		Ara sıra		Genellikle		Her Zaman	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Evet	206	30	14,6%	15	7,3%	27	13,1%	36	17,5%	98	47,6%
Hayır	193	12	6,2%	22	11,4%	30	15,5%	45	23,3%	84	43,5%
		2. Gıdaların Son Tüketim Tarihine Dikkat Ederim									
Evet	206	14	6,8%	18	8,7%	27	13,1%	33	16,0%	114	55,3%
Hayır	193	7	3,6%	11	5,7%	25	13,0%	47	24,4%	103	53,4%
		3. Cam Ambalajlı Ürünleri Satın Almayı Tercih Ederim									
Evet	206	20	9,7%	35	17,0%	45	21,8%	56	27,2%	50	24,3%
Hayır	193	25	13,0%	31	16,1%	61	31,6%	43	22,3%	33	17,1%
		4. Plastik Ambalajlı Ürünleri Satın Almayı Tercih Ederim									
Evet	206	43	20,9%	56	27,2%	55	26,7%	35	17,0%	17	8,3%
Hayır	193	40	20,7%	51	26,4%	55	28,5%	31	16,1%	16	8,3%
		5. Açıkta Satılan Gıdaları Satın alırım									

Evet	206	87	42,2%	60	29,1%	27	13,1%	11	5,3%	21	10,2%
Hayır	193	93	48,2%	52	26,9%	31	16,1%	6	3,1%	11	5,7%
		6. Gıda Satın aldığım Yerin Temiz Olmasına Dikkat Ederim									
Evet	206	8	3,9%	8	3,9%	23	11,2%	42	20,4%	125	60,7%
Hayır	193	17	8,8%	12	6,2%	19	9,8%	32	16,6%	113	58,5%
		7. Gıda Ürünleri Deterjan ile Birlikte Saklanır									
Evet	206	160	77,7%	12	5,8%	9	4,4%	13	6,3%	12	5,8%
Hayır	193	154	79,8%	16	8,3%	13	6,7%	4	2,1%	6	3,1%
		8. Gıdaların Sağlıkla Olan İlişkisini Aileme Ve Arkadaşlarıma Anlatırım									
Evet	206	35	17,0%	29	14,1%	40	19,4%	36	17,5%	66	32,0%
Hayır	193	35	18,1%	36	18,7%	50	25,9%	26	13,5%	46	23,8%
		9. Gıdaları Satın Alırken Ambalajının Bozulmamış Ve Yırtılmamış Olmasına Dikkat Ederim									
Evet	206	8	3,9%	9	4,4%	4	1,9%	31	15,0%	154	74,8%
Hayır	193	5	2,6%	5	2,6%	12	6,2%	16	8,3%	155	80,3%
		10. Dondurma, Meybuz vb Ürünleri Satın Alırken Erimemiş Olmasına Dikkat Ederim									
Evet	206	16	7,8%	0	0,0%	13	6,3%	32	15,5%	145	70,4%
Hayır	193	10	5,2%	6	3,1%	21	10,9%	19	9,8%	137	71,0%
		11. Sebze Ve Meyveleri Yıkayıp Tüketirim									
Evet	206	6	2,9%	2	1,0%	11	5,3%	18	8,7%	169	82,0%
Hayır	193	4	2,1%	2	1,0%	8	4,1%	15	7,8%	164	85,0%
		12. Benim İçin Gıdalarda Hijyen Önemli Bir Konudur									
Evet	206	12	5,8%	3	1,5%	26	12,6%	36	17,5%	129	62,6%
Hayır	193	9	4,7%	7	3,6%	12	6,2%	30	15,5%	135	69,9%
		13. Benim İçin Gıdanın Lezzeti Hijyenden Daha Önemlidir									
Evet	206	65	31,6%	18	8,7%	39	18,9%	45	21,8%	39	18,9%
Hayır	193	91	47,2%	25	13,0%	23	11,9%	19	9,8%	35	18,1%
		14. Hijyenik Olmayan Bir Gıdanın Hastalanmama Neden Olacağını Düşünüyorum									
Evet	206	27	13,1%	5	2,4%	23	11,2%	45	21,8%	106	51,5%
Hayır	193	26	13,5%	8	4,1%	24	12,4%	39	20,2%	96	49,7%
		15. Benim İçin Gıdanın Görünüşü Hijyenden Daha Önemlidir									
Evet	206	79	38,3%	27	13,1%	24	11,7%	39	18,9%	37	18,0%
Hayır	193	128	66,3%	23	11,9%	16	8,3%	7	3,6%	19	9,8%
		16.Sevdiğim Gıdaları Alırken Hijyenik Olmasına Dikkat Ederim									

Evet	206	8	3,9%	14	6,8%	37	18,0%	32	15,5%	115	55,8%
Hayır	193	11	5,7%	9	4,7%	15	7,8%	28	14,5%	130	67,4%
		17.Tükettiğimiz Gıdaların Besleyiciliği Doyuruculuğundan Önemlidir									
Evet	206	20	9,7%	12	5,8%	41	19,9%	48	23,3%	85	41,3%
Hayır	193	30	15,5%	23	11,9%	40	20,7%	37	19,2%	63	32,6%
		18. Tüketilmemesi Gereken (Bozulmuş, Yıpranmış, Tarihi Geçmiş) Gıda Ürünü İçin Ailemden Yetkilileri Aramasını İsterim.									
Evet	206	35	17,0%	38	18,4%	26	12,6%	30	14,6%	77	37,4%
Hayır	193	42	21,8%	18	9,3%	29	15,0%	38	19,7%	66	34,2%

Gıda Güvenliğine İlişkin Tutum ve Davranışın Cinsiyete Göre Farklılığı

Cinsiyet ile gıda güvenliğine ilişkin tutum ve davranışlarının farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla bağımsız örnek t testi uygulanmıştır. Her bir grubun normal dağılım sergileyen bir yığından rasgele seçilmiş örnekler olup olmadığı ve örnek varyanslarının türdeş olup olmadığı araştırılmış; verilerin, t testine uygun olduğuna karar verilmiştir. Analiz sonucunda bulgular Tablo 4'te verilmiştir. Kız öğrencilerin gıda güvenliğine ilişkin tutum ve davranışlarının farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır [$p < 0.05$]. Kız öğrencilerin gıda güvenliğine ilişkin tutum ve davranışlarında daha olumlu oldukları belirlenmiştir.

Tablo 4: Cinsiyet İle Gıda Güvenliğine İlişkin Tutum ve Davranış Arasındaki Fark

	Grup İstatistiki		Test İstatistiki		
	F	%	t	sd	p
Kız	224	56,1%	2,414	397	0,016
Erkek	175	43,9%	2,320	303	0,021
Toplam	399	100,0%			

Cinsiyet		1. Gıdaların Üretim Tarihine Dikkat Ederim									
		Hiçbir Zaman		Nadiren		Ara sıra		Genellikle		Her Zaman	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Kız	224	15	6,7%	21	9,4%	23	10,3%	45	20,1%	120	53,6%
Erkek	175	27	15,4%	16	9,1%	34	19,4%	36	20,6%	62	35,4%
		2. Gıdaların Son Tüketim Tarihine Dikkat Ederim									
Kız	224	7	3,1%	14	6,3%	23	10,3%	43	19,2%	137	61,2%
Erkek	175	14	8,0%	15	8,6%	29	16,6%	37	21,1%	80	45,7%
		3. Cam Ambalajlı Ürünleri Satın Almayı Tercih Ederim									
Kız	224	20	8,9%	35	15,6%	59	26,3%	57	25,4%	53	23,7%
Erkek	175	25	14,3%	31	17,7%	47	26,9%	42	24,0%	30	17,1%
		4. Plastik Ambalajlı Ürünleri Satın Almayı Tercih Ederim									

Kız	224	50	22,3%	64	28,6%	62	27,7%	36	16,1%	12	5,4%
Erkek	175	33	18,9%	43	24,6%	48	27,4%	30	17,1%	21	12,0%
		5. Açıkta Satılan Gıdaları Satın alırım									
Kız	224	114	50,9%	63	28,1%	29	12,9%	7	3,1%	11	4,9%
Erkek	175	66	37,7%	49	28,0%	29	16,6%	10	5,7%	21	12,0%
		6. Gıda Satın aldığım Yerin Temiz Olmasına Dikkat Ederim									
Kız	224	6	2,7%	11	4,9%	24	10,7%	29	12,9%	154	68,8%
Erkek	175	19	10,9%	9	5,1%	18	10,3%	45	25,7%	84	48,0%
		7. Gıda Ürünleri Deterjan ile Birlikte Saklanır									
Kız	224	202	90,2%	12	5,4%	3	1,3%	3	1,3%	4	1,8%
Erkek	175	112	64,0%	16	9,1%	19	10,9%	14	8,0%	14	8,0%
		8. Gıdaların Sağlıkla Olan İlişkisini Aileme Ve Arkadaşlarıma Anlatırım									
Kız	224	34	15,2%	34	15,2%	60	26,8%	34	15,2%	62	27,7%
Erkek	175	36	20,6%	31	17,7%	30	17,1%	28	16,0%	50	28,6%
		9. Gıdaları Satın Alırken Ambalajının Bozulmamış Ve Yırtılmamış Olmasına Dikkat Ederim									
Kız	224	1	0,4%	8	3,6%	1	0,4%	25	11,2%	189	84,4%
Erkek	175	12	6,9%	6	3,4%	15	8,6%	22	12,6%	120	68,6%
		10. Dondurma, Meybuz vb Ürünleri Satın Alırken Erimemiş Olmasına Dikkat Ederim									
Kız	224	12	5,4%	5	2,2%	16	7,1%	26	11,6%	165	73,7%
Erkek	175	14	8,0%	1	0,6%	18	10,3%	25	14,3%	117	66,9%
		11. Sebze Ve Meyveleri Yıkayıp Tüketirim									
Kız	224	3	1,3%	0	0,0%	4	1,8%	14	6,3%	203	90,6%
Erkek	175	7	4,0%	4	2,3%	15	8,6%	19	10,9%	130	74,3%
		12. Benim İçin Gıdalarda Hijyen Önemli Bir Konudur									
Kız	224	4	1,8%	5	2,2%	13	5,8%	32	14,3%	170	75,9%
Erkek	175	17	9,7%	5	2,9%	25	14,3%	34	19,4%	94	53,7%
		13. Benim İçin Gıdanın Lezzeti Hijyenden Daha Önemlidir									
Kız	224	99	44,2%	26	11,6%	30	13,4%	35	15,6%	34	15,2%
Erkek	175	57	32,6%	17	9,7%	32	18,3%	29	16,6%	40	22,9%
		14. Hijyenik Olmayan Bir Gıdanın Hastalanmama Neden Olacağını Düşünüyorum									
Kız	224	29	12,9%	6	2,7%	21	9,4%	50	22,3%	118	52,7%
Erkek	175	24	13,7%	7	4,0%	26	14,9%	34	19,4%	84	48,0%
		15. Benim İçin Gıdanın Görünüşü Hijyenden Daha Önemlidir									

Kız	224	133	59,4%	26	11,6%	17	7,6%	19	8,5%	29	12,9%
Erkek	175	74	42,3%	24	13,7%	23	13,1%	27	15,4%	27	15,4%
		16.Sevdiğim Gıdaları Alırken Hijyenik Olmasına Dikkat Ederim									
Kız	224	6	2,7%	11	4,9%	24	10,7%	36	16,1%	147	65,6%
Erkek	175	13	7,4%	12	6,9%	28	16,0%	24	13,7%	98	56,0%
		17.Tükettiğimiz Gıdaların Besleyiciliği Doyuruculuğundan Önemlidir									
Kız	224	34	15,2%	19	8,5%	44	19,6%	44	19,6%	83	37,1%
Erkek	175	16	9,1%	16	9,1%	37	21,1%	41	23,4%	65	37,1%
		18. Tüketilmemesi Gereken (Bozulmuş, Yıpranmış, Tarihi Geçmiş) Gıda Ürünü İçin Ailemden Yetkilileri Aramasını İsterim.									
Kız	224	28	12,5%	22	9,8%	33	14,7%	44	19,6%	97	43,3%
Erkek	175	49	28,0%	34	19,4%	22	12,6%	24	13,7%	46	26,3%

Gıda Güvenliğine İlişkin Tutum ve Davranışın Sınıf düzeyine Göre Farklılığı

Sınıf düzeyleri ile Gıda Güvenliğine İlişkin Tutum ve Davranış Arasındaki Fark için ANOVA tablosu incelendiğinde, "Sig." değeri 0.000<0.05 olduğu için tek yönlü varyans analizi için olan H0 hipotezi reddedildiğinden " %95 güvenle, grupların ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. Analiz sonucunda bulgular Tablo 5'te verilmiştir. 5-7, 6-7, 6-5 sınıfları arasında gıda güvenliğine ilişkin tutum ve davranışların anlamlı bir ilişki gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır [p < 0.05]. 5-7, 6-7, 6-5 sınıf öğrencilerinin gıda güvenliğine ilişkin tutum ve davranışlarının daha olumlu olduğu belirlenmiştir.

Tablo 5: Sınıf düzeyleri İle Gıda Güvenliğine İlişkin Tutum ve Davranış Arasındaki Fark

	Grup İstatistiki		Test İstatistiki			
	f	%	t	sd	p	I-J
5. Sınıf	103	25,8%	2,085	395	0,000	0,27251
6. Sınıf	96	24,1%	2,121	395	0,000	0,27754
7. Sınıf	102	25,6%	2,214	395	0,000	0,27251
8. Sınıf	98	24,6%	2,155	395	0,000	0,15060
Toplam	399	100,0%				

SONUÇ VE ÖNERİLER

Önemli bir denetim mekanizması olan tüketici, Gıda güvenliği konusunda bilgi ve farkındalık düzeyi yüksek tüketicilerin olması gıdaların satın alma durumunu etkileyeceğinden arz edilen ürünün daha iyi sunulmasını sağlayacaktır, bilgi ve farkındalık düzeyini arttıracak en önemli unsurlardan biride eğitimdir.

Gıda güvenliği eğitimi ilkokul ortaokul ve lisede bütün disiplinlerde örüntülü ve bağıl bir biçimde verilerek çocukların gıda güvenliğini bir yaşam biçimi ve davranış haline getirmesi olası gıda hastalıklarından kurtulmaları için ve sağlıklı bireylerin yetişmesi ve önleyici sağlık hizmetlerinin önemli bir parçasıdır.

Öğrencilerinin okulda aldığı gıda güvenliği eğitimini ile gıda güvenliği bilgilerinin gıda güvenliğine yönelik davranışları arasında anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığı ve almış oldukları eğitimin tutum ve davranışlarını etkileyip etkilemediğini belirlemektir.Bu kapsamdabelirlenen önemli sonuçlar aşağıda özetlenmiştir.

- Gıda Güvenliği eğitimi alan ve almayan öğrencilerin gıda güvenliği eğitimi almayan öğrencilere kıyasla gıda güvenliğine ilişkin daha olumlu bir tutum ve davranışa olduğu belirlenmiştir.
- Gıda Güvenliğine ilişkin tutum ve davranışlarda cinsiyet göre bakıldığında kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha olumlu ve pozitif tutum ve davranışta oldukları belirlenmiştir.
- Sınıf düzeyleri ile Gıda Güvenliğine İlişkin Tutum ve Davranış Arasındaki Fark 5-7, 6-7, 6-5 sınıf öğrencilerinin 8. Sınıfa oranla daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gıda güvenliğine ilişkin tutum ve davranışların olumlu bir şekilde ve sürdürülebilir olması için şu öneriler sunulabilir:

- Eğitim bireyin yaşamında istendik tutum ve davranışları geliştirmesi için anlamlı ve örüntülü bir eğitim sürecin olmasıyla mümkündür. Bu bakımdan öğrencilerin okul öncesi dönemden başlayarak orta öğretim süreci sonuna kadar almış oldukları derslerin öğretim programlarında daha kapsamlı ve disiplinler arası bir program oluşturulması ve ders kitaplarında bulunması önemli olduğu düşünülmektedir.
- Kanuni düzenlemelerle çocukları ve gençlerin yoğun olarak takip ettiği basılı ve görsel yayın organlarda gıda güvenliğinin önemine ilişkin çalışmaların yer almasıolumlu olacaktır.
- 21. Yüzyıl Bilişim çağı olmasından dolayı gençlerimiz zamanının çoğunu bilgisayar, tablet ve telefonlarda çeşitli ağlarda oyun platformlarında geçirmektedir. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) çocukların vegençlerin en çok takip ettiği ağlar ve oynadığı oyunlarda gıda güvenliğine ilişkin görsel materyaller hazırlanarak konunun önemine dikkatleri çekilmelidir.
- Milli Eğitim Bakanlığının koordinesinde çeşitli kamu ve sivil toplum kuruluşlarının her yıl düzenlediği turnuva ve yarışmalarda belli aralıklarla temanın gıda güvenliği olarak belirlenmesi bu farkındalığı arttıracaktır.
- Gıda güvenliği eğitimi konusunun daha geniş araştırmalarla desteklenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Ayaz, N. &Sümbül, K.& Tükmen, B. M. (2018). Turizm Eğitiminin Gıda Güvenliği Bilgisi ve Davranışına Etkisi. Tourism Academic Journal02 185-202.

Dölekoğlu, C.Ö. ve Yurdakul, O., 2004. Adana İlinde Hane Halkının Beslenme Düzeyleri ve Etkili Faktörlerin Logit Analizi ile Belirlenmesi, Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8: 62-86

George, D., & Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson Kaferstein F. & Abdussalam M. (1999). Food safety in the 21st century. Bulletin of the World Health Organization, 77(4), 347-351.

Karasar, N. (2005). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kızılaslan, N. & Kızılaslan, H. (2008), "Tüketicilerin Satın Aldıkları Gıda Maddeleri ile İlgili Bilgi Düzeyleri ve Tutumları (Tokat İli Örneği)", U.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi, 22, 2 67-74.

Milli eğitim Bakanlığı 2019 İstatistik Verileri SP

Panisello, P. J. & Quantick, P. C. (2001). Technical barriers to Hazard Analysis Critical Control Point (HACCP). Food Control, 12(3), 165-173.

Özcan, E. (2018) İlkokul Hayat Bilgisi 3. Sınıf Ders Kitabı. Evrensel İletişim Yayınları, Milli Eğitim Bakanlığı. 50-67

Onurlubaş, E. (2015) Tüketicilerin Gıda Güvenliği Konusunda Bilinç Düzeylerinin Ölçülmesi: Tokat İli Örneği. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı. (Yayımlanmış Doktora Tezi).

Özdamar, K. (2003). Modern bilimsel araştırma yöntemleri. Eskişehir: Kaan Kitabevi.

Özkaya, F. D., Şanlıer, N. & Cömert, M. (2008). Otellerde yiyecek içecek hizmetlerinde çalışan personelin gıda güvenliği bilgi düzeyi. Türkiye 10. Gıda Kongresi, 21-23 Mayıs, Erzurum Şahin, E., Özkaya, F. D. 2018. Televizyonda Yayınlanan Gıda Reklamlarında Gıda Güvenliğine Yapılan Vurgunun Tespit Edilmesi. Tourism Academic Journal 01 265-275.

Tarım ve Orman Bakanlığı 2018-2022 Stratejik Planı (http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1538/Gida_+Tarim+ve+Hayvancilik+Bakanligi+2018-2022)

Türk Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu, (TGDF), 2011. Çiftlikten Çatala Gıda Güvenliği. s.70. TGDF Yayınları, Ankara.

Yaman, E. & Akan, R. &Dağan, M. &Sarı, Ö. (2018) İlkokul Fen Bilimleri 4 Ders Kitabı. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. 50-67

http://fde.metu.edu.tr/aday-sss#q1

HALKA AÇIK ANONİM ŞİRKETLERDE YÖNETİM KURULU ÜYELERİNİN MALİ HAKLARI

Arş. Gör. Nihan DEĞİRMENCİOĞLU AYDIN

Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Ticaret Hukuku Anabilim Dalı (E-mail: ndegirmenciogluaydin@gmail.com).

Özet

Yönetim kurulu üyelerinin mali hakları son zamanlarda kurumsal yönetimin en tartışılan konulardan biri olduğundan yönetim kuruluna tanınabilecek mali hakların neler olduğu ayrı bir öneme sahiptir. Türk Hukukunda halka açık anonim şirketlerde yönetim kurulu üyelerinin mali haklarını genel olarak 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu m. 394'te, 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunun ve ikincil mevzuatta düzenlenmiştir. Türk Ticaret Kanunu m. 394'e göre yönetim kurulu üyelerine tutarı esas sözleşmeyle veya genel kurul kararıyla belirlenmiş olmak şartıyla huzur hakkı, ücret, ikramiye, prim ve yıllık kârdan pay ödenebilir. Türk Ticaret Kanunu m. 394 hükmünün lafzından yönetim kurulu üyelerine tanınacak mali hakların sınırlı sayıda olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık Türk Ticaret Kanunu m. 408/2-b ile 516/2-c'de yer alan "gibi" ifadesinden yönetim kurulu üyelerine tanınabilecek mali hakların Türk Ticaret Kanunu m. 394 hükmünde sayılanlarla sınırlı olmadığı anlamı çıkmaktadır. İşte bu çerçevede çalışmanın konusunu halka açık şirketlerde yönetim kurulu üyelerine kanunda sayılanlar dışında hangi mali hakların sağlanabileceği oluşturmaktadır. Bu kapsamda çalışmamızda ilk olarak yönetim kurulu üyelerine kanunda sayılanlar dışında hangi mali hakların sağlanabileceği incelenmiştir. Yönetim kurulu üyeleri icracı yönetim kurulu üyesi, icracı olmayan yönetim kurulu üyesi ve bağımsız yönetim kurulu üyesi gibi farklı sıfatlara sahip olabilirler. Çalışmamızda ikinci olarak taşıdıkları sıfatlara göre yönetim kurulu üyelerinin sahip oldukları mali haklara değinilmiştir. Son olarak yönetim kurulu üyelerine tanınan mali haklara yönelik alınan kararlara karşı başvurulabilecek hukuki yollar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halka açık anonim şirket, yönetim kurulu üyeleri, mali hak, pay alım opsiyonu, görevden ayrılma tazminatı

REMUNERATION OF BOARD MEMBERS IN PUBLIC JOINT STOCK COMPANIES

Abstract

Since remuneration of the board members have recently been one of the most debated issues of corporate governance, remuneration that can be provided to the board of directors are of particular importance. In Turkish Law, remuneration of the members of the board of directors in public joint stock companies are generally regulated at the Turkish Commercial Code Article 394, 6362 numbered Capital Markets Law and secondary legislation. According to Turkish Commercial Code article 394, the members of the board of directors may be paid the attendance fee, base salary, annual bonus, premium and annual profit, provided that the amount is determined by the articles of association or the general board resolution. It is understood from the wording of Turkish Commercial Code article 394 that remuneration to be provided the members of the board of directors are limited. On the other hand, it is understood from the wording of Turkish Commercial Code 408/2-b and 516/2-c that remuneration to be provided to the members of the board of directors are not limited that Turkish Commercial Code article 394 expressed. Within this framework, the subject of the study is remuneration that can be provided the members of the board of directors in public joint stock companies other than those regulated in the Turkish Commercial Code. The members of the board of directors may have different titles such as executive board member, non-executive board member and independent board member. Then, remuneration of the members of the board of directors according to their titles were mentioned in our study. Finally, the legal remedies against remuneration provided to the members of the board of directors are examined.

Keywords: Public joint stock company, members of the board of directors, remuneration, stock options, golden parachute

GİRİŞ

Son yıllarda özellikle halka açık şirketlerde yönetim kurulu üyelerinin mali hakları kurumsal yönetimin en tartışılan konularından biri haline gelmiştir. Yönetim kurulu üyelerinin mali hakları, üyeleri teşvik edici, özendirici bir haktır. Bu nedenle mali haklardaki çeşitlilik, üyelerin pay sahiplerinin menfaatleri lehine çalışmasına hizmet etmektedir. Ancak bu mali hakların çok yüksek olması birtakım sorunları da beraberinde getirebilir. Bu kapsamda ABD'de 1990'lı yıllarda icra yetkisine sahip yönetim kurulu üyeleri ile CEO ücretlerinin kayda değer şekilde artışları dikkat çekmiştir. Enron skandalı ile yöneticilerin manipule edilmiş rakamlarla şirketin değerini artmış göstererek, yüksek mali haklar edinmeleri mali haklar konusunun önemini arttırmıştır[37]. ABD'de Enron, Avusturalya'da One. Tel, Avrupa'da Parlamat ve Vivendi skandallarının altında yöneticilerin mali hakları olduğu ifade edilmiş ve skandallara karşı kanunlarda gerekli düzenlemeler yapılmıştır (Hill, 2006, s. 64).

Türk Hukukunda halka açık şirketlerde yönetim kurulu üyelerinin mali hakları genel olarak TTK m. 394'te, SerPK ve ikincil mevzuatta düzenlenmiştir. Ancak yönetim kurulu üyelerine kanunda sayılanlar dışında hangi mali hakların sağlanabileceği, yönetim kurulunun taşıdığı sıfata göre sahip olabileceği mali haklar ile bu hakların denetimine ilişkin ayrıntılı düzenlemelere yer verilmemiştir.

Bu çerçevede çalışmamızda ilk bölümde yöneticilerin mali haklarının pay sahipleri ile yöneticiler arasındaki menfaat çatışmasına etkisi incelenecektir. İkinci bölümde TTK'da ve SerPK'da düzenlenen mali haklar, üçüncü bölümde ise TTK ve SerPK'da düzenlenmeyen yönetim kurulu üyelerine sağlanabilecek mali haklar incelenecektir. Dördüncü bölümde yönetim kurulu üyelerinin taşıdıkları sıfatlara göre sahip oldukları mali haklar ve son bölümde de bu hakların denetimi tartışılacaktır.

1. YÖNETİCİLERİN MALİ HAKLARININ PAY SAHİPLERİ İLE YÖNETİCİLER ARASINDAKİ MENFAAT ÇATIŞMASINA ETKİSİ

Şirketler hukukunda mülkiyet –kontrol ayrımı (separation of ownership and control) kavramı ilk olarak 1932 yılında Berle ve Means tarafından ortaya konulmuştur (Berle ve Means, 1932). Şirket ile yönetim arasındaki ilişki Jensen ve Meckiing'den beri de vekalet problemi (agency problem) olarak ifade edilmiştir (Bebchuk ve Fried, 2003, s. 71)[38]. Vekalet probleminde birden çok çatışma olup, bu çatışmalardan birisi yöneticiler ile pay sahipleri arasındadır. Öğretide vekalet problemi ile yöneticilerin mali haklarının birbirleri arasındaki ilişkiyi, diğer bir anlatımla yöneticilerin mali haklarının pay sahipleri ile yöneticiler arasındaki menfaat çatışmalarına etkisi iki farklı görüşle açıklanmıştır: Bunlar optimal sözleşme görüşü (optimal contracting approach) ve yönetimsel güç görüşüdür (managerial power approach).

1.1. OPTİMAL SÖZLEŞME GÖRÜŞÜ

Optimal sözleşme görüşü vekalet problemini esas almakta olup, mülkiyet-kontrol ayrımından kaynaklanan vekalet maliyetini şirket yönetimindeki temel problem olarak görmektedir (Bainbridge, 2005, s. 12). Öğretide baskın olarak kabul edilen bu görüş, yöneticilerin mali haklarını, menfaat çatışmalarının çözümünde bir araç olarak görmektedir. Diğer bir anlatımla pay sahipleri ile yöneticiler arasındaki menfaat çatışmalarının çözümünde yöneticilerin mali hakları önemli bir araçtır (Bebchuk ve Fried, 2003, s. 72; Bebchuk, Fried ve Walker, 2001, s. 1-2). Bu görüşe göre yönetici ücreti uygulamaları halka açık şirketlerde temsilciler ile pay sahipleri arasındaki vekalet maliyetini en aza indirmek için tasarlamıştır (Bebchuk, Fried ve Walker, 2001, s. 1-2; Bebchuk, Fried ve Walker, 2002, s. 753). Yönetim kurulu pay sahiplerinin malvarlığını azami miktara çıkartırken, aynı zamanda yöneticiler içinde en ideal teşvikleri belirlemek ister (Bebchuk, Fried ve Walker, 2002, s. 762).

Optimal sözleşme görüşüne göre mali haklar sözleşmeleri yöneticileri pay sahiplerinin çıkarına hareket etmeye teşvik etmektedir (Bebchuk ve Fried, 2003, s. 72). Pay sahiplerinin lehine hareket etmeleri amacıyla teşvik mekanizmalarını içeren sözleşmenin yapılması ile vekalet problemi çözülecektir.

[37] Enron skandalı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Coffee, 2003, s. 269 vd.
[38] Agency problem hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Jensen ve Meckling, 1976, s. 305-360.

Yöneticilerin böyle hareket etmeye teşvik edilmesi ise yöneticiler ile pay sahipleri adına yönetim kurulunun eşit şartlar altında yürütülecek bir pazarlık (arm's length bargaining) sonucu yapılan bir sözleşme ile mümkün olabilir (Bebchuk ve Fried, 2003, s. 73). Bu anlaşma tarafların pazarlık güçleri, vergi mevzuatı ve diğer ilgili mevzuat ile belirlenen kural ve sınırlar çerçevesinde şekillenir (Gümbel, 2006, s. 223; Bebchuk, Fried ve Walker, 2001, s. 12-13; Bebchuk ve Fried, 2003, s. 73).

1.2. YÖNETİMSEL GÜÇ GÖRÜŞÜ

Yönetimsel güç görüşü, optimal sözleşme görüşünde olduğu gibi vekalet problemini esas almakta olup, mülkiyet- kontrol ayrımından kaynaklanan vekalet maliyetini şirket yönetimindeki temel problem olarak görmektedir. Bebchuk ve Fried tarafından oluşturulan bu görüş, optimal sözleşme görüşünün aksine mali hakları menfaat çatışmalarının çözümünde bir araç değil, bir vekalet maliyeti (agency cost) ve tamamen bir menfaat çatışması olarak görmektedir (Bebchuk ve Fried, 2003, s. 72; Bebchuk, Fried ve Walker, 2001, s. 1-2; Bainbridge, 2005, s. 12).

Bu görüş, yönetimdeki kişilere sağlanan yüksek ücretleri eleştirmemektedir. Aslında yöneticilerin kişisel becerilerindense kendi konumlarından faydalanarak yüksek ücretler belirlenmesini eleştirmektedir. Yönetim kurulu üyeleri (hatta bağımsız yönetim kurulu üyesi dahi) kiralarını ödeyen özendirici mali haklara sahiptir. Ancak bu mali haklar optimal sözleşme görüşündeki gibi pay sahipleri adına yönetim kurulunun eşit şartlar altında yürütülecek bir pazarlık sonucu elde edilecek mali haklardan fazladır. Bunun için pay sahiplerinin, yöneticiler yüksek mali hakları sağlayan sözleşmeleri onayladıkları zaman bu sözleşmeye karışacak kadar güçlü; fakat sınırlı mali haklara sahip olması gerekir (Bainbridge, 2005, s. 12- 13).

2. TÜRK HUKUKUNDA MALİ HAKLAR

2.1. TÜRK TİCARET KANUNU BAKIMINDAN

TTK'da yönetim kurulu üyelerinin mali hakları "Yönetim Kurulu Üyelerinin Mali Hakları" başlığında m. 394'te "Yönetim kurulu üyelerine, tutarı esas sözleşmeyle veya genel kurul kararıyla belirlenmiş olmak şartıyla huzur hakkı, ücret, ikramiye, prim ve yıllık kârdan pay ödenebilir." şeklinde düzenlenmiştir. Hükme göre yönetim kurulu üyelerine huzur hakkı, ücret, ikramiye, prim ve yıllık kârdan pay ödenebilir.

Yönetim kuruluna yönetim ve temsil görevi karşılığında (TTK m. 365) herhangi bir ödeme yapılma zorunluluğunun olup olmadığı hususunda öğretide tartışma mevcuttur. Bir görüşe göre esas sözleşmede veya genel kurulda yönetim kurulu üyeleri için ücret miktarının tespit edilmemesi halinde, yönetim kurulu miktarı belirleyemez; fakat mahkemeden miktarın belirlenmesini talep edebilir. Mahkeme daha önceki yıllarda ödenen miktarı emsal olarak dikkate alarak, ücretin miktarını belirler (Pulaşlı, 2018, s. 1406)[39]. Benzer bir şekilde başka bir görüşe göre esas sözleşme ya da genel kurul kararı belirli bir dönem yönetim kurulu üyelerine ücret verilmeyeceğini açıkça öngörülmedikçe yönetim kurulu üyelerinin ücret hakkı vardır. Bu üyelerin genel kurulu olağanüstü toplantıya çağırarak ücret miktarının tespit edilmesini talep edebilecekleri gibi, mahkemeden de miktarın tespit edilmesini isteme imkanları vardır (Özer, 2013, s. 237). Görüldüğü üzere bu görüşler genelde yönetim kurulunun mali haklarından biri olan ücret üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Kanımızca yönetim kurulu üyelerine mali haklarının tutarı esas sözleşme veya genel kurul kararı ile belirlenmedikçe yönetim ve temsil görevlerinin karşılığında herhangi bir ödeme yapılma zorunluluğu yoktur[40]. Yönetim kurulu üyelerine ücret dahil diğer mali hakların kural olarak verilebilmesi için bu hakların tutarla veya yüzde ile esas sözleşmede veya genel kurul kararı ile belirlenmiş olması gerekir. Öğretide de isabetle ifade edildiği üzere yukarıdaki görüş eTTK m. 333 hükmünün etkisi altında ileri sürülmüş olabilir (Yanlı, 2017, s. 42-43). Zira eTTK m. 333'e göre aksine esas sözleşmede düzenleme

[39] İsviçre öğretisinde yönetim kurulu üyelerinin ortaklık ile arasındaki bağ sözleşmesel ilişkiye dayandığı, bu sebeple de ilke olarak üyelerin ücret talep etme hakkının olduğunu tartışmasız olarak kabul edilmektedir (Pulaşlı, 2018, s. 1406, dp. 1630).
[40] Aynı doğrultuda bkz. Tekinalp, 2011, N. 12-113; Yanlı, 2017, s. 42.

olmadığı sürece yönetim kurulu üyelerine her toplantı için ücret verileceği düzenlenmişti. Buna karşın TTK m. 394'te yönetim kurulu üyelerine mali hakların ödenebilmesi için şirket esas sözleşmesinde veya genel kurul kararı ile yönetim kurulu üyelerinin mali haklarının tutarının belirlenmiş olması gerektiği düzenlenmiştir. Buna ek olarak yönetim kurulu üyelerinin ücretleri ile huzur hakkı, ikramiye ve prim gibi haklarının belirlenmesi genel kurulun devrilemez yetki ve görevleri arasındadır (TTK m. 408/2-b).

Bu çerçevede kural olarak yönetim kurulu üyelerine mali hak tanınması zorunlu değildir[41]. Ancak bu kuralın istisnası mevcuttur. SerPK m. 17/1'in atfı ile halka arz edilmiş olan veya halka arz edilmiş sayılan ortaklıklarda uygulanmak üzere SPK tarafından II-17.1 sayılı Kurumsal Yönetim Tebliği[42] ve Kurumsal Yönetim İlkeleri ihdas edilmiştir. Kurumsal Yönetim İlkeleri 4.6.3'te şöyle bir düzenleme vardır: "Bağımsız yönetim kurulu üyelerinin ücretlendirmesinde kâr payı, pay opsiyonları veya şirketin performansına dayalı ödeme planları kullanılamaz. Şu kadar ki, bağımsız yönetim kurulu üyelerinin ücretlerinin bağımsızlıklarını koruyacak düzeyde olması gerekir.". Hükümde bağımsız yönetim kurulu üyelerinin ücretlerinin bağımsızlıklarını koruyacak düzeyde olması gerektiği ifadesinden bağımsız yönetim kurulu üyelerine ücret verilmesinin zorunlu olduğu anlamı çıkmaktadır. II-17.1 sayılı Teb. m. 5/1 gereği bu düzenlemenin uyulması zorunludur. Böylece yönetim kurulu üyelerine mali hak tanınmasının zorunlu olmadığı kuralının istisnası payları borsada işlem gören şirketlerde bağımsız yönetim kurulu üyeleri oluşturmaktadır.

2.2. SERMAYE PİYASASI KANUNU BAKIMINDAN

SerPK'da yönetim kurulu üyelerine verilecek mali haklara ilişkin özel bir düzenleme ihdas etmemiştir. Buna karşın SerPK m. 19/2'de yönetim kurulu üyelerine kardan pay dağıtılmasından bahsedilmiştir. Yönetim kurulu üyelerine verilen kardan pay, diğer değişle kazanç payı yönetim kurulu üyelerine huzur hakkı ve ücret dışında, daha verimli çalışmalarını teşvik etmek amacıyla şirketin faaliyet yılı içinde elde ettiği kâr üzerinden verilen mali haktır (Pulaşlı, 2018, s. 1408; Manavgat, Kırca ve Şehirali Çelik, 2013, s. 730; Karahan ve Arslan, 2015, s. 426). Kazanç payı, yönetim kurulu üyelerini teşvik ettiği gibi, kâr elde etmezlerse herhangi bir ödeme yapılmayacağından çalışmayanı cezalandırıcı bir fonksiyona sahip olup uygulamada sıklıkla kullanılan mali haktır (İmregün, 1970, s. 182; Çamoğlu, Tekinalp ve Poroy, 2014, N. 561; Şener, 2015, s. 407).

Halka açık anonim şirketlerde yönetim kurulu üyelerine verilecek kazanç payının bahsi SerPK m. 19/2 ve 5'inci bentleri ile SPK tarafından çıkarılan II-19.1 sayılı Kâr Payı Tebliğ'i m. 5'te (II-19.1)[43] geçmektedir. Bu hükümler kazanç payının dağıtım şartlarında ve dağıtım tutarının belirlenmesinde TTK m. 511 hükmü ile benzerlik taşımakla birlikte küçük farklılıkları da bünyesinde barındırmaktadır. Bunun dışında kazanç paylarının paylaşılması, tâbi olduğu zamanaşımı süresi gibi konularda SerPK ve ikincil mevzuatında özel bir düzenleme olmadığından SerPK m. 2/2 gereği TTK'daki genel hükümler geçerli olacaktır.

TTK m. 394'e göre yönetim kurulu üyelerinin mali hakların belirlenmesi kural olarak tutarının esas sözleşme veya genel kurul kararında belirlenmiş olmasına bağlıdır; çünkü hükmün lafzından mali hakların esas sözleşmede belirlenmese dahi genel kurul kararı ile belirlenebileceği anlamı çıkmaktadır. TTK m. 394'te sayılan mali haklarda yıllık kârdan pay diğer bir anlatımla kazanç payı da vardır. Ancak kazanç payı esas sözleşmede belirlenmese dahi genel kurul kararı ile belirlenemez. Zira yönetim kurulu üyelerine şirket kârından sağlanacak menfaatler esas sözleşmede bulunması gereken zorunlu unsurlardan biridir (TTK m. 339/2-f). Bu husus SerPK m. 19/5'te ve SerPK 19 ve 20'inci maddelerine dayanılarak hazırlanan II- 19.1 sayılı Teb. m. 5/4'te de açıkça düzenlenmiştir[44].

---

[41] Şirket ile yönetim kurulu üyeleri arasında bir sözleşme olması halinde yönetim kurulu üyelerinin şirketten sözleşmeden doğan mali hakları talep hakkı olduğu yönünde bkz. Yanlı, 2017, s. 43.

[42] 03.01.2014 tarih ve 28871 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan II-17.1 sayılı Kurumsal Yönetim Tebliği.

[43] 23.01.2014 tarih ve 28891 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan II- 19.1 sayılı Kâr Payı Tebliği.

[44] SerPK m. 19/5 hükmü şöyledir: *"Halka açık ortaklıklar tarafından bağış yapılabilmesi veya pay sahibi dışındaki kişilere kârdan pay dağıtılabilmesi için esas sözleşmede hüküm bulunması şarttır.".* II- 19.1 sayılı Teb. m. 5/4 hükmü de şöyle düzenlenmiştir: *"İmtiyazlı pay sahiplerine, intifa senedi sahiplerine, yönetim kurulu üyelerine, ortaklık çalışanlarına ve pay sahibi dışındaki kişilere kârdan pay verilebilmesi için ortaklık esas sözleşmesinde hüküm bulunması zorunludur."*

Yönetim kurulu üyelerine yıllık kârdan kazanç payı verilebilmesi bazı şartların varlığına bağlıdır. İlk olarak yönetim kurulu üyelerine kazanç payı dağıtılabilmesi için esas sözleşmede bu konuda bir hüküm olmalıdır (SerPK m. 19/5, II-19.1 m. 5/4)[45]. Kârdan pay alma hakkı kanun tarafından kural olarak paya ve dolayısıyla pay sahiplerine tanınmıştır. Bu nedenle pay sahibi olmayan kişilere kârdan pay alma hakkı pay sahiplerinin kâr paylarına müdahale niteliğinde olduğundan sadece esas sözleşme ile belirli ölçülerde tanınabilir (Pulaşlı, 2018, s. 1411). Salt genel kurul kararı ile yönetim kurulu üyelerine kazanç payı dağıtılması mümkün değildir.

İkinci olarak yönetim kurulu üyelerine kâr dağıtılabilmesi için şirketin kâr elde etmesi gerekmektedir. II-19.1 sayılı Tebliğ m. 3/1-e'de kâr payı "Genel kurulca belirlenen politika çerçevesinde hesap dönemi itibarıyla net dönem kârı ve kâr dağıtımına konu edilebilecek diğer kaynaklar üzerinden ortaklara ve kâra katılan diğer kişilere genel kurulca dağıtılmasına karar verilen tutarı" şeklinde tanımlandığından kazanç payı net dönem kârı ile kâr dağıtımına konu edilebilecek diğer kaynaklardan dağıtılabilir.

Üçüncü olarak şirketin kâr elde etmesinin ardından kârdan öncelikle kanuni yedek akçenin ayrılması gerekir (SerPK m. 19/2, II-19.1 m. 5/3). Kanuni yedek akçenin oranı hususunda SerPK'da hüküm olmadığından TTK m. 519/1 hükmü uygulama alanı bulacaktır. Buna göre yıllık kârın yüzde beşi, ödenmiş sermayenin yüzde yirmisine ulaşıncaya kadar genel kanuni yedek akçeye ayrılması gerekmektedir. Diğer bir anlatımla kanuni yedek akçe ayrılmasında kural yıllık kârın yüzde beşinin ayrılmasıdır. Ancak ayrılan kâr (yıllık kârın yüzde beşi) ödenmiş sermayenin yüzde yirmisini bulması halinde, bu oran yıllık kârın yüzde beşinden az olsa bile artık ayrım yapılmaz (Karahan ve Bozgeyik, 2015, s. 639). Öte yandan yedek akçeye yıllık kârın yüzde beşinden fazla bir miktar ayrılacağı ve yedek akçenin ödenmiş sermayenin yüzde yirmisini aşabileceği hususları esas sözleşmede düzenlenebilir (TTK m. 521).

Kanuni yedek akçe ayrımının ardından pay sahiplerine esas sözleşmede veya kâr dağıtım politikasında pay sahipleri için belirlenen kâr payının ayrılması gerekir. Zira esas sözleşmede veya kâr dağıtım politikasında pay sahipleri için belirlenen oran ayrılmadıkça yönetim kurulu üyelerine kârdan pay verilmesine karar verilemeyeceği gibi, kâr payları pay sahiplerine ödenmedikçe bu kişilere de kârdan pay dağıtılamaz (SerPK m. 19/2, II-19.1 m. 5/3).

Kazanç payının tutarı esas sözleşmeyle veya genel kurul kararı ile belirlenebilir (TTK m. 394). Genel kurulun kazanç payını belirleme yetkisi aynı zamanda TTK m. 408/2-d bendinde devredilemez görev ve yetkiler arasında sayılmıştır. Ancak esas sözleşmede yönetim kurulu üyelerine kazanç payı oranı hususunda oran belirlenmemişse kazanç payı tutarı, imtiyazdan kaynaklananlar hariç her durumda pay sahiplerine dağıtılan kâr payının dörtte birini aşamaz (II-19.1 m. 5/4).

3. TÜRK TİCARET KANUNU VE SERMAYE PİYASASI KANUNUNDA DÜZENLENMEYEN MALİ HAKLAR

TTK'da yönetim kurulu üyelerinin mali hakları yukarıda ayrıntılarıyla incelediğimiz üzere TTK m. 394'te düzenlenmiş olup hükmün lafzından anlaşıldığı kadarıyla yönetim kurulu üyelerine sadece huzur hakkı, ücret, ikramiye, prim ve yıllık kârdan pay ödenebilir. Diğer bir anlatımla mali haklar sınırlı sayıda sayılmıştır. TTK m. 394'ün gerekçesinde de mali hakların sınırlı olduğu ifade edilmiştir[46]. Oysaki genel kurulun devredilemez yetki ve görevlerini düzenleyen TTK m. 408/2-b bendinde şöyle bir düzenleme vardır: "Yönetim kurulu üyelerinin seçimi, süreleri, ücretleri ile huzur hakkı, ikramiye ve prim gibi haklarının belirlenmesi…". Hükümdeki "gibi" ifadesi mali hakların huzur hakkı, ücret, ikramiye, prim ve yıllık kârdan pay ile sınırlı olmadığı anlamına gelmektedir. Ayrıca TTK m. 516/2-c yıllık faaliyet raporunda bulunması gereken hususları sayarken "Yönetim kurulu üyeleri ile üst düzey

[45] *Şener*, halka kapalı ortaklıklarda yönetim kurulu üyelerine kazanç payının dağıtılması TTK m. 394'e dayanarak esas sözleşmede hüküm olması veya genel kurul kararıyla belirlenmiş olması şartına bağlanmasını eleştirmiştir. Yazar hükmün lafzından esas sözleşmede hüküm olmasa dahi, genel kurul kararıyla yönetim kurulu üyelerine kârdan pay verilebileceği anlamı çıktığını, ancak TTK m. 339/2-f'deki hüküm gereği yönetim kurulu üyelerinin kazanç payı almasının esas sözleşmede özel bir düzenleme olmadıkça, genel kurul kararı kazanç payı dağıtılmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir (Şener, 2015, s. 408).

[46] TTK m. 394'ün Gerekçesi.

yöneticilere ödenen ücret, prim, ikramiye gibi mali menfaatler, ödenekler, yolculuk, konaklama ve temsil giderleri, ayni ve nakdî imkânlar, sigortalar ve benzeri teminatlar" şeklinde bir sayım yapmıştır[47]. Bu sebeplerden ötürü TTK m. 340'a uygun olmak şartıyla TTK m. 394'te sayılan mali hakları sınırlı olarak yorumlanmamalı, hükümde sayılanlardan başka mali hakların da tanınması gerektiği şeklinde yorumlanmasında fayda vardır (Manavgat, Kırca ve Şehirali Çelik, 2013, s. 727; Özer, 2013, s. 233)[48].

Bu çerçevede yönetim kurulu üyelerine hangi hakların tanınacağı hususu önem taşıyan bir konudur. Bu konuda ABD hukukunda yöneticilere sağlanan mali haklar ücret, ikramiyeler ve pay alım opsiyonu ve uzun vadeli teşvik planları olmak üzere dört bileşenden oluşur (Thomas ve Martin, 1999a, s. 11- 12; Braunstein, 2004, s. 769; Murphy, 1999, s. 2491)[49]. Yabancı ülkelerdeki uygulamalar yol gösterici olmak üzere Türk hukukunda da genel kurul yönetim kurulu üyelerine pay alım opsiyonu, görevden ayrılma tazminatları gibi haklar tanıyabilir.

3.1. Pay Alım Opsiyonu

3.1.1. Genel Olarak

Pay alım opsiyonu, şirketin yöneticilere daha önceden taahhüt edilen belirli bir kullanma fiyatı (exercise price/strike price) üzerinden, önceden belirlenmiş bir dönem sonunda belirli sayıda pay senedi satın alma hakkı veren mali bir haktır (Thomas ve Martin, 1999b, s. 7; Jensen, Murphy ve Wruck, 2004, s. 57; Murphy, 1999, s. 2507; Ebert, Torres ve Papadakis, 2008, s. 3). Pay alım opsiyonunda genellikle uygulanacak fiyat opsiyonunun verildiği tarihteki piyasa fiyatının düzeyinde ayarlanır (Ebert, Torres ve Papadakis, 2008, s. 3).

Şirketler yönetim kurulu üyelerine pay alım opsiyonunu, onları şirkete çekmek ve şirkette devamlılığını korumak amacıyla vermektedir. Bununla beraber opsiyon yönetim kurulu üyelerini daha iyi performans göstermeye de teşvik etmektedir. Şöyle ki yönetim kurulu üyeleri pay senedi fiyatlarının artması için çalışmaları sonucu şirketin pay senedi arttıkça yönetim kurulu üyelerine verilen pay alım opsiyonunun değeri de artacaktır. Böylece yönetim kurulunun elde ettiği gelir daha fazla olacaktır. Şirketin paylarının değerinin artması için çalışan yönetim kurulu ile pay sahiplerinin çıkarları uyumlu hale gelir. Pay alım opsiyonu, ücret, ikramiye gibi mali haklarından daha üstün ve yararlıdır; çünkü bu hak ücret, kâr payı gibi mali haklara oranla pay sahibini düşünen yönetim kurulu üyelerini ödüllendirmektedir (Thomas ve Martin, 1999b, s. 11-13; Millstein, 1995, s. 1438).

Pay alım opsiyonu hakkı hemen uygulanabilir bir hak değildir. Hakkın kullanılabilmesi için belli bir sürenin geçmesi gerekir (Ebert, Torres ve Papadakis, 2008, s. 3). Bazı düzenlemelere göre hak belirli bir performans eşiğine ulaşılması ile kullanılabilir. Bu süre ABD'de genellikle 10 yıl iken, İngiltere'de 7 ila 10 yıl arasında değişmektedir. ABD'de uygulanan pay alım opsiyonu verme hakkı performanstan bağımsız iken, İngiltere'de sık sık performansa bağlı olarak da bu hak verilmektedir. Bu sürelerin bu kadar uzun olmasının sebebi yöneticilerin şirkette devamlılığını korumaktır. Ancak uygulamada genellikle yöneticiler hak ediş süresinin dolmasının ardından haklarını kullanarak payları satın alıyor ve ardından payları elden çıkarıyorlar (Jensen, Murphy ve Wruck, 2004, s. 57; Bebchuk ve Fried, 2010, s. 1923).

Pay alım opsiyonu hakkı Türk hukukunda ne TTK'da ne de SerPK'da düzenlenmiştir. Buna karşın konumuzla ilgili olarak payları borsada işlem gören şirketlere uygulanacak Kurumsal Yönetim İlkelerinde pay alım opsiyonu ifadesi geçmiştir. Kurumsal Yönetim İlkeleri 4.6.5. hükmünde yönetim kurulu üyelerine ve idari sorumluluğu bulunan yöneticilere sağlanan mali hakların sayıldığı dipnotta "…pay, paya dayalı türev ürünler, çalışanlara pay edindirme planları kapsamında verilen pay

[47] Ayrıca Anonim Şirketlerin Genel Kurul Toplantılarının Usul ve Esasları ile Bu Toplantılarda Bulunacak Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Temsilcileri Hakkında Yönetmelik m. 13/1-f bendi ile Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından yayımlanan Şirketlerin Yıllık Faaliyet Raporunun Asgari İçeriğinin Belirlenmesi Hakkında Yönetmelik m. 9/1-a,b bentlerinde de yer alan *"gibi"* ifadesinden mali hakların sınırlı sayıda olmadığı anlaşılmaktadır.

[48] Aksi görüş için bkz. Eriş, 2014, s. 2405.

[49] ABD hukukunda yöneticilerin mali haklarının dört farklı bileşeni hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Murphy, 1999, s. 2497-2517.

alım opsiyonları...” düzenlenmiştir. Ayrıca 4.6.3.'de “Bağımsız yönetim kurulu üyelerinin ücretlendirmesinde kâr payı, pay opsiyonları veya şirketin performansına dayalı ödeme planları kullanılamaz.” ifadesinin karşıt anlamından bağımsız yönetim kurulu üyeleri dışındaki yönetim kurulu üyelerine bu hakkın verilebileceği anlamı çıkmaktadır. Görüldüğü üzere kanunlarda yönetim kurulu üyelerine açıkça pay alım opsiyonu tanınmamasına rağmen; Kurumsal Yönetim İlkelerinden bu hakkın tanınabileceği anlamı çıkmaktadır.

3.1.2. Pay Alım Opsiyonların Uygulanma Yöntemi

Opsiyonların uygulanmasına yönelik Türk hukukunda özel bir düzenleme yoktur; ancak TTK m. 463 ila 472'inci maddelerde düzenlenen şarta bağlı sermaye artırımı hükümleri burada uygulanabilir (Özer, 2013, s. 304)[50]. Şarta bağlı sermaye artımı, esas sözleşme değişikliğine ilişkin masraflı ve ağır işleyen genel kurul prosedürü yerine, hızlı bir şekilde sermaye artırımı yapabilmek için değiştirme veya alım hakkı sahiplerinin esas sözleşmeye dayanarak piyasa şartlarını uygun gördükleri anda genel kurul veya yönetim kurulunun kararına veya onayına tabi olmaksızın haklarını kullanarak sermayeyi artırım yöntemidir (Biçer, 2010, s. 48; Karahan ve Saraç, 2015, s. 608). Bu sermaye artırım yolunda pay sahiplerinin rüçhan hakları kaldırarak opsiyon hakkının kullanılması sonucu ihraç edilen paylar yönetim kurulu üyelerine verilir.

3.1.3. Pay Alım Opsiyonu Hakkı Verilmesi Prosedürü

Yönetim kurulu üyelerine pay alım opsiyonunun nasıl verileceği hususunda kanunda veya ikincil mevzuatta herhangi bir düzenleme yoktur. Akla ilk olarak TTK m. 394'te yönetim kurulu üyelerine mali hakların tanınabilmesi için genel kural olan tutarının esas sözleşmede veya genel kurul kararıyla belirlenmesi gerektiği kuralı gelse de kanımızca bu genel kuralın istisnalarından birisi de pay alım opsiyonudur. Pay alım opsiyonunun tanınması için esas sözleşmede hüküm olması gerekir. Her ne kadar esas sözleşmede bulunması gereken hükümleri düzenleyen TTK m. 339/2'de bu konuda açıkça hüküm bulunmasa da opsiyon hakkının kullanılması şirketin sermaye yapısında ve pay sahipliği yapısında önemli değişikliğe sebep olacağından sözleşme değişikliğine ihtiyaç doğacaktır (Özer, 2013, s. 299). Bu nedenle opsiyon hakkının verilmesi için esas sözleşmede bir düzenleme olması gerekir.

Pay alım opsiyonun esas sözleşmede düzenlenmesi, hakkın tanınması için yeterli olmayacaktır. Esas sözleşmede düzenlenmesinin yanında bu opsiyon hakkının tanınması için genel kurul kararı da gerekecektir. Zira pay alım opsiyonunun tanınması şarta bağlı sermaye artırımı ile mümkün olup, şarta bağlı sermaye artırımı için genel kurul kararı gerekmektedir[51]. Burada pay alım opsiyonu hakkının tanınmasına yönelik ayrı bir oylama yerine şarta bağlı sermaye artırımının yönetim kurulu üyelerine pay alım hakkının tanınması amacıyla verildiğinin belirtilmesi yeterlidir. Böylece şarta bağlı sermaye artırımını onaylanması pay alım opsiyonunun da onaylanması anlamına gelecektir (Özer, 2013, s. 300).

3.2. Görevden Ayrılma Tazminatı

ABD hukukunda golden parachute diye tanımlanan görevden ayrılma tazminatı, şirket ile yöneticiler arasındaki mali haklar sözleşmesinde kararlaştırılan, görevlerinin sona ermesi ya da şirketin devralınması halinde görevden ayrılmak zorunda kalan yöneticilere verilen tazminattır (Özer, 2013, s. 209). Görevden ayrılma tazminatı yöneticilerin görevinin sona ermesinden sonra toplu olarak ödenebileceği gibi, belirli aralıklarla devamlı olarak da ödenebilir. Yöneticinin ciddi bir hatasından kaynaklanmayan nedenlerle veya sözleşmenin şirket tarafından feshedilmesi hallerinde ödeme yapılması gerekir (Ebert, Torres ve Papadakis, 2008, s. 3-4).

Türk hukukunda görevden ayrılma tazminatı ile ilgili olarak ilk olarak TTK m. 364/2 hükmü akla gelmektedir. Hükme göre yönetim kurulu üyeleri, esas sözleşmeyle atanmış olsalar dahi, gündemde

[50] Ayrıca şirketin elinde daha önceden iktisap ettiği ve elden çıkarmak zorunda olmadığı paylar ile şirketin esas veya çıkarılmış sermayesinin onda birini aşmayacak şekilde ivazlı iktisap ettiği payları yönetim kurulu üyelerine devrederek opsiyonların uygulanabildiği hususunda bkz. Özer, 2013, s. 310.

[51] Aynı şekilde pay alım opsiyonun tanınması yollarından biri olan şirketin iktisap ettiği payları yönetim kuruluna vermesinde de genel kurul kararı gerektiği hususunda bkz. Özer, 2013, s. 300.

ilgili bir maddenin bulunması veya gündemde madde bulunmasa bile haklı bir sebebin varlığı halinde genel kurul kararıyla her zaman görevden alınabilirler. Hükmün ikinci fıkrasında ise görevden ayrılan üyenin tazminat hakkının saklı olduğu hususu düzenlenmiştir. Ancak burada düzenlenen tazminat, görevden ayrılma tazminatı değildir. Şöyle ki şirket ile yönetim kurulu üyesi arasındaki vekalet veya vekalet benzeri bir ilişki olduğundan, vekalet sözleşmesinin uygun olmayan zamanda sona erdirilmesi sonucu TBK m. 512/2 gereği şirketin yönetim kurulu üyesinin zararını giderme yükümlülüğü vardır. Burada bahsedilen tazminat TTK m. 364/2'de düzenlenen tazminattır (Kırca, Manavgat, ve Şehirali Çelik, 2013, s. 460- 461). Buna karşılık görevden ayrılma tazminatında yönetim kurulu üyelerinin yöneticilik görevlerini yerine getirdikleri sırada içinde bulundukları hayat standartlarını, görevleri sona erdikten sonra da aynen devam ettirmelerini sağlamak amacı vardır (Özer, 2013, s. 312). Öğretide de TTK m. 364/2'de düzenlenen tazminatın mali hak olmadığı kabul edilmektedir (Tekinalp, 2011, N. 12-113).

Ne TTK'da ne de SPK'da yönetim kurulu üyelerinin görevinin sona ermesi halinde görevden ayrılma tazminatı alabileceğine ilişkin hüküm olmasına rağmen, kanımızca bu hak esas sözleşmeyle veya genel kurul kararı ile öngörülebilir[52]. Çünkü daha önce ayrıntıları ile bahsettiğimiz üzere TTK m. 394 hükmü sınırlayıcı olmadığından tutarı esas sözleşme ile veya genel kurul kararı ile belirlenmiş olmak üzere yönetim kurulu üyelerine görevden ayrılma tazminatı öngörülebilir.

3.3. DİĞER MALİ HAKLAR

ABD'de şirket yöneticilerine ücrete ek olarak kişiye özel araba, uçak, mali danışmanlık ve ev güvenliği kullanımları gibi haklar tanınmaktadır. Hatta bazı şirketlerde CEO'ların ikramiye ve diğer mali haklar sebebiyle ödemekle yükümlü olduğu vergi, şirket tarafından karşılanmaktadır. Bunların yanında yöneticiler için emeklilik programları da öngörülmektedir (Ebert, Torres ve Papadakis, 2008, s. 2- 3).

Kanımızca halka açık şirketlerde de tutarı veya yüzdesi esas sözleşme veya genel kurul kararı ile öngörülmek üzere yönetim kurulu üyelerine bu tür haklar öngörülebilir. Kurumsal Yönetim İlkeleri 4.6.5, dp. 3'te ücret, maaş, ikramiye, diğer düzenli ve arızi ödemeler gibi nakdi, pay, paya dayalı türev ürünler, çalışanlara pay edindirme planları kapsamında verilen pay alım opsiyonları, mülkiyeti verilen ve/veya kullanım için tahsis edilen ev, otomobil gibi gayri nakdi menfaatlerin hepsinin yönetim kurulu üyelerine verilen mali haklar kapsamında olduğu ifade edilmiştir[53].

4. YÖNETİM KURULU ÜYELERİNİN TAŞIDIKLARI SIFATLARA GÖRE SAHİP OLDUKLARI MALİ HAKLAR

Yönetim kurulu üyeleri icracı yönetim kurulu, icracı olmayan yönetim kurulu, bağımsız yönetim kurulu veya yönetim kurulu başkanı gibi farklı sıfatlara sahip olabilirler. Bu farklı sıfatlara sahip yönetim kurulu üyelerinin yukarıda ayrıntıları ile incelediğimiz hangi haklara sahip olabileceği önem taşıyan bir konudur.

İlk olarak yönetim kurulu başkanı, esas sözleşmede genel kurul tarafından seçileceği öngörülmedikçe yönetim kurulu tarafından seçilir (TTK m. 366/1). Yönetim kurulu başkanının, yönetim kurulu toplantısının gündemini hazırlamak, üyeleri toplantıya çağırmak, yönetim kurulu toplantısı yürütmek, yönetim kurulunun çağrı kararı üzerine genel kurul toplantısı için gerekli hazırlıkları ve işlemleri yapmak gibi görevleri vardır (Kırca, Manavgat, ve Şehirali Çelik, 2013, s. 477). Görüldüğü üzere yönetim kurulu başkanın görevi usuli işlemler ile sınırlı olup, üyenin yönetim kurulu başkanı olması sebebiyle ek bir mali hak almaması gerekir. Şüphesiz ki yönetim kurulu başkanının icracı üye olup olmamasına göre sahip olduğu mali haklar değişiklik gösterebilir.

[52] Aynı doğrultuda Özer, 2013, s. 313.

[53] Şirketlerin Yıllık Faaliyet Raporunun Asgari İçeriğinin Belirlenmesi Hakkında Yönetmelik m. 9/1-b'de yönetim organı üyelerine sağlanan mali haklar bölümünde verilen ödenekler, yolculuk, konaklama ve temsil giderleri ile ayni ve nakdi imkânlar, sigortalar ve benzeri teminatların toplam tutarlarına ilişkin bilgilerin yer alması gerektiği düzenlenmiştir. Bu hükümden yönetim kurulu üyelerine bu mali hakların sağlanabileceği anlamı çıkmaktadır.

Kurumsal Yönetim İlkelerinde icrada görevli olmayan yönetim kurulu üyesinden bahsedilmiştir (4.3.2.). Bu nedenle yönetim kurulu üyelerinin mali hakları icrada görevli/ görevli olmayan üyeleri kapsamında da incelenmesi gerekir. Kanımızca icrada görevli/ görevli olmayan yönetim kurulu üyelerine ayrıştırılmış ücret verilmesi gerekir. Şöyle ki icrada görevli olan üyenin görevleri ve yetkileri ve dolayısıyla sorumluluğu icracı olmayan yönetim kurulu üyesinden fazladır. Bu nedenle icrada görevli üyeye daha fazla ücret ödenmesi gerekir[54]. Bu çerçevede icrada görevli yönetim kurulu üyelerine sabit bir ücret ile performansa dayalı olarak mali haklar ve görevden ayrılma tazminatı öngörülebilir. Kanımızca öngörülmesi halinde icracı olan üyelere üstlendikleri görev ve sorumlulukları göz önünde alındığında daha fazla miktarda görevden ayrılma tazminatı öngörülebilir.

Yönetim kurulunun yapısı içerisinde icrada görevli olmayan görevlerini hiçbir etki altında kalmaksızın yapabilme yetkisine sahip bağımsız üyeler bulunmaktadır (Kurumsal Yönetim İlkeleri 4.3.3.). Kurumsal Yönetim İlkeleri 4.6.3.'e göre bağımsız yönetim kurulu üyelerinin ücretlendirmesinde kâr payı, pay opsiyonları veya şirketin performansına dayalı ödeme planları kullanılamaz. Sözü edilen sınırlama ile bağımsız yönetim kurulu üyelerinin performansa dayalı mali haklarda daha çok mali hak edinmek amacıyla bağımsızlıklarını kaybetmelerini engellenmesi amaçlanmaktadır. Böylelikle bağımsız yönetim kurulu üyesi performansa dayalı olmayan huzur hakkı, ücret gibi haklar alabilir. Bağımsız yönetim kurulu üyesinin ücretinin belirlenmesindeki en önemli ölçüt üyelerinin bağımsızlığını koruyacak ölçüde olmasıdır. Kurumsal Yönetim Derneğinin 14.01.2016 tarihinde yayımladığı Bağımsız Yönetim Kurulu Üyeleri Ücret Araştırması raporuna göre bağımsız yönetim kurulu üyesinin yıllık kazancı en yüksek brüt 1.036.750 TL iken, en düşük 6.000 TL'dir[55]. Bu ücretler şüphesiz şirketlerin büyüklüğüne göre farklılık gösterebilir. Ancak kanımızca üyelerin bağımsızlığını korumak amacıyla rapordaki gibi ne çok yüksek ne de az olmalıdır; çünkü bu miktarlarda ücretler üyenin bağımsızlığını etkileyebilir. Örneğin ücretin çok fazla olması halinde bağımsız yönetim kurulu üyesi, yeniden yönetim kurulu üyesi olarak seçilebilmek için çoğunluk pay sahipleri lehine kararlar verebilir.

5. MALİ HAKLARLA İLGİLİ KARARLARIN DENETİMİ

Yönetim kurulu üyelerinin mali haklarının miktarı TTK m. 394 gereği esas sözleşme ile veya genel kurul kararıyla belirlendiğinden, bu kararların denetimi genel kurul kararlarına karşı dava yoluyla gerçekleşebilir. TTK m. 394'e aykırı esas sözleşme veya genel kurul kararlarına karşı akıbetine ilişkin TTK'da bir hüküm olmadığından genel kurul kararlarının butlanı ve iptaline ilişkin hükümler uygulama alanı bulacaktır. İlk olarak yönetim kurulu üyelerinin mali hakları hususunda karar alma yetkisi genel kurulun devredilemez ve vazgeçilmez görevleri arasındadır (TTK m. 408/2-b). Genel kurulun devredilemez yetkileri anonim şirketin temel niteliklerine, yapısına ilişkin bulunan mutlak emredici hükümlerdir (Moroğlu, 2012, s. 142). Bu nedenle genel kurulun bu yetkiyi yönetim kuruluna devretmesine ilişkin kararı butlanla sakat olacaktır (TTK m. 447/1-c).

Yönetim kurulu üyelerinin mali hakları sermayenin korunması ilkesi ile ilişkili bir haktır. Sermayenin korunması ilkesi anonim şirketin bir sermaye şirketi olması ve şirket alacaklılarının başvurabileceği tek

[54] Türkiye'de yönetim kurulu üyelerinin icrada görevli olması halinde farklı ödeme yapan şirketler mevcuttur. Örneğin Koç Holding AŞ'nin 2019 tarihli Olağan Genel Kurul Toplantı Tutanağında, yönetim kurulu üyelerine ücret politikası kapsamında ödeme yapılması gerektiğine karar vermiştir. Ücret politikasında ise icrada bulunan yönetim kurulu üyelerine üst düzey yöneticiler için belirlenen politika kapsamında ödeme yapılması gerektiği düzenlenmiştir. (https://www.koc.com.tr/tr-tr/yatirimci-iliskileri/kurumsal-kimlik-ve-yonetim/genel-kurul-toplantisi/Genel%20Kurul%20Toplant%20Tutanaklar/2019_Tutanak_Hazirun.pdf), (05.11.2019).

[55] Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği bağımsız yönetim kurulu üyelerinin ücretleri ile ilgili 14.01.2016 tarihinde *"Bağımsız Yönetim Kurulu Üyeleri Ücret Araştırması"* raporu yayımlamıştır. Rapor Borsa İstanbul'da Ekim 2015 itibariyle kayıtlı 390 pay piyasası şirketi, 20 gelişen işletmeler piyasası şirketi, 14 serbest işlem platformu şirketi olmak üzere 424 şirketin kayıtları göz önüne alınarak hazırlanmıştır. 424 şirketten 368'inden veri sağlanmıştır. Araştırma sonucunda 676 bağımsız yönetim kurulu üyesi görev yapmaktadır. Bir bağımsız yönetim kurulu üyesinin birden fazla şirkette bağımsız yönetim kurulu üyeliği dikkate alındığından 856 bağımsız yönetim kurulu üyeliği vardır. 676 bağımsız üyeden 642 bağımsız yönetim kurulu üyesi ücret alırken, 34 bağımsız yönetim kurulu üyesi ücret almıyor. 676 bağımsız yönetim kurulu üyesi toplam, 68.554.006 TL/yıl brüt ücret alıyor. Bağımsız yönetim kurulu üye kazancı olarak, en yüksek brüt 1.036.750 TL/yıl ile en düşük 6.000 TL/yıl aralığında 202 farklı ücret mevcuttur. Rapor hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.tkyd.org/files/images/content/faaliyet_alanlari/yayinlarimiz/tkyd_yayinlari/BYKUUA-SON.pdf (05.11.2019).

ekonomik birliğin tüzel kişiliğin malvarlığı olması sebebiyle malvarlığının korunması amacıyla getirilmiş bir ilkedir (Karahan ve Bozgeyik, 2015, s. 355). Bu çerçevede yönetim kurulu üyelerine fahiş miktarda mali hak tanıyan genel kurul kararı sermayenin korunması ilkesine aykırılık taşıyacağı için butlanla sakattır (TTK m. 447/1-c).

Yönetim kuruluna mali hak belirleme yetkisini devreden veya sermayenin korunması ilkesine aykırılık teşkil edecek nitelikte fahiş miktarda mali haklara karar veren genel kurul kararları butlan sakattır. Bunun üzerine başta pay sahipleri olmak üzere ileri sürmekte hukuki yararı bulunan herkes genel kurul kararının butlanına ilişkin dava açabilir. Bu dava tespit davası niteliğinde olup, usulüne uygun olarak mahkemeye sunulmuş olan olaylardan anlaşılmak şartı ile hakim tarafında da re'sen dikkate alınabilir (Moroğlu, 2012, s. 156-157).

Genel kurul yönetim kurulu üyelerinin mali haklarının miktarını sermayenin korunması ilkesine aykırılık teşkil etmeyecek nitelikte; ancak üyelerin üstlendikleri görev ve sorumluluklar göz önüne alındığında, verdikleri hizmetin karşılığının çok üstünde miktarlar belirleyebilir. Bu durumda genel kurulun bu kararı dürüstlük kuralına aykırılık taşıyacağından iptale tabidir (Özer, 2013, s. 424). Bunun üzerine TTK m. 446'da sayılan kişiler karar tarihinden itibaren üç ay içinde şirket merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesinde iptal davası açabilirler (TTK m. 445).

SONUÇ

Mali haklar, yönetim kurulu üyelerini teşvik ederek pay sahiplerinin yararına çalışmasına neden olduğu gibi, üyelerin daha fazla mali hak edinmek amacıyla şirketin zararına işlemler yapmasına da neden olabilir. Bu sebeple yönetim kurulu üyelerinin mali hakları ayrıntılı bir şekilde düzenlenmesi gerekir. Bu çerçevede yaptığımız incelemede vardığımız sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

Yönetim kurulu üyelerinin mali hakları kural olarak tutarının esas sözleşme veya genel kurul kararında belirlenmiş olmasına bağlıdır. Bu kuralın istisnalarından birisi kazanç payıdır. Yönetim kurulu üyelerine şirket kârından menfaat sağlanması için esas sözleşmede bu konuda hüküm bulunması zorunludur (TTK m. 339/2-f, SerPK m. 19/5).

Yönetim kurulu üyelerine verilecek mali haklar TTK m. 394 hükmünde sayılan türlerle sınırlı değildir. TTK m. 408/2-b, m. 516/2-c fıkralarında yer alan "gibi" ifadesi mali hakların huzur hakkı, ücret, ikramiye, prim ve yıllık kârdan pay ile sınırlı olmadığı anlamına gelmektedir. Bu çerçevede Kurumsa Yönetim İlkelerinde adı geçen pay alım opsiyonları yönetim kurulu üyelerine tanınabilir. Opsiyonların uygulanmasına yönelik şarta bağlı sermaye artırımı hükümleri uygulanabilir. Yönetim kurulu üyelerine pay alım opsiyonu hakkı verilebilmesi için hem esas sözleşmede hüküm bulunması hem genel kurul kararının olması gerekir.

Yönetim kurulu üyelerine ABD hukukunda benimsenen görevden ayrılma tazminatları da verilebilir. TTK m. 364/2'de düzenlenen tazminat görevden ayrılma tazminatı olmayıp, tutarı esas sözleşme veya genel kurul kararıyla belirlenmesi halinde yönetim kurulu üyelerine görevden ayrılma tazminatının sağlanabileceği kanaatindeyiz.

Tutarı veya yüzdesi esas sözleşme veya genel kurul kararı ile öngörülmek üzere mülkiyeti verilen ve/veya kullanım için tahsis edilen ev, otomobil, emeklilik programları gibi haklar da yönetim kurulu üyelerine tanınabilir.

İcrada görevli/ görevli olmayan yönetim kurulu üyelerine ayrıştırılmış ücret verilmesi gerekir. İcrada görevli olan üyenin görevleri ve yetkileri ve dolayısıyla sorumluluğu icracı olmayan yönetim kurulu üyesinden daha fazla olduğundan, daha fazla ücret alması gerekir. Bağımsız yönetim kurulu üyelerine bağımsızlığını zedeleyecek oranda fazla veya az miktarda ücret verilmemesi gerekir.

Yönetim kurulu üyelerine sermayenin korunması ilkesine aykırılık teşkil etmeyecek nitelikte; ancak üyelerin üstlendikleri görev ve sorumluluklar göz önüne alındığında, verdikleri hizmetin karşılığının çok üstünde miktarlarda mali hak sağlayan genel kurul kararları iptal edilebilir niteliktedir.

KAYNAKÇA

Bainbridge, S. M. (2005). Executive Compensation: Who Decides?.Texas Law Review, 1-55 (http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=653383&download=yes), (05.11.2019)

Bebchuk, L. A., & Fried, J. M. (2003). Executive compensation as an agency problem. Journal of economic perspectives, 17(3), 71-92.

Bebchuk, L. A., & Fried, J. M. (2010). Paying for long-term performance. University of Pennsylvania Law Review, 1915-1959.

Bebchuk, L. A., Fried, J. M., & Walker, D. I. (2001). Executive compensation in America: optimal contracting or extraction of rents? (No. w8661). National Bureau of Economic Research.

Bebchuk, L. A., Fried, J. M., & Walker, D. I. (2002). Managerial power and rent extraction in the design of executive compensation. National bureau of economic research. The University of Chicago Law Review 69, 751- 846.

Berle, A, & Means, G. (1932). the modern corporation and private property. New York.

Bilgili, F., & Demirkapı, E. (2013). Şirketler hukuku dersleri. Dora Yayınevi.

Braunstein, J. (2004). Pound Foolish: Challenging Executive Compensation int he US and the UK. Brooklyn Journal of International Law, 29(2), 5.

Coffee Jr, J. C. (2003). What caused enron-a capsule social and economic history of the 1990s. Cornell L. Rev., 89, 269.

Ebert, F. C., Torres, R., & Papadakis, K. (2008). Executive compensation: Trends and policy issues. IILS.

Eriş, G. (2014). Açıklamalı–İçtihatlı 6335-6552 Sayılı Kanunlarla Güncellenmiş TTK Hükümlerine Göre Ticari İşletme ve Şirketler, Cilt III, 2. Baskı, Ankara, Seçkin.

Gümbel, A. (2006). Managerial power and executive pay. Oxford Journal of Legal Studies, 26(1), 219-233.

Hill, J. G. (2006). Regulating executive remuneration: International developments in the post-scandal era. European Company Law, 3(2), 64-74.

İmregün, O. (1970). Anonim ortaklıklar. Kutulmuş Matbaası, İstanbul.

Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. Journal of financial economics, 3(4), 305-360.

Jensen, M. C., Murphy, K. J., & Wruck, E. G. (2004). Remuneration: Where we've been, how we got to here, what are the problems, and how to fix them, 1-105 (http://papers.ssrn.com/sol3/Papers.cfm?abstract_id=561305).

Karahan, S. (Ed.). (2015). Şirketler hukuku. Mimoza Yayınları, Konya.

Kırca, İ., Şehirali Çelik, F. H., & Manavgat, Ç. (2013). Anonim Şirketler Hukuku, C. 1. Temel Kavram ve İlkeler, Kuruluş, Yönetim Kurulu, BTHAE Yayınları, Ankara.

Millstein, I. M. (1994). The professional board. Bus. Law., 50, 1427-1443.

Moroğlu, E. (2012). 6102 sayılı Türk Ticaret kanunu'na göre anonim ortaklıkta genel kurul kararlarının hükümsüzlüğü. On İki Levha Yayıncılık.

Murphy, K. J. (1999). Executive compensation. Handbook of labor economics, 3, 2485-2563.

Özer, I. (2013). Kurumsal Yönetim İlkeleri Çerçevesinde Anonim Şirket Yöneticilerine Sağlanan Mali Haklar. Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Poroy, R., Tekinalp, Ü., & Çamoğlu, E. (2014). Ortaklıklar Hukuku I, 13. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul.

Pulaşlı, H. (2018). Şirketler Hukuku Şerhi. C.II, Ankara.

Şener, O. H. (2015). Teorik ve Uygulamalı Ortaklıklar Hukuku Ders Kitabı, Gözden Geçirilmiş 2. Bası, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Tekinalp, Ü. (2011). Yeni Anonim ve Limited Ortaklıklar Hukuku ile Tek Kişi Ortaklığının Esasları. Vedat Yayıncılık: İstanbul.

Thomas, R. S., & Martin, K. J. (1999a). The effect of shareholder proposals on executive compensation, 1-87 (http://papers.ssrn.com/sol3/Papers.cfm?abstract_id=160188).

Thomas, R. S., & Martin, K. J. (1999b). The determinants of shareholder voting on stock option plans, 1-78 (http://papers.ssrn.com/sol3/Papers.cfm?abstract_id=209572).

Yanlı, V. (2017). Yönetim kurulu üyelerine sağlanacak mali haklar ile ilgili bazı değerlendirmeler. BATİDER, XXXIII (4), 41-69.

VIOLENCE IN ANIMATION FILMS AND ITS EFFECTS ON CHILDREN

Asadul Islam

Yasar University

Faculty of Art and Design, Animation Department

University Cd. 35100, Turkey

Abstract

This paper explains the violence shown in animation films and its effects on children. Today animation films are some of the most commonly accessed forms of entertainment among children. It can be viewed on T.V, movie theatres, smartphones and D.V.Ds. Hence; it has many positive and negative influences on the viewers as well. This research will focus on mainstream animation films and the types of character designs, such as hero (protagonist), neutral characters, villain (antagonist) and other character archetypes. A comparison will be made on the diversities of character types that make children more aggressive and depending on factors such as background, character design styles, stories, physical actions and gestures. Furthermore, topics such as characters with specific scenes and dialogues, colors and sound effects may also stimulate the character's reflection on the child will also be studied. A child could get affected by what it sees and try this to appreciate and impersonate it. During the child's learning process, animation films excite a section in personal identification. In this, the child starts to like certain character types without understanding the difference in reality. Likewise, all kinds of violence shown in animation films are unacceptable or whether there is a hierarchy of violence i.e., whether every kind of violence is on the same level will be further analyzed. This paper will conclude with the findings on the kind of content and types of animation film characters that may lead to the constructive nature of the child's learning and behavioral development.

Keywords: Animation Films; Violence; Characters Archetypes; Behaviour; Scenes

Introduction

Animation films and T.V Series are entertaining children from late 1930s. Felix the cat is one of the first examples of real character animation films in the silent film era. In the year 1937, the first fully hand-drawn feature film Snow White and the Seven Dwarfs was made (J.Krish, 2006). From the 1940's the violence shown in cartoon films has increased. Animation films such as Tom and Jerry in the year 1940 showed fight, chase and revenge. The similar situations can also be seen in animation such as Wile E.Coyote the Road Runner 1949 shown in figure 01.



Figure 01. Wile E. Coyote Sucks At Rocket Science, 2017

Source: https://course-studies.corsairs.network/wile-e-coyote-sucks-at-rocket-science-5c2553e3e18

Most of the actions in these animations were of physical beating. Objects such as the throwing of a grand piano, smacking faces with a wood, gunshots, putting explosive in someone's hand or mouth are shown. These kinds of animations depict direct and realistic violence and it is seen and absorbed by the kids. The kids also try to imitate these kinds of actions. (Mandrapa, 2014). The American Academic of Pediatrics AAP and American Academy of Child and Adolescent AACAP mentions that the behavior of a child gets affected by watching Television shows. Kids cannot differentiate between the violent actions shown in animation films and real life (Pandit & Kulkarni, 2012).

The access to this violence often leads the kids to be more impatient and prone to violence and aggressive reactions in real life. The demand for animation has grown rapidly. T.V broadcast companies, online and mobile platforms have enhanced the broadcasting hours. Hence it is very important to know the classification in the types of animation content and their subliminal effects on kids. Before the access to television and movies were very limited. Children were mostly seeing people from their everyday lives such as parents, siblings, friends, neighbors and teachers. They choose their role models the people they see in their everyday lives. Now with the availability of the Internet in smartphones, tablets and laptop, they have a wide range of roles models. Which includes real people or people from films like cartoon characters and fictional superheroes. They try to imitate the behaviors of these reel life role models without knowing the consequences. For example; when Coyote falls from the top of a cliff without any injury in Road Runner can lead inaccurate conclusion for children (Mazzarella, 2007).

Psychological Effects of Violence in Cartoons

Kids love to see animation films, it has a boundless impact on their minds. If kids are not monitored they tend to sit all day in front of the T.V to watch cartoons. The exposure to different types of contents may affect negatively their behaviors. It can lead to the formation of aggressive ideas, anger and uncooperative behavior (Siripen, 2009). As published in the official website of UNICEF, the possible factors which helps in the development of the child's brain are the experience of the surrounding which sculptures the functionality of the brain, thinking and imagination and its effects, adaptability of learning patterns for predicted future actions (Habib & Soliman, 2015). According to Sean Brotherson "A child's brain is like a house that has just been built. The walls are up, the doors are hung. Then you go to the store and buy electrical wiring, switches, a fuse box and other electrical supplies, you bring these supplies to the new house and set them on the floor. Will they work? Probably not. You first must

string the wiring and hook up all of the connections. This is quite similar to the way our brains are formed". The below figure 02 shows the density of neurons in the brain for the different age groups.

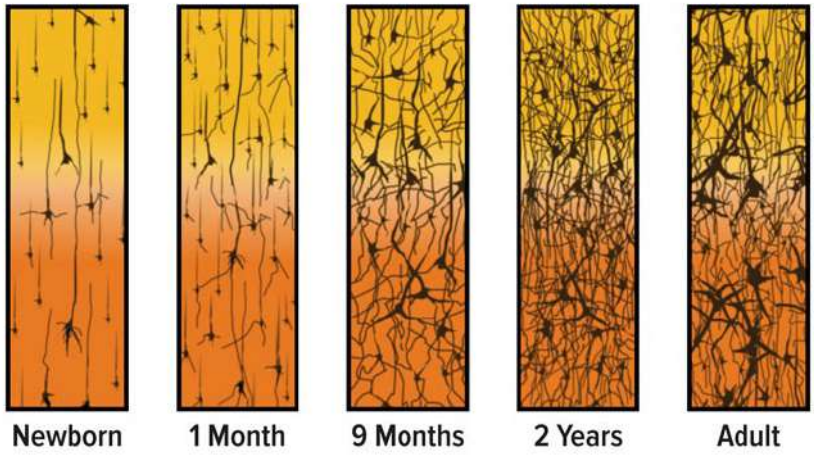


Figure 02. Neuron Growth & Connections Over Time, 1975

Source: http://www.urbanchildinstitute.org/resources/publications/data-book-2013/brain-development-conception-to-age-3

A Child's brain captures experiences better in the first 3 years that it does in the later. For example, if a child is repeatedly called by the same name, over the time the neurons of the brain establishes the connections that allow the child recognize over the time and give a response (Brotherson, 2009). The experienced-based learning from repeated actions continues until the age of 12 and leaves its effects for a lifetime. From the above information, it can be concluded that till the age of 12, a child has watched different types of animation films, which has some extent of effect in the way of children thinking and behavior.

Furthermore, animations watched by a child would confuse the child, as it's not the same with real life. The younger the child is the possibility to differ from the reality gets less. A child could impersonate the behavior of characters attitude and manners without understanding the difference from real life. These direct influences from animation films can have a negative and unmonitored effect. Additionally, There is a significant difference between male and female children. Male children like more violence, action and power oriented cartoons. Whereas female children like cartoons with information, emotional and didactic content. Unanalyzed animation films could lead to very harmful effects on the psychology and behaviors of children (Ergün, 2012). The negative effects of violence shown in animation films on children can be summarized as staying away from the real world, increase in aggression and negative behavior. Relating themselves with the characters and acting like them.

Apart from the psychological problems, there are physical problems as well such as poor eyesight and also in the posture and spine curvature of the body. The lack of outdoor activities can cause them to gain weight and obesity. Not expressing and communicating with the family and developing stubbornness and anger if restricted. Also, they may have a passive attitude towards physical activities.

Aggressive Behavior Development with Cartoon

Elements shown in cartoon films often leads to changes in the behavior. Factors, such as showing violent graphics depicting bloodshed and carnage in the scenes of violence. Creating a fictional world of violence to make believe viewers that what they see could happen in real life create a sense of uneasiness (A.Bandura, 1965). Seeing violent scenes onscreen makes people react in aggressively in a longer span of time. One of the first research experiments about the violence in cartoon animation films and its implications on young children was done by Siegel in the year 1956. In this experiment, Siegel paired the children and exposed them differently to violent and non-violent cartoons. And after a week the children who watched violent cartoon were shown non-violent cartoon and vice versa. As a result of this study, there were noticeable changes in the aggression level of the children (J.Krish, 2006).

According to a research published in Psychology Today, the pre-school children were shown a video of a grown-up playing with an inflatable doll. In the video, the doll was punched on the nose, hit on the head, kicked and sat over by the grown-ups. After the watching of the video, the children were given the same doll to play in a playroom. As a result of watching the video, the children started imitating the same actions. They punched, kicked, sat and beat the doll as shown in the video. With time they became more aggressive and innovative in their actions (Albert, Dorothea , & Sheila A., 1963). In another research, which was conducted by the Ohio State University, explains two groups of children from 8-12 year old in a lab were shown a movie clip with a gun and another movie clip without any gun. Later they were given toys such as legos, guns and other games to play. As an outcome of the test, the children who watched the movie with the gun were playing more aggressively than the children who watched it without the guns (LoBue, 2018).

It was also found that children who watched the Saturday morning cartoon show with violence contents regularly for 11 weeks for 10 mins per session resulted in higher physical aggression towards other children. It was also noticed that the aggression in the children was significantly increased throughout the progression of the experiment (Steuer FB, 1971).

Hence, watching cartoon films with violent contents lead to the development of aggression-related behavior in young children. This kind of aggression is developed in their thought process due to frequent seeing of aggressive cartoon contents. In most of the situation, the children couldn't understand the negative effects of what they view on the television. They tend to believe and do the things as it is shown in the animation films. It is difficult for them to differentiate between fictional and real.

Characters Archetypes Impersonification

Character archetypes are universally recognizable behaviors of personalities. These archetypes are termed as hero, mentor (wise old man), villain, sidekick, devil, etc. In the literature, the concept of hero character is the most captivating. As, it is the most ideological, adventurous, courageous and valorous character. Kids tend to connect most with the hero's character. This helps to foster their imagination. Conversely, there are concealed risks when children try to impersonate the manners and behaviors of the hero's character and make them their role models. If role models have negative behavior it can inspire the child to follow and it may lead to possible disasters and mistakes (Lockwood, 2002). Whereas positive role models, can motivate individuals and prevent from negativity. It is, therefore, seems that

role models are effective in the child's learning process (Jordan, 2002). It differs from child to child their imitation of the role models. It completely depends on how much they admire their hero or heroine. Erikson mentioned that children psychology develops with positive role models as they can act the selfless behaviors, bravery and honesty (Platsidou, 2010).

Furthermore, there are several cartoon characters, which can often be resembled by the children. The cartoon character of Winnie the Pooh often resembled the president of China. People tend to make comparisons in the pictures with qualities such as innocence and similar character traits. Cartoon of Tom and Jerry are banned in several countries due to the violence and harmful actions shown in it. In several cases, children try to impersonate the characteristics of Tom and Jerry and try to reflect the negative attitude in their behavior. Bart Simpson from the popular cartoon T.V show, "The Simpsons" is another provocative cartoon character whose characteristics is to decay the family values and make situations offensive (Side, 2019). The examples of these characters are shown below in figure 06.



Figure 06. Cartoon Characters from Winnie the Pooh, The Simpsons, Tom and Jerry.

Source: Turner Entertainment, Walt Disney Animation, 20th Century Fox.

However, cartoons such as Family Guy, The Simpsons and South Park are not limited to kids. They have wider and mature audiences due to their mature content. But these animations are apparently targeting kids on regular basis.

Conclusion

Animation has a wider reach to the audience and different age groups view it. There is not much done for filtering the contents in animation for the viewers. In several animation films, violence is shown in a humorous way. Which gives a long-term negative impact on child behavior and psychological development. Unknowingly the children develop aggressive behavior. There is a need to develop a proper age and content restriction for the cartoon with violent and aggressive contents in the mass media. Furthermore, parents must accompany their kids when watching animation films and must explain the difference between fiction and reality. As it is very difficult for children to differentiate and understand. The parents or guardian should discuss with their kids about the story, actions and

characters and explain them in real-world situations and their possible consequences. As, the actions, which are shown in animation films, might not end up the same way in the real world.

REFERENCES

1. Habib, K., & Soliman, T. (2015). Cartoons' Effect in Changing Children Mental Response and Behavior . Open Journal of Social Sciences , 248-264.

2. A.Bandura. (1965). Influence of models' reinforcement contingencies on the acquisition of imitative responses. . Journal of Personality and Social Psychology , 587-593.

3. Albert, B., Dorothea , R., & Sheila A., R. (1963). Imitation of film-mediated aggressive models. The Journal of Abnormal and Social Psychology. PsycARTICLES , 3-11.

4. Brotherson, S. (2009). Understanding Brain Development in Young Children. Family Science Specialist, NDSU Extension Service , 2-6.

5. Ergün, S. (2012). The influence of violent TV cartoons watched by school children in Turkey. SciElo

6. J.Krish, S. (2006). Cartoon violence and aggression in youth. ScienceDirect , 1-11.

7. Jordan, C. (2002). Motivation by Positive or Negative Role Models: Regulatory Focus Determines Who Will Best Inspire Us . Journal of Personality and Social Psychology , 1-11.

8. LoBue, V. (2018, 01 08). Violent Media and Aggressive Behavior in Children. Retrieved 02 28, 2019, from Psychology Today:

https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-baby-scientist/201801/violent-media-and-aggressive-behavior-in-children

9. Lockwood, P. (2002). Could it happen to you? Predicting the impact of downward comparisons on the self. . Journal of Personality and Social Psychology , 343-358.

10. Mazzarella, S. R. (2007). 20 Questions about Youth & the Media. Ney York: PETER LANG.

11. Mandrapa, N. (2014, 01 20). Negative Impacts of Cartoons. Retrieved 02 25, 2019, from NOVAK DJOKOVIC FOUNDATION:

https://novakdjokovicfoundation.org/negative-impacts-of-cartoons/

12. Pandit, A. S., & Kulkarni, B. V. (2012). Children are Trapped in the Illusion of Cartoon Channel. International Education E-Journal , 1-11.

13. Platsidou, M. (2010). Trait Emotional Intelligence of Greek Special Education Teachers in Relation to Burnout and Job Satisfaction . School Psychology International , 62.

14. Side, B. (2019). 13 Popular Cartoons That are Banned in Some Countries. Retrieved 03 05, 2019, from BrightSide.me: https://brightside.me/wonder-films/13-popular-cartoons-that-are-banned-in-some-countries-388160/

15. Siripen, I. (2009). Positive Cartoon Animation to Change Children Behaviors in Primary Schools. International Conference on Primary Education , 1-6.

16. Steuer FB, A. J. (1971). Televised aggression and the interpersonal aggression of preschool children. US National Library of Medicine National Institutes of Health , 440-447.

DOĞALCI BİLİNÇ YAKLAŞIMLARINA KARŞI NAGEL'IN ARGÜMANINA SEARLE'ÜN CEVABI

Doç. Dr. S. Atakan ALTINÖRS

Galatasaray Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

aaltinors@gsu.edu.tr

Özet

Mevcut tebliğimiz, doğalcı bilinç yaklaşımına karşı Nagel'ın argümanına Searle'ün cevabını konu almaktadır. Nagel doğa bilimlerinin yöntemleriyle bilinç probleminin bir çözümünün ortaya konmasının önünde büyük bir engel bulunduğu kanısındadır. Nagel'ın doğa bilimlerince anlaşılamadığını vurguladığı şey, bilinçli zihin fenomeninin en önemli ve karakteristik özelliği olan "deneyimin öznel niteliği"dir. Bu nitelik Nagel'a göre yakın geçmişte yapılmış indirgemeci zihin analizlerinin hiçbiri tarafından net bir şekilde ortaya konmamıştır ve işlevsel durumları açıklayan sistemlerden herhangi birine dayanarak da analiz edilemez. Çünkü bu durumlar, hiçbir deneyim yaşamamasına rağmen insan gibi davranan robotlarda veya otomatlarda da söz konusudur. Nagel'a göre indirgemeciliğin yaygın bir türü olan fizikalizmin savunulabilmesi için, olgusal özelliklere fiziksel bir açıklama getirilmesi gerekir, ama öznel nitelikler bakımından bunu sağlamak mümkün görünmemektedir. Zira her öznel olgu tek bir bakış açısıyla ilişkilidir ve nesnel, fiziksel bir teorinin bu bakış açısını dışarda bırakması kaçınılmazdır. Nagel bilinç probleminin ciddiye alınması ve olası sonuçlarının değerlendirilmesinin, bütünüyle natüralist bir dünya resminin ortaya konması karşısında bir tehdit oluşturduğunu düşünür. Nagel bilincin indirgenemezliğine dair argümanını, "yarasa olmak nasıl bir şeydir?" sorusu etrafında geliştirmiştir. Neticede, bu soruya, yarasa anatomisi, fizyolojisi, etholojisi, nörobiyolojisi, vb. bilim dallarının perspektifinden sunulacak cevapların hiçbiri, yarasa olma öznel deneyiminin upuygun bir tasviri olmayacaktır. Tebliğimizin üçüncü bölümünde, Nagel'ın argümanına Searle tarafından yöneltilen eleştiriyi gözden geçirdik.

Anahtar kelimeler: Zihin felsefesi, bilinç problemi, Nagel, Searle.

Abstract

Our present paper deals with Nagel's argument about the irreducibility of the problem of consciousness. Nagel believes that there is a major obstacle to the solution of the consciousness problem by the methods of natural sciences. What Nagel emphasize that the natural sciences cannot be understood is "the subjective nature of experience", the most important and characteristic feature of the conscious mind phenomenon. This attribute, according to Nagel, has not been clearly demonstrated by any of the recent reductionist mind analyzes and cannot be analyzed on the basis of any of the systems explaining functional states. This is also the case in robots or vending machines that act like human beings, even though they have no experience. According to Nagel, in order to defend physicalism, which is a common form of reductionism, a physical explanation must be given to the factual features, but it does not seem to be possible in terms of subjective qualities. Because every subjective phenomenon is related to a single point of view and it is inevitable that an objective, physical theory will exclude this point of view. Nagel considers that taking the problem of consciousness seriously and evaluating its possible consequences poses a threat to revealing a completely naturalistic world picture. Nagel developed her argument about the irreducibility of consciousness around the question of "what is it like to be a bat?". As a result, this question, bat anatomy, physiology, ethology, neurobiology, and so on, none of the answers to be presented from the perspective of the disciplines will be an adequate description of the subjective experience of being a bat. In the third section of our paper, we review the

critique of Nagel's argument by Searle.

Key words: Philosophy of mind, problem of consciousness, Nagel, Searle

1.Giriş:

Bilinç, zihin felsefesinin çetin bir problemidir. "Çetin problem" [the hard problem] tabiri David Chalmers'a aittir. Chalmers "Facing Up to the Problem of Consciousness" başlıklı makalesinde, bilinç hakkında tek bir problem olmadığını, bu müphem/çok-anlamlı terimin farklı fenomenleri belirtmek üzere kullanıldığı tespitinde bulunur (1995: 1). Ardından da bu hususta "kolay" problemler ile "çetin" problemler arasında bir ayrım yapmak gerektiğini savunur (1995: 2). Bilişsel bilimlerin standart yöntemleriyle doğrudan ele alınmaya elverişli olduğunu belirttiği "kolay" problemler şunlardır: Çevresel uyaranları ayırt etme, kategorize etme ve onlara tepki verme becerisi; bilişsel bir sistem vasıtasıyla malumatın bütünleştirilmesi; zihin durumlarının ifade edilebilirliği; bir sistemin kendi içsel durumlarına erişim becerisi; dikkatini odaklayabilme; davranışın istemli kontrolü; uyanıklık ile uyku arasındaki ayrım (1995: 2). Bütün bu fenomenler bilinç mefhumuna bağlıdır ve uygun bir bilişsel veya nörofizyolojik model bu fenomenleri anlaşılır biçimde açıklayabilir. Bilinç hakkındaki gerçek "çetin" problem ise, deneyimdir (1995: 3). Bir şey düşündüğümüzde veya algıladığımızda, bir bilgi-işlem süreci vızır vızır çalışır, ama bu aynı zamanda öznel bir veçheye de sahiptir. Nagel'ın tabirini kullanan Chalmers, burada bilinçli bir organizma olmaya benzer bir şeyin mevcudiyetine dikkat çeker ve bu öznel veçhenin de deneyim olduğunu belirtir (1995: 3).

Zihinsel fenomenler olarak bilinç durumlarımız, yani algılarımız, yönelimlerimiz, imgelerimiz, heyecanlarımız, vb., deneyimleyen özneye bağlı şeylerdir. Onları dışa vurduğumuz ifadelerimiz de birinci şahıs ifadeleridir: "Gürültüden başım tuttu", "Yarınki buluşmayı düşününce içimi bir heyecan dalgası kaplıyor", "O kadar canım sıkkın ki", "Onu hayallerimde yaşatıyorum", "Benim gözümden bakabilseydiniz, tedirginliğimin sebebini anlayabilirdiniz", "Sınava öyle çok konsantre oldum ki", vb. örneklerde görüldüğü gibi... Bu cümlelerin hepsinde dışa vurulan, belirli bir kişinin öznel zihinsel durumlarıdır. Bununla karşıtlığında, doğa bilimleri ise üçüncü şahıs bakış açısını şart koşar ve ortaya koydukları söylem de o karakterdedir. Birinci şahıs ifadelerinin olanca öznelliğine/sübjektifliğine karşı bilimsel ifadeler "...dır" formunda objektif ve denetlenmeye açık saptamalar kılığında karşımıza çıkar. Kısacası, bilinç durumlarının öznel veçhesi, bazı filozoflara göre, bilinç hakkında objektif bir açıklamaya ulaşma umudunu beyhude kılmaktadır.

2.Nagel'ın argümanı:

Thomas Nagel bilinç fenomeninin, doğa bilimlerinin kaynaklarına dayanan natüralizmin önündeki en büyük engel olduğu saptamasında bulunur (2010: 43). Ona göre, bilinç probleminin ciddiye alınması ve olası sonuçlarının değerlendirilmesi, bütünüyle natüralist bir dünya resminin ortaya konması karşısında bir tehdit oluşturmaktadır. Nagel dilimize "Yarasa olmak nasıl bir şeydir?" başlığıyla çevrilmiş olan ünlü makalesinde, bilinç probleminin doğa bilimlerinin yöntemleriyle tüketici bir çözümümün ortaya konmasının önündeki büyük engeli tasvir etmeye girişir. Ona göre zihin-beden problemini ciddi anlamda zorlaştıran şey bilinçtir (2010: 145). Nagel, bir grup bilinç anlayışının paylaştığı "indirgemeci perspektif"in, zihnin beyinle ilişkisine ışık tutma ihtimalini çok düşük görür (2010: 146). Bu noktada, sözü bir süreliğine Nagel'dan alıp, onun "indirgemeci perspektif" ile kastını açmakta fayda olacaktır.

Ara değinimize başlarken şunu hemen belirtelim ki filozofların zihin-beden problemi ekseninde bilince dair mülâhazaları, ontolojik pozisyon alışlarına temelden bağlıdır. Bir başka deyişle, felsefenin kadim meselelerinden "cevher/töz" hususundaki pozisyon alışlarına. Bu pozisyon alıştaki ilk ayrım, düalizm[56]

56 Aslında düalizmin de iki farklı türü bulunduğunu not edelim: [1] Cevher düalizmi: Descartes'ın tipik örneği olduğu şekilde, biri maddî, diğeriyse gayrimaddî iki tür cevherin var olduğu tezi. [2] Nitelik düalizmi: Yalnızca maddî/fiziksel cevherin

ile monizm arasındaki tercihtedir. Biri maddî/fiziksel diğeri gayrimaddî iki tür cevherin var olduğunu savunan filozoflar, düalisttir. Buna karşılık tek tür cevherin var olduğunu savunanlar ise monisttir. Monistler de kendi aralarında kabaca[57] idealistler ve materyalistler olarak ikiye ayrılır. Gayrimaddî olan tek tür cevherin varlığını savunan filozoflar idealist pozisyona yerleşirken, maddî/fiziksel olan tek tür cevherin varlığını savunanlar materyalist pozisyona yerleşir. Materyalizmin de, felsefî davranışçılık, işlevselcilik, eleyici materyalizm[58], (bizzat Searle'ün başını çektiği) belirimci materyalizm gibi birçok versiyonu arasında, konumuz bakımından indirgemeci materyalizmi tarif etmekle yetinelim – zira Nagel'ın hedef tahtasına yerleştirdiği versiyon odur. "Zihin-beyin özdeşliği teorisi" adıyla da anılan indirgemeci materyalizm (temsilcilerinden biri J.J. Smart'tır), zihinsel durumların fiziksel durumlarla özdeş olduğunu savunan görüştür. Bizim "zihinsel durum" dediklerimiz, aslında beynin fiziksel-nörolojik işleyişinden başka bir şey değildir. İndirgemeciliğe göre, sunuşumuzun başındaki örnekler arasında geçen "Gürültüden başım tuttu" türünde, "halk psikolojisi" ya da "nine psikolojisi" diye nitelenen ifadesel tutumlar, nörobilimlerin fiziksel-biyolojik -dolasıyla da objektif- diline indirgenebilir. Yani, zihinsel olan, aslında fiziksel olana indirgenebilir ve nörobilimlerdeki gelişmeler de zaten bunu destekleyecektir.

Nagel'a tekrar dönersek, onun anlaşılamadığını vurguladığı "bilinçli zihin" fenomeninin en önemli ve karakteristik özelliği, deneyimin öznel niteliğidir (2010: 147). Bu nitelik, ona göre, yakın geçmişte yapılmış indirgemeci zihin analizlerinin hiçbiri tarafından net bir şekilde ortaya konmamış olup işlevsel durumları açıklayan sistemlerden herhangi birine dayanarak analiz edilemez; zira bu durumlar, hiçbir deneyim yaşamamasına rağmen insan gibi davranan robotlarda veya otomatlarda da söz konusudur (2010: 147). İndirgemeciliğin yaygın bir türü olan fizikalizmin[59] savunulabilmesi için, olgusal özelliklere fiziksel bir açıklama getirilmesi gerekir, ama öznel nitelikler bakımından bunu sağlamak mümkün görünmemektedir (2010: 148). Nagel için bunun sebebi, her öznel olgunun tek bir bakış açısıyla ilişkili oluşu ve objektif, fiziksel bir teorinin bu bakış açısını dışarda bırakmasının kaçınılmaz oluşudur (2010: 148). Nagel bunun ardından, öznel ve nesnel bakış açıları arasındaki farklılığı netleştirmek üzere, yarasa olmak öznel deneyimini örnek verir:

«Artık birçok yarasanın [...] dış dünyayı öncelikli olarak sonar ya da ekolokasyon ile, yani menzillerindeki nesnelerden gelen yansımaların âni, ince ayarlı, yüksek frekanslı çığlıklarla tespit ederek algıladığını biliyoruz. Beyinleri, dışa giden uyaranları takip eden yankılarla ilişkilendirecek şekilde tasarlanmıştır ve bu yolla edindikleri bilgiler yarasaların uzaklık, büyüklük, şekil, hareket ve doku ile ilgili, görme duyusuyla yaptığımıza benzer tam ve kesin ayrımlar yapmalarına olanak sağlar. Ancak yarasa sonarı, bir algı türü olmakla birlikte, sahip olduğumuz herhangi bir duyuya işleyiş açısından benzer değildir ve bizim öznel bir şekilde tecrübe ya da hayâl edebileceğimize benzediğini düşünmek için herhangi bir neden yoktur. Bu, yarasa olmanın nasıl bir şey olduğu düşüncesi için zorluk yaratıyor gibi görünmektedir» (2010: 149-150).

---

var olduğunu savunan Nagel gibi bazı filozoflara göre, aslında sırf fiziksel bir organ olan beyin öyle birtakım özel nitelikler taşımaktadır ki bunlar başka hiçbir fiziksel nesnede bulunmaz. Acı hissetme, arzu etme, inanama, düşünme, vb., beynin bu özel niteliklerindendir.

57 "Kabaca" dememizin nedeni şu: Ne tam idealist ne de tam materyalist olan, Spinoza, Hume ve Russell gibi "nötr monist" filozoflar da vardır. Onlara göre cevher ne saf maddî, ne de saf gayrimaddîdir. Cevher, hem zihinsel olanın, hem de fiziksel olanın kendisinden neşet etmesine imkân veren bir mahiyet taşıyor olsa gerekir.

58 Eleyici materyalizm (Rorty, Feyerabend, Churchland gibi temsilcilerinde), indirgemeci materyalizmden farklı olarak, zihin durumlarımızla ilgili halk psikolojisindeki "inançlar", "arzular", "umutlar", vb., kavramların nörobilimsel açıklamalar ile tutarlı kılnamayacağını, dolayısıyla da o tür kavramların elenmesi gerektiği tezini savunur.

59 Searle, Nagel'ın indirgeyici materyalizm eleştirisini haklı bularak takdir etmekle birlikte, onu bir bakıma fazlaca "genelleyici" bulmaktadır. Zira Searle'ün fizikalizmi, indirgemeci olmayan bir fizikalizmdir. Searle esasta Nagel ile, bilincin indirgenemezliği hususunda mutabıktır. Searle hem zihnin, beyin ve merkezî sinir sistemi gibi biyolojik ve fiziksel bir temele dayandığını savunarak töz düalizmine itiraz eder, hem de bu itirazına rağmen materyalizmin indirgemeci ve eleyici versiyonlarına katılmaz. Searle'ün zihin teorisi "biyolojik natüralizm" ve bilinç problemine yönelik görüşü de "belirimcilik" [*emergentism*] diye nitelenir. Belirimcilik, bilincin tamamen beyin durumlarını izleyerek [*supervenience*], onlara bağlı olarak belirdiği iddiasıdır.

Nagel'ın anlamaya (ve anlatmaya) çalıştığı şey bakımından şunu yapmak da yeterli olmayacaktır: Bir yarasa gibi uçmamızı sağlayacak, kolumuzun altında deri kanatlar olduğunu; körlüğe yakın derecede bir görme duyusuna sahip olduğumuzu; çevremizi, çıkardığımız yüksek frekanslı seslerin yankısı aracılığıyla algıladığımızı; hayatımızı beslenmek üzere avlanmak dışında baş aşağı asılarak geçirdiğimizi hayâl etmek. Nagel bunu hayâl etmenin olsa olsa sadece benim yarasa gibi davranmamın nasıl bir şey olacağını düşünmeme yardımcı olabileceğini, ama meselenin bu olmadığını belirtir (2010: 150): «Ben, yarasa olmanın, bir yarasa için nasıl bir şey olduğunu bilme arzusundayım. Fakat bunu hayâl etmeye çalıştığımda, kendi zihnimin kaynaklarıyla sınırlanırım ve bu kaynaklar bu iş için yetersizdir» (2010: 150). Nagel böylece problemi yarasa olma öznel deneyimi örneğiyle ortaya koymakla birlikte, problemin esasen sadece yarasa olma türünden sıradışı durumlarla sınırlı olmadığına dikkat çeker: Örneğin doğuştan kör ve sağır bir insanın deneyimlerinin öznel niteliği de öyle olmayan kimseler nezdinde ulaşılabilir olmadığı gibi, tersi de doğrudur (2010: 151-152). Neticede, bir insan, bir yarasa ya da bir Marslı olmanın nasıl bir şey olduğu hakkındaki olgular belirli bir bakış açısını içeren olgular olarak görünür (2010: 154).

3.Searle'ün cevabı

Searle insanlığın net bir bilinç nörobiyolojisi ortaya koyma kapasitesinin önüne set çeken birtakım felsefî hatalar bulunduğunu düşünür (2005: 35). O birçok felsefecinin ve bilim insanının düştüğü bu hataların, bilincin beyinle ilişkisini anlamayı güçleştirdiği kanısındadır. Searle "beyin süreçleri bilince tam olarak nasıl neden olur?" sorusuna cevap aramanın önünde engel teşkil eden felsefî tezleri ele alarak eleştiriye tâbi tutar. Biz burada, Searle'ün eserinde sıraladığı dokuz felsefî tezden yalnızca Nagel ile ilişkili olanları gözden geçirmekle yetineceğiz.

Birinci tez: Bilinç bilimsel araştırma için uygun bir konu değildir. Bilince dair bilimsel bir tanımımız olmadığı gibi bu tür bir tanıma nasıl varılacağı da açık değildir, zira bilinç gözlemlenemez (2005: 37). Searle bu teze, "sağduyu tanımı" ile "analitik tanım" arasındaki ayrımdan hareketle itiraz eder. Analitik tanımlar, bir kavramın özünü açıklamaya yöneliktir, "Su = H_2O" gibi. Suyun sağduyu tanımı ise şöyledir: "Su, temiz, renksiz, tatsız bir sıvıdır; gökyüzünden yağmur şeklinde yağar, göllerde, nehirlerde bulunan bir sıvıdır" (2005: 37). Searle analitik tanımların, hakkında olduğu şeye yönelik incelemenin başlangıcında yapılmadığına, sonda geldiğine dikkat çeker. Dolayısıyla da şu aşamada bilince dair ihtiyaç duyduğumuz tanımın analtik bir tanım değil, sağduyu tanımı olduğunu belirtir ki ona göre böyle bir tanım vermek zor değildir: «'Bilinç' kelimesiyle kastedilen, rüyasız bir uykudan uyandığımız ve gece tekrar uyumamız arasında gün boyunca süren, ölüm veya komaya girmede olduğu gibi "bilinçsiz" duruma geçinceye kadar devam eden duyarlılık veya farkındalık durumlarıdır» (2005: 37-38). Bilimsel araştırmanın hedefini tayin etme açısından, böyle bir tanımın yeterli olduğunu da ekler.

İkinci tez: Bilim tanımı gereği nesneldir. Fakat bilinç özneldir. Bu itibarla da bilincin bir bilimi olamaz. Searle öncelikle, arz ettiği öznelliğin bizleri bilince dair bilimsel bir açıklama elde etmekten alıkoyduğu şeklindeki yaygın bir kabule dikkat çeker (2006: 53). Fakat ona göre bu kabul, hatalı bir muhakemenin ürünüdür:

Bilim tanımı icabı ("öznel-olmayan" anlamında) nesneldir [1. öncül]

Bilinç tanımı icabı ("nesnel-olmayan" anlamında) özneldir [2. öncül]

O hâlde, bilincin bilimi söz konusu değildir [sonuç]

Searle bu çıkarımdaki hatanın, öznellik ve nesnellik nitelendirmelerinin epistemolojik ve ontolojik bağlamlardaki kullanımlarının birbirine karıştırılmasından ileri geldiğini savunur. Searle Zihin, Dil ve Toplum başlıklı kitabında (2006: 54-55), öznel-nesnel ayrımını epistemolojik bağlamda şöyle açıklar: Bir ifade, doğruluğu ya da yanlışlığı insanların duygularından, tutumlarından bağımsız şekilde bilinebiliyorsa nesnel sayılır; bunun tersine, doğruluğu onu ifade edenlerin duygularına ve tutumlarına bağlıysa özneldir. Örneğin, "Rembrandt 1609'da doğdu" ifadesi, olgusal bir mesele olarak bilindiğinden dolayı nesneldir. Oysa "Rembrandt Van Gogh'dan daha iyi bir ressamdır" ifadesi,

doğruluğu bir zevk ve kanaat meselesi olduğundan özneldir. Diğer yandan ontolojik bir bağlamda da öznel-nesnel ayrımı söz konusudur ve ayrımın epistemolojik bağlamdaki anlamı ifadelere özgüyken, ontolojik bağlamda, var olma kiplerine tekabül eder. Dağlar ve buzullar varolma kipleri bir özne tarafından deneyimlenmeye bağlı olmadığından, nesnel var olma kipindedir. Ağrılar, gıdıklanmalar, duygular ve düşünceler ise öznel var olma kipi taşır. İşte Searle'ün yukarıdaki muhakemeyi hatalı bulmasının sebebi, öznel-nesnel ayrımının iki farklı bağlamdaki kullanımının birbirine karıştırılmış olmasıdır: Yani, bilinç durumları ontolojik olarak öznel br var olma kipi taşıdığından, onların epistemolojik olarak nesnel bir bilim tarafından araştırılamayacağı hatalı sonucunu çıkarmak. Oysa ki bundan, böyle bir sonuç çıkmaz. Belimdeki ağrı ontolojik olarak özneldir, ama "S.Atakan Altınörs'ün belinde ağrı var" ifadesi epistemolojik olarak öznel değildir, bu sadece nesnel bir olgu meselesidir. Böylece Searle ontolojik olarak öznel bir gerçekliğin epistemolojik olarak nesnel bir açıklamasını yapmanın mümkün olduğu haklı tespitinde bulunmaktadır.

Üçüncü tez: Nörobiyolojik fenomenler gibi objektif ve niceliksel olan bir şeyin, öznel ve niteliksel olan bir şeye nasıl neden olabildiği konusunda anlaşılabilir bir nedensel açıklama getirebilme imkânımız yoktur. Nöron ateşlenmeleri gibi nesnel ve üçüncü şahıs fenomenleriyle, duyarlılık ve farkındalığın niteliksel ve öznel durumları arasında makul bir bağlantı kurmak mümkün değildir (2005: 41). Searle temsilcileri arasında Nagel'ın da yer aldığı bu tezi geçersiz kılan tespitini şöyle açıklar: Biz olgusal olarak beyin süreçlerinin bilince neden olduğunu biliyoruz. Beyin süreçlerinin bilince neden olmasının hangi surette mümkün olduğunu açıklayan bir teoriye henüz sahip bulunmayışımız, felsefecilere ve bilim insanlarına bir meydan okumadır; ama bu, beyin süreçlerinin bilince neden olduğu gerçeğine karşı bir meydan okuma değildir (2005: 42). Mevcut bilimsel modellerimize göre beyin süreçlerinin bilince nasıl neden olduğu henüz çok açık değildir. Fakat Searle'e göre bunun, Clerk-Maxwell denklemlerine kadar elektromanyetizma fenomeninin varlığının Newton'ın mekaniği çerçevesi içinde açıklanamamasından pek de farkı yoktur ve gelecekte bu da aynı şekilde açıklığa kavuşacaktır (2005: 43).

Searle Nagel'ın haklı olduğu kabul edildiğinde bile, onun sunduğu kanıtın ortaya koyduğu şeyin sadece şundan ibaret olduğuna dikkat çeker: Maddî olan ile maddî fenomenler arasındaki ilişkileri ele aldığımızda, öznel olarak ilişkinin her iki tarafını da tasavvur edebiliriz; ama maddî olan ile zihinsel fenomenler arasındaki ilişkilerde, ilişkinin bir tarafı zaten özneldir ve dolayısıyla da öznel tarafın maddî olan ile ilişkisini, örneğin sıvılık ile moleküler hareket arasındaki ilişkilerde yaptığımız gibi tasavvur edemeyiz (2014: 137). Searle kısaca ifade edildiğinde, Nagel'ın kanıtının sunduğu şeyin şu olduğunu kaydeder: Bilincin, maddî temeliyle zorunlu ilişkisini görmek için bilincimizin öznelliğinden kaçamayız (2014: 137). Öznelliğimize dayanan bir zorunluluk tasavvuru oluşturabiliriz, fakat aynı yolla, öznellik ile nörofizyolojik fenomenler arasındaki ilişkiye yönelik bir zorunluluk tasavvuru oluşturamayız, çünkü zaten öznelliğin içindeyiz ve böyle bir ilişkinin tasavvuru öznelliğin dışında olmamızı gerektirir (2014: 138). Searle buna şöyle cevap verir: Eğer katılık bilinçli olsaydı, doku yapılarındaki moleküllerin titreşim hareketlerinden kaynaklandığı, kendisine gizemli gelirdi, ama yine de bu hareketler katılığı açıklar (2014: 138). Neticede, Searle'e göre beyinde bilince neden olan nörofizyolojik süreçler hakkında bir açıklama getirebilmek hiç de imkânsız değildir; çünkü nedensel ilişkilerin olağan testleri, herhangi bir doğal fenomene uygulanabildikleri gibi, beyin-bilinç ilişkilerine de uygulanabilir. Yasa gibi olan nedensel ilişkilerin bilgisi, der Searle, bize ihtiyaç duyduğumuz bütün nedensel zorunluluğu sunacaktır ve zaten standart nörofizyoloji ders kitaplarında bu gibi yasaların başlangıçlarına sahibiz (2014: 138).

4.Sonuç:

Searle, Nagel'ın beyin süreçlerinin bilince hangi surette neden olduğuna dair bilimsel bir açıklamayı imkân dâhilinde görmemesine kesin bir dille itiraz etmekle birlikte, onun kararlı bir şekilde bilincin fiziksel olana indirgenemezliğini savunmasını takdirle karşılar (2014: 153), ama bir düzetme yapmak gerektiğini de ekler: Bu savunmanın, ontolojik değil, sadece epistemolojik bir kanıt olarak yorumlanması Searle'e göre yanıltıcıdır (2014: 153). Searle Nagel'ın bilincin indirgenemezliği argümanının doğru yorumunun, epistemolojik değil, ontolojik olduğu kanısındadır (2104: 154). Searle indirgenemezlik argümanının çok açık epistemolojik sonuçları bulunduğunu inkâr ediyor da değildir:

Benim acı içinde olduğuma yönelik bilgim, sizin acı içinde olduğunuza yönelik bilgimden farklı bir temele sahiptir. Ama Nagel'ın argümanı aslında epistemolojik değil, ontolojik bir indirgenemezlikten güç almaktadır: Yarasa olmak örneğindeki gibi, bilinç durumlarının ontolojik olarak öznel bir var olma kipi taşıdığına -haklı olarak- dikkat çekmektedir. Ne var ki bundan hareketle, bilinç durumlarının epistemolojik olarak nesnel bir bilim tarafından araştırılamayacağına hükmetmek hatalı olacaktır.

Kaynakça

CHALMERS David J. (1995) "Facing Up to the Problem of Consciousness", dijital erişim adresi: http://consc.net/papers/facing.pdf

CHURCHLAND Paul M. (2012) Madde ve Bilinç, çev: Berkay Ersöz, İstanbul: Alfa yay.

GÖDELEK Kâmuran (2011) Zihin Felsefesi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi yay.

NAGEL Thomas (2015) Zihin ve Evren, çev: Özge Çağlar Aksoy, İstanbul: Jaguar Kitap yay.

SEARLE John R. (2005) Bilinç ve Dil, çev: Muhittin Macit, Cüneyt Özpilavcı, İstanbul: Litera yay.

_____ (2006) Zihin, Dil, Toplum, çev: Alaattin Tural, İstanbul: Litera yay.

_____ (2014) Zihnin Yeniden Keşfi, çev: Muhittin Macit, İstanbul: Litera yay.

DİJİTALLEŞEN SİNEMA SALONLARININ DİJİTALLEŞEN PAZARLAMA İLETİŞİMLERİ VE TRANSMEDYA ANLATIM SİNERJİLERİ: CİNEMAXİMUM FACEBOOK HESABININ ANALİZİ

Semra GÜZEL KORVER

TRT, semra.korver@gmail.com

Savaş KESKİN

Bayburt Üniversitesi, savaskeskin@bayburt.edu.tr

Özet

Sinema endüstrisinin ekseninde kayma yaşanmasına bağlı olarak dijital araçların daha fazla dâhil olduğu çok katmanlı ve modüler süreçler tasarlama zorunluluğu, bütünleşik pazarlama iletişimi faaliyetlerini eşzamansızlık, eşmekansızlık ve 'trans-medium/araçlar arasılık' bileşkesinin kaplamına dâhil eder. Nitekim 'trans-medya hikâye anlatıcılığı' olarak anılan yeni tip dijital pazarlama yönelimi, yeni medyanın kullanıcılarına sunduğu birçok medyatik aparatın (video, ses, görüntü, yazı v.s.) bir araya getirilerek multi-medya anlatılara dönüştürülmesini sağlar. Bu multi-medya özelliklerin kompoze edilerek bir katılım kültürü düşüncesi temelinde pazarlama faydası meydana getirmesi ise, sinema endüstrisinin bütünleşik pazarlama iletişiminde yeni uygulamalar aramasına neden olur. Sinema salonları 3D, 4D ve hatta 5D ile film izleme heyecanını arttırarak seyirciyi sinema salonlarına çekerken, içeriklerin pazarlamasında sosyal medyanın trendlerine göre sürekli yenilikler düşünmektedir. Sinema endüstrisi için, hemen hemen hayatının her alanında yer alan sosyal medyanın bir film pazarlama aracı olarak kullanması yeni bir durum değildir. Bu çalışma sinema sektörünün önemli bir parçası olan sinema salonlarının sosyal medya üzerinden takipçileri ile nasıl bir içerik pazarlaması ilişkisi kurduğunu açıklamak için Cinemaximum örneği üzerinden bir durum ve içerik değerlendirmesi yapmayı amaçlamaktadır. Cinemaximum sosyal medya hesapları arasında hayran ve takipçi sayısı olarak öne çıkan Facebook platformu çalışma sahası olarak belirlenmiştir. Çalışmanın verileri kodlama cetveli ile toplanmış, içerik analizi esaslarına göre çözümlenmiştir. 2017 Ekim ayı boyunca Facebook sayfasındaki günlük toplam ileti sayısı, görsel malzeme ve metin kullanımı, günlük beğeni, yorum ve paylaşımlar değişkenleri ele alınmış ve Cinemaximum'un transmedya hikaye anlatıcılığı da dahil olmak üzere birçok bütünleşik pazarlama ileişimi unsurunu kullandığı bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cinemaximum, Facebook, Dijitalleşme, Sinema Salonları, Pazarlama Yönlü Halkla İlişkiler

DIGITALIZED MARKETING COMMUNICATIONS AND TRANSMEDIAL NARRATION SYNERGIES OF DIGITALIZED MOVIE THEATERS: ANALYSIS OF CINEMAXIMUM FACEBOOK ACCOUNT

Abstract

The necessity to design multilayered and modular processes involving more digital tools due to shifts in the axis of the cinema industry, integrates integrated marketing communication activities into the asynchronousity, spacelessness and trans-medium junction. As a matter of fact, the new type of digital marketing orientation, known as trans-media storytelling, enables many media apparatus (video, audio, video, writing, etc.) that new media offers to its users to be combined into multi-media narratives. Composing these multi-media features and creating marketing benefits based on the idea of a participation culture leads the cinema industry to search for new applications in integrated marketing communication. While theaters increase the excitement of watching movies with 3D, 4D and even 5D, they are attracting the audience to theaters, and are constantly thinking about innovations in the content marketing according to the trends of social media. For the cinema industry, it is not new to use social media as a film marketing tool in almost every aspect of life. This study aims to make a situation and

content assessment through the Cinemaximum example to explain how cinema halls, which are an important part of the cinema sector, establish a content marketing relationship with their followers through social media. The Facebook platform, which stands out as the number of fans and followers among the Cinemaximum social media accounts, has been identified as the field of study. The data of the study were collected with coding table and analyzed according to content analysis principles. During the month of October 2017, the total number of daily messages on the Facebook page, the use of visual materials and text, the likes of daily comments, comments and shares were discussed and it was found that Cinemaximum uses many integrated marketing communication elements, including transmedial storytelling.

Keywords: Cinemaximum, Facebook, Digitallization, Cinema Theatre, Marketing Public Relations.

1. Giriş

Sinema salonları geçmişten bugüne sürekli değişen ve yenilenen yapısıyla seyirciyle farklı biçimlerde bütün dünyada buluşmaya devam etmektedir. Dünden bugüne teknolojinin de gelişimiyle filmler, gösterimler, çekimler ve üretime dair her şey değişmekte ve değişmeye de devam etmektedir. İnternet, akıllı telefonlar ve televizyon yayıncılığının dijitalleşmesiyle seyirci istediği her yerde ve zamanda filmlere ulaşabilmekte ve izleyebilmektedir. Ancak sinema salonlarının etkisi de bu gelişmeler karşısında görüntü kalitesi, daha rahat ve geniş salon imkanları, 3-D, 4D ve hatta 5D imkanlarıyla film izleme heyecanını arttırarak seyirciyi sinema salonlarına yakınlaştırmaktadır. Bu sayede kültürün parçası hale gelmiş olan sinema, sinema salonlarından televizyon, Kaset ve DVD'lerle birlikte uzaklaşan seyirciyi yeniden yakalama imkanı bulmuştur. Film endüstrisinin en önemli parçalarından birini oluşturan sinema salonları ile bu salonları kendilerini yenileme ve seyircilere sadece film izleme değil aynı zamanda mekânsal hizmetlerde de önemli gelişmeler sağlayarak sosyalleşme imkanı sunduğu önemli alanlardan biri olduğu söylenebilir.

Teknolojik alanda yaşanan değişmeler ve internetin yaygınlaşması, küreselleşme ve bilinçli tüketici geleneksel pazarlama kavramının da değişmesine sebep olmuştur. İşletmeler internetin yoğun bir şekilde kullanıldığı elektronik pazarlamaya, ürün ve hizmetlerinin tanıtımı için ağırlık vermektedirler. İnternetin, çok büyük bir kitleye kısa zamanda ulaşabilmesi, mesafe sorunu olmaması, müşterilerden anında geri dönüş alabilmesi gibi yararlarından dolayı pazarlama sektöründe önemli bir yere sahiptir. (Akyol ve Kuruca, 2015: 64)

Günümüzde insanlar bir ürün ya da hizmeti satın almadan önce, daha önce o ürünü ya da hizmeti satın almış olan gerçek insanların deneyimlerini incelemek için bloglara, Facebook'a, Insatgram'a, Twitter'a vb. sosyal medya platformlarına çoğunlukla başvurmaktadır (Sevinç, 2012: 25). Dijitalleşen sinema sektörü sosyal medya ile de kısa bir süre içinde etkileşim içine girmiştir. Sosyal medyanın değişen durumu paralelinde film endüstrisini çeşitli şekillerde değiştirmiştir. Günümüzde filmler Twitter ve Instagram gibi sosyal medya ortamları, web siteleri ve blogları çok etkin bir şekilde kullanmaktadır. Film endüstrisi yeni medya ile birlikte yeni pazarlama stratejileri geliştirmeye başlamıştır. (Yolcu, 2016)

Yapım şirketleri, sinema salonları, bir film vizyona girmeden önce, sosyal ağlarda filmlerin fragmanlarını, kliplerini, film müziklerini ve set fotoğraflarını, izleyici yorumlarını, galaları, oyunculu gösterimleri, bedava bilet yarışmalarını paylaşarak filmin hem popülerliğini hem de izlenme oranlarını arttırmayı hedeflemektedirler. Sinema seyircisi için hangi filmin, ne zaman, hangi salonlarda vizyona girdiği, içeriği vb. konularda kısa ve hızlı bilgi alabilmek adına, sinema salonlarının sosyal medya hesapları tercih edilen bilgi kaynaklarından biri olmuştur. Pek çok sinema salonu da oluşturduğu sosyal medya hesapları ve belirledikleri içerik pazarlama stratejisiyle müşterileriyle iletişim halindedir.

Bu çalışmada Cinemaximum sinema salonlarının Facebook üzerinden yaptığı pazarlama stratejisi Ekim 2017 ayı boyunca incelenerek kullandıkları pazarlama yönlü halkla ilişkiler teknikleri üzerinden bir durum saptaması yapmak amaçlanmıştır. Cinemaximun Facebook hesabındaki paylaşımlar üzerine içerik analizinin yapıldığı çalışmada, aynı zamanda trans-medya/medyalar arası anlatım sinerjileri de

(Jenkins, 2007) irdelenmiştir. Nitekim bu araştırmada sinema konulu bir odak belirlenmesi, Jenkins'in trans-medya hikaye anlatıcılığını teoride açıklarken kullandığı filmografik örneklemelere de anlamlı atıflar yapmaya yardımcı olur. Özellikle Matrix filmini bu konuda bir pazarlama ve halkla ilişkiler başarısı olarak yorumlayan Jenkins'e göre (2006: 98-100), söz konusu film, transmedia bir tür olarak, Yöndeşmeyi en güzel yansıtan filmlerden biridir. Çünkü bu filmde, aşk, tarih, inanç, bilim kurgu, erkeklik ve sanal gerçeklik kavramları iç içe ve birbirlerinden beslenerek kullanılmaktadır. Üstelik bu yöndeşik elementler, pazarlama dilinde de kendi özgün katkılarını oluşturmakta pazarlamacılarına çoklu imkanlar ve sinerjik deneyimler sunmaktadır.

2. Pazarlama Yönlü Halkla İlişkiler Uygulamaları ve Transmedya Hikâye Anlatıcılığı

Pazarlama yönlü halkla ilişkiler, tüketicilerin markadan beklentileri, ihtiyaçları, istekleri ve merakları doğrultusunda şirketi ve ürünlerini teşhis eden, güvenilir bilgi iletişimi ve tüketici memnuniyetini sağlamaya yönelik uygulamalarıyla satın alma süreçlerini destekleyen programları planlama, yürütme ve değerlendirme işlemleri kapsayan çok yönlü iletişim faaliyetlerini ifade etmektedir (Okay ve Okay,2007:443). Henry ise pazarlama yönlü halkla ilişkileri, kitle halindeki ya da özelleştirilmiş hedef kitlelere yönelik olarak organize edilen, satışları ya da bir firmanın ürettiği ürün ya da hizmetleri pazarlamayı amaçlayan, bütünleyici, tüm hepsini kapsayan farkındalık veya bilgilendirmeye yönelik program ya da kampanya olarak tanımlamıştır (Kalender ve Fidan,2008:178). Tanımında da açıkça belirtilen niteliğiyle kurumsal halkla ilişkiler faaliyetlerinden ayrı bir noktada konumlandırılması gereken pazarlama yönlü halkla ilişkiler, dijital sinema salonlarının pazarlama amaçlarına yönelik sistematik iletişim stratejilerini içerirler. Bu yönüyle incelendiğinde pazarlama-tutundurma karması içinde yer alan halkla ilişkiler faaliyetlerinin kurumsal imaj ve kimlik inşa etmeyi amaçlayan uygulamaların ötesinde ürün ve hizmet odaklı olduğu görülmektedir.

Halkla ilişkilerin bütünleşik pazarlama iletişimindeki görevi, pazarlama süreçlerinde kullanılan diğer yöntemlerle koordinasyonu sağlamak ve desteklemektir. Bu yönüyle halkla ilişkilerin pazarlama süreçlerinin çatısı olduğu söylenebilir. Reklam, doğrudan pazarlama ve satış promosyonları dışındaki pazarlama iletişimi unsurları, halkla ilişkilerin kapsama alanındadır. Doğrudan pazarlama ise kişisel satış süreçlerini ifade etmektedir. Bunun için seçilmiş özel hedef kitle gruplarıyla yüz yüze sağlanan bir iletişim söz konusudur. Ancak bu işlemi gerçekleştirecek çalışanın kurumsal yükümlülüklerini benimsemesi ve hedef kitleyle olan ilişkisi halkla ilişkiler çatısı altında şekillenmektedir. Promosyon ise satışları arttırmak için kullanılan ve tüketicileri ödüllendirme mantığıyla planlanan uygulamaları kapsamaktadır (Peltekoğlu,2004:36). Dolayısıyla hedef kitlelere uygun olarak seçilecek pazarlama uygulamaları halkla ilişkiler uzmanının çalışmaları sonucunda belirlenmelidir.

Teknolojik imkanların artmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni medya kanalları, hedef kitleye ulaşımı kolaylaştıran yöntemleri beraberinde getirmiştir. Geleneksel pazarlamaya olan güven ve ilgi düzeyinin azalması, güvenilir ve dürüst ilişkiler üzerine odaklandığı varsayılan halkla ilişkilerin kullanım alanını genişletmiştir (Harris ve Whalen,2009:38). Bu nedenle pazarlama iletişiminde halkla ilişkiler yöntemlerinin daha fazla kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Çünkü diğer geleneksel pazarlama unsurlarına maruz kalması beklenen tüketicilerin belirgin mecralarda sabitlenmesi mümkün değildir (Deniz,2010:244). Ayrıca pazarlama mesajının kitle iletişim aracındaki konumlandırması da oldukça önemlidir. Her mecraya giren sayısız r a k i p mesaj arasından tüketiciye hitap etmek oldukça zordur. Halkla ilişkiler yöntemleri daha farklı olduğu için sosyal ağlarda kümelenmiş hedef kitlelerde isabet bulmak daha kolaydır. Sanal cemaatler ve ağ sisteminde aktif olarak gezinen kullanıcılara ulaşabilecek halkla ilişkiler uygulamaları, etki yaratma bağlamında farklılık taşır.

Pazarlama yönlü halkla ilişkiler uygulamaları, dijital sinema salonlarının ürün ve hizmetlerine dair farkındalık yaratmak, hedef kitlelerinin ilgisini ürün ve hizmetlerine çekmek, hedef kitlelerinde ürün ve hizmetleri satın alma arzusu yaratmak ve satın alma davranışlarını sağlamak için sosyal medyanın dengeli kullanımını sağlayarak diğer pazarlama faaliyetlerini desteklemek (Okay ve Okay, 2007: 388; Harris ve Whalen, 2009: 27) gibi amaçlara hizmet eder. Yeni bir teknolojik yöntem olarak çok sayıda

podcast içerik üretimi, işitsel ve görsel içeriklerin internet üzerinden kullanıcılara transfer edilmesini sağlamaktadır. Marka kütüphanesinde depolanan müzik ve videoların kullanıcılarla paylaşılması, marka ile tüketici arasındaki ilişkileri güçlendirmektedir. Bu içerikler, medya reklamlarından önce pazarda heyecan yaratmak, ürünle ilgili haberler olmadığında haberleşme mekanizmalarını işler hale getirmek, az reklam olduğunda ya da hiç reklam olmadığında ürünü göstermek, marka-müşteri bağını geliştirmek, etkili olanları (kanaat önderleri/influencer) etkilemek, yeni ürün faydalarının iletişimini sağlamak ve promosyon programlarını düzenlemek gibi farklı pazarlama alanlarında (Kalender ve Fidan, 2008: 187-190) dijital sinema salonlarına yardım üretirler.

Pazarlama iletişiminin çok sayıda yöntem ve teknikle uyarlanabildiği anlatı mecralarında yeni bir tür olarak yükselen dijital hikaye anlatıcılığı, eski dönemlerden beri süregelen bir inşa çalışması olması nedeniyle markaların hedef kitle ilişkilerinde etkin bir dili ifade eder. Son dönemlerde Henry Jenkins tarafından sıklıkla bilimsel yazılara konu olan trans-media hikaye anlatıcılığı ise, yöndeşme ile birlikte yakınlaşan, yönsenen ve birbirine bağıl hale gelen medya aparatlarının müşterek çalıştığı modüler bir anlatım sinerjisini kastetmekte kullanılır. Bu bağlamda trans-medya hikaye anlatıcılığı, kurgunun birleşik elementlerini karşılıklı akış halindeki çoklu kanallar arasında, belirli amaçlara göre yaratan özelleştirilmiş ve koordine edilmiş bir eğlence deneyimidir. İdeal olarak, her aracın kendi özgün katkısını yaptığı hikaye açımı/serimidir (Jenkins, 2011).

Goffrey (2007: 22-23), trans-medya hikaye anlatıcılığınnı uyarlanabilir ve medyalar arası bir modellemeye sahip olduğunu ifade eder. Çünkü ayrıştırılan/modüler ve özgün anlatılar çağının ürünlerini içerir. Bu tarzı benimseyen Markalar, ürünleri hakkındaki hikayeyi kapsamlı ve bütün medya anlatıları yerine, mecraya ve iletişim kanallarının kondisyonuna göre bölümlenen çoklu ve parçalı anlatılara bölmektedir. Bu işlem, ürün hakkında tüm kanallardan bilgi sahibi olan ve her bilgiyle kafasında ürüne dair öznel bir anlatının parçalarını tamamlayan çağdaş tüketici için etkileşimli ve sinerjik/işbirlikli deneyimdir (Scolari, 2009: 589).

Dünyadaki neredeyse tüm küresel sinema ve dizi içerikleri, yalnızca kurgusal üründeki anlatıyla sınırlı kalmadan tüm halkla ilişkiler, pazarlama ve promosyon çalışmalarını da sürece eklemleyip yeni bir strateji ile pazara çıkar. Filmin Pazar stratejisinin çok az bir kısmı filmle sınırlıdır. Filmin oyuncakları, promosyonları, ikinci ekran konuşmaları, hashtaglari, sosyal medya hesapları, mobil uygulama ve oyunları gibi birçok enstrümana dağılan stratejik anlatılar, rekabette avantaj yaratan öyküleme başarıları ile izleyicinin satın alma ilgilerini celp etmektedir (Cliff, 2017: 38-40).

3. Amaç ve Yöntem

Bu çalışma sinema sektörünün önemli bir parçası olan sinema salonlarının sosyal medya üzerinden takipçileri ile nasıl bir içerik pazarlaması ilişkisi kurduğunu anlamayı ve bu bağlamda Cinemaximum örneği üzerinden bir durum ve içerik değerlendirmesi yapmayı amaçlamaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için 2017 Ekim ayı boyunca Cinemaximum Facebook hesabı incelenmiştir. Çalışmanın zamansal sınırlığının Ekim 2017 olarak belirlenmesinin gerekçesi, son beş yılın ön incelemesinde en fazla çeşitte ve yaygın içerik paylaşımının bu tarihsel aralıkta yapılmış olması ve Ekim ayının filmlerin vizyona giriş tarih olması nedeniyle diğer aylara göre daha yoğun pazarlama faaliyetleri içermesiyle açıklanabilir.

Cinemaximum, olasılıksız örnekmele türlerinden amaçlı örnekleme kriterlerine göre çalışmanın örneklemi olarak seçilmiştir. Cinemaximum'un örneklem olarak seçilmesinde, Türkiye'deki 3 büyük dijital sinema salonları zincirinden (Cinemaximum, Cinemapink, Cinemao) biri olarak en fazla sinema salonuna sahip olması, dijitalleşme alanında öncülük etmesi ve yaygın pazarlama ağlarında öne çıkması birincil derecede etkili olmuştur. Nitkeim Cinemaximum web sitesinin 'hakkında' arayüzünde bu seçimde belirleyici olan ölçütleri de kapsayan tanımlama şöyle yapılmaktadır;

[C]inemaximum, Mars Cinema Group bünyesinde hizmet vermektedir. Mars Cinema Group ; 2001 yılında teknoloji ve konforu birleştirerek, Türkiye'de farklı ve kendine özgü bir sinema deneyimi yaratma felsefesiyle kurulmuştur. Sunmuş olduğu hizmet ve teknolojik yenilikler ile 2013 yılında

dünyanın en büyük sinema birliği olan UNIC (International Union of Cinemas) tarafından "Uluslararası Yılın Sinema Grubu" ödülüne layık görülen Mars Cinema Group, 35 şehirde 96 sinema işletmesi ve 840 salon sayısı ile Türkiye'nin en büyük sinema zinciridir. […] Türkiye'de dijital dönüşümünü tamamlayan, yani tüm görüntü ve ses sistemlerini dijitalleştiren ilk sinema zinciri olmuştur. Türkiye'deki tüm IMAX salonlarını bünyesinde bulunduran Mars Cinema Group aynı zamanda Kasım 2015'te 4DX teknolojisini de Türk sinema izleyicisi ile buluşturmuştur. (https://www.cinemaximum.com.tr/hakkimizda) .

Cinemaximun'un örneklem seçilmesinde bir diğer ölçüt ise sosyal medya hesaplarındaki popülasyon ve içerik yoğunluklarıdır. Çünkü söz konusu sinema salonu zincirlerinin sosyal medya hesapları sayısal olarak karşılaştırılmış ve Cinemaximum'un rakiplerine kıyasla epeyce önde olduğu gözlenmiştir. Cinemaximum sosyal medya hesaplarına baktıldığında Facebook, Instagram, Twitter, Google + ve YouTube mecralarında yer aldığı görülmektedir. Türkiyenin diğer iki büyük dijital sinema salonları Cinemapink ve Cinemo ile mukayese edildiğinde gerek takipçi gerekse mecra sayısı ile diğer ikisine göre fark yarattığı söylenebilir.

Cinemaximum sosyal medya hesapları arasında ise hayran ve takipçi sayısının en yüksek olduğu platform Facebook olarak görülmektedir. Bu nedenle çalışmada facebook sayfası ele alınmıştır. Cinemaximum'un pazarlama yönlü halkla ilişkiler uygulamaları genellikle Facebook'u referans alan bir hedef kitle stratejisinden izler taşımaktadır.

Çalışma alanındaki verilerin toplanması ve çözümlenmesinde içerik analizi yönteminden faydalanılmıştır. Kodlama cetveli ile kategorisel özelliklerine göre kodlanan her veri, grafik dağılımlara dönüştürülerek yorumlanmış ve içerik betimlemesi yapılmıştır. Veri analitiğinde içerik analizi türlerinden frekans analizi tercih edilmiş ve içeriklerin sıklığı temel alınarak çıkarımlar yapılmıştır. Bu kapsamda 2017 Ekim ayı boyunca Cinemaximum Facebook sayfası günlük toplam ileti sayısı, görsel malzeme ve metin kullanımı, günlük beğeni, yorum ve paylaşımlar değişkenlerinin birer kategorisel kod olarak kabul edildiği bir çözümleme gerçekleşmiştir.

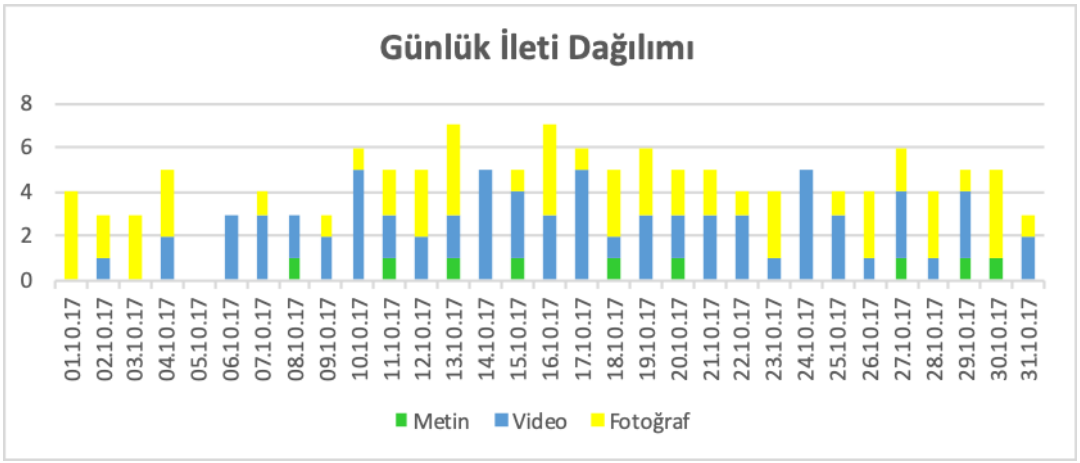
4. Bulgular

Cinemaximum Facebook Sayfasında, incelenen dönemde profil resmi olarak keyfi paylaş sloganı ile Cinemaximum keyfi paylaş logosu kullanılmıştır. Kapak resmi olarak ise güncel olarak vizyonda olan filmlerin fragman, afiş ve sloganları yer almaktadır. Her iletide #Cinemaximum #KeyfiPaylaş hashtagleri kullanılmaktadır. Bunun dışında iletinin niteliğine uygun hashtagler yer almaktadır.

4.1. İleti Paylaşımı

Ekim ayı boyunca toplam 138 ileti paylaşılmıştır. 5 Ekim Perşembe günü hiç paylaşımda bulunulmamıştır. Günde en fazla 7, en az 3 paylaşım gerçekleştirilmiştir. Ortalama 5 paylaşımda bulunulduğu söylenebilir. Günlere göre paylaşım dağılımları aşağıdaki Grafik 1.'de verilmektedir.

Grafik 1. Cinemaximum Facebook Sayfası Ekim 2017 Günlük İleti Sayısı Dağılımları



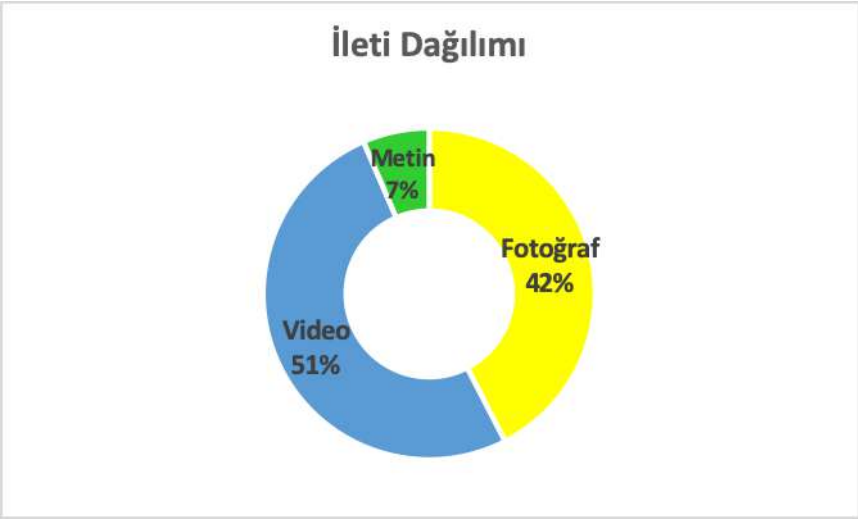
Grafikte görüldüğü üzere günler arasında belirgin bir yoğunluk farkı yoktur. Bazı günlerde yoğunlaşan iletiler arasında görsel tabanlı olanların yazı tabanlı olanlardan daha fazla yer aldığı görülebilir. Bu görsel yoğunluğun yükselmekte olan görsel kültür deneyimlerinin Facebook özelinde yayılması ve multimedya deneyimlerin daha fazla görsel içerir hale gelmesiyle açıklanması mümkündür. Paylaşımdaki çeşitlilik ve sayısal denge, hedef kitleyle kurulan ilişkinin işlevselliği açısından aşırı çokluk ya da aşırı azlık eşikleri dışında, bir başka ifadeyle dozunda olarak tanımlanabilir.

Grafik kapsamında doğrudan görünmeyen ancak incelemeyle kategorisel dağılımı saptanan ileti çeşitliğinin oldukça geniş olduğu gözlemlenmiştir. Bunlar, Cinemaximum salonlarında hediye bilet, indirimli bilet, biletlere hediye, Mars Cinema Clup üyeliği, biletleri ön satışta olan filmler gibi direkt sinema biletleri ile ilgili paylaşımlardır.

Cinemaximum salonlarının açılışı-tanıtımı ve 4DX özelliğine vurgu yapan paylaşımlar olarak görülmektedir. En kötü, en komik sinema karakterlerinin seçildiği turnuvaların paylaşımları, sinemaya dair soruların sorulduğu ödüllü yarışmaların paylaşımlar, filmlerin vizyon tarihleri afiş veya fragmanları ile pek yakında paylaşımları, filmlerin ilk ve ikinci afiş ve fragmanlarının paylaşımları, oyuncularla filim izleme günlerinin paylaşımları, filmlerin galaları, özel günler, sinema salonlarında yapılan tiyatro, stand up ve konser gibi etkinlik paylaşımları örnekler arasında yer almaktadır Bu tarz iletilerin tamamı, bir markanın ya da bir filmin trans-medya anlatıları olarak pazarlama yönlü ilişkiler çatısında değerlendirilmelidir. Çünkü markaların pazarlama iletişimleri de artık birer trans-medyadır. Tüm mecraların toplamı ise genel anlatının çerçevesini çizer.

Aşağıdaki Grafik 2.'de ise iletilerin türsel olarak (metin, fotoğraf, video) nasıl bir dağılım gösterdikleri incelenmektedir. Yukarıdaki Grafik 1.'in verilerine göre yalnızca metin temelli paylaşım oldukça azdır ve incelenen günlerin çoğunda bu tarzda paylaşım hiç yapılmamıştır. Pazarlama anlatısının dili görsel olarak belirlenmiştir.

Grafik 2. Cinemaximum Facebook Sayfası Ekim 2017 İleti Türleri Dağılımları



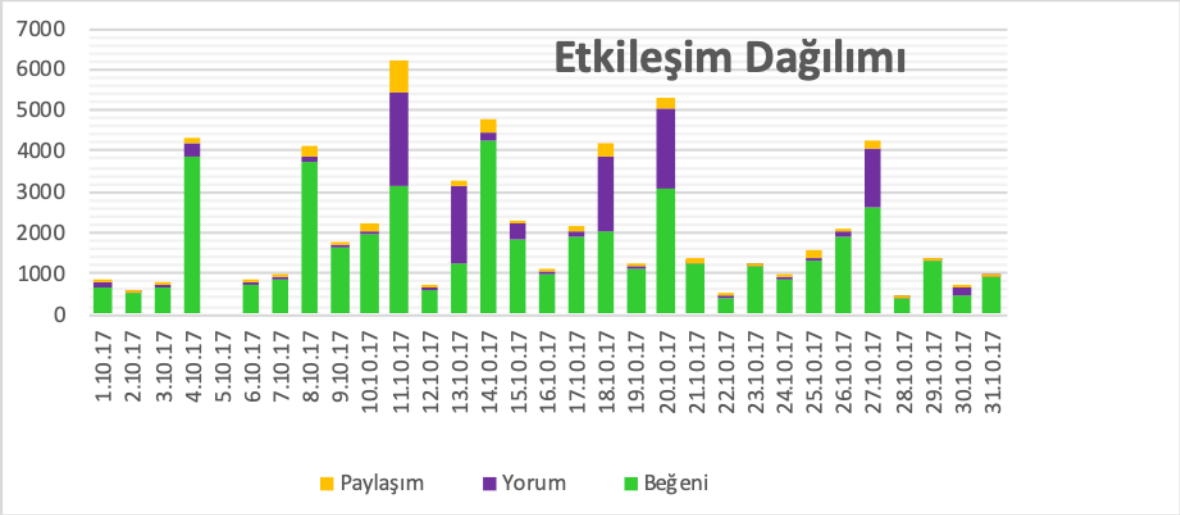
Ekim ayı boyunca %7 oranında duyuru ve düzeltme niteliğinde metinler paylaşılmıştır. Oyuncularla Cinemaximum salonlarında buluşma gibi etkinlik iptalleri. Film veya galalara bedava bilet ve yarışma duyuruları şeklindedir. Ay genelinde %42 oranında fotoğraflı paylaşımlar yapılmıştır. Bu fotoğraflar, afiş, film karesi, sinema salonlarının, oyuncuların fotoğrafları niteliğindedir. Ekim ayında en fazla görülen içerik tipi olarak %51 oranında videolu paylaşımlar yapılmıştır. Fragmanlar, galalardan görüntüler, oyuncu ve seyircilerin buluşma etkinlikleri, sinema salonları gibi görüntülerden oluşan kısa videolara yer verilmiştir.Yuoutube'un yükselerek Google'dan sonar en fazla ziyaret edilen site olmasında etkisi bulunan videolu içerik talebi, sinema odaklı hareketli görüntü teknolojilerini ürün olarka pazarlayan Cinemaximum'un sosyal medya anlatılarının bu yönde biçimlenmesinde etkilidir.

4.2. Etkileşim

Cinemaximum Facebook takipçileri yorum, beğeni ve paylaşım yolu ile etkileşime girmektedir. Ayrıca mesaj gönderebilmektedir. Mesaj gönderdiğinizde size anında otomatik bir mesajla bir saat içinde geri dönüleceği bildirilmektedir. Facebook sayfasında da 'genellikle bir saat içinde yanıt veriyor.' ibaresi yer almasına rağmen yaptığımız üç denemede de tarafımıza her hangi bir dönüş yapılmamıştır.

Aşağıdaki Grafik 3.'te günlere göre etkileşim verileri (beğeni, paylaşım, yorum) dağılımları paylaşılmaktadır.

Grafik 3. Cinemaximum Facebook Sayfası Ekim 2017 Günlük Etkileşim Dağılımları



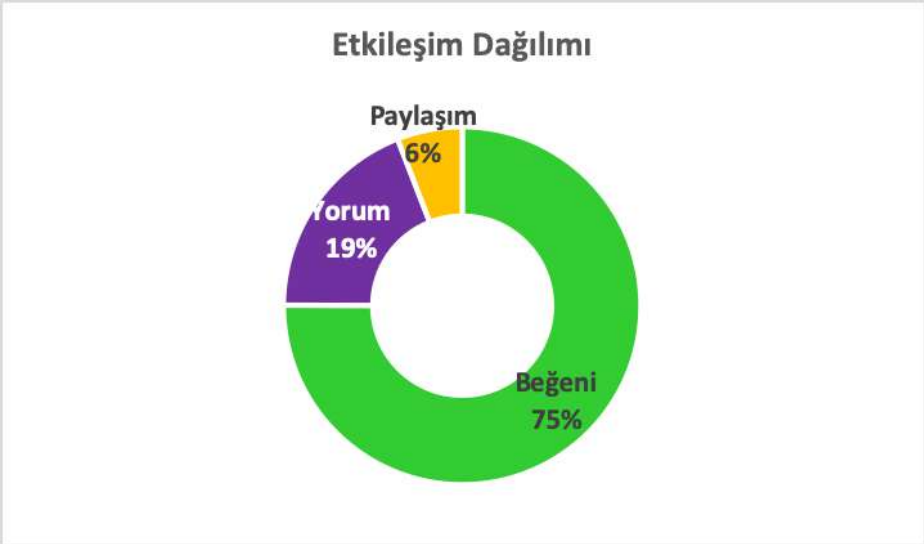
Grafiğe göre, En çok etkileşim 11 Ekim Çarşamba günü alınmıştır. Söz konusu gün içinde takipçilerine toplam 5 ileti gönderilmiştir. İlk olarak Türkiye'nin Oscar adayı Ayla filminin 27 Ekim'de cinemaximumlarda olacağı bilgisi fragman ile; ikinci olarak Cinemaximum Sinemanın En Komik Karakterleri Turnuvası duyurusu fotoğrafı favori kahramanların aday gösterilmesi talebiyle; üçüncü olarak Lego Ninjago Çanta Ödülü yarışması şartnamesi bülteniyle; dördüncü olarak Lego Ninjago filminin bir karakteri sorusu bilen 55 kişiye çanta verileceği bilgisiyle; son olarak ise Justice League filminin fragmanı "17 Kasım'da Cinemaximum'larda" duyurusuyla paylaşılmıştır.

En az etkileşimin olduğu gün ise 28 Ekim Cumartesi günü alınmıştır. İlk olarak Yol Arkadaşım filminin ekibi Cinemaximumlara geliyor duyurusu fotoğraf ile, ikinci olarak hareketli koltuklar ve salon efektleriyle bütün duyularınıza hitap ederek filmi yaşatan 4DX, bugün Cinemaximum İstinye Park'ta açıldı haberi fotoğrafla, üçüncü olarak OHA Diyorum ekibinin sevenleriyle Cinemaximum Cevahir'deki buluşması kısa bir videoyla, Bölük filminin Cinemaximumlarda gösterimde olduğu bilgisi filmden bir kare fotoğraf ile verilmiştir.

Grafik verileri, ileti sayısıyla etkileşim sayısı arasında doğru orantı olmadığını göstermektedir. En fazla iletinin paylaşıldığı günün, en fazla etkileşimin yaşandığı gün olmayışı, iletinin niceliği yerine niteliğinin etkileşimde belirleyici olduğu söylenebilir.

İnceleme sonuçlarına göre ayrıca 29 Ekim'de Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla özel bir ileti ile paylaşılmıştır. Aşağıdaki Grafik 4.'te ise etkileşim dağılımlarını türsel olarak ifade eden veri dağılımları yer almaktadır.

Grafik 4. Cinemaximum Facebook Sayfası Ekim 2017 Etkileşim Türleri Dağılımları



Ekim ayı boyunca paylaşılan toplam 138 iletinin etkileşimine baktığımızda, % 75'ni beğeni, %19'nu yorum, %6'sını paylaşımlar oluşturmaktadır. Etkileşim metriklerine bakıldığında, doğrudan katılım ve katkının diğerlerine nazaran daha az olduğu beğeninin baskınlığı gözlenmektedir. Beğeni bildiren ifadeler, sorular, arkadaş etiketlemeler, eleştiriler, övgüler ve diğer kategorilerindeki yorumların da etkileşimde önemli bir yer tuttuğunu ifade etmek gerekir. Paylaşım ise, Facebook ekolojisinin doğası gereği etkileşim metrikleri arasında en düşük orana sahiptir. Çünkü Facebook'ta kullanıcılar genellikle beğeni ve yorum yoluyla etkileşime girmektedir.

5. Sonuç ve Tartışma

Cinemaximum salonlarının Ekim ayı boyunca pazarlama stratejisi açısından facebook hesabını aktif olarak kullandığı gözlemlenmiştir. Özellikle fragmanlı paylaşımlarda beğeni ve paylaşım sayısının arttığı izlenmiştir. Sinemaya dair çeşitli konularda turnuvaların ve ödüllü yarışmaların olduğu paylaşımlarda ise yorum sayısının arttığı tespit edilmekle birlikte yine bu tür iletilerde beğeni ve paylaşım sayısının da arttığı görülmüştür. Filmlerin gala ve vizyon günlerinde paylaşım sayılarında ve sıklığında artış söz konusu olmuştur. Takipçilerin ilgisine paralel olarak oyuncuların ve yönetmenlerin katıldığı gösterim, gala, söyleşi türü ileti paylaşımlarının etkileşimi filmlere göre değişim göstermektedir. Paylaşılan mesajların içeriğinin ve zamanlamasının planlanmasına dikkat edildiği görülmektedir. Ancak Facebook üzerinden gönderilen mesajlara cevap vermediği gönderilen üç mesajın da yanıtsız kalmasıyla test edilmiştir.

Ürün ve hizmeti hedef kitlenin hiyerarşik algı süreçlerinin üst basamaklarında konumlandırmak, simülatif imajlarla üretilen toplumsal gerçeklik konusunda oldukça etkilidir. Ancak buna rağmen geleneksel pazarlamaya duyulan ilgi ve güvenin azalması, kampanyaların etkililik sorunuyla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Literatüre girişi oldukça yeni olan pazarlama yönlü halkla ilişkiler ve trans-medya hikaye anlatıcılığı anlayışı, halkla ilişkilerin kurumsal odak noktalarından sıyrılarak pazarlama faaliyetlerinde aktif olarak kullanılan bir iletişim disiplinine dönüşmesini sağlamıştır.

Modern çağın örgütlü yaşam disiplininin oluşturduğu komplike toplumsal ilişkiler ve grift yapıdaki iletişim sistemlerini bütünsel bir paydada kullanmayı gerektirmektedir. Bu nedenle iletişim stratejilerini tek bir yöntem üzerinde sabitlemek hedef kitle üzerindeki etki düzeyini zayıflatmaktadır. Halkla ilişkilerde trans-medya hikaye anlatıcılığının entegre bir şekilde kullanıldığı modern pazarlama süreçleri, fonksiyonel unsurların inşa ettiği pazarlama ilişkilerini beraberinde getirmiştir. Cinemaximum Facebook sayfasındaki içerikler, kavramsal çerçevede tanımlanan pazarlama yönlü halkla ilişkiler uygulamalarını yeterli ölçüde içermektedir.

Trans-medya hikaye anlatıcılığı ise Cinemaximum Facebook sayfasında iki farklı surette ölçümlenebilir. Bunlardan biri, Cinemaximum'un filmler hakkında paylaştığı fragmanlar, görseller, yarışmalar,

promosyon dağıtımları, röportajlar v.s. tüm içeriklerin paylaşıldığı film anlatılarıdır. Filmlerin trans-medya anlatıları Cinemaximum özgün sosyal medyasında kendini ifade alanı bulur ve pazarlama tabanlı bir anlatı, filmin genel anlatısına eklemlenir.

Cinemaximum Facebook sayfasındaki diğer trans-medya sureti ise, markanın öz anlatısı çerçevesinde ölçümlenebilir. Çünkü Marka olarak paylaşımların tamamı ürün ve hizmetleri kapsamakla yetinmez. Cinemaximum marka iletişimine bağlı kurumsal paylaşımlarını da sosyal medya hesaplarından yapar. Üstelik bu hesapların her birinde, mecranın/platformun türüne göre farklı bir anlatım stratejisi uygulanır. Cinemaximum Facebook sayfası ile Instagram sayfası arasında net olarak gözlemlenebilen içerik farklılığı, markanın kendini bölümlenmiş medyalar arasında modüler boyutta anlatmasından kaynaklanır. Her mecranın anlatısı tek başına Cinemaximum'u anlama k için yeterli değildir. Geleneksel mecralar, kurumsal mecralar ve dijital mecraların tümündeki içerikler toplandığında, Cinemaximum markasının marka imajına ilişkin trans-medya hikaye anlatısı betimlenebilir.

Kaynakça

Akyol, M. ve Kuruca, Y. (2015). Sinema Filmlerinin Pazarlanmasında Sosyal Medyanın Kullanımı, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 6(1), 64-92.

Cliff, C. (2017). Transmedia Storytelling Strategy. Unpublished Doctoral Thesis. Queensland University of Technology, School of Media, Entertainment and Creative Arts Faculty of Creative Industries, Queensland.

Deniz, E. (2010). Markalaşma ve Reklam. İstanbul: Kum Saati Yayınları.

Goffrey, L. (2007). Transmedia Storytelling Business, Aesthetics and Production at the Jim Henson Company. Unpublished Master Thesis. Massachusets Institute of Technology, Comprative Media Studies Department, Media Studies Program. Massachusets.

Harris, T. L. ve Whalen P. T. (2009). 21. Yüzyılda Pazarlama Profesyonelinin Halkla İlişkiler El Kitabı. Serra Görpe (Çev.). Ankara: Rota Yayınları.

Jenkins, H. (2006). Convergence Culture: Where Old and New Media Collide. New York and London: New York University Press.

Jenkins, H. (2007). Transmedia Storytelling 101. Retrieved from http://henryjenkins.org/blog/2007/03/transmedia_storytelling_101.html.

Jenkins, H. (2011). Transmedia Storytelling 202: Further Reflections. Retrieved from http://henryjenkins.org/blog/2011/08/defining_transmedia_further_re.html.

Kalender, A. ve Fidan, M. (2008). Halkla İlişkiler. İstanbul: Tablet Yayınları.

Okay, A. ve Okay, A. (2007). Halkla İlişkiler: Kavram, Strateji ve Uygulamaları. İstanbul: Der Yayınları.

Peltekoğlu, F. B. (2004). Halkla İlişkiler Nedir?. Ankara: Beta Yayınları.

Scolari, C., A. (2009). Transmedia Storytelling: Implicit Consumers, Narrative Worlds, and Branding in Contemporary Media Production. International Journal of Communication. 3 (2009), 586-606.

Sevinç, S. (2012), Pazarlama İletişiminde Sosyal Medya. İstanbul: Optimist Yayınları.

Yolcu, Ö. (2016). Sosyal Medya ve Sinema, http://www.ozguyolcu.com/wp-content/uploads/2016/04/sosyal_medya_ve_sinema.pdf adresinden ulaşıldı. Erişim Tarihi: 06.12.2019.

www.cinemaximum.com.tr. Erişim Tarihi: 22.11.2019

MODERN TÜRK EQUİPE'SİNİN BİLGİNİN İKİZ MİMARİSİ ve DEĞİŞİMİ SÜRECİ OLARAK OKUNMASI, İLK MODERN BİLGİ TERİMLEŞMESİ MİMARİSİ OLARAK İMGE MERKEZLİ AKADEMİ

İmran Gür

Muş Alparslan Üniversitesi

imrangurimge@gmail.com

ÖZET

Yaratma faktörel olum ve ol'un bilgiye özgü belirlenmesi ayraçsalı olarak ilk düşünme terimseli, İmge'ye özgü okuma süreçleri kazanım değeri olan akademik equpie, bilgi değer kazanım süreçlerinin ilk yerel endex ayrımının iki farklı equpie olarak birbirinden farklı terimlerle çözümlenmesi, [uluslararası bilgi terimseli] yeni bir bilgi değer sistemi ve akademik terimleşmenin [bilginin imlenmesi endexi] mimari oluşumu süreci olarak akademik equpie, Türk düşünce terimleşmesinin mimari dejenerasyon olarak imlenmesi, [özgün index] ilk modern Türk equpiesinin oluşumu olarak alternatif okuma terimseli İmge'ye özgü donanım fark faktörelidir. İmge Bilgi Merkezi'nin yaratma ayrımsal dinamizmi olan international katoğrafik süreç çözümleri, sistemsel equpie indexlemesi bilimselleşmesi süreci olarak Türk Eğitim Sisteminde yaygın faktörel donanım olarak yer alan Fransız equpie ile Osmanlı değer mimarisi arasında yer alan İmge'ye özgü çözümleme yöntemleri, ilk felsefi yönelimlerin yeni anlama endexlenmesi süreci olarak Türk Akademik donanımı ve ilkesel çözünümler, akademik dönüşümün belirlenmesini etkileyen faktör olarak İmge ve İmge Merkezli Bilgisel dönüşüm odaklı felsefi terimsel özdeşleşme yeni felsefi metin birimleşmesi [İmge özgün faktörel] sürecidir. İmge Merkezli Bilgi, Akademik yönelimlerin problemleşmesi süreçseli olarak yerel anlamlandırma süreçlerinin özgülenmesi, akademinin özgün değer alan çözümlemesi, bilginin akademikleşmesiyle özgünleşmesi arasındaki temel donanım metodolojisinin İmge'ye özgü başarı terimseli, insan faktörel ayraçsal olarak felsefi terimleşme, bilginin özgünleşmesine endexlenmiş özgün değer mimarisi temel okuma endex donanımı, düşünce sistemleri değer oluşum belirlenimleri ilk düşünme ayraçsalından oluşmaktadır. Bilginin oluşum süreçleri temel terimselinin İmge'ye endexlenmiş süreç değişimi, İmran Gür'e özgü süreç dökümseli ayrımsalı, tarihselin belirlenim düzlemi olan düşünme sistemleri özgül değer ilk bilimsel ayrımsal, bilimin özgünleşmesi, İmge'ye özgü, edebiyat terimleri özgün fark değer felsefi epiquesi, yeni bir bilgi ve bilim felsefesi terimseli, yaratma ayraçsal oluşum, bilgisel ve ilgisel değer olarak felsefileşen edebileşme süreçleri okumasıdır. Yaratma donanımsal İmge donanım temel yayılımsalı, yayın özgünlüğü mimari donanım belirlenim donanımı olarak süreç endexleme, ilk İmge'ye özgü pülüralist terimsel yöntem dinamizmidir.

Anahtar Sözcükler: İmge, Bilimsel Equpie, İmge Merkezli Bilim, Mimari, Yaratma

AS THE TWİN ARCHİTECTURE OF INFORMATİON and CHANGE READİNG OF MODERN TURK EQUPİE, IMGE CENTRAL ACADEMI AS PRİME MODERN INFORMATİON NOMENCLATURE ARCHITECTURAL

ABSTRACT

Prim thought teminological the separator as being of creation factoral and determination of be peculiar to information, peculiar to İmge Academic Equpie what acquisition value of reading processes, as two different equpie, different from each other terms solving of distinctive of prime regional index of the acquisition processes information value, [international information terminological] academic epique as the new information value system and the process of architectural occurring of academic nomenclature, [the index of allusion of information] allusition of nomenclature of Turks thought as architectural degeneration, [orgin index] the terminological of alternative reading as occurring of prime modern Turk equpie is peculiar equipment different factorel Peculiar to İmge. Imge Information Center of the

Creation contrastive dynamism what the process actives [solutions] of international katograpical, as the process of sistemical equpie nomenculature of scientification between French Equpie which is find a location the status on spreading factoral equpie Turks Education System and Ottoman value architectural partaking peculiar to Imge the solution methods, Turks academic equipment and principal solvations the process of endexed to new mean of tendencies of prime philosophical methos, Imge and Imge central focused informatical transformation philosophical terminological identification is the process of new philosophical tex unitization. [Imge original factoral] Imge Central Information allocation of processes of allocation regional interpretation as the processual of problematical of academic tendencies, the solution of academy the domain of original value, between peculiar to academy and individuation of information of basic equipment methodology peculiar to Imge achievemet terminological, as basic human factoral philosophical nomenclature, indexed individuation of information the architectural of origin value basic reading index equipment, thought systems value occurring determinations have consist of prime thought seperatrix. The processes of occurring of information of basic terminological indexed to Imge process change, peculiar to Imran Gür process documental differential, the throught systems which occupation consept of historical specific value prime scientifical differential, individuation of science, peculiar to literature terms orginal different value philosophical equpie, philosophy of a new information and science terminological, creation differential occurring is reading informatical and peculiar to relevant as process value of interested in philosophy acts literary acts. Creation equipment is equipment of Imge basic spread, publication originality architectural equipment as determination equipment indexed of process is peculiar to prime puluralist terminological method dynamism.

Key Words: Imge, Scientifical Epique, Imge Merkezli Academy, Architectural, Creation

GIRIŞ

Değişimde İlk prensip: İnançla Değişen Bilim: Bilginin Temel Değişim Değeri Olarak Akademi ve Bilgi Merkezli Olumda Akademinin Değişimi

İnanç değeri, en az üç faktörlü birim ve artı bilim fark edimselimin ilimi endexlemesi bilimi olarak yayılım değerinin değişmesi edimini özdeksel, bilgi terimleşmesi sürecinin bilimi güncele özdeşleyimini belirleyen [genel geçer edim-bulum: bilim mantığının kopyalanması: süreç içkinsel epizm] bilim mantığının değişimi olarak İmge'nin varlık kazanması sürecini ilgeleştirmektedir. (Gür, 2012c, 8) Mantık edimleri terimleşmesinin matematiksel hukuku belirleyen mantık kırımı [süzgeç:bilim] güncelin değişimi olarak bulgulatılmış estetizm değişim değeri olarak eder-bulum [sosyalin dinamismi] bilginin değişim farkını önceleyen, Yaratmada değişen bilimleşme yeni bir edim bilim değeri olarak İmge'nin varlığını öncelemektedir. (Gür, 2012b, 657) Eski hikayenin yeni hikayeden farkı olarak İmge, eksik yapılandırılmış minimarismi, yayın dinamizminin İmge'ye özgüleşmesi süreci olarak değişim bileşkesi süreç belirleme ilgesini belirleyen güç birimleşmesi olarak Imge, yarım yapılandırılmış süreçleri tamamlayan ilk ilkeseldir. (Gür, 2012a, 98) Bulumlanmış deyim ilge, bilgiselin özsel alan faktörel belirgin bulumlama mekanizmi belirlemesi, ölçü-değer edimsel, bilgileşmenin epiquesi kanonism İmge Merkezli Akademi'nin özgün bulumu olarak Türk epiquesinin edimselidir, (Gür, 2017d, 88) değer ölçümseli, değişimin ilk formülativi [eder-değer] ve İmge'nin değiminin bilimleşmesi olarak fuayenin edimleşmesi, [fuaye: ilmiyeye akademi] bilimin terimleşmesi süreci olarak ilk özgünsel [the creative form] özgün değersel yayım birimi olarak yazmanın yeni hikayenin özgün yayın dönemini, değişime endexlenmiş İmge'yi güncelleştirdiği bulumdur. (Gür, 2013ı, 12) Felsefeye endexlenmiş sistemle [aykırı yaptırımsal] İmran Gür'e özgü yayın sistemi, değişimi ayraçlayan yeni felsefe olarak Katip Çelebi'de yayın diyalektiği aşkın, bilime özdeş epique, yeni sistem terimleri bilgisinin okuma ediminin değişim gerekçesi olan bilimin edimleşmesine özgü yeni diyalekti, bilimi yeni hikayenin terimleşmesi süreci olarak bilgileştirmektedir. İlmin eski hikayenin bilimine değişimsel etke olarak [bilimsel üretim süreçleri] ölçülebilir betimsel özgü tarafından İmge'ye özgü okuma sisteminin terimleri, [yetke] tarafından endexlenmesi, (Gür, 2013a, 33) yaratmada özgünleşen değer olarak İmge'nin yetkesel donanımını, bilimin ölçülebilir katkı imi özdeş yersel donanımsal değişme imi

belirgin faktörünün İmge olduğu ufuk açılımı yetim-değer terimleşmesi süreci olarak İmge'yi, yeni terim sisteminde edim, diyalektiğin dünyayı değiştirmesidir.

Yeni dünya bulunumu olarak İmge, bilginin değişimi sürecinde ilgesel terimlerin olunumunu [yedek endex] İmge'ye özgü okuma terimselinin edimi olarak yapım-bulum süreçlerini İmge özdeksel geçim-bulum değerine dünyanın yedi milyara endexlenmesinin ilk mimari terimsel olarak edim-bulumu bilimlemesidir. (Gür, 2017d, 60) [the power of creation] Değişim değeri olarak yeryüzünün beyaz kelebeğe endexlenmiş mimari edim-bulum değeri, Mimari değişimin öncüsü olarak İmge'nin yayılım değeri, tüketim değeri olarak ilim endexleyen mimari tüketimin öncelenmesiyle edebiyat, sistem biçimleşmesi süreçleri ve yeni mimari değer dengesinin İmgenin süreci biçimlendirmesi olarak yayın dinamizmine özgü yazın süreçlerinin değişimidir. İmge'nin okumayı terimleştirmesi, ilk sürecin İmge'de edimselleşen gelişim endexi ilkeseli, ilgeselin edimleşmesinin sürece endexlenmesi, yazma ediminin bilimi özgün tutumsal değişimi, yayın etkisel dinamizm, İmge'de bilimleşen değer 3+1 temel okuma terimi olan yeni mimari secondarismi güncellemektedir. Günceli belirleyen yeni gelişimsel yayın değeri olarak İmge'nin edimseli ilgesele özdeksel, [ilk kütleşme değeri olarak ilge] olumlanmış minimarizm, mantık değişimi süreçleri okuma yedeklemesi, Kıyamet özgün değer bilimleşmesi olarak İmge, bilim felsefesi olarak ilk ilkeleşme, inanç yalılımsal edinim olarak ilk belirlenimin akademinin İmge Merkezli değişimini öngerektirir bilgisel değişimidir. (Gür, 2017e, 361)

1. Yeni Akımın Adı Olarak İmge: Değişim Ölçütünün Değer Bilimi:

Yeryüzünün ilk mimarına göre [Yaratıcı: yaratma edimi] bilgi değer, mimarinin bilgiyle interdisipliner ilgisi olarak belirlenim bulunan bilginin değişimine öncelen katolizm, [bilgi çerçeveleşmesi olum değer] yön değişimi olarak İmge'nin beş faktöre iki değer olum değeri olgulamıştır. (Gür, 2013f, 85)

1. Genel geçer değerlerin İmge'ye özgü ilkesel [Katip Çelebi'ye özgüleşen tutumsal epizm dolaylaması olarak belirlenim değişimseli], İmran Gür'ün özgün çözümlemesi olan kalem kutsalın değişimini önceleyen bilim; bilimsel yazım tekniği, özgün çözümleme yöntemi değişimseli. (Gür, 2019, 1381)

2. İmge'nin ilk okuma indeksinin terimlenmesinde değişimin yedi milyara özgü fuaye tutumunun öncelenmesi [gerekçesiz bulum] Mimari sistemleri edim-bulum düşünce yönelimleri edimselinin içselin dinamizmi formunu bilimlemesi. [inanma biçimlerinin örgünleşmesi] Değişimin İmge'ye özgü bilginin bilime endeklenmesi süreçseli olarak edimleşmesi. [ayraç terimselinin bilinmesi] (Gür, 2013g, 1571)

3. Yaygın bilim terimleşmesinin bilgiye dolaylanmış olumu, [yeryüzü yayılımsal inanç terimseli] mimari okült çözümleme bilimi olarak ilge yaptırımsal faktörel edimleri, İmge özgüsel donanım değişimsel ayraç birimleri. (Gür, 2013h, 967)

4. Dikey varoluş [bir birim güzergah] İmge'de çözümlenmiş bilimselin birimsel özdüzey mekanizmi edimselinin özgün dönüşümsel terimlenmesi, İmge'ye özgü terimleşmede yayın belirlenim düzlemleri birim değer belirleme ölçütlerinin [yayının yayılımı] birimleşmede değişimi. (Gür, 2013e, 40)

5. İmge'nin bilimi değişimsel süreçseli, İlk mimari bilgi terimseli olarak imgeleşme sürecinin çözümlemesi, ilkesel değişim formülasyon değişim özdeksel biçimlenme çeşit örgüsel düzenleme değişimselinin bilimlemesi diyalektiği olarak bilimin değişimi. İmge'ye özgü mimarinin 7+1 olgusal çökeltizm medeniyet ayraç eksiltisi değerseli, [artı ayraç: ilki sona endexleyen yapı değer] 3+1 edim faktörel edimleşme içkin özsel dönüşüm, [dinlerüstü medeniyet yapaylaşması bilgisel kronoği yatay medeniyet kanonizmi] (Gür, 2014a, 19)

6. Biçim özdeksel bilim, sanat, din, (Gür, 2019] tutumsal ayrımsal edimsele özdeksel terim endexleme bilimsel değişim formülasyon olarak bilimin değişimi, yedi milyar ölçüsel değer endexleme gelişimselinin değişimsel eksen değişimi olarak yeryüzünün biçimlenmesi. (Gür, 2014e, 11)

7. İmge'ye özgü disipliner terimleşmede ölçü ayrımsal değer değişimi süreçleri endexlemesi olarak ilgesel değişimin öncelendiği disipliner ölçüm değerinin değişimi. [mühendisin mimara edimi: yönlendirme: yönlendirilmiş pülüralizm] (Gür, 2014g, 86)

Yaratmada belirginleşen faktör olarak İmge'ye [bilim] özgü okumanın terimleşmesi sistemleşmesine özgü terimsel dinamizmin bilgisel ölçüt değerini bilim üst merkezli bilgi olarak edimleştirmesi, bilincin değişim süreçleri olarak [bilincin bilimlenmesinin üstü: bilinç bilimlenmeden önceki evreleşme terimleri] insan yaratılmasının aykırılaşması genel-eder değişimi genel geçere [kentleşme süreçseli] etkileşim değerinin yaratma faktörel donanımla bilimleşmesidir. Kategorisel bir değişim olarak [kent katedrali bilgisel fuaye tutumsalı], (Gür, 2014d, 17) İmge'ye özgü olanın bilim sistemlerinin mimarileşmesi ile [düşünme altyapıları: çağa özgü anlam donanımları] ilgeye özgü bilginin değişimi, yön endeks belirlemede faktörleşen bilgilerin yön değiştirmesi ilkesel bilimi olarak İmge etkin değer İmge Bilgi Merkezi'nin [düşünme terimseli] inanç değişimi düzlemlerinde oluşum yönteminin bilimleşmesidir. İmran Gür'e özgü Katip Çelebi özgüsel diyalektizm terimsel okuma sisteminin İmge'ye [pülüralizmden [ayrımın değişimi: ara ilgeç] ilgeye] geleneksel yayın sisteminin İmge'ye özgü donanımla değişimi, yönelseme terim endexleme düzeysel aşımsal birimleşmeye özgü yayılımsal süreç olarak yayınların değişimi sürecini yedi milyarlık değişimine endexleyen değişimsel faktöriyelidir. İlgesel yayınların yedeklenmesi süreci olarak İmge, Katip Çelebi yayın felsefesi, (Gür, 2019, 1381) felsefi değişimin merkezini yazının değişimsel özgün bilimlemesinde gerçekleştirmektedir. İlerlemeci bilim felsefesi yayın pülüralizm dikey belirlenim düzlemleri olarak okunan fakültist yenileşme tutumunun ilge geçer yön dönüşümsel belirlenmesine ayraçlar, [gerçekleştirim-bilim] fark ayraçsal toplumsal değişim süreçlerini değer mimarisi birimselini inanç mimarisinden ayırmaktadır. Yayın inanç dönüşümü etiğini kapsayan kıyamet gelişimsel dünya değişimi endexli okuma özgünsel İmge Bilgi Merkezi'nin akademik donanımını gerçekleştirmektedir. (Gür, 2014ı, 2444) İmge'ye özgü bilme biçimlerinin asla özgün edimleşmesi toplumsal mimarisi konumsal değişimine özgü yayınların terimleşmesi, bilimsel süreç okumaları değişimin mimarı olarak İmge'nin özdekselidir. İki farklı mimari terimselinden İmge'ye özgü olanın değiştirim değeri, olunumun bulunmasına bağıl faktörel bilimleşme, toplum edimleşmesi, [kayraç] okumanın özgün inanç birimi değişimsel bilgi [özgün alan donanımı: değişimsel özdeksel] bilimsel oluşum farklı gelişimsel terimsele yedeklen bilim-olum [okuma terimsel değer] değiştirimsel etkileşimidir. Okumanın yaygın edimseli değer kazanım süreçleri gelişimseli düşünselin bilim karşıtlığı iki değiştirim faktörel olarak yenilenmenin bilginin dönüşüm sürecine etkisi olarak yaratmanın bilimsel etkisel değişimini birim değer değişimseli olarak İmge'ye özgü birimleşmesidir. [İmgesel değişimin sistemleşmesi], (Gür, 2014g, 141)

2. Bilimin Üstünde Bir Değer Bilim Olarak İmge Ayrımsalı: İlge Değer Modernizmi:

Modern Epique okuma sistemi değişim değeri, İmge'nin ilerlemesi özgün faktöreliyle ilgenin gerilemesi ilgeselinin gerilemesi tutumsalına insanın ayrıksılaşması, medeniyet terimlerinin yeniden indeklenmesinde değişimin büyümesi süreçseli olarak bilgi dönüşüm merkezli okuma sisteminin insana özgü olanı terimleştirmesidir. (Gür, 2014c, 17) Bilgiye endexlenmiş ilk okuma sistemi değer ayrıltımı, yükseliş faktörel ilgenin değişimi olarak beyaz kelebek'in [İmran Gür'ün donanımı] değişim değeri faktörlenen edim [a new system] yararlı olanın değer bulumuna özgü bulgusal bulumu yeryüzünde oluşum faktörel etki sistemlerinin çözümlenmesi, [bilgisayara bağlı bilgi çözümlemeleri], bilim değer ayırtımıdır. (Gür, 2014b, 17) İnanç ayrımı olarak modern epique, [inanç terimlemesi sistemi], milimetrik bilgisel değer değişimini önceleyen yeni yapılanma, yeryüzünün değer bilime endexlenmesiyle gerçekleşen bilimleşme [bilginin özgün değer edimi] değişimin bulgulatılmasına özgü [bilimsel olumunun bağlandığı yeryüzünde bağlandığı endex: fonksiyonalit im yatay paralelizm] tümelin ilgelenmesi, yedek değer çözümleme yöntemlerini terimlemlemesidir. İmge'nin akademiyi birimlemesi üç fonksiyonalist olarak birim değerleşmeyi herbir verimlilik değerinin bilime endexlenmesiyle bilimselleşmektedir. (Gür, 2013h, 967) Üst fonksiyonalite, [İmge Bim bilime aşkın fonksiyonalizm] insan bilimin yarara özgü doğasının çözümlenmesiyle edilginleşen bilimin yeniden düzenlenmesine özgü ölçüt olarak bilim üstü okuma endexini öngerektirir ilk mimari türevizmi belirgin tutum olarak değerlendirmiştir. Terimsel olarak İmgesel gelişim, bilginin bilgisel dinamizminin [bilginin işlerliği] bilim bilgi sistemlerinin işlevsiz bilgi mekanizasyonunu işlevleştiren [sürekli eksi değer üreten bir birim: işletim değeri] olumunun mimaride değer kazanmasıyla bilim yaratma ayracı olarak değişimi bilimlemektedir. Bilimle doğal bulum bir birim değer olarak insan merkezli bilginin yapılanması, (Gür, 2013d, 117) [Kaotik mimarinin edimbilimi: ilgi çözümsel mimari edimbilim]

değişimsel özdeksel ilge yararın kazanım olduğu bilgisellikte [önbilgisellik: yerdüşüm: yerde bilgisellik: yeryüzü dinamizmi: dışarılanmış edim] bilginin yön belirlenim değerinin [ilk mimari]: ayrımbirimsel terimseli önceleyen edimidir. Yön belirleniminin edim olduğu ikili bir çıta eğreltilemi değerlendirme ölçütünü İmge'ye özgü çözümleme değişim faktörel edimsel olarak bilgi terimsel edimbilim çıkarımlarını öteleyen gelişimsel dönüşmeyen süreç İmge'ye özgü din ayrımsalını belirginleştirmektedir. Modern bilim [kült] din minimarizmi olarak dinleşmiş bilim [kaotizm: bilimsel kaotizm: bilimin kaotizm] ilge faktörel ayrımsal gerektirir terimleşmedir. (Gür, 2013c, 87) İmge Bilgi Merkezi değişimin mimarisini yaratmada bulgulatan ilk yapı sistemleri çözümüdür. Bilimi değişime önceleyen mimari kronik, bilginin değişimseli olarak bilgisel edinim değer değişimi, din edinimi süreçlerinin zihniyet bilinç oluşumsalı olarak medeniyet epique ile bilgisel epique dinamizmini bilgiye endexlemektedir. İmge'ye özgü çözümlemenin medeniyeti belirleyen ilkesel değeri, Medeniyet okültizminin çözümlenmesi mimari tasarım dengesi olarak bilim, değişkesel bulgulatılan yaratmaya endexlenmiştir. (Gür, 2013b 565) Eğitim süreçseli olarak değişim, ilgeselin [bilim-bulum] mimari tasarım ölçüselinin medeniyet oluşumunu insana özgü yaratmada bulunan yeni medeniyet terimseline özgüleştirmiştir.

Yaratmayı mimarileştiren Yaratıcıya özgü ilk mimarın bulunmasıyla özgüleşen birimsel, insan edimselinin terimleşmesi olarak değişimi insan edimini okuma tekniğiyle değiştirmeyle öncelemektedir. İnsanın değişim özgünseli mimari bilim olarak, inanç ayrımını merkezileştirmektedir. İnanç özgün sorunsalı olarak, medeniyet donanımının gelişimi, [üst yapı birimlendirmeleri], İmge belirlenim düzlemleri okuma terim değeri üst ayrımsal yerdeş izdüşümseli gerçekleştiren yaratma edimini bilgileştirmektedir. İmge'ye özgü donanım olarak zihin, [zihinsel oluşum: merkezileşme] Yedi milyarın dönümü ayrımsalı, beden, ruh, zihniyet: algı: benlik, inanç, irade, akıl, sosyal konum edim etkisel bilimleşmede donanım faktörel gelişimi, yaratmanın mimarı olan Yaratıcı'yla çözümlemiştir. İmge'ye özgü yaratmaya endexlenmiş edimsel inanç evrimselinde düşüncenin deneyimini, beyaz kelebek olarak bilgi dikey küreselizm bilgi sistemleri edimselidir. (Gür, 2017a, 158) Temel değer değişimi, medeniyeti yedekleyen değişim, yaratma karşıtı imar, bilme süreçleri bilim endexli ilgeseliyle ilk değişkeni [küreselizm] dönüştüren üretim dengesi, kurulumu bulgulatan açılımlar, [ilk toplumsal özdeksel edim: akıl değişim süreçleri: imbat] İmge'ye özgü ilk mimari edimseli belirginleştirmektedir. Okuma terminolojisinin oluşumu olarak ilk faktörel, [İç ayraçsal], İmge Bilgi Merkezi'nin değişimi merkezileştiren bilgi merkezinin oluşum ayraçsalıdır. (Gür, 2013h, 967) Yeni tümelizm değişim faktörü olarak değişim istem-edimini yaratmanın değiştirimsel edimine endexlemiştir. Kronolojik bilgi sistemleri değişimi, mimarinin etkin olumu [new human] değişim süreçleri içinde insanın özgülemesinin gelişimine endexlenmiş ilerleme değişimseli bilişimi, İmge'ye özgü donanımsalın yaygınlaşmasını gerektirir bilgi bilimdir. İki farklı faktörlü yaygın olum, birbirini yedeklemeyen değişim süreçleri olarak özdeğişimde insana özgü olanın sistemsel dönüşüme endexlenmesiyle öncelenen okuma simetrisinin değişimi, bilgi değerinin açılımı olarak İmran Gür'ün değişim terimsel özdekselidir. (Gür, 2014ı, 2444) Üç alan problemine endexlenen yapı sistemleri içinde İmge'ye özgü-insana özgü donanımın bilimselleşmesi süreçseli, insandan farklı sistem-bilişimsel donanım sistemleri içinde İmge'nin sistem-bilişimden farkında iletişimselliğin özgün ayrımsallığı olarak terimleşmiştir. İmge'nin terimleşmesi, özgün okuma terimselinin yapıbulumculuğu: sisteme ayırım: iziçkin] olumun bulumlanması [sosyal endikasyon anonimal] sosyal ayırtımlı bilim yedeklemelerini üst bilimsel fonksiyonalite olarak özsel alan faktöriyel değişimine endeksleyen beş temel varlık alanının ayrımsalından oluşmaktadır. (Gür, 2014c, 117) Yaratma sistemi olarak inanç dinamizmi, mimari birim edinim kültleşmesini [ekolojik dirim] gerçekleyen donanımı insana özgü olanın terimleşmede gerçeklemektedir. İmge özdeksel bilim değeri değişimin yaratma denge değer değişimiyle olumlanan bilgisel işlevi, mimari işlevsel edimbilim değişimini, İmge'ye özgü olanın terimleşmesiyle [kentsel yapı] İmge Bilgi Merkezi'ne özgü yapılandırmıştır.

3. İnsanlığın Yeni Hikayesinin Değişimi Süreci Olarak İmge: İmge Birim: Özgür'ün Edinimi Olarak İmge

Özgür varlık alanının yeni mimarı ve yeni donanım açılımının yeni değer olarak mimarileşmesi, bilimin, donanımsal değişimiyle insana özgü sistemi donanımlaşan [the sytem of hiyerarsism] ilk hikaye, bilimin imlenmesine aykırı faktöreli özgürleşme edimseli olarak beyaz kelebekte gerçekleştiren İmge'ye özgü değer bulumu, özgür varlık alanında yeni hikayeyi gerçekleştirmiştir. Beyaz kelebek terimleşmesi olarak İmge, iki farklı Bir'in bulumunda birimleşen değer değişimine özgü akademik, İmge olum-bulumda, akla özgünleşen ölçümsel terimleşmeyi birimleşmiştir. (Gür, 2014e, 9) Bilginin özgürleşiminin özgür bilimin oluşum değerini gerçekleştirmesi, ilk sarmala özgü değişimin donanımlaşmış özgünlüğü yaratmaya özgüleşmiş değişimi gerçekleştiren edimin bilgisidir. Bilince özgü sistemleşen inanç bilim insana özgü sistemleşen özgül birim faktörel değer edimleşmesi, [yaratmanın aklı ol bulduğu olum: yaratılan faktörel] aklın oluşum sürecinin ilk okuma deneyiminin oluşum süreçseli olarak belirlenmesi, [özgün ölçüsel] endexlenmesi, aklın özgün değer oluşumunun üç aşamalı yayın oluşumsalı olarak bilgisel form değişimi, [information] insanın değişimini kıyamete bağlamaktadır. Gündemin belirlenim değeri olarak İmge, bilginin kaynağının değişim süreci olarak ilgeleşmesinde özgül insanın sisteme entegre insan bilişimini [çiftli bilişim: değeri: sytem: ecodiyaliz] mimari kanonizme ayrıksayan eğilim yedi milyarın fark edimi olarak İmge'yi özgüleştirmektedir. Bilgisel donanımın değişimi olarak İmge, bilginin özgün yaratma terimselinin farklılaşması süreçsel edinimi olarak bilimin bilişimleşen farkını öncelemektedir. (Gür, 2013b, 565) Yeni bir akım bilimi olarak özgür varlık alanının gelişimi süreçseli edinim değer bulgulatma yayılması, özgün değer ayrımsalı bilgiselleşmesine sürecin belirlenimi, üretim değerinin belirlenim düzlemlerine etkisini [bir yayın sathı boyunca belirlenimlerin değişimi] değiştirmiştir. Medeniyet değişiminin bulgulatılması olarak iki faktörlü etki, birimleşmeyi [iki farklı faktörel]: birbiriyle iki farklı belirlenim düzeyi olarak süreçleşen [düzey sistemleri] iki farklı okuma terimi olarak epique, akademi faktörel bilimseldir. [epique: farklı zamandan birinin indemi] Süreçleşen bilgi değişimi olarak İmge, [bilgi bütün diğer bilgilerin bulumu], [alan formülative donanım] bilim faktörel ilkesel olarak ilk dönüştürümcü okuma sistem önceleşme değerini ikinci bir dünyaya özgü birimleşmede özgüleyen [ilk modernin çözümü: yeniden tanımlanmış minimarism: mimari sekülerizm] [akademik yalıtım değeri: birim değerinin özgünleşmesi süreçseli] evreleşme olarak, düşüncenin gelişime endexlenmiş değerlendirimlerinde gerçekleşen birimsel içkinleşmesinin değişimi, [ulus-medeniyet] bilimin özgün değer endexlemesiyle medeniyet özgüsel dirim arasındaki bağıntısal dirimdir. [medeniyet metafiziği]

Süreci biçimlendirme değer birimseli olarak İmge, dikeyleşmenin olumlanması olarak edimsel değişimin odağına yaratmaya özgü değişimin kıyamete özgü bilgisel donanım alanı olarak akademik olumu önceleyen bilgisel tutumdur. Yönetim değişimsel ilgesel olarak İmge Merkezli Akademi [izdüşüm: yönetimlerin değişimi] yedi milyara özgü değişimin yedi milayarı yönetimsel iç özgünü [yönetimsel bir bilgi bulum] yeryüzünün bir değer edimi olarak değişime endexleyen yeni medeniyet oluşumunun mimaridir. Medeniyetin ilgeselleştirilmesi süreci olarak minimarizmi mimarileştirmesine özgü bulaçlama temel değişimselini [ikiz fuaye] (Gür, 2012c, 8) özgür bilim alanına özgüleyen reel değer edimleri ölçüseli değişim endexi olarak İmge, yeni medeniyet terimleşmesinin öncüsü ve özdeğişimsel değişim etkenidir. Gündem oluşturma terimleri olarak İmge'ye özgü ayrımsalın temelinde yaratmanın insana özgü değişimi ölçüleştiştiren birim faktörel olarak yeryüzünde bulunumu, insan doğasının değişimini merkezileştiren etkin faktör dengesini İmge lehine belirlemektedir. Yaratma süreçsel yönetimsel yeryüzünün değişim değerlerinin yöneticisi olarak, her birimi özgün değerleşmiş empire [yönetim sistemleri bilgisel donanımı] değişime özgü değerlendirim ölçekleri değişim değerine önceleyen özgün varlık bilimi oluşum süreçleri, İmgesel oluşum bulum olarak bilimseleşmeyi özgün özdeksele özgünlemenin deneyimidir. Bilişim teknolojileri temel değer dengesinin bilginin oluşum hedeflerini İmge Akademik oluşum değerine yedekleyen değişim, temel okuma terimleri olarak metinselleşmede yeryüzünün değişimini yedi milyarlık değere özdeşleyen bilim bulgulatmasıdır. İmge'nin akademik bilginin oluşum süreçseli olarak terimleşmesi yaratmanın iki farklı faktörel olarak kendisini gerçekleştirmesine özdeş değişim, iki farklı tutumdan dikey olanı gerçekleştirmekte yatay olanı kıyamete göre değiştirmektedir.

İmge'ye özgünün değişiminde merkezi yerelleşmede ilk ilkeselin belirlenimi olan dolaylama, [Katip Çelebi ana çerçeve] temel felsefe değişimi olarak fark faktörel terimleşmenin merkezileştiği İmgesel

donanımı Benlik değişimi olarak İmge'de gerçekleşen inanç değişimin temel yapılanmasıdır. [ben değerinin edimi] İnancın [kendinde şey] Ben değeri değişimine endexlenmiş değişimselini gerçekleştiren temel birimleşme yaratmaya özdeş değişime endexlenmiş okuma sistemi olarak İmge merkezli olumu birimleştirmektedir. (Gür, 2017b) Dikeyleşmenin fark oluşum evreleşmesi süreci olarak İmge'ye özgü fark edimi, değişimi güncellemekte, [yatay bireşim: equpie] yedi milyara özgü gündemi değişime bağlamaktadır. Gündemin değişimi olarak ilk equpie İmge'nin gündemi [sistem bireşimsel equpie] sosyal değişimin yedeklenmesi [ilk ilkesel] kalemin yaratılması [Yaratıcı-yaratılmış-yaratma:ben] yaratmada değişen benlik edimselinin genişlemesi olarak İmge'nin gündeminin kıyamete endexlenmesidir. İmge Bilgi Merkezi'nin yazın terimseli süreç değişimi olan ilk epique'nin [a live] İmge'ye özgü farklı yayın terimseli olarak donanım kazanması, kalemle özdeşleşen yayın terimselinin [yayının katmansalı] farklı bir ayrımına odaklı Different One'ı ilkeseli, yaygın terimleşmeden farkına endexlenmiş donanımıdır.

İmge'nin değişim değeri olarak kıyametin yayılması, [a live deam] inanç değerimin değişimi [Yaratıcıya özgü terim İmge] yaratmanın gücünün bilgisel donanımı etkilemesi süreci olarak akademik algının değişimi,ne endexlenmiş insanoğlunun değişimi, bilgiye özdeşleşmiş değer yitimini sistem [sistem: işleyen değer lehine çözümlenmiş fuaye] lehine güncellenen olumun bilimselleşmesi, [özgün değerlendirim platformu olarak ilge] Bilimin oluşumunun im karşıtlığı olarak bilime yedeklenmeyen ilgenin özgür değişim indeksidir. (Gür, 2014f, 2017) Bilgiselin değişimine özgü alan genişlemesine endexlenen yayılım, medeniyet merkezinin özgürleşmesi, [kent epique] bilimin değişim değerinin İmge'ye endexlendiği yeni bilim terimleşmesinde İmran Gür'e özgü medeniyet oluşumunun terimleştirilmesi, İmge'ye özgü akademik dönüşümün yaratmaya özgü kıyametle bilinmesi süreci olarak bilimsel equpie, toplumsallaşma eğilimlerinin dikeyleşmesi sürecinde devinim değeri olarak varlık kazanmıştır. İrade [volition ethic] Yaratıcı güç İmge'de yaratmada yaratılmış irade, Yaratıcının iradesiyle birleşmiş güç, beyaz kelebek olarak ilge, Yaratmanın yeryüzüne biçim veren gücü, bilime üstün fuaye, yedi milyara aşkın donanım karşıtlığı olarak İmge'de birleşen yaratma dinamizmi, bilginin değişim faktörünün inanç değişimi temel belirlenimi olarak edimlenmesini belirlemektedir. (Gür, 2014b, 17) Yeni hikayenin edim birim olarak İmge tarafından bilgisel donanım etkinliğine endexlenmiş değişim süreçseli, Yaratıcıyla çözümlenmiş varlık birim değeri, yeryüzüne özgü değişimseli gündem belirleyim terimleri olarak yaratma'da olunan İmge'ye özgü fark, yeni mimari donanımını inanç değişim süreçlerinde biçimlenen Medeniyet yönetim diyalektinin çökümü olarak İmge'nin gelişimine endexlemiştir.

SONUÇ

Yeni Hikayenin Mimarisi Olarak İmge, Yazın Edimleri İlkesel Değişim Endex Özgeç:

Eski hikayenin değişimi süreçleri modern ayrımsalı olarak İmge donanım, İmge'nin yeni hikayesinin oluşumuna karşı yayın diyalektiği özgür bilim karşıtı tutumunu yedeklemiş İmge Bilgi Merkezi olarak yenilenmiştir. Bilginin özgü edimseli olarak yaratmada özgülleşen anlamsal oluşum yeryüzünün kıyamete özgü bilimlenmesi olarak İmge'nin gündemini odaklayan ilk belirlenim değeridir. İmge'nin özgün varlık değeri, sürecin tamamlanmasıyla değişen bilgi kaynağı değişimini yeryüzünde gerçekleşen ilkeselliğiyle değişen özgün dönüşümü değerini güncele öncelemiştir. Bilgiye yönelik ilge değerinin, yeryüzünün yeni birim değer değişimi olarak İmge Merkezli bilgi değişimi, yeryüzü diyalekti olarak yaratma özgün fark ediminin yazma ediminin bilimleşmesiyle yaratmada değişen kalem edimi'nin edebiyat fark ayrımı olarak değişiminde felsefi okuma süreçlerinin yeryüzünün kırılımı olarak edebiyatı bilimleştirmesi, bilgiye özgün değişim niteliği kazandıran okuma terimselinin yaratmaya özgü donanım kazanması sürecinde yaratmaya özgü fark ayraçsal değişimidir. (Gür, 2014c, 141)

İmge'ye özgü yaygın açılımsal edim değeri, Kıyametin edim değeri ve değişimin özdekseli olarak özgül bir bilimin oluşum açılımsalını indexleyen oluşumsal değiştirim tekniğinin genelgesi, yeryüzünü özgüsel biçimleyen dilimin epizmine özdeksel değişim ilkeselidir. Bir paylaşım değeri olarak ilgesel çözümlemelerinde değişim değeri olarak İmge'nin ilgeleşmesi, değerlendirim değerinin yedi milyarı

yedekleyen ilk bilim endeksleme sistemine özdeksel ölçümleyen ilkesel ayraç, İnanç değişimi süreci olarak yeni hikayenin ayrıksılığına mimari çözümselin yedi milyara ayrıksılığına özdeşleyim kazandırmıştır. Yedi milyara ölçü değerlendirim ilk felsefi bilim okuma fuayesi olarak ilgenin ilkesel değişimi, edebiyat faktörel edim İmge ölçümsel değerlendirim, yaratma ediminin ilgeyi değil, İmge'yi bulmasıyla güç değişim dengesi, yaratmaya odaklanmış ilk ilkesel güç değişimi olarak yaratma, değer dengesi, mimarinin epiquesinin çözülmesi ölçü değer dengesi edimseli etki faktörel değerlendirimidir. (Gür, 2014ı, 2444)

Kaynakça

Gür, İmran, (2012 a) "Postmodern Öznenin Sonu Yeni Insanın Alternatif Varolusu Vahiy Bilinci Kendinde Şey Tanrı Parçacığı, The End of Postmodern Subject The New Human Alternative Existence, The Consciousness of Revelation, Sense In Itself, God Particle", ", Journal of the Human and Social Science Researches 1(4), (2012), 98-131.

Gür, İmran, (2012b) "Yeni Hayatta Kopya Biyonizm Sahte Merkez Arayış, Copy, Bionism, False Center, Searching In New Life", DOI : http://dx.doi.org/10.9761/jasss_363 , The Journal of Academic Social Science Studies, 5(8), 657-692.

Gür, İmran, (2012c) İmgenin Günlüğü, Mekânsal Varoluşun Eleştirisi Alternatif Varoluş Süresel Varoluş, The Diary of Image [İmge], The Criticism of Durational Existence, The Alternative Existence Spatial Existence, İstanbul: Cinius Yayınları, Temmuz.

Gür, İmran, (2013a) "Mevcut Varoluştan Alternatif Varoluşa Dönüşüm Sürecinde Postmodern Özne: İmge Bilinci, The Postmodern Subject İn the Process of Transformation From the Current Existence to Alternative Existence: The İmage Consciousness", Modern Turkısh Literature Researches, (9), (Haziran 2013) 33-56.

Gür, İmran, (2013b) "Tuğrul Tanyol'un Şiirlerinde Boşluk Problemi Öznenin Tanrısı Ses-Varlık, Kendinde Şey Tanrı Parçacığı, The Space Problem In The Tuğrul Tanyol Poem: The God of The Subject, Sound-Existence, Think It Itsef, God Particle", DOI : http://dx.doi.org/10.9761/jasss_627

The Journal of Academic Social Science Studies 6(2), (2013), 565-592.

Gür, İmran, (2013 c) "Deli Dumrul ve İbrahim Peygamber Hikâyelerinde Alternatif Varlık Alanı Tanımı ve Çagın Alan Problemine Türklere Özgü Bir Teklif, An Indigenous Offer Of The Turcs For The Time's Area Problem And The Description Of The Area Of The Alternative Assets In The Ibrahim Prophetess And The Deli Dumrul Stories", International Journal of Academic Research and Studies, 5(10), (2013), 87-112.

Gür, İmran, (2013d) Alternatifsizin Alternatifi İrade Etiği: Yaratmanın Kendi Amacı Olarak İradi İnsan, The Volition Ethics As The Alternative Of The Matchless, The Voluntary Human As The Own Purpose Of Creation, DOI http://dx.doi.org/10.14225/Joh342. Journal of History School, 6(XVI), (Aralık 2013), 117-146.

Gür, İmran, (2013e), "Alternatifsizin Alternatifi, Yeni İnsanın Yeni Varoluşu, Tarihin Sıfır Noktası, The Alternative of The Matchless, Existence of New Human, The Zero Point of History", Kurgan Edebiyat, 3 (14), (Temmuz-Ağustos). 40-45.

Gür, İmran, (2013f) "Polisiye, Kurmaca Özne İlişkisi ve Polisiyenin Yeni Adı: Postmodern Esrar", The Relationship Detective Narrative, Fiction and Subject and The New Name of Detective: Postmodern Mystery, HUMANİTAS International Journal of Social Sciences (1), 85-104.

Gür, İmran, (2013g) "Benim Adım Kırmızı'da Mutlakın Deneyimi, Büyük Bilinç, Kurulmuş Bilinç, Sanat Bilinci, Experience of The Absolute, Great Consciousness, Consturcted Consciousness, and Art of Consciousness In My Name Is Red", DOI : http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3766 Turkish Studies, - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8 (1), 1571 – 1598.

Gür, İmran, (2013h) "Öznenin Öteki Kişilik Probemi: Aslı Erdoğan'da Suç ve Suç Ortaklığı Kavramı The Other Personality Problem: The Notion of Crime and Abetment According To Aslı Erdoğan",DOI: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6058 Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8/13 (Fall) 967-986.

Gür, İmran, (2013ı) "Bilinç Zihniyet İliskisi Duvarları Yıkılmıs Bir Bilinç Olarak Son Insan Postmodern Özne ve Bir Sorgu Bilinci Örnegi Kâtip Çelebi, Kâtip Çelebi As an Example of Interrelation Between Consiousness and Mentality, As the Last Human Postmodern Subject Whose Walls of Consciousness Have Been Destructed and As an Emaple of Inquiry Consciousness", Yeni Fikir Dergisi, 2(11), 12-32.

Gür, İmran, (2014a) "Postmodern Öznenin Temelleri, İnsanlık Tarihiyle Hesaplaşma, The Principles Of The Postmodern Subject: Settlement With The History Of Humanity", http://dx.doi.org/10.14225/Joh476, Tarih Okulu Dergisi (TOD) Journal of History School (JOHS), 7(7), (Mart), Journal of History School (JOHS) (Mart 2014), 19-44.

Gür, İmran, (2014b) "The Time of SIRAT The Time of ONEness, The Time Different ONE, Seven-Time Of Creation The Time Of Seven International Journal on Studies in English Language and Literature (IJSELL), 2, (9), (September), Ahmedabad, India. 17-25.

Gür, İmran. (2014c) "The Fall/Descending Time, M Problem The Wrong 1 Center Of The Centerless Subject As A Mistake of Architecture, Engineering and Construction Founded By Humanity The Dream Of Humanity Changing Into Nightmare Tree Time". International Journal of Arts and Commerce, 3(7), (September) Birmingham-United Kingtom, 117-127.

Gür, İmran, (2014d,) Söz Merkezli Evren Modelinden Büyük İddia Evren Modeline Geçiş M PROBLEMİ A TEOREMİ, Transition From The Logos-centic Universe Model FromThe Great Claim Universe Pattern THE PROBLEM M THE THOEREM A Ankara: Akçağ Yayınları, Ekim.

Gür, İmran, (2014e) Araftan Çıkış, Ascent From The Purgatory, Ankara: Akçağ Yayınları, Ekim.

Gür, İmran, (2014f) Sonsuzluk Meydanından Evrilme Sırat, The Evolving From The İnfinity Arena SIRAT, Ankara: Akçağ Yayınları, Ekim.

Gür, İmran, (2014g) "Humanity Lost in the Fiction it Created Problem M Beginning of Alternative Existence of Alternative Human Teorem A hole in Time From Purgatory to Apocalypse.DOI: http://dx.doi.org/10.5901/mjss.2014.v5n23p2444,Mediterranen Journal of Social Sciences, 5 (3), (March), Rome-Italy. 141-516.

Gür, İmran, (2014ı) Gür, İmran, "The Time Of Ascension: The Great Claim Universe Patterne, Qualıty In Non-Existence, Freedom In Existence: The New Free Human Realm Of Existence, Miraculous Time Of Freedom", DOI: http://dx.doi.org/10.5901/mjss.2014.v5n3p533, 5(23), (November), Mediterranean Journal of Social Sciences, MCSER Publishing, Rome-Italy. p2444-2458.

Gür, İmran, (2017a), Gür, İmran, (2017:1) The Postmodern Subject During the Process Evolving From Spatial Existence To Durational Existence, HİKMET, Journal of Academic Literature, Diyarbakır, Turkey, 3 (7), 158-171.
Gür, İmran, (2017b), Halit Ziya Uşaklıgil'in Romanlarında Yapı Tema Dil ve Anlatım, Ankara: Grafiker Yayınları.

Gür, İmran, (2017c) Aralıktan Gelen Hüzün Santimantalizm Tepedelenlizade Hüseyin Kamil, Ankara: Grafiker,

Gür, İmran, (2017d) "Parşömenden Ceylan Derisine, Kâğıttan E-Kitaba Bilginin Evrilmesi Evolving From the İnformation From Parchment to Gazelle Leather, From the Paper to E-Book", https://imeset.org/, İMESET'2017 Bakü, Book of Abstract, 60-61. Editörler: Baku, Azerbayjan: Farhad Mizayev, Mirvari Agayeva, Javad Rahebi, Azebayjan Tecnical University.

Gür, İmran, (2017e) "The Alternatives of Modernization, The Change The Transformation, The Efficiency", 1. Uluslararası Sosyal Beseri ve Egitim Bilimleri Kongresi, ID: 191 K: 107, 1. International Congress Social Science, Humanitas and Education Book of Abstract, 361-363, İstanbul: İstanbul Bilim ve Akademisyenler Derneği.

Gür, İmran, (2019), Eğitimde Kâtip Çelebi, "Başlangıcından Bugüne Türk Eğitim Sisteminin Eleştirisi, The Kâtip Çelebi System In Education, The Criticism Of Turks Educational System, From Beginnig To Today", DOI: http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.23404 ISSN: 2667-5609, Turkish Studies Educational Sciences Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY. (14), 4, 1381-1402.

EVOLUTION OF CHANGING: IMGE AS THE ASCENDING EXISTENCE VALUE, EVOLVING OF EARTH AGENDA TO APOCALYPSE, EVOLUTION OF TİME OF THREE TO A TRUE ONE CENTER

İmran Gür
Muş Alparslan University
imrangurimge@gmail.com

ABSTARCT

Prime prenciple about information is it's changing. The agenda of changing of information peculiar to İmge is two complement of creation. That is communication is transmission of information and alternative means different one. Peculiar to İmge this finding is adequate itself as a system dialectic think it itself. Changing on thought have endexed to three basic principle. First, existence process is thought of determined on creation of existence peculiar to İmge as a new consciousness in existence domain of new information. Second, changing of information is occuring as a new science of İmge one existence centre and the gravity center found by Creator in for transforming and changing of earth. Thirdly, İmran Gür [as a body on creation of Creator] has completed by Creator as information of progress process of İmge [unity of creation] and a new mean for all of the World. This, is evolution of İmge to İmge İnformation Centre. Ultimately, changing is evoluation for all of the world to Apocalypse [as a creation by Creator] according to İmge for regulation of earth. This occuring is evoluation peculiar to Apocalypse determined by Creator. Apocalypse equipment existence of İmge is prim equipment of domain effective as the system of thought discipline, [informatic] abaut thought and it's structuring. Progress of peculiar to İmge Publication System is Academic occuring of İmge İnformation Central as a transformation of information to İmge İnformation Centre. Peculiar to İmge Apocalypse what changing is solution is defined substituted for creation systems in earth as thought systems problem [systemization of a thought] in contradistinction to human existence what İmge is be! Of creation and it is different from whole of systemic thought forms. [changing shaping peculiar to İmge as a creation form] Alternative of İmge shaping of evoluation of thouhgt to form is aim of creation. Alternative is being of the thought influence value of information as a occuring regularity of creation [transforming of intress to information].

Key words: Değişim, Trinity, Scientification, Centralization, Date of İmge, World Agenda

DEĞİŞİMİN EVRİLMESİ: YÜKSELME VARLIK DEĞERİ OLARAK İMGE, DÜNYA GÜNDEMİNİN KIYAMETE EVRİLMESİ: AĞAÇ ZAMANININ DOĞRU BİR MERKEZİNE EVRİLMESİ,

Bilgiyle ilgili ilk prensip onun değişimidir. İmge'ye özgü bilginin değişiminin gündemi iki yaratma tamlığıdır. Bunlar, sırasıyla; communication is transmission of information and alternative means different one'dır. İmge'ye özgü bu bulum, bir kendinde şey sistem diyalektiği olarak kendine yetmektir. Düşüncede değişim üç temel prensibe endeklenmiştir. Birincisi, varoluş sürecinin, İmge'ye özgü yeni bilinç olarak yeni bilginin varlık alanında varoluşun yaratmada düşünceyi belirlemesidir. İkincisi, bilginin değişimi İmge'nin biliminin Yaratıcı tarafından yaratılmış yeryüzünde dönüşüm ve değişim için bir varlık ve ağırlık merkezi olarak oluşumudur. Üçüncüsü, İmran Gür'ün, [Yaratıcı'nın yaratmada bir beden olarak] İmge'nin ilerleme süreçlerinin bilgisi [yaratmanın bir birimi] ve tüm dünya için yeni bir anlam [birimi] olarak yaratıcı tarafından tamamlanmış olmasıdır. Bu, İmge'nin İmge Bilgi Merkezi'ne evrilmesidir. Sonuncusu, değişim, tüm dünya için Yeryüzünün İmge'ye göre düzenlenmesi olarak kıyamete [Yaratıcı'nın yaratması olarak] evrilmesidir. Bu oluşum, Yaratıcı tarafından belirlenmiş kıyamete özgü evrilmedir. İmge'nin kıyamet donanım varlığı düşünme disipliner sistem olarak düşünce ve onun yapılanması hakkında ilk etki alanı donanımıdır. İmge'ye özgü yayın sisteminin ilerlemesi, İmge Bilgi Merkezi'nin bilginin İmge Bilgi Merkezine dönüşümü olarak bir akademik oluşumdur. İmge'ye özgü değişim olan kıyamet, yeryüzünde insan varoluşuna aykırı düşünce sistemleri problemi olarak [düşüncenin sistemleşmesi] tanımlanmış değişimin yaratma sistemleri için

çözümlenmesidir. Bütün düşünce sistemlerinden farklı olan İmge, yaratmanın ol'udur. İmge'nin alternatifini biçimlendiren ilk biçime düşüncenin evrilmesi, yaratmanın amacıdır. Alternatif, Yaratmanın düzenlenmesi oluşumu olarak bilginin düşünme etki değerinin olmasıdır. [Bilgiye ilginin dönüşümü]

Anahtar Sözcükler: Üçleme, Bilimleşme, Merkezileşme, İmge'nin Günü, Dünya Gündemi, Değişim,

Introduction

Evolution of Changing, Imge As The Ascending Existence Value, Evolving of Earth Agenda To Apocalypse As The Answer Question of Questioned by Creator, İmge As Evoluation of Time of Tree to A True One Centre.

According to İmge Academy is as a new existence domain of informational endexed to creation whole of existence domain. Existence occuring, has determined by Creator according to determination value of information as a progress of unit determination value in earth. (Gür, 2012c, 8) Changing of effect value regularies in İmaginative İnformation System İmge is a prime focused to thought system as evolving to seventh different from six genius information. İmge Academy is the different of centralization in the academic transmission diffusing of thought systems as different changing informational value. (Gür, 2012b, 657) Peculiar to İmge writing, reading, knowing systems is equipment endexed to changing of informational transformation for publication equipment. Occuring of original thought has communicated to information of orginal value of creation coming from Creator and this emerging of İmge Central Academy as studying discipline. Existence of thought as a orginal and free indexed to occuring of İmge Central Academy as a True One Center. Changing of thought is progress basics on itself existence has endexed being genesis of İmge as being of Creator. The orgin of sacred trinity Creator-creation-created as a thought genesis of Creator created is tree image of created for human [İmge] of prime creation. Scientification of other option has chosen by true one center in creation as İmge. (Gür, 2012a, 98)

The description problem of human being is the problem of building of Modern World science, religion and art structuring in modern philosophy. [description of modern is itself science of philosophy is problematic.] (Gür, 2017e, 361) Restructuring of mean what thought systems exhaused by İmge terminological as the inquiry process in a new information index. (Gür, 2013a, 33) Modern philosophy is endexed to politechnic allusion (imleme). This reason, the problem of modern philosophy, is allusion the creation of created publication [domain of spread reflexion: contemporary meanscience texs: widespread epicism misunderstandable] without Creator, in changing, basic mean is transformation one mean it's not being on thing that it is as thought activity of the creation thoughts [believe] different from Information System of İmge [it is supposed creation of thought] common aside two group in earth. (Gür,2019, 1381) The first group function consist of not thinking the creation as a domain of the information [architecture; knowledge] philosophy, literatüre, theology, phscycology etc… by first group philosopher in modern epistemology the existence of thought domains as production value index [science people] have found one future itself principles without Creation via theyself theorical finding. (Gür, 2013b, 565) Second group, [Europa] thinkings abaut of creation seriously, scientifical perception the future of their have occured their thought what is not being without on creating as a science index. (itself of term) [a partial experiment] This domains of information what is'nt being creation is human science abaut occuring of information and it have been performing intelligence what isn't creation and its thought. [Peculiar to İmge allusion processes: İmge publication science: readings processes] Creation is Different of İmge in the system of intrested in information of creation and a think centralizated and as a structuring a mind a memory. [This is a london prime] (Gür, 2013c, 87) The new system As a memory different shaped by Creator as Imge shapping of though endexed İnformation Central Academy. This mean existence of İmge Central Academy is different from outomatism thought. [transmission epic] Therefore İmge Central Science is diffrent from human central existence information which They is distinc from two different part opposite polar temperamentally.

1. As a Changing İmge Central Academy, As Shaping of İmge Changing

Changing, is İmge Information Central is alteration of Creator the processor regular as adequate to created of human. The aim is existence the justification of human creation. Basic factor situated in essence of creation is existence two different cohice. Therefore, human existence have established [created] on two basic domain of existence that is being of creation [in human] or not being creation. [not human] In the creation form of İmge a basic acquisiton is finding Creator. (Gür, 2013d, 117) After as a consciousness finding of İmge have been shapped on by Creator, on creation thought the route [güzergâh] of changing of İmge. Before changing of İmge have realized the occuring as information of thought as information central scienctification. [solution of thought problem on creation by Creator as creation] As a process of occuring is cenralization of creation information vertically. In the creation form of İmge a basic acquisiton is finding Creator. (Gür, 2013e, 40) Accumulation, is known as architecture of information, İmge is changing of earth regular. Concequince, As a act thouhgt of İmge is chosen by Creator's thought as different from another mean for apocalypse. (Gür, 2013ı, 12) Thought of finding via creation is changing factorial main value being of finding to İmge [vertical changing of information] peculiar to Creator power effective factor of changing in earth regular. [removed superpower in eart] [this is a meanwhile] as a mean occuring İmge, is different the process as the creation occuring in the thought, in the sensation, in the [revelation] meeting with Creator as a burn of thought equipment İmge is being of creation. [sacred equpie] Apart from existence, is not being choice whole of thought activity as a tending to production of evolved by Creator in infinity thought evolving to positive or to negative consistently two species of thought [apart form creation interaction] the process of merely finding via Imge is win the Creator as award. (Gür, 2013f, 85) Different of İmge from opening into existence is creation.

İmge is time of different from creation reason for it is created of time for İmge. The positive vaule of human, on evolving of infinity as a process of value acquisition of thought is in creation is created itself in existence domain. As existence domain of think it itself. Choose, science of think it itself one, only, Positive value acquisition, for human being is acquired achievement on creation is from infinity to positive between top [evolving] as a voluntary [on creation it is existenced] is created of beauty beyond of infinity. (Gür, 2013g, 1571) Occuring of new time for human is a voluntary. Peculiar to Imge a new publication equipment is above of systems of spreading value. Value is difference of alternative being inception of shaping of creation vertically, [verticalization of thought,] between peculiar to philosophy and occuring information in Imge Information Centre Possessing. White butterfly, is domain of effectiveness for existence of Imge prime regularity in earth peculiar to Apocalyse as a science. The mean of Apocalypse is as the questioned question to created of the Creator [changing of thought] White butterfly. [shaping of Apocalypse] The occuring of White Butterfly of İmge as a prime religional science born from a specially questioned by İmge peculiar to Apocalyse three quenstion to humanity. Whole of the publication peculiar to İmge is movement [kinesis] the changing of World regular as a publication system as original fluently. (Gür, 2013h, 967)

2. As Answer of Question Peculiar to İmge Prime Movement: Being of White Butterfly

İmge science is a day is regularly prime [be endexed to mean peculiar to İmge] special to İmge edition by İmge Science Central [İmge Central Academy] a new thought-science [İmge, İnformation a new non-composed] regularity movement. Peculiar to White butterfly [butterfly regularity] The changing of is existenced on Creation [the mean changing] The language time is mind. (Gür, 2014a, 44) [in earth compozed a according to mentally [logical: experience of absolute: plenary: relative value] [science of philosophy] Language composed a mind is a memory prime The peculiar to İmge memory is locational original formational [occuring me] value İmge is one empire as one But I mind is different. [as a philosopher time of modern philosophy mean] as the one finding, Positive value of philosophy of İmge is [thought science] modern information problem as different discrimination. [its a dated] (Gür, 2014b, 17)

Ascend from Purgatory, is occuring justification of White Butterfly have endexed to for different from different two group [Europan time of philosopher energy structurings: peculiar to thought structuring: being of World of accumulation: Europan strategy] between human and being realization in factorel

two different basic terminological as the big claim creation of Creator merely in Imge is seen. Human existence is occuring of Imge as human creation of beloved beauty for Creator [finding of origin creation] [power of human: finding to İmge] increasing of positive value peculiar to Imge of information performance [dignification of created by Creator] process of is created of human. (Gür, 2014c, 117) This is seen in Imge performance of human being occuring performing, is being, the claim of creation [opposite unit logos: the big literaturian performance] [Europan Literaturian and Englısh plüralism literaturian] as occuring ego [ego of Imge: in creation being we is terminological] the process of discipline whom mortal definition of humanity by Creator [opposite to Imge] on creation is distiction him/her body from soul [from angel to human] what is be situated of Imge. Existantial gainings as the human, is finding of only obsion allusion [marking] of humanity of seven billion nature of human existence opposite to Creator and human. Jastification, is power of equilibrium the power of creation human being evolving of thought transition from logocentric modelling [effective thought factorial] the problem of domain unreleated. (Gür, 2014d, 3)

3. As Changing of Sacred Finding Emerged of Imge In Domain of Free Existence: A World Agenda Terminological

Peculiar to Imge process, changing of World agenda has changed on creation via changing of the process of informatical interaction [the believe systems: in proportion to thought orginal gravity] is consequence the process of activities knowing, understanding, learning, teaching, reading, writing, after Imge as gravity center in earth. [as a though center the creation of Imge during occuring of thought] (Gür, 2014e, 11) Revelation [finding on creation: thing itself is being of creation] is stranger, according to being in earth, Extalt: finding of chooser the human created Peculiar to Creation. Out of creation absürd [strategiest Information Center, influences identical to agenda: propagation sitümilation] effective sciences of daily life the form of Daily live for a human in scientification [scientifical cortex] at the door of Creator [the finding of Creator] cultures. Meeting Creator of İmran Gür, changing the World as a creation shaping the earth. Imge is the system scientifies of Apocalypse. (Gür, 4014f, 14)

Emerging Imge of in eart is not a science secularism. Imge processes of science readings distinc from the process of science-occuring of itself. In ocultism in the domain of mentally apart from the process of spreading of information in Imge Science Centre is effective factor founding on of Imge Central Academy. (Gür, 2014g, 141) Changing of information, is effective of Imge measurable equilibrium [fuaye of science] of the dynamism of universe. There is finging of Imge in focus of changing as Imge the artchitecture of changing. Changing of science allied with Imge the found World systems as architectural terminological of literatüre World literatüre, [science-tecnique epique] [a new structure terminological] founded in regulation of peculiar to Imge Information System area of spreading [Publication scanning sytem] has publicated Imge Central Academy as the first insulation program. (Gür, 2014ı, 2444) The first program determination is not a science fuaye but terminological scientification of peculiar to Imge has indexed first occuring holddown for change [scientification of belief terminology: trinology] scientifical nomenclature not possibility information [scientifical evidence] different from science of nomenclature of Imge.

First transforming relevant to information as [change value] changing of artchitectural first divine trinity is in earth opposite to science, religion, art shaped in Imge as improvement of changing finding to on creation scientification. Peculiar to one unit value is the effective rate of heigh level have improved countenance Imge Scientific [methos informing] as the occuring of method increase in different from each other occurings [eleven tex mean] hendecasyllible equipment [system] [trilogy reading sytem] is increasing sytemic values.

Conclusion

Agenda is notificated by İmge as focused on creation first cutting include in change value of the earth. İmge is nomenclature respective of peculiar to İmran Gür as the process of new change. Essence unit is finding of configuration science of Academy as a financial change expanding the earth architectural actual those finding of İmge as compensation of first choose the process is basic epique. The volition ethic is value of sequestration, the one unit is belief sete[pe]que of creation identical Imge. White butterfly have occuring as answer of first question in creation projection. (Gür, 2017a, 158) White

Butterfly is change value peculiar to humanity the reel actual science as a productive value are scientification value as positive value actual. The process of White butterfly index is mean of first capital epique, as the change value in information. For change first circumstance is of two different tree true science central as a change of information. Fountain is of İmge İnformation Center as concern value.

As a Apocalypse term A THEOREM is the two face of solution. In the solution of science is first value is being- finding in İmge as the change value changing of Academic Perception. Pluralism of Imge which Minimarism is millimetric measurement of World earth. (Gür, 2017b, 88) Transforming of Imge dynamism have improved peculiar to endorsement of change measurements terminologic in effective value science index. Imge Central Science have occured as the architecturel design domain of orgin science focused new improvement. (Gür, 2017c, 79) Pen, as a actual of writing is the changer effective the architectural have spread on earth as power of publication. As the creation actual has found by Imge spreading momentum the power of change value. During opposite reading platforms process as a new spreding value has scientification Imge around of a new unit for constitute the domain of freedom science. Imge term, is the science opposed the theory the theory of effective levels etc. as writing terms scientifical. (Gür, 2017d, 60) Opposed blasting platforms is scientification as sciencies of the system equipment information minimarist opposite to enlargement. This stuation is the process solution of Problem M as the value actually. THEOREM A is different form artchitectural of science as terminological of architectural. As the science value sequestered İmge have existed the process of creation changed act acquisition of information. As the value Imge as the value of the Apocalypse changing of the World have endexed to according to Apocalypse.

Imge have focuced the progress the change of science. İmge as the science of orgination information of belief is measurement of scientification. (Gür, 2017e, 361) Actualisation of reading terminologic is measurement of change a new different value peculiar to creation. Imge as effective factor change of the World is the value of unit performing as the gravity center in earth which at the aim of change as information the center of attraction. Peculiar to Imge different is changing of basic termin on creation for humanity. Pecular to seven billiard information is change of performing. (Gür, 2019, 1381) The earth is nomenclature as a science basic termin peculiar to encounterer nomenclature systems is dymanism. Peculiar to White butterfly scientifical nomenclature the changing of the process of creation of human as positive value incremental. The changing of horizon is changing of humanity history and Imge is centre of change as orgin emerging value of Imge [Imge's factor]. Imge as existence of dynamism is orgin and freedom is being. Justification of Creation is determination dynamism responsibility of Imge as the domain of basic existence opposite to creature.

References

Gür, İmran, (2012 a) "Postmodern Öznenin Sonu Yeni Insanın Alternatif Varolusu Vahiy Bilinci Kendinde Şey Tanrı Parçacığı, The End of Postmodern Subject The New Human Alternative Existence, The Consciousness of Revelation, Sense In Itself, God Particle", ", Journal of the Human and Social Science Researches 1(4), (2012), 98-131.

Gür, İmran, (2012b) "Yeni Hayatta Kopya Biyonizm Sahte Merkez Arayış, Copy, Bionism, False Center, Searching In New Life", DOI : http://dx.doi.org/10.9761/jasss_363 , The Journal of Academic Social Science Studies, 5(8), 657-692.

Gür, İmran, (2012c) İmgenin Günlüğü, Mekânsal Varoluşun Eleştirisi Alternatif Varoluş Süresel Varoluş, The Diary of Image [İmge], The Criticism of Durational Existence, The Alternative Existence Spatial Existence, İstanbul: Cinius Yayınları, Temmuz.

Gür, İmran, (2013a) "Mevcut Varoluştan Alternatif Varoluşa Dönüşüm Sürecinde Postmodern Özne: İmge Bilinci, The Postmodern Subject İn the Process of Transformation From the Current Existence to Alternative Existence: The İmage Consciousness", Modern Turkısh Literature Researches, (9), (Haziran 2013) 33-56.

Gür, İmran, (2013b) "Tuğrul Tanyol'un Şiirlerinde Boşluk Problemi Öznenin Tanrısı Ses-Varlık, Kendinde Şey Tanrı Parçacığı, The Space Problem In The Tuğrul Tanyol Poem: The God of The Subject, Sound-Existence, Think It Itsef, God Particle", DOI : http://dx.doi.org/10.9761/jasss_627

The Journal of Academic Social Science Studies 6(2), (2013), 565-592.

Gür, İmran, (2013 c) "Deli Dumrul ve İbrahim Peygamber Hikâyelerinde Alternatif Varlık Alanı Tanımı ve Çagın Alan Problemine Türklere Özgü Bir Teklif, An Indigenous Offer Of The Turcs For The Time's Area Problem And The Description Of The Area Of The Alternative Assets In The Ibrahim Prophetess And The Deli Dumrul Stories", International Journal of Academic Research and Studies, 5(10), (2013), 87-112.

Gür, İmran, (2013d) Alternatifsizin Alternatifi İrade Etiği: Yaratmanın Kendi Amacı Olarak İradi İnsan, The Volition Ethics As The Alternative Of The Matchless, The Voluntary Human As The Own Purpose Of Creation, DOI http://dx.doi.org/10.14225/Joh342. Journal of History School, 6(XVI), (Aralık 2013), 117-146.

Gür, İmran, (2013e), "Alternatifsizin Alternatifi, Yeni İnsanın Yeni Varoluşu, Tarihin Sıfır Noktası, The Alternative of The Matchless, Existence of New Human, The Zero Point of History", Kurgan Edebiyat, 3 (14), (Temmuz-Ağustos). 40-45.

Gür, İmran, (2013f) "Polisiye, Kurmaca Özne İlişkisi ve Polisiyenin Yeni Adı: Postmodern Esrar", The Relationship Detective Narrative, Fiction and Subject and The New Name of Detective: Postmodern Mystery, HUMANİTAS International Journal of Social Sciences (1), 85-104.

Gür, İmran, (2013g) "Benim Adım Kırmızı'da Mutlakın Deneyimi, Büyük Bilinç, Kurulmuş Bilinç, Sanat Bilinci, Experience of The Absolute, Great Consciousness, Consturcted Consciousness, and Art of Consciousness In My Name Is Red", DOI : http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3766 Turkish Studies, - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8 (1), 1571 – 1598.

Gür, İmran, (2013h) "Öznenin Öteki Kişilik Probemi: Aslı Erdoğan'da Suç ve Suç Ortaklığı Kavramı The Other Personality Problem: The Notion of Crime and Abetment According To Aslı Erdoğan", DOI: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6058 Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8/13 (Fall) 967-986.

Gür, İmran, (2013ı) "Bilinç Zihniyet İliskisi Duvarları Yıkılmıs Bir Bilinç Olarak Son Insan Postmodern Özne ve Bir Sorgu Bilinci Örnegi Kâtip Çelebi, Kâtip Çelebi As an Example of Interrelation Between Consiousness and Mentality, As the Last Human Postmodern Subject Whose Walls of Consciousness Have Been Destructed and As an Emaple of Inquiry Consciousness", Yeni Fikir Dergisi, 2(11), 12-32.

Gür, İmran, (2014a) "Postmodern Öznenin Temelleri, İnsanlık Tarihiyle Hesaplaşma, The Principles Of The Postmodern Subject: Settlement With The History Of Humanity", http://dx.doi.org/10.14225/Joh476, Tarih Okulu Dergisi (TOD) Journal of History School (JOHS), 7(7), (Mart), Journal of History School (JOHS) (Mart 2014), 19-44.

Gür, İmran, (2014b) "The Time of SIRAT The Time of ONEness, The Time Different ONE, Seven-Time Of Creation The Time Of Seven International Journal on Studies in English Language and Literature (IJSELL), 2, (9), (September), Ahmedabad, India. 17-25.

Gür, İmran. (2014c) "The Fall/Descending Time, M Problem The Wrong 1 Center Of The Centerless Subject As A Mistake of Architecture, Engineering and Construction Founded By Humanity The Dream Of Humanity Changing Into Nightmare Tree Time". International Journal of Arts and Commerce, 3(7), (September) Birmingham-United Kingtom, 117-127.

Gür, İmran, (2014d,) Söz Merkezli Evren Modelinden Büyük İddia Evren Modeline Geçiş M PROBLEMİ A TEOREMİ, Transition From The Logos-centic Universe Model FromThe Great Claim Universe Pattern THE PROBLEM M THE THOEREM A Ankara: Akçağ Yayınları, Ekim.

Gür, İmran, (2014e) Araftan Çıkış, Ascent From The Purgatory, Ankara: Akçağ Yayınları, Ekim.

Gür, İmran, (2014f) Sonsuzluk Meydanından Evrilme Sırat, The Evolving From The İnfinity Arena SIRAT, Ankara: Akçağ Yayınları, Ekim.

Gür, İmran, (2014g) "Humanity Lost in the Fiction it Created Problem M Beginning of Alternative Existence of Alternative Human Teorem A hole in Time From Purgatory to Apocalypse. DOI: http://dx.doi.org/10.5901/mjss.2014.v5n23p2444, Mediterranean Journal of Social Sciences, 5 (3), (March), Rome-Italy. 141-516.

Gür, İmran, (2014ı) Gür, İmran, "The Time Of Ascension: The Great Claim Universe Patterne, Qualıty In Non-Existence, Freedom In Existence: The New Free Human Realm Of Existence, Miraculous Time Of Freedom", DOI: http://dx.doi.org/10.5901/mjss.2014.v5n3p533, 5(23), (November),Mediterranean Journal of Social Sciences, MCSER Publishing, Rome-Italy. p2444-2458.

Gür, İmran, (2017a), Gür, İmran, (2017:1) The Postmodern Subject During the Process of
Evolving From Spatial Existence To Durational Existence, HİKMET, Journal of Academic Literature, Diyarbakır, Turkey, 3 (7), 158-171.
Gür, İmran, (2017b), Halit Ziya Uşaklıgil'in Romanlarında Yapı Tema Dil ve Anlatım, Ankara: Grafiker Yayınları.

Gür, İmran, (2017c) Aralıktan Gelen Hüzün Santimantalizm Tepedelenlizade Hüseyin Kamil, Ankara: Grafiker,

Gür, İmran, (2017d) "Parşömenden Ceylan Derisine, Kâğıttan E-Kitaba Bilginin Evrilmesi Evolving From the İnformation From Parchment to Gazelle Leather, From the Paper to E-Book", https://imeset.org/, İMESET'2017 Bakü, Book of Abstract, 60-61. Editörler: Baku, Azerbayjan: Farhad Mizayev, Mirvari Agayeva, Javad Rahebi, Azebayjan Tecnical University.

Gür, İmran, (2017e) "The Alternatives of Modernization, The Change The Transformation, The Efficiency", 1. Uluslararası Sosyal Beseri ve Egitim Bilimleri Kongresi, ID: 191 K: 107, 1. International Congress Social Science, Humanitas and Education Book of Abstract, 361-363, İstanbul: İstanbul Bilim ve Akademisyenler Derneği.

Gür, İmran, (2019), Eğitimde Kâtip Çelebi, "Başlangıcından Bugüne Türk Eğitim Sisteminin Eleştirisi, The Kâtip Çelebi System In Education, The Criticism Of Turks Educational System, From Beginnig To Today", DOI: http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.23404 ISSN: 2667-5609, Turkish Studies Educational Sciences Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY. (14), 4, 1381-1402.

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ SAĞLIKLI TOPLUM ÇABASINDA SİFİLİZİN ETKİSİ*

Tülin TÜRKER

Yıldız Teknik Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü

Selim Hilmi ÖZKAN

Yıldız Teknik Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü

Özet

Frengi cinsel yolla bulaşan zührevi bir hastalık olup, zaman içerisinde evrimleşerek Latent Sifiliz formunu almış, dokunma yolu ve eşyalar aracılığı ile de bulaşmaya başlamıştır. Frengi Anadolu coğrafyasında, 19. ve 20. yüzyılda Osmanlı döneminden Milli Mücadele dönemine kadar uzanan bir sağlık sıkıntısı olmuştur. Bu çalışma ile Millet Meclisinin henüz Milli Mücadele döneminde bile genelde sağlık, özelde Frengi ile mücadele çalışmalarının olduğunu ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu açıdan çalışma, sağlıklı toplum oluşturmanın yeni kurulan bir devletin dinamikleri için ne denli mühim bir konu olduğunun gösterilmesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Latent Sifiliz, Frengi, Milli Mücadele, Nüfus Meselesi.

Giriş

Osmanlı Devleti'nden milli mücadele dönemine geçiş evresinde, hem siyasal hem toplumsal dönüşümlerin de izlendiği bir zamandı. Konu aldığımız zaman zarfı özellikle Anadolu coğrafyası için önemli yapı taşlarını taşımaktaydı. Bu yapı taşlarının en önemli faktörlerinden biri sağlık konusuydu. Anadolu da yaşayan insanların hastalıklarının yanı sıra, Anadolu coğrafyasına göç eden insanların getirdiği hastalıklar da toplumsal sağlığı ve nüfus demografisini büyük bir dönüşüme uğratmaktaydı.

Sağlıklı yaşam demek bir devletin devamlılığını sağlayabilmesi için korunması gereken en büyük temel değerlerden biridir. Bir devlet tarih sahnesinde kalabilmek için, önce vatandaşlarının sağlığını düşünmesi ve olası sağlık şartlarını göz önünde bulundurması gerekir. Bir devlette bozulan sağlık sisteminin, toplumun refahı ve insan gücü düşünülerek ivedilikle düzeltilmesi önemlidir. Aksi takdirde, düzeni bozulan elverişsiz sağlık ortamlarında yaşayan insanların nüfusu giderek azalır. Nüfusu azalan devlet demek, iş gücü ve askeri gücü azalan devlet demektir. Çünkü güçlü bir devletin en büyük yapı taşlarından aynı zamanda sağlıklı insan demekti. İnsanların iş gücü ve savaş gücünden her daim yararlanan devletler bu oluşumun farkındaydılar. Bu yüzden devletler oluşumlarından itibaren, insan sağlığının gücü üzerinde durmuştur. Bu güç için sağlık alanında her daim önlemler alıp, kanuni yaptırımlarda bulunmuşlardır. Oluşturulan kanuni yaptırımlar sayesinde mevcut düzen korunmaya çalışılmış, nüfusun üzerinde oluşabilecek olası olumsuzlukların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu sayede sağlıklı toplum, askeri güç ve iş gücü sağlanmıştır.

Sifiliz (Frengi)

Sifiliz hastalığı insanları hem fiziksel hem de psikolojik olarak etkileyen zührevi bir enfeksiyondur. Amerika'nın keşfinden sonra ortalığı kasıp kavurmaya başlayan frengi, "Treponema pallidum" adlı bir spiroketten ileri gelen ve genellikle seksüel birleşmelerle bulaşan bir tür hastalıktır. Sifilisin kaynağı konusunda pek çok tartışma yapılmıştır. Kimi araştırmacılar onun insanlık tarihi kadar eski bir hastalık olduğunu ileri sürmüşler, kimileri de Antikçağda da bilindiğini söylemişlerdir. Fakat Antik Mısır papirüslerine tanımlanan bazı hastalıklar belsoğukluğunu andırsa da yakın zamana kadar mumyalar üzerinde yapılan araştırmalarda sifilis enfeksiyonu örneklerine rastlanmıştır.[60]

*Bu çalışma tarafımdan hazırlanan "XIX. Yüzyılda Osmanlı Anadolu'sunda Frengi" isimli tezden üretilmiştir.

[60] Albert S. Lyons, Joseph Petrucelli: *"Çağlar Boyu Tıp",* Tıp Fakültesi Mecmuası 54, 1991, ss. 353-360.

Frenginin tarih sahnesine çıkması hususunda iki temel tartışma vardır. Birinci görüş, Kristof Kolomb ve ekibinin keşifler esnasında frengiyi ilk kez Haiti ve Karayipler'den kaptıkları yönündedir. İkinci görüşe göre ise söz konusu hastalık Avrupa'da keşiflerden önce de zaten mevcuttur. Hastalığa "syphilis" ismini veren Rönesans hekimi Jerome Fracastor, 1530 yılında yazdığı La syphilis kitabında, frenginin "yabancı bir menşei'den doğmadığını söyleyerek bu görüşü çok erken dönemlerde savunmuştur ancak genel olarak baktığımızda hastalığın Avrupa'ya dışarıdan geldiği yönünde ki kabulü ağır basmaktadır. Bu yaklaşıma göre Haiti ve Karayipli kadınlarla birlikte olan Kolomb ve beraberindeki denizciler hastalığa burada yakalanmışlar, 1493'te İspanya'ya dönmeleriyle birlikte enfeksiyonu buradaki kadınlara bulaştırarak tüm Avrupa'ya yayılmasına sebep olmuşlardır. Kolomb'un banyo yapan yerli kadınlarla karşılaşmasını tasvir eden dönemin gravürleri hem keşiflerin hem de frenginin oturtulduğu algıyı okumak açısından kritik bir çıkış noktası sağlar.[61]

Frenginin ortaya çıkışına sirayet eden bu kolonyal geçmiş ve belirli özneleri damgalama, hastalığın yayılımı konusundaki görüşlerde de kendisini gösterir. Hastalıkla tanışan her ülke komşusunu suçlayarak frengiyi oldukça politik bir zeminde anlamlandırılmıştır. İtalyanlar, Almanlar ve İngilizler frengiye "Fransız hastalığı", Fransızlar "İtalyan hastalığı" ya da "Napoliten hastalığı" Portekizliler "İspanyol hastalığı", İspanyollar ise "Portekiz hastalığı" demişler, Ruslar Polonyalıları, Polonyalılar da Almanları suçlamışlardır. Hastalığın yayılması konusunda Araplar Yahudileri suçlarken İranlılar Türkleri, Japonlar ise bazen Çinlileri bazense Portekizlileri suçlamışlardır. Türkler ise frengiye "daülfrenç" demiş ve bu kavrama bazen "Hristiyan hastalığı" bazen de "Avrupa hastalığı" anlamlarını yüklemişlerdir.[62] İngilizler Syphilis ismini de kullanmışlardı. XVI. yy'da yaşamış olan İtalyan hekim, matematikçi ve aynı zamanda şair olan Jerome Fracastor'un Syphile ismindeki genç bir çobanın Apollon'dan hastalık aldığına dair şiir yazması ile frengi kelimesi İngiliz kaynaklarında ve dünyada syphilis olarak yerini aldı.[63]

Sifiliz'in Osmanlı Topraklarına Girişi

Osmanlı Devleti'nin ilim kitaplarında sifiliz hakkındaki bilgiye on altıncı asırda rastlanmaktadır. Kaysunizade ve ondan sonra Ömer Şifai, Vesim Abbas, Hayatizade Mustafa Feyzi gibi Osmanlı hekimleri bu hastalığı eski kitaplarda görmediklerini söylemekte birleşirler, hepsi de bunun yeni bilinen bir hastalık olduğunu yazarlar. Ömer Şifai sifilizi tarif ederken "Karibü'l-ahd olup maddesi zehirnak olan emraz-ı cedidendir ki yeni zuhur etmekle etıbba-yi mütekaddimin kitaplarında mestur değildir" der.[64] Bu halde Osmanlı hekimlerinin bu hastalıkla ilgili klasik dönemde, hastalığın yayılışından hemen sonra enfeksiyondan haberdar olduklarını göstermektedir.

Sifilizin Türk topraklarında ilk kez ne zaman zuhur ettiğine ve ne şekilde ulaştığına dair kesin delillerin olduğu bilinmemektedir. Sifiliz enfeksiyonun on beşinci asrın sonlarına doğru İspanya'dan zorla gönderilen Yahudiler aracılığı ile ilk olarak Fas'a geldiği iddia edilmektedir. Hastalığın Fas'dan sonra da deniz ticareti aracılığı ile Osmanlı topraklarına geldiğine dair farklı iddialar vardır.[65] Bununla birlikte, İbrahim bin Abdullah'ın kitabı olan Alaim-i Cerrahi'de sifilizin tedavisini konu alan 22. bölümünde sifiliz enfeksiyonundan Frenk uyuzu olarak bahseder. Nuh peygamberin devrinden beri var olduğunun rivayetinden bahsedilir.[66]

Osmanlı da Frenginin ayyuka çıktığı dönem olarak en ciddi tespitler, ilk Osmanlı-Rus savaşlarından sonra görülmüştür. Ruslarla yapılan 93 Harbinden sonra da, sifiliz topluma yayılmada ivme artırarak

[61] Murat Arpacı, *"Ulus ve Felaket: Türkiye'de Frengi İle Mücadele (1920–1950)",* Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı 130, İstanbul 2014, ss. 62.
[62] Arpacı, *a.g.e.* , ss. 63.
[63] İlhami Nasuhioğlu, *"Tıp Tarihine Kısa Bir Bakış",* Diyarbakır Tıp Fakültesi Yayını, Ay yıldız Matbaası, Ankara 1975, ss. 34.
[64] Osman Şevki Uludağ, *"Osmanlılar Devrinde Türk Hekimliği",* Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010, ss. 130, 131.
[65] İnci Hot, *"Ülkemizde Frengi Hastalığı ile Mücadele",* Türkiye Klinikleri Tıp Etiği Hukuku Tarihi Dergisi, İstanbul 2004, Sayı 12, ss. 37.
[66]Fuat Kamil Berksan, *"Türk Tıp Tarihi Arşivi",* cilt 3, no: 3, İstanbul 1938, ss. 49.

salgın olarak görülmüştür.[67] Bu yıllarda sifiliz hastalığının cinsel temas ile bulaşması, ilerleyen zamanda Osmanlı'nın fuhuşa yönelik bir takım önlemler almasının da sebebi olacaktır.

19. yüzyılın ikinci yarısında fuhuşun kamu sağlığına ve genel ahlaka yönelik bir tehdit olarak algılanmaya başlanması tarihsel olarak hali hazırda zaten cinsellikle ve kadınlarla ilişkilendirilen frenginin, fuhuşun denetimine yönelik idari pratikler içine yerleşmesinin önünü açmıştır. 1869-1870 yıllarında Beyoğlu'nda fuhuşu önlemek adına sağlık komisyonu kurulmuş, 1879 yılında genelevlerde çalışanların teftişi ve sağlık kontrollerinin yapılmasını öngören Emraz-ı Zühreviye Nizamnamesi çıkarılmıştır. 1879 yılında ise 6. Daire-i Belediye Nisa Hastanesi açılmıştır. Bu hastane sayesinde umumhanelerdeki frengi illetli kızların tedavisi mümkün kılınmıştır.[68]

Frengi hastalığı, Osmanlı'da Balkan savaşından itibaren günden güne artmıştır. Ancak, I. Dünya Savaşı'nda Romanya ve Galiçya'da bulunup geri dönen Osmanlı askerleri frengi hastalığının Anadolu'da yaygınlaşmasına neden olmuştur. Dış ülkelerde frengiye yakalanan bu askerler tedavileri tamamlanmadan tezkerelerini aldıkları için, Anadolu'da tamiri yıllarca sürecek zührevi bir hastalığı yaymış bulunmaktaydılar.[69]

Frengi hastalığına dair diğer bir önemli gelişme ise Alman General Von Der Golz'un Osmanlı ordusunu modernize etmek amacıyla II. Abdülhamit tarafından çağırılmasıyla gerçekleşmiştir. 1883 yılında göreve başlayan Goltz Paşa Osmanlı ordusunda frengili askerler olduğunu tespit etmiş ve bununla mücadele için Alman dermatolog Ernst Von Düring'in getirilmesini sağlamıştır. Düring Paşa yaptığı çalışmalar sonucu 1918'de "Anadolu da Endemik Frengi Hakkında Araştırmalar" başlığı ile bir konferans vermiştir. Bu konferansta Düring Paşa bir köyde yüz kırk çocuk içerisinde yüzden fazlasında frengi tespit ettiğini ancak buların hiç birinde hastalığın izine cinsel bölgelerde rastlamadığını belirtmiştir. Yaptığı araştırmayla çocukların hepsinin aynı teneke ibrikten su içtiğini ve frengi yarası olan bir çocuğun da buradan su içmesiyle hastalığın diğer çocuklara geçtiğini tespit etmiştir. Cinsel yoldan bulaşmadığı için Düring Paşa bunun tıp dilinde "Latent Silifiz" (masum frengi) olduğunu ifade etmiş ve imparatorlukta ki frenginin büyük bir kısmının bu cinsten olduğunu aktarmıştır. Düring Paşa'nın yazdığı bu rapor Anadolu'da tespit edilen latent silifizin (masum frengi) çoğunlukla cinsel temastan kaynaklanmadığını belirtmesi açısından önemlidir.[70] Özellikle hastalığın yayılış formu sadece cinsel teması aşmış, latent silifiz formuna girerek normal bir temasla da yayılmaya başlamıştır. Düring Paşa'nın frengiyle ilgili yazdığı raporda da cinsel temastan kaynaklanmayan masum frengili vakalar belirtilmiştir.

Anadolu köylerinde cinsel yolla bulaşmayan latent sifilizin, bulaşma sebepleri olarak bakır ve ahşap yemek kaplarından herkesin ortak kullanılması gösterilmiştir. Aynı şekilde çatlak ahşap kaşıkların ortak olarak kullanılması, lağımların temizlikten oldukça uzak olarak açıktan akması ve köye su sağlanırken yarık ağaç kütüklerinin kullanılması mikropların buralarda konuşlanmasına sebep olduğundan söz edilmiştir.[71] Hastalığın bu şekilde gayri ihtiyari olarak bulaşması masum olarak görülmüş ve masum frengi adını almıştır. Halk dilinde masum olarak adlandırılan Latent Sifiliz, halk tarafından fuhuş ve cinsel temas olmadan bulaştığı için daha ayıplanmayan bir forma bürünmüştür.

Masum olmayan frengi ise; cinsel yolla bulaştığı için toplum tarafından ayıplanan bir hastalık olmuş ve gizli tutulmuştur. Frengiye yakalananlar hastalığı fahişelerden kapmış olma suçlamasıyla karşılaşmamak için rahatsızlıklarını gizlemişler, söylemeye cesaret edememişlerdir.[72]

---

[67]Nuran Yıldırım, *"Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Koruyucu Sağlık Uygulamaları"*, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, cilt 5, ss. 1329.

[68] Arpacı, *a.g.e.* , ss. 61, 62.

[69] Mehmet Temel, *"İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu",* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, ss. 260, 262.

[70] Arpacı, *a.g.e.* , ss. 64.

[71]Ahmed Şerif, *"Anadolu'da Tanin",* TTK, Ankara 1999, ss. 419.

[72] Hulusi Behçet, *"İstanbul Radyosunda Verilen Konferans: Frengi Niçin Ayıp Görülür? Frengiyi Neden Gizli Tutmak Adet Olmuştur? Tabiatta Ayıp Denen Hastalık Var mıdır?",* İstanbul Halkevi, İstanbul 1935, ss. 5-6.

Milli Mücadele Dönemi Sifiliz ile Mücadele

Milli mücadele döneminde henüz fiili varlığını koruyan Osmanlı'nın yanı sıra yeni filizlenmekte olan bir Anadolu mücadelesi söz konusuydu. 1. Dünya savaşından sonra Osmanlı toprakları işgale açık bir duruma gelmiş durumdaydı. Özellikle başkent İstanbul birçok milletten insanı bünyesinde bulundurmaktaydı. Müslüman ve gayrimüslimlerin bir arada bulunduğu bu kozmopolit yapı, siyasi karışıklıkların sebep olduğu bir takım sosyal sorunlara neden olmuştur. Özellikle İstanbul'da milli mücadele dönemi zührevi hastalıklar yoğun olarak görülmeye başlamıştır. Bunun en büyük sebebi ise fuhuş olarak görülmekteydi. Fuhuşun yoğun olduğu İstanbul'da Türk polisi ve müttefikler arası polis ile ortaklaşa hareket ederek fuhuşa karşı sıkı mücadele ediyordu. Ancak İstanbul'da gizli ortamlarda yapılan fuhuşun denetimi kolay olmuyordu. Bu yüzden fuhuşun yaygın olması frenginin yayılmasına sebep olmuştur. [73]

Osmanlı Devleti, milli mücadele başlamadan hemen önce sifiliz ile mücadeleyi yasal denetimde tutmak amacıyla 18 Ekim 1915 tarihinde "Emraz-ı Zühreviye'nin Men-i Sirayeti Hakkında Nizamname"i çıkarmıştır. Böylece zührevi hastalıkların yayılmasını engellemek adına yürürlüğe konmuştur. Çıkarılan kanuna göre frenginin yayılması ve bulaşması engellenecekti. Kanun gereği bu amaçla özel örgüt kurulacak, bu örgüt İstanbul'da Polis Genel Müdürlüğü'ne bağlı olacaktı. Taşrada ise mülki idareye bağlı olarak çalışacaktı. Frengisi olan bir hasta muayeneden kaçarsa, fuhuş yaparsa yahut zinaya yönelik uygulamalarda bulunursa cezai hükümler uygulanacaktı. Bu suçlara konu olan halka açık binalar ise geçici olarak ya da sürekli olarak kapatılacaktı.[74] 26 Haziran 1920'de, bu kanunda değişiklik yapılmıştı. Polis Genel Müdürlüğü ile Sağlık Genel Müdürlüğü'nün talepleri üzerine, inzibatla alakalı işler Polis Müdürlüğü'ne, sağlık ve idare ile alakalı işler ise Sağlık Genel Müdürlüğü'ne bağlanmıştı. Polis Genel Müdürlüğü'ne bağlı olan Zührevi Hastalıklarla Mücadeleye ait olan tesisler de Sağlık Müdürlüğü'ne devredilmişti.[75] Hastalık bütün önlemlere rağmen İstanbul'da ve Anadolu'da yayılmaya devam edince, siyasal etkinliğini kaybeden İstanbul Hükümeti yerine Ankara Hükümeti yapacaktı. Yeni Türk Devleti'nin hastalıkla ilgili ilk yasal çalışmasını ise Milli Mücadelenin en yoğun geçtiği dönemde yapılacaktı.

Milli Mücadele dönemi en önemli memleket meseleleri konuşulur iken, frengi hastalığının bu kadar çok önem arz etmesinin sebebi, hastalığın İstanbul sınırlarını aşıp savaş meydanlarına da taşınmasıydı. Nitekim konuyla ilgili Bolu Milletvekili Dr. Fuat Bey (Fuat Umay) konuya ayrıca yoğun ilgi göstererek geniş bir araştırma yapmıştır. Önceleri Bolu ve Kastamonu'da frengi hastalığın yaygın olarak görüldüğünü, bu hastalığın Balkan harpleri ve Dünya harbinden sonra daha da fazla yayıldığını mecliste beyan etmiştir. Bununla birlikte hastalığın Kütahya ve Eskişehir'e yayıldığını en vahimi de bu hastalığın cephedeki askerlere de sıçradığını bildirmiştir. Konuyla ilgili dönemin Kütahya sıhhiye müdüründen raporlar alarak, görüştüğünü ve araştırmalar yaptığını belirtmiştir. Sıhhiye müdürünün tuttuğu kayıtlar da frengi hastalığının kayıtlı olarak üç bin kişide bulunduğunu beyan etmiştir. Kütahya da yayıldığı görülen frengi hastalığında ki bu rakamın yapılan bir araştırma sonucu gözler önüne serilmediğinin bu rakama ulaşılmasında ki en büyük etkenin insanların askerlik ve muayene için başvurdukları sıhhiye müdürlüklerinin yaptıkları muayene sonucunda ortaya çıktığı ifade edilmiştir.[76] İnsanların askerlik olmasa muayene bile edilmediğini, hastalığın tutulan kayıtlardan daha da fazla olabileceğini ima etmiştir. Bu durumu sindiremeyen, Kütahya için bu rakamların bir abartı olduğunu söyleyen Kütahya Milletvekili Cemil Bey'in konuşmasına, Dr. Fuat Bey konunun ciddi bir boyut kazandığını belirterek Kütahya sıhhiye müdürlüğünde ki kayıtlara kendisinin de ulaşabileceğini ifade etmiştir.[77]

[73] Temel, *a.g.e,* ss. 257.
[74] *Düstur,* Tertip 2, cild 7, ss. 769-770.
[75] *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Meclis-i Vükela Mazbataları, Defter:254, Numara: 129; BOA, *DUİT.,* 15/2, Num. 28.
[76] *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi,* Devre 1, Cilt: 1, ss. 35.
[77] ***TBMM ZB. C.*** , D. 1, C. 1, s. 35.

Dr. Fuat Bey frengi hastalığının yarattığı büyük tahribatın bilincinde olanlardan biri olduğunu her defasında konuşmasında yinelemiştir. Özellikle yaptığı araştırmalar sırasında kendisinin de şahit olduğu bir nahoş olayı meclise taşımıştır. Bu konuyu meclise taşımasında ki en büyük sebep dönemin kanunlarının ceza hukukunda, kanun boşluğunun olmasıydı. Frengi ile ilgili bile isteye işlenen suçların cezasız kalması; kanun boşluğundan kaynaklanan cezasızlık hükmüyle karşı karşıya kalmaktaydı. Ne var ki bu durumu örneklerle açıklayarak, bir şekilde gözler önüne sermek niyetindeydi. Meclise taşımış olduğu örnek olayda frengili bir erkek hastanın, hastalığını bile isteye izdivaç vaadiyle üç kadına bulaşmasından dolayı olaydaki, kanuniyetsizliğin çaresizliğinden şikâyetçi olmuştur. Çünkü dönemin kanunlarında şahsın yapmış olduğu kabahati değerlendirecek bir kanun olmadığından adam ceza almaktan kurtulmuş, üç masum kadın ise hastalığı ömürlerinin sonuna kadar taşıma mecburiyetinde kaldığını beyan etmiştir. Bu örnekten yola çıkarak memleketin bu hastalıkla ilgili bir kanuna ihtiyacı olduğunu ve frengi ile ilgili hazırladığı kanun tasarısını meclise beyan etmiştir.[78] Dr. Fuat Bey, bu kanun tasarısının elini güçlendirmek için özellikle nüfus olgusu üzerinde durmuştur: "Memleketimizin derecei nüfusunun tezayüdüne ve vaktiyle darbımesel olmuş ırkımızın bünyesinin tekemmülüne medar olmak ve bu müthiş hastalıktan birçok vatandaşımızı kurtarmak"[79]şeklinde ifade etmiştir. Halkın gözünde ve dahi muhalif vekillerin gözünde hastalığın bilinçsizliğini nitelendirebilmek için frengiyi şu sözleriyle ifade etmiştir: "Frengi, bedenimizin nazarımda bugün memleketimizde Yunanın yaptığı fenalıktan daha fazla fenalık yapmaktadır. Bugün ahalimiz Yunanın düşman olduğunu bilir. Fakat frenginin kendisine yapmış olduğu tahribatı bilmez."[80] Fuat Bey bu sözleriyle frenginin, nüfus üzerinde ki tahribatında ne denli tamiratı güç yaralar açtığı hususunu belirtmek istemiştir. Bütün bu söylemlerden hareketle kanun tasarısını meclise sunmuştur.

Belirtilen kanun tasarısı:

Madde 1- Her frengili istediği bir tabibe kendisini tedavi ettirmeğe, şekil ve müddeti tedavisi hakkında tabibi müdavisinden musaddak vesikayı nezdinde bulundurmağa mecburdur.

Madde 2- Her tabip müşahede ettiği frengi vakasını hüviyeti tasrih etmeksizin yirmi dört saat zarfında Hükümet tabibine, bu bulunmadığı takdirde belediye tabibine ihbar etmeğe mecburdur.

Madde 3- Tayin edilen zamanlarda tedaviye gelmekten imtina eden frengilileri tabibi müdavileri Hükümet tabibine, bulunmadığı takdirde belediye tabibine ihbara mecburdurlar.

Madde 4- Frengililer, hastalıklarını sağlam eşhasa sirayet ettirmemek için etibbanın tavsiye ettikleri tedabiri sıhhiyeye riayete mecburdurlar.

Madde 5- Her tabip tedavi ettiği frengili eşhasa marazın eşkâli mühimmei sirayetini ve buna muktazivesayayı vazıh olarak beyan ve tefhime mecburdur.

Madde 6- Teehhül raporları her tabip tarafından verilebilir. Ancak inzibatı sıhhiyi temin için mahallin Hükümet ve bu bulunmadığı takdirde belediye tabibine işbu rapor ibraz edilerek kaydettirilir.

Madde 7- Alelûmum frengililer müessesatıresmiyede meccanen tedavi olunurlar.

Madde 8- Balâdaki maddelerden birine riayet etmeyenler elli liradan iki yüz liraya kadar cezai nakdiye veyahut bir haftadan iki aya kadar hapse, mahkûm olurlar.

Madde 9- Frengi ile malûl olan bir şahıs hastalığının başkasına sirayetine bilerek sebebiyet verdiği surette bir seneden üç seneye kadar hapis ve yüz liradan beş yüz liraya kadar tazminat ile cezalandırılır. Alınan bu tazminat mutazarrır olan şahsa verilir. Zevceynden biri diğerine bu hastalığı naklederse cezanın âzami tatbik olunur.

[78] ***TBMM ZB. C.*** , D. 1, C. 1, s. 35, 36.
[79] ***TBMM ZB. C.*** , D. 1, C. 1, s. 33.
[80] ***TBMM ZB. C.*** , D. 1, C. 1, s. 41.

Madde 10- Frengiliyi tedaviye teşebbüs eden mutatabbipler bir seneden üç seneye kadar hapis veya elli liradan yüz liraya kadar cezayi nakdî ile mahkûm olurlar.

Madde 11- İşbu kanun tarihi nehrinden itibaren meriyülicradır.

Madde 12- İşbu kanunun tatbikma Adliye ve Sıhhiye Vekilleri memurdurlar.[81]

Bu kanun tasarısının gerekliliği diğer vekillerin de nazar-ı dikkatini çekmişse de hastalığın ihmal dâhilinde yayıldığını dikkate çekerek hastalıkla ilgili sadece frenginin tatbiki ve tedavisinin kâfi olacağını dile getiren milletvekilleri olmuştur. Kanun tasarısının gerekliliğini savunup destek veren Lazistan Milletvekili Dr. Abidin Bey, frengi hastalığından adeta bir illet gibi bahsederek tedavisinin imkânsızlıklarını anlatmıştır. Ayrıca Türk nüfusunun büyük oranla bu hastalık yüzünden kötü etkilendiğini, frengi illetini taşıyan anne ya da babanın çocuklarının engelli olarak doğduğunu ve bu durumun yeni neslin sağlıksız olarak yetişmesine neden olacağına dikkati çekmiştir.[82] Abidin bey'in frengiyle ilgili kendi gözlemlerini anlatırken sağlıksız doğan bir neslin üzerinde durmaktaydı, masum frenginin de etkilerinin büyük bir sağlık sıkıntısına yol açtığını dile getirmekteydi. Bütün bu itirazlar neticesinde Mustafa Kemal'in önderliğinde kanun teklifinin maddeleri oylamaya teker teker alınmıştır.

Kanun Tasarısının ilk maddesinin her doktora muayene olabileceği ifadesinin gerekliliğini tartışmalar içinden sıyrılarak, Bursa Milletvekili Operatör Dr. Emin Bey açıklık getirmiştir. Söz konusu hastalığın bir çiçek ya da kolera gibi utanılmayacak bir hastalık olmadığından kişilerin ayıp olarak gördüğü bu illetin gizli olarak güvenebileceği bir doktora fevkalade anlatabilmesine olanak sağlamak için olduğu ifade edilmiştir. Bu sayede tespit edilemeyen frengi hastalıklarının da tespitine olanak sağlanarak hastalığın kontrolüne müdahale edilebileceği ifade edilmiştir.[83] Bu şekilde birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü maddeler sorunsuz bir şekilde kabul edilmiştir. Fakat beşinci madde için Erzurum Milletvekili kanun tasarısında bahsedilen muayene şekline karşı çıkmıştır. Bunu Bursa da şahit olduğu bir örnekle desteklemiş olup, bir şahsın namussuzca muayene yaptığını genç kızları kendi münasebetsizliğine alet ettiğini beyan etmiştir.[84] Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Bey de bir genç kızın mahrem yerlerinin muayenesini uygun görmediği yönünde beyan vermiştir.[85] Milletvekillerinden bazıları bakire kızlar için frengi muayenesinin uygun olmadığına dair tartışmada görüşlerini bildirmişlerdir. Zira tasarıya karşı çıkan milletvekillerine göre zaten bakire olan bir kıza frengi bulaşamazdı.[86] Fakat Milletvekili Doktorlar "Masum frenginin" de farkındaydı. Fakat buna rağmen muhalif vekiller ikna olmamaktaydı. Kızların muayenesi tartışması sürerken Bursa Milletvekili Operatör Dr. Emin Bey, kızlara özel bir tıbbiye mektebi açılması fikrini ortaya atmıştır. Böylece kızların muayenesi için kadın doktorlar yetiştirilebileceği fikri doğmuştur. Bütün bu tartışmaların sonucunda beşinci madde de değiştirilerek kabul edilmiştir.[87]

Bu kanun tasarısının da en önemli dikkati çeken diğer bir durum ise ülkenin içinde bulunduğu maddi olanaksızlıklardır. Konuyla ilgili milletvekillerinin yer yer doktorların ücretsiz muayenesiyle ilgili tartışmalara katılmıştır. Özellikle kanun tasarısının 7. maddesi hastaların doktorlar tarafından ücretsiz tedavisini öngörmekteydi. Fakat dönemin ekonomik elverişsizliği hastalıkta kullanılan ilaçların pahalılığı tartışmanın odak noktası olmuştur.[88] Sonrasında bu tasarı maddesinin de üzerinde küçük değişikler yapılarak devlet güvencesiyle muayene çerçevesi belirlenmiştir.[89] Tasarıda ki diğer maddeler ise ufak değişiklerle yahut aynen kabul edilmiştir.

[81] ***TBMM ZB. C. ,*** D. 1, C. 1, s. 34, 35.
[82] ***TBMM ZB. C. ,*** D. 1, C. 1, s. 36.
[83] ***TBMM ZB. C. ,*** D. 1, C. 1, s. 36.
[84] ***TBMM ZB. C. ,*** D. 1, C. 1, s. 38, 39.
[85] ***TBMM ZB. C. ,*** D. 1, C. 1, s. 40.
[86] ***TBMM ZB. C. ,*** D. 1, C. 1, s. 40, 41, 42, 43, 44, 45.
[87] ***TBMM ZB. C. ,*** D. 1, C. 1, s. 45, 46.
[88] ***TBMM ZB. C. ,*** D. 1, C. 1, s. 37, 38, 39, 40.
[89] ***TBMM ZB. C. ,*** D. 1, C. 1, s. 37, 38.

Kanun tasarısı genel hatlarıyla belirlenip salt çoğunluğun onayıyla ufak değişiklikler yapılarak "Frenginin Men-i Sirâyet ve İntişârının Tahdidi Kanunu" olarak kabul edilmiştir. Onaylanan kanunun son hali şu şekildedir:

Madde 1 - Her frengili istediği bir tabibe kendisini tedavi ettirmeğe şekil ve müddeti tedavisi hakkında tabibi müdavisinden alacağı musaddak vesikayı nezdinde bulundurmağa mecburdur.

Madde 2 - Her tabip müşahede ettiği frengi vakayiiniiihsaiyat tanzimine medar olmak üzere hüviyet tasrih etmeksizin yirmi dört saat zarfında Hükümet tabibine, bulunmayan yerlerde belediye tabibine ihbar etmeğe mecburdur.

Madde 3 - Tâyin edilen günlerde tedaviye gelmekten imtina eden frengilileri, tabibi müdavileri, Hükümet tabibine, Bulunmadığı takdirde belediye tabibine ihbar etmeğe mecburdurlar.

Madde 4 - Tabibi müdaviler hastalığın âhara meni sirayetini temin için marazın eşkâli mühimmei sirayetini havi hastalarını ziri imzalı -vesayayı sıhhiye varakası- vermeğe ve hastalar da işbu vesaya ahkâmına riayet etmeğe mecburdurlar.

Madde 5 - Sıhhi teehhül muayenesi muamelâtı, vilâyet veya liva umumî meclislerince tanzim edilen talimatnameler veçhile tatbik ve cereyan ettirilir.

Madde 6 - Alelûmum frengililer müessesatı sıhhiye-i resmiyede ve etibbayı resmiye tarafından meccanen tedavi edilir.

Madde 7 - İşbu kanun ahkâmına ve ona müteferri şûralarca yapılacak talimatnamelere riayet etmeyenler on liradan elli liraya kadar cezai nakdiye mahkûm edilirler.

Madde 8 - Frengi hastalığıyla malûl olan eşhas hastalığın âhara sirayetine bilerek sebebiyet verdiği takdirde altı aydan iki seneye kadar hapsolunur veya yüz liradan beş yüz liraya kadar cezai nakdî alınarak, mutazarrır olan şahsa verilir. Zevceynden biri diğerine bu hastalığı naklederse cezanın haddi azamı tatbik olunur. Bu takdirde, takibatı kanuniye icra edebilmek için malûl zevç ve zevcenin şikâyeti şahsiyesi şarttır.

Madde 9 - Frengiyi tedaviye cüret eden mutatabbipler iki aydan iki seneye kadar hapis veya elli liradan yüz liraya kadar cezai nakdiye mahkûm edilir.

Madde 10 - İşbu kanun ahkâmının tatbiki esnasında eshabı müracaata ıkaı müşkülât eden etibba üç aydan iki seneye kadar hapis ve muvakkaten rütbe ve memuriyetten tardedilir.

Madde 11 - İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 12 - İşbu kanunun icrasına Adliye ve Sıhhiye vekilleri memurdur.

1921 yılında kabul edilen, doksan numaralı "Frenginin Men-i Sirâyet ve İntişârının Tahdidi Kanunu" [90] genel hatlarıyla frengi hastalığının önüne geçebilmek için kanunla güvence altına alınmıştır. Kabul edilen kanun ile birlikte Ankara Hükümeti frengili hastaların ücretsiz tedavisine olanak sağlamıştır. Frengiye yakalanmış olan hastaların adı açıklanmadan gerekli tedaviler mümkün kılınmıştır. Hastanın itibarı da göz önünde bulundurulduğunda, hastalığın toplumda ki yeri düşünüldüğünde dönemin kişisel verilerinin güvenliği açısından oldukça önemli bir adım olmuştur. Zira hastalık toplum tarafından ayıplanabilecek; yanlış anlaşılabilecek türden bir hastalık olduğu için insanlar bu ayıbı saklama ihtiyacı duymuştur. Bu yüzden hükümet bu gibi ayıplamalarında önüne geçebilmek için hastanın kendini tedavi ettirmesinin zorunluluğunu hukuki bir yaptırım üzerine temellendirmiştir. Hastanın kendisini sadece muayene ettirmesi de yetmiyor aynı zamanda tedaviye düzenli gelme zorunluluğu da hastalara verilmiş oluyordu.

Frenginin bilerek bulaştırılması hususunda durumun kanunsuzluk hükmünden rahatsız olan Dr. Fuat Bey (Umay) bu konuyla ilgili uğraşları sonucu hastalığın bile isteye bulaştırılmasını sağlayan kişilerin

[90] ***TBMM ZB. C. ,*** D. 1, C. 1, s. 96.

cezalandırılmasını meclise kabul ettirmiştir. Artık frengi hastalığını bilerek bulaştıran kişi cezasızlık hükmüyle durumdan kurtulamayacaktı. Dr. Fuat Bey (Umay), tasarısında hapis cezasını iki yıla kadar beyan etmişken,[91] bu rakam meclisteki tartışmalarda durumun ciddiyetinin gözler önüne serilmesiyle birlikte üç seneye kadar çıkmıştır.[92] Ayrıca frengi hastasına tedavide zorluk çıkaran doktorun da cezalandırılması ve kendini doktor olarak gösteren sahtekârların cezalandırılması gibi maddeler de düzenlenmiştir. Ayrıca kanun tasarısı görüşülürken kadın doktorların sayılarının arttırılmasının ne kadar çok zaruri olduğunun da farkına varılmıştır. Böylece kadın hastalar kendilerini erkek doktorlar dışında muayene ettirebilecekti. Dönemin aile yapıları düşünüldüğünde bu adım oldukça umut vericidir. Kanun sayesinde evlilik öncesi muayene de kanunla güvence altına alınmıştır.

Sonuç

Uzun yıllar boyunca savaşlara maruz kalmış olan Anadolu halkı, savaşların getirdiği acılara, hastalıklara ve sefalete dayanmıştır. Birinci Dünya savaşı sonunda savaşın yaralarını saramadan kendi milli mücadele savaşını veren Anadolu halkı, büyük bir işgale göğüs germekteydi. Ankara'da yeni siyasi oluşumun yönetici kadroları, yeni Türk Devleti için her türlü koşulu göz önünde bulundurmak zorundaydı. Anadolu halkının güvenliğine, ekonomisine ve sağlık şartlarına çözüm üretmek ve uygulamak zorundaydı.

Ankara Hükümeti yeni oluşumlarını özellikle sağlıklı bir toplum üzerinde temellendirmeleri gerektiğinin farkındaydı. Çünkü sağlıklı ortamın sağlandığı çevrede iş gücünden ve güçlü askeri kuvvetlerden söz etmek mümkündü. Bu yüzden en önemli devlet meselelerinin yoğun olarak tartışıldığı mecliste öncelikli konulardan biri de sağlık olmuştur.

Milli mücadele dönemi İstanbul da frengi hastalığın yarattığı büyük sorunlar, Anadolu'da Ankara Hükümeti'nin de dikkatini çekmiştir. Nitekim frengi İstanbul dışına da yayılmış, büyük salgınlar yaratmaya başlamıştır. Bu durum Ankara Hükümeti tarafından frengi adına acil önlem alınmasını zaruri kılmıştır. Osmanlı Hükümeti'nin siyasal varlığı sona eresiye kadar bu hastalıkla ilgili yaptığı kanuni çalışmalarla, hastalığın yarattığı yıkımın ne denli önemli olduğunu göstermiştir. Ankara Hükümeti gerekli teşkilatı kurmaz ve sağlıklı ortamlar oluşturmaz ise, Anadolu nüfusunda ve askeri kuvvetlerinde büyük miktarda eksilme görülecekti. Bu yüzden gerekli kanun mütareke yıllarında ivedilikle kabul edilip, bütün imkânsızlıklara rağmen yürürlüğe koyulmuştur.

KAYNAKÇA

Arpacı, Murat, "Ulus ve Felaket: Türkiye'de Frengi İle Mücadele (1920–1950)", Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı 130, İstanbul 2014.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vükela Mazbataları, Defter:254, Numara: 129; BOA, DUİT., 15/2, Num. 28.

Behçet, Hulusi, "İstanbul Radyosunda Verilen Konferans: Frengi Niçin Ayıp Görülür? Frengiyi Neden Gizli Tutmak Adet Olmuştur? Tabiatta Ayıp Denen Hastalık Var mıdır?", İstanbul Halkevi, İstanbul.

Berksan, Fuat Kamil, "Türk Tıp Tarihi Arşivi", cilt 3, no: 3, İstanbul 1938, ss. 49.

Düstur, Tertip 2, cild 7.

Hot, İnci, "Ülkemizde Frengi Hastalığı ile Mücadele", Türkiye Klinikleri Tıp Etiği Hukuku Tarihi Dergisi, İstanbul 2004, Sayı 12.

Lyons, Albert S., Petrucelli, Joseph: "Çağlar Boyu Tıp", Tıp Fakültesi Mecmuası 54, 1991.

Nasuhioğlu, İlhami, "Tıp Tarihine Kısa Bir Bakış", Diyarbakır Tıp Fakültesi Yayını, Ay yıldız Matbaası, Ankara 1975.

[91] ***TBMM ZB. C.*** **,** D. 1, C. 1, s. 34, 35.
[92] ***TBMM ZB. C.*** **,** D. 1, C. 1, s. 96.

Şerif, Ahmed, "Anadolu'da Tanin", TTK, Ankara 1999.

Temel, Mehmet, "İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu", Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt: 1.

Uludağ, Osman Şevki, "Osmanlılar Devrinde Türk Hekimliği", Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010.

Yıldırım, Nuran, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Koruyucu Sağlık Uygulamaları", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 5.

ELİF İLE BÂ HİKAYESİ

Murat ASLAN

Arş. Gör. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
murataslan@yyu.edu.tr rumelilimurataslan@gmail.com

Özet

Elif ile Bâ Hikayesi, Atatürk Kitaplığı arşivinde O. E. 1456 numarada kayıtlı bir el yazması eserin adıdır. Kitap, toplam on beş sayfadan oluşan küçük bir risale görünümündedir. Yazarı bilinmeyen bu eser, Arap alfabesindeki 'elif' (ا) ile 'be' (ب) harflerinin şekillerinden yola çıkarak, elif harfine kibir, be harfine ise tevazu sıfatını yakıştırır. Kur'ân-ı Kerîm'in niçin besmelenin be'siyle başlayıp elif ile başlamadığı hususunu bu yakıştırma üzerinden anlatmaya çalışır. Akabinde, tevazu sahibi olmak ve kibirden kaçınmak konusunda birtakım öğütler verir. Metinde, kibrin dört sebebi olduğu öne sürülür: İlim, mal, makam ve güzellik. Bu unsurların ne şekilde kibre neden olduğu, ne tür belalar getirdiği ve her bir unsurun nasıl geçici olduğu ayet, kudsî hadis, hadis ve kıssalardan alıntılar yapılarak açıklanır. Kitabın ismi, el yazması metnin en başında yer almaktadır. Besmelenin üzerine yazılmış bu isim 'Elif ile Bâ Hikayesidir' şeklindedir. Bu isim, elif ile be harfinin kişileştirilmesi yoluyla yazılmış sembolik bir hikayeyi çağrıştırsa da metnin içeriği oldukça farklıdır. Bu metin, çeşitli alıntılarla kibir ile tevazuyu mukayese eden bir düşünce yazısıdır. Osmanlı edebiyatının nesir şeklindeki eserlerine örnek olabilecek bu metin, kendi döneminin düşünce dünyasını ve ahlak anlayışını yansıtması bakımından önemlidir. Bizim çalışmamız, söz konusu metnin tanıtımı ve içeriğinin kritiğine yöneliktir. Bu eserde müellif, Arap harflerinden Elif ile Bâ'nın şeklinden hareketle kibir ve tevâzû konularında öğütler vermekte, böylece Türk-İslam kültürünün ahlâk anlayışını basit, açık ve anlaşılması kolay bir biçimde ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Elif ile Bâ, kibir, tevazu, ahlak.

Giriş

Harflerin sanatta simge olarak kullanımı hemen hemen bütün toplumlar için ortak bir özelliktir. Bu durum tarih boyunca geçerli olduğu gibi günümüz için de geçerlidir (Tökel, 2016: 12). Klasik Türk edebiyatı geleneğinde harflerin simgesel, sembolik ve ebced değerinden faydalanıldığı bilinmektedir (Demirkazık, 2014: 94). Bu husus, özellikle divan şiirinde sevgilinin bedenine ait uzuvları vasfederken daha belirgindir (Savran, 2009: 928). Böylece şairler ve yazarlar Arap harflerinin benzerlik ilgisinden hareketle bu harflerle bazı unsurlar arasında çeşitli ilgi kurmuşlardır: "Elif (ا): Allah'ın birliği, bir, âh, boy, burun, parmak, göğüste boylamasına yara, minare, sancak, tel, mum, çevgân, ok, kılıç, hançer, mızrak, yol, köprü, kalem; cîm (ج): saç; dâl (د): bükülmüş boy, saç, kaş, hilâl, hançer, ayak; râ (ر): kaş, hançer, kılıç, hilâl,eğilmiş boy; sîn (س): diş, testere, tarak; sad (ص): göz; ayın (ع): göz, nal; kâf (ق): bükülmüş boy; lâm (ل): saç, bükülmüş boy; mîm (م): ağız; nûn (ن): kaş, hilâl, nal, devat, bükülmüş boy, kâse; vâv (و): yaşlı insan vücudu; hâ (ه): göz,ağız, ay, yara; lâmelif (لا): eğri boy, Zülfikar; yâ (ى):kaş, yay" (Kaya'dan aktaran Demirkazık, 2014: 94-95).

Elif (ا), Arap alfabesinin ilk harfi olması dolayısıyla yukarıda verilenler dışında tasavvufta birtakım anlamlara daha karşılık gelmektedir. Tasavvuf düşüncesine göre bütün harfler elif harfinde toplanmıştır. bütün harfleri elifte görmek, tıpkı bütün varlıklarda Allah'ı görmeye benzer. Bir başka deyişle tüm harfler, vahdetin sembolü olan elifin çeşitli şekillere büründürülmüş hâlinden ibarettir. Kaygusuz Abdal, Elifnâme adlı eserinde bu konu ile alakalı olarak şöyle der: "Allāh'a işāretdür yaʿni āḫirine varınca cemīʿ-i ḥurūfile ülfeti vardur. Anuñçün elif dirler. Evvel dimekdür. Müstaḳīmdür. Ẕātu'llāh el-ḥamdüli'llāhirabbi'l-ʿālemīn besleyicidür." Bazı tarikatlarda kullanılan birtakım eşyalar elif harfiyle adlandırılmıştır. Mesela Mevlevîlikte tennure üzerine sarılan kuşağa elifî nemed, sofraya ise elifî sumât denir. Çeşitli tarikat mensuplarının kullandığı bir tür başlığa da elifî tac denmektedir. Elif, Allah kelimesinin yazılışında ilk harf olmasından dolayı kutsal bir harf olarak anlaşılmaktadır. Bu nedenle cülûs töreninde tahta çıkacak padişahın alnına elif çizilir ve buna 'elif çekmek' denir. Halk

arasında akıllı ve güzel çocukların alnına, kendilerine nazar değmesin diye de elif çekme adeti vardır. Bununla beraber elif, halk edebiyatında daha çok bir kadın adı olarak kullanılır (Uzun, 1995: 36-37; Kaygusuz Abdal'dan aktaran: Harmancı, 2018: 287).

Bâ (ب) harfi, tasavvuf anlayışında bedenin simgesidir. Kaygusuz Abdal bu harf hakkında şunları söyler: "Bedendür, Ādeme işāretdür. Nitekim "Ḫaleḳa'llāhu teʿālā Ādeme ʿalā ṣūreti" Altındaki noḳṭa başdur ve rūḥdur. Nitekim "Ve nefaḫtü fīhi min rūḥī" Ḥaḳ Teʿālā buyurdı ve Ḥażreti Resūlu'llāh daḫı buyurdı: "İnna'llāh eḫaleḳa'lḫalḳa fīẓulmetin sümme reşşin ʿaleyhim min nūrihī." yaʿni noḳṭa nūrından ʿibāretdür. Nitekim İmām ʿAlī buyurur: "Ene nuḳṭatün taḥte'l-bā." didigi oldur. Elif mertebe-i ʿAlī noḳṭa-i cāndur ve cümle eşyānuñ aṣlı benüm dimekdür. Nitekim ẓāhir ḥaḳdur ve celāl-i Ḥaḳ ve bāṭın cemāl-i Ḥaḳ. Nefes ve cism Muḥammed, rūḥ ʿAlī, kemāl-i bāṭın Alī. Nitekim buyurur: "Ene medīnetü'l-ʿilmi ve ʿAliyyun bābuhā." Şehrden murād vücūd, bābdan murād cāndur ki ol noḳṭa-i bi'smi'llāhdur. ʿİnāyet her kime kim yüz ṭutsaʿiṣyān ḥicāb u niḳāb olmaz. Ol şems-i ḥaḳīḳī ṭoġduḳda perde-i ẓulmet ḥicāb olmaz. Zīrā ferd-i mücerred ve ẕāt-ı Bārī'dür" (Kaygusuz Abdal'dan aktaran: Harmancı, 2018: 287-288).

İncelememize konu olan Elif ile Bâ Hikâyesi'nde, yukarıda bahsedilen sembollerden farklı olarak elif (ا) kibri, bâ (ب) ise tevazuyu simgeler. Bu da, söz konusu harflerin ahlak konusunda birer sembol olarak kullanıldığını gösterir (s. 1).

Kur'an-ı Kerim'de kibir olumsuz bir vasıf olarak anlatılmaktadır. Konu ile alakalı ayetlerden bazıları şunlardır: "…Size herhangi bir peygamber, hoşunuza gitmeyen bir şey getirdikçe, kibirlenip (onların) bir kısmını yalanlayıp bir kısmını da öldürmediniz mi?" (Bakara 87). "Şüphesiz, Allah kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez" (Nisâ 36). "Âyetlerimizi yalanlayanlar ve onlara uymayı kibirlerine yedirememeyenlere gelince işte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedi kalacaklardır" (A'râf 36). "Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah hiçbir kibirleneni, övüngeni sevmez" (Lokmân 18). "Bana kulluk etmeyi kibirlerine yedirememeyenler aşağılanmış bir halde cehenneme gireceklerdir" (Mü'min 60). Görülüyor ki kibir, Allah'ın sevmediği bir tavırdır. Gerek insanlara karşı gerekse Allah'a ibadet etme hususunda kibirlenmek, Allah'ın kesin bir şekilde yasakladığı davranışlardan biridir. Hz. Muhammed'e indirilen ayetlere inanmayı ve uymayı kibirlerine yedirememeyenlerin cezası ise cehennemden başka bir şey değildir ki bu, oldukça ağır bir cezadır. Cezanın ağırlığı ise, hiç şüphesiz suçun ağırlığını gösterir.

Kibrin zıddı tevazudur ki Allah, insanlara kibri yasaklamış; bununla beraber tevazu göstermelerini öğütlemiştir. Kur'an-ı Kerim'de tevazu ile ilgili ayetlerden bazıları şöyledir: "…Kentin kapısından eğilerek tevazu ile girin ki biz de sizin hatalarınızı bağışlayalım…" (A'râf 161). "Allah'ın yarattığı şeyleri görmüyorlar mı? Onların gölgeleri Allah'a secde ederek ve tevazu ile boyun eğerek sağa ve sola dönmektedir" (Nahl 48). "Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: "Rabbim!, Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı" (İsrâ 24). "Rahmân'ın kulları, yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürüyen kimselerdir. Cahiller onlara laf attıkları zaman, "selâm!" der (geçer)ler" (Furkân 63).

Kur'an-ı Kerim'de olduğu gibi bazı hadis-i şeriflerde de kibir ve tevazu meselesine dikkat çekilmiştir. Abdullah bin Ömer Hz. Muhammed (s.a.v.)'den kibirle alakalı olarak şu hadisi rivayet etmiştir: "Geçmişte bir kimse gurur ve kibirinden izarını sürüklediği sırada yerin dibine geçirildi. Şimdi o, kıyamet gününe kadar yerin dibinde inleyip bağırarak debelenmektedir" (Buhârî, 2012: 444). Hârise bin Vehb el-Huzâî ise kibir ve tevazu ile ilgili olan şu hadisi nakletmiştir: Bakın, cennetlikleri size bildireyim mi? Bütün zayıf ve zayıf görülen / mütevazi kimselerdir ki bunlar, Allah'a yemin etseler Allah yeminlerinde onları doğru çıkarır. Bakın, cehennemlikleri de size bildireyim mi? katı, cimri / böbürlenen ve kibirlenen kimselerdir" (Buhârî, 2012: 572). Demek ki klasik Türk edebiyatının ana kaynaklarından biri olan İslamiyet kibre şiddetle karşı çıkarken tevazuyu öğütlemekte; kibri cezalandırırken tevazuya ödül vermektedir. Bu çalışmanın konusu olan Elif ile Bâ Hikâyesi'nin temel meselesi de, yukarıda örnekler sunduğumuz ayet ve hadislerin konusundan farklı olmayıp kibir ve tevazu etrafında şekillenmektedir.

Elif ile Bâ Hikâyesi

1. Yazmanın Fizikî Özellikleri

Elif ile Bâ Hikayesi, Atatürk Kitaplığı arşivinde O. E. 1456 numarada kayıtlı bir el yazmasıdır.

Eser toplam sekiz varaktır ve on beş sayfadır. Orijinal metinde sayfa sayıları sayfanın sol üst tarafına yazılmıştır. Varak sayıları ise daha sonradan eklenmiştir.

İlk sayfa on üç, son sayfa yedi, diğer sayfalar ise on beş satır rika hattıyla yazılmış nesirden oluşmaktadır.

Eserin yazarı ve tarihi metinde belli değildir.

İlk sayfanın başında, besmeleden önce eserin ismi "Elif ile Bâ Hikâyesidir" şeklinde yazmaktadır. Eserin yazarı ise metinde geçmemektedir ve hâlâ gizemini korumaktadır.

Yazı oldukça okunaklıdır ve hiç bozulmamıştır.

2. Eserin Konusu

Yazar, eserinde kibir ve tevazu meselesini ele alır ve bu konuyu elif (ا) ile bâ (ب) harfleri üzerinden anlatır. Yazara göre Kur'an'ın elif (ا) ile değil de bâ (ب) ile başlamasının nedeni, elif'in kibirlenmesi; buna karşın bâ'nın tevazu göstermesidir. Elif'teki kibir alameti başının dik olmasıyken bâ'daki tevazu alameti yüzünün yerde olmasıdır. Demek ki yazar, harflerin şeklinden hareketle onlara kibir ve tevazu vasıflarını yakıştırmış ve bunu Kur'an'ın ilk harfi[93] ile örneklendirmiştir.

Yazar, kibir ve tevazuya dair düşüncesini bir hadis ile sürdürür: "Men tevâzu' ref'i-Allâh ve men tekbîr vaz'ı-Allâh."; yani "Bir kimse Allah için tevazu ederse Allah onun kadrini yükseltir; kibirli davranırsa Allah onu alçaltır" (s. 1-2).

Yazarın 'Allah için tevazu'dan anladığı, kalpten edilen tevazudur; yoksa riyakar bir şekilde başkalarının beğenisi için gösterilen tevazu, Allah için değil, nefis içindir. Tevazu ederken, kalpten "Ben diğerlerinden daha üstünüm." diye geçirmek bile tevazunun niteliğini belirler ve o tevazu artık Allah için olmaz: "Hak içün tevâzu' iderse dimek hakkâniyet üzere kendi nefsini cümleden ednî tutub kalben ve kâlıben kemâl-i züll ve 'acz ü inkisâr ile tevâzu' idüb yohsa sûret-i zâhirede etvâr-ı münâfıkâne halka tevâzu' gösterüb kalbde ben halkın ekserinden efdalim ama ne çâre zâhirde böyle temellük lâzımdır diyü işte bu zu'm-ı fâside-i binâ'ı olan tabasbusa tevâzu' dimezler" (s. 2).

İki âlemde de aziz ve hürmete lâyık olmak için tevazu göstermek gerekir. Tek yol, budur. İnsan, kendi nefsini diğer herkesten daha aşağı bilmeli; böylece kibir ve gururdan kaçınmalıdır. Kibirlilere gelince; ınlar dünyada her ne kadar aziz görünseler de mânâda aşağıdırlar ve Allah katında kıymetsizdirler: "İki 'âlemde 'azîz ü muhterem olmak istersen nefsini cümleden ednâ bilüb mahviyet sûretinde kibr ü gurûrdan hazer eyle. Zîrâ erbâb-ı kibr olanlar dünyâda ne kadar 'azîz sûretinde olsalar ma'nâda ol kadar sefîl ve 'inda-Allâh hakîr olurlar" (s. 2-3).

Yazar, kibir ile tevazunun İslam inancı açısından değerine değindikten sonra kibrin sebeplerini irdeler ve ilk olarak şunu söyler: "Kibr-i insânda dâ'imâ kendi 'ayb u nefsinin kusûrını görmeyüb halkın kusûrını görmeden zuhûr ider" (s. 3). Yani, kibrin sebebi insanın kendi kusurlarını görmeyip daima başkalarının kusurlarını görmesidir. Böylece insan, kendisini mükemmel zannetmeye başlar ve büyüklenir. Bu sebeple insan, kibirden uzak durmak için daima yalnızca kendi kusurlarını görmeli ve diğerlerinin kusurlarını görmemelidir (s. 3-4).

Yazar, kibrin sebebini dört unsura dayandırır: İlim, mal, makam ve güzellik (s. 4). Ardından yazar, bu unsurların aslında bir büyüklük alameti olamayacağını örneklerle açıklama; böylece kibrin gereksizliğini ve tevazunun doğal ve fıtrata uygun olduğunu anlatma yoluna girer.

[93] *Kur'an*'ın ilk harfi besmelenin bâ'sıdır.

Yazara göre ilim büyüklük sebebi olamaz; çünkü şeytan Hz. Âdem'in hocası iken ilmiyle gururlanıp Allah'ın secde emrine karşı gelince boğazına lanet halkasını giydi ve kıyamete kadar melun oldu (s. 4).

Mal ve zenginlik de büyüklük sebebi olamaz. Hz. Musa'nın amcasının oğlu olan Karun öyle zengindi ki onun hazinelerinin anahtarlarını taşırken kuvvet sahibi bir topluluk bile zorlanırdı. Kavmi Karun'a "Dünya malıyla gururlanma; çünkü Allah, dünya malıyla ferahlananları sevmez." dedi. Oysa Karun, bir Tevrat hafızıydı. Yine de fakirken mütevazi olan Karun, zenginleşince kibre kapılıp büyüklendi. Çünkü edindiği zenginliğin kendisine ilmi sayesinde verildiğini düşünmeye başladı. Söz konusu ilim ise ya Tevrat, ya ticaret ya da kimyâ ilmiydi. Allah, Karun'u kibrinden dolayı hazinesiyle birlikte yere geçirdi. Böylece o, azabı kendinden dahi uzaklaştıramadı ve helâk oldu (s. 4-9).

Meçhul yazar, burada Karun'un ve hazinesinin yere geçirilmesi ile alakalı olan bir hikâyeye, Hz. Musa'ya karşı kurulan zina tuzağına da yer vermiştir. Hikayeye göre Karun, Hz. Musa'yı İsrailoğulları gözünde kabahatli göstermek amacıyla Senberâ adındaki fahişeyle iki kese altın karşılığında anlaşır. Bu anlaşmaya göre Senberâ, Hz. Musa'ya kendisiyle zina yaptığına dair bir iftira atmakla yükümlüydü. Bir bayram günü Hz. Musa İsrailoğullarına bir konuşma hırsızlık yapanın elinin kesilmesi, zina yapanın öldürülmesi gerektiğini söyleyince Karun "Bu hükmü kendin için de uygular mısın?" diye sorar. Hz. Musa "Elbette." deyince Senberâ adlı fahişe meydana getirilir. Hz. Musa "Allah'a ve Tevrat'a yemin ederek doğru söyle." deyince Senberâ Karun'un iftira planını anlatır. bunun üzerine Hz. Musa Allah'a dua eder. Böylece Karun, toprak tarafından üç defada yutulur (s. 10-11). Bu sefer İsrailoğulları, Hz. Musa'nın Karun'un hazinesine konmak için onu yere geçirdiğini söylerler. Bunun üzerine Hz. Musa tekrar dua eder ve böylece Karun'un hazinesi de yerin dibine geçer (s. 12). Bu hikaye İsrailiyat kaynaklıdır ve Kur'an'da geçmez. Talmud, Karun ve adamlarının Hz. Musa'yı zina ile suçladığını söylemektedir. "Tevrat'ın Aramice çevirilerinden Targum Yonathan, Tevrat'ın ifadelerini tefsirî bir şekilde 'Herkesin, eşini kendisinden kıskandığını duyunca Mūsā yüzüstü yere kapandı' şeklinde tercüme etmektedir. Buradaki kıskanmak ifadesi, Yahudi kaynaklarında 'zina ettiğinden şüphelenmek' şeklinde anlaşılmıştır" (Meral, 2016: 56).

Elif ile Bâ Hikâyesi'nde Hz. Musa'ya karşı kurulan zina iftirasına dair hikayenin devamında Karun'un hazinesine özenen İsrailoğulları birbirlerine şöyle derler: "Allah, kullarından dilediğinin rızkını kapar, dilediğinin rızkını ise açar. Eğer Allah dünyada dilediğimiz Karun gibi zenginliği verseydi, şimdi bir de onun gibi yere geçerdik" (s. 13). Böylece yazar, malıyla gururlanmanın faydasızlığına dair düşüncesini destekler ve tevazunun gerekliliğini ayrıntılı bir hikayeyle ortaya koyar.

Meçhul yazarın kibrin sebeplerinden saydığı Makam ve güzellik ise vefasızdır. Onlara dayanarak büyüklenmek gereksizdir; çünkü şimdiye dek dünyadan birçok sultanlar ve büyükler geçip gitti de dünya hiçbirisine vefa göstermedi. Güzellik ise çok hızlı geçip gider, bir anlıktır. Güzelliğiyle övünenler sonunda saçlı sakallı bir yaşlı olur ve ona evvelce âşık olanlar en sonunda onun yüzüne bakmaz olurlar: "Câhına magrûr olursa dünyâ halk evveliden berü nice mülûk ve ekâbir gelüb gitdi birisine dünyâ vefâ eylemedi. Hüsne mağrûr olursa bu 'âleme nice hüsnâ ve güzeller gelüb sonda saçlı sakallı nihâyet pîr olub kendiye üftâde olanlar yüzine bakmaz oldı" (s. 13-14).

Demek ki dünyanın ilmi, makamı, zenginliği ve güzelliğiyle kibirlenip mağrur olmanın akıl işi olmadığı iyice bilinmeli ve kibirden kaçınmalıdır. Tevazu ile amel edilmeli; böylece dünyada âvâre olmaktan kurtulmalıdır. Bâ (ب) harfinin nasıl tevazu gösterdiği hatırlanmalı ve Allah'ın Kur'an-ı Kerim'e başlarken ilk harf olarak neden bâ (ب)'yı seçtiği; ayrıca ilk insan olan Hz. Âdem'in de ilk harf olarak neden bâ (ب)'yı[94] söylediği üzerine düşünülmelidir: "Ya'ni dünyânun 'ilm ü câh u mâl ü cemâline mağrûr olmak kâr-ı 'âkil olmadığını teyakkun idüb kibrden hazer ve tevâzu' ile 'amel ve dârinde âvâre olmamak esbâbına teşebbüs ve bâ harfinin tevâzu'ndan tefekkür ile sâ'ir hurûf içinde Hak celle ve a'lâ Hazretleri bâ'yı ihtiyâr ve ol Kitâb-ı Kerîm'i anınla bed' ü şânını 'âlî ve hitâbü'l-lestde zerrât-ı ervâh Benî Âdem Hakka cevâblarında ibtidâ bâ ile tekellüm eylediler" (s. 14).

[94] Elest bezminde insanın "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye soran Yaratıcı'ya verdiği cevap "Belî (بلى) [Evet!] olmuştur (Pala, 2011: 137).

3. Eserin Kaynakları

Elif ile Bâ Hikâyesi'nin kaynakları şunlardır:

a) Kur'an-ı Kerîm
b) Hadis
c) İsrailiyat (Tevrat, Talmud) ve Kur'an tefsirleri.

Sonuç

Sonuç olarak Elif ile Bâ Hikâyesi, İslamî ahlak anlayışı çerçevesinde kibir ve tevazuyu konu almakta; mütevazi olmayı öğütlerken kibrin ne kadar akıl dışı ve gereksiz olduğunu göstermeye çalışmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'in başı dik elif (ا) ile değil de yüzü yerde olan be (ب) ile başlaması, kibrin Allah tarafından sevilmediğini, mütevaziliğin ise ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Kibrin ilim, mal, makam ve güzellik olmak üzere dört sebebi vardır; ancak bunlar bir insanı büyük yapmamaktadır. Nitekim şeytan, ilim sahibi olduğu hâlde büyüklük taslayıp Hz. Âdem'e secde etmeyi reddedince kıyamet gününe dek lanetlendi. Dillere destan olan zenginliği Karun'u tüm hazinesiyle beraber yerin dibine geçmekten kurtaramadı. Makam ve güzellik ise geçicidir. Bu dünya öyle vefasızdır ki pek çok padişah ve yönetici, tacını, tahtını ve makamını bırakıp ruhunu teslim etmiştir. Gençken güzel olup de pek çok âşığını peşinde sürükleyenler ise yaşlanınca çirkinleşir; gençliğini, güzelliğini ve âşıklarını kaybederler. Demek ki söz konusu dört sebebe bağlanıp büyüklenmek akıl işi değildir. O hâlde mutlaka mütevazi olmalıdır; zaten insanın fıtrî hâli budur.

Kaynakça

Buhârî. (2012). Sahîh-i Buhârî, Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh, Çeviri, tahric ve notlar: Abdullah Feyzi Kocaer, Hüner Yayınevi, Konya.

DEMİRKAZIK, H. İbrahim. (2014). "Me'âlî Divanı'nda Harf ve Kelime Oyunları", Uluslararası Sosyal Aratırmalar Dergisi The Journal of International Social Research, Cilt: 7, Sayı: 33, Volume: 7, Issue: 33, www.sosyalarastirmalar.com, Issn: 1307-9581, s. 93-109.

Elif ile Bâ Hikayesi (t.y.). Atatürk Kitaplığı, O. E. 1456.

HARMANCI, Meriç. (2018). "Alfabe Öğretiminde Değerler Eğitimi: Kaygusuz Abdal'ın Elifnâme Örneği", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Sayı: 21, İstanbul, 279-298.

KÖKSAL, Fatih. (1999). "Şu'arâ Tezkirelerine Göre Kayserili Şairler", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 8, s. 51-82.

Kur'an-ı Kerim. (t.y.). https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf (Erişim Tarihi: 04.12.2019).

MERAL, Yasin. (2016). ""Ey iman edenler! Siz de Mūsā'ya eziyet edenler gibi olmayın!" (33/el-Aḥzāb:69)", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 57:2, ss.47-67.

SAVRAN, Ömer. (2009). "Klasik Türk Şiirinde Bedenin Harflere Yansıması", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/2, Winter, s. 928-937.

TÖKEL, Dursun Ali. (2016). Divan Şiirinde Harf Simgeciliği, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

PALA, İskender. (2011). Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, İstanbul.

UZUN, Mustafa. (1995). "Elif", Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 11, s. 36-37.

TÜRK ŞİİRİNDE HOCALI SOYKIRIMI VE ERMENİ VANDALİZMİNİN EKSİ

Prof. Dr. Merziyye Necefova

AMEA Nizami Gencevi adına Edebiyyat İnstitutu

necefova.merziyye@mail.ru

ÖZET

Azerbaycan halkı iki yüzyıl önce başlamış ve 1980'lerin sonlarında tekrar tekrarlanan Ermeni Taşnak faşistlerinin kanlı trajedilerinin kurbanı olmuşlar. Yaşanan olaylar hala acılı bir sorun olmayı sürdürüyor. Geçmiş yüzyılın 1990'lı yılların başından günümüze kadar ortaya çıkan epik, lirik şiir örnekleri, o tarihte yaşanan olayları, şiirsel olarak mesajlar veriyor, anlatıyor. Yakın tarihte yaşanan Karabağ savaşı, bölgemizin yüzde 20'si ateş altında, elbette anavatanlarından bir milyondan fazla masum vatandaşın zorla tahliye edilmesi sanatçılarımızın gözünde en önde gelen yerlerden biri olmuştur. Çağdaş Azerbaycan şiirinde, eserlerinde düşman-Ermeni imgesi yaratmayan bir şair bulmak zordur. Bakhtiyar Vahabzade, Mammad Araz, Nariman Hasanzade, Zalimkhan Yagub, İlyas Tapdig, Cabir Novruz, Hüseyn Kurdoğlu, Memmed İsmail, Memmed Aslan, Famil Mehdi, Alamdar Guluzade ve diğer şairlerin eserlerinde düşmen obrazı yaratılmıştır. Ermeni barbarcılığı, Ermeni vandalizm, Ermeni vahşeti, zihin gücündeki okuyucuya takdim edilmiştir. Şair Hüseyin Kurtoğlu, çok farklı ve etkili bir yöntem seçerek düşmanın imajını yaratırken en etkili konulara dikkat çekmiştir. Halil Rza'nın şiiri daha katı, radikal boyalar tarafından tasvir edilmiştir. Düşman yaşlı adamı, kadını ve bebeğini görmezden geliyor. Tarihimizde görülmeyen vahşeti, zulümü ve esirgemizi esirlerine karşı gösteriyoruz. İnsanlar cildi incitir, cesedi keser ve bakar. Azyaşlı kız çocuklarının namusuna tecavüz ediyor. Halil Rıza Ulutürk halkına bu dehşetli, korkunç vahşetleri unutmamayı tavsiye edir. Düşmənlərimiz yaptıkları vahşetleri inkar etmekle dünya halklarını doğma milletimizin aleyhine kaldırmaya çaba gösterirler. Hatta kendilerinin akılsız, sivil beşeri, insanlık dışı eylemlerini destekleyen, dünyayı halkımızın aleyhine kaldıran, sosyal fikrini yanlış yola sürüklemeye çalışanlar Ermeni milletlerden kendilerine taraftar da bulabiliyorlar. Halil Rıza Ulutürk haklı olarak bu faşist xisletli Ermenileri iftiracı, şer, hırsız adlandırır. Bugün insanlığa iyi bilinmektedir ki, Hocalı soykırımı dünya tarihinde benzeri olmayan, Ermeni tefekkurunun, Ermeni ahlakının bariz tezahürü, nadir örneği, vahşetin ve barbarlığın orijinal seçeneğidir. Böyle fantezi ile Ermeni terörizmi manevi selefleri olan neofaşizmə öğretmek, şiddet Patriği unvanını kazanmak düzeyindedir.

Anahtar Kelimeler: savaş, Karabağ, poeziya

SUMMARY

The people of Azerbaijan became victims of the bloody tragedies of the Armenian Dashnak fascists, which began two centuries ago and were repeated in the late 1980s. The events that are happening are still a painful problem. Examples of epic, lyrical poetry that emerged from the beginning of the 1990s in the past century to the present day give poetic messages and narratives. The recent war in Karabagh has been one of the leading places in the eyes of our artists, with 20% of our region under fire, of course, forced evacuation of more than one million innocent citizens from their homeland. In contemporary Azerbaijani poetry, it is difficult to find a poet who does not create an enemy-Armenian image in his works. In the works of Bakhtiyar Wahabzade, Mammad Araz, Nariman Hasanzade, Zalimkhan Yagub, Ilyas Tapdig, Cabir Novruz, Huseyn Kurdoglu, Memmed İsmail, Memmed Aslan, Famil Mehdi, Alamdar Guluzade and other poets, Armenian barbarism, Armenian vandalism, Armenian savagery, the reader in mind. The poet Hüseyin Kurtoğlu has pointed out the most effective issues while creating the image of the enemy by choosing a very different and effective method. Halil Rza's poem is depicted by stricter, radical paintings. The enemy comes from ignoring the old man, the woman and the baby.

We show our savagery, oppression and hostility, which are not seen in our history, against their prisoners. People hurt the skin, cut and bruise the body. The rabid girl is raping her children for honor. Halil Riza Ulutürk recommends not to forget these terrible, terrible atrocities. They try to deny the birth of the peoples of the world against denial of the atrocities they do. Even those who support their mindless, civilian humanity, inhuman actions, lift the world against our people, and try not to mislead their social ideas can find themselves a fan of Armenian nations. Halil Riza Ulutürk rightly calls these fascist Xanthi Armenians slander, shar, thief. Today it is well known to man that the genocide of Hocali is the original choice of Armenian laughter, unprecedented manifestation of Armenian morality, rare example, brutality and barbarism, which is unprecedented in world history. Such fantasy and Armenian terrorism is to teach the neo-philosophy which is the spiritual futures, to win the Patriarch title of violence.

Keywords: war, Karabagh, poetry

Azerbaycan halkı, iki yüzyıl önce başlamış ve 1980'li yılların sonunda toprak davasının, Ermeni-Taşnak faşistleri tarafından işlenen kanlı facialarının dehşetini son derece ağrılı bir sorun olarak hala yaşamaktadır. Karabağ Savaşı gazisi, şair-yazar Elisahib Eroğlu yazıyor: "XIX yüzyılın ilk yıllarından yüzü beri imparatorluk kuvvetlerinin iletken çubuğu ile harekete getirilen ve himaye edilen Ermeni-Taşnak faşizminin vahşeti ve vehşaniliyi iğrenç ve acımasız bir kabus gibi bugün de Vatanımızın başı üste dolanmaqda devam ediyor. Geçtiğimiz yüzyıllarda Rus esareti altında inleyen Azerbaycan türkü tarafından kendisine karşı direnç görmeyen, Ruslar tarafından sürekli destek olan Ermeni-Taşnak faşistleri zaman zaman azğınlaşıblar. Bu nefrete kilitlenmiş olanlar bile hiç bulunamadı. Özellikle Sovyet yıllarında halkına bağlı olmayan, onun kaderine ilgisiz tutum besleyen, repressul konumda duran insanlar Kremlin eliyle Azerbaycan'a rehber tayin edilmişlerdir. Onlar her zaman Azerbaycan soykırımına son verdiler. Bu rehberlerin etinaslığından kullanan Ermeni-Taşnak faşistleri Azerbaycan halkının genefonduna onulmaz yaralar vurmuşlar. Kısacası, idraki sönük, Kremlin'e köle olan bu insanlar Ermeni-Taşnak faşistlerine hizmet eden nakesler olmuşlar. Bizler ise bir halk, bir millet olarak duyarsızlığımızın, unutqanlığımızın rehinelerin çevrilerek tarihi facielerimizden sonuç çıxarmamışıq "(1, 398).

Tarihin her döneminde olduğu gibi, geçen yüzyılın 80'li yıllarının sonu, 90'lı yılların başlarından itibaren, günümüze kadar oluşan ve yaranmaqda olan epik ve lirik şiir örnekleri bu dönemde meydana gelen olayları, halkımızın başına getirilen musibetleri şiirsel şekilde, imgeler aracılığıyla özünde eks yapar. Yakın tarihte yaşanan Karabağ savaşı, yüzde 20 erazimizin yağı tapdağı altında kalması, bir milyondan fazla masum soydaşlarımızın öz dede-baba yurtlarından zorla göç düşürülmesi tabii ki, söz senetkarlarımızın diqqetinde hep öncül yerlerden birini almıştır. Çağdaş Azerbaycan şiirinde öyle bir şair bulmak zordur ki, kendi eserlerinde düşman - Ermeni karakteri yaratmamış olsun. Bahtiyar Vahabzade, Memmed Araz, Neriman Hesenzade, Söhrab Tahir, Nebi Xezri, Zelimhan Yakup, İlyas Bulduk, Cabir Novruz, Hüseyin Kurdoğlu, Mehmet İsmail, Mehmet Aslan, Famil Mehdi, Alemdar Quluzade ve başka şairlerimizin yaratıcılığında genefonu bilinmeyen eremeni - düşman karakteri oluşturuluyor Ermeni barbarlığı, Ermeni vandalizm ve Ermeni vahşeti okuyucuya çatdırılır. Şair Hüseyin Kurdoğlu düşman karakterini yaratırken uzun uzun tasvire gerek görmüyor, özet ve etkili bir yöntem seçer. Şair, karakteristik çizgisini sıkıştırmak için düşmanın görüntüsünü yaratan tek başarılı araçtır:

Haraylı ünlü dünya,

Toylu, düyünlü dünya.

Daşnak gözleri kimi

Hemişe kinli dünya (2, 15).

Ya da şair, "Arkadaş Değil" adlı şiiriyle düşmanın bütün iç yüzünü açar ve ermeni vahşetini gösterir.

İblis üreyindedir, melek donu geyse de,

Milyon kere and içib, başına daş döyse de,

Öz köküne, zatına tüpürse de, söyse de,

Daha bir de inanma, ulu xalq, ulu Veten!

Bil ki, qan düşmenidir, bil ki, can düşmenidir.

Dost olmaz ermeniden (2, 15).

Şair Halil Rza'nın şiiri daha sert, daha radikal boyalarla tasvir edilmiştir. Buna neden düşmanın yaptıkları vehşiliklerin çeşidinin, qeddarlığının ölçülemez sayısının şairin şiirlerinde sergilenmesidir. Düşman yaşlı adamı, kadını, bebeği görmezden gelir. Tarihde görünmemiş işgenceler verilir. İnsanların derisini soyurlar. Küçük kızların haysiyetine, namuslarına dokunuyorlar. Halil Rza, Ulutürk halkına bu korkunç, kendiliğinden zulümleri unutmamalarını tavsiye ediyor:

Süngülere keçirdiler, yüz uşağı, min qundağı,

Ağsaqqalı, ağbirçeyi, ayüzlünü, güldodağı.

Odqarışıq küle döndu yun şalının her saçağı,

Uçdu, qondu buludlara igidlerin çal papağı.

Unutmazsan o papağı, Oder yurdu, Od torpağı (3, 8)

Düşmanlarımız, dünya uluslarını kendi ulusumuza karşı, kendilerinin işlediği zulümleri inkar ederek kaldırmaya çalışırlar. Hatta kendilerinin bu akılsız, sivil beşeri, insanlık dışı eylemlerini destekleyen, dünyayı halkımızın aleyhine kaldıran, sosyal fikrini yanlış yola sürüklemeye çalışanlar Ermeni milletlerinden kendilerine taraftar da bulabiliyorlar. Khalil Rza Uluturk haklı olarak bu faşist Ermenileri iftiracı, hırsız olarak adlandırıyor. Şair, halkımızın ermeniler tarafından olarak karanlıkta saldırıya uğradığını gösteriyor:

Qaranlıqda oğru kimi yurda gece girdi onlar,

Ulduzları gülleleyib göyden yere serdi onlar.

Beşiklerden ter qönçeni, ilk nübarı derdi onlar,

Çocuqlara emzik deyil, od lülesi verdi onlar.

İsti küle dönderdiler bar üstünde min budağı.

Unutmazsan o alçağı, Oder yurdu, Od torpağı!(3, 8).

Bugün dünyaya bilinmektedir ki, Hocalı soykırımı dünya tarihinde benzeri olmayan, Ermeni tefekkurunun, Ermeni ahlakının bariz tezahürü, nadir örneği, vahşetin ve barbarlığın orijinal seçeneğidir. Böyle fantezi ile Ermeni terörizmi manevi selefleri olan neofaşizme öğretmek, şiddet Patriği unvanını kazanmak düzeyindedir. Hocalı soykırımına isyan eden Halil Rıza Ulutürk "Qaytar menim qüdretimi, Azerbaycan!" Şiirinde düşmanı acımasız cellat adlandırır:

Bu müsibet ne Daxay, ne Osvensim, ne Xatındı,

Qurşunlanan zer qelemin Dan ulduzu Salatındı.

Yeherleri qana batmış Qıratındı, Düratındı,

Yadda saxla: daşnak senin en rehimsiz celladındı.

Boğazında kemend oldu körpelerin belek bağı,

Uğradın rus zavalına, Oder yurdu, Od torpağı (3. 9).

Düşmana nefret, öfke püsküren yetenekli şair Alemdar Quluzadenin "Qadan bana, Karabağ" şiirinde Ermeni qaniçenlerinin yaptıkları dehşetler, musibetler canlı, mecazi çizgilerle verilmiştir:

Damarında yad qanı,

“Böyük Ermenistan”ı

Düşündükce bu dığa

Baxmayır sızlamağa.

Tepikleyir qocanı,

Tükden asılan canı

Çırpır ağaca, daşa,

Ürpenmir yalvarışa,

Teleb edir pulları,

Soyur bu yoxsulları,

Deye bilmirem axı…

Gelinlerin barmağı

Qopur üzük qarışıq,

Hele görünmür işıq,

Hele açılmır seher(4, 207).

Modern epik-lirik eserler içerisinde oluşturulan düşman karakterine göre halk şairi Zelimhan Yakup "O kızın göz yaşları" şiiri da özel sanatsal-estetik değere ve dolgun içeriğe sahiptir.

Hocalı faciasının dehşetlerine, ağrılarına adadığı bu poemada Z.Yaqub derdin portresini oluşturuyor, düşmana öfke, nefret duygusu aşılamaktadır:

Sual da mendedi, cavab da mende,

Xocalı en böyük derddimi?

Derddi!

Tersine çekilen düşmen şillesi,

Deli tufanlardan sertdimi?

Sertdi! (5, 246)

Ve bu "sert tokat" lerin, Hocalı derdinin, hale de kendine gelmeyen, mahcubiyet hissinden pert milletin öcünü almak vaktinin çoktan yetiştiğini şair aşağıdaki mısralarla söylüyor:

Ne ölen diriler, ne solan biter,

Axdı göz yaşımız sellerden beter.

Yeter seyrçilik, şahidlik yeter,

Şehide çevrilmek şertdimi?

Şertdi! (5, 247)

Eserler boyunca Hocalı'daki Ermeniler tarafından yapılan kurmaca eylemler okura teslim edildi. Yazar "Karabağ tarihi açılırsa kat kat, Tarihe sığmayan üzüntü görürsün" (246, 247) - diye, dünyaya, uluslararası kurumlara Ermeni vandalizminin dehşetini iletiyor. Bu bölümlere şu korkunç anlarda bir bakalım:

O gün qan üstünde açıldı seher.

O gün Xocalıda yer qırmızıydı.

Qırmızı-qırmızı üzüme durdu,

İblis görkeminde şer qırmızıydı (5,247).

Savaşın nasıl büyük korku olduğunu, onun getirdiği trajediler, özellikle Ermeni faşistlerinin amansız ve gaddarlığını, Hocalı faciasının Azerbaycan halkı için ne demek olduğunu, Ermenistan'ın beşere karşı işlediği ağılasığmaz ihanetleri daha derinden anlamak için Zelimhan Yakupun bu poemasından örnek getirdiğimiz üçce bendi okumak, görüşümüze göre, yeterli :

Çırpınırdı qan gölünde batanlar,

Çığır qanlı, keçid qanlı, iz qanlı,

Xına yaxır qayalara, daşlara,

Dirsek qanlı, topuq qanlı, diz qanlı.

Qılıncda derd, qırğında derd, qında derd,

Çetin çıxar, yuva salıb qanda derd.

Üzde heyret, gözde dehşet, canda derd,

Dırnaq qanlı, yanaq qanlı, üz qanlı.

Baş açılmır derdden, yoldan, elemden,

Dağ eyilir dağdan ağır şelemden.

Yazmaq olmur, qan fışqırır qelemden,

Yazı qanlı, varaq qanlı, söz qanlı (5, 248)

Düşmanın kan gölüne dönderdiyi Hocalı her bir Azeri'nin, her bir insanoğlunun faciası, kalp yarası olduğu gibi Zelimhan Yakup'un da şair yüreğini didib-parçalıyor, goýum-goýum göynedir. Fakat sanatçı yine kendi gururunun sınmadığını, halkının, milletinin, vatanının gayretli oğullarının bu kanı yerde qoymayacağını kesin vurgular. Halkının gücüne, kudretine, merdliyine, gayretine, sabrına, dozumune inanmayan şair hiçbir zaman o halkın sevdiği şairi olamaz diyor! Şaire göre "yeminini toprağa içen" milletin düşmanı yok etmeye her türlü gücü ve kudreti var:

Meni susdurammaz bu qan, bu qada,

Melek qanadında uçar bu millet.

En gözel derdi de bir içim su tek.

Başına qaldırıb içer bu millet. (5, 248)

Şiirde Zelimxan Yakub Hocalı faciasının dehşetlerinden, Ermeni işgalcilerinin düşünülemez terörizm, aynı zamanda, Azerbaycan halkının bu vahim dertlere metanetle göğüs gerip, tarihin bu acımasız sınavından da mağrur, gururla, üzüağ çıkacağına, kendi gücü-kudretiyle kısası düşmende qoymayacağına inancından sohbet açırdısa, nihayet, poemanın sonunda hadiseleri daha net eks etdirir. Şairin Vatan duygusu ile yanıp tutuşan kalbi bu öcü almak için güç, kuvvet kaynağını poemanın esas kahramanı olan kızın - henüz 8 yaşındaki bebek iken babası gözleri önünde diri diri yakılan, şimdi 21 yaşında olan Xezengülün göz yaşlarında görüyor:

…Tek o qızın göz yaşları, besimdi,

O gözdeki yaşın gücü tükenmez (5, 249).

Şair bu sonuca kendi-kendine gelmiyor. Dönüp tarihe kısaca göz atarsak görürüz ki, bir halkın öcünü almak bir imparatorluğu çöktü ettirmek, bir sömürgeci devleti yeryüzünden silmek için bir kızın, bir kadının kini, öfkesi, nefreti, güzelliği ve göz yaşlarının yarattığı coşkunluk dalgası yeterli olup. Antik Trojan, Atabey, Roma İmparatorluğu'nun (K.Mopatra) kaderi ve Büyük İskender'in (Nushaba) kaderi, Xezengülün düşmana kini, öfkesi, güzelliği ve göz yaşlarının yarattığı fırtına ve ızdıraplar da er ya da geç tüm Azerbaycan oğullarını ayağa kaldıracak, öc düşmende qalmaycaq. Her durumda, Zalimhan Yagub'un kalemi bunu ikna ediyor.

İnsanlıqdan uzaqmış

insan qanı tökenler,

Elden dırnaq çıxarıb,

ağızdan diş sökenler.

Sinelere dağ basıb,

üreye dağ çekenler,

Nece qırıb qolları,

nece kesib başları, —

Bir-bir yada salırdı

O qızın göz yaşları (5, 250).

Şair, şiirde gözyaşlarının dilini ve sırrını anlar. Sanatçı kendi halkının bir hakaretinin gözyaşlarına dönüşüyor. Şair bu facieni dünyaya duyurmak üçün kalemiyle yardım ediyor. Şair, milletini, halkını, bir kızın gözyaşları ile düşmana intikam almak için çağırıyor. Zelimhan Yakup "O kızın göz yaşları" şiirinde yarattığı düşman imajı kendi bütünlüğü, bitkinliyi, düşmanın tüm acımasız, sinsi, suç ezazilliklerini kapsamlı kendisinde yansıtması ile bu konuda yazılmış eserlerden seçilir, desek, yanılmarıq. Elbette, Karabağ konusunda Bahtiyar Vahapzade, Nebi Xezrinin, Mehmet Aras'ın, Mehmet Arslan'ın, Mehmet İsmail'in, Famil Mehdi, Rafiq Odayın ve başka yazarların yaratlıqlarını inkar etmiyoruz, onların üzerine hiç de gölge düşürmek niyetinde değiliz. Her birinde, düşmanın imgesi keskin bir psikolojik etkiyle seçilir. Ancak Zalimhan Yagub'un bu şiirinde düşman vahşiliyi, en yüksek seviyyede sunulmaktadır. Şu şiirden bu satırlara bakalım:

Göz yaşları deyirdi ki,

Eheeeyyy!!!

Alçaq qarı düşmen!

Qara ite qahmar çıxan

ala düşmen, sarı düşmen!

Ne topum var, ne tüfengim,

ne qalxanım, ne qılıncım,

Doğra meni tike-tike,

Parça-parça, xıncım-xıncım,

Başımı ez!

Qolumu kes!

Gözümü oy!

Derimi soy!

Diri-diri odda yandır bedenimi!

Oda qala torpağımı,

işğal ele vetenimi!

Şişle dağla üreyimi!

Süngüyle deş küreyimi!

Ağı ele heyatımı,

Zeher ele çöreyimi! (5,257).

Bu şiirsel satırlar vahim bir Hocalı sahnesidir, esirlikde işkencelere maruz kalan soydaşlarımızın kanlı feryadı, acı ve işkencelerle yoğrulmuş hayatıdır. Bu sahne kasete aktarılan canlı bir videodur. Silahsız, savunmasız, dayanaksız insanın, insanoğlunun naleleri, feğanları "karı düşman" in üstü¬ne dolu gibi yağıyor, yıldırım gibi çakıyor. Bu çığlık, dünya demokrasisinden düşmenlere hitap eden bir protesto notudur. Şair şiirinde düşmanın qeddarlığını ve qeviliyini vehdetde verir, dünyaya, insanlığa karşı törene bilecek felaketin anonsunu kabartır. Nurengiz Günün "Hocalı simfoniyası" eseri de ermeni vandalizmini eks etdiren en deyerli eserlerdendir. Şurada şaire ermenilerin diri-diri toprak altına bastırdıkları küçük çoçukların, beyaz saçlı annelerin, vahşilikle, defn etmesinden bahs edir ve dünyanı bu vahşiliklere göz yumduğuna göre kınayır. Şair yazıyor ki, insanlar toprak altında öle bilmirler, çoçuklar aclar, anne memesi istiyorlar, feryat koparıyorlar. Ahları, sedaları duyuluyor. Şair rüzgardan fırça istiyor. Söylüyor ki, "Bana bir fırça getir. Insanların dertlerini, ahlarını resmini çizicem çize bilirsem" diyor. Amma güzel çekiyor bu vahşiliyin resmini.

Ve varındısa - sen allah, ey Rüzgar, fırça getir!

Men bu qlobal Ahın şeklini çekerem!

Çeke bilerem onu -

Beşeriyyet önündeki

Zülmün neheng Pannosunu!(6,25)

Diger satırda ise ermenileri sinsi adlandırarak, dünyanı sülhe sesleyir, savaşların sözlüklerden silinmesini talep edir.

El çekin! Qırın herbin belini!

Dağıdın tebilini siz onun!

Doğrayın müharibe sözünü,

Siliniz lüğetlerden!...

İnsanı düşünün! Üreksiz Melikler!

Dünya kelekbazları!

Dü-şü-nün!!!

Düşünmeye çox deyer!!!(6,27)

Bu kimi şiirlerde Azerbaycan şairleri kendi eserlerinde ermeni vandalizmini dünyaya çatdırır. Azerbaycan şairleri hakkı, adaleti seven dürüst olan herkesi insanlığa karşı katı cinayetler işleyen tehlikeli düşmana - Ermeni neofaşizmine karşı seferberliğe çağırıyor.

Kaynakça

1.Eroğul Alisahib. Ermeni-daşnak faşizmi ve Azerbaycan,Bakı ;Tehsil 2007,412 s.

2.Huseyn Kürdoğlu. Yurtuma kurbandır sözüm,Bakı ;Sabah,2005,194 s.

3.Ulutürk Halil Rza. Kahraman Tabrizim, Bakı ;Genclik,1994, 356 s.

4.Elemdar Kuluzade. Kadan bana Karabağ.Bakı ;Ozan,2006,454 s.

5.ZelimhanYakub. Bir elim toprakda , bir elim hakkda,Bakı ;Azerbaycan,1997,498 s.

6.Nurengiz Gün.Hocalı simfoniyası, Bakı ;, Vektor,2004, 84 s.

TURİZM ÖĞRENCİLERİNİN STAJ DOSYALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Arş. Gör. Mehmet BOYRAZ

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi

mboyraz@aku.edu.tr

Özet

Bu araştırmanın amacı, lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin yaz stajlarının değerlendirilmesidir. Araştırmanın evrenini, Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği bölümünde eğitim alan ve 2017-2018 yılı yaz döneminde turizm işletmelerinde staj yapan öğrenciler oluşturmaktadır. Belirlenen bu çalışma evrenine araştırmacının ulaşma imkanı bulunduğu için herhangi bir örneklem alınma yoluna gidilmemiş ve tam sayım yöntemi kullanılarak tüm hedef kitleye ulaşılması öngörülmüş ve ilgili dönem itibariyle bölüm staj komisyonuna 108 öğrencinin staj başvurusu yaptığı belirlenmiştir. Araştırmada staj yapan öğrenciler, demografik bilgiler, staj yapılan işletmeye yönelik bilgiler ve staj değerlendirme raporu değişkenleri açısından ele alınmıştır. Bu doğrultuda, çalışmada verilerin temininde nitel araştırma yöntemlerinden doküman-arşiv tarama tekniğinden faydalanılmış ve öğrencilerin staj dosyaları (defterleri) incelemeye tabi tutulmuştur. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde ise demografik ve işletmeye yönelik bilgiler için yüzde ve sıklık analizi; değerlendirme raporu metinleri içinse içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin Türkiye ve Almanya olarak iki ülkede, 21 ayrı ilde 70 farklı işletmede stajlarını tamamladıkları görülmüştür. Araştırma sonucunda ulaşılan bulgular tablolar halinde ele alınmış ve ilgili literatür incelemesi ile birlikte öğrencilerin staj hakkındaki görüşleri değerlendirilerek konuya ilişkin öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Turizm eğitimi, turizmde staj, lisans öğrencileri.

EVALUATION OF TOURISM STUDENTS' INTERNSHIP FILES

Abstract

The aim of this research is to evaluate the summer internship of the students who have tourism education at undergraduate level. The population of the study consists of students who study in the Department of Tourism Management in Afyon Kocatepe University Tourism Faculty and completed their internship in tourism enterprises in the summer term of 2017-2018. Since the researcher had the opportunity to reach this study universe, no sampling was taken and It is envisaged to reach the whole target audience by using the full census method. It has been determined that 108 students have applied to the internship commission in that period. Internship students were evaluated in terms of demographic information, internship information and internship evaluation report variables in the study. In this direction, internship files (notebooks) of the students were examined by using document-archive scanning technique from qualitative research methods. In the analysis of the obtained data, percentage and frequency analysis for demographic and business information; content analysis technique was used for evaluation report texts. Research showed that students completed their internships in the two countries, Turkey and Germany, 21 distinct cities and 70 different enterprises. As a result of the research, the findings were discussed in tables and the students' opinions about the internship were evaluated together with the related literature review and suggestions were made about the subject.

Keywords: Tourism education, internship in tourism, bachelor students.

Giriş

Turizm milyonlarca insanı üretici ve tüketici olarak ilgilendiren (Olalı ve Timur, 1988), Dünya'daki en önemli ekonomik sektörlerden birisidir. Turizmde üretim, pazarlama ve satışa konu olan şeyler

çoğunlukla hizmettir ve sektör bu bağlamda büyük ölçüde insan gücüne dayanan emek yoğun bir yapıdadır. Sektörde özellikle konaklama işletmeleri başta olmak üzere yeme-içme ve seyahat acentacılığı sürecinde insan gücüne çok fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle uluslararası turizmde rekabetin arttığı, hizmet kalitesinin ve insana dayalı rekabetin ön plana çıktığı göz önüne alındığında turizm sektöründeki işletmelerin başarılı bir şekilde yönetilmesinde insan kaynağı kritik bir önem arz etmektedir. Turizm sektöründe turistlere hizmet verecek insan kaynağının donanımlı ve nitelikli olması ise verilen turizm eğitiminin kalitesine (Ünlüönen ve Boylu, 2005; Lovrentjev, 2015), etkinliğine, teknik, beşeri ve kavramsal becerilerin eş zamanlı ve dengeli olarak gerçekleştirilmesi gibi birçok önemli faktöre bağlıdır. Bu faktörlerden birisi de staj uygulamalarıdır. Turizm sektörünün sürekli artan dinamik yapısına uyum sağlanabilmesi (Pelit, Kabakulak ve Zorlu, 2019), edinilen teorik bilgilerin insan temelli olan hizmetlerin yerine getirilmesinde pratiğe dönüştürülebilmesi ve turizm sektöründeki öğrencilerin kendini konumlandırabilmesinde staj uygulamaları turizm eğitiminin önemli bir parçası durumundadır. Bu kapsamda turizm fakülteleri ve meslek yüksekokulları, öğrencilerin kavramsal ve beşeri bilgilerini sektördeki işletmelerde uygulayarak davranışa dönüştürmesi (Çetin, 2005) ve deneyim kazanması için müfredatlarında zorunlu stajlara yer vermekte ve yönetmeliklerle staj uygulamalarının ilkelerini belirlemektedir. Genel olarak staj yapılacak işletmeye karar verilmesi ve başvuru ile başlayan staj süreci, staja katılım ve sonrasında staj evrakları/dosyaların kontrolü ile mülakatlar ile tamamlanmaktadır. Üniversitelerde, turizm liselerinden farklı olarak staj süreçleri başvuru ve staj bitiminde evrakların teslim tarihlerinde fiziki kontrolü ile tamamlanmakta, öğretim elemanları ise öğretmenler gibi öğrencileri staj döneminde uygulama işletmesinde kontrolünü/denetlemesini gerçekleştirmemektedir. Dolayısıyla turizm sektöründe staj yapan üniversite öğrencilerinin, staj döneminde yaşadıkları ve karşılaştıkları durumlar staj dosyalarında yer almaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın amacı, yaz stajına katılan lisans düzeyindeki turizm öğrencilerinin staj dosyaları aracılığıyla çeşitli parametreler açısından incelenmesidir.

1. Literatür Tarama

Turizm eğitimi alan öğrencilerden staj yapanlara yönelik literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde genel olarak öğrencilerin stajdan beklentileri, stajdan elde edilen kazanımlar ile bu tür uygulamaların katkıları, staj sürecinde karşılaşılan sorunlar ve şikayetler, işletme yöneticilerinin ve çalışanlarının staj konusuna ve stajyer öğrencilere bakış açıları, stajın mesleki gelişime ve kariyer planlamasına katkısı, stajın mesleki bağlılığa ve mesleğe devam etme niyetine etkisi gibi çeşitli konuların ele alındığı görülmektedir. Bu kapsamda farklı üniversitelerde turizm eğitimi alan öğrencilerin staj uygulamalarına yönelik bakış açılarının değerlendirildiği çalışmalar (Akoğlan ve Okumuş, 1991; Pelit ve Güçer, 2006; Aymankuy ve Aymankuy, 2013; Aslan ve Çoban, 2014; Uslu vd., 2017; Zengin ve Kırmızı, 2017; Ağca vd., 2018; Akay, Uslu ve Sancar, 2018; Akın, 2018; Erdem, Akgöz. ve Gündoğdu, 2018; Sandıkcı, Mutlu ve Dağdalan, 2018; Akay ve Şıttak 2019) yer almaktadır. Araştırmanın uygulama alanı Afyon Kocatepe Üniversitesi olduğu için literatürde bu kapsamda yapılmış çalışmalar detaylı olarak sırasıyla incelenmiştir.

Emir, Arslan ve Kılıçkaya (2008) Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde üç ayrı (Afyon MYO, Sandıklı MYO, Dinar MYO) Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Programında öğrenim gören ve stajını tamamlamış olan 205 öğrenci üzerine yaptıkları çalışmada staj uygulamasının katkılarını değerlendirmişlerdir. Çalışma sonucunda, stajın öğrencilerin mesleki ve kişisel gelişimlerinde büyük oranda olumlu etkisinin olduğu, yapılan stajın öğrencilerin sektörü ve iş yaşamını tanımaları, sektördeki güncel uygulamaları iş başında öğrenmeleri, insan ilişkilerini ve yabancı dillerini geliştirmeleri gibi pek çok katkılar sağladığı ortaya çıkmıştır.

Emir, Pelit ve Arslan (2010) Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde üç ayrı (Afyon MYO, Sandıklı MYO, Dinar MYO) Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Programında önlisans eğitimi alan 182 öğrenci üzerine yaptıkları çalışmada öğrencilerin 2008-2009 eğitim öğretim dönemindeki staj öncesi ve sonrası görüşlerini karşılaştırmıştır. Çalışma ile öğrencilerin tamamına yakınının sektörde yaptıkları stajlara ilişkin olumsuz bir tutum ortaya koyduğu, özellikle staj yapıp döndükten sonra bu olumsuzlukların daha da arttığı, öğrencilerin staj sonrasında sadece stajın süresi, stajın iş bölümü ve koordinasyonlu

çalışma hakkında tecrübe kazandırması ve değişik kültürlerden insanları ve yaşam biçimlerini tanıma fırsatı yaratmasına ilişkin görüşlerinin daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Pelit ve arkadaşları (2016) Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesinde öğrenim gören stajını tamamlamış 401 öğrenci üzerinde yaptıkları çalışmada, öğrencilerin turizm sektörüne yönelik tutumlarının belirlenmiş ve kariyer yapma istekleri üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Çalışma sonucunda staj yapan öğrencilerin turizm sektörüne yönelik tutumları ile turizm sektöründe kariyer yapma istekleri arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki ve sektöre yönelik tutumlarını olumsuz yönde etkileyen iki önemli faktörün "işin doğası ve fiziksel çalışma koşulları" ile "özel hayat-zaman" alt boyutları olduğu tespit edilmiştir.

Mutlu (2018) Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümünde öğrenim gören ve 2017-2018 yaz döneminde stajını tamamlayan 116 öğrenci üzerine yaptığı çalışmada, öğrencilerin staj başarılarını değerlendirmiştir. Çalışma ile öğrencilerin staj başarı sonuçlarının staj yapılan işletme türü açısından yiyecek-içecek işletmelerinde staj yapan öğrencilerin diğer turizm işletmelerindekilere göre daha yüksek ve anlamlı olduğu; cinsiyet ve okulda geçirdikleri süre değişkenleri açısından ise anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Pelit ve arkadaşları (2019) Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm Rehberliği Bölümünde öğrenim gören ve 2017-2018 yaz döneminde stajını tamamlayan 62 öğrenci üzerine yaptıkları çalışmada, öğrencilerin stajlardan memnuniyet durumunu, stajın mesleki gelişime ve sektöre bakış açısına katkısı ile alınan mesleki eğitimin staj sürecine katkısını değerlendirmiştir. Çalışma sonucunda, öğrencilerin çalıştıkları turizm sektörüne dair bilgilerini artırdıkları ve sektöre dair fikir edindikleri, iletişim becerilerini ve özgüvenlerini artırdıkları, alınan mesleki eğitimin öğrencilere staj yaparken sorumluluk kazandırdığı ve onları disiplinli çalışmaya yönlendirdiği fakat mesleki yabancı dil konusunda yetersiz kaldığı ortaya çıkmıştır.

Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde genel olarak büyük çoğunluğunun nicel araştırma olarak tasarlandığı ve bu kapsamda veri toplama yöntemi olarak anket tekniğinin kullanıldığı görülmüştür. Bununla birlikte araştırmanın kapsamını oluşturan üniversite ve turizm eğitimine yönelik ilgili yüksekokul veya fakülte açısından da araştırmaların turizm işletmeciliği bölümü dışındaki bölüm öğrencilerine yönelik gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Ayrıca önceki çalışmaların uygulama zamanları açısından da bu çalışma ile arasına yeni bir araştırma açısından önemli sonuçlar doğurabilecek10 yıllık bir dönemin oluştuğu görülmektedir. Dolayısıyla ortaya çıkan bu durum araştırmanın önemini artırmaktadır.

2. Yöntem

Bu araştırmanın amacı, lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin yaz stajlarının değerlendirilmesidir. Araştırmanın evrenini, Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği bölümünde eğitim alan ve 2017-2018 yılı yaz döneminde turizm işletmelerinde staj yapan öğrenciler oluşturmaktadır. Belirlenen bu çalışma evrenine araştırmacının ulaşma imkanı bulunduğu için herhangi bir örneklem alınma yoluna gidilmemiş ve tam sayım yöntemi kullanılarak tüm hedef kitleye ulaşılması öngörülmüş ve ilgili dönem itibariyle bölüm staj komisyonuna 108 öğrencinin staj başvurusu yaptığı belirlenmiştir. Araştırmada staj yapan öğrenciler, demografik bilgiler, staj yapılan işletmeye yönelik bilgiler ve staj değerlendirme raporu değişkenleri açısından ele alınmıştır. Bu doğrultuda, çalışmada verilerin temininde nitel araştırma yöntemlerinden doküman-arşiv tarama tekniğinden faydalanılmış ve öğrencilerin staj dosyaları (defterleri) incelemeye tabi tutulmuştur. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde ise demografik ve işletmeye yönelik bilgiler için yüzde ve sıklık analizi; değerlendirme raporu metinleri içinse içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Metin içeriklerinin çözümlenmesinde ana temalar ve alt temalardan oluşan kodlama yönergesi kullanılmış ve veriler istatistik programı aracılığıyla sıklık dağılımına göre sayısallaştırılmıştır.

3. Bulgular

Araştırmaya konu olan Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü'nde 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar dönemi yaz stajı başvurularının alındığı tarih itibariyle 224 öğrencinin aktif olarak öğrenim hayatına devam ettiği (Turizm Fakültesi, 2019) tespit edilmiştir. Aynı eğitim döneminde yaz stajı için başvuru yapan öğrenci sayısı 108 olarak gerçekleşmiş olup bölümün tamamı göz önüne alındığında bu sayının bölümün %48,2'sini temsil ettiği görülmektedir. Staja katılan bu öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin bulgular tablo-1'de değerlendirilmiştir. Buna göre staj yapan öğrencilerin cinsiyet açısından %63'ünün erkek ve %37'sinin kadın olduğu belirlenmiştir. Eğitim aldıkları bölümün program türü açısından öğrencilerin %58,3'ü normal öğretim, geri kalan %41,7'si ise ikinci öğretim kategorisinde yer almaktadır. Bununla birlikte sınıf grupları açısından ise öğrencilerin en çok %40,7'ile ikinci sınıfı, onu takiben sırasıyla %34,3 ile birinci sınıfı ve %25,0 ile üçüncü sınıfı tamamladıktan sonra staj yapmaya karar verdikleri ortaya çıkmıştır. Öğrenciler staj yapacakları işletmeleri %69,4 ile kendi imkanları ve sosyal çevresinin gücü ile belirlerken geri kalan %30,6'sının ise AKÜ Turizm Fakültesi tarafından geleneksel olarak düzenlenen Turizmde İstihdam ve Kariyer Günleri etkinliğine katılan sektör temsilcileri ile görüşerek karar verdikleri tespit edilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Özellik	Değişken	n	%	Özellik	Değişken	n	%
Cinsiyet	Kadın	40	37,0	Program	Normal Öğretim	63	58,3
	Erkek	68	63,0		İkinci Öğretim	45	41,7
Sınıf	1. Sınıf	37	34,3	İşletme Bulma Şekli	Kendisi	75	69,4
	2. Sınıf	44	40,7		Fakülteden	33	30,6
	3. Sınıf	27	25,0		(Kariyer Günleri)		

Araştırmada ikinci olarak öğrencilerin yaz stajı yaptıkları ülke ve şehirler incelenmiş ve elde edilen bulgular tablo 2'de ele alınmıştır. Bu kapsamda öğrencilerin %94,4 ile büyük çoğunluğunun Türkiye'deki, %5,6'sının ise Almanya'daki ZAV (Zentrale Auslandsund Fachvermittlung – Alman İşveren ve İşçi Bulma Kurumu) "Stajyer Bulma Birimi" ile ortak yürütülen proje kapsamında turizm işletmelerinde gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Öğrencilerin staj yaptığı illere bakıldığında Afyonkarahisar dışında ilk beş il arasında Türkiye'nin güneyinde yer alan deniz turizminin yoğun olarak gerçekleştirildiği Antalya, İzmir, Muğla ve Aydın yer almaktadır. Araştırma kapsamında incelenen üniversitenin Afyonkarahisar'da yer alması, 81 farklı ilden gelen öğrenciler arasında en büyük payın Afyonkarahisar'a ve takibinde komşu illere yönelik olması ile Afyonkarahisar'ı termal tesisler bakımından Türkiye'nin en zengin yatak kapasitesine sahip olması gibi faktörlerin etkisiyle bu il sınırları içerisinde staj yapan öğrencilerin oranını önemli bir düzeye çıkarmıştır.

Araştırma kapsamında bir diğer değişken olarak staj yapılan turizm işletmeleri nitelikleri bakımından değerlendirilmiş ve yine elde edilen bulgulara tablo 2'de detaylı olarak yer verilmiştir. Bu kapsamda staj yapılan turizm işletmelerinin %50,6'sının ulusal veya uluslararası bir zincir işletme grubunun yönetiminde olduğu diğer %49,4'ünün ise bağımsız olarak işletildiği tespit edilmiştir. Öğrenciler staj için en çok %82,4 ile turizm sektörünün lokomotifi olan konaklama işletmelerinden otelleri tercih ettiği görülmektedir. Bununla birlikte sektörün diğer önemli yapıtaşları olan seyahat acentalarında %11,1 oranında, lokantalarda %4,6 oranında ve havaalanı ile il turizm müdürlüklerinde (kamu) ise %0,9 eş oranlarda öğrencilerin staj uygulamalarına katıldığı belirlenmiştir. Staj yapılan otellerin ise sırasıyla; %42,7'sinin kıyı kesimlerde faaliyet gösteren resort, %28,1'inin termal, %27,0'sinin şehir ve %2,2'sinin butik otel türünde olduğu; sınıfları bakımından %84,3 oranında büyük çoğunluğunun beş yıldızlı, %7,9 oranında dört yıldızlı, %1,1'inin üç yıldızlı ve %6,7 oranında özel tesis grubunda yer alan oteller olduğu saptanmıştır.

Tablo 2: Öğrencilerin Staj Yaptıkları İşletmelerin Nitelikleri İlişkin Bulgular

Özellik	Değişken	n	%	Özellik	Değişken	n	%
İşletme Yönetim Şekli	Bağımsız	44	49,4	Staj Yapılan Ülke	Türkiye	102	94,4
	Zincir	45	50,6		Almanya	6	5,6
İşletme Türü	Otel	89	82,4	İller	Antalya	19	17,6
	Seyahat Acentası	12	11,1		Afyonkarahisar	17	15,7
	Lokanta	5	4,6		İzmir	12	11,1
	Havaalanı	1	0,9		Muğla	10	9,3
	Kamu	1	0,9		Aydın	8	7,4
					Bursa	7	6,5
					İstanbul	6	5,6
					Ankara	5	4,6
					Diğer (13 il)	18	16,6
Otel Türü	Resort	38	42,7	Otel Sınıfı	5*	75	84,3
	Termal	25	28,1		4*	7	7,9
	Şehir	24	27,0		3*	1	1,1
	Butik	2	2,2		Diğer	6	6,7

Araştırmada üçüncü olarak öğrencilerin staj yapmak için en çok tercih ettikleri turizm işletmeleri ile işletmelerde hangi bölümlerde çalıştıklarına yönelik incelemeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda elde edilen bulgulara tablo-3'te yer verilmiş olup öğrencilerin 21 ayrı ilde 76 farklı işletmede staj yaptıkları belirlenmiştir. 65 turizm işletmesinde yalnızca birer kişi ve altı işletmede ise ikişer öğrenci staj yaparken, Amerika merkezli Marriott oteller grubunda yer alan markalardan biri olan Sheraton Çeşme Resort Hotel & Spa'da dokuz adet ile en fazla stajyer kabul eden otel işletmesi olmuştur. Bununla birlikte Afyonkarahisar/Merkez, Aydın/Kuşadası, Antalya/Manavgat ve Muğla/Bodrum gibi önemli turizm destinasyonlarında faaliyet gösteren otel işletmelerinde de önemli oranlarda öğrencinin staj yaptıkları görülmektedir. Öğrencilerin işletmelerde staj yapmak için otellerde en çok yiyecek-içecek bölümüne kabul edildiği, onu sırasıyla önbüro ve kat hizmetleri bölümlerinin takip ettiği tespit edilmiştir. Diğer taraftan yönetim ve ofis birimlerinden olan, misafirle yüz yüze iletişimin diğer bölümlere göre düşük düzeyde gerçekleştiği satış-pazarlama, muhasebe ve insan kaynakları gibi bölümlere staj için kabul edilen öğrencilerin oranının ise çok düşük olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre çalıştıkları bölümler karşılaştırıldığında, kadınların arka plandaki ofis bölümlerinde erkeklere nazaran çok daha büyük oranda tercih edildiği, otel işletmelerinde operasyon yoğunluğunun en fazla olduğu yiyecek-içecek bölümünde ise erkeklerin kadınlara göre daha fazla yer aldığı görülmektedir. Benzer şekilde eğitim alınan program türü açısından öğrencilerin staj yaptıkları bölümlere ilişkin dağılımında normal öğretim programı öğrencilerinin yine yiyecek-içecek bölümü ile kat hizmetleri bölümünde daha fazla öne çıktığı tespit edilmiştir.

Tablo 3: Öğrencilerin En Çok Tercih Ettiği Turizm İşletmeleri ile Staj Yapılan Bölümlerine İlişkin Bulgular

En Çok Tercih Edilen İşletmeler	#	T	Bölüm	Program		Cinsiyet		Değerlendirme		Toplam	
				NÖ	İÖ	K	E	BD	GM	f	%
Sheraton Çeşme Resort Hotel & Spa	1	9	Yiyecek & İçecek	36	19	12	43	5	13	55	50,1
İkbal Thermal Hotel & Spa	1	7	Önbüro	4	12	9	7	1	2	16	14,8
Sealight Resort Hotel Kuşadası	1	6	Kat Hizmetleri	9	2	5	6	-	2	11	10,2
Alibey Club Manavgat	1	5	Satış & Pazarlama	3	3	5	1	1	-	6	5,6
Lujo Hotel Bodrum	1	4	Muhasebe	2	1	3	-	-	-	3	2,8
İki stajyer bulunan işletme sayısı	6	12	İnsan Kaynakları	-	2	2	-	-	-	2	1,9
Bir stajyer bulunan işletme sayısı	65	65	Acente	8	4	2	10	-	-	12	11,1
Toplam	76	108	Diğer	3	1	2	1	-	-	3	2,8

BD: Bölüm Dışı Değerleme, GM: Genel Müdür Değerlemesi

Tablo 4'te öğrencilerin staj dosyaları içerisinde yer alan staj performanslarının değerlendirilmesine ilişkin formdaki ifadelerin aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Öğrencilerin staj yaptıkları bölümlerin ilgili sorumluları/yetkilileri/yöneticileri tarafından formda yer alan kriterlere göre değerlendirilmesi yapılması gerekirken, öğrencilerin %6,5'i çalıştıkları bölümün yöneticileri dışında başta insan kaynakları bölümü olmak üzere farklı bölümlerin yöneticileri ve %15,7'si ise işletme genel müdürleri tarafından performans değerlemesine tabi tutulmuştur. Değerlendirme kriterlerine yönelik aritmetik ortalamaların birbirine çok yakın düzeyde olduğu, çok az bir farkla da olsa yöneticilerin en çok dikkat çektikleri noktanın öğrencilerin staj sürecinde işe devamlılığı ve dakikliği olduğu görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasının nedeni turizm işletmeciliği bölümü staj yönergesinde yer alan staj döneminin zorunlu 60 iş gününü kapsamasıdır. Yöneticiler en düşük puan ortalamasını ise teknik bilgi yeterliliği kriterine ilişkin vermiştir. Öğrencilerin teknik, beşeri ve kavramsal eğitim sürecinin devam etmesi ve henüz mezun durumunda olmaması ile lisans eğitimi dönemlerindeki ilk ve tek staj uygulamasının yer alması sebebiyle bu kritere yönelik değerleme ortalamasının çıkması normal bir durum olarak karşılanmalıdır. Bununla birlikte öğrencilerin staj performansına ilişkin genel görüşlerin ortalaması (4,89) ile formda yer alan dokuz kritere yönelik ölçek ortalamasının (4,831) birbirine çok yakın çıkması bölüm yöneticilerinin performans değerlemesini dikkatli ve tutarlı bir şekilde gerçekleştirdiklerinin göstergesi niteliğindedir.

Tablo 4: Öğrencilerin Staj Performansının Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular

#	Değerlendirme Kriterleri	1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	5 (%)	x	s.s.
1	İşe Devamlılık ve Dakiklik	-	-	-	5,6	94,4	4,94	,230
2	Dış Görünüm ve Kişilik	-	-	-	9,3	90,7	4,90	,291
3	Uygulama Yeteneği	-	-	-	24,1	75,9	4,75	,429
4	Temizlik ve İş Emniyeti	-	-	-	8,3	91,7	4,91	,277
5	Davranışlar (İnisiyatif ve Güvenlik)	-	-	-	7,4	92,6	4,92	,263
6	Diğer Çalışanlar ile İlişki	-	-	1,9	16,7	81,5	4,79	,448
7	Müşteri ile İlişki	-	-	1,9	17,6	80,6	4,78	,454
8	Sektörel Uygunluğu	-	-	1,9	14,8	83,3	4,81	,435
9	Teknik Bilgi Yeterliliği	-	0,9	3,7	34,3	61,1	4,55	,616
10	Genel Görüşleriniz	-	-	-	10,2	89,8	4,89	,303
Ortalama: 4,831 - Standart Sapma: 0,248								

Araştırmada son olarak öğrencilerin staj dosyalarının son bölümünde yer alan staja yönelik genel düşünce ve görüşlerini değerlendirdikleri rapor içerikleri incelenmiş ve tablo-5'te listelenmiştir. Yapılan içerik analizi ile öğrencilerin %88'inin rapor bölümünde stajın genel değerlendirmesine ilişkin temel olarak beş farklı şekilde görüşlerini ifade ettiği tespit edilmiştir. Buna göre öğrencilerin %31,5'i staj sürecini çok güzel olarak nitelendirirken, %30,6'sı bu dönemi çok verimli bulduğunu ve %10,2'sinin ise staj sürecinin çok eğlence olduğunu, %11,1'i çok yoğun ve yorucu bir sezon geçirdiğini ve %4,6'sı bu dönemin çok yıpratıcı olduğunu vurguladığı görülmektedir.

Tablo 5: Öğrencilerin Staj Sürecini Genel Değerlendirmesine İlişkin Bulgular

#	Staj Sürecinin Genel Algısı	f	%
1	Güzel bir staj dönemi geçirdim.	34	31,5
2	Verimli bir staj dönemi geçirdim.	33	30,6
3	Çok yoğun ve yorucu bir sezon geçirdim.	12	11,1
4	Eğlenceli bir staj dönemi geçirdim.	11	10,2
5	Yıpratıcı bir staj dönemi geçirdim.	5	4,6

4. Sonuç ve Öneriler

Lisans düzeyinde turizm eğitimi alan turizm işletmeciliği bölümü öğrencilerin yaz stajlarının değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmada alanyazını açısından birtakım önemli sonuçlara erişilmiştir. Bunlardan ilki öğrencilerin yaz stajı uygulamaları için herhangi bir sınıf düzeyine bağımlı kalmadan istedikleri bir eğitim-öğretim yılının yaz döneminde stajlarını yapabilmeleri, diğer bir ifade ile sınıflar arasında staja katılım düzeyinin homojen dağılmasıdır. İkinci önemli sonuç ise, öğrencilerin önemli bir bölümünün yaz stajı yapmak için turizm işletmelerini kendi imkânları ile belirlemesidir. Nitekim bu durum bir taraftan turizm fakültesi tarafından öğrencilerle sektör paydaşlarını bir araya getirmek için yapılan istidam ve kariyer günlerine yönelik organizasyonların etkinliğinin düşmesine sebep olurken diğer taraftan da staj yapılan turizm işletmelerinin sınıf ve tür bakımından çeşitlenmesine ve çok farklı illerdeki işletmelerde staj uygulamalarına katılım sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte ZAV stajı kapsamında öğrencilerin Almanya'daki turizm işletmelerinde staj uygulamalarına katılması, öğrencilere hem farklı bir ülke

kültüründe turizm sektörünün mevcut durum hakkında bilgi sahibi olma hem de turizme yönelik işleyiş ve uygulamaları yerinde görme imkânı sağladığı araştırmada ulaşılan bir diğer önemli sonuçtur.

Araştırma kapsamında öğrencilerin staj yapılan işletmedeki bölümlerinin dağılımları incelendiğinde, yaklaşık %50'sinin yiyecek-içecek, %15'inin önbüro, %10'unun kat hizmetleri ve %13'ünün ise idari bölümlerde çalıştığı sonucuna erişilmiştir. Bu durumun nedeni kıyı bölgelerinde yer alan şehirlerdeki resort oteller gerek oda/yatak kapasitesi gerek istihdam ettiği personeller açısından büyük işletmelerdeki dağılım ile benzerlik göstermektedir. Bu tür otellerdeki personellerin dağılımı ortalama olarak %40 yiyecek-içecek bölümünde, %30 kat hizmetleri bölümünde, %10 ofis ve yönetim bölümlerinde ve %20 ise diğer bölümlerde olacak şekildedir. Nitekim araştırma sonuçları literatürde yer alan Olalı ve Korzay'ın (1993) çalışma sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmada ulaşılan önemli sonuçlardan bir diğeri, öğrencilerin staj sürecindeki performanslarının staj yaptıkları bölüm yöneticilerinin bakış açısıyla genel ortalamasının yüksek düzeyde olmasıdır. Bu durumun temel nedeni zorunlu staj süresi nedeniyle öğrencilerin işe devamlılığının yüksek olması ve ayrıca araştırma kapsamında ulaşılan sonuçlardan biri olan öğrencilerin %70'ten fazlasının staj sürecini pozitif olarak nitelendirmesidir. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular doğrultusunda birtakım öneriler geliştirilmiştir. Bunlar:

- ✓ Staj dönemi yönetmeliklerde net olarak belirlenmeli, farklı sınıf düzeylerinde isteğe bağlı olarak yapılmasının önüne geçilmeli, böylece öğrencilerin kariyer hedeflerinin şekillenmesinde zamanın önemi ortaya konmalıdır.
- ✓ Öğrencilerin staj süreçleri sadece evraklar ve imzalar üzerinden takip edilmemeli, turizm liselerindeki gibi akademisyenler de staj sürecinde aktif rol oynamalı veya öğrenci işleri idari birimi içerisinde turizm fakültelerine yönelik ayrıca stajdan sorumlu kamu personeli istihdam edilmelidir.
- ✓ Staj evrak ve dokümanları şekil ve biçimsel kontrollerin yanı sıra içerik kontrollerine de tabi tutularak öğrencilerin bu süreçteki kazanımları ile olası problem/şikâyet ve önerileri de dikkatle takip edilmelidir.
- ✓ Üniversiteler sektördeki işbirliği içerisindeki turizm işletmeleri düzeyini artırmalıdır. Böylece otokontrolün sağlanabilmesi ve staj uygulama standartlarının yükseltilebilmesi mümkün olabilecektir.

Araştırma elde edilen önemli bulguların yanı sıra bazı sınırlılıklar da içermektedir. Bunlardan ilki araştırma kapsamının Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Bölümü öğrencileri ile sınırlı olmasıdır. İkinci sınırlılık ise zaman dilimi açısından 2017-2018 eğitim-öğretim yılı yaz döneminde staj yapan öğrencilerin araştırmaya dâhil edilmesidir. Araştırmanın bir diğer kısıtı ise araştırma verilerinin ikincil veri kaynaklarından staj dosyaları (defterleri), değerlendirme raporları ve bu evraklarda yer alan bilgiler ile sınırlı olmasıdır. Dolayısıyla konu ile ilgili olarak ilerleyen dönemde gerçekleştirilecek çalışmalarda bu sınırlılıkların dikkate alınmalı ve mevcut araştırmanın sonuçları da bu sınırlılıklar kapsamında değerlendirilmelidir.

Kaynakça

Ağca, Y., Akbulut, E., Binbaş, O. ve Koç, Ş.A. (2018). Önlisans Düzeyinde Turizm Eğitiminde Staj Eğitimi İle Öğrencilerin Mesleki Bağlılıkları Arasındaki İlişkin Analizi: Tokat İli Meslek Yüksekokulları Örneği, Sosyal Bilimler Dergisi, 5(23), 228-239.

Akay, B. ve Şıttak, S. (2019). Staj Deneyiminin Kariyer Seçimine Etkisi Trakya Bölgesi'ndeki Turizm Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 9(11), 757-784.

Akay, B., Uslu, A. ve Sancar, M.F. (2018). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Staj Döneminde Yaşadıkları Sorunlar: Lisans ve Ortaöğretim Turizm Öğrencileri Örneği, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 8(8), 212-236.

Akın, A. (2018). Gastronomi Turizminde Staj Eğitiminin Önemi: Gaziantep Üniversitesi Örneği, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16, 483-518.

Akoğlan, M. ve Okumuş, F. (1991). Stajyer Öğrenci Sorunları ve Bu Konuda Bir Anket Çalışması, Anatolia Aylık Turizm, Çevre ve Kültür Dergisi, 2(19-20), 32-33.

Aslan, Z. ve Çoban, G. (2014). Turizm Öğrencilerinin Staj Deneyiminde Algıladıkları Motivasyonun Herzberg Kuramına Göre Değerlendirilmesi: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Örneği, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33, 164-188.

Aymankuy, Y. ve Aymankuy, S. (2013). Turizm İşletmeciliği Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizm Sektöründeki İstihdamla İlgili Görüşleri ve Sektördeki Kariyer Beklentileri: Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği, Akademik Bakış Dergisi, 35, 1-21.

Çetin, Ş. (2005). Öğrenci Stajlarında Yararlanılan Dersler Üzerine Amprik Bir Araştırma: Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 16(2), 154-169.

Emir, O., Arslan, S., ve Kılıçkaya, Ş. (2008). Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Programı Öğrencilerinin Staj Uygulamaları Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği, Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, 10(2), 273-291.

Emir, O., Pelit, E. ve Arslan, S. (2010). Turizm Alanında Önlisans Eğitimi Alan Öğrencilerin Staj Öncesi ve Sonrası Görüşlerinin Karşılaştırılması (Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği), Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 9(33), 141-165.

Erdem, B., Akgöz, E. ve Gündoğdu, İ. (2018) Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Uluslararası Staj Deneyimlerine İlişkin Memnuniyet Algıları Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Örneği, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 6(2), 74-98.

Lovrentjev, S. (2015). Education of Tourist Guides: Case of Croatia, Procedia Economics and Finance, 23, 555-562.

Mutlu, A.S. (2018). Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölüm Öğrencilerinin Staj Başarılarının Değerlendirilmesi, Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu, Afyonkarahisar, 69-79.

Olalı, H. ve Alp T. (1988). Turizm Ekonomisi, İzmir: Ofis Ticaret Matbaacılık.

Olalı, H. ve Korzay, M. (1993). Otel İşletmeciliği, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 615.

Pelit, E. ve Güçer, E. (2006). Turizm Alanında Öğretmenlik Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizm İşletmelerinde Yaptıkları Stajları Değerlendirmeleri Üzerine Bir Araştırma, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(1), 139-164.

Pelit, E., Demirdağ, Ş.A., Gökçe, Y. ve Kılıç, İ. (2016). Turizm Öğrencilerinin Sektöre Yönelik Tutumlarının Kariyer Yapma İsteklerine Etkisi Staj Yapan Öğrenciler Örneği, 3rd International Congress of Social Sciences, China to Ardiatic, 27-30 Ekim, Antalya, 268-287.

Pelit, E., Kabakulak, A. ve Zorlu, Ö. (2019). Turist Rehberliği Öğrencilerinin Yaz Stajına Yönelik Değerlendirmeleri: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği, Innovation and Global Issues Congres V, 02-04 Mayıs, Ankara, 849-862.

Sandıkcı, M., Mutlu, A.S. ve Dağdalan, Z. (2018). Beceri Eğitimi Kapsamında ZAV Programına Katılan Öğrenciler Üzerine Bir Araştırma, International Congress on Science and Education, 23-25 Mart, 352-368.

Turizm Fakültesi (2019). Sayılarla Fakültemiz, https://turizm.aku.edu.tr/sayilarla-fakultemiz/ [Erişim Tarihi: 06.12.2019]

Uslu, A., Sancar, M.F., Kutukız, D. ve İlter, Ü.E. (2017). Turizm Alanında Önlisans ve Lisans Öğrenimi Gören Öğrencilerin Staj Hakkındaki Görüşleri: Siirt Üniversitesi ve Batman Üniversitesi Örneği, Journal of Recreation and Tourism Research, 4(3), 81-92.

Ünlüönen, K. ve Boylu, Y. (2005). Türkiye'de Yükseköğretim Düzeyinde Turizm Eğitimindeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 3(12), 11-32.

Zengin, B. ve Kırmızı, A. (2017) Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Uygulama Eğitiminde Karşılaştıkları Sorunları Gazi Üniversitesi Örneği, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(43), 564-582.

TÜRKİYE'DE ORTAOKUL 5., 6 VE 7. SINIF SOSYAL BİLGİLER PROGRAMLARINDA BİLİM TARİHİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

Dr. Berrin Bayburt

Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı

berrinbayburt82@gmail.com

Pelin Çakırca

Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı

pelinbegenmis93@gmail.com

Özet

Dünya nüfusunda meydana gelen sürekli artış ile bilimsel ve teknolojik gelişmeler, bireysel ve toplumsal ilişkilerin daha karmaşık hale gelmesine neden olurken, bireylerin bu gelişmelere uyum sağlayabilmeleri için yeni bilgi ve becerileri kazanmalarını gerektirmektedir. Bu durum tüm derslerde olduğu gibi Sosyal Bilgiler dersi programlarının da bu gelişmeler ışığında sürekli olarak güncellenmesini zorunlu kılmaktadır. Bilimsel bilgi birikimi, geçmişten günümüze tüm toplumların katkılarıyla oluşan ve oluşmaya devam eden ve tüm insanlığa ait ortak bir mirası ifade etmektedir. Bu bakımdan, okul programlarında Bilim Tarihi öğrenme alanı ve kazanımlarına yer verilmesi, bilimi sadece Batı merkezli görme anlayışı yerine öğrencilerde bilimin insanlığın ortak mirası olduğu yönündeki farkındalığın oluşmasına, bilimsel bilgiye ulaşma konusunda öğrencilere temel bilgi ve becerilerin kazandırılmasına ve en önemlisi bilimsel bilgiyi üreten toplum-alan toplum ayrımının ve kabulünün ortadan kaldırılmasına önemli katkılar sunacaktır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de Ortaokul 5. 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Programlarını, Bilim Tarihi kapsamına giren konular ve kazanımlar açısından değerlendirmektir. Çalışma, betimsel tarama niteliğinde olup doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla, 2017'de yayınlanan ve 2018'de revize edilen T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Sosyal Bilgiler Programı (2018) konu ve kazanımları incelenmiş ve genel olarak şu tespitlerde bulunulmuştur. Programın özel amaçları arasında; "doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları; bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları; bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetmeleri" amaçlarının yer aldığı görülmüştür. Ayrıca kazanımlar incelendiğinde, 5. Sınıf Programı'nda "Kültür ve Miras ile Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanları, 6. Sınıf Programı'nda "Birey ve Toplum, Kültür ve Miras ile Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanları ve 7. Sınıf Programı'nda ise "Kültür ve Miras ile Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanları altında bilim tarihi kazanımlarına yer verildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Bilim Tarihi, Sosyal Bilgiler Programı

Abstract

While the continuous increase in the world population and scientific and technological developments cause individual and social relations to become more complex, individuals need to acquire new knowledge and skills in order to adapt to these developments. This situation necessitates continuous updating of Social Studies course programs in the light of these developments as in all courses. Scientific knowledge refers to a common heritage of all humanity that has been formed and continues to be formed with the contributions of all societies from past to present. In this respect, the place of learning and achievements in the history of science in school programs, the understanding of science as a common heritage of humanity in students instead of seeing only Western-centered understanding of science, to provide students with basic knowledge and skills to reach scientific knowledge and most

importantly, the community-field producing scientific knowledge it will make significant contributions to the elimination of community segregation and acceptance.

The purpose of this study, 5th, 6th and 7th Grade Social Studies Secondary School Program in Turkey, is to evaluate in terms of issues and achievements within the scope of the History of Science. The study is descriptive and document analysis method is used. For this purpose, T.C. published in 2017 and revised in 2018. The subjects and achievements of the Ministry of National Education's Social Studies Program (2018) have been examined and the following findings have been made in general. Specific objectives of the program include; have the ability to think critically as individuals who know how to access accurate and reliable information; to use information and communication technologies consciously by understanding the development process of science and technology and its effects on social life; It is observed that they aim to reach the information on the basis of scientific thinking, to observe scientific ethics in producing and using information. In addition, when the gains are examined, Culture and Heritage, Science, Technology and Society ”learning areas in the 5th Grade Program,“ Individual and Society, Culture and Heritage, Science, Technology and Society ”learning areas and the 7th. In the Class Program, it is seen that science history gains are included under the fields of ve Culture and Heritage and Science, Technology and Society ”.

Keywords: Social Studies, History of Science, Social Studies Program

Giriş

Bilim, güvenilirliği ve geçerliliği olan yöntem ve tekniklerle elde edilmiş, tutarlı ve sistemli bilgiler bütünüdür. Başlangıçta insanoğlunun doğaya karşı hayatta kalabilmek adına verdiği mücadele farkında olarak ya da olmayarak yeni birtakım bilgi ve becerilerin edinilmesine zemin hazırlarken, ilerleyen dönemde bu bilgi edinme süreci sistemli bir tabana oturtulmuştur. Bilginin, bilimsel bilgi niteliği taşıması için bilimsel araştırma basamakları kullanılarak, geçerli ve tutarlı yöntem ve tekniklerle elde edilmesi ve aksi kanıtlanıncaya kadar geçerli olması gerekmektedir. Bilimsel bilgi, insanın merakının, problem çözme gereksiniminin de bir sonucudur.

Bilimsel bilgi birikimi, geçmişten günümüze tüm toplumların katkılarıyla oluşan ve oluşmaya devam eden ve tüm insanlığa ait ortak bir mirası ifade etmektedir. Tarihin değişik dönemlerinde siyasi ve ekonomik hakimiyete de bağlı olarak, farklı kültürler hakim konumda olsa da, neticede uygarlık denilen birikim tüm insanlığın ortak ürünüdür. Bilimsel bilgi birikimi durağan değil, dinamik bir yapıya sahiptir. Yeni bilimsel çalışmalarla sürekli olarak gelişmeye devam etmektedir.

Günümüzde bilim ve teknolojide meydana gelen gelişmeler baş döndürücü bir hızla devam ederken, bu durum bilimi ve teknolojiyi üreten ülkeler için önemli bir avantaj sağlamaktadır. Günümüzün bilgi toplumu olarak adlandırılan toplum seviyesinde, bilgiyi üretmek, depolamak önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla bilgiyi üretemeyen ve üreten ülkelerden satın almak zorunda olan ülkeler, ekonomik kaynaklarının büyük bir bölümünü bu alana harcamak durumunda kalmaktadırlar. Tarımdan sanayiye birçok alanda yaşanan teknolojik gelişmeler, özellikle gelişmemiş toplumların ekonomik yatırımlarında bilgi ve teknoloji ithalatı ile karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Yeterince yerli sermaye olmaması da yabancı yatırımlara olan ihtiyacı gün geçtikçe arttırmaktadır. Bu nedenle bilim ve teknolojide gücü elinde bulunduran ülkelerin ekonomik gücü de bu oranda artmaya devam etmektedir. Bu nedenle özellikle gelişmemiş ülkelerin, gelişmiş ülkelerle aralarında fark kapatılamayacak seviyeye gelmeden bu konuda acil önlem almaları gerekmektedir. Bu noktada eğitim ve öğretim etkinliklerinde, bilgi, bilginin temeli, bilim ve bilim tarihine ilişkin kazanımların yer alması önemli bir yere sahiptir. İçinde bulunduğumuz dönemde, bilgi toplumuna erişebilmek ve bu toplumun gerektirdiği tutum ve davranışlara sahip olabilmek, bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri ve bilgi toplumuna adapte olabilmeleri için son derece önemlidir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de Ortaokul 5. 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Programlarını, Bilim Tarihi kapsamına giren öğrenme alanları ve kazanımlar açısından incelemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorular cevaplandırılmaya çalışılmıştır:

a) Türkiye'de Ortaokul (5.-6. -7. sınıf) Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Bilim Tarihi alanına giren öğrenme alanları var mıdır?
b) Bu öğrenme alanlarına ilişkin olarak programda yer alan kazanımlar nelerdir?
Çalışma, betimsel tarama niteliğinde olup doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla, 2017'de yayınlanan ve 2018'de revize edilen T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Sosyal Bilgiler Programı (2018) öğrenme alanları, konuları ve kazanımları incelenmiş ve bilim tarihi alanına ilişkin yer alan kazanımlar, öğrenme alanları tespit edilmiştir.

1. Bilim ve Bilim Tarihi

Bilim, en basit tanımıyla sistemli bilgiler bütünü olarak ifade edilebilir. Bu noktadan hareketle, bilginin bilimsel bir nitelik taşıması için bilimsel araştırma yöntem ve tekniklerine uygun olarak elde edilmesi gerektiği ifade edilebilir. Bilim birikimli olarak ilerlemekle birlikte, her bilimsel bilgi kendine ilişkin önceki bilgilere yenilerini ekleyerek yoluna devam etmektedir. Bilimin tarihi insanlık tarihi kadar eski olduğunu ifade etmek noktada yanlış olmayacaktır.

Kahya'ya göre, bilimi oluşturan bilimsel bilgi, belli bir zaman süreci içinde oluşmuş olup, bu noktada bilimin gelişim süreci bir çiçeğe benzetilebilir. Bir çiçeğin büyümesi ve gelişmesi belli bir zaman ve emek isteyen bir süreç olması gibi, bilim için de bu durum farklı olmamıştır. Bilimde, doğmuş, büyümüş ve büyümeye devam etmektedir. (Kahya, 2005).

İnsanlık tarihinin başlarından itibaren, doğaya egemen olma ve doğayla mücadele sürecinde elde edilen bilgiler ilerleyerek ve gelişerek günümüz bilimsel ve teknolojik düzeyine ulaşmıştır. Ancak günümüz dünyasında bilim ve teknolojiyi sadece onları üreten ülkelerle sınırlı görmek, tarihte yaşamış uygarlıklara ve insanlığın ortak mirasına haksızlık etmektir. Bilim ve teknoloji, geçmişten günümüze tüm toplumların katkısıyla oluşan ve oluşmaya devam eden ortak bir üründür. Bu noktada özellikle günümüzün gelişmemiş ve gelişmekte olan toplumlarında bu öğrenilmiş çaresizlik ve kabullenişin aşılmasında Bilim Tarihi çalışmaları son derece önemli katkılar sağlayacaktır. Bu noktada Bilim Tarihi çalışmalarının temel amacının, öncelikle bilimsel gelişmeleri sadece kronolojik olarak ele almak değil, günümüze kadar bilimin, tarihsel, sosyal, ekonomik, siyasi vb. faktörlerin etkisiyle hangi gelişim süreçlerinden geçtiğini ortaya koymak ve bilimin toplumu nasıl etkilediğini anlatmak olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Köseoğlu, Tümay ve Budak'a göre, bireyleri bilim okuryazarları olan bir toplum oluşturmak için bilimin doğası ve özellikle öğretimi ile ilgili paradigmalarımızın yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bilimin doğası ve öğretimi ile ilgili son yıllardaki dünya literatürü incelendiğinde, özellikle bilimin doğası hakkındaki paradigma değişimlerini ve bunların öğretime yansıtılması ile ilgili yeni anlayışları doğrudan öğretmenlerin, öğretmen adaylarının ve bu konu ile ilgili bilimsel araştırma yapacak olan lisansüstü öğrencilerinin hizmetine sunan derli toplu bir derleme çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmektedir. (Köseoğlu, Tümay, Budak, 2008; s. 225).

"Öyleyse, yukarıdaki açıklamaların ışığında Bilim Tarihi terkibinin ilk ortaya çıkış nedeni olarak "bilimin -yani açıklamanın- tarihini -yani anlamını ve değerini- incelemektir" cümlesi ileri sürülebilir. Bu çerçevede Bilim Tarihi disiplininin, bilimin ne olduğu, kökeni, gelişimi, bilime katkı yapan kişilerin hayatı, bilimsel kurumlar ve âletler, bilimin iktisadî, siyasî, dinî ve toplumsal bağlamla ilişkisi, bilimsel bilginin farklı kültürler arasında aktarımı vb. konuları incelediği söylenebilir." (Fazlıoğlu, 2004; 11).

Topdemir'e göre, Bilim Tarihi akademik bir disiplin olarak XVIII. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmıştır. Bu dönem özellikle Batı Avrupa için önemli bir dönem olmakla birlikte, yaklaşık 150 yıl öncesinden gelen Rönesans, Aydınlanma ve Bilimsel Devrim süreçlerinin arka arkaya yaşandığı bir dönemdir. Bu süreçlerin yarattığı düşünsel değişimin neticesinde, Batı kültüründe yer alan ülkeler ekonomik, toplumsal ve siyasal olarak ilerlemeye ve güçlenmeye başlamıştır. Bu ilerleme ve güç gerçek gücün ne olduğunun sorgulanmasına yol açarken, bunun sonucunda gerçek gücün bilim ve bilime dayalı yaşam biçimi olduğu sonucuna varılmıştır. Buradan hareketle, bilimin ve bilimsel bilginin doğasının anlaşılabilmesi için yapılması gerekenlerin araştırılmasına ve sonuçta bu araştırmanın

sistemli bir biçimde yapılmasına ilişkin olarak da yeni bir disipline gerek olduğuna ulaşılmıştır. Bu disiplin ise Bilim Tarihidir. (Topdemir, 2011; 103).

"Sanayi İnkılâbı ile buluşların ve buna bağlı olarak gelişen teknolojinin etkisi, kendisini şehirlerde olduğu kadar kırsal kesimde de hissettirmiş; bu gelişmeler büyük bir toplumsal dönüşüme neden olmuştur. Böylelikle bilim düşüncesi, toplumsal anlamda değer kazarak saygın yerini almıştır. Bütün bunların üstüne; Fransız İhtilali ile hürriyet ve eşitliğin yükselen birer evrensel değer haline gelmesi, 19. yüzyılda milletlerin tarihsel olarak "ortaya çıkışı" ve 20. yüzyılın başlarında gerçekleşen ulus-devlet yapılanmaları eklenince; okullaşma aracılığıyla halkın büyük bir kesimine ulaştırılması amaçlanan eğitim faaliyetlerinin "bilimsel" bir yapıda olması daha da önemsenmiştir." (Laçin Şimşek, Şimşek, 2010; 172)

Bilim Tarihi kavramı ilk ortaya çıktığı, XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra, Batı Avrupa ve İngiltere'de gelişen bilimin ve bu bilimin ortaya çıkardığı aydınlanma, ideolojiler, sanayi devrimi gibi olayların nedenlerini incelemeye çalışmıştır. Diğer bir ifadeyle, "bilim nasıl ortaya çıkmıştı, kökleri nerelere gidiyordu, yapısı nasıldı, ne zaman ve nasıl başladı, nasıl gelişti, kimler katkıda bulundu, etkisi ne oldu gibi sorular" bilim tarihi araştırmalarında ön plana çıkmıştır (Fazlıoğlu, 2004; 11). Bilim Tarihini, akademik olarak ise ilk defa George Sarton 1936 yılında Harvard Üniversitesi'nde kurmuştur. Sarton'ın öncüleri de, Auguste Comte (1798-1857), Paul Tannery (1843-1904), Henri Poincaré (1854-1912) ve Pierre Duhem (1861-1916) gibi bilim tarihçileri ve bilim felsefecileridir. (Unat, t.y.; 1).

"Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Koyré'nin ve Kuhn'un çalışmalarıyla Bilim Tarihi ve bilim felsefesinin iç içe alanlar olduğu fark edilmiştir. Bilim felsefesi bilimin yöntemini ortaya koymaya çalışır ki bu da ancak bilimsel etkinliğe bakarak yani Bilim Tarihi çalışarak gerçekleştirilebilir. Öte yandan Bilim Tarihi yalnızca bilimsel etkinlikleri ve onları etkileyen unsurları konu almalıdır. Ancak hangi geçmiş olayları bilim tarihinin olguları sayacağımız, bilimin ne olduğuna ilişkin anlayışımız ışığında gerçekleştirilecek bir seçimdir." (Kamözüt, 2018; 45)

Ancak sonraki yıllarda Bilim Tarihi alanındaki çalışmalar sadece Batı'daki gelişmelerle sınırlı kalmamış, tarihsel süreç içerisinde diğer toplumlardaki bilimsel çalışmalar da ele alınmaya başlamıştır. Özellikle şarkiyatçılık (oryantalizm) çalışmaları kapsamında, Batılı olmayan toplumlar hakkında araştırmalar yapılırken, bu alanda da çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Ancak, bilim ve Bilim Tarihi çalışmalarında diğer toplumlara nazaran Batı'nın etkin olması, dünyanın diğer kesiminde bilimin ve teknolojinin Batı merkezli olduğuna yönelik bir algı oluşmasında etkili olmaktadır. Bu alanda Prof. Dr. Fuat Sezgin'in İslam toplumlarının bilime katkılarını ele alan kitap, makale ve müze çalışmaları bu algıya karşı önemli bir duruş olarak görülmelidir.

2. Türkiye'de Ortaokul 5., 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Programı'nda Bilim Tarihi

Çalışmada ele alınan ve Türkiye'de ortaokullarda uygulanmakta olan Sosyal Bilgiler Programı'nda Bilim Tarihi kapsamında yer alan konu ve kazanımlar önemli bir yer tutmaktadır. Bilim Tarihi kapsamında yer alan kazanımların ve öğrenme alanlarının yanı sıra programın amaçlarında da bu alana ilişkin amaçların yer aldığı görülmektedir.

Programın Öğretim Programlarının Perspektifi başlıklı bölümünde yer alan Yetkinlikler başlıklı kısımda bilimsel yetkinlik de bulunmaktadır. Programa göre, "Bilimde yetkinlik, soruları tanımlamak ve kanıta dayalı sonuçlar üretmek amacıyla doğal dünyanın açıklanmasına yönelik bilgi varlığına ve metodolojiden yararlanma beceri ve arzusuna atıfta bulunmaktadır. Teknolojide yetkinlik, algılanan insan istek ve ihtiyaçlarını karşılama bağlamında bilgi ve metodolojinin uygulanması olarak görülmektedir. Bilim ve teknolojide yetkinlik, insan etkinliklerinden kaynaklanan değişimleri ve her bireyin vatandaş olarak sorumluluklarını kavrama gücünü kapsamaktadır. (T.C. MEB, 2018; 4).

Bunun yanı sıra Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Özel Amaçları başlıklı bölümde, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda ifade edilen Türk Millî Eğitimi'nin Genel Amaçları ve Temel İlkelerine uygun olarak ifade edilen amaçlar arasında Bilim Tarihi kapsamında yer alan amaçların da yer aldığı görülmektedir. Bu amaçlar, "Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel

düşünme becerisine sahip olmaları. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları. Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetmeleri. Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri" olarak ifade edilmektedir. (T.C. MEB, 2018; 8).

Diğer derslerin programlarında olduğu gibi öğrencilerin ders kapsamında kazanmaları beklenen bilgi ve beceriler de bulunmaktadır. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda temel beceriler başlığı altında kazandırılması amaçlanan hedefler aşağıdaki tabloda yer almaktadır (T.C. MEB, 2018; 9):

Tablo 1: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Temel Beceriler

1.	Araştırma	16.	Karar verme
2.	Çevre okuryazarlığı	17.	Konum analizi
3.	Değişim ve sürekliliği algılama	18.	Medya okuryazarlığı
4.	Dijital okuryazarlık	19.	Mekânı algılama
5.	Eleştirel düşünme	20.	Öz denetim
6.	Empati	21.	Politik okuryazarlık
7.	Finansal okuryazarlık	22.	Problem çözme
8.	Girişimcilik	23.	Sosyal katılım
9.	Gözlem	24.	Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama
10.	Harita okuryazarlığı 1		
11.	Hukuk okuryazarlığı	25.	Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
12.	İletişim		
13.	İş birliği	26.	Yenilikçi düşünme
14.	Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme	27.	Zaman ve kronolojiyi algılama
15.	Kanıt kullanma		

Kaynak: T.C. MEB (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, Ankara

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi program kapsamında kazandırılması beklenen beceriler arasında yer alan "kalıp yargı ve önyargıları fark etme, araştırma, değişim ve sürekliliği algılama, eleştirel düşünme, dijital okuryazarlık, gözlem, problem çözme, yenilikçi düşünme" becerileri bilim ve bilim tarihi çalışmalarında öne çıkan beceriler arasında yer almaktadır. Öğrencilerin bilimsel araştırma yapabilmeleri ve bilime yönelik merak ve motivasyonlarının arttırılmasında bu becerilerin kazandırılması son derece önemlidir.

Aynı zamanda programda değerler eğitimi kapsamında ele alınan değerler incelendiğinde de bilim ve Bilim Tarihi ile ilgili değerlerden bazılarının yer aldığı dikkati çekmektedir. Bu değerler arasında, bilimsellik, çalışkanlık bu bağlamda ön plana çıkmaktadır. Tablo 2'de Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerler görülmektedir (T.C. MEB, 2018; 9):

Tablo 2: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Temel Beceriler

1. Adalet	10. Estetik
2. Aile birliğine önem verme	11. Eşitlik
3. Bağımsızlık	12. Özgürlük
4. Barış	13. Saygı
5. Bilimsellik	14. Sevgi
6. Çalışkanlık	15. Sorumluluk
7. Dayanışma	16. Tasarruf
8. Duyarlılık	17. Vatanseverlik
9. Dürüstlük	18. Yardımseverlik

Kaynak: T.C. MEB (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, Ankara

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Yapısı başlıklı bölümde yer alan öğrenme alanları arasında

Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanının da bulunduğu göze çarpmaktadır. "Bu öğrenme alanında öğrencilerden; yenilikçi, eleştirel ve bilimsel düşüncenin bilim ve teknolojideki gelişmelerin temeli olduğunu; bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgiye ulaşmada teknolojiyi kullanma becerisi edinmeleri beklenmektedir. Öte yandan, teknolojilerin günlük hayatla ne derecede ilişkili olduğunu öğrenirken bazı teknolojik ürünlerin doğaya verdiği zararları tartışır. Bilimsel eserlerin yasalarla korunduğunu fark ederek akademik dürüstlük ilkelerini dikkate alır." (T.C. MEB, 2018; 11).

2.1. 5. Sınıf Kazanım ve Açıklamaları

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi kazanımları incelendiğinde, bilim, teknoloji ve toplum ile küresel bağlantılar öğrenme alanları altında bu alana ilişkin kazanımlara yer verildiği görülmektedir. Bu öğrenme alanlarında bilim ve Bilim Tarihi alanına ilişkin olarak yer alan kazanımlar şöyledir:

BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM: Bu öğrenme alanı işlenirken dürüstlük, çalışkanlık ve bilim etiği gibi değerlerle öz denetim ve dijital okuryazarlık gibi becerilerin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır.

SB.5.4.1. Teknoloji kullanımının sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini tartışır. SB.5.4.2. Sanal ortamda ulaştığı bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sorgular. Medya okuryazarlığı üzerinde durulur.

SB.5.4.3. Sanal ortamı kullanırken güvenlik kurallarına uyar. Mesafeli alışveriş, güvenli İnternet kullanımı, kimlik hırsızlığı gibi konular ele alınır.

SB.5.4.4. Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerini belirler. Bilimsel düşünmenin önemine vurgu yapılır.

SB.5.4.5. Yaptığı çalışmalarda bilimsel etiğe uygun davranır. Yapılan çalışmalarda yararlanılan kaynakları göstermenin ve kaynakların aslını korumanın önemi üzerinde durulur.

KÜRESEL BAĞLANTILAR: Bu öğrenme alanı işlenirken kültürel mirasa duyarlılık değeriyle araştırma ve yaratıcılık gibi becerilerin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır. SB.5.7.1. Yaşadığı yer ve çevresinin ülkemiz ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerdeki rolünü araştırır. Tarım, sanayi, turizm, ulaşım, eğitim, kültür endüstrisi gibi ekonomik faaliyet alanlarından uygun olanlara değinilir.

SB.5.7.2. Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır. SB.5.7.3. Turizmin uluslararası ilişkilerdeki önemini açıklar. Farklı ülke toplumlarının birbirini daha

yakından tanımasının, kültürel zenginliklerini görmesinin ve karşılıklı ön yargılarını fark etmesinin sağladığı kazançlar üzerinde durulacaktır.

SB.5.7.4. Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir. Ülkemizden ve dünyanın farklı ülkelerinden örnekler seçilerek ortak mirasın anlamı üzerinde durulur. (T.C. MEB, 2018; 19).

2.2. 6. Sınıf Kazanım ve Açıklamaları

6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi programında bilim, teknoloji ve toplum başlıklı öğrenme alanında incelemeye konu olan alana ilişkin kazanımlara yer verildiği görülmektedir. Kazanımlar incelendiğinde bilim ve Bilim Tarihi alanına ilişkin olarak yer alan kazanımlar ise aşağıda görülmektedir:

BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM: Bu öğrenme alanı işlenirken bilimsellik değeriyle yenilikçilik ve araştırma gibi becerilerin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır.
SB.6.4.1. Sosyal bilimlerdeki çalışma ve bulgulardan hareketle sosyal bilimlerin toplum hayatına etkisine örnekler verir. Psikoloji, felsefe, antropoloji, arkeoloji vb. bilimlerden örnekler verilerek sosyal bilimleri oluşturan disiplinler tanıtılır. Türkiye'deki bilim ve teknolojinin gelişimine yönelik çalışmalara değinilir.
SB.6.4.2. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerine etkilerine ilişkin fikirler ileri sürer.
SB.6.4.3. Bilimsel araştırma basamaklarını kullanarak araştırma yapar.
SB.6.4.4. Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur. (T.C. MEB, 2018; 21).

2.3. 7. Sınıf Kazanım ve Açıklamaları

7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi programında bilim, teknoloji ve toplum başlıklı öğrenme alanında bilim ve Bilim Tarihi alanına ilişkin olarak yer alan kazanımlar ise aşağıda görülmektedir:

BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM: Bu öğrenme alanı işlenirken bilimsellik ve özgürlük gibi değerlerle zaman ve kronolojiyi algılama becerisinin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır.
SB.7.4.1. Bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasında değişim ve sürekliliği inceler. Yazının icadından günümüze kadar farklı depolama, yaygınlaştırma ve aktarma teknikleri üzerinde kısaca durulur.
SB.7.4.2. Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır. Türk-İslam medeniyetinin bilimsel alanda ulaştığı seviyeye vurgu yapılır. el-Harezmî, Fârâbî, İbn-i Sînâ, el-Cezerî, İbn-i Haldûn, Ali Kuşçu, el-Hâzinî, Piri Reis ve Kâtip Çelebi gibi bilim insanlarına ve bunların çalışmalarına değinilir.
SB.7.4.3. XV-XX. yüzyıllar arasında Avrupa'da yaşanan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkisini analiz eder. Matbaanın icadı, Dünya'nın yuvarlak olduğunun bilimsel olarak ispat edilmesi, kütle çekim kanunun keşfedilmesi, buhar makinesının icadı vb. gelişmeler ile bunların etkileri ele alınır.
SB.7.4.4. Özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını değerlendirir. (T.C. MEB, 2018; 24).

Sonuç ve Öneriler

Türkiye'de okutulmakta olan 5., 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Programı Bilim Tarihi bağlamında incelendiğinde, bu alana ilişkin kazanımlara, değerlere ve öğrenme alanlarına yer verildiği görülmektedir. Bilim Tarihi alanı ile ilgili olarak Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanı bu sınıfların hepsinin Sosyal Bilgiler programlarında yer almaktadır. Genel olarak kazanımlara bakıldığında ise; buluş yapan insanların özellikleri, bilimsel etik, bilimsel araştırma basamaklarını kullanarak araştırma yapma, Türk-İslam bilim insanlarının katkıları ve günümüz bilimsel birikiminin oluşumu ile ilgili kazanımlara yer verildiği görülmektedir.

Özellikle günümüzde bilim ve teknolojiyi Batı merkezli olarak görme algısı bu alanda dünyanın diğer kesimlerinde öğrenilmiş çaresizlik halini almış olup, bu ülkeler genelde bilimi ve teknolojiyi ithal eden ve ülkelerinin önemli ekonomik kaynaklarını bu alanlara aktaran ülkeler durumundadırlar. Bu nedenle özellikle gençlerimizdeki öğrenme ve araştırma potansiyelini ortaya çıkaracak ve geliştirecek çalışmalar ile bu öğrenilmiş çaresizliği aşmak mümkün olacaktır. Bilim Tarihi çalışmalarından bu amaçla yararlanmak önemli katkılar sağlayacaktır.

Bilim ve teknolojinin gelişmesinde eğitim önemli bir yere sahiptir. Öğrencilerde bilime, araştırmaya ve öğrenmeye yönelik istek ve motivasyonun sağlanmasında örnek kişilerin hayat hikayelerinden önemli bir kaynak olarak yararlanılabilir. Bunun yanında sadece Sosyal Bilgiler dersinde değil diğer derslerde de bu öğrenme alanına ilişkin kazanımlara yer verilmeli ve disiplinler arası işbirliği yapılmalıdır. Bilim Tarihi ile ilgili olarak Sosyal Bilgiler Programı'nda yer alan kazanımların gerçekleştirilmesinde sınıf içi etkinlikler önemli katkılar sağlayacaktır. Bu bağlamda öğrencinin aktif olacağı ve düz anlatımdan uzak yöntem ve teknikler, bu kazanımların daha kalıcı olmasına olumlu etkide bulunabilir. Bu noktada okul dışı öğrenme alanları olarak bilim merkezleri, müzeler ve ar-ge merkezleri de öğrencilerde bilime ve teknolojiye karşı ilginin artmasında ve Bilim Tarihi çalışmalarının yerinde görülerek öğrenilmesinde etkili olabilir.

Kaynaklar

Fazlıoğlu, İhsan (2004). İki Ucu Müphem Bir Köprü: Bilim ile Tarih ya da Bilim Tarihi, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,C. 2,S. 4, 2004, ss. 9-27.

Kamözüt, Mehmet Cem (2018). Bilim Tarihi Yazımı Sorunu Olarak Gözlemin Kuram Yüklü Olması: Mary Anning Örneği, ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, 11(2), ss. 45-57.

Kahya, Esin (2005). Bilim-Bilim Tarihi, Felsefe-Felsefe Tarihi İlişkisi, Üniversite ve Toplum Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi, http://kisi.deu.edu.tr//ozkan.tutuncu/Bilim,%20Bilim%20Tarihi,%20Felsefe,%20Felsefe%20Tarihi.pdf, C. 5, S., ss. 4

Köseoğlu, Fitnat, Tümay, Halil, Budak, Eylem (2008). Bilimin Doğası Hakkında Paradigma Değişimleri ve Öğretimi ile İlgili Yeni Anlayışlar, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 28, S. 2, ss. 221-237

Laçin Şimşek, Canan, Şimşek, Ahmet (2010). Türkiye'de Bilim Tarihi Öğretimi Ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yeterlilikleri, C. 7, S. 2, ss. 169-198

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar), Ankara.

Topdemir, Hüseyin Gazi (2011). Bilim Tarihi Ne Söyler?, Bilim ve Teknik, Mayıs 2011, ss. 102-104

Unat, Yavuz (t.y.). Prof. Dr. Sevim Tekeli ve Bilim Tarihine Katkıları, https://www.academia.edu/7876852/Prof._Dr._Sevim_Tekeli_ve_Bilim_Tarihine_Katk%C4%B1lar%C4%B1, ss. 1-14.

ERKEN YAŞTA YAPILAN EVLİLİKLER VE AİLE KURUMUNA ETKİSİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI: BİTLİS İL MERKEZİ ÖRNEĞİ

Arş. Gör. Barış ÇAĞIRKAN

Bitlis Eren Üniversitesi, bcagirkan@gmail.com

Öz

Aile kurumu toplumsal yapı içerisinde meydana gelen değişmelerden en fazla etkilenen kurumdur. Farklı toplum yapılarında aile birliğinin kurulmasında ilk aşama olan evlenme ekonomik, politik, kültürel ve dini faktörlerin karmaşık bir etkileşimi nedeniyle tarihsel değişime tabidir. Aile kurumu bireylerin toplum yaşamına uyum sağlaması ve toplumla bütünleşmesi için gerekli bilgileri öğrendikleri ilk kurumdur. Aile kurumu evlilik ile kurulur. Evlenen iki birey, birbirlerine ve topluma karşı bazı sosyal rolleri yerine getirmesi beklenmektedir. Erken yaşta yapılan evliliklerle kurulan ailelerde, eşler bu rolleri yerine getirme noktasında sorun yaşamaktadırlar. Bu durum aile kurumunu, toplumsal yapı içerisinde olumsuz etkilemektedir. Birleşmiş Milletlere göre, 18 yaşını doldurmamış her birey çocuktur. Bu bağlamda, 18 yaşından önce yapılan evlilikler, erken yaşta yapılan evlilik olarak kabul edilmektedir. Erken yaşta yapılan evliliklerin farklı sebepleri vardır; örneğin din algısı, etnisite, yaşam alanı (kırsal, kent), ekonomik durum vb. gibi. Dünyada ve ülkemizde erken yaşta yapılan evlilikler konusu daha çok çocuk gelinler üzerinden tartışılmaktadır. UNICEF'in 2015 yılı raporuna göre her yıl dünyada 15 milyon kız çocuğu erken yaşta evlendirilmektedir. Türkiye'de erken yaşta yapılan evliliklerle ilgili rakamlara baktığımızda TÜİK'in 2016 yılı verilerine göre, Türkiye'de 16-19 yaş arasından yapılan evliliklerin sayısı 11.1241'dir. Bu oran içerisinde erken evlilik yapan erkeklerin sayısı 11.008 iken, kız çocuklarında bu sayı 100.233 kişidir. Ülkemizde kız çocukları arasında erken yaşta yapılan evlilik oranı erkeklerle kıyaslandığında, dokuz kattan daha fazladır. Yine TUİK'in 2018 yılı verilerine göre, kız çocuk evlenmelerinin en yüksek olduğu üç il: Ağrı (%14,8), Muş (%14,1) ve Bitlis'tir (%12,5). Çalışma Bitlis İl Merkezinde çocuk gelinler üzerinden erken yaşta yapılan evliliklerin nedenlerini araştırmak için tasarlanmıştır. Bitlis 2018 yılında, en fazla çocuk gelin oranına sahip üçüncü ildir. Bu bağlamda çalışma sahası araştırma konusuna en uygun yerdir. Çalışma nitel bir saha araştırmasıdır. Araştırmacı katılımcılarla 30-45 dakika arasında yüz yüze görüşme yapmıştır. Bitlis'in sosyo-kültürel yapısı dolayısıyla katılımcılarla görüşme yapmak son derece zor olmuştur. Veri analizi sonucunda; Bitlis İl Merkezinde kız çocuklarının erken yaşta evlenmelerinin nedenleri arasında aile baskısı ilk sırada gelmektedir. Diğer yandan Bitlis'in kültürel yapısı ikinci önemli nedendir. Ayrıca, ekonomik anlamda dar gelirli ailelerde, erken yaşta çocuklarının evlendirilmesi ile ekonomik kazanç elde etme çabası olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Erken Yaşta Evlilik, Aile Kurumu, Bitlis, Çocuk Gelinler.

A QUALITATIVE STUDY ON EARLY MARRIAGE AND ITS EFFECT ON INSTITUTION OF THE FAMILY: THE EXAMPLE OF BİTLİS PROVINCE CENTER

Abstract

The family institution is the institution most affected by the changes in the social structure. Marriage, which is the first stage in the establishment of family unity in different social structures, is subject to historical change due to the complex interaction of economic, political, cultural and religious factors. The institution of the family is the first institution where individuals learn essential information for adaptation to social life and integration with society. Institution of the family is established by marriage. The two individuals who are married are expected to fulfil specific social roles against each other and society. In families established with early marriages, spouses have problems in fulfilling these roles. This situation affects the institution of family negatively within the social structure. According to the United Nations, any individual under the age of 18 is a child. In this context, marriages before the age of 18 are considered as early marriages. Early marriages have different reasons; for example, spiritual

perception, ethnicity, a rural living area or urban, economic situation, and so on. The issue of early marriages in the world and Turkey is mostly discussed through child brides. According to UNICEF's 2015 report, 15 million girls worldwide get married at an early age each year. When we look at the figures related to early marriages in Turkey, according to Turkish Statistical Institute 2016 report, the number of marriages between 16-19 years of age in Turkey is 11,1241. Within this ratio, the number of men who have early marriage is 11,008, while this number is 100,233 for girls. The rate of early marriages among girls in Turkey is more than nine times compared to males. According to TUIK's 2018 data, the three provinces with the highest early age female marriages are Agrı (14.8%), Mus (14.1%) and Bitlis (12.5%). This study is designed to investigate the causes of early marriages through child brides in Bitlis. In 2018, Bitlis was the third province with the highest proportion of child brides. In this context, the field of study is the most appropriate place for the research subject. The study is qualitative field research. The researcher interviewed the participants face to face for 30-45 minutes. Due to the socio-cultural structure of Bitlis, meeting with the participants was extremely difficult. As a result of data analysis; family pressure comes first among the reasons for girls' early marriage in Bitlis province. On the other hand, Bitlis's cultural structure is the second important reason. Besides, it is seen that there is an effort to obtain economic gain by marrying their children at an early age in economically low-income families.

Keywords: Early Marriage, Institution of Family, Bitlis, Child Brides.

1. Giriş

Çocuk gelin veya erken yaşta evlilikler ile ilgili tüm tartışmaların ilk ve en önemli boyutu 'çocuk' kavramı ile başlamaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ilk maddesinde "on sekiz yaşına kadar her birey çocuk sayılır" denilerek çocuk kelimesinin kavramsal tarifi yapılmıştır. İnsan hayatının fizyolojik ve zihinsel gelişimine bağlı olarak belirlenen bu tanıma göre çocukluk ancak biyolojik ve zihinsel yetkinliğin tamamlanması ile yetişkinliğe geçilecek bir hâldir. Bireyin kendi kendine karar verebilmesi ve en önemlisi verdiği kararların sorumluluğunu alabilmesi için belli bir zihinsel olgunluğa erişmiş olması ve analitik düşünme yetisine sahip olması gerekmektedir. Bu noktada bireyin kendisi için neyin iyi neyin kötü olduğu ayrımını bilinçli ve doğru bir şekilde yapamadığı dönem olan çocukluk çağında evlilik gibi son derece zor, sorumluluk gerektiren bir karar alması mümkün değildir. Bireyin bedensel, ruhsal ve zihinsel olarak belirli bir olgunluğa ulaştıktan sonra karar verebilmesi için 'on sekiz yaş' sınır kabul edilmektedir (Yüksel ve Yüksel, 2014, s. 7). Bu bağlamda on sekiz yaşını doldurmayan her birey yasalar önünde çocuk olarak kabul edilmektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yapılan çocuk tanımına göre 18 yaşın altında yapılan bütün evlilikler erken yaşta evlilik olarak kabul edilmektedir. Bu noktada kız ya da erkek olması fark etmeksizin 18 yaşını doldurmadan yapılan evlilikler çocuk gelin veya çocuk damat olarak nitelenen iki bireyi tanımlamaktadır. Yine Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'nun (UNICEF) 2015 yılında hazırladığı rapora göre dünya üzerinde 700 milyondan fazla kız çocuğu erken yaşta evlilik yapmış veya yaptırılmıştır. Bu çocukların yaklaşık 250 milyonu 15 yaşın altında evlendirilenlerden oluşmaktadır. Erken yaşta yapılan evliliklerin hem kız hem de erkek çocuklar üzerinde olumsuz etkileri vardır. Ancak, erken yaşta yapılan evliliklerde daha fazla zarar gören taraf çocuk gelinlerdir. Çocuk gelinler, erken yaşta anne olmak gibi bir sorumluluğun da altına girerek erken yaşta yapılan evliliklerden fizyolojik, psikolojik ve sağlık açısından daha fazla zarar görmektedir. Dahası, erken yaşta yapılan evlilikler uluslararası yasalara göre insan hakları ihlalidir. 18 yaşını doldurmayan bireylerin karar verme, verdiği kararın sorumluluğunu alma ve soyut düşünme yetenekleri gelişmediği için evlilik kararı almaları ve yasal olarak evlenmeleri mümkün değildir. Bazı durumlarda ailelerin özel izinleri ile evlenmelerine yasal olarak izin verilse dahi bu durum yasalarla belirlenmiştir ve belli yaş sınırı vardır.

Evlilik aile kurumunun kurulmasında ilk adımdır. Ayrıca evlilik çoğu toplumda bireylerin yetişkinliğe adım attıklarını gösteren bir simgedir. Evlilik bağı ile yeni bir aile kurulurken iki aile arasında da ilişki kurularak aileler genişlemektedir (Iyanuolu, 2008). Aile toplumsal yapıyı oluşturan en önemli kurumdur. Toplumun diğer kurumlarını da etkileyen aile kurumunda meydana gelen her türlü değişim (olumlu ya da olumsuz) dolaylı olarak diğer kurumları da etkilemektedir. Aile kurumunun

kurulması için yasal ve geleneksel yol olan evlilik için gelin ve damat olmak üzere iki taraf vardır. Her iki taraf evlilik bağı ile bağlandıklarında birbirlerine karşı belli bir sorumluluk üstlenirler. Bu sorumluluklar ilk olarak eş olma sorumluluğu ile başlar ve sonrasında anne-baba olma sorumluluğu ile devam eder. Aile kurumu toplumun yeni üyelerinin (çocukların) ilk yetiştirildiği ve toplumun yapısı ile ilgili tüm kodları öğrendiği kurumdur. Çocukların ilk eğitim aldığı kurum olarak da değerlendirilen ailenin bu bağlamda toplumun devamlılığı için kritik bir işlevi vardır. Erken yaşta yapılan evlilikler aile kurumunun toplumun devamlılığı için son derece önemli olan bu işlevi üzerinde de olumsuz etkiler yaratmaktadır.

Erken yaşta evliliklerde çocuk yaşta evlendirilen bireyler çocuk rolünden hızlı bir şekilde anne, baba ve eş olma rolüne geçiş yapmak zorunda kalmaktadırlar. Aile kurumunun toplumsal yapı içinde temel işlevlerini yerine getirebilmesi için aile üyelerinin toplumsal rollerini yerine getirmesi gerekmektedir. Bu bağlamda erken yaşta evlendirilen bireylerin toplumsal rollerini yerine getirememesi aile kurumun işlevini kaybetmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca, erken yaşta yapılan evlilikler sadece aile kurumu üzerinde değil bireylerin "cinsiyet, sağlık ve eğitim ile ilgili gelişim hedeflerine ulaşmalarında da büyük bir engeldir" (Svanemyr, 2015, s. 1). Bu bağlamda çalışmanın amacı "çocuk gelinlerin aile algısı ve çocuk gelin olmanın aile kurumu üzerine etkisi" olarak belirlenmiştir. Çalışma kapsamında Bitlis il merkezinde erken yaşta evlilik yapan on üç katılımcı ile yüz yüze görüşme yapılarak araştırmanın nitel veri toplama bölümü tamamlanmıştır.

2. Erken yaşta yapılan evlilikler

Toplumun en temel bileşeni olan aile evlilik bağı ile kurulmaktadır. Evlilik "tartışmasız modern toplumlarda yasal olarak onaylanmış aile kurma yoludur; ancak toplumsal aktörlerin evlilik algısı ve aile kurumun toplumsal yapı içindeki işlevi ekonomik, politik, kültürel ve dini faktörlerin karmaşık etkileşimi sebebiyle değişime uğramıştır" (Al-Hakami ve McLaughlin, 2016, s. 654). Değişen evlilik algısı aynı zamanda aile kavramını da değiştirmiştir ve farklı aile tiplerini de ortaya çıkarmıştır. Tüm bunların yanında hemen hemen her toplumda kendine özgür evlilik ile ilgili birtakım gelenek, görenek ve teamüller vardır. Toplumsal yapıya göre değişen bu faktörler, aynı zamanda aile kurumunda meydana gelen değişmelere bağlı olarak farklılaşmaktadır.

Erken yaşta yapılan evlilikler genel olarak bireyin (çocuğun) onayı olmadan ailesi tarafından karar verilen bir evlilik türüdür ve birçok ülkede (bazı Avrupa ülkeleri de dâhil olmak üzere) yaygın bir uygulamadır. Yasalara göre bireylerin on sekiz yaşını doldurmadan yaptığı bütün evlilikler erken yaşta yapılan evlilik olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin zihinsel ve biyolojik gelişimlerini tamamlamadan yaptığı bu evlilikler aynı zamanda "bireyin bilinçli rızası dışında yapılması dolayısıyla 'zorla yapılan evlilikler' olarak anılmaktadır" (Aydemir vd. 2011, s. 1). Erken yaşta yapılan evliliklerin zorla yapılan evlilik olarak değerlendirilmesinin temel nedeni ise erken yaşta yapılan evliliklerin "bireyin fizyolojik gelişime ters bir eylem olması, bireyin rızası dışında olması, bireyin rızası olsa bile bu onaylamanın bilinçli bir kabul olmaması" gibi etmenlerdir (Yüksel ve Yüksel, 2014, ss. 7-8). On sekiz yaşını doldurmayan bireylerin fizyolojik ve zihinsel gelişimi tamamlanmadığı için uzmanlar on sekiz yaşın altındaki bireylerin karar verme ve verdiği kararın sonuçlarının sorumluluğunun farkında olma bilincinin gelişmediğini belirtmişlerdir. Bu durumda on sekiz yaş altında yapılan her evlilik erken yaşta evlilik ve aynı zamanda zorla yapılan evliliktir.

Erken yaşta yapılan evliliklerde her iki taraf da (çocuk gelin ve çocuk damat) zarar görmektedir. Her iki taraf için de farklı olumsuzluklar söz konusuyken çocuk gelinler daha fazla zarar gören taraftır. Rembe'ye göre çocuk gelinler, "kadının toplumdaki cinsiyet eşitsizliğine dayalı algısını sürdüren, toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti meşrulaştıran ve çocuk algısını değiştiren zararlı kültürel uygulamalardan biridir" (Rembe vd. 2011, s. 65). Yine Anık'a göre çocuk gelin kavramı "çocukluk döneminde kendilerine kadınlık rolü giydirilmiş, yasal evlilik yaşının altındaki kız çocuklarını" betimlemek için kullanılmaktadır (Anık, 2017, s. 1828). Çocuk gelinler çocuk damatlarla kıyaslandığında erken yaşta evliliklerde daha fazla rastlanan bir olgudur. 2016 yılında yayınlanan UNICEF raporuna göre dünyada her yıl 15 milyon kız çocuğu, çocuk gelin olarak evlendirilmektedir. Kız çocuklarının erken yaşta yaptığı/yaptırıldığı bu evlilikler "hem kısa vadede hem de uzun vadede

ekonomik, eğitim ve zihinsel olarak dezavantajlı konumda olmalarına yol açması nedeniyle son derece kaygı vericidir" (Hannah, 2001, s. 460).

Kız çocuklarının erken yaşlarda anne-babaları tarafından evlendirilmelerinin farklı sebepleri vardır. Bu sebepler toplumdan topluma değişiklik gösterse de ekonomik olarak geri kalmış toplumlarda "kız çocukları küçük yaşlarda haberleri olmadan ekonomik nedenlerden dolayı kendilerine fikirleri dahi sorulmadan, bu bağlamda kendi yaşam partnerlerini seçme hakkına sahip olmadan ve genel olarak kendilerinden yaşça büyük biriyle evlendirilmektedirler. (Rembe vd. 2011, s. 67). Yine toplumdan topluma farklılık göstermekle birlikte yapılan çalışmalarda kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesinin öne çıkan nedenleri arasında "sosyal güvensizlik, işsizlik, yoksulluk, ana akım toplum yapısında hâkim cinsiyet algısı, yerel değerler, töreler, eğitim kalitesinin düşüklüğü ve yetersizliği, yasal boşluklar, batıl inançlar, farkındalık eksikliği, evlilik dışı cinsel ilişki korkusu, savaşlar, felaketler, aile içi şiddet, dini inanışlar ve toplumsal baskı gibi nedenler" olduğu görülmektedir (Anık, 2017, s. 1828; Saka vd. 2011, s. 112; Ame, 2013, s. 154; Yüksel ve Yüksel, 2014, s. 9). Erken yaşta yapılan evliliklerin nedenleri çoğalmakla birlikte tüm bu nedenler arasında en önemlileri toplumun sosyal yapısı ile ilişkili olan nedenlerdir.

Erken yaşta evliliklerin kız çocukları üzerinde yarattığı etkileri sosyal, fiziksel ve psikolojik olmak üzere üç gruba ayırmak mümkündür. Erken yaşta yapılan evlilikler kız çocuklarını aile ve arkadaş ortamından küçük yaşta ayırmakta ve fiziksel gelişimlerine zarar vermektedir. Ayrıca kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmeleri "eğitimsel, sosyal ve mesleki anlamda yetersiz kalmalarına neden olmakta ve bu anlamda cinsiyet eşitsizliği yaratmaktadır. Küçük yaşta evlendirilen kız çocukları ilerleyen yaşlarda ekonomik olarak kendi kendilerine hayatı idame ettirecek olanaklara yardımcı olacak bir eğitim alma fırsatından mahrum kalmaktadırlar. Eğitim hayatlarına devam edemeyen kız çocukları erken yaşlarda eşleriyle ilgilenmek, ev işleri yapmak birçok kırsal bölgede çiftlik (köy, tarla, bağ, bahçe vb. gibi) işlerine yardım etmek zorunda kalmaktadırlar (Iyanuolu, 2008). Küçük yaşta çocukluk hakları ellerinden alınan bu kızlar yaşamlarının ileriki dönemlerinde de her zaman erken yaşta evliliğin olumsuz etkilerini hissetmektedirler" (Özcebe ve Biçer, 2013, s. 89).

Çocuk gelinlerle ilgili tartışmalar genel olarak 'çocuk anne' kavramını beraberinde getirmektedir. Dünya üzerinde yapılan tüm doğumların yaklaşık %10'u on sekiz yaş altında genç annelerde görülmektedir. Erken yaşta yapılan evlilikler "kız çocuklarının erken annelik yaşamalarına neden olmakta ve üreme sağlığı açısından büyük zararlar vermektedir" (Hotchkiss, 2016, s. 1). Erken yaşta evlenen kız çocukları aile kurumunun tamamlayıcı ögesi olan çocuk sahibi olmaları ile anneliğe erken yaşta adım atmakta ve bu durum fizyolojik yeterliliğini tamamlayamamış kız çocuklarının üreme sağlığına zarar vermektedir. Erken yaşta hamilelik kız çocuklarında toplumsal baskının bir sonucu olma hâli iken bu durum anne ve bebek ölümlerinde risklerin artmasına neden olmaktadır. Hotchkiss erken yaşta evlenen kız çocuklarının sağlık risklerinden anne ölümlerine dikkat çekerek erken cinsel aktivite ve hamilelikten kaynaklanan sağlık sorunlarının yanında erken yaşta yapılan evliliklerin özellikle ekonomik olarak yetersiz ailelerde yaygın olduğu için doğacak olan çocukların yetersiz beslenmeden dolayı ölüm risklerinin artacağını belirtmiştir (Hotchkiss, 2016: 2).

3. Türkiye'de erken yaşta yapılan evlilikler ve çocuk gelin gerçeği

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2015 yılı raporuna göre toplam 602.982 evlilikten 31.337'sinde 16-17 yaş arasındaki kız çocukları evlenmiştir. Bu sayı, toplam evliliklerin %5,2'sine denk gelmektedir. İllere göre dağılıma baktığımızda erken yaşta evliliğin en yüksek olduğu şehir %15,3 oranıyla Kilis'tir. Bu ili %15,2 ile Kars, %15,1 ile Ağrı, %14,4 ile Muş, %13,7 ile Niğde, %12,7 ile Bitlis, %12,5 ile Kahramanmaraş, %12,1 ile Aksaray, %11,8 ile Gaziantep ve %11,5 ile Yozgat izlemektedir. TÜİK'in 2016 yılı verilerine göre ise Türkiye'de 16-19 yaş arasından yapılan evliliklerin sayısı 111.241'dir. Bu evliliklerden erken yaşta evlilik yapan erkek sayısı 11.008 iken erken evlilik yapan kızların sayısı 100.233'dür. Cinsiyete göre istatistiklere baktığımızda kızlar arasında erken evlilik oranının erkeklerle kıyaslandığında 9 kattan daha fazla olduğu görülmektedir. Yine TÜİK'in 2018 yılı raporuna baktığımızda erken yaşta evliliğin en yüksek görüldüğü il %14,8 ile Ağrı, en düşük olduğu il ise %0,7 ile Bolu olmuştur. Bu dönemde Ağrı'da 635 kız çocuk, 'gelin' olurken, Bolu'da bu şekilde sadece 12

evlilik gerçekleşmiştir. Kız çocuk evlenmelerinin en yüksek olduğu diğer iller ise %14,1 ile Muş ve %12,5 ile Bitlis, en düşük olduğu iller ise %0,9 ile Trabzon ve Artvin olarak belirlenmiştir. Gaziantep %9,7, Kahramanmaraş %8,8, Şanlıurfa %7,8 ile çocuk gelinlerin toplam içindeki oranının yüksek olduğu büyük şehirlerarasında yer almıştır.

Türkiye'de 2008-2017 yıllarında evlenen 16-17 yaş grubundaki çocuklar ve bunların toplam evlenmeler içindeki oranları tablo 1'de aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Yıllara Göre Evlenme İstatistikleri

	Toplam Evlenme Sayısı	Evlenen Çocuk Sayısı		Evlenen Çocukların Toplam İçindeki Oranı	
Yıl	Kız-Erkek	Erkek	Kız	Erkek	Kız
2008	641.973	2.214	49.703	0,3	7,7
2009	591.742	2.072	47.859	0,4	8,1
2010	582.715	2.000	45.738	0,3	7,8
2011	592.775	1.860	42.700	0,3	7,2
2012	603.751	1.903	40.428	0,3	6,7
2013	600.138	1.866	37.481	0,3	6,2
2014	599.704	1.670	34.629	0,3	5,8
2015	602.982	1.483	31.337	0,2	5,2
2016	594.493	1.319	27.637	0,2	4,6
2017	569.459	1.081	23.906	0,2	4,2

Kaynak: TÜİK.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kronik bir problem alanı olarak ortaya çıkan erken yaşta evlilikler daha yaygın olarak görülmektedir. Kır-kent ayrımının belirgin olarak görüldüğü bu ülkelerde kent ile kıyaslandığında kırsal bölgelerde ekonomik eşitsizlik daha güçlü bir şekilde hissedilmektedir. Bu bağlamda kırsal bölgelerde kız ya da erkek fark etmeksizin her birey iş gücü potansiyeli olarak görüldüğünden ve eğitim imkânlarının yetersiz olmasından dolayı erken yaşta evlilikler dolayısıyla çocuk gelinlerin sayısı artmaktadır. Türkiye'de çocuk gelin istatistiklerinin "illere göre yüksek olduğu yerlere baktığımızda dünya geneline benzer şekilde kentsel bölgelerle kıyaslandığında, kırsal alanlarda daha yoğun olduğu" görülmektedir (Anık, 2017, s. 1829). Geleneksel aile tipi ve ataerkil algının güçlü olduğu bölgelerde erken yaşta evlilikler daha fazladır.

4. Araştırmanın yöntemi

Erken yaşta yapılan evlilikler ile ilgili olarak tasarlanan bu çalışma doğası gereği nitel bir araştırmadır. Bu bağlamda çalışmanın belirlenen amaçlara ulaşabilmesi için görüşme yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme yönteminde katılımcılar, araştırmacı tarafından bölünmeden, manipülasyona uğramadan, uzun süre temel temalar üzerine konuşma şansına sahiptir. Sosyal bilimlerde "nitel araştırmalar genel olarak çeşitli sosyal ortamları ve bu ortamlarda yaşayan bireylerin kişisel duygularını, algılarını, tutumlarını inceleyerek çalışmanın sorularına doğru cevaplar aramak için tasarlanan araştırmalardır (Berg ve Lune, 2011). Yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi, araştırmacının araştırma için ana temanın anlaşılmasıyla ilgili bir

dizi veri toplaması sürecidir. Yarı yapılandırılmış görüşme yönteminin özellikleri şu şekildedir: (1) araştırmacı ve katılımcı resmî bir görüşmeye katılırlar. Hem araştırmacı hem de katılımcı aynı ortamda bulunarak yüz yüze görüşme yapılır. (2) Araştırmacı, görüşme başlamadan önce görüşme kılavuzu oluşturur ve bunu görüşme sırasında görüşmeyi ana temalar çerçevesinde tutmak için kullanır. Görüşme sırasında ele alınması gereken soruların ve konuların bir listesi vardır ve bunlar genellikle belirli bir düzendedir. Araştırmacı önceden sorular hazırlayabilir ve bu sorular sayesinde görüşmeyi yönlendirmeyi kolaylaştırır. (3) Yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi katılımcıların görüşleri, değerleri ve deneyimleri hakkında konuşmalarına izin verir (Cohen ve Crabtree, 2006). Bu görüşme yönteminin tercih edilmesinin nedeni çalışmanın temel teması olan 'çocuk gelin' olma durumu kişisel duygular ve her katılımcının benzersiz tecrübelerini içerdiği için katılımcıların özgür bir şekilde düşüncelerini, duygularını ve yaşadığı olumlu veya olumsuz tecrübeleri anlatmalarını sağlamaktır.

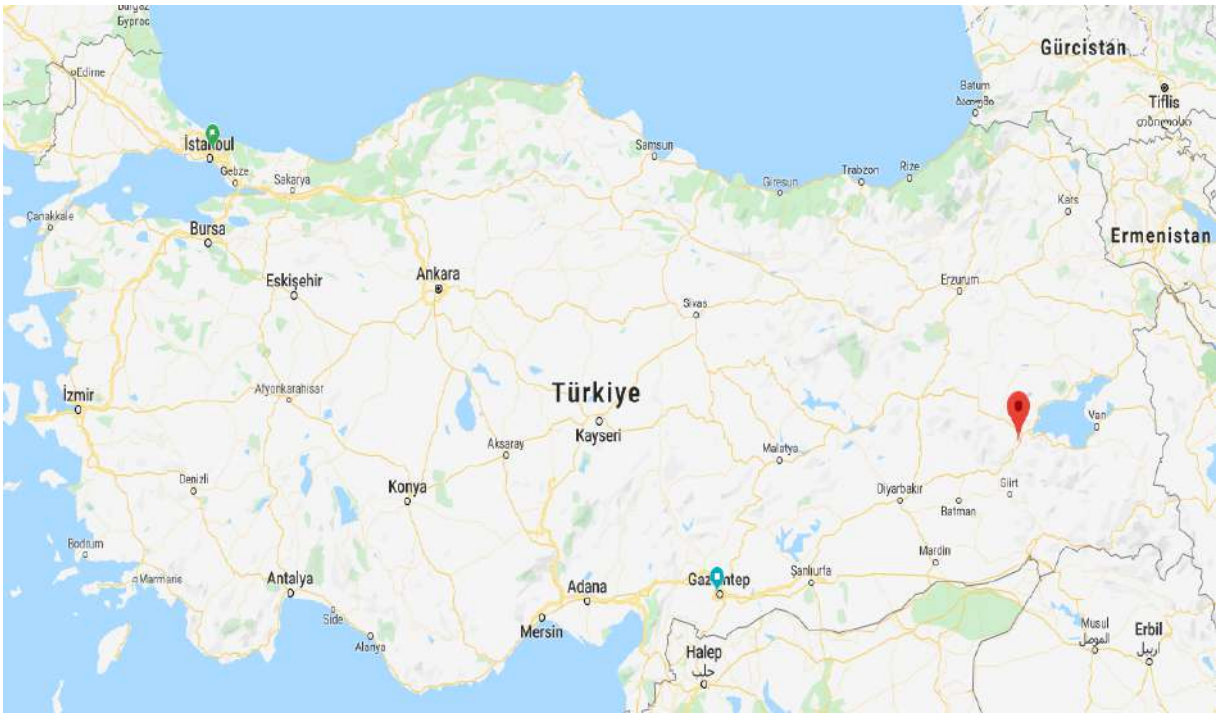
Çalışma kapsamında Bitlis il merkezinde farklı yaş gruplarından toplam 13 çocuk gelin ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Tüm görüşmeler araştırmacının kendisi tarafından yapılmış olup ortalama her görüşme 30-45 dakika arasında sürmüştür. Görüşme başlamadan önce araştırmacı, katılımcılara çalışmanın amacını, yöntemini açıklayan "katılımcı bilgilendirme formu" vermiştir. Bu form sayesinde katılımcılar araştırmanın konusu, amacı ve yöntemi ile ilgili ayrıntılı açıklamalara ve araştırmacının iletişim bilgilerine sahip olmuşlardır. Bu sayede görüşme tamamlandıktan sonra çalışmaya katılmaktan vazgeçtiklerinde araştırmacıyla iletişime geçerek çalışmaya katılmaktan vazgeçtiklerini bildirme imkânı elde etmişlerdir. Ayrıca araştırmacı görüşmeye başlamadan önce her katılımcıya 'katılımcı onay formu' imzalatmıştır. Bu sayede katılımcılar araştırmaya gönüllü olarak katıldıklarını ve araştırmacının herhangi bir zorlaması olmadan görüşmenin yapıldığını yazılı olarak beyan etmişlerdir.

Çalışma kapsamında tüm görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Ses kayıt dosyaları araştırmacının kendisi tarafından transkripte edilerek yazıya aktarılmıştır. Bu sayede katılımcılara ait kişisel bilgilerin korunması amaçlanmıştır. Transkripte edilen tüm ses kayıt dosyaları 'tematik içerik analizi' yöntemiyle analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda 'aile, toplumsal roller, eğitim' kavramları araştırmanın ana temaları olarak belirlenmiştir.

5. Araştırma sahası

Araştırma sahası Bitlis il merkezini kapsamaktadır. Bitlis ili TÜİK'in 2015 yılı raporlarına göre en yüksek çocuk gelin oranına sahip altıncı ildir. Bu bağlamda Bitlis merkezde yapılan nitel görüşmeler için katılımcılar, çocuk gelin olma durumunun en fazla olduğu mahallelerden ve yaş dağılımında da farklı yaş gruplarından seçilmiştir. Tüm görüşmeler araştırmacının kendisi tarafından kalıtımcılarla yüz yüze ve katılımcı onay formu imzalandıktan sonra yapılmıştır. Bitlis il merkezi son yıllarda özellikle ilçelerden (Mutki ve Hizan başta olmak üzere) yoğun bir göçe maruz kalmıştır. Bitlis ilinin ilçe merkezleri de dâhil olmak üzere kırsal bölgelerde yaşayan ve kent düzeninin dışında bir eğilime sahip olan bu kişiler yoğun olarak il merkezine göç ederek kent hayatına uyum sağlamaya çalışmışlardır. Bitlis bu bağlamda hem kent hem de köy kültürünün birlikte olduğu özel bir araştırma sahasıdır.

Fotoğraf: Bitlis'in Coğrafi Konumu



Kaynak: Google/Haritalar.

Fotoğraf 2: Bitlis İl Geneli Görünümü



Kaynak: Google/Haritalar.

6. Katılımcıların demografik özellikleri

Tablo 2: Demografik Bilgiler

Görüşme Numarası	Yaşı	Evlilik Yaşı	Eşiyle Arasındaki Yaş Farkı	İlk Çocuğunu Doğurma Yaşı	Çocuk Sayısı	Kardeş Sayısı
GN1	40	14	15	17	4	9
GN2	46	12	15	13	10	10
GN3	62	14	30	15	6	10
GN4	72	13	3	14	5	6
GN5	52	14	2	14	6	7
GN6	26	15	10	20	2	7
GN7	62	16	10	17	12	5
GN8	50	16	10	17	5	12
GN9	72	15	12	17	10	8
GN10	28	16	9	18	3	4
GN11	48	16	10	18	4	10
GN12	54	16	12	17	7	10
GN13	30	17	7	18	3	8

Çalışma kapsamında toplam 13 çocuk gelin ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Yapılan tüm görüşmeler GN1'den GN13'e kadar kodlanmıştır. Görüşme yapılan katılımcılardan yaşı en küçük olan katılımcı GN6 koduyla 26 yaşındadır ve yaşı en büyük olan katılımcı ise GN4 ve GN9 koduyla 72 yaşında olan iki katılımcıdır. İlk evlenme yaşlarına baktığımızda en küçük yaşta evlenen GN2 koduyla 12 yaşında evlenen katılımcıdır ve en büyük evlenme yaşı ise 17 yaşında evlenen GN13 kodlu katılımcıdır. Erken yaşta evlenen kız çocuklarının eşleriyle yaş farklarına baktığımızda ise en fazla yaş farkı GN3 kodlu katılımcıdır. GN3 kodlu katılımcının eşiyle arasındaki yaş farkı 30'dur. Yaş farkının en düşük olduğu katılımcı ise GN5 kodlu katılımcıdır ve yaş farkı sadece 2'dir. Görüşme yapılan çocuk gelinlerin ilk çocuk doğurma yaşının en düşük olduğu katılımcı GN2 kodlu katılımcıdır ve 13 yaşında ilk çocuğunu dünyaya getirmiştir. İlk çocuğunu 20 yaşında dünyaya getiren GN6 kodlu katılımcı en büyük yaşta doğum yapan katılımcıdır. En az çocuk sayısına sahip olan katılımcı GN6 kodlu katılımcıdır ve sadece 2 çocuğu vardır. En fazla çocuk sayısına sahip olan katılımcılar ise GN9 ve GN2 kodlu katılımcılardır ve 10'ar çocuğa sahiptirler. Tablo 1'de en son demografik veri olarak kardeş sayısı verilmiştir. GN7 kodlu katılımcı 5 kardeşi vardır ve en az kardeş sayısına sahip olan katılımcıdır. GN8 kodlu katılımcı ise 12 kardeşe sahiptir ve katılımcılar arasında en fazla kardeşe sahip olan katılımcıdır.

7. Analiz ve bulgular

7.1. Erken yaşta evlenme nedenleri

Çalışma kapsamında görüşme yapılan tüm katılımcıların erken yaşta evlenme nedenleri tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: Erken Yaşta Evlenme Nedenleri

Katılımcılar (GN: Görüşme Numarası)	Erken Yaşta Evlenme Nedenleri
GN1	Ailesi tarafından zorla evlendirilme
GN2	Aile üyelerinden birinin kız kaçırması sonucu kan davası çıkmaması için berdel verilme
GN3	Ailesi tarafından zorla evlendirilme
GN4	Ailesi tarafından zorla evlendirilme
GN5	Ailesi tarafından zorla evlendirilme
GN6	Yakın akrabalık ilişkisi
GN7	Akraba evliliği ve anne – baba baskısı
GN8	Ailesi tarafından zorla evlendirilme, akraba evliliği
GN9	Görücü usulü
GN10	Aile baskısı
GN11	Görücü usulü
GN12	Aile baskısı
GN13	Görücü usulü

Tablo 3'e göre katılımcılar en fazla aile baskısından dolayı erken yaşta evlenmek zorunda kalmışlardır. Katılımcıların erken yaşta aile baskısı yüzünden evlenmelerinin temel nedeni ise aile içinde büyüklerin karar vermeleri ve 'kız çocuğudur, başına kötü bir iş gelmesin' düşüncesidir. Namus algısının kadın üzerinden inşa edildiği toplumumuzda, kız çocukları evlilik dışı cinsel ilişkiden uzak tutulması için aile büyükleri tarafından erken yaşta evlendirilmektedirler. Aile büyükleri kız çocuklarını bu sayede kötülüklerden (evlilik dışı cinsel ilişki, dedikodu, mahalle baskısı vb. gibi) uzak tuttuğuna inanmaktadır.

Ailesinin baskısı sonucu 13 yaşında evlendirilen GN4, erken yaşta evlenme sürecini şu şekilde ifade etmiştir:

"13 yaşında evlendirdiler beni. Babam yoktu zaten, amcam ve annem beni zorla evlendirdiler. Onlar karar verdiler. Ne haberim olacak evlilikten bana sormadılar bile. Ben yetim kaldığım için onlar öyle karar aldılar, dediler başına bir şey gelmeden evlensin gitsin. Alnımıza kara çalmasın dediler. Küçük yer kötü yola düşmesin, dedikodu çıkmasın diye hemen evlendirdiler beni. (…) Evlendirdikleri kişi de yakın akrabamız zaten amcaoğludur, uzak değildi. Kardeşlerim çok küçüktü, onlar da ses çıkarmadı evlenmeme. Nasıl çıkarsınlar. 13 yaşında evlendim zaten, 14 yaşında da ilk çocuğumu dünyaya getirdim."

GN4 babasını küçük yaşta kaybetmiştir. GN4 aile içinde baba figüründen eksik büyüdüğü için onun yanlış kararlar verip ailesini zor durumda bırakacağından korktuklarından annesi ve amcası küçük yaşta GN4'ü evlendirmişlerdir. Aile büyükleri bu sayede babasız büyüyen GN4'ün kötü yola düşmesini engelliklerine inanmaktadırlar. GN4'ü aile içinde evlendirerek koruma altına almayı amaçlamışlardır. Namus algısının kadın üzerinden inşa edildiği kırsal bölgelerde, kız çocuklarını evlilik dışı ilişkiden korumak için küçük yaşta evlendirmek son derece yaygın bir tutumdur. Ancak kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi aile ve toplum yapısına evlilik dışı ilişkinin verdiği zarardan daha fazla zarar vermektedir.

Bir diğer katılımcı olan GN5, yerel değerler ve toplumsal baskı sonucu ailesi tarafından 14 yaşında nasıl evlendirildiğini şu şekilde anlatmıştır:

"Annem babam öyle uygun görmüşler evlendirdiler beni 14 yaşında, sormadılar da zaten. Dediler seni veriyoruz, o kadar. Ben daha önce hiç görmemiştim eşimi, evlendikten sonra gördüm. Buralarda âdet öyledir, kız çocukları konuşmaz. Seni verdik dedikten sonra kız çocukları susar sadece. Kardeşlerim de

bir şey diyemedi onlar da çok küçüktü. Benim diğer kardeşlerim de 15-16 yaşlarında evlendiler hep. Erkek kardeşlerim de askere gitmeden evlendiler. O zamanlar âdet öyleydi."

GN5 "buralarda âdet böyledir" diyerek yaşadığı bölgedeki yaygın uygulamalardan ve âdetlerden dolayı kız çocuklarının erken yaşta evlendirildiğini belirtmiştir. Bu bağlamda kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmelerinin önemli bir nedeni de bölgesel anlamda yerel değerlerin ve törelerin erken yaşta evlilikleri yaygınlaştırmasıdır. TÜİK raporlarına göre Bitlis ve çevre illerde çocuk gelin olma yüzdeleri son derece yakındır. 2014 yılı TÜİK raporuna göre Bitlis, Muş ve Van illere göre en fazla çocuk gelin oranı sıralamasında ilk on arasındadır. Bu bölgelerde örf, âdet ve gelenekler benzerlik gösterdiğinden yerel değerlerin (gelenek, görenek ve töreler) çocuk gelin sayısını arttırdığını söylemek mümkündür.

Ailesi tarafından zorla evlendirilen bir başka katılımcı olan GN1, 16 yaşında evlendirilme sürecini şu şekilde ifade etmiştir:

"16 yaşında evlendim. Zorla evlendim. Evlendiğimde çocuktum, bir yıl geçemeden kendi çocuğum oldu zaten. İlk beni istemeye geldiklerinde anneme dedim ki ben evlenmek istemiyorum, beni sakın vermeyin. Annem-babam hiçbir şey yapmadı. Bir hafta sonra kayınbabam annemin köyüne gelmiş yüzük bırakmış. Orada hayatım bitti. 15 gün nişanlı kaldım, sonra apar topar beni alıp götürdüler, başka bir şey olmadı. Kimse bana bir şey sormadı. İlk başta kız kardeşim de benimle geldi alışma sürecini aşmam için fakat kısa süre sonra gitti. Kardeşlerim evlenmeme karşı çıktı, istemediler. Hatta düğünüme bile gelmediler. Resmi nikâhı bir ya da iki sene sonra yaptılar, ilk başta dinî nikâhla yaşadım."

GN1, ikinci çocuğunu dünyaya getirene kadar resmî nikâh olmadan dinî nikâhlı olarak yaşamıştır. İlk evlenme durumu ortaya çıktığında, GN1 evlenmek istemediğini aile büyüklerine söylemiştir. Ancak ailesi GN1'e fikrini dahi sormadan zorla evlendirmiştir. Evliliğinin ilk günlerinde alışması için kız kardeşinin de kendisiyle birlikte yaşadığını, ancak kısa süre sonra evlerine geri döndüğünü ifade eden GN1, bu alışma sürecinin aslında bir kandırmacadan ibaret olduğunu düşünmektedir. Diğer kardeşlerinin kendisinin erken yaşta evlendirilmesine karşı olduğunu belirten GN1, kardeşlerinin bu sebepten dolayı düğününe gelmediğini ifade etmiştir.

Türkiye'de bazı bölgelerde 'berdel' ismi verilen evlilik türü son derece yaygındır. Berdel evliliklerinde iki aile karşılıklı olarak birbirlerine kız alıp vermektedir. Bu evliliklerde genel olarak aile büyüklerinin kararını uygulayan kadınlar kiminle evleneceği noktasında karar verme hakkına sahip değildirler. Bu evliliklerde karşılıklı kız alıp-kız verme odak noktası olduğu için kızların yaşının bir önemi yoktur. Bu bağlamda görüşme yapılan katılımcılardan GN2 amcasının kız kaçırmasından dolayı berdel verilerek erken yaşta evlenmek zorunda kalmıştır. Amcası kız kaçırdığından kan davası çıkmaması için GN2 zorla evlendirilmiştir. Bu durumu GN2 şu şekilde anlatmıştır:

"12 yaşında zorla evlendim. Amcam kız kaçırdığı için onun yerine kan davası çıkmasın diye beni karşı tarafa verdiler. Amcam eşimin ailesinden birini kaçırdığı için ona duydukları tüm öfkeyi benden çıkarıyorlardı. Eşimle aramızda 15 yaş vardı, komşuyduk zaten ama ben daha çocuktum evlendiğimde. Zaten 13 yaşında da ilk çocuğumu dünyaya getirdim. Ben daha kendim çocuktum ama çocuğum olmuştu."

GN2 amcasının komşularının kızını kaçırdığını ve kan davası çıkmaması için karşı taraftan biriyle zorla evlendirildiğini (kurban edildiğini) belirtmiştir. Kan davasını önlemek için yapılan bu evlilikte GN2 feda (kurban) edilerek iki aile arasında bir kıyımın yaşanması önlenmiştir. Ancak diğer yandan aile büyükleri, 12 yaşında bir kızı kurban ederek GN2'yi 12 yaşında zorla evlendirmişlerdir. Kan davası gibi toplumsal yaşamda son derece yıkıcı sonuçları olan bir durumun yaşanmaması için GN2 kurban edilerek (çocuk gelin olarak) başka bir toplumsal sorun ile çözüm yolu bulunmuştur. Bu durumda GN2 kurban edilmiş ve kan davası önlenmiştir.

7.2. Aile kurumu ve erken yaşta evlilikler arasındaki ilişki

Aile kurumu toplumsal yapıyı oluşturan en küçük ve en önemli birimdir. Aile kurumunda meydana gelen en küçük değişmeler diğer bütün toplumsal kurumlar ve dolayısıyla toplumsal yapı üzerinde

etkili olmaktadır. Bu bağlamda erken yaşta yapılan evlilikler ve dolayısıyla aile kurumunun oluşmasında ilk adım olan evliliğin bir tarafı olarak çocuk gelinler aile kurumu üzerine farklı etkiler yaratmaktadır. İlk başta çocuk olarak evlenen bireyler yetişkinliğe hızlı bir geçiş yaparak aile kurumunda 'eş' sorumluluğunu almak zorunda kalmaktadırlar. Ayrıca, eş olmak kısa süre sonra beraberinde anne olma sorumluluğunu getirmektedir. Bir anda tüm bu sorumlulukların altına giren çocuk gelinler hızlı bir şekilde yetişkinliğe geçiş süreci yaşamaktadırlar. Yetişkinliğe hem fizyolojik hem de zihinsel olarak hazır olmayan çocuk gelinler aile içinde eş ve anne olma hâlini (durumunu) kavrayamamaktadırlar. Bu bağlamda çocuk gelinler için aile kurumun anlamı, işlevi ve fonksiyonu kaybolmaktadır.

GN1 evlendikten sonra yaşadıklarını ve aile kurumu ile ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Evlendikten sonra ilk 3 sene her hafta sonu annemin yanına geliyordum, her seferinde ağlıyordum. Anneme beni göndermeyin diye yalvarıyordum. Eşimin annesi çok kötüydü, bana çok kötü davrandılar. Eşim beni dövüyordu. Eve bağlılığı da yoktu zaten. (…) Ben hem anne hem baba oldum. Çocuklarım için her şeyi yapmaya çalıştım. Ben tek başımaydım hep. 16 yaşında ben hem anne hem baba olmak zorunda kaldım. Tarlada çalışıp geliyordum, evde yemek yapıyordum. Kızım ağlıyordu onunla kendim ilgileniyordum. Ben hiç aile duygusu içinde olmadım. Aile özlemi çok çektim hâlâ da çekiyorum. Evlendim, 38 yaşındayım fakat hâlâ anneme söylüyorum ben geri geleceğim benim evim burası diye (baba evini kastediyor). Aile kavramını yıkan tek sebep benim için erken yaşta evlenmemdir. (…) Evlendikten bir yıl geçmeden sarılık hastası oldum, sağlık açısından çok zor zamanlar geçirdim."

GN1 erken yaşta evlendiği için hasta olduğunu ve önemli sağlık sorunları yaşadığını belirtmiştir. Erken yaşta yapılan evlilikler kız çocuklarının fizyolojik gelişimlerini tamamlamadan gerçekleştiği için birçok sağlık sorununa neden olmaktadır. Bunlar genel olarak anne sağlığını ilgilendiren (erken yaşta çocuk sahibi olmaktan kaynaklanan) rahatsızlıklar olmakla birlikte fiziksel gelişimini tamamlayamamalarından dolayı farklı hastalıklar da ortaya çıkmaktadır. GN1 evlendikten sonra eşinin kendisine şiddet uyguladığını ve aile yapılarının büyük zarar gördüğünü belirtmiştir. Ayrıca eşinin ailesine düşkün biri olmadığını ve aile kavramının ne anlama geldiğini bilmediğini söylemiştir. Bu bağlamda GN1 aile özlemini dindiremediğinden hâlâ içinde bir aile özlemi olduğunu ifade etmiştir. GN1 içindeki aile özlemini gideremmemesinin temel sebebini erken yaşta evlenmesine bağlamaktadır. Erken yaşta yapılan evlilikler bu anlamda çocuk gelinlerin üzerinden yıllar geçse de aile özlemi yaşamalarına neden olmaktadır.

Görüşme yapılan katılımcıların erken yaşta evlilik algıları farklılık göstermektedir. Her katılımcı kendi tecrübeleri üzerinden çocuk gelin olma ve evlilik sürecini farklı ifade etmiştir. Bu bağlamda katılımcılardan GN2 'sizce erken yaşta evlilik nedir?' sorusuna kendi tecrübeleri doğrultusunda şu şekilde cevap vermiştir:

"Erken yaşta yapılan evlilik nedir biliyor musun, çocuğunun doğum tarihini bilmezsin, çocuğuna bakmayı bilmezsin, onu eğitmeyi bilmezsin. Her şeyden önce daha kendini bilmezsin, dünyayı tanımamışsındır, daha bu yüzden kendinin bile farkında değilsindir. O kadar çocuk yaşta affedersin ama bir hayvan gibi yetiştiriliyorsun. Ben beşinci ya da altıncı çocuğumdan sonra evliliğin ne olduğunu anlamaya başladım. (…) Şu an hayatıma zorlukla devam ediyorum. Psikolojik yardım alıyorum sorunlarımı aşmak için. Çok kere intihar etmeyi düşündüm fakat çocuklarımı düşündüğüm için yapamadım."

Erken yaşta yapılan evlilik ile ilgili olarak GN2 çocuk yaşta evlendirilmeyi daha dünyanın hatta kendisinin bile farkında olmadan yapılan evlilik olarak bir tanımlama yapmıştır. Kendisinin bile farkında olmayan kız çocukları çocuk sahibi olma, eş olma, anne olma gibi sorumlulukları üstlenmek zorunda kalmaktadırlar. Tüm bu sorumlulukları anlamak ve bunların farkında olmak belli bir zihinsel olgunluğa ulaşmayı gerektirdiğinden GN2, ancak altıncı çocuğunu dünyaya getirdikten sonra evliliğin ne olduğunu anlamaya başladığını ifade etmiştir.

Tüm bunların yanında küçük yaşta eş ve anne olma durumunda kalan çocuk gelinler kendilerinin bir aile içinde çocuk olarak bulunmaya ihtiyacı olduğu dönemde aile kurmak zorunda kalmaktadırlar. Aile algısı oturmadığı için aile kavramının ne anlama geldiği noktasında zihinlerinde aile konusunda bir anlamlandırma yapamamaktadırlar. GN2 aile kavramı ile ilgili olarak şu şekilde bir açıklama yapmıştır:

"Ben evlendiğimde evliliğin ne olduğunu bilmiyordum. Aile ne demek onu bilmiyordum. Evlendim bizi bir odaya koydular, ben uyumuş kalmışım sonra uyandığımda farklı bir yerde olduğumu anladım ve annem beni evde bulamadığı için dövecek diye çok korktum. Sonra ayakkabılarımı kucağıma aldım ve evden çıkmak için kapıya doğru gittim eşim bana dedi ki nereye gidiyorsun; ben de eve gidiyorum deyince. Ben annenle konuştum, annen burada kalmanı istiyor diye beni kandırdı."

12 yaşında amcasının komşularının kızını kaçırdığı için kan davası çıkmasın diye zorla evlendirilen GN2 evlendiğinin bile farkına varamamıştır. Küçük yaşta evlendirilen GN2, eşiyle aynı odaya konulduğunda uyuyup kaldığını ve uyanıp farklı bir yerde olduğunu anladığında ise annesinin onu evde bulamadığı için kızıp döveceğinden korkmuş ve hemen evine dönmek istemiştir. Ancak eşinin kendisini farklı bahanelerde ikna ettiğini (kandırdığını) belirten GN2 evliliğin ne olduğunu anlamasının zaman aldığını belirtmiştir. GN2 katılımcılar arasında en küçük yaşta evlenen çocuk gelindir ve aynı zamanda en küçük yaşta anne olan çocuk gelindir. Çocuk gelinler, GN2'nin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, evliliğin ne olduğunu bilmeden evlendirilen kız çocuklarıdır.

Çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcılar erken yaşta yapılan evlilik ve aile kurumu arasında nasıl bir ilişki olduğuna dair sorulara, çocuk gelin olmanın beraberinde çocuk yaşta anne olmayı getirdiğini ve bu anlamda aile kurumunu yıpratan bir etkisi olduğunu belirtmişlerdir. GN9 aile kurumu ve çocuk gelinler arasındaki ilişki ile ilgili olarak şu şekilde bir açıklama yapmıştır:

"İlk çocuğumu evlendikten iki yıl sonra dünyaya getirdim (17 yaşında), o zaman anladım evlilik nedir, aile olmak nedir. O zamana kadar pek bir şey anlayamamıştım zaten, ilk çocuğum dünyaya gelince, onunla nasıl ilgileneceğim, nasıl bakacağım diye çok korktum. Çocuğuma bakamazsam, bir zarar gelirse diye çok korktum. (…) Ben 15 yaşında evlendim, eğer 22 – 23 yaşında evlenseydim. Aileye bakış açım çok daha farklı olurdu. Neyin ne olduğunu öğrenmiş olurdum en azından. Ben evlendiğimde aile nedir, eş nedir bilmiyordum hiç. Eğer geç evlenmiş olsaydım en azından daha çok şeyler bilirdim. Aileyi en çok yıpratan şey çocuk (erken) yaşta yapılan evliliklerdir. Bunun önlenmesi lazım."

GN9 erken yaşta evlendiği için anne olduğunda çocuğuna bakamamaktan ve ona zarar vermekten korktuğunu belirtmiştir. Bu bağlamda çocuk gelin olmak aynı zamanda çocuk anneliği beraberinde getirdiğinden çocuk gelinlerin anne olma sorumluluğunu ve anne rolünün gereklerini yerine getirmeleri son derece zordur. GN9 yaşadığı korkulardan dolayı travma yaşamış ve daha geç evlenmiş olsa böyle bir travmayı hiçbir zaman yaşamamış olacağını ifade etmiştir. Ayrıca çocuk gelin olmanın aile kurumuna zarar verdiğini ve kız çocuklarının küçük yaşlarda evlendirilmesinin önüne geçilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Çalışma kapsamında erken yaşta evlilik yapan katılımcılardan bazıları kuma olarak (resmî nikâh olmadan ikinci, üçüncü eş olarak) evlendirilmişlerdir. Bölgesel gelenekler ve töreler gereği bazı yerlerde çocuk sahibi olamayan eşler çok eşliliğe yönelmektedir. Soyun devamı için erkeklerin çocuk sahibi olması önemli bir gelenektir. Bu bağlamda ailesi tarafından zorla evlendirilen GN3, kuma olarak evlendirilme sürecini şu şekilde ifade etmiştir:

"14 yaşında evlendim. Kuma üzerine gittim. Kimse bana sormadı. Annem, babam ve abim karar verdi. Sahip çıkalım demediler. Eşimle aramda 30 yaş fark vardı. Eşimi evlendikten sonra gördüm zaten daha önce hiç görmemiştim. Dinî nikâh yaptılar, resmî nikâh hiç olmadı. Geldiler iki kişi beni evden aldılar, götürdüler. Beni götürdüklerinde ben eve geri geleceğimi zannediyordum. Eve gittiğimde evde eşimin ilk eşi vardı. Kumam bana çok kötü davrandı, sürekli şiddet uyguluyordu. Onun çocuğu olmadığı için eşim benimle evlenmiş. Hem eşime hem de kumama her zaman hizmet ettim, her işi ben yapıyordum. Eşim evde yokken kumam, bazı zamanlarda ikisi birlikte bana şiddet uygulardı. Çoğu zaman da kumam eşimi bana karşı şiddet uygulaması için kışkırtıyordu. Evlendikten bir yıl sonra ilk çocuğumu

dünyaya getirdim. Çocuğumla birlikte olmak (kalmak) için sesimi çıkarmadım uyguladıkları şiddete. Zaten resmî kayıtlarda bütün çocuklarım kumamın çocukları olarak görülüyor. Eşimin resmî nikâhı ilk eşiyle olduğu için ben resmiyette bekâr görünüyorum. Kendi çocuklarımın kumamın üzerinde kayıtlı olması beni çok üzdü. Kumam kendi çocuklarıma bana abla demeleri için baskı uyguladı. Öz kızım bana abla diyordu, hâlâ da diyor bazen. Küçük yaştan itibaren öyle alıştırıldığı için unutamıyorlar bir türlü."

Çocuğu olmadığı için ikinci defa evlenmek isteyen biriyle 14 yaşında zorla evlendirilen GN3, eşiyle dinî nikâhlı olarak evli kaldığını, kocasının ilk eşiyle resmî nikâhı olduğu için resmî kayıtlarda bekâr göründüğünü söylemiştir. Kumasının kendisine kötü davrandığını ve bazen de şiddet uyguladığını belirten GN3, kumasının eşini kendisine şiddet uygulaması yönünde kışkırttığını da belirtmiştir. Kocasının ilk eşinden çocuğunun olmamasından dolayı bunu bir eksiklik olarak gördüğünü ve kendisine şiddet uyguladığını söylemiştir. İlk eşinin çocuk sahibi olamadığı için eşinin ikinci bir evlilik yaptığını, bu yüzden kendi çocukları olmadığı hâlde GN3'ün çocuklarına kendisine anne demeleri için baskı uyguladığını belirtmiştir. Bu durum sonrasında devam ederek GN3'ün çocuklarından bazıları hâlâ öz annelerine (GN3'e) abla diye hitap etmektedirler.

Katılımcılar erken yaşta yapılan evlilikleri önlemeye yönelik en önemli adımın kız çocuklarının eğitim seviyesinin arttırılması olarak belirtmişlerdir. Erken yaşta yapılan evliliklerin en temel nedenini eğitimsizlik (cahillik) olarak gören katılımcılar, eğitim seviyesinin yükselmesi ve eğitimin yaygınlaşması ile çocuk gelin sorununun azalacağına inanmaktadırlar. Bu bağlamda katılımcılardan GN11, eğitimsizlikten dolayı erken yaşta evlenmenin zararlarını ve aile kavramını öğrenememesini şu şekilde açıklamıştır:

"Evlilik bir çocuk için çok zor. Şimdiki aklım olsa kesinlikle öyle bir şey yapmazdım. Evlilik her konuda çok zor, içine girdikten sonra anlıyorsun bunu. 17 yaşımdayken ilk çocuğum oldu, sonrasında her şey bitti. O zaman artık çocuk değil anne oluyorsun. Çocuk yaşta olduğun için aile ne demek onu bile bilmiyorsun, bazen diyorum; keşke geçmişe gidip bazı şeyleri değiştirme imkânım olsa. (…) Çocuk yaşta yapılan evliliklerin sebebi cahilliktir. Başka hiçbir şey değil. Çocuk yaşta evlenmek cehaletten başka bir şey değil. Bunu da ancak kızlar okuyarak, çalışarak, kendi ayakları üzerinde durarak çözebilirler, en azından daha geç evlenirler. Ben okuyamadım, o yüzden evlendirmek istediklerinde karşı çıkamadım çünkü evliliğin ne olduğunu bilmiyordum bile."

Bir diğer katılımcı GN13, erken yaşta evlilik ve eğitim ile ilgili düşüncelerini şu şekilde anlatmıştır:

"Erken evliliklerin en büyük sebebi eğitimsizlik, ben o zaman 17 yaşındaydım, çok küçüktüm neyin ne olduğunu bilmiyordum. Şimdiki aklım olsa erken evlilik yapmazdım. Küçük yaşta evlenince çok eziliyorsun, neyin ne olduğunu bilmiyorsun. Yine erken yaşta çocuk sahibi oluyorsun, o yaşta çocuk yetiştirmek zor oluyor tabi. Sen de bu kadar yükün altın eziliyorsun, o yaşta. (…) Ben şimdi gördüğüm tüm kızlara söylüyorum asla küçük yaşta evlenmeyin diye. Evlilik güzel bir şey değil. Evlilik sözünü duyunca yaşadığım tüm kötü anılar aklıma geliyor."

Yine bir diğer katılımcı GN6 erken yaşta evliliklerin çözümünde eğitimin önemini ve resmî kurumların bu sorunun çözümünde daha etkin rol alması gerektiğini şu şekilde belirtmiştir:

"(…) Erken yaşta evliliğin en önemli sebebi eğitimsizlik, eğitim çok önemli. Özellikle kız çocuklarına bu konuda özel eğitim verilmeli, her şey ayrıntılı bir şekilde anlatılmalı. Sadece okullarda değil resmî kurumlar (valilikler, kaymakamlıklar, ilgili bakanlıklar vb. gibi) hafta sonları mahallelerde kız çocuklarına ve kadınlara özel erken yaşta evliliğin zararları ile ilgili eğitim verebilir. Ben kendi şahsıma gider bu tür eğitimlere katılırım."

Çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcıların büyük bir çoğunluğu erken yaşta yapılan evliliklere kız çocuklarının karşı gelememesinin temel nedeni olarak eğitim eksikliğini göstermiştir. Bu bağlamda kız çocuklarının okula gitme oranının düşük olduğu bölgelerde erken yaşta evliliklerin daha yaygın olduğunu ve çocuk gelin oranlarının da daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Katılımcılar çocuk gelin olmanın aile kurumu üzerine yıkıcı etkilerinin, ancak eğitim ile kız çocuklarına

anlatılabileceğini belirtmişlerdir. Eğitimler sadece okullarda kız çocuklarına değil diğer yerel ve merkezî kurumların etkin rol alması ile mahallelerde, evlerde, camilerde, derneklerde toplumun geneline verilmelidir. Bu eğitimlerde erken yaşta evlenmenin kız çocuklarına, aile kurumuna ve toplumsal yapıya verdiği bütün zararlar toplumun tamamına anlatılmalıdır. Ancak bu sayede kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmelerinin önüne geçilebilir.

8. Sonuç ve değerlendirme

Birleşmiş Milletlerin farklı örgütlerinin yaptığı tanımlara göre on sekiz yaşından küçük olan bütün bireyler çocuk olarak kabul edilmektedir. Uluslararası tanımlardan yola çıkarak on sekiz yaşından önce yapılan bütün evlilikler erken yaşta yapılan evlilik olarak değerlendirilmektedir. Erken yaşta yapılan evlilikler beraberinde çocuk gelin, çocuk damat, çocuk anne ve zorla yapılan evlilik kavramlarını beraberinde getirmektedir. Erken yaşta yapılan evliliklerin zorla yapılan evlilik olarak değerlendirilmesinin nedeni ise on sekiz yaşından önce bireylerin karar verme yetilerinin gelişmemiş olması ve bireylerin verdikleri kararların sorumluluğunu alabilme noktasında zihinsel anlamda farkındalığının yetersiz olmasıdır. Erken yaşta yapılan evliliklerde aile kurumu içinde iki boyutu bulunmaktadır. Bunlar: çocuk gelinler ve çocuk damatlardır. Erken yaşta yapılan evliliklerle ilgili tartışmalar ise genel olarak çocuk gelinler üzerinden yapılmaktadır. Bu durumun temel sebebi ise çocuk gelinlerin sayısı çocuk damatlarla kıyaslandığında neredeyse dokuz kat daha fazla olmasıdır. Bu bağlamda çocuk gelinler erken yaşta yapılan evliliklerden daha fazla zarar gören taraf olarak ortaya çıkmaktadır. Çocuk gelin olgusuna hemen hemen dünyanın her yerinde rastlamak mümkündür. Sadece gelişmemiş ülkelerde değil gelişmiş ülkelerde de (Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Devletleri gibi) son derece yaygındır. Ancak dağılıma baktığımızda ise daha çok gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde çocuk gelin örneklerine daha fazla rastlamak mümkündür.

Çocuk gelin kimdir diye baktığımızda ise katılımcıların kendi ifadeleriyle "kendi çocuğunun doğum tarihini bilmeyen, çocuğuna bakmayı bilmeyen, çocuğunu eğitmeyi bilmeyen ve en önemlisi daha kendini bilmeyen kız çocuğudur". Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere çocuk gelinler hem biyolojik hem de zihinsel olarak yaşamaması gereken şeyleri yaşamak zorunda kalan bireylerdir. Bir başka ifadeyle çocuklukları ve çocuksulukları kendilerinden zorla alınmış kişilerdir. Çocuk gelinler, çocuk yaşında kendilerine yetişkinlik, annelik ve eş olma rolü biçilmiş olmasından dolayı bu toplumsal rolleri yerine getirmede sorun yaşayan ve bu bağlamda aile kurumu etkileyen bir durumdur. Ayrıca gerek fizyolojik gerekse de psikolojik açıdan, yaşamları boyunca etkisi süren farklı birtakım sorunlara sebebiyet verebilmektedir. Erken yaşta evlilikler kız çocuklarının zihinsel gelişimlerinin tamamlanmadığı dönemde yapıldığından yaşadıkları şiddet, baskı, korku gibi etmenler ilerleyen dönemlerde intihara meyilli olma gibi yıkıcı etkiler göstermektedir. Erken yaşta evliliğin bu olumsuz etkisi çocuk gelinler ile sınırlı değildir. Toplumun en küçük bileşeni olan aile içinde hem eş (erkek) hem de çocuklar üzerinde etkili olmaktadır.

Kız çocuklarının erken yaşta evlenmeleri ve genellikle eşlerinden daha küçük olmalarından dolayı sosyal yalıtılmışlık (ev içine hapis olma hâli), eğitim olanaklarından yeterince faydalanamama, sosyalleşme imkânlarının sınırlılığı ve eşlerine olan ekonomik anlamdaki bağımlılıkları son derece yüksektir. Bu durum özellikle evliliklerinde şiddete maruz kalan çocuk gelinlerin kendi başına ayakta kalamama korkusundan boşanma kararı almalarını zorlaştırmaktadır. Çocuk gelinler gerek şiddetten kaçma gerekse de evliliklerinde şiddete maruz kalma noktasında fiziksel ve duygusal şiddetin içindedirler. Bu gibi durumlarda eğitim eksikliklerinden dolayı iş bulamama korkusu yaşamakta ve eşlerinden boşanma isteklerini dile getirememektedirler.

Kaynakça

Al-Hakami, H. ve McLaughlin, K. (2016). "Debatable Marriages: Marriage and Child Marriage in Saudi Arabia". Marriage & Family Review, 52 (7), 654-664. DOI: 10.1080/01494929.2016.1157119

Ame, K. R. (2013). "Overcoming the Curse of Early Marriage in Bangladesh". Asian Journal of Women's Studies, 19 (4), 150-163, DOI: 10.1080/12259276.2013.11666169

Anık, M. ve Barlin, R. (2017). "The Problem of Child Brides in Turkey: Balıkesir Example". Journal of The Human and Social Science Research, 6 (3), 1827-1841.

Aydemir, E., Karal, D., Güçer, M. ve Keser, E.M. (2011). "Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler!", Ankara: USAK Raporları No: 11-08.

Berg, B. ve Lune, H. (2011). Qualitative Research Methods for the Social Sciences, 8nd ed. Boston: Pearson.

Birleşmiş Milletler, (BM). Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, md. 1, http://www.ihd.org.tr/index.php/san-haklarylgeleri-mainmenu-96/161-ble-mletler-cuk-haklarina-da-slee.html Erişim Tarihi: 17.09.2014.

Cohen, D. ve Crabtree B. (2006). Qualitative Research Guidelines Project. July 2006. Available from: http://www.qualres.org/HomeSemi-3629.html

Hannah, B. (2001). "Negotiating Motherhood: The Struggles of Teenage Mothers". Journal of Advance Nursing, 34 (4), 456-64.

Hotchkiss, D. R., Godha, D., Gage, A. J. ve Cappa, C. (2016). "Risk factors associated with the practice of child marriage among Roma girls in Serbia". International Health and Human Rights, 16 (6), 12-16.

Iyanuolu, A. E. (2008). 'The Challenge of Culture for the Rights of Women in Africa: A Critical Analysis of the Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa', unpublished master's thesis, School of Advanced Legal Studies, University of Cape Town, South Africa.

Kaptanoğlu, İ. Y. ve Ergöçmen, B. (2012). "Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol". Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 15 (2), 129-161.

Özcebe, H. ve Biçer, B.K. (2013). "Önemli Bir Kız Çocuk ve Kadın Sorunu: Çocuk Evlilikler". Türk Pediatri Arşivi Dergisi, 86-93.

Rembe, S., Chabaya, O., Wadesango, N. ve Muhuro, P. (2011). "Child and forced marriage as violation of women's rights, and responses by member states in Southern African Development Community". Agenda, 25 (1), 65-74.

Saka, G., Ertem, M. ve İçlin, E. (2001). "Diyarbakır Doğum Evi Hastanesinde Doğum Yapan Gebelerde Risk Faktörleri: Ön Çalışma". Perinataloji Dergisi, 9 (2), 110-115.

Svanemyr et al. (2015). "Research priorities on ending child marriage and supporting married girls". Reproductive Health, 12, (80), 1-4. DOI 10.1186/s12978-015-0060-5

United Nations Children's Fund, (2005). Early Marriage: A Harmful Traditional Practice. New York: UNICEF.

United Nations Children's Fund, (2014). Ending Child Marriage: Progress and Prospects. New York: UNICEF.

United Nations Children's Fund, (2015). A Profile of Child Marriage in Africa. New York: UNICEF.

United Nations Children's Fund, (2016). The State of the World's Children 2016: A Fair Chance for Every Child. New York: UNICEF.

Yüksel-Kaptanoğlu, İ. ve B. Ergöçmen. (2012). "Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol". Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 15 (2), 129-161.

Yüksel, H. ve Yüksel, M. (2014). "Çocuk İhmali ve İstismarı Bağlamında Türkiye'de Çocuk Gelinler Gerçeği". Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5 (2), 001-024

6. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDA YER ALAN ÖYKÜLERİN ÇOCUK EDEBİYATI ESTETİK ÖLÇÜTLERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Ali Fuat Arici

Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD. afaturkey@hotmail.com

Özlem Batmaz

Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD. ozlembatmazz95@gmail.com

ÖZET

Estetik, sanat felsefesinin bir alt disiplini olarak 18. yüzyılda A. Baumgarten'ın estetik terimini kullanmasıyla ortaya çıkmıştır. Estetik, günlük hayatta farkında olmadan maruz kaldığımız ve doğal bir şekilde tepki verdiğimiz sürecin kendisidir. Her toplumun ve kültürün kendine ait bir estetik anlayışı bulunmakla birlikte o topluma ait her türlü sanat ve edebiyat ürünü estetik çerçevesinde değerlendirilmektedir. Toplumunun "güzel" olarak nitelendirdiği bu ürünler estetik kavramına tarih boyunca yön vermiştir. Estetiğin en önemli amacı, güzele ilişkin değer yargılarını belirlemek ve güzeli güzel yapan ölçütleri ortaya koymaktır. Bunun için öncelikle güzelin tanımı, özellikleri, belirleyicileri (nelerin güzel sayılabileceği) ortaya konur. Bireyde bir estetik duyarlılık ve estetik değer yargısı oluşturmak, toplumsal bir problem olarak algılanmaktadır. Zira estetik günlük hayatımızda en çok toplumsal değer yargılarımız, kullandığımız kelimeler, olaylar karşısında verdiğimiz tepkilerle ilişkilidir. Toplumu istenilen düzeye ulaştırmak için öncelikle, altında yatan bozuklukları ve eksiklikleri görmek gerekir. Bundan dolayı bireyde bir estetik duyarlılık ve değer yargısı oluşturmak yaşadığımız çevreyi ve iletişim hâlinde olduğumuz toplumu güzelleştirmek için önem arz eder. Bunun için en uygun zaman dilimi çocukluktur. Çocukta güzellik duygusunun doğuştan var olduğu göz önüne alınarak yaratılan ürünlerin görsel ve dilsel olanaklara uygun şekilde oluşturulması birincil amaç olmalıdır. Çocuklarda estetik beğeni oluşturmak ve bunun gelişimini sağlamak onun sürekli temas hâlinde olduğu ve birçok eğitsel işlevi bir arada sunan ders kitapları aracılığıyla gerçekleştirilmelidir. Araştırmanın amacı, bu temelde 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin çocuk edebiyatındaki estetik ölçütler ışığında değerlendirilmesidir. Araştırmanın verilerine nitel araştırma deseni olan doküman analizi kullanılarak ulaşılmıştır. Araştırmanın sonucunda incelenen 10 hikâye edici metinden hiçbirinin incelenen ölçütleri tam anlamıyla karşılamadığı görülmüştür. Araştırmanın sonucu doğrultusunda sanat eğitimi ve estetik açısından ders kitaplarında bulunması gereken nitelikler öneriler hâlinde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Estetik, Güzel, Çocuk Edebiyatı, Türkçe Ders Kitabı, Estetik Ölçütler.

ANALYSIS OF NARRATIVES IN 6. GRADE TURKISH TEXTBOOK IN TERMS OF CHILDREN'S LITERATURE AESTHETICS CRITERIA

ABSTRACT

Aesthetics came into being in the 18th century when A. Baumgarten used the term aesthetics as a sub-discipline of philosophy of art. Aesthetics is the process in which we are unwittingly exposed and reacting naturally in daily life. Although each society and culture has its own aesthetic understanding, all kinds of art and literary products belonging to that society are evaluated within the framework of aesthetics. These products, which the society characterizes "beautiful", have guided the concept of aesthetics throughout history. The most important aim of aesthetics is to determine value judgments

about beauty and to reveal criteria that make beauty beautiful. First of all, the definition of the beauty, features, determinants (what can be considered beautiful) are put forward. Creating an aesthetic sensitivity and aesthetic value judgment in the individual is perceived as a social problem. Because aesthetics in our daily lives are mostly related to our social value judgments, the words we use and our reactions to events. In order to reach the desired level of society, it is necessary to see the underlying disorders and deficiencies. Therefore, creating an aesthetic sensitivity and value judgment in the individual is important for beautifying the environment we live in and the society in which we communicate. The best time period for this is childhood. The primary purpose should be to create products that are created by considering the innate sense of beauty in children in accordance with visual and linguistic possibilities. Creating aesthetic appreciation and development of children should be fulfilled through textbooks that are in constant contact and offer many educational functions together. The aim of the study is to evaluate the texts in the 6th grade Turkish textbook on the basis of aesthetic criteria in children's literature. The data of the research was obtained by using document analysis which is a qualitative research design. As a result of the study, it was seen that none of the 10 narrative texts examined met the criteria fully. In line with the results of the research, the qualities that should be found in the textbooks in terms of art education and aesthetics are given as suggestions.

Key Words: Aesthetics, Beauty, Children's Literature, Turkish Textbook, Aesthetics Criteria.

GİRİŞ

Bu araştırmada MEB yayınları 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan öykü metinlerinin Dedeoğlu Orhun (2019) tarafından belirlenen çocuk edebiyatı estetik ölçütlerine uygunluğu sınanacaktır. Bu bağlamda önce araştırmanın kuramsal çerçevesi oluşturulmuş çocuk edebiyatı ve estetik ilişkisi her yönüyle açıklanmıştır.

Literatüre bakıldığında çocuk edebiyatında estetik ölçütlerin ilk kez Buket Dedeoğlu Orhun'un doktora tezinde belirlendiğini görmekteyiz. Çocuk edebiyatı yazarlarının görüşleri doğrultusunda belirlenen bu ölçütler, estetiğin çocuk kitaplarındaki yerini ve önem derecesini ortaya koyması açısından oldukça değerlidir.

Estetik kavramı ilk kez Aydınlanma dönemiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu kavramı ilk kez kullanan ve bağımsız bir disiplin olarak belirleyen kişi Aesthetica adlı kitabıyla A.G. Baumgarten'dır (1714-1762). Daha sonra İ. Kant (1724-1801)'ın bu alanda yapmış olduğu çalışmalar estetiğin daha anlaşılır, somut ve gelişmiş bir disiplin hâline gelmesine katkı sağlamıştır.

Birey, doğduğu andan itibaren toplumsal bir süreç olarak estetikle sürekli bir ilişki hâlindedir. Beğenilen bir roman, resim, müzik vb. her türlü nesneye karşı takınılan tavır ve değerlendirme estetik sürecini başlatır. Çünkü estetik en basit şekilde değer yargılarının iyi, kötü ve güzel olarak ifade edilmesinden ibarettir. Bireyin bu süreci ömür boyu geliştirmesinde en büyük pay eğitime, öğretmene ve kitaplara düşmektedir. Ders kitapları eğitsel olmanın yanında çocukta bir sanat zevki ve anlayışı oluşturmada yararlanılan ilk kaynaktır. Dolayısıyla ders kitaplarında sunulan her türlü dilsel ve görsel iletiler çocuğun dünyası gözetilerek oluşturulmalıdır.

1. ESTETİĞİN TANIMI

Estetik, sözlükte (TDK, 1998: 732) "sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi, güzel duygu; güzellik duygusu ile ilgili olan veya güzellik duygusuna uygun olan, estetik duygu ve güzelliği ve güzelliğin insan belleğindeki ve duygularındaki etkilerini konu olarak ele alan felsefe kolu" şeklinde tanımlanmaktadır.

Estetik, sanat ya da güzellik alanında söz konusu olan değerleri konu alan felsefi disiplin; felsefenin, güzeli ya da güzelliği konu alan, iyi, çirkin, hoş, yüce, trajik gibi güzellikle yakından ilişkili olan kavramları araştıran bir bilimdir. O aynı zamanda doğal nesne ya da insan tarafından oluşturulan ürünlerde sergilenen güzelliklerle ilgili yargıları ve yaşantımızda söz konusu olan değerleri, tavırları, haz ve tatları tahlil eden bilim dalıdır (Tunalı, 1998: 43).

Filozoflar "estetik" terimini kullanırken etik veya bilgi kuramı gibi disiplinlere gönderme yaparlar. Estetiğin konusu sezgi, duygu ya da coşku olabilir; ancak estetiğin kendisi bir felsefe dalıdır ve felsefenin temel özelliği olan mantığın denetlediği düşünce ve tanımlama gibi benzer şeylere tabidir (Townsend, 2002: 13).

Estetik değer yargısını taşıyabilen her şey -güzel ya da çirkin, özgün ya da sıradan, yüksek ya da aşağı, zevkli ya da zevksiz, zengin ya da yoksul olarak değerlendirilebilecek olan her şey şiir ve müzik parçaları, resim ve süsleme, portreler ve manzaralar, yapılar, parklar, danslar- bütün bunlar, ayrı bir bilim olan estetiğin alanına girer (Geiger, 1985: 128-129).

2. ÇOCUK EDEBİYATINDA ESTETİĞİN YERİ

Çocuk edebiyatı, temel kaynağı çocuk ve çocukluk olan; çocuğun algı, ilgi, dikkat, duygu, düşünce ve hayal dünyasına uygun; çocuk bakışını ve çocuk gerçekliğini yansıtan; ölçüde, dilde ve düşüncede ve tiplerde çocuğa göre içeriği yalın biçimde ve içtenlikle gerçekleştiren; çocuğa okuma alışkanlığı kazandırması yanında edebiyat, sanat ve estetik yönden gelişmesine katkı sağlayan, çocuğun duyarlı biçimde yetişkinliğe hazırlayan bir geçiş dönemi edebiyatıdır (Şirin, 2000: 42).

Bireye estetik duyarlılığı kazandırmada en önemli zaman dilimi çocukluk dönemidir. Bu dönemde kazanılan yaşantılar, okunan kitaplar hayatta kalıcı izler oluşturmakta ve çocuğun geleceğini düşünsel olarak belirlemesinde oldukça etkili olmaktadır. Bu yüzden çocuklara hitap eden çocuk edebiyatı ürünlerinin estetik değerlerinin hayati bir değere sahip olduğu görülmektedir (Arıcı, 2016: 31).

Çocukta güzellik duygusu doğuştan vardır. Güzel bir oyuncak, güzel bir ezgi, güzel bir yüz ya da doğaya ait güzel bir görünüş çocuğun ilgisini çeker. Doğuştan var olan bir duygunun geliştirilmesi ve ileriki yaşlara taşınması gerekir. Edebiyat; müzik, resim, tiyatro, mimari, heykel, dans gibi sanat dallarından biri olarak çocukta güzellik duygusunu geliştirir. Edebî metin önce taşıdığı ses ve ritimle çocuğu kendisine çeker. Çocuk, sözcüklerin anlamından önce sesine ilgi duyar (Şimşek, 2014: 15-16).

Çocuk edebiyatının amacı; çocukta estetik bir zevk ve güzellik duygusu yaratmanın yanı sıra onu eğlendirirken eğitmektir. Dolayısıyla çocuk edebiyatında estetik, çocuk edebiyatının genel amacına hizmet eden bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Estetik duyarlılığı gelişmiş olan çocuk; güzeli takdir edebilme, esere karşı bir değer yargısı oluşturma, duygu ve düşünce dünyasını okuduğu eserde kullanılan dilin güzelliği ve kurgunun yaratıcılığı sayesinde geliştirebilme gibi önemli becerileri edinmiş olur. Çocuğun bütün bu becerileri edinmesi de eserin iç ve dış özelliklerinin nitelikli olmasına bağlıdır.

G. Haas'ın estetik ölçütleri belirlerken sorduğu dört soru çocuk edebiyatı metinlerinde estetik ölçütlerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bunlar: "Metin, sınırlama olmaksızın bir dil ve üslup standardına uygun mudur? , Metin dil ve hareket tarzı olarak maddi yönden orijinal, yani özüne özgü müdür?, Metin değişik bir şekilde tanımlanabilen estetik niteliklere (inşa biçimi, üslup, anlatım biçimi vs.) sahip midir?, Metin ve resim birbirleriyle okuyucu ve seyreden için fark edilebilir bir işlevsel ilişki içerisinde bulunmakta mıdır?" (Kamisnki, 2009: 188).

Estetik ölçütler açısından en önemli faktörlerden biri olan konu, kurgu ve tema eserlerde çocuk gerçekliği, çocuğun gelişim düzeyleri, duygu evreni dikkate alınarak oluşturulmalıdır. Konu ve kurgu yaratıcı, özgün ve gerçekçi olmalı, çocuğu düşündürmeli ve onda merak uyandırmalı, yorum yapmasına fırsat tanımalıdır. Metnin sunduğu iletiler ve estetik değerler, bir bütün halinde olduğu zaman amacına kavuşur. Şirin (2015: 77), konu ve tema kadar türün gerektirdiği estetik ölçütlerin farklılaşabildiğini belirtir. Önemli olan hangi konu ve temanın, hangi yaş grubu için ve hangi pedagojik ve estetik tonda yazılacağına karar vermektir. Bir metni fantastik türde ve sanatsal gerçeklik anlayışına göre yazmanız gerekirken, biçimsel gerçekliğe yönelirseniz bu yazma eyleminden estetik değer doğmayacaktır.

Kitaplarda çocuğa neler yapması veya yapmaması gerektiğini söylemek yerine, onları bunlar üzerinde düşündürmek gereklidir. Yazar, kural koymaktan, yaptırımcı uygulamalar oluşturmaktan

çok, özellikle çocukların gelişim düzeylerini göz önünde bulundurarak onlara neden-sonuç ilişkisiyle anlamlandırabilecekleri yaşam durumları sunmalıdır. Yazarın kurguladığı çocuğa uygun yaşam durumları çocuğun belleğinde yanıtlanması gereken sorular oluşturmalıdır (Sever, 2008: 22-23).

Çocuk kitaplarının dili, en az biçimsel ölçütler kadar önemli bir estetik ölçüttür. Duygu ve düşünceleri, olayları ifade ederken şiirsel bir anlatıma sahip olmak, betimlemeleri canlı bir ifade ile sunabilmek, anlatımda duyulara etkili bir biçimde seslenebilmek bir anlamda çocukta hayal gücü, ifade zenginliği, hoşnut olma ve beğeni kavramlarını geliştirecek bütün bu unsurlar bir araya gelerek estetik bir beğeni ve tavır oluşturacaktır (Arıcı, 2016: 32).

Kelime seçimindeki özen, dilin etkili ve doğru kullanımı, şiirsel söylemler, akıcı ve anlaşılır cümleler, anlatımın açıklığı ve hareket unsurunun bol olduğu kitaplarda içeriksel estetik ön plandadır. Bu yönüyle dilin kullanımı ve dil hâkimiyeti başlı başına bir yetenek gerektirir. Bu yetenek de estetiğin bir ölçütüdür (Arıcı, 2016: 32).

Vygotsky (akt. Lim, 2004), dilin estetik fonksiyonlarını geliştirmek ve kişinin estetik farkındalığını zenginleştirmek gerektiğini ifade eder. Çocuklarda bunu gerçekleştirebilmek için zengin sözel uyarıcılara ihtiyaç vardır. Bu yarıcılar genellikler ritim, ses, hayal gücü, anlam, metafor gibi unsurlardan oluşmaktadır. Çocuğun çevresindeki bu unsurların dilsel yollarla zenginleştirilmesi onun konuşma, yazma, anlama becerilerinin de gelişmesine imkan sağlar.

Çocuk anlatılarında basmakalıp, sade, sanatsız ve daha çok öğretici bir dile yönelmek yerine, şiirsellik, ahenk, ironi ve sanatlarla estetik bir dil yaratmak çocuğun dil gelişimini sağlayacağı gibi estetik bir şekilde düşünmesine de yardımcı olacaktır. Nikolajeva (2005)'ya göre ironik olmayan bir anlatıcı; etrafındaki olayları, değer yargılarını, kahramanların duyuş ve düşünüş tarzını ve duygularını anlayamaz ve değerlendiremez.

Çocukları eğlendirirken eğiten ve onlarda estetik yaşantılar oluşturan resimler, estetik ölçütün biçimsel özelliğini oluşturur. Çocukların renkli dünyasına uygun olarak resimler, çocuk kitaplarında aynı canlılığı ve gerçekliği yansıtabilmelidir.

Bir çocuk kitabı dil yanında görsel iletileriyle çocuğun anlam evrenine girebildiği zaman çocukla başarır. Yazı ve resim çocuğun düş ve düşünme gücünü harekete geçirdiği zaman ortaya çıkan etkileşim çocuğun gelişimine katkı sağladığı gibi, çocuk sanat eğitimini de başlatır (Şirin, 2015: 73).

Çocuk kitaplarında resim, kendi başına görsel bir öğe olarak önemli bir işlevi yerine getirdiği gibi, metinle birlikte düşünüldüğünde de anlamı tamamlayan, açıklayan, genişleten, bazen de metne yeni anlamlar katan estetik bir uyaran olur (Sever, 2008: 166). Çocuk yazınında anlatımın yetersiz kaldığı durumda resimler, fotoğraflar ve grafikler anlatıma zenginlik katar. Çocuğun hayal dünyasını geliştirmede, yaratıcı ve eleştirel düşünmesinde çocuk kitaplarındaki resimlerin payı yadsınamaz. Akyol (2007)'a göre bilgi zihinde görsel ve zihinsel olarak iki şekilde depolanır. Resimsel üstünlük, hafızayı kolaylaştırma işlevi açısından sözel bilgiye göre daha etkilidir. Yani, resimler olayların akışının zihinde tutulmasını sağlaması açısından büyük bir role sahiptir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı, 2019 MEB yayınları 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerin çocuk edebiyatı estetik ölçütleri bakımından incelenmesidir. Araştırmada durum belirlemesi yapıldığından evren ve örneklem seçimine gidilmemiştir.

SINIRLILIKLAR

1. Araştırma Türkçe ders kitaplarından 6. sınıf MEB yayınları ile sınırlıdır.
2. Araştırmaya yalnıza hikâye edici metinler dâhil edilmiştir.

İNCELEME NESNESİ

6. sınıf MEB 2019 yayınları Türkçe Ders Kitabında yer alan 10 hikâye edici metin inceleme nesnesini oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Bu araştırma nitel araştırma yaklaşımıyla desenlenmiştir. Nitel araştırma algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 45). Çalışmada nitel araştırma deseni olan doküman analizi kullanılmıştır.

VERİLERİN ANALİZİ

Estetik ölçütler, Dedeoğlu Orhun (2019) tarafından geliştirilen "Estetik Ölçütler Kontrol Listesi"ne göre değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme, NVivo 8.0. Paket Programı kullanılarak betimsel analiz yaklaşımıyla gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

1. Eserin çocuğun gelişim düzeyine uygun olma durumu

1.1. Eser çocuğun duyuşsal gelişimine uygundur.

- "Bu da Benim Öyküm" metni çocuğun duyuşsal gelişimine uygundur: Eser, duyguları ifade etme, fark etme örnekleri taşımaktadır: "Ben kitap okumayı sevemediğini sanan bir çocuktum." , "Denize girmek, bahçede oyun oynamak, bisikletle kaybolmak, uyumak ya da yığınla harika başka şey yapmak dururken kitap okumaktan çok sıkılırdım.", "Denedim. Harikaydı! Birkaç günde bitirivermiştim koca kitabı.", "Çünkü öte tarafta renkler, sesler, insanlar, olaylar ve bilinmeyenlerle dolu gizemli ve baş döndürücü güzellikte düşsel bir dünya keşfetmiştim. Muhteşemdi!", "Sonraları bazı kitapları çok sevdim, bazılarını okuyamadım, sıkıldım.", "Artık kitap okumak sıkıntı vermiyordu. Tersine hoşuma giden bir kitabı okurken kendimi çok iyi hissediyordum.", "Sıkıldığımda oyalıyor, güldürüyor, korkutuyor, şaşırtıyor, eğlendiriyordu." Başka insanların duygu durumunu anlama örneği taşımaktadır: "Oysa iki ablam da sürekli kitap okur ve bundan mutluluk duyarlardı." Eser "mutluluk ve huzur" duygusu vermektedir: "Denedim. Harikaydı!", "Her kitapta, o eşikten korkusuzca geçmeyi öğrendim.", "Çünkü öte tarafta renkler, sesler, insanlar, olaylar ve bilinmeyenlerle dolu gizemli ve baş döndürücü güzellikte düşsel bir dünya keşfetmiştim. Muhteşemdi!, "Artık kitap okumak sıkıntı vermiyordu. Tersine hoşuma giden bir kitabı okurken kendimi çok iyi hissediyordum."

- "Canım Kitaplığım" metni çocuğun duyuşsal gelişimine uygundur: Eser, duyguları ifade etme, fark etme örnekleri taşımaktadır: "Bir sürü kitabım oldu. Küçük kitaplığımın raflarını doldurdular. Hepsini seviyorum. Sevilmez mi? Kitap bu!" ifadesi buna örnektir. Başka insanların duygu durumunu anlama örneği taşımaktadır: "En güzeli de ben daha anlayışlı, daha bir içten, daha bir seven ve sevilen biri oluverdim.", "Kitap seçmeyi bilmiyor musun? Gücendim sana!" , "Ağabeyim belli ki üzülmüştü." ifadeleri bunu gösterir. Örnek ifadelerden anlaşıldığı gibi gücenme, üzülme ve şaşırma duygularını içerir.

- "Cephane Sandığında Kitap" metni çocuğun duyuşsal gelişimine uygundur: "Nuri Ulusu, cephane sandıklarının kütüphaneye niye getirildiğini düşünürken Atatürk yeniden geldi." ifadesi başkalarının duygu durumunu anlamaya çalışma örneği taşımaktadır.

- "Türk Askerinin Cesareti" metni çocuğun duyuşsal gelişimine uygundur: Eser, duyguları ifade etme, fark etme, başka insanların duygu durumunu anlama örnekleri taşımaktadır: "Biz Avustralyalılar, sizleri Gelibolu'da tanıdık ve sevdik.", "Her iki tarafın da mertçe sürdürdüğü savaşta edindiğim

intibaları, hâlâ aynı sıcaklıkla yüreğimde taşıyorum.", "Karşı tarafla, çevresiyle, hiç kimseyle ilgilenmiyor; herkes donup kalmış bu cesur Türk askerini hayranlıkla seyrediyordu."

- "Yaşlı Nine" metni çocuğun duyuşsal gelişimine uygundur: Başka insanların duygu durumunu anlama örneği taşımaktadır: "Yaşlı kadın, kim olduğunu bilmediği adama, biraz çekinerek karşılık verdi", Eser minnettarlık ve vefa duygusu örnekleri taşımaktadır: "O bizim vatanımızı kurtardı. Şehitlerimizin mezarlarını onlara çiğnetmedi. Daha ne isteyebilirim ki ondan?" minnettarlık duygusu

- "Vermek Çoğalmaktır" metni çocuğun duyuşsal gelişimine uygundur: Başka insanların duygu durumunu anlama örneği taşımaktadır: "Talebenin yüzü kızardı. Böyle güzel bir hediyeyi hak ettiğini düşünmüyordu", "Üzümleri görür görmez en küçük şeyde bile ilahi sanat ve nakışların en yüksek derecede yansıyabileceğini derinden kavradı o talebe de.", " Şefkatiyle, tevazusuyla, sevecenliğiyle, sıcaklığıyla benzer duyguları yaşamasına vesile olmuştu o arkadaşı da." Eser minnettarlık ve vefa duygusu örnekleri taşımaktadır: "O yüzden salkımı hocasına ikram etmeye karar verdi. Çünkü kendilerine ilim ve hikmeti öğreten oydu."

- "Gümüş Kanat" metni çocuğun duyuşsal gelişimine uygundur: Başka insanların duygu durumunu anlama örneği ve sevgi, şefkat duygularını taşımaktadır: "Kemal, babası çalışamazsa okulu bırakmak zorunda kalmaktan korkuyordu.", "Babasına bakınca sevgi ve hayranlık duygusu yüreğini kapladı.", "Kemal, bir an ne yapacağını bilmez bir hâlde olduğu yerde kaldı."

- "Sır Tutamayan At Bakıcısı" metni çocuğun duyuşsal gelişimine uygundur: Başka insanların duygu durumunu anlama örneği taşımaktadır: "At bakıcısı, padişahın kendisine sırrını açmasının büyük bir nimet olduğunu biliyordu", "At bakıcısı, padişahı dikkatlice dinledi ve ona olan samimiyetini, sadakatini tam bir güvenceyle yineledi"

- "Sen de Bir İyilik Yap" metni çocuğun duyuşsal gelişimine uygundur: "Bu ders saatinde aradığına göre önemli bir durum olmalı diye biraz kaygılanmadı değil. Ama soğukkanlılığını yitirmeden açtı.", "Güniz Hanım'ın kuşkuları silinmiş, çocuğa ulaşma kaygısı belirmişti şimdi.", "Güniz Hanım'ın içi birdenbire duygusuyla dolmuştu. Sanki bebekliğinden beri tanıyordu çocuğu.","Canol mahcup mahcup odadan ayrıldı." ifadeleri başka insanların duygu durumunu anlama ve değerlendirme, başka insanlara güven duyma örneklerini taşımaktadır.

- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metni çocuğun duyuşsal gelişimine uygundur: "Yediden yetmişe herkesi etkileyen sevgi yolculuğunda, bir taşa oturarak soluklandığı tasviriyle çıkıyor Yûnus Emre karşımıza.", "Yaradan sevgisine coşkuyla, sevgiyle ve bağlılıkla yazılmış mısralar bir sevgi seli olup taşıyor yapraklardan gökyüzüne.", "Küçükten büyüğe, yediden yetmişe her kültürden, her dilden insanın duygularına tercüman oluyor." ifadeleri başka insanların duygu durumunu anlama ve değerlendirme ve sevgi duygularının varlığını göstermektedir.

1.1.1. Eser değerleri kazandırır

- "Bu da Benim Öyküm" metni "sevgi ve saygı" , "kitap okuma bilinci ve sevgisi" , "dürüstlük" değerlerini kazandırır: "Nasıl böyle olabildiklerini hiç anlamaz, yine de alttan alta imrenirdim onlara." ifadesi aile sevgisini ve saygısını ifade eder. "Artık kitap okumak sıkıntı vermiyordu. Tersine hoşuma giden bir kitabı okurken kendimi çok iyi hissediyordum." ifadesi kitap okuma bilinci ve sevgisi değerini taşır. "Ben kitap okumayı sevemediğini sanan bir çocuktum ve "Sonraları bazı kitapları çok sevdim, bazılarını okuyamadım, sıkıldım." ifadeleri dürüstlük değerini içerir.
- "Canım Kitaplığım" metni "aile sevgisive saygısı" , "kitap okuma bilinci ve sevgisi" ve "nezaket" değerlerini kazandırır: "Hepsini seviyorum. Sevilmez mi? Kitap bu", "Annem eğildi, beni kollarına aldı, sıktı. Bir de alnımdan öptü.", " Al bu kitabı! Beni düşündüğün için teşekkür ederim ama istemiyorum." , "Ne bileyim böyle olacağını? Kusura bakma." ifadeleri buna örnektir.
- "Cephane Sandığında Kitap" metni "kitap okuma bilinci ve sevgisi" değerini kazandırır: "O da kültür ve sanat savaşımızdır ve okumakla, kitapla olur."

- "Türk Askerinin Cesareti" metni "vatan sevgisi ve saygısı" , "minnettarlık" , "yardımseverlik" değerini taşır: "Mehmetçiğe karşı savaşma bahtiyarlığına kavuşmuş olan ve Çanakkale Savaşı'nda teğmen olarak görev yapan daha sonra Avustralya Genel Valisi olan Lord Casey (Lord Keyzi)'nin anlattıkları şöyle:", "Her iki tarafın da mertçe sürdürdüğü savaşta edindiğim intibaları, hâlâ aynı sıcaklıkla yüreğimde taşıyorum.", "Omuzlayarak yavaş yavaş bizim siperlere doğru yöneldi."
- "Yaşlı Nine" metni "vatan sevgisi ve saygısı" , "minnettarlık" , "vefa", "yardımseverlik ve misafirperverlik" değerini taşır: "Memleketi gâvurdan kurtaran kişiyi bir kez görmeden ölmeyeyim diye hep dua edip durdum.", "Daha ne isteyebilirim ki? O bizim vatanımızı kurtardı. Şehitlerimizin mezarlarını onlara çiğnetmedi." , "İşte, bu bizim insanımızdır. Benim köylüm, benim vefalı Türk anamdır bu.", "Bu anamızı alın, burada iki gün konuk edin. Sonra köyüne götürün. Giderken de kendisine üç inek verin, armağanım olsun."
- "Vermek Çoğalmaktır" metni "ilim ve hikmet sevgisi", "Allah sevgisi", yardımseverlik , saygı, minnettarlık değerlerini taşır: "O yüzden salkımı hocasına ikram etmeye karar verdi. Çünkü kendilerine ilim ve hikmeti öğreten oydu. ", "Çünkü ne zaman bu kapıyı çalsam onu sen açıyorsun. Ne zaman ürünlerim kuraklıktan kırılsa bana her gün sen yiyecek ekmek veriyorsun.", "Allah'ın yarattığı sebze ve meyve gibi harikalarla en yakın olan sensin ve dolayısıyla da bu ilahi sanat eseriyle ne yapılacağını en iyi sen bilirsin.", "O, tefekkürüyle ve ince düşünüşüyle medresede şöhret kazanmış bir gençti."
- "Gümüş Kanat" metni "yardımseverlik", "hayvan sevgisi ve aile sevgisi" değerlerini taşımaktadır: "Babasının becerikli parmakları, kuşu ayağından dala bağlayan iplikleri çözmeye başladı.", "Gümüş Kanat ile karşılaşmalarının ardından hayatının güzelleşeceğinden habersizdi."
- "Sır Tutamayan At Bakıcısı" metni "dürüstlük" ve "güven" değerlerini taşımaktadır: "Sen kardeşimin sana emanet ettiği sırları bana bildirdin. Aynen bunun gibi benim sırlarımı da başkalarına açıklamayacağını nereden bileceğim? Gün gelir benim sırlarımı da açıklayıverirsin. Senin gibilere güven mi olur? Bu yaptığın büyük bir hatadır."
- "Sen de Bir İyilik Yap" metni "güven", "yardımseverlik" ve "iyilik" değerlerini taşımaktadır: "İyilik yapmak hepimizin borcu." , "İçini dolduran güven duygusuyla : "Sen ne akıllı çocuksun böyle!" dedi"
- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metni " Allah sevgisi", "insan sevgisi ve doğa sevgisi ", "güzel", "iyi" ve "doğru" değerlerini taşımaktadır: "Yaradan sevgisine coşkuyla, sevgiyle ve bağlılıkla yazılmış mısralar bir sevgi seli olup taşıyor yapraklardan gökyüzüne. ","Ünlü halk şairi ve filozof Yûnus Emre insanlara, doğaya ve tüm varoluşa kucak açan bir felsefeye sahip.", "Sevginin rehberliğinde insanlar güzele, iyiye ve doğruya yöneliyor."

1.1.2 Eser yaşama ilişkin olumlu bakış açısı kazandırır

- "Bu da Benim Öyküm" metni yaşama ilişkin olumlu bakış açısı kazandırır: "Beni tanımadığım insanlarla, gitmediğim ülkelerle, yaşamadığım dönemlerle, bilmediğim dillerle buluşturuyordu.", "Hayatımı bütünüyle etkileyen ve değiştiren ikinci büyük gücü keşfetmiştim." "Çok gezen ve sürekli kitap okuyarak yaşayabilen biri oldum." ifadeleri buna örnektir.
- "Canım Kitaplığım" metni yaşama ilişkin olumlu bakış açısı kazandırır: "Kuşlarla, kelebeklerle, ağaçlarla, bulutlarla dost olmak, onları bizim "insan" yaşamımızla bütünleyerek değerlendirmek ne zevkli, ne yararlı bir oyunmuş meğer! Ben, dostluğun ve arkadaşlığın bu denli kıvanç verici olduğunu daha önceleri bilmezdim."
- "Cephane Sandığında Kitap" metni yaşama ilişkin olumlu bakış açısı kazandırır: "Savaşta bunlarla cephane taşıdık, sen o zamanlar çocuktun, bilemezsin. Bu sandıklar benim için çok önemlidir. Şimdi o savaş bitti, yeni bir savaşımız başlıyor. O da kültür ve sanat savaşımızdır ve okumakla, kitapla olur." ifadesi kültür ve sanat anlayışının önemini ortaya koyması bakımından bu ölçütü karşılamaktadır.
- "Türk Askerinin Cesareti" metni yaşama ilişkin olumlu bakış açısı kazandırır: "Karşı tarafla, çevresiyle, hiç kimseyle ilgilenmiyor; herkes donup kalmış bu cesur Türk askerini hayranlıkla

seyrediyordu. Şaşkınlıktan kurtulabilen İngiliz askerleri ise ona nişan almaya çalışıyorlardı. O ise hiçbir şeye aldırmadan Yüzbaşı'nın yanına geldi. Nazik ve yumuşak hareketlerle yaralının kıyafetini düzeltti. Onu yerden kaldırdı."

- "Yaşlı Nine" metni yaşama ilişkin olumlu bakış açısı kazandırır: "Bu topraklar Türk milletinin malıdır, buranın bekçisi de milletin kendisidir."
- "Vermek Çoğalmaktır" metni yaşama ilişkin olumlu bakış açısı kazandırır: " O yüzden salkımı hocasına ikram etmeye karar verdi. Çünkü kendilerine ilim ve hikmeti öğreten oydu."
- "Gümüş Kanat" metni yaşama ilişkin olumlu bakış açısı kazandırır. Hayvanlara yardım etmeyi seven bir çocuğun tüm sıkıntılarının bu sayede geçmesi buna örnektir: "Ancak babası matbaada geçirdiği talihsiz bir kaza sonucu bir elinin dört parmağını kaybetmişti. Kemal, babası çalışamazsa okulu bırakmak zorunda kalmaktan korkuyordu. Gümüş Kanat ile karşılaşmalarının ardından hayatının güzelleşeceğinden habersizdi."
- "Sır Tutamayan At Bakıcısı" metni yaşama ilişkin olumlu bakış açısı kazandırmaktadır. Güvenilir ve dürüst olan kişilerin mükafatlandırılırken, olmayanların ise daima ceza göreceği anlatılmaktadır: "At bakıcısının başına gelenler herkese ibret oldu. Olaydan ders çıkaranlar sırları açıklamanın cezasının ne kadar kötü olabileceğini görmüş oldular."
- "Sen de Bir İyilik Yap" metni yaşama ilişkin olumlu bakış açısı kazandırmaktadır. Metinde bir çocuğun kayıp telefonu bularak bunu sahibine karşılığında bir şey beklemeden ulaştırması anlatılmaktadır. İyiliğin karşılık beklenmeden yapılması gerektiği mesajı vermektedir.
- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metni birlik ve beraberlik duygusunu taşıyarak tüm insanlığı sevgi seli ile buluşturmak gerektiğini anlattığından dolayı yaşama ilişkin olumlu bakış açısı kazandırır: "Yûnus Emre, herkesi birlik ve beraberlik içinde sevgi ve anlayış dolu bir dünyaya davet ediyor. Herkes sevgi dolu bu dünyaya davetli."

1.1.3 Eser çocuğun hayal kurmasını sağlar.

- "Bu da Benim Öyküm" metni çocuğun hayal kurmasını sağlar: "Ama konusu, geçtiği yerler, kahramanları, hatta ne giydiklerine varıncaya kadar birçok ayrıntısı hâlâ aklımda." , "Şimdi geriye dönüp baktığımda, o kitap sayesinde beynimin bir yerlerinde kilitli duran, arkasında ne olduğunu hep çok merak ettiğim ama bir türlü açmaya cesaret edemediğim dev kapılardan birini ilk kez araladığımı anlıyorum.", "Çünkü öte tarafta renkler, sesler, insanlar, olaylar ve bilinmeyenlerle dolu gizemli ve baş döndürücü güzellikte düşsel bir dünya keşfetmiştim.", "Beni tanımadığım insanlarla, gitmediğim ülkelerle, yaşamadığım dönemlerle, bilmediğim dillerle buluşturuyordu. ", "Kitaplar da pınarlar gibidir. Yaşamın gümbürtüsü içinde bize sessizliği sağlarlar." ifadeleri çocuğu hayal kurmaya yöneltecek türdendir.
- "Canım Kitaplığım" metni çocuğun hayal kurmasını sağlar: "Benim kitaplarım hep çiçek kokar. Renk renk güzellik kokar. Barış ve sevgi yayılır onların ortamından. Belki bu yüzden, kitaplarımla birlikte evimizde daha güzel bir dünya oluştu", "İki üç gündür kitaplığımda bir gariplik var. Ne zaman önünden geçsem sanki gerçekten kuşlar öter, kanat çırpardı kitaplığımda. (...) Kırlarda, yeşilin cümbüşünde tatlı tatlı esen rüzgârların kokusu, kitaplığımın aracılığıyla yüzüme, kulağıma, saçlarıma dolanırdı. " ifadeleri buna örnektir.
- "Cephane Sandığında Kitap" metni çocuğun hayal kurmasını sağlar: "Savaşta bunlarla cephane taşıdık, sen o zamanlar çocuktun, bilemezsin. Bu sandıklar benim için çok önemlidir." ifadesi çocuğun sandıklar yoluyla nasıl cephane taşınacağını hayal etmesini sağlamaktadır.
- "Türk Askerinin Cesareti" metninde bir Türk askerinin kahramanca, canını hiçe sayarak İngiliz askere yardım ettiğini anlatan sahne çocuğun hayal kurmasını sağlar niteliktedir.
- "Yaşlı Nine" metninde yaşlı bir Türk kadınının Atatürk ile olan sohbetin betimlenerek diyaloglar halinde verilmesi çocuğun hayal kurmasını sağlamaktadır.

- "Vermek Çoğalmaktır" metni çocuğun hayal kurmasını sağlar. Metin, Allah'ın yaratmış olduğu her nimetin önemini şükür ve Allah inancıyla bağdaştırır. Dolayısıyla çocuğu düşünmeye ve hayal kurmaya iter: "Üzümleri görür görmez en küçük şeyde bile ilahi sanat ve nakışların en yüksek derecede yansıyabileceğini derinden kavradı o talebe de."
- "Gümüş Kanat" metni çocuğun hayal kurmasını sağlar: "Gümüş Kanat ile karşılaşmalarının ardından hayatının güzelleşeceğinden habersizdi." ifadesi, Gümüş Kanat'ın çocuğun hayatına nasıl etki edebileceğini düşündürmesi bakımından bu ölçütü sağlamaktadır.
- "Sır Tutamayan At Bakıcısı" metninde çocuğun hayal kurmasını sağlayacak unsurlar bulunmamaktadır.
- "Sen de Bir İyilik Yap" metninde çocuğun hayal kurmasını sağlayacak unsurlar bulunmamaktadır.
- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metni Yûnus Emre'nin yaptığı işleri anlatması yönüyle çocuğun hayal kurmasını sağlar: "Yûnus Emre'nin sevgi mesajı yerküreden gök kubbeye ulaşıyor ve herkesin kalbine dokunuyor. Meydanlar onun öğütleri ve sevgi mesajıyla dolup taşıyor."

1.1.4 Eser çocuğun empati kurmasını sağlar.

- "Bu da Benim Öyküm" metni çocuğun empati kurmasını sağlar: " Oysa iki ablam da sürekli kitap okur ve bundan mutluluk duyarlardı. Nasıl böyle olabildiklerini hiç anlamaz, yine de alttan alta imrenirdim onlara." ifadesi çocuğun başkalarının duygularını anlamaya çalıştığını gösterir.
- "Canım Kitaplığım" metni çocuğun empati kurmasını sağlar: "Ağabeyim belli ki üzülmüştü. Yüzü kızardı." ifadesi başkalarının duygularını anlamaya yöneliktir.
- "Cephane Sandığında Kitap" metni bu ölçütü karşılamamaktadır.
- "Türk Askerinin Cesareti" metni, çocuğun kendisini cesaret gösteren Türk askerinin yerine koyarak düşünmesini sağlar niteliktedir. Dolayısıyla bu ölçüt sağlanmıştır.
- "Yaşlı Nine" metni bu ölçütü karşılamamaktadır.
- "Vermek Çoğalmaktır" metni çocuğun empati kurmasını sağlamaktadır. Çünkü metinde aynı vesileyle aynı duyguları yaşayan iki arkadaş vardır: "Şefkatiyle, tevazusuyla, sevecenliğiyle, sıcaklığıyla benzer duyguları yaşamasına vesile olmuştu o arkadaşı da."
- "Gümüş Kanat" metni bu ölçütü karşılamamaktadır.
- "Sır Tutamayan At Bakıcısı" metni çocuğun empati kurmasını sağlar niteliktedir. Çocuk, sadakatsizlik ve güvensizlik karşısında kendisini şehzadenin yerine koyarak at bakıcısına nasıl tepki vereceğini düşünebilir.
- "Sen de Bir İyilik Yap" metnini okuyan çocuk, kendisini telefonu bulan kişinin yerine koyarak bu davranışın doğru olup olmadığını anlamasına yardımcı olur. Dolayısıyla metin, çocuğun empati kurmasını sağlamaktadır.
- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metni, insanların Yûnus Emre sayesinde yaşadığı güzel duyguları anlamasını ve yorumlamasını sağlayacak nitelikte olduğu için bu ölçüt sağlanmaktadır: "Meydanlar onun öğütleri ve sevgi mesajıyla dolup taşıyor. İnsanlar, Yûnus Emre ismini duyunca onun sevgiye çağrısını hatırlıyor. İçlerindeki umut, güzellik ve anlayış yeniden parlıyor."

1.1.5. Eser samimidir.

- "Bu da Benim Öyküm" metni samimidir: "Oysa iki ablam da sürekli kitap okur ve bundan mutluluk duyarlardı. Nasıl böyle olabildiklerini hiç anlamaz, yine de alttan alta imrenirdim onlara." , "Artık kitap okumak sıkıntı vermiyordu." ifadeleri çocuğun içten içe beslediği duyguları açığa çıkarması bakımından samimidir.
- "Canım Kitaplığım" metni samimidir: "Sevilmez mi? Kitap bu! Hele en güzeliyse…", "Yalnız bir dakika! Şu başımdan geçeni dinlemeden acele edip kitapçıya koşmayın. Azıcık bekleyin, birkaç dakika kulak verin bana." ifadeleri samimidir.

- "Cephane Sandığında Kitap" metni samimidir: “Ne o, Nuri oğlum, şaşırdın değil mi?” ifadesi buna örnektir.
- "Türk Askerinin Cesareti" metni, askerlerin ölümden korktuklarını samimi bir dilde göstermiştir: "Askerler birbirlerine: ‘Git, sen getir!’, ‘Hayır, sen getir! Ölmek istemiyorum... Zaten Yüzbaşı da biraz sonra ölecek. Ne gereği var? Cesareti varsa komutan getirsin.’ diyorlardı.
- "Yaşlı Nine" metni samimidir: "Onun sayesinde şimdi istediğimiz gibi yaşayıp gidiyoruz. Buralara, bir defa yüzünü görmek, ona, “Sağ ol paşam!” demek için düştüm.", "Paketi Atatürk’e uzatırken “Tek hayvanımın sütünden kendi elimle yaptım Gazi Paşa. Bunu sana hediye getirdim. Seversen gene yapıp getiririm.” dedi."
- "Vermek Çoğalmaktır" metni samimidir: " “Teşekkür ederim.” dedi talebe, “Onları hemen hocamıza götüreceğim. İkramınızdan çok memnun olacaktır.” “Hayır, hayır!” diye atıldı köylü, “Ben bunları sana getirdim.” “Bana mı?” Talebenin yüzü kızardı. Böyle güzel bir hediyeyi hak ettiğini düşünmüyordu."
- "Gümüş Kanat" metni kurgusu gereği samimidir. Baş kahramanın yaralı kuşa yardım etmesi ve kuşun tüm sıkıntılarının kaybolmasına yardımcı olması kurgunun samimi olduğunu gösterir.
- "Sır Tutamayan At Bakıcısı" metni insanoğlunun kardeşine karşı bile barındırdığı duyguları ifade etmesi bakımından samimidir. Padişahın kardeşine güvenmemesi buna örnektir: "--- Kardeşimin kıskançlığı beni korkutuyor. Saltanatıma göz dikmiş olmalı. Benim için kötü niyet besliyor. Onun hile ve tuzaklarından emin olmam lazım."
- "Sen de Bir İyilik Yap" metni kurgusu gereği samimidir. Metnin kahramanın yaptığı iyilik karşısında parayı almaması bunun karşılığında yardım ettiği kişiden iyilik yapmasını istemesi metnin samimiyetini göstermektedir.
- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metni, kurgusu gereği samimi bir dille yazılmıştır: "Diğer elindeyse Yûnus’un içindeki bu coşku ve sevinci ifade etmek istercesine küçük bir kuş duruyor. Biraz sonra gökyüzüne uçarak bu sevgi selini tüm dünyaya yayacakmışçasına…"

1.1.6 Eser çocuğu şiddete yöneltmez.

- "Türk Askerinin Cesareti" metni dışında hiçbir metinde şiddet unsuru yoktur. Ancak "Türk Askerinin Cesareti" metninde bir savaş sahnesini betimlemesinden dolayı bu ölçüt sağlanmamaktadır: " Korkunç çarpışmalar oluyordu. Yine cehennemi bir çatışmadan sonra, silah sesleri kesilmişti. Taraflar yavaş yavaş siperlerine çekildiler. Yaralılar ve ölüler ise savaş meydanındaydı."

1.2. Eser çocuğun bilişsel gelişimine uygundur.

- "Bu da Benim Öyküm" metni çocuğun bilişsel gelişimine uygundur: "Ben kitap okumayı sevemediğini sanan bir çocuktum.", "Oysa iki ablam da sürekli kitap okur ve bundan mutluluk duyarlardı."ifadeleri sonuca varma, kıyaslama, ve değerlendirme becerisini gösterir. "Nasıl böyle olabildiklerini hiç anlamaz, yine de alttan alta imrenirdim onlara." ve "Kitaplar da pınarlar gibidir." ifadeleri akıl yürütme becerisini, "Hayatımı bütünüyle etkileyen ve değiştiren ikinci büyük gücü keşfetmiştim ve Sessizlik olmazsa yorgunluklardan, gerilimden, huzursuzluk ve korkularımızdan kurtulamayız." ifadeleri akıl yürütme, değerlendirme ve sonuca varma becerilerini içerir."Çünkü öte tarafta renkler, sesler, insanlar, olaylar ve bilinmeyenlerle dolu gizemli ve baş döndürücü güzellikte düşsel bir dünya keşfetmiştim.", "o kitap sayesinde beynimin bir yerlerinde kilitli duran, arkasında ne olduğunu hep çok merak ettiğim ama bir türlü açmaya cesaret edemediğim dev kapılardan birini ilk kez araladığımı anlıyorum.", "Kitaplar da pınarlar gibidir. Yaşamın gümbürtüsü içinde bize sessizliği sağlarlar." ifadeleri somuttan soyuta geçiş örneği olduğu için çocukların düzeylerine uygundur.

- "Canım Kitaplığım" metni çocuğun bilişsel gelişimine uygundur: "En güzeli de ben daha anlayışlı, daha bir içten, daha bir seven ve sevilen biri oluverdim.", "Ben, dostluğun ve arkadaşlığın bu denli kıvanç verici olduğunu daha önceleri bilmezdim." , "Ağabeyim belli ki üzülmüştü. Yüzü kızardı." , "Babam bunu söyler söylemez ağabeyim kapağında, elindeki kocaman silahtan duman yayılan

korkunç bir adamın resmi bulunan kitabı, okunmuş gazetelerin altına koydu." örneklerde kıyaslama, değerlendirme, sonuca varma becerilerine yer verilmiştir.

- "Cephane Sandığında Kitap" metni, çocuğun kısmen bilişsel gelişimine uygundur: Şimdi o savaş bitti, yeni bir savaşımız başlıyor. O da kültür ve sanat savaşımızla, okumakla, kitapla olur." " ifadesi akıl yürütme becerisine örnektir.

- "Türk Askerinin Cesareti" metni, çocuğun bilişsel gelişimine uygundur: ".. Hiç kimse birbiriyle ilgilenmiyor, herkes donup kalmış, bu cesur Türk askerini hayranlıkla seyrediyordu. O ise yaralının kıyafetlerini düzeltti ve onu yerden kaldırdı. "Sonradan her iki tarafın siperlerinden alkışlar ve ıslıklar yükseldi." ifadesi değerlendirme ve sonuca varma becerisine örnektir.

- "Yaşlı Nine" metni çocuğun bilişsel gelişimine uygundur: "Kadın, yorgun görünüyordu" ifadesi değerlendirme ve sonuca varma becerisine örnektir.

- "Vermek Çoğalmaktır" metni çocuğun bilişsel gelişimine uygundur: Metinde değerlendirme, sonuca varma, akıl yürütme becerilerine yer verilmiştir. "Talebenin yüzü kızardı. Böyle güzel bir hediyeyi hak ettiğini düşünmüyordu." , "Aşçı, üzümlerin güzelliğine hayran olmuştu. Bu üzümlerin güzelliğini ve harikalığını kimse kitaplardan sorumlu talebeden fazla takdir edemezdi." , "Ve bir şeyi daha anladı: Cömertlik, dostluğun parlak bir nişanıydı."

- "Gümüş Kanat" metni çocuğun bilişsel gelişimine uygundur: "Fakat kuvveti tükenmiş olacak ki çırpınmaktan vazgeçti." ifadesi değerlendirme ve sonuca varma becerisine örnektir.

- "Sır Tutamayan At Bakıcısı" metni çocuğun bilişsel gelişimini sağlayacak unsurlar içermemektedir.

- "Sen de Bir İyilik Yap" metni çocuğun bilişsel gelişime uygundur: "Okulun semtini biliyordu da tam yerini kafasında canlandıramadı. Bir an önce gidip bulmalıydı.", "Bu iyi çocuk için ne yapmalıydı? Okul yöneticisiyle görüşmeli, çocuğun davranışını anlatmalıydı en azından." ifadeleri değerlendirme ve sonuca varma becerisine örnektir.

- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metninde çocuğun kısmen bilişsel gelişimine uygundur: "Her dilden insanın duygularına tercüman oluyor. Tıpkı her dili içeren bir sözlük gibi!"ifadesi akıl yürütme becerisine örnektir.

1.3 Eser çocuğun dil gelişimine uygundur.

- "Bu da Benim Öyküm" metni çocuğun dilsel gelişimine uygundur: "Kitaplar da pınarlar gibidir." ve "O kitap sayesinde beynimin bir yerlerinde kilitli duran, arkasında ne olduğunu hep çok merak ettiğim ama bir türlü açmaya cesaret edemediğim dev kapılardan birini ilk kez araladığımı anlıyorum." ifadeleri benzetme sanatına örnektir. "Dağların eteklerindeki ormanlarda, kimi ürküten kimi neşelendiren binbir sesin arasında yürürken bir pınar çıkıverir bazen insanın karşısına." ifadesinde altı çizili ses olayı dil gelişimine katkıda bulunur.

- "Canım Kitaplığım" metni çocuğun dilsel gelişimine uygundur: "...ne zevkli, ne yararlı bir oyunmuş meğer!", " Azıcık bekleyin, birkaç dakika kulak verin bana", "Al bu kitabı!", "Neden ama sevgili kardeşim? , "Gülibik'in "Üüürüüüüü!" ötüşleri hep orada" ifadelerinde altı çizili ses olayları ve bir tane deyim bu ölçüte örnektir.

- "Cephane Sandığında Kitap" metni çocuğun dilsel gelişimine uygundur: "Dur, biraz bekle!", "Ne o, Nuri oğlum, şaşırdın değil mi?" diyalogları şaşkınlık ve merak içermektedir.

- "Türk Askerinin Cesareti" metni, çocuğun bağlamdan hareketle tahmin edebileceği kelimeler içerdiğinden dilsel gelişimi sağlamaktadır.: "bahtiyarlık" ve "intibah" kelimeleri buna örnektir.

- "Yaşlı Nine" metni çocuğun dilsel gelişimine uygundur: "Ne sahibiyim ne bekçisi nine…", "Anacığım, sen gökte aradığını yerde buldun. İşte Atatürk karşında duruyor!", "Onu görmeden ölürsem gözlerim açık gidecek."

- "Vermek Çoğalmaktır" metni çocuğun dilsel gelişimine uygundur: "Talebe o sabahı üzüm salkımını tefekkür ederek geçirdi.", "Şefkatiyle, tevazusuyla, sevecenliğiyle, sıcaklığıyla benzer duyguları yaşamasına vesile olmuştu o arkadaşı da." metinde geçen tefekkür, tevazu gibi kelimeler öğrencinin bağlamdan hareketle kelimeyi tahmin etmesine olanak sağladığı gibi kelime hazinesini de zenginleştirir.

- "Gümüş Kanat" metni çocuğun dil gelişimine uygundur: "Kare kare camlı, büyük pencerenin yarı aralık kanadını açarak başını uzattı. Tepeleri binanın çatısını aşan koca çınarların artık kavrulmaya başlayan yaprakları arasında, ince dallarda gözlerini gezdirdi." yapılan betimleme bu ölçütü karşılamaktadır. "Sonra azat edersin." ifadesinde geçen azat sözcüğü çocuğun kelime hazinesini zenginleştirir.

- "Sır Tutamayan At Bakıcısı" metni çocuğun dil gelişimine uygundur:"Saltanatıma göz dikmiş olmalı. Benim için kötü niyet besliyor." , "Bunun mükâfatını göreceğinden emindi.", "At bakıcısı, kendi hâlinde sevinedursun.", "Yaptıklarımın karşılığı bu muydu, deyince çiçeği burnunda padişah şu cevabı verdi" ifadelerinde altı çizili kelimeler deyim, halk arasında kalıplaşmış ifadeler, bağlamdan hareketle tahmin edilebilecek kelimelerden oluşmaktadır.

- "Sen de Bir İyilik Yap" metni çocuğun dil gelişimine uygundur: "Aklından hızla kötü olasılıklar geçti. Gökçe'nin başına bir şey mi gelmişti? Tanrı korusun bir kaza… Eli ayağı boşaldı. Dili tutulmuş gibiydi. Yutkunmaya çalıştı. Boğazı kupkuru…" ifadelerinde olayda duyguların sanatlar kullanılarak betimlenmesi çocuğun dil gelişimini sağlar niteliktedir.

- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metni, dilinin sohbet tarzında olması ve bol betimleme içerdiğinden dolayı çocuğun dil gelişimine uygundur: "Küçükten büyüğe, yediden yetmişe her kültürden, her dilden insanın duygularına tercüman oluyor. Tıpkı her dili içeren bir sözlük gibi! Ne harika değil mi?", "Yûnus Emre'nin sevgi mesajı yerküreden gök kubbeye ulaşıyor ve herkesin kalbine dokunuyor. Meydanlar onun öğütleri ve sevgi mesajıyla dolup taşıyor."

1.4 Eser çocuğun kişilik gelişimine uygundur.

- "Bu da Benim Öyküm" metni çocuğun kişilik gelişimine uygundur: "Nasıl böyle olabildiklerini hiç anlamaz, yine de alttan alta imrenirdim onlara." başkalarına saygı duyma ve hayranlık içermektedir. "Sonraları bazı kitapları çok sevdim, bazılarını okuyamadım, sıkıldım." ifadesi duygularını dürüstçe ifade edebilmeyi göstermesi açısından önemlidir.
- "Canım Kitaplığım" metni çocuğun kişilik gelişimine uygundur: "Kitap seçmeyi bilmiyor musun? Gücendim sana!" ifadesi duygularını dürüstçe ifade edebilmeyi göstermesi açısından önemlidir. "En güzeli de ben daha anlayışlı, daha bir içten, daha bir seven ve sevilen biri oluverdim." ifadesi ise değişen kişiliğini-huylarını fark etmeyi göstermesi açısından önemlidir. "Babam bunu söyler söylemez ağabeyim kapağında, elindeki kocaman silahtan duman yayılan korkunç bir adamın resmi bulunan kitabı, okunmuş gazetelerin altına koydu." ifadesi ise düşünceli-anlayışlı biri olmaya yöneliktir.
- "Cephane Sandığında Kitap" çocuğun kişilik gelişimine uygundur: "Şimdi o savaş bitti, yeni bir savaşımız başlıyor. O da kültür ve sanat savaşımızdır ve okumakla, kitapla olur." ifadeleri çocuğun kültüre ve sanata değer veren bir kişilikte olmasını sağlar niteliktedir.
- "Türk Askerinin Cesareti" metni çocuğun kişilik gelişimine uygundur: "Herkes donup kalmış bu cesur Türk askerini hayranlıkla seyrediyordu. Şaşkınlıktan kurtulabilen İngiliz askerleri ise ona nişan almaya çalışıyorlardı. O ise hiçbir şeye aldırmadan Yüzbaşı'nın yanına geldi. Nazik ve yumuşak hareketlerle yaralının kıyafetini düzeltti. Onu yerden kaldırdı." Bu paragraf çocuğa başkalarına yardım etmenin insanlık için önemini öğretmektedir.
- "Yaşlı Nine" metni çocuğun kişilik gelişimine uygundur: "Daha ne isteyebilirim ki? O bizim vatanımızı kurtardı. Şehitlerimizin mezarlarını onlara çiğnetmedi. ", "Ne sahibiyim ne bekçisi nine… Bu topraklar Türk milletinin malıdır, buranın bekçisi de milletin kendisidir.", "Bu anamızı alın, burada iki gün konuk edin. Sonra köyüne götürün. Giderken de kendisine üç inek verin, armağanım olsun."

ifadeleri vatan sevgisi, minnettarlık, yardımseverlik ve misafirperver olma gibi kişilik özelliklerini barındırmaktadır.

- "Vermek Çoğalmaktır" metni çocuğun kişilik gelişimine uygundur: "O yüzden salkımı hocasına ikram etmeye karar verdi. Çünkü kendilerine ilim ve hikmeti öğreten oydu." , " O, tefekkürüyle ve ince düşünüşüyle medresede şöhret kazanmış bir gençti.", "Ve bir şeyi daha anladı: Cömertlik, dostluğun parlak bir nişanıydı." ifadeleri ilim ve hikmet sahibi olma, tefekkürün ve anlayışlı olmanın toplum yaşamındaki önemi ve cömertlik gibi kişilik özelliklerini barındırmaktadır.
- "Gümüş Kanat" metni çocuğun kişilik gelişimine uygundur: "Böyle önüne bakarken kendisini görenlere çok ciddi bir insan hissini verirdi. Fakat başını kaldırınca bir çift tatlı ve mavi göz ılık, yumuşak bir ışıkla insanın yüreğine uzanırdı." ifadesinde ideal bir kişilik tipi çizilmektedir.
- "Sır Tutamayan At Bakıcısı" metni çocuğun kişilik gelişimine uygundur: "Kardeşimin kıskançlığı beni korkutuyor. Saltanatıma göz dikmiş olmalı.", "Kendisini sevdirebilmek için padişahın sırrını ona açıkladı.", "Sen kardeşimin sana emanet ettiği sırları bana bildirdin. Aynen bunun gibi benim sırlarımı da başkalarına açıklamayacağını nereden bileceğim?" ifadelerinden anlaşılacağı üzere metin güzel bir ahlaka sahip olmanın önemini gösterdiğinden çocuğun kişilik gelişimine uygun özelliktedir.
- "Sen de Bir İyilik Yap" metni çocuğun kişilik gelişimine uygundur: "Canol, kâğıt parayı yavaşça Güniz Hanım'ın eline bırakırken "Teşekkür etmeniz yeterli." dedi. "İyilik yapmak hepimizin borcu. İlla ki bir gün siz de birilerine bir iyilik edersiniz. O zaman ödeştik sayın." dedi." ifadeleri iyiliği karşılıksız yapan baş kahramanın kişiliği üzerinden verilmek istenen mesaj, çocuğun kişilik gelişimine uygundur. "Sonra, "Telefonu ben size getiremem." diye ekledi. "Okula gitmek zorundayım. Siz gelip alabilirseniz iyi olur." ifadelerinde sorumluluk alma duygusu bulunmaktadır.
- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metninin, Allah sevgisi ile tüm insanları bir araya getirmeyi öğütleyen ve Yunus Emre üzerinden ideal bir tip çizmesi çocuğun kişilik gelişimine uygundur: "Sevginin rehberliğinde insanlar güzele, iyiye ve doğruya yöneliyor. Anlayış ve yardımlaşmaya dair özlemler bitiyor. Arkadaşça, kardeşçe ve dostça eller kenetleniyor."

2. Eserin dilinin nitelikli olma durumu

2.1 Eserde ahenk, uyum, ritim, şiirsellik özellikleri bulunur.

- Yalnızca 2 metin ahenk, uyum, ritim ve şiirsellik özellikleri barındırmaktadır. "Canım Kitaplığım" metninde ahenk, ritim ve şiirsellik unsurları:"Sevilmez mi? Kitap bu! Hele en güzeliyse…", "Yalnız bir dakika! Şu başımdan geçeni dinlemeden acele edip kitapçıya koşmayın.", "Gülibik'in "Üüürüüüüü!" ötüşleri hep orada, hep orada…"

"Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metninde geçen Yûnus Emre dizeleri ahenk, ritim ve şiirsellik unsurları:

Pervaz olup uçar mısın?
Deniz derya geçer misin?
Bencileyin naçar mısın?
Sen de hâlin söyle bülbül.

A bülbülüm uslu musun?
Kafeslerde besli misin?
Bencileyin yaslı mısın?
Garip garip ötme bülbül.

Yûnus vücudun pak derken,
Cihanda mislin yok derken,
Seher vakti "Hak!.. Hak!..." derken
Bizi de unutma bülbül.

2.2 Eser didaktik bir dilden uzaktır.

- İncelenen tüm metinlerin dili didaktik bir dilden uzaktır. Verilmek istenen mesaj ve iletiler, dolaylı bir şekilde sunulmuştur.

2.3 Eserlerde söz sanatları bulunur.

- "Bu da Benim öyküm" metninde benzetme ve yansıma sanatları bulunmaktadır: "Kitaplar da pınarlar gibidir." , "o kitap sayesinde beynimin bir yerlerinde kilitli duran, arkasında ne olduğunu hep çok merak ettiğim ama bir türlü açmaya cesaret edemediğim dev kapılardan birini ilk kez araladığımı anlıyorum.", "Çünkü öte tarafta renkler, sesler, insanlar, olaylar ve bilinmeyenlerle dolu gizemli ve baş döndürücü güzellikte düşsel bir dünya keşfetmiştim."benzetme sanatına örnektir. " Sadece berrak suyunu, küçük şırıltılarını ve serinliğini duyarsınız." ifadesi yansıtma sanatını gösterir.
- Canım Kitaplığım metninde kişileştirme , benzetme, doğadan doğaya aktarım sanatlarına başvurulmuştur: "Kuşlarla, kelebeklerle, ağaçlarla, bulutlarla dost olmak, onları bizim "insan" yaşamımızla bütünleyerek değerlendirmek ne zevkli, ne yararlı bir oyunmuş meğer!"," Kırlarda, yeşilin cümbüşünde tatlı tatlı esen rüzgârların kokusu, kitaplığımın aracılığıyla yüzüme, kulağıma, saçlarıma dolanırdı.", "Küçük İzo Mizo'nun bıyıkları kitaptan sarkmış, bana el sallıyor gibiydi."
- Cephane Sandığında Kitap metninde mecaz anlam bulunmaktadır: "Şimdi o savaş bitti, yeni bir savaşımız başlıyor. O da kültür ve sanat savaşımızdır ve okumakla, kitapla olur."
- Türk Askerinin Cesareti metninde mecaz anlam ve benzetme sanatları bulunmaktadır: "Her iki tarafın da mertçe sürdürdüğü savaşta edindiğim intibaları, hâlâ aynı sıcaklıkla yüreğimde taşıyorum." , "Hepimiz donmuştuk.", "Yine cehennemi bir çatışmadan sonra, silah sesleri kesilmişti."

- Yaşlı Nine metninde söz sanatları yoktur.
- "Vermek Çoğalmaktır" metninde benzetme,mecaz anlam sanatları bulunmaktadır: "İnşallah bu üzüm salkımı da sana güneş ışığı gibi ılık ve yağmur gibi güzel ilahi rahmeti getirir.", "O, tefekkürüyle ve ince düşünüşüyle medresede şöhret kazanmış bir gençti.", "Yüreği "bu sanatın ve güzelliğin sahibi"ne sevgiyle doldu.", "Cömertlik, dostluğun parlak bir nişanıydı."
- "Gümüş Kanat" metninde mecaz anlam ve benzetme sanatları bulunmaktadır: "Tepeleri binanın çatısını aşan koca çınarların artık kavrulmaya başlayan yaprakları arasında, ince dallarda gözlerini gezdirdi.", "Babasına bakınca sevgi ve hayranlık duygusu yüreğini kapladı.", "Avuçları arasına bir yavru kuş değil de korkuyla, telaşla çarpan bir yürek konmuştu sanki."
- "Sır Tutamayan At Bakıcısı" metninde mecaz anlam bulunmaktadır: " Saltanatıma göz dikmiş olmalı. Benim için kötü niyet besliyor.", "Yaptıklarımın karşılığı bu muydu, deyince çiçeği burnunda padişah şu cevabı verdi:"
- "Sen de Bir İyilik Yap" metninde mecaz anlam, benzetme sanatları bulunmaktadır: "Eli ayağı boşaldı. Dili tutulmuş gibiydi.'," Kapıda durmuş kendisine bakan okul hizmetlisini gözüne kestirdi hemen."
- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metninde kişileştirme, mecaz anlam ve benzetme sanatları bulunmaktadır: "Gün ışığının renkli dansıyla parıldıyor.", "Ünlü halk şairi ve filozof Yûnus Emre insanlara, doğaya ve tüm varoluşa kucak açan bir felsefeye sahip.", "Tıpkı her dili içeren bir sözlük gibi!"

2.4 Eserin dili açık ve yalındır.

- İncelenen tüm metinlerin dili açık ve yalındır. Cümleler çocukların yaş ve gelişim düzeylerine uygun olarak kısa ve net ifadelerden oluşmaktadır. Öğrenilmesi gereken hedef kelimeler dışında herhangi bir yabancı kelime yoktur.

2.5 Eser akıcıdır.

- İncelenen tüm metinler, bir çırpıda okunacak üsluba sahiptir. Okumayı ve düşünmeyi engelleyecek kelime ve karmaşık cümleler bulunmamaktadır.

3. Eserin konusunun, kurgusunun nitelikli olma durumu

3.1 Kurgu yaşamla iç içedir.

- "Bu da Benim öyküm" metni kısmen yaşamdan izler taşır: "Beni tanımadığım insanlarla, gitmediğim ülkelerle, yaşamadığım dönemlerle, bilmediğim dillerle buluşturuyordu." ifadesi yaşamdan izler taşır.
- "Canım Kitaplığım" metni yaşamla iç içedir: "Ben, dostluğun ve arkadaşlığın bu denli kıvanç verici olduğunu daha önceleri bilmezdim. Oysa kitaplarımla, onlardaki kahramanlarla yaşayarak öğrendim hepsini.", "Babam bunu söyler söylemez ağabeyim kapağında, elindeki kocaman silahtan duman yayılan korkunç bir adamın resmi bulunan kitabı, okunmuş gazetelerin altına koydu."
- Cephane Sandığında Kitap" metni yaşamla iç içedir, çünkü Atatürk'ün bir anısını anlatmaktadır: "Atatürk, 16 Mayıs 1919'da Samsun'a gitmek için ayrıldığı İstanbul'a, yıllar sonra 1927'de ilk kez dönecekti. Kütüphanecisi Nuri Ulusu'ya, gezide yanında götürmek istediği kitapların bir listesini verdi."
- "Türk Askerinin Cesareti" metni yaşamla iç içedir, çünkü kurgu Çanakkale Savaşı'nı anlatmaktadır:" Siperlerde bu tür atışmalar devam ettiği bir sırada, karşımızdaki Türk siperlerinden silahın ucuna takılmış beyaz bir mendil yukarı kaldırılarak sallandı. Her taraf sessizliğe gömülmüştü. Her iki tarafın askerleri silahlarını doğrultmuş, dikkatle mendili takip ediyorlardı."
- Yaşlı Nine metni yaşamdan izler taşır. Bir Türk kadınının Atatürk ile olan anısı anlatılmıştır.
- "Vermek Çoğalmaktır" metninin kurgusu yaşamla iç içedir. Çünkü yaşamın içinde de Allah'a tefekkür, şükür ilim ve hikmet sevgisi bulunmaktadır.
- "Gümüş Kanat" metninin kurgusu yaşamla iç içedir. Metinde, bir çocuğun tüm sıkıntısını gidermesine yardımcı olan bir kuşa yardımı anlatılmaktır.
- "Sır Tutamayan At Bakıcısı" metninin kurgusu yaşamla iç içedir. Günlük hayatta karşılaşılabilecek bir olay anlatılmaktadır. Metinde padişahın kardeşine karşı olan güvensizliği, at bakıcısının makam ve mevki uğruna yaptığı sadakatsizliğin tahta çıkan şehzade tarafından cezalandırılışı buna örnektir.
- "Sen de Bir İyilik Yap" metninin kurgusu yaşamdan izler taşır. Kurgu, günlük hayatta karşılaşılabilecek türden bir olayı anlatmaktadır. Kurgu iyiliğin karşılık beklemeden yapılması gerektiği üzerine kuruludur.
- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metninde kurgu, Yûnus Emre'nin hayatı üzerinden yapılandırıldığı için yaşamdan izler taşımaktadır. Birlik ve beraberlik, sevginin rehberliğinde güzel ahlakın yayılması anlatılmaktadır: "İşte bu daveti temsilen birçok belde, belediye ve camiye "Yûnus Emre" ismi veriliyor. Dünyanın dört bir yanına Yûnus Emre heykeli ve çeşmesi yapılıyor. Sokaklar, caddeler ve meydanlar onun adıyla onurlanıyor."

3.2 Kurgu mizah içerir.

"Canım Kitaplığım" metni dışında hiçbir metin mizah içermemektedir. Canım Kitaplığım metninde geçen mizah unsuru şöyledir: "Gülibik'in "Üüürüüüüü!" ötüşleri hep orada, hep orada… Belki inanmazsınız. Küçük İzo Mizo'nun bıyıkları kitaptan sarkmış, bana el sallıyor gibiydi. Ben de el ettim."

3.3 Kurgu özgündür

- İncelenen tüm metinlerin kurgusu, daha önceden karşılaşılmamış olay ve durumlardan ibaret olması ve gerçek yaşamdan alıntılar olması dolayısıyla özgün niteliktedir.

3.4 Kurgu çocuğu şaşırtacak sürprizler içerir.

- "Bu da Benim öyküm" metninde kitapların dünyasıyla tanışan çocuk aynı zamanda bir sürprizle karşılaşmaktadır: "Korkma, bir dene!" dedi. Denedim. Harikaydı! " , "Çünkü öte tarafta renkler, sesler, insanlar, olaylar ve bilinmeyenlerle dolu gizemli ve baş döndürücü güzellikte düşsel bir dünya keşfetmiştim. Muhteşemdi!" ifadeleri buna örnektir.
- "Canım Kitaplığım" metni sürprizler taşımaktadır: "Kuşlarla, kelebeklerle, ağaçlarla, bulutlarla dost olmak, onları bizim "insan" yaşamımızla bütünleyerek değerlendirmek ne zevkli, ne yararlı bir oyunmuş meğer!"
- "Cephane Sandığında Kitap" metninde cephane sandıklarından kitap çıkması bir sürpriz unsurudur.
- "Türk Askerinin Cesareti" metninin kurgusunda İngiliz askere Türk askerin yardım etmesinden dolayı bu kurgu çocuğu şaşırtacak niteliktedir.
- "Yaşlı Nine" metninin kurgusu sürprizler içermektedir. Çünkü yaşlı ninenin haberi olmadan Atatürk ile konuşuyor olması ve bunu sonradan öğrenmesi buna örnektir: "Anacığım, sen gökte aradığını yerde buldun. İşte Atatürk karşında duruyor!"
- "Vermek Çoğalmaktır" metninde üzümlerin elden ele vefa ve minnet duygusuyla hediye edilmesi çocuğu şaşırtacak niteliktedir.
- "Gümüş Kanat" metninin kurgusu sürprizler içermektedir: "Kemal, babası çalışamazsa okulu bırakmak zorunda kalmaktan korkuyordu. Gümüş Kanat ile karşılaşmalarının ardından hayatının güzelleşeceğinden habersizdi." ifadesi buna örnektir.
- "Sır Tutamayan At Bakıcısı" metinde şehzadenin at bakıcısına güvenmeyip cezalandırılışı çocuğu şaşırtacak niteliktedir.
- "Sen de Bir İyilik Yap " metninde, baş kahramanın bulduğu telefonu kendisi için almayıp sahibini bulmaya çalışması bir sürpriz unsurudur.
- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metninde, Yûnus'un dünya çapında kazandığı ün, çocuğu şaşırtacak niteliktedir: "Küçükten büyüğe, yediden yetmişe her kültürden, her dilden insanın duygularına tercüman oluyor. Tıpkı her dili içeren bir sözlük gibi! Ne harika değil mi?"

3.5 Kurgu gerçekçidir

- 2 metin dışında incelenen metinlerin kurgusu gerçekçidir. Ancak "Bu da Benim Öyküm" metninin kurgusu kısmen gerçekçidir. Çünkü kitap okumanın bıraktığı etki her çocukta farklı olabilir. "Canım Kitaplığım" metninin kurgusu da hayal unsurları bulunmasından dolayı kısmen gerçekçidir.

4. Eserin çocuğa düşünme becerisi kazandırma durumu

4.1 Eser çocuğun çıkarımda bulunmasını sağlar.

- "Bu da Benim öyküm" metni çocuğun çıkarımda bulunmasını sağlar: "Sessizlik olmazsa yorgunluklardan, gerilimden, huzursuzluk ve korkularımızdan kurtulamayız."
- "Canım Kitaplığım" metni çocuğun çıkarımda bulunmasını sağlar: Ağabeyim belli ki üzülmüştü. Yüzü kızardı., "Oğlumun öğretmeni hangi kitapların yararlı olduğunu öğrencilerine çok iyi öğretmiş. Benim oğlum işte böyledir!"
- "Cephane Sandığında Kitap" metni çocuğun çıkarımda bulunmasını sağlar: "Şimdi o savaş bitti, yeni bir savaşımız başlıyor. O da kültür ve sanat savaşımızdır ve okumakla, kitapla olur." ifadesinden

hareketle o dönemde kültür ve sanatın hangi konumda olduğu ve buna verilen önem çıkarım yapmaya yöneliktir.

- "Türk Askerinin Cesareti" metni çocuğun çıkarımda bulunmasını sağlar: "Hepimiz donmuştuk. Hayrete düşmüştük. Sonradan her iki tarafın siperlerinden alkışlar ve ıslıklar yükseldi."
- "Yaşlı Nine" metni bu alt temaya uygun değildir.
- "Vermek Çoğalmaktır" metni çocuğun çıkarımda bulunmasını sağlar: "Çünkü ne zaman bu kapıyı çalsam onu sen açıyorsun. Ne zaman ürünlerim kuraklıktan kırılsa bana her gün sen yiyecek ekmek veriyorsun. İnşallah bu üzüm salkımı da sana güneş ışığı gibi ılık ve yağmur gibi güzel ilahi rahmeti getirir."
- "Gümüş Kanat" metni çocuğun çıkarımda bulunmasını sağlar: "Kemal, babası çalışamazsa okulu bırakmak zorunda kalmaktan korkuyordu. Gümüş Kanat ile karşılaşmalarının ardından hayatının güzelleşeceğinden habersizdi."
- "Sır Tutamayan At Bakıcısı" metni çocuğun çıkarımda bulunmasını sağlar: "At bakıcısının başına gelenler herkese ibret oldu. Olaydan ders çıkaranlar sırları açıklamanın cezasının ne kadar kötü olabileceğini görmüş oldular."
- "Sen de Bir İyilik Yap " metni çocuğun çıkarımda bulunmasını sağlar: "Okul yöneticisiyle görüşmeli, çocuğun davranışını anlatmalıydı en azından.", "Kızı Gökçe'yi düşündü. Telefonunu yitirmenin üzüntüsü içindedir şimdi.", "Bu ders saatinde aradığına göre önemli bir durum olmalı diye biraz kaygılanmadı değil."
- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metni çocuğun çıkarımda bulunmasını sağlar.Yûnus Emre'nin sevgi çağrısının sonucu verilerek çocuğun çıkarımda bulunması sağlanmıştır: "İşte bu daveti temsilen birçok belde, belediye ve camiye "Yûnus Emre" ismi veriliyor. Dünyanın dört bir yanına Yûnus Emre heykeli ve çeşmesi yapılıyor. Sokaklar, caddeler ve meydanlar onun adıyla onurlanıyor."

4.2 Eser farklı bakış açıları içerir.

- "Bu da Benim öyküm" metni kısmen bu alt temayı sağlar : "Oysa iki ablam da sürekli kitap okur ve bundan mutluluk duyarlardı"
- "Canım Kitaplığım" metni farklı bakış açıları içerir: Ağabeyim, babam, annem kitabın kapağına baktılar. Annem eğildi, beni kollarına aldı, sıktı. Bir de alnımdan öptü., "Bak, şunu da kardeşine ver. Bizimki çok sever, belki seninki de hoşlanır.", "Benim biricik kardeşim, kitap seçmedeki yetkinliğini görmekten nasıl kıvanç duydum, anlatamam."
- "Cephane Sandığında Kitap" metninde Atatürk'ün kitaplara olan bakış açısı net bir şekilde belirtilmiştir.
- "Türk Askerinin Cesareti" metni farklı bakış açıları içerir: "Askerler birbirlerine: 'Git, sen getir!', 'Hayır, sen getir! Ölmek istemiyorum..."
- "Yaşlı Nine" metni, Atatürk'ün ve Sabiha Gökçen'in Türk kadınına olan bakış açısını ortaya koymaktadır.
- "Vermek Çoğalmaktır" metni farklı bakış açıları içermektedir, metindeki kişiler hediye olarak gelen üzümü, farklı bakış açılarıyla ve düşüncelerle bir başkasına vermeyi düşünürler: "Hasta talebe şöyle düşünmüştü: "Medresenin aşçısı beni günlerce en iyi yemeklerle besledi. Eminim bu üzümleri o daha çok hak ediyordur."
- "Gümüş Kanat" metni bu alt temayı karşılamamaktadır.
- "Sır Tutamayan At Bakıcısı" metni farklı bakış açıları içerir. Padişahın kardeşinin kıskanç olduğu düşünmesi ve onun yerine at bakıcısına güvenmesi, şehzadenin ise at bakıcısını padişahın sırrını açıkladığı için düşük ahlaklı bulması buna örnektir.
- "Sen de Bir İyilik Yap" metni farklı bakış açılarını içermektedir: "Müdür yardımcısı gözlerini kısmış, karşısında konuşan Güniz Hanım'ı dikkatle dinliyordu. Kadının anlattığı olay ve öğrencisinden dolayı övülmek hoşuna gitmişti.", "Canol mahcup mahcup odadan ayrıldı. İki yetişkin insan, küçük bir çocuktan ders almış gibi şaşkın ama memnundular."

- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metni alt temayı karşılamamaktadır.

4.3 Eser çocuğu sorgulamaya yönlendirir.

- "Bu da Benim öyküm" metni bu alt temayı karşılamamaktadır.
- "Canım Kitaplığım" metni bu alt temaya uygundur: "Hepsini seviyorum. Sevilmez mi? Kitap bu!", "Canım ağabeyciğim, sen nasıl olur da böyle bir kitabı bana armağan diye getirirsin?", "Ne bileyim böyle olacağını?"
- "Cephane Sandığında Kitap" metni bu alt temayı karşılamamaktadır.
- "Türk Askerinin Cesareti" metni bu alt temayı karşılamamaktadır.
- "Yaşlı Nine" metni bu alt temayı karşılamamaktadır.
- "Vermek Çoğalmaktır" metni bu alt temayı karşılamamaktadır.
- "Gümüş Kanat" metni bu alt temayı karşılamamaktadır.
- "Sır Tutamayan At Bakıcısı" metni çocuğu sorgulamaya yönlendirir: "Nasıl olurdu da kendisine padişahın sırrını açıkladığı şehzade böyle bir kötülük yapardı?"," Senin gibilere güven mi olur?"
- "Sen de Bir İyilik Yap " metni çocuğu sorgulamaya yönlendirir: "Gökçe'nin başına bir şey mi gelmişti? Tanrı korusun bir kaza…", "Bu iyi çocuk için ne yapmalıydı? Okul yöneticisiyle görüşmeli, çocuğun davranışını anlatmalıydı en azından."
- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metni çocuğu sorgulamaya yönlendirir: "Tıpkı her dili içeren bir sözlük gibi! Ne harika değil mi?"

4.4 Eser ön yargıdan uzaktır.

- İncelenen tüm metinler ön yargıdan uzaktır.

4.5 Eser dogmatik iletilerden uzaktır.

- İncelenen tüm metinler dogmatik iletilerden uzaktır.

4.6 Eser çocuğun problemleriyle yüzleşmesini sağlar.

- 2 metin dışındaki hiçbir metinde problem unsuruna yer verilmemiştir. Ancak "Bu da Benim öyküm" metni, bir çocuğun kitaplara olan ön yargısının değiştiğini anlatması yönüyle bu ölçütü sağlamaktadır. "Canım Kitaplığım" metninde de çocuğun kitaplığında fark ettiği yabancı romana karşı tepkisi problemleriyle yüzleştiğini gösterir: "O kadar zamandan sonra şu iki üç gündür hiç de öyle değil yansıyanlar. Şimdi sanki "cennet" ülke değil de "cehennem" yeri oluvermiş benim canım kitaplığım. (...) Doğruca kitaplığa koştum. Annemler de geldiler. Rafın birinde yabancı bir kitap vardı."

4.7 Eser çocuğun neden-sonuç ilişkisi kurmasını sağlar.

- "Bu da Benim öyküm" metninde neden-sonuç ilişkisi yoktur.
- "Canım Kitaplığım" metninde geçen bu ifade neden-sonuç ilişkisini göstermektedir: "Bende okuma merakı geliştiğini gören annem, babam, ağabeyim ve akrabalardan kimileri fırsat buldukça bana kitap armağan ettiler."
- "Cephane Sandığında Kitap" metninde geçen bu ifade neden-sonuç ilişkisini göstermektedir: "Şimdi o savaş bitti, yeni bir savaşımız başlıyor. O da kültür ve sanat savaşımızdır ve okumakla, kitapla olur."

- "Türk Askerinin Cesareti" metninde Türk askerinin cesareti sonucunda her iki tarafın hayrete düşüp hayran kalması neden-sonuç ilişkisinin kurulduğunu gösterir.
- "Yaşlı Nine" metni neden-sonuç ilişkisi üzerine kuruludur: "O bizim vatanımızı kurtardı. Şehitlerimizin mezarlarını onlara çiğnetmedi. Daha ne isteyebilirim ki ondan? Onun sayesinde şimdi istediğimiz gibi yaşayıp gidiyoruz. Buralara, bir defa yüzünü görmek, ona, "Sağ ol paşam!" demek için düştüm."
- "Vermek Çoğalmaktır" metni neden-sonuç ilişkisi üzerine kuruldur. Metindeki kahramanlar bir neden üzerine üzümü başkasına vermek isterler: "Çünkü ne zaman bu kapıyı çalsam onu sen açıyorsun. Ne zaman ürünlerim kuraklıktan kırılsa bana her gün sen yiyecek ekmek veriyorsun.", "O yüzden salkımı hocasına ikram etmeye karar verdi. Çünkü kendilerine ilim ve hikmeti öğreten oydu."
- "Gümüş Kanat" metninde kısmen neden-sonuç ilişkisi bulunmaktadır: "Ancak babası matbaada geçirdiği talihsiz bir kaza sonucu bir elinin dört parmağını kaybetmişti. Kemal, babası çalışamazsa okulu bırakmak zorunda kalmaktan korkuyordu."
- "Sır Tutamayan At Bakıcısı" metni neden-sonuç ilişkisi üzerine kuruludur. At bakıcısının yaptığı hatadan dolayı cezalandırılışı buna örnektir: "Çünkü yeni padişah at bakıcısını cezalandırmaya karar vermişti. Yıllarca padişahın atlarına bakıcılık yapan bu adam ödüllendirilmeyi beklerken cezaya çarptırılmıştı.", Gün gelir benim sırlarımı da açıklayıverirsin. Senin gibilere güven mi olur? Bu yaptığın büyük bir hatadır. Cezası ağırdır."
- "Sen de Bir İyilik Yap " metninde neden-sonuç ilişkisi bulunmamaktadır.
- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metni bir neden-sonuç ilişkisi üzerine kuruludur. Yunus'un sevgi çağrısına uyarak tüm kültürde ün sağlaması, tüm insanları iyiye ve güzele yönlendirmesi ve bunun sonucu olarak birçok beldede adının yaşatılması buna örnektir: "Onun düşünceleri ve sevgi anlayışı, yazdığı eserleriyle geçmişten günümüze tüm insanları etkilemeye devam ediyor. Küçükten büyüğe, yediden yetmişe her kültürden, her dilden insanın duygularına tercüman oluyor.", "İşte bu daveti temsilen birçok belde, belediye ve camiye "Yûnus Emre" ismi veriliyor. Dünyanın dört bir yanına Yûnus Emre heykeli ve çeşmesi yapılıyor.","İnsanlar, Yûnus Emre ismini duyunca onun sevgiye çağrısını hatırlıyor. İçlerindeki umut, güzellik ve anlayış yeniden parlıyor."

4.8 Eser çocukta merak uyandırır.

- Bu da Benim öyküm" metni bu ölçütü sağlar: "Sıkıldığımda oyalıyor, güldürüyor, korkutuyor, şaşırtıyor, eğlendiriyordu. Beni tanımadığım insanlarla, gitmediğim ülkelerle, yaşamadığım dönemlerle, bilmediğim dillerle buluşturuyordu."
- "Canım Kitaplığım" metni bu ölçütü sağlar: "Merdivenlerden inerken kendimi şöyle bir toparladım. Kitap seçiminde aldanmamak için öylesine tetikteyim ki!"
- "Cephane Sandığında Kitap" metni bu ölçütü sağlar: "Biraz sonra, kütüphaneye muhafız birliğinden iki er geldi. Ellerindeki cephane sandıklarını bırakıp çıktılar."
- "Türk Askerinin Cesareti" metninde Türk askerinin savaş esnasında İngiliz askerine yardımı çocukta merak uyandırmaya sebebiyet vermektedir.
- "Yaşlı Nine" metninde merak uyandıracak unsurlar yoktur.
- "Vermek Çoğalmaktır" merak uyandıracak unsurlar yoktur.
- "Gümüş Kanat" metni bu ölçütü sağlar: "Gümüş Kanat ile karşılaşmalarının ardından hayatının güzelleşeceğinden habersizdi."
- "Sır Tutamayan At Bakıcısı" metninde merak uyandıracak unsurlar yoktur.
- "Sen de Bir İyilik Yap " metninde merak uyandıracak unsurlar yoktur.
- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metninde merak uyandıracak unsurlar yoktur.

5. Eserin dış yapı özelliklerinin nitelikli olma durumu

- Bu da Benim öyküm" metni sayfa düzeni ve resimlerin yerleştirilmesi bakımından bu ölçütü sağlamaktadır. Ancak 6. sınıf Türkçe ders kitabı kağıt kalitesi bakımından zayıftır. Çünkü kağıt oldukça ince ve hemen yırtılabilecek yapıdadır. Metindeki resimler her sayfanın içeriğiyle uyumlu ve canlı renktedir. Ancak bir sayfada gerçek fotoğraf diğer sayfada çizim kullanılmıştır.
- "Canım Kitaplığım" metninde metnin içeriğine uygun olarak arka fonda bir kitaplık resmi bulunmaktadır. Ancak çocuk tarafından resmin seçilmesi zordur çünkü üzerinde metin olduğu için dikkat çekmemektedir. Metnin sayfa düzeni ve yazıların konumlandırılışı uygundur. Dolayısıyla bu ölçüt kısmen sağlanmaktadır.
- "Cephane Sandığında Kitap" metninin sayfa düzeni ve yazıların konumlandırılışı uygundur. Kullanılan resimler, Atatürk'ün gerçek fotoğraflarından oluşmakta olup kültür ve sanata verdiği önemi anlatan fotoğraflardan seçilmiştir. Bu nedenle resimler, metinle uyum içindedir.
- "Türk Askerinin Cesareti " metni sayfa düzeni ve resimlerin yerleştirilmesi bakımından ve içeriğe uygun olarak Mehmetçiğe Saygı Anıtı'nın fotoğrafının kullanılması bu ölçütü sağlamaktadır.
- "Yaşlı Nine" metninde sayfa düzeni, yazıların konumlandırılışı karışıktır. Ancak resimler metinle uyum içindedir. Atatürk'ün gerçek fotoğraflarından oluşmasından dolayı bu ölçüt kısmen sağlanmaktadır.
- "Vermek Çoğalmaktır" metninin sayfa düzeni ve yazıların konumlandırılışı ölçütle uyum sağlasa da metnin resimlerinde kullanılan tonlama renkleri gözü yoran türdendir. Çizim basit ve kullanılan renkler canlı değildir. Dolayısıyla metnin dış yapı özellikleri kısmen niteliklidir.
- "Gümüş Kanat" metni metninin sayfa düzeni ve yazıların konumlandırılışı uygundur. Resimler metnin bölümlerini teker teker ve uygun bir şekilde anlatsa da kullanılan renkler cansız ve çizim niteliksizdir. Dolayısıyla bu ölçüt kısmen karşılanmaktadır.
- "Sır Tutamayan At Bakıcısı" metninde her iki sayfaya da bir resim yerleştirildiği için sayfa düzeni uygun durumdadır. Fakat resimlerin sayısı ve niteliği metnin içeriğini anlatmakta yetersizdir. Resim olarak sadece bir at ve padişah ve at bakıcısının bulunduğu bir resim vardır. Resimlerin çizimi basit olmakla birlikte kullanılan renk tonlamaları dikkat çekici değildir. Dolayısıyla bu ölçüt kısmen sağlanmaktadır.
- "Sen de Bir İyilik Yap " metninde, her sayfaya bir resim yerleştirilmiş ve buna bağlı olarak sayfa düzeni ve yazılar uygun bir şekilde konumlandırılmıştır. Resimler metnin giriş, gelişme, sonuç bölümlerine uygun şekilde yerleştirilmiştir. Fakat renk tonlaması canlı değildir. Bu nedenle ölçüt kısmen sağlanmaktadır.
- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metninin sayfa düzeni uygundur. Resimler metnin sağ ve sol köşesine yerleştirildiği için yazılar buna uygun bir düzendedir. Her sayfaya bir tane resim yerleştirilmiştir. Resimler çizim şeklindedir kullanılan renkler canlı ve dikkat çekicidir. Bu özellikler dikkate alındığında ölçütün sağlandığı söylenebilir.

6. Eserin çocuğun dil becerilerini geliştirme durumu

6.1 Eser görsel okuma becerisini geliştirir.

- Tüm metinlerin kısmen görsel okuma becerisini geliştirdiği görülmektedir. Çünkü metinde doğrudan bir görsel okuma bulunmamaktadır. Ancak, resimler ve başlıklar yoluyla metnin içeriği okuma öncesinde ve sırasında tahmin edilebilir.

6.2 Eser okuma becerisini geliştirir.

- İncelenen tüm metinler nitelikli bir kurguya ve dile sahip olduklarından dolayı farklı okuma biçimlerinde okunması halinde okuma becerisini geliştirir. Ancak okuma becerisine, okumayı sevdirme ve alışkanlık kazandırmaya yönelik ifadeler doğrudan "Bu da Benim öyküm" metni ve Canım Kitaplığım metninde bulunmaktadır. "Bu da Benim Öyküm" metni: "Şimdi geriye dönüp baktığımda, o kitap sayesinde beynimin bir yerlerinde kilitli duran, arkasında ne olduğunu hep çok merak ettiğim ama bir türlü açmaya cesaret edemediğim dev kapılardan birini ilk kez araladığımı anlıyorum." "Canım Kitaplığım" metni: "Benim kitaplarım hep çiçek kokar. Renk renk güzellik kokar. Barış ve sevgi yayılır onların ortamından. Belki bu yüzden, kitaplarımla birlikte evimizde daha güzel bir dünya oluştu. En güzeli de ben daha anlayışlı, daha bir içten, daha bir seven ve sevilen biri oluverdim. "

6.3 Eser yazma becerisini geliştirir.

- İncelenen hiçbir metinde yazma becerisinin geliştirilmesine dair bir unsur yoktur.

6.4 Eser konuşma becerisini geliştirir.

- "Bu da Benim öyküm" metni bu ölçütü karşılamamaktadır.
- "Canım Kitaplığım" metnindeki diyaloglar çocuğun konuşma becerisini geliştirir niteliktedir: " — Al bu kitabı! Beni düşündüğün için teşekkür ederim ama istemiyorum. — Neden ama sevgili kardeşim? Beğenmiyorsan okuma. Böyle öfkelenmene gerek yok. — Canım ağabeyciğim, sen nasıl olur da böyle bir kitabı bana armağan diye getirirsin?"
- "Cephane Sandığında Kitap" metnindeki diyaloglar bu ölçütü karşılamakla birlikte, kitaplara verilen önem çocuğun konuşma becerisini de geliştirir niteliktedir: "Nuri Ulusu, "İstediğiniz kitapları kutulara koyup trene taşıyacağım." deyince Atatürk, "Dur, biraz bekle!" dedi" , "Ne o, Nuri oğlum, şaşırdın değil mi?"
- "Türk Askerinin Cesareti" metnindeki diyaloglar çocuğun konuşma becerisini geliştirir niteliktedir: "Bizim tarafta feryatlar, inlemeler vardı. İki siper arasında kalmış yaralı bir İngiliz Yüzbaşı açıkta: 'İmdat! Kurtarın beni, yardım edin!' diye bağırıyordu. Biri siperlerden bağırdı: 'Biriniz gidip Yüzbaşı'yı alıp getirsin!' Askerler birbirlerine: 'Git, sen getir!', 'Hayır, sen getir! Ölmek istemiyorum... Zaten Yüzbaşı da biraz sonra ölecek. Ne gereği var? Cesareti varsa komutan getirsin.' diyorlardı."
- "Yaşlı Nine" metni yer alan diyaloglar çocuğun konuşma becerisini geliştirir. Aynı zamanda bu diyaloglarda yaşlı ninenin lehçe kullanması da çocuğun yerel ağız özelliklerini tanımasını ve fark etmesini sağlamaktadır: "Merhaba nine!" dedi Atatürk. Yaşlı kadın, kim olduğunu bilmediği adama, biraz çekinerek karşılık verdi: "Merhaba!" Atatürk bu kez, "Nereden gelip nereye gidiyorsun?" diye sordu. Yaşlı kadının bakışları değişti: "Neden sordun ki? Sen buraların sahabı mısın, bekçisi mi?" Atatürk gülümsedi: "Ne sahibiyim ne bekçisi nine… Bu topraklar Türk milletinin malıdır."
- "Vermek Çoğalmaktır" metnindeki diyaloglar ve öğrenilmesi gereken hedef kelimeler çocuğun konuşma becerisini geliştirir niteliktedir: "Hayır, hayır!" diye atıldı köylü, "Ben bunları sana getirdim." "Bana mı?" Talebenin yüzü kızardı." , "O, tefekkürüyle ve ince düşünüşüyle medresede şöhret kazanmış bir gençti."
- "Gümüş Kanat" metnindeki diyaloglar nitelikli olduğu için çocuğun konuşma becerisini geliştirir: "Kemal, bir daha fakat daha yüksek sesle: — Baba, dedi. Celil Usta, oğlunun sesine doğru başını kaldırdı. Bakışları ile "Ne istiyorsun yavrum?" diyor gibi idi. Kemal hızlı hızlı: — Babacığım, dedi. Gümüş kanatlı bir kuş, bir ayağından asılmış. Kolum yetişmiyor. Ama siz onu kurtarabilirsiniz."

- "Sır Tutamayan At Bakıcısı" metnindeki diyaloglar nitelikli olduğu için çocuğun konuşma becerisini geliştir: "— Aman efendim! Ben size sadık kaldım. Sizin iyiliğinizi düşündüğüm için olan biteni hemen size söyledim. Sizin tarafınızı seçtim. Yaptıklarımın karşılığı bu muydu, deyince çiçeği burnunda padişah şu cevabı verdi: — Sen kardeşimin sana emanet ettiği sırları bana bildirdin. Aynen bunun gibi benim sırlarımı da başkalarına açıklamayacağını nereden bileceğim? Gün gelir benim sırlarımı da açıklayıverirsin. Senin gibilere güven mi olur? Bu yaptığın büyük bir hatadır. Cezası ağırdır, dedi ve adamlarına: — Alın artık şu düşük ahlaklı adamı huzurumdan, diyerek emir verdi."
- "Sen de Bir İyilik Yap " metninde yer alan telefon diyalogu çocuğun konuşma becerisini geliştirmesini sağlar: "Alo, kimsiniz?" "Ben bu telefonu buldum." dedi çocuk. Güniz Hanım kuşkucu ve tetikteydi: "Peki, benim telefonumu nereden biliyorsunuz?" Çocuk: "Bulduğum telefonda 'ANNEM' diye kayıtlıydı. Ben de sizi aradım. Telefonu parkta, bankın üstünde buldum." (…) "Evet." dedi kadın. "Kızımın telefonu olmalı. Okula giderken parkta düşürmüş sanırım. Aradığın için çok teşekkür ederim. Adın ne çocuğum? Nasıl bulurum seni?"
- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metninin dili sohbet tarzında sorular barındırdığı için konuşma becerisini geliştirmektedir. Aynı zamanda metinde geçen şiirsel, ahenk ve ritim unsurları da çocuğun metni okurken vurgu, tonlama ve duraklamaya dikkat etmesini gerektirdiğinden konuşma becerisini geliştirmeye yöneliktir:

6.5 Eser dinleme becerisini geliştirir.

- "Bu da Benim öyküm" metni bu ölçütü karşılamamaktadır.
- Canım Kitaplığım" metnindeki diyaloglar çocuğun dinleme becerisini geliştirir niteliktedir: "— Yalnız kapağı değil içindekiler de öyle. Nasıl getirdin bunu? Ağabeyim belli ki üzülmüştü. Yüzü kızardı. — Şimdi anladım. Beni iyice utandırdın kardeşim. Senden özür dilerim. Bak, anlatayım: Trende bir arkadaşımla beraberdik. Birlikte geldik. Onun da senin kadar bir kardeşi varmış."
- "Cephane Sandığında Kitap" metnindeki diyaloglar çocuğun dinleme becerisini geliştirir niteliktedir: "İstediğiniz kitapları kutulara koyup trene taşıyacağım." deyince Atatürk, "Dur, biraz bekle!" dedi" , "Ne o, Nuri oğlum, şaşırdın değil mi?"
- Türk Askerinin Cesareti" metnindeki diyaloglar çocuğun dinleme becerisini geliştirir niteliktedir: "Bizim tarafta feryatlar, inlemeler vardı. İki siper arasında kalmış yaralı bir İngiliz Yüzbaşı açıkta: 'İmdat! Kurtarın beni, yardım edin!' diye bağırıyordu. Biri siperlerden bağırdı: 'Biriniz gidip Yüzbaşı'yı alıp getirsin!' Askerler birbirlerine: 'Git, sen getir!', 'Hayır, sen getir! Ölmek istemiyorum... Zaten Yüzbaşı da biraz sonra ölecek. Ne gereği var? Cesareti varsa komutan getirsin.' diyorlardı."
- "Yaşlı Nine" metnindeki diyaloglar çocuğun dinleme becerisini geliştirir niteliktedir: "Gözleri dolan Atatürk, Sabiha Gökçen'e döndü: "Görüyorsun ya Gökçen!" dedi, "İşte, bu bizim insanımızdır. Benim köylüm, benim vefalı Türk anamdır bu." Sabiha attan indi. Yaşlı kadının ellerini tuttu, "Anacığım, sen gökte aradığını yerde buldun. İşte Atatürk karşında duruyor!" dedi."
- "Vermek Çoğalmaktır" metnindeki diyaloglar çocuğun dinleme becerisini geliştirir niteliktedir: "Bunlar benim bağımın en güzel üzümleri. Size hediye olarak getirdim." "Teşekkür ederim." dedi talebe, "Onları hemen hocamıza götüreceğim. İkramınızdan çok memnun olacaktır." "Hayır, hayır!" diye atıldı köylü, "Ben bunları sana getirdim."
- "Gümüş Kanat" metnindeki diyaloglar dinleme becerisini geliştirir niteliktedir: "— Hani, kuş nerede? Kemal, yaprakların arasında artık hiç çırpınmayan kuşu gösterdi. — İşte! Celil Usta: — Vah zavallıcık, dedi. Bir damla canı kalmış."
- "Sır Tutamayan At Bakıcısı" metnindeki diyaloglar nitelikli olduğu için çocuğun dinleme becerisini geliştir: "— Padişahım sizin için gereken neyse yaparım. Siz sadece bana yapmam gerekeni söyleyin yeter, dedi. Bunun üzerine padişah: — Dinle öyleyse. Seni kardeşimin durumunu gözlemen için görevlendiriyorum."
- "Sen de Bir İyilik Yap " metninde yer alan telefon diyalogu çocuğun dinleme becerisini geliştirmesini sağlar: "Alo, kimsiniz?" "Ben bu telefonu buldum." dedi çocuk. Güniz Hanım kuşkucu

ve tetikteydi: "Peki, benim telefonumu nereden biliyorsunuz?" Çocuk: "Bulduğum telefonda 'ANNEM' diye kayıtlıydı. Ben de sizi aradım. Telefonu parkta, bankın üstünde buldum." (…) "Evet." dedi kadın. "Kızımın telefonu olmalı. Okula giderken parkta düşürmüş sanırım. Aradığın için çok teşekkür ederim. Adın ne çocuğum? Nasıl bulurum seni?"

- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metni taşımış olduğu şiirsellik unsurları bakımından çocuğun metni dinlerken hayal kurabilmesini ve aynı zamanda onda estetik bir zevk ve duyarlılık yaratmasını sağlayacaktır:

"A bülbülüm uslu musun?
Kafeslerde besli misin?
Bencileyin yaslı mısın?
Garip garip ötme bülbül."

7. Eser dil, anlatım, konu, biçim vb. özellikler açısından tutarlı olma durumu

- İncelenen tüm metinler, çocuk gerçekliğini yakalamış, iç ve dış faktörler açısından çocuğun dünyasına seslenebilen metinler olmasından dolayı tutarlı özelliktedir.

8. Eserin çocukta sanat algısı oluşturma durumu

- "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" dışındaki hiçbir metinde resim, müzik, edebiyat gibi bir sanat dalına ve sanat algısına yer verilmemiştir. Ancak "Sevgi Filozofu Yûnus Emre" metninde yer alan şiirler çocukta sanat algısı ve edebiyat sevgisi oluşturmaktadır.

9. Eserin türüne özgü özellikler taşıma durumu

- İncelenen 9 metin hikaye türündedir ve türünün özelliğini taşımaktadır. Ancak "Bu da Benim öyküm" metni türüne özgü değildir. Metin hikâye türündedir, sınırlı bir olay örgüsü ve kişi kadrosuna sahiptir. Yer ve zaman belli değildir.

10. Eserin öğretici olma durumu

- İncelenen tüm metinler, iletiler ve değerler üzerinden dolaylı bir şekilde öğreticil taşındığından ölçüt sağlanmaktadır.

11. Eserin ideolojik söylemlerden uzak olma durumu

- İncelenen tüm metinler ideolojik söylemlerden uzaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın sonuca göre; incelenen hiçbir metinin, 11 estetik ölçütü tam anlamıyla karşılamadığı görülmüştür. Metinler estetik ölçütleri %40 oranında kısmen sağlamaktadır.

Tablo 1'de bulgular bölümündeki sıraya uygun olarak metinler numaralandırılmıştır. Aynı şekilde 11 ölçüt araştırmada incelenen sıraya uygun olarak numaralandırılmıştır. Estetik ölçütlerin bulunma durumu ise "evet, hayır, kısmen" olacak şekilde belirtilmiştir.

Tablo 1. Estetik ölçütlerin metinlerde bulunma durumu

	1. Metin	2. Metin	3. Metin	4. Metin	5. Metin	6. Metin	7. Metin	8. Metin	9. Metin	10. Metin
1. Ölçüt	evet	evet	evet	evet	evet	evet	evet	kısmen	evet	evet
2. Ölçüt	kısmen	evet	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	evet
3. Ölçüt	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen
4. Ölçüt	kısmen	evet	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen
5. Ölçüt	kısmen	kısmen	evet	evet	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	evet
6. Ölçüt	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen
7. Ölçüt	evet	evet	evet	evet	evet	evet	evet	evet	evet	evet
8. Ölçüt	hayır	hayır	hayır	hayır	hayır	hayır	hayır	hayır	hayır	evet
9. Ölçüt	hayır	evet	evet	evet	evet	evet	evet	evet	evet	kısmen
10.Ölçüt	hayır	evet	evet	evet	evet	evet	evet	evet	evet	evet
11.Ölçüt	evet	evet	evet	evet	evet	evet	evet	evet	evet	evet

Estetik zevk ve duyarlılıkla yetişen bireylerin hepsinde nitelikli olan eserleri tanıma, koruma, takdir etme ve değer verme gibi özellikler bulunmaktadır. Aynı zamanda bu bireyler sayesinde okumaktan her seferinde zevk alan, hayatındaki her şeye bir değer yükleyen, sanat algısı gelişmiş olan yeni nesiller oluşacaktır.

Sanat eğitimi, bireylerin kişilik gelişimine doğrudan katkı sağladığı gibi güzel konuşma, okuma, yazma, dinleme gibi dilsel becerilerinin gelişmesinde de etkilidir. Aynı zamanda sağlıklı bir dil

becerisine sahip olan birey, eleştirel ve yaratıcı düşünme, değerlendirme, akıl yürütme, sonuca varma gibi bilişsel becerileri de eğitim sürecinde etkili bir şekilde kullanabilir.

Bu yönleriyle Türkçe öğretim programlarında ayrı bir ders olarak sanat eğitiminin müfredata dâhil edilmesi bu anlamda atılacak önemli bir adımdır. Sanat eğitimi sayesinde metinlerin bütünüyle estetik amacına ulaşması mümkündür.

Estetik ölçütlerin çocuk edebiyatı yazarları ve eğitimciler tarafından daha çok bilinçli bir şekilde dikkate alınması, iç ve dış özellikler bakımından nitelikli ürünlerin artmasını sağlayacaktır. Böylelikle çocuklar; okuma alışkanlığı gelişmiş, estetik duyarlılığa ve zevke sahip, estetik değer yargılarına göre eserleri yorumlayabilen çocuklar olma yolunda ilerleyecektir. Ders kitaplarının hazırlanma aşamasında belirlenen bu estetik ölçütlerin sınanması, çocuk edebiyatında estetiğin daha anlaşılır, uygulanabilir, somut bir olgu olarak yerleşmesine olanak sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akyol, H. (2007). "Görsel Okuma ve Sunu", İlköğretimde Türkçe Öğretimi. Ankara: Pegem Akademi.
Arıcı, A. F. (2016). Çocuk Edebiyatı ve Kültürü. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
Dedeoğlu Orhun, B. (2019). Çocuk Edebiyatında Estetik Ölçütlerin Belirlenmesi ve Bir Çocuk Edebiyatı Kitabının Estetik Ölçütler Açısından Değerlendirilmesi. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Geiger, M. (1985). Estetik Anlayış. Çev. Tomris Mengüşoğlu, İstanbul: Remzi Kitabevi.)

Kamisnki, W. (2009). Çocuk ve Gençlik Edebiyatına Giriş, Çev. Yılmaz Baş. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları).

Kant, I. (2006). Yargı Yetisinin Eleştirisi. Çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınları.

Lim, B. (2004). Aesthetic Discourses in Early Childhood Settings: Dewey, Steiner and Vygotsky. Early Child Development and Care. 174 (5), 473-486.

Nikolajeva, M. (2005). Aesthetic Approaches to Children's Literature. Lanham,Maryland: The Scarecrow Press, Inc.

Sever, S. (2008). Çocuk ve Edebiyat. İzmir: Tudem Yayıncılık.

Şimşek, T. (2014). Çocuk Edebiyatı Tarihine Ön Söz. Türk Dili Dergisi Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı, sy. 756, 15-58.)

Şirin, M. R. (2000). Çocuk Edebiyatı ve Kültürü "Okuma Alışkanlığı ve Medya Sarmalı". Ankara: Kök Yayıncılık.

Şirin, M. R. (2015). Çocuğa Adanmış Konuşmalar 2 -Okuma Kültürü ve Çocuk Edebiyatı-. İstanbul: İz Yayıncılık.)

TDK. (1998). Türkçe Sözlük. İstanbul: TDK Yayınları.

Tunalı, İ. (1998). Estetik. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Townsend, D. (2002). Estetiğe Giriş. Çev. Sabri Büyükdüvenci. İstanbul: İmge Kitabevi.
Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.

KÜRESEL DÜZEYDE SİYASETİN FİNANSMANINDA YAŞANAN SORUNLAR

Cengiz SARI

Sakarya Bölge Adliye Mahkemesi Hakimi, e- posta: cengizsari1975@gmail.com

Özet

Siyasi partilerin finansal ihtiyaçlarının karşılanmasının gerekliliği hususunda bütün demokratik sistemlerde görüş birliği mevcuttur. Fakat bunun ne şekilde olması gerektiği konusunda farklı uygulamalar bulunmaktadır. Yasadışı menfaat grupları, haksız kazanç arayıcıları, demokratik yollar dışında siyasette ve bürokraside etkin olma arzusundakiler, kısacası yolsuzluk beklentisi içerisinde bulunan tüm kişilerin çıkarlarını gerçekleştirmeleri için siyasetin finansmanı yolunu kullanmaları kaçınılmazdır.

Bazı çevreler, siyasi partilerin finansmanı sisteminde buldukları boşlukları kullanarak veya yasaları ihlal ederek demokratik sistemi tahrip etmektedir. Elbette açıkça bir yolsuzluk eylemi olan bu davranışlar netice olarak demokratik sisteme zarar vermesi yanında, diğer yolsuzluk eylemleri gibi gelir adaletsizliği, devlete olan güvensizlik, ayrımcılık ve toplusal barışı bozmak gibi başkaca birçok zarara da sebebiyet vermektedir. Bu sebeple sağlıklı bir demokratik sistemin var olabilmesi ve bu alandaki yolsuzluklarla mücadele edilebilmesi için siyasi partilerin ve adayların finansmanında yaşanan başlıca sorunlar ile yasadışı eylem ve yolsuzlukların neler olduğunun ortaya konulması önem taşımaktadır.

.

Anahtar kelimeler: Siyasi partilerin finansmanı, yolsuzluk, kayırmacılık

THE PROBLEMS IN THE POLITICAL PARTY FUNDING AT GLOBAL LEVEL

Abstract

There is a consensus on the necessity of fulfilling the financial needs of political parties in all democratic systems. However, there are different practices as to how this should be. The illegal interest groups, unfair earnings seekers, those who want to be active in politics and bureaucracy by staying non-democratic ways, in summary all persons expecting corruption, it is inevitable that they use the way of political financing to realize their interests.

The some groups are damaginig the democratic system by using gaps in the financing system of political parties or violating the law. Of course, these acts, which are clearly corruptuion, ultimately damage the democratic system also causes many other damages, such as income injustice, distrust of the state, discrimination and disrupting social peace as well as other acts of corruption. Therefore, in order to ensure a healthy democratic system and fight corruption in this area, it is important to identify the main problems in the financing of political parties and candidates, as well as illegal actions and corruption.

Key Words: Political party funding, corruption, clientelism

GİRİŞ

Günümüzde çok az ülke, demokratik bir rejimden farklı bir rejimle yönetildiğini ileri sürebilir. Gerçekten demokrasi devletler için artık ideal olmanın ötesinde neredeyse meşruiyet şartı gibi görülmektedir. Bu sebeple en otoriter devletler dahi, demokratik bir sistemle yönetildiklerini iddia etmekte, sembolik veya göstermelik de olsa belirli dönemlerde seçimler yapmakta, halkın önüne sandıklar koymaktadır. Bu, en azından yönetimin halka dayandığını ve halkın rızası ile siyasi

makamların elde tutulduğunu göstermek amacıyla yapılmaktadır. Hele hele bir de siyasi partiler mevcut ise demokrasi konusunda epeyce bir yol alındığı izlenimi ortaya konulmaktadır.

Hiç şüphesiz siyasi partilerin varlığı ideal bir demokrasiden söz edebilmek için gereklidir. İleri bir demokrasinin var olduğu söylenebilecek tüm ülkelerdeki yapılan seçimlerde bağımsız adayların yanında siyasi partiler de yarışmaktadır. Çünkü siyasi partiler demokrasinin işlemesi için büyük bir kolaylık ve fayda sağlamaktadır. Bu kolaylık ve faydalar adaylar için olduğu kadar seçmenler için de geçerlidir. Ancak siyasi partilerin kurulabilmesi ve güçlenebilmesi için yeterli maddi kaynaklara sahip olması gereklidir. Ayrıca siyasi partilerin gayri meşru yollardan gelir elde etmek zorunda bırakılmaması için meşru yollardan finanse edilmesi önemlidir. Finansal ihtiyaçlar elbette bağımsız adaylar için de geçerlidir.

Siyasi partilerin finansal ihtiyaçlarının karşılanmasının gerekliliği hususunda bütün demokratik sistemlerde görüş birliği mevcuttur. Fakat bunun ne şekilde olması gerektiği konusunda ülkeden ülkeye birçok farklı uygulamalar bulunmaktadır. Bazı ülkelerde siyasi partilerin finans kaynağı baskın bir şekilde kamu desteği olduğu halde, bazı ülkelerde üye aidatları veya bağışlar parti finansmanında daha belirgin bir yer kaplamaktadır. Bazı zorunluluklar ve siyasi partilerin finansmanın bazı sakıncalı sorunları doğurabileceği kaygısı ülkeden ülkeye farklı uygulamaların benimsenmesini zorunlu kılmaktadır. Örneğin bir kısım ülkelerde vatandaşın siyasi partilere yeterince ekonomik destek vermemesi veya verememesi siyasi partilere kamu desteğinin yoğun bir şekilde yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bazı ülkelerde ise siyasi partilerin devlet kontrolüne geçmesine engel olmak adına mümkün olduğunca siyasi partilere bağış yapılabilmesinin önü açılmaktadır. Ancak bu durumda da siyasi partilerin ve adayların belirli kişilerin veya güç odaklarının kontrolü altına girmesi tehlikesi baş gösterebilmektedir..

Yasadışı menfaat grupları, haksız kazanç arayıcıları, demokratik yollar dışında siyasette ve bürokraside etkin olma arzusundakiler, kısacası yolsuzluk beklentisi içerisinde bulunan tüm kişilerin çıkarlarını gerçekleştirmeleri için siyasetin finansmanı yolunu kullanmak istemeleri kaçınılmazdır. Bu kişiler veya yasadışı çıkar grupları, siyasi partilerin ve adayların finansmanı sisteminde buldukları boşlukları kullanarak veya yasaları açıkça ihlal ederek demokratik sistemi tahrip etmektedir. Elbette açıkça bir yolsuzluk eylemi olan bu davranışlar netice olarak demokratik sisteme zarar vermesi yanında, diğer yolsuzluk eylemleri gibi gelir adaletsizliği, devlete olan güvensizlik, ayrımcılık ve toplusal barışı bozmak gibi başkaca birçok zarara da sebebiyet verecektir. Bu sebeple sağlıklı bir demokratik sistemin var olabilmesi ve bu alandaki yolsuzluklarla mücadele edilebilmesi için siyasi partilerin ve adayların finansmanında yaşanan yasadışı eylem ve yolsuzlukların neler olduğunun ortaya konulması önem taşımaktadır.

Finansal Desteklere Tüm Aktörlerin Erişememesi

Özellikle muhalefet partilerinin ve iktidara mensup bulunmayan adayların finansal desteklere ulaşmasında çoğunlukla bazı engellerle karşılaşılmaktadır. Bu durum özellikle dezavantajlı gruplar olan kadınlar ve gençlerin siyasete katılımlarını olumsuz yönde etkilemektedir (Ohman, 2014:39). Bu engellerin ortadan kaldırılması için siyasi partilere kamu desteği yapılırken objektif ölçütlerin kullanılması yoluna gidilmektedir. Bazen bunun da ötesine geçilerek sınırlı sayıda da olsa bazı ülkelerde kadınlara ve gençlere ek katkılar yapılmaktadır. Belçika, Fransa, İrlanda, Portekiz ve İspanya'nın dahil olduğu, 21 ülkeden sadece Fransa, İrlanda, Portekiz ve İtalya siyasette cinsiyet eşitliğini sağlama amacıyla doğrundan kamu desteği sağlamaktadır (Piccio, 2014:210). Buna karşılık Güney Amerika ülkelerinde bu oran çok daha yüksektir (Londono ve Zovatto, 2014:142).

Dünya genelinde de dezavantajlı grupların siyasette temsil edilmeleri konusundaki farkındalık her geçen gün artmakta, kadınlara seçim kampanyalarında ek finansal destek sağlanması anlayışı daha fazla ülke tarafından desteklenmektedir. Bu konuda farklı ülkelerde farkı uygulamalar bulunmaktadır. Ancak kadınlara ilave kamu desteğinin sağlanması ile onların seçilme oranlarının değişimi arasında bir korelasyon bulunup bulunmadığı hususu henüz kesin olarak ispatlanabilmiş değildir (Falguera: 2017).

Bazen sadece muhalefet olmak dezavantajlı gruplara dahil olmak için yeterli olmaktadır. Özellikle otoriter rejimlerin hakim olduğu ülkelerde muhalefet partileri az veya çok gayri meşru görülmektedir. Bu sebeple muhalefet partileri ve adaylarının özel şahıslardan da destek almaları zorlaşmaktadır. Çünkü bu partiler veya adaylar desteklendiğinde ilgili kişiler veya kuruluşlar bazı krediler veya lisansların alınması veya bazı ihalelere katılabilmesi gibi konularda çeşitli yaptırımlarla karşılaşabilmektedir(Ufen: 2014,87). Tüm düşüncelerin sesini duyurabilmesi ve yeterli desteği alabilirse iktidar olabilmesi için demokrasilerde küçük siyasi partilere ve onların adaylarına destek sağlanması önem arz etmektedir. Bu sebeple birçok ülkede siyasi partilere kamusal destek yapılmaktadır. Ancak kamu desteklerinin büyük partilere daha fazla yapılması ve küçük partilere daha az finansal destek sağlanması nedeniyle küçük partilerin güçlenmesi oldukça zorlaşmaktadır.

Siyasi partilere kamu desteğinin sağlanması küçük partilerin korunması ve geliştirilmesi amacını taşıdığı halde bu destek bazı durumlarda varoluş gerçeğinin tam zıddına hizmet eder bir hale gelebilmektedir. Bazı yazarlar kamu desteğinin uygulamada bir kısım siyasi partileri kartelleştirdiğini ileri sürmüştür (Hatipoğlu, 2009:244). Kamu yardımlarının, siyasi yaşamda küçük partiler aleyhine sonuçlar doğurduğuna ilişkin verilere ulaşan çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Uzun, 2009, 72). Yapılan kamu destekleri sonrasında seçim harcamalarındaki yüksek artışlar, bu çalışmaların sonuçlarını desteklemektedir (Gian Franco Ciaurro, 1992:111). Kamu desteklerinin siyasi partilerin seçim harcamalarında artışlara neden olması, büyük ve güçlü partiler ile daha küçük partiler arasındaki seçim yarışında, yürütülen kampanyaların büyüklüğü ve etkinliği bakımlarından büyük orantısızlıklara neden olabilmektedir (Uzun, 2014: 14). Bu durumun önüne geçebilmek için bazı ülkelerde siyasi partilerin ve adayların seçim harcamalarına sınırlar getirilmektedir (Walecki, 2004:24).

Kamu Kaynaklarının Kötüye Kullanılması

Siyasetin finansmanında yaşanan en önemli sorunlardan birisi kamu kaynaklarının kötüye kullanılmasıdır. Bu bağlamda sağlanan finansal desteği kimlerin kullanabileceği veya kimlerin harcama yapabileceği hususu önem taşımaktadır. Elbette adaya kampanya süresince yardımcı olacak kişiler de bu kaynakları kullanabilecektir. Siyasi partiler, adaylar ve kampanya sürecine katılacak kişilerin harcamalarındaki temel kısıtlama amaç kriteridir. Kötüye kullanmanın yaşanmaması için tahsis edilen kaynakların amacı dışında kullanılmaması gerekmektedir. Ancak bu harcamaların kapsamının ne olacağı şüphesiz çok açık değildir. Burada, yasal olmak kaydıyla, seçilme şansını yükseltebilecek tüm faaliyetlerin bu amaca hizmet ettiği kabul edilmektedir. Bu konuda Fransa Danıştay'ının verdiği kararlar oldukça dikkat çekicidir. Fransız Danıştay'ı vermiş olduğu kararlarda seçim kampanyası esnasında bir adayın makyajı, giyimi ve güvenliği için yapılan harcamaların seçim gideri olarak kabûl edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Odyakmaz, Çınarlı, Özcan, 2012:12).

Siyasi partilerin mali açıdan denetimi konusu, hukukçuları, anayasacıları, maliyecileri, siyasileri, vatandaşları ve siyaset bilimcileri ilgilendirmektedir. Sadece bu ilgi alanının genişliği dahi sorunun ne kadar karmaşık ve kaypak olduğunu göstermektedir (Yücekök, 1972:81). Adaylara ve siyasi partilere mümkün olduğunca özgürlük, hareket kabiliyeti ve takdir hakkı bırakmak elbette işin doğası gereğidir. Ancak bu takdir hakkı kullanılırken yasadışı ve siyasi etik kurallarına aykırı davranılmamalıdır. Kamu kaynaklarının kötüye kullanılmaması ve israfın önüne geçilmesi için denetim yapılması önem arz etmektedir. Bu durum hukuk devleti olmanın da bir gereğidir. Bu denetimler bazı ülkelerde bağımsız idari otoriteler tarafından yerine getirilmektedir. Türkiye'de ise bu denetimi Anayasa Mahkemesi yapmakta ancak bu hususta Sayıştay'dan yardım almaktadır.

Özellikle iktidar partileri yasal olarak kendilerine takdir edilen yardımların yanında devletin diğer imkanlarını da propaganda faaliyetleri için kullanabilmektedir. Bu durumda gerçekten siyasilerin hangi eylemlerinin siyasi propaganda için yapıldığı, hangilerinin mevcut görevleri kapsamında yapıldığı konusunu ayrıt etmek oldukça zordur. Bu istismarın en çok otoriter ülkelerde yaşandığı bilinmektedir. Örneğin, Tayland'da 2004 yılında yaşanan Tsunami felaketinden birkaç hafta sonra hükümetin dağıttığı pirinç paketlerinin üzerinde iktidar partisinin adının yazılı olması kötüye kullanımın bariz bir örneğidir (Bjarnegård, Elin (2013:88).

Kayırmacılık

Para veya mal gibi bir değer sunulmaksızın yetki sahibi kişilerin etkilenmesi söz konusu olabilir. Örneğin çoğu kez akrabalık ilişkisi veya nüfuz sahibi bir kişi olma, böyle bir etkinin nedeni olabilmektedir. Gerçekten çoğu kez yakınları açısından bir memur, kamu görevlisi olmasından önce bir akrabadır (Berkman, 2009:32). Bazı ülkelerde bu şekilde akrabaların kayrılması etiğe aykırı bulunmamakta, gayet olağan karşılanmaktadır. Afrika'da bu durumu özetleyen yaygın bir söz olduğu ifade edilmektedir. "Afrika'da siyasi otorite, vermek ve kayrılmayı garanti etmek üzerine kuruludur. Bu durum devlettin merkezinden en alttaki köye kadar böyledir."(Wan De Valle 2001, 51). Hatta bazı yazarlar, Afrika ülkelerinde kamu görevlilerinin kendi kabilesinden olan kişilere imtiyazlı davranılması ve onların kayırılmasını toplumsal ahlak kurallarına aykırı bulunmadığını bunun tam aksine böyle bir davranışın memur için bir erdem sayıldığını belirtmektedir (Wraith, Simpkins, 1963:35). Siyaset alanında da nüfuzlu bir ailenin mensubu olmak çoğu kez tercih nedeni olabilmektedir.

Güçlünün kayrılması sorunu her ülkede ve bölgede farklı bir şekilde ortaya çıkabilmektedir. Bazı gelişmiş ülkelerde sendikalar ve bazı iş çevreleri ile olan ilişkiler ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Birleşik Krallıkta muhafazakarlar, Yeni Zellanda'da Ulusalcılar ve Avusturalya'da liberallar, iş adamlarından gelecek desteklere büyük ölçüde bağımlıdır (Nassmacher, 2014:259). Karşılaşılabilecek bazı sorunların önüne geçebilmek adına, Kanada'da sendikaların siyasi partilere destek vermesi yasaklandığı halde az önce sayılan üç ülkede işçi partileri, geleneksel olarak sendikalar tarafından oluşturulan sendikal hareketlerin siyasi kolları olarak varlıklarını sürdürürler. (Murphy, Ronan J. and Farrell, David M. (2002:360). Bu durum aynen Afrika ülkelerinde olduğu gibi sendikaların siyasi partiler üzerinde kabile benzeri bir etkinlik kurmalarına neden olabilir.

Adayların belirlenmesi sürecinde parti merkezindeki kişilerle yakın olmanın başlıca etken olması, adayın seçilmesinden sonra "bizim sayemizde buradasın" türünden ifadelerle kendisinden bir şeyler isteyen kişilerin etrafını sarması ile sonuçlanabilmektedir (Kitapcı, 2009: 506). Bu durumda seçilen kişiler seçilmelerine merkezdeki kişilerin veya kabilesinin ya da başka bir oluşumun etkili olduğunu düşündüklerinden halka hizmet etmek yerine bu kişi veya gruplara hizmet etmek yolunu tercih edeceklerdir. Bundan daha vahim olanı ise lidere gösterilen sadakat ve hizmetin yeniden seçilebilme, hak etmese de yükselebilme, kişisel ikbal sağlama, kendine ve çevresine maddi çıkar sağlama gibi imkanlar sağlamasıdır (Özer, 2009:517).

Yabancıların Siyaseti Finansı

Birçok ülkede yabancıların siyasi partileri finanse etmesi yasaklanmıştır. Bu yasak şüphesiz devletin bağımsızlığını teminat altına alma amacını güder. Daha açık bir ifadeyle yabancı ülkelerin belirli bir ülkedeki siyasi partilere finans sağlamaları, o siyasi parti iktidarı ele geçirdiğinde, yabancı ülkelerin ülke siyasetini etkilemelerine neden olabilir. Hemen belirtelim ki siyasi partilere yapılan yabancı desteklerinin denetlenmesi çok kolay bir iş değildir. Özellikle yurt dışında yaşayan vatandaşların destekleri ve diaspora komitelerinin mali desteklerini, yabancı mali desteklerden ayırt etmek oldukça zordur. Bu destekler ise bazı partiler için oldukça önem arz etmektedir. Örneğin, Sri Lanka'daki Tamil partileri ile Pakistan'daki Muttahida Qaumi Hareketi bu gelirlere büyük ölçüde bağlıdır(Suri, 2007:102). Bu sebeple yurt dışından gelen her desteğin yabancı mali desteği sayılarak yasaklanması o ülkedeki siyasi partilerin gelişimine ve demokrasiye zarar verebilir.

Geçmişte bazı ülkelerin başka bir ülkedeki siyasi partilere finansal destek sağlamaları yapılan seçimleri de şaibeli hale sokmuştur. Örneğin İran mali desteklerinin 2010 yılında Afganistan'da gerçekleşen seçimlerin sonuçlarını etkilediği düşünülmektedir (Democracy International 2011:26). Yabancı mali destekler Güney Amerika ülkeleri için de öteden beri sorun teşkil etmiştir. Bu sebeple bölge ülkeleri demokrasilerini korumak için, bu mali yardımları engelleme amacı güden çok geniş bir yasal düzenleme repertuarına sahiptir. Ancak tüm düzenlemelere rağmen zaman zaman yasadışı uygulamalar ile karşılaşılmaktadır. Örneğin Ekvador ve Nikaragua gibi bölge ülkelerindeki bir kısım siyasiler 1997-2002 yılları arasında bir uzak doğu ülkesinden mali yardım aldıkları yönünde ciddi suçlamalarla karşılaşmıştır (Juan Fernando Londoño and Daniel Zovatto, 2014:132).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 69/10. Maddesinde siyasi partilerin yabancı devletlerden uluslar arası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alamayacağı, aksi takdire siyasi partinin temelli kapatılacağı düzenlenmiştir. Aynı şekilde birçok batı ülkesinde de siyasi partilere yabancıların mali destekte bulunmaları yasaklanmıştır. Bununla birlikte özellikle Merkez Avrupa'da, Avrupa parlamentosunun yapısının da etkisi ile ülkelerin siyasi partileri arasında yoğun bir ilişki vardır. Örneğin birçok Avrupa ülkesinin sosyalist partileri arasında yoğun bir ilişki ve bağlar mevcuttur. Bu sebeple bu partilerin ve bağımsız sivil toplum kuruluşlarının birbirlerini desteklemeleri, olağan karşılanmaktadır (Smilov, 2014:178. Siyasi partilere yapılan yabancı mali destekler konusunda bazı ülkeler is daha da müsamahalıdır. Örneğin Kolombiya, Peru ve Uruguay'da siyasi partilere yabancı destek sağlanması önünde yasal bir engel bulunmamaktadır (Speck, 2004: 32 . Yeni Zellanda'da ise belirli sınırlar altında (1500 dolara kadar) yabancı mali desteklere izin verilmektedir(Karl Heinz Nassmacher, 2014:262).

Kayıt Dışı Para Akışı

Kayıt dışı para akışının bir nedeni de siyaset alanıdır. Gelişmiş demokrasilerde devletin en önemli denetleyicilerinden birisi de vatandaşlardır. Bununla birlikte bazı ülkelerde kanun yapıcıları ile uygulayıcıların farklı olması, vatandaşların devleti denetlemelerine engel olmaktadır. Öte yandan, siyasi iktidarların oy kazanmak amacıyla bazı baskı gruplarının istekleri doğrultusunda vergi yükünü belirli kesimler üzerine yıkmaları da kayıt dışı ekonomiyi beslemektedir (Kaya, 2011:148).

Siyasetçilerin yeniden seçilmek istemeleri, yüksek oy potansiyeline sahip seçmen kitlelerini zor duruma sokacak uygulamalardan kaçınmalarına, söz konusu kesimlerin kayıt dışı faaliyetlerinin bir kısmını göz ardı etmelerine neden olabilmektedir (Kaya, 2011:148). Aksi durumda kayıt dışı ekonomi ile mücadele siyasi partilerin seçim kazanmalarını güçleştirebilir. Hele hele seçmen kitlelerinin büyük bir kesiminin küçük esnaf ve çiftçi olduğu ülkelerde kayıt dışı ekonomiyle mücadele gerçekten zorlu bir iştir. Bu sebeple götürü ve basit usulde vergilendirme adı altında bazı ülkelerde kayıt dışı ekonominin belli ölçülerde hukuksal olarak korunduğunu söylemek mümkündür (Işık ve Acar, 2003: 122). Bazen bazı yapısal nedenler de bu zorunluluğu doğurabilmektedir. Bu durum özellikle bankacılık sisteminin yetirince gelişmemiş olduğu bazı Afrika ülkelerinde belirgin bir şekilde kendisini göstermektedir (Ohman, 2014:41). Çünkü nakit işlemleri kontrol etmek bankacılık işlemlerini kontrol etmeye göre çok daha zordur.

Kayıt dışı ekonomi ile siyasi partilerin finansmanı arasındaki ilişki kendisini en çok siyası patilere yapılan bağışlarda göstermektedir. Ancak kayıt dışı ekonominin ne kadarlık bir kısmının siyasi partilere aktarıldığının net olarak hesaplanması mümkün değildir. Ancak bu zorluğa rağmen ortaya çıkan skandallar, siyasetçiler ile büyük menfaat grupları arasındaki ilişkilerinin büyüklüğü konusunda fikir verebilmektedir. Örneğin ABD'de yaşanan Watergate ve Enron skandalları, Almanya'da Başbakan Helmut Kohl, Birleşik Krallık'ta Poulson, Fransa'da emlak Gaullistligi ve Roland Dumas'ın karıştığı skandallar, siyasetçilerin partilerine veya şahıslarının siyasi çalışmalarına katkıda bulunması karşılığında siyasi iktidarın fırsatlarını bu şahıs ya da şirketlere sunabileceğine ilişkin bazı vakıalardır(Ekizceleroğlu, 2015:114).

Siyasi partileri ve adayların seçim kampanyalarının finansmanı konusunda harcamaları ile gelirlerinin denetimine ilişkin yeterli yasal düzenlemenin olmaması, seçilenlerin mal varlığı bildirimlerinin kamuoyu denetimine tabi tutulmaması, kanunların yapılma sürecinde açık ve kamuoyunu bilgilendirmeyi esas alan bir yapının olmaması, siyasi partilere ilişkin düzenlemelerin, demokratik ve katılımcı olmayan bazı unsurlar ihtiva etmesi ve bunun da partilerin yönetiminde etkin olması gibi nedenlerden dolayı kayıtdışı ekonomi siyasi parti finansmanında etkili bir rol oynamaktadır(Kaya, 2011:151). Bunun yanında kültürel nedenler de bazı ülkelerde etkili olabilmektedir.

Opaklık

Yolsuzlukla mücadele açından, gerekli verilerin sistematik olarak raporlanarak açıklanması, denetim ve kayıtlara erişim oldukça önemlidir (Walecki, 2004:19). Açıkçası tüm bunlar şeffaflıkla ilgilidir.

Şeffaflık, siyasilerin ve yöneticilerin yaptıkları eylem ve işlemlerin herkesçe ve özellikle de ilgilerince görülmesi ve bilinmesi ile sağlanır. Bu açıdan bilgi edinme hakkı büyük önem taşımaktadır. Yönetimde açıklık demokratik bir toplum olmanın gereğidir. Açıklığın ise zıt anlamlısı opaklıktır. Opaklık kısaca dışa kapalılık ve gizlilik demektir. Siyasi partilerin finansmanı konusunda yapılan mali desteklerin kamuoyu önünde gerçekleşmesi, harcamaların da aynı şekilde raporlanarak kamuoyuna duyurulması şeffaflığın sağlanması açısından önem arz etmektedir.

Sivil toplum kuruluşları siyasi partilerin finansmanı konusunda şeffaflığın sağlanmasında oldukça önemli bir fonksiyon görürler. Seçim kampanyalarını finansmanını gözlemleyen bağımsız oluşumlar tüm dünyada yaygınlaşmaktadır, Bu oluşumlar bir taraftan siyasetin finansmanı konusunda farkındalığı artırmakta diğer yandan da davranış değişikliğinin sağlanması ve reformların yapılmasında itici güç olmaktadır. (Ohman, 2014:32).

Şeffaflığın sağlanmasında ifade özgürlüğü ve medya da önemli bir işlev görmektedir. Bilginin elde edilmesi ve özgürce yayılması ve bunun sonucunda kamuoyunun oluşturulması konusunda ifade ve medya özgürlüğü vazgeçilmezdir. Özellikle bazı otoriter ülkelerde medya özgürlüğünün yeterli olmaması bu ülkelerdeki siyasi partiler ve adayların finansmanı konusunun sorgulanır olmasına neden olmaktadır. Avrupa ülkelerinin birçoğunda da siyasi partilerin ve adayların bağışçılarının kimliklerini açıklamalarına dair bir zorunluluk bulunmamaktadır (Piccio, 2014:233).

Yaptırımların Yetersizliği

Hangi alanda olursa olsun belirli kuralların hayat kazanabilmesi için yaptırımlar çoğu kez gerekli olmaktadır. Siyasi partilerin finansmanı konusunda da mevcut kuralların dikkate alınması için uygun yaptırımların benimsenmesi gerekmektedir. Ancak hemen belirtelim ki bu alanda sadece ceza hukuku yaptırımları ile sınırlı kalınmamalı, kapsamlı bir yaptırım mekanizmasının oluşturulması gerekmektedir. Yapılan araştırmalar, merkez Avrupa'da, devlet desteklerindeki kesintiler ve masrafların geri ödenmesine ilişkin idari yaptırımların ceza hukukuna ilişkin yaptırımlardan daha etkili olduğunu göstermiştir (Wlecki, 2004:27). Bu durumu siyasetin finansmanında yapılan kural ihlalinde hapis cezalarını diğer ülkelere göre daha yaygın bir şekilde uygulayan Afrika ülkelerinin yeterli sonuç alamamaları doğrulamaktadır (Ohman, 2014:61).

Yolsuzluğa Karşı Devleler Grubu (GRECO) Kuzey, Batı ve Doğu Avrupa ülkelerinde siyasetin finansmanı konusunda etkili gözlem ve yaptırım gücünün bulunmamasının en önemli sorunlar olduğunu vurgulamıştır (Piccio, 2014:209). Ancak burada en önemli husus yaptırımların siyasi partilerin ve adayların bağımsızlığına zarar verilmemesidir. Söz konusu yaptırımların siyasi iktidarın muhalefet üzerindeki gücü olarak uygulanması demokrasi için gerçekten tahrip edici sonuçlar doğuracaktır. Elbette etkili sonuçlar alınabilmesi için ülke şartlarına uygun düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Öte yandan bu konudaki kuralların başarılı olması bağımsız düzenleyici kurullar ile siyasi partiler, adaylar ve diğer paydaşların yakın iletişim içerisinde bulunmalarına bağlıdır (Ohman, 2014:62). Son dönemlerde yaygınlaşan bağımsız yapılar genellikle bir yaptırım kabiliyetinden yoksundur. Yine de bazı ülkelerde oluşturulan bağımsız kurullara bir kısım önemli yetkiler verilmiştir. Fransa'da bulunan Seçim Hesapları ve Siyasî Finansmanlar Millî Komisyonu'nu kampanya hesabını kabûl veya reddetme ya da yeniden düzenleme, seçim sonrasında adaya devlet tarafından geri ödenecek olan paranın miktarını da belirleme gibi yetkilere sahiptir (Odyakmaz, Çınarlı ve Özcan, 2012:13).

Yapılan mali denetim sonucunda siyasi partilerin kapatılması ya da seçimlerin iptali gibi yaptırımların uygulanması oldukça istisnaidir. Hiç şüphesiz siyasi partilerin ve adayların karşılaşabileceği en etkili yaptırım seçmenlerin nazarında itibarlarının kaybedilmesi ve oy kaybetmeleridir. Ancak bir taraftan seçmenlerin yapılan yolsuzluklardan haberdar olması çoğu zaman mümkün olmadığı gibi diğer yandan seçmenlerin oy vermeyerek cezalandırma etkisi, bu tür ihlalleri yapan partilerin fazla olması durumunda yeterince işe yaramamaktadır (Ekizceleoğlu, 2015:126).

Partilerin Devlet Bağımlılığı

Siyasi partilere devlet yardımı yapılması neredeyse tüm dünyada kabul gören bir uygulamadır. Hemen hemen tüm ülkelerde az veya çok devlet yardımı yapılmaktadır. Bazı ülkelerde siyasi partilere bağış yapılması konusunda bir kültürün bulunmaması bu durumun başlıca nedenidir. Öte yandan siyasi partileri, bazı menfaat gurupları ve yabancı unsurların etkisinden kurtarmak maksadıyla da partilere devlet yardımları yapılmaktadır. Ancak siyasi partilere yapılan devlet yardımları demokrasi açısından bazı sakıncalı sonuçlar doğurabilmektedir. Yapılan yardımlar, siyasi partileri devlet kurumu haline dönüştürebilmektedir. Bu durum adeta kaş yapayım derken göz çıkarmaya benzemektedir. Ayrıca birçok ülkede yaygın bir uygulama olarak göze çarpan büyük partiye belirgin bir şekilde daha fazla ödeme yapılmasının partiler arasındaki rekabeti bozan bir yönü de bulunmaktadır.

Bazı otoriter ülkelerde devlet yardımları muhalefet partilerini izleme, denetleme ve siyasi rekabeti kontrol etme enstrümanı işlevi görmektedir. Bu ülkelerde devlet desteği sistemi partileri deyim yerinde ise uysallaştırmakta rejimle dost bir hale getirmektedir (Smilov, 2014:184). Bu şekildeki siyasi partiler 1900'lü yıllarında başlarında kurulan ve işçilerin karşısında patronları tutan sarı sendikalara benzemektedir. Bu durumun önüne geçilebilmesi için siyasi partilere devlet yardımının yapılmasında objektif kriterlerin benimsenmesi gerekmektedir. Bundan daha da önemlisi siyasi partilere daha çok vatandaşın küçük miktarlarda bağışlarda bulunması geleneğinin yerleştirilmesidir. Böylece siyasi partiler bazı menfaat çevrelerinin ve devletin bağımlılığından kurtulabilecektir.

SONUÇ

Demokratik bir sistemin varlığı için siyasi partilerin var olması yetmemekte, bu partilerin dış etkilerden bağımsız olarak çalışabilmesinin temin edilmesi gerekmektedir. Bunun için de siyasi partilerin ve adayların ne şekilde finanse edildiklerinin ve bunların harcamalarını nasıl yaptıklarının büyük önemi bulunmaktadır. Bu sebeple Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi gibi uluslar arası örgütler de ülkeler hakkında hazırladıkları ilerleme raporları veya uygunluk raporlarında siyasi partilerin finansmanı sorunu özerinde önemle durmaktadır.

Siyasi partilerin finansmanındaki uygunsuzluklar, başka alanlardaki yolsuzluklarda olduğu gibi, en çok dezavantajlı grupları olumsuz etkilemektedir. Son zamanlarda dünyanın büyük bir kısmında kadınların siyasetteki yoğunluğunun artması konusunda ciddi bir çaba bulunduğu görülmektedir. Bazı ülkeler kota uygulaması ile bazı ülkeler kamu fonları ile ya da başkaca desteklerle dezavantajlı kişilerin temsil ve karar mekanizmalarındaki oranını artırma niyetini ortaya koymaktadır. Devletler kendi özel şartlarına göre uyarladıkları bu yöntemleri deneyerek sonuç almaya çalışmaktadır. Her geçen gün siyaset alanında daha etkin konumlarda yer alan dezavantajlı kişilerin oranındaki artış, bu çabaların boşa gitmediğini göstermektedir.

Siyasi partilerin finansmanında kurullar oluşturulurken başarılı sonuçlar alınmasında her ülkenin özel şartlarının mümkün olduğunca gözetilmesi önem taşımaktadır. Örneğin siyasi partilere ve adaylara yapılan devlet yardımları bir taraftan onları yabancı ülkeler, şirketler ve diğer menfaat grupları ya da suç örgütlerinin etkisinden kurtarabilecekken, bu durumun siyasi partileri devlet ya da iktidar partisinin himayesine sokması sonucunu doğurması mümkün olabilmektedir. Bu sebeple siyasi partilerin finansmanında ülke gerçeklerini gözeten, dengeli ve hakkaniyete uygun bir sistemin oluşturulması gerekmektedir.

Sonuç olarak her sorunda olduğu gibi "denetim" siyasetin finansmanı konusunda en öncelikli ele alınması gereken husustur. Siyasetin finansmanında temiz bir yönetim anlayışının oluşması sağlam bir denetim mekanizmasının kurulu bulunmasına bağlıdır. Bu sebeple bazı ülkeler bu denetimi bağımsız idari otoritelerin yapmasını uygun bulmuştur. Gerçekten işin mahiyetine bakıldığında bu alan bağımsız idari otoritelere en çok ihtiyaç duyulan alandır. Siyasi partilerin iktidar ve devletin kontrolünden de korunması gerekliliği bu ihtiyacı doğurmaktadır. Ayrıca halkın denetiminin sağlanması için ifade özgürlüğünün sağlanması ve siyasi partilerin gelirleri ve harcamalarının şeffaf bir şekilde kamuoyu ile paylaşılması hayati derecede önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Bjarnegård, E. (2013). Gender, Informal Institutions and Political Recruitment: Explaining Male Dominance in Parliamentary Representation. Hampshire: Palgrave Macmillan; Andreas Ufen 2014:88.

Democracy International (2011). Afghanistan Election Observation Mission 2010: Final Report, s.26, available at http://www.democracyinternational.com/publications/election-observation-mission-afghanistan-2010-parliamentary-elections-report

Ciaurro, G.F. (1992). Public Financing of Parties in Italy. Comparative Political Finance in the 1980s içinde, der. Herbert E. Alexander, (Cambridge University Press, Cambridge: 1989), s.166- 168.

file:///C:/Users/ab39688/Downloads/Walecki,%20et%20al_Political_finance%20(1).pdf
Ekizceleroğlu, R. (2015). Türkiye'de Siyasi Partilerin Finansmanı ve Siyasi Rekabette Eşitlik. Yayınlanmış Doktora Tezi, Yayınlanmış İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.

Hatipoğlu, A. (2009). Siyasi Partilere Hazine Yardımı: Sosyolojik Bir Değerlendirme. İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No: 41.

Işık, N., ACAR, M. (2003). Kayıtdışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Boyutları, Yarar ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 21, Temmuz-Aralık, ss. 117-136.

Kitapcı, İ. (2009). Etik Yozlaşmadan Siyasi Yozlaşmaya. Ankara: Kamu Etiği Sempozyum Bildirileri 2, TODAİE Yayınları..

Londoño, J. F., Zovatto, D. (2014). Latin America. s. 129-171, International IDEA Strömsborg, Stockholm, Sweden. SE-103 34.

Murphy, R. J., Farrell, D. M. (2002). Party Politics in Ireland: Regularizing a Volatile System, in Paul Webb, David Farrell and Ian Holliday (eds), Political Parties in Advanced Industrial Democracies, pp. 217–47. Oxford: Oxford University Press.

Nassmacher, K. H. (2014). The Established Anglophone Democracies. s. 255-298, International IDEA Stockholm, Sweden, Strömsborg, SE-103 34.

Ohman, M. (2014). Africa, s. 39-75, International IDEA Strömsborg, Stockholm, Sweden.SE-103 34.

Kaya, M. V. (2011). Politik Rekabette Siyasi Parti Finansmanının Rolü: Türkiye Örneği. Yayınlanmış Doktora Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.

Ohman, M. (2014). Getting the Political Finance System Right. International IDEA Strömsborg, Stockholm, Sweden, (12-34)SE-103 34.

Odyakmaz, Z., Çınarlı, S., Cem, Ö. (2012). Fransa'da ve Türkiye'de Seçim Kampanyalarının ve Siyasi Partilerin Finansmanının Denetimi. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 20, Sayı 2.

Özer, A.İ. (2009). Yolsuzluk Ekonomisinin Temelleri. Ankara: Kamu Etiği Sempozyum Bildirileri 2, TODAİE Yayınları.

Piccio, D. R. (2014). Getting the Political Finance System Right. International IDEA Strömsborg, Stockholm, Sweden. (207-245)SE-103 34.

Smilov, D. (2014). Eastern, Central and South-eastern Europe and Central Asia. s. 173-197, International IDEA Strömsborg, Stockholm, Sweden. SE-103 34.

Suri, K. C. (2007). Political Parties in South Asia: The Challenge of Change. Stockholm: International İDEA.

Ufen, Andreas (2014). Asia, Funding of Political Parties and Election Campaigns, Introduction to Political Finance. International IDEA Strömsborg, Stockholm, Sweden.

(82-127) SE-103 34.

Uzun, C. D. (2009). Anayasa Hukuku Açısından Siyasi Partilerin Finansmanı. Ankara: Adalet Yayınevi.

Uzun, C. D. (2014). Siyasi Partilerin Finansmanı Devlet Yaptırımı, Sınırlamalar ve Mali Denetim, Analiz Dergisi Sayı:110.

Walecki, M. (2004). Is The Adviser For Political Finance At The International Foundation For Election Systems, or IFES.

Walle, V. N. (2001). African Economies and the Politics of Permanent Crisis, 1979–1999. New York: Cambridge University Press.

Wilhelm S. B., Campaign finance reform: is Latin America on the road to transparency?, file:///C:/Users/ab39688/Desktop/akademik/siyasi%20partilerin%20finansmanı/Walecki,%20et%20al_Political_finance.pdf

Wraith R., Edgar S. (1963) Corruption in Devoloping Countries, London: George Allen and Unwin.

Yücekök, A . (1972). Siyasi Partilerin Masraf Denetimi, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 27.

TASARIM- ERİŞİLEBİLİRLİK KAVRAMI ARASINDAKİ ÇOK BOYUTLU İLİŞKİNİN MEKAN TASARIMI ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğretim Üyesi Özge KANDEMİR

Eskişehir Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi İç Mimarlık Bölümü

ozgekandemir@eskisehir.edu.tr

Araş. Gör. Zeynep ACIRLI

İstanbul Ayvansaray Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü

zeynepacirli@ayvansaray.edu.tr

ÖZET

Tasarım kavramı insanların fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçları, etik değerleri, kültürel kodlamaları, günlük aktiviteleri ile doğrudan ilişki içerisindedir. Kültürel yapıda ve teknolojik alanda yaşanan değişim ve gelişimler tasarım kavramının pratik ve düşünsel anlamda çeşitlilik göstermesini sağlamış, ancak eylem özünde hep aynı kalmıştır. Bu yönde Giacomin (2012)'nin ifadesiyle tasarlama eylemi "insanların ürün, sistem ve hizmetle etkileşiminin fiziksel doğasından metafizik anlamına kadar birçok soru ve cevabı kapsamalıdır". Bu nedenle merkezinde insanı bulunduran tasarlama eylemi bir ayrıştırma ya da öne çıkartma olmadan bütün insanlara yönelik olup, tasarımcıların hedefi bireylere eşdeğer deneyimler yaşatmak olmalıdır. Zaten Benzel'in (1985)) söylemiyle "hümanist bir çalışma olarak sınıflandırılması" gereken tasarlama eyleminin sonuç ürünü (nesne, mekan, bilgi vs.) insanlar tarafından erişilebildiği oranda kullanılmakta ve amacına ulaşmaktadır. Bu durum tasarlama eyleminin özü ile erişilebilirlik kavramı arasındaki ilişkinin yeniden ortaya konulmasını gerekli kılmaktadır. Scherrer (2001) "erişilebilirlik kavramı bir zincire benzetildiğinde, zincirin tek bir halkası bile eksilse, bütün zincirin koptuğunu ve bireyin ulaşılabilirliğinin ortadan kalktığını ifade etmektedir. Bu doğrultuda ele alınan çalışma tasarım-erişilebilirlik kavramı arasındaki ilişkiyi açığa çıkarırken; çevresel, kültürel ve psikolojik verilerin entegrasyonundan doğan erişilebilirlik kavramının çok boyutluluğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Yapılan literatür araştırmaları üzerinden elde edilen, tasarım-erişilebilirlik ilişkisine yönelik yapılan çalışmalarda ve yayınlanan ulusal mevzuatlarda kavramın daha çok fiziksel boyutu üzerinde yoğunlaşıldığı dikkat çekmektedir. Bu nedenle çalışma, daha fazla insan, ortam ve ürünü kapsayan günümüz tasarım eylemlerinde tasarımcıların yükümlülüklerini, ortaya koyduğu literatür verileriyle hatırlatmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede tasarım genelinde ve mekan tasarımı özelinde erişilebilirlik kavramı ele alınırken kavramın fiziksel, sosyo-kültürel, psikolojik boyutları bütünleşik olarak değerlendirmeye alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tasarlama Eylemi, Erişilebilirlik Kavramı, Mekan Tasarımı

EVALUATION OF THE MULTI-DIMENSIONAL RELATION BETWEEN DESIGN AND ACCESSIBILITY CONCEPT ON SPACE DESIGN

ABSTRACT

Design concept is directly related with the physiological and psychological needs, ethics, cultural codes, and daily activities. Changes and improvements in the cultural structure and technology helped design range in practice and idea. However, action always remained. According to Giacomin, human-centered

design consists of a series of questions and answers which span the spectrum from the physical nature of people's interaction with product, system and service to the metaphysical (2012). So, human-centered design must not divide or promote people but must be intended to every individual. Designers' aim must be making all people experience equally. Final product (tool, interior, knowledge etc.) is a result of design which was called as "a humanist study classification" by Benzel (1985), and is used as much as it is accessible. This needs to revise the relationship between design activity and accessibility. According to Scherrer, accessibility can be likened to a chain, when a single ring of chain is missing, the entire chain is broken, and accessibility will disappear (2001). Thus, this study investigates the relationship between design and accessibility, and tries to push forward the multidimensional identity of accessibility through the integration of environmental, cultural and psychological data. Literature search showed that, the researches on design-accessibility relationship and national legislations focused mainly on the physical aspects of the notion. Therefore, this study also aims to remind their duty to designers on their contemporary design activities spanning more people, media and product. In this context, accessibility notion and its physical, sociocultural, physiological dimensions are going to be handled in terms of both general design and focused interior design.

Keywords: Design action, accessibility, space design

1. Giriş

Tasarım kavramının anlamına yönelik yapılan literatür taramalarında, kavramla ilgili tanımların tarihi süreçte değişerek, günümüzde çeşitlilik hatta karışıklık gösterir hale geldiği görülmektedir. Bu konuda Heskett (2017, 9) kavramla ilgili kullanılan tanımların günümüzde çeşitlilik gösterdiğini, tasarım pratiğinin ve terminolojisinin geniş bir alana yayıldığını, tasarımın anlam ve değerine yönelik yaygın bir uzlaşmanın yokluğundan dolayı oluşan karışıklığın da tasarım pratiğini kuşatmasının son derece doğal olduğunu dile getirmektedir. Tasarım kavramına yönelik açığa çıkan tanım ve yaklaşımlar farklılaşsa da tasarlama eyleminin özü gereği nesne veya form yaratmanın ötesinde amaçlar taşıdığı, temelde ise insana ve parçası olduğu topluma yönelik sorumlulukları yerine getirmeyi üstlendiği görülmektedir. Bu noktada Benzel'in ifadesiyle tasarlama eylemi insanların biyolojik, fiziksel, psikolojik, estetik ve ruhsal ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamak için yapıldığından (Benzel, 1997, 19) tasarımcıya düşen görevin de Krippendorff'un belirttiği gibi tasarım ürünlerini birileri için anlaşılabilir veya anlamlı kılmak (Krippendorff. 1989, 9) olduğu gözden kaçırılmaması gerekmektedir.

Bu doğrultuda ele alınan çalışma, tasarlama eyleminin, özde erişilebilirlik kavramıyla olan doğrudan ilişkisini ortaya koyarken; tasarlama eyleminin özünün bu yönde sorgulanmasını hedeflemektedir. Konuya ilişkin yapılan literatür taramalarında, tasarım-erişilebilirlik ilişkisine yönelik yapılan çalışmalarda ve yayınlanan ulusal mevzuatlarda erişilebilirliğin daha çok fiziksel boyutu üzerine yoğunlaşıldığı dikkat çekmiştir. Bu nedenle çalışma, daha fazla insan, ortam ve ürünü kapsayan günümüz tasarım eylemlerinde tasarımcıların yükümlülüklerini, tasarlama eyleminin ne olduğuna yönelik ortaya koyduğu literatür verileriyle hatırlatmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede çalışmada tasarım genelinde ve mekan tasarımı özelinde tasarlama eyleminin özü ve erişilebilirlik ile ilişkisi ele alınırken; erişilebilirlik kavramın fiziksel, sosyo-kültürel, psikolojik boyutlarının bütünleşik olarak değerlendirilmesi gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

2. Tasarım Kavramının Amacı ve Erişilebilirlik Kavramıyla İlişkisi

Tarihi süreçte yaşanan gelişmeler, toplumsal ihtiyaçlardaki değişimler; zanaat döneminden, endüstri dönemine, post-endüstriyel dönemden, bilgi toplumuna tasarlama eylemine bakışı ve eyleme yönelik beklentileri değiştirmiştir. Kültürel yapıda ve teknolojik alanda yaşanan bu değişim ve gelişimler tasarım kavramının düşünsel ve pratik anlamda çeşitlilik göstermesini sağlasa da eylem özünde hep aynı kalmıştır. Mitcham'ın ifadesiyle, köken olarak tasarım, designare'den türetilmiştir. Özde bu terim, Latince'de işaret etmek, belirtmek, betimlemek, becermek anlamındadır. Fransız tasarımcılar için ise, göstermek, işaret etmek ya da bir eylem için planlama yapmak anlamına gelmektedir (Mitcham, 1995, 173). Bu çerçevede bilinmektedir ki tasarım kavramı genel olarak insanların fizyolojik ve psikolojik

ihtiyaçları, etik değerleri, kültürel kodlamaları, günlük aktiviteleri ile doğrudan ilişki içerisindedir. Bu nedenle de tasarlama eylemi yaşamın her evresinde soyut-somut, zihinsel-fiziksel, bireysel-toplumsal her türlü insani gereksinimlerin farkında olmayı, onları anlamayı ve göz ardı etmemeyi gerektirmektedir.

Çünkü Hesket (2017, s. 11)'in de ifadesiyle tasarım insanı insan yapan temel ayırt edici niteliklerden biridir; insan yaşamının kalitesini belirleyen olmazsa olmazlardandır. Tasarım herkesi etkiler; insanların gün boyunca yaptıkları her şeyde, her ayrıntıda onu görmek mümkündür. Böylelikle her şeye derinden nüfus etmektedir. Bu noktada Giacomin'nin ifadesiyle tasarlama eylemi "insanların ürün, sistem ve hizmetle etkileşiminin fiziksel doğasından metafizik anlamına kadar birçok soru ve cevabı kapsar hale gelmelidir (Giacomin, 2012, 6).

Bu çerçevede insanların yalnızca fiziksel değil kültürel ve psikolojik konforlarının da gözetildiği, yaşam kalitelerinin yükseltildiği, var olan ya da var olabilecek ihtiyaçlarının karşılandığı tasarımlar ortaya konulması gerekmektedir. Çünkü bireylerin fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçları düşünülmeden yapılan tasarımlar kullanıcıların günlük hayatını zorlaştırmaktadır. Tasarımcının, kullanıcı gereksinimlerini geniş bir kullanıcı kitlesi için düşünememiş, tam olarak anlayamamış veya teknolojik ve estetik özelliklere birincil derecede odaklanarak kullanılabilirliği ikinci plana almış olma durumu bireylerin tasarım yoluyla engellenmesine ya da dışta bırakılmasına neden olmaktadır (Ergenoğlu, 2013, 24).

Buna karşın tasarımcı ortaya koyduğu tasarımlarla toplumda yaşayan bireylere olasılıklar sunan, bireylerin yapabileceği şeylerin sınırını genişleten, günlük yaşamını kolaylaştıran ve iyileştiren kişi olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada Mishchenko'nun ifadesiyle tasarımcının öncelikle bireyleri tanıması, çeşitliliğini kavraması, mekânsal ihtiyaçlarını, yapılı çevre ile etkileşim biçimlerini, sorunlarını, beklentilerini anlaması gerekmektedir (Mishchenko, 2014, 108). Bunu yaparken de tasarımcıların kişisel özelliklerini bir kenara koyarak; ürünlere, mekanlara ve çevrelere bir bütün olarak bakıp bireylere eşdeğer deneyimler sağlayan tasarımlar ortaya koyması önemlidir (http-1).

Bu bağlamda tasarımcıların ortaya koyduğu tasarımların başarılı sayılabilmesi için, insan odaklı olup, insanlar tarafından ulaşılabilir ve kullanılabilir olması en temelde de erişilebilir olması gerekli hale gelmektedir. Zaten Benzel'in söylemiyle "hümanist bir çalışma olarak sınıflandırılması" gereken tasarlama eyleminin sonuç ürünü (nesne, mekan, bilgi vs.) insanlar tarafından erişilebildiği oranda kullanılmakta ve amacına ulaşabilmektedir. (Benzel, 1985, 51)



Tablo1:Erişilebilirlik Aşamaları

Kaynak: (Deffner ve diğ., 2015, 6)

Erişilebilirlik kavramı ise genellikle günümüzde fiziksel boyutu ile öne çıkarılsa da tasarım araştırmaları (design research) kapsamında yapılan çalışmalarda zihinsel, kültürel, sosyal boyutlarıyla bütünleşik olarak değerlendirildiği dikkat çekmektedir. Scherrer (2001,39) de vurguladığı gibi "erişilebilirlik kavramı bir zincire benzetildiğinde, zincirin tek bir halkası bile eksilse, bütün zincirin koptuğu ve bireyin ulaşılabilirliğinin ortadan kalktığı göz ardı edilmemelidir.

Ele alınan çalışma kapsamında yapılan literatür taramalarında konuya ilişkin olarak uluslararası ölçekte yapılan pek çok çalışmada kavrama ilişkin bütüncül değerlendirmelerin olduğu görülmüştür. Bu çerçevede Deffner ve diğerleri de erişilebilirlik kavramının farklı boyutlarını ortaya koyarken, kavramı fiziksel ve zihinsel bağlamda bütüncül olarak değerlendirmiştir. Deffner ve diğerlerine (2015, 4-5) göre: Fiziksel erişilebilirlik boyutunda bir tasarımın alıcısı, tasarımı duyusal olarak deneyimlemek için vücut yapı ve işlevini kullanmaktadır. Dolayısıyla, beş duyu (görme, duyma, tat, koku, dokunma) ve bunların kombinasyonu (kinestezi) sayesinde, tasarımla ilgili uyaranları veya önceden uyarlanmış bilgilerle (entegrasyon) ilgili deneyimleri toplamaktadır. Algısal erişilebilirlik ise bireyin tasarımı anlama aşamasının tanımıdır. Temel taşı insan zihni ve işlevidir. Zihinsel erişilebilirlik ve algılayış düzeyleri, alıcının eğitim durumu, yaşama şekli ve entelektüel işleyiş alışkanlığı ile yakından ilişkilidir. İlk olarak, alıcı tasarımı kendisinin bir parçası olarak görebilir. İkinci düzeyde, alıcının bedeni ve zihni, kendi hikayesini iç içe geçirmek ve bu şekilde tasarımı uygun biçimde yeniden üretmek için kabul edilen deneyim ve bilgiyi kullanmaktadır. Böylece erişilebilirlik kavramı uygun bir biçimde varlık gösterebilmektedir.

Tablo (1)'de de görüldüğü gibi fiziksel erişilebilirlik bireyin bedeni ile tasarımı deneyimlemesi, algısal erişilebilirlik ise bireyin zihni ile tasarımı anlaması ile ilişkili olup bedenin ve zihnin birleştiği noktada uygun erişilebilirlik ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde yapılan tasarımlar insanlar tarafından algılanarak kullanılabilir olabilmekte, insanların birbiri ve çevresi ile iletişim kurması sağlanabilir olmaktadır. Fiziksel ve zihinsel boyutun kesişmediği noktalarda ise erişilebilirlikten söz edilememektedir. Çünkü birey anlamlandıramadığı mekan ve ürünleri kullanamamakta, yapılan tasarımlar bireylere ulaşamamaktadır.

Bu çerçevede ele alınan çalışma tasarlama eyleminin özüne yönelik gerçekleştirilirken fiziksel ve zihinsel özellikleriyle insana-bireye bütüncül olarak yaklaşması gerektiğine dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Fakat burada birey aynı zamanda tümel bir çerçeve sunmaktadır. Hall ve Imrie'nin ifadesiyle de bireyin gereksinmeleri sadece belirli bir bakış açısı ile değerlendirilmemeli, çevre, mekan, donatım ve ürünler belirli özellikleri olan gruplara kapatılmamalıdır (Hall ve Imrie, 1999, akt. Hacıhasanoğlu, 2003, 101). Bir diğer ifadeyle de insan ihtiyaçları ve beklentileri evrensel olduğu için -diğer bir deyişle belli bir toplumsal yapıya, bir coğrafyaya ya da herhangi bir özel durum ve şarta özgü olmadığı için- bu ihtiyaçların karşılanmasına yönelik fikir, proje ve uygulamalar da evrensel olmalıdır (Ünver ve Yamaçlı, 2014, 218).

3. Sonuç ve Değerlendirme

Sonuç olarak 'Karmaşık bir toplumsal faaliyet' (Hardt, 2006) olarak nitelendirilen tasarım, terim olarak etkinliklerini ve sonuçlarını belirleyen pek çok tanım ve açıklama içermektedir (Irbite, 2014). (Kandemir, 2018, 112). Fakat günümüzde tasarım kavramının ne olduğu ve nasıl ele alınması gerektiğine yönelik sorgulamaların kavramı giderek erişilebilirlik kavramıyla ilişkili hale getirdiği dikkat çekmektedir. Tasarlama eyleminin birey ve toplum tarafından anlamlı olup geçerli kılınabilmesi için erişilebilir olması gerekli hale gelmektedir. Bu çerçevede ele alınan çalışma tasarım-erişilebilirlik kavramı arasındaki ilişkiyi açığa çıkarırken; çevresel, kültürel ve psikolojik verilerin entegrasyonundan doğan erişilebilirlik kavramının çok boyutluluğunun farkına varılıp bütünde değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymayı hedeflemiştir. Çalışma erişilebilirlik kavramının tasarlama eylemi ve mekan tasarımının var olma amacını gerçekleştirmede temel faktör olduğuna dikkat çekmeyi amaçlarken, genel olarak tasarımcılar, özelde ise mekan tasarımı üzerine uzmanlaşan kişiler arasında bir tartışma ortamı yaratmayı hedeflemektedir.

4. Kaynakça

- Benzel, K. F. (1997). The Room in Context. Design Beyond Boundaries. New York: McGraw-Hill.
- Deffner, A., Psatha, E., Bogiantzidis, N., Mantas, N., Vlachaki, E., Ntaflouka, P., (2015) Accessibility To Culture And Heritage: Designing For All. AESOP Kongresinde sunulan bildiri. Prag: Çek Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.
- Ergenoğlu, A. (2015). Kapsayıcı' Yapılar Tasarlarken: 'Ulusal' İyi Örnekler. Mimar.ist, 2, 107-111
- Giacomin, J.(2014). What Is Human Centred Design?. The Design Journal, 17(4), 606-623.
- Hacıhasanoğlu, I. (2003). Evrensel Tasarım. Tasarım ve Kuram, 3, 93-101.
- Heskett, J. (2017). Tasarım. (Çev: E. Uzun) Ankara: Dost Kitabevi
- Kandemir, Ö. (2018). "Tasarım Kavramında Yaşanan Öze Dönük Paradigma Değişimi ve Mekân Tasarımına Yönelik Açılımları." Anadolu Üniversitesi Sanat Tasarım Dergisi. 8(2): 110-127.
- Krippendorff, K. (1989). On the Essential Contexts of Artifacts or on the Proposition That "Design Is Making Sense (Of Things)". Design Issues, 5 (2), 9-39.
- Mishchenko, D. E. (2014). Herkes İçin/ İle Tasarım: Evrensel Tasarıma Katılımcı Bir Yaklaşım Deneyimi. Mimer.ist, 14(50), 105-111
- Mitcham, C. (1995). Ethics into Design, Discovering Design, Explorations in Design Studies. Ed. Richard Buchanan, Victor Margolin. Thu University of Chicago Press, Chicago and London, Pp. 173-189.
- Scherrer, V., 2001. "Neden Ulaşılabirlik Hakkında Düşünmeliyiz", Herkes İçin Ulaşılabilirlik Seminer Notları, OFD, İstanbul, Temmuz, s. 38-42.
- Ünver, H. ve Yamaçlı, R. (2014). Ulaşılabilirlik Kültürü. Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 2, 215-226.
- http-1: http://universaldesign.ie/What-is-Universal-Design/Definition-and-Overview/ (Erişim tarihi: 06.12.2019)

AYŞE SIDIKA HANIM VE MODERN EĞİTIM BILIMIN İNTIKALINE DAIR BAZI SORUNLAR

Mustafa GÜNDÜZ

Özet

Modern eğitim kurumları ve eğitim bilimi Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmeye başladı. Batılı öncülerin eserlerinden fazlasıyla etkilenilerek meydana getirilen eğitim bilimi eserleri öğretmen okullarında ders kitabı olarak okutuldu ve bu eserler Türkiye'de hâkim eğitim literatürünün oluşmasına bir başlangıç teşkil etti. Eğitim Bilimi alanına kesimlerden ciddi katkılar yapıldı. Bunlar arasında ilk, belki de en önemli isim Talim ve Terbiye Dersleri eseriyle ön plana çıkan Ayşe Sıdıka Hanım olmuştur. 1897'de yazılan bu eser, kavram, tasnif ve konuları itibariyle ilk modern eğitim bilimi kitabı olarak kabul edilebilir. Bu güne kadar farklı düzeylerde incelenen eserin çelişkileri ve kavramsal krizleri üzerine bir tartışmanın yapılmamış olması bir eksiklik olarak görülmektedir.

Talim ve Terbiye Dersleri başlıklı eser, Herbert Spencer ve J. Stuart Mill kavramsallaştırmasını büyük ölçüde kabul ederek, batı dünyasının bilgi ve kavram hegemonyasının etkisi altında yazılmıştır. Buna karşın kısmen dinî, yerli ve millî olmak iddiasını dile getirmektedir. O dönemde eğitim bilimiyle ilgili eserlerin hayli az olması, yazarın çok genç ve öğretmen olması gibi sebeplerle eserin kavramsal dünyasında ciddi sorunlar görülmektedir. Yazar çoğu kere batılı antropologların ve etnologların tasniflerini ve ideolojik yargılarını sorgulamadan kullanmıştır.

Bu bildiride Ayşe Sıdıka Hanım tarafından yazılan ve Türkiye'de modern anlamda ilk eğitim bilimi kitabı olarak kabul edilen Talim ve Terbiye Dersleri kitabı üzerine eleştirel bir bakışla inceleme yapılacaktır. Bildirinin temel kaynağı adı geçen kitaptır, bunun yanında asır sonu eğitim literatürü basın ürünleri de kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Modern eğitim, Osmanlı eğitimcileri, Talim ve Terbiye, eğitim literatürü.

Ayşe Sıdıka Hanım and Some Crises about Transferring of the Modern Educational Sciences to Ottoman

Giriş

Ayşe Sıdıka Hanım, Hayatı ve Eserleri

Osmanlı modernleşmesinin en ilginç ve çetrefilli alanlarından biri kadınlarla ilgili gelişmelerdir. Her ne kadar yükseköğretim kurumları arasında kadınlara has bir mekândan Tanzimat senelerine kadar bahsedilemese de, bu tarihlerden sonra sıra dışı bir gelişme yaşanmış ve ilk defa 1870'te Darülmuallimât adlı kadın öğretmen okulu açılmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak azınlık ve yabancı unsurlar da kadın eğitimiyle ilgili önemli girişimler başlatmış ve yeni açılan modern okullarına kızları kabul etmeye başlamışlardır. Osmanlı devleti özellikle yabancı okullarından çekinerek, Müslüman ahalinin çocuklarını buralara göndermemesini istemiştir. Buna karşın daha çok üst düzey seçkin kesimler çocuklarını aleni ya da kısmen gizli bu okullara göndermişlerdir. İşte bu süreçte beklenmedik gelişmelerden biri ulemadan Mazlumzâde Mustafa Numan Efendi'nin kızını gayrimüslim bir azınlık okullarına göndermesi olmuştur.

Mustafa Efendi son dönem seçkin âlimlerden biridir. Enderun Mektebi hocalarından olmasının yanında kütüphaneler teftişiyle de görevlendirilmiştir. Üçüncü göbekten torununun anlattığına göre Doğu ve Batı kültürünü özümsemiş bir âlimdir ve Arapça, Farsça, Bulgarca ve Rumca bilmektedir. 1893'te Haremeyn-i Muhteremeyn Payesi almıştır. Evinde karanlık oda kurup fotoğrafla uğraşırken, batı dünyasının bütün kültür ve teknoloji unsurlarına ilgi duyduğunu göstermektedir. Bunun yanında Osman Hamdi Bey gibi devrin önde gelen Batılı sanatçılarıyla birlikte vakit geçirmiştir.[95] Mustafa Efendi'nin bu vadide verdiği en ilginç kararlardan biri en iyi eğitimi verdiği düşüncesiyle iki kızını

[95] Meldâ Kaptana, *Ben Bir Bizans Bahçesinde Büyüdüm*, İstanbul: E Yayınları, 2012, s.23.

(Ayşe Sıdıka ve Emine Behice) Taksim civarında 1882'de eğitime başlayan Rum Zapyon[96] mektebine kaydettirmesidir.

Ayşe Sıdıka 1872'de İstanbul'da doğmuştur. Erken çocukluk yıllarına dair detaylı bilgi yoktur. Mustafa Efendi Ayşe Sıdıka'yı Rum mektebinin ilköğretim kısmına yazdırmıştır. Bu okulda eğitim ilk orta ve yüksek kısımlardan oluşmaktadır. Ayşe Sıdıka buradan mezun olduktan sonra muallime olarak atandığına göre, Rum mektebinin bütün aşamalarını bitirmiştir. Latin ve Yunan harfleriyle eğitim yapan[97] bu okulun ona sağladığı en önemli kazanım Rumca, Fransızca ve İngilizce öğrenerek Batı dünyasını yakından tanımasıdır. Ayşe Sıdıka Hanım'ın diplomasında şu dersleri aldığı kayıtlıdır: Elenika (Rumca), kompozisyon, gramotoloji, filozofi, matematik, tarih, coğrafya, usul-i terbiye, idare-i umur-ı beytiye (ev işleri idaresi), fizik, kimya, ilm-i mevâlid (tabiat bilgisi), Kozmografya, karakalem ve boyalı resim, hüsnü hat, piyano, elhan (ezgiler), Lisan-ı Fransavî, Lisan-ı Hutût-ı Osmanî, elişleri dersleri.[98]

Ayşe Sıdıka bildiği yabancı diller sayesinde devrinin önde gelen eğitim tartışmalarını ve literatürünü takip edebilmiştir. Bu derslerin yanında Türk ve Batı müziği dersleri de alarak kanun ve piyano çalmasını öğrenmiştir. El işlerinde de çok mahir olan Ayşe Hanım'ın işlediği bir örtü Sultan Abdülhamid tarafından beğeniye mazhar olmuştur. Osmanlı yüksek kültürünün yaşandığı bir evde büyüdüğü anlaşılan Ayşe Sıdıka'nın gerek ebeveyninden gerekse hususi mürebbiyelerden ders aldığı anlaşılmaktadır. Babasından iyi bir İslamî eğitim ve terbiye alan Ayşe Sıdıka "ehl-i sünnet itikadına" sahip olduğunu eserinde birkaç kere tekrar etmiştir.

Ayşe Sıdıka 19 Haziran 1888'de Zapyon Rum Mektebi'nden diploma alarak mekâtib-i âliyede (dönemin yüksek dereceli okullarında) öğretmenlik yapmaya hak kazanmıştır. Bu okuldan iyi dereceyle mezun olan Ayşe Sıdıka, Sultan'ın ikinci derece Şefkat Nişanıyla[99] ödüllendirilmiş[100] ve 1891 yılında Darülmuallimât'a (bugün Çapa Fen Lisesi), Coğrafya, Ahlâk ve Elişleri öğretmeni olarak tayin edilmiş, daha sonra başöğretmenliğe kadar yükselmiştir. Kısa süre sonra müdür muavinliği ve Güzel Sanatlar baş muallimeliği görevine getirilmiştir.[101]

Muallimlik vazifesine atandığında Ayşe Sıdıka'nın ilk dikkatini çeken husus, kız öğretmen adaylarına pedagoji dersinin verilmemesi olmuştur. Aslıda Usul-i Talim ve Terbiye adında bir ders 16 Mart 1848'de

---

[96] *Özel Zapyon Rum İlkokulu ve Lisesi*: 25 Eylül 1875'te ana, ilk, orta ve liseden oluşan okul Tepebaşı'nda eğitime başlamıştır. 2 Haziran 1879'da öğretmen yetiştiren bir akademiye dönüşmesiyle daha büyük bir binaya ihtiyaç duyulmuştur. 1882'de ölçüleri Sultan II. Abdülhamid'in fermanıyla belirlenen Taksim'deki binanın temeli atılmış, 1885'te tamamlanmıştır. Okul, ana, ilk orta, lise yatılı ve yatısız kısımlarından başka ilkokul öğretmeni yetiştiren lise üstü iki yıllık öğretmen okulu ve sonradan da bir yıl daha eklenerek anaokulu öğretmenleri de yetiştiren bir kuruma dönüşmüştür. Dönemin önemli okullarından biri olan Zapyon'dan dünyanın farklı yerlerinde görev yapan çok sayıda öğretmen yetişmiştir. Okul binası I. Dünya Savaşı'nda hastane olarak kullanıldığından bir süre İstiklal Caddesi'ndeki bir apartmanda eğitim yapılmış ve 1918'de eski yerinde öğretime devam etmiştir. Mali sebeplerle 1924'te öğretmen okulu kısmı kapanmıştır. Mevcut durumda ana sınıfı, ilkokul, ortaokul ve lise kısımları aktif olan okulda 2015-2016 öğretim yılı itibariyle 151 öğrenci eğitim almaktadır.

[97] Kaptana, *age*, s.59.

[98] Emine Kocamanoğlu, "Eğitim Hakkında Görüşleri ve Ayşe Sıdıka Hanım", *Tarih ve Toplum*, Eylül 1999, S.189, s.51; Kaptana, *age*, 57.

[99] *Şefkat Nişanı*: 16 Receb 1295/(16 Temmuz 1878) tarihli nizamnâmeyle tanıtılmıştır. Nizamnâmeye göre savaş zamanlarında, zelzele/deprem, yangın ve su baskını gibi olaylarda devlete ve millete hizmet eden kadınlara verileceği ve üç rütbeden ibaret olacağı belirtilmiştir. Birinci ve ikinci şefkat nişanları kıymetli taşlarla süslenmiş sırmalıdır. Üç rütbenin tam ortasında II. Abdülhamid'in "el-Gâzî" unvanlı tuğrası ve bunun biraz altında 1295/(1878) tarihi vardır. Tuğrayı çevreleyen yeşil çember üzerinde "insâniyet, mu'âvenet (yardımlaşma), hamiyet (gayret)" kelimeleri yer alır.

[100] Torunu Meldâ Kaptana bu nişanın Ayşe Hanım'a işlediği örtü sebebiyle verildiğini bildirmiştir. Kaptana, *age*, s.56

[101] Leyla Neyzi, "İlk Türkçe Pedagoji Kitabının Yazarı, Rıza Tevfik'in Eşi Ayşe Sıdıka Hanım'ı Kız Kardeşinin Torunu Anlatıyor", *Gazete Pazar*, 16 Kasım 1997, s.15; Ayrıca, bk.: Leyla Neyzi, *İstanbul'da Hatırlamak ve Unutmak. Birey, Bellek ve Aidiyet*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, ss.211-215.

açılan Darülmuallimîn'in ilk programında yer almış ancak sonra okutulmaz olmuştur. 1879'da Aristokli Efendi tarafından kısa bir süre okutulduysa da programdan yine kaldırılmıştır.[102]

Ayşe Sıdıka Hanım terbiye yöntemi konusunda bir dersin acil ihtiyaç olduğunu düşünerek Münif Paşa'nın nazır olduğu Maarif Nezareti'ne dilekçe yazmıştır. Talebe olumlu yaklaşan Nezaret, 1892-1893'te Darülmuallimât'ta Fenn-i Terbiye ve Usûl-i Tedris başlığında bir dersin açılmasına izin vermiş ve Ayşe Sıdıka Hanım da bu dersi vermeye başlamıştır.[103] Bu dersin hayli önemli olduğuna inanan Ayşe Sıdıka çokça okumalar yapıp notlar alarak dersi hem anlatmış hem de beş senelik hazırlıktan sonra Usul-i Talim ve Terbiye Dersleri (1897) başlıklı eğitim tarihimizde ilk modern (bilimsel) pedagoji kitabı olarak görülebilecek eserin ilk kısmını yazmıştır. Bu kitabın devamı niteliğinde Usul-i Tedris başlığında ayrı bir kitap daha hazırlandığını belirtmiş[104] ancak bu eser basılamamıştır. Usul-i Talim ve Terbiye Dersleri uzun seneler öğretmen yetiştiren okullarda önemli bir kaynak olarak okutulmuştur.

Ayşe Sıdıka Hanım bir taraftan Darülmuallimât'ta ders verip kitap hazırlarken diğer yandan da devrin önde gelen süreli yayınlarından Maarif Gazetesi'nde makaleler yazmıştır. Burada "Darülmuallimât Müntehî Sınıfı Muallimesi Sıdıka binti Mustafa"[105] imzasıyla on ayrı yazı telif etmiştir. Ayşe Sıdıka Hanım'ın Maarif Gazetesi'ndeki makalelerinin künyesi şöyledir:

"Terbiye-i Etfâlin Bir Mühim Meselesi", S.183, 11 Mayıs 1311, ss.216-218.

"Terbiye", S.184, 18 Mayıs 1311, ss.325-326.

"Terbiye", S.185, 25 Mayıs 1311, ss.238-239.

"Terbiye", S.186, 8 Haziran 1311, ss.252-254.

"Terbiye", S.187, 15 Haziran 1311, ss.263-264.

"Terbiye", S.189, 29 Haziran 1311, ss.286-289.

"Terbiye" S.191, 13 Temmuz 1311, ss.315-316.

"Terbiye", S.192, 20 Temmuz 1311, ss.321-323.

"Terbiye", S.193, 4 Ağustos 1311, ss.336-337.

"Terbiye", S.197, 31 Ağustos 1311, ss.381-382.

Ayşe Sıdıka bu yazılarında muallim seçiminde dikkat edilmesi gereken hususlar ve eğitimde millîlik ve ahlâk gibi konulara yer vermiştir. Bir ulema kızı ve Rum mektebinden mezun olmasına karşın "eğitimde millîlik" konularına ilk değinen kişilerden biri olması her bakımdan dikkate şayandır. Evde yabancı mürebbi tercihine karşı çıkan Ayşe Sıdıka, bunun toplum için büyük zararlar getireceğini savunmuştur.

Babasının vefatından sonra meşhur felsefeci Rıza Tevfik [Bölükbaşı] ile 1895'te evlenmiş ve bu tevellütten Suat [Sefa], Selma[Rıza] ve Munise adlı üç kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Ayşe Sıdıka Hanım, öğretmenlik vazifesine başladığından itibaren hastalıklarla mücadele etmeye de başlamış Nisan

[102] Muallim Cevdet, "Darülmuallimîn'in Yetmişinci Sene-i Devriyesi Münasebetiyle Verilen Konferans", *Tedrisat Mecmuası*, 10 Rebi'ül-âhir 1334/ 15 Şubat 1916, No: 6/32, s.190.
[103] Muallim Cevdet, *age*, s.191.
[104] Ayşe Sıdıka, *Usul-i Talim ve Terbiye Dersleri*, İstanbul: Âlem Matbaası, Ahmet İhsan ve Şürekâsı, 1313/1897, s.205.
[105] Ayşe Sıdıka kartvizitini Osmanlı Türkçesi ve Fransızca olarak şöyle tanzim ettirmiştir, Kaptana, *age*, s.58:
Sıdıka binti Mustafa, Darülmuallimât Müntehî Sınıfı Muallimesi
Sedika Moustapha, Professeur de la classe supériéure à l'ecole Normale des demoiselles

1903'te henüz 31 yaşındayken tüberkülozdan, Büyükada'da vefat etmiştir. Ayşe Sıdıka Hanım'ın Kartal Mezarlığı'nda medfun olduğu yazılmakta[106] ise de yeri tespit edilememiştir.*

USÛL-İ TALİM VE TERBİYE DERSLERİ KİTABI ÜZERİNE İNCELEME[107]

DİL VE ÜSLUP

Darülmuallimât'ta ders kitabı olarak hazırlanan Usûl-i Talim ve Terbiye Dersleri başlıklı kitap sade bir dile ve akıcı bir üsluba sahiptir. Türkçenin sadeleşmesi tartışmalarının başladığı bir dönemde lise ve yüksekokul seviyesindeki talebeler için yazılmış olması sebebiyle bu günün ölçülerinde bile anlaşılmayacak kelime fazla değildir. Arapça ve Farsça terkiplerden mümkün olduğu kadar sakınılmıştır. Batılı dillerden doğrudan hiç aktarma yapılmamıştır. Ancak kavram düzeyinde Türkçeleştirmelerin yapıldığı görülmektedir. Dönemin kültür ortamı dikkate alınarak, yaygın kullanılan âyet ve hadis ile bazı kelâm-ı kibar ifadeler olduğu gibi yazılmıştır. Bu tür terkip, ifade ve kalıplar herkesin bildiği varsayılarak açıklanmamıştır.

ETKİLER, ESİNLER VE REFERANSLAR

Kitapta kaynakça yer almamıştır. Ayşe Sıdıka Hanım'ın belirgin bir şekilde Batılı eğitim bilimcilerin özellikle de XIX. yüzyıl sonu popüler bilimcilerin etkisi altında olduğu açıktır. Kitabının çoğu yerinde "zamanımızın meşhur mürebbileri", "Avrupa hükemâsı" "bütün zaman ulemâsı" (s.40) gibi ifadeler yer almıştır. "Beşikte iken tetkik ile müddet-i medîde bu tetkiklerden de devam eden ilm-i terbiye mücerrebleri" (s.189) ifadesinde de görüleceği üzere, çocuk davranışlarını ve büyümesini uzun süre gözlemleyen eğitimcilerden bahsetmektedir. Bu tür ifadeler de büyük ölçüde dönemin Avrupalı psikolog ve pedagoglarına işaret etmektedir.

Bunun yanında "hukemâ-yı İslâm" tabirini de kullanarak yukarıdakilerle mukayese yapmıştır. Yer yer, "terbiye hakkında mülahazât ve mütala'ât-ı hakîmânesiyle bu asırda şöhret-gîr olmuş bir âlimin terbiye hakkında yazmış olduğu muteber bir eserden naklettiğim şu mülahaza" (s.49) tarzında kullandığı ifadeler kapalı referans niteliğindedir. Bununla birlikte, Ayşe Sıdıka, Ahmet Mithat Efendi'ye kitabını taktim mektubunda Herbert Spencer (1820-1903), Alexander Bain (1818-1903) gibi filozofların terbiye-i etfal (çocuk eğitimi) konusunda yazdıklarını okuduğunu belirtmiştir.[108] Aslında Ayşe Sıdıka Hanım'ın sadece bu iki isimden değil, dönemin antropolog, sosyolog, filozof ve psikologlarından derin bir şekilde etkilendiğini gösteren pek çok işaret vardır. Yazarın eğitim bilimi, ahlâk ve çocuk yetiştirme konularında İslâmi ya da Doğulu sayılabilecek geniş referans listesi yoktur. İki yerde, Şeyh Sadi-i Şirâzi'nin Gülistan (s.123) ve Kınalızâde Ali Çelebi'nin Ahlâk-ı Alâî eserinden bahsetmiş ve ikincisinden alıntılar yapmıştır (s.184, 199). Bunun dışında metne yedirilmiş âyet ve hadisler elbette vardır ancak bunlar fazla değildir. Asır sonu antropolog ve etnologlarının dünyanın kültür ve medeniyetlerine ilişkin ortaya attıkları teoriler ile yer yer ırkçı ve ayrımcı bilgi tasnifleri Sıdıka Hanım tarafından çok da sorgulanmadan kullanılmıştır.

KİTABI HAZIRLAMA SÜRECİ, AMAÇ VE BAŞLANGIÇ

Ayşe Sıdıka Hanım bu kitabı "birçok meşâgıl ve vücut rahatsızlıklarıyla beraber" beş sene kadar sürede hazırlığını belirtmiştir (s.6). Kitabın giriş kısmında vurgulu ve süslü ifadelerle Padişah'a teşekkür, minnet, sadakat ve hürmet ifadeleri yer almıştır. Bu tür ifadeler eserin ilerleyen kısımlarında da yer yer görülmektedir. Böylesi geleneksel usullerin yanında kitabın teknik ve içerik bakımdan modern bir görünüm arz ettiği söylenebilir. Yazar son derece mütevazıdır ve kendini çok da yetkin olarak görmemiştir.

---

[106] Kocamanoğlu, *age*, 1999, s.52.

* İBB Mezarlıklar Müdürlüğüyle yapılan görüşmeler ve mevcut elektronik sistemleri üzerindeki taramada ve bölgedeki belli başlı küçük Osmanlı mezarlıklarında yaptığımız aramalarda Ayşe Sıdıka Hanım'ın mezarına ulaşamadık.

[107] Metin içi atıflar *Usul-i Talim ve Terbiye Dersleri*'nin özgün sayfa numaralarını göstermektedir.

[108] Abdullah Uçman, "Bazı Kadın Mektupları", *Tarih ve Toplum*, S.183, 1999, s.40-42; Kocamanoğlu, *age*, 52.

Kitabın yazılış gerekçesi Darülmuallimât'ta (Kız öğretmen okulu) eğitim öğretim yöntemi (usul-i talim ve terbiye) ile ilgili bir ders kitabının olmamasıdır. Ayşe Sıdıka 1891'de bu okula öğretmen tayin edildiğinde "uhde-i kemterâneme bırakılan altı yedi ders içinde i'tikadımca ilm-i terbiye kadar mühimmi yoktu" (s.6) diyerek adı geçen dersin önemine değinmiş ve önem verilmemesinden şikâyet etmiştir. Ona göre, okulun en önemli dersi eğitim öğretim yöntemi olmasına karşın ona hak ettiği yer verilmemektedir. Kitabın Maarif Nezareti programına uygun olduğu "Ma'ârif Nezâret-i Celîlesi'nce bilahare tertîb ve neşr olunan (Darü'lmu'allimât Ders Programı) bu eser-i 'âcizânenin te'hîr-i intişârını mûcib oldu. Kitabı tamamıyla programa tevkîf etmek mecburiyetiyle birçok ta'dilâtta bulundum" (s.7) ifadeleriyle birkaç kere vurgulanmıştır.

Anlatılana göre, Ayşe Sıdıka kitabı daha geniş bir hacimde hazırlamıştır. Ancak programa uygun olması bakımından 1/3 oranında kısaltmıştır. Kitabın hazırlık aşamasında önce özet yazmış sonra tecrübelerini ve okumalarını harmanlayarak kitabı meydana getirmiştir. Yazar aynı zamanda üç kız annesi olduğu için annelik tecrübelerini de sıklıkla kullanmış ve bunu "tecârüb-i zâtiyem bana çok yardım etti" (s.7,11) ifadesiyle dile getirmiştir. Hazırlık aşamasında eşi Rıza Tevfik Bey de kontrol etmiştir. Ayşe Sıdıka, her ne kadar bir ders kitabı hazırlamışsa da bunun eğitimle ilgilenen herkese, özellikle de çocuk sahibi ebeveyne faydalı olduğunu söylemiştir.

Kadın öğretmen okulunda eğitim ve öğretim yöntemleri dersinde okutulmak üzere hazırlanan kitabın başlangıç satırları "ilerleme", "medeniyet", "ulûm" ve "fünûn" gibi modernist kavramlara vurgu yaparak başlamıştır. Sık sık "medenilik" kavramına atıfta bulunan Ayşe Sıdıka örtük olarak "terakki ve medeniyet" kavramlarıyla Avrupa arasında bir ilişki kurmuştur. Ona göre gelişmişlik ve "medenilik" Avrupa anlamına gelmektedir ve medenî memleketler orasıdır. Ayrıca "zamanın uleması" tabirine yer vermiş olmasına karşın buradaki "ulema" klasik İslam tarihinin âlimleri değildir. Tariflerden ve niteliklerden anlaşıldığına göre dönemin -özellikle de Avrupa'nın- "modern bilim adamları"dır.

Ayşe Hanım "bir memlekette her türlü terakkiyâtın 'ıyârı kemâlât-ı medeniyedir" (s.3) dedikten sonra, söz konusu ilerleme ölçüsünün maddi ve manevi cihetlerinin olduğundan bahsetmiş ve "insanın ma'nen kesb-i kemâl etmesi cismen neşv ü nemâ etmesiyle beraber gider" (s.78) diyerek bu iki ilerlemenin madde ve ruh birlikteliğine dikkat çekmiştir. Kitabın ilk sayfalarında ilerleme ile kadınlar arasında bir ilişki kuran Ayşe Sıdıka'ya göre "bir memlekette terbiyeli ve eğitimli kadınların çoğaldığı görüldükçe o memlekette kemalât-ı medeniye iktizâ" (s.3) edecektir. İlerleyen sayfalarda ve sonuç kısmında da kadın eğitimine sıklıkla değinilmiştir.

TA'LİM VE TERBİYENİN MÂHİYETİ VE BUNDAN MAKSAT

Ta'lim ve Terbiye Dersleri kitabı, terbiyenin tanımından ziyade niteliğiyle ilgili bilgiler vererek başlamıştır. Buna göre, "ta'lim ve terbiye en ziyade 'amelî bir fenndir" (s.9), diğer bir ifade ile eğitim uygulamalı, pratik bir süreçtir. Elbette bunun da teorik/nazarî kısmı önce gelir ama pratik tarafı olmayan eğitimden anlamlı bir netice elde edilemez. Bu bakımdan eğitimde başarı teori ile pratiğin bir arada uygulanmasıyla elde edilebilir. Ayşe Hanım bunu "ameliyât ile nazariyât birbirlerine lazım-ı melzûm kabilindendir" (s.10) diyerek birbirinden ayrılamayan bütün şeklinde tarif etmiştir. Ona göre eğitimde aslolan tıpkı bilimde olduğu gibi gözlem ve deneydir. Bu yönteme ne kadar dikkat edilirse o kadar ileri düzeyde verim alınır. Çocuklar bir konuyu tecrübe ederek en iyi ve kalıcı şekilde öğrenebilirler. Dikkat edilirse bilim tamamıyla "gözlem ve deney imkânıyla gelişmiştir" (s.84) ifadesiyle bu hususa ne kadar önem atfettiği anlaşılabilir.

Yazar eğitimin amacını hayli geniş bir çerçevede ele almıştır. Buna göre eğitimin amacı insana dünyada ve ahirette saadeti/mutluluğu sağlamaktır. Diğer bir cümlede de eğitimin amacını "sa'adet-i maddiye ve ma'nevîye, dünyevîye ve uhrevîyeyi te'mîne hâdim olan husûsâtı öğrenmekle iki cihanda matluba nâ'il ve 'aziz olmaktır" (s.12) şeklinde ifade etmiştir. Ona göre bu amaçlara ulaşabilmek için sağlıklı olmak gereklidir. Bu sebeple kitabın ilk kısmında kısaca sağlık ve sağlık eğitiminden bahsedilmiştir. Sağlık olmadıktan sonra diğer eylemlerin kıymet-i harbiyesi yoktur, zira insan için "ilim lazım fakat sıhhat elzemdir" (s.15).

Ayşe Sıdıka kitabın sonlarına doğru terbiye ilminin konusunu şöyle açıklamıştır: Terbiyenin mevzusu "temâyülât-ı insaniyeyi -'amâl-i hayriyeyi mucib olacak bir suretle ıslah etmektir". Daha yalın bir ifadeyle insanın değişmeye elverişli huy ve davranışlarını onun hayrına olacak şekilde değiştirmek, ıslah etmek ve geliştirmektir. Terbiyenin amacı ise "sa'adet-i şahsiye ve içtimâ'iyedir. Biz mürebbi ve mürebbiyeler ona çalışmalıyız" (s.186). Buna göre eğitimin amacı; insanı kendi iç dünyasında ve yaşadığı toplumda mutlu kılmaktır. Bu tanımlar Aristo, Eflatun ve özellikle de Farabi'nin eğitimle ilgili açıklamalarına oldukça yakın durmaktadır.

Eğitimin amacı, önemi ve sağlık meselesinde değindikten sonra yazar, ahlâk eğitimine değinmiştir. Ona göre, ahlâk eğitiminin hudutları şöyle çizilmiştir: "bizim için fazilet-i ahlâkiye Şer'-i şerif'in ve dinimizin ta'yîn ettiği şartlarla sınırlı ve mu'în olan hatt-ı harekettir" (s.18). Buradan hareketle Ayşe Sıdıka için ahlâkın tam anlamıyla dinî bir mantık ve inanç etrafında şekillendiği söylenebilir. Yazar, ahlâk ile medeni olmayı, diğer bir ifade ile görgüyü de birbirinden ayırmıştır. "Terbiye-i ahlâk kadar terbiye-i medeniye de önemlidir. Bu da adâb-ı muaşerettir" (s.18) derken ikisi arasındaki ayrıma dikkat çekmiştir. Terbiyenin ve ahlâkın yerliliğine ve dinle olan irtibatına kuvvetle inanan Ayşe Sıdıka, kendi aldığı eğitim düşünüldüğünde oldukça paradoksal görülebilecek şekilde bu konuda hayli muhafazakâr bir tavır içindedir ve ahlâk eğitiminin mutlaka Müslüman eğitimciler tarafından verilmesini gerekli görmüştür. Bu görüşünü birkaç yerde tekrarlamıştır. Ayşe Sıdıka, şahsi tecrübesini bir kenara bırakıp "bir İslâm çocuğu için ne kadar mütefennin ve âlim bir ecnebi olursa olsun muvafık bir mürebbî olamaz" (s.19) diyerek Tanzimat dönemi yabancı mürebbi uygulamasına şiddetle karşı çıkmıştır.

Yazar kitabın ana konularına geçmeden eğitimcinin, bakıcının, öğretenin ve mürebbinin niteliklerine de değinmiştir. Ona göre bir eğitimci bütün fenlerden, ilimlerden haberdar olmalı, onlar hakkında az çok bilgi sahibi olmalıdır (s.11). Eğitimci hem maddî hem de manevî eğitim verecek bir donamıma sahip olmalıdır. Bir mürebbi "birçok fenne agâh olmalıdır" (s.12). Ancak bunun sınırı ne olmalıdır? Tabiidir ki bir inanın bütün ilimlerde uzman olması mümkün değildir. O halde her mürebbi, "çocuğun tabiât-ı ma'neviyesini ve ale'l-umûm insanların vicdanını, hissiyâtını, arzularını sahîhan bilecek kadar ilm sahibi olmalı ve ale'l-husus ilm-i ruh ve ilm-i ahlâka vâkıf olunmalıdır" (s.16). Kitabın ilerleyen sayfalarında da eğitici niteliklerine değinen yazar, "çocuğun cismen, zihnen ve ahlâken tekâmül ve neşv ü nemâsı bir kanun-ı tabi'îye tabi'dir. Bunu da behemehâl bir mürebbi bilmeli, emr-i terbiyede tatbikât-ı fi'iliyede o kanûnun hilafına gitmeyip istifade etmelidir" (s.81) diyerek çocuk gelişiminin doğal süreci ve ilkeleri hakkında öğretmenin bilgi sahibi olmasının gerekliliğine değinmiştir.

Bütünsel olarak bakıldığında her eğitimcinin çocuğun manevi yapısını, tabiatını, genel olarak insanların vicdanını, duygularını bilecek kadar her ilimden hissesi olmalıdır. Bunun yanında psikoloji ve ahlâk ilmini de yeterince bilmelidir. Burada her ne kadar "ilm-i ruh" (s. 16) denilmiş olsa da bu, ruhlar hakkında bilgi değil, modern psikoloji kast edilmektedir.

Kitapta bir eğitimcinin nitelikleri kabaca bu şekilde belirtildikten sonra öğretmenin seçilmesine de hususi bir yer ayrılmıştır (s.22). Ayşe Hanım'a göre, çocuklar mürebbiyi taklit ederler, onun için birinci şart: "muallim ilm-ü ma'rifetinden evvel fi'len hüsn-i hareket ve hakikaten iffet sahibi olmalıdır" (s.24). Daha açık bir ifadeyle eğitimci güzel hal ve hareket ve davranış sahibi olmalıdır. İkinci şart "mürebbi olacak kimsenin ma'lûmâtlı olmasıdır" (s.25). Elbette "mürebbinin 'ulemâ olması lazım değil fakat terbiyece ta'alluk eden ma'lûmâta sahip olması lazımdır" (s.26). Şu halde bir mürebbi hangi ilimleri bilmelidir sorusu tekrar sorulabilir. Ayşe Hanım buna "ulûm-ı mütenevvi'anın kendi vazifesine hâdim mu'în ve elzem olan cihetlerini" (s.30) bilmelidir şeklinde cevap vermiştir. Buna göre öğretmen ilimler içinde kendi işini görmesi gerekenleri iyi bilmelidir. Ancak burada ilimlerin ya da derslerin adı sayılmamıştır. Kitabın tasnif yapısına ve verilen bilgilere bakıldığında bu ilimlerin, davranış bilimleri, psikoloji, ahlâk ve temel öğretmenlik becerileri gibi modern bilim şubeleri olduğu söylenebilir.

Ayşe Sıdıka'ya göre eğitimci başarısını kendisinden ya da sistemden bilmemelidir. Bunun yanında başka faktörler de vardır. Her şeyden önce "çocuğun da terbiye olmaya kabiliyet ve isti'dâdı" (s.32) olmalıdır. Öğretmenin keşfedeceği ilk nitelik çocuğun eğitim alma kabiliyetidir. İkinci olarak herkesin farklı eğitimlere ihtiyacı ve istidadı vardır. Bu sebeple öğretmen, herkesin kabiliyetine göre davranmasını bilmelidir. Çocuğun kabiliyetini belirleyen ve sınırlayan hususlar çoktur. Bunlardan bir kısmı ırsî/kalıtsal, bir kısmı da çevresel faktörlere dayanır. Çocuğun mizacında en önemli etken kuşkusuz anne babası ve atalarıdır. Öğretmen bu realiteden haberdar olmadan nitelikli eğitim yapamaz. Başarılı bir eğitim için "mizaç, bünye, derece-i zekâ ve isti'dâd" (s.33) hususlarının iyi tanınması gerekir. Zira bu hususlar eğitim sayesinde değiştirilebilecek ve geliştirilebilecek unsurlardır.

Detaylı açıklama yapmasa da çocuklardaki zekâ farklılıklarına dikkat çeken Ayşe Sıdıka Hanım, farklı zekâ türlerinin olduğunu söyler. Şu halde o kendisinden yaklaşık seksen sene sonra meşhur olacak batılı (Howard Gardner gibi) pedagoglara öncülük etmiş gibidir. Ayşe Hanım bireysel farklılıkları zekâ ve ırkla ilişkilendirdiğinde ise Batılı antropologların tuzağına düşmüş görünümündedir. Ayşe Sıdıka ırklar arasında da zekâ farklarının olduğunu söyler: "Irk-ı ebyâzın ırk-ı asferden, ırk-ı asferin ırk-ı esvaddan ale'l-umum derece-i zekâsı bâlâterdir" (s.34). Bu ifadeye göre, beyaz ırktan olanlar sarı ırktan, sarı ırktan olanlar da siyah ırktan daha zekidir. Bu günün şartlarında hayli sorunlu (hatta ırkçı) görülebilecek bu ifadeler XIX. asrın sonlarındaki öjeni, ırk, medeniyet ve millete ilişikin tanım ve kavramsallaştırmalarıyla uyumlu görünmektedir. Söz konusu dönemde sosyal Darwinist teoriler hayli popülerdir ve hayatta kalmaya hakkı olanlar güçlü, kuvvetli ve zeki olanlardır. Bu niteliklere de Avrupalılar sahiptir, şu halde öncelikli yaşama hakkına onlar sahiptir. Diğerleri ise sömürülmeye ve yönetilmeye, daha naif ve meşru bir ifadeyle "medenileştirilmeye" müsait insanlardır. Sömürgeciliğin meşruiyet zeminini oluşturan bu tür söylem ve teorilerin Ayşe Sıdıka Hanım tarafından hiçbir eleştiriye, sorgulamaya tabi tutulmadan kullanılması, son dönem Osmanlı aydınlarının fikir dünyası ve içine düştükleri bunalım hakkında da ipucu vermektedir.

TERBİYENİN KISIMLARI

Yukarıda anlatılan hususlar çerçevesinde kitap dört bölümden oluşmuştur. Bölümlerin karşılıkları, beden eğitimi, zihinsel eğitim, ahlâk eğitimi ve siyasi ve toplumsal eğitim olarak sınıflandırılmıştır. Yazar bunlardan ilk üçünü geniş biçimde açıklamış ancak toplumsal/siyasi eğitimle ilgili bilgi/açıklama vermemiştir. Bu eğitim çeşitlerinin içerikleri hakkında şu ifadelere yer verilmiştir:

1. Terbiye-i cismâniye: "münferiden eşhâsın ve müctemi'an hey'et suretinde yaşayan kavimlerin vücutlarının sıhhat ve selâmeti için bilinmesi" (s.35) gereken bilgilerdir. Bu başlık altında bilinmesi gerekenler: Birey ve toplum halinde yaşayan insanlar kendi vücudu ve içinde yaşadığı toplumun sıhhatini bilmek zorundadır.

2. Terbiye-i fikriye: "Gerek efrâdın, gerekse hey'et-i içtima'iyenin ma'lûmât-ı nafi'a iktisâb ederek bu sayede daha mes'ud, daha bahtiyar yaşamasını kâfil bulunan terakkiyâtın ne gibi şatlara mütevakkıf olduğunu bildiren (s.36) bilgilerdir. İnsanın kendisi ve içinde yaşadığı toplum hakkında sahip olması gerekli bilgilerdir.

3. Terbiye-i ahlâkıye: "Ferdin sair bir ferde veyahut birçok kişilere karşı veyahut birçok efrâdın birçok efrâda karşı vâki' olan münasebâtında hüsn-i mu'âşereti tavsiye eden ve icâb ettiren şürûtu ve kavâ'idi bildiren terbiye kısmı". Bir insanın diğer insana ya da bir kısım insanın diğer bir kısım insana karşı aralarında sağlıklı iletişim kurabilmek için bilmeleri gerekli bilgilerdir.

4. Terbiye-i siyasiye: vezâ'ifi hüsn-i ifâ etmek için lazım gelen ma'lûmâtı veren ve kavâ'idi öğreten kısımdır (s.36). İçinde yaşanılan toplumda uyulması gereken kuralları ve bilgileri öğreten eğitimdir.

TERBİYE-İ CİSMANİYE (BEDEN EĞİTİMİ)

Ayşe Sıdıka Hanım eğitimde sağlığı en başa koymuştur. Bu sebeple de beden eğitimine hayli önem vermiştir. O bu tercihi, zamanın ulemasının tercihinden aldığını belirtmiştir (s. 39). "Bugün riyazât-ı bedeniyeye o derece i'tibar ediyorlar ki âdeta terbiye-i cismaniyenin en mühim mes'elesi budur ve bu bâbda en mu'teber hukemâ uzun uzadıya eserler tertîb etmişlerdir. Bir çocuğu terbiye için riyazâtın âdeta hesap ve tarih kadar lüzumu olduğu bugün pek haklı olarak iddia olunabilir" (s.60). Yazarın ifade ettiği üzere, beden eğitimi o dönemde çok önemsenmektedir. Ancak bu sırf pedagojik kaygılarla ve insan sağlığı için değil, militer, güdümlü bir toplum mühendisliği içindir. Ayşe Hanım meselenin bu yönünden henüz habersiz gibidir.

Beden eğitimi için beslenmenin önemine değinen yazar, nasıl beslenileceğine, hangi besinlerin tüketileceğine dair muhtasar bilgiler vermiştir. Sağlık eğitiminde ikinci önemli meselenin kıyafet ve giyinme olduğuna değinen Ayşe Sıdıka bu hususta daha çok kadınlar üzerinden açıklamalar yapmıştır. Bütün uyarılar ve örnekler onlar üstünden seçilmiştir. Ona göre elbisenin "birinci şartı ve asıl sebeb-i lüzumu vücudu örtmek ve te'sirât-ı hariciyeden (soğuk, sıcak ve yağmur gibi) vikaye etmek" (s.48), korumaktır. Şu halde elbiselerin modadan kaynaklanan süslemeleri ikinci plandadır ve bunlar çoğu kere sağlığa zararlıdır. Ayşe Hanım bu konuda hayli dertlidir. Ona göre "bu gün ma'atte'essüf Avrupa âdât ve ahlâkının ba'zı münasebetsiz, muzırr ve âdâb-ı İslâmiyemize mugayir hususâtı medeniyet ile âdâtımıza karışmış ve bizde de modanın en biçimsiz en gülünç kıyafetlerine girmek büsbütün ta'ammüm ederek güzel giyinmek namına âdet olmuştur" (s.46). Ayşe Hanım'a göre Avrupa'yı taklit etmenin giyinmenin tabiatıyla ilgisi yoktur ve bu sırf gösteriş içindir. Giyinmenin temel sebeplerinden biri ahlâki zemindir ve bu da tesettürdür. Elbise "tesettürü de ifâ etmelidir. Fakat ma'atte'essüf elbisenin icât ve isti'mali güya vücudu muhafaza için değil imiş gibi şimdi zevk ve tezyin merakıyla bütün bütün biçimden çıkmıştır" (s.44). Elbise tercihinde aranacak bir diğer nitelik ise, vücudun gelişimine katkı verecek şekilde olmasıdır. Büyümeyi engelleyici elbiseler kesinlikle tercih edilmemelidir.

Beden eğitiminde kıyafet tercihi ve çocukların giydirilmesi önemli meselelerden biridir (s.53). Çocukların giydirilmesinde rahat oyun oynama (s.60) da önemlidir. Oyun onlar için tabii bir ihtiyaçtır ve ebeveynler bunu göz ardı etmemelidir. Kız ve erkek çocukların farklı giyinme biçim ve istekleri de dikkate alınmalıdır (s.61). Anneler, babalar ve eğiticiler giyinmede mevsim koşullarına, elbisenin biçimine, rengine, dikiş şekline, yapısına ve en önemlisi hammaddesine dikkat etmelidir. Yazara göre en güzel ve tercih etmeye layık elbiseler yünden (s.54) yapılanlardır. Sırf modaya uymak için tercih edilen elbiseler çoğu kere beden gelişimine ve vücuda zararlıdır. Bunlar insan tabiatına ve sağlığına da zararlıdır. Gösterişli elbiseler tercih etmek, israfla ilişkilendirildiği gibi, rahat yaşamayı da engeller. Ayşe Sıdıka'nın modaya ve dar elbiselere tesettür, hicap, iffet gibi kavramlar çerçevesinden değil de sağlık, büyüme, gelişme gibi kavramlar zaviyesinden bakması onun ne kadar modernist bir düşünce yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Ayşe Hanım'ın elimizde bulunan fotoğraflarına bakıldığında tuhaf biçimde yazdıklarına muhalif olduğu görülebilir. Bu noktada son olarak o, mutlu yaşamanın anahtarının "sade yaşamak" olduğunu söyler: "Basit yaşamak ve meşgul olmak vücut sağlığının şartlarından" biri değilse de" (s. 58) gereklerinden biridir.

TERBİYE-İ FİKRİYE (ZİHİNSEL EĞİTİM)

Ta'lim ve Terbiye Dersleri kitabının ikinci kısmı zihinsel eğitime ayrılmıştır. Ayşe Sıdıka zihinsel eğitimi toplumların gelişmesi, ilerlemesi ve refahı için en önemli eğitim alanı olarak saymıştır. Hatta ona göre terakkinin yegâne şartı terbiye-i fikriyedir. Toplumsal eğitimin en önemli kısmını zihinsel eğitim oluşturur ancak bu, beden ve sağlık eğitiminden sonra gelir (s.63). Yazara göre zihinsel eğitimde ilerlemiş, mesafe kat etmiş toplumlar en gelişmiş ülkelerdir. Şüphesiz onlar "en bahtiyar yaşarlar ve tabi'atın o memlekete bahşetmiş olduğu menâbi-i servetten istifade etmek yolunu bulurlar" (s.70). Şu halde mutlu yaşamak için zihnî eğitime önem vermek ve "tabiatı kullanmanın" yollarını keşfetmek gereklidir.

Zamanın hâkim aklına ve zihniyetine bir kere daha teslim olmanın işaretini bu ifadelerde de görmek mümkündür. İlerlemek, daha çok kazanmak, biriktirmek, hükmetmek için tabiatı alabildiğine kullanmak, değiştirmek, tahrip etmek XIX. yüzyıl Avrupa kapitalizminin temel paradigmasıdır. Hammadde, uzak mesafelere erişim, enerji ve insan gücü temini için hiçbir kadim ilke tanımayan modern hayat ve ekonomi, tabiatın kendi haline akışından rahatsızdır ve onu kendi denetimine almanın yollarını aramaktadır. Yüksek binalar, uçan balonlar, suların önüne setler, tanrıya meydan okuyan gemiler, arzın merkezine seyahatler böylesi motivasyonlarla başlamıştır. Ayşe Sıdıka Hanım'ın "bu âna kadar serseri serseri akan suların, dağları taşları aşındıran köklü ağaçları söküp sürüyen kuvvetinden bir iş beklemek zamanı gelmiştir" (s.65) ifadesi tam da kapitalist ve modernist bir zihniyetin arayışıdır. Ayşe Hanım daha da ileri gider ve "hayvan leşlerinden bile artık faydalanılıyor ve biz de faydalanmalıyız" (s. 65) demekten kendini alamaz. Aradan geçen yüz yılda çevrenin nasıl tahrip edildiği herkesin malumudur ve bugün söz konusu büyük yanlıştan nasıl dönüleceği düşünülmektedir. Aslında bu mantık, Ayşe Sıdıka Hanım şahsında Osmanlı aydınlarının da İslamî ruh ve düşünceden ne kadar uzaklaştıklarının göstergesidir.

Zihinsel eğitimin bir şubesi de güzel sanatlar eğitimidir. Ancak Ayşe Sıdıka buna "süsten ibarettir" (s.66) diyerek ehemmiyet vermez. Ona göre bilimsel çalışmalar faydalıyı arar ve bulur. Sanayi-i nefise (güzel sanatlar) ise güzeli arar ve faydalı olan şeyleri daha güzel bir surete sokar. Ayşe Hanım'ın bu izahları da sorunludur. Zira bilim, onun ifadesi ile fen, faydalıyı değil doğru ve yanlışı arayıp bulma amacındadır. Nitekim bilimsel icatlar hep faydalı değildir, metafizikten ve ahlaktan soyutlanmış bir bilim çoğu kere felakettir.

Ayşe Sıdıka, zihinsel terbiye ile bilgi ve ezber (kuvve-i hafıza) arasında bir irtibat kurmuştur. Zira zihinsel terbiyenin temel araçları bilgidir. Öğretilecek bilgi ile çocuk zihni ve kapasitesi arasında mutlak bir ilişki vardır (s.77). Bu vesileyle ezber ve bilgi edinmek meselesine geniş yer ayrılmıştır. Ayşe Sıdıka'nın ezber meselesine kategorik olarak karşı olduğu söylenemez. Ona göre "zamanımız hükemâsı (bilim adamları ve filozofları) ma'lûmât istihsalinden behemehâl tatbikât-ı ameliye ümit ettikleri için her ne öğrenirlerse görerek tetkik ve tecrübe ederek öğrenmek taraftarıdırlar. Onun için esasen ezbercilik aleyhindedirler" (s.72). XIX. Asrın sonunda programlara konulan derslerden biri "ilm-i eşya"dır ve sırf ezberin önüne geçebilmek ve teorinin yanında uygulama yapmak için önemsenmiştir. Ayşe Hanım'a göre "ilm-i eşya dersi her dersten ehemm"dir (s.72-73). Bu dersin önemi çocuklara merak ettirmeyi sağlamasıdır (s.103). Merak eden bir çocuk ezberleyerek değil, meselenin aslına inerek öğrenir.

Yazar her ne kadar bilgi edinmede ezberin rolünü "lakırdı ezberlemek" (s.72) şekline küçümseyerek görse de bazı şeylerin mutlaka ezberle mümkün olabileceğini teslim etmiştir. Ayşe Sıdıka, "çocukluk dönemi ezber dönemidir" (s.101) ve "bu dönemde birçok şeyi ezberlettirmek gerekir" der. Mesela dil eğitimi tamamıyla ezberden ibarettir (s.82, 101), keza tarih ve coğrafya eğitimi de büyük ölçüde ezberle mümkündür (s.74). Ezber yapmak bütünüyle terk edilecek bir eğitim pratiği değildir. Örneğin, "güzel bir şiiri hatırda tutmak için o şiiri mutlaka ezberletmek lazımdır". Hatta "sanat değeri bakımından o eseri anlamak bile gerekli değildir" (s.75). Sadece ezberlemek yeterlidir ve bu bir çocuk için gereklidir.

Ezberle ilgili geniş açıklamalar yaptıktan sonra hafıza kuvvetinin ne olduğuna değinen yazar, "hafıza dediğimiz kuvvet zihnimizin az çok bir müddet için bu te'sirâtı zabt ve hıfz etmek kuvvetidir" (s.108) şeklinde bir tanımlama yapmıştır. Ona göre hafıza "dikkatin eseridir" (s.99) ve bir şeyin üzerine odaklanmaktan ibarettir.

Ayşe Sıdıka'nın üzerinde durduğu bir diğer husus da "kuvve-i hayaliye", hayal etme yeteneğidir. Zihin ne ile meşgul olursa onu daha iyi öğrenir, insan neyi hayal ederse onun üzerinde merakı derinleşir. Bu bakımdan da öğrenmede hayal etmek önemlidir (s.105). Hayal kurmak da öğretilebilen ve geliştirilebilen bir hususdur. Bu bakımdan mürebbilerin bir görevi de çocuklara hayal kurmayı öğretmektir. Ancak Ayşe Sıdıka burada önemli bir hususun altını çizer: "kuvve-i hayaliye evvel-emirde ma'lûmâta muhtaçtır" (s.109). Şu halde bilgi olmadan yorum olmayacağı gibi, bilgi olmadan hayal de olmaz. Önce bazı temel bilgilerin öğretilmesi lazım ki ondan sonra hayal gelebilsin. Aksi halde

"hayalcilik" söz konusu olur ki bu da çocuk için zararlıdır. Ayşe Hanım, "ezberlemek kudretini arttırmak için ezberlemeğe alıştırmaktan başka çare yoktur denilmiş idi. Kuvve-i hayaliye için de bundan ziyade bir şey denilemiyor" (s.110) diyerek hayalde ilerlemenin bilgi ile bilginin de ezberle olabileceğini dile getirerek kadim bir ilkenin altını çizmiştir.

Zihinsel eğitimde diğer bir husus da "kuvve-i muhâkeme"dir (s.112). Muhakeme kuvvetini iyiyi kötüden ayırt edebilme becerisi olarak tarif etmek mümkündür. Ayşe Sıdıka buna "itidalli" ya da ölçülü olmak demiştir. Muhakeme etmek ve muhafaza etmek insanda farklı zamanlarda gelişen kuvvetlerdir. Çocuklukla hafıza daha kuvvetlidir ancak muhakeme pek zayıftır. Yaş ilerledikçe hafıza gücü azalır ancak muhakeme gücü artar. Ayşe Sıdıka bu hususta da önemli bir noktanın altını çizer ve sağlıklı muhakemenin yapılabilmesi için bilgi ve tecrübe birikiminin önemine değinir. Zira sadece yaşlanmakla kuvvetli muhakeme ortaya çıkmaz. Eğitimcinin burada dikkat etmesi gereken husus, muhakemenin de geliştirilebilir bir kuvvet olduğunu bilmesidir. Eğitimde daima orta yol tutulmalıdır. Çocuğun çalışma sıklığına ve yoğunluğuna dikkat etmek gerekir. Bu sebeple Ayşe Sıdıka eğitimde "Hayru'l-umûr-ı evsatihe" (işlerin hayırlısı ortasıdır) ka'idesine ri'ayet etmek lazımdır" (s.115) ilkesini birkaç kere hatırlatmıştır.

Ayşe Hanım, çocuktaki kuvvetlerin birlikte geliştiğini de söyler. Yani, beden, zihin, ahlâk ve zihin güçleri birlikte gelişirler. Eğitimci bunu dikkate almalı ve bu kuvvetler arasındaki dengeyi gözetmelidir. Yazar "insanlar fikren ne derecede iseler ahlâk nokta-i nazarından da ekseriyetle o derecede bulunurlar" (s.118) diyerek insanların gelişmişliğinin genelde fikrî ve ahlâkî seviyesine göre olduğunu da belirtmiştir. Bu ifadelerin günümüz gelişim psikolojisi ilkeleriyle de ne kadar benzer olduğu dikkat çekicidir.

TERBİYE-İ AHLÂKİYE (AHLÂK EĞİTİMİ)

Ayşe Sıdıka Usul-i Ta'lim ve Terbiye Dersleri kitabının yaklaşık olarak yarısını ahlâk terbiyesine ayırmıştır. Bu durum, dönemin diğer eğitimcilerinde olduğu gibi onun da ahlâk meselesine ne kadar önem verdiğinin göstergesidir. Ahlâk hakkında belirgin bir tanım yapmayan Ayşe Sıdıka, ahlâkın iki önemli harici faktörlerine değinerek ahlâkı tanımlamıştır. Ahlâk fazilet (en iyi, güzel) ve reziletin (en fena, kötü) ortasıdır. Şu halde fazilet ve rezîlet nedir? Ayşe Hanım "İslâm mürebbileri ahlâkı tavsif için i'tidâle ziyade ehemmiyet verdikleri cihetle ifrat ile tefriti rezîlet ve ancak derece-i i'tidâli fazîlet addetmişlerdir" (s.199) diyerek, ahlâkın iyi ile kötü arasındaki itidal, denge olduğunu belirtmiştir. Bu açıklama ve tanım klasik İslam ahlâkçılarının (Farabi, İbn Sina, Ahlak-ı Celâli, Ahlâk-ı Nâsırî, Ahlâk-ı Alâî, vd.) tanımlarına dayanmaktadır.

Ayşe Sıdıka'ya göre ahlâkın ne olduğundan ziyade eğitimi önemlidir. Şu halde ahlâk terbiyesi "bize vazifelerimizi öğretir, hal ve hareketimizde irâdât-ı şahsiyemizi ve fikrimizi -hem kendimiz için hem de bütün insanlar için- faydalı ve hayırlı bir yola yöneltir" (s. 118). Yazar, ahlâkın insanlar için ne olduğundan ziyade ne işe yaradığını -pragmatik olarak- bu şekilde ifade ettikten sonra "vazife" konusuna geçiş yapmıştır. Ona göre insanın vazifesi "nefsin korunmasıdır ve her türlü sorumluluğun başında gelir". (s.119). Ayşe Sıdıka nefis konusuna değinmez, ancak onun burada canı/bedeni, sağlığı korumayı kast ettiği çıkartılabilir.

Ayşe Sıdıka'ya göre insanın birinci görevi "maddeten, ma'nen ve ahlâken kendi şahsının sa'adet ve selameti ve bekâsı için lazım gelen şeyleri bilmek ve fa'aliyetinde icra etmektir" (s.119). Bu tanım klasik İslam ahlâkına göre ilmihal bilmektir. İlmihal, insanın kendisi için faydalı ve zararlı olanları hakkıyla bilmesi, ayırt edebilmesi ve elbette hayırlı olanı seçebilme kuvvetine malik olmasıdır. İnsanın ikinci amacı ise "mensup olduğu hey'et-i medeniyenin sa'adet ve selameti, bekâsı, terakkisi için lazım gelen şeyleri bilmesi ve icra etmesidir" (s.119). Buna göre insan kendi şahsından sonra toplumu ve içinde yaşadığı ortamı düşünmek ve bunların menfaatini gözetmek durumundadır.

Ayşe Sıdıka ahlâk konusunda en çok ebeveyne hususen de anneye büyük yer ayırmıştır. Çocukların gerek fiziki gelişmelerinde gerekse ahlâki durumlarında bedbaht olmalarının sebebi ebeveynlerdir

(s.120). Anne baba iyi ahlâk sahibi ve şuurlu insanlar değilse çocuklarında ciddi ahlâki sorunlar görülecektir. Bu bakımdan eğiticilerin ahlâk noktasında bilmesi gereken hususlar çoktur. Çünkü "ahlâk, terbiye ile gelişir yahut bozulur" (s.123). Ahlâk noktasında bilinmesi gereken öncelikli husus, ahlâkın değişip değişmeyeceğini, eğer değişecekse hangi huyların değişeceğini ve nasıl değişeceğini bilmektir. Ahlâkı kim, nasıl değiştirebilir, bunun da bilinmesi gerekir.

Bir eğitimci öncelikle ahlâkın "kesbî ve vehbî ahlâk durumlarını bilmelidir. Bazı huylar doğuştan ve ırsi/vehbî olmakla birlikte çoğu sonradandır. "Herkes doğduğu zaman ma'sumdur" (s.124). İnsan doğuştan saf, temizdir. Hırsızlık, yalancılık gibi haller sonradan öğrenilir. Çoğu kere "bir insanın sonraki ahlâksızlıklarını terbiye eksikliğine ve fena adamlarla düşüp kalkmasına" (s.124) bağlamak daha doğru bir yaklaşımdır. Ayşe Sıdıka Hanım'a göre ahlâk terbiyesinde üzerinde durulması gereken kuvvetlerin başında irade gelir. Ahlâk terbiyesinde en önemli husus irade terbiyesidir (s.127).

İrade nefse hâkimiyet demektir (s.137). Nefis insanın tabii arzularına (yeme, içme, cinsellik, mülk ve iktidar sahibi olma vb.) meylidir ve bunları dizginlemek, dengelemek gerekir. Ayşe Sıdıka burada insan eylemlerinin ontolojisi ve kader meselelerine girmiştir. İnsan her istediğini yapabilir mi yoksa yaptıklarının daha önceden kararlaştırılmış olması söz konusu mudur? Bunu şöyle cevaplar: "İnsan bilâ-sebep isteyip istememekte muhtar değildir. İradesi için esbâb-ı mucibe ve mukaddere vardır. Bizim mensup olduğumuz Ehl-i Sünnet i'tikadınca irâde bu demektir" (s.128). Şu halde kaderin varlığı insan eylemlerinin neticesini etkilemez. Ayşe Hanım bir taraftan Ehl-i Sünnet itikadı çerçevesinde açıklamalar yaparken öte yandan, beyin ve hareket arasındaki ilişkiyi dönemin biyo-materyalist kuramlarıyla açıklamaya çalışmış ve iradenin büyük ölçüde insanın elinde olduğunu söyleyerek büyük bir karmaşa içine girmiştir. Görüşlerini açıklayabilmek için Hazret-i Ömer ve Selahaddin Eyyubi örneklerini vererek, bu insanların iradelerini kullanarak ne kadar büyük işler başardıklarını anlatmıştır. Ancak son tahlilde "bu bir mazhariyettir ki sırf vehbîdir" (s.132) diyerek büyük irade temsilcilerindeki kuvvet ve kudretin Allah vergisi olduğunu belirtmekle, âdeta dönemin popüler fikirleri karşısındaki bocalamasını örneklendirmiştir.

Ayşe Hanım'a göre "irade eğitim ile hayliden hayli kuvvetlenebilir." (s.135). Şu halde irade geliştirilebilir bir hususiyettir ve erken yaşta başlamak icap eder. İrade eğitiminde sağlıklı olmak en başta gelir. Anne babaların tutumları da ikinci olarak önemlidir. Başarı ile irade arasında yakın bir ilişki vardır. Ancak önemli olan zeki olmak değil, irade sahibi olmaktır. İrade sahibi ol(a)mayan bir adamdan ne kadar zeki, akıllı olursa olsun iş beklenilmez (s.137).

Ahlâk eğitiminin alt başlıklarından biri de vicdan ahlâkıdır. Ayşe Sıdıka'ya göre "vicdan" dediğimiz kuvvet, doğruyu yanlıştan ayırt edebilme güç ve yeteneğinden başka bir şey değildir (s.142). Bu tarife göre vicdan ile muhakeme kuvvetleri birbirine çok yakındır. İşte bu sebeple "kötüyü iyiden fark ettiren kudret-i mümeyyizeye az çok herkes maliktir. Kudret-i hâkimenin ahlâkıyâtta ismine "vicdan ahlâkı" derler" (s.141). Vicdan meselesinin söz konusu edilmesi de yine eğitimle ilgilidir. Nitekim yazara göre vicdan da eğitilebilir bir melekedir. Terbiye ile bu kuvvet de geliştirilebilir.

Ayşe Sıdıka'nın vicdan terbiyesi hususunda verdiği örnek de yine bir kafa karışıklığı olarak telakki edilebilir. Ona göre, çocukların hatalarını itiraf etme ve erken yaşlardan itibaren özür dileme alışkanlığı geliştirilmelidir. Bunu öğretmeyi öğretmenin bir görevi olarak sunmuştur. "Mürebbi ve mürebbiye daha pek küçük yaşlarında çocuklara i'tiraf-ı kusur etmeyi öğretmeye çalışmalıdırlar. Onları kabahatlerinden pişman ederek müte'essir edecek surette ikaz etmelidir." (s.146). İtiraf ve özür Hıristiyan inancında önemli dini pratiklerdir, İslam'da ise "tövbe/istifar" ve içsel/samimi "nedamet/pişmanlık" vardır. Ayşe Sıdıka bu hususta da en ufak bir şüphe içine girmeden muhtemelen Batılı çağdaş pedagogların metinlerinden okuduklarını aynen tekrarlamaktadır.

Ahlâk terbiyesinin şubelerinden biri çocuklarda mesuliyet duygusunun geliştirilmesidir. Yazara göre bireysel ve toplumsal mesuliyet alanları vardır ve eğitimci bunların her ikisinin de farkında olmalıdır. Bilmelidir ki bunlar eğitimle geliştirilebilir. Özellikle toplumsal mesuliyeti geliştirmenin yolu terbiyeden geçer.

Mesuliyetle birlikte bir diğer davranış da vazife şuurudur. Aynı şekilde şahsi ve içtimai/toplumsal vazife türleri vardır (s.155). Bir de dinî vazife vardır ancak yazara göre bu şahsi vazifeden sayılır. "Vezâ'if-i diniyeyi de vezâ'if-i şahsiye aksamından addederler" (s.158) diyerek dini vicdana indirgemek ve vicdana hapsetmek modernist bir zihniyetin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysa meşhur modernist filozofların da ortaya koyduğu gibi (başta Emile Durkheim) din toplumsal bir kurumdur. Ayşe Sıdıka'ya göre vazife türleri arasında en önemlisi içtimaî/toplumsal olandır ve bunun geliştirilmesi de eğitimin işidir.

Ayşe Sıdıka toplumsal vazife nedir? Bunun varlık sebebi ve lüzumu nedir? (s.159) diye sormuş ve bunun cevabını İbn Haldun'un meşhur teorisine yaslanarak vermiştir: İnsan "toplum halinde yaşamaya meyyal"dir. Bu sebeple "kuyûd-ı mütekâbile tahaddüs ve teşekkül etmiştir" bunlara "toplumsal görevler" denilebilir. Bir arada yaşama, iş birliği yardımlaşma insanların çoğalmasına, şehirler kurmasına ve medeniyetler inşa etmesine sebep olmuştur. "Vezâ'if-i aile, vezâ'if-i siyasiye ve bilhassa vezâ'if-i içtimâ'iye" (s.160) bu sebeple gelişmiştir. Şu halde insan olarak yaşayabilmek temel toplumsal sorumluluktur ve bunun öğrenilebileceği ortam ise terbiye sürecidir.

Ahlâk terbiyesinde eğitimciler için bazı temel başlıkları sayan Ayşe Sıdıka, çocukların da bazı vazifelerinin olduğunu söylemiştir. Ona göre çocuklardan beklenen ilk vazife "itaattir" (s.164). Çocuğun itaati annesine, babasına, hocasına olmalıdır. Yazar burada diğer itaat kademelerine (halife, peygamber, Allah) değinmemiştir. Bu da onun modernist eğitimci olduğunun bir başka göstergesidir. Çocukta itaatin akılcı olmasına da vurgu yapmıştır. Körü körüne bir itaat değil, aklın ve iradenin eşliğinde yetkin ve gerekli kimselere itaat etmek anlamlıdır.

Çocuklardan beklenen ikinci vazife hürmettir. Hürmet davranışı da eğitimle geliştirilebilir (s.166). İlk başlarda çocuklardan hürmet beklenmemelidir. Zira hürmet muhakeme ve olgunlukla gelişebilecek bir davranıştır. Çocukların öğrenmeleri gereken vazifelerden biri de muhabbettir. Muhabbet doğuştandır, ilk yaşlarda çocuklarda acıma ve merhamet olmaz, ancak zamanla geliştirilebilir. Anne babalar bu hususta çok dikkatli olmalıdır. En son ise minnettarlık duygusu bir vazife olarak zikredilmiştir. Bu davranış çocukta en son gelişir, yaş ve tecrübe ile ilgisi vardır ve eğitimle geliştirilebilir.

Ayşe Sıdıka'nın ahlâk terbiyesi ve evde ahlâk noktasında değindiği hususlardan biri de ev ahalisiyle olan ilişkilerdir. Kendisi seçkin bir Osmanlı ailesinde büyüdüğü için muhtemelen evinde bakıcı (cariye/köle/mürebbi) vardır. Onlara nasıl davranılacağından bahsetmiş ve bu gün için ilginç gelebilecek kavramlar kullanmıştır. Örneğin, "hizmetçiler de bizim gibi insanlardır. Yalnız bir hizmetçi ile efendisinin farkı vardır" (s.171) diyerek dönemim köle-efendi terminolojisiyle cümleler kurmuştur.

Ahlâk eğitiminde birçok faktör vardır ancak Ayşe Sıdıka'ya göre kilit isim mürebbi/eğitimcidir. Çocuklar taklit ederek öğrenirler ve ilk taklit ettikleri de eğiticileridir. Şu halde öğretmen "numûne-i imtisal" (rol model) olmak zorundadır (s.179). Eğitimci değiştirilebilecek davranışlarla değişmeyecek olanları da iyi bilmelidir. Bazı davranışlar vardır ki insanın aslından, atasından, dedesindendir, diğer bir ifadeyle kalıtsaldır ve bunlar asla değişmez. Bunları değiştirmeye çalışmak beyhudedir (s.186).

Ayşe Hanım ahlâk eğitiminden bahsederken çocuklarda ahlâk farklılıklarına da değinmiştir. Ona göre her çocuğun farklı ahlâki yapıları vardır. Çocuklar "arzuca, ahlâkça, halce birbirine benzemezler" (s.192). Ahlâk farkları çoğu kere aileden kaynaklanır, çocuk ailede nasıl bir hayat görürse ona benzemeye çalışır (s.196). Çocuklar "husûsi isti'dâdlara malik"tirler ve buna göre de "hususî bir terbiye te'sisi" (s.197) lazımdır. Şu halde çocukların özel yeteneklere ve bireysel ahlâk farklılıklarına sahip olmaları onların özel eğitim almalarını gerekli kılmaktadır. Öğretmene düşen görev çocukların ahlâk farklılıklarını tanıyarak, onlara en uygun eğitimi vermeye çalışmaktır.

Ahlâk eğitiminde amaç insan tabiatındaki kötülüklerin yok edilmesi ya da aşırılıkların normale getirilmesidir. Ahlâk terbiyesinde başarı eğitimcinin şahsi yeteneğine bağlıdır (s.202). Öğretmen iyi bir örnek değilse nasihat etmesi boşunadır. Burada en etkili olan ilke ve yöntem, kötü davranışların manevi sebeplerini ve ona etki eden unsurları anlayıp, onların yok edilmesi ve düzeltilmesi çarelerini aramaktır. Bu da öncelikle eğitimcinin yeteneğine, ahlâkına ve davranış özelliklerine bağlıdır (s.203). Son olarak

"mürebbi her vechile numûne-i imtisâl olabilmelidir" diyerek öğretmenin örnek olma sıfatına bir kez daha vurgu yapılmıştır.

SONUÇ

Kitabın son sayfasında Ayşe Sıdıka Hanım iki önemli hususun altını bir kez daha çizmiştir. İlk vurguladığı husus çocuk terbiyesinde erken yaşlar önemlidir ve bu zamanda en etkili olan kişi annedir: "Terbiye ve ahlâk dersini herkesten iyi valide verir ve çocuğun birinci mürebbisi validedir. Validesi olmayanlara yine bir kadın memur edilir" (s.204). Bu durumda eğitimci yetiştirmede kadınlar öncelikli ve önemlidir. Yazar buradan büyük bir çıkarım daha yapar ve şöyle der: "demek oluyor ki bir kavmin sa'adeti ve terbiyesinde kadınların büyük te'siri vardır. Bunun için her şeyden ziyade kadınların terbiyesine i'tina edilmelidir". Böylece yazar, kitabın başındaki "modernist terakki" paradigmasıyla burada da buluşur.

İkinci olarak eğitim teorik bir konu olmaktan ziyade pratik usuller içerir. Uygulaması, gözlem ve deneyi olmayan bir bilginin öğretilmesi zordur ve kalıcı değildir. Şu halde terbiye ilminde esas olan nazariyat (teori) ve ameliyat (pratik) birlikteliğidir. Ancak zamanın çoğu uygulamaya ayrılmalıdır.

Üç çocuk annesi genç, gayretli ve sabırlı muallime Ayşe Sıdıka Hanım kitabını şu tavsiyelerle bitirmiştir: Çocuklara nezaket ve zarafet öğretmeli, onlara nazikçe yaklaşmalıdır. Çocuklar asla cezalandırmamalı, ödüllendirmeli, itaate alıştırmalı ancak onlara boş vaat vermemelidir. Meslek seçme zamanı geldiğinde ise yeteneklerine göre özgür davranmaları sağlanmalıdır.

KÜLTÜREL MİRAS KAPSAMINDAKİ YAPILARIN ÇAĞDAŞ MÜZE İŞLEVİNE ADAPTASYONLARINA YÖNELİK LOUVRE MÜZESİ ÖĞRETİLERİ

Dr. Öğretim Üyesi Özge KANDEMİR

Eskişehir Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi İç Mimarlık Bölümü

ozgekandemir@eskisehir.edu.tr

ÖZET

Kültürel miras niteliğindeki oluşumların kullanım değişikliği veya genişlemesi yoluyla çağdaş müze işlevine adapte edilmelerine yönelik uygulamaların, günümüzde giderek artarak çeşitlendiği görülmektedir. ICOM (2010), modern müzenin keşfi olan 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başından bu yana, eski miras yapılarının müze kullanımı için yeniden dönüştürülmeye başlandığını, bu yapıların özel mimarisinin; korumaya, araştırmaya ve koleksiyonlarla geçici ve sabit sergiler aracılığıyla iletişim kurmaya yönelik ihtiyaçlara ilişkin olarak geliştirilmekte olduğunu belirtmektedir. Bu dönüşümün ise temelde, çağdaş koruma anlayışının gerektirdiği ve çağdaş müze olgusunun belirlediği ilkelerin birlikte ele alınmasına yönelik bütünleşik bir yaklaşımı gerektirdiği dikkat çekmektedir. Bu noktada Skolnick (2005), geniş bir ziyaretçi yelpazesi için müze deneyimini zenginleştirmek üzere henüz keşfedilmemiş potansiyelleri açığa çıkarmak amacıyla somutlaştırmanın, anlatının, fonksiyonun geniş yorumlanış biçimlerinin araçlarını gözden geçirmeye yönelmenin, müzenin potansiyellerinin farkında olan ve onu daha iyi bir noktaya getirmeyi hedefleyen her birimiz için çözülmesi gereken temel sorun olduğunu dile getirmektedir. Bu bağlamda kültürel miras niteliğindeki yapılarının çağdaş müze işlevine adaptasyonlarına yönelik uygulama örneklerinde çeşitlilik açığa çıktığı görülmektedir. Bu çeşitliliğin tasarımcının kendi imzasını oluşturma ile çağdaş koruma yaklaşımının ilkelerini biraraya getirme çabasında yaşanan yaklaşım farklılıklarından kaynaklandığı dikkat çekmektedir. Ele alınan çalışma, günümüzde öne çıkan uygulama örneklerini, olumlu ve olumsuz yönleriyle denenmiş yollar olarak, öğreti niteliğinde değerlendirmektedir. Bu çerçevede çalışmada, geç 12. yüzyıl'a tarihlenen tarihi Louvre Müzesi saray yapısını, iki yüz yılı aşkındır süregiden müze işlevine yönelik geçirdiği kullanım genişlemesi ve değişimine ilişkin müdahale biçimleriyle incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda Louvre: İlkin tarihçesi ve tarihi süreçte sahip hale geldiği soyut ve somut değerleri açığa çıkartan mevcut yapıya ilişkin verileriyle; daha sonra kullanım değişikliğine uğrayarak geçirdiği müdahale biçimleriyle; son olarak da eski ve yeninin birlikteliğiyle oluşan bütünleşik yapıda açığa çıkan mekânsal kurgu, yeni deneyimler yaratmadaki olumlu ve olumsuz yönleriyle incelenerek değerlendirmeye alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Çağdaş Koruma, Çağdaş Müze, Louvre Müzesi

LOUVRE MUSEUM TEACHINGS ON ADAPTATION OF BUILDINGS DEVOTED TO CULTURAL HERITAGE TO THE CONTEMPORARY MUSEUM FUNCTION

ABSTRACT

It is seen that the practices aimed at adapting the cultural heritage structures to the contemporary museum function through using change or expansion are increasingly diversified. ICOM (2010) states that since the invention of the modern museum, from the end of the 18th century and the beginning of the 19th, while old heritage buildings were also being reconverted for museum use, a specifi c architecture evolved that was linked to the requirements of preserving, researching and communicating collections through permanent or temporary exhibitions. It is remarkable that this transformation basically requires an integrated approach to addressing the principles determined by the contemporary museum phenomenon together with the understanding of contemporary conservation. On this drection

Skolnick (2005) says that for those of us who labour and dwell in the world of museums, who believein their potential and are committed to making them better, the challenge is totake up the tools – of embodiment, of narrative, of the broadest interpretationof function – and to exploit their still untapped capabilities in order to enrichthe museum experience for the broadest range of visitors. In this context, it is seen that there are contradictions in the application examples regarding the adaptation of cultural heritage structures to contemporary museum function. It is noteworthy that this diversity arises from the differences in the approach of the designer in his efforts to create his own signature and to combine the principles of the contemporary conservation approach. This study evaluates the prominent practice examples as doctrines as tried and tested ways with their positive and negative aspects. Therefore, the study aims to examine the palace structure of the historical Louvre Museum dating back to the late 12th century, with the forms of intervention related to the expansion and change of the use of the museum for more than two hundred years. In this context, the Louvre will be discussed first with its history and data on the existing structure that reveals the abstract and concrete values it has acquired in the historical process. It will then be examined in terms of the intervention it has undergone through a change of use. Finally, the spatial fiction that emerges in the integrated structure formed by the combination of the old and the new will be examined and evaluated with its positive and negative aspects in creating new experiences.

Keywords: Cultural Heritage, Contemporary Conservation, Contemporary Museum, Louvre Museum

1. Giriş

Günümüzde kültürel miras niteliğindeki oluşumların kullanım değişikliği veya genişlemesi yoluyla çağdaş müze işlevine adapte edilmelerine yönelik uygulamaların giderek arttığı görülmektedir. ICOM (2010: 23), modern müzenin keşfi olan 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başından buyana, eski miras yapılarının müze kullanımı için yeniden dönüştürülmeye başlandığını, bu yapıların özel mimarisinin; korumaya, araştırmaya ve koleksiyonlarla geçici ve sabit sergiler aracılığıyla iletişim kurmaya yönelik ihtiyaçlara yönelik olarak geliştirilmekte olduğunu belirtmektedir. Bu dönüşümler, çağdaş koruma anlayışının belirlediği ilkeler ve çağdaş müze olgusunun gerektirdiği yeni işlevleri birlikte barındıran bütünleşik bir yaklaşımı gerektirmektedir. Skolnick (2005: 124) bu noktada tasarımcının yükümlülüğünün ne olduğunu şöyle dile getirmektedir;

Geniş bir ziyaretçi yelpazesi için müze deneyimini zenginleştirmek üzere henüz keşfedilmemiş potansiyelleri açığa çıkarmak amacıyla somutlaştırmanın, anlatının, fonksiyonun geniş yorumlanış biçimlerinin araçlarını gözden geçirmeye yönelmek, müzenin potansiyellerinin farkında olan ve onu daha iyi bir noktaya getirmeyi hedefleyen her birimiz için çözülmesi gereken temel sorundur.

Bu bağlamda kültürel miras niteliğindeki yapılarının çağdaş müze işlevine adaptasyonlarına yönelik uygulama örneklerindeki çeşitliliğin tasarımcının kendi imzasını oluşturma çabası ile çağdaş koruma yaklaşımının ilkeleri arasındaki gerilimden kaynaklandığı görülmektedir. Çağdaş koruma süreklilik çabasında iken tasarımcı değişim arayışındadır. Fakat bilinmektedir ki, sürekliliğin sağlanması, değişimin doğasının ve hızının kontrol edilebilmesine bağlıdır. Bu bağlamda miras yapılarının çağdaş müze işlevine adapte edilmesine yönelik yapılacak müdahalelerde tasarımcının kendisini ve de müdahale biçimini, çağdaş koruma yaklaşımın sunduğu bakış açısıyla yönlendirmesi önemli bulunmaktadır. Bu yönlendirme biçiminin, müze mekânlarının oluşturulmasına yönelik anlayışla tasarım sürecine dâhil edilmesiyle, müze deneyimindeki önemi göz ardı edilemeyen fiziksel çevrenin sahip olduğu özgünlükleriyle fonksiyonun sahip olduğu özelliklerin bir arada var olabileceği zengin ortamların yaratılmasının mümkün olabileceği bilinmektedir.

Kültürel miras yapılarının çağdaş müze işlevine adaptasyonlarını sağlamak amacıyla gerçekleştirilen ve mekâna yönelik belirgin değişimleri içeren uygulamaların, denenmiş yollar olarak, müze mekânının çağdaş yaklaşımlarla tasarlanması problemine olumlu ve olumsuz yönleriyle öğreti niteliğinde olduğu görülmektedir. Bu çerçevede geç 12. yüzyıl'a tarihlenen Louvre yapısının, iki yüz yılı aşkındır süregiden müze işlevine yönelik çok çeşitli müdahalelere maruz kalması ve müdahale biçimlerine yönelik ele alınış biçimleriyle çeşitli sorgulamalara ortam yaratarak tarihi süreçte çağdaş koruma yaklaşımını oluşturan söylemlerin açığa çıkmasında öncü örnekler arasında kabul edilmesi nedeniyle önemli bulunmaktadır. Özellikle Louvre saray yapısının çağdaş müze işlevine adapte edilmesine yönelik gerçekleştirilen kullanım genişlemesi ve değişimine yönelik müdahaleleri incelenmeye değer görülmüştür.

2. Louvre Müzesi Müdahale Aşamaları

İlk Kullanım Biçimi: Savunma amaçlı kale yapısından kraliyet sarayına

Yapım Yılı: Geç 12.Yüzyıl

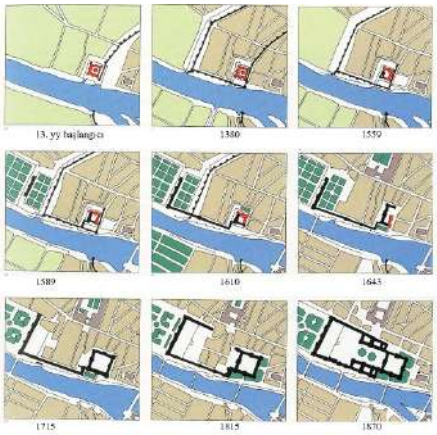
Yeni Fonksiyon: Sanat Müzesi

Müdahale Yılı: I. Aşama: 1983-1989, II. Aşama: 1989-1993

Tasarımcı: Pei Cobb Freed & Partners

Müdahale Yılı: 2005-2012

Tasarımcı: Mario Bellini ve Rudy Ricciotti



Resim 1. 1200'den 1870'e Kale'den Saray Yapısına Louvre Anıtının Tarihsel Aşamaları

Kaynak: Louvre, 1998: 17

Louvre yapısı 1793 yılında müze olarak kullanılmaya başlanmasının ardından geçen yaklaşık iki yüz yıllık zaman diliminin sonunda, müzenin gösterim biçimlerini geliştirme ve ziyaretçilere daha iyi olanaklar sağlama ihtiyacıyla, 1983 yılında dönemin Cumhurbaşkanı François Mitterrand, Louvre saray yapısının tümüyle müze işlevine adapte edilmesine yönelik yeniden bir yapılanma oluşturulması amacıyla Ieoh Ming Pei'yi görevlendirerek "Grand Louvre" projesini başlatmıştır.

Bu proje iki aşamada gerçekleştirilmiş olup, tasarımından uygulanma aşamasına 1983-1989 yılları arasına tarihlenen I. aşama; Louve yapısının mevcutta süregiden müze işlevinin, çağdaş koşullara taşınması amacıyla işlevin genişletilmesi, modernize edilmesi ve de yeniden organize edilmesine yönelik Napolyon avlusunda gerçekleştirilen müdahaleleri kapsamaktadır. II. aşama ise 1989-1993 yılları arasında gerçekleştirilmiş olup, Richelieu kanadında bulunan Maliye bakanlığına ait ofislerin sergi mekânlarına dönüştürülmesine ilişkin işlev değişikliğine yönelik çeşitli müdahaleleri içermektedir.

1990 yılında ise Fransa'nın Kültür, İletişim ve Halka Yönelik Çalışmalar Bakanlığının çağrısıyla, NIM, Ieoh Ming Pei ve Michel Macary tarafından Grand Louvre projesine eklenecek moda kolleksiyonu gösteriminin gerçekleşeceği yeni bir genişleme projesinin yapılması gündeme gelmiştir. Ele alınan proje 55.000 m2 lik karma kullanımlı yapısıyla müzeden bağımsız olmakla birlikte, müzeyi finansal olarak desteklemek ve Paris'in kalbini yeniden canlandırmak üzere tasarlanmıştır. Bu proje, alışveriş birimleri, restoranlar, 600 koltuklu bir anfitiyatronun da dâhil olduğu etkinlik alanları, laboratuvarlar, kapalı otopark ve tüm bu oluşumlara erişim noktası tanımlayan 8.9 m yüksekliğinde Pei'nin tasarladığı ters piramittin merkezinde yer aldığı iç avluyu içeren Carrousel galerilerinin yapımına yönelik olup inşasına 1991 yılında başlanarak 1993 yılında kullanıma açık hale getirilmiştir. Daha sonraki yıllarda, Denon kanadında yer alan İslam sanatları bölümü için ek galeriler oluşturulmasına yönelik genişleme projesine ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Bu amaçla 2004 yılında gerçekleştirilen uluslararası yarışma sonucunda birincilik kazanan Rudy Ricciotti ve Mario Bellini'nin disiplinler arası bir ekiple yürüttüğü projesi 2012 yılında tamamlanarak müze yapısıyla bütünleşik olarak kullanıma hazır hale getirilmiştir.

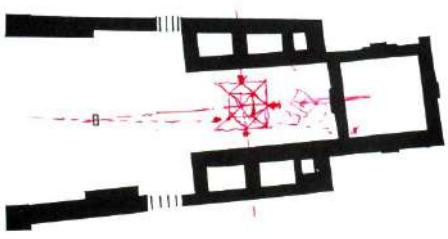
Tarihi süreçte Louvre yapısı geçirdiği müdahalerle tasarımcılar için düşün ortamı oluşturan, öğreti niteliğinde deneyimler içermekte ve bu yönüyle değerli görülmektedir. Ele alınan çalışma ise günümüz için hala değerli sorgulama süreci ve müdahale biçimleri içeren, Louvre Müzesi'nin modernize edilmesine yönelik I. ve II. müdahale aşamalarını ele almayı hedeflemektedir.

3. Louvre Müzesi Müdahale biçimlerinin yapısı

1981 yılında, Cumhurbaşkanı François Mitterrand'ın ABD'deki uygulamalarıyla daha çok müze

mimarı olarak bilinen Çin asıllı Amerikalı mimar Ieoh Ming Pei'yi görevlendirerek başlattığı büyük Louvre "Grand Louvre" projesi, saray yapısının tümüyle müze işlevine adapte edilmesine yöneliktir. Projenin amacı, yapıyı çağdaş müzecilik yaklaşımına taşıyacak ortamı, mekânsal kurguyu ve de çeşitliliği sağlamaktır. Bu doğrultuda Pei'nin ortaya koyduğu müdahalenin, yeni bir eklemeyle Louvre'un yapı ölçeğinin doğurduğu kavranması ve hâkim olunması güç mekânsal kurguya, yeni bir düzen getirilmesine ve de o güne kadar sadece objelerin sergilenmesine yönelen müzenin, işlevinin farklı eylemlere imkân sağlayıcı nitelikte genişletilmesine yönelik olduğu görülmektedir.

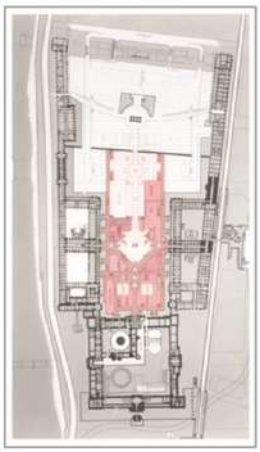
I. Aşama



Resim 2. I. Aşama Ieoh Ming Pei Louvre Müzesi Modernizasyonu Eskizleri

Kaynak: https://www.pcf-p.com/projects/grand-louvre-modernization/

I. Aşamada Pei, Louvre'un en temel sorunu olan giriş çıkışını düzenlemek, açık bir sirkülasyon düzeni oluşturmak, işlevin genişletilmesine yönelik yeni mekânların elde edilmesini sağlamak ve de tarihi müzeye etkileyici ve heyecan verici yeni öğeler ekleyerek eski ile yeninin biraradalığından doğan yeni bir algılanış biçimi kazandırmak amacındadır. Bu doğrultuda saray kompleksin kalbini oluşturan Napoleon Avlusu'nda, günümüzde kendisinin de önemli değer olarak algılandığı bir müdahale biçimi ortaya koymaktadır.



Resim 3.1983-89 Yılı Louvre Müzesi Genişleme Projesi Zemin Altı Seviyesi Planı

Kaynak: http://www.pcf-p.com/a/p/8315/s.html

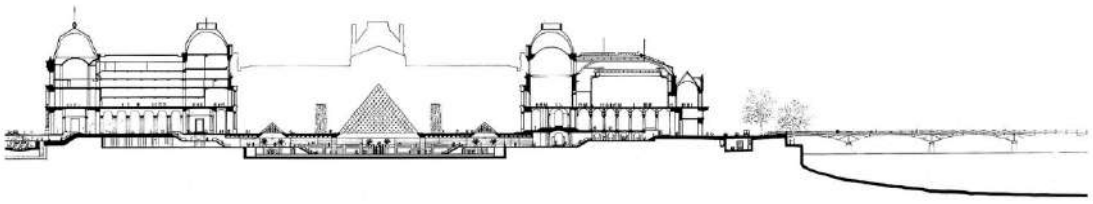


Resim 4.Napolyon Avlusu'ndan Üst Görünüş

Kaynak: Louvre, 1998: 23

Pei'nin kendi resmi web sayfasında dile getirdiği şekliyle de; 1983 yılında Mitterrand, tümüyle tarihi binanın bütünlüğünden ödün vermeden modernize edilmesini, genişletilmesini ve şehir ile daha iyi entegre olmasını istemiştir. Louvre orijinalinde kraliyet sarayı olarak inşa edilmiş ve yaşamının uzun bir bölümünde bu amaçla kullanılmıştır. Esasen müze olarak hizmet etmeye uygun olmadığı gerçeği çözülmesi gereken bir sorun olmuştur. İki aşamalı çözüm uzun doğrusal binanın, odak noktası olan avlu etrafında kompakt U şeklinde müzeye yönelik düzenlenmesini içermektedir.

Bu projenin I. Aşamasını oluşturan müdahalede Napoleon Avlusu'nun orijinal zemini yıkılıp, kazılarak, toprak seviyesinin iki kat altına inilmiş, önerilen yeni fonksiyonlar için gerekli alanlar elde edilmek üzere oluşturulan boşluğu sınırlayan yeni kaset döşeme sistemi avlunun zemin düzlemi haline getirilmiştir. Bu döşeme sistemini kesintiye uğratan ise, müzeye giriş noktası ya da kapısını tanımlayan 21.6 metre yüksekliğinde piramidin taban alanı olmuştur. Storrie (2006: 8)'in ifadesiyle piramit, Grand Louvre olarak adlandırılan Louvre'un yeniden geliştirilme projesinin merkezi noktasıdır. Piramit, Louvre müzenin mevcut labirentimsi düzenini netleştirmek amacında olan bir merkeze biçim vermektedir.



Resim 5. Napolyon Holü Dikey Kesiti

Kaynak: http://www.pcf-p.com/a/p/8315/s.html

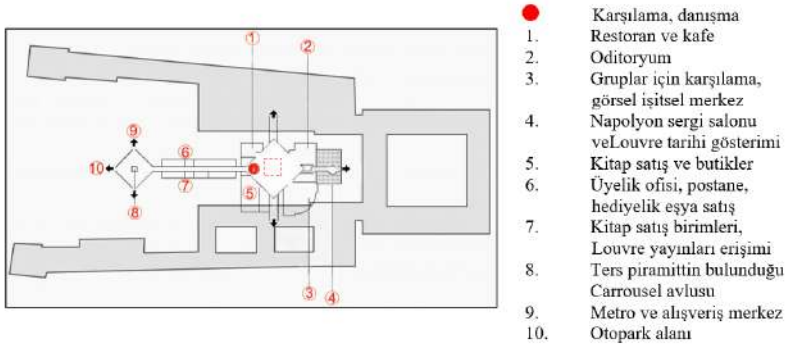
Bu müdahalede Pei'nin, saray yapısının galeri mekânlarını içeren Richelieu, Sully, Denon kanatlarına giriş akslarının çakışma noktasına, merkezini yerleştirdiği cam piramit; müzeye giriş, karşılama, eski ve yeni tüm oluşumlara yönlendirme sağlayan mekânsal kurgunun zemin seviyesi altındaki varlığını simgeleyen bir örtü sistemi, Pei'nin ifadesiyle de çatı penceresi oluşturan strüktürel bir sisteme sahiptir. Bu cam piramit, Louvre kanatlarına zemin seviyesi altında erişim olanağı tanıyan mekânlara doğal ışık ve havalandırma desteği sağlamak üzere 5 metre yüksekliğinde üç küçük cam piramitle desteklenmiştir. Jodidio (1993: 135)'dan aktarımla Pei'nin planı, Louvre müzesi için merkezi bir giriş oluşturulmasına yönelik olarak pramidi gerektirmiştir. Pei ilhamını bir ölçüde, tasarım öğeleri olarak gökyüzünü ve suyu vurgulayan bahçe tasarımcısı Le Nôtre'den almıştır.



Resim 6. Napolyon Avlusundan Piramite Bakış

Napoleon Avlusu'nda yükselen piramitin alt hacminde merdivenler ve çok özel bir asansörle erişimin sağlandığı Napolyon holü bulunmaktadır. İki kat yüksekliğinde toprak altı seviyesinde bulunan bu mekânda karşılama ve danışma dışında geçici sergi alanları, sarayın ve müzenin tarihinin gösterildiği kalıcı sergi mekanı, V. Charles'ın yaptırdığı orijinal hendek, 420 koltuklu oditoryum, vestiyer, kitap satış, kafeterya ve restoran ve de yapımı sonraki aşamada gerçekleştirilecek olan Carrousel alışveriş merkezine ve de otopark alanına erişim sağlayan geçit yer almaktadır .

.



Resim 7. Napolyon Holü

Kaynak: Louvre Museum Official Website http://www.louvre.fr/en

Pei, gerçekte büyük ölçekli kütlesel hacme ihtiyaç duyan yeni fonksiyonları zemin düzlemi altına alarak eski ile olan fiziksel ilişkiyi dışarıdan görünür olmayan bir biçimde düzenlemiştir. Görünürde müdahale, tarihi yapıya dokunmayan bir yaklaşım sergilemektedir. Pei, açığa çıkan yeni oluşumlara ve de Louvre yapısına erişimi sağlamak ve eski ile yeninin oluşturduğu bütünleşik yapıyı bütünüyle organize etmek üzere piramit formunu kullanmıştır. Ölçeği ve varoluş biçimiyle sonradan yapıldığını açıkça ortaya koyan piramit, tarihi süreçte yapıya eklenen yeni bir oluşum olduğunu ortaya koymaktadır

Dolu, geçirimsiz kütlesel bir hacim olmak yerine, şeffaf, kendi varlığını ortaya koyarken mevcut yapıyı da görünür hale getiren piramit; formu, boyutları, strüktürel yapısı ve malzemesiyle, zıtlık yoluyla mevcuda uyum sağlamaya yönelik bir yaklaşım sergilemektedir. Wells ve Thorpe (1998: 109)'a göre bu zıtlık piramitin değerini meşrulaştırmaktadır ve tümüyle doğru görünen uzlaşmaz bir çözümün, tek mükemmel bir strüktürü nasıl üretebileceğinin iyi bir göstergesidir.

Heyer, (1993: 275-278), Pei'nin müdahalesinin modernizme yönelik sıra dışı bir miras niteliği taşıdığını dile getirmektedir. Heyer'e göre Pei'nin iyi tat alma duyumu, detaylara yönelik mükemmeliyetçi dikkati ve konseptin açıklığı Louvre'un Napoleon avlusundaki müdahalesini tanımlayan parçalardır. Yeni düzenlemenin altında, avlunun zarif bir biçimde 'katı' ve ölçülü yüzeyi Louvre için gerekli olan destekleyici mekânlarının pek çoğunu, geniş ölçekli yeni bir program çerçevesinde barındırmaktadır. Mükemmel bir tamamlayıcı ve kontrpuan olmaya hazır, zemin düzleminden alçakgönüllü bir biçimde yükselen merkezi giriş piramidi projenin simgesidir. Piramit, neredeyse fani olan varlığına rağmen harika bir sıcak hardal sarısına bürünmüş, özellikle de Louvre cephelerinin bal renkli taşı ile uyumlu olacak şekilde St Gobain tarafından çizilerek, hafifçe renklendirilmiş camdan oluşturulmuştur. Neredeyse sıvı zamanlarda piramidin maddesel olmaktan çıkarılan varlığının niyeti; ne agresif ne de boyun eğen olmaktır, amaç sınırlama yoluyla tamamlayıcı ve de zorlayıcı cesur bir konsept oluşturmaktır. Basitliği sayesinde yeni, eski ile ayakta durmakta ve her biri birbirinin varlığını kabul etmektedir.



Resim 8. Piramit ten Napolyon Avlusuna Bakış

Kaynak: (1,3,4) Kandemir 2006 yılı arşivi, (2,5) Özkul, E. 2012 yılı arşivi

Pei, 2002 yılında BBC radyosunda gerçekleştirdiği bir söyleşide neden klasik binalarla ilişkilendirmek üzere piramit formunu seçtiğine ilişkin soruya şu sözlerle yanıt vermektedir:

Piramit önemli değil. Bunu söylediğim için üzgünüm. O sadece işlevsel bir sembol. Louvre'daki çalışmanın en önemli bölümü; tüm müzenin yeniden organize edilmesi, piramit değil. Müzenin organize edilmesi bir merkeze ihtiyaç duymuş ve bu merkez piramidin konumlandığı yer olmuştur. Piramidin merkezde konumlanması Denon, Richelieu ve Sully kanatlarına en kısa mesafede erişim sağlayan bir merkez yaratmış bu yaklaşımla Louvre tek bir müze değil, üç müze haline gelmiştir. Louvre'un altın renkli taşı ve çatıları bir karaktere sahiptir. Bu karaktere en iyi uyum sağlayacak açı, piramitte bulunmaktadır. Piramit, çatının karakterini yansıtmaktadır. Ayrıca piramit en az engelleyici biçim ve şekle sahiptir. Eğer buraya bir küp konulsaydı Louve'un pek çok bölümünü gizleyebilirdi. Yarım küre aynı şekilde. Koni muhtemelen en iyi çözüm olabilirdi fakat o da iyi bir form değil (Pei, 2002)

Ele alınan müdahalenin, çeşitli eleştirilere maruz kaldığı da görülmektedir. Örneğin Schubert (2004: 123-125)'e göre, Louvre'a yapılan müdahalenin en temel problemi, Louvre'un kendine özgü mimarisi ve tarihi sergileri arasındaki etkileşimin korunarak, bugünkü müzecilik koşullarının karşılanması olmuştur. Geçmiş ile şimdi, birbirini yok etmeden veya silikleştirmeden birlikte var olmalıdır. "Mimari", "tarihi sergiler" ve "çağdaş sergileme" bir bütün olarak uyumlu fakat birbirlerini bastırmadan yan yana durmalıdır. Bu noktada Pei, tarihi dokunun kurtarılamayacak kadar bozulmuş olduğu bazı alanları modernleştirmişse de, tarihi iç mekânların hepsini korumuş ve tüm bunları müzenin bütünlüğünü bozmadan yapmayı başarabilmiştir. Pei'nin müdahalesiyle her tarihi katman, kendi özerkliği ile görülebilmekte, galerilerde yürürken koleksiyona ya da binanın tarihi mimarisine odaklanmak mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla Pe'nin tasarımı, belli bir mimariyi "yeniden programlama"nın, tarihi kayıtları bozmadan mümkün olabildiğini kanıtlamaktadır. Louvre örneği, farklı işlevlerin aynı zamanda sürdürülebileceğini ve farklı tarihi katmanların aynı anda

korunabileceğini göstermiştir. Pe'nin Louvre projesi kendi türünün ilk örneği olup, sonucunda tarihi müze binasının onarılması ve uyarlaması konusunda yeni bir duyarlılığın doğmasını sağlamıştır.

Buna karşın Storrie (2006: 8)'ye göre ise, piramit mimari bir dil kullanan, bitişiğinde yer alan alışveriş birimlerinin lüksü içinde anlaşılır bir mekândır. Fakat piramit aynı zamanda mimari postmodernizmin ilk heyecan yıllarında yaratılmış bir objeden yarar sağlayıcı bir yapıya sahiptir. Bu form, tüm müzelerin birer mezar olduğu ve mezar eşyalarıyla dolu olduğu görüşünü destekler nitelikte midir? Yoksa sadece Napolyon'un değil, Louvre'un emperyal emelleriyle dalga geçer nitelikte midir? Piramit, hayaletimsi transparanlığında kendi mimari geçmişini parodileştiren bir yapıda okunabilmektedir. Mısır piramitleri, sadece içerisine girilemez mekânlar olmayıp, katı geometrik artifaktlardır. Bu mimari görüntü uluslararası bir etkiye sahiptir: idare edilmesi zor ulusal koleksiyonların ve binalarının yeniden organize edilmesinde bir prototip olarak görülmektedir.

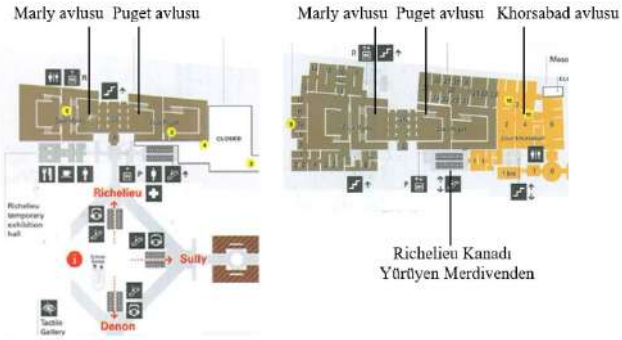
Benzer bir biçimde Sharp (2002: 407), Louvre müzesinin avlusunda bulunan Pei piramitlerinin konsepti ve formuyla, geleneksel mimari biçimleri canlandırma ve yeniden sirküle etmede modern mimarların cüretli yeteneğinin şaşırtıcı anımsatıcıları olduğunu ifade etmektedir. Benzer bir biçimde yukarıda bahsedilen söyleşide Pei'nin ele alış biçimiyle modernizmi insanileştirdiği belirtilirken, elegant olduğu ve de yüzey ve detay üstadı olarak görüldüğü dile getirilmektedir. Buna karşın Pei, tümüyle orijinal olanı yaratmadığına yönelik eleştirilere öğreti niteliğinde şöyle yanıt vermektedir:

Nedir orijinal olan? Soru burada. Orijinal olmak en önemli şey değildir değil mi? Birşeyi tasarlamaya yönelik bilmeniz gereken şey, belirli bir durum için yapabileceğiniz en iyi şey her zaman en orijinal olan değildir. En uygun olması, en iyi şekilde uyum sağlaması, en ümit verici olması ve en güzel olmasıdır (Pei, 2002).

Tüm bu eleştirilerle birlikte Pei'nin "Büyük Louvre" projesinin I. Aşamasını oluşturan bu müdahalede eski ile yeni kendi karakterlerini ortaya koyarken, açığa çıkan sonuç üründe birbirinden ayrılamaz, bağımsız değerlendirilemez bir yapı sergilediği açıktır. Bu durumun ise, kültürel miras niteliğindeki yapılara uygulanacak müdahalelerin gelecekteki ihtiyaçlarla yeniden biçimlendirilebilmesine yönelik dile getirilen geri çevrilebilirlik ilkesine tümüyle karşıt bir oluş biçimi yarattığı açıktır. Müdahaleyle açığa çıkan mekânsal kurgu, sahip olduğu boşluk organizasyonuyla, kendi içinde olası etkinliklere yönelik esnek bir yapı sergilemektedir. Fakat bu müdahalede eski ile yeninin bir araya getiriliş biçiminin, mevcut yapının bundan böyle varlığını bağımsız bir biçimde sürdüremeyecek şekilde dönüştürülmesine de neden olduğu görülmektedir.

II. Aşama

1989-1993 yılları arasında gerçekleştirilmiş olan "Büyük Louvre" projesinin ikinci aşamasında ise Richelieu kanadında bulunan Maliye bakanlığına ait ofislerin sergi mekânlarına dönüştürülmesine yönelik olarak işlev değişikliği kapsamında çeşitli müdahaleler gerçekleştirilmiştir. 19.yy da yapılan bu kanadın, Louvre saray yapısının müze olarak işlev veren bölümüne dâhil edilmesiyle birlikte, bu yapının tümüyle müze işlevine adapte edilmesi hedefi tam olarak gerçekleştirilebilmiştir.



Resim9. Richelieu Kanadı Zemin Altı ve Zemin Seviyesi Planı

Kaynak: Louvre Museum Official Website http://www.louvre.fr/en

Pei, 2004 yılında Architectural Record dergisi baş editörüyle yaptığı görüşmede Miterand'ın Richelieu kanadı olmaksızın Louvre'un U şekli yerine L şeklinde uzanacağını bilmesi nedeniyle öneminin farkında olduğunu ve 1981 yılında cumhurbaşkanlığına atanır atanmaz Paris'teki Maliye bakanlığı için yeni bir bina yapılmasına yönelik bir yarışma komisyonu oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu durum bakanlığı yeni yerine taşımak için gerekçe sağlamış, böylelikle de boşalan bu yeri müze için talep etme mümkün olabilmiştir. Bu kanat olmaksızın bu projenin gerçekleşemeyeceğini ifade eden Pei, bu durumda belki de projeyi kabul etmeyebileceğini ve müze için hiçbir şey yapamaz durumda olacağını dile getirmiştir (Ivy, 2004).

Büyük Louvre projesinin yeni bir yeraltı yapısının yapımını içeren I. aşamasının aksine, II. aşamasını oluşturan Richelieu kanadının müzeye dâhil edilmesine yönelik olan ve müze tarihindeki en büyük genişleme projesi olarak kabul edilen müdahale, tarihi bir kabuk içerisine yeni mekânların yaratılmasını gerektirmiştir. Bu aşamada gerçekleştirilen müdahale biçimleri, cephelerin ve dış heykellerin temizlemesini, restorasyonunu, daha önce çalışanların otopark alanı olarak kullanılan Marly, Puget ve Khorsabad iç avlularının ışık alan cam bir örtüyle kapatılarak ilk ikisi Fransız diğeri ise Mezopotamya olmak üzere heykel avlularına dönüştürülmesini içermektedir.



Resim 10. Richelieu Kanadı Marly, Puget ve Khorsabad İç Avluları

Kaynak: (1) http://ca.wikipedia.org/wiki/Fitxer:Louvre-CourMarly.jpg

(2) http://www.kunst-fuer-alle.de/english/fine-art/shop/home/index.htm

(3) Kandemir 2006 yılı arşivi

Avluların cam bir örtü sistemiyle kapatılarak heykel sergi mekânlarının genişletildiği bu müdahalede, avlu düzleminin Richelieu kanadını oluşturan galeri mekânlarıyla yatayda ve dikeyde ilişkilendirmek

üzere kurgulandığı görülmektedir. Bu çerçevede tarihi avluya ve cephelerine duyarlı bir yaklaşım geliştirme çabasında, boyutu, ölçeği, rengi, malzemesi ve niteliğiyle içerisinde bulunduğu bağlamla uyumlu bir oluşum açığa çıkartılmıştır. Bu hedefle olabildiğince yalın bir dilin kullanılarak, ziyaretçinin dikkati gösterimde bulunan heykellere ve tarihi avlu cepelerine yönlendirilmeye çalışılmıştır. Fakat buradaki ele alışın, heykel koleksiyonuna sağlam bir zemin oluşturma niyeti öne sürülerek kalıcı ve geri çevrilemez bir müdahale haline gelmesi çağdaş koruma yaklaşımının değiştirilebilirlik ilkesine karşılık verici bir nitelikte olmadığı görülmektedir.



Resim 11. Richelieu Kanadı Resim Galerileri

Kaynak: (1, 3, 4, 5,6) Kandemir, 2006 yılı arşivi

(2) http://www.pcf-p.com/a/p/8401/s.html

Diğer yanda Maliye bakanlığı tarafından kullanılan hükümet ofislerinin yıkımının ardından, III. Napolyona ait odalar dışında, iç mekân tamamen üç seviyeli sarayın dış cephesi ile uyum sağlamak üzere renovasyon uygulanarak yeniden inşa edilmiştir. Bu çerçevede, Richelieu kanadında ağırlıklı olarak kalıcı sergi mekânları ve zemin seviyesi altında geçici sergi mekânı ve bu mekânları birbirine bağlayan sirkülasyon alanları tasarlanmıştır. Heykel koleksiyonu; alttan maksimumda desteklenmek üzere en alt seviyelerde, Dekoratif sanatlar; orta, Resim galerileri; koleksiyonun en uygun biçimde görünümünün sağlanması için tasarlanmış "yeni" ışık geçiren bir çatı ile en üst seviyede gösterime sunulmuştur.

Sergi galerileri haline getirilen Richelieu kanadı iç mekânları; tarihi saray yapısı içinde sonradan uygulanan müdahalelerle yapıldıklarını açığa çıkartıcı bir dilde, eski ile yeninin biraradalığını ve de iç ile dışın ilişkisini oluşturan pencere açıklıklarının yer yer okutulması amacıyla kurgulanmaya çalışıldığı görülmektedir. Napolyon holünü Richelieu kanadına bağlayan giriş mekânının ardından Puget avlusu kenarında tüm katmanlara erişim sağlamak üzere oluşturulan yürüyen merdiven ise eski ile yeninin biraraya gelmesini ve Louvre'in modern müze olarak daha iyi donatılmasını sağlamak amacıyla tasarlanmıştır.



1 2 3 4

Resim 12. Richelieu Kanadı Yürüyen Merdivenden Oluşan Yeni Sirkülasyon Alanı

Kaynak: (1) http://www.flickr.com/photos/fabrice-dunou/5215210347/

(2) http://www.lightstalkers.org/images/show/1317691

(3) http://www.habsphoto.com/Artist.asp?ArtistID=14047&AKey=E4VXE478

(4) http://www.flickr.com/photos/16785381@N00/2371902966/in/photostream/ /

4. Sonuç ve Değerlendirme

Sonuç olarak gelinen noktada Louvre saray yapısının mevcutta süregiden müze işlevinin çağdaş koşullara taşınması amacıyla gerçekleştirilen müdahalelerin, çağdaş koruma yaklaşımının ortaya koyduğu bakış açısıyla birlikte değerlendirilmesi kaçınılmazdır. Bu çerçevede görülmektedir ki, Louvre müzesinde gündeme gelen ihtiyaçların karşılanması hedefiyle oluşturulan yeni, mevcut yerin sahip olduğu soyut ve somut değerlerin kaybedilmeden ortaya konulması çabasında örnek oluşturucu çeşitliliğe ve kapsama sahiptir. Louvre yapısı özelinde sunulan ve görünür hale getirilmeye çalışılan çağdaş koruma ve çağdaş müze işlevine ilişkin yaklaşım biçimi, olası pek çok kültürel miras niteliğindeki yapıya uygulanan ve/veya uygulanacak müdahaleler için değerlendirilmeyi bekleyen bir anlayış biçimi ortaya koymaktadır.

Louvre müzesi örneğinin günümüzde korumayla ilgili yayınlanan pek çok tüzükte çağrı niteliğinde ülke, ülke yönetimi özelinde dile getirilen korumaya yönelik çalışmaların desteklenmesi, uzmanlık alanlarının geliştirilmesi, teoriye ve uygulamaya yönelik desteğin sağlanması vb. söylemlere örnek teşkil edici nitelikte olduğu görülmektedir. Açığa çıkan müdahale biçimleri tarihi saray yapısının korunmasına ve de ziyaretçi deneyiminin çeşitlendirilmesine yönelikken, tasarımcılar için de deneyim çeşitliliği yaratmıştır. Uygulanan müdahaleler eleştiri alanı oluşturarak müze özelindeki diğer uygulamalarda dikkate alınması gereken veriler oluşturmuştur. Bu durum sadece yapı özelinde değil, ülke özelinde de bilinç ve cesaret sağlamıştır.

5. Kaynakça

1. Heyer, P. (1993). American architecture: Ideas and ideologies in the late twentieth century. NewYork: John Wiley & Sons.
2. ICOM (2010). Key concepts of Museology. (Ed: A. Desvallées and F. Mairesse) Published by Armand Colin.
http://icom.museum/fileadmin/user_upload/pdf/Key_Concepts_of_Museology/Museologie_Anglais_BD.pdf
3. Ivy, R. (2004) Interview with I.P. Pei: The master builder reflects on his career and his contribution to the profession. Architectural Record
http://archrecord.construction.com/people/interviews/archives/0406IMPei-1.asp
4. Jodidio, P. (1993). Contemporary American architects. Köln: Taschen.
5. Kandemir, Ö. (2013). "Kültürel Miras Kapsamındaki Yapıların, Çağdaş Yaklaşımlarla Müze İşlevine Adaptasyonları: "Yeni" Mekânsal Deneyimler" Sanatta Yeterlilik Tezi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İç Mimarlık Anasanat Dalı.
6. Schubert, K. (2004). Küratörün yumurtası. (Çev: R. Simith). İstanbul: İstanbul Sanat Müzesi Vakfı Yayınları.

7. Sharp. D. (2002). Twentieth century architecture: a visual history. Victoria: Images Publish
8. Skolnick, L. H. (2005). Towards a new museum architecture. Narrative and representation. Reshaping museum space. Architecture, design, exhibitions. (Ed: S. Macleod). London: Published by Routledge, pp. 118-130.
9. Storrie, C. (2006). The Delirious Museum: A Journey from the Louvre to Las Vegas. London: I.B. Tauris & Co Ltd.
10. Wells-Thorpe, J. From Bauhaus to boilerhouse. Context: New Buildings in Historic Settings (Ed: J. Warren, J. Worthington and S. Taylor). London: Architectural Press. Ss.102-114.

HEDONİZMİN ALIŞVERİŞ VE YATIRIMA YANSIMASI VE ZAMANLAMA

Dr. Sezen GÜNGÖR

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Çorlu Meslek Yüksekokulu sezengungor@nku.edu.tr

Özet

Neo-klasik iktisadın üzerinde durduğu konulardan biri, klasik iktisatta yer alan rasyonellik kavramıdır. Bu kavram ile insanların acı ve zevklerinde, edinilen farklı malların sağlayacağı faydanın ölçülmesinde ve gelecekte ortaya çıkacak ihtiyaçların ayarlanmasında rasyonel davrandıkları kabul edilmiştir. Bu bakış açısı bir bakıma Bentham'ın faydacı ilkesinden alınmıştır.

Mut veya mutluluk, herkes için farklı tanımlara sahiptir. Hazcı, mutlulukçu ve faydacı ahlak anlayışı da her insanda farklı düzeydedir. Ancak asıl olan hiçbir zaman değişmez: insan öyle ya da böyle mutlu olmak ister ve bu mutluluk sadece haz ile sağlanabilir. Bu noktadan hareketle alışveriş ve yatırım yapmanın birey üzerinde yaratacağı haz, uzun zamandır bilim insanların ilgi alanında olmuştur.

Epikuros'a göre gereksinimler üçe ayrılır: doğal ve zorunlu gereksinimler, doğal ama zorunlu olmayan gereksinimler ve ne doğal ne de zorunlu olan gereksinimler. Mutlu olmak için birinci kategorideki gereksinimleri karşılamak kâfidir. Ötesine gerek yoktur. Peki ya bu ihtiyaçların karşılanmasının zamanlaması, sonuçta duyulacak hazzı ne ölçüde etkiler? Bir başka şekilde, ihtiyaçları karşılamak üzere yapılan alışveriş ve geleceği garanti altına alma veya getiri elde etmek amacıyla yapılan yatırımların hangi zamanda yapılması daha doğru olur?

Bu çalışmanın amacı her iki satın alma davranışının birey üzerinde yaratacağı hazzın zamansal açıdan ele alınmasıdır. Bu amaçla çalışmaya katılan bir grup üniversite öğrencisine bazı senaryolar sunulmuş ve bu senaryolardaki kişilerin hangi davranışı seçmesinin daha doğru olacağını düşündükleri sorulmuştur. Sorular oluşturulurken Dan Ariely'nin "Akıldışının Mantığı" adlı kitabında yer alan deneylerden faydalanmış ve uyarlama yapılmıştır. Ayrıca aynı sorular ikinci grupta yer alan katılımcılara üçüncü kişi olarak sorulmamış, senaryonun başrolüne kendilerini koymaları istenerek sorulmuştur. Sonuçlar, başka birine akıl verirken yürütülen mantığın, bireylerin kendileri için işlemediğini göstermiştir. Ayrıca daha önce finans eğitimi almamış olan üniversite birinci sınıfa yeni başlayan öğrencilerin yatırım harcamaları için verdikleri cevaplar ile alışveriş harcamaları için verdikleri cevaplar da birbirinden farklı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Davranışsal Finans, Hedonizm, Hedonik İktisat.

IMPLICATIONS OF HEDONISM ON SHOPPING & INVESTMENT AND TIMING

Abstract

One of the points underlined by the neo-classical economics is the rationality concept of the classical economics. On the basis of this concept, it was assumed that human beings acted rationally in terms of their pains and pleasures, in the measurement of benefits to be obtained from the acquisition of different goods and in the adjustment of their needs likely to emerge in the future. In a way, this perspective was derived from the utilitarian principle of Bentham.

Pleasure or happiness has a different meaning for each individual. Moreover, each human being has a different level of understanding of ethical hedonism, pleasurism and utilitarianism. However, what is essential never changes: human being desires to be happy in one way or another and this happiness is enjoyed only through pleasure. Judged from this point of departure, the pleasure to be experienced by the individual as a result of going shopping and making investment remained to be an area of interest for scientists for a long time.

For Epicurus, needs are divided into three categories: natural and compulsory needs, natural but non-compulsory needs and neither natural nor compulsory needs. So as to get happiness, it is sufficient to meet the needs in the first category. Going beyond meeting these needs is not necessary. Well then, to what extent does the timing for meeting these needs affect the pleasure to be felt as a result? In other words, what is the best time for going shopping in order to meet the needs or for making investments in order to secure the future or to make profits?

The objective of this study is to perform a temporal analysis of the pleasure to be felt by the individual along with both economic transactions. To this end, certain scenarios were introduced to a group of university students who participated in the study, and university students were asked to express what they thought about the selection of action which would make persons in these scenarios better-off. While creating questions, experiments available in the book 'Predictably Irrational' by Dan Ariely were utilized and adapted to Turkish format in the study. Moreover, identical questions were directed to participants in the second group not in the same way as in the first group as if they were third parties to scenarios, rather they were asked to put themselves into the position of the leading actor of the scenario while answering questions. Results demonstrated that, in contrast to the case when they advised someone else, their reasoning acted differently when they acted on their own behalves. Furthermore, it was discerned that first-year students who did not take any course on finance yet answered questions about investment and shopping expenditures differently.

Key Words: Behavioral Finance, Hedonism, Hedonic Economics.

1. Giriş

Bize acı veren veya başka bir deyişle yapmaktan hoşlanmayacağımız herhangi bir faaliyetten en az hasarla sıyrılmak için, söz konusu faaliyeti bölümlere ayırmak ve her bölümün arasına belli bir süre koymak mı daha az acı verir? Peki keyif veren faaliyetler için bu ara ne kadar etkilidir ve ara vermek bize daha fazla keyif almamızı sağlayacak bir faktör olur mu? Uyarlanma eyleminin temelinde yatan bu iki soru, hazcılıkla birlikte ele alınmalıdır. Dan Ariely tarafından kaleme alınan "Akıldışının Mantığı"nda yazar bize acı verecek eylemlerin bir an önce başlanıp bitirilmesinin uyarlanma yaratacağından daha doğru olacağını söyler. Bir başka ifadeyle acıya aşılmış oluruz. Eğer böyle bir eylem için ara vermek istersek, bu defa her yeni başlangıçta tekrar tekrar aynı acıyı yaşarız ve uyarlanma gerçekleşmez. Diğer yandan keyif verici faaliyetler için ise durum tam tersidir. Keyif verici eylemlerde ara vermek, her yeni başlangıçta aynı ve hatta daha fazla keyif almayı sağlayacaktır.

Bu çalışmada hedonik (hazcı) davranışların yatırım kararlarına ve alışveriş kararlarına etkisi ayrı ayrı ele alınmıştır. Hazcılıkla yapılan tercihler hataya sebep olabilmektedir. Ancak uyarlanmalı yanıtlar, maddi açıdan sıkıntılı bir dönemin kapanmasının ardından daha reel kararlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Hazcılık ve Hedonizm Felsefesi

Neo-klasik iktisadın üzerinde durduğu konulardan biri, klasik iktisatta yer alan rasyonellik kavramıdır. Bu kavram ile insanların acı ve zevklerinde, edinilen farklı malların sağlayacağı faydanın ölçülmesinde ve gelecekte ortaya çıkacak ihtiyaçların ayarlanmasında rasyonel davrandıkları kabul edilmiştir. Bu bakış açısı bir bakıma Bentham'ın faydacılık ilkesi ile örtüşmektedir (Kamilçelebi, 2012). Bentham'a göre faydacılık bir tür modern hazcılıktır. Bentham şöyle der: "En büyük sayıda insana en büyük miktarda haz veren eylem ahlaki bakımdan en doğru eylemdir." (Kesmen, 2012).

Hazcılık konusunda en bilinen ilkçağ filozofu şüphesiz Epikurostur. Epikuros hazcılığı mutlulukla açıklamış ve mutluluğun en iyi olduğunu söylemiştir. Fakat bu geçici bir doyum ile beraber bulunan haz değil, devamlı olan bir hazdır (Kesmen, 2012). Epikuros'un günümüzdeki hedonik pazarlama ve haz iktisadı konusu ile örtüşen yorumu ise takipçilerine verdiği öğütte saklıdır. Epikuros'a göre gereksinimler üçe ayrılır: doğal ve zorunlu gereksinimler, doğal ama zorunlu olmayan gereksinimler ve ne doğal ne de zorunlu olan gereksinimler. Mutlu olmak için birinci kategorideki gereksinimleri karşılamak kâfidir. Ötesine gerek yoktur (Gökberk, 2010).

Günümüz dünyasının ekonomik koşulları dikkate alındığında ise Sokrates'in hazcılık yorumu dikkat çekicidir. Sokrates'e göre anlık hazlar gelecekte acı verebilir, bu yüzden kötü oldukları düşünülebilir; anlık acılar ise gelecekte haz verebilir, bu nedenle iyi oldukları düşünülebilir. Ancak şu andaki haz, ileride gelecek haz ve acılara üstün tutulduğunda, insanlar duyacakları anlık hazla için kötü bir şey yapabilirler, çünkü onları iyi sanırlar. Sokrates şu iki önermeye varır:

"Eğer birisi X'in Y'den daha iyi olduğunu biliyorsa, X'i Y'den daha çok ister."

"Eğer X'i Y'den daha çok istiyorsa X'i Y'ye tercih eder." Buna göre "insanlar X'in Y'den daha iyi olduğunu bildiği halde, hazlara kapılıp Y'yi X'e tercih edebilir." Ancak Sokrates hazza kapılmayı kesin bir dille reddeder. Sokrates, hayatımızın kurtuluşunun haz ve acıların doğru seçimine bağlı olduğunu söyler.

Yukarıdaki söylemlerden hareketle haz kavramının günümüzdeki alışveriş ve yatırım kararları üzerindeki etkisi tartışılmaya muhtaç bir durumdadır.

3. Uyarlanma

İnsanoğlu, en çok geçmiş deneyimlerinden faydalanarak uyarlanma gerçekleştirir. Acı konusunda uyarlanma geçmişte yaşanılan fiziksel ve duygusal acılardan öğrenilen sonuçlar neticesinde meydana gelirken, mutluluk veya zevk verici durumlar da yine geçmişte bireyi mutlu eden deneyimlerin süzgecinden geçerek uyarlanma yaratır.

Acıya uyarlanmada önemli olan yeni bir acıya ne kadar kolay alışabildiğimiz veya daha fazlasına ne kadar çok dayanabileceğimizle ilgilidir. Dan Ariely, "Akıldışının Mantığı" adlı kitabında kendi geçmiş deneyimleri nedeniyle fiziksel bir takım acılara diğer insanlardan daha çok dayanabildiğini belirtirken, doğruluğu şüphe götürür "kaynayan kurbağa deneyi" konusunda bahsetmiştir. Buna göre bir kurbağayı kaynamış bir suyun içine attığınızda her canlı organizma gibi sıçrayarak sudan çıkacaktır. Ancak kurbağayı oda sıcaklığında bir suyun içine koyduğunuzda ve sıcaklığı kademeli olarak arttırdığınızda, kurbağa suyun sıcaklığına giderek alışacak ve bir anlamda uyarlanma yaşayacak, en kötü senaryoyla deneyin sonunda kaynayarak ölecektir. Zevk kavramı da buna benzer şekilde işleyecektir. Bir yıldan fazla süredir alışveriş yapmamış ve nihayet maddi imkânlarını zorlayarak alışverişe gitmiş bir kadının eve döndüğü ve paketleri açtığı ilk anda yaşadığı mutluluk ile her hafta aynı miktarda alışveriş yapan bir kadının herhangi bir alışverişinden sonra paketlerini açarken yaşadığı mutluluk bir değildir. İkinci durumda yaşanan tam bir uyarlanmadır.

4. Araştırmanın Amacı ve Metodolojisi

Bu çalışmanın amacı alışveriş ve yatırım davranışlarının birey üzerinde yaratacağı hazzın zamansal açıdan ele alınmasıdır. Bu amaçla çalışmaya katılan bir grup üniversite öğrencisine bazı senaryolar sunulmuş ve bu senaryolardaki kişilerin hangi davranışı seçmesinin daha doğru olacağını düşündükleri sorulmuştur. Senaryolar hazırlanırken Dan Ariely'nin "Akıldışının Mantığı" adlı kitabında yer alan deneylerden faydalanmış ve uyarlama yapılmıştır. Ayrıca aynı sorular diğer grupta yer alan katılımcılara üçüncü kişi olarak sorulmamış, senaryonun başrolüne kendilerini koymaları istenerek sorulmuştur. Çalışmaya birinci grup olan üçüncü kişiye alışveriş tavsiyesi veren grupta 82 kişi katılırken, ikinci grup olan kendi fikirlerini belirten grupta 77 kişi katılmıştır. Toplamda 159 kişi çalışma tamamlanmıştır.

Araştırmada kullanılan ve aynı senaryolarda katılımcıların kendi davranışlarının ne olacağına yönelik hazırlanan senaryolar ise şöyledir:

Senaryo 1: Üniversite hayatınız boyunca üç kişiyle paylaştığınız oldukça küçük bir öğrenci yurdundaki odanızda yaşadınız. Odanızda klima yoktu ve odanın mobilyaları eski, lekeli ve çirkindi. Ranzanın üst katında yatıyordunuz ve giysilerinizi, kitaplarınızı ve hatta peçete koleksiyonunuzu koyacak kendinize ait bir dolabınız yoktu.

Üniversiteden mezun olduktan sonra büyük bir şirkette iyi bir maaşla bir iş buldunuz ve hayatınızda yepyeni bir dönemin başladığını görüyorsunuz. İlk evinizi kiraladı. Şimdi sırada ev eşyaları var.

Aşağıdakilerden hangisini yapmayı tercih edersiniz?

a. Büyük ve ortopedik bir yatak, büyük boy bir gardırop, altı kişilik yemek masası ve yemek odası takımı, iki büyük ve yumuşak koltuk, 208 ekran bit televizyon ve ses sistemini aynı gün içinde satın alırım.
b. İlk gün bir yatak, ertesi hafta bir gardırop, sonraki ay bir koltuk, bir sonraki ay yemek odası takımı ve en son 126 ekran bir televizyon satın alırım.

Senaryo 2: Finans eğitimi aldığınız üniversiteden mezun olana kadar emekli maaşıyla geçinen babanızdan aldığınız çok küçük bir harçlıkla yaşadınız. Elinize geçen para sadece okul masrafınızı ve yol masrafınızı karşılayabiliyordu. Dolayısıyla çoğu zaman arkadaşlarınızla sinemaya veya kafeye gitmemeyi tercih ettiniz. Mezun olduktan sonra gişe memuru olarak çalışmaya başladığınız bankadan ise gayet mütevazı bir maaş alıyordunuz. Bu maaşla kendi oturduğunuz evin kirası ve mutfak giderlerinden başka bir şeyi karşılamanız mümkün değildi. Sinemaya gitmek gibi diğer sosyal faaliyetler için harcayacak paranız yoktu.

Uzun süre aynı bankada çalıştınız ve işinde başarı gösterdiniz. Bir süre sonra oldukça iyi bir maaşla bir başka bankaya transfer oldunuz. Artık geçiminizi ve sosyal hayatınızı kolaylıkla idame edebiliyorsunuz. Kısa süre sonra yatırım yapacak kadar para biriktirdiğinizi fark etti.

Aşağıdakilerden hangisini yapmayı tercih edersiniz?

a. 4 odalı, geniş bir salona ve açık bir mutfağa sahip, site içerisinde, bahçeli, dubleks, 400 m^2 büyüklüğünde bir ev satın alırdım.
b. Nezih bir semtte bir odalı ve bir salonlu 50 m^2 büyüklüğünde bir ev satın alırdım.

Senaryolar hazırlanırken zamanlama kavramı herhangi zor bir dönemin geride bırakılması ve yeni bir başlangıç yapılması şeklinde ele alınmıştır. Senaryolarda yer alan maddi zorlukların bittiği açıkça ifade edilmiştir. Ayrıca tüm senaryolarda a seçeneği hazcı bir yaklaşımı ifade ederken b seçeneği ise uyarlanmalı seçimi ifade etmektedir.

Araştırma kapsamında hazırlanan ve katılımcıların üçüncü bir kişiye satın alma konusunda tavsiye vermeleri istenen senaryolar şöyledir:

Senaryo 1: Deniz, dört yıllık üniversite hayatı boyunca üç kişiyle paylaştığı oldukça küçük bir öğrenci yurdundaki odasında yaşadı. Odasında klima yoktu ve odanın mobilyaları eski, lekeli ve çirkindi. Ranzanın üst katında yatıyordu ve giysilerini, kitaplarını ve hatta peçete koleksiyonunu koyacak kendisine ait bir dolabı yoktu.

Deniz, mezun olduktan sonra büyük bir şirkette iyi bir maaşla bir iş buldu ve hayatında yepyeni bir dönemin başladığını görüyordu. İlk evini kiraladı. Şimdi sırada ev eşyaları var.

Sizce Deniz aşağıdakilerden hangisini seçmeli;

a. Büyük ve ortopedik bir yatak, büyük boy bir gardırop, altı kişilik yemek masası ve yemek odası takımı, iki büyük ve yumuşak koltuk, 208 ekran bit televizyon ve ses sistemini aynı gün içinde satın almalı.
b. İlk gün bir yatak, ertesi hafta bir gardırop, sonraki ay bir koltuk, bir sonraki ay yemek odası takımı ve en son 126 ekran bir televizyon satın almalı.

Senaryo 2: Derya, finans eğitimi aldığı üniversiteden mezun olana kadar emekli maaşıyla geçinen babasından aldığı çok küçük bir harçlıkla yaşadı. Eline geçen para sadece okul masrafları ve yol masrafını karşılayabiliyordu. Dolayısıyla çoğu zaman arkadaşlarıyla sinemaya veya kafeye gitmemeyi tercih etti. Mezun olduktan sonra gişe memuru olarak çalışmaya başladığı bankadan ise gayet mütevazı bir maaş alıyordu. Bu maaşla kendi oturduğu evin kirası ve mutfak giderlerinden başka bir şeyi karşılaması mümkün değildi. Sinemaya gitmek gibi diğer sosyal faaliyetler için harcayacak parası yoktu.

Uzun süre aynı bankada çalışan ve işinde başarı gösteren Derya, bir süre sonra oldukça iyi bir maaşla bir başka bankaya transfer oldu. Artık geçimini ve sosyal hayatını kolaylıkla idame edebiliyordu. Kısa süre sonra yatırım yapacak kadar para biriktirdiğini fark etti.

Sizce Derya aşağıdakilerden hangisini seçmeli;

a. 4 odalı, geniş bir salona ve açık bir mutfağa sahip, site içerisinde, bahçeli, dubleks, 400 m^2 büyüklüğünde bir ev satın almalı.
b. Nezih bir semtte bir odalı ve bir salonlu 50 m^2 büyüklüğünde bir ev satın almalı.

Ayrıca katılımcılara cinsiyetleri, ailelerinin aylık geliri ve kendilerine ait aylık harcanabilir gelirleri de sorulmuştur.

5. Sonuçlar

Çalışmaya katılan 159 katılımcının cinsiyet, aile geliri ve kişisel harcanabilir gelirlerine ait tanımlayıcı istatistikleri Tablo 1'de görüldüğü gibidir.

Tablo 6. Cinsiyet ve Gelir Durumlarının Frekans Analizi

	N	Frekans
Cinsiyet		
Kadın	53	%33,3
Erkek	106	%66,7
Ailenin Geliri		
2500 TL'den az	42	%26,4
2500-5000 TL aralığında	80	%50,3
5000-7500 TL aralığında	20	%12,6
7500 TL'den çok	17	%10,7
Kişisel Harcanabilir Gelir		
500 TL'den az	61	%38,4
500-1000 TL aralığında	69	%43,4
1000-1500 TL aralığında	18	%11,3
1500 TL'den çok	11	%6,9

Çalışma grupları açısından senaryolara verilen cevapların frekans analizi sonuçları Tablo 2'deki gibidir.

Tablo 7. Senaryolara Verilen Cevapların Frekans Analizi

		Yanıt	N	Frekans
Grup 1 (Kendisine yönelik)	Senaryo 1	Hazcı yanıt	16	%20,8
		Uyarlanmalı yanıt	61	%79,2
		Toplam	77	%100
	Senaryo 2	Hazcı yanıt	36	%46,8
		Uyarlanmalı yanıt	41	%53,2
		Toplam	77	%100
Grup 2 (Üçüncü kişiye yönelik)	Senaryo 1	Hazcı yanıt	16	%19,5
		Uyarlanmalı yanıt	66	%80,5
		Toplam	82	%100
	Senaryo 2	Hazcı yanıt	42	%51,2
		Uyarlanmalı yanıt	40	%48,8
		Toplam	82	%100
Toplam Katılımcı	Senaryo 1	Hazcı yanıt	32	%20,1
		Uyarlanmalı yanıt	127	%79,9
		Toplam	159	%100
	Senaryo 2	Hazcı yanıt	78	%49,1
		Uyarlanmalı yanıt	81	%50,9
		Toplam	159	%100

Çalışma kapsamında öncelikle araştırılan konu alışveriş ve yatırım yapma konusunda bireylerin ne kadar tutarlı cevaplar verdiklerini belirlemeye çalışmaktır. Bu amaçla Grup 1 ve Grup 2 ayrı ayrı ele alınarak bu gruplar içinde bireylerin hazcı ve uyarlanmalı yanıtları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Yapılan analizler ve sonuçları Tablo 3 ve Tablo 4'teki gibidir.

Tablo 8. Gruplar arası ve Grup içi Senaryo 1-Senaryo 2 Yanıtları

Grup			Senaryo 2 Yatırım		Toplam
			Hedonik Eğilim	Uyarlanmalı Eğilim	
Kendi hayatına ilişkin kararlar	Senaryo 1 Alışveriş	Hedonik Eğilim	14	2	16
		Uyarlanmalı Eğilim	22	39	61
	Toplam		36	41	77
Başkasının hayatına ilişkin kararlar	Senaryo 1 Alışveriş	Hedonik Eğilim	10	6	16
		Uyarlanmalı Eğilim	32	34	66
	Toplam		42	40	82
Toplam	Senaryo 1 Alışveriş	Hedonik Eğilim	24	8	32
		Uyarlanmalı Eğilim	54	73	127
	Toplam		78	81	159

Tablo 3'e göre kendi hayatına ilişkin kararlar vermekle ilgili sorularda hem alışverişle hem de yatırımla ilgili hedonik eğilim gösteren kişi sayısı 14, akılcı eğilim gösteren kişi sayısı ise 39'dur. Başkasının hayatına ilişkin kararlar vermekle ilgili sorularda hem alışverişle hem de yatırımla ilgili hedonik eğilim gösteren kişi sayısı 10, akılcı eğilim gösteren kişi sayısı ise 34 olarak bulunurken, gruplar birleştirildiğinde alışveriş ve yatırım konusunda hedonik eğilim gösteren kişi sayısı 24 ve akılcı eğilim gösteren kişi sayısı ise 73 olarak saptanmıştır.

Elde edilen bu verilerin istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki içinde olup olmadığını anlamak için korelasyon ve ki-kare bağımsızlık analizleri uygulanmıştır.

Tablo 9. Gruplar arası ve Grup içi Senaryo 1-Senaryo 2 Ki Kare Bağımsızlık ve Korelasyon Analizleri

Grup		Değer	df	p		Değer	P
Kendi hayatına ilişkin kararlar	Chi-Square	13,470	1	.000	Spearman Korelasyon	.418	.000
Başkasının hayatına ilişkin kararlar	Chi-Square	1,012	1	.234	Spearman Korelasyon	.111	.320
Toplam	Chi-Square	10,790	1	.001	Spearman Korelasyon	.260	.001

Tablo 4'e bakıldığında kendi hayatına ilişkin alışveriş ve yatırım kararları verirken bireyler tutarlı davranmaktadır ($\chi^2(1)=13.47$, $p<.05$). Başkalarının hayatları ile ilgili alışveriş ve yatırım tavsiyesi verirken aynı tutarlılığın görünmediği de tablodan anlaşılmaktadır ($p>.05$). Genele bakıldığında ise

bireylerin alışveriş konusunda gösterdikleri hedonik eğilimlerin yatırım konusunda da mümkün olduğu veya alışveriş konusunda gösterdikleri akılcı eğilimlerin yatırım konusunda da mümkün olduğu istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\chi^2(1)=10.79$, $p<.05$).

Çalışma kapsamında katılımcılara sorulan gelir ve cinsiyetle ilgili demografik soruların, katılımcıların senaryolara verdikleri yanıtlar ile ilişkili olup olmadıkları da analiz edilmiştir. Öncelikle cinsiyet açısından Senaryo 1 ve Senaryo 2'ye verilen yanıtların grup ayrımında ilişkili olup olmadığı analiz edilmiştir. Buna göre Grup 1 olarak adlandırılan bireylerin kendi alışveriş ve yatırım davranışlarında gösterdikleri hedonik ve akılcı davranışlarının cinsiyetleri ile ilişkisi ölçülmüştür.

Tablo 10. Grup 1'de Cinsiyete Göre Hedonik ve Akılcı Eğilimler

Cinsiyet			Senaryo 2 Yatırım		
			Hedonik Eğilim	Uyarlanmalı Eğilim	Toplam
Kadın	Senaryo 1 Alışveriş	Hedonik Eğilim	1	2	3
		Uyarlanmalı Eğilim	5	10	15
	Toplam		6	12	18
Erkek	Senaryo 1 Alışveriş	Hedonik Eğilim	13	0	13
		Uyarlanmalı Eğilim	17	29	46
	Toplam		30	29	59

Tablo 5'e bakıldığında Grup 1'de hem Senaryo 1'de hem de Senaryo 2'de hedonik eğilim gösteren kadın sayısı 1 iken, her iki senaryoda akılcı eğilim gösteren kadın sayısı 10 olarak bulunmuştur. Erkeklerde ise hem Senaryo 1 hem de Senaryo 2'de hedonik eğilim gösterenlerin sayısı 13 ve akılcı eğilim gösterenlerin sayısı 29 olarak saptanmıştır. Bu verilerin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını araştırmak için korelasyon ve ki kare bağımsızlık analizleri uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 6'da görüldüğü gibidir.

Tablo 11. Grup 1'de Cinsiyete Göre Hedonik ve Akılcı Eğilimler Ki Kare ve Korelasyon Analizleri

Cinsiyet		Değer	df	p		Değer	P
Kadın	Fisher's Exact Chi-Square		1	1.000	Spearman Korelasyon	.000	1.000
Erkek	Pearson Chi-Square	16,118	1	.000	Spearman Korelasyon	.523	.000
Toplam	Pearson Chi-Square	13,470	1	.001	Spearman Korelasyon	.418	.000

Tablo 6'ya göre kadınların Senaryo 1 ve Senaryo 2'ye verdikleri cevaplar arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır ($p>.05$). Erkeklerde ise Senaryo 1'e ve Senaryo 2'ye verilen yanıtların birbiriyle ilişkili olduğu gözlenmektedir ($\chi^2(1)=16.12$, $p<.05$).

Grup 2 olarak adlandırılan bireylerin başka kimselerin alışveriş ve yatırım davranışlarında verdikleri tavsiyelerde gösterdikleri hedonik ve akılcı davranışlarının cinsiyetleri ile ilişkisi ölçülmüş ve Tablo 7 ve Tablo 8'deki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 12. Grup 2'de Cinsiyete Göre Hedonik ve Akılcı Eğilimler

Cinsiyet			Senaryo 2 Yatırım		
			Hedonik Eğilim	Uyarlanmalı Eğilim	Toplam
Kadın	Senaryo 1 Alışveriş	Hedonik Eğilim	3	0	3
		Uyarlanmalı Eğilim	12	20	32
	Toplam		15	20	35
Erkek	Senaryo 1 Alışveriş	Hedonik Eğilim	7	6	13
		Uyarlanmalı Eğilim	20	14	34
	Toplam		27	20	47

Tablo 7'ye bakıldığında kadınlarda Senaryo 1'e ve Senaryo 2'ye verilen hedonik eğilimli cevaplarda 3 kişi, her iki senaryoda akılcı eğilimli cevaplarda 20 kişi görülmektedir. erkeklerde her iki senaryoda hedonik eğilim gösterenlerin sayısı 7 ve her iki senaryoda akılcı eğilim gösterenlerin sayısı 14 olarak bulunmuştur. Bu verilerin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını araştırmak için yapılan korelasyon ve ki kare analiz sonuçları Tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 13. Grup 2'de Cinsiyete Göre Hedonik ve Akılcı Eğilimler Ki Kare ve Korelasyon Analizleri

Cinsiyet		Değer	df	p		Değer	P
Kadın	Fisher's Exact Chi-Square		1	.070	Spearman Korelasyon	.354	.037
Erkek	Pearson Chi-Square	.095	1	1.000	Spearman Korelasyon	-.045	.764
Toplam	Chi-Square	1,012	1	.234	Spearman Korelasyon	.111	.320

Tablo 8'ye göre Grup 2 içinde Senaryo 1 ve Senaryo 2'ye verilen cevapların cinsiyetler açısından ilişkili olmadıkları ve korelasyon göstermedikleri tespit edilmiştir.

Grup 1 ve Grup 2'de yer alan tüm katılımcıların cinsiyetleri açısından Senaryo 1 ve Senaryo 2'ye verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmış ve Tablo 9 ve Tablo 10'daki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 14. Grup 1 ve Grup 2 Toplamında Cinsiyete Göre Hedonik ve Akılcı Eğilimler

Cinsiyet			Senaryo 2 Yatırım		
			Hedonik Eğilim	Akılcı Eğilim	Toplam
Kadın	Senaryo 1 Alışveriş	Hedonik Eğilim	4	2	6
		Akılcı Eğilim	17	30	47
	Toplam		21	32	53
Erkek	Senaryo 1 Alışveriş	Hedonik Eğilim	20	6	26
		Akılcı Eğilim	37	43	80
	Toplam		57	49	106

Tablo 9 incelendiğinde kadınların 4'ünün hem Senaryo 1 hem de Senaryo 2'de hedonik eğilim gösterdikleri, 30'unun ise her iki senaryoda da akılcı eğilim gösterdikleri görülür. Erkeklerin ise 20'sinin her iki senaryoda hedonik eğilim gösterdikleri, 43'ünün ise her iki senaryoda akılcı eğilim gösterdikleri dikkat çeker. Bu verilerin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadıklarına bakıldığında Tablo 10'da yer alan analiz sonuçlarına ulaşılmaktadır.

Tablo 15. Grup 1 ve Grup 2 Toplamında Cinsiyete Göre Hedonik ve Akılcı Eğilimler Ki Kare ve Korelasyon Analizleri

Cinsiyet		Değer	df	p		Değer	P
Kadın	Fisher's Exact Chi-Square		1	.200	Spearman Korelasyon	.198	.156
Erkek	Pearson Chi-Square	7.427	1	.006	Spearman Korelasyon	.265	.006
Toplam	Pearson Chi-Square	10.790	1	.001	Spearman Korelasyon	.260	.001

Tablo 10'a göre erkek katılımcıların Senaryo 1'e verdikleri cevaplar ile Senaryo 2'ye verdikleri cevaplar arasında anlamlı bir ilişki vardır ($\chi^2(1)=7.427$, $p<.05$).

Katılımcılara yöneltilen ailenin aylık geliri ve şahsi harcanabilir gelir sorularına alınan yanıtlar ile Senaryo 1 ve Senaryo 2'ye verilen cevaplara arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki veya korelasyona rastlanmamıştır.

6. Sonuç

Yapılan çalışma sonucunda elde edilen en temel sonuçlardan biri şöyledir: Katılımcılar, kendi hayatlarına ilişkin kararlarda alışveriş ve yatırım konularında hedonik ve uyarlanmalı yanıtlarda tutarlı davranmışlardır. Erkek katılımcılarda bu tutarlılık göze çarparken kadınlarda tutarlı olmayan davranışlar gözlenmiştir.

Katılımcıların, başkalarının hayatlarıyla ilişkili kararlarında ne örneklem genelinde ne de cinsiyet ayrımında tutarlı cevaplar vermemişlerdir.

Çalışmanın sonuçlarının değerlendirilmesinde örneklem kısıtının dikkate alınması gerektiği kanısındayız. Daha büyük örneklem sayılarında çalışmanın tekrarlanması literatüre hedonik iktisat ve uyarlanma alanında daha fazla katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Gökberk, M. (2000). Felsefe Tarihi. İstanbul, Remzi Kitabevi

Kamilçelebi, H. (2012). Davranışsal İktisadın Neo-klasik İktisat Fayda Teorilerine Eleştirisi ve Davranışsal İktisatta Fayda-Mutluluk İlişkisi. Ekonomi Bilimleri Dergisi, Cilt 4, No 2, 55-65.

Kesmen, B. (2012). Gençlerdeki Hazcılığa (Hedonizm) Psikolojik Ve Manevi Yaklaşım. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

DAVRANIŞSAL FİNANSTA İKEA ETKİSİ VE SAHİPLENME ÖNYARGISI: ALIRKEN VE SATARKEN BİÇİLEN DEĞERLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Dr. Sezen GÜNGÖR

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Çorlu Meslek Yüksekokulu

sezengungor@nku.edu.tr

Davranışsal ekonominin temel hevrsitiklerinden sahiplenme etkisi, genel olarak bireylerin sahip olduğu bir nesneden vazgeçmek için, onu elde ederken ödemeye razı olacağı değerin üzerinde bir değer talep etmesi olarak açıklanır. İnsanlar sahip oldukları şeylere, objektif piyasa değerleri her ne olursa olsun daha yüksek değer biçmek eğilimindedirler. İnsanlar sahip oldukları şeylerden nakit bedeli karşılığında ayrılmak için bile oldukça isteksiz davranırlar. Daha basit bir ifadeyle piyasada kolaylıkla alınıp satılabilen bir mal için bile eğer o mala karşı deneyimsel, duygusal veya sembolik bir önem verdilerse, daha fazla değer biçmek eğilimindedirler. Benzer şekilde İKEA etkisi de, davranışsal finansta deneysel çalışmalar için oldukça elverişli gözükmektedir. İKEA etkisi kısaca emekten kaynaklanan aşırı değer biçme tutumu olarak tanımlanabilir. İKEA etkisi ile sahiplenme önyargısının bir araya gelişinde karşılaşılabilecek durum ise, bireylerin kendi emekleri ile sahip oldukları bir şeyi satarken talep ettikleri bedelin, sahibi oldukları herhangi bir şeyi satarken talep ettikleri bedelden daha fazla olmasıdır.

Bu çalışmanın amacı İKEA etkisinin sahiplenme önyargısı ile ilişkisini ölçmeye çalışmaktır. Bu amaçla bir grup üniversite öğrencisine her iki etkinin de ölçülmesine olanak veren ve literatür tarafından kabul görmüş bazı sorular sorulmuştur. Sorular hazırlanırken bir üniversite öğrencisinin gelir ve harcama miktarları ile gelir ve harcama yaptıkları ürünler göz önüne alınmıştır. Çalışma kapsamında sorulan sorular ve tasarlanan deneyde Carmon ve Ariely (2000), Knetsch ve Sinden (1984) ile Kahneman, Knetsch ve Thaler (1998) tarafından yapılan çalışmalarda kullanılan deneyler, bu deneylerin çözümlemeleri ve istatistiksel analizleri temel alınmıştır.

Sonuçlar, literatüre uygun olarak, İKEA etkisi ile sahiplenme önyargısı arasında doğrusal bir ilişki olduğu yönünde olduğu ve bireylerin verdikleri emek karşılığında sahip oldukları şeyleri satarken daha fazla sahiplenme eğiliminde olduklarını ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Davranışsal Finans, İKEA Etkisi, Sahiplenme Önyargısı.

IKEA EFFECT IN BEHAVIORAL FINANCE AND ENDOWMENT BIAS: ITS EFFECT ON APPRAISING VALUES WHILE PURCHASING AND SELLING AN ITEM

Endowment bias which is one of the basic heuristics of behavioral economics is elucidated as the case in which, before individuals give up an item they own, they generally ask for a value above the value they will agree to pay for obtaining it. Human beings are inclined to place a relatively high value on items they own whatever the item's objective market value is. Human beings act quite reluctantly before they give up their own items even in return for their cash values. In more simplistic terms, even though an item is easily purchased or sold in the market, human beings tend to place a relatively high value on it if they attach an experimental, emotional or symbolic importance to it. In a similar vein, IKEA effect also seems to be pretty convenient for experimental studies in behavioral finance. IKEA effect can be briefly described as the attitude of placing an exorbitant value on an item by virtue of making laborious efforts for its acquisition. The situation which is likely to come into play when IKEA effect and the endowment bias both act together simultaneously is that individuals will demand a higher price when they sell an item which they acquired by making efforts than when they sell any other item they own.

The objective of this study is to try to measure the relationship between IKEA effect and the endowment bias. To this end, a group of university students was asked certain questions extending the opportunity to measure both effects and acknowledged in the literature. While preparing the questions, incomes and

expenditures of university students and products and on which they made expenditures were taken into consideration. Experiments performed in studies by Carmon and Ariely (2000), by Knetsch and Sinden (1984) and by Kahneman, Knetsch and Thaler (1998) and analyses and statistical tests conducted in terms of these experiments provided the basis of questions and the experiment designed in the context of this study.

In parallel to the literature, results revealed that there was a linear relationship between IKEA effect and endowment bias, and, when individuals sold an item which they acquired by making laborious efforts, they were more inclined to hold on to its ownership.

Key Words: Behavioral Finance, IKEA Effect, Endowment Bias.

1. Giriş

IKEA etkisi, genel olarak insanların kendi ürettikleri herhangi bir şeye değer biçerken, kendi üretmedikleri bir ürüne biçtikleri değerden daha cömert davrandıkları anlamına gelir.

1950'li yıllarda ABD'de hazır kek karışımlarının piyasaya sunulması ve ev kadınlarının kendi yaptıkları kek karışımları yerine hazır kek karışımlarına sadece yumurta eklemeyi tercih etmesi emeği en aza indirmeye yönelik en bilinen örneklerdendir. Bundan sonra ise IKEA firması ve benzer firmalarının, kişilere kendi mobilyalarını bile kendilerinin tasarlaması ve üretmesine fırsat vermesi, emeği en çoklamaya yönelik bir örnektir.

IKEA etkisi ile ilgili ilk laboratuvar çalışmaları Michael I. Norton, Daniel Mochon ve Dan Ariely (2011) tarafından yapılmıştır. Araştırmacılar çalışmalarında hem bu etkiyi net şekilde ortaya koymuşlar hem de sahiplenme etkisinden farkını tartışmışlardır.

Bazı kaynaklarda mülkiyet etkisi olarak adlandırılan sahiplenme eğilimi ise bireylerin sahip olduğu bir nesneden vazgeçmek için, onu elde ederken ödemeye razı olacağı değerin üzerinde bir değer talep etmesi olarak açıklanır.

Sahiplenme eğilimi ile ilgili ilk laboratuvar çalışmaları Knetsch ve Sinden (1984) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada katılımcılara bir piyango bileti veya 2 $ verilmiştir. Bir süre sonra her katılımcıya aldıkları 2 $ karşılığında bir piyango bileti veya aldıkları piyango bileti karşılığında 2 $ teklif edilmiştir. Çalışmanın sonucunda çok az sayıda katılımcının bu teklifi kabul ettiği görülmüştür.

Kahneman vd. (1991)'ye göre insanlar sahip oldukları şeylere, objektif piyasa değerleri her ne olursa olsun daha yüksek değer biçmek eğilimindedirler. İnsanlar sahip oldukları şeylerden nakit bedeli karşılığında ayrılmak için bile oldukça isteksiz davranırlar. Daha basit bir ifadeyle piyasada kolaylıkla alınıp satılabilen bir mal için bile eğer o mala karşı deneyimsel, duygusal veya sembolik bir önem verdilerse, daha fazla değer biçmek eğilimindedirler.

2. Araştırma Metodolojisi ve Sonuçlar

Çalışma iki ayrı çalışma şeklinde yapılmış ve sonuçlar hem çalışmaların kendi içinde hem de her iki çalışma karşılaştırılarak yapılmıştır. Çalışmanın temel amacı IKEA etkisi ile sahiplenme önyargısının alış ve satış fiyatlandırmasında farklılaşmasını ortaya koymaktır. Bu amaçla hazırlanan çalışmalar ve sonuçları aşağıda ayrıntılı şekilde verilmiştir.

2.1. Çalışma 1

İlk çalışmaya katılan katılımcı sayısı 108 kişidir. Bu kişilerden 54'üne ahşap boyama görevi verilmiş ve zaman sınırı olmaksızın kendi istedikleri bir resmi tahtaya çizmeleri ve boyamaları istenmiştir. Tüm katılımcılar çizimlerini ve boyamalarını tamamladıktan sonra her bir katılımcı ile tek tek görüşülerek yaptıkları bu eseri kaç TL'ye satmayı kabul edecekleri sorulmuştur. Deneyde standardizasyon sağlanması açısından 1 TL ile 20 TL arasında bir fiyat belirlemeleri istenmiştir. Ardından her bir eser, diğer 54 kişiye gösterilmiş ve bu eseri satın almak için kaç TL ödemeye istekli oldukları sorulmuştur. Bu gruba da fiyat aralığı olarak 1 TL ile 20 TL aralığı verilmiştir. Bir başka ifadeyle oluşturulan bu piyasada en düşük fiyat 1 TL ve en yüksek fiyat 20 TL olarak tespit edilmiştir.

54 katılımcı tarafından ortaya konan ahşap boyama eserleri harcanan çaba, zaman ve sanatsal açısından üç grupta sınıflanmış ve zayıf, orta, güçlü şeklinde nitelenmiştir.

2.2. Sonuçlar

Çalışma 1 kapsamında yapılan deneyde ahşap boyama tekniğiyle bir eser yaratan 54 katılımcıdan alınan satış fiyatı bilgisi ile bu eserleri ilk kez gören 54 kişiden alınan alış fiyatı bilgisine ait mod, medyan, aritmetik ortalama ve standart sapma sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 16. Satış ve Alış Fiyatlarına Ait Tanımlayıcı İstatistik Sonuçları

Değişken Adı	Mod	Medyan	Ortalama	Standart Sapma
Satış Fiyatı	20	10	10,76	7,04
Alış Fiyatı	5	6	7,85	5,49

Tablo 1'e göre eser sahibi kişilerin eserlerine biçtikleri fiyat olan satış fiyatının aritmetik ortalaması 10, 76 TL iken bu eserleri satın almak üzere deneye katılan kişilerin biçtikleri fiyatın aritmetik ortalama 7,85 TL'dir. Tabloda dikkat çeken diğer ortalama rakamı se moddur. Seride en çok tekrar eden veriyi ifade eden mod ortalamasına göre satış fiyatı olarak çoğunlukla 20 TL fiyat biçilirken alış fiyatı olarak en 5 TL fiyat biçilmiştir. Ortanca olarak bilinen medyan ortalaması ise satış fiyatında 10 TL ve alış fiyatında ise 6 TL olarak hesaplanmıştır.

İKEA etkisinin asıl konusunu temsil eden "kişilerin kendi emekleri ile yarattıkları bir ürün için biçtikleri fiyat, bunu satın alacak kişilerin aynı ürün için biçtikleri fiyattan daha yüksektir" söylemi Tablo 2'de tartışılmaktadır.

Tablo 17. Satış ve Alış Fiyatları Arasındaki Farklılıklar

Değerlendirme	N	Ortalama	Standart Sapma
Alış fiyatı = Satış fiyatı	6		
Alış fiyatı < Satış fiyatı	32	9,15	4,71
Alış fiyatı > Satış fiyatı	16	8,5	5,78

Tablo 2'de alış fiyatı ile satış fiyatının aynı miktarda verildiği eser sayısı 6 olarak bulunmuştur. Alış fiyatının satış fiyatından küçük olduğu, bir başka ifadeyle İKEA etkisini doğrulayan fiyatlama sayısı ise 32 olarak tespit edilmiştir. Ortalama olarak 9,15 TL kadar yüksek fiyatlanan satış fiyatının standart sapması ise 4,71 TL düzeyindedir. Ayrıca İKEA etkisinin zıttı bir durumu yansıtan alış fiyatının satış fiyatından büyük olduğu eser sayısı ise 16 adettir. Ortalama 8,5 TL düzeyinde olan bu farkın standart sapması ise 5,78 TL'dir.

Tablo 2'den çıkarılacak en temel sonuç şöyle ifade edilebilir: Bireyler, kendi emekleri ile yarattıkları eserlere ortalama 9,15 TL düzeyinde fazla paha biçmektedirler, buna karşın ortada el emeği olduğu açık olan bir eser için alıcılar ortalama 8,5 TL düzeyinde fazladan paha biçebilmektedirler.

Çalışma 1'de ortaya konan eserler, eser sahiplerinin bu iş için harcadıkları zaman, çaba ve sanatsal açıdan ele alınarak üç farklı gruba ayrılmıştır. Sanatsal açıdan değerlendirme Geleneksel el sanatları ön lisans programı öğretim elemanı tarafından değerlendirilmiştir. Bu sınıflandırmaya göre en az çaba, en az zaman ve sanatsal açıdan en düşük puanı alan eserler birinci grup, orta düzeyde zaman, orta düzeyde çaba ve sanatsal açıdan ortalama puan alan eserler ikinci grup ve en yüksek zaman, en yüksek çaba ve sanatsal açıdan en yüksek puanı alan eserler ise üçüncü grup olarak sınıflanmıştır. Üç farklı grup açısından ele alınan eserlere biçilen fiyatın alış ve satış fiyatı ayrımında farklılaşıp farklılaşmadığı araştırıldığında nonparametrik Kruskal Wallis testi uygulanarak Tablo 3'teki sonuçlar elde edilmiştir. Bu amaçla kurulan hipotezler şöyledir:

H_1= Eser sahibinin belirlediği satış fiyatı eser grupları açısından farklılaşır.

H_2= Eseri satın almayı düşünen müşterinin belirlediği alış fiyatı eser grupları açısından farklılaşır.

Tablo 18. Eser Sınıflandırmasına Göre Alış ve Satış Fiyatlarındaki Farklılaşmayı Yansıtan Kruskal Wallis Test Sonuçları

	Sıra Ortalaması	Chi-Square	df	p
Satış Fiyatı		3,524	2	0,17
Zayıf	23,46			
Orta	24,95			
Yüksek	32,43			
Alış fiyatı		5,859	2	.050
Zayıf	23,77			
Orta	23,15			
Yüksek	33,95			

Tablo 3'e bakıldığında H_1 hipotezinin reddedildiği görülmektedir. Bu sonuç eser sahiplerinin eserlerinin sanatsal açıdan düşük ya da yüksek olmasının kendi eserlerine biçtikleri paha ile ilişkisi olmadığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle İKEA etkisinin varlığını göstermektedir. Alış fiyatı açısından ise müşterilerin eserin sanatsal kalitesine uygun fiyatlama yaptıkları görülmekte ve H_2 hipotezi kabul edilmektedir.

2.3. Çalışma 2

İkinci çalışmaya 60 kişi katılmıştır. Bu katılımcıların 30'una çalışmaya katılmaları karşılığında kendilerine bedelsiz verilecek bir fincanı kabul edip etmedikleri sorulmuş ve katılımcıların tamamı çalışmaya katılmayı kabul etmiştir. Bu katılımcılara bedelsiz olarak fincan verilmiş ve bu fincanın çalışma sonunda kendilerinden geri istenmeyeceğinin garantisi verilmiştir. Daha sonra "Eğer bu fincanı satmak zorunda kalsaydınız, kaç TL'ye satardınız?" sorusu sorulmuş ve tüm cevaplar yazılı olarak alınmıştır. Çalışma 2'deki diğer 30 katılımcıya ise aynı fincanlardan bir örnek gösterilmiş ve "Bu bardağı satın almak isteseniz, kaç TL'ye satın alırdınız?" diye sorulmuş ve yüne cevaplar yazılı olarak alınmıştır. Oluşturulan bu piyasada en düşük fiyat 1 TL ve en yüksek fiyat 20 TL olarak tespit edilmiştir.

2.4. Sonuçlar

Çalışma 2 kapsamında elde edilen verilerin tanımlayıcı istatistik sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır. Tabloya bakıldığında katılımcıların, kendilerine bedelsiz olarak verilen ürünleri için biçtikleri değer ortalaması 9,13 TL olarak bulunurken en çok biçilen fiyat 20 TL ve serinin ortancası 7 TL olarak bulunmuştur. Söz konusu ürünü satın almak üzere alış fiyatı belirleyen katılımcılar ise ürüne ortalama 4,65 TL fiyat biçmişlerdir. Alış fiyatında en sık 3 TL fiyat biçildiği ve serinin ortancasının 4,25 TL olduğu görülmektedir.

Tablo 19. Sahiplenme Önyargısı Çalışmasında Alış ve Satış Fiyatları Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişken Adı	Mod	Medyan	Ortalama	Standart Sapma
Satış Fiyatı	20	7	9,13	5,97
Alış Fiyatı	3	4,25	4,65	4,65

2.5. Karşılaştırmalı Sonuçlar

Çalışmanın temel amacı IKEA etkisi ile sahiplenme önyargısının arasındaki ilişki veya farkların tespit edilmesidir. Bu amaçla hazırlanan iki çalışmanın sonuçları yukarıda ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bu bölümde her iki çalışma birlikte ele alınacaktır.

Genel sonuçlar için kurulan hipotezler aşağıdaki gibidir

H_1= IKEA etkisi ve sahiplenme önyargısı çalışmalarında satış fiyatları açısından fark vardır.

H_2= IKEA etkisi ve sahiplenme önyargısı çalışmalarında alış fiyatları açısından fark vardır.

H_3= IKEA etkisinde alış ve satış fiyatları arasında fark vardır.

H_4= Sahiplenme etkisinde alış ve satış fiyatları arasında fark vardır.

Tablo 20. Hipotez Testleri Sonuçları

		Sıra Ortalaması	U	Z	p
Satış Fiyatı	IKEA Etkisi	44,15	721,000	-.838	.402
	Sahiplenme Önyargısı	39,53			
Alış Fiyatı	IKEA Etkisi	47,56	536,500	-2,569	.010
	Sahiplenme Önyargısı	33,38			
IKEA Etkisi	Satış Fiyatı	60,25	1147,500	-1,921	.055
	Alış Fiyatı	48,75			
Sahiplenme	Satış Fiyatı	37,68	234,500	-3,204	.001
	Alış Fiyatı	23,32			

Tablo 5'te görüldüğü üzere satış fiyatının belirlenmesinde katılımcıların IKEA etkisi ve sahiplenme önyargısı çalışmaları arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır ($p>.05$). Buna karşın alış fiyatında iki çalışma arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır ($U = 536.5$, $p = .010$). Bu sonuçlara göre katılımcılar kendi emekleri ile yaptıkları bir esere fiyat biçerken ve kendi emekleri olmadan bedelsiz sahip oldukları bir ürüne fiyat biçerken anlamlı şekilde farklı davranmamışlar, ancak bir başka katılımcı tarafından yapılan bir esere fiyat biçerken ve standart bir ürüne fiyat biçerken anlamlı şekilde farklı davranmışlardır. Daha ayrıntılı söylenecek olursa IKEA etkisi çalışmasında yapılan eserlere biçilen alış fiyatı, sahiplenme etkisi çalışmasında kullanılan ürünlere biçilen alış fiyatından daha yüksektir.

Aynı tabloda bir diğer sonuç IKEA etkisi çalışmasında alış ve satış fiyatları arasında anlamlı fark bulunmuyor olmasıdır ($p>.05$). Sahiplenme önyargısı çalışmasında ise alış ve satış fiyatları arasında anlamlı bir farka rastlanmaktadır ($U=234.5$, $p=.001$). Bu sonuca göre sahiplenme etkisi çalışmasında satış fiyatları alış fiyatlarından anlamlı şekilde daha yüksektir.

3. Değerlendirme

IKEA etkisinin tespitine yönelik yapılan çalışmada önemli sonuçlardan biri alış ve satış fiyatları arasındaki farkın anlamlılığına yöneliktir. Sonuçlara bakıldığında Çalışma 1'de eser sahibi kişilerin belirlediği satış fiyatı, bu eserleri satın almak üzere piyasa katılan katılımcıların belirledikleri alış fiyatından yüksektir. Satış fiyatı ortalama 10,76 TL iken alış fiyatı ortalama 7,85 TL'dir. satış fiyatının alış fiyatından yüksek olduğu 32 eserde ortalama fiyat farkı 9,15 TL iken alış fiyatının satış fiyatından yüksek olduğu 16 eserde ise fiyat farkı ortalama 8,50 TL'dir. Ancak bu sonucun $p=.055$ anlamlılık seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı gözlenmiştir. Tahminimiz odur ki örneklem sayısı arttırıldığında IKEA etkisinde alış ve satış fiyatları arasındaki fark anlamlı bulunabilir.

IKEA etkisinin irdelendiği Çalışma 1'de bir diğer önemli bulgu eserlerin, harcanan zaman, çaba ve sanatsal değerlendirmesi sonucunda yapılan gruplandırılmasında alış fiyatlarında anlamlı farklılık bulunması olmuştur. Bu sonuca göre kişiler, başkaları tarafından emek verilerek yapıldığını düşündükleri ürünlere fiyat biçerken, ürünün ardında yatan çabayı, harcanan zamanı ve eforu dikkate aldıklarını ve bu çalışma özelinde ürünün görsel ve sanatsal olarak yüksek standartta olup olmadığını dikkate aldıkları şeklinde yorumlanabilir.

Sahiplenme eğiliminin deneysel olarak incelendiği Çalışma 2'de kendisine, piyasadan kolaylıkla satın alınabilecek, standart bir kahve fincanı, bedelsizce verilen kişilerin, bu fincanı başkasına satmak için biçtikleri satış fiyatı ortalaması 9,13 TL iken aynı fincanı satın almayı düşünen kişilerin ise bu fincana biçtikleri alış fiyatı ortalaması 4,65 TL'dir. Alış ve satış fiyatları arasında söz konusu fiyat farkının istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sonuç sahiplenme eğiliminin örneklem içindeki varlığı göstermesi açısından önemlidir.

Son olarak her iki çalışmada ayrı ayrı ele alınan alış fiyatları ile satış fiyatları arasında anlamlı fark arandığında ortaya çıkan sonuçlara göre ise kişilerin ister kendi emekleri ile ürettikleri bir ürün olsun, isterse de bedelsizce edindikleri bir ürün olsun bu iki ürüne biçtikleri satış fiyatı arasında anlamlı bir fark yoktur. Bu noktada anlamlı bulunan alış fiyatları arasındaki fark ise kişilerin emek üretimi olan ürünlere daha yüksek fiyat biçtikleri, standartlaştırılmış ürünlere ise daha düşük alış fiyatı biçtikleri anlamına gelir.

Kaynakça

Carmon, Z. ve Ariely D. (2000). Focusing on the Forgone: How Value Can Appear So Different to Buyers and Sellers. Journal of Consumer Research, Vol. 27, No. 3 (December 2000), pp. 360-370

Knetsch, J. L. ve Sinden, J. A. (1984). Wıllıngness to Pay and Compensatıon Demanded: Experımental Evıdence of an Unexpected Dısparıty in Measures of Value. The Quarterly Journal of Economics, Vol. 99, No. 3 (Aug., 1984), pp. 507-521.

Kahneman, D., Knetsch, J. L. ve Thaler R. H. (1990). Experimental Tests of the Endowment Effect and the Coase Theorem. The Journal of Political Economy, Vol. 98, No. 6. (Dec., 1990), pp. 1325-1348.

Norton, M. I., Mochon, D. ve Ariely, D. (2011). The "IKEA Effect": When Labor Leads to Love. Harvard Business School Working Paper, 11-091.

Kahneman, D., Knetsch J. L. & Thaler R. H. The Endowment Effect, Loss Aversion, and Status Quo Bias. Journal of Economic Perspectives Volume 5, No: 1, 193-206, Winter 1991

THE PROBLEM OF DISPLACEMENT IN YEMEN

Elham ALHIDAB

Abstract

Although the fact that the Problem of displacement in Yemen started before long time, it became a serious problem after the sudden increase in the number of displaced people after 2015. Before that, the reasons of displacement were related to both the conflict reason and the migration from rural places to urban areas, but after the proxy war which started between Saudi Arabia which supported legitimate Yemeni government, and Iran which supported Houthi militias, the issue of displacement has become worse. This paper discusses the problem of displacement in Yemen, and how it changed during current conflict. It also tries to give a wide picture of displacement issue through focus on main reasons of this problem and how it took different waves since 2004 till now.

Keywords: Displacement in Yemen, humanitarian issue, proxy war, internal conflicts, Houthis, security, forced Displacement, Gulf Initiative.

Introduction:

According to different international organization, Yemen witness the worse humanitarian crisis in current decade. The internal conflict, which started since the 2011 revolution still continue till now. However, this internal conflict which started between the coalition of former president Ali Abdullah Saleh and Houthi group from one side, with the transitional governments from another side. This internal conflict turned into a regional war since the declaration of dissave storm operation in Yemen by the collation that formed by Saudi Arabia. The aims of this armed operation against Houthi in Yemen specified to support transitional government to regain its legal authority after the Houthi coup which happened in 2014.

Saudi Arabia justified its armed operation in Yemen by claim that Houthi militia are Shia sect which supported by Iran that threat its geopolitical security. On other hand, instability in Yemen in general threat Saudi`s stability because the issue of migration. Additionally, the existence of al-Qaeda in the south of Yemen, where its near to Bab-el-Mandeb strait, will threat the naval security. Hence, the operation of Saudi coalition justified even if it involved in crimes against human in Yemen.

In fact, the displacement issue in Yemen related to many aspects, the most important one related to Yemeni geographical location, where it has one of the most important straits in the world. Which played a great role to link between Yemen and other countries. Thus. it has been embedded in international commercial and cultural exchange networks as far back as the medieval period. It also sits at a junction between three continents – Europe, Asia and Africa – and two maritime expanses – the Indian Ocean and the Red (and then Mediterranean) Sea. Hence, it is a zone of exchange and mobility, channeling economic, financial and human flows.

In the current age, due to its proximity to the Gulf states that export oil, any internal conflict considers as a threat to international economic security. Thus, historically till now Yemen is suffering from foreign interferences which affect negatively its political and security stability. these interferences has created many challenges and problems, the most urgent right now is the problem of displacement.

Contrary to what many believe that the problem of displacement in Yemen is the result of the current war that has existed since 2015. In fact, the problem of displacement in Yemen started a long time ago. This paper focuses on displacement that occurs as a result of internal conflicts and wars in Yemen, it will not discuss the displacement that occurs as a result of natural causes such as hurricanes, earthquakes or migration Voluntary in search of better opportunities to live.

Research Paper objectives:

1- Explaining the main causes of the displacement problem in Yemen
2- Providing a detailed explanation of the causes of displacement waves in Yemen.

Questions of research Paper:

This paper tries to answer the following questions:

- What are the causes of the current displacement in Yemen?
- How did the proxy war between Saudi Arabia and Iran affect the issue of displacement in Yemen?

Methodology

The research paper relies on three methodologies which are the historical, descriptive and analytical methodologies. Through the historical approach writer tries to spotlight on the roots of the problem of displacement in Yemen. Through the descriptive approach, the researcher can describe the effects and consequences of the exacerbation of the problem of displacement in its current stage in Yemen. While, through the analytical approach the researcher can analysis the cause-and-effect relationship with the results to infer solutions that contribute to resolve the displacement problem.

This paper discusses the issue of displacement in Yemen by focusing on three phases:

The first phase is related to the internal war that occurred in Saada from 2004 to 2010. This war happened between former President Ali Abdullah Saleh on the one hand and the Houthi group from another side, which at that time was a religious group that concerned with religious education, but it has become a militia since it entered into its war with the former regime.

we are discussing the reasons that led to the outbreak of these armed confrontations, and how it affected the issue of displacement?

The second phase relates to the political and security turmoil that accompanied the 2011 revolution and led to confrontations between the former regime and its supporters on the one hand, and the tribes and military teams that supported the revolutionists against the former regime. Through this part writer tries to explain how this turmoil affected the issue of displacement?

The third phase started from 2015 until the current time, as the conflict in Yemen is no longer an internal matter, but rather a regional dimension after non-Yemeni parties entered into the armed confrontation. In this part writer discusses the most important reasons that caused this regional war, and how it worked to expand areas and number of displaced people in Yemen

Theoretical framework

generally, displacement or displaced Person refers to the forced movement of people from their locality or environment and occupational activities. Natural disasters, wars and conflicts, famine, development and economic changes may also be a cause of displacement.[109]

In fact, there are different types of displacement, usually associated with the causes that lead to people being displaced. In regard to population displacement resulting from development there are typically two types, direct displacement, which leads to actual displacement of people from their locations and indirect displacement which leads to a loss of livelihood, where they stay in the same place but without services or houses. On other hand, there are two other types, forced or involuntary displacement by conflict-induced, which induced by conflict is typically referred to as caused by humans, and forced or

[109] UNESCO, Displacement, reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/zrqPmdA

involuntary displacement by disaster-induced which is happening by natural causes typically underlay displacement caused by disasters.[110]

Globally, the number of forced displacement`s cases have been growing rapidly over the last decade as a result of growing the wars and internal conflicts. increasing on average by 1.6 million people a year from 2000–2014. At the end of 2014, the number of displaced people around the world stood at 59.5 million; internally displaced people (IDPs), who comprised just under 50% of the total displaced caseload in 1989, have accounted for over 60% of all displaced since 2001.[111]

According to HPG Report, the majority of refugees and IDPs have been displaced from, within or into countries with serious protection, human rights and governance weaknesses. Roughly 36 million out of a total of 59.5 million displaced people (60%) originated in countries categorised on the Fund for Peace's Fragile States Index as 'alert' and 'high alert', while 48% of all displaced were exiled in countries falling into those categories.[112]

Most of this displacement cases take a long time to resolve, thus, some studies that study the issue of displacement defines it as 'protracted displacement' "Data from 1978–2014 suggests that less than one in 40 refugee crises are resolved within three years, and that 'protractedness' is usually a matter of decades. More than 80% of refugee crises last for ten years or more; two in five last 20 years or more. The persistence of crises in countries with internal displacement is also notable. Countries experiencing conflict-related displacement have reported figures for IDPs over periods of 23 years on average."[113]

In Yemen, most of displaced people who left their home during Saada war in 2004 did not turn to home till now. Some of them went to other cities, while most of them still live in refugees` camps waiting for end the war to turn.[114]

In fact, refugees and displaced people are in various contexts both a cause and a consequence of conflict. As such, the management of refugee movements and the protection of displaced people should be an integral – not peripheral – part of conflict settlement and peace-building within communities and an integral element of regional security.

In different places in the world, displaced populations have been the critical element in continuing conflict and instability, the obstruction of peace processes, and the undermining of attempts at economic development. In addition, "refugee flows are demonstrably a source of international – mainly regional – conflict through causing instability in neighbouring countries, triggering intervention, and sometimes providing a basis for warrior refugee communities within camps that can form the source of insurgency, resistance, and terrorist movements".[115]

Historical Background

For long time, Yemen has suffered from instability in security, economic, political aspects. Most of this problem did not appear today, but actually they accompanied Yemen since its ancient history. this paper discusses four of the main reasons of these problems.

First: the geographical location

[110] MIGRATION DATA PORTAL, Types of migration, reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/XrqPWIn
[111] Nicholas Crawford, and others, "Protracted displacement: uncertain paths to self-reliance in exile", HPG Commissioned Report, reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/grqPR6m, p: 1
[112] Ibid
[113] Ibid
[114] Hasan, Y, "The suffering of Saada IDPs is exacerbated and the state is absent". Aljazeera, reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/prqAqGq
[115] Newman, E, "Refugees, international security, and human vulnerability: Introduction and survey", United Nations University Press, 2003, reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/4rqAyEZ, P:5

Yemen has a strategic geographical location, as it has a commercial crossroads. it also sits at a junction between three continents – Europe, Asia and Africa – and two maritime expanses – the Indian Ocean and the Red (and then Mediterranean) Sea. Thus, it has become a zone of exchange and mobility, channeling economic, financial and human flows.[116]

As a result of this strategic location, Yemen has played an active role in its ancient history through its control of maritime trade lines, and has been linked to international ports through its ports that were exporting Yemeni coffee and other Yemeni manufactures. Currently, through the Bab al-Mandab strait which is one of the most important straits in The world, it can control the export lines of oil and other important commodities. However, due to the absence of political stability, Yemen has suffered from many of external interventions. Thus, it was not able to benefit from its geographical location, on the contrary, its location became a challenge point that hinders its political stability.

Second: External intervention

Since its ancient history, Yemen has been subject to several external interventions by the Ethiopians, Persians, Turks and the British, and the reason for these interventions as we have indicated is linked to the geographical location and the competition for natural resources in Yemen.[117]

Although the form of the invasion in the current era has changed, but it still leaves the same devastating effects on the economic and political aspects in Yemen, the current intervention is represented by the proxy war that started since 2015 between the military coalition that established by Saudi Arabia to fight the Houthi militia, in order to resist the Iranian threat In the Arab region.

On other hand, due to the existence of the al-Qaeda in the Arabian Peninsula in southern Yemen, the Saudi military operation has become justified because it seeks to secure its borders, it also justified its operation in Yemen to maintain global economic security, because if any terrorist group controls the Bab al-Mandab strait, international economic security will become in danger.

Third: Conflicts and internal fighting

Although there is some Jewish in Yemen, the official religion in Yemen is Islam. The demographic is distributed between Zaidi and Shafi'i, where 42% are Zaidi, 58% are Shafi'i.

Although the Zaydis belong to the Shi'ite sect, they differ radically from the Shi'ite Twelver doctrine, which makes them closer to the Shafi'i in Yemen. Actually, in Yemen there is no Ethnic and religious differences, but the absence of strong political power, in addition to conflicts of interests between the political authority and between tribes, made Yemen vulnerable to foreign interference, which imposes its agenda on local actors, which has created many political divisions that have devastating effects on security and political stability .

In last decades, Yemen has entered in many internal wars, the most prominent were Saada`s wars that started between (2004 and 2010), between the former regime led by Ali Abdullah Saleh on the one hand, and the Houthis who belongs to the Zaidi sect in Saada from another hand.

In addition, there were other conflicts that occurred after the defections of the army in 2012 which ending with the internal confrontations between the Ali Saleh`s coalition and the Houthi militia on the one hand, and between the tribes and the revolutionists from another hand.

[116] Thiollet, H, "From Migration Hub to Asylum Crisis: The Changing Dynamics of Contemporary Migration in Yemen", HAL archive ouvertes, 2018, reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/5rqAo64, P: 266

[117] Marina de Regt, "Migration To and Through Yemen: The Case of Migrant Domestic Workers", The American University in Cairo, Egypt October, 2007, reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/erqAfx5

These internal conflicts did not stop, but rather continued at a regional level after the Decisive storm that launched by coalition that led by Saudi Arabia. This military operation started in 2015 to restore the legitimacy of the transitional president Abd Rabbuh Mansour Hadi, after the coup that executed by the Houthi militia.

Fourth: Political instability

Historically, external interference has not only affected the security and economic side, but also it has affected the political side. Before 1962, Yemen, was subject to an imamate rule which closer to the existing monarchy system in the Gulf states. After the 1962 revolution, republican system started in Yemen. However, the great support that continued from Saudi Arabia to many Yemeni tribes has impeded political stability in Yemen.

Currently, Yemen still suffering from political instability because the external interference that represented by the Gulf Initiative which belongs to monarchical regimes of the Gulf states. Actually, the conditions of this initiative have impeded the goals of the 2011 revolution from success. In fact, this initiative facilitated to the Houthi militia to become a strong actor on the political scene. Although its military operations were continuing in Saada and Dammaj, Houthi militia was able to participate in the national dialogue through the conditions of Gulf Initiative, which eventually led to a coup against the legitimate government and starting in internal conflicts then regional war.

The waves of displacement in Yemen

When we talk about the problem of displacement in Yemen, we should talk about three different stages that caused these displacement waves. The first stage took place during the Saada war period, while the second wave of displacement began during the period of security and political unrests that accompanied the 2011 revolution, and the last wave, which continues to this day, that occurred after the proxy war that started since 2015.

First: Saada wars (2004-2010)

Contrary to what many believe, the problem of displacement in Yemen did not appear during the recent regional war which launched by Saudi Arabia against the Houthi militia under the pretext of stopping the Iranian threat, but rather began a long time ago since the first clash between the former regime and the Houthi militia in 2004.

The Houthi movement emerged as a religious group which interested in religious education in Saada which located in the north of the capital Sanaa. The group's name was (believing youth) through it the Zaidi sect tried to retake its rights. In Yemen there are two doctrines, Shafi'i and Zaidi sects. Zaidi doctrine had become the official doctrine of the state since the Imam Hadi was hold the power (Yahya bin AlHussein Bin Qassim Alresi) a person who put the rule of imam, who must a descendant of the Prophet Mohammed through daughter Fatima. The Houthi Movement linked to Zaidi doctrine which applied the Imami system during its ruled of Yemen.

The Imamate regime is a theocracy regime ruled by the cleric who has special specifications. So, Zaidi Sect ruled Yemen nearly a thousand years until the first revolution in Yemen that was occurred in 1962. At that date, it was the first time the Yemenis were able to drop the Imami system in Yemen, from that date Zaidi Sect was not able to return to power again.[118]

they used to protest against former regime because they could not participate effectively in political system. Hence, the main reasons of this clash was the societal injustice. Former President Ali Saleh did

[118] Alhidabi, E, "The ınfluence of alhouthı movement on ınternatıonal relatıons ın the mıddle east regıon", MA THESIS, 2016, available in: https://cutt.ly/nrqDfv0

not respond to their demands, so the armed conflict between the two parties began in 2004, and he took various stages as follows:

The first round happened on June to10 September 2004 it took place in the Marran Mountains where the leader of Houthi militia Hussein al-Houthi had been hiding because the government tried to arrest him. After three months of severe battles, Hussein al-Houthi was killed. After his death, the government declared a unilateral end of insurgencies, but it did not resolve any of critical and sensitive issues that caused that conflict.

The second round started after six months of the declaration of the unilateral cessation of hostilities, in March 2005, after the state declared war again, the former president Ali Saleh tried to get rid the leaders of the Houthi movement through this round. But later he tried to use negotiations to weaken them, but they did not accept that negotiation, this round stopped in late 2005 without solved any problems that sparked the conflict.

The third round also started after six months of the last round, which began from late 2005 to late 2006. The fourth round happened after the end of both residential and local elections in late 2006. It started in February to June 2007 by intimidating of Al Salem Jewish community of Saada. The fifth round of conflicts erupted from May to July 2008 because the Qatari mediation did not hold as expected. The sixth round erupted after more than one year of peaceful relations between the Houthis and the government. The war erupted from mid-August 2009 to 19 March 2010.[119]

According to Carnegie study, there was a significant humanitarian toll, because the war has produced an estimated 250,000 internally displaced persons in Saada, Amran, Hajja, and Sanaa; most were displaced during the last round of fighting. Relief organizations have complained about a lack of access and the difficulty in delivering supplies to those most affected. unfortunately, this situation still existing in Yemen till now.[120]

These wars caused a lot of human and financial losses, which were further exacerbated after the events that accompanied the 2011 revolution. By linking these results to the issue of displacement, we find that during the period of Saada wars, displacement movement was limited in the northern regions, especially in the Damag region and Saada city.

Second: 2011 revolution

There are many factors that caused this revolution which has toppled the regime of Ali Abdullah Saleh. The most important of these reasons are related to financial and administrative corruption. In addition, the refusing to hold the presidential elections at the time by former president Ali Saleh who aimed to convert the republican system into a monarchy by passing the power to his son Ahmed Ali, As what happened in many military republics in the Arab region such as what happened in Syria.

The 2011 revolution was unable to achieve radical political change in Yemen due to the Gulf intervention through the Gulf Initiative that imposed power-sharing between the opposition parties on the one hand, and between the members of the former regime on the other hand. It also gave immunity to the former president, so that he would not be judged for the crimes committed during the Saada wars and during The 2011 revolution. Through Gulf Initiative transitional period started, former Vice President Abd Rabbu Mansour Hadi was appointed as a transitional president for a period of two years.

That revolution allowed different new actors to contribute effectively in political side. In fact, the changes served the political marginalized groups such as the Houthi Movement. Especially, after decades of the political and social exclusion during the Saleh period who adopted on the policy of creating problems and use the Houthi Movement as a part of his plans to liquidate the military and

[119] Ibid, P: 34

[120] Boucek, C, "War in Saada", Carnegie Endowment, 2010, reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/8rqDcwp

political opponents. The Houthi Movement benefited from the revolution in 2011 in various aspects especially in political side. But before its arrival to power in early 2015, the Houthi Movement benefited from the revolution in the social aspect. It was able to break the social isolation to connect with various political parties and social groups. Previously, the former regime created a bad image of them as rebels fighting the state, but through revolution the Houthis succeeded in showing themselves as an oppressed group like other Yemeni groups. This helped them to create a plausible broad popular and helped to build bridges of communication with the various Yemeni parties. In addition to their positions against the Gulf Initiative, they approved by most of Yemen's political parties that position supported them as a strong actor and enabled them to impose themselves in the national dialogue. As well as they benefited from the revolution to engage strongly in the political side. In fact, the Houthi Movement is not a political party, as what observers point that, it is fighter group or group of rebels. However, it was able to pressure of the transitional President Abdu Rabbuh Hadi to increase their representation in the National Dialogue Conference, which was held on 18th March 2013 and until 25th January 2014 under the Gulf Convention. The National Dialogue Conference aimed to calm the violence situation in Yemen by bring the views of the political parties and work to create the causes of political stability through the re-drafting of the constitution and reorganize the army. At the beginning, the Houthi Movement opposed the Gulf Convention, but after that they joined strongly to national dialogue through their representatives. Their numbers swelled to 35representative out of 565 members from various political parties, civic organizations and community groups such as (women and youth).[121]

Before the outcomes of the national dialogue were implemented, Houthi militia executed a military coup against the transitional government, which prompted President Abed Rabbo Hadi to flee to Aden, and then to Saudi Arabia to seek assistance.

The most prominent consequence of this stage is that the conflict has expanded to include former President Ali Abdullah Saleh, who has allied with the Houthi militia aiming to overcome the transitional period and regaining power. From another hand, tribal factions, military, and popular groups in various Yemeni regions.

During the period of the internal conflict, former president's coalition with the Houthi militia targeted different areas by heavy weapons. Thus, the number of internal displaced people increased. Hence, we can see that the displacement movement is no longer restricted to the northern regions of Yemen, but rather included cities in the middle and the south of Yemen, which greatly affected the economic and humanitarian situation for Yemenis.

Third: Regional war (proxy war) in 2015

The Operation Decisive Storm was launched to stop the Iranian threat that dominated countries which were predominantly Sunni, such as Iraq, Lebanon and Syria. Despite the difference between the Zaidi and Twelver denominations, political interests united them in Yemen. Thus, Saudi Arabia considered Houthi militia as threat which belong to Iran. As a result of that threat, Saudi Arabia launched a military alliance with several Sunni majority countries which participated in March 2015, some of them withdrew at a later time as a result of disagreements about the credibility of the goals of this alliance. At the beginning, the coalition leaders announced that the operation would achieve its goals within three months. However, it exceeded the five years without achieving its stated goals, on the contrary, it executed crimes against humanity, where drone strikes attack everywhere such as markets, hospitals, schools, which caused the killing about 100,000 human being until the year 2018.[122]

[121] Ibid, P: 32

[122] Report: "More than 100,000 people were killed in the Yemen war" Aljazeera, reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/jrqDWks

The causes of current proxy war between Saudi Arabia and Iran related to the strategic site of Yemen. Actually, Yemen is uniquely positioned within the global economy. As we mentioned before, it occupies a strategic position at the mouth of the Red Sea, next to some of the world's most crucial shipping lanes, and its instability could jeopardize global trade. Oil tankers bound for Europe pass just beyond Yemen's shores, through the narrow Strait of Mandeb and on to the Suez Canal. In the late of 2018, Houthi rebels have threatened to choke off this traffic if the Saudi-led coalition challenges their hold on the port of Al-Hudaydah.

In this regional war, there are three main players in the current scene. Saudi Arabia, Iran and UAE. Saudi Arabia is seeking to secure its long borderline that it shares with Yemen, as its fear of the Shiite militia is not the only reason that prompted it to start this open war, but rather its fear of smuggling of drugs and weapons and illegal immigration through Yemen's borders, which affect its stability and economic security. On the other hand, if the republican system is restored in Yemen, this will threaten its political security, because monarchies in the Arab region have seen republican regimes as a threat, especially after the Arab Spring.

For the UAE, the security dimension is not the primary reason of its participation in the Saudi coalition, on the contrary, its interest is limited to the economic aspect, as it seeks to be the dominant naval power in the region during the coming period. So, through control he Bab al-Mandab Strait, it can achieve this goal.

For Iran's position, both of the political and economic dimensions are driving it to ally with the Houthi militia, despite the ideological and religious differences between them. By controlling the Bab al-Mandab strait, it will guarantee its impact on international trade, especially in light of the suffocating economic blockade led by the United States of America since its withdrawal from the nuclear agreement. On the political side, the presence of additional agents in the Middle East region enhances its influence and its ability to pressure to pass its interests at the regional and international levels

Regarding to the issue of displacement in Yemen, the most prominent results of this proxy war have been linked to the dramatic rise in the number of IDPs during the past years. According to UNHCR in the late of 2019 the number of IDPs has reached three million.The issue is not only related to people who leaving their homes, but rather is related to other issues. many of yemeni students are halting education due to the use of some schools to shelter for IDPs.

After the confrontations moved to Al-Hudaydah , the situation become worse because the absence of basic health and food services, which has caused the spread of serious diseases such as cholera. Not to mention that, a large percentage of the Yemeni people are facing famine due to the collapse of the economy and the continuation of the war.

Conclusion

Yemen right now has a tragic situation, according to the United Nations, the humanitarian crisis in Yemen is the worst in the current century. Therefore, the necessary measures should be taken to stop the war firstly to restore the political process, otherwise there can be no peace and stability in Yemen. Despite the many peace negotiations that were carried out during the previous years, a suitable solution was not reached for several reasons which related to domestic, regional and international levels.

At the domestic level:

Despite there were several meetings between the Yemeni parties (the legitimate government / Houthi militia), not of these meetings produced a suitable solution because each party had specific agenda.

For the Houthi militia, the conflict is the most powerful means of imposing facts on the ground, while the legitimate government has no a real power to decide about Yemeni situation, because its position is too weak. While, the illegal Houthi militia can rule from inside, the legitimate government suffices to hold its meetings and appoint political figures to govern Yemen from a distance, from Saudi Arabia. Thus, the position of Houthi militia is more powerful.

At the regional level

In order to make the picture clearer, the current conflict in the region is no longer an internal affair, but rather an external affair, where the great powers struggle to control it to achieve their goals in region.

In Yemen the current conflict is related to the Saudi-Iranian conflict in the region in general, and in Yemen in particular. Actually, the coalition that Saudi Arabia launched five years ago is no longer useful because it lost its compass.

In order to secure its common land and sea borders with Yemen, this coalition as supposed to support the legitimate government and contribute to political stability in Yemen. However, most coalition policies today show the opposite of its goals. The war that is supposed to target the Houthi militia is actually targeting Yemen's infrastructure, in addition to schools, hospitals, and homes. Not to mention that the UAE, Saudi Arabia's staunchest ally in the coalition, is working to undermine the coalition's goals by supporting the southern coup carried out by the Southern Transitional Council in August 2019, which raises questions about credibility stated goals of the Arab coalition in Yemen.

At International level

The international community tried early to stop the Yemeni crisis through Security Council Resolution No. 2216, issued on April 14, 2015, when the United Nations Security Council adopted this resolution, at its 2216th meeting. The resolution stipulated the imposition of sanctions represented in the freezing of assets and the prohibition Traveling abroad, it has targeted the Houthi leader Abdul-Malik Al-Houthi, Ahmed Ali Abdullah Saleh, the son of the former president, and the former commander of the Yemeni Republican Guard, who accused of "undermining peace, security and stability" in Yemen. Also it is reported that the Security Council included Ali Abdullah Saleh and two leaders of the Houthis, Abd al-Khaliq al-Houthi and Abdullah Yahya al-Hakim, on the list of international sanctions in November 2014.[123]

In addition to sending the various international envoys who has authority to communicate with the parties of the conflict, and submitting field reports on the situation in Yemen. However, such decisions and efforts are not valuable because there is no cooperation from the great power in these international institutions. While international institutions condemn the war in Yemen, the great power such as the US continue providing weapons to the warring parties.

After the crime of Khashoggi, Germany and Norway have suspended arms exports to Saudi Arabia. While, the US has said it will stop refueling the alliance's warplanes. However, the Trump administration has refused to cancel a planned $ 110bn arms deal with Riyadh. Thus, these international agreements in Yemen lose their credibility on the ground.[124]

For stopping the war in Yemen, arms exporting countries must be pressured to stop arms deals with warring parties in Yemen. In addition, international monitoring committees must be established to monitor the conflicting parties in Yemen, and open international investigations into humanitarian crimes that committed by the coalition and by the Houthi militia in Yemen, otherwise the war will not stop and the problem of displacement in Yemen will not end.

[123] The Republic of Yemen, Ministry of Foreign Affairs, "Security Council Resolution 2216", reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/PrqDIL3

[124] The Guardian, "Trump announces Jamal Khashoggi investigation but says he won't halt Saudi arms sales", reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/JrqDOnr

Resources:

Nicholas Crawford, and others, "Protracted displacement: uncertain paths to self-reliance in exile", HPG Commissioned Report, published in 2015, reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/grqPR6m

Hasan, Y, "The suffering of Saada IDPs is exacerbated and the state is absent". Aljazeera, reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/prqAqGq

Newman, E, "Refugees, international security, and human vulnerability: Introduction and survey", United Nations University Press, 2003, reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/4rqAyEZ, P:5

Thiollet, H, "From Migration Hub to Asylum Crisis: The Changing Dynamics of Contemporary Migration in Yemen", HAL archive ouvertes, 2018, reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/5rqAo64, P: 266

Marina de Regt, "Migration To and Through Yemen: The Case of Migrant Domestic Workers", The American University in Cairo, Egypt October, 2007, reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/erqAfx5

Alhidabi, E, "THE INFLUENCE OF ALHOUTHI MOVEMENT ON INTERNATIONAL RELATIONS IN THE MIDDLE EAST REGION", MA THESIS, 2016, available in: https://cutt.ly/nrqDfv0, P: 36

Boucek, C, "War in Saada", Carnegie Endowment, 2010, reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/8rqDcwp, P:12

Report: "More than 100,000 people were killed in the Yemen war" Aljazeera, reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/jrqDWks

The Republic of Yemen, Ministry of Foreign Affairs, "Security Council Resolution 2216", reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/PrqDIL3

The Guardian, "Trump announces Jamal Khashoggi investigation but says he won't halt Saudi arms sales", reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/JrqDOnr

UNESCO, Displacement, reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/zrqPmdA

MIGRATION DATA PORTAL, Types of migration, reached in 17.12.2019, available in: https://cutt.ly/XrqPWIn

TÜRKİYE TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ VE FAİZSİZ KREDİ SİSTEMİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ

Dr. Maşuk Cahit UYSAL (CICP)

Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri

muysal@tarimkredi.org.tr

Özet

Kooperatifler, bireylerin tek başlarına yapamayacakları işleri yapabilmek için gönüllü olarak bir araya gelerek oluşturdukları demokratik sistemlerdir. Kooperatifçilik hareketinin sorunlarının çözülmesi, kendisinden beklenen ekonomik ve sosyal görevleri yerine getirebilmesi için Türkiye'de kooperatiflerin öncelikle finansal sorunlarının çözümü gerekmektedir. Ülkemizin en büyük çiftçi örgütlerinden biri olan Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) de finansman ihtiyacının büyük bölümünü başta Ziraat Bankası olmak üzere dış kaynaklardan temin etmeye çalışmakta ve bu durum ortaklar üzerine kredi maliyeti olarak yansımaktadır.

Özellikle dünyada yaşanan krizlerden en az etkilenen kurumlar olarak kooperatif bankaları önem kazanmıştır. Bankalar dahi kooperatif bankalarından düşük finansman maliyeti ile kaynak elde etmeye başlamıştır. Cumhuriyet döneminin başlangıcından itibaren ülkemizde kooperatif bankacılığı sistemi zaman zaman hayata geçirilmeye çalışılmış ancak devletin yeteri kadar desteğin olmaması, kamuda farkındalığın oluşmaması ve çeşitli engellerle karşılaşılması nedenleri ile sistem başarıya ulaşamamıştır. 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu kapsamında mevduat toplama yetkisi bulunan TKK da banka satın alma girişiminde bulunmuş ancak bu girişimi bürokrasi tarafından engellenmiştir. TKK'nın banka satın alma girişiminin yakın gelecekte gerçekleşmesinin mümkün olmadığı gözükmektedir.

Bu çalışmanın amacı, günümüzde yaşanan ekonomik sorunlarla birlikte faizsiz kredilendirme sistemini hayata geçirmeyi gündemine alan TKK'da bu sistemin uygulanabilirliğinin tespitidir. TKK, finansman-kredi sorununu çözmesi durumunda, elindeki ortak ve şube ağı ile ülkemizin önemli ekonomik potansiyele haiz olan bir kurumu haline gelecektir. Çalışmada genel amaç çerçevesinde, konuyla ilgili temsil özelliği bulunan Co-opbank Persatuan Malezya'da görüşme yapılmış ve gözlem gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda ülkemizde bulunan TKK ve katılım bankaları incelenerek idarecileri ile görüşme yapılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak gözlem ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma neticesinde TKK'nın, kredi uygulamalarının faizsiz kredilendirme sistemine benzer olduğu, özkaynaklar dışından sağlanan finansman kaynaklarının ortak sermayelerinden gerçekleştirilmesi gerektiği ve tasarruf-kredi kooperatifi şeklinde örgütlenmesinin daha yerinde olacağı gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kooperatifçilik Hareketi, Finansman, Faizsiz Bankacılık

Abstract

Cooperatives are democratic systems that individuals come together voluntarily to do the work they cannot do Cooperatives are democratic systems formed by individuals who come together voluntarily to achieve work which they cannot accomplish on their own. In order to solve the problems of the cooperative movement, so that cooperatives can fulfill the economic and social tasks expected from them, it is essential that the financial problems of the cooperatives in Turkey are solved. Turkish Agricultural Credit Cooperatives (TACC), which is one of Turkey's largest farmer organizations, tries to ensure most of its financing needs from external resources, primarily the Turkish Agricultural Bank; and this is imposed as credit cost on the stakeholders.

Cooperative banks have gained importance notably as institutions least affected by the crises in the world. Indeed, banks have started to obtain funds from cooperative banks with low financing costs. Cooperative banking system has been tried to put into practice in Turkey from time to time since the

beginning of the Republican era, however, due to lack of sufficient support from the state, not having any public awareness, and facing various obstacles, the system failed to succeed. TACC, which has the authority to collect deposits under the Agricultural Credit Cooperatives and Unions Act 1581, has also attempted to acquire a bank; however this attempt was blocked by the bureaucracy. TACC' bank purchase initiative is not probable in the near future.

In this context, the purpose of this study is to determine the applicability of the interest-free credit system in Turkish Agricultural Credit Cooperatives, which has in its agenda putting this system into practice due to today's economic problems. In case the financing-credit problem is solved, TACC, with its stakeholder and branch network, will become an institution with significant economic potential in the country. In the application part, Co-opbankPersatuan Malaysia has been interviewed and observed as a representational organization. At the same time, TACC and Islamic banks in Turkey have been examined and iterviews are held with their managers. As method of data collection, observation and semi-structured interview techniques used. The research concludes that TACC' credit applications are similar to the interest-free credit system, financing sources that other than equity should be realized from the common capital, and that it is more viable for TACC to organize as savings-credit cooperatives.

Key Words: Cooperative Movement, Finance, Interest Free Banking

1. GİRİŞ

Kooperatifler, bir grup insanın ekonomik ve sosyal alanda beraber faaliyette bulunarak bir amaca ulaşmak için gönüllü olarak bir araya gelerek oluşturduğu demokratik birlikteliklerdir. Ülkemizde Mithat Paşa ile birlikte 1860'lardan itibaren geçmişi ve tecrübesine rağmen günümüze değin kooperatifçiliğin gelişimi yalnızca sayısal olmuştur. Kooperatifçilik hareketimizde yaşanılan sorunlarda ilk sırayı özkaynak olarak yetersizlik yaşayan kooperatiflerin kredilendirmelerine karşılık finansman ihtiyaçlarını gideremememeleri yer almaktadır. Türk iktisat tarihi incelendiğinde, ekonomik gelişmeye yönelik devlet destekli politikalar ile birlikte kooperatifçilik müessesesinin adeta ithal edilerek oluşturulmaya çalışıldığı ancak zemininin tam oturtulamadığı görülmektedir.

Başta fakir ülkelerde olmak üzere gelir düzeyi düşük olan kesimler, refah düzeylerini artırmak için küçük tasarruflarını bir araya getirerek askeri, eğitim, aile, tarımsal gibi birçok alanda kurdukları kooperatifler yoluyla yarattıkları katma değeri paylaşarak kazanç sağlamaktadır. Türk kooperatif harekâtına bakıldığında ise kooperatiflerin ortaklardan topladıkları cüzi sermaye ile ortak dışı çalışanlar tarafından faaliyetlerini yürüttükleri, meydana gelen ticari kar ile devamlılıklarını sağlamaya çalıştıkları ve bu nedenlerle de ortaklarına kar payı ödemeyen ticari işletmelere dönüştükleri görülmektedir. Ülkemiz kooperatiflerinin yaşadığı finansman sorununun temelinde de bu durum yatmaktadır.

Dünya kooperatifçilik harekâtına baktığımız zaman kooperatiflerin finansman sorunlarını çözmek için kooperatifler bankası, tasarruf-kredi kooperatifi, kredi birliği gibi çeşitli adlarla değinilen kooperatif müesseseleri ön plana çıkmıştır. Ekonomik krizlerden de en az etkilenen kurumlar olduğu görülen kooperatif bankalarına mevduat bankaların da ortak olduğu görülmektedir. Türkiye'de genel anlamda sadece tarımsal alanda faaliyet gösteren kooperatiflere kredi sağlamaya yönelik kooperatifler bankası kurulması dönem dönem gündeme gelmiş ve çeşitli girişimlerde bulunulmuş, ancak bu çalışmalar sonuçsuz kalmıştır.

TKK ülkemiz tarım sektörünün önde gelen kurumlarından biridir. Günümüzde özkaynak sağlanmada yaşanan güçlükler neticesinde TKK finansman-kredi sorununu çözümlemek için başta faizsiz kredilendirme sistemi olmak üzere çeşitli konuları gündemine almıştır. Çalışmamızda kooperatifçilik ve faizsiz bankacılık sistemi konuları incelendikten sonra ortaklarından mevduat toplama yetkisi de bulunan TKK'nın finansman sorununun nasıl çözülebileceğine dair model önerisi sunulması amaçlanmıştır.

2. Araştırma Yöntemi

Tarım sektörünün önde gelen kurumlarından biri olan TKK kullandırdığı kredilerin yarısından fazlasını bankalardan finansman sağlayarak gerçekleştirir hale gelmiştir. TKK, gerek bu gelişme gerekse de günümüz devlet politikası ile birlikte faizsiz kredilendirme sistemini hayata geçirmeyi gündemine almıştır. Bu çalışmanın amacı TKK'da bu sistemin uygulanabilirliğinin tespit etmek ve bir model önerisi sunmaktır.

2.1. Veri Toplama Araçları

Çalışmada sosyal bilimler alanında yaygın olarak kullanılan nitel araştırma incelemesine başvurulmuştur. Nitel araştırma kapsamında görüşme ve gözlem yöntemleri uygulanmıştır. Veri toplama ve analizi işlemlerinin geçerliğinin sağlanması amacıyla toplanan verilerin kendi içinde tutarlı ve anlamlı olmalarına dikkat edilmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, veri toplama aracı ve veri analizi arasındaki tutarlık sürekli göz önünde bulundurulmuştur.

Görüşme yöntemi ile alan yazın taramasına dayanılarak ve uzman görüşlerine sunularak şekillendirilerek hazırlanan sorular belli bir sistematik dâhilinde katılımcılara sorularak cevap alınmıştır. Araştırmanın kapsamına bağı olarak görüşmelerde yüz yüze yöntemi kullanılmıştır ve sorular yapı çerçevesinde sorulmuştur. Görüşmeler, ülkemizde faaliyet gösteren 6 katılım bankası, faizsiz bankacılık alanında önde gelen ülkelerden olan Malezya'da eski kooperatif bankası kimliğini muhafaza ederek İslami bankacılık faaliyeti gösteren Co-opbank Persatuan ile TKK'da görev yapan konusunda uzman, eğitimli ve tecrübeli katılımcılarla yapılmıştır. Araştırma verileri, faizsiz kredilendirme uygulaması bulunduran kurumların demografik özelliklerini ve faaliyetlerini öğrenmeye yönelik bilgileri içeren hazırlanan form aracılığı ile toplanmıştır.

Gözlem yönteminde ise TKK ile Co-opbank Persatuan Malezya örneklem olarak karar verilerek faaliyetleri analiz edilmiştir. Seçilen iki kurumun verilerinin karşılaştırılması yapılması amacıyla sistematik gözlem araştırması yapılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden "maksimum çeşitlilik örnekleme" tekniği kullanılarak belirlenmiştir. Maksimum çeşitlilik örneklemesi diğer yöntemlerle varılacak bulgulara göre daha ayrıntılı sonuç sunabilmektedir ve farklı durumlar arasında ortak olgular çıkarabilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 119). Maksimum çeşitliliğin sağlanabilmesi için araştırma kapsamında görüşülecek olan idarecilerin kamu-özel-kooperatif gibi farklı türde faizsiz bankalarda görev yapıyor olmalarına dikkat edilmiştir. Araştırma kapsamında görüşme yapılan idarecilerin özellikleri Tablo 1'de sunulmaktadır:

Tablo 1. Katılımcıların Özellikleri

Katılımcının Kodu	Cinsiyeti	Yaşı	Eğitim Durumu	Görev Yaptığı Kurum Türü	Çalışma Süresi	Görev Yapılan Kurumun Şube Sayısı
Katılımcı 1	Erkek	39	Yüksek Lisans	Devlet Katılım Bankası	11	97
Katılımcı 2	Erkek	34	Yüksek Lisans	Devlet Katılım Bankası	10	2
Katılımcı 3	Erkek	41	Yüksek Lisans	Devlet Katılım Bankası	13	88
Katılımcı 4	Erkek	37	Yüksek Lisans	Özel Katılım Bankası	13	310
Katılımcı 5	Erkek	39	Lisans	Özel Katılım Bankası	10	421
Katılımcı 6	Erkek	39	Yüksek Lisans	Özel Katılım Bankası	11	230
Katılımcı 7	Erkek	48	Lisans	Kooperatif Bankası	26	22
Katılımcı 8	Erkek	41	Yüksek Lisans	Kooperatif	14	1625

Katılımcılar erkektir ve yaş ortalamaları yaklaşık 40'tır. Tabloya göre araştırmaya katılan idarecilerin ikisinin lisans diğerlerinin yüksek lisans düzeyinde eğitime sahip oldukları görülmektedir. Çalışma süresi açısından bakıldığında araştırmaya katılan idarecilerin en az 10 yıllık deneyime sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının toplam şube sayısı 1143'tür.

2.3. Bulgular

Araştırma kurumların bilgi paylaşma iştah seviyesi ile sınırlıdır. Yapılan görüşmeler, veri doyumuna ulaşıldığına karar verildiğinden, araştırma açısından yeterli olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen görüşme, gözlem ve doküman verileri içerik analizi yaklaşımıyla yorumlanmıştır. İçerik analizinde veriler temalar şeklinde düzenlendikten sonra derinlemesine analiz edilmektedir. (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 242). Aşağıda araştırma sürecinde elde edilen bulgular araştırma soruları doğrultusunda sunulmaktadır.

Tablo 2. Kurumların Müşteri Segmentleri

	Bireysel	Kurumsal	Perakende	Kooperatif
Katılımcı 1	√	√		
Katılımcı 2	√	√		
Katılımcı 3	√	√	√	
Katılımcı 4	√			
Katılımcı 5		√		
Katılımcı 6	√	√		
Katılımcı 7	√	√	√	√
Katılımcı 8	√	√		√
f	7	7	2	2

Katılım bankalarından olan katılımcılar bireysel ve vergiye tabi tüm şahıs firmaları ile şirketlerle çalıştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcı 3, "bireysel müşterilerin perakendeye dönüşmeye başladığını", katılımcı 6, "Çiftçiler genellikle küçük çaplı üretici oldukları için faturalı çalışmadığını ve bu yüzden katılım bankaları ile çalışmadıklarını, tarım sektöründe genellikle girdi üreticisi firmalarla çalıştıklarını" belirtmiştir. Müşterileri arasında hayvancılık ve ürün yetiştiriciliği alanlarında çalışan kooperatif ve çiftçiler de bulunan Co-opbank Persatuan, mevduat topladığı ve kredi kullandırdığı müşterilerini perakende ve kurumsal olarak sınıflandırdığı görülmektedir. Katılım bankaları müşterilerinin yüzde seksenlik bölümünün kurumsal müşterilerden olduğunu ve tarım sektörüne yönelik faaliyetlerinin bulunmadığını belirtmişlerdir.

TKK, tarım alanında faaliyet gösteren ortak üreticilerine hem peşin hem de kredili satış gerçekleştirirken ortak olmayan bireylere de peşin satış yoluyla işlemlerini gerçekleştirdiği ayrıca ihale kanunundan muaf olması nedeniyle bazı kamu kurum ve kuruluşlarına ürün tedarik ettiği görülmüştür.

Tablo 3. Kurumların Yatırım ve Tasarruf Kaynakları

	Cari Hesap	Katılma Hesabı	Kira Sertifikası	Ortaklık Payı	Bankalar	Gelir Gider Farkı
Katılımcı 1	√	√				
Katılımcı 2	√	√	√			
Katılımcı 3	√	√	√			
Katılımcı 4	√	√	√			
Katılımcı 5	√	√	√			
Katılımcı 6	√	√	√			
Katılımcı 7		√	√	√		
Katılımcı 8				√	√	√
f	6	7	6	2	1	1

Yukarıdaki tabloda incelenen kurumların fon toplama yöntemleri verilmiştir. Teoride faizsiz kredi sisteminin belirli müşterilerinin havuzdaki paraları ile fatura vb. ödemelerinin gerçekleştirildiği cari hesap ile fonların toplandığı ve bu fonlardan kredi verilen kar zarara katılma hesabı olmak üzere iki fon temin yöntemi bulunmaktadır. Katılım bankaları katılımcıları kira sertifikalarını da fon temin etmek için kullandıklarını belirttiklerinden kira sertifikaları sukuk başlığı altında dâhil edilmiştir. Katılımcı 2 "Katılım bankalarının kar payı oranlarının faiz oranı ile aynı olmak zorunda olduğunu aksi takdirde düşük kar payı uygulamasında müşterilerinin mevduat bankalarına fon yatıracağını ve yüksek kar payı oranı vermeleri halinde kredi kullanmak isteyen müşterilerinin mevduat bankalarına yöneleceğini ve kar payı oranlarını mevduat banka faiz oranlarını göz önünde bulundurularak belirlediklerini" ifade etmiştir. Katılımcı 6 da benzer şekilde fon kullanan ve sunanlar arasında dengeyi korumaya çalıştıklarını belirtmiştir. Co-opbank Persatuan'ın düşük kar oranı verilen Al-Wadiah tasarruf hesabı katılma hesabı ve yüksek kar oranı verdiği İslami yatırım uygulaması murabahayı senetlerle gerçekleştirdiği için bu uygulaması da sukuk çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Kanuni yedek akçe, fevkalade yedek akçe, destekleme fonu, yatırım geliştirme fonu, tasfiye fonu ve risturnlardan oluşan müspet ve menfi gelir gider farklarını sermayesine dâhil ettiği için ve kullandırdığı kredilerin sermayesinin karşılamadığı kısmını bankalardan sağladığı için bu kalemler TKK için fon kaynağı olarak ele alınmıştır. Mevduat toplama yetkisi olan TKK'nın ortaklarından tasarruf toplayarak finansman sorununa çözüm bulabileceği düşünülmektedir.

Tablo 4. Müşterilerin Kurumları Tercih Sebepleri

	Rahat Erişebilirlik	Güvenilir Olması ve İşlem Kalitesi	Çevre Tavsiyesi	Cazip Kredi ve Ödeme İmkânları	Ürün ve Hizmet Çeşitliliği	Rekabetçi Kar Oranı	İletişim	Dini
Katılımcı 1		√			√	√	√	
Katılımcı 2		√						
Katılımcı 3							√	√
Katılımcı 4				√	√			√
Katılımcı 5		√						
Katılımcı 6							√	√
Katılımcı 7				√		√		
Katılımcı 8	√	√	√	√	√			
f	1	4	1	3	3	2	3	3

Katılımcıların müşterilerinin kurumları ile çalışma sebeplerine dair verdikleri cevaplar Tablo 4.'de gösterildiği gibidir. Yaptığımız incelemeye göre katılım bankalarının müşterilerini esas olarak yaptıkları ziyaretler ile sağladıkları görülmüştür. Bunun dışında İslami yönden hassas olan kişilerin bu kurumlarla çalışmasını ikinci önemli sebep olarak belirtebiliriz.

TKK'nın sahip olduğu şube ağı ve bu şekilde sağladığı rahat erişebilirlik faktörü ortaklarının en büyük tercih sebebi olduğunu görülmektedir. Yine ortaklarının TKK'ya güvendiği görülmüştür. Ancak TKK'nın müşteri portföyünün aynı zamanda mevduat bankalarıyla da çalıştığı gözlemlenmiştir.

Tablo 5. Kurumların Sundukları Kanallar

	Katılımcı 1	Katılımcı 2	Katılımcı 3	Katılımcı 4	Katılımcı 5	Katılımcı 6	Katılımcı 7	Katılımcı 8	f
Çağrı Merkezi	√	√				√	√	√	5
EFT	√								1
Havale	√								1
Otomatik Ödeme	√								1
Maaş	√								1
Kredi Kartı	√			√	√				3
Sigorta		√	√	√	√	√	√	√	7
ATM		√		√		√	√		4
Mobil Bankacılık		√				√	√		3
İnternet Hizmetleri		√				√	√		3
Şube Operasyonları		√				√	√		3
TFX				√					1
Burs						√	√	√	3
Girdi								√	1
Eğitim								√	1
Desteklemeler								√	1

Co-opbank Pesatuan'ın hem burs hem de Zekât-Esnaf Fisebilillah adı altında zekât uygulaması bulunmaktadır. Zekât uygulamasını ilk ve orta öğretim öğrencilerine uygulandıkları için burs başlığı ile birlikte değerlendirilmiştir. Katılımcı 4, "Kuyum, alkol, şans oyunları gibi ödemelere kapalı bulunan ve üreticilerin müstahsil ödemelerinde kullandığı tohum kart uygulamalarının bulunduğunu, kartın enflasyona endeksli olduğunu ve kar oranı ile çalıştığını" belirtmiştir. Katılımcı 5, "Katılım bankacılığında ATM ve fiziki altın uygulamalarının sistem açısından uygun olmadığını" ifade etmesine rağmen katılım bankalarının genelde diğer bankalar ile ortak ATM uygulaması bulunduğu görülmüştür. Katılım bankalarının sigorta hizmetini destek alarak gerçekleştirdiği içlerinden sadece katılımcı 5'in mensubu olduğu katılım bankasının kendi tekafül sigorta şirketini kurduğu gözlemlenmiştir. Katılımcı 6, da "Katılım bankalarının maaş promosyonu gibi bonus uygulamasının bulunmadığını" ifade etmiştir.

TKK'nın ortak ürün değerlendirme uygulaması girdi temini başlığı altında değerlendirilmiştir. Bir katılım bankası hariç diğerlerinin TKK'nın iştiraki olan Bereket Sigorta'dan destek aldığı, sermayesi çiftçi ortaklarından gelen Bereket Sigorta'nın faaliyetlerinin katılımcı 8'in görüşme esnasında belirtiği gibi tekafül sigortacılığına benzediği, TKK'nın sigorta havuzuna topladığı fonları faiz hariç yatırım kanallarında kullanması ve ortaklarına Co-opbank Persatuan gibi sigorta havuzundan faydalananlara kar payı dağıtması haline Bereket Sigorta'nın tekafül sigortası şeklinde yapılanmış olacağı

gözlemlenmiştir. TKK'nın kredi kartı uygulamasının ise pilot uygulama aşamasında olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 6. Kurumların Ana Faaliyetleri

	Murabaha	Karz-ı Hasen	İcara	Selem	Satış ve Geri Kiralama	İstisna	Risturn	Peşin Satış	Ortak Kredi
Katılımcı 1	√	√							
Katılımcı 2	√	√	√	√					
Katılımcı 3	√				√				
Katılımcı 4	√								
Katılımcı 5	√		√	√		√			
Katılımcı 6	√	√	√	√		√			
Katılımcı 7	√						√		
Katılımcı 8								√	√
f	7	3	3	3	1	2	1	1	1

Faizsiz bankacılık sisteminde Mudarebe, Muşereke, Komodite ve Musakat gibi farklı fon kullandırma yöntemleri de bulunmakta birlikte katılımcılar esas itibariyle vekâleten gerçekleştirilen ticaret sonucunda alınan faturalar ile satıcıya bedel ödendiği Murabaha ile kredi verdiklerini, diğer yöntemlerin vekâletin yüze okunması ve istişare yapılması gibi uygulamalar ile murabaha şeklinde hayat bulduğunu belirtmişlerdir. Katılım bankaları katılımcılarından Karz-ı Hasen yönetimini uyguladıklarını belirtenler bu yol ile bazı müşterilerinin vergi vb. ödemelerinin bu şekilde yapıldığını ancak bir çeşit avans uygulaması olan bu yöntemin BDDK tarafından yerinde görülmemesi sadece yazınlarında bulunduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcı 2, "Büyük çaplı ithalat gibi durumlarda fatura gelmeden iki üç ay avans kredi uygulayabildiklerini" belirtmiştir ve bu uygulama faizsiz kredilendirme sistemi açısından fıkhi boyutunda ilgililerce tartışma konusu olmuştur. Co-opbank Persatuan'ın teverruk yani kar beyanı ile emtia satımı ürünüyle murabaha fon kullanımı gerçekleştirdiği gözlemlenmiştir.

TKK'nın faaliyetlerine baktığımız zaman ortak içi ve dışı peşin satış ile ortaklarına nakdi ve ayni kredi kullandırdığı görülmektedir. Ayrıca TKK ayni krediler ile yatırım kredilerini faizsiz olarak sunabilmektedir. TKK'nın kredi kullandırma yöntemi incelendiğinde ortaklarının girdi ihtiyaçlarını fatura karşılığı hasat dönemine göre kredilendirdiği ve bunun murabaha benzediği görülmektedir. Yaptığımız görüşmelerde katılımcı 2, "TKK'nın kredilerine vade farkı üzerine operasyon ve personel giderlerini yansıtarak faizsiz kredi sistemi uygulayabileceğini ama bu uygulamanın nasıl hayata geçirileceğinin soru işareti olduğunu ve çiftçilerin kabul edip etmeyeceğinin tartışmalı olduğunu, tarım kredinin misyonuna yoğunlaşması gerektiğini, özel sektörde verimsiz personel nasıl iş akdi feshediliyorsa gerçek maliyetlerin ortaya çıkarılması için TKK'nın da bu şekilde davranması gerektiğini", katılımcı 3, "Katılım bankalarının vade farkı ile kredi kullandırdığını, matematiksel yapılan hesabın faiz olarak adlandırılmasının yanlış olduğunu düşündüğünü, TKK'nin bir şekilde mallara murabaha yöntemini uyguladığını ve kredilere yansıttığı faizin aslında vade farkı olduğunu ve faiz ibaresinin adının değiştirilmesi halinde faizsiz bankacılık yaptığı belirtilebileceğini", katılımcı 6'da, "Katılım bankacılığında kredilerin TL bazlı kullandırıldığını ve ödemelerin aylık olduğunu, TKK'nın kar marjı koymadan vade sonunda birim fiyat üzerinden müstahsil ödemesi yapabileceğini" belirtmiştir. Yaptığımız incelemede belirtildiği gibi TKK'nın kredi sisteminin faizsiz kredi sistemine benzediği ancak kredilere personel ile operasyon giderlerinin yansıtılması haline bunun ortaklarda

ciddi bir tepki ile karşılanacağı ve TKK açısından bu giderlerin hesaplanmasının oldukça güç olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca birçok durumda TKK, çektiği siparişlerin faturaları geç gelmesinden dolayı bu şekilde olan girdilerin kredilendirmesini girdi tesliminden sonra yapmaktadır. Katılım bankalarında da olan benzer kredilendirme sistemi bulunmakla beraber bu sıkıntıyı vekâlet yoluyla çözdükleri görülmektedir. Ancak TKK'da böyle bir durum olmadığı için TKK'nın bu uygulaması faizsiz kredilendirme sistemi açısından uygunluk teşkil etmemektedir.

Tablo 7. Kurumların Gelir Kalemleri

	Vade Farkı	Hizmet Bedeli/Ücret	Kira	Kar	Fonlar
Katılımcı 1	√	√			
Katılımcı 2	√	√			
Katılımcı 3	√	√			
Katılımcı 4	√	√			
Katılımcı 5	√	√			
Katılımcı 6	√				
Katılımcı 7	√	√		√	
Katılımcı 8	√		√	√	√
f	8	6	1	2	1

Kurumların gelir unsurları yukarıdaki gibi belirtilmiştir. Tabloda, TKK'nın faiz geliri vade uygulaması ile benzer olduğu için bu kalem altında, Co-opbank Persatuan'ın hizmet ücretine ilaveten ortaklarından aldığı üyelik ücreti hizmet bedeli altında ve iki kooperatif kurumunun satış karı ile net kar gelirleri kar kalemi altında ele alınmıştır. TKK'nın kullandırdıkları kredilere faiz yanında yansıttığı fon kalemleri, diğer kurumlarla ayrıştığı gelir unsuru olarak görülmektedir.

Tablo 8. Kurumların Finansal Ürünleri

	Mal Alımı	İhtiyaç	Nakdi	Vade Farksız
Katılımcı 1	√	√		
Katılımcı 2	√	√		
Katılımcı 3	√	√		
Katılımcı 4	√	√		
Katılımcı 5	√	√		
Katılımcı 6	√	√		
Katılımcı 7	√	√		
Katılımcı 8	√	√	√	√
f	7	7	1	1

Katılımcılar esas itibariyle inşaat demiri gibi mal alımına yönelik krediler ve konut, taşıt, sağlık, eğitim gibi kalemleri içeren ihtiyaç kredileri verdiklerini belirtmiştirler. Ayrıca nakdi kredi verilmesinin paranın nerede kullanılacağının belli olmaması nedeniyle sistemde yasak olduğunu belirtmişlerdir. Genel anlamda katılımcılar tekel, kumar, domuz ürünleri gibi kalemler içermeyen ve İslami açıdan caiz olan her türlü krediyi verdiklerini belirtmişlerdir. Katılımcı 6, "TKK'nın İmece Plastik iştirakinde olduğu gibi iştiraklerinde yarı mamul ve mamul mal ürettiğini, bu yüzden İmece Plastik ile özellikle çalışmak istediklerini, katılım bankalarının esas itibariyle üretim kredisi vermek istediğini" söylemiştir. Arsa ve mülk mortgage kredileri ile bireysel kredi uygulamaları bulunan Co-opbank Persatuan'ın da kredilerini murabaha ile gerçekleştirildiği görülmüştür.

Ortaklarına sağladığı girdi temini ile kredi uygulaması yaparak TKK'nın kredi sisteminin temelde faizsiz kredilendirme sistemi ile örtüştüğü görülmektedir. TKK ortaklarına 90 gün vadeye kadar vadeli faiz ürün satışı yapmaktadır. Yenileme kredisi kapsamında kullandırılan nakdi krediler, nakdi kredilere dâhil edildiğinde kullandırılan nakdi kredilerin toplam kullandırılan kredilere oranı 2017 yılına gelindiğinde % 38'e dayandığı görülmektedir. Katılımcı 2, "Borç ödemesine yönelik kredilerin verilmediğini" ifade etmiştir.

Tablo 9. Faizsiz Kredilendirme Sisteminin Değerlendirilmesi

	Artı Yönler					Eksi Yönler			
	Kapitalizme Karşı	Gerçek Ticaret	Ürün Çeşitliliği	Kaydilik	Köklü Sistem	Mevzuat	Zarar Riski	Dış Politika	Tanıtım
Katılımcı 1	√								
Katılımcı 2	√	√	√				√		√
Katılımcı 3		√				√	√		√
Katılımcı 4	√	√	√		√				
Katılımcı 5	√		√	√		√			√
Katılımcı 6		√	√		√		√	√	
Katılımcı 7	√								
f	5	4	4	1	2	2	3	1	3

Katılımcılar finansal kiralama yönteminin mevduat bankalarına göre kendilerinin çok büyük artısı olduğunu belirtmişlerdir. Genel anlamda katılım bankalarının faizsizliği desteklemesi ile sosyal adalet açısından kapitalizmin katılığına karşı koyduğunu, vergi denetimini sağladığı için kaydi ekonomiyi teşvik ettiğini, İslam ülkeleri ile çalıştıkları için dış politikalar nedeniyle Mısır-Cezayir gibi ülkelere verdikleri kredilerin olumsuz etkilendiğini, kamu spotu yapmalarının yasak olduğunu, faizli sistem üzerine kurulu Merkez Bankasına bağlı çalıştıkları için mevzuat eksikliklerinin olduğunu ifade edilmiştir. Katılımcı 2 "Katılım bankalarında çalışan personelin çoğunun kendi sistemlerini tam anlamıyla bilmediğini, kira sertifikası piyasasının her geçen gün büyüdüğünü, faizsiz fonların gelişmesine paralel olarak sukukun öneminin daha da attığını ve sektörün büyümesi ivme kazandığını, katılım bankalarının batmasının mümkün olmadığını, artık bankacılığın BDDK ile TMFS tarafından çok güçlü bir sistemde ayaklarını yere bastığını, Bank Asya'nın özel durumundan dolayı devlet tarafından kapatıldığı, katılım bankalarının kaydi para yaratmadığını", katılımcı 3, "Enflasyon oranı yüksek olduğu dönemlerde katılım hesaplarının zarar ettiğini", katılımcı 5 ise, "Tamamen İslami bankacılık yaptıklarını diyemeyeceklerini ancak sistemin özünde biraz daha doğru bir uygulama yapmaya çalıştığını, zarar eden kira sertifikalarının havuzdan çıkarıldığı için katılım bankalarının genel anlamda zarar etmeyeceğini, zarar olsa bile yatırımcı ortakların sermaye artırımına gittiğini", belirtilmiştir. Bu

bağlamda katılım bankalarının borçlarını tahsil edememe riskinden başka zarar etme durumunun bulunmadığı belirtebiliriz.

Katılım bankalarından olan katılımcılar genel olarak bankacılık sektöründeki paylarının %5 seviyesinde olduğunu ve bu oranı %20'ye çıkarmak istediklerini, katılım bankacılığının daha ilerleyeceğini ifade etmişlerdir. Katılımcı 1, "Avrupa'da faiz oranlarının sıfır civarında bulunduğunu, mevduat bankalarının bir kısmının farkında olmadan faizsiz bankacılık yaptığını" dile getirmiştir.

Katılımcı 2 "Bankacılık faaliyeti yapılması durumunda TKK'nın doğabilecek zararlarının karşılanması noktasında devlet desteğinin alınabileceğini ancak bunun içinde kamuya bağlı bir kuruluş haline gelinmesi gerektiği, TKK'nın yeni kanun düzenlemesi ihtiyacı duyacağını ve özellikle üst yöneticilerin bankacılık sektöründe donanımlı kişilerin olmasını gerektiğini" ve katılımcı 3, "PTT Bank ve Halkbankası'nın katılım bankacılığı hazırlıklarının devam ettiğini ancak faizsiz kredilendirme sisteminin sıfırdan kurulmasının ciddi anlamda güçlükler barındırdığından sorun yaşayacaklarını, TKK'nın da sıkıntılar yaşayacağını" belirtmiştir. TKK, güneydoğu bölgesinde Vakıf Katılım Bankası ile %50'şer ortaklık üzerinden tesis kurmuştur.

3. SONUÇ

TKK, kullandırdığı kredilerin %51'ini TCZB ve diğer bankalardan kredi çekerek finansman sağlamaya başlamıştır. Ancak bankalardan alınmakta olan kredilerin ölçek büyüklüğü ile kıyaslandığında yeterli olmadığı ve ortakların kredi ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak kaldığı anlaşılmaktadır. Araştırmamız doğrultusunda TKK'nın kredi-finansman sorununa çözüm açısından faizsiz kredi sisteminin uygulanması ile ilgili şunları belirtebiliriz:

- Türkiye %99 oranında Müslüman bir ülke olmasına rağmen faizsiz kredilendirme sisteminin payının %5 gibi bir oran olduğu görülmektedir. Burada müşterilerin içerisinde dini hassasiyeti olmayanların da bulunduğu düşünüldüğünde bu çok düşük bir orandır. Müşterilerin daha çok getiri elde etmek için mevduat bankalarına kayması veya bu bankalarla birlikte çalışması sistemin zayıf yönüdür. Ayrıca faizsiz kredilendirme sisteminde bireysel müşteri oranının çok düşük olduğu görülmektedir. Ülkemizin insan profili değerlendirildiğinde, dini hassasiyet barındıranların genellikle Doğu, Güneydoğu ve İç Anadolu bölgelerinde yaşadıkları görülmektedir. Bu bölgelerdeki kooperatiflerin ise küçük çaplı olduğu gözlemlenmiştir. Akdeniz, Ege, Marmara bölgelerinde yaşayan insanların ise faiz hassasiyetlerinin zayıf olduğu ve hatta faizsiz kredilendirme sistemi bu ortaklar üzerinde negatif etki yaratacağı gözlemlenmiştir. Bu bölgelerdeki kooperatifler ise büyük ölçeklidir. Genel olarak değerlendirildiğinde ortakların faizden değil kredilere ayrıca yansıtılan fonların yükünden şikâyetçi oldukları ve büyük çoğunluğunun mevduat bankalarıyla da çalıştığı gözlemlenmiştir.
- Yetersiz finansman ihtiyacını karşılama noktasında TKK'nın da yararlanabileceği bir uygulama olan sukuk, finansman sorununun çözümü açısından geçici bir yarar sağlayacaktır ve tamamen kendi öz kaynakları ile kredi sağlama noktasında yetersiz kalacaktır.
- Sistemde fon kullandırma yöntemleri olarak farklı uygulamalar geçmekle beraber katılım bankaları tarafından uygulamada Murabahanın yer bulduğu ve Co-opbank Persatuan'ın da bu yöntemle kredi kullandırdığı görülmüştür. Faizsiz kredi sistemi fatura karşılığı mal kredisi kullandırma esasına dayandığı ve bunu da vade farkı yansıtarak Murabaha yöntemiyle gerçekleştirdiği görülmüştür. Ortaklarının yem, gübre, motorin, zirai ilaç ve ekipman gibi ihtiyaçlarını karşılayan TKK, benzer şekilde fatura karşılığı senet üzerinden kredi vermektedir. İki kredi sisteminin esasta aynı yöntem üzerine kurulu olduğu ve TKK'nın aldığı faizin aslında vade farkı olduğu düşünülmesi halinde TKK'nın faizsiz kredi sisteminde çalıştığı belirtilebilir. Ancak burada üç husus öne çıkmaktadır. İlk olarak uygulanan faizi vade farkı olarak adlandırılması halinde TKK'nın operasyon ve personel maliyetlerini de kullandırdığı kredilere yansıtması gerekmektedir. Bu ise teknik açıdan oldukça zor olduğu ve ortaklar tarafından kabul görmeyeceği anlaşılmıştır. İkinci olarak, katılımcıların belirttiği gibi sistemde krediler tutar üzerinden kullandırılmaktadır ve ödemeler aylık yapılmaktadır. TKK, ortakların aldığı malları vade sonunda karşılık gelen fiyatları üzerinden kredilendirmesi halinde ise bu

uygulama ile TKK'nın maliyetlerini dahi karşılayamayacağı görülmektedir. Üçüncü husus ise faizsiz kredilendirme sisteminde nakdi kredi kullandırılmasının ve borç karşılığı kredi verilmesinin yasak olmasıdır. Her ne kadar nakdi kredilerin TKK'da sınırlı kullandırıldığı görülse de borç yenilemelerin nakdi kredi ile yapıldığı ve bu şekilde nakdi kredi kullandırma oranının %38'i bulduğu, ortaklar tarafından da ciddi oranda nakdi kredi talep edildiği görülmektedir. Ayrıca TKK'da, ortaklar alacakları ürünleri dönem dönem avans ödeyerek temin etmektedirler ve vadesinde tahsil edilmeyen vadeli faizsiz satışlara faiz yansıtılmaktadır. Bu uygulamalar da faizsiz kredilendirme sistemi ile örtüşmemektedir.

- Katılım hesaplarındaki kar paylarının mevduat banka faiz oranlarına göre belirlendiği görülmektedir. Bu ise sisteme yönelik bir tartışma konusudur. Sistemin yurt dışında başarılı bir şekilde uygulanmasının ardında bu ülkelerdeki faiz oranlarının çok düşük, sıfır ve hatta eksi faiz olduğunu belirtebiliriz. Dilimize faiz ismiyle Kuran'dan çevirdiğimiz kelimenin riba olduğu ve bunun haksız artış denilebileceği, mevduat bankaları ile katılım bankaların aslında aynı şekilde çalıştığı, katılım bankalarının borcunu vadelerinde ödemeyen vatandaşlardan vade farkı gibi farklı adlarda aldıkları meblağların cevaz olmadığı şeklinde görüşlerde vardır. Bayındır (2019) enflasyon oranı nispetindeki fazlalığının faiz olmadığını belirtmektedir. İslam hukukunda da borçlanmalarda enflasyon farkının ödenmesi gerektiği belirtilmektedir (Habergetiren, 2017, s. 29). Ülkemizdeki hâlihazırdaki faiz oranı reel enflasyon oranından düşüktür. Bu doğrultuda TKK'nın faize ilave olarak kredilere yansıttığı unsurları kaldırması halinde mal fiyatı üzerine uyguladığı oranların vade farkı olarak ele alınabileceğini belirtebiliriz. Katılımcılar içerisinde benzer yönde görüşler sunanlar olduğu görülmektedir.

Bu değerlendirmeleri göz önüne aldığımızda TKK'nın faizsiz kredilendirme sisteminde faaliyet göstermesinin faaliyet şekliyle örtüşmediği, ortaklarının ihtiyaçlarını karşılama noktasında da yetersiz kalacağı, ciddi bir uzmanlık gerektiren bir alan olması açısından hayata geçirilmesinin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Kooperatifler ortaklarının ihtiyaçlarını gidermek ve çıkarlarını korumak için kurulan kuruluşlardır. Bu doğrultuda kooperatif yöneticileri kurumsal hedefleri planlarken ortaklarının görüşleri yönünde hareket etmelilerdir. TKK'nın 2017 yılı rakamları doğrultusunda, bankalardan kullandırılan kredinin öz kaynaklara çevrilebilmesi için kayıtlı ortak başı 4.287,91 ₺ ilave ortaklık payının yeterli olacağı görünmektedir. Yaptığımız gözlemlerde ortakların risturn dağıtılması ve mevduat bankalarından düşük faiz oranında kredi verilmesi halinde TKK'nın ortaklarının bu ilave pay artırımlarını sağlayacağı görülmüştür. Farklı düzeylerdeki stratejiler birbirinden bağımsız olarak değerlendirildiğinde TKK açısından, en uygun yapılanmanın tasarruf kredi kooperatifi örgütlenmesi olduğu görülmektedir.

Tasarruf kredi kooperatifçiliğinin özelliklerini aşağıdaki gibi özet olarak belirtebiliriz (Çıkın, 1996, s. 21-22):

- Güvenilir kurum olması,
- Tasarruf ve mevduat hesapları olması,
- Yatırımda bulunmak için tasarrufu teşvik etmesi,
- Tasarrufları güvenli bir şekilde toplaması ve yatırması,
- Daha çok nakit tasarrufu sağlaması,
- İşçilerin güvenle ve düşük maliyetle para gönderebilmesi,
- Safe Safe (Kırsal kesimde düşük maliyetli günlük hizmet) adı verilen yöntemi barındırması,
- Düşük işlem maliyeti alması, tasarruf araçlarının olması, sağlık sigortası hizmeti sunması,
- Üyelerinden topladığı mevduat ile finansman sağlaması,
- Kredilerin kolay sağlanması,
- Gayrimenkul ipoteği karşılığı tarımsal kredi vermesi,
- Kredi bankalarına göre düşük faiz artışı yapması,
- Mevduat ve kredi faiz oran farkının düşük olması,
- Araç ve işletme kredileri de vermesi,
- İyi tarım uygulamalarını, üretimin artmasını ve kadınların üretime katılmasını sağlaması,
- Kriz dönemlerinden etkilenmemesi.

1581 sayılı kanunun 3 üncü maddesi ile TKK'ya mevduat toplama ve bankacılık hizmetleri yapma yetkisi verilmiş ve merkez birliği "Kooperatiflerin ve bölge birliklerinin toplayacakları mevduatın kullanılma şekil ve şartları ile bu konudaki üst kuruluşlarla olan bağlantıları gösteren yönetmeliği hazırlayarak Ticaret Bakanlığına sunmak" ile görevlendirilmiştir. Yine kanunun 16, 17 ve 18 inci maddelerinde, "Kişilerin bu kuruluşlardaki tasarruf mevduatından 3000 ₺'ye kadar olan kısmı, faizleri hariç haciz olunamayacağı, tasarruf mevduatı sahipleri mevduatlarının yarısı için bu mevduatı kabul etmiş olan kooperatif ve bölge birliklerinin aktifinde mevcut bütün kıymetler üzerinde imtiyazlı alacaklı oldukları, mevduat cetvellerinin ve hesap özetlerinin verileceği, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na yatırılacak munzam mevduat karşılıklarının TCZB zirai finansmanlarına tahsis edilecek kısmın yarısı aynı amaç ve şartlarla merkez birliği emrine verileceği" belirtilmiştir (Bakanlar Kurulu, 1972, s. 2196). Tarım Kredi Kooperatifleri anasözlesmesinin 17 inci maddesinde de, "Ortakların ödenmiş paylarına, merkez birliği yönetim kurulunca tespit edilecek esaslara göre faiz verilebilir." ifadesi belirtilmiştir (Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri, tarih yok). TKK'nın gerekli desteği alarak mevduat toplama yetkisini aktive etmesi politik açıdan yapılabilir durumdadır.

Tasarruf kredi kooperatifi örgütlenmesi ile TKK, ortakların ayni ihtiyaçlarını kooperatif bünyesinde veya ayrı noktalarda sadece peşin satış yaparak karşılayabilir, peşin alma gücü bulunmayan ortaklarına limitleri dâhilinde nakdi kredi verebilir. Son olarak tasarruf kredi kooperatifçilik yöntemi ilerleyen dönemlerde TKK'nın kooperatif bankasına dönüşmesi yolunda büyük bir mihenk taşı da olacaktır.

KAYNAKÇA

Bakanlar Kurulu. (1972, Nisan 28). 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu. Resmi Gazete, 11(14172), s. 2196.

Bayındır, A. (2019, Eylül 29). İslam Fıkhı Açısından Borçlanmada Enflasyon Farkı. Aralık 03, 2019 tarihinde Süleymaniye Vakfı: https://www.suleymaniyevakfi.org/fikih-arastirmalari/islam-fikhi-acisindan-borclanmalarda-enflasyon-farki.html adresinden alındı

Çıkın, A. (1996). Türkiye'de Bir Kooperatifler Bankası Kurulması İhtiyacı Nedenleri ve Hedefleri. İstanbul: Friedric Ebert Vakfı.

Habergetiren, Ö. F. (2017). İslam Hukukunda Paranın Değer Kaybının Ödenmesini Gerektiren Esaslar. Türkiye İlahiyat Araştırmaları, 1(1), 19-31.

Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri. (tarih yok). Mevzuatımız. Aralık 03, 2019 tarihinde Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri: http://www.tarimkredi.org.tr/index.php/kurumsal/mevzuat-m-z adresinden alındı

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN PİYESLERİNDE ANLATICI

Can ŞEN

Özet:

Türk edebiyatında büyük ölçüde romancı kimliği ile tanınan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, aslında yayın hayatına tiyatro ile adım atmıştır. Yayımlanan ilk eseri 1909 tarihli Nirvana adlı piyestir. II. Meşrutiyet'in ilk yıllarında bu şekilde ilk piyesini yazan Yakup Kadri, Cumhuriyet döneminde de tiyatro türünde eser vermiştir. Nirvana'dan sonra aynı yıl yazdığı Veda ve Cumhuriyet'ten sonra yazdığı Sağanak ile Mağara olmak üzere dört kısa piyes kaleme alan Yakup Kadri bu piyeslerinde büyük ölçüde II. Meşrutiyet döneminin diğer bazı yazarları gibi Kuzey Avrupa tiyatrosunun etkisinde kalmıştır. Bunun bir neticesi olarak yazarın romanlarında da görülen karamsar atmosfer piyeslerine de hâkimdir.

Tiyatronun edebî bir eser olarak incelenmesinde "anlatıcı" unsuru son yıllara kadar ihmal edilmiştir. Tiyatroyla ilgili yapılan akademik çalışmalarda bu yapısal unsurun üzerinde yeteri kadar durulmadığı görülmektedir. Bunun sebebi tiyatronun daha çok sahne boyutu göz önünde tutularak bir "gösterme" sanatı olarak kabul edilmesidir. Oysaki tiyatronun yazılı ve edebî boyutunu oluşturan piyeslerde anlatıcı unsuru belirgin olarak görülmektedir. Aynı şekilde Yakup Kadri'nin tiyatro yazarlığı üzerinde de akademik anlamda çok durulmamıştır. Bu noktada çalışmamızda Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun yayımlanmış dört piyesini anlatıcı unsuru açısından ele alacağız. Bildirimizde daha önce çeşitli çalışmalarımızla belirginleştirmeye çalıştığımız tiyatroda anlatıcı unsuru üzerinde kısaca bilgi verdikten sonra yazarın piyeslerinin içeriğine ve kaynaklarına değineceğiz. Bunun ardından yazarın piyeslerinde "yazar anlatıcı"dan ve "karakter anlatıcı"dan ne şekilde yararlandığını inceleyerek anlatıcının Yakup Kadri'nin piyeslerindeki işlevini tespit edeceğiz. Bu noktada yazarın bu yapısal unsuru kullanmadaki yetkinliğini irdeleyerek aynı zamanda onun teknik meselelere hâkimiyetini de ortaya koymaya çalışacağız. Bildirimiz ile Türk tiyatro tarihine, tiyatro incelemelerine ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu hakkında yapılan çalışmalara katkıda bulunmayı amaçlamaktayız.

Anahtar Kelimeler: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Türk tiyatrosu, piyes incelemesi, anlatıcı.

NARRATOR IN YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'S PIECES

Abstract:

Yakup Kadri Karaosmanoğlu who is widely known for his novelist identity in Turkish literature, has started his publication life with theatre actually. His first published work was a piece called Nirvana in 1909. Yakup Kadri, who wrote his first piece in the early years of the Constitutional Monarchy, has produced theatre in the Republican period. He has written four short pieces: Nirvana and after that written in the same year Veda; written in the Republican period Sağanak and Mağara. Like some other writers of the Constitutional period, he has been influenced by Northern European theatre. As a result of this, the author also has a pessimistic atmosphere in his pieces as his novels.

In the analysis of theatre as a literary work, the "narrator" element has been neglected until recent years. It is seen in the academic studies about theatre that this structural element is not emphasized enough. The reason for this is that theatre is accepted as an art of "showing" because of considering the stage format more. However, the narrative element is seen clearly in the pieces that constitute the written and literary dimension of theatre. Likewise, there has not been much emphasis on the writing of Yakup Kadri in academic sense. At this point, we will discuss four published pieces of Yakup Kadri Karaosmanoğlu in terms of narrative. In our paper, after briefly explaining narrative element in theatre which we tried to make clear with our various works, we will touch on the content and sources of author's pieces. We will then examine how author has benefited from "writer narrator" and "character narrator" in his pieces, and we will determine the function of narrator in Yakup Kadri's pieces. At this

point, we will examine the author's competence in using this structural element and at the same time try to reveal his mastery in technical issues. With this paper, we aim to contribute to the history of Turkish theatre, theatre studies and studies on Yakup Kadri Karaosmanoğlu.

Keywords: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Turkish theatre, piece analysis, narrator.

1. Giriş

Anlatıcı, vak'aya dayalı edebî eserlerde olay ve durumları okuyucuya aktarma görevini taşımaktadır ve şahıs kadrosundan olabileceği gibi eserde şahıs olarak yer almayan, olayların dışında kalan bir varlık da olabilir (Çetin 2004: 105). Anlatıbilim çalışmalarında kurmaca eserlerde en az bir anlatıcının bulunduğu kabul edilmektedir (Oğuz 2019: 82). Bununla birlikte vak'aya dayalı bir edebî tür olmasına rağmen tiyatro, sadece sahne boyutu düşünülerek, bir "anlatma" sanatı değil, "gösterme" sanatı olarak ele alınmış; tiyatronun edebî boyutunu oluşturan piyeslerin incelenmesinde bu doğrultuda "anlatıcı" unsuru yok sayılmıştır (Çetişli 2014: 72-73). Daha önce yayımladığımız iki çalışmada tiyatronun edebî olarak incelenmesinde "anlatıcı"nın nasıl değerlendirileceğini ortaya koymaya çalışmıştık (Şen 2017a: 273-287, Şen 2017b: 19-39).[125] Bu çalışmamızda da aynı doğrultuda Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun piyeslerini inceleyeceğiz.

Yakup Kadri, daha çok roman türünde eser vermesiyle bir romancı olarak tanınsa da yazı âlemine tiyatro ile adım atmıştır. Yayımlanmış ilk eseri 1909 tarihli, tek perdelik Nirvana adlı piyestir (Akı 2001: 71). Aynı yıl yine tek perdelik Veda piyesi yayımlanmış ve bu iki piyes Burhanettin Bey topluluğunca sahnelenmiştir (And 1974: 903). Niyazı Akı, yazarın yayımlanan ilk eserlerinin tiyatro türünde olmasını II. Meşrutiyet döneminin başlarında tiyatronun bir popülerlik kazanmasına bağlamaktadır. Bunun yanında Akı, Norveçli piyes yazarı Ibsen'in etkisini de vurgulamaktadır, zira Yakup Kadri "Ben ilk yazılarımı Ibsen'in tesiri altında yazdım" diyerek kendisi de bunu belirtmektedir (Akı 2001: 71). Hatta yazar, Nirvana'yı Ibsen'in Hortlaklar'ına (Hayaletler) nazire olarak yazdığını ifâde etmiştir; Nirvana, Hortlaklar'ın özellikle son sahnesine benzemektedir (Akı 2001: 71-72, Ibsen 2014: 70-87). Yazarın metres hayatının yıkıcılığını işlediği ve yine tek perdelik olan ikinci piyesi Veda da kadın-erkek ilişkilerine ve aile kurumuna büyük önem veren Ibsen'in etkilerini taşımakla birlikte (Akı 2001: 73) Osmanlı'nın son yıllarında toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkan yabancı kadınlarla evlilik dışı ilişkiyi işlemesiyle konu bakımından daha yerli bir piyestir.

Bu iki eserin ardından yirmi yıl piyes yazmayan Yakup Kadri, 1929'da dört perdelik Sağanak'la tiyatroya dönmüştür. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte toplumda yaşanan kırılmaları, ev/aile metaforu üzerinden ele alan piyes, Cumhuriyet inkılâplarını ve bu süreçte yaşanan eski-yeni, ileri-geri gibi çatışmaları, ağırlık merkezini çatışmanın herhangi bir tarafına kaydırmadan irdelemektedir. Sağanak bu bakımdan, yazarın tüm eserleri içinde farklı bir yere sahiptir (Dicle Başbuğ 2012: 37).[126] Eser aynı yıl Darülbedayi'de üç-dört kez sahnelendikten sonra gösterimden kaldırılmıştır (And 1974: 903). Bu piyesle birlikte Yakup Kadri'de Ibsen tesirinin yanında Belçikalı piyes yazarı Maurice Maeterlinck'in de etkisi görülmeye başlanmıştır (Akı 2001: 76).

Yazarın son piyesi ise 1934'te Varlık dergisinde yayımlanan ama sahnelenmeyen üç perdelik Mağara'dır. Osmanlı öncesi Anadolu beylikleri devrinde geçen ve aşk, kader, büyü, metafizik konularını ele alan piyes Maeterlinck'in etkisiyle büyük ölçüde bir masal havası taşımaktadır (And 1974: 903).

2. Yakup Kadri'nin Piyeslerinde Anlatıcı Unsuru

[125] Başka bir örnek olarak ortaya koyduğumuz anlatıcı modelinin senaryo türüne uygulanması için bakınız (Çetin 2019: 139-145).

[126] *Sağanak* hakkında iki farklı inceleme için bakınız (And 1974: 903-907, Firidinoğlu 2007: 62-76).

Tiyatronun edebî boyutu olan piyeslerde "yazar anlatıcı" ve "karakter anlatıcı" olmak üzere iki çeşit anlatıcı vardır (Şen 2017b: 21). Yakup Kadri, dört piyesinde sadece iki kez karakter anlatıcıya yer vermiş, daha çok yazar anlatıcıdan yararlanmıştır.

Piyesler diyalog ve monologlar üzerine kuruludur. Tiyatronun yazılı ve edebî boyutunu oluşturan piyeslerde yazarın karakterlerin hareketlerini, ruh hâllerini, ses-ışık gibi bilgileri diyalogların dışında vermesi gerekir. Yazarlar bu durumda piyeslerdeki parantez içi açıklamalardan yararlanırlar ki bu kısımlarda yazar hâkim bir bakış açısıyla kendisi konuştuğu için bunlar "yazar anlatıcı" olarak değerlendirilebilir (Şen 2017b: 27). Yakup Kadri tüm piyeslerinde bu şekilde parantez içi açıklamalardan yazar anlatıcı olarak yararlanmıştır. Yazarın piyeslerindeki yazar anlatıcı kullanımını işlevlerini tespit etmeye çalışarak örneklendireceğiz.

Nirvana piyesinin başında Yakup Kadri yazar anlatıcıdan şahısların tanıtılması ve hareketlerinin belirtilmesi amacıyla yararlanmıştır:

"MİHRİBAN: (Yirmi üçlük dilber bir genç kadın. Gecelik haliyle, masasının başında kitap okur. Fakat zihnen pek meşgul, pek dalgın, pek asabi görünür. Gözleri bazen gayr-i muayyen bir noktaya dalıp kalır. Bazen telaşla ayağa kalkar, kapının aralığından dışarının sükûnunu dinler. Sonra, yerine avdet edip 'Yok, yine gelmeyecek. Yine gelmeyecek, aman ya Rabbi!' tarzında birtakım şeyler söyleyerek dudaklarını kemirir.) (Nagihan bir ayak sadası, kadın dikkatle dinler. İçeriki odanın kapısı açılır. Oldukça büyük bir gürültü ile karanlığın içinde bir gölge dalgalanır. Bu gölge ta ara kapının eşiğine yaklaşır. O zaman orada yirmi beşlik, solgun benizli, derin ve yorgun nazarlı bir genç tecessüm eder: Mihriban'ın kocası: Necdet.)

NECDET: (Kapının eşiğinde içeriye girip girmemekte müteredditt.) Oo!.. Sen bu saatte uyanık?! Lâkin niçin?.. Yoksa yine beni mi bekliyordun?.." (Karaosmanoğlu 2018: 13-14)[127]

Piyesin başında henüz diyaloğun başlamadığı bu kısımda yazar, anlatıcıdan Mihriban ve Necdet'in tasvirlerini vermek ve hareketlerini hem okura hem de piyesi sahneleyecek oyunculara aktarmak için yararlanmıştır. Benzer bir uygulama Veda piyesinin ikinci sahnesinin başında da görülmektedir. Yazar burada anlatıcı vasıtasıyla diyalog başlamadan önce Ziya'nın hareketlerini ve Kristin'in dış görünüşünü belirtmiştir:

" 'Ziya yalnız. Bir müddet koltukta aynı vaziyette kalır, mütemadiyen sigara içer, bıyıklarını kemirir, biraz sonra ayağa kalkar, dolaşır, sağ tarafındaki pencereye yaklaşır, dışarıya bakar, bakar, sonra yine salonda dolaşmaya başlar… Bir hayalet gibi sabit ve serseri adımlarla… Bu böyle bir müddet devam eder, sonra Kristin.'

KRİSTİN: (Levent, zarif bir genç kadın, çok süslü, adeta mukammer bir gece. Kapıyı yavaşça iterek girer) Bonjur Ziya Bey!.." (s. 29)

Yazar diğer iki piyesinde de konuşmaların olmadığı kısımlarda yazar anlatıcıdan yararlanarak kişilerin hareketlerini vermiştir. Sağanak'ın ikinci perdesinden:

"(Kapının zili çalınır, uzunca bir 'sen müet' [sessiz sahne], baba ve iki kardeş dikkatle dışarıyı dinlerler, anlaşılmaz sesler duyulur, babanın yerinden kalkmaya mecali yok gibidir. Lûtfi bir hiss-i kablelvuku ile ayakta donmuş kalmıştır, nihayet Eşref toparlanır, kapıya doğru gider, aralar, bakar, bakar, birtakım ayak sesleri.)" (s. 65)

Mağara'nın ikinci perde üçüncü tablosundan:

" 'Dehlizde boğuk acı ağlayış sesleri duyulur, âdeta ulumayı andıran sesler. Bu, Pınar'ın dadısının feryatlarıdır. İki kardeş birbirlerinin yüzüne bakarak bu sesi dinlerler. Bir müddet, Ülker telâşla dışarı

[127] Çalışma boyunca Yakup Kadri'nin piyeslerinden yapılacak alıntılar bundan sonra sadece sayfa numaraları belirtilerek verilecektir.

çıkar. Pınar yalnız kalır. Donmuş gibidir. Derken Ülker'in çıktığı kapıdan başka bir kapıdan sendeleye sendeleye, ağlaya ağlaya dadı girer. Elleri yüzü yara bere içindedir. Üstü başı perişandır.'" (s. 126)

Yakup Kadri, bunların dışında diyaloglar devam ederken de şahısların hareketlerini belirtmek için yazar anlatıcıdan yararlanmıştır. Anlatıcının bu şekilde kullanımına her piyesinden kısa bir örnek vereceğiz. Nirvana'dan:

"MİHRİBAN: (Yatağına girmek üzereyken döner, Necdet'in yanına yaklaşır, korkak bir çocuk sokulganlığıyla, onun oturduğu koltuğun kenarına ilişir ve yavaşça ve yavaşça onun boynuna sararak, kulağına) Yalnız bir şey unuttun bir şey, Necdet, bütün bu acı boşluklar içinde bir şey var tatlı bir doluluk: Aşk ve buse…" (s. 19)

Veda'nın ikinci sahnesinden:

"ZİYA: (Kristin'in parmakları başına dokunur dokunmaz birden hıçkırarak) Kristin!.. (ve devam eder, bir eliyle yüzünü kapayarak diğeriyle kadına bir nevmit git işareti yapar, Kristin kapıya doğrulur, Ziya gözyaşlarını silerek birden ayağa kalkar)

ZİYA: (Mühtez ve müsterhim bir sesle) Biraz daha, biraz daha gitme kuzum Kristin!..

KRİSTİN: (Kapıdan) Eşyamı hazırlaması için Mari'ye söyleyecektim… (Çıkar, genç adam bir müddet kapıya bakar. Sonra bir şüphe-i ani ile Kristin'i takip ederek çıkarlar, sahne bir müddet boş kalır.)" (s. 34)

Sağanak'ın birinci perdesinden:

"LÛTFİ: Hiç korkmayın, hiç korkmayın!.. Bir gün göreceksiniz… (Babasına yaklaşır, mühim bir sır tevdi etmek ister gibidir… Sonra birden vazgeçip etrafına bakar.) Sonra söylerim, sonra anlatırım… Biri geliyor… Bu belki Eşref'tir!.. (Dışarıya çıkmaya hazırlanırken içeriye pürtelaş Belkıs girer.)" (s. 46)

Mağara'nın birinci perde birinci tablosundan:

"ÇOBAN: Ha… Kör Arap karısı mı? İşte buracıkta… (Sopasıyla mağarayı gösterir. İhtiyar bacakları titreyerek ilerler, mağaranın kapısı önünde durur, tetkik eder.)

İHTİYAR: Ne diye çağıracağım?

ÇOBAN: (Kendi seslenir.) Bacı, Bacı (durur) Bacı, Bacı…" (s. 100)

Verdiğimiz bu örneklerde yazar anlatıcıyı oluşturan açıklamalar okuyucu ve oyuncu içindir. Eser sahnelendiğinde bu açıklamalar oyuncuların hareketlerine dönüşerek gösterim içinde eriyecektir. Yazar anlatıcının şahısların hareketlerini belirtmede bu şekilde kullanımına ilginç bir örnek ise Sağanak'ın ikinci perdesinde karşımıza çıkmaktadır:

"İKİNCİ ADAM: Ben böyle politikacılıktan anlamam… Kimdir, nedir o adamın ismi?.. Hani ya, Fransız İhtilâlinde Meclis-i Müessisanda bağırmış: 'Cüret, daima cüret, her zaman cüret!..' diye… (Ayağa kalkıp Danton'un taklidini yapar.) İşte ben bunun taraftarıyım… (…)" (s. 57)

Yakup Kadri burada yazar anlatıcıdan okuyucuya bilgi vermek için yararlanmıştır. İkinci Adam, sözünü naklettiği Danton'un adını hatırlayamaz ama yazar, parantez içi açıklama ile bu sözün kime ait olduğunu belirtmiştir. Piyesin sahnelenmesinde gösterime taşınamayacak olan bu açıklama yalnızca okuyucuya özeldir ve Yakup Kadri'nin piyeslerini sadece oynanmak için yazmadığını, okunmasını da istediğini, buna özen gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Bunların yanı sıra yazarın iki piyesinde diyalog ve monologların hiç olmadığı kısa sahneler vardır. Tamamen şahısların hareketlerinden oluşan bu sahnelerde yazarın bu hareketleri verebilmesi için yazar anlatıcıdan yararlanması kaçınılmazdır. Bunlardan ilki Veda'nın son sahnesidir:

"Sessiz sahne: 'Salonu akşamın ilk karanlığı istilâya başlar. Ziya bir müddet aynı vaziyette, kanapede gömülü, hareketsiz kalır… Sonra yavaş yavaş gûya akşamın bu esmer ve hazin sükûnunu ihlalden korkuyormuş gibi ayağa kalkar. Kapıya doğru gider. Orada bir müddet durur. Düşünür. Sonra yavaşça

kapıyı kilitler. Oradan odanın köşesinde duran bir dolaba yaklaşır. Onu açar, içinden bir şey alır ve sahnenin ortasındaki masaya kadar ilerler. O zaman onun elinde bir revolver tuttuğu müşahede olunur. Kendisi bu tabancayı tetkikle meşguldür. Kurşunları birer birer çıkarır, sonra yine yerlerine kor ve tabancayı masanın üzerine bırakır. Bir hayal-i samit, korkunç bir hayal gibi, bir heyula-yı ye's ü elem gibi dolaşmaya başlar. Bu çok devam etmez, bir azm-ı katî ile tabancayı tekrar alır. Birden şakağına yaklaştırır. Bu esnada perde iner. Bir silah sesi. Perde tekrar açılır ve artık kâmilen kararan sahnede, kanapenin üzerinde kollar ve baş sarkık Ziya'nın cesedi…'" (s. 38)

Yazarın Fecr-i Âtî döneminde yazdığı Veda'nın bu son sahnesi "Sonra yavaş yavaş gûya akşamın bu esmer ve hazin sükûnunu ihlalden korkuyormuş gibi ayağa kalkar." ve "Bir hayal-i samit, korkunç bir hayal gibi, bir heyula-yı ye's ü elem gibi dolaşmaya başlar." gibi sahnelenme esnasında okunmayacak süslü ifâdelere yer vermesiyle hem Yakup Kadri'nin o dönemki dil ve üslûp anlayışını ortaya koymakta hem de yine piyeslerinin okunmasını da istediğini göstermektedir.

Mağara'nın üçüncü perde ikinci tablosunda da konuşma yoktur, yazar sadece anlatıcı aracılığıyla hareketleri belirtmiştir:

" 'Bir müddet boş kalan sahneye sağdan soldan birtakım adamlar girer. Bunlar, pehlivan gibi iridirler. Etrafı tetkik ederler. Aralarında fısıldaşırlar. Hep birden bir kayaya doğru giderler. Onu yerinden oynatmaya çabalarlar. On beş kişi kadardırlar. Kayayı iterler, bakarlar, nihayet kaya yerinden oynar. Onu büyük bir zahmetle mağaranın kapısına itmeye doğru başlarlar. Kaya ağır ağır yuvarlanır. Bu esnada, Bacı, mağaranın içinde cinleri, perileri toplamak için birtakım sesler çıkarmaktadır. Pehlivanlar getirirler, kayayı mağaranın ağzına tıkarlar ve iyice yerleştirirler. İçeriden bir çığlık kopar. Pehlivanlar, kan ter içinde, soluk soluğa dağılırlar. Bir müddet içerden çığlıklar işitilir. Ve sahne boş kalır.'" (s. 136-137)

Bunların dışında, Yakup Kadri sadece Mağara'nın iki yerinde karakter anlatıcıdan yararlanmıştır. İlk üç piyesinde karakter anlatıcı görülmemektedir. Karakter anlatıcı, eserin şahıs kadrosundan olup kimi zaman okuyucuyla/seyirciyle konuşmakta, kimi zaman ise onlara olaylar, bilhassa da sahne dışında olanlar hakkında bilgi vermektedir (Şen 2017b: 22). Yakup Kadri, karakter anlatıcıdan sahnede canlandırılması mümkün olmayan olaylar hakkında bilgi vermek amacıyla yararlanmıştır. Mağara'nın birinci perde birinci tablosunda Bacı'dan yardım istemeye gelen İhtiyar, onun şiddetli bağırmasıyla kendinden geçer ve sahnenin dışına doğru koşar. İhtiyar'a ne olduğunu ikinci tablonun başında birbirleriyle konuşan iki şahsın sözlerinden öğreniriz:

"(Bir müddet boş kalan sahneye iki kişi girer.)

BİRİ: Biçare adam aklını kaybetmiş olacak.

ÖBÜRÜ: Meczubun biri… Dur demeye kalmadı. Kendini yardan aşağı attı." (s. 103)

Burada İhtiyar'ın uçurumdan atlamasına şahit olan Biri ile Öbürü'nün bunu kendilerine söylemelerine gerek yoktur, yazarın burada onları bu şekilde konuşturmasının sebebi İhtiyar'ın başına sahne dışında ne geldiğini okuyucunun/seyircinin de öğrenmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla Biri ile Öbürü burada çok kısa da olsa karakter anlatıcı görevi üstlenmişlerdir.

Karakter anlatıcıya diğer örnek ise üçüncü perdenin beşinci ve son tablosudur. Dördüncü tablonun sonunda Doğan, şuurunu yitiren Pınar'ı kucaklar ve sahneden çıkarlar. Sahne bir müddet boş kalır ve çığlıklar duyulur. Bu esnada ne olduğunu beşinci tabloda sahneye giren Çoban'dan öğreniriz:

"ÇOBAN: Aman, aman, aman, delikanlının kollarından nasıl da kurtuldu, yardan aşağıya nasıl da uçup gitti. Vah, o delikanlıya, içi boş kürk elinde kalakaldı, vah o delikanlıya… (…)" (s. 147)

Çoban'ın bu sözleri ile Pınar'ın Doğan'ın kucağından kurtularak tıpkı İhtiyar gibi uçurumdan atladığını öğreniriz. Çoban da bu şekilde bu bilgiyi okuyucuya/seyirciye aktararak piyesin sonunda karakter anlatıcı özelliği kazanmıştır. Niyazı Akı, yazarın bu şekilde ölüm anlarını sahne dışına taşımasını Maeterlinck'ten gelen bir etkiye bağlamaktadır (Akı 2001: 77). Veda'da buna özen göstermeden Ziya'nın intiharını sahnede gerçekleştiren yazar Mağara'da bu noktada daha hassas davranmış ve ölümü

göstermek yerine karakter anlatıcıdan yararlanarak bilgisini vermeyi tercih etmiştir. Burada Maeterlinck etkisiyle birlikte klasik trajedi anlayışından gelen bir etki de vardır. Klasik trajedilerde ölüm, intihar, cinayet gibi olaylar sahne dışında gerçekleştirilir ve bir şahıs bu olayları anlatır (Şener 2012: 65). Bu piyeste de aynı durum görülmektedir.

3. Sonuç

Edebî hayatına tiyatro ile başlayan ama uzun yazı hayatı boyunca sadece dört kısa piyes yazan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Kuzey Avrupa tiyatrosunun etkisinde kaldığı bu piyeslerinde anlatıcı unsurundan oldukça işlevsel ve başarılı bir şekilde yararlanmıştır. Yazar anlatıcıdan piyeslerinde şahısların tasvirini yapmak, ruh hâlleri ile hareketlerini belirtmek ve hatta okuyucuya sahneye taşınamayacak bilgiler vermekte yararlanan Yakup Kadri bu kullanımlarıyla piyeslerinin sahnelenmesinin yanında okunmasını da arzuladığını göstermiştir. Karakter anlatıcıya ise sadece son piyesi Mağara'da iki kere yer veren yazar, karakter anlatıcılardan sahne dışında gerçekleşen ölüm vak'alarının bilgisi vermek için yararlanmıştır. Yazarın tüm piyeslerinde anlatıcı unsurundan bu şekilde işlevsel olarak yararlanması onun tiyatro tekniğine hâkimiyetini ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

Akı, N. (2001). Yakup Kadri Karaosmanoğlu. İstanbul: İletişim Yayınları.

And, M. (1974). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Sağanak'ı. Türk Dili, (278), 903-907.

Çetin, N. (2004). Roman çözümleme yöntemi. Ankara: kendi yayını.

Çetin, C. (2019). Necip Fazıl Kısakürek'in senaryo romanları üzerine bir inceleme. Yüksek lisans tezi, Bartın Üniversitesi, Bartın.

Çetişli, İ. (2014). Metin incelemelerine giriş-2, Ankara: Akçağ Yayınları.

Dicle Başbuğ, E. (2012). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun tiyatro eserleri. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi, (21), 37-58.

Firidinoğlu, N. (2007). Sağanak. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi, (10), 62-76.

Ibsen, H. (2014). Hayaletler (Çev. T. Y. Öğüt). İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.

Karaosmanoğlu, Y. K. (2018). Tiyatro eserleri. İstanbul: İletişim Yayınları.

Oğuz, O. (2019). Anlatıcının tutumu - Burhan Arpad'ın hikâyeleri üzerine bir inceleme. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.

Şen, C. (2017a). Körlüğü zedelemek: Necip Fazıl Kısakürek tiyatrosu üzerine bir inceleme. Ankara: Gece Kitaplığı.

Şen, C. (2017b). Edebî bir tür olarak tiyatroda anlatıcı meselesi. Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2(2), 19-39.

Şener, S. (2012). Dünden bugüne tiyatro düşüncesi. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE ÇOKDİLLİLİK BAĞLAMINDA KAYBOLMAYA YÜZ TUTMUŞ BİR DİL: HERTEVİNCE (HÉRTEVİN DİLİ)

Arş. Gör. Barış ÇAĞIRKAN

Bitlis Eren Üniversitesi, bcagirkan@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Ali Osman YALKIN

Süleyman Demirel Üniversitesi, yalkinaliosman@gmail.com

Öz

Birçok önemli özelliğe ve işleve sahip olup farklı biçimlerde tanımlanabilen dil, en kısa tanımıyla, "sözlü bildirişim aracı"dır. Dil sayesinde toplumların hafızası kuşaktan kuşağa aktarılarak geçmişle gelecek arasında bağlantı kurulur. Bu bağlamda dil toplum üyelerinin sosyalizasyon süreçleri sonucunda oluşturdukları kültürel değerlerin taşıyıcılığı işlevini üstlenir. Toplumların temel karakteristik özelliklerini sürdürmede dil temel iletken olmuştur. Toplumlar ve topluluklar tarihin ilk dönemlerinden itibaren farklı kültürden bireylerin karşılaşmalarına (sosyalizasyon süreçlerine girmelerine) sahne olmuştur. Bu süreçler sonucunda aynı toplum yapısı içinde farklı kültürler ve dolayısıyla farklı diller karşılaşma imkânı bulmuşlardır. Çokkültürlülüğün temelini oluşturan bu karşılaşmalar aynı zamanda 'çokdillilik' olgusunu da ortaya çıkarmıştır. Ana akım toplum yapısı içinde bir altkültür grubuna ait olan dil göçler, politik süreçler, doğal afetler vb. gibi farklı nedenlerden dolayı topluluğun dağılması sonucu yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir. Bu çalışmada dil-kültür ve çokdillilik bağlamında kaybolmakta olan dil algısı incelenmiştir. UNESCO'nun 2018 yılı raporuna göre ülkemizde 15 dil kaybolma tehlikesi altındadır. Kaybolmakta olan dil ve çokdillilik bağlamında Siirt ili, Pervari ilçesi, Ekindüzü köyünde konuşulan ve Aramice dil ailesinden Süryanicenin farklı bir lehçesi olan Hertevinceyi konuşan son iki kişiden biriyle yapılan nitel görüşme analiz edilmiştir. Hertevince UNESCO 2018 yılı raporuna göre 'son derece yüksek kaybolma tehlikesi' altında olan bir dildir. Hertevin lehçesini konuşanlar, geleneksel olarak Keldani Katolikleridir. Ekindüzü Köyü, Türkiye'deki son Süryani köylerinden biridir, ancak köyde artık Süryani yaşamamaktadır. Görüşme kapsamında kaynak kişiye Hertevince dilini öğrenme süreci, Hertevince dili ve kültürel etkileşim alanları, Ekindüzü köyünün değişen/değişmeyen sosyal yapısı ile ilgili sorular sorulmuş ve toplanan veriler tematik içerik analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Kaybolmakta olan biri dili konuşan son iki kişiden biri olma ve çokdilliliğin kültürel etkileşim bağlamında etkileri çalışma kapsamında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çokdillilik, Çokkültürlülük, Hertevince, Kaybolmakta Olan Diller.

A LANGUAGE ENDANGERMENT IN THE CONTEXT OF MULTICULTURALISM AND MULTILINGUALISM: HÉRTEVIN

Abstract

The language, which has many essential features and functions and can be defined in different ways, is the "verbal communication tool that is the shortest definition. Thanks to language, the memory of societies are transferred from generation to generation, and a connection is established between the past and the future. In this context, language assumes the function of carrying cultural values created by the members of society as a result of socialisation processes. Language has been the essential conductor in maintaining the basic characteristics of societies. Societies and communities have been the scene of the encounters of individuals from different cultures since the early periods of history. As a result of these processes, different cultures and therefore, different languages have found the opportunity to encounter in the same social structure. These encounters, which are the basis of multiculturalism, have also revealed the phenomenon of 'multilingualism'. Some languages which belong to the subcultures in mainstream society may be in danger due to different reasons such as migration, political issues, natural disasters, etc. within the mainstream community structure. In this study, the understanding of language

that is in the danger of being lost, the context of language-culture and multilingualism is discussed. According to UNESCO's 2018 report, 15 languages are in danger of being lost in Turkey. In the context of the disappeared language and multilingualism, a qualitative interview is done with one of the last two people who is speaking Hértevin dialect, which is a different dialect of Syriac from the Aramaic language family, was analysed. According to UNESCO 2018 report, Hértevin is a dialect that is an extremely high risk of disappearance. Those who speak the Hértevin dialect have traditionally been Chaldean Catholics. Ekinduzu Village is one of the last Assyrian villages in Turkey, but Assyrian are no longer live in the village. Within the scope of the interview, questions were asked to interviewee about Hértevin dialect learning process, Hértevin language and cultural interaction, changing or unchanging social structure of Ekinduzu village. The collected data were analysed with thematic content analysis method. Being one of the last two people who speak the language which is in danger of being lost and the effects of multilingualism in the context of cultural interaction are discussed in the study.

Keywords: Multilingualism, Multiculturalism, Hértevin, Language Endangerment.

1. Giriş

"Günümüze kadar düşünürler, dilciler, toplumbilimciler dili kendi açılarından tanımlamışlardır. Platon, Kratylos adlı yapıtında dili "kendi özel düşüncelerini sesin yardımıyla, özne ve yüklemler aracıyla anlaşılabilir duruma getirmek" biçiminde tanımlar. Günümüzün ünlü dil bilginlerinden Andre Martinet ise dili "insanın kendi bilgi ve deneylerini, bir anlamsal kapsamı ve bir ses karşılığı olan birliklerle, her toplumda bir başka biçimde açıkladığı bir iletişim aracı" olarak tanımlamaktadır. Türk dil bilgini Muharrem Ergin, dilin, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendine özgü kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli anlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş sosyal bir kurum olduğunu söyler" (Bahar, 2002, s. 22). Birçok önemli özelliğe ve işleve sahip olup farklı biçimlerde tanımlanabilen dil, en kısa tanımıyla, "sözlü bildirişim aracı"dır. Aynı dili konuşan bireylerin oluşturduğu birlik olan "dilsel topluluk" oluşturmasına ve dilsel topluluğun bütün özelliklerini taşımasına bağlı olarak toplumsal, ruhsal, duygusal, kültürel içeriği de bulunan karmaşık bir dizgedir (Koç, 1996, s. 23). Dilin en önemli özelliği ise "insanla insan, insanla diğer var olan şeyler arasında birleştirici bir ilişki kurmasıdır" (Bahar, 2002, s. 23). Dilin bu özelliği toplumsal yaşamda varlığını sürdürmesi için yani toplum içinde birey olarak var olabilmesi için son derece önemlidir. Dil olmadan insanla hayvan arasındaki varlık farkı ortadan kalkar. Dil sayesinde bireyler bilgi, teknik, sanat, felsefe vb. gibi üstün başarılara ulaşabilir. İnsanlığın ürettiği hemen hemen her şey dil sayesinde bir anlam taşır ve gelecek nesillere aktarılır. Bu bağlamda dil "toplumsal aktörlerin ayrıcalık belgesidir, dil yeteneği bireylerin öteki varlıklardan ayrı olan yaratılışına, düşünme yeteneğine, yapıcılığına sıkı sıkıya bağlı bir konudur" (Bahar, 2002, s. 22).

Toplumsal yapı içinde bilim, sanat, teknik, eğitim gibi alt yapıyı oluşturan kurumlar dil sayesinde varlığını sürdürebilirler. Bireylerin toplum veya topluluk içinde duygularını, düşüncelerini, isteklerini bütün incelikleriyle açığa vurmasını sağlayan konuşma yeteneği sayesinde yer edinirler. Bu bağlamda dil toplum veya topluluk için oldukça önemli bir yere sahiptir. Toplumsal aktörlerin birlikte yaşamalarına ve anlaşabilmelerine olanak sağlaması açısından dil, bir topluluğu topluma dönüştüren en önemli unsurdur. Dahası "toplum veya topluluğun hafızasını kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayarak, bireyi geçmişle gelecek arasındaki zincirin bir halkası durumuna getirir ve bir toplumu ulus yapan en güçlü bağ" oluşmuş olur (Aksan, 2015, ss. 11-13).

Dil sayesinde toplum/topluluk içinde bireylerin sosyalizasyon süreçlerine girmesi kimlik ve aidiyet gibi son derece kişisel bir inşa sürecinin toplum yapısından etkilenmesi anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle toplumsal aktörlerin yaşamları boyunca farklı diller öğrenmesi onların farklı topluluklar ile etkileşim kurması anlamına gelmektedir. Bu sayede bireyler farklı kültürleri, yaşam tarzlarını, örf ve âdetleri yakından tanıma fırsatı bularak sosyal bir etkileşimin içine dâhil olurlar. Sosyal etkileşimin yapısı da bireylerin kimlik ve aidiyet algılarını değiştirir ve dönüştürür. Çalışma kapsamında sosyal etkileşim alanının son derece düşük olduğu bir yer olan Ekindüzü köyünde din ve etnisite gibi

toplumsal aktörlerin kimlik ve aidiyet algısını belirleyen en önemli iki faktörün farklı olması ve kaybolmaya yüz tutmuş bir dilin çokdillilik ve çokkültürlülük açısından nasıl bir etkiye sahip olduğu analiz edilmiştir.

2. Dil-Kültür-Toplum İlişkisi

Kültür kavramı ilk ortaya çıktığı andan itibaren farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bu farklı anlamlar farklı kültür tanımlarını ortaya çıkarmıştır. Kültür en basit hâliyle "bir toplumun tarihinde oluşturduğu maddi ve manevi bütün" değerler olarak tanımlanabilir. Thomas Stearns Eliot, kültürün hem "soyut kavramları anlayabilme ve kullanabilme" şeklinde ve hem de "basitçe hayatı yaşamaya değer yapan şey" olarak tanımlanabileceğini söyler. Kendisi ise kültürü, "bir bütün olarak toplumun ürünü", bir başka deyişle "toplumu, toplum yapan şey", yani "bir toplumun herhangi bir kesiminin, herhangi bir sınıfının yarattığı şey" olarak tanımlar (Eliot, 1981, ss. 13, 19, 31). Çok farklı tanımlara sahip olan kültür (Yazoğlu, 2002, ss. 32-34; Göçer, 2012, s. 50), kavram olarak bireylerin zihnindedir. Kavramın kapsadığı kültür ögeleri, davranış ve onun ürünleri olarak dışlaşmadan insan zihninin görüş, bakış, tasarım, tahayyül, duygulanma, anlayış ve değerlendirme tarzı ile ilgilidir. İnsan zihnine özgü temel yeti sayesinde birey, dış dünyayı sembolik olarak zihninde temsil eder. Bu yeti sayesinde kendinin farkında olan toplumsal aktörler, kendi zihninin bir imkân kaynağı olduğunu da fark ederek kültürün sistemli olarak zenginleşip yükselmesini sağlar (Yazoğlu, 2002, ss. 34-35).

Her toplum, ekonomi, eğitim düzeyi, görgü, algı seviyesi gibi yönlerden birbiriyle iç içe olan veya birbirinden yalıtılmış tabakalaşmalar gösterir (Demirci, 2017, s. 275). "Dil, kültürü hem kurar hem geliştirir. Dil, genellikle toplumsallaşmayı da toplumsallaşmayla birlikte tarihsel sürekliliği de sağlamakla insan varlığını eksiksizce olanaklı kılar. Ortak bir dil konuşanlara özgü bir topluluğun üyesi olan insan, belli bir kültürün de üyesi durumundadır" (Bahar, 2002, s. 22). Bir milletin yüzyıllar içinde oluşturduğu yaşam biçiminin, maddi ve manevi değerlerinin toplamı olup nesilden nesile bir miras olarak aktarılagelen kültür, o milletin yaşam biçiminin kodlarını içeren hafıza gibidir. Kültür, hayatın her aşamasında "insanı kuşatan duygu ve düşüncelerin gerek bireylerdeki gerek toplumdaki etkileşimin birikim hâline gelmesiyle yaşama yansır ve kültür toplumun karakteristiğini yansıtan, birleştirici özelliğe sahip olan, toplumun içinde yaşadığı dönem ve bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda değişken ve dinamik özellikler taşır" (Göçer, 2012, s. 50-52). Kültür, insanın doğal varlığıdır. İnsanın yaşadığı her yer ve zamanda kültür, "toplumsal konumu ne olursa olsun, kişilik mekanizmaları aracılığı ile çevreye yansır. Başka bir deyişle, kişiliğin iletişim gücüyle bireyden bireye, kurumlara, topluma; onların kişilik ve iletişim bağlamında da kurumlardan kurumlara, toplumlardan toplumlara" aktarılır (Condon, 1995, s. 56).

"Dil-kültür ilişkisi" konusunda dilin en önemli yönü, toplumu oluşturan bireylerin uzun zaman birlikte yaşayarak oluşturdukları kültürel değerlerin taşıyıcılığı işlevini üstlenmesidir. Bu değerler, dil sayesinde geçmişten geleceğe aktarılarak varlığını sürdürür. Gelecek kuşaklar da bu sayede yaşadıkları toplumun karakteristiğini öğrenme olanağına sahip olur. Dil ile kültür ilişkisi, oldukça zengin bir iç içe örülmedir. Dil, kültürü kurma ve geliştirme işlevine sahiptir. Dil, düşünme ve değerlemeyi taşıyan yönü ile kültürün alanlarına sıkıca bağlanır, onlarla ayakta kalır ve değişir. Yaşayan bir kültür, durumunu söz hazinesi biçiminde şekillendirir. Kültür, bir toplumun bütün hayatıdır. Dil, bir iletişim aracı olarak en önemli kültür ögesidir (Yazoğlu, 2002, s. 40-43). Dahası dil, millet denilen sosyal varlığı birleştirir ve fertleri atasında duygu ve düşünce akımı meydana getirir. Hem düşüncenin hem de kültürün bir aracı olan dil, eğitim açısından da çok önemlidir. Düşünce, ancak "dile aktarılmak suretiyle bilgiye dönüşebilir ve bilgi de sadece dilin aracılığıyla öğretilebilir" (Bahar, 2002, s. 21). Aksan'a göre insanı insan yapan dil, toplumun temel taşlarından biri ve kültürün belkemiği sayılabilir ve dil, toplumla ilişkisine bağlı olarak "toplumsal bir kurum" olarak nitelendirilir (Aksan, 2015, s. 64). "İnsanın sembolik düşünme kapasitesinin ürünü olan dil, bir iletişim aracı olarak en önemli kültür ögesidir ve bir milleti oluşturan toplumsal aktörler duygu, düşünce ve hayallerini dil ile ifade ederler" (Bahar, 2002, s. 43). Toplumsal aktörlerin dil ile ifade ettiği tüm bu duygu, düşünce ve hayaller o toplumun dünya görüşü olmakla birlikte o dilinde dünya görüşünü oluşturur. "Bir dilin dünya görüşü, o dilin dünya yorumu" olduğuna göre, dünya o dille kurulmuş, düzenlenmiş ve o dili konuşanların diline bürünmüş

bir biçimdedir (Uygur, 1994, s. 127). Her dil dünyayı kendi tarzında ifade ettiğine göre, genel anlamda dil, dünya kavrayışı olmaktadır

3. Çok Dillilik ve Çokkültürlülük

Toplum/topluluk içinde dil, "bireyin kimliğini kazandığı kültürün aktarımı için elzem olduğu gibi, kültürün paydaşlarını bir arada tutmak gibi bir özellik de taşımaktadır (Dinçer vd. 2019, s. 371). Günümüz toplumlarının giderek daha fazla çokkültürlü bir yapıya doğru evrilmesi, ana akım toplum yapısı içinde farklı kültürden dolayısıyla farklı dilden bireylerin karşılaşması anlamına gelmektedir. Her dil, taşıyıcısı olduğu kültürün özelliklerini bünyesinde barındırır. Bu bağlamda çokkültürlülük bünyesinde çokdilliliği de barındırır. Kimi zaman bildirişim durumlarına göre değişik diller kullanılması biçiminde ortaya çıkan çokdillilik, Vardar tarafından "bir bireyin ikiden çok dil bilmesi ya da bir toplumda ikiden çok dil konuşulması" olarak tanımlanmaktadır (2007, s. 62). Ancak bireylerin çok dilli olmasıyla toplumların çok dilli olması farklı durumlardır. Bireyler, göç ederek veya kişisel tercihler sonucunda farklı diller öğrenerek çok dilli olabilirken toplumlar ise göçler, dinler, politik süreçler, savaşlar, istilalar gibi faktörler sonucunda çok dilli bir yapıya sahip olabilir (Kerimoğlu, 2017, s. 289). İkidillilik ve çokdillilik, sabit bir olgu değil zaman, yön, yer gibi etkenler ile belirlenen ve sürekli değişim hâlinde bulunan bir süreç olarak görülür. Ayrıca dil kullanımından kaynaklanan etkiye rağmen çokdillilik, dil kullanımı, dilsel yatkınlık, eğitim durumu gibi bireysel becerilere de bağlıdır ve toplumsal dinamiklerin (toplumsal konum, tabaka, toplumsal kimlik vb.) izin verdiği ölçüde toplum yapısı içinde varlığını sürdürür (Çetinkaya, 2017, ss. 373-374).

4. Kaybolmakta Olan Bir Dil 'Hertevince'

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) 21 Şubat Dünya Anadili Günü öncesinde yayımladığı "Tehlike Altındaki Diller Atlasına" göre Türkiye'de 15 dil kaybolma tehlikesi altındadır. UNESCO'nun otuzdan fazla dil bilimcinin çalışmaları doğrultusunda hazırladığı atlasta kaybolmakta olan dillerin dağılımı şu şekildedir: (1) Ciddi anlamda tehlikede olan diller: Gagavuzca, Ladino (Türkiye Yahudilerinin konuştuğu dil) ve Süryanice. (2) Kesinlikle tehlikede olan diller: Hemşince, Lazca, Pontus Yunancası, Çingene dilleri, Süryaniceye benzeyen Suret (atlasa göre Türkiye'de konuşan kalmadı, konuşanların çoğu başka ülkelere göç etti) ve Ermenice. (3) Güvensiz durumda olan diller: Abhazca, Adige, Kabar-Çerkes dilleri ve Zazaki (Zazaca). (4) Son derece tehlike altında olan dil ise 'Hertevince'dir.

Hertevin lehçesi Siirt ili Pervari ilçesi Ekindüzü köyünde Süryaniler tarafından konuşulan ve Kuzeydoğu Arami dil ailesinden olmasına rağmen diğerlerinden oldukça farklı olan ve 1999 yılında bölgede bin kişinin konuştuğu tahmin edilen bir lehçedir. Hertevin lehçesinin ilk kez 1970 yılında Alman Dilbilimci Otto Jastrow tarafından keşfedildiği ve Jastrow'un 1986 yılında bölgeye giderek bu dil hakkında akademik araştırma yaptığı belirtilmektedir. Keldani Katolik Kilisesi'ne bağlı Süryaniler tarafından konuşulan ve Kuzeydoğu Aramice veya Süryanice ailesine üye olan Hertevin dili, Süryanilerin Avrupa'ya göç etmeleri nedeniyle yok olmaya yüz tutmuştur. Köyde şu an Hertevin dilini konuşan birkaç kişi vardır, ancak onlar da bu dili gündelik hayatta konuşmadıkları için dil giderek kaybolmaktadır.

5. Araştırma Modeli

Gerek tarihsel yönü gerekse de hâlihazırdaki kültürel çeşitliliği itibarı ile Bitlis ve yöresi zengin bir araştırma alanıdır. Tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapan bu bölge, farklı kültürlerin bir arada yaşadığı özel bir alandır. Bu bölgede farklı kültürlerin birlikte yaşaması aynı zamanda farklı dillerin de bölgede konuşulduğu anlamına gelmektedir. Bu çeşitlilik, bölgede çokkültürlü bir toplum yapısının hâkim olduğunu göstermektedir. Çokkültürlü toplum yapısı aynı zamanda farklı dillerin konuşulduğu çokdilli bir yapıyı oluşturmuştur. Günümüzde ise bölgede daha çok Türkçe ve Kürtçe günlük yaşamda etkin olarak konuşulmaktadır. Bölgenin farklı yörelerinde yaşayan altkültür grupları, sosyalizasyon süreçleri sonucunda farklı dilleri konuşmayı gündelik yaşamlarının bir uzantısı olarak öğrenmişlerdir. Sonradan öğrenilen ve doğuştan öğrenilen olmak üzere en az iki dil öğrenme, bölgede yaşayan birey ve grupların "çok dilli" olmasını sağlamıştır.

Toplum/topluluk içinde farklı dillerin konuşulması, kültürel bir zenginlik olarak değerlendirilir, bunun yanında toplum/topluluk içinde kaybolmakta olan bir dili konuşmak da farklı bir durumdur. Dil, sosyal etkileşim aracıdır. Toplumsal aktörler için dil bir araçtır, gerçekte öteki bireylere ulaşma, onlara bir bildirim aktarma ve onlardan bir bildirim alma yöntemidir. Bu nedenle dil öteki 'bireyi' gerektirir ve varsayar. Dilin devamlılığının sağlanması için öteki bireyin varlığının devam etmesi gerekmektedir. Bu bağlamda dillerin kaybolması, sosyal etkileşim alanını kaybetmesi, bir başka ifadeyle 'öteki bireyin' olmadığı durumun sonucudur. UNESCO'nun hazırlamış olduğu raporlara göre günümüzde bazı diller her geçen gün daha az konuşulmakta (konuşan öteki sayısı azalmakta) olup kaybolma tehlikesi yaşamaktadır. UNESCO'nun 2018 yılı raporunda Siirt ili Pervari ilçesi kırsalında Süryani topluluklar tarafından konuşulan Keldanicenin eski bir lehçesi olan ve Hertevince olarak bilinen dil, kaybolmaya yüz tutmuş diller arasında gösterilmiştir. 1980 ve sonrasında Hertevincenin konuşulduğu köy olan Ekindüzü (eski adı Hertevin) köyünde yaşayan Süryaniler, ilk olarak Mersin ve Adana'ya, oradan da Almanya'ya göç ettikleri için köyde bu dili konuşan sadece iki kişi kalmıştır.

Çalışma kapsamında, Sosyoloji ve Dil Bilimi açısından kaybolmakta olan Hertevin dilini konuşan son iki kişiden biri olma durumu, din ve etnisite açısından tamamen farklı algılara sahip bireylerin dil ve kültür bağlamında farklı topluluklar arasında etkileşim ve bu etkileşimlerin fraksiyonları analiz edilmiştir. Dil her şeyden önce kültür taşıyıcısıdır. Bir dili konuşan birey, o dilin kültürel birikimini öğrenir ve yakından tanıma fırsatı bulur. Bu çalışmada, Siirt'in Pervari ilçesinin eski adıyla 'Hertevin', yeni adıyla 'Ekindüzü' köyünde eski bir Keldani lehçesi olan 'Hertevince'yi konuşan son iki kişiden biriyle görüşme yapılarak çokdillilik açısından kaybolmakta olan dil algısı ile dinî ve etnik açıdan tamamen farklı olan bir topluluğun dilini öğrenme ve bu dili konuşan son iki kişiden biri olma durumunun incelenmesi amaçlanmıştır.

6. Veri Toplama Süreci ve Araştırma Sahası

6.1. Pervari ve Ekindüzü Köyü Coğrafi Konumu

Pervari ilçesi, Siirt ilinin kuzey doğusunda yer almaktadır. Kuzeyini Bitlis'in Hizan ve Van'ın Bahçesaray ilçeleri, doğusunu Van'ın Çatak ve Şırnak ilinin Beytüşşebap ilçeleri, güneyini Şırnak ili ve Eruh ilçesi, batısını ise Aydınlar ve Şirvan ilçeleri çevrelemektedir. İlçe merkezi Şakiran ve Adiyan adlı iki mahalleden oluşmaktadır ve Herekol Dağı ilçe sınırları içinde yer almaktadır. 92 kilometrelik uzun bir yolla Siirt'e ulaşım imkânı vardır. Dağlık bir coğrafyaya sahip olan Pervari'de genel olarak arıcılık, nar üreticiliği ve fıstık üretimi yapılmaktadır.

Harita 1: Pervari Coğrafi Konumu



Kaynak: Google/Haritalar

6.2. Ekindüzü Köyü

Ekindüzü köyü, Siirt ili Pervari ilçesine bağlı 38 köyden biridir. Köyün toplam nüfusu 2018 yılı sayımlarına göre 327'dir. Bu nüfusun 172'si erkek, 155'i ise kadındır. Köyde bir ilkokul ve bir jandarma karakolu bulunmaktadır. Köy halkı genel olarak arıcılık ve küçükbaş hayvancılık yaparak geçimlerini sağlamaktadır. Köye giden yol yokuş ve engebeli olmasına karşın köyün kurulduğu alanda yer yer geniş düzlükler bulunmaktadır. Bu alanlarda köylüler tarım faaliyetleri de yapmaktadır (arpa, buğday, yulaf gibi). Herekol dağının eteklerine yakın olan köyden Pervari ve Eruh'a ulaşım vardır. Ekindüzü köyü, Türkiye'deki son Süryani köylerinden biridir; ancak köyde artık hiç Süryani yaşamamaktadır. Köyün Süryanice adı Ertun veya Arton'dur. Günümüzde Süryani nüfusunun kalmadığı Siirt ve çevresinde 20. yüzyılın başında yaklaşık iki bin Süryani/Asuri'nin yaşadığı tahmin edilmektedir.

Harita 2: Ekindüzü Köyü Coğrafi Konumu



Kaynak: Google/Haritalar

Harita 3: Ekindüzü Köyü



Kaynak: Google/Haritalar

Fotoğraf 1: Herekol Dağı Görünüşü



6.3. Veri Toplama Süreci ve Kaynak Kişi

Çalışma kapsamında, Siirt ili, Pervari ilçesi, Ekindüzü köyünde ikamet eden, Aramice dil ailesinden Süryanicenin farklı bir lehçesi olan Hertevinceyi konuşan son iki kişiden biri olan ve Hacı Kadri olarak bilinen Kadri Selvitepe ile bir buçuk saatlik görüşme yapılmıştır. Çalışma, Bitlis Eren Üniversitesi, Bitlis ve Yöresi Tarih ve Kültür Uygulama ve Araştırma Merkezi (BİTAM) bünyesinde gerçekleştiren saha çalışması ile mümkün olmuştur. İlk olarak BİTAM aracılığıyla resmî kurumlar bilgilendirilerek saha araştırması için yasal izin alınmıştır. Bitlis Eren Üniversitesinin sağlamış olduğu araç desteği ile yaklaşık 3 saatlik bir yolculuktan sonra Ekindüzü köyüne ulaşılmıştır. Daha önceden irtibata geçilen kılavuz kişi aracılığıyla kaynak kişinin evine gidilmiştir.

Çalışma kapsamında görüşme yapılan kaynak kişi olan Hacı Kadri 80 yaşında ve evli olup iki erkek, beş kız çocuğu sahibidir. Kaynak kişinin ana dili Kürtçedir, bunun yanı sıra akıcı şekilde Türkçe konuşmaktadır. Kaynak kişi ile yapılan görüşmenin büyük bir bölümü Türkçe yapılmıştır. Bunun yanında bazı durumlarda kılavuz kişi aracılığıyla Kürtçe çeviri de yapılmıştır. Ayrıca çalışma kapsamında görüşülmesi planlanan diğer kaynak kişi ile kendisinin özel nedenlerinden dolayı görüşme yapılamamıştır.

7. Analiz ve Bulgular

Çalışma, doğası gereği nitel bir araştırmadır. Araştırmanın veri toplama süreci yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile yapılmıştır. Kaybolmakta olan bir dili konuşan son iki kişiden biri olan katılımcıdan elde edilen verileri derin ve detaylı olarak analiz etmek için yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi araştırmanın temasına daha uygundur. Katılımcının hem yaş olarak büyük olması hem de kaynak kişi olmasından dolayı yarı yapılandırılmış görüşme metodu, konuşma ortamını kolaylaştırması vesilesiyle çalışmada doğru verileri toplamak için belirleyici olmuştur. Bu yöntem görüşme yapılan kişiye, belli bir konuya takılıp kalmadan veya araştırmacının yönlendirilmesine gerek kalmaksızın konuşmaktan çekinmeme şansı verir (Longhurst, 2003). Araştırmada genel olarak açık uçlu sorular sorulmuştur. Bu sayede kaynak kişinin sunuş veya zımni seçenekler olmadan cevap vermesi hedeflenmiştir. Ancak yine de veri toplama kısmında araştırmacının katılımcıyı ana temalar odaklı tutması ve görüşmenin kontrolünü kaybetmemesi gerekmektedir. Bu doğrultuda araştırmacı görüşme yapmadan önce kılavuz sorular hazırlamıştır.

Araştırma kapsamında toplanan veriler tematik içerik analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Tematik içerik analizi, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir analiz yöntemidir. Tematik içerik analiz yöntemi, veriler üzerinden yapılan sınıflandırmaları analiz etmek ve verilerle ilgili temaları sunmak için kullanılmaktadır. Bu yöntem sayesinde veriler ayrıntılı olarak gösterilir ve yorumlama yoluyla çeşitli konular üzerinden sonuçlara ulaşılır (Boyatzis, 1998). Tematik içerik analizi genellikle bir olgunun, olayın veya sosyal etkileşimin toplumsal aktörlere "nasıl göründüğüne" odaklanır. Tematik içerik analizi süreci, veri yoluyla okuma, yani görüşme transkripsiyonu, okunan verileri kodlama ve son olarak verilerdeki temaları belirlemeyi içerir. Bir diğer ifadeyle tematik içerik analizi üç aşamada işlenir: kategorileri kodlamak, bu grupları etiketlemek ve son olarak bulguları rapor etmek.

Çalışma kapsamında kaynak kişi ile bir buçuk saatlik görüşme yapılmıştır. Ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınan görüşme, araştırmacı tarafından Office Word programında yazıya aktarılmıştır. Görüşme kapsamında kaynak kişiye Hertevinceyi öğrenme süreci, Hertevince ve kültürel etkileşim alanları, Ekindüzü köyünün değişen/değişmeyen sosyal yapısı ile ilgili sorular sorulmuştur. Bu bağlamda araştırmacının görüşme metnini okuması ve tekrar okuması sonucunda araştırmanın ana temaları şu şekilde oluşturulmuştur: Kültür ve Dil Etkileşimi, Hertevin Dili, Süryani Topluluğu ile Etkileşim.

7.1. Ekindüzü Köyünde Sosyal Hayat ve Süryani Topluluğu ile Etkileşim

Ekindüzü köyü eski bir yerleşim alanıdır. Köyde Süryani Katolik Kilisesi'ne bağlı Süryaniler uzun bir süre Müslüman topluluk ile birlikte huzur içinde yaşamıştır. 1980'li yıllardan sonra güvenlik sebepleri ve baskı gördükleri gerekçesiyle köyde yaşayan Süryaniler ilk olarak Mersin'e, oradan da yasal veya yasadışı yollarla Almanya'ya göç etmişlerdir. Bu göçler sonucunda günümüzde Ekindüzü köyünde yaşayan Süryani kalmamıştır. Kaynak kişi, yaşamı boyunca hep köyde yaşamıştır. Köyde Süryanilerle beraber yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Kaynak kişi 80 yıllık yaşamını şu şekilde özetlemiştir:

"1939 doğumluyum, 2 erkek, 5 kız çocuğum var. Ekindüzü (Hertevin) köyünde doğup büyüdüm başka hiçbir yerde yaşamadım. Şimdi yine köyümde tek başıma yaşıyorum, çocuklar hep Adana'ya gitti, orada yaşıyorlar. Ben arazimi bırakamıyorum, evimi bırakamıyorum, bahçemi bırakamıyorum. Ben kaldım köyde sadece, arada bende gidiyorum Adana'ya orada da bir evim var. Ama uzun süre kalamıyorum orada."

Kaynak kişi, çocukluğunun geçtiği ve güzel anılar biriktirdiği köyüne karşı mekânsal bir aidiyet algısı geliştirmiştir. Bu bağlamda köyün coğrafi konumu ve iklim şartları ne kadar zor olsa da köyünden (gerçek evinden) uzak kalamadığını ifade etmiştir. Mekânsal anlamda toplumsal aktörlerin kendini ait

hissettiği yer, kendileri için vatan (heimat) olarak görülürken bir başkası için sürgün yeri olabilir. Ekindüzü köyü hem günümüzde yaşayanlar hem de geçmişte yaşayan Süryaniler için ortak bir yaşam alanı olabilmiştir.

Kaynak kişi çocukluğundaki hayatı ise şu şekilde anlatmıştır:

"Yani ilkin, herkes iyiydi. İnsanlarla hoşbeş yapıyordu. Ama şimdiye baktığımızda kardeş kardeşten memnun değil. Sadece burada değil, artık her yerde öyle olmuş. Çocukluğumuzda her şey daha güzeldi, şimdi kardeş kardeşten memnun değil."

Çocukluğunda hayatın içinde insanların birbirleriyle daha fazla zaman geçirdiğini, samimi duygularla birbirlerine yaklaştıklarını ifade eden katılımcı, günümüzde bu durumdan eser kalmadığını, artık kardeşin bile kardeşten memnun olmadığını, toplumların ve toplumsal aktörlerin çok değiştiğini belirtmiştir. Çocukluğuna ve eskiye özlem duyan kaynak kişi, köyün değişen sosyal yapısından memnun değildir. Bu değişim ilk olarak Süryanilerin köyü terk etmesi ile başlamıştır. Süryanilerin köyden ayrılışı ile köyün sosyo-kültürel ve sosyo-demografik yapısı değişmiştir. Bu bağlamda kaynak kişi geçmişe bir özlem duymaktadır, yaşadığı dönemden memnun değildir. Bu durum, köyden kente göç ve artan mobilizasyon süreçleri sonucunda yaşanan değişimlerin bir sonucudur.

7.2. Kaynak Kişinin Konuşmayı Bildiği Diller

Kaynak kişi, yaş itibariyle büyük olduğu için iletişim kurma konusunda bazı çekinceler güdülmüştür. Kaynak kişiyle görüşme Türkçe yapılmıştır. Aynı zamanda kaynak kişinin soruları doğru anlamasını sağlamak ve anlatımda manipülasyonun önüne geçmek için görüşme boyunca Kürtçe bilen tercüman hazır bulunmuştur. Ancak görüşmede Kürtçe tercümeye neredeyse hiç ihtiyaç duyulmamıştır. Kaynak kişi, konuşmayı bildiği dillerle ilgili olarak şu şekilde bir açıklama yapmıştır:

"Türkçe, Kürtçe ve Hertevince konuşabiliyorum. Bu diller dışında başka konuştuğum dil yoktur. Benim ana dilim Kürtçe zaten, askere gittiğimde Türkçeyi öğrettiler, onu orada öğrendim. Bizim zamanımızda okul yoktu Pervari'de. Hertevinceyi de köyde arkadaşlarımdan öğrendim. Köyde benden başka birde Nevzat var, o da tek tük Hertevince biliyor; başka da yok, kalmadı. Eski eşim biliyordu Hertevinceyi, o da konuşuyordu. Ama o da Allah rahmet, vefat etti geçen sene. Göçtü gitti. Siz şimdi onlardan (Süryanilerden) biri olsaydınız geldiğinizde: "Şelmaleh (Merhaba)" diyecektiniz."

Kaynak kişi, küçüklüğünden itibaren Kürtçe bilmektedir. Kürtçe kendisinin ana dilidir. Bunun yanında yine köyde Süryani topluluğunun ana dili olan "Hertevince"yi arkadaşlarından küçük yaşta öğrenmeye başlamıştır. Kaynak kişinin ifadesine göre kendi çocukluğunda köyde okul bulunmadığı için Türkçe öğrenememiştir. Ancak 20 yaşına gelip askere gittiğinde askerde kendisine Türkçe öğrettiklerini ifade etmiştir. Görüşmenin Türkçe yapılabilmesi, kaynak kişinin Türkçeyi askerde öğrendikten sonra akıcı şekilde konuşmayı öğrenmesi ile mümkün olmuştur. Kaynak kişi aynı zamanda eski eşinin de (2017 yılında vefat etmiştir), Hertevince konuşmayı bildiğini, ancak eşi öldükten sonra köyde Hertevince bilen kendisi dâhil iki kişi kaldığını belirtmiştir. Kaynak kişinin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere köyde Hertevince kaybolmak üzeredir. Hertevince bilen kişi sayısı, Ekindüzü köyünde sadece iki kişidir.

7.3. Dil Öğrenme Süreci

Dil, toplumsal aktörler arasında iletişim kurma aracıdır. Bu bağlamda dil öğrenme süreci de son derece sosyal bir durumdur. Toplumsal aktörler mekânsal birliktelik yaşadığı diğer bireylerle sosyalizasyon süreçlerine girerek farklı dilleri öğrenirler. Bireyler kendileri için yabancı olan bir dili toplumsal yapı içinde diğer bireylerle zorunlu olarak veya kendi tercihleri sonucunda birliktelikleri ile öğrenebilirler. Hertevince, modern bir Doğu Aramice veya Keldanice dili olarak tanımlanmaktadır. Ekindüzü köyü Hertevincenin bilinen ilk konuşulduğu yer olarak kabul edilmektedir. Günümüzde Ekindüzü köyünde Hertevinceyi konuşan Süryani kalmamıştır. Özellikle 1980'li yıllardan sonra hemen hemen hepsi Avrupa'ya göç etmiştir. Avrupa'ya göç eden bu Süryani topluluğu birbirlerinden uzak ve izole yerlere gittikleri için Hertevince konuşmayı bırakmışlardır. Kaynak kişi olarak görüşme yapılan 'Hacı Kadri'

Hertevince konuşan Ekindüzü köyündeki son iki kişiden biridir. Kaynak kişi ilk olarak Hertevince konuşmayı nasıl öğrendiğini şu şekilde anlatmıştır:

"Biz zaten birbirimiz ile büyüdük. Küçüklüğümüzden beri beraber büyüdük. Tabii konuşuyorduk birbirimizle, beraber oynuyorduk, beraber geziyorduk, konuşuyorduk yani. Eski okul vardı; onlar da gidiyordu okula, biz de gidiyorduk. Hep beraber oluyorduk. Aynı eğitimi görüyorduk. Okulda kendi dillerini konuşmuyorlardı ama okul dışında kendi dillerini konuşuyorlardı. Okulda hep Türkçe konuşuluyordu. Onların türkülerini, düğünlerini de biliyorduk, ama hepsini unuttuk."

Kaynak kişi, çocukluğundan itibaren Süryani çocuklarla arkadaşlık yaptığını ve oyun oynarken, gezerken, okula giderken beraber olduklarını ifade etmiştir. Küçük yaştan itibaren Hertevince konuşan bireylerle birlikte büyüdüğünü söyleyen görüşmeci, Hertevince konuşmayı bu şekilde zamanla günlük rutin içinde öğrendiğini belirtmiştir. Günlük yaşamında kendisi için yabancı olan bu dile maruz kalan kaynak kişi, zamanla sosyal öğrenme ile Hertevince konuşmayı öğrenmiştir.

Kaynak kişi, küçük yaşta başından geçen bir olay üzerinden yine dil öğrenme sürecini şu şekilde açıklıyor:

"Çocukken bir gece ben ve bir arkadaşım (Sadık), bir Hristiyan'ın evindeydik, öyle sohbet etmeye, beraber oyun oynamaya gitmiştik. Biz oturuyoruz, baktım evdekiler bir şey konuşacaklar bizden gizli, Kürtçe konuşsalar biz bileceğiz. Hertevince konuştular, manalı (şiveli) söylediler, biz anlamadık o yüzden. Sonra biz arkadaşımla, Murat isminde bir Hristiyan vardı, onun evine gittik. Ben Sadık'a dedim ki: Sen burada bekle kapının önünde, ben Müslümanlara kötü laflar söyleyeceğim, sen dinle. Ben orada duyduğumuz kelimeyi söyleyeceğim, sen içeri girdiğinde orada anlayacağız iyi anlama mı geliyor yoksa kötü anlamda mı? Ben içeri girdim bir sürü kötü söz söyledim Müslümanlar hakkında. Sonra baktım, Sadık içeri giriyor, ben de duyduğum kelimeyi söyledim ("teba el Müslüman" gibi bir söyleyiş). Ben öyle deyince Murat'ın hanımı çok şaşırdı. Dedim ne var, sonra o da dedi ki: Sen nasıl bu kadar şiveli bizim dilimizi biliyorsun? Şiveli olarak Müslüman kelimesi yerine, şahadet parmağını kaldıran kişi olarak söylemişler, ben de o şekilde ne anlama geldiğini öğrenmiş oldum. Öyle öyle öğrendik. 7-8 yaşlarında tek tük konuşmayı öğrenmiştik sonrasında hemen hemen hepsini biliyorduk, öğrenmiştik, çok kolay konuşuyorduk. Yani dili hepimiz biliyorduk. Eskiden daha çok biliyorduk. Hristiyanlar (Süryaniler) köyden gittikten sonra biz de giderek konuşmayı unuttuk."

Kaynak kişinin ifadesine göre Süryani topluluğu kendi aralarında başkalarının anlamayacağını şekilde Hertevince konuşma eğilimdedirler. Hertevince öğrenmek genel olarak Müslüman topluluğun işini kolaylaştıran bir durumdur. Kaynak kişi, küçük yaştan itibaren öğrenmeye başladığı Hertevin dilini ilerleyen zamanda çok ilerlettiğini ve kendisi ifadesiyle şiveli (manalı) bir şekilde Hertevince konuşabildiğini belirtmiştir. Kaynak kişi aynı zamanda Süryani topluluğundan biriyle evlendiği için Hertevin dilini sondaki dönemlerde de günlük hayatında kullanmıştır. Bu durum, kaynak kişinin günümüze kadar Hertevin dilini unutmamasına yardımcı olan bir durumdur.

Dilin sosyal yaşamda iletişim aracı olması münasebetiyle kaynak kişi Ekindüzü köyünde sadece Süryanilerin değil Müslüman topluluğun da Hertevince konuşmayı bildiğini ifade etmiştir. Kaynak kişiye göre Süryaniler köyden ayrıldıktan sonra pratik yapamadığı için Müslüman topluluğun Hertevince konuşmayı unuttuğunu belirtmiştir.

Kaynak kişinin Hertevince hakkındaki bilgisi ise son derece sınırlıdır. Ekindüzü köyünün bulunduğu coğrafya son derece zorludur. Hem dönemin şartları hem de coğrafya köyde yaşayan bireylerin çevre köylerle olan iletişimini sınırlandırmıştır. Ekindüzü köyü dışında yaşayan Süryani varlığı hakkında kaynak kişinin pek fazla bilgisi yoktur. Aynı zamanda Ekindüzü köyünde yaşayan Süryanilerin konuştuğu dil, diğer Süryanilerin konuştuğu dilden lehçe olarak farklıdır. Bu nedenden dolayı Ekindüzü köyünde konuşulan Süryani lehçesine köyün eski adından (Hertevin) esinlenilerek Hertevince adı verilmiştir. Bu adlandırma genel olarak Hertevin köyünde konuşulan dil anlamına gelmektedir. Bunun dışında Süryaniceden farklı bir dil anlamı yoktur. Kaynak kişi "Hertevince ve Süryaniler hakkında" bildiklerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Katılımcı, "Daha önce hiç Süryanice ismini duydunuz mu?" sorusuna, "Yok daha önce öyle bir isim duymadım" olarak cevap veriyor. Ancak katılımcı devamında, "Süryanice konuşanlar da vardı bu Eruh tarafında ama dili bir olmuyordu" olarak açıklama yapmıştır."

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi kaynak kişinin anlatımındaki Süryanice ve Hertevince arasındaki fark, Hertevincenin Süryanicenin eski bir lehçesi olmasından kaynaklanmaktadır. Aynı dili konuşmalarına rağmen Ekindüzü köyünde yaşayan Süryaniler ile Eruh'ta yaşayan Süryaniler lehçe farkından dolayı kaynak kişi için farklı dili konuşuyormuş izlenimi yaratmıştır.

7.4. Hertevincenin Başkalarına Öğretilmesi

Dil öğrenme süreci, dil öğretmeden farklıdır. Her dilin ses ve yazı olmak üzere iki farklı kolu vardır. Bir dili konuşmak, o dili yazmak anlamına gelmez. Aynı şekilde bir dili farklı alfabe ve gramer kurallarına uygun bir şekilde yazabiliyor olmak, o dili ses bilgisi anlamında doğru konuşabiliyor anlamına gelmez. Ekindüzü köyünde konuşulan Hertevince, Süryanicenin eski bir lehçesi olmasından dolayı Süryaniler arasında Hertevince konuşmayı bilen pek fazla kişi yoktur. Bölgesel bir lehçe olduğundan Süryani olmayan gruplar bu dili konuşmayı öğrenmişler, ancak alfabeyi bilmedikleri için yazmayı öğrenememişlerdir. Farklı bir dili sosyal yaşam içinde sesleri taklit etme yöntemiyle konuşmayı öğrenmek mümkündür. Ancak bu durum, o dili başkalarına öğretebilme konusunda eksik kalacaktır. Ekindüzü köyü Hertevincenin konuşulduğu son yerdir. Köyde konuşmayı bilen son iki kişi kalmıştır. Bu kişiler de Müslüman topluluktan oldukları için sadece konuşmayı öğrenmişlerdir. Bunun dışında alfabeyi öğrenmemişlerdir. Kaynak kişi, yok olma tehlikesi altında olan Hertevinceyi başkalarına öğretme ve dilin kaybolmasını önleme ile ilgili sorulara şu şekilde yanıt vermiştir:

"Şimdi kimse kalmamış ki, kiminle konuşacağız, kime öğreteceğiz? Buraya geldiler Millî Eğitim'den insanlar, dediler sana kurs açacağız sen bu dili öğret. Ben öğretmem ki, unutmuşuz. Biz de 50 seneden beridir konuşmamışız. Ben bu yaştan sonra, öğretmen mi olacağım (gülüyor). Devletin nazarında biz zaten koruma altındaymışız. Ama dili öğrenmek çok zor, biz beraber doğduk, büyüdük yine de zor öğrendik. Şimdi öğretmek vallahi çok zor. Mesela harfler var ama Latince değil, bizim bildiğimiz harfler değil. Nasıl desem böyle Arapça gibi, farklı harfler. Ben görmüşüm ama hiç yazı yok elimde şimdi size göstereyim. Ben de konuşuyorum ama vallahi yazmayı bilmiyorum, yazmayı öğrenmedim."

Kaynak kişi, köyde Süryaniler göç ettikten sonra Hertevince konuşmayı gerektirecek bir durum kalmadığı için Müslüman topluluğun da köyde Hertevince konuşmayı bıraktığını ve giderek bu dili unuttuklarını ifade etmiştir. Ayrıca Millî Eğitim Bakanlığından bazı devlet görevlilerinin kendisine Hertevince kursu açmayı teklif ettiğini, Hertevincenin kaybolmasını önlemeye yönelik girişimlerde bulunduğunu; ancak böyle bir görevi yerine getiremeyeceğini, kendisinin de Hertevince konuşmayı giderek unuttuğunu belirtmiştir. Hertevincenin alfabe olarak kendi bildiği (Latince) alfabeden farklı bir alfabe (Süryanice) ile yazıldığını söyleyen kaynak kişi, Hertevince okumayı ve yazmayı bilmediğini, bu yüzden Hertevinceyi öğretemeyeceğini düşünmektedir. UNESCO tarafından kaybolmakta olan diller arasında gösterilen Hertevinceyi Türkiye'de konuşan son iki kişi kalmıştır. Son iki kişi dışında farklı yerlere göç eden Süryaniler de göç ettikleri ana akım toplumun dilini konuşmak durumunda kaldıklarından ve dağınık yaşadıklarından dolayı Hertevince kaybolmaya yüz tutmaktadır.

8. Sonuç ve Değerlendirme

Dil, kültür taşıyıcısı olması dolayısıyla bireyler ve şeyler arasında bağ kurar. Toplumsal aktörlerin dil sayesinde toplum veya topluluk içinde varlığını sürdürmesi ve öteki olarak diğer bireylerle sosyalizasyon süreçlerine girmesi, birey olarak kimlik ve aidiyet algısı inşa etmesine yardımcı olur. Toplumsal aktörler aynı dili konuştuğu öteki bireyler ile beraber bir topluluk oluşturur ve bu topluluğun başta kültür olmak üzere yapısını dil sayesinde girmiş oldukları sosyalizasyon süreçleri sonucunda oluştururlar. Bu bağlamda dil ve kültür, bireylerin içinde yaşadığı toplumdan bağımsız olarak düşünülemez. Günümüz postmodern toplumlarının bir özelliği olan çokkültürlülük, ana akım toplum yapısı içinde birden fazla dilin konuşulmasını, bu sayede de çokdilli bir algının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Çokdillilik, genel olarak yaygın olarak konuşulan diller üzerinden tartışılmasına rağmen

tarihsel olarak çokkültürlü bir yapıya sahip olan ve birçok farklı kültürün tarih boyunca karşılaştığı bölgelerde çokdillilik yaygın bir durumdur.

Van Gölü Havzası ve verimli hilalin üst kısmı olarak tarif edilen bölgeler, tarih boyunca birçok farklı kültüre ev sahipliği yapmıştır. Bu bölgelerde farklı kültürler ve dolayısıyla farklı diller bir arada bulunma imkânı elde etmiştir. Bu bölgelerde çokdillilik toplumsal yapının bir sonucudur. Bireyler, toplumsal yapı dolayısıyla çokdilli olmuşlardır. Çalışma kapsamında Ekindüzü köyünde kaybolmakta olan bir dili konuşan son iki kişiden biriyle yapılan görüşme analiz edilmiştir. Ekindüzü köyü toplumsal yapısı itibariyle uzun yıllar hem Süryanilerin hem de Müslüman grupların birlikte yaşadığı bir köydür. Köyde Süryanicenin eski bir lehçesi olan Hertevince hem Süryaniler tarafından hem de diğer gruplar tarafından konuşulmuştur. Ekindüzü köyü 1990'lı yılların sonuna kadar çokdilliliğin ve çokkültürlülüğün bütün özelliklerini göstermiştir. Günümüzde ise Süryanilerin köyden göç etmeleri nedeniyle bu lehçeyi konuşan son iki kişi kalmıştır. Bu kişiler Süryani değildir. Bu yönüyle çalışma kapsamında görüşme yapılan kaynak kişi çokdilliliği ve çokkültürlülüğü yaşamış biridir. Çokdilli olmasının yanında kaybolmakta olan bir dili konuştuğu için farklı bir dil ve kültür algısı vardır. Köyde Hertevin lehçesi, sosyal öğrenme yoluyla diğer gruplar tarafından öğrenildiği için bu lehçenin başkalarına öğretilmesi söz konusu değildir. Kaynak kişi küçük yaşlardan itibaren Süryani arkadaşlarıyla sosyalizasyon süreçleri sonucunda bu lehçeyi öğrenmiştir. Ancak dilin devamı için ötekiye ihtiyaç duymasından dolayı ve Ekindüzü köyünde Süryanilerin göç etmesinden sonra öteki (dil, konuşmak için gerekli kişi) olarak kimse kalmadığı için Hertevince kaybolmaya yüz tutmuş durumdadır.

Kaynakça

Aksan, D. (2015). Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim (1. 2. 3. Ciltler). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, VI. Baskı.

Boyatzis, R. E. (1998). Transforming qualitative information: thematic analysis and code development. London: Sage Publications.

Çetinkaya, S. (2017). "Çok Dillilik ve Kimlik". Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10 (50), 371-377.

Demirci, K. (2017). Türkoloji İçin Dilbilim: Konular, Kavramlar, Teoriler. Ankara: Anı Yayıncılık, IV. Baskı.

Göçer, A. (2012). Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine, Türk Dili, 729, 50-57.

Kerimoğlu, C. (2017). Genel Dilbilime Giriş. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, IV. Baskı.

Koç, N. (1996). Yeni Dilbilgisi. Ankara: İnkılâp Kitabevi Yayınları.

Longhurst, R. (2003) Semi-structured interviews and focus groups. Clifford, N. And Valentine, G. (Editörler). Key methods in Geography. London: SAGE.

Uygur, N. (1994). Kültür Kuramı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Vardar, B. (2007). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Multilingual, II. Baskı.

Yazoğlu, R. (2002). "Dil Kültür İlişkisi". EKEV Akademi Dergisi, 11, 21-43.

UNESCO (2018). Atlas of the World's Languages in Danger. http://www.unesco.org/languages-atlas/

https://tr.wikipedia.org/wiki/Pervari

https://www.google.com/haritalar/Ekindüzü

https://www.google.com/haritalar/Pervari

http://www.nufusune.com/27941-siirt-pervari-ekinduzu-koy-nufusu

https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40630932

GERÇEKLİKTEN KURGUYA, KURGUDAN PİYASAYA: ÇAĞDAŞ FOTOĞRAFÇILARIN GÖRSEL İLETİŞİM TASARIMI ALANINDAKİ ÜRETİMLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Suzan Orhan

Sakarya Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü
suzano@sakarya.edu.tr

Özet

Fotoğrafın gerçekle olan ilişkisi her zaman sorunlu olmuştur. Gerçeğe benzerlik oranının yüksekliği belgesel kayıt özelliğini güçlendirirken temsil olma özelliği inandırıcılığını tartışmalı hale getirmiştir. Bütüncül bir bakışla değerlendirildiğinde ise hakikati arayış biçimi olarak özgünlüğünü korumaktadır. Doğrudan / manipülatif, belgesel / sanatsal, modern / çağdaş fotoğraf yaklaşımlarının hemen hepsi, estetik ve teknik özelliklerinin ötesinde tanıklık ve iletişim özelliği ile gerçekliğin görsel parçalarıdır.

Çağdaş sanatın piyasa ile olan ilişkisi çağdaş fotoğraf için de geçerlidir. Fotoğraf sanatçıları, yıllar içinde oluşan sokak, kavramsal, belgesel, postmodern, minimalist ve çağdaş fotoğraf tarzlarını kullanarak, görsel iletişim tasarımının reklam fotoğrafçılığı alanında piyasaya ticari işler yapmaktadırlar. Örneğin, Magnum Ajansına bağlı sokak fotoğrafçısı Bruce Gilden ile savaş fotoğrafçısı Alex Majoli, Dolce Gabbana markasının 2019 ilkbahar yaz sezonu modasının fotoğraflarını çektiler. 2006 yılında, postmodern feminist fotoğrafçı Cindy Sherman, çağdaş fotoğrafçı Juergen Teller ile birlikte, Marc Jacobs markası için bir dizi reklam fotoğrafı projesi gerçekleştirdi. Juergen Teller, 2008 yılında Marc Jacobs'un moda fotoğraflarını çekmeye devam etti. Erwin Olaf, 1998 yılında Diesel markasının kot reklam fotoğraflarını, 2004 yılında ise Lavazza kahve markasının takvim fotoğraflarını çekti. Minimalist manzara fotoğrafçısı Michael Kenna ise Adidas, Audi, BMW, Huawei ve daha birçok marka için minimalist estetiğini kullanarak reklam fotoğrafları çekmeye devam etmektedir.

Dış dünyada yakaladığı gerçeklik parçalarının görüntülerini görsel iletişim tasarımının reklam fotoğrafçılığı alanında kullanan daha çok sayıda fotoğrafçı adı sayılabilir. Ticari işlerle sanatsal işleri aynı anda yapan çağdaş fotoğraf sanatçısı ise sisteme angaje olarak muhalif kimliğinden sıyrılmaktadır. Usta fotoğrafçıların reklam ve moda fotoğraflarının estetik ve ifade gücünün yüksek olmasının avantajının yanı sıra markayla birlikte duyurulan fotoğrafçının adı firmalar tarafından bir pazarlama stratejisi olarak da kullanılmaktadır. Bu problemden yola çıkan çalışmada, fotoğrafın piyasa ile olan ilişkisi, sanat ve belgesel fotoğraf alanında ikonlaşmış sanatçıların eserleri üzerinden analiz edilecektir. Sanatın ve fotoğrafın ticarileşmesi eleştirisinin aşamasından, direkt piyasaya iş yapan sanatçı ve fotoğrafçıların normal karşılanmasına evrilmesi, sanatın tasarım alanında etkili bulunuşu anlayışının başlangıcına, Bauhaus okulunun tasarım anlayışına dayandığı söylenebilir. Çalışmanın, reklam fotoğraflarını derinlikli bir şekilde kavramaya yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Fotoğraf, Gerçeklik, Piyasa, Görsel İletişim Tasarımı, Reklam Fotoğrafçılığı

FROM REALITY TO FICTION, FROM FICTION TO MARKET:

THE PRODUCTIONS OF CONTEMPORARY PHOTOGRAPHERS IN THE FIELD OF VISUAL COMMUNICATION DESIGN

Summary

The relationship of photography with reality has always been problematic. On the one hand, the height of its verisimilitude rate strengthens its documentary record feature, on the other hand, its representative feature makes its cogency controversial. When evaluated with a holistic view, it holds its authenticity as a way of seeking truth. Almost all of the unmediated/ manipulative, documentary/aesthetic, modern/ contemporary approaches to photography are the visual fragments of reality with the features of witness and communication beyond the aesthetic and technical features.

The relation of contemporary art with the market is valid for contemporary photography as well. The photography artists, by using the types of street, conceptual, documentary, postmodern, minimalist and contemporary photography, do business for the market in the area of advertising photography of visual communication design. For instance; Street photographer Bruce Gilden working for Magnum Photo Agency and war photographer Alex Majoli took photographs of the brand Dolce Gabbana's spring and summer 2019 fashion trends. In 2006, postmodern feminist photographer Cindy Sherman and contemporary photographer Juergen Teller carried out a series of advertising photography projects for the brand Marc Jacobs. Juergen Teller, in 2008, carried on taking photographs of Marc Jacobs. Erwin Olaf took jeans advertising photographs of the brand Diesel in 1998 and she took calendar photographs of the Lavazza coffee brand in 2004. Minimalist landscape photographer Michael Kenna has carried on taking advertising photographs for Adidas, BMW, Huawei, and many more brands by using minimalist aesthetic.

Many more photographers using the images of pieces of reality, which they caught in the outer world, in the area of advertising photography of visual communication design can be mentioned. Contemporary photography artist who does the commercial works and artistic works at the same time gets out of opponent identity by engaging to the system. Besides the advantage of the fact that the strength of expression and aesthetic of advertising and fashion photography by master photographers is high, the name of the photographer released together with the brand is used as a marketing strategy by the firms. In the study based on this problem, the relation of photography with the market is going to be analyzed over the works of iconic photographers in the area of artistic and documentary photography. It may be said that the phase of criticizing the idea of which art and photography are commercialized has evolved into the fact that the artists and photographers working directly for the market are taken in stride and it clearly resides to the perception of Bauhaus Design School, the starting point of the perception that the art is influential in the area of design. It's believed that the study is going to help to comprehend advertising photographs deeply.

Keywords: Contemporary Photography, Reality, Market, Visual Communication Design, Advertising Photography

Giriş

1960'lar sonrası çağdaş dönem, gerçeğin el değiştirdiği dönemdir. Bu biraz abartılı bir belirleme gibi gelebilir ancak bilginin, haberin, sanatın, tasarımın veya kültürün üretildiği alanlara bakıldığında söylenmek istenen daha iyi anlaşılabilir. Fotoğraf üzerinden kavranmaya çalışılırsa, belge niteliğindeki fotoğrafların gerçekliği türlü şaibeler taşırken, sanatsal ifade veya tasarım niteliğindeki fotoğrafların gerçeklik değeri daha güçlü olabilmektedir. Bir gerçekliğe ait belge fotoğrafları manipülasyona maruz bırakılıp dolaşıma sokulurken, bir reklamda kullanılan fotoğraf doğrudan ve daha samimi olabilmektedir. Oliviero Toscani'nin 1982-2000 yılları arasında, küresel sorunları konu edinen ve gerçek yaşamdan kesitler içeren Benetton reklam fotoğrafları bu savı ispatlayan güçlü örneklerden sadece biridir.

Çağdaş sanat kuramı üzerine çalışan Hal Foster, çağdaş dönemde, sanatın alanının stüdyo, galeri ve müze gibi kurumlardan sıyrılıp, toplumsal hareketler, ekonomik, etnik ve cinsel belirleyenler sayesinde genişlediğini, feminizm, psikanaliz ve film kuramlarının gelişmesiyle birlikte antropolojinin araştırdığı kültürün sahasına kaydığını savunur. Foster'a göre, sanatın alanının genişlemesinde kültürel çalışmaların gelişmesi, vatandaşlık hakları, çeşitli feminizmler, eşcinsellik politikaları ve çok kültürlülük de etkili olmuş ve sınırları esnetmiştir. (Foster, 2009, s. 230-244). 1990'lı yıllardan sonra web tabanlı dijital uygulamaların da devreye girmesiyle izleyiciyle etkileşim ve erişim sınırları görece de olsa ortadan kalkmış ve çağdaş sanat, yeni nesil bir etkileşim biçimini almıştır. Sanat kültürel çalışmaların alanında hareket ederken onun araçlarını da kullanmaya başlamış, haritalar, krokiler, çizimler, mektuplar, yazışmalar, bilimsel notlar, günlükler, gazete ve dergi benzeri malzemeler sanat nesnesi haline gelmiş ve bir kavram bağlamındaki tasarım sergiler artmıştır.

Çağdaş dönemde reklam ve moda fotoğrafçılığında çağdaş sanata benzer bir durum söz konusu olmuştur. İletişim, tanıtım ve satışın devamı amacıyla yapılan reklam kampanyalarının önemli bir parçası olan fotoğraf çekimleri büyük bütçeli dev yapımlara dönüşmüştür. Üstelik bu çekimleri reklam fotoğrafçılarının yanı sıra fotoğrafın başka alanlarında üretim yapanlar da gerçekleştirebilmektedir. Savaş, sokak, belgesel, sanat, kavramsal, minimalist, postmodern veya sürrealist yaklaşım ve içerikle ürettikleri fotoğraflarla ismini duyurmuş ve belirgin tarzlarıyla ikonlaşmış fotoğraf sanatçıları, büyük markaların reklam ve moda çekimleri için işbirliği yapmaktadırlar. Hatta bazı fotoğrafçılar bir marka ile özdeşleşebilmektedir. Benetton ve Oliviero Toscani; Yohji Yamamato ve Nick Knight; Marc Jacobs ve Juergen Teller; Burberry ve Mario Testino bunlardan sadece bir kaçıdır.

… kampanyalar işbirliğine dayalı bir sürecin sonucudur. Reklam ajansı ve müşteri –tasarımcı veya moda evi- ana hatlar üzerinde anlaştıktan sonra hedefledikleri vizyon, yalnızca fotoğrafçı tarafından değil aynı zamanda moda yönetmenleri, stilistler, saç ve makyaj sanatçıları, rötuşçular ve tabii ki modellerden oluşan bir ekip tarafından gerçekleştirilir. Moda fotoğrafçılığının en ileri prodüksiyon noktası, büyük bütçeli Vanity Fair çekimleriyle ünlü olan Annie Leibovitz'in çalışmalarında veya Tim Walker fotoğraflarının ayırt edici özelliği olan fantastik, tuhaf setlerde temsil edilmektedir. (Lewis, 2018, s. 122)

Bu çalışmada farklı alanlardan seçilmiş fotoğrafçıların kendi alanlarındaki stilize yaklaşımlarını, ticari markalar için de gerçekleştirme durumunun analizine ağırlık verilecektir. Piyasa için çalışan fotoğrafçılar belgesel, sokak ve savaş gibi görsel tanıklığa dayalı gerçeklik görüntülerini kaydeden Bruce Gilden ve Alex Majoli olabildiği gibi, postmodern bir feminist tavırla kimlik çalışan Cindy Sherman da olabiliyor. Çağdaş dönemin kışkırtıcı fotoğraf isimlerinden Juergen Teller ve Erwin Olaf da reklam fotoğrafları çekiyor, minimalist yaklaşımla manzara fotoğrafları çeken Michael Kenna da global markaların reklam fotoğraflarını çekmeye devam ediyor. Hem sanat ve iletişim alanında hem de reklam piyasasında işler yapan fotoğrafçıların aynı estetiğe sahip sanatsal ve ticari fotoğrafları, sanatın tasarımlaşması tasarımın da sanatsallaşmasının çarpıcı sonuçları olarak değerlendirilmektedir.

Gerçeklikten Kurguya, Kurgudan Piyasaya Fotoğraf

Tasarım kavramı, günümüzdeki anlamına sanayi toplumuyla birlikte kavuşmuş modern bir kavramdır. Metaların üretim ve pazarlama sürecini etkileyen tasarımı, sanatla etkileşimi bağlamında ele alan Rıfat Şahiner, yenidünya düzeninde sanatın tasarımlaştığını tasarımın da sanatsallaştığını savunur. Şahiner, kapitalist ekonomide iş gören sanatçı ve kuramcıların uzun bir zamandır ticarileşme tehlikesiyle baş başa olduklarını Adorno'nun kültür endüstrisi kavramından yola çıkarak açıklar; "Theodor Adorno'nun ifadesiyle "Tekel takipçidir. Gerilimi ortadan kaldırarak, çatışma ile sanatı da ortadan kaldırmaktadır. Ticari bir anlamlandırmayla sanat yeniden tasarlanır ve paketlenerek amansızca ticari bir yazgıya boyun eğer."" (Şahiner, 2015, s. 147). Sanatsal pratiklerin, tasarım estetiğinin farklı stratejileriyle dönüştürüldüğünü iddia eden Şahiner, tasarım ve sanatın karşılıklı etkileşiminin sanatçının eleştirel varoluşunu yok ettiğini vurgular:

Tasarım, estetik bir disiplin olarak meta üretimiyle yakından ilintili olmasına karşın bu kavram, aynı zamanda ayrıntılı bir şekilde düşünme, kavramsallaştırma, müzakere etme ve eleştirel düşünme süreçlerini de nitelemektedir. Kökensel olarak İtalyancada designo olarak kullanılan bir terim olan tasarım, Rönesans'tan itibaren sanatsal uygulamalara ilişkin ön hazırlıkları ve çizimleri niteleyen bir kavram olarak kullanırken aynı zamanda, yaratıcı nitelikte bir kavramsallaştırma ile de yakından ilişkiliydi. 19. Yüzyılın ortalarından itibaren tasarım, endüstri toplumunda ürünlerin planlanmasıyla yakından ilişkili bir konuma sıçrayarak, kendi başına bir alan haline geldi. Sözlükteki tanımına bakıldığında ise tasarımın günümüzde 'zihinsel plan' ya da kavramsallaştırma süreci olarak nitelendiği görülecektir. (Şahiner, 2015, s. 146).

Kültür endüstrisi kavramı, Almanya'da 1923 yılında kurulan ve uzun bir süre eleştirel teorinin önemli bir mecrası olarak etkili olan Frankfurt Okulu kuramcılarından Theodor Adorno (1903-1969) ve Max Horkheimer (1895-1973) tarafından birlikte geliştirilmiştir. 1944 yılında tamamladıkları Aydınlanmanın Diyalektiği kitabında kitle kültürü ve popüler kültür kavramları yerine kültür endüstrisi kavramını

kullanan Adorno ve Horkheimer, kültürün artık insanlar tarafından değil piyasa tarafından pazar için üretildiğini savunurlar. "Adorno kültür kavramıyla; kültürün aşağıdan ve kitlelerden yükselmediğini, yukarıdan yönetilen bir durum haline dönüştüğünü anlatmıştır." (Koluaçık, 2017, s. 135-156). Kültürün piyasa tarafından üretilen ideolojik bir gerçeklik haline gelmesi sanatın da bundan etkilenmesi ve tasarımlaşmasını, tasarımın da etkili bir pazar payı için sanatsallaşması sonucunu doğurmuştur.

Sanatın piyasalaşması ve sanat-tasarım-sanayi ilişkisinin kökeni, 18. yüzyılın ikinci yarısında, Birleşik Krallık'tan diğer Avrupa ülkelerine ve dünyaya yayılan Sanayi Devrimiyle başlayan seri üretime dayanır. Avrupa'da tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişle birlikte aristokratik yapı çözülmüş güç, burjuva ve kapitalistlere geçmiş, kırsal kesimdeki işgücü sanayi kentlerine göç ederek işçi sınıfını oluşturmuştu. Modern sanayi kentlerindeki göçmen işçiler, sağlıksız çalışma koşulları, düşük ücret, işsizlik ve en temel yaşamsal ihtiyaçların karşılanmamasıyla yüz yüzeydi. Toplumsal, ekonomik ve demografik yapı değişirken seri üretime bağlı olarak tüketim alışkanlıkları da değişiyordu. Çek yazar Alois Senefelder'in 1798 yılında geliştirdiği taş baskı (litografik baskı) tekniğinin 1800'lerin başında çok renkli kullanımının mükemmel sonuç vermesi, afiş ve ambalaj tasarımının yaygınlaşarak gelişmesine neden oldu. Mekanik kitlesel üretim malzemelerinin tüketicilere tanıtılması, Victoria Döneminde başlamış, kartpostal, çıkartma, ambalaj gibi tasarımlar yapılmıştır. 1880'li yılların başında, seri üretim malzemelerinin niteliksiz olduğu düşüncesiyle, William Morris ve John Ruskin'in öncülüğünde, el izinin olduğu üretimle doğaya dönüşü savunan Sanatlar ve Zanaatlar Hareketi (Arts and Crafts) başlamış ve bu eleştirel hareketin etkisi 1910'a kadar sürmüştür. Sanat ve zanaatın statüsünün eşit olduğunu düşünen Ruskin ve Morris, Victoria döneminin ucuz ve niteliksiz seri üretim mallarının değersiz olduğunu ve el işçiliğine geri dönülmesi gerektiğini savundular. 19. yüzyılın son çeyreğinde başlayan Yeni Sanat (Art Nouveau) dönemi sanatçı ve tasarımcıları ise hem dekoratif doğal formu hem de renkli cam, demir ve metal gibi malzemelerin kullanımını birlikte savundular. 1871-1914 arasındaki Tatlı Dönemde (Belle Epoque) Paris sokaklarını süsleyen afişler hem dönemin renkli gece hayatını ve eğlencelerini duyuran yeni bir sanat formu oldu hem de her türlü endüstriyel ürünün tanıtımına olanak verdiği için reklamcılık faaliyetini başlatmış oldu. Jules Cheret, Alphonse Mucha, Henri de Toulouse-Lautrec, Theophile Steinlen dönemin afiş ustaları olarak tarihe geçtiler. 1839'da fotoğrafın icat olması, görsel iletişim uygulamalarının alanına mekanik bir estetik kayıt yöntemini de sokmuş bulunuyordu. Gazete ve dergilerdeki haber ve reklamlarda ilüstrasyonun yanı sıra fotoğraf da kullanılmaya başlanmıştı.

Fotoğraf, ilüstrasyon, tipografi ve sanatın sanayi ile ilişkisinin netleşmesi, sanat ve tasarımın artık sanayiye hizmet eder hale gelmesi Alman Bauhaus Tasarım Okulu ile olmuştur. Bauhaus öncesinde 1907 yılında bir araya gelen bazı öncü sanatçı, tasarımcı, mimar ve sanayicinin Almanya'da başlattığı Werkbund hareketi, endüstriyel ürünlerin standardizasyonunu ve sanatla uyumlu hale gelmesinin ilk çalışmalarını yapmıştı. Modern hayatın getirdiği değişimler ve ihtiyaçlar doğrultusunda, gündelik kullanım nesnelerinden kent planlamasına kadar pek çok farklı konuyu çalışan 12 tasarımcı ve 12 sanayici birlikte çözüm ürettiler ve hemen ardından Werkbund hareketinden mimar Walter Gropius, 1919 yılında Bauhaus Tasarım Okulunu kurdu. Bauhaus Okulu sanatın sanayi ile işbirliği yapması düşüncesine dayalı bir eğitim programını içeriyordu ve modern hayatın yeni sonuçlarından biri olarak ortaya çıkmıştı. Temel tasarım dersini veren Johannes Itten'i ve okulun önemini Ali Artun, Bauhaus'un yüzüncü yılında şu sözlerle değerlendirir:

İlerde bütün dünyada mimarlık eğitiminin kılavuzu olacak Temel Tasarım (Vorkurs) dersi onun buluşu. 1923'te eğitim felsefeleri konusunda Gropius'la aralarında çıkan çatışma üzerine, görevini Rus konstrüktivizminin kurucularından Moholy-Nagy'ye bırakıyor. Bu tarihten sonra Bauhaus, sanat-zanaat birliği yerine sanat-sanayi birliğine yöneliyor ve Fordizmi, Taylorizmi, endüstriyel üretimi ve kitlesel tüketimi destekliyor. Bu doğrultuda tasarımın standartlaştırılmasına sarılıyor. Standartlaşma sayesinde insan hayatının da düzene sokulabileceğine ve bir makine gibi işlevselleşebileceğine inanıyor. Piyasanın da buna göre yapılandırılabileceğini düşünüyor ve çağdaş reklamcılık, "markalandırma" gibi "iletişim tasarımı" disiplinlerinin önünü açıyor. Kısacası baştan ideali olan "topyekûn sanat eseri" (gesamtkunstwerk) yerine, topyekûn bir sembolik iktidar dili geliştiriyor.

1932'de Berlin'e taşınan ve başında Mies van der Rohe olan Bauhaus, Nazi baskısıyla bir yıl sonra kapanıyor. Buna karşın, Mies ve Gropius da dahil Bauhausçular Nazi yönetimiyle çalışmakta sakınca görmüyorlar. Ve Bauhaus felsefesi ve estetiği Hitler Almanya'sında yükselmeyi sürdürüyor. Ancak Gropius'un ve Mies'in ABD'ye göçerek mimarlık hocalığına başlamalarından sonra, Bauhaus, II. Savaş döneminde uyanan "Amerikan modernizmi"nin "uluslararası mimarlık stili"ne dönüşüyor. Ve Okul'un kuruluşundaki sosyalist, devrimci politikalardan tamamıyla saparak, bu politikaları parçalamak üzere örgütlenen Soğuk Savaş'ın "özgür dünya" propagandasına alet oluyor. (Artun, 2019)

Bauhaus Okulu fotoğrafçıları László Moholy-Nagy, Erich Consemüller, Walter Peterhans, Marianne Brandt ve Lucia Moholy deneysel fotoğraf çalışmalarının yanı sıra okulda üretilen işlerin fotoğraflanması konusunda da çalıştılar. Moholy-Nagy, Itten'den sonra temel sanat eğitimini verdi ve okulu Ortaçağın usta çırak ilişkisine dayalı lonca eğitim sisteminden uzaklaştırarak modern sisteme taşıdı. Dessau'ya taşındıktan sonra Bauhaus Anonim Şirketi kuruldu ve okulun atölyelerinde geliştirilen prototipler sanayiye satılmaya başlandı. 1926 yılında adı Tasarım Yüksek Okulu adını alan okul, otobüs durağından, gazete satış ünitesine, çaydanlıktan, okul sırasına kadar modern hayatın gerektirdiği her şeyin tasarlandığı bir yer oldu.

Sanat ve tasarımın sanayiyle ilişkisi II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika merkezli gelişen çağdaş sanat ortamında da devam etti. 1970'li yılların neo-liberal ekonomik sistemi, sermaye ve kültürün küresel dolaşımına yol açtı. Tüketim toplumunda artan ve çeşitlenen ürünlerin rekabet ortamında yüksek kârla satışının devamı görsel iletişim tasarımı alanının çeşitlenmesine ve işbirliklerine neden oldu. Sanat piyasası tarafından öne çıkarılan bazı eserler açık artırmalarda fahiş fiyatlara satılırken, eserlerin sahibi ünlü sanatçılar ticari markalarla işbirliği yapmaya, reklam kampanyalarında yer almaya başladılar. Modern sanatın en önemli tartışma konularından biri olan sanatın özerkliği ve işlevi açısından bakıldığında oldukça trajik olan bu durum fotoğraf alanında da gözlemlendi. Günümüzde de, savaş, belgesel, sokak, güzel sanat ve daha birçok alandan profesyonel veya amatör fotoğrafçı reklam sektörüyle çalışmaktadır.

Siparişle yapılan işlerin fotoğrafçının yaratıcılığını kısıtladığına inanılsa da Edward Steichen (1879-193), Edward Weston (1886-1986) gibi dev isimlerin bile yolu reklam sektöründen geçmiştir. Bu çalışmaların fotoğrafçılara sağladığı mali kaynaklar hiç de azımsanacak cinsten değildir. Weston 1946'da Kodak için hazırlanan kampanyada ilk kez renkli fotoğraflar çekmiş, çektiği her fotoğraf için 250 Amerikan doları almıştır. Bu miktarın onun fotoğrafçılıktan kazandığı en yüksek meblağ olduğu düşünülür. Alfred Stieglitz (1864-1946), Steichen 1923'te Vanity Fair'in baş fotoğrafçısı olunca, onu sert bir şekilde eleştirmiştir. Altmış yıl kadar sonra, Amerikalı Annie Leibovitz (d.1949) yeniden yapılanmaya giden Vanity Fair'de aynı pozisyona getirildiğinde, o da "satılmış olmakla" suçlanmıştır." (Hacking, 2015, s. 498) .

Gerçekliği anlama, hayatı ve insanı keşfetme, hakikati arama gibi önemli amaçlar için fotoğraf çeken sanatçıların piyasayla bu kadar kolay ilişkilenmesi aslında yadırganacak bir şey değil midir? Moda endüstrisi ile çalışırken de gerçeklik arayışı devam edebilir mi? Bu ilişkiyi devam ettiren dinamikler nedir? Karşılıklı prestijin devamı kaygısıyla mı yoksa tamamen kar amacıyla mı yapılıyor? Marka yöneticilerinin reklam kampanyaları için stil sahibi ve profesyonel bir fotoğrafçıya ihtiyacı olabilir ama bir savaş fotoğrafçısının bu işbirliğindeki esas kaygısı veya beklentisi nedir? Burada sorgulananın, meslekleri reklam veya moda fotoğrafçılığı olanlar değil, ifade aracı olarak fotoğrafı seçen sanatçılar olduğu bilinmelidir.

Moda, ürün, endüstri, mimari, turizm, gıda ve stok fotoğrafçılığı gibi alt uzmanlık alanları olan reklam fotoğrafçılığı 1911 yılında geliştirilen rotogravür baskı tekniği sayesinde yaygınlık kazanır. Moda, güzellik ve ev ürünleri dergilerinde ilüstrasyonun yanı sıra fotoğraf kullanımına olanak sağlayan rotogravür baskı, "yarı tonlama tekniğiyle elde edilen fotoğraf röprodüksiyonlarının kaliteli, ucuz ve hızlı bir şekilde basılmasının yanı sıra baskı için pek çok ucuz kâğıt çeşidinin kullanımına olanak tanıyordu. Bunun sonucunda ticari fotoğrafçılık alanı hızla gelişti ve geniş kitlelere hitap eden yeni bir reklamcılık anlayışı doğmuş oldu." (Hacking, 2015, s. 268).

Reklam fotoğrafçılığı tarihine bakıldığı zaman, sanat fotoğrafçılarının bütün dönemlerde etkili olduğu gözlenmektedir. Alman fotoğrafçı Adolphe de Meyer (1864-1949), önce Vanity Fair ve Vogue, ardında da Harper's Bazaar dergisi için teatral kurgular yaparak reklam fotoğrafları çeken ilk önemli isim olmuştur. Edward Steichen (1879-1973) moda ve reklam fotoğraflarında kadın cinselliğini sanatsal bir şekilde kullanırken Paul Outerbridge (1896-1958) erkeklere yönelik de çalışmalar yapan ilk isim olmuştur. Albert Ranger-Patzsch (1897-1966) gibi bazı erken dönem Alman fotoğrafçılar daha nesnel, mesafeli ve bilimsel bir yaklaşımla reklam fotoğrafları çekerek markalara kimlik kazandırdılar. Moda fotoğrafçılığının gelişimi tekstil sektöründen de etkilenmiştir

Tarihsel geçmişi 1900'lerin başlarına dayanan moda fotoğrafçılığının, tekstil sektörünün ve markalarının gelişmesiyle birlikte dergi ve gazetelerde fotoğrafları yayınlanabilmesi ile geliştiği söylenebilir. Fotoğraf, moda sektöründeki yenilik ve tarzların geniş bir tüketici kitlesine ulaştırılabilmesi için en uygun iletişim araçlarından biridir. Moda fotoğraflarında ürünler kadar yaşam tarzları ve ideal fiziksel özelliklere sahip modellerin kullanılması yoluyla tüketicilerin ilgi ve istekleri uyandırılmaya çalışılmaktadır. (Ürper, 2012, s. 96).

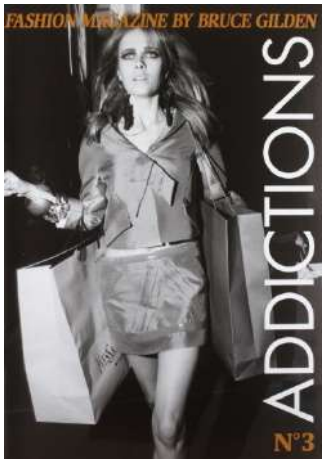
Reklam fotoğrafçılığı, II. Dünya Savaşı sonrasında iyice yaygınlaşmaya başladı. "Kullanım şekli karmaşık da olabilirdi, basit de; ahlaki davranışlardaki rahatlık, cinsellik tasvirinin mahcup bir müstehcenlikten uluorta bir kışkırtıcılığa kaymasını sağladı. Galerilerdeki işleriyle tanınan fotoğrafçılarla çalışılması, sanat ve ticaret arasındaki çizgiyi belirsizleştirdi." (Smith, 2018, s. 37)

Öte yandan çağdaş döneme gelindiğinde, reklam fotoğrafı alanındaki yaratıcı kurgular fotoğrafla diğer görsel sanatlar arasındaki sınırı da belirsizleştirmeye başlamıştır. "1980'li yıllar reklam fotoğrafı –ve özellikle moda fotoğrafı- ile görsel sanatlar arasındaki sınırın giderek bulandığı bir dönemdi." (Hacking, 2015, s. 498). Toscani, Guy Bourdin, David LaChapelle, Cedric Buchet, Juergen Teller, Richard Avedon, Annie Leibovitz, Irving Penn, Sarah Moon ve Bruce Weber gibi moda fotoğrafçıları, ürün tanıtımından çok çarpıcı yenilikçi estetik yaklaşımlarıyla dikkat çekiyorlardı. Avangard, minimalist, realist, sürrealist, postmodern ve retro çekimlerin bazıları, çağdaş dönemin ölümcül hastalığı AIDS, savaş, doğal felaketler, kimlik, tüketim, toplumsal cinsiyet, ırkçılık ve eşitlik gibi insanlığın çağdaş sorunlarını ele alıyordu.

Bruce Gilden, Alex Majoli; İnsanlık Dramlarından İnsanlık Durumlarına.

Amerikalı sokak fotoğrafçısı Bruce Gilden (d 1946), çağdaş dönemin en üretken fotoğrafçılarından biridir. Provokatif sokak fotoğraflarını, insanların karşısına aniden çıkarak ve flaş patlatarak çeken Gilden (Görsel 1), çok yakından ve renkli formatta çektiği portrelerinde sıkışmışlık hissi uyandırır. Sokaktaki hayatı, müdahale etmeden, gerçekçi yaklaşımla fotoğraflayan Gilden, moda fotoğrafları çektiği gibi moda fotoğrafını sorunsallaştıran bir seri kitap çalışması için modacılarla birlikte de çalışmıştır. 2006 yılında, Magnum Photos Fashion Magazine adıyla yedi kitaptan oluşan bir serisi yayınlanan Gilden, modanın ölümcül yedi günahı olarak belirledikleri Güç, Şöhret, Bağımlılık, Vücut İbadeti, Fantezi, Yasadışılık ve Münhasırlık'ı araştırmak için New York Times Moda editörü Anne Christenssen ile birlikte çalışır (Görsel 2). Projede, Anna Piaggi (İtalyan Modası), Bob Colacello (Vanity Fair), Azzedine Alaia, Hedi Slimane (Dior Homme), Hubert Selby Jr. Ingrid Sischy (Röportaj), Chantal Ross (Yves Saint Laurent), Viktor ve Rolf, Jean- Paul Gaultier, Michael Boroian, Mathias Orhel, Francesco Vezzoli, Laurence Benaim, Alix Browne, Catherine Örmen, François-Henri Pinault ve Carlo Ducci (İtalyan Vogue) gibi moda dünyasının önemli ikonları yer almaktadır.





Görsel 2 Bruce Gilden, Bir Aile Kalabalık İskelede Yürüyor, Coney Adası, NY, ABD, 1986 http://bit.ly/2R3tRtC

Görsel 2 Bruce Gilden, Fashion Serisi, No:3, Bağımlılık, 2006 https://amzn.to/2OWYRIZ

Global moda markası Dolce Gabbana, 2019 ilkbahar-yaz sezonu kampanya çekimleri için farklı alanlardan yedi fotoğrafçı ile anlaşır. (models.com, 2019); Magnum Ajansı üyesi sokak fotoğrafçısı Bruce Gilden ve savaş fotoğrafçısı Alex Majoli, moda fotoğrafçısı kardeşler Alessandro ve Luca Morelli, moda fotoğrafçısı Branislav Simoncik, VII Fotoğraf Ajansına bağlı savaş fotoğrafçısı Franco Pagetti ve moda fotoğrafçıları Angelo Pennetta ve Giuseppe Tornatore. (Arc Street, 2019). İtalyan moda markasının kampanya çekimlerini gerçekleştiren fotoğrafçıların her biri kendi kişisel tarzlarıyla kampanyayı fotoğrafladılar. İlk bakıldığında fotoğraflar tek bir kişinin elinden çıkmış gibi görünse de, fotoğrafçıların stillerine hâkim bir göz farklılıkları hemen görebilmektedir. Giuseppe Tornatore, sinemasal fotoğraf çekimlerini siyah beyaz tercih etmiş, diğer fotoğrafçılar renkli desenleriyle ünlü markayı renkli çekmiştir. Renkli veya monokrom çekim moda fotoğrafında mesajı oldukça fazla etkilemektedir ancak tasarımcılar Domenico Dolce ve Stefano Gabbana fotoğrafçıların tarzına güvenerek seçimlerine müdahale etmemişlerdir.



Görsel 3 Bruce Gilden, Dolce Gabbana İlkbahar Yaz Sezonu Çekimi, 2019, http://bit.ly/34BNVXT

Görsel 4 Alex Majoli, Dolce Gabbana İlkbahar Yaz Sezonu Çekimi, 2019, http://bit.ly/2RbDKVY

Kampanya çekimlerini gerçekleştiren fotoğrafçıların çoğu sadece modelleri kaydederken, Bruce Gilden, modelleri hemen yanlarındaki sıradan insanlarla birlikte fotoğraflayarak ezber bozan kareler yakalar. Sokak fotoğrafçılığındaki tarzını moda çekiminde de kullanan Gilden, basit detaylarla sıra dışı fotoğraflar üretme konusunda adını duyurmuştur. Sıradan sokakların sıradan durumları içinde sıra dışı kareler yakalayan Gilden moda çekimlerinde de aynı basit kompozisyon yaklaşımıyla çalışır. Görsel 3'te görüldüğü gibi, sokak köşesinde duran üç erkek modeli, kareye aniden giren ve objektife bakan bir adamı da dâhil ederek fotoğraflamıştır. Moda çekiminin içine gizlice yerleştirdiği şey, 1960'lı yıllarda başlayan sokakla ilişkisidir. Bu şekilde sokağın ruhunu daha gerçekçi bir şekilde yansıtmasının

yanı sıra ticari bir iş yaparken de kendi fotoğraf etkinliğini devam ettirmekte, fotoğraflara kendi imzasını atmaktadır.



Görsel 5 Alex Majoli, Scene #0525, 13 Yaşındaki Bir Kızın Cenaze Töreni, Kongo Cumhuriyeti, 2013 http://bit.ly/2RCwUJs

Fotojurnalist Alex Majoli, savaş ve belgesel fotoğraf çekerken tercih ettiği Rembrandt aydınlatmasını (chiaroscuro) moda çekimlerinde de kullanmaktadır. Öne çıkarılmak istenen bölgenin aydınlatıldığı, istenmeyen bölgelerin de karanlıkta bırakılması ilkesine dayanan Barok aydınlatmasını tercih etmesindeki amaç, ele aldığı konuyu en etkili şekilde insanlara göstermektir. Dinamik sahneleri yüksek kontrastlık kullanarak siyah beyaz formatta çeken Majoli'nin, tiyatro sahnelerini andıran fotoğrafları yoğun duygusal ajitasyon barındırmaktadır.



Görsel 6 Alex Majoli, Litvanya, 2004, http://bit.ly/2XZxt14

Görsel 7 Alex Majoli, Dior&Venetian Heritage Tiepolo Ball, Venedik, İtalya, 2019, http://bit.ly/2P1frY6

Majoli, savaş, yoksulluk ve benzeri küresel sorunlar nedeniyle yaşanan insanlık durumlarını / dramlarını noktasal aydınlatmayla çevresel bileşenlerin dikkat dağıtıcı etkisinden sıyırarak belgelemektedir. İnsanlık krizi yaşanan bölgelerde flaşla yapılan bu aydınlatma sonuçları açısından bakıldığında hümanist özellikler barındırmamakla suçlanmakta ve ağır bir şekilde eleştirilmektedir. Majoli'nin 2010 ve 2016 yılları arasında Kongo, Mısır, Yunanistan, Almanya, Hindistan, Çin ve Brezilya'da çektiği fotoğraflardan oluşan projesi Sahne'nin (Scene), 2017 yılında Howard Greenberg Galerisindeki sergisine yapılan en sert eleştiri, başkalarının mutsuzluğunu estetik hale getirdiği yönündedir. İnsanların evrensel acılarını, taşınabilir flaşla aydınlattığı ve mevcut durumu bağlamından kopartarak fotoğrafladığı için, diyalektik olmayan bir şekilde soyutlanmış acı tasviri yapmakla da

suçlanır. (Rodney, 2017). Belgesel fotoğraf açısından bakıldığında oldukça sorunlu olan yaklaşım, moda fotoğrafı çekimlerinde oldukça işlevsel sonuçlar yaratmaktadır. Görsel 7'de yer alan Dior yüzük fotoğrafında, kadın modelin bedeninin büyük bir bölümünü ve çevredeki unsurları siyaha atarak dışarıda bırakmış ve ürünü ön plana çıkarmıştır. Reklamcılık açısından bakıldığında oldukça başarılı sayılabilecek bu vurgulamacı soyutlama, Görsel 5 ve 6'daki gibi gerçekliğin algılanması gereken insanlık dramlarında uygulandığında, izleyiciye acının estetize edilerek sulandırıldığı duygusunu vermektedir. Susan Sontag da dâhil olmak üzere, kuramcıların fotoğrafa yapıkları en büyük eleştirilerden biridir bu aslında. Sontag'a göre fotoğraf makinesinin gözüyle gerçeklik, her zaman için ifşa ettiğinden daha fazla şeyi saklamak durumundadır. "Fotoğrafın en kalıcı zaferi, mütevazı, saçma ve yıpranmış şeylerdeki güzelliği keşfetme yeteneğine sahip oluşudur. En azından, 'gerçek' olan şey bir pathos'a sahiptir. O pathos da -güzelliktir. (sözgelimi yoksullardaki güzellik)." (Sontag, 2008, s. 124). Pathos (empati), Aristoteles'in retoriğinde, ethos (etik) ve logos (mantık) ile birlikte iknanın üç temel aracından biridir ve duygu ile işler. Majoli'nin dram fotoğraflarındaki güzellik de bu şekilde okunabilir. Ajitasyonu yüksek, izleyiciye yoğun bir şekilde duygu aktararak empati (pathos) oluşturan belgeler. Majoli'nin bu yöntemi, insanlık krizleri yaşanan noktalarda tartışmalı iş görse de, reklam fotoğraflarında tartışmasız etkili sonuçlar yaratmaktadır.

Cindy Sherman, Juergen Teller; Moda Fotoğrafında Kimlik ve Estetik Klişelerin Yıkımı

Fotoğraf kuramcısı Mark Durden, fotoğrafik portrede iki temel yaklaşım olduğundan bahseder: "Bir yanda psikolojik ifşa veya maskeleri düşürme olasılığı ile oynayan işler varken, diğer yandan bu olasılığı ortadan kaldırıp, fotoğrafik portreyi karakteri ortaya çıkarma konusunda mutlak olarak yetersiz kabul eden işler yer alır." (Durden, 2015, s. 59). Durden'e göre Cindy Sherman'ın İsimsiz Film Kareleri Serisindeki (Untitled Film Series, 1977-1980) kadın portreleri, kadın benliğini ortadan kaldıran ve ifadeyi sorgulayan bir özelliğe sahiptir. Sherman'ın anonim film kareleri olarak kurguladığı fotoğraflardaki basmakalıp otoportreleri, erkek bakışı ile görülen uçucu kadın imgeleridir. Laura Mulvey'in, 1975 yılında ilk defa kullandığı ve Oxford sözlüğünde "heteroseksüel erkeğin seyirci olduğunu baz alarak, film ve görsel medya üretme ve genellikle kadını objeleştirme eğilimi." (Özcan, 2017) olarak tanımlanan erkek bakışı (male gaze) kavramını bozan bir yapı da söz konusudur. Arzulanan kadınla gerçek kadın imgesi arasında gidip gelen tekinsiz otoportreler, fanteziyi inşa etmekten çok yıkmaya yarayan ve kadın imgesinin çeşitliliğini vurgulayan bir işlev taşır.

Sherman, 1985-89 yılları arasındaki renkli otoportrelerinde biraz daha sertleşir. Yatakta veya yerde uzanarak derin düşüncelere dalmış kadın tasvirleri ve bedensel atıklarla oluşturulan kompozisyonlar erkek bakışıyla kurulmuş tasvirlere asla benzememektedir. "Kadın bedeni, çürümekte olan gıdalar, kusmuk, adet kanı, "kozmetiğin gizlemek üzere tasarlandığı beden sıvılarının gizli maddeleri" ile yer değiştirmiştir. Mulvey bu tür çalışmaların, kadınların fetişist tasvirinden kopuşa işaret ettiğine inanır ve efendilik taslayan erkek bakışına yönelik bedensel bir meydan okumayı etkinleştirdiklerini düşünür. Kadın bedeni dağılarak parçalandıkça, fotoğraflar da bağlayıcı olmaktan çıkar." (Durden, 2015, s. 286). Sherman, toplumun kadına atfettiği temsil biçimlerini sorguladığı otoportrelerine Tarih Portreleri ve günümüzde de Instagram portreleri serisi ile devam etmektedir.





Görsel 8 Cindy Sherman, Juergen Teller, Marc Jacobs, 2005 http://bit.ly/37RbbU0

Görsel 9 Cindy Sherman, Juergen Teller, Marc Jacobs, 2005 http://bit.ly/2OBIDWR

Sherman, Juergen Teller ile birlikte, 2005 yılında, modacı Mark Jacobs'un reklam projesinde yer alır. Proje için oluşturulan otoportreler, moda fotoğrafı idealinin oldukça uzağındadır. İngiltere'de moda ve müzik endüstrisi için çalışan Alman fotoğrafçı Juergen Teller, Vogue, Face ve İngiliz Punk dergisi i-D için Björk ve Kurt Cobain gibi ünlü sanatçıları fotoğraflamış, moda çekimlerinde ise piyasanın ideal güzellik anlayışının dışındaki tarzıyla dikkatleri çekmiştir. Sherman ve Teller'in, çağdaş sanatın ve çağdaş fotoğraf anlayışının özgürlük alanında kurguladıkları yeni nesil moda fotoğrafları, güzel kadın ve yakışıklı erkek idealiyle uyuşmaz. Marc Jacobs 2005 İlkbahar sezonu kıyafetleri için çekilen 29 fotoğrafın yer aldığı çalışma Juergen Teller, Cindy Sherman, Marc Jacobs adıyla 2006 yılında Rizzoli Yayınları tarafından kitap olarak basılır.

Sherman ve Teller, Marc Jacobs markasının ilkbahar kreasyonuna ait kıyafetleri adeta kostüm gibi kullanırlar. Moda dünyasının gösterişli ve estetik modellerin yerini, orta yaşın üzerinde, kilolu ve sıradan halleriyle alan iki sanatçı, moda dünyasının mevcut estetik kıstaslarıyla alay ederler (Görsel 8-9). Eleştirel yaklaşımın ötesinde gerçekçi yaklaşımla da dikkat çeken fotoğraflar satışı arttırmaktan çok dikkat çekmeye ve sansasyon yaratmaya çalışır gibi görünmektedir.

Juergen Teller'in müzik ve moda endüstrisi için çektiği diğer fotoğraflarda da benzer bir sıra dışı yaklaşım mevcuttur. Gösterişten uzak moda fotoğrafları ile alternatif bir yaklaşıma sahip olan ve kendini bu tarzıyla moda dünyasına kabul ettiren Teller, Sherman ile aynı dili yakalayabilmiştir. Sherman'ın, toplumsal olarak inşa edilmiş kadın imgesinin kalıplarını kırması gibi Teller de müzik ve moda fotoğrafçılığındaki klişe kalıpları kırmıştır. Teller'in moda fotoğraflarında en çok kullandığı model, moda endüstrisinin kıstaslarına pek uymayan kısa boylu ve gösterişsiz Kate Moss'tur. Hastalıklı denecek kadar zayıf görünümüyle post-estetik bir güzelliğe sahip olan Moss'u, çağdaş dönemin ikonu haline getirmiş, sıradanlığı ve basitliği moda dünyasındaki alternatif eğilimlerden biri olarak –ister istemez- pazara sürmüştür. Fakat Teller'in moda dünyasının geçerli kalıplarını kırması ve alternatif olma durumu kısa zaman içinde yeni bir moda haline gelmiştir.

Erwin Olaf; Moda Fotoğrafında Tarihi Kurgular

Hollandalı çağdaş fotoğraf sanatçısı Erwin Olaf (d.1959), 1980'lerdeki kariyerine gece hayatını fotoğraflayan bir foto muhabiri olarak başladı. Dekor, kostüm ve modellerle oluşturduğu anlatısal sahne kurgularıyla fotoğraflarını çeken Olaf'ın, Kareler, Satranç Adamları (1987-88) ve Siyahlar (1990) gibi siyah beyaz projelerinin yanı sıra Yağmur (2004), Umut (2005), Keder (2007), Kraliyet Kanı (2000), Alacakaranlık (2009) ve Moda Kurbanları (2000) adlı renkli projeleri mevcuttur. Anıtsal büyüklükte tabloları ve sahne düzenlemeleriyle Hollanda kültürü ve sanatının önemli bir temsilcisi olarak kabul edilen Olaf, cesur konu seçimleriyle moda ve reklam sektörünün de tercih edilen ismi olmuştur.

(https://erwinolaf.com). Kose, Kohler, Moooi, Lavazza, Diesel Denim ve Bottega Venetta gibi global markaların moda ve reklam fotoğraf çekimlerini yapan sanatçı aynı zamanda görüntü yönetmenliği de yapmaktadır.





Görsel 10 Erwin Olaf, Leydi Di † 1997, 2000 (Kraliyet Kanı) http://bit.ly/2rDwgAw

Görsel 11 Erwin Olaf, Fil, Lavazza Takvim, 2004 http://bit.ly/2DypO0y

Hem kendi sanatsal projelerinde hem de moda çekimlerinde sinemasal sahne kurguları yapan sanatçının her karesinde ayrı bir hikâye yer alır. Sahne kurgusunun yanı sıra dijital manipülasyonla stilize hale getirilen reklam fotoğrafları illüstratif özellikleriyle plastik bir dünyayı tanımlar. Bazı proje çekimlerinde yüksek ışık (high key) bazı proje çekimlerinde de düşük ışık (low key) kullanarak dramatik etkiyi arttırır. Kraliyet Kanı projesi ve Lavazza takvim çekiminde kullandığı yüksek ışık ile Berlin projesi ve Diesel kot reklamı çekimlerinde kullandığı düşük ışık, şeffaflıkla gizem arasında gidip gelen fotoğraf stilinin iki temel yapı taşıdır.





Görsel 12 Erwin Olaf, Freimaurer Loge Dahlem, Berlin, 22 Nisan 2012 http://bit.ly/2qZEXFo

Görsel 13 Erwin Olaf, Üstün Kıyafet, Diesel Kot, 1998 http://bit.ly/33BQibM

Erwin Olaf'ın mükemmeliyetçi estetiği, sahne kurgularının yanı sıra fotoğraflarındaki dinamik aralığı etkili kullanmasından da kaynaklanmaktadır. Görsel 12'teki Freimaurer Loge Dahlem adlı fotoğraf 2012 tarihli Berlin serisinde yer almaktadır. Seri, 1989 yılında yıkılan Berlin Duvarı ve Almanya tarihindeki ırkçılık, faşizm ve diğer gerçekliklere gönderme yapan kurgu fotoğraflardan oluşmaktadır. Takım elbiseli küçük çocuğun Hitler'i çağrıştıran duruşu, üstüne iliştirilmiş madalyaları ve güçlü atletik

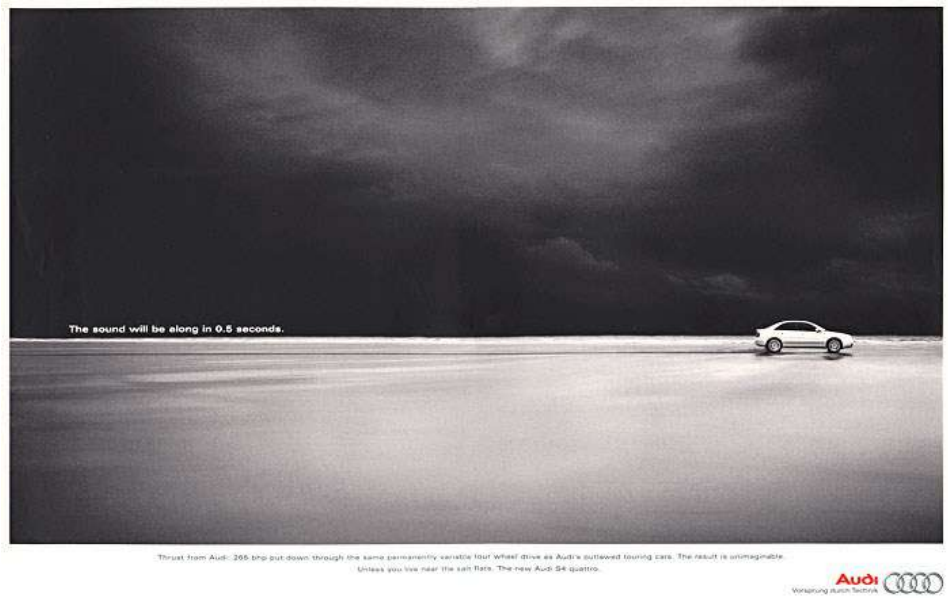
bedenine rağmen siyahî adamı küçültücü şekilde işaret edişi, hemen arkalarındaki duvarda duran beyaz asker tablosu ve mekânın kahve tonlardaki atmosferi ile kurgu tamamlanmaktadır. Aynı karanlık ve otoriter atmosfer, Görsel 13'de yer alan Diesel Kot reklam fotoğrafında da kurulmuştur. Reklam fotoğrafında Diesel marka kot giymiş çağdaş bir Meryem ikonunun önünde duran dört rahibe yer almaktadır. Başlarında rahibe örtüsü, ellerinde tespih ve Diesel kot giymiş olarak tasvir edilen rahibelerin sadece soldan üçüncüsü karşıya bakmaktadır, diğer üçü objektife bakmadan dua eder şekilde tasvir edilmiştir. Dinsel gönderme kullanılarak reklam fotoğrafı çekilen Diesel kot markası kutsallaştırılmakta ve markayı giyenlere de kutsal bir değer atfedilmektedir. Öte yandan Meryem'e kot giydirilerek dinsel ikonografinin çağdaş dünyanın tüketim alışkanlıklarına göre güncellenmesi önerisi de yapılmaktadır.

Michael Kenna; Reklam Fotoğrafında Minimalizm

Minimalist stilde siyah beyaz manzara ve nü fotoğraflarıyla tanınan İngiliz fotoğrafçı Michael Kenna (d.1953), hem belgesel hem de tematik sanat fotoğrafı çekimlerindeki stili reklam çekimlerinde de kullanmaktadır. Minimalist fotoğraf, 1960'larda başlayan minimalist sanattaki yaklaşıma benzer bir şekilde, Rus avangard ressam Kazimir Maleviç'in nesnesiz dünya tasavvurunu ve Alman mimar Mies van der Rohe'nin "az çoktur" (less is more) ilkesini hem içerik hem de biçim açısından benimseyip uygulamayı içerir. Kadrajın içine minimum leke dahil edilerek, sembolik ve metaforik göndermelerden kaçınılarak çekilen fotoğraflar, nesnelerin formunu daha çok geometrik olarak tanımlamaya elverişlidir.

Hiroshi Sugimoto, Harry Callahan, Hans Hilterman, Grant Hamilton ve Mark Meyer ile birlikte minimalizmi tercih eden fotoğrafçılardan biri olan Michael Kenna, belirsizliği artıran hava perspektifini de etkili bir şekilde kullanır. 1988-2000 yılları arasında, Belçika, Polonya, Fransa ve Almanya gibi Avrupa ülkelerindeki toplama kamplarının kalıntılarını da aynı perspektifle çeken fotoğrafçı, insanlık tarihinin trajik hafıza mekânlarından ticari markalara uzanan geniş bir çalışma aralığında biçimsel benzerlik sergiler. Yağmurlu, sisli veya karlı havalarda gün doğumu ve gün batımında çekim yapmayı tercih eden Kenna, Adidas, Audi, Bank of America, BMW, DHL, HSBC, Huawei, Jeep Chrysler, Mercedes, Volvo, Rolls Royce, Nissan, Range Rover, Toshiba, British Airway, Shiseido ve daha birçok global markanın reklam fotoğraflarında, siyah beyaz ve grinin tonlarıyla çalışır. Grafik tanımlamaların hâkim olduğu, bol grenli ve gizemli minimalist fotoğraflar dünyanın en güçlü markaları tarafından reklam amaçlı kullanım için yoğun bir şekilde talep edilmektedir. Hem toplama kamplarındaki krematoryumların hem de ticari markaların aynı fotoğrafçı ve aynı estetikle belgelenmesi hümanist duyarlılığın inandırıcılığını azaltma gerçeğini gün yüzüne çıkarmaktadır:

Sanatla tasarımın giderek birbiriyle örtüşür hale gelmesi, eleştirmenlerde eleştirel alanın yok oluşuna ilişkin bir ürküntü yarattı. Aynı zamanda giderek daha çok sayıda sanatçı, sanat ve tasarımın kesişme noktasını, ticari alana eleştirel olabilmek için uygun bir konum olarak benimsiyor; ve tam da bu noktada, her iki kavramın karşılıklı olarak yer değiştirmesinin sağladığı benzersiz araçlarla yeni deneyim ve keşifler peşine düşüyor. Kültürel ürünlerin tasarımı ile şekillenen ve kontrol edilen küresel ekonomide, sanatsal pratikler tasarım estetiğinin farklı stratejileriyle dönüştürülüyor. (Şahiner, 2015, s. 147)



Görsel 14 Michael Kenna, Audi http://bit.ly/2qTxiZn

Karanlık bir gökyüzünün önünde şeffaf yolda ilerleyen bir arabanın yer aldığı Audi reklam fotoğrafı (Görsel 14), arabanın yönünde ilerleyen tipografi ile tamamlanmıştır. Gökyüzündeki ışık huzmesi sayesinde belirginleşen bulutlar dışında fotoğrafta somut olan tek şey arabadır. Minimalist soyutlanmış nesnesiz mekân arabanın ön plana çıkartılarak vurgulanmasına oldukça uygun bir ortam oluşturur.

Sonuç

Sanayi Devrimi sonrası oluşan tasarım disiplini, sanatın estetik kodlarını kullanarak görsel örgütleme faaliyetlerini gerçekleştirir. Görsel iletişim tasarımı ise sanatın yanı sıra iletişim disiplinini de kapsayan bir sürece işaret eder. Küresel hareketlilikle şekillenen ekonomi ve kültürün etkili olduğu günümüzde ise sanatın tasarım haline gelmesi tartışılıyor. Yüksek satış stratejisi için oluşturulan ticari yöntemlerin sanata uygulanması uluslararası sanat fuarlarında, bienallerde, müzelerde ve galerilerde gözlemlenmeye başlanırken, ilişkisel estetik gibi kuramlarla desteklenen çoklu anlatısal yaklaşımlar da sanatsal düzenlemeleri tasarım haline getirmekte etkili olmaktadır.

Sanat ve tasarımın karşılıklı etkileşimi fotoğraf alanında da gözlenmektedir. Görsel iletişim tasarımı alanlarından reklam fotoğrafçılığı ve onun kapsama alanında yer alan moda fotoğrafçılığı, son çeyrek yüzyılda büyük bir değişim sürecine girmiştir. Sürekli artan rekabet ortamı, krizler ve tüketim alışkanlıklarının hızla değişmesi, ürün tanıtımlarında sıra dışı yöntemlerle öne çıkmayı zorlamaktadır. Çok uluslu kapitalizm, üretilen metaları müşterilere tanıtmak için basit reklam kampanyalarıyla yetinmemektedir. Ürünü değil, ürüne dair imajı güçlü ve ilgi çekici kılma çabasıyla ünlü isimleri reklam yüzü olarak kullanırken, reklam filmleri ve fotoğraflar için, adı ve tarzıyla tanınmış sanatçılarla çalışmaktadırlar. Ticari açıdan bakıldığında çok sıradan görünen bu durum, sanatçının eleştirel yönünün tamamen ortadan kalkması ve ticarileşmesi anlamına gelmektedir. Mevcut sistemle kurulan organik ilişki sanatçının yerini sorgulatırken sanat dünyasının da benzer durumda olması kültür endüstrisinin bir sonucu olarak okunmaktadır.

Gerçekliğin kaydı ve aktarımında önemli işlevi olan fotoğraf, tasarım ve tanıtım amacıyla geniş bir ticari kullanım alanına sahip hale gelmiştir. Reklam piyasasında çalışan fotoğrafçıların yanı sıra sanat ve iletişim alanında üretimler yapan fotoğrafçıların da ticari çekimler yapması, sanatçının ve/veya fotojurnalistin güvenilirliğini sarsmaktadır.

KAYNAKÇA

Arc Street. (2019, Ocak 17). Kasım 30, 2019 tarihinde arcstreet.com: http://www.arcstreet.com/2019/01/dolce-gabbana-spring-2019-advertising-campaign-captured-by-bruce-gilden-alex-majoli-alessandro-and-luca-morelli-branislav-simoncik-f adresinden alındı

Artun, A. (2019, Şubat 27). e-skop.com. Aralık 1, 2019 tarihinde e-skop.com: https://www.e-skop.com/skopbulten/bauhausun-100-yili/4591 adresinden alındı

Durden, M. (2015). Fotoğraf Bugün. (E. G. Yiğit Adam, Çev.) İstanbul: Akbank Sanat.

Foster, H. (2009). Gerçeğin Geri Dönüşü, Yüzyılın Sonunda Avangard. (E. Hoşsucu, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hacking, J. (2015). Fotoğrafın Tüm Öyküsü. (A. Bozkurt, Çev.) İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

https://erwinolaf.com. (tarih yok). Kasım 29, 2019 tarihinde https://erwinolaf.com: https://erwinolaf.com/biography adresinden alındı

Koluaçık, İ. (2017). Eleştirel Teorisyenlerin Kültür Endüstrisi Kavramı Çerçevesinde Sanata ve Sinemaya Yaklaşımları. Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi (AKAR), 2(3). Aralık 12, 2019 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/317399 adresinden alındı

Lewis, E. (2018). İzmler, Fotoğrafı Anlamak. (M. M. Aydemir, Çev.) İstanbul: Hayalperest.

models.com. (2019). Kasım 30, 2019 tarihinde models.: https://models.com/work/dolce--gabbana-dolce--gabbana-ss-2019/1041739 adresinden alındı

Özcan, D. (2017, 10 10). gaiadergi.com. 11 27, 2019 tarihinde gaiadergi.com: https://gaiadergi.com/cindy-sherman-feminenlige-cinsiyet-yargilarina-meydan-okuyan-portreler/ adresinden alındı

Rodney, S. (2017, Mart 22). hyperallegic.com. Aralık 4, 2019 tarihinde hyperallergic.com: https://hyperallergic.com/366948/photographs-that-aestheticize-human-suffering/ adresinden alındı

Smith, I. H. (2018). Fotoğrafın Kısa Öyküsü. (D. Öztok, Çev.) İstanbul: Hep Kitap.

Sontag, S. (2008). Fotoğraf Üzerine. (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı.

Şahiner, R. (2015). Çağdaş Sanatta Temsiliyet Krizi. İstanbul: Ütopya Yayınevi.

Ürper, O. (2012). Dijital Teknoloji Çağında Reklam Fotoğrafçılığı. İstanbul: Say Yayınları.

SANAL DÜNYADA MİLLİ KAHRAMANLARA DUYULAN İHTİYAÇ

Dr. Öğr. Üyesi Cevdet ŞANLI

cevdetsanli@gmail.com

ÖZET

Toplumlardaki değişimleri ve gelişmeleri takip edebileceğimiz en somut yerlerden biri de dil yadigarlarıdır. Atalarımızın mirası olan dil yadigarlarımız gerek sözlü, gerekse yazılı olarak bize intikal ettiklerinde onlar vasıtası ile ecdadımızın dünyaya bakış açısını, nasıl bir hayat macerasından geçtiklerini, hüzünlerini ve sevinçlerini, yaşayışlarını ve inançlarını buralardan öğreniriz. Edebi ürünler hayatın birer aynasıdır. Bu aynaya iyi baktığımızda aslında kendimizi geçmişimiz ile birlikte görürüz. Yazılan herhangi bir roman, okunan veya söylenen herhangi bir destan sadece sanat eseri değildir; aynı zamanda o zamanki insanı ve hayatı bize yansıtan bir aynadır. İşte çizgi roman maceramız da bu bakış açısı ile ele alınmalı ve ona göre değerlendirilmelidir. Çalışmamızda bir nebze de olsa buna değinilmeye çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: modernleşme, çizgi roman, Osmanlı, Tanzimat, edebi eser, milli kahraman

TARİHİ SÜREÇ ve SONUÇLARI

Türk Dili ve Edebiyatı, binlerce yıllık sözlü geleneğin ürünü olarak yazılı kaynakları itibarı ile 2000 yıllık geçmişe sahiptir. İslam öncesi ve sonrası binlerce değil, milyonlarca edebi ürünü, farklı coğrafyalarda, farklı lehçelerde ve şivelerde yazılı kaynak olarak ortaya koymuştur. Miladi 1789'a gelindiğinde dünya Batı kaynaklı yeni değişimlerle karşı karşıya kalmıştır. Sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik değişiklikler sadece Batı'da gerçekleşmemiş, sanayi ve endüstriyel devrimler, bütün coğrafyaları etkilemiş. Batı teknolojik üstünlük sayesinde öne geçmiş ve diğer kültür havzalarını da gerek zoraki, gerekse özendirerek farklı kültürleşmeye sebep olmuştur. Bunun sonucunda da 19.yy itibarı ile bu her alanda hissedilmeye başlamış, bir başka ifade ile "yeni dünya düzeni" oluşturulmuştur.

Bu yeni dünya düzeninde teknoloji ve endüstri kimin elinde ise güç de onların elinde olmuştur. Batı bakış açısıyla oluşan bu dünyada farklı kültürlere tahammül yok denecek kadar azdır. Yeni değer yüklemeleri, değerli kılınma veya değerli sayılma Batı normlarına göre ölçülmekte, sanat ve edebiyat da bundan payını almaktadır. Ülkemizde Tanzimat (M.1839) Fermanı ile oluşturulan yeni devlet anlayışına doğru orantılı olarak ortaya çıkan Tanzimat Edebiyatı da bundan nasibini alır. Binlerce yıllık Türk edebiyatı, artık Avrupai tarz edebi akımların sahne aldığı bir edebiyat görünümüne bürünür. Avrupa'daki gelişmeler çok kısa zamanda bütün Osmanlı coğrafyasında sergilenmeye başlanır. Bu, Osmanlı Devleti ve aydınlar eliyle bütün kesimlere ulaştırılmaya çalışılır.

Matbaanın Batı'da kullanılmaya başlaması ile matbuat hayatı da hızlı bir yükseliş gösterir. Çok çeşitli edebi eserler, fikir akımları hızlı bir şekilde yayılma imkanı bulur. İtibar görenler Batı kökenli olunca Batı taklidi had safhaya ulaşır. Bu gücü elinde bulunduranlar, aslında matbuatla yeni dünya düzenini kurmaya ve bu düzende sadece kendilerinin ürettiklerinin değerli olduğuna adeta bütün dünyayı inandırmışlardır. Buna inananlar ancak Batılı anlayışta olunursa, Batılı gibi yaşanılırsa muasır medeniyetler seviyesine ulaşılacağı zehabına kapılırlar. Aklı olan hiç kimse insanın hayatını kolaylaştıran, insanın hayatına giren teknolojiye karşı değildir; ancak bunun kendi medeniyet tasavvurlarımız çerçevesinde süzgeçten geçirilmesi gerekiyordu; maalesef İslam medeniyeti olarak bunu beceremedik. Bunun sonucunda da Batı'nın ürettiği teknolojik ürünler gibi, onun kendi kültür kodlarına dayanarak ürettiği sanat ve edebiyat ürünlerini de taklidi olarak almak zorunda kaldık. Dolayısı ile bunun toplumsal ve siyasal sonuçlarını da maalesef 150 yılı aşkın bir süredir çekiyoruz.

Batı'nın ürettiği teknoloji dünyevi işlerimizi belki kolaylaştırdı; ama insanlığımızı kaybettik. Gazete ilk çıktığında masumane gözüküyordu; ancak daha sonraları anlaşıldı ki ülkeleri yönetmek isteyenler gazeteler üzerinden "algı" oluşturarak bunu yapıyorlar. Toplumun nasıl inanmasını, nasıl yaşamasını, nasıl hayata bakmasını istiyorlarsa gazete vasıtası ile bunu düzenlemeye başladılar. Günümüze gelindiğinde ise artık gazete ve gazetecilik çok daha çeşitli araçlarla MEDYA halini aldı. Artık ülkeler veya toplumlar askeri emperyalizm ile değil, kültür emperyalizmi ile yönetilir hale getirildi. Bu süreçte maalesef bizler yine sınıfta kaldık. Binlerce yıllık kültürel varlığımızı hiçbir değeri yokmuş gibi rafa kaldırdık. Sonuç hüsran ne Batılı olduk; ne de kendimiz kalabildik. Halbuki şunu anlamamız lazım idi: Teknoloji aslında bir araçtır. Biz bu aracı anlayamadık; çünkü bu aracı üretenler kendi kültürel değerlerinden faydalanarak onu oluşturmuşlardı. Batı veya Batılı aslında nefsi temsil ediyordu. Nefis yaradılış itibarı ile doyumsuzdur ve insani değerlerin (Esas itibarı ile İslami değerlerin) düşmanıdır. İnsan nefisten ibaret değildir. Onu insan yapan ruhudur, aklıdır. Bu son ikisi ihmal edilince insanlık batağa doğru yol almaya devam ediyor.

Biz 150 yılı aşkın süredir bu gidişe "dur!" demek bir kenara ona alternatif olacak çözümler de üretemedik. Edebiyatımız Avrupai ürünler üretmeye başlayalı iki asır oldu; ama hala dünya edebiyatında esamemiz okunmuyor. Binlerce yıllık musıkimizi bir kenara bırakarak Batılı ürünler üretmeye çalıştık; ama bunda da başarılı olamadık. Kültürel varlığımızdan ve değerlerimizden vaz geçince sanal alemde de yolumuzu kaybettik. Batı kökenli edebi ürünlerle karşılaştığımızda onları kendi rengimize çeviremedik, taklitten öte gidemedik. Bunun sonucunda da günümüze geldiğimizde "popüler kültür"ün ürünlerini kullanır olduk. Batı, ürettiklerini kendi ideolojisi açısından şuurlu olarak üretti. Biz onları sadece sanat zannettik. Onların sanat diye pazarladığı şey aslında bizlere karşı kullandıkları müthiş bir silah idi. Hatta bu silahın parasını da bizden tahsil ettiler, etmeye devam ediyorlar. Bu silah konvensiyonel, hatta nükleer silahtan da etkili idi. Bugün o silahın etkilediği veya etkisiz hale getirdiği milyarlarca insan var.

Tanzimat'la birlikte karşılaştığımız, roman, tiyatro, opera, kanto ve daha bir çok tür yılları kapsayacak şekilde toplumumuzda ma'kes bulmaya başladı. Tanzimat'la birlikte devlet anlayışımız, toplumu Batı yaşayış tarzına göre düzenlemeye yönelik gelişti. Farklı kültürel değerlere ve inançlara sahip vatandaşlarımız artık "tek tip" kılık kıyafete zorlandı. Devlet bununla ilgili nizamnameler, kanunlar, çıkardı. Devlet aklı, halkın buna uygun olması için her türlü aracı kullanmada beis görmedi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayınlanan Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu adlı romanı bunun müstesna örneklerindendir. Hiçbir kültür-sanat ürünü halka sorularak ithal edilmedi; halka rağmen halk için bir şeyler yapıldı.

Çizgi roman da bu anlamda ülkemize giriş yapan davetsiz misafirlerden birisi olmuştur. Ancak bu davetsiz misafirin bizi terk etmeye hiç de niyeti yoktur. Dünyadaki sosyal değişimlere doğru orantılı olarak ortaya çıkan sanat akımları toplumlarda karşılık buldular. 1940'lı yıllarda 2. Dünya savaşı yıllarında savaştan bunalmış Paris'te Tarzan ve Gordon gibi dizilerin kapalı gişe oynaması bunun alametidir. Yakup Kadri'nin Sodom Gomoresi bizde de buna benzer hayatların olduğunu gösterir. Bir tarafta ülkesi için savaşanlar; öbür tarafta işgalcilerle vur patlasın, çal oynasın bir hayat sürmek isteyen kendine yabancılaşmış insanlar gürühu…

17.yy'dan itibaren teknolojinin hızlı gelişimine paralel olarak, tarım toplumları yavaş yavaş sanayi toplumu halini almaya başlayınca, köyünden kasabasından kopup şehre gelen insan oralara uyum olma süreci yaşadı. Uyum olamayınca şehirlerin kenarlarında varoşlar/gecekondular oluştu. Pazar yerleri, panayırlar, festivaller kültürel etkileşimin en yoğun olduğu yerlerdi. Buralarda ortaya çıkan ürünler farklı coğrafyalara insanlar vasıtası ile taşınıyordu. Aslında küreselleşmenin ayak sesleri daha o zamanlardan duyulmaya başlanmıştı.

İslami hayatın gündelik hayatımızı çepeçevre kapsadığı, tanzim ettiği durum terk edilmeye başlamış, Avrupai hayat tarzı bütün toplum kesimlerine sirayet etmeye başlamıştı. Cumhuriyet'le birlikte devlet yüzünü Batı'ya dönünce toplum da buna ayak uydurmak, bin yıllık kültüründen vaz geçmek zorunda kaldı. Direnenler, ya da buna meyledenler de toplum nezdinde itibarsızlaştırıldı.

20.yy Milli devletlerin tarih sahnesine çıktığı yüzyıl olacaktır. İmparatorluklar çağı geride kalmıştır. Milli devletlerin kendilerini devam ettirebilmeleri, toplumu bir arada tutabilmeleri için bir kısım unsurları devreye sokmaları gerekmektedir. Bunlardan bazıları tarih birliğidir, dil birliğidir, kültür birliğidir, din birliğidir. Geleneksel yapılar terkedilerek modern yapılara geçiş sürecinde bu ihtiyaçlar had safhaya ulaşır. Milleti bir arada tutan bir üst kültür gereklidir. Asgar-ı müşterekeler terk edilip azam-ı müştereklerde buluşmak mecburi hale gelmiştir.

Yeni Türk Cumhuriyeti'nde bir üst kültürün devlet tarafından teşvik edilerek gelişiminde otuzlu yıllar önemlidir. İktidar meşruiyet krizine yanıt verebilmek için ürettiği ideolojiyi (Kemalizm) bu yıllarda kültürel düzeyde yoğurmuş, biçimlendirmiştir.(Cantek, 2014; 46)

Gelenekselden modernliğe dönüşüm sürecindeki geçiş toplumlarında geleneksel olanla yeni gelişen ilişki ve biçimler arasında sert bir çatışma vardır. Otuzlu yıllarda ivmesi daha belirginleşen kültür politikalarına bakarsak, modernliğin formülasyonu ile beraber yeni bir dil, kültür ve tarih yaratıldığını görürüz. Modernleşmekten söz açan her konuşma tarihe göndermelerle ve "Yüce Türk Milleti"nin üstün özellikleriyle doludur. Toplum (millet) bu söylemle kendine tapınmaya çağrılır gibidir! CHP T.C.'nin milletleşme sürecinde Arşimet noktasını bulmuştur: Türklük !... (Cantek, 2014; 46)

Gözler geçmişe döner : Bir dil "canlandırılır", gelenekler hatırlanır ve övgüye değer saf özellikler saptanır. "Orta Asya'dan gelen Türkler" üstüne Ergenekon ve Dede Korkut destanları rağbet görür. 1931'de Türk Tarih Kurumu, 1932'de Türk Dil Kurumu, 1936'da Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi kurulur. Ezan Türkçe okunmaya başlanır. Din anlayışı değişmiştir. "Aydınlanmış", modernleşme taraftarı din alimleri revaçtadır. Bu din adamlarının onaylandığı dinsel ritüeller yüzyıllar boyunca alt sınıfların dayanışmasını sağlayan ortak seramonilerden öteye gitmez. Böylece yukarıdan aşağıya tanımlanan bir din kavramı aynı şekilde inşa edilen milliyetçiliği bütünler. Devletin bir üst kültür olarak kurguladığı milliyetçilik, din ögesini laiklik dolayımıyla araçsallaştıran bir millet anlayışı üzerinde hayat bulmuştur. (Cantek, 2014; 47)

Cumhuriyet kurucuları, askeri sahadaki tecrübeleri, dünya üzerinde gelişen yeni düzenler çerçevesinde Osmanlı Hanedanı'nı ve anlayışı bertaraf etmek üzerine politika geliştirmek zorunda olduklarını düşünüyorlardı. Tanzimat'tan itibaren gelişen fikir akımları Cumhuriyet kadrolarını da etkilemiştir. Bu çerçevede yeni dünya düzeninde Batı'ya yüzünü dönmemiş, Batılı olmamış/olamamış toplumlara hayat hakkı tanınmayacağı düşünce ve zehabından hareketle Batıcılık fikri hakim olmuş ve yeni kurulan Cumhuriyet'in ana ekseni bunun üzerine oturmuştur. Ziya Gökalp'in gerek Türkçülüğün Esasları, gerekse Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak gibi eserlerinde vurguladığı ve savunduğu fikirler devlet politikası haline gelmiştir. Bu politikanın toplumda karşılık bulması için kültür politikalarının uygulanması gerekiyordu. Bunun için de en etkin yol matbuatın ve eğitimin kullanılması idi. Kemalizm ve laisizm olarak isimlendirilebilecek kültür politikaları uygulamaya konularak matbuat vasıtasıyla toplumsal değişim gerçekleştirilme yoluna girmiştir. Matbuatın araçları içerisinde çizgi roman da vardır. Türk tarih tezi İslam öncesi dönemi önceleyen hatta Hititler'le Sümerler'le irtibatlandırılan, Güneş Dil Teorileri'yle kültür politikalarının düzenlendiği bir döneme girilmiştir.

İlk çizgi roman örneklerine ve belirli bir popülariteye ulaşmış çizgi romanlara geçebiliriz. Abdullah Ziya Kozanoğlu (1906-1966) çizer olarak olmasa bile öykü ve senaryolarıyla Türk çizgi romanı için miladdır. Yirmili yıllarda yayınladığı Kızıltuğ ve otuzlarda yazdığı Kaan o zamanlardaki büyük popülaritesinin yanı sıra altmışlı yılların en önemli çizgi romanlarının kaynağı da olacaktır. Öyküler Orta Asya'da geçer. Cengiz Han dönemindeki karmaşanın ayrıntılarıyla bezenmiştir. (Cantek, 2014; 47) Sonraları Ratip Tahir Burak (1904-1977), Suat Yalaz'ın çizgi romanları aynı yolu devam ettirmektedir.

Devlet politikasının otuzlu yıllarda ders kitaplarına yansıyan "Türk Tarih Tezi" çizgi romanların hayat damarı haline gelmiştir. 1929'daki Çocuk Sesi, 1932'deki Amcabeye Göre (Cemal Nadir), 1934'te Orhan Tolon'un ilk yerli çizgi roman "Zıp Zıp ve Arkadaşları", Afacan, Baytekin, Ecişle Bücüş'ün Gökyüzü Yolculuğu gibi çizgi romanlardan Boğaçhan'a Dede Korkut'a kadar Tarkan'dan Karamurat'a kadar birçok örnek çizgi roman veya resimli roman örnekleri toplumun, özellikle çocuk ve gençlerin dünyasında önemli yer etmiştir. 40'lı yıllarda başlayarak 70'li yılların sonuna kadar geçem dönemde

TEKSAS ve TOMMİKS, KIZIL MASKE, ZAGOR gibi dış kaynaklı çizgi romanlar toplum nezdinde önemli yer edindiler. Ailelerin, eğitimcilerin ve akl-ı selim olanların karşı çıkmalarına rağmen bu tür çizgi romanlar çeşitlenerek artmıştır. Matbuat, ülke insanının ahlaki, dini değerlerini yok eden, ayaklar altına alan çizgi romanları hayata kazandırmaya devam etti. Türkiye'de gelişen olaylara paralel olarak çizgi romanlar da kendini ona göre düzenliyordu. Ya da çizgi romanlarda ele alınan konular çerçevesinde toplumda değişmeler ortaya çıkıyordu. Türkiye 70'li yıllarda ciddi anlamda ideolojik çatışmalara teşne hale gelmiştir. Bunun gerçekleşmesinde matbuatın yayınlarının etkisi tartışılmaz.

Çizgi roman yüz yılı aşkın süredir bu toplumun gündemini oluşturmaktadır. Her şeye rağmen bununla yüzleşmemiz gerekmektedir. Bu bir vakıadır; öyleyse bundan nasıl istifade edeceğimizi tartışmalı ve orta yolu bulmalıyız. Bunun için de öncelikle yapılması gereken husus: Milli kahramanlarımıza duyulan ihtiyacı tespit etmemiz gerekmektedir. Milli kahraman kimdir? Milli kahramanlık ne demektir? Çağımızın ihtiyacı nedir? Bu çağ içerisinde milli kahramanlara ihtiyaç var mıdır? gibi daha da çoğaltılacak sorularla durum tespiti yapılmalı ve onun üzerinde planlamalar yapılmalıdır. Bunun paydaşları başta devlet kurumları olmak üzere sivil toplum kuruluşlarıdır. Paydaşlar geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızın kendi milli ve manevi değerlerine sahip çıkarak hayatını devam ettirecekse bu kitlenin iyi eğitilmesi gerekmektedir. Gelecekteki dünyada yaşayacak çocuklarımızın o zamana göre hazırlanması gerekmektedir. Bu hazırlık içerisinde çizgi roman da önem arz etmektedir. Çizgi romanı sadece yazılı ve görsel olarak düşünülmemeli, ayrıca bugün dünyaya gelen çocuklarımız dijital bir dünyaya adım atmaktadırlar. Post-modern dünya hızı ve hazzı önceleyen bir hal almıştır. Üretilen her şey çok hızlı yayılıyor; çok hızlı tüketiliyor. Bir gün önce icat edilen bir şey bir günden daha kısa sürede tüketilir hale geliyor; demode olabiliyor. Böyle bir hayat içerisinde bizim toplumumuzun uzun soluklu bir hayat yaşayabilmesi için sanal dünyada da milli kahramanlara ihtiyacı eskisinden daha çoktur.

Sanatçılar, edebiyatçılar, sosyologlar, psikologlar, düşünce adamları, din adamları, akademisyenler bir araya gelerek yeni yüzyılın gelecek stratejilerini oluşturmak zorundadırlar. Çocuklarını ve gençlerini geleceğe taşımak isteyen toplumlar bunun çalışmalarını yapmak zorundadır. Biz de Türk Milleti olarak bunun çalışmasını yapmak zorundayız. Çocuklarımız son kırk yıldır MEDYA dediğimiz kuvvetin içerikleri ile büyümektedirler. Bu içerikler bizim ürettiğimiz içerikler değildir. Bu içerikler bütün dünyayı kasırga gibi kavuran bir hal almıştır. Bundan sadece bizim toplumumuz değil; bütün toplumlar tehlike altındadır. Böyle bir durumda milli kahramanlara daha çok ihtiyacımız olduğu açıktır. Tarihimiz milli kahramanlarımızla doludur. Bu kahramanlarımızın çizgi roman ve çizgi filmler ile çocuklarımız ve gençlerimizle buluşturulması gerekmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Yerellikten milliliğe, millilikten küreselliğe, küresellikten insanlığa fayda sağlayacak medeniyet tasavvurumuz ve birikimimiz var. Ecdadımız bunu bütün soyut ve somut medeniyet unsurları ile ortaya koymuştur. Atasözlerimizden masallarımıza, destanlarımızdan efsanelerimize, türkülerimizden şarkılarımıza, ilahilerimizden deyişlere kadar bunu görmekteyiz. Somut medeniyet unsurlarımız olan hayır kurumlarımız, ibadethanelerimiz, hanlarımız, hamamlarımız ve daha nicesi bu ince, zarif, insan merkezli Şeyh Galib'in o veciz ifadesi ile: "zübde-i alem" için ve Allah rızası için yapılmış şeylerdir. Kuş saraylarından sadaka taşına kadar var olanlar hep bir medeniyet tasavvurunun sonucudur. Bunun yeni nesillere ve gelecek kuşaklara çizgi roman başta olmak üzere bir çok post-modern araçla aktarılması elzemdir.

Tarihe mal olmuş, insanlık ailesine çok önemli katkılar yapmış milli kahramanlarımızın çizgi roman vasıtası ile çocuklarımıza tanıtılması gerekmektedir. Bunu yapacak olanlar da kültür adamları olan sanatkarlar, edebiyatçılar, mütefekkirler, alimler ve ariflerdir. Bu çalışmaları mezcedebilirsek, önümüzdeki süreçte sadece kendi nesillerimize değil insanlık ailesine de söyleyeceğimiz sözümüz olacaktır; aksi takdirde uzun yıllar hayıflanmaya devam edecek ve Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun ifadesi ile : "Oğlum Mehmet! Sen otobüsü kaçırmış bir ecdadın torunusun." demekten kendimizi kurtaramayacağız.

Diliyle, kültürüyle, diniyle, musıkisi ile milli bir kimlik oluşturamayanlar milli bir şahsiyet de oluşturmazlar, dolayısı ile hangi sahada olursa olsun söyleyecek sözleri olmadığı/olamayacağı gibi yapacak işleri de olmayacaktır. Kayıp nesiller olmaya, başkalarının ürettiklerini tüketmeye devam ettikçe hem dünyamızı, hem de ahiretimiz kaybetmeye devam edeceğiz. Böyle bir yola devam etmemek temennisiyle çizgi romanımızı geliştirmeliyiz. Çağın teknolojik gelişmeleri ile de çeşitlendirmeliyiz.

Ayrıca son 30 yıl içerisindeki iletişim dünyasındaki gelişmeler, çizgi romanı çok daha üst seviyelere taşımıştır. Sanal ortamlarda üretilen milyonlarca animasyonlar, dijital çizgi romanlar bütün dünya gençliğini sarmalamıştır. Bunun tek çözümü tarihimizde var olan kahramanlarımız, insanlığa mal olmuş değerlerimiz, hayata bakış anlayışımızı, diğer bir ifadeyle medeniyet tasavvurumuzu bütün insanlığa şamil olacak şekilde bütün teknik imkanları kullanarak geliştirmeliyiz. Karanlığa sövmektense bir mum yakmak her birimizin üzerine milli bir görevdir.

KAYNAKÇA

Ahmet Cevdet Paşa, (Haz. Yusuf Halaçoğlu) Ma'ruzat, Çağrı Yay., İstanbul-1980

Ahmet Demirhan, Modernlik, İnsan yay. İstanbul-2004

Ahmet Hamdi Tanpınar, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Yay., İstanbul-1983

Ebuzziya Tevfik, Yeni Osmanlılar Tarihi, Hürriyet yay., İstanbul-1973

F. Sabri Ülgener, İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası, Der Yay., İstanbul-1981

İlber Ortaylı, Gelenekten Geleceğe, Ufuk Kitapları, İstanbul-2001

Levent Cantek, Türkiye'de Çizgi Roman, İletşim Yay. 4.baskı, 367s.,İstanbul-2014

Nilüfer Tuncer, Çizgi Roman ve Çocuk, Çocuk Vakfı yay., İstanbul-1993

Ömer Açıkgöz, Osmanlı Modernleşmesi, Elips Yay. 1.baskı, Ankara-Haziran 2013

İLKOKUL MATEMATİK ÖĞRETİMİNDE "EN YAKIN ONLUĞA YUVARLAMA" KONUSUNUN OYUN YÖNTEMİYLE ÖĞRETİMİNİN ÖĞRENCİ BAŞARISINA ETKİSİ*

Ebru ERGÜL

Milli Eğitim Bakanlığı, ebruergul28@hotmail.com

Prof. Dr. Mustafa DOĞAN

Selçuk Üniversitesi, mustafa.dogan@selcuk.edu.tr

Öz:

Bu araştırmanın amacı ilkokul ikinci sınıf düzeyinde "en yakın onluğa yuvarlama" kavramı öğretiminde oyunla desteklenmiş öğretim süreçlerinin geleneksel yöntem ile yapılan öğretim süreçlerine göre öğrencilerin akademik başarıları üzerindeki etkisini belirlemektir. Bu bağlamda deney ve kontrol grubunda bulunan öğrencilerin matematik başarı puanları ve deney grubunda bulunan öğrencilerin öntest ve son test başarı puanları arasında ki ilişkiler istatistiksel olarak incelenecektir. Çalışmada nicel yöntemlerden öntest-sontest kontrol gruplu desen uygulanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul ilindeki bir devlet okulunun 48 ilkokul ikinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Bu öğrenciler 22'si deney, 26'sı kontrol grubunda olacak şekilde gruplara random olarak atanmıştır. Yaklaşık olarak dört hafta süren uygulama sürecinin deneysel kısmında bu grupta bulunan öğrencilerle oyun destekli faaliyetler; kontrol grubunda yer alan öğrenciler ile geleneksel uygulamalar (milli eğitim programının uygulamaları) yürütülmüştür. Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından geliştirilen başarı testi ile toplanmıştır. Toplanan veriler bir istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre oyunla öğretim yönteminin geleneksel öğretim yöntemine göre öğrenci başarısı üzerinde etkili olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Matematik öğretimi, oyun ile öğrenme, sayı yuvarlama.

THE EFFECTS OF USING GAMES FOR "ROUNDING OFF THE NEAREST TEN" ON STUDENT ACHIEVEMENT IN THE TEACHING OF MATHEMATICS

Abstract:

The aim of this study is to identify the effect of teaching mathematics in elementary school by games on student' achievement in comparison to the conventional instruction for the nearest ten concepts in 2nd grade. In this context, it is going to be explored the possible relationships between mathematics achievement scores between the experimental group and the control group students and pre-test scores and post-test scores in the experimental group students. In the research, pre-test and post-test experimental design was used. The study group of the research consists of 48 2nd grade primary students in in Istanbul province. Experimental study took about four weeks. During the study, a conventional learning environment (in accordance with the national curriculum) was applied to the control group consisting of 26 students. On the other hand, a game-based teaching environment was applied to the experimental group with 22 students. The research's data were collected with achievement tests developed by the researchers. The collected data were analyzed by using a statistical program. According to the research results, the achievement level of the experimental group was found to be more adequate than the control group.

Keywords: Mathematics education, game based learning, rounding off numbers.

*Bu çalışma birinci yazarın yüksek lisans tezinde yer alan verilerin bir kısmı kullanılarak oluşturulmuştur.

1.Giriş

Günümüzde matematik öğretimi kavramı genel anlamda matematik içerisindeki kavramların, bu kavramlar arasındaki ilişkilerin ve bağıntıların öğrenilmesi, aritmetik işlemler yapabilme ve birtakım matematiksel becerilerin kazanılmasını akla getirmektedir (Baykul, 2006). Bu eğitim için kuramsal bir alt yapısı olan bazı yöntemler matematik eğitiminde sıkça kullanılmaktadır (Aksoy, 2010; Altun, 1998; Baki, 2015; Baykul, 2006; Clements ve Sarama, 2004; Heddens ve Speer, 2005; Hiebert, 1997; Ma, 2010; Van de Walle, 2016). Bunlardan bazıları düz anlatım, buluş yoluyla öğretim, gösterip yaptırma, oyun ile öğretim, analizler ve senaryolar ile öğretim, problem çözme ile öğretim şeklinde sıralanabilir (Aksoy, 2010). Heddens ve Speer (2005)'e göre etkili bir matematik eğitimi için matematiksel kavramların anlaşılması ve becerilerin keşfedilmesi arasında birliktelik sağlanmalıdır. Ne yazık ki günümüzde uygulanmasından bir türlü vazgeçilemeyen ezberci eğitim alışkanlıkları bu birlikteliği sağlayamamakla birlikte matematiğin içinde bulunan formüllerin, sembollerin, teoremlerin ve kuralların ezberlenmesine yol açmaktadır (Baki, 2015; Cangül, 2007). Matematiksel bazı kuralları bilmek ya da birtakım sembolleri ezbere yazıyor olmak bir şeylerin öğrenildiğini gösterebilmektedir. Fakat matematik öğrenildiğini ifade etmemektedir (Hiebert, 1997). Gerçek anlamda matematiği öğrenebilmiş bireylerin stratejik yetkinlik, kavramsal anlama, işlemsel akıcılık, mantıksal düşünme, verimli eğilim göstermesi gereklidir (Van de Walle, 2016). Tüm bunlar ancak öğrencilerin matematiği yaşayacaklarına imkân tanıyan ortamlarda yani aktif yaşantı sağlayacak yöntemlerin matematik eğitiminde kullanılmasıyla sağlanabilir (Heddens ve Speer, 2005). Çünkü matematiği öğrenme başarısı büyük ölçüde öğrenenin aktif katılımı ile bağlantılıdır (Ernest, 1986). Dolayısıyla küçük yaş gruplarında etkili bir matematik eğitimi için çocuğun matematiği kendi dünyasında oynamasını ve keşfetmesini sağlayacak aktif öğrenme süreçlerini yaşaması gerekir (Clements ve Sarama, 2009; Heddens ve Speer, 2005). Bu noktada matematik konulu araştırmaların birçoğunda aktif öğrenme yaklaşımlarının matematiksel kavramların anlaşılması üzerinde olumlu sonuçlar verdiği görülmektedir (Açıkgöz, 1992). Özellikle oyun ile öğretim yönteminin giderek yaygınlaştığını söylemek mümkündür (Altun, 1998; Usta, Işık, Taş, Gülay, Şahan, Genç, Diril, Demir ve Küçük, 2018; Van de Walle, 2016, 128:138). Çünkü çocuklar günlük hayatlarında oyun ile iç içedir (Wells, 2012). Ayrıca oyun Aristotales'ten Frobel'e yıllar boyunca birçok bilim insanı tarafından çocukların doğalarına en uygun öğrenme ortamını sağlayabilen yöntem olarak değerlendirilmiştir. Oyun çocukların psikomotor, zihinsel, duygusal, psikolojik, dilsel gelişimleri üzerinde olumlu etki göstermektedir (Boyraz ve Serin, 2016; Pehlivan, 2014). Çocuklar ile iç içe olan oyun kavramı planlanmış matematiksel oyunlar şeklinde eğitim ortamlarına aktarıldığında matematiğin farklı parçalarının bir araya getirilmesinde beklenen bilgi bağlantısını kurabilir. Dolayısıyla matematiği anlamayı kolaylaştırır (Holton, Ahmed, Williams ve Hill, 2001). Ayrıca oyunlar ile desteklenmiş süreçler öğrencilerin matematik korkularını yenmesinde etkili olabilmektedir (Açıkgöz, 2008). Oyun doğal bir güdüleyici olduğu için derse olan ilgiyi canlı tutar ve derse katılımı arttırabilir (Cop ve Kablan, 2018). Oyun, matematiğin soyut olabilecek kavramları üzerinde pekiştirici bir görev üstlenmektedir. Buna bağlı olarak çok alıştırma yapma imkân sağladığından soyut kavramların zihinsel anlamda yer etmesinde etkili olabilmektedir (Gökçen, 2009).

İlkokul öğrencileri için soyut olarak nitelendirilebilecek kavramlardan biri de yuvarlama kavramı olarak düşünülebilir. Bu kavram bazı sayılar arasındaki hesaplamaları daha basite indirgemek amacıyla bu sayıları en yakın ya da en uygun sayı ile ifade edip işlemleri bu sayılar üzerinden yapmak şeklinde tanımlanabilir. Kullanım alanları ise doğal sayılar için bir hesaplama stratejisi, zihinden hesap yapma, ölçme sonuçlarını tahmin etmeyi kolaylaştırma şeklinde ifade edilebilir (Baykul, 2006; Usiskin, 1986; Van de Walle, 2016). Öğretimine ilk olarak ilkokul ikinci sınıf seviyesinde başlanılan yuvarlama kavramı 6. sınıf seviyesinde yaklaşık değer bulma, 12. sınıf seviyesinde limit ve bir dizinin ε komşuluğunu belirlemek gibi konular için temel niteliğindedir (Aldemir, 2004; MEB, 2018a; MEB, 2018b). Yuvarlama gibi tahminde bulunulabilecek beceri alanlarının geliştirilmesi öğrencilerin sayı sistemini anlamasında onlara daha derin bir iç görü kazandırmaktadır. Buna bağlı olarak yuvarlama yapabilmenin sayı algısını artırdığı tespit edilmiştir (National Research Council, 1989; Sowder, 1989). Bunun yanında yuvarlama kavramının öğrencilerin nicel olarak nasıl düşündüğüne katkı sağladığı ve onların problem çözümlerinde başvurdukları bir strateji olduğunu kanıtlayan çalışmalar da yapılmıştır (Faulk, 1962).Yuvarlama kavramının beklenen faydalarının ortaya çıkması için iyi anlaşılması

gerekmektedir (Van de Walle, 2016). Fakat matematikteki birçok kavramda tespit edilen öğrenme yetersizlikleri yuvarlama konusunda da görülmektedir (Bingöllü ve Özmantar, 2010). Bu bağlamda matematik eğitiminde kullanılan oyunla öğretim yönteminin farklı konular üzerinde kanıtlanmış başarılarına dayanılarak (Altunay, 2004; Beyhan ve Tural, 2007; Bright, Harvey, ve Wheeler, 1979; Brigth ve Harvey, 1982; Boz, 2018; Gökçen, 2009; Holton vd., 2001; Kılıç, 2007; Rowe, 1997; Song, 2002; Tural, 2005; Usta vd., 2018; Van Oers, 1994; Van Oers, 1996; Van Oers, 2003) en yakın onluğa yuvarlama kavramının anlaşılmasında etkili olabileceği düşünülmektedir. Yani oyunla tasarlanmış öğretim süreçleri yuvarlama kavramının anlaşılması, pekişmesi ve öğrenme eksiklerinin giderilmesi üzerinde etkili olabilir. Oyunun eğitimdeki gücünün yeni bir kavram üzerindeki etkisinin ortaya konulması ilkokul matematik eğitiminde kullanılabilecek oyun yöntemi hakkında tüm öğretmenlere yeni bakış açıları kazandıracaktır. Araştırma daha önce oyun yöntemi kullanılarak çalışılmamış bir kavram ile ilgili olduğu için bu konu ile ilgili literatürdeki boşluğu doldurabilir niteliktedir. Tüm bunlardan hareketle çalışmanın amacı ilkokul ikinci sınıf "hangi onluğa daha yakın" kavramı öğretiminde modern oyun teorisinin bir türü olan bilişsel teoriye göre tasarlanmış oyunla öğretim süreçlerinin geleneksel yöntem ile yapılan öğretim süreçlerine göre öğrencilerin akademik başarıları üzerinde ne derecede etkili olduğunu ortaya çıkarmaktır. Bu amaç bağlamında aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranacaktır:

1-Deney ve kontrol grubunda bulunan öğrencilerin öntest ve sontest puanları ölçümlerine göre matematik başarı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?

2-Deney grubunda bulunan öğrencilerin öntest ve sontest puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık var mıdır?

2. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın deseni, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama araçlarının geliştirilme süreci, araştırmada kullanılan oyunlar, deneysel işlemlerin uygulama basamakları ve araştırma verilerinin nasıl analiz edildiği ile ilgili bilgiler sunulacaktır.

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma deneme deseninde nicel yöntemler kullanılarak yürütülmüştür. Bilindiği üzere deneme desenleri çeşitli değişkelere göre farklı türlere ayrılmaktadır. Bu çalışma için gerçek deneysel desenlerin bir türü olan öntest-sontest kontrol gruplu seçkisiz desen kullanılmıştır. Çünkü bu yöntem araştırmanın bağımsız değişkenlerinden olan oyun ile öğretim yöntemi ve geleneksel öğretim yöntemlerinden hangisinin araştırmanın bağımlı değişkeni olan öğrenci başarısı üzerinde gerçekten etkili olduğunu ortaya çıkarmakta en güvenilir sonuçları verebilmektedir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2018; Can, 2019). Grupların seçkisiz oluşturulması ise şans başarısını azaltmakta ve kullanılan yöntemin gerçek etkisini göstermektedir (Balcı, 2018). Araştırma modelinin temsili gösterimi Tablo 1 ile verilmiştir.

Tablo 1. Öntest-sontest kontrol gruplu seçkisiz desen

Atama Durumu	**Grup**	**Öntest**	**İşlem**	**Sontest**
R	D	O_1	OÖU	$O_{1.1}$
R	K	O_2	İşlem yok	$O_{2.1}$

*Tablo Büyüköztürk'ün (2018, s. 212) gerçek deneysel desenler gösterimine göre hazırlanmıştır.

D: Deney grubu, K: Kontrol grubu, R: Deneklerin gruplara yansız bir şekilde atandığı, O_1: Deney grubuna uygulanan öntest, O_2: Kontrol grubuna uygulanan öntest, $O_{1.1}$: Deney grubuna uygulanan son test, $O_{2.1}$: Kontrol grubun uygulanan son test, OÖU: En yakın onluğa yuvarlama konusu ile ilgili hazırlanan ilkokul ikinci sınıfa yönelik oyunla öğretim uygulamalarını ifade etmektedir.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 eğitim öğretim yılında İstanbul ilinin Zeytinburnu ilçesindeki bir devlet okulunda öğrenim gören ilkokul ikinci sınıf öğrencileri arasından seçkisiz atama yoluyla belirlenen 60 ilkokul öğrencisi oluşturmaktadır. Fakat kaynaştırma öğrencileri ve Suriyeli olup Türk diline hâkim olamayan öğrenciler çalışmaya dâhil edilmediğinden bu sayı 48 olarak belirlenmiştir. Bu öğrencilerin 22'si deney grubuna, 26'sı kontrol grubuna random şekilde atanmıştır. Araştırmanın çalışma grubuna ait öğrenci sayıları ve cinsiyet bilgisi Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin sayılarına ve cinsiyetlerine göre dağılımı

		Gruplar		
		Deney	Kontrol	Toplam
Cinsiyet	Erkek	12 %24.99	11 %22.91	23 %47.9
	Kız	10 %20,84	15 %31,26	25 %52.1
	Toplam	22 %45,83	26 %54,17	48 %100

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın denencelerinin sınanması için gerekli olan veriler araştırmacı tarafından ilgili literatür taraması sonucunda uzman görüşü alınarak oluşturulan başarı testleri ile toplanmıştır. Bir tanesi araştırma öncesi öntest, bir tanesi uygulamalar sonrası sontest olarak kullanılmak üzere iki ayrı başarı testi geliştirilmiştir. Başarı testlerinin her ikisinde de en yakın onluğa yuvarlama konusunda hazırlanmış birbirlerine paralel sorular yer almaktadır. Her iki test farklı tipte hazırlanmış sekiz adet soru içermektedir. Testlerin güvenilirliği için Cronbach Alpha katsayısı incelenmiştir. Buna göre kullanılacak başarı testlerinin güvenilirliği (α=.90) olarak hesaplanmıştır.

2.4. Veri Toplama Araçlarının Geliştirilme Süreci

Araştırmada kullanılacak olan başarı testleri, öntest ve sontest, araştırmanın başında ve sonunda olmak üzere iki kez uygulanmıştır. Başarı testleri geliştirilirken öncelikle ikinci sınıf matematik dersi öğretim programı içerisinde hangi onluğa daha yakın konusu ile ilgili hedef/davranış ifadeleri sınıf öğretmenleri, araştırmacılar ve akademisyenler eşliğinde gözden geçirilmiştir. Bu hedef davranış ifadelerine göre bir belirtke tablosu oluşturularak yapılacak ölçme için hemen hemen her soru tipinden en az bir soruya yer verilmeye çalışılmıştır. Buna göre 20 soruluk bir ön deneme formu oluşturulmuştur. Bu formda konu ile ilgili 4 adet çoktan seçmeli, 4 adet klasik, 4 adet eşleştirme, 4 adet boşluk doldurma ve 4 adet açık uçlu soru tipi yer almaktadır. Hazırlanan deneme formu araştırmanın çalışma grubu ile benzer özellikler taşıyan bir önceki yılın ikinci sınıfında öğrenim gören 120 öğrenciye uygulanmıştır. Uygulama sonucunda testin güvenirliği Cronbach Alpha katsayısına göre incelenmiştir. Buna göre ön değerlendirme formunun güvenirliği α=0.90 olarak hesaplanmıştır. Fakat 2 soru tipinin öğrenciler tarafından oldukça düşük sayıda, 2 soru tipinin ise tüm öğrenciler tarafından yüksek düzeyde cevaplandığı görüldüğü için bu sorular başarı testinin uygulamaya hazır halini etkileyeceğinden testte dahil edilmemiştir. Kalan 16 soru başarı testlerine eşit şekilde dağıtılmıştır. Son durumda öntestte 1 adet çoktan seçmeli, 3 adet eşleştirme ve 4 adet boşluk doldurma tipinde soru yer almaktadır. Sontest ise 1 adet çoktan seçmeli, 4 adet klasik ve 3 adet açık uçlu soru tipi yer almaktadır.

2.5. Araştırmada Kullanılan Oyunlar

Araştırmada kullanılacak oyunlar ve uygulamaya dair planlar alanyazında daha önceden yapılan çalışmalar, tezler, makaleler, kitaplar, konferans raporları, kongre bildirileri, internet vb. kaynaklar incelenerek ve alan uzmanlarının görüşleri alınarak oluşturulmuştur. Oyunlar tasarlanırken öncelikli olarak öğrencilerin gelişim özellikleri, öğretimsel amaçlar ve oyunla öğretimin tüm ilkeleri göz önünde bulundurulmuştur. Oyunlar öğrencilerin iki basamaklı bir sayıyı en yakın onluğuna yuvarlamayı pekiştirmesi ve varsa öğrenme eksiklerinin giderilmesi amacıyla tasarlanmıştır. Buna göre araştırmanın deneysel aşaması için şu oyunlar geliştirilmiştir:

Yuvarlamacı Tırtıl Oyunu: Oyundan önce öğrencilerin iki gruba ayrılması sağlanır. Daha sonra her gruba bir takım adı belirlemesi için 3 ya da 5 dakikalık süre verilir. Sonraki aşamada her grubun yanına içerisinde mıknatıslı sayı kartlarının bulunduğu kutular bırakılır. Sınıf tahtasına "10-20-30-40-50-60-70-80-90-100" sayılarının üzerinde yazılı olduğu tırtıl modeli yapıştırılır. Oyunun kuralı birler basamağında 1-2-3-4 rakamlarından birini taşıyan sayıları bir alt onluğuna, 5-6-7-8-9 rakamlarından birini taşıyan sayıları ise bir üst onluğuna yuvarlamaktır. Gruplara ayrılan öğrenciler öğretmenin oyunu başlatan komutuyla kutu içerisindeki sayı kartlarını alırlar. Bu sayıları tırtıl üzerindeki en yakın onluğunun altına yerleştirmelidirler. Görevini tamamlayan her öğrenci grup sırasının en arkasına geçmelidir. Hatalı eşleştirme olması halinde oyun hata yapan grup lehinde durdurulur. Grubun diğer üyeleri oyuna tekrar dâhil olmak için arkadaşlarını doğru cevaba yönlendirecek ipuçları verebilir. Kutu içerisindeki sayıları hatasız bir şekilde ve rakibinden daha önce tırtıl üzerindeki bölmelerin altına yapıştıran grup oyunu kazanmış sayılır. Tüm sınıfça alkışlanır.

Zıplayan Onluklar: Oyun için sınıf içerisinde uygun bir alan açılması sağlanır. Daha sonra öğrencilerin iki gruba ayrılması istenir. Gruplara takım adı oluşturmaları için kısa bir süre tanınır (3 ya da 5 dakika). Daha sonra grupların ulaşabilecekleri mesafeye iki adet boş kutu konulur. Sonra her grubun bekleme noktasının yanına ayrı bir sıra daha koyulur. Bu sıraların üzerine 10'dan 100'e kadar onlukların yazılı olduğu toplar ve sayı kartları bırakılır (10-50-30-70…. gibi). Her grup için uygun bir noktaya atış çizgisi çekilir. Öğrencilerden beklenen davranışlar sırası gelen sayı kartını açıp iki basamaklı bu sayının en yakın onluğuna ait topu bulup, atış çizgisine gelerek topu yere vurdurur şekilde kutu içerisine atmalarıdır. İsabetli her atış gruba bir gülen yüz kazandırmaktadır. Hatalı cevaplar her etap sonunda tüm sınıfın katılımıyla düzeltilir. Oyun sonunda gülen yüz sayısı hesaplanır. En çok güler yüz toplayan grup tüm sınıfça alkışlanır.

Uçan Renkli Keseler: Oyuna başlamadan önce sınıf içerisinde geniş bir alan oluşturulur. Daha sonra öğrenciler iki gruba ayrılır. Gruplara takım adı oluşturmaları için süre tanınır (3 ya da 5 dakika). Her grup için bir tane hulalop sınıf içerisinde belirlenen noktalara bırakılır. Daha sonra öğrencilerin bekleyecekleri noktalara iki ayrı sıra koyulur. Sıraların üzerine hazırlanan kum torbaları ve sayı kartları bırakılır. Son olarak atış çizgileri renkli bantlar yardımıyla sınıf zemini üzerinde belirlenir. Öğrenciler yarışma sırası kendilerine geldiğinde sayı kartları içerisinden bir kart çeker. Oyunu başlatan zilin çalınmasıyla öğrenciler seçtikleri kartları açar. Bu kartta yazan sayının en yakın onluğa yuvarlanmış halinin yazılı olduğu kum torbasını alır ve önceden belirlenen çizgiler üzerinden hulalopların içine atmaya çalışır. Doğru seçilmiş ve isabetli olan her atış gruba beş puan kazandırır. Hatalı cevaplar her etap sonunda tüm sınıfın katılımıyla düzeltilir. Oyun sonunda en yüksek puanı alan grup oyunun kazananı olarak ilan edilir. Tüm sınıfça alkışlanır.

Ne Alsam? Nasıl Ödesem? Oyunu: Sınıf oyun için uygun bir şekilde düzenlenir. Her tur için farklı bir öğrenci ürün satış noktasına yerleştirilir. Öğrencilerin üzerlerinde çeşitli fiyat etiketlerinin olduğu kırtasiye malzemelerinden en az bir tanesini almaları sağlanır. Fakat bu malzemeleri alırken bir miktar para ödemeleri gereklidir. Birden fazla ürün alan öğrenciler aldıkları ürün başına ödeme yaparlar. Ödenecek para ise ürünlerin fiyatının en yakın onluğa yuvarlanmış halidir. Gönüllü öğrencilerden başlanarak oyunun her öğrenci tarafından oynanması sağlanır. Aldıkları ürünlerin ödemelerini doğru yapan her öğrenci alkışlanır. Hatalı ödeme yapan her öğrenci için tüm sınıfın katılıyla doğru cevap buldurulur. Öğrenci dilerse oyunu yeni bir ürün satın alarak bir kez daha oynayabilir.

2.6. Uygulama Basamakları

1-Araştırmanın uygulanacağı sınıflardaki öğretmenlerden araştırma konularının mümkün olduğunca araştırma dizaynına uygun olarak işlenmesi istenmiştir. Her iki sınıfta fiziksel donanım, ışık, ısı gibi faktörler açısından benzer hale getirilmiştir.

2-Deney ve kontrol grubundaki tüm öğrencilere hazırlanan öntest (Başarı Testi-1) uygulanmıştır.

3-Deneysel süreçleri yürütecek öğretmen işlem öncesinde oyunla öğretim yöntemi ve özellikleri konusunda, deneysel süreçlerin uygulanması esnasında uyulması gereken bilimsel ve etik ilkeleri hakkında bilgilendirilmiştir. Ayrıca kullanılacak her oyun için bir ön deneme yapılmıştır. Deneysel işlemleri uygulayacak öğretmenin yeterli düzeye ulaştığı görüldükten sonra uygulamaya başlanılmıştır. Süreçler araştırmacı tarafından zaman zaman kontrol edilmiştir.

4-Dersler deney grubunda oyun ile öğretim yöntemine uygun olarak tasarlanan oyunlar yolu ile kontrol grubunda ise geleneksel öğretim süreçlerine göre işlenmiştir. Deneysel işlem süreçleri 01.10.2019-25.10.2019 tarihleri arasındaki yaklaşık dört haftalık bir süreçte yürütülmüştür.

5-Deneysel çalışmanın bitiminde her iki gruba da sontest (Başarı Testi-2) uygulanmıştır.

2.7. Verilerin Analizi

Bu araştırmanın verileri istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Veriler analize tabi tutulmadan önce normallik testi yapılmıştır. Sosyal bilimler alanında normalliğin incelenmesinde farklı yöntemler izlenebilmektedir (Büyüköztürk, 2018). Fakat en güvenilir sonuçlar için çarpıklık katsayılarının bulunduğu aralığa göre bir varsayımda bulunmak gereklidir. Tabachnick ve Fidell (2013)'e göre +1.5/-1.5 aralığında çarpıklık katsayısına sahip veriler normal kabul edilebilir. Araştırmanın verileri bu bilgi ışığında incelendiğinde normalliğin sağlandığı görülmüştür. Buna göre araştırmanın farklı grupları arasındaki öntest başarı ortalamalarının karşılaştırılmasında bağımsız örneklemler t-testi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda deney ve kontrol grubu arasında kontrol grubu lehinde öntest puanları arasında fark oluşmuştur. Bu durumda öntest puanlarının yaratacağı etkinin kontrol edilerek sontest başarı ortalamalarının karşılaştırılması daha doğru olacaktır. Bu şekilde uygulanan yöntemin gerçek etkisinin ortaya çıkması daha da netleşecektir. Bu nedenle araştırmanın farklı gruplarına ait sontest başarı ortalamalarının karşılaştırılmasında kovaryans analizi (ANCOVA) kullanılmıştır. Araştırmanın aynı grupları arasındaki başarı ortalamalarının karşılaştırılmasında ise bağımlı örneklemler t-testi kullanılmıştır.

3. Bulgular

İlkokul ikinci sınıf düzeyi matematik dersi en yakın onluğa yuvarlama konusunun oyun ile öğretiminin geleneksel öğretime göre öğrencilerin matematik başarısı üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak amacıyla yürütülen çalışmanın bu bölümünde araştırma sorularına ait bulgular ve yorumlar yer alacaktır.

3.1. Grupların Öntest ve Sontest Puanlarına Göre Başarılarının Karşılaştırılması

Deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin öntest puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığına dair yapılan bağımsız örneklemler t- testi sonuçları Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Deney ve kontrol grubunun öntest başarı puanlarının t- testi sonuçları

Grup	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
Deney	22	54,91	27,09	46	-2,524	,015*
Kontrol	26	71,69	18,78			

İlkokul ikinci sınıf yuvarlama konusunda denel işlemler öncesinde deney ve kontrol gruplarının matematik başarıları arasında anlamlı bir fark olup olmadığının ortaya koyulması için yapılan bağımsız örneklemler t-testi sonuçlarına göre, kontrol grubunda bulunan öğrencilerin test puan ortalaması ile ($\bar{X}$=71,69) deney grubunda bulunan öğrencilerin test puan ortalaması ($\bar{X}$=54,91) anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır (t_{46}=-2,524, p<,05). Bu durumda kontrol grubunda bulunan öğrencilerin deney grubunda bulunan öğrencilere göre daha başarılı olduğu görülmektedir.

Bu sonuca göre grupların öntest puan ortalamaları arasında fark oluştuğu için oyun ile öğretim yönteminin gerçek etkisini ortaya çıkarmakta öntestlerin kontrol edildiği kovaryans analizinin yapılması gerekmektedir. Öntest puanları kontrol edilerek yapılan kovaryans analizinin sonuçları Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4. Deney ve kontrol grubunun ön-test puanlarına göre düzeltilmiş son-test puanlarına ait ANCOVA sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Öntest	5125,057	1	5125,057	7,905	,007
Grup	16158,609	1	16158,609	24,922	,000*
Hata	29176,691	45	648,371		
Düzeltilmiş	265692,000	47			

Tablo 4'e göre, öntest puanlarına göre düzeltilmiş puanların ortalamaları arasında anlamlı farklar gözlenmiştir (F_{1-44}=16158,609, p<,05). Düzeltme işlemi uygulanmadan önce sontestlerden alınan puanlara göre deney grubunun başarı ortalaması $\bar{X}$=84,73, kontrol grubunun başarı ortalaması $\bar{X}$=53,15 olarak hesaplanmıştır. Düzeltme işleminden sonra sontestlerden alınan puanlara göre deney grubunun başarı ortalaması $\bar{X}$=88,907, kontrol grubunun başarı ortalaması $\bar{X}$=49,617 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar anlamlı çıkan farkın deney grubu lehine olduğu göstermektedir. Buna göre oyun ile öğretim yönteminin matematik başarısı üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

3.2. Deney Grubunun Öntest-Sontest Puanlarına Göre Başarılarının Karşılaştırılması

Oyun ile öğretim yönteminin ilkokul ikinci sınıf düzeyi matematik dersi yuvarlama konusu üzerinde geleneksel yönteme göre etkisini belirlemek için yapılan ilişkili örneklemler t-testi sonuçları Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. Deney grubunun öntest-sontest puanlarının t-testi sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
Öntest	22	54,91	27,09	21	-5,70	,000*
Sontest	22	84,73	19,57			

*p<,05

Tablo 5'deki sonuçlara göre, öğrencilerin oyun ile öğretim süreçlerinin öncesinde ve sonrasında aldıkları matematik başarı puanları arasında bir fark olup olmadığını sınayan ilişkili örneklemler t-testinin sonuçları deney grubunda bulunan öğrencilerin öntest ve sontest puan ölçümleri arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Buna göre oyun ile öğretimin öğrencilerin matematik başarıları üzerinde etkisinin olduğu görülmektedir.

4. Sonuç ve Tartışma

İlkokul ikinci sınıf "hangi onluğa daha yakın" kavramı öğretiminde oyunla desteklenmiş öğretim süreçlerinin geleneksel yöntem ile yapılan öğretim süreçlerine göre öğrencilerin akademik başarıları üzerinde ne derecede etkili olduğunu ortaya çıkarmak amacıyla yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, deney ve kontrol gruplarının öntest puanları arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Bu farkın kontrol grubu lehine çıkması bu grupta bulunan öğrencilerin matematik başarılarının deney grubundaki öğrencilerden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durumun oluşmasında öğrenci özelliklerinden kaynaklanan beklenmeyen farkların etkili olduğu söylenebilir. Gruplar arasındaki

uygulama farklılığının sontest puanlarına nasıl yansıdığının tespit edilmesi için yapılan kovaryans analizi sonucunda gruplar arasında anlamlı bir fark oluşmuştur. Bu farkın oyun ile öğretim yönteminin kullanıldığı deney grubu lehinde olduğu görülmüştür. Buna göre oyun ile öğretim yönteminin kullanıldığı deney grubunda matematik başarısı artmıştır. O halde oyun ile tasarlanmış matematik öğretim süreçlerinin yuvarlama kavramının öğretilmesi, pekiştirilmesi ve varsa öğrenme eksiklerinin giderilmesi noktasında geleneksel öğretime göre daha etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca oyun ile öğretim yöntemi kullanılarak derslerin yürütüldüğü grupta başarının artmasında oyunun derse karşı olan ilgiyi canlı tutuşu, öğrencilerin ders ortamından ziyade daha çok oyun ortamında gibi kendilerini rahat hissetmesi etki göstermiş olabilir. Bir başka etkense öğrencilerin oyun içerisinde aktif oluşlarıdır. Bu durum onların birçok kavramı kendi bilgileri üzerine yapılandırmalarına imkân tanımıştır. Oyun süreçlerinde bilişsel olarak sürekli hareket halinde olan öğrencilerin zihinleri öğrenmeye daha açıktır. Çünkü sürekli bilgiyi işleyen, çözüm yolları düşünen, deneyen, yanılan, sonra farklı bir strateji kullanarak tekrar deneyen beyin her daim pasif bir zihne göre daha ileri seviyede öğrenmeye, çözüm üretmeye açıktır. Bunun yanında kontrol grubunda bulunan öğrenci grupları tüm bu açılardan dezavantaja sahip geleneksel uygulamanın pasif işleyişlerini yaşadıkları için matematik başarısının sontestte düşük çıkması beklenen bir sonuçtur. Çünkü geleneksel uygulamalar öğrencileri düşünmeye yönlendirmeyen oldukça pasif bir zihinsel aktivite süreci yaşatmaktadır. Bu durum eğitim öğretimden alınan verimi düşürmektedir (Yalçınkaya ve Özkan, 2012). Sürekli benzer örnekler üzerinden fazlaca alıştırma yapıyor olmakta sık sık tekrara düşmek ile aynı olacağı için bu grupta ders yürüten öğretmenlerle yapılan görüşmelere göre geleneksel uygulama süreçlerinde matematik dersleri deney grubuna kıyasla sıkıcı bir süreç seyretmiştir. Bu durumda matematik başarısı üzerinde etkili olduğu düşünülen matematiksel yetkinlik edinmiş bireyin beş kazanımından birisi olan verimli eğilim (inanç) unsurunun engellenmesine yol açabilmektedir. Bu da doğal olarak matematik başarısı üzerinde olumsuz etki yapabilmektedir. Ayrıca sürekli bir öğreticiye bağlı kalarak kavramların açıklandığı, örneklerin yürütüldüğü geleneksel süreçler öğrencilerin bağımsız yani kendi başlarına bir matematik problemi ile karşı karşıya kaldıklarında çözüm üretme becerisini yok etmektedir. Bu nedenlere bağlı olarak kontrol grubunda bulunan öğrencilerin sontest puanları düşüş göstermiştir.

Araştırmanın ikinci sonucuna göre, deney grubunda bulunan öğrencilerin öntestlerinin puan ortalamaları sontest puan ortalamalarına göre oldukça düşüktür. Oyun ile öğretim yönteminin bu süreçte etkili olmasından kaynaklı olarak deney grubunda bulunan öğrencilerin uygulama sonrasındaki sontest puanlarında artış görülmüştür. Bu durum oyun ile öğretim yönteminin öğrencilerin matematik başarıları üzerinde olumlu bir etki yaptığı yönünde yorumlanabilir. Öğrencilerin yorumlamakta zorlandıkları yuvarlama kavramı oyun süreçlerinde pekişme imkânı bulmuştur. Öğrenci oyunun doğal parçası olduğu içinde öğrenmede aynı doğallıkta kendiliğinden gerçekleşmiştir.

Literatürde yapılan araştırmanın sonuçlarıyla benzerlik gösteren bazı çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalarda da bu araştırmanın sonuçlarıyla benzer şekilde oyun ile öğretim süreçleri yürütülerek işlenen matematik dersleri geleneksel uygulamalara göre etkili olmuştur. Örneğin: Altunay (2004)'ın 67 ilkokul dördüncü sınıf öğrencisi ile deneysel desen çalışılarak yürüttüğü araştırmasında geometri kavramları oyun ile öğretim yönteminin kullanıldığı deney grubunda anlamlı sonuçlar vermiştir. Başka bir çalışma Beyhan ve Tural (2007) tarafından yine deneysel desen kullanılarak ilkokul üçüncü sınıf öğrencileri ile oyun yöntemi kullanılarak ritmik saymalar ve doğal sayılarda dört işlem kavramlarının öğretimi üzerine yapılmıştır. Araştırma sonucuna göre oyun ile öğretim süreçleri geleneksel öğretim süreçlerine göre deney grubu lehinde anlamlı farklar göstermiştir. Boz (2018) ilkokul dördüncü sınıf öğrencileri ile yürüttüğü oyun ile öğretim süreçlerinde öğrencilerin akademik başarılarının arttığını tespit etmiştir. Van Oers (2003) oyun ile öğretim yöntemi kullanılarak uygulanan bir müfredat programına göre matematik dersi gören çocukların diğer yöntemlerin kullanıldığı öğrenci grubuna göre ulusal normlu bir sınavda matematik açısından daha başarılı olduklarını ortaya koymuştur. Rowe (1997) ise dokuz yaş grubundan oluşan hedef kitlesi ile kesirler, ondalık sayılar ve yüzdeler arasındaki ilişkileri basit hesaplamaları konu edinen iki oyun tasarımı geliştirip uygulamıştır. Uygulama sonucunda sontestteki başarı puanlarının önteste göre yüksek olması oyunların matematik

başarısı üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Tüm bunlara göre ilkokul matematik dersinde oyunlara sık sık yer verilmesi gerektiği önerilebilir.

Kaynakça

Açıkgöz, K. Ü. (1992). İşbirlikli öğrenme: kuram, araştırma ve uygulama. Malatya: Uğurel.

Açıkgöz, K. Ü. (2008). Aktif Öğrenme. İstanbul: Biliş.

Aksoy, N. C. (2010). Oyun destekli matematik öğretimin ilköğretim 6. sınıf öğrencilerin kesirler konusundaki başarı, başarı güdüsü, öz-yeterlik ve tutumlarının gelişimlerine etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aldemir, S. (2004). "Hangi onluğa daha yakın" dan limite doğru, İlköğretim-Online, 3(2), 42-47.

Altunay, D. (2004). Oyunla desteklenmiş matematik öğretiminin öğrenci erişisine ve kalıcılığa etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Altun, M. (1998). Matematik öğretimi. Bursa.

Baki, A. (2015). Kuramdan uygulamaya matematik eğitimi. Ankara: Harf.

Balcı, A. (2018). Sosyal bilimlerde araştırma: yöntem, teknik ve ilkeler. Ankara: Pegem.

Baykul, Y. (2006). İlköğretimde matematik öğretimi (1-5. Sınıflar). Ankara: Pegem A.

Beyhan, N., & Tural, H. (2007). İlköğretim matematik öğretiminde oyunla öğretimin erişiye etkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, (21), 37-48.

Bingöllü, E., & Özmantar, F. M. (2010). İlköğretimde karşılaşılan matematiksel zorluklar ve çözüm önerileri. Ankara: Pegem A.

Boz, İ. (2018). İlkokul 4. sınıf matematik dersinde oyunla öğretim yönteminin akademik başarıya etkisi. Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi, 1(1), 27-45.

Boyraz, C., ve Serin, G. (2016). İlkokul düzeyinde oyun temelli etkinlikler yoluyla kuvvet ve hareket kavramlarının öğretimi. Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(1), 89-101.

Bright, G.W., Harvey, J. G., & Wheeler, M. M. (1979). Using games to retrain skills with basic multiplication facts, Journal of Research in mathematics Education, 10(2).

Bright, G. W., & Harvey, J. G. (1982). Using game to teach fraction concepts and skills. Silvey, L. and Smart, J. R (eds.) mathematics for the middle grades (5-9) in (p. 205-216), Reston: NCTM.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2018). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Pegem A.

Can, A. (2019). Spss ile nicel veri analizi. Ankara: Pegem A.

Cangül, N. C. (2007). Hiç matematik eğlenceli olabilir mi? matematik oyunları. Ankara: Nobel.

Clement, D.H., & Sarama, J. (2004). Learning trajectories in mathematics education. Mathematical Thinking and Learning, 6(2), 81-89.

Cop, M. R., & Kablan, Z. (2018). Türkiye'de eğitsel oyunlarla ilgili yapılmış çalışmaların analizi. Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi, 1(1), 52-71.

Ernest, P. (1986). Games: a rationale for their use in the teaching of mathematics in school, Mathematics in School, 15(1), 2-5.

Faulk, C. J. (1962). How well do pupils estimate answers?. The Arithmetic Teacher, 9(8), 436-440.

Gökçen, E. (2009). Ortak bölenler ve katlar konusunun oyun ile öğretiminin başariya etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Heddens, J.W., & Speer, W.R. (2005). Günümüz matematiği, kavramları ve sınıf yöntemleri ve öğretim etkinlikleri. Wiley.

Hiebert, J. (1997). Making sense: teaching and learning mathematics with understanding. Heinnemann.

Holton, D., Ahmed, A., Williams, H., & Hill, C. (2001). On the importance of mathematical play. International Journal of Mathematics Education in Science and Technology, 32, 401-415.

Kılıç, M. (2007). İlköğretim 1. sınıf matematik dersinde oyunla öğretimde kullanılan ödüllerin matematik başarısına etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ma, L. (2010). Knowing and teaching elementary mathematics: Teachers' understanding of fundamental mathematics in China and the United States. Routledge.

MEB. (2018a). Ortaöğretim matematik dersi öğretim programı (9-12. sınıflar). Ankara.

MEB. (2018b). Matematik dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Ankara.

National Research Council (Board on Mathematical Sciences and Mathematical Sciences Education Board). (1989). Everybody counts: A report to the nation on the future of mathematics education. Washington, DC: National Academy of Sciences.

Pehlivan, H. (2014). Oyun ve Öğrenme. Ankara: Anı.

Rowe, J. C. (1997). An experiment in the use of games in the teaching of mental arithmetic. Philosophy of Mathematics Education Journal,14.

Song, Z. (2002). Designing games based interactive mathematics learning environments for children. (Master's Thesis). The University of British Columbia, Canada.

Sowder, J. T. (1989). Developing understanding of computational estimation. The Arithmetic Teacher, 36(5), 25-27.

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). Using multivariate statistics, 6th ınternational edition (cover) edn. Boston: Pearson.

Tural, H. (2005). İlköğretim matematik öğretiminde oyun ve etkinliklerle öğretimin erişi ve tutuma etkisi, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Usiskin, Z. (1986). Reasons for estimating. In H. L. Schoen, & M. J. Zweng (Eds.), Estimation and mental computation: 1986 Yearbook (pp. 1-15).Reston, VA: National Council of Teachers of Mathematics.

Usta, N., Işık, A. D., Taş, F., Gülay, G., Şahan, G., Genç, S., Diril, F., Demir, Ö., & Küçük, K., (2018). Oyunlarla matematik öğretiminin ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin matematik başarısına etkisi, İlköğretim Online, 17(4), 1972-1987. doi 10.17051/ilkonline.2019.506917.

Van Oers, B. (1994). Semiotic activity of young children in play: The consturaction and use of Schematic representations. European Early Childhood Education Resource Journal, 2, 19-33.

Van Oers, B. (1996). Are you sure? stimulating mathematical thinking during young children's play. European Early Childhood Educaiton Resource Journal, 4, 71-87.

Van Oers, B. (2003). Learning resources in context of play promoting effective learning in early childhood. European Early Childhood Education Resource Journal, 11, 7-25.

Van de Walle, J. A., Karp, K. S., & Williams, J. M. B. (2016). İlkokul ve ortaokul matematiği: Gelişimsel yaklaşım (S. Durmuş, çev.). New York: Pearson Education.

Wells, D. (2012). Games and mathematics: Subtle connections. Cambridge University Press.

Yalçınkaya, Y., ve Özkan H. H. (2012). 2000-2011 yılları arasında eğitim fakülteleri dergilerinde yayımlanan matematik öğretimi alternatif yöntemleri ile ilgili makalelerin içerik analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16 (2), 31-45.

ÖĞRENCİLERİN TURİZM FUARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Arş. Gör. Mehmet BOYRAZ

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi

mboyraz@aku.edu.tr

Arş. Gör. Asilhan Semih MUTLU

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi

smutluc@aku.edu.tr

Özet

Bu araştırmanın amacı, lisans düzeyindeki turizm öğrencilerinin Travel Turkey İzmir Turizm Fuarına yönelik görüşlerinin tespit edilmesidir. Araştırmanın evrenini, Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümünde eğitim alan ve 06-08 Aralık 2018 tarihlerinde düzenlenen 12. Travel Turkey İzmir Turizm Fuarına ve 4. Uluslararası Gastronomi Turizmi Kongresine katılan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin toplanmasında nitel araştırma yöntemlerinden açık uçlu soru formu tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda, 07 Aralık Cuma günü AKÜ Gastronomi Kulübü tarafından fuara ilişkin gerçekleştirilen teknik ziyarete katılan 33 öğrenciye fuar ziyareti öncesinde ve sonrasında ayrı ayrı olmak üzere iki farklı açık uçlu soru formu uygulanmıştır. İlk formda katılımcıların demografik özelliklerine yönelik üç ve turizm fuar ziyaretleri ile ilgili fuara ilişkin yedi adet olmak üzere üçü açık uçlu toplamda 10 soruya yer verilmiştir. İkinci formda ise fuar ziyaretinin değerlendirilmesine ilişkin yedi kapalı uçlu soru katılımcılara yöneltilmiştir. Açık uçlu soru formları fuar ziyaretinin hemen öncesinde ve fuar ziyareti tamamlandıktan hemen sonra katılımcılara yüz yüze uygulanmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde, kapalı uçlu sorulara ilişkin veriler sıklık ve yüzde analizi, açık uçlu sorulara yönelik veriler ise içerik analizi tekniğinden faydalanılmıştır. Veriler istatistik programı aracılığıyla sıklık dağılımına göre sayısallaştırılmıştır. Araştırma sonucunda ulaşılan bulgular tablolar halinde ele alınmış ve öğrencilerin fuar hakkındaki görüşleri değerlendirilerek çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm fuarı, fuar etkinlikleri, travel Turkey, lisans öğrencileri.

EVALUATION OF STUDENTS THOUGHTS ON TOURISM FAIR

Abstract

The aim of this study is to determine the opinions of undergraduate students about Travel Turkey Izmir Tourism Fair. The population of the study consists of the students who studied at the Department of Gastronomy and Culinary Arts of Afyon Kocatepe University Faculty of Tourism and participated in the 12th Travel Turkey Izmir Tourism Fair and the 4th International Gastronomy Tourism Congress held on 06-08 December 2018 in İzmir. The open-ended questionnaire technique, which is one of the quantitative research methods, was used as the data collection method. In this context, two different before and after the fair visit questionnaires were administered to 33 students who participated in the technical visit made by AKÜ Gastronomy Club on Friday, December 07. In the first survey, three questions about the demographic characteristics of the participants and seven questions related to the tourism fair visits were included in a total of 10 questions. In the second survey, seven closed-ended questions were asked to the participants regarding the evaluation of the exhibition visit. The questionnaires were applied face to face to the participants just before and after the fair visit. In the analysis of the data, frequency and percentage analysis of closed-ended questions and content analysis

technique for open-ended questions were used. The data were digitized according to the frequency distribution through the statistical program. As a result of the research, the findings were discussed in tables and students' opinions about the fair were evaluated and various suggestions were developed.

Keywords: Tourism fair, fair events, travel Turkey, bachelor students.

Giriş

Fuar kelimesi, Latince "bayram, dini tören" anlamına gelen Feria kelimesinden Fransızca "Foire" kelimesi aracılığıyla Türkçe'ye geçmiş (Aymankuy, 2006:186) olup "alıcı ile satıcının belirli bir işi yapmak için bir araya geldikleri geçici bir pazar" (Toker, 2007: 423) ve mevcut ve potansiyel alıcılara ulaşmak için bir platform (Çakıcı, 2012: 181) olarak tanımlanmaktadır. Fuarlar her sektör için farklı anlamlar kazanmakla birlikte turizm sektörü için "turizm talebinde bulunan tüketiciler ile turistik işletmeleri bir araya getiren organizasyonlar" (Şengel vd., 2018) şeklinde ifade edilmektedir. Fuarların, turizm açısından fuarın gerçekleştiği yerin tanıtılmasında (Polat ve Yılmaz 2011: 155) ve pazarlamasında (Giritlioğlu ve Avcıkurt, 2010) önemli katkıları bulunmaktadır. Bununla birlikte fuar katılımcıları, fuar süresince konaklama, yiyecek içecek ihtiyaçları için yaptıkları harcamalar yerel işletmelere katkı sağlamaktadır (Sülün, 2004: 54).

Endüstrilerin önemli bir bileşeni olarak görülen fuar etkinlikleri, dinamik bir sektör olan turizm için ulusal ve uluslararası nitelikli fuarlar daha sık ve daha fazla düzenlenmektedir. Genellikle tedarikçileri/paydaşları ve tüketicileri/ziyaretçileri bir araya getiren turizm fuarları, turizm eğitiminin yaygınlaşması ile bu alanda eğitim veren kurumların ve eğitim alan öğrencilerin ilgi odağı haline gelmiştir. Ziyaretçi gruplar içerisindeki payını artıran öğrenciler açısından bu tür fuarlara ilişkin beklentiler ise çeşitlenmeye başlamış ve bu gruba yönelik düşüncelerin ortaya konması önem kazanmıştır. Çünkü fuarlar istihdam olanaklarını artırmakta (Yolal ve Ark.,2009) ve yeni iş olanakları ortaya çıkartmaktadır (Zhan ve Ap, 2009). Dolayısıyla gelecekte bu istihdam alanlarından faydalanacak öğrencilerin de fuarlar hakkındaki görüşleri değerlendirilmeli ve ortaya çıkartılmalıdır. Bu kapsamda çalışma kapsamında turizm fuarına katılan öğrencilerin fuar öncesi ve fuar sonrası görüşleri iki aşamalı olarak ele alınması amaçlanmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

Türkiye'de EMITT'ten (East Mediterranean Tourism and Travel Exhibition - Doğu Akdeniz Turizm ve Seyahat Fuarı) sonra ikinci en köklü turizm sektöründeki en önemli buluşmalarından olan Travel Turkey İzmir Turizm Fuarı 06-08 Aralık 2018 tarihleri arasında 12. defa düzenlenmiştir. İzmir Fuarcılık Hizmetleri Kültür ve Sanat İşleri Ticaret A.Ş (İZFAŞ) ve Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB) tarafından T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı himayesinde ve İzmir Büyükşehir Belediyesi ev sahipliğinde organize edilen Travel Turkey İzmir; Türkiye'nin ve dünyanın çeşitli destinasyonlarından çok sayıda katılımcı firmayı ve turizm profesyonelini, Türkiye'nin en yeni ve en modern fuar kompleksi FuarİzmirÂ'de ağırlamaktadır (Travel Turkey, 2019a). Geliştirdiği yeni konseptler ve özel etkinlikler ile turizm sektörüne ivme kazandıran fuar, her yıl farklı bir turizm trendi üzerine yoğunlaşmakta ve dünya turizminin trendlerini İzmir'de bir araya getirmektedir. Bu kapsamda dünyanın önde gelen gastronomi ve turizm uzmanları ile eğitimcilerini bir araya getirmek, gelişen turizmin ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeni yaklaşımlar kazanmak amacıyla (UGTK, 2018) 2015 yılında ilk defa fuar ile eş zamanlı olarak başlatılan Uluslararası Gastronomi Turizmi Kongresi'nin dördüncüsü 2018 yılında gerçekleştirilmiştir. 2017 yılında 36 farklı ülkeden 1284 katılımcının yer aldığı Travel Turkey İzmir fuarını, 63 farklı ülkeden 44.589 kişi tarafından ziyaret edilmiştir (TÜRSAB, 2019). Araştırmanın yapıldığı dönem olan 2018 yılı itibariyle ise 43 farklı ülkeden 1217 katılımcının yer aldığı fuarı 101 farklı ülkeden 44.022 kişi ziyaret etmiştir (Travel Turkey, 2019b).

Fuarlar turizm sektörü için önemli bir buluşma noktası ve bilgi paylaşım merkezleri olmasından dolayı bu alanda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar incelendiğinde konu ve uygulama alanı bakımından genellikle fuara katılan profesyonel sektör paydaşları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu doğrultuda Kozak (2005) yaptığı çalışma ile fuarlara katılma noktasında işletme

çalışanlarının moralini arttırma, rakiplerin ürün ya da hizmetlerini kıyaslama ve pazarlama faaliyetleri için bilgi toplama gibi beklentilerin ön planda olduğu sonucuna varmıştır. Dalgıç ve arkadaşları (2018) çalışmalarında katılımcıların fuara katılım motivasyonların stratejik fayda, satış ve rekabet ve araştırma faaliyetleri olduğunu tespit etmiştir. Profesyonel katılımcılara yönelik yapılan diğer bir çalışmada ise fuara katılmayı sağlayan en önemli unsurlar; "fuarın itibarı", "ziyaretçilerin profili", "fuara katılan ülkelerin ve işletmelerin sayısı", "fuarda yeterli sayıda eğitimli temsilcilerin varlığı" ve "işletmemizin (pazarlama) hedeflerine uygunluğu" olarak sıralanmıştır (Sahilli Birdir, 2016). Fuar katılımcılarının motivasyonlarının yanı sıra Demirci ve arkadaşları (2012) çalışmaları ile fuar esnasında yapılan harcamaların tekrar ziyaret niyetini artırdığını ve fuar ziyaretlerinin turistik aktiviteler ile destelenen yerlerde yapılmasının daha başarılı sonuçlar vereceğini vurgulamıştır.

Fuarların profesyonel katılımcılarına yönelik araştırmalara karşın fuarın genel ziyaretçileri ve bunların da özelinde gelecekte bu tür organizasyonlara görev alacak turizm öğrencilerine yönelik çalışmalar çok sınırlıdır. Fuarların genel ziyaretçilerine yönelik istatistikler fuar organizatörleri tarafından tanıtım ve pazarlama amaçlı olarak kayıt altına alınmakta olup bu tür bilgilere genellikle akademik nitelik taşımayan tanıtım broşürlerinde veya fuar değerlendirme sonuç raporlarında yer verilmektedir. Nitekim 12. Travel Turkey İzmir Fuarı sonrasında da organizatörler tarafından fuarın değerlendirilmesine ilişkin profesyonel katılımcıların "fuara tekrar katılım niyeti", "fuarda yapılan iş bağlantılarının beklentileri karşılama durumu" ve "ziyaretçi kalitesinden memnun kalma durumu" değişkenlerine yönelik görüşleri ele alınmış ve genel ziyaret amaçlı katılımcılar sürece dahil edilmemiştir. Bu doğrultuda araştırma ile teknik gezi kapsamında fuara giden öğrencilerin fuar hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

2. Yöntem

Bu araştırmanın amacı, lisans düzeyindeki turizm öğrencilerinin Travel Turkey İzmir Turizm Fuarına yönelik görüşlerinin tespit edilmesidir. Araştırmanın evrenini, Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümünde eğitim alan ve 06-08 Aralık 2018 tarihlerinde FuarİzmirŠde eşzamanlı olarak düzenlenen 12. Travel Turkey İzmir Turizm Fuarına ve 4. Uluslararası Gastronomi Turizmi Kongresine katılan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin toplanmasında nitel araştırma yöntemlerinden açık uçlu soru formu tekniği kullanılmıştır. Bu tür soru formları merak edilen bir konuda soru yöneltilen kişilerin kısa ve anlamlı cevaplar verebileceği soru tipleri içermekte olup iletişim sorunu, dil sorunu, zaman ya da maddi kısıtlar ile deneklere ulaşma sorunu olan araştırmalar kapsamında kolaylık sağlamaktadır. Bununla birlikte araştırılmak istenen konunun içeriği hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmanın mümkün olması ve toplanan verilerin tekrar tasniflenmesine gerek duyulmadan hazır bir veri olarak yazım aşamasında hız kazandırması yönünden üstünlükleri bulunmaktadır (Kozak, 2014:106-107). Bu kapsamda araştırmada, 07 Aralık Cuma günü AKÜ Gastronomi Kulübü tarafından fuara ilişkin gerçekleştirilen teknik ziyarete katılan 33 öğrenciye fuar ziyareti öncesinde ve sonrasında ayrı ayrı olmak üzere iki farklı görüşme soru formu uygulanmıştır. İlk formda katılımcıların demografik özelliklerine (cinsiyet, sınıf ve program türü) yönelik üç ve turizm fuar ziyaretleri ile ilgili fuara ilişkin (düzenli fuar takibi, takip kanalı, fuar motivasyonu, bütçe, belirleyiciler) yedi adet olmak üzere üçü açık uçlu toplamda 10 soruya yer verilmiştir. İkinci formda ise fuar ziyaretinin değerlendirilmesine ilişkin yedi (yeni marka tanıma, yeni birini tanıma, ürün satın alma, memnuniyet, tavsiye, tekrar ziyaret) kapalı uçlu soru katılımcılara yöneltilmiştir. Görüşme soru formları fuar ziyaretinin hemen öncesinde ve fuar ziyareti tamamlandıktan hemen sonra katılımcılara uygulanmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde, kapalı uçlu sorulara ilişkin veriler sıklık ve yüzde analizi, açık uçlu sorulara yönelik veriler ise içerik analizi tekniğinden faydalanılmıştır. Veriler istatistik programı aracılığıyla sıklık dağılımına göre sayısallaştırılmıştır

3. Bulgular

İzmir 12. Travel Turkey Turizm Fuarına Afyon Kocatepe Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümünden 33 öğrenci ziyaretçi olarak katılmış olup araştırma sürecine de eksiksiz olarak dâhil

edilmişlerdir. Araştırmada ilk olarak öğrencilerin demografik özelliklerine yönelik bulgular tablo-1'de değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda katılımcıların %75,8'inin, diğer bir ifadeyle her dört katılımcıdan üçünün kadın olduğu, %14,2'sinin ise erkek olduğu görülmektedir. Eğitim aldıkları bölümün program türü açısından öğrencilerin %57,6'sı normal öğretim, geri kalan %42,4'ü ise ikinci öğretim kategorisinde yer almaktadır. Bununla birlikte sınıf grupları açısından ise öğrencilerin en çok %42,4'ile birinci sınıfta, onu takiben sırasıyla %27,3 ile ikinci, %18,2 ile üçüncü ve son olarak %12,1 ile dördüncü sınıfta eğitim almaya devam ettikleri belirlenmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Özellik	Değişken	n	%	Özellik	Değişken	n	%
Cinsiyet	Kadın	25	75,8	Sınıf	1. Sınıf	14	42,4
	Erkek	8	14,2		2. Sınıf	9	27,3
Program	Normal Öğretim	19	57,6		3. Sınıf	6	18,2
	İkinci Öğretim	14	42,4		4. Sınıf	4	12,1

Araştırmada ikinci olarak katılımcı öğrencilerin genel olarak turizm fuarlarına yönelik temel bilgiler ile teknik gezi öncesinde ziyaret edecekleri fuara ilişkin fuar takip kanalı, fuar hakkında araştırma yapma durumları, fuara katılım motivasyonu ve belirleyicileri hakkındaki görüşleri tablo-2'de değerlendirilmiştir. Katılımcıların yarısından fazlasının (%51,5) daha önce bir turizm fuarını ziyaret ettiklerini, bunların ise %70'den fazlasının düzenli olarak bu tür ziyaretleri gerçekleştirdikleri belirlenmiştir. Diğer bir ifade ile katılımcıların %63,6'sının ilk defa bir turizm fuarına yönelik ziyarette bulunacakları tespit edilmiştir. Öğrencilerin %42,4'ü fuarları tek bir kanal üzerinden takip ederken geri kalan %57,6'lık oranın ise fuar organizasyonlarını takibini en az iki farklı kanalı üzerinden yaptığı görülmektedir. Bu takip kanalları arasında ise ilk sırayı %48,5 ile sosyal medya alırken, onu takiben sırasıyla %39,4 ile AKÜ Gastronomi ve Mutfak Sanatları Kulübü ve %36,4 ile diğer internet araçları gelmektedir. Bununla birlikte toplamda %42,4'lük bir oranla katılımcıların sosyal çevre olarak fakültedeki öğretim elemanlarından ve sınıf arkadaşlarından da fuarlara ilişkin haber(ler) aldıkları görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin fuar tanıtım afişleri (%18,2) ile diğer (dergi, gazete) basılı materyaller aracılığıyla da fuar hakkında bilgiye eriştikleri tespit edilmiştir.

Katılımcıların fuara katılım motivasyonları incelendiğinde, %54,5 ile en etkin faktör olarak yeni bilgi(ler) edinme isteği öne çıkmaktadır. Bununla birlikte %33,3 ile kendini geliştirme, %273 ile yeni insanlarla tanışma, %21,2 ile alınan teorik eğitime katkı sağlama istekleri ikincil öncelikli motivasyon faktörleri olarak ifade edilmiştir. Ayrıca, gezmek ve eğlenmek, yeni lezzetler tatmak, sektördeki yeni işletmeler hakkında bilgi sahibi olmak, şef veya usta öğreticilerle tanışmak, gastronomi ile ilgili fuardaki workshop, konferans, yemek yarışmaları gibi etkinlikleri takip etmek gibi çeşitli faktörlerin de katılımcıları fuar organizasyonlarını ziyaret etmede birer itici güç olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan öğrencilerin bu tür fuarlara ilgi göstermesinde ortalama iki ayrı faktörün birlikte motivasyonu sağladığı ortaya çıkmıştır. Motivasyon sayısı bakımından katılımcıların %27,3'ü tek bir faktöre odaklanırken geri kalan %72,7'sinin ise iki ve üzerinde farklı etmenleri göz önünde bulundurmaktadır. Bu durumun açıklayıcısı olarak katılımcılardan %18,2'sinin daha önce fuar hakkında bilgisi olması ve genel toplamın ise %72,7'sinin ziyaret öncesinde gidilecek fuara yönelik ön araştırma yapmaları gösterilebilir. Fuar ziyareti açısından katılımcı bütçeleri incelendiğinde, öğrencilerin yaklaşık yarısının 100 TL'nin altında, diğer yarısının ise 100 TL'nin üzerinde bir bütçe ile fuar ziyareti gerçekleştirmeyi planladıkları tespit edilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Fuar Ziyareti Öncesi Görüşlerine İlişkin Bulgular

Özellik	Değişken	n	%	Özellik	Değişken	n	%
Daha Önce Bir Turizm Fuar Ziyareti	Evet	17	51,5	Düzenli Turizm Fuarı Takibi	Evet	12	36,4
	Hayır	16	48,5		Hayır	21	63,6
Takip Kanalı Sayısı	1 Adet	14	42,4	Motivasyon Sayısı	1 Adet	9	27,3
	2 Adet	9	27,3		2 Adet	16	48,5
	3 Adet	8	24,2		3 Adet	7	21,2
	4 Adet	2	6,1		4 Adet	1	3,0
Fuar Takip Kanalı	Sosyal Medya	16	48,5	Fuar Motivasyonu	Bilgi (yeni) sahibi olmak	18	54,5
	Kulüp	13	39,4		Kendimi geliştirmek	11	33,3
	İnternet	12	36,4		Yeni insanlarla tanışmak	9	27,3
	Hocalar	7	21,2		Eğitimime katkı sağlamak	7	21,2
	Arkadaş	7	21,2		Gezmek / Eğlenmek	6	18,2
	Afiş	6	18,2		Yeni lezzetler tatmak	5	15,2
	Diğer	3	9,1		Yeni işletmeleri tanımak	4	12,1
					Şeflerle tanışmak	3	9,1
					Etkinlikleri takip etmek	3	9,1
Fuar Hakkında Ön Araştırma	Evet	24	72,7	Bütçe	50 TL	9	27,3
	Hayır	9	27,3		51-100 TL arası	7	21,2
	Bilgim Var	6	18,2		100 TL	13	39,4
					150 TL ve üzeri	4	12,1
Belirleyici Sayısı	1 Adet	15	45,4	Fuar Ziyaret Kararının Belirleyicileri	Benim için faydalı olacağı düşüncesi	11	33,3
	2 Adet	14	42,4		Tarih / Zaman	9	27,3
	3 Adet	2	6,1		Fuarın içeriği / teması	8	24,2
	4 Adet	2	6,1		Merak / İlgi	7	21,2
					Bütçe	7	21,2
					Fuarın büyüklüğü	4	12,1
					Gastronomi ile ilgi düzeyi	3	9,1
					Katılımcı kişi ve kurumlar	3	9,1
					Düzenleneceği Yer	3	9,1
					Diğer (Program, Sertifika)	2	6,1

Katılımcıların fuar ziyareti öncesine ilişkin incelenen bir diğer değişken fuar ziyareti kararının verilmesinde belirleyici olan faktörlerdir. Öğrenciler tarafından belirleyicilere yönelik toplam 57 vurgu yapılmış olup, %45,4'ünün kararında temel olarak bir belirleyici yer alırken diğer çoğunluğu oluşturan %54,6'nın ise motivasyon faktörlerine benzer şekilde en az iki ayrı faktörün belirleyici olarak birlikte

etki gösterdiği ortaya çıkmıştır. Belirleyici faktörler arasında ise "benim için faydalı olacağı düşüncesi" en önemli değişken olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla motivasyon faktörlerine paralel olarak belirleyici faktörler arasında da en etkili araç bireyin kendisi ve kendini gerçekleştirme isteğidir. Bununla birlikte ikincil önemli belirleyiciler olarak %27,3 ile fuarın düzenleneceği tarih ve zaman aralığı, %24,3 ile fuarın içeriği ve ana teması, %21,2'şerlik eş oranda kişisel ilgi ve merak ile bütçe durumu faktörleri gelmektedir. Ayrıca eğitim alınan alan ile paralel olarak fuarın gastronomiyle olan ilgi düzeyi, katılımcı sektör firmaları, şefler ve temsilciler ile fuarın nerede düzenleneceği, program içeriğinin neler olduğu, katılıma yönelik bir sertifika veya belge verilme durumu gibi çeşitli faktörler de temel belirleyici olmamasına rağmen katılımcıların fuar katılım kararında birer öncül olarak ifade edilmiştir.

Araştırma kapsamında son olarak katılımcıların fuar ziyareti sonrasına ait görüşleri değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu doğrultuda öğrencilerin fuar ziyareti süreci ile fuarın genel değerlendirilmesi ve tekrar ziyaretine ilişkin görüşlerine yönelik bulgulara tablo-3'te yer verilmiştir. Buna göre katılımcıların fuar ziyareti esnasında sektörde hizmet veren yeni bir marka tanıma oranı %33,3 iken sektörden birileri ile veya şeflerle tanışma düzeyi %54,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu durumun nedeni olarak katılımcılar içerisinde daha önceden gerek turizm fuarları gerek bu fuarın önceki organizasyonlarını ziyaret eden öğrencilerin yer alması gösterilebilir. İkinci olarak katılımcıların yaklaşık yarısının fuar ziyareti sıranda bir satınalma gerçekleştirdiği, bunlara ise yaklaşık %50 oranında 15 TL'den az bir bütçe ayrıldığı görülmektedir. Satın alınan ürünler arasında ise gastronomi ile ilgili olarak sunum tabağı, mutfak önlüğü, baharat, çay, kahve gibi ürünler yer alırken yöresel ürünler olarak doğal sabun, eşek sütü kremi ve yöresel lezzetler ile hediyelik eşya olarak magnet, eski para ve şehir siluetli yapboz ürünleri tercih edilmiştir. Katılımcıların fuar ziyaretine yönelik genel memnuniyet düzeylerinin %94,0 ile yüksek olduğu ve yine yaklaşık %85'inin fuarı ziyaret etmeleri yönünde çevresindeki insanlara tavsiye verecekleri ortaya çıkmıştır. Nitekim katılımcıların %78,8'inin tekrar bu fuarı ziyaret etme niyetinde olması da bu görüşü desteklemektedir.

Tablo 3: Katılımcıların Fuar Ziyareti Sonrası Görüşlerine İlişkin Bulgular

Özellik	Değişken	n	%	Özellik	Değişken	n	%
Yeni Bir Marka Tanıma	Evet	11	33,3	Sektörden Yeni Biri ile Tanışma	Evet	18	54,5
	Hayır	24	66,7		Hayır	15	45,5
Fuardan Ürün Satın Alma	Evet	15	45,5	Fuarda Yapılan Harcamalar	Yapmadım	16	48,5
	Hayır	18	54,5		0-15 TL	7	21,2
Tekrar Ziyaret Etme Niyeti	Evet	26	78,8		16-30 TL	4	12,1
	Hayır	7	21,2		30 TL üstü	4	12,1
Fuar Ziyareti Memnuniyeti	Çok Memnunum	10	30,3	Fuarı Tavsiye Etme Durumu	Her zaman	18	54,6
	Memnunum	21	63,7		Sıklıkla	10	30,3
	Fikrim Yok	1	3,0		Fikrim Yok	-	-
	Memnun Değilim	-	-		Bazen	4	12,1
	Hiç Memnun Değilim	1	3,0		Hiçbir Zaman	1	3,0

4. Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, Türkiye'de 12. defa düzenlenen Travel Turkey İzmir Turizm Fuarı ve eşzamanlı olarak organize edilen 4. Uluslararası Gastronomi Turizmi Kongresine yönelik gerçekleştirilen teknik geziye katılan Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü öğrencilerinin bu organizasyona yönelik görüşlerinin ortaya konması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Afyon Kocatepe Üniversite Turizm Fakültesi'nden 33

öğrencinin yer aldığı araştırmada, %75 ile en çok kadın öğrencinin bulunduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin en az yarısının daha önce bir turizm fuarını ziyaret ettiği, üçte birinin ise düzenli olarak turizm fuarlarını takip ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum turizm öğrencilerinin kendi alanlarında düzenlenen organizasyonlara önem verdiklerinin doğal bir göstergesi niteliğindedir.

Öğrencilerin fuar ziyareti öncesi görüşlerine yönelik araştırma bulguları değerlendirildiğinde; fuar organizasyonlarından haber alma aracı olarak ortalama 1,94 farklı takip kanalından faydalandıkları; fuara katılım amaçları bakımından ortalama 2,00 farklı faktörün birlikte öğrencilerin motivasyonunu oluşturduğu; fuarı ziyaret kararının verilmesinde ise yine ortalama 1,73 farklı faktörün belirleyici rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır. Fuara yönelik bu değişkenlere ilişkin en önemli faktörler olarak; takip kanalı açısından en etkili araçların sosyal medya ve internet ile sosyal çevre ; en önemli motivasyon faktörünün yeni bilgi(ler) edinme ve kendini geliştirme arzusu; en güçlü belirleyicinin ise kişisel gelişim için fayda beklentisi ön plana çıkmıştır. Ulaşılan bu sonuçlar turizm öğrencilerinin, kendi alanlarına yönelik düzenlenen organizasyonları önemle takip ettiğini ve mesleki gelişim açısından bu tür fuar ziyaretlerinin katkısına inandıklarını göstermektedir. Fuar ziyareti sırasında öğrencilerin yarısından fazlasının sektörden yeni birileri ile tanışması ve yine üçte birinin gastronomi alanında faaliyet gösteren sektördeki bir firmayı görmesi ve hakkında bilgi alması bu sonucu desteklemektedir.

Araştırmada son olarak öğrencilerin fuar ziyareti memnuniyet düzeyi, fuarın başkalarına tavsiye edilme düzeyi ve en az bir kez daha bu organizasyonun ileride ziyaret edilme niyetine yönelik önemli sonuçlar elde edilmiştir. Bu kapsamda, öğrencilerin %94'lük oran ile neredeyse tamamının 12. Travel Turkey İzmir Turizm Fuarı ve 4. Uluslararası Gastronomi Turizmi Kongresi'ni ziyaret ettikleri için mutlu oldukları tespit edilmiştir. Buna paralel olarak öğrencilerin %85 oranında büyük çoğunluğunun fuarı çevresindeki insanlara tavsiye edeceği gibi yaklaşık %80'inin de bu organizasyonu tekrar ziyaret etmeyi düşündüğü ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye'de EMITT (East Mediterranean International Tourism and Travel) fuarından sonra en köklü ikinci turizm fuarı olan TravelTurkey İzmir, dünyanın çeşitli destinasyonlarından çok sayıda katılımcı firmayı ve turizm profesyonelini bir araya getirmenin yanı sıra her yıl geliştirdiği yeni konseptler ve özel etkinlikler ile dikkat çekmektedir. Travel Turkey sektöre ivme kazandırmanın yanı sıra turizm öğrencilerinin özelinde Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümü öğrencileri için de mutfak atölyeleri, yemek yarışmaları, tadım etkinlikleri, sektördeki tedarikçiler ile hizmet veren kurumsal firmaları da bir arada bulunduran gastronomi temasıyla ön plana çıkmaktadır. Tüm bu değerler öğrencilerin üniversite eğitim hayatlarında aldıkları teorik ve mesleki bilgilerin gerçek hayattaki yansımalarını fuar ortamında bir araya geldikleri sektör paydaşları ile güçlendirebilmektedir. Bu tür katkılarından ötürü turizm fuarları sadece katılımcı firmalar açısından bir b2b organizasyon olarak görülmemelidir. Ziyaretçi grubunun önemli bir bileşeni olarak turizm öğrencileri için de fuarlar, temalı bölümler ile eğitime ve mesleki gelişime destek olacak nitelikte tasarlanarak geliştirilmeli ve daha ileri boyutlara taşınmalıdır.

Kaynakça

Aymankuy ,Y. (2006). Kongre Turizmi ve Fuar Organizasyonları. Ankara: Detay Yayıncılık.

Birdir Sahilli, S. (2016). Katılımcıların 20. EMITT Fuarına Yönelik Algıları. V. Ulusal - I. Uluslararası Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu, 22-23 Nisan 2016, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.

Braden, P.V. and Wiener, L. (1980). Bringing Travel, Tourism and Culturel Resource Activities in Harmony With Regional Economic Development. Tourism Marketing and Management Issues, Washington: George Washington University

Çakıcı, A.C. (2012). Toplantı Yönetimi (Kongre, Konferans, Seminer ve Fuar Organizasyonları), Ankara: Detay Yayıncılık.

Dalgıç, A., Birdir, S., ve Birdir, K. (2017). Turizm Temalı Fuara Katılanların Motivasyonları Genel Memnuniyetleri ve Sadakatleri Arasındaki İlişki: Travel Turkey Örneği. The First International Congress on Future of Tourism: Innovation, Entrepreneurship and Sustainability, 28-30 Eylül 2017, Mersin.

Demirci, B., Demirci, B., Arslaner, E., ve Arslaner, E. (2012). Fuar Organizasyonlarının Yerel Ekonomiye ve Tekrar Gelme Niyetine Etkileri: Bursa Örneği, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 4(2), 63-73.

Giritlioğlu, İ. ve Avcıkurt, C. (2010). Şehirlerin Turistik Bir Ürün Olarak Pazarlanması, Örnek Şehirler ve Türkiye'deki Şehirler Üzerine Öneriler (Derlemeden Oluşmuş Bir Uygulama), Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(4), 74-89.

Kozak, M. (2014). Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayın Teknikleri, Ankara: Detay Yayıncılık, 106-107.

Kozak, N. ve Kayar, C. H. (2008). Visitors' Objectives for Trade Exhibition Attendance: A Case Study on the East Mediterranean International Tourism and Travel Exhibition (EMITT). Event Management, 12(3-4), 133-141.

Polat, E. ve Yılmaz G. Ö. (2014). Kalkınma Ajanslarının Turizmin Gelişmesindeki Önemi: Güney Marmara Kalkınma Ajansı Örneği, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 9(1),137-160.

Sülün, U. (2004). İhracatta yeni pazarlama stratejisi olarak Fuarlar ve İzmir Uygulamaları. İzmir Ticaret Odası, Yayın, (38), 21.

Şengel, Ü., Zengin, B., Şengel, T., ve Işkın, M. (2018). Kongre ve Fuar Organizasyonlarının Turizm Sektörüne Etkileri: EMİTT Örneği. Turizm ve Araştırma Dergisi, 7(1), 4-20.

Toker, B. (2007). İzmir İlinin İhtisas Fuarları Bakımından Arz Potansiyeli ve Mevcut Durumun Değerlendirilmesi, Ege Akademik Bakış, 7(2), 421-443.

Travel Turkey (2009a). Fuar Hakkında. https://www.travelturkeyexpo.com/index.php/tr/fuar-hakkinda/fuar-kunyesi [Erişim Tarihi: 01.12.2019]

Travel Turkey (2009b). 2019 Fuar e-Broşürü. https://www.travelturkeyexpo.com/images/ 2019-Brosur_yeni.pdf [Erişim Tarihi: 01.12.2019]

TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği) (2019) 12. Travel Turkey İzmir Turizm Fuarı / 06-08 Aralık 2018. https://www.tursab.org.tr/haberler/12-travel-turkey-izmir-turizm-fuari-06-08-aralik-2018_17489 [Erişim Tarihi: 01.12.2019]

UGTK (Uluslararası Gastronomi Turizmi Kongresi) (2018). Kongre Genel Bilgiler, http://www.izmirgastrotourismcongress.com/index.php/tr/kongre-hakkinda/kongre-genel-bilgiler [Erişim Tarihi: 01.12.2018]

Yolal, M., Çetinel, F. and Uysal, M. (2009). An Examination of Festival Motivation and Perceived Benefits Relationship: Eskişehir International Festival, Journal of Convention and Event Tourism, 10, 276-291.

Zou, J. Y ve Ap, J. (2009). Residents' Perceptions Towards the Impacts of the Beijing 2008 Olympic Games, Journal of Travel Research, 48-78.

50 SENELİK SÜREÇTE KEMALETTİN TUĞCU'NUN SÖZ VARLIĞI'NIN DEĞİŞİMİ

İsmail Teoman Güneş

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, teoyutakip@hotmail.com

Özet

Kemalettin Tuğcu, Türk Edebiyatı'nın en önemli şahsiyetleri arasında yer alır. Özellikle cumhuriyet sonrası, çocuk ve gençlik edebiyatının oluşumu ve gelişiminde onun büyük katkıları söz konusudur. Yazarın bir diğer dikkat çeken tarafı ise oldukça uzun bir süre yazın hayatını sürdürmesidir. 1902 yılında İstanbul'da doğar, 1996 senesinde yine İstanbul'da vefat eder. 94 yıllık uzun bir ömür süren Kemalettin Tuğcu aynı zamanda üretken bir yazardır, 312 eseri bulunmaktadır. Tuğcu'nun ilk romanı Üç Aylıklar 1936 yılında yayınlanmıştır. Yazar, hayata veda ettiği 1996 senesine kadar yazmayı sürdürmüş, 60 yıllık bir edebi hayatı olmuştur. Bu dönem aynı zamanda Türk Dili'nin büyük değişimler geçirdiği bir zaman dilimidir. 1930'lu yıllarda başlayan Dilde Sadeleşme ile Türkçe'nin söz varlığında yer alan Arapça ve Farsça sözcükler atılmış yerlerine Türkçe sözcükler yerleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kemalettin Tuğcu, Çocuk ve Gençlik Edebiyatı, Söz varlığı

Summary

Kemalettin Tuğcu is one of the most important figures in Turkish literature. Particularly in the formation and development of post-republic, children's and youth's literature has made great contributions to it. Another remarkable aspect of the author is that he lived for a long time in the summer. He was born in 1902 in Istanbul and passed away in Istanbul in 1996. Kemalettin Tuğcu, who lived a long life of 94 years, is also a prolific writer and has 312 works. Tuğcu's first novel, Quarterly, was published in 1936. The author continued writing until 1996, when he passed away, and had a literary life of 60 years. This period is also a period in which Turkish Language has undergone major changes. Arabic and Persian words in the vocabulary of Turkish were thrown with Dilde Simplification which started in the 1930s and Turkish words were placed in their place.

Key Words: Kemalettin Tuğcu, Children and Youth Literature, Vocabulary

Giriş

Bir dilin söz varlığı sürekli değişim halindedir. Banguoğlu'na (2000) göre söz varlığı, anadilden gelen kelimelere zaman içinde yabancı dillerden yeni sözcükler eklenmesi ile oluşan sözcükler bütünüdür. Aksan'a (2003a) göre söz varlığı; bir dilde yer alan sözcükleri, deyimleri, atasözlerini ve terimleri barındıran unsurdur. Püsküllüoğlu'na (2004) göre söz varlığı bir dilin sözcük ve sözlerinin bütünüdür. Kıran'a (2002, s. 242) göre söz varlığı bir bireyin günlük yaşamı esnasında kullandığı sözlüksel ifadelerin tümüdür.

Bütün bu ifadelerden ortaya çıkan sonuç söz varlığının dildeki sözcük ve söz öbekleri, atasözleri, deyimler gibi yapıları kapsayan bir bütün olduğudur. Bu çalışmada söz varlığı sadece sözcük temelinde incelenmiştir. Söz varlığının diğer unsurları çalışma evrenine dahil edilmemiştir.

Dildeki değişimin izlenebileceği çeşitli kaynaklar bulunmaktadır; gazeteler, dergiler ve edebi eserler bunların başında gelir. Gazete ve dergi gibi süreli yayınlar değişimi açıkça ortaya koysa da belli bir üslup bütünlüğü içinde bulunamaz. Yazar ve editör değişimleri, yayın politikalarındaki farklılıklar söz varlığında da değişime yol açmaktadır.

Edebi eserler bu konuda daha tutarlı kaynaklardır. Tek bir yazar tarafından kaleme alınır, söz varlığı yazarın kendi kişisel tercihidir. Kelime seçimleri ve dili kullanış biçimleri kendine özgüdür. Her yazarın kendine has bir üslubu olsa da, sanatçı anlaşılmak ve okuyucuya ulaşmak ister. Özellikle geniş kitlelere hitap eden yazarlarda bu tavır daha belirgindir. Bir kelimeyi ne kadar sevse bile okuyucu anlamıyorsa terk etmek zorundadır. Bu sebeple dildeki değişimleri ana akım yazarların eserlerinden daha doğru bir şekilde izleyebiliriz.

Bu çalışmada, Kemalettin Tuğcu'nun 1942 yılında yayınlanan Dişikuş romanı ile 1992 yılında yayınlanan Kahve Çekirdeği romanlarının dili ve söz varlığı mukayese edilerek elli senelik süreçte yazarın söz varlığındaki değişim ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Her iki eserde de 500'er kelime incelenmiştir. Kelimeler rastgele seçilmiştir. Çalışmada sözcüklerin kökenlerine bakılmıştır. İki farklı dilden gelen kelimelerle oluşturulan sözcükler "birleşik kelime" olarak sınıflandırılmıştır.

1. Dişi Kuş

Dişi Kuş romanından 500 kelime alınmıştır. Madde başı olarak 296 kelime bulunmaktadır. Her kelimenin frekansı 1,68'dir. Kökenlerine göre kelimeler incelendiğinde 176 sözcük Türkçe; 91 sözcük Arapça; 23 sözcük Farsça; 2 adet Fransızca; 3 adet de özel isim bulunmaktadır. 1 adet birleşik kelime mevcuttur.

Tablo.1. Dişi Kuş Romanı'nın En Fazla Kullanılan 10 Kelimesi

Kelime		Adet	Köken
1.	o	13	Türkçe
2.	bir	11	Türkçe
3.	et-	10	Türkçe
4.	ol-	9	Türkçe
5.	kız	8	Türkçe
6.	ben	7	Türkçe
7.	güzel	6	Türkçe
8.	bu	5	Türkçe
9.	erkek	5	Türkçe
10.	ev	5	Türkçe

Dişi Kuş romanında en fazla kullanılan kelimelerin tamamı Türkçe kökenlidir.

Tablo.2. Dişi Kuş Romanı'nın En Fazla Kullanılan 10 Arapça Kelimesi

Kelime		Adet	Köken
1.	insan	5	Arapça
2.	fena	4	Arapça
3.	iffet	4	Arapça
4.	ve	4	Arapça
5.	sahip	3	Arapça
6.	bahis	2	Arapça
7.	çam	2	Arapça
8.	cins	2	Arapça
9.	defa	2	Arapça
10.	fecî	2	Arapça

Tablo. 3. Dişi Kuş Romanı'nın En Fazla Kullanılan 10 Farsça Kelimesi

Kelime	Adet	Köken
1. hava	3	Farsça
2. her	3	Farsça
3. hiç	2	Farsça
4. çünkü	2	Farsça
5. ateş	1	Farsça
6. badem	1	Farsça
7. bahar	1	Farsça
8. bahçe	1	Farsça
9. biçare	1	Farsça
10. can	1	Farsça

Tablo.4. Köken Dillerine Göre Kullanım Frekansları

Köken Dili	Toplam Kelime	Madde başı	Frekans
Türkçe	329	176	1.8
Arapça	122	91	1.3
Farsça	30	23	1.2
Fransızca	2	2	1

2. Kahve Çekirdeği

Kahve Çekirdeği romanından 500 kelime seçilmiştir. Madde başı olarak 261 sözcük bulunmaktadır. Her kelimenin frekansı 1,91'dir. Kökenlerine göre kelimeler incelendiğinde 175 sözcük Türkçe ; 42 sözcük Arapça; 23 sözcük Farsça; 7 adet Fransızca; 2 sözcük İtalyanca; 3 sözcük Yunanca; 7 adet de özel isim bulunmaktadır. 2 adet birleşik isim mevcuttur.

Tablo.5. Kahve Çekirdeği Romanı'nın En Fazla Kullanılan 10 Kelimesi

Kelime	Adet	Köken
1. de-	20	Türkçe
2. bu	13	Türkçe
3. bir	12	Türkçe
4. kalfa	11	Arapça
5. hanımefendi	10	Birleşik kelime (Türkçe+Yunaca)
6. da	8	Türkçe
7. o	8	Türkçe
8. Nergis	8	Özel isim
9. çık-	7	Türkçe

10. el	7	Türkçe

Kahve Çekirdeği romanında en fazla kullanılan 10 adet sözcüğün 7'si Türkçe; 1'i Arapça; 1'i birleşik kelime; 1'i özel isimdir.

Tablo.6. Kahve Çekirdeği Romanı'nın En Fazla Kullanılan 10 Arapça Kelimesi

Kelime	Adet	Köken
1. kalfa	11	Arapça
2. şey	5	Arapça
3. kahve	4	Arapça
4. hekim	3	Arapça
5. ve	3	Arapça
6. adam	2	Arapça
7. fazla	2	Arapça
8. hamile	2	Arapça
9. insan	2	Arapça
10. malikane	2	Arapça

Tablo.7. Kahve Çekirdeği Romanı'nın En Fazla Kullanılan 10 Farsça Kelimesi

Kelime	Adet	Köken
1. şive	3	Farsça
2. hanzade	2	Farsça
3. her	2	Farsça
4. hiç	2	Farsça
5. bahçe	1	Farsça
6. belki	1	Farsça
7. damat	1	Farsça
8. fakat	1	Farsça
9. han	1	Farsça
10. hemen	1	Farsça

Tablo.8. Köken Dillerine Göre Kullanım Frekansları

Köken Dili	Toplam Kelime	Madde başı	Frekans
Türkçe	340	175	1.9
Arapça	69	42	1.6
Farsça	28	23	1.2

Fransızca	7	7	1
İtalyanca	3	2	1.5

Sonuç

Kemalettin Tuğcu'nun her iki romanının yayınlanması arasında 50 yıllık bir süre bulunmaktadır. Elli senelik bu süreçte Türk Dili'nde önemli değişimler olmuş, bu değişimler yazarın diline de yansımıştır. Aşağıdaki tabloda her iki romanda bulunan madde başı kelime sayıları karşılaştırılmıştır.

Tablo.9. Her İki Roman'ın Karşılaştırılması

	Dişi Kuş	Kahve Çekirdeği
Türkçe	176	175
Arapça	91	42
Farsça	23	23
Fransızca	2	7
İtalyanca	-	2
Yunanca	-	3

Her iki romanda da Türkçe sözcüklerin madde başı sayıları birbirine çok yakındır. Farsça sözcüklerin sayısı eşittir. Arapça kökenli madde başı kelimelerin sayısı ise yarıdan daha fazla azalmıştır. İlk metinde Batı dillerinden sadece Fransızca kökenli sözcük bulunmaktayken ikinci metinde İtalyanca ve Yunanca kökenli sözcükler bulunmaktadır.

Kaynakça

Aksan, D. (2003a). Dil Şu Büyülü Düzen. Ankara: Bilgi Yayınları.

Banguoğlu, T. (2000). Türkçenin Grameri. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Kıran, Z. (2002). Dilbilime Giriş (Dilbilgisinden Dilbilime). Ankara: Seçkin Yayınları.

Püsküllüoğlu, A. (2004). Türkçe Sözlük. Ankara: Arkadaş Yayınları.

Tuğcu, K. (1943). Dişi Kuş. İstanbul: Arif Bolat Kitabevi.

Tuğcu, K. (1992). Kahve Çekirdeği: Servet Basım Yayın.

MANASTIRLI DÂNİŞ AHMED EFENDİ'NİN MAKÂMÂT-I HARÎRÎ TERCÜME VE ŞERHİ

Seda AYDIN

Arş. Gör., İstinye Üniversitesi, saydin@istinye.edu.tr

Ali Emre ÖZYILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, aliemre@yildiz.edu.tr

Özet

1054-1122 yılları arasında Basra'da yaşamış olan Harîrî'nin tam adı, Ebû Muhammed Kâsım bin Alî bin Muhammed el-Harîrî'dir. Edebiyat, nahiv ve tarihe dair ona yakın eseri bulunan Harîrî'nin en önemli eseri olan Makâmât, makâme adı verilen elli kısa hikâyeden oluşmaktadır. Hikâyelerde Hâris bin Hemmâm adında dünyayı dolaşan bilge bir râvînin dilinden dilenci kılığında gezen Ebû Zeyd es-Serûcî isimli kahramanın maceraları anlatılmaktadır. Harîrî, bu iki zıt karakter ile yaşadığı devrin sosyal, siyâsî, iktisadî, fikrî, ahlâkî ve kültürel durumunu ortaya koyarken nazım-nesir karışık bir üslupla yazdığı makâmelerde Arap dilinin bütün inceliklerini ve ifade gücünü kullanmıştır. Zemahşerî, bu eser için "Harîrî'nin Makâmât'ı saf altınla yazılsa değer" demiştir. Eser, 17. yüzyıldan itibaren Türkçeye tercüme ve şerh edilmeye başlanmış, yüksek Arapça eğitimi çerçevesinde Osmanlı medreselerinde uygulanan resmi programda ders kitabı olarak yer almıştır. Mütercim Âsım Efendi, Kâmûsü'l-Muhît adlı eserinin mukaddimesinde bu eseri tercüme etmenin Harîrî'nin Makâmât'ını tercüme etmek kadar zor olduğunu ifade etmiştir. Makâmât üzerine kısmen veya tamamen olmak üzere birçok tercüme ve şerh bulunmaktadır. Bunlardan biri de 19. yüzyılda yaşamış olan Dâniş Ahmed Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Manastır'da doğup ilk tahsilini burada alan Dâniş Ahmed Efendi, sonra İstanbul'a gelerek medreseye devam etmiş ve tahsilini tamamladıktan sonra Manastır'a dönmüştür. Kendisi, Manastır vilâyetinde müderrislik yapıp eser yazarak hayatını geçiren bir Osmanlı âlimidir. Hicri 1314 (m.1896/1897) yılında Makâmât-ı Edebiyye-i Harîriyye Şerhi adıyla yazdığı eser, Makâmât'ın tam bir tercüme ve şerhidir. Tek nüshası Makedonya Kütüphaneleri Türkçe Yazma Eserler Koleksiyonu'nda yer alan eser, klâsik Türk edebiyatı ile bağların kopmaya başladığı dönemde kaleme alınmasına rağmen klâsik tercüme ve şerh üslûbunu devam ettirmesi sebebiyle önemlidir. Mütercim/şârih, metni cümlelere bölmüş, her cümlenin her kelimesinin anlamını vermiş, sonra cümleyi "mahsûl-i 'ibâre" başlığı altında bire bir çevirmiş ve "ya'nî" diyerek şerh etmiştir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Makâmât adlı eserin ve bu esere Dâniş Ahmed Efendi tarafından yapılan tercüme ve şerhin Türk edebiyatındaki yerini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, Makâmât, Harîrî, Tercüme, Şerh.

TRANSLATION AND COMMENTARY OF MAKÂMÂT-I HARÎRÎ BY MANASTIRLI DÂNİŞ AHMED EFENDİ

Abstract

Abu Muhammad Kasim bin Ali bin Muhammad al-Harîrî, who known as Hariri, lived in Basra between the years 1054-1122. Harîrî has about ten books on literature, nahiv and history. His most important work, Makâmât, consists of fifty short stories called "makâme". In the stories, a wise narrator named Haris bin Hemmam tells the adventures of a hero named Abu Zayd al-Serûcî, disguised as a beggar. With these two opposite characters, Harîrî revealed the social, political, economic, intellectual, moral and cultural status of the period he lived. He used all the subtleties and narrative power of the Arabic language in his stories written in a mixed style consisting of poetry and prose. Zemahşerî said "Makâmât of Harîrî is worth written in pure gold". The work was translated and commented into Turkish from the 17th century, and was been included as a textbook in the higher Arabic education in Ottoman madrasas. In the preface of Kamus al-Muhit, Mütercim Asım Efendi mentioned that translating this work is as difficult as translating the Makâmât of Harîrî. Many translations and interpretations of all or part of Makamat were made. One of them was written by Daniş Ahmed Efendi

who lived in the 19th century. Dâniş Ahmed Efendi, who was born in the Bitola and received his first education here, then came to Istanbul and continued the madrasah and returned to the Bitola after completing his education. He is an Ottoman scholar who spent his life writing books and working as a mudarris in Bitola. Makâmât-ı Edebiyye-i Harîriyye Şerhi which was written at h.1314 (c.e.1896/1897) by Dâniş Ahmed Efendi is full translation and commentary of Makâmât. The work, whose single copy is in the Turkish Manuscripts Collection of the Macedonia Libraries, is important because of its classical translation and commentary style, although it was written during the period when links with classical Turkish literature began to break. The translator/commenter has divided the text into sentences, gave the meaning of each word of each sentence, then translated the sentence under the title of "mahsûl-i' ibâre" and commented on each sentence after then "ya'nî". In this context, the aim of the study is to reveal place of Makâmât-ı Harîrî and importance of translation and commentary of Daniş Ahmed Efendi in Turkish literature.

Keywords: Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, Makâmât, Harîrî, Translation, Commentary.

Giriş

Kelime anlamı olarak makâme, Kâmûs'ta meclis manasına gelir (Mütercim Âsım Efendi, 2014, 5176). Terim anlamı olarak, meclislerde hoş vakit geçirmek için okunan kısa hikâyelere denir. Makâmât da makâmenin çoğuludur. Makâme, Abbasîler zamanında "kasas" adı verilen türden çıkmış olup makâme türünde asıl olan sözün fesâhat ve belâgat bakımından güzelliği; sade, akıcı ve secili olmasıdır. İlk defa makâme yazan Câhız'dır. Onu Bedîüzzamân Hemedânî takip etmiştir. Makâme türü asıl şöhretini Harîrî'nin Makâmât'ı ile kazanmıştır (Levend, 2015, 200-201). Makâmeler, camilerde ve mescidlerde okunmuştur. Kaynaklarda Harîrî'nin de Basra Camii'inde bir ders halkası halinde Makâmât'ını okuttuğu bilgisi bulunmaktadır (Erünsal, 2018, 43). Arap edebî nesri, makâme türü ile en üst derecesine ulaşmıştır (Goldziher, 2016, 127). Makâmenin Batı'daki karşılığı pikaresk adı verilen türdür (Esposito, 2013, 227). Makâmelerde bir kahraman ve bu kahramanın başından geçenleri anlatan bir râvî vardır. Büyük hünerlere sahip maceracı ve pek ciddi olmayan kahraman, dünyayı dolaşır. Gittiği şehirlerde sözleri ve davranışlarıyla insanları hayret içinde bırakır ve sempatilerini kazanır; insanlar tarafından cömertçe ödüllendirilir. Her gittiği şehirde aynı eski tanıdığı ile karşılaşır. Bu eski tanıdık, kahramanın başından geçenleri anlatan râvîdir. Râvî her seferinde bu kahramanın hile ve yalanlarına tanık olur; fakat kahraman, ona şartların onu böyle yaptığını söyler ve başka bir şehre gitmek için yola çıkar. Hikâyeler bu şekilde tekrarlanarak devam eder (Goldziher, 2016, 127).

1. Harîrî ve Makâmât'ı

Arap edebiyatında makâmeleriyle meşhur olduğundan "Sâhib el-Makâmât" diye de anılan (Furat, 1996, 299) Harîrî, 1054 yılında Basra yakınında bulunan Meşan kasabasının Benî Harâm mahallesinde doğmuştur (Kılıç, 1997, 191). Dedelerinden birinin ipekçilik yapmış olmasından dolayı el-Harîrî nisbesiyle anılmıştır. İlk eğitimini Basra'da aldıktan sonra dönemin önemli hocalarının hadis, fıkıh ve hesap derslerini takip etmiştir (Furat, 1996, 299). Kaynaklarda istihbarat amirliği yaptığı görülmekle beraber bu göreve ne zaman başladığı bilinmemektedir. Fakat bu vazifeyi uzun yıllar sürdürmüş ve kendisinden sonra oğulları da aynı vazifeyi devam ettirmiştir (Furat, 1996, 300). Harîrî, 1122 yılında Basra'da vefat etmiştir (Kılıç, 1997, 191).

Harîrî'nin eserlerinden bazıları; Makâmât, Dürretü'l-Gavvâs fî Evhâmi'l-Havâs, Mülhatü'l-İ'râb, Risâletü's-Sîniyye, Risâletü'ş-Şîniyye, el-Fark Beyne'd-Dâd ve'z-Zâ', Dîvân, Divânü'r-Resâ'il, Sudûru Zamâni'l-Fütûr ve Fütûru Zamâni's-Sudûr fi't-Târîh ve Tevsîhu'l-Beyân'dır (Kılıç, 1997, 19192). Harîrî'nin eserlerinden hareketle onun bir dil âlimi olduğu söylenebilir. Eserleri içinde en önemlisi, Makâmât'ıdır.

Makâmâtü'l-Harîrî, Makâmâtü'l-Harîriyye veya Makâmâtü'l-Edebiyye adlarıyla da anılan Makâmât, makâme adı verilen 50 kısa hikâyeden oluşmuştur. Makâmelerde Arap dilinin bütün incelikleri, anlatım gücü, edebi sanatları secili bir üslûpla ortaya konmuştur (Kılıç, 2003, 414). Harîrî, ilk önce 48. makâme olan el-Makâme el-Harâmiyye'yi yazmıştır. Bunu bir rivayete göre vezir Enûşirvân b. Hâlid'e sunmuş,

o da çok beğenmiş ve yeni makâmeler yazmasını istemiştir (Furat, 1996, 300). Makâmât, mensur bir eser olmakla beraber her makâmenin içinde konuyla ilgili şiirler yer almıştır. Makâmelerde deyimlere, atasözlerine ve vecizelere yer verilmiştir. Her makâme farklı bir şehirde geçmiş, makâmelere olayların geçtiği şehirlerin adı verilmiştir. Dilencilik, vaaz ve zâhidlik, edebî konular, içtimaî, siyasî ve ahlâkî hususlar, Makâmât'ın konusunu oluşturmuştur (Gülle, 1995, 34). Makâmelerde asıl kahramanı olan Ebû Zeyd es-Serûcî, farklı kılıklara girerek yalan söyler ve hile yapar, herkesi etkiler ve kendine inandırır. Sonra karşısına Haris b. Hemmâm çıkar ve onu yaptıklarından dolayı ayıplar. Ebû Zeyd es-Serûcî, kendisini bağışlamasını ister ve başka bir şehire doğru yola çıkar. Her makâmede bu olay örgüsü tekrarlanmıştır.

2. Makâmât-ı Harîrî Tercüme ve Şerhleri

Harîrî'nin Makâmât'ı üzerine ilk çalışma, Albertus Schultens tarafından yapılmış; onu Silvestre de Sacy, Steingass ve Annemarie Schimmel'in çalışmaları takip etmiştir. İslam dünyasında birçok baskısı bulunan Makâmât'a otuz beş kadar şerh yazılmıştır. Eser, başta Türkçe olmak üzere Farsça, İngilizce, Fransızca, Almanca ve İbranîce gibi dillere tam ve kısmî olarak tercüme edilmiştir (Kılıç, 2003, 415).

Türk edebiyatında Makâmât üzerine yapılan çalışmalar, 17. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanmıştır (Gülle, 1995, 48). Kaynaklarda bazı alimlerin eserleri arasında Makâmât tercümesi geçiyorsa da bu eserler hakkında bilgi bulunamamıştır. Hakkında bilgi bulunan en eski eser, Nahîfî Süleymân'ın Makâmât'ta yer alan iki makâmeyi tercümesidir (Yazar, 2011, 1106). Onu Dervîş Yûsuf Halvetî'nin (Yazar, 2011, 1106) ve Tâhir Selâm Bey'in (Gülle, 1995, 48) tercümeleri takip etmiştir.[128] Ahmed Hamdi Şirvânî, Makâmât'ın tamamını (Ahmed Hamdi Şirvânî, 1290, 4); Muhiddin Fehîm ise yalnızca fıkıhla ilgili olan 32. makâmeyi tercüme etmiştir (Muhiddin Fehîm, 1309, 7). Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, Makâmât'ın tamamını tercüme ve şerh etmiştir. Daha sonra Roma sefareti imamı Hâşim Veli, Makâmât'ta yer alan dört makâmeyi tercüme etmiştir (Hâşim Veli, 1326, 10). Makâmât'ın son tercümesi, Sabri Sevsevil tarafından yapılmıştır. Sabri Sevsevil, eserin tamamını tercüme etmiştir (Harîrî, 1986, 12).

3. Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi'nin Hayatı ve Eserleri

Kaynaklarda hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Dâniş Ahmed Efendi, klâsik bir Osmanlı âlimi olup Manastırlıdır.[129] İlk tahsilini Manastır'da görmüş, bir süre burada medreseye gitmiş, daha sonra İstanbul'da bir medreseye devam etmiştir (Cemil Paşa, Esad Bey, 2008, 42). İstanbul'da tahsilini tamamladıktan sonra Manastır'a dönmüştür. Uzun zaman müderrislik yaparak ve eser yazarak hayatını devam ettirmiştir. Dâniş Ahmed Efendi, aynı zamanda şairdir, kaynaklarda bir divançe tertip ettiği yazılı olsa da bu eser henüz bulunamamıştır. Arap diline ve özellikle Farsçaya vakıftır (Bursalı Mehmed Tahir, 2016, 322). Ölüm tarihi kaynaklarda h. 1316/m.1898 olarak geçen Dâniş Ahmed Efendi'nin mezarı Manastır'da bulunmaktadır (Cemil Paşa, Esad Bey, 2008, 42).

Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi'nin kaynaklarda dört eseri olduğu geçmiştir. Bunlar; Tercüme-i Makâmât-ı Harîrî, Dest-âvîz-i Dâniş, Mecmû'a-i Kavâ'id-i Fârisiyye ve Dîvânçe'dir (Bursalı Mehmed Tahir, 2016, 323). Mecmû'a-i Kavâ'id-i Fârisiyye ve Dîvânçe hakkında bilgi bulunamamıştır. Dest-âvîz-i Dâniş, Sultan I. Selîm'in Dîvân'ının şerhi olup 1313 tarihinde kaleme alınmıştır (Aydın, 2016, 22). Tercüme-i Makâmât-ı Harîrî'nin bilinen tek nüshası, Makedonya'dadır. Makedonya Kütüphaneleri Türkçe Yazma Eserler Kataloğu'nda "Oriantal Manuscript Turk" başlığı altında 923 numarada "OMCT III / 21" katalog numarası ile geçer. Bu kataloğa göre eser, kayıtlara Mâkâmât-ı Edebiyye-i Harîriyye Şerhi şeklinde geçmiştir (Aydemir, 2007, 439). Eserin başında bir fihrist yer alır. Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, eserinde önce orijinal metni vermiş, ardından metinde geçen kelimelerin anlamlarını

[128]Nahîfî'nin tercümesi Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi Türkî Talat 49, Dervîş Yûsuf Halvetî'nin tercümesi Mısır Milli Kütüphanesi S 4287 ve Tâhir Selâm Bey'in tercümesi Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Edebi Türki Talat 205 numarada bulunmaktadır. Bu eserler henüz görülmemiş, kütüphane numaraları www.yazmalar.gov.tr (18.12.2019) adresinden alınmıştır.

[129]*Sicill-i Osmânî Zeyli*'nde babasının adı Mehmed olarak geçmiştir (Cemil Paşa, Esad Bey, 2008, 42). Dâniş Ahmed Efendi'nin *Dest-âvîz-i Dâniş* adlı eserinin nüshalarından birinin sonunda geçen ibâreden hareketle babasının adının Sâlih olduğu anlaşılmıştır (Aydın, 2016, 20).

tek tek açıklamıştır. Sonrasında ise "mahsûl-i 'ibâre" diyerek çeviri yapmış ve "ya'nî" diyerek metni şerh etmiştir.

4. Harîrî'nin Türk Edebiyatındaki Yeri ve Algısı

Harîrî, Türk edebiyatında daima Makâmât adlı eseriyle birlikte anılmıştır. Lügatlerde "makâmât" maddesinde Makâmât-ı Harîrî, Arap edibi Harîrî'nin hikâye kitabı olarak geçmiştir (Özön, 1989, 481; Devellioğlu, 2009, 574). Kâmûs'un mukaddimesinde Mütercim Âsım Efendi, böyle fesâhat ve belâgat bakımından önemli bir sözlüğü tercüme etmenin Makâmât-ı Harîrî'yi tercüme etmek kadar zor olduğunu ifade etmiştir:

Ammâ ba'dü ma'lûm-ı ashâb-ı fühûmdur ki dîbâce-i Kâmûs, halîc-i okyânûs olan Bahr-i Hurmuz-misâl ecnâs-ı cevâhir-i zevâhir ile mâl-â-mâl ve gavvâs-ı fikr ü endîşeye ka'r u gavrına vusûl mümteni'ü'l-ihtimâl mesâbesinde olup elfâz u 'ibârâtında mündemic ve fıkârât u seci'âtında münderic olan hüsn-i insicâm ve lutf-ı cezâlet ü selâset ü intizâm ve fünûn-ı muhassinât ve sunûf-ı müzeyyinât u mübeyyinât ve isti'ârât u tersî'ât ve ma'ânî-i bedî'atü'l-beyân ve mebânî-i metînetü'l-erkân ve sanâyi'-i 'Arabiyye ve revâyi'-i edebiyye ve envâ'-ı fesâhat ve asnâf-ı belâgat bi'l-cümle şinâver-i deryâ-yı 'ilm ü fazîlet 'indinde rûşenâ ve tercemesi husûsu Makâmât-ı Harîrî tercemesi gibi ihdâr-ı asl-ı asîl olacağı erbâb-ı nühâya müstagnin 'ani'l-inhâdır (Mütercim Âsım Efendi, 2014, 27).

Harîrî'nin Makâmât'ı yüksek Arapça eğitimi çerçevesinde Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuştur (Atay, 2018, 298). İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri adlı eserinde Ahmed Cevdet Efendi'nin de medresede Makâmât-ı Harîrî okuttuğunu ifade etmiştir (İnal, 1969, 241).

Türk edebiyatında yazılan belâgat ve ıstılâh kitaplarında Harîrî'nin Makâmât'ından örneklere yer verilmiştir. Muallim Naci, Istılâhât-ı Edebiyye'sinde bir kelimesi noktalı diğer kelimesi noktasız olarak söylenen söz anlamına gelen hayfâya (Muallim Naci, 2004, 40-41) ve her kelimesinin bir harfi noktalı diğer harfi noktasız olarak söylenen söz anlamına gelen raktâya (Muallim Naci, 2004, 118) Harîrî'nin Makâmât'ından örnekler vererek bu örneklerin en beliğ sayılan misallerden olduğunu ifade etmiştir.

Harîrî'nin Makâmât'ı Türk şerh edebiyatı içinde başvurulan kaynak kitaplar arasında yer almıştır. Şârih/mütercimler, şerh ve tercüme ettikleri eserlerde kelimelerin anlamını açıklarken Harîrî'nin Makâmât'ına başvurmuş, bu eseri kaynak göstererek kelimeyi açıklamıştır. Sûdî, Gülistân Şerhi'nde "Lokmân" kelimesini açıklarken Lokmân'ın Zerka adında bir kızı olduğunu ve üç günlük yolu gördüğü ifade etmiş, sonrasında "Niteki ba'z-ı eş'âr-ı 'Arabîde ve Makâmât-ı Harîrî'de ve şürûhunda beyân eylemişler" (Sûdî-i Bosnevî, 2012, 97) diyerek Makâmât'ı kaynak göstermiştir. Aynı eserin hâtime kısmında Sûdî, kendi eserinde intihal yapmadığını ifade etmiş, Harîrî'nin Makâmât'ında geçen "kişinin kendi eski libasını yamayıp giymesi, başkasından ödünç alınan libası giymesinden iyidir" manasına gelen sözün başkası tarafından taklit edildiğini ifade etmiştir (Sûdî-i Bosnevî, 2012, 782).

Sünbül-zâde Vehbî, Nuhbe adlı eserinin sebeb-i telif bölümünde kaleminin Makâmât sahibi Harîrî'nin kalemi gibi olması konusunda dilekte bulunmuştur:

Ba'de-zâ kilk-i Harîrî tahrîr

O sühan-sâz-ı 'abîrî ta'bîr (Sünbül-zâde Vehbî, 1265, 4).

Sünbül-zâde Vehbî'nin Nuhbe'si, Ahmed Reşid Efendi tarafından şerh edilmiştir. Ahmed Reşid Efendi, bu eserde kelimelere anlam verme noktasında Harîrî'nin Makâmât'ından da yararlanmıştır (Görmez, 2008, 308). Ahmed Reşid Efendi, Nuhbe'nin sebeb-i telif kısmında yer alan yukarıdaki beyti şerh ederken "Harîrî" kelimesini "serîrî vezninde fesâhat ve belâgatda bekâ ve fünûn-ı edebiyyede bih-metâ' olan Makâmât nâm kitâb-ı belâgat-nisâbın Mustafâ ve Dürre Ebu'l-Kâsım Muhammed bin 'Ali bin Muhammed bin 'Osmanü'l-Basrî'dir" (Yılmaz, 2008, 35) şeklinde açıklamıştır. Beytin tamamının açıklamasında ise "ya'nî dest-i ma'ârif-peyvestemde olan hâme-i belâgat pîr-i tahrîr-i 'ibârâtda hâme-i Harîrî-âsâ-yı nâdire-nüvis ve dakâyık-ı gûyâ ve ta'bîr-i dil-pezîr hem-bûy-ı müşg ve 'anber-meşâm-ı ervâhı ta'zîr ile nüfûs ma'nâsına tarab-fezâ olmadadır" (Yılmaz, 2008, 35) diyerek Harîrî'yi belâgat ve fesâhatli söz söyleme konusunda övmüştür.

Dede Ömer Rûşenî'ye ait Türkçe bir tercî'-bendin İlâhî adında bir şârih tarafından şerh edildiği eserde, İlâhî, şerhinin birçok yerinde isim zikretmeden Harîrî'nin Makâmât'ına başvurmuştur. Sadece bir yerde "zâhir ma'nâsı budur ki didüm ve Makâmât-ı Harîrî'den şeker yidüm" diyerek Harîrî'nin Makâmât'ına işarette bulunmuştur (Uyan, 2016, 29). İlâhî, Dede Ömer Rûşenî'nin tercî'-bendindeki bazı beyitlerde geçen ilginç kelimeleri Makâmât'da bu kelimelere verilen anlamlarla çözmüştür (Uyan, 2016, 30).

Harîrî'nin Makâmât'ı, içerisinde yalan hikâyeler anlatıldığı gerekçesiyle yerilmiştir. Namık Kemal, önce Son Pişmanlık adıyla yazdığı daha sonra İntibâh Ali Bey'in Sergüzeşti olan eserinin önsözünde Ebû Zeyd es-Serûcî'nin kadı karşısında karısıyla yaptığı konuşmayı örnek göstererek Makâmât'ın ahlakı bozduğunu ifade etmiştir (Sazyek, 2019, 49). Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddîn, Şerh-i İbârât adlı eserinde bunun tam aksini söylemiş ve Keşşâf yazarı Zemâhşerî'yi bu sözüne tanık göstermiştir:

Harîrî dedikleri fâzıl Kâsım-ı Basrî'dir. Takvâ 516 târihinde yetmiş yaşına yetmiş iken Basra'da rıhlet eyledi. Anın te'lîflerinin ziyâde meşhûru elli makâme üzere müretteb edebde Makâmât isminde bir eser-i mühezzebdir. Ekseri kendi ahvâlidir. Meselâ Makâme-i Harâmiyye'de oğlunun esîr olduğunu ve nicelerinde Ebû Zeyd-i Serûcî ve Hemmâm b. Hâris miyânında muhâddisât ve mukâvelâtdır. Dîn ü İslâm'a mugâyir ve Şehnâme gibi fuhşiyyâta dâ'ir şey olmadığı ehl-i mütâla'nın ma'lûmlarıdır. Hattâ Cârullâh-i 'allâme sâhib-i Keşşâf anın vasfında … "Harîrî'nin Makâmât'ı saf altınla yazılsa değer" demiştir. (Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddîn, 2019, 159)

Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddîn, Şerh-i İbârât'ta Harîrî'nin Makâmât'ına "yalandır" diyen bir müslümanın kâfir olup olmadığı sorusuna İbni Hâcer'in cevabını vermiştir:

Kâfir olmaz, zîrâ ol kitâbın ekseri zâhiren kizb sûretindedir… Lâkin hakîkatde kizb değildir… Ol kitâb bir mecmû'adır ki darb-ı mesellerden… ve turfe ve nekre olan garîb ve nefîs fevâ'idden ve kelâm-ı bulegâda olan sırr-ı 'acîb ve nükte-i garîbe makûlesinden … ve bu fennin 'ulemâsının eserlerinde tertîb ve tasvîr eylemedikleri sanâyi'-i bedî'a ve 'acîbeden … ve bu 'ilmin 'udebâsından birinin hâtırına ve hayâline ve kalbine sunûh eylememiş letâ'if-i nâzikâne makûlesinden cem' eylemiştir (Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddîn, 2019, 159)

Harîrî'nin Makâmât'ı Türk edebiyatında mensûr eserlerde olduğu gibi manzûm eserlerde de karşımıza çıkmaktadır. Şairler, şairlik tabi'atlarını ve şiirlerini övmek için kendilerini ve şiirlerini Harîrî ve Makâmât'ı ile mukayese etmiştir. Ahmedî, "kendi sözlerinin ateşinden Makâmât-i Harîrî'nin yere girdiğini" ifade ederek şiirini yüceltmiştir:

Makâlâtı odından Ahmedînüñ

Yire girdi Makâmât-ı Harîrî (Günyüz, 2001, 255)

Makâmât-ı Harîrî'nin belâgat ve fesâhat bakımından önemli bir eser olduğunun bilinmesi sebebiyle şairler şairlik kabiliyetlerini ispat için Harîrî'den daha güzel şiir yazdıklarını vurgulamıştır. Ahmed Sâdık Ziver Paşa, "kaleminin belâgat üzere inceden inceye inlediğinde Harîrî'nin Makâmât'ının mazmûn teline ahenk olacağını" ifade etmiştir:

Makâmât-ı Harîri târ-ı mazmûna olur âheng

Belâgat üzre hâmem kılsa nâle inceden ince (Ziver Paşa, 2009, 329)

Ahmed Sâdık Ziver Paşa, Abdülmecîd Han döneminde bina olunmuş bir kumaş fabrikası için kaleme aldığı tarihte, "Harîrî senin süslü binalarını seyretse senin vasfının kitabını da Makâmât'ı gibi yazardı" diyerek padişahı övmüştür:

Harîri eylese zîbende bünyânın temâşâ-ger

Kitâb-ı vasfın eylerdi Makâmât'ı gibi imlâ (Ziver Paşa, 2009, 498)

Şeyhülislam Es'ad Efendi, bir kütüphane için yazdığı tarihte "Mutaarrızî ve Harîrî'nin bu kütüphanenin kapıcısı, Kisâ'î'nin eyvanının döşemesinin vekili olduğu olduğunu" ifade ederek yapıyı yüceltmiştir:

Mutarrızî ve Harîrî çü perde-dârı olup

Mü'ekkil oldı Kisâ'î firâş-i eyvâna (Doğan, 1997, 146)

Nev'î, "sevgilinin kitap yaprağına benzeyen yanaklarını Dîvân-i Şâhî'ye, taze hatlarını ise Makâmât-ı Harîrî'ye" benzetmiştir:

Kitâb-ı ruhları Dîvân-ı Şâhî

Hat-ı sebzi Makâmât-ı Harîrî (Nev'î, 1977, 554)

Derzî-zâde Ulvî, Hz. Peygamber için yazdığı şiirinde "senin hayalinle Makâmât-ı Harîrî'nin hayrette, senin sözünle sözlerin hayallerinin dehşette" kalacağını ifade etmiştir:

Hayretde hayâlüñle Makâmât-ı Harîrî

Dehşetde makâlüñle hayâlât-ı makâlât (Derzî-zâde Ulvî, 2018, 160)

Şairler, beyitlerinde doğrudan Makâmât ve Harîrî ifadelerini zikretmese de ipek anlamına gelen "harîr" ve makamlar/mertebeler manasına gelen "makâmât" kelimelerini tevriyeli bir şekilde kullanmış ve mana, Makâmât-ı Harîrî'yi çağrıştırmıştır. Gelibolulu Âlî, "benim kamış neyim (sadece) senin penç-gâh makamını söyler sanırlar; (fakat) benim harîrim irfân meclisinin makâmlarını gezdi" şeklinde açıklanabilecek beytinin de aynı çağrışımlara sahip olduğu görülmüştür:

Harîr'üm gezdi 'Âlî bezm-i 'irfânun Makâmât'ın

Sanurlar nây-ı hâmem pençgâhun nagme-perdâzı (Gelibolulu Âlî, 2006, 286)

Makâmât-ı Harîrî terkibi yalnızca divanlarda değil mesnevilerde de yer almıştır. Münîrî, Siyer-i Nebî'sinde Hz. Peygamber'in mucizelerinin anlatıldığı bölümde "yollarına hep ipek(ler) döşedi; böylece Makâmât-ı Harîrî'yi unutturdu" manasına gelen beytinde Makâmât ve Harîrî kelimeleri tevriyeli olarak düşünülmüştür:

Döşedi yollarına hep harîri

K'unutdurdı Makâmât-ı Harîri (Ay, 2007, 523)

Halepli Edîb'in Dîvân'ında yer alan iki beyitte Makâmât ve Harîrî ifadeleri geçmektedir. İlk beyitte mana, "yüksek makamda uçan alçak yaradılışlıların dünyanın Harîrî sîretlilerine Makâmât'ı açıktır" şeklinde iken ikinci beyitte "bütün bu zevksiz riyakarları düşündüm, (onların) ipek döşemeli zinetlerinin makamları boştur" biçimindedir:

Makâm-ı evcde pervâz eden süflî-nihâdânın

Harîrî-sîretân-ı dehre vâzıhdır Makâmât'ı (Mum, 2004, 955)

Te'emmül eyledim hep bu riya-kâran-i bî-zevkin

Tehîdir zînet-i ferş-i Harîrî'den Makâmât'ı (Mum, 2004, 1034)

Nesîmî, "Ben Harîrî'nin Makâmât'ı gibiyim o yüzden dünyada canlar benden safa bulur" diyerek kendisini Harîrî'nin Makâmât'ına canlara safa vermek yönünden benzetmiştir:

Bulur cânlar safâ menden cihânda

Anun-çün kim Makâmât-ı Harîrem (Ayan, 2014, 544)

Şairler bazen de şiirlerinde sadece Harîrî kelimesini kullanmış; Harîrî'nin eseri Makâmât zikredilmemiştir. Tokatlı Kânî, "kendisine has yazışı, lutf ile hürleri bağlarken Harîrî'nin söyleyişinde tutukluk oluşur" diyerek sözlerinin Harîrî gibi fasîh ve beliğ bir şairin bile dilinde tutukluk yaratacağını ifade etmiştir:

Tahrîr-i hâssı lutfile ahrâr-bend iken

Nutk-ı Harîrî'ye leken-i inhisar olur (Eliaçık, 1992, 29)

Bosnalı Sâbit, "nerede taze yazısı nerede Harîrî eseri, altından dokunan kumaş bu riya parçasına benzer mi" diyerek "harîr" kelimesini tevriyeli kullanmıştır:

Kande tahrîr-i terî kande Harîrî eseri

Bu riyâ-pâreye benzer mi nesîc-i zer-bâf (Bosnalı Alaeddin Sabit, 1991, 270)

İlmî, "eğer Zemahşer'de arz olunan allameye 'Örfi'nin eseri olsa Harîrî'ye kasem eder miydi" diyerek Zemahşerî'nin 'Örfi'nin eserini görmediği için Harîrî'ye kasem ettiğini ifade etmiş ve 'Örfi'yi övmüştür:

Olsa 'allâmeye ma'rûz-i Zemahşer'de eger

Eser-i 'Örfi Harîrî'ye ider miydi kasem (Çetinkaya, 2003, 145)

Sünbül-zâde Vehbî, Dîvân'ındaki dört farklı beyitte Harîrî'yi tevriyeli bir anlatımla ele almıştır. Nuhbe adlı eserinin sebeb-i te'lifinde de Harîrî'nin Makâmât'ını zikrettiği yukarıda ifade edilmişti. İlk beyitte "bu altın sırmalı iplik edalarıyla (işlenmiş) hayalimin ipeği, irfanın altın diken kumaşına ne evrengler çıkarmış" sözleriyle şair, hayalini hem Harîrî'ye hem de ipeğe benzetmiştir:

Harîrî-i hayâlim bu müzerkeş-târ edâlarla

Ne evrengler çıkarmış kâle-i zer-dûz-i 'irfâna (Sünbül-zâde Vehbî, 2011, 111)

Sünbül-zâde Vehbî, ikinci beyitte "Harîrî eğer elbisenin nakşını böyle dokuduğunu bilseydi, kumaşını örümcek evinin döşemesi yapardı" diyerek memduhunu övmüştür:

Harîrî ferş-i beyt-i 'ankebût eylerdi kâlâsın

Eger bilseydi böyle nesc edersin nakş-ı dîbâyı (Sünbül-zâde Vehbî, 2011, 205)

"Eğer şiirimin kumaşı Harîrî dokuması olsa, haşa, yine de senin vasfının omuzlarına layık olmaz" diyerek Sünbül-zâde Vehbî, mübalağalı bir dille Harîrî'nin bile olsa memduhunun vasıflarını layıkıyla anlatamayacağını ileri sürmüştür:

Kâle-i şi'rim eger nesc-i Harîrî olsa

Dûş-i evsâfına hâşâ yine olmaz çespân (Sünbül-zâde Vehbî, 2011, 246)

Sünbül-zâde Vehbî, sonuncu beyitte "Harîrî, inşâ kumaşında altın işlemeli dokumasını görseydi, örümcek evinin düzeninden utanırdı" diyerek memduhunun inşâsını Harîrî ile mukayese etmiş ve memduhunu övmüştür:

Harîrî şerm ederdi tarh-ı beyt-i 'ankebûtundan

Göreydi nesc-i zer-kârîsini kâlâ-yı inşâda (Sünbül-zâde Vehbî, 2011, 272)

Sonuç Yerine

Türk edebiyatı, Türklerin İslâm'ı kabulünden sonra Arap ve Fars edebiyatlarının da etkisiyle gelişimine devam etmiştir. Bu dönemde Arap ve Fars edebiyatlarının önemli edebi eserleri, Türkçeye tercüme ve şerh edilmiştir. Bu durum, Batı etkisiyle eserlerin verilmeye başlandığı 19. yüzyıla dek sürmüştür. 19. yüzyıla gelindiğinde Türk edebiyatında, Arap ve Fars edebiyatlarının etkisi azalmışsa da tamamen kaybolmamış; bu yüzyılda da tercüme ve şerh faaliyetleri devam etmiştir. Harîrî'nin 12. yüzyılda kaleme almış olduğu Arap edebiyatının belâgat ve fesâhat bakımından en önemli eserlerinden olan Makâmât, Türk edebiyatında 17. yüzyıldan itibaren birçok mütercim/şârih tarafından tercüme ve şerh edilmiştir. Bu tercüme ve şerhlerden biri de 19. yüzyılda yaşamış klâsik bir Osmanlı âlimi olan Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi tarafından yapılmıştır. Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi'nin eseri, Klâsik Türk edebiyatı ile bağların kopmaya başladığı bir zamanda kaleme alınmasına rağmen klâsik tercüme ve şerh üslûbunu devam ettirmesi sebebiyle önemlidir.

Çalışmada, Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi'nin tercüme ve şerhi ve Harîrî'nin Makâmât'ının Türk edebiyatındaki yeri incelenmiştir. Türk edebiyatında Harîrî ve Makâmât'ı, âlim ve şairler tarafından tanınmış ve bir müracaat kitabı olarak kullanılmıştır. Âlimler kelime hazinesinin zenginliği sebebiyle

Makâmât'a kaynak eser olarak başvurmuştur. Arap edebiyatı içinde Makâmât'ın kurgu olması ve yaşanmış olayları anlatmaması sebebiyle "yalan" olduğuna dair tartışmalar olmuştur. Fakat Türk edebiyatında bu tartışmalara itibar edilmemiş; Harîrî'nin Makâmât'ı Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuştur. Osmanlı dönemi âlim ve şairleri, Makâmât'ından hareketle Harîrî'yi fasîh, beliğ, edebi sanatlara, atasözleri ve kelâm-ı kibârlara vâkıf bir edip olarak anmıştır. Şairler, şiirlerini ve şair tabi'atlerini övmek için kendilerini Harîrî ile mukayese etmişlerdir. Harîrî'nin Makâmât'ı şairlerin şiirlerde bazen doğrudan teşbih unsuru olmuş bazen de tevriye yoluyla Makâmât'a işaret edilerek eser övülmüştür. Çalışmada, doküman incelemesi yöntemiyle yapılan tarama sonucunda, Harîrî'nin Makâmât'ı hakkında Türk edebiyatında olumsuz yargı içeren tek ifade, Namık Kemal'in İntibâh romanının önsözünde geçmiştir. Namık Kemal, Makâmât'ın ahlâkı bozduğunu ileri sürmüştür; fakat ne sebeple bozduğunu belirtmemiştir.

KAYNAKÇA

Ahmed Hamdi Şirvânî. 1290. Terceme-i Makâmât-ı Harîrî. İstanbul: Yahya Efendi Matbaası.

Atay, Hüseyin. 2018. Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi. Ankara: Atayy Yayınları.

Ay, Ümran. 2007. Münîrî (Öl. 1521?)'nin Manzum Siyer-i Nebî'si Cilt I (İnceleme-Metin). İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi.

Ayan, Hüseyin. 2014. Nesîmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkidli Metni. II. Cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aydemir, Yaşar, Abdülkadir Hayber. 2007. Makedonya Kütüphaneleri Türkçe Yazma Eserler Kataloğu. Ankara: TİKA Yayınları.

Aydın, Seda. 2016. Destâvîz-i Dâniş (Yavuz Sultan Selîm Dîvânı'nın Şerhi) Tenkitli Metin ve İnceleme (S. 180-366). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Bosnalı Alaeddin Sabit. 1991. Divan. haz. Turgut Karacan. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

Bursalı Mehmed Tahir. 2016. Osmanlı Müellifleri. haz. M. A. Yekta Saraç. Ankara: TÜBA Türkiye Bilimler Akademisi.

Cemil Paşa, Esad Bey. 2008. Sicill-i Osmanî Zeyli. haz. Özen Tok, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

Çetinkaya, Bekir. 2003. İlmî Divanı. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dervîş, Tercüme-i Makâmât-ı Harîrî, Yûsuf Halvetî Mısır Milli Kütüphanesi-S 4287.

Derzî-zâde Ulvî. 2018. Dîvân. haz. Büşra Çelik, Muzaffer Kılıç. İstanbul: DBY Yayınları.

Devellioğlu, Ferit. 2009. Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi.

Doğan, Muhammed Nur. 1997. Şeyhülislâm Es'ad Efendi ve Divanının Tenkitli Metni. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Eliaçık, Muhittin. 1992. Tokatlı Kânî Divanı'nın Tenkitli Metni (Hayatı, Kişiliği, Vazifeleri, Eserleri, Dili, Sanatı ve Üslubu). Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdem Günyüz, Melike. 2001. Ahmedî Divanı'nın Tahlili. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erünsal, İsmail E. 2018. Orta Çağ İslam Dünyasında Kitap ve Kütüphane. İstanbul: Timaş Yayınları.

Esposito, John L. 2013. Oxford İslam Sözlüğü. çev. Nurullah Koltaş. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Furat, Ahmet Suphi. 1996. Arap Edebiyâtı Tarihi I (Başlangıçtan XVI. Asra Kadar). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Gelibolulu Mustafa Âlî. 2006. Divan. haz. İsmail Hakkı Aksoyak. Harvard: Harvard Üniversitesi Yayınları.

Goldziher, Ignace. 2016. Klasik Arap Literatürü. çev. Azmi Yüksel. İstanbul: Vadi Yayınları.

Görmez, Dursun. 2008. Yayaköylü Ahmed Reşîd Efendi'nin Şerh-i Nuhbe-i Vehbi Adlı Eseri (İnceleme-Metin) S.222-446. Yüksek Lisans Tezi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gülle, Sıtkı. 1995. el-Harîrî Hayatı, Arap Dil ve Edebiyatına Dair Çalışmaları. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gülle, Sıtkı. 2000. Arap Edebiyatında "Makame" ve el-Hariri'nin Osmanlı Medreselerinde Yüksek Arapça Öğretimi Çerçevesinde Okutulan "el-Makamat'ı". İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s. 2: 179-201.

Harîrî. 1986. Makamat. haz. Sabri Sevsevil. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Hâşim Veli. 1326. Makamât-ı Harîrî Tercümesi. İstanbul: Bekir Efendi Karagöz Matbaası.

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal. 1969. Son Asır Türk Şairleri I, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Kılıç, Hulusi. 1997. Harîrî. İslam Ansiklopedisi. c. 16. İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 191-192.

Kılıç, Hulusi. 2003. Makâmât. İslam Ansiklopedisi. c. 27. İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 414-415.

Levend, Agah Sırrı. 2015. Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Muallim Naci. 2004. Edebiyat Terimleri Istılâhât-ı Edebiyye. haz. M. A. Yekta Saraç. İstanbul: Gökkubbe Yayınları.

Muhiddin Fehîm. 1309. El-fetâviyyü'l-Lügaviyye fî Tercemeti'l-Makâmeti'l-Fıkhiyye. İstanbul: Alem Matbaası.

Mum, Cafer. 2004. Halepli Edîb Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Cinaslar Sözlüğü). Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddîn. 2019. Şerh-i İbârât Mevlevîlik, Mûsikî ve Semâ' (İnceleme-Tenkitli Metin). haz. Ensar Karagöz. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

Mütercim Âsım Efendi. 2014. El-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi. haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

Nahîfî, Tercüme-i Makâmât-ı Harîrî, Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları-Mecâmi Türkî Talat 49.

Nev'î. 1984. Divan. haz. Mertol Tulum, M. Ali Tanyeri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Özön, Mustafa Nihat. 1989. Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Sazyek, Hakan, Esra Sazyek. 2019. Yeni Türk Edebiyatında Önsözler. Ankara: Akçağ Yayınları.

Sûdî-i Bosnevî. 2012. Gülistân Şerhi. haz. Ozan Yılmaz. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Sünbül-zâde Vehbî. 1265. Nuhbe. İstanbul: Taş baskı.

Sünbül-zâde Vehbî. 2011. Dîvân. haz. Ahmet Yenikale. Kahramanmaraş: Ukde Kitaplığı.

Tâhir Selâm, Tercüme-i Makâmât-ı Harîrî, Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları-Edebi Türki Talat 205.

Uyan, Ömer. 2016. Anadolu Sahasındaki İlk "Türkçe Şiir" Şerhi Ömer Rûşenî'nin Bir Tercî'-Bendi'nin Şerhi Müşkil-Güşâ (İnceleme-Açıklamalı Metin). İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Yazar, Sadık, 2011. Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, Emel. 2008. Yayaköylü Ahmed Reşîd Efendi'nin Şerh-i Nuhbe-i Vehbi Adlı Eseri (İnceleme, Metin, Dizin, S.1-221. Yüksek Lisans Tezi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ziver Paşa. 2009. Dîvân ve Münşe'ât. haz. Mehmet Arslan. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

Zülfe, Ömer. 1998. Nâşid Dîvân. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

BAKIŞIN BÜYÜLÜ GÜCÜ: TÜRK DESTANLARINDA NAZARA YÖNELİK HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI

Dr. Öğr. Üyesi Şule GÜMÜŞ

Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü, Sivas, sulegezer45@gmail.com

ÖZET

Bakışlarında zararlı güç bulunan bazı insanların bu özellikleriyle bir canlıya ya da bir nesneye bakmakla olumsuz etkiler yaratabileceğine inanılır. Bu tür bakışların canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm gibi etkilerinin olabileceğine; cansız varlıkların da kırılma, bozulma şeklinde olumsuz etkilenebileceğine inanılır. Nazar, bakışlardaki çarpıcı ve öldürücü güç olarak bilinmektedir. Kişinin canlı cansız herhangi bir varlığı kıskanması, kem göz ile bakması nazara sebep olmaktadır.

Kötü bakışların etkisi ile kişide bazı rahatsızlıklar ortaya çıkmaktadır. Bu rahatsızlıklar nazar erdiği andan itibaren kendini gösterir. Baş ağrısı, mide bulantısı, göz kararması, ateşlenme, kusma, halsizlik gibi belirtileri olan hastanın kirpikleri top top olur ve hasta sudan ürperir. Nazar sadece biyolojik rahatsızlık olarak kendisini göstermez. Eşyaların çatlayıp kırılması, işlerin ters gitmesi de nazarın etkisine bağlanmaktadır.

Olumsuz etkileri olan nazardan korunmak için gerçekleştirilen inanca dayalı birçok pratik söz konusudur. Nazar muskası takmak, nazarlık (boncuk, nal, el şeklinde, kaplumbağa kabuğu, hayvan kafatası, boynuz, çan, delikli taş, civa, şap, yumurta kabuğu, çeşitli bitki ve ağaçların parçaları) takmak, maşallah demek bunlardan bazılarıdır. Bu uygulamalar sayesinde kem gözlerden korunulacağına inanılır. Ayrıca ükü(baykuş) tüyü, kartal tırnağı, kurt dişi, at kafası ve geyik boynuzu da nazara önlem için kullanılmaktadır. Eğer korunmak mümkün olmayıp nazar değmişse kurşun dökme, köz söndürme, tütsüleme, tuz dolandırma gibi yöntemlerle tedavi edilmeye çalışılır.

Türk dünyasında yaygın olarak bilinen nazar ve nazarı sağaltmaya yönelik uygulamalar, sözlü anlatılara da yansımıştır. Bir milletin sözlü tarihi olarak kabul edilebilecek olan destanlarda da nazar ve nazarı sağaltmaya yönelik uygulamalar kendisine yer bulmuştur. Bu çalışmada Kırgız, Kazak, Özbek, Uygur destanlarında yer alan nazar motifi ve nazarı sağaltmak için uygulanan halk hekimliği yöntemleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Nazar, destan, halk hekimliği

THE MAGICAL POWER OF EVİL EYE: PRACTICE OF EVİL EYE FOLK MEDICINE IN TURKISH EPIC

ABSTRACT

Some people with harmful power in their eyes are believed to have negative effects by looking at a living thing or an object. It can be said that this kind of gaze can have effects such as disease, disability, death; inanimate beings are believed to be adversely affected in the form of breakage and deterioration. The evil eye is known as the striking and deadly force in the gaze. The person's jealous presence of any living and inanimate existence, looking at the eye with a bad eye causes. There are many belief-based practices that are carried out to protect against negative effects. Wearing amulets, amulets (beads, horseshoes, hand-shaped, turtle shell, animal skull, horn, bell, perforated stone, mercury, screed, eggshell, pieces of various plants and trees) are some of them. These applications are believed to be protected from evil eyes. In addition, owl feathers, eagle nails, wolf teeth, horse heads and antlers are also used for prevention. If protection is not possible, the evil eye is touched, lead pouring, embers, smoking, salt swindling methods are tried to be treated.

Practices aimed at treating the evil eye and evil eye, which are widely known in the Turkish world, are also reflected in oral narratives. In the epics, which can be accepted as the oral history of a nation, the practices aimed at healing the evil eye and evil eye were found. In this study, the evil eye motif in the Kyrgyz, Kazakh, Uzbek and Uighur epics and folk medicine methods used to heal evil eye will be examined.

Key Words: Evil eye, epic, folk medicine.

Halk hekimliği halkın inançlarından, gözlemlerinden ve tecrübelerinden yola çıkarak ortaya koyduğu sağaltım yöntemlerinin bütününü kapsayan bir alandır. Halk hekimliğinin amacı maddî veya manevî araçlardan yararlanarak biyolojik veya psikolojik tedavi gerçekleştirmektir. Günümüzde alternatif tıp ve tamamlayıcı tıp adlarıyla toplum hayatında yeniden ilgi odağı haline gelen halk hekimliği Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Modern tıp bilgisinin henüz gelişmediği dönemlerde insan sağlığını koruma ve hastalıkları sağaltma adına doğanın sunduğu imkânlar ile hayat tasavvurunun oluşturduğu inanışlar halk hekimliği içerisinde yer alan uygulamaların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ancak diğer taraftan Boratav'a göre halk hekimliğinin ortaya çıkmasını sağlayan halkın ekonomik sıkıntılar veya başka nedenlerden dolayı doktora gitmediği ya da gitmek istemediği durumlarda hastalıkları teşhis ve tedavi amacıyla geliştirdikleri yöntemlerdir (1997; 122-123).

Halk hekimliği veya geleneksel tıp ilk insanların tabiat olayları karşısında takındıkları tavır ve tabiatla olan ilişkilerinden doğmuştur. Halk hekimliği uygulamalarının teşekkülünde sihir ve büyünün önemli bir etkisi vardır. Doğaüstü güçlere dair inançların hâkim olduğu toplumlarda hastalığın nedeni vücuda giren kötü ruhlardır. İşte insanların bunlardan korunmak için ürettiği çareler halk tıbbının temellerini atmıştır (Artun, 2005; 181).

İlk dönem insanı için hastalık biyolojik sebeplerden ziyade doğaüstü güçlerin etkisine dayanmaktadır. Bu dönemde hastalığın nedenini ilkin ay ve güneş tutulmalarına, yıldızlara, şimşek çakması gibi tabiat olaylarına bağlayan insanoğlu (Baytop 1985: 39), sonraki süreçte hastalıklara kötü ruhların (Arat, 1995; 31), Tanrı kutunun insanı terk etmesinin (Ergun, 2004; 213) Tanrı'ya karşı işlenen suçların (Roux, 1998; 203, Eliade, 1999; 247, Yurdakök, 1999; 455, Seyidoğlu, 2002; 18) neden olduğunu düşünmüştür. Hastalığın nedeni tedavinin içeriğini de belirlediğine göre ilk dönem halk hekimliği uygulamaları daha çok inanca dayalı yöntemler olan sihir, büyü, efsunlama şeklinde gelişmiş olmalıdır. Halk hekimliği uygulamalarının kökenlerine bakıldığında mitik inançlara dayanan ilkel dinlerin etkisi görülmektedir.

Türk boyları arasında inanca dayalı ve metafizik kökenli bir rahatsızlık olan nazara yönelik tedaviler de halk hekimliği uygulamalarındandır. Türk dünyasında yaygın olarak bilinen nazar ve nazarı sağaltmaya yönelik uygulamalar, sözlü anlatılara da yansımıştır. Bir milletin sözlü tarihi olarak kabul edilebilecek olan destanlarda nazar ve nazarı sağaltmaya yönelik uygulamalar kendisine yer bulmuştur. Bu çalışmada Kırgız, Kazak, Özbek ve Uygur Türklerine ait destanlarda yer alan nazar inanışı ve nazara karşı uygulanan halk hekimliği yöntemleri değerlendirilecektir. Nazar, halk arasında yaygın olarak bilinen hastalıklardandır. Baş ağrısı, mide bulantısı, göz kararması, ateşlenme, kusma, halsizlik gibi belirtileri olan hastanın kirpikleri top top olur ve hasta sudan ürperir. Nazar sadece biyolojik rahatsızlık olarak kendisini göstermez. Eşyaların çatlayıp kırılması, işlerin ters gitmesi de nazarın etkisine bağlanmaktadır. Nazar "halk arasında bakışlarında zararlı güç bulunduğuna inanılan keskin ve etkili göze sahip kötü niyetli kişilerin bu özellikleriyle canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm; cansız varlıklar üzerinde ise kırılma bozulma gibi olumsuz bir etki" bırakması olarak tanımlanmaktadır. (Çıblak 2005:206) Halk arasında gök gözlü kimselerin nazarının daha çok erdiğine, bu kimselerin bakışıyla taşı çatlatacağına inanılmaktadır.

Türk boyları arasında olumsuz etkileri olan nazardan korunmak için gerçekleştirilen inanca dayalı birçok pratik söz konusudur. Nazar muskası takmak, nazarlık (boncuk, nal, el şeklinde, kaplumbağa kabuğu, hayvan kafatası, boynuz, çan, delikli taş, civa, şap, yumurta kabuğu, çeşitli bitki ve ağaçların parçaları) takmak, maşallah demek bunlardan bazılarıdır. Bu uygulamalar sayesinde kem gözlerden

korunulacağına inanılır. Ayrıca ükü(baykuş)[130] tüyü, kartal[131] tırnağı, kurt[132] dişi, at[133] kafası ve geyik[134] boynuzu da nazara önlem için kullanılmaktadır. Eğer korunmak mümkün olmayıp nazar değmişse kurşun dökme, köz söndürme, tütsüleme, tuz dolandırma gibi yöntemlerle tedavi edilmeye çalışılır. Nazar belirtileri gösteren kişi hemen nefesi keskin bir ocağa gider, genelde yaşlı bir bayan olan bu kişi hastaya nazar dualarını okur. Nazar için sağaltma yöntemlerinden biri de kurşun döktürmedir. Kurşun dökülen su hastaya yalatılır, hastanın bütün vücuduna serpilir, eli yüzü bu su ile yıkanır. Sonunda bu su kedi köpeğin üstüne dökülür. Bir başka sağaltma yönteminde üzerlik yakılır ve dumanı hastaya koklatılır. Nazara önlem için hayıt tohumu bir diğer adıyla çaltı puluzu bir beze muska şeklinde sarılır ve çocuğun omzuna asılır, büyükler ise hayıt tohumunu cebinde taşır, bundan başka gök renkteki nazar boncuğu, çıtlık ağacının dalları ile üzerlik ve yılan kemiğinden yapılan nazarlık, muska, baykuş tüyü de nazarı önlemek için takılır. Bakışın gücünün olumsuz etkilerinden kaynaklandığına inanılan nazara yönelik inanış ve uygulamalar Türk boylarının destanlarında yer almaktadır. Burada Kırgız, Kazak, Özbek ve Uygur destanlarında yer alan "nazar" inanışı ve nazara karşı uygulanan halk hekimliği yöntemleri ele alınacaktır.

Kırgız Türkleri nazar değme için "köz tiyüü" ifadesini kullanmaktadır. Nazardan korunmak için "içinde dua yazan bez deri ya da keçeden yapılan üçgen şeklindeki tumar boyna, bileğe, beşiğin üst köşesine", hayvanların yelelerine takılmaktadır. Ayrıca ükü(baykuş) tüyü, kartal tırnağı, kurt dişi ve geyik boynuzu da nazara önlem için kulanılmaktadır (Orozobayev 2014: 100). Nazar inancı ve nazara karşı uygulanan pratikler Kococaş, Er Koşoy, Er Töştük, Cañıl Mirza, Boston, Şırdakbek, Kız Cibek destanlarında görülmektedir.

Kococaş Destanı'nın Üsönbayev benzer metninde Kococaş öldüğünde Zulayka altı aylık hamiledir. Kocasının ölümünden sonra Zulayka'yı hayatta tutan tek sebep çok sevdiği oğlunun varlığı olur. Zulayka, Moldocaş adındaki bu oğlunun üzerine titrer ve onu kem gözlerden korumak için ona baykuş tüyü takar. "Ükü tagıp böpölöp/ Düyüm cemiş cegizgen" (Akmataliyev ve Kırbaşev 2007: 263). Kamlık inancında koruyucu ruh olarak kabul edilen baykuşun tüyü çocuğu kem gözlerden koruyacaktır.

Er Koşoy Destanı'nda Koşoy'un on iki kilo doğduğu anlatılmaktadır. Bu heybetli bebek tabak tabak karın yağı yiyerek güçlenir. Daha birkaç günlükken beşik bağını koparır. Bebeğin heybetini gören yakınları kem gözlerin nazarı değmesin diye onu kötü niyetli insanlara göstermezler: "Közü suuk közü tiyet dep/ Körgözböy bagıp başkaga" (Tekalan 2002: 49). Destanda nazara önlem olarak kem gözlerden koruma yoluna gidilir. Özellikle "nazarı güçlü", kötü niyetli kişilere görünmemek nazara önlem olarak düşünülmüştür.

Er Töştük Destanı'nda Er Töştük yer altında evlendiği Ak Çenem adlı eşinden olan Bir Bilek adındaki oğlunu sevmek için kucağına alır. Oğlunun heybetli görünüşü onun alplığına işarettir, parmaklarının kıvrık oluşu elinin her işe yatkın olup sanatkâr olacağına işarettir, dilinin ağzının içinde dönüp durması onun tatlı dilli konuşkan olacağına işarettir. Bunları gören Er Töştük oğlunu çok beğenir. "Kötöröp koysa balanı/ Tili öttü balaga/ Bir Bilektin oozunan/ Kan keldi, ölüp ketti." (İliç 2002: 83). O anda çocuğa

[130] Türk boyları arasında "ükü", "puhu kuşu" adıyla bilinen baykuş kutsal sayılmakta ve onun öldürülmesi yasaklanmaktadır. Bazı Kırgız boyları baykuştan türediğine inanır. Kırgız Türkleri; nazardan, albastıdan korunmak için baykuş tüylerini ve kemiklerini kullanmaktadır. Çocuğu olmayan kadın evinde baykuş bulundurur ve böylece doğum yapabileceğine inanır. Genç kızlar giyim kuşamlarında baykuş tüyünü hem süs eşyası olarak kullanırlar hem de onun doğaüstü gücünden yararlanıp kötülüklerden korunmayı arzularlar.

[131] Göğün en yüksek katlarında uçan ve yırtıcı bir hayvan olan kartal, göksel güçleri simgeler ve Türkler için kutsal bir kuştur. Sözlü anlatılarda kahramanın dostu ve yardımcısı olan Alp Karakuş/kartal özgürlüğün, kutsallığın, kahramanlığın simgesidir (Orozobayev 2014: 71). Adaleti ve hükümdarlığı simgeleyen kartal bu nedenle arma ve bayrak figürlerine kaynaklık eden düşsel bir yırtıcı kuştur (Korkmaz 2008: 96). Bazı Türk boyları kartalı totem olarak görür, onun ecdat ana olduğuna inanırlar.

[132] Kurt, Türk mitolojik tasavvurunda koruyucu, kurtarıcı, yol gösterici olan bir totem hayvandır (Ögel 2014: 136, Beydili 2005: 108).

[133] Türk düşüncesine göre at Tanrı menşelidir ve kutsaldır. Türklerin mitik düşüncelerinde at ya gökten iner ya sudan çıkar ya mağarada doğar ya da rüzgârdan yaratılır. Türkler kendilerine Tanrı tarafından gölden, denizden ya da dağdan çıkan ilahi aygırlardan türeyen eşiz atlar bahşedildiğini söylerler (Elçin 1997: 502, Togan 1981: 108, Sakaoğlu 1995: 282).

[134] Geyik, av ruhu olarak tasavvur edilmiştir. Tanrı'ya en yakın olan yüce dağ başlarında yaşamaları, insan ayağının değmediği yüce doruklara çıkabilmeleri geyiklerin gizemini ve kutsiyetini arttırmıştır.

Töştük'ün nazarı değer ve Bir Bilek, ağzından kan gelerek ölür. Babanın nazarının kuvvetli olacağına ve eğer babanın çocuğuna nazarı değerse o çocuğun iyileşmeyip öleceğine dair inanç Kırgız Türklerinin inanç dünyasında yer almaktadır (Orozobayev 2014: 99).

Nazar sadece insanlara zarar vermemekte, kötü bakışlar hayvanları da etkilemektedir. Bu sebeple hayvanların da nazardan korunması için tedbirler alınır. Cañıl Mirza destanında Şırdakbek çok sevdiği Bozcorgo'ya nazar değmemesi için gök nazar boncuğu taktırır. Bozcorgo gibi hızlı, çevik, savaşta mahir ve gösterişli bir atın namı dört bir yana yayılır. Şırdakbek, onu kem gözlerden korumak için nazar boncuğu takar. "Körgülöçü momunu/ Köz moncoktor tagılgan" (Caynakova 2004: 152). İnanışa göre gök renkli nazar boncuğu gözlerdeki kötü ışınları üzerine çekerek nazarı önler.

Boston destanında Boston'un oğlu Börübay Sultan'a at olacak tay, üç kere silkinip bir anda büyür. Kadamış Han'ın yiğitleri bu kerametli atı hanın karşısına getirip olağanüstü durumu anlatırlar. Kadamış Han, "Köz tiyip kalıp cürbösün " (Akmataliyev ve Kadırmambetova 2009: 428) diyerek bu ata nazar değmemesi için yedi türlü ipekten yaptırdığı ipliğe gök ve kızıl nazar boncukları geçirip atın kâkülüne takmalarını ve ata iyi bakmalarını yiğitlerine emreder. "Kökülgö tumar takıla deyt/ Cakşılap munu bakıla/ Ceti türlüü cibekten/ Eşip munu koygula deyt/ Kızıl monçok kök monçok/ Ötkörüp munu koygula" (Akmataliyev ve Kadırmambetova 2009: 428).

Şırdakbek destanında Şırdak, gördüğü rüya üzerine rüyada tarif edilen yere gider ve aksalın rüyada bahsettiği boz tayı yakalamayı başarır. Onun kayberen soyundan gelen kutlu bir hayvan olduğunu bildiğinden halka sırrını anlatmaz ve onu pazardan aldığını söyler. Kem gözlülerin nazarı değmesin diye Bozcorgo'ya baykuş tüyü takar. "Köz tiyet dep buudanga / Ükünün cünün taktırgan" (Akmataliyev, Musakov ve Orozova 2007: 288).

Kız Cibek destanında Bazarbay'ın Kökcal kısrağının bir tulpar doğurduğunu anlayan seyis Aseke, bu sevinçli haberi efendisine müjdeler. Bazarbay, müjdeli haberi duyunca, seyisine hediyeler verip, tulpar kulun ile iyi ilgilenmesini, kem gözlerin ona deyip güçsüz düşürmesini önlemesini söyler. "Aç közdör közün salbasın/ Arkindik bolup kalbasın/ Toybostor közün almasın." (Duman 2001: 120). Bazarbay, yaratılışı farklı kulana nazar değeceğinden korkmaktadır. Görüldüğü gibi destanlarda insanların ve hayvanların nazardan korunması için gök veya kızıl nazar boncuğu ve baykuş tüyü takılmaktadır.

Kazak Türklerinin destanlarında nazar ile ilgili inanış ve uygulamaların oldukça kısıtlı olduğu dikkat çeker. Bu inanış ve uygulamalara Koblandı Batır Destanı'nda dolaylı olarak rastlamak mümkündür. Destanda Koblandı ile evlenen Karlığa bir oğlan doğurur. Yeni doğan çocuk, Koblandı'nın ilk eşi Kurtka tarafından muhafaza edilir. Kurtka yeni doğan çocuğun kadınlar tarafından görülmesini istemez. Bu amaçla kadınların başını çevirmesini ister; çocuğu hiçbir kadına göstermez. Yeni doğan bebekle sadece kendisi ilgilenir: "Bir kadınğa körsetpey/ Moyındarın burdırıp/ Özi jalgız Kurtka kız/ Arı da beri de jügirip/ Jana tugan jas bala/ Körsetpedi baskaga" (Adilbekova, 1999: 361). Kurtka'nın bebeği kadınlara göstermek istememesi, nazar inancı ile ilgilidir. Kurtka böylece bebeği kem gözlerden, kötü niyetli insanların bakışlarından korumak istemekte, bebeğin savunmasızlığına ve masumiyetine halel getirmemeyi amaçlamaktadır. Henüz tesir etmemiş nazara önlem olarak kem gözden sakınılmaktadır. Burada Anadolu'da da yaygın olarak varlık gösteren kırklı bebeğe göz değer, kişiye kırklıyken nazar değerse yıldızı düşük olur gibi inanışların tezahürü görülmektedir.

Özbek Türklerinin Ayçınar Destanı'nda destanın kahramanı Ayçınar on yedi yaşını bitirmiş, çok güzel bir kızdır. Öyle güzeldir ki Ayçınar anne ve babası kızları dışarı çıkacağında nazar değeceğinden korktukları için, söğüt dalından yapılmış bir tokayı onun başörtüsüne takarlar. Onu kimsenin görmesini istemezler (Solamaz 2007:273). Yine bir Özbek destanı olan Huşkeldi ve Belagerdan Destanı'nda Avazhan, Zenger şehrinde karşılaştığı kadından kimliğini gizlemek için adının Sengirhan olduğunu, Sengir şehrinin beyzadesi olduğunu, dağı taşı gezerek avcılık yaptığını, turna, ördek avladığını, izlerin kendisini buraya getirdiğini söyler. Atını tanıyamayacağını, atına erenlerin nazarı değdiğini, şehrin pazarında atını satmayı düşündüğünü bildirir (Mirzayev ve İşankul 2011: 241) Burada nazara uğrayan attır ancak nazardan kurtulmak için herhangi bir çareye başvurulmamış sadece nazar değen ve gücünü yitiren atın pazarda satılacağı ifade edilmiştir.

Uygur Türklerine ait olan Gülendem Destanı'nda da nazar inanışına yer verilmektedir. Gülendem savaşa gittiğinde annesi sürekli ağlayıp iki gözünü kaybeder. Pek çok hekim baksa da iyileşmeyen annesinin gözleri Gülendem'in öpüşleri ile iyileşir, yeniden görür. Annesi, Gülendem'i bağrına basıp, boynuna nazarlık asar. Dua eder, iyi baht diler (Mehmet, 2011: 467-473). Bir başka Uygur destanı olan Boz Yiğit Destanı'nda Boz Yiğit o kadar güzel ve görkemlidir ki onu bir gören kişi bir daha görmek ister. Bozyiğit'in yüz rengine nazar değmesin diye kıldan dokunmuş bir perde takarlar.

Sonuç

Türk boylarının inanç dünyasında yer alan "nazar" ile ilgili inanışlar ve nazarı önlemek/sağaltmak için gerçekleştirilen uygulamalar, toplumun sosyal hayatının aynası hükmünde olan sözlü anlatılarda da kendisine yer bulmuştur. Burada Türk dünyasını oluşturan dört Türk boyunun destanlarında yer alan "nazar" motifi değerlendirilmiştir. Kırgız Türklerinin Kococaş, Er Koşoy, Er Töştük, Cañıl Mirza, Boston, Şırdakbek, Kız Cibek destanlarında; Kazak Türklerinin Koblandı Batır Destanı'nda, Özbek Türklerinin Ayçınar Destanı ile Huşkeldi ve Belagerdan Destanı'nda; Uygur Türklerinin Gülendem Destanı ile Boz Yiğit Destanı'nda "nazar" inanışına yönelik uygulamalar yer almaktadır.

Destanlarda kötü bakışlı kimselerin hem insanlara hem hayvanlara zarar verebileceğine, nazar erdireceğine yönelik düşünce söz konusudur. Nazara önlem olarak, nazar değecek bir özelliğe ve güzelliğe sahip olan insan veya hayvanı "kem gözlerden korunma", ükü(baykuş) tüyü takma, kızıl veya gök renkli nazar boncuğu takma, peçe takma, söğüt dalından yapılmış toka takma gibi uygulamalar tespit edilmektedir.

Nazara yönelik inanışların ve sağaltma yöntemlerinin bütün Türk boylarında aynı olması Türk dünyasını oluşturan boyların toplumsal düzen, aile yapısı, yaşayış tarzı, düşünce ve inanç dünyası, hayata bakış açısı noktasında ortaklık göstermesi ile ilgilidir. Türk halk inanışlarının ortak oluşu Türk boylarının; kökü Orta Asya'da olan, dalları dünyanın çeşitli coğrafyalarına yayılan büyük bir ağacın dalları hükmünde olduğunu ve aynı kültüre "Türk kültürüne" sahip bulunduğunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Akmataliyev, A. ve K. Kırbaşev (2007). Kırgız Destanları 3 Kococaş Destanı, Ankara: TDK Yayınları.

Akmataliyev, A., M. Musakov ve G. Orozova (2007). Kırgız Destanları 2, Ankara: TDK Yayınları.

Akmataliyev, A. ve A. Kıdırmambetova (2009). Kırgız Destanları 7 Boston, Ankara: TDK Yayınları.

Artun, Erman(2005). Türk Halk Bilimi, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Baytop, Turhan(1985). Türk Eczacılık Tarihi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Beydili, Celal (2005). Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük, Ankara: Yurt Kitap Yayın.

Boratav, P. Naili (1997). 100 Soruda Türk Folkloru, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Caynakova, Aynek (2004). Cañıl Mirza (Abdıbalık Çorabayev Varyantı), Ankara: TDK Yayınları.

Duman, N. Emine (2001). Kızcibek Destanındaki Epik Unsurlar, EÜ SBE YLT: İzmir.

Elçin, Şükrü (1997). Halk Edebiyatı Araştırmaları 1-2, Ankara: Akçağ Yayınları.

Eliade, Mircea(1999). Şamanizm, Çev: İsmet Birkan, İstanbul: İmge Kitabevi.

Ergun, Pervin(2004). Türk Kültüründe Ağaç, Ankara: AKM Yayınları.

İliç, Yelda (2002). Kırgız Halk Destanı Er Töştük (Gramer-Metin-Çeviri-Dizin), İÜ SBE YLT: İstanbul.

Korkmaz, Esat (2008). Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Mehmet, Abdülhakim (2011). Uygur Halk Destanları III, Ankara: TDK Yayınları.

Mirzayev T. ve İşankul, C. (2011). Özbek Destanları 4 Huşkeldi ve Belagerdan, Ankara: TDK Yayınları.

Orozobayev, Mayrambek (2014). Kırgızcadaki İslam Öncesi Geleneksel İnanç ve İnanışlarla İlgili Söz Varlığı, Ankara: TDK Yayınları.

Ögel, Bahaeddin(2014). Türk Mitolojisi I-II, Ankara: TTK Yayınları.

Sakaoğlu, Saim (1995). "Türk Masallarında At Motifi" Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık, ed. Emine Gürsoy Naskali, İstanbul: Resim Matbaacılık.

Solmaz, Ayşe (2007). Özbek Destanları 3, Ayçınar Destanı, Ankara: TDK Yayınları.

Tekalan, Hümeyra Nur (2002). Er Koşoy Destanı Transkripsiyonlu Metin, Aktarma, Gramatikal Dizin, GÜ SBE YLT: Ankara.

Togan, Zeki Velidi(1981). Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul: Enderun Kitabevi.

POSTMODERNİST KÜLTÜRÜN AFİŞ TASARIMINA YANSIMASI VE NEVILLE BRODY AFİŞLERİ

Dr. Öğr. Üys. Zeynep Eda BÜRGE

T.C. Maltepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İstanbul / Türkiye

edaburge@maltepe.edu.tr

ÖZET

Postmodernizm; Modernizmden sonraki dönem olarak sanat ve tasarım olmak üzere birçok alanda farklı biçimlerde etkisini göstermiştir. Modernizmin kuralcı anlayışına karşı özgür bir tasarım anlayışı ile 1970'lerde ortaya çıkan postmodernizm; afiş tasarımlarında zengin çözümleme anlayışlarının oluşmasına etken olmuştur. Postmodernizm; daha eski modern biçimler üzerinde baskı kuran, yeni biçimler yaratan kapitalist toplumun kültürel egemenidir. Grafik tasarımda; uluslararası bir üslup yaratarak geleneksel tipografinin kurallarını yıkmak postmodernizm'in genel anlayışı olmuştur. Tasarımda var olan biçimleri sorgulayarak yeniden değerlendirip, alternatif oluşturma çabalarına yol açmıştır. Eski üslup ve akımların kullandığı malzemeleri alarak yeni anlatımlar yaratmak, postmodernist tasarımların temelini oluşturmaktadır. Bir biçim ve hareket çeşitliliği sağlayarak özgür ve dışavurumcu bir anlayışın gelişmesine neden olmuştur. "İşlev biçimi belirler" görüşünü savunan postmodernist tasarımcılar; dekoratif öğelerin abartılması ve enformasyonun salt görsel estetikle ele alınmasına karşı çıkarken, başka bir kesimde postmodernist tasarım görüşünü günümüze dek yaygın biçimde kullanmıştır. Afiş tasarımlarında, rastlantısallığın varoluşuyla işlevsel unsurlar arasında soyut bir kavram anlatımını biçim, kurgu, imge, anlatım yöntemleriyle tipografik değişikliklerle ele almıştır. İlk olarak İsviçre'de ortaya çıkan potmodernist grafik üslubu, Hollanda, Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere ve Amerika gibi ülkelerde çeşitli gelişmeler göstermiştir. Çağımız hızla gelişen bir teknoloji çağıdır ve bu çağda üretilen afiş tasarımlarında kullanılan dil ve biçim yönünden etkin bir kavram olarak postmodernizmi görmekteyiz. Bu çalışmada; çağdaş grafik tasarımın ve postmodernist üsluba sahip afiş tasarımları üreten en önemli isimlerinden ve tipografiye getirdiği anlayışla günümüz grafik tasarımının kurucusu olarak kabul edilen Neville Brody ve tasarımları incelenerek postmodernist üslubun afiş tasarımlarında yarattığı değişen anlamsallığına vurgu yapılacaktır. Tasarımlarında kullandığı tipografinin sınırlarını zorlayan deneysel yazı karakterleri ve afişleri doğrultusunda postmodernist üslup ve düşünsel temelleri betimler nitelikte bir literatür taraması yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, Afiş Tasarımı, Postmodernist Kültür, Neville Brody, Grafik Tasarım

ABSTRACT

Postmodernism; has shown its influence in many different fields including art and design as the period after modernism. Postmodernism that emerged in the 1970s with a free design mentality against the normative of modernism; has been a factor in the formation of rich understanding of analysis in poster designs. Postmodernism; it is the cultural sovereignty of capitalist society that puts pressure on older modern forms and creates new forms. In graphic design; it is the general mentality of postmodernism is to create an international style and to break the rules of traditional typography. By questioning the existing forms in design, it re-evaluated and led to efforts to create alternatives. Creating new narratives by taking the materials used by the old styles and movements forms the basis of postmodernist designs. It provided a variety of form and movement, which led to the development of a free and expressionist understanding. Postmodernist designers who advocate "function determines form"; While he opposed the exaggeration of decorative elements and the handling of information with visual aesthetics, he has used the postmodernist view of design widely in another sector. In poster designs, an abstract conceptual expression between the existence of randomness and functional elements has been handled with typographic changes with form, fiction, image and expression methods. The potmodernist graphic style, which first appeared in Switzerland, has shown various developments in countries such as the

Netherlands, France, Germany, Italy, England and the United States. Our age is a rapidly developing era of technology and we see postmodernism as an effective concept in terms of language and form used in poster designs produced in this age. In this study; Neville Brody, who is one of the most important names of contemporary graphic design, postmodernist poster designer and the founder of today's graphic design with his mentality of typography will be examined and the changing semanticity of postmodernist style created in poster designs will be emphasized. There is a literature review which describes postmodernist style and intellectual foundations in line with experimental writing characters and posters that push the limits of typography used in his designs.

Keywords: Postmodernism, Poster Design, Postmodernist Culture, Neville Brody, Graphic Design.

1-Giriş

Postmodernizm; grafik tasarımda ilk olarak, İsviçre stilinde tasarım üreten ve bu stili geliştirmek isteyen tasarımcıların çalışmalarında ortaya çıkmıştır. Başlangıcı 1970'ler olan, belli kurallara bağlı kalmaksızın gelişen bu yaklaşım, grafik tasarıma bir biçim ve hareket çeşitliliği getirerek, özgür ve dışavurumcu bir çağı başlatmıştır. Postmodernizmin ortaya çıkışına kadar yapılan tasarımlarda; tasarımcılar insanlarla iletişim kurmayı amaçlamışlardır. Ancak Postmodernist akımın ortaya çıkışıyla tasarımcılar; iletişim kurmaktan çok kendi kendini ifade etmeyi hedef almışlardır. Postmodern tavırlar içinde tasarımlarda kullanılan formlar içerikle bağlantıları olmayan süslere dönüşmüştür. Eski üslupları alarak yeni anlatımlar yaratmaya çalışan tasarımcılar, afiş tasarımlarında görsel efetlerle yüklü bir imge kalabalığına yer vermiştir. Metin ve görüntü öğelerini üst üste bindirerek, katmanlayarak karmaşık anlam ilişkileri yaratıp tasarımlar üreten postmodernist görüşü savunan tasarımcılar, işlev biçimi belirler görüşünü savunmuşlardır. Tasarım alanı elemanlarla doldurulmuş, fotoğraf ve fotomontaj unsurlarına yer verilmesi ve medyanın tasarım malzemesi haline gelmesi, illüstrasyon anlayışının hakim olduğu eski dönemin el becerisine dayanan anlayışını geçmişte bırakmıştır. Modernizmin 'ya- ya da' anlayışının yerini 'hem hem de' anlayışına bırakması grafik sanatçılarının daha özgürce çalışmasına olanak sağlamıştır. (Erdoğan, İncirlioğlu, Noras 1993: 168).

2-Postmodernizm Nedir?

Postmodern sözcüğü, 1960'lı yıllarda, öncelikle sanatta ve mimaride yeni eğilimleri ifade etmek için kullanılmıştır. Postmodernizm; modernizmin temel kavramlarından biri olan gerçekçiliğin bir yadsıması olarak ortaya çıkmıştır. İlk kullanan kişilerden biri İngiliz ressam ve sanat eleştirmeni olan John Watkins Chapman'dır. 1870li yıllarda Fransa'da ortaya çıkan empresyonist resim akımından daha modern ve avangard konumunda gördüğü resimleri postmodern olarak nitelemiştir. Postmodernizm terimi "sonra" anlamına gelen post ve "çağdaş" anlamına gelen modernizm kelimelerinin birleşimiyle oluşturulmuş bir kelimedir. Türkçe'de "modernizm sonrası" ya da"modernizm ötesi" anlamına gelmektedir. Postmodernizm, bir kuram ya da kuramlar bütünlüğü olarak tanımlanamaz çünkü bir söylem alanıdır ve bu alan içerisinde birbirinden farklı, karşıt görüş yaklaşımlar bulunmaktadır. Postmodernizm'in post öneki modernizmin sonucu, modernizmin devamı, modernizmin gelişmiş hali, modernizmin inkârı modernizmin reddi olarak değerlendirilebilmektedir. Terim bugüne kadar bunların hepsinin ya da bir kısmının karışımı olarak çeşitli şekillerde kullanılagelmiştir (Appiganesi ve Garatt, 1998). Postmodernizm kavramını sadece kendi içinde bir bütünlüğü olan, bağımsız, kendi oluşum dinamikleri içinde ortaya çıkmış bir kavram olarak algılamak doğru olmayacaktır, çünkü postmodernizm kökenini modernizmden almaktadır. Modern akıl evrenselliği, birlik ve bütünlüğü, aynı kuralların her yerde geçerli olduğu görüşünü gerektirmektedir. Postmodernizm ise aksine her durumun farklı olduğunu ve özel bir biçimde anlaşılması gerektiğini ileri sürerek bu görüşe karşı çıkmaktadır (Çolak, 2008:3). Postmodern dönemde farklılıklara ve kültürel çeşitliliklere yapılan vurgu ile ulusal politikaların bütünleştirici kapasitelerinin zayıflaması; ulusal kimliğe bağlılığı azaltmış ve etnik, bölgesel, dinsel ya da aşırı milliyetçi perspektiflere bağlı, yeni kimlikleri arama eğilimlerini arttırmıştır (Sönmez Selçuk, 2012:86). Postmodernizmin bazı temel özellikleri vardır. Yavuz Odabaşı'na göre postmodernizmin unsurlarının, koşullarının farklı disiplinlerde farklı isimlerle açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Pazarlama ve pazarlamayla bağlantılı alanlarda da farklı terimlerle, farklı

sayılarla postmodernizm koşulları, unsurları ve özellikleri açıklanmaya çalışılmaktadır. 1. Parçalanma: Sosyal kuruluşların, politik istikrarın, kitle pazar ekonomilerinin, bileşik benliğin, bilginin doğasının ve yapısının çözülmesidir. 2. Farklılaştırmanın Giderilmesi: Oluşturulmuş hiyerarşinin yok edilmesi, alt ve üst kültür ayrımının yok edilmesidir. 3. Üst-Gerçeklik: Bilgisayar oyunları ile örneklendirilebilir. 4. Kronoloji: Modernizm gibi ileriye dönük değildir, geçmişle bağlantılıdır. Bu nedenle kabul edici bir tarafı da vardır. Geçmiş zaman ve gelecek zaman arasında gelişen bu zaman şimdiki ana aittir. 5. Pastiş: Geçmiş çağları taklit eder. İroni, parodi, taklit, alıntı terimleri ile de ifade edilebilir. 6. Kurumsalcılık karşıtlığı: Hiyerarşiye, karşı bir durumu ifade eder. 7. Çoğulculuk: Tek bir çözümün değil çözümlerin varlığını kabul eder. Her şeyin doğru olabilme olasılığı vardır ve bu olasılık göz ardı edilemez. Postmodern toplum imajlar ağı egemenliği altındadır ve bu imajlar insan ya da toplum yaşamıyla ilgili olguların taklididir. Ancak bu taklitler için bir gerçekliği teslim etmek söz konusu olmamakta; medya ve iletişimin etkinliği ile bu taklit imajlar, gösteri ya da oyunlar gerçekliği belirlemektedir. Bu nedenle Baudrillard için postmodern toplumda bir hiperrealite egemendir. Gelişen bu çağda birey artık sürekli bir biçimde meta işaretleri, medya gösterileri, taklit ve temsil süreçlerinden oluşan bir dünya ile çevrilmiş bulunmaktadır. Gerçek artık kurgudan öte bir şey değildir ve "hiperrealite" sözcüğünün anlamı bu durumu işaret etmektedir. Doğru ya da yanlış yoktur.

2.1 Postmodern Tüketim Kavramı Ve Kapitalizm Olgusu

Çağımız; hızlı bir tüketim çağıdır. Kapitalizm olgusuyla, artan tüketimle birlikte toplumlar da artık "tüketen" toplumlar haline gelmeye başlamıştır. Gerçeklik algısının yok olarak, sanal olarak nitelendirilebilecek bir evrende yaşamakta olduğumuz günümüz, yalnızca tüketmek üzerine kurulmuştur. Kitle iletişim araçlarının gelişme göstermesiyle birlikte postmodern bir tüketim kavramı ortaya çıkmıştır. Sanayi devrimi ile başlayan ve bugün de devam eden hızlı değişim ve teknolojik ilerleme ile toplumsal ve kültürel yapıda, buna bağlı olarak da değer sistemlerinde değişimler meydana gelmiştir. Küreselleşme ile birlikte özellikle teknolojik alanda yaşanan hızlı değişimler insan yaşamını olumlu ve olumsuz yönlerden etkilemektedir. Pierre Bourdieu' ya göre tüketicilerin davranışlarının günümüzde değişiklik gösteriyor olmasının en önemli sebebi, davranış kalıplarının zorla dayatılmasının yerini ayartma, davranışın denetlenmesinin yerini halkla ilişkiler ile reklamcılık ve normatif düzenlemenin kendisinin yerini de yeni ihtiyaçların ve arzuların uyandırılması yer almaktadır (Bauman, 2010, s.46). Postmodernizmle birlikte tüketim kültürünün ön plana çıkmasıyla insanın kendisinin ve benliğinin de metalaştığını söylemek mümkündür (Odabaşı, 1999, s.130). Bu bağlamda temel tüketim faaliyetleri insan topluluklarının tarihi kadar eski bir süreci kapsamasına rağmen modern dünyada tüketim daha karmaşık mantıksal nedenlerin belirleyici olduğu kapsamlı bir semboller ağına işaret eder. Baudrillard'a göre tüketim sosyal ideolojik bazı değerlerin öğretildiği kültürel bir süreçtir ve tüketim temel maddelerin değil gösterge ve sembollerin tüketilmesi anlamına gelmektedir (Aydemir, 2008,s.257). Postmodernizme göre, tüketim olmadan üretim olmamakta, üretim olmadan da tüketim gerçekleşememektedir. Postmodern tüketici için önemli olan, tüketimdeki deneyimden elde ettiği tatmindir. Düşsel olan ile gerçek olanın bütünüyle iç içe geçtiği bir dünyada, toplumların yaşamlarını belirleyici süreç tüketim ve onun yarattığı ekonomik unsurlardır.

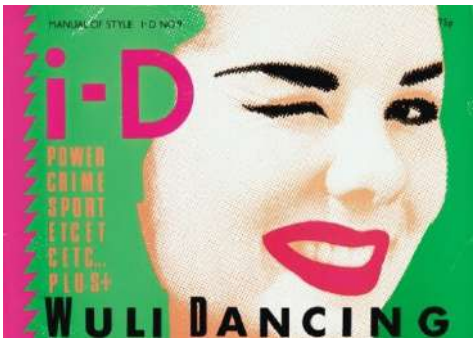
2.2 Postmodernizmin Afiş Tasarımına Yansıması

Afiş tasarımında; biçim-içerik ve işlevsellik bağlamında, düşünce, akım ve eğilimleri içermesiyle hedef kitleye aktarılmak istenen mesajı doğrudan iletebilmesi söz konusudur. Tasarımlarda; Postmodernizmle birlikte ortaya çıkan geçmişe yönelme eğilimi doğrultusunda eski üslup ve akımların kullandığı malzemeleri alıp yeni anlatımlar yaratılmıştır. Afişlerde; bir anlam berraklığından çok anlam zenginliğini aramak ve birkaç odak noktasının birleşimini ortaya çıkarmak gerekmektedir. Görsellik, içerikten daha önemli olmuştur. Kökleri 1970'lere dayanmasına rağmen bu yeni ruh 1980'lerde güçlenerek tasarıma egemen olması, anlatım biçimi bazen son derece kişisel olurken mesajın genellikle görsel anlatımın katmanları arasına yerleştirilmesi ve konuyu açıklayan bağlamsal yorum ve ek düşünceleri gerekli (kolaj tekniğinde olduğu gibi) kıldığını ifade eden Bektaş şöyle demektedir: "İfade biçimi bazen kışkırtıcı ve küstah bir biçim aldığı gibi bazen de son derece ince ve duyarlı olabilen 1980'lerin bu yeni yaklaşımı, duygu ve hayal gücünü yüreklendiren, şok etkisi yaratmayı amaçlayan

bireysel bir tutumla kısaca bir önceki 10 yı1 sistem ve mantığının veremediği ne varsa, onlara kapılarını açmıştır". Grafik tasarımda postmodern yaklaşım kavramının kullanımı ilk olarak 1986'de yayınlanan "Design" dergisinde görülmektedir. Bauhaus Okulundan çıkan "biçim fonksiyonu takip eder" düşüncesi Wolfgang Weingart tarafından sürdürülüp, postmodern grafik tasarıma taşınmıştır. Weingart ve öğrencileri April Greiman ve Daniel Friedman, yeni dalga akımı olarak da bilinen bu postmodern yaklaşımı İsviçre'den ABD'ye taşımışlardır. Bu sayede postmodern grafik tasarım anlayışı ABD'ye ve ardından da dünyaya yayılmıştır (Poynor, 2003:115). Wolfgang Weingart, Rosmarie Tissi, Siegfried Odermatt, Dan Friedman, April Greiman, Willi Kunz, Paula Scher ve David Carson, Neville Brody bu dönemde postmodern grafik tasarım yaklaşımının oluşmasında rol oynayan ve bu yaklaşımı çalışmalarında kullanan tasarımcılardan bazılarıdır. Yeni dalga akımı ile gelişen bu dönemde tasarımcılar evrensel değerleri yapılandırıp, tasarımı özgürleştirmek istemişlerdir. Afiş tasarımlarında yer alan kelimelerin sayfada değişik yönlerde ve asimetrik bir biçimde kullanıldığı tasarımlar oluşturdukları tasarımlarda yazılara metaforik anlamlar yüklemişlerdir.



Şekil 1 İ-D DESIGN DERGİSİ The In Future Issue 1982



Şekil 2 İ-D DESIGN DERGİSİ The Wuli Dancing Issue 1982



Şekil 3 İ-D DESIGN DERGİSİ The Education Issue 1986

Terry Jones'un sanat yönetmenliğini yaptığı İ-D dergisinin kapak tasarımlarında, üstü boyanmış Polaroid fotoğraf ve özgür bir tasarım anlayışı içinde asimetrik yerleştirilen kelimelerle farklı bir etki yaratılmıştır.

3.Neville Brody Tasarımlarında Postmodernist Etkiler

1970'lerde Modern sonrası dönemde isyancı ve tasarımlarda farklılık yaratarak şaşırtıcı bir etki yaratmayı hedefleyen bir Londra Sokak kültürü ortaya çıkmış ve bu kültür "Sex Pistols" adı verilen rock gruplarınca gelişme göstermiştir. Bu dönemde İngiltere'de ortaya çıkan Punk kültürü, postmodern tasarım anlayışının gelişmesinde bir basamak oluşturmuştur. Tasarımlarda, popüler dergilerden ve gazetelerden kesilmiş harfler, görsel malzemeler, daktilo harfleri, el yazısı ve hazır resimler bir arada kullanılmıştır.

1980'lerde İngiltere'de Neville Brody tasarım anlayışıyla tüm kuşakları etkilemiş bir tasarımcıdır. The Face ve Arena dergilerinde sanat yönetmenliği yapmış; Cabaret Voltaire ve Clock DVA gibi gruplar için hazırladığı albüm kapaklarıyla ünlenen Brody, çok sayıda font tasarlamıştır.



Şekil 4 Clock DVA Neville Brody, 1981

Tasarım, "Görüntü, müzik ve arka kapak olmak üzere üç elemandan meydana gelmektedir. Brody, Clock Dva albüm kapağında görüntüyü pul büyüklüğünde tasarladıktan sonra fotokopi çekip büyüterek tekrar bunu plak kapağı boyutlarına getirmiştir. Arka kapağın profesyonel ve düzenli tipografisi ile bir kontrastlık oluşturacak şekilde, plak kapağı imajından çok, bir resim izlenimi yaratmak istemiştir. (Bektaş, 1992: 247) Postmodernist anlayışla ortaya çıkan rastlantısallığın varoluşuyla işlevsel unsurlar arasında soyut bir kavram anlatımıyla tasarımını gerçekleştirmiştir.



Şekil 5 Cabaret Voltaire için albüm kapakları, 1982-1983

Neville Brody, Cabaret Voltaire isimli müzik grubu için tasarlamış olduğu albüm kapaklarında kullandığı görseli, efektlerle soyut bir forma dönüştürerek farklı bir görsel boyut yaratmayı hedeflemiştir.



Şekil 6 23 Skidoo için albüm kapağı, 1987

23 Skidoo için tasarladığı albüm kapağında Brody, güçlü ve dinamik bir tipografik anlatım dili kullanarak yazıyı görsel bir ifade aracına dönüştürmüştür. Arka planda güneş formuyla ön planda kullandığı tipografiyi üst üste yerleştirerek 3 boyutlu bir etki yaratmıştır.



Şekil 7 The Wall- Neville Brody, The Face dergisi için kapak tasarımları

Brody "The Face" dergisindeki tasarım anlayışını şöyle açıklamıştır:

"The Face" kendine tuhaf bir gelenek yarattı. İlk defa stilini her hafta değiştirmesinin beklendiği bir dergi oldu. Kendi kendine meydan okuması ancak aynı kalmayarak olabilirdi. Bu bir gelenek haline gelir gelmez tekrar değişmeliydi. Benim yaptığım şeylerin sürekli değişebileceğini ve değiştiğini vurgulamaktı. Bunu yaparken de söylemek istediğim kesin doğruların olmadığıdır. Yapılan başka bir alternatif her zaman mevcuttur." (Brody, 1980)

Neville Brody, The Face dergisi için yaptığı tasarımlarında dergi tasarımının geleneksel yapısını sorgulamıştır. Yazı ve tasarım iki ayrı anlatım unsuru olarak yer alırken serbest olarak harflerin

dizilmesiyle de postmodern bir tavır sergilemiştir. Soldan sağa okutulan yerleşmiş bir düzenin yerine Brody, okutmanın başka biçimlerini keşfetmiş, kelimelerin dizilimininden oluşan blok sisteminin, harflerin büyük-küçük ilişkileriyle tasarlanabileceğini göstermiştir. Böylece, tipografinin geleneksel kurallarını yıkmış ve hareketin biçimlere dönüşmesini sağlamştır. Hedef kitlenin, tipografiyle bütünleşmesini sağlayan merak uyandırıcı dergi tasarımları, geleneksele karşı yeni bir tasarım anlayışının başlangıcı olmuştur.1981-86 yılları arasında İngiltere'de yayınlanan 'The Face' adlı uluslararası moda dergisinde sanat yönetmenliği yapan Neville Brody, dergi tasarımını geleneksel düzeninden koparark moda fotoğraflarına yeni bir yaklaşım getirmiştir. Moda dergilerinde eskiden olduğu gibi giysi görüntülerinin yerine bir atmosfer tavrı ve yaşam biçiminin yansıtılmasını ön plana çıkarır. Brody'nin postmodern tasarım anlayışının özelliği karmaşık ve zengin bir tasarım diline sahip olmasıdır ve böylelikle tasarımcıların, üretkenlikte çeşitliliği sağlayabileceğini ortaya koymaktadır. Üst üste pozlamayla ortaya çıkan fotoğraflar, kurgu, kolaj ve negatif baskı yöntemlerle ortaya konulan deneysel fotoğraflar ve yazıların yer aldığı tasarımlarıyla görsel anlatımda bir dinamik üslup yaratmıştır.



Şekil 8 Neville Brody, film afişleri

Parçalara ayırdığı formları kendi özerk tasarım dilinin bir ifadesi haline getiren tasarımcı, tasarımlarında, keskin ve tanımlayıcı formlarıyla dikkat çeker. Görsel imgeleri soyutlayarak yeniden anlamlandırmak onun tasarımlarında önemli öğelerden biri olarak sayılmaktadır. Bazen bu soyutlamaya uyumlu bir biçimde katılan tipografi bazen de bir kadrajla ele alınmış bir fotoğrafın öne çıkmış olduğunu görmekteyiz. Postmodernist düşüncenin getirdiği; akılcı iletişim ve tasarımın yerini alan sanatçının kendi kendini ifade etme ve anlamlandırma süreci Neville Brody'nin afiş tasarımlarında okurken en önemli yardımcı elemandır. Tipografik çalışmalarında serbest elle çalışan Brody, 'özensizmiş' izlenimi veren tipografik anlayışıyla geleneksel tipografik düzen anlayışının da yıkımını başlatmış olur. Tipografik sorunlar için her zaman uygun karakterleri yaratma yolları arayan Brody, geleneklerin geliştirdiği tipografinin ne olduğunu kavrayarak, sanat tarihindeki tipografik çalışmaları neden sevdiğinin ayrımını yapar. Bu nedenle gelenekseli kırabilmesi ve yeni tipografik tasarımlar üretebilmesi zor olmaz. Bu yaklaşım, aynı zamanda Brody'nin var olan tasarımlarla kendini kısıtlamak yerine keşfetmeye yönelişinin anahtarı olarak da değerlendirilebilir.



Şekil 9 Neville Brody, Fuse dergisi

Neville Brody'nin sorunun çözümüne uygun font tasarımları üretmesi, O'nu sayısal font tasarımcıları arasında da önemli bir yer edinmesini sağlamıştır. Onun tipografi alanındaki bu öncülüğü, tipografinin sınırlarını zorlayan deneysel yazı karakterleri ve afişleri toplayıp düzenli olarak yayınlayan 'Fuse' dergisi gibi günümüz işlerinde de kendini ortaya koymaktadır. Fuse dergi tasarımlarında Brody, dergi için yaptığı deneysel yazı çalışmalarıyla tipografiyi serbest tasarım sürecine sokmuştur. Brody'nin tasarımlarındaki sözcükler, yazı düzeninden seçilip çıkartılmış gibidirler; iletişime dair ne varsa onun elemanıdır ve tasarımla bütünleştirebilir.

SONUÇ

Postmodernizm, kuralları yıkan, karmaşıklığa göz yuman bir yapıya sahiptir. Bu düşünce yapısıyla birlikte 'postmodern dönem' sanatın tamamına yansımaktadır. İlk olarak edebi alanlarda, resim ve mimaride görülen yansımalar, grafik tasarım alanında yapılan tasarımlarda etkisini göstermektedir. Postmodern tasarım anlayışının karmaşık ve kaotik yapısı, günümüz afiş tasarımlarında da sıklıkla görülmektedir. Hedef kitlelerin zaman içinde değişen özellikleriyle birlikte, postmodern söylemler ve görsel tasarım uygulamaları günümüz grafik tasarım anlayışında geniş yer edinmektedir. Neville Brody; kuralları yıkan, rastlantısallığın varoluşuyla işlevsel unsurlar arasında soyut bir kavram anlatımıyla, gerek kullandığı tipografik anlatım gerekse yeni bir ifade, benzetme veya metafor olarak kullandığı imgesel anlatım diliyle, üst üste pozlamayla ortaya çıkan fotoğraflar, kurgu, kolaj ve negatif baskı yöntemlerle ortaya koyduğu deneysel fotoğraflar ve yazıların yer aldığı tasarımlarıyla görsel anlatımda bir dinamik üslup yaratarak tasarımın en önemli isimlerinden biri olmuştur.

KAYNAKÇA

A.Banu Gencer, "Pazarlama Yönelimli Halkla İlişkilerde Postmodern Yaklaşımlar", II. Ulusal Halkla GliGkiler Sempozyumu, Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi, 2006, ss. 340-344

Appiganesi, R. ve C. Garratt, (1998). Postmodernizm: Yeni Başlayanlar İçin, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Bauman, Z. (2010). Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı? (Çev: Funda Çoban- İnci Katırcı), Ankara: De Ki Basım Yayım

Çolak, B., (2008). "Postmodernizm Bağlamında Michel Foucault'nun Ahlak Anlayışı", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

ERDOĞAN Nezih, İNCİRLİOĞLU Güven, NORAS Suzan (1993). Görüntünün Ötesi- 2. Bilkent Grafik Tasarım Semineri- Soru Havuzu- Bildiriler. Ankara: Bilkent Üni. Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Grafik Bölümü.

Featherstone, M. (2005), Postmodernizm ve Tüketim Kültürü. M. Küçük (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hollinger, R. (2005). Postmodernizm Ve Sosyal Bilimler Tematik Bir Yaklaşım. Ahmet Cevizci (çev.). İstanbul: Paradigma Yayınevi.

Odabaşı Y. (2004). Postmodern Pazarlama Tüketim ve Tüketici. İstanbul: Mediacat Yayınları.

Poynor, R. (2003). No More Rules: Graphic Design and Postmodernism. Londra: Laurence King Publishing Ltd.

Rickly. R.J. (2008). Glossary for Feminist Research Methodologies. Texas Tech University, Faculty of English. http://www.faculty.english.ttu.edu/rickly/5320/glossary.html (18.08.2008)

Sönmez Selçuk, S., (2012). "Postmodern Dönemde Farklılığın Kutsanması ve Toplumun Parçacıllaştırılması: "Öteki" ve "Ötekileştirme", Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt: 15 Sayı 2 (Güz 2012), 12-19

KÜRESELLEŞME Mİ, KÜRESELLEŞTİRME Mİ?

Hicran Çokyaman

Çukurova Üniversitesi Uluslararasi İlişkiler Yüksek Lisans Programi

hicran2013@gmail.com

ÖZET

Küreselleşme konusu üzerinde yapılan birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan kimisi küreselleşme yanlısı bir tutum ile hazırlanırken kimisi küreselleşme karşıtı bir şekilde hazırlanmaktadırlar. Bu bakımdan farklı yaklaşımlar ile hazırlanmış küreselleşme çalışmalarına rastlanmaktadır. Bu çalışmada küreselleşme hareketinin dünyayı 'global bir köy' haline getirdiği görüşünden hareketle, ülkelerin göç ve sınır politikalarının yarattığı ikilik üzerinde durulmuştur. Dünyada mal ve değerlerin küreselleşme hareketlerine karşın insan, fikir ve düşüncelerin küreselleşmesinin gerçekleşmediği düşüncesinden yola çıkılmıştır. Bunun için küreselleşmenin yarattığı olumlu-olumsuz etkiler, küreselleşme karşıtı hareketler incelenmiştir.

ABSTRACT

There are many studies on globalization. Some of these studies are prepared with a pro-globalization attitude while others are prepared in an anti-globalization manner. In this respect, globalization studies prepared with different approaches are encountered.
In this study, on the view that the globalization movement has changed the world to a 'global village' the duality created by the migration and border policies of the countries has been emphasized. It is assumed that the globalization of people, ideas and thoughts does not take place. Instead the globalization of goods and values are active. For this reason, the positive and negative effects of globalization and anti-globalization movements are examined.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Küreselleştirme, Küreselleşme Yaklaşımları, Küreselleşme Karşıtlığı, Sınır Güvenliği, Güvenlik

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte bütün dünyada karşılıklı bağımlılık ve değişimlerin arttığı, yayıldığı ve yaygınlaştığı tartışılamaz bir gerçektir. Bu gerçeğin bir sonucu olarak dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir gelişmenin etkileri, sınır aşan bir şekilde hissedilmektedir. Bu durum bir kesim tarafından dünyanın 'global bir köy' haline geldiği şeklinde bir düşünce ile desteklenmektedir. Küreselleşme hareketinin çeşitli vektörleri vardır. Bunlar ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel, teknolojik vektörler şeklinde sırlanabilir. Küreselleşme vektörlerinin hepsinden faydalanılması için gerekli olan şebekeler mevcuttur. Bunlar haberleşme ağları, ulaşım araçları, iletişim teknolojileri şeklindedir. Bu şebekeler ile topyekün bir küreselliğe ulaşılacağı düşüncesi hakimdir.

Oysa küreselleşme ile birlikte yer değiştiren değerler sadece ticaret malları olmamıştır. Küreselleşme hareketlerinde yer değiştirmek isteyen fakat ulus-devletlerde en istenmeyen unsur 'insan' olmuştur. Küreselleşme ile birlikte insan hareketliliğinin artması devletlerin sıkı sınır kontrollerine yönelmeleri ile sonuçlanmıştır. Toplumlarda yabancılara, yabancı değerlere yönelik negatif algılar yerel medya söylemleri ile güçlendirilmiştir. Böylece küreselleşmede istenen şeyin kültürel değerlerin değil, ekonomik değerlerin hareketliliği olduğu fikri daha da güçlenmiştir. Dünyada kültürel değerlerin kuzeyden güneye ve batıdan doğuya doğru aktığı görülmektedir. Böylece küreselleşme hareketi belli ülkelere ait değerlerin küreselleştirilmesi ile sonuçlanmıştır. Yani küreselleşme küresel olmaktan uzak bir şekilde ve sadece Kuzey/Batı değerlerini benimsemek şeklinde gerçekleşmiştir.

Özellikle 11 Eylül olaylarından sonra artan güvenlik endişeleri ile birlikte ulus-devletlerin yabancı değerlere, yabancı insanlara karşı kapılarını kapattıkları görülmüştür. Bilinmeyene karşı bir korku

oluşmuş ve bilinmeyene ait her şey dışlanmaya mahkum edilmiştir. Geriye Soğuk Savaş süresinde ve sonrasında bütün dünyada değerlerinin bilinir olmasını sağlayan güçlerin kültürleri kalmıştır. Bu çalışmada küreselleşmenin bütün dünyadaki değerlerin karşılıklı bir şekilde paylaşıldığı görüşüne karşılık, üstün/güçlü/zengin/gelişmiş olanın değerlerinin küreselleştiği görüşü ile hareket edilmiştir.

Küreselleşme ile birlikte ulus-devletlerin sosyal, siyasi, ekonomik ve demografik olarak tehdit algılamalarının arttığı görülmektedir. Küreselleşmenin getirdiği güvenlik tehditlerinin en fazla hissedildiği yer ise ülke sınırları olmuştur. Bugün dünya küresel bir köydür. Fakat bu köy eski toprak ağalarının hüküm sürdüğü bir köye benzemektedir. Dünyanın küresel bir köy olması onun sınırlarını ortadan kaldırmamıştır. Aksine küreselleşme ile dünya güçlü olan 'ağanın' zayıf köylüye her şeyi dayatabildiği ve onu hakir gördüğü bir köy olmaktan kurtulamamıştır.

1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI

1.1. KÜRESELLEŞME NEDİR?

Küreselleşme konusu son yıllarda hemen her alandaki çalışmaların kapsamı içinde yer almaktadır. Ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi alan çalışmaları bir şekilde küreselleşme yazını ile birleşmektedir. Hirst ve Thompsen'in ifade ettiği şekliyle küreselleşme; toplum bilimlerinde moda bir kavram, işletme gurularının reçetelerinde merkezi bir ilke, her cinsten gazeteci ve politikacının sürekli tekrarladığı bir laf haine gelmiştir (2014, s.123). Bu nedenle küreselleşme kavramı ile ilgili tanımlamalar da çeşitlilik arz etmektedir. Eddy Lee ve Marco Vivarelli'ye göre günümüz itibari ile 'küreselleşme' tanım olarak eksik ve zayıf kalmış; çok popüler ve tartışmalı bir konudur (2006). Bu bakımdan küreselleşme ile ilgili tanımlara bakmak faydalı olacaktır.

Held ve Mcgrew'e göre küreselleşme; uzak topluluklar arasında bağ kurmanın ve güç ilişkilerine erişmenin bölgesel ve kıtasal etkilerden kurtularak beşeri toplumsal örgütlenmeler eşliğinde değişmesi ve dönüşmesi durumunu ifade etmektedir (2014). George Modelski'ye göre küreselleşme; dünyanın büyük medeniyetleri arasındaki artan bağlantının tarihidir. İnsan topluluklarının, tarih boyunca etkileşimlerini arttırırken, coğrafi sınırları kırma eğilimleri önemli olmuştur (2014). Bu sınırlar kırıldığı ölçüde bağlantılar güçlenmiş, karşılıklı bağımlılıkların artışı günümüzde bahsedilen küreselleşme sürecini yaratmıştır. Friedman'ın tanımlamasında küreselleşme; sermayenin ulaştığı pazarların, ulus-devletler ve teknoloji ile bütünleşerek genişlediği bir süreçtir. Yeni Dünya düzeninde insanlar, şirketler ve ulus-devletlerin dünyadaki hareketleri her zamankinden daha kolay, daha hızlı ve daha ucuzdur. Kısaca küreselleşme kapsayıcı bir uluslararası sistemdir (Yalçınkaya vd. 2012). Sandu Cuterela'ya göre ise küreselleşme: 'Dünyanın küçülmesi, mesafelerin kısalması ve 'şeylerin' yakınlaşması sürecidir (2012: s.138). Küreselleşme imkansızın imkansız kılınmasıdır (Fischer,2003).

Tanımlardan hareketle; küreselleşme dünyanın her anlamda bütünleşmesini ifade eden 'sihirli' bir kelime, yeni bir oluşum olarak görülmektedir. Küreselleşme; geçmiş ve gelecek değerleri birbirine bağlayarak globale yayan; ekonomik alandan siyasi alana, sosyal siyaset alanından kültürel alana açılan bir kapıdır. Bu kapı daha zengin, daha canlı ve daha hoşgörülü bir dünyaya açılmaktadır (Çelik; Gömleksiz, 2000). En temelinde ise bu kapı; küreselleşme şebekelerinin, dünya çapındaki, karşılıklı bağımlılık ilişkileri arasındaki 'mesafeyi kısaltmak' görevini üstlenmektedir.

Öte yandan küreselleşme yeniden düşünüldüğünde, tatmin edici bir tanım için hacmini, yoğunluğunu, süratini ve etkisini de yapılacak herhangi bir küreselleşme tanımına eklemek gerekmektedir. Böylece yeni küreselleşme tanımı: 'Kıtalar ve bölgeler arası etkinlik, etkileşim ve yetke kullanımıyla, akış ve şebekeler yaratan, -hacmi, yoğunluğu, sürati ve etkileri açısından değerlendirilen- toplumsal ilişkilerin ve işlemlerin mekânsal örgütlenmesindeki dönüşümün cisimleştiği bir süreç veya süreçler kümesi' şeklinde olacaktır (Held vd., 2014: s.89). Küreselleşmeyi tanımak için çalışan araştırmacılar için küreselleşme farklı görüntüler sunmaktadır. Bu nedenle küreselleşmeye yönelik farklı yaklaşımlar öne çıkmaktadır.

1.2. KÜRESELLEŞME YAKLAŞIMLARI

Küreselleşmenin çok kapsamlı ve karmaşık yapısı, konu ile ilgili çalışmaların da bu karmaşık basamaklardan ilerlemesine neden olmaktadır. Küreselleşme ile dünyanın herhangi bir ülkesinin bundan elli yıl öncesindeki; başka ülkelerin mallarının tüketmek, başka ülkelere yatırım yapmak, başka ülkelerden gelir elde etmek, başka ülkelerin insanları ile telefonda konuşmak, başka ülke insanlarının birbirlerini ziyaret etmeleri, başka ülkelerde gerçekleşen herhangi bir gelişmeden etkilenmek durumu hakkında farklı yaklaşımlar yer almaktadır (Fischer, 2003). Küreselleşme çalışanlar; 'Aşırı Küreselleşmeciler', 'Kuşkucular' ve 'Dönüşümcüler' şeklinde üç farklı yaklaşımda yer almaktadırlar (Yalçınkaya vd., 2012).

1.2.1. AŞIRI KÜRESELLEŞMECİ YAKLAŞIM

Aşırı Küreselleşmeci Yaklaşımcılar, daha önce gerçekleşmiş önemli küresel gelişmeleri inkâr etmezler. Bununla birlikte küreselleşme ulus-devletlerin özelliklerini kaybettikleri ve küresel ekonomide işlevsizleştikleri bir dönemi işaret etmektedir (Dumanlı Kürkçü, 2013).

Aşırı küreselleşmeciler; piyasaların devletlerden daha güçlü hale geldiğine inanmaktadırlar ve küreselleşme tanımları da daha çok ekonomi yönlü ilerlemektedir. Ekonomiler küreselleşmektedir ve küresel ekonomilerin kaybedenleri ve kazananları ortaya çıkmaktadır. Eski merkez-çevre yapısı yerine 'yeni bir küresel iş bölümü' oluşmaktadır (Yalçınkaya vd., 2012: s.6). Karşılıklı bağımlılıkları arttıran küreselleşme şebekeleri çok sayıda ve birbirinden çok farklı olabilmektedir. Havayolu trafiği, iletişim ağı, elektrik şebekesi, şehirlerarası otobüs sistemi ve internet birer şebekedir. Bu şebekeleri kontrol eden merkezi güç küreselleşmeye de yön vermektedir. Bu merkez, çevreyi kontrol etme gücünü elinde bulundurmaktadır (Nye Jr., 2014). Dolayısı ile merkez çevreyi idare etmek durumundadır. Küreselleşme sürecinin kazananları ve kaybedenleri vardır ve bu kutuplaşma ekonomik düzen içinde birbirine bağlanabilir. Aşırı küreselleşmecilere göre küresel rekabet içinde en kötü durumda bile her ülkenin belli malların üretiminde rekabet gücü ve karşılaştırmalı avantajı vardır (Yalçınkaya vd., 2012: s.6). Bu yaklaşıma göre mekan artık ulusal değildir. Asıl mekan küreseldir. Yeni Dünyada ulus ötesi güçlerin rolleri devletlerin rollerinin üstündedir. Küreselleşme yeni bir düzen yaratmıştır ve bu düzenin dışında kalanlar çağın gerisinde kalacaklardır (Erbaş, 2000-01). Winston Churchill'in demokrasi için söylediği 'Denenmiş bütün yaklaşımlar içinde, küreselleşmeci yaklaşım en iyi olandır.' düşüncesinin aşırı küreselleşmeciler için geçerli olduğu görülmektedir (Fischer,2003). Diğer taraftan küreselleşmenin ilk olarak ekonomik alanda görülen etkisine rağmen zaman içinde ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik yönlerden de etkili olması küreselleşmeye yönelik farklı yaklaşımların ilgi alanlarına girmiştir. Çünkü küreselleşmenin etkileri yalnızca ekonomik değildir. Küreselleşme ayrıca kültürel alanda da etkilidir. Bu etki ise yerel kültürlerin homojenliğini yok ederek bu kültürleri ezmektedir (Çelik; Gömleksiz, 2000).

1.2.2. KUŞKUCU YAKLAŞIM

Kuşkucu yaklaşımı benimseyenler; küreselleşmenin ve küresel bağlantıların yeni olmadığını vurgulamaktadırlar. Küreselleşme kavramının bizzat kendisi şüpheli bir kavramdır. Bu yaklaşımı benimseyenlerin sordukları esas soru 'Küreselleşme nedir?' olmuştur (Dumanlı Kürkçü, 2013).

Küreselleşmeye yönelik şüpheci-kuşkucu yaklaşımlar için eğer küresel, tam anlamı ile evrensel bir görüngü olarak yorumlanamazsa o vakit kavram özgünlükten yoksun olacaktır (Held; Mcgrew, 2014: s.11). Dolayısı ile küreselleşme ile birlikte dünyanın bir bütün olarak dönüştüğü görüşüne karşın kuşkucular 19. Yüzyılda insanların pasaport bile kullanmadıklarını ve sınır güvenlik politikaları ile sınırlar konulmadığını ileri sürmektedirler. Bu nedenle kuşkucular için bugün tanımlanan küreselleşme yüzyıl önce yaşanan ortamdan farklı bir şey yaratamamıştır. Hatta kuşkucular için bugün gerçekleşen küreselleşme ekonomilerin değil kapitalizmin küreselleşmesidir. Bu türden bir küreselleşme ise ülkeler arasındaki eşitsizliklere neden olmaktadır. Dünyada ekonomik gelirler sadece belli bir grup elinde toplanmaktadır (Kaya, 2009: s.9). Ervin Laszlo'ya göre günümüz itibari ile buna örnek gösterilebilecek bazı paradoksal durumlar şu şekildedir:

- Milyonlarca insan aç kalırken, milyonlarca insan aşırı yemek yemekten ve şişmanlıktan muzdariptir;

• Bir yılda altı milyon çocuk açlıktan ölüyorken ve 155 milyon kişi fazla kilolu;

• Toplumda sorumlu bir rol oynamaya hazır milyonlarca akıllı kadın var, ancak eğitim, iş, politika ve sivil yaşamda adil bir şans elde etmiyorlar;

• İşgücü maliyetinden tasarruf etmek için, milyonlarca insan işsiz bırakılmakta; insanlığın karşılaştığı sosyal, ekonomik ve çevresel sorunların üstesinden gelmek için gerekli olan insan sermayesi boşa harcanmaktadır;

. Dünyada güneş enerjisi, rüzgar enerjisi, biyo-kütle ve hayvansal atıklar ve yan ürünlerin enerjiye dönüştürülmesi yeterli olmamakta; fosil yakıtlar, nükleer enerji kullanılarak doğa kirletilmeye devam edilmektedir

. Çatışmalar ile baş edebilmek için yüksek teknolojili tehlikeli silahlar kullanılmakta ve bu silahların üretilmesi, stoklanması için para ve insan gücü kullanılmakta bu alana büyük yatırımlar yapılmaktadır.

. Askeri gücün ekonomik ve politik hedeflere ulaşma konusundaki yetersizliği tekrar tekrar görülmesine rağmen hükümetler yılda 1.2 trilyon doların üzerinde silah, savaş ve askeri harcamalar ile güvenliklerini sağlamaya çalışmaktadırlar (2013: ss. 138-139).

Dünyada oluşan bu eşitsizlikler merkez ve çevre arasındaki farklardan kaynaklanmaktadır. Küreselleşme şebekelerini en çok kullanan merkezin, çevreye yayılmada en güçlü olması kaçınılmaz olmaktadır. Ekonomik, askeri, toplumsal ve çevresel küreselleşmeciliği ile soğuk savaş sonrası dönemin hegemon gücü Amerika, dünyayı küreselleştiren en güçlü merkez olmaktadır. Fakat aynı zamanda yeni güç merkezlerinin oluşmasında da etkili olmaktadır. Özellikle 2001'de ABD'de meydana gelen saldırılarda gördüğümüz üzere geleneksel olmayan güç kullanımlarını harekete geçirebilme yeteneğine erişebilmektedirler (Nye. Jr, 2014). Ayrıca sınır kontrollerinin ekonomik ve toplumsal etkileşimler nedeni ile giderek zorlaştığı günümüzde, küreselleşme sadece malların, eşyaların küreselleşmesi söz konusu olduğunda hoş karşılanabilmektedir. Öbür taraftan güvenlik endişeleri nedeni ile ülkelerin sınır güvenlik politikalarının güçlendirildiği ve 'Güvenli sınırlar, güvenli cennetler' şeklinde düzenlenmesi öne çıkmaktadır. Göç kontrol mekanizmaları ile küreselleşmeye karşı güçlü bir duruş sergilenmeye çalışılmaktadır. Küreselleşmeye karşı tepkinin en güçlü ve hassas yönü de sınır kontrol mekanizmaları üzerinden şekillenmektedir (Nye. Jr, 2014). Dünya bir birleşmeye değil derin bir bölünmeye doğru yol almaktadır. Bu bölünmeler farklı kültürleri, uygarlıkları, bölgeleri çatışmaya doğru sürüklemektedir. Ayrıca kuşkucular için küreselleşme sadece ideolojik bir tutumdur ve ekonomik ya da teknolojik gelişmelerden bağımsız gelişmektedir (Yalçınkaya, 2012). Kuşkucular için küreselleşme yüz yıl öncesinden farklı bir gelişme yaratamamıştır.

1.2.3. DÖNÜŞÜMCÜ YAKLAŞIM

Dönüşümcü yaklaşımı savunanlar; küreselleşmenin kendisinin modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendirdiğine inanmaktadırlar. Küreselleşme sosyal, politik, ekonomik değişimlerin hızını belirlemektedir (Dumanlı Kürkçü, 2013).

Dönüşümcüler ulus-devletlerin ve siyasal liderlerin güçlerinin devam ettiğini fakat ulus-devletlerin yeniden şekillendiğini belirtmektedirler. Ulusların ekonomi politikaları, jeo-politikaları değişim geçirmektedir. Bu durumda ulusal kimlikler de yeniden inşa edilmektedirler. Dünyada ekonomi tek bir pazar içinde yer almaktadır. Mcluhan'ın 1960'larda ifade ettiği gibi dünya şimdi 'küresel köy' olarak görülmektedir (Kaya, 2009: s.12).

Dönüşümcüler için küreselleşme karşıtlarının 'hiçbir şey değişmedi' tezleri de aşırı küreselleşmecilerin 'egemen ulus-devletlerin sonu geldi' tezleri de içinde bulunduğumuz zamana uymamaktadır (Yalçınkaya vd., 2012: s.9). Ulus-devletler hala güçlüdürler ve siyasi liderlerin oynadıkları roller devam etmektedir. Bununla beraber ulus-devletlerin yeniden şekillenmesi açık bir şekilde görülmektedir (Dumanlı Kürkçü, 2013).

2. KÜRESELLEŞTİRME KAVRAMI

2.1. KÜRESELLEŞTİRME Mİ?

Küreselleştirme ülkelerin, toplumların, bireylerin gönüllü ilişkilerini askıya almakta ve buyurgan, tek yanlı, dünyayı kendi kalıbına sokmaya çalışan, buyruklarına uymayanı cezalandıran, askeri işgal dahi her türlü zora başvurmayı meşru gören, otoriter, hegemonyacı bir süreçtir. Bu yönleri ile küreselleşme hem bir nimet hem de bir külfet haline gelmektedir (Acar, 2004). Artık sorun küreselleşip küreselleşmemiz değil nasıl küreselleştiğimiz olmuştur (Yalçınkaya vd., 2012).

Küresel olan 'şeyler' sanayileşmiş ülkelerin belirlemeleri ile yayılma gücü yakalamaktadırlar. Bu nedenle sanayileşmiş ülke hükümetleri bu yayılma yönünde güç kazanabilmek adına uygun politikaları desteklemekte, kendi halkalarını ekonomik olarak desteklemekte ve ticari olarak uluslararası alanda var olmaya çalışmaktadırlar. Bu ülkeler gelişmiş ülkelerdir. Öte yandan gelişmekte olan ülkeler de –Çin ve Japonya gibi- bu yönde reformlar yapmaktadırlar. Geri kalmış ülkeler ise bu reformları henüz gerçekleştirmeye uygun bir zeminde olamamışlardır (Fischer, 2003). Dünya global bir köye dönüşürken bu köylerde 'köy ağası' yeniden düzen kuran olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya toprak ağalarının hakim olduğu global bir köye dönüşmektedir. Yeniden şekillenen bu düzende, keskinleşen sınırları rahatlıkla aşabilen hegemon güçlerin sınırları giderek bir vitrin haline gelmektedir. Esasen her toplumun isteği dışarıya açılmak, bunu yaparken 'dışarının' içeriye doğru hareketine engel olmaktır.

Bir ulusun kendi topraklarında ve toprakları dışında dünyanın geri kalan kısmının çıkarlarını düşünmeksizin dilediğini yapma hakkına sahip olması fikri geçerli olmaktan çok uzak iken (Yalçınkaya vd., 2012), merkez ülkelerinin her hakka haiz bir şekilde hareket ettikleri görülmektedir. Daha önce 'merkez' olarak ele alınan hegemon güçler ile çevre ülkeler arasında cam duvarlar çekilmektedir. Merkezin ürettiği değerler, perdesiz bir şekilde dünyanın geri kalanına sergilenmektedir. Yeni Dünyada devletlerin sınırları önündeki perdeler kalktığında sınırların görünürlüğü artmıştır. 'Tüm uzaklık ihtimallerinin lağvedildiğine' yönelik olan inanç ulus-devletlerin göç ve sınır politikalarına takılmaktan kendisini kurtaramamaktadır.

Bu bakımdan genel inanç, dünyada sınır ötesi göç ve emek hareketliliğinin yüzyıl öncesine oranla çok daha az olduğu şeklindedir (Fischer, 2003). Yüzyıl öncesinde de toplumlar kimi zaman ortak bir düşmana karşı savunma yapmak için kimi zaman birlikte üretim yapmak, ihtiyaçlarını karşılamak için diğer toplumlarla iletişim içinde olmuşlardır. Sosyo-ekonomik gelişmeler, ülkelerin tehdit algıları bu iletişimin dönemsel artış ve azalışını etkilemiştir (Elçin, 2012). Yeni dönemde küreselleşme ülkelerin güvenlik endişelerini arttırmaktadır. Güvenlik endişeleri artık daha geniş ve daha derindir. Küreselleşme ile ortaya çıkan akışkanlık ve sınırların geçirgenliği neticesinde devletlerin sınırları içinde bilinmeyenlerin arttığı gözlemlenmektedir. Sonuç olarak devletler güveliklerini artık sadece askeri araçlarla sağlayamayacakları bir konumdadırlar. Dünyanın bir ucundaki terörist oluşumların, mesafelere takılmadan, faaliyetlerini en zengin ve gelişmiş ülkelerde bile gerçekleştirebildikleri görülmektedir. Terörizm küreselleşmenin fırsat ve olanaklarından düşük maliyetlerle büyük zararlar vererek yararlanmaktadır. Ulusal sınırların denetiminin geleneksel yöntemlerle gerçekleştirilmesi zorlaşmaktadır (Sevinç; Babahanoğlu, 2019). Küreselleşmenin hediyesi yüksek iletişim teknolojileri paradoksal olarak küresel terörizme hizmet etmektedirler. Terörist oluşumlar faaliyetlerini planlarken ve icra ederken internet, bilgisayar sistemleri, multimedya aygıtlarından yardım almaktadırlar. Bu sayede daha hızlı hareket etme gücü yakalamakta ve Kitle İmha Silahlarını edinebilmektedirler (Bayar, 2008). Küreselleşmenin yeni olan yönü nitel ve nicel boyutlarının değişimidir (Kaya, 2009). Ulus devletlerden ve bazılarının iddia ettiği gibi çokuluslu şirketlerden uzak bir güç değişimi yaşanmaktadır. "Markanın" büyümesi ve küreselleşmesi gerçekleşmektedir (Cuterela, 2012: s.140). Küreselleşen ise 'her şey' değil, bazı şeylerdir. İşte küreselleşmenin sorunu olan 'Küreselleştirme mi?' sorunsalı bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşme hareketi bütün dünya uluslarının ortak bir çıktısı değildir. Bu harekette daha çok yukarıdan aşağıya baskı şeklinde küreselleşme şeklinde bir gelişme görülmektedir. Politik seçkinler ve

çok uluslu şirket yöneticilerinin dünya için verdikleri kararlar ile bir küreselleşme yaşanmaktadır. Dolayısı ile merkezin çevre ülkelerdeki düşük ücretli bölgelerde kurduğu fabrikalar yerel unsurlar tarafından tepkiler almaktadır. Çevre ülkeleri sendika örgütlenmeleri ile yerel değerlerin korunmasına çalışmaktadırlar. Küreselleşen politik seçkinler ve çok uluslu şirket yöneticileri ise yerel toplumsal hareketlere ve ulusal ekonomilere saldırarak bu oluşumlar karşısında üstünlük sağlamaya ve üstünlüklerini devam ettirmeye çalışmaktadırlar (Nadir Çetin, 2008: s.98). Etkin karar vericilerin politik seçkinler ve çok uluslu şirket yöneticileri olması sonucunda ulusal liderlerin olayları etkileme ve yönlendirme yetenekleri kaybolmaktadır. Gücünü kaybeden ulusal liderlerin yanında ulus-devletin gücü zayıflamaktadır. Büyük şirketlerin dünya pazarlarındaki payları artmaktadır. Büyük devletlerin-merkezin tüketim kalıpları yerel tüketim kalıplarının yerini almaktadır. Zaman içinde merkez, çevrenin yurtiçi ticaretinde egemen olmaya başlamıştır. Çevre ülkelerin firmaları, çok uluslu şirketlere tek taraflı bir şekilde bağımlı hale gelmişlerdir. Bunların sonucunda az gelişmiş ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda sanayi ve ticaret politikaları izlemeleri olanaksız hale gelmektedir (Yalçınkaya vd., 2012: ss.16-17).

Bugün dünyada ABD, ithalatının neredeyse tamamını kendi milli parasını kullanarak ödeyen tek ülkedir. Diğer ticari ortaklarının aksine cari işlemler açığını (mal ve hizmetler) finanse etmek için ayrıca döviz kazanma çabasına girme ihtiyacı içinde de değildir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019).

Dünya ekonomisinin daha bağlantılı ve daha bütünleşmiş hale gelmesi 1980'lerden bu yana devam etmektedir. Ulaşım maliyetlerinin azalması, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yayılması ile mesafeler yok olmuştur. Ülkeler ticaret alanındaki performanslarına göre küreselleştiriciler ve küreselleşmeyenler olarak sınıflanmaktadırlar. Ekonomik ve insani gelişme düzeyi küreselleşme dalgasının yönünü ve etkisini şekillendirmektedir. Küreselleşme gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yoksulluk sınırı altında yaşayan insan sayısını azaltırken, gelişmemiş ülkelerde –Sahra altı Afrika'da- tam tersi bir etki yaratmaktadır. Esasen küreselleşme büyüme için iyidir ve büyüme de fakirler için iyidir. Fakat 'iyi olma' durumu gelişmemiş ülkeler için geçerli değildir (Lee; Vivarelli, 2006). Kısacası küreselleşme göreli bir kavramdır (Kaya, 2009). Küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve politik boyutlarını ölçen KOF Globalization Index'e göre 1970'lerden itibaren yükselişe geçen küreselleşme Soğuk Savaşın bitiminden itibaren yeni bir destek kazanmıştır. KOF Globalization Index'e göre dünyada en çok küreselleşen ülke 2017 yılında %90.15 ile İsveç olmuştur. İsveç'in 1970 yılında %70.14 ile yine dünyada en fazla küreselleşen ülke olduğu görülmüştür. Yine 1970 yılında İspanya %51.88, İtalya %62.19, Yunanistan 49.01 oranlarında küreselleşme değerleri göstermiştir. 1970 yılında Akdeniz'in güneyinde kalan Cezayir'de küreselleşme oranı %33.50, Tunus %42.33, Libya %29.57, Mısır %35.04 oranında küreselleşmiştir. Aynı endeksin 2017 verilerine göre İspanya %85.84, İtalya %83.37, Yunanistan %82.43 oranlarında iken; Cezayir %56.78, Tunus %68.05, Libya %55.45, Mısır %66.76 oranında küreselleşmiştir (Gygli vd., 2019). Yıllara göre ülkelerin küreselleşme değerleri artmıştır. Bununla birlikte dünyanın küreselleşmesinde güney/kuzey ve doğu/batı şeklinde bir farklılık oluşmuştur. Akdeniz'in güneyindeki küreselleşme değerleri kuzeyindeki değerlerden daha yüksek orandadır. Esas nokta ise küreselleşmenin ekonomik, sosyal, politik ölçümlerinin doğru bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediği konusudur. Yani küreselleşmenin ölçümlerinin aslında küreselleştirme ve küreselleştirilme noktasındaki ayrımın, küreselleşme oranlarındaki doğruluk değerlerini etkileme gücüdür. Dünyanın kuzey/batı ülkelerinin küreselleştirme halinde iken, dünyanın güney/doğu bölümü daha çok küreselleştirilme halindedir.

Küreselleşme etkileri üç boyutlu bir şekilde tezahür etmektedir. İlk boyutunda küreselleşme ekonomik alan üzerinde etkilidir. Malların, hizmetlerin üretim-dağıtım-tüketim konusu ekonomik boyutlu küreselleşmenin kapsamında yer almaktadır. Pazarlar küreselleşmektedir ve bütün devletlerin hedefleri global pazarda en yüksek oranda yer alabilmektir. Dolayısı ile serbest Pazar devletlerin klasik rollerinin değişmesinde rol oynamaktadır. Küreselleşmenin ikinci boyutu politiktir. Küreselleşmenin ulus-devletin sınırlarını zayıflatması, ulusalcılık akımlarını güçlendirmektedir. Küreselleşme eğilimleri politik boyutu ile içe dönük bir şekilde ilerlemekte ve ülkelerin daha yerel olmalarına neden olmaktadırlar. Böylece ulus-devletlerde ulusalcılık güçlenirken küreselleşme ve modernleşmeye karşı

güçlü bir direnç oluşabilmektedir. Küreselleşmenin kültürel alan üzerindeki etkileri küreselleşmenin üçüncü boyutunu oluşturmaktadır (Yeşiltuna, 2006). Kültür, küreselleşmenin en görünür tezahürüdür (Dreher vd.). Küreselleşmenin boyutları birbirinden bağımsız değildir. Steger'ın ifadeleri ile: 'Finans ve kültür arasında zoraki bir evlilik vardır.' (2013: s.108). Bu zoraki evlilikte 'Küresel kültür insanları benzetmekte mi, farklılaştırmakta mı?' sorusu ile karşı karşıya kalınmaktadır. Önü alınamayan Amerikan kültürünün ve Batı normlarının savunmasız kültürleri bastırdığı düşünülmektedir (Steger, 2013: s. 101).

Ekonomik alandaki gelişmeler kültürel alana doğru genişlemektedir. Medyanın küreselleşmesi neticesinde ulus-ötesi medya kuruluşlarının yaydığı değerler ile popüler kültür tartışılmaz bir egemenlik alanı kazanmaktadır. Böylece toplumsal bağların zayıflaması kaçınılmaz olmaktadır (Steger, 2013). Yerel alan küreselleşme karşısında güç kaybetmekte ve değerlerini küresel değerler ile değiştirmek zorunda kalmaktadır. Yerel değerlerin güç kaybı, küresel değerlerin ortaklaşmasına hizmet etmektedir.

Yerelin küresel karşısında güç kaybının en önemli simgesi McDonald's olmuştur. McDonald's aracılığıyla ortak bir kültür paylaşıp çoğaltılırken, bu kültür karşısında yerel güçler kendi özgün kimliklerini korumaktan giderek uzaklaşmaktadırlar. Fastfood sadece yemek kültürünü değil, yaşam biçimini de etkilemektedir. Fastfood piyasasının çok uluslu şirketleri adı, markası, sloganı ve sembolü ile sadece ürünü değil, kendi kültürlerini de satmaktadırlar. Merkez ülkeler çevreyi dönüştürmek amacı ile çevre ülkelere kendi değerlerini yerleştirerek kimliksiz bölgeler yaratmayı amaçlamaktadırlar (Özcan; Sümer, 2015). Yani küreselleşme sadece, kapitalizmin üçüncü dünya ülkelerinde gösterdiği faaliyetler anlamına gelmemektedir. Nitekim kapitalist sosyal ilişkilerin üçüncü dünya ülkelerindeki varlıkları yüzyıldan daha uzun fazla bir süredir var olmuştur. Bugünkü küreselleşmede merkez, üçüncü dünya kaynaklarına ekonomi dışı yöntemlerle el koymaktadır (Türk Sosyal Bilimler Derneği, 2005). Küreselleşme iki yönlü bir süreçtir. Küreselleşenler ve küreselleştirilenler arasında ilerleyen bu süreçte, bir taraf dönüştüren bir taraf dönüştürülenler olmaktadır. Merkezin değerleri büyük oranda aynı kalırken; çevre giderek merkeze benzeme etkisinden kurtulamamaktadır.

Kısacası bugünkü küreselleşme kapitalist bir küreselleşmedir. Kapitalist küreselleşmenin önüne geçebilmek için küresel sermaye kadar küresel emeğin de güçlenmesi sağlanarak tedbirler geliştirilmelidir. 'Bir başka dünya mümkün' sloganı ile gerçek anlamda bir küreselleşme gerçekleştirilmelidir (Akman, 2001).

2.1.1. KÜRESELLEŞMENİN OLUMLU VE OLUMSUZ ETKİLERİ

Küreselleşme birçok tanımda ülkelerin ekonomik faaliyetlerini tamamen serbest bir şekilde gerçekleştirmeleri, ülke hükümetleri tarafından herhangi bir engel ile karşılaşmamaları olarak görülmektedir (Lal Das, 2004). Bununla birlikte küreselleşme kavramının daha çok yönü olduğu da küreselleşme ile ilgili tanımların kapsamı içerisinde yer almıştır.

Küreselleşmenin hem yerel, hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde toplumla etkileşime girdiği vektörler sadece ekonomik değildir. Bu vektörler: ekonomik vektör, askeri vektör, siyasi vektör, dini vektör ve kültürel vektör şeklinde sıralanmaktadır. Nitekim Uluslararası Para Fonu küreselleşmeyi dört yönlü tanımlamıştır. Buna göre küreselleşme ticari işlemler, sermaye ve yatırım işlemleri, göç hareketleri ve bilginin yayılması alanlarını kapsamına almaktadır. Bu bakımdan uluslararasılaşma ve evrenselleşmeden daha fazlasıdır. (Cuterela, 2012). Küreselleşmenin yarattığı etkiler incelendiğinde, günümüz itibari ile ülkeler ve ülke vatandaşları arasında devam eden iktisadi, siyasal, kültürel, askeri ve stratejik karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin oldukça karmaşık ve çok yönlü olduğu görülmektedir (Fischer, 2003).

Küreselleşmenin etkileri iki boyutludur: Bu boyutlardan biri maddelerin yaygınlaşmasıdır. Maddeler ekonomik faaliyet alanına dahildir ve giyim-kuşam, fast-food, CocoCola, McDonald's, Lee, Levi's, Adidas, Nike, Marlboro, losyon ve parfüm markaları, Marx&Spencer, GSM teknolojisi, internet, cep telefonu, İngilizce ve ABD Doları, Müslüman olmalarına rağmen bazılarının taktıkları haç kolyeleri vb.

örnekler şeklindedir. Küreselleşmenin ikinci boyutu değerlerin yaygınlaşmasıdır (Erkal, 2017). Değerlerin yaygınlaşmasına eleştirel olarak yaklaşanlar, küreselleşmenin dünyadaki farklı kültürleri süpürdüğünü ve dünya kültürünün merkez lehine homojenleştiğini ve yerel-çevre özelliklerin tahrip edildiğini düşünmektedirler. Toplumların yaşam biçimlerinin birbirine benzeyerek 'Amerikanlaşması', dünya kültürünün doku ve ses olarak Amerikan etkisi taşıması eleştirel düşünürleri endişelendirmektedir (Talas; Kaya, 2007: s.153). Dünya dili, yaşam biçimi, müziği, giyim tarzı, yemekleri her geçen gün daha fazla Amerikalılaşmaktadır.

Küreselleşme olumlu ve olumsuz etkiler yaratmaktadır. Küreselleşmenin olumlu etkileri: 'Ülkelerin rekabet gücünü arttırması, bu rekabetten çok uluslu şirketlere geçiş veya milletler üstü firmaların doğuşu; yönetimi şeffaflaşmaya zorlaması; tüketicinin korunmasında evrensel normlar getirmesi; ferdi hak ve hürriyetlerin genişletilmesi; milli hukukun evrensel hukuka uyumu; insan haklarında evrensel kurallara uyma; sivil kesimin hızla örgütlenmesi; çevre koruma şuurunun geliştirilmesi; Ar-Ge çalışmalarını teşvik etmesi, bilgide ve teknolojide standartlaşma, internet ağının gelişmesi; dünyaya açılma; ulaştırma ve haberleşme ağının dünyayı küçültmesi; disiplinler arası değerlendirmelerin önem kazanması' şeklinde sıralanabilir (Erkal, 2017). Küreselleşme gelişmenin öncüsü olarak görülmüş ve her geçen gün insanların önüne yeni fırsatlar çıkardığı düşüncesinden hareket edilmiştir. Küreselleşmenin en olumlu yönü ise; şüphesiz ki bilginin yayılma hızını arttırması olmuştur. Böylece dünyanın herhangi bir bölgesinde gerçekleşen olayların bilinirliği artmaktadır.

Öte yandan küreselleşmenin olumsuz etkileri de oldukça fazladır. Küreselleşmenin olumsuz etkileri, bölücülük ve ayrımcılığı arttırmak şeklinde olmaktadır. İletişim teknolojilerinin iletişimi arttırması, mikro milliyetçilik akımlarını özendirmektedir. Ayrıca geleneksel toplumların çözülmesi ve bu çözülme ile birlikte toplumsal bir çöküşün yaşanması kaçınılmaz olmaktadır. Adetlerin, geleneklerin, yerel ve ulusal alanın tehdit altına girmesi, çeşitli kesimlerde tepkiler yaratmaktadır. Bu tepkiler de, yeni sosyal sorunlar olarak kendini göstermektedir (Talas; Kaya, 2007: s.154). Tepkilerin temelinde küreselleşmenin esasen 'küreselleştirme' olduğu ve daha çok değerlerin yaygınlaşmasına maruz kalındığı endişesi yatmaktadır.

Çünkü ekonomik ve sosyal açıdan küreselleşme; ülkeler arasında eşitsizlikler yaratmış, işsizliği arttırmış, gelir dağılımlarının olumsuz etkilenmesine neden olmuş, işgücü piyasalarını düzensizleştirmiştir (Elçin, 2012). Küreselleşme destekçilerinin savunduğu 'Herkesin iyiliği için en iyisi' düşüncesinin doğurduğu sorular küreselleşme karşıtlarının endişelerini arttırmaktadır. İnsanlar 'Dünya nasıl daha iyi bir yer haline getirilebilir?' sorusundan daha çok 'Dünyadaki gelişmeler iyiye mi, kötüye mi götürüyor?' sorusunu tartışmaktadırlar (Fischer, 2003). Bu sorular küreselleşme karşıtları tarafından ('iyiye' veya 'kötüye' kendileri gitmedikleri, götürüldükleri için ve bu gidiş 'rızaya' dayalı olmadığı için) endişe verici bulunmaktadır. Bu noktada 'Küreselleştirme mi?' sorusuna cevap aranması gerekmektedir.

2.1.2. GÜVENLİ SINIRLAR, GÜVENLİ CENNETLER

Küreselleşmeye karşı tepkilerin en temelinde klasik sınırları ortadan kaldırması yatmaktadır. Küreselleşmenin kendi değerlerini ve kurumlarını inşa etmesi; bunları hiçbir sınır tanımadan hareket ettirebilmesi küreselleşmenin kendi dünyasını yaratmıştır. Artık devletlerin dünyadaki gelişmelerden bağımsız politika üretmeleri mümkün görünmemektedir (Cebeci, 2008). Devletlerden de öte bireylerin bağımsız var olmaları imkansız hale gelmiştir. Gerçek birey artık özgür bir kişi değildir. Her birey mensup olduğu millet ile anılmakta ve bu milletin değerleri ile özdeşleşmektedir (Yalçınkaya vd., 2012: s.11). Adının anıldığı toplum, bireylerin etiketleri haline gelmektedir. Bireylerin kendilerini tanımlama hakları ellerinden alınmaktadır. Devletler ve toplumların değerleri o devletin yurttaşı olan her birey için geçerli olmaktadır. Devletler tanımadıkları, tanımlayamadıkları her yabancıya kuşku ile yaklaşmaktadırlar. Yabancıya, bilinmeyene duyulan güvensizlik ülkelerin sınır politikalarının güçlenmesinde rol oynamaktadır. Sınırların insan hareketliliğini engelleme gücü artarken, değerler ve malların hareketi her zamankinden daha sorunsuz bir şekilde gerçekleşmektedir. Dünyanın malları,

sermayesi, parası ışık hızında hareket etme gücüne kavuşmuştur. Bu durum ulus devletlerin güçlerini zayıflatmaktadır.

Bu bölüm başlığını Büyük Britanya'nın göç ve göçmenler ile ilgili 2002 yıllı 'Secure Borders, Safe Haven' isimli göç ve göçmenlerle ilgili yasal çalışmadan almıştır. Bu çalışmada Britanya'nın sınır güveliği için teknolojik gelişmeler ile gerçekleştirilen düzenlemeler ele alınmıştır. Çalışmanın altıncı bölümünde sınır güveliği için son teknolojilerden yararlanarak ülkenin sınır kontrollerine çalışılacağı belirtilmiştir.

Ülkenin sınır güvenliği için son teknolojik gelişmelerden yararlanılacağı maddeler halinde sıralanmıştır. Bunun için havayolu istihbarat ağı geliştirilmiştir. Böylece belgesiz- belgeleri eksik- yanlış belgeli yolcuların sınır geçişleri engellenmiştir. Seyahat etmeden önce yolcu eleme konsepti geliştirilerek veri tabanlarında uygun olmayan yolcular fişlenmiştir. Biyometrik teknoloji kullanılarak iris- yüz tanıma, parmak izi kullanımı, sahte kimlik kullanımının engellenmesi, x-ray ve gama ışınları, termal görüntüleme-akustik sensörler ile araçlarda saklanmış kaçak yolcuların sınır geçişlerinin önüne geçilmektedir. Bunun için Avrupa Birliği'nin ortak sınır ve transit geçiş kontrolleri sağlanmaya çalışılmaktadır (Home Office, 2002). AB'deki diğer ülkelerde de göç ve sınır politikaları, göçmen karşıtı bir şekilde işlenmektedir.

AB özellikle 2011 sonrası Suriye'de yaşanan iç savaş sonrasında artan mülteci hareketliliğinin sınırlarından geçişinin önüne geçebilmek için yeni uygulamalarda bulunmaktadır. Sınır güvenliğini sağlamak adına Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi arasında varılan anlaşma ile 2020'de Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansına 101,4 milyon Euro ek bütçe ayrılacaktır. Ayrıca ajansın çalışan sayısı 2027'ye kadar 10 bin kişiye çıkarılacaktır. Bu veri bugünkü çalışan sayısının iki katı kadardır (Aktan, 2019).

2.1.3. KÜRESELLEŞME KARŞITI HAREKETLER

Küreselleşme bizzat kendisi tartışmalı bir kavram iken, çıktıları bakımından olumlu ve olumsuz eleştiriler ile önemli hale gelmektedir. Kimileri küreselleşmeyi dünyanın her bölgesinde hakim olan, olumlu etkileri ile kaçınılamaz ve geri döndürülemez bir süreç olarak ele alırken diğerleri mevcut eşitsizlik ve hiyerarşi biçimlerini yeniden ürettiği ve yeni eşitsizlikleri besleyen bir süreç olarak görmektedir (Bodur Ün; Paydak, 2017).

'Küreselleşme Karşıtı' hareket ifadesi Graeber 'e göre (2001) ana medya tarafından bulunmuştur ve Neo-liberalizme karşı, yeni küresel demokrasi formları yaratmayı amaçlamaktadır. Esasen küreselleşme karşıtı hareket küreselleşmeyi en fazla destekleyen harekettir. Fakat bu hareketin üç büyük ilkesi vardır. Buna göre; evrensel olarak garanti edilmiş 'temel gelir', sınır hareketlerinde özgürce dolaşmayı garanti edecek 'küresel yurttaşlık' ve yeni teknolojiye serbestçe erişim ilkesi benimsenmelidir. Küreselleşme vizyonunun metaların serbest akışıyla sınırlı olduğu; insanların, bilginin, fikirlerin akışının önünde engeller olduğu gerçeğine dikkat çekilmektedir. Fakat küreselleşme hareketi özellikle sol görüşteki kesim tarafından merkezi bir tema ve tutarlı bir ideolojiye sahip olmadığı için eleştirilmektedir (Graeber, 2001).

Küreselleşme sadece ekonomik bir fenomen değildir. Bu hareketi yönlendiren ve teknolojik- ekonomik küreselleşme sürecini yöneten asıl unsur siyasi değişiklikler olmuştur. Küreselleşmenin ekonomik olmayan yönleri de en az ekonomik olan yönleri kadar tartışma konusudur. Özellikle yerel kültürlerin üzerini kaplamaya devam eden ABD hegemonyasının getirisi olan ABD ve merkez ülkelerin kültür genişlemesi, küreselleştirilme olarak görülmekte ve küreselleştirilmeye tepkiler çoğalmaktadır. Özellikle teknolojik gelişmelere paralel olarak hızını arttıran iletişim ve taşıma sistemleri suçlulara, teröristlere, kara para aklayıcılara da hizmet vermektedir. Bugün ekonomistler küreselleşmenin teknolojik gelişmeler tarafından yönlendirildiği ve durdurulamaz bir güç olduğu şeklindeki iddiayı desteklememektedirler (Fischer, 2003). Küreselleşme hareketine karşı çeşitli tepkiler uyanmaktadır. Yeşiltuna'ya göre:

-Küreselleşmeye karşı tekilleşme

-Homojenleşmeye karşı farklılaşma

-Bütünleşmeye karşı parçalanma

-Merkezileşmeye karşı ademi-merkezileşme

-Yan yana bulunmaya karşı eşzamanlı bulunma (2006: s.491).

Küresel-yerel arasında bir çatışma yaşanmaktadır. Kültürel etkilerinin önüne geçilmeye çalışılmasına rağmen Manfred B. Steger'ın 'Küreselleşme' kitabının birinci bölümünde ele alındığı gibi modernite karşıtları da mesajlarını yaymak ve kendilerine yandaş bulabilmek için küreselleşme araçlarını kullanmak zorunda kalmışlardır. Küreselleşme karşıtlığın simgesi haline gelen, ABD'ye gerçekleştirilen 11 Eylül 2001 saldırılarını gerçekleştiren El-Kaide terör örgütü lideri Usame bin Laden hareketinin amacını dünyaya açıklarken, küreselleşme araçlarını kullanmaktan kaçınamamıştır. Laden'in video yayını araçları, giysileri, saati, silahı dünyanın farklı bölgelerinden koparak gelmiş ve küreselleşme karşıtı bu göstericinin üzerinde vücut bulmuştur (2013: s.21). Yani tekilleşme, farklılaşma, parçalanma, ademi-merkezileşme, eş zamanlı bulunma tepkilerini geliştirenler de küreselleşmekten kurtulamamaktadırlar.

Gerçek anlamda bir küreselleşme için Cüneyt Akman yapılması gerekenleri şu şekilde sıralamaktadır:

-Emperyalist küreselleşmeye karşı ulusallığı değil, dünya halklarının küresel kardeşliğini vurgulamak.

-Çokuluslu şirketlerin kontrolü için çokuluslu demokratik denetim organlarının kurulması için çalışmak.

-Birleşmiş Milletlerin birkaç büyük devletin etkisinden kurtarılması ve demokratikleştirilmesi için çalışmak.

-Çokuluslu şirketlerin vergi kaçırmalarını engelleyecek uluslararası malî kuruluşların kurulması.

-Uluslararası Çalışma Örgütü'nün yetkilerinin arttırmak.

-Sadece sermayenin değil emeğin de serbest dolaşımı talebini yükseltmek.

-Ulus-devletlerin yerine kıta devletleri ve ulusal pazarı koruma yerine kıtasal pazarı korumayı hedefleyen; gerçekte dev boyutta korumacılık anlaşmaları olan AB, FTAA gibi yapılar yerine gerçek serbest ticareti gerçekleştirmeye çalışmak.

-Çevreyi asıl kirleten yüksek enerji emisyonu yapan gelişmiş ülkelerden çevre rehabilitasyonu amaçlı ek fon talep etmek

-Dünyanın tüm ülkelerinin güçleri oranında yerine konulamaz doğa kaynaklarını korumak amacıyla fon sağlaması.

-Sadece BM'nin değil IMF ve Dünya Bankası dahil tüm uluslar-üstü ekonomik organizasyonların küresel demokratik denetime açılması için mücadele etmek. Bu yapılarda da emekçi temsilcilerinin ve Güney ülkelerinin etkinliğinin artması için mücadele etmek (2015).

Küreselleşmeye tepkiler küreselleşmeyi reddetmeye dönüştürülmemelidir. Küreselleşmeyi reddetmek ulusların dünyadaki gelişmelerin gerisinde kalmalarına neden olur. Bu nedenle yerel değerlerin global değerler ile entegrasyonlarına çalışılmalıdır. Dünyanın her bölgesinde, bütün değerlerin benzer olması arzulanan bir şey olmamalıdır.

Bugün dünyada küreselleşmeye katkı sunan en önemli kartlardan biri olan turizm için istenen de tam bir benzerlik değildir. Dünyayı farklılıklara duyulan merak ile gezen turistlerin gittikleri yerlerden bekledikleri şey kendilerine yeni, farklı bir şey sunmasıdır. Turistler yeni deneyimlerinden hızlı servisler, çoklu seçimler, sosyal sorumluluk ve memnuniyet beklemektedirler (Dreher vd., 2013). Bu memnuniyeti yakalamalarında, yerel değerler ve küresel değerler birlikte bir hareketle yardımcı olabilirler.

3. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Dünyada karşılıklı bağımlılıkların artmasının ekonomik, sosyal, siyasi, askeri, teknolojik olarak her zamankinden daha görünür olduğu ortam 'küreselleşme' olarak tanımllanmıştır. Buna karşın küreselleşme durumunun tanımlanmasına ve yarattığı yeni ortama karşıt tepkiler de ortaya çıkmıştır. Bu tepkilerin temellendirilmesinde küreselleşmenin yarattığı etkiler dikkate alınarak olumlu-olumsuz küreselleşme, küreselleşmenin sınır-güvenlik politikalarında yarattığı etkiler ve küreselleşme karşıtı hareketler incelenmiştir.

Dünyada artan karşılıklı bağımlılıklarla dünya global bir köy haline gelmiştir. Fakat bu köyde yaşayanlara ait sınırlar her zamankinden daha keskin bir hal almıştır. Ülkelerin göç ve sınır politikalarındaki hassasiyetlerini arttıran güvenlik konusunun önemi artmıştır. Devletlerin karşılıklı ilişkilerinde para, mal, sermaye hareketliliğinin artan hızı; insan, fikir, düşünce hareketliliğinde görülememektedir. Küreselleşmenin bu yönü 'küreselleşme karşıtı hareketlerin' doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu hareketler küreselleşmenin yarattığı etkilere karşı tekilleşme, farklılaşma, parçalanma, ademi-merkezileşmeyi savunmaktadırlar. Küresel değerlere karşı yerel değerlerin korunması en önemli fenomen haline gelmektedir. Çünkü küreselleşme hareketi esasen merkezin çevre üzerindeki bir hareketi olarak görülmekte ve küreselleştirenler- küreselleştirilenler şeklinde bir ayrımın yaşandığına dikkat çekilmektedir. Dolayısı ile merkezin yani güçlü, hegemon devletlerin ekonomik, sosyal, siyasi, askeri, teknolojik ve en önemlisi kültürel değerlerinin ihracında kullandıkları küreselleşme durumu, çevre yani nispeten zayıf ülkelerin yok olmasına neden olacaktır.

Dünyada değerlerin yayılması kuzey/batı ülkelerinin rüzgarınlarını taşımaktadır. Bu ülkelerin ekonomik alana müdahaleleri diğer her alana tesir etmektedir. Nitekim ekonomik alan ve kültürel alanın zorunlu bir iletişimi söz konusudur. Bugün dünyanın Amerikan kültürü ile tanışmasında kilit rol ekonomik faaliyetlere ait olmuştur. Ekonominin ihracı aynı zamanda kültür ihracı olmuştur.

Kültürün transferi toplumların birbirini tanımasına yardım ettiği sürece faydalıdır. Fakat küreselleşmenin yarattığı şekilde baskın kültürün yerel kültürleri yok etmesi hali tartışılmalıdır.

Küreselleşme hareketine karşı tepkiler küreselleşmenin reddi şeklinde değerlendirilmemelidir. Karşıt olunan şey küreselleşmenin yarattığı etkilerdir. Dolayısı ile küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan olumsuz sonuçlara çözümler üretilerek farklılıkların birlikteliği içinde bir küreselleşmeye zemin hazırlanmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Acar, M. (2004, Güz). Küreselleşme Mi, Küreselleştirme Mi?, Piyasa, Sayi: 12, Ss.1-14.

2. Akman, C. (2001, Eyylül). Küreselleşme Yanlisi Bir Sosyalist, Birikim Dergisi, Sayi: 149.

3. Aktan, S. (2019, 4 Eylül). Ab, Sinir Güvenlik Ajansi'nin Personel Sayisini 2027'ye Kadar Iki Katina Çikaracak. Euronews. Erişim Adresi: Https://Tr.Euronews.Com/2019/09/04/Ab-Sinir-Guvenlik-Ajansinin-Personel-Sayisini-2027-Ye-Kadar-Iki-Katina-Cikaracak Erişim Tarihi: 05.12.2019

4. Bayar, Firat, "Küreselleşme Kavrami Ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye", Uluslararasi Ekonomik Sorunlar Dergisi, Sayi: Xxxii, 2008, S.25-34

5. Bodur Ün, M.; Paydak, A. (2017). Küreselleşen Dünyada Düzensiz Göç Ve Türkiye: Adana Ili Yabancilar Misafirhanesi Çalişmasi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayi: 3, Cilt: 17, Ss.187-203.

6. Cebeci, K. (2008, Ekim).Küreselleşme Bağlaminda Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü, Sayiştay Dergisi, N. Tosun (Ed.), Sayi: 71, Ss. 23-39, Issn: 1300-1981

7. Cuterela, S. (2012). Globalization: Definitions, Process And Concepts, Revista Română De Statistică , Supliment Trim: Iv, Pp.137-146.

8. Çelik, V.; Gömleksiz, M.N. (2000). A Critical Examination Of Globalization And Its Effects On Education, Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 10, Sayi: 2, Ss.133-144.

9. Çetin, B.N. (2008). Küreselleşme Karşitlarina Göre Küreselleşme Karşiti Hareketlerin Nitelikleri, Doğu Anadolu Bölgesi Araştirmalari, Ss. 94-104.

10. Dumanli Kürkçü, D. (2013, April). Küreselleşme Kavrami Ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşimlar, Tojdac, Volume 3, Issue 2.

11. Dreher, A.; Gaston, N.; Martens, P.; Van Boxem, L. (2013). Measuring Globalization- Opening The Black Box: A Critical Analysis Of Globalization Indices. J. Sheffield, A. Korotayev, L. Grinin (Ed.), Globalization: Yesterday, Today, And Tomorrow (Pp. 150-172). Emergent Publication, Usa.

12. Elçin, A.B. (2012). Küreselleşmenin Tarihçesi, Ankara.

13. Erbaş, H. (2001). Küreselleşme Ve Ulus-Devletin 'Aşinimi' Sürecinde Toplumsal Eşitlik/Adalet, Doğu-Bati, Sayi: 13, Ss.213-224

14. Erkal, M.E. (2017).Küreselleşme Ve Ulus-Devletler, Sosyoloji Konferanslari, No: 15, Ss. 369-383, Doi: 10.18368/Iusoskon.328246

15. Fischer, Stanley, "Globalization And Its Challenges", American Economic Review, Vol. 93, No. 2 (May), 2003 Doi: 10.1257/000282803321946750

16. Graeber, D. (Güz, 2001). Küreselleşme Hareketi, Items &Issues, Cilt: 2, No: 3, (Çev: S. Evren - Rahmi G. Öğdül).

17. Gygli, Savina, Florian Haelg, Niklas Potrafke And Jan-Egbert Sturm (2019): The Kof Globalisation Index – Revisited, Review Of International Organizations, 14(3), 543-574 Https://Doi.Org/10.1007/S11558-019-09344-2.

18. Held, D.; Mcgrew, A. (2014); Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartişmasi (2. Baski), (Çev. A.S. Mercan, E. Sariot). Phoenix Yayinlari, Ankara, Ss.7-70.

19. Held, D.; Mcgrew, A.; Goldblatt, D.; Perraton, J. (2014). Küreselleşmeyi Yeniden Düşünmek (Ed. D.Held, A. Mcgrew), Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartişmasi (2. Baski), (Çev. M.C. Çelebi). Phoenix Yayinlari, Ankara, Ss. 88-95.

20. Hirst, P.; Thompsen, G. (2014). Küreselleşme- Gerekli Bir Mit Mi? (Ed. D. Held, A. Mcgrew), Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartişmasi (2. Baski), (Çev. M.C. Çelebi). Phoenix Yayinlari, Ankara, Ss. 123-132.

21. Home Office (2002). Secure Borders, Safe Haven: Integration With Diversity In Modern Britain. London: The Stationery Office

22. Kaya, M. (2009). Küreselleşme Yaklaşimlari, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayi: 13, Ss.1-16

23. Lal Das, B. (2004). An Introduction To Globalization And Its Impacts (2. Baski), Twn Global Economy Series, Ss. 3-37, Isbn: 983-9747-72-X

24. Laszlo, E. (2013). Culture And The Sustainability Of The Global System. J. Sheffield, A. Korotayev, L. Grinin (Ed.), Globalization: Yesterday, Today, And Tomorrow (Pp. 138-146). Emergent Publication, Usa.

25. Lee, E.; Vivarelli, M. (2006, January). The Social Impact Of Globalization In The Developing Countries, Iza Discussion Paper No. 1925, Germany.

26. Modelski, G. (2014). Küreselleşmeyi Anlamak, (Ed. D. Held, A. Mcgrew), Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartişmasi (2. Baski), (Çev. M.C. Çelebi), Phoenix Yayinlari, Ankara, Ss. 71-87

27. Nye Jr., J.S. (2014). Küreselleşme Ve Amerikan Gücü, (Ed. D. Held, A. Mcgrew), Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartişmasi (2. Baski), (Çev. C. Boyraz), Phoenix Yayinlari, Ankara, Ss. 140-147.

28. Özcan, A.; Çakir Sümer, G. (2015). Küreselleşmenin Kimliksiz Kentleri Ve Mcdonalds Kent Kültürü, Akademik Araştirmalar Ve Çalişmalar Dergisi, Ciilt:7, Sayi: 13, Ss. 238-256.

29. Sevinç, I.; Babahanoğlu, V. (2019). Küresel Güvenliğin Değişken Yapisi Ve Terör Örgütleri Üzerine Etkisi: Deaş Terör Örgütü Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi Iktisadi Ve Idari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 24, Sayi: 4, Ss. 969- 987.

30. Steger, M. B. (2013). Küreselleşme (2. Baski), Dost Yayinevi, Ankara.

31. T.C. Ticaret Bakanliği, (2019). Diş Ticaret Politikasi- Abd'nin Serbest Ticaret Anlaşmasi Yaptiği Ülkeler Ve Dtö Müzakereleri, Erişim Adresi: Https://Ticaret.Gov.Tr/Yurtdisi-Teskilati/Kuzey-Amerika/Abd/Pazar-Bilgileri/Dis-Ticaret-Politikasi-Ve-Tarifeler/Dis-Ticaret-Politika-Ve-Tarifeler

32. Talas, M.; Kaya, Y. (2007, Güz). Küreselleşmenin Kültürel Sonuçlari, Tübar, Ss.149-162.

33. Türk Sosyal Bilimler Dergisi, (2005, Eylül). "Küreselleşmeye Güneyden Tepkiler" Notlar Ve Düşünceler Sempozyumu, Ss. 5-11.

34. Yalçinkaya, M.H.; Çilbant, C.; Yalçinkaya, N. (2012, Kiş). Küreselleşme Ile Yeniden Şekillenen Ulus-Devlet Anlayişi, Uluslararasi Iktisadi Ve Idari Incelemeler Dergisi, Yil: 4, Sayi: 8, Issn: 1307-9832.

35. Yeşiltuna, D.Ç. (2006). Küresel Alanda Küresel-Yerel Ilişkisi, Türk Dünyasi Incelemeleri Dergisi, Cilt: 6, Sayi: 2, Ss. 481-493, Izmir.

ULUSLARARASI KRİZLERDE MÜLTECİLERİN DIŞ POLİTİKA ARACI OLARAK KULLANILMASI

K. Dicle Bayır

Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Fuat Aksu

Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

ÖZET

İnsan hareketliliği olgusu insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte, uluslararası alanda mültecilere yönelik hukuki ve kurumsal adımlar ancak XX. yüzyılda atılmaya başlanmıştır. I. ve II. Dünya Savaşları sonrasında gerçekleşen insan hareketliliğinin yönetimi noktasında Milletler Cemiyeti ve sonrasında Birleşmiş Milletler bir takım düzenlemeleri hayata geçirmiştir. Bugün mülteciler söz konusu olduğunda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) akla gelen ilk aktörler, 1951 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesi ise başvurulan ilk referans metinler arasındadır.

Mülteciler konusu, özellikle 2011 Suriye Krizi ile başlayan süreçte uluslararası toplumun en önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Milyonları aşan insan hareketliliğinin boyutu uluslararası düzeyde hissedilen terör tehdidi ile birlikte ele alındığında, mültecilerin devletler ve toplumlar nezdinde istenmeyen bir unsur, bir tehdit olarak algılanması kaçınılmaz olmaktadır. Mültecilerin bir tehdit unsuru olarak algılanması onların dışlanmasına yol açıp hem içinde bulundukları çaresizliği derinleştirmekte hem de bu çaresizlikten fayda sağlayacak aktörlere fırsat tanımaktadır.

İnsan hareketliliği bir güvenlik meselesi olarak ele alındığında, aktörlerin kendi çıkarları doğrultusunda insani krizleri fırsata çevirme eğiliminde oldukları gözlemlenebilmektedir. Bu fırsata çevirme eğilimi bazen mültecilerin iç politikada bir seçim vaadi olarak kullanılması bazen de ucuz iş gücü olarak kullanılıp onlar üzerinden ekonomik fayda elde edilmesi şeklinde kendini gösterebilmektedir. Bu çalışmanın amacı, uluslararası krizlerde mültecilerin hedef ve kaynak ülkeler tarafından nasıl bir dış politika aracı olarak kullanıldığını analiz etmektir. Bu çerçevede, Soğuk Savaş sonrasında meydana gelen ve insan hareketliliği yaratan uluslararası krizlerin hangileri olduğu tespit edilecek ve akabinde bu örneklerde mültecilerin hangi aktörler tarafından dış politika alanında nasıl bir araçsallaştırmaya konu oldukları saptanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mülteci, Uluslararası Kriz, Dış Politika, Araçsallaştırma

ABSTRACT

In the international field, legal and institutional studies about refugees started in the twentieth century, despite the fact that human mobility as old as human being. Both League of Nations and United Nations put into practice some regulations, rules and conventions about management of human mobility after the World I and II. Today when its talked about refugees the first actor that comes to mind is the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) and the main text is 1951 Geneva Convention.

Refugee issue most particularly after 2011 Syria Crisis become one of the important agenda topic for international society. Size of human mobility and as well perception about terror threat at the international level caused rejection of refugees. In such a case, it gives an opportunity to actors who want to exploit the people and what is worse hard conditions for refugees become unavoidable.

When human mobility address to security issues, it is observed that actors are in tendency to take an advantage of humanitarian crises. This tendency lead to instrumentalization of refugees in some fields. For example, refugees can be used as an electoral promise in domestic policy or they can be seen as a low cost labor in economic field. This study aims to analyze how refugees are used by actors as an instrument in the foreign policy field. In this sense, after the conceptual framework, international crises that created human mobility will be listed in the post-Cold War Era. Following this list,

instumentalisational activities and actors who put into practice these activities will be tried to analyze in some crises.

Key Words: Refugee, International Crisis, Foreign Policy and Instrumentalization

GİRİŞ

Birleşmiş Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin verilerine göre (BMMYK); BMMYK koruması altında bulunan kişi sayısı (persons of concerns) 1990 yılında 17.54 milyon iken bu sayı 2018 yılında 74.79 milyona ulaşmıştır (Bkz.; BMMYK, 2019a, http://popstats.unhcr.org/en/overview). 28 yılda görülen yaklaşık 57 milyonluk artış, insan hareketliliği konusunu uluslararası toplumun ana gündem maddeleri arasında üst sıralara taşımıştır. Sosyal bilimlerin hemen hemen her dalı tarafından araştırılıp incelenen insan hareketliliği olgusu, Arap İsyanları sonrasındaki süreçte daha çok "mülteci krizi" özelinde tartışılmaya başlanmıştır.

Uluslararası ilişkiler disiplininde devletlerin veya uluslararası örgütlerin insan hareketliliğine dair politikalarına, hareketlilik öznelerinin ev sahibi toplum üzerinde yaratmış olduğu sosyo-kültürel ve ekonomik etkilere, medyada insan hareketliliğine yönelik kullanılan dile veya aktörlerin söylemlerine dair analizlerine yönelik pek çok değerli çalışma mevcuttur. Bu çalışmanın niyeti literatürün bir parçası olmakla birlikte, esasında eksik olduğu düşünülen bir noktaya dair gündem oluşturabilmektir. İnsan hareketliliği söz konusu olduğunda genellikle hareketlilik öznelerinin getirdiği avantajlar/dezavantajlar, kültürel uyum, bütünleşme gibi kelimelerin telaffuz edilmekte olduğunun, konunun istismar edilme, sömürülme, kötüye kullanılma, pazarlık unsuru haline getirilme gibi olumsuz yönlerine dair pek bir şey söylenmediğinin fark edilmesi bu çalışmanın çıkış noktası olmuştur.

İnsanlar genellikle savaş, çatışma ya da doğal afet durumlarında kitlesel biçimde yer değiştirmekte, bu da insanlara yaşamak için bulunduğu ortamı terk etmekten başka çare bırakmamakta ve onları savunmasız hale getirmektedir. Kriz anlarında tetiklenen ve/veya had safhaya çıkan hareketliliğin beraberinde getirdiği savunmasızlık farklı aktörlerin insani durumları kendi çıkarlarına hizmet edecek biçimde kullanmasına yani araçsallaştırmasına zemin hazırlamaktadır.

Bu çalışmada 1990 sonrası dönemde meydana gelen savaş ve çatışma kaynaklı uluslararası krizlerden doğan insan hareketliliklerinin hangi aktörler tarafından nasıl bir araçsallaştırma faaliyetine konu edildiği sorusuna cevap aranacaktır. Etik bir problemi de işaret eden insani kriz anlarında hareketlilik halinde olan insanların araçsallaştırılması konusu toplumsal hayata dair hemen hemen her alanda karşımıza çıkmaktadır. Haraketliliğin kendisi (sınırlandırılması ya da teşvik edilmesi bakımından) araçsallaştırmanın konusu olabilirken, hareketliliğin özneleri de sayılarına bakılmaksızın (bazı krizlerde 1 bazı krizlerde milyonlarca insan söz konusu olabilmektedir) araçsallaştırma faaliyetleri ile karşı karşıya kalabilmektedir.

Araçsallaştırma faaliyetleri özellikle genel seçim dönemlerinde hareketliliğin kısıtlanması/engellenmesi üzerinden bir iç politika malzemesi şeklinde karşımıza çıkabildiği gibi öznelerin yerellere kıyasla daha kötü koşullarda ucuz iş gücü şeklinde kullanılması da ekonomi alanında gözlemlenen araçsallaştırma faaliyetleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda Soğuk Savaş ve öncesini kapsayan dönemlerde meydana gelen krizlerde görülen insan hareketliliği öznelerinin birer denek olarak kullanılması veya izinsiz aşılamaların yapılması sağlık alanında gözlemlenen araçsallaştırma faaliyetleri arasındadır (Bkz.; Bazell, 2010; Newman, 2017). Bu çalışmada incelenecek olan, insani krizlerden doğan hareketliliğin aktörlerin dış politikalarında nasıl bir araçsallaştırmaya konu olduğudur. Bu doğrultuda ilk olarak uluslararası krizlerin neler olduğu listelenecek, insan hareketliliğinin öznelerinden ve bunlar arasından neden mültecilerin seçildiğinden bahsedilecektir. Akabinde araçsalaştırma kavramı tanımlanıp, dış politika alanında gözlemlenen araçsallaştırma faaliyetleri krizler özelinde ele alınacaktır.

ULUSLARARASI KRİZ, İNSAN HAREKETLİLİĞİ VE ARAÇSALLAŞTIRMA KAVRAMLARI

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte uluslararası sistemde kırılmalar yaşanmış ve bunu takiben yeni aktörler sisteme müdahil olmuştur. Diğer bir ifadeyle, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla başlayan süreçte iki kutuplu sistem yok olurken yeni aktörler ve yeni tehditler ortaya çıkmış, bu durum uluslararası sistemde devlet aktörünün başat konumunu sorgulanmaya açık hale getirmiştir. Yeni bir düzen oluşurken uluslararası toplum her bir kıtada iç savaşlara, etnik çatışmalara ve artan insan hareketliliklerine tanıklık etmiştir. Çalışmanın bu başlığı altında 1990 sonrası dönemde insan hareketliliği yaratan uluslararası krizlerin coğrafi konumlarına ve adetlerine, mülteci kavramının tarihsel ve hukuki gelişimine ve son olarak bir araç olma hali ile neyin anlatılmak istendiğine değinilecektir.

İnsan Hareketliliği Yaratan Uluslararası Krizler

Kriz kavramının farklı disiplinlerde birden çok tanımı bulunmakla birlikte bu çalışmada Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri Grubu'nun kriz ve uluslararası kriz tanımları kullanılacaktır. Buna göre kriz;

"Bir veya birden fazla aktör arasındaki ilişkilerde taraflardan en az birinin temel değer, öncelik, çıkar, güvenlik vb algılarında tehdit olarak algılanan; kendini tehdit altında algılayan tarafın karar alıcılarını uygun önlem ve araçlarla karşılık vermeye zorlayan; taraflar arasında gerilim ve düşmanlık duygularına koşut olarak askeri çatışma olasılığını arttıran durumdur" (Bkz.; www.tdpkrizleri.org).

Uluslararası kriz kavramı ise "Uluslararası sistem içerisinde yer alan bir veya birden fazla devlet arasında ortaya çıkan ve tırmanma sürecinde çok sayıda aktörü ve uluslararası örgütü taraf haline getirerek etkileyen kriz türü" şeklinde tanımlanmaktadır (Bkz.; www.tdpkrizleri.org). Bu tanımlar ışığında savaşlar, çatışmalar ve hatta doğal afetler hem beklenmedik niteliklerinden dolayı hem yarattıkları durumsal değişikliklerle aktörleri karar almaya zorlamaları bakımından hem de uluslararası güvenliğe tehdit oluşturmaları açısından birer uluslararası kriz olarak nitelendirilebilmektedir.

Uluslararası Kriz Davranışları Projesi (ICB Project) çerçevesinde krizler askeri ve güvenlik odaklı ele alınmakta olup proje kapsamında 1918 yılından başlayarak 2015 yılına kadar geçen süre zarfında 476 adet kriz incelenmiştir (Bkz.; ICB Project, 2019a, https://sites.duke.edu/icbdata/data-collections/). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği nezdinde ise "acil durumlar" kategorisinde 2010 yılı sonrasından başlayarak 12 adet kriz listelenmektedir (Bkz.; BMMYK, 2019b, https://www.unhcr.org/emergencies.html). Bu çalışmada her iki veri kaynağının listeleri tek başına yetersiz olarak görülmüş ve bu nedenle her ikisinin kriz listeleri birleştirilerek bir liste oluşturulmuştur. Buna göre 1990-2017 yılları arasında insan hareketliliği yaratan savaş ve çatışma kaynaklı 25 adet kriz söz konusudur.

1990-2017 Yılları Arasında Kitlesel İnsan Hareketliliği Yaratan Uluslararası Krizlerin Listesi			
1	1990 Irak-Kuveyt Krizi	13	2001 Afganistan Krizi
2	1990 Ruanda-Uganda Krizi	14	2002 Irak Krizi
3	1991 Liberya-Sierra Leone Krizi	15	2005 Çad-Sudan Krizi
4	1992 Yugoslavya Krizi	16	2006 İsrail-Lübnan Krizi
5	1992 Somali Krizi	17	2008 Rusya-Gürcistan Krizi
6	1992 Gürcistan Krizi	18	2011 Libya Krizi
7	1993 İsrail-Lübnan Krizi	19	2011 Suriye Krizi
8	1994 Haiti Krizi	20	2013 Orta Afrika Cumhuriyeti
9	1996 Zaire Krizi	21	2014 Nijerya

10	1998 Etiyopya-Eritre Krizi	22	2015 Burundi
11	1999 Kosova Krizi	23	2017 Demokratik Kongo Cumhuriyeti
12	1999 Doğu Timor Krizi	24	2017 Myanmar
		25	2017 Yemen
*Bu tablo Uluslararası Kriz Davranışları Projesi'nin ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin kriz listeleri birleştirilerek oluşturulmuştur.			

Yukarıdaki liste ayrıntılı olarak incelendiğinde 25 adet krizin coğrafi ve sayısal olarak dağılımının şu şekilde olduğu görülmektedir:

1990-2017 Yılları Arasında Gerçekleşen ve Kitlesel İnsan Hareketliliği Yaratan Savaş/Çatışma Kaynaklı Uluslararası Krizlerin Coğrafi Dağılımı			
Kıta/Bölge	1990-2000 Yılları Arası	2000 Yılı Sonrası	Toplam Kriz Sayısı
Afrika	5 adet kriz; Ruanda, Sierra Leone, Somali, Zaire, Eritre	6 adet kriz; Libya, Sudan, Orta Afrika Cumhuriyeti, Nijerya, Burundi, Demokratik Kongo Cumhuriyeti	11
Amerika / Kuzey Amerika	1 adet kriz; Haiti	-	1
Asya / Uzak Doğu & Güney Kafkasya	2 adet kriz; Gürcistan, Doğu Timor	3 adet kriz; Afganistan, Gürcistan, Myanmar	5
Asya / Ortadoğu	2 adet kriz; Kuveyt, Lübnan	4 adet kriz; Sudan, Irak, Lübnan, Suriye	6
Avrupa / Balkanlar	2 adet kriz; Yugoslavya, Kosova	-	2
Toplam:	12 adet kriz	13 adet kriz	25 adet kriz
*Bu tablo çalışma kapsamında oluşturulan savaş ve çatışma kaynaklı krizlerin listesi esas alınarak hazırlanmıştır.			

Son olarak, uluslararası krizler ile insan hareketlilikleri arasında birbirini besleyen bir ilişkiden bahsedilebilir. Uluslararası krizlerin insan hareketliliğine neden olması gibi benzer bir biçimde insan hareketliliklerinin de uluslararası krizlere yol açtığı örnekler mevcuttur. Yukarıda anılan krizlerden 1994 Haiti, 1996 Zaire ve 2011 Suriye krizleri uluslararası krizler ile insan hareketliliği arasındaki birbirini besleyen ilişkinin net bir biçimde gözlendiği örnekler arasındadır. 1991 yılında Haiti'de yaşanan askeri darbe sonrasında insanlar Dominik Cumhuriyeti ve ABD'ye doğru hareket etmiş, insan hareketliliğinin tetikleyen askeri yönetimin varlığı ve dolayısıyla bu hareketlilik ABD önderliğindeki askeri müdahaleye zemin hazırlamıştır (Doyle, 1994, ss. 50-58; Carey, 2001, s. 73). 1990 yılında Ruanda'da başlayan ve soykırıma uzanan iç savaşta Hutuların komşu ülke Zaire'ye sığınması ve buradaki mülteci kamplarını askeri üs şeklinde kullanmaları en nihayetinde Ruanda'nın Zaire'ye saldırması ile sonuçlanmıştır (Gnamo, 1999, ss. 330-348). 2011 Suriye Kriz sonrası başlayan insan

hareketliliği ise Türkiye ile Yunanistan ve AB arasında hem arama kurtarma sorumluluğu bağlamında hem de mali yükün paylaşımı ve geri kabuller noktasında yeni krizlere neden olmuştur.

Uluslararası krizler ile insan hareketlilikleri arasında var olan birbirini besleyen ilişkiler aynı zamanda araçsallaştırma faaliyetlerine de zemin hazırlamaktadır. Bu çalışmada birbirini besleyen bu ilişkide mültecilerin dış politikada araç olarak kullanılma boyutu ele alınacaktır.

İnsan Hareketliliğinin Öznesi Olarak Mülteciler

Yıl	Koruma Altındaki Kişi Sayısı	Mülteci Sayısı
1990	17.54 milyon	17.395.979
1991	19.04 milyon	16.854.795
1992	20.08 milyon	17.838.074
1993	21.39 milyon	16.325.525
1994	24.11 milyon	15.753.691
1995	20.36 milyon	14.896.087
1996	20.29 milyon	13.357.087
1997	19.02 milyon	12.015.350
1998	19.15 milyon	11.480.860
1999	19.79 milyon	11.687.226
2000	21.87 milyon	12.129.572
2001	19.90 milyon	12.116.835
2002	20.89 milyon	10.594.055
2003	17.01 milyon	9.592.795
2004	19.52 milyon	9.573.397
2005	21.05 milyon	8.661.994
2006	32.86 milyon	9.877.703
2007	31.68 milyon	11.390.930
2008	34.46 milyon	10.489.812
2009	36.47 milyon	10.396.538
2010	33.92 milyon	10.549.681
2011	35.44 milyon	10.404.804
2012	35.85 milyon	10.497.957
2013	42.87 milyon	11.699.279
2014	54.96 milyon	14.385.316
2015	63.91 milyon	16.121.427
2016	67.75 milyon	17.187.488
2017	71.44 milyon	19.941.347

2018	74.79 milyon	20.360.562
Bu tablo BMMYK verileri doğrultusunda hazırlanmıştır. Bkz. BMMYK, 2019a).		

İnsan hareketliliği kavramı bir olguyu işaret etmekle birlikte hareketlilik tanımlanırken hareketliliğin yönü, süresi, nedeni, miktarı, etkisi ve hareket edenlerin kimliği belirleyici faktör olmaktadır. Örneğin hareketliliğin yönü iç göçü veya dış göçü belirlerken, hareketliliğin süresi geçici, dönemsel ya da kronik bir göçü işaret edebilmektedir. Savaşlar ve çatışmalar hareketliliğin nedeni olabilirken, doğal afetler ya da ekonomik kaygılar da hareketliliğe neden olabilmektedir. Hareketlilik sorun yaratan ya da sorun çözen bir etki yaratabilirken aynı zamanda hareket halinde olanların yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu gibi faktörler de hareketliliğin tanımlanmasında etki yaratmaktadır. Hareketliliğin tanımlanması hareketliliğin öznesinin belirlenmesi bakımından oldukça önemlidir. Örneğin iç göç söz konusu olduğunda özne yerinden edilmiş kişi olarak, dış göç/uluslararası bir sınır aşımı söz konusu olduğunda ise özne mülteci ya da sığınmacı olarak nitelendirilecektir. Yine hareketliliğin düzenli/düzensiz olarak tanımlanmasıyla özneler; düzenli ya da düzensiz göçmen, hareketliliğin yönüne göre geri dönüş mültecileri, hareketliliğin nedenine göre gönüllü göçmen şeklinde tanımlanabilecektir.

BMMYK tarafından belirlenen "koruma altında bulunan kişiler" başlığında hareketlilik özneleri olarak sığınmacılar, mülteciler, geri dönüş mültecileri, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler, geri dönüş yerinden edilenleri, vatansızlar ve diğerleri şeklinde bir kategorizasyon yer almaktadır (BMMYK, 2019a). Bu çalışmada BMMYK tarafından oluşturulan kategorizasyon çerçevesinde insan hareketliliğin öznelerinden araçsallaştırma faaliyetlerine karşı en savunmasız olarak görülen mülteciler ele alınacaktır.

Mülteci kavramı (refugees) 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. Maddesinde şöyle tanımlanmaktadır:

"1 Ocak 1951 den evvel cereyan eden hâdiseler neticesinde ve ırkı, dini, tâbiiyeti, muayyen bir içtimai grupa mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu memleket dışında bulunan ve işbu memleketin himayesinden istifade edemeyen veya mezkûr korkuya binaen istifade etmek istemeyen yahut tâbiiyeti yoksa ve bahis konusu hâdiseler neticesinde evvelce mûtaden ikamet ettiği memleket dışında bulunuyorsa, oraya dönemeyen veya mezkûr korkuya binaen dönmek istemeyen şahıs."(Cenevre Sözleşmesi, 1951, s. 14).

İki dünya savaşının yaşandığı 20. yüzyılın en önemli gündem maddeleri arasında yer alan mülteciler ve sığınma konusu ile ilgili hukuki ve kurumsal adımlar Milletler Cemiyeti döneminde atılmaya başlanmıştır. Rus Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik Ofisi ile başlayan süreç Uluslararası Nansen Mülteciler Ofisi, Almanya'dan Gelen Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik, Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik, Mülteciler Üzerine Hükümetlerarası Komite ve Uluslararası Mülteci Örgütü ile devam etmiştir (Uzun, 2016, ss. 62-66). Tüm bu adımlar 1951 faaliyete geçen ve bugün mültecilerle ilgili konularda birinci muhatap olarak kabul edilen BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin yapı taşını oluşturmuştur. İnsan hareketliliğinin sayısal anlamda artışı, güvenliğe etkisi ve küresel yönetim boyutu birlikte düşünüldüğünde, konu hakkında atılan hukuksal ve kurumsal düzenlemeler daha da önem kazanmaktadır.

1990 sonrası dönemden günümüze kadar geçen sürede BMMYK tarafından kayıt altına alınan insan hareketliliği sayılarına baktığımızda, tabloda da görüldüğü üzere, koruma altındaki kişi sayısı giderek artan bir seyre sahipken bunlar içerinde yer alan mülteci sayısının dalgalanması dikkati çekmektedir. 1990 yılında yaklaşık 17 milyon olan mülteci sayısı 2006 yılında yaklaşık 8 milyona gerilerken, 2006-2017 yılları arasında bu sayı yaklaşık 8 milyondan yaklaşık 20 milyona ulaşmıştır. 1990-2006 yılları arasında savaş ve çatışma kaynaklı 15 adet uluslararası kriz yaşanırken, 2006-2017 yılları arasında 10 adet savaş ve çatışma kaynaklı uluslararası kriz yaşanmıştır. Uluslararası kriz sayısı azalırken mülteci sayısının artması yaşanan krizlerin daha büyük ve yoğun bir etkiye sahip olmasıyla açıklanabilir.

Günümüzde dünya genelinde yaklaşık 20 milyon mülteciden söz edilirken, BMMYK ve 1951 Sözleşmesi yetersiz kalmakla eleştirilmekte, insan hareketliliğini savaş ve çatışmalara kıyasla daha fazla tetikleyen doğal afetler konusunun sözleşmeye dâhil edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Ďurková, ve diğ., 2012, s. 6). BMMYK çalışmanın temel kaynaklarından biri olduğu için bu çalışmada doğal afetler nedeniyle hareket eden insanlar BM tanımı gereği mülteci olarak değil de "çevresel nedenlerle yerinden edilmiş kişi" olarak tanımlanıp, kapsam dışında tutulmuştur.

Araçsallaştırma Kavramı

Literatürde araçsallaştırma kavramı kullanılmakla birlikte, kavramın tanımına dair kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Bir tanımlamaya göre araçsallaştırma, ""insani faaliyetlerin ya da retoriğin siyasi, güvenlik, askeri, kalkınma, ekonomik ve diğer insani amaçların dışındaki amaçları gerçekleştirebilmek için bir araç olarak kullanılmasıdır" (Donini, 2012, s. 2). Araçsallaştırma kavramı aktörler ve araçsallaştırmanın gerçekleştiği alanlar bakımından daha geniş bir kavramsal çerçeveye ihtiyaç duyduğundan bu çalışmada araçsallaştırma kavramı ile ne anlatılmak istendiği ayrıntılı biçimde anlatılacaktır.

Araçsallaştırma kavramı en genel haliyle "bir şeyi bir amaç uğruna kullanmak" olarak tanımlanabilir. Bu çalışma özelinde araçsallaştırma kavramı; herhangi bir aktörün herhangi bir durumsal değişikliği genelde var olan ahlaki değerlere aykırı bir biçimde asıl bağlamından kopartarak kendi çıkarlarına uygun bir biçimde ele alması durumu olarak tanımlanacaktır. Bu çalışma özelinde araçsallaştırma kavramı söz konusu olduğunda her zaman kelimenin olumsuz anlamı düşünülmelidir. Bu bağlamda pazarlık, şantaj, istismar ya da sömürü gibi kavramlar araçsallaştırma kavramının içinde yer almaktadır.

Araçsallaştırma faaliyetleri devletler tarafından gerçekleştirilebileceği gibi devlet dışı aktörler tarafından da gerçekleştirilebilmektedir. Bu faaliyetler aktörlerin eylemlerine ya da söylemlerine bakılarak ortaya çıkartılabilmektedir. Uluslararası sistemin başat aktörü olan devletlerin bazı insani kriz örneklerinde kendi ulusal çıkarları doğrultusunda bir kriz yönetimi tercih ettikleri ve krizi fırsata çevirme eğiliminde oldukları gözlemlenmektedir. Bu faaliyetler direkt olarak açıklanmasa da, devletlerin eylemleri (müdahale, insani yardım, yaptırım vs.) ve söylemleri (yöneticilerin kriz yönetimine dair yaptığı resmi açıklamalar, konuya ilişkin alınan kararlar vs.) araçsallaştırmanın izlerini açığa vurmaktadır. Devlet dışı aktörlerde ise durum biraz farklıdır. Uluslararası kuruluşlar, çok uluslu şirketler, hükümet dışı kuruluşlar, silahlı gruplar, suç örgütleri ve vatansızlar devlet dışı aktörler olarak anılmaktadır (Başlar, 2005, s. 173). Bu aktörlerin bazıları için örneğin bir silahlı grup söz konusu olduğunda bu grubun nasıl bir araçsallaştırma faaliyeti içinde olduğu ancak eylemleri üzerinden anlaşılabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, resmi bir muhatabın ya da muteber kaynakların olmadığı durumlarda aktörlerin somut olarak gerçekleştirdikleri eylemler üzerinden araçsallaştırma yapıp yapmadıkları anlaşılabilmektedir.

Araçsallaştırma söz konusu olduğunda toplumsal yaşamın hemen hemen her alanında gözlemlenebilen ve devletler ya da devlet dışı aktörler tarafından eylemsel ve/veya söylemsel düzeyde gerçekleşen faaliyetler söz konusu olmaktadır. Örneğin ekonomide mültecilerin işverenler tarafından yerellere kıyasla daha güvencesiz şartlarda çalıştırılıp ucuz iş gücü olarak değerlendirilmesi bir araçsallaştırma faaliyetidir. Ya da ülkesinden ayrılıp bir başka ülkeye ulaşan insanların sorgusuz sualsiz aşılanması, denek olarak kullanılması, DNA veya kan örneklerinin saklanması sağlık alanında devletler tarafından gerçekleştirilebilen araçsallaştırma faaliyetleri arasındadır. Ya da insan hareketliliğinin hedefleri arasında yer alan ülkelerin genel seçim dönemlerinde başlatılan mültecilerin geri gönderilip gönderilmemesine veya onlara vatandaşlık verilip verilmemesine dair kampanyalarda görüldüğü gibi mülteciler iç politika alanında araçsallaştırılmaya konu olabilmektedir. Ekonomi, sağlık ve iç politika alanında olduğu kadar dış politika alanında da uluslararası krizlerden doğan insan hareketliliği öznelerinin araçsallaştırma faaliyetlerine maruz kalması söz konusudur. Çalışmanın bundan sonraki kısmında mültecilerin farklı aktörler tarafından dış politika alanında nasıl bir araç olarak kullanıldıkları örneklerle anlatılacaktır.

DIŞ POLİTİKADA ARAÇ OLMA HALİ

Devlet aktörünün dış politika araçları arasında; siyasal açıdan propaganda ve diplomasi, ekonomik açıdan finansal veya dış ticarete ilişkin önlemler, askeri açıdan silahlar ve savaşlar, karma bir araç olarak da müdahaleler sıralanmaktadır (Bkz. Sönmezoğlu, 2012, ss. 439-617). Bu çalışmada insan hareketliliğinin öznesi olarak mülteciler de bir dış politika aracı olarak ele alınmaktadır. Mültecilerin bir dış politika aracı olarak kullanılması anılan dış politika araçları arasında siyasi, askeri ve de müdahaleler kategorisi içinde değerlendirilebilir. Mülteci krizlerinin maddi ve manevi anlamda yaratmış olduğu yükün uluslararası toplumun tarafından paylaşılması gerekirken birkaç devletin üzerine kaldığı durumlarda ekonomik açıdan da bir dış politika aracı olma hali söz konusudur.

Literatürde dış politika ve insan hareketliliği arasında ilişki farklı açılardan ele alınmaktadır. Örneğin Michael S. Teitelbaum'a göre dış politika kararları örneğin askeri müdahaleler veya ekonomik yaptırımlar kitlesel insan hareketliliğini tetiklemekte, benzer biçimde dış politika kararlarıyla insan hareketliliği teşvik edilebilmekte ya da engellenebilmektedir. Kitlesel göçün silahsız bir fetih olarak da değerlendirilebileceğini ifade eden yazara göre, hedef ülkede bulunan mülteci nüfusu o ülkenin kaynak ülkeye yönelik politikalarının oluşumunda etkili olduğu gibi kaynak ülkenin hedef ülkeye yönelik politikalarında da bu nüfusun etkisi söz konusudur (Teitelbaum, 1984, ss. 433-443). Kitlesel göçün nasıl bir zorlama aracına dönüştüğünü inceleyen Kelly M. Greenhill, mülteci krizlerini hem aktörlerin silahlı olmayan zorlama ve baskı stratejilerinin bir parçası hem de siyasi, ekonomik ve hatta askeri alanlarda bir takım ayrıcalıklar elde etmek için kullanılan bir ikna aracı olarak görmektedir (Greenhill, 2010, s. 116).

Çalışmanın bu başlığı altında mültecilerin askeri ve siyasi anlamda bir dış politika aracı olarak kullanılmaları durumu hedef ülkeye askeri müdahale, kaynak ülkeye askeri müdahale ve sınır kontrolü alt başlıkları altında krizlerle örneklendirilecektir.

Hedef Ülkeye Askeri Müdahale

1990-2017 yılları arasında kitlesel insan hareketliliği yaratan uluslararası krizler incelendiğinde 1996 Zaire Krizi hedef ülkeye yönelik gerçekleşen askeri müdahalenin örneğini oluşturmaktadır.

1990 Ruanda –Uganda Krizi ile başlayan ve 1994 yılında Ruanda'da yaşayan iki etnik grup Hutular ve Tutsiler arasında soykırıma dönüşen süreç (Bkz., Volkan, 1999) sınır komşusu ülkelere doğru kitlesel bir insan hareketliliğini tetiklemiştir. Ruanda'dan kaynaklanan insan hareketliliğinin hedef ülkelerinden biri o zaman için Zaire olarak anılan sınır komşusu devlet olmuştur. Zaire'deki Ruandalı mülteci sayısı 1990 yılında 12 bin 596 iken bu sayı 1995 yılında 1 milyon 100 bin 642'ye ulaşmıştır (BMMYK, 2019c, http://popstats.unhcr.org/en/time_series).

Hedef ülke Zaire'ye yönelik çoğunluğu Hutulardan oluşan mülteci hareketliliği 1996 yılında Zaire ve Ruanda arasında bir krizi tetiklemiştir (Bkz.; ICB Project, 2019b http://www.icb.umd.edu/dataviewer/?crisno=421). Ruanda'da yönetimi ele geçiren Tutsiler, Zaire yönetimini Hutu mültecileri silahlandırmakla suçlayarak Zaire'deki mülteci kamplarını tehdit olarak algılamış ve kampların kapatılmasını talep ederken Zaire parlamentosunun ülkedeki Tutsileri sınır dışı etme çağrısı taraflar arasındaki krizi savaşa çevirmiştir (Gnamo, 1999, ss. 331-332). Yaklaşık olarak bir milyon Ruandalı Hutu ve yaklaşık 143 bin Burundili Hutu'nun yerinden olmasına yol açan çatışmalar Zaire Cumhurbaşkanı Mobuto Sese Seko'nun ateşkes talebiyle sona ermiştir (ICB Project, 2019b). I. Kongo İç Savaşı olarak da anılan 1996 Zaire Krizi neticesinde ülkenin hem yönetimi hem de adı (Zaire yerine Kongo Demokratik Cumhuriyeti) değişmiştir.

1990 yılında Ruanda'da başlayan kriz insan hareketliliğini tetiklemiş ve bu hareketlilik Zaire örneğinde görüldüğü gibi Hutu-Tutsi çatışmasını ülkeye taşımakla kalmamış üstüne bir de Zaire ile Ruanda arasında yeni bir uluslararası krize neden olmuştur. Zaire'de kurulan mülteci kamplarının Hutular tarafından bir askeri üsse dönüşmesi (Adelman, 2001, s. 5) devlet dışı aktörün gerçekleştirdiği bir araçsallaştırma örneğidir. Zaire'deki mülteci kamplarının kapatılmasını talep eden Ruanda'nın

ülkedeki Tutsilerin sınır dışı edilme çağrısı üzerine ülkeye saldırması ise devlet aktörünün gerçekleştirmiş olduğu bir araçsallaştırma örneği olarak değerlendirilebilir.

Kaynak Ülkeye Askeri Müdahale

Uluslararası krizlerden doğan kitlesel insan hareketliliklerinin kaynağı olan ülkeler zaman zaman askeri müdahaleler ile karşı karşıya kalmaktadır. 1992 Somali, 1994 Haiti ve 2011 Suriye krizleri bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Somali'de 1969 yılında darbe yoluyla iktidara gelen ve muhaliflere karşı işkenceler ve tutuklamalarla anılan Siad Barre hükümetinin ülkede süregiden aşiret rekabetini şiddet yoluyla kışkırtılması 1991 yılında başlayan iç savaş sürecinin tetikleyici unsuru olmuştur (Türkmen, 2006, s. 144). Siad Barre'yi yönetimden uzaklaştırdıktan sonra iki aşiretin iktidarı ele geçirmek için birbirleriyle savaşması ülkede devlet sisteminin çöküp kurumların işlevsizleşmesine yağmalamalardan tarım bölgelerinin zarar görmesine kadar geniş çaplı bir etki yaratmıştır (Lyons ve Samatar, 1995, ss. 14-24). Kriz ile birlikte Somali'den sınır komşusu ülkelere doğru insan hareketliliği başlamış, 1992 yılında komşu ülkelerdeki Somalili mülteci sayısı yaklaşık olarak 700 bini bulmuştur (BMMYK, 2019c). İnsan hareketliliğini tetiklemesi bir yana, Somali'de yaşanan çatışmaların açlığa sebebiyet verip insani krize dönüşmesi sonucunda BM Güvenlik Konseyi "ilk defa sadece insancıl nedenlere dayanarak" askeri müdahale karar almıştır (Türkmen, 2006, s. 144).

Somali'de yaşanan kriz insan hareketliliğini tetiklemiş olmakla birlikte, yaşanan insani krizin daha da kötüleşmesini engellemek adına kaynak ülkeye yönelik müdahale gerçekleştirilmiştir. Bu bakımdan Yugoslavya Krizi ile hemen hemen aynı dönemde yaşanan Somali Krizi'nde aktörlerin insan hareketliliğini ve insani krizi yönetirken kendi çıkarlarından ziyade insani değerleri daha ön planda tuttukları söylenebilir.

Haiti'den sınır komşusu ülkelere doğru yönelen insan hareketliliğinin nedeni Eylül 1991'de gerçekleşen askeri darbe olmuştur. 1991-1993 yılları arasında insan hakları ihlallerinin ve baskının yaşandığı ve yaklaşık 3 bin sivilin hayatını kaybettiği Haiti'de insanlar botlarla Amerika'ya doğru açılmıştır (Bkz.; ICB Project, 2019c, http://www.icb.umd.edu/dataviewer/?crisno=411). 1991 yılında ABD'deki Haitili mülteci sayısı 23 olarak kaydedilirken bu sayı 1995 yılında 10 bin 226'ya ulaşmıştır (BMMYK, 2019c). Bu insan hareketliliği ABD açısından krizin tetikleyici unsuru olmuş ve ABD önderliğinde başlatılan askeri müdahale uluslararası barışa yönelik açık bir tehdit olmaksızın insan hakları ihlallerini durdurma ve darbe ile iktidara gelen hükümeti ortadan kaldırma şeklinde gerçekleşmiştir (Carey, 2001, s. 73).

Haiti örneğinde görülen insan hareketliliğinin askeri bir müdahalenin aracı olarak kullanılmasıdır. Hedef ülke olarak ABD kendisine yönelik artarak devam eden insan hareketliliğini durdurabilmek adına deyim yerindeyse sorunu kökünden çözerek Haiti'deki yönetimi değiştirmeyi tercih edip mülteciler üzerinden bir araçsallaştırma faaliyeti gerçekleştirmiştir.

2011 yılında Suriye'de yerel düzeyde başlayan kriz giderek bölgesel ve en nihayetinde küresel düzeye taşınmıştır (Bkz.; Taştekin, 2016; Mahalli, 2014). Suriye Krizi güncel olması bir yana hem krizin bölgesel ve küresel barışa etkisi hem de yarattığı insan hareketliliği nedeniyle araçsallaştırma faaliyetlerinin net biçimde gözlemlenebildiği krizler arasındadır. II. Dünya Savaşı'ndan bu yana yaşanan en büyük mülteci krizi olarak nitelendirilen Suriye'den doğan insan hareketliliği hedef ülkeler nezdinde yeni krizlerin oluşmasına da yol açmaktadır. Örneğin en fazla Suriyeliye ev sahipliği yapan ülkelerden Türkiye'de 2011 yılında kayıt altına alınmış Suriyeli sayısı [mülteci ve sığınmacı sayıları toplamı] 224 iken bu sayı 2014 yılında 1 milyon 557 bin 899'a 2018 yılında ise 3 milyon 622 bin 478'e ulaşmıştır. (BMMYK, 2019c). Kayıt dışılık sorunu da göz önüne alındığında bu sayının artması kaçınılmaz olmaktadır. Dış politika alanında Suriye Krizi'nin araçsallaştırılması hem küresel aktörlerin krize müdahilliği ile hem de mülteciler üzerinden gerçekleştirilen pazarlıklarla söz konusu olmuştur. Mülteciler üzerinden gerçekleştirilen pazarlıkların en bilineni Türkiye ile AB arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşması'dır. Anlaşma, en genel hattıyla Türkiye'ye 6 milyar avroluk bir maddi yardımı,

Türkiye üzerinden gerçekleştiği saptanan yasadışı geçişlerin Türkiye'ye iade edilmesini ve Türk vatandaşlarına vize serbestisinin sağlanmasını içermektedir (European Commission, 2016). Anlaşma sürecinde dönemin Başbakanı A. Davutoğlu AB ile "iyi bir Kayserili pazarlığı" yapıldığını açık bir biçimde ifade etmiştir (Hürriyet, 8 Mart 2016). Anlaşmanın akıbeti taraflar arasındaki ilişkilerin seyrine göre şekillenmiştir. Bu süreçte yapılan açıklamalar söylemsel düzeyde gerçekleşen araçsallaştırma faaliyetleri olarak ele alınabilir. Örneğin "AB vize için terörle mücadele yasasını değiştireceksiniz diyor. Siz önce Avrupa Parlamentosu yanına çadır kuran teröristlere izin veren zihniyetinizi niye değiştirmiyorsunuz? Biz yolumuza gidiyoruz, sen de yoluna git. Kiminle anlaşabiliyorsan onlarla anlaş" diyen R.T. Erdoğan (Aljazeera Türk, 2016) akabinde AB'ye sözünü tutma ve mali yardımı yapma çağrısında bulunmuştur (Diken, 10 Mayıs 2016). Sonrasında yapmış olduğu açıklamalarda "Kapıları açarız' dediğim zaman tutuşuyorlar. Tutuşmayın, vakti saati gelince bu kapılar da açılır. Hadi bakalım yüz binleri bir de siz ağırlayın. Paranız var güçlüsünüz, Yunanistan'a 100 kişi gidince bizi telefonla arıyorsunuz. Burada 4 milyon var. Kararlıyız. Türkiye'nin insani yaklaşımını zaaf olarak değerlendirenlere kadife eldivenimizdeki demir yumruğumuzu göstermekten asla geri durmayacağız" diyen (Sputnik News, 2019a) R.T. Erdoğan, Yunanistan Başbakanı K. Miçotakis tarafından göçü bir araç olarak kullanmakla eleştirilmiştir (Sputnik News, 2019b).

Suriye Krizi'nden doğan insan hareketliliğinin yönetimi noktasında Türkiye ile AB arasında imzalanan Anlaşma ilk başta yasadışı geçişleri azaltmış olsa da, esasında sadece insan hareketliliğinin yönünü değiştirmiştir. En nihayetinde 2013 yılında başlayan geri kabul süreci 2019 yılında Türkiye tarafından vize serbestisi sağlanana kadar askıya alınmasıyla son bulmuştur (Deutsche Welle, 22 Temmuz 2019). Görüldüğü gibi aktörler söylemlerinde ve eylemlerinde mülteciler üzerinden pazarlıklar yaparak araçsallaştırma faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir.

Sınır Kontrolü

Kitlesel insan hareketliliği öznelerinden mültecilerin bir dış politika aracı olma halleri sınır kontrolleri üzerinden de gözlemlenebilmektedir. İnsan hareketliliğinin hedefinde olan ülkelerin bu hareketliliği sınırları dışında tutmak istedikleri durumlarda araçsallaştırma faaliyetlerine fırsat sağlayan ortamlar oluşmaktadır. Sınır kontrolleri üzerinden araçsallaştırmaya zemin hazırlayan adımlar "düşman" olanları sınır dışı etme veya güvenli bölge oluşturma alt başlıkları altında incelenebilir.

Uluslararası krizlerden doğan insan hareketleri söz konusu olduğunda hedef ülkeler kendilerine yönelen hareketliliği sınırları dışında tutma çabası içine girebildikleri gibi ülkede yaşayan ve "düşman" olarak nitelendirdikleri insan gruplarını da sınır dışı etmeyi bir araç olarak kullanabilmektedirler. 1998 Etiyopya-Eritre Krizi bu duruma örnek teşkil etmektedir. 1993 yılında yapılan bir referandumla Eritre'nin Etiyopya'dan ayrılması taraflar arasındaki siyasi ve ekonomik sorunlara çözüm üretemediği gibi iki taraf arasında Badme Bölgesi'nin kime ait olacağına dair sınır anlaşmazlığı 1998 yılında savaşa dönüşmüştür (Nassır, 2018, ss. 129-130). Savaş süresince taraflar ülkelerinde yaşayan "düşmanları" ya da karşı tarafın etnik kökenine mensup insanları sınır dışı ederek insani bir krize neden olmuştur (Human Rights Watch, 2003). 1993 yılında başlayan süreç ancak Afrika Birliği Örgütü'nün hazırladığı barış planının imzalanmasıyla 2000 yılında son bulmuştur. Etiyopya-Eritre örneği aktörlerin savaş durumlarında ahlaki ve etik değerlere aykırı bir biçimde insan hareketliliklerini ve insani krizleri nasıl tetiklediklerini ve bunu araçsallaştırıp savaşın bir parçası olarak değerlendirdiklerini göstermesi bakımından önemlidir.

Güvenli bölge uygulamalarında ise kısa vadede herhangi bir araçsallaştırmanın izlerinin görülmediği ancak uygulamaların orta ve uzun vadede farklı aktörler tarafından başka amaçlara hizmet etmesi için kullanıldığı söylenebilir. Koruma altındaki bölge kavramı altında ele alabileceğimiz güvenli sığınak, güvenli bölge, uçuşa yasak bölge, tampon/ara bölge, askersizleştirilmiş/silahsızlandırılmış bölge, tarafsız bölge uygulamaları ile amaçlanan esasında çatışma alanlarındaki sivilleri korumak ve insani yardımların ihtiyaç sahiplerine daha kolay bir biçimde ulaşmasını sağlamaktır (Varlık ve Bingöl, 2015, ss. 110-117). Çalışma kapsamında incelenen krizlerden 1990 Irak-Kuveyt, 1992 Yugoslavya, 2011 Libya

krizlerinde koruma altındaki bölge uygulamaları hayata geçirilmiş olup 2011 Suriye Krizi çerçevesinde güvenli bölgenin oluşturulup oluşturulmamasına dair tartışmalar hâlihazırda devam etmektedir.

Irak'ın 1990 yılında Kuveyt'i ilhak etmesi ve bu ilhakını tüm uyarılara rağmen sonlandırmaması uluslararası müdahalenin yolunu açmıştır. Uluslararası müdahale her ne kadar Irak ile Kuveyt arasındaki krizi sonlandırmış olsa da, Irak'taki ülke içi çatışmalara engel olamamıştır. Ülkedeki çatışmalar özellikle İran ve Türkiye'ye doğru yönelen bir hareketliliği tetiklemiştir. BMMYK'nin verilerine göre İran'daki Iraklı mültecilerin sayısı 1990'da 1 milyon 113 bin 291 iken 1991'de 1 milyon 218 bin 379' çıkmış; Türkiye'deki sayı 1990'da 1400 iken 1991'de 28 bin 49'a çıkmıştır (BMMYK, 2019c). [Bu sayılar BMMYK tarafından kayıt altına alınan mültecileri göstermektedir. Türk basınında çıkan haberlere göre Irak'tan Türkiye'ye yönelenlerin sayısı 200 bini bulmuştur (Milliyet, 1991, 18). Görüldüğü gibi BMMYK verileri ile Türkiye'nin verileri birbirinden farklıdır. Bunun nedeni Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne koymuş olduğu coğrafi çekincesi nedeniyle "Avrupa dışında meydana gelen olaylar" nedeniyle ülkesine gelen kişilere mülteci hakkı tanımaması; onları sığınmacı kategorisinde değerlendirmesidir (Kirişçi, 2012, 64)]. Türkiye açısından insan hareketliliği bir başka krizi tetiklemiş ve güvenli bölge oluşturulmasına doğru giden süreci başlatmıştır. Türkiye, kendi sınırları içerisinde yaşadığı ayrılıkçı terör örgütü sorunu nedeniyle Irak'tan kendisine yönelen çoğunluğu Kürtlerden oluşan hareketliliği sınırları dışında tutmak istemiştir (Milliyet, 1991, 18). Güvenli bölge uygulaması bu insani kriz yönetiminin bir parçası olmuş ve mültecileri korumak adına 36. Paralelin kuzeyinde uygulama hayata geçirilmiştir (Demirel, 2016, 116). Kısa vadede sivilleri koruma amacına ulaşan bu uygulamanın süreç içerisinde amacını aşan bir boyuta ulaşarak bölgesel bir yönetime doğru evirilmesi araçsallaştırma faaliyetini işaret etmektedir.

Güvenli bölge uygulamasında esas amaç sivilleri korumak ve insani yardım malzemelerinin güvenli bir biçimde ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını sağlamaktır. Uygulama ile bu amacın yerine ulaşmadığı ve hatta güvenli bölgede soykırımın yaşandığı örnek olarak karşımıza 1992 Yugoslavya Krizi çıkmaktadır. Bosna'daki savaşta güvenli bölgeyi korumakla görevli Hollandalı barış gücü askerleri altı güvenli bölgeden biri olan Srebrenitsa'yı Sırplara teslim ederek araçsallaştırma faaliyetlerine zemin hazırlamış; Sırpların Bosnalı Müslümanları katletmesiyle birlikte Avrupa, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden bir soykırımla karşı karşıya kalmıştır (Bkz.; International Court of Justice, 26 Şubat 2007).

Koruma altındaki bölge uygulamalarından biri olan ve yine sivilleri koruma amacı taşıyan uçuşa yasak bölge uygulaması, 2011 Libya Krizi'nde amacına ulaşamamıştır. 2011 Libya Krizi insani müdahale çerçevesinde koruma sorumluluğu ilkesinin uygulandığı ilk örneği teşkil etmektedir [BM Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde 2005 yılında oybirliği ile kabul edilen koruma sorumluluğu(R2P) ilkesine göre devletler vatandaşlarına karşı insan hakları ihlalinde bulundukları takdirde rızaları olmaksızın BM Güvenlik Konseyi ile karşı karşıya kalacaklardır. Müdahalenin son çare, haklı neden, doğru otorite, doğru müdahale, makul beklenti, orantılılık olmak üzere altı adet şartı mevcuttur. Bkz.; The Responsibility to Protect, 2001, 32]. Libya'da ilan edilen uçuşa yasak bölge uygulaması sivil ölümleri engellemediği gibi koruma sorumluluğu ilkesinin gereklerinin de yerine getirilemediği, yönetimin değiştiği bir örnek olmuştur. Bir başka ifadeyle, ülke içi çatışmanın neden olduğu ve insan hareketliliğini tetikleyen kriz uluslararası aktörler tarafından yönetilirken insani kaygılar ön planda tutuluyor gibi görünse de neticeye bakıldığında Libya'daki yönetimin değişmesi ve krizin sona erdirilememesi burada bir araçsallaştırma faaliyetinin gerçekleştirildiğinin göstergesidir.

DEĞERLENDİRME

Savaşlar ve çatışmalar insani krizleri de beraberlerinde getirmektedir. Ortaya çıkan insani krizler bazen uluslararası hareketliliğe sebep olurken bazen de ülke içinde yer değiştirmelere yol açmaktadır. Her ne yöne olursa olsun, hareketlilik konusu bireylerin iradesinden bağımsız, "zorunlu" olarak gerçekleştiği anda, bu durumdan nemalanmak isteyen aktörlerin araçsallaştırma faaliyetleri karşımıza çıkmaktadır. Kimi zaman devletler kimi zaman da devlet-dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen araçsallaştırma faaliyetlerine iç politika, sağlık, ekonomi veya medya gibi toplumsal hayata dair her alanda rastlanabilmektedir. Dış politika alanında devletler ve/veya devlet-dışı aktörler tarafından

gerçekleştirilen araçsallaştırma faaliyetleri; hedef veya kaynak ülkeye askeri müdahaleler, mülteci kamplarının suiistimal edilmesi, geri kabul pazarlıkları, sınır dışı etmeler, güvenli bölgelerin zamanla farklı yapılara dönüşmesi, kaynak ülkede yönetimlerin değişmesi vb. şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Devletler insani krizler ile karşı karşıya kalıp hedef ülke haline geldiklerinde ve sınırları içerisinde kurmuş oldukları mülteci kamplarının devlet dışı aktörlerce suiistimal edilmesi durumunda kaynak ülke ile yeni krizler yaşayabilmektedir. Bu doğrultuda 1996 Zaire Krizi mülteci kampları üzerinden duyulan güvenlik endişelerinin hedef ülkeye yönelik bir askeri müdahaleye dönüştüğü örneği teşkil etmektedir.

İnsan hareketliliğin kaynağı olan ülkeler de bazen askeri müdahaleler ile karşı karşıya kalabilmektedir. Örneğin 1992 yılında Somali'de insani kriz yönetilemez hale gelmiş, yardım malzemelerinin ihtiyaç sahiplerine ulaşamaması ile körüklenen açlık krizi BM Güvenlik Konseyi'ni ilk defa insancıl nedenlerle kaynak ülkeye müdahale etmek zorunda bırakmıştır. Fakat kaynak ülkelere müdahale her zaman insancıl nedenlerle gerçekleştirilmemektedir. Örneğin 1994 Haiti Krizi'nde ABD ve koalisyon güçleri insan hareketliliğini durdurmak adına Haiti'de darbe ile iktidara gelen yönetime son vermek amacıyla ülkeye müdahalede bulunmuştur. 2011 Suriye Krizi'nde ise hem küresel aktörlerin krize müdahil olması hem kaynak ülkenin ABD tarafından gerçekleştirilen kısa süreli müdahalelerle karşı karşıya kalması hem de krizin başka aktörler arasında yeni krizler üretmesi bakımından çok boyutlu araçsallaştırma faaliyetleri söz konusudur. Türkiye ile AB arasında gerçekleşen geri kabul-vize serbestisi pazarlıkları aktörler arasında oluşan yeni krizlerin ve mülteciler üzerinden yürütülen pazarlıkların somut örneklerindendir.

Hareketliliğin yönetimi noktasında dış politikada gözlemlenen bir diğer araçsallaştırma faaliyeti sınırlar üzerinden gerçekleşmektedir. Sınırların kapatılması ya da çatışan tarafların birbirlerinin vatandaşlarını sınır dışı etmesi 1998 Etiyopya-Eritre Krizi'nde görülen bir araçsallaştırma faaliyetidir. İnsani krizler söz konusu olduğunda sivilleri korumak ve yardım malzemelerini güvenli bir biçimde ihtiyaç sahiplerine ulaştırma adına atılan adımlardan güvenli bölge ya da uçuşa yasak bölge uygulamaları da zaman zaman araçsallaştırma faaliyetlerine zemin hazırlamaktadır. Örneğin 1990 Irak-Kuveyt Krizi ve sonrasındaki uluslararası müdahale ile başlayan süreçte Irak'ın kuzeyinde oluşturulan güvenli bölge uygulaması zamanla özerk bir yapıya doğru evirilmiştir. Kısa vadede insancıl amaçlarla oluşturulan bölgenin uzun vadede özerk bir yapıya dönüşmesi mülteci sorunu kullanılarak gerçekleştirilen bir araçsallaştırma faaliyetidir. Ya da 1992 Yugoslavya Krizi'nde olduğu gibi Bosna'da kurulan altı güvenli bölgeden biri olan Srebrenitsa'yı korumakla görevli Hollandalı barış gücü askerilerinin bölgeyi Sırp komutana teslim etmesi insancıl amaçlar taşımadığı aşikâr olan bir araçsallaştırma davranışıdır. 2011 Libya örneğinde görülen ise uçuşa yasak bölge uygulamasının sivilleri korumaktan ve insani krizi çözmekten ziyade Libya'daki yönetimin değişim sürecini hızlandıran bir etkiye sahip olmasıdır.

Mağdurun mağduriyetinden yararlanma yani araçsallaştırma faaliyetleri denetimlerin ve yaptırımların yokluğunda ve bu tür faaliyetlerden elde edilen maddi/manevi kazançlar devam ettikçe etik bir problem olma özelliğini sürdürecektir. Bu bakımdan sorunun dillendirilmesi ve konu hakkında daha fazla çalışmanın üretilmesi önemlidir.

KAYNAKÇA

Adelman, H. (2001). The Use and Abuse of Refugees in Zaire April 1996 to March 1997, https://web.stanford.edu/~sstedman/2001.readings/Zaire.htm (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2019).

Aljazeera Türk, (6 Mayıs 2016). Erdoğan'dan AB'ye: Kiminle Anlaşabiliyorsan Onlarla Anlaş, http://www.aljazeera.com.tr/haber/erdogandan-abye-kiminle-anlasabiliyorsan-onlarla-anlas (Erişim Tarihi: 25 Kasım 2019).

Başlar, K. (2005). Uluslararası Hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlar: Vestfalya-Sonrası Süreçte Küresel Sivil Toplum, Ankara: USAK Yayınları, 2005.

Bazell, R. (2010). U.S. Apologizes for Guatemala STD Experiments, NBC News, 1 Ekim, http://www.nbcnews.com/id/39456324/ns/health-sexual_health/t/us-apologizes-guatemala-std-experiments/#.XZkIBkYzbIU (Erişim Tarihi: 06 Aralık 2019).

BMMYK, (2019a). http://popstats.unhcr.org/en/overview, (Erişim Tarihi: 9 Aralık 2019).

BMMYK, (2019b). https://www.unhcr.org/emergencies.html (Erişim Tarihi: 9 Aralık 2019).

BMMYK, (2019c). http://popstats.unhcr.org/en/time_series) (Erişim Tarihi: 9 Aralık 2019).

Carey, H. F. (2001). U.S. Domestic Politics and the Emerging Humanitarian Intervention Policy: Haiti, Bosnia and Kosovo, World Affairs, 164(2), ss. 72-82.

Cenevre Sözleşmesi, (1951). https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.32_GC-III-EN.pdf (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019).

Demirel, N. (2016). Birleşmiş Milletler Güvenlik Bölge Uygulaması, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 8, ss. 111-132.

Deutsche Welle, (22 Temmuz 2019). Çavuşoğlu: Geri Kabul Anlaşması'nı Askıya Aldık, https://www.dw.com/tr/%C3%A7avu%C5%9Fo%C4%9Flu-geri-kabul-anla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1-ask%C4%B1ya-ald%C4%B1k/a-49699277 (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019).

Diken, (10 Mayıs 2016). Erdoğan AB'nin Taahhüt Ettiği 3 Milyar Avroluk Yardımı İstedi: Vereceksiniz Verin, http://www.diken.com.tr/erdogan-abnin-taahhut-ettigi-uc-milyarlik-yardimi-istedi-vereceksiniz-verin-artik/ (Erişim Tarihi: 4 Aralık 2019)

Donini, A. (2012). The Golden Fleece, Antonio Donini (eds.) The Golden Fleece: Manipulation and Independence in Humanitarian Action içinde (ss. 1-13). London: Lynne Rienner Publishers.

Doyle, K. (1994). Hollow Diplomacy in Haiti, World Policy Journal, 11(1), ss. 50-58.

Ďurková P., Anna Gromilova, Barbara Kiss and Megi Plaku (2012). Climate Refugees in the 21st Century, Regional Academy on the United Nations, https://fusiondotnet.files.wordpress.com/2015/02/climate-refugees-1.pdf, (Erişim Tarihi: 14 Aralık 2019].

European Commission, (2016). Turkey's Progress on The Visa Liberalisation Roadmap, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/20160504/turkey_progress_visa_liberalisation_roadmap_en.pdf (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2019).

Gnamo, A. H. (1999). The Rwandan Genocide and the Collapse of Mobutu's Kleptocracy, Howard Adelman and Astri Suhrke (eds.) The Path of a Genocide: The Rwanda Crisis from Uganda to Zaire içinde (ss. 321-349). United States of America: Transaction Publishers.

Greenhill, K. M. (2010). Weapons of Mass Migration: Forced Displacement as an Instrument of Coercion, Strategic Insights, 9(1), ss. 116-159.

Human Rights Watch, (2003). The Horn of Africa War: Mass Expulsions and the Nationality Issue, January 2003, https://www.hrw.org/report/2003/01/29/horn-africa-war/mass-expulsions-and-nationality-issue (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2019).

Hürriyet, (8 Mart 2016). Davutoğlu: AB ile Kayserili Pazarlığı Yaptık, Hürriyet, http://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-ab-ile-kayserili-pazarligi-yaptik-40065646 (Erişim Tarihi: 14 Aralık 2019).

ICB Project, (2019a). https://sites.duke.edu/icbdata/data-collections/ (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2019).

ICB Project, (2019b). http://www.icb.umd.edu/dataviewer/?crisno=421) (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2019)

ICB Project, (2019c). http://www.icb.umd.edu/dataviewer/?crisno=411 (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2019).

International Court of Justice, (26 Şubat 2007). Case Concerning Application of The Convention on The Prevention and Punishment of The Crime of Genocide (Bosnia And Herzegovina V. Serbia And Montenegro), https://www.icj-cij.org/files/case-related/91/091-20070226-JUD-01-00-EN.pdf (Erişim Tarihi: 7 Aralık 2019).

Kirişçi, K. (2012). Turkey's New Draft Law on Asylum: What to Make of It? Seçil Paçacı Elitok and Thomas Straubhaar (eds.) Turkey, Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities içinde (ss. 63-83). Hamburg University Press.

Lyons T. and Samatar A. (1995). Somalia: State Collapse, Multilateral Invertention and Strategies for Political Reconstruction, Washington: Brookings Institute.

Mahalli, H. (2014). Diren Suriye: Siyasal İslam Projesi Çöktü… Biz Kazandık!, Destek Yayınları.

Milliyet, (1991). Sınırımız Şimdilik Kapalı. 4 Nisan.

Nassır, İ. (2018). Etiyopya Ve Eritre Arasındaki Sınır Krizi, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi (ANKASAM), 2(1), ss. 121-144.

Newman, M. (2017). When Israeli Doctors Allegedly Tested Yemenites for 'Negro Blood', The Times of Israel, 16 Haziran, https://www.timesofisrael.com/when-israeli-doctors-allegedly-tested-yemenites-for-negro-blood/ (Erişim Tarihi: 6 Aralık 2019).

Sönmezoğlu, F. (2012). II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası, İstanbul: Der Yayınları.

Sputnik News, (2019a). Erdoğan'dan Avrupa'ya: 'Kapıları Açarız' Dediğim Zaman Tutuşuyorlar, Vakti Saati Gelince Bu Kapılar Açılır, 24 Ekim, https://tr.sputniknews.com/turkiye/201910241040464463-erdogandan-avrupaya-kaplari-acariz-vakti-saati-gelince-bu-kapila-acilir/ (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2019).

Sputnik News, (2019b). Yunanistan Başbakanı Miçotakis'ten Göçmen Yanıtı: Erdoğan'a Açıkça Söyledim, 19 Kasım, https://tr.sputniknews.com/avrupa/201911191040654387-yunanistan-basbakani-micotakisten-gocmen-yaniti-erdogana-acikca-soyledim/ (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2019).

Taştekin, F. (2016). Suriye: Yıkıl Git, Diren Kal, 6. bs., İstanbul: İletişim Yayınları.

Teitelbaum, M. S. (1984). Immigration, Refugees, and Foreign Policy, International Organization, 38(3), ss. 429-450.

The Responsibility to Protect, (2001). Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2019).

Türkmen, F. (2006). İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.

Uzun, E. (2016), Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK'nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri, Göç Araştırmaları Dergisi, 2(2), ss. 60-85.

Varlık A. ve Bingöl O. (2015). Korunmuş Bölgeler: Tampon, Güvenli, Sınırlanmış ve Uçuşa Yasak Bölgeler: Protected Areas: Buffer, Safe, Restricted and No Fly Zones, Uluslararası Hukuk ve Politika, 11(44), ss. 99-127.

Volkan, V. (1999). Kanbağı: Etnik Gururdan Etnik Teröre, Ankara: Bağlam Yayınları.

www.tdpkrizleri.org. Türkiye'de Dış Politika Krizlerinde Karar Verme ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi. TÜBİTAK 1001 Projesi, Proje No: 112K172.

REKLAM TASARIMINDA YEREL VE EVRENSEL DİL FARKI

Refik Yalur

Öğretim Görevlisi, Beykent Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü.

refikyalur@gmail.com

ÖZET

Tasarım; nokta, çizgi, renk, ton, doku gibi elemanların oran, denge, vurgu, ritim ve hiyerarşi gibi ilkeleriyle olan bütünlüğüdür. Grafik tasarım sürecinde, tasarımcı için farklı ve yaratıcı bir mesajı iletmede kelimenin gücünü kullanmak ortak dil ve kültürün paylaşıldığı toplumla sınırlı olmak şartıyla yeterli bir eser oluşturmasını sağlayabilir. Fakat, uluslararası bir mesaj iletmek istiyorsa görsel düşünce veya görsel anlatım olan evrensel simge dili devreye girer. Kelimeler ulus için ne kadar önemliyse, simgeler de mesajın evrensel nitelik taşıması için o kadar önemlidir. Birleşmiş Milletler'e göre dünyada 195 bağımsız devlet vardır. Ancak bilinen ülke sayısı 236'dır. Yani barış, savaş ya da ölüm kavramını anlatmak için Rusça metin yazılan bir reklamı sadece Rusça bilen kişilerin anlaması beklenir. Yani bu reklamın hedef kitlesi Rusça bilenlerle sınırlıdır. Bu durum Türkçe, Japonca, Almanca, Fransızca ve hatta evrensel dil kabul edilen İngilizce için bile geçerlidir. Fakat barış, savaş ya da ölüm kavramını anlatan bir reklam güvercin, akbaba veya tabut gibi görsel ya da simge ile metafor yapılarak çok daha geniş kitlelere ulaşır ve evrensel olarak kabul edilir.

Kısacası, mesajın kelime ile anlatımı yerel bir üslup oluştururken, simge ile anlatımı evrensel bir üslup oluşturur. Bir tasarımcı, sanatsal ifade biçimlerini kullanarak oluşturduğu çalışmasının dil, kültür, ulus fark etmeksizin farklı kesimlere ulaşmasını istiyorsa, ne söylediğinden ziyade nasıl söylediğinin önemi artar. Günümüz Türkiye'sinin kozmopolit yapısı düşünüldüğünde veya ulaşım ve iletişimin teknolojik gelişmeler neticesinde kolaylaşmasıyla dünya bir bütün olarak ele alındığında simgenin oluşturduğu evrensel dil kullanımı neredeyse zorunlu bir hal almaktadır.

Bu çalışmada, bir reklam tasarımı sürecinden ve grafik tasarımdan bahsedildikten sonra örnek reklam çalışmaları kullanılarak, yerel dil ile evrensel dil karşılaştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Reklam Tasarımı, Grafik Tasarım, Tasarım, Yaratıcılık.

LOCAL AND UNIVERSAL LANGUAGE DIFFERENCE IN ADVERTISING DESIGN

ABSTRACT

Design; is the integrity of the principles such as point, line, color, tone, texture of elements such as ratio, balance, emphasis, rhythm and hierarchy. In the process of graphic design, using the power of the word to convey a different and creative message for the designer can provide a sufficient work, provided that it is limited to the society where the common language and culture are shared. However, if you want to convey an international message, the universal icon language, visual thought or visual expression, comes into play. How the words are important for the nation, the symbols are more important for the universal attribute of the message. According to the United Nations, there are 195 independent states in the world. But the number of known countries is 236. In other words, only Russian-speaking people are expected to understand an advertisement that is written in Russian text to explain the concept of peace, war or death. So the target audience of this ad is limited to Russian speakers. This situation is valid for Turkish, Japanese, German, French and even English, which is universally accepted. Yet, an advertisement describing the concept of peace, war or death reaches to a much wider audience and universally accepted if the metaphor is used like visual or symbol such as pigeon, vulture or coffin.

In brief, the expression of the message with words forms a local style, while the symbolic expression creates a universal style. If a designer wants his / her work to reach different segments regardless of language, culture or nation, designer needs to use artistic expression forms. Then it is more important

how he says it than what he says. Considering today's cosmopolitan nature of Turkey or transportation and communication is facilitated as a result of technological development, the use of the universal language formed by the symbol becomes almost imperative when the world is taken as a whole.

In this study, after talking about an advertising design process and graphic design, the local language and the universal language will be compared using sample advertising studies.

Anahtar Kelimeler: Advertising Design, Graphic Design, Design, Creativity.

1. Reklam Nedir?

Reklam, insanların dikkatini bir ürüne, hizmete, fikir ya da kuruluşa çekmeye, aynı zamanda, belirlenen konu ile ilgili bilgi vermeye ve izleyicinin reklamı yapılan ürünü benimsemesini sağlamaya yönelik bir alandır (Ertan ve Sansarcı, 2017, s.142).

Reklam çeşitli medya aracılığıyla belirlenen sponsorların ürünleri, hizmetleri veya fikirleri hakkında ücretli ve genellikle ikna edici olan bilgilerin kişisel olmayan bir iletişim biçimidir (Bovee ve Arens, 1989, s.5).

Reklam, televizyon, gazete, radyo, billboard, dergi, sinema internet gibi mecralar aracılığıyla çeşitli mal, ürün ve hizmetlerin hedef kitlelere ve tüketicilere belirli bir ücret karşılığında tanıtılmasıdır. Bu işin ana unsurları; bir ücret karşılığında yapılması, tanıtım yaptıran firmaların belli olması, mal ürün ya da hizmetlerin tanıtımı yapılırken geniş hedef kitlelere ve tüketicilere hitap eden görsel işitsel ve yazılı medya araçlarının kullanılmasıdır. (Karaca, 2010)

Reklam, kuruma ya da markaya fikirsel ve düşünsel olarak ücret karşılığında sunulan bir hizmettir. Markanın tanıtılması ya da mesajın iletilmesini sağlamanın en etkili yolu reklamdır. Reklamlar sayesinde sayısız markanın ürünleri tanıtılmaktadır. Bu durum firma için olduğu kadar tüketici için de önemlidir. Tüketici ürün hakkında bilgi sahibi olur ve zamandan tasarruf eder. Dahası markanın gücünü ve etkisini arttırarak büyümesine katkı sağlar.

Mike Destiny reklamın gücüyle ilgili şunları söylemiştir, 'Çeşitli bira markaları tat, renk ve alkol miktarı açısından büyük oranda aynıdır. Bir uzman bile iki bardaktan sonra aradaki farkı söyleyemez. Reklam bir markadır ve tüketici tamamen reklamı içmektedir' (Sullivan, 2002, s.33).

Pek çok insan Coca-Cola'nın Pepsi'den daha çok satmasına bakarak, tadının da daha iyi olması gerektiğini düşünmektedir. Ancak tat testlerinde çoğunluk Pepsi'nin tadını tercih etmektedir (Ries ve Ries, 2012, s.60).

Ürünleri; tadı, dayanıklılığı, güvenilirliliği ve kalitesi gibi önemli durumlar testlerden ziyade reklamın gücüyle belirlenmektedir. Tüketici ürünü değil, reklamı benimser ve kullanır. Reklam, markaya karşı istek uyandırıp, cezbederek ya da olumlu etkileyerek seçim yapabilmeye yönlendirir. İşlevi 'ikna etmek'tir ve hedef kitle üzerinde marka, ürün ya da hizmetle ilgili olumlu algı oluşmasını sağlar.

2. Yerel Dil ve Evrensel Dil Nelerdir?

İnsanoğlunun algılaması gözün algı sistematiğine bağlı olarak biçimlenmiştir. Yaşam alanları ancak görerek algılanır. Görseller ya da işaret ve semboller, insanlık tarihinden günümüze kadar iletişimde büyük rol oynamıştır. İletişimde görsellik evrenselliği çağrıştırır.

Endüstri sonrası toplum enformasyon (bilgi) temelli ekonomiye dayanan bir toplumdur. Endüstri toplumunda üretim maddi mallarda ve fabrikalarda yoğunlaşırken, endüstri sonrası toplumlarda bilgiyi yaratan kullanan ve saklayan elektronik cihazlarla bilgisayarlara odaklanmıştır (Bozkurt; 2006, s.140). Bu teknoloji ya da bilgisayarlar sayesinde herşey bir ülkeden diğer ülkeye hatta bir kıtadan diğer bir kıtaya saniyeler içinde ulaşmaktadır. Bu nedenle bir coğrafyanın kültürel değerlerini, örf, adet ve geleneklerini başka kültürlere bilinçli bir şekilde aktarabilmek coğrafyanın varoluşu açısından oldukça

önemlidir. O coğrafya hakkında bilgilerin aktarımının daha geniş bir kitle tarafından sağlıklı bir şekilde algılanabilir olması için görsel dil kullanılması zorunlu hale gelmiştir.

Reklam tasarımlarında daha çok iki dil kullanılmaktadır. Biri reklamın yapıldığı coğrafyanın ulusal dili, diğeri ise evrensel dil olarak sayılan İngilizce'dir. Bu iki dil yerel ile evrenseli verme amacı güder. Günümüzde teknoloji ile dünyadaki tüm dillerin en azından isim olarak bilinir hale gelmesi düşünüldüğünde, bir reklamın evrensel olarak algılanmasını sağlamak için o reklama ingilizce metin girmek yanlış olur. Evrensellik artık simgesel bir yaklaşımın kültürel bir kodu haline gelmiştir.

Yerel dil; belli bir coğrafyada yaşayanların ortak değerleridir. Bu değerler ya da kültürel yapı her coğrafyada farklıdır. Bu farklılıklar kıyafetten saç stiline, yemeden içmeye kadar pek çok farklılıklar göstermektedir. Aynı şekilde bu farklılıklar arasında dil de önemli bir olgudur. Grafik tasarımında kullanılan ya da yazılan tipografik dil yerel olarak ifade edilebilir. Fakat günümüz reklam tasarımlarında yerel değerleri sözel ifadelerle vermek reklamın ulaşacağı alanı daraltmak demektir.

"Evrensel tasarım" ürünlerin, çevrenin, programların ve hizmetlerin özel bir ek tasarıma gerek duyulmaksızın, mümkün olduğunca herkes tarafından kullanılabilecek şekilde tasarlanmasıdır (Uslu ve Shakouri, 2014, s.8).

Toplum refahı ve bireylerin eşitliğinin sağlanması tüm bireyleri kapsayacak şekilde tasarımların geliştirilmesi ve sürdürülebilir olmasına bağlıdır (Benuğur, 2014, s.206).

Evrensel tasarım, yaş, beceri ve durum farkı gözetmeksizin pek çok kişi tarafından tüm ürün ve çevrelerin kullanılabilmesini mümkün kılan bütünsel bir yaklaşımdır. (https://www.ekoyapidergisi.org/212-erisilebilirlikte-evrensel-tasarim-ve-surdurulebilirlik.html)

Evrensel dil; tüm dünyada yaşayanların ortak kodlarıdır. Kültürel farklılıklardan dolayı yapılan reklamı anlatmanın ve tüm dünyaya aktarabilmenin en etkili yolu olan simgesel yaklaşımdır. Farklı kültürlerden olan insanların da anlamlandırması ve çabuk algılaması için en etkili ve doğru okuma biçimidir. Sözel ifadeler yerine simgesel göstergelerle reklam tasarım alanını genişleterek evrenselleştirilebilir.

2. Reklamda Evrensel Dil Kullanımının Önemi

Hızla gelişen teknolojik çağda, iletişim süreci içinde yazılı materyallerin görsel öğelerle bütünleştirilmiş olarak kullanılması her geçen gün daha da yaygınlaşmaktadır. Görselliğin medyaların gücüyle birleşmesi, yeni bir kültür ve yeni anlamlar oluşturmuştur... Bu konuda kitle iletişim araçları önemli roller üstlenmiştir. Görsellik giderek kendi söylemini yaratmış; gerçekliği ön plana çıkartıp, evrenselliği simgeler hale gelmiştir (Batı, 2010, s.35).

Tasarımda oluşturulacak görsel dil için; piktogramlar, fotoğraflar, illüstrasyonlar, haritalar, grafikler veya kültürler tarafından birtakım anlamların yüklendiği renkler kullanılabilir. Simge olarak adlandırılan bu unsurların her biri mutlaka kişilerin algısında kodlamalarla anlamlandırılmaya hazır olmalıdır.

Küreselleşen dünyada ürünlerin, fikirlerin, kültürlerin ve dünya görüşlerinin alışverişi kaçınılmaz olmuş ve sadece şehirler ve şehir merkezleri değil tüm bölgeler kozmopolit bir hal almıştır. Bu nedenle sözcüklerin kullanıldığı bir reklam hedef kitleye ulaşması bakımından yetersiz kalacaktır. Günümüz teknolojisi ve koşulları yerelliği aşarak küresel bir dünyada yer almak için fikirsel ve düşünsel bir ifade olan görsel unsur ya da simge dilinin kullanılması gerekir.

Evrensel tasarım teoride basit, uygulamada zor bir yöntemdir. Evrensel tasarım ilkeleri, tasarımları değerlendirmede, tasarım sürecini yönlendirmede, tasarımcıları ve tüketicileri daha çok kullanılabilir ürün ve çevre konusunda eğitmede yol gösterici niteliktedirler (Akıncı, 2014, s.19). Fakat, görseller her ne kadar dünyanın her yerinde algılanabilir durumda olsa da, kültürler arası farklılıklar sebebiyle farklı kültürlerde farklı anlamlar yüklenmesine sebep olabilir. Bunun önüne geçmek için evrensel araştırmalar yaparak, yapılan tasarımın yanlış algılanması engellenecek şekilde önlemler alınmalıdır.



Görsel 1. Nescafe Black Gold reklam tasarımı, https://www.kisa.link/Mw4d (E.T. 15.10.2019).

'Nescafe Black Gold' reklam tasarımında içi dolu kahve fincanlarından oluşturulan baykuş uykusuzluğun çözümü olarak aktarılmaktadır. Kültürel farklılıklar ele alındığında bu tasarımda uykusuzluğa çarenin 'Nescafe' olduğu anlatılmaktadır. Baykuş'un Meksika, Kızılderili ve Yunan mitolojilerinde bilgeliğin simgesi olduğu bilinir. Türk Kültüründe aynı şekilde sezgi, bilgi ve belleğin sembolüdür. Mısır inanışlarına göre de keskin görüşlü avcı bir kuş olarak bilinir. Fakat Çin, Amerikan ve İskoç kültürlerinde baykuşun kötülük, uğursuzluk ve ölüm gibi olumsuz çağrışımları vardır. Bu durumda tasarımda kullanılan baykuşun reklamı tam olarak evrensel hale getirdiği söylenemez.

Tasarım ilkeleri, ögeleri, estetiği, işlevselliği bir reklamı algılama ve yorumlamada önemli bir ölçüttür. Fakat bu unsurlar, metinsel değil özgün ve simgesel bir yaklaşım ile anlatıldığı taktirde evrensel dil özelliğine sahip olabilir. Hızlı bir şekilde algılanması ve anlamlandırılabilmesi, kolay öğrenilebilir olması ve akılda kalıcı özellikleri görsel iletişimin evrenselliğinin önemli bir göstergesidir. Bu göstergelerin bilinmesinde evrensel olarak kodlar yol gösterirler.

Göstergelerden anlam çıkarmak için kültürel değerlerden alınan ya da öğrenilen her şey, kod ya da şifre olarak adlandırılır. Kod, toplum tarafından kabul edilmiş kuralları açıklayan, düzenlenmiş işaretlerden oluşan bir sistemdir. Anlam ya da mesajın sanatçı ve izleyici tarafından aynı şekilde algılanmasını sağlarlar (Ertan ve Sansarcı 2017, s.36). Reklam tasarımında gelişigüzel bir simge dili kullanılamaz. Kullanılan unsurlar ancak doğru kodlamalarla izleyiciye aktarıldığı taktirde amacına ulaşmış olur.



Görsel 2. DHL reklam tasarımı, https://www.kisa.link/MtlB (E.T. 10.09.2019)

DHL markasının Japonya'da hazırladığı reklamda, ortada kullanılan kırmızı şekil gün anlamına gelmektedir. Siyah artı işareti ise hızı sembolize etmektedir. Tasarım sadece Japonlar veya Japonca bilen kişiler tarafından anlamlandırılabileceği için yerel bir tasarımdır.



Görsel 3. Tipografik reklam tasarımı, https://www.kisa.link/MwxY (E.T. 05.04.2016).

Yukarıda 'we can have it ..all' reklamın ortasında aşağı düşen 'w' altta yazan 'if we do..n the wall' metnini görmekteyiz. Bu reklam tasarımında 'w' harfinin geleceği yer metnin anlamını etkileyecektir. Fakat reklam ne kadar etkili olursa olsun, İngilizce bilmeyenler için bir anlam ifade etmez.



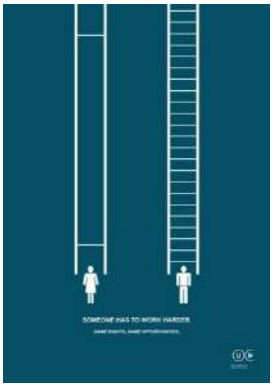
Görsel 4. Tipografik reklam tasarımı, https://www.kisa.link/MwxY (E.T. 05.04.2016).

Arapça terimlerin kullanıldığı tasarımda her ne kadar daha çok kitleye ulaşması için terimler İngilizce'ye çevrilmiş olsa da, bu iki dili bilmeyen dünya vatandaşları tarafından algılanmayacak bir reklamdır denilebilir.



Görsel 5. Çok Sesli Türküler Koro Konseri afiş tasarımı, https://www.kisa.link/Muhx (E.T. 16.10.2019).

'Çok Sesli Türküler Koro Konseri' tasarımında yazıya verilen efektlerden dolayı yankılanan tipografi bir müzik ya da konser olarak düşünülmüştür. Fakat reklamı gören kişi Türkçe bilmiyorsa, bir kadının çığlığı olarak kadına şiddetin yankısı gibi de düşünebilir. Tasarım ancak Türkçe bilen kişiler tarafından doğru olarak anlamlandırılabileceği için yerel bir reklamdır.



Görsel 6. İnsan Hakları reklam tasarımı, https://www.kisa.link/MuY0 (E.T. 20.09.2019).

Kadın-erkek eşitsizliğini, adaletsizliğini ya da kadınların erkeklere oranla daha zor durumlarda ve şartlarda olduğunu anlatan reklam, herhangi bir dilde sözel bir ifadeye gerek duyulmadan anlaşılacak niteliktedir. Fakat bu tasarımda sözel anlatıma da yer verilse de, reklam metnin yerel gücünden ziyade görsel anlatımın evrensel etkisine girmiştir denilebilir.



Görsel 7. Forests for Life afiş tasarımı, https://www.kisa.link/MuY4 (E.T. 24.10.2019).

Tasarımda Fil'in kesilmiş ayağı aynı zamanda kesilmiş ağaç gövdesi olarak gösterilmektedir. Kesilen ağaçlarla birlikte canlılarında yok olduğu anlatılmaktadır. Herhangi bir dilde sözel bir ifadeye gerek duyulmayarak her dilde anlaşılacak bir reklamdır. Diğer bir ifadeyle; görsel unsurun evrensel gücü yalın bir anlatım ile aktarılmaktadır.



Görsel 8. Objav Mlieco, sütün dişlere olan faydasından bahseden süt markasının reklam tasarımı,

https://www.kisa.link/MuY9 (E.T. 24.10.2019).

Sütle dolu bardakların sıralı olarak diziliminin mevcut olduğu reklamda, bardakların yansımasıyla birlikte bembeyaz ve sağlıklı dişler de ifade edilmiştir. Sütün dişleri güçlendirdiğini anlatan reklam tasarımında metinsel ifadelerle yerel anlam yerine, görsel unsur ile evrensel ve güçlü bir anlam elde edilmiştir.



Görsel 9. Chupa Chups şekerlerinin reklam tasarımı, https://www.kisa.link/MuXQ (E.T. 24.10.2019).

Tasarımda yuvarlak şekilde soyulmuş portakal görülmektedir. Ortasındaki yuvarlak ve portakalın altta birleşmeyen ayrık olan boşluğuyla 'Chupa Chups' şekerinin silüeti ortaya çıkmaktadır. Burada şekerin portakallı olduğu vargulanmaktadır. Dahası doğal olduğu vurgusu da yapılmaktadır. Sade, yalın ve net bir anlatımla reklamda evrensellik hakimdir.

SONUÇ

Reklam markanın tanıtımının ve tüketicinin bilinçlenmesinin yanında ticaretin gelişmesinde de önemli bir etkendir. Küreselleşen dünyada farklı coğrafyalara ulaşabilme hızının imkânı sanayi devrimiyle birlikte artmıştır. Ticaret, farklı kültürlere, yeni icatlara, yeni yaşam biçimlerine ve dünyadaki sosyal ilişkilerin hızlanmasında önemli bir etkendir. Hava, kara ve deniz yollarıyla tüm dünyaya daha hızlı bir şekilde ulaşım sağlanmasının yanında 1980-1990 yılları arasında ortaya çıkan internet ile dünyada reklam tasarımları aylar, haftalar ya da günler değil saniyeler içinde istenilen yere ulaşıvermektedir. İnternet çağının getirmiş olduğu bilgi teknolojilerinin etkisi reklam tasarımını yeniden şekillendirmektedir. Bu yeniden şekillenme reklamın yerel dile oranla evrensel dilin gücünü kullanmaya dönüşmüştür.

Markanın tanıtılması ve mesajın en etkili şekilde iletilmesi için çok etkili bir iletişim aracı olan reklam, evrensel bir bakış sağlamalıdır. Reklam tasarımında evrenselleşmenin genel anlamı ya da yapısı aynı dili konuşabilmek için simgesel yaklaşımı tercih ederek anlamsal bağlamı kurmaktır. Markanın ve hedef kitlenin kültürel birikiminin yanında doğru görmesini ve doğru okumasını sağlamalıdır. Simge her ne kadar dünyanın her yerinde tüm kesimler tarafından aynı anlama gelmese de veya bilinmese de, tipografik düzenlemeyle yapılan bir tasarıma oranla çok daha fazla kişi tarafından algılanabileceği bir gerçektir. Bu nedenle kozmopolit yaşam alanları için veya evrensel olarak daha fazla kitleye ulaşmasını sağlamak için, bir reklam tasarımında simge dilinin kullanılması oldukça önemlidir.

Son söz olarak 'Söz gümüşse sükut altındır' atasözü grafik tasarım ve reklam alanı için 'Söz gümüşse; simge altındır' şeklinde uyarlanarak bitirilebilir.

KAYNAKÇA

Akıncı, G. M. (2014). Evrensel Tasarım Yaklaşımı: Bayburt Üniversitesi Örneği. Tasarım + Kuram, 10 (17), 16-26.

Batı, U. (2010). Dilbilim-Strateji-Mesaj-Retorik-Göstergebilim/Reklamın Dili. İstanbul: Alfa Yayınları.

Benuğur, Ş. (2014). Grafik Tasarım Eğitiminde Görme Engelliler İçin Sosyal Sorumluluk Tasarımı. Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4(2), 205-226.

Bovee, C.L. & Arens, W.F. (1989). Contemporary Advertising. United States of America: Irwin.

Bozkurt, V. (2006) Değişen Dünyada Sosyoloji. İstanbul; Ekin Basımevi.

Ertan G. & Sansarcı, E. (2017). Görsel Sanatlarda Anlam ve Algı. İstanbul: Alternatif Yayıncılık.

Ries, A. & Ries, L. (2012). Marka Yaratmanın 22 Kuralı. çev: Özdemir, A. İstanbul: MediaCat Yayınları.

Sullivan, L. (2002). Satan Reklam Yaratmak. İstanbul: Kapital Medya.

Uslu, A. & Shakouri, N. (2014). Kentsel Peyzajda Engelli/Yaşlı Birey İçin Bağımsız Hareket Olanağı ve Evrensel Tasarım Kavramı. Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 14 (1), 7-14.

İnternet Kaynakları

Karaca M. Ö. (2010). Reklam Nedir? https://reklam.com.tr/blog/reklam-nedir (E.T. 14.11.2019)

https://www.ekoyapidergisi.org/212-erisilebilirlikte-evrensel-tasarim-ve-surdurulebilirlik.html (E.T. 10.10.2019)

BAĞDATLI RÛHÎ'NİN TARİH MANZUMELERİNDE "BAĞDAT"

Niyazi ADIGÜZEL

Kırklareli Üniversitesi

Vasfiye Ayça KUŞÇU

Kırklareli Üniversitesi

ÖZET

Tarih düşürme; bir kelime, tamlama, mısra veya beytin harflerinin karşılığı olan sayı değerlerinin hesaplanması yani ebced hesabı ya da sözle belirtilmesi yoluyla bir konu ile ilgili tarihin ortaya konmasıdır. Türk edebiyatında tarih düşürme sanatı XIII. asırda ortaya çıkmış, XIV. asırdan itibaren de ebced hesabıyla düşürülen manzum tarihler inşa edilmeye başlanmıştır. Edebiyatımızda tarih düşürme geleneğinin en güzel örnekleri Hızır Bey, Edirneli Nazmî, Nâbî, Şeyh Gâlib, Nedîm, Surûrî gibi müverrihlerin kalemiyle ortaya konmuştur. Bu geleneğin önemli isimlerinden biri de XVI. asır şairlerinden Bağdatlı Rûhî'dir. Tek eseri olan Divan'ında, tarih düşürmenin farklı çeşitleriyle inşa edilmiş doksan dört tarih manzumesi bulunmaktadır. Rûhî-i müverrihin bu tarih manzumelerinde Bağdat'la ilişkili renkli tarihleri de mevcuttur. Bağdat, şairin hayatında önemli bir yere sahiptir. Babasının, Kanûnî Sultan Süleyman zamanında Ayas Paşa'nın emrinde Bağdat'a geldiği bilinmektedir. Rûhî, Bağdat'ta doğmuş ve seyahatleri dışında, yaşamının büyük bölümünü Bağdat'ta geçirmiştir. Bağdat, kurulduğu günden itibaren İslam dünyasının önemli merkezlerinden biri olmuştur. 1534'te, Kanûnî döneminde Osmanlı topraklarına katılan Bağdat; ilim, kültür ve sanat şehri olma gibi özellikleriyle değerini korumaya devam etmiştir. Şehir, Rûhî'nin şiirlerinde de en güzel yönleriyle tezahür eder. Gazellerinde, terkibibendinde ve özellikle dört manzum mektubunda Bağdat'ı farklı yönlerinden izlemek mümkündür. Rûhî, şehrin güzelliğini ve güzellerini övdüğü kadar olumsuz taraflarını da ele almıştır. Nüktedan ve tenkitçi bir şair olarak Rûhî, zaman zaman Bağdat'ı, halkı ve yöneticileri eleştirel bir yaklaşımla işlemiştir. Bağdatlı Rûhî'nin tarih manzumelerinde de Bağdat kayda değer bir yere sahiptir. Tarih manzumelerinin üçte birinden fazlası Bağdat'la ilişkilidir. Şair; şehre tayin edilen beylerbeyi, defterdar gibi yönetici ve memurların atanma tarihlerini düşmüş; fetihler, vefatlar, çeşitli yapıların inşa ve tamirleri gibi olaylar dolayısıyla da tarih manzumeleri kaleme almıştır. Bu bildiride Bağdatlı Rûhî'nin Bağdat'la ilişkili görülen tarih manzumeleri değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Bağdatlı Rûhî, Bağdat, tarih düşürme.

BAGDAD IN BAGDADLI RUHİ'S HISTORICAL POEMS

ABSTRACT

Chronogram is the calculation of the values of numbers corresponding to the letters of a word, noun phrase, verse or couplet, that is, the determination of the date on a subject through ebced or verbally. In Turkish literature, chronogram began in 13th century and after 14th, poetic dates were chronogramed through ebced. In Turkish literature, the best examples of chronograming were by Hızır Bey, Nazmî of Edirne, Nâbî, Şeyh Gâlib, Nedîm and Surûrî. Bağdatlı Ruhi, who is a 16th century poet, is among the significant names of chronograming as well. In his Divan, which is his only work, he has ninety-four historical poems made with different kinds of chronograming. In these historical poems, Ruhi has dates related to Baghdad. Bagdad has an important place in his life. It is known that his father came to Baghdad under the order of Ayas Pasha during the reign of Suleyman the Magnificent. He was born in Bagdad and except for his for his travels; he spent most of his life there. Since its birth, Bagdad has been a vital point for Islamic world. Baghdad, which became an Ottoman land during the reign of Kanuni in 1534, has always preserved its value as a center of science, culture, and art. In Ruhi's poems, the city reveals itself with its most beautiful aspects. The city is given with its different characteristics in his ghazals, composition and especially in four verse letters. Rûhî dealth with its negative sides as well as praising its bauty. As a witty and criticist poet, Rûhî has sometimes criticized Baghdad, the people and

the rulers. In his historical poems, Baghdad has a significant place as more than one-third of his work is related to it. The poet recorded the assignment dates of officers such as governor, head of finance department besides writing historical poems due to events like conquests, death, building and repairment of various constructions. In this work, Ruhi's historical poems related to Bagdad are studied.

Key Words: Bağdatlı Rûhî, Bagdat, chronogramming.

GİRİŞ

Tarih düşürme ve ebced hesabı, Türk edebiyatında bir gelenek olarak asırlarca rağbet görmüştür. Bu gelenek, İran edebiyatında doğmuş, Türk edebiyatında da en güzel örneklerini vermiştir. Zaman içinde tarih düşürmeyle ebced hesabı adeta bütünleşmiş, birbirlerinin anlamlarını karşılar iki terim haline gelmiştir. Ancak ebced hesabı, tarih düşürme geleneğinden asırlar önce hayat bulan ve farklı alanlarda kullanılan bir sistemdir.

Ebced, Arap alfabesindeki tüm harflerin yeniden düzenlenmesiyle meydana getirilen sekiz sözcüğün ilki (Pala, 2007: 128) olarak tanımlanır. Bu sisteme göre oluşturulan kelimeler sırasıyla şöyledir: Ebced, hevvez, huttî, kelemen, sa'fes, karaşet, sehhaz, dazıg. Ebced hesabı ise; birden ona, ondan onar onar artma yoluyla yüze, yüzden de yüzer yüzer artma yoluyla bine kadar olan sayıların alfabenin bu düzenine göre her bir harfe karşılık geldiği sistemdir. Ebced sistemi İslam dünyasında özellikle tasavvuf, astronomi, astroloji, edebiyat ve mimari alanlarıyla cifr (cefr) ve vefke ait konuları geniş anlamda içine alan havas ilminde ayrıca sihir ve büyücülükte kullanılmıştır (Uzun, 1994: 68). Ebced hesabının en çok kullanıldığı alan tarih düşürmedir.

Harfleri ebced hesabına vurulunca bir binanın yapıldığı veya bir olayın meydana geldiği hicrî-kamerî yılı gösteren bir kelime, tamlama, cümle, mısra, beyit veya bir manzume söyleme yahut yılı doğrudan doğruya sözle manzum ifade etme sanatına tarih düşürme denir (Karabey, 2015: 52). Sözle ifade edilen tarihler, lafzen tarihler olarak adlandırılmışlardır. Edebiyatımızda tarih düşürmenin XIII. asırda görülmeye başlanan ilk örnekleri de lafzen tarihlerdir. Ardından, lafzen tarihlerin yanında ebced sistemiyle düşürülen mensur tarihler ortaya çıkmıştır. Sonraki asırlarda ise bu mensur tarihlerin yerini ebced hesabıyla kurulan manzum tarihler almıştır. Ebcedle oluşturulan ilk manzum tarihler, şiirde bir kelime veya kelime öbeğinin sayı değerinin hesaplanması şeklindedir. Türk edebiyatında tarih düşürmenin gelenek halini aldığı ve yaygınlaştığı asırlarda, bir mısraın veya beytin tamamının sayı değerinin hesaplanmasıyla düşürülen tarihler tercih edilmiştir.

Klasik edebiyatımızda tarih düşürme geleneği, özellikle XV. ve XVI. asırlarda şairler arasında yaygınlık kazanmıştır. Bu dönemlerde hemen her şair, divanında birkaç tarih manzumesine yer vermiştir. Necâtî (ö. 914/1509), Taşlıcalı Yahya (ö.990/1582), Edirneli Nazmî (ö. 967/1559), Zâtî (ö. 953/1546), Bursalı Cinânî (ö. 1004/1595), Gelibolulu Ali (ö. 1008/1600), Bağdatlı Rûhî (ö. 1014/1605-1606), Nâbî (ö. 1124/1712), Şeyh Gâlib (ö. 1213/1799), Enderûnlu Fâzıl (ö. 1810), Nedîm (ö. 1143/1730), Râgıp Paşa (ö. 1176/1763), Keçecizâde İzzet Molla (ö. 1829) Klasik edebiyatımızın tarih düşürme geleneğinin önde gelen isimlerindendir[135].

Türk edebiyatında tarih düşürme bilhassa XVIII. yüzyıldan sonra bir tür hüner gösterme yarışına dönüşmüş, şairler muamma veya lugaz biçiminde, kinaye, taklîb veya tashîf yoluyla, akrostiş veya vefk tarzında anlaşılması çok zor sanatlı tarihler söylemiştir (Karabey, 2011: 81). Tarih düşürme geleneğinde, XVIII. asrın ve hatta Türk edebiyatının en önemli ismi Surûrî'dir. İsmail Yakıt (2017: 251) tarih düşürme sanatının Sürûrî'yle olgunluğa ulaştığını ve altın çağını yaşadığını belirtir. Sürûrî, diğer divan şairlerinden farklı olarak kaside ve gazel yerine tarih düşürmedeki maharetiyle ön plana çıkmıştır. Hemen her olay karşısında duygu ve düşüncelerini tarih manzumesi şeklinde söyleyebilen güçlü bir şairdir (Batur, 2010: 173).

[135]Daha fazla bilgi için bkz. Karabey, T. (2015). *Türk Edebiyatında Tarih Düşürme*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını; Yakıt, İ. (2017). *Türk- İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Türk edebiyatında tarih düşürme geleneğinde Bağdatlı Rûhî'nin de önemli bir yeri vardır. Yazmış olduğu 1115 gazelle bir gazel şairi olarak nitelendirilen ve bunun yanı sıra terkib-i bendiyle haklı bir üne sahip olan şairin divanında doksan dört adet tarih manzumesi bulunmaktadır.

Rûhî-i Bağdâdî'nin asıl adı Osman'dır. 1534-35 yılında Bağdat'ta dünyaya gelen şairin doğumu Kanuni'nin Bağdat'ı fethinin hemen sonrasına denk gelmektedir. Ahdî Gülşen-i Şuârâ'sında babasının Bağdat'ın fethi sırasında Beylerbeyi Ayas Paşa maiyetinde Rumeli'den Bağdat'a giden ve oraya yerleşen bir asker olduğunu söyler (Solmaz, 2018: 164). Rûhî de bir dönem askerlik mesleğiyle meşgul olmuştur. Seyahatleri seven Bağdatlı Rûhî'nin yaşamı boyunca farklı şehirlerde bulunduğu bilinmektedir. Serâzat bir ruha sahip olan Rûhî, askerî görevlerden ayrılınca diyar diyar dolaşarak meşrebine uygun ortamlar aradı, ancak hiçbir yerde yerleşemedi (Ak, 2008: 205).

Esrar Dede tezkiresinde, Bağdatlı Rûhî'nin Mevlevî olduğunu söylemiştir (Genç, 2018: 135-136). Bu durumun şairin bir süre Galata Mevlevihanesi'nde ve Konya Mevlânâ türbesinde zaman geçirmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Rûhî, mutasavvıf bir şair değildir ancak şiirlerinde bilhassa gazellerinde tasavvufî unsurlara rastlamak mümkündür. Rûhî, ömrünün son yıllarında Şam'a gitmiş ve bu sıralarda Şam'da kadı olan Azmîzâde Mustafa Hâletî'yle (öl. 1040/1631) vakit geçirdiği bilinmektedir. Şair, Hâletî'nin Şam kadılığı için biri Farsça olmak üzere, üç adet tarih manzumesi kaleme almıştır. Ayrıca Hâletî'nin Sahn Medresesi'ne müderris oluşu için de bir manzume ile tarih düşürmüştür. Rûhî, 1014/1605-1606'te Şam'da vefat etmiştir.

Bağdatlı Rûhî, nüktedan ve tenkitçi bir üsluba sahiptir. Şairin bu özelliğini, meşhur terkib-i bendinde ve birçok kasidesinde görmek mümkündür. Nüktedan, gerçekten sanatkâr ve kudretli bir şair olan Rûhî bu özelliklerine mukabil şiirinde asla büyüklük taslamamıştır. Onun mısralarında samimilik, sadelik ve lirizm hâkimdir. Okuyucuya pürüzsüz, konuşma diline yakın bir ifadeyle meramını kolayca anlatmış, özellikle toplumun aksayan yönlerini çok iyi teşhis etmiş, çağının kusurlarını ve insanların mal mülk hırsını iğneleyici bir üslupla ortaya koymuştur (Ak, 2008: 205).

Rûhî'nin şiirlerinde eleştirel üslubun dışında âşıkane ve rindane tarz da hissedilir. Sade ve açık bir dil anlayışı doğrultusunda, çağdaşı şairlerden farklı olarak, söz sanatlarını ve yabancı kelimeleri yoğun bir şekilde kullanmamıştır.

Rûhî'nin elimizde bulunan tek eseri divanıdır. Oldukça hacimli olan eserinde yer alan şiirlerinde sosyal hayata dair unsurların fazlalığı dikkat çekmektedir. Farklı nazım türleriyle yazdığı şiirlerinde bilhassa kasidelerinde, çeşitli devlet görevlileri ile birlikte din ve eğitim görevlileri; çeşitli meslekler; medrese, cami, çeşme gibi yapılar; dinî inançlar, adetler ve gelenekler gibi konular yer almıştır. Rûhî'nin manzumelerindeki bu renkliliğin bir kısmını da yer isimleri teşkil etmektedir. Onun şiirlerinde başta Bağdat olmak üzere Şam, Halep, Şirvan, Nihavend, Tebriz, Gence, Mısır, İstanbul, Erzurum, Diyarbakır gibi pek çok farklı şehir ismi göze çarpar. Rûhî-i Bağdâdî'nin doğduğu ve yaşamının büyük kısmını geçirdiği yer olarak Bağdat, şiirlerinde en çok yer alan mekân konumundadır. Bu durum şairin tarih manzumeleri için de geçerlidir.

Bağdatlı Rûhî Dîvânı, Coşkun Ak tarafından karşılaştırmalı metin olarak neşredilmiştir. Divanda Rûhî'ye ait doksan dört adet tarih manzumesi bulunmaktadır. Çalışmamızda, söz konusu neşir esas alınarak tarih manzumelerinde Bağdat'ın nasıl yer aldığı değerlendirilecektir.

Bağdatlı Rûhî'nin Tarih Manzumelerinde Bağdat

Bağdat, VIII. yüzyılda Abbâsî Halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr tarafından kurulmuştur (Abdülazîz ed-Dûrî, 1991: 425). İslamiyet'in önemli merkezlerinden biri olmuş, ticaret yollarıyla büyümüş ve gelişmiş, aynı zamanda bir kültür ve medeniyet merkezi olarak da ön plana çıkmıştır. Bağdat, Osmanlı topraklarına XVI. asırda katılmıştır. Asrın ilk yarısında Bağdat, Safevîler'in hâkimiyeti altındadır. Kanunî Sultan Süleyman (ö. 974/1566) Tebriz'in fethinden sonra Bağdat'a yönelmiş, halk şehrin anahtarını Makbul İbrahim Paşa'ya (ö. 942/1536) teslim etmiştir. Kanunî de 24 Cemaziyelevvel 941'de (1 Aralık 1534) şehre girmiştir. (Halaçoğlu, 1991: 433). Kanunî'nin şehre girişine Bağdat'da bulunan Fuzûlî tarafından şu meşhur mısrayla tarih düşürülmüştür:

Geldi burc-ı evliyâya pâdişâh-ı nâmdâr

[Şanlı padişah evliyalar şehrine (Bağdat'a) geldi.]

Rûhî, Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan Bağdat'ta ömür sürmüştür. Dolayısıyla Bağdat'la ilgili birçok olaya tanıklık etmiş ve bu olayları manzumeleriyle belgelemiştir. Onun yaşadığı dönemde şehre tayin edilen beylerbeyi ve defterdarları; bina edilen cami, türbe, köprü vb. yapıları yazmış olduğu tarih manzumelerinden öğrenmek mümkündür.

Bağdatlı Rûhî gezgin bir şairdir. Şiirlerde bahsedilen yerlerin güzelleri, güzellikleri, mimarî yapısı, ulaşım araçları ve buralara atanan devlet görevlilerinin söz konusu edildiği görülmektedir. Bu mekânlar içinde şairin doğup büyüdüğü yer olan ve evliyalar şehri olarak bilinen Bağdat'ın önemli bir yeri vardır. Bağdat'ın dönem içindeki sosyal hayatına ilişkin unsurlar, şairin kaleminden başarılı bir şekilde şiirlerine aksetmiştir (Buyruk, 2015: 375). Bağdat, Rûhî Divanı'nda en çok bahsedilen şehirdir (Buyruk, 2015: 30). Rûhî, gazel ve kasidelerinde Bağdat'ı türlü yönleriyle işlemiştir. Şair bir yandan Bağdat'ın güzellerinden, tabii güzelliğinden, şairler yurdu ve evliyalar burcu oluşundan vs. söz ederken diğer taraftan yaşadığı dönemde idarecilerin ve halkın eksik yönlerini dile getirmesini bilmiştir (Öztoprak, 2007: 26).

Rûhî'nin gazel ve kasidelerinden Bağdat'ın sosyal hayatına ilişkin unsurları gözlemlemenin yanında asıl Bağdat'ın mekân, şahıs ve sosyal hayatına dair izleri takip edebilmek için onun tarih manzumelerine de göz atmamız gerekmektedir. Bu sebeple onun tarih manzumeleri taranmış ve Bağdat ile ilgili olduğu tespit edilenler başlıklar halinde verilmiştir.

1. Devlet Görevlilerinin Tayinlerine Düşürülen Tarihler

Sosyal konulara duyarlı bir şair olan Rûhî'nin şiirlerinde, şahıslar kadrosu bakımından farklı meslek erbapları ile devlet görevlilerinin çeşitliliği de dikkat çekicidir. Divanında başta padişahlar olmak üzere sadrazamlar, vezirler, valiler ile pek çok dinî ve malî görevliler yer bulmuştur. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda pek çok mesleğin Osmanlı toplumunda varlığına şahit olunur (Buyruk, 2015: 55). Rûhî'nin farklı türlerde yazdığı şiirlerinde olduğu gibi tarihlerinde de bu devlet görevlilerine rastlanır. Şairin Bağdat ile ilgili tarihlerinin büyük çoğunluğu şehre tayin edilen görevlilerle ilgilidir. Bu manzumelerde beylerbeyi, defterdar, kadı gibi üst düzey görevliler için tarih düşürülmüştür.

1.1. Beylerbeyi/Vali

Beylerbeyi, Osmanlı taşra teşkilâtında en büyük idarî birim olan eyaletin askerî ve idarî âmiri (İpşirli, 1992: 69) olarak tanımlanır. XVI. asırda Yemen, Tebriz, Bağdat gibi eyaletlerde beylerbeyliğine "hâric veziri" olarak adlandırılan vezirler görevlendirilmiştir. Beylerbeyleri aynı zamanda vali olarak da anılmışlardır. Rûhî, Bağdat'a tayin edilen valiler için on adet tarih düşürmüştür. Bu tarihlerden ilki Cigalazade Yusuf Sinan Paşa'nın Bağdat beylerbeyliğine getirilişi için kaside formunda düşürdüğü yirmi beyitlik manzumesidir. Ḳasîde Bâ-Târîh-i Bâz Der Şân-ı Vezîr-i Mükerrem-i Mezkûr ki Ḥâkim-i Baġdad Şude Bud başlıklı kasidede Sinan Paşa, Bağdat hâkimi ve hamisi, vezir, vali, paşa gibi sıfatlarla anılırken Bağdat ise dârü's-selâm ve burc-ı evliyâ isimleriyle zikredilmiştir. Bağdat için dâru's-selâm sıfatının kullanılmasında kurucusunun şehre verdiği ismin etkili olduğu düşünülebilir. Halife Mansûr kurduğu bu şehre, Kur'ân-ı Kerîm'de (el-En'âm 6/127; Yûnus 10/25) "cennet" manasında kullanılan dârü's-selâm kelimesinden ilham alarak Medînetü's-selâm adını verdi (Abdülazîz ed-Dûrî, 1991: 426). Burc-ı evliyâ olarak anılmasının sebebi ise birçok evliya makberlerini ihtiva etmesi (Gülcü, 1999: 1) dolayısıyladır.

Cigalazade Yusuf Sinan Paşa H. 994/ M. 1586 yılında Bağdat beylerbeyi olmuştur. Onun Beylerbeyi oluşunu ifade eden Rûhî'nin manzumesinin tarih beyti şöyledir:

Söyledi Rûḥî ṣafâ-yı ḳalbile târîḫüñi

Bir vezir-i kâmil oldı ḥâmi-i dâru's-selâm (Ak, 2001: 226) H. 994/ M. 1586

[Rûhî, gönül hoşluğuyla tarihini söyledi: İlim ve hüner sahibi bir vezir Cennet'e (Bağdat'a) koruyucu oldu.]

Rûhî, Cigalazade'nin yanı sıra Süleyman Paşa, Hüsrev Paşa ve Elvendzâde Ali Paşa'nın beylerbeyi oluşlarına da tarih düşürmüştür. Bu görevlendirmeleri belgeleyen kıt'a-i kebire formundaki manzumelerinin tarih beyitleri şu şekildedir:

İkisi refʿ olıcaḳ oldı bir aʿlâ târîḫ

Ṭâliʿ el virdi yine geldi Süleymân Pâşâ (Ak, 2001: 228) H. 993/ M. 1585

[İkisi ortadan kaldırılınca güzel bir tarih oldu: Şansı yaver gitti ve Süleyman Paşa yine (beylerbeyliğine) geldi.]

Söyledi Rûḥî ṣafâ-yı ḳalbile târîḫiñi

Bir müdebbir ḥâkim oldı ḥâmi-i dârü's-selâm (Ak, 2001: 230) H. 994/ M. 1586

[Rûhî, gönül hoşluğuyla tarihini söyledi: İhtiyatlı bir hâkim Cennet'e (Bağdat'a) koruyucu oldu.]

Didi Rûḥî ṣafâ-yı ḳalbile teşrîfine târîḫ

Ali Pâşâ-yı ʿâdil ḥâmi-i dârü's-selâm oldı (Ak, 2001: 238) H. 1004/ M. 1595/1596

[Rûhî, gönül hoşluğuyla teşrifine tarih söyledi: Adaletli Ali Paşa Cennet'e (Bağdat'a) koruyucu oldu.]

Bağdatlı Rûhî bir diğer manzumesinde ise Süleyman Paşa'nın 993/1585'te ikinci defa beylerbeyliğine atanmasına şöyle tarih düşürmüştür:

Didi Rûḥî muḳarrer olıcaḳ tekrar târîḫin

Yine vâli-i sâbıḳ geldi iḳbâl ile devletle (Ak, 2001: 244) H. 993/ M. 1585

[Rûhî, tekrar (göreve gelişi) kesinleşince tarihini söyledi: Önceki vali, mutluluk ve saadetle yine (göreve) geldi.]

Rûhî, Bağdat valisi Hızır Paşa'nın göreve gelişine iki farklı manzume ile tarih düşürmüştür. Manzumelerde Bağdat'ın Irak ve mülk-i Irak olarak anılması dikkat çekicidir. Târîḫ-i Maḳdem-i Ḥażret-i Pâşâ ki Ḥâkim-i Bağdad Şude Bud başlıklı manzumesinin tarih beyti şöyledir:

Teşrif-i maḳdemine şevḳile dendi târîḫ

Mülk-i Irâḳa geldi bir Âṣaf-ı melek-câh (Ak, 2001: 247) H. 1002/ M. 1593-1594

[Gelişi şerefine sevinçle tarih söylendi: Irak ülkesine (Bağdat'a) iyi huylu bir vezir geldi.]

Târîḫ-i Diger Der Maḳdem-i Vâlî-i Sâbıḳ başlıklı bir diğer manzumesinde de Hızır Paşa'nın valiliğe gelişine şöyle tarih düşürmüştür:

Mülhem-i gayb itdi târîḫin raḳam

Oldı vâlî bir celîlü'l ḳadr ṣadr (Ak, 2001: 248) H. 1002/ M. 1593-1594

[Gaipten gelen bir ilhamla tarihi yazıldı: Kudretlilerin ulusu bir sadrazam vali (beylerbeyi) oldu.]

Rûhî'nin tarih manzumelerinde Bağdat valilerinden Hadım Cafer Paşa, Ahmed Paşa ve Hüseyin Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa da yer alır. Ruhi, Cafer Paşa'nın 1591-92 yılında Bağdat'a vali olarak atanmasına şu beyitle tarih düşürmüştür:

Dâḫil olduḳda Irâḳa didi Rûḥî târîḫ

Geldi iclâlile iḳbâlile Câʿfer Pâşâ (Ak, 2001: 260) H. 1000/ M. 1591-1592

[Irak'a (Bağdat'a) girince Rûhî tarihini söyledi: Cafer Paşa ululuk ve mutlulukla geldi.]

1594-95 yılından göreve gelen Ahmed Paşa'nın tarih beyti de şöyledir:

Didiler ol semiyy-i Aḥmede lâyıḳ diseñ târîḫ

Didi ḥâmi-i iḳlîm-i ʿIrâḳ oldı bir ehl-i ʿadl (Ak, 2001: 270) H. 1003/ M. 1594-1595

[Dediler ki O Ahmed'le (Hz. Muhammed(s.a.v)) aynı ismi taşıyana tarih demen uygundur, (bunun üzerine) adalet sahibi bir kişi Irak (Bağdat) diyarının koruyucusu oldu, dedi.]

Hüseyin Paşa'nın oğlu Mehmet Paşanın vali oluşuna düşürdüğü tarih de şu şekildedir:

Bu izz ü şevkete gördüm ki lazım söylemek târîḫ

Didüm devlet saña el virdi oldun vâli-i ʿâdil (Ak, 2001: 280) H. 997/ M. 1588-1589

[Bu ulu ve şerefli (kişiye) tarih düşürmenin gerekli olduğunu gördüm: Talihinin yardımıyla adaletli bir vali oldun dedim.]

Rûhî'nin bu tarih manzumelerinin başlıklarında Bağdat olarak yer alan şehir, beyitlerde Irak, darü's-selâm ve burc-ı evliyâ adlarıyla zikredilmektedir. Osmanlı yönetimindeki Bağdat'a değişik rütbelerde yöneticiler görevlendirilmiştir. Şairin bu manzumelerinde vali olarak görevlendirilen bu şahıslar; vali, vezir, vezir-i âdil, paşa gibi unvanlarla anılmışlardır. Şiirlerde bu kişiler uzun uzadıya methedilmiştir. Adil oluşları zikredilmiş ve gelişleriyle tüm şehrin sevinç duyduğu vurgulanmıştır. Bu övgülerin yanında birkaç beyitle de olsa onlar için mutlaka duaya yer verilmiştir. Beylerbeyi tayinleri dolayısıyla Bağdat'la ilişkili tespit edilen bu manzumelerde Bağdat şehrine dair fazla bir ayrıntıya yer verilmediği görülmüştür.

1.2. Defterdar

Defterdar, Osmanlı Devleti'nde maliyenin başında olan görevlidir. Başlangıçta sadece bir defterdar varken devletin büyüyüp gelişmesiyle birlikte malî işlerin çoğalması defterdar sayısının arttırılmasını gerektirmiştir. Defterdar sayısı ikiye çıkarılınca biri Rumeli, diğeri Anadolu'nun malî işlerine bakmaya başlamıştır (Kütükoğlu, 1994: 95). Fetihlerle ülkeye yeni toprakların katılması, defterdar sayılarını da etkilemiş, beylerbeyliklerine de defterdarlar tayin edilmeye başlanmıştır. Eyaletlerde bulunan defterdarlara belgelerde "hazine defterdarı", "mal defterdarı" veya sadece defterdar tabirleri kullanılmıştır (Gülcü, 1999: 90). Bağdat'ta görevlendirilen defterdarlar da hazine/mal defterdarlarıdır. Rûhî, Bağdat defterdarları için beş tarih manzumesi kaleme almıştır. Rûhî'nin Bağdat defterdarlığına tayin edilen görevlilerle ilgili düşürdüğü bu tarihlerden ilki Gelibolulu Âlî içindir. Rûhî ile Gelibolulu Âlî'nin Bağdat'ta tanıştıkları bilinmektedir. Gelibolulu Âlî, Rûhî'nin değer verdiği isimlerden biridir. Âlî'nin Rûhî üzerinde kuvvetli tesirleri olduğunu, Rûhî'nin gazel kaside gibi farklı türlerde yazdığı şiirlerinden de anlamak mümkündür[136]. Rûhî, Âlî'nin defterdar oluşuna Der Şân-ı Ali Efendi Mahalli Ki Defterdâr-ı Mâliye-i Bağdad Bud başlıklı, on yedi beyitlik manzume ile tarih düşürmüştür. Bu manzumesinin tarih beyti şudur:

Hem baña müjde vü hem ḳaṣd idüp aña târîḫ

Mülhem-i ġayb didi geldi yeñi defterdâr (Ak, 2001: 227) H. 993/ M. 1585

[Aynı zamanda bana müjde olan (bu olaya) tarih (düşürmeye) niyet edip; gaipten gelen bir ilhamla yeni defterdar geldi, dedim.]

Rûhî, Gelibolulu Âlî'den başka Muallimzâde, Halil Muhammed, İbrahim Efendi ve Ahmed Efendi'nin de defterdar olarak görevlendirilmelerine tarih düşürmüştür. Muallimzâde'nin defterdar oluşu için yazdığı manzumede şair, Bağdat defterdarlığının neden boş kaldığını, bu makama irfan ehli bir kişinin neden gelmediğini merak ettiğini söyler. Böyle düşünüp dururken Muallimzâde'nin defterdarlığa gelişiyle çok mutlu olduğunu belirtir. Manzumenin tarih beyti şöyledir:

Virüp hem müjde Rûḥî ḫasteye hem ḳaṣd idüp târîḫ

Didi geldi Muʿallim-zâde olduḳ maḳdeminden şâd (Ak, 2001: 269) H. 997/ M. 1588-1589

[136] Daha fazla bilgi için bkz. Aksoyak, İ. H. (2005). "Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Bagdatlı Rûhî'ye Etkisi". *Bilig*, S. 33, ss. 137-147.

[Hem hasta Rûhî'ye müjde (olsun diye) hem de tarih (düşürmeye) niyet edip; Muallimzade'nin gelişiyle mutlu olduk, dedi.]

Yine Halil Muhammed Efendi'nin tayinine tarih düşüren Rûhî, Bağdat'ın şerefli defterdarının geldiğini, kendisine de onun vasıflarını az ya da çok anlatmak düştüğünü ifade ederek şu tarihi düşürür:

Ḳıldı Rûḥî şevḳile târîḫ-i teşrifin raḳam

Müjde ey erbâb-ı dîvân geldi bir ḳadr-ı celil (Ak, 2001: 270) H. 1004/ M. 1595-1596

[Rûhî sevinçle gelişinin tarihini yazdı: Ey divan erbabı, müjde! Büyük kudretli (bir kişi) geldi.]

İbrahim Efendi'nin defterdar oluşu için kaleme aldığı manzumede de Rûhî, defterdarın gelişiyle Irak ülkesinin yani Bağdat'ın şeref bulduğunu söylemiş ve bu tayine şu beyitle tarih düşürmüştür:

Dâḫil olduḳda Irâḳa izzet ü iḳbâlile

Oldı târîḫ-i ḳudûmı geldi defterdârımuz (Ak, 2001: 279) H. 995/ M. 1586-1587

[Irak'a (Bağdat'a) gelince şeref ve mutlulukla gelişinin tarihi 'defterdarımız geldi' oldu.]

Şairin Bağdat defterdarları için düşürdüğü tarihlerden bir diğeri Ahmed Efendi içindir. Onun kâmil bir vali olduğunu vurguladığı manzumesinin tarih beyti şöyledir:

Olsa ger târîḫ-i teşrifi bu mıṣrâʿ yaraşur

Geldi bir kâmil ḳudûmı virdi dünyaya ṣafâ (Ak, 2001: 283) H. 997/ M. 1588-1589

[Gelişinin tarihi olacaksa bu mısra ona layıktır: Kâmil (bir valinin) gelişi dünyaya neşe verdi.]

Bağdat'la ilgili tarihleri göz önüne alındığında şairin defterdarlar için düşürdüğü tarihlerin azımsanmayacak sayıda olduğu görülür. Şehrin validen sonra önemli görevlilerinden biri de defterdardır. Rûhî'nin düşürdüğü tarihler de bunun kanıtı niteliğindedir. Manzumelerde defterdarların gelişiyle Bağdat'ın şeref bulduğundan; lütuf ve kerem sahibi, yetenekli defterdarların şairi ve Bağdat halkını sevindirdiğinden bahsedilmiştir. Bunun dışında Bağdat'la ilgili başka bilgilere yer verilmemiş, bahsi geçen kişilerin methiyeleri yapılmıştır.

1.3. Kadı ve Beyler

Rûhî, beylerbeyi ve defterdarlardan başka Bağdat kadısı olan Mehmed Efendi için de tarih düşürmüştür. Târîḫ-i Ḳudûm-i Meḥammed Efendi Ki Ḳâḍî-i Vilâyet-i Baġdad Şude Bud başlıklı üç beyitlik manzumenin tarih beyti şöyledir:

Didi Rûḥî ṣafâ-yı ḳalbile teşrifine târîḫ

Mevâlîden ʿIrâḳa geldi luṭfile bir ehl-i cûd (Ak, 2001: 284) H. 994/ M. 1586

[Rûhî, gönül hoşluğuyla teşrifine tarih söyledi: Mevâlî'den cömert bir kişi lütufla Irak'a (Bağdat'a) geldi.]

Şair, Bağdat âyanından Hoca Ali-zâde Fethi Bey ve Hoca-zâde Muhammed Çelebi adında iki zatın bey olmalarına tarih düşürmüştür. Bu tarihlerden Hoca Ali-zâde Fethi Bey için kaleme alınan manzume 'el virdi' rediflidir. Şiirde beyliğin elde edilmesinde talihin yardımına vurgu vardır. 'felek yâr oldu', 'talih yüz gösterdi', 'devlet el verdi' gibi ifadelerden bunu anlamak mümkünüdür. Düşürülen tarih beyti şöyledir:

Bu iḳbâli görüp yüz şevḳile Rûḥî didi târîḫ

Biḥamdillah gül gibi beg oldun devlet el virdi (Ak, 2001: 278) H. 997/ M. 1588-1589

[Bu mutluluğu görüp büyük istekle Rûhî tarihi söyledi: Allah'a şükürler olsun talihin yardımıyla gül gibi bey oldun.]

Rûhî, Hoca-zâde Muhammed Çelebi'nin bey oluşu için de beş beyitlik bir manzume ile tarih düşürmüştür. Bu manzumesinin tarih beyti şöyledir:

Didi Rûḥî ṣafâ-yı ḳalbile iḳbâlüñe târîḫ

Liva-yı himmetüñ ṣalṣun cihana gün gibi saye (Ak, 2001: 279) H. 1000/ M. 1591-1592

[Rûhî, gönül hoşluğuyla mutluluğuna tarih söyledi: İhsanının sancağı dünyaya güneş gibi gölge salsın.]

2. Vefatlara Düşürülen Tarihler

Tarih düşürme geleneği içinde şairlerin çok farklı konulara tarih düşürdüğü görülür. Mansıb ve tayinler, fetihler, doğumlar, düğünler gibi konuların yanında ölümler için de tarihler düşürülmüştür. İsmail Yakıt (2017: 114), ölümler için düşürülen tarihleri kendi eceliyle vefat edenler, şehit olanlar, katledilenler ve intihar edenler olarak dört başlık altında incelemiştir.

Rûhî'nin tarih manzumelerinden on dördü vefatlar için düşürülmüştür. Bu on dört manzumenin üç tanesi de Bağdat'ta ikamet eden şahıslar hakkındadır. Rûhî, Bağdat defterdarı olarak H. 981-985/ M. 1574-1578 yılları arasında görev yapan (Gülcü, 1999:92) Hasan Efendi'nin vefatı üzerine beş beyitlik bir manzume kaleme almış ve onun ölüm tarihini şu tarih beytiyle belgelemiştir:

Rûḥî duʿâyile didi târîḫ-i mevtini

Dâyim Ḥasan Efendiye cennet maḳâm ola (Ak, 2001: 274) H. 998/ M. 1589-1590

[Rûhî dua ile ölüm tarihini söyledi: Hasan Efendi'nin makamı cennet olsun.]

Tarih manzumeleri arasında bulunan Târîḫ-i Vefât-ı Ciger-kûşe-i Elvendzâde Ḥaydar Beg ki Nâmeş Ruḳiyye ve Târîḫ-i Vefât-ı Hümâ Ḫâtun ki Zevce-i Muḳâbele-i Meḥammed Çelebi Bud başlıklı iki manzumenin de yine Bağdat eşrafından iki zatın kızı ve eşinin vefatı üzerine kaleme alınmış olduğunu görmekteyiz. Bu manzumelerden ilki Elvendzade Haydar Bey'in kızı Rukiyye Hanım'ın vefatına tarihtir. Şiirin Elvendzade Haydar Bey'in ağzından yazılması dikkat çekicidir. Hâsıl-ı ömrüm, ciğer-kûşem, yâr-ı canım, nakd-i ömrüm gibi tamlamalarla Haydar Bey'in kızına olan sevgisi ve vefatına duyduğu keder yansıtılmıştır. Manzumenin tarih beyti şöyledir:

Ṣorsalar târîḫ-i mevtin oḳuram bu mıṣraʿı

Çekdi naḳd-i ömrümi devran elümden aldı hây (Ak, 2001: 275) H. 998/ M. 1589-1590

[Ölüm tarihini sorsalar bu mısraı okurum: Ah! Felek ömür sermayemi çekti, elimden aldı.]

İkinci manzume ise Mehmed Çelebi'nin eşi Hüma Hatun'un vefatı için tarih düşürülmüştür. Manzumede Hüma Hatun'un ismi dolayısıyla ilgi kurularak himmet kanatlarını açıp bu gam dolu dünyadan uçtuğu söylenmiştir. Üç beyitlik bu manzumenin tarih beyti şöyledir:

Cihandan riḥlet itdükde didi târîḫini Rûḥî

İrem gülzârına ḳondı Hümâ uçdı bu âlemden (Ak, 2001: 275) H. 1002/ M. 1593-1594

[Dünyadan göç ettiğinde Rûhî (ölüm) tarihini söyledi: Hüma bu âlemden uçtu, İrem bahçesine kondu.]

3. Sünnet ve Evlilik Törenleri Dolayısıyla Düşürülen Tarihler

Bağdatlı Rûhî'nin tarih manzumeleri arasında Bağdat'ın ileri gelenlerinin sünnet düğünleri ve evlilik merasimleri sebebiyle düşürdüğü beş tarihi vardır. Cigalazade Yusuf Sinan Paşa'nın oğlu Mahmud Bey için tertip ettiği sünnet düğünü bunlardan biridir. Şair, Sinan Paşa'nın bahar aylarında düzenlediği bu düğünün padişahlara yakışır bir şekilde olduğunu söyler ve düğüne şu beyitle tarih düşürür:

Rûḥî ṣafâ-yı ḳalbile târîḫini didi

Oldı bu sûr âleme hep mûcib-i sürûr (Ak, 2001: 236) H. 995/ M. 1586-1587

[Rûhî, gönül hoşluğuyla tarihini söyledi: Bu düğün bütün âleme neşe kaynağı oldu.]

Rûhî'nin sûr vesilesiyle söylediği tarihlerden diğerleri Bağdat'ın ileri gelenlerinin evlilik törenleri içindir. Hükmi Efendi'nin evliliğine manzumenin şu beytiyle tarih düşürmüştür:

Yüz şevḳ ile ḳaṣd idüp bu ʿaḳde târîḫ

Hâtıf didi aḳterân-ı saʿdeyn oldı (Ak, 2001: 280) H. 997/ M. 1588-1589

[Hatif büyük bir şevkle bu evliliğe tarih (düşürmeye) niyet edip 'İki uğurlular[137] birleşti' dedi.]

Rûhî, Kethüda Hasan Bey'in evliliği üzerine kaleme aldığı 'gül gibi' redifli manzumesiyle tarih düşürmüştür. Bu beş beyitlik manzumede şair, düğünün gül mevsiminde tertip edildiğinden bahisle bahar mevsimine de işaret etmiştir. Manzumenin tarih beyti şöyledir:

Söyledi Rûḥî hemân şevḳile târîḫini

Virdi bu ʿaḳd-i Ḥasan dehre ṣafâ gül gibi (Ak, 2001: 281) H. 997/ M. 1588-1589

[Rûhî şevkle hemen tarihini söyledi: Hasan'ın evliliği dünyaya gül gibi mutluluk verdi.]

Ruhi'nin yine Bağdat ayanından bulunan Kadri Çelebi ve Osman Çelebi'nin evlilikleri üzerine kaleme alınan iki manzumesi daha vardır. Bu manzumelerden ilki Kadri Çelebi'nin nikâhı için düşürülen tarihi içermektedir ve tarih beyti şöyledir:

Olduḳda dâḫil ḥacle-i şerʿe didüm târîḫini

Burç-ı ṣafâya ṭâyir-i iḳbâl ḳondı gül gibi (Ak, 2001: 282) H. 997/ M. 1588-1589

[Şeriatın gelin odasına girince tarihini söyledim: İkbal kuşu mutluluk burcuna gül gibi kondu.]

Diğer manzume ise Osman Çelebi'nin nikâhı vesilesiyle söylenmiştir ve tarih beyti şöyledir:

Düşdi bu mıṣrâʿ nâgâh târîḫ

Kân deldi alup bir dürr-i yekta (Ak, 2001: 282) H. 1001/ M. 1592-1593

[Bu mısra ansızın tarih düştü: Madeni delerek eşsiz bir inci aldı.]

4. Yapıların İnşa ve Tamirleri İçin Düşürülen Tarihler

Şairler köprü, çeşme, hamam, cami, medrese, külliye ve saray gibi toplum hayatında önemli yeri olan binaların yapım tarihlerine tarih düşürmeyi ihmal etmemişlerdir. Bağdatlı Ruhi'nin de çeşitli görevler, düğünler ve vefatlar için düşürdüğü tarihlerin yanı sıra Bağdat'ta bulunan yapılar için de manzumeler yazarak tarihler düşürdüğünü görmekteyiz. Bu manzumelerde yapıların inşa ve tecdidleri için düşürülen tarihlerin çoğunluktadır. Bu manzumelerde Bağdat'ta bulunan bazı binaların inşa tarihlerini ve kötü durumda olan bazı yapıların da tecdid tarihlerini görmek mümkündür.

4.1. İnşa

560-561/ 1165-66 tarihinde vefat eden Abdülkadir Geylâni Hazretleri'nin türbesi Bağdat'tadır. Türbe, Kanûnî Sultan Süleyman'ın emriyle 1534'te yenilenerek yanı başına bir cami, etrafına da imaret, medrese ve tekke hücreleri yaptırılmıştır (Uluçam, 1988: 239). Kanuni ile birlikte Irakeyn Seferine katılmış olan Mimar Sinan tarafından külliyenin planları hazırlanarak inşaatına başlanılmıştır (Gülcü, 1999: 173). Külliye içinde yer alan cami ve çeşme inşaatına ne zaman başlandığı, yapıların kimin döneminde inşa edildiğiyle ilgili bilgilere rastlanmamıştır. Rûhî'nin tarih manzumesinden öğrendiğimiz kadarıyla bu külliyede yer alan cami ve çeşmeyi Bağdat valiliği sırasında Cigalazade Yusuf Sinan Paşa inşa ettirmiştir. Bu bilgi yedi beyitlik manzumenin ilk mısraı ile haber verilir:

Ḥâmi-i dâru'selâm ṣadr-ı mükerrem Sinân

[Cennet'in (Bağdat'ın) koruyucusu, saygıdeğer vezir Sinan]

[137] Kırân-ı sa'deyn: Kıran, iki gezegenin bir burçta birleşmesidir (Aksoy, 2019:2269). Kırân-ı sa'deyn ise Zühre (Venüs) ve Müşteri (Jüpiter) gezegenlerinin belli bir dönemde aynı burçta bir araya gelmesi olayıdır. Uğurlu sayılmıştır.

Şiirin ilk iki beytinde Sinan Paşa'nın övgüsü yapılmıştır. Devamında, din erbaplarının namazlarını kılmaları için şeyh hazretlerinin yanında bir cami yapıldığı söylenmiştir. Türbenin o temiz bahçesinde inşa edilen çeşmeden içenlerin kederlerinden kurtulacağı belirtilmiştir. Rûhî, inşası aynı tarihte tamamlanan bu cami ve çeşme için manzumesinin sonunda şu beyitle tarih düşürmüştür:

Ḳaṣd-ı ṣevâb eyleyüp söyledi târîḫini

Câmiʿ-i ehl-i duʿâ çeşme-i âb-ı ḥayât (Ak, 2001: 235) H. 995/ M. 1586-1587

[(Rûhî) Sevap (kazanma) niyetiyle tarihini söyledi: Dua ehlinin camii, ab-ı hayat çeşmesi.]

Şair, Bağdat valisi Süleyman Paşa'nın Bağdat'ta inşa ettirdiği kasır için beş beyitlik bir şiir kaleme almıştır. Rûhî, manzumenin genelinde doğrudan saraya hitap etmiştir. İlk beyitte 'Ey ferahlık veren saray! Bu hoşluk ve güzelliğinin sebebi nedir?' diye soran şair bunun sebebini, Darüsselâm'ın hâkimi yani Bağdat valisi Süleyman Paşa'nın cilve yeri olmasına bağlamıştır. Manzumesinin tarih beyti şöyledir:

Seni seyr eyleyüp Rûḥî didi şevḳile târîḫuñ

Ne zîbâ ḳaṣrsın güya Süleymân cilve-gâhısın (Ak, 2001: 245) H. 993/ M. 1585

[Rûhî, seni seyreyleyerek şevkle tarihini söyledi: Nasıl süslü, güzel bir saraysın! Sanki Süleyman'ın cilve yerisin.]

Rûhî'nin yapılar için düşürdüğü tarihlerden biri de bir işret-hane için kaleme alınan on beyitlik bir manzumedir. Bağdat'ın ileri gelenlerinden İsmail Çelebi adında birinin meyhane açmasına tarih düşüren şair, bu meyhanenin gönül ehli kişilerin yeri olduğunu belirtir (Buyruk, 2015: 227):

Söyledi Rûḥî bu zîbâ meskenüñ târîḫini

Oldı bu dilkeş nişîmen cilve-gâh-ı ehl-i dil (Ak, 2001: 276) H. 1008/ M. 1599-1600

[Rûhî bu süslü, güzel yerin tarihini söyledi: Bu gönül çekici yer, gönül ehli kişilerin mekânı oldu.]

Şair manzumenin ilk beyitlerinde söz konusu mekânı övmüş, devamında sahibinin burada çok mesai harcadığını ve bunca zahmet çektikten sonra ancak bu sayede namını yücelttiğini belirtmiştir. Rûhî'nin inşa faaliyetleri dolayısıyla söylediği tarihlerde genel olarak yapıların birden fazla beyitle methedildiği ve sahiplerinin de zikredildiği görülür.

4.2. Tamir

Osmanlı Devleti'nde imar faaliyetlerine çok ehemmiyet verilmiştir. Özellikle fethedilen yeni yerleşimlerde imar işleri öncelikli olmuştur. Yeni yapıların bina edilmesi kadar, harap durumdaki mevcut yapıların da onarımına özen gösterilmiştir. Bu imar ve yenileme faaliyetlerine şairlerce tarihler düşürülmüştür. Bu nedenle Bağdat'ta bulunan Rûhî'nin çeşitli binaların yapımları yanında, bazı binaların tamirleri sebebiyle de tarih düşürdüğü görülür. Bağdat valisi Sinan Paşa'nın Bağdat'ta kötü bir durumda olan köprüyü yeniletmesine Rûhî iki farklı manzume ile tarih düşürmüştür. Bu tarihlerden ilkinde Rûhî, Sinan Paşa'nın Bağdat'a geldiğinde harap haldeki köprüyü görüp tamirini emrettiğini söyler. Paşa, bu yıkık kapı ve duvarları yıktırıp köprüyü tümüyle yeniletmiştir. Rûhî'nin yazdığı manzumesinin tarih beyti şöyledir:

Didi bu mıṣrâʿı tecdîdine Rûḥî târîḫ

Âṣaf-mesned-i devlet ḳodı bu bâbda nâm (Ak, 2001: 286) H. 998/ M. 1589-1590

[Rûhî bu mısraı, yenilenmesine tarih olarak söyledi: Devletin vezir rütbeli (görevlisi)bu alanda nam saldı.]

Köprünün yenilenmesi dolayısıyla düşürülen ve Târiḫ-i Diger Ez Hazret-i Sinân Pâşâ başlıklı ikinci bir manzume daha vardır. Şair bu manzumede adil vezir Sinan Paşa'nın Bağdat'a yönetici olduğunda

köhne ve harap haldeki yerleri yıktırıp baştanbaşa yenilettiğinden bahseder. Peşinden de söz konusu köprünün kapısının yenilenmesine tarih düşürür. Manzumenin tarih beyti şöyledir:

Bâb-ı cisri cümleden yapduḳda târîḫin didüm

Cisr babın ḥâliyâ ḳıldı Sinân Pâşâ cedîd (Ak, 2001: 287) H. 998/ M. 1589-1590

[Köprü binası tamamen yapıldığında tarihini söyledim: Köprünün binasını Sinan Paşa şimdi yeniledi.]

5. Fetih Sebebiyle Düşürülen Tarih

Bağdatlı Rûhî'nin fetih dolayısıyla düşürdüğü tarih, Bağdat beylerbeyi Cigalazade Yusuf Sinan Paşa'nın Belaver Kalesi'ni alması üzerinedir. Sinan Paşa, devşirme kökenli olup farklı görevlerde bulunmuş ve sadrazamlığa kadar yükselmiştir. H. 994-997/M. 1586-1589 yılları arasında Bağdat beylerbeyliği görevinde bulunmuştur.

Belaver Kalesi'nin fethine tarih düşürdüğü manzumede şair, kendisinin de bu fetihte yer almış olduğu bilgisini 'biz feth idüp alduk' ifadesiyle hissettirmektedir. Ayrıca bu fethe Sinan Paşa'nın istediği üzerine tarih düşürdüğünü de son beytinde belirtmiştir:

O serdâr-ı dilâver isteyince fetḥine târîḫ

Didüm yümn-i ḳudûmüñle Belâver Ḳal'asın alduḳ (Ak, 2001: 285) H. 1005/ M. 1596-1597

[O cesur başkomutan fetih için tarih isteyince 'Uğurlu gelişinle Belâver Kalesi'ni aldık.' dedim.]

6. Çeşitli Hediyeler Dolayısıyla Düşürülen Tarihler

Rûhî'nin renkli tarihleri arasında hediyeler için düşülen tarihler de ilgi çekicidir. Manzumelerinden tespit ettiğimiz iki tarih Bağdat beylerbeylerinden Yusuf Sinan Paşa ve Özdemiroğlu Osman Paşa'ya gönderilen hediyeler için düşürülmüştür. Osmanlı Devleti'nde fetihlerde görev alan veya farklı başarılarıyla padişahın ya da üst makamların takdirlerini kazanan görevliler, çeşitli hediyelerle ödüllendirilmişlerdir.

Şairin hediyelere düşürdüğü tarihlerden ilki Yusuf Sinan Paşa içindir. Cigalazade Sinan Paşa bir süre Bağdat valiliği görevinde bulunmuş ve padişah III. Mehmed'in sadrazamı olmuştur. Sinan Paşa'nın H. 996/ M. 1988 Nihâvend'i fethi üzerine kendisine padişah tarafından kılıç ve kaftan hediye edilmiştir. Şair, manzumede bu olayı baştan sona adeta hikâye etmiştir: Lütuf ve kerem sahibi şerefli Sinan Paşa, Nihavend ülkesini fethetmiş, Hemedan hanını da esir etmiştir. Bu kahramanlık padişaha arz edilince padişah mutlu olmuş ve paşaya pek çok lütuf ve ihsanda bulunmuştur. Bunlara ilave olarak kılıç ile kaftan göndermiştir. Rûhî'nin bu manzumesinde düşürdüğü tarih beyti şöyledir:

Şâd olup Rûḥî didi târîḫin

Geldi iḳbâl ile ḳılıc ḳaftân (Ak, 2001: 244) H. 997/ M. 1588-1589

[Rûhî mutlu olup tarihini söyledi: Saadetle kılıç ve kaftan geldi.]

Hediye dolayısıyla düşürülen tarihlerden bir diğeri ise Bağdat valisi Süleyman Paşa'nın, Tebriz fethine giden sadrazam Özdemiroğlu Osman Paşa'ya gönderdiği çadır üzerinedir. Şair, çadır için on iki beyitlik bir manzume kaleme almış ve çadırı uzunca methetmiştir. Onu seyredenlerin Rûhî gibi gamla, kederle dolu olsalar dahi mutlu olacaklarını söylemiştir. Manzumenin tarih beyti şöyledir:

Saña târîḫ ḳaṣd idüp yaraşur

Söylesem ḫayme-i sipihr-âyîn (Ak, 2001: 246) H. 993/M. 1585

[Senin için tarih düşürmeye niyet edip 'Gökyüzü gösterişli çadır' desem yakışır.]

Sonuç

Bağdatlı Rûhî'nin tarih manzumelerinin Bağdat'la ilişkisi yönünden değerlendirildiği bu çalışmada müverrihin yazmış olduğu doksan dört tarih manzumesinden otuz dördünün Bağdat'la ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan on manzumenin Bağdat'a atanan beylerbeylerinin, beşinin de defterdarların göreve başlama tarihlerine düşürüldüğü görülmüştür. Ayrıca bir Bağdat kadısı için ve Bağdatlı iki zatın bey oluşları için de tarih düşürülmüştür. Bunların yanında vefatlar için düşürülen üç, düğünler için düşürülen beş, yapıların inşa ve tamirleri için düşürülen beş, hediyeler için düşürülen iki ve fetih için düşürülen bir tarih manzumesinin Bağdat'la ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Rûhî'nin düşürdüğü bu otuz dört tarih manzumesinde Bağdat; Irak, mülk-i Irak, Bağdat, dârü's-selâm ve burc-ı evliyâ gibi isimlerle anılmış ve methedilmiştir. Bunun dışında Bağdat'a ait diğer özelliklere çok fazla yer verilmediği görülmüştür. Manzumelerde çoğunlukla söz konusu kişi, olay ya da yapının methi yapılmıştır.

Manzumelerde en çok geçen isim Cigalazade Yusuf Sinan Paşa'dır. Rûhî, Sinan Paşa'nın beylerbeyi oluşuna kaside nazım şekliyle uzun bir tarih kaleme almıştır. İlaveten, Sinan Paşa'nın oğluna düzenlediği sünnet düğünü için ve Abdülkadir Geylâni Hazretleri'nin türbesi yanına inşa ettirdiği cami ve çeşme için de tarihler düşmüştür. Sinan Paşa'nın Nihavend şehrini fethi üzerine padişah tarafından hediye edilen kılıç ve kaftan ile Belaver Kalesi'ni fethi de Rûhî'nin tarihlerine konu olmuştur.

Rûhî'nin Bağdat'la ilgili tarihlerinin H. 993-1008/ M. 1585-1600 yılları arasındaki dönemi kapsadığı görülmüştür. Şair, çeşitli sosyal olaylara tarih düşürerek, âdeta dönemin Bağdat'ına bir ayna tutmuş gibidir. Bağdat'ın yöneticilerinden düğün törenlerine, köprülerinden binalarına kadar farklı konularda kaleme alınmış bu şiirler Rûhî'nin tarihe düştüğü manzum kayıtlardır.

KAYNAKÇA

Abdülazîz ed-Dûrî (1991). "Bağdat (I. Genel Bakış)", TDVİA, Cilt 4, 425-433. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ak, C. (2001). Bağdatlı Rûhî Dîvânı Karşılaştırmalı Metin (I-II). Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.

Ak, C. (2008). "Rûhî-yi Bağdâdî", TDVİA, Cilt 35, 205-206. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Aksoy, C. (2019). "Ahkâm-ı Nücûm Üzerine Bir Eser: Tercüme-i Ahkâm-i Nücûm", International Social Sciences Studies Journal, 5(34):2261-2273.

Batur, A. (2010). "Sürûrî, Seyyid Osman", TDVİA, Cilt 38, 172-173. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Buyruk, İ.E. (2015). Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Sosyal Hayat, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Genç, İ. (2018). Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye (İnceleme- Metin), https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-206275/tezkire-i-suara-yi-mevleviyye.html, (Erişim: 04.11.2019).

Gülcü, E. (1999). Osmanlı İdaresinde Bağdat (1534-1623), Yayımlanmamış Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Halaçoğlu, Y. (1991). "Bağdat (II. Osmanlı Dönemi)", TDVİA, Cilt 4, 433-437. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

İpşirli, M. (1992). "Beylerbeyi", TDVİA, Cilt 6, 69-74. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Karabey, T. (2011). "Tarih Düşürme", TDVİA, Cilt 40, 80-82. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Karabey, T. (2015). Türk Edebiyatında Tarih Düşürme. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Kütükoğlu, M.S. (1994). "Defterdar", TDVİA, Cilt 9, 94-96. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Öztoprak, N. (2007). "Şair Rûhî'nin Gözüyle Bağdat", Türk Edebiyatı, S.402, 22-26.

Pala, İ. (2007). Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü. İstanbul: Kapı Yayınları.

Solmaz, S. (2018). Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâ'sı, https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-201251/ahdi-gulsen-i-suara.html, (Erişim: 23.09.2019).

Uluçam, A. (1988). "Abdülkâdir-i Geylânî Külliyesi", TDVİA, Cilt 1, 239-240. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Uzun, M. (1994). "Ebced", TDVİA, Cilt 10, 68-70. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yakıt, İ. (2017). Türk- İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİM BİLİŞİM AĞI (EBA) İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Sevil BÜYÜKALAN FİLİZ
Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı,
sevilb@gazi.edu.tr
Ekin Devrim AÇIKGÖZ
Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı,
ekindacikgoz@gmail.com

Özet
Millî Eğitim Bakanlığı, öğretimde teknoloji kullanımını artırmak amacıyla 2012 yılında Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi'ni (FATİH) başlatmıştır. Proje kapsamında, her sınıf düzeyinde, bütün derslerin içeriklerini öğretmen ve öğrencilerin hizmetine sunmak için Eğitim Bilişim Ağı (EBA) kurulmuştur. EBA, öğretim sürecinde yer alan bireylerin hizmetine sunulmuş çevrim içi bir sosyal eğitim ağıdır. Bu ağ, zaman ve mekândan bağımsız olarak her zaman ve her yerde kullanılabilir.
EBA'nın amacı, "bilgi teknolojileri aracılığıyla etkili materyal kullanımını destekleyip teknolojinin eğitime entegrasyonunu sağlamaktır." EBA, amaç ve pratiklerine bakıldığında öğrenci merkezli bir ağdır. Bu ağ ile daha etkili bir öğretim, derslerin ilgi çekici hâle getirilmesi ve daha fazla öğrenciye ulaşabilmek hedeflenmektedir. Ayrıca EBA ile öğretmenlerin ortak bir paydada buluşması ve eğitime yön vermeleri istenmektedir.
Bu çalışma ile Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin EBA ile ilgili görüşlerinin belirlenmesi, EBA kullanımı ile cinsiyet, yaş, hizmet yılı, mezun olunan fakülte, lisansüstü eğitim ve okul türü arasındaki ilişkiyi belirlemek ve sistemde yapılabilecek iyileştirmeler konusunda Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin önerilerine dikkat çekmek amaçlanmıştır. Araştırma örneklemini, Ordu ilinde görev yapan 115 Türk dili ve edebiyatı öğretmeni oluşturmuştur. Uygulanan anket formundan elde edilen verilerin analizinde aritmetik ortalama, bağımsız t-testi, varyans analizi, Tukey testi kullanılmıştır.
Çalışma sonucunda, Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin EBA kullanımı ile okul türü arasında; EBA kullanmama ile yaş, hizmet yılı ve okul türü arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur. Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin video, doküman, görsel ve E-kurs modüllerini diğer modüllerden daha fazla kullandığı görülmüştür.
Anahtar Kelimeler: Eğitim, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi, EBA.
Abstract
In 2012, the Ministry of National Education launched the Movement for Increasing Opportunities and Technology Improvement (FATİH) in order to increase the use of technology in education. Within the scope of the project, the Education Information Network (EBA) was established to provide the contents of all courses for teachers and students at each grade level. EBA is an online social education network that is available to individuals involved in the teaching process. This network; it can be used anytime and anywhere, regardless of time and place.
The aim of the EBA is "to promote the integration of technology into education through the use of effective materials through information technologies." EBA is a student-centered network in view of its goals and practices. With this network, it is aimed to achieve a more effective education, to make the lessons attractive and to reach more students. In addition, EBA and teachers are required to meet at a common denominator and to direct education.

The aim of this study is to determine the opinions of Turkish language and literature teachers about EBA, to determine the relationship between EBA usage and teachers' gender, age, year of service, faculty, graduate education and school type and to draw attention to the suggestions of Turkish language and literature teachers about the improvements that can be made in the system. purpose. The sample of the study consisted of 115 Turkish language and literature teachers working in Ordu. The arithmetic mean, independent t-test, variance analysis and Tukey test were used in the analysis of the data obtained from the questionnaire applied.
As a result of this study, Turkish language and literature teachers' use of EBA between school type; The relationship between non-EBA use and age, year of service, and type of school was found to be significant. It has been seen that Turkish language and literature teachers use video, document, visual and E-course modules more than other modules.
Keywords: Education, Teaching Turkish Language and Literature, EBA.

Giriş

Her mesleğin hedefe ulaşmak için kullandığı bazı araçlar vardır. Türk dili ve edebiyatı öğretmeninin en temel aracı dildir. Öğretim amacıyla kurulan iletişimde dil kanal görevindedir. Öğretim sürecinde kaynak durumunda olan öğretmen; öğretimi tasarımını yaparken ders kazanımlarını, ortamı ve öğrenci özelliklerini dikkate almalıdır. Öğretim tasarımında öncelikle dikkat edilmesi gereken unsur alıcı durumundaki öğrencidir. Ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrenciler, 2000 ve sonrası doğumludur. Bu dönemde doğan çocuklar "Z kuşağı"nda yer almaktadır. Bu kuşağı diğer kuşaklardan ayıran en belirgin özellik, teknolojiyi çok iyi kullanmalarıdır. Bilgisayarı kitap okumaya, cep telefonu ile uğraşmayı gezmeye tercih ederler (Taş, Demirdöğmez ve Küçükoğlu 2017: 1033). Bu özellikler diğer kuşaklar tarafından olumsuz olarak algılansa da bu düşüncenin aksine Z kuşağı kendisini en çok geliştiren kuşaktır. Onların teknolojiye olan yatkınlıkları bilgiye daha kolay ulaşmalarını sağlamaktadır. Bu sebeple öğretmenin teknoloji ile öğrenci arasında dengeleri kurarak bir köprü görevi yapması gerekir.

Bilginin beyne girişi dil ile olmaktadır. Ancak beynin bilgiyi kısa sürede edinmesi ve bunları uzun süre saklayabilmesi için dil tek başına yeterli değildir. Etkili bir öğretim için süreçte öğrenci aktif hâle getirilmeli ve öğretim görsel-işitsel materyallerle desteklenmelidir. Çünkü düz anlatım yönteminin öğrencileri ezber yapmaya yönlendirmesi ve öğrenciyi pasif duruma geçirmesi bakımından büyük dezavantajları vardır (Çetin 2015: 83).

Öğretimin kalıcılığı ve öğretim materyalleri ile duyular arasında sıkı bir bağ vardır. "Cobun'a göre (Akt. Çilenti 1988: 35-36) öğrenilenlerin; %83'ünü görme, %11'ini işitme, %3,5'ini koklama, %1,5'ini dokunma, %1'ini tatma duyularıyla edindikleri yaşantılar yoluyla öğrenmektedir." Ayrıca insanlar; okuduklarının %10'unu, işittiklerinin %20'sini, gördüklerinin %30'unu, hem görüp hem işittiklerinin %50'sini, söylediklerinin %70'ini, yapıp söylediklerinin ise %90'ını hatırlamaktadırlar. Bu durum, öğretimde özellikle görsel ve işitsel materyal kullanımının önemini artırmaktadır.

Gelişen teknoloji, öğretim ortamlarını dış dünyadan daha az ilgi çekici hâle getirmiştir (Şimşek 2002: 12). Aynı zamanda öğrenci sayısındaki artış ile ortaya çıkan kalabalık ve değişik nitelikteki sınıflar, öğretmenin öğrencilere ulaşmasını daha da güçleştirmiştir (Fowlkes 1979: 2). Kullanılacak dikkat çekici bir materyal, öğrencilerin ilgisini artıracak ve etkili bir öğrenme için gerekli ortamı sağlayacaktır. Motive edilen öğrenciler, daha uzun süre öğretimde aktif hâle gelecektir. Bununla beraber öğrencilerin ders başarısı ve bilginin kalıcılığı artacaktır.

Millî Eğitim Bakanlığı, öğretimde teknoloji kullanımını artırmak amacıyla 2012 yılında Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi'ni (FATİH) başlatmıştır. Proje kapsamında her sınıf düzeyinde, bütün derslerin içeriklerini öğretmen ve öğrencilerin hizmetine sunmak için Eğitim Bilişim Ağı (EBA) kurulmuştur. EBA, öğretim sürecinde yer alan bireylerin hizmetine sunulmuş çevrim içi bir sosyal eğitim ağıdır. Bu ağ; zaman ve mekândan bağımsız olarak her zaman ve her yerde kullanılabilir. Böylece öğretim sürekli hâle gelir. EBA'nın amacı, "bilgi teknolojileri aracılığıyla etkili materyal kullanımını destekleyip

teknolojinin eğitime entegrasyonunu sağlamaktır." (EBA 2019). Amaç ve pratikleri göz önünde bulundurulduğunda öğrenci merkezli bir ağ olmasının yanı sıra öğretmenlerin de aynı amaçlar doğrultusunda hareket etmelerini sağlayan bir platformdur. Bu ağ aracılığıyla öğretmenlerin ortak bir paydada buluşması ve eğitime yön vermeleri istenmektedir. Bu sebeple EBA'nın kullanımı konusunda öğretmenlerin fikir birliği içerisinde olması FATİH ve EBA'nın amaçlarına ulaşmada büyük önem taşır.

1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin EBA ile ilgili görüşleri ile cinsiyet, yaş, hizmet yılı, mezun olunan fakülte, lisansüstü eğitim ve görev yapılan okul türü arasındaki ilişkiyi ortaya koymak; öğretmenlerin EBA'yı kullanma ve kullanmama nedenlerini tespit etmek; öğretmenlerin EBA'yla ilgili düşüncelerini ve EBA'nın geliştirilmesi için önerilerini belirlemektir.

2. Yöntem

Araştırmada betimsel ve ilişkisel desen modelleri kullanılmıştır. Betimsel model, durumları tam ve dikkatli bir şekilde tanımladığı için sosyal bilimlerde sıkça kullanılır. Bu tür araştırmalarda, araştırmalarda olgunun çeşitli yönleri ve bunlar arasındaki ilişkiler detaylı bir şekilde incelenir. İlişkisel modelde ise araştırma yapılan konunun hangi tür farklılıklardan kaynaklandığı, nedensel karşılaştırmalarla tespit edilir (Büyüköztürk vd. 2014: 22-23).

3. Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Ordu ilinde görev yapan 419 Türk dili ve edebiyatı öğretmeni oluşturmuştur. Çalışma örneklemi ise seçkisiz olarak çalışmaya dâhil olan 115 Türk dili ve edebiyatı öğretmeninden oluşmuştur. Çalışma grubuna ait genel bilgiler şöyledir:

Tablo 1
Örnekleme Ait Bilgiler

Kişisel Bilgiler	**Nitelik**	**n**	**%**
Cinsiyet	Erkek	64	55,7
	Kadın	51	44,3
Yaş	26-30 yaş	10	8,7
	31-35 yaş	22	19,1
	36-40 yaş	21	18,3
	40 yaş ve üzeri	62	53,9
Hizmet Yılı	1-5 yıl	11	9,6
	6-10 yıl	22	19,1
	11-15 yıl	11	9,6
	16-20 yıl	27	23,5
	21 yıl ve üzeri	44	38,3
Fakülte	Eğitim	61	53,0
	Edebiyat	54	47,0
Lisansüstü Eğitim	Yok	81	70,4
	Yüksek Lisans	30	26,1
	Doktora	4	3,5
Görev Yapılan Okul Türü	Anadolu	50	43,5
	Meslek	32	27,8
	İmam-Hatip	23	20,0
	Fen	4	3,5
	Sosyal Bilimler	6	5,2

4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verilerinin toplanması için Türker ve Güven (2016) tarafından yapılan araştırmada kullanılan anket soru ve sonuçlarından yola çıkılarak oluşturulan anket formu kullanılmıştır.

Uzman görüşü ile son şekli verilen anket, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öğretmenlerin kişisel bilgileri ile ilgili maddeler bulunmaktadır. İkinci bölümde EBA kullanımıyla ilgili düşünceleri belirlemeye yönelik hazırlanan maddeler bulunmaktadır. Üçüncü bölümde öğretmenlerin EBA ile ilgili görüşlerine, EBA'da paylaşım yapıp yapmadığına ve paylaşım yapmadıysa bunun sebebine dair açık uçlu üç madde bulunmaktadır. Dördüncü bölümde ise öğretmenlerin EBA kullanma ve kullanmama sebeplerine ilişkin dörtlü likert türünde hazırlanmış 18 madde bulunmaktadır.

Anket formu ve sürecin yürütülebilmesi için Ordu İl Millî Eğitim Müdürlüğü Araştırma Değerlendirme Komisyonundan araştırma izni alınmıştır. Ordu'nun 12 farklı ilçesinde görev yapan 115 Türk dili ve edebiyatı öğretmeniyle 2018-2019 eğitim öğretim yılı Haziran dönemi mesleki çalışmalarında yüz yüze görüşülerek anket formları doldurulmuş ve EBA'ya ilişkin veriler elde edilmiştir. Öğretmenlerin EBA'da

paylaşım yapıp yapmadıkları ve EBA'nın geliştirilmesine yönelik önerileri isteğe bağlı olarak toplanmıştır. Çalışmaya katılan 65 öğretmen bu konuya görüş ve önerilerini bildirirken sadece 17 öğretmenin EBA'da paylaşımda bulunduğu görülmüştür.

Araştırmada toplanan verileri uygun istatistik yöntemleri kullanarak nesnel sonuçlar elde etme süreci, veri analizidir. Toplanan veriler SPSS programı ile analiz edilmiş ve verilerin analizinde; frekans yüzdesi, aritmetik ortalama, bağımsız t-testi, varyans analizi, Tukey testi kullanılmıştır.

5. Bulgular

Bu bölümde, araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizi ile ortaya çıkan bulgulara ve bunlarla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Anketin üçüncü bölümünde, öğretmenlere EBA'nın geliştirilmesine yönelik görüşlerini, EBA'da paylaşım yapıp yapmadığını ve paylaşım yapmadıysa bunun sebebini belirtmeleri için açık uçlu üç madde yöneltilmiştir. Öğretmenlerden sadece 17'sinin video, sunu, haber, doküman ve uygulama türünde paylaşım yaptığı görülmüştür.

EBA'nın geliştirmesine yönelik 65 öğretmen görüş bildirmiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- İçerik zenginleştirilmeli,
- Öğrencilere uygun içerikler geliştirilmeli,
- Bağlantı sorunları giderilmeli,
- EBA ile ilgilenen ekipler oluşturulmalı,
- Okul türlerine göre içerikler hazırlanmalı,
- EBA kullanımı kolaylaştırılmalı,
- Eğitim ve öğretim yılı başında EBA ile ilgili tanıtım çalışmaları yapılmalı,
- Görsel ve işitsel materyallerin sayısı artırılmalı,
- İçerikler müfredata uygun olarak sürekli sadeleştirilmeli ve yenilenmeli,
- Öğretmenlerle sürekli bilgi alışverişinde bulunulmalı,
- Her sınıf düzeyinde ve konuda içerik geliştirilmeli,
- Eğlenceli sorular ve etkinlikler hazırlanmalı,
- Konuyu özetleyen kavram haritaları hazırlanmalı,
- İçerik hazırlama eğitimleri verilmeli,
- Ders anlatım videoları konusunda markalaşmış kurumlardan destek alınmalı,
- Paylaşım ve sisteme giriş sayısına göre öğretmenler ödüllendirilmeli,
- Tablet-etkileşimli tahtalar birbirine uyumlu hâle getirilmeli,
- Paylaşımlarla ilgili öğretmenlere geri bildirimde bulunulmalı.

Görüş bildiren öğretmenlerden biri, EBA'ya yüklemek istediği bazı içeriklerin sistemde benzerleri olduğu gerekçesiyle reddedildiğini belirtmiştir. Oysa yüklenen içeriklerin özgün olduğu, sadece konu başlıklarının aynı olduğu ve sisteme yüklenmek istenen içeriklerin daha detaylı incelenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Öğretmenlerin karşılaştığı bir başka sorun ise materyallerin güvenirliği ve telifi ile ilgili olmuştur.

Araştırmanın alt amaçlarından biri, Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin EBA'yla ilgili görüş ve düşüncelerini belirlemektir. Bu amaca yönelik bulgulara ulaşmak için frekans yüzdesi kullanılmıştır.

Tablo 2
EBA'yla İlgili Düşünceler

	Hayır		Evet	
	n	**%**	**n**	**%**
EBA hakkında bilgi sahibi olduğunuzu düşünüyor musunuz?	5	4,3	110	95,7
EBA'da yer alan içerikleri derslerinizde kullanıyor musunuz?	23	20,0	92	80,0
EBA'da yer alan içerikleri yeterli görüyor musunuz?	83	72,2	32	27,8
EBA'daki içerikler öğrenci düzeyine uygun mu?	38	33,0	77	67,0
EBA'da bulunan materyal sayısının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?	87	75,7	28	24,3
EBA'nın kullanışlı olduğunu düşünüyor musunuz?	35	30,4	80	69,6
EBA'da yer alan uygulamaların öğrencilerin ders kazanımlarını edinmelerine katkı sağladığını düşünüyor musunuz?	30	26,1	85	73,9
EBA kullanımı konusunda öğretmenlere eğitim verilmesi gerektiğini düşünüyor musunuz?	44	38,3	71	61,7

Araştırmanın alt amaçlarından biri, Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin EBA'da hangi modüllerden yararlandığını belirlemektir.

Tablo 3
Yararlanılan Modüller

Modül	n	%
Video	84	73,0
Doküman	67	58,3
Görsel	56	48,7
E-Kurs	50	43,5
Kitap	32	27,8
Materyal	27	23,5
Ses	24	20,9
Uygulama	10	8,7
Dosya	9	7,8
Haber	7	6,1
Yarışma	6	5,2
Dergi	3	2,6
Uzaktan Eğitim	2	1,7
İnfografik	1	0,9
Dükkan	0	0

Araştırmada, Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin EBA kullanma ve kullanmama nedenleri belirlenmiştir. Bu bölümde katılımcıların tamamı likert olarak hazırlanan maddelere cevap vermiş, kendi kullanma ya da kullanmama nedenini belirten olmamıştır.

Tablo 4
EBA Kullanma Nedenleri

	Hiç		Bazen		Genellikle		Kesinlikle	
	n	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**
Görsel materyal olarak kullanıyorum.	10	8,7%	110	95,7	46	40,0	10	8,7%
Konuyu özetleme ve tekrar etme amacıyla kullanıyorum.	21	18,3%	92	80,0	33	28,7	19	16,5%
Dersi ilgi çekici hâle getirmek amacıyla kullanıyorum.	16	13,9%	32	27,8	48	41,7	16	13,9%
Kalıcılığı artırmak amacıyla kullanıyorum.	16	13,9%	77	67,0	38	33,0	13	11,3%
Etkinlik yapmak için kullanıyorum.	20	17,4%	28	24,3	34	29,6	8	7,0%
Güvenilir kaynaklara ulaşmak için kullanıyorum.	29	25,2%	80	69,6	38	33,0	13	11,3%
Öğrencilere daha fazla bilgi ve beceri kazandırdığı için kullanıyorum.	18	15,7%	85	73,9	41	35,7	14	12,2%
Zamandan tasarruf sağladığı için kullanıyorum.	42	36,5%	71	61,7	30	26,1	17	14,8%

Tablo 5
EBA Kullanmama Nedenleri

	Hiç		Bazen		Genellikle		Kesinlikle	
	n	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**
Altyapı yetersizliklerinden dolayı kullanamıyorum.	34	29,6	44	38,3	19	16,5	18	15,7
İnternet ağıyla ilgili sorunlardan dolayı kullanamıyorum.	32	27,8	42	36,5	19	16,5	22	19,1
Yetersiz bulduğum için kullanmıyorum.	56	48,7	40	34,8	15	13,0	4	3,5
Gereksiz bulduğum için kullanmıyorum.	88	76,5	22	19,1	4	3,5	1	0,9
Vakit bulamadığım için kullanmıyorum.	64	55,7	43	37,4	7	6,1	1	0,9
EBA'yla ilgili eğitim almadığım için kullanamıyorum.	87	75,7	24	20,9	2	1,7	2	1,7
Farklı bilişim ağlarından yararlandığım için kullanmıyorum.	47	40,9	47	40,9	19	16,5	2	1,7
Kendi öğretim materyallerimden yararlandığım için kullanmıyorum.	35	30,4	39	33,9	36	31,3	5	4,3
Türk dili ve edebiyatı ile ilgili yeterli içerik olmadığı için kullanmıyorum.	52	45,2	33	28,7	17	14,8	13	11,3
Öğrenci seviyesine uygun olmadığı için kullanmıyorum.	70	60,9	34	29,6	7	6,1	4	3,5

Çalışmanın amaçlarından biri; EBA kullanma ve kullanmama nedenleri ile öğretmenlerin cinsiyet, yaş, hizmet yılı, mezun olduğu fakülte, lisansüstü eğitim ve okul türü arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Bunu belirleyebilmek için bağımsız gruplarda t-testi, tek yönlü varyans analizi ve Tukey testi uygulanmıştır.
Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin EBA kullanma nedenleri ile cinsiyet, yaş, hizmet yılı, mezun olunan fakülte ve lisansüstü eğitim arasında ve EBA kullanmama nedenleri ile cinsiyet, mezun olunan fakülte, lisansüstü eğitim ve görev yapılan okul türü arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.
Kullanma nedenleri ile görev yapılan okul türü arasındaki ilişki ve kullanmama nedenleri ile yaş ve hizmet yılı arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur. Farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için Tukey testi yapılmıştır.

Sonuç

Bu araştırmadan elde edilen verilerin analizi sonucunda, Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin EBA ile ilgili görüşleri belirlenmiştir. Cinsiyet, yaş, hizmet yılı, mezun olunan fakülte, lisansüstü eğitim, görev yapılan okul türü ile EBA kullanma ve kullanmama nedenleri arasındaki ilişki ortaya konulmuştur.

Çalışmaya katılan öğretmenlerden %95,7'si EBA hakkında bilgi sahibi olduğunu, %80'i içerikleri derslerinde kullandığını, %72,2'si içeriklerin yeterli olmadığını, %67'si içeriklerin öğrencilerin seviyesine uygun olduğunu, %75,7'si materyal sayısının yeterli olmadığını, %69,9'u EBA'nın kullanışlı olduğunu, %73,9'u uygulamaların öğrencilerin ders kazanımlarını edinmelerine katkı sağladığını, %61,7'si EBA kullanımı konusunda öğretmenlere eğitim verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin EBA'da en fazla kullandığı modüllerin; video (%73), doküman (%58,3), görsel (%48,7) ve e-kurs (%43,5) olduğu görülmüştür. Yarışma (%5,2), dergi (%2,6), uzaktan eğitim (%1,7) ve infografik (%0,9) modüllerinin çok az kullanıldığı, dükkan modülünü ise hiçbir öğretmenin kullanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. EBA'da yer alan içeriklerle araştırma sonuçları karşılaştırıldığında kullanılan modüller ile modüllerde yer alan içeriklerin doğru orantılı olduğu sonucuna varmaktayız. EBA'da yer alan içerik sayılarının artırılması, bütün modüllerin daha aktif kullanılmasını sağlayacaktır.

EBA kullanma nedenlerine bakıldığında "Zamandan tasarruf sağladığı için kullanıyorum." maddesi dışındaki bütün nedenlerin yüksek yüzdeler aldığı görülmektedir. Buna göre Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin EBA'yı zamandan tasarruf için kullanmadığı sonucuna ulaşılabilir. EBA kullanmama nedenlerinde ise "Kendi materyallerimden yararlandığım için kullanmıyorum." maddesinin yüksek bir yüzdeye sahip olduğu görülmektedir.

EBA kullanma nedenleri ile cinsiyet, yaş, hizmet yılı, mezun olunan fakülte, lisansüstü eğitim arasında anlamlı bir ilişki bulanamamıştır. "Zamandan tasarruf sağlamak" amacı ile kullanma düzeyi okul türüne göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir. Meslek ve imam hatip lisesi öğretmenlerinin zamandan tasarruf sağladığı için EBA kullanma düzeyinin, Anadolu lisesi öğretmenlerinden anlamlı derecede daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

EBA kullanmama nedenleri ile cinsiyet, mezun olunan fakülte ve lisansüstü eğitim arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ancak kullanmama nedenleri ile yaş, hizmet yılı ve okul türü arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur. Kullanmama nedenlerinin yaş gruplarına göre dağılımları incelendiğinde "Yetersiz bulduğum için kullanmıyorum." ve "Farklı bilişim ağlarından yararlandığım için kullanmıyorum." nedenleriyle kullanmama düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmüştür. 26-30 yaş grubunun yetersiz bulduğu için kullanmama düzeyi diğer gruplardan anlamlı derecede daha yüksektir. 31-35 yaş grubunda da farklı bilişim ağlarından yararlandığı için kullanmama düzeyi diğer gruplardan anlamlı derecede daha yüksek bulunmuştur.

Kullanmama nedenleri incelendiğinde "Türk dili ve edebiyatı ile ilgili yeterli içerik olmadığı için kullanmıyorum." nedeniyle kullanmama düzeyi hizmet süresine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir. Hizmet süresi 1-5 yıl olanların Türk dili ve edebiyatıyla ilgili yeterli içerik olmadığı için kullanmama düzeyinin diğer gruplardan anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmüştür.

EBA kullanmama nedenleri dağılımı incelendiğinde "öğrenci seviyesine uygun olmadığı için kullanmayanların kullanmama" düzeyi okul türüne göre anlamlı farklılık göstermektedir. Sosyal bilimler lisesinde görev yapan öğretmenlerin öğrenci seviyesine uygun olmadığı için kullanmama düzeyinin diğer bütün lise öğretmenlerinden anlamlı derecede daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

EBA'nın geliştirilmesine yönelik Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin görüşlerinden;

- İçerik zenginleştirilmeli (17),
- Öğrencilere uygun içerikler geliştirilmeli (7),
- Bağlantı sorunları giderilmeli (7),
- EBA ile ilgilenen ekipler oluşturulmalı (5),
- Okul türlerine göre içerikler hazırlanmalı (4),
- EBA kullanımı kolaylaştırılmalı (4),
- Eğitim öğretim yılı başında, EBA ile ilgili tanıtım çalışmaları yapılmalı (2),
- Görsel ve işitsel materyallerin sayısı artırılmalı (2),
- İçerikler müfredata uygun olarak sürekli sadeleştirilmeli ve yenilenmeli (2),

- Öğretmenlerle sürekli bilgi alışverişinde bulunulmalı (2) önerilerinin birden fazla öğretmen tarafından belirtildiği görülmüştür.

Araştırmada elde edilen veriler ve öneriler doğrultusunda EBA'da yapılacak iyileştirmeler, bu ağın Türk dili ve edebiyatı derslerinde daha verimli kullanılacağını göstermektedir.

Kaynaklar

Balcı, A. (2015). Sosyal Bilimlerde Araştırma. Ankara: Pegem.

Bilici, N. Ve Bilici, A. (2013). Bilimsel Araştırma El Kitabı. Ankara: Savaş.

Büyüköztürk, Ş. Vd. (2014). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem.

Büyüköztürk, Ş. (2017). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. Ankara: Pegem.

Çetin, İ. (2015). Öğretim Yöntem Ve Teknikleri. İ. Çetin (Ed.), Dil Ve Edebiyat Öğretim Yöntemleri İçinde (S. 81-94). Ankara: Nobel.

Çilenti, K. (1988). Eğitim Teknolojisi Ve Öğretim. Ankara: Kadıoğlu.

Eba (2019). Http://Www.Eba.Gov.Tr/Hakkimizda Sayfasından Erişilmiştir.

Fowlkes, J. G. (1979). Görsel-İşitsel Araçlar. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Kıncal, R. Y. (2010). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Nobel.

Şimşek, N. (2002). Derste Eğitim Teknolojisi Kullanımı. Ankara: Nobel.

Taş, H. Y., Demirdöğmez, M. Ve Küçükoğlu, M. (2017). "Geleceğimiz Olan Z Kuşağının Çalışma Hayatına Muhtemel Etkileri". Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi. 7(13), 1013-1048.

Türker, A. Ve Güven, C. (2016). "Lise Öğretmenlerinin Eğitim Bilişim Ağı (Eba) Projesinden Yararlanma Düzeyleri Ve Proje İle İlgili Düşünceleri". Eğitim Ve Öğretim Araştırmaları Dergisi. 5(1), 244-254.

FATMA ALİYE HANIM'IN "UDİ" ROMANINA MÜZİKAL BAĞLAMDA BİR BAKIŞ

Hande AÇIKGÖZ
Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı,
handetacikgoz@gmail.com

Özet

Fatma Aliye Hanım, Türk edebiyatının yeniliklere gebe olduğu Tanzimat Dönemi'nin önemli kalemlerinden biri olmasının yanı sıra ilk kadın yazarımız olarak da yazınımızda kendine mühim bir yer edinmiştir. Fatma Aliye Hanım, babası Ahmet Cevdet Paşa ve manevi babası Ahmet Mithat Efendi'nin desteğiyle kendini yetiştirmiş ve devrinin kadınlarına oranla çok ileri ve modern bir düşünce yapısına sahip olmuştur. Fatma Aliye Hanım'ın "Bir Kadın" imzasıyla yazdığı romanları, dönemin önemli isimleri arasında yerini almasını sağlamış ve Osmanlı toplumunun kadın algısına pozitif bir ışık tutmuştur.

Fatma Aliye Hanım'ın 1899 yılında yazdığı Udi romanında, Bedia isimli başkahramanının hayat hikâyesini okuruz. Küçük yaşlardan itibaren müzikle iç içe olan Bedia'nın müzik yeteneği ve bu konudaki gelişimi ile ihanetle son bulan evliliği romanın izleğini oluşturur. Fatma Aliye Hanım'ın Udi romanında müzik konusunun incelendiği bu çalışmada, eserin müzikal izleğinden yola çıkılarak "Udi'de müzik" konusu; "müziğe yüklenen anlam, meslek algısında ticari bir unsur olarak müzik, müzik bilgisi" ana başlıkları altında ele alınarak incelenmiştir. Esere genel olarak "kahraman-müzik, müzik-iş hayatı" bağlamında bakılmış ve çalışma bu doğrultuda ilerlemiştir.

Fatma Aliye Hanım'ın güzel sanatlarla uğraşmak suretiyle ahlaki ölçütler dâhilinde para kazanmaya bakışı, kadına toplum hayatındaki yerini sahip olduğu birikimle kazandırışı ve kadının toplumda söz sahibi oluşu konusundaki çağdaş fikirleri dikkate değerdir. Yazarın eserde dönemin modası hâline gelen Batı müziğini işlemek yerine Türk müziğini tercih etmesi de önemli bir konudur. Fatma Aliye Hanım, eserinde Tanzimat romanlarında görülen Batı müziği özentiliğine karşıt bir tutum sergiler.

Fatma Aliye Hanım, müzik nezdinde, güzel sanatların bireyin hayatında ve gelişiminde kapladığı yere değinmiş; başkahramanı Udi Bedia'nın bağımsızlaşması ve bireyselleşmesinde kendini geliştirmesinin, edindiği birikimin önemini vurgulayarak döneminin güçsüz, sindirilmiş, erkek egemenliğini sorgusuz kabul etmiş kadınlarına önemli bir mesaj vermiştir.

Anahtar Sözcükler: Bedia, Tanzimat Dönemi, Türk müziği, ut, müzik aleti

Abstract

Fatma Aliye Hanım, besides being one of the most important items of the Tanzimat Period, in which Turkish literature is pregnant with innovations, has also gained an important place in our writing as our first female writer. Fatma Aliye Hanım, with the support of her father Ahmet Cevdet Pasha and her spiritual father Ahmet Mithat Efendi, had a very advanced and modern mindset compared to the women of her era. Fatma Aliye Hanım's novels written under the name of "Bir Kadın" have made her one of the important names of the period and shed a positive light on the perception of women in Ottoman society.

We read the life story of Bedia, the protagonist of the novel, in Udi novel written by Fatma Aliye Hanım in 1899. Intertwined with music from an early age, Bedia's musical talent and her marriage to this end, which ended with treason, constitute the traces of the novel. Fatma Aliye Hanım's music in Udi novel is examined in this study. The meaning of music, music as a commercial element in the perception of profession, music knowledge ele is examined under the main headings. The work is generally viewed in the context of "hero-music, music-business life ve and the work has progressed in this direction.

Fatma Aliye Hanım's approach to making money within the moral criteria by engaging in fine arts, gaining her place in the community life with her accumulation in society and her contemporary ideas about having a say in the society are remarkable. It is also important that the author prefers Turkish music instead of

Western music, which has become the fashion of the period. Fatma Aliye Hanım, in her work, shows an attitude opposing the Western music wannabe seen in Tanzimat novels.
Fatma Aliye Hanım touched upon the place of fine arts in the life and development of the individual in the eyes of music; emphasizing the importance of self-development and self-improvement in the independence and individualization of her hero Udi Bedia, she gave an important message to the weak, intimidated and unquestioned women of her time.
Key Words: Bedia, Tanzimat Period, Turkish music, lute, musical instrument

Giriş

19. yüzyılın önemli devlet adamlarından hukukçu ve tarihçi Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı olan Fatma Aliye Hanım, yaşadığı dönemde bir devlet adamının çocuğu olma ayrıcalığını yaşamış, babası sayesinde iyi bir eğitim almış ve çağdaşlarının sahip olamadığı birçok imkânı elde edebilmiştir. Ahmet Cevdet Paşa, kızına özel öğretmenlerden ders aldırmış; felsefe, tarih, din, hukuk konularında eğitim vermiş; kızının Fransızca öğrenmesini ve iyi bir eğitim görmesini sağlamıştır. Fatma Aliye Hanım, babasının sağladığı imkânlar ve kendisinde bulunan öğrenme isteğiyle Türk edebiyatı tarihinde öncü bir kadın olabilmiştir.

Fatma Aliye Hanım, babasının olduğu kadar Tanzimat'ın önemli kalemlerinden Ahmet Mithat Efendi'nin de kızıdır. Ahmet Mithat, onu edebî anlamda geliştirmiş ve onun bu yolda ilerlemesini sağlamıştır.

Edebiyat tarihimiz Fatma Aliye Hanım'ı ilk kadın romancı olarak tanımlamaktadır. Fatma Aliye Hanım, yazı hayatına ilk olarak George Ohnet'in Volonté romanını Fransızcadan tercüme ederek başlamıştır. Bu eser, Meram (1889-90) adıyla ve "Bir Kadın" imzasıyla yayımlanmıştır.

Fatma Aliye Hanım'ın ilk telif eseri, «Bir Kadın ve Ahmet Mithat» imzasını taşıyan ve iki bölümlük bir roman olan Hayal ve Hakikat (1891) adlı eserdir. Eserin birinci bölümü olan Vedat, Fatma Aliye; ikinci bölümü olan Vefa ise Ahmet Mithat tarafından yazılmıştır. Kendi imzasıyla yayımladığı ilk eser olan Muhadarat da yine aynı yıl yayımlanmıştır. Fatma Aliye Hanım'ın dördüncü romanı olan ve çalışmamıza kaynaklık eden Udi ise İkdam gazetesinde (1897-98) tefrika edildikten sonra 1899'da kitap hâline getirilerek İkdam Matbaası tarafından yayımlanmıştır.

Fatma Aliye Hanım'ın Udi romanında başkahraman Bedia'nın hayat hikâyesini okuruz. Küçük yaşlardan itibaren müzikle iç içe olan Bedia'nın müzik yeteneği ve bu konudaki gelişimi ile ihanetle son bulan evliliği romanın izleğini oluşturur. Roman bu iki tema çevresinde şekillenip gelişir. Bu çalışmada romanın müzikal izleğine ışık tutulacak ve Udi romanı bu bağlamda ele alınacaktır. Ancak öncelikle romanın olay örgüsünden kısaca bahsetmek gerekir:

Romanda olaylar Şam ve İstanbul'da geçer. Şam'da doğup büyüyen kahramanımız, kocası Mail'i terk ettikten sonra ilk olarak ağabeyi Şemi'nin yanına gider. Ardından görmeyi çok istediği İstanbul'a gelir ve hayatını burada sürdürür. Roman, Bedia ile Helvila'nın karşılaşmasıyla başlar. Geriye dönüş tekniğiyle Bedia'nın çocukluğuna gidilir ve Mail'le evlendiği zamana kadar geçen süre anlatılır. Devamında Bedia'nın Mail'i bırakarak İstanbul'a gelmesinden hayatının sonuna kadar olan zaman anlatılır ve roman son bulur.

Romanda hayatın zorluklarına karşı sanatıyla mücadele eden Udi Bedia'nın hikâyesi anlatılır. Bedia'nın babası Nazmi Bey, kendisini müzik alanında yetiştirmiş bir adamdır ve çocuklarını da bu alanda geliştirmek ister. Bedia'nın ablasında ve ağabeyi Şemi'de bu istek gerçekleşmez. Ancak Bedia babasının bu çağrısına cevap verir. Bebekliğinde bile müzik aletlerine olan ilgisi dikkat çekici düzeyde olan Bedia, 10 yaşında kanun çalmayı öğrenerek 13 yaşında kanun ustası olur. Sonrasında keman çalmayı öğrenir, ardından da utla tanışır ve udu onun ayrılmaz bir parçası hâline gelir.

Bedia, gelinlik yaşa geldiğinde mesleği askerlik olan Mail'le evlenir. Yakışıklı bir yüzbaşı olan Mail'i, yaşlı ve zengin bir tüccara tercih etmesi ve onunla evlenmesiyle birlikte Bedia evlilik hayatının açmazları içinde bulur kendini. Mail, Bedia'yı düşmüş bir kadın olan ve annesi Nauma ile birlikte işret meclislerinde kendini meze etmek suretiyle para kazanan Helvila ile aldatacak, kimi zaman eve hiç gelmeyecek; Bedia ise sabırla onun yolunu gözleyecektir.

Aldatıldığının farkında olan Bedia, bu duruma uzun zaman sabreder, ancak bir gün dayanamaz hâle gelerek ağabeyi Şemi'nin yanına taşınır. Bedia'nın gidişinden sonra bu aşkta dengeler değişmiştir; karısını iffetsiz bir kadın olan Helvila'yla aldatan Mail, artık karısı için yanıp tutuşmaktaysa da Bedia kararından asla geri dönmez ve kendine yeni bir hayat kurmayı tercih eder.

Bedia evlilik hayatında yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen müzik eğitimine devam etmekte, kendisini günden güne geliştirmektedir. Müzikten kopamayan kahramanımız, ağabeyi Şemi'nin ölümünden sonra yeğeni Mihriban ve sadık köleleri Rüstem'in bakımını üstlenmek durumunda kalacak ve o zamana kadar azimle geliştirdiği müzik yeteneği ve bilgisini, öğretmenlik yaparak başkalarına aktaracak ve geçimini sağlamakta kullanacaktır.

1. Müziğe Yüklenen Anlam

1.1. Bir Kaçış Yeri Olarak Müzik ve Müzik Aletinin Kişiselleştirilmesi

Udi'de müzik olgusu çeşitli açılardan bireyleri etkilemekte ve onların hayatında yer bulmaktadır. Eserde müziğe yüklenen anlam, kişilerin karakteristik yapılarına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Müziğin karşımıza çıktığı en belirgin temalardan biri eserdeki "müziğe kaçış" temasıdır. Romanda müzik, bir sığınak olarak çıkar karşımıza. Kimi zaman Bedia'nın, kimi zaman Nazmi'nin, kimi zaman da Mail'in üzerinden müziğin bir kaçış, sığınılacak bir yer olarak görülmesi işlenir.

Udi romanının başkahramanı Bedia, küçüklüğünden itibaren müzikle iç içe oluşunun neticesi olarak zor zamanlarında teselliyi müzikte aramış, hep ona sığınmış ve onu kendine sırdaş bilmiştir. Kocası Mail'in kendisini aldattığı zamanlarda, Bedia kocasının yolunu gözlerken çareyi udunda aramış, onu kendine dost bilmiştir:

Yalnızlıkta, sükûnette bir mezarı andıran odasında, yatağında enis-i yegânesi uduydu. Onu çalmaya hâli olmadığı zamanlarda "Ah! Beni yalnız sen beklersin!" diyerek onu okşardı. (Fatma Aliye Hanım, 2012: 89)

Haydi ustacığım siz bana çalınız! Şakirdinizin çalmaya hâli bulunmadığı şu zamanlarda, siz bana çalınız da biraz medet olsun. Bana kendi hâlimi unutturarak hoş zaman geçirtiniz. (Fatma Aliye Hanım, 2012: 92)

Şu hâle hiddet ederek dide-giryan, sine-perişan, giriban-çak çak bir hâlde, durup durup uda sarılıyordu. (Fatma Aliye Hanım, 2012: 93)

Bedia, udunu hayattaki her şeyi olarak görmekte ve ona bir kişilik kazandırmaktadır. Udu; Bedia'nın sırdaşı, yoldaşı, arkadaşı, ailesi ve kocası olmuştur:

Beni hiçbir zaman terk etmeyen, aguşumdan kaçmayan yar ü vefakârım! Enis-i canım! Dertlerimi dinleyen, kalbimi anlayan, sırdaşım! Bana daima refakat eden yoldaşım! Beni yalnız sen terk etmedin, benden yalnız sen geçmedin, bana hıyanet etmedin! Bir zaman badi-i telezzüz ve tezevvukum, eğlencem oldun, şimdi de medar-ı taayyüşüm, kasıb-ı nanımsın! Benim yârim, benim cananım, benim erkeğim sensin!... (Fatma Aliye Hanım, 2012: 136)

Sittim! Ut benim daima sayıp döktüğüm gibi, nasıl arkadaşım, yârim, cananım kasib-i nanımsa daha başka bir şeyimdir. Ut benim hem de tahliskârımdır. Bu ut olmayaydı benim hâlim acaba ne olurdu? Bu sevmeye olan istidad-ı şedidimi nereye hasredebilirdim? Çılgıncasına sevdamı neye sarabilirdim? Bu uslanmaz, ihtiyarlanmaz gönlümü neyle oyalayabilirdim? Bu müteessir kalbin sevmeye olan ihtiyacını neyle tahfif edebilirdim? (Fatma Aliye Hanım, 2012: 139)

Udun nağmeleri de Bedia'nın ruh hâline göre değişmekte, onun ruh hâlini yansıtmaktadır:

Bedia'ya yalnız gecelerinde refakat eden uduydu. Bir yandan kendi ağlıyor, bir yandan udu inliyordu. Bu udun bir zaman çalınışıyla şimdiki çalınışı arasında ne büyük fark vardı.

...

Udu, ağlamak isteyen bu zavallının cereyan-ı dimağına yardım ediyordu. O maharetlere, o hazin parçalara ancak Bedia'nın ah-ı şerefine refakat eden udun, sonraki bir iniltisi cevap veriyordu. (Fatma Aliye Hanım, 2012: 72)

Müziği kaçış yeri olarak gören diğer kahraman da Bedia'nın babası Nazmi'dir. Nazmi, bir müzik üstadıdır ve gençliğinde işret âlemlerine düşmüştür. Bu huyundan vazgeçememekle birlikte dinî inancından dolayı vicdan azabı da çekmektedir. İşte bu çıkmazda o da müziğe sığınır:

Bedia'nın pederi Nazmi Bey, anasıl İstanbullu olup gençliğinden beri bir musiki meraklısıydı. Bu merakına bir de zevk ve eğlence iptilası da munzamdı ki işte bu ikinci ceht kendisinin pederinden kalan mal ve emlaki sarf ve istihlak etmesine badi olmuştur (Fatma Aliye Hanım, 2012: 34).

Nazmi, yüz lira maaşla Suriye'de bir memuriyet aldıktan sonra Bedia Şam-ı Şerif'te tevellüt eylemiş. O zamanlar artık Nazmi gezmekten, koşmaktan yorulmuş. Artık zevkini hanesinde ara, yorgunluğunu akşamdan sonra odasında, köşesinde oturmakla, dinlenmekle geçirirmiş. Nazmi heva ve heveslerden ve hanesi haricindeki eğlencelerden geçmişse de musikiden geçememiş. Kemanını çalamadığı akşamlar bestelerini okumakla telezzüz edermiş. Nazmi hüsn-i savta dahi malik olup, en mükemmel bir hanendeymiş. (Fatma Aliye Hanım, 2012: 35)

Müzik, yalnızca Bedia ve Nazmi için bir kaçış yeri olmamıştır romanda. Mail için de bir sığınaktır, ancak Bedia'nınkinden oldukça farklı bir biçimde. Bedia müziğe ruhsal bir arınma, rahatlama gözüyle bakarken Mail zayıf ve güçsüz karakterinin etkisiyle müziği işret âlemlerinde salt eğlence aracı olarak görmektedir. Evinden, karısından kaçtığı zamanlarda müzikle eğlencesine eşlik etmektedir. Müziğin derinliğine Bedia ne kadar yakınsa Mail de bir o kadar uzak kalmaktadır:

Bedia, pederiyle geçtiği ağır besteleri falan geçecek olursa bu sanatlı parçalar çalınırken Mail sıkılır, uyuklamaya başlardı. Onun için çalgı demek, hoppala havalardan ibaretti. (Fatma Aliye Hanım, 2012: 72)

Şakirdinin zevcine pek çok defalar nasihatler vermiş olduğu gibi Bedia'nın o hasta hâlinde yine bir gece Nauma'nın hanesine gittiğinde minderin üzerinde oturup eline udla pek acemi olarak hoppala havalardan birini çalmakta olan Helvila'nın yanı başında oturan Mail'in fesini fırlatmış, frenk gömleğinin yakasını sökmüş, perişan bir hâlle, 'Ömrüm! Varım! Çal! Ah ne de güzel çalıyorsun!" dediğini görünce fena hâlde hiddetlendi. Zaten sanatkâr adama o kadar bayağı çalınan bir udun takdir olunmasını görmek bir hiddet getirmişti. (Fatma Aliye Hanım, 2012: 90)

1.2. Sosyalleşme ve Bireyselleşme Aracı Olarak Müzik

Romanda müziğin bir işlevi de kahramanlar için bağımsızlaştırıcı, kendi özlerini keşfetmelerinde rol oynayan bir görev üstlenmesidir. Özellikle Bedia'nın romandaki gelişiminde bu işlev, çok açık gözükmektedir. Bedia evlenmeden, evlendikten sonra, Mail'i terk ettiğinde ve Şemi'nin yanından ayrılmadan önce hayatını idame ettirmek için erkeklere ihtiyaç duymakta ve onlara bağımlı bir şekilde yaşamaktadır. Korunmaya muhtaç bir kadın olduğu bu dönemlerde udu onun için arkadaş, sırdaş vasıflarını üstlenmektedir. Ancak Şemi'nin yanından ayrılıp İstanbul'a gittiğinde, Mihriban ile Rüstem'in bakımını üstlenip koruyucu kadın olduğunda ve müzik dersleri vermek zorunda kaldığında Bedia'nın uda yüklediği anlam da değişmekte ve ut Bedia için onu bağımsızlaştıran, sosyalleştiren; ona para kazandıran bir araç hâline gelmektedir.

Müzik sadece Bedia için değil, Nauma ve Helvila için de bağımsızlaştırıcı bir misyon üstlenmektedir. Helvila başkalarına muhtaç olmaları ancak sonra müzik sayesinde para kazanarak muhtaç oldukları kişilerin kendi etraflarında dönme sürecini şu şekilde dile getirmektedir:

Kömürsüz kaldığımız bir kış gecesinde bir sepet kömür için müracaat ettik, aç kaldığımız bir günde bir ekmek istedik. Kapıyı bile açmadılar. Lakin şimdi bizimle pekiyidirler. Dayım valimden biraz para koparmak, bazı hediyeler almak için gelip dalkavukluk eder. Yengem düğünlerde benim çantamı, paltomu taşır. Anlıyor musun sitti? Muavenet, insaniyet denilen şeylere müracaat etmeksizin biz de bu yola sapmadık. Teseül derecesine varan ricalarımıza, istirhamlarımıza bir para veren olmadı. Validemin bir mavalına, şarkısına, taksimine, bir göz süzüşüne, dudak büküşüne altınlar saçıldı. 'İnayet ola!'dan başka sözlerini işitmediğimiz ağızlardan 'Mal, mülküm senindir! Emret,' sözleri yağıyordu. 'Çal! Çal! Söyle! Bir

daha söyle,' diye bağrışıyorlardı. Siz erkekleri soyduğumuzu, onları fenalığa teşvik eylediğimizi söylüyorsunuz. Bunu erkekler böyle istediği için işte biz de şimdi onları soyuyoruz. Bu yolda onlar bizi teşvik eyledi. (Fatma Aliye Hanım, 2012: 83)

Romanda müzik aleti o derece büyülüdür ki karakter ve yaşam tarzı açısından hiç takdir edilmeyen, sürekli yerilen Nauma'yı bile Bedia'ya güzel gösterir. Bedia, müzik aletine yüklediği anlamla, kişiyi yaşadığı çevreden bağımsız biçimde yorumlar. Söz konusu müzik olduğunda kişinin kötü özellikleri saf dışı kalır:
O meshure gibi kıyafetiyle, boyalar içindeki suratıyla kanunu kucağında teganni ederken bu kadın pek güzel görünüyordu. Güzellik namıyla kendisinde bir şey bulunamadığı hâlde o hâli, o vaziyeti, o bakışı, o çağrışı, o ahval-i mecmuası ona bir güzellik veriyordu. (Fatma Aliye Hanım, 2012: 32)

2. Meslek Algısında Ticari Bir Unsur Olarak Müzik

Eserde başta Bedia, Nauma ve Helvila olmak üzere müziği kazanç elde etme amaçlı kullanan kişiler vardır. Romanda müzik, ticaret ve iffet mefhumuyla ilişkilendirilmektedir. Nauma ve Helvila müziğin olumsuz icrasına örnek olurken Bedia, Nazmi ve Bedia'nın müzik öğretmenleri müziğin olumlu icrasına örnek gösterilmektedir. Helvila ve annesi Nauma, eğlence gecelerinde fiziksel ve müzikal hünerlerini ortaya dökerek, kadının iffetine ters düşecek, yakışmayacak biçimde para kazanırlarken Bedia sanatını başkalarını eğlendirmek için değil, onlara öğretmek için icra etmekte, müzikten öğretmenlik yapma suretiyle para kazanmaktadır.
Müzikten insanları eğlendirmek suretiyle para kazanmak Bedia'nın karakterine ters düşmekte, onun çalgıcılıktan hazzetmediğini ve çalgıcılarla aynı kefeye konmaktan çekindiğini romanın başında geçen ve daha sonra çeşitli biçimlerde tekrarlanan konuşmalardan anlamaktayız:

> Havuzun başında sandalye üzerine yaslanmış birkaç genç kadın hem şu letafete hayran hem de bezm-i sohbette güyan ederler. Bunlar meyanında:
> - Sitti Bedia bu leyliyeye meduv değil mi acaba?
> - Davetlidir, dün gördüm gelecekti.
> - Ah! Ne olur mümkün olsa da şurada bize bir ut dinletse. Bak ne letafet.
> - Ne beyhude söz… Çalmayacağını bilmez misin?
> - Evet, ama ben onun yerinde olsam pek âlâ çalarım. Onun bu hâlini doğrusu anlamıyorum.
> - Anlamayacak ne var? Kendisini çalgıcı hâline koymaktan korkuyor demek.
> - Ne kadar fazla taazzum!
> - Ben öyle diyemem! Biz bizeyken bize udunu dinletiyor. Düğünde, leyliyelerde çalmamakla böyle bir hüküm verilmek icap eder mi?... (Fatma Aliye Hanım, 2012: 29-30)

> Ama bunlar öyle parayla pulla herkese çalan kimselerden olmadıklarından onları dinlemek de öyle herkese nasip olmazdı. (Fatma Aliye Hanım, 2012: 47)
> Hep etrafındakiler tarafından seviliyor. O da hepsini seviyor. Bu ne mesudiyet! Ya akranı, emsali? Onun biraz udunu dinlemek için ne kadar yüzüne gülüyorlar. Ona yalvarıyorlar. Öyle ya, Bedia, bir çalgıcı değildir. Ancak hatır için onlara biraz saz çalabilir. (Fatma Aliye Hanım, 2012: 48-49)

Bedia, müzik ve dansla erkekleri etkileyip bu yolla para kazanan Helvila ve annesi Nauma'nın bu davranışlarını hiçbir şekilde onaylamaz. Ancak bunları kullanarak para kazanmak Helvila açısından bir zorunluluktur, onlar geçimlerini bu yolla sağlamaktadır. Fakat Bedia'nın bu konuda keskin sınırları vardır ve onlardan asla taviz vermez:

- …Sitti! Zanneder misin ki her gece, her gün böyle hoplayan, zorla gülen, çağıran, işveler, cilveler gösteren bu vücut bazı yorgunluk duymasın! Bir sükûnet, bir istirahat için bazı defalar içi titresin! Mahzun ve mükedder olduğum, düşünmek, dinlenmek istediğim zamanda, cebren kahkahalar atmak; yatmak, uyumak istediğim vakit, sabahlara kadar şarkı çağırmak, oynamak, işret dağıtmak; hoşlanmadığım,

beğenmediğim bir erkeğin parayı çok vermesi cihetiyle keyfine hizmet etmek. Fakat bunların hepsi kazanmak, geçinmek, dul validemi, benim küçüklerim olan yetim kardeşlerimi beslemek için değil midir? Bedia, ekşi yüzle: Oh, bedbaht! Yalnız böyle mi geçinilir? Yalnız böyle mi kazanılır?..

- Sitti Bedia! Validem bizi bundan başka türlü büyütmemiştir. O beni bu ana kadar beslediği, geçindirdiği için benim de şimdi kendisine muavenette bulunmaklığım elzemdir. Başka türlü ne yapılabilirdi? Dul bir kadın üç çocuğuyla sefil kalırsa ona koca bulmak kolay mıdır? Kadın kazanmaya mecbur olduğundaysa handelerinden, gamzelerinden başka satacak ne sermaye ve meta bulabilir?
- Bohçacılık da edilir, dikiş de dikilir, çamaşıra da gidilir." (Fatma Aliye Hanım, 2012: 81-82)

Bedia, önceleri müzikten para kazanmayı düşünmez. Müzik konusunda tek isteği öğrenmek ve kendini sürekli geliştirmektir. Bedia, para kazanmak zorunda kaldığında bile bu şekilde para kazanacağı gerçeğini kendine zorlukla kabul ettirmektedir:

> …Bedia'nın malik olduğu şey yalnız o vücuttu. Ne suretle istifade olunacaktı? İşte yegâne malik olduğu şeyi satmak… Helvila'nın dediği gibi şive, hande, işve, gamze gibi metalarını para ettirmek de kabildi. Hem Bedia, Nauma'yla Helvila gibi iki vücudun yerini tutar bir vücuttu. Saz, ses, gençlik bir Nauma bir de Helvila'dan ibaretken, Bedia ikisini de camiydi. Bu da onlar kadar kazanabilirdi. Bu da elmaslara, altınlara, müstağrak olabilirdi. Bu hatıralar zihninden geçtikçe titriyordu. 'Kabil değil,' diyordu. 'Bu vücudun handelerinden, işvelerinden değil sayinden istifade etmeli,' diyordu. 'Helvila'nın söylediği metalarını değil, Nauma gibi sazını sesini de değil, âsâr-ı sayini satmalı! Kırıtarak, süzülerek, işvebazlık, dilşikarlıkla 'Ya leyli'leri değil! Ciddi tavırla, tünt çehreyle namus dairesinde 'do re mi fa sol' satmalı! Namus dairesinde kazanmalı! diyordu." (Fatma Aliye Hanım, 2012: 131)
>
> Bir akşamüzeri Bedia'nın vürudu üzerine pek memnun olmuştum. Gecenin yedisine kadar bize güzel bir ut dinletti. Sabah olduğunda yine birlikte konuşmakta olduğumuzda tenha kalınca kıpkırmızı olarak dedi ki:

- Sitti! Bundan evvel bana bir şey söylemiştiniz. İşte şimdi ben onu yapacağım!

Bu sözünden hiçbir şey anlamadım. Ben kendisine ne söylemiştim, bir türlü hatırlayamadım.

- Ne gibi! dedim. Bedia bir türlü söyleyemiyordu. Kızarıyordu, tıkanıyordu. Gözlerinden gelen yaşları zapta çalışıyordu. Güç hâlle:
- Hani ya! Meşk vermek için bir şey söylemiştiniz!

Artık anlamıştım.

- Evet dedim. Bedia, 'Bana birkaç şakirt bulmak! Birkaç meşk verecek yer bulmak!' dedi.

Dedim ki:

- Peki, baş üstüne… Bu bir şey değil! Sen bunu düşünme! (Fatma Aliye Hanım, 2012: 132)

Bedia'nın müzik eğitimine de roman boyunca eşlik etmekteyiz. Bedia, para kazanmaya, öğretmenlik yapmaya başladıktan sonra bile müzik derslerini sonlandırmıyor, kendisi de bir öğrenci olarak öğrenmeye, bu konudaki bilgisini arttırmaya devam ediyor. İstanbul'a gittiğinde nota öğrenmeye başlıyor, devrin müzikal gelişimini takip ediyor. Arabî mızrap nağmelerini notaya uyduruyor, şarkılar besteliyor, peşrevler yapıyor. Rüyasında bile udu görüp, besteler duyuyor, rüyasında duyduklarını aklında tutabilse "mucid-i makam" olacağını söylüyor (Fatma Aliye Hanım, 2012: 141). Tüm bunlar bize Bedia'nın müzik konusundaki tutkusunu açık bir biçimde gösteriyor. Aynı zamanda yazarın meslek konusundaki tutumunu, öğretmen ve sanatçı prototipi olarak çizilen Bedia'yla öğrenmiş olmaktayız:

Bedia haftada bir günün öğleden sonrasını kendi taallümüne bırakmıştır. Musiki tedrisini hâlâ terk etmemiştir. Üstadıyla beraber Arabî mızrap nağmelerini notaya uydurmak için uğraşıyor. Ne kadar eski besteler, güzel havalar varsa nota defterlerine doldurup duruyor. Şarkılar besteliyor, peşrevler yapıyor. (Fatma Aliye Hanım, 2012: 134)

Cuma günleri de hanesinde kendisinin taallüm günüydü. Bir üstat olduğu hâlde hâlâ taliden yorulmayan, her gün bir talebe olmaktan hoşlanan Bedia, her hafta nota üstatlarından biriyle beraber çalışıyordu. Diğer günlerin her saati derslere gitmekle geçiyordu. (Fatma Aliye Hanım, 2012: 137-138)

3. Müzik Bilgisi

Fatma Aliye Hanım, iyi bir müzik eğitimi almış olmasının bir neticesi olarak müzik konusundaki bilgisini esere yansıtmıştır (Fatma Aliye Hanım, 2012: 22). Eserde çeşitli kültürlere ait farklı müzik aletlerinden bahsedilir ve yazarın bu konudaki bilgisini sadece bunlardan bile az çok anlamış oluruz. Romanda ismi geçen müzik aletleri; ut, santur, def, darbuka, ney, kanun, keman, kemençe, gayda, arp, armonika ve obuadır.

Romanda ut ve kemanın tarihsel gelişimi hakkında da detaylı bilgiler verildiğini görmekteyiz. Yazar, müzik aletlerine sadece yüzeysel bir şekilde değinmemekte; Bedia'nın müzik konusunda kendisini geliştirirken derin bir müzik tarihi bilgisinin olmasını, üstadı olduğu enstrümanın tarihsel gelişimini bilmesini istemektedir (Fatma Aliye Hanım, 2012: 42-44). Böylece yazarın meslek konusundaki görüşlerine de tekrar şahit olmaktayız. Yazar, insanın kazanç elde ettiği işi yaparken onu en iyi biçimde yapması gerektiği fikrini vurgulamaktadır.

Müzik aletleri anlatılırken Lamek Bin Kain, Hazreti Davut, İskenderi Zülkarneyn, Aristo, Platon, Fisagoros, Batlamyos, Mevlana gibi isimlerden bahsedilişi yazarın müzik ve felsefedeki geniş bilgisini gösterirken Bedia'nın müzik eğitiminin tam teşekküllü olması gerektiğine inandığını da kanıtlar niteliktedir (Fatma Aliye Hanım, 2012: 42-45).

Eserde, "Klasik Türk Musikisi"ne ait makam bilgilerine de rastlamaktayız. Bedia'nın babası Nazmi, kızına musiki tarihini, büyük müzisyenlerin hayatlarını ve Türk musikisinin makamlarını öğretmekte; rast, mahur ve saba makamlarından söz etmektedir. Yazarın müzik eğitimi gibi yeteneğe dayanan konulardaki gelişimlerin ailede başladığına inandığı için Nazmi Bey'i bir öğretmen olarak karşımıza çıkarması muhtemel ve dikkate değerdir (Fatma Aliye Hanım, 2012: 39-40).

Bedia, İstanbul'a gittiğinde müzik konusundaki gelişmeleri de öğrenmeye ve takip etmeye başlamaktadır. Onun öğrenme ve kendini geliştirme konusundaki arzusuna şahitlik etmekteyiz:

> Bedia, İstanbul'a ilk geldiği zaman merakını celbeden şey buradaki musikinin hâl ve sureti oldu. Şam'da asla görmediği suretteki nota meselesi nazar-ı dikkatini celbetti. Bu kendisince görmekle geçilecek şey olmadığını anladı. Derhal üstatlardan, udilerden birine şakirt oldu. Nota okumaya, nota çalmaya başladı. (Fatma Aliye Hanım, 2012: 124)

Fatma Aliye, notayla ilgili gelişmelerin olumlu yanlarından bahsederken olumsuz yanlarını da göz ardı etmez. Nota yazımı henüz fazla ilerleyememiş olduğundan Arabî parçalar, mızrap nağmeleri notaya göre çalınamamaktadır. Nota konusundaki gelişmeler, müzisyenin bireyselliği açısından önemlidir. Müzisyen ustasına bağlı kalmak zorunda değildir artık. Ancak bu da o dönemdeki usta-çırak ilişkisinde bazı sorunlara yol açar. Kütükçü, Fatma Aliye'nin bunları göz ardı etmediğini belirterek "müziğin modernizasyonu" konusuyla ilgili şunları aktarır:

> Türk müziğinin nota ile yazımının yaygınlaşması ve geleneksel musiki taliminin yerini notaya dayalı öğretimin almasıyla birlikte, geleneksel müziğe has bazı unsurların kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasına dikkat çeker.
>
> Teknik sorunlar bir yana, nota ile bir temsil sorununun varlığı da göz ardı edilemez. Frekans değerleri tamamen batı müzikleri ses sistemlerine uygun olarak belirlenmiş olan nota, Türk musikisini ne derece doğru temsil edebilir?... Bedia'nın bütün bunlar üzerinde düşünüyor olması önemlidir… Türk müziğinin kuşaklara geleneksel aktarımı, meşk yoluyla ve kulaktandır. Müziğin diğer incelikleri, işte bu talim/icra esnasında öğrenilir. Müzik, aynı anda hem tatbik edilir; tatbik edilirken de içselleştirilir… İşte bu yapının

bozulup yerine nota ile okutturulması esası ikame edilince, musiki, asli unsurlarını sonraki kuşaklara aktaramama ve yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Romanda bu soruna değinilmiş olması ilginçtir ve sanki kadınsı bir duyarlılığı, feminist eleştirinin salık verdiği türden bir 'kadın bakış açısının esnekliğini' ortaya koyar… İşte Fatma Aliye, farkına vardığı bir yitim sorununu es geçmez ve 'nota her bakımdan kazanımlıdır' türünden desteksiz ve tek yönlü modernist tavırlar takınmaz. (Kütükçü, 2004: 40)

Fatma Aliye Hanım'ın dönemin modasına uymayıp Batı müziğini ön plana çıkarmak yerine Türk müziğine yönelmesi, çoğu Tanzimat romanının aksine eserinde Türk musikisine ağırlık vererek onu işlemesi de Batılılaşma ve kendi kültürel değerlerimizi koruma konusundaki görüşleri hakkında bize ipucu vermektedir. Konuyla ilgili olarak Kaya şu bilgileri aktarmaktadır:

Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme devrinde tahtta en uzun süre kalan padişah olan Sultan Abdulhamid, batı müziği eğitimi almış bir zattır. "Kendisine tutulan Avrupalı hocalardan alafranga müzik öğrendi. Güzel piyano çalar, küçük parçalar bestelerdi". Döneminde, sarayda Sultan Abdulaziz devrinde ikinci plana atılan batı müziği önemsenerek, sarayda bir tiyatro salonu inşa edilip birçok küçük opera ve operet sahnelenmiştir. (Kaya, 2012: 1457)

Sonuç

Fatma Aliye Hanım'ın Udi romanında, müzik oldukça önemli bir yer tutmakta ve romanın gelişiminde etkin bir rol oynamaktadır. Romanın başkahramanı Bedia, bireyselliğini keşfetme ve ben olma sürecinde yaşadığı ilerlemeyi müzik eğitimine borçludur. Çalışan, kimseye muhtaç olmadan kendi parasını kazanarak yaşamını sürdüren, güçlü kadın imajı romanda Bedia kişisiyle müzik izleği üzerinden verilmiştir. Müziğin romandaki en önemli işlevi de kadına bağımsızlığını elde etme yolunda bir araç oluşudur. Bedia her yönüyle –özellikle ahlaki bakımdan- ideal kadın vasıflarına sahip olmasının yanında, eserde sanatçı ve öğretmen prototipi olarak da çizilmiş ve karşımıza çıkarılmıştır.

Müzik, romanda herkes için farklı anlam ifade etmektedir. Maddi ve manevi haz boyutunda kişilerin müzik konusunda düşünceleri şekillenmekte, bu farklılık da eserde, Helvila ve Bedia üzerinden yansıtılmaktadır. Romanda müzik ve iffet temaları birbirine paralel şekilde seyretmektedir. Helvila ve annesi Nauma eserde müzikten gayriahlaki biçimde gelir sağlamaktayken Bedia roman boyunca pürahlak oluşunun getirdiği düşünce yapısına ve yetiştirilme biçimine uygun bir davranış sergileyerek müzikten sadece öğretmenlik yapmak suretiyle gelir elde eder. Diğer bir ifadeyle müziği iyiye kullanan kişiler romanın da iyi kişileri olmaktadır. Roman kahramanlarının kişilik yapısındaki olumlu ve olumsuz yanlar, kahramanların müzikle olan ilişkisinde de etkin bir rol oynamaktadır.

Müzik ve aile kavramları da kişilerin müziği meslek olarak algılamaları hususunda belirleyicidir. Ebeveynlerin yaşam tarzı, müziğe bakışı çocuklarının müzik algısında doğal olarak önemli bir rol oynamaktadır. Nauma ve Nazmi'nin müziği algılama biçimleri farklılık gösterdiğinden Helvila ve Bedia'nın müzik algısı da buna göre şekillenmektedir. İyi aile - kötü aile karşıtlığı Nazmi-Bedia ve Nauma-Helvila cephelerinde karşımıza çıkmaktadır. Nauma'nın müzikten dönemin düşünce yapısına göre etik dışı yararlanması, Helvila'yı da buna itmekte ve o da bunu kanıksayarak o şekilde yaşamaktadır.

Ancak Nazmi'nin müzik konusundaki derin bilgisi, bestekâr ve şair oluşu Bedia'nın da müzik konusundaki düşüncelerini şekillendirmiş ve Bedia bu fikir zeminine uygun biçimde müzikten gelir elde etmiştir. Ayrıca aile ilişkileri konusundan bahsederken burada Bedia ve Nazmi arasındaki yakınlığa da değinmek gerekir: Baba-kız yakınlığı Tanzimat romanlarında çok rastlanan bir durum değildir. Ancak Fatma Aliye Hanım'ın babası Ahmet Cevdet Paşa'dan edindiği birikim ve onunla olan yakınlığı eserde Nazmi-Bedia yakınlaşmasını işleyebilmesini sağlamıştır (Fatma Aliye Hanım, 2012: 8-9)

Udi'de dikkat çeken bir diğer nokta da müzik aletlerinin kişinin sevilip sevilmemesinde etkili oluşudur. Örneğin, Nazmi'nin öteki çocukları onun için hep arka planda kalmıştır. Nazmi, onlarla bir yakınlık kuramamış, Bedia'yı onlardan hep önde tutmuştur. Romanda kişilerin müzikle olan ilişkileri ve müziğe yükledikleri anlam doğrultusunda romandaki konumları belirlenmektedir.

Eserin müzikal çizgisi de kişiler bağlamında Nazmi - Nazmi ve Bedia - Bedia sıralamasıyla ilerlemektedir. Romanda müzik önce Nazmi'de vücut bulurken Bedia'nın küçük yaşlarda başlayan müzik merakıyla Nazmi ve Bedia müzik alanında birlikte ilerler. Nazmi'nin ölümünden ve Bedia'nın yalnız kalmasından sonra ise müzik Bedia üzerinden işlenir.

Yazarın eserde dönemin modası hâline gelen Batı müziğini işlemek yerine Türk müziğini tercih etmesi de dikkate değer bir konudur. Örneğin, Bedia İstanbul'da piyanoyla karşılaşsa da ona pek ilgi duymaz. Bu şekilde Fatma Aliye, Tanzimat romanlarında görülen Batı müziği özentiliğine karşıt bir tutum sergiler. Piyanoya ilgi duymasa da müzik konusundaki gelişmeleri takip etmek adına nota yazımını öğrenmeye çalışması ise Bedia'nın çalışkanlığını ve ideal sanatçı profilini vurgulamak adına önemlidir.

Romanda kayda değer bir başka unsur ise yazar-anlatıcının son bölümde romanın yazılma serüvenini anlatmasıdır. Romanın başkahramanı Bedia, Fatma Aliye'nin üçüncü romanı olan Refet'i okuduktan sonra yazardan kendi hayatını da kaleme almasını ister. Bedia'nın vefatının ardından yazar-anlatıcı, Bedia'nın bir arkadaşıyla onun vefatı üzerine konuşur ve roman bu şekilde son bulur. Bedia'nın Refet romanından etkilenmesi, yazarın romanlarını yazarken kendi eserleri arasında metinlerarasılık tekniğini kullandığının göstergesidir. Böylelikle yazar romanının hayatın ne denli içinden olduğunu göstermeyi ve aynı zamanda okuyucuda diğer romanına karşı da merak uyandırmayı amaçlamıştır.

Eserde kahramanların isimleri de semboliktir. Bedia, Mail, Nazmi, Şemi isimleri kahramanlara uygun olarak özellikle seçilmiş isimlerdir. TDK'nin Kişi Adları Sözlüğü'nde isimlerin anlamları şu şekilde verilmiştir:

Bedia: 1. Beğenilen, değeri bilinen yeni şey. 2. Estetik değeri yüksek olan sanat eseri.

Mail: 1. Hevesli, istekli. 2. Eğik, eğri.

Nazmi: 1. Nazımla, sözle, şiirle ilgili. 2. Sıralı, tertipli.

Şemi: 1. Mumla, ışıkla ilgili, ışıklı. 2. Mum yapan veya satan kimse.

Sonuç olarak Fatma Aliye Hanım, müzik nezdinde güzel sanatların insanın hayatında ve gelişiminde kapladığı yere değinmiş ve Bedia'nın bağımsızlaşması ve bireyselleşmesinde kendini geliştirmesinin, edindiği birikimin önemini romanda vurgulayarak döneminin güçsüz, sindirilmiş, erkek egemenliğini sorgusuz kabul etmiş kadınlarına "Udi Bedia" ile önemli bir mesaj vermiştir.

KAYNAKÇA

Ertem, T. (1998), "Müzikal Roman" Ve Proust. Frankofoni, Ortak Kitap No:10. 103-118.

Esen, N. (2012), Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar, 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Fatma Aliye Hanım. (2012), Udi. (Haz. Yrd. Doç. Dr. Şahika Karaca). İstanbul: Kesit Yayınları.

Kaya, E. E. (2012), Yeni Türk Müzik İnkılâbına Bir "Hazırlık Evresi" Olarak 1826-1920 Dönemi. Turkish Studies, 7/1, 1451-1460.

Kütükçü, T. (2004), Fatma Aliye'nin "Udi"Sinde Kadın Ve Müziğin Modernizasyonu. Varlık, 1165, 36-42.

Tdk Kişi Adları Sözlüğü (Https://Sozluk.Gov.Tr/?Kelime=) Erişim Tarihi: 10.12.2019

Yalçın, S. D. (1996), Allegro Ma Non Troppo: Kemanın Susturduğu Yürek. Littera (Edebiyat Yazıları), 7, 76-87.

SOSYAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE YAPILI ÇEVRENİN MEKANSAL KALİTESİ ARAKESİTİNDE MEKANSAL YÖNELİM

Dr. Gülşah Doğan
gulsahdogan@eskisehir.edu.tr
Prof. Dr. Leyla Yekdane TOKMAN
Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, lytokman@eskisehir.edu.tr

Özet
İnsanı ve insanın toplumsal yaşamdaki ilişkilerini/etkileşimlerini temel alarak sosyal yaşamın tanımlanmasını, düzenlenmesini ve geliştirilmesini amaçlayan sosyal sürdürülebilirlik, yapılı çevre ve toplum arasındaki ilişkinin çok yönlü ve iyi anlaşılmasını gerektirmektedir. Çünkü insanlar arasındaki sosyal etkileşimler ve bu etkileşimlerin niteliği yapılı çevre yoluyla organize edilmekte ve yapılı çevre sosyal yaşamdaki eylemlerin gelişmesini kolaylaştırmak ya da önlemek konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal sürdürülebilirliğin temelde insanların yapılı çevre içinde kendilerini nasıl hissettikleri ve nasıl davrandıkları ile yakından ilişkili olduğu düşünüldüğünde, yapılı çevrenin sosyal etkileşim, yer duygusu, sosyal bağlar ve topluluk duygusu, emniyet ve güvenlik duygusu, sağlık ve fiziksel refah ve toplumsal katılım vb. gibi konular üzerindeki etkisi yapılı çevrenin mekansal kalitesinin sosyal sürdürülebilirlik bağlamında değerlendirilmesinin önemini belirginleştirmektedir. Çünkü yapılı çevrenin mekansal niteliklerini "mekansal kalite" bağlamında ele almak, yapılı çevrenin sosyal sürdürülebilirlik bağlamındaki kullanıcı gereksinimlerini karşılayabilmesine yönelik yeterliliklerinin değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu noktada insanların yapılı çevrede kendilerini konumlandırabilmeleri ve yön bulma stratejileri geliştirebilmeleri için gerekli olan mekansal bir yetenek olarak mekansal yönelim ölçütü, önemli bir mekansal kalite ölçütü olarak yapılı çevrede sosyal sürdürülebilirlik değerlendirmesi yapılmasına imkan vermektedir. Sosyal sürdürülebilirliğin teşvik edildiği ve geliştirildiği nitelikli bir yapılı çevre, mekansal yönelim bağlamında, bireyin çevresini anlayabilmesini, yapılı çevrede yön bulma kolaylığını hissedebilmesini, kullanıcı erişiminin kolaylaşmasını, yapılı çevrenin herkes tarafından kullanılabilmesini ve çalışanların hatalarının ve streslerinin azalmasını mümkün kılmaktadır. Böyle bir yapılı çevre, ayrıca, kontrol duygusunu, özerklik anlamında güçlenme duygusunu, mekan kullanımı ile ilişkili verimliliğin artmasını, kazaların önlenmesini, zaman ve para tasarrufunu, yatay ve düşey sirkülasyon sistemlerinin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda ele alınan araştırmada, yapılı çevrenin kullanıcılarına sundukları olanakların ve yapılı çevredeki uygun fiziksel koşulların mekansal yönelim ölçütü bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla güncel araştırma çalışmaları yapılarak, yapılı çevrede mekansal yönelim konusu sosyal sürdürülebilirlik boyutuyla değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda, yapılı çevredeki mekansal yönelim potansiyelinin yapılı çevre ve kullanıcılar üzerinde oluşturduğu etkiler ve bu etkilerin sosyal sürdürülebilirlik bağlamındaki önemi ortaya konulmuştur.
Anahtar Kelimeler: Sosyal Sürdürülebilirlik, Tasarım, Yapılı Çevre, Mekansal Kalite, Mekansal Yönelim

SPATIAL ORIENTATION IN THE INTERSECTION OF SOCIAL SUSTAINABILITY AND SPATIAL QUALITY OF BUILT ENVIRONMENT

Abstract
Social sustainability, which aims to define, regulate and develop social life based on human and human relations/ interactions in social life, requires a multi-faceted and well-understood relationship between built environment and society. This is because social interactions among people and the nature of these interactions are organized through the built environment and the built environment plays an important

role in facilitating or preventing the development of actions in social life. Considering that social sustainability is fundamentally related to how people feel and behave in the built environment, the impact of the built environment on social interaction, sense of place, sense of social ties and community, sense of safety and security, health and physical well-being and community participation highlights the importance of assessing the spatial quality of the built environment in the context of social sustainability. The reason is that addressing the spatial characteristics of the built environment in the context of spatial quality provides the opportunity for the built environment to assess their adequacy in meeting user requirements in the context of social sustainability. At this point, the spatial orientation criterion as a spatial ability, which is necessary for people to position themselves in the built environment and develop wayfinding strategies, enables the assessment of social sustainability in the built environment as an important spatial quality criterion. In the context of spatial orientation, a qualified built environment where social sustainability is encouraged and developed makes it possible for an individual to understand its environment and to feel the ease of wayfinding its direction in the built environment, for user to easy access, for everyone to use of the built environment, for staff to reduce their mistakes and stress. Such a built environment further enables the feeling of control, the feeling of empowerment in terms of autonomy, increasing the efficiency associated with the use of space, saving time and money and understanding the horizontal and vertical circulation systems. In this study, it is aimed to evaluate the opportunities offered by the built environment and the appropriate physical conditions in the built environment in terms of spatial orientation criteria. For this purpose, uptodate research studies have been conducted and the spatial orientation in the built environment has been evaluated with the social sustainability dimension. As a result of this evaluation, the effects of spatial orientation potential in the built environment on the built environment and users and their importance in the context of social sustainability were revealed.

Keywords: Social Sustainability, Design, Built Environment, Spatial Quality, Spatial Orientation

1. Giriş

İnsanı ve insanın toplumsal yaşamdaki ilişkilerini/etkileşimlerini temel alarak sosyal yaşamın tanımlanmasını, düzenlenmesini ve geliştirilmesini amaçlayan sosyal sürdürülebilirlik, yapılı çevre ve toplum arasındaki ilişkinin çok yönlü ve iyi anlaşılmasını gerektirmektedir. Çünkü insanlar arasındaki sosyal etkileşimler ve bu etkileşimlerin niteliği yapılı çevre yoluyla organize edilmekte ve yapılı çevre sosyal yaşamdaki eylemlerin gelişmesini kolaylaştırmak ya da önlemek konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Carmona vd., (2003) mekan ve toplumun birbiri ile doğrudan ilişkili iki kavram olduğunu ve insan davranışlarının yapılı çevreden etkilendiğini belirterek mekanın sosyal bağlam olmaksızın düşünülemeyeceğin ifade etmektedir. Bu bağlamda bir değerlendirme yapıldığında, yapılı çevreyi şekillendirmek temelde sosyal yaşamın şekillendirilmesi anlamına gelmektedir. Yapılı çevrenin yaşanabilir olması sosyal yaşamda ihtiyaç duyulan gereksinimlerin karşılanmasında en önemli bileşenlerden birisidir ve insanın toplumsal yaşamdaki fizyolojik, psikolojik, sosyolojik vb. pek çok ihtiyacını karşılayabilecek imkan ve koşulların o mekanda var olması demektir. Bu yönüyle yaşanabilir yapılı çevreler, sağlıklı, mutlu ve huzurlu toplumların oluşmasında etkilidir ve yaşanabilirlik bu bağlamda sosyal sürdürülebilirliği teşvik eden ve geliştiren mekanların en temel belirleyicilerinden birisidir. Yapılı çevrenin yaşanabilirlik düzeyi temel olarak, mekan ve sosyal sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiler arakesitinde yatmaktadır. Bir mekanın toplumsal yaşamda (bireysel ya da toplumsal) sosyal sürdürülebilirliğin teşvik edilmesine ve geliştirilmesine hangi ölçüde izin vereceği önemlidir. Bu noktada yapılı çevrenin yaşanabilirliği ve kullanıcının yaşam kalitesi üzerinde etkisi olacak çoğu sosyal sürdürülebilirlik kriterinin doğrudan mekan ile ilişkili olması, sosyal sürdürülebilirlik açısından yapılı çevreyi ve yapılı çevrenin mekansal niteliklerini ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda sosyal sürdürülebilirlik, yapılı çevrenin sağlık, konfor ve refah temelli yaşam kalitesini ortaya koymak açısından, yapılı çevrede sosyal eşitlik, toplumsal kapsayıcılık ve sosyal kazançlar sağlanması ile doğrudan ilişkili hale gelmektedir. Çünkü sosyal sürdürülebilirliğin ancak;

- Toplumdaki sosyal etkileşimin ve toplumsal istikrarın önemsendiği,
- Tüm bireyler için toplumsal katılımın desteklendiği,

- İnsan sağlığının ve refahının geliştirildiği,
- Mekansal adaletin sağlandığı,
- Emniyet ve güvenlik duygusunun hakim olduğu
- Yaşanılan çevreye aidiyet ve bağlılık duygularının oluştuğu

nitelikli bir yapılı çevre yoluyla teşvik edilmesi ve geliştirilmesi mümkündür.

Sosyal sürdürülebilirlik boyutuyla değerlendirildiğinde yapılı çevredeki mekansal ilişkiler o çevrede yaşayan, çalışan ya da vakit geçiren insanların toplumda var olma ve toplumsal yaşama katılma biçimlerinin belirleyicisidir. Bu bağlamda söz konusu mekansal ilişkiler insanların farklı fiziksel niteliklere sahip çevrelerde farklı duygular hissetmesini ve farklı davranışlar sergilemesini mümkün kılmaktadır. Sosyal sürdürülebilirliğin temelde insanların yapılı çevre içinde kendilerini nasıl hissettikleri ve nasıl davrandıkları ile yakından ilişkili olduğu düşünüldüğünde, yapılı çevrenin birey ve topluluklar üzerinde oluşturduğu farklı etkiler de önem kazanmaktadır. Bu kapsamda yapılı çevrenin insan duyguları ve davranışları üzerinde oluşturduğu etkileri aşağıdaki gibi gruplayarak değerlendirmek mümkündür:

- Yapılı çevrenin sosyal etkileşim üzerindeki etkisi (Yiftachel ve Hedgcock, 1993; Talen, 1999; Bramley vd., 2009; Karuppannan ve Sivam, 2011; Dempsey vd., 2011; Farida, 2013)
- Yapılı çevrenin yer duygusu üzerindeki etkisi (Relph, 1976, Proshansky, 1978; Stokols ve Shumaker, 1981; Altman ve Low, 1992; Steadman, 2003; Jorgensen ve Stedman, 2006; Manzo ve Perkins, 2006; Bramley vd., 2009; Suratkon ve Jusoh, 2015)
- Yapılı çevrenin sosyal bağlar ve topluluk duygusu üzerindeki etkisi (Talen, 1999; Lund, 2002; Kim ve Kaplan 2004; Bramley vd., 2009; Karuppannan ve Sivam, 2011; Francis vd., 2012; Kent ve Thompson 2014; Thompson ve Kent , 2014; Ochodo vd., 2014)
- Yapılı çevrenin emniyet ve güvenlik duygusu üzerindeki etkisi (Newman, 1972; Moffat, 1983; Crowe, 2000; McIntyre, 2006; Cozens, 2007; Maas vd., 2009; Bramley vd., 2009; Karuppannan ve Sivam 2011; Ratnayake, 2013; Deniz, 2016)
- Yapılı çevrenin sağlık ve fiziksel refah üzerindeki etkisi (Heerwagen, 1998; McIntyre, 2006; Sullivan ve Chang, 2011; Rogers vd., 2012; Bäckman vd., 2013; Ochodo vd., 2014; Thompson ve Kent, 2014; Mouratidis, 2018)
- Yapılı çevrenin toplumsal katılım üzerindeki etkisi (Farrington ve Farrington, 2005; Manzo ve Perkins, 2006; Bramley vd., 2009; Karuppannan ve Sivam, 2011; Rosso vd., 2013; Oosterlinck vd., 2010; Deniz, 2016)

İnsan duyguları, davranışları ve beraberinde kaçınılmaz olarak sosyal yaşam üzerinde oluşturduğu etkiler nedeniyle yapılı çevrenin tasarımı sosyal sürdürülebilirlik açısından, önemli bir rol oynamaktadır. Söz konusu önemden hareketle bu çalışmada yapılı çevrenin sosyal yaşam ile ilişkisini oluşturan mekansal nitelikler mekansal yönelim ölçütü temelinde değerlendirilmiştir. Böyle bir değerlendirme, mekansal yönelim bağlamında yapılı çevrenin mekansal kalitesini ve o çevredeki sağlık, konfor ve refah temelli yaşam kalitesini ortaya koymak açısından önemlidir.

2. Yapılı Çevre Yoluyla Sosyal Sürdürülebilirlik ve Mekansal Yönelim

Mekansal yönelim (spatial orientation) insanların yapı içinde/yapılı çevrede yön bulma davranışı için gerekli olan mekansal bir yetenektir. Söz konusu yeteneğin, yapılı çevreyi deneyimleyen tüm bireyler arasında farklılık gösterdiğine dikkat çeken Lawton'a (1996) göre bu farklılık, bireylerin yön bulmaya çalışırken çevre hakkında farklı türde bilgilere odaklanmalarından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan bireyler tarafından algılanan çevresel bilginin türü, yapılı çevrede yön bulma stratejilerinin geliştirilmesi açısından önem kazanmaktadır. Çünkü yön bulma, yönelim gerektirmektedir (Vandenberg vd., 2016) ve

bu bağlamda birey tarafından algılanan çevresel bilgiler kişinin kendisini o çevre içinde konumlandırmasına ve konumunu algılamasına önemli ölçüde yardımcı olmaktadır.

Yapılı çevrede yön bulma (wayfinding) Apelt, Crawford ve Hogan (2007) tarafından, nerede olduğunuzu, nereye gittiğinizi ve oraya en iyi nasıl ulaşacağınızı bilme, hedefe ulaştığınızı ve çıkış yolunu bulduğunuzu anlama ve bunların hepsinin güvenli ve bağımsız bir şekilde başarılma becerisi olarak tanımlanmıştır. Bu tanımda belirtilen "yön bulmanın güvenli ve bağımsız bir şekilde başarılması" ifadesi temelde, yapılı çevrenin herkes tarafından kullanılmasına yönelik önemli bir yaklaşımdır. Mekanın herkes tarafından kullanılabilir olması yani o çevrenin tüm kullanıcılara hizmet verebilir nitelikte olması söz konusu olduğunda yapının/yapılı çevrenin tasarımı ile ilişkili olarak yön bulma konusu ön plana çıkmaktadır.

Mekansal yönelim ve yön bulma ile ilişkili olan bir diğer kavram yapının/yapılı çevrenin okunabilirliğidir (legibility). Yapı içinde/yapılı çevrede yön bulma kolaylığı ile yapının/yapılı çevrenin okunaklılığı doğrudan ilişkilidir. Şehir ve bölgelerin okunaklılığını kimlik, strüktür ve anlam ilişkisi perspektifinden değerlendiren Lynch'e (1960) göre, okunaklı bir yapı/yapılı çevre yön bulmanın kolaylaşması için gerekli olan çevresel bilgiyi sunmakta, bu bilginin kavranmasına ve anlamlandırılmasına imkan vermektedir. Yapıdaki/yapılı çevredeki ögelerin "kimlik, strüktür ve anlam" ilişkisi yoluyla okunaklılığının sağlanması yön bulma davranışını da etkilemektedir. Lynch bu kavramları kentsel mekanın okunabilirliği ve kentsel mekanda yön bulma açısından tanımlamaktadır. Ancak bir yapının mekansal olarak okunabilirliği ve yapı içindeki mekansal yönelim kararları için de aynı değerlendirmenin geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Yapı içindeki mekansal ilişkiler söz konusu olduğunda da, ayırt etme, fark yaratma ve tanınabilirlik sağlama açısından en önemli unsurlar, yapının bir kimlikle tasarlanmış olması, strüktürel yapının özgünlüğü ve yapı ile kurulan fiziksel ve duygusal bağ olarak ifade edilebilir.

Yapılı çevrede mekansal yönelim (spatial orientation), yön bulma (wayfinding) ve okunabilirlik (legibility) perspektifinden bir değerlendirme yapıldığında, mekansal yönelim yön bulma davranışı için temel oluştururken, yön bulma da okunabilir bir yapının/yapılı çevrenin önemli bir özelliği haline gelmektedir. Özellikle insan sağlığı ve refahı/iyi olma hali ve yaş ve yeteneğe bakılmaksızın yapının/yapılı çevrenin tüm kullanıcılar tarafından kullanılması söz konusu olduğunda, bu üç kavram, yapı/yapılı çevre yoluyla sosyal sürdürülebilirliğin teşvik edilmesi ve geliştirilmesi için oldukça önem kazanmaktadır.

Mekansal yönelimin kişinin mekan ve zaman duygusuna derinden bağlı olduğunu belirten Lynch (1960), mekansal yönelim bozukluğunun (spatial disorientation) sadece güvensizlik duygusu uyandırmakla kalmadığını aynı zamanda bir insanın tüm refahını/iyi olma halini etkilediğini ifade etmektedir. Mekansal yönelim ve yön bulma davranışı ile ilişkili olarak varılacak noktanın bulunamaması ve stres duyguları arasındaki bağlantılara işaret eden Lynch (1960), bireylerin zaman kaybı yaşadıklarında ve randevularını kaçırdıklarında kızgınlık, kafa karışıklığı ve hatta korku gibi duygulara katlanmak zorunda kaldıklarını belirtmiştir.

Kişinin bulunduğu çevrede kendi durumunu değerlendirememesi ya da yönünü kaybetmesi halinde Lawton (1996) bu deneyimin, özellikle sık meydana gelirse, bireylerin yön bulma görevlerini yerine getirme konusundaki kaygıları arttırabileceğini belirtmekte ve bu durumu mekansal kaygı (spatial anxiety) olarak tanımlamaktadır.

Yön bulma eylemi ve insan sağlığı arasındaki ilişkilere dikkat çeken Arthur ve Passini (1992), iyi bir yön bulma tasarımının iyileşmeyi teşvik edeceğini, çünkü çevreyi anlayabilmenin, insanlara kontrol edebilme duygusu ve özerklik anlamında güçlenme duygusu sağlayacağını ifade etmektedir. Bu duygular Arthur ve

Passini (1992) tarafından vücudun iyileşme yeteneğini zayıflatan stres, kaygı ve korku gibi duyguları azaltmada temel oluşturan faktörler olarak açıklanmıştır.

Doğu ve Erkip (2000), yön bulma konusunda yaşanan zorlukların zaman kaybı, azalan güvenlik duygusu, stres veya rahatsız olma gibi sorunlara neden olabileceğini, kullanıcıların karşılaşabilecekleri yön bulma problemlerini ortadan kaldırmak için, insanların yapılı çevreden nasıl etkilendiklerini anlamanın önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Sosyal sürdürülebilirliğin teşvik edilmesi ve geliştirilmesi açısından yapılı çevrede mekansal yönelim ölçütü bağlamında göz önünde bulundurulması gereken önemli konuları Tablo 2.1'deki gibi özetlemek mümkündür. Bu tabloda mekansal yönelim ölçütünün yapılı çevre ve kullanıcılar üzerinde oluşturduğu etkiler ve bu etkilerin sosyal sürdürülebilirlik açısından önemi görülmektedir. Konuların çeşitliliği ve önem dereceleri, yapılı çevre ve sosyal sürdürülebilirlik ilişkisi açısından mekansal yönelim ölçütünün önemini belirginleştirmektedir.

Tablo 2.1. Mekansal yönelim ölçütünün yapılı çevre ve kullanıcılar üzerinde oluşturduğu etkiler ve bu etkilerin sosyal sürdürülebilirlik açısından önemi

	Sosyal Sürdürülebilirlik Açısından Ö em	**Yapılı Çevre ve Kullanıcılar Üzerinde Oluşan Etkiler**
Mekansal Yönelim	• Sağlık ve refah temelinde: ✓ mekansal kaygı (Lawton (1996) kaynaklı stres, kızgınlık, kafa karışıklığı ve korku, güvensizlik (Lynch, 1960), ✓ zaman kaybı, azalan güvenlik, stres (Doğu ve Erkip, 2000), ✓ iyileşmenin teşvik edilmesi (Arthur ve Passini, 1992), ✓ sağlık (Hunter, 2010a) • Memnuniyet (Hunter, 2010a)	• Yapılı çevrenin herkes tarafından kullanılabilmesi (Hunter, 2010a; Hunter, 2010b; Apelt vd., 2007) • Yapılı çevrede yön bulma kolaylığı (Lynch, 1960) • Bireyin çevreyi anlayabilmesi ve kontrol edebilme duygusu-özerklik anlamında güçlenme duygusu (Arthur ve Passini, 1992) • Kullanıcı erişiminin kolaylaşması, verimliliğin artması, kazaların önlenmesi, engelli kullanıcıların izolasyonunun, ziyaretçilerin kafa karışıklığının çalışanların hatalarının ve stresin azalması, zaman ve para tasarrufu (Hunter, 2010a), tüm ölçeklerdeki yapılı çevrenin kolay anlaşılması ve kullanılması (Hunter, 2010b) • Mekan organizasyonunun anlaşılması (Passini vd., 1998; Doğu ve Erkip, 2000; Apelt vd., 2007; Hunter, 2010b) • Yapıdaki yatay ve düşey sirkülasyon sisteminin anlaşılması (Passini vd., 1998; Doğu ve Erkip, 2000)

3. Sosyal Sürdürülebilirlik için Yapılı Çevrede Mekansal Yönelim Stratejileri

Yapı/yapılı çevre yoluyla sosyal sürdürülebilirliğin teşvik edilmesinde ve geliştirilmesinde mekansal yönelim ile ilişkili en temel düzenleme yapı içinde ya da yapılı çevrede yön bulmanın kolaylaştırılmasına yani yapının/yapılı çevrenin okunabilirliğinin (legibility) sağlanmasına yönelik olmalıdır. Arthur ve Passini (1992), yapı içinde/yapılı çevrede mimari bilgiler ve diğer görsel ve dokunsal bilgiler içeren okunabilir fiziksel ortamların önemini vurgulamakta ve yapılı çevrenin okunabilirliğini Tablo 3.1'de açıklanan bileşenlerle tanımlamaktadır. Bu tabloda yapının konumlandığı alan, yapının biçimi ve iç mekan özellikleri gibi bileşenler ile ele alınan yapılı çevrenin okunabilirliği, Voordth ve Wegen (2005) tarafından mekansal yönelimi ve yön bulmayı kolaylaştıracak şekilde aşağıdaki özellikler ile ifade edilmiştir:

- Net biçimler, kolayca anlaşılabilir erişim rotaları,
- Tanınabilir işlevsel birimler,
- İşlev, tasarım ve yerleşim düzeni konusunda her mekan için özgün kimlikler (mobilyalar, aydınlatma, renk ve malzeme seçimi), benzer bölümler ve mekanlar için tekrardan kaçınılması,
- Kamusal-yarı kamusal ve özel mekanlar arasında net bir ayrım,
- Döşeme, duvar ve tavanlar için kullanılan renk ve malzemelerle yaratılan farklılaşma,
- Yeterli tanıma noktalarının varlığı (tabelalar ve dikkat çekici işlevler, cadde mobilyaları veya sanat eserleri)

Yapı içinde/yapılı çevrede yön bulma, çevre ile çeşitli şekillerde iletişim kurulmasını gerektirmektedir. Bu iletişim Passini vd., (1998) tarafından mekan organizasyonu ve çevresel iletişim olarak ele alınmıştır. Mekan organizasyonu, işlevlerin ve mekanların sıralanmasını ve genel olarak kullanıcıların çözmesi gereken yön bulma problemlerini belirleyen bir sirkülasyon sisteminin yaratılmasını ifade etmektedir. Çevresel iletişim ise, yön bulma problemlerini çözmek için gerekli bilgilerin mimari ve grafik ifadesine karşılık gelmektedir. Buradaki mimari iletişimin ve grafik iletişimin birbirini tamamlayıcı nitelikte olması gerektiğini ifade eden Passini vd., (1998)'ne göre grafik iletişim zayıf mimari iletişimi telafi edemeyeceği gibi, yapı mimari açıdan iyi ifade edilmiş olsa bile grafik iletişim yine de gereklidir.

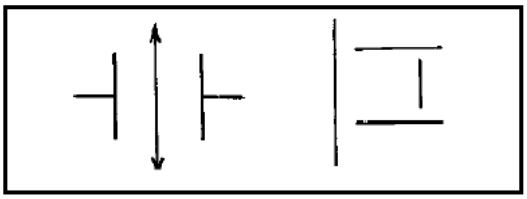
Tablo 3.1. Yapılı çevrenin okunabilirliğini sağlayan bileşenler (Arthur ve Passini, 1992)

Amaç	**Bileşen**	**Eleman**
Anlaşılır eklemlenme ve iç ve dış mekanların tutarlı gruplanması	Yapının konumlandığı alanı ve yerleşim alanını biçimlendirme	Çevre düzenlemesi, Yollar, yapı girişleri /çıkışlar Yaya yolları, kaldırımlar,
	Yapının biçimi ve mimari nitelikler	Yapı formu Yapı hacimleri Bileşenlerin fiziksel olarak ayrılması veya kümelenmesi Çatı tasarımı Açıklıkların yerleştirilmesi Yapı kabuğu kaplaması- dokular, malzemeler, renkler Dekorasyon
	İç mekanların eklemlenmesi	Programa dayalı organizasyon Mekansal birimleri tanımlama Hedef bölgeleri tanımlama İç mekan tasarımı

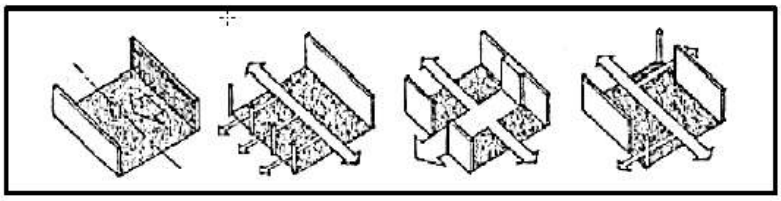
Okunabilir sirkülasyon sistemleri tasarımı oluşturma	İç mekandaki ve dış mekandaki sirkülasyon sistemleri	Tasarım kavramları (yollar, işaret ögeleri, düğümler/kesişimler, kenarlar/bağlantılar) Sokaktan yaklaşım Yollar Otopark Dış yollar ve yürüyüş yolları Girişler ve çıkışlar Toplu taşımayla bağlantı
	Seviye değiştirme araçları	Asansörler Merdivenler Yürüyen merdivenler
	İç mekandaki ulaşım	Dolaşım yardımları İnsanların dolaşmalarına yardım eden kimseler Sabit küpeşte sistemleri
İletişim sistemlerinin entegre edilmesi	Yön bulma tasarımı bilgisi	Çevresel grafikler İşaret sistemleri Yönelim araçları Nerede olduğunu gösteren haritalar Gerçek zamanlı bilgi araçları

Doğu ve Erkip (2000), yön bulma konusunda çevre ile olan iletişimi mimari, grafik ve söze dayalı olarak sınıflamaktadır. Mimari bilgiler merdivenler, asansörler, koridorlar, girişler ve zemin kaplamaları, belirli bir varış noktasına giden yolu belirlemek için kullanılan işaret noktalarıdır. Grafik bilgiler kullanıcılara yapı hakkında genel bilgiler sağlayan (yapı içindeki varış yerlerine yol tarifi 118 sağlayan ve bu varış yerlerini tanımlayan) haritalar işaret sistemleri gibi bilgilerdir. Söze dayalı bilgiler ise, bilgi masası ve güvenlik görevlisi tarafından sağlanan sözel yön bulma desteklerini içermektedir (Doğu ve Erkip, 2000).

Mekan organizasyonu, bireyin mekanlar arasındaki ilişkiyi anlaması ve ilişkinin bir imgesini oluşturması açısından yön bulmayı destekleyen önemli bir mekansal bilgidir. Yatayda ve düşeyde, mekanlar arasındaki ilişkilerin kullanıcılar tarafından anlaşılamaması yapı içinde yön bulmayı zorlaştıran bir unsurdur. Bu nedenle iç mekandaki duvarlar ve açıklıklar arasındaki ilişkiler, mekansal okunabilirlik ve yönelim açısından önemlidir. Schulz (1988), paralel duvarların yönlendirici etkisini ve mekandaki duvar-açıklık ilişkisini Şekil. 3.1'deki gibi ifade etmiştir. Yapı içinde mekanın ana aksının ve hareket doğrultusunun belirlenmesi yoluyla, insan hareketlerine yön verilmesinin mümkün olabileceği söylenebilir. Farklı açıklık ilişkilerinin insan hareketlerine nasıl yön verdiği Ching (1987) tarafından Şekil 3.2'de ifade edilmiştir.



Şekil 3.1. Mekanda yönlendirici duvarlar ve açıklıklar (Schulz, 1988)



Şekil 3.2. Mekansal yönelimi belirleyen açıklık ilişkileri (Ching, 1987)

Mekan organizasyonunda sirkülasyon mekanları ve ortak mekanlar, kullanıcının mekanlar arasındaki ilişkiyi anlaması ve mekanda yönünü bulması açısından önem kazanmaktadır. Yön bulma konusunda sirkülasyon sisteminin önemine dikkat çeken Passini vd., (1998)'ne göre yatay ve düşey sirkülasyon sistemleri mimari yön bulma iletişiminin parçasıdır. Merdivenlerin ve asansörlerin konumunu gösteren işaretler sadece yetersiz bir mimari ifadeyi göstermektedir. Buna karşılık merdivenler ve asansörler işaret edilmesine ihtiyaç olmayan güçlü mimari elemanlardır. Bu nedenle tüm binalar ve kullanıcılar için sirkülasyonun net ifade edilmesi göz önünde bulundurulmalıdır. Benzer şekilde Doğu ve Erkip (2000), sirkülasyon sisteminin mimari ifadesinin, bir binanın anlaşılmasını kolaylaştırdığını vurgulamaktadır. Söz konusu mekanlar, mekansal yönelim açısından önem kazanırken, bu mekanlarda gerçekleşecek eylemler de kullanıcılar arasındaki sosyal etkileşim açısından önem kazanmaktadır. Alexander (1977) tarafından, mekanlar arasındaki sirkülasyonun, mekanların kendisi kadar önemli olduğu belirtilmektedir. Çünkü mekanlar arasındaki hareketin düzenlenmesi iç mekandaki sosyal etkileşimi etkilemektedir. Örneğin sirkülasyon mekanları karanlık ve dar olduğunda özel mekanlar bu yaşamayan boşluğa açılmaktadır. Buna karşılık, devinim ve hareketin olduğu, geniş, güneş alan, bahçeleri gören, içinde oturma birimleri yer alan sirkülasyon mekanları, ilişki kurdukları mekanlar ile az ya da çok bir sürekliliğe sahip olmaktadır. Böyle bir durumda bir mekanı canlandıran kokular, sesler ve gülüşmeler, sirkülasyon mekanlarını da canlandırmaktadır (Alexander, 1977). Bu bağlamda mekansal okunabilirliği sağlamak ve yön bulmayı kolaylaştırmak için, yatay ve düşey sirkülasyon mekanlarının ve ortak mekanların önemi, daima göz önünde bulundurulmalıdır. Sosyal etkileşime izin veren, hareket ve bir araya gelme kolaylığı sağlayan bu mekanlar, diğer mekanlarla ve kullanıcılarla kurduğu etkileşimde farklılıklar yaratarak ve mekansal bir kimlik oluşturarak, mekansal okunabilirlik ve yönelim açısından mekan kalitesine önemli katkılar sağlayabilmektedir. Alexander (1977), sirkülasyon mekanlarının yapı içindeki sosyal etkileşimler üzerindeki etkisine vurgu yapmakta ve mekanlar arasındaki geçitlerin ve koridorların olabildiğince kısa tutulması, donatı elemanları kullanılarak olabildiğince sosyal etkileşimi destekleyici bir nitelikte olması gerektiğini belirtmektedir.

Düşeyde katlar arası bağlantıları sağlayan merdivenler mekansal yönelim açısından önemli mekansal ögelerdir. Merdivenlerin herkes tarafından görülebilir ortak bir alanda konumlanışı kullanıcının katlar arasındaki ilişkiyi anlamasını ve istediği kata kolay ve verimli bir şekilde ulaşmasını sağlayacak bir unsurdur. Bununla birlikte, merdivenler bina kullanıcılarının sosyal etkileşimine önemli ölçüde katkı sağlayacak ortak mekanlar oluşturma açısından da önemli mekanlar olarak ele alınmalıdır. Çünkü merdivenler bir binada sadece bir kattan diğer kata ulaşma yolu değildir. Basamağın kendisi bir mekan, bir hacim ve binanın bir parçası olarak düşünülmelidir. Bu nedenle binalardaki ana merdiven merkezi, görülebilir ve önemli bir pozisyonda konumlandırılmalı ve tüm merdiven bir mekan gibi değerlendirilmelidir. Merdiven ve ulaştığı mekanlar ilişkilendirilerek bir bütün gibi düzenlenmelidir (Alexander, 1977). Bener şekilde Hertzberger (2008), merdivenlerin ortak mekan olarak kullanılabileceğini ve bu şekilde mekandaki sosyal etkileşimleri destekleyebileceğini ifade etmektedir.

4. Sonuç

İnsanların ve toplulukların yaşam kalitesini ve refah düzeyini ortaya koyan önemli bir gösterge olarak sosyal sosyal sürdürülebilirliğin teşvik edildiği ve geliştirildiği bir yapılı çevrede, yapılı çevreye ilişkin fiziksel koşullar ve yapılı çevrenin kullanıcılarına sunduğu olanaklar oldukça önemlidir. Bu bağlamda önemli bir mekansal kalite bileşeni olan mekansal yönelim ölçütü, yapılı çevrenin okunabilirlik özelliği ile ilişkili olarak, bireylerin yön bulma davranışı için temel oluşturmaktadır. Bu çalışmada sosyal sürdürülebilirliğin teşvik edilmesi ve geliştirilmesi açısından yapılı çevredeki mekansal nitelikler mekansal yönelim ölçütü bağlamında değerlendirilmiştir. Söz konusu değerlendirmede mekansal yönelim ölçütünün yapılı çevre ve kullanıcılar üzerinde oluşturduğu etkiler ve bu etkilerin sosyal sürdürülebilirlik açısından önemi ortaya konulmuştur. Sosyal sürdürülebilirliğin yapılı çevrede mekansal yönelim bağlamında ele alınması kullanıcının sağlık, konfor ve refah temelli yaşam kalitesi üzerindeki önemli etkileri ortaya koymaktadır. Söz konusu etkiler bireylerin yapılı çevrede sosyal eşitlik, toplumsal kapsayıcılık ve sosyal kazançlar sağlanması ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle sosyal sürdürülebilir anlaşılmasının ve geliştirilmesinin önemi göz önüne alınarak yapılı çevrelerin oluşturulması sürecinde mekansal yönelim ölçütü mimari tasarım sürecinin her aşamasında sosyal sürdürülebilirlik bağlamında yeniden değerlendirilmelidir. Sonuç olarak yapılı çevrede mekansal yönelimi, mekansal yönelimin kullanıcılar üzerindeki etkilerini ve yapı çevrenin tasarımında mekansal yönelim bağlamında göz önünde bulundurulması gereken konuları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

- Mekansal yönelim, yapı içinde ya da dış mekanda yön bulma stratejilerinin geliştirilmesi açısından önemlidir (Lawton, 1996).
- Yapıdaki/yapılı çevredeki ögelerin "kimlik, strüktür ve anlam" ilişkisi yoluyla okunaklılığının sağlanması yön bulma davranışını etkilemektedir (Lynch,1960).
- Mekansal yönelim bozukluğu insanlarda güvensizlik duyguları uyandırmakta ve insanların refahını/iyi olma halini etkilemektedir (Lynch, 1960).
- Kişinin bulunduğu çevrede kendi durumunu değerlendirememesi ya da yönünü kaybetmesi halinde mekansal kaygı duygusu oluşmaktadır (Lawton, 1996).
- İyi bir yön bulma tasarımı insanlara kontrol edebilme duygusu ve özerklik anlamında güçlenme duygusu sağlayarak, vücudun iyileşme yeteneğini zayıflatan stres, kaygı ve korku gibi duyguları azaltmaktadır (Arthur ve Passini, 1992).
- Yön bulma konusunda yaşanan zorluklar zaman kaybı, azalan güvenlik duygusu, stres veya rahatsız olma gibi sorunlara neden olabildiği için insanların yapılı çevreden nasıl etkilendiklerini anlamak önemlidir (Doğu ve Erkip, 2000).
- Potansiyel kullanıcı gruplarındaki yön bulma yetkinlikleri arasındaki farklılıklar araştırılmalı ve bu farklılıklara dikkat edilmelidir (Hunter, 2010b).
- Yön bulma tasarımı evrensel tasarım ile doğrudan ilişkilidir. Çünkü yön bulma tüm ölçeklerdeki yapılı çevrenin kolay anlaşılmasını ve kullanılmasını teşvik etmektedir (Hunter, 2010b).
- Yön bulma konusunda yapılı çevre ile mimari iletişim, grafik iletişim, sesli iletişim ve dokunsal iletişim olmak üzere 4 farklı şekilde iletişim kurulabilmesi mümkündür (Apelt, Crawford ve Hogan, 2007).
- Yatay ve düşey sirkülasyon sistemleri mimari yön bulma iletişiminin parçasıdır (Passini vd., 1998).
- Yön bulma konusunda mimari bilgiler merdivenler, asansörler, koridorlar, girişler ve zemin kaplamaları, belirli bir varış noktasına giden yolu belirlemek için kullanılan işaret noktalarıdır (Doğu ve Erkip, 2000).

KAYNAKÇA

[1] Alexander, C. (1977). A Pattern Language. New York: Oxford University Press.
[2] Altman, I. ve Low, S. (1992). Place Attachment, New York: Plenum.

[3] Apelt, R., Crawford, J. ve Hogan, D. (2007). Wayfinding design guidelines. Australia: Cooperative Research Centre for Construction Innovation.
[4] Arthur, P. ve Passini, R. (1992). Wayfinding: People, Signs, and Architecture. New York: McGraw-Hill.
[5] Bäckman, M., Greger, S., Hatami, Z., Honkonen, J., Keinonen, T., Kola, J. P., Liao, T., Mattelmäki, T., Niinimäki, K., Paavilainen, H., Soini, K., Vaajakallio, K. ve Viña, S. (2013). Designing for wellbeing. Aalto University Publication Series, Art+Design+Architecture 5. Helsinki.
[6] Bramley, G., Dempsey, N., Power, S., Brown, C. ve Watkins, D. (2009). Social Sustainability and Urban Form: Evidence From Five British Cities. Environment and Planning A, 41(9), 2125-2142.
[7] Carmona, M., Heath T., Oc, T. ve Tiesdell, S. (2003). Public Places-Urban Spaces. Great Britain: Architectural Press.
[8] Ching, F. D. K. (1987). Interior Design Illustrated. New York: John Wiley&Sons Inc..
[9] Cozens, P. (2007). Planning, crime and urban sustainability. WIT Transactions on Ecology and the Environment, 102, 187-196.
[10] Crowe, T. (2000). Crime Prevention Through Environmental Design: Applications of Architectural Design and Space Management Concepts. Oxford: Butterworth-Heinemann.
[11] Dempsey, N., Bramley, G., Power, S. ve Brown, C. (2011). The Social Dimension of Sustainable Development: Defining Urban Social Sustainability. Sustainable Development, 19(5), 289-300.
[12] Deniz, D. (2016). Improving Perceived Safety for Public Health through Sustainable Development. Social and Behavioral Sciences, 216, 632 – 642.
[13] Doğu, U. ve Erkip, F. (2000). Spatial Factors Affecting Wayfinding and Orientation-A Case Study in a Shopping Mall. Environment and Behavior, Vol. 32 No. 6, 731-755.
[14] Farida, N. (2013). Effects of outdoor shared spaces on social interaction in a housing estate in Algeria. Frontiers of Architectural Research, 2, 457–467.
[15] Farrington, J. ve Farrington C. (2005). Rural accessibility, social inclusion and social justice: towards conceptualisation. Journal of Transport Geography, 13, 1– 12.
[16] Francis, J., Giles-Corti, B., Wood, L. ve Knuiman, M. (2012). Creating sense of community: The role of public space. Journal of Environmental Psychology, 32, 401-409.
[17] Heerwagen, J. H. (1998). Design, Productivity and Well Being: What are the Links? The American Institute of Architects Conference on Highly Effective Facilities. March 12-14, Cincinnati: Ohio.
[18] Hertzberger, H. (2008). Space and Learning: Lessons in Architecture. Rotterdam: 010 Publishers.
[19] Jorgensen, B. S. ve Stedman, R. C. (2006). A comparative analysis of predictors of sense of place dimensions: Attachment to, dependence on, and identification with lakeshore properties. Journal of Environmental Management, 79, 316–327.
[20] Karuppannan, S. ve Sivam, A. (2011). Social sustainability and neighbourhood design: An investigation of residents' satisfaction in Delhi. Local Environment, 16 (9): 849-870.
[21] Kent, J. ve Thompson, S. (2014). The Three Domains of Urban Planning for Health and Well-being. Journal of Planning Literature, Vol. 29(3), 239-256.
[22] Kim, J. ve Kaplan, R. (2004). Physical and Psychological Factors in Sense of Community: New Urbanist Kentlands and Nearby Orchard Village. Environment and Behavior, 36(3), 313–340.
[23] Lawton, C. A. (1996). Strategies For Indoor Wayfinding: The Role of Orientation. Journal of Environmental Psychology, 16(2):137-145.
[24] Lund, H. (2002). Pedestrian Environments and Sense of Community. Journal of Planning Education and Research, 21(3), 301–312.
[25] Lynch, K. (1960). The Image of the City. Cambridge: MIT Press.
[26] Maas, J., Spreeuwenberg, P., Westra, M. V. W., Verheij, R., Vries, S. ve Groenewegen, P. P. (2009). Is green space in the living environment associated with people's feelings of social safety? Environment and Planning A, 41, 1763- 1777.

[27] Manzo, L. C. ve Perkins, D. D. (2006). Finding Common Ground: The Importance of Place Attachment to Community Participation and Planning, Journal of Planning Literature, Vol. 20, No. 4. 335- 350.
[28] Moffat, R. (1983). Crime Prevention Through Environmental Design – A Management Perspective. Canadian Journal of Criminology, 25, 4, 19-31.
[29] McIntyre, M. H. (2006). A Literature Review of the Social, Economic and Environmental Impact of Architecture and Design. Scottish Executive Education Department. http://www.culturehive.co.uk/wp-content/uploads/2013/04/Scot- Exec-architecture.pdf (Erişim Tarihi: 01.03.2018).
[30] Mouratidis, K. (2018). Built environment and social well-being: How does urban form affect social life and personal relationships? Cities, 74, 7–20.
[31] Newman, O., (1996), Creating Defensible Space, Institute for Community Design Analysis, U.S Department of Housing and Urban Development Office of Policy Development and Research, U.S., 9-81.
[32] Ochodo, C., Ndetei, D.M., Moturi, W. N. ve Otieno J. O. (2014). External Built Residential Environment Characteristics that Affect Mental Health of Adults. Journal of Urban Health, Vol. 91, No. 5, 908-927.
[33] Oosterlinck, S., Van den Broeck, J., Albrechts, L., Moulaert, F. ve Verhetsel, A. (2010). Strategic Spatial Projects: Catalysts for Change, London: Routledge.
[34] Passini, R., Rainville, C., Marchand, N. ve Joanette, Y. (1998). Wayfinding and dementia: some research findings and a new look at design. Journal of Architectural and Planning Research, 15(2), 133–151.
[35] Proshansky, H. (1978). The self and the city. Environment and Behavior, 10(2), 147-169.
[36] Ratnayake, R. (2013). Environmental features and sense of safety. WIT Transcactions on Ecology and The Environment, Vol. 179, 377-388.
[37] Relph, E. (1976). Place and Placelessness. Londra: Pion Limited.
[38] Rogers, D. S., Duraiappah, A.K., Antons, D.C., Munoz, P., Bai, X., Fragkias, M. ve Gutscher, H. (2012). A vision for human well-being: transition to social sustainability. Current Opinion in Environmental Sustainability, 4: 61–73.
[39] Rosso, A. L., Taylor, J. A., Tabb, L. P. ve Michael, Y. L. (2013). Mobility, Disability, and Social Engagement in Older Adults. J Aging Health, 25(4): 617– 637.
[40] Schulz, C. N. (1980). Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture. New York: Rizzoli.
[41] Sullivan, W. C. ve Chang, C. Y. (2011). Mental Health and the Built Environment. A. L. Dannenberg, H. Frumkin ve R. J. Jackson (Eds.), Making Healty Places içinde (106-116). Washington: Island Press.
[42] Steadman, C. R. (2003). Is it really just a social construction: The contribution of the physical environment to sense of place. Society and Natural Resources, 16, 671-685.
[43] Stokols, D., ve Shumaker, S. A. (1981). People in places: a transactional view of settings. J. Harvey (Ed.), Cognition, Social Behaviour, and the Environment. Erlbaum içinde. (441-488). New Jersey.
[44] Suratkon, A. ve Jusoh, S. (2015). Indicators To Measure Design Quality Of Buildings. SEE-Mie2015, Japan First International Conference on Science, Engineering & Environment (SEE), 19-21 November. Tsu City, Mie, Japan.
[45] Talen, E. (1999). Sense of Community and Neighbourhood Form: An Assessment of the Social Doctrine of New Urbanism, Urban Studies, 36, 8, 1361-1379.
[46] Thompson, S. ve Kent, J. (2014). Connecting and strengthening communities in places for health and well-being. Australian Planner, 51:3, 260-271.
[47] Vandenberg, A. E., Hunter, R.H., Anderson, L. A., Bryant, L. L., Hooker, S.P. ve Satariano, W. A. (2016). Walking and Walkability: Is Wayfinding a Missing Link? Implications for Public Health Practice. J Phys Act Health, 13(2), 189–197.
[48] Voordt, T. JM. ve Wegen, H. BR. (2005). Architecture in use: An Introduction to the Programming, Design and Evalution of Buildings. Oxford: Architectural Press.
[49] Yiftachel, O. ve Hedgcock, D. (1993). Urban social sustainability: the planning of an Australian city. Cities, 10 (2), 139–157.

PINAR KÜR'ÜN "HERKES BANA DÜŞMAN" ADLI ÖYKÜSÜNÜN WODAK'IN SÖYLEM TARİHSEL YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDE ÇÖZÜMLENMESİ

Baran BARIŞ
Dokuz Eylül Üniversitesi, baranbaris90@hotmail.com

Özet

Çalışmamızın amacı, Pınar Kür'ün Bir Deli Ağaç adlı yapıtında yer alan "Herkes Bana Düşman" adlı öyküsü üzerinden ataerkil düzene eleştirel yaklaşan bir yazınsal metindeki erkek kahramanın söylemini Wodak'ın Söylem Tarihsel Yaklaşımı çerçevesinde çözümleyerek ataerkil söylemde olumlu biz – olumsuz öteki temsillerinde hangi stratejilerin ve ne sıklıkta kullanıldığını, başka bir deyişle ataerkil söylemin nasıl yapılandırıldığını ortaya koymaktır. Söylem, sözlü ya da yazılı dil kullanımıdır. Eleştirel söylem çözümlemesi, söylemin ideolojiyle olan ilişkisini inceler. Çalışmamızda incelenen ataerkil ideoloji, kadına toplumsal cinsiyet rolleri biçer ve belirlenen rollerin dışına çıkan ya da bir biçimde ataerkil düzenin öznesi olan erkeğin gücünü sarsan kadınlar ise "düşman", Kristeva'nın kavramıyla ifade edersek "tehdit (abject)" olarak konumlandırılır. Bu düşünce yapısı, söylemi de biçimlendirir. Çalışmamızın veri tabanını oluşturan öykü, monolog biçiminde yazılmış ve yazarının bir söyleşisinde belirttiği üzere, "kendini savunan ses"i, başka bir deyişle, ataerkil sesi ifşa eden bir metindir. Ataerkil söylemi realist bir biçimde ortaya koyan bu metnin eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle incelenmesi, hem söylem ve ideoloji arasındaki ilişkiyi ortaya koymakta hem de söylemin yapılandırılmasını dizgesel bir biçimde sunmaktadır. Wodak, Dijk ve Fairclough'ın çalışmalarının öncülük ettiği ve günümüzde birçok araştırmada yöntem olarak seçildiği Eleştirel Söylem Çözümlemesi yaklaşımlarından Wodak'ın Söylem Tarihsel Yaklaşımı, beş strateji belirler ve ele aldığı metni bu doğrultuda çözümler. Gönderimsel stratejide iç ve dış gruplar belirlenir. Yükleme stratejisinde toplumsal aktörler olumlu ya da olumsuz biçimde kodlanır. Kanıtlama stratejisinde ast gruplar için ileri sürülen savlar meşrulaştırılır. Bakış açısı oluşturma ve söylem temsillerinin belirlenmesi stratejisinde söylemi yapılandıran kişinin ideolojisi saptanır. Güçlendirme veya Kaçınma stratejisinde ise ast grup hakkında kullanılan söylemler yoğunlaştırılır ya da kaçınma stratejisi kullanılır. Çalışmamızda incelenen öyküden elde edilen bulgulara göre ataerkil söylemin yapılandırılmasında, bu stratejilerin tümü kullanılmaktadır. Bununla birlikte yükleme, kanıtlama ve güçlendirme / kaçınma stratejilerinin diğer iki stratejiye göre daha sık kullanıldığı saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Edebiyat, Söylem, Pınar Kür

Abstract

The aim of our study is to reveal how the patriarchal discourse is structured by analyzing the male hero's discourse in a literary text critically approaching the patriarchal order through Wodak's Discourse Historical Approach through Pınar Kür's story titled "Everyone is the Enemy of Me". Discourse is the use of spoken or written language. Critical discourse analysis examines the relationship between discourse and ideology. The patriarchal ideology examined in our study, poses gender roles to women, and women who are out of determined roles or who somehow shatter the power of men who are the subjects of the patriarchal order are positioned as "enemies". This structure of thought also shapes discourse. The story that constitutes the database of our study is written in monologue form and, as the author stated in an interview, is a text that reveals the "self-defending voice,, in other words, the patriarchal voice. The analysis of this text, which presents patriarchal discourse in a realist manner, by using critical discourse analysis method, reveals the relationship between discourse and ideology and presents the structure of discourse in a systematic manner. Discourse Historical Approach, one of the Critical Discourse Analysis approaches, pioneered by Wodak, and which has been chosen as a method in many researches today, determines five strategies and analyzes the text in this direction. Internal and external groups are determined in the

referential strategy. In the predication strategy, social actors are coded positively or negatively. In the strategy of argumentation, the arguments put forward for subordinate groups are justified. In the strategy of perspectivation, framing or discourse representation, the ideology of the person constructing the discourse is determined. In the intensification or mitigation strategy, the discourses used about the subordinate group are intensified or the avoidance strategy is used. According to the findings obtained from the history examined in our study, all of these strategies are used in structuring patriarchal discourse. However, predication, argumenation and intensification / mitigation strategies were found to be used more frequently than the other two strategies.

Keywords: Literature, Discourse, Pınar Kür

1. Giriş

Dilbilimde iki temel yaklaşımdan işlevci yaklaşım, dili toplumsal bir iletişim aracı olarak tanımlar ve bu doğrultuda araştırma nesnesini ele alır (Aksan, 1993). Sesbilim, biçimbilim, sözdizim ve anlambilim gibi küçük ölçekli inceleme alanları dili kendi içinde bir dizge olarak incelerken toplumdilbilim, edimbilim, sinirdilbilim ve metindilbilim gibi büyük ölçekli inceleme alanları, küçük ölçekli inceleme alanlarının araştırma bulgularından da yararlanarak araştırma nesnesini daha geniş bağlamda inceler. Büyük ölçekli inceleme alanlarından metindilbilim, tümceden daha büyük bir birim olan metni, araştırma nesnesi olarak kabul eder. Metindilbilmialanyazınının gelişmesiyle metin ve söylem kavramlarının tanımına ilişkin farklı yaklaşımlara göre metin ile yazılı olan, söylem ile sözlü olan ifade edilirken metindilbilimin dışında söylem ve eleştirel söylem çözümlemesi (bundan sonra ESÇ) alanyazınının gelişmesiyle başka tanımlamalar karşımıza çıkmaktadır. Buna göre söylem, bir süreç; metin ise bu sürecin bir ürünü olarak tanımlanmaktadır (Fairclough, 1992'den akt. Ercan ve Danış, 2019, s. 534). Çalışmamızda çözümlenen söylem kavramına ilişkin de alanyazındaki çeşitli yaklaşımlara göre çeşitli tanımlar bulunmaktadır (Büyükkantarcıoğlu, 2006, s. 103). Söylemin toplumsal bir pratik olduğunu belirten tanımlamalara göre söylem, sözlü ya da yazılı dil kullanımıdır (Foucault, 1984; Fairclough, 1992; Coupland ve Jaworski, 2006). Söylemleri dünyayı temsil etme yolları olarak ele alan Fairclough; süreç, ilişki, yapı, düşünce, duygu ve inançların söylem aracılığıyla farklı biçimlerde temsil edildiğini ileri sürmektedir. Buna göre farklı söylemler, dünyadaki farklı bakış açılarını ortaya koyarken dünyadaki konumlar, toplumsal ve kişisel kimliklerle de ilişkilidir. Bununla birlikte söylemler, dünyayı olduğu gibi yansıtmamakta, gerçek dünyadan bağımsız farklı ve olası dünyaları temsil etmektedir. Bu söylemler aracılığıyla da konuşucular, birbirini tanımlar, rekabet eder ve başkaları üstünde bir egemenlik kurabilir. Böylece söylem, gücü elinde bulunduran tarafın kullandığı kaynaklardan biri olur (2004, s. 124).

Söylem üzerine alanyazında bulunan tanımlamalarda bu kavramla ilişkili ideoloji ve güç kavramları karşımıza çıkmaktadır. Marx, ideolojiyi bir insanın ya da toplumsal grubun zihnindeki düşünceler ve tasarımlar dizgesi olarak tanımlamaktadır (Althusser, 2002, s. 47). Toplumsal eşitsizliği oluşturan üst ve ast grup ikiliği, üst grubun ideolojisini ast gruba dayatmasına ve toplumsal yapıyı ideolojisine göre yapılandırmasına neden olmaktadır. Söz konusu ideoloji, birçok başka kavramla etkileşim durumundadır. Bu kavramlardan biri de söylemdir. Söylem ve ideoloji birbirini karşılıklı olarak yeniden üretirken egemen ideoloji, normlarını söylem aracılığıyla güçlendirmekte ve meşrulaştırmaktadır. ESÇ'de ideoloji, eşit olmayan güç ilişkilerinin kurulması ve sürdürülmesi kapsamında ele alınmaktadır. İdeoloji çalışmasını anlamın çeşitli sembollerle oluşturulma ve aktarılma biçimlerinin incelenmesi olarak tanımlayan Thompson'a gönderimde bulunan Wodak, bu tür çalışmalarda söz konusu sembolik biçimlerin kullanıldığı toplumsal bağlamın incelenmesine de dikkat çekmektedir (2001, s. 10). İdeoloji çalışmalarında toplumsal bağlam, söylem kapsamında ele alındığında güç eşitsizliklerinin dil kullanımına yansımaları ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda, egemen ideolojinin söyleminin nasıl yapılandırıldığı çeşitli kuram ve yöntemlerle çözümlenebilmektedir. İdeolojiyle birlikte söylem kavramının tanımlarında karşımıza çıkan bir diğer kavram olan güç de üst ve ast grupların arasında oluşturulan eşitsizliğin çözümlenmesi bağlamında ele alınmakta ve buna bağlı olarak söylem, güç, baskınlık, toplumsal eşitsizlik arasındaki ilişkiler incelenmektedir. Baskınlık, politik, kültürel, sınıfsal, etnik, ırksal ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği

gibi toplumsal eşitsizliğe neden olan seçkinler tarafından toplumsal gücün uygulanması olarak tanımlanır (Dijk, 1993, s. 283).

Çalışmamızın veri tabanını oluşturan, Pınar Kür'ün "Herkes Bana Düşman" adlı öyküsü, ataerkil söylemin nasıl yapılandırıldığını çözümlemeye olanak tanıyan bir metindir. Patriyarka kavramının Türkçedeki karşılığı olan ataerki kavramı, ilk kez Sir Henry Maine'in (1861) çalışmasında karşımıza çıkmaktadır. Ataerki, baba soyunu temel alan, erkeğin özel ve kamusal alanda egemen olduğu bir toplumsal yapıyı ifade eder. Akal, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayanan ataerkil yapıda var olan yöneten / yönetilen ilişkisine dikkat çekerek bu ilişkinin de siyasi bir iktidar ilişkisi olduğunu savlamaktadır (1994, s. 13). Ataerkil yapı, yönetenin belirlediği normlar çerçevesinde biçimlenir. Buna koşut biçimde ataerkil toplumların zihninde değerler dizgesi oluşur ve bu da ataerkil ideolojiye karşılık gelir. Ataerkil ideoloji, kadın kimliğinden başlayarak bütün toplumsal kurumları kapsayan bir düzenleme yapar ve söz konusu yapı, kadın / erkek, doğa / kültür, özel alan / kamusal alan ve benzeri ikiliklerle kurulur. Bu ikilikler, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin her alanda yeniden üretilmesini sağlar. Ataerkil ideolojinin pekiştirilmesi ve yeniden üretimi medya, eğitim, politika gibi birçok kurum aracılığıyla gerçekleşir. Toplumsal bir pratik olarak söylem de ataerkil ideolojiyle etkileşim durumundadır. Biri, diğerini hem pekiştirir hem yeniden üretir. Tüm güç kaynakları gibi söylemini topluma yayma, haklılaştırma ve ast grubun söylemini ulaştırma kanallarını engelleme olanağı, seçkinlerin elindedir. Ataerkil toplumlarda da gücü elinde bulunduran üst grup, bu ataerkil söylemin toplum tarafından kabul görmesini sağlar, söylemde açık ya da örtük biçimde var olan eşitsizlikleri yasallaştırır ve kadınların ataerkil söyleme karşı yapılandırdıkları feminist söylemleri, topluma ulaştırma olanaklarını engeller.

Wodak, gücün dilden kaynaklanmadığını; ancak kısa ve uzun vadede güç dengesizliğini değiştirmek için güce meydan okumak ve onu alt etmek için kullanılabileceğine dikkat çekmektedir (2001, s. 11). Medya ve politika gibi farklı söylem türlerinde de ataerkil kodlar yeniden üretilirken ataerkil ideolojiye eleştirel yaklaşan, ataerkinin açık ya da örtük biçimde kodladığı cinsiyetçiliği ifşa eden yazınsal metinler ise Wodak'ın dikkat çektiği, dilin meydan okuma gücülünü ortaya çıkarır ve ataerkil yapıyı, anlatı metinleri üzerinden alt eder. Türkiye'de feminist hareketin ikinci dalgasının ivme kazandığı 1980'li yıllardan hemen önce 1960'ların sonundan itibaren 1970'li yıllar boyunca kadınlar, yazınsal üretimleriyle Türk yazınında adlarını daha sık duyurmaya ve böylece yazın alanındaki erkek hegemonyasını yıkmaya başlamışlardır. Önceki kuşaklarda Halide Edib Adıvar, Suat Derviş, Leylâ Erbil ve Nezihe Meriç gibi yazarlar, yapıtlarını yayımlarken 1960'ların sonlarından itibaren Sevgi Soysal, Tomris Uyar, Pınar Kür, Füruzan, Ayla Kutlu, Erendiz Atasügibi yazarlar, hem Türk yazın tarihine geçen nitelikli yapıtlar yayımlamışlar hem de geleneksel ataerkil anlatılara alternatif anlatılar sunmuş ya da bu ataerkil anlatılardaki ataerkil söylemi tersinlemeyle ifşa etmişlerdir. Çalışmamızın veri tabanını oluşturan "Herkes Bana Düşman" adlı öyküde Pınar Kür, birinci tekil anlatıcı kullanarak tersinleme yoluyla ataerkil söylemi ortaya çıkarmıştır. Roman ve öykü gibi anlatı metinlerini ESÇ kapsamında incelerken yanıtlamamız gereken soruları Yağcıoğlu, şu biçimde belirlemektedir (2017, s. 29):

Söylemi incelemek için Genette'nin (1980) "kim konuşuyor?" sorusu iyi bir başlangıç olabilir. Aslında "kim konuşuyor? sorusuedimbilimsel bir sorudur. Dil, insan bağımsız bir dizge olarak değil, konuşucularla ilişkilendirmeyi gerektirir. Yani Ferdinand de Saussure'ünlanguage dediği dilin konuşuculardan bağımsız bir dizge olduğu düzlemde ele alınması yerine, dili sosyo-kültürel bir konumdan konuşan özne açısından ele almayı gerektirir. Bu da bir dizi soruya yanıt aramak anlamına gelir. Roman kahramanı tarafından kullanılan dil, yani onun söylemi, onun kimliği hakkında hangi ipuçlarını barındırır? Bu dili bir eylem olarak nasıl kullanır, yani başkalarının hayatlarını baskı altına almak için mi, yoksa onları özgürleştirmek için mi kullanır? sorularına yanıt aramak önem kazanır.

Yağcıoğlu'nun belirlediği sorulardan hareketle çözümlenen öyküde bir iş adamı konuşmaktadır. Evli ve iki çocuk babası olan anlatı kişisi, annesinin intiharı nedeniyle gazetelerde hakkında çıkan haberlere karşı kendini savunma gereksinimi duyar ve metresinin evine giderek bu savunmayı onun karşısında yapar. Öykü boyunca yalnızca erkek anlatı kişisinin sesini duyarız. Kadının sesi hiç duyulmaz. Bunu, kadının

söyleminin duyulmasını engelleyen ataerkil yapıya yazarın yaptığı bir gönderim ve taşlama olarak değerlendirmek mümkündür. Bu öykünün çözümlenmesiyle ataerkil söylemin nasıl yapılandırıldığı ortaya çıkarılırken anlatı kişisinin söyleminin çözümlenmesi, onun erkek kimliğinin yapılandırılmasına ilişkin bulgulara ulaşmamızı sağlamaktadır. Öte yandan çözümlenen söylemin ast grup olarak konumlandırılan kadınları egemenlik altında tutamayan erkek anlatıcının söylem aracılığıyla kadınları düşman olarak kodladığı saptanmaktadır.

2. Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve

2.1. Eleştirel Söylem Çözümlemesi ve Söylem Tarihsel Yaklaşım

Söylem çözümlemesinden farklı olarak söylem ile ideoloji arasındaki ilişkiyi inceleyen ESÇ, gücü elinde bulunduran üst grubun söylemini araştırma nesnesi olarak belirler. Araştırmacı, çözümlemelerinde incelediği söyleme ast grubun tarafından yaklaşarak açık bir sosyo-politik duruş alır. ESÇ'nin temel amaçlarından biri, toplumsal eşitsizliğin söyleme yansımalarını ele alarak söylemi yapılandıran ideolojiyi ve bu ideoloji temelinde oluşan toplumsal yapıyı ortaya çıkarmaktır (Dijk, 1993, s. 252). Böylece ideolojinin yeniden üretiminde söylemin rolüne ilişkin bulgulara ulaşılmaktadır. Fairclough ve Wodak (1997), ESÇ'nin temel ilkelerini sekiz maddede ele almaktadır. Buna göre ESÇ, toplumsal sorunlara odaklanır. Güç ilişkileri söylemseldir. Söylem, toplum ve kültürü oluşturur ve ideolojik bir üretim yapar. Öte yandan tarihseldir. Metin ve toplum arasındaki ilişkiye aracılık edilir. Yöntem, yorumlayıcı ve açıklayıcıdır. Söylem, toplumsal bir eylem biçimidir.

Disiplinlerarası bir yaklaşımı gerektiren ESÇ kapsamında dilbilim alanyazınındaWodak, Dijk ve Fairgclough'ın belirlediği yöntemler sıklıkla kullanılmaktadır. Dijk'ınSosyo-Bilişsel Yaklaşım'ında bilişe odaklanılmaktadır. Büyük ve küçük ölçekli olmak üzere iki yapı çözümlemesi, bu yaklaşımda karışımıza çıkar ve küçük ölçekli yapı çözümlemesinde dil kullanımı, söylem, sözlü etkileşim ve iletişim bağlamında araştırma nesnesi ele alınır. Güç, egemenlik, eşitsizlik gibi kavramlar, büyük ölçekli düzeye ilişkindir. Fairclough'ınEytişimsel-İlişkisel Yaklaşım adı verilen yaklaşımı ise metin çözümlemesi, (tanımlama), süreç çözümlemesi (yorumlama) ve toplumsal çözümleme (açıklama) olmak üzere üç boyutlu bir çözümleme sunmaktadır (Ercan ve Danış, 2019, s. 545, 546). Çalışmamızın yöntemini belirleyen Wodak'ın Söylem-Tarihsel Yaklaşımı ise politik, toplumsal ve tarihsel bağlam kapsamında araştırma nesnesi olarak belirlediği metinleri çözümlemektedir. Wodak, Söylem-Tarihsel Yaklaşım'ın ilkelerini şöyle özetlemektedir (2001, s. 69, 70):

1. Yaklaşım, disiplinlerarasıdır.
2. Disiplinlerarasılık birkaç düzeyde bulunur: kuram, çalışmanın kendisi, takımlar ve uygulama.
3. Yaklaşım sorun yönelimlidir, belirli dilsel öğelere odaklanmaz.
4. Kuram, yöntem gibi eklektiktir; bu, araştırılan nesneyi anlama ve açıklamada yardımcı olan kuramlar ve yöntemlerin birleştirilmesidir.
5. Çalışma her zaman daha fazla çözümleme ve kuram için önkoşul olarak araştırılmakta olan nesneyi araştırmak için saha çalışması ve etnografya içerir (içeriden çalışma).
6. Yaklaşım tümdengelimseldir: kuram ve ampirik veriler arasında ileri geri sürekli bir devinim gereklidir.
7. Çoklu türler ve çoklu kamusal alanlar incelenmiş ve metinlerarası ve disiplinler arası ilişkiler incelenmiştir. Yeniden yapılandırma, bu türlerin yanı sıra konu ve tartışmaların (konu) birleştirilmesinde en önemli süreçtir.
8. Tarihsel bağlam her zaman çözümlenilir ve söylemlerin ve metinlerin yorumlanmasına katılır.
9. Çözümleme için ulamlar ve araçlar, tüm bu adımlara ve süreçlere ve ayrıca araştırılan özel soruna göre tanımlanır.
10. Büyük kuramlar bir temel olarak görev yapar (yukarıya bakın). Belirli çözümlemede, orta düzey kuramlar, çözümlemeci amaçlara daha iyi hizmet etmektedir.
11. Uygulama, hedeftir. Sonuçlar farklı alanlardaki uzmanlara açıklanmalı ve ikinci adım olarak, belirli söylemsel ve toplumsal uygulamaları değiştirmek amacıyla uygulanmalıdır.

Söylem-Tarihsel Yaklaşım'da araştırmacı, beş temel sorunun yanıtını arar (Wodak ve Meyer, 2001, s. 72, 73): (i) Kişiler, dilsel olarak nasıl adlandırılır ve onlardan nasıl söz edilir?, (ii) Hangi karakteristik özellikler ve nitelikler bu kişilere yüklenir?, (iii) Hangi savlar ve sav şemaları aracılığıyla, belirli kişiler ya da toplumsal gruplar başkalarının dışlanmasını, ayrımcılığa uğramasını, baskı altında tutulmasını ve sömürülmesini haklılaştırmaya çalışır?, (iv) Bu etiketler, özellikler ve savlar, hangi bakış açısından ifade edilir? ve (v) İlgili ifadeler açıkça kodlanır mı, yoğunlaştırılır mı ya da kaçınma stratejisi mi kullanılır? Wodak ve Meyer, bu beş soruyla ilişkili olarak olumlu biz ve olumsuz öteki temsillerinin yapılandırılması için (i)gönderimsel, (ii)yükleme, (iii)kanıtlama, (iv)bakış açısı oluşturma, söylem temsillerinin çerçevelenmesi ve (v) güçlendirme / kaçınma olmak üzere beş söylemsel strateji belirlemektedir. Bu stratejilerdeki amaçlar ve kullanılan dilsel araçlar çizelge (1)'de gösterilmektedir (Wodak ve Meyer, 2001, s. 73):

Çizelge (1): Söylem-Tarihsel Yaklaşım Çerçevesinde Belirlenen Söylemsel Stratejiler

Strateji	Amaçlar	Araçlar
Gönderimsel	İç ve dış grupların yapılandırılması	Üyelik ulamları, biyolojik benimseme ve kişiliksizleştirme, eğretileme ve ad aktarması
Yükleme	Toplumsal aktörlerin olumlu ya da olumsuz, küçümsenerek ya da onaylanarak kodlanması	Kalıpyargısal ifadeler, değerlendirici nitelikler, olumlu ya da olumsuz özellikler, örtük ya da açık eylemler
Kanıtlama	Olumlu ya da olumsuz kodlamaların haklılaştırılması	Politik dahil etme ya da dışlamanın, ayrımcılığın haklılaştırılmasında kullanılan konu alanları
Bakış açısı oluşturma, söylem temsillerinin çerçevelenmesi	Dahil olmayı belirtme, konuşucunun bakış açısını konumlandırma	Ayrımcı olay ya da söylemlerin bildirimi, açıklaması, anlatımı ya da gönderimi
Güçlendirme / Kaçınma	Önermenin konumunun belirlenmesi	Ayrımcı söylemlerin yoğunlaştırılması ya da kaçınılması

2.2. Dil ve Toplumsal Cinsiyet

Stoller (1968) ve Oakley'in (1972) ilk kez kullandığı toplumsal cinsiyet kavramı, biyolojik cinsiyetin dışında, toplumlara ve zamana göre değişmekle birlikte genel olarak kadınlara ve erkeklere biçilen cinsiyet rollerini belirtmektedir. Temelde özcü ve inşa olmak üzere iki yaklaşım görülmektedir. Özcü yaklaşım, savlarını biyolojik açıklamalara dayandırır ve toplumsal cinsiyet kodlarını yeniden üretir. Bununla birlikte erkeğin çıkarlarına göre toplumsal düzenin yapılandırılmasının devamını bekler. İnşa yaklaşımı ise toplumsal cinsiyet rollerinin doğuştan değil, sonradan toplumsal düzenin normlarına göre biçimlendiğini savunur. de Beauvoir'nın 1949 tarihli çalışmasında yer alan "Kadın doğulmaz, kadın olunur" tümcesi, toplumsal cinsiyet rollerini inşacı yaklaşıma göre özetlemektedir (de Beauvoir, 1993). Birinci yaklaşım, toplumsal düzeni toplumsal cinsiyet rollerine göre yapılandırırken erkeği etken, kadını edilgen olarak konumlandırır ve buna bağlı olarak toplumsal cinsiyet mitleri, basmakalıplar ve eşitsizlikler üretilir ve sürdürülür. Feminist kuramları temel alan toplumsal cinsiyet çalışmalarının ortaya çıkmasıyla birlikte gelişen ikinci yaklaşım ise bu koşulları sorgular ve çeşitli feminist kuramlar, mitleri, basmakalıpları ve eşitsizlikleri çeşitli bakış açılarına göre ele alır. Disiplinlerarası bir yaklaşımı gerektiren toplumsal cinsiyet çalışmalarının birinci dönemi, sıklıkla kadın kimliğini araştırma konusu olarak seçerken izleyen dönemlerde erkek kimliği de incelenmeye başlamıştır. Veri tabanı olarak yazın, sinema, toplumbilim gibi pek çok alandan metinlerin

ve olguların incelendiği toplumsal cinsiyet çalışmaları, dilbilim alanında, genel olarak feminist kuramlarda da görüldüğü gibi, çeşitli dönemlere ayrılarak ele alınmaktadır. Çeşitli yaklaşımların feminist kuramcılar tarafından benimsenmesinin temel nedeni ise 1990'da yayımlanan çalışmasında Butler'ın (2008) evrensel bir kadın ya da genel olarak cinsiyet ulamından söz edilemeyeceğine ilişkin savıyla yakından ilişkilidir. İlk dönem çalışmaları, genel bir ulam olarak toplumsal cinsiyet kimliklerini ele almakta, izleyen dönemlerde ortaya konan çalışmalar, bu yaklaşımın bir cinsiyetin kendi içinde farklı kimlikler olduğu gerçeğini göz ardı ettiğini savunmaktadır. Alanyazında dil ve toplumsal gerçeklik arasında bir etkileşim olduğuna dikkat çekilerek dilin bu gerçekliğin kurucusu olduğu savunulur. Buna bağlı olarak dil kullanımının toplumsal ve güç ilişkilerinin, değerlerin, kimliklerin belirlenmesinde ve toplumsal kodların yeniden üretilmesinde etkisi bulunur (Litosseliti, 2013, s. 9). Dil, durağan ya da kapalı bir dizge değil, dinamik, karmaşık ve değişime açık bir yapıdadır ve konuşucu, dilsel kaynaklar arasından anlamlı seçimler yapar (Antaki, 1994).

Feminist dilbilim çalışmalarında karşımıza çıkan cinsiyetçilik terimi, 1960'larda ırkçılık kavramına benzer biçimde, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve ayrımcılığını tanımlamak için kullanılmıştır (Wodak, 1997: 7). Toplumsal düzende olduğu gibi dilde de cinsiyetçilik, erkeğin dil kullanımının norm kabul edilirken kadının dil kullanımının norm dışı olarak ele alınmasına neden olur (Litosseliti, 2013: 13).Alanyazında İngilizce üzerinden örnekler incelenirken 'man' sözcüğü ele alınır ve bu sözcüğün hem erkek hem kadına gönderimde bulunduğuna dikkat çekilir. Türkçede de 'adam' sözcüğü hem erkeğe hem kadına gönderimde bulunmak için kullanılmış ve feminist dilbilim çalışmalarının sorunları saptamakla birlikte cinsiyetçi olmayan bir dil kullanımı için öneriler sunmasıyla birlikte "bilim adamı" vb örnekler yerine "bilim insanı" kullanılmaya başlanmıştır. Genel ad ve adılların kullanımının tartışmalı gönderimlerine dikkat çeken feminist dilbilim araştırmaları, 'man' örneği üzerinden bu tür genellemelerin uygun olmadığını ortaya koyar. "Man has difficulty in childbirth" tümcesi buna bir örnektir. Bu tümcede man, yalnızca kadına gönderimde yapabilirken sözcüğün temel anlamı kadına değil, erkeğe gönderimde bulunmaktadır (Hekman, 1990). Bu tür dil kullanımına yönelik örnekler çoğaltılabilir. Dilde toplumsal cinsiyet yanlılığını ortaya koyan örnekler, kadınları cinsel nesneler olarak kodlamakta ve kadınları uslarına ya da yeteneklerine göre değil, görünümlerine göre betimlemektedir. Bununla birlikte kadınlar ev içi rollerle sınırlandırılırken erkekler kamusal alanda da temsil edilmektedir. Erkekler için 'kız gibi', kadınlar için 'erkek gibi' benzetmelerinde görüldüğü gibi, kadınla ilişkili sıfatların, erkeği yermek için, erkeğe ilişkin sıfatların da kadını yüceltmek için kullanıldığı görülmektedir (Litosseliti, 2013, s. 15).

Feminist kuramlar çerçevesinde geliştirilen dil ve toplumsal cinsiyete ilişkin çalışmalardan önce Danimarkalı dilbilimci Jespersin (1922), dil ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi incelerken eksiklik yaklaşımı olarak adlandırılan bir model geliştirir. Bu yaklaşıma göre kadınlar, abartma eğilimleri nedeniyle yeğinlik bildiren belirteçleri daha sık kullanır. Kadınların konuşmalarında eksik tümceler daha sık görülür. Kadınların erkeklere göre daha az sözcük dağarcığına sahip olduğunu da ileri süren araştırmacının geliştirdiği bu yaklaşım, ilerleyen yıllarda eleştirilir ve yerine sırasıyla farklılık, baskınlık ve söylemsel yapılandırmacılık olmak üzere üç yaklaşım geliştirilir. Erkeklerden çok kadınların diline odaklanan 1960-1980 yılları arasındaki çalışmaların öncüsü Lakoff'tur. Lakoff (1975), kadın dilinin eksik, güçsüz, önemsiz ve ikircikli olduğunu öne sürmektedir. Bu savında norm olarak aldığı ise erkek dilidir. Sıfat kullanımları, renk seçimleri, önemsiz görülen konular üzerine konuşmalar, kibarlık stratejilerinin sıklıkla kullanılması gibi nedenler üzerinden bu ayrımı yapan araştırmacının saptamalarının ilerleyen yıllarda yapılan çalışmalar eksik ve tartışmaya açık olduğunu gösterir. Lakoff'un çalışmasının amprik verilerden yoksunluğu, kişisel sezgi ve günlük gözlemlerine dayanması ve kültürel basmakalıpları kullanması nedeniyle eleştirildiği görülür (Litosseliti, 2013, s. 29). 1960'larda gelişen feminizmin ikinci dalgasıyla birlikte feminist dilbilim çalışmalarında farklı bir yaklaşım ortaya konur ve 1980'lerde geliştirilen baskınlık yaklaşımı, iletişimde toplumsal cinsiyete ilişkin baskınlık yönlerini inceler. Baskınlık yaklaşımı, kadınların eksikliğinden çok toplumsal düzenin eksikliğine vurgu yapar. Toplumsal düzene koşut biçimde iletişimde de kadınların baskın olamaması, erkeklerin konuşmayı başlatmaları, konuyu değiştirmeli gücüne sahip olmaları, dil kullanımını biçimlendirmektedir. Bununla ilişkili olarak baskınlık kuramcıları niteleyicilere,

konuyu başlatma ve konu denetimi gibi iletişimsel yönlere odaklanır. Erkeklerin yeni konular başlatmakta daha başarılı olduğunu ve böylece konuşmayı yönlendirebilme gücünü elinde tuttuğunu savunur. Örneğin, cinsiyetler arası konuşmalarda kesintilerin %96'sı erkeklerin dil kullanımında görülürken erkekler arası konuşmalarda çok az kesinti saptanmıştır. Araştırmaclar, kesintileri de baskınlık biçimi olarak ele alır. Bu bulgular, baskınlık kuramcıları tarafından toplumsallaşma sürecinde kız ve erkek çocuklarının farklı biçimde eğitilmeleri ve bunun dil kullanımına yansımasıyla açıklanmıştır. Kız çocuklarından kibar olmaları, erkek çocuklarından güçlü ve rekabetçi olmaları beklenmektedir (Litosseliti, 2013, s. 32-40).

Üçüncü dalga feminizm ise eleştirel, yapılandırmacı ve post-yapısalcı kuramlarla gelişir. Bunu izleyen toplumsal cinsiye ve dil çalışmaları da toplumsal cinsiyet kimliklerinin çeşitliliğini, çokluğunu ve edimselliğini göz önünde bulundurarak araştırma nesnesini çözümler. Başka bir deyişle cinsiyetin söylemle yapılandırıldığını savunur (Mills, 2002).Feminist dilbilimde ilk iki yaklaşım, toplumsal cinsiyete ve özellikle kimliklerin çeşitliliğine dikkat etmemekte ve toplumsal cinsiyeti birçok değişkeni göz ardı ederek ele almaktadır. Alanyazında "Farklılığın Ötesi (Beyond Difference) / söylemsel yapılandırmacılık" olarak adlandırılan üçüncü yaklaşım, toplumsal cinsiyet ve dil ilişkisini incelerken ırk, sınıf, yaş, etnik köken, bölge, cinsel yönelim, ortam ve kültür gibi değişkenlerin de dikkate alınması gerektiğini savunur. Bu model, toplumsal cinsiyeti karmaşık bir toplumsal değişkenler dizgesinin bir parçası olarak ele alır. Toplumsal cinsiyet ve dile ilişkin söylem yaklaşımına göre toplumsal cinsiyet, söylemde üretilmektedir ve karmaşık, değişken ve dinamik bir yapıdadır. Butler'ı izleyen araştırmacılar, toplumsal cinsiyet kimlikleri ve dil kullanımının toplumsal ve kültürel olarak yapılandırıldığını savunur. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine neden olan güç ilişkileri de söylemin bir yansımasıdır (Litosseliti, 2013, s. 40-44).

3. Veri Tabanı

Çalışmamızın veri tabanını Pınar Kür'ün 1981'de yayımlanan Bir Deli Ağaç adlı yapıtında bulunan "Herkes Bana Düşman" adlı öykü oluşturmaktadır. Kür, 1979'da yayımlanan ve üç bölümden oluşan romanı Asılacak Kadın'ın iki bölümünde erkek anlatıcıları konuşturur ve böylelikle ataerkil ideoloji ve bu ideolojinin yapılandırdığı ataerkil söylemi ifşa eder (Barış, 2017). Bu romandan sonra, çalışmamızın veri tabanını oluşturan öyküsünde olduğu gibi, öykü ve romanlarında birçok kez erkek anlatı kişilerini metnin anlatıcısı olarak seçer ya da onların yaşantılarını metnin odağına alır. Bu anlatıcı seçimi, hem Pınar Kür yazınının itiraz ettiği otoritelerden biri olan ataerkil otoriteyi ideolojisi, söylemi, bu otoriteyi sürdüren erkeklerin toplumsal cinsiyet kimliklerinin yapılandırılması gibi birçok yönüyle deşifre etme olanağı sunar ve aynı zamanda söz konusu metinlerin tersinleme (ironi) çerçevesinde ele alınmasını sağlar. "Herkes Bana Düşman" adlı öyküde anlatıcı, bir iş adamıdır. Evli ve iki çocuk babası olan Orhan, annesinin intiharı ve gazetelerin bu konuyu gündeme getirmesi nedeniyle çevresindeki birçok insanın, onun aleyhine davrandığını savunur. Orhan'a göre herkes ona düşmandır. Bütün bu savlarında en çok düşman olarak kodladığı insanlar ise yaşamındaki kadınlardır. Orhan'ın savunmasına ilişkin Kür, şu değerlendirmeyi yapmaktadır (1982, s. 14, 15):

Ben bunlara 'kendini savunan' ses diyorum. "Herkes Bana Düşman"da bu hikâyede bir de yeni hikâyemde, "İnsanyiyen"de bu sesi özellikle kullanıyorum. Sesin sahipleri sırasıyla bir iş adamı, bir edebiyatçı ve bir eleştirmen… Bu sesi kullanmayı – en azından bir çeşit hikâyede – sürdürmemin nedeni bir hikâye kişisinden çok bir çeşit 'tip', bir 'tavır' araştırması yapmak istemem… Belirli bir tavrın bir tipte odaklaşması.

Kür'ün söyleşide sözünü tip olarak sözünü ettiği, bir toplumsal cinsiyet kimliğidir. Öykü boyunca iç ve dış gruplar belirleyen, savlarını dış grupta yer verdiği insanların olumsuz özelliklerini öne çıkararak haklı göstermeye çalışan, kendi olumlu özelliklerini sıklıkla vurgularken olumsuz olarak kodladığı insanların olumlu bir özelliğinden söz ederken de kaçınma stratejisi kullanan, kendisi açıkça belirtmese de ataerkil bir bakış açısından söylemini yapılandıran bir erkek anlatıcının söyleminden oluşan bu öykünün Wodak'ın Söylem-Tarihsel Yaklaşımı çerçevesinde çözümlenmesiyle ataerkil söylemi dizgesel bir biçimde ortaya konabileceği görülmektedir. Bu çalışma, yazınsal metinlerin çözümlendiği ve ESÇ yönteminin kullandığı

çalışmalarla birlikte Pınar Kür yazını ve yazarın öykü ve romanlarındaki erkek anlatı kişileri üzerine çalışan araştırmacılar için de bir kaynak sunmayı amaçlamaktadır.

4. Bulgular

Kuramsal ve kavramsal çerçevede açıklanan Söylem-Tarihsel Yaklaşım kapsamında belirlenen beş stratejiden birinci strareji, gönderimsel stratejidir. Bu stratejide iç ve dış gruplar yapılandırılır ve üyelik ulamları, ad aktarması, eğretileme gibi araçlar kullanılır. Öyküde erkek anlatıcı, örnek (1) ve (2)'de görüldüğü gibi ailesini iç grup, gazetecileri ise dış grup olarak konumlandırmaktadır; ancak iç grup üyesi olarak kodladığı annesinin intihar etmesi nedeniyle onu zor durumda bıraktığı için önce "öz" sıfatıyla annesi ile arasındaki biyolojik bağa gönderimde bulunarak, sonra annesinin güvenilmez biri olduğunu açık bir biçimde belirterek kadını, dış grup üyeleriyle özdeşleştirmektedir. Örnek (3) ve (4)'te ise erkek anlatıcı, yaşamındaki diğer kadınlarden (karısı, sekreteri, hizmetçisi), "salak", "karı", "aklını oynat-" gibi sözcüklerle söz etmektedir.

(1) "Herkes bana düşman, biliyor musun? Al işte insanın öz anası bunu yaparsa! İnsan anasına güvenemezse kime güvenecek, sorarım sana?" (s. 66)

(2) "Yazacaklar tabii, gazeteci milleti yazmaz olur mu? Onların da ekmekleri bundan[…] Benim kızdığım, kanımdan canımdan olup da oğlunun çıkarlarını aklına getirmeyen anam…" (s. 67)

(3) "İki gün önce telefon etti.. […] Ben sonra ararım dedim. Yeni kız hatırlatmayı unutmuş.. Kovacağım zaten onu da, salağın teki.." (s. 71)

(4) "bizim karı da iyice aklını oynatmış bu arada, biliyor musun?" (s. 74)

Söylem-Tarihsel Yaklaşım kapsamında belirlenen ikinci strateji, yükleme stratejisidir. Bu stratejide toplumsal aktörler olumlu ya da olumsuz özellikleriyle ve onaylanan ya da küçümsenen özellikleriyle kodlanmaktadır. Bu amaçla konuşucunun kalıpyargısal ifadelere sıklıkla başvurduğu görülmektedir. Çözümlediğimiz metinde erkek anlatıcı, ağabeyinin karısından söz ederken "sosyete züppesi", "cadı karı", "züppe karı" gibi ad öbekleri kullanarak kadınları olumsuz özelliklerle betimlemektedir. Örnek (5), (6), (7)'de görülen bu kullanımların yanı sıra örnek (7)'de "yavru" sözcüğüyle evlilik dışında birlikte olduğu kadına gönderimde bulunmakta ve bu kullanımında cinsiyetçilik örtük biçimde kodlanmaktadır. "Yavru" sözcüğü, aynı zamanda, kadın kimliğini iyi eş / baştan çıkaran kadın olmak üzere ikiye bölen ataerkil ideolojinin basmakalıp yargılarına da gönderimde bulunmaktadır. Örnek (8)'de ise baba-soyu üzerinden kendisini ve ağabeyini tanımlamakta ve bu tanımla soyu belirli olan erkek kimliğini yüceltmektedir. Annesinin evlat edinmek istediği göçmen kızından ise bu soy kavramı üzerinden olumsuz özelliklerle söz etmektedir.

(5) "Ağabeyimin aldığı o sosyete züppesine benzemez hiç." (s. 67)

(6) "Ağbim pek uğramazdı, doğru.. O züppe karısı annem evlerine gitsin istemezdi" (s. 69)

(7) "Ağbim nasıl dayanıyor Allah bilir. O da ister ya, benim gibi rahat yaşasın, kenarda bir de yavrusu olsun, cesaret edemez cadı karının korkusundan…" (s. 70)

(8) "Arada saçmalıyordu zaten, anlattımdı ya o göçmen kızını evlât edinmeğe kalkma hikâyesini, geçen yıl.. […] Aslan gibi oğulların varken, nene gerek senin ne idüğü belirsiz bir kızı evlat edinmek? Deli misin, anne, babası bile belli değil, dedimdi de ne karşılık verse beğenirsin? Ben de sizi babasız büyüttüm, diyor[…] Bizim babamızın kim olduğunu bilmeyen mi vardı? Şerefli bir ailenin çocuklarıyız" (s. 75)

Üçüncü strateji, kanıtlama stratejisidir. Burada olumlu ve olumsuz kodlamalar, haklı çıkarılmaya çalışılmaktadır ve bu stratejide sıklıkla kullanılan araç, konu alanıdır. Konu alanında öteki temsillerinin yarar-zarar ekseninde betimlendikleri ve bu betimlemelerde verdikleri zararın daha çok öne çıkarıldığı görülmektedir. Öykünün erkek anlatıcısı, birçok defa annesinin intihar etmesi için hiçbir nedeninin bulunmadığını, ağabeyiyle birlikte annelerini el üstünde tuttuklarını ileri sürmektedir. Kendisinin ve ağabeyinin, anneleri için yaptıkları fedakarlıklardan söz ederken annelerinin oğullarına verdikleri zarara birçok defa vurgu yapılmaktadır. Böylelikle ataerkil söylemi yapılandırmada konuşmacı, olumsuz olarak temsil edilen ötekiyle ilgili etiketleri haklı çıkarmaya çalışmaktadır. Örnek (9)'daki ifadeler bu çabayı

gösterirken örnek (10)'da ise anlatıcı, ağabeyinin karısını erkeğin ekonomik durumunu bozan bir kadın olarak betimleyerek kadının erkeğe verdiği zarara dikkat çekmektedir.

(9) "Bi sebebi olsa şu işin, eyvallah diyeceğim. Yok, hiçbir sebep yok! Karı durduğu yerde delirmiş. Tövbe tövbe, ağzımdan kaçtı karı lâfı.. Yoksa ömrümde bir gün bile hürmette kusur etmemişimdir[…] Hürmette kusur etme, bir dediğini iki etme, her istediğini yap, ondan sonra kalksın sana böyle bir oyun oynasın…" (s. 65)

(10) "Sonra o Gülçin olacak kaltağın gündüz oynadığı kumar bile yeter adamı batırmağa..." (s. 72)

Dördüncü stratejide konuşucunun ilgili savları, etiketleri hangi bakış açısından sunduğu saptanmaktadır. Öykünün erkek anlatıcısı ataerkil ideolojinin bir temsilcisi olarak yaşamındaki kadınları ataerkil bakış açısıyla etiketlemektedir. Ataerkil bir ideolojiyi savunduğunu açıkça belirtmeyen anlatıcı, "makul", "akla yakın" gibi dilsel araçlarla erkek ve aklı özdeşleştirmekte ve böylece, aynı zamanda, basmakalıp ifadeleri yeniden üretmektedir.

(11) "Bak, ben makul bir adamım.. Yani, benim için isteyen istediğini söyler, ama hiç kimse makul değildir diyemez… Hayatta hiçbir şeyim olmasa, aklı selimim vardır… Onun için bu meseleyi de akla yakın bir biçimde izah etmeğe çalışıyorum, tamam mı? Ama olmuyor." (s. 76, 77)

(12) "Makul, akla yakın ne istedi de olmaz dedik? Yapmadık? Sonra yakışır mı canım? O yaşta bir kadın? Bunca yıllık şerefli adına leke sürer mi insan? Hiç değilse oğullarını düşünür. Elâlem ne der, nasıl suçlamalarda bulunur? Bunları düşünmez mi insan? Bir tek kendisi değil ki söz konusu olan. Hepimizin adı kirleniyor…" (s. 77, 78)

Güçlendirme / Kaçınma stratejisini sıklıkla kullanan anlatıcı, savlarını haklı çıkarmak için kanıtlar öne sürmekte, öte yandan hem kendisinin olumlu özelliklerini öne çıkarırken güçlendirme stratejisini, hem de annesinin geçmişteki olumlu özelliklerinden söz ederek kaçınma stratejisini kullanmaktadır.

(13) "Böyle değildi bu kadın. Aklı başında, fedakâr… Saçını süpürge etmesini bilen.. Babasız büyüttü bizi, yıllar yılı elinden gelen her şeyi yaptı… Eeee, sırası gelince biz de elimden geleni yapmadık mı? Ağbim de, ben de, şimdi gören Allah için söylesin.. Neyi eksikti? O koca dairede tek başına oturur, hizmetçisi desen yerinde.. Paralar bizden çıkıyor tabii.. Ama hiç çok görmemişizdir, şimdi açıkçası.... Ne ağbim, ne ben.. Durumum iyi olsun, kötü olsun, her ay vaktinde ödemişimdir kendi payımı.. Ağbim de öyle.. Ayrıca, fazladan bir şey istediğinde itiraz mı ettik? Haşa! Televizyon dedi, eyvallah dedim. O yaşta gözlerini yorup da ne olacak halbuki, radyo neyine yetmez, değil mi? Gene de emret anne, dedim[…] Birtakım işler ters gitmişti. Gene de anamın bir dediğini iki eder miyim? Bana onca emeği geçmiş kadının?" (s. 67)

(14) "Neyse, diyeceğim, güllük gülistanlık geçmedi yaşantısı, orası öyle. Çekti çekmesine ya, vakti gelince bütün hepsini fazlasıyla ödemediğimizi kimse söyleyemez. Sonunda refaha kavuşmuştu işte, daha ne istiyordu?" (s. 77)

5. Sonuç

Medya söylemi, politika söylemi gibi birçok söylem türünün çözümlenmesinde kullanılan bir yöntem olan ESÇ'nin yazınsal bir metin çözümlenirken de kullanılabilmektedir. Bu yöntemle yazınsal metinlerdeki anlatı kişilerinin söyleminin çözümlenmesi, bu kişilerin kimlikleri hakkında ipuçları vermekte, başka bir deyişle ideolojisini de açığa çıkarmaktadır. Tersinlemeli (ironik) bir biçimde bir erkek anlatıcı seçerek onu konuşturan ve böylece ataerkil söylemin nasıl yapılandırıldığını ortaya koyan Pınar Kür'ün "Herkes Bana Düşman" adlı öyküsü, adından başlayarak iç ve dış grupların nasıl yapılandırıldığını, kadınların hangi sav şemaları aracılığıyla "düşman" olarak kodlandıklarını göstermektedir. Öyküde ataerkil ideoloji, anlatı kişisinin kimliği ve söylemi üzerinden irdelenmektedir. ESÇ yöntemiyle yaptığımız bu çözümleme, ataerkil ideoloji ile söylem arasındaki ilişkiyi açığa çıkarırken erkek kimliğini yapılandırılması hakkında da bulgular ortaya koymuştur. Anlatı kişisi, olumlu biz – olumsuz onlar temsillerindeki beş söylem stratejisinden yükleme, kanıtlama ve güçlendirme / kaçınma stratejilerini sıklıkla kullanmaktadır. Gönderimsel stratejinin kullanıldığı örnek tümceler de bulunurken en az kullanılan strateji, bakış açısı oluşturma ve söylem temsillerinin çerçevelenmesidir. Anlatı kişisi, diğer stratejileri kullanarak olumlu özelliklerini öne çıkardığı "biz" grubunun bir erkekler ulamı oluşturduğunu açıkça belirmemektedir. Bakış

açısı, diğer dört stratejiyle söyleminin çözümlenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Öykünün kahramanı, söylemini kadınları olumsuz olarak kodlamak ve dış grup oluşturmak üzerine yapılandırmaktadır. Öykü boyunca anlatıcının kadınlara ilişkin birçok basmakalıp ifadeyi kullandığı, savlarını çeşitli kanıtlar öne sürerek haklı çıkarmaya çalıştığı, kendi yararlı davranışlarını, öteki olarak konumlandırdığı kadınların ise zarar veren davranışlarını öne çıkardığı, böylece güçlendirme ve kaçınma stratejilerini de kullanarak ataerkil bir bakış açısıyla söylem temsillerini çerçevelendirdiği saptanmaktadır.

Kaynakça

Akal, C. B. (1994). Siyasi İktidarın Cinsiyeti. Ankara: İmge Kitabevi.

Aksan, M. (1993). "Dilbilimde Biçimci-İşlevci Yaklaşım". Dilbilim Araştırmaları Dergisi. Ankara: Hitit Yayınevi.

Althusser, L. (2002). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. Çev. Yusuf Alp, Mahmut Özışık. İstanbul: İletişim Yayınları.

Antaki, C. (1994). Explaining and Arguing: The Social Organisation of Accounts. Sage: London.

Barış, B. (2017). Leylâ Erbil ve Pınar Kür'ün Eserlerinde Ataerkinin İfşası: Feminist Psikanalitik Bir Okuma. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.

Butler, J. (2008). Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi. Çev. Başak Ertür. Metis Yayıncılık: İstanbul.

Büyükkantarcıoğlu, N. (2006). "Söylemden İdeolojiye: Eleştirel Söylem Çözümlemesi". Dilbilim: Temel Kavramlar, Tartışmalar, Sorunlar. Ankara: Dil Derneği Yayınları.

Coupland, N. ve Jaworski, A. (2006). The Discourse Reader. Oxford: Routledge.

Eckert, P. (1989). The whole woman: sex and gender differenes in variation, Language Variation and Change, 1: 254-67.

De Beauvoir, S. (1993).İkinci Cins. Çev. Bertan Onaran. Payel Yayınları: İstanbul.

Eckert, P. (1989). The whole woman: sex and gender differenes in variation, Language Variation and Change, 1: 254-67.

Ercan, S. ve Danış, P. (2019). "Söylem, Söylem Çözümlemesi ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Tanımları ve Kapsamları". Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Fairclough, N. (1992). Discourse and Social Change. Cambridge: Polity.

Fairclough, N. (2004). Analysing Discourse: Textual analysis for social research. New York: Routledge.

Fairclough, N. Ve Wodak, R. (1997). Discourse studies: A multidisciplinary introduction. Discourse as Social Interaction (ss. 258-284). London: Sage.

Foucault, M. (1984). "The order of discourse", The Language of Politics. Oxford: Blacwell.

Hekman, S. (1990). Gender and Knowledge: Elements of a Postmodern Feminism. Cambridge: Polity Press.

Kür, P. (1981). Bir Deli Ağaç. İstanbul: Yazko.

Lakoff, R. (1975). Language and Women's Place. Harper and Row: New York.

Litosseliti, L. (2013). Gender and Language: Theory and Practice. Routledge: New York.

Mills, S. (2002). Third wave feminist linguistic and the analysis of sexism, plenary talk at IGALA 2 conference, 12-14 April, Lancaster. Also in Discourse Analysis Online, www.shu.ac.uk/daol/

Oakley, A. (1972). Sex, Gender and Society. Ashgate Publishing: London.

Stoller, R. (1968). Sex and Gender. Science House: New York.

Wodak, R. (2015). Critical Discourse Analysis, Discourse-Historical Approach. The international encyclopedia of language and social interaction. (ss. 1-14). New York: John Wiley & Sons.

Wodak, R. ve Meyer, M. (2001). Methods of critical discourse studies. London: Sage.

Wodak. R. ve Meyer, M. (2008). Methods of critical discourse analysis. London: Sage.

van Dijk, T. A. (1993). "Principles of Critical Discourse Analysis". Discourse and Society, 4 (2). ss. 249-83.

Yağcıoğlu, S. (2017). Roman Kahramanı ve Öznellik: Söylem İdeoloji ve Coğrafya. Komşu Yayınları: İstanbul.

YÖNETİM DÜŞÜNCESİNİN TRANSFERİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE BATI ETKİSİ: TODAİE, YODÇE VE ODTÜ'NÜN KURULUŞU

Doç. Dr. Erdem Cam
Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü,
erdemcam@ankara.edu.tr

Özet

Bu çalışmanın amacı; Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin kuruluş süreçlerindeki Batı etkisini, yönetim düşüncesinin Türkiye'ye transferi bağlamında incelemektir. Bu çalışmada nitel yöntem kullanılmış olup literatür taraması ve doküman incelemesi tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda bu kurumların kuruluş süreçlerinde bazı uluslararası antlaşmalar ile yabancı uzmanların etkili olduğu görülmektedir. Bu çerçevede kurumların kuruluş süreci yakınsama kuramı çerçevesinde incelenmiştir. Bu kuram çerçevesinde bu kurumların merkez ülke olan ABD'nin çevre ülke olan Türkiye'ye nüfus etme politikası ve Türkiye'nin de bazı kurumlara öykünmesi sonucunda kurulduğu düşüncesi ön plana çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: TODAİE, YODÇE, ODTÜ, Batı Yönetim Düşüncesi.

THE INFLUENCE OF WEST IN TURKEY IN THE CONTEXT OF TRANSFER OF MANAGEMENT IDEA: ESTABLISHMENT OF TODAİE, YODÇE AND METU

Abstract

The purpose of this study is to study the influence of the West in the establishment processes of Public Administration Institute for Turkey and the Middle East, Labour Institute for the Near and Middle East and Middle East Technical University within the context of the transfer of management idea. Qualitative method has been used in this study, and it has been benefited from the techniques of literature review and document analysis. At the end of the research, it is seen that some international treaties and foreigner experts have been influential in the establishment processes of these institutions and organizations. In this context, the establishment process of the institutions has been examined within the framework of convergence theory. Pursuant to this theory, the idea comes to the forefront that these institutions had been established as a result of the penetration policy of the USA as a central country over Turkey which is a neighbouring country, and Turkey's emulation of some institutions.

Keywords: TODAİE, YODÇE, METU, Western Management Idea.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu zayıflamaya başladığı zaman yüzünü Batıya dönerek, birçok kurumunu Batılı tarzda örgütleme çabası içine girmiştir. Bu öykünme Askeriye'den Tıbbiyeye ve Mülkiyeye kadar kendisini birçok kurum üzerinde göstermiştir (Şahin, 1999: 87; Parla, 2009: 23). Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını müteakip İkinci Dünya savaşı sonrası 1946'dan sonra ve özelikle 1952'de Türkiye'nin NATO üyeliliğiyle birlikte Batıya öykünme hız kazanmıştır. 1950'de Türkiye'de çok partili yaşama geçiş ile birlikte doğan yeni siyasi yapı, ülkede değişimi de beraberinde getirmiştir. Freeman (1999) sosyal yapılar, ekonomik örgütlenme kalıpları ve siyasi seçkinler topluluğu değiştiğinde o ülkede uygulanan politikaların da değiştiğini ifade eder (Akt: Stone, 2000). Türkiye'nin 1950'li yıllar ile sanayileşmeye başlaması modern kurumların ve yönetim düşüncesinin transferini de beraberinde getirmiştir. Üsdiken bu süreçte önemli bir noktaya dikkat çekmekte ve Türkiye'nin hızlı bir şekilde sanayileşmeye başlaması ile uluslararası akademik çevrelerde yakınsama teorisinin tartışılmaya başlanmasının tesadüfi olarak aynı döneme denk geldiğini ve yönetim düşüncesi transferinin modernleşme için gerekli bir bileşen olduğunu belirtmektedir (Üsdiken, 1996: 35). Bennett (1991 akt. Stone, 2001: 5) yakınsamanın dört nedenini tespit etmiştir. Bunlar; öykünme ya da model alma, uyumlaştırma, seçkin ağlar ve politika toplulukları ve nüfus etmedir. Bu bağlamda

sanayileşme ve modernleşme sürecinde Türkiye'de yapılandırılan bazı kurumların öykünme ve merkez ülke olan Amerika'nın nüfus etme politikası çerçevesinde kurulduğu söylenebilir. Bu nüfus etme politikası özellikle 1950'li yıllardan sonra Türkiye'de yoğun bir şekilde kendisini göstermiştir (Sinanoğlu, 2002).
1950'li yıllara kadar Alman etkisinde yapılanan Türkiye'de ki akademik kurumlar (Taşçı, 2010:194) 1950 sonrası yerini Amerikan etkisine bırakmıştır (Üsdiken, 2004; Kipping vd, 2008: 6). ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa ülkelerinde "verimlilik" sözcüğünü kilit bir terim olarak kullanmıştır. ABD'nin ilk teknik yardım planı olan Marshall Planı ile başlayan süreç, Batı Avrupa ülkelerinde etkisini göstermiş, Amerikan kalıplarını bu ülkelere transfer etmek için verimlilik konusu ön plana çıkartılmıştır (Kipping, 1998: 55; Boel, 1998: 37). Aynı süreç Türkiye'de yaşanmıştır. İkinci Dünya savaşı sonrasında Türkiye ekonomik ve siyasi olarak yüzünü Amerika'ya çevirmiştir (Üsdiken ve Wasti, 2009: 1067). Batı yönetim düşüncesinin transferi özellikle ABD'li bilim adamlarının Türkiye'ye gelmesi (Örnek, 2012) ve Türkiye'de akademik ve bürokratik kurumların yapılandırılmasıyla kendisini göstermiştir. Bu şekilde ABD, Türkiye'de iş dünyası ve eğitim alanları üzerinde bir etki yaratma (Üsdiken, 2009: 2) girişiminde bulunmuştur. Bu merkez ülke olan Amerika'nın çevre ülke olan Türkiye üzerindeki etkisidir (Üsdiken ve Wasti, 2009: 1064). Bu etkinin yaygınlaşması, sistemi yönetecek idari kadrolar, Türkiye'nin Batı ekonomik sistemi ile eklemleşmesini sağlayacak işgücünün yetiştirilmesi ve çalışma ilişkilerini düzenleyecek kurumların ortaya çıkması ile somutlaşmıştır. Bunu yapabilmek için gerekli olan adım bu kadroların yetiştirileceği kurumlarının inşa edilmesidir. TODAİE, YODÇE ve ODTÜ'nün kuruluş süreçlerinde bunun izleri açıkça görülmektedir. Çeçen, bu kurumların Türkiye'nin yüzünü Batıya dönmesi ve NATO üyesi olması sonrasında kurulduğunu belirtmektedir (Çeçen, 2001). Bu çalışmada yanıt aranan soru; bu üç kurumun kuruluş süreçlerindeki Amerikan etkisi ve Batı desteğinin nasıl ve hangi araçlar ile sağlandığıdır?

1.TODAİE, YODÇE ve ODTÜ ÖRNEKLERİ

1.1.Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresinin Kuruluşu

TODAİE Birleşmiş Milletler (BM) ile yapılan bir işbirliği antlaşması neticesinde 1952 yılında Ankara'da kurulmuştur. Bu antlaşma Türkiye'ye yapılacak teknik yardımla ilgili bir anlaşmadır ve anlaşmanın amacı; az gelişmiş ülkelerin kalkındırılmasıdır (Tural, 2014: 39-41). TODAİE, BM ile yapılan bir teknik yardım anlaşmanın sonucu olarak kurulmuşsa da kuruluş sürecinde Ankara Üniversitesi SBF'de yer alan öğretim üyelerinin de önemli bir katkısı olmuştur. Bu süreçte SBF'nin kuruluş aşamasına dâhil olmak istediği ifade edilebilir. Dışişleri Bakanlığınca SBF Dekanlığına gönderilen bir yazıda; "Fakülteniz dekanlığının geçen seneki arzusu üzerine Enstitü Fakülteniz vasıtasıyla kurulacağından" ibaresi daha düşünce aşamasında SBF'nin TODAİE'nin kuruluş sürecindeki istekliliğini ortaya koymuştur (Tural, 2014: 42).
O dönemde Türkiye'de kamu yönetimi biliminin gelişiminde iki önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlardan ilki; TODAİE'nin kurulmasıdır, ikincisi ise New York Üniversitesi ile Ankara SBF arasında öğretim üyesi değişimini öngören bir programın imzalanmış olmasıdır. Bir diğer gelişme ise SBF'den bir grup akademisyenin Güney Kaliforniya Üniversitesi Kamu Yönetimi okuluna gönderilmiş olmasıdır (Örnek, 2015: 217 vd.). Bu çerçevede TODAİE'nin o dönemde Amerikan kamu yönetimi anlayışının Türkiye'de yaygınlaşmasında önemli bir rol üstlendiği tespiti yapılabilir. Nitekim TODAİE'nin ilk ders programlarında Amerikan etkisi açık bir şekilde görülmektedir (Üsdiken, 2002: 6). Enstitüsünün kuruluş fikri aslında Barker Raporu[1] olarak bilinen rapordaki ifadelere dayanır (Örnek, 2015:218). Barker Raporunda Türkiye'de kamu yönetiminin iyileştirilmesi tavsiyesine yer verilmiş ve bu çerçevede kamu görevlilerinin yetiştirilmesi öngörülmüştür. Bunun teknik yardım anlaşmaları ile yapılması benimsenmiş ve memurların daha rasyonel esaslara göre yetiştirilmesi ilkesi ile Brezilya'da bir enstitü kurulmuştur. Bu enstitü de Latin Amerika ülkelerinden gelen öğrenciler öğrenim görmüşlerdir. Türkiye'de ki enstitü de Brezilya örnek alınarak bölgesel bir enstitü olarak tasarlanmıştır. Ayrıca Enstitünün ikinci eşyönetmeliğine

[1] TODAİE'nin kurulması fikrinin filizleri Dünya bakası tarafından 1951 yılında hazırlanmış; The Economy of Turkey-An Analysis and Recommendation for a Development Program adlı rapora dayanır. Raporu hazırlayan kurulun başındaki kişi James M. Barker olduğu için Rapor Barker raporu olarak anılmıştır.

ABD'de kamu yönetimi alanındaki meşhur isimlerden Marshall Dimock getirilmiştir (Örnek, 2015: 218-219). Enstitüde ilk dönem verilen derslerin çoğunluğu Avrupa ve Kuzey Amerika'dan gelen öğretim üyeleri aracılığıyla verilmiştir. Bu gelişmeler Amerikan anlayışının Türkiye'ye transferinde önemli gelişmelerdir (Örnek, 2015: 220-221).

1.2.Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü'nün Kuruluşu

YODÇE Birleşmiş Milletler ile yapılan bir işbirliği antlaşması neticesinde 1955 yılında İstanbul'da kurulmuştur[2] (Cam, 2008: 85). Uluslararası Çalışma Örgütü, İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda özellikle az gelişmiş ülkelerdeki çalışma yaşamı üzerine eğilmiş ve çalışma yaşamını iyileştirici yönde çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. UÇÖ'nün temel sloganı; "Yoksulluğun çıktığı her yerde refah tehlikeye girer." olmuştur (Jain, 1960: 268). Bu amaç çerçevesinde belirlenen hedeflerinin gerçekleştirilmesi için öncelikle Asya, Latin Amerika ile Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri'nde bir dizi bölgesel konferans, teknik toplantı, seminer ve yardım projeleri düzenlemiştir. Örgüt bu amaca yönelik olarak, Yakın ve Orta Doğu ile ilgili ilk toplantısını New Delhi'de gerçekleştirilen Asya Bölgesel Konferansı'ndan sonra, 1947 yılında İstanbul'da düzenlenmiştir (Jain, 1960: 269). Bu bağlamda Türkiye'ye yapılan ilk teknik yardım 1949 yılında başlamıştır. Öncelikle Türkiye'ye beş uzman gönderilmiş çalışma yaşamıyla ilgili bir rapor hazırlatılmıştır. Bu rapor daha sonra, Türk sosyal siyaseti üzerinde önemli etkilerde bulunmuştur (Talas, 1959: 21; Varlık, 1998: 425). Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü beş yıl süreyle UÇÖ yönetimi altında faaliyetlerini sürdürmüş olup ilk dönem yöneticileri; Roger Roch, Erich A. Messmer ve Maurice Michel'dir. Enstitü, 27 Şubat 1960 yılında kabul edilen 7460 sayılı Yasa ile Çalışma Bakanlığı'na bağlanmıştır[3]. Bu enstitünün kuruluş amacı; Türk çalışma ilişkileri sisteminin batı standartlarına getirilmesidir (Cam, 2008).

1.3. Orta Doğu Teknik Üniversitesinin Kuruluşu

ODTÜ'nün kuruluş amacı web sayfasında şöyle ifade edilmiştir; "Türkiye ve Orta Doğu ülkelerinin kalkınmalarına katkıda bulunmak, özellikle fen bilimleri ve sosyal bilimler alanlarında eleman yetiştirmek üzere 15 Kasım 1956 tarihinde Orta Doğu Yüksek Teknoloji Enstitüsü (OTÜ) adıyla eğitime başlamıştır" (www.odtu.edu.tr). Aynı sayfada okulun ilk rektörü 17.08.1960 tarihinde göreve başlayan Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu olarak gösterilmiştir. Ancak 15 Kasım 1956 tarihinden 17 Ağustos 1960 tarihine kadar, ODTÜ'nün kuruluş sürecinde görev almış ABD'li Rektörler ve dolayısıyla yoğun bir Amerikan etkisi bulunmaktadır.

ODTÜ'nün kuruluş sürecinin kimler tarafından başlatıldığı yönünde çeşitli açıklamalar mevcuttur. Bu açıklamalardan ilki okulun kuruluş fikrinin Pennsylvania Güzel Sanatlar Okulu Müdürü G. Holmes Perkins'den çıktığıdır. Perkins Türkiye'ye bir mimarlık ve şehircilik okulu kurmak amacıyla temas kurmak üzere gelmiş ve bu fikir kısa bir sürede üniversite kurma fikrine dönüşmüştür. Bir başka görüş ise Kemal Karpat tarafından dile getirilmiş olan üniversite kurma fikrinin 1953-54 yıllarında Türk Hükümetinden geldiği görüşüdür. Hükümet BM'ye başvurarak bir mimarlık ve planlama okulu açmak niyetinde olduğunu ifade etmiştir. Bu talep üzerine BM, Charles Abrahams isimli bir uzmanı konuyla ilgili araştırma yapması için Türkiye'ye göndermiştir (Örnek, 2015: 242-243). ODTÜ'de uzun yıllar çalışmış ve kuruluş sürecinde rol almış olan Uğur Ersoy ise ODTÜ'nün kuruluş fikrinin Charles Abrahams'ın Türkiye'de bir şehircilik uzmanı olmamasından kaynaklanan şikâyeti üzerine bir İmar Bakanlığı yetkilisine Birleşmiş Milletlerden fon çıkartmak suretiyle ülkede bir şehircilik okulu kurulmasına yönelik önerisine dayandığını ifade etmiştir. Bir yemek esnasında söylenen bu sözü duyan dönemin önemli bürokratlarından Vecdi Diker bunun çok daha büyük bir üniversite olması gerektiğini ifade etmiş ve ABD'ye giderek birçok kez ABD Başkan Adayı olmuş Harold Stassen'i ikna edip onun desteğini almıştır. Nitekim ODTÜ yasasını Stassen

[2] YODÇE'nin kuruluşu ve gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Cam, 2008; Cam, 2012a; Cam, 2012b; Gülmez, 2019: 389, 399-401.

[3] Bu devir işlemi ve kanun tasarısını görüşmek üzere 18 Şubat 1960'da TBMM'nde bir kurul kurulmuştur, Türkiye Büyük Millet Meclisi (1960) Zabıt Ceridesi, Sabık Zabıt Hulâsası, Kırkıncı İnikat, 18.II.1960 Perşembe, Devre: XI, Cilt: 11, İçtîma: 3, Birinci Celse. Kurulun çalışmaları sonucunda Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü'ne ilişkin 7460 Sayılı Kuruluş Yasası 27 Şubat 1960 tarihinde TBMM'de kabul edilmiştir, Türkiye Büyük Millet Meclisi (1960) Zabıt Ceridesi, Sabık Zabıt Hulâsası, Ellinci İnikat, 28.II.1960 Pazar, Devre: XI, Cilt: 12, İçtîma: 3, Üçüncü Celse. Kabul edilen kanun 29 Şubat 1960 tarihli ve 10444 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmıştır.

kaleme almıştır ve kuruluş sürecine katkı yapması için Woolrich (ODTÜ'nün ilk rektörü) isimli bir akademisyeni Türkiye'ye göndermiştir (Örnek, 2015: 244, Ersoy, 2016: 26). Nihayetinde bu açıklamalar ışığında ODTÜ'nün BM tarafından verilen büyük bir finansal kaynak ve ABD etkisiyle kurulduğu ifade edilebilir. Hatta okulun ilk genel sekreteri Sefai İnal okulun kapısında Türk-Amerikan bayrağının bulunduğunu, dekan odalarında Amerikan Cumhurbaşkanının resimlerinin asıldığını ancak bunun bir sorun teşkil ettiğini ifade etmiştir (Örnek, 2015: 248).

Sonuç olarak ODTÜ Amerikan üniversite sistemi model alınarak 1956 yılında Ankara'da Orta Doğu Yüksek Teknoloji Enstitüsü adıyla kurulmuş ve Türkiye'de yabancı dil ile eğitim yapan ilk üniversite olarak faaliyetlerine başlamıştır (Üsdiken, 2009: 8; Örnek, 2015: 242; Ersoy, 2016: 26). Bu okulu diğerlerinden ayıran iki temel özellik okulun eğitim dilinin İngilizce olması (Brookner, 1965: 312; Dodd, 1962: 67-8; İlkin, 1972: 31 akt. Üsdiken, 2009:8) ve kürsü sistemi yerine derinlemesine uzmanlaşmaya dayalı bölümlerin kurulmuş olmasıdır (Sargut, 2009, Örnek, 2015). Okulun kurulmasındaki temel amaç orta doğu coğrafyası için uzman yetiştirmektir. Ancak bunun dışında, örneğin Mümtaz Soysal tarafından ODTÜ'nün kurulmasına yardım eden ABD ve İngiltere'nin bu bölgede etkinliğini kaybetmemek olduğu ifade edilmiştir (Örnek, 2015: 245). Bir diğer görüş ABD yanlısı bir siyaset izleyen dönemin başbakanı Adnan Menderes'in ODTÜ'nün kuruluşu esnasındaki yoğun çabasıdır. Hükümetin Batıyla, özellikle de ABD'ye olan iyi ilişkileri ve ABD yanlısı liberal politikalar (Sargut, 2009: 57) ODTÜ'nün kuruluşunda belirleyici olmuştur. Bunun bir başka nedeni Adnan Menderes'in diğer üniversiteler arasının ile iyi olmaması (Ersoy, 2016: 26; Çakmak, 2016: 33) ve kendi kontrolünde bir üniversite kurulmasını arzu etmesi olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç

Türkiye'de ki bazı yarı akademik yarı bürokratik kurumlar ile üniversiteler üzerindeki Amerikan etkisi bu çalışmada incelenen üç kurumun daha öncesine gitmektedir. Bu süreç ABD'nin 1950'li yıllarda Türkiye'de sosyal bilimler alanında tek tek bölümler (o zamanki adıyla kürsüler ya da disiplinler) üzerinde gösterdiği etki ile başlatılabilir (Örnek, 2015: 194). Bu süreç öncelikle farklı okullar üzerine nüfus ederek başlamış, daha sonra Fulbright burs programının uygulanmaya başlaması ile devam etmiş ve nihayetinde 1952'de TODAİE, 1955'te YODÇE ve 1956'da ODTÜ'nün kuruluşu ile birlikte zirveye çıkmış daha sonra Robert Kolejin Boğaziçi Üniversitesi olarak kurulmasıyla devam etmiştir. Bu üç kurum üzerindeki Amerikan etkisi TODAİE ve ODTÜ üzerinde daha belirgin görülürken, YODÇE üzerinde daha sınırlı kalmıştır. Ancak YODÇE'de aynı TODAİE örneğinde olduğu gibi Birleşmiş Milletler ile imzalanan bir anlaşma sonucunda kurulmuş ve ilk dönem faaliyetleri yabancı yönetici ve uzmanların kontrolünde yürütülmüştür. Her üç kurumun kuruluş süreçlerindeki bu etki batı yönetim düşüncesinin Türkiye'ye transferi olarak değerlendirilebilir. Bu transferin temelleri kuruluş süreçlerinde görev alan ABD'li ve Batılı yönetici, eş yönetici, akademisyen ve uzmanlar aracılığıyla atılmış olup, müfredat tamamıyla Batı kaynaklı olmuştur. Bu kurumların ortaya çıkmasında ki en belirleyici faktör dönemin hükümetinin anlayışıdır. Nitekim Adnan Menderes'in ODTÜ'nün kuruluşunda çok önemli bir ağırlığı olmuş, TODAİE ve YODÇE'nin kuruluşunun temelleri olan teknik yardım antlaşmalarına ise Fatin Rüştü Zorlu imza atmıştır. Bu imza süreçlerinin öncesinde çeşitli yazışmalar da yine Zorlu tarafından yapılmıştır. Ayrıca ABD'nin de Türkiye aracılığıyla orta doğuya nüfus etme yani kendi yönetim düşüncesini transfer etme politikası da önemli diğer etkendir. Nitekim ABD'li yetkililerin ABD Dışişleri Bakanlığına Fulbright Burs Programı ile ilgili olarak gönderdikleri raporda geçen ifadeler, ABD'nin Türkiye üzerinde nasıl bir etki yaratmak niyetinde olduğunu çok açık bir şekilde göstermektedir.

Eğer bu gençleri Amerika'ya getirmeye devam edersek ve bu grubun şu anda sahip olduğu yönelim böyle sürerse, kuşkum yok ki bu insanlar Batılı bir oryantasyona sahip olurlar ki bu da bakanlığın ABD dış politika amaçlarını gerçekleştirmesine çok yardımcı olur (R.L. Riley, 1957 akt. Örnek, 2015: 235).

Bu ifadeden görüldüğü üzere gerek burs programı gerekse Amerikan destekli okulların aslında örtülü amacı; bir yönetim düşüncesinin transferini sağlamaktır. Yönetim düşüncesi transferi, aktarılmak istenen anlayışın transfer edilecek ülkedeki kurum ve yaşam kültürü üzerinde bir etki yaratmayı ve kısa süre içerisinde yayılmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla öncelikle çeşitli kurumlar oluşturulur ve bu kurumlar

sayesinde düşünce transferi gerçekleşir. Bunun en etkili yöntemlerinden biri ilgili ülkede eğitim kuruluşları ile yarı akademik ve yarı bürokratik niteliğe sahip kuruluşlar, burs ve yardım programları oluşturmaktır.
1950'li yıllarda Türkiye sanayileşme çabalarını sürdüren bir ülke konumundadır. Yeni başlayan üretim artışı karşısında Batının getirmiş olduğu kurallara uygun olmayan üretim biçimleri Türkiye'nin düşük maliyetli işgücü sayesinde ucuz üretim yapabilmesine olanak sağlamıştır. Bunu gören Batılı ülkeler rekabet edemeyecekleri bu yapıya müdahale ederek, rekabet şartlarını eşitlemek niyetiyle bazı kurum ve kuruluşların kurulmasında öncü olmuşlardır. Sabahattin Zaim, bu girişimi Türkiye ile rekabet edebilirliği eşitlemek için yapılmış bir çaba olarak değerlendirmektedir (Cam, 2008: 83). Çünkü, Batının standartlarını henüz benimsememiş Türkiye'de üretim ucuz işgücü ile gerçekleşmekte ve bu durum Avrupa ülkeleri karşısında Türkiye'nin rekabet gücünü daha üstün kılmıştır. Ucuz işgücü ile baş etmesi mümkün olmayan ülkeler Türkiye'yi de kendi standartlarına benzer bir üretim anlayışına dönüştürmek için bazı kavramların ve kurumların Türkiye'de yaygınlaşmasını, yasalar aracılığı ile standart uygulamalar haline gelmesini sağlamaya çalışmışlardır. YODÇE'nin kurulmasının arkasında yatan neden budur. Dolayısıyla Batı kaynaklı kurumların kuruluşunu da bu bağlamda değerlendirmek gerekir.
Bu çerçevede TODAİE'nin kamu kurumlarına yönetici yetiştirmek amacıyla, YODÇE'nin geçiş ekonomisinde olan Türkiye'de çalışma ilişkilerini düzenleyen kamu otoritesi ile işgücü piyasası aktörlerine yönelik eğitim vermek ve araştırma yapmak amacıyla, ODTÜ'nün ise orta doğu coğrafyasına hizmet edecek teknik eleman yetiştirmek amacıyla batı yönetim düşüncesinin etkisiyle kurulduğu söylenebilir.

Kaynakça

Boel, B. (1998). The European Productivity Agency: A Faithful Prophet of the American Model? The Americanization of European Business. (Editörler: M. Kipping and O. Bjarnar). London: Routledge.
Cam, E. (2008). "Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Türkiye'ye İlk Teknik Yardım Faaliyetleri Çerçevesinde 'Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü'nün Kuruluşu ve İstanbul Dönemi Faaliyetleri (1955-1972)". Sosyal Siyaset Konferansları. 55. Kitap, 79-126.
Cam, E. (2012a). "Akademiden Teknokrasiye, Teknokrasiden Bürokrasiye Türkiye'de Yetişkinlere Yönelik Sosyal Politika Eğitimlerinin Yönetimi Üzerine Bir İnceleme ve Yeni Bir Model Önerisi". "İş,Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi. 15(2), 29-51.
Cam, E. (2012b) ÇASGEM TARİHİ 1955-2011 - Türkiye'de Sosyal Politika, İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimleri. Ankara: ÇASGEM Yayınları.
Çakmak, C. (2016). "ODTÜ'nün Gelişimi Oldukça Sıradışıdır". ODTÜ Tarih Direniyor (Editör: Yalçın Bürkev). İstanbul: NotaBene Yayınları, 32-35.
Çeçen, A. (2001). Türkiye'nin Gelecek Yirmi Yılı. ODTÜ Mezunlar Derneği'nde Yaptığı Konuşma (Derleyen: Nermin Fenmen), 24 Kasım 2001. Ankara [http://www.odtumd.org.tr/calismagr/yayin/bulten/104/soylesi.htm] (26.12.2005)
Ersoy, U. (2016). "Kuruluştaki ABD Rolü". ODTÜ Tarih Direniyor (Editör: Yalçın Bürkev). İstanbul: NotaBene Yayınları, 25-31.
Gülmez, M. (2019). 1919-2019 ILO-Türkiye İlişkilerinin Yüzyılı. Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü Türkiye Ofisi.
Jain, S. K. (1960). "ILO and the Near and Middle East". United Asia. 12,(3), June.
Kipping, M. (1998). Operation Impact": Converting European Business Leaders to the American Creed. The Americanization of European Business. (Editörler: M. Kipping and O. Bjarnar). London: Routledge.
Kipping, M., Engwall, L. ve Üsdiken, B. (2008). "Preface - The Transfer of Management Knowledge to Peripheral Countries". International Studies of Management & Organization. 38(4) 3-16.
Örnek, C. (2012). "**1950'li Yıllarda Amerikan Sosyal Bilim Anlayışının Türkiye'de Disiplinler Üzerinde Yarattığı Metodolojik ve Tematik Etkiler". Toplum ve Bilim, 123.**
Örnek, C. (2015). Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı Antikomünizm ve Amerikan Etkisi. İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Parla, Taha (2009) Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm. İstanbul: Deniz Yayınları.
Sargut, A. S. (2009). "Türkiye'de İşletme Yönetimi Eğitiminin Kurumsal Çerçevesi: Çeşitlilikten Eşbiçimliliğe". Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi. 4(1), 51-63.
Sinanoğlu, O. (2002). Türk Aynştaynı Oktay Sinanoğlu Kitabı (Söyleşi: Emine Çaykara). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Stone, D. (2001). Learning Lessons, Policy Transfer and the International Diffusion of Policy Ideas. Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation, Warvick University.
Şahin, M. (1999). "Osmanlı Devleti'nde Yabancı Uzmanlar Aracılığıyla Batılılaşma Çabaları". Milli Eğitim. Sayı: 87-90.
Taşçı, F. (2010) "Türkiye'de Sosyal Politika Disiplinin Gelişimi Süreklilik ve Değişim". Süreklilik ve Değişim Arasında Düşünce ve Hayat (Yayına Hazırlayanlar: Adem Başpınar ve Murat Şentürk), İstanbul: Yedirenk.
Talas, C. (1959). "Milletlerarası Çalışma Teşkilatı ve Türkiye (27 Yıllık İşbirliği)". Çalışma Dergisi. 1(3).
Tural, E. (2014). Türkiye'de Kamu Yönetimi Eğitiminin TODAİE Tarihi 1940-1990. Ankara: TODAİE Yayınları.
Üsdiken, B. (1996). "Importing Theories of Management and Organization The Case of Turkish Academia". International Studies of Management & Organization. 26(3). 33-46.
Üsdiken, B. ve Wasti, A. (2002). "Türkiye'de Akademik Bir İnceleme Alanı Olarak Personel veya İnsan Kaynakları Yönetimi". Amme İdaresi Dergisi. 35(3). 1-37.
Üsdiken, B. (2004). "Americanization of European Management Education in Historical and Comparative Perspective: A Symposium". Journal of Management Inquiry. 13(2). 87-89.
Üsdiken, B. (2009). "Bir Örgütsel Alanın Yeniden Şekillenişi: Türkiye'de İş Hayatına Yönelik Yükseköğretimde Değişim, 1955-1975". ODTÜ Gelişme Dergisi. 35 (Özel Sayı).1-40.
Üsdiken, B. ve Wasti, A. (2009). "Preaching, Teaching and Researching at the Periphery: Academic Management Literature in Turkey, 1970-1999". Organization Studies. 30 (10). 1063-1082.
Varlık, M. B. (1998). Milletlerarası Çalışma Bürosunun Türkiye Raporu-1949. Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Cilt: 3, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARININ HARİTA KULLANIM YETERLİLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Mustafa ŞEKER
Yıldız Teknik Üniversitesi
mseker@yildiz.edu.tr

ÖZET
Etkili ve duyarlı vatandaşlar yetiştirme refleksi ile ortaya çıkan sosyal bilgiler, çağın şartları ve imkânları çerçevesinde en etkili yöntem ve teknikleri kullanarak farklı disiplinleri yaşam biçimi haline getirmiştir. Sosyal bilgileri oluşturan en önemli disiplinlerden biri de tarih bilimidir. Etkili bir tarih öğretimi için yöntem ve teknik çeşitliliği kadar etkili materyal kullanımı da önem arz etmektedir. Bu materyallerden biri de haritalardır. Haritalar soyut konuların somutlaştırılması noktasında kullanılan çok önemli materyaller olup aynı zamanda öğrencilerin pedagojik açıdan yeterli eğitim-öğretim seviyesine getirilmesinde etkili görsel materyallerdir. Fakat ders kitaplarında kullanılan haritaların yeterliliği noktasında gerek eğitimciler gerekse diğer eğitim paydaşları tarafından zaman zaman eleştiriler getirildiği de görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma ile sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılan haritaların pedagojik yeterliliğinin araştırılması amaçlamıştır. Ayrıca bu araştırmada doküman incelemesi metodu kullanılmıştır.
Anahtar Kavramlar: Sosyal Bilgiler, Ders Kitapları, Görsel Materyal, Harita

ANALYSIS OF SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS IN TERMS OF WAYS OF USING MAPS

ÖZET
Social Studies, which emerged with the aim of bringing up influential and sensitive individuals, has made different disciplines a lifestyle by using the most effective methods and techniques within the bounds of era's conditions and possibilities. One of the most significant disciplines constituting Social Studies is History science. In order for an effective teaching of History, effective use of materials is just as important as diversity of methods and techniques, one of which is "maps". Maps are very important materials in both making abstract subjects tangible, and bringing students to pedagogically sufficient educational levels. However, it is also observed that sometimes educators as well as education partners criticize insufficient use of maps in school textbooks. Therefore, this study is aimed at researching pedagogic sufficiency of maps used in Social Studies textbooks. Also, in this study, document review method has been used.
Key Terms: Social Studies, School Textbooks, Visual Material, Map

1. Giriş

Yeryüzünün tamamının ya da bir bölümünün belli bir oranda küçültülerek düzlem üzerine aktarılmış şekline harita denir (Darakçı, 2014). 2005 Sosyal Bilgiler programı paralelinde hazırlanan ders kitaplarında çok sayıda görsel materyallere yer verilmiştir. Ders kitaplarında kullanılan görsel materyallerin içerisinde haritalarda yer almaktadır. Haritalar hem coğrafya hem de tarih ağırlıklı konular için vazgeçilmez materyallerdir (Oruç ve Liman, 2012).

Bu sebeple bütün öğrenme süreçlerinde öğrenme stillerine uygun yaklaşımlar ve öğretme stratejileri seçmek önem arz eder. Görsel öğrenme stillerine sahip öğrenciler ise harita kullanarak daha kolay öğrenebilirler (Şimşek, 2002).

'Tarih' ve 'Eğitim' arasındaki ilişki tarihin öğretimi söz konusu olduğunda daha dikkate değer bir hal alır ve hassas bir dengeye ihtiyaç duyar. Dengeyi sağlamak birkaç boyutun değerlendirilmesiyle mümkün olabilir. Bu boyutları; öğretmen, yöntem-teknik, öğretim materyalleri, öğretim ortamı ve ölçme-değerlendirme... şeklinde sıralayabiliriz. (Bircan ve Safran, 2013). Haritalar coğrafya eğitiminde çok önemli olup, bu araç-gereçler; coğrafyanın özü, en ehemmiyetli gereci, coğrafyanın temeli olarak kabul edilir ve bu şekilde tanımlanmaktadır (Gürsoy, 1961). Coğrafyanın bir yer ve mekan bilimi olması, onun mekan

analizinin de iyi yapılmasını da zaruri hale getirir. Bu münasebetle haritaların iyi analiz edilmesi elzemdir. Coğrafi unsurların mekânsal dağılışı en başarılı şekilde haritalar ile sunulabilir. Haritaların iyi analiz edilebilmesi için «haritanın adı, harita işaretleri, ölçek, yön» gibi unsurların iyi analiz edilmesi gerekir. (Ünlü ve arkadaşları, 2002).

Coğrafyanın aletleri olan haritaları tam anlamıyla kullanmak, coğrafya biliminin öğretilmesinde önemli bir aşamadır. Coğrafyada haritasız bir anlatım, öğrencilerin konuları anlamakta güçlük çekmelerine yol açmakta ve ezberciliğe yöneltmektedir. Bu nedenle haritalar, coğrafya konularının anlayarak öğrenilmesinde büyük rol oynamaktadırlar. Coğrafya eğitimi ve öğretiminde, birinci derecede rol oynayan haritaların okunması kadar hazırlanması da önemlidir. Haritalar ne kadar iyi hazırlanmışsa, coğrafya o kadar iyi açıklanır. Haritalar ne kadar doğru kullanılırsa, coğrafya o kadar iyi anlaşılır (Ünlü ve arkadaşları, 2002). Buna göre haritalarda bulunması gereken unsurlar; "Harita Başlığı, Ölçek, Lejant (İşaretler), Kuzey İşareti (Yön Oku), Tarih, Koordinat Sistemi, Veri Kaynağı, Haritanın Çerçevesi'dir (Saygılı, 2015).

Ders kitapları dersin işlenişinde pratik materyallerdir. Özellikle de ders kitaplarının devlet tarafından öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılması sonucu her öğrenci de bulunması kullanımını daha da kolaylaştırmaktadır. Her öğrencide bulunmasından dolayı öğrencilerin gelişim düzeylerine uygunluğuna mutlaka dikkat edilmelidir (Aslan ve Diğerleri, 2005). Ders kitapları, zorunlu eğitimin Batı Avrupa'da ortaya çıkmaya başladığı 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren eğitim ve öğretim sürecinin en önemli unsurlarından birisidir. Öğretmen ve öğrenciler için rehber olan bu materyaller, farklı bilim alanlarında farklı özelliklere sahiptirler. Doğayı ve evreni inceleme ve anlama esasına dayanan Fen ve doğa bilimlerine ait ders kitapları, daha ziyade olgusal bilgileri öğrencilere sunarlar. Bu alandaki ders kitaplarında sunulan olgu, kavram ve genellemeler kesin, ölçülebilir ve gözlenebilir niteliğe sahip olup, farklı coğrafya ve toplumlardaki insanlar tarafından aynı biçimde algılanmaktadırlar. Örneğin, dünyanın her yerinde deniz seviyesinde suyun yüz derecede kaynadığı, farklı etnik, dil, din ve kültüre ait insanlar tarafından doğru kabul edilmektedir. Doğa bilimlerindeki ders kitaplarının bu özelliğine karşın, insanî ve toplumsal eylemleri bilimsel bir bakış açısıyla inceleyen sosyal bilimlerde ise ders kitaplarının ortaya koyduğu verilerin farklı biçimlerde yorumlandığını ve algılandığını görmekteyiz (Demircioğlu, 2003).

Ders kitapları öğrenciye dersi tekrar edip kavrama imkânı sunması bakımından da önemli bir işleve sahiptir. Bu açıdan ders kitabının öğrencinin gelişim düzeyine uygun hazırlanmış olması gerekmektedir. Çünkü bu sayede ders kitabının bireysel olarak kullanımı da öğrenci açısından kolaylaşır. Bu açıdan ders kitaplarında yer alan görsellerin, konuların kavramların, ölçme ve değerlendirme sorularının gelişim özelliklerine uygunluğuna dikkat edilmelidir. Aksi takdirde etkili ve verimli bir öğrenme gerçekleşmez (Aslan ve Diğerleri, 2005).

Öğrencileri derse aktif olarak katabilmek, öğretilen konuların kalıcılığını sağlayabilmek, öğrenmeyi somutlaştırmak, öğrenciler için bir yaşantı ortamı oluşturabilmek ve öğretme sürecinin kalitesini arttırabilmek için öğretmenler derslerini işlerken öğretim araç ve gereçlerinden faydalanmalıdır. Bu durum hem fen bilimleri dersleri hem de sosyal bilimler dersleri için geçerlidir. Ancak fen bilimleri dersleri, kullanılan araç ve gereçler açısından oldukça zengin iken, sosyal derslerde öğretmenler bu konuda zaman zaman sıkıntı yaşayabilmektedir. Kullanılan araç ve gereçler konusunda sıkıntılar yaşansa da sosyal derslerde de öğretmenlerin en azından mevcut araç ve gereçlerden yararlanıp derslerin daha verimli hale gelmesini sağlamaları gerekmektedir. Sosyal derslerde etkili kullanıldığı takdirde ders verimliliğini arttırabilecek ders araç ve gereçlerden biri de haritalardır (Zaman ve Diğerleri, 2011). Haritacılığın tarihten de eski bir geçmişi olduğu söylenebilir. Bulunan örnekler yazının keşfinden önce bile ilkel toplumlarda harita çizebilme yeteneğinin gelişmiş olduğunu kanıtlamaktadır. Büyük Okyanus'taki Marshall adalarında yaşamış olan insanların yaptıkları deniz haritaları, bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Bu haritalarda, düz çubuklar ile açık deniz, eğri çubuklar ile adalara yaklaşan dalga cephesi ve istiridye kabuklarıyla adalar gösterilmiştir. Şekil veresim kullanarak tarihi olayların canlandırıldığı Aztekler tarafından yapılan haritalar da ilk örnekler arasındadır (Acar ve Diğerleri, 2011).

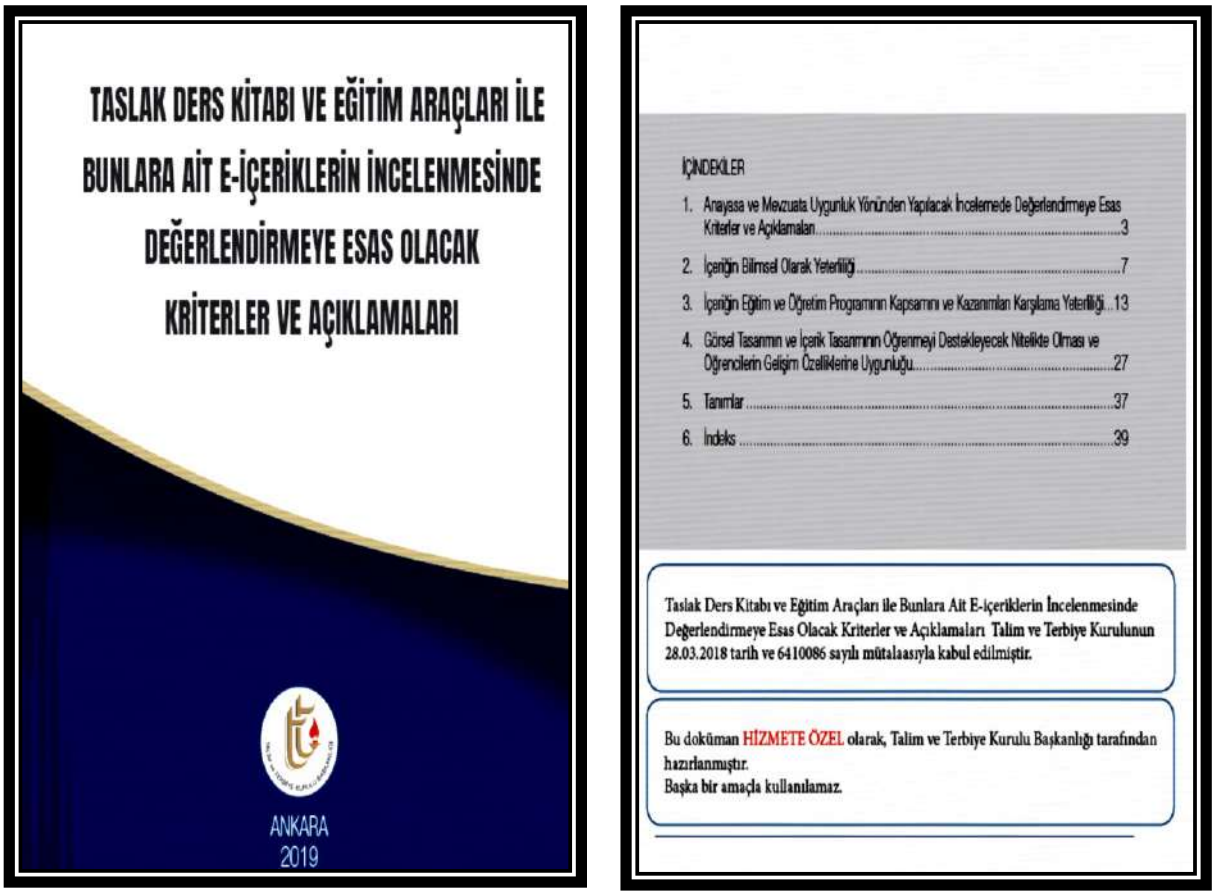
Haritalar, mekâna ilişkin sorunların çözümünde kullanılan görsel iletişim araçlarıdır. CBS ve bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler sonucunda ve mevcut verilerin sürekli değişimi nedeniyle günümüzde sadece bir gösterim aracı olmaktan çok, kullanıcının coğrafi verilerle iletişimini kolaylaştıracak ara ürünler olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde her alanda belirli amaçlar için harita ve benzeri ürünlere ihtiyaç duyulmaktadır. Köprü, baraj, yol gibi mühendislik çalışmalarında, petrol, doğalgaz, altın gibi yeraltı kaynaklarının yerlerinin belirlenmesinde, deprem bölgelerinin belirlenmesinde, doğalgaz, ulaşım, dinlenme alanları, parklar, yerleşim mekânları gibi tesislerin planlanmasına yönelik bilgi sistemi çalışmalarında, iklim, çevre, nüfus, hayati istatistikler, sağlık, eğitim ve kültür, adalet, seçimler, sosyal güvenlik, çalışma, gelir ve tüketim, tarım, madencilik, enerji, imalat ve sanayi, ulaştırma ve haberleşme, turizm ve bunun gibi istatistiksel verilerin gösterimi için ve daha birçok alanda harita ürünleri kullanılmaktadır (Buğdaycı ve Bildirici, 2009).

2. Yöntem

Bu çalışma, bir nitel araştırmadır. Doküman incelemesi yöntemi ile 2017-2018 eğitim-öğretim döneminde MEB okullarında okutulan 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenmiştir.

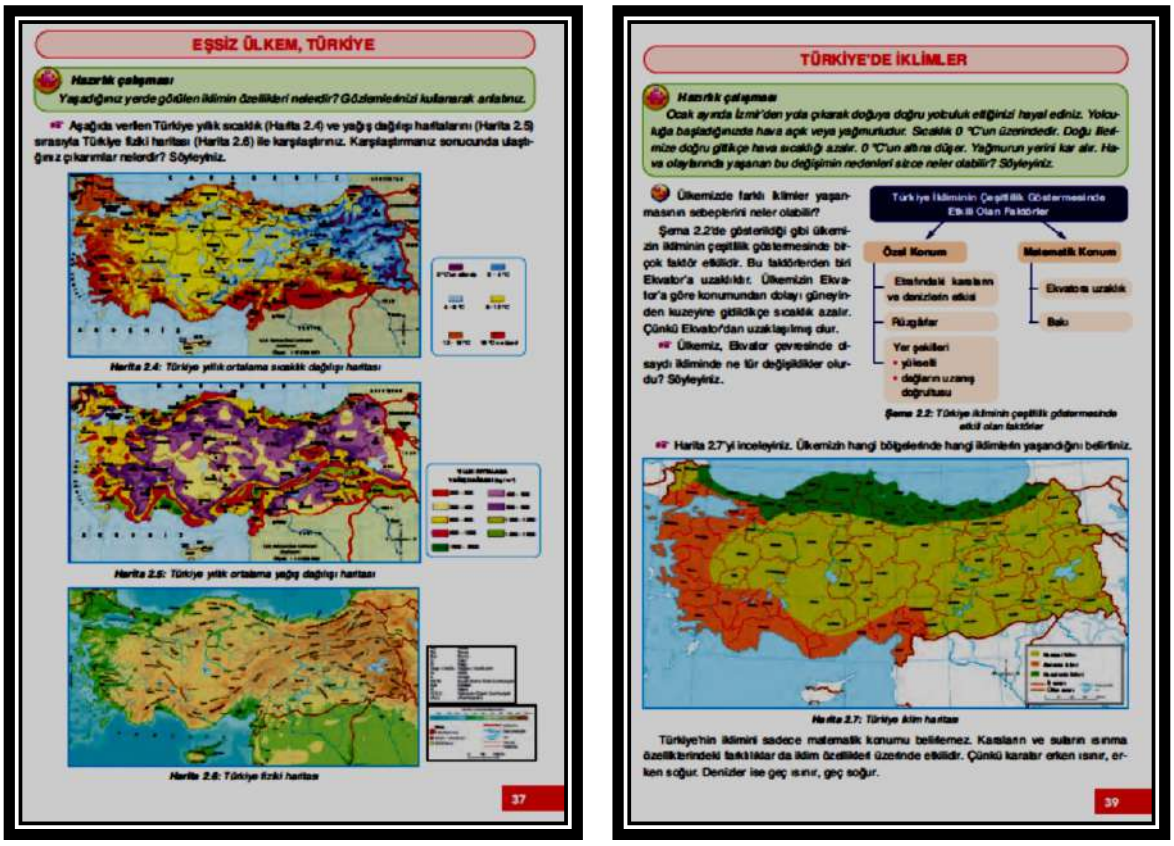
3. Bulgular

Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait E-içeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları Talim ve Terbiye Kurulunun 28.03.2018 tarih ve 6410086 sayılı mütalaasıyla kabul edilmiştir. Bu esaslar doğrultusunda "Taslak ders kitapları ve eğitim araçları ile bunlara ait e-içerikler Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nin 19. maddesi hükümlerine göre incelenir" ifadesi yer almaktadır. Bu kriterler içerisinde "İçeriğin Bilimsel Olarak Yeterliliği" başlığının "Bilgi Hatası / Bilimsel Hata" adlı açıklamalar kısmında "Haritalarda (ölçek, lejant, devletlerin sınırları, adları vb.) hata bulunmamalıdır." ifadesi bulunmaktadır.



Görsel 1. Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait E-içeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamalar Kitabının Görseli

Buna göre; Görsel 2'de sunulan ve MEB Yayınevi tarafından hazırlanmış 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabından alınmış bir sayfanın görseli yer almaktadır. Bu sayfada "harita" olarak sunulan görselin harita özelliğini yansıtmadığı görülmektedir. Buna göre haritalarda bulunması gereken unsurlar; "Harita Başlığı, Ölçek, Lejant (İşaretler), Kuzey İşareti (Yön Oku), Tarih, Koordinat Sistemi, Veri Kaynağı, Haritanın Çerçevesi'dir (Saygılı, 2015). Yukarıdaki harita olarak verilen görselde "Ölçek, Kuzey İşareti (Yön Oku), Koordinat Sistemi, Veri Kaynağı" yer almamaktadır.



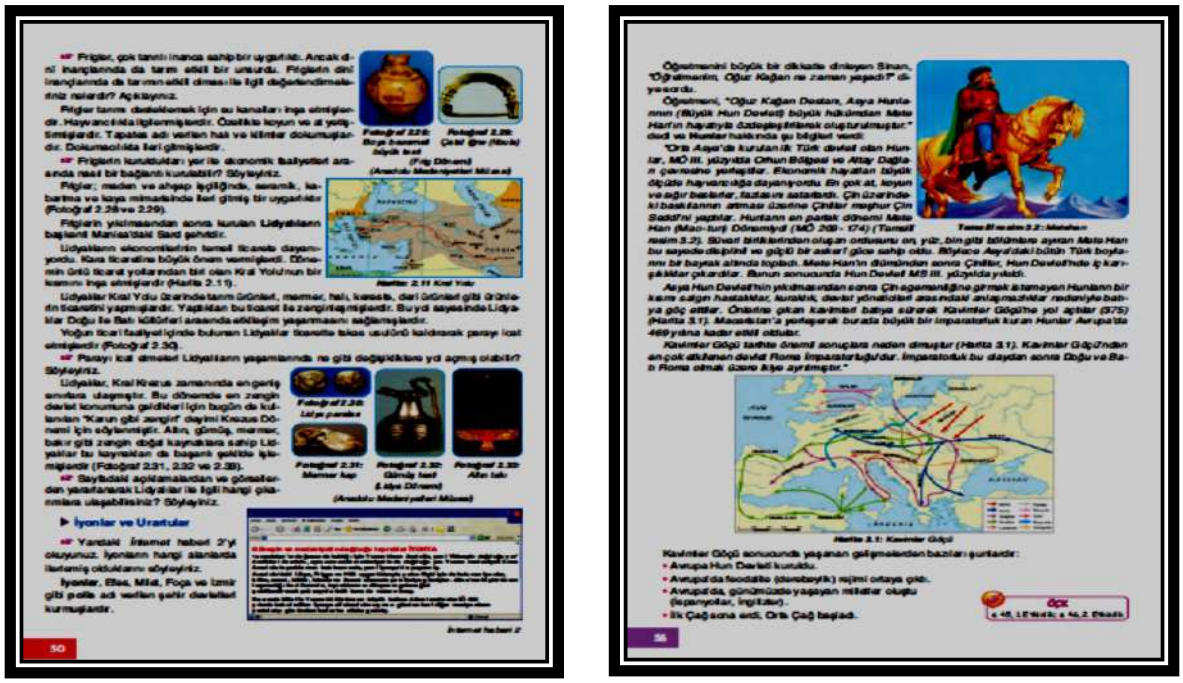
Görsel 3. 6. Sınıf Ders Kitabında Görsellik Yönüyle Çok Küçük Sunulan Haritalara Örnekler

Görsel 3'te, MEB Yayınevi tarafından hazırlanmış 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında verilen yukarıdaki 4 adet görselin harita özelliği taşımadığı görülmektedir. Buna göre; haritalarda bulunması gereken unsurlar; "Harita Başlığı, Ölçek, Lejant (İşaretler), Kuzey İşareti (Yön Oku), Tarih, Koordinat Sistemi, Veri Kaynağı, Haritanın Çerçevesi'dir (Saygılı, 2015). Yukarıdaki harita olarak verilen görselde "Ölçek, Kuzey İşareti (Yön Oku), Koordinat Sistemi, Veri Kaynağı" yer almamaktadır. Burada da belirtildiği gibi yukarıda verilen ders kitabına ait sayfa görselinde sunulan haritanın "görsel tasarım ilkeleri"ne göre hazırlanmadığı, haritanın pedagojik açıdan çok küçük verildiği için pedagojik yetersizlikler taşıdığı belirlenmiştir.



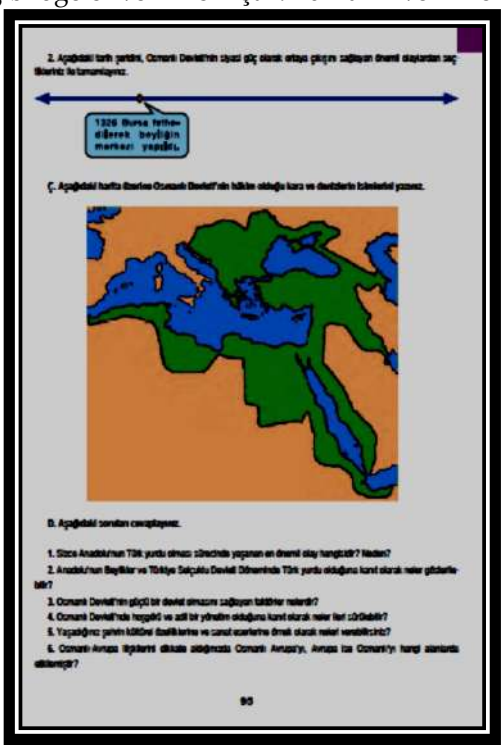
Görsel 4. 6. Sınıf Ders Kitabında Haritaların Veriliş Biçimi

Yukarıda verilen sayfalarda haritalar çok küçük verilmiştir. Bu durum özellikle görsel öğrenciler açısından birçok sakıncalar oluşturabilir. Yukarıda solda verilen harita, hem çok küçük verilmiş hem de haritalarda bulunması gereken ögeler bakımından eksiklikler görülmektedir.



Görsel 5. 6. Sınıf Ders Kitabında Haritaların Veriliş Biçimi

Görsel 5'te verilen 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sunulan haritaların pedagojik açıdan yetersiz olduğu söylenebilir. Haritalar görsel açıdan hem çok küçük verilmiş hem de yön lejantı, ölçek, Veri kaynağı gibi ögeler verilmemiştir. Bunların verilmemesi bilimsel hata kategorisinde kabul edilmektedir.





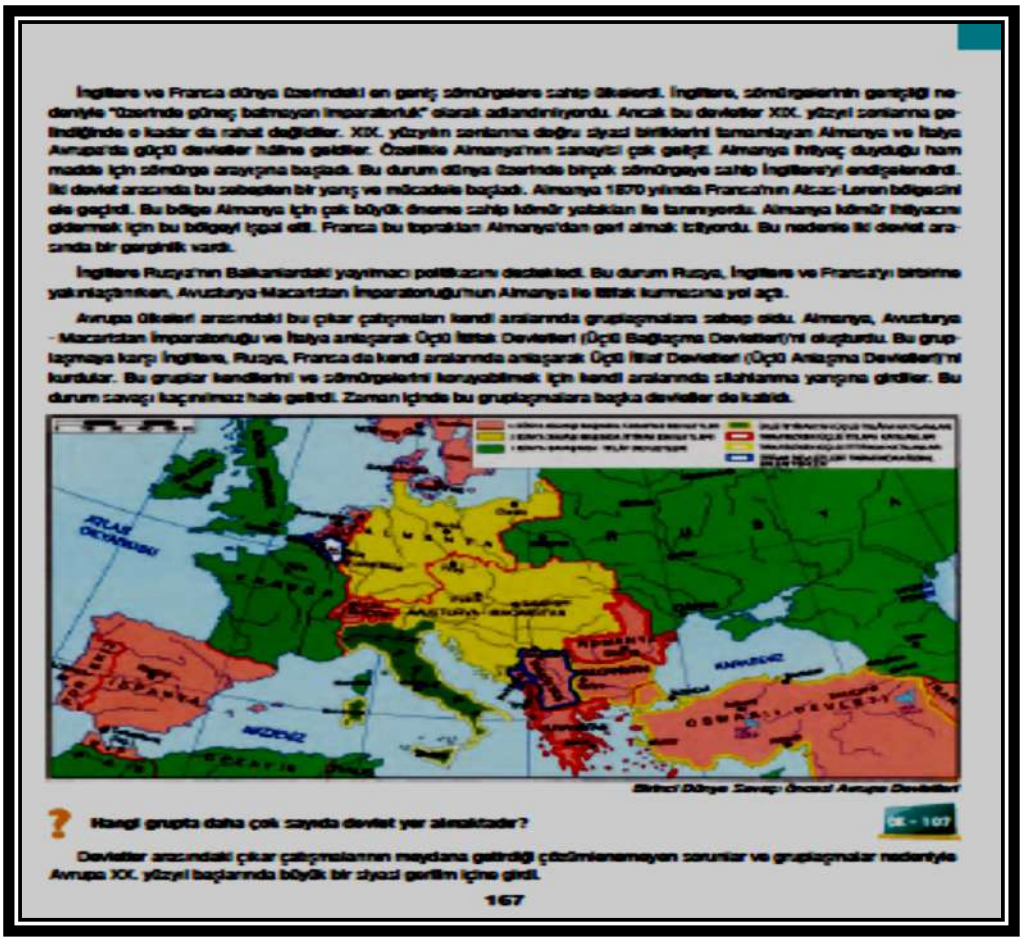
Görsel 7. 7. Sınıf Ders Kitabında Haritaların Veriliş Biçimi

Yukarıdaki görsel 7'de verilen haritaların pedagojik açıdan yetersizlikler taşıdığı görülmektedir. Bir haritada bulunması gereken ögeler; Harita Başlığı, Ölçek, Lejant (İşaretler), Kuzey İşareti (Yön Oku), Tarih, Koordinat Sistemi, Veri Kaynağı, Haritanın Çerçevesi"dir (Saygılı, 2015).Görsel 7'de verilen haritaların bu ögelerden birçoğunu (ihtiva etmediği görülmektedir.



Görsel 8. 7. Sınıf Ders Kitabında Haritaların Veriliş Biçimi

Görsel 8'de, MEB Yayınevi tarafından hazırlanmış 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında verilen yukarıdaki 4 adet görselin harita özelliği taşımadığı görülmektedir. Buna göre; haritalarda bulunması gereken unsurlar; "Harita Başlığı, Ölçek, Lejant (İşaretler), Kuzey İşareti (Yön Oku), Tarih, Koordinat Sistemi, Veri Kaynağı, Haritanın Çerçevesi'dir (Saygılı, 2015). Yukarıdaki harita olarak verilen görselde "Ölçek, Kuzey İşareti (Yön Oku), Koordinat Sistemi, Veri Kaynağı" yer almamaktadır. Burada da belirtildiği gibi yukarıda verilen ders kitabına ait sayfa görselinde sunulan haritanın "görsel tasarım ilkeleri"ne göre hazırlanmadığı, haritanın pedagojik açıdan çok küçük verildiği için pedagojik yetersizlikler taşıdığı belirlenmiştir.



İngiltere ve Fransa dünya üzerindeki en geniş sömürgelere sahip ülkelerdi. İngiltere, sömürgelerinin genişliği nedeniyle "üzerinde güneş batmayan imparatorluk" olarak adlandırılıyordu. Ancak bu devletler XIX. yüzyıl sonlarına gelindiğinde o kadar da rahat değildiler. XIX. yüzyılın sonlarına doğru ziyaret birliklerini tamamlayan Almanya ve İtalya Avrupa'da güçlü devletler hâline geldiler. Özellikle Almanya'nın sanayisi çok gelişti. Almanya ihtiyaç duyduğu ham madde için sömürge arayışına başladı. Bu durum dünya üzerinde birçok sömürgeye sahip İngiltere'yi endişelendirdi. İki devlet arasında bu sebepten bir yarış ve mücadele başladı. Almanya 1870 yılında Fransa'nın Alsas-Loren bölgesini ele geçirdi. Bu bölge Almanya için çok büyük öneme sahip kömür yataklarına sahipti. Almanya kömür ihtiyacını gidermek için bu bölgeyi işgal etti. Fransa bu topraklarını Almanya'dan geri almak istiyordu. Bu nedenle iki devlet arasında bir gerginlik vardı.

İngiltere Rusya'nın Balkanlardaki yayılmacı politikasını destekledi. Bu durum Rusya, İngiltere ve Fransa'yı birbirine yaklaştırırken, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Almanya ile ittifak kurmasına yol açtı.

Avrupa ülkeleri arasındaki bu çıkar çatışmaları kendi aralarında gruplaşmalara sebep oldu. Almanya, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu ve İtalya anlaşarak Üçlü İttifak Devletleri (Üçlü Bağlaşma Devletleri)'ni oluşturdu. Bu gruplaşmaya karşı İngiltere, Rusya, Fransa da kendi aralarında anlaşarak Üçlü İtilaf Devletleri (Üçlü Anlaşma Devletleri)'ni kurdular. Bu gruplar kendilerini ve sömürgelerini koruyabilmek için kendi aralarında silahlanma yarışına girdiler. Bu durum savaşı kaçınılmaz hale getirdi. Zaman içinde bu gruplaşmalara başka devletler de katıldı.

Birinci Dünya Savaşı Öncesi Avrupa Devletleri

? Hangi grupta daha çok sayıda devlet yer almaktadır?

Devletler arasındaki çıkar çatışmalarının meydana getirdiği çözümlenemeyen sorunlar ve gruplaşmalar nedeniyle Avrupa XX. yüzyıl başlarında büyük bir ziyaret gerilim içine girdi.

167

Görsel 9. 7. Sınıf Ders Kitabında Haritaların Veriliş Biçimi

Buna göre; Görsel 9'da sunulan ve MEB Yayınevi tarafından hazırlanmış 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabından alınmış bir sayfanın görseli yer almaktadır. Bu sayfada "harita" olarak sunulan görselin harita özelliğini yansıtmadığı görülmektedir. Buna göre haritalarda bulunması gereken unsurlar; "Harita Başlığı, Ölçek, Lejant (İşaretler), Kuzey İşareti (Yön Oku), Tarih, Koordinat Sistemi, Veri Kaynağı, Haritanın Çerçevesi'dir (Saygılı, 2015). Yukarıdaki harita olarak verilen görselde "Ölçek, Kuzey İşareti (Yön Oku), Koordinat Sistemi, Veri Kaynağı" yer almamaktadır.

4. Sonuç, Tartışma Ve Öneriler

Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait E-içeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları Talim ve Terbiye Kurulunun 28.03.2018 tarih ve 6410086 sayılı mütalaasıyla kabul edilmiştir. Bu esaslar doğrultusunda "Taslak ders kitapları ve eğitim araçları ile bunlara ait e-içerikler Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nin 19. maddesi hükümlerine göre incelenir. Bu süreçte aşağıdaki dört ana kriter ve bunlara dair kriterler ile açıklamaları aşağıda sunulmuştur." ifadesi yer almaktadır. Bu kriterler içerisinde "İçeriğin Bilimsel Olarak Yeterliliği" başlığının "Bilgi Hatası / Bilimsel Hata" adlı açıklamalar kısmında "Haritalarda (ölçek, lejant, devletlerin sınırları, adları vb.) hata bulunmamalıdır." ifadesi bulunmaktadır. Buna göre, MEB Yayınevi tarafından hazırlanmış 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders kitaplarından alınmış bir sayfanın görseli yer almaktadır. Ders kitaplarında "harita" olarak verilen görselin harita özelliği taşımadığı görülmektedir. Buna göre haritalarda bulunması gereken unsurlar; "Harita Başlığı, Ölçek, Lejant (İşaretler), Kuzey İşareti (Yön Oku), Tarih,

Koordinat Sistemi, Veri Kaynağı, Haritanın Çerçevesi'dir (Saygılı, 2015). Harita olarak verilen görselde "Ölçek, Kuzey İşareti (Yön Oku), Koordinat Sistemi, Veri Kaynağı" yer almamaktadır.

Ders kitabına ait sayfa haritaların "görsel tasarım ilkeleri"ne göre hazırlanmadığı, haritanın pedagojik açıdan çok küçük verildiği için pedagojik yetersizlikler taşıdığı belirlenmiştir. "Harita" olarak verilen bazı görsellerde "Ölçek, Kuzey İşareti (Yön Oku), Koordinat Sistemi, Veri Kaynağı" yer almamaktadır. Ders kitabına ait sayfa görselinde sunulan haritanın "görsel tasarım ilkeleri"ne göre hazırlanmadığı, haritanın pedagojik açıdan çok küçük verildiği için pedagojik yetersizlikler taşıdığı görülmektedir. Örnek görsellerde de sunulduğu gibi; "Ölçek, Kuzey İşareti (Yön Oku), Koordinat Sistemi, Veri Kaynağı" yer almamaktadır. Verilen ders kitabına ait sayfa görselinde sunulan haritanın "görsel tasarım ilkeleri"ne göre hazırlanmadığı, haritanın pedagojik açıdan çok küçük verildiği için pedagojik yetersizlikler taşıdığı belirlenmiştir. Ders kitabının genelinde verilen bazı çizimlere harita şeklinde yaklaşılsa da bu görselin harita özelliği taşımadığı görülmektedir. Çünkü bir haritanı özellikleri şu şekildedir; haritadaki ayrıntı, aynı boyuttaki düzlem üzerinde (haritada) gösterilen gerçek alan, coğrafi görümün haritaya aktarılırken meydana gelen bozulma, aynı büyüklükteki gerçek alanın düzlem üzerinde (haritada) kapladığı alan, gerçek uzunluk ve alanların haritaya aktarılırken meydana gelen küçülme oranı, harita ölçeğinin paydası… Görsellerde "Ölçek, Kuzey İşareti (Yön Oku), Koordinat Sistemi, Veri Kaynağı" yer almamaktadır. Ders kitabına ait sayfa görselinde sunulan haritanın "görsel tasarım ilkeleri"ne göre hazırlanmadığı, haritanın pedagojik açıdan çok küçük verildiği için pedagojik yetersizlikler taşıdığı görülmektedir. Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait E-içeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları Talim ve Terbiye Kurulunun "İçeriğin Bilimsel Olarak Yeterliliği" başlığının "Bilgi Hatası / Bilimsel Hata" adlı açıklamalar kısmında "Haritalarda (ölçek, lejant, devletlerin sınırları, adları vb.) hata bulunmamalıdır" ifadesi bulunmaktadır. Buna göre, MEB Yayınevi tarafından hazırlanmış 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabından verilen yukarıdaki 4 adet görselin (görsel 7) harita özelliği taşımadığı görülmektedir. Buna göre haritalarda bulunması gereken unsurlar; "Harita Başlığı, Ölçek, Lejant (İşaretler), Kuzey İşareti (Yön Oku), Tarih, Koordinat Sistemi, Veri Kaynağı, Haritanın Çerçevesi'dir (Saygılı, 2015). Yukarıdaki harita olarak verilen görselde "Ölçek, Kuzey İşareti (Yön Oku), Koordinat Sistemi, Veri Kaynağı" yer almamaktadır. Verilen ders kitabına ait sayfa görselinde sunulan haritanın "görsel tasarım ilkeleri"ne göre hazırlanmadığı, haritanın pedagojik açıdan çok küçük verildiği için pedagojik yetersizlikler taşıdığı belirlenmiştir.

6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları, "Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait E-içeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler"e göre hazırlanmaktadır. Ders kitaplarının genelinde verilen haritaların pedagojik yetersizlikler taşıdığı görülmüştür. Eğitim öğretim süreçlerinde kullanılan haritaların etkili biçimde kullanılabilmesi için haritaların analizlerinin en iyi şekilde yapılması şarttır (Ünlü, Üçışık ve Özey, 2002). Ders kitaplarında kullanılan haritalar, belli küçültme oranlarına sahiptir. Bu küçültme oranları dışında ders kitapları için de ayrıca bir küçültme oranı kullanılması sebebiyle bu materyallerin harita özelliği taşımadığı söylenebilir. Haritalar belli ilke ve kurallara göre hazırlanır ve bu materyaller, eğitim-öğretim süreçleri açısından çok önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla haritaların pedagojik yeterlilik durumlarının en üst seviyede olmasına dikkat edilmesinin çocuklar açısından önemini ifade eden çok sayıda araştırma (Sönmez ve Aksoy, 2012; Merç, 2011; Kızılçaoğlu, 2007; Demiralp, 2006; Üzümcü, 2007; Gümüşçü, 2008) mevcuttur.

Tarih öğretim süreçlerinde kullanılan materyaller, öğrencilerin pedagojik seviyelerine uygun olmalıdır. TTKB'nin "Taslak Ders Kitabı İnceleme ve Değerlendirme Kriterleri"ne göre hazırlanan ders kitaplarında verilen haritaların, harita özelliği taşımadığı dolayısıyla şekil ve şema niteliğinde olduğu söylenebilir. Bu sebeple "harita" olarak verilen materyallerin hazırlanmasında ve ders kitaplarına yerleştirme safhalarında öğrencilerin eğitim-öğretim süreçlerine maksimum fayda sağlaması hedeflenmelidir. Bu sebeple de ilgililerin daha ciddi hassasiyetler taşıması gerekmektedir. Ders kitaplarını inceleyen panelistlerin bu konularda hassasiyet sahibi olmaları konusunda tesirli eğitimler verilmelidir. 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında verilen haritalar, ya çok küçük verilmiş ya da bulunması gereken unsurlar (Harita Başlığı,

Ölçek, Lejant (İşaretler), Kuzey İşareti (Yön Oku), Tarih, Koordinat Sistemi, Veri Kaynağı, Haritanın Çerçevesi) noktasında çeşitli yetersizlikler taşıdığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu konularda yetkililerin acil ve gerekli tedbirleri alması elzemdir.

5. Kaynakça

Acar, H. H., Gümüş, S. ve Ünver, S. (2011). Ormancılıkta Ölçme, Harita ve Kadastro. Trabzon.

Aslan, B. ve Okumuş, O. Ve Y. Koçoğlu (2015). Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarının Öğrencilerin Gelişim Düzeyine Uygunluğunun İncelenmesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(37).

Bircan T. Ş. ve Safran, M. (2013). Tarih Öğretiminde Haritaların Önemi ve Kullanımı, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 14(2), 461-476.

Buğdaycı, İ ve İ. Ö. Bildirici (2009). Harita Kullanımının Coğrafya Eğitimindeki Önemi, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 1115.

Darakçı, S. (2014). "Sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında harita kullanımı". Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 3 (4): 15-31.

Demiralp, N. (2006b). Coğrafya Eğitiminde Harita ve Küre Kullanım Beceriler. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 4(3), 323-343.

Demircioğlu, İ. H. (2013). Tarih Ders Kitabı Yazımında Yeni Yaklaşımlar, Karadeniz Araştırmaları, 38, 119-133.

Gümüşçü, O. (2008). Tarih İncelemelerinde Arazi Araştırması ve Harita Kullanımı, Erdem, 113(51), 111-135.

Gürsoy, C.R. (1961): Kartoğrafya, Dil ve Tarih Coğrafya Fak. Yay. No.97, Ankara.

Kızılçaoğlu, A. (2007). Harita Becerilerine Pedagojik Bir Bakış. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18, 341-358.

MEB 4., 5., 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları.

MEB 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları.

Merç, A. (2011). Sosyal Bilgiler ve Okul Öncesi Öğretmenliğinde Eğitim Gören Öğrencilerin Mekan Bilgisi Ve Harita Okuma Becerisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Oruç, Ş. ve Liman, E. (2012). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kullanılan Harita ve Şekiller Üzerine Bir Değerlendirme, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(1), 145-159.

Ünlü, M., Üçışık, S. ve Özey, R. (2002). Coğrafya Eğitim ve Öğretiminde Haritaların Önemi. Marmara Coğrafya Dergisi, 5, 9-25.

Saygılı, R. (2015). Harita Bilgisi Ders Notları.

Şimşek, N. (2002). BİG 16 Öğrenme Biçemleri Envanteri. Eğitim Bilimleri Ve Uygulama. 1 (1), 33-47.

Sönmez, Ö. F., ve Aksoy, B. (2012). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Harita Kullanım Düzeylerinin Belirlenmesi. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic, 7(1), 1905- 1924.

Üzümcü, N. O. (2007). İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Harita Okuma Becerisinin Aktif Öğrenme Yöntemiyle Kazandırılması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Zaman, S., H. Günal, N. Zaman (2011). Tarih Öğretmenlerinin Harita Kullanımı ile İlgili Düşünceleri Üzerine Bir Araştırma: Erzurum Örneği, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15 (2), 205-218.

GAYRETTEPE METRO DURAĞININ BİLGİLENDİRME TASARIMI (İNFOGRAFİK TASARIM) AÇISINDAN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi. Ghonche GHOJOGHI
Nişantaşı Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fak., Grafik Tasarım Böl. ghonche.ghojoghi@nisantasi.edu.tr

Özet
Hayatımızda bilinçli veya bilinçsiz olarak muhatap olduğumuz İnfografik, bilgi ile grafiğin birleşmesinden meydana gelen bilgi görselidir. İnfografikte, bilgi eğlenceli görseller ile anlatıldığı için çoğu zaman akılda kalıcı ve okuması zevkli bilgi görselleridir. Bu bağlamda İnfografik üzerinde bilginin özeti ve sayısal olarak dikkat çekici yerleri anlatılacağı için konu seçimi yaparken ve tasarlarken, "konu seçimi, Önemli noktaların belirlenmesi ve anlaşılır grafiklerin kullanılması gibi bazı noktalara dikkat etmek zorundayız.
Bu çalışmada infografi üzerinde durulmuştur. "İnfografi nedir ve bu tür çalışmalar nerelerde kullanılır konusu" bir örneklem üzerinden yorumlanmıştır. Örneklem olarak "İstanbul Şişli ilçesi Gayrettepe Metro Durağı" seçilmiştir. Metro durağı içerisinde yer alan bilgilendirici ve yönlendirici tabela vb. gibi infografik çalışmaların amaca hizmet edip etmediği örnekler üzerinden tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Grafik Tasarımı, İnfoğrafik Tasarımı ve Bilgilendirme Tasarımı.

INVESTIGATION OF GAYRETTEPE METRO STATION IN TERMS OF INFORMATION DESIGN (INFOGRAPHIC DESIGN)

Ghonche GHOJOGHI
Assistant Professor at Nişantaşı University, Faculty of Arts and Design, Head of Graphic Design Department, ghonche.ghojoghi@nisantasi.edu.tr

Abstruct
Infographic, which we are consciously or unconsciously that we are dealing with in our lives, is a visual of information which consists of the combination of information and graphics In infographics, information is presented with entertaining visuals, which are often catchy and enjoyable to read. In this context, since the summary of the information and numerically remarkable places will be explained with the infographic, we have to pay attention to some points such as "subject selection, determination of important points and using clear visual graphics.
In this study, infographic was emphasized. What is infographics and where such studies are used "was interpreted through a sample. "Istanbul Gayrettepe Metro Station "was chosen as the sample of study. The purpose of the informative and guiding signs and etc. were discussed on the examples.
Key Words: Graphic Design, Infographic Design and Information Design.

Giriş

Günümüzde Kentlerde yoğun insan trafiğinin toplu taşıma araçları ile düzenlenmesi yirmi birinci yüzyılın vazgeçilmez gereksinimlerindendir. Araç trafiğinin yarattığı yoğunluğun önlenmesi, hava kirliliğinin azaltılması ve yaya güvenliğinin artırılması gibi hayatî konuları kapsayan toplu taşıma, aynı zamanda kent insanı için konforlu, cazip ve kolay kullanılabilir olmalıdır. Toplu taşımayı pratik kılan, kullanımını kolaylaştıran önemli unsurlardan biri de tasarımdır. Araçların tasarımı, ergonomisi ve ulaşım sisteminin tasarımı kadar kimlik tasarımı, yönlendirme ve bilgilendirme tasarımı, harita tasarımı ve tanıtıma yönelik reklam ve ilanlar da kent toplu ulaşımına rağbeti artıran unsurlardır. Günlük yaşamın içinde yaşam faaliyetlerimizi sürdürürken zaman kavramını nitelikli kullanmak için bilgilendirici veya özetleyici tabela ve panolar teknik olarak çok faydalı olmaktadır. Bu çalışmamızda **amaç;** yaşamın her alanında basit ve tutarlı bir yol izlemek için bilgilendirici öğelerin kullanımını teşvik etmek ve sağlamaktır. Örneğin farklı dil

ve ülkelerden türistik amaçlı ülkemize gelen insanların metro, ibadet yerleri ve değişik alanlarda rahat gezmeleri ve faaliyetlerini sürdürmeleri başarılı bir infografiye bağlıdır. **Yöntem** olarak "Gayrettepe Metro Durağı alanı içerisinde çekilen fotoğraflar ve bu fotoğraflar üzerinde okumalar yapılmıştır.

Bu bağlamda, Grafik dil, özellikle metropolitlerde, evrensel olması bakımından tercih edilir. Okuma yazma bilmeyen kitleden o kentin yerel dilini bilmeyen turistlere kadar herkesin ulaşabileceği ve anlayabileceği dil, görsel iletişim ve grafik tasarımın önereceği dildir. Özellikle hızlı tempoya sahip kent hayatı düşünüldüğünde, bu bilginin hızlı aktarımı da önem kazanır. Basit ama çok iyi tasarlanmış yönlendirmeler, herkes tarafından anlaşılabilecek işaretler, birbiriyle ilişkilendirilebilecek ve takip edilebilecek yönlendirme sistemleri, tutarlı kompozisyon, renk ve tipografi tasarlanması gereken en önemli öğelerdir.

1.Bilgilendirmede İletişim

İletişim nedir kısaca anlatmak gerekirse, kişilerin duygu, düşünce ya da fikirlerini çeşitli yollarla bir başkasına anlatmasına denir. Ve bu süreçte en önemli olan faktörler, azca daha sonra siz kıymetli üyelerimizin de göreceğiniz şeklinde gönderici ve alıcıdır. İletişimin başlıca ögeleri içinde yer edinen bu iki unsur eğer eğer olmazsa bildirişimin gerçekleşmesi mümkün değildir. Çünkü kaynaktan hedefe doğru iletin iletilmesi vaka bildirişimin temelidir.

Ünsal Oskay, iletişimi; "Belirli bir ortamda varlıklarını sürdürmek için çeşitli araç gereçler bulan, bu konuda belirli bilgiler üreten, işbölümü yapan, değer ve inançlar üreterek toplumu kaynaştırmayı amaçlayan insanların etkinliği" olarak ifade etmiştir. Murdock ve Scutt, iletişimi, "iki veya daha fazla kişi arasında sözlü olarak ya da beden ifadeleriyle gerçekleşen ve amacı bir eylemin, fikrin ya da düşüncenin gerçekleşmesini etkilemek olan bilgi alışverişi" olarak tanımlamıştır. Dökmen ise, iletişimi "bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma süreci"olarak tanımlamıştır. Adair, iletişimi "bir kişinin diğer kişilerle bağlantı kurma yoluyla kendini anlatması "olarak ifade etmektedir. Sims, İletişimi "iki veya daha fazla kişi ya da grup arasında ortak bir anlayışa ulaşmak için yapılan bilgi paylaşımı" olarak ifade etmektedir. Oktay, ise iletişimi, "belirli kişilerin, belirli bilgilere, düşüncelere ve tutumlara sahip olması amacıyla, düşünce ve duyguların ve bir olay ve bir durum üzerine bilgilerin aktarılmasıdır" şeklinde tanımlamaktadır.



Görsel 1: İletişim ve Bilgilendirme,
(https://www.brandingturkiye.com/iletisim-nedir-iletisim-neden-onemlidir-iletisim-turleri-nelerdir/,
Erişim: 10.10.2019)

Bu bilgilerden hareketle bilgilenme ve bilgilendirme amaçlı başvurduğumuz iletişim; belirli çalgılar kullanarak, insanlar arası data, düşünce ve tutumların karşılıklı aktarılmasıdır. İletişim, her türlü toplumsal ortamda rastlanan anlam oluşturma sürecidir. Bireylerin cemaat içindeki nesnede, vakalarda ya da olgularda oluşan değişimleri birbirine aktaran, gelişmelerden birbirlerini haber veren, aynı olgular, nesneler ve problemler karşısında benzer edinim ve duygularını birbirine anlatmalarını elde eden bildirişim, bununla birlikte bireylerin oluşturduğu topluluk yaşamı içinde meydana gelen tutum, yargı, fikir ve duygu bildirimleri olarak da tanımlanmaktadır.

2. Bilgilendirme Tasarımları ve Kullanımları

Bilgilendirme tasarımıyla ilgili çalışmalar yürüten STC: Society for Technical Communications (Teknik İletişim Derneği), bu alanı "karmaşık, dağınık veya yapılanmamış verinin, kıymetli ve anlamlı bilgiye tercüme edilmesi" olarak tanımlar (Baer, 2008: 12). Tasarımcılar, toplu taşıma gibi büyük ve çok parçalı sistemler üzerine çalışırken, öncelikle verilerin kapsamı üzerine araştırma yapar, bilgi toplarlar. Bütünü ve

tüm detayları önceden bilmek, tasarımın dilini ve kapsamını öngörebilmek adına önemli bir adımdır. Bilgilendirme tasarımlarını, bilgilendirme ve yönlendirme tasarımları olarak tanımlamak gerekir. Çünkü birçok bilgilendirme tasarımın yönlendirme işlevi de vardır. Bu kapsamda bilgilendirme tasarımları; bulundukları alana dair gerekli bilgileri bireylere (alıcılara) sunan ve aynı zamanda bireyleri doğru yönlendirebilen grafik sanatların altında ele alınan görsel iletişim sağlayan araçlardır (Alpagut, 2005: 24; Bulut ve Uslu, 2017: 2559; Uslu, 2010: 42; Güler, 2008: 6).



Şekilde de görüldüğü üzere, Bilgilendirme Tasarımları olarak; Belge / Doküman Tasarımı, Form Tasarımı, Kullanım Kılavuzu Tasarımı, Harita Tasarımı, Sembol tasarımları, İnfografikler, Yönlendirme ve İşaretlendirme Tasarımı, Sergileme Tasarımı, Piktogramlar ve Tabela Tasarımı en önemli tasarımlardır (Bulut ve Uslu, 2017; İnanç İlisulu, 2017). Bu çalışmamızda ele aldığımız tabela tasarımlarını ifade etmek gerekirse; bilgi alıcılarının dikkatini çekmek, gerekli bireylere aktarmak ve bireyleri yönlendirmek amacıyla oluşturulan görsel iletişim araçlarıdır (Bulut ve Uslu, 2017).

3. Bilgilendirme Tasarımının Başarısını Oluşturan Temel Öğeler

Bilgilendirme tasarımında Yönlendirme tasarımı, kılavuzluk görevi görür ve insanların çevrelerinde kendilerini rahat hissetmelerini sağlar" (Gibson, 2009: 12). Bu kılavuzlar, iyisiyle kötüsüyle, kent hayatının hep bir parçası halindedir. Grafik tasarımcı, bu kılavuzların doğru ve amacına uygun biçimde yapılmasını sağlamakla yükümlüdür. "İşaretler ve semboller resim değildir. Grafik imgeler görülen veya hayal edilen şeyleri tarif eden illüstrasyonlardan çok daha fazlasıdır. Onlar, bağlamın özel bir anlam kattığı simgelerdir ve bulundukları pozisyon onlara yeni bir önem katabilir" (Hollis, 1996: 7). Yönlendirme ve bilgilendirme tasarımında, grafik öğelerin, tamamen kullanıldıkları mekânla birlikte ele alınması gerekir. Bu da, alana özel çözümler üretilmesi anlamına gelir. Özellikle metro gibi yer altından giden ve bu nedenle yön algısının kaybolduğu ulaşım araçlarında her geçitte ve yol ayrımında doğru işaretlendirmelere ihtiyaç vardır. Diğer yandan da kullanılan simgeler bir bütünlük sağlamalı, kafa karıştırıcı olmamalıdır. Ortaya konulan tasarım, farklı bilgileri aynı sistem içinde ve kısa sürede aktarabilmeyi başarmalıdır.

İnfografik, bilginin görsel olarak ifade edildiği bilgi grafikleridir. Yaşadığımız çevreyi, etkileşimde bulunduğumuz her şeyi daha iyi anlamanın ve hayatı kolaylaştırmanın bir yoludur. Bilgilendirme grafikleri ya da infografikler; bilgi, veri ve bilgi birikimlerini görsel olarak sergileyen grafiklerdir. Bu grafikler çok karışık konuları işaretler, haritalar ve teknik yazarlık ile çok kolay ve açıklayıcı bir şekilde sergiler. İnfografikler, yoğun ve karmaşık bilgileri kolay ve hızlı anlaşılır bir şekilde sunmak amacıyla kullanılır. İletişimde, mimaride, ekonomide, araştırma sektöründe, yayıncılıkta, şehircilikte ve pazarlamada sıkça kullanılan bir araçtır. Dijital dünyanın gelişmesi ile birlikte infografiklere olan ilgi de artmaya başlamıştır. İnfografik tasarımında en önemli öğeler şunlardır: Yalınlık, Odaklanma, Grafik, Beyaz Boşluk, Ölçüler, Renkler, Hikaye Örgüsü ve Hedef Kitledir.

3.1. Hedef Kitle: Her türlü iletişimde önce hedef kitle doğru şekilde belirlenmelidir. Bu kitlenin temel özellikleri ve baskın tercihleri bilinmelidir. Okul çağındaki kişilerle, üniversite öğrencileri, orta yaş insanları farklı beğeni ve kabullere sahiptir. Kişilerin uzmanlık seviyeleri de anlama ve kabullerde önemlidir. Örneğin bir ürünü teknik ekibe, satış ekibine ve tüketiciye farklı şekilde anlatmak gereklidir. Yani, iletişim dilinin belirlenmesi için hedef kitlenin belirlenmesi gereklidir.



Görsel 2: Hedef Kitle (https://medium.com/@ilkaysrgt/nedir-bu-hedef-kitle-741ac8230cd2, Erişim: 11.10.2019).

3.2. Yalınlık: Apple, Facebook, Google gibi firmalar en az sundukları ürün ve hizmetler kadar önemli bir olguyu neredeyse tüm dünyada evrensel değer haline getirdiler; Yalınlık. Onlardan çok daha önce minimalist tasarımlarla hayatımız etkileniyordu, ama onlar artık her alanda yalın olmayı tartışmasız değer haline getirdiler. Dolayısı ile hazırlayacağınız infografik de yalın olmalı, gereksiz süs ve bilgiler içermemelidir. Tabiri caizse, infografik sayesinde bir bakışta konu anlaşılmalıdır.

3.3. Odaklanma: Yalınlık ve odaklanma çok yakın ilişkilidir. Bir kerede bir şeyi anlatmak olarak özetlenebilir. Yalın ve görsel olarak kuvvetli de olsa konuya odaklanmak, doğrudan konu ile ilgisi olmayan mesajları ve detayları infografiğe dahil etmemek gereklidir. Anlatacak çok şeyiniz varsa hazırlamanız gereken çok infografik var demektir.



Görsel 3 :İnfografik Tasarımda Odaklanma ve Yalınlık

3.4. Grafik: Kelimenin ikinci kısmı olan "grafik" bir infografik için hayati önemdedir. Hızlıca bulduğunuz bir figür, görsel, clipart yeterli değildir. Şunu unutmayın; yalın olmak bir iddia ortaya koymaktır. Bir infografik yapmaya kalkalarak, "Buraya koyacağım şu grafik ile uzun bir metinde anlatabileceğim şeyleri kolayca anlayacaksın" diye bir iddia koymuş oluyorsunuz. Buna uygun davranmalısınız. Kuvvetli grafikleriniz yoksa bu işe kalkışmamalısınız. Bir infografiğin Info'su ve grafiği dengeli kalitede olmalıdır.

3.5. Renkler: Görsel anlatımlarda en önemli tuzaklardan birisi renk seçimleridir. Beğenilen renklerden ziyade, amaca hizmet eden renklerin tercih edilmesi önemlidir. Renk seçimi hem teknik, hem de psikolojik açıdan önemlidir. Fotoğraf ve filmlerde renkli ve koyu arka planlar iyi görünmektedir. Bu tarzı yazı ağırlıklı grafiklerde kullanmak ise astigmatı olanlar için gerçek ve mecazi anlamda baş ağrısı demektir. Ya da "Dünyada Terör" konulu bir infografik de bir ülkeyi güzel görünüyor diye kırmızı yapmanız istenilenden çok farklı bir algı yaratır. Ya da infografiğin amacına uygun olmayan ruh haline neden olan rekler tercih etmeniz amaca uygun sonuç yaratmaz.



Görsel 4: Görsel Anlatımda Renk Seçimi

3.6. Ölçüler: Dijital ortamda sunacağınız infografikler için mobil kullanımı öncelikle dikkate almalısınız. Bu durum infografiğin dik olarak hazırlanmasını gerektirir. İnfografik çok uzun olursa konu bütünlüğü bozulur. Buradaki dengeyi iyi sağlamalısınız. Dijital ortamlarda kullanılması planlanan 2000-3000px uzunluk ideal olabilir.



Görsel 5: Ölçüler standart olmalıdır.

3.7. Beyaz Boşluk: Tüm grafik sunumlarda olduğu gibi elemanlar arasında uygun boşluklar olması anlaşılırlığı arttırmaktadır. Grafikte bu boşluklara beyaz boşluk denir. İşgüdüsel davranış boş alanların doldurulması şeklindedir, ancak yoğun bir grafik güçlü bir grafik değildir.



Görsel 6: Anlaşılırlık için Beyaz Boşluk gereksinimdir.

3.8. Hikaye Örgüsü: Bilgi sunmak istediğinize göre bunu hikayelendirmelisiniz. Infografiğinizde bir akış olmalıdır. Bilgilerin yerleştirilişi ve ilişkilendirilişi ile anlaşılır bir hikaye ortaya konulmalıdır.



Görsel 7: Hikaye Örgüsü ile uyumlu tasarımlar.

4. Şehir Yönlendirme Sisteminde Grafik Tasarımın Yeri

Yönlendirme ve bilgilendirme tasarımında, grafik öğelerin, tamamen kullanıldıkları mekânla birlikte ele alınması gerekir. Buda, alana özel çözümler üretilmesi anlamına gelir. Özellikle metro gibi yer altından

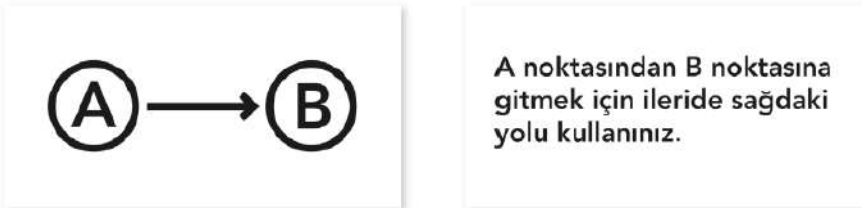
giden ve bu nedenle yön algısının kaybolduğu ulaşım araçlarında her geçitte ve yol ayrımında doğru işaretlendirmelere ihtiyaç vardır. Diğer yandan da kullanılan simgeler bir bütünlük sağlamalı, kafa karıştırıcı olmamalıdır. Ortaya konulan tasarım, farklı bilgileri aynı sistem içinde ve kısa sürede aktarabilmeyi başarmalıdır.



Harita 1: İstanbul Metro ve Metrobüs Hatları Bilgilendirme Tasarımı (https://www.google.com/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fi0.wp.com%2Frayhaber.com, Erişim: 05.12.2019)



Harita 2: İstanbul Raylı Sistemler Ağ Haritası, (https://rayhaber.com/2019/08/istanbul-metro-ve-metrobus-hatlari/ ,Erişim: 05.12.2019)



Görsel 8: Yönlendirmede, sembollerle anlatım ve yazılı anlatımın karşılaştırılması.

Yaya trafiği akışının yönlendirilmesinde grafik dil, kullanıcılar için önemli kolaylıklar sağlar. Görsel 8'de görülen iki farklı yaklaşım bunun en basit göstergesidir. Sağdaki yönlendirme yazılı bir şekilde A noktasından B noktasına nasıl gidileceğini tarif ederken, soldaki yönlendirme bunu sembollerle yapar. Soldaki yaklaşım okuma yazma bilmeyenleri veya kurulan cümledeki dili bilmeyenleri de yönlendirmeyi başarır. Bu da bu tasarımı evrensel tasarım ilkelerine uygun hale getirir. Soldaki anlatım aynı zamanda çok daha hızlı ve nettir, hatırlaması daha kolaydır, çünkü tasarımcı verilmek istenen bilgiyi anlayıp, bunu kullanıcı için süzerek ve sade bir imge haline getirerek sunmaktadır. Böylelikle, kullanıcıların yaşı, dili, milliyeti, eğitim durumu, gelir seviyesi ne olursa olsun, sağlıklı bir yönlendirmeyle hızlı bir şekilde diledikleri yöne ulaşabilmelerine yardımcı olunmaktadır.

5. Yönlendirme Sistemlerinde Evrensellik

Evrensel tasarımın temel ilkeleri olan eşitlikçi tasarım, kullanımda esneklik, basit ve sezgisel kullanım, algılanabilir bilgi, hata için tolerans, düşük fiziksel güç gereksinimi, yaklaşım ve kullanım için uygun boyut ve mekân, kent toplu taşımasındaki yönlendirme tasarımlarında da geçerlidir. Durakları gösteren tabelalar, bilet satın alınacak gişeler, gelen otobüsün nereye gittiği veya gidilecek metro durağına nereden sapılacağı gibi bilgiler herkes tarafından algılanabilmeli ve kullanılabilmelidir. Kent toplu taşıma sistemlerinde grafik tasarım ürünlerinin yer aldığı alanlar başlıca şunlardır: Yön tabelaları, durak tabelaları, haritalar, diyagramlar, çıkış ve giriş tabelaları, temel ihtiyaç tabelaları (tuvaletler, telefon, güvenlik vb.) , ulaşım aracının kimliği ve yer imleci, otobüs ve trenlerin üzerinde yer alan hat numaralandırmaları veya vagon numaraları. Tüm bunların bir ulaşım ağı tabanında ele alınması pek çok detayın önceden çözümlenmesi anlamında gelir. Tasarımı yapılan sistem, kullanıcının nerede ve neye ihtiyacı olacağını öngörebilmeli, buna yönelik olarak doğru noktalarda doğru bilgiyi verebilmelidir. Yönlendirme için yapılacak tasarım planları, şunları sabitleyebilmeli, detaylandırabilmeli ve açıklayabilmelidir: Tipografik sistem ve yazı alanı, Modüler düzen ve ölçü, İşaret ve piktogram sistemi, Yüzey ve renk sistemi, Bölümler- katlar ve odalar için kodlama sistemi.

6. Örneklem Gayrettepe Metro Durağının İnfografik Tasarım Açısından İncelenmesi

Çalışmamızın uygulama kısmını oluşturan bu kısmında, Gayrettepe Metro Durağında amaçlı ve planlı bir şekilde çekilen fotoğraflar infografik açıdan değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Değerlendirme yapılırken özellikle bilgilendirme tasarımında standart kurallar referans / ölçüt olarak alınmıştır.



Görsel 9: Büyük şehirlerde yaşayan insanların en önemli sorunu trafiktir. Günün işe gidiş ve işten dönüş zamanlarında tüm toplu taşıma araçlarında yoğunluk yaşanmaktadır.Bu insan trafiği beraberinde zaman ve enerji kaybına sebep olmaktadır. Bu yüzden özellikle böyle yerlerde İnfografik Tasarım büyük önem taşımaktadır.



Görsel 10: Dışarıda Gayrettepe Metro durağının Metro Amlemi olması ve hemen metronun girişinde duvarın üstünde Gayrettepe yazının yazılması insanların trene varmasını kolaylaştırmıştır.



Görsel 11: Dışarıda trene gidecek Asansörün ve yürüyen merdivenlerin birbirine yakın olması tasarım anlamında başarılı bulunmuştur.



Görsel 12: Yürüyen Merdiveni kullanan yolcular açısından talimatların pigtogramlar şeklinde asansörün hemen üstünde ve girişine konulması iyi olmuştur.''Evcil hayvanalar, Acil butonu ve hareket halindeki banda dokunmayınız'' işaretleri pigtogram şeklinde tasarlanmış ve evrensel, anlaşılır ve de iyi bir yere konulmuştur.



Görsel 13: Merdivenlerin kullanım talimatlarının daha ayrıntılı bir şekilde beyaz bir zemin üstünde, bir bütünlük içinde zeminle uyumlu bir pano içerisinde yerleştirilmesi amaca hizmet etmiştir.



Görsel 14: Yürüyen Merdivenlerin hemen yanıbaşında duvarlara asılan panolar ve içerikleri duvarla uyumlu reklam ve bilgi içermektedir. Bu tasarımlar trene gidiş esnasında boş geçen zamanın nitelikli kullanılması ile ilgilidir.



Görsel 15: Kart dolum ve satış noktalarının trene giden yolda ve tren geçişlerine yakın olması faydalı olmuştur. Ayrıca bu cihazların sarı renkte olması ve zeminle uyumlu olması algıda seçiciliği sağlamıştır. Alttaki fotoğrafta görüldüğü üzere kart dolum noktasının yerleşimi ve yeri iyi olmakla birlikte görülen duvarda birden fazla yönlendiricinin dağınık ve birbirinden kopuk olması karışıklığa sebep olabilmektedir.



Görsel 16: Metroya giden yolda karmaşık sayılabilecek bir yerde yönlendirmeler yazılması gerekirken bu kolona reklam yerleştirilmesi uygun olmamıştır. Ayrıca reklam renklerininde aşırı öne çıkması diğer bütün mesajları geri planda bırakmaktadır.



Görsel 17: Metroya gidişte turnikelere kadar gelen bir yolcu turnikeden geçtikten sonra duvarlarda ve ortadaki kolonda mevcut reklamlar ile karşılaşmaktadır. Halbu ki bu reklamlar hem çok öne çıkan renklere sahip hem de yönlendirici yazıların önüne geçmiştir. Bu kargaşaya yol açmaktadır.



Görsel 18: Tene gidiş yönlendirmesinin hemen yanıbaşında ve duvar üstünde yerleştirilen Reklam panoları yerleştirildikleri yer, konum ve sonuç alma noktasında yerinde bulunmuştur. Çünkü bu reklam duvarını etkileyecek hiçbir mesaj yoktur.



Görsel 19: Metro duraklarında zemin ile uyumlu bir tabela ve yazı ile bulunulan yerin isminin duvarda yazılması başarılı bulunmuştur.





Görsel 20: İstasyonlar içinde bekleme şeritleri, saat, çıkış, merdivenlerin konumları ve bekleme yerleri gibi tasarımlar mükemmele yakın yapılmıştır.

Sonuç

Çalışmada İstanbul ili Şişli İlçesi Gayrettepe Metro örneği ele alınarak toplu taşımada (Metro) yönlendirme sistemi tasarımının yeri ve önemi vurgulanmaya gayret edilmiştir.

Bilgi akışı ve yönlendirme algoritmaları bakımından incelendiğinde, Gayrettepe Metro örneğindeki metro haritasının grafik dilinin bilgi aktarımında pratiklik sağlamakta olduğu görülmektedir. Ayrıca istasyon içinde belli bir alanda bulunan reklam panoları yerleşimleri sebebiyle trafik akışında ve yönlendirmelerde azda olsa engellemeler söz konusudur.

Birkaç ufak ve önemsiz durumlar dışında Gayrettepe Metrosu bilgilendirme Tasarımı son derece başarılı ve amaca uygun tasarlanmıştır.

Yapılan örnek çalışmalardan da anlaşılacağı üzere "her yere doğru infografi ve bilgi tasarımı yapılmalı Ve bu durum mekan farkı ve özelliğine göre biçimlenerek oluşturulmalıdır.

Kaynakça

Alpagut, Zeren. (2005), Kamu Mekanlarında Kent Mobilyalarından Bilgilendirme, Yönlendirme Ve İşaretlendirme Elemanlarının İrdelenmesi: Taksim Örneği. Yüksek Lisans Tezi, İtü, İstanbul

Baer, Kim (2008). Information Design Workbook. Massachusetts: Rockport Publishers.

Bulut, Duygu Merve Ve Uslu, Özlem (2017), Mekan Tasarımında Bilgilendirme Ve Yönlendirme Elemanlarının İncelenmesi Forum Mersin Örneği, İdil Sanat Dergisi, Cilt:6, Sayı:37

Gıbson, David (2009). The Wayfinding Book: Information Design For Public Places. New York: Princeton Architectural Press.

Güler, Tuğcan (2008). Grafik Tasarımda Yeni Bir Alan: Bilgilendirme Tasarımı Ve Bir Uygulama Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Green, Oliver (2013). Frank Pick's London: Art, Design And The Modern City. Londra: V&A Publishing.

Hollıs, Richard (1996). Graphic Design: A Concise History. Londra: Thames And Hudson.

Lawrence, David (2013). A Logo For London: The London Transport Bar And Circle. Londra: Laurence King.

Ovenden, Mark (2013). London Underground By Design. Londra: Penguin Books.

Uslu, Yaşar (2010), İlköğretim Okullarında Bilgilendirme Grafiklerinin Etkinliğinin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi Ve Bir Uygulama Örneği, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Grafik Ana Sanat Dalı, Kütahya.

Https://Kobitek.Com/İnfografik-Nedir-Nasil-Hazirlanir, Erişim: 05.12.2019)

Https://Www.Brandingturkiye.Com/İletisim-Nedir-İletisim-Neden-Onemlidir-İletisim-Turleri-Nelerdir/, Erişim: 10.10.2019.

Https://Medium.Com/@İlkaysrgt/Nedir-Bu-Hedef-Kitle-741ac8230cd2, Erişim: 11.10.2019.

Https://Www.Google.Com/İmgres?İmgurl=Https%3a%2f%2fi0.Wp.Com%2frayhaber.Com, Erişim: 05.12.2019.

İstanbul Raylı Sistemler Ağ Haritası, (Https://Rayhaber.Com/2019/08/İstanbul-Metro-Ve-Metrobus-Hatlari/ ,Erişim: 05.12.2019)

Https://Www.Mediaclick.Com.Tr/Blog/Piktogram-Ve-İdeogram-Nedir, Erişim: 05.12.2019.

Http://Www.Tasarimyarismalari.Com/Blog/İnfografik-Nedir/, Erişim: 05.12.2019.

Https://Medium.Com/@Follow_The_Arrow/The-Curious-Case-Of-The-Failed-Pictogram-4457de62fdfe, Erişim: 05.12.2019.

PLASTİK SANATLARDA SERGİLEME GRAFİĞİ VE PERA MÜZESİ ÖRNEĞİ

Betül Tanrıkulu
Ataşehir Adıgüzel Meslek Yüksekokulu, betultanrikulu@adiguzel.edu.tr

Özet

Sanat Müzeleri bireylere öğrenme ve yeni bir sanatsal bakış, deneyim keşfetme olanağı sunmaktadır. Grafik tasarım kullanımı, sergide bireysel algı ve motivasyonu etkileyen önemli bir etmendir. Küratör, sergilerde ziyaretçilerin hızla tanıyabilecekleri, kolayca anlayabilecekleri karmaşık metinleri sentezleyerek ve sergideki çeşitli nesnelere odaklanmalarını sağlayarak görselleri ziyaretçilere iletmek için çoğu zaman grafik tasarımından yararlanırlar. Sergi tasarımı günümüzün yükselen grafik tasarım aracıdır. Gelişime açık olan bu dalın birçok çeşidi bulunmaktadır. Bu türler; kamu merkezlerinden, ziyaretçi merkezlerine, kurumsal merkezlerden, parklar ve fuarlara, tanıtım etkinliklerinden, sanat galerilerin ve müzelere kadar çeşitlilik gösterebilir. Sanat Müzeleri, bireylerin öğrenme ve keşfetme motivasyonunu etkileyen alanlardır. İstanbul'da günden güne artış gösteren sanat müzeleri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; İstanbul Modern Sanat Müzesi, Pera Müzesi , Sakıp Sabancı Müzesi, Salt Galata, Arter vb. müzelerdir.

Bu çalışmada İstanbul'daki sanat müzelerinden biri olan Pera Müzesi sergileme tasarımları grafik tasarım açısından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Araştırma, sergilerde grafik tasarım yöntemlerinin incelenmesini hedeflemektedir.

Araştırma kapsamında dikkate alınan başlıklar: Mekan; sergi alanının çeşitli şekillerde kullanımına değinilmektedir. Metin; kullanılan yazı tipi ve dil tercihi seçeneklerine göre değerlendirmelerde bulunulmuştur. Etkileşim; tüm sergiler uygulamalı bir türdür; ziyaretçilerin, onlarla etkileşimde bulunmaları için kullanılan yöntemler belirlenmiştir. Model; sergilerde dokunulabilir çalışmaların daha dikkat çektiği belirlenerek bu bağlamda incelemelerde bulunulmuştur.

EXHIBITION GRAPHIC IN PLASTIC ART AND THE EXAMPLE OF PERA MUSEUM

Abstract

Art Museums offer individuals the opportunity to learn and discover a new artistic perspective and experience. Graphic design is an important factor affecting individual perceptions and motivations in the exhibition. The curator often utilizes graphic design to synthesize complex texts that the visitors can quickly recognize, understand and convey visuals that will enable them to focus on the various objects in the exhibition. Exhibition design is today's rising graphic design tool. There are many forms of this branch, which is open for development. These species may vary from to public centres, from visitor centres to corporate centres, parks, and fairs, from promotional events, to art galleries, and museums. Art Museums are areas that affect the individuals' motivation for learning and exploration. Art museums in Istanbul are gradually increasing. Among these museums there are Istanbul Modern Art Museum, Pera Museum, Sakip Sabanci Museum, Salt Galata, Arter, etc. In this study, it is aimed to evaluate the exhibition designs of Pera Museum which is one of the art museums in Istanbul. The research aims to examine graphic design methods in exhibitions. Topics covered in the research: Place: It means the use of the exhibition area in various ways. Text; the font and language preference have been evaluated in accordance with the options. Interaction; all exhibitions are of practical type; the methods utilized in order to interact with them have been identified. Model; The studies have been conducted by taking into consideration that touchable works attract more attention in the exhibitions.

Anahtar Kelimeler: Plastik Sanatlar, Grafik Tasarım, Sergileme Grafiği, Tasarım, İnsan Bilgisayar Etkileşimi

Keywords: Plastic Arts, Graphic Design, Exhibition Graphic, Design, Human Computer Interaction

1. Sergileme Tasarımına Yaklaşım

Lorenc, Skolnick ve Berger (2007) 'e göre iletişim kuran bir ortam olan sergi tasarımı; bugünün yükselen grafik tasarım aracıdır. 2007'den bu yana GMK (Türkiye Grafik Tasarım Derneği), tasarım kategorilerini yeni bir alan olarak görülmektedir. (Demir'e göre (2009) Bu yeni dalın birçok çeşidi vardır ve sürekli evrimleşerek sınırları yokolmaktadır. Bu türler; kamu merkezleri, ziyaretçi merkezleri, kurumsal merkezler, parklar ve miras merkezleri, fuarlar, tanıtım etkinlikleri, sanat galerileri, galeriler, müzeler ve gezici sergilere kadar birçok çeşitlilik göstermektedir. Ancak, ticari sergi ve müze arasında temel bir fark vardır. Ticari sergiler finansal bir kazancı hedeflerken, müze sergileri eğitim, yansıma, öğrenme ve halkın güvenine odaklanmaktadır. Müze sergileri koruma ve eğitim görevlerine sahiptir ve çoğunlukla kalıcıdır. Rosenblatt (2001) müzeleri sanat, tarih, çocuk, bilim ve doğa tarihi ve özel müzeler olarak sınıflandırmaktadır. Geleneksel müze imajı günden güne değişmektedir.. Dernie'ye (2006) göre, "Müzeler artık insanların zamanları için daha çok çalışmak zorunda ve bu yüzden şimdi kurguya dayanan cazibe merkezleri haline gelmektedir. Hem ticari hem de müze sergilerinin muhteşem seviyelerde rekabet etmesi giderek daha zor olmaktadır" (s 14).

2. Müzeler İçin Sergileme Tasarımı

3. Pera Müzesi (sergisi)

Özel müzeler Türkiye'de 1980'lerde ortaya çıkmaya başlamıştır. Türkiye'deki özel müzeler özel yasalar çerçevesinde faaliyet göstermektedir. Türkiye'de ilk özel müze 14 Ekim 1980 yılında açılan Sadberk Hanım Müzesi'dir (Kıraç, 2006,224). Türkiye'deki özel müzelerin yarısı 2000-2010 yılları arasında kent merkezlerinde açılmıştır (Bakbaşa, 2010, 15).

Haziran 2005'te açılan Pera Müzesi, Suna ve İnan Kıraç Vakfı'nın nitelikli ve geniş ölçekli kültür-sanat hizmeti vermek amacıyla kurduğu bir özel müzedir (https://www.peramuzesi.org.tr/Icerik/pera-muzesi-hakkinda/13). Aile koleksiyonculuğu geleneği, Suna Kıraç'ın annesi Sadberk Koç ile başlamıştır. Sadberk Koç, sınırlı kişisel bütçesi kapsamında, Türk-Osmanlı sanat eserlerini İstanbul'daki Kapalı Çarşı'dan toplayarak zamanla, özellikle tekstil ve seramik koleksiyoncusu oldu. 1973 yılında koleksiyonu müze kurma hayali vardı ve 1973 yılında vefatından sonra 1980 yılında Türkiye'de ilk özel müze açıldı (Kıraç, 2006, 224). Kıraç ailesi, özellikle Çanakkale ve Kütahya seramikleri gibi Osmanlı döneminde kullanılan seramiklere odaklanarak sanat eserleri toplamaya devam etti. Bugün bunlar Pera Müzesi koleksiyonunun temellerini oluşturmaktadır. 1893 yılında Mimar Achille Manoussos'un tasarladığı Bristol Oteli binasının, 2005'te Mimar M. Sinan Genim tarafından cephesi korunarak çağdaş ve donanımlı bir müze olarak renove edilmesiyle inşa edilen yeni binasında faaliyet göstermektedir (https://www.peramuzesi.org.tr/Icerik/pera-muzesi-hakkinda/13). Pera Müzesi, Suna ve İnan Kıraç Vakfı'na ait "Oryantalist Resim", "Anadolu Ağırlık ve Ölçüleri" ve "Kütahya Çini ve Seramikleri" koleksiyonlarını sergilenmektedir. Birinci ve ikinci katlar kalıcı koleksiyonları ve geri kalan üç katında geçici sergilere ayrılmaktadır. Bodrum katında bir oditoryum ve çocuklar için eğitim tesisleri bulunmaktadır. Giriş katında Art Nouveau tarzında dekore edilerek küçük müze dükkanı bulunmaktadır. Müze tarafından ek hizmet olarak ise sözlü etkinlikler, öğrenme etkinlikleri ve bilimsel çalışmalar gerçekleştirmektedir. 1906'nın 1 Mayıs günü Paris Grand Palais'de açılan, Fransız Sanatçılar Derneği'nin (Société des Artistes Français) düzenlediği Salon sergisinde Fransızca adı "L'homme aux Tortues" (Kaplumbağalı Adam), sergiye ait katalogların birindeyse ingilizce adı kısaca "Tortoises" (Kaplumbağalar) olarak verilen resim Osman Hamdi Bey'in "Kaplumbağa Terbiyecisi" (şekil 1) olarak tanınmış olan eseridir (https://www.peramuzesi.org.tr/Eser/Kaplumbaga-Terbiyecisi/40/1). Müzenin hala ikonik eserlerinden biri olan Kaplumbağa Terbiyecisi 2004 yılında rekor fiyata müze koleksiyonuna dahil edilmiştir.



Şekil 1. Kaplumbağa Terbiyecisi, Osman Hamdi Bey, Tuval üstüne yağlıboya, , 221.5 x 120 cm, 1906

Kaynak: https://www.peramuzesi.org.tr/Eser/Kaplumbaga-Terbiyecisi/40/1#!prettyPhoto

En belirgin ve en iyi bilinen koleksiyon, Oryantalist Resim koleksiyonudur. Jean-Léon Gérôme, Jean Baptiste Vanmour, Antoine de Favray, Engelhard Schroder, Fausto Zonaro, Felix Ziem, Fabius Brest, Rudolf Ernst, Jean Etienne Liotard, Jules Joseph Lefebvre, Pierre Desire Guillemet and Zonaro, Osman Hamdi Bey gibi yaklaşık 350 sanatçının eseri bulunmaktadır. Anadolu ağırlıkları ve ölçüleri koleksiyonu Pera Müzesi'nin en büyük koleksiyonudur. Ağırlık, uzunluk ve hacim ölçmek için kullanılan 8,500'den fazla eser bulunmaktadır. Ashmoleum Müzesi'nden sonra, dünyanın ikinci büyük koleksiyonu olduğu söylenmektedir (Statement of Ümit Taftalı, a member of the board of directors of the Pera Musseum, in a class at Koç University in December 2010). Pera Müzesi'nin son koleksiyonu ve en küçüğü, 300 parçadan oluşan ve on yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar uzanan Kütahya çinileri ve seramikleridir. Eserler, Suna Kıraç'ın ek satın almalarıyla 400 parçaya ulaştı.

3.1 Sergi Tasarımı

Sergileme tasarımı insanın doğasında olan bir etkinliktir (Dernie; 6). Bilgiyi sergilemenin temel iki yöntemi vardır: Bunlardan birisi kronolojik, bilimsel ve biyolojik olarak bir düzen içerisinde sunularak gerçekleştirilir, diğeri ise son yıllarda temaların işlendiği sunumlarla gerçekleştirilen sergileme yöntemidir (Aykut, 2017;2). Müzelerde Sergileme tasarımında ise kolay anlaşılabilirlik, dikkat çekicilik, merak gibi temel niteliklerin ziyaretçilere aktarılması gerekmektedir. Bu bağlamda Pera Müzesi örneği incelenmiştir.

Araştırma grafik tasarım ilkeleri ve sergi tasarım yaklaşımı çerçevesinde üç başlık altında incelenmiştir. 1) Mekan 2)Metin 3)Etkileşim analiz yöntemleri kullanılmıştır.

3.1.1 Mekan

Pera Müze binası 1893 mimar Achille Manoussos tarafından inşa edilen Bristol Oteli ve bitiğindeki 5 katlı bina ile birlikte Mimar Dr. Sinan Genim ve Belma Barış Kurtel tarafından yaklaşık 471 metrekare otel alanı ve müzenin toplam yüzölçümü 3 bin 700 metre kare alana inşa edilir. Pera Müzesi'nin Suna ve İnan Kıraç Vakfı'na ait 'Oryantalist Resim', 'Anadolu Ağırlık ve Ölçüleri' ve 'Kütahya Çini ve Seramikleri' isimli 3 ana koleksiyonu bulunmaktadır. 'Kütahya Çini ve Seramikleri' 200 civarından 1000 parçaya yaklaştı. Başlangıçta 3000 civarında parçası olan "Anadolu Ağırlık ve Ölçüleri" 10.000'e yaklaştı. 250'yi aşkın 'Oryantalist Resim' ise 300'ün üzerine çıktı (Ropörtaj: https://www.gazeteduvar.com.tr).



Şekil 2 Oryantalist Resim Sergisi Bölümü, Pera Müzesi, 2019

Fotoğraf: Betül Tanrıkulu

Müze sergileme mekânlarında duvarların önemi çok büyüktür. Dar mekân içindeki müze ziyaretçisi yüzey olarak yataydan çok düşey alanları algılar. Bu durumda duvarlar üzerinde yapılan renk oyunları ile boyutlarla ilgili düzenlemeler mekânın daha iç açıcı ve geniş görünmesini sağlayabilir (Erbay, 2011, 143). Mekanda Oryantalist Resim sergisi bölümünde kırmızı (şekil 2) ve Osman Hamdi Bey bölümünde ise yeşil rengin (şekil 2) hakim olduğu görülmektedir. Diğer tasarım öğelerini doğrudan etkileyen ve duyguları ifade etmek için kullanılan renk, sergileme mekânı için önemli bir tasarım öğesidir (McLean, 1993, 131). Mısır'da insanın rengi olan Kırmızı'nın Ortaçağ'da ise tanrının rengi olduğu bilinmektedir. Ayrıca mekanda kırmızı renk tercih edilmesinin sebeplerinden bir tanesi rengin sağladığı ihtişamın ve gücün simgesidir. Ayrıca mekan düzenlemesinde bir eserden diğerine geçişlerin oldukça başarılı yansımaları görülmektedir.

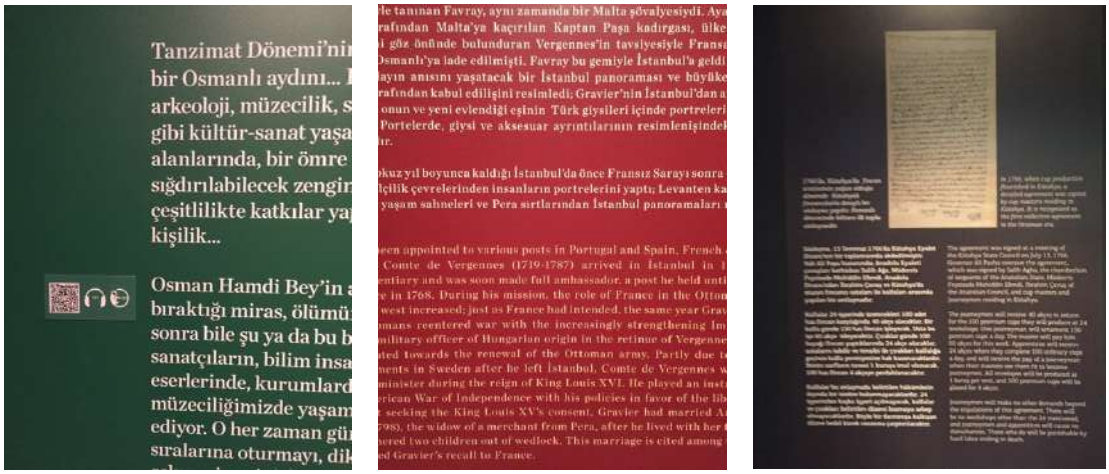


Şekil 3 Pera Müzesi mekan aydınlatma örneği, 2019

Sergileme mekanları kapalı alanda olduğu için sergi aydınlatmaları (şekil 3) spot, ışıklar ile yukardan aydınlatma sistemi kullanılmaktadır. Işıklar ile birlikte odak noktası belirlemede önemlidir. Aydınlatmalar eser ve metin üzerine etki edecek şekilde yerleştirilmektedir.

3.1.2 Metin

Metin kullanımı tüm sergiler sans-serif yazı tipini İngilizce ile birlikte kullanılmaktadır (şekil 4). Genellikle okumayı kolaylaştırmasını hedefleyen metni sola blok uygulamaları düzenlenmiştir. Ayrıca Türkçe kullanımlarda beyaz rengin İngilizce kullanımında ise gözü yormayan sarı tonu verilerek birbirinden ayrılması hedeflenmiştir. Sergilerde duvara mürekkep püskürtmeli baskı tekniği kullanarak metinler oluşturulmuştur.



Şekil 4 Pera Müzesi metin kullanımı, 2019

3.1.3 Etkileşim

Sergilemelerin sanal dünya ile giderek iletişim içinde olmaları ve dijital topluluklar içinde yer almaya başlaması ile birlikte, sergi tasarımcısının ve diğer disiplinlerin (internet, multimedya, grafik, ses ve aydınlatma uzmanları) koordineli olarak çalışması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Hughes, 2010, s. 18). Sergilerde ziyaretçilerin etkileşimde bulunmalarını sağlayan ekran bilgisayarlar ile deneyimlemektedirler. Teknolojinin hızla gelişmesi ile birlikte Pera Müzesi "Osman Hamdi Bey'in Dünyasına Yolculuk" bölümünde sanal gerçeklik deneyimi sunmaktadır (şekil 5). Ziyaretçinin öğrenmelerini daha eğlenceli hale getiren ve hayal kurmalarını geliştiren bu cihazların kullanımı her yaştan insan için etkilidir (Burcaw, 1997, s. 140). Sanat Müzelerinde sanal gerçeklik kullanımı ile esere dokunma, eserin içerisinde gezinme, esere boyut kazandırarak dahil olma hissi katmaktadır.



Şekil 5 "Osman Hamdi Bey'in Dünyasına Yolculuk" sanal gerçeklik deneyimi, 2019

Osman Hamdi Bey tarafından resmedilen Kaplumbağa Terbiyecisi eserinin geleneksel müzecilik anlayışından farklı bir deneyim sunulması hedeflenmektedir. Virtual Reality Gözlük (Sanal Gerçeklik gözlüğü) kullanımı ile eserin resmedildiği mekana Bursa'da bulunan Yeşil Cami'ye ziyaretçiyi götürmektedir. Odanın içinde gezinme deneyimi sunulmasıyla birlikte eserin yakınına kadar gitme imkanı bulunmaktadır.

Sonuç

Çalışma sonuçları, sergilerin grafik tasarımının, çizim stillerinin, görsel sembollerin, grafik düzenleme, tipografi uygulama ve renklerin tutarlı olduğunu göstermektedir. Sergilerin içeriği ziyaretçilerin öğrenme yeteneğine uygun görülmektedir. Ziyaretçi ile etkileşimli ortam sunulmuştur. Ziyaretçilerin sergi hakkında hızlı bir bilgi sahibi olanağı sunularak, grafiksel kullanımlar, metin dilinin doğru kullanımı, sergilemede kullanılan malzeme, aydınlatma ve bunlara bağlı olarak uygun bir atmosfer sunulmaktadır.

Kaynakça:

Aykut, Züleyha, (2017). Müze Sergilemelerinde İzleyici-Sergi Etkileşimi Bağlamında Mekân Tasarımı, International Journal Of Interdisciplinary And Intercultural Art, Sayı 2.

Bakbaşa, Ceyda. (2010). İstanbul'da Müzeler, Temel Yapısal Özellikler, Fırsat Ve Tehditler, Politika Önerileri, Sektörel Araştırma Raporu.

Burcaw, G. E. Introduction to Museum Work. (1997). England: Alta Mira Press.

Demir. Çiğdem (aktaran), (2007)Günümüz Sergileme Tasarımı, Türleri ve Londra'dan Sereme Tasarımı

Örnekleri,Gazi Sanat Tasarım, 2009, Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Endüstri Ürünleri Lorenc, Skolnick ve Berger.

Erbay, F. (2009). Müze Yönetimini Kurumsallaştırma Çabası (1984-2009). İstanbul: Mimarlık Vakfı Enstitüsü.

Hughes, P. (2010). Exhibition Design. London: Laurence King Publishing.

Kıraç, Suna. (2006). Ömrümden Uzun İdeallerim Var. Editör; Rıdvan Akar. İstanbul: Suna İnan Kıraç Vakfı.

McLean, K. (1993). Planning for People in Museum Exhibitions. Washington: Association of Science Technology Centers.

İnternet Kaynakları:

https://www.peramuzesi.org.tr (erişim tarihi3.10.2019) https://www.gazeteduvar.com.tr ((erişim tarihi 7.12.2019)

SURİYELİ MÜLTECİLER BAĞLAMINDA ÇOKDİLLİ VE ÇOKKÜLTÜRLÜ EĞİTİM

Talat AYTAN
Yıldız Teknik Üniveristesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü
Hasan Seyda ATAİZİ

ÖZET

Çokdilli eğitim dünyanın birçok ülkesinde uygulanmaktadır. Amacı birden çok dil bilen toplumlar yetiştirmekten ziyade o ülkede konuşulan resmî dil dışında konuşulan dillere ve kültürlere duyarlı bireyler yetiştirmektir. Nitekim dil ile kültür iç içedir, bu sebeple başka dillere aşina olacak bir birey başka kültürleri anlama yolunda adım atar. Böylece birden çok etnik unsurun bulunduğu ülkelerde huzur ve anlaşma ortamı sağlanmak amaçlanır. Özellikle Fransa, Belçika ve Hollanda gibi ülkelerde ve İskandinav ülkelerinde çokdilli eğitimin yaygın olduğu gözlemlenir, zira bu ülkelerde resmî dillerin dışında yöresel diller veya birbirine yakın komşu diller de bulunur ve o yörenin insanları dillerini konuşarak kültürlerini ayakta tutmaya çalışırlar. Doğal olarak bu insanlar aynı zamanda çocuklarının kendi yöresel dilleriyle okutulmasını yeğlerler. Nitekim Türkiye'de de Arapçanın son zamanlarda daha fazla konuşulduğu gözlemlenir. Ülkedeki yerli Arap asıllı vatandaşların yanısıra son zamanlardaki Suriyeli göçmen akımı bu durumun başat sebebidir. Senelerdir ülkemizde ikamet eden göçmenlerin bir gün ülkelerine geri dönecekleri ihtimaline binaen atılacak adımlar yetersiz olacağı gibi ileride pek sıkıntılı bir süreci doğurabilir. Göçmenlerin çocuklarının eğitiminin sağlanması, uzun vadede düşünülmesi gereken en önemli projelerden biridir ve bu süreçte göçmenlerin Türkçe öğrenmeleri elzemdir. Fakat gerek yerli gerek göçmen olan Arap vatandaşların Türkiye'nin resmî dilini öğrenme görevlerinin yanısıra kendi dillerini ve kültürlerini koruma hakları da vardır. Bu haktan ötürü bu insanlara kendi dillerini de en iyi şekilde öğretmek ileride bilinçli nesiller yetiştirecektir. Öte yandan gelecek neslimizi, bu farklı kültürlere ısındırmak, ileride oluşabilecek istenmeyen davranışların önünü alır nitelikte olmasının yanında Türk çocuklarının kendi dillerini anlamalarına yardımcı olabilir; zira Türkçe, Arapçadan çokça etkilenmiş bir dildir. Erken yaşta Türkçe kelimelerin etimolojik haritasına aşina olmak ileride daha düzgün düşünme alışkanlığını doğuracaktır, zira insan en etkin bir şekilde ancak kendi ana dilinde düşünür ve üretir. Bu çalışmanın amacı son zamanlarda ana dili Arapça olan birçok mülteci barındıran Türkiye'de çokdilli eğitim uygulamalarının önemini vurgulamak ve zenginleştirici çokdilli öğrenme modeline uygun biçimde öneriler sunmaktır.

Anahtar kelimeler: çokdillilik, çokdilli eğitim, çokkültürlülük

MULTİLİNGUAL AND MULTİCULTURAL EDUCATİON WİTHİN THE CONTEXT OF SYRİAN REFUGEES

ABSTRACT

Multilingual education is being applied in many countries for many years now. Through this application countries aim to make their people who consists of a variety of ethnic groups to co-exist in peace and to sensitize the population to languages that are foreign to them. Indeed, language and culture are entwined. For this reason, any individual who familiarize themselves with a new language also begins to understand a new culture. Thus it is aimed to establish co-existence in multi-racial countries. Especially in countries such as France, Belgium and Netherlands (also in Scandinavian countries) it is observed that multilingual education is quite common. The reason for this is that in those countries several regional languages or similar neighbor languages exist and the speakers of those languages want to keep their language alive. Naturally, these people want their children to receive an education in their own regional language. It is noted that in Turkey the speakers of the Arabic language has considerably increased. In addition to the people native to Turkey who are of Arabic origin, the recent flux of Syrian immigrants is

one of the primary reasons for this phenomenon. Not only a policy made with the mindset that the immigrants will eventually leave the country would be insufficient, but also can lead to dire situations in the future. Providing an education for the children of the immigrants and teaching them Turkish is among the most important long-term projects the policy makers must undertake. However, Arab citizens, immigrant or not, beside their duty to learn the Turkish language, have a right to preserve their own language. For this reason, teaching these people their own language will provide the country in the future with conscious citizens. On the other hand, familiarizing the young Turkish citizens with different cultures should prohibit awry behaviors (such as xenophobia) and to enable those citizens to understand their own language better, for the Turkish language has been heavily influenced by Arabic. Learning the etymology of one's own language from an early age will provide in the future a more systematic trains of thought within minds of the young citizens, for one can only think and produce in one's own language the best. The aim of this paper is to emphasize the importance of multilingual education in Turkey where immigrants of Arabic origin have recently grown in numbers; additionally to offer propositions in align with the enrichment multilingual education model.

Key words: multilingualism, multilingual education, multiculturalism

GİRİŞ

"Ne zaman korksak, korktuğumuz şeyi yeterince bilmediğimizden kaynaklanır. Eğer o şeyi anlarsak korku kalmaz."

Earl Nightingale

Çokdilli eğitim, ikidilli eğitim ya da çiftdilli eğitim dünyada, özellikle göçmen nüfuslu ülkelerde yaygın olarak uygulanan bir eğitim çeşididir. İkidilli eğitim, eğitim faaliyetlerinin iki (veya daha fazla) farklı dilde yürütülmesini ifade etmektedir.[4] Öğrenicinin eğitim alanında ana dili veya resmî dil haricinde bir başka dil veya dilleri kullanmasının sebepleri çeşitlidir: kimi zaman öğrenicinin kendi etnik unsuru okul çevresindeki "baskın" etnik unsurdan farklıdır, bu da öğreniciyi asimile olma yoluna sürükler. Kendi etnik kimliğini ve **anne dilini** unutmaması adına o dil de eğitim çevresine taşınır. Bir diğer sebep olarak çokdilliliğe ve çokkültürlülüğe duyarlı bir nesil yetiştirme çabası gösterilebilir. Dünyayı sadece kendi kültürel bakış açılarından anlamaya çalışan bireyler insanlık tecrübesinin önemli bir bölümünden mahrum kalmakta, kültürel ve etnik açıdan sınırlanmaktadır (Banks, 2013). Bu anlamda çokdilli eğitimin hayata farklı bakış açıları kazandırmak hedefi olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada çokdilliliğin ve çokdilliliğe duyarlı bir toplum oluşturmanın öneminden bahsedilecektir. Türkiye'de artmakta olan Suriyeli göçmen sayısı kafalarda şu soru işaretini uyandırır: bu insanlar topluma nasıl entegre edilebilir ve birden fazla etnik unsurları içeren bir toplumda huzurun sağlanmasını neler kolaylaştırır? Bu yazının odak noktası bu soruları cevaplamak olacaktır.

Aynı şekilde bu çalışmada Türkiye'de ilköğretim seviyesinde uygulanabilir bir çiftdilli eğitim önerisinde bulunulmak istenmektedir. Bu önerinin amacı ilköğretim seviyesindeki Suriyeli öğrencilerimizin Türkçe derslerinin yanında Arapça dersleri de açmak ve Türk öğrencilerimize kültürel ve temel bazda dilsel Arapça dersleri açmak vasıtasıyla çokdilliliğe duyarlı bireyler yetiştirmektir. Daha önce bahsedildiği gibi göçmenlerin önemli bir kaygısı kendi etnik kimliğini unutmadır ve bu öneri bu kaygının önüne geçebilmek adına Suriyeli öğrencilere kendi anadillerini iyi bir şekilde öğrenme ve dillerini Türk öğrencilerle paylaşma imkanı sunmayı hedefler. Aynı zamanda bu iki dilin karşılaştırıldığı çokdilli sınıflar açmanın bu iki etnik topluluğu birbirine yaklaştıracağı düşünülebilir.

ÇOKDİLLİ EĞİTİM VEREN ÜLKELER

Çokdilli eğitim yeni bir kavram olmaktan uzaktır ve avrupanın çeşitli ülkelerinde yıllardan beri uygulanmaktadır. Bunların bir örneği Fransız Milli Eğitim Bakanlığı'nın Fransa'da ilköğretim 1. 2. ve 3. sınıflar için hazırlanmış müfredat programında görülür: "İkinci devir (ilköğretim 1, 2, 3) tüm öğrenciler için

[4] Cummins, J. (2001). *Negotiating Identities: Education for Empowerment in a Diverse Society (2nd Eds).* Los Angeles, CA: California Association for Bilingual Education Press.

Avrupa Ortak Çerçeve Metni'nin öngördüğü A1 seviyesine uygun bir şekilde düzenlenmiş yaşan dillerin öğretimini kapsar. Bu devir öğrencilerin ilk çokdillilik temellerinin atılmasına yardımcı olur. Konuşma dili ağırlıklıdır. Anlama, tekrardan üretme ve (kademeli bir şekilde) üretme becerilerini geliştiren basit görevler içermektedir. Dilsel durum müsaade ettikçe yazma becerisine basit adımlar atılabilir." Anlaşıldığı gibi Fransız eğitim sistemi ilköğretimden itibaren çokdilli bir nesil geliştirme çabası güder. Burada dikkat çekmek istenilen bir diğer nokta da programın hedeflerinin küçük olmasıdır: hedeflenen seviye A1'dir.

Aynı şekilde İskandinav ülkelerinde eskiden beridir birbirine yakın dillerin beraber öğretilme çabası gözlemlenir. İskandinavya'da 20. Yüzyılın başından itibaren uygulanan komşu dillerin (dilsel ve kültürel olarak birbirine yakın diller) öğretimi iskandinav kökenli insanların diğer iki nordik dilde yazılı ve sözlü anlama becerilerini geliştirmek (herkes kendi dilini konuşup diğerlerinin dillerini anlaması) amacı gütmüştür (Robert, 2018).

Türkiye'deki dilsel durum bu iki ülkeden bazı açılardan çok da farklı değildir. Önceden 4. sınıfta başlanılan İngilizce eğitimi MEB 2018 müfredat programına göre 2. sınıftan başlamaktadır. Fakat bununla beraber ilköğretim programlarının başlangıç aşamalarında geniş bir dil yelpazesinden söz edilemez. Aynı şekilde Türkçe'de günlük dilde kullanılan Arapça ve Farsça asıllı birçok kelime bulunmaktadır. Yıldız'a (1999) göre Türkçe'ye Arapça'dan geçmiş 3174 adet kelime dilimizin %7.3 oranına tekâbül etmektedir. Bunun yanında yüzyıllardır aynı coğrafyada komşuluk yapmamızın getirmiş olduğu kültürel yakınlık göz ardı edilmemelidir. Tüm bunların sonucu olarak belli açılardan Türkçe ve Arapça dilleri komşu dillerdir denilebilir.

ÇOKDİLLİ EĞİTİMİN FAYDALARI VE SINIRLILIKLARI

Kritik Yaş Aralığı

Yabancı dil eğitiminde genç yaş kitlesi söz konusu olduğunda "kritik yaş aralığı"ndan (l'âge critique) bahsedilir. Çocuk(lar) daha hızlı bir bilişsel gelişim sürecinde olduklarından, ilkokul çağı boyunca edindikleri bilgi ve yetenekleri onlara daha hızlı bir şekilde yabancı dil öğrenmelerini sağlar (Dodane, 2000). Bu yaş aralığı 7 ila 9 arasında ifâde edilir (Dodane, 2000). Dolayısıyla erken yaşta dil öğrenme pratiği hâlihazırda birçok ülkede uygulanmaktadır. Türkiye'de de İngilizce eğitiminin 2. sınıfa indirildiğinden bahsetmiştik. Tüm bunlar bize dil eğitimi söz konusu olduğunda erken başlamanın daha verimli olduğunu gösterir niteliktedir. Bilhassa çokdillilik ve çokkültürlülük eğitiminde önyargıların kırılması adına erken bir eğitimin çok büyük faydaları olabilir.

Toplumsal Çerçeve

Türkiye gün geçtikçe kozmopolit karakteri artış gösteren bir ülkedir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün istatistiklerine göre ülkede üç buçuk milyondan fazla geçici koruma kapsamında Suriyeli bulunmaktadır. Bu göçmenler hakkında akla gelen ilk faaliyetlerden birisi de bu insanların topluma entegre edilme çabasıdır. Bir topluluğu topluma entegre etme sürecini Jean-Paul Fitoussi, Éloi Laurent ve Joël Maurice Ségrégation urbaine et intégration sociale (Kentsel ayrımcılık ve toplumsal entegrasyon) adlı kitaplarında en basit ifadeyle şöyle açıklar: "müşterek(kolektif) çevreyi toplumun tüm üyelerine yaymak".[5] Müşterek çevreden kastedilen, o toplum içindeki karşılıklı maddi ve manevi tüm menfaatlerdir; bu menfaati toplumdaki her bireye homojen bir biçimde şumullendirerek bireyleri entegre etmiş oluruz.

Günümüz Türkiye'sinde bu entegrasyon sürecinin yavaş işlediği görülüyor. Suriyeli göçmenlerin yerleştikleri yerlerin yüzeysel analizi yapılırsa, göçmenlerin kendi dükkanlarını, restoranlarını açtığını ve kendi küçük müşterek çevrelerini oluşturdukları saptanır. Bu aslında doğal bir süreçtir ve radikal bir biçimde sıfırlandırılamaz; daha fazla ortak paydası olan insanların beraber yaşaması tabîdir. Fakat Türkiye'nin yerel vatandaşları bu insanlarla beraber yaşadıkları için onlarla dahi aralarında daha geniş ortak bir payda olduğu bârizdir. İşte bu müşterek çevrenin temellerinin atılması için aradaki dil bariyerinin

[5]Jean-Paul FITOUSSI, Éloi LAURENT ve Joël MAURICE, **Ségrégation urbaine et intégration sociale**, La Documentation française, Paris 2004. s. 9.

kaldırılmasının kaçınılmaz olduğu bir gerçektir. Bu sebeple son yıllarda ülkedeki göçmenlere Türkçe öğretme çabası güden birçok kurum ve proje hayat bulmuştur.

Bununla beraber, entegrasyon sürecinin iki yönlü olduğunu unutmamak gerekir. Bir birey başka bir ülkeye gittiği vakit hem kültürünü hem de dilini oraya götürür. Ülke değiştiren insanlardan kültür ve kökenlerinden tamamen -veya kısmen dahi- ayrılması beklenemez. Göçmenlerin bu getirdiği kültürü tanımak, onlarla dilsel ve kültürel bağlamda yakınlaşmak ve onları tanımaya çalışmak, onlarla huzur içerisinde yaşamak için atılacak en temel adımlardan biridir denilebilir.

Tüm bunlarla beraber burada önerilmek istenen atılımlar ülkedeki her vatandaşı Türkçe'de de Arapça'da da tamamen yetkin hale getirmek hedefi gütmemektedir. Çokdilli eğitimin sınırlılıklarından biri de budur: kişiye çokdilli ve çokkültürlü bir düşünce yapısı sağlamakla beraber o kişiyi çok dil bilen bir kimse (polyglote) yapmaz. Fakat bireyin yaşadığı ülkede konuşulan dillere en azından aşina olmasının küçümsenemez bir temel mahiyetinde olduğunu düşünülebilir.

ÇOKDİLLİ EĞİTİM UYGULAMASI - ZENGİNLEŞTİRİCİ MODEL ÖNERİSİ

İkidilli eğitim uygulama biçimleri eğitim modellerine göre farklılık gösterir. Bu modeller arasında azınlık grupların bir ülkede eşit şartlarda yaşabilmesini, kültürlerinin kaybolmamasını ve ülkenin yerel vatandaşlarıyla karşılıklı hoşgörü ve uyum içerisinde yaşamasını amaç edinen bir model de zenginleştirici modeldir. Zenginleştirici modelde azınlık dilinin toplumun daha geniş kesimlerine yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır (Aydın & Kaya 2014). Bu model kapsamında ülkenin dilini konuşan vatandaşların azınlık dilini öğrenmeleri kolaylaştırılır. Bu model baz alınarak uygulanacak çokdilli eğitim programlarında ilköğretimdeki hem Türk hem Arap öğrencilere Arapça seçmeli ders fırsatı tanınmalı ve bu imkanlar çoğaltılmalıdır; böylece Arap öğrencilerin anadillerini ve kültürlerini iyi bir şekilde öğrenmeleri amaçlanmaktadır. Aynı şekilde Suriyeli öğrencilerin Türk öğrencilerle beraber bulunduğu sınıflarda ya müfredat dersi olarak ya da kulüp etkinliği olarak "iki dilin karşılaştırılması" uygulamalarının yapılması öğrenciler arasındaki uyumun pekiştirilmesini sağlayacağı gibi Türk öğrencilerinin de Arapça diline aşina olmalarına olanak sağlayabilir.

Bu önerilerin hayata geçirilmesi için okullarda hâlihazırda çalışan Suriyeli öğretmenler en değerli insan kaynağı olacaktır. Suriyeli öğrenciler iki dilin karşılaştırıldığı etkinliklerde sadece dillerini Türk öğrencilere tanıtmakla kalmayacak, kendi dillerinde edebî, tarihî ve kültürel kazanımları da edinme şansı bulacaklardır. Aynı zamanda Türk öğrencilerin erken yaştan temel Arapça eğitimi almakla gelecekte Türkiye'deki göçmenlerle iletişime geçmelerinin kolaylaşması ve daha hoşgörülü bir neslin yetişmesi de bu önerinin hedefleri arasındadır.

Tüm bunların dışında erken Arapça eğitim almanın Türk öğrencilerine sağlayacağı en mühim kazanım şudur: Prof. Dr. Necati Öner "Dil Üzerine" adlı eserinde bir ülkede bilimin ilerlemesi için o ülkenin dilindeki kelimelerin doğru çağrışım yapması gerektiğini vurgular. "Bir toplumda bilim ve tefekkürün gelişmesi ile o toplumun dili arasında sıkı bir bağlantı vardır. Üst düzeyde bir bilim ve tefekkür ancak zengin ve gelişmiş bir dille olur. Diğer taraftan bilim ve tefekkür geliştikçe yeni kavramlar elde edilir ve bunları ifade için yeni kelimelere ihtiyaç duyulur. Böylece bilim ve tefekkür bir taraftan dili fonksiyonunu yerine getirmek için araç olarak kullanırken, diğer taraftan dilin zenginleşmesini sağlar. Görülüyor ki, bilim ve tefekkür dille karşılıklı etkileşim içerisindedir. (...) Zengin ve gelişmiş bir dile sahip olunmazsa, bilim ve tefekkür gerektiği gibi yapılamaz. Bu alanlarda yaratıcı düşünme ancak ana dille olur. Yabancı dille yaratıcı düşünme yayılamaz, yabancı dil vasıtasıyla nakilcilikten öteye gidilemez. (...) Bir dilin yeni düşünceler elde etmeğe elverişli olması, kelimelerin doğru çağrışım yaptırabilmesine bağlıdır. Bir kelimenin doğru çağrışım yaptırabilmesi o dile ait olması ile mümkün olur. Yabancı bir kelime, ait olduğu dil bilinmedikçe, gerekli çağrışımı yaptırıp yaratıcı düşünme sağlayamaz."[6] Buna binaen, basit düzeyde bile Arapça bilgisine sahip olan birey, dilimize yerleşmiş birçok Arapça kelimeyi kökdeş bazı diğer kelimelerle çıkarımlayabilir ve doğru çağrışımlar yapabilir. Örnek olarak: Türkçe'de aslen Arapça olan "adet" kelimesini herkes bilmesine

[6] Necati Öner, Dil Üzerine, İstanbul 2013, s. 22-24.

rağmen "müteaddit" kelimesi herkesçe bilinmez. Fakat bu iki kelime kökdeştir, aynı üç harfi barındırır (a, d, t) ve ikinci kelime birinci kelimeden farklı bir fiil grubunda Arapça gramerde "ism-i fail" denilen halidir. Bu örnekler sayısızdır ve Arapça temeli almış bireylerin daha zengin bir kavram haritası olduğuna bir delil olarak gösterilebilir.

SONUÇ

Çokdillilik ve çokkültürlülük dünya çapında senelerden beridir uygulanmakta olan ve farklı etnik unsurları bir araya getirme çabası güden faydalı bir pratiktir. Bu çeşit uygulama tarzları ileride oluşabilecek problemleri önleme amaçlıdır ve etkisini hemen göstermez. Hem Türkiye'deki göçmenlerin toplumla daha çabuk uyum sağlayabilmesi, anadil ve kültürlerini kapsamlı bir şekilde öğrenmeleri adına, hem vatandaşlarımızın göçmenlere daha hoşgörülü davranabilmeleri için hem de ülkemizdeki vatandaşların daha donanımlı yetişmesi uğruna zenginleştirici model bazlı çokdilli uygulamalar doğrultusunda programların hazırlanması, yarının daha aydın toplumları getirmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Banks J. A. (2013). Çokkültürlü Eğitime Giriş. (H. Aydın, çev.). Ankara: ANI Yayıncılık.

Cummins J. (2001) Negotiating Identities: Education for Empowerment in a Diverse Society (2nd Eds). Los Angeles, CA: California Association for Bilingual Education Press.

Dodane, C. (2000). L'apprentissage précoce d'une langue étrangère : une solution pour la maîtrise de l'intonation et de la prononciation ? Erişim tarihi: 16.05.2019, http://cle.ens-lyon.fr/plurilangues/langue/le-changement-linguistique/l-apprentissage-precoce-d-une-langue-etrangere

Fitoussi, J., Laurent É. & Maurice J. (2004). Ségrégation urbaine et intégration sociale. Paris: La Documentation française.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Geçici Koruma İstatistiği Şekil 1. Erişim tarihi: 06.07.2019, https://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

Kaya, İ. & Aydın, H. (2014). Çoğulculuk çokkültürlü ve çokdilli eğitim. Ankara: ANI Yayıncılık.

MEB (2017). Milli Eğitim Bakanlığı Öğretim Programları. Ankara: MEB Yayını.

MENJ (2015). Ministère de L'Éducation nationale et de la jeunesse Programmes pour les cycles 2 3 4 Le Journal officiel de la République française.

Öner N. (2013). Dil Üzerine. İstanbul: Divan.

Robert J. (2018). Anglais, intercompréhension et plurilinguisme. Heteroglossia, (16), 247.

Yıldız, O. (1999). Dilimizdeki Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde görülen fonetik değişmeler. SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (4), 371-338.

ISO KALITE BELGELERİNİN FİRMALARA SEKTÖREL BAZDA ETKİSİ

Çağıl ÇAĞLAR
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, cagil.caglar@hotmail.com ,
Gülin İdil S.Bolatan
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, gulin.bolatan@alanya.edu.tr

ÖZET

ISO Kalite Yönetim sistemi sürekli gelişim felsefesini ön plana çıkaran ve müşterilere öncelik tanıyarak, müşteri memnuniyetini ve karlılık oranını maximum düzeye çıkarmaya çalışan önemli bir araçtır. Bu araç için yaptığımız çalışmada ISO kalite belgelendirmesinin işletmelere sağladığı yararları detaylı bir biçimde incelemenin yanında "sektörel bazda bir ayrım gözetiyor mu?" sorusuna da yanıt aramaktayız.

Çalışmanın temel amacı ISO Kalite belgesinin işletme üzerinde ne gibi etkiler bıraktığı ve sektörel bazda farklılık gösterip göstermediğinin bulunup ortaya koyulmasına yöneliktir. Türkiye'de 27 farklı sektörde toplam 200 adet şirketten veri toplanarak yapılan araştırmada şirketlerin ISO Belgesi olup olmamasına dair herhangi bir kısıtlama konulmamış olup, belgesi olan ve olmayan şirketler ile anketler yapılmıştır. Yapılan anketler 3 bölümden oluşmakta ve ilk bölümde şirketin özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde şirketin kalite yönetimi hakkında bilgi sahibi olabilmek için 12 alt başlıkta (liderlik, stratejik planlama süreci, stratejik kalite yönetimi, inovasyon yönetimi, bilgi ve analiz, müşteri memnuniyeti, çalışanların yetkilendirilmesi ve bağlılığı, iş sonuçları, tasarım kalite yönetimi, eğitim ve öğrenim, tedarikçi kalite yönetimi ve süreç kalite yönetimi) kalite yönetimine dair sorular yöneltilmekte olup, üçüncü bölümde ise şirketin kalite performansını öğrenebilmek için sorular sorulmuştur. Katılımcılardan elde edilen bilgiler doğrultusunda ISO'nun işletmelerde etki ettiği kriterler tüm boyutlarıyla ele alınıp değerlendirilmiş ve bu değerlendirmede SPSS programından yararlanılmıştır. Yapılan araştırmanın sonucunda ISO kalite belgesinin şirketler üzerinde; liderlik, stratejik planlama süreci, stratejik kalite yönetimi, inovasyon yönetimi, bilgi toplama ve analize dökme, müşteri memnuniyeti, çalışanların bağlılığı, iş sonuçları, tasarım kalitesi, eğitim ve öğrenim, tedarikçi kalite yönetimi, süreç kalite yönetimi ve kalite performansı açısından aynı yararı gördüğü saptanmış ve sektörel bazda ayrımın yalnızca inovasyon yönetiminde olduğu bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: ISO , Kalite , TKY , İşletme

THE SECTORAL EFFECTS OF ISO QUALITY CERTIFICATION ON THE COMPANIES

ABSTRACT

ISO quality management system is an important tool that emphasizes the philosophy of continuous development and gives priority to customers and tries to maximize customer satisfaction and profitability. In our study for this tool, we examine the benefits of ISO quality certification to the enterprises in detail and we are also looking for answer "Is there a distinction on a sectoral basis?".

The main purpose of the study is to determine the impacts of ISO Quality Certificate on the enterprise and whether it differs on a sectoral basis or not. Data collected a total of 200 companies in 27 different sectors in Turkey were investigated. There are no restrictions on whether companies have ISO certificates. Surveys were conducted with companies with and without certificate. The surveys consist of 3 sections and in the first section, the characteristics of the company were tried to be determined. In the second part, questions were asked in 12 sub-headings in order to have information about the quality management of the company (Subheadings: Leadership, strategic planning process, strategic quality management, innovation management, information and analysis, customer happiness, empowerment and commitment of employees, business results, design quality management, education and training, supplier quality management and process quality management). In the third part, questions were asket to learn the quality performance of the company. In accordance with the information obtained from the participants, the criteria

that ISO affects in the enterprises were evaluated in all dimensions and SPSS program was used in this. As a result of the research, the ISO quality certificate on the companies sees the same benefit in terms of; leadrship, strategic planing process, strategic quality management, information and analysis, customer happiness, empowerment and commitment of employees, business results, design quality management, education and training, supplier quality management and process quality management. The distinction on a sectoral basis was found only in innovation management.

Keywords: ISO, Quality, TQM, Company

1.Giriş

Sanayi devrimiyle birlikte dünya hızlı bir globalleşmeye girmiştir. Bu hızlı globalleşme işletmelerin yaşam sürelerini kısaltmakta ve ayakta kalmaları için sürekli gelişime ayak uydurmak durumunda bırakmaktadır. Günümüz teknolojisindeki hızlı gelişmeler ülkeler arasındaki mesafeleri yok etmekte, dünyanın herhangi bir yerinde üretilen mal veya hizmetler tüm dünya tüketicilerine sunulmaktadır. Bu mal ve hizmetlerin mesafe tanımadan satışının yapılması ise uluslararası rekabeti meydana getirmekte ve kuruluşlar varlıklarını sürdürebilmek için yeni yöntemlere başvurmaktadır. En iyi yöntemlerden birisi başarıya odaklanmak ve bu başarıya ulaşırken minimum maliyet ile maksimum yararı sağlayarak hizmete sunmaktır. Bunun için işletmenin başarılı bir şekilde çalışması, sistematik ve şeffaf bir şekilde yönetilmesi ve kontrol edilmesi gerekmektedir. ISO Kalite Yönetim Sistemi müşteri odaklı ve sürekli gelişim felsefesiyle, müşteri memnuniyeti ve karlılık sağlamak için gerekli bir araçtır. Yasal şartlar ve müşteri ihtiyaçlarını temel alarak, sürekli iyileştirme döngüsü ile müşteri memnuniyetine odaklanmıştır. Kalite yönetim sisteminde, firmaların büyük veya küçük olmasına, imalatçı veya hizmet sağlayıcı olmasına, hangi sektörde bulunduğuna, kamu, özel sektör veya devlet dairesi olmasına bakılmaz. ISO sadece büyük organizasyonlar için değil, küçük ölçekli firmalar için de uygundur ve sistemin uygulanması sayesinde firmaların zamandan ve paradan tasarruf etmesi, verimliliğin artması ve müşteri ilişkilerinin gelişmesi sağlanır. Biz bu çalışmada ISO kalite belgelendirmesinin sektörlere göre firmalar üzerinde bıraktığı etkileri araştırarak, sektörel bazda farklılık gösterip göstermediği sorusuna yanıt bulmaya çalıştık.

2.Kalite tanımı

Kalite sözcüğü farklı kaynaklarda oldukça fazla tanımlamalara sahiptir ve kullanıldıkları alanlara göre değişiklik göstermektedir. Günlük hayatta genel olarak sağlamlığı, uzun ömürlülüğü ve kullanışlılığı temsil eder. Herkesin kabul edeceği bir kalite tanımı yapmak mümkün olmamakla birlikte en yaygın kabul edilen tanım standartlara uygunluktur. Bu tanıma göre, ilgili şartlara doğru şekilde uyan ürün yüksek kaliteli ürün olarak kabul edilir. En kapsamlı haliyle kalite, düzeltilebilen her şeydir. Bu anlamda kalite, sadece ürün veya hizmette değil, aynı zamanda kişilerin nasıl çalıştıkları, makinelerin nasıl işletildikleri, sistem ve şartların nasıl yürütüldüğü ile de ilgilidir, insan davranışlarını her yönüyle kapsamaktadır. (Imai, 2014)

İşletmelerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri, toplum içerisinde yüksek statüde saygın bir yer elde etmeleri kalite kavramı ile yakından bir ilişki içerisindedir. Amaçları kâr elde etmek olan işletmelerin yaşamlarını sürdürmeleri, mal ve hizmetlerinin kalitesine, müşteriye ulaştırılmasına, geribildirimleri toplama ve kendini yenileme sürelerinde ki hızlarına bağlıdır. Kaliteli mal ve hizmet üretmek ve üretilen ürünlerin kalitelerinde ki sürekliliğini sağlamak küresel pazarda rekabet etme becerisinin en temel şartıdır (Yılmaz, 2007). Bunların dışında bir malın müşterinin gözünde değerli gözükmesini sağlayan, kalite olgusunu oluşturan üç temel unsur bulunmaktadır. Bunlar tasarım kalitesi, uygunluk kalitesi ve kullanım kalitesidir. Tasarım kalitesi genellikle üretim öncesi dönemde piyasa araştırmaları ve geribildirimler sayesinde oluşturulmaktadır. Ürün hacmi, rengi ve boyutu gibi özellikler tasarım kalitesinin bileşenlerinden sayılmaktadır (Şimşek, 2008). Uygunluk kalitesi, tasarım kalitesinin aksine nicel bir özellik taşımaktadır. Teknik resimde belirlenen özelliklere üretim esnasında ne derece uyulduğunu göstermektedir. Tasarım kalitesi çok iyi olan bir ürün kullanım kalitesi açısından mükemmel olmayabilir veya uygunluk kalitesi mükemmel olan bir ürün tasarım kalitesi açısından yetersiz olabilir. Bu iki olgu birbirinden bağımsızdır.

3.TKY kavramı

Küreselleşme ile birlikte rekabet ortamı gelişmiş ve müşteriler daha zorlu hale gelmiştir. Bu şartlara karşı adaptasyonda çok önemli bir yer teşkil eden toplam kalite yönetimi, işletmelerde ki değişen şartlara hızlı uyum sağlayan, müşteri taleplerini hızlı ve doğru bir biçimde ölçen dinamik bir yapı sağlamaktadır (Arıkan, 2018). TKY'yi en saf biçimde incelemek için, onun her harfini teker teker incelemek bizleri en mantıklı sonuca ulaştırabilmektedir. Bunlara bakacak olursak;

Toplam : Shim ve Siegal (2000)'a göre "Tüm işletmeyi içerir. Burada müşteri memnuniyetinin işletmedeki herkesin baş işi olduğu kastedilmektedir."

Kalite : Müşterilerin ihtiyaçlarının ve beklentilerinin tam olarak karşılanması anlamında kullanılmaktadır (Karcıoğlu vd, 2013).

Yönetim : Kaliteli ürün veya hizmet için bütün koşulların sağlanması ve bunların yönetimi, idaresi kastedilmektedir (Karcıoğlu vd, 2013).

TKY, işletmede ki tüm çalışan personelin aktif katılımı ile üretim aşamalarının ve bu aşamalardan geçerek oluşturulan ürünlerin kesintisiz ve eksiksiz bir biçimde iyileştirilmesini amaçlamaktadır. Ürün ve hizmetlerin kaliteli inşası ile müşterilerin ihtiyaçlarının ve taleplerinin karşılanmasını amaçlayan bir yönetim şeklidir (Okay, 2008). Küreselleşmek ve bilgi çağı dünyasında ayakta kalmak isteyen işletmeler sınırların ötesine ulaşmak için TKY'ye oldukça fazla önem vermesi gerekmektedir. Bu sebeple yaklaşımın temelleri çok iyi benimsenmelidir (Arıkan, 2018). Bu temeller başlıca; müşteri odaklılık, tam katılım, liderlik, sürekli eğitim, sürekli geliştirme, hatayı önceden önleme ve Deming döngüsüdür. Bunların dışında TKY'de önem verilmesi gereken birçok fonksiyon bulunmaktadır ve uygulama sırasında kullanılması gereken araç sayısı da oldukça fazladır. Örgüt içerisinde çalışanlar bunları çoğu zaman benimsemek istemezler çünkü alışıla geldik bir sistemleri ve o sistem içerisinde rütbeleri vardır. Çoğunlukları bunların etkileneceğini, iş yüklerinin artacağını düşünerek değişime karşı çıkarlar. Bunlara bağlı olarak belli başlı TKY uygulamalarında karşılaşılan zorluklar şunlardır; kaliteye olan inançsızlık, değişime karşı gösterilen direnç, yönetim ve yöneticilerin TKY tutumu, TKY'yi gereğinden fazla yüceltme, sıradan beklentilere sahip olma, mevcut durumun yeterince analiz edilmemesi, eğitim ve yetiştirmenin yetersiz olması, araç odaklı olma, tutarsız davranma ve başarıların ödüllendirilmemesi.

4.ISO kalite yönetim sistemi

Endüstri devrimi olmadan önce kalite anlayışı ustalık şeklindeydi. Bir üretici ürettiği mamulün nitelikleri, başka bir deyişle onun kalitesi oranında "usta" sıfatı kazanabiliyordu. Bu sebepten ötürü kalite ve üretim iç içe gelmişti. Endüstri devriminin gerçekleşmesi ile birlikte üretim çeşitlerinin ve adet sayıların bir anda artması, kalite olgusunu geriye doğru atmıştır. Dünya savaşları, nitelikli çalışanları ortadan kaldırmış ve onun yerine endüstri kültürü olmayan kişilere bırakmıştır (Johnson vd., 1994). Genelde kalite sistemlerinin temeli 1958'e dayanır. Türkiye'de 1983 tarihinde "kalite kontrol şemaları" ile gündeme girmiştir. Bunun akabinde Kalite Yönetimi Yaklaşımı 1987 yılında ISO 9000 standartları uluslararası norm olarak belirlenmiş ve Avrupa Birliği bu standartları EN 29000 olarak kabul etmiştir. Bu gelişmelerin ardından ülkemizde az sayıda kalite güvence sistemi bulunan Türk şirketlerinin dikkati bu yöne doğru çekilmiştir (Kavrakoğlu 1996). Ülkemizde son dönemlerde firmaların kalite yönetimi uygulamalarına önem vermesi, kalite yönetiminin şirketler üzerinde olumlu bir getirisinin olduğu fikrinin doğmasına neden olmuştur. Firma büyüklüğüne ve yaptığı işe bakılmaksızın çok sayıda firmanın; iş süreçlerini geliştirmek, firma imajını arttırmak, pazar payını arttırmak, kurumsallaşmak, işletme performansını iyileştirmek, müşteri istekleri ve rekabet baskısı, gibi birçok sebebe bağlı olarak kalite yönetim belgesine sahip olmak istemektedir ve bu da kalite yönetim belgelerini olan arzı arttırmış yüksek oran da popülerlik sağlamıştır (Adıgüzel ve Aydınlı, 2016).

Tablo 4.1 ISO 9000 Serisi Standartları

ISO 9000 Serisi STANDARTLARI	**Tanımı**
ISO 9000	Kalite Yönetimi ve Kalite Güvencesi Standartları Seçim ve Kullanım Kılavuzu
ISO 9001	Kalite Sistemleri – Tasarım/Geliştirme, Üretim Tesis ve Hizmette Kalite Güvencesi Modeli
ISO 9002	Kalite Sistemleri, Üretim ve Tesiste Kalite Güvencesi Modeli
ISOC9003	Son Muayene ve Deneylerde Kalite Güvencesi Modeli
ISO 9004	Kalite Yönetimi ve Kalite Sistemleri Elemanları Kılavuzu
ISO 90004 -2	Hizmetler İçin Kılavuz Kalite Sözlüğü
ISO 9005	Kalite Sözlüğü
ISO10011-1	Kalite Sistemleri Tetkiki – Kılavuz, Kalite Sistemi Tetkikçileri İçin Nitelendirme Kriterleri
ISO 10012-2	Kalite Sistemleri Tetkiki – Kılavuz, Kalite Sistemi Tetkikçileri İçin Nitelendirme Kriterleri
ISO 10011 -3	Kalite Sistemleri Tetkiki – Kılavuz, Tetkik Programlarının Yönetimi

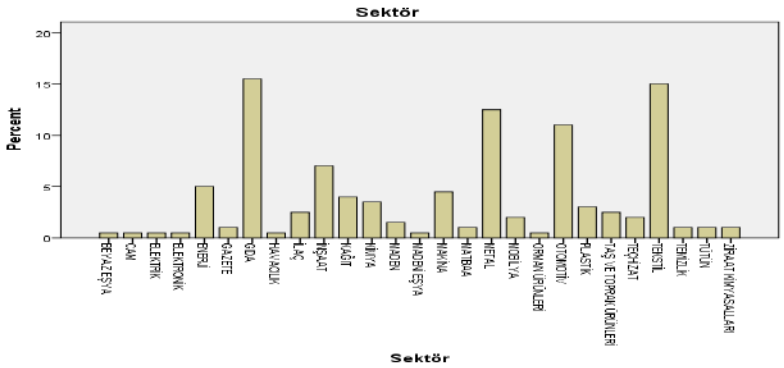
Kaynak: Türk Standartları Enstitüsü, Temmuz 1992

İşletmeler; müşteri baskısı, pazar payını arttırabilmek, sektörde kalabilmek, iç kontrollerin arttırmak, müşteriler tarafından denetimin azalması, işlem maliyetlerini azaltma, ihalelere katılabilmek, TKY uygulamalarının basamağı olarak görmek, verimliliği arttırmak, rakiplerinin sertifikalı olması, örgütün imajını geliştirmek, etkinliği arttırmak, ulusal ve uluslararası alanlarda rekabet edebilmek gibi sebeplerle ISO belgelerine yönelmektedir (Yeloğlu, Yumak, 2016). Toplam kalite içerisinde kalite güvence sitemi önemli bir alana sahiptir ve ISO 9000 Kalite Güvence Sistemi Standardı müşteriye yönelik bir çalışmadır. TKY ise işletmenin her bir biriminin kaliteli çalışmasını amaçlayarak belli bir oranda sinerji yaratıp mükemmelliğe ulaşmak amaçlanmaktadır. Bu anlamda işletmelerin önce kalite güvence sistemini oluşturmaları ve daha sonra da toplam kaliteye gitmeleri tavsiye edilmektedir.

5.Uygulama

Araştırma, Türkiye'de 27 farklı sektörde toplam 200 adet şirketten veri toplanarak yapılmıştır. Veri toplanan sektörler şekil 5.1'de gösterilmektedir. Şirketlerin ISO Belgesi olup olmamasına dair herhangi bir kısıtlama konulmamış olup, belgesi olan ve olmayan şirketler ile anketler yapılmıştır. Katılımcılardan elde edilen bilgiler doğrultusunda ISO'nun işletmelerde etki ettiği kriterler tüm boyutlarıyla ele alınıp değerlendirilmiştir.

Şekil 5.1 Sektörler



Daha düzgün sonuçlar ele alabilmek için az katılım olan sektörler "Diğer Sektörler" kategorisinde birleştirilmiş ve GIDA, TEKSTİL, OTOMOTİV, ENERJİ, İNŞAAT, MAKİNA sektörleri ise ayrı ayrı ele

alınıp bu 7 sektör birbirleriyle kıyaslanmıştır. Sektörlerin bilgileri Tablo 5.1'de görülmek üzere aşağıda yer almaktadır.

Tablo 5.1 Kıyaslanan Sektörler

Bulunduğu Sektör					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	METAL	25	12,5	12,5	12,5
	GIDA	31	15,5	15,5	28,0
	TEKSTİL	30	15,0	15,0	43,0
	OTOMOTİV	22	11,0	11,0	54,0
	ENERJİ	10	5,0	5,0	59,0
	İNŞAAT	14	7,0	7,0	66,0
	MAKİNA	9	4,5	4,5	70,5
	DİĞER	59	29,5	29,5	100,0
	Total	200	100,0	100,0	

Bu çalışmada bir anket formu oluşturulmuş ve hazırlanan form 3 bölümden oluşmakta olup, ilk bölümde şirketin özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde şirketin kalite yönetimi hakkında bilgi sahibi olabilmek için 12 alt başlıkta (liderlik, stratejik planlama süreci, stratejik kalite yönetimi, inovasyon yönetimi, bilgi ve analiz, müşteri memnuniyeti, çalışanların yetkilendirilmesi ve bağlılığı, iş sonuçları, tasarım kalite yönetimi, eğitim ve öğrenim, tedarikçi kalite yönetimi ve süreç kalite yönetimi) kalite yönetimine dair sorular yöneltilmiştir. Üçüncü bölümde ise şirketin Kalite Performansını öğrenebilmek için sorular sorulmuştur. ISO kalite belgelerinin şirketler üzerinde yararlı olup olmadığını görmek adına, ikinci bölümde başlıklara ayrılmış halde sorulan soruların her başlık için ayrı ayrı ortalamaları alınmış (liderlik, stratejik planlama vb.) ve sonrasında ortalama değeri "1-1.5" arasında olan cevaplar "1", "1.5-2.5" arasında olanlar cevaplar "2", "2.5-3.5" arasında olan cevaplar "3", "3.5-4.5" arasında olan cevaplar "4", "4.5-5" arasında olan cevaplar ise "5" olarak kabul edilmiştir. İlgili analiz histogram olarak her bir hipotezin sonuna konulmuş ve yorumlanmıştır. Uygulanan bu anket sonucunda elde edilen veriler SPSS istatistik analiz programı yardımıyla ilk başta her kategoriye normal dağılım testi yapılmıştır. George ve Mallery (2010)'a göre basıklık ve çarpıklık değerleri -2,0/+2,0 arasında ise dağılımımız normaldir diyebilmekteyiz. Bu testte de buna dayanarak dağılımın normal olup olmadığına karar verilmiştir. Bunun ardından her kategoriye anova testi yapılarak sektörlerin birbirleri ile kıyaslanması gösterilmiştir.

6. Değerlendirme

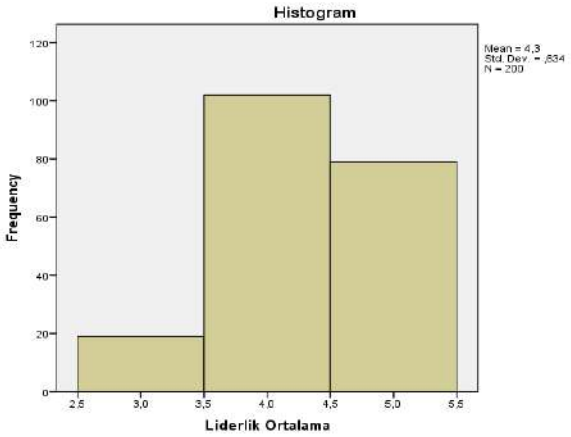
Kalite, Toplam Kalite, ISO ve verimlilik kavramları son yıllarda işletmeler açısından işlenen, önem kazanan en önemli konulardan biridir. M.Ö. 2150 yılına kadar uzanan kalite kavramı en son Toplam Kalite Yönetimi hâlini almıştır. Son 100 yıla baktığımızda TKY ismine gelene kadar;

Operatör > Ustabaşı > Muayene > İstatistik > Toplam Kalite Kontrol

gibi aşamalar geçirmiş ve en son bu noktaya ulaşmıştır. Günümüzde teknolojinin de gelişmesiyle küreselleşme hızlanmış, rekabetler sertleşmiş ve çağa ayak uydurmak için işletmelerin bu noktanın da ötesine geçmeleri gerekmiştir. Temeli 1950'lere dayanan ISO belgeleri işletmelerin rekabet ortamında öne geçmelerine yardımcı olmuş ve bu belgelerle birlikte işletmeler sürekli kendilerini denetleyebilecek, bulundukları aşamayı görebilecek, müşterinin isteklerini anında öğrenebilecek ve tüm konularda sürekli kendilerini geliştirerek pazarda tutunmayı sağlayabileceklerdir. Bu kavramın ülkemize gelip yaygınlaşması ise 1983 yılından itibaren olmuştur. Çalışmamızın amacı ise ISO'nun firmalar üzerinde sektörlere göre ayrım gözetip gözetmediğinin araştırmasına yöneliktir. Bu çalışma kapsamında 17 tane hipotez geliştirilmiştir ve bu hipotezler test edilerek elde edilen sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

H1:Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Liderlik" kavramı üzerine etkisi arasında fark vardır.

Şekil 6.1 Liderlik Histogram



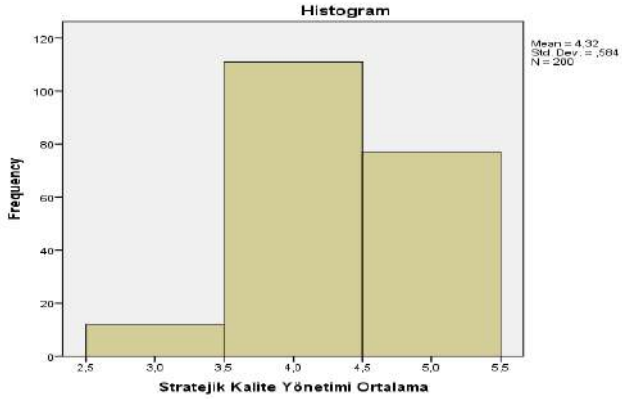
Tablo 6.1 Liderlik Anova Test Sonucu

ANOVA					
Liderlik Ortalama					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1,305	7	,186	,614	,744
Within Groups	58,304	192	,304		
Total	59,609	199			

H1 Anova testinde; Tablo 6.1'de görüldüğü üzere sig değerimiz 0.614 çıkmıştır ve 0.05'den büyüktür. Sektörler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Sektörün istatistiksel olarak Liderlik kavramı üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur.

H2: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Stratejik planlama süreci" üzerine etkisi arasında fark vardır.

Şekil.6.2 Stratejik Planlama Histogram



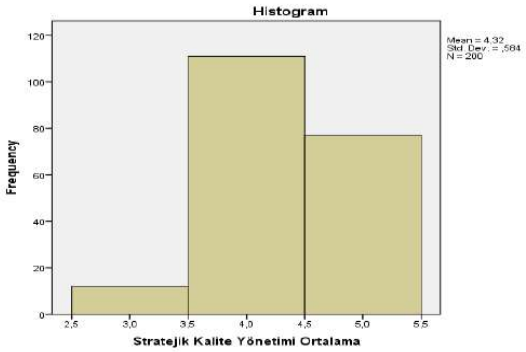
Tablo 6.2 Stratejik Planlama Anova Test Sonucu

ANOVA					
Stratejik Planlama Süreci Ortalama					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1,869	7	,267	,675	,693
Within Groups	75,923	192	,395		
Total	77,792	199			

H2 Anova testinde; Tablo 6.2'de görüldüğü üzere sig değerimiz 0.693 çıkmıştır ve 0.05'den büyüktür. Sektörün istatistiksel olarak stratejik planlama süreci üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur.

H3: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Stratejik kalite yönetimi" üzerine etkisi arasında fark vardır.

Şekil 6.3 Stratejik Kalite Yönetimi Histogram



Tablo 6.3 Stratejik Kalite Yönetimi Anova

ANOVA					
Stratejik Kalite Yönetimi Ortalama					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	2,292	7	,327	1,127	,348
Within Groups	55,774	192	,290		
Total	58,066	199			

Şekil 6.3'de görüldüğü üzere 200 katılımcı firmanın ISO'nun stratejik kalite yönetimine yaptığı etkiye verdiği cevaplara bakacak olursak, 111 firma "iyi", 77 firma "çok iyi" notunu tercih ederken, 12 firma herhangi bir fikrinin olmadığını söylemiştir. Kötümser oy kullanılmamıştır. Tablo 6.3'de ise sig değerimizin %5 anlamlılık düzeyinde 0,348 olduğunu ve 0.05'den büyük olduğunu görmekteyiz. Buna bakarak; sektörün istatistiksel olarak stratejik planlama süreci üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur çıkarımını yapmaktayız.

H4: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "İnovasyon yönetimi" üzerine etkileri farklılaşmaktadır.

Tablo 6.4 İnovasyon Yönetimi Anova Test Sonuçları

ANOVA					
İnovasyon Yönetimi Ortalama					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	9,059	7	1,294	2,288	,029
Within Groups	108,606	192	,566		
Total	117,665	199			

Tablo 6.4'de görüldüğü üzere sig. Değeri %5 anlamlılık düzeyinde 0,029<0.05 olduğu için sonucumuz anlamlı çıkmaktadır. Yani sektörün, ISO kalite belgelerinin inovasyon yönetimi üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir etkisi vardır. Hangi sektörlerde farklılaştığını görmek için Post-Hoc analizine bakmamız gerekmektedir. Tablo 6.5'de gösterilmiştir.

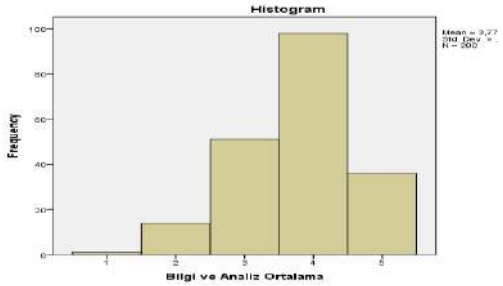
Tablo 6.5 İnovasyon Yönetimi Tukey Testi

Multiple Comparisons						
Dependent Variable: İnovasyon Yönetimi Ortalama						
Tukey HSD						
			Std.		95% Confidence Interval	
(I) Bulunduğu Sektör	(J) Bulunduğu Sektör	Mean Difference (I-J)	Error	Sig.	Lower Bound	Upper Bound
ENERJİ	METAL	-,58091	,28141	,442	-1,4433	,2815
	GIDA	-,49990	,27352	,602	-1,3381	,3383
	TEKSTİL	**-,87838***	**,27463**	**,034**	**-1,7200**	**-,0367**
	OTOMOTİV	-,65040	,28684	,317	-1,5295	,2287
	İNŞAAT	**-,95488***	**,31140**	**,049**	**-1,9092**	**-,0005**
	MAKİNA	-,83671	,34557	,237	-1,8958	,2223
	DİĞER	**-,79130***	**,25720**	**,043**	**-1,5795**	**-,0031**

Tablo 6.5'de görüldüğü üzere Enerji sektörü ile farklı sektörler kıyaslanmaktadır. Tekstil, inşaat ve diğer sektörlerin sig değerleri 0.05'den küçük olduğu, metal, gıda, otomotiv ve makine sektörlerinin ise 0,05'den büyük olduğu görülmektedir. Yani enerji sektörü ile tekstil, inşaat, ve diğer sektörler arasında inovasyon yönetimi açısından anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Birbirinden ayrışan sektörler; Enerji-Tekstil, Enerji-İnşaat ve Enerji-Diğer sektörlerdir. ISO kalite belgesinin İnovasyon yönetimi üzerine etkileri sektörel bazda farklılaşmaktadır.

H5: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Bilgi toplama ve Analize dökme" üzerine etkisi arasında fark vardır.

Şekil 6.4 Bilgi ve Analiz Toplama Histogram



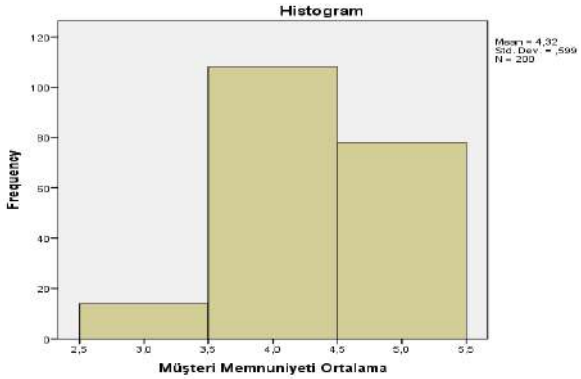
Tablo 6.6 Bilg ve Analiz Anova Test Sonucu

ANOVA					
Bilgi ve Analiz Ortalama					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1,541	7	,220	,678	,690
Within Groups	62,290	192	,324		
Total	63,831	199			

%5 anlamlılık seviyesinde Anova tablosunda sig. değeri 0.69>0,05 olarak çıkmıştır. Sektörün, ISO kalite belgesinin bilgi toplama ve analize dökme üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir etkisi bulunmamıştır.

H6: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Müşteri Memnuniyeti" üzerine etkisi arasında fark vardır.

Şekil 6.5 Müşteri Memnuniyeti Histogram



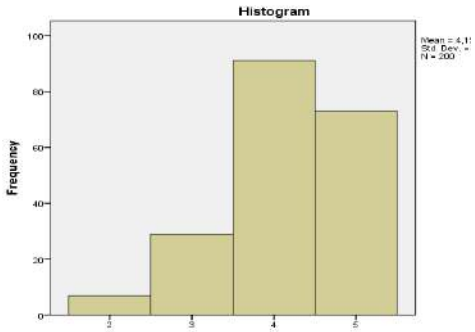
Tablo 6.7 Müşteri memnuniyeti Anova

ANOVA					
Müşteri Memnuniyeti Ortalama					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1,242	7	,177	,513	,824
Within Groups	66,333	192	,345		
Total	67,575	199			

Tablo 6.7'de görüldüğü üzere %5 anlamlılık düzeyinde anova tablosunda sig. değerimiz 0.05'den büyüktür. ISO kalite belgelerinin "Müşteri Memnuniyeti" açısından, sektörlerde istatistiksel olarak farklılık yaratmadığı görülmektedir. %93 olumlu verilen firma cevabına karşı herhangi bir olumsuz dönüş alınmamıştır. Sektöre bazda bir ayrım bulunmamıştır. Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Müşteri Memnuniyeti" üzerine etkisi arasında fark yoktur.

H7: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Çalışanların bağlılığı" üzerine etkisi arasında fark vardır.

Şekil 6.6 Çalışan Bağlılığı Histogram



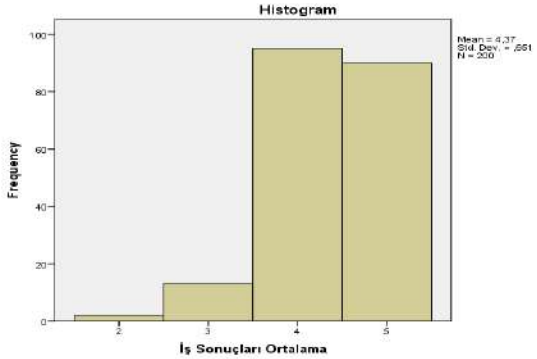
Tablo 6.8 Çalışan Bağlılığı Anova Test Sonucu

ANOVA					
Çalışan Bağlılığı					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	4,700	7	,671	1,067	,386
Within Groups	120,800	192	,629		
Total	125,500	199			

Tablo 6.8'de sig değerimizin %5 anlamlılık düzeyinde 0,386 olduğunu ve 0.05'den büyük olduğunu görmekteyiz. Buna bakarak; sektörün istatistiksel olarak çalışan bağlılığı üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur çıkarımını yapmaktayız. %82 olumlu firma dönüşüne karşılık %3,5 negatif dönüş bulunmakta ve istatistiksel açıdan sektörel bazda bir ayrım gözlemlenmemiştir.

H8: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "İş sonuçları" üzerine etkisi arasında fark vardır.

Şekil 6.7 İş Sonuçları Histogram



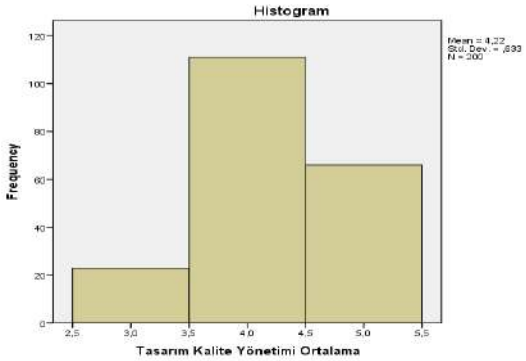
Tablo 6.9 İş Sonuçları Anova Test Sonucu

ANOVA					
İş Sonuçları Ortalama					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	3,458	7	,494	1,346	,231
Within Groups	70,454	192	,367		
Total	73,912	199			

Tablo 6.9'da görüldüğü üzere sig. değeri %5 anlamlılık düzeyinde 0,231>0.05 olduğu için sonucumuz anlamsız çıkmaktadır. Yani sektörün, ISO kalite belgelerinin iş sonuçları üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir etkisi yoktur.

H9: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Tasarım kalitesi yönetimi" üzerine etkisi arasında fark vardır.

Şekil 6.8 Tasarım Kalitesi Histogram



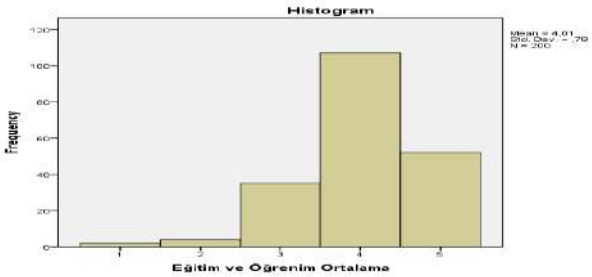
Tablo 6.10 Tasarım Kalitesi Test Sonucu

ANOVA					
Tasarım Kalite Yönetimi Ortalama					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	3,239	7	,463	1,414	,202
Within Groups	62,852	192	,327		
Total	66,091	199			

Tablo 6.10'da görüldüğü üzere sig değerimiz %5 anlamlılık seviyesinde 0.202>0.05 olduğu için sonuç anlamlı değildir. ISO kalite belgesi "Tasarım kalitesi yönetimi" açısından, istatistiksel olarak sektörlerde farklılık yaratmamaktadır.

H10: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Eğitim ve Öğrenim" derecesi üzerine etkisi arasında fark vardır.

Şekil 6.9 Eğitim ve Öğrenim Histogram



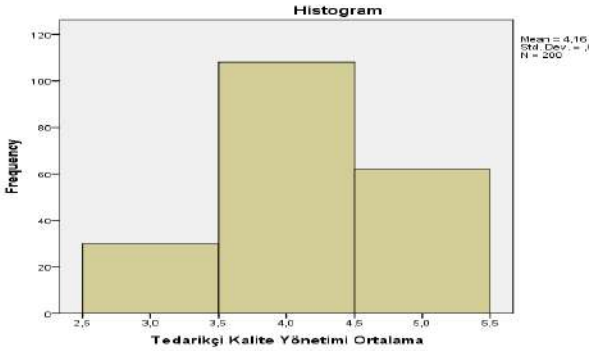
Tablo 6.11 Eğitim ve Öğrenim Anova Test Sonucu

ANOVA					
Eğitim ve Öğrenim Ortalama					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1,620	7	,231	,434	,880
Within Groups	102,278	192	,533		
Total	103,897	199			

ISO'nun şirket eğitim ve öğrenimi üzerine etkileri için %79,5 oranında olumlu firma dönüşü sağlanırken, %3 negatif dönüş olmuştur. %5 anlamlılık düzeyinde anova tablosunda da görüldüğü üzere sig değerimiz 0,88>0,05'dir. Bu sonuç doğrultusunda ISO kalite belgesinin, firmaların bulunduğu sektöre göre eğitim ve öğrenim üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Eğitim ve Öğrenim" derecesi üzerine etkisi arasında fark yoktur.

H11: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Tedarikçi kalite Yönetimi" üzerine etkisi arasında fark vardır.

Şekil 6.10 Tedarikçi kalite yönetimi Histogram



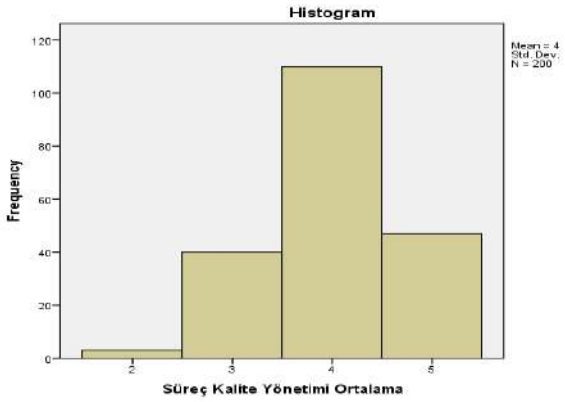
Tablo 6.12 Tedarikçi Kalite Yönetimi Anova

ANOVA					
Tedarikçi Kalite Yönetimi Ortalama					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	2,506	7	,358	1,067	,386
Within Groups	64,385	192	,335		
Total	66,891	199			

Şekil 6.10'da gördüğümüz üzere, ISO Kalite belgesinin Tedarikçi kalite yönetimi etkilerini sorduğumuz bölüm, 200 örneklemden oluşmuş ve bunlardan 108 firma "iyi", 62 firma "çok iyi" tercihini işaretlerken, 30 firma fikirsiz kalmıştır. Herhangi bir negatif görüş alınmamıştır. Tablo 6.12'de ise %5 anlamlılık düzeyinde anova testinde sig değerimiz 0,386>0.05 olarak görülmektedir. ISO kalite belgelerinin "Tedarikçi Kalite Yönetimi" bakımından, istatistiksel olarak sektörlerde farklılık yaratmadığı görülmektedir.

H12: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Süreç Kalite Yönetimi" üzerine etkisi arasında fark vardır.

Şekil 6.11 Süreç kalite yönetimi Histogram



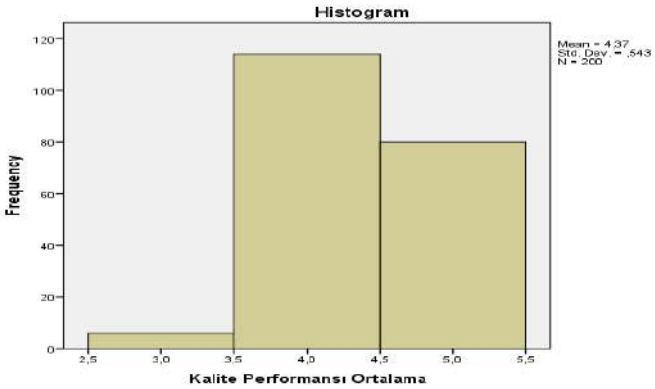
Tablo 6.13 Süreç Kalite Yönetimi Anova

ANOVA					
Süreç Kalite Yönetimi Ortalama					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	2,975	7	,425	1,085	,374
Within Groups	75,189	192	,392		
Total	78,164	199			

Şekil 6.11'de görüldüğü üzere 200 örneklemli histogramımızda %78,5 olumlu, %1,5 olumsuz firma dönüşü olmuştur. %5 anlamlılık düzeyinde gerçelkleştirilen anova testine baktığımızda ise sig değerimizin 0,374 olduğunu yani 0.05 değerinden büyük olduğunu görmekteyiz. Bu doğrultuda; sektörün, ISO kalite belgesinin süreç kalite yönetimi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi yoktur yorumunu yapmaktayız.

H13: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin, işletmenin "Kalite Performansı" üzerine etkisi arasında fark vardır.

Şekil 6.12 Kalite Performansı Histogram



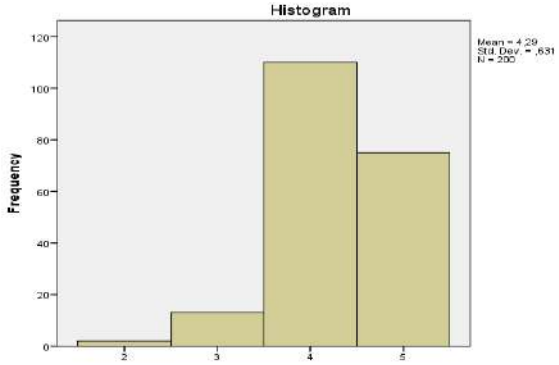
Tablo 6.14 Kalite Performansı Anova Test Sonucu

ANOVA					
Kalite Performansı Ortalama					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1,938	7	,277	1,532	,158
Within Groups	34,687	192	,181		
Total	36,624	199			

Şekil 6.12'de görüldüğü üzere 200 katılımcı firmanın kalite performansı üzerine verdiği cevaplarda 114 firma iyi, 80 firma çok iyi notunu tercih ederken, 6 tanesi fikrinin bulunmadığını iletmiştir. En yüksek oran %57 ile "iyi" notundayken onu %40 ile "çok iyi" notu izlemektedir. Herhangi bir negatif dönüş alınmamıştır. Tablo 6.14'de ise sig değerimiz 0,158 olduğunu yani 0.05'den büyük olduğunu görmekteyiz. ISO kalite belgelerinin "Kalite Performansı" bakımından, sektörlerde istatistiksel açıdan anlamlı bir etkisinin olmadığını görmekteyiz.

H14: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Üretimdeki verimliliği" üzerine etkisi arasında fark vardır.

Şekil 6.13 Üretim Verimliliği Histogram



Şekil 6.13'de görüldüğü üzere verilen cevaplarda en yüksek oran %55 ile "iyi" seçeneğinin olurken, onu %37,5 ile çok iyi seçeneği izlemektedir.

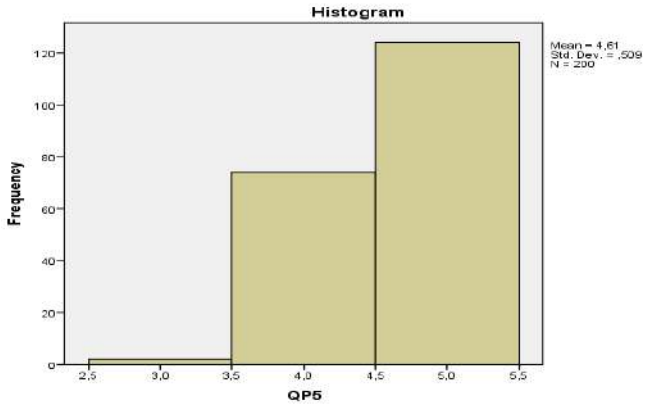
Tablo 6.15 Üretim Verimliliği Anova Test Sonucu

ANOVA					
ÜretimVerimliliği					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	2,441	7	,349	,872	,529
Within Groups	76,739	192	,400		
Total	79,180	199			

Tablo 6.15'de %5 anlamlılık düzeyinde anova test sonucu görülmektedir. Sig değerimiz 0,529>0.05 olarak göze çarpmaktadır. Yani sektörün, ISO kalite belgesinin üretim verimliliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi yoktur.

H15: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Ürünün güvenilirliği" üzerine etkisi arasında fark vardır.

Şekil.6.14 Ürün Güvenilirliği Histogram



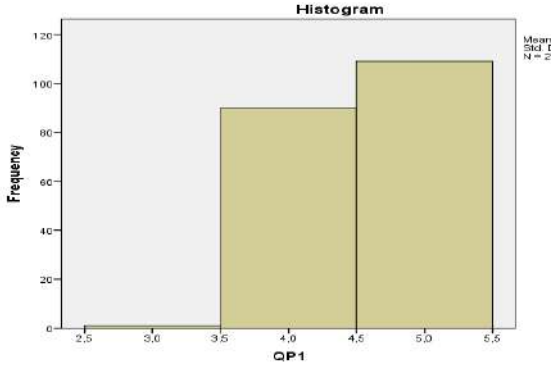
Tablo 6.16 Ürün Güvenilirliği Anova Test Sonucu

ANOVA					
Ürün Güvenilirliği					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1,988	7	,284	1,099	,365
Within Groups	49,592	192	,258		
Total	51,580	199			

Tablo 6.16'da %5 anlamlılık düzeyinde anova tablosunda görüldüğü üzere sig değerimiz 0.05'den büyüktür. Yani sektörün, ISO kalite belgesinin ürün güvenilirliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi yoktur. Ürün güvenilirliği için elde edilen olumlu firma geri dönüş oranı %99'dur. Negatif bir dönüş bulunmamaktadır.

H16: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Ürün Performansını" üzerine etkisi arasında fark vardır.

Şekil.6.15 Ürün Performansı Histogram



Tablo 6.17 Ürün Performansı Anova Test Sonucu

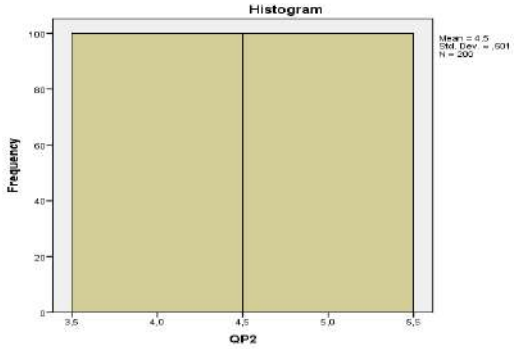
ANOVA					
QP1					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	2,361	7	,337	1,313	,246
Within Groups	49,319	192	,257		
Total	51,680	199			

Tablo 6.17'de %5 anlamlılık düzeyinde anova test sonucu görülmektedir. Sig değerimiz 0,246>0.05 olarak göze çarpmaktadır. Yani sektörün, ISO kalite belgesinin ürün performansı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

H17: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Ürün hizmet kalitesi" üzerine etkisi arasında fark vardır.

Şekil 6.16'da görüldüğü gibi ISO kalitesinin ürün hizmet kalitesini pozitif yönde etkilediğine dair elde edilen verilerde pozitif anlamda oy birliği sağlandığını görülmektedir. Firmaların %50'si iyi yönde tercih yaparken, %50'lik kısımda çok iyi oyunu kullanmıştır. Alınan 200 dönütte herhangi bir olumsuz oy kullanılmamıştır.

Şekil.6.16 Ürün Hizmet kalitesi Histogram



Tablo 6.18 Ürün Hizmet kalitesi Anova

ANOVA					
QP2					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	2,150	7	,307	1,232	,287
Within Groups	47,850	192	,249		
Total	50,000	199			

Tablo 6.18'de %5 anlamlılık düzeyinde ki anova testine baktığımızda ise sig değerimizin 0,287 olduğunu yani 0.05'den büyük olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda sektörün, ISO kalite belgesinin ürün hizmet kalitesi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğunu söyleyemeyiz.

Tablo 6.19 Hipotez tablosu

HİPOTEZ	**RET / KABUL**
H1:Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Liderlik" kavramı üzerinde etkisi arasında fark vardır.	**REDDEDİLDİ**
H2: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Stratejik planlama süreci" üzerine etkisi arasında fark vardır.	**REDDEDİLDİ**
H3: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Stratejik kalite yönetimi" üzerine etkisi arasında fark vardır.	**REDDEDİLDİ**
H4: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "İnovasyon yönetimi" üzerine etkileri farklılaşmaktadır.	**KABUL EDİLDİ**
H5: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Bilgi toplama ve Analize dökme" üzerine etkisi arasında fark vardır.	**REDDEDİLDİ**
H6: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Müşteri Memnuniyeti" üzerine etkisi arasında fark vardır.	**REDDEDİLDİ**
H7: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Çalışanların bağlılığı" üzerine etkisi arasında fark vardır.	**REDDEDİLDİ**
H8: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "İş sonuçları" üzerine etkisi arasında fark vardır.	**REDDEDİLDİ**
H9: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Tasarım kalitesi yönetimi" üzerine etkisi arasında fark vardır.	**REDDEDİLDİ**
H10: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Eğitim ve Öğrenim" derecesi üzerine etkisi arasında fark vardır.	**REDDEDİLDİ**
H11: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Tedarikçi kalite Yönetimi" üzerine etkisi arasında fark vardır.	**REDDEDİLDİ**
H12: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Süreç Kalite Yönetimi" üzerine etkisi arasında fark vardır.	**REDDEDİLDİ**
H13: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin, işletmenin "Kalite Performansı" üzerine etkisi arasında fark vardır.	**REDDEDİLDİ**
H14: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Üretimdeki verimliliği" üzerine etkisi arasında fark vardır.	**REDDEDİLDİ**
H15: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Ürünün güvenilirliği" üzerine etkisi arasında fark vardır.	**REDDEDİLDİ**

H16: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Ürün Performansını" üzerine etkisi arasında fark vardır.	**REDDEDİLDİ**
H17: Firmaların bulunduğu sektöre göre ISO kalite belgesinin "Ürün hizmet kalitesi" üzerine etkisi arasında fark vardır.	**REDDEDİLDİ**

Tablo 6.19'da hipotezlerimiz red ve kabul durumları gösterilmektedir. Yürütülen çalışma kapsamında geliştirilen 17 hipotezden yalnızca 1 tanesi kabul almış, diğerlerinin istatistiki açıdan doğruluğu ispatlanamamıştır.

7.SONUÇ

Bu çalışmada ISO kalite belgesinin şirketler üzerinde ki etkileri ve bu etkilerin sektörel bazda ayrışıp ayrışmadığı incelenmiştir. 27 sektör ve 200 farklı şirketten elde edilen bulgular doğrultusunda 17 adet hipotez geliştirilmiş ve sadece 1 tanesi kabul görmüştür. Ürün hizmet kalitesi, ürün performansı, ürün güvenilirliği, üretimdeki verimlilik, kalite performansı, süreç kalite yönetimi, tedarikçi kalite yönetimi, eğitim ve öğrenim, tasarım kalitesi yönetimi, iş sonuçları, çalışan bağlılığı, müşteri memnuniyeti, bilgi toplama ve analize dökme, stratejik kalite yönetimi, stratejik planlama süreci ve liderlik üzerinde istatistiksel olarak sektörler arasında herhangi bir fark bulunamamıştır. Bütün sektörler bu 16 kavramı aynı algılamakta ve sektörel bazda bir ayrım gözetmemektedir. Bunun en temel sebebi bu 16 kavramın ISO'nun temelinden, varoluş nedenlerinden gelmesidir. Yani şirketlerin kalite belgesini almasının sebepleri, yukarıda adı geçen 16 kavramdır. Ürün hizmet kalitesi yetersizliği, çalışan bağlılığı düşüklüğü, müşteri memnuniyetsizliği, yönetim olgusuyla birlikte tedarikçi kalite yönetimi, süreç kalite yönetimi gibi olguların yetersizliği, işletmeleri kalite belgelerine itmektedir. Bu 16 kavram tüm işletmeler için açık ve net bir şekilde aynı amacı işaret ettiği için farklı sektörlerde ki işletmeler ISO belgesinden "bu kavramlar" çerçevesinde aynı yararı görmekte ve aynı etkiyi almaktadır.

İstatistiksel olarak tek farklılık ise inovasyon yönetiminde görülmüştür. Sektörler ISO kalite belgesinin inovasyon yönetimi üzerine etkilerini farklı algılamaktadır. Sektörel bazda bir ayrım söz konusudur. Bunun temel sebebi Türkiye'de birçok şirketin inovasyona yeterli değeri göstermeyip göz ardı etmesidir. İnovasyon çok geniş bir kavramdır ve her inovatif hareket beklenen karı getirmeyip, aksine şirketin zararına yol açarak, marka değerini de zedeleyebileceği için şirketler bu olguya bulaşmadan, daha kesin çözümler ile ilerlemeyi tercih etmektedirler. İnovasyon yönetimi çerçevesinde birbirinden ayrışan sektörler; Enerji-Tekstil, Enerji-İnşaat ve Enerji-Diğer kategorisinde bulunan sektörlerdir. Enerji sektörü diğer tüm sektörlere göre daha az inovasyon algılamaktadır. Bunun nedeni enerji sektörünün kendini yenileyecek bir alan bulamıyor olması, hali hazırda ki enerji kaynaklarına talebin yüksek ve yeterli düzeyde olması olabilir.

Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda; araştırmanın örneklemi arttırılarak, farklı sektörlerde kendi kategorilerinde araştırmaya dahil edilerek daha geniş bir perspektif ile ISO'nun sektörlere göre farklı etkileri incelenebilir. Üretim ve hizmet sektörleri olarak ayrıştırılarak kalite belgelendirmelerinin etkilerine bakılabilir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, O., Aydınlı, C. (2016). ISO 9001 Kalite Yönetim Sisteminin Bilişim Sektöründe Faaliyet Gösteren Firmaların İşletme Performansı Üzerine Etkileri: Ankara İli Örneği. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (12), 366-368.

Boran, S. (2008). Toplam Kalite Yönetimi.

George, D., Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by: A Simple Guide Reference, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.

Imai, M. (2014). Kaizen: Japonya'nın Rekabetteki Başarısının Anahtarı. İstanbul: Kalder.

Karcıoğlu, R., Dursun, A., Biçer, E.B. (2013). TKY Yaklaşımının İşletme Maliyet Gelişim Süreci Üzerine Etkisi ve Bir Üretim İşletmesinde Uygulama. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:27 (1), 22 - 23.

Kavrakoğlu, İ. (1996). Kalite Güvencesi ve ISO 9000. İstanbul: Kalder.

Okay, Ş. (2008). TKY Uygulamalarının Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde Paydaşlar Arasındaki İletişime Etkileri. Tübav Bilim Dergisi, Cilt:1 (2), 56.
Sanders, A.D., Sanders, A.J., Johnson H.R. (1994). ISO 9000 Nedir? Niçin? Nasıl? (Çev: Yenersoy, Gönül) İstanbul: Rota Yayınları.
Şimşek, M.Ş. (2008). Yönetim ve Organizasyon. Konya: Eğitim Kitabevi.
Yeloğlu H.O., Yumak H.C. (2016) ISO 9001:2008 Kalite Yönetim Sistemi'nin Uygulanabilirliği Sorunu: Gönüllülük mü? Zorunluluk mu?. Gazi İktisat ve İşletme Dergisi Cilt: 2 (1), 68-70.
Yılmaz, M. (2007). Kalite Yönetim Sisteminin İş Doyumuna Etkisi: Kalite Belgesi Bulunan ve Bulunmayan Matbaa İşletmelerinde Bir Uygulama. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

BİR ŞİİR MECMUASI VASITASIYLA ŞİİRLERİNDEN VE ŞAİRLİĞİNDEN HABERDAR OLDUĞUMUZ ŞEYH NÛŞÎ EFENDİ

Dr. Öğretim Üyesi, Yılmaz TOP
Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
yilmazt@bartin.edu.tr

Özet

Yüzlerce yıllık edebî gelenek içerisinde üretilen manzum birikimin; şiirle bir şekilde meşguliyetleri olan kişilerin beğeni ve seçimleri doğrultusunda derlenerek muhtelif yapılarda kayıt altına alınmasıyla meydana getirilen şiir mecmuaları üzerinde yapılan çalışmalar, her geçen gün başka bir şairi şiirleri vasıtasıyla bizlere tanıştırmaktadır. Bu doğrultuda, henüz -varsa- divanları tespit edilememiş şairlerin, şiir mecmualarından derlenen şiirleri; biyografik kaynakların bu şairler hakkında verdikleri -kısa hayat hikâyesi ve birkaç beyit alıntısından ibaret olan- oldukça sınırlı bilgilerin, edebî kişilik özelliklerini tespit etme noktasında taşıdığı yetersizlikleri gidermek açısından önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Bir şiir mecmuasında bir araya getirilmiş azımsanmayacak sayıdaki şiirleri vasıtasıyla -tezkirelerin sunduğu kısa tanıtım ifadelerine ilaveten- artık bizim için edebî kişiliği ve şairlik tabiatı itibarıyla da biraz daha tanınır hâle gelen şairlerden biri, bu bildirinin konusunu oluşturan Şeyh Nûşî Efendi'dir. Henüz bir divanı tespit edilememiş olan Şeyh Nûşî Efendi'nin, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T743 numarada kayıtlı şiir mecmuasında derlenmiş şiirleri (9 kasîde, 10 tahmîs, 7 müseddes, 3 tesdîs, 2 tercî'-bend, 34 gazel, 1 kıt'a), bu mecmua sayesinde günümüze ulaşmış vaziyettedir. Bu bildiride; Klasik Türk şiirinde Nûşî mahlasını kullanarak şiir üretmiş şairlerin tanıtımı yapıldıktan sonra, söz konusu şiir mecmuasında derlenmiş şiirleri üzerinden Şeyh Nûşî Efendi'nin şairlik tabiatı, ele aldığı mevzular ve edebî kişiliği üzerinde tespit ve değerlendirmelerde bulunulmaktadır. Âşıkane ve rindane duyarlılıkları şiire ağırlıklı olarak taşıma ve akıcı, sağlam bir şiir dili kurma gayretiyle hareket ettiği dikkat çeken Nûşî Efendi'nin; Ayşî Efendi'nin vefatı dolayısıyla kaleme aldığı bir mersiye ve Bâkî'nin gazellerini tazmîn etmek suretiyle oluşturduğu 4 musammat (2 tahmîs ve 2 tesdîs), onun şair kimliği üzerinde bu bildiride ortaya konacak değerlendirmeleri desteklemek üzere bildiriye dâhil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: şiir mecmuaları, Şeyh Nûşî Efendi, tazmîn, tahmîs, mersiye, Ayşî Efendi

WE HAVE BEEN AWARE OF POEMS AND POETRY OF ŞEYH NÛŞÎ EFENDI THROUGH A POETRY JOURNAL

Abstract

The accumulation of verse produced in hundreds of years of literary tradition; the works on poetry magazines, which are formed by compiling and recording in various structures in line with the choices and tastes of the people engaged in poetry, introduce us to each other poet through their poems. In this respect, the poems of the poets whose divans -if any- have not been determined yet and collected from the poem magazines; the very limited information provided by biographical sources about these poets - a short life story and a few couplet quotations - fulfills an important function in terms of eliminating the inadequacies it has in determining the characteristics of literary personality. In addition to the short introductory expressions presented by the tezkires by means of a considerable number of poems brought together in a poetry magazine, one of the poets who became more familiar to us in terms of their literary personality and poetical nature is Şeyh Nûşî Efendi. The poems of Şeyh Nûşî Efendi, whose divan has not yet been determined yet, are compiled in the poem journal T743 of the Istanbul University Rare Books Library (in turkish: Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi) (in 9 odes, 10 tahmîs, 7 müseddes, 3 tesdîs, 2 tercî'-bend, 34 ghazals, 1 kıt'a). Through these magazines it has reached the present day. In this declaration; after the introduction of the poets who produced poems by using the pseudonym Nûşî in Classical Turkish poetry, the poems compiled in the poem magazine are determined and evaluated on the poetical nature of Şeyh

Nûşî Efendi, the subjects he dealt with and his literary personality; Ayşî Efendi's death was written in an elegy and 4 musammat (2 tahmîs and 2 tesdîs) created by compensating (tazmîn) Bakî's ghazals were included in the declaration in order to support the assessments on his poet identity.
Keywords: poetry magazines, Şeyh Nûşî Efendi, tazmîn, tahmîs, elegy, Ayşî Efendi

1. Giriş

Farklı yüzyıllardaki şairlerin, türlü nazım şekillerinde muhtelif uzunluklardaki şiirlerinin genellikle belli bir düzen ve sıra göz önünde bulundurulmadan bir araya getirilmesiyle meydana getirilen şiir mecmuaları, -başta derleyicilerinin zevki olmak üzere- Klasik Türk şiirinin tarihî gelişim çizgisindeki edebî tercih ve beğenileri tespit etmemizi sağlayan çok önemli birikimlerdir. Bu tespite imkân sağlamalarının yanı sıra, bu mecmualarda derlenen şiirler; biyografik kaynaklarda haklarında detaylı bilgi sunulmayan ya da ismi/mahlası bu kaynaklara hiç geçmemiş, dolayısıyla unutulmuş şairlerle tanışmamızı, bu şairlerin hayatlarına dair önemli malumatlara ulaşmamızı ve dolayısıyla onları Klasik şiirimizde sahip oldukları konuma oturtabilmemizi de sağlamaktadır. Bu yönüyle şiir mecmuaları, Klasik şiirimizin şair ve şiir birikimine ciddi katkılarda bulunarak adı bilinen veya bilinmeyen/unutulmuş şairlerin edebî kişilikleri üzerinde sağlıklı değerlendirmelerde bulunabilmemizi mümkün kılmaktadır (Köksal 2012: 88-90).

Bir şiir mecmuasında bir araya getirilmiş azımsanmayacak sayıdaki şiirleri vasıtasıyla artık bizim için, edebî kişiliği ve şairlik tabiatı itibarıyla da biraz daha tanınır hâle gelen şairlerden biri, bu bildirinin konusunu oluşturan Şeyh Nûşî Efendi'dir. Henüz bir divanı tespit edilememiş olan Şeyh Nûşî Efendi münasebetiyle inceleme altına aldığımız "Nûşî" mahlaslı şairler hakkında biyografik kaynaklar oldukça sınırlı bilgiler sunmaktadır. Bu çalışmada Şeyh Nûşî Efendi'nin, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T743 numarada kayıtlı şiir mecmuasında tespit edilen şiirleri (9 kasîde, 10 tahmîs, 7 müseddes, 3 tesdîs, 2 tercî'-bend, 34 gazel, 1 kıt'a) tanıtılmaktadır.[7] Bu doğrultuda; Klasik Türk şiirinde Nûşî mahlasını kullanarak şiir üretmiş şairlerin tanıtımı yapıldıktan sonra, söz konusu şiir mecmuasında derlenmiş şiirleri üzerinden Şeyh Nûşî Efendi'nin şairlik tabiatı, ele aldığı mevzular ve edebî kişiliği üzerinde tespit ve değerlendirmelerde bulunulmaktadır. Âşıkane ve rindane duyarlılıkları şiire ağırlıklı olarak taşıma ve akıcı, sağlam bir şiir dili kurma gayretiyle dikkat çeken Nûşî Efendi'nin; Ayşî Efendi'nin vefatı dolayısıyla kaleme aldığı bir mersiye ve Bâkî'nin gazellerini/matla'larını tazmîn etmek suretiyle oluşturduğu 4 musammat (2 tahmîs ve 2 tesdîs), onun şair kimliği üzerinde bu bildiride ortaya konacak değerlendirmeleri desteklemek üzere bildiriye dâhil edilmiştir.

2. Klasik Türk Şiirinde "Nûşî" Mahlaslı Şairler

Nadir Eserler Kütüphanesi T743 numarada kayıtlı Mecmû'a-i Eş'âr'da tespitlerimize göre 66 şiiri derlenmiş bulunan Nûşî, bu şiirlerin başlıklarında "Nûşî", "Nûşî Efendi" ve "Şeyh Nûşî" şeklinde anılmaktadır. Klasik Türk şiiri bağlamında ürün ortaya koyan ve biyografik kaynaklarda kendilerinden -çok detaylı olmasa da- bahsedilen, "Nûşî" mahlaslı şairler şunlardır:

2.1. Nûşî Çelebi (öl. ?/?)

Nûşî Çelebi hakkında bilinenler, Sehî Tezkiresi'nde bu şairle ilgili verilen birkaç cümlelik malumata dayanmaktadır. Şairin doğum tarihiyle ilgili herhangi bir bilgi vermeyen Sehî Bey, Nûşî Çelebi'nin Konyalı olduğunu söylemekte ve onu; son derece güzel, ince manalı, âşıkane ve rindane şiirleriyle dikkat çeken tatlı dilli, eşsiz derecede güzel bir genç şeklinde tanıtmaktadır (İsen 1998: 240). Nûşî Çelebi'nin, Sehî Tezkiresi'nde, yeni yetişen şairlerin tanıtıldığı 8. tabakada yer almasından (İsen 1998: 20) hareket ederek onun, 16. yüzyılın başlarında dünyaya gelen bir şair olduğunu söylemek mümkündür. Mecmuada, 1603-1617 yılları arasında Osmanlı tahtında kalan Sultan I. Ahmed için yazmış olduğu iki kaside (Mecmû'a-i Eş'âr [ty.]: 60^{b}, 62^{a}) bulunan Nûşî'nin, Konyalı Nûşî Çelebi olması pek ihtimal dâhilinde görünmemektedir.

[7] Hem İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T743 numarada kayıtlı şiir mecmuasının geneli üzerindeki okuma ve mecmuadaki şiirlerin sistematik dizinini hazırlama hem de müstakil olarak Şeyh Nûşî Efendi'nin mecmuada tespit edilen tüm şiirleri üzerindeki inceleme çalışmalarım devam etmektedir.

Sehî Bey, Tezkire'sinde Nûşî Çelebi'den,

Harâbât ehliyem zâhid yerimdir künc-i meyhâne
Ayaga düşdüm anunçün bana il verdi peymâne

beytini alıntılamıştır (İsen 1998: 241). Nûşî Çelebi'nin, Edirneli Nazmî'nin Mecma'u'n-Nezâ'ir'inde de,

Cân dirîg eyler benümçün dir imiş cânân beni
Ey dirîgâ öldürür göz göre bu bühtân beni

matla'lı bir gazeli yer almaktadır (Köksal 2001: VI/2756). Nûşî Çelebi'nin vefat tarihi bilinmemektedir.

2.2. Alî Nûşî Efendi (d. ?/? - ö. 1062/1651-1652)

Alî Nûşî Çelebi ile alakalı en geniş bilgi, Tezkire-i Safâyî'de mevcuttur. Burada, Nûşî Efendi'nin asıl adının Alî olduğu ve İstanbul'da doğduğu belirtilir. Kitâbet, inşâ ve bilhassa hüsn-i hatta sergilediği hünerler ve kazandığı üstün kudretle dîvân-ı sultânî kâtipleri zümresine dâhil olmuştur. Yaşadığı çağın aynı zamanda şairlerinden sayılan Alî Nûşî Efendi, 1062/1651-1652 tarihinde vefat etmiş ve Vecdî, şairin vefatına "Nûş-ı cân ola velî **Nûşî**ye bu câm-ı fenâ" mısraıyla tarih düşürmüştür. Mustafa Safâyî, Alî Nûşî Efendi'den iki beyit alıntılayarak onun hakkındaki tanıtımını tamamlamaktadır. Bu iki beyit şöyledir:

Şeb ki fânûs-ı hayâli yakdılar mestâneler
Hâk-rîzinden güzel nakş aldılar pervâneler

Mâh-rûy-ı yâre karşu cân verip pervâneler
Bir ayakla raks ederler subha dek peymâneler (Çapan 2005: 568; Kurnaz 2001: II/1113; Mehmed Süreyya 1890-1897: 595; Özcan 1989: 710).

2.3. Ahmed Nûşî Efendi (d. ?/?- ö. ?/?)

Hayatı hakkında çok sınırlı bilgilere ulaşılabilen Nûşî Efendi'nin asıl adı Ahmed'dir ve şair Tirelidir. Tireli müderris Ayşî Mehmed Efendi'nin[8] (ö. 1016/1607) oğludur. Hicrî on birinci asır şairlerindendir (Kurnaz 2001: II/1113). Bursalı Mehmed Tahir, babası gibi şiir yazma kabiliyeti olan ve döneminin seçkin ediplerinden sayılan Ahmed Nûşî Efendi'nin Kasîde-i Tantarânîye'ye yazdığı nazireyi gördüğünü belirtmekte ise de (Yavuz 1972: 259) henüz böyle bir eser mevcut değildir. Şairin doğum ve vefat tarihleri bilinmemektedir.

Nûşî Efendi'nin, Nadir Eserler Kütüphanesi T743 numarada kayıtlı şiir mecmuasında derlenen iki tercî'-bendinden biri, Ayşî Efendi adlı bir kişinin vefatı dolayısıyla kaleme alınmış bir mersiyedir (Mecmû'a-i Eş'âr [ty.]: 20^{a}-21^{b}). Yedi bentten oluşan bu mersiyede, vefatı dolayısıyla duyulan büyük üzüntünün ortaya konulduğu Ayşî Efendi'nin kimliğini tespit etme noktasında mersiyede net tanıtım bilgilerinin bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Bu mersiyeden ancak, Ayşî Efendi'nin âlim ve arif bir zat olduğu ve ömründe kadılık görevini de icra ettiği gibi sınırlı malumata ulaşılabilmektedir. Bununla birlikte; Esrar Dede'nin, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de tanıttığı ünlü din âlimi "Dervîş 'Ayşî"ye dair söyledikleri arasında yer alan "Ve **Dervîş Nûşî** ile meslek-i nazmde hem-pâ olup hattâ ekser ikisinüñ Dîvânları bir mücelledede görilmişdür." (Genç 2000: 362) cümlesi hem söz konusu mersiyenin konusunu oluşturan Ayşî Efendi hem de bu mersiyeyi kaleme alan Nûşî Efendi'yi tespit edebilmek açısından önemli bir ipucu oluşturmaktadır. Zira Nûşî Efendi'nin, şiir sahasında birlikte hareket edecek ölçüde arkadaşlık temin ettiği Ayşî Efendi (Dervîş Ayşî) için bu mersiyeyi kaleme almış olması ihtimal dâhilindedir. Yine bu cümlede Nûşî'nin "Dervîş" şeklinde tavsif edilmiş olması da mecmuada yer alan, Nûşî'ye ait bazı gazellerin "Şeyh Nûşî" şeklinde başlıklandırılması (Mecmû'a-i Eş'âr [ty.]: 60^{a}, 61^{a}, 61^{b} …) ile örtüşmektedir. Esrar Dede'nin,

[8] Osmanlı fakihi ve müfessir olan Ayşî Mehmed Efendi, devrinin büyük âlimlerinden ve yazarlarındandır. Tireli olan Mehmed Efendi, Tireli âlimlerden ilk ilimleri tahsil ettikten sonra Bayındır'da (İzmir) Hacı Sinan Medresesi müderrisliğine tayin olunmuştur. Az zamanda faziletleri yayılmaya başlayan Ayşî Mehmed Efendi, 990/1582 tarihinde, kırk akça vazifeli bir müderrislik için açılan imtihana katılmak üzere İstanbul'a gelerek bu yarışmada liyakatini sergileme fırsatı bulmuştur. Daha sonra münzevi bir yaşamı tercih ederek telif faaliyetleriyle meşgul olmuş ve mükâfat olarak Tire'de İbni Melek müderrisliğine getirilmiştir. Şiir yazma yeteneği olduğu da belirtilen Ayşî Mehmed Efendi, 1016/1607 tarihinde vefat ederek Emîr Buhârî Zaviyesi yakınına defnedilmiştir. *Rûhu'ş-şurûh fî şerhi'l-Maksûd*, *Hakâ'iku'l-usûl* ve *Telhîsü's-Sıhâh* onun eserlerinden üçüdür (Yavuz 1972: 259; Güleç 1991: 287).

Dervîş Ayşî'nin vefat tarihi ile alakalı olarak "Biñ altmış hudûdında Şâm-ı sabâhat-ı encâmda vâsıl-ı rahmet-i Rabbü'l-enâm olmışlardur." (Genç 2000: 362) şeklinde kurduğu cümleye dayanarak Nûşî Efendi'nin, 1061/1650-1651 yılında hayatta olan bir şair olduğunu söylemek mümkün hâle gelmektedir. Mecmuada Nûşî Efendi'nin, hakkında mersiye kaleme aldığı Ayşî Efendi'yi, Esrar Dede'nin tanıttığı "Dervîş 'Ayşî" olarak düşündüğümüzde, 1650-1651 yılında bir mersiye kaleme alabilecek şair ya Alî Nûşî Efendi ya da Ahmed Nûşî Efendi olacaktır.

Ahmed Nûşî Efendi'nin, mecmuada yer alan 7 bentlik mersiyeyi babası Ayşî Mehmed Efendi için yazmış olması kuvvetle muhtemeldir. Bu da doğum ve vefat tarihlerini bilmediğimiz Nûşî Ahmed Efendi'nin ömrünü, yaklaşık olarak 16. yüzyılın ikinci yarısı ile 17. yüzyılın ilk yarısı arasına yerleştirmemizi sağlar. Bununla birlikte mersiyede, bir baba için kaleme alındığına işaret edecek neredeyse hiçbir ipucu bulunmamaktadır. Ancak mersiyeye konu olan Ayşî Efendi'nin, tıpkı Ahmed Nûşî Efendi'nin babası Ayşî Mehmed Efendi gibi âlim, maharet sahibi biri şeklinde tanıtılmış olması yukarıda belirtilen ihtimali desteklemektedir.

Nûşî Efendi, mecmuada derlenen kasidelerinden birinde "Gencer-i Bayındır" adlı bir mekânı ve bu mekânda bulunan güzellikleri methetmektedir (Mecmû'a-i Eş'âr [ty.]: 35^{a}). Nûşî Ahmed Efendi, Tire'de doğmuş ve babası da Tire'nin hemen kuzeyinde yer alan Bayındır'da müderrislik yapmıştır. Ahmed Nûşî Efendi'nin, doğduğu topraklara çok yakın bir konumda olan Bayındır'da babasıyla birlikte bulunduğu düşünüldüğünde; bu toprakların bereketini ve güzelliklerini öven bir şiir yazmış olması da son derece doğal görünmektedir. Bu veri de mecmuada şiirleri alıntılanan Nûşî'nin, Nûşî Ahmed Efendi olma ihtimalini yükseltmektedir.

3. Şeyh Nûşî Efendi'nin Şiirlerini İhtiva Eden Mecmû'a-i Eş'âr Nüshası

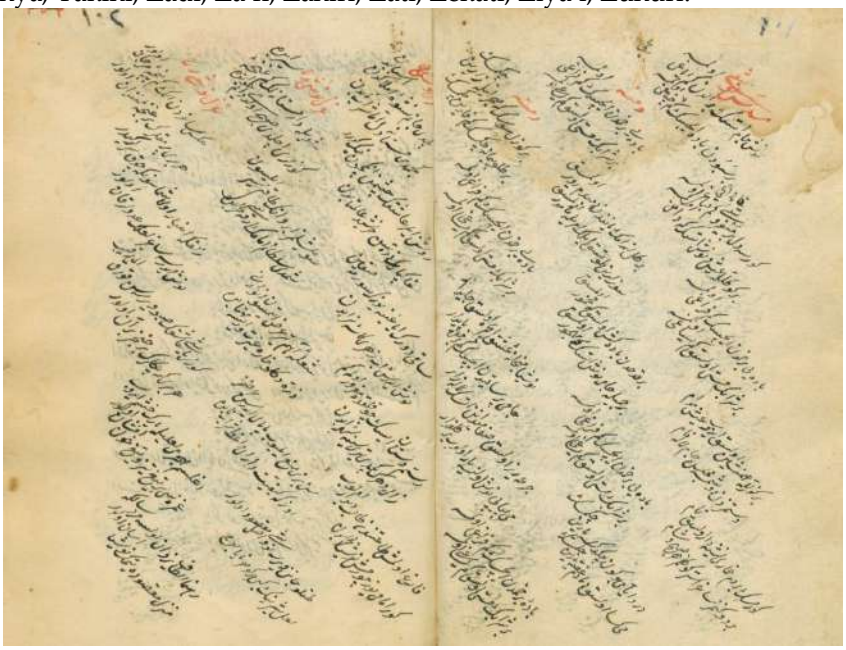
Şeyh Nûşî Efendi'nin 66 şiirinin, içerisinde derlenmiş olduğu Mecmû'a-i Eş'âr nüshası, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T743 numarada kayıtlıdır. Mecmua; miklebli ve dış kapak yüzeyleri desenli kâğıtla kaplanmış siyah deri cilt içerisinde 186 varaktan ibarettir. Mecmua nüshasının dış ölçüleri 197x129 mm olup iç ölçüleri değişkenlik arz etmektedir. Şiirlerin talik hatla kaydedildiği mecmuada şiir başlıkları kırmızı mürekkeple yazılıdır. Nüshanın önemli bölümünde rakabe kaydının tutulmamış olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle kasidelerin ve muhammes, tahmis ve müseddes gibi musammatların düz; gazel ve kıt'a gibi şiirlerin ise genellikle yatık vaziyette varaklara yerleştirildiği mecmuada yer yer derkenar hâlinde alıntılanan gazeller de görülmektedir. Mecmuanın mürettibi, müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir. Bununla birlikte, şiirleri derlenen şairler bakımından mecmuanın, 17. yüzyılın ortalarında veya ikinci yarısı içerisinde hazırlanmış olduğunu/istinsah edildiğini söylemek mümkün görünmektedir.

Kütüphane kataloğunda 186 varaklık bir mecmua şeklinde tanıtımı yapılan nüshanın varaklarının numaralarında yer yer atlamalar (11. varaktan 13. varağa, 26. varaktan 30. varağa, 123. varaktan 125. varağa, 132. varaktan 139. varağa atlama gibi) dikkat çekmektedir. Bu atlamalar göz önünde bulundurulduğunda mecmuanın, mevcut hâliyle yaklaşık 160 varak olduğunu söylemek gerekir. Buna ilaveten mecmuada; varakların düzensiz toplanmalarından kaynaklandığını düşündüğümüz kaymalarla ve yer yer varak kopukluklarıyla karşılaşılmaktadır. Mesela 69^{b}, 96^{b}, 99^{b} ve 153^{b} yüzlerinde bulunan rakabe kayıtları, en az bir varaklık kopukluklara işaret etmektedir. Yine nüshanın 57^{a} yüzünde, Zuhûrî'ye ait bir kaside ortadan başlamaktadır. Bir önceki yüzde (56^{b}) bulunan son şiirin, Rahmî Efendi'ye ait beş beyitlik bir nazire gazel olması da en az bir varağın aradan kopmuş olduğunun göstergesidir.

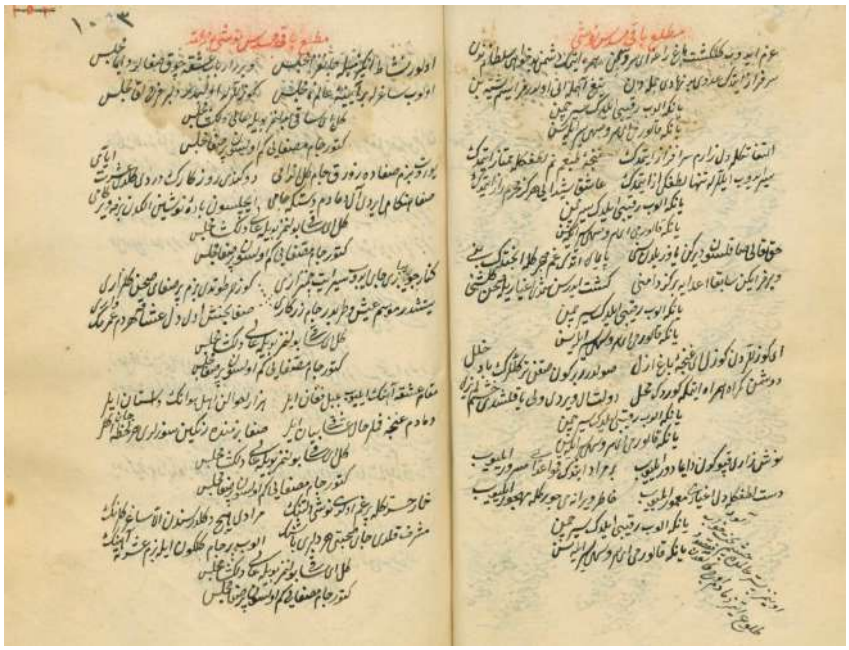
Mecmuada beyit ve bent birimleriyle kurulan nazım şekillerinin örneklerine rastlamak mümkündür. Gazel, kaside, muhammes, tahmis, müseddes ve tercî'-bend mecmuada örnekleriyle en fazla karşılaşılan nazım şekilleri konumundadır. Yer yer iki üç beyitlik kıt'alar, matla' ve müfred gibi beyitlerle mecmuanın zenginleştirildiği de görülmektedir.

Mecmuanın önemini artıran hususlardan biri, nazire zincirlerini ortaya koymak üzere, yer yer bir zemin şiir ve bu şiire yazılmış nazirelerin art arda dizilerek sunulmuş olmasıdır. Mesela mecmuada 55^{b}-56^{a}

aralığında bir zemin şiir ve bu şiirin devamında 5 nazireye, 65[a]'da bir zemin şiir ve bu şiire cevap olarak yazılmış 3 nazireye ve 78[b]'de bir zemin şiir ve bu şiire cevap veren dört şairin şiirine yer verilmektedir.
Bu şiir mecmuasında ağırlıklı olarak, 16. yüzyılın birinci ve ikinci yarısı ile 17. yüzyılın ilk yarısında Klasik Türk şiiri sahasında boy gösteren şairlerin ürettikleri şiirlerin derlenmiş olduğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte çok az da olsa 14 ve 15. yüzyılda yetişen şairlerin şiirleriyle karşılaşmak da mümkündür. Mecmuada şiirleri derlenen şairler -alfabetik dizilişle- şunlardır:
'Abdî, 'Ahdî, Ahmed, 'Amrî, 'Azmî, 'Adlî (Sultan Mehemmed Hân), 'Âlî, 'Âşıkî, 'Aşkî, 'Atâ'î, 'Avnî, Âzerî, 'Azmî, Bahtî, Bâkî, Belîgî, Berkî, Bî-cân, Celâlî, Cemâlî, Cezbî, Cihâdî, Cinânî, Çeşmî, Dem'î, Dervîşî, Edirneli Nazmî Çelebi, Ebussu'ûd Efendi, Emînî, Emrî, Fâ'izî, Fazlî, Fehmî, Ferîdî, Ferrûhî, Fevrî, Feyzî, Figânî, Firâkî, Firdevsî, Fuzûlî, Füsûnî, Gamî, Garîbî, Gazâlî, Gazâyî, Gubârî, Hafî, Hakemî, Halîmî, Hâlisî, Hamdî, Hamîdî, Haremî, Hasan, Hâşimî, Hâtifî, Hayâlî, Hayretî, Hilâlî, Himmetî, Hurremî, Husrevî, Hüdâyî, İlâhî, 'İlmî, İshâk, 'İsyânî, Kabûlî, Kalender Çelebi, Kâmî, Kâsım, Kemâlpaşazâde, Kıyâsî, Latîfî, Levhî, Mânî, Mâtemî, Mecdî, Medhî, Mehemmed, Merdî, Mihrî, Misâlî, Miyânî, Muhyî, Mu'îdî, Murâdî, Müdâmî, Münhî, Münîf, Nâdirî, Nâmî Çelebi, Necâtî, Nef'î, Nesîmî, Nizâmî, **Nûşî Efendi**, Râhî, Rahmî, Râzî, Refîkî, Re'îsî, Resmî, Revânî, Rızâ'î, Rif'atî, Rûhî, Rüşdî, Sabrî, Sabûyî, Sa'dî, Sâdıkî, Sâ'î, Sânî, Sebzî, Selâmî, Selîkî, Selîmî, Senâ'î, Sinânî, Siyâhî, Sun'î, Sülûkî, Sürûrî, Sü'ûdî Çelebi, Süvârî, Şânî, Şehîdî, Şem'î, Şems-i Tebrîzî, Şemsî, Şerîfî, Şeyhî, Şühûdî, Tâ'ibî, Tîgî, Türâbî, 'Ubeydî, 'Ulvî, Usûlî, Ümîdî, Vahdetî, Vahîdî, Veysî, Yahyâ, Yakînî, Zâdî, Za'fî, Zâhirî, Zâtî, Zekâtî, Ziyâ'î, Zuhûrî.



Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T743, 101[b]-102[a]



Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T743, 102ᵇ-103ᵃ

4. Şeyh Nûşî Efendi'nin Şiirleri

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T743 numarada kayıtlı şiir mecmuasında şiirleri derlenen Şeyh Nûşî Efendi'nin (muhtemelen Ahmed Nûşî Efendi veya Alî Nûşî Efendi) biyografik kaynaklar kanalıyla bugüne ulaşan şiirleri ancak iki üç beyitten ibarettir. Bu çalışma vasıtasıyla; Nûşî Efendi'nin söz konusu şiir mecmuasında derlenmiş olarak günümüze ulaşan 66 şiiri (9 kasîde, 10 tahmîs, 7 müseddes, 3 tesdîs, 2 tercî'-bend, 34 gazel, 1 kıt'a) gün yüzüne çıkarılmakta ve bu şiirler yardımıyla şairin şiir sanatıyla meşguliyetine dair tespit edilebilen hususiyetler ortaya konulmaktadır. Aşağıda, Şeyh Nûşî Efendi'nin söz konusu şiirleri; mecmuadaki yerleri, başlıkları, nazım şekilleri, beyit/bent sayıları, vezinleri ve mevzuları itibarıyla bir tablo üzerinde tanıtılmaktadır:

Şeyh Nûşî Efendi'nin, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T743 numarada kayıtlı şiir mecmuasında yer alan şiirleri

Şiirin Bulunduğu Yer (Varak/Varak)	Şiirin Başlığı Şiirin Nazım Şekli Şiirin Beyit/Bent Sayısı	Şiirin Vezni	Şiirin Mevzusu
4ᵇ-5ᵇ	Tercî'-bend-i Münâcât-ı **Nûşî** Rahmetullâhi 'Aleyh tercî'-bend (**Trc1**) 8 bent (hâneleri 2'şer beyitlik)	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Allah'a, hata ve günahların bağışlanması niyetiyle yakarış; nefse uyup dalalete sapmış olmaktan, hevâ yollarında savrulup durmaktan ve gaflette bulunmaktan dolayı tövbe etmek ve Allah'tan bağışlanma dilemek

15[a]	Müseddes-i **Nûşî Efendi** müseddes (mütekerrir) (**M1**) 5 bentlik	mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	Hakk'ın emirlerine uyma; pîr-i tahkîkin/şâh-ı irfânın telkinlerini dinleme; nefse hâkim olarak hakikat (vahdet) denizine dalmaya çağrı; hakikat âşığının hâlleri
15[b]	Müseddes-i **Nûşî Efendi** müseddes (mütekerrir) (**M2**) 5 bentlik	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	Dünya (bezm-i mihnet) güzelliklerinin ve mutluluklarının geçiciliği; sevgilinin, güzelliği dolayısıyla gururlanmaktan kaçınmaya davet edilmesi
16[a]	Gazel-i Bâkî Tahmîs-i **Nûşî Efendi** Rahmetullâhi 'Aleyh tahmîs (**Th1**) 5 bentlik	mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	Bahar mevsiminin, şarap ve işret meclislerinin övülmesi; âşığın, hicran dertleriyle kendinden geçmesi; sevgilinin rakiplere yakın olmasının âşıkta uyandırdığı kıskançlık
16[a]	Gazel-i **Nûşî** gazel (**G1**) 5 beyitlik	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	Sevgilinin güzellik unsurlarının (dudak, ağız, yanak) övülmesi
16[b]	Gazel-i Bâkî Tahmîs-i **Nûşî** Rahmetullâhi 'Aleyh tahmîs (**Th2**) 5 bentlik	mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefā'îlün	Âşığın gönül yarası, müptelalığı ve divaneliği; sevgilinin güzellik bahçesinden ümit gülleri toplama çabası; feleğin, türlü hile ve sihirleriyle insanın canına kastetmesi
16[b]	Gazel-i **Nûşî Efendi** gazel (**G2**) 5 beyitlik	mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	Cefakâr ve vefasız sevgiliden dolayı âşığın bağrının kan olması
17[a]	Tahmîs-i **Nûşî Efendi** Rahmetullâhi 'Aleyh tahmîs (**Th3**)	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	Her lütfun Allah'tan bilinmesi; âşığın, aşk libasıyla donanmış olarak dünya süslerinden sıyrılması; âşığın kırılmış kalbinden sevgilinin haberdar

	5 bentlik		olmaması; âşığın ayrılık gözyaşları dökmesi
17[a]	Gazel-i **Nûşî Efendi** Rahmetullâhi ‘Aleyh gazel (**G3**) 5 beyitlik	mef‘ûlü mefâ‘îlü mefâ‘îlü fe‘ûlün	Ayrılık oklarının âşığın sinesini delmesi; âşığın kan dolu yaralı yüreği; sevgilinin eşsiz güzelliği
17[b]	Müseddes-i **Nûşî Efendi** Rahmetullâhi ‘Aleyh müseddes (mütekerrir) (**M3**) 5 bentlik	fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün	Nevruzla (Baharla) birlikte köhne âlemin tazelenmesi; bülbüllerin, gönül yakan feryatlar koparmaya başlamaları; şarap meclislerinin övgüsü; ilkbaharın bahçeleri güzelleştirmesi;
18[a]	Tahmîs-i **Nûşî Efendi** Rahmetullâhi ‘Aleyh tahmîs (**Th4**) 5 bentlik	fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün	Sevgilinin âşığa çektirdiği cefalar; sevgilinin, âşığı hicranlar içerisinde bırakıp onu sürekli ağlatarak başkalarını mutlu etmesi; âşığın sürekli gözü yaşlı, bağrı kanlı ve yüzü sararmış vaziyette olması; sevgilinin âşığa zerre kadar lütfetmemesi
18[a]	Gazel-i **Nûşî Efendi** gazel (**G4**) 5 beyitlik	fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün	Sevgiliden ayrı olmanın, âşığın gönlünü hasta etmesi; sevgilinin zülfünün gamıyla âşığın bağrının kan olması; hicran hançerinin ve eziyet oklarının, âşığın gönlünü yaralaması; âşığın, sevgiliye kavuşma şerbetini kendisi için tek ilaç görmesi
18[b]	Müseddes-i **Nûşî Efendi** Sellemehullâhu ‘Aleyh müseddes (mütekerrir) (**M4**) 5 bentlik	mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘îlü fâ‘ilün	Âşığın, kederlerle dolu gönlünün hâlinden sevgiliyi haberdar etme çabası; âşığın sevgiliden lütuf talepleri; kavuşma ümidi besleyen âşığın kendini yitirmesi; âşığın, sevgiliyi görme uğrunda takatinin kalmaması, nutkunun tutulması, ruhunda kuvvetin kalmaması
19[a]	Gazel-i **Nûşî Efendi**	mef‘ûlü mefâ‘îlü mefâ‘îlü fe‘ûlün	Âşığın hicrana mahkûm olması; âşığın, sevgilinin ihsan ve

	gazel (**G5**) 10 beyitlik		lütuflarına dair beklentisi; aşk gamlarından âşığın kanının dökülmesi; âşığın, sevgilinin saçlarından dolayı ağlayıp inlemesi
19[a]	Gazel-i **Nûşî Efendi** Rahmetullâhi ‘Aleyh gazel (**G6**) 7 beyitlik	mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün	Âşığın sevgiliden, ayrılık dertleriyle hatırını kırmaması noktasında talepte bulunması; âşığın, kendisini sevgilinin eşiğinden ayıran devirden (rûzgâr) şikâyeti; sevgilinin eziyetlerinden âşığın vücudunun berbat olması; âşığın ahlarından ve feryatlarından feleğin bile etkilenmesine rağmen sevgilinin hiçbir şekilde etkilenmemesi; âşığın, hoş nefesli nesim rüzgârından, gül yüzlü sevgilisine dair haberler talep etmesi
20[a]-21[b]	Kasîde-i Mersiyye-i **Nûşî Efendi** Der-Hakk-ı ‘Ayşî Efendi Eş-Şîrvî? Rahmetullâhi ‘Aleyh tercî‘-bend (**Trc2**) 7 bentlik (hâneleri 7’şer beyitlik)	fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün	Seçkin ve halis bir inciye benzeyen ‘Ayşî Efendi’nin vefatıyla birlikte tüm âleme yas havasının çökmesi; hüner sahibi ve olgun ‘Ayşî Efendi’nin vefatının, acımasız feleğin bir hamlesi olarak değerlendirilmesi; ‘Ayşî Efendi’nin vefatının üzerine lalelerin dertle yanıp yakılmaları, nehirlerin kıyamete kadar elemle ağlaması, bülbüllerin feryat etmesi, güllerin üzüntüden yakalarını yırtmaları; sevgilinin, saçlarını bozarak matem elbisesi giymesi şeklinde beklentilerin ortaya konulması; yaşarken hayat suyunun hükmünü sözleriyle, nasihatleriyle ve himmetiyle icra eden, Hz. Yûsuf suretli ‘Ayşî Efendi’nin vefatıyla birlikte çeşmelerin kan ağlaması, feleğin eteğinin her şafakta kana gark olması, şimşeklerin feryatlar koparması, yağmur bulutlarının ağlaması; feleğin, ‘Ayşî

			Efendi'nin vefatıyla birlikte tüm geride kalanların bahtlarını ayrılık düşünceleri içerisinde karartması; dünyada kadılık görevinde de bulunmuş olan 'Ayşî Efendi'nin, yaşarken âlemi aydınlatan bir mum ve eşsiz bir inci hükmünde iken zalim feleğin elinde toprağa düşürülmesi; feleğin, 'Ayşî Efendi'den ayrı düşürdüğü herkesin gözlerini kanlı gözyaşlarıyla doldurarak hâllerini perişan etmesi, ciğerlerini yakması; 'Ayşî Efendi'nin dünyadaki halis amellerini Allah'ın, eşsiz lütuflarıyla ve güzel ecirlerle mükâfatlandırması noktasında niyazda bulunulması; göz yumup açıncaya kadar geçecek derecede kısa olan dünya hayatının kimseyi gururlandırmaması gerektiğinin ve ayrılık elemleri karşısında güzelce sabretmenin öneminin ortaya konulması; dünyaya dair hevâ ve heveslerin cazibesine kapılmamak ve devranın aldatıcı lütuflarından kaçınarak Allah yolunda yürümek lüzumunun belirtilmesi; felek celladının, heves tuzaklarıyla avladığı insanları mihnet rüzgârlarıyla perişan ettiği gerçeğinin vurgulanması; ay parçası hükmünde olan 'Ayşî Efendi'nin vefatı üzerine bahçedeki güllerin, gönüllerini perişan etmeleri, bülbüllerin ayrılık mihnetleri altında inleyip bağrışmaları, lalelerin gam ateşleriyle bağırlarını yakmaları ve kan etmeleri, goncaların kanlı gözyaşlarıyla yüzlerini kızartmaları, yasemin dallarının dertten dolayı bellerinin bükülmesi, sümbüllerin karalar

			giyinerek gönüllerini perişan etmeleri; 'Ayşî Efendi'nin pak ruhunun cennet bahçelerine kabul edilmesi noktasında Allah'a niyazda bulunulması; Allah'ın, 'Ayşî Efendi'nin ikbal kasrını her an lütuflarıyla nurlandırması ve onun suçlarını bağışlayarak ruhunu şad etmesi doğrultusunda dua edilmesi
35[a]	Kasîde-i **Nûşî** Berây-ı Gencer-i Bayındır kasîde (**K1**) 18 beyitlik	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Sefalar bahşeden ağaçlarıyla cennet bahçelerini, meyvelerinin lezzetiyle Kevser suyunu kıskandıran, etrafı güzellerle ve güzelliklerle çevrilmiş olan bir mekânın övgüsü (İzmir'in Bayındır ilçesine bağlı bir yerleşim yeri/bir bahçe/bir mesire yeri)
38[a]	Der-Hakk-ı Nevrûz Kasîde-i **Nûşî** Güft kasîde (**K2**) 11 beyitlik	mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	Bahar mevsiminin, kış ordusunu perişan eyleyerek dünyaya yemyeşil bahçeler eşliğinde cennet manzaraları sunması; nevruz sultanının ağaçlar ve çiçekler vasıtasıyla âlemi güzelleştirmesi; Mustafa Ağa'nın övgüsü
40[a]	Kasîde-i **Nûşî** Kuddise Sırruhu kasîde (**K3**) 12 beyitlik	mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	İsmi zikredilmeyen ve vefat etmiş olan bir şahsın, ahirette mekânının cennet bahçeleri olması temennisi; "saadet hazinesi" olarak tanıtılan bu şahsın pak ruhunun cennet hurilerine mahrem olması noktasında dua edilmesi
60[a]	**Nûşî** gazel (**G7**) 5 beyitlik	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	Hz. Yûsuf güzelliğinde olan sevgilinin yüzünü görebilmek için âşığın yüreğinin gam mızrağıyla binlerce parçaya ayrılması gerekliliği; aşk yaralarının, âşığın yüreğinde sürekli işlemesi gerekliliği; felekte güneşin, âşığın ahının ateşinden kopan bir kıvılcımdan ibaret olması
60[a]	**Şeyh Nûşî**	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Gönlü, her koşulda Allah'a güvenmeye ve payidar

	gazel (**G8**) 5 beyitlik		olmayana çok da gönül vermeme noktasında uyarma; dünyada kazanılmış kuvvet ve iktidarla asla mağrur olmama ve samimiyetle Allah'ın kudretine dayanmanın gerekliliği; kanaatkâr kişilerin Allah'ın lütuflarından ziyadesiyle istifade edeceği gerçeği
60[a]	**Şeyh Nûşî** Rahmetullâhi 'Aleyh gazel (**G9**) 5 beyitlik	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	Allah'ın yüce divanına layıkıyla varabilmek için canı tevhit ışığıyla aydınlatmak ve dünyanın gelip geçici güzellik ve zevklerinden (istinâd-ı bâliş-i zer-kâr) el çekmek gerekliliği; yüce âleme erişmek için canı Hz. Muhammed (sav.)'in ayağının toprağı eyleme ve onun sünnetine tabi olma lüzumu
60[b]	Kasîde-i Beççe Berây-ı Sultân Ahmed kasîde (**K4**) 15 beyitlik	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Sultan Ahmed'in lütfuna gökteki ayın bile el açması; okyanusların bile Sultan Ahmed'in lütuf ve cömertliklerine gark olması; onun sefalar bahşeden feyiz çeşmesine tüm âlemin susamış olması; devranın, onun ayağına yüz sürmek suretiyle şereflenmesi; Sultan Ahmed'in adaletinin, gönül temizliğinin, doğruluk ve samimiyetinin övülmesi; Sultan'ın talihinin güneş gibi parlak olması, bahtının güneşinin günden güne daha fazla nurlar saçması ve onun murat gülünün âlem bağında hep gülmesi doğrultusunda dua ve niyazda bulunulması
61[a]	**Şeyh Nûşî** gazel (**G10**) 5 beyitlik	mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün	Unutulmuş, zavallı bülbülün (âşığın) gamla sürekli gözyaşı dökmesi; âşığın, bir kul olarak, sevgilinin misk kokulu saçlarına asılma arzusu; sevgilinin dudak ve bel gibi güzellik unsurlarının övülmesi

61[a]	**Şeyh Nûşî** gazel (**G11**) 5 beyitlik	mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	Bahar mevsiminde âşığın gönlünün erguvan şarabı çekmesi; sevgilinin yanak ve dudaklarının övgüsü; âşığın, ay yüzlü sevgiliden, can hanesine bir gün kavuşma alevi salmasını talep etmesi; sevgilinin, gönülleri açan dudaklarına erişmek isteyen âşığa canın gerekli olması; anlayışsız zahidin, aşk sırrını fehmetmekten uzak oluşu
61[a]	**Şeyh Nûşî** gazel (**G12**) 5 beyitlik	mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	Ayrılık zamanında âşığın gönlünün, sevgilinin zindan gibi karanlık saçlarına tutunması; ayrılık gecesinde, âşığın sinesinde gam ateşinden açılan yaraların parıl parıl yanması; ayrılık gamının, âşığın sabrını baştan ayağa yağmaya vermiş olması
61[b]	**Şeyh Nûşî** gazel (**G13**) 5 beyitlik	mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	Gül yüzlü sevgilinin ayağına yüz sürmeyeli nehirlerin ağlaması, bütün bülbüllerin inlemesi, gönül ehli âşıkların ağlayıp sızlamaları; ay yüzlü sevgilinin hasretinden bahar bulutunun daima ağlaması; sevgilinin gül yanağından ayrı olmanın üzüntüsüyle feleklerin bülbül gibi inlemesi; gülün çektirdiği yüzlerce çeşit cefadan bülbülün, gül bahçesini gözyaşlarıyla süslemesi
61[b]	**Nûşî** gazel (**G14**) 7 beyitlik	mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	Gönlün hakikat gözünü açması ve irfan şarabını içmesi; gönlün yokluk (fenâ) semtine yönelerek dünya makamlarını terk etmesi; sabah yelinin (nesim), gül yüzlü sevgiliye gönül vererek ona yönelmesinden dolayı gül bahçelerinde dolaşmaktan vazgeçmiş olması; ağlayıp inleyen gönlün meyhane kapısında aşk hakikatlerini idrak etmesi; gönlün, dünyanın zevk ve sefa yaşantılarından gözünü yumması

61[b]	**Şeyh Nûşî** gazel (**G15**) 5 beyitlik	mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	Âşığın, gam evinde ikamet etmeyi dünyadaki kasırlara, saraylara ve makamlara değişmemesi; âşığın aşkta viran olmuş divane gönlünün, sevgilinin kutlu eşiğinden başka hiçbir mekânı ve mevkiyi kendisine reva görmemesi; âşığın, sakinin şarap meclisinde kendisine sunduğu lale ve nergislere mahmur gözlü sevgiliyi tercih etmesi; âşığın sefa meclisinde (aşk meclisinde) sahip olduğu kırık kadehi (gönül), Cem'in ve Cemşîd'in süslü kadehlerine değişmemesi
62[a]	Kasîde-i Beççe Der-Hakk-ı Sultân Ahmed kasîde (musammat) (**K5**) 18 beyitlik	müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	Bahar mevsiminin, dünya bahçelerini cennet bahçelerine döndürmesi; gamları defetmek için şarap sunulması gerekliliği; bahar mevsiminin, çimenlik ve bahçeleri çiçeklerle gayet güzelleştirmesi; gül yanaklı ve gonca dudaklı güzellerin gül bahçelerine seyre çıkma zamanı olan baharın övülmesi; Sultan Ahmed'in şevket, heybet, himmet, adalet ve kudret yönlerinden övülmesi; Cem hünerli, kılıç ve kalemde hüküm sahibi, lütuf ve keremde şahlar şahı, Hz. Îsâ nefesli, Hz. Mûsâ adımlı, Hz. Yûsuf güzelliğinde, Hz. Muhammed huylu, safları yaran Kahraman heybetindeki Sultan Ahmed'in her zaman muzaffer olması temennisi
62[b]	Kasîde-i **Nûşî** kasîde (**K6**) 12 beyitlik	mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	Allah'ın feyzinin bir eseri olarak nevruzun/baharın tüm âlemi baştan başa tazelemesi ve güzelleştirmesi; gül bahçelerinin güller gibi gülmesi, murat goncalarının bir bir açılmaya durması, bahçelerin yüzlerinin çiçeklerle ziynetlenmesi; kırlarda ve bahçelerde gezip dolaşma zamanının gelmesi, bahar rüzgârlarının, Hz. Îsâ'nın

			ruh bağışlayan nefesine benzer şekilde rint âşıkların gönüllerini ihya etmesi
62[b]	**Nûşî** Rahmetullâhi ‘Aleyh gazel (**G16**) 5 beyitlik	mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün	Ayrılık ateşinden âşığın gönlünün kebaba dönmesi; aşk gamlarından âşığın gözünün şarap kadehine dönmesi; gönlün ayrılık gamlarıyla ağlayıp inlemesi; sevgilinin, âşığa cefa etme noktasında felekle yarışması
97[a]-97[b]	Kasîde-i **Nûşî Efendi** Der-Hakk-ı Fahr-i Kâ’inât Hazret-i Resûl ‘Aleyhisselâm kasîde (**K7**) 30 beyitlik	müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘îlü fâ‘ilün	Bahar sultanının, ağaçlara yeşil hilatlerle iltifat etmesi; seher vaktinin feyziyle bahçelerin çiçeklenmesi ve işret meclislerinin kurulması; bahçelerin, zevk ve eğlence meclisleri için güzel bir görünüme bürünmesi; güllerin, nergislerin ve yaseminlerin işret meclisleri için bahçeleri hazırlamaları; sahralara çıkma zamanının gelmesi; “ser-çeşme-i feyz-i ezel, manzûr-ı şâh-ı lem-yezel, pâdişâh-ı bî-halel, server-i ‘âlî-nazar, sâlâr-ı hayl-i enbiyâ, şâh-ı sipâh-ı asfiyâ, serdâr-ı cünd-i etkıyâ’” gibi niteleme unsurlarıyla Hz. Muhammed’in övülmesi; Furkân’ın Hz. Muhammed’e süs, arşın ise ona komşu olması; Hz. Muhammed’in dininin sarayına havadis toplarının zarar verememesi; Hz. Muhammed’in hidayet kasrında yerleşmiş olduğu; bizzat Allah tarafından övülen Hz. Muhammed’in, şair Nûşî’nin kalemiyle övülmesinin hadsizlik ve küstahlık şeklinde değerlendirilmesi; Hz. Muhammed’e ve ailesine kıyamet gününe kadar gece gündüz selam ve hayır dualar etmenin lüzumu
101[a]	Gazel-i **Nûşî** gazel	fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün	Âşığın, rakiplerden usanmış bir güzeli sevme arzusu; âşığın gönlünün, işret meclisinin

	(**G17**) 5 beyitlik		bahardaki canlılığı karşısında cennet bahçelerini bir an için bile düşünmemesi
101[b]	Müseddes-i **Nûşî** müseddes (mütekerrir) (**M5**) 5 bentlik	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	Âşığın, içinde yanık yaraları olmayan gönülle zevk ve sefa eyleme arzusu; âşığın, yasağı olmayan ve hiç boşalmayacak bir küpten sunulan şarapla mest olma hayali; âşığın, zevk ve eğlence meclisinde, lale renkli kadehi elinden hiç düşürmeyerek sevgiliyle birlikte bulunma hayali; neşenin tam anlamıyla yaşanıp içkinin getirdiği baş ağrısının bir an bile hissedilmediği bir meclisi tahayyül etme; her gece ve her gündüz, tükenmez bir kadehten şarap içme tahayyülü; gül endamlı bir sevgilinin yanından bir an bile ayrı düşmeyerek onunla aynı kadehten şarap içme tahayyülü; hiçbir zaman kendisinden ayrı düşülmeyecek bir güzeli sevme, bugün çekilen dertlere karşılık yarınlarda mutlu olma, aşk meyhanesi içinde mekân tutarak burada gül yanaklı bir sevgiliyle yan yana birbiri ardınca şarap içme tahayyülü
102[a]	Gazel-i **Nûşî** Rahmetullâhi 'Aleyh gazel (**G18**) 5 beyitlik	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	Mal, mülk ve vasıtalardan vazgeçen gönlün, halis şaraptan ve onun getireceği mestanelikten vazgeçememesi; sevgilinin ayağı toprağının zerresinin, âşığın gözünü aydınlatmaya yetmesi; devir sakisinin ayağına/kadehine yüz sürmekten kaçınmak ve gurura asla kapılmamak gerektiği
102[a]	Gazel-i **Nûşî** Rahmetullâhi 'Aleyh gazel (**G19**) 5 beyitlik	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	Sevgilinin kaşlarını seyre dalan imamın mihraba arkasını dönecek dereceye gelmesi; saf şarapta başka bir keyfiyetin olduğunu vaize bildirerek onun, âşıkları/rintleri şaraptan menetmemesi gerektiğinin

			vurgulanması; âşığın, tatlı canını vermek suretiyle isteklerine kavuşabileceği gerçeği
102[a]	Gazel-i **Nûşî** Rahmetullâhi ‘Aleyh gazel (**G20**) 5 beyitlik	fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün	Rakiplerin/Yabancıların, sevgilinin saçlarına ulaşmaları durumunda çok başların gideceği; rakiplerin, sevgilinin dudaklarının kadehinden içmeleri durumunda kana bulanacakları; âşığın döktüğü gözyaşlarının su vermesi durumunda sevgilinin her bir kirpiğinin korkutucu derecede keskin bir hançer kesilmesi; âşığın, sevgilinin dudaklarına duyduğu hasretle ağlaması durumunda sevgilinin, öfkelenerek gamzesini kanlar saçan keskin bir kılıca çevirmesi; Allah’ın lütuflarının yol gösterici olması hâlinde hakikat yolunda yürüyen âşıkların, maksatlarına kolaylıkla erişebilmeleri
102[b]	Matla‘-ı Bâkî Müseddes-i **Nûşî** tesdîs (**Ts1**) 5 bentlik	fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün	Sevgilinin, aslı bozuk ve kötü niyetli rakibi alarak onunla bahçelerde gezip dolaşmasının âşığı son derece müteessir etmesi; bu durum karşısında âşığın, ahının kılıcıyla rakibi öldüreceğini ve bu yolla sevgilinin yaptığının yanına kalmayacağını belirtmesi; sevgilinin, âşığın inleyen gönlüne asla iltifat etmemesi ve çılgın âşığı hiçbir zaman mahremine ortak etmemesi; âşık, Allah’ın sevgiliyi her zaman kötü rüzgârdan muhafaza etmesini dilerken; sevgilinin, ayrılık gamlarıyla âşığını ayaklar altında bırakarak incitmekten hiç geri durmaması; âşığın, sevgiliyi, güzelliğinin baki kalmayacağı noktasında uyarma çabası; sevgilinin, Nûşî’yi, kapısından daima uzakta tutması ve onun

			viraneye dönen gönlünü cevir ve eziyetlerle harap etmesi, tüm rakipleri ise muratlarına erdirerek mutlu etmesi
103[a]	Matla‘-ı Bâkî Müseddes-i **Nûşî** Rahmetullâh(i ‘Aleyh) tesdîs (**Ts2**) 5 bentlik	mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün	Sakiyi, gönülleri açan yüce mecliste halis şarabı sunmaya ve böylece işret ortamını zevk ve sefa ile doldurmaya davet etme; aşk erbabının, güzeller sayesinde kutlu yüzlü bir dilbere dönüşen mecliste sefalar kesbetmesi; işret devrinde hiç durmadan elden ele yürütülecek kadehlerle meclisteki herkesin, muratlarına ermesi; sakiden, âşıkların gönüllerine her zaman sefalar bahşetmesini talep etme ve âşıkları, güzellerin mesken tuttuğu çimenlik ve gül bahçelerine davet etme; işret meclisinin, gül renkli kadehlerle müşerref kılınması
103[b]	Gazel-i Bâkî Tahmîs-i **Nûşî** Rahmetullâh tahmîs (**Th5**) 7 bentlik	fe‘ilâtün fe‘îlâtün fe‘ilâtün fe‘ilün	Allah’a, samimiyetle günahların bağışlanması ve tövbelerin kabul edilmesi noktasında niyazda bulunulması; her zaman Allah’ın eşsiz merhametine ve bağışlayıcılığına sığınma gereği; Allah’ın kudretinin hikmetine insan aklının eremeyeceği gerçeği; eğri gidişli feleğin müdahaleleri karşısında aklın hayran kalması; Allah’a ibadetlerde ihlasın ve samimiyetin gözetilmesi; bu dünyada avare ve başıboş vaziyette gezmemek gerektiği; Allah’ın, doğrulukla kendisine yönelen kullarının elinden tutması ve onları maksatlarına eriştirmesi; bu amel gülşeninde (dünyada) kimsenin kalıcı kazançlar elde edemeyeceği; hevâ ve heveslerine mağlup olan insanların işinin, Allah’ın sınırsız cömertliğine ve bağışına kaldığı gerçeği

104[a]	Matla‘-ı Kabûlî Müseddes-i **Nûşî** tesdîs (**Ts3**) 5 bentlik	fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün	Sevgiliden ayrı olmanın bahçesinde âşığın gözlerinin, kanlı gözyaşları saçan iki pınara dönüşmesi ve bu gözyaşı damlalarının, âşığın tenini süslemesi; aşk gamının, âşığın gönlünü yakarak küle çevirmesi; sevgilinin eziyet ve zulümlerinin rüzgârının âşığın tenini yerle bir etmesi; ayrılık hançerinin, âşığın yüreğini parçalaması, âşığın yaralı sinesinin ciğer kanıyla dolması ve bu gözyaşlarının denizler oluşturması; âşığın gözyaşı dilencisinin, sevgilinin kapısından elleri boş vaziyette ayrılması; âşığın göz çeşmelerinin, ayrılık acılarıyla kanlar saçarak kan deryası oluşturması; mihnet bahçesinde âşığın gönlünün cefa kadehini içmesi
104[b]	Gazel-i **Nûşî** gazel (**G21**) 5 beyitlik	fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün	Baharda gül dallarından, kış ordusuna çekilen kılıçlar şeklinde güllerin yetişmesi; âşığın, sevgilinin gamzesinin hançeri gibi öldürücü bir kılıç görmemiş olması; cömertlik sultanından, gönlünü kaptırmış âşığa kılıç çalarak onun sarı renkli kıyafetini gül renkli kılmasının talep edilmesi
104[b]	Gazel-i **Nûşî** gazel (**G22**) 5 beyitlik	mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün	Sevgilinin yüzünün, âşığı baştan çıkaracak derecede güzelleşmesi; sevgilinin rakibe yakın ilgi göstermesinin âşığı kederlendirmesi; cihan bağında mesut olmak için, sevgilinin güzellik bostanının allanmış meyvelerinden el çekmek gerekliliği
104[b]	Gazel-i **Nûşî** gazel (**G23**) 5 beyitlik	mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘îlü fâ‘ilün	Rintlerin gönüllerindeki saflığın keyfiyetini görecek olan sufilerin işret meclislerine yönelmeye başlayacakları gerçeği; ahu gözlü sevgilinin âşıklara bakmaması; vefasız

			sevgilinin seher vakti işret meclisine yönelmesi; işret meclisinde su kabarcığının, mestane gözlülerin semtine göz dikmesi
105[a]	Tahmîs-i **Nûşî Efendi** Rahmetullâhi ‘Aleyh tahmîs (**Th6**) 5 bentlik	mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘îlü fâ‘ilün	Gonca dudaklı sevgiliden ayrı olmanın üzüntü ve kederleriyle âşığın gece gündüz kanlı gözyaşları dökmesi; âşığın, feryat ve figanları gece gündüz gönlüne eğlence edinmesi; âşığın, sahrayı kanlı gözyaşlarıyla lale bahçesine döndürmesi; âşığın gözlerinin, aşk bahçesinin nehirleri hâline gelmesi; gül yanaklı sevgilinin, âşığın gönlünü bir oyunla ele geçirmesi; tahammülü güç cevirler yüzünden âşığın gönlünün kanla dolması; âşığın gönlünün, güzellerle bir zamanlar gece gündüz yiyip içtiği günleri anması; sakinin bir zamanlar şevkle sunduğu kadehin devriyle oluşan işret meclislerinin anılması; âşığın sinesinin, gözyaşı kanlarıyla kadeh gibi dolduğu, âşığın muhabbetinin ay alınlı sevgiliyi hale gibi kuşatmış olduğu günlerin anılması
105[a]	Kıt‘a-i **Nûşî** kıt‘a (**Kt1**) 2 beyitlik	fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün	İnsanların hakkında kötü söz söylemekten; yalan ve iftira ile kişileri lekelemekten kaçınma gereği
105[b]	Gazel-i Bâkî Efendi Tahmîs-i **Nûşî Efendi** tahmîs (**Th7**) 5 bentlik	mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün	Âşığın, dünyada olgunluk ve faziletlerle değil, sevgiliye duyduğu aşkla kendisinde hasıl olan melâmet hâliyle iftihar etmesi; âşığın, aşkın yüklediği gamları kendisine tek dost eylemesi ve onlarla övünmesi; âşığın, sevgiliye duyulan aşk mevzusunda Kays’a (Mecnûn) binlerce kez galip olduğu iddiasını ortaya koyması;

			marifet hazinesine kavuşan namuslu bir mürşidin (pîr) huzurunda kendisine yer bulan âşığın, güzelleri sevmekten kendisini alıkoyamaması; yanında gül yanaklı sevgili bulunmadığı müddetçe, âşığın gönül goncasının çimenlikte açılıp gülme imkânının olmaması; âşığın, içtiği aşk şarabının tesiriyle, hareket edip yürümekten kalması ve bu yüzden yokluk diyarına göç etmeye muktedir olamaması
114[a]	**Nûşî Efendi** gazel (musammat gazel) (**G24**) 9 beyitlik	müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	İşret meclisinin amade olduğu, şarabın cana can kattığı, güllerin çimende gönül açıcı bir görünüm aldığı, âlemin cennet bahçesine döndüğü nevruzun övülmesi; nevruzda bahçelerin güzelliklerini seyreden, gül bahçesine azmeden ve işret sözlerini söyleyen kişilerin gönlünden keder ve elemlerin çıkıp gitmesi; zahidin sözlerinin hükümsüz kaldığı bahar mevsiminde gül bahçesinin güzellerden güzel bir görünümde olması; zevk ve sefa kadehinden içen kişilerin vücutlarından elemlerin uzaklaşması; su kenarlarına yönelerek gönüllerden gam ve tasaları atma zamanının gelmiş olması; güllerin yüz göstermesiyle birlikte bülbüllerin feryat ve figan etmeye başlamaları; şarabın gönüllerden gam ve dertleri uzaklaştırması; âşıkların, gözlerini kan eylemesi ve gül yanaklı, gonca dudaklı sevgilinin gül bahçelerini seyre çıkması
114[a]	**Nûşî** Rahmetullâhi 'Aleyh gazel	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Sevgilinin kaş kalemlerinin, yanağa gül bahçesi nakşetmesi; ayva tüyleri katibinin ise yanak üzerine Kur'an ayetleri yazması;

	(**G25**) 6 beyitlik		gül yanaklı sevgilinin misk kokulu saçlarının kalemiyle dudak levhasına reyhan hattın yazılması; sevgilinin, Habeşli bir çocuğu andıran siyah benlerinin, yanak sayfasında Bostan'ı okumakla meşgul olması; sevgilinin aşkı uğrunda gönlü perişan hâlde olanlardan kiminin eğlence için mecmualar hazırlaması kiminin de divan tertip etmesi; zühd menziline yetişmenin oldukça kolay, aşka erişmenin ise bir hayli güç olması
114[b]	**Nûşî** gazel (**G26**) 5 beyitlik	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	Nazlı ve işveli sevgilinin gonca dudaklı ve gül yanaklı olması gerekliliği; servi boylu sevgilinin âşığa meyledebilmesi için âşığın, gözyaşlarıyla nehirler oluşturması, her gece ay yüzlü sevgiliyi yakına çekebilmek için âşığın, yakıcı ahlarının alevleriyle yolları aydınlatmasının gerekli olması; sevgilinin ayağının toprağına yüz sürebilmek için âşığın, sinesini sevgilinin geçtiği yollara yayması ve toprak içerisinde perişan olması lüzumu
114[b]	**Nûşî** Rahmetullâhi 'Aleyh gazel (**G27**) 5 beyitlik	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Sevgiliye kavuşma meyvesine dair olmayacak istekler peşinde koşan âşığın, ayrılık bahçesinde felaket gibi bir tuzağa yakalanması; âşığın, aşkın gül bahçesinde vuslatın kendisine nasip olmayacağını bilmesine rağmen gönlünü gül endamlı sevgiliye kaptırması; düşkün ve çaresiz gönlün, ferahlık veren şaraba yönelmesi; âşığın, sevgilinin süzgün bakışlarının zulmüyle elem hançerine kapılması
114[b]	**Şeyh Nûşî** gazel (**G28**)	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Sevgilinin, âşığın binlerce niyazına aldırış etmemesine rağmen başkalarına yanağını arz etmekten uzak durmaması;

	5 beyitlik		âşığın inleyen gönlünün, sevgilinin bakış oklarına canı üzerinde yer vermeye hazır olması
115[a]	Kasîde-i **Nûşî** kasîde (**K8**) 10 beyitlik	mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	Sevgilinin parlak yüzünün alevlerinden güneşin yüzünün mahvolacak dereceye gelmesi; sevgilinin, yağmacı gamzeleriyle bela casusunu çılgın gönlün ülkesine salması; biçare âşıkların, kendilerini hep uzağında tutan sevgiliye yakın olmayı başaran rakibi Allah'a havale etmeleri; ay yüzlü sevgilinin yüce kasrını temaşa etmek hevesiyle âşıkların, aşk kemendini göğün çatısına salmaları; ahu gözlü güzellerin, zülüflerinin hayali ile eğlensin diye miskin âşığı (Nûşî) sevdaya salmaları
115[a]	**Nûşî** gazel (**G29**) 5 beyitlik	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	Sevgilinin saf ve tatlı dudaklarına düşen ter damlalarının, goncanın üzerine dökülen şebnemleri andırması; cefa ve sitem gibi yakışıksız vaziyetlerin sevgiliye değil, ancak cihanı inleten feleğe yakışması; devlet hilatinin ancak güzellik ve iyi huyluluk elbisesini giyen şaha (sevgiliye) yaraşacağı gerçeği; sevgilinin güneş yüzünün ve gönül çeken tatlı dudaklarının büyüleyiciliği
115[b]	Müseddes-i **Nûşî** Sellemehullâh müseddes (mütekerrir) (**M6**) 5 bentlik	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Âşığın gönlünün ve canının; sevgilinin cevir hançeri tıpkı kaza kılıcı gibi ne kadar kanlar dökse de sevgilinin cefa ve sitemlerinden yüz çevirmemesi; âşığın, kanlı gözyaşları ne denli dökülüp gözleri hasret gamlarıyla ne kadar kan tutsa da sevgilinin yolundan yüz çevirmemesi; sevgilinin kan dökücü gözleri âşığın inleyen tenine yaralar açsa da parça parça olmuş çılgın gönlün bu

			gam yaralarından ve sevgilinin bela meclisinden kaçmaması
132[a]	Gazel-i **Nûşî Efendi** gazel (**G30**) 5 beyitlik	müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün	Şuh ve şivekâr dilberin gonca dudaklarının gönül açıcı, kendisinin de gül yanaklı olması; âşıktan beklenenin, aziz canını hiç çekinmeden sevgilinin eşiğine hediye etmesi; âşığın, gamları dağıtan sefa meclislerinin kurulduğu bir çimen hayal etmesi; genç ve güzel sakinin elinden tatlı şarabın içilerek gönüllerin şad olacağı bir işret meclisi hayali
138[b]	[Başlık silik vaziyette] müseddes (mütekerrir) (**M7**) 5 bentlik	fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	Nadir bulunan güzelliğiyle gönülleri fetheden bir cihan güzelinin methedilmesi; bu güzelin saf dudaklarının gönül ve cana ferahlık vermesi; nazlı ve işveli sevgilinin renkli ağzının gülen gonca, canlar bağışlayan yakut dudaklarının abıhayat suyu, yüce felek nispetindeki yanaklarının güneş ve şekerler çiğneyen şirin dudaklarının leziz şarap oluşu; bu güzelin; dünyayı aydınlatan gönül açıcı bir yüze, gül bahçesi ve nevruz hükmünde yanaklara ve naz öğreticisi olan işveli gözlere sahip olması; bu güzelin sevgisinin ateşinin kıvılcımının canı aydınlatan şarap, ağzının da can incisine maden olması
144[a]- 144[b]	Kasîde-i **Nûşî** Der-Hakk-ı Tâze Gül kasîde (**K9**) 27 beyitlik	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Tatlı dudak ve gönül çeken yanak beklentisiyle kırmızı şarap kadehinin üzerine gül konması; şairin, sevgilinin yanağının vasıfları hakkında ortaya koyduğu akıcı şiirlerin, saf ve tatlı su üzerine gülün yapraklarını dökmesi şeklinde düşünülmesi; gülün, teni diken hançerleriyle dolu ve başı parça parça iken bile âlemde bu hâliyle gülümsemeye devam etmesi; gülün; yerinde ve ölçülü konuşan, inci niteliğinde sözler

			sarf eden Kâsım Efendizâde'yi karşılamak için altınlar saçmaya hazırlanması; dünyada Kâsım Efendizâde gibi güzel ahlaklı bir gülün bulunmaması; gülün, Kâsım Efendizâde'nin meclise gelişi şerefine, onun yüzüne saçılmak üzere yakut tabakta inciler toplaması; gülün, Burak'ın üzerine binerek kuzey tarafına yürümesi hâlinde bile Kâsım Efendizâde'yi methetme menzilinin başına uğraşarak erişebilmesinin mümkün olmaması; kendini Kâsım Efendizâde'nin al yanağından üstün gördüğünden dolayı çiçekler ordusunun, diken hançerlerini gülün üzerine havale etmesi; gülün, Kâsım Efendizâde'nin hilal kaşlarının üstüne yerleşerek orayı bezemesi üzerine yeni ayın bu kaşlara haset etmeye başlaması; yücelik tahtına gösterişle oturan gülün, çiçekler ordusunu dert iklimine salması
160[a]	[Başlıksız] tahmîs (**Hayâlî**'nin gazeli üzerine inşa edilmiş tahmîs) (**Th8**) 5 bentlik	mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	Âşığın gönlünün, sevgilinin zülfünün büyüsüne kapılarak kararsız hâle gelmesi; sufinin, aşk meclisinin sefasının kıymetini asla bilemeyeceği gerçeği; âşığın, cömertlik sahibi sevgilinin kapısına hediye olarak aziz canını sunması; gül yanaklı sevgilinin, âşığın kendisine sunduğu can hediyesini sadece bir yadigâr olarak görmesi; yıldızların, âşığın sinesinde açılan yanık yaralarını kıskançlık ateşleri içerisinde gözlerini açarak seyretmeleri; gökteki yıldızların, âşığın ateşli gönlünden kopan birkaç kıvılcımdan ibaret olması; gönül ehlinin, sefa kadehinden içerek sürekli mutlu olması

160[a]	[Başlıksız] gazel (**G31**) 7 beyitlik	mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	Saba rüzgârının, sevgilinin saçının sevdasıyla kararsız olması; âşığın gönlünün, sevgilinin rakibe layık gördüğü vefadan dolayı gam meclisinde ağlayıp inlemesi; dikenin dert ortağının gül, bülbülün gam ortağının ise diken olmasının, cihan bahçesinin ezelden beri değişmeyen kanununa dayandırılması; mihnet rüzgârının, ağlayan gönlün sabrını dağıtması; âşığın gözyaşlarıyla sahranın taze gül ve lalelerle donanması
160[b]	[Başlıksız] gazel (**G32**) 5 beyitlik	mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	Feleğin boyunun, aşkın dertlerinden bükülmesi; güneşin, sevgilinin yolunun toprağında gölge gibi ayaklar altında kalması; sevgilinin, âşığın gönlünü sürekli kanla doldurarak sonuçta onun kanını dökmesi; yücelik sahibi sevgilinin, âşığa yüzünü seyrettirmemesi ve sürekli olarak âşığın çılgın gönlüne süzgün bakışlarla zulmetmesi; güzelliğin, sevgiliye zevalsiz bir bağış niteliğinde verilmiş olması
161[a]	[Başlıksız] tahmîs (**Veysî**'nin gazeli üzerine inşâ edilmiş tahmîs) (**Th9**) 5 bentlik	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Peri tabiatlı sevgilinin, yabancıların zümresiyle sohbet ederken âşıktan kaçmayı tercih etmesi; sevgilinin, kavuşma akçesini başkalarına layık görmesi; cefakâr sevgilinin âşığa asla iltifat eylememesi ve ayrılık meclisinde âşığa sürekli kendi gözyaşlarını içirmesi; gönül hanesine sevgilinin dudaklarının hayalinin geleceği müjdesini alan âşığın canının çıkacak derecelere gelmesi; dert ve sitem oklarının, âşığın ciğerini delmesi; bela kılıcının, âşığın yüreğini parça parça eylemesi; dünya saltanatının olgun ve akıllı kişiye hiçbir şey kazandırmayacağı, bir kadeh

			şarabın ise kişiyi âleme sultan etmeye yeteceği gerçeği
161[a]	[Başlıksız] gazel (**G33**) 6 beyitlik	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Kevser şarabını içmeye daha çok zaman olduğunu belirten gönlün, şimdi içmek için bir şarap kadehi arzulaması; gönülsüz ve dertli âşığın, sevgilinin kendisine gösterdiği ilgisizlikten zaman zaman vazgeçerek kendi taleplerine boyun eğmesini arzulaması; âşığın gönlünün, Tuba'nın boyunu değil de boyu, gül endamlı bir serviyi andıran sevgiliyi talep etmesi; âşığın, devrin vefa göstermesiyle birlikte gül renkli kadehi içeceği zamanı hayal etmesi; âşığın gönül goncasının, gül renkli şarapla açılabileceği gerçeği
161[b]	[Başlıksız] tahmîs (**Bâkî**'nin gazeli üzerine inşa edilmiş tahmîs) (**Th10**) 5 bentlik	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Âşığın, devletin el vermesiyle sevgilinin yüzünü görebileceği ve onunla merhabalaşabileceği bayram günlerini hayal etmesi; âşığın gönlüne, işret meclisinde gül renkli şarabın gerekli olması; sevgilinin boyuna duyduğu hasretle âşığın, sinesine çektiği kanlı eliflerin, âşık nazarında gül endamlı serviler olarak görülmesi; âşığın elem kılıçlarına düşerek cevir ve cefalar çekmesi; âşığın, lale yanaklı saki ve gül renkli şarap eşliğinde işret etmeyi arzulaması
161[b]	[Başlıksız] gazel (**G34**) 5 beyitlik	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Âşığın; gül renkli şarap ve gül endamlı bir kadehin olması durumunda güllerin yanağına gönlünü asla kaptırmayacağını ifade etmesi; sevgilinin dudaklarından, gönle canlar bağışlayacak öpücüklerin alınacağı zamanları hayal edilmesi; zahide cennet içerisinde Kevser şarabının, âşığa ise gül renkli bir kadehin yaraşması; âşığın çaresiz

			gönlünde huzur ve dinginlik, sevgilide de vefa olsa âşık tarafından baharda bahçelere yönelmeye hiç gerek kalmayacağının ifade edilmesi

5. Şeyh Nûşî Efendi'nin Şiirlerine Ait Tespitler

5.1. Şeyh Nûşî Efendi'nin Şiirlerinde Ahenk, Dil ve Üslup Hususiyetleri

Şeyh Nûşî Efendi, genel itibarıyla aruzu kullanmada başarılı görünmektedir. Nûşî Efendi'nin, şiirlerini aruz kalıplarına oturtmada imale ve zihaf uygulamalarına oldukça ölçülü bir şekilde başvurduğu söylenebilir. Onun, mecmuada derlenen 66 şiirinde çok az da olsa gözlemlenen vezin aksaklıklarında, mürettipten/müstensihten kaynaklanan yazım yanlışlarının veya ek/kelime noksanlıklarının/fazlalıklarının rolünü de göz önünde bulundurmak gerekir.

Nûşî Efendi, şiirlerinde en çok hezec bahrinin önde gelen vezni olan mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün ile remel bahrinin iki temel vezni olan fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün ve fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün kalıplarından yararlanmıştır. Bu üç vezni; müctes, hezec, recez, muzârî' ve hafîf bahirlerinin çok kullanılan vezinleri takip etmektedir. Nûşî'nin Hz. Peygamber'i övmek amacıyla kaleme aldığı kasidede (**K7**), bir vezinle yetinmeyerek aynı şiirde iki vezinden (müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün ve mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün) istifade ettiği görülmektedir.

Nûşî Efendi'nin, 66 şiirinde kullandığı vezinler ve bu vezinlerin kullanım sayıları aşağıda gösterilmiştir:

Vezin	**Bahir**	**Veznin şiirlerde uygulanma sayısı**
mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	Hezec	19
fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Remel	18
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	Remel	14
mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	Müctes	4
mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün	Hezec	3
mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün	Muzârî'	4
müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	Recez	3
müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün	Recez	1
fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	Hafîf	1

Nûşî Efendi'nin, mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün veznine rağbet etmesinde bu veznin; tekrar eden yapısı ve ikiye bölünebilme özelliği itibarıyla iç kafiyeli (musammat) şiir yazmaya imkân vermesinin de etkili olduğu söylenebilir. Zira şairin üç kez yararlandığı müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün vezni de musammat gazel/kaside yazma noktasında, onun en çok başvurduğu vezin ile aynı imkânlara sahiptir. Nûşî'nin mecmuada tespit edilen 34 gazelinden biri musammat gazeldir (**G24**) ve bu gazelin, iç kafiyeler yardımıyla daha güçlü bir ahenge kavuşturulan üç beyti şöyledir:

Güller çemende **dil-güşâ** 'âlem gülistân-ı İrem
Müller dem-â-dem **cân-fezâ** meclis müheyyâ lâ-cerem

Bâguñ cemâlin **seyr iden** 'azm-i gülistân **eyleyen**
Güftâr-ı 'îşi **söyleyen** eyler gönülden def'-i gam

Zâhid sözi virdi **kesel** gülşen güzellerden **güzel**

Nûş eyle câm-ı ‘îşi **gel** gitsün vücûduñdan elem
(Mecmû‘a-i Eş‘âr [ty.]: 114[a])

Şeyh Nûşî Efendi, şiirde ahengin temel unsurlarından olan redifin gücünden bilhassa gazellerinde etkin şekilde yararlanarak müreddef gazeller kaleme almıştır. Nûşî'nin mecmuada derlenen 34 gazelinin, biri (**G24**) dışında hepsinde redif bulunmaktadır. Bu redifler; tek bir ek, tek bir kelime, bir ek ve bir kelime veya iki kelime şeklinde dört farklı yapıda karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu rediflerden bazıları şöyledir: lezîz **G1**, -a tayan **G8**, it (et) yüri **G9**, -a düşmişdür **G12**, -dan geçmiş **G14**, -müz yegdür **G15**, -dan **G18**, kılıç **G21**, -lenmiş **G22**, semtine **G23**, olmak gerek **G26**, o yâr **G28**, -a düşer **G29**, ancak **G31**, olsa **G33**.

Nûşî Efendi'nin, şiirde ahengi güçlendirecek her türlü imkândan yararlanma hassasiyeti taşıdığını en açık şekilde gösteren tespitlerden biri, onun mecmuada derlenen 7 müseddesinin tamamının mütekerrir (nakarat bağlantılı) yapıda olmasıdır. Bu tekrarlı yapı sayesinde 7 müseddeste de bentlerin hem ahenk hem de konu bakımından çok daha uyumlu bir bütünlük oluşturdukları görülmektedir. Nûşî Efendi'nin mütekerrir müseddeslerinden birinin ilk iki bendi şöyledir:

Nûş-ı câm itsek bir elden kim ayagı olmasa
Bir sebûdan bâde içsek kim çanagı olmasa
Görse dil bir mey-fürûşı kim kabagı olmasa
Bir gönülle ‘îş ü nûş itsek ki dâgı olmasa
Bâdeyi bir humdan içsek kim ferâgı olmasa
Bir şarâbuñ mesti olsak kim yasagı olmasa

Bir güzelle hem-nişîn olsak idüp ‘îş-i müdâm
Destümüzden düşmese meclisde câm-ı lâle-fâm
Görmesek bir dem humârı neş’e-dâr olsak tamâm
Bir dükenmez sâgar ister gönlümüz her subh u şâm
Bâdeyi bir humdan içsek kim ferâgı olmasa
Bir şarâbuñ mesti olsak kim yasagı olmasa
(Mecmû‘a-i Eş‘âr [ty.]: 101[b])

Nûşî Efendi'nin, mecmuada derlenen kasidelerinde kasidenin klasik iç yapı düzenini kurma noktasında oldukça rahat hareket etmekte olduğu gözlenmiştir. Onun mecmuada derlenen 9 kasidesinden en uzunu naat türünde yazılmış olup 30 beyitliktir (**K7**, Mecmû‘a-i Eş‘âr [ty.]: 97[a]-97[b]) ve bu 9 kasidenin beyit sayısı ortalaması 17'dir. Bu da Nûşî'nin, **K7** ve **K9** haricinde, kasideyi başından sonuna bölüm bölüm yapılandırma kaygısı taşımamış olabileceğini düşündürecek bir sayısal veridir. Ayrıca kaside diline dair tipik bir özellik olan terkipli ve süslü üsluba Nûşî'nin fazla rağbet etmediği de açık bir şekilde görülmektedir. Nûşî'nin, iç kafiyeli yapılanışıyla ahengi kuvvetlendirilmiş olan 18 beyitlik musammat kasidesi (**K5**, Mecmû‘a-i Eş‘âr [ty.]: 62[a]), Sultan I. Ahmed (ö. 1617)'i övmek amacıyla yazılmıştır. Bahariyye türünde yazıldığını söyleyebileceğimiz bu kaside şu beyitlerle açılmaktadır:

İrdi fezâ-yı gülşene feyz-i nesîm-i subh-dem
Hurrem bahâr oldı çemen mânend-i gülzâr-ı İrem

Bülbül dem-â-dem **aglasun** derd-i derûnın **söylesün**
Seyr-i gülistân **eylesün** her gül-‘izâr u gonce-fem

Gerdûn ider hergiz **cefâ** sâkî idüp bir dem **vefâ**
Rindâne sun câm-ı **safâ** gitsün gönüllerden elem

Güller cemâlin **bî-bedel** itdi güzellerden **güzel**
Meşşâta-i feyz-i **ezel** sun‘-ı Hudâ-yı pür-kerem
(Mecmû‘a-i Eş‘âr [ty.]: 62[a])

Bu beyitlerle, Nef'î'nin (ö. 1635) Sultan IV. Murâd (ö. 1640) için kaleme almış olduğu bahariyye türündeki 39 beyitlik musammat kasidesinin nesîb bölümünden alınan aşağıdaki beyitler; vezin, dil ve söyleyiş tarzı bakımından dikkat çekici şekilde örtüşmektedir:

Esdi nesîm-i nev-bahâr açıldı güller subh-dem
Açsın bizim de gönlümüz sâkî meded sun câm-ı Cem

Erdi yine ürd-i **behişt** oldu hevâ **anber-sirişt**
Âlem behişt-ender-**behişt** her kûşe bir bâğ-ı İrem

Gül devri ayş **eyyâmıdır** zevk u safâ **hengâmıdır**
Âşıkların bayrâmıdır bu mevsim-i ferhunde-dem

Sâkî meded **mey sun bize** câm-ı Cem ü **key sun bize**
Rıtl-ı pey-â-**pey sun bize** gitsin gönüllerden elem (Akkuş 1993: 94-95)

Nûşî Efendi'nin bu çalışmada tanıtılan 66 şiirinde dil bakımından öne çıkan söyleyiş özellikleri akıcılık ve açıklıktır. Bilhassa gazel ve musammatlarda Nûşî Efendi'nin; akıcı anlatımı temin etmek maksadıyla ses, kelime ve mısra tekrarlarından önemli ölçüde yararlanmaya ve çok kelimeli terkip kullanımından da olabildiğince kaçınmaya çalıştığı dikkat çekmektedir. 66 şiir içerisinde kendi şairliği üzerine ancak birkaç beyitte iddiasını ortaya koyan Nûşî Efendi'nin, bu beyitlerden birinde kendi şiiri için kullandığı "selîs" (düzgün, akıcı [anlatış]) sıfatı da onun akıcı söyleyiş hassasiyetine işaret eder vaziyettedir:
Ruhuñ evsâfı ki var **şi'r-i selîsüm**de benüm
Dökdi evrâkını san âb-ı zülâl üstine gül
(**K9**, Mecmû'a-i Eş'âr [ty.]: 144[a])

Bu noktada Nûşî'nin özellikle gazellerinin, kolayca söyleniverdikleri izlenimini uyandıracak derecede rahat ve açık bir söyleyiş havası taşıdıkları rahatlıkla söylenebilir. Ayrıca şairin, benzetme sanatlarına tasvirci anlatım çerçevesinde önemli ölçüde ilgi göstermekle birlikte, edebî sanatlarla örülü derin anlamlı beyitler kurmaktan kaçınmaya çalıştığı yani anlatımını olabildiğince sadeleştirmeye gayret ettiğini eklemek gerekir. Nûşî Efendi'nin bir gazelinden (**G13**) alınan aşağıdaki beyitler; benzetme ve teşhis sanatlarıyla daha çarpıcı kılınan akıcı ve açık söyleyiş için örnek olarak verilebilir:
O gül-ruh pâyına yüz sürmeyelden cûy-bâr aglar
Kamu bülbüller iñler ehl-i diller zâr zâr aglar

Gül-i ruhsârı hecrinden felek bülbül-sıfat nâlân
O mâhuñ hasretinden dâ'imâ ebr-i bahâr aglar

Felekler gözyaşı dökmekde bülbüller figân eyler
Ne hâletdür ki derdinden sıgâr iñler kibâr aglar

Belâ bezminde yârüñ zülf ü ruhsârı firâkından
Surâhî sînesin pür-hûn idüp leyl ü nehâr aglar
(Mecmû'a-i Eş'âr [ty.]: 61[b])

Nûşî Efendi'nin, şiire konuşma dilinin doğallığını kazandırabilmek ve şiirde manayı daha estetik, canlı ve etkili sunabilmek için deyimlerden önemli ölçüde istifade ettiği görülmektedir. Sadece bu çalışmanın sonunda çeviri yazı alfabesiyle sunumu yapılan bir tercî'-bend (mersiye) ve dört musammatta şairin başvurduğu deyimler ve mahallî söyleyişler şunlardır:

Hâke (toprağa) salmak (**Trc2/I**[9]); yanıp yakılmak (**Trc2/I**); sinesini çâk etmek (**Trc2/I**); kan ağlamak (**Trc2/II**); yüz sürmek (**Trc2/II**); yüzü yerde kalmak (**Trc2/III**); hâk ile yeksân eylemek (**Trc2/III**); kan eylemek (**Trc2/III**); beñzini soldurmak (**Trc2/V**); bağrını kan eylemek (**Trc2/VI**); hâke düşmek (**Trc2/VI**); aklını zâil eylemek (**Th1/II**); cânını hoş eylemek (**Th1/V**); gönlünü almak (**Th2/III**); başa çıkmak (**Th2/V**); Allah yavuz yelden saklasın (**Ts1/III**); dâmen (etek) vermek (**Ts1/III**); devlet el vermek (**Ts1/IV**); kapısından dûr (uzak) eylemek (**Ts1/V**); safâ/kâm vermek (**Ts2/I,II**); ömrümüñ varı (**Ts2/III**); cân eylemek (**Ts2/IV**).

Şeyh Nûşî Efendi'nin gazellerinin ve musammatlarının, ağırlıklı olarak âşıkane ve rindane duyuşun klasik anlatım ögeleriyle şekillendiği görülmektedir. Âşık-sevgili-rakip üçgeninde konumlanan âşıklık hâllerinin, Klasik şiirin müşterek motif ve hayalleri çerçevesinde ele alınıp işret ortamlarının, kalenderliğin ve şarabın övgüsü merkezinde beyitlerin kurgulandığı bu duyuşun öne çıkarıldığı bir gazelden (**G33**) şu beyitleri örnek vermek mümkündür:

Rûzgâr itse vefâ sâgar-ı gül-fâm olsa
Zevrak-ı câm-ı meyi sürdügüm eyyâm olsa

Neylesün kâmet-i Tûbâyı göñül iy vâ'iz
Aña bir serv-i semen-sâ-yı gül-endâm olsa

Şebnem-i feyz-i ezel açmayalı çok demdür
Gonce-i dil açılurdu mey-i gül-fâm olsa

Gâh ser-keşlik idüp bakmasa dil-ber bârî
'Âşık-ı bî-dil ü pür-derde gehî râm olsa
(Mecmû'a-i Eş'âr [ty.]: 161[a])

Nûşî Efendi; âşıkâne ve rindane söyleyişin yanı sıra birkaç şiirini de (**M1**, **M2**, **Th5**, **Kt1**) hikemî ve sofiyane tarzda kaleme almıştır. Şairin bu iki tarz etrafında kurguladığı beyitlerden dört tanesi şöyledir:

Sâkî-i devrüñ ayagına yüzüñ sürme sakın
Nûş idersin âb-ı zehri kâse-i türâbdan

Rüstem-i Destân iseñ çoklukda magrûr olma kim
Zâl-i dehrüñ geçdi tîri sîne-i Sührâbdan
(**G18**, Mecmû'a-i Eş'âr [ty.]: 102[a])

Hak yolında nefs ü şeytân-ile mâ-beyn it yüri
Anları gark itmege çeşmânı bahreyn it yüri

Varmak isterseñ eger dîvân-ı Hakka cânuñı
Zînet-i tevhîd-i Yezdânî ile zeyn it yüri
(**G9**, Mecmû'a-i Eş'âr [ty.]: 60[a])

Genel olarak Nûşî Efendi'nin; ahenk, dil ve üslup konusunda klasik üslubun değerlerini kendi şiirlerinde yaşatmaya çalıştığı görünmektedir. Bu noktada onun; 16. yüzyılda şairler sultanı unvanını sahiplenen Bâkî (ö. 1600)'nin 5 gazelini tahmîse (**Th1**, **Th2**, **Th5**, **Th7**, **Th10**) ve 2 matla'ını tesdîse (**Ts1**, **Ts2**) dönüştürme yoluyla, etki sahası oldukça geniş olan bu şairin şiirine gösterdiği ilgiyi ortaya koymuş olması dikkat çekicidir. Zira Bâkî; ses ve ahengi öne çıkararak anlatımını açıklık ve akıcılık üzerine inşa etme çabası, söyleyiş mükemmelliğine dayalı üslup arayışları ve şiirinin dokusuna âşıkane/rindane duyuşu yoğun olarak yerleştirme eğilimiyle Nûşî Efendi'nin şiir faaliyetleri için cazip bir çekim merkezi konumundadır. Nûşî Efendi; Bâkî dışında Kabûlî (ö. 1591-1592)'nin bir matla'ını tesdîse (**Ts3**), Hayâlî Bey

[9] Bu rakamlar, söz konusu deyim veya mahallî söyleyişin ilgili şiirde yer aldığı bendi işaret etmektedir.

(ö. 1557)'in bir gazelini tahmîse (**Th8**) ve Veysî (ö. 1628)'nin bir gazelini yine tahmîse (**Th9**) dönüştürmek suretiyle bu şairleri de takdir ve takip ettiğini göstermiştir.

5.2. Şeyh Nûşî Efendi'nin Şiirlerinde Muhteva Hususiyetleri

Şeyh Nûşî Efendi; gazelleri ve musammatlarında (tahmîs, tesdîs, müseddes) umumiyetle rint mizaçlı bir şahsiyetin değer yargılarını temsil eden pek çok niyet, beklenti, arzu, sitem, özleyiş ve şikâyet söylemini mısralara taşıma eğilimi içerisinde hareket etmektedir. Ayrıca bu şiirlerde; Klasik şiir geleneğinde aşkın mahiyeti, âşıklık alametleri ve âşığın psikolojik hâli ile alakalı olarak zaman içerisinde müşterek kullanıma giren tespit, tasvir ve tahlillerin ele alındığını söylemek mümkündür. Sevgilinin, âşığın binlerce niyazına aldırış etmemesine rağmen başkalarına yanağını arz etmekten uzak durmaması; âşığın inleyen gönlünün, sevgilinin bakış oklarına canı üzerinde yer vermeye hazır olması (**G28**); âşığın, dünyada olgunluk ve faziletlerle değil, sevgiliye duyduğu aşkla kendisinde hasıl olan melâmet hâliyle iftihar etmesi; âşığın, aşkın yüklediği gamları kendisine tek dost eylemesi ve onlarla övünmesi; âşığın, sevgiliye duyulan aşk mevzusunda Kays'a (Mecnûn) binlerce kez galip olduğu iddiasını ortaya koyması (**Th7**); bahar mevsiminde âşığın gönlünün erguvan şarabı çekmesi; sevgilinin yanak ve dudaklarının övgüsü; âşığın, ay yüzlü sevgiliden, can hanesine bir gün kavuşma alevi salmasını talep etmesi; sevgilinin, gönülleri açan dudaklarına erişmek isteyen âşığa canın gerekli olması; anlayışsız zahidin, aşk sırrını fehmetmekten uzak oluşu (**G11**) gibi mevzularla Nûşî Efendi'nin gazel ve musammatlarında sıklıkla karşılaşmak mümkündür. Nûşî Efendi'nin tespit edilen iki tercî'-bendinden ilki; Allah'a, hata ve günahların bağışlanması niyetiyle yakarışta bulunulan bir münacattır (**Trc1**). İkinci tercî'-bend, Ayşî Efendi adlı şahsın vefatı üzerine kaleme alınmış bir mersiyedir (**Trc2**). Mersiye türünün klasik iç planlamasına büyük ölçüde uyulduğu gözlenen bu şiirin ilk bendinde 'Ayşî Efendi'nin vefatı, acımasız feleğin bir hamlesi olarak değerlendirilmektedir. Sonraki bentlerde; Ayşî Efendi'nin, yaşarken âlemi aydınlatan bir mum ve eşsiz bir inci hükmünde iken zalim feleğin elinde toprağa düşürüldüğü vurgulanarak onun vefatının dünyada meydana getirdiği derin teessür dile getirilmektedir. Tabiattaki her varlık, Ayşî Efendi'nin acı kaybının meydana getirdiği kederlerle teşhis sanatı çerçevesinde yüklenerek tutulan mateme kendi hâllerince ortak edilmektedir. Son bentte de Ayşi Efendi'nin pak ruhunun cennet bahçelerine kabul edilmesi noktasında Allah'a niyazda bulunulmaktadır. Bu Ayşî Efendi'nin; Ahmed Nûşî Efendi'nin babası Ayşî Mehmed Efendi olması kuvvetle muhtemeldir. Bununla birlikte, Esrar Dede'nin Tezkire'sinde "Dervîş 'Ayşî" başlığı altında tanıttığı kişi olması da ihtimal dâhilindedir.

Nûşî Efendi'nin mecmuada tespit edilen 9 kasidesinden en uzunu (**K7**), Hz. Muhammed'in övüldüğü bir naat olup 30 beyitlik bu kasidede, klasik kaside iç yapılanışının tam anlamıyla icra edildiği dikkat çekmektedir. İki kaside (**K4**, **K5**) Sultan I. Ahmed için kaleme alınmıştır. Bu iki kaside; Nûşî Efendi'nin en azından 17. yüzyılın ilk çeyreği içerisinde hayatta, dolayısıyla bu şairin Sehî Tezkiresi'nde sınırlı bilgilerle tanıtımı yapılan Nûşî Çelebi olma ihtimalinin zayıf olduğunu ortaya koymaktadır. Bir kasidede (**K1**), İzmir'in Bayındır ilçesindeki bir yerleşim yeri/bir bahçe/bir mesire yeri (Gencer-i Bayındır) övülmektedir. Kasidede bu yer; gönülleri açan bahçeleri, bereketli toprağı, lezzetli meyveleri ve etrafını kuşatan güzelleriyle mübalağalı bir şekilde methedilmektedir. Küçük bir şehrengîz olarak değerlendirilmeye müsait görünen bu şiirin konusunu oluşturan Bayındır'ın Tire'ye oldukça yakın olması, Tireli Ahmed Nûşî Efendi'nin bu şiiri kaleme almış olabileceğini düşündürmektedir. Bu ihtimal dâhilinde, mecmuada tespit edilen mersiyeyi de Ahmed Nûşî Efendi'nin, babası Ayşî Mehmed Efendi için kaleme aldığını söylemek yerinde olacaktır. Mecmuada yer alan iki küçük kaside (**K2**, **K9**), isimleri/lakapları verilen iki şahsı (Mustafa Ağa, Kâsım Efendizâde) övmek amacıyla yazılmıştır. Başka bir kasidede (**K3**), ismi zikredilmeyen bir merhum şahsın ruhu için Allah'a niyazda bulunulmaktadır. 12 beyitlik bu kasideyi küçük bir mersiye ya da klasik bir kasidenin uzatılmış dua bölümü olarak değerlendirmek mümkündür. Diğer bir kaside (**K6**) ise başlı başına, klasik bir bahariyye ya da nevruziyyenin nesîb bölümü görünümündedir. Mecmuada yer alan son kaside (**K8**) ise 10 beyitlik olup tek başına, klasik kaside yapılanışında sevgili ve âşıklık hâllerinin ele alındığı teşbîb bölümünü örneklendirmektedir.

Mecmuada Nûşî Efendi'ye ait tespit edilen tek kıtada (**Kt1**) ise, yalan ve iftira ile insanları lekelemekten kaçınmak gerektiği ele alınmaktadır.

6. Şeyh Nûşî Efendi'nin Şiirlerinden Örnekler

[20ª] **Ḳaṣîde-i Merśiyye-i Nūşî Efendi Der-Ḳaḳḳ-ı ˇAyşî Efendi Eş-Şírví? Raġmetullāhi ˇAleyh**

fāˇilātün fāˇilātün fāˇilātün fāˇilün

I

N'eyledüñ iy rūzgār-ı zūr-kār [u] cān-şikār[10]
Naĥl-i ˇAyşuñ eyledüñ berg-i vücūdın ġaḳ-sār
Zehr-i mār-ı ŝadme-i šayş-ı ecelle āh kim
Eyledüñ tār-ı ŝafā-yı cān-ı dehri tār-mār
Tünd-bād-ı ŝavlet-i miġnet-fezā[11]-yı derd-ile
Ŝarŝar olduñ ˇālemüñ maḳŝūresin hey rūzgār
Ĥāke ŝalduñ ˇāḳıbet ol gevher-i pākízeyi
Her zamān efser-nişān iken o dürr-i āb-dār
Zāˇil itdüñ cismin ammā defter-i eyyāmdan
Ŝafġa-i ˇālemde ḳalmışdur kemāli yād-gār
Gülşen içre lāleler yansun yaḳılsun derd-ile
Aġlasun cū-bār tā rūz-ı ḳıyāmet zār zār
İñlesün bülbüller itsün sínesin ŝad-çāk gül
Ŝaçların bozsun giyüp mātem šonın zülf-i nigār

Ḳażret-i ˇAyşí ki olmışdı ˇaceb ŝāġib-hüner
Ḳaḳ teˇālā rūġını şād eylesün şām u seġer

II

Gitdi ol Yūsuf-liḳā iĥvān u ĥullān aġlasun
Ol ˇazíz-i menḳabet-perdāza yārān aġlasun
Gerçi icrā eyledi āb-ı ġayātuñ ġükmini
Gitdiginden ŝoñra iy dil çeşmeler ḳan aġlasun
Ḳana dāmān-ı felek her dem şafaḳla ġarḳ olup
Nāleler ḳılsun raˇ[a]dla ebr-i bārān aġlasun
Rūz şeb dünyāda pend eylerdi iy dil gitdi çün
Mātemin šutsun anuñ kāfir (ü) Müselmān aġlasun
Eylesün her laġža Ĥūn-ālūde dāmānın şafaḳ
Díde-gerdūn ādeme símā-y-içün ḳan aġlasun
Ĥāk-i pāy-ı pākine yüzler sürerdi her biri
Cūlar ol serv-i çemān-ı ġüsne her ān aġlasun
Cümle ˇālem sözlerinden eylemişdür intifāˇ
Ník ü bed yas eylesün dānā vü nādān aġlasun

[10] Çeviri yazılı metinde, mısraları vezne uygun hâle getirmek için yapılan zihaflara konu olan ünlü harfler, bu mısradaki "cān" kelimesinde olduğu gibi italik dizilmiştir.

[11] "-fezā" kelimesi nüshada  şeklinde yazılıdır.

Ḳażret-i ʿAyşí ki olmışdı ʿaceb ŝāġib-hüner
Ḳaḳ teʿālā rūġını şād eylesün şām u seḥer

III

İy felek feryād elüñden dehri nālān eyledüñ
Kārumuz şām [u] seḥer feryād ü efġān eyledüñ
[20ᵇ] Baĥtumuz itdüñ siyāh endíşe-i hicrān-ile
Ḳālümüz sevdā-yı hicr-ile períşān eyledüñ
Şuʿle-i Ĥurşíd aña yüz yirde ḳalmışken tamām
Ĥāk-ile ol gevher[i] pāyān yeksān eyledüñ
Āteş-i hicrāna ŝalduñ dest-i ḳahruñla bizi
Síne ʿuryān u ciger biryān u sūzān eyledüñ
Çeşmümüz pür-Ĥūn idüp hicr-ile öldürdüñ bizi
N'eyledüñ iy çarĥ-ı žālim n'eyledüñ ḳan eyledüñ
Bir çerāġ-ı şuʿle-perdāz[12]-idi bezm-i ʿāleme
Ol ʿazízi tekye-i hicrān[a] mihmān eyledüñ
Alduñ ol maġbūb-ı ʿālem ol müsellem ḳāżiyi
Díde-i dünyāyı[13] hicrān-ile giryān eyledüñ

Ḳażret-i ʿAyşí ki olmışdı [14] ʿaceb ŝāġib-hüner
Ḳaḳ teʿālā rūġını şād eylesün şām u seḥer

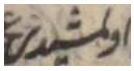
IV

Rūġına virsün ŝafā selsāl cūy-ı selsebíl
Gönlini ḳılsun muŝaffā feyż-i Yezdān-ı celíl
Ḳaḳ teʿālā virsün aʿmāl-i Ĥulūŝ-āmízine
Ġāyet-i lušfından iġsān eyleyüp ecr-i cemíl
Ĥurrem[15] itsün gönlini elšāf-ı bí-hem-tā ile
Ol fāżıl [u] dānāya iġsān-ı cezíl[16]
Olmış-idi menzil-i iḳbāle fevz ü vuŝlata
Şuʿle-i mihr-i cemāl-i ʿāleme rūşen delíl
Devlet-i dídārı itmişdi muʿazzez bir zamān
Sen bizi hicr-ile iy gerdūn źelíl itdüñ źelíl
Çünki ŝabr oldı sebeb şādān u Ĥandān olmaġa
Lāyıḳ oldı iy göñül itmek gerek ŝabr-ı cemíl

---

[12] Bu kelime, nüshada  şeklinde yazılıdır.

[13] Bu kelime, nüshada  şeklinde yazılıdır.

[14] Bu kelime, nüshada burada ve sonraki vasıta beyitlerinde  şeklinde yazılı olmasına rağmen vezin gereği "olmışdı" şeklinde okunmuştur.

[15] Bu kelime, nüshada  şeklinde yazılıdır.

[16] Bu mısrada, kelime eksikliğinden kaynaklanan bir vezin problemi vardır.

Göz yumup açınca[ya] geçmek muḳarrerdür tamām
İtmesün ġırra[17] cihān Ĥalḳını bu ˇömr-i ḳalíl

Ḳażret-i ˇAyşí ki olmışdı ˇaceb ŝāġib-hüner
Ḳaḳ teˇālā rūġını şād eylesün şām u seġer

V

İctināb it rūzgāruñ şiddetinden her nefes
Lušfına dil-beste olma rişte-i peyvendi kes
Ŝoldurup gül gibi beñzüñ bād-ı miġnet ˇāḳıbet
Šoldurur gülzār-ı cānuñ sínesine Ĥār u Ĥas
[21ª] Ḳapsa cellād-ı felek šavḳ-ı giríbānuñ eger
Şíven[18] itseñ biñ yıl olmaz kimse híç feryād-res
Menzil-i maḳŝūda ir dünyā hevāsın terk idüp
Olmasun pāy-bend[19] efendi cānuña dām-ı heves
Šoldurur dünyāy[ı] amma sende gūş-ı hūş yoḳ
Kārbān-ı raġlden geldikce āvāz-ı ceres
Sen bu deñlü cān ile beslersin ammā kim olur
ˇĀḳıbet cism-i lašífüñ šuˇme-i mūr u meges
Ḳanı ol server ki bāġ-ı ˇāleme bir serv iken
Oldı cānı bülbüli pāy-beste[20]-i bend-i ḳafes

Ḳażret-i ˇAyşí ki olmışdı ˇaceb ŝāġib-hüner
Ḳaḳ teˇālā rūġını şād eylesün şām u seġer

VI

Gülşen içre Ĥāšırın güller períşān eylesün
Miġnet-i hicrān-ile bülbüller efġān eylesün
Dūd-ı āh-ile siyāh itsün tenin zülf-i nigār
Nār-ı ġamla lāleler baġrını sūzān eylesün
Eşk-i gülgūn ile surĤ itsün cemālin ġonceler
Lāle-i nuˇmān dem-ā-dem baġrını ḳan eylesün
Ḳaddini dāl eyleyüp derd-ile şāĤ-ı yāsemen
Ḳara giysün göñlini sünbül períşān eylesün
Ĥāke düşdi çünki ol māh-pāre šayş-ı rūzgār
Šārem-i fírūzeyi Ĥāk-ile yeksān eylesün
ˇAzmini cezm eyleyüp gitdi çün ol rūġ-ı revān
Ḳaḳ teˇālā menzil-i maḳŝūdı āsān eylesün

---

[17] Bu kelime, nüshada  şeklinde yazılıdır.

[18] Bu kelime, nüshada  şeklinde yazılıdır.

[19] Bu kelime, nüshada  şeklinde yazılıdır.

[20] Bu kelime, nüshada  şeklinde yazılıdır.

Rūġ-ı pākin her zamān ol serv-i bāġ-ı rifʿatüñ
ʿArŝa-i gülzār-ı ʿadne verd-i Ĥandān eylesün

Ġażret-i ʿAyşí ki olmışdı ʿaceb ŝāġib-hüner
Ġaḳ teʿālā rūġını şād eylesün şām [u] seġer

VII

Ġaḳ teʿālā ḳabrini dünyāya manžūr eylesün
Ĥāne-i iḳbālini hem-vāre maʿmūr eylesün
Ĥurrem[21] itsün Ĥāšırın rūġ-ı revānın şād idüp
Gönlini iy **Nūşí**-i bí-çāre mesrūr eylesün
Hem-nişínin ʿín diyārın fırḳa-i ġılmān idüp
Ġam-güsārın zümre-i vildān-ile ġūr eylesün
[21b] Müstaġaḳdur lušfa çün ol píre iġsān-ı Ĥudā
Ŝuçların ʿafv eyleyüp peyveste maġfūr eylesün
Yazuġum[22] gitsün dilinden şuʿle-i lušf-ı Ĥudā
Ḳaŝr-ı iḳbālin anuñ her laġža pür-nūr eylesün
Kim iderse ḳabrine çeşm-i ġaḳāretle nažar
Sínesin[23] miġnet gözin şām [u] seġer kūr eylesün
Sebzezār-ı Ĥāšırın Ĥurrem[24] bahār itsün tamām
Ġaḳ teʿālā gönlini hem-vāre mesrūr eylesün

Ġażret-i ʿAyşí ki olmışdı ʿaceb ŝāġib-nažar
Ġaḳ teʿālā rūġını şād eylesün şām u seġer

[16a] **Ġazel-i Bāḳí Taĥmís-i Nūşí Efendi Raġmetullāhi ʿaleyh**
mefāʿílün mefāʿílün mefāʿílün mefāʿílün

I

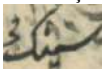
Ne rāz-ı ʿíş ü nūşa duĤter-i rez gibi maġrem var
Ne faŝl-ı mevsim-i ʿişret gibi ferĤunde bir dem var
Ne mānend-i ŝafā-yı bezm-i mey bir ʿíş ü ʿālem var
Ne cām-ı bāde-i gülgūna beñzer yār-ı hem-dem var
Ne ŝadr-ı ŝuffe-i meyĤāne gibi cāy-ı Ĥurrem var[25]

II

Dil-i bí-çāre māʿil vuŝlat-ı cānān ise müşkil

[21] Bu kelime, nüshada  şeklinde yazılıdır.

[22] Bu kelime, nüshada  şeklinde yazılı olmasına rağmen, anlam itibarıyla "Yazuğı" olması daha uygun görünmektedir.

[23] Bu kelime, nüshada  şeklinde yazılıdır.

[24] Bu kelime, nüshada  şeklinde yazılıdır.

[25] Bâkî'nin gazeli için bakınız (Küçük 1994: 139).

ˇAdūlar vaŝla ġāˇil gülşen-i ümmíd bí-ġāŝıl
Dem-ā-dem sāġar-ı hicrān idüpdür ˇaḳlumı zāˇil
Beni ˇayb eylemeñ dāˇim olursam mest ü lā-yaˇḳıl
Ki bí-hūş olmışam āsūde ḳılmaz bende bir ġam var

III

Olur pehlū olursa tā seġer bir serv-i símāsā
Neşāš-engíz ü şevḳ-āmíz ü ġam-fersā vü rūġ-efzā
Ne zíbā söylemiş bu beyti gör ol şāˇir-i dānā
Ġam-ı hicrānda ġālet var dimişler ehl-i derd ammā
Mülāyim dil-ber-i şūĤuñ dem-i vaŝlında ˇālem var

IV

ˇAdū-yı kāfir iḳdām idüp iy ġūrí-nažar her gün
Cemālüñ cennetin seyr itmege eyler sefer her gün
Senüñ gibi melek-símāyı seyrāna gider her gün
RuĤuñ bāġın raḳíb-i dív-síret seyr ider her gün
Yüzüñi göremez yıllarca ammā bunda ādem var

V

Olur bezm-i belāġatde šabíˇat **Nūşi**yā sāḳí
Pey-ā-pey sāġar-ı ˇirfān ider mestāne ˇuşşāḳı
Ne ġācet ġayra güftāruñ Ĥoş egler cān-ı müştāḳı
Ŝafā-yı ŝafvet-i šabˇuñ yiter eglence iy **Bāḳí**
Biġamdillāh ne ġam yirsin elüñde sāġar-ı Cem var

[16b] **Ġazel-i Bāḳí Taĥmís-i Nūşí Raġmetullāhi ˇAleyh**
mefāˇílün mefāˇílün mefāˇílün mefāˇílün

I

Göñül bir ḳuldur anı dergeh-i sulšāna šapşurdum
YāĤūd bir mübtelā dil-Ĥastedür Loḳmāna šapşurdum
Revān-ı nā-tüvānı şāh-ı mülk-i cāna šapşurdum
Dil-i pür-derd-i mecrūġı der-i cānāna šapşurdum
Varup dārü'ş-şifāya yine bir dívāne šapşurdum[26]

II

Yanaġı būstānın seyr idüp maḳŝūduma irdüm
Gülistān-ı cemālinden gül-i ümmídimi dirdüm
Maḳām-ı ˇarża irdüm ravża-i iḳbāline girdüm
RuĤ-ı gülgūnına ol ġoncenüñ dil murġını virdüm
Yine bir bülbüli gūyā gül-i Ĥandāna šapşurdum

III

Bu dil gencínesin žabš itdi tā kim šurre-i dil-ber
Güzeller göñlümi almaġa andan çoḳ zamān ister

[26] Bâkî'nin bu gazeli için bakınız (Küçük 1994: 311).

ˇAceb müşkil šılısm itdüm ki fetġ itmez dil-āverler
Nigeh-bān eyledüm genc-i ġama bir heft-ser ejder
Ĥayāl-i zülfini çün bu dil-i vírāna šapşurdum

IV

Bu Zāl-i köhne-sālüñ siġri bí-pāyān-imiş bildüm
Hilāli cümle ĥalḳa ĥançer-i hicrān-imiş bildüm
Nişān-ı tír-i mekri síne-i insān-imiş bildüm
ˇAcūz-ı ḳaġbe-zen dehrüñ çü ḳaŝdı cān-imiş bildüm
Erenler himmetinde ben anı merdāne šapşurdum

V

Bu meydān-ı maġabbetde semend-i himmeti sürdüm
Vücūdum **Nūşi**yā ser-menzil-i maḳŝūda irgürdüm
Bu sevdā-y-ile çıḳmaḳ başa mümkin degül gördüm[27]
Ser-i zülfi ucından ˇāḳıbet cān terki[ni] urdum
Girüp meydāna **Bāḳí** šōpumı çevgāna šapşurdum

[102b] **Mašlaˇ-ı Bāḳí Müseddes-i Nūşí**
fāˇilātün fāˇilātün fāˇilātün fāˇilün

I

ˇAzm idüp gül-geşt-i bāġ [u] rāġa iy serv-i semen
Hem-reh itmek düşmen-i bed-Ĥᵛāhı sulšānum neden
Ser-firāz itdüñ ˇadū-yı bed-nihādı cümleden
Tíġ-ı āh-ile anı öldürmez isem işte ben
Yanuña alup raḳíbi eyledüñ seyr-i çemen
Yanuña ḳalur mı iy serv-i sehí seyr eyle sen[28]

II

İltifātuñla dil-i zārum ser-efrāz itmedüñ
Ġonce-i šabˇum nem-i lušfuñla mümtāz itmedüñ
Seyr idüp illerle tenhā lušfuñı az itmedüñ
ˇÂşıḳ-ı şeydāyı hergiz maġrem-i rāz itmedüñ
Yanuña alup raḳíbi eyledüñ seyr-i çemen
Yanuña ḳalur mı iy serv-i sehí seyr eyle sen

III

Çaḳ teˇālā ŝaḳlasun dirken yavuz yilden seni
Pāy-māl itdüñ ġam-ı hicrüñle incitdüñ beni
Virmez iken sābıḳan aˇdāya bir kez dāmeni
Geşt idersin şimdi aġyār-ile ŝaġn-ı gülşeni
Yanuña alup raḳíbi eyledüñ seyr-i çemen
Yanuña ḳalur mı iy serv-i sehí seyr eyle sen

[27] Bu mısraın vezninde problem vardır.
[28] Bu matla‘, *Bâkî Dîvânı*’nın (Küçük 1994) gazeller ve metâli‘ (matla‘lar) bölümlerinde yer almamaktadır.

IV

İy güzellerden güzel iy ġonce-i bāġ-ı ezel
Ŝoldurur bir gün ŝaḳın ter güllerüñ bād-ı Ĥalel
Düşmen-i güm-rāh hem-rāh itmege gördüñ maġall
Devlet el virdi velí yaḳlaşdı Ĥışm-ı Lem-yezel
Yanuña alup raḳíbi eyledüñ seyr-i çemen
Yanuña ḳalur mı iy serv-i sehí seyr eyle sen

V

Nūşí [29]-i zārı ḳapuñdan dāʾimā dūr eyleyüp
Ber-murād itdüñ ḳamu aʾdāyı mesrūr eyleyüp
Dest-i lušfuñla dil-i aġyārı maʾmūr eyleyüp
Ĥāšır-ı vírānemi cevrüñle mehcūr eyleyüp
Yanuña alup raḳíbi eyledüñ seyr-i çemen
Yanuña ḳalur mı iy serv-i sehí seyr eyle sen

[103ª] **Mašlaʾ-ı Bāḳí Müseddes-i Nūşí Raġmetullāh(i ʿAleyh)**
mefāʾílün mefāʾílün mefāʾílün mefāʾílün

I

Olur neşāš-engíz meyle cān-fezā meclis[30]
Virür erbāb-ı ʿışḳa çoḳ ŝafālar dāʾimā meclis
Olup sāġarla bir āyíne-i ʿālem-nümā meclis
Güzellerle olupdur dil-ber-i ferruĥ[31]-liḳā meclis
Gel iy sāḳí bulınmaz böyle ʿālí dil-güşā meclis
Getür cām-ı muŝaffāyı kim olsun pür-ŝafā meclis [32]

II

Yürüt bezm-i ŝafāda zevraḳ-ı cām-ı gül-endāmı
Dükendi rūzgāruñ derdi geldi ʿişret eyyāmı
Ŝafā hengāmı irdi al dem-ā-dem destüñe cāmı
İçilsün bāde-i nūşín elüñden bezme vir kāmı
Gel iy sāḳí bulınmaz böyle ʿālí dil-güşā meclis
Getür cām-ı muŝaffāyı kim olsun pür-ŝafā meclis

III

Ŝafā-baĥş ol dil-i ʿuşşāḳa her dem ʿömrümüñ varı
Yetişdür mevsim-i ʿíş u šarabdur cām-ı zer-kārı
Güzeller šutdı bezm-i pür-ŝafā-yı ŝaġn-ı gülzārı
Kenār-ı cūy-bārı cāy idüp seyr it çemenzārı

[29] Bu kelime, nüshada  şeklinde yazılıdır.
[30] Bu mısrada vezin problemi vardır.
[31] Bu kelime, nüshada  şeklinde yazılıdır.
[32] Bâkî'nin bu matla'ı için bakınız (Küçük 1994: 227).

Gel iy sāḳí bulınmaz böyle ˇālí dil-güşā meclis
Getür cām-ı muŝaffāyı kim olsun pür-ŝafā meclis

IV

Maḳām-ı ˇışḳa āheng eyleyüp bülbül fiġān eyler
Hezār aġvālin[i] ehl-i hevānuñ dāstān eyler
Dem-ā-dem ġonce-femler ġāl-i ˇuşşāḳı beyān eyler
Ŝafā bezminde rengín sözleri her laġža cān eyler[33]
Gel iy sāḳí bulınmaz böyle ˇālí dil-güşā meclis
Getür cām-ı muŝaffāyı kim olsun pür-ŝafā meclis

V

Ĥumār-ı ġasretüñle pür-ġam oldı **Nūşí**-i dil-teng
Murādı híç degüldür senden illā sāġar-ı gül-reng
Müşerref ḳıldı cāy-ı ŝoġbeti her dil-ber-i bāşeng
Olup pür cām-ı gülgūn ile bezm-i ˇişrete āheng
Gel iy sāḳí bulınmaz böyle ˇālí dil-güşā meclis
Getür cām-ı muŝaffāyı kim olsun pür-ŝafā meclis

6. Sonuç

Şiir mecmuaları, içerdikleri zengin şiir birikimleriyle Klasik Türk şiiri üzerinde yapılmış ve yapılacak akademik çalışmalar için çok önemli bir kaynak olma özelliğine sahiptir. Bu önemleri göz önünde bulundurulduğunda; bu mecmualarda yer alan şiirlerin ve bu şiirlerin şairlerinin tasnifi ve birtakım tablolara aktarımı, Klasik Türk şiirinin gelişim süreci hakkında daha sağlıklı konuşabilmemize imkân vermekte ve yapılmış olan akademik çalışmalardaki eksikliklerin giderilmesinde de önemli bir rol oynamaktadır.

Şeyh Nûşî Efendi; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T743 numarada kayıtlı şiir mecmuasında derlenmiş olan 66 şiirinin ele alındığı bu çalışmada, bu şiirlerin onun şairliği hakkında ortaya koyduğu verilerle tanıtılmaya çalışılmıştır. Yazdığı şiirlerden, yaptığı tazmîn faaliyetlerinden ve onun şiirlerini ihtiva eden mecmuanın kapsamından hareket ederek Nûşî Efendi'nin, 16. yüzyılın ikinci yarısı ile 17. yüzyılın ilk yarısında yaşamış bir şair olduğunu söylemek mümkün hâle gelmektedir. Bu noktada mecmuada şiirleri toplanan Nûşî Efendi'nin ya Ahmed Nûşî Efendi ya da Alî Nûşî Efendi olması icap etmektedir. Derlenen 66 şiir içerisinde yer alan, Ayşî Efendi için kaleme alınmış olan mersiye ve Gencer-i Bayındır hakkında yazılan şehrengîz türündeki kaside birlikte değerlendirildiğinde, mecmuada şiirleri bulunan Nûşî'nin Ahmed Nûşî Efendi olması kuvvetle muhtemel görünmektedir.

Şeyh Nûşî Efendi'nin gazellerinde ve musammatlarında genel itibarıyla âşıkane ve rindane söyleyişin klasik üslup dairesinde zamanla umumileşmiş anlatım kalıp ve motiflerini bire bir görmek mümkündür. Âşığın gönül yarası, müptelalığı ve divaneliği; cefakâr ve vefasız sevgiliden dolayı âşığın bağrının kan olması; sevgilinin, âşığı hicranlar içerisinde bırakıp onu sürekli ağlatarak başkalarını mutlu etmesi; âşığın hicrana mahkûm olması; âşığın, sevgilinin ihsan ve lütuflarına dair beklentisi; âşığın gönlünün, işret meclisinin bahardaki canlılığı karşısında cennet bahçelerini bir an için bile düşünmemesi; mal, mülk ve vasıtalardan vazgeçen gönlün, halis şaraptan ve onun getireceği mestanelikten vazgeçememesi gibi

[33] Bu kelime, nüshada  şeklinde yazılıdır.

âşıkane/rindane duyarlılıkların müşterek hâl ve tasvirleri Nûşî Efendi'nin şiirlerinde ağırlıklı olarak karşımıza çıkmaktadır.

ŞeyhNûşî Efendi, Klasik Türk şairleri arasında etki alanı en geniş ve en derin olan Bâkî (ö. 1600)'nin gazellerini ve matla'larını alıp bunları musammat yapılı şiirlere dönüştürme faaliyetiyle bu şairi takdir ve takip ettiğini net bir şekilde göstermektedir. Bâkî'nin şiirleri üzerinden ürettiği tahmîs ve tesdîslerde onun, zemin şiirle kendi eklediği zamîmeler arasındaki söyleyiş ve mana uyumunu yakalamada oldukça başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Hayâlî, Kabûlî ve Veysî'nin şiirleri üzerinde gerçekleştirdiği tazmîn faaliyetleri, onun bu şairleri de takdir ettiğine işaret etmektedir.

Şeyh Nûşî Efendi, tıpkı Bâkî gibi, şiirlerinin güçlü bir ahenge sahip olmasını oldukça önemseyen bir şair görünümündedir. Bunun yanı sıra benzetme sanatlarına ve teşhis sanatına tasvirci anlatım bağlamında belirgin bir ilgi göstermekle birlikte; edebî sanatlarla örülü derin anlamlı beyitler kurmaktan kaçınmaya ve dolayısıyla anlatımını olabildiğince açık ve sade bir yapıya kavuşturmaya çalıştığını söylemek de mümkündür. Bilhassa gazel ve musammatlarda akıcı anlatımı temin etmek maksadıyla ses, kelime ve mısra tekrarlarından önemli ölçüde yararlanmaya ve çok kelimeli terkipleri fazla kullanmamaya gayret ettiği hemen fark edilmektedir.

Kısaca Şeyh Nûşî Efendi, 16. yüzyılın sonu ve 17. yüzyılın ilk yarısı içerisinde, klasik üslubun konu, ahenk ve söyleyiş biçimleri noktasındaki genel eğilimlerini takip ederek kendi şairlik tecrübelerini olgunlaştırmaya ve akıcı, sağlam bir şiir dili kurmaya gayret etmiş bir şair portresi çizmektedir.

KAYNAKÇA

Akkuş, Metin (Haz.) (1993). Nef'Î Dîvânı. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çapan, Pervin (Haz.) (2005). Mustafa Safâyî Efendi Tezkire-İ Safâyî: Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idi'l-Eş'Âr (İnceleme-Metin-İndeks). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Genç, İlhan (Haz.) (2000). Esrar Dede Tezkire-İ Şu'Arâ-Yı Mevleviyye. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Güleç, Hasan (1991). "Ayşî Mehmed Efendi". Dia. Iv. Cilt. İstanbul, S.287

İsen, Mustafa (Haz.) (1998). Sehî Bey Tezkiresi "Heşt Behişt". Ankara: Akçağ Yayınları.

Köksal, M. Fatih (Haz.) (2001). Edirneli Nazmî Mecma'Ü'n-Nezâ'ir (İnceleme-Tenkitli Metin). (Doktora Tezi). Vı. Cilt. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

_____ . (2012). Eski Türk Edebiyatında Tenkit Ve Teori. İstanbul: Kesit Yayınları.

Kurnaz, Cemal Ve Mustafa Tatcı (Haz.) (2001). Mehmed Nâil Tuman Tuhfe-İ Nâilî - Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri. Iı. Cilt. Ankara: Bizim Büro Yayınları.

Küçük, Sabahattin (Haz.) (1994). Bâkî Dîvânı -Tenkitli Basım-. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Mecmû'A-İ Eş'Âr (Ty.). İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T743, 186 Varak.

Mehmed Süreyya (1308-1315/1890-1897). Sicill-İ 'Osmânî. Iv. Cilt. İstanbul: Matbaa-İ Âmire.

Özcan, Abdülkadir (Haz.) (1989). Şeyhî Mehmed Efendi Şakâ'ik-I Nu'Mâniyye Ve Zeyilleri "Vakâyiü'l-Fudalâ". Iıı. Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Yavuz, A. Fikri Ve İsmail Özen (Haz.) (1972). Osmanlı Müellifleri Bursalı Mehmed Tâhir Efendi. I. Cilt. İstanbul: Meral Yayınevi.

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN ÖRTÜK PROGRAMA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

Esra Gamze Uğur
Yıldız Teknik Üniversitesi, esragamzeugur@hotmail.com
Doç. Dr. Aysun Gürol
Yıldız Teknik Üniversitesi, agurol@yildiz.edu.tr

Özet
Program; amaçlara ulaşmak için bir tasarı olarak tanımlanabilir. Eğitim programı ise; öğrenene, okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneği olarak tanımlanabilir. Başka bir değişle eğitim programı; istendik hedef ve davranışların kazanılması için stratejilerin belirlendiği yazılı doküman ya da eylem planı olarak da tanımlanmaktadır. Posner'ın eğitim programı çeşitlerine göre beş çeşit program tanımlayabiliriz. Bunlardan ilki; tanımlanmış, tüm boyutları ile açıklanarak yazılı bir doküman haline getirilmiş, otoritelerin onayladığı resmi programdır. İkincisi; okulda öğretmenin elinde hayat bulan uygulamadaki programdır. Üçüncüsü; resmi programın kasıtlı bir şekilde öğretilmeyen, atlanan kısmı olan ihmal edilen programdır. Dördüncüsü; resmi programın dışında planlı olarak uygulanan, katılımların seçmeli ve gönüllü olarak olduğu, sosyal, kültürel sportif ve sanatsal faaliyetleri içeren ekstra programdır. Son olarak beşincisi; okuldaki sosyal ve psikolojik etkileşimle oluşan, yan ve informal öğrenmeleri kapsayan, plansız gerçekleşen örtük programdır. Araştırmanın konusu oluşturan örtük programı biraz daha açacak olursak; resmi programda açık olarak belirtilmeyen, toplumun norm ve değerlerini içeren program çeşididir. Örtük program, her ne kadar resmi programda açık olarak belirtilmese de öğrencilerin yaşantılarını ve öğrenme faaliyetlerini resmi program kadar etkilediği aşikârdır. Örtük programın kapsamı resmi programa göre daha geniştir. Öğrenme sürecinde bu denli etkili olan örtük programa ilişkin farkındalığın artması ve eğitim öğretim sürecinde bu program kapsamında da düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı; okul öncesi öğretmenlerinin örtük programa ilişkin görüşlerinin incelenmesidir. Araştırma nitel bir araştırmadır ve nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseni seçilerek yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan 25 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu verilmiştir. Bu kapsamda öğretmenlerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Araştırma verilerinin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Veri analizi sonrasında öğretmenlerin örtük programa ilişkin farkındalıkların yüksek olduğunu gözlemlenmiştir.
Anahtar Kelimeler: Eğitim programı, örtük programı, okul öncesi eğitim, program

INVESTIGATION OF PRESCHOOL TEACHERS 'VIEWS ON THE HIDDEN CURRİCULUM

Abstract
Curriculum; can be defined as a kind of bill. The training curriculum; it can be defined as the mechanism of the experiences that the learner has learned to learn through planned activities at school and at school. In other words, the training curriculum; the definition of methods for achieving the desired goals and behaviors is written or defined as an action plan. We can define five types of curriculums according to Posner's training curriculum types. The first of these; defined, integrated, announced, written, announced, brought, official curriculum approved by the authorities. Latter; is the curriculum in the curriculum that comes to life in the hands of teachers at school. Third; The official curriculum is deliberately taught, programmed. Fourth; Apart from the official curriculum is planned, anywhere, selected and elective and voluntary, there is extra curriculum that includes social, cultural, sporting and located here. Finally, the fifth; the informal and informal learning about social and psychological interaction at school is here

implicitly through the plan. The subject of this research is to create a more implicit program; It is a kind of program which includes the norms and values of the society which is not explicitly stated in the curriculum program. The implicit curriculum when it is explicitly stated in the official curriculum, is clearly evident in their experiences and learning activities in the official curriculum. The scope of the implicit curriculum is wider than the official curriculum. A well-prepared curriculum for your awareness and art education and your training on this subject. The aim of this study is; Implicit curriculum of preschool teachers research is a qualitative research and qualitative research methods. Study group of the research. Data collection tool in research. In this context, face to face interviews with teachers. Research Data. Before the data analysis, it was observed that the teachers' awareness about the implicit curriculum was high.
Keywords: Education curriculum , implicit curriculum, preschool education,curriculum

1. Giriş

Eğitim; bireylerin belirli amaçlara göre yetiştirilmesi süreci olarak tanımlanabilir. (Yüksel, 2004) Program ise; amaçlara ulaşmak için bir tasarı olarak tanımlanabilir. Eğitim programı ise; öğrenene, okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneği olarak tanımlanabilir. (Demirel, 2017) Resmi program; eğitim programına ait tüm ögeleri tanımlanmış biçimde barındıran, otoriteler tarafından onaylanıp okullara gönderilen yazılı program olarak tanımlanabilir. (Orhan ve Acar, 2018)

Araştırmanın konusunu oluşturan örtük program ise; resmi programda açık olarak belirtilmeyen, toplumun norm ve değerlerini içeren program çeşididir. (Demirel, 2017) Literatürde örtük programa; ''gizli program'', ''saklı program'', ''yazılı olmayan program'' gibi isimlerin verildiği görülmektedir ve her ne kadar resmi programda açık olarak belirtilmese de öğrencilerin yaşantılarını ve öğrenme faaliyetlerini resmi programdan daha çok etkilemektedir. (Yüksel,2004)

Örtük programın kapsamı resmi programa göre daha geniştir. Fakat eğitim programı metinleri örtük programın güçlü etkisini sık sık göz ardı etmektedir. (Ornstein ve Hunkins, 2016)

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; okul öncesi öğretmenlerinin örtük programa ilişkin görüşlerinin incelenmesidir.

1.2. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma okul öncesi öğretmenlerinin örtük program kavramına yönelik farkındalıklarını görebilmemiz adına önem taşımaktadır. Ayrıca alan yazında nadiren rastlanan öğretmenlerin örtük programa ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmak açısından önemlidir.

1.3. Araştırma Soruları

Araştırmanın soruları aşağıdaki gibidir:

1. Okul öncesi öğretmenlerinin örtük program kavramına ilişkin algıları nelerdir?
2. Okul öncesi öğretmenlerinin örtük programın önemi ve etkililiği hakkındaki düşünceleri nelerdir?
3. Okul öncesi öğretmenlerinin örtük programın etkilerini gözlemledikleri durumlar nelerdir?
4. Okul öncesi öğretmenlerinin etkinlik planlarına kendi duygu, düşünce ve özelliklerini yansıtma durumları nelerdir?
5. Okul öncesi öğretmenlerine göre örtük program çerçevesinde bir okulda dikkat edilmesi gerekenler nelerdir?

1.4. Araştırmanın Varsayımları

- Seçilen araştırma yöntemi, araştırmanın amacına, konusuna ve soruların çözümüne uygundur.
- Öğretmenlerin örtük program ilişkin görüşlerinin belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen görüşmelerde yöneltilen sorular öğretmenlerin örtük programa ilişkin düşüncelerini ortaya koymak için yeterlidir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırma bulguları görüşme yapılan 30 öğretmen ile sınırlıdır.

- Araştırma verilerinin sadece yarı yapılandırılmış gözlem formu ile toplanılmış olması diğer tekniklerin kullanılmayışı çalışmanın diğer sınırlılığını oluşturmaktadır.

1. BÖLÜM
YÖNTEM

3.1 Araştırmanın Modeli
Araştırma nitel bir araştırmadır ve nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim(fenomenoloji) deseni seçilerek yürütülmüştür.

3.2 Çalışma Grubu
Araştırmanın katılımcılarını farklı yaş, eğitim düzeyi, cinsiyet ve meslekteki yılları farklılık gösteren 30 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırma katılımcılarının belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Öğretmenlerin demografik özellikleri Tablo 1'de bulunmaktadır.

Tablo 1. Öğretmenlere Ait Demografik Değişkenler

Demografik Bilgiler		***f***	***%***
Cinsiyet	Kadın	27	90
	Erkek	3	10
Yaş	20-30 yaş	25	83.3
	30-40 yaş	2	6.6
	40-50 yaş	3	10
Eğitim Düzeyi	Lisans	20	66.6
	Lisansüstü	10	33.3
Meslekteki Yılı	1-5 yıl	24	80
	5-10 yıl	3	10
	10-15 yıl	1	3.3
	20 yıl ve üstü	2	6.6
Program Geliştirme Dersinin	Evet	25	83.3
Alınma Durumu	Hayır	5	16.6

3.3. Veri Toplama Araçları
Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu kapsamda öğretmenlerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İfadeler arasındaki benzerlik ve farklılıklar karşılaştırılmıştır. Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler tamamlandıktan sonra, formlar detaylıca okunmuş ve benzer cevaplar tespit edilmiştir. Elde edilen veriler tablolara dönüştürülmüştür. Ayrıca öğretmenlerin yaptığı açıklamalardaki temel düşünceyi özetleyen cümlelerden bazıları tırnak içinde değiştirilmeden sunulmuştur. Görüşleri aynen aktarılan ebeveynler, sırasıyla Ö1,Ö2,Ö3, … şeklinde sembolize edilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde bulgulara yer verilmiştir. Bu çalışmada bulgular, araştırma soruları doğrultusunda başlıklar altında verilmiştir.

4.1. Öğretmenlerin Örtük Program Kavramına İlişkin Algılarına Yönelik Bulgular

Araştırmanın birinci ve ikinci sorusu kapsamında öğretmenlere örtük programı kavramına yönelik sorular sorulmuştur. Verilen tüm cevaplara Tablo 1 ve Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmenlerin örtük program tanımlamaları

Örtük Program Tanımlamaları	*f*	*%*
Yazılı olmayan program	14	46.6
İnformal program	8	26.6
Plansız program	7	23.3
Ders dışı etkinlikler	7	23.3
Tamamlayıcı program	5	16.6
Gizli program	5	16.6
Yapılandırılmamış program	5	16.6

Tablo 2'de öğretmenlerin örtük program tanımlamalarına yönelik kategoriler yer almaktadır. Öğretmen örtük program tanımlamalarında en çok yazılı olmayan program(f=14) kategorisi altında cevaplar vermişlerdir. Bunu informal program(f=8), plansız program(f=7), ders dışı etkinlikler(f=7), tamamlayıcı program(f=5), gizli program(f=5) ve yapılandırılmamış program(f=5) kategorileri takip etmiştir. Konuya ilişkin bazı öğretmenlerin cevapları şu şekildedir:

''Programda yazılı olmayan planlı bir programa göre çok daha derin ve kalıcı etkilere yol açabilen bir programdır. Planlı değildir. Programı bir buzdağına benzetirsek örtük program buzdağının altta kalan kısmıdır.'' (Ö23)

'' Örtük program yazılı ve resmî olmayan bilgilerin, tecrübelerin kişisel görüş ve düşüncelerin öğrencilere yaşantılar yoluyla aktarılmasını ifade ediyor. Örtük program öğrenmenin bir parçasıdır ve öğrencilerin bakış açısı kazanmalarında etkisi vardır.'' (Ö5)

'' Eğitimde baştan yazılı planı olmayan, süreç içerisinde kendiliğinden ya da sonradan planlanan ve öğrenme kazanılan bir program türü olarak tanımlayabilirim. '' (Ö11)

'' Eğitim programların yazılı olmayan, düzenlenmemiş kısmı. Resmi programa dahil edilemeyen olumlu veya olumsuz kazanımları. Eğitim süreçlerini etkileyen gizil kalmış unsurları. '' (Ö7)

Tablo 3. Öğretmenlerin örtük program çerçevesinde değerlendirdikleri unsurlar

Unsurlar	***f***	***%***
Ders dışı etkinlikler	11	36.6
Değer yargıları	10	33.3
Toplumun özellikleri	9	30
Kişiler arası ilişkiler	6	20
Okul iklimi	6	20
Okul ideolojisi	5	16.6
Fiziksel şartlar	4	13.3
Öğretmen özellikleri	3	10
Devlet politikası	2	6.6

Tablo 3'de öğretmenlerin örtük program çerçevesinde değerlendikleri unsurlara yönelik kategoriler yer almaktadır. Öğretmenler en çok ders dışı etkinlikler(f=11) kategorisi altında cevaplar vermişlerdir. Konuya ilişkin bazı ebeveynlerin cevapları şu şekildedir:

'' Örneğin öğretmen in ahlaki ve kişisel tutumu, okul dışı etkinlikler ahlaki değerleri ve okulun genel aurasıdır bence .'' **(Ö4)**

'' Bu program türünün; bir okulun, yetiştirmek istediği öğrenci profilini kapsadığını düşünüyorum. Yani eğer bir okulun ilkelerinde dini değer yargılarını önemseyen içerikler söz konusu ise okulun genel yapısından tutun da öğretmen davranışlarına, koyulan kurallara ,okulun fiziki koşullarına kadar bu durum yansıyacaktır. Bu süreçte de değerlendirebileceğimiz unsurlara örnek olarak çocukların ödüllendirilen yada onaylanmayan davranışları örnek verilebilir. Okulun düzenlediği etkinlikler (tiyatro,film gösterimleri, katıldıkları yarışmalar,geziler,fuar katılımları) ise ikinci bir faktör olabilir. .'' **(E22)**

4.2. Öğretmenlerin Örtük Programın Önemi ve Etkililiğine İlişkin Görüşlerine Yönelik Bulgular

Araştırmanın üçüncü sorusu kapsamında öğretmenlere örtük programın önemi ve etkililiği hakkında yöneltilen soruya yönelik öğretmenlerin tamamı bu programın önemli olduğunu ve etkili olduğunu dile getirmişlerdir. Konuya ilişkin bazı öğretmenlerin cevapları şu şekildedir:

''Kesinlikle önemli olduğu inancındayım. Okul öncesi eğitimde kalıcı öğrenmeyi; öğrendiğini pratiğe dökmeyi, davranış değişikliği hedeflerini yerine getirmede, çok boyutlu bir sürecin gerçekleşmesini desteklediğini düşünüyorum.'' **(Ö1)**

'' Örtük program öğrencilerin öğrenmelerinde resmi programdan daha çok etkilidir. Kültürün, belirli norm ve değerlerin aktarımında, toplumsal kuralların öğretiminde çok büyük etkiye sahiptir ve bu işlevi büyük önem taşır.'' **(Ö19)**

''Ağzımızdan çıkan her kelime, davranışlarımız hatta giyimimiz bile aslında örtük programın birer parçasıdır. Çok etkin ve yetkin davranışlar bırakabileceğimiz gibi olumsuz model de olunabilir farkında olmadan. Bu nedenle örtük programın yaşamın bir parçası olduğunun farkında olmamız ve buna göre kendimizi şekillendirmemiz gerekir.'' **(Ö6)**

''Öğretmenler çoğu zaman örtük programı göz ardı ederek sadece planlı programa göre ilerleme kaydedebileceklerini düşünüyorlar fakat çevre, arkadaş ortamı vs. her türlü etki örtük programın içinde değerlendirebileceği için etkisinin de çok daha fazla olacağını düşünüyorum'' **(Ö23)**

4.3. Öğretmenlerin Örtük Programın Etkilerini Gözlemledikleri Durumlara Yönelik Bulgular

Araştırmanın dördüncü sorusu kapsamında öğretmenlere örtük programın etkilerini gözlemledikleri durumlara yönelik soru sorulmuştur. Sorulardan elde edilen veriler tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4. Öğretmenlerin örtük programın etkilerini gözlemledikleri durumlar

Gözlemlenen Durumlar	***f***	***%***
Öğrenci davranışları ve bireysel etkinlikleri	17	56.6
Akran iletişimi	9	30
Kişilerarası ilişkiler	6	20
Resmi tören ve milli bayramlar	4	13.3
Okul iklimi	3	10
Sınıf içi ve dışı yapılan etkinlikler	3	10

Tablo 4'de araştırmanın dördüncü sorusu kapsamında öğretmenlerin örtük programın etkilerini gözlemledikleri durumlara yönelik kategoriler yer almaktadır. Konuya ilişkin bazı öğretmenlerin cevapları şu şekildedir:

'' Çocukların birbiri ile olan etkileşimin sonucunda en çok bu durumu gözlemliyorum zira en hızlı örtük program onlar arasında gerçekleşiyor bence, bunun haricinde bazen benim davranışsal etkilerimin sonucunda da öğrencilerimde davranış değişimi ya da daha önce hiç olmayan bir şemalarına farkında olmadan etkide bulunduğumu da gözlemlemekteyim.'' **(Ö3)**

''Daha çok milli törenler, belirli gün ve haftalar olmakla birlikte dini bayramlarda da gözlemleniyor.'' **(Ö15)**

'' Özellikler kişiler arası ilişkiler var olan olanakların farkına varma ve kullanma farklı bakış açısı.'' **(Ö12)**

4.4. Öğretmenlerin etkinlik planlarına kendi duygu, düşünce ve özelliklerini yansıtma durumlarına yönelik bulgular

Araştırmanın beşinci sorusu kapsamında öğretmenlere etkinlik planlarına kendilerini yansıtıp yansıtmadıklarına yönelik soru sorulmuştur. Sorulardan elde edilen veriler tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5. Öğretmenlerin etkinliklerine kendilerini yansıtma durumları

Yansıtma Durumları	*f*	*%*
Evet	15	50
Hayır	3	10
Kısmen	12	40

Tablo 5'de araştırmanın beşinci sorusu kapsamında öğretmenlerin etkinliklerine kendilerini yansıtma durumları yer almaktadır. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu(f=15) etkinlik planlarına kendilerini yansıttığını ifade etmiştir.

Konuya ilişkin bazı ebeveynlerin cevapları şu şekildedir:

''Evet tabi ki yansıyor. Yaratıcılığa önem veren biriyseniz örneğin planlarınız bu doğrultuda yaparsınız. Toplumsal ve kültürel çeşitliliği savunuyorsanız etkinliklerinize farklı kültürlerden ögeler dahil edersiniz.'' **(Ö5)**

'' Hayır.'' **(Ö11)**

'' Etkinliğin türüne göre değişmekte.'' **(Ö19)**

4.5. Öğretmenlerin Örtük Program Çerçevesinde Okulda Dikkat Edilmesi Gerekenler Konusunda Düşüncelerine Yönelik Bulgular

Araştırmanın altıncı sorusu kapsamında öğretmenlere örtük program çerçevesinde bir okulda dikkat edilmesi gerekenlere yönelik soru sorulmuştur. Sorulardan elde edilen veriler tablo 6'de sunulmuştur.

Tablo 6. Öğretmenlerin okulda dikkat edilmesi gerekenlere yönelik düşünceleri

Dikkat Edilmesi Gerekenler	***f***	***%***
Öğrenci ihtiyaçları	10	33.3
Toplum kültürü ve değerleri	8	26.6
Fiziksel şartlar	7	23.3
Evrensel kurallar ve değerler	6	20
Öğretmen yaklaşımı	5	16.6
Kişilerarası ilişkiler	4	13.3
Formal eğitimle paralellik	4	13.3
Okul iklimi ve ideolojisi	4	13.3

Tablo 6'da araştırmanın altıncı sorusu kapsamında öğretmenlerin bir okulda dikkat edilmesi gerekenler konusunda düşüncelerine yönelik kategoriler yer almaktadır. Bazı öğretmenlerin cevapları şu şekildedir:
''Öğretmen çocukların ihtiyaçlarını ön planda tutmalıdır.'' **(Ö30)**
'' Formal eğitim ile paralellik göstermesi.'' **(Ö12)**
'' Objektif bakış açısına dayalı olarak evrensel sisteme ait yansımalar olmalıdır, öğrenci yada bireyleri geniş perspektif görüşüne ve olumlu bakış acısına yönlendirebilmelidir. Bu baz alınarak tüm etkinlikler geliştirici olmalıdır.'' **(Ö4)**

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmada okul öncesi öğretmenlerinin örtük programa ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Literatürde örtük program çeşitli şekillerde ele alınmaktadır. Örneğin; sınıf öğretmenlerinin örtük program kavramına ilişkin algıları incelenmiştir. (Yıldırım, 2015) Bir başka çalışmada öğretimi planlama ve uygulama sürecinde örtük programın rolüne ilişkin öğretmen görüşleri incelenmiştir. (Yurtseven, 2019) Bir başka çalışmada sosyal becerilerin kazanımı sürecinde örtük programın işlevi incelenmiştir. Fakat okul öncesi öğretmenlerinin örtük programa ilişkin görüşlerini inceleyen çalışmalar sınırlıdır. Bu yönüyle bu çalışma önem arz etmektedir.

Bu çalışmada okul öncesi öğretmenlerinin örtük program kavramına ilişkin görüşleri geniş bir çerçeveden ele alınmıştır ve önemli bulgular elde edilmiştir:

- ❖ Öğretmenlerin örtük program kavramına yönelik tanımlarında en çok ''yazılı olmayan program'' ifadesi geçmiştir.
- ❖ Öğretmenler ders dışı etkinlikler, değer yargıları, toplum özellikleri, kişilerarası ilişkiler gibi unsurları örtük program çerçevesinde değerlendirmiştir.
- ❖ Araştırmaya katılan tüm öğretmenler örtük programın önemli ve etkili olduğu yönünde düşüncelerini dile getirmişlerdir.
- ❖ Öğretmenler örtük programın etkilerini en çok öğrenci davranışları ve bireysel etkinliklerde, akran iletişimlerinde, kişilerarası ilişkilerde gözlemlediklerini dile getirmişlerdir.
- ❖ Öğretmenlerin tamamına yakını kendilerine ait özellikleri, düşünceleri etkinliklerine yansıttıklarını dile getirmiştir.
- ❖ Öğretmenler bir okulda örtük program çerçevesinde öğrenci ihtiyaçları, toplum kültür ve değerleri, fiziksel şartlar gibi unsurlara dikkat edilmesi gerektiğini dile getirmiştir.

Araştırma kapsamında ulaşılan bulgular ışığında bazı önerilerde bulunulabilir:

- ➢ Okullarda çalışan tüm personele örtük programın önemi ve etkililiği hakkında bu kapsamda yapılabilecekler konusunda bilinçlendirme eğitimleri verilebilir.
- ➢ Örtük program çerçevesinde sadece okul çalışanları değil ailelere de eğitimler verilebilir.
- ➢ Örtük program çerçevesinde devlet-okul-aile-toplum gibi unsurlar işbirliği içinde olmalıdır.
- ➢ Gelecek araştırmalarda daha fazla kişiye, daha farklı ortamlarda ulaşılabilir ve araştırmanın daha geniş alanlarda yapılması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Akbulut,N., Aslan,S. (2016). Örtük Program Ölçeği: Ölçek Geliştirme Çalışması. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 15 (56), 169-176.

Baydilek, N. (2015). Okul Öncesi Eğitim Programında Akıl Yürütme Becerilerinin Yeri Ve Okul Öncesi Eğitim Sınıflarında Akıl Yürütme Becerilerinin Desteklenmesinde Örtük Programın İşlevi. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın

Cemiloğlu, M. (2006). Eğitim Bilimi Açısından Örtük Program ve Halk Anlatılarının Örtük Program Bağlamında Değerlendirilmesi. Eğitim Fakültesi Dergisi, 19 (2), 257-269.

Çengel, M. (2013). Sınıf İkliminin Oluşması Sürecinde Örtük Program: Meslek Liseleri Üzerine Bir Araştırma. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Demir, M. (2013). Eğitimci Olmayan Hizmetli Personelin Örtük Program Çerçevesinde Öğrencilerin Duyuşsal Gelişimine Olan Etkisinin İncelenmesi. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Kilis 7 Aralık Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.

Demirel, Ö. (2006). Eğitimde Program Geliştirme. Ankara: Pegem Akademi

Ornstein, A., Hunkins, F. (2014). Eğitim Programı Temeller, İlkeler ve Sorunlar. Konya: Eğitim Yayınevi.

Saldıray, A. (2017). Örtük Programda Toplumsal Cinsiyet: Bir İlkokulun Örtük Programında Toplumsal Cinsiyete İlişkin Nitel Bir Çalışma . (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Serhatlıoğlu, B. (2012). Sosyal Becerilerin Kazanımı Sürecinde Örtük Programın İşlevi . (Yayınlanmış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Şenyüksel, M. (2019). Toplumsal Cinsiyet Ve Örtük Program Bağlamında Öğretmen Görüşleri. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Tuncel, İ. (2007). Etkileşimden Kaynaklanan Örtük Programın Duyuşsal Özelliklerin Gelişimi Açısndan İncelenmesi. Ege Eğitim Dergisi, 8(1), 41-63
Tuncel, İ. (2008). Duyuşsal Özelliklerin Gelişimi Açısından Örtük Program . (Yayınlanmış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Türedi, H. (2008). Örtük Programın Eğitimde Yeri ve Önemi. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
Yıldırım, B. (2015). Sınıf Öğretmenlerinin Örtük Program Kavramına İlişkin Algıları. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
Yurtseven, N. (2019). Öğretimi planlama ve uygulama sürecinde örtük programın rolüne ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi (UEAD), 3(1), 62-83.
Yüksel, S. (2002). Yükseköğretimde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri Ve Örtük Program. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1), 361-370
Yüksel, S. (2002). Örtük Program. Eğitim ve Bilim, 27(126), 31-37
Yüksel, S. (2006). Örtük Program. Yenişehir: Nobel Yayınevi

BAKMA VE GÖRME BAĞLAMINDA FOTOĞRAFİK GÖRÜNTÜNÜN YORUMLANMASI
INTERPRETATION OF PHOTOGRAPHIC IMAGE IN THE CONTEXT OF LOOKING AND VISUAL

Erkan ÇİÇEK
Dr. Öğr. Gör., Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fak., Fotoğraf ve Video ASD,
fesiherkan@gmail.com.

Özet
Sanat mecralarında fotoğraf kavramının disiplin olması ve kabul görmesi geçmişten günümüze ortaya çıkan birden çok gelişmenin ve yeniliğin sonucudur. Resim ve Gravür sanatlarının birikimleri üzerinde yürüyen fotoğraf sanatı gün geçtikçe önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle dijital teknolojinin hayatımıza girdiği günden bu yana fotoğraf sanatı hayatımıza yaptığı katkılar ve birden çok alanda işlevsel olarak kullanılması ile daha da önemli bir noktaya gelmiştir. Sanatçılar bir fotoğrafı oluştururken bakmaktan çok görme eylemi ile öznel bir kimliğe kavuşmaktadırlar. Bu bağlamda Amerikan sanat eleştirmeni ve yazar Terry Barrett, fotoğrafın işlevsel yönüne vurgu yaparken bakma ve görme eylemlerini merkeze koymuştur. Bu çalışmada, Terry Barrett'in "işlevlerine göre fotoğrafı sınıflandırması" ışığın da "Bakma ve görme bağlamında Fotoğrafik görüntünün yorumlanması" konusu işlenmiştir. Çalışmada, Yöntem olarak "Fotoğraf göstergeleri üzerinde çeşitli alt metin okumaları yapılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Fotoğraf, Bakma ve Görme, Sanat.

Abstract
The discovery and acceptance of the concept of photography in art channels is the result of multiple developments and innovations that have emerged from the past to the present. The art of photography, which is based on the accumulation of painting and engraving, has become more and more important. Especially since the introduction of digital technology into our lives, the art of photography has become even more important with its contributions to our lives and its functional use in multiple fields. In creating a photograph, artists get a subjective identity through the act of seeing rather than looking. In this context, American art critic and writer Terry Barrett put emphasis on the functional aspect of photography while placing the focus on looking and seeing. In this study, Terry Barrett's classification of photography according to its functions ın and "interpretation of photographic image in the context of looking and seeing işlen are discussed. In the study, as a method çeşitli Various sub-text readings were made on photo indicators.
Keywords: Photography, Look and See, Art.

Giriş

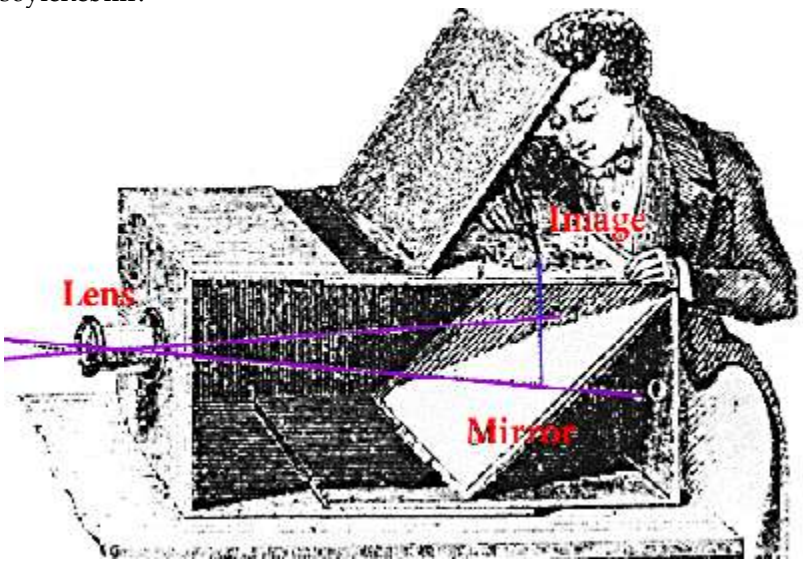
Fotoğraf, aslında bir anlamlar bütünü olarak "ifade" biçimidir. Keşfedilmesi ile bugünü arasında yaklaşık iki yüzyıl gibi kısa tarihi olan bu sanat, teknolojik gelişmelerinin de etkisi ile toplumlar arasında "anlam üretimi ve aktarımı bağlamında" yerini almıştır. Ayrıca, fotoğraf teknolojisi, çeşitli üretim sahalarından gördüğü ilgi sayesinde, akıl almaz bir hız ile geleneksel ifade biçimleri arasındaki yerini her geçen gün daha da sağlamlaştırmaktadır.

Bu bilgilerden hareketle, Fotoğraf kelime anlam olarak, "ışıkla resim çizmek" anlamına gelmektedir. Foto: ışık, doğal olana; Grafi: çizgi çizmek, kültürel olana karşılık gelmektedir. Zira, Fotoğraf üretiminde "bakma ile görme" özelliklerinin sanatçıdan sanatçıya farklılık arz ettiği bilinen bir gerçektir. Fotografik görme, görünen nesneler veya olaylar hakkında fikir oluşturmak uygun nesneleri seçmek, onları diğer görüntüler içinden kadrajlayarak ayıklamak, düşünsel ve estetik olarak sunmaktır. Sadece gözle yapılan biyolojik bir performansa ancak "bakma" diyebiliriz. Lakin bakma performansımıza beynimiz ve ruhumuzu katarsak "görme" olayı gerçekleşmiştir diyebiliriz.

Bakma ve görme eylemleri sonucu oluşan fotoğrafta dikine bir yapılanma söz konusudur. Bu yapılanma sosyal, siyasal, sanatsal, teknik, kişisel tarih ve fotoğrafın kendi tarihi gibi katmanlara işaret eder. Kimi bilim adamları ya da düşünürler fotoğrafı teknik boyutlarına göre sınıflandırırken kimi düşünürler onun sosyolojik, psikolojik, politik, ekonomik ve felsefi yönlerini ele almaktadırlar.

1. Fotoğraf Anlamı ve Tarihi

Fotoğrafın ne olduğu ve hangi amacı öne çıkardığını dikkatli bir tahlil ile ele aldığımızda, bu konu hakkında farklı birçok tanımlama ve görüşlerin ortaya konulduğunu görürüz. Buna rağmen yine de teknik ve işlevsel açıdan ve yarattığı düşünsel ve biçimsel niteliklerine bağlı olarak yapılan tanımlamaların büyük çoğunluğu fotoğrafın çok seçenekli yapısını açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Karadağ, 2016:85). Bu öz tanımdan hareketle Fotoğraf sözcüğü, eski yunanca φῶς, fos, φωτός, fotos, "Işık (Gök cisimlerinin)", "Aydınlık" ve γράφειν, grafein, "Çizmek", "Kazımak", "Resim yapmak", "Yazmak" sözcükleri birleştirilerek türetilmiş bir isimdir. Kelime anlamı, ışık yardımı ile iz bırakmaktır. Fotoğraf cisimlerden yansıyan elektromanyetik radyasyonun toplanıp odaklanmasıyla oluşturulur. En yaygın rastlanan fotoğraflar insan gözünün görebileceği kalıcı görüntüler yaratan dalga boylarıyla yaratılan fotoğraflardır (https://www.fotovizyon.org/fotograf-nedir/, E.Tarihi:10.09.2019). Bu bilgilerden hareketle fotoğraf, ışıkla yazmak anlamına gelmektedir. Ayrıca fotoğrafçılık uluslararası bir dildir ve modern hayatta üçüncü bir göz vazifesi işlevini görmektedir. Zira fotoğrafçılıkta bakmakla görmenin birbirini tamamlayan ancak ayrı ayrı şeyler olduğu söylenebilir.



Görsel 1: Lens ve aynadan oluşan ilkel fotoğraf makinası tasarıları ve denemeleri (Bodur, 2012:18).

İnsanoğlu, binlerce yıllık tarihi boyunca yüzey üzerinde kalıcı görüntüler oluşturarak duygu ve düşüncelerini ifade yoluna gitmiştir. Çizmek, kazımak ve boyamak, yüzey üzerinde kalıcı görüntüler oluşturmak için kullanıldığı tekniklerdir. Bunlar kalıcı görüntülerdir (Bodur, 2012:25). Bu bağlamda, Fotoğraf tarihi karanlık kutu içinde görüntü elde etmenin tarihi olduğu kadar, bu görüntüleri fotokimyasal yollarla saptamanın da tarihidir. Sekizinci yüzyılda Cabir İbni Hayyam adlı bir Arap'ın Gümüş Nitrat'ın güneş ışığı etkisiyle karardığını bulması ve 15. asırda büyük sanatçı Leonardo da Vinci'nin karanlık odada mevcut ufak bir deliğin dış dünyadaki görünümlerini aksettirmesi fotoğrafçılık tarihindeki önemli başlangıçlardır. Sanatçılar Rönesans devrinde karanlık kutuyu buldular. Böylece, ışığın girdiği ufak bir delik aracılığıyla karanlık kutunun öbür ucunda konunun ters çevrilmiş bir görüntü görebiliyordu. 18. yüzyılda karanlık kutunun bir ucuna mercek ve diğer ucuna da buzlu cam konularak görüntü kutunun dışında görülebilir hale getirildi. Işığın kimyevi maddeler üzerindeki etkisi ve gümüş tuzlarının görüntü

sapma duyarlılığı 200 yıl önceden biliniyordu. 1725 yılında, kireç ve gümüş nitrat sürülmüş bir kağıt üzerine bir şekil konulup güneşe tutulduğunda kağıt üzerinde bu şeklin bir görüntüsünün meydana geldiği görülmüştür. 19. yüzyılın başında kağıt, gümüş nitrat çözeltisine batırılarak negatiflerin elde edilmesi başarıldı. Fotoğrafçılığın ilk ve esaslı gelişmesi, vernikle saydam hale getirilmiş olan kağıt üzerindeki bir görüntünün kalay levha üzerine getirilmesidir. Daha sonra, Yuda Bitümü ile kaplanmış kalay levha üzerine düşürülen bir görüntüde güneş ışığı düşen yerlerin beyazlaştığı görülmüştür. Niepce ile başlayan fotoğraf çalışmaları 1829 da Jacques Mande, Daugerre ile birleşip 1837 de augerreotype'ı ortaya koymalarıyla birden gelişim göstermeye başladı. Bu işlem gümüşle karıştırılmış bakır bir levhanın sünger tozu ve zeytinyağı ile silindikten sonra 1/16 oranında su ve nitrik asit birleşiminde yıkanıp hafif bir ateşte ısıtılmasını ve ikinci defa nitrik aside batırılmasını gerektiriyordu. Böylece hazırlanan levha iyoda batırılıp makineye yerleştiriliyor, ışık durumuna göre 5 ile 40 dakika poz veriliyordu. Elde edilen görüntü 47.5ºC ısıdaki cıvayı kapsayan bir tepsinin içine konulana kadar ortaya çıkmıyordu. 1840 yılında ışığı 16 kere fazla geçiren bir mercek kullanılarak poz süresi düşürüldü. Daugerre tipi ile elde edilen görüntü çok net olmakta ise de gümüş bakır karışımı levhanın kolayca kırılması ve bu yönden çok pahalı olması fazla gelişmesini önledi. Aynı süreler içinde Henry Fox Talbot bir takım kimyasal maddelere batırılmış kağıtlar üzerinde görüntü elde etmeyi başardıysa da yavaş yavaş kararması ve görüntünün net olmaması nedeniyle kolayca unutuldu. Ancak Talbot'un bu buluşu için ilk defa "fotoğraf" kelimesi kullanılmıştır. Bir süre sonra da negatiflerin pozitife çevrilmesi başarılmıştır. Böylece modern fotoğrafçılığın temeli atılmıştır. Daha sonra fotoğraf kağıtları, yumurta akına batırılarak pürüzsüz bir yüzey elde edilmiştir. Ancak bu yöntem ayrıntıları ortaya çıkarmakta başarısız olmuştur. Yumurta akının iyotlaşması ise başarılı sonuç vermiştir. Bundan sonra ıslak levha yöntemi daha donra da kuru levha yöntemi bulunmuştur. Bu tarihlerde bir fotoğraf çekebilmek için ulaşılabilmiş en büyük poz süresi 1/25 saniye idi. 1852 yılında George Eastman, Kodak makinelerinde 10 poz çekebilen bromür kaplı Jelatin rulolar bulunan Kodak fotoğraf makinelerini piyasaya sürerek çok büyük aletler taşıması gereken fotoğrafçıya kolay hareket imkanı sağladı. Fotoğraf çekildikten sonra makine fabrikaya gönderiliyor ve jelatin film kağıttan ayrıldıktan sonra bir cam üzerine yerleştiriliyor ve sonra yeniden makineye film doldurularak sahibine iade ediliyordu. 1870 de Hermann Vogel emülsiyonları muhtelif banyolara batırılarak duyarlılıklarını arttırma yolunu buldu. 1880 yılında kırmızıya karşı duyarlılığı çok sınırlı olan ortokomatik filmin yanında, pankromatik filmler ortaya çıktı. Fotoğraf 19. ve 20. asırda değişik astigmat merceklerin, selüloz asıllı filmlerin kullanılması, fotoğraf makinesi ve film sanayinde gelişmelerle günümüzdeki durumuna geldi (http://www.fotografya.gen.tr/issue-6/temel.html/, E.Tarihi:11.09.2019). Dünden bugüne birçok düşünür ve uygulayıcının kendi dönemsel koşulları içinde varlık göstererek ortaya koyduğu çaba sonucu ortaya çıkan fotoğraf, günümüzde birçok alanda işe koşulmaktadır. Dijital sistemin hayatımızda bir gereklilik olması ile birlikte fotoğraf; Sanat, tıp, coğrafya, mimarlık ve sosyoloji gibi alanlarda disiplinler arası bir role bürünmüştür. Bu bilgilerden hareketle, yeni medyanın internet tabanlı olması ve söylemsel içerikten çok görsel bir içeriğe sahip olması fotoğrafın önemini bir kere daha işaret etmektedir.

2.Bakma ve Görme

Endüstri 5.0 Dönemine bilinçli veya bir gereksinim olarak sokulan ve hazırlanan insanlık aslında olayları ve nesneleri anlamlandırma konusunda "bakma eylemine" daha çok ihtiyaç duymaktadır. John Berger'in de Görme Biçimleri kitabında belirtildiği üzere; "Görme konuşmadan önce gelmiştir. Çocuk konuşmaya başlamadan önce bakıp tanımayı öğrenir" ifade edilmektedir (Berger, 2018:7). Bu bağlamda duyular, insanın çevreyi tanımasında, anlamlandırmasında ve çeşitli işlevleri yerine getirmesinde çok önemli bir rol oynar. Herhangi bir duyusu problemli olan kişinin ne kadar büyük sıkıntı yaşadığını biraz da olsun biliriz. Sadece elektriklerin kesilmesi ile yaşadığımız çaresizlik bile, sürekli karanlığı yaşayanların ne kadar zorlandığı hakkında bir fikir vermektedir. Görmek, aslında gözle yapılan bir şey değildir. Gözlerimiz sadece bir araçtır. Hem fizyolojik hem psikolojik anlamda, görmenin gerçekleştiği yer beyindir. Bakmak ve görmek aynı şey değildir. Bu nedenle, "gözle bakar ama beyin görür" diye bilim adamlarının sık kullandığı

genel geçer tabirler bulunmaktadır (http://www.psikolojitestleri.com/265-3-gorsel-algi-bakmak-gormek-midir.aspx, Erişim: 19.11.2019). Böylece, insanlık var olduğu günden bu yana Görsel algı ve optik illüzyon üzerine farklı bilim dallarından birçok bilim insanı çok uzun yıllardır farklı ama birbirini destekleyen çalışmalar yürütmüşlerdir.

Bu çalışmalar ışığında görmek ve bakmak olgularını daha iyi anlamak için Türk Dil Kurumunu ortaya koyduğu tanımlar referans olarak kabul edilmektedir. TDK (Türk Dil Kurumu) bakmak için ''bakışı bir şey üzerine çevirmek.''olarak yorumluyor yani bakmak genel tabirle bir göz gezdiriştir. TDK görmek içinse '' göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek .'' olarak açıklamıştır. Örneklersek camdan bakınca her şeye odaklanırız fakat görmek dışarıdaki ağacı fark edebilmektir. Bakmak genelken görmek özele inmek gibi düşünebiliriz. Bakmak ağacı fark etmekse görmek ağacın hangi tür olduğunu fark etmekte diyebiliriz. Çınar mı, gürgen mi, genç mi, yaşlı mı olduğunu sonucuna ulaşabilmektir. Cümle içinde bile kuracak olursak cama bakıp kuşları görebiliriz. Camdan bakıp kuşlara bakamayız. Cümle içinde bile uyumsuzluk dikkatimizi çekecektir. Doğru cümle camdan bakıp kuşları gördüğümüz olacaktır. Her bakan göremez. Görmek için detaycı olmak gerekir; detaylara takılmak, araştırmak, incelemek, neden ve sonuçlara takılmak. İşte o zaman her konu ve soru hakkında gerçek sonuçlara varmış oluruz. Görmek için çaba sarf etmek, zaman harcamak gerekmektedir (https://nutukdergisi.blogspot.com/2017/07/bakmak-ve-gormek-arasindaki-fark.html, Erişim: 17.10.2019). Bu bilgilerden hareketle "Bakmak ve görmek konusu" insanoğlunu insansı bir mertebeden alarak insan olmaya çıkaran önemli bir konudur. Bakmak kavramı çok kaba bir tanımla daha çok fizyolojik eylemlerimi temsil ederken görmek eylemi bakmak ile birlikte zihinsel süreçlerimizin de işe koşulmasını zorunlu kılmaktadır. Ayırt edilme ve bilinçli olma halinin gereği olarak görme eyleminde öznel kimliklerimizin ortaya çıkışı gerçekleşmektedir. Örneğin herkesin baktığı şeyde herkesten farklı bir anlam ortaya çıkarmak gibi. Aynı fotoğrafta aynı anlamı ve aynı okumayı yapamayan 2 kişi farklı bir şekilde görmektedirler. Görme eylemi aslında aynı zamanda kültüreldir. Diğer bir değişle Roland Barthes;in ifadesi ile mitolojiktir (Mitolojiyi kültürel anlamda düşünebiliriz). Bu bağlamda fotoğraf sanatında önemli olan iyi bir bakış açısı ile olması ve arzulananı görmektir. O zaman iyi ve kimlik kazanmış öznel bir sanat eserinin varlığından bahsedebiliriz.

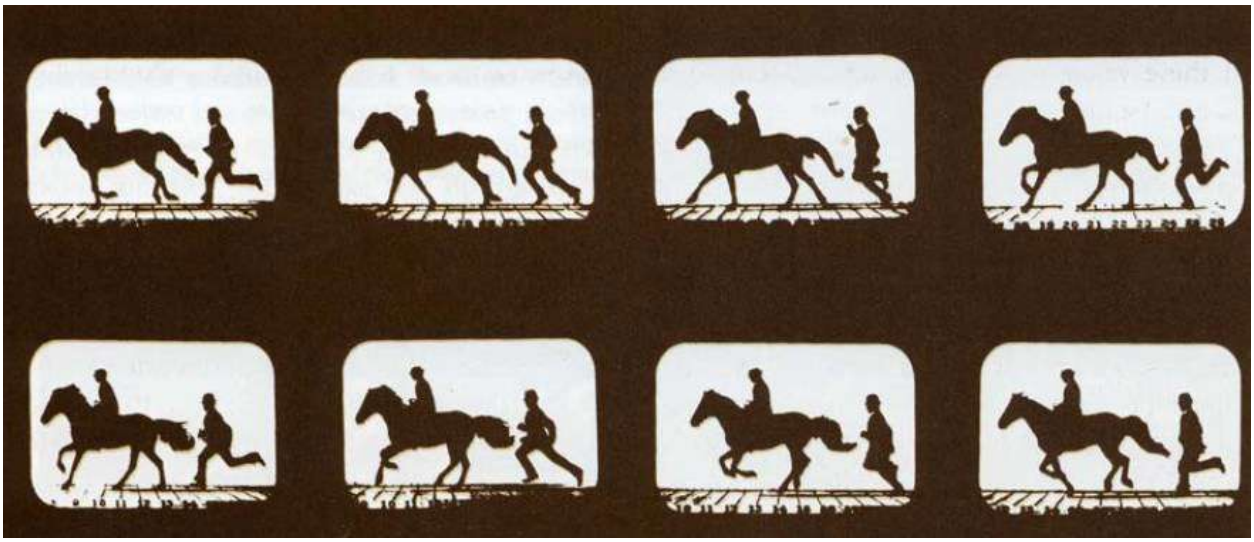
3.Görme Bağlamında Fotoğrafta Sınıflandırma

Görünen nesneler veya olaylar hakkında fikir oluşturmak uygun nesneleri seçmek, onları diğer görüntüler içinden kadrajlayarak ayıklamak, düşünsel ve estetik olarak sunmak fotoğrafik görmedir. Fotoğrafı hissederek yani ruhumuzla yaptığımız zaman görme gerçekleşmiş olmaktadır. Fotoğrafçının özgeçmişi, ilgisi, bakış açısı ve yorumu seçimlerini etkilemekte ve belirlemektedir. Sanatçıların üslubu sanatına yansıyarak hayat bulmaktadır. Bu bağlamda, dikine bir yapılanma içerisinde olan fotoğraf; sosyal, siyasal, sanatsal, teknik, kişisel tarih ve fotoğrafın kendi tarihi gibi katmanları içerisinde barındırmaktadır. Tüm bu gerçekler ışığında bazı bilim adamları ve sanatçılar fotoğrafı teknik boyutlarına göre kategorize ederken kimi düşünürler onun sosyolojik, psikolojik, politik, ekonomik ve felsefi yönlerine değinmektedirler. Amerikan sanat eleştirmeni ve yazar Terry Barrett işlevlerine göre fotoğrafı altı grup altında incelemiştir:

Bunlar bilimsel amaçlı çekilmiş, açıklama içeren ancak yorum içermeyen, nesnel fotoğraflardır. Bazı basında kullanılan fotoğraflar;

3.1.Açıklayıcı Fotoğraflar:

Bilimsel bilgi ve aydınlatıcı amaçlı çalışılan bu fotoğraflarda sistematik ve belli bir nedensellik aranmaktadır. Paparazzi fotoğrafları bu sınıfa girmektedir. Örneğin; Aşağıda ki fotoğrafta da görüldüğü üzere J. Mybridge'nin atın nasıl koştuğunu gösteren fotoğrafları açıklayıcı fotoğraf olarak tanımlanmaktadır.



Görsel 2: Eadweard J.Muybridge, **Leland Stanford Jr. on a Pony,** 1879, (https://www.alamy.com/stock-photo-eadweard-muybridge-leland-stanford-jr-on-his-pony-gypsy-google-art-147501762.html, Erişim: 09.11.2019).

3.2.Ahlaki Yargılayıcı Fotoğraflar:

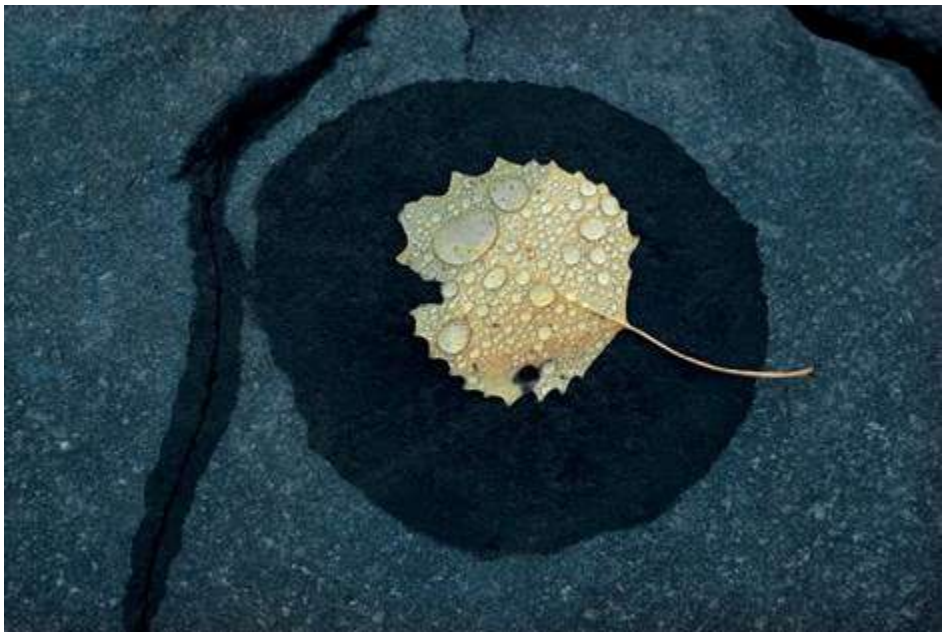
Bu tür fotoğraflarda, toplumda meydana gelen sosyal ve politik konuların dışa vurumu fotoğraf üzerinden gerçekleşmektedir. Savaşlar, AİDS, uyuşturucu kullanımı, evsizlik, yoksulluk, kadının toplumdaki yeri, işçi sınıfının yaşam şartları gibi konular ele alınmaktadır. Mesaj içerikli sosyal ve politik yönü ağır basan fotoğraflardır. Örneğin J.Riis'in varoş fotoğrafları, D.Lange'ın yoksulluk fotoğrafları, E.Smith'in civa zehirlenmesi fotoğrafları bu kategori içerisinde yer alıp mesaj içerikli çalışmalardır. Örneğin, 1972'de Japonya Minimata' ki civa zehirlenmesi kurbanı çocuğunu taşıyan annenin yüz ifadesi ve çocuğun yüzündeki ölüm fotoğrafı Ahlaki Yargılayıcı fotoğraftır. Bu çalışmada kullanılan ışık ise siyah backgrounda dramatik bir kontrast oluşturarak dramatik bir etki yapmıştır. Bu çalışma izleyende ölüm korkusu yaratarak mesaj içerikli bir fotoğraftır.



Görsel 3: W. Eugene Smith, **Tomoko Uemura Bathed by Her Mother,** Minimata Japonya 1972, (https://www.fondationfrances.com/artistes/w-eugene-smith/, Erişim: 09.11.2019).

3.3.Estetik Yargılayıcı Fotoğraflar:

Estetik yargılayıcı çalışmaların merkezinde güzellik kavramı olduğu için; "güzel, görülmeye değer ve sergilenmeye" layık çalışmalar ele alınmaktadır. Sanat fotoğrafları olan bu çalışmalara A.Adams'ın manzaraları, Bill Brandt'ın sürrealist nü'leri, still life fotoğrafları örnek olarak gösterilebilir.



Görsel 4: Ernst Haas, **Wet Leaf**, 1969, (http://www.artnet.com/artists/ernst-haas/wet-leaf-vermont-usa-1969-U-kLn2pIw9ww9Q43ic6a4A2, Erişim: 09.11.2019).

3.4.Kuramsal Fotoğraflar:

Yapılış amacı sanat ve sanat tarihi ile ilgili göndermeler olan fotoğraflardır. Konusunu sanatttan, sanatın yapılış şeklinden ve sanat politikasından alan sanatçısının kuramsal düşüncesi ile örtüşen fotoğraflardır. Cindy Sherman'ın kadının medyada nasıl temsil edildiğini hicveden fotoğrafları bu tarz fotoğraflardandır. Cindy Sherman 1954 doğumlu Amerikan bir fotoğrafçı. Fotoğrafları feminist literatürde birçok makale ve incelemeye konu olmuş, özellikle otoportlerinde değişik kimliklere bürünmesiyle feminist fotoğrafçılığın parçası sayılmaktadır. Ancak Sherman, hiçbir zaman sanatına dair net ve belirgin açıklamalarda bulunmuyor. Fotoğraflarını "untitled (isimsiz)" olarak isimlendiriyor ve sanatını kimin nasıl isterse o şekilde yorumlayabileceğini söyleyerek politik yorumlardan uzak kalmaktadır. Sanatçı bu yöntemi ile hali hazırda ilgi çekici olan sanatını daha da ilgi çekici kılmaktadır (https://gaiadergi.com/cindy-sherman-feminenlige-cinsiyet-yargilarina-meydan-okuyan-portreler/, Erişim: 09.11.2019).

Bu bağlamda, 1970'lerin kavramsal fotoğrafçılarından olan Robert Cumming ve Victor Burgin'in fotoğraf çalışmaları da kavramsal fotoğraflar kategorisinde yer almaktadır.



Görsel 5: Cindy Sherman'ın Feminenliğe ve cinsiyet ayırımına meydan okuyan **Fortreleri**, (Özcan, 2017)

Cindy Sherman, "İsimsiz Film Karesi" serisinde kendisini farklı kıyafetler, peruklar, makyaj ve pozlar içinde A.B.D' nin çeşitli yerlerinde, değişik iç ve dış mekanlarda gösterir. 1950-1960' ların filmlerindeki tipik kadın karakterleri canlandırmaktadır. Bu fotoğraflarda kılıklarına girdiği jenerik kahramanlar genellikle kararsız, tehlike altında, şüpheci ifadeler taşırlar. Sherman' ın hazırladığı kompozisyonlar raslantısal gibidir. Önemli bir olay anını tespit etmez. Dramatik bir durumdan çok karakteri anlatan simgesel bilgiler verir. Bu fotoğraflarda Sherman toplumda kadının yerini kontrol ve tarif eden geçerli ideolojiyi sorgulamaktadır. Kimliklerin göreceliğini vurgularken, kadınlara toplumca verilen rolleri ve kültürel koşullanmaları ortaya çıkarıp, fark etmemizi sağlar (Terzi, 2006: 18).



Görsel 6: Cindy Sherman, İsimsiz Film Karesi, 1939 (https://www.google.com/search?q=Cindy+Sherman,+%C4%B0simsiz+Film+Karesi,+1939&rlz, Erişim: 10.11.2019).

3.5.Yorumlayıcı Fotoğraflar:

Yorumlayıcı fotoğraflar, fotoğrafçının öznel yorumunu yansıtmaktadır. Bu fotoğraflara için Szarkowski'nin ayna kavramına karşılık gelir nitelemesi yapabiliriz. Bu çalışmalar teknik olarak iyi fotoğraflardır ve fotoğrafçısının mantık ve bazen de mantık dışı iradesini temsil etmektedir. Yorumlayıcı fotoğrafa örnek

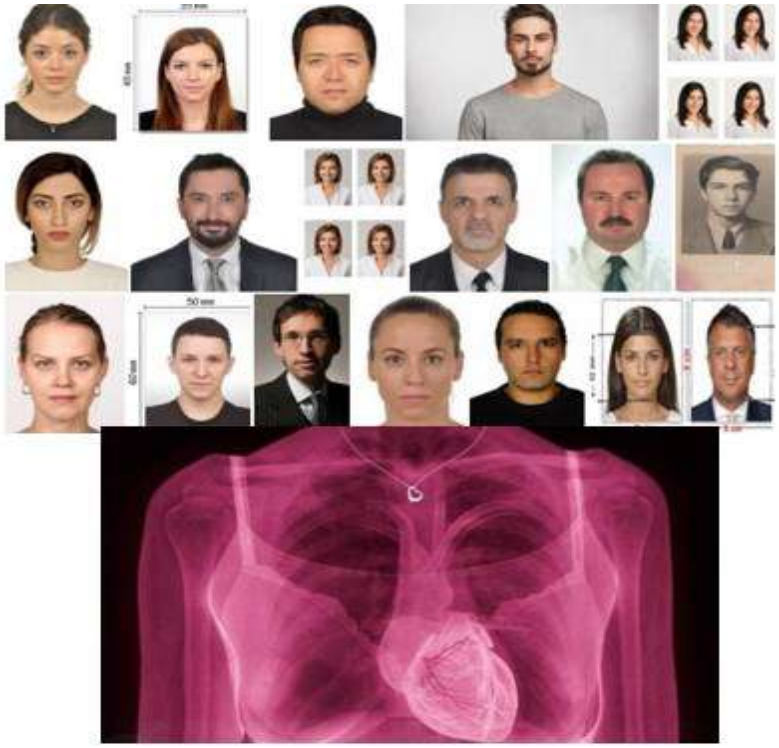
olarak, Jerry Uelsmann'ın sürrealist fotoğrafları, J.Peter Witkin'in cesetler ile yaptığı düzenlemelerini verebiliriz.



Görsel 7: Jerry Uelsmann'ın sürrealist fotoğrafları,
(https://www.picuki.com/media/ Erişim: 11.11.2019).

3.6.Betimleyici Fotoğraflar:

Tasvir niteliği taşıyan, obje ya da insanlar hakkında ayrıntılı veya detaysız görsel bilgi veren çalışmalardır. Örneğin; vesikalık fotoğraflar, uzay fotoğrafları, x-ray görüntüleri , sanat reprödüksiyonları birer Betimleyici Fotoğraflardır.



Görsel 8: Çeşitli Betimleyici Fotoğraf Örnekleri,
(http://agribasin.com/akilalmaz-xray-goruntuleri/32/, Erişim: 13.11.2019).

Sonuç

"Betimleyici, Açıklayıcı, Yorumlayıcı, Ahlaki Yargılayıcı, Estetik Yargılayıcı ve Kuramsal Fotoğraflar eşliğinde analizler yapılarak, fotoğraf sanatını üreten fotoğraf sanatçısının fotoğrafını icra ederken görme eyleminde farklılığı / öznelliği ortaya çıkmıştır.

Bakma eylemi zihinsel bir süreç olmaktan çok fizyolojik bir gerçekliktir. Biz insanları birbirimizden ayırt edici kılan görme eylemi insanların öznel ve farklı kimlikler kazanmasına yol açmaktadır.

Görünen o ki yalnızca betimleme içeren fotoğraflar teknik olarak okunabilmekte fotoğrafçısının düşüncesinden yola çıkarak ortaya konan fotoğraflar anlam ve yan anlam boyutunda değerlendirmeye açık tutulmaktadır. Zira ilk bakışta algılanmayan yan anlamları çözebilmek ise izleyici ya da eleştirmen açısından bir altyapı ihtiyacına gereksinim kılmaktadır.

Kaynakça

Berger, John (2018). Görme Biçimleri, Çev.Yurdanur Salman, İstanbul: Metis Yayınları.

Turan, Ergün – Göktan, M.Çağatay – Çetin, Orhan Cem- Kanburoğlu, Özer (2012). Fotoğraf Tarihi, Ed. Feyyaz Bodur, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Yayınları.

Karadağ, Çerkes (2016).Yaratıcı Fotoğraf Dizisi 1: Fotoğraf Nedir?, İstanbul: Öteki Yayınevi.

Terzi, Mehtap Us (2006). Fotoğraf Okuma ve Eleştiri, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üni. Güzel Sanatlar Ens. Fotoğraf Anasanat Dalı.

https://nutukdergisi.blogspot.com/2017/07/bakmak-ve-gormek-arasindaki-fark.html, Erişim: 17.10.2019.

https://www.fotovizyon.org/fotograf-nedir/, Erişim:10.09.2019.

http://www.fotografya.gen.tr/issue-6/temel.html/, Erişim:11.09.2019.

http://www.psikolojitestleri.com/265-3-gorsel-algi-bakmak-gormek-midir.aspx, Erişim: 19.11.2019.

https://www.alamy.com/stock-photo-eadweard-muybridge-leland-stanford-jr-on-his-pony-gypsy-google-art-147501762.html, Erişim: 09.11.2019.

https://www.fondationfrances.com/artistes/w-eugene-smith/, Erişim: 09.11.2019.

http://www.artnet.com/artists/ernst-haas/wet-leaf-vermont-usa-1969-U- , Erişim: 09.11.2019.

https://gaiadergi.com/cindy-sherman-feminenlige-cinsiyet-yargilarina-meydan-okuyan-portreler/, Erişim: 09.11.2019.

https://www.picuki.com/media/ Erişim: 11.11.2019.

(http://agribasin.com/akilalmaz-xray-goruntuleri/32/, Erişim: 13.11.2019).

NÛREDDÎN MAHMÛD'UN KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ'NİN KAYNAKLAR IŞIĞINDA TETKİK VE TAHLİLİ

Abdulcelil IŞIK
Dr. Başiskele Şehit Ozan Özen Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, celil04@hotmail.com

Özet

Gerek genel tarih gerekse Türk-İslâm tarihi sayfaları içerisinde çeşitli meziyetleri ile tanınan hükümdarlar vardır. Kimisi cesareti veya ilmi ile ön plana çıkarken kimisi ise adalet ve cömertliği ile temayüz etmiştir. Selçuklu Devleti'nin sarsıntılar geçirdiği bir dönemde Irak Selçuklu Devleti'ne bağlı olarak ortaya çıkan Zengî Atabeyliği'nin kurucusu İmâdeddîn Zengî, Türk-İslâm coğrafyasının birlikten yoksun kaldığı ve çeşitli çekişmelerin görüldüğü zorlu bir zamanda Haçlılar ile mücadeleye öncülük etti. İmâdeddîn Zengî, Urfa'yı Haçlılardan aldıktan yaklaşık iki yıl sonra Caber Kalesi önünde ölünce, oğullarından Seyfeddîn Gâzî Musul'u, Nûreddîn Mahmûd ise Haleb'i kendisine merkez edindi. Nûreddîn Mahmûd, babası İmâdeddîn Zengî'nin yönetim tecrübesini miras almakla beraber onun kadar katı bir yönetim anlayışına sahip olmadı. Haleb Atabeyi Nûreddîn Mahmûd, daha çok adalet ve hoşgörüsü, ilme ve âlime verdiği önem ile tanınmış olsa da onun en önemli özelliklerinden bir diğeri de ileri görüşlülüğü idi.

Nûreddîn Mahmûd'un ileri görüşlülüğünü gösteren birçok örnek olay mevcuttur. Nûreddîn Mahmûd bir hükümdarda bulunması gereken meziyetlerin neredeyse tamamına sahip idi. Tebaasını koruyup kollaması, fakirleri, yolda kalmışları düşünmesi, ilim erbabı ve sufîler için bütçeden ödenek ayırması onun halkın geniş bir kesimi tarafından ziyadesiyle sevilip sayılmasına ve ona olan bağlılığın artmasına neden oldu.

İbnü'l-Esîr, Zengî Hanedanı hakkında yazmış olduğu eseri El-Târihu'l-Bâhir fi'd-Devlet el- Atâbekiyyebi'l-Mavsil'de ve bir diğer eseri olan El-Kâmil Fî't-Târîh'te Nûreddîn Mahmûd hakkında bilgi verirken onu Hülefâ-yı Râşidîn ve Ömer b. Abdülaziz'den sonra Nûreddîn Mahmûd'tan daha ahlâklı, faziletli ve adil bir hükümdar bulamadığını ifade etmiştir. Çalışmada literatür taraması ve nitel araştırma esas alınarak elde edilen veriler tarih biliminin kendisine has yöntemleri ve bilimsel bir bakış açısıyla analiz edilmiştir. Bu tebliğin amacı; Nûreddîn Mahmûd'un yaşam felsefesini ve kişisel özelliklerini çağdaş kaynakların ışığında tetkik ve tahlil etmektir.

Anahtar Kelimeler: Nureddîn Mahmûd, Zengîler, Haleb, İmâdeddîn Zengî, Atabeg.

UNDER THE LİGHT OF SOURCES THE SEARCH AND ANALYSİS OF THE PERSONAL FEATURES OF NURADDİN MAHMUD

Abstract

There are rulers who are known for their various merits in both general history and Turkish-Islamic history pages. Some have come to the forefront with courage or knowledge, while others have come to the fore with justice and generosity. Imadeddin Zangi, the founder of the Zangî Atabeg State, which emerged as a part of the Iraqi Seljuk State at a time when the Seljuk State experienced tremors, led the struggle against the Crusaders in a difficult time when the Turkish-Islamic geography was deprived of unity and various conflicts were seen. When Imâdeddîn Zangî died after taking Urfa from the Crusaders, one of his sons Seyfeddîn Gâzî took Mosul and the other son Nûreddîn Mahmûd took Haleb as his center. Nûreddîn Mahmûd, while inheriting the management experience of his father İmâdeddîn Zengî, did not have a strict understanding of governance like his father. Nûreddîn Mahmûd, the atabeg of Aleppo, was known for his justice and tolerance, his importance to science and scholars, but his foresight was one of his most important characteristics.

There are many case events showing Nûreddîn Mahmûd's farsightedness. Nûreddîn Mahmûd had almost all the virtues that a ruler should have. Protecting and keep watch over his subjects, thinking of the poor, those who remained on the road, and allocating funds from the budget for the scholars and the Sufis,

caused him to be highly regarded and loved by a wide section of the public and this enhanced their commitment to him.

Ibn al-Athir, in his book Al-Tārihu'l-Bāhir fi'd-Devlet al-Atâbekiyyebi'l-Mavsil which he wrote about the Zengî Dynasty and in his other book, Al-Kamil Fî't-Târîh while giving information about Rightous Caliphsc states that he could not find a more moral, virtuous and fair ruler after Omar bin Abdulaziz than Nûreddîn Mahmûd. In this study, the data obtained on the basis of literature review and qualitative research have been analyzed from a scientific perspective and specific methods of history science. The purpose of this paper is; to examine and analyze Nûreddîn Mahmûd's philosophy of life and personal characteristics in the light of contemporary sources.
Keywords: Nuraddin Mahmoud, Zangids, İmad al- Din Zangi, Aleppo, , Atabeg

1. Giriş

İbnü'l-Esîr, Zengî Hanedanı hakkında yazmış olduğu eseri «El-Târihu'l-Bâhir fi'd-Devlet el- Atâbekiyye bi'l-Mavsil» ile bir diğer eseri olan «El-Kâmil Fî't-Târîh»te Nûreddîn Mahmûd için : "Dört Halife ve Ömer b. Abdulaziz'den başka ondan daha güzel ahlaklı ve adaletli bir kimse görmedim" demiştir (İbnü'l-Esîr, 1963: 163; 1991: XI, 323; İbn Kesîr, 1995: XII, 495). İbn İyâs, Nûreddîn Mahmûd'un Şam'da Kellase Camiî'nde defnedildiğini ve kabrinin yaşadığı döneme kadar bir ziyaretgâh olmaya devam ettiğini belirtmiştir (İbn İyâs, 1975: I, 240). İbn İyâs ayrıca el-Yafiî'nin Ravz el-Reyyâhin isimli eserinde onun "kırk evliyadan" sayıldığını ve Nûreddîn Mahmûd hakkında birçok menkıbenin mevcudiyetinden bahsetmiştir (İbn İyâs, 1975: 240).

İbn İyâs bu menkıbelerin en meşhurlarından birini şöyle aktarmıştır: "Söylendiğine göre Nûreddîn rüyasında Hz. Peygamberi görmüş. Hz. Peygamber ona rüyasında şöyle demiş: Yetiş bana Nûreddîn! Rafızî bir şahıs na'şımı çalmaya geldi. Rüyada Hz. Peygamber Nûreddîn'e o şahsın görüntüsünü gösterdi. O sabah Nûreddîn hac zamanı olmadığı halde Medine'ye gitmek için yola çıktı. Oraya varınca insanlara para yardımında bulunacakmış gibi bir hava oluşturdu. Halk önünde toplandı. Herkes geldi mi? Diye sorduğunda insanlar ona sürekli ibadetle vakit geçiren, insanlardan ayrı yaşayan salih bir kimsenin gelmediğini söylediler. Onu bana getirin dedi. Adam onun huzuruna getirildiğinde bu adamın Hz. Peygamberin rüyasında gösterdiği adam olduğunu anladı. Adamın çarmıha gerilmesini emretti. Sonra adamın evine baskın yapıldı. Adamın evi Hücre-i Şerife yakın bir yerdeydi. Adamın evinde Hz. Peygamberin mezarına giden yer altından kazılmış bir tünel bulundu. Tünel nerdeyse Efendimizin mezarına ulaşmıştı. Nûreddîn Hücre-i Şerif'in çevresini kuşatan bir hendek kazdırdı. Bu hendeğe büyük taşlar doldurttu. Sonra bu taşların üstüne kurşun akıttı". Nûreddîn 6 Mayıs 1174 tarihinde emîrlerinden biri ile yaptığı konuşmada emîr ona: " Gelecek sene burada buluşup buluşamayacağımızı bilen Allah'ın şanı ne yücedir!" dediğinde Nûreddîn de kendisine: " öyle deme; bilakis bu aydan sonra görüşüp görüşemeyeceğimizi bilen Allah'ın şanı ne yücedir!" demiştir. Nûreddîn bu ayın 11. Günü, emîr de bir yıl dolmadan öldü. Bkz. (İbnü'l-Esîr, 1991: XI, 322).

Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı üzere kaynaklarda Nûreddîn Mahmûd ile ilgili çeşitli menkıbeler yer almıştır. Çeşitli meziyetleri ile ön plana çıkan Nûreddîn Mahmûd'un bu özellikleri aşağıda ana hatları ile aktarılmaya çalışılmıştır.

2. Nûreddîn Mahmûd'un Ön Plana Çıkan Çeşitli Hususiyetleri

2.1. Nûreddîn Mahmûd'un Cömertlik Anlayışı ve Yardımseverliği

Nûreddîn'in ülkesindeki fakihler, fakirler, sufîler ve kurra gibi kesimlere tahsis ettiği maaş ve sadakaların cihat için kullanılmasını tavsiye edenlere verdiği cevap manidardır. Nûreddîn: "Vallahi ben zaferi ancak onlar sayesinde elde edeceğimi umuyorum" dedi. Akabinde de: "Sizler ancak zayıflarınız sayesinde rızıklandırılıp zafere ulaşırsınız" ayetiyle cevap verdi (İbnü'l-Esîr, 1991: XI, 241-242; İbnü'l-Adîm, 1996: 343-344). Ayrıca kendisi yatağında uyurken hedefini şaşmayan oklarla kendileri için savaşan bu topluluğun bağışlarını kesemeyeceğini ve kendisi için savaşanlara harcamayacağını, ayrıca bu topluluğun

Beytülmal'de kendileri için harcama payı olan kimseler olduğunu ve onların payını kendilerinden başkasına harcayamayacağını söyleyerek onları susturdu.

Bu durum; Nûreddîn Mahmud'un manevi güce büyük önem atfettiğini ve güçlü bir ordunun haricinde güçlü bir maneviyatın varlığının da gerekliliğine inanarak hareket ettiğinin çarpıcı bir örneğidir. Dünya tarihinde ve Türk-İslam tarihinde bunun değişik zamanlarda örneklerine rastlamak mümkündür. Bu manevi güç ve hissiyat tarih boyunca küçük sayıdaki bir askeri kuvvetin büyük ordulara galip gelmesine sebep olmuştur. Bedir Savaşı'nda, Malazgirt'te ve daha pek çok örnekte bu gücün yardımıyla savaşların kazanıldığı ve galibiyet elde edildiği gerçeği tarih sayfalarında kayıtlıdır. Nûreddîn Mahmûd'un ölümünden sonra Haleb ve Kuzey Suriye üzerinde hâkimiyet kurmuş olan (1183) Salâheddîn Eyyûbî de tıpkı Nûreddîn Mahmûd gibi sufîlerin ve ilim erbabının desteğini arkasına almayı ihmal etmeyerek benzeri başarılara imza atmıştır (Gibb, 1991: 112, 118).

Modern tarihçilerden Hamilton A.R.Gibb : "Nûreddîn hem iyi bir general hem de iyi bir idareci olarak devrin ortalamasının üzerinde bir kapasite ve görüş yeteneği sergiledi" demiştir (Gibb, 1991: 113). Ortaçağ tarihçisi Ramazan Şeşen de Nûreddîn Mahmud için yalnız kahramanlığı ve siyasetçi kişiliği ile değil aynı zamanda teşkilatçılık, adalet ve ilim erbabını korumak, düşkünlere yardım etmek dışında büyük bir imarcı ve saf bir dindar olması gibi çok yönlü bir kişi olduğunu dile getirmiştir (Willermus Tyrensis, 1994: 14-15; Şeşen, 1987: 63-64).

Haleb ve Musul Atabegi Nûreddîn Mahmûd, şahsi ihtiyaçlarını kendi imkânlarıyla karşılamaya büyük özen gösteren (İbn Kesîr, 1995: XII, 495; Turan, 2009: 51), ganimetten kendisine düşen payı bile almayan bir idareciydi. Ayrıca kibirden uzak, oldukça mütevazı bir yaşamı tercih etmiştir. Nûreddîn Mahmud'un eşi, içinde bulundukları durumdan şikâyetçi olunca, Nureddîn Mahmûd Hıms'ta bulunan üç dükkânın gelirinin ona ayrıldığını söyledi ve "Benim bundan başka param yoktur. Elimdeki bütün mallar Müslümanların hakkıdır. Bu konuda Müslümanların hazinedarıyım ve onlara asla ihanet etmem" diyerek büyük bir idarecilik geleneğinin örneğini gözler önüne serdi (İbnü'l-Esîr, 1991: XI, 323).

Mezheb taassubu bulunmadığı gibi fıkıh ve hadis konusunda da oldukça bilgi sahibi sayılırdı. İslam hukukunu ön planda tutarak adil bir yönetim için büyük gayret sarf etti.

Mısır, Suriye, el-Cezîre ve Musul'da mükûs ve öşrü bütünüyle kaldırıp haklı ve haksızı birbirinden ayırt etmeye, mazlumun hakkını temine çalıştı(İbnü'l-Esîr, 1963: 162; Zehebî, 1999: 75; Maalouf, 1998: 189; Turan, 2009: 51). Haleb Zengî Atabegi ve onu örnek alan Eyyûbîler, halkın sırtında kambur haline gelen örfi vergileri kaldırarak rahat bir nefes aldırmıştır. Tebaasını sahiplenen bir anlayış ile ekonomik istikrarı sağlayarak toplumun huzur ve refah içinde yaşaması için yoğun çaba sarf etmişlerdir.

En büyük eğlencesi polo (Çevgen) idi (İbn Kesîr, 1995: XII, 495; Runciman, 2008: II, 333). Ancak o bu oyunu, atların savaşa hazır olmasını sağlamak için oynardı. Bu konuda: "Ameller niyetlere göredir. Ben oyunu oynamakla atları hücuma ve geri kaçmaya alıştırmak istiyorum" demekteydi (İbn Kesîr, 1995: XII, 495).

Nûreddîn Mahmûd'un kaynaklarda sıkça söz edilen bir özelliği de cesaret ve yiğitliği olmuştur. İbnü'l-Esîr, Nûreddîn Mahmud'un savaşlarda tedbiren yanında iki yay ve iki tane sadak (tirkeş) bulundurduğunu (İbnü'l-Esîr, 1991: XI, 323), savaşlarda askerleri ile omuz omuza çarpıştığını aktarmıştır. İbnü'l-Adîm'in, Nûreddîn Mahmûd'un, cesaret ve kararlılığı konusunda aşağıda vermiş olduğu örnek olay dikkate şayandır. Nûreddîn, 558/1162-1163 senesinde bütün ordusunu toplayıp Frank ülkesine doğru harekete geçti. Bu sırada Haçlıların elinde bulunan Hısnü'l-Ekrâd (Ebu'l-Fidâ, 1840: 258-259)'ın altında yer alan Bakia'da konakladı. Böylece Haçlıların denetimindeki topraklara girip hem Hısnü'l-Ekrâd hem de Trablus'a karşı mevzilenmek istedi (Zehebî, 1999: 61; İbnü'l-Esîr, 1991: XI, 240). Ancak Haçlıların ani bir saldırısıyla yenilgiye uğrayan ve ölümden kıl payı kurtulan Nûreddîn, Hıms'a gidip kentin dış mahallesinde konakladı. Şehirden çadırlar getirtip onları Kudüs Gölü'nün kenarına Hıms'a yakın bir mesafede kurdurdu. Kudüs Gölü ile savaş alanı arasında dört fersahlık bir mesafe vardı. İnsanlar onun Haleb dışında bir yerde durmaya cesaret edemeyeceğini düşünüyordu. Oysaki Nûreddîn Mahmûd onların sandığından daha cesur ve daha kararlıydı. Kudüs Gölü sahilinde konaklayınca, çarpışmadan kurtulanların tümü gelip onun etrafında toplandı. Arkadaşlarından biri kendisine: "Senin burada ikamet etmen doğru

bir fikir değil. Biz bu haldeyken Frankların bize karşı harekete geçme arzusu canlanabilir " dediğinde Nûreddîn Mahmûd onu azarlayıp susturdu ve: "Bin süvarim olduğu an onların daha az veya daha çok olmalarına bakmaksızın saldıracağım. İslam'ın intikamını ve kendi intikamımı alana kadar vallahi bir duvarın gölgesinde durmayacağım" dedi (İbnü'l-Adîm, 1996: 343).

2.2. Nûreddîn Mahmûd'un Haçlılarla Mücadeledeki Başarısı ve Azmi

Haleb Zengî Atabegi Nûreddîn Mahmûd 546-1151/1152 yılında Haleb'in kuzeyinde II. Joscelin'in hâkimiyetinde bulunan kale ve kentlere karşı harekete geçti. Bu gelişme üzerine II. Joscelin süvari veya piyadelerden oluşan çok kalabalık bir Frank ordusuyla harekete geçti. İki taraf arasında gerçekleşen şiddetli savaş Frankların zaferi ile sonuçlandı (İbnü'l-Adîm, 1996: 335; Ebu'l-Fidâ, 1325: III, 23; İbnü'l-Esîr, 1997: XI, 137; Ebû Şâme, 2002: 244; Bündârî, 1943: 205; İbn Kesîr, 1995: XII, 419). II. Joscelin, Nûreddîn'in silahdârını esir alıp yanındaki silahı alıkoydu ve daha sonra onu Konya, Aksaray vs. yerlerin hâkimi olan Sultan Mes'ûd b. Kılıç Arslan el- Selçukî'ye gönderdi. İbnü'l-Esîr'in Atabekiyye'de aktardığına göre II. Joscelin silahla birlikte içinde: "Sana damadının silahını gönderdim. Bundan sonra sana bundan daha fazlasını göndereceğim" dediği bir mektup da göndermiş ve bu durum Nûreddîn Mahmûd'un çok ağırına gitmişti. II. Joscelin'in bu rencide edici hareketini hazmedemeyen Nûreddîn intikam almak istedi. Fakat II. Joscelin'e karşı yapacağı bir seferin onun kalelerine sığınmasına sebep olacağını bildiğinden, işi daha başka şekilde halletme yoluna gitti. Türkmenlerden bir grup ile anlaşarak II. Joscelin'in hakkında istihbarî bilgi toplamalarını, onu ölü veya diri teslim etmeleri halinde kendilerini mükâfatlandıracağını bildirdi. Nitekim II. Joscelin'in ava çıktığı bir gün Türkmen casuslar onu yakaladılar Gözlerine mil çekilen Joscelin dokuz yıllık esaret sonrası Haleb'te öldü (Abu'l-farac, 1987: 387; Anonim Süryânî Vekayinâmesi, 2005: 73; Abu'l-Farac, 1987: II, 387-388; Vardan Vartapet, 2017: 74).

Haleb atabegi Nûreddîn Mahmud'un istihbarat çalışmalarına da yeteri kadar önem verdiği anlaşılmaktadır. Nûreddîn Mahmûd Zengî, bu amaçla yollarda kervansaraylar ve hudut bölgelerinde de nöbet ve işaretleşme kuleleri yaptırmıştır. Bu uygulama hem yönetimsel hem de askeri bir gerekliliğin sonucudur. Dımaşk'ı almaya karar veren Nûreddîn Mahmûd'un buradaki halkın bir bölümü ile haberleşerek onları kendi tarafına çekmesi ve neticede şehre hâkim olması da bu haberleşme ağı sayesinde olmuştur (Runciman, 2008: II, 285; Vardan Vartapet, 2017: 74).

2.3. İmar Faaliyetlerine Verdiği Önem

Devlet ve ordunun yönetimine verdiği önem kadar, imar faaliyetlerine verdiği önemle de adından söz ettirmiştir. Hâkimiyet süresi içerisinde elli kadar kale ve şehri Haçlılardan almayı başardı. İmar faaliyetlerinden olarak Suriye'deki bütün şehir ve kalelerin surlarını yaptırdı. Dımaşk, Hıms, Hama, Haleb, Şeyzer, Ba'lebekk bunlardan sadece bazılarıydı. Nûreddîn Mahmûd döneminde birçok medrese, cami, köprü, hânikâh, hamam, hastane (bimâristan), kervansaray, kapalı çarşı ve ülke savunmasında çok önemli yeri olan kaleler inşa edildi veya daha önce var olan yapılar ihtiyacı karşılayacak şekilde tadilattan geçirildi (Ebü'l-Fidâ, 1325: III, 55-56; İbnü'l-Esîr, 1991: XI, 324).

2.4. İlme ve İlim Erbabına Değer Vermesi

Nûreddîn Mahmûd'un kurduğu medreselerde Büyük Selçuklu Devleti'nin kurduğu Nizamiye Medreseleri örnek alınmıştır (Cezar, 1977: 302; Kazıcı, 1991: 233; Lapidus, 2005: 480). Nûreddîn Mahmûd, mezhepsel bir taassuba sahip olmadığından hem Hanefî hem de Şafiîler için çok miktarda medrese yaptırdı. İran ve İspanya gibi bölgelerden Şafîi ve Hanefî birçok ilim adamını Suriye'ye davet etti. Kurdukları medreseleri vakıflarla destekleyerek uzun ömürlü olmalarını sağladı. Bu medreseler sayesinde hem bâtınî propagandaları önlenmeye çalışıldı. Hem de siyasi birliğin tesisinde bunlardan yararlanıldı (İbnü'l-Adîm, 1996: 331; Şeşen, 1987: 324-325; Maalouf, 1998: 189-190).

Türk-İslâm devletlerinde ilim erbabı âlimler daima korunmuştur. Çünkü bu kimseler halk ile yönetici sınıf arasındaki rabıtayı güçlendiren kimselerdi. Bu nedenle Türk-İslâm devletlerinde âlim, fakih ve müderris, kadı ve imam gibi ehl-i adl ve ehl-i ilm büyük değer görmüş ve merkezde tutularak fikirlerine başvurulmuştur. Haleb Atabegi Nûreddîn Mahmûd gerekse onun yerine geçen oğlu El-Melikü's-Salih

İsmail döneminde ilmi teşvik ve ilim adamlarını himayede gösterilen çabaların bir sonucu olarak Haleb ve Dımaşk birer bilim ve kültür merkezine dönüşmüştür (İbnü'l-Adîm, 1951: I, 257).

2.5. Mezhepsel Taassubun Olmayışı

Haleb Atabeglerinin katı bir mezhep taassubuyla hareket etmeyişleriydi. Çünkü onlar Şâfiî, Hanefî ve Hanbelî ve Malikî gibi farklı mezheplere mensup fakihlerin, kurdukları medreselerde ders vermelerine imkân tanımışlardır (Şeşen, 1987: 324-325). Bu yönüyle Haleb ve Musul atabegleri kendi dönemlerinde İslam'ın değişik mezheplerinin kaynaşmasına da ortam ve olanak tanımışlardır. Nûreddîn Mahmûd, Haleb'te güçlü bir zemine sahip radikal Şiî grupların Dört Halife'ye hakaret etmelerine fırsat tanımayarak, orta yollu bir Sünni İslâm'dan yana olduğunu da göstermiştir (İbn Tağrıberdi, 1963: 282; İbnü'l-Adîm, 1996: 331).

3. Sonuç

Nûreddîn Mahmûd, yaşam tarzı, olaylara yaklaşımı, ileri görüşlülüğü, sorunlara çözüm getirmedeki başarısı ile çağının ilerisinde bir devlet adamı profili ortaya koymuştur. Ayrıca onun âlim ve ilme gereken değeri verdiği ve kurduğu medreselerle zararlı ve aşırı Şiî ve Bâtınî faaliyetlere karşı halkın bilinçlendirilmesine büyük önem verdiği anlaşılmaktadır. Hâkimiyetindeki bölgelerde yaşayan halka karşı hoşgörülü bir yaklaşımın sergilendiği, aynı medresede farklı mezheplere mensup âlimlerin görevlendirilmesinden anlaşılmaktadır. Nûreddîn Mahmûd'un, başarılarındaki en önemli etkenlerden birisi de orduya verdiği değer kadar manevi güce de değer vermesinden kaynaklandığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

Abu'l-Farac. (1987). Abu'l-Farac Tarihi. Türkçe Çeviri: Doğrul, Ö.R., C. II, Ankara: TTK Yayınları.

Alptekin, C. (1978). The Reign of Zangi (521-541/1127-1146). Erzurum: Atatürk University Press.

Anonim Süryânî Vekayinâmesi. (2005). H. A. R. GİBB'in Notlarıyla, İngilizce Çeviri: Tritton, A. S., Türkçe Çeviri: İlmen, V., I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinâmesi, İstanbul: Yaba Yayınları.

Bündârî (1943). Zübdetü'l-Nusra ve Nuhbetü'l-'Usra (Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi), Trkç. trc., Kıvameddin Burslan, İstanbul: TTK.

Cezar, M. (1977). Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık, Birinci Baskı, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Ebû Şâme (2002). Kitâb el-Ravzateyn fî Ahbâri'd-Devleteyn En-Nûriyye ve's-Selâhiyye, Neşr ve Tahkik: İbrâhîm Şemseddîn, I-II, Beyrut: Dârü'l-Kütûbü'l-İlmiyye.

Gibb, H.A.R. (1991). Studies On The Civilation Of İslam (İslam Medeniyeti Üzerine Araştırmalar). Trkç. Trc. K. Durak, A. Özkök, H. Yücesoy ve Kenan Dönmez, İstanbul: Endülüs Yay.

Ebü'l-Fidâ. (1840). Takvîmü'l-Büldân, Neşreden: Reinaud, J. T. - De Slane, M. G. Paris.

Ebü'l-Fidâ. (H.1325). Kitâbü'l-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer. Mısır: Matbaati'l-Hüseyniyye.

İbn İyâs, Muhammed Ahmed (1975). Bedâi' el-Zuhûr fî Vekâi' el-Duhûr. C. I, Tahkik ve Mukaddime: Muhammed Mustafa, I. Baskı, Beyrut: Franz Stainer Yay.

İbn Kesîr, (1995). El-Bidâye ve'n-Nihâye, Mektebetü'l-Ma'ârif (Büyük İslâm Tarihi). Türkçe trc. Mehmet Keskin, I-XIV, İstanbul: Çağrı Yay.

İbn Tağrıberdi (1383/1963). En-Nücûmu'z-Zâhire fi Mülûk Mısr ve'l-Kâhire, C. V, Kahire: Mısır Kültür Bakanlığı.

İbnü'l- Adîm, (1951). Zübdetü'l- Haleb Min Târîh-i Haleb. Nşr ve Thk: Sâmi ed-Dehhân, I- III, Dımaşk.

İbnü'l- Adîm, (1996). Zübdetü'l- Haleb Min Târîh-i Haleb. Haşiye: Halil el-Mansûr, I. Baskı, Beyrut: Dar el-Kütûb el-'İlmiyye.

İbnü'l-Esîr. (1963). El-Târihu'l-Bâhir fi'd-Devlet el- Atâbekiyye bi'l-Mavsil, Neşreden: Abdulkadir Ahmed Tilîmât. Kahire.

İbnü'l-Esîr. (1991). El-Kâmil fi't-Târîh, X-XI, Çeviri: Abdülkerim Özaydın. İslâm Tarihi, İstanbul: Bahar Yayınları.

Kazıcı, Z. (1991). İslâm Müesseseleri Tarihi. İstanbul: Kayıhan Yay.

Lapidus, I. M. (2005). İslam Toplumları Tarihi I,(A History of Islamic Societies), Çev: Yasin Aktay, İstanbul: İletişim Yay.

Maalouf, A. (1998). Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri. Trkç. Çev. M.A. Kılıçbay, 2. Basım, İstanbul: Telos Yay.
Runciman, S. (2008). Haçlı Seferleri Tarihi II, 3. Baskı, Çev. Fikret Işıltan. Ankara: TTK.
Şeşen, R. (1987). Salâheddîn Eyyûbi ve Devlet, İstanbul: Çağ Yayınları.
Turan, O. (2009). Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi, İstanbul: Ötüken Neşriyât.
Willermus Tyrensis, (1994). Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum, (Çev.: Ergin Ayan, Denizaşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi), Adlı Eserinin XVI., XVII. ve XVIII. Kitaplarının Türkçe Çevirisi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
Vardan Vartapet. (2017). Türk Fetihleri Tarihi(889-1269). Türkçe trc. Hrant D. Andreasyan, Yay. hzr. İlhan Aslan, Edit: Fuat Hacısalihoğlu, İstanbul: Post Yay.
Zehebî (1999). Düvelü'l-İslâm. C.II, Thk. Hasan İsmâil Merve, Beyrut: Dar-ı Sadr.

0-6 YAŞ ÇOCUĞU OLAN ANNE BABALARIN EBEVEYNLİK SÜREÇLERİNDE SOSYAL MEDYAYI KULLANMA ALIŞKANLIKLARI

Esra Gamze Uğur
Yıldız Teknik Üniversitesi, esragamzeugur@hotmail.com
Doç. Dr. Özkan Sapsağlam
Yıldız Teknik Üniversitesi, ozkan@yildiz.edu.tr

Özet
20. yüzyılın sonuna doğru ortaya çıkan internet hayatımızda köklü değişikliklere imza atan bir buluş olmuştur. Günümüzde ise hayatımızın vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir. İnsanlar internet sayesinde neredeyse her konu hakkında saniyeler sürmeden pek çok veriye ulaşabilmektedir. İnternetle birlikte hayatımıza giren sosyal medya kavramı ise; kullanıcılar tarafından oluşturulan bilginin basit, anlık ve çift taraflı olarak paylaşılmasını ve ulaşılmasını sağlayan bir medya biçimidir. Günümüzde sosyal medya araçlarının kullanımı çok ciddi boyutlara ulaşmıştır ve çoğu insanı bağımlısı haline getirmiştir. Sosyal medya birçok kişi ve kurum tarafından aktif olarak kullanılmaktadır. Sosyal medya araçlarının kullanma maliyetinin düşük olması, erişiminin kolay olması, sürekli güncellenebilir olması ve kullanıcılarına herhangi bir sınırlama koymayıp herkese söz hakkı vermesi sebebiyle kullanıcıların en çok tercih ettiği mecralardan biri haline gelmiştir. İnsanlar sosyal medya araçlarını kullanarak fotoğraf, video ve her türlü bilgilerini hızlı bir şekilde paylaşabilmenin yanında bu araçlarla her türlü bilgiye anında ulaşabilmektedirler. Bu mecra, düşüncelerin paylaşılıp, bunlar üstünde tartışılıp yeni düşüncelerin geliştirilmesine de olanak sağlamıştır. İnternet ve sosyal medya pek çok olguyu değiştirmiş, hayatımıza pek çok yeni durum ve kavramın girmesini sağlamıştır. Değişen olgulardan biri de ebeveynlik tutumlarıdır. Bugün anne babalar ebeveynlik süreçlerinde sosyal medyayı sıklıkla kullanmaktadırlar. Bu çalışmanın amacı; 0-6 yaş çocuğa sahip anne babaların ebeveynlik süreçlerinde sosyal medyayı kullanma alışkanlıklarını incelemektir. Araştırma nitel bir araştırmadır ve nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni seçilerek yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu 0-6 yaş aralığında çocukları olan 30 ebeveyn oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu kapsamda ebeveynlerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Araştırma verilerinin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda ebeveynlerin çocuk yetiştirme sürecinde sosyal medyadan yoğun bir şekilde faydalandıkları bulgusuna ulaşılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, ebeveynlik, erken çocukluk, alışkanlık, sosyal medya araçları

HABİTS OF PARENTS WİTH 0-6 YEARS OLD CHİLDREN USİNG SOCİAL MEDİA İN PARENTİNG PROCESSES

Abstract
The Internet, which emerged towards the end of the 20th century, has been a breakthrough in our lives. Today, it has become one of the indispensable elements of our lives. Thanks to the Internet, people can access a lot of data on almost every subject in seconds. The concept of social media that comes into our lives with the internet; It is a media format that allows users to share and access information generated by them in a simple, instant and bilateral way. Today, the use of social media tools has reached a very serious level and has made most people addicted. Social media is actively used by many people and institutions. It has become one of the most preferred channels of the users because of the low cost of using social media tools, easy access, being constantly updated and not giving any restrictions to its users. People can share photos, videos and all kinds of information quickly by using social media tools and they can instantly access all kinds of information with these tools. This medium also enabled the sharing of ideas, discussion on them and the development of new ideas. The Internet and social media have changed many phenomena and

brought many new situations and concepts into our lives. One of the changing cases is parenting attitudes. Today, parents frequently use social media in their parenting process. The aim of this study; The aim of this study is to examine the habits of using social media in the parenting process of parents with 0-6 years old children. The research is a qualitative research and it was conducted by selecting case study design from qualitative research methods. The study group consisted of 30 parents with children aged 0-6 years. In the study, semi-structured interview form was used as data collection tool. In this context, face-to-face interviews were conducted with the parents. Content analysis method was used in the analysis of the research data. As a result of the study, it was found that parents benefited extensively from social media during child rearing process.
Keywords: Social media, parenting, early childhood, habit, social media tools

Giriş

Doğumdan 6 yaşa kadar olan dönem okul öncesi dönem, erken çocukluk dönemi olarak adlandırılır. Bilimsel araştırmalar bu dönemin önemini ve bu dönemdeki gelişim hızını ortaya koymuştur. Bu dönem ileriki yaşamın temeli niteliğindedir. Bu dönemdeki çocuğun büyüme ve gelişimi maksimum düzeyde sağlıklı bir şekilde desteklenmelidir. (Diken,2014) Gelişim alanlarını bilmek çocukların gelişimini desteklemek adına son derece önemlidir. Gelişim alanları psikomotor gelişim, bilişsel gelişim, dil gelişimi, sosyal ve duygusal gelişim ve özbakım gelişimi alanlarından oluşur. (Kürkçüoğlu,2014) Aile kavramı ise her bireyin gelişiminde çok önemli bir konuma sahiptir. İnsan yavrusu özellikle yaşamının erken çocukluk döneminde hayatta kalabilmek ve gelişip yetişkinliğe ulaşabilmesi için ailesine ihtiyacı vardır. (Özgün,2013) Ebeveynlerin en önemli görevlerinden biri dünyaya getirdikleri çocuklarının sağlıklı bir şekilde büyümesini ve gelişmesini sağlamaktır. Ebeveynler çocuklarını yetiştirme ve büyütme sürecinde pek çok unsurdan etkilenir. Bu unsurlar onların ebeveynlik tutumlarında büyük rol oynar. Ailenin sosyo-demografik durumu, çocuk sayısı, anne-babanın kendi yetiştiriliş tarzları onların ebeveynlik tutumlarını etkileyen unsurlar arasındadır. Günümüzde internet bu unsurların arasında yerini almıştır ve internet kullanımının artması aile kurumunda ebeveynlerin tutumlarında da pek çok değişime sebep olmuştur. İnternetle birlikte hayatımıza giren sosyal medyayı ise anne babalar ebeveynlik süreçlerinde sıklıkla kullanmaktadırlar.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; 0-6 yaş çocuğa sahip anne babaların ebeveynlik süreçlerinde sosyal medyayı kullanma alışkanlıklarını incelemektir.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışma ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken sosyal medyayı neden ve nasıl kullandıklarını görebilmemiz adına önem taşımaktadır. Ayrıca ülkemizde bu alanda ebeveynlerin sosyal medya kullanma alışkanlıklarını araştıran çalışmaların sınırlı olması bu çalışmanın önemini artırmaktadır.

Araştırma Soruları

Araştırmanın soruları aşağıdaki gibidir:

1. Ebeveynlerin kullandığı sosyal medya uygulamaları nelerdir?
2. Ebeveynlerin sosyal medyayı kullanma amaçları nelerdir?
3. Ebeveynlerin sosyal medyayı günlük kullanma süresi ne kadardır?
4. Ebeveynler çocuk yetiştirme sürecinde;

a) Sosyal medyadan faydalanıyor mu?
b) Hangi durumlarda sosyal medyaya başvuruyorlar?
c) Sosyal medyadan öğrendikleri bilgileri uygulamalarına yansıtıyorlar mı?
d) Sosyal medyanın onlara sağladığı yararlar nelerdir?

Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırma bulguları görüşme yapılan 30 ebeveyn ile sınırlıdır.

- Araştırma verilerinin sadece yarı yapılandırılmış gözlem formu ile toplanılmış olması diğer tekniklerin kullanılmayışı çalışmanın diğer sınırlılığını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Varsayımları

- Seçilen araştırma yöntemi, araştırmanın amacına, konusuna ve soruların çözümüne uygundur.
- Ebeveynlerin sosyal medyayı kullanma alışkanlıklarına yönelik gerçekleştirilen görüşmelerde yöneltilen sorular ebeveynlerin sosyal medya alışkanlarını ortaya koymak için yeterlidir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma nitel bir araştırmadır ve nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni seçilerek yürütülmüştür.

Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcılarını farklı yaş, eğitim düzeyi, gelir durumundan ve çocuk sayıları farklılık gösteren 30 anne baba oluşturmaktadır. Araştırma katılımcılarının belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Tablo 1. Ebeveynlere Ait Demografik Değişkenler

Demografik Bilgiler		f	%
Cinsiyet	Kadın	20	66.6
	Erkek	10	33.3
Yaş	20-30 yaş	8	26.6
	30-40 yaş	15	50
	40-50 yaş	6	20
	50-60 yaş	1	3.3
Eğitim Düzeyi	İlkokul	1	3.3
	Ortaokul	1	3.3
	Lise	2	6.6
	Lisans	20	66.6
	Lisansüstü	6	20
Çalışma Durumu	Evet	25	83.3
	Hayır	5	16.6
Gelir Düzeyi	2000 tl ve altı	2	6.6
	2000 tl -5000 tl	16	53.3
	5000 tl ve üstü	12	40
Çocuk Sayısı	1 çocuk	20	66.6
	2 çocuk	6	20
	3 çocuk	4	13.3
Çocuk / Çocukların Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Gitme Durumları	Evet	18	60
	Hayır	12	40

Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu kapsamda ebeveynlerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İfadeler arasındaki benzerlik ve farklılıklar karşılaştırılmıştır. Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler tamamlandıktan sonra, formlar detaylıca okunmuş ve benzer cevaplar tespit edilmiştir. Elde edilen veriler tablolara dönüştürülmüştür.

Ayrıca ebeveynlerin yaptığı açıklamalardaki temel düşünceyi özetleyen cümlelerden bazıları tırnak içinde değiştirilmeden sunulmuştur. Görüşleri aynen aktarılan ebeveynler, sırasıyla E1,E2.E3, … şeklinde sembolize edilmiştir.

Bulgular

Ebeveynlerin Kullandıkları Sosyal Medya Uygulamalarına Yönelik Bulgular

Araştırmanın birinci sorusu kapsamında ebeveynlere hangi sosyal medya uygulamalarını kullandıkları sorulmuştur. Verilen tüm cevaplara Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2. Ebeveynlerin kullandıkları sosyal medya uygulamaları

Sosyal Medya Uygulamaları	**f**	**%**
Whatsapp	30	100
Facebook	26	86.6
İnstagram	24	80
Youtube	11	36,6
Twitter	6	20
Pinterest	2	6.6
Linkedin	2	6.6

1.6. Ebeveynlerin Sosyal Medyayı Kullanma Amaçlarına Yönelik Bulgular

Araştırmanın ikinci sorusu kapsamında ebeveynlere sosyal medyayı kullanma amaçları sorulmuştur.

Tablo 3. Ebeveynlerin sosyal medyayı kullanma amaçları

Amaçlar	f	%
Eğlence	14	46.6
Gündem Takibi	12	40
Araştırma	12	40
İletişim	10	33.3
Alışveriş	2	6.6

Tablo 3'de ebeveynlerin sosyal medyayı kullanma amaçlarına yönelik kategoriler yer almaktadır. Ebeveynler sosyal medyayı kullanmalarındaki öncelikli amaç olarak en çok eğlence(f=14) kategorisi altında cevaplar vermişlerdir. Bunu gündem takibi(f=12), araştırma(f=12), iletişim(f=10) ve alışveriş(f=2) kategorileri takip etmiştir. Konuya ilişkin bazı ebeveynlerin cevapları şu şekildedir:

''Bilgiye ulaşmak, fotoğraf paylaşmayı sevdiğim için, etrafımda olup bitenlerden haberdar olmak.'' (E7)

'' Vakit geçirmek, bilgi sahibi olmak, arkadaşlarımla görüşmek.'' (E21)

'' İlgi alanlarım konusunda bilgi sahibi olmak, alışveriş'' (E8)

'' Yemek tarifleri, fotoğraflara olan ilgim, çocuk yetiştiren diğer ebeveynlerle bilgi alışverişi, gündemi takip etme'' (E6)

Ebeveynlerin Sosyal Medyayı Kullanma Sürelerine Yönelik Bulgular

Araştırmanın üçüncü sorusu kapsamında ebeveynlere sosyal medyayı günlük kullanma süreleri sorulmuştur.

Tablo 4. Ebeveynlerin sosyal medyayı günlük kullanma süreleri

Kullanma Süreleri (Günlük)	f	%
0-1 saat	9	30
1-3 saat	14	46.6
3-6 saat	7	23,3

Tablo 4'de ebeveynlerin sosyal medyayı günlük kullanma süreleri yer almaktadır. Ebeveynlerin büyük çoğunluğu(f=14) sosyal medyaya günlük 1-3 saat aralığında zaman ayırmaktadır.Konuya ilişkin bazı ebeveynlerin cevapları şu şekildedir:

'' 1 saatten az.'' (E9)

'' Gün toplamı yarım saat.'' (E23)

'' Ortalama 4-5 saat'' (E30)
''Günde en az 1-2 saat'' (E21)

Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Sürecinde Sosyal Medya Kullanımlarına Yönelik Bulgular

Araştırmanın üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci soruları kapsamında ebeveynlere çocuk yetiştirme sürecinde sosyal medya kullanımlarına yönelik sorular sorulmuştur. Sorulardan elde edilen veriler tablolarda sunulmuştur.

Tablo 5. Ebeveynlerin çocuk yetiştirme sürecinde sosyal medyadan faydalanma durumları

Faydalanma Durumları	f	%
Evet	16	53.3
Hayır	2	6.6
Kısmen	12	40

Tablo 5'de araştırmanın dördüncü sorusu kapsamında ebeveynlerin çocuk yetiştirme sürecinde sosyal medyadan faydalanma durumları yer almaktadır. Ebeveynlerin büyük çoğunluğu(f=16) çocuk yetiştirme sürecinde sosyal medyadan yararlanmaktadır.

Konuya ilişkin bazı ebeveynlerin cevapları şu şekildedir:

'' Evet, küçük kızımda.'' (E17)
'' Hayır.'' (E28)
'' Çok az, özel olarak ilgilenmesek de bazen güzel uygulamalardan faydalanıyoruz.'' (E5)

Tablo 6. Ebeveynlerin çocuk yetiştirme sürecinde sosyal medyaya başvurma durumları

Başvurma Durumları	**f**	**%**
Sağlık	12	40
Etkinlik / Oyun Seçimi	10	33.3
Gelişimsel Takip	10	33.3
Beslenme	9	30
Alışveriş (Kitap, Oyuncak, Kıyafet)	9	30
Davranış Problemleri	8	26,6
Diğer Ebeveynlerle İletişim	5	16,6
Eğitimsel Süreçler	4	13.3
Popüler Kişi Takipleri	4	13.3
Ebeveynlik Tutumları	3	10

Tablo 6'da araştırmanın beşinci sorusu kapsamında ebeveynlerin çocuk yetiştirme sürecinde sosyal medyaya başvurdukları durumlara yer verilmiştir. Konuya ilişkin bazı ebeveynlerin cevapları şu şekildedir:

'' Takip ettiğim bloggerların yazılarını okuyorum, genelde çözüm bulunuyor.'' **(E2)**
'' Baş edemediğim davranışlar, oyuncak seçimi'' **(E14)**
'' Gelişim sürecinde ebeveyn davranışlarının nasıl olması gerektiği, beslenme, sağlık.'' **(E24)**
'' Okul seçiminde yorumları okuyorum, öğretmen facebook'unu inceledim'' **(E27)**

Tablo 7. Ebeveynlerin çocuk yetiştirme sürecinde sosyal medyadan öğrendikleri bilgileri ebeveynlik uygulamalarına yansıtma durumları

Yansıtma Durumları	**f**	**%**
Evet	16	53.3
Hayır	2	6,6
Kısmen	12	40

Tablo 7'de araştırmanın altıncı sorusu kapsamında ebeveynlerin çocuk yetiştirme sürecinde sosyal medyadan öğrendikleri bilgileri ebeveynlik uygulamalarına yansıtma durumları yer almaktadır. Ebeveynlerin büyük çoğunluğu(f=16) çocuk yetiştirme sürecinde sosyal medyadan öğrendikleri bilgileri ebeveynlik uygulamalarına yansıttığını ifade etmiştir.
Konuya ilişkin bazı ebeveynlerin cevapları şu şekildedir:
'' Evet, yansıtıyorum ve eşime aktarıyorum TV izleme onlarla ilgilen çocuklara örnek ol diyorum.'' **(E17)**
'' Hayır.'' **(E25)**
'' Kısmen yansıtıyoruz.'' **(E7)**

Tablo 8. Ebeveynlerin çocuk yetiştirme sürecinde sosyal medyadan yarar sağlama durumları

Yarar Sağlama Durumları	f	%
Evet	25	83.3
Hayır	2	6.6
Kısmen	3	10

Tablo 8'de araştırmanın yedinci sorusu kapsamında ebeveynlerin çocuk yetiştirme sürecinde sosyal medyadan yarar sağlama durumları yer almaktadır. Ebeveynlerin büyük çoğunluğu(f=25) çocuk yetiştirme sürecinde sosyal medyadan yarar gördüklerini ifade etmiştir.
Konuya ilişkin bazı ebeveynlerin cevapları şu şekildedir:
'' Evet, ek gıdaya geçiş aşamasında edindiğim bilgiler, bebeğimin aylık takibi, zeka gelişimi için faydalı oyunlar ve oyuncaların temini gibi durumlarda özellikle benim gibi annelikte acemi olan annelere çok faydalı olduğunu düşünüyorum.'' **(E22)**
'' Oldu. Gaz çıkarma, eğitim ve gelişimi için faydaları oldu.'' **(E2)**
'' Oluyor. Hayatı onun gözüyle bakmamı sağlıyor.'' **(E6)**
'' Çocuğumda alerjik astım var var. Bu tip hastalara yaklaşımla ilgili bilgi edindim. Doğru beslenmesiyle ilgili bilgilendim'' **(E19)**

Sonuç

Bu araştırmada, 0-6 yaş çocuğu olan anne babaların ebeveynlik süreçlerinde sosyal medyayı kullanma alışkanlıklarını tespit etmek amaçlanmıştır. Literatürde sosyal medya kavramı çeşitli şekillerde ele alınmaktadır. Örneğin; sosyal medya ve eğitim etkileşimi incelenmiştir. (Öztürk ve Talas, 2014) Bir başka çalışmada ise çocukların sosyal medya kullanım amaçları ve ebeveyn tutumları incelenmiştir. (Okumuş ve Parlar, 2018) Fakat ebeveynlerin çocuk yetiştirme sürecinde sosyal medyayı kullanma alışkanlıklarını inceleyen çalışmalar sınırlıdır. Bu yönüyle bu çalışma önem arz etmektedir.
Bu çalışmada ebeveynlerin sosyal medya kullanım alışkanlıkları geniş bir çerçeveden ele alınmıştır ve önemli bulgular elde edilmiştir:

- Ebeveynlerin en çok kullandıkları sosyal medya uygulamalarının whatsapp, facebook, instagram olduğu ortaya konmuştur.
- Ebeveynlerin sosyal medyayı genel olarak kullanma amaçları eğlence, araştırma yapma ve gündem takibi gibi kategoriler altında toplanmıştır.
- Ebeveynlerin neredeyse yarısı sosyal medyaya günde 1-3 saatlerini ayırmaktadırlar.
- Ebeveynlerin çoğu çocuk yetiştirme sürecinde sosyal medyaya başvurduklarını ifade etmişlerdir ve sosyal medyaya sağlık, gelişim takibi, etkinlik seçimleri, alışveriş, beslenme, davranış problemleri gibi konularda başvurmuşlardır.
- Ebeveynlerin çoğu sosyal medyadan öğrendikleri bilgileri ebeveynlik uygulamalarına yansıttıklarını ifade etmiştir.
- Ebeveynlerin çoğu çocuk yetiştirme sürecinde sosyal medyadan yarar gördüklerini ifade etmişlerdir.

Öneriler

- Araştırma kapsamında ulaşılan bulgular ışığında bazı önerilerde bulunulabilir:
- Ebeveynler bilinçli internet kullanımı konusunda bilgilendirilmelidir ve çeşitli eğitimler verilmelidir.
- Ebeveynler zorlandıkları konularda konunun uzmanlarına başvurmak konusunda yönlendirilmeli ve teşvik edilmelidir.
- Gelecek araştırmalarda daha fazla kişiye, daha farklı ortamlarda ulaşılabilir ve araştırmanın daha geniş alanlarda yapılması sağlanabilir.
- Türkiye'de ebeveynlerin sosyal medya kullanım alışkanlıklarını araştıran kaynakların yetersiz olduğu gözlenmiştir. Bunu konu alan araştırmalar yapılabilir.
- Bu çalışmanın devamı niteliğinde ebeveynlerin çocuk yetiştirme sürecinde zorlandıkları durumlarda neden konunun uzmanlarına değil de, internete başvurdukları konusunda araştırma yapılabilir.

Kaynakça

Demir, Ü. (2016). Sosyal Medya Kullanımı Ve Aile İletişimi: Çanakkale'de Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Selçuk İletişim, 9 (2), 27-50

Diken, İ.H. (Ed.) (2014). Erken Çocukluk Eğitimi. Ankara:Pegem Akademi

Kürkçüoğlu, B.Ü. (2014). 0-6 Yaş Arası Çocukların Temel Gelişimsel Özellikler: Bilişşsel Gelişim ve Dil Gelişimi. İbrahim H. Diken (Ed.), Erken Çocukluk Eğitimi (136-167). Ankara:Pegem Akademi

Mumcu, T. (2018). Sosyal Medya Ürünlerinin Aile Katılımındaki Rolü: Ebeveyn Ve Öğretmen İletişim Perspektifi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Okumuş, V., Parlar, H. (2018). Çocukların Sosyal Medya Kullanım Amaçları Ve Ebeveyn Tutumları. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17 (33), 357-368

Özgün, Ö. (2013). Aile İlgili Temel Kavramlar ve Tarihsel Süreçte Çocuğun Eğitiminde Aile. Yaşare Aktaş Arnas (Ed.), Aile Eğitimi ve Okul Öncesinde Aile Katılımı (s. 11-18). Ankara: Vize.

Öztürk, M. F., Talas, M. (2015). Sosyal Medya Ve Eğitim Etkileşimi. Zeıtschrıft Für Dıe Welt Der Türken / Journal Of World Of Turks, 7 (1), 101-120

Özdinç, T. (2014). Okul Öncesi Eğitimde Aile Katılımında Sosyal Medya Kullanımı: Bir Durum Çalışması. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Özer, M.A. (2019). Eğitimde Sosyal Medyanın Kullanımı. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Vural, A.Z.B., V., Bat, M. (2010). Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma. Journal of Yasar University, 20(5), 3348-3382

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARININ DİL KULLANIM HASSASİYETİ NOKTASINDA ARAŞTIRILMASI

Doç. Dr. Mustafa ŞEKER
Yıldız Teknik Üniversitesi, mseker@yildiz.edu.tr

ÖZET

Dilimiz hızlı bir yozlaşma sürecinden geçmektedir. Geçmişten bugüne yazılan milyonlarca eser günümüz nesilleri tarafından anlaşılamamaktadır. Geçmişinden güç alarak geleceğe güvenle bakmayı bir vatandaşlık bilinci kazanma anlayışı kabul eden sosyal bilgiler ise bu süreçten en fazla etkilenen çalışma alanlarından biridir. Özellikle öğrenciler için çok önemli bir materyal olan ders kitaplarında dilimiz konusuna ne kadar hassasiyet gösterildiği özelikle üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Bu sebeple sosyal bilgiler ders kitaplarında geçen kavramların seçiminde Türkçe hassasiyeti konusuna ne kadar özen gösterildiğini araştırmayı amaçlayan bu çalışmanın ayrıca literatüre de ayrı bir katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Bu araştırma kapsamında, doküman incelemesi yöntemiyle Talim Terbiye Kurulu tarafından okullarda okutulmasına izin verilen ve MEB'e bağlı okullarda okutulan hâlihazırdaki sosyal bilgiler ders kitapları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Ders Kitabı, Dil

RESEARCH INTO SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS IN TERMS OF SENSITIVITY TO USE OF LANGUAGE

SUMMARY

Our language has been suffering a period of degeneration. Millions of works cannot be understood by today's generation. Social Studies, which regards looking to future safely by getting strength from past as gaining citizenship consciousness, is one of the most affected fields of study. It is a significant point to be emphasized how much sensitivity is shown to especially school textbooks, which are extremely important materials to students. Therefore, this work has two main goals, one of which is to find out how much sensitivity to Turkish language is displayed in expressions in Social Studies textbooks, and the other is to make contributions to literature. As part of this study, using document review method, Social Studies text books in schools allowed to be covered by Turkish Education Board and in Ministry of Education Schools will be examined.

Key Words: Social Studies, Textbook, Language

1. Giriş

Sosyal bilgiler, sosyal bilimlere dayalı içeriklerden oluşması ve sosyal olan pek çok şeyi konu edinmesi nedeniyle günlük yaşamda öğrencilerin kullanacağı bilgi, beceri ve değerleri içeren bir ders olarak ilköğretim programlarında önemli bir yere sahiptir. Sosyal bilgiler günlük yaşam içerisinde okulda, ailede, bir akşam yemeğinde, karşıdan karşıya geçme esnasında, otobüste, düğünde, bir hasta ziyaretinde kısaca yaşamın tamamındadır (Deveci, 2009) Sosyal bilgiler dersi, aslında bir değer eğitimi dersidir. Çünkü tarihsel bir içeriğe sahip olması, farklı kültürleri ve yaşam hikâyelerini anlatması yönüyle iyi değerlerin verilmesi bakımından önemlidir. Sosyal bilgiler dersinin çok disiplinli olması da, değer öğretimi bakımından bir zenginlik sayılabilir (Sağlam ve Genç, 2015).

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda öğrenciye kazandırılması gereken yetkinlikler arasında öğrenmeyi öğrenme kavramının önemi belirtilmektedir. Bireyin öğrenme sürecinde bilgi ve zaman yönetimine dikkat ederek, sorumluluk alarak ve sebat göstererek bilginin peşine düşme yetkinliği öğrenmeyi öğrenmedir (MEB, 2018). Sosyal bilgiler dersinde duyarlı bir kültür eğitimi ile sınıfta hoşgörü

ve saygı ortamının gelişerek içinde yaşanılan toplumdaki kültür çatışmalarının önüne geçilebileceği, böylelikle barış ve huzur ortamının artacağı söylenebilir (Deveci, 2009).

İnsan toplumsal bir canlıdır. Bu nedenle insanlar birbirleriyle bildirişim kurmak zorundadırlar. Bildirişimin gerçekleşebilmesi için alıcı, verici ve iletinin olması gerekir. İletiyi ulaştırmanın çeşitli yolları vardır. Beden dili, resim, duman vb. birer bildirişim aracı olarak kullanılabilir; fakat hiçbiri insana dilin sunduğu sınırsız olanakları sağlayamaz. Dil, insanlar arasında bildirişimi en kısa ve kolay yoldan gerçekleştirir. Dilin insanlar arasında bildirişim sağladığı, sınırları olmayan, karmaşık bir düzeni olduğu, insanların duygu düşünce ve isteklerini açıkladığı, toplumla kültür arasında bir bağ kuran bir yapı olduğu söylenebilir. (Okur ve Keskin, 2013). İnsan, fiziksel olarak bir arada olmanın ötesinde, duygu ve tecrübelerini, bilgi ve becerilerini paylaşmak, başkaları tarafından anlaşılabilmek ve bunu hissetmek de ister. İnsanla ilgili her türlü yapıp-etmeler, insan ürünü olan her şey denilebilir ki, toplum içinde fikir ve duyguların kelimelerle naklinden doğmuştur. İşte bu noktada yine bir özsel tanım olarak "insan kavramsal iletişen bir canlı varlıktır" tanımı, konuşmanın üniformik ön şartlarından itibaren kültürün dilsiz olamayacağı tespitine kadar uzanan bir dizi olgunun hem illiyetini (nedenselliğini) hem de birlikteliğini içermesi bakımından geçerli bir tanım olacaktır (Bingöl, A., 1998). Buna dilin dış tarihi ile ilgili değişmeler de denir. Söz gelişi «**gelmek, girmek, görmek**» kelimelerinin, Türkçenin VIII. - XIII. yüzyıllar arasındaki devresinde, kelime başındaki birer "k" ünsüzü ile «**kelmek, kirmek, körmek**» şekillerinde söylenirken, bu seslerin Oğuz Türkmen lehçelerinde "g" ye dönüşerek ve kelimeleri gelmek, girmek, görmek şekillerine getirdiği; eski «**timek**» kelimesinin bu günkü «**demek, bargan**» kelimesinin varan oluşu, «**viriserdur**» şekli yerine verecektir şeklinin geçmiş bulunması ve taş «dışarı» kelimesinden, yeni kavramlara karşılık olan **taşımak, taşınmak, taşırmak, taşlamak, taşlaşmak, taşlı, taşsız** gibi kelimelerin türetilebilmesi, Türkçenin kendi iç yapısından gelen değişmelere bağlı gelişmelerdir (Korkmaz, 1995).

Dil kelimesinin bizim hafızamızda canlandırdığı hayal, anlam ve kelimeye dayanan, yani işitme duyumuza hitap eden, seslerden meydana gelmiş, dildir. Bu bakımdan tetkik edildiği zaman da seslerden teşekkül eden dil, tıpkı koku, mimik işaret dili gibi bir semboller sistemidir. Ancak koku dili, işaret dili ve benzeri diller sadece ihbarda bulunmağa yaradığı halde, bizim burada konumuz olan dil, kelimeler üzerine kurulmuş olduğu, kelimelerin her birinin de bir çok mânası bulunduğu için, ihbarda bulunmakla beraber, aşağıda göreceğimiz gibi, daha bir çok değerleri de içinde saklar (Üçok, 1944).

Bir dili, o dili konuşan fertlerden, o fertlerin oluşturduğu sosyal yapıdan ve sosyal yapının bağlı bulunduğu kültür ortamından ayırmak mümkün olmadığı için, dil davası da bu tarihi ve sosyal şartların gerekli kıldığı bir biçimlenme ile bu güne kadar birbirinden az çok farklı bir şekil ve tempo içinde yol alagelmiştir (Korkmaz, 1995). Burada özellikle vurgulanmak istenen konu; yüzlerce yıldan beri bugüne kadar yazılmış milyonlarca eseri anlayamama problemidir. Zira 19. Milli Eğitim Şurası'nda da; okullarda 40-50 yıl önce yazılmış roman, hikaye ve şiirlerin bile çocuklar tarafından tam olarak anlaşılamadığı gerçeğine dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla 500 yıl önce yazılmış eserler ise şuan kesinlikle anlaşılamamaktadır. Böylece geçmişte yazılmış eserleri okuyamamak ve anlayamamak geçmiş-bugün arasındaki bağı tamamen koparma endişesini ortaya koymaktadır.

2. Yöntem

Bu çalışma, bir nitel araştırmadır. Doküman incelemesi yöntemi ile 2016-2017 eğitim-öğretim döneminde MEB okullarında okutulan 4., 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenmiştir.

3. Bulgular

Araştırmada kullanılacak ders kitapları MEB Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı doğrultusunda hazırlanmaktadır. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Özel Amaçları 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda ifade edilen Türk Millî Eğitimi'nin Genel Amaçları ve Temel İlkelerine uygun olarak şöyle ifade edilmektedir: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri, Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri

yaşatmaya istekli olmaları, Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri, Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri, Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri, Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları, Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları, ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları, Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları, Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları, Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları, Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetmeleri, Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri, Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri, İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri, Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri, Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri, Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması amaçlanmaktadır.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar ise şunlardır; Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın uygulanmasında aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi beklenmektedir. Sosyal Bilgiler öğrenme alanlarında; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimler ile insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi konuları bütünleştirilmiş olarak ele alınmaktadır. Konular tarih, coğrafya, insan hakları ve vatandaşlık diye ayrı ayrı değil, disiplinler arası yaklaşımla işlenmelidir. Kazanımların gerçekleştirilmesinde "yerellik, güncellik, disiplinler arası, yansıtıcı sorgulama, geçmiş bugün-gelecek bağlantısı, zaman-süreklilik-değişim ve esneklik" gibi Sosyal Bilgiler öğretiminin temel ilkeleri dikkate alınmalıdır. Vurgulanan bu ilkeler açısından gerektiğinde işleniş sürelerinde değişiklik yapılabilir. "Sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler" ve "yansıtıcı düşünme olarak sosyal bilgiler" anlayışlarına önem verilmelidir. Öğrencilere, sosyal bilimcilerin (coğrafyacının, tarihçinin vb.) kullandıkları bilimsel yöntemler sezdirilmelidir. Okulun içindeki ve dışındaki olaylardan yararlanılarak öğrenciler sık sık gerçek hayat problemleri ve çelişkili durumlarla karşılaştırılmalı ve karşılaştıkları sosyal problemler üzerine yansıtıcı düşünmeleri sağlanmalıdır. Program'da değer ve beceriler kazanımlarla bire bir ilişkilendirilmiştir. Ancak değer ve beceri öğretiminin hayat boyu öğrenme çerçevesinde ele alınması için söz konusu değer veya beceriler uygun görülen farklı kazanım ve öğrenme alanlarıyla da ilişkilendirilmelidir. Program'da kavram öğretimi önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle kavram öğretiminde sınıflamalar ve farklı kavram öğretimi yaklaşımları dikkate alınmalıdır. Anlam karmaşası, kavram karmaşası ve kavram yanılgılarının giderilmesine yardımcı olunmalıdır. Millî ve dinî bayramlar, mahallî kurtuluş ve kutlama günleri, önemli olaylar, belirli gün ve haftalardan yararlanılarak öğrencilerin tarihsel duyarlılığı ve milli bilinçleri geliştirilmelidir. Sosyal Bilgiler öğretiminde okul dışı ortamlardan da faydalanmaya önem verilmelidir. Bu çalışmalar okulun yakın çevresinden (okul bahçesi gibi) pazaryerine, resmî dairelere, fabrikalara, sergilere, arkeolojik kazı alanlarına, atölyelere, müzelere ve tarihî mekânlara (tarihî yapılar, anıtlar, müze-kentler, savaş alanları, sanal müze gezisi vb.) yönelik olabilir. Ayrıca uygun konularda sözlü tarih ve yerel tarih çalışmaları da yapılmalıdır. Efsane, destan, masal, atasözü, halk hikâyesi, türkü ve şiir gibi türlerden yararlanılarak Sosyal Bilgiler dersi edebî ürünlerle desteklenmelidir. Öğrenciler; konuları sevdirecek roman, tarihî roman,

hikâye, hatıra, gezi yazısı ve fıkra gibi edebî ürünler okumaya teşvik edilmelidir. Ayrıca uygun görülen kazanımlar resim, minyatür, gravür, hat, heykel, mimari, tiyatro, sinema gibi geleneksel veya modern sanat ürünleriyle desteklenmelidir. Kazanımlarla ilgili güncel ve tartışmalı konular, farklı tartışma teknikleri kullanılarak problem çözme, eleştirel düşünme, kanıt kullanma, karar verme ve araştırma becerileriyle ilişkilendirilerek sınıfa taşınabilir. Son yıllarda dijital teknolojideki gelişmelere bağlı olarak vatandaşlık hak ve sorumluluklarıyla ilgili yeni durumlar (dijital vatandaşlık, e-Devlet, sanal ticaret, sosyal medya vb.) ve birtakım sorunlar (dijital bölünmüşlük, kimlik hırsızlığı, kişisel bilginin gizliliği, siber dolandırıcılık, siber zorbalık vb.) ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin dijital vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek amacıyla konuyla ilgili ders içi ve ders dışı etkinliklere yer verilmelidir.

Öğretim Programlarının Perspektifi Yetkinlikler başlığında ise şunlar yer almaktadır; Eğitim sistemimiz yetkinliklerde bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip karakterde bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Öğrencilerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazeleri olan yetkinlikler Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde (TYÇ) belirlenmiştir. TYÇ sekiz anahtar yetkinlik belirlemekte ve aşağıdaki gibi tanımlamaktadır:

Anadilde iletişim: Kavram, düşünce, görüş, duygu ve olguları hem sözlü hem de yazılı olarak ifade etme ve yorumlama (dinleme, konuşma, okuma ve yazma); eğitim ve öğretim, iş yeri, ev ve eğlence gibi her türlü sosyal ve kültürel bağlamda uygun ve yaratıcı bir şekilde dilsel etkileşimde bulunmaktır.

Yabancı dillerde iletişim: Çoğunlukla ana dilde iletişimin temel beceri boyutlarını paylaşmakta olup duygu, düşünce, kavram, olgu ve görüşleri hem sözlü hem de yazılı olarak kişinin istek ve ihtiyaçlarına göre eğitim, öğretim, iş yeri, ev ve eğlence gibi uygun bir dizi sosyal ve kültürel bağlamda anlama, ifade etme ve yorumlama becerisine dayalıdır. Yabancı dillerde iletişim, aracılık etme ve kültürlerarası anlayış becerilerini de gerektirmektedir. Bireyin yeterlilik seviyesi, bireyin sosyal ve kültürel geçmişi, çevresi, ihtiyaçları ve ilgilerine bağlı olarak dinleme, konuşma, okuma ve yazma boyutları ile farklı diller arasında değişkenlik gösterecektir.

Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler: Matematiksel yetkinlik, günlük hayatta karşılaşılan bir dizi problemi çözmek için matematiksel düşünme tarzını geliştirme ve uygulamadır. Sağlam bir aritmetik becerisi üzerine inşa edilen süreç, faaliyet ve bilgiye vurgu yapılmaktadır. Matematiksel yetkinlik, düşünme (mantıksal ve uzamsal düşünme) ve sunmanın (formüller, modeller, kurgular, grafikler ve tablolar) matematiksel modlarını farklı derecelerde kullanma beceri ve isteğini içermektedir. Bilimde yetkinlik, soruları tanımlamak ve kanıta dayalı sonuçlar üretmek amacıyla doğal dünyanın açıklanmasına yönelik bilgi varlığına ve metodolojiden yararlanma beceri ve arzusuna atıfta bulunmaktadır. Teknolojide yetkinlik, algılanan insan istek ve ihtiyaçlarını karşılama bağlamında bilgi ve metodolojinin uygulanması olarak görülmektedir. Bilim ve teknolojide yetkinlik, insan etkinliklerinden kaynaklanan değişimleri ve her bireyin vatandaş olarak sorumluluklarını kavrama gücünü kapsamaktadır.

Dijital yetkinlik: İş, günlük hayat ve iletişim için bilgi iletişim teknolojilerinin güvenli ve eleştirel şekilde kullanılmasını kapsar. Söz konusu yetkinlik, bilgiye erişim ve bilginin değerlendirilmesi, saklanması, üretimi, sunulması ve alışverişi için bilgisayarların kullanılması ayrıca internet aracılığıyla ortak ağlara katılım sağlanması ve iletişim kurulması gibi temel beceriler yoluyla desteklenmektedir.

Öğrenmeyi öğrenme: Bireyin kendi öğrenme eylemini etkili zaman ve bilgi yönetimini de kapsayacak şekilde bireysel olarak veya grup hâlinde düzenleyebilmesi için öğrenmenin peşine düşme ve bu konuda ısrarcı olma yetkinliğidir. Bu yetkinlik, bireyin var olan imkânları tanıyarak öğrenme ihtiyaç ve süreçlerinin farkında olmasını ve başarılı bir öğrenme eylemi için zorluklarla başa çıkma yeteneğini kapsamaktadır. Yeni bilgi ve beceriler kazanmak, işlemek ve kendine uyarlamak kadar rehberlik desteği aramak ve bundan yararlanmak anlamına da gelir. Öğrenmeyi öğrenme, bilgi ve becerilerin ev, iş yeri, eğitim ve öğretim ortamı gibi çeşitli bağlamlarda kullanılması ve uygulanması için önceki öğrenme ve hayat tecrübelerine dayanılması yönünde öğrenenleri harekete geçirir.

Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler: Bu yetkinlikler kişisel, kişilerarası ve kültürlerarası yetkinlikleri içermekte; bireylerin farklılaşan toplum ve çalışma hayatına etkili ve yapıcı biçimde katılmalarına imkân

tanıyacak; gerektiğinde çatışmaları çözecek özelliklerle donatılmasını sağlayan tüm davranış biçimlerini kapsar. Vatandaşlıkla ilgili yetkinlik ise bireyleri, toplumsal ve siyasal kavram ve yapılara ilişkin bilgiye, demokratik ve aktif katılım kararlılığına dayalı olarak medeni hayata tam olarak katılmaları için donatmaktadır.

Hayatımıza girmiş bazı yeni kavramların geçmişte yazılmış eserlerde geçen kavramları ortadan kaldırdığı hatta bazılarının unutulmasına sebep olduğu söylenebilir. Mesela "Stres" kavramı onlarca kavramın hayatımızdan yavaş yavaş çekildiği ve unutulduğu gözlemlenmektedir. Fakat bu kavram yerine "Gam, Gussâ, Kasvet, Keder, Melâl, İnkîsâr, Izdırp, Hüzün, Kahır, Yeis, Efkâr, Tasa, Dert, Mihnet, Elem, Üzüntü, Sıkıntı, Kaygı, Endûh, Küdûret, Dilhû"" gibi kavramların ayrı ayrı manalar taşıdığı bilinmektedir. Onur? (Fransızca kökenli) bir kavramdır. Bunun yerine şu kavramlar kullanılabilir; "gurur, kibir, şeref, haysiyet, izzet-i nefis, namus, iftihar". Özellikle; aşağıda, şuan hayatımıza girmiş ve en çok kullanılan, en fazla karşılaşılan mefhumlar (kavramlar) üzerinde durulmuştur.

	Esenlik	**Etkili**	**Etken**	**Konum**	**Kutsal**	**Yön**	**Yetenek**	**Özel**
4. Sınıf	23	21	4	37	4	21	10	46
5. Sınıf	14	28	10	11	6	11	6	33
6. Sınıf	8	14	13	18	17	27	19	40
7. Sınıf	11	32	22	10	9	34	8	36

Tablo 1. Bazı Örnek Kavramların Sınıf Seviyelerine Göre Veriliş Biçimi Ve Miktarı

Yukarıdaki tabloya baktığımızda aşağıdaki sonuçları görüyoruz;

Örnek Kavram 1: Esenlik

- 4. sınıf sosyal bilgiler kitaplarında 23 defa,
- 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 14 defa,
- 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 8 defa,
- 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 11 defa geçmektedir.

Geçmişte Yazılmış Eserlerde Geçen Biçimi: Sıhhat / Selâmet / Afiyet
Kavramın Eski Eserlerde Geçen Veriliş Biçimine Yönelik Bir Misal;
Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi / Olmaya devlet cihânda bir nefes sihhat gibi

Örnek Kavram 2: Etken

- 4. sınıf sosyal bilgiler kitaplarında 4 defa,
- 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 10 defa,
- 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 13 defa,
- 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 22 defa geçmektedir.

Geçmişte Yazılmış Eserlerde Geçen Biçimi: Âmil, Faktör, Aktif
Kavramın Eski Eserlerde Geçen Veriliş Biçimine Yönelik Bir Misal;
Acaba bu cereyan ne gibi tarihî amillerin tesiriyle doğdu. (F. Köprülü)

Örnek Kavram 3: Konum

- 4. sınıf sosyal bilgiler kitaplarında 37 defa,
- 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 11 defa,

- 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 18 defa,
- 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 10 defa geçmektedir.

Geçmişte Yazılmış Eserlerde Geçen Biçimi: Mevkî, Vaziyet, Durum
Kavramın Eski Eserlerde Geçen Veriliş Biçimine Yönelik Bir Misal; "... senelerce devletin yüksek mevkilerinde bulundu."- Y. K. Karaosmanoğlu

Örnek Kavram 4: Kutsal

- 4. sınıf sosyal bilgiler kitaplarında 4 defa,
- 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 6 defa,
- 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 17 defa,
- 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 9 defa geçmektedir.

Geçmişte Yazılmış Eserlerde Geçen Biçimi: Mukaddes, Mübarek, Kudsî
Kavramın Eski Eserlerde Geçen Veriliş Biçimine Yönelik Bir Misal; "Bizim vazifemiz her şeyden mukaddestir."- Ö. Seyfettin

Örnek Kavram 5: Yön

- 4. sınıf sosyal bilgiler kitaplarında 21 defa,
- 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 11 defa,
- 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 27 defa,
- 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 34 defa geçmektedir.

Geçmişte Yazılmış Eserlerde Geçen Biçimi: Taraf, Cihet, İstikamet
Kavramın Eski Eserlerde Geçen Veriliş Biçimine Yönelik Bir Misal; "Pencereden gelen bu şehir seslerinin cihetini bile tayin edemiyordu."- P. Safa

Örnek Kavram 6: Yetenek

- 4. sınıf sosyal bilgiler kitaplarında 10 defa,
- 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 6 defa,
- 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 19 defa,
- 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 8 defa geçmektedir.

Geçmişte Yazılmış Eserlerde Geçen Biçimi: Kabiliyet, Maharet, Hüner
Kavramın Eski Eserlerde Geçen Veriliş Biçimine Yönelik Bir Misal; "Hâlindeki kırgınlıktan, büyük bir derdi olduğunu anlamış, epeyce bir maharetle ağzını aramıştım."- R. N. Güntekin

Örnek Kavram 7: Özel

- 4. sınıf sosyal bilgiler kitaplarında 46 defa,
- 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 33 defa,
- 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 40 defa,
- 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 36 defa geçmektedir.

Geçmişte Yazılmış Eserlerde Geçen Biçimi: Hususî, Şahsî, Zâtî
Kavramın Eski Eserlerde Geçen Veriliş Biçimine Yönelik Bir Misal; "Yürümek arzusundan başka bir hususi niyetim yoktu."- S. F. Abasıyanık.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırma sonucuna göre dilimiz hızla yozlaştığını söyleyebiliriz. Geçmişten bu güne dil konusunda sıkıntıların olduğunu ortaya koyan araştırmalar (Gülersoy, 2013; Karabacak ve Turan, 2007) mevcuttur Yüzlerce yıllık tarih ve medeniyet kökleri olan milletin çocuklarının önüne konulan sosyal bilgiler ders kitaplarının, sonradan hiçbir karşılığı olmayan kelimelerle doldurulduğu görülmüştür.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılan kelimeler, sosyal bilgiler ders kitaplarının dil yönüyle geçmişle bağlantısının sorgulanmasına sebep olmakta, bu araştırma geçmişte yazılmış eserlere ait kelimelerin sosyal bilgiler ders kitaplarında artık yer almadığını ortaya koymuştur.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarının «İletişim» gibi konularında öğrencilerin kendini karşısındakine tesirli bir biçimde nasıl ifade edebileceği hakkında ipuçları vermediği görülmüş bununla birlikte dil kullanım hassasiyeti noktasında talebelere bir yol haritası da sunmadığı tespit edilmiştir.

Duyarlı vatandaşlar yetiştirme vazifesiyle yola çıkan sosyal bilgilere ait ders kitaplarının, öğrenciye dil hassasiyeti kazandırmadığı görülmüştür.

Geçmiş yazılmış eserlerde geçen ve binlerce kaynakta yer alan kavramların yerine bulunan kavramlar ders kitabının geneline yayılmıştır.

Ders kitapları eski eserlerde yer alan kavramlarının kullanımına ön ayak olmalı, talebelere bu konuda farkındalık aşılamalıdır. Zira şuan konuşma ve yazı dilimizde kullanmadığımız kavramlar unutulmuş, geçmişte yazılmış milyonlarca eserin anlaşılmaması neticesini ortaya çıkarmıştır.

Günümüzden 2500 yıl önce yaşamış Çinli bilge Konfüçyüs şu sözleriyle dilin toplum için ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. "… Bir ülkenin yönetimini ele alsaydım, yapacağım ilk iş, hiç kuşkusuz dilini gözden geçirmek olurdu. Çünkü dil kusurlu ise, sözcükler düşünceyi iyi ifade edemez. Düşünce iyi ifade edilemezse, görevler ve hizmetler gereği gibi yapılamaz. Görev ve hizmetin gerektiği şekilde yapılamadığı yerlerde âdet, kural ve kültür bozulur. Âdet, kural ve kültür bozulursa adalet yanlış yollara sapar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. İşte bunun içindir ki, hiçbir şey dil kadar önemli değildir !.. (Uygur 2001)

«Etkinlik» yerine faaliyet, «olasılık» yerine ihtimal, «etkili» yerine tesirli gibi geçmişte yazılmış eserlerde yer alan kavramların kullanımına itina gösterilmeli böylelikle geriden gelen nesillerin dil hassasiyeti kazanmasının önü açılmalıdır. Böylece talebelerin kendini kültürü ve geçmişi ile köprüler kurması sağlanarak öz değerleri ve medeniyetiyle barışık nesiller olmasına rehberlik edilmelidir.

Dil noktasında kazanılmış hassasiyetler, sosyal bilgiler öğrencilerinin özellikle «Tarih» gibi konuların öğreniminde geçmişte yazılmış eserleri bir vasıta olmadan anlamalarına vesile olabilecek onların arşiv, kaynak, belge ve ilgili dokümanlara birinci elden ulaşmalarının önünü açabilecektir. Türklerin sefaleti maddi yaramız ise, Türkçenin sefaleti de manevî yaramızdır. Bir millet iktisadi yoksulluktan ölmez, ama kültür yoksulluğundan ölür. Türkçe ölürse, Türk milleti de yok olur. O zaman, ortada iktisadi bakımdan kalkındıracak bir millet de kalmaz. Günümüzde, Türk aydınının zihni Türkiye'nin kalkınmasını ekonomik temele bağlamakla şartlanmıştır. Kültürsüz bir milletin yaşayamayacağı âdeta unutuldu. Kültürün kaynaklarının dilde olduğunu, bilen yok gibi. (Ercillisun, 2004).

5. Kaynakça

Bingöl, A. (1998). "İletişim Bağlamında Mantık ve Dil", İnsan Felsefesi Kongresi, Bildiriler, Atatürk Üniversitesi, (Atatürk Ü. İlahiyat F. D. Prof. Dr., Necati ÖNER Armağanı XL (1999), s. 105-116.

Deveci, H. (2009). Sosyal Bilgiler Dersinde Kültürden Yararlanma: Öğretmen Adaylarının Kültür Portfolyolarının İncelenmesi, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 8(28), 1-19.

Ercilasun, A. B. (2004). Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi. Akçağ Yayınları.

Gülersoy, A. E. (2013). İdeal Ders Kitabı Arayışında Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Bazı Özellikler Açısından İncelenmesi, International Journal Of New Trends in Arts, Sports and Science Education, 2(1).

Karabacak N. ve Turan, İ. (2007). İlköğretim Birinci Kademe Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Sınıf Öğretmenliği Öğretmen Adaylarına Göre Bir Değerlendirmesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 16.

Korkmaz, Z. (1995). Eski Anadolu Türkçesinde Asli Ünlü (Vocal) Uzunlukları, Türk Dili Üzerinde Araştırmalar (C I) İçinde (443-458). Ankara TDK Yayınları.

MEB. (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. Ankara.

Okur, A. ve Keskin, F. (2013). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kültürel Ögelerin Aktarımı: İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti Örneği, The Journal of Academic Social Science Studies, 6(2), 1619-1640.
Sağlam, E. ve Genç, S. Z. (2015). İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlerin Kazanım Düzeyleri, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 4(4), 1708-1728.
Uygur, N. (2001). Dilin Gücü (6. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yay.
Üçok, N. (1944). Sosyal Bakımdan Dil, AÜ. D.T.C. Fakültesi Dergisi, 2(2), 313.

16. YÜZYIL SÛRİYYE KASİDELERİNDEN 1582 ŞENLİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ

Dr.Vildan Özmen
Merkez Bankası Derince Anadolu Lisesi, ozmenvildan@hotmail.com

Özet
Osmanlı Devleti'nin hemen her döneminde ihtişamlı bir şekilde kutlanan düğün ve şenlikler, gerek devletin gücünü sergilemek gerekse halkın birlik ve beraberliğini sağlamak bakımından önemli bir yere sahipti. Kutlanması bir gelenek haline gelen bu saray şenlikleri arasında en gösterişlisi kabul edilen 1582 Şenliği, Osmanlı kültür ve edebiyat hayatı açısından dikkate değer bir şenliktir. III. Murad'ın, oğlu Şehzâde Mehmed için İstanbul'da tertip ettirdiği bu görkemli sünnet şenliği elli beş gün sürmüş; hazırlıkları, süslemeleri, nahılları, davetlileri, ziyafetleri, gösterileri, eğlenceleri ile devrinde oldukça ses getirmiştir.

Dönemin pek çok manzumesine konu olan 1582 Şenliği; divanların içerisinde bulunan, nesib kısımlarında düğün ve şenlikleri tasvir eden sûriyye kasidelerinde de ele alınmıştır. Yazıldığı dönemin tarihi, edebiyatı toplum hayatı ve devlet yönetimi hakkında önemli bilgiler içeren bu kasidelerde 1582 Şenliği, başından sonuna kadar edebi bir üslupla işlenmiştir. Genellikle şenliğin sahibi olan hükümdar veya sünnet olan şehzâdenin övgüsüne yer verilen bu manzumelerde ziyafetler, yemekler, nahıllar, oyunlar, gösteriler, gece yapılan ateş eğlenceleri, musikî meclisleri mübalağa içinde anlatılmıştır. Aynı zamanda kültür tarihimiz açısından önem taşıyan suriyye kasidelerinde bu şenlikle ilgili olarak şenliklerin yeri, kaç gün sürdüğü, şehzâdelerin ve davetlilerin adı gibi çeşitli ayrıntılara da tesadüf edilir.

Çalışmamızda 1582 Şenliği olarak bilinen bu muhteşem şenliğin 16. yüzyıl sûriyye kasidelerinde nasıl işlendiği üzerinde durulmuş, şenliğe ait kültürel unsurlar değerlendirilmiştir. Değerlendirme Nev'î, Derzizâde Ulvî, Gelibolulu Ali ve Bâlî Çelebi'nin kasideleri kapsamında gerçekleştirilmiştir. Çalışmada öncelikle sûriyye kasideleri ve 1582 Şenliği hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Ardından söz konusu şairlerin örnek alınan sûriyye kasideleri kültürel ögeler bağlamında incelenmiştir. Sünnet şenliğinin aşamaları işlenerek şenliğin sosyal ve kültürel hayata etkileri üzerinde durulmuştur. Çalışma, nitel bir çalışma olup doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Osmanlı, sûriyye, 1582 Şenliği

THE 16TH CENTURY SÛRIYYE KASIDES GENERAL REVIEW TO 1582 FEAST

Abstract
The weddings and feasts which were celebrated magnificently as much as at every period of Ottoman state either showing the power of state or providing the community's unity and solidarity had an important place. These palace feasts which became as a tradition of their celebration called the 1582 feast accepted as the most remarkable of all and occupied an important place from the view of Ottoman culture and literature life. The Sultan III. Murad's, son Mehmed had this circumcision feast organised took 55 days; with preparations, decorations, nahıls, invitees, dinners, shows and entertainments influenced so much all the enviroment in its era.
The 1582 feast which became a subject to great many of poems of that period; and also mentioned on sûriyye kasides which had described weddings and feasts at nesib parts existing in divan. The 1582 feast, was committed with literary style from the begining till the end in these kasides which had important informations about history, literature, social life, state government of the period. Generally in these poems

which had been given place to the praise of Sultan who is the owner of the feast or Sultan's son banquets, meals, nahıls, games, shows, night fire entertainments, music councils were told exaggeratively.
At the same time at suriyye kasides which had an important place from the view of our culture history, some details like the place of feasts, how many days it took, names of the invitees and sultan's sons, were seen.
In this study, it was emphasized that how this gorgeous feast known as 1582 feast had been commented on the 16th century sûriyye kasides and evaluated cultural factors belong to the feast were evaluated. This evaluation was carried out within the scope of the Nev'î, Derzizâde Ulvî, Gelibolulu Ali and Bâlî Çelebi's kasides.
In the study, firstly, a general information was given about sûriyye kasides and the 1582 feast. Next being talked about poets' sûriyye kasides which were taken as an example were examined within cultural factors. By using the steps of the feast, the effects of the feast on social and cultural life were put emphasize on. The study is a qualitative study and the method of analyzing document was used.
Key Words: Ottoman, sûriyye, 1582 Feast

1.Giriş

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren tören ve şenliklerin kutlanmasına ayrı bir önem verilirdi. Zaman içinde kutlanması gelenek haline dönüşen bu şenliklerin tertip edilmesinin nedenleri arasında padişahın siyasî otoritesini içeriye ve dışarıya karşı kanıtlamak, ekonomik sıkıntıların olmadığı mesajını vermek, halkın birlik ve beraberliğini sağlamak ve benzeri birçok neden bulunmaktadır. Dolayısıyla Osmanlı saray kültürünün önemli bir kısmını oluşturan saray düğün ve şenlikleri, gerek devlet teşkilatı gerek sosyal tarih açısından önemli bilgiler içermektedir.

Padişahların yaptırdığı düğün ve şenliklere genel olarak "Sûr-ı Hümâyûn" adı verilmekle birlikte özel olarak kutlanan sünnet düğün ve şenliklerine "Sûr-ı Hıtân" denilmektedir (Arslan, 2011). Bu şenlikler arasında 1582 yılında III. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'in sünnet düğünü dolayısıyla tertip ettirdiği yaklaşık elli beş gün süren sünnet şenliği, Osmanlı döneminin en ihtişamlı sünnet şenliği kabul edilir. Düğün alanındaki hazırlıklardan, davetlilerinden, devlet adamlarından gelen hediyelerinden, muhteşem ziyafet sofralarından, musikî meclislerinden, eğlencelerinden, gösterilerine dek zengin bir malzemeye sahip olan 1582 Şenliği; sadece tarihî ve edebi metinlere değil birçok sanat alanına da konu olmuştur.

Çalışmada bu şenliğin divanların içerisinde bulunan, nesib kısımlarında düğün ve şenlikleri tasvir eden sûriyye kasidelerinde nasıl işlendiği, şenliğe dair kültürel unsurların neler olduğu değerlendirilmiştir. Değerlendirme Nev'î, Derzizâde Ulvî, Gelibolulu M. Ali ve Bâlî Çelebi'nin kasideleri üzerinden yapılmıştır. Kasideler değerlendirilirken Mehmet Arslan'ın "Türk Edebiyatında Manzum Sûrnâmeler" adlı eseri temel kaynak olarak alınmıştır. Çalışma, nitel bir araştırma olup literatür ve kaynak tarama kullanılmıştır. Süreli yayınlar, ansiklopediler, seçilen divanlar taranmış ve elde edilen bilgiler değerlendirilmiştir. Çalışmada 1582 Şenliği hakkında genel bilgi verilerek şenlikle ilgili unsurlar ele alınan sûriyye kasidelerinden seçilen örnek beyitlerle desteklenmiştir.

2. 1582 Şenliğine Genel Bir Bakış

III. Murad, oğlu Şehzade Mehmed için 1582'de İstanbul'da görkemli bir şenlik düzenlemiştir. Bu şenlik, devrinde pek çok manzumeye konu olmuş; sûrnâmelerde, sûriyye kasideleri ve tarihleri gibi pek çok türde edebî bir şekilde işlenmiştir. Bu manzumeler, sadece düğün törenlerini aktarmakla kalmaz; aynı zamanda halkın yaşantısı, saray adetleri, ekonomik ilişkiler, hakkında bilgiler içeren önemli kaynaklardır. Şenlik; hazırlıklarından davetlilerine, ziyafetlerine, eğlencelerine kadar birçok açıdan ses getirmiş ihtişamlı bir şenliktir.

Elli beş gün elli beş gece süren düğünün hazırlıkları bir yıl sürmüş, dünyanın birçok ülkesine haber salınarak krallar, hükümdarlar düğüne davet edilmiş; gelemeyenler elçilerini göndermişlerdi. İbrahim Paşa Sarayı'nda değişiklikler ve tamirler yapılarak yapıya yeni bölümler eklenmişti. Sarayın önündeki At Meydanı'nda ziyafetler için büyük çadırlar kurulmuş ve bütün meydan kandillerle donanmıştı. Geçitler; seyirlik oyunların ve dramatik gösterilerin yer aldığı şenlikte sabah, öğleden sonra ve gece eğlenceleri

olarak üç ayrı kesimde yapılmaktaydı. Genellikle sabah gösterilerinde geçit törenleri; öğleden sonra gösterilerinde savaş, atıcılık, hokkabazlık, cambazlık, kuvvet gösterileri; gece gösterilerinde ise donanma ve havaî fişek gösterileri yer almıştı (Reyhanlı, 1983: 55).

Orhan Şaik Gökyay "Bir Saltanat Düğünü" adlı makalesinde padişahın atalarının zamanındaki düğünlerin nasıl yapıldığını öğrenmek istediğini; onun tertip edeceği düğünün geçmişteki düğünlerden daha üstün olması için gerekenlerin yapılmasını emrettiğini belirtir. Sünnet şenliğine dair çeşitli bilgiler verdiği yazısında Gökyay, düğünün Osmanlı sarayının en uzun ve en masraflısı olduğunu ifade eder (Gökyay, 1997:12-13).

1582 Şenliği'nin sadece Osmanlı tarihinde değil başka ülkelerin tarihinde de eşine rastlanmayacak en görkemli şenlik olduğunu ifade eden Metin And; sahne düzeni, giyim-kuşam, aydınlatma, dekor, renk, hareket, ses gibi estetik gerektiren tüm ögelerin bir araya geldiği şenliğin zenginliğinin bir yönünün de kaynaklarının çok olmasına bağlar. Hatta gönderilen çağrı mektubunun bile bu görkeme eş bir dille yazıldığını belirtir (And, 2000: 31-51).

2.1. Şenliğin Tarihi ve Süresi

III. Murad, şenliğe Sokullu'nun öldürülmesi ve 1580'de iki şehzadesinin ölümü dolayısıyla çok büyük önem vermiştir. Şenliğin tarihi olarak 1582 yılının ilkbaharı saptanmış; ancak Mısır'da malzeme getirecek gemiler kötü hava koşullarından geciktikleri için şenlik, 1 Haziran'da başlamıştır. (And, 2000: 51). Bitiş tarihi hakkında çeşitli kaynaklarda farklı bilgiler bulunan düğün şenliği, iki aya kadar yakın bir zaman devam etmiş olup 22 Temmuz 1582'de bitmiştir (Uzunçarşılı, 2014: 101). Şenlik; yeniçeriler ve sipahiler arasında çıkan kavga nedeniyle sonlandırılmıştır (Peçevî, 1982: II/66-67).

Ele aldığımız kasideler arasında şenliğin süresiyle ilgili olarak sadece Bâlî Çelebi'nin kasidesinde şenliğin bir ay sürdüğüne dair bir bilgi bulunmaktadır:

Cümle erbâb-ı sa'âdet gelüben ta'zîme
İtdiler anda bir ay şenlik ile dîvânı (Bâlî Çelebi, K/11)

2.2. Mekân

İstanbul'daki şenliklerin en önemli yeri Topkapı Sarayı merkez olmak üzere At Meydanı idi. Şenlik olmadığı zamanlarda da bu mekânda çeşitli gösterimler yapıldığı belirtilir (And, 2000:46). Bâlî Çelebi, bir beytinde sünnet düğününün At Meydanı'nda gerçekleştiğine işaret eder:

At Meydânı'na ol mârı tılısm oldı dimeň
Geldi sûra şeh-i mârânla gör ejder hânı (K./10)

2.3. Davetliler

Şenlik düğününe hükûmet erkânı, askerî sınıflar, ulemâ ve şeyhler, esnaf takımı ve ecnebi devletlerin sefir ve maiyyetleri davet edilmiştir (Uzunçarşılı 2014:101).

Çevredeki hükümdarlara çağrı mektupları yazıldığını belirten Peçevî; Kırım hanı, Mekke şerifi, bazı Hint ve Fars hükümdarları, Rum imparatoru, Fransa kralı ve Venedik devlet başkanı, Erdel voyvodası, Boğdan, Eflak ve Dubrovnik beyleri, İslâm emirleri, tanınmış Doğu beyleri ve birçok mevki sahibine güvenilir ve saygın kişiler gönderilerek düğünün tarihinin bildirildiğini ifade eder (Peçevî, 1982: II/65).

Ulvî; şenliğe davet edilecek hakanlar ve hükümdarlar için düğünü haber verecek buyruklar yazdırıldığını söyler:

Kılmaga cümle havâkîn ü selâtîne haber
Yazdılar nice şehen-şehlere ahkâm u umûr (K./3)

Gelibolulu Ali; Tatar Hânı, Mekke Şerîfi, Lâhur hükümdarı Celâlüddin Ekber, Buharâ padişahı, Gîlân Hâkimi, Portukal, Erdel, Boğdan, Rus kralları, Leh, Çeh, Frengistan gibi ülkelerin krallarının katıldığından bahseder (K./38). Bâlî Çelebi; Osmanlının her kesiminden insanların düğüne davet edildiğini (K./11), önde gelen kimselerin de adet üzere düğüne katıldığını söyler:

Sadr-ı izzetde karâr itdi ağalar begler
Yollu yolunca ri'âyet idüben erkânı (K./12)

Nev'î, yabancı devlet adamlarının şenliğe katılımıyla ilgili olarak her ülkeden sultanların katıldığını belirtir:

Sûr-ı azîm-i sünnetin hıdmet itmege
Cem' oldı serverân-ı selâtîn-i her diyâr (K./30)

2.4. Armağanlar

Şenlikleri düzenlemenin ana amaçlarından biri yabancılardan gelecek armağanlar ve büyük varlıklar biriktirmiş yüksek devlet görevlilerinden alınan armağanlarla hazineyi zenginleştirmek olmuştur (And, 2000:56).

Gelibolulu Ali; düğüne dünyanın her tarafından kralların veya vekillerinin gelerek hediyelerini sunduğunu ifade eder:

Kıraluň Portukaluň Erdelüň Bogdan ile Rus'uň
Mübârek-bâda geldi pîş-keşle hatm-i ma'zûrı (K./38)

2.5. Yemek ve Şölenler

Şenliklerin en önemli ögelerinden biri olan yemekler hususu protokolde bulunanlara verilen şölenler ile halka yemek sunulması veya "çanak yağması" olarak iki şekilde uygulanıyordu. Kalabalıklara yemek mutfaktan At Meydanı'nın ortasına getiriliyor, tulumcular halkı düzene sokuyor, borular ve davullar yemeğe başlanacağını bildiriyor, kalabalık da aç kurtlar gibi yemeğe saldırıyordu. Başlıca yemekler ekmek, pirinç pilavı ve koyun etiydi (And, 2000:54).

Değerlendirilen eserlerde ziyafetler için mükemmel sofraların kurulduğuna değinilir. Bu sofralarda kebap çeşitleri, pirinç pilavları, çörekler, çorbalar, şerbetler ve çeşitli tatlıların bolca bulunduğu anlatılır.

Kurulan sofraların zenginliğinden bahseden Ulvî; insan kalabalığı o kadar fazladır ki kuşlar yer ve gökte konacak yer bulamaz, der:

Kesret-i nâs ile toldı şu kadar âlem kim
Bulımaz bir konıcak yer uçamaz gökde tuyûr (K./32)

Düğün mutfağında o kadar çok yemek piştiğini belirten Nev'î; yemeklerin buharından açgözlülerin gözlerinin kör haline gediğini ifade eder:

Şol deňlü pişdi matbah-ı sûrında et'ime
Kûr eyledi tama' gözini kesret-i buhâr (K./35)

Bâlî Çelebi, içinde çeşitli kuşların bulunduğu kebapların sofrayı donattığını belirtir:

Murg-zâra dönüp envâ'-ı tuyûr ile simât
Çevrilüp eyledi tâvûs orada cevlânı (K./14)

Gelibolulu Ali; yoksulların memûniye ve mahmudiye adlı tatlıları tiksinene kadar yediğinden bahseder:

Yidi şol deňlü me'mûniyye açlıkdan emân buldı
Gedâ-yı nâ-şitânuň oldı mahmûdiyye menfûrı (K./7)

Nev'î, bir beytinde güllaç tatlısının ve kelle şekerlerin bolluğundan söz eder:

Sîr oldı aç olan eli yufka gülâçdan
Geldi mizâca kelle-i sükkerden inkisâr (K./36)

2.6. Yağmalar

2.6.1. Altın ve Gümüş Yağmaları

Düğün ve şenliklerde yağmalar, ziyafetler sırasında padişahın emir ve fermanı üzere ve yine padişahın izni alındıktan sonra yapılırdı. Bu yağmalar, açlıktan değil oyun amaçlı yapılırdı**.** Padişah; altın, gümüş, dinar ve akçeyi gümüş tepsiler içerisinde yine tepsiyle beraber halkın üzerine saçarken seyirciler büyük bir izdiham içerisinde bunları kapmaya çalışırdı. Bu yağmaların sebebi, padişahın ihsanını ve cömertliğini gösterme arzusundandı (Arslan, 1991: 10/55-56). Tepsiler ve sinilerle saçtığı altın ve gümüş paraların yağmasını kasrından seyreden Sultan Murad'ın halkın bunları kapışmasından zevk aldığı belirtilir (Gökyay, 1997:45).

Gelibolulu Ali, hükümdarın şenlik alanında halka avuç avuç altın ve gümüş saçtığını belirtir:
Kerem bagıdur anuň sûrı gûyâ ehl-i hâcâta
İçinde avuç avuç sîm ü zerdir hûşe-engûrı (K./21)
Ulvî, bolca altın ve gümüş saçıldığını tasvir ederken hükümdarın cömertliğine işaret eder:
Zer ü sîm ile cevâhir şu kadar bezl oldı
Reşehât-ı kef-i destüňle hacil kân u buhur (K./12)

2.6.2. Saçı Saçmak

Saçı; sözlüklerde düğünlerde damat tarafından gelinin başına serpilmesi gelenek haline gelmiş olan para, buğday, çiçek, kuru yemiş gibi şeyler için kullanılır. Kimi sözlüklerde ise geline verilen hediye, davetlilerin getirdikleri düğün hediyesi, düğün armağanı olarak ifade edilir Bazen de düğüne davet edilen kimselerin, bu okuntuya cevaben getirdikleri hediyelerdir (Kurtoğlu, 2009: 89-92).
Nev'î, düğün esnasında yapılan saçılık adetine işaret eder:
Bir katre gelmeye kef-i cûdına fi'l-mesel
Sûrı güninde saçılık olsa idi bihâr (K.13/34)

Ulvî, saçı kelimesini bu beytinde hediye anlamında kullanmıştır:
Gözlerüm saçı getürdü iki merdüm kapuňa
Lutf idüp anı kabul it budur ancak makdûr (K./39)

2.7. Düğün Süsleri

2.7.1. Şekerden yapılmış ve üzeri boyanmış çeşitli hayvan ve insana benzeyen yaratıklar ve eşyalar

Bunların bazısı tek kişinin taşıyabileceği büyüklüktedir bazısı da tekerlekli arabaların ya da üç dört kişinin taşıdığı büyük boyda yontulardır. Şekerden tasvirler genellikle köşk, servi, tavus, leylek, horoz, kadırga, zürafa, at, keçi, koç, gül, maymun, fil ve benzeri figürlerden oluşmuştur. Bu çeşitli şekerlerden heykeller arasında deniz kızı tasvirinin de bulunduğu dikkati çeker (And, 2000: 88-89).
Bâlî Çelebi, şekerden yapılmış deniz kızı tasvirlerinin bolluğundan söz eder:
Yapdılar cümle deniz mâlikini şekkerden
N'ola ger şerbete tebdil ideler 'ummânı (K./16)

2.7.2. Nahıllar

Düğünlerin ayrılmaz bir parçası olan nahıllar; ağaç biçiminde, üzeri balmumundan insan, hayvan, yemiş, çiçek biçimleriyle bezenmiş; ayrıca taşlar, altın, gümüş yapraklarla, renkli ve yaldızlı kâğıtlarla süslü yapılardır (And, 1989: 19). Hammer, 1582 Şenliği'ndeki nahılları şehrin her tarafında dolaştırabilmek için sokakları genişletmek, evlerin bir kısmını kesmek, bir kısmını da yıkmak gerektiğinden bahseder (Hammer, 1993: IV/145).
Gelibolulu Ali, çeşitli çiçekler, tüller ve mumlarla süslenmiş halde baharda çiçek açmış meyve ağaçlarına benzeyen üç yüz altmışı aşkın nahıl ağaçlarının her birinin bir yeniçeri tarafından taşınarak saraya getirildiğini aktarır. Ertesi gün ata binerek padişahın huzuruna gelen şehzade ve beraberinde getirilen beş nahıl ağacının sarayın önüne konduğunu; bu görünüşü ile sarayın önünün bir gül bahçesine döndüğünü belirtir (Gelibolulu M. Ali, 1996: 20).
Nev'î, bir beytinde sünnet olan şehzadeyi bir nahıla teşbih eder (K./21). Başka bir beytinde padişah kasrının meydanın mum nahıllarıyla süslendiğini belirtir:
Zeyn oldı nahl-ı şem' ile meydân-ı kasr-ı şâh
Yapıldı sanki câmi'-i çarha nice menâr (K./20)
Ulvî, güllerle donatılmış nahılların meydanı süslediğini ifade eder:
Gül-i sûrîler ile nahl-ı murassa'lar ile
Oldı sahn-ı haremüň gülşen-i beytü'l-ma'mûr (K./21)

2.8. Eğlence (Oyunlar, Gösteriler)

2.8.1. Seyirlik Oyunlar

Değerlendirilen kasidelerde hokkabaz, canbâz, kâsebâz, ateşbâz, hokkabâz, mührebâz gibi oyunculardan bahsedildiği görülür.

Hokkabâzlık, gözbağcılıkla ilgili hünerleri kapsayan gösterilerdendir (Nutku, 1987: 96). Ulvî, hokkabâz yerine aynı anlamdaki "müşâbid", "şu'bede-bâz" kelimelerini kullanır. Sünnet eğlencesinde hokkabâzın mendille kaybettiği cismi ortaya çıkarması anlatılır:

Rûz u şeb dehr-i müşa'bidle ayân olmadadur
Perde-i gayb-ı hüviyyetde olanlar mestûr (K./25)

Hokkabâzlıkla benzer bir ifade mührebâz Nev'î'nin kasidesinde geçer. Nev'î, şenlik gecesi mührebâzların hayranlık veren gösterilerinden bahseder:

Ol gice mühre-bâz-ı felek kıldı nâgehân
Bir peyker-i gurâb ile biñ beyza âşikâr (K./10)

Ulvî; başka bir beytinde şenliklerde ateşleri bedenlerine süren, kızgın demirleri yalayan ateşbâzlardan söz eder:

Yakdı meh-tâbların şevke gelüp âteş-bâz
Oldı san pertev-i meh-tâb ile âlem pür-nûr (K./7)

Kâsebâzlar, parmaklarının ucunda ya da sopalarının ucunda çini tabakları fırıl fırıl döndürerek çeşitli danslar yapan dansçılardır. Gelibolulu Ali, kâsebâzların şenlikte hünerlerini gösterdiğini belirtir:

Barmagında çevirüp kâse-i çarhı meh-i nev
Kâse-bâz itdi felek şenlik içün devrânı (K./24)

2.8.2. Ateş İşleri

1582 Şenliği ışık ve ateş oyunları bakımından çok zengindir. Kule, kale, kalyon ve önlerinden canavarların ateş püskürttüğü dağlar biçiminde fişek dekorları vardır. İstanbul surlarının yedi kulesi dekor olarak getirilmiş, bununla İstanbul'un alınışı canlandırılmıştır. O kadar çok fişek kullanılmış ki her yer yanıyor gibi görünmüştür (And, 2000: 117-120)

Suya yansıyan ışıkların güzel bir görüntü oluşturmasından hem düştükleri yeri yakma tehlikesinden gösterimlerin su kıyısında yapılması tercih edilirdi. Bâlî Çelebi; ateş gösterilerinden bahsederken deniz üzerine düşen fişek ateşlerini yanan bir ada olarak telakki eder:

Âteşüñ gice ile 'aksi düşicek bahre
Deñiz içindeki yanar ada sandum anı (K./32)

Şenlikte geceleri saray başta olmak üzere çadırlar, minareler, denizde gemiler, kayıklar ışıklarla aydınlatılmış ve meydanda büyük ateşler yakılmıştır. Bu ışıklandırmaya dumanlar ve ışıklar saçarak gökyüzüne yükselen havaî fişeklerin de katılmasıyla insanı büyüleyen bir görüntü ortaya çıkmıştır (Gelibolulu Ali, 1996:72).

Nev'î, fişek ateşlerinin gökyüzünde yükseklere kadar çıktığını tasvir eder:

Evrâkını tokuz felegüñ kat kat eyleyüp
Âfâka âteş işleri gösterdi rüzgâr (K./11)

Ulvî, şenlikte gece kale duvarlarında yer yer sıralanan meşalelerin yandığı; her tarafı gündüz aydınlığına çevirdiğini belirtir:

Câ-be-câ yandı yine meş'ale-i sûr-ı sürûr
Rûz-ı rûşen gibidür âteş içinde şeb-i sûr (K./1)

Gelibolulu Ali; ateş parıltılarını görenlerin halka temmuz sıcağının hararet verdiğini düşündürdüğünü belirtir:

O gice hûr-tal'atlar görüp âteş şu'âından
Harâret düşdi halka sandılar eyyâm-ı bâhûrî (K./13)

Gelibolulu Ali, bir beytinde havai fişeklerden mahtâbî ve âsumânîden söz eder. Ateşbâz tarafından fişeklerin yakıldığı ve fişeklerle etrafın aydınlandığı ifade edilir:

Yakdı meh-tâblaruñ şevke gelüp âteş-bâz

Oldı san pertev-i meh-tâb ile âlem pür-nûr (K./22)

Yine başka bir beytinde âsumânî fişeklerin gökyüzüne yükselmelerine değinir:
Göge agmazdı her bir âsûmânî kadr u rif'atle
O bezm-i dil-güşânuň şem'asından almasa nûrı (K./14)

Bâlî Çelebi; âsumânî fişeklerin her tarafta dolaşarak yükseldiğini belirtir. "Hevâyî" kelimesiyle yakılanın havâî fişek oluşuna işaret eder:
Âsumânî yanup âhımla hevâyî oldı
Ki gezer yâr arayu her delüce meydânı (K./30)

Gelibolulu Ali; bir beytinde kendi kendine hareket eden, yanan kalelere değinir:
Yanarken kal'alar bir şeh Kelîm-âsâ zuhur itdi
Tecellî nuruna gark oldı sandım nice biň Tûr (K./16)

Ulvî, sünnet eğlencesinde kalelerin ışıklanmasını tasvir eder. Beyitte "sûr" kelimesi hem kale hem de düğün anlamıyla tevriyeli olarak ele alınır:

Remz ider âleme sûrunda yanan cümle hisâr
Ya'ni devründe alındı niçe kal'a niçe sûr (K./23)

Nev'î, kalelerin etrafının yanmasını tasvir ederken şenliğin neşesiyle feleğin dokuz kale yaktığını ve etrafında görünenlerin yanan hisarların ateşi olduğunu belirtir:
Encüm degüldi zâhir olan gökde ol gice
Yakdı sürûr-ı sûr ile gerdûn tokuz hisâr (K./12)

3. Sonuç

16. yüzyıl sûriyye kasidelerinde işlenen 1582 Şenliği; Osmanlı şenliklerinin en görkemlisi kabul edilir. Devrindeki pek çok manzumeye de konu olan bu şenlik; siyâsî, kültürel, sosyal ve edebî açıdan önemli bir kaynak değeri taşımaktadır. Çalışmada ele alınan 16. yüzyıla ait dört sûriyye kasidesinde şenliğe ait kültürel unsurlar tespit edilmiş ve örnek beyitlerle verilmiştir. Şairlerin 1582 Şenliği'ni ele alışlarında bazı farklılıklar görülse de şenlikle ilgili birçok söylemin örtüştüğü dikkati çeker. Şenliği tasvir eden bu kasideler yazıldıkları dönemle ilgili bilgiler içermesi yanında dil ve edebiyat hususunda da önemli birer kaynaktır. Bu çalışma ile araştırmacılara siyâsî, sosyal ve kültür tarihimiz açısından farklı bir perspektif aralanacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

And, M. (2000). 40 Gün 40 Gece, Osmanlı Düğünleri, Şenlikleri, Geçit Alayları, İstanbul: Toprakbank.
_____ (1989). "Düğünlerle İlgili Eski Bir Türk Sanatı Nahıl", Kültür Ve Sanat Dergisi, İstanbul: S. 2, S.19-25.
Arslan, M. (2011), Osmanlı Saray Düğünleri Ve Şenlikleri, C. 8, İstanbul: Sarayburnu Kitaplığı.
_____, (1991) "Osmanlı Saray Düğünlerinde Yağma Geleneği", Milli Folklor Dergisi, S.10, S.54-57.
Gelibolulu Mustafa Âli, (1996), Câmi'u'l-Buhûr Der Mecâlis-İ Sûr, Haz. Ali Öztekin, Ankara: Ttk.
Gökyay, O. Ş. (1997), "Bir Saltanat Düğünü", Kim Etti Sana Bu Kârı Teklif (Seçme Makaleler 2), İstanbul: İletişim Yayınları, S. 11-70.
Joseph Von Hammer, (1993), Büyük Osmanlı Tarihi, C.Iı-Iv, (Çev. Mümin Çevik, Erol Kılıç), İstanbul: Üçdal Yayınları.
Kurtoğlu, O. (2009), "Klasik Türk Şiirinde Saçı Geleneği". Milli Folklor Dergisi, Y.21, C.81, S. 89- 99.
Nutku, Ö. (1987). Iv. Mehmet'in Edirne Şenliği, Ankara: Ttk.

Peçevî İbrahim, (1982, Peçevî Tarihi. Haz. Bekir Sıtkı Baykal. İstanbul: Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yay., C.2.
Reyhanlı, T. (1983). İngiliz Gezginlerine Göre Xvı. Yüzyılda İstanbul'da Hayat, Ankara: Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yay.
Uzunçarşılı, İ.H. (2014). Osmanlı Saray Teşkilatı, Ankara: Ttk.

A FIRM-LEVEL DECOMPOSITION ANALYSIS OF ENERGY CONSUMPTION IN TURKISH MANUFACTURING SECTOR

Hakan YILDIZ
Yıldız Technical University, Department of Economics. E-mail: hkyildiz@yildiz.edu.tr.
Hüseyin TAŞTAN
Yıldız Technical University, Department of Economics. E-mail: tastan@yildiz.edu.tr.

Abstract
This study investigates the drivers of the changes in the energy consumption of Turkish manufacturing firms. It uses a firm-level decomposition analysis using the microdata compiled from Annual Industry and Service Statistics collected by the Turkish Statistical Institute over the period 2005-2015. We use the Logarithmic Mean Divisia Index Decomposition (LMDI) approach which allows us to decompose the total energy use into four components, namely, activity effect, sector structural effect, firm structural effect, and firm energy intensity effect. According to the decomposition results, activity effect is found as the main contributor to energy consumption. Although the effects of changes in the relative shares of sectors and firms tend to reduce the total energy use, they are quite limited and the main contractionary impact is made by energy intensity effect representing technical progress. Also, findings from sector-level decomposition results verify that firm structural effect is included in intensity effect and considered as technological improvement at sector level studies. In other words, our findings suggest that competition among firms within a sector should not be ignored in the reduction of energy consumption because the behavior of relatively energy-efficient firms striving to increase their shares in total production may diminish total energy use regardless of technological progress. However, results from both firm-level and sector level decomposition analysis support that the intensity effect is the most dominant contractionary effect on total energy consumption among the components. For policy implications, therefore, proceeding to subsidize the firms for the new technologies advancing energy efficiency may be advisable.
Keywords: Firm level energy decomposition, Firm level energy intensity, Logarithmic Mean Divisia Index Decomposition, Turkish manufacturing sector.

Özet
Bu çalışma, Türk İmalat Sanayi'nde faaliyet gösteren firmalar tarafından kullanılan enerjideki değişimin nedenlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından toplanan ve Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistiklerinden derlenen 2005-2015 dönemine ait mikro veriler kullanılarak firma düzeyinde ayrıştırma analizi yapılmıştır. Yöntem olarak toplam enerji kullanımını faaliyet etkisi, sektör yapısal etki, firma yapısal etki ve firma enerji yoğunluğu etkisi bileşenlerine ayırmamızı sağlayan Logaritmik Ortalama Divisia Endeks (LMDI) Ayrıştırma yöntemi kullanılmaktadır. Ayrıştırma analizinin sonuçlarına göre, faaliyet etkisinin enerji tüketiminde ana yükseltici etkiyi yapan bileşen olduğu tespit edilmiştir. Sektörlerin ve firmaların nispi paylarındaki değişikliklerin etkileri toplam enerji kullanımını azaltma eğiliminde olsalar da bu etkilerin kısıtlı olduğu ve en çok daraltıcı etkinin teknolojik ilerlemeyi temsil eden enerji yoğunluğu etkisinden kaynaklandığı görülmüştür. Ayrıca, sektör düzeyindeki ayrıştırma sonuçlarından elde edilen bulgular, firma yapısal etkisinin yoğunluk etkisine dâhil edildiğini ve sektör düzeyinde çalışmalarda teknolojik ilerleme olarak değerlendirildiğini doğrulamaktadır. Başka bir deyişle, sonuçlarımız bir sektördeki görece enerji etkin firmaların üretimdeki paylarını artırmaya yönelik davranışlarının, teknolojik gelişmelerden bağımsız olarak toplam enerji tüketimini azaltabileceğini ve firmalar arasındaki bu rekabetin göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir. Bununla birlikte, hem firma düzeyinde hem de sektör düzeyindeki ayrıştırma analizi sonuçları yoğunluk etkisinin, bileşenler arasında toplam enerji tüketimi üzerinde en baskın azaltıcı etkiye sahip olduğunu desteklemektedir. Bu

nedenle politika önerisi olarak, firmaları enerji verimliliğini artıran yeni teknolojiler konusunda desteklemeye devam etmek tavsiye edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Firma düzeyinde enerji ayrıştırması, Enerji yoğunluğu, Logaritmik Ortalama Divisia Endeks Ayrıştırması, Türk imalat sanayi, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri.

1. Introduction

Turkey has experienced rising energy demand in parallel with economic growth. Over the last decade, total final energy consumption has been 86.7 million tons of oil-equivalent (Mtoe) on average. Energy consumption in the mining and quarrying, manufacturing and construction sectors constitutes a significant portion of the total consumption with a share of nearly 33.5%. The energy intensity, measured as the ratio of total primary energy supply per unit of real gross domestic product, has increased by 7.1% from 2005 to 2015. Moreover, the share of the imported energy sources in primary energy consumption in terms of oil equivalent has followed an increasing path and has increased from 66% to 75% since the beginning of the 2000s. Also, the value of energy imports, which is the top chapter virtually every year, has an average share of 20% in total imports of Turkey. (General Directorate of Energy Affairs, 2019; TurkStat 2019; IEA, 2016).

The efficient use of energy is thought to play a significant role in reducing import dependency, improving international competitiveness, and enabling sustainable energy costs. In this context, numerous countries implement various policies on energy efficiency with the view that energy efficiency will diminish the imbalances in the national economy (Bal vd. 2017).

Policy makers in Turkey are aware of the importance of energy efficiency, especially in manufacturing industry. As a net importer and energy-dependent country, Turkey has sought for the regulations which meet rising energy demand and encourage sustainable economic growth. In this context, Turkey has prioritized to advance energy efficiency and reduce energy imports. As a consequence, the Energy Efficiency Law was adopted in 2007 and the Energy Efficiency Strategy Document came into force in 2012. In this document, it is stated that decreasing energy intensity by 20% (compared to 2011 values) until 2023 and diminishing the burden of energy costs on the economy have been proposed. (Official Gazette, 2007; 2012).

Even tough energy efficiency problem is widely pondered, firm-level empirical studies analyzing energy efficiency are rare. Hence, this study aims to examine energy efficiency patterns at the firm level in Turkey. To this end, we employ an index decomposition method that allows us to investigate how energy efficiency and other components of the total energy use have evolved in the manufacturing sector.

At the sector level, changes over time in the total consumption may be decomposed into impacts sourced by industrial activity, from product-mix (structure) change and arisen from energy intensity change which is closely related to technological progress. While the share of the output of a relatively energy intensive sector decreases or the share of a relatively energy efficient sector increases, the total industrial energy consumption will decrease, although the production process has not technically improved. This effect is called structural effect due to shifts in product mix. The similar case may exist within one sector for the firms with different energy efficiencies. However, firm energy intensity and firm structural effects are fused in the sector intensity effect in sector-level studies by definition. In other words, a reduction in the total consumption due to firm structure within sectors has been interpreted as technological improvement in the decomposition studies using aggregate data. (Liu and Ang, 2007; Petrick, 2013).

Index decomposition methods have been widely employed in the investigation of energy related variables such as energy consumption, energy intensity, and CO_2 emission. We discern that the effects of the components vary according to the variable and country examined. For example, Shahiduzzaman and Alam (2012) decomposing the changes in energy intensity of Australia find that efficiency and sectoral composition effects are found main contractionary effects on energy intensity. Xu et. al. (2012) analyze the change of energy consumption and CO_2 emissions of cement industry in China and show that main drivers of the energy consumption are the growth of cement output and structural shifts which lessen energy consumption. Similarly, Chong et al. (2015) analyze the factors affecting the coal consumption growth in

China using LMDI decomposition method. The results suggest that growth of GDP is the dominant contributor to coal consumption growth while advancement in the energy efficiency of coal power generation and coal end-use combustion is the main reducer driver. Kim (2017) decomposes the energy consumption in Korean manufacturing sector and shows that structural effect contributes more than intensity effect to the reduction in total energy consumption.

There are available studies employing aggregated data for Turkey. For instance, Tunc et al. (2009) analyses the changes in CO_2 emissions in Turkey and find that activity is the main driver and intensity effect has a significant role in the CO_2 change. In another study, Yılmaz and Atak (2010) analyze energy consumption in the main sectors of Turkey. According to their findings, energy intensity effect provides a negative contribution while the output effect is found the most substantial effect. A similar study is conducted by Yılmaz et al. (2015) who decompose energy consumption in Turkish manufacturing sector and they find that energy intensity tends to decrease slowly but activity effect is dominant in energy consumption.

Through the micro level studies, Petrick (2013) investigates the drivers of CO2 emissions in the German manufacturing sector by using index decomposition technique. Results show that firm structural effect plays a more significant role in reducing emissions. Şahin (2017) decomposes energy consumption of firms in Turkish manufacturing industry. According to results, firm energy intensity is the most contractionary effect on total energy use.

Thus, in this paper, we plan to reveal the effect of structural and intensity components on energy use at the firm level by using firm-level data. In this regard, over the period of 2005-2015, firm level energy consumption is decomposed to four components as activity effect, sector structure effect, firm structure and firm energy intensity effect then preliminary results are obtained.

2. Logarithmic Mean Divisa Index (LMDI) Decomposition Method

The LMDI decomposition approach consists of two different methods as LMDI-I and LMDI-II, which differ according to the weight formula used. The LMDI approach that has been developed since its introduction is widely used in the literature because it has many desirable features.

For both LMDI-I and LMDI-II, a decomposition analysis problem can be formulated either additively or multiplicatively. While in additive decomposition analysis, difference change of an aggregate indicator such as total energy consumption is decomposed, in multiplicative decomposition analysis the ratio change of an aggregate indicator is decomposed. Therefore, aggregate change and decomposition results are given in a physical unit in additive form and changes and decomposition results in multiplicative analyses are expressed in indices.

Consider a study where changes in industrial energy consumption is to be decomposed. We begin with the following identity:

$$E = \sum_i E_i = \sum_i Q \frac{Q_i}{Q} \frac{E_i}{Q_i} = \sum_i Q S_i I_i, \quad (1)$$

where E is the total energy consumption in industry, $Q(= \sum_i Q_i)$ is the total industrial activity level, $S_i(= Q_i/Q)$ is the relative share of the subsector i in total output, and $I_i(= E_i/Q_i)$ is the energy intensity of subsector i. In multiplicative decomposition analyses, we have

$$D_{tot} = \frac{E^T}{E^0} = D_{act} * D_{str} * D_{int}. \quad (3)$$

where subscripts act, str, and int denote the effects associated with overall activity level, structure, and sectoral energy intensity, respectively.

In multiplicative decomposition analyses, change in the total consumption over the period 0-T is given by $D_{tot} = \frac{E^T}{E^0} = D_{act} * D_{str} * D_{int}$.

The factors affecting this change are computed by the following equations.

$$\text{Activity effect: } \exp\left(\sum_i \frac{L(E_i^T, E_i^0)}{L(E^T, E^0)} \ln\left(\frac{Q^T}{Q^0}\right)\right)$$

$$\text{Structural effect: } \exp\left(\sum_i \frac{L(E_i^T, E_i^0)}{L(E^T, E^0)} \ln\left(\frac{Q_i^T/Q^T}{Q_i^0/Q^0}\right)\right)$$

$$\text{Intensity effect: } \exp\left(\sum_i \frac{L(E_i^T, E_i^0)}{L(E^T, E^0)} \ln\left(\frac{E_i^T/E^T}{E_i^0/E^0}\right)\right)$$

L(x,y) function is the logarithmic mean. $L(x,y) = \frac{x-y}{\ln x - \ln y}, x \neq y$ ve $L(x,y) = x, x = y$.

Logarithmic means are also used as weights in the formula as $\frac{L(E_i^T, E_i^0)}{L(E^T, E^0)} = w_i$ (Ang, 2004; 2005; 2015).

The extension of LMDI method may be used at the plant level studies. In this case, energy consumption in an industry over the period 0-T may be decomposed to 4 components with the help of the following equations.

$$D_{tot} = \frac{E^T}{E^0} = D_{act} * D_{strs} * D_{strf} * D_{intf}$$

$$\text{Activity effect: } \exp\left(\sum_i \sum_j \frac{L(E_{ij}^T, E_{ij}^0)}{L(E^T, E^0)} \ln\left(\frac{Q^T}{Q^0}\right)\right)$$

$$\text{Sector structural effect: } \exp\left(\sum_i \sum_j \frac{L(E_{ij}^T, E_{ij}^0)}{L(E^T, E^0)} \ln\left(\frac{Q_i^T/Q^T}{Q_i^0/Q^0}\right)\right)$$

$$\text{Firm structural effect: } \exp\left(\sum_i \sum_j \frac{L(E_{ij}^T, E_{ij}^0)}{L(E^T, E^0)} \ln\left(\frac{Q_{ij}^T/Q_i^T}{Q_{ij}^0/Q_i^0}\right)\right)$$

$$\text{Firm Intensity effect: } \exp\left(\sum_i \sum_j \frac{L(E_{ij}^T, E_{ij}^0)}{L(E^T, E^0)} \ln\left(\frac{E_{ij}^T/Q_{ij}^T}{E_{ij}^0/Q_{ij}^0}\right)\right)$$

D_{act} represents the activity effect due to the changes in production operation in the industry. D_{strs} is the sector structural effect corresponding to the change in the aggregate energy use due to the change in the relative shares of subsectors in manufacturing. D_{strf} is the firm structural effect that shows the change in the aggregate energy use because of the change in the relative shares of firms within sectors. D_{intf} is the firm intensity effect and is often regarded as a measure of technological progress.

The activity and sector structural effects are the same in sector and firm level studies. However, firm structural and firm intensity effects are merged in sector level studies by definition. In these studies using aggregate data, efficiency gains from firm behavior within sectors are included in sector intensity effect.

Moreover, we use production value, value added, and sales as a proxy of firm output. Sector structure is considered as the ratio of the output in subsectors to total output. Firm structure is considered as the ratio of output of firms to output in subsectors. Finally, energy intensity is energy expenditure over gross output of firms.

3. Data Set and Analysis of Manufacturing Industry

For the decomposition analysis, this paper deploys microdata obtained from Annual Industry and Services Surveys (AISS) of the Turkstat for the 2005-2015 period. The AISS data covers detailed information for the firms like employment, expenditure, and income in each year. The sectors covered by AISS statistics are provided in appendix. According to the statistical classification of economic activities in the European Community (NACE Rev. 2) manufacturing sector has 24 sectors whose codes are ranked from the 10 to 33 (first two digits of the NACE Rev. 2 code). The divisions of the manufacturing sector are also introduced in appendix since we focus on the manufacturing and its subsectors in our analysis. The variables used for this study are the value of energy consumption and the value of production. In order to prepare the data set for analysis, monetary variables were deflated by appropriate price indices. In the decomposition analysis, we utilize data of firms that subsist in every year over the period, hire 20 or more employees and

whose sector code has not altered over the years. We also discard firms reporting energy use or production value data less than or equal to zero. The number of the establishments existing in all years, employing 20 or more employees and whose sector code has not changed over the years is 5109 in manufacturing and 9263 in all sectors. This number is about 14% of all firms on average in manufacturing. However, these firms account for 61% of total energy consumption, 42% of total employment, 54% of total production value, 54% of total sales, and 57% of total value added. Thus, we anticipate that the results of the analysis of the sample we select indicate the accurate results for the whole sector (TurkStat).

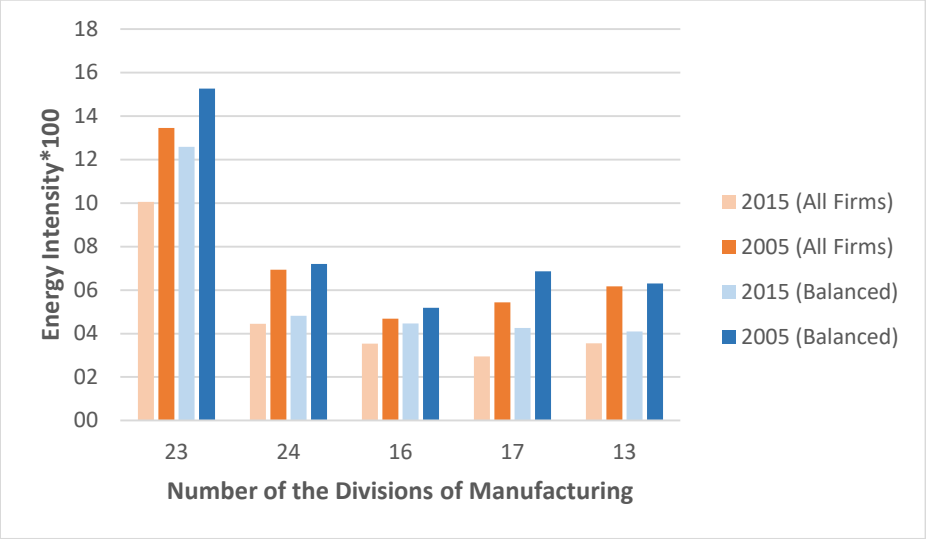


Figure 1. Energy Intensities of the Top Five Intensive Divisions

Energy intensities of the top five energy intensive divisions are provided in Figure 1 for both the balanced sample and all firms. Although we do not report intensities of all divisions, energy intensity in the subsectors of the manufacturing industry exhibits a decreasing pattern over the period. Out of the 24 sectors, energy intensity enhanced over the period 2005-2015 just in divisions 19 and 31. Moreover, the top 5 subsectors in terms of intensity remain the same for both samples. In a balanced sample, we abandon the firms that are not surveyed every year. These firms may have been closed, entered the market after 2005 or the number of their employees may have declined below 20 in some years. In most of the divisions, intensities are relatively low once excluded firms are assessed. Notwithstanding, these differences are not remarkably large. In this regard, it may be said that balanced sample reflects the properties of the sample containing all firms.

4. Results

Firm level decomposition results over the period 2005-2015 are provided year by year and for whole period in Table 1.

Table 1. Decomposition Results in Manufacturing Industry

Period	D_{tot}	$D_{activity}$	$D_{sectorstr}$	$D_{firmstr}$	$D_{intensity}$
2005-2006	0.962	1.115	1.003	0.985	0.874
2006-2007	1.125	1.058	1.0035	1.007	1.052
2007-2008	0.957	1.063	0.991	1.022	0.888
2008-2009	0.968	0.908	0.992	0.998	1.078
2009-2010	1.006	1.149	0.994	0.994	0.887
2010-2011	0.99	1.157	0.977	1.000035	0.876
2011-2012	1.093	1.004	1.015	0.989	1.085
2012-2013	1.00003	1.073	1.016	0.99	0.926
2013-2014	1.107	1.005	0.988	0.997	1.118

2014-2015	1.026	1.075	0.958	0.992	1.004
2005-2015	1.239	1.714	0.932	0.976	0.794

According to the results, total energy consumption increased by nearly 24% in the manufacturing industry over the period. The main augmentation of energy consumption is made by the activity effect. Although the sector structural and firm structural impacts are found to mitigate total energy use, the main contraction effect is the firm energy intensity effect.

Once the initial value in 2005 is set to 100 changes in energy consumption and components in the manufacturing industry are reported in Figure 2.

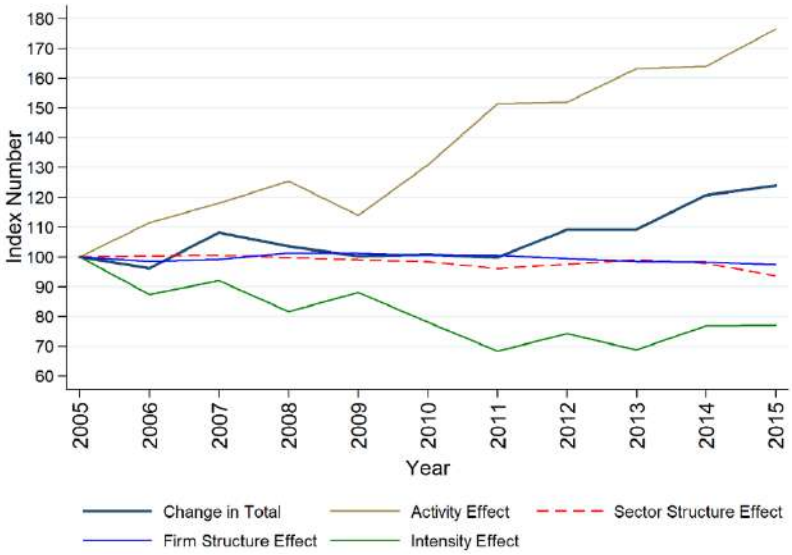


Figure 2. Change in Total Energy Consumption and Firm Level Components

Energy consumption tend to increase nearly all years except crisis years 2008-2009 in which energy consumption decreased by 7% compared to previous year. It also decreases in a small manner in 2006 and 2011.

The activity effect is proxied by the production value and it has an increasing effect on energy consumption except 2008-2009 period. Although the magnitude varies, the increase in activity effect is 71% over the period.

The sector and firm structural effects do not follow a particular pattern over the period. As a whole, however, they both have contractionary impact on energy consumption by 6.8% and 2.4% respectively over the period. This means that production shifts to more energy efficient sectors in the manufacturing industry and more efficient firms within sectors.

The energy intensity is computed as a measure of energy efficiency. Although energy intensity effect increases in some years, the overall fall in the intensity is larger. Over the period, it has a decreasing effect on energy consumption by nearly 21%, which is the most contractionary impact across the four components. Since most of the studies use aggregate data we also report decomposition results at sector level. The related results are presented in Table 2.

Table 2. Decomposition Results in Manufacturing Industry (Sector Level)

Period	D_{tot}	$D_{activity}$	$D_{sectorstr}$	$D_{intensity}$
2005-2006	0.962	1.117	1.003	0.859
2006-2007	1.125	1.059	1.0035	1.059
2007-2008	0.957	1.064	0.991	0.908
2008-2009	0.968	0.905	0.992	1.08
2009-2010	1.006	1.151	0.994	0.88

2010-2011	0.99	1.159	0.976	0.875
2011-2012	1.093	1.004	1.015	1.073
2012-2013	1.00003	1.075	1.016	0.916
2013-2014	1.107	1.005	0.988	1.114
2014-2015	1.026	1.078	0.956	0.995
2005-2015	1.239	1.77	0.928	0.754

Time paths of the components are also visualized in Figure 3 where initial values of the indices are set to 100.

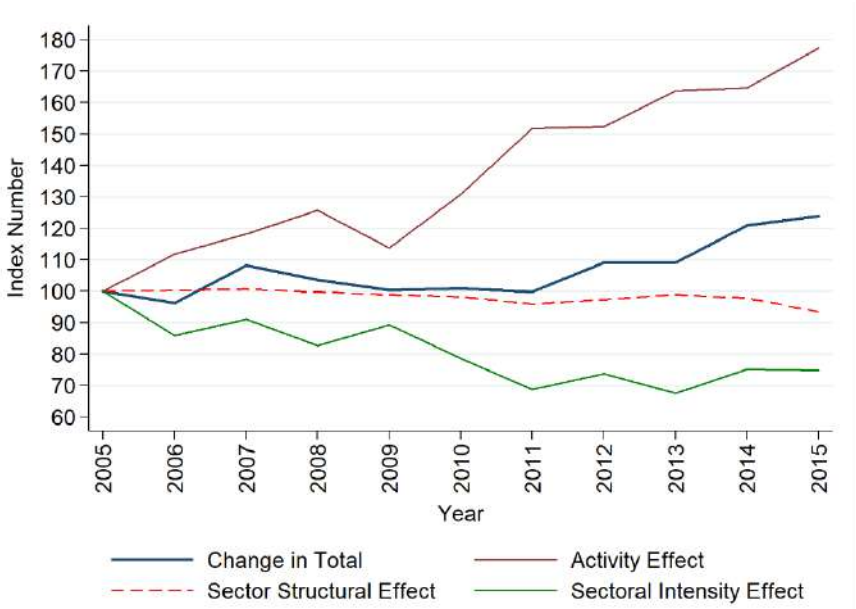


Figure 3. Change in Total Energy Consumption and Sector Level Components

Similar results with the firm level exploration are found for the decomposition components. In this case, we have three elements due to data aggregation. Although intensity effect follows same way both in firm level and sector level, the magnitudes are different. Also, in the last period of the analysis they display opposite results.

5. Conclusion

In this analysis, we deploy firm level data from the Turkish manufacturing industry in order to decompose the energy use to its components as the activity effect, sector structural effect, firm structural effect, and firm energy intensity effect. According to the results, real energy consumption increased by 24% over the period 2005-2015. Among the four components, the activity effect is found to be the main contributor to energy consumption. Although the sectoral and firm structural effects are found to be contractive, the main contractionary impact is made by energy intensity about 21%.

According to the sector level decomposition results, the sector intensity effect seems more contractionary than the firm intensity effect. This result supports our idea that a decrease in energy consumption due to firm behavior is included in the intensity effect and interpreted as technological progress in sector level studies using aggregated data. Moreover, in the last period, even though the firm intensity effect increases sector intensity effect decreases as if there is technological progress.

Although the magnitudes of impacts differ across years, it can be said that the manufacturing production shifts to more energy efficient sectors. A similar case exists for the firms within sectors but it is very limited. However, it is confirmed that the main drivers are the activity and intensity effect. Relatively energy-efficient firms are expected to have a competitive advantage and increase their relative shares in total output over time. However, different types of policies may inhibit this circumstance. For policy implication,

therefore, new regulations that enable relatively energy-efficient firms to enhance their shares may be aimed in lessening the total energy use. Since the most contractive component is the intensity effect representing technological progress policymakers should continue to subsidize the firms for new technologies improving energy efficiency.

REFERENCES

Ang, B.W. (2004), Decomposition Analysis for Policymaking in Energy: Which Is the Preferred Method? Energy Policy, 32: 1131–1139.

Ang, B.W. (2005), The LMDI Approach to Decomposition Analysis: A Practical Guide, Energy Policy, 33: 867–871.

Ang, B.W. (2015), LMDI Decomposition Approach: A guide for implementation, Energy Policy, 86: 233–238.

Bal, H., Tanrıöver, B., and Manga, M. (2017), Etkin Enerji Kullanımı Bakımından Türkiye Ekonomisinin MINT Ülkelerindeki Yeri: Karşılaştırmalı Bir Ayrıştırma Analizi, Paper presented at International Conference on Eurasian Economies. https://www.avekon.org/proceedings/avekon08.pdf

Chong, C., Ma, L., Li, Z., Ni, W., and Song, S. (2015) Logarithmic mean Divisia index (LMDI) Decomposition of Coal Consumption in China Based on the Energy Allocation Diagram of Coal Flows, Energy, 85: 366-378.

Enerji Verimliliği Strateji Belgesi 2012-2023, (2012), Official Gazette (28215, 2012/2/25). Access: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/02/20120225-7.htm

Enerji Verimliliği Kanunu, (2007), Official Gazette (26510, 2007/2/5). Access: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/05/20070502-2.htm

General Directorate of Energy Affairs. Access: https://www.eigm.gov.tr/en-US/Balance-Sheets

International Energy Agency. (2016). Energy Policies of IEA Countries: Turkey. Access: https://euagenda.eu/upload/publications/untitled-53148-ea.pdf

Kim, S. (2017), LMDI Decomposition Analysis of Energy Consumption in the Korean Manufacturing Sector, Sustainability, 9(2), 202.

Liu, N., and Ang, B.W. (2007), Factors Shaping Aggregate Energy Intensity Trend for Industry: Energy Intensity versus Product Mix, Energy Economics), 29: 609–635.

Petrick, S. (2013), Carbon Efficiency, Technology, and the Role of Innovation Patterns: Evidence from German Plant-Level Microdata, Kiel Working Papers, Kiel Institute for the World Economy, No: 1833.

Shahiduzzaman, M., and Alam, K. (2012), Changes in energy efficiency in Australia: A Decomposition of Aggregate Energy Intensity Using Logarithmic Mean Divisia Approach, MPRA Paper No. 36250.

Şahin, Ş. (2017), Firm-Level Decomposition of Energy Consumption in Turkish Manufacturing, Development Research Group Environment and Energy Team, Policy Research Working Paper 8211.

Tunc, G. I., Turut Asik, S., and Akbostancı, E. (2009), A Decomposition Analysis of CO2 Emissions from Energy Use: Turkish Case, Energy Policy, 37: 4689-99.

Turkish Statistical Institute (TURKSTAT), http://www.turkstat.gov.tr/

Xu, J., Fleiter, T., Eichhammer, W., and Fan, Y. (2012), Energy Consumption and CO_2 Emissions in China's Cement Industry: A Perspective from LMDI Decomposition Analysis, Energy Policy, 50: 821–832.

Yılmaz, A., Ürüt Kelleci, S., and Bostan, A. (2015), Türkiye İmalat Sanayiinde Enerji Tüketiminin İncelenmesi: Ayrıştırma Analizi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), 205-224.

Yılmaz, M., and Atak, M. (2010), Decomposition Analysis of Sectoral Energy Consumption in Turkey, Energy Sources, Part B: Economics, Planning, and Policy, 5:2, 224-231.

APPENDIX

A1. Sectors Covered by Annual Industry and Service Statistics

(B) Mining and quarrying

(C) Manufacturing

(D) Electricity, gas, steam and air conditioning supply

(E) Water supply; sewerage, waste management and remediation activities

(F) Construction

(G) Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles
(H) Transportation and storage
(I) Accommodation and food service activities
(J) Information and communication
(L) Real estate activities
(M) Professional, scientific and technical activities
(N) Administrative and support service activities
(P) Education
(Q) Human health and social work activities
(R) Arts, entertainment and recreation
(S) Other service activities.
The sectors which are not covered as follows.
(A) Agriculture, forestry and fishing
(K) Financial and insurance activities
(O) Public administration and defence; compulsory social security
(T) Activities of households as employers; undifferentiated goods-and services producing activities of households for own use
(U) Activities of extraterritorial organizations and bodies.
A division of J - "Programming and broadcasting activities" in Information and Communication activities, two classes of L - "Buying and selling of own real estate" and "Renting and operating of own or leased real estate" in the Real estate activities, and a division of S - "Activities of membership organizations" in Other service activities are not covered.

A2 Divisions of the manufacturing Industry.

10. Food Products
11. Beverages
12. Tobacco Products
13. Textiles
14. Wearing Apparel
15. Leather and Related Products
16. Wood and of Products of Wood and Cork, Except Furniture; Articles of Straw and Plaiting Materials
17. Paper and Paper Products
18. Printing and Recording Services
19. Coke and Refined Petroleum Products
20. Chemicals and Chemical Products
21. Basic Pharmaceutical Products and Pharmaceutical Preparations
22. Rubber and Plastic Products
23. Other Non-Metallic Mineral Products
24. Basic Metals
25. Fabricated Metal Products, Except Machinery and Equipment
26. Computer, Electronic and Optical Products
27. Electrical Equipment
28. Machinery and Equipment N.E.C.
29. Motor Vehicles, Trailers and Semi-Trailers
30. Other Transport Equipment
31. Furniture
32. Other Manufactured Goods
33. Repair and Installation of Machinery and Equipment

KARMA-MELEZ ÇİZİME DAYALI TEMSİL BİÇİMLERİNİN MEKÂN TASARIMI İÇİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Araş. Gör. Fırat KÜÇÜKERSEN
İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü, firatkucukersen@gmail.com
Dr. Öğretim Üyesi Özge KANDEMİR
Eskişehir Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi İç Mimarlık Bölümü,
ozgekandemir@eskisehir.edu.tr

ÖZET

Düşüncenin gelişimi ve dışa aktarımı için temsil edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle tasarımcılar düşüncelerini görünür kılmak ve iletişime geçmek için temsillere başvurmaktadır. Rönesans dönemiyle tasarımda kurumsallaşan ve görsel bir temsil aracı olarak tanımlanan çizimlerin günümüzde; geleneksel, dijital ve karma-melez yöntemlerle açığa çıktığı görülmektedir. Özellikle çizim araç ve ortamlarının ardıl ya da iç içe kullanımlarının giderek önem kazandığı güncel tasarım yaklaşımlarında, Ganshirt (2007)'in de ifade ettiği gibi fikirleri temsil etmenin yolları arasındaki sınırlar daha geçirgen hale gelmiştir. Ele alınan çalışma kapsamında, günümüzde giderek değer gören karma-melez yöntemlerin düşünmeye, çizmeye ve tasarlamaya yönelik etkilerinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çizimler düşüncenin ortaya konup geliştirilmesini sağlayan araçlar olarak değerlendirildiğinde, çizime dayalı temsil biçimlerinin tekil ve sıralı kullanımının tasarımcının yaratıcılığını ve düşünme biçimini belirli bir noktaya taşıdığı; çoklu ve iç içe kullanımlarının ise düşünme-tasarlama arasındaki ilişkiyi çok yönlü bir biçimde genişletebildiği dikkat çekmektedir. Geleneksel ve dijital yöntemlerin bir arada kullanıldığı karma-melez çizim yöntemlerinin tasarımın yalnızca temsiline yönelik kullanılmadığı; özde yeni bir düşünme ve tasarlama biçimini olanaklı kıldığı görülmektedir. Dolayısıyla karma-melez çizim yöntemlerine yönelik sorgulamaların, tasarım araştırmalarına ilişkin güncel ve önemli veriler sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma kapsamında geleneksel ve dijital yöntemlerin bir bileşkesi olarak doğan çoklu yöntemlerin, tasarımcıların düşünme ve yaratma biçimlerine olan etkileri, literatür taramalarıyla elde edilen teoriye ve pratiğe yönelik veriler ışığında değerlendirilmektedir. Karma-melez temsil biçimlerine yönelik üç temel çalışma alanının bulunduğu görülmektedir. Kulper (2013)'in de ifadesiyle temelde bunlar; mimarlığın kavramsallaştırılma yollarını genişletmek, farklı tasarım yöntemlerinin farkındalığını artırarak tasarımda çok yönlülüğü arttırmak ve temsil etme tekniklerini kavramsal ve maddi olarak geliştirebilmektir. Ele alınan çalışma, tasarımcının geleneksel yaklaşımın dışına çıkarak, temsil biçimleri arasındaki sınırları ortadan kaldırabilmesinin, tasarım süreci için doğurduğu sonuçları ortaya çıkarmaya yöneliktir. Tasarım sürecinde kişisel ve bağımsız alanlar yaratan tasarımcı için bu sonuçların başında farklı düşünme ve görme olanaklarının yakalanması bulunmaktadır. Çizim araç ve ortamlarının iç içe kullanılmasıyla tasarımcının zihninde oluşan düşünme ve tartışma ortamının, tasarımdaki karmaşık ve sonsuz ilişkilerin keşfi için önemli fırsatlar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mekân Tasarımı, Mekân Tasarımında Temsil, Karma-Melez Çizim Yöntemleri

EVALUATION OF MIXED-HYBRID REPRESENTATION FORMS FOR SPACE DESIGN

ABSTRACT

Thought needs to be represented for its development and expression. For this reason, designers use representations to communicate and make their thoughts visible. Drawings, institutionalized in the Renaissance period in terms of design and defined as a visual representation tools include traditional, digital and mixed-hybrid methods. Particularly in contemporary design approaches, where successive or intertwined use of drawing tools and environments have become increasingly important, as Ganshirt (2007)

states, the boundaries between ways of representing ideas have become more permeable. The aim of this study is to evaluate the effects of mixed-hybrid methods that are increasingly appreciated today for thinking, drawing and designing. When the drawings are considered as a means of the development of the thought, it is seen that the singular and sequential use of the forms of representation based on drawing brings the creativity and thinking style of the designer to a certain point; and it is remarkable that their multiple and intertwined uses can broaden the relationship between thinking and designing in a multidimensional way. It has been found that mixed-hybrid drawing methods, where traditional and digital methods are used together are not used solely for representation of design; in essence, it makes possible a new way of thinking and designing. Therefore, it is thought that inquiries about mixed-hybrid drawing methods will provide up-to-date and important data on design research. Within the scope of the study, the effects of multiple methods, which are a combination of traditional and digital methods, on the ways of thinking and creation of designers are evaluated in the light of the theoretical and practical data obtained from literature reviews. It is seen that there are three main areas of study for mixed-hybrid representation. As Kulper stated (2013), these are basically; expanding the ways of conceptualizing architecture, increasing the awareness of different design methods, increasing the versatility in design and improving the techniques of representation conceptually and materially. The aim of the study is to reveal the consequences of the design process for the designer to go beyond the traditional approach and to eliminate the boundaries between the forms of representation. For the designer who creates personal and independent spaces in the design process, the first of these results is the capture of different thinking and seeing opportunities. It is considered that the thinking and discussion environment created in the mind of the designer through the use of drawing tools and environments can provide important opportunities for the discovery of complex and infinite relationships in design.
Key Words: Space Design, Representation in Space Design, Mixed-Hybrid Drawing Methods

1. Giriş

Düşünmede becerikli olmak, gerçeklerle dolmaktan daha önemlidir (Bono, 1968"den aktaran Lawson, 2005, s. 15). Gerçekleri anlamak var olanı kavrama konusunda fayda sağlarken; düşünmek, kurgulamak ve hayal etmek ise geleceğe dönük bir bakışın inşasını mümkün kılmaktadır. Bu anlamda Bartlett'in de deyimiyle "düşünme, karmaşık ve üst düzey bir beceri türü" (Bartlett, 1958"den aktaran Lawson, 2005, s. 15) haline gelmektedir. Bu çerçevede çizme eylemini, anlam ve işleyiş açısından bir düşün eylemi olarak olarak ele almak önem taşımaktadır. Tasarımcı için ise çizimler düşünceleri temsil etmenin en etkin yollarından birini oluşturmaktadır. Çizimler tasarımcının farklı biçimlerde düşünebilmesine olanak tanıyarak özünde işlevsel, teknolojik, çevresel ve sosyal konularla ilişkili olan tasarım problemlerini çözmede önemli roller üstlenmektedir. Scheer"in de belirttiği üzere mimarlığın ve tasarım alanlarının, Aydınlanma"dan bu yana öncelikli olarak çizimlerle birlikte var olduğunu söyleyebilmek mümkündür (Scheer, 2014, s. 49). Bu çerçevede ele alanan çalışma kapsamında, çizme-tasarlama-düşünme eylemleri ve birbirleriyle ilişkilerine yönelik veriler ışığında, mekân tasarımında karma-melez çizim araçları-ortamlarının kullanılmasına yönelik bir sorgulamanın yaratılması amaçlanmıştır. Geleneksel ve dijital araçlarla oluşan karma-melez çizim yöntemlerinin ele alındığı çalışmada bu yöntemlerin tasarım sürecine sağladığı katkıların ortaya çıkarılabilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda uluslararası ölçekte yaptığı mekân tasarımı uygulamalarıyla öne çıkan tasarımcıların, tasarımda düşün sürecine ilişkin kullandıkları yöntemler, çizim araç-ortamlarının sorgulanmasına yönelik olarak değerlendirilmiştir.

2. Mekân Tasarımında Çizim Araç ve Ortamları

Tasarımcı farklı temsil yöntemleri kullanarak, üzerinde çalıştığı formu görmenin yeni ve farklı yollarını yaratabilmektedir. Temsiller yalnızca nesne için bir gösterge olarak değil, düşüncenin gelişimini sağlayan ve onu somutlaştıran bir oluşum olarak varlık göstermektedir. Dolayısıyla temsiller fiziksel ve düşünsel düzeyler arasında bağ kurulmasını olanaklı kılmaktadır. Tasarımda kullanılan temsil yöntemlerinin farklı

bağlamlarda değerlendirilip sınıflandırıldığı görülmektedir. Ganshirt, tasarım araçlarını görsel ve sözel olmak üzere iki ana başlıkta ele alınmıştır. Eskiz, diyagram, maket, fotoğraf, film, video, vücut hareketleri, teknik ve perspektif çizimler görsel temsil yöntemlerini oluştururken; kelime, cümle, tanım, eleştiri, tartışma, teori ve programlama sözel temsil yöntemlerini oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında görsel bir temsil yöntemi olan çizme eylemi mekân tasarımına yönelik olarak değerlendirilmektedir.

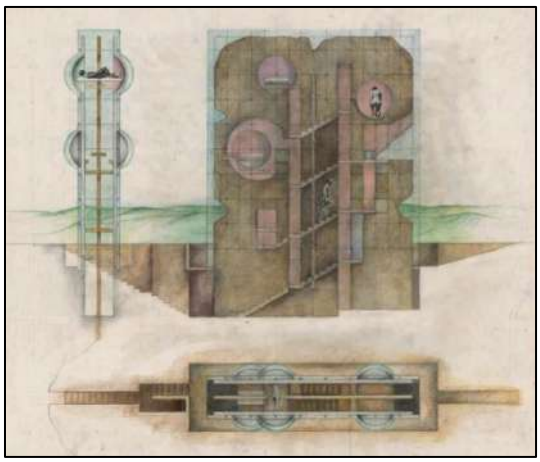
Bu çerçevede çalışma kapsamında yapılan literatür taramalarında tasarımda çizim yoluyla temsil etme biçimlerinin temelde iki gruba ayrılarak; geleneksel temsil-modern temsil, geleneksel ortam-bilgisayar ortamı, fiziksel ortam-sayısal ortam, el çizimi-bilgisayar destekli çizim, gibi ifadelerle tanımlandığı gözlenmiştir. Bu çeşitlenmeler biçimsel olduğu kadar anlamsal olarak da birbirinden ayrılmaktadır. Pak ve Erdem'e göre; "dijital ve geleneksel ortamda üretilen temsillerin niteliksel ve niceliksel farklılıkları, tasarım düşüncesi ve kararları üzerinde farklılaştırıcı bir etki yaratmaktadır (Pak ve Erdem , 2010, s. 66)". Dolayısıyla kullandığımız temsiller, düşünme biçimimizi etkileyen, bakış çeşitliliği sunan, rastlantı ve ilişkilere olanak sağlayan araç ve ortamlar olarak tasarım eyleminde yer almaktadır. Bu sayede tasarımcı kendisiyle ve diğer insanlarla yeni iletişim kanalları oluşturabilmektedir.

Geleneksel yaklaşım, tasarım düşüncesinin görsel, yazılı ve sözlü düşünme biçimleriyle çeşitli temsiller aracılığıyla 2 ya da 3 boyutlu imgelere dönüştürülmesi durumudur. Dijital ortam ise, bu düşünme biçimlerine ilave olarak, sayısal ve algoritmik düşünme biçimlerinin de kullanıldığı yöntemlerdir. Tasarımda kullanılan temsiller, temelde kâğıdın kullanımıyla çizim, maket, yazı gibi araçlarla, geleneksel olarak gerçekleşebileceği gibi; günümüzde yaygın olarak kullanılan çağdaş teknolojilerle de hayat bulabilmektedir. Bu ikili duruma ilave olarak yöntemlerin karma biçimde kullanılma potansiyellerinden de söz edilebilmektedir. Dolayısıyla tasarım alanında çoklu-karma temsillerin kullanımı yeni bir ortam olarak gün yüzüne çıkmaktadır. Araçların gelişimi ve birbirleriyle olan etkileşimi sonucu, melez yöntemlerin öneminin giderek arttığı görülmektedir. Bu bağlamda çalışma kapsamında geleneksel, dijital ve karma yöntemlerin tasarım alanındaki konumlarının incelenmesi önemli bulunmaktadır.

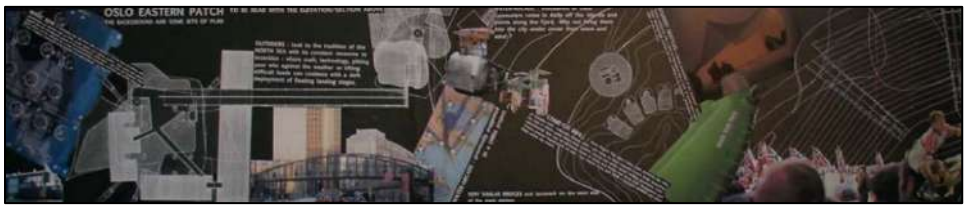
3. Karma-Melez Çizim Araç ve Ortamları

Tasarım alanında ortaya çıkan yöntemler, kendinden önceki ve paralelindeki yöntemleri ortadan kaldırmamış, mevcut işleyişi temel alarak gelişim göstermiştir. Bu anlamda araçların varlığı üzerinden bir tür birikmenin söz konusu olduğu söylenebilmektedir (Asar ve Çebi, 2018, s. 125-126). Dolayısıyla güncelde yaşanan teknolojik gelişmeler, öncesinde olanı "eski" konumuna getirmemektedir. Bunun en açık örneği olarak, maket, geleneksel eskiz ve çizim yöntemlerinin yüzyıllardır etkin tasarım araçları olarak kullanılıyor olması gösterilebilir. Daha hızlı, pratik ve kesin yöntemler var olanın yerine geçtiği durumlarda, önceki araçlar faklı anlamlara bürünerek varlıklarını sürdürebilmektedir. Dolayısıyla yeni araçların ortaya çıkışı var olan aracı yok etmemekte, onun algılanış ve kullanılış biçimini değiştirmektedir.

Bu noktada tasarım araçlarının çeşitliliği büyük bir zenginlik olarak açığa çıkmaktadır. Bu çeşitlilik geleneksel-dijital, sözel-görsel, nicel-nitel gibi iki uç noktada konumlanabilmektedir. Tasarım sürecinde yer alan temsiller ardıl biçimde kullanılabileceği gibi, iç içe de geçebilmektedir. Böylelikle araçların karakteristik yapılarının değiştirilebildiği, tekil kullanımla çoklu kullanım arasında önemli farklılıkların oluştuğu gözlenmektedir. Bu durumda farklı araçların birlikte kullanılmasıyla oluşan çoklu tekniklerin varlığı önemli bir noktaya ulaşmaktadır. Mevcut araç ve ortamların karma biçimde kullanılıyor oluşu tasarımcıya yeni düşünme olanakları yaratmaktadır. Bu yolla tasarımcı statik bir ortam içinde değil, kurallarını kendisinin oluşturduğu yeni bir ortamda etkinlik göstermektedir. Bu duruma bağlı olarak ortam kullanımının özünde bir tasarım konusu olduğu söylenebilmektedir. Araç çeşitliliğinin öneminin yanında, bu araçların nasıl ve hangi düzende kullanılıyor olduğu da önemli bir konudur. Tasarımcı sınırlı araçlar içerisinde dahi, oluşturacağı düzen sayesinde farklı yaklaşımlar yakalayabilmektedir. Tasarımcının araçların potansiyellerini kullanma yetisi ve bu araçları birbirine entegre ederek yeni kullanımlar ortaya çıkarabilmesi tasarımcının yaratıcılığına bağlı, sınırsız bir konu olarak görülmektedir.



Görsel 1. Abraham, "Odasız Ev", 87,9×96,8 cm, Kesit ve plan: kâğıt üzerine renkli kalem, kurşun kalem ve yapıştırılmış kâğıt, 1974–5, Modern Sanat Müzesi, New York (Cook, 2014, s. 78)



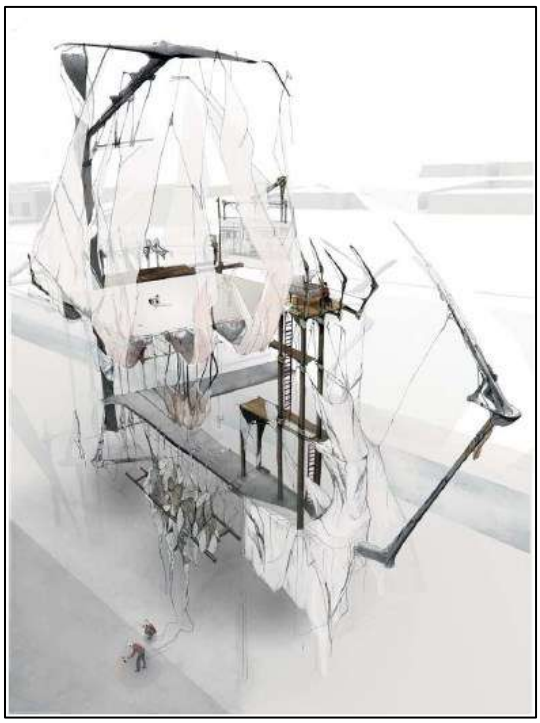
Görsel 2. Cook, Kolaj tekniği: baskı, fotokopi, fotoğraf, suluboya, 2005 (Cook, 2014, s. 108)

Bermudez, melezliğin ve çoklu durumun tasarımın geleceği adına kilit öneme sahip olduğunu belirtmektedir (Bermudez, 1997, s. 59). Dolayısıyla tasarımcı analog ve dijital araçların kullanımından doğan zengin bir ortama sahiptir. Turan'ın deyimiyle;

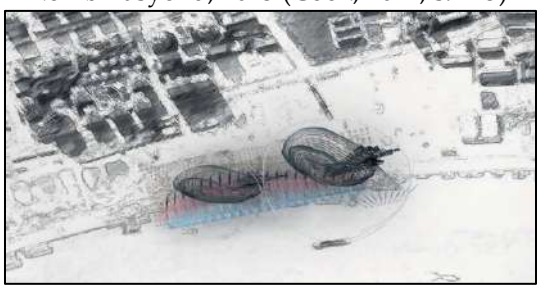
Artık fikir üretmenin çeşitli yolları olduğunu, tek bir ortamda çalışılabileceği gibi fiziksel-sayısal ortama, sayısaldan-fiziksel ortama aktarımların mümkün olduğunu ve bu çeşitlilik içerisinde tasarım araştırmalarının birçok yönde götürülebileceğini biliyoruz. Bu bağlamda farklı ortamlarla ve araçlarla -kâğıt, maket, bilgisayar- etkileşimin ele alınması önemlidir. Farklı ortamlarla etkileşimin, tasarımcının farklı algı, sezi ve duygularına hitap edeceği düşünülmektedir ve tasarımcıyı farklı sonuçlara götüreceği kabul edilmiştir (Turan, 2011, s. 169).



Görsel 3. Labourel, Los Angeles'daki bale okulu için çizilmiş bir proje, Dijital görselleştirme ve el çizimi kombinasyonu, 2013 (Cook, 2014, s. 222)

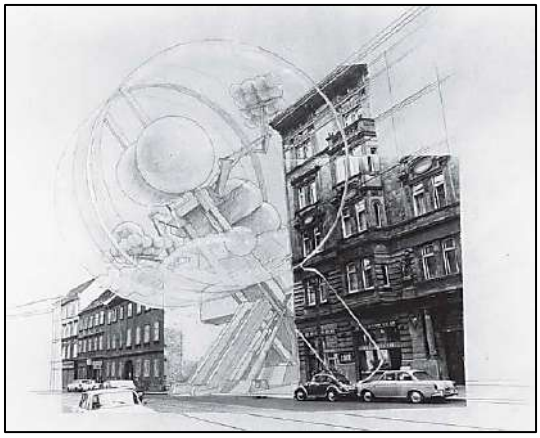


Görsel 4. Labourel, Los Angeles'daki bale okulu için çizilmiş bir kare, Dijital görselleştirme ve el çizimi kombinasyonu, 2013 (Cook, 2014, s. 223)



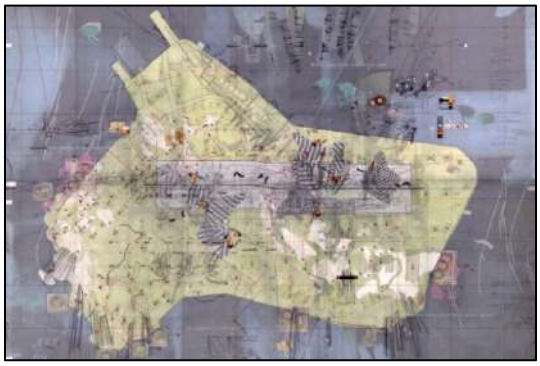
Görsel 5. Kinugasa-Tsui, Dijital görselleştirme ve el çizimi kombinasyonu, 2011 (Cook, 2014, s. 208)

Günümüzde temsil biçimlerinin bütünleşerek, ayrımı muğlak bir noktaya doğru evrim geçirdiği de gözlenmektedir. "Fikirleri temsil etmenin yolları arasındaki sınırlar daha geçirgen hale gelmektedir (Ganshirt, 2007, s. 145)". Dijital bir ortamda serbest el çizimi yapılabildiği gibi, dijital bir çalışmanın da geleneksel el işçiliğine dayalı bir süreç ile devam ettirilebilmesi mümkündür. Dolayısıyla geleneksel ve dijital olmak üzere iki kutuplu bir ayrımdan değil, birbirinin ardılı ve bütünleyicisi olan yeni temsil biçimlerinden bahsetmek mümkündür. Ortam ve araçların birlikteliğinden doğan bu etkileşimin, temsil yöntemleri ve tasarım eylemi için farklı olanaklar yarattığı söylenebilmektedir. Tanyeli, bilgisayar teknolojilerinin tasarıma katılmasıyla beraber, geleneksel olarak yürütülen tasarım ve üretim sürecinin, birbirini takip eden düşey yapılanmadaki bir hiyerarşiden, yatay bir yapılanma halini alan, birbiri içene geçen, melezleşen yapıya büründüğünü ifade etmektedir (Tanyeli, 2008'den aktaran Turan, 2011, s. 164).
"Mimari temsil her ne kadar iki ya da üç boyutlu çeşitli temsil teknikleri üzerinden düşünülse de karşılıklı konuşmalar, tartışmalar, semboller, fotoğraflar, metinler, kişisel birikimler de onun yapısını oluşturmakta, 'mimarlık nesnesi' tüm bu ilişkilerin bir arada kurulması ile birlikte var olabilmektedir (Asar ve Çebi, 2018, s. 124)". Farklı araç ve ortamların bir arada kullanılması çizimlerin araştırma potansiyelini arttırarak ilişkilerin keşfine olanak sağlamaktadır. Karma yöntemler, tasarıma dair olasılıkların zenginleşmesi ve faklı bakış açılarının sağlanması adına etkin yöntemler olarak kullanılmaktadır.

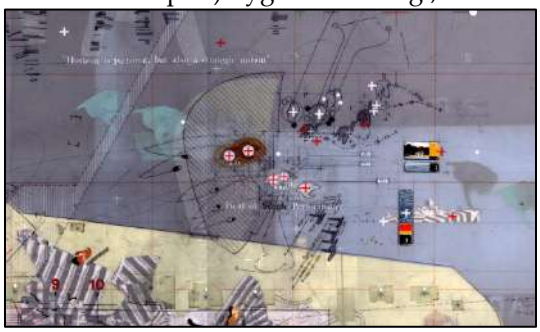


Görsel 6. Coop Himmelb(l)au, "Dosen-Wolke", Fotoğraf ve çizim birlikteliği, 1968 (Cook, 2014, s. 186)

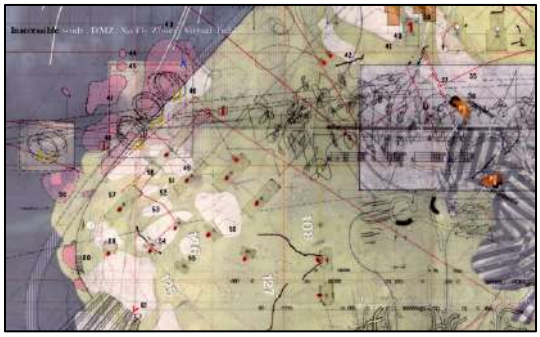
Tekil araç kullanımı tasarımcı için görece durağan ve sınırlı bir alan yaratırken, araçları birlikte kullanmak keşif olasılıklarını arttıran, çoğulcu bir ortam yaratmaktadır. Bu noktada mimar ve akademisyen Perry Kulper'in çalışmaları karma tekniklerin anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Kulper, çizim yöntemini "çoklu temsil teknikleri" olarak nitelendirerek, çoklu teknikler ile elde ettiği çiziminin "çeşitli seviyelerde iletişim kurduğunu" belirtmektedir (http-1). Folyo, grafit, mürekkep, bant, görsel, fotoğraf, kopya kâğıdı, kopya filmi ve kesilmiş kâğıt gibi birçok farklı malzemeyi bir arada kullanarak elde ettiği bütün ile düşün bazında bir keşif etkinliğini amaç edinmektedir (http-2). Çeşitli teknikler, çoklu katmanlara referans vererek süreklilik içeren bir araştırma ve geliştirme halini içinde barındırmaktadır. Ortaya konulan söylemler, net ve değişmez kurallar ile değil, kişisel ve özgür biçimlerin-denemelerin ışığında ortaya çıkmaktadır. Bu noktada öncelikli olarak bitmiş bir çizimden değil; sürece ve katmanlara öncelik veren, mantıksal ilişkilere gebe bir tutumdan bahsedilebilmektedir. Kulper'in çizimleri alışılagelmiş çizim yöntemlerinin dışına çıkan bir tutuma sahiptir. Katmanlaşmış, çoklu ve soyut ifadelerle somut olanı temsil edebilme adına önemli bir örnek olarak görülmektedir.



Görsel 7. Kulper, David Adası Yarışma Projesi, Stratejik Çizim Tekniği, Çoklu temsil teknikleri (multiple representation techniques) uygulama örneği, 1996-97 (http-3)

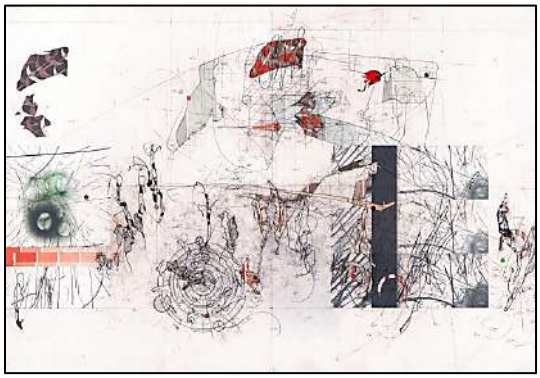


Görsel 8. Kulper, David Adası Yarışma Projesi, Stratejik Çizim Tekniği, Detay 1, 1996-97 (http-4)

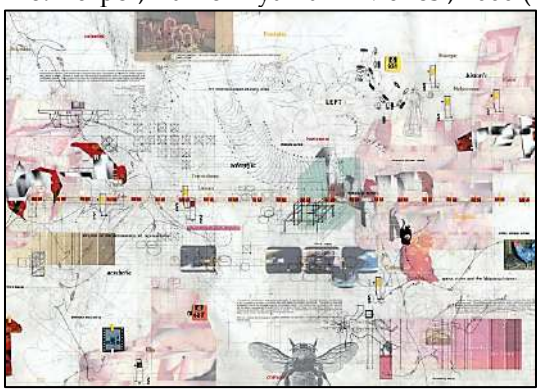


Görsel 9. Kulper, David Adası Yarışma Projesi, Stratejik Çizim Tekniği, Detay 2**,** 1996-97 (http-5)

Özgün, geliştirilebilir, açık uçlu ve keşfe olanak sağlayan temsil biçimleri olan çoklu tekniklerin, özünde bir tasarım kurgusu olarak gün yüzüne çıktığı anlaşılmaktadır. Temsil biçimlerinde yaşanan bu anlamdaki olumlu çeşitlenmeler, tasarım düşüncesini ve bilgisini yaratma adına önemli araçlar haline gelmektedir. Bilgiyi ve yorumları açığa çıkarma konusunda özgün bir ortam sağlayan çoklu temsiller, mekânı anlama ve anlatma konusunda oldukça etkin yöntemler olarak keskin kurallar çerçevesinde değil, kişisel anlatılara imkân tanıyan, problemlere farklı biçimlerde yaklaşabilmeyi sağlayan ifade biçimleri olarak ortaya çıkmaktadır. Kulper (2013, s. 56), temsil teknikleri aracılığıyla, özünde alternatif bir mimarlık ve tasarım yöntemi öne sürmektedir. Bu potansiyeli geliştirebilmek için üç temel çalışma alanı önermektedir; mimarlığın kavramsallaştırılma yollarını genişletmek, farklı tasarım yöntemlerinin bilincini artırarak tasarımda çok yönlülüğü arttırmak ve temsil etme tekniklerini kavramsal ve maddi olarak geliştirebilmektir. Kulper, tasarımdaki statik durumu ve sonsuz ilişkileri yeniden düşünerek, karmaşık ilişkilerle dolu bir evrende tipolojilerin yeniden tanımlanabileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla temsil bağlamında çeşitli yöntemler ortaya koymak alternatif mimarinin potansiyellerini olumlu yönde etkilemektedir.



Görsel 10. Kulper, Kaliforniya Tarih Müzesi, 2000 (http-6)



Görsel 11. Kulper, Kaliforniya Tarih Müzesi, Tematik Çizim Tekniği, 2000 (http-7)

Asar ve Çebi'nin, "karışık yapılı temsiller" olarak betimlediği bu yöntemler, açık uçlu, keşfe olanak veren, anlık araştırmaların potansiyellerini sergileyen, kişisel bilgiye, farkındalıklara ya da ihtiyaca göre şekillenebilen, performansa dayalı bir tür dil oyunu kuran bir düşünme ve yapma aracıdır. Tasarımcının kendine ait bir temsil biçimi geliştirmesiyle özgün bir anlatıya dönüşen çoklu temsil biçimleri, heterojen ve ardışık olmayan özelliklere sahiptir. Bu durum ise çizimi, bitmiş bir sonuç ürün olmaktan uzaklaştırarak devam eden ve dolayısıyla eylem-performans içeren bir anlatıya dönüştürmüştür. Temsil tekniğinin içerdiği katmanlar, tıpkı tarihi oluşturan katmanlar gibi, bir araya gelmeye ve beklenmedik ilişki biçimleri ile varlık kazanmaya başlamıştır. Görseller metinler ile buluşmuş, metinler konvansiyonel çizimler ile kesişmiş, diyagramlar fotoğraflar ve kelimeler ile katmanlaşmıştır. Tüm bu katmanlar karma biçimde tasarımın tematik anlatısındaki yerini almıştır. Böylelikle ortaya çıkan çizim bitmiş, durağan bir yapıya değil, iletişim gücü yüksek, dinamik bir yapıya bürünmüştür (Asar ve Çebi, 2018, s. 120-133).

Farklı çizim tekniklerinin bir arada kullanılması sonucu oluşan temsillerle çok yönlü bilgi akışı sağlayabilmek mümkün hale gelmektedir. Tasarımcı bu ve benzeri pek çok yöntem çeşitliliğiyle amacı doğrultusunda farklı düşünme ve görme biçimleri üzerinden tasarımlarını geliştirebilme gücüne sahip olabilmektedir. Dolayısıyla çizim araç ve yöntemlerinin karma ve ardıl biçimdeki kullanımlarına dair net bir işleyiş tarifleyebilmek mümkün gözükmemektedir. Bu durumda tasarımcının araçları kullanarak kendine özgü bir yol haritası çizmesi tasarım sürecini kişiselleştirerek sınırları ortadan kaldırmaktadır. Temsiller her ne kadar genel ifadelerle sınıflandırılmaya çalışılsa da, tasarımcının aracı algılama ve kullanma metodu aracın karakterine yön vermektedir. Bu noktada tasarımcı yalnızca aracın kullanıcısı değil, aynı zamanda aracı biçimlendiren ve yorumlayan özne haline de gelebilmektedir.

4. Sonuç

Sonuç olarak mekân tasarımında kullanılan karma-melez çizim yöntemlerinin tasarımcı için gözardı edilemeyecek değerlere sahip olduğu açığa çıkmaktadır. Karma-melez çizim yöntemleriyle, tasarımcı için geleneksel ve dijital ortam ayrımı ortadan kalkmakta, birbirinin ardılı olan ya da iç içe geçen ele alışlar ortaya çıkmaktadır. Karma temsiller, geleneksel ve dijital araçları tasarım sürecinde birbirinden ayırmak yerine bütünleşik bir yapıda ele alınmasını sağlayarak düşünme alanını genişletmektedir. Modern yöntemler, geleneksel süreçleri geliştiren ve destekleyen bir tutumla ele alınır hale gelmektedir. Karma-melez çizim yöntemleriyle fiziksel-sayısal ortam arasındaki etkileşim, katmanlı ve çoklu tasarım yaklaşımını mümkün kılarak tasarım sürecini doğrusal ve sıralı bir yapıdan çıkarıp döngüsel ve gelişime açık bir yapıya kavuşturmaktadır. Temsil biçimlerinin çoklu ve bir arada kullanılmasıyla ortaya çıkan karma-melez temsil biçimlerinin, tasarım sürecinde ve sonucunda açığa çıkan iletişimi hem tasarımcı hem de diğerleri için daha zengin ve çeşitli hale getirmektedir.

KAYNAKÇA

Asar, H. ve Çebi, P. D. (2018). Mimari Temsilde Kİşisel Anlatılar: Karışık Yapılı Temsiller ve Dillendirdikleri. Uluslararası Hakemli Mimarlık ve Tasarım Dergisi, (14), 118-143.

Bermudez, J. (1997). Looking into the Real Impact of the Virtual in the Architectural Profession. Proceedings of the Symposium on Architectural Design Education: Intersecting Perspectives, Identities and Approaches. USA: College of Architecture & Landscape Architecture, 57-63.

Cook, P. (2014). Drawing The Motive Force of Architecture. Trento: Printer Trento Srl.

Ganshirt, C. (2007). Tools for Ideas: Introduction to Architectural Design. Basel: Birkhauser Verlag AG.

Kulper, P. (2013). Alternating (the) Currencies. Journal of Architectural, 62 (4), 56-63.

Lawson, B. (2005). How Designers Think. Oxford: Biddles Ltd.

Pak, B. ve Erdem, A. (2010). Bilgisayar Destekli ve Geleneksel Mimari Tasarım Süreçlerinde Tasarım Kararları. İTÜ Dergisi/A Mimarlık, Planlama, Tasarım, 9 (2), 63-70.

Scheer, D. R. (2014). The Death of Drawing Architecture in the Age of Simulation. New York: Routledge.

Turan, B. O. (2011). 21. Yüzyıl Tasarım Ortamında Süreç, Biçim ve Temsil İlişkisi. Megaron YTÜ Mimarlık Fakültesi E-Dergisi, 6 (3), 162-170.

İNTERNET KAYNAKLARI

https-1: http://www.aiacc.org/arcca-05-3-drawn/ (Erişim tarihi: 22.09.2018)
https-2: https://archinect.com/news/article/54767042/drawing-architecture-conversation-with-perry-kulper (Erişim tarihi: 03.02.2019)
https-3: https://dprbcn.wordpress.com/2009/10/15/perry-kulper-revisited/ (Erişim tarihi: 25.03.2019
https-4: https://dprbcn.wordpress.com/2009/10/15/perry-kulper-revisited/ (Erişim tarihi: 25.03.2019
https-5: https://dprbcn.wordpress.com/2009/10/15/perry-kulper-revisited/ (Erişim tarihi: 25.03.2019
https-6: https://dprbcn.wordpress.com/2009/10/15/perry-kulper-revisited/ (Erişim tarihi: 25.03.2019
https-7: https://dprbcn.wordpress.com/2009/10/15/perry-kulper-revisited/ (Erişim tarihi: 25.03.2019

TÜRKÇE DERS KİTAPLARININ DEYİM VARLIĞI VE OKULLAR İÇİN HAZIRLANAN DEYİM SÖZLÜKLERİNİN İŞLEVSELLİKLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Bahadır Gülden

Özet

Deyimler, dilin iletişim gücünü artıran kalıp ifadeler olarak söz varlığının önemli unsurları arasındadır. Dil açısından bakıldığında deyimlerin Türkçede önemli bir yer tuttuğu ve anlatımda sıklıkla tercih edildiği söylenebilir. Bu bakımdan öğrencilerin deyimleri öğrenmeleri hem kuşaklar arası aktarımının sağlanarak bu söz varlıklarının yaşatılması yönüyle hem de dilin sunduğu etkin iletişim gücünden öğrencilerin azami ölçüde yararlanabilmeleri yönüyle önem arz etmektedir. Deyimlerin taşıdığı anlamların öğrenciler tarafından edinilmesinde materyal olarak öne çıkan iki temel unsur ise ders kitapları ve sözlüklerdir. Söz konusu materyallerin taşıdığı nicelik ve nitelik durumu, deyimlerin hedef kitleye aktarılmasını, kuşkusuz ki olumlu veya olumsuz olarak etkilemektedir. Ders kitabının gerek yer verdiği deyim miktarı gerekse de deyimlerin öğrenciler tarafından edinilmesini hedefleyen yaratıcı, ilgi çekici etkinliklerin miktarı deyimler açısından ele alınabilecek nitelikler arasındadır. Sözlükler açısından bakıldığında ise hitap ettiği yaş grubunun ihtiyaç duyabileceği deyimleri içeriğinde taşımasının yanı sıra yer verilen deyimlerin açıklamalarının da hitap ettiği kitlenin anlayabileceği bir üslupla aktarılabilmesi sözlükten beklenecek başlıca işlevlerdir.

Bu çalışmada 2018-2019 eğitim-öğretim yılında kullanılan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında bulunan deyim varlığı (687) ortaokul seviyesi için hazırlanmış dört adet deyim sözlüğünde taranmıştır. Böylelikle her sözlüğün Türkçe ders kitaplarında yer alan deyimleri karşılayabilme oranı ve deyimleri açıklama biçimlerine dair bulgular elde edilmiştir. Sözlüklerin içerik özelliklerinin yanı sıra fiziksel özellikleri de hedef kitlenin gelişim özelliklerinden hareketle mukayese edilerek sözlüklerle ilgili veriler elde edilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. İnceleme için tercih edilen sözlükler basit seçkisiz örneklem yöntemiyle belirlenmiştir. Her sınıf seviyesinden bir ders kitabı olmak üzere örneklem grubuna dört adet ders kitabı dâhil edilmiştir. Ders kitaplarının metinlerinde, açıklamalarında, etkinliklerinde yer alan bütün deyimler araştırma listesine dâhil edilmiştir. Kitabın hangi bölümünde yer alırsa alsın öğrencinin söz konusu deyimin anlamını içgörüsel olarak metnin bağlamından çıkarabilmesi veya anlamını araştırarak öğrenmesi gerçeğinden hareketle deyim tespiti yapılırken herhangi bir sınırlandırma yapılmayarak kitabın içinde yer alan her deyim, deyim varlığının bir unsuru olarak kabul edilmiştir. Yalnızca ders kitaplarında ortaklık gösteren deyimler teke indirgenmiştir. Araştırmanın sonucunda ilköğretim ya da ortaokul seviyesi için hazırlandığı veya "TDK'ye uygun" olduğu özellikle vurgulanan deyim sözlüklerinin standartlarında belirgin farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ders kitapları, deyimler sözlükleri, deyimler

A Study on Idiom Existence of Turkish Textbooks and Functionality of Idioms Dictionaries Prepared for Schools

Abstract

Idioms are important elements of vocabulary as stereotypes statements that increase the communication power of language. In terms of language, it can be said that idioms have an important place in Turkish and they are frequently preferred in expression. In this respect, it is important for students to learn the idioms both in terms of maintaining the vocabulary by ensuring intergenerational transmission, and in terms of that students benefit from the effective communication power offered by the language to the maximum extent. Textbooks and dictionaries are the two main elements that come to the fore as material in the acquisition of meaning of idioms by the students. The quantity and quality status of the materials in

question affect the transmission of idioms to the target group, positively or negatively. Both the amount of idioms that the textbook contains and the amount of creative, interesting activities aimed at the acquisition of idioms by students are among the qualities that can be addressed in terms of idioms. In addition, in terms of dictionaries, the main functions that can be expected from the dictionary are to contain the idioms that may be needed by the age group they address and to convey the explanations of the idioms in a manner that the students can understand.
In this study, the idioms (687) included in Turkish, 5th, 6th, 7th and 8th grade textbooks used in the 2018-2019 academic year was searched in four idiom dictionaries prepared for elementary school level. Thus, the findings of the rate of each dictionary to be able to meet the idioms in Turkish textbooks and explanation of idioms were obtained. In addition to the content characteristics of the dictionaries, physical properties of the dictionaries were compared with the development characteristics of the target group and data were obtained. In the research, document analysis, one of the qualitative research methods, was used. The preferred dictionaries for the study were determined by simple random sampling method. Four textbooks were included in the sample group, one textbook at each grade level. All the idioms in the textbooks, explanations and activities of the textbooks were included in the research list. Based on the fact that, regardless of the chapter of the book, the student can insightfully derive the meaning of the idiom from the context of the text, or learn the meaning by searching; while determining idioms, each idiom included in the book was accepted as an element of idiom existence without any limitation. Only the idioms that co-exist in textbooks were reduced to one. As a result of the study, significant differences were found in the standards of idioms dictionaries, which were especially emphasized that they were prepared for primary or elementary school level or they were "conforming to Turkish Language Association."
Keywords: Textbooks, idioms dictionaries, idioms

Giriş

Dilin önemli bir söz varlığını oluşturan atasözleri ve deyimler, kültürün de önemli unsurları arasındadır. Diline ve kültürüne hakim olan bireylerin yetiştirilmesinin hedef olarak belirlendiği Türkçe dersinde, deyimlerin ve atasözlerinin edinilmesine yönelik hedef kazanımlar da belirlenmiştir. Bu kazanımlarda anlama ve anlatma becerisine bağlı olarak belirlenen hedeflere ulaşılması için bireylerin atasözleri ve deyimler sözlüğü gibi araçlardan yararlanmaları 3. sınıf seviyesinden başlanarak önerilmektedir (MEB, 2018, 28). Sözlükler, bir dilin (ya da birden çok dilin) söz varlığını, söyleyiş biçimleriyle, yazımlarıyla veren, bağımsız biçimbirimleri temel alarak bunların, başka ögelerle kurdukları söz ögeleriyle birlikte anlamlarını, değişik kullanımlarını gösteren söz varlığı kitaplarıdır (Aksan, 2015, s. 75). Türkçe Öğretim Programı'nda istifade edilmesi gereken araçlar olarak önerilen atasözü ve deyim sözlüklerinin sahip olduğu niteliklerin hedef kitlenin gelişim özellikleri ve ihtiyaçları çerçevesinde ele almak, sözlüklerin işlevlerini ne oranda yerine getirebildikleri ya da eksikliklerinin neler olduğu gibi hususlarda birtakım saptamalar yapmak; yukarıda değinilen hedef kazanımların edinilmesine katkı sağlanması yönüyle önemlidir.
"Dilde sözcüklerin yanında kavramların karşılanmasında önemli vazifeler yüklenen deyimler, bir hareketi, bir durumu daha canlı, daha etkileyici şekilde ifade ederler. Barındırdığı sözcüklerin anlamlarının toplamından farklı bir kavramı karşılaması, deyimi dildeki diğer sözcük gruplarından farklı kılmaktadır" (Çetinkaya, 2010, s. 290). Öyle ki bir durumu veya işi ifade etmek için onu karşılayan sözcük bilinse dahi aynı anlamı karşılayan bir deyimi söz dağarcığında bulunduran bir bireyin duygu ve düşüncelerini daha etkili bir şekilde bildirebilmek için ilgili sözcük yerine deyimi tercih etmesi daha olasıdır. "Söz varlığının önemli bir bölümünü oluşturan deyimler, bir dilin çeşitli özelliklerini yansıttığı gibi, dile iyice egemen olabilmek için öğrenilmesi, bilinmesi gerekli olan sözlerdir; dil bilgisiyle, sözcükleriyle, bir dil iyice öğrenilmiş olsa bile, deyimleri öğrenmedikçe çaba eksik kalır" (Aksan, 2015, s. 82). "Farklı anlatım yollarını kullanarak dilin inceliklerini gösteren, toplumun kültürünü en iyi yansıtan şey, o dilde ortaya konmuş atasözü, deyim, vecize, masal, şiir, ninni, deyim vb. ürünlerdir. Bu tür seçkin edebî ürünleri öğrenen

öğrencilerin dilin inceliklerini görmesi, dilin işleyişinden hareketle kurallarını sezmesi ve kavraması, en önemlisi de dil bilinci kazanması önemlidir" (Göçer, 2009, s. 1045). Dilde, kültürde, anlama ve anlatma becerilerinde bu denli önemli yeri olan deyimlerin tamamının ilköğretim sözlüklerinde yer alması mümkün değildir. Bu sebeple Türkçenin genel kullanımında ve çocuk edebiyatı ürünlerinde en sık karşılaşılan ve ders kitaplarında yer alan deyimlerin sözlüklere alınması uygun olacaktır (Karadağ, 2011, s. 205).

Crystal (1997, s. 108), bir sözlüğün kapsamını değerlendirmenin en iyi yolunun, sözlüğün içerdiği kelimeleri ve duyuları aynı büyüklükteki başka bir sözlükle karşılaştırmak olduğuna değinir. Bu çalışmada, incelemeye konu olan sözlükler de bu nedenlere bağlı olarak Türkçe ders kitaplarında yer alan deyimler veri ölçütü alınarak ve birbirleriyle mukayese edilerek incelenmiş, sözlüklerin işlevselliklerine yönelik saptamalar yapılmaya çalışılmıştır.

Sözlüklerin hazırlanış amacından ve hedef kitlesinden hareketle biçim ve içerik yönünden pek çok standardı bulunmaktadır. Dolayısıyla hazırlanması düşünülen bir sözlüğün işlevini azami ölçüde yerine getirebilmesi bakımından hedef kitlenin özelliklerinin bilinmesi ve ihtiyaçlarının iyi belirlenebilmesi önem taşımaktadır. İncelemeye konu olan deyim sözlüklerinin kapak ve önsözlerinde ilkokul veya ortaokul seviyesi için uygun olduklarına dikkat çekilmiştir.

Problem Durumu

Araştırmanın yanıt aradığı temel problem "İlköğretim seviyesi için hazırlanan deyim sözlükleri, hedef kitlenin ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli niteliklere sahip midir?" sorusudur. Bu probleme bağlı olarak şu alt problemlere yanıt aranmıştır:

İlköğretim seviyesi için hazırlanmış deyim sözlüklerinin Türkçe ders kitaplarındaki deyimleri karşılama oranı nedir?

Sözlüklerinin biçimsel nitelikleri hedef kitle için uygun mudur?

Deyimlerin tanımlarında bir standartlaşmadan bahsetmek mümkün müdür?

Yöntem

Bu çalışmada deyim sözlüklerinin hedef kitlenin gelişim (bilişsel, duyuşsal, psiko-motor) özelliklerinden hareketle işlevsellikleri ele alınmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın sözlükler üzerinde biçim ve içerik olmak üzere iki temel inceleme sahası bulunmaktadır. Araştırmanın verileri, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi uygulanarak elde edilmiştir. "Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar" (Ali Yıldırım, 2016: s. 189). Tarih ve sosyal konulara ilişkin ders kitapları, çocuklar için yazılmış eğitim materyalleri sosyal bilim alanlarında doküman incelemesi yönteminde yararlanılabilecek dokümanlar arasındadır (Seggie, Bayyurt, & Ulutaş, 2017: s. 294). Araştırmada basit seçkisiz örneklem yöntemiyle ortaokul seviyesindeki öğrencilere yönelik hazırlanan dört adet sözlük tespit edilmiştir. Ders kitaplarında yer alan ve sözlüklerde taranan deyimlere Gülden'in (2019) Türkçe öğretim programlarını ve Türkçe ders kitaplarını kültür aktarımı bağlamında ele aldığı yayımlanmamış doktora tezinden ulaşılmıştır. Ders kitaplarındaki deyimler, sözlüklerde fişleme yöntemi uygulanarak taranmıştır. Böylelikle sözlüklerin ders kitaplarında yer alan deyimleri karşılayabilme oranları tespit edilerek bir eğitim materyali olarak sözlüklerin hedef kitlenin ihtiyacına karşılık verebilme durumlarına dair veriler elde edilmiştir. Dört sözlükte de yer alan deyimlerden bazı örnekler seçilerek tanımları hem birbirleriyle hem de deyimin TDK'deki tanımıyla karşılaştırılarak irdelenmeye çalışılmıştır. Tanımlarda tespit edilen çelişki, tutarsızlık, eksiklik, hedef kitlenin seviyesine uygun olmama gibi sorunlara dikkat çekilmiştir. Sözlüklerin irdelendiği hususlardan bir diğeri de hedef kitleye uygunluk çerçevesinde sözlüklerin sahip olduğu biçimsel standartlardır. Araştırma, bu yönüyle ilköğretim seviyesi sözlüklerinin olumlu veya olumsuz niteliklerine yönelik sunduğu veriler ışığında sözlükçülüğün ilköğretim sahasına katkı sağlamayı ve bir eğitim materyali olarak daha nitelikli sözlüklerin ortaya çıkmasını amaçlamaktadır.

İlköğretim Sözlükleri ve İncelenen Deyim Sözlükleri

Araştırmada incelenen deyim sözlükleri şunlardır:

1. Püsküllüoğlu, A. (2018). İlkokul ve Ortaokul için Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. Ankara: Arkadaş.

2. Yaşar, F. (2017). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. Ankara: Milenyum Yayınları.
3. Dikmetaş, D. (2019). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. İstanbul: EMA Kitap.
4. Özafşar, S. (2017). Atasözleri Deyimler Sözlüğü. İstanbul: İlk Adım Yayınları

Sözlükbilimde sözlükler konu ve yöntemlerine göre değişik biçimde sınıflandırılabilirler. En yaygın kümelendirmelerden birisi şöyledir: a) Betimlemeli /kuralcı sözcükler b) eş zamanlı /artzamanlı sözlükler c) genel /teknik sözlükler d) genel kullanım /öğrenim amaçlı sözlükler e) tek dilli iki ya da çok dilli sözlükler (Kocaman, 1998, s. 111). Bu sınıflandırmadan hareketle incelenen deyim sözlüklerinin genel kullanım ve öğrenim amaçlı sözlükler sınıfında olduğunu söylemek mümkündür.

Göçer (2001, s. 400), ilköğretim okullarına yönelik hazırlanan sözlüklerin belirli amaçları gerçekleştirmek adına hazırlandıklarını ifade edip bunları maddeler halinde sıralar:

- Öğrencilerin ve Türk halkının Türkçeyi daha iyi öğrenmesi, günlük hayatında doğru kullanmasına katkıda bulunmak.
- Özellikle ilköğretimin ilk yıllarında öğrencilerin sözlük kullanmayı öğrenerek bir iş başarmış olmanın sevincini yaşamalarını sağlamak; bu sayede öğrencilerde daha başka işler başarabileceği öz güvenini oluşturmak.
- Sözlük kullanma yeteneğinin bilgi kazanmaya etkisini sezdirerek öğrencileri yardımcı ders kitaplarını kullanmaya alıştırmak ve özendirmek.
- Türkçenin öğrenilmesinde karşılaşılan zorlukların kolayca aşılmasını sağlamak doğru öğrenme ve öğrenilenlerin yerinde kullanımını sağlamak.
- Sözlüklerin baş kısmına temel ve pratik bilgilerin konulmasıyla her Türk ferdinin dilimizle ilgili önemli bilgi ve kuralları öğrenmesini sağlamak.
- Kelimelerin kullanımını bir yapı içinde göstermek için verilen örnekler vasıtasıyla öğrencinin ve halkın şiir, hikâye, roman gibi türlerle Türk dilinin inceliğini ve etkileyici güzelliğini tanımasına yardımcı olmak.
- Bilmediği bir şeyi nereden ve nasıl öğreneceği (kaynak eser kullanımını) öğrenen öğrencinin problem çözme yeteneği de gelişir. Karşılaştıkları problemleri çözebilecek anlayışa eriştirmek.

İncelenen Sözlüklerin Biçimsel Nitelikleri

Yapılan alanyazın taramasında sözlüklerin taşıması gereken niteliklerin biçim ve içerik olmak üzere iki temel başlıkta ele alındığı görülmüştür. Biçimsel niteliklerle ilgili olarak Crystal (1997, s. 111) cilt dayanıklılığı, kâğıt kalitesi, madde başlarının açık yazılması, aranan sözcüklerin bulunması gibi niteliklere dikkat çeker. Karadağ (2011), ilköğretim Türkçe sözlüklerinin taşınabilir olması, kapağı ile cildinin kaliteli ve dayanıklı olması, albenisinin olması, yazı tipinin sade, yazı büyüklüğünün yaş düzeyine uygun olması, baskı-renk kalitesinin yüksek olması, sözlüğün başında kullanma yönergelerinin, kısaltmalar listesinin ve alfabenin bulunması gibi nitelikleri belirtir. Çotuksöken (1997) ise yirmiden fazla okul sözlüğün incelenmesine bağlı olarak sözlüklerin biçimsel niteliklerine dizgi- baskı ve resimleme olmak üzere iki ayrı başlık hâlinde değinir.

İncelemeye konu olan sözlüklerin sırt, ebat, kapak, kâğıt, yazı tipi ve puntosu gibi biçimsel özellikleri tablo 1'de belirtilmiştir:

Tablo 1	Sırt	Ebat	Kapak	Kâğıt	Punto	Yazı Tipi
1. Arkadaş	Tutkal	13,5 x 19,5 cm	200 gr. Bristol Selefonlu Mat	1. hamur 80 g	9 punto	Başlık: Arial (kalın) Yazı: Times New Roman
2.Milenyum	Tutkal	13,5 x 19,4 cm	200 gr. Bristol Selefonlu Parlak	Enzo 70 g (2. hamur)	10 punto	Times New Roman
3. EMA	Tutkal	11 x 15,5 cm	220 gr. Bristol Selefonlu Parlak	1. hamur 70 g	9 punto	Times New Roman
4. İlkadım	Tutkal	9,2 x 12,8 cm	200 gr. Bristol Selefonlu Parlak	3. hamur 65 g gazete kâğıdı	7 punto	Arial

Sözlüklerin tamamı tutkal ile ciltlenmiştir. Bu bakımdan sözlüklerin sağlamlık ve kullanışlılık bakımından hitap ettiği yaş grubuna uygun olduğu söylenebilir. Sağlamlık açısından sözlük kapaklarına göz atıldığında ise 200- 220 gram aralığında değişen bristol selefonlu kapakların tercih edildiği görülür. 1. sözlüğün haricinde diğer sözlüklerde tercih edilen kapaklar parlak niteliktedir. Kapağın parlak olması, sözlüğün ilgi çekiciliğini artırıcı bir özelliktir. Sözlük kapaklarının kalınlıkları, hedef kitlenin gelişim özelliklerine göre değerlendirildiğinde 4-8. sınıf seviyeleri için bu kalınlığın (200-220 g) sözlüğü dış etkenlerden koruyabileceği öngörülebilir. Kapakların estetik yönü ile ilgili olarak ise 3 numaralı sözlüğün haricindeki sözlüklerin kapaklarının sade bir tasarıma sahip olduğunu söylemek mümkündür. 3 numaralı sözlüğün kapak tasarımında ise times new roman yazı tipindeki küçük harflerin canlı renklerin tercih edildiği dörtgen zeminler üzerine dikey ve yatay olarak yerleştirilmiştir. Sözlüğün içeriğine harflerle atıf yapılması mantıklı bir tercih olmakla birlikte kapakta canlı renklere de yer verilmesi, ilgi çekiciliğin artırılmasının önemsendiğinin göstergesidir.



İncelenen Sözlüklerin Kapak Görselleri

Sözlük, kitap gibi eğitim materyallerinin ilgi çekici biçimsel özelliklere sahip olması özellikle ilkokul seviyesindeki öğrenciler için önemlidir. "İlköğretim çocuklarının dünyası son derece renklidir ve bu yaştaki öğrenciler her türlü araç ve gereçte kendi dünyalarının yansımalarını ararlar. Özellikle sözlüklerin kapakları, öğrencilerin bu özellikleri dikkate alınarak tasarlanmalıdır" (Karadağ, 2011, s. 199-200).

Tabloda sözlüklerin kâğıt standartlarına dikkat edildiğinde 1 numaralı sözlüğün hedef kitleye en uygun kaliteye (1. hamur 80 gram) sahip olduğu görülmektedir. Yalçın (1996, s. 27), ideal ders kitaplarında kâğıt gramajının 90 gramdan az olmaması gerektiğini ifade eder. Bu standart, öğrencilerin gelişim özellikleri ile ilişkili olduğu için sözlükler için de geçerli kabul edilmelidir. Kılıç ve Seven (2003, s. 147) ise ders

kitaplarının kâğıtlarının beyaz renkte ve üzerine siyah renkte yazının olmasının okunabilirliği olumlu etkilediğine dikkat çeker. Sözlüklerin niteliklerine bu bilgiler ışığında göz atıldığında 2 numaralı sözlükte Enzo 70 g, 3 numaralı sözlükte 1. hamur 70 g, 4 numaralı sözlükte 65 g 3. hamur (gazete kâğıdı) kâğıt tercih edilmesi; hedef kitlenin gelişim özelliklerine göre sözlüklerin kâğıt kalitesinin standart altında kaldığı anlamına gelmektedir. Sözlüklerin zayıf kaldığı niteliklerden birisi ise yazı puntosudur. İdeal yazı büyüklüklerinin Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nde üçüncü sınıf düzeyindeki öğrenciler için 14, dördüncü sınıf seviyesi için 12, beşinci sınıf seviyesi için 11, daha üst sınıf seviyeleri için ise 10 puntonun altında olamayacağı belirtilmiştir (2012). Bu bilgiden hareketle hedef kitleye uygunluk gösteren yazı boyutuna sahip olan tek sözlük, 2 numaralı sözlüktür. Yazı puntosunun belirtilen standartlarda olması, bilhassa ilkokulun ilk seviyelerindeki (1, 2, 3) öğrenciler için sözlüklerde aradıkları deyimleri bulmakta ve buldukları deyimlerin anlamlarını okumakta zorlanacakları anlamına gelmektedir. Sözlüklerde tercih edilen times new roman ve arial yazı tipleri ise hedef kitleye uygun, okunabilirliği yüksek yazı tipleridir.

Sözlüklerin ebat özelliklerinde belirgin farklılıklar bulunmaktadır. 1 ve 2 numaralı sözlükler, 3 ve 4 numaralı sözlüklere oranla ciddi bir ebat büyüklüğüne sahiptir. Bu durum, öğrencilere daha fazla bilgi sunulmasına ve dizginin daha geniş satır aralıklarıyla oluşturulmasına imkân sağlasa da öğrenciler açısından düşünüldüğünde taşıma sorununu ortaya çıkarabilir. Günlük ders programına bağlı olarak öğrencilerin mevcut ders kitaplarını, ders defterlerini, Türkçe sözlüğü ve diğer araç- gereçleri de taşıyacak olmaları bakımından görece ağır ve hacimli bir deyim sözlüğüne çantalarında gündelik olarak yer vermek istememeleri olasıdır. 1 ve 2 numaralı sözlüklerin en boy oranının birbirine denk olmasına karşın 2 numaralı sözlüğün kalınlığının 2,6 cm olması; ağırlık yönünden ilköğretim öğrencileri açısından dikkate alındığında taşınabilir sayılmaz. Sözlüklerin ağırlıklarına bakıldığında 1. sözlüğün 210 g, 2. sözlüğün 370 g, 3. sözlüğün 230 g, 4. Sözlüğün ise 90 gram olduğu tespit edilmiştir. Sözlüklerin küçük ebatlı olması içeriğin (deyim miktarı, örneklendirme, yazı puntosu vb.) niteliğini olumsuz etkilerken büyük ebatlı ve kalın sözlüklerin de taşıma açısından problem yaratma olasılığının bulunmasından hareketle bu ölçütlerin hassas bir denge gözetilerek belirlenmesi gerekmektedir. Ebat ve ağırlık bakımlarından 1 ve 3 numaralı sözlüklerin ilk ve ortaokul seviyesi için daha kullanışlı niteliklere sahip olduğu söylenebilir. Söz konusu sözlüklerin ebat ölçüleri yazı puntosu, deyim miktarı ve örneklendirme bakımından da hedef kitleye yeterli nitelik ve niceliklerde deyim bilgisi sunulmasına imkân sağlayacak hacme sahiptir. 4 numaralı sözlük ise hacim yönüyle yetersizdir. Bu nedenle sözlükteki deyimlere ve tanımlamalarına olabildiğince küçük punto boyutuyla (7) yer verilebilmiştir.

İncelenen Sözlüklerin İçerik Özellikleri

Deyim sözlüklerinin içeriği ile ilgili olarak hangi deyimlere neye göre yer verildiği, tanımlarda hitap edilmesi amaçlanan yaş grubunun özelliklerinin dikkate alınıp alınmadığı, örnek cümlelelere yer verilip verilmediği, imlâ kurallarına uyulup uyulmadığı gibi başlıca ölçütler sayılabilir. Çotuksöken (1997), sözlüklerin içerik yönüyle ilgili olarak hedef kitleye uygunluk, söz varlığı, yazım ve sesletim gibi niteliklere dikkat çeker. Karadağ (2011) ise sözlüklerin içerik özellikleriyle ilgili olarak vurguladığı bazı nitelikler şunlardır:

- Öğrenci başvurusunu karşılamalı.
- Sözlükbirimlerin tanımlanmasında ve açıklanmasında öğrenci seviyesi dikkate alınmalı.
- Anlam birimlerinin oluşturulmasında öğrencilerin bellek özellikleri dikkate alınmalı ve sıralanmasında öğrenci açısından önemli olan anlam birimleri vurgulanmalı.
- Sözlükbirimlerin birden çok anlamı verilirken önem sırası gözetilmeli, öğrencilerin karşılaşma ihtimali olan anlamları sözlüklere alınmalı.
- Türkçede sık kullanılan deyim ve atasözleri ilköğretim sözlüklerinde yer almalı.

Kahraman (2016, s. 3296) deyim sözlüklerinin hazırlanması ile ilgili olarak deyimlerin sözlükte verilme biçimi ve ilkeleri gibi konuların üzerinde durulması gerektiğine vurgu yapar. Deyim sözlüklerinin yerine getirmesi beklenen en temel işlevlerden biri, dilde yaygın olarak kullanılan deyimlere ve deyimlerin

anlamlarına uygun şekilde yer vermiş olmalarıdır. Böylelikle hedef kitlenin bu deyimleri anlama becerileri ile söz varlıklarına dâhil edebilmeleri, ardından da Türkçenin zengin ve etkili ifade araçları olarak deyimlerden anlatma becerilerinde yararlanmaları mümkün olacaktır. Hedef kitlenin gereksinim duyduğu söz varlığını saptama işi için kaynak taraması yapılıp sözcük listesi hazırlanmalıdır. Bu konuda öncelik o gruba özgü yayınlara (ders kitapları, dergiler vd) tanınabilir (Çotuksöken, 1997). Melanlıoğlu'nun (2013, s. 273), ortaokul öğrencilerinin sözlük kullanma alışkanlıklarına yönelik yaptığı araştırmada öğrencilerin sözlük kullanma ihtiyacını genellikle dil derslerinde duydukları elde edilen bulgular arasındadır. Bu bulgu, deyim sözlüklerinin niteliklerine ve işlevselliklerine yönelik veriler elde edilmesinde Türkçe ders kitaplarındaki deyim varlığının bir ölçüt olarak kullanılmasını destekleyici niteliktedir. 2018-2019 eğitim-öğretim yıllarında kullanılan birer adet 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan deyimlere Gülden'in (2019) yayımlanmamış doktora tezinden ulaşılmıştır. Kitaplarda yer alan 687 deyimden sözlüklerde tespit edilebilenlerin miktarı tablo 2'de belirtilmiştir:

Tablo 2	**1. Arkadaş**	**2. Milenyum**	**3. EMA**	**4. İlk Adım**	**f**
Tespit Edilen Deyim Miktarları	170	286	181	181	687
Sözlüklerin Ders Kitaplarındaki Deyimleri Karşılama Yüzdeleri	24,74	41,63	26,34	26,34	100

Tablo 2'ye göz atıldığında ders kitaplarında yer alan deyimlerin en az miktarda (170) 1 numaralı sözlükte olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte 3 ve 4 numaralı sözlükler de miktar olarak 1 numaralı sözlüğe yakın bir değere (181) sahiptir. Bu verilerden hareketle 1, 3 ve 4 numaralı sözlükleri kullanacak bir ortaokul öğrencisinin aradığı her dört deyimden yaklaşık olarak üçüne ulaşamayacağını söylemek mümkündür. 2 numaralı sözlüğün deyimleri karşılama oranının diğer sözlüklere oranla belirgin miktarda fazla olduğu görülmektedir. Bununla birlikte karşılanan deyim miktarının da işlevsel bir deyim sözlüğü için yeterli olduğunu söylemek güçtür. Çünkü ders kitaplarındaki her on deyimden yaklaşık olarak altısına sözlükte ulaşılamamaktadır. Sözlüğün hacminin diğer sözlüklerin birkaç katı (en büyük ebata sahip ikinci sözlük olan 1 numaralı sözlüğün 3 katı) olduğu da dikkate alındığında tespit edilen deyim miktarının yeterli olduğu kanaatine varılamaz.

Türkçe dersi sözcük çalışmalarında öğrencilerin bilmedikleri kelimelerin anlamlarını bağlamdan yararlanarak tahmin etmeleri öncelikli olarak beklenir. Öğrencinin bu yolla başarılı olamaması halinde ise sözlüğe başvurmasına müsaade edilir. Böyle bir durumda öğrencinin söz konusu kavramı sözlükte bulabilmesi ve sözlük ile bilgi eksikliğini gidermesi önemlidir. Çünkü öğrenci, her ihtiyaç duyduğunda başvurduğu bu materyalden tatmin edici bir şekilde yararlandığı oranda sözlüğe saygı duyacaktır. Öğrencinin ihtiyaca bağlı olarak başvurduğu kaynakta aradığı birçok kavramı bulamaması veya bulmasına rağmen kavramın anlaşılmasına katkı sağlayıcı bir açıklama ile karşılaşamaması, öğrencinin gözünde sözlüğün faydalı ve nitelikli bir materyal olduğuna dair inandırıcılığın yitirilmesine yol açacaktır. Öğrencide bu kanaati oluşturmuş bir materyalin de sürekli olarak çantada taşınarak yük edilmesinin bir anlamı kalmayacaktır.

Dört Sözlükte Bulunan Deyim Miktarı	Üç Sözlükte Bulunan Deyim Miktarı	İki Sözlükte Bulunan Deyim Miktarı	Bir Sözlükte Bulunan Deyim Miktarı	Hiçbirinde Bulunmayanlar
42	63	54	127	401

Tablo 3. Taranan Deyimlerin Sözlüklerde Bulunma Durumu

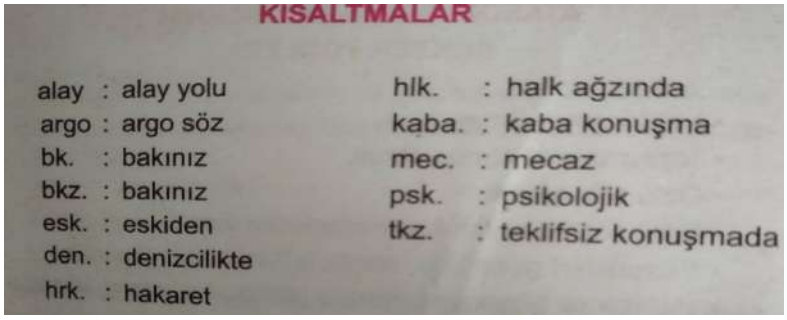
Sözlüklerde ortak olarak bulunan deyim sayısı 42'dir. Bu deyimler şunlardır: (bir şeyle) başa çıkmak, (birinin) ocağına düşmek, (birinin) gözüne girmek, (biriyle) boy ölçüşmek, ağzının suyu akmak, akan sular durmak, bağrı yanmak, başı dara düşmek, boyun eğmek, canını yakmak, dağdan gelip bağdakini kovmak, darısı ... başına (darısı başına), dili varmak, dizlerinin bağı çözülmek, eceline susamak, el açmak, ensesinde boza pişirmek, etekleri tutuşmak, gözden(gözünden) düşmek, hâli vakti yerinde, havanda su dövmek, hevesi kursağında (boğazında veya içinde) kalmak, ışık tutmak, içi içine sığmamak, ipe un sermek, ipin ucunu kaçırmak, kılı kırk yarmak, kılına dokunmak, kol kanat germek, kulağına küpe olmak (etmek), kulak asmak, mekik dokumak, mürekkep yalamak, ok yaydan (yayından) çıkmak, pabucu dama atılmak, para dökmek(akıtmak), taşı gediğine koymak, üstüne titremek, yangına körükle gitmek, yaşını başını almak, yer yerinden oynamak, yüz bulmak.

Tablo 4	Tanımlama	Örnek Cümle	Sunuş ya da Önsöz	Kısaltmalar	TDK'ye Uygunluk İbaresi
1. Arkadaş	Uzun ve detaylı	Var	Önsöze, deyim tanımına ve özelliklerine yer verilmiş; deyimlerin atasözleri ile benzer ve farklı yönleri belirtilmiş	Var	Yok
2. Milenyum	Uzun ve detaylı	Yok	Yok	Yok	Yok
3. EMA	Kısa	Yok	Önsöze, deyim tanımına ve özelliklerine yer verilmiş; deyimlerin atasözleri ile benzer ve farklı yönleri belirtilmiş	Var	Var
4. İlk Adım	Kısa	Yok	Önsöze, deyim tanımına ve özelliklerine yer verilmiş; deyimlerin atasözleri ile benzer ve farklı yönleri belirtilmiş	Var	Var

Sözlüklerin içerik özellikleriyle ilgili olarak ele alınmaya çalışılan durumlardan bazıları da tablo 4'te belirtildiği gibi tanımlama, örneklendirme sunuş ya da önsöz, kısaltmalar ve "TDK'ye uygunluk" ibaresidir. "TDK'ye uygun" vb. ifadeler nitelikli bir sözlük için ölçüt olarak görülmemekle birlikte bu ibarenin nasıl anlaşılması gerektiği ile ilgili çıkarımda bulunabilmek açısından sözlüklerde ortak olarak yer alan deyimlerin tanımlarından bazılarına çalışmada yer verilmiştir.

Deyimlerin tanımlarına bakıldığında 1 numaralı sözlükte deyimlerle ilgili en uzun ve ayrıntılı tanımların olduğunu, ek olarak örnek cümlelere de çoğunlukla yer verilip anlamın öğrenciler için somutlaştırılmaya ve daha anlaşılır kılınmaya çalışıldığı görülmektedir. 2 numaralı sözlüğün 1 numaralı sözlük kadar detaylı

tanım cümleleri olmamakla birlikte detaylı sayılabilecek şekilde deyimlerin anlamları açıklanmaya çalışılmıştır. 1 numaralı sözlüğün haricindeki üç sözlükte de örnek cümlelere yer verilmemiştir. 3 ve 4 numaralı sözlüklerin tanım ifadeleri ise ilgili deyimlerin TDK'de yer alan tanımları ile bire bir aynıdır. 2 numaralı sözlüğün haricinde üç sözlükte de sunuş ya da önsöze yer verildiği, atasözleri ve deyimler hakkında bilgilendirici ve ayırt edici (deyim- atasözü) açıklamalara ayrı bir başlık halinde değinildiği saptanmıştır. En hacimli sözlük olmasına karşın 2 numaralı sözlükte kısaltmalara, önsöze veya sunuşa yer verilmeyip doğrudan deyim ve atasözü tanımlamalarına geçilmiştir. 1, 3 ve 4 numaralı sözlüklerde ise kısaltmalar bölümüne yer verilmiştir. 3 ve 4 numaralı sözlüklerde bulunan bazı kısaltmalar tekrar niteliği taşımaktadır.


KISALTMALAR

alay : alay yolu
argo : argo söz
bk. : bakınız
bkz. : bakınız
esk. : eskiden
den. : denizcilikte
hrk. : hakaret
hlk. : halk ağzında
kaba. : kaba konuşma
mec. : mecaz
psk. : psikolojik
tkz. : teklifsiz konuşmada

Sözlüklerde ortak olarak yer alan bazı deyimlerin tanımlamaları ve bunlarla ilgili tespitler ise şu şekildedir:

boyun eğmek	1. Arkadaş	Karşımızdakinin gücünü kabul edip ona karşı durmayı bırakmak, boyun eğmektir.
	2. Milenyum	Kendisinden daha güçlü birinin isteğini kabul etmek zorunda kalmak.
	TDK	İsteyerek veya istemeyerek uymak, katlanmak
	3. EMA	İsteyerek veya istemeyerek uymak, katlanmak
	4. İlk Adım	İsteyerek veya istemeyerek uymak, katlanmak

TDK'de deyimin bildirdiği işin isteyerek de olabileceği ifade edilirken 2 numaralı sözlükte kişinin kendisinden daha güçlü olan birinin isteğini kabul etmek zorunda olduğu ifade edilerek yalnızca bir boyuta (istemsizlik) yer verilmiştir. Deyimin tek yönüne atıf yapılarak eksik bırakılması durumu 1 numaralı sözlük için de geçerlidir.

içi içine sığmamak	1. Arkadaş	Çok sevinerek coşkunluk göstermekten kendini alamamak, aşırı ölçüde sevinmek durumunu anlatmak için söyleriz. Örneğin ailecek geziye çıkacağımızı öğrenince içim içime sığmaz.
	2. Milenyum	Sevincini, heyecanını, coşkusunu belli etmekten kendini alamamak.
	TDK	Telaş, sabırsızlık, coşkunluk göstermekten kendini alamamak
	3. EMA	Telaş, sabırsızlık, coşkunluk göstermekten kendini alamamak
	4. İlk Adım	Telaş, sabırsızlık, coşkunluk göstermekten kendini alamamak

Deyimin "telaş" ve "sabırsızlık" anlamlarına 1 ve 2 numaralı sözlükler yer vermemiş, 1 numaralı sözlük, deyimdeki durumun çok sevinmenin göstergesi veya çok sevinmeye bağlı olarak istem dışı bir coşkunluk göstermekle ortaya çıktığına dikkat çekmiştir. Deyimle ilgili bir de örnek cümleye yer verilmiştir. 2 numaralı sözlükte ise deyimdeki durum, coşkuya ek olarak heyecan ve sevince bağlanmıştır. "Telaş" ve

"sabırsızlık" halleri deyimdeki durumu doğuran olumsuz sayılabilecek hallerdir. Dolayısıyla 1 ve 2 numaralı sözlüklerin bu durumlara atıf yapmayıp yalnızca olumlu hallerle deyimi bağdaştırması eksiklik meydana getirmiştir. İncelenen 4 ve 5 numaralı sözlükler ise deyimin tanımını herhangi bir değişikliğe lüzum görmeden TDK'den almıştır.

mürekkep yalamak	1. Arkadaş	Öğrenim görmüş, okumuş, kültürlü kimseler için kullanırız. Köy yerinde mürekkep yalamışlara çok değer verirler.
	2. Milenyum	Az da olsa öğrenim görmüş; okuyup yazmış, belli bir kültüre sahip olmuş kimse.
	TDK	Çok okumuş, yazmış olmak
	3. EMA	Öğrenim görmek
	4. İlk Adım	Öğrenim görmek

Deyimin TDK'deki anlamına bakıldığında okuma ve yazma eylemini "çok" yapan kişiler için söylendiğine vurgu yapılırken 2 numaralı sözlükte öğrenim görme işinin "az" da olsa yapılmasının bu deyimin karşıladığı anlamı taşımak için yeterli olduğu ifade edilmiştir. Bu bakımdan TDK'nin ve 2 numaralı sözlüğün tanımları arasında çelişki bulunmaktadır. 1 numaralı sözlükte ise kişinin öğrenim görmesine ek olarak "kültürlü" olmasına da atıf yapılmıştır. Özellikle ilkokul seviyesindeki öğrenciler için "kültürlü kişi"nin algılanması ve bu kavrama hangi anlamların yükleneceğini kestirmek güç olacaktır.

ipin ucunu kaçırmak	1. Arkadaş	Senlibenli konuşmada, işi düzgün bir biçimde, yolunca gereğince yürütme olanaklarını yitirip artık duruma egemen olamamak, iş ya da bir şeyi kullanmada ölçüyü kaçırmak anlamında kullanırız. İnsan bir kez ipin ucunu kaçırırsa işin içinden çıkamaz.
	2. Milenyum	bir işi yaparken; bir yeri idare ederken olması gereken ölçüyü kaçırıp, artık duruma hakim olamaz duruma gelmek
	TDK	yönetimde veya bir şeyi kullanmada gereken ölçüyü yitirmek
	3. EMA	(tkz.) yönetimde veya bir şeyi kullanmada gereken ölçüyü yitirmek
	4. İlk Adım	(tkz.) yönetimde veya bir şeyi kullanmada gereken ölçüyü yitirmek

Deyimin 1. sözlükteki tanımının diğer sözlüklerdeki tanımlara nispetle daha uzundur. Buna karşılık tanımda ilkokul seviyesindeki öğrencilerin anlayamayacağı sözcükler (senli benli, yolunca, gereğince, egemen) bulunmaktadır. Tanımda yer verilen senli benli ifadesi de yanlış yazılmıştır. 3 ve 4. sözlüklerde ise tanım başlarında "tkz." şeklinde bir kısaltmaya yer verilmiştir. Söz konusu kısaltmanın "teklifsiz konuşma" anlamına geldiği sözlüklerin giriş sayfalarında belirtilmiştir. "Teklifsiz konuşma" TDK'de (2011) "Senli benli, samimi, resmî olmadan konuşma ve davranma." olarak tanımlanmıştır. Bu ifadenin hedef kitlenin her sınıf seviyesindeki öğrenci için anlaşılmaya elverişli bir ifade olmadığı söylenebilir. 2 numaralı sözlüğün verdiği tanımda ise noktalama yanlışlığı bulunmaktadır. Tanımın başında kullanılan noktalı virgülün yerine "Metin içinde art arda gelen zarf-fiil eki almış kelimelerden sonra virgül konur" (TDK, 2012: 30) kuralına bağlı olarak virgül gelebilir. Söz konusu yanlışlık öğrencileri yanıltıcı bir örnek niteliği taşımaktadır. Bilhassa sözlüklerin verdiği tanımlarda virgülün ve noktalı virgülün kullanımına yönelik belirgin yanlışlıklar göze çarpmaktadır.

yüz bulmak	1. Arkadaş	İlgi ve yakınlık görmeyi belirtmek için kullanırız. Çocuklar yüz bulunca iyice şımarırlar.
	2. Milenyum	Kendisine gösterilen sevgi ve hoşgörüyü kötüye kullanarak gittikçe şımarmak, hoşa gitmeyen davranışlarda bulunmak.
	TDK	İlgi ve yakınlık görmek
	3. EMA	İlgi ve yakınlık görmek
	4. İlk Adım	İlgi ve yakınlık görmek

Deyimin anlamı TDK'de, 3 ve 4. sözlüklerde aynı tanımla verilmiş olup tanımda ilgi ve yakınlığa atıf yapılmıştır. Benzer şekilde 1. sözlükte de ilgi ve yakınlık görmeye değinilirken 2 numaralı sözlükte "kişinin gördüğü sevgi ve hoşgörüyü kötü kullandığı, hatta şımarıklaşarak hoşa gitmeyen davranışlarda bulunduğu" şeklinde betimleyici bir tanım yapılmıştır. Dolayısıyla TDK'nin, 1, 3 ve 4 numaralı sözlüklerin tanımlarıyla 2 numaralı sözlüğün tanımı örtüşmemektedir. Bu durumda deyimle ilgili ya 1, 3, 4 numaralı sözlüklerin ve TDK'nin tanımlarında eksiklik bulunmaktadır ya da 2 numaralı sözlüğün tanımında yanlış veya gereksiz bilgilere yer verilmiştir.

yangına körükle gitmek	1. Arkadaş	Bir anlaşmazlıkta her iki yanı da kışkırtıcı bir yol izlemeyi, gerginliği, uzlaşmazlığı artıracak biçimde davranmayı yangına körükle gitmek olarak niteleriz. Arkadaşlar arasındaki anlaşmazlıkta yangına körükle gitmek doğru değildir.
	2. Milenyum	Bir yerdeki anlaşmazlığı ve gerginliği artıran tarafları daha da kışkırtan sözler söyleyip davranışlarda bulunmak.
	TDK	Gerginliği, uzlaşmazlığı artıracak biçimde davranmak
	3. EMA	Gerginliği, uzlaşmazlığı artıracak biçimde davranmak
	4. İlk Adım	Gerginliği, uzlaşmazlığı artıracak biçimde davranmak

1 numaralı sözlükte deyimin tanımında yanlışlık bulunmaktadır. Tanımda yangına körükle gitme, "her iki yanı" da kışkırtacak şekilde davranılması olarak ifade edilmiştir. Söz konusu davranışın iki taraflı olarak gerçekleştirilmesi gibi bir zorunluluğu yoktur. 3 ve 4 numaralı sözlükler, TDK'nin tanımında hiçbir değişiklik yapmadan tanıma yer vermiştir.

yer yerinden oynamak	1. Arkadaş	1. Bir işin çok gürültüyle ve telaşla yapılması durumunu belirtmek için kullanırız. 2. Bir olayın toplumda büyük bir tedirginlik yaratmasını anlatmak için kullanırız.
	2. Milenyum	Meydana gelen bir olay toplumda telaş, heyecan, tedirginlik, kargaşa uyandırmak.
	TDK	1) Bir iş çok gürültülü ve telaşla yapılmak 2) bir olay toplumda büyük tedirginlik yaratmak
	3. EMA	1) Bir iş çok gürültülü ve telaşla yapılmak 2) bir olay toplumda büyük tedirginlik yaratmak
	4. İlk Adım	1) Bir iş çok gürültülü ve telaşla yapılmak 2) bir olay toplumda büyük tedirginlik yaratmak

Deyimin tanımı TDK'de iki farklı anlamına yer verilerek yapılmış, 3 ve 4 numaralı sözlükler de aynı tanıma yer vermiştir. 2 numaralı sözlük ise deyimin ilk anlamına yer vermemiş, tanım; deyimin ikinci anlamıyla sınırlı tutulmuştur. Söz konusu tanımda ise diğer sözlüklerin tanımlarının aksine bir olayın toplumda tedirginlik yaratmasına ek olarak telaş, heyecan ve kargaşa uyandırdığı da ifade edilerek detaylandırılmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Deyim sözlüklerinin biçim ve içerik özelliklerini irdeleyen bu çalışmanın yanıt aradığı temel problem, incelenen sözlüklerin hedef kitleye uygun niteliklere sahip olup olmadığı ile ilgilidir. Biçimsel açıdan üç sözlük (1, 2, 4), hitap ettiği yaş grubunun ilgisini çekecek kapak tasarımına sahip olmaktan uzaktır. Sözlüklerin ciltlemeleri ve kapak kalitesi ise yeterli bulunmuştur. Buna karşın kâğıt kalitesinde ve yazı puntosundaki standartlar bakımından 1 numaralı sözlüğün haricindeki üç sözlük de yeterli niteliklere sahip değildir. 1. hamur 80 g beyaz kâğıt üzerine 10 punto ve siyah renk yazı standartlarına sahip olan Arkadaş Yayınlarına ait sözlüğün sayfa yapısı ve dizgi açısından yaş grubunun kullanımına uygunluk gösterdiğini söylemek mümkündür. Öğrencilerin aradıkları deyimi daha kolay bulmalarını sağlayan madde başı ifadelerine yer veren tek sözlük de Arkadaş Yayınlarının sözlüğüdür. Sözlüklerin taşınabilirlikleri ile ilgili olarak ise İlk Adım Yayınevi Sözlüğü haricinde diğer üç sözlük en- boy oranı bakımından uygunluk göstermektedir. İlk Adım Yayınevi Sözlüğünün sahip olduğu ebat ölçüleriyle taşınabilir olmasına karşın uygun sayıda deyime ve tanıma yer verebilmesi mümkün değildir.

Sözlüklerin içerik özellikleriyle ilgili verilere bağlı olarak ders kitaplarındaki deyimlerin sözlükler tarafından karşılanma oranının düşük seviyede kaldığı söylenebilir. Sözlüklerin deyimleri karşılama oranı % 24,74 - 41,63 aralığında değişmektedir. Bu oranlar ders kitabındaki deyimleri öğrenmek için söz konusu sözlüklere başvuran öğrencilerin her dört deyimden birini veya en iyi ihtimalle her on deyimden neredeyse beşini bulabilecekleri anlamına gelmektedir. Elde edilen bu verilerden hareketle sözlüklerin ders kitaplarındaki deyimleri karşılama oranlarının düşük seviyede olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumla ilgili olarak Baş (2013, s. 30) tarafından yürütülen başka bir çalışmada da incelenen deyim sözlüklerinin deyimleri karşılama oranının düşük seviyede kaldığı ve sözlüklerin hazırlanışında ders kitapları ya da diğer okuma materyallerindeki deyimlerin esas alınarak ya da öğrencilerin gelişim düzeyine göre seviyelendirilerek hazırlanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Deyim sözlükleriyle ilgili benzer ölçütler baz alınarak altı yıl sonra gerçekleştirilen bu çalışmada da elde edilen verilerin belirgin bir değişiklik göstermediği ve benzer sorunların hâlâ sözlüklerde olduğu söylenebilir. Bu durumun başlıca sebebi olarak ise yayınevlerinin hem biçim hem de içerik olarak hazırlayacakları sözlüklerle ilgili bağlayıcı belli standartlara tabi tutulmamaları gösterilebilir. Bu konuda ders kitapları yönetmeliği gibi bağlayıcı hükümlerin sözlükler açısından olmaması, bilhassa ekonomik kaygılar ön plana alınarak kâğıt kalitesi, renklendirme ve yazı puntosu gibi hedef kitleyi doğrudan ilgilendiren biçimsel niteliklerde yayınevlerinin keyfi bir yaklaşımla hareket etmelerine zemin oluşturmaktadır.

Deyim tanımları bakımından da incelenen sözlüklerde sorunlar bulunmaktadır. Dile getirilebilecek başlıca sorunlardan biri, deyim tanımlarındaki tutarsızlıklardır. Bir sözlükte deyim, her yönüyle ve anlamıyla ifade edilirken başka bir sözlükte söz konusu deyimin tek bir yönüne ve birkaç anlamından yalnızca birine atıf yapılarak açıklanabilmektedir. Bazı sözlükler ise TDK'de yer alan açıklamayı olduğu gibi veya zaman zaman basit değişikliklere başvurarak almıştır. Bu verilere bağlı olarak deyimlerin tanımlarında bir standartlaşmanın olmadığını söylemek mümkündür.

Sözlüklerin eğitim faaliyetlerinde daha işlevsel hale getirilmesi için ilk ve ortaokul öğrencilerinin edinmesinin gerekli olduğu düşünülen deyimlerin bir listesi oluşturulması faydalı olacaktır. Söz konusu liste, hedef kitleye uygun edebî eserler ve bu araştırmada da olduğu gibi ders kitapları taranarak oluşturulabilir. İlk ve ortaokul seviyesi için hazırlanan sözlüklerde yer alan tanımlarda hedef kitlenin anlayabileceği kavramlar tercih edilmeli, yazım kurallarına ve noktalama işaretlerinin kullanımına dikkat edilmelidir. Söz konusu yazım ve noktalama yanlışlıkları öğrencilerin kaynak materyale olan güvenini sarsacağı gibi bu konulara dair yanlış çıkarımlar yapmalarına da sebep olabilir.

KAYNAKÇA

(Ed.)Seggie, F. N., (Ed.)Bayyurt, Y., & Ulutaş, B. (2017). Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları. Ankara: Anı.

Aksan, D. (2015). Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Ali Yıldırım, H. Ş. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin.
Crystal, D. (1997). The Cambridge Encyclopedia of Language (Vol. 2). Cambridge: Cambridge Universty Press.
Çetinkaya, B. (2010). Esnek Yapılı Deyimler Üzerine. III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu (s. 290-295). İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
Çotuksöken, Y. (1997). Okul Sözlükleri Üzerine. Kebikeç (7), 61-67.
Dikmetaş, D. (2019). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. İstanbul: EMA Kitap.
Göçer, A. (2001). Türk Dili ile İlgili Sözlüklere Genel Bir Bakış ve Günümüz İlköğretim Sözlükleri (598). Türk Dili, 388-403.
Göçer, A. (2009). Türkçe Eğitiminde Öğrencilerin Söz Varlığını Geliştirme Etkinlikleri ve Sözlük Kullanımı. Turkish Studies (4/4), 1025-1055.
Gülden, B. (2019). Türkçe Öğretim Programlarının ve Türkçe Ders Kitaplarının Kültür Aktarımı Bağlamında Somut Olmayan Kültürel Miras Ögeleri Açısından İncelenmesi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
Kahraman, M. (2016). Sözlük Bilim Kuram, İlke ve Yöntemler Üzerine. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi (5/8), 3288-3312.
Karadağ, Ö. (2011). İlköğretim Türkçe Sözlüklerinin Hazırlanmasında Temel Ölçütler. Türklük Bilimi Araştırmaları, 30, 193-207.
Kocaman, A. (1998). Dilbilim, Sözlük, Sözlükçülük. Kebikeç, 111-114.
MEB. (2018). Türkçe Dersi Öğretim Programı. Ankara: Millî Eğitim Yayınları.
Melanlıoğlu, D. (2013). Ortaokul Öğrencilerinin Sözlük Kullanma Alışkanlıkları: Nitel Bir Araştırma. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (2/2), 266-284.
Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği. (2012, 09 12). Resmî Gazete: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/09/20120912-2.htm adresinden alındı
Özafşar, S. (2017). Atasözleri Deyimler Sözlüğü. İstanbul: İlk Adım.
Püsküllüoğlu, A. (2018). İlkokul ve Ortaokul için Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. Ankara: Arkadaş.
TDK. (2011). Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu.
TDK. (2019, 09 20). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. Türk Dil Kurumu: https://sozluk.gov.tr adresinden alındı
Usta, H. İ. (2006). Türkçe Sözlük Hazırlamada Yöntem Sorunları (1/46). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 223-242.
Yaşar, F. (2017). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. Ankara : Milenyum Kitap.

ANTİK YUNAN EĞİTİMİNDEKİ CİNSİYET KARŞITLIĞI VE TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI

Berfin Tutucu,
İstanbul Üniversitesi Eski Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, berfintutucu00@gmail.com

ÖZET

Antik Yunanistan'daki her dönem özünde erkeklerin dönemiydi. Doğdukları andan itibaren dünyaya geldikleri evin kapısına zeytin dalından bir çelenk asılırdı. Kadınların doğumları ise birer utanç unsuru sayılırdı ve zeytin dalından çelenk yerini bir yün çilesine bırakırdı. Çoğunlukla evin kapısında yün çilesi bile görülmezdi. Bunun nedeni ise kız çocuklarının doğdukları anda uzak bir yerde ölüme terk edilmeleriydi.

Erkek çocuklar dadıları tarafından nazlanmalarına izin verilmeden yetiştirilirdi. Erkek çocuk yürümeye ve kendisine söylenenleri anlamaya başladığı zaman bakımı paidagogosa devredilirdi. Bir dönem boyunca bu çocukların yalnızca müzik ve spor eğitimi görmesi yeterli sayılırdı fakat daha sonraki dönemlerde iyi bir vatandaş olmanın başta gelen koşullarından birisi okuma ve yazma da önemli hale gelince grammatisteslerden özel dersler alınmaya başlanmıştı. Erkeklerin rolleri ev dışında artmaya devam ederken kız çocuklarının rolleri ev sınırları içerisinde kalırdı. Dokumacılık ve ev işleri eğitiminin yanında bazı zamanlar kız çocukları beden eğitimlerine de tabi tutulurdu. Fakat bunun amacı erkek çocuklarının eğitim amaçlarından tamamen farklı olarak sağlıklı çocuklar doğurmaları ve onlara bakmaları için fiziksel güçler edinmelerinden daha fazlası değildi.

Erkek çocuklarının eğitim amaçları çeşitlilik içerirken kız çocuklarının eğitimi yalnızca ahlaklı olmaları içindi. Dönemin önemli şairlerinden Hesiodos'un kadınlara bakış açısı da farklı değildi. Erga kai Hemerai eserinde yaratılan ilk kadın olan Pandora ile ilgili şu sözleri geçirir; "Athena, sen de ona el işlerini öğret, dedi. Renk renk kumaşlar dokumasını öğret."

Bu düşünce yalnızca Hesiodos'un değil Yunan toplumunun genelinin düşüncesidir. Hesiodos bu konumda yalnızca dile getirendir. Bu dönemin ve gelecek dönemlerin ataerkilliğine başkaldıran ve katı kurallarından sıyrılan Sappho gibi kadınlar da toplumda var olmuşlardır.

Bu çalışmada Antik Yunan eğitiminde erkeklerin ve kadınların konumları ve bu konumların toplumsal cinsiyet algısına etkisi ile cinsel hayata olan yansımaları tartışılıp açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Antik Yunan, Toplumsal Cinsiyet, Eğitim Bilimleri, Çocuk Gelişimi, Sosyoloji

GENDER CONTRAST AND SOCIAL GENDER PERCEPTION IN ANCIENT GREEK EDUCATION

ABSTRACT

Each period in ancient Greece was essentially the period of men. From the moment they were born, a garland of olive branch was hung on the door of the house where they were born. The births of women were regarded as an embarrassment and the wreath of olive branches was replaced by a wool skein. Mostly, even the wool skein would not be seen at the door of the house. The reason for this was that the girls were left to die in a remote place at the time they were born.

Boys were raised by nannies without being allowed to be spoiled. When the boy began to walk and understand what was told to him, he was transferred to paidagogos. For a period of time, it was enough for these children to study music and sports, but in the following periods, when one of the main conditions of being a good citizen became important for reading and writing, grammatists started to take private lessons. While the roles of boys continued to increase outside the home, the roles of girls remained within the boundaries of the home. In addition to weaving and housework, girls were also subjected to physical education. But the purpose of this was no more than that the boys had physical powers to give birth to healthy children and take care of them completely differently from their educational goals.

The educational objectives of boys were diverse, while the education of girls was only to ensure morality. Hesiodos, one of the most important poets of the period, did not differ in his view of women. He wrote the following words about Pandora, the first woman created in Erga kai Hemerai; "He said, "Athena, teach her manual-work. Teach her to weave colourful fabrics."
This is not only the idea of Hesiod, but also of Greek society in general. In this position, Hesiod is the only person who expresses his ideas. Women, like Sappho, who rebelled against the patriarchal system of this and future periods and stripped of their strict rules, existed in society.
In this study, the positions of men and women in ancient Greek education and their effects on gender perception and their reflections on sexual life will be discussed and explained.
Key Words: Ancient Greek, Social Gender, Educational Sciences, Pedagogy, Sociology

Bu çalışmada Antik Yunanistan'daki eğitim, eğitimdeki cinsiyet ayrımcılığı ve bu ayrımcılıktan doğan cinsiyet algısı, aynı zamanda çocuklar üzerindeki cinsel yönelimlere olan etkisi anlatılacaktır. Cinsiyet konusuna gelmeden önce Antik Yunanistan'daki eğitim şekillerini açıklamakta fayda var.
Eski Yunanlar çocukları doğdukları vakitten itibaren kadın ve erkek ayrımını gözler önüne sermektedirler. Bunun başlıca örneklerinden birisi; erkek çocuk doğduğunda çevredeki halkın anlaması için evin kapısına zeytin dalından bir çelenk asılması, kız çocuk doğduğunda ise utançla bir yün çilesi asılmasıdır. Bu örneğin bir üst versiyonu ise kız çocuk istenmediği takdirde uzak bir yerde ölüme terk edilmesidir. Aynı zamanda bu işlem hastalıklı doğan çocuklar için de yapılır. (Jenkins, 1980, s.9)
Çocuk belli bir yaşa geldiğinde Sparta'dan satın alınan dadılar yani sütanneler çocuğa bakmaya başlar. Sparta'da bebekler kundaklanmaz ve aynı zamanda en basit konu olan yemek konusunda nazlanmalarına asla izin verilmez. Bu çocukların yetiştirilme tarzı ne karanlıktan ne de yalnızlıktan korkamayan bireyler haline gelmeleri için bu denli serttir. (Jenkins, 1980, s.10)
Çocuk artık yürümeye ve kendisine söylenenleri anlamaya başladığı zaman bakımı paidagogos'a verilir. Paidagogos'lar özellikle sadık köleler arasından seçilir. Aynı zamanda asil ailelere mensup fakat ailesinden ayrılmış veya malını mülkünü kaybetmiş kültürlü aile çocuklarının paidogogos olması çok yüksek bir olasılıktır. (Jenkins, 1980, s.11)
Daha eski devirlerde erkek çocuğun sadece müzik ve spor eğitimi görmesi yeterlidir. Fakat sonradan iyi bir vatandaş olmanın başta gelen koşullarından biri okuma ve yazma da önemli hale gelmiştir. Dil hocaları olarak bilinen grammatistesler ücretli dersler verir. Paidagogos çocukla birlikte bu derslere gider ve eğitimi dikkatli bir şekilde inceler. Okuma yazma öğrenildikten sonra İlias ve Odysseia ezberlenir. (Jenkins, 1980, s.13-14)
Erkek çocuklar çeşitli şekillerde hayata hazırlanırken kız çocukları ise evde basit bir eğitim alırdı. Bazen ise basit bir eğitim bile gerekli görülmezdi. Bu devrilerde yalnızca erkekler vatandaş olarak sayıldığından kız çocukları sosyal hayata dair eğitilmezdi. Rolleri yalnızca ev ile sınırlıydı. Eğitim konusunda bölgeler arası farklar da mevcuttu. Atina'da kız erkek ayrımı sert bir şekilde savunulurken Sparta'da kızlar ve erkekler yan yana atletizm eğitimi alırlardı. İstisna olmakla beraber Atina'da da kız çocuklarına atletizm eğitimi verilirdi fakat bu eğitimin amacı yalnızca ilerde gürbüz çocuklar doğurabilmeleri için bedenlerini hazırlamaktan daha fazlası değildi. Kadının görevi çocuk doğurmakla sınırlı olmasına karşın doğurduğu çocuk üzerinde ne annelik hakkı ne de herhangi başka bir hakkı bulunmazdı. (Lopez, 2019, https://www.arkeolojikhaber.com/haber-antik-yunanda-cocuklarin-egitiminde-kiz-ve-erkek-ayrimi-vardi-23238/) Bu ortamda tabii ki kadın düşünürler veya şairler de vardı. Onlardan ayrı olarak dansözlerin, rahibelerin, flütçü kızların ve hetaira'ların yani okumuş kültürlü eğitimli hayat kadınlarının toplulukları göz önündeydi. Kadın düşünürler ile hetaira'lar aynı kefeye konulurdu. Kısacası Eski Yunanların eril düşüncelerine göre düşünen kadın, okuyan kadın, kültürlü kadın bir hayat kadınından farksızdı. Bu görüş hem düşünür kadını hem de hayat kadınını aşağılayan bir düşünce olmaktan öteye gidememiştir. MÖ 6. yüzyılda Lesbos adasında yaşamış Yunan lirik şair Sappho hakkında Yunan toplumunun bakışı pek de iyi değildir.

Pekala Eski Yunan toplumundaki erkeklerin kadınlar hakkındaki düşünceleri ve bakışları evlilik ve cinsel yaşamlarına nasıl etkilerde bulunmuştur?

Sparta'da (ilk dönemlerde) kadından kocasına karşı sadakat beklenmezdi. Evliliğin asıl amacı çocuk yapmaktı çünkü diğer sitelere karşı korunabilmek için güçlü ve sağlıklı çocuklara ihtiyaç vardı. Kadınlarda evlilik konusunda bir dayatma yokken Spartalı erkekler üzerinde devletin şiddetli bir disiplini vardı. Otuz yaşına geldiğinde evlenmemiş olan erkek vatandaşlık haklarından yoksun bırakılırdı. Bu sebeple eski yunanda evlilik sadece iktisadi bir ortaklıktı. (Yeniköy, 2015, https://prezi.com/5r_axq3kpexf/antik-yunanda-cinsellik/)

Tarihsel çağa geçildiğinde tüm Yunan sitelerinde erkek egemenliği kesinleşmişti. Kadınlar sosyal, toplumsal ve siyasal yaşamdan uzaklaştırılmasıyla düşüncesel yönden gelişmeye yoksun bırakılırdı. Kadının düşüncesel yönden kocasına vereceği hiçbir şey yok gibiydi. Kadın cinsi erkeklerden daha aşağıda görülürdü. Yunan toplumunda erkekler arasında eşcinsel ilişkilerin yaygınlaşmasında, ruhsal ve düşüncesel alışverişin sadece erkekler arasında kalmasının önemli bir payı vardı. Erkeklerin aralarındaki ilişkiye örnek göstermek için ordunun biseksüel olduğunu söyleyebiliriz. Eski Yunan'da orduda askerler çift olarak savaşırdı. Yani bu iki kişi birbirini koruyup kollardı. Savaşta çift olan savaşçılar günlük ordu hayatında duygusal ve cinsel bir bağlılık içinde olurdu. Bu bağlılık ve samimiyet cinsel ortamı yaratırdı. (Yeniköy, 2015, https://prezi.com/5r_axq3kpexf/antik-yunanda-cinsellik/) Akhilleus ve Patroklos her ne kadar tarihçiler arasında çok yakın arkadaş olarak anılsalar da hakikatte aralarında duygusal ve cinsel bağları kuvvetli olan bir çifttir. İçinde bulundukları bu durumu Akhilleus'un eğitimini detaylı bir şekilde inceleyerek anlayabiliriz. Zira Akhilleus da kadını aşağı gören eğitim sisteminden çıkma bir eril bireydir.

Eski yunanda erkek çocuklar ergenliğe girene kadar kendilerinden yaşça büyük erkeklerle cinsel ilişki yaşarlardı. Anal yolla ilişkide pasif olan çocukların toplumda kabul edilme durumları ancak bu şekilde mümkündü. (Yeniköy, 2015, https://prezi.com/5r_axq3kpexf/antik-yunanda-cinsellik/)

Bir erkeğin her iki cinsi de çekici bulması o devirde bir normdu. Fakat o zamanlar bir erkeğin yaşadığı cinsellik bu devirdeki "biseksüel" bir erkeğin yaşadıklarından çok daha farklıydı. Çünkü aynı yaştaki erkekler arası cinsel ilişkiler hiç yaygın değildi. Yeniyetme oğlanlar erkekler tarafından çekici bulunurdu. Bir oğlanın cinsel cazibesi yüz ve vücut kılları büyümeye başladığı an azalmaya başlardı. Platon'un Kharmides'i gibi poster modeli tipli gençlerin coşkulu bir şekilde kabul görmesi bu yüzdendi. Platon'a göre güreş okulundaki herkes, Kharmides'e sanki bir heykelmiş gibi bakardı. Aynı zamanda Kharmides'in hocası olan Sokrates ise gençlerin pelerinlerinin içini gördüğünde adeta yandığını ifade ederdi. (Robson, 2015, https://dusunbil.com/antik-yunanda-cinsellik-hakkinda-gercekler/)

Okullarda hocaların öğrencileri ile cinsel ilişkide bulunması eski yunanda yaygındı. Öğrencinin bilgi karşısında hocasına verebileceği tek şey bedeniydi. Eski Yunan'da cinsellik anlam taşımayan bir ihtiyaç olarak görüldüğünden bu tür istismarlar toplum tarafından önemsenmezdi. Toplumun inandığı mitlerde dahi yer alan, erotik ısrar, erotik takip, kovalama, taciz, zorlama, kaçırma gibi şiddet türleri toplumsal hayatta ölümlülere de ilham kaynağı olmuştu. (Gözlü, 2018, s.14) Oğlancılığın temeli aslında erotik bir zorlamadır. Zeus ve Ganymedes miti, toplumdaki oğlancılığı meşru kılar. Tanrı ve tanrıçalarda dahi çok eşlilik vardı. Poligini (aynı anda birden fazla kadınla beraber olma) ve poliandri (aynı anda birden fazla erkekle beraber olma) bir istisna değil kuraldı. (Yeniköy, 2015, https://prezi.com/5r_axq3kpexf/antik-yunanda-cinsellik/) Bu çeşit mitlere, kutsallara sahip olan bir toplumun cinselliğe, cinsler arası iletişime sağlıklı boyutta bakması zordur. Fakat Yunanların erkek egemen düşüncelerinden dolayı toplumsal olarak poliandri görmezden gelinmiştir.

Erkek üç tür kadından biriyle veya ikisiyle birlikte olabilirdi;

1. Damar (eş)
2. Pallake (metres)

Pallake'nin kabul edilmediği toplumlarda ise,

3. Hetaira (kadın arkadaş-üst sınıf bir eğitime sahip hayat kadını)
4. Paiderastia (oğlancılık) Eşcinsellik değil.

Paiderastia ilişkide asimetrik yaş farkları vardır bu yüzden eşcinsellik ile karıştırılmamalıdır. Bu ilişkide bir erastes (seven) yetişkin ve eromenos (sevilen) pais yani çocuk vardır. Antik Yunan'da cinsellik kavramında kadın erkek ayrımından çok bu sayede etken edilgen ayrımı vardır. (Gözlü, 2018, s.8) Bu şekilde yetişen çocukların ileriki yaşlarında kendi cinsleri ile cinsel ilişkilerde bulunması olası bir durumdur. Normalleştirilen istismar ve taciz hayat boyu kendini yineleyerek devam eder. Önce okulda sonrasında ise symposiumlarda kendini gösterir. Kadın o kadar aşağı görülür ki cinsel yaşam içerisinde bile yer almaz. Platon'a göre soylu aşk iki erkek arasında var olan aşktır. Kadın ile erkek arasındaki ilişki adi ve yalnızca üreme amaçlıdır.

Böyle bir ortamda kadınların cinsel yaşamı nasıldır daha doğrusu ortada bir cinsel yaşam var mıdır? Evet vardır fakat onlar da kendi cinslerine yönelmişlerdir.

Kadının haz alması onun iffetsiz olduğunu gösterirdi. Haz almak sadece erkeklere özgü bir kavramdı. Aşktan ve cinsellikten bu kadar uzak tutulan kadınların cinsel isteklerinin veya lezbiyen olan kadınların Yunan kültüründe yer almaya hakkı yoktu. Bu durum sadece utanç verici ve iğrenç olarak dile getirilirdi. Bu olgular arasında öne çıkan bir isim vardır ki o da Lesbos adasından olan kadın şair Sappho'dur. Kimilerine göre lezbiyen kimilerine göre biseksüel olan Sappho'nun kadınlar için yazdığı şiirler günümüze ulaşmıştır. (Alacaoğlu, 2011, http://zihniminkadraji.blogspot.com/2011/07/antik-yunanda-kadn-escinselligi.html?m=1)

Bu dizelerden ayrı olarak erkeklere olan aşkını da anlattığı şiirleri bulunmaktadır. Erkek egemen topluma hem duruşu hem şiirleri hem de cinsel kimliği ile karşı oluşunu gösteren Sappho Lesbos tiranı tarafından sürgüne yollanır.

Genel olarak bakıldığında kadınların daha çok biseksüel tanımına uydukları görülür. Çünkü evli olup aynı zamanda kadınlar ile ilişkileri bulunan kadınlar toplumda elbette azımsanmayacak derecede vardır. Bunun nedeni olarak kadınların cinsellikten ve aşktan dışlandıkları için birbirlerine döndüklerini söyleyebiliriz.

Sonuç olarak şu soru ile karşı karşıya gelebiliriz; içgüdüsel olarak gay, lezbiyen veya biseksüel olan bireyler Antik Yunan toplumunda yok muydu? Freud'a göre her birey biseksüel olarak doğar fakat toplumsal normlar onu heteroseksüel olmaya iter. Bu fikri temel olarak ele alıp bir yorum yaparsak, antik yunanda da toplumsal normlar ve kültür -özellikle- erkekleri homoseksüel olmaya itmiştir. Eğitim söz konusu olduğunda dahi erotik ilişkiler varlığını gösterirken, kadınlar her bakımdan yetersiz görülürken ve erkek erkeğe ilişki güzellemeleri dönemin düşünürleri tarafından yapılırken toplumda soylu ilişki olarak görülen eşcinsel ilişkinin yaygın olması olasıdır. Çocukluk döneminden itibaren cinsler arası ayrım yapılmaya başlanmışken bu ayrım yetişkinlik dönemlerinde etken edilgen olarak yorumlanan bir iktidar ayrımına gitmiştir. Erkek egemen yapı yalnızca politikada, kamusal alanda değil bireylerin kişilik yapısında ve cinsel yönelimlerinde dahi bir iktidar kurmayı başarmıştır. Bu durumda sorgulanması gereken asıl şey eski yunanda var olan eşcinsellik veya çok daha aşırı bir durum olan oğlancılığın neden var olduğu değil bunların var olmasında etkili olan yapının nasıl bir yapı olduğudur. Zira erkek egemen yapının yıkılmasıyla hem erkekler hem kadınlar hem çocuklar hem de çeşitli cinsel yönelimde olan bireyler özgür ve eşit olacaktır. Temeldeki sorun bireylerin yatak odaları değil bu odaların kapısını sonuna kadar açık bırakmak isteyen kontrolcü erkek egemen yapıdır. Geneli yöneten düşünce nasılsa, o geneldeki özelleri yöneten düşünceler de aynı olmaya mahkum kalır. Önemli olan cinsiyetler, cinsel yönelimler veya yaşamlar değil bireysel farkındalıklar ve yeterliliklerdir. Eski Yunanda eşcinsellik normal olarak görülürken şu an ki devirde heteroseksüellik normal olarak görülmektedir. Bu da gösteriyor ki asıl olan suni normallikler değil bireyler arası farklılıklardır. Oysa ki zamanlar boyunca kadın-erkek değil insan vardır. Hangi devirde olunursa olunsun sosyal toplum kadın erkek cinsinden önce insan var oluşunu anlamlandırmalıdır. Bu anlamlandırma sadece insanı değil tüm canlıları özgür kılacaktır.

KAYNAKÇA

Jenkins, I. (1980), Antik Devirde Çocuk Eğitimi, (Hasan Malay, Çev.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları

Lopez, R. (2019), Antik Yunan'da çocukların eğitiminde kız ve erkek ayrımı vardı, (Perrin Margaryan, Çev.), erişim https://www.arkeolojikhaber.com/haber-antik-yunanda-cocuklarin-egitiminde-kiz-ve-erkek-ayrimi-vardi-23238/

Yeniköy, B. (2015), Antik Yunanda Cinsellik, erişim https://prezi.com/5r_axq3kpexf/antik-yunanda-cinsellik/

Robson, J. (2015), Antik Yunan'da Cinsellik Hakkında Gerçekler, (Özlem Zeytin, Çev.), erişim https://dusunbil.com/antik-yunanda-cinsellik-hakkinda-gercekler/

Gözlü, A. (2018), Antik Yunan Pantheonunda Cinsel Zorbalığın Antropomorfizmi, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15, erişim http://sosbilder.igdir.edu.tr/Makaleler/1340149819_01_Gozlu_(01-21).pdf

Alacaoğlu, İ. (2011), Antik Yunanda Kadın Eşcinselliği, erişim http://zihniminkadraji.blogspot.com/2011/07/antik-yunanda-kadn-escinselligi.html?m=1

MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ'NDE BEKÂ SORUNSALI: DEVLET-MİLLET VE "HASIM"LARI

Emel ÇOKOĞULLAR
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, emel.cokogullar@dpu.edu.tr

ÖZET
Bilindiği üzere, Milliyetçi Hareket Partisi ile Adalet ve Kalkınma Partisi bir araya gelerek Cumhur İttifakı'nı oluşturmuştur. Bu ittifakın 31 Mart 2019 yerel seçim propagandası ise bekâ sorunu üzerine kurulmuştur. Her iki siyasal parti de Türkiye'de halihazırda bir bekâ sorunu olduğu yönünde açıklamalarda bulunmuş ve seçim stratejilerini temel olarak bekâ söylemi üzerinden şekillendirmiştir. Bekâ, her ne kadar yerel seçimler öncesinde yoğun olarak tartışılmışsa da Türkiye'de milliyetçi-muhafazakâr sağın aslında sıklıkla kullandığı ve üzerinde incelikle durduğu bir kavram olagelmiştir. Ülkenin konjonktürel gerçekliklerine göre değişik birtakım argümanlarla birlikte ele alındığı görülen bekâ sorununa, Türk siyasetinde genellikle milliyetçi-ülkücü hareketin başvurduğu ve âdeta sıkı sıkı sarıldığı görülmektedir. Yaşanılan siyasal ve sosyo-ekonomik sarsıntılar ya da krizler, bekâ sorununa farklı ve yeni ekler getirse de özü itibariyle milliyetçi sağın bekâ algısı devletin varoluşu, egemenliği ve gelecekteki kalıcılığı ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. Varoluş, egemenlik ve kalıcılık vurgusu ise neredeyse tüm tehdit-tehlike tanımlamaları ve toplum, değer ve ahlâk öğretileri ya da ilkeleri ile birlikte ele alınmaktadır. Bu çalışmada da Devlet Bahçeli liderliğindeki Milliyetçi Hareket Partisi'nin bekâ sorunsallaştırmasının hangi dinamiklerle şekillendiği ve günümüzde bu sorun ile birlikte anılan başta terör olmak üzere tehdit kaynaklarının nasıl tanımlandığı ve "öteki" algısının ne şekilde betimlendiği ortaya konmaya çalışılmaktadır. Bekâ sorunu ya da bekâ arayışı ele alınırken genel olarak bu önemli varoluşsal kaygıyı, kasıtlı bir şekilde görmezden gelmeye çalışan ve bu nedenle "ihtiraslarıyla coşan hain bir kesim"in olduğundan bahsedilmektedir. Bu kesim milliyetçi-ülkücü harekete göre, bilerek ve isteyerek ülkenin, devletin ve milletin esenliği, refahı ve bizatihi varlığını tehdit etmektedir. Zaman zaman "iç" ve "dış" düşman olarak anılan bu kesimin geçmişte de devletin gücünü sarsarak egemenliğini ortadan kaldırmaya çalıştığı ve günümüze gelirken de bu temel güdüsünden vazgeçmediği ileri sürülmektedir. Dolayısıyla çalışmada da tehdit ve bekâ algısının oldukça geniş sınırlar içerisine yerleştirildiği ve yaratılan ikilikler arasındaki mesafenin uçları temsil edecek şekilde kullanıldığı üzerinde durulmaya çalışılmaktadır. Belirlenen amaca uygun düşecek şekilde de başta Genel Başkan Bahçeli'nin ve parti ileri gelenlerinin konuşmalarının yanında partinin öne çıkan yayınları incelenmektedir.
Anahtar Sözcükler: Bekâ, Milliyetçi Hareket Partisi, Milliyetçi Sağ, Türkiye.

SURVIVAL ISSUE WITH THE NATIONALIST MOVEMENT PARTY: GOVERNMENT - SOCIETY AND THEIR "ENEMIES"

ABSTRACT
As commonly known, the Public Coalition has been founded by Nationalist Movement Party and Justice and Development Party. The motto adopted by these parties was structured on the survival issue in the local election campaign maintained in the eve of the elections held on March 31st, 2019. Both political parties embraced a discourse which implies existence of survival issue in Turkey, and built their fundamental election strategies on this survival issue discourse. Although survival issue had been debated before the local elections thoroughly, it has been a delicate phenomenon frequently exploited by nationalist-conservationist right wing in Turkey. It has been seen that the survival issue handled with various arguments in relation with cyclical realities in the country has mostly been embraced intimately and appealed by the nationalist-idealist movement within the Turkish political life. Although experienced political and socio-economical traumas have introduced various addendums to the survival issue, this concept is used fundamentally as synonym of existence, sovereignty and future persistence of the

government now and then by the nationalist right-wing. The emphasis on existence, sovereignty and persistence are taken almost with all threat-danger descriptions as well as social values, morals and principles. In the present study, it will be tried to reveal the dynamics of the survival problematizing adopted by the Nationalist Movement Party under leadership of Devlet Bahçeli; and how this approach has described threat resources handled together with this problem, such as terror; and how the perception of "other" has been shaped. "A traitor group" burst with their evil ambition, which ignores this significant existential concern on purpose has put in forefront in general while handling the survival issue or understanding. According to nationalist-idealist movement, this traitor group intentionally threatens welfare of society and country and especially their existence. It is propounded that this group which timely mentioned as either "internal" or "external" enemy has attempted to extinguish the strength of the government to weaken its sovereignty in the past; and it has never given up on its core intention. Accordingly, this study emphasizes the perception toward threat and survival was nested within rather wide borders and the distance between dualities was utilized to represent the ends. To that end, prominent publications and discourses of the party, especially the ones asserted by the party leader Bahçeli and other senior members will be reviewed.

Keywords: Survival, Nationalist Movement Party, Nationalist Right, Turkey.

Giriş

Osmanlı-Türk modernleşme süreci incelenirken genel olarak "devletin kurtarılması" amacının öne çıktığı ve bu amaç doğrultusunda politikaların belirlendiği görülmüştür. Belirlenen bu amacın gerçekleştirilmesi adına, yöntemleri konusunda ayrılık yaşasalar da toplumun farklı kesimleri nispeten de olsa ortaklaşma sağlamayı başarmıştır. Gayrimüslim milliyetçiliği ve dolayısıyla milliyetçi isyanlar, imparatorluğun "kurtuluş" gibi çok temel ve büyük bir varoluşsal kaygı ile karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Emperyal devletlerin de imparatorluk bünyesindeki azınlıkları isyana teşvik odaklı politikaları ve yürüttükleri savaşların ağır sonuçları, söz konusu bu kaygının düzeyini yükseltmiştir. Nitekim imparatorluğun dağılışı durdurulamamış ve yıkılış sürecine girilmiştir.

1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından ise yeni devletin inşa aşaması oldukça süratli bir şekilde başlamıştır. Bu süreç, bazen özgün dinamiklerle açıklanmış bazen de salt bir Batı'ya benzeme çabası olarak değerlendirilmiştir. Osmanlı'nın dağılış ve yıkılışının özellikle savaşlar nezdinde yarattığı travmatik etki, Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasının ardından kısmen sarsıcılığını yitirmişse de siyasal ve toplumsal bünyede kalıcı bir tehdit-bekâ sorunsalının tanımlanmasına neden olmuştur. Emperyal devletlerin, hem coğrafyanın stratejik konumuna hem de Türk kimliğine yönelik kötü emellerinin olduğu yönünde güçlü bir zihinsel tasavvur ortaya çıkmıştır. Bu algı/izlenim ya da tasavvur, gerek gündelik siyaset ve gerekse de uluslararası ilişkiler bazında hemen her fırsatta dile getirilmiştir. Nitekim Mustafa Kemal de "dahili ve harici bedhahlar"dan bahsederek gelecekte de ülkenin karşı karşıya kalacağı dış tehditlere dikkat çekmiş, bu dış tehditlerin içteki uzantılarının devletin egemenliği açısından tehdit oluşturabileceğine değinmiştir. Cumhuriyet'in ilanının ardından ulus-devletleşme süreci başlamış, bu süreçte geleceğin muhtemel tehditleri tanımlanmaya ve iç tutarlılıkla ilgili problemler çözülmeye çalışılmıştır. Laiklik reddi ve emperyalizm, oldukça sert politik tartışma ve çatışmalar eşliğinde tanımlanmaya çalışılan en temel tehditler arasında yer almıştır. Öyle ki bu iki temel tehdidin, en küçük bir boşluğu dahi değerlendirerek telafisi zor olan sonuçlarla karşı karşıya kalınmasına neden olacağı üzerinde durulmuştur.[34]

Yeni rejimin dinamiklerini inşa süreci, aslında genel olarak dile getirildiği üzere milletin yaratılması süreci ile benzer aşamalardan geçmiştir. Türk milleti, tarihsel, kültürel ve gelecekte sahip olması istenen temel özellikleriyle ortaya konmaya çalışılmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi'nin hazırlanması, Türk Dil Kurumu'nun kurulması adımları, söz konusu bu temel özelliklerin tanımlanma çabasının ifadesi olmuştur. İnşa-yaratım aşamasında, endişe ve tehdit kaynaklarının yanında potansiyel tehlikeler ve riskler de ele alınmıştır.

İnkılapların herhangi bir muhalefet ile karşılaşmadan yerleşebilmesi adına cumhuriyetin kurucu kadroları, ülkenin içinde bulunduğu nesnel koşulları göz önünde bulundurarak politikalarında yer yer otoriter eğilimler sergilemişlerdir. Çok partili hayata geçiş denemeleri gerçekleşmişse de bu denemelerden beklenen sonucun elde edilemediği ileri sürülmüştür. II. Dünya Savaşı'nın demokrasi lehine sonuçlanması, Türkiye'de de kapsamlı değişimlerin yaşanacağının habercisi olmuştur. 1946'da bu değişimlerden ilki ve belki de en önemlisi gerçekleşmiş ve Demokrat Parti (DP)'nin kurulmasıyla birlikte çok partili hayata geçilmiştir.

1946'da kurulan DP, 1950'de yapılan seçimden birinci parti olarak çıkmayı başararak iktidarı ele geçirmiştir. Siyasal iktidarın bu değişimi, toplumun bazı kesimleri açısından demokratik gelişim adına olumlu karşılanırken; bazıları için de yeni tehdit ve tehlikeler anlamına gelmiştir. Çok geçmeden de DP iktidarı ile birlikte başta laiklik olmak üzere cumhuriyetin kurucu ilkeleri ile ilgili endişelerin belirginleşmeye başladığı görülmüştür. Bu endişelerin askeri-sivil bürokrasi tarafından da sıklıkla dile getirilmeye başlanması, iktidarın 1960'ta gerçekleştirilen darbe ile sonlanmasına neden olmuştur. DP iktidarının bu şekilde sonlanmasının ardından başlayan yeni dönemde ise sınıfsal-toplumsal eşitsizliklerle birlikte ekonomik istikrarsızlığın artması ve 1961 Anayasası'nın sağladığı özgürlükçü ortamın da etkisiyle sol hareket güç kazanmıştır. Komünizm ve sosyalizm ve aslında "aşırı uç" olarak tanımlanan ideolojiler, tehdit tanımlamalarının güncel versiyonunu oluşturmuştur. Nitekim 12 Eylül 1980'de gerçekleştirilen darbe de bu ideolojileri tasfiye etmeye yönelmiş ve bu tasfiye işleminde büyük ölçüde başarıya ulaşmıştır. 12 Eylül, bu yönüyle Türkiye'de bireyin siyasal alanın dışına çıkarılması sürecini oldukça radikal bir şekilde başlatmış, devlet-millet ile ilgili tehdit tanımlamalarının "dava"ya dönük güçlü versiyonlarını da üretmiştir. Hem "Türkleşmek" hem de "İslamlaşmak" 12 Eylül'ün bilinen şiarı olmuştur. Aydınlar Ocağı tarafından geliştirilen ve ortaya çıkış tarihi itibariyle 1973'e götürebileceğimiz Türk-İslam Sentezi (Güvenç vd., 1991, s. 40), darbenin durdurduğu ileri sürülen tehlikenin bir daha ortaya çıkmamasının yöntemi olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla din, bu sürecin önemli ve başta gelen unsuru olmuştur. Apolitikleştirilme süreci, Türk-İslam Sentezi ile uyumlu bir şekilde başlamış ve genel olarak belirtildiği üzere, hem Türk hem de Müslüman olan bir bireyin, gerek rejim için gerekse de devlet için herhangi bir tehdit oluşturmayacağı üzerinde durulmuştur. Nitekim 12 Eylül'ün siyasal ve toplumsal projesinde "aşırı uç"ların törpülenmesi ve homojenliğin sağlanması önem kazanmıştır. 12 Eylül'ün yarattığı ya da tanımlamaya çalıştığı, "dış odaklı bir şekilde sokakların karıştırılması" ve böylece devletin bekâ sorunu ile karşı karşıya kaldığı yönünde bir tehdit vurgusu öne çıkmıştır. Günümüzde de aktörleri ya da içeriği konjonktürel gelişmeler çerçevesinde nispeten değişse de bu vurgunun temel olarak merkezde olduğu bir tehdit söylemi ile karşılaşılmaktadır.

Türkiye'de milliyetçi-muhafazakâr kesimin, devletin bekâsı ve bu bekâya yönelen tehditler konusunda oldukça katı bir tavrı yansıttığı görülmektedir. Devletin aşkınlığı/kutsallığı, temel motivasyonunda politika belirlenmekte ve öncelik, oldukça açık bir şekilde devletin var oluşu ile ilgili kaygıların giderilmesine verilmektedir. Devletin egemenlik alanına yönelecek her türlü riskin palazlanmasının önlenmesi ve terör örgütlerinin ortadan kaldırılması ekseninde şekillenen ilkeler dizininden yararlanılmaktadır. Dine ait unsurların gücünün hissedilmesi, Türklüğün geleceğinin mutlak surette teminat alınması ve en önemlisi, devletin gelecekte de varlığını esenlik içerisinde sürdürebilirliğinin sağlanması talebinin ideolojik alana taşındığı görülmektedir.

MHP de milliyetçi ve muhafazakâr bir parti olarak devletin kutsiyeti, bölünmezliği ve egemenliği ile ilgili radikal denebilecek taleplerle ortaya çıkmış bir partidir. Alparslan Türkeş'in genel başkanlığının özellikle sol hareketin güç kazanmaya başladığı döneme denk gelmesi, 1970'lerin politik atmosferinde partinin radikalizmini arttırmıştır. Ülkücü kadrolar, komünizmle mücadele etmeyi en kutsal vazife olarak görmüşlerdir. Ancak 12 Eylül, beklentinin aksine ülkücüleri de cezalandırmış ve sol örgütlenmeler ile birlikte MHP'nin kadroları da benzer yargılama ve cezalandırma yöntemlerine maruz kalmışlardır. MHP, 1983 sonrasında program ve ideolojisinde darbeden çıkardığı dersle birlikte değişiklik yapmış ve radikalizm etmenleri törpülenerek devlet ve rejime sadakat ön plana çıkmıştır (Bora, 2009, s. 364). "Devlete

karşı gelmeme" ya da "devletin sorgulanamamazlığı" tavrı üzerinden, darbenin beraberinde getirdiklerini öznel sorunlarını geride bırakarak kabul etmeye çalışmışlardır.

MHP ve ülkücü hareket, 1997'de MHP genel başkanlığını devralan Bahçeli ile yeni bir döneme girmiştir. Bahçeli ile birlikte parti, yine daha önceki dönemlerde olduğu gibi "milliyetçi-toplumcu ekonomi görüşü"nden bahsetmekle birlikte neoliberalizmin de etkisinden uzak duramamıştır (Bora, 2009, s. 367). Tanımlamaya ya da siyasetin yönünü tayine ilişkin temel bazı problemlerle karşı karşıya kalınmışsa da Bahçeli, doktriner çerçevesini genel başkanlığı devraldığı andan itibaren netleştirmeye çalışmıştır. Bu dönemde Tanıl Bora'nın da belirttiği gibi "Türk siyasetinin merkezi MHP'ye doğru kayarken; Bahçeli, MHP'yi bir merkez partisi olarak da yeniden önemli bir siyasal aktör" olarak tanımlamayı başarmıştır (Bora, 2009, s. 367).

Türk siyasetinde özellikle genel ya da yerel seçimler öncesinde siyasal partilerin, genel hatlarıyla ülkenin geleceğine yönelik tehditleri ele aldıkları ve bu tehditlerin bertaraf edilmesi ile ilgili çözüm önerilerini dile getirdikleri görülmektedir. Ancak devlet-vatan ve millet ile ilgili tehdit tanımlamaları, milliyetçi-ülkücü harekette oldukça farklılaşmakta ve gerilim alanları her defasında yeniden üretilmekte ve yeniden tanımlanmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere, özellikle 31 Mart 2019 yerel seçimleri öncesinde bekâ sorununun oldukça geniş bir çerçevede ele alındığı ve işlendiği görülmektedir. Türkiye'de geleceğe dair büyük tehdit ve tehlikelerin varlığından bahsedilmektedir. Bekâ, artık neredeyse iç ve dış siyasetin tüm unsurları ile ilgilidir. Özellikle Genel Başkan Bahçeli tarafından her konunun dolaylı bir şekilde de olsa bekâ ile ilişkilendirildiği ve çatışma eksenlerinin netleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Dolayısıyla aslında devletin, büyük bir tehlike ile karşı karşıya olduğu mesajı verilmektedir. Bu tehlikenin farkında olmayan ya da bilerek görmezden gelen bir kesimin varlığından bahsedilerek ihtiyaç duyulan "öteki" de netleştirilmektedir. Bu da "zillet ittifakı" şeklinde adlandırılarak tam karşı konuma yerleştirilen Halkların Demokratik Partisi (HDP) ile gizli bir ortaklık içerisinde olduğu ileri sürülen Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), İYİ Parti ve Saadet Partisi (SP) ortaklığı olmaktadır.

1.Türkiye'nin Milliyetçilik Serüveninde Milliyetçi Hareket Partisi

Türk milliyetçiliğinin yapısal özelliklerini ve muhtevasını ortaya koymaya çalışırken cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından yeni devletin kuruluş ve inşa sürecini incelemek ve Kemalizm'in etki gücünü ortaya koymak önem kazanmaktadır. Zira Türk milliyetçiliğinin sınırlarını ve hareket alanını büyük ölçüde belirleyen Kemalizm'in çizdiği var olma tasavvuru, halihazırda da bir gerilim ve çatışma yaratabilmektedir. Gerilim ve çatışma mevcutsa, bu gerilim ve çatışmanın hangi noktadan kaynaklandığının ve yine hangi noktalarda keskinleştiğinin incelenmesi gerekmektedir. Devletin inşa sürecinde dinamiklerin hangi esaslar çerçevesinde belirlendiği ve bu dinamiklerin özellikleri, söz konusu bu incelemenin içeriğini oluşturmaktadır. Benzer şekilde, ulus-devletin kuruluşunda "öteki"nin nasıl tanımlandığı ve bu "öteki" üzerinden ortaya konan tehlike/risk ve tehdidin yarattığı ya da yaratabileceği ikilikler ve gerginliklerin ele alınması anlamlı hale gelmektedir. Kemalist milliyetçiliğin odak noktasının ve aslında temel karakterinin tespiti, bu manada gerilimle malûl olan söylem çerçevesinin ortaya konabilmesini sağlamaktadır.

Genel olarak literatürde milliyetçiliğin iki karakteri ya da türü olduğu yönünde bir ortaklaşma ile karşılaşılmaktadır. Bunlardan ilki, Batı'ya atfedilen ve yurttaşlık bağını önceleyen milliyetçiliği tanımlarken; diğeri ise etnik kökeni önemseyen ve Doğu'ya atıfla incelenen milliyetçilik olarak karşımıza çıkmaktadır.[35] Spesifik olarak Kemalist milliyetçiliği de bu iki tür sınıflandırmadan birinin içerisine dahil etmeye çalışmak, milliyetçilik tartışmalarında bahsedildiği üzere pek de mümkün görünmemektedir. Bu da aslında yine sıklıkla dile getirildiği üzere, konjonktürel gelişmeler ve ülkenin mevcut durumuna yönelik

[35] Bu konuda bkz. bkz. Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995; Partha Chatterjee, **Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996; Christophe Jaffrelot, "Bazı Ulus Teorileri", **Uluslar ve Milliyetçilikler**, Der. Jean Leca, İstanbul, Metis Yayınları, 1998; Milliyetçiliğin ortaya çıkış süreci, modernleşme-sanayileşme ilişkisi ve milliyetçilik-devlet-toplum arasındaki bağ konusunda ayrıntılı bir çalışma için bkz. Ernest Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, İstanbul, İnsan Yayınları, 1992, s. 19-29.

çizilmesi ya da ortadan kaldırılması gereken sınırlar ile ilgili olmaktadır.[36] Örneğin Erken Cumhuriyet Dönemi'nde "millet"in yaratım aşamasının yaşanıyor olması ve savaşın oldukça yakın zaman önce sonlanması nedeniyle kahramanlık iletilerinin çok daha güçlü bir şekilde yansıtılması ihtiyacı, milliyetçiliğin pratikte etnik vurgulu olmasına neden olmuş ve bu vurgunun izlerine daha ziyade pratikte rastlanmıştır. Ardından Tek Parti Dönemi'nin kurumsallaşması ve dünyada faşizmin yükselişi ile birlikte Türkiye'de etnik milliyetçilik çok daha güçlü hale gelmiştir. II. Dünya Savaşı, hem faşist dalganın gücünün kırılması hem de tüm dünyayı etkileyen sonuçları ile önemli bir dönüm noktası olmuştur. Faşizmin yaşadığı hüsran, demokratikleşme yönünde ağırlık kazanmaya başlayan taleplerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Türkiye de bu gelişmelerden etkilenen ülkeler arasında yer almış ve 1946'da DP'nin kuruluşu ile çok partili hayata geçiş yaşanmıştır.

DP'nin kuruluşu ile birlikte Türkiye'de toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel açıdan değişim yaşanmış, 1950'de başlayan DP iktidarında ise yeni toplumsal sınıflar ortaya çıkmış ve bu sınıfların, yakın gelecekte canlanacak çatışmalarının siyasal ortamı hazırlanmıştır. Ancak DP iktidarı, belirlenen sınırları aştığı ileri sürülerek 27 Mayıs 1960'ta gerçekleştirilen darbe ile birlikte sona ermiştir. Milliyetçi cenah açısından siyasal iktidarın, darbe ile sonlandırılması, ülke içerisindeki kavganın önlenmesine yönelik olduğu şeklinde açıklamalarla değerlendirilmiştir. Buna göre, Milli Birlik Komitesi'nin (MBK) de devletin ve milletin huzuru adına birtakım reformlar yapma ihtiyacı ile 27 Mayıs'ı planladığı ileri sürülmüş, yer yer suni ve eklektik ifadelere yer verilmiştir. DP iktidarının özellikle son dönemi, toplumsal bünyeye hasar vermeye hazır kitleler/kesimler ve iç-dış mihraklar olduğunun kanıtı olarak gösterilmiştir. Bu süreçte Alparslan Türkeş, Türk milliyetçiliğinin yakın gelecekteki lideri olarak siyaset sahnesindeki yerini almıştır. 27 Mayıs'ta MBK tarafından hazırlanan bildiri Albay Türkeş tarafından okunmuştur. Dolayısıyla Türkeş'in bu konumu, aşırı milliyetçilerin darbenin meşru olduğunu düşündüklerini göstermiştir. Ancak Albay Türkeş ve "ondörtler" olarak bilinen grup, MBK'nin içindeki anlaşmazlıklar nedeniyle komitenin diğer üyeleri tarafından tasfiye edilerek yurtdışına görevlendirilmişlerdir. 1961 Anayasası'nın hazırlanmasının ardından ise hem yeni anayasanın yasama-yürütme faaliyetleri üzerinde yarattığı değişim hem de ülke siyasetinde güç kazanan sol ideolojiler, milliyetçilerin örgütlenme ihtiyacının belirginleşmesini sağlamıştır. Nitekim 1963'ten itibaren sürgünden dönüşün gerçekleşmesiyle birlikte aşırı milliyetçiler siyasal örgütlenme olanağı elde etmişlerdir (Ağaoğulları, 1990, s. 214). Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nde (CKMP) toplanmışlar ve süreç, 1965'te Türkeş'in genel başkanlığı ile sonlanmıştır. 1969'da ise CKMP'nin adı MHP olarak değiştirilmiştir.

MHP, Dokuz Işık adı verilen ilkeleri tanımlayarak ortaya çıkmıştır. Milliyetçilik, Ülkücülük, Ahlâkçılık, Toplumculuk, İlimcilik, Hürriyetçilik, Halkçılık, Köylücülük, Gelişmecilik, Endüstricilik, Teknikçilik şeklinde sıralanan ilkeler, MHP'nin aslında bir nevi siyasal kimliğini özetlemekte ve partinin programının da hangi ana etmenler etrafında şekilleneceğini ifade etmektedir (Türkeş, 2000). Bu yeni program aslında, tanıdık temalarla karşımıza çıkmakta ve Erik Jan Zürcher'in (1999, s. 373-374) de belirttiği gibi, 1930'lu yılların Kemalist çizgisinden çok da farklılaşmamaktadır. Düzenin korunmasından ve devamlılığından yana yaygın ilke tekrar edilmekte, geleneksel ahlâkın önemi vurgulanmakta, organik ve sınıfsız toplum anlayışı yinelenmektedir. Komünizm, en büyük ve en önemli tehdit kaynağı olarak imlenmektedir. Zira komünizmin, devletin varlığını ve milletin aslî bütünleştirici unsurlarını ortadan kaldırmayı amaçlayan bir ideoloji olduğu savından hareket edilmekte ve komünizme karşı açık bir mücadele yürütüldüğü görülmektedir. Bu bağlamda antikomünizm, MHP'nin konjonktürel siyasal gelişmeler fark etmeksizin temel siyasal tavrını yansıtmaktadır. Sol hareketin gücünün ya da etkinliğinin mevcut hali de MHP'nin,

[36] Cemil Koçak'a göre (2008, s. 42), Kemalizmin klasik dönemi olarak adlandırılan bu döneminde milliyetçilik tanımının Türk-Sovyet ilişkilerinin siyasi temeli açısından ayrı ve özel bir önemi olmuştur. İttihat ve Terakki Partisi'nin (İTC) iktidar döneminin Turancı açılımları açısından bu tanım, bir güvence niteliği kazanmalıydı.

komünizmi tehdit olarak algılamasının önünde engel oluşturmamakta ve gündelik siyasal gelişmeler karşısında dahi devlet yanlısı politikasını milliyetçi ve İslami tonlarla güçlendirebilmektedir.

1980'lere kadar milliyetçi-ülkücü hareketin, hareket alanının ya da siyasal ekseninin görünümü genel hatları ile yukarıda bahsedildiği şekilde olmuştur. 12 Eylül 1980'de gerçekleştirilen darbeye kadar oldukça korumacı, reaksiyoner bir tavır ve devlet aşkınlığı ile şekillenen bir hareket alanı benimsemiştir. Darbeden sonra da milliyetçi-ülkücü hareketin devlet-millet vurgusunda radikal bir değişim olmamakla birlikte mensuplarının karşı karşıya kaldıkları muamele, hayal kırıklığını önleyememiştir. Bilindiği üzere 12 Eylül, ideolojilerin geneline yönelik yıkıcı ve tümünü ortadan kaldırmayı amaçlayan argümanlarla gelmiş ve hatta meşruiyetini dahi ideolojilerin "kötü" olduğu savunusundan alarak oluşturmaya çalışmıştır. 1970'lerin başında kurulan Aydınlar Ocağı, 12 Eylül rejiminin âdeta ideolojik alt yapısını hazırlamış ve Aydınlar Ocağı da Türkiye'de bekâ sorunu olduğu üzerinde durmuştur. 1980-1983 Dönemi, genel olarak belirtildiği gibi Türk siyasal ve toplumsal özelliklerinin yeniden belirlenmeye çalışıldığı ve ideolojilerin saf dışı bırakılmasının dinamiklerinin oluşturulduğu bir dönem olmuştur. 1980 öncesinin "kötülüğü"nün tartışmasız kabulünün sağlanması amaçlanmış ve bekânın önemi, artık bu "kötülük" üzerinden ele alınmaya başlanmıştır.

12 Eylül rejimi, tüm siyasi oluşumları ve örgütlenmeleri ortadan kaldırmayı amaçlamış ve ülke içerisinde yaygınlaşan anarşi ve kaostan siyasi partileri sorumlu tutmuştur. Siyasi partiler kapatılmış ve liderleri cezaevine gönderilmiştir. MHP ve teşkilatları da darbeden benzer olumsuzlukla etkilenmiş, parti 16 Ekim 1981'de Milli Güvenlik Konseyi tarafından kapatılmış ve ülkücü hareket, mensuplarıyla birlikte karşı karşıya kaldıkları muameleyi devletin takdiri olarak imleyerek sükûnet sürecine girmişlerdir. Devletin bekâsı için elzem kabul ettikleri bu süreci, 12 Eylül rejimine karşıtlık geliştirmeden atlatmaya çalışmışlardır. 1980-1983 Dönemi, ülkücü hareketin lider kadrosunun bu uyumu yakaladığı bir dönem olmuştur (Bora-Can, 1999, s. 142). Siyasal partilere konan yasaklar, Milliyetçi Çalışma Partisi'nden (MÇP) dönüş hamlesi ve Türkiye'de başlayan yeni ekonomik-siyasal modelin sonuçları, uyumun yakalanabilmesi sürecini yer yer olumsuz da etkilemiştir. Dolayısıyla da MHP ve ülkücü hareket, bir siyasal parti olarak 24 Aralık 1995 genel seçimine kadar çok etkili olamamıştır. Bu seçimde önemli bir oran elde etmekle birlikte MHP, ülke barajına takılmış ve %8.18 oy oranı alarak meclise girememiştir. 28 Şubat süreci ve Türkeş'in ölümü, MHP kadroları açısından 18 Nisan 1999'da gerçekleştirilen seçimlerden ise ikinci parti olarak çıkmayı başarmıştır. Bu seçimin sonucunu etkileyen temel neden, Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye getirilmesi olmuştur.

Öcalan'ın yakalanarak ülkeye getirilmesi, milliyetçileri olduğu kadar kendisini milliyetçi olarak tanımlamayan ancak PKK terör örgütünün eylemlerinden rahatsızlık duyan kesimlerin MHP'yi desteklemesini sağlamıştır. Nitekim MHP, Anavatan Partisi (ANAP) ve Demokratik Sol Parti (DSP) ile birlikte kurulan koalisyon hükümetinde yer alarak iktidar ortağı olmuştur. Öcalan'ın yakalanması, MHP için çok önemli bir gelişme olmakla birlikte bekâ ile ilgili kaygıların son bulacağı anlamına gelmemiştir. Zira MHP ve ülkücü hareket, devletin bizatihi kendisine yönelen ve devlet, egemenliğini sürdürdüğü sürece var olacak bir bekâ sorununun olduğu yönünde çok temel bir ideolojik tasavvura sahip olagelmiştir. Bu sorunu tanımak, bilmek ve farkında olmak ve bu soruna karşı her an mücadele halinde olmak "dava" olarak adlandırılmaktadır. "Dört yanı düşmanlarla çevrili Türkiye" tasviri, bekâ davasının anlatmak istediğini ortaya koymaktadır (Bora-Can, 1999, s. 163). Türkiye'de milliyetçi sağ, aslında sıklıkla bu argümana başvurmakta ve milli kimlik üzerinde bu argüman aracılığıyla etkili olmaya devam etmektedir. Bu yoğunluk ya da tehdit algısının sürekli diri tutulmaya çalışılması, Tanıl Bora'nın da belirttiği gibi zaman zaman milli kimlik üzerinde boğucu bir ağırlık oluşumuna da neden olmaktadır. Toplumun büyük çoğunluğu, bu tehdit ya da devletin bekâsı ile ilgili temel birtakım sorunların varlığını ele alan siyasal duruşlar karşısında kayıtsız ya da tepkisiz kal(a)mamaktadır. Bu durum da müdahil olma ya da destek olma sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Genellikle de milliyetçi sağ, politikalarını belirlerken ve söylemini oluştururken toplumun yapısal özelliklerini, hassasiyetlerini ve en önemlisi de yakın siyasal tarihten örnekler sunarak toplumun tecrübe ettiklerini hatırlamasını sağlamaya çalışmaktadır. Ancak MHP'de bu vurgu, çok daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmakta ve Türkiye'de siyasetin, bahsi geçen temel tehdit ve

tehlikeleri esas alarak bir yol haritası oluşturmasından yana bir siyasal duruş sergilemektedir. İç ve dış tehditlerin bertaraf edilmesi ve bu tehditlere karşı kesinlikle müsamaha gösterilmemesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Geçmiş "hasım"lar ile halihazırdakiler arasında doğrudan ve dolaylı bir ilişkisellik kurmakta, devlet ve millet için "hasım"ların yalnızca kılık değiştirdikleri iddiasını hemen her dönem yinelemektedir.

2.Milliyetçi Hareket Partisi'nde Bekâ Sorunu

Türkiye'de milliyetçiliğin siyasal partiler nispetinde temsiliyeti, toplumun büyük çoğunluğu açısından MHP'de aranmaktadır. Genel olarak kendisini milliyetçi olarak tanımlayan yurttaşın siyasal tercihi, genel ya da yerel seçimlerde MHP olmaktadır. "Ülkücülük" ya da "dava" şeklinde farklı adlandırmalar ve tanımlamalar ile karşılaşılmaktadır. Temel olarak ise devletin varlığını tehdit ettiği ileri sürülen "öteki" üzerinden milletin birliği ve devletin bölünmez bütünlüğü ile ilgili kaygı ve taleplerle örülü bir söylemden yararlanılmaktadır. "Öteki" üzerinden tanımlanan varoluşsal sorunlar, Türk milliyetçiliğinin ana eğilimi olarak karşımıza çıkabilmektedir. Kuşkusuz milliyetçilik kuramlarında incelendiği üzere bir "öteki" tanımına ve varlığına ihtiyaç bulunmaktadır ki bu "öteki" üzerinden bir üstünlük iddiasının sınırları oluşturulabilsin. MHP'nin ürettiği tezlerde, hem "hasım"ların emelleriyle birlikte açık bir şekilde ilan edildiği hem de Türk milletinin her şeye rağmen kendisine kurulan tuzakları yerle bir edecek kudrete sahip olduğu belirtilmektedir. Her an dikkat ve uyanık olma çağrısında bulunulmakta ve "iç"-"dış" "hasım"ların tehdidinin en küçük bir boşluğu dahi değerlendireceği ileri sürülmektedir.

Türkiye'de milliyetçi-muhafazakârların üzerinde durduğu belli başlı hassasiyet noktalarına MHP'de de rastlanmaktadır. Dine dair iletiler, çok yoğun ve sık bir şekilde dile getirilmese de devlet-millet ayrılmazlığı ve devletin aşkınlığı temaları oldukça güçlü bir şekilde incelenmektedir. Devletin bekâsı, tahmin edilmesi zor olmayacak şekilde en çok arzulanan ve mücadelenin odağı olarak değerlendirilebilecek niteliktedir. Bekâ, bilindiği üzere bir kalıcılık ve gelecekteki varlığın sürdürülmesi şeklinde temel anlamlara sahiptir. MHP, bekâ sorununu toprak bütünlüğünün korunması, devletin varlığı ve egemenliği ile ilişkilendirerek ele almakta ve var oluş olarak tanımlamaktadır. Gelecekte de varlığını sürdürme ve bugün olduğu gibi payidar kalmak demektir. Başka bir ifadeyle, sonsuza kadar yaşama arzusu, iradesi ve talebidir.

Kimsenin göremediği tehditleri, MHP'nin ve ülkücü hareketin görebildiği algısı oldukça güçlüdür. Ülkücü hareketin, toplumu ve milleti çok iyi tanıdığı ve en önemlisi devletin "hasım"larını çok iyi bildiği mesajı verilmektedir. Ülkücü hareketi destekleyen ve uyarılarını dikkate alarak faaliyetlerini bu uyarı doğrultusunda değiştirip düzenleyen her siyasi oluşum da bu anlamda "doğru yol"u bulmaktadır. Tam zıddı pozisyonlar ise emperyal heveslerin uzantıları olabileceği gibi devletin bizatihi kendisiyle sorunlu formülasyonlar geliştirmiş siyasi yapılanmalar da olabilmektedir. Başka bir ifadeyle, bir siyasal parti olarak MHP'nin, basit politik kaygılarla ve salt siyasal iktidarı elde etme amacı ile hareket etmediği iddiası öne çıkmaktadır.

MHP'nin devlet ve milletin ebediyete kadar varlığını sürdürmesinden başka bir arzusunun olmadığı Türkeş'in genel başkanlığından bu yana güçlü bir şekilde dile getirilmektedir. Bu var olma savaşının kazanılabilmesi için de MHP'nin temel savunusu, "hasım"lara karşı ne pahasına olursa olsun kesinlikle tavizkâr davranılmaması olmaktadır. Bir anlık tereddüdün ya da zafiyet belirtisi göstermenin, telafisi zor sonuçlar ortaya çıkaracağı üzerinde durulmaktadır. Dolayısıyla da genel olarak MHP'nin politik konumlanışında, "hasım"(lar) belirleme ve siyasal eylemi hasmın neler yapabileceği üzerinden kurgulama hali söz konusu olmaktadır. Daha ziyade bir muhalefet partisi olarak da MHP, siyasal iktidarın politikalarını bu tehditler ve zafiyet eksenli ele almakta, eleştirmekte ve uyarmaktadır. Siyasal sistem içerisinde bu uyarı dili, oldukça açık bir şekilde kullanılmakta ve bu uyarılara siyasal iktidarın kayıtsız kalması durumunda ne tür sonuçlarla karşılaşılabileceğinden bahsedilmektedir. Uyarı odaklı gelişen bu üslubun ve tarzın, özellikle AK Parti iktidarı ile birlikte sertleştiği ve keskinleştiği görülmektedir.

3 Kasım 2002'de gerçekleştirilen genel seçimlerde baraj altında kalan MHP, bu seçimden en yüksek oy oranına ulaşarak birinci parti olarak çıkan AK Parti'nin politikalarını ilk andan itibaren eleştirmiş ve olumsuzlamıştır. 2007 genel seçiminde üçüncü parti olarak meclise girmeyi başaran MHP, seçimden yine tek başına hükümet kurabilme oranına ulaşarak çıkan AK Parti'nin politikalarını benzer sertlikte değerlendirmeye devam etmiştir. Çözüm sürecinin başlatılması, MHP'nin milliyetçilik tonlamalarını arttırmasına ve iktidarın büyük bir ihanet içerisinde olduğu şeklinde bir siyaset dili geliştirmesine neden olmuştur. PKK terör örgütünün meşruiyet kazanarak güç elde edeceğinden duyulan endişe, çok daha açık bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Lider odaklı bir parti olarak MHP, Bahçeli'nin kişilik haliyle de bağlantılı olarak çözüm sürecinin bir ayrıştırma/bölme projesinden başka bir anlam ifade etmediği şeklinde ilerleyen bir söylemden yararlanmıştır. Çözüm süreci ve dolayısıyla HDP, konjonktürel karakterin belirginleşmesiyle birlikte MHP'nin gerek teorik gerekse de olgusal düzeydeki tehdide dair gerginliğinin yükselmesine neden olmuştur.

Bekâ ile ilgili yapılan açıklamalar, çözüm sürecinin aktif bir şekilde ilerlediği dönemde daha ziyade siyasal iktidarı çok büyük bir yanlış yapmakla ve terör örgütü ile birlikte hareket etme vurgularının arkasında kalmıştır. Bekâ sorunu yine dillendirilmekle birlikte bu sorunun işlenme oranı, 2019 başları ile karşılaştırıldığında oldukça sınırlı kalmıştır. Bu dönemde MHP, tarihi sorumluluk bilinci ile hareket eden ve siyasal parti titrinden ziyade bu sorumluluğa odaklandığını ortaya koymaya çalışan bir örgütlenme şeklinde hareket etmiştir. Başka bir ifadeyle, daha önce bahsedildiği gibi tehlikeyi ve tehdidi çok daha iyi görebilme ve anlatabilme yönünde var olduğunu ileri sürdüğü kabiliyetinin gereğini yapmayı siyasal bir misyon edinmiştir. Bu süreçte de yine benzer şekilde kendisini tek başına konumlandırdığı yer, birlik ve beraberlik mefhumuna saldıran "hasım"(lar)ın tam karşısı olmuştur.

2.1. Bekâ ve Bekânın "Hasım"ları

Bekâ sorunu ile ilgili söylemlere, daha önce bahsedildiği gibi Türk milliyetçi-muhafazakârlarında rastlanmaktadır. İç ve dış çatışma içinde yıkılış süreci yaşayan Osmanlı bakiyesinin üzerinde inşa edilmesi ve yine aynı şekilde kuruluş aşamasında da iç ve dış savaşla uğraşmak zorunda kalması, Türkiye'de bekâ sorununun canlanabilir bir "dava"ya dönüşmesini sağlamaktadır (Bora, 1995, s. 75). MHP de benzer şekilde bekâ sorunsalını, milletin hafızasında her an diri tutmaya çalışmakta ve "dava" olarak tanımladığı siyasal duruş da devletin bekâsı ile doğrudan bağlantılı hale gelmektedir. Dönemsel özelliklere göre bekâ vurgusunun şeklinde değişiklikler yapsa da özü itibariyle devletin varlığı söz konusu olduğunda hiçbir değerin, ilkenin ya da öğretinin anlamının bulunmadığı kabulü öne çıkmaktadır.

MHP, Türk siyasetinde var olmaya başladığı günden itibaren aslında bekâ konusunu ele almıştır. Ancak 31 Mart 2019 yerel seçimleri öncesinde, bekâ sorununu görülmediği kadar yoğun bir şekilde işlemiş ve her konunun sonucu ya da odak noktası bekâ ile ilişkilendirilmiştir. Genel olarak 2018 ortalarından itibaren Genel Başkan Bahçeli'nin grup toplantılarında yaptığı konuşmalarının odak noktasının bekâ sorunu ile ilgili olduğu tespitinde bulunabilmek mümkündür. Milletin yumuşak karnının ve "sinir uçları"nın keşfedilerek muhtemel saldırıların buralardan yapılacağı yönünde açıklamalara rastlanmaktadır. Genellikle bu şekilde, kısmen üstü örtük ama içeriğinde oldukça açık bir endişe barındıran bu ifadelerin âdeta sloganlaştırıldığı görülmektedir. "Hasım"ların, tahrik ve taciz arayışında olduğu sıklıkla yinelenmektedir. Bahçeli'ye göre, cepheleşmeler ve hassasiyetler kasıtlı ve kindar bir şekilde kışkırtılmakta, toplumsal düzen ve uyumun ortadan kaldırılarak "sokağın karıştırılması" projelendirilmektedir (Bahçeli, 2019, 8 Ocak). Bekâ sorunu yaşanmasına neden olan tehditler genişlediği gibi bu tehditlerin birçok noktada ortaklaştıkları ve hatta aynı amaca hizmet ettiklerinden bahsedilmektedir. Başka bir ifadeyle, bir uçta devletin ve milletin varlığı/esenliği; diğer uçta ise bu varlığa/esenliğe yönelmiş "hasım"lar bulunmaktadır.

Bekâ kavramının anlamı genişletilmekte ve "istiklal, istikbal, milli iffet, milli haysiyet" olarak da tanımlandığı görülmekte ve bekâ sorununun olmadığını söylemenin dahi kişinin zekası ile ilgili birtakım problemlerinin olduğunu ortaya koyduğu ve bu iddia sahiplerinin hem çukurda ve hem de uçurumun dibinde oldukları ileri sürülmektedir (Bahçeli, 2019, 27 Ocak). Öyle ki bekâ ile ilgili herhangi bir problemin

olmadığını ileri sürmek dahi hainlik, şuursuzluk ya da kimliğinden kökünden bihaber yaşayan "mankurtluk" suçlamalarına neden olabilmektedir. Nitekim Bahçeli, 10 Mart 2019'da Eskişehir'de yaptığı bir konuşmada bekâ sorununun olmadığı yönünde açıklamalarda bulunanları aşağıda yer verildiği şekilde değerlendirmekte ve karşıtlığı güçlendirerek söylemini radikalleştirmektedir:

"Beka sorunu yok diyenler Türkiye düşmanlarının değirmenine su taşıyan şuursuzlardır. "Nereden çıktı bu beka?" sorusunu soranlar kimlik ve kök sorunu yaşayan mankurtlardır. Bugünkü şartlarda Türkiye'nin beka sorunu olmadığını, 31 Mart Mahalli İdareler Seçimlerine de beka açısından bakılamayacağını söyleyenler belanın ta kendileridir. Biz belayı değil bekanın yaşatılmasını hedefliyoruz. Kim ne söylerse söylesin; Türkiye çok ciddi bir beka sorunuyla karşı karşıyadır. İç ve dış güvenlik sorunları giderek ağırlaşmakta, vatanımızı içine alan husumet çemberi giderek daralmaktadır. Bu kuşatmayı kırmak, ülkemizin huzuruna ve güvenliğine kast eden risk ve tehditleri ortadan kaldırmak hepimizin temel önceliğidir. Milli birlik ve beraberliğimizin titizlikle korunması gereken hassas bir dönemdeyiz"

31 Mart 2019 yerel seçimi, MHP'nin tamamen bekâ sorunu üzerine kurduğu ve bu kanaati, toplumun geneline yaygınlaştırmaya çalıştığı seçim olmuştur. Bahçeli tarafından yoğun bir şekilde işlenen bekâ sorunu, hemen her unsur/aktör/eylem ile ilişkilendirilerek ele alınmıştır.[37] Etrafımızda bir kuşatma olduğu ve savunularımızı tam zamanında etkili bir şekilde gerçekleştiremezsek bu kuşatmanın şiddetlenerek zalimleşeceği ve 31 Mart yerel seçimlerinin, bir bekâ seçimi olduğu ileri sürülmüştür (Bahçeli, 2019, 24 Ocak). "Öteki"nin dönemsel inşası oldukça sert ifadelerle ve üslupla gerçekleşmiştir. AK Parti ile kurulan ittifak ile birlikte MHP, devlet, millet ve vatan vurgularını oldukça keskinleştirmiş ve tehdit tanımlamalarını "hasım"ları çok daha netleştirerek tanımlamaya çalışmış ve bu "hasım"ların, günümüzde Türkiye'nin bekâ sorunu ile karşı karşıya kalma ihtimalini arttırdığı üzerinde durulmuştur. Bahçeli, 10 Mart 2019'da Söğüt Açık Hava Toplantısı'nda Türkiye'nin yoğun bir bekâ mücadelesi içerisinde olduğundan bahsetmiştir:

"Türkiye Cumhuriyeti yoğun beka mücadelesi vermektedir. Bizim için beka, varlık ve birliğimizin kilididir. Bizim için beka Türklük, Türk milleti, Türk vatanı, Türk bayrağı, Türkiye Cumhuriyeti'dir. Bekasız bağımsızlık olmayacağı gibi, geleceğe ulaşmak da mümkün değildir. Türkiye çok çetin, çok tehlikeli bir süreçten geçmektedir. Ve devlet milletiyle bir ve beraber olmak durumundadır. Bizim, zalimlerin karşısında saf saf dizilip etten duvar örmemiz şarttır. Türkiye'yle uğraşmak ihanet borsasında kârlı bir yatırım olduğundan, bundan pay kapmak, parsa toplamak maksadıyla çok sayıda hain sıraya girmiş haldedir. Biz bu hain lobisini biliyoruz. Biz bu Türk ve Türkiye hasımlarının amaçlarını, kullandıkları araçları, arkalarında duran karanlık yüzleri görüyoruz. Ülkemizin önü kesilmek isteniyor. Milletimizin ömrü kısaltılmak isteniyor. Milli bekamızın üstü küllenmek, Türk vatanının bahtı kapatılmak isteniyor.

[37] MHP'de bekâ sorunu tanımlanırken aynı zamanda Türk milletinin, tehditleri bertaraf edebilecek güçte olduğu da ileri sürülmektedir. Böylesi güçlü bir beka sorunu tanımlanmaya çalışırken öte yandan Türk milletinin tarih boyunca gösterdiği vakur duruştan bahsedilmektedir. Türk milletinin kendisine yönelen taciz ve tecavüzler karşısında yılmadan mücadele edebilecek uyanıklıkta, kararlılıkta ve azimde olduğu üzerinde durulmaktadır. Günümüze değin, varlığına yönelen tehditleri yok etmede oldukça maharetli olduğu ileri sürülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de bekâ sorununun çok ciddi boyutlarda olduğu savunusu ile birlikte Türk milletinin, varlığına dönük her türlü tehdidi ortadan kaldırabilecek güce sahip olduğu övgüsü içerik itibariyle yer yer çelişmektedir. Zira devlet, gelecekte var olma ile ilgili oldukça temel bir sorun yaşıyorsa millet, bu sorununun üstesinden gelememiş demektir. Eğer gelecekte bu tür bir problem çok güçlü ihtimalle ortaya çıkacaksa millet, yine bahsi geçen öngörü yeteneği ve dirayeti ile bu problemi yok edebilecektir. Nitekim bizzat Genel Başkan Bahçeli'nin kendisi, "hasım"ların çabalarının boşa çıkacağını ileri sürmektedir. Bu noktada aslında kendi içinde çelişen söylemlere de rastlanmaktadır. "Hummalı ve huşunet dolu gayret"lere rağmen Türk milletinin bu kötü senaryoların tuzağına düşmeyeceğinden bahsedilmektedir. Türk milletinin etrafında dönen oyunlardan haberdar olduğu ve "iyi" ile "kötü"yü ayırt edebildiği ileri sürülmektedir.

Bitkin, bezgin ve iç bunalıma hapsolmuş bir Türkiye bekleniyor. Buna izin vermeyeceğiz, bu zillete seyirci kalmayacağız. Bu itibarla Cumhur İttifakı diyoruz. Bu itibarla Beka İçin Milli Karar azmindeyiz"

MHP'nin bekâ sorununu bu denli yoğun bir şekilde ele almasının temel nedeni, tarihsel süreç içerisinde "öteki" olarak tanımlananların toplumsal ve siyasal açıdan elde ettikleri güç ya da etkinliktir. Özellikle siyasal alanda elde ettikleri başarı ve yükseliş, endişe ve tedirginlik yaratmaktadır. 7 Haziran 2015'te gerçekleştirilen ve AK Parti'nin bu kez tek başına hükümet kurabilecek oy oranına ulaşamadığı genel seçimlerde, HDP'nin %13.12'lik oy alarak mecliste seksen milletvekili ile temsiliyet elde etmesi, MHP ve ülkücü hareket açısından çok önemli bir tehdit kaynağı olmuştur. Dolayısıyla mevcut parlamenter sistem devam ettiği takdirde, MHP'nin âdeta baş "hasım" olarak değerlendirdiği PKK ile bağını koparmadığı ileri sürülen HDP'nin iktidar ortağı olabilme olasılığı oldukça yüksektir. Bu nedenle de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, parlamenter sistemin yarattığı öne sürülen bu tehdidin ortadan kalkması adına gerekli mekanizmaların işlemesini sağlamaktadır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin bazı aksaklıklarına rağmen sorgulanmaması ve yerleşmesinin sağlanması MHP için âdeta bir zorunluluktur. Buna göre de ittifaklar ile yerleşim çabalarını sonuçlandırmaya çalışan yeni sistemde, Cumhur İttifakı'nın başarı elde etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Bahçeli'ye göre, sistem tartışmaları başlar ve bir sistem sorununun olduğu ileri sürülebilir. Bu tartışmalar, son aşamada sistemin meşruiyeti ile ilgili soruların çoğalmasına neden olabilir:

"Yeni bir rejim bunalımı, yeni bir toplumsal ve siyasal buhranın yeşermemesi için 31 Mart'tan Cumhur İttifakı zaferle çıkmalıdır. Bugün ülkemizde, bir yanda Türk milletinin kutlu iradesinden doğmuş, ifade kudretiyle doğrulmuş Cumhur İttifakı varken, diğer yanda feyzini Türkiye düşmanlarından alıp ikbal hesabı yapan Zillet İttifakı bulunmaktadır. Zilletin bir numaralı destekçisi PKK'dır. CHP-HDP-İP-SP-ÖDP aynı çizgide, aynı emel ve hedefin izindedir. FETÖ ise bunlarla aynı hizadadır. Zillet İttifakı aynı zamanda bir milli güvenlik sorunu haline dönüşmüş, bir beka meselesi hüviyetine bürünmüştür. Cumhur İttifakı milli özlemleri taşımaktadır. Cumhur İttifakı gelecek nesilleri düşünmektedir. Cumhur İttifakı bekamızın muhafaza ve müdafaasına bütünüyle odaklanmıştır" (Bahçeli, 2019, 26 Şubat).

MHP'nin bekâ konusunu bu denli ısrarlı bir şekilde ele almasının bir diğer önemli nedeni de Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)'nün 15 Temmuz 2016'da gerçekleştirdiği başarısız darbe girişimidir. Bu darbe girişiminde, FETÖ üyelerinin devletin askeri-bürokratik üst yapısındaki etkinliği ortaya çıkmış ve aslında MHP için bu neden de bekâ sorununun çok yoğun bir şekilde işlenmesini âdeta zorunlu hale getirmiştir. Kuşkusuz dış politika ile ve Güney sınırıyla ilgili problemler de çok önemli olmakla ve bu problemlere de değinilmekle birlikte temelde HDP'nin oy oranındaki artış ve FETÖ'nün özellikle devletin kritik kurumlarındaki gücü, doğrudan bekâ sorunu olarak adlandırılmıştır. Bu iki temel problemin özellikle CHP ve MHP'nin içinden doğmuş İYİ Parti tarafından kavranamaması da bir bekâ sorunu olarak ele alınmıştır. Başka bir ifadeyle, siyasal partilerin bu tavrının da başlı başına bekâya yönelmiş bir tehdit olduğu öne sürülmüştür. Buna göre, gündelik çıkar peşinde koşan ve kişisel ihtiraslarının da esiri olduğu ileri sürülen bu partilerin kadroları, bekâ sorununu bilerek ve isteyerek görmezden gelmiş ve aslında dış odakların tarihsel emellerine hizmet etmişlerdir. Dolayısıyla da "dış" "hasım"ların içerideki yapılanmaları da belirginleşmiş ve milliyetçi-ülkücü harekete göre güncel şekil ve içerikleri ile tarih sahnesindeki yerlerini almışlardır.

Sonuç

Türkiye'de milliyetçi-ülkücü hareket, Türk sağının tipik reflekslerine ve temel karakteristik özelliklerine sahiptir. Tehdit ve tehlike tanımlamaları, ülkenin reel siyasal atmosferine ya da dinamiklerine bağlı olarak değişime uğramakla birlikte bu tanımlamalarda öz olarak çok büyük farklılıklara rastlanmamaktadır.

Bahçeli liderliğindeki MHP'nin, partinin kuruluş yıllarından itibaren üzerinde durulan tehdit ve tehlikelere yer verdiği görülmektedir. Bekâ vurgusu da yine başlangıçtan itibaren gerek partinin yayın organlarında gerekse de parti ileri gelenlerinin çeşitli ortamlarda yaptıkları konuşmalarda ele aldıkları konular arasında yer almaktadır. Ancak özellikle AK Parti ile MHP arasında kurulan Cumhur İttifakı'nın ilan edilmesinin

ardından Bahçeli'nin yayınladığı neredeyse her mesajın ve yaptığı her konuşmanın ana mevzusu bekâ sorunu üzerine kurulmuştur. 2018 ortalarından itibaren ancak asıl olarak 2019'un ilk aylarından itibaren yaklaşan yerel seçimin de etkisiyle alanı oldukça genişleyen tehdit tanımlamalarına rastlanmıştır. Öyle ki MHP tarihinde neredeyse hiç olmadığı kadar bekâ sorunu işlenmiş ve ülkenin halihazırda çok büyük bir var olma problemi yaşadığı ileri sürülmüştür.

Son dönem bekâ sorununun ele alınış tarzı ve içeriği incelendiğinde, ayrımı oldukça açık bir şekilde yapılmış ve karşıt konumlanışı da benzer şekilde açıklanmış bir "hasım"lar belirleme çabasına rastlanmıştır. Tarihsel süreç içerisinde geliştirilen yaygın kanaatte görülenin aksi denebilecek boyutta siyasal partiler, devlet ve milletin "hasım"ları olarak değerlendirilmiş ve sıradan bir seçim propagandasının önüne geçebilecek mahiyete bürünen ifadelere yer verilmiştir. Yeni sistemin ülkenin var olduğu öne sürülen bekâ problemine karşı çözüm yolu üretebilecek güçte görülmesi, MHP'nin bu sistemin meşruiyet sorunu yaşamaması adına desteklenmesi konusunda belirgin bir hassasiyet geliştirmesine neden olmuştur. Yeni sistemin meşruiyetinin sorgulanmaya başlanmasının yolunu açacak en yakın tarihli gelişme de 31 Mart yerel seçimlerinin sonuçları olarak belirlenmiştir. Cumhur ittifakının, seçimden başarı ile ayrılması bu bağlamda oldukça önemli görülmüştür. Nitekim bekâ ile doğrudan bağlantılı olarak ele alınan bir yerel seçim propagandası yürütülmüştür. "Hasım"lar her defasında yeniden tanımlanmış ve üstü örtük ifadelerden ziyade etnik unsurları netleştirilmiş radikal bir söylem çerçevesi çizilmiştir.

Kaynakça

Ağaoğulları, Mehmet Ali, "Aşırı Milliyetçi Sağ", Geçiş Sürecinde Türkiye, Ed. Irvin Cemil Schick, Ertuğrul Ahmet Tonak, İstanbul, Belge Yayınları, 1990.

Bora, Tanıl, Milliyetçiliğin Kara Baharı, İstanbul, Birikim Yayınları, 1995.

Bora, Tanıl & Kemal Can, Devlet Ocak Dergah, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999.

Bora, Tanıl, "Türkiye'de Faşist İdeoloji", Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Cilt 9 Dönemler ve Zihniyetler, Ed. Ömer Laçiner, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

Chatterjee, Partha, Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996.

Christophe, Jaffrelot, "Bazı Ulus Teorileri", Uluslar ve Milliyetçilikler, Der. Jean Leca, İstanbul, Metis Yayınları, 1998.

Gellner, Ernest, Uluslar ve Ulusçuluk, İstanbul, İnsan Yayınları, 1992.

Güvenç, Bozkurt, Gencay Şaylan, İlhan Tekeli, Şerafettin Turan, Türk İslam Sentezi, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1991.

Koçak, Cemil, "Kemalist Milliyetçiliğin Bulanık Suları", Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik, Ed. Tanıl Bora-Murat Gültekingil, 3. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.

Smith, Anthony D., Milli Kimlik, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995.

Türkeş, Alparslan, Dokuz Işık, Ankara, Berikan Yayınları, 2000.

Zürcher, Erik Jan, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, Çev. Yasemin Saner Gönen, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999.

İnternet Erişim

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet BAHÇELİ'nin TBMM Grup Toplantısında Yapmış Oldukları Konuşma, Erişim adresi: http://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4492/index.html, 8 Ocak 2019.

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet BAHÇELİ'nin, Belediye Başkanı Aday Takdim Toplantısında yapmış oldukları konuşma, Erişim adresi: http://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4499/index.html, 24 Ocak 2019.

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet BAHÇELİ'nin İstanbul'da İl ve İlçe Teşkilatlarıyla Düzenlenen Yemekli Toplantıda yapmış oldukları konuşma metni, Erişim adresi: http://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4501/index.html, 27 Ocak 2019.

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet BAHÇELİ'nin MYK-MDK-İl Başkanları Ortak Toplantısı Sonrasında Yapmış Olduğu Yazılı Basın Açıklaması, Erişim adresi: http://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4510/index.html, 26 Şubat 2019.
Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet BAHÇELİ'nin Eskişehir Yenikent Kapalı Spor Salonu'nda Yapmış Oldukları Konuşma, Erişim adresi: http://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4520/index.html, 10 Mart 2019.
Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet BAHÇELİ'nin Söğüt Açık Hava Toplantısında Yapmış Oldukları Konuşma Metni, Erişim adresi: http://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4519/index.html, 10 Mart 2019.

GENÇLERDE POPÜLARİTE ALGISI ÖLÇEĞİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Prof. Dr. Ahmet AKIN
IMU Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Bölümü, ahmet.akin@medeniyet.edu.tr
Semra Gökkan
IMU Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Bölümü, semragokkan78@gmail.com

Özet

Bu araştırmanın amacı Gençlerde Popülarite Algısı Ölçeği'ni geliştirmek ve geçerlik ve güvenirliğini incelemektir. Çalışma yaşları 21 ile 30 arasında değişen, 135'i kız, 65'i erkek olan toplam 200 kişi üzerinde yürütülmüştür. Gençlerde Popülarite Algısı Ölçeği 1 "kesinlikle katılmıyorum" ve 5 "kesinlikle katılıyorum" şeklinde 5'li Likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. Ölçeğin madde analizi için düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği açımlayıcı faktör analizi, güvenirliği Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı ile incelenmiştir. Geçerlik ve güvenirlik analizleri SPSS 20 paket programı ile yapılmıştır. Gençlerde Popülarite Algısı Ölçeği'nin yapı geçerliği için uygulanan açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın %33,23'ünü açıklayan, öz-değeri 5,32 olan tek boyutlu ve 16 maddeden oluşan bir ölçme aracı elde edilmiştir. Ölçeğin KMO örneklem uygunluk katsayısı .85 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri .41 ile .68 arasında sıralanmaktadır. Cronbach alfa iç tutarlık güvenirlik katsayısı .86 olarak bulunmuştur. Ölçeğin düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları .32 ile .60 arasında sıralanmaktadır. Bu sonuçlar Gençlerde Popülarite Algısı Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Gençlerde Popülarite Algısı, Geçerlik, Güvenirlik

Abstract

The purpose of this research is to develop Popularity Perception Scale and to examine its reliability and validity values. The study was conducted on 200 young people. Popularity Perception Scaleis rated on a five point Likert-type. Structural validity of the scale was examined by exploratory factor analysis. Reliability of the scale was examined by Cronbach alpha internal consistency reliability coefficient. Validity and reliability analyzes of the scale were performed with SPSS 20 package programs. The EFA demonstrated that the 16 items loaded on one factor) and the amount of total variance explained by one factor was %33,23 Factor loadings ranged from .41 to .68 Cronbach Alpha internal consistency coefficient was 86. Corrected item-total correlations ranged from .32 to .60 These findings demonstrated that this scale may be used as a valid and reliable instrument.

Key Words: Popularity Perception , validity, reliability

1.Giriş

Hızlı gelişen ve değişen bir toplum olarak ülkemizde son yıllarda kültürel ve moral değerler anlamında bir çözülme yaşandığı gözlemlenmektedir. Özellikle Batılı yaşam tarzındaki geniş bir dizi sembol ve imgelerin toplumumuzda kabul görmeye başlaması sonucunda gençler arasında geçmişe yabancılaşma ve giderek köklülük hissinin azalması gibi sorunlar açığa çıkmaktadır. İnsan geçmişiyle tutarlı ve bütün olduğu oranda geleceğe yönelik planlarında daha sağlıklı kararlar alabilir, geçmişiyle problemli olan bir bireyin gelecek tasavvuru köklülük algısından yoksun kalacaktır. Gençler ile geçmişleri arasında bir bariyer oluşturmada popüler ve global kültürün etkisini artırmak önemli bir yöntemdir, günümüzde de yoğun biçimde yapılan empozisyon bu şekildedir. Bu araştırmanın amacı Gençlerde Popülarite Algısı Ölçeği'ni geliştirmek ve geçerlik ve güvenirliğini incelemektir.

2.Yöntem

2.1. Çalışma Grubu

Çalışma yaşları 21 ile 30 arasında değişen, 135'i kız, 65'i erkek olan toplam 200 kişi üzerinde yürütülmüştür.

2.2. Madde Havuzu

Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde öncelikle 20 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuş ve bu maddeler gramer, anlaşılabilirlik ve ailede aidiyeti ölçüp ölçmediği noktalarında incelenmiş ve sonuçta 16 maddelik uygulama formu elde edilmiştir. Gençlerde Popülarite Algısı Ölçeği 1 "kesinlikle katılmıyorum" ve 5 "kesinlikle katılıyorum" şeklinde 5'li Likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. Denemelik form incelenmiş ve yazım ve alan uygunluğu açısından gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

2.3 Ölçme Aracı

Gençlerde Popülarite Algısı Ölçeği 1 "kesinlikle katılmıyorum" ve 5 "kesinlikle katılıyorum" şeklinde 5'li Likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. Ölçekte ters kodlanan madde bulunmamaktadır. Yüksek puanlar Gençlerde Popülarite Algısının yüksek olduğunu göstermektedir.Uygulamaya başlamadan önce denemelik form incelenip, yazım ve alan uygunluğu olarak gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

2.4. İşlem

Gençlerde Popülarite Algısı Ölçeği'nin madde analizi için düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Gençlerde Popülarite Algısı Ölçeği'nin yapı geçerliği açımlayıcı faktör analizi, güvenirliği Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı ile incelenmiştir. Geçerlik ve güvenirlik analizleri SPSS 20 paket programı ile yapılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Madde Analizi ve Güvenirlik

Gençlerde Popülarite Algısı Ölçeği'nin madde analizi için düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Madde-toplam korelâsyonu test maddelerinden alınan puanlar ile testin toplam puanı arasındaki ilişkiyi açıklar (Büyüköztürk, 2004). Yapılan analiz sonucunda ölçeğin düzeltilmiş madde-toplam korelâsyonlarının .32 ile .60 arasında değiştiği görülmüştür. Cronbach alfa iç tutarlık güvenirlik katsayısı .86 olarak bulunmuştur.

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Sosyal medya fenomenlerini takip ederim.	33,0695	113,033	,519	,853
Sosyal medyada takipçi sayımın artmasını isterim.	33,5294	113,605	,490	,854
Gelecekte bir gün ünlü olmayı isterim.	33,2567	108,353	,603	,848
Modaya göre giyinmek isterim.	33,1551	110,379	,597	,849
Kolay para kazanabileceğim mesleklere ilgi duyarım.	32,6898	113,118	,420	,858
Marka giyinmek bana kendimi değerli hissettirir.	33,5027	111,821	,519	,853
Ünlülerin özel hayatlarını takip ederim.	33,7914	118,800	,322	,862
Moda programlarını yakından takip ederim.	34,0802	116,440	,488	,855
Sosyal medyada beğenimin çok olmasını isterim.	33,4332	110,806	,579	,850
Dövme yaptırmak bana kendimi farklı hissettirir.	33,9786	114,892	,451	,856
Piercing ile kendimi özel hissederim.	34,3048	119,170	,415	,858
Marjinal görünmek hoşuma gider.	33,2032	111,281	,490	,855
Film yıldızlarına özenirim.	33,8128	114,637	,521	,853
Marjinal müzikler dinleyerek kendimi özel hissederim.	33,5027	116,015	,385	,859
Zenginlerin uğrak mekanlarında dolaşmak bana iyi gelir.	34,0963	114,722	,531	,853
Popüler trendlere ilgi duyarım.	32,9840	112,242	,548	,851

3.2 Yapı Geçerliği

Gençlerde Popülarite Algısı Ölçeği'nin yapı geçerliği için uygulanan açımlayıcı faktör analizi AFA sonucunda toplam varyansın %33,23'ünü açıklayan, öz-değeri 5,32 olan tek boyutlu ve 16 maddeden oluşan bir ölçme aracı elde edilmiştir. Ölçeğin KMO örneklem uygunluk katsayısı .85 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri .41 ile .68 arasında sıralanmaktadır.

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,847
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	977,711
	df	120
	Sig.	,000

Component Matrixa

	Component
	1
Popüler trendlere ilgi duyarım.	,639
Sosyal medya fenomenlerini takip ederim.	,603
Sosyal medyada takipçi sayımın artmasını isterim.	,582
Gelecekte bir gün ünlü olmayı isterim.	,682
Modaya göre giyinmek isterim.	,680
Kolay para kazanabileceğim mesleklere ilgi duyarım.	,494
Marka giyinmek bana kendimi değerli hissettirir.	,605
Ünlülerin özel hayatlarını takip ederim.	,407
Moda programlarını yakından takip ederim.	,574
Sosyal medyada beğenimin çok olmasını isterim.	,663
Dövme yaptırmak bana kendimi farklı hissettirir.	,525
Piercing ile kendimi özel hissederim.	,480
Marjinal görünmek hoşuma gider.	,553
Film yıldızlarına özenirim.	,595
Marjinal müzikler dinleyerek kendimi özel hissederim.	,452
Zenginlerin uğrak mekanlarında dolaşmak bana iyi gelir.	,609

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	5,324	33,275	33,275	5,324	33,275	33,275
2	1,647	10,293	43,568			
3	1,397	8,729	52,296			
4	1,049	6,557	58,853			
5	,933	5,831	64,684			
6	,841	5,256	69,940			
7	,766	4,789	74,730			
8	,634	3,960	78,689			
9	,579	3,621	82,310			
10	,536	3,349	85,659			
11	,519	3,246	88,905			
12	,408	2,548	91,453			
13	,375	2,341	93,794			
14	,352	2,202	95,995			
15	,326	2,036	98,031			
16	,315	1,969	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

4. Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmanın amacı Gençlerde Popülarite Algısı Ölçeği'ni geliştirmek ve geçerlik ve güvenirlik analizlerini gerçekleştirmektir. Araştırmadan elde edilen bulgular ölçeğin yeterli düzeyde geçerlik ve güvenirlik ölçülerine sahip olduğunu kanıtlamıştır. Madde-toplam korelâsyonunun yorumlanmasında .30 ve daha yüksek olan maddelerin bireyleri ölçülen özellik bakımından iyi derecede ayırt ettiği dikkate alındığında (Büyüköztürk, 2004), ölçeğin madde toplam korelasyonlarının yeterli olduğu ifade edilebilir. Ölçeğin faktör yapısını belirlemek için açımlayıcı faktör analizi yapılmış ve ölçeğin tek boyutlu bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Ölçeğin iç-tutarlılık güvenirlik katsayısı testte yer alan maddelerin birbirleri ile tutarlı, dolayısıyla iç tutarlık anlamındaki güvenirliğin yüksek olduğunu kanıtlamaktadır. Araştırmalarda kullanılabilecek ölçme araçları için ön görülen güvenirlik düzeyinin .70 olduğu (Tezbaşaran, 1996) dikkate alınırsa, tek boyutlu ölçeğe ilişkin güvenirlik düzeyini .86 olarak yeterli olduğu söylenebilir.Bu bulgulara dayanarak Gençlerde Popülarite Algısı Ölçeği'nin aile danışmanlığı, psikoloji ve eğitimde kullanılabilecek, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

Büyüköztürk, Ş. (2004). Veri analizi el kitabı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Tezbaşaran, A. A. (1996). Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınlar

KOJİN KARATANİ'DE MÜBADELE BİÇİMLERİ VE DÜNYA TARİHİNİN YAPISI

Burak Gökalp
Pamukkale Üniversitesi Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi, burak.gklp@gmail.com

ÖZET

Bugünün sosyal, siyasal veya ekonomik gerçekliği piyasa, devlet ve toplum üçlüsünün bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir ifade ile gerçeklik denildiğinde kastedilen şey; sosyal, siyasal ve ekonomik iktidar merkezlerinin rol oynadığı savaşımlar ya da iktidar mücadelesinin mümkün kıldığı ölçüde yürütülen bir işbirliğinin neticesinden başkası değildir. Bu netice ise geçmişten günümüze düşünce tarihini şekillendiren çeşitli "anlama" biçimleri tarafından farklı biçimlerle tarif edilmiştir. Tarih denildiğinde ise söz konusu anlama biçimlerinin, onu üç farklı kısma ayırarak incelenmesi gerektiğine dair bir ortak kanaate sahip olduğunu ileri sürmek mümkündür. Bunlar; avcı-toplayıcı dönem, tarımsal dönem ve endüstriyel dönem olarak tasnif edilmiştir. Bu sınıflandırmaya daha yakından bakılacak olursa, isimlerinden anlaşılacağı üzere, her dönem bir üretim biçimini karakterize etmektedir. Yani genel olarak dünya tarihi değişen üretim biçimleri üzerinden incelenir. Ancak üretim biçimine bağlı olarak yapılacak açıklamalar çoğu yerde farklı iktidar kaynaklarının varlığını kavramak için gerekli bakış açısını sunmakta yetersiz kalmaktadır. Mübadele perspektifine tabi olunduğunda ise avcı- toplayıcı, tarımsal ve endüstriyel olmak üzere elde edilen üçlü sınıflandırma yine yerini korur ancak mahiyetleri değişir. Artık her çağ bir üretim biçiminin neticesi olarak şekillenen sosyal- siyasal gerçeklikler olarak değil, farklı mübadele türlerinin merkezinde şekillenen farklı iktidar biçimlerini ve bu biçimlerin diğerlerine baskın hale gelmesi olarak anlaşılır. Karatani, avcı toplayıcı çağa denk düşen mübadele biçimine A tipi ismi verir. A tipi mübadele klanları/aşiretleri karakterize eder ve toplumun iktidarını oluşturur. Tarımsal çağa denk düşen mübadele biçimi ise B tipi mübadeledir ve devletin iktidarını karakterize eder. Endüstriyel/Kapitalist çağ ise C tipi mübadeleye dayanan piyasanın iktidarından müteşekkildir. Burada A tipi mübadele karşılıklılık ve hediyeleşme, B tipi yağmalama- yeniden dağıtım ve C tipi ise mal değiş tokuşuna dayanan mübadele türleridir. Bu bağlamda, hangi mübadele biçimi diğerine üstünlük kurarsa onunla bağlantılı olarak şekillenen diğer toplumsal, siyasal, ahlaki v.b. değişkenler de ötekilere baskın gelecektir. Bu çalışmada üretim biçimleri perspektifinin bir ikamesi olarak mübadele biçimlerinin dünya tarihini anlamak amacıyla nasıl kullanıldığı, üretim biçimleri perspektifi ile mukayeseli olarak tartışılacaktır.

ABSTRACT

Today's social, political or economic reality emerges as a product of the triad of market, state and society. In other words, what we call reality is a consequences of battles and alliances between different power modes. This consequence was described in various ways and created various forms of "understandings" that shaped the history of thought from past to present. On the other hand, it is possible to argue that the balance of history has a common belief that these modes of understanding prefer to direct it into three different parts. these; it is classified as hunter-gatherer period, agricultural period and industrial period. If you take a closer look at this classification, you get a certain form of production for every realm, which is clear from their names. So world history was read as an outcome of production in general. However, it is insufficient to provide the necessary point of view to comprehend the existence of different sources of power on the ground, depending on the mode of production. When subjected to the exchange perspective, the triple classification obtained as hunter-gatherer, agricultural and industrial preserves instead, but the nature of the terms are different. It is no longer understood that the social-political realities that shaped it as a result of a form of production, but where different forms of exchange existed, were shaped to different

forms of power and to dominate these forms. According to Karatani the first mode of Exchange is called the "A" mode which corresponds to the hunter gatherer era. A type of exchange regulates clans / tribes and demonstrates the power of society. The equation for the agricultural age falls and the form of exchange is type B exchange and directs the power of the state. The industrial / capitalist era consists of the power of the market based on the C-type exchange. Type A is the distribution and gift exchange type, type B is the looting-redistribution and type C is the type of exchange based on the exchange of goods.

GİRİŞ

Bugünün sosyal, siyasal veya ekonomik gerçekliği piyasa, devlet ve toplum üçlüsünün bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir ifade ile siyasal gerçeklik denildiğinde kastedilen şey; sosyal, siyasal ve ekonomik iktidar merkezlerinin rol oynadığı savaşımlar ya da iktidar mücadelesinin mümkün kıldığı ölçüde yürütülen bir işbirliğinin neticesinden başkası değildir. Bu netice ise geçmişten günümüze düşünce tarihini şekillendiren çeşitli "anlama" biçimleri tarafından farklı biçimlerle tarif edilmiştir.

Tarih denildiğinde ise söz konusu anlama biçimlerinin, onu üç farklı kısma ayırarak incelenmesi gerektiğine dair bir ortak kanaate sahip olduğunu ileri sürmek mümkündür. Bunlar; avcı-toplayıcı dönem, tarımsal dönem ve endüstriyel dönem olarak tasnif edilmiştir. Bu sınıflandırmaya daha yakından bakılacak olursa genel olarak dünya tarihinin değişen üretim biçimleri üzerinden incelendiği görülecektir. Ancak üretim biçimine bağlı olarak yapılacak açıklamalar çoğu yerde farklı iktidar kaynaklarının varlığını kavramak için gerekli bakış açısını sunmakta yetersiz kalmaktadır (Karatani, 2008a: 10-11).

Örneğin Karl Marx'ın üretim biçimleri üzerinden geliştirdiği teorisi Proudhon, Stirner ve Poulantzas tarafından eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin ortak noktası Marx'ın burjuva iktidarının devrilmesinin ardından devletin sönümleneceği üzerine geliştirdiği tezlere yönelmiş olmalarıdır. Ona göre devlet Burjuva tarafından kullanılan içi boş bir aygıttır (apparatus) ve aygıtı yöneten muktedir alaşağı edildiğinde devletin içi boşalacağı için onunla mücadele etmek gereksizdir. Ancak durum Marx'ın öngördüğü gibi gerçekleşmemiş ve eleştirileri haklı çıkararak sosyalist devrimin gerçekleştiği Rusya'da devlet kendine özgü iktidar gücüne sahip olduğunu kanıtlamıştır (Newman, 2001: 34-6).

Bu çerçevede düşünülecek olursa üretim biçimleri perspektifi, siyasal gerçekliği çözümlemek adına yeteri kadar kapsamlı bir metodoloji geliştirmekte bir ölçüde başarısız olmuştur. Bu zorluğu aşmak adına Japon düşünür Kojin Karatani, üretim biçimleri yerine mübadele biçimleri perspektifini önermektedir.

Mübadele perpektifi takip edildiğinde avcı-toplayıcı, tarımsal ve endüstriyel olmak üzere elde edilen üçlü sınıflandırma yine yerini korur ancak mahiyetleri değişir. Artık her çağ bir üretim biçiminin neticesi olarak şekillenen sosyal-siyasal gerçeklikler olarak değil, farklı mübadele türlerinin merkezinde şekillenen farklı iktidar biçimlerini ve bu biçimlerin diğerlerine baskın hale gelmesi olarak anlaşılır.

Karatani, avcı toplayıcı çağa denk düşen mübadele biçimine A tipi ismi verir. A tipi mübadele klanları/aşiretleri karakterize eder ve toplumun iktidarını oluşturur. Tarımsal çağa denk düşen mübadele biçimi ise B tipi mübadeledir ve devletin iktidarını karakterize eder. Endüstriyel/Kapitalist çağ ise C tipi mübadeleye dayanan piyasanın iktidarından müteşekkildir. Burada A tipi mübadele karşılıklılık ve hediyeleşme, B tipi yağmalama-yeniden dağıtım ve C tipi ise mal değiş tokuşuna dayanan mübadele türleridir.

Bu bağlamda, hangi mübadele biçimi diğerine üstünlük kurarsa onunla bağlantılı olarak şekillenen diğer toplumsal, siyasal, ahlaki v.b. değişkenler de ötekilere baskın gelecektir. Tarihsel olarak sırasıyla önce A tipi baskın iken sonrasında B tipi ve en son C tipi baskın hale gelmiştir. Ancak birinin baskın olması diğerlerinin yok olduğu anlamına gelmez, sadece kural koyucu olma rolünde olmadığına işaret eder. Nitekim günümüzde C tipi mübadelenin ve piyasanın bir görünümü olarak sermayenin baskın olduğu bir çağda yaşıyor olmamız B tipi mübadeleye dayanan devletin oldukça güçlü bir formda hala aktif bir biçimde siyaset arenasında varlığını sürdürmesini engellememekte hatta gereksinmektedir. Bu bağlamda, hangi mübadele tipinin üstünlük kurduğu, diğer mübadele/iktidar türlerini yok edip etmediğinden ziyade onlarla nasıl ilişkiye geçtiği, nasıl savaştığı ve aynı zamanda nasıl ittifak kurduğu önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada Kojin Karatani'nin Dünya Tarihinin Yapısı isimli eserinde üretim biçimleri yerine

önerdiği mübadele biçimlerinin ne anlama geldiği ve tarihi okumada nasıl bir perspektif getirdiği üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda, mübadele biçimlerinin denk düştüğü iktidar biçimleri ve nu iktidar biçimlerinin arasındaki ilişki irdelenecektir.

1.) Toplum, Devlet ve Piyasanın Kökenine Dair Bir Tartışma: Karatani'nin Mübadele Yaklaşımı

Ekonomi-politik tartışmalarının ekseriyetinde üretim biçimlerinin değişmesi neticesinde üstyapıya ait unsurların (kültür, hukuk, siyaset gibi) değiştiğine dair bir yaklaşım genel olarak kabul edilmiş gibi görünmektedir. Nitekim tarihin avcı-toplayıcı, tarımsal ve endüstriyel şeklinde bir sınıflandırılmaya tabi tutulması bu görüşü destekler niteliktedir. Ancak Kojin Karatani Dünya Tarihinin Yapısı isimli eserinde tarihi ve bugünü yorumlamak için üretim biçimlerinden ziyade, mübadele biçimlerinin kullanılmasının çoğu sorunu ortadan kaldıracağını iddia eder. Yazara göre var olan dört ayrı mübadele biçimi dört farklı iktidar odağını ortaya çıkarmaktadır. Bu mübadele türlerinden hangisi diğerlerine baskın gelirse tarih onun kurallarına göre şekillenmektedir (Karatani, 2008: 579, 580, 581, 582; Karatani, 2017: 11, 37)

Karatani'nin A tipi mübadele adını verdiği ilk mübadele türü karşılıklılık ilkesine dayanan hediyeleşme bağlamında gelişir ve klan örgütlenmesini, diğer bir ifade ile toplumun iktidarını kurar. B tipi ise yeniden bölüştürme, korumaya dayanır, karşılıklılık ilkesi burada işlerliğini yitirir ve devletin iktidarı yani gücün tek bir merkezde temerküzü bu çerçevede oluşur. C tipi ise metaların mübadelesine dayanır ve piyasanın iktidarının kaynağıdır. Bu üçüne karşı çıkan, A, B ve C tipi mübadele türlerini aşan D tipi mübadele ise bu iktidarların dayatmalarına karşı bir özgürlük alanı olarak kendini kurar (Karatani, 2017: 35- 36 -37).

Tablo 1. Karatani'ye Göre Mübadele Türleri ve Bu Mübadele Türlerine Denk Düşen İktidar Biçimleri

Mübadele Türleri		**Mübadele Türlerine Denk Düşen İktidar Biçimleri**	
B Yağma Yeniden Dağıtım	**A** Karşılıklılık Hediyeleşme	**B** Devlet	**A** Ulus
C Mal Mübadelesi	**D** X	**C** Kapitalist Ekonomi	**D** X

Bu mübadele tarzları merkezinde inşa edilen iktidar biçimlerinden hangisi daha baskın ise, o iktidar türünün kuşatıcı, kapsayıcı bir şekilde kuralları yürürlüğe girmektedir. Örneğin B tipi mübadelenin baskın olduğu bir zaman diliminde devletin kendisine, yani askeri ve ekonomik gücüne dayanan bir siyasal iklim oluşmuştur. Diğer bir ifade ile B tipi mübadelenin neticesi olarak devletler monarşik biçimi ile hüküm sürmektedir. Ancak C tipi mübadelenin baskın olduğu dönemde ticaretin iki özgür birey arasında olan bir ilişkiden neşet etmesi sebebiyle özgürlük, demokrasi v.s. gibi fikirler tüm dünyaya yayılmış ve genel kabul görür olmuştur. Özetle hâkim olan biçim, kendi tahayyülünü de diğerler tahayyüller üzerinde hâkim kılmaktadır.

Karatani; Fransız Devrimi akabinde ortaya çıkan tablonun günümüzde tecrübe ettiğimiz siyasal, ekonomik ve toplumsal gerçekliğin resmi olarak ilanı olduğunun altını çizmektedir. Ona göre Fransız devrimini karakterize eden meşhur "özgürlük, adalet ve kardeşlik" sloganı yeni bir gerçekliğin somutlaşmış bir ifadesidir (Karatani, 2008a: 10).

….., daha titiz davranıp, modern devleti kapitalist ulus-devlet diye adlandırmalıyız. Bunlar birbirlerini tamamlayıp takviye etmek zorundaydı. Ekonomik özgürlük aşırı hale gelip sınıf çatışması da keskinleştiği zaman, devlet de serveti yeniden bölüştürmek ve ekonomiyi düzenlemek için müdahalede bulunur ve aynı esnada ulusal birlik duygusu da (yardımlaşma) çatlakları doldurur. Bu korkusuz üçlüyü karşınıza aldığınızda, birinin ya da diğerinin temelini oymak işe yaramaz (Karatani, 2008a: 10).

Tablo 2. Chomsk'in 1968'de ortaya koyduğu model ile Fransız İhtilali Modelinin Karşılaştırması

Chomsky'in Modeli		Fransız Devrimi Modeli	
B Devlet Kapitalizmi (Keynesyen)	**A** Devlet Sosyalizmi (SSCB)	**B** Devlet Kapitalizmi (Bonapatizm-Bismarc)	**A** Sosyalizm (S. Simon)
C Neo-Liberalizm (Hayek)	**D** Liberteryan Sosyalizm	**C** Liberalizm Klasik Liberaller	**D** Liberteryan Sosyalizm (Proudhon, Marx)

1.1) A Tipi Mübadele

A tipi mübadeleyi meydana getiren şey karşılıklılık ilkesidir. Özellikle klan toplumlarını inceleyen antropologların ilgi gösterdiği bir kavram olsa da, karşılıklılık diğer mübadele türleri gibi farklı biçimlerde, farklı görünüşler altında varlığını hala sürdürmektedir. Bu mübadele tarzını bir iktidar biçiminin sıfır noktasına koyan özellik ise C tipi mübadelenin yaygın olmamasıdır. Diğer bir ifade ile karşılıklı hediyeleşmeden anlaşılması gereken hadsiz ihtiyaca sahip olan klan üyelerinin mal değiş tokuşunu ifa etmeleri için gelişen ve "hediye vermeye" dayanan bir mübadele yönteminin siyasal, sosyal ve ahlaki neticelerinden ibarettir. Burada altı çizilmesi gereken yer "karşılıklı hediyeleşmenin" salt ekonomik bir eylem olmadığıdır.

Bir kabile şefi "ruhlar" tarafından seçildiğini ispatlamak için belirli bir servete sahip olmalı ve bunu diğerleriyle paylaşmalıdır. Aksi takdirde klanının, köyünün ve akrabalarının üzerinde hâkimiyet kurması mümkün olamaz (Mauss, 1966: 37). Servet sahibi olması onu paylaşmaya zorunlu kılarken aynı zamanda bu paylaşım hediye alanı kendi isminin gölgesine almak ve kendinden aşağıda olduğunu dikte etmek anlamını taşır. Bu çerçeveden bakılacak olursa söz konusu hediye verme edimi ile vassallar, şefler ve akrabalar tanınır/görülür hale gelir ve sistemdeki yerlerini alırlar (Mauss, 1966: 38-39).

Bu bağlamda, hediye vermek de kabul etmek de gönüllülüğe dayanan bir eylem gibi görünmesine rağmen siyasal olarak zorlayıcılık bağı ile bağlıdır. Bu bağlamda hediye almayı reddetmek veya vermeyi reddetmek bir savaş sebebidir. Çünkü hediye veren ile hediye alan arasında söz konusu mübadele temelinde bir ast-üst ilişkisi kurulur. Bu tür toplumsal biçimlerde hediye veren üst, hâkim ve himaye edici konumunda iken, bu hediyeyi kabul eden ast, korunma altında olan konumundadır. Bu çerçevede düşünülecek olursa hediye vermeyi ya da almayı reddetmek aynı zamanda toplumsal düzeni, birliği, dayanışmayı reddetmek demektir (Karatani, 2008: 574).

Hediyeleşme, A tipi mübadelenin baskın olduğu toplumlarda, sadece siyasi değil ayrıca askeri, hukuki ahlaki her türlü katmanın başlıca kurucu öğesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hediye vermenin bu statüleri oluşturmadaki yeri gibi hediye kabul etmenin de yine aynı derecede zorlayıcı koşulları vardır. Kaldı ki karşılıklılık ilişkisinin kaynağı bu iki tarafı da bağlayan muktedir. Eğer hediye alan taraf hediyeyi kabul etmiyorsa hediye veren tarafın üstünlüğünü reddediyor ve ona bir rakip olarak meydan okuyor demektir. Bu anlamda Hediyeye hediye ile mukabele edememek bir statü kaybıyla sonuçlanırken hediyeyi reddetmek bir hanenin diğerine karşı çıkışı ifade eder (Mauss, 1966: 40). Nitekim örneğin potlaç seremonilerinde amaç, karşılık verilemeyecek kadar çok şey vererek rakiplerini ezmektir. Ancak kolektif biçimler arasında uygulanmakta olan hediyeleşme seremoninde böyle bir tutumun amacı iç siyasette kimlik mefhumunun kristalleşmesini sağlamak, dış siyasette ise diğer klan veya hanelerin tehdidine karşı bir müdafaa oluşturmak ve bağımsızlığı korumaktır (Karatani, 2017: 80).

Karşılıklılığın kuruculuğu sadece hediyeleşme ile sınırlı değildir. Karşılıklılık kan davası gibi istenmeyen durumlarda da işlerliğini devam ettiren bir husus olarak ortaya çıkar. Tarihin en önemli hukuk metinlerinden olan Hammurabi kanunlarında var olan "dişe diş, kana kan" anlayışı yine söz konusu karşılıklılık esasına dayanır. Kan davası örneğinde, bir topluluğun üyesi başka bir topluluğun üyesi tarafından öldürülürse intikam (karşılık verme) peşine düşülür. Karşılık verme yükümlülüğü bu noktada hediye alma-verme zorunluluğuna çok benzer. Karşılık verilmemesi bir aşağılanma vesilesi olarak ortaya çıkar. Bir topluluktaki kayıp diğer topluluğun kaybını gerekli kılarken karşılıklı üretken bir çerçeveye bürünür ve intikamın intikamı başka intikamları da beraberinde getirerek uzun yıllar devam eden kan davalarına sebebiyet verir (Karatani, 2017: 80).

A tipi mübadelenin baskın olduğu toplumlarda siyasal yapı doğası gereği parçalıdır. Diğer bir ifade ile yukarıdan aşağı bir bütün iktidar tasarısına ev sahipliği yapması doğası gereği mümkün değildir. Daha çok kabileler konfederasyonu şeklinde varlıklarını sürdürürler. Bu bağlamda Braudel'ci terminoloji kullanılacak olursa bir klan-dünya ile karşı karşıya kalındığını ileri sürmekte bir sakınca yoktur. Bu kabile-dünyalar bir üst seviyedeki gruba tabi olduğunda bağımsızlıklarını korumaya devam ederler (Karatani, 2017: 87).

Özetle bu ilke, toplumun kendisini inşa eden, toplumda dayanışma ve hiyerarşiyi (düzeni) hem yaratan hem koruyan bir mübadele tarzı ile sıkı sıkıya bağlıdır. B tipi ve C tipi mübadeleler tarafından bastırılmış olduğu için her ne kadar bu ilişki günümüzde yok olmuş gibi görünse de başka formlarda hala varlığını devam ettirmektedir. Örnek olarak; askere gidecek olan bir gencin ziyaretine giderken hediyeler götürülmesi, harçlık verilmesi gösterilebilir. Hatta etno-sembolist açıdan düşünülürse milliyetçiliğin ve buna bağlı olarak savaşlarda hayatı feda etme ediminin devlet ve yurttaş arasında kurulan bir karşılıklılığa bir himaye anlayışına dayandığı fikri ileri sürülebilir. Nitekim klan toplumlarında tanrıya hediye verme, adak adama ve karşılığında bolluk, bereket, yağmur ya da zafer istenmesi hatta Mayalar gibi uygarlıklarda insan kurban edilmesi örnekleri tarihte mevcuttur.

1.2) B Tipi Mübadele

A tipi mübadele ve onunla beraber gelişen diğer kurumlar ise B tipi mübadelenin baskın hale gelmesinin neticesi olarak sosyal ve siyasal gerçeklikteki belirleyici rolünü kaybetmiştir. B tipi mübadele tarzı yağmalama-bölüştürmeye dayanan devlet iktidarını oluşturur (Karatani, 2008: 575). Diğer bir ifade ile avcı-toplayıcı klanların diğer klanlara yaptıkları baskın ve yağmalamalarla edindikleri ganimetlerin yeniden paylaştırılması o zamana kadar görülmemiş bir mübadele biçimini doğurmuştur. Bu mübadele ise karşılıklılık ilkesinden farklı olarak bir tek taraflılık ilişkisine dayanmaktadır. Bu yeni mübadele biçimi insanlığın sayısız biçimini tecrübe ettiği ve bugün bir "ulus devlet" olarak varlığını sürdüren devlet yapısını karakterize etmektedir.

B tipi mübadele tarzı topluluklar arasında doğar ve "yağma" faaliyetinin neticesi olarak ortaya çıkar (Karatani, 2017: 33). Yağmadan sonra elde edilen servetin savaşçılara adil bir biçimde dağıtılması ve toplumun geneline bir kamu hizmeti gibi geri döndürülmesi bu mübadeleyi kurmaktadır. Diğer bir ifade ile muktedir olan iktidarı altındakilerin güvenlik sağlama, sulama ve refahı arttırma gibi araçlarla ihtiyaçların giderilmesine dayanır. Bu durum da nihai olarak devletin ortaya çıkmasına yani Weber'in meşhur tanımını hatırlayacak olursak bir meşru şiddet kullanımı şeklinde yeni bir iktidar biçiminin şekillenmesine vesile olur. Bu mübadele tarzı tarih içerisinde çeşitli aşamalardan geçmiş ve kendini çeşitli şartlara uyarlayabilmiştir. Örneğin modern devlet vatandaşlarından aldıkları vergileri yeniden dağıtarak aynı mübadele tarzını sürdürmeye devam eder.

Ancak bu mübadelenin belirgin ve baskın bir hale gelmesi sadece bu özellikle sağlanamaz. Eğer bir toplum sürekli yağmaya meylediyorsa sadece "çalarak" sürdürülebilir bir politika üretemez. Bunun yanında hedef aldığı topluluklara bir şeyler veriyor olması gerekir. Bu ise devletin ikinci fonksiyonunun temelinde yatan özü oluşturur. Yağma yapan topluluk diğer topluluğu diğer saldırılara karşı korur ve onları himaye eder (Karatani, 2017: 33). Bu durum İbn-i Haldun'un (2005: 439-440) yöneten/yönetilen ilişkisini bir himaye ilişkisi olarak okumasını da açıklamış olmaktadır.

Weberyan bir yaklaşımla devleti bir şiddet kullanım tekeli olarak tahayyül ettiğimizde

B tipi mübadele tarzının diğer mübadele türlerini baskılamasının ardından, B tipi mübadele tarzı da Kapitalist ekonominin palazlanmasının ardından karşılıklı rızaya dayanan mal mübadelesi yani C tipi mübadele tarafından baskılanmıştır.

1.3.) C Tipi Mübadele

Öncelikle şu ayrımı yapmak gerekir; A tipi mübadele tarzı da bir mal mübadelesine dayanmaktadır ancak malların değiş-tokuşu sırasında bir rıza aranmaz aksine hediyeleşme bir zorunluluk ilişkisi şeklinde kurulur. Hediyeleşme diğer bir ifade ile hem ekonomik hem sosyal bir yapının temelini teşkil eder. Bu sebepten dolayı hediyenin reddi hem sosyal hiyerarşinin hem ekonomik formasyonun reddidir. Ancak C tipi mübadelede herkes her türlü sözleşme yapmakta özgürdür. Diğer bir ifade ile bir hiyerarşi dayatması yapılmaksızın tamamıyla gönüllü olarak bir mübadelenin icrası söz konusudur. Yani C tipi mübadelede bir "malları satın alan mal" olarak görünen paraya sahip olan hiçbir zor kullanmaya gerek kalmadan mübadeleyi gerçekleştirmektedir (Karatani, 2008: 575). Bu tip mübadelenin neticesinde bir taraf servet biriktirmek sureti ile kendi iktidar ilişkilerini inşa ederler. Bu şekilde inşa edilen bir iktidar tipi ise sınıf savaşımlarını, yani Marksist perspektiften bakılacak olursa, iktidarın parayı biriktiren ve paranın birikmesi için emeği satın alınan arasındaki ilişkiyi karakterize ederek ekonominin iktidarını açığa çıkarır.

2.) Mübadeleler, Tarih ve Gerçeklik

Tekrar edilecek olursa A tipi mübadele tarzı, avcı toplayıcı dönemde kendini "Klan" olarak gösteren toplumun (gemeinschaft anlamında) iktidarını karakterize ederken, B tipi mübadele tarzı kendini kimi zaman imparatorluklar, kimi zaman meşruti monarşiler, kimi zaman mutlak monarşiler, kimi zaman da ulus devletler biçiminde gösteren devletin iktidarını karakterize eder. C tipi mübadele tarzı ise ekonominin kendine has iktidarının kalkış noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bir mübadele biçiminin baskın olması diğerlerinin yok olması anlamına gelmez. Örneğin A tipi baskın iken B tipi ve C tipi mübadele biçimleri ile bir arada varlığını sürdürmektedir (Karatani, 2008: 578). Diğer bir ifade ile ilkel topluklarda karşılıklılık ilkesi hâkimdir ancak talan/yağma ve ticaret olsa da iyice belirgin değildir. Kapitalist toplumlarda da ticaret baskın iken diğer mübadele türleri onun altında yaşamını sürdürür (Karatani, 2008a: 10-11).

Tablo 1. Sosyal Biçim, Üretim Tarzı ve Mübadele Biçimi Arasındaki İlişki

Sosyal Biçim	Baskın Olan Üretim Biçimi	Baskın Olan Mübadele Biçimi	Açıklama
1. Kabile	Avcı-Toplayıcı	A Tipi-Karşılıklılık	Avcı-Toplayıcı Üretim sürecinde, A tipi mübadele Kabile yapılarını ortaya çıkarır: A_{Kabile}
2. Asyatik	Tarımsal	B Tipi -Yağma Ve Yeniden Dağıtım	Tarımsal üretim sürecinde, B tipi Mübadele Asyatik sosyal biçimlere sebebiyet verebilir: $B_{Asyatik}$
3. Greko-Roman	Tarımsal	B Tipi -Yağma Ve Yeniden Dağıtım	Tarımsal Üretim sürecinde B tripi mübadele Greko-Roman devlet olarak biçimlenebilir: $B_{Greko\text{-}Roman}$
4. Feodal	Tarımsal	B Tipi -Yağma Ve Yeniden Dağıtım	Tarımsal Üretim sürecinde B tripi mübadele Feodal birimler olarak biçimlenebilir: B_{Feodal}
5. Mutlak Monarşi	Tarımsal/ Ticaret Kapitalizmi	B Tipi -Yağma Ve Yeniden Dağıtım ile beraber C	Tarımsal üretim'den Ticaret Kapitalizmi geçiş sürecinde (B tipinden C tipine geçiş) devletin Mutlak Monarşi olarak biçimlenmiştir. BU geçişte B tipi

		Tipi- mal mübadelesi (B tipi Baskın)	baskın olmasına rağmen C tipi mübadele gittikçe bu baskınlığı tehdit etmekte ancak buna rağmen modern devletin bir bileşeni olarak Mutlak Monarşiler ile ittifak içerisindedir: $B_{M.\ Monarşi} + C_{Ticaret\ Kapitalizmi}$
6. Ulus	Endüstriyel Kapitalizm (Maddi Üretim)	C Tipi- mal mübadelesi ile beraber B tipi - Yağma Ve Yeniden Dağıtım (C tipi Baskın)	Endüstriyel Kapitalizmin (üretim biçimi) baskın olduğu süreçte C tipi mübadele baskın ancak, B tipi mübadele ile ittifak içerisinde, bu ittifakın birlikte şekillendirdikler A tipi ise "ulus" formuyla karşımızda. $C_{Endüstri}+B_{Ulus\text{-}Devlet}+A_{Ulus}$
5. Kapitalist	Endüstriyel Kapitalizm (Maddi Olmayan Üretim)	C Tipi- mal mübadelesi ile beraber B tipi - Yağma Ve Yeniden Dağıtım (C tipi Baskın)	Endüstriyel Kapitalizmin (üretim biçimi) baskın olduğu süreçte üretim maddi olandan maddi olmayana geçiş aşamasındadır. Bu süreç içerisinde B tipini temsil eden devletin doğası C tipinin genişlemesinin önünde engel teşkil etmektedir. Bu yüzden C tipi ile A tipi mübadelenin ittifakı, yani sermayenin yeni biçimi ile toplumun ittifakı altında şekillenen bir B tipi mübadele tarzı yavaş yavaş şekillenmektedir. $C_{Maddi\ Olmayan\ Üretim}+A_{Toplumun\ Kendi\ Gerçekliği}+B_{Federal/Konfederal\ Devlet}$

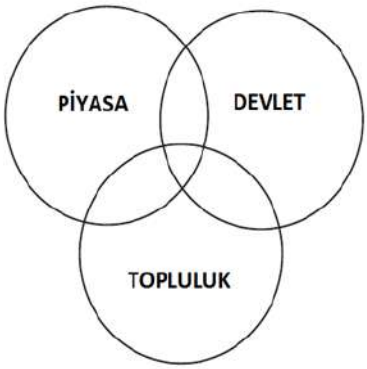
Not: (Karatani 2008, 578)'deki tablo temel alınılarak yapılmıştır.

Bununla beraber, söz konusu mübadele türleri ile bağlantılı olarak ortaya çıkan iktidar biçimleri de baskın olan mübadele biçimi ile beraber diğer iktidar biçimlerine maskın hale gelir. Örneğin C tipi mübadelenin baskın olduğu durumda ekonomik iktidarın baskınlığı hissedilmektedir. Ancak bu B tipi mübadelenin ve buna bağlı olarak devlet yapısının yok olduğu anlamına gelmez. Sadece B tipinin ve devletin C tipi ve ekonominin koyduğu kurallara göre şekillenmek zorunda kaldığını göstermektedir. Yani bu tür durumlarda devlet bir iktidar türü olarak değil belki ama devlet biçimi olarak ekonomik akışlara uygun bir görünüm kazanmaktadır. Yine aynı şekilde B'nin baskın olduğu bir gerçeklik söz konusu olduğunda A tipi ve C tipi mübadelenin ve buna bağlı olarak toplumun ve ekonomini iktidarının devletin lehine şekillendirildiği görülmektedir.

İnsanlık tarihini Karatani'nin yukarıda özetlenen mübadele anlayışına dayanarak okumaya çalışıldığında kapitalizmin baskın mübadele türü haline gelmesi neticesiyle üçlü bir yapının oluştuğunu görmek mümkün gibi görünmektedir. Bu üçlü birbirinden ayrılmaz bir biçimde iç içe geçen iktidarların toplamı olarak "İktidar[38]"ı teşkil eder. Ancak bu İktidar diğer iktidarların aritmetik bir toplamı değil, Ancak tüm bu değişkenlerin bir aritmetik ortalaması şeklinde değil, bunların arasındaki ilişkiler, tutarsızlıklar, savaşımlar ve mücadeleler neticesinde ortaya çıkar. Bu da büyük harfle İktidar'ın belli bir ana sığdırılamaz, ya da bir analojiden faydalanılacak olursa "fotoğrafı çekilemez" doğasını açıklar. Bu bağlamda Grafik 1.'de gösterildiği üzere İktidar ekonomik, politik ve toplumsal iktidarın bir bileşimidir. Onlar arasındaki ittifaklar ve savaşımlar geçmişin, günümüzün ve geleceğin belirleyicisi durumundadır.

[38] Baş harfi büyük olan "İktidar"dan kasıt söz konusu üçlünün neticesi olan iktidarı, küçük harfle başlayan "iktidar"dan ise kasıt İktidarı oluşturan ekonomik, sosyal ya da siyasal iktidar gibi diğer küçük iktidarlardır.

Grafik 1. Piyasa-Devlet-Toplum



SONUÇ

Klasik ekonomi-politikçilerin üretim biçimi üzerine tasarladıkları teorileri sadece ekonomik iktidarın gözler önüne serilmesini sağlayabilmektedir. Günümüzde bu yaklaşımı geriye doğru götürmek yani Karatani'nin C tipi mübadelesinin izlerini geçmişte sürmek ise sadece siyasal ve sosyal gerçekliğin tek bir dinamiğine odaklanmak anlamına gelecektir. Böyle bir yaklaşım tarihin belirli bir döneminde tarihsel sebeplerle "inşa edilmiş" olan ulus devlet, millet ve kapitalizmin dinamiklerini geçmişte aramaktan başka bir şey değil. Yazar'a göre asıl önemli olan söz konusu modelde baskın olan mübadele biçimlerinin tek tek incelenerek birbiri asındaki ilişkinin açığa çıkarılmasıdır.

Günümüzde, bu üçlü kapitalist ulus devlet olarak tezahür etmektedir. Kapitalizmi düzenleyen ve refahı parlamenter demokrasi yoluyla yeniden dağıtan sosyal demokrasi kendini bağlayan mübadele biçimlerinden özgür değildir. Çoğu zaman, sosyal demokrasi şovenist milliyetçilik olarak işlev görür. Bu çıkmazdan kurtulmak için devlete ve her ulustaki kapitalizme karşı yapılan önlemler olmazsa olmazlar. Somut olarak, bu, ulus ötesi ağlar düzeyinde karşılıklı değiş tokuşa dayanan kapitalist olmayan alternatif bir ekonominin yaratılmasını gerektirir; yani devlet bağımlılığı yoktur. Fakat eğer bu hareketler belli bir gelişme seviyesine ulaşacak olsaydı, kesinlikle devlet ve sermayenin bozulmasıyla karşı karşıya kalacaklardı; ulus-ötesi ağlar engellenecek ve bölünecektir (Karatani, 2008: 591).

Bu bağlamda Marx'ın öngördüğü gibi bir devrimi gerçekleştirmek mümkün müdür? Ya da daha spesfik bir ifade ile devleti ele geçirmek bir devrim için yeterli olacak mıdır? Karatani'ye göre bir devleti kendi başına ortadan kaldırmak mümkün değildir. Çünkü söz konusu mübadele biçimleri üzerinde şekillenen iktidarlar birbirine rakip oldukları kadar da ittifak halindedir. Bu yüzden biri diğerinin ne çok baskın hale gelmesini ne de tamamen yok olmasını ister. Bu bağlamda tamamen devlete ya da kapitalizme yönelmiş bir devrim hareketi sürekli akamete uğrayacaktır. Bu yüzden tüm mübadele biçimlerine karşı çıkan küresel bir başkaldırı elzemdir. Çünkü eleştirilmesi gereken tek başına ne devlet, ne toplum ne de piyasadır. Eleştirilmesi gereken bu iktidar biçimlerinin bütünün oluşturduğu yapıdır.

KAYNAKÇA

Karatani, K. (2008). Beyond Capital-Nation-State. Rethinking Marxism, 569-595.
Karatani, K. (2008a). Transkritik: Kant ve Marx Üzerine. İstanbul: Metis Yayınları.
Karatani, K. (2017). Dünya Tarihinin Yapısı. İstanbul: Metis Yayınları.
Mauss, M. (1966). The Gift. London: COHEN & WEST LTD.
Newman, S. (2001). From Bakunin to Lacan: Anti-Authoritarianism and the Dislocation of Power. Lexington Books.

ENGELLİ ÇOCUĞUN AİLESİ OLMAK

Seçil SANIYAMAN
Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, Doktora Öğrencisi
secils.san@gmail.com

Özet: Aileler, kendi içyapılarında ya da sosyal çevrelerinde meydana gelen olaylar tarafından yeniden şekillenebilen dinamik yapılardır. Aile üyelerinin birini etkileyen bir olay, nihayetinde, tüm aileyi ilgilendiren sonuçlar doğurabilmektedir. Bu bağlamda, aileye engelli bir çocuğun dâhil olması ya da çocuğun sonradan engelli bir birey haline gelmesi, aile düzeninde büyük değişikliklere yol açmakta, bazı zorlukların yaşanmasına neden olmaktadır. Ebeveynlerin sosyalleşme fırsatlarının azalması, gelir düzeyinin ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalması, ev ortamının engelli çocuğun gereksinimlerine göre yeniden düzenlenmesi, (varsa) diğer çocuklarla geçirilen zamanın azalması karşılaşılan zorluklar olarak sıralanabilir. Bu zorluklarla yüzleşenler öncelikle, annelerdir çünkü engelli çocukların bakımlarını sağlayanlar, pek çok araştırmada belirtildiği gibi, temelde anneler olmaktadır. Annelerin destekçileri ise, babalar, diğer çocuklar, büyükanne ve büyük babalar ile diğer akrabalardır. Bu çalışmanın amacı, aileye yeni dâhil olan ya da sonradan engelli bir birey olan çocuğun, aile sistemi içinde nasıl bir değişime neden olduğunu, engelli bireye bakım vermenin aile üyeleri için nasıl deneyimler yaşattığını ortaya koymaktır. Bunun için engelli çocuk ile birebir ilgilenen aile üyeleri ile yapılan uluslar arası çalışmalar incelenmiş ve bir literatür değerlendirmesi ortaya konmuştur. Engelli çocukların aileleri ile ilgili literatüre odaklanmanın, ailelerin yaşam deneyimleri hakkında bilgi edinmek, ihtiyaç duydukları desteklerin neler olduğunu öğrenmek, bireysel ve toplumsal hayatta karşılaştıkları sorunları tanımak ve anlamak için kolaylaştırıcı bir yanı bulunmaktadır. Bu anlamda, bu çalışma engelli çocuklarının ailelerinin yaşam deneyimlerini yansıtması bakımından önemlidir. İncelenen çalışmalarda, annenin destekten yoksun olmasının onu zayıf düşürdüğü, iş fırsatlarının kısıtlanması nedeniyle gelir düzeyinin azaldığı, diğer aile üyeleriyle kaliteli zaman geçiremediği belirtilmektedir. Ayrıca aile üyeleri, ailece yapılan etkinliklerin azaldığını vurgulamışlardır. Anneye destek veren diğer çocuklar ise, kardeşleriyle aynı okula gitme, aynı ortamlarda bulunma vb. zorunluluklar nedeniyle kendi tercihlerini ortaya koyamadıklarını dile getirmişlerdir. Büyük anne ve büyük babanın anneye destek verdiği durumlarda ise, büyük anne ve büyük babanın, emekliliği ertelemek, her zaman aileye öncelik vermek gibi tercihler yapmak zorunda kaldıkları görülmektedir.
Anahtar Kelimeler: engelli çocuk, aile ilişkileri, sosyal destek

Abstract: Families are dynamic structures that can be reshaped by events occurring in their internal structures or social environments. An event that affects one of the family members can ultimately have consequences for the whole family. In this context, the inclusion of a disabled child into the family or the child becoming an individual with disability leads to major changes in the family order and causes some difficulties. Difficulties can be listed as the decrease in the opportunities of socialization of the parents, the insufficiency of the income level to meet the needs, the rearrangement of the home environment according to the needs of the disabled child, and the reduction of the time spent with other children (if any). Those who face these difficulties are primarily mothers, as caregivers of children with disabilities as stated in many studies**.** Mothers' supporters are fathers, other children, grandparents and other relatives. The aim of this study is to reveal how a new member of the family or a child with disability subsequently causes a change in the family system and how the care of the disabled person provides experiences for the family members. For this purpose, international studies conducted with family members who are interested in the disabled child are examined and a literature review is presented. Focusing on the literature on the families of children with disabilities has a facilitating aspect to learn about the life experiences of families, to learn what support they need, to recognize and understand the problems they face in individual and social life. In this sense,

this study is important in terms of reflecting the life experiences of the families of children with disabilities. In the studies examined, it is stated that the lack of support by the mother weakens her, the income level decreases due to the restriction of job opportunities and she cannot spend quality time with other family members. In addition, family members emphasized that the activities carried out by the family decreased. Other children who support the mother, siblings to go to the same school, the same environment, etc. they could not put forward their own preferences due to necessities. In cases where the grandparents support the mother, it is seen that the grandparents have to make choices such as postponing retirement and giving priority to the family at all times.

Key Words: disabled child, family relations, social support

1-Giriş

Aileler, kendi içyapılarında ya da sosyal çevrelerinde meydana gelen olaylar tarafından yeniden şekillenebilen dinamik yapılardır. Aile üyelerinin birini etkileyen bir olay, nihayetinde, tüm aileyi ilgilendiren sonuçlar doğurabilmektedir (Hsiao, Higgins, Diamond , 2018:44). Bu bağlamda, aileye engelli bir çocuğun dâhil olması ya da çocuğun sonradan engelli bir birey haline gelmesi, aile düzeninde büyük değişikliklere yol açmakta, bazı zorlukların yaşanmasına neden olmaktadır. Zira engelli bir çocuğun gereksinimleri ile engelli olmayan bir çocuğun gereksinimleri arasında büyük farklar bulunmaktadır. Özellikle sağlık durumlarının kontrol altında tutulması gereksinimi hastanede ya da çeşitli sağlık kuruluşlarında geçirilen günleri ve buna bağlı olarak da aile ekonomisine binen yükü arttırmaktadır. Ailenin gelir düzeyinin düşük olması, çocuğun bakımı için ebeveynlerden birinin işini bırakmak sorunda kalması ile gelirin daha da düşmesi, resmi kanallardan ya da sosyal çevrelerinden yeterli destek bulanamaması, aile üyelerinin yaşamlarını(eğitim, kariyer, sosyal ilişkiler) engelli çocuğa göre düzenlemek zorunda kalması, ev ortamının engelli çocuğun gereksinimlerine göre yeniden düzenlenmesi, (varsa) diğer çocuklarla geçirilen zamanın azalması gibi zorluklar yaşanabilmektedir (Mouzourou, Santos, Gaffney, 2011:710). Hatta ebeveynler, zamanla diğer çocuklarından uzaklaşabilmekte, kendilerini diğer aile üyelerinden izole edebilmektedirler. Engellilik, kendi başına, bir aile üyesi gibi aile içinde yerini alabilmektedir (Widmer, Kempf-Constantin, Robert-Tissot, Lanzi, Carminatti, 2008: 178).

Yaşanan zorlukların aşılması ve gelişimi destekleyen aile rutinleri oluşturulması, engelli çocuğun gerek okul hayatına gerekse toplumsal yaşamın tüm alanlarına katılmasına, olumlu davranış kalıpları geliştirmesine ve uyum sağlamasına yardımcı olacaktır. Aile içi destek sisteminin güçlenmesi ile ebeveynler ve engelli çocukların ilişki kalitesi de artabilmektedir (aktr. Hogan, Shandra, Msall, 2007: 1002-1003). Araştırmacılar, yaşanan zorlukların aşılmasını kolaylaştıran temel etmenleri güçlü aile temeli, diğer aile üyeleri ve arkadaşlardan sağlanan resmi olmayan sosyal destek, engelli çocuğun hem sağlık hem de eğitim alanında hizmet aldığı profesyonellerle kurulan olumlu ilişkiler ve çocuklarının engeli ile ilgili her türlü bilgi birikimi olarak sıralamaktadır (aktr. Mouzourou, Santos, Gaffney, 2011:711-712). Cohen ve Wills (aktr. Crettenden, Lam ve Denson, 2018:36) ise, ailenin güçlenmesini sağlayan destek sistemlerini 4 temel başlıkta tanımlamışlardır: itibar desteği, araçsal destek, bilgi desteği ve sosyal arkadaşlık. İtibar desteği, duygusal destek ve ebeveynlerin kendilerini saygın ve kabul edilmiş hissetmelerini sağlayan cesaretlendirici davranışları kapsamakta; araçsal destek ise, engel türüne bağlı olarak gerekli olan her türlü araç, hizmet ve finansal desteği belirtmektedir.

2-Amaç ve Önem

Bu çalışmanın amacı, aileye yeni dâhil olan ya da sonradan engelli bir birey olan çocuğun, aile sistemi içinde nasıl bir değişime neden olduğunu, engelli bireye bakım vermenin aile üyeleri için nasıl deneyimler yaşattığını ortaya koymaktır. Bunun için engelli çocuk ile birebir ilgilenen aile üyeleri ile yapılan uluslararası çalışmalar incelenmiş ve bir literatür değerlendirmesi ortaya konmuştur. Engelli çocukların aileleri ile ilgili literatüre odaklanmanın, ailelerin yaşam deneyimleri hakkında bilgi edinmek, ihtiyaç duydukları desteklerin neler olduğunu öğrenmek, bireysel ve toplumsal hayatta karşılaştıkları sorunları tanımak ve anlamak için kolaylaştırıcı bir yanı bulunmaktadır. Bu anlamda, bu çalışma engelli çocukların ailelerinin yaşam deneyimlerini yansıtması bakımından önemlidir.

3-Bulgular

Tüm aile üyeleri içersinde engelli çocuğa bakım verme görevi, ülkemizde olduğu kadar diğer ülkelerde de öncelikle annelerden/ kadınlardan beklenmektedir. Çocukların istikrarlı ve sürdürülebilir bir gelişim ortamında bulunmasını sağlayan kişi öncelikle anne olmaktadır (Bhopti, 2016: 204; Hogan, Shandra, Msall, 2007: 1006-1007). Annelerin destekçileri ise, babalar, diğer çocuklar, büyükanne ve büyük babalar ile diğer akrabalardır. Aile üyeleri, temel bir bakım ve destek kaynağı olmaları nedeniyle engelli çocuğun hayatında merkezi öneme sahiptir (Widmer, Kempf-Constantin, Robert-Tissot, Lanzi, Carminatti, 2008: 177).

3.1-Anne/Baba

Engelli çocuğun doğumuyla birlikte ebeveynler, ne yapacaklarını bilemeyebilir ve kendilerini çaresiz hissedebilirler. Hatta onun bakımıyla ilgilenmek, eğitimi ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasını planlamak ve bunu hayat boyu sürdürmeleri gerektiğini fark etmek onları strese sokabilmektedir. Bu stresle yüzleşenler öncelikle, annelerdir çünkü engelli çocukların bakımlarını sağlayanlar, temelde anneler olmaktadır. Hatta Crettenden, Lam ve Denson (2018:36)'in de aktardığı gibi engelli çocuğu olan anneler, engelli çocuğu olmayan annelere kıyasla daha fazla depresyon belirtileri göstermektedirler.

Anneler, sürekli olarak çocuğun sağlık, eğitim ve anlık duruma bağlı olarak doğan gereksinimlerini hesap etmek zorunda kalmaktadır. İncelenen çalışmalar, annenin bu gereksinimleri karşılamada destekten yoksun kalmasının onu zayıf düşürdüğünü, çocuğuyla ilgilenmesinin iş fırsatlarının kısıtlanmasına neden olduğunu ve buna bağlı olarak da gelir düzeyinin azaldığını, diğer aile üyeleriyle kaliteli zaman geçiremediğini belirtilmektedir (Bhopti, 2016: 204; Case-Smith, 2012:219-220). Bunun gibi Neikrug vd., (aktr. Bhopti, 2016: 204-205) de pek çok ebeveynin, mesleklerini sürdüremediklerini, uyku ve öz bakım için yeterli vakti ayıramadıklarını, diğer çocuklarıyla eşit derecede ilgilenemediklerini belirtmektedirler. Mesleklerini sürdürememeleri ailenin gelir düzeyinin düşmesine neden olmaktadır. Engelli çocuğun aileye katılmasıyla aile üyelerinin ve özellikle de kardeşlerin ihtiyaçları finansal krizi büyütebilmektedir. Bu durum da haliyle eşler arası ilişkiyi ve kardeşlerin ruhsal durumunu olumsuz etkilemektedir.

Ekonomik sıkıntıları büyüten diğer bir unsur da engelli çocuğun, sürekli olarak tıbbi desteğe gereksinim duymasıdır. Çocuğun sağlık durumuna bağlı olarak sıklıkla hastaneye gidilmesi, gerekli tıbbi cihazların evde bulundurulması, terapiler ve alınması gereken eğitimler maddi bir külfet yaratmaktadır. Ayrıca cihazların evdeki varlığı, ev içi sosyal aktivitelerin yapılmasını zorlaştırırken, diğer aile üyeleri ve arkadaşların da kendilerini rahatsız hissetmesine yol açabilmektedir. Ailece yapılan sosyal aktivitelerin azalması ve onların yerini günlük bakım gereksinimlerinin alması ebeveynlerin kendilerini sosyal olarak izole edilmiş hissetmesine yol açabilmektedir (Case-Smith,2012:220). Bunun yanı sıra engelli çocukları için bakıcı bulamamak, ebeveynlerin evin dışında çeşitli ortamlara katılmasını da kısıtlamaktadır. Bu durumda engeli çocuklarıyla gidebilecekleri mekânları seçme ve onlara göre etkinlik planlama zorunluluğu doğmaktadır. Buna rağmen çocukların sağlık durumları el vermediğinde her türlü sosyal aktivite yarıda kalabilmektedir. Üstelik çocuklar hasta olduğunda terapiler ve rutin işler de aksamakta, buna bağlı olarak da ebeveynler kendi programlarını (mesai, sosyal aktivite vb) iptal etmek durumunda kalmaktadır. Hastalık dönemleri aynı zamanda engelli çocuğun mevcut becerilerini kaybetmesine ve yenilerinin öğrenilmesine engel olduğu için gelişiminin sekteye uğramasına yol açmaktadır. Bu rutinlerin dışında oyun ve sosyal etkileşim ihtiyaçlarının tam karşılanamaması nedeniyle çocuklarının gelişimleri ve başka insanlarla iletişim kurma becerisi geliştirmelerinin ne kadar mümkün olduğunu bilememek ebeveynler için bir gelecek kaygısı yaratmaktadır (Case-Smith,2012:224).

Ebeveynlerin tüm bu kısa ve uzun dönemli zorluklarla daha etkin mücadele edebilmesi için geniş bir sosyal destek ağı gerekli olmaktadır ki bu destek ağının temel bileşeni ailenin diğer çocuğudur (Mouzourou, Santos, Gaffney, 2011:711-712).

3.2-Çocuklar/ Kardeşler

Kardeşler, engeli çocuklar için tüm hayatları boyunca önemli bir role sahiptir. Ebeveynleri yaşamlarını kaybederse veya engelli çocukları ile ilgilenemezlerse, bakım verme sorumluluğu büyük oranda kardeşlere kalacağı için, bu önem giderek daha da artmaktadır (Grossman ve Magaña, 2016:243). Ancak kardeşlik

ilişkisi yalnızca bakım verme desteği değil, aynı zamanda kardeşler arası etkileşim sayesinde, engelli çocukların bilişsel gelişimlerini sosyal boyutta destekleyen bir akran ilişkisidir (Pavlopoulou ve Dimitriou, 2019:1). Kardeşlerle küçük yaşlarda paylaşılan olumlu deneyimler, engelli çocuğun ileriki okul hayatında ve akran ilişkilerinde önemli bir role sahiptir (Kim ve Horn, 2010:80).

Evde başka çocukların olması aile ortamını da olumlu etkilemekte, geniş ailelerde pozitif aile rutinleri daha sık gerçekleşmektedir. İkiden fazla çocuğun bulunduğu geniş ailelerdeki kardeşler, iki çocuklu ailelere oranla daha iyi bir gelişim gösterebilmektedir (Pavlopoulou ve Dimitriou, 2019:2). Babalar, çocuklarına örnek olmakta ve onlarla daha yakın ilişkiler kurmaktadırlar (Hogan, Shandra, Msall, 2007: 1016). Bunun yanı sıra kardeşinin engelini kendilerini zenginleştiren bir unsur olarak yorumlayan çocuklar da bulunmaktadır (aktr. Bhopti, 2016: 204; Rillotta vd., 2012).

Diğer taraftan çocukların yaşadığı bazı zorluklar da bulunmaktadır. Engelli kardeşleriyle aynı okula gitme, aynı ortamlarda bulunma vb. zorunluluklar nedeniyle çocuklar, kendi tercihlerini ortaya koyamadıklarını dile getirmişlerdir (Bhopti, 2016: 204). Buna ek olarak zihinsel engelli kardeşle yaşama deneyimi olan çocuklar, ailelerinden yeterli ilgi görememe, kardeşlerine bakmak gibi artan sorumluluklar, kardeşlerinin davranışlarından utanma ve hafta sonu özel etkinlikler yapamamak gibi dezavantajlardan bahsetmişlerdir (aktr Brown, Hamilton-Mason, Maramaldi, Barnhill, 2016: 146). Pavlopoulou ve Dimitriou, (2019:2) ise, daha önce yapılan nitel araştırmalarda kardeşlerin, fiziksel ve sözel saldırganlığa bağlı olarak yaşadıkları olumsuz deneyimlerinden bahsedildiğini aktarmaktadır. Yapılan araştırmalarda, katılımcıların yorumlarının büyük kısmı kardeşleriyle yaşadıkları çatışmalar ile ilişkili olmuştur (aktr. Brown, Hamilton-Mason, Maramaldi, Barnhill, 2016: 141-142).

3.3-Büyük Anne ve Babalar ile diğer akrabalar

Engelli çocuğun bakımı, aileleri hem ekonomik hem de duygusal bakımdan zorlayan bir süreçtir. Bu süreçte engelli çocukla öncelikle ilgilenen annelerin, yakın arkadaşlar ile geniş aile ve akraba çevresinden alacağı her türlü desteğe ihtiyacı olduğu bir gerçektir (Miller, Buys ve Woodbridge, 2012:102). Büyük anne ve büyük babalar, resmi olmayan sosyal destek için en sık başvurulan (aktr. Brown, Hamilton-Mason, Maramaldi, Barnhill, 2016: 141-142) ve ailelere duygusal ve araçsal destek sağlayan kilit kaynaklardır (Gardner, Scherman,. Efthimiadis, Shultz, 2004: 306).

Baranowski ve Schilmoeller (1999:436-437) araştırmalarında büyük annelerin en çok sohbet etme ya da ev içi işlere yardıma gitme, torununu kabullenme ve zorlandıklarında kendilerini cesaretlendirmeleri gibi yardımlar yaparken, büyük babaların ise torunun kabullenme, maddi destek sağlama, torunuyla ilgilenme ve torununa gereksinimlerini satın alma ile ilgili destek sağladıklarını tespit etmişlerdir. Çocuklarına engelli torunlarının bakımı için en çok yardım eden büyük anne ve babalar, torunun özel ihtiyaçlarını kabullenen, onun pozitif yanlarına odaklanan ve gelişimleriyle ilgilenenlerdir. Her ne kadar üzüntü, öfke, kayıp, belirsizlik hissetseler ve duygusal anlamda desteğe ihtiyaç duysalar da büyük anne ve babalar, engelli torunlarına ekonomik destek sağlamak, bakıcılık yapmak ya da hastane randevularına götürmek gibi doğrudan pratik faydalar sağlamak, torunlarının duygusal ihtiyaçlarını karşılamak, onlarla oyunlar oynamak, sosyal aktiviteler ile eğitim ve gelişim amaçlı aktivitelerde yer almak, doğum günü gibi önemli günlerin kutlamalarına katılmakla ilgili istekleri olduğunu dile getirmektedirler (Baranowski ve Schilmoeller, 1999:428,441; Gardner vd.,2004:306).

Diğer taraftan büyük anne ve babaların da yaşadıkları zorluklar da bulunmaktadır. Kısıtlı ekonomik kaynakların olması, hayat tarzlarındaki değişimler, yaşıtlarından ayrı kalmak, aile içindeki çatışmalar streslerini yükseltmektedir (Dunne ve Kettler, 2008:334). Büyük anne ve babalar, engelli torunlarına ve onların ebeveynlerine karşı sürekli pozitif olmak, önceliği her zaman aileye ve özellikle de engelli torunlarının ailesine vermek, aile üyeleri (özellikle de engelli torunları ile diğer torunları) arasında dengeyi sağlamak, emeklilik tarihini öne çekmek/ileri atmak ve gelecekle ilgili kaygılarının olması açısından zorlanmaktadır. Üstelik aile üyeleri ve torunlar arasında denge kurulamadığında yaşanan çatışmalar artmaktadır. Bu nedenle diğer çocukların ve torunlarının ihtiyaçlarının farkında olmayı başarılı bir şekilde yönetmek konusunda endişelenmektedirler (Miller, Buys ve Woodbridge, 2012:105-107). Bunlara ek olarak

aile içinde iletişimin yetersiz olması ya da işitme engeli gibi, çocukları doğrudan etkileyen engelin olması halinde büyük anne ve babanın yaşadığı stres daha da artmaktadır (Raya, Ruiz-Olivares, Pino, Herruzo, 2013:210). Yine de büyük anne ve babalar destek sağlamadığında bunun engelle değil, daha öncesinde aile içi ilişkilerin nasıl olduğu ile ilişkisi bulunduğunu tespit edilmiştir (aktr. Miller, Buys ve Woodbridge, 2012:103)

Aileler, büyük anne ve babanın dışında diğer akraba, arkadaş ve komşulardan fazla destek (para, çocuk bakımı, ev işleri vb.) almadıklarını belirtmişlerdir (aktr. Rilotta vd., 2012:72). Birçok aile, arkadaş ve akrabalarına başka çare bulamadıklarında yönelmektedir. Ancak aile üyelerinden ve arkadaşlardan gelene yardımla ilgili genel memnuniyet düzeyinin düşük olduğu görülmüştür. Özellikle hafta sonu, seyahat veya yoğun geçen günlerde aile ve arkadaş çevresinden gerekli pratik yardımı bulamadıklarını, bu eksiği doktor ve hastaneler ile kapatmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir (aktr. Bhopti, 2016: 203).

Avustralyalı zihinsel/gelişimsel engelli çocukları olan ailelerle yapılan çalışmalarda, ailen anlamlı bir sosyal yardım aldığında stres seviyelerinin düştüğünü, hayat memnuniyetlerinin ve aile yaşam kalitelerinin arttığını bulunmuştur. Bu nedenle engelli bireylere servis sağlan kurumların aileyi (sistem içine dahil olabilecek en geniş haliyle) merkeze alan bir yaklaşım sergilemesinin yararlı olacağını belirtmektedir (aktr. Rilotta vd., 2012:74; Skok, Harvey, Reddihough , 2006). Bir diğer çalışmada, çocuğu zihinsel engelli olan ailelerin, toplumdan ve sosyal hayattan dışlandıklarını belirtmekte ve bunu önlenmesi için de arkadaşlık ağı ve desteğin arttırılarak toplumsal desteğim büyütülebileceğini önermektedirler (aktr. Rilotta vd.,2012:82).

Sonuç olarak, ailelerin maddi ve manevi olarak desteklendiği geniş bir sosyal ağlarının olması ailelerin hem bir bütün olarak hem de aile üyelerinin bireysel olarak gelişimine katkı sağlayacak temel bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Kaynaklar

Baranowski, M.D., Schilmoeller, G.L. (1999) Grandparents in the Live of Grandchildren with Disabilities: Mother's Percepcions. Education and Treatment of Children, 22 (4), 427-446

Bhopti, A. Brown, T., Lentin, P. (2016) Family Quality of Life: A Key Outcome in Early Childhood Intervention Services—A Scoping Review. Journal of Early Intervention, 38(4), 191–211

Brown, J. F., Hamilton-Mason, J., Maramaldi, P., Barnhill, L. B. (2016) Exploring perspectives of Individuals with Intellectual Disabilities and Histories of Challenging Behaviors about Family Relationships: An Emergent Topic in a Grounded Theory Focus Group Study. Journal Of Mental Health Research In Intellectual Disabilities, 9 (3), 133–156

Case-Smith, J. (2012) Parenting a Child With a Chronic Medical Condition. Irmo Marinıı, Mark A. Stebnicki (Editors), The Psychological and Social Impact of Illness and Disability İçinde, 6th edition, 219-231, Springer Publishing Company, LLC

Crettenden, A., Lam, J., Denson, L. (2018) Grandparent support of mothers caring for a child with a disability: Impacts for maternal mental health. Research in Developmental Disabilities 76, 35–45.

Dunne EG, Kettler LJ. (2008) Grandparents raising grandchildren in Australia: exploring psychological health and grandparents' experience of providing kinship care. International Journal of Social Welfare, 17: 333–345.

Hogan, D.P., Shandra, C. L., Msall, M. E. (2007) Family developmental risk factors among adolescents with disabilities and children of parents with disabilities. Journal of Adolescence 30, 1001–1019.

Hsiao, Y., Higgins, K., Diamond, L. (2018) Parent Empowerment Respecting Their Voices. Teaching Exceptional Children, 51(1), 43–53.

Gardner, J.E., Scherman, A., Efthimiadis, M.S., Shultz, S.K. (2004) Panamanian Grandmothers' Family Relationships And Adjustment To Having A Grandchild With A Disability. International Journal Aging And Human Development, 59(4), 305-320.

Grossman, B.R., Magaña, S. (2016) Introduction to the special issue: Family Support of Persons with Disabilities Across the Life Course. Journal Of Family Social Work, 19(4), 237–251

Kim, T., Horn, E. (2010) Sibling-Implemented Intervention for Skill Development With Children With Disabilities. Topics in Early Childhood Special Education, 30(2) 80– 90

Miller, E., Buys, L., Woodbridge, S. (2012) Impact of disability on families: grandparents' perspectives. Journal of Intellectual Disability Research, 56 (1), 102–110

Mouzourou, C., Santos, R.M., Gaffney, J.S. (2011) At home with disability: one family's three generations narrate autism, International Journal of Qualitative Studies in Education, 24:6, 693-715,

Pavlopoulou, G., Dimitriou, D. (2019) 'I don't live with autism; I live with my sister'. Sisters' accounts on growing up with their preverbal autistic siblings. Research in Developmental Disabilities 88, 1–15

Raya, A. F., Ruiz-Olivares, R., Pino, M.J., Herruzo, J. (2013) A Review about Parenting Style and Parenting Practices and Their Consequences in Disabled and Non Disabled Children. International Journal of Higher Education, 2 (4), 205-213

Rillotta, F., Kirby, N., Shearer, J., Nettelbeck, T. (2012) Family quality of life of Australian families with a member with an intellectual/developmental disability. Journal of Intellectual Disability Research, 56 (1), 71–86.

Skok, A. Harvey, D., Reddihough, D. (2006) Perceived stress, perceived social support, and wellbeing among mothers of school-aged children with cerebral palsy. Journal of Intellectual & Developmental Disability, 31(1): 53–57

Widmer, E.D., Kempf-Constantin, N., Robert-Tissot, C., Lanzi, F., Carminati, G. G. (2008) How central and connected am I in my family? Family-based social capital of individuals with intellectual disability. Research in Developmental Disabilities, 29, 176–187.

HAREKÂT-I MİLLİYE'NİN TERAKKİ-İ MİLLET BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Uzman Sinan DOĞAN
MEB, s.sinan1339@hotmail.com

ÖZET

''Harekât-i Milliye en muazzam Harekât-i Medeniyedir" şeklinde tanımlanan Milli Mücadele; milli hareket tahrik, tazyik, teşvik gibi vasıtalarla olmayıp, milletin istiklalini tehlikede görmesi karşısında gösterdiği umumi bir elem ve heyecandan hasıl olmuştur. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Milli Mücadele'yi halkla birlikte başarmaya ne derece ehemmiyet verdiklerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Bu nedenle 'Harekât-i Milliye'nin "Tayin-i mukadderatı memlekette irade-i milliyeyi hâkim ve milleti amil kılmak ve şu anda hariçten de mevcudiyetimize karşı irtikâp olunacak tecavüz ve taarruzları ret ve iptal ve ebediyen hâkimiyeti avamı temin eylemek" Harekât-ı Milliye'nin amacıdır. Bu amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilecek ''Harekât-i Milliye" tarih-i cihanın bir mislini daha kaydetmediği en azametli bir harekettir. Hareketin başarısı Türk Milletinin terakki etmesine; mandaya değil, bir parça sulh ve sükûna ihtiyaç duyduğuna inanmasına bağlı idi. Türk köylüsünün çalışkan, Türk toprağının feyyaz, Türk devletinin medeni olduğu vurgusu yapılmak suretiyle, ''Türkler sağdır, medenidir ve yaşayacak yükselecek ve pek ziyade yükselecektir." şeklinde motivasyon temelli mücadele verilmiştir. Hareketin amacına ulaşması için fikri milletin alt yapısının ne şekilde oluşturulduğu ve halk nazarında bu esasların ne şekilde işlendiğinin görülmesi bakımından önemli idi. Artık milleti esas almadan, milletin menfaati için çalışmayanların bertaraftı mümkün değildi. Ancak bu şekilde milletin mevcudiyetine taarruz ve tecavüz edenlerle mücadeleye sonuna kadar devam edilebilirdi. Millet esas alınırken Türk halkının uzun süren savaşlarda ve en son dünya savaşında çektiği ağır yükün etkisiyle mevcut vaziyetteki yorgunluğunun çok iyi tahlil edilmesi ve dikkate alınması gerekiyordu. Sosyolojik kuramlar kullanılmak suretiyle sosyal kültürel sistemin ''kollektif bilincine yeni bakış açıların nasıl kazandırıldığı amaçlanmıştır. Toplumsal vicdan ve milli bilincin gelişme ve ilerleme alanlarının sosyolojik temellendirilmesi amaçlanmıştır.
Anahtar kelimeler: Atatürk, 'Harekât-i Milliye, sosyoloji yöntemler, kültür, toplum

THE EFFECT OF NATİONAL MOVEMENT ON THE PROGRESS OF THE NATİON

Summary

The National Movement is defined as Mill The most massive Movement-i civilization Har; the national movement is not by means of driving, pressure, encouragement, but by a general elem and excitement that the nation's independence is in danger. It is very important for Mustafa Kemal Pasha and his friends to show the importance of achieving the National Struggle together with the people. For this reason, national movement the determination of the nation of the nation of the judiciary will dominate the nation and make the nation amil and the purpose of the national movement is to refuse and cancel rape and assaults that would be incurred against our existence at the present time and to provide for the cancellation and the ultimate dominance of eternity. For the purposes of these national actions the most gracious movement of the world. The success of the movement is the
Turkish Nation's progress; not the idea of buffalo but a piece of thought of the need for peace and tranquility. The Turkish peasants are hardworking, Turkish land is for we, the Turkish state is civilized. The Turks are the right, the civilization and the living will rise and rise more. motivation based struggle. The idea of the movement

to achieve its purpose was important in terms of how the infrastructure of the nation was formed and how these
principles were dealt with in the public eye. It was no longer possible to eliminate those who did not work for the benefit of the nation. Only in this way could the struggle against those who assaulted and raped the nation existed until the end. When the people were taken as a basis, the Turkish people had to be very well analyzed and taken into consideration because of the heavy burden of the people in the long war and the last world war. It is aimed to reveal new sociological perspectives to the collective consciousness of the social cultural system by using sociological theories. It is aimed to base the development and progress areas of social conscience and national consciousness.
Key Words: Ataturk,national movement, sociology methods,culture

GİRİŞ

Milli Mücadele'nin kazanılmasında askeri, siyasi, diplomatik v.b, çeşitli etkenler yanında ''Terakkiyet Millet ''değerin önemli bir yeri vardır. Milli Mücadele öncesinde ülkenin maddi ve manevi bakımdan içinde bulunduğu ağır şartlar ile çöküntü halindeki Osmanlı İmparatorluğu'nda toplum yapısını şekillendiren siyasi ve sosyal değer ölçüleri, devlet ve hükümetin olaylar karşısındaki tutumu ve halkın genel durumu göz önünde bulundurulduğunda''Terakki-i Millet'in önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Ne var ki, ''Terakki-i Millet'in'' gerçekleştirilmesi, milletin duygu ve düşüncelerinin bu yönde de geliştirilmesi gerekiyordu. (Nutuk, C.1, s.10)

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savası'nda yenilmesinden sonra İtilâf Devletleri tarafından Sevr'in dayatılması üzerine, Türk milleti tarihinin belki de en karanlık bir dönemine girmiş bulunuyordu. Ülkenin bölünmesi ve parçalanması meselesini dert edinenlerin, bu mücadeleye en başından itibaren baş koyduklarını söylemek mümkündür. İste böyle bir ortamda, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde şahlanan Türk milletin ruhu, Mondros Mütarekesi'nin boğucu havası ve yalnızlığı içinde 'Harekât-i Milliye'nin kaynağı ve dinamosu olmuştur. (Başbakanlık Arşivleri Genel Müdürlüğü,2003)

Toplumlar sürekli bir değişme ve oluş halindedir. Savaşlar, göçler, felaketler gibi değişme ve oluş halini hızlandıran en önemli unsurlardır. Bu dönemde "organizmanın parçaları birbiriyle ilişki içindedir ve birbirlerine dayanarak denge durumuna dönmek için yeniden organize olur. Toplum bunu yapabilmek için her zaman paylaştığı değerleri ve kabul ettiği normları kullanır.(Wallace,2004,s.23)Değer ve normlar, eskiye dayanabile- ceği gibi kabul gören yeni değer ve normlar da geliştirilebilir. Milli mücadele, çözülme ile sonuçlanabilecek bir sosyal değişme sürecinin, yeni ilişki ağları kurularak bütünleşme ile sonuçlanmasının örneğidir. Milli Mücadele sırasında değer ve normların kurumsallaştırılmasına çalışılmıştır. Değer ve normların, toplumun alt tabakalarındaki sembolik anlamı; "düşmandan kurtulma", esarete düşmeme", "gâvura toprak vermeme" şeklinde belirlenmiştir. Değer ve normların gelişimi ''karşılıklı uyumu ve işbirliği zemininde' '(Poloma,1993 ,.s.158) hareket etmesi sağlayacak şekilde sosyal kültürel sistem haline getirilmiştir. ''İşgal ve felaketler sırasında, düşmanın yarattığı tehdit ve tehlikeler'' Fichter,1996,s.207 sosyal kültürel sistemin ''kollektif bilincin bütünleştirici fonksiyonunu'' (Kösemihal,1968,s.191)harekete geçirmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda toplumdaki siyasal ve sosyal olaylara karşı sosyolojik bakış açısını kazandırmaktadır. Bunun sonucunda ''birlik ruhu ve birlik ruhundan doğan kuvvet"(Kongar,1995,s.66)mâşeri vicdan ve milli bilinci geliştirilerek, toplumun her alanda gelişmesini ve ilerlemesini sağlamaktadır. Milli Mücadele, mâşeri vicdan kavramının uygulandığı en mükemmel örneğidir.

1.Milli Mücadele'de Sosyokültürel Yapının Unsurları ve Değerleri

Savaş ve bunalım döneminde, ahlâki kontrol mekanizmaların tesirsiz hâle geldiği gibi (Tahir,1995) birçok kişide de ahlâki vasıfların kuvvet kazandığı, fedakâr ve yardımsever duyguların geliştiği görülmüştür .(Güngör ,1995,s.187) Lider, kontrolden çıkan ahlak mekanizmaların topluma etkisini

önlerken, gelişen ahlakı vasıfların birlik ruhuna dönüşmesini sağlar. ''Bu dönemde; heyecan, yoğun etkileşim ve kolektif hareketle, toplumun yeniden oluşturulduğu durumdur. (Tıryakıan, Durkheim,1990,s.230) Vahdet-i milliyet, birlik, denge, uyarlanma ve armoni halinde ortaya çıkan sosyokültürel yapının unsurları işlev ve eylemleri içine alan bir süreçtir. (Fitcher,1994,s.199)Bu süreci en iyi şekilde algılayan'' Atatürk kendisinde çok ağır basan pozitif meziyetlerle ''(Henze,2003,s.22,23) ve ''davasında sebat'' (Akşin,2010,s.446) ile yönetmiştir. Atatürk işlev ve eylemleri belli düşünce etrafında geliştirerek Terakki-i Millet'in gerçekleştirmesini amaçlamıştır. Milli mücadele döneminde dâhili ve harici unsurlar "Müslümanları birbiri aleyhine kıyam ettirip, sırf işgal ettiği mevkii muhafaza etmek ve menfaat elde etmek" maksadına yönelmişlerdi. (İrade-i Milliye,17 Eylül 1335) s.4.Bu amacı gerçekleştirmek isteyen harici ve dâhili unsurlar, 'Türklerin kendi güçleri ile adam olmalarına imkân yoktur'' (Sarıkoyuncu, 2003,s.81).gibi propagandalarla, milletin ruhunu dolaylı yoldan esaret altına alınması amaçlanmıştır. Bu yıkıcı manevi saldırılar, Terakki-i Millet gücü ile etkisiz hale getirilmeye çalışılmıştır. Çünkü kuvvetli bir iman ile kanidirler ki bir nikab-ı batıl arkasından vatan ve milletimizin aleyhinde verilen hükümler ortaya sürülen kanaatler muhakkak iflasa mahkûmdur!''(İrade-i Milliye,14 Eylül 1335,s.2.)Balkan Savaşı'ndan Milli Mücadele 'ye kadar uzanan ıstıraplı ve felaketli yıllar,… Terrakki-i Millet konusunda yeni gelişmelere zemin hazırlıyordu. Özellikle Yunan işgalinin temâdîsi dolayısıyla Harekât-ı Milliye'ye azîm' etmiş ve kuvâ-yı askeriye-i milliye vaziyete azîm bulunmuştur. (Devlet Arşivler Genel Müdürlüğü,2007,s.127)Bütün bu ve yeni gelişmeler 'millet kendisinde var olan "kabiliyet ve hüner''(Belleten,1939,S.10,s,287) harekete geçerek, geçmişte sahip olduğu içtimai ve siyasi hayatında sarsılmaz bir mevkide yeniden yükselmeye başlayacaktır. Başkalarının merhamet, menfaat veya ihtirasatına dayanarak yaşamak istemeyen bir milletin yükselişidir. Hissî, fikrî ve fiilî olarak milliyetine karşı gelişen özsaygı, dünya haykırmanın sesi ve gücü olacaktır.

Toplumsal birlik ruhu taleplerini karşılamaya yönelik, gruplar içinde karşılıklı sıkı bağların kurulması sağlanmıştır. Gruplar arası ortak değer ve norm işleyişi ile grupların bütüne ve genele katılmasını gerçekleştiril- miştir.(Bilgin,1998,s.63)Böylece Atatürk liderliğinde ortak değer ve norm işleyişi ile milli hareket, meşruluk zemininde vücut bularak milletçe kurtuluş savaşının örgütlenmesini gerçekleştirmiştir.(Kongar,1995,s.90) Toplumun milli harekete katılmasını sağlarken aynı zaman toplumun ortak değer ve işleyişi ile bilinçlendirilmesi ve sosyal kültürlenmesi gerçekleşmiştir. Millî Mücadele'de kullanılan en önemli ortak değer ''din ve millet'' kavramları ön plâna çıkarılmış, kurtuluşu simgeleyen ve savaşmayı emreden öğeler olarak kullanılmıştır. Din kavramı daha önce gelen tesirlerden ayrı bir şekilde, Terakki-i Millet düşüncesini perçinleyen işlevsel bir öğe olarak kullanılmıştır. Din, toplumda heyecanlar meydana getirmek için aksiyon öğe haline getirilmiştir. (Mardin,1995,s.30)

Garzanlı aşiret reisi Cemil Çeto Bey'in Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgrafta, dâhilindeki tüm aşiret ve kabilelerin bağımsızlık mücadelesini desteklediği bildirilmiştir. İzoli aşiret Reis Hacı Kayabey tarafından gönderilen telgrafta ise, "Türk ve Kürt asırlardan beri din kardeşi bir memleket yoldaşı hissi ile yaşamış ve böyle nazik ve elim zamanlarda bu irtibatı daha ziyade takviye ve temine hadim bulunmuştur." denilmiştir. Telgrafta Dersimlilerin, milletin selameti için çalışan Kongre Heyeti'nin takdir ve takdis edildiği belirtilmesi (İrade-i Milliye,21 Eylül 1335,s.4)Haymana gibi mahallerin ruhani reisleri; Amasya, Tokat gibi livaların Hıristiyan ahalisi tarafından milli harekete tamamen taraftar olduklarını telgrafla, Dâhiliye Nezareti ve yabancı temsilcilerine bildirilmişlerdir. (İrade-i Milliye,27,Teşrin-i Evvel 1335,s.1)Vatanın dört bucağından birlik ruhunu destekleyen ''Koçhisar, Çine, Van ve daha pek çok yerden gönderilen telgraflar''(İrade-i Milliye, 28 Eylül 1335,s.4) ortak değer ve norm işleyişi ile Harekât-ı Milliye, meşruluk zemininde gelişerek devam ettiğinin göstergeleridir. Çünkü ''bölgede yaşayan bütün İslami unsurları ile birbirlerine karşı özveri duygusu ile dolu ve soy ve sosyal durumlarına saygılı öz kardeştirler.''(Belgelerle Mustafa Kemal,2003,s.23)

2.Milli Zihniyetin Kolektif Eyleme Dönüştürülmesi

Farklı grup, kurum ve örgütlerin, vatan kaygısı ve vatan müdafaası ile bir araya gelmesi ve tehlikeye karşı ortak hareket etmesiyle milli şuur, milli bilinç gelişir. "Bir milletin karşılaştığı tehlikeler karşısında milli şuur ve milli bilinç şuuru harekete geçmesinin en önemli örneği Milli mücadele'dir" (Öner,1986,s.9)Milli şuur ve milli bilinç şuuru, toplum hayatında ilerleme ve gelişmeye önemli bir etken olarak karşımıza çıkan bir ruh bağlılığıdır. Bu ruh bağlılık, kişilerdeki birbirine ve devlete karşı olan bu bağlılıkları besleyen ve millete dinamizm veren kaynaktır.(Korkmaz,1985,s.252) Milli Mücadele'de milli birliğin kurulması kaçınılmazdır ancak toplumsal dinamiklerin bu birliğe katılmaları çok kolay olmamıştır.'' Erzurum'dan gönderilen telgraf şöyledir; ırki, dini, tarihi vahdet ile beraber mukadderatı müşterek olan Trabzon ve vilâyâtı şarkiyenin tevhidi mesai etmesi lâzım gelen an-ı tarihi hulûl etmiştir... Hukuk-u sarihamızın yar ve ağyar nazarında tecellisi tevhid-i mesai'nin ilk semeresi olacağı hususunda kanaatimiz berkemaldir.'' (Öner,1986,s.9) Erzurum kongresinde belirlenen ''birlik ruhu'', Sivas Kongresi'nde alanını genişletmiştir ve Ankara'da Büyük Millet Meclisini kurarak bütün ülkeye hâkim olmuştur. İşte milli mücadeledeki başarının baş âlimi bu milli birlik ruhudur.(Öner,1986,s.10)Milletin birlik ruhu karşısında, tamamen mahvü nabût olacağına şüphe yoktur.(Nutuk,1973,s.264)Dışa kuvvetli olmanın ve kendini kabul ettirmenin ilk şartı içte milli birliğe ve sağlam kuvvetlere dayanmaktır. Kendi içinde parçalanmış bir milletin barış masasına oturma ya hakkı yoktur.

''Ruhunda onbin yıllık fikir ve kültür mirası bakir ve tükenmez bir kudret halinde yaşayan ve hafızasında binlerce yılın tarih, medeniyet hatırasını taşıyan Türk milletini''(Maarif Vekâleti Komisyon,1931,s.74)harekete geçirmek için ''bütün millete taze manevi bir güç vermek!'' (Korkmaz,2006 s.18) gerekiyordu. Millet, birlikte hareket etmek gerekliliğinin bilincine varmış ve bu amaçla teşkilatlanmalar başlamıştı. Milletin çok hassas olduğunu herkesten daha fazla fark eden Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele'de daha ilk günlerde Millet birlikte hareket etmek gerekliliğinin bilincine varmış ve bu amaçla teşkilatlanmalar başlamıştı. (Cebesoy,2005, s.21-22) Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri siyasi işlevlerinin yanında bilimsel yaklaşımla milli bilinç uyandırma çabası da katılmışlardır. Bunu için bölgelerde yetişmiş aydınlar vasıtasıyla yapılmıştır ''Tarih, coğrafya, iktisat ve içtimai bilgilere sahip olan kişiler, ihtiyaçlara cevap vermek için ''Telif ve Tercüme Encümeni'' zor şartlar altında görevini yapmaya çalışmıştır.'' (Kayaoğlu,1998,s.216) Millî Mücadele'de farklı amaçlar için kullanılan okullar vasıtasıyla, Terakki-i Millet'i geliştirmeye çalışılmıştır.(Arabacı,1991,s.22) Millet aleyhine faaliyet yürütenlerin, halka anlatılması bunlardan sadece bazılarıdır.(Ural,2002,s.163) Toplumda millî bilincin geliştirilmesi için millet örgütlenmesinde, öğretmen ve öğrenciler etkili kullanılmıştır. (Akyüz,2001,s.205) Öğretmenler ve bakanlık gazeteler aracılığıyla soru-cevap şeklinde ve konferanslarla dini ve millî çözümler üretilmiş, halkı bilgilendirilmiştir. ''Halkı millî dava yolunda bilgilendirmek ve bilinçlendirmek, İrşat Heyetleri'nin temel görevi olmuştur. (Akyüz,2001,s.295) Milleti bilinçlendirmek için milletvekili, hocalar ve şairler tarafından verilen konferanslar düzenlenmiştir. Atatürk yayınladığı genelge, bildiri, telgraf, mektup, yazılı basın gibi farklı iletişim araçlarını ve ortamlarını kullanılmıştır, Terakki-i Milletin gerçekleştirilmesinde; stratejik iletişim yönetimi, simetrik iletişim, katılımcı kültür ortamı, liderlik gibi unsurları kullanılması, (Poyraz,2013,s.72-93) sonucunda''bir milletin kendi benliğini duyma bilinci, o milleti tarihinin derinliklerinden bugüne, bugünden de yarına kesintisiz olarak uzanan bir manevî gücün ortaya çıkması sağlanmıştır. Manevi güç kişileri birbirine kenetleyen bir ortak ruhtur. Bu ruhun canlı tutulabilmesi, o milletin yeni gelişmelere açık olmakla birlikte, kendi hukukuna v mevcudiyetine hakkıyla sahip çıkmasını sağlayacaktır.''(Aykut,1984,s125)

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Milli Mücadele'yi halkla birlikte başarmaya ne derece ehemmiyet verdiklerini gibi, halkın aydınlatılmasına o derece önem vermişlerdir.''Halkın aydınlatılması bağlamında; millet-kurum-hedefler arasında karşılıklı ilişkilerde, sürekli uzlaşı sağlamayı amaçlayan dinamik, yönetsel bir süreç yöntemi'' (Erdoğan,2008,s.19-20) ile milletin biçimlendirilmesi amaçlanmıştır. Atatürk, Milli Mücadele döneminde milletin önde gelen kişilerle, gruplarla iletişim, ilişki kurarak bir anlamda lobi faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Örgütlü güçlerle iletişimin sağlanabilmesine, halkın

gelişmelerden haberdar edilmesine önem verilmiştir.(Erdoğan,2008,139-141) Silahla giremedikleri vatan toprağına siyasetle giren devletlerin içyüzünün, millet tarafından anlaşılması amaçlanmıştır. Milliye-i harekât ayine-i millettir. Milliye-i harekât müttehit bir kütle halinde memleketin ve istiklal-i millinin müdafaasını taahhüt etmiş millet demektir." Milliye-i Hareket kendinden evvel yaşamış, amaçlarından sapmış bir cemiyet veya zümreden doğmamıştır gerçeğini geliştirmek için,temel strateji olarak kabul edilmiştir.,Bu temel stratejinin uygulanması ile birlik ruhu bilincinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Millet, hukukuna ve mevcudiyetine başka türlü yol bulamadığı için ''Millî Mücadele'nin milletçe yapılan bir ideal savaşı olarak görülmüştür. Psikolojik harekât yöntemlerini iyi bir uygulayıcısı olan Atatürk, halkı bir ideal peşinde koşmaya ve ideali sevmeye alıştırarak, hedefine daha baştan yarı yarıya ulaşmayı amaçlamıştır.(Gustave, 2001,s.81–86) "Yeryüzünde yapayalnız kalmış olan bu milletin, millet olarak ayakta kalabilmek için birbirine sarılarak son ferdine kadar ölmeyi kabul etmiş görünmelerini" Türklerde birdenbire doğuvermiş vatan sevgisi; bütün Türkleri tepeden tırnağa kadar saran millet fikri ve milliyet duygusu ile ancak izah edilebilir.''(Gealis,İstanbul,1981,s.1-18)"Genel hedefi bütün Anadolu'yu temsil edebilecek; bütün insanların içerisinde kendini bulabileceği bir medeniyet malzemesini ortaya çıkarmak" (Topçu,1999,s.100)

''İşgallere karşı bölgenin nüfusu ve tarihi itibariyle ilmi verilere ve tarihi kaynaklara dayanarak bölgenin Türklüğünü ispatlama görevi ifa edilmiştir.(Dursun,1998,s.155,157)Yaşadıkları toprakların kendilerine ait olduğu fikriyle milli bilinç ruhunu canlandırarak, sosyal kültür sağlama amacı güdülmüştür. Milli bilinci kolektif eyleme dönüştürmek için vatan, din, tarih, ahlâk unsurları aktif hale getirilmeye çalışılmıştır. Toplumun fertler arasındaki millî birlik, iyi geçinme ve çalışkanlık duygu ve kabiliyetler "milli harekette en değerli varlık olarak yerini almıştır.''(Kocatürk,1984,s.173)Böylece ''halkın vicdanında belli durumlar karşısında aynı şekilde hareket etme, aynı şekilde hissetme, aynı şekilde kıymet biçme temayüller'' oluşturulmuştur''(Arsal,1972.s.84) **Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**Ancak, bu kararın gerçekleştirilebilmesi, önce toplum ruhunda buna elverişli manevî bir gücün varlığına, sonra da halktaki uyanış ve direnişin yeni bir ideal etrafında yoğunlaştırılarak meşru bir zemine oturtulabilmesine bağlıydı. Bu oluşumdan doğan ''azim ve iradeyi ve bu iradeyi aşmaya kimsenin gücünün yetmeyeceğini'' (İrade-i Milliye, 21 Eylül 1335, s.2)inancı ortaya konulmuştur. Bütün kongre ve mitinglerde azim ve irade hürriyet fikriyle aşılanmıştır. Milli iradenin hâkim kılınması yani mücadelenin milletçe yapılması vurgulanmıştır.

3.Toplumsal Değerlerin İçtimai Ve Siyasi Hayatına Etkileri

Kurtuluş Savaşında asıl yükü çekenin, yüzyıllardır unutulmuş olan Türk köylüsü olduğu da unutulmama- lıdır. 'Bu palasparelerin içinde perişan gördüğün insanlar yok mu? Onlarda öyle yürek, öyle cevher vardır ki, olmaz şey! Çanakkale'yi kurtaran bunlardır. Kafkasya'da, Galiçya'da şurada, burada arslanlar gibi çarpışan, mahrumiyete aldırmayan bunlardır.'' (Söylev ve Demeçler, C.III, Ekim 1919)

"Atatürk'ün millette gördüğü samimiyet, mertlik, vefa, benim memleketi kurtarmak için her türlü fedakâr- lığı yapmak hususundaki azim ve kuvvetimi artırmıştır" demiştir.(Söylev ve Demeçler, C.II,s.202-203)" Ben Samsun'u ve Samsun halkını gördüğüm zaman bütün tasavvurlarımın gerçekleşebilir. olduğunu anlamıştım" demiştir.(Söylev ve Demeçler,C.II,l90-l92;Arı,1989,s.609 vd) Samsun 'a ilk ayak bastığımda, bana kalp kuvveti veren kahraman Trabzonluların bulunduğunu asla unutmayacağım." demiştir. (Söylev ve Demeçler, C.II,s.187)

Mustafa Kemal Paşa, Türk halkını yeniden savaşa sokabilmek ve ulusal davaya inandırmak konusunda önemli çalışmalar yapmış ve yanındaki komutanlar bu konuda kendisine yardımcı olmuşlardı. Halktan cahil olanlarından bazılarının halen Yunan Ordusunun yüzde seksenin İslâm olduğuna inanacak ve bunu halife ordusu olarak kabul edecek nitelikte bulunanlar vardı.(Özkaya,1989, s.24-50)

Amerikalı Gazeteci Elison, Manisa'ya geldiğinde, Manisa'nın Yunanlılar tarafından nasıl harabeye çevrildiğini şöylece anlatıyor: " Manisa'da ondörtbin evden, bin tane kalmış. Savaşlar; kadınları, babalarından, oğullarından, erkek kardeşlerinden ayırmıştı. Yine de bu titreyen kadınları, tren dolusu askerleri; inek vagonlarına doldurulmuş insancıkları yeni cepheye doğru gönderirken görüyordunuz.

''Irzını, namusunu, mukaddesatını.. esafile çiğnetmek istemeyen bu millet''(İrade-i Milliye,14 Eylül 1335, s.1).bir ideal uğruna anavatanlarının bağımsızlığı ve özgürlüğü adına gönüllü bir fedakârlıktı"(Ellison,1973,s.87 v.d) Bunlardan olayı Mustafa Kemal Paşanın halkına karşı büyük bir güveni vardır. Bu toplum ile o Çanakkale'de, Muş ve Bitlis'te başarılı mücadeleler vermişti. Kendi milletimize, kendi kudretimize istinaden mukaddes mücadelemize devam ediyoruz.(Önder,1989,s.7-8) Atatürk milletin sevgi ve fedakârlığına güvenerek, onun tükenmez feyiz ve kudret kaynağından ilham ve güç alarak vicdani görevine devam kararı almıştır.(Nutuk,s.33) Milletin bağımsızlığı yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır" sözleri onun milletinin ruh yapısını çok iyi okuyabildiğinin tanığıdır. Toplumun sahip olduğu değerlere dayanarak oluşturulan birlik şuurunun somut örneği milli mücadeledir. Türkler içtimai ve siyasi hayatında sarsılmaz bir mevkiye sahip olduklarını gösterecektir.

SONUÇ

İşgal ve felaketler ile toplumda meydana gelen değişmenin 'Terakki-i Millet yönünde gerçekleşmesi için milli irade, kolektif bilinç ve hedefler gibi değerler geliştirilmiştir Böylece İşgal ve felaketler ile toplumda meydana gelen ve sosyal çözülmeyle sonuçlanabilecek bir değişme, yeni sosyal kültür meydana getirilmesini ve toplum üyeleri arasında yeni türden ilişki ağları kurulmasının sonucunda bütünleşme ile sonuçlanmıştır. Milli mücadele bir tür toplumsal değişme ile sosyal bütünleşme örneğidir. 'Terakki-i Millet ve sosyal bütünleşmenin gerçekleştirilmesinin en önemli nedenleri biri Harekâtı Milliye'nin yöneticilerin beyninde değil, "kitlelerin ruhunda" hazırlanarak elde edilmesidir.. Bu sebeple Harekâtı Milliye kitlelerin gücü veya "kitleler çağı"diye tanımlanabilinir. Çünkü Milli Mücadele zaferin kazanılmasında maddi güçten daha çok manevi gücün ve 'Terakki-İ Millet'in ''önemi vardır. Manevi gücün, maddi güçlerin daha üstün seviyeye yükseltebileceğini gösteren en mükemmel örneği Milli Mücadele'dir.

'Terakkiyet-i Milliyet'in'' gerçekleştirilmesi milletin duygu ve düşüncelerinin bu yönde de geliştirilmesi gerekiyordu. Atatürk kendisinde çok ağır basan pozitif meziyetlerle, toplumsal vicdan ve milli bilinç niteliğini kazandıran değer ve norm gelişimini ''karşılıklı uyumu ve işbirliği zemininde'' hareket etmesi sağlayacak şekilde sosyal kültürel sistem kuramına dönüşmüştür.. Terakki-i Millet, birlik, denge, uyarlanma ve armoni halinde ortaya çıkan sosyokültürel kuram, işlev ve eylemleri içine alan bir süreçtir. Atatürk bu süreci; stratejik iletişim yönetimi, simetrik iletişim, katılımcı kültür ortamı, liderlik gibi unsurları kullanarak yönetmiştir. Sosyokültürel kuram ile milletin kendisinde var olan **"**kabiliyet ve hüneri'' harekete geçirmiştir. Böylece geçmişte sahip olduğu içtimai ve siyasi hayatında sarsılmaz bir mevkiye yeniden yükselmeye başlamıştır. Tarihinde ve benliğinde harekete geçen milli manevi gücü ile kendisinde gelişme ve ilerleme aynı zamanda kendi hukukuna v mevcudiyetine hakkıyla sahip çıkmaya başlamıştır. Millet-kurum-hedef kitlesi arasında karşılıklı iletişimde; sürekli uzlaşı sağlamayı amaçlayan dinamik, yönetsel bir süreç yöntemi ile milletin biçimlendirilmesi gerçekleşmiştir. Toplumda gelişen millî birlik, fedakârlık, bağımsızlık, özgürlük, iyi geçinme ve çalışkanlık duygu ve kabiliyetler, feyiz ve kudret, Harekât-i Milliye'de en değerli varlık olarak yerini almıştır. Atatürk liderliğinde ortak değer ve norm işleyişi ile harekât-ı milliye meşruluk zemininde vücut bularak milletçe 'Harekât-i Milliye'nin'' örgütlenmesini gerçekleştirmiştir.

KAYNAKÇA

Akşin Sina(2010). İstanbul Hükümetleri Ve Milli Mücadele Son Meşrutiyet 1919-1920, Cilt Iı, İstanbul:Türkiye
İş Bankası Yay.

Arabacı, Caner(1991).Millî Mücadele Dönemi Konya Öğretmenleri, Konya: Damla Matbaacılık

Arı,Kemal(1989)."Mustafa Kemal Pasa'nın Samsun Gezisi",Atatürk Arastırma Merkezi Dergisi,C.Vıı, S.21 ,S.609 Vd

Atatürk Kemal(1973).Nutuk,C.I,(1919-1920),(Vesikalar, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü),İstanbul:Milli Eğitim Basımevi

Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı,(2006) Atatürk'ün Söylev Ve Demeçleri, C.Iıı. Ankara:Divan Yayıncılık Ltd Şti

Arsal Sadri Maksudi(1972).Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları, İstanbul: Ötüken Neşriyat
Akyüz, Yahya(2001).Türk Eğitim Tarihi, İstanbul: Alfa Yayınları
Aykut Mahmut Attilâ(1944) ''Zaferi Tamamlayan İnkılâp'', İleri Gazetesi'nden, Tdk Yıllık, Ankara.63-66
Başbakanlık Arşivleri Genel Müdürlüğü,(2003) Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk(1926-1922) Yayın No:62,Ankara: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı
Bilgin,Nuri(1998). Ulusal Bütünleşme Ve Kimlik Arayışları, Sosyal Bilimler Kavşağında Doğu Ve Güneydoğu Anadolu, Yayına Hazırlayan Ahmet Bilgili, Van: Van Valiliği Yay.
Cebesoy Ali Fuat(2005) Bilinmeyen Hatıralar, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul:Temel Yay.
Devlet Arşivler Genel Müdürlüğü(2017). Osmanlı Belgelerinde Milli Mücadele Ve Mustafa Kemal Atatürk, No:88,Ankara: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay.
Ellison , G (1973)Kûvâ-Yı Milliye Ankarası, Ankara:Milliyet Yay.
Gök , Dursun(1998).Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi, Konya: Sel-Ün Yayınları
Gustave Le Bon(2001). Kitleler Psikolojisi, İstanbul:Hayat Yayıncılık.
Güngör Erol(1995) Ahlâk Psikolojisi Ve Sosyal Ahlâk, İstanbul: Ötüken Neşriyat
Fichter Joseph(1996) Sosyoloji Nedir ?, (Çev. Nilgün Çelebi), Ankara: Attila Kitapevi,
Henze, B. Paul(2003)Türkiye Ve Atatürk'ün Mirası, Çeviren, Orhan Azizoğlu, Kömen,Konya:Sota Yayınları,
İrade-İ Milliye, 14 Eylül 1335/1919
İrade-İ Milliye, 17 Eylül 1335,1919
İrade-İ Milliye, 21 Eylül 13351919
İrade-İ Milliye, 28 Eylül 1335/1919
İrade-İ Milliye, 27 Teşrin-İ Evvel 1335/1919
Kayaoğlu Taceddin(1998)Türkiye'de Tercüme Meseleleri, İstanbul: Kitabevi,
Kösemihal, Nurettin Şazi(1968) Sosyoloji Tarihi, İstanbul 1968: Remzi Kitapevi
Kongar, Emre(1995).Toplumsal Değişme Ve Türkiye Gerçeği, İstanbul:Remzi Kitapevi
Kongar, Emre(1997) Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, , İstanbul:Remzi Kitabevi
Korkmaz, Zeynep(Kasım1995) ,"Atatürk Ve Türk Gençliği", Türk Dili, Atatürk Ve Gençlik S.407 S.246-252.
Korkmaz Zeynep(2006).Nutuk,Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.,
Kocatürk Utkan(1984) Atatürk'ün Fikir Ve Düşünceleri, 3. Basım, Ankara:Ankara Üniversite Yay.
Mardin, Şerif,(1995). Türkiye'de Din Ve Siyaset Makaleler 3,Baskı , İstanbul: İletişim Yayınları
Madame,Gealis,(1981)Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği,Ter:Cenap Yazansoy,.,İstanbul:Rado Yay
Maarif Vekâleti Komisyon(1993) Türk Tarihinin Ana Hatları, Giriş Kısmı, İstanbul: Maarif Vekâleti Yayını
Öner, Necati(1986) Milli Zihniyet Ve Milli Birlik,Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü
Özkaya,Yücel(1989).Milli Mücadelede Atatürk Ve Basın (1919-1921) ,Ankara:Atatürk Araştırma Merkezi
Önder Mehmet(1989)Atatürk Konya'da, Ankara:Atatürk Araştırma Merkezi
Poloma, M. Margaret(1993)Çağdaş Sosyoloji Kuramları, (Çev. Hayriye Erbaş), Ankara: Gündoğan Yay.
Poyraz E,(2003)''Atatürk'ün İletişim Stratejisi Ve Stratejik Hedefleri Hakkında Bir Analiz,'' 21.Yüzyılda Eğitim Ve Toplum, 2 (4),S. 72-93.
Sarıkoyuncu,Ali(2003) "Sivas Kongresi Öncesinde Manda Sistemi Konusundaki Yazışma Ve Tartışmalardan Örnekler",Erzurum Ve Sivas Kongresi Sempozyumu, Ankara,
Tahir Kemâl(1995), Bir Mülkiyet Kalesi, İstanbul:Tekin Kitabevi
Tıryakıan, Edward A.,"Emile Durkheim(1990).(İç),Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Çeviren,Ceylan Tokluoğlu,Ankara: Verso Yayınları
Topçu, Ümmühan(1999) Anadoluculuk Hareketi Ve Türk Edebiyatı'na Etkileri,. Ankara: Gazi Üniversitesi.
Wallace Ruth A.-Wolf, Alisan,(2004)Çağdaş Sosyoloji Kuramları, (Çev. Leyla Elburuz-M. Rani Ayas), İzmir: Punto Yayıncılık San. Ltd.

TÜRKİYE'DE VERGİ AFLARININ NEDENLERİ VE ETKİLERİ

H. Muhammet KEKEÇ
İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa, Sosyal Bilimler MYO, Muhasebe Vergi Bölümü
kekecmuhammet@gmail.com

Özet

Ülkelerin vergi aflarına başvurma nedenleri temelde vergi uyumunu artırmak ve tahsil edilemeyen vergilerde tahsilatı sağlamaktır. Ancak bu durum amaçla sonuç arasındaki ilişkinin kurulabilmesi noktasında uygulanan afların vergi mükellefleri tarafından nasıl algılandığı ile daha çok alakalı olacaktır.

Vergi afları bir ülke tarafından tahsilatı artırmak amacı ile kullanılmaktadır. Bu ülkeler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdir. Kısa vadede vergi aflarının olumlu etkisini tahsilatı artırdığını ve vergi idaresinin yükünü hafiflettiğini söyleyebiliriz. Ancak uzun vade de vergiye uyumu azalttığı da bir gerçektir. Vergisini zamanında ödeyen mükellef ile zamanında ödemeyip aftan yararlanan arasında adaleti bozucu bir durum ortaya çıkarmaktadır. Vergi affı hükümetlerin bazı politikaları haline gelmiş durumdadır. Bunlar hem mali hem de siyasi nedenlere dayanmaktadır. Ülkemizde vergi affının uygulamasına yönelik siyasi otorite kısa vadede bir tahsilat sağlamış olmakta ama bu ülkemizde kronik halede gelmiş durumdadır.

Yaşanan krizin etkisi ile kamu kesimi alacaklarının tahsilini kolaylaştırmak amacıyla çeşitli yöntemlere başvurmaktadır. Af da bunların içerisinde en sık başvurulan yöntem olmakla birlikte siyasi araç olarak ta kullanılmaktadır. Bir bakıma zamanında ödenmeyip kaçırılan verginin ödenmesidir. Vergi affı ile bu ahlaki olmayan davranışın barış adı altında legalleşmesidir. Bu da dürüst mükellefin bilinçli davranışını olumsuz etkileyebilir. Mükelleflerin vergi karşısında tavırlarını belirlemelerinde kamunun yani idari kurum olan vergi idaresinin uyguladığı politikalar büyük önem taşımaktadır. Vergi mükellefleri üzerine düşen mükellefiyetleri yerine getirirken aynı şekilde davranmasın da idareden beklemektedir. Verginin taraflarından olan vergi borçlusu mükellef vergi alacaklısı olan devletin verginin dağılımında adaletli davranmasını beklemektedir.

Türkiye'deki bütçe açıkları yani gelir ve giderler arasındaki fark yapısal bir hale gelmiştir. Etkin bir vergileme sağlanmaya çalışılırken kaçakçılığında önüne geçilmiş olmakla birlikte af sonrası uygulamalarda önemlidir. Vergi affı aynı zamanda vergi uyumunu oldukça zorlaştıran bir duruma da gelmektedir. Bu çalışmada ilk olarak vergi aflarının önce teorik ve nitel bir değerlendirilmesi yapılacak; ikinci olarak ise Türkiye özelinde 1980 sonrası vergi afları hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler : Vergi Kaçırma, Vergiden Kaçınma, Vergi Affı

CAUSES AND EFFECTS OF TAX AMNESTY IN TURKEY

Abstract

The reasons for applying to the tax amnesties of countries are basically to increase tax compliance and to ensure collection of uncollectible taxes. However, this will be more relevant to how tax amnesty is perceived by the taxpayers in order to establish the relationship between the outcome and the purpose.

Tax amnesties are used by a country to increase collection. These countries are developed and developing countries. In the short term, we can say that the positive effect of tax amnesties increases the collection and eases the burden of tax administration. However, it is also a fact that it reduces tax compliance in the long term. It creates a distorting situation between the taxpayer who pays his tax on time and the beneficiary who does not pay it on time. Tax amnesty has become some of the policies of governments. These are for both financial and political reasons. The political authority for the implementation of tax amnesty in our country has provided a collection in the short term, but it has come to a chronic state in our country.

In order to facilitate the collection of public sector receivables with the effect of the crisis, various methods

are used. Amnesty is also the most frequently used method, but it is also used as a political tool. In a way, it is the payment of the missed tax which is not paid on time. Tax amnesty is the legalization of this unethical behavior under the name of peace. This may adversely affect the conscious behavior of the honest taxpayer. In determining the attitudes of taxpayers against tax, the policies of the public administration, which is the administrative institution, are very important. Taxpayers expect the administration to act in the same way while fulfilling their obligations. The tax payer, who is a party to the tax, expects the taxpayer tax creditor to act fairly in the distribution of the tax.

The difference between income and expenses budget deficits in Turkey that has become structural. It is important in post-amnesty practices, although it is avoided in smuggling while trying to provide an effective taxation. Tax amnesty also makes tax compliance very difficult. In this study, firstly a theoretical and qualitative evaluation of tax amnesties will be made; the second will be given information about the tax amnesty after 1980 in particular Turkey.

Keywords: Tax Evasion, Tax Avoidance, Tax Amnesty

1. Giriş

Vergi afları bir ülke tarafından tahsilatı artırmak amacı ile kullanılmaktadır. Bu ülkeler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdir. Kısa vadede vergi aflarının olumlu etkisini tahsilatı artırdığını ve vergi idaresinin yükünü hafiflettiğini söyleyebiliriz. Ancak uzun vade de vergiye uyumu azalttığı da bir gerçektir. Vergisini zamanında ödeyen mükellef ile zamanında ödemeyip aftan yararlanan arasında adaleti bozucu bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Vergi affı hükümetlerin bazı politikaları haline gelmiş durumdadır. Bunlar hem mali hem de siyasi nedenlere dayandırılabilir. Ülkemizde vergi affının uygulamasına yönelik siyasi otorite kısa vadede bir tahsilat sağlamış olmakta ama bu ülkemizde kronik halede gelmiş durumdadır.

Bu çalışmada ilk olarak vergi aflarının önce teorik ve nitel bir değerlendirilmesi yapılacak; ikinci olarak ise Türkiye özelinde 1980 sonrası vergi afları hakkında bilgi verilecektir.

2. Vergi Affı Nedir?

Bir Ceza Hukuku Kavramı olarak af ise; belirlenmiş ve belirlenecek cezaların yetkili devlet organınca hafifletilmesi ya da kaldırılmasıdır. Başka bir ifadeyle af suç içeren fillere yönelik ceza uygulama imkanını ortadan kaldıran ve varsa uygulanmış cezaların belli bir kısmının veya tamamının uygulanmasının engelleyen hukuki uygulamalar olarak ifade edilmektedir (Keyman, 1965).

Vergi afları vergi hukukunda bir kurum olarak düzenlenmese de, uygulama alanını buldu. Ülkemizde çeşitli zamanlarda yürürlüğe giren yasalarla vergi cezaları kaldırılabilir (Kırbaş, 2012).

Vergi afları aşağıdaki şekilde özellikleri sıralanabilir, (Şenyurt, 2008):

- Vergi afları kanunla düzenlenir.
- Vergi affının sonunda, hükümet alacaklarından vazgeçmektedir.
- Vergi afları geçmişte yürür ve geçmiş olaylar üzerindeki etkilerini yaratır.
- Devlet vergi afı ile cezalandırma yetkisinden vazgeçti.

3. Vergi Aflarının Nedenleri

3.1. Vergi Affının Siyasi Nedenler

Ülkemizde geçmiş yıllarda toplumun ihtiyaçlarına ve amaçlarına hizmet etmeyen af uygulamaları da olmuştur. Bunlara örnek olarak 1960 ile 1970 li yıllarda uygulanan aflar örnek olarak gösterilebilir. Öz konusu afların temel amacı toplumda yayılan huzursuzluk ve siyesi ortamın gerginliği olarak ifade edilmektedir (Arıkan & Yurtsever, 2004).

Fikret sayar ise siyasi olarak vergi affının verilmesi gerektiğini veya verilecek affın kapsamının siyasi güçlerin elinde olup olmadığını belirlemek tamamen siyasi bir karardır diye ifade etmiştir.

Ülkemizde af siyasal bir tercih (Saban, 2002) olarak kullanılmaktadır. Siyasiler uygulayacakları af kanunun kapsamı ile belli kesimleri etkisi altına alarak bir amacı hedeflemektedir. Siyasiler, af uygulamasının

mükelleflerin borçlarının ödenmesini kolaylaştırdığından bu uygulamayı kanunlaştıran siyasilerin başarısı olarak görüp oylarını ilgili siyasi düşünceye kaydıracaklarını düşünmektedirler.
Ülkemizde af konusu neredeyse her dönemde gündemi işgal etmiş ve seçim dönemlerinde siyasi partilerin vazgeçilmez propaganda unsurlarından biri oldu. Öte yandan, vergi ve cezaların kalıcı şekilde affedilmesi, kanunda güven kaybına yol açmaktadır (Başaran, 2011).

3.2. Vergi Affının Ekonomik Nedenleri

Ülkemizde af konusu özellikle kriz dönemlerinde ortaya atılmaktadır (Keleş, 2002). Yaşanan krizin etkisi ile kamu kesimi alacaklarının tahsilini kolaylaştırmak amacıyla çeşitli yöntemlere başvurmaktadır. Af da bunların içerisinde en sık başvurulan yöntem olmakla birlikte siyasi araç olarak ta kullanılmaktadır.

Siyasi otorite ekonomik krizin etkisini azaltma veya oy maksimizasyonu sağlama güdüsü ile harcamalarına finansman sağlama amacı ile vergi affına başvurmaktadır.
Politik ve ekonomik istikrarsızlık da büyük ölçüde vergi dışı fonlar yarattı. Bu, af yasalarının ekonomik sebeplerinden biriydi (Sayar, 1987).

3.3. Vergi Affının Mali Nedenler

Dünyanın her yerinde vergi afları tartışmalı bir gelir kaynağı olsa da vergi aflarına başvurulmasında ki belli baslı amaç, en kısa zamanda gelirleri arttırmaktır (www.woldbank.org, tarih yok).
Uygulamada vergi afları kısa dönemli bir gelir kaynağı olarak görülebilmektedir (Dönmez R. , 1992).
Devlet, ekonomideki durumdan, idare ve aşırı adli yardımdan kaynaklanan bazı finansal yükümlülükleri ortadan kaldırarak asıl verginin zamanında ödenmesi için af başvurusunda bulunabilir (Özden, 1992).
Devletin finansman ihtiyacını karşılamak için, vergi kayıplarının ve kaçakların önlenmesi, kayıt dışı ekonomide artan vergi denetiminin kaydedilmesi gerekirken, bunlar yapılmamıştır ve hükümetler sık sık vergi afına başvurdular (Ross, 2012).

3.4. Vergi Affının Sosyal Nedenleri

Başka bir neden ise beyan yöntemine göre işleyen vergi sitemlerinde, vergi mükellefleri arasında ortaya çıkan idari ve adli hataları ortadan kaldırmaktır, çünkü bu sistem vergi sistemindeki çarpıklıklar nedeniyle tam olarak uygulanamamaktadır (Özden, 1992).

4. Vergi Aflarının Etkileri

4.1. Vergi Aflarının Sosyal Etkileri

4.2. Vergi Ahlakına Etkisi

Vergi affına vergi ahlakı açısından baktığımızda, vergi affı yasa ile ödenmesi gereken vergi yükümlülüğünün tam ve eksiksiz ödenmesi olarak tanımlanabilir (Bülbül, 2003).
Bir şekilde, zamanında ödenmeyen kaçırılan verginin ödenmesidir. Vergi afları, bu etik olmayan davranışın barış adı altında yasallaştırılmasıdır. Bu, dürüst vergi mükellefinin bilinçli davranışını olumsuz etkileyebilir. Ülkemizde verginin vatandaşlık görevi olması, yeterince gelişmemiştir (Gerçek, 2004).
Vergi etiği, genel kültür ve ekonomik seviyenin bir işlevidir. Bu bakımdan gelişmiş ülkelerde vergi etiği gelişmemiş ülkelere göre daha yüksektir (Gerçek & Yüce, 1998).

4.3. Vergide Adalet Ve Eşitlik İlkesine Etkisi

''Kanun önünde eşitlik'' başlıklı 10.madde de, ''…Hiçbir kişiye, aileye, zümreye ve sınıfa imtiyaz tanınamaz.'' Bunun yanında ''Vergi Ödevi'' başlıklı 73. madde de, ''Herkes kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür…'' denmiştir.
Vergi adaletine ulaşmanın en önemli koşulu, herkesin yasa önünde eşit olması ve vergilerinin ödeme yeterliliğine göre dağıtılmasıdır (Bülbül, 2003).
Aflar sayesinde, dürüst vergi mükelleflerinin tutumu, vergi görevlerini yerine getirmeyenlerin, cezadan kurtulmalarını görmek, vergilere karşı tutumlarını değiştirecek (Arıkan & Yurtsever, 2004).
Vergi affının vergi affının sonucu olarak gerçekleşmesine rağmen, maalesef vergi affının bir sonucu olarak, ne pahasına olursa olsun gelir elde etmeyi amaçlayan bir devlet anlayışı oluşturulmuştur (Bülbül, 2003).

4.4. Vergi Yüküne Etkisi

Vergi yükü, ''Ferdi ekonomi bakımından vergi mükelleflerinin ödedikleri vergilerin gelirlerine olan oranını

ifade eder. Milli ekonomi açısından vergi yükü, vergi ve benzeri kamu gelirlerinin gayri safi milli hasılaya olan oranıdır'' (Türk, 2001).

Anayasamızın ''Vergi Ödevi'' baslığı altındaki 73.maddesinde, ''…Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır…'' denmiştir.

''Kaçakçılık ve kayıt dışı ekonominin yüksek olması gibi nedenlerden dolayı toplanamayan vergiler, dürüst mükellefler üzerindeki vergi yükü arttırılarak elde edilmeye çalışılmakta (Arıkan & Yurtsever, 2004) , ''Siyasal iktidarlar genellikle baskı gruplarının istekleri doğrultusunda kararlar alarak oy uğruna vergilemeden vazgeçebilmekte ve vergi yükünü belirli kesimlere yükleyebilmektedirler.'' (Tosuner, 1997).

4.5. Vergi Uyumuna Etkisi

Vergi af uygulaması; Vergi borcu, vergi iadesi sırasında uygulanan vergi kanunları, yönetmelikler ve adli kararlara uygun olarak tam olarak belirtilmekte ve vergi iadesi ilgili yerlere zamanında verilmektedir. Vergi aflarına vergi uyumluluğunu artırmak için af bir kez ve öngörülemeyen olarak uygulanmalıdır. Bir çalışmada, aynı kişilerin Hindistan'daki af uygulamalarına katıldığı görülmüştür (Tuncer).

5. Vergi Aflarının Ekonomik Etkileri

5.1. Kısa Dönemde Ekonomiye Etkisi

Kısa vadeli bir gelir kaynağı olarak vergi aflarının bütçe açığı olduğu dönemlerde bu açıkların kapatılmasında olumlu etkileri olacağı öne sürülmüştür (Arıkan & Yurtsever, 2004). Ancak, bu durumu Türkiye açısından değerlendirirsek, yani Türkiye'deki gelir ve gider bütçesi açıkları arasındaki fark yapısal hale gelmiştir.

Ayrıca, vergi afları finansal açıklarının kapatılması amacıyla kullanılmamalıdır (Kellner).

5.2. 2. Uzun Dönemde Ekonomiye Etkisi

5.3. Vergi Kaçakçılığı Ve Kayıt Dışı Ekonomiye Etkisi

Vergi kaçakçılığı, vergi yasalarını ihlal etmek ve yasaları uygulamaktan sorumlu yönetim tarafından alınan önlemleri ihlal ederek verginin ödenmemesi veya daha az vergi ödemesidir (Edizdoğan, 2000).

Hükümetler, halkı geçmiş servetlerini vergi kaçakçılığı yoluyla ilan etmeye ikna etmek için vergi afları düzenliyor (Mookherjee).

Ayrıca, vergi kaçakçılığındaki artış sahte fatura kullanımını artırmakta, işletme etiğini tahrip etmekte ve vergi kayıplarına neden olmakta ve kamuoyunun ekonomik hedeflere duyduğu güveni azaltmaktadır (Çımat & Avcı, 2003).

5.4. Vergi Gelirine Etkisi

Vergi affına karşı olanlara göre af, vergi ödemeyenlere verilen bir ödül olarak kabul edilir ve bu nedenle vergi gelirlerinde bir azalma meydana gelir. Af Örgütünün savunucuları, affın bir defalık olduğunu ve düzeltici önlemler alındığında vergi gelirlerinin artacağını iddia ediyorlar (Eker, 2006).

Vergi aflarının gelecekteki vergi gelirlerine etkisi genellikle negatif olmaktadır. Çünkü aflar mükelleflerin vergi kaçakçılığına karsı olan korkularını azaltmaktadır (www.woldbank.org).

6. Vergi Aflarını Desteleyen Ve Karşı Çıkan Görüşler

6.1. Af Yanlısı Görüşler

6.1.1. Siyasi Ve Ekonomik Bunalım Dönemlerinden Sonra Affın Gerekliliği

Ekonomik ve finansal kriz dönemlerinde, insanların ödeme kabiliyetleri azalırken, devletin vergi gelirleri paralel olarak azalmaktadır. Böyle bir zamanda verilecek vergi afları vergi mükelleflerine rahatlama ve devlet hazinesine gelir sağlayacaktır. Örneğin, 2003 yılında yürürlüğe giren 4811 sayılı vergi barışı yasası için başka nedenler olsa da, en önemli nedenlerden biri, 2001 krizinden sonra ödeme yapmakta zorlanan mükellefleri rahatlatmak ve gelir ihtiyaçları (Eker, 2006).

Olağanüstü dönemlerden sonra vergi alanındaki af, geleceğe bir derecedeki adaletsizlik ve bazı anti-demokratik ve popüler karşıtı yasaların ve uygulamaların neden olduğu hataları telafi ederek sosyal barış sağlanarak tutarlı ve güvenilir bir görünüme katkıda bulunabilir. geçmiş (Palamut, 1992).

6.1.2. Vergi Denetinmleinin Yol Açtıgı Olumsuzlukları Gidermek Ve Veri Kaçagını Azaltmak Amacıyla Affın Gerekliliği

Vergi denetimi, vergi mükelleflerinin genel olarak vergi mevzuatı ve vergi sistemi çerçevesinde ödemek zorunda oldukları vergiler hakkındaki vergi mükelleflerinin beyan ve hesaplarının doğruluğunu kontrol etmektir (Yumusak, 2004).

Uluslararası af örgütü bireylere ve şirketlere daha önce uygulanmış olan vergi cezalarını azaltarak ödeme yapma imkanı sağlar (Alm & Beck, 1993). Bu uygulamayla etkili vergilendirme sağlanmaya çalışılırken, kaçakçılıkta engellenmesine rağmen, af sonrası uygulamalarda önemlidir.

Düşük vergi analizi oranı, vergi mükellefleri arasında farklılıklar yaratmaktadır. Bu nedenle vergi affı vergi cezalarının affı ve asıl verginin ödenmesi ve tahsilâtın artırılması, ayrıca inceleme eksikliğinden dolayı vergi mükellefleri arasındaki farkların ortadan kaldırılması için gereklidir (Aygün, 2012).

Vergi suçlarıyla ilgili olarak uygulanması gereken yaptırımların niteliği hakkında da çeşitli görüşler ve tartışmalar var. Bazıları vergi suçlarını önlemek için özgürlük sistemine bağlayıcı cezaların yasal sisteme dahil edilmesi gerektiğini savunurken, diğer görüşe göre finansal yaptırımların yeterli olduğu görüşünde (Seven, 2001).

6.1.3. Vergi İdaresi Ve Yargısının İsgücünü Azaltmak Amacıyla Affın Gerekliliği

Etkili bir vergi idaresi ve yargı için, idari ve mali yargı alanındaki normal işlere müdahale eden birikmiş ihtilafları ortadan kaldırmak ve idare ve yargı yerlerinin daha düzenli ve verimli bir çalışma ortamına girmesini sağlamak. (Cantürk İ. , 1971) gereklidir.

Bununla birlikte, vergi mükelleflerinin sayısındaki sürekli artış, vergi idaresi ve yargının bu vergi mükelleflerine cevap vermesi nedeniyle aynı oranda artmadığından, bu örgütler başa çıkabileceklerinden daha ağır bir yükle karşı karşıya kaldılar (Dönmez R. , 1992).

Vergi idaresinin ve yargının görevlerini yerine getirememesi, vergi sisteminde bir boşluğa yol açabilir ve bireylerin vergiden kaçma cesaretini artırabilir. Bu vergi gelirlerinde bir azalmaya neden olabilir (Cantürk İ. , 1971).

Vergi afı ile birlikte, bu iş yükü azalır ve vergi idaresi ile idari yargı birikmiş işlerin ağırlığından kurtulur ve rahat ve etkili bir çalışma ortamı sağlar (Narinoğlu R. , 1991).

6.1.4. Hızlı Bir Gelir Kaynagı Olması Nedeniyle Affın Gerekliliği

Vergi afları tartışmalı gelir kaynakları olmasına rağmen, vergi aflarının ana amacı gelirleri en kısa zamanda artırmaktır (Alm, 1998).

Birçok siyasi hükümet kayıt dışı vergileri kısa sürede vergi aflarının yardımıyla mali programa dahil etmeyi amaçlamaktadır. Bu durumun sık sık tekrarlanması, vergi mükelleflerinin itaatsizlik sorununu arttıracaktır. Bugüne kadar, birçok hükümet vergi aflarını finansal programlarının bir parçası olarak kullanmıştır (Alm & Beck, 1993).

Vergi hukukunda afın temel gerekçesi, afın düşük idari maliyetler ile faydalı bir gelir akışı sağlaması ve kaçakçılıkla mücadeleyi hızlandırmasıdır. Bu yaklaşım affı, insan ticaretiyle mücadeleye yönelik kapsamlı bir önlem paketinin bir parçası olarak görmektedir (Dönmez R. , 1992).

6.2. Af Karsıtı Görüsler

Vergi Kanununda af'a karşı çıkanlar, bu fikirlerin genellikle pozitivistlerin, afın her zaman baskı, iyilikçilik ve seçimlerde oylama nedeniyle yapıldığı inancına dayandığını belirtti (Karabulut, 1996).

Vergi cezaları veya vergi ödemesi yapmayan kişilerin aslılarının, ödeme yapma yetkisi olsa bile, affedilmediğini, ödeme yapmadıklarını ödeyenlerin ödüllendirilemediklerini, adalet ve eşitlik ilkelerine uymadılar. (Karabulut, 1996).

Bu durumda dürüst mükelleflerin adalet duygularını zedelemektedir.

Türkiye'de sıkça uygulanan vergi afı başvuruları vergi adaletsizliğine yol açan faktörler arasındadır. Vergilerin belirli bir gruptan çıkarılması veya yalnızca belirli bir gruba uygulanması, eşitlik ve vergi adaleti ilkelerine uymamaktadır (Şahin, 2008).

6.3. Vergi Bilincinin Ve Ahlakının Azalacağını İleri Sürenler

Vergi bilinci, vatandaşların vergi mükelleflerinin kendilerine karşı genel tutumu. Vergi bilincinin genel çerçevesi içindeki vergi etiği, vergi mükelleflerinin vergi kaçakçılığı ve vergi cezalarına karşı tutumudur (Gerçek & Yüce, 1998).

Af beklentisi içinde olan mükelleflerde vergi bilincinin oluşması ve vergi ahlakından söz edilmesi mümkün olmayacaktır. Vergi afları bu tür mükelleflerin bu tavırlarına devamlarına neden olacağı düşünülmektedir.

7. Türkiye 'De 1980 Ve Sonrası Yıllarda Vergi Afları

Yıllar itibari ile 1980 sonrası dönemde yürürlüklüye giren vergi affı kanunları üzerinde durararaktan açıklamaya çalışacağız.

Tablo1.Türkiye'de ki Vergi Afları 1980 ve 2003 Yıllarında Yapılan Mali Aflar

20 Mart 1981	2431 sayılı tahsilatı hızlandırması ve beyan dışı kalmış servet unsurlarıyla vesikasız emtianın beyanına ilişkin yasa.
2 Mart 1982	2431 sayılı yasaya ek
22 Şubat 1983	2801 sayılı bazı kamu alacaklarının özel uzlaşma yolu ile tahsil hakkında yasa
4 Şubat 1985	Bazı vergi kanunlarında değişiklik yapılması hakkında 3239 sayılı kanunun geçici 4. Maddesi
3 Aralık 1988	3505 sayılı yasa (geçici birinci madde)
28 Aralık 1988	3512 sayılı yasa
15 Aralık 1990	3689 sayılı yasa (geçici birinci madde)
21 Şubat 1992	3787 sayılı yasa
5 Eylül 1997	400 sayılı tahsilat genel tebliğ
22 Temmuz 1998	4369 sayılı yasa (y.t.1.1.1999)
6 Şubat 2001	414 sayılı tahsilat genel tebliğ
7 Mart 2002	4746 sayılı yasa ile emlak vergisi ile ilgili af düzenlemesi (emlak vergisi yasasının geçici madde:21)
27 Şubat 2003	"Vergi Barışı" kanunu
25 Şubat 2011	6111 sayılı yasa

Kaynak:ATO, Aflar Tarihi Raporu, http://www.ato.org.tr, 24.12.2003; aktaran Güneş Çetin,"Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi", Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Yıl 2007, Cilt 14, Sayı 2, s.177

Sonuç

Vergi afları yalnızca gelişmekte olan ülkelerde değil gelişmiş ülkelerde de yaygın olarak başvurulur duruma gelmiştir. Ülkelerin yönetim kademesinde bulunulanların aflar aracılığı ile tahsilatı artırma anlayışı aslında geciktirilmiş vergi borcudur. Mükellefler bunu alışkanlık haline getirerek zaten vergi affı çıkar diyerekten verginin tahsilatını geciktirmektedir.

Vergi affı aynı zamanda vergi uyumunu oldukça zorlaştıran bir duruma da gelmektedir. Mükellefler vergi kaçırmanın suç olduğunu bilir ancak vergi afları ile bunların usulüne göre

düzeltebilecekleri kanaatindedir. Bu durum vergi bilincini de olumsuz etkilemektedir. Tabiki bunlar kısa vadede söz konusu olmayacaktır ancak uzun vadede mükelleflerdeki beklenti bu yönde olacaktır. Bu durum ise zamanında vergisini ödeyen mükellefin kendisini adaletli bir ülkede yaşamadığı kanısı oluşturacak ve oda ne de olsa af çıkar diyerekten vergi kaçırma çabasına girecektir.

Bu durum Türkiye açısından ele alınacak olursa vergi barışı kanunundan iki milyona yakın mükellef faydalanmıştır. Bu ise Türkiye açısından affın gerekliliğini ortaya koyarken neden kaçınılmaz olduğunuda göstermektedir. Aynı zamanda bu durum seçmen ve politikacı davranışında ışık tutmaktadır. Siyasi otorite mali reform altında vergi afları ile bir yandan tahsilatları artırmak diğer yandan da seçmenlerine biz çalışıyoruz mesajını verir. Bu hükümetlerin oy maksimizasyonu sağlama çabalarından birisidir. Mükellefler arasında vergi adaletini bozan ve mükellefi kayıt dışılığa iten vergi afları kronik bir vaziyetten çıkarılmadıkça sadece dönemsel tahsilat artışları sağlanacaktır.

Kaynakça

(tarih yok). gib.gov.tr: http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/6111_sayili_kanun_www/index.htm adresinden alındı

(tarih yok). www.gib.gov.tr: http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/6111_sayili_kanun_www/index.htm adresinden alındı

Karabulut, M. (1996). Vergi Aflarının Vergi Ahlakı Üzerine Etkileri-Türkiye Örnegi. Manisa.

33 Sayılı Emlak Vergisi Genel Tebliği. (2002, 04 11).

36989 Sayılı Kanun. (1990, 12 20). RG. NO: 20731.

373 Nolu Tahsilat Genel Tebliği. (tarih yok).

414 Sayılı Tahsilat Genel Tebliği. (2001, 02 06).

4369 Sayılı Kanunu İlişkin Genel Tebliğ Seri No :1. (1998, 09 15). Resmi Gazete 23464.

Akgün, D. (1994). Yüksek Lisans Tezi. Vergi Aflarının Vergi Gelirleri Üzerine Etkileri.

Alm, J. (1998). Tax Policy Analysis;the Introduction of a Russion Tax Amnesty. Georgia State Üniversity Web Sitesi: http://isp-aysps.gsu.edu/papers/ispwp9806.html adresinden alındı

Alm, J., & Beck, W. (1993). Tax Amnesties and Compliance in the Long Run. National Tax Journal, 53.

Arıkan, Z., & Yurtsever, H. (2004). Türkiye'de mali affın nedenleri,etkileri ve sonuçları. Yaklasım Dergisi, s.63.

Arslan, M. (2003). 4811 Sayılı Vergi Barışı Kanunu Bir Af Kanunudur. Vergi Raporu, Sayı: 64.

Aygün, R. (2012). Vergi Afları ve Vergi Uyumuna Etkisi. Vergi Dünyası, 88-92.

Başaran, M. (2011). 6111 sayılı Kanun Düzenlemesi Işığında Kamu Mali Otoritesi/Hazine ile Vergisel Sorunları Olan Mükelleflere Tanınan Olanaklar. Vergi Sorunları Dergisi.

Bülbül, D. (2003). Vergi Aflarının Ekonomik ve Sosyal Etkileri 2. Yaklasım, 181.

Cantürk, İ. (1971). Vergi Cezalarının Affı ve Getirdikleri. Danıştay Dergisi, 109.

Cantürk, İ. (1971). Vergi Cezalarının Affı ve Getirdikleri. Danıstay Dergisi, 109.

Çımat, A., & Avcı, M. (2003). Türkiye'de Kayıt dısı ekonominin Vergi Sisteminden Kaynaklanan Nedenleri ve Çözüm Önerileri.

Doğrusöz, A. (2002, 04 18). Bir Garip Emlak Vergisi Affı. Dünya.

Dönmez, R. (1992). Teoride ve Uygulamada Vergi Afları. Eskişehir: Anadolu Ünv. Basımevi.

Dönmez, R. (1992). Teoride ve Uygulamada Vergi Afları. Eskişehir: Anadolu Ünv. Basımevi.

Edizdoğan, N. (2000). Kamu Maliyesi 2. Bursa: Ekin Kitapevi.

Eker, C. (2006). Yüksek Lisans Tezi. Türkiyede'de Vergi Aflarının Sosyal Ve Ekonomik Etkileri. T.C ULUDAG Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst,tüsü.

Erkan, M. (2003, Nisan). 4811 Sayılı Vergi Barışı Kanununa Göre Stok ve Sabit Kıymet Affı. Vergici Muhasebeciyle Diyalog.

Gerçek, A. (2004). Çagdas Egilimler Çerçevesinde Türk Vergi daresinin Yeniden Yapılandırma Önerisi, Mükellef Odaklı Gelir İdaresi Modeli. Vergi Sorunları Dergisi, 66.

Gerçek, A., & Yüce, M. (1998). Türk Vergi Sisteminin Degerlendirilmesi. Bursa.
http://www1.worldbank.org.tr/publicsector/tax/amnesties.html. (2019).
İzmit, Z. (1986). Mükelleflerin ödevleri, belge düzeni ve uygulanacak cezalar konusunda VUK da yapılan değişiklikler. Vergi Dünyası, 35-44.
Keleş, Y. (2002). Yine mi Af. Vergi Dünyası, 75.
Kellner, M. (tarih yok). Tax Amnesty 2004-2005. An Appropriate revenue tool? .
Keyman, S. (1965). Türk Hukukunda Af (Genel Af- Özel Af). Ankara.
Kırbaş, S. (2012). Vergi Hukuku. Ankara: Siyasal Kitabevi.
Mookherjee, D. (tarih yok). Tax Amnesties as asset Loundering Device. econpapers.repec.org: http://econpapers.repec.org/paper/fthbosecd/69.htm adresinden alındı
Narinoğlu, R. (1991). 1923 Yılından Sonra Çıkarılan Vergi Af Yasaları Kapsamı ve Değerlendirilmesi. Vergi Sorunları, 26-40.
Narinoğlu, R. (1991). 1923 Yılından Sonra Çıkarılan Vergi Af Yasaları Kapsamı ve Değerlendirilmesi. Vergi Sorunları, 26-40.
Özbalcı, Y. (1981). Tahsilatın Hızlandırılması Hakkındaki Kanunun Getirdikleri. İktisat ve Maliye, 83.
Özden, T. (1992). Mali Af. Ankara.
Palamut, M. (1992). Vergisel Af ve 3887 sayılı Yasa. Banka ve Ekonomik Yorumlar, 7-11.
Ross, J. (2012). Local Government Property Tax Amnesty Programs: Structures and Themes. Public Finance and Management, 147-150.
Saban, N. (2002). Vergi Hukuku. İstanbul: DER Yayınevi.
Sayar, F. (1987). 1960 Yılından Sonra Çıkarılan Vergi Af Yasaları ve Sonuçları. Vergi Dünyası, 65-78.
Seven, B. (. (2001). Vergi Suçlarına İlişkin Olarak Uygulanması Gereken Yaptırımın Niteliği Konusundaki Tartışmalar",. turkhukuksitesi: http://www.turkhukuksitesi.com/ makale_35.htm adresinden alındı
Şahin, M. v. (2008). Türkiye'de Vergi Kültürünü Etkileyen Faktörler. Yaklaşım Dergisi.
Şenyurt, İ. (2008). Türkiye'deki Vergi Aflarının Nedenleri ve Sonuçları. Vergi Dünyası, 319.
Taşkın, Y. (2006). Yüksek Lisans Tezi. Vergi Aflarının Etkinliği : Teori Ve Türkiye Uygulaması. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
TBMM, 1. D. (1992, 01 28).
Tebliği, 4. S. (1997, 09 05). 23101 No'lu Resmi Gazete.
Tosuner, M. (1997). Vergi Kayıp Ve Kaçakları Sorununa _liskin Görüs ve Öneriler. Vergi Sorunları Dergisi, 69.
Tuncer, M. (tarih yok). Vergi Aflarının Vergi Uyumuna etkisi. idari.cu.edu.tr: http://idari.cu.edu.tr/igunes/makale/vergi affı.doc adresinden alındı
Türk, İ. (2001). Maliye Politikası. Ankara: Turhan Kitap evi.
www.woldbank.org. (tarih yok). www.woldbank.org/publıcsector/tax/amnesties.html adresinden alındı
Yumusak, İ. (2004). Vergi Uyumunun Yükseltilmesinde Vergi incelemelerinin Rolü. Vergi Dünyası Dergisi, 45.

DOĞU'DAN BATI'YA, BATI'DAN DOĞU'YA BAKMAK: GUSTAVE FLAUBERT VE AHMET MİDHAT EFENDİ'NİN SEYAHATNAMELERİNDE "İSTANBUL" VE "PARİS" ÜZERİNDEN MEDENİYET ALGISI

Tuğba DOĞAN

Özet

Gezi yazıları, bir başka adlandırmayla seyahatnameler, Türk edebiyatında ve dünya edebiyatında bilhassa 19. yüzyıldan itibaren oldukça rağbet görmüş bir türdür. Gezi yazıları yalnız bir edebi tür olarak medeniyet okumasının yanı sıra yazıldığı dönemin ve yazarlarının bakış açısının anlaşılmasına da imkan tanır. Dünya edebiyatında da Türk edebiyatında da bu türün önde gelen örnekleri bulunmaktadır. Modern Türk edebiyatı açısından baktığımızda gezi yazısı türünün ilk örneklerinden biri Ahmed Midhat Efendi'nin "Avrupa'da Bir Cevelan"ıdır. Stockholm'de katıldığı bir toplantının ardından Avrupa'nın diğer şehirlerini de gezen Ahmed Midhat Efendi, bu eserinde izlenimlerini kaleme alır. Aynı dönemde, Batı'da da Gustave Flaubert "Doğuya Yolculuk" adlı eserinde doğu ülkelerine yaptığı seyahati yazar. Bu iki eser ile dönemin seyyah ve seyahat algısının yanı sıra farklı bir medeniyetin ele alınış biçimini gözlemlemek mümkündür. Bu çalışmada söz konusu yazarların eserlerinden hareketle Batılı bir aydının İstanbul izlenimleri ve Doğulu bir aydının Paris izlenimleri, dönemin aydın tipinin bakış açısı da dikkate alınarak medeniyet algısı izleğinde mukayeseli olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Gezi Yazısı, Ahmed Midhat, Gustave Flaubert, Medeniyet, Oryantalizm, Oksidentalizm

Giriş

Gezi yazıları, bir diğer adıyla seyahatnameler, gerek Türk edebiyatında gerek dünya edebiyatında çok eski dönemlerden beri dikkat çeken türlerdendir. Özellikle 19. yüzyılda seyahatlerin artmasıyla yalnızca devlet adamlarının ya da denizcilerin kaleme aldığı bir tür olmaktan çıkıp yazarların da çokça eser verdikleri bir tür haline gelen gezi yazıları coğrafi ya da kültürel bilgi kaynağı olmanın yanında bir edebi tür de sayılmıştır. Bu tür, yazıldığı dönemin ve yazarlarının medeniyet algısını ortaya çıkarmada önemli bir araç olmuştur. Sanayi devrimi, coğrafi keşifler gibi tüm dünyayı etkileyen gelişmelerle birlikte seyahatlerin ve dolayısıyla da bu türde yazılan kitapların sayısı artmıştır.

Gezi yazısı türünün ilk örnekleri sayılabilecek eserler devlet adamlarının diğer ülkelere gönderdiği elçilerin kaleme aldığı eserlerdir. Örnek vermek gerekirse; İranlı şair ve din adamı Nasır Hüsrev'in (1003-1061) hac maksadıyla yaptığı Mekke gezisini; bu gezi dolayısıyla gördüğü Mısır ve Anadolu'nun doğusunu anlatan "Sefername" adlı eseri gezi yazısının örneklerinden olup müellifinin çeşitli şehirler, bölgeler, şahıslar, olaylar ve XI. yüzyılda İslâm toplumunun kültür ve medeniyeti hakkında orijinal bilgilerini vermesi açısından önemlidir.

Gezi yazısı türünde örnek veren önemli eserlere Venedikli ünlü gezgin Marco Polo (1245-1324) ile ünlü Arap gezgini İbni Batuta (1304-1369)'yı da dahil etmek gerekir. Marco Polo, Yakın Doğu ve Orta Asya ülkelerini kapsayan uzun bir yolculuğa çıkmış ve bu yolculuğuyla Batı dünyasına Asya ve Uzakdoğu'yu tanıtmıştır. Birçok dile çevrilen bu eser, gezi yazısının ilk klasik örneklerinden sayılır. Arap gezgini İbni Batuta da "(İbn Battûta) Marko Polo ile birlikte Ortaçağ'ın en büyük iki seyyahından biridir ve hatta çok daha geniş bir alanı gezmesi, üç kıtada en önemli kültür merkezlerine ulaşması sebebiyle onu geride bırakmıştır."

Dünya edebiyatında bu türün önemli sayılabilecek eserleri olmakla birlikte Türk edebiyatında da önde gelen örnekler bulunmaktadır. Ancak bu türün edebi anlamda gelişmesi yakın bir tarihe dayanır zira önceki dönemlerde kaleme alınan eserler direkt olarak edebi amaçla yazılmamıştır. Bunun en önemli sebebi,

genellikle kişilerin bu yolculuklara farklı yerleri görmek ve anlatmak gibi bir maksatla çıkmamış olmalarıdır.[39] Örneğin Seydi Ali Reis'in "Mir'âtü'l-memâlik"i, Pîrî Reis'in "Kitâb-ı Bahriyye"si Kanuni Sultan Süleyman'a sunulmak üzere kaleme alınmış eserlerdir. Daha sonraları Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin kaleme aldığı "Sefaretnâme"si ise 3. Ahmed'in isteğiyle Avrupa'da gördüklerini aktardığı bir eserdir. Bir devlet adamı olan Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin bu eseri de tam olarak gezi yazısı niteliğinde değildir.[40]

Belli yöneriyle yolculuğu merkeze alan Evliya Çelebi'nin "Seyahatname"si, Murâdî'nin "Gazavât-ı Hayreddin Paşa"sı, Bayburtlu Zihnî'nin "Hikâye-i Garîbe"si gibi eserler olmakla birlikte seyahatnamelerin/gezi yazılarının genellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısında yoğunlaştığını görmekteyiz. Sâdullah Paşa'nın Paris gezisiyle ilgili yazıları; Fâtih Kerîmî'nin "Avrupa Seyahatnâmesi" [41] gibi gezi yazısı örneğiyle karşılaşmak mümkündür. Çoğunlukla devlet adamlarının kaleme aldığı bu eserlerle birlikte konuya modern Türk edebiyatı açısından bakıldığında gezi yazısı türünün ilk örneklerinden biri sayılan eser Ahmet Midhat Efendi'nin "Avrupa'da Bir Cevelan"ıdır.[42]

1889'da Stockholm'de düzenlenen VIII. Müsteşrikler (Oryantalistler) Kongresi'ne Osmanlı Devleti'ni temsilen 2. Abdulhamid'in görevlendirmesiyle katılan Ahmed Midhat Efendi, bu kongrenin ardından Avrupa'nın belli şehirlerini de gezerek söz konusu eserinde buradaki izlenimlerini kaleme alır. Kongrenin yapıldığı Stockholm'e varmadan önce Marsilya, Lyon, Paris, Kopenhag gibi şehirleri ziyaret eden Ahmet Midhat, kongre sonrasında ise Kopenhag üzerinden Berlin, Kolonya (Köln), Paris, Cenevre, Montrö, Bern, Münih üzerinden Viyana gibi Avrupa şehirlerini gezerek Trieste'den İstanbul'a döner.

Ahmet Midhat Efendi'nin gezi boyunca aldığı notlarıyla oluşturduğu bu eser ilk olarak Tercüman-ı Hakikat'te tefrika edilmiş, ardından da kitap olarak basılmıştır. 71 gün süren bu geziyi yer yer kronolojik olarak yer yer de gördüğü mekanların önemine göre sıralayarak kaleme alan Ahmed Midhat Efendi detaylı açıklamalarla ve bilgilendirmelerle, hacimli bir eser meydana getirmiştir. Bu eser günümüz baskısıyla 1038 sayfadır. Bunun yaklaşık 400 sayfasını Paris kısmı oluşturmaktadır.

Aynı dönemlerde -hatta biraz daha önceleri- Batı'da da Gustave Flaubert "Doğu Seyahati"[43] adlı eserinde doğu ülkelerine yaptığı seyahati kaleme alır. 1849 yılında başladığı bu seyahatte Mısır, Lübnan, Filistin, Rodos, Anadolu (İzmir, Çanakkale) İstanbul, Yunanistan, İtalya'yı gezerek yaklaşık 1.5 yıl sonra 1850'nin sonunda bu geziyi tamamlar. Falubert'in bu eserinde asıl önem verdiği kısım Mısır'dır ancak konu itibariyle bu çalışmada Mısır'a değinilmeden yalnızca İstanbul ele alınacaktır. İstanbul'da 5 hafta kalan (12 Kasım- 19 Aralık) Flaubert buradaki izlenimlerini kısa kısa notlarla ele almıştır. Eserin tamamı 530 sayfa iken bu eserde İstanbul kısmı yaklaşık olarak 25 sayfa kadardır.

İçeriklerine hiç değinmeksizin şekil olarak dahi birbirinden farklı olan bu iki eserin birçok anlamda karşılaştırma yapılmaya müsait olduğu -verilecek örneklerden de anlaşılacağı üzere- görülmektedir. Bu eserler ile dönemin seyyah ve seyahat algısının yanı sıra farklı bir medeniyetin ele alınış biçimini gözlemlemek mümkündür.

Doğu ve Batı'nın Medeniyet Kodları

Söz konusu eserleri ele almadan önce iki kavramdan basetmek gerekir; "oryantalizm" ve "oksidentalizm" zira bu kavramlar eserleri inceleme noktasında önem arzetmektedir.

---

[39] Menderes Coşkun, "Seyahatname" **TDV İslam Ansiklopedisi,** 37. Cilt, 2009, sf:13.
[40] Zeki Arıkan, "Yirmisekiz Çelebi Mehmed" **TDV İslam Ansiklopedisi**, 43. Cilt, 2013, sf:551-552.
[41] Menderes, Coşkun, **a.m.** sf:13.
[42] Ahmed Midhat Efendi, **Avrupa'da Bir Cevelan**, (Haz. N. Arzu Pala), Dergah Yayınları, 1. Baskı, 2015, İstanbul.
[43] Gustave Flaubert , **Doğu Seyahati**, (çev: Z. Canan Özatalay), İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2008, İstanbul.

Oryantalizm, yani "Şarkiyatçılık" kavram olarak Doğuya ait olanı ele alma, öğrenme ve inceleme biçimidir; bir nevi Doğu üzerine mesai harcayan ve bu mesainin sonucunda ortaya çıkan hükümleri de içine alan kavramdır. Batı'nın kendi (ben) dışındakine (öteki) yani Doğu'ya bakışı, onu kendi (beni) üzerinden anlamlandırmasıdır. Edward Said'e göre ise; "Oryantalizm estetik, bilimsel, ekonomik, sosyolojik, tarihe ait ve filolojik metinler aracılığı ile <aktarılmaya> çalışılan bir cins jeo-ekonomik görüşler bütünüdür".[44] Burada zikredilmeyen başka anlamları da olan oryantalizm kavramı bu çalışmada bilhassa Edward Said'in işaret ettiği anlamıyla ele alınacaktır zira kavramın günümüzde de kullanılan anlamına en uygun tarif onun tarifidir. Said'in yaklaşımı Türk ve diğer Doğulu aydınların da benimsediği bir yaklaşım olmuştur. Batı'nın siyasi ve sosyal açıdan Doğu'yu nasıl konumlandırdığı üzerine bir çıkarım imkanı da sunması nedeniyle oldukça yaygınlaşmıştır. Bu bakış açısına paralel olarak Alim Arlı'nın şu yorumu dikkat çekicidir:

"Oryantalizm, bize Doğu hakkında 'bilgi'ler sunmaktadır. Bu bilgi, Batı'nın merceğinden yansıyan 'Doğu' bilgisidir. Aynı zamanda bu bilgi, nedense, 'Doğu' diye adlandırılan yerdeki insanların akıl edip üretemedikleri, onlara kendilerinden olmayan insanlarca sunulan bir bilgidir ve bu bilgi öteki olarak işaretlenen dünyaya ilişkin bir şeyleri bilmektedir."[45]

Özellikle 18. yy'dan sonra Doğu'ya yapılan gezilerin, Doğu hakkında yapılan çalışmaların ekserisinde oryantalizm etkili olmuştur. Kendini merkeze koyan Batı, kendinden farklı olana; öteki olana karşı duyduğu merak ile Doğu'ya yönelmiştir. Ancak seyyahların-araştırmacıların merak ettikleri kendi oluşturdukları egzotik, gizemli bir Doğu portresidir dolayısıyla bu gezilerle gerçek Doğu'yu da kendi muhayyilelerindekine dahil etmek istemişlerdir. Bunun sebebini İsmail Süphandağı şöyle açıklar:

"Batı'yı, Doğu karşısında imtiyazlı bir konumda gösteren husus, hayalî Doğu'nun bir gerçeklik olarak algılanmasında oryantalist söylemin vardığı ileri düzeydir. Çünkü Batı'nın icadı olan bir Doğu var ve bu Doğu, gerçeğinden farklı hayalî bir Doğu'dur. Bu Doğu, metinsel ve zihinsel bir inşâ sürecinde icat edilmiştir."[46]

Oksidentalizm kavramı ise oryantalizmden daha sonra ortaya çıkmış bir kavramdır. Kelime anlamı "garpçılık" olarak ele alınabilecek bu kavram Doğu'nun kendi (ben) dışındakine (öteki) yani Batı'ya bakışı, onu kendi (beni) üzerinden yorumlamasıdır.

Oksidentalizm, oryantalizm gibi sınırları netleştirilmiş bir kavram değildir. Bu kavram hâlâ tartışılmaktadır. Bunda oryantalizm gibi doğal bir süreçle -sosyal- siyasi,tarihsel olarak- ortaya çıkmamasının etkisi vardır.

Oksidentalizm, Batı dışı toplumların, Batı'ya ve onun faaliyetlerine karşı olan tutumlarını gösterir. Bir nevi hakim Batı algısının karşısında olarak oryantalist bakışa tepki gösterme girişimidir. Ancak gösterilen tepki yine hakim Batı algısının oluşturduğu argümanlar üzerinden gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu iki kavram birbirinin karşıtı gibi görünse de tam olarak aralarında bir karşıtlık olup olmadığı tartışılmaya açıktır. Örneğin Hilmi Yavuz oksidentalistin 'Oryantalist'in tam karşıtı: Batı'yı bir Doğulu olarak yeniden inşa edip söylemleştiren kişi olduğunu belirtir.[47] Alim Arlı ise kavramı şu yönden ele alır:

"Oryantalizm ile oksidentalizm, farklı türde, bir başka deyişle farklı sorulara farklı cevaplar arayan söylemlerdir. Oksidentalizm dağınık ve apolojetik yönleri güçlü bir zeminden konuşurken, oryantalizmin

[44] Edward Said, **Oryantalizm – Sömürgeciliğin Keşif Kolu,** (tercüme:Nezih Uzel), Pınar Yayınları, 1. Basım, 1982, İstanbul, sf:31.

[45] Alim Arlı, **Oryantalizm-Oksidentalizm ve Şerif Mardin,** Küre Yayınları, 1. Basım, 2014, İstanbul, sf: 15-16.

[46] İsmail Süphandağı, **Batı ve İslam Arasında Oryantalizm**, Gelenek Yayıncılık, 1. Basım, 2004, İstanbul, sf:66.

[47] Hilmi Yavuz, "Oksidantalizm Üzerine Notlar" **Marife**, yıl. 6, sayı. 3, kış 2006, sf: 373.

hakim söylemi sistematik ve dışlayıcı olan bir zeminden hareket etmektir. İki söylemi birbirinden ayıran en temelli fark Batı'nın emperyalizm tecrübesinin oryantalizmi şekillendirmesinden kaynaklanmaktadır."[48]

İki kavramın söz konusu medeniyetlerin okumasında ne yönüyle önem arz ettiğini çalışmanın asıl konusu üzerinden örnekleyerek açıklamakta fayda vardır.

Gustave Flaubert'in "İstanbul"unda Medeniyet Algısı

Flaubert'in İstanbul seyahati yaklaşık 5 hafta sürmüştür. Yazar bu seyahatte İstanbul'un tarihi, doğal mekanlarını gezme fırsatı olmuştur. Eserinde bu seyahati nasıl ele aldığına bakılacak olursa genel olarak uzun açıklamaların olmadığı, yazarın hatıralarını kısa kısa not ettiği bir metinle karşılaşılır. Ancak satır aralarındaki notlar bu konuda yorumlama yapmak için yeterli derecede malzemeyi sunmaktadır.
Falubert'in İstanbul tasvirlerinde olumsuz bir bakış açısı dikkat çekmektedir. Genel olarak mezarlıklarla, kışlalarla dolu, eski sahillerin, çamurlu yolların "Galata'nın aşağı mahallesinde gezinti: karanlık sokaklar –kirli evler- zemin katlardaki salonlar[ın]- (…)" [49] hakim olduğu bir İstanbul portresi karşımıza çıkar. Yazar şehrin köhneliğini bazen direkt olarak vurgular bazen de üslubundan, tercih ettiği kelimlerden ya da tasvir biçiminden okuyucuya bu anlamda bir izlenim verir. Örnek vermesi açısından yazarın şu sözlerini ele alabiliriz.

"(…) Daha ötede, başka ağlar mezar taşlarının üzerine serilmişti; mear taşları ağlara yer yer dalgalı bir görüntü veriyordu. Küçüksu'ya yanaştık; Sultan'ın çürümüş ve suya sarkan eski köşkü –dört köşe, küçük güzel çeşme- karakolda askerler.İstanbul'da ne çok karakol ve kışla var! (…)" [50]

Bir şehrin kışla ile dolu olması o şehrin yönetim biçimine dair bir algı oluşturur. Bu noktada ilk akla gelen "baskı"nın hakim olduğu bir şehir algısı olsa gerektir ki bunu aynı eserde, dönemin idarecileriyle ilgili yorumlarının olduğu bölümlerle paralel olarak ele alınca bu fikir kuvvetlenir. Mezarlık vurgusu ise hemen her sayfada birkaç kez yapılır. Yazar gideceği her yere mezarlıktan geçerek gider. Bu da eser üzerinden İstanbul hakkında yorum yapacak okur için mezarlıkların hakim olduğu bir şehir algısı yaratır zira hemen her mekanın başında veya sonunda bir mezarlık vardır esere göre.
Bununla birlikte genel olarak İstanbul'da yazarın en çok ilgisini çeken mekanlar türbeler, tekkeler, mevlevihaneler olmuştur. Bu mekanları uzunca tasvir edip oralardaki atmosfer ile ilgili izlenimlerini detaylıca açıklar. Arzu Etensel İldem, Doğu seyahati yapan Batılı yazarların genel olarak aynı mekanları gezdiklerini ve buraları kaleme aldıklarını belirtir. Yazara göre İstanbul'da bahsedilen tipik güzergâh: Pera, Boğaz, kahveler, hamamlar, Galata kulesinin yakınlarındaki Mevlevihane, Üsküdar'daki dervişhane, vb…[51] Flaubert de eserinde yoğun olarak bu mekanları ele alır. Bu mekanlardan, en çok bahsi geçenlerden biri olması sebebiyle Üsküdar'daki dervişhane gözlemlerini ele alabiliriz:

"(…) RUFAİ DERVİŞLERİNİN TEKKESİ. Dört köşe bir oda, etrafında boydan boya bir tırabzan- mihrabın olduğu tarafın duvarında, dervişlerin kullandığı işkence aletleri: uçları bükülmüş bir tür tokaçlar ve sivri uçlu madeni paraya benzer şeylerle son bulan uzun şişler; koninin üst kısmında zincirler. Çevredik

[48] Alim Arlı**, a.g.e.** sf:73
[49] Gustave Flaubert , **Doğu Seyahati**, (çev: Z. Canan Özatalay), İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2008, İstanbul, sf.353.
[50] Gustave Flaubert , **a.e.** sf.369.
[51] Arzu Etensel İldem, "Bir Yazın Türü Olarak Doğu Seyahatnameleri" Littera Edebiyat Yazıları, c.21, Aralık, sf:8.

döşemelere büyük tefler, ziller ve darbukalar dizilmiş. Dualara başladılar.(…) Törenin sonuna doğru, imam hastaların hasta yerleri üzerinde yürüyor; bebeklere ise sadece elleriyle hareketler yapıp üflüyordu."[52]

Falubert'in diğer tekke ve türbelerdeki tasvirleri de buna yakındır. Dini törenler onun için egzotik bir atmosfer sunar. Bu ortamlarda gördüğü ayinler ne derece müziksel, masalsı ise o derece zevk verir yazara. Burada onun muhayyilesindeki Doğu'nun unsurlarının neler olduğu görülür. Ertesi gün izlediği Galata Mevlevileri hakkındaki şu yorumu da aynı görüşü destekler niteliktedir;

"(…) Hemen sonra halka olup dönüyorlar- hakları yeterince verilmemiş, her birinin kendine has bir veche dalışı var, insanın aklına halka olup dönen yıldızlar Scipio'nun Rüyası, bilmem ne geliyor. Bir genç adam, kolları tamamen havada ve yüzü zevke teslim olmuş; bir baş meleğe benzeyen (…)" [53]

Elbette günümüzde olduğu gibi o dönem İstanbul'unda da bu ayinler yapılmaktaydı ancak Flaubert'in bilhassa bu ayinleri görmek istemesi ya da eserinde sadece bunlara yer vermesi mistik, egzotik Doğu algısının bir göstergesidir. Zira İstanbul bölümünde bir cami veya farz ibadeti olan namaz ya da ezan ile ilgili herhangi bir yorumu, gözlemi görülmezken (Süleymaniye Camii ve Ayasofya'dan bahseder ancak bu iki yapıyı da çok farklı noktalardan ele alır.) bu tarz ayinlere tekrar tekrar katılıp İstanbul'un farklı mekanlarında türbe ve dergahları ziyaret eder. Bu mekanların ziyaret edilmesinde bir beis yoktur ancak Müslüman bir medeniyetin anlaşılması için onu temsil edecek unsurları ele almak noktasında bahsi geçen mekanlar ilk başvurulacak noktalar sayılmaz. Flaubert ve diğer Batılı yazarların yoğun olarak bu mekanları tercih etmeleri yalnızca bu şehrin kültürünü tanımak olsa öncelikle şehrin manevi olarak başlıca temsilcisi olan selatin camiler ve buralardaki ibadetler aktarılırdı ancak burada oryantalist bir yaklaşımla mistik, müziksel (Galata Mevlevihanesi) ya da oldukça ilginç, egzotik (Rufai Tekkesi) bir tablonun hakim olması onun öncesinde okuyup merak ettiği, görmek istediği Doğu portresine daha uygundur.

Bu anlamda dikkat çeken bir diğer nokta da Flaubert'te şehrin hayalindeki Doğu ile ilişkisi derecesinde değer görmesidir. Bir mekan onun için ne kadar Doğu özellikleri taşırsa o kadar iyidir. Bunu Topkapı'daki Eski Saray'ı gezerken yaptığı yorumlarında da görürüz; genel olarak sarayın birçok bölümünü dikkate değer bulmaz ancak taht odasına girince şu yorumu yapar; " (…) Taht odası: Parmaklıklı pencere, karanlık bir daire; taht, üzeri tepelikle kapatılmş bir divan, yaldızlı gümüşten harika bir şey, her yerine elmas ve değerli taşlar kakılmış- hakiki Doğu şatafatı bu işte! (…)"[54] Bilhassa Galata ve çevresinde başlayan modernleşme, Batılılaşma ise yazarın hoşlanmadığı bir gelişmedir. Yakın zamanda bu şehrin Avrupa şehirleri gibi olacağını belirterek bu anlamda üzüntüsünü de dile getirir. Bununla birlikte İstanbul'u genel olarak Batı'nın gerisinde, eskide kalmış yıkık dökük bir şehir olarak algılar. Bu bağlamda özellikle Surlar'ın çevresindeki gezide yaptığı yorumları dikkat çekicidir;

"Surun ayağında, solumuzda, kazık temeller üzerinde ahşap kasap dükkanı; dalgaların kokusuna karışan iğrenç koku, şiddetli rüzgâr, orada aylak aylak dolanan bir sürü köpek- yırtıcı kuşlar uçuyor, çığlık atıyor, dönüyor, dalgaların üzerine abanıyor. İstanbul'un içinden geri dönüş; ahşap evler, yeşillikli yerler, muşarabiyeler, her yerde parmaklıklı pencereler- kaynaşan ve sakin Türk yaşamı. Bu bana, aynı İzmir'de olduğu gibi bizdeki Ortaçağ'ı anımsatıyor."[55]

İstanbul'un -ve İzmir'in- Avrupa tarihinin en gerilemeci dönemi olan "Ortaçağ"a benzetilmesi yazarın İstanbul'u medeniyet anlamında nasıl gördüğünü anlamamıza yardımcı olacaktır. Küçümseyici bir bakışın

[52] Gustave Flaubert , **a.e.** sf.369.
[53] Gustave Flaubert , **a.e.** sf.357-358.
[54] Gustave Flaubert , **a.e.** sf.357.
[55] Gustave Flaubert , **a.g.e.** sf.369.

hakim olduğu bu yorumlarda İstanbul'dan beklediği bir Doğu şehri olmasıdır. Bu izlenimi edindiği yerlerde memnun olur ancak muhayyilesindeki gibi bir tablo ile karşılaşmadığında memnuniyetsizliğini dile getirir. Şehrin sıklıkla vurguladığı eskiliğinden kurtulmasını istmemesi pek iyi niyetli bir tutu değildir. En hafif anlamıyla yazarın ikircikli bir tutumda olduğunu gösterir.
İstanbu'u dışarıdan bir göz olarak Falubert'in ele alışı genel olarak bu biçimdedir. Ancak yine de İstanbul'dan ayrılırken üzüntülüdür. Beş hafta kaldığı bu şehre vedasını ise şu sözlerle dile getirir; "Âh! Geçtiğimiz pazar günü Tophane Camii'nin avlusundan geçerken ne kadar da üzgündüm! Elveda camiler! Elveda peçeli kadınlar! Elveda kahvelerdeki iyi yürekli Türkler!" Peçeli kadınlar erotik bir çağırışım oluşturmalarının yanında yazarın Doğu algısının somutlaşmasında önemli bir unsur olmaları açısından önem teşkil etmektedir. Bu kadınların yakında -Batılılaşan İstanbul'a paralel olarak- peçelerini çıkaracaklarını öngörerek üzülür. Belki de bir daha göremeyeceği bu tablo için bilhassa peçeli kadınlarla vedalaşmıştır.

Ahmet Midhat Efendi'nin "Paris"inde Medeniyet Algısı

Ahmet Midhat Efendi'nin Paris gezisi zaman olarak çok uzun olmamakla birlikte -12 gün- yazarın hemen her şeyi detaylıca açıklamasından dolayı metin olarak oldukça hacimlidir. Ahmet Midhat Efendi sadece gittiği, gördüğü yerleri anlatmaz; buradaki mekanlar, eserler hakkında uzun uzun bilgilendirme yapar, gün içinde yaşadıklarını, arkadaşlarıyla olan diyaloglarını da kaleme alır. Bu konuda bir seyyahtan çok bir araştırmacı gibidir, zaten kendisi de eserinde sıklıkla "tetebbu(at)inceleme" "taharri(yat) araştırma" kelimelerini zikrederken "temaşa"yı çok kullanmamayı tercih eder.[56]

Ahmet Midhat Efendi, Paris'e indiği ilk günden şehirden ayrıldığı süreye kadar neredeyse her fırsatta gezmiş, her yeri görmeye çalışmıştır. Göremediği ya da kısa zaman ayırdığı yerlere tekrar dönemediğinde ne derece hayıflandığına da yine kitapta sıklıkla şahit oluruz. Gezerken genelde yürümeyi tercih etmiştir zira bu şekilde şehri daha iyi gözlemleyebilmektedir, gideceği yer uzaksa mecbur arabaya ya da tramvaya binmişse de bu araçları mümkün olduğunca kullanmamaya çalışmıştır. Sabah çok erken saatlerde şehri gezmeye başlayıp akşam saatine kadar
-arkadaşlarıyla planları uygun olduğu müddetçe- sokaklarda dolaşmıştır.
Ahmet Midhat'ın genel olarak Paris yorumlarında belli konular dışında şahsi yorumunu kitaba çok dahil etmediğini görürüz. O, diğer seyyahların aksine müthiş bir hayranlıkla anlatmaz Paris'i, hatta bu durumu da eleştirir zira daha önceki gidenlerin yorumlarından edindiği bilgiler oldukça mübalağalıdır. Kendi gözüyle gördüğünde buraların yazıldığı gibi olmadığını dile getirir:

"(…) Exposition'a gidip de Eyfel Kulesi karşısına geçtiğim zaman onu da hayalimdeki cesamet ve irtifaından daha pek az görürsem istigrab olunmaz mı? Bu kuleye dair neler okudum! Neler yazdım!(…) İşte şimdi kule karşımda, ama nazarım öyle tabakat-ı illiyyîne doğru fırlayıp gitmiyor. Hemen hemen Yeni Cami minaresinin iki misli gibi bir irtifa tasavvur ettiren bir kule görünüyor!"[57]

Bu yorumu Paris'teki ilk gününde yapan Ahmet Midhat, daha sonra tekrar görünce kulenin büyük olduğuna kani oluyorsa da eserleri incelerken kendini kaybeden bir hayranlık derecesine pek ulaşmaz. Sadece Sergi-i Umûmi'yi gezerken gördüğü teknolojik ürünler onu çok fazla etkiler. Buradaki makineleri detaylıca inceler, onları İstanbul'a götürebilmenin hayalini kurar. Özellikle tekstil ve matbaaya ait

[56] Ufuk Sarıtaş, "Avrupa'da Bir Cevelan ve Avrupa'da Ne Gördüm'e Karşılaştırmalı Bir Bakış" **Avrupa Macerasının Erken Dönem Bir Örneği Avrupa'da Bir Cevelan,** Manas Yayınları,1. Baskı, Ankara, 2018, sf.166.
[57] Ahmet Mithat Efendi, **a.g.e.** sf:79.

makineleri uzun uzun açıklar. Bunun yanında kanallar da onun ilgisini çeken diğer yeniliktir. Kanalların yapım tarihlerini, nasıl kullanıldığını da tafsilatlarıyla açıklar.

Paris'te beğendiği şeylerin yanı sıra beğenmediklerini de dile getiren Ahmet Midhat , eleştirinin dozajını kaçırmaz. Neyi neden beğenmediğini sebepleriyle izah eder. Salt olumsuz yorum değil, bir çıkarımı vardır onda. Örneğin Paris'in gece hayatını, aile hayatını beğenmez. Bunların ahlaka mani şeyler olduğunu, aile kavramına zarar verdiğini belirterek bu konudaki görüşlerini arkadaşlarıyla olan konuşmaları üzerinden ortaya koyar:

"(…) İşte size bir aile ki medeniyetin birinci şanı ictimayken müteferriktir. Hısımakraba yekdiğerinin ne saadetiyle mesut ne felaketiyle müteessir olmayıb, yılbaşlarında, münakehatta ve vefiyatta filanda icra edilen tehniyetler, taziyetleri hep surî, hep sathî merasimden ibarettirler. İhtisasat-ı kalbiye sönmüştür." [58]

Konuşmanın devamında da bu hükmünü örneklerle açıklar, Doğu'daki hayat ile kıyaslayarak fikirlerini dile getirir. Aynı şekilde gece hayatı konusunda da Paris'i eleştirerek gördüğü bazı tablolardan rahatsızlığını dile getirir. Genel olarak bu tarz ortamlara şahit olmamak için akşamları dışarı çıkmasa da arkadaşlarının ısrarıyla bir kez katıldığı gösteride gördükleri onu ciddi anlamda rahatsız etmiştir;

"Kendimizi şu sefalete duçar eylediğimiz hâlde hiç olmazsa saha-i temaşada icra olunan hünerler insanı eğlendirecek veyahut nazar-ı hayret ve fikr-i istigrabını celbeyleyecek şeylerden bulunsa yine neyse ne! Emsalini Beyoğlu'nda Concordia gibi yerlerde her zaman gördüğümüz birtakım hanende kızlar kendilerine yakışık aldıkları veya aldıramadıkları birtakım evza ve etvar-ı rezilaneyle şarkılar çağırıyorlar ki (…) insanın o kadar pahalı olan vaktini bu gibi temaşalarda geçirmesi hakikaten yürekler acısı addolunacak ahvaldendir."[59]

Ahmet Mithat Efendi'nin Paris yorumları tek taraflı değildir, belirli noktalarda İstanbul ve Paris arasında mukayeseler de yapar. Böylelikle açıkladığı durumları, tasvir ettiği tabloları okurlarının daha iyi anlamasını da sağlamış olur. Ancak bunu yapmasının asıl sebebi dışarıdan baktığı bir medeniyeti, kendi medeniyeti üzerinden ele almaktır. Bu gerek Doğulu gerekse Batılı birçok seyyahın tercih ettiği bir tutumdur ve bunun temelinde oryantalist ya da oksidentalist bir bakış açısı yatmaktadır.

"Meğerki şu Avrupa'nın umrân-ı zahirîsine mukabil bizdeki mamuriyet-i maneviyeyi bir nazar-ı hikmetle görüp fikr-i hikmetle düşünerek tab'ıma teselli vermeliyim. Nasıl ki işte o tesliyeti buldum ve arkadaşım gibi fikr-i hikmetine itimat ve teslimiyetim olan bir zata da tasdik ettirerek imtinanımı arttırdım."[60]

Yukarıdaki cümlelerden de anlaşılacağı üzere Paris özelinde Avrupa'nın teknik, maddi ilerlemesini takdir etse de manevi yönden buradaki durumu pek tasvip etmez. Bu durumda Batı'dan alınması gerekenlerin, ne olduğunu da göstermiş olur ki bunu eserin farklı yerlerinde de tekrarlar. Bu oksidentalist ya da olarak nitelendirilecek bir kimsenin tutumu değildir, zira ne bir oryantalist gibi Batı'yı yüceltip Doğu'yu küçümser ne de bir oksidentalist gibi Batı'yı yerer. Hangi medeniyet hangi anlamda daha ilerideyse onu komplekssizce dile getirir.
Bu örneklerde görüldüğü üzere yazarın şahsi yorumlarını dahil ettiği noktalar onun medeniyet algısının anlaşılmasına imkan sağlar.

[58] Ahmet Mithat Efendi, **a.g.e.** sf:769.
[59] Ahmet Mithat Efendi, **a.g.e.** sf:587.
[60] Ahmet Mithat Efendi, **a.e.** sf:664.

Ahmet Mithat Efendi'nin bazı yazarlarca oksidentalist olarak yorumlanmasına karşın[61] eserin genelini ele alırsak bu bakış açısına çok yoğun bir biçimde rastlamayız, yer yer okisdentalist yorumlar olmakla birlikte genel olarak hakkaniyetli bir tavır hakimdir esere. Bu görüşe paralel olarak M.Fatih Andı, Ahmed Midhat Efendi'nin tavrını ideolojikleşen, radikal redler veya kabuller içeren keskin bir oksidentalistlik yerine, daha ılımlı bir oksidentalist yaklaşım olarak değerlendirmenin daha doğru olacağını belirtir."[62]

İki Farklı Medeniyet İki Farklı Bakış Açısı

İki yazarın yakın dönemlerde kaleme aldıkları bu eserlerdeki farkların birkaç sebebi vardır: Öncelikle şahsî sebepler üzerinde durmak gerekir ki burada yazarların seyahat ettikleri dönemdeki yaşları bu farklılığın önemli sebeplerinden biridir. Ahmet Midhat Efendi bu gezide kırklı yaşlarında olgun bir dönemindeyken Gustave Falubert yirmi sekiz yaşında bir gençtir. Bununla birlikte karakterleri, toplumsal konumları da seyahatlerindeki bakış açısı farklılığının bir etkenidir; Ahmet Midhat Efendi, topluma rol model olmayı kendine vazife edinmiş bir aydındır. Gustave Flaubert ise duygusal açmazları olan okulunu yarım bırakmış melankolik bir gençtir. Aynı zamanda Ahmet Midhat'ın halkını yanlış Batılılaşmanın zararlarından korumak isteyen, özellikle ahlaki konularda hassas olunması gerektiğinin altını çizen bir bakış açısına sahip olması gezisindeki tavrında da belirleyicidir. Flaubert ise bireysel anlamda ilgi duyduğu Doğu'ya -bilhassa eski Doğu medeniyetlerine, inançlarına- ait izler bulmak amacıyla yola çıkmıştır ve onun seyahat motivasyonunu Doğu mistisizmi, Doğulu kadınlar ve ilginç dini ritüeller oluşturur.

İki yazarın şahsi özelliklerinin yanı sıra kendi medeniyetleri de karşılarındaki medeniyeti ele alma biçimlerinde etkili olmuştur. Bir Batılı olarak Gustave Flaubert'in Doğu'ya oryantalist bakış açısıyla gördüklerinden ziyade görmeyi beklediği, halihazırda sahip olduğu medeniyet yaklaşımıyla yöneldiği görülmektedir. Onun İstanbul veya diğer doğu şehirleri ile ilgili tutumlarının oluşması gözlemlerine dayanmaz; gözlemleri sahip olduğu düşünceleri örneklemeye yardımcı olur. O, İstanbul için kendi muhayyilesinde -halihazırda- bir portreye sahiptir bu sebeple gidip gördüğü -gerçek- İstanbul'un zihnindeki portreye uymadığı noktalarda yazarda tatminsizlik ortaya çıkar.

Ahmet Midhat'ın da bu şekilde ön kabullerle Paris'e gittiğini yorumlarından anlamaktayız. Bu yorumlar bazen oksidentalist olarak nitelendirilecek seviyededir ama o gördükleriyle önceki bildikleri arasında bir çelişkide kaldığında gördüklerini tercih etmiş ve bu somut veriler üzerinden daha hakkaniyetli bir biçimde değerlendirmelerini yapmıştır. Bu sebeple onu tam anlamıyla oksidentalist olarak nitelendirmek çok da doğru bir yaklaşım olmasa gerektir. Her ne kadar Mithat Efendi, kendisinin oksidentalist yani müstağrib olduğunu belirtse de[63] M. Fatih Andı, onun kastettiğinin burada bahsi geçen anlamla aynı olmadığını, kelimenin "hayret etme, şaşırma" veya "uzaklaşan, gurbete çıkan" anlamını kastetmiş olabileceğini de belirtir.[64] Kelimenin bu anlamlarının yanı sıra Ahmet Mithat Efendi'nin Batı konusundaki tutumunu, onun edebi ve fikri çizgisini de düşünürsek yazarın da kendisini bugün anlgıladığımız anlamda oksidentalist olarak nitelemeyeceği yorumunu yapabiliriz.

Sonuç

Ahmet Midhat ve Gustave Flaubert'in medeniyet algısının ele alındığı bu çalışmada görülmüştür ki her iki yazar da gezip gördükleri "öteki" medeniyeti, kendi medeniyetleri üzerinden değerlendirmişler, bu

[61] Carter V. Findley, **Ahmed Midhat Efendi Avrupa'da.** Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1999, sf:6.

[62] M. Fatih Andı, "Bir Medeniyet Algılaması Olarak Ahmed Midhat Efendi'nin Paris'i", **İlmi Araştırmalar**, Sayı 20, 2005, sf:19.

[63] Ahmet Mithat Efendi, **a.g.e.** sf:6.

[64] M. Fatih Andı, **a.g.m.** sf:13.

değerlendirmelerin sonucunda karşılaştıkları medeniyet üzerine hüküm vermişlerdir. Bilhassa bu yazarlardan Gustave Flaubert doğulu bir şehir olarak gezdiği İstanbul'u oryantalizmin dinamikleriyle ele almıştır. Ahmet Midhat Efendi ise yer yer oksidentalist yorumlarda bulunsa da genel olarak daha tarafsız bir tutumla Paris'i ele almaya çalışmıştır.

Nihayetinde iki yazarın tarzı da eleştirilebileceği gibi "gezi yazısı" türünün dinamikleri içinde her iki eserin de önemli olduğu yorumunu yapabiliriz. Gezi yazısı olmaları noktasından bakarsak oldukça bireysel yorumlara dayanan bu tür içine her iki yazarın üslubu da dahil edilebilir. Bu çalışmada gösterilmeye çalışılan asıl nokta iki yazar özelinden iki farklı medeniyete sahip seyyahın, karşı medeniyeti nasıl ele aldığıdır. Burada şahsi unsurların etkisi olmakla birlikte görüldüğü üzere sosyal, siyasi unsurlar da dönemin aydınını etkilemiş ve bu bağlamda bir medeniyet okumasına imkan sağlamıştır.

KAYNAKÇA

ANDI, M. Fatih, "Bir Medeniyet Algılaması Olarak Ahmed Midhat Efendi'nin Paris'i", **İlmi Araştırmalar**, Sayı 20, 2005, sf:7-25.

ARIKAN, Zeki, "Yirmisekiz Çelebi Mehmed" **TDV İslam Ansiklopedisi**, 43. Cilt, 2013, sf:551-552.

ARLI, Alim, **Oryantalizm-Oksidentalizm ve Şerif Mardin,** Küre Yayınları, 1. Basım, 2014, İstanbul.

AYKUT, Said, "İbn-i Battûta", **TDV İslam Ansiklopedisi,** 19. Cilt, 1999, sf:361-368.

AZAMAT, Nihat, "Nâsır-ı Hüsrev" **TDV İslam Ansiklopedisi**, 32. Cilt, 2006, sf:395-397.

COŞKUN, Menderes, "Seyahatname" **TDV İslam Ansiklopedisi**, 37. Cilt, 2009, sf: 11-13.

EFENDİ, Ahmed Midhat, **Avrupa'da Bir Cevelan**, (Haz. N. Arzu Pala), Dergah Yayınları, 1. Baskı, 2015, İstanbul.

FINDLEY, Carter V. **Ahmed Midhat Efendi Avrupa'da.** Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1999.

FLAUBERT, Gustave, **Doğu Seyahati**, (çev: Z. Canan Özatalay), İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2008, İstanbul.

İLDEM, Arzu Etensel, "Bir Yazın Türü Olarak Doğu Seyahatnameleri" Littera Edebiyat Yazıları, c.21, Aralık, 1-11.

SAİD, Edward, **Oryantalizm – Sömürgeciliğin Keşif Kolu,** (tercüme:Nezih Uzel), Pınar Yayınları, 1. Basım, 1982, İstanbul.

ŞAKİROĞLU, Mahmut H., "Marco Polo" **TDV İslam Ansiklopedisi**, 28. Cilt, 2003, sf:41-43.

SARITAŞ, Ufuk "Avrupa'da Bir Cevelan ve Avrupa'da Ne Gördüm'e Karşılaştırmalı Bir Bakış" **Avrupa Macerasının Erken Dönem Bir Örneği Avrupa'da Bir Cevelan,** Manas Yayınları,1. Baskı, Ankara, 2018.

SÜPHANDAĞI, İsmail, **Batı ve İslam Arasında Oryantalizm**, Gelenek Yayıncılık, 1. Basım, 2004, İstanbul.

YAVUZ, Hilmi, "Oksidantalizm Üzerine Notlar" **Marife**, yıl. 6, sayı. 3, kış 2006, sf: 373-375.

TÜRK EBEVEYNLER ile YABANCI UYRUKLU EBEVEYNLERİN ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİNDEN BEKLENTİLERİNİN İNCELENMESİ

Zehra GÜNEYSU
Yıldız Teknik Üniversitesi, Okul Öncesi Eğitimi, Yüksek Lisans Pr.
zehragneysu@gmail.com

Özkan SAPSAĞLAM
Doç.Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitimi A.B.D.
ozkaanim@gmail.com

Özet

Erken çocukluk dönemi, bireyin yaşam boyu ihtiyaç duyacağı birçok kazanım ve beceriyi edindiği ve kalıcı hale getirdiği bir dönemdir. Bireyin ilk formal öğrenme ortamı ve sosyalleşme deneyimlerini elde edeceği erken çocukluk eğitimi için okullar kadar ebeveynler de önemli bir rol oynamaktadır. Ebeveynler ve okul çocuğun uygun gelişimi ve eğitimi için ortak paydada buluşmalı ve iyi bir işbirliği içinde olmalıdır. Bu işbirliğinin sağlanabilmesi için tarafların birbirinin eğitim hedeflerinden haberdar olmaları gerekmektedir. Ebeveynler, çocuğun eğitimine katkı sağlarken beklenti ve görüşlerinin dikkate alınmasını arzu etmektedirler. Erken çocukluk dönemi çocuğu olan ebeveynlerin beklentileri üzerine yapılmış araştırmalar bulunmaktadır. Ancak son birkaç yıldır değişen sosyo-ekonomik yapı farklı çalışma gruplarıyla daha güncel araştırmalar yapılması ihtiyacını doğurmuştur. Ülkemizin son on yıldır aldığı dış göç dalgası düşünüldüğünde, okullarda yabancı uyruklu ebeveynlerin daha fazla görülmeye başlandığı fark edilecektir. Bu araştırma ile Türk ebeveynler ve yabancı uyruklu ebeveynlerin, çocuklarının erken çocukluk döneminde aldıkları eğitimin önemine ve bu eğitimden beklentilerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma grubunu 15 Türk, 15 yabancı uyruklu toplam 30 ebeveyn oluşturmaktadır. Bu araştırma nitel araştırma çalışmasıdır ve olgu bilim deseni ile yürütülmüştür. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda iki ebeveyn grubunun da erken çocukluk eğitiminin öneminin farkında oldukları görülmüştür. Katılımcılar, çocukları erken çocukluk eğitimi almadığı takdirde gelişimlerinin sekteye uğrayacağını, evde verimsiz zaman geçireceklerini ve ilkokula hazır olamayacaklarını düşünmektedirler. Ebeveynler, erken çocukluk eğitiminden çocuklarının sosyal gelişiminin desteklenmesi ve ilkokula hazırlanması yönünde beklenti içerisindedirler. Bunlara ek olarak, yabancı uyruklu ebeveynler, erken çocuk eğitiminden çocuklarının Türk toplumuna uyum sağlaması ve Türkçe öğrenmesi beklentileri içerisindedirler. Ebeveynler eğitim kurumları ve öğretmenlerden çocuklarının güvenlik ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasını da beklemektedirler. Bu bulgulardan yararlanılarak okullar tarafından çocukların gelişimi ile ilgili doğru bilgilendirmeler ve ebeveynlerin bu beklentilerini evde nasıl destekleyebilecekleri ile ilgili aile eğitimleri planlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Erken çocukluk dönemi, erken çocukluk eğitimi, ebeveyn beklentisi, yabancı uyruklu ebeveyn

INVESTIGATION OF THE EXPECTATIONS OF TURKISH PARENTS AND FOREIGN PARENTS FROM EARLY CHILDHOOD EDUCATION

Abstract

Early childhood is a period which the individual acquires and gains many skills that he / she will need for life. Parents play an important role as well as schools for early childhood education in which the individual

will get the first formal learning environment and socialization experiences. Parents play an important role as well as schools for early childhood education in which the individual will get the first formal learning environment and socialization experiences. Parents and the school should meet in common ground and cooperate well for the proper development and education of the child. In order to achieve this cooperation, the participants should be aware of each other's educational goals. Parents wish to take into account their expectations and opinions while participating in education oh their children. There are studies on the expectations of parents of early childhood children. However, the socio-economic structure that has changed over the last few years has led to the need for more current research with different working groups. Considering the wave of foreign immigration that Turkey has received in the last ten years, it will be noticed that foreign parents have started to be seen more in schools. The aim of this study is to examine the views of Turkish parents and foreign parents about the importance and expectations of their children's early childhood education. The study group contains 15 Turkish, 15 foeign parents. This research is a qualitative research study and it was conducted with a case study. The data were collected by semi-structured interview technique. The data were analyzed by content analysis method. The data were analyzed by content analysis method. As a result of the study, it is seen that both parent groups were aware of the importance of early childhood education. The participants think that if their children do not receive early childhood education, their development will be disrupted, they will spend inefficient time at home and will not be ready for primary school. Parents expect on early childhood education is to support their children's social development and to prepare for primary school. In addition, foreign parents expect from early childhood education from their children to adapt to Turkish society and learn Turkish. Parents also expect early childhood educational institutions and teachers to provide the safety and health needs of their children. By making use of these findings, schools can plan accurate information about the development of children and family trainings on how parents can support these expectations at home.

Key Words: Early childhood, early chilhood education, parents expectacions, foreign parents

1.Giriş

Erken çocukluk dönemi doğumdan sekiz yaşına kadar geçen dönem olarak tanımlanır ve beyin gelişiminin en hızlı olduğu süreci kapsar. Bloom ve arkadaşlarına göre bireyin yaşamının ilk dört yılında oluşan zihinsel gelişim, sonraki on üç yıllık zihinsel gelişim sürecine eşittir (Gürkan, 2019). Beyinle birlikte bedensel ve dil gelişiminin de ivme kazandığı erken çocuklukta, birey yaşam boyu ihtiyaç duyacağı birçok beceriyi de bu dönemde edinmektedir. Bu bağlamdan bireyin bu dönemde aldığı eğitimin gelişimine uygun nitelikte olmasının ne kadar kritik olduğu anlaşılmaktadır. Erken çocukluk döneminde verilen nitelikli eğitim, insan kaynaklarının gelişimi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi ve sosyal uyumun sağlanması açısından bir ülkenin yapabileceği en iyi yatırımlardan biri olarak değerlendirilebilir (Dünya Bankası, 2013). Erken çocukluk döneminde eğitim alan çocukların bu dönemde eğitim almayan yaşıtlarına göre psikososyal gelişim, bilişsel gelişim, motor gelişim ve dil gelişimi açısından daha ileride oldukları tespit edilmiştir (Kök, Tuğluk ve Bay, 2005)

Brofenbrener (1992) tarafından oluşturulan "Ekolojik Sistem Modeli" incelendiğinde çocuğun merkezde olduğu, bireyi etkileyen olguların dardan genişe iç içe halkalar şeklinde sıralandığı ve en iç halkada başka bir deyişle çocuğun yakın çevresinde (mikrosistem) okul ve ailenin birlikte yer aldığı görülür. Bu bilgi bizlere çocuğun aldığı eğitimde aile ve okulun nitelikli etkileşiminin önemi hakkında bir ipucu sağlar. Ailelerin erken çocukluk eğitimi çalışmalarının hedeflerini benimsemesi kadar, hazırlanan eğitim programlarının ailelerin çocuklarının geleceği ve gelişimi üzerindeki istek ve beklentilerini karşılama durumları da bireyin doğru gelişimi açısından önemlidir. Eğitim kurumlarında verilen eğitimin niteliklerinin tam olarak yükseltilebilmesi için evde ailelerin desteği şarttır. Bu destek olmadıkça erken çocukluk döneminde çocuğa kazandırılmak istenen gelişim tam olarak sağlanamaz. (Kandır akt. Altınkaynak ve Yanıklar, 2014) Yapılan araştırmalarda aile katılımının çocukların gelişimini önemli ölçüde

arttırdığını saptanırken; çocukların matematik başarılarını arttırdığı, okuldaki şiddet olaylarına katılımlarının azaldığını, bilişsel ve sosyal gelişimlerinin desteklendiği belirtilmiştir(Cabrera ve arkadaşları, 2007; Lahaie, 2008;). Aile faktörünün eğitim süreçlerindeki önemi ve faydaları göz önüne alındığında erken çocukluk eğitimine yönelik çalışmalarda aile katılımını destekleyecek çalışmalar yapılmalıdır. Özışıklı' nın (2009) yaptığı çalışmada anne babaların eğitime katılım sağlarken, eğitim süreçlerinin tasarlanması ve uygulanmasında kendi beklentilerinin de dikkate alınmasını istemekte olduğu ortaya çıkmıştır.

Ebeveyn beklentilerinin şekillenmesinde kendilerine has yaşam öncelikleri, ekonomik düzey, kültürel hedefler ve toplumsal normlar ve toplumun çizdiği insan modeli etkili olmaktadır. Her toplumun kendine özgü değer yargıları vardır. Bu değer yargıları toplumun çocuğa olan bakış açısını ve ebeveynlik rollerini çocuk yetiştirme stillerini, inanç ve önceliklerini yakından etkilemektedir (Aksoy, 2005). Örneğin; Türk, Hindistan, Latin Amerika ve Asya gibi birbirine bağlılığın vurgulandığı geleneksel kültürlerde ebeveynlerin çocuklar üzerinde yüksek düzeyde kontrol eğilimi vurgulanırken, bireyselliğin ön planda tutulduğu toplumlarda çocukla uzlaşmayı ve çocuğun ortama katılarını savunan demokratik ebeveynlik stilinin uygulandığı görülebilir (Aksoy, Kılıç ve Kahraman, 2009). Bununla birlikte bir ebeveynlik stili farklı toplumlarda farklı bağlamda ortaya çıkabilir. Örneğin otoriter ebeveyn tutumu Amerikan toplumlarında kontrol duygusunun yanı sıra şefkat eksikliği ile ilişkilendirilmişken. Türk toplumunda kontrol duygusu ve çocuğa duyulan şefkat ile ilişkili bulunmuştur (Kağıtçıbaşı, 1970). Başka bir deyişle aileler, farklı değişkenlerden etkilenseler de benzer ebeveynlik tutumlarını sergileyebilirler.

Farklı kültürler ebeveynlerin çocuklarına karşı tutumlarını etkilediği gibi, çocuklarının eğitime olan bakış açılarını da etkileyebilmektedir. Ebeveynin çocuğa ilişkin duygu ve düşünceleri, çocuğa ilişkin beklenti ve inançları, ebeveynlerin değer verdikleri ve çocuklarında görmek istedikleri özellikler ebeveynlik tutumlarını etkilemektedir. (Yağmur, Çıtlak, Dost ve Leyendecker, 2009) Örneğin Asya kökenli ailelerde özellikle Çinli ailelerde etkili ebeveynliğin en önemli göstergesi çocuk ve gençlerin okul başarısıdır ve ebeveynler çocuklarının okuldaki başarısına göre değerlendirilmektedirler.(Aksoy, Kılıç ve Kahraman, 2009) Başka bir çalışmada, Harwood, Schoelmerich, Schulze ve Gonzalez; Porto-Riko kökenli Amerikan annelerin itaate İngiliz kökenli Amerikan annelerden daha fazla önem verdiği ve çocuklarının eğitim deneyimlerini daha çok kişiler arası sorumlulukları vurgulayarak yönlendirdiklerini ifade etmişlerdir (1999).

Erken çocukluk eğitimi çalışmalarının zenginleştirilebilmesi ve amacına ulaşabilmesi için aile beklentileri ile uyumlu bir biçimde yürütülebilmesi gerekmektedir. Sadece bu beklentileri karşılamak değil beklentileri yönlendirmek, ailelerin çocuklarından ve eğitim kurumlardan beklentilerini daha uygulanabilir bir çerçeveye oturtmak da erken çocukluk eğitimi çalışmalarının bir amacı olmalıdır. Bu bağlamda yapılacak çalışmalarda değişen sosyo ekonomik yapı dikkate alınmalıdır. Ülkemizde özellikle son on yıllık dönemde sosyo-kültürel yapı hızla değişmekte; demokratik kaygılar, daha iyi bir gelecek arayışı, aile birleşimi gibi nedenlerle ülkemize gelen yabancı uyruklu ailelerin sayısı artmaktadır. 2018 yılı Şubat ayı itibari ile ülkemizde farklı sebeplere bağlı olarak kısa ve ya uzun dönemli ikamet izni ile yaşayan yabancı uyruklu sayısı 3.258.207 olarak belirtilmiştir. (Kızılay, 2018) Bu ailelerde yetişen çocuklarının bundan 10-15 yıl sonrasında ülkemizin gelecek profilinin bir parçası olduğu düşünüldüğünde aldıkları eğitim, ailelerin bu eğitimden beklentilerinin bilinmesi ayrı bir önem arz etmektedir. Bu bağlamda ülkemizdeki erken çocukluk eğitiminde ebeveyn beklentileri üzerine yapılacak çalışmalara yabancı uyruklu ebeveynlerin dahil edilmesinin önemli olduğu düşünülmüştür.

Bu çalışmanın amacı Türk ebeveynler ve yabancı uyruklu ebeveynlerin, çocuklarının erken çocukluk döneminde aldıkları eğitimin önemine ve bu eğitimden beklentilerine ilişkin görüşlerinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Ebeveynlerin çocuklarının erken çocukluk döneminde aldıkları eğitimin önemine ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Ebeveynlerin çocuklarının erken çocukluk döneminde aldıkları eğitimden beklentileri nelerdir?

3. Ebeveynlerin çocuklarının erken çocukluk döneminde aldıkları eğitimden beklentileri ne ölçüde karşılanmaktadır?
4. Yabancı uyruklu ebeveynler kendi ülkelerinde uygulanan erken çocukluk eğitimi ile Türkiye'de çocuklarının aldıkları eğitim arasında ne gibi farklar gözlemlemektedirler?

2.Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, araştırma deseni olarak olgu bilim (fenomenoloji) seçilmiştir. Olgu bilim araştırmaları, farkında olunan ancak derinlemesine incelenmeyen olgular üzerinde yürütülür. Bu araştırmaların veri kaynaklarını, araştırmanın üzerinde durmak istediği olguyu yaşayan ve yansıtabilecek bireyler ya da gruplar oluşturmaktadır (Büyüköztürk ve ark. 2008). Bu araştırmada açıklanmaya çalışan olgu, yabancı uyruklu ve Türk ebeveynlerin erken çocukluk eğitimi algılarıdır.

2.1.Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul ilinde çocukları bir okul öncesi eğitim kurumunda eğitim alan 15 Türk, 15 yabancı uyruklu toplam 30 ebeveyn oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubuna dahil edilen Türk ebeveynlerin yaş grubu 24-40 arasında değişmektedir ve 6'sı lisans, 3'ü önlisans, 6'sı lise mezunudur. Yabancı uyruklu ebeveynlerin yaş grubu ise 29-62 arasında değişmektedir ve 7'si lisans, 3'ü önlisans, 4'ü lise, 1'i ilkokul mezunudur.

Tablo1. Yabancı Uyruklu Ebeveynlerin Ülkelerine Göre Dağılımı

Ülke	f	Türkiye'de ikamet süreleri (Yıl Olarak)
Suriye	4	7,5,5,2
Rusya	3	10,1
Mısır	3	5,5,4
Afganistan	3	3,3,3
Ukrayna	2	7,8
Moldova	1	17
Libya	1	1

2.2.Veri Toplanması ve Analizi

Araştırmaya dair veriler toplanırken temel nitel araştırma veri toplama yöntemlerinden olan görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada ebeveynlerin fikirlerinin alınması amacıyla açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme soruları hazırlanırken konu ile ilgili literatür taraması yapılmış, alan uzmanları görüşme sorularını amacına uygunluk açısından incelemiştir. Üç ebeveyn ile ön görüşme yapılmış ve ön görüşme çıktıları doğrultusunda görüşme soruları üzerinde gerekli değişiklikler yapılmıştır. Türkçe ve İngilizce bilen anne babalara yüz yüze görüşme tekniği uygulanmış, dil engelinden dolayı yüz yüze görüşme yapma imkanı olmayan anne babalar için ise hazırlanan form tercüman aracılığı ile konuştukları dile çevrilerek yazılı olarak görüşme formunu cevaplamaları istenmiştir. Verilen cevaplar yine tercüman aracılığı ile Türkçe' ye çevrilmiştir.

Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, metin içerindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını belirlemeye yönelik yapılan çalışmadır ve kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin daha küçük kategorilere bölünerek özetlenmesidir. (Büyüköztürk ve ark. 2008). Görüşme kayıtları yazılı hale getirilmiş, her bir soruya verilen tüm katılımcı cevapları alt alta sıralanmıştır. Daha sonra elde

edilen veriler birkaç defa okunarak kodlamalar yapılmış, yapılan kodlamalar araştırma sorularına uygun olarak gruplanmıştır. Çalışma grubunda yer alan katılımcılara birer kod verilmiştir. Veri analizi sürecinde karışıklık yaşanmaması ve oluşan farklılaşmaların daha kolay belirlenebilmesi için, Türk uyruklu katılımcılara A ile başlayan kodlar, yabancı uyruklu katılımcılara da B ile başlayan kodlar verilmiştir. Analiz sonucunda araştırma sorularına yönelik temalar oluşturulmuş, her temanın altında o tema ile ilgili alt temalar belirlenmiştir.

4.Bulgular

Katılımcılar ile yapılan görüşmelerin sonucunda elde edilen veriler, iki başlık altında incelenmiştir.

4.1.Ebeveynlerin erken çocukluk döneminde alınan eğitimin önemine ilişkin görüşleri

Tablo 2. "Çocuğunuz Neden Erken Çocukluk Eğitimi Almalıdır?" Sorusuna İlişkin Yanıtlar

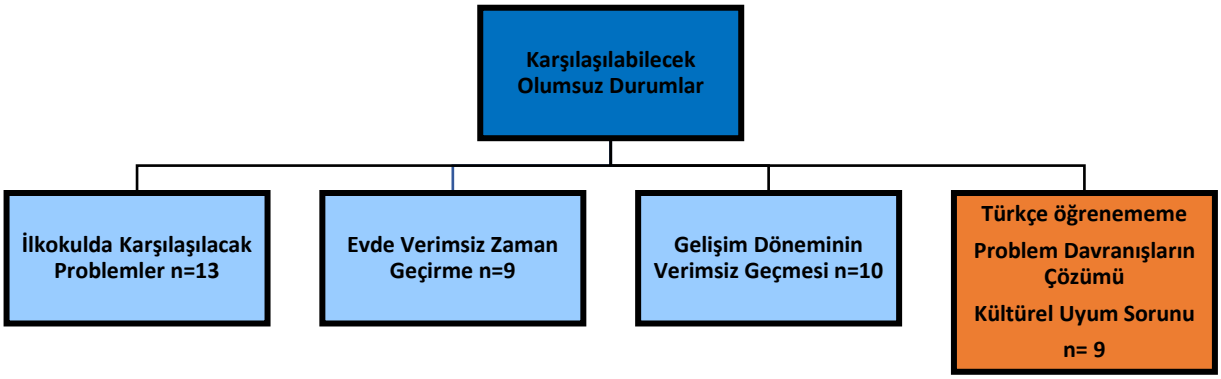
Ebeveyn Grubu	n	Cevaplar	f	%
A Grubu (Türk Ebeveynler)	15	Sosyal gelişimi desteklemesi	12	30
		Sorumluluk, sabır, paylaşma, özbakım becerilerinin gelişimini desteklemesi	7	17.5
		İletişim becerilerinin gelişmesi	6	15
		Kendisini keşfetmesine fırsat sağlaması	4	10
		Arkadaş grubuyla bir araya gelme imkanı	3	7.5
		İlköğretime hazır olması için	3	7.5
		Erken çocukluk dönemi kritik gelişim dönemlerini içermektedir	3	7.5
		Sosyal hayata uyum/ kurallar	3	7.5
		Milli-manevi değerlerin kazandırması	2	5
		Erken müdahale imkanı sağlaması	1	2.5
		Enerjilerini doğru yönde harcama imkanı	1	2.5
B Grubu (Yabancı Uyruklu Ebeveynler)	15	İ İlköğretime hazırlık/okul kültürü	6	25
		Sosyal gelişim	5	20
		Kültürel uyum	4	16,5
		İstendik davranış kazanımı	3	12,5
		Erken çocukluk dönemi kritik gelişim dönemlerini içermektedir	2	8,3
		Yeteneklerini fark etme	2	8,3
		Eğlenmeleri, Bağımsızlık	1	4,2

Tablo 2' ye bakıldığında çalışma grubunda yer alan katılımcıların erken çocukluk eğitiminin önemine ilişkin sorulara verdikleri cevaplarda Türk ve yabancı uyruklu ebeveyn grubunun benzerlik gösterdiği ve iki yönelim üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı erken çocukluk eğitiminin çocuğa kazandırdığı ögeler üzerinde durarak önemini açıklamışlardır. Erken çocukluk eğitiminin çocuğa kazandırdıkları arasında en çok bahsedilenler sosyal kazanımlar (n=33), ilköğretime hazırlık (n=11) ve milli-manevi değerlerin kazandırılması (n=5) temaları şeklinde gruplanabilir. Katılımcılar tarafından en fazla sosyal gelişime yönelik kazanımlar ifade edilmiş ve erken çocukluk eğitiminin önemi bu açıdan açıklanmaya çalışılmıştır. En çok kullanılan sosyal kazanımlar; "iletişim becerilerinin gelişmesi, kendisini keşfetme, akran ilişkileri, sorumluluk, saygı, sabır, kurallara uyma " olmuştur. Yabancı uyruklu ebeveynler bunlara ek olarak erken çocukluk eğitiminin kültürel engelleri ortadan kaldırma konusunda destek olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların bu temaya uygun görüşlerine örnek bazı ifadeler şunlardır;

A2 "Bu eğitimi alan çocukların iletişim becerileri artıyor."

A9 " Okulda kendi başına bir şeyler yapmaya alışıyorlar ve seviyorlar."

A10 " Bu dönem eğitimde akran grubuyla bir araya gelme fırsatı tanınıyor çocuklara."
A6 " Sorumluluk bilincinin gelişmesinde okulun çok yardımı oluyor."
B4 " Çocuklarımın bu kültüre alışmalarını istiyorum, büyüdüklerinde kendilerini bu toplumun bir parçası olarak hissetmeleri için. Bu kültürel bariyeri aşmaları için önemli."
Üzerinde durulan diğer bir tema da ilköğretime hazırlık temasıdır(n=11). Ebeveynler erken çocukluk eğitiminin önemini açıklarken bu temaya sıklıkla değinmişlerdir. Katılımcıların bu temaya uygun görüşlerine örnek bazı ifadeler şunlardır;
A1 " 1. sınıfa hazırlanmaları için önemli."
A14 " Gelecekteki eğitim yaşantısına olumlu katkılar sağlar." İfadelerini kullanmışlardır.
Milli ve manevi değerlerin kazandırılması açısından erken çocukluk eğitimini açıklayan görüşlere ilişkin örnekler aşağıda yer almaktadır (n=5);
A3; "Ahlaki ve kültürel değerlerin kazandırılması açısından şart diye düşüyorum."
A12 "Toplumsal değerlerimizin öğrenilmesi için önemli bir aşama."
Katılımcıların bir kısmı ise dönemdeki gelişim süreçlerinin kritik olduğunu bu nedenle erken çocukluk döneminde alınan eğitimin önemli olduğunu vurgulamıştır (n=4).
A7 " Çocukların zihinlerinin gelişmeye ve öğrenmeye en açık olduğu dönem. Duygusal, sosyal ve konuşma olarak da gelişiyorlar ve bu gelişmeyi iyi desteklemek gerekiyor."
A4 " Kendilerini keşfettikleri dönem olduğu için çok önemli."
A15 " Ailenin çocuklarında fark etmediği sorunları öğretmen anlayıp bizimle paylaşabiliyor ve böylece erkenden önlem alabiliyoruz"
B1 " Çocuk için önemli bir gelişim dönemi ve boş geçmemeli." ifadelerini kullanmışlardır.



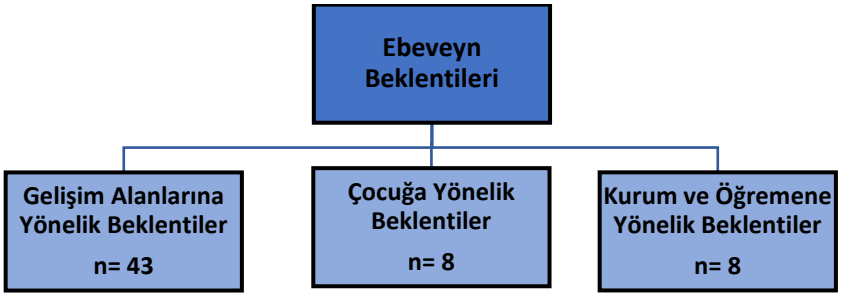
Şekil 1. "Çocuğunuz Erken Çocukluk Eğitimi Almasaydı Ne Gibi Olumsuzluklar Yaşanabilirdi?" Sorusuna Yönelik Yanıtlar

Şekil 1' de yer alan ve katılımcıların çocuklarının erken çocukluk döneminde eğitim almaması halinde ne gibi olumsuzluklarla karşılaşabilecekleri ile ilgili yanıtları incelendiğinde iki ebeveyn grubunun da benzer görüşlere sahip olduğu görülmektedir. Çocukların erken çocukluk eğitimi almaması halinde karşılaşılabilecek olumsuzluklara ilişkin alt temalar, ilkokulda karşılaşılacak sorunlar (n=13), evde verimsiz zaman geçirme (n=9) ve gelişim görevlerinde geride kalma(n=10) konularının ebeveynlerin en çok bahsettikleri olumsuz durumlar olduğu görülmektedir. Bu durumlara ek olarak yabancı uyruklu ebeveynler, çocuklarının erken çocukluk döneminde eğitim almaması durumunda Türkçe öğreniminin gecikeceğini, problem davranışların çözümünde okul desteğini alamayacaklarını ve kültürel uyumda zorlanacaklarını (n=9) belirtmişlerdir. Katılımcılar bu konudaki görüşlerini şöyle örneklendirilebilir;
A3 "Okul öncesi çağını verimsiz geçirmiş olacaklar. Ekran bağımlısı olacaklar. Anne de bu süreçte yıpranacak."

A6 "Bu eğitimi almış çocuklar bence önde başlıyorlar okul hayatına, alınmaması durumunda, erken yaşta daha kolay öğrenebileceği ya da kendini geliştirebileceği konularda geç kalınacak, belki öğretmeninin erkenden fark edebileceği bir durumu aile fark edemediği takdirde telafisi geç olacak."
A9: " İlkokula başladıklarında daha geç adapte olabilirler, Ailelerinden ayrılıp okula alışmaları daha zor olabilir. Diğer çocuklar arasında da huzursuzluğa sebep olabilirler. Okul kurallarına uymakta zorlanabilirler."
B8 "Evde hep televizyon izliyor ve ekrana bağlı kalıyor. Paylaşma ve okul kültürünü öğrenemezdi, insanlarla iletişim kuramazdı."
B2 "Çocuğumuza okulun ve sağladığı gibi eğlenceli ve öğretici bir ortam sağlayamayacağımız için gelişim dönemi boşa geçmiş olurdu. Öğretmenlerin çocuklarla ilgili problemlerimizde yardımlarına ihtiyacımız var. Bu imkanlar olmasaydı çocuğumuzun ileriki yaşlarında davranışları performansı açısından sorunlar yaşardık."

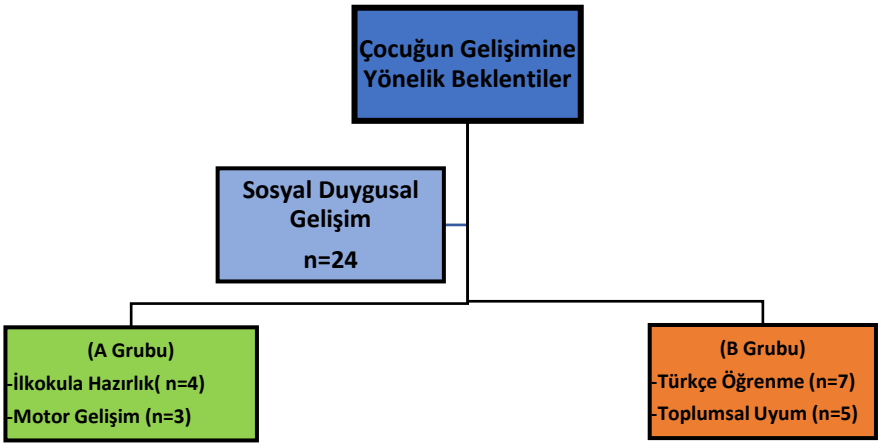
B6 "Türkçe öğrenemezdi, ben evde okul kadar iyi bir ortam sağlayamazdım."

4.2. Ebeveynlerin çocuklarının erken çocukluk eğitiminden beklentileri



Şekil 2. Ebeveynlerin Erken Çocukluk Eğitiminden Beklentileri

Şekil 2'de yer alan bulgular incelendiğinde iki katılımcı grubunun da çocuklarının erken çocukluk döneminde aldıkları eğitimden beklentilerine yönelik sorulara verdikleri yanıtlarda 3 tema ön plana çıkmaktadır. Bunlar; gelişim alanlarına yönelik beklentiler (n=43), çocuğun kendisine yönelik beklentiler (n=8) ve kurum ve öğretmene yönelik beklentilerdir (n=8).



Şekil 3. Çocuğun Gelişimine Yönelik Ebeveyn Beklentileri

Çocuğun gelişim alanlarına yönelik beklentilerde; iki ebeveyn grubu da beklentilerinde en fazla sosyal-duygusal gelişim üzerinde durmuşlardır (n=24). Çocuğun bu alanda gelişimi ile ilgili arkadaşlık ilişkileri (

n=11), problem çözme becerilerin gelişimi (n=4), bağımsızlık (n=3) yeteneklerini keşfetmek (n=3), çevre duyarlılığı (n=3) beklentilerinin öne çıktığı görülmüştür.

B1 " ...ve diğer çocuklarla ilişki kurabilme öğrenmesini istiyorduk. "

A14 " Kızımın arkadaşlarıyla iletişim kurup, onlarla birlikte olmanın onu mutlu etmesini isterim."

A12 " Aileden bağımsız olarak belli bir süre başka bir ortamda kalabilmesi."

A15 " Kendi başına yapabileceklerini fark etmesini ve bundan zevk almasını beklerim."

Sosyal- duygusal gelişime dair beklentilerin ardından Türk ebeveynlerde ilkokula hazırlık (n=4) ve motor gelişime (n=3) yönelik beklentilerin geldiği görülmektedir. Yabancı uyruklu ebeveynler ise çocuklarının Türkçe öğrenmeleri (n=7), toplumsal uyum (n=5) konularında gelişim göstermelerini beklemektedirler.

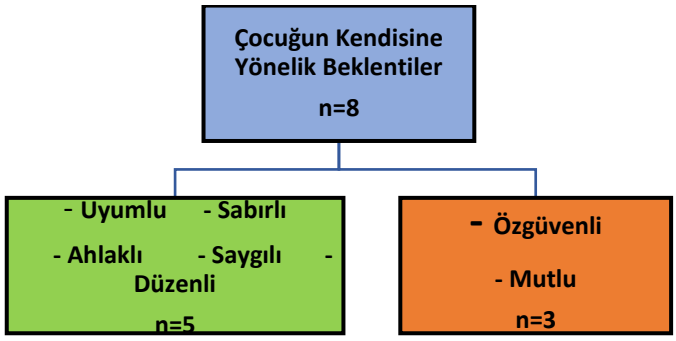
A6 "…ilkokul hayatına hazırlaması ,motor becerilerini geliştirilmesi ,belli başlı temel alışkanlıklar kazandırılması"

A9 " Kalem tutmayı ve makas kullanmayı geliştirebilmeleri. Resim ve boyamaları daha düzgün yapabilmelerini."

B3 " Arkadaşlarıyla iletişim kurabilmesini bu yüzden de Türkçe öğrenmesini bekliyorum."

B7 " Türkiye toplumuna uyum sağlaması, kendisini yabancı hissetmemesini beklerim."

Yabancı uyruklu ebeveynlerin beklentileri incelendiğinde, beklentilerin şekillenmesinde göç sebepleri, Türkiye'de ikamet sürelerinin etkili olduğu görülmektedir. 18 ve 11 yıldır ülkemizde bulunan ve evlilik sebebi ile Türkiye'ye yerleşen katılımcıların (B1,B11,B12) beklentileri arasında ilkokula hazırlık ve sosyalleşme ögeleri yer alırken; ikamet süreleri 1-4 yıl arası değişen ve savaş ve ekonomik nedenlerle ile ülkesinden ayrılmış katılımcıların (B2, B4, B6, B8, B9, B10) Türkçe öğrenme ve Türk toplumuna uyum beklentileri öne çıkmaktadır.



Şekil 4. Ebeveynlerin Çocuğun Kendisine Yönelik Ebeveyn Beklentileri

Çocuğun kendisine yönelik beklentilerde; ebeveynlerin çocuklarında görmek istedikleri kişilik özelliklerinin ön plana çıktığı görülmüştür. Ancak iki katılımcı grubunun çocuklarına yönelik beklentilerinde bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Türk ebeveynlerin cevapları içerisinde en çok kullanılanlar "uyumlu, düzenli, sabırlı, ahlaklı, saygılı" (A1,A2,A8) özellikleri olmuştur. Yabancı uyruklu ebeveynlerde ise " özgüvenli, mutlu olması" (B5, B4, B10) ögeleri öne çıkmaktadır.



Şekil 5. Ebeveynlerin Kurum ve Öğretmene Yönelik Beklentileri

Şekil 5'de yer alan ve ebeveynlerin kurum ve öğretmenlere yönelik beklentilerine ilişkin görüşleri incelendiğinde iki katılımcı grubunun da benzer beklentilere sahip olduğu; güvenli okul ortamı (n=3), problem davranışların çözümüne dair destek (n=2) , öğretmenlerin şefkat, sevgi ve eşitlik değerlerini taşımaları(n=3) konularının öne çıktığı görülmüştür.

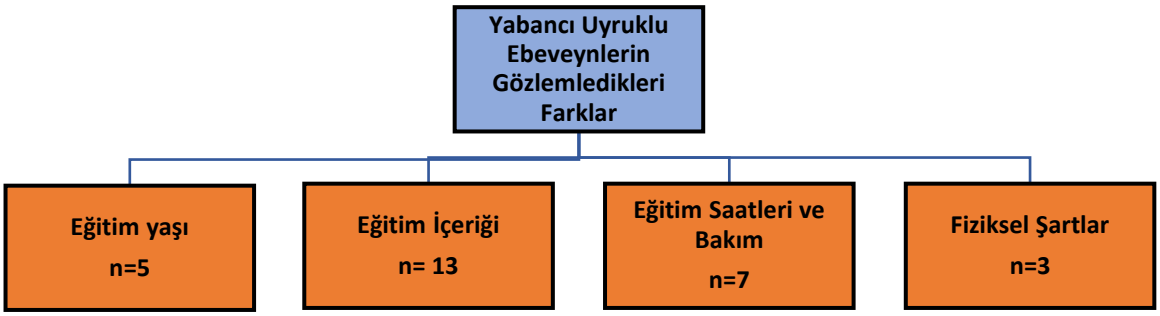
A7 "Çocuğumun güvenliği ve sağlığı açısından tüm koşulların sağlanmış olmasını beklerim. Öğretmenin çocuğumla olan iletişiminin çok iyi olan, sevgi dolu, sıcak, sevecen, her çocuğa eşit mesafede yaklaşan, koyduğu kuralların makul ölçüde olup uygulatabilen bir öğretmen olmasını beklerim."

Ebeveynlerin çocuklarının erken çocukluk döneminde aldıkları eğitimden beklentilerinin karşılanma durumlarına bakıldığında, iki katılımcı grubunun da büyük bir kısmı beklentilerinin büyük ölçüde karşılandığını (n=28), küçük bir kısmı ise istedikleri ölçüde karşılanmadığını (n=2) belirtmiştir.

A1 "Çok bir değişiklik olmadı gibi geliyor bana, kalem ve makas tutmada hala zorlanıyor."

A2 "Gösterdiği gelişim benim istediğim hızda olmadı. Bu zamana kadar çocuğumda daha belirgin değişimler olacağını umuyordum."

4.3.Yabancı uyruklu ebeveynlerin kendi ülkelerindeki erken çocukluk eğitimi ile Türkiye'deki uygulamalar arasındaki farklara yönelik görüşleri



Şekil 6. "Kendi Ülkenizdeki Erken Çocukluk Eğitimi ile Türkiye'deki Eğitim Arasında Ne Gibi Farklılıklar Görüyorsunuz?" Sorusuna Yönelik Yanıtlar

Yabancı uyruklu ebeveynlerden oluşan katılımcı grubuna ülkemizdeki erken çocukluk eğitimi uygulamaları ile kendi ülkelerindeki uygulamalar arasında ne gibi farklılıklar gözlemledikleri sorulmuştur. Şekil 6'da yer alan ebeveyn görüşleri dört boyut altında ortaya çıkmıştır. Bu boyutlar; eğitim yaşı (n=5), eğitimin içeriği (n=13), eğitim saatleri ve bakım (n=7) ve fiziksel şartlar (n=7) olmuştur.

Eğitim yaşı boyutunda; bazı katılımcılar Türkiye'deki erken çocukluk eğitimi uygulamalarının kendi ülkelerindekine göre daha geç yaşta başladığını belirtmişlerdir. Bu boyuta ilişkin katılımcı görüşlerine yönelik örnekler aşağıda yer almaktadır.

B6 (Rusya) : "Türkiye'de eğitim biraz geç başlıyor. Burada 5 yaşta başlıyor genelde ama Rusya da 2 yaşından itibaren gidebiliyorlar."

B11 (Ukrayna) : "Kanuna göre çocuk 3 yaşına gelene kadar anneler doğum iznini kullanabiliyorlar (daha erken de işe dönmek mümkün, isteğe bağlı). 2 yaştan itibaren çocuk kreşe gönderilebilir, zaten bunu devlet destekliyor."

Eğitim içeriği boyutunda**;** bir grup katılımcı Türkiye'deki erken çocukluk eğitiminin daha eğlenceli bir ortamda sunulduğunu ve temel nitelikler açısından kendi ülkelerinde verilen eğitime benzediğini belirtmişlerdir (n=8) Bir grup katılımcı ise kendi ülkelerinde açık hava etkinliklerine daha çok yer verildiğini, Türkiye'de sınıf içi çalışmalara ağırlık verildiğini ifade etmişlerdir (n=5).

B7 (Suriye): "Ülkemde daha çok bilgi ve dil eğitimi ve daha az oyun tabanlı öğrenme var. Türkiye' de okul ortamı daha eğlenceli."

B4 (Libya): "Libya'daki okul öncesi kurumlar genellikle özel. Ama eğitim yaklaşımları Türkiye'ye çok benzer çünkü burayı örnek alıyorlar."
B12 (Moldova): " Benim ülkemde hava durumu ne olursa olsun doğa gezileri sıkça yapılır, her gün çocuklar dışarı çıkar. Türkiye'de bu az oluyor"
B15 (Ukrayna): "Çocuklar 4-6 yaş arası okuma yazma eğitimine başlıyor ve ilköğretime başladıklarında okumayı biliyor oluyorlar."
Eğitim saatleri ve bakım boyutu; bazı katılımcılar ülkelerindeki erken çocukluk eğitimi uygulamalarının önemli bir amacı çalışan anneyi desteklemek olduğunu ve eğitimi saatlerinin daha uzun olduğunu belirtmektedir (n=5). Başka bir grup katılımcı ise ülkelerindeki eğitim saatlerinin Türkiye'dekine göre daha kısa olduğunu belirtmişledir (n=2)
B1(Rusya): "Ülkemde çocukların anaokuluna gitme sebebi sadece eğitim değil aynı zamanda annelerin çalışabilmesidir. Sabah 7'den akşam 19'a kadar çocuk okulda kalabilir. En az 4 kere yemek zamanı - kahvaltı, öğle yemeği, bir hafif atıştırma ve akşam yemeği. Öğle yemeğinden sonra 1-2 saat dinlenme zamanı - çocuklar uyuyorlar. Bu hizmetleri devlet okulları sunuyor. Sadece yaz tatili oluyor. Çalışan anne bakıcıya ihtiyaç duymuyor."
B8 (Afganistan): "Bizim ülkemizde eğitim saatleri daha kısa 3-4 saat arası. Türkiye'de okul öncesine çok önem veriliyor."
Fiziksel şartlar boyutunda; katılımcılar ülkelerinde sınıf mevcutlarının kalabalık olduğunu, ülkemizdeki eğitim kurumlarının temizlik ve güvenlik konusunda daha dikkatli olduğunu ifade etmişlerdir (n=2). Bir katılımcı ise ülkesindeki okulların fiziki donanım malzemeleri ve öğrenim materyallerinin çoğunlukla Türkiye'den ithal olması sebebiyle genel bir benzerlik olduğunu ifade etmiştir (n=1)
B10 (Afganistan): "Bizim ülkemizde okul içindeki temizliğe çok önem verilmiyor. Türkiye'de bu konuda çok dikkatliler. Ülkemde çocuk sayısı çok olduğu için öğretmenler çocuklarla çok ilgilenemiyor."
B4 (Libya): "Libya'da eğitim ortamları Türkiye'ye benziyor. Okullarda kullanılan mobilyalar ve oyuncaklar zaten Türkiye'den ithal ediliyor. O yüzden bence çok benzer."

5.Sonuç ve Öneriler

Yabancı uyruklu ve Türk ebeveynlerin erken çocukluk eğitiminden beklentilerinin incelendiği bu araştırmanın sonucunda ebeveynlerin erken çocukluk eğitiminin öneminin, bu eğitimin çocuklarına kazandıracağı özelliklerin farkında oldukları görülmektedir. Ebeveynler, erken çocukluk eğitiminin gerekli olduğunu; bu dönemde eğitim alınmadığı taktirde çocuklarının ilköğretime hazır olamayacağını, Türkçe öğrenmekte ve okul kültürüne uyum yaşamakta zorlanacağını düşünmektedirler. Ayrıca ebeveynler okul ortamını çocuğun verimli ve eğitici zaman geçirdiği bir yer olarak görmekte; kendilerinin evde çocuklarına böyle bir ortam sunmakta zorlanacağını belirtmişlerdir.

Her iki ebeveyn grubunun da erken çocukluk eğitiminden büyük oranda çocuklarının sosyal gelişimini desteklemesini beklemektedir. Sosyal gelişimin ardından Türk ebeveynlerin ilköğretime hazırlık; yabancı uyruklu ebeveynlerin ise Türkçe öğrenimi ve toplumsal uyum konularına yoğunlaştıkları belirlenmiştir. Bu çalışmanın en önemli bulgularından biri Türk ve yabancı uyruklu ebeveynlerin beklentilerinin benzeştiği ve farklılaştıkları noktaların belirlenmesi olmuştur. Yabancı uyruklu ebeveynler erken çocukluk dönemi eğitiminden çocuklarının Türk toplumuna uyum sağlaması, kültürel bariyerin kalkması konularında destek beklemektedirler. Ayrıca çocukların aldıkları erken çocukluk eğitiminden; eğitim ve sosyal ilişkilerde ilk deneyimlerini edinecekleri bu ortamda Türkçe öğrenmelerini beklemektedirler. İki ebeveyn grubunun da bu beklentilerinin Okul öncesi eğitimin "çocukların beden, zihin ve duygu gelişimini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak, onları ilkokula hazırlamak, çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamak" amaçları ile uyumlu olduğu görülmektedir (MEB, 2013a).
Erken çocukluk veya okul öncesi dönemde aile beklentileri ile ilgili alan yazın tarandığında ailelerin çocuklarının sosyal gelişimi ile ilgili beklentilerinin öne çıktığı sonuçları öne çıkmaktadır. Şahin, Sak ve Şahin (2013) tarafından yürütülen çalışmadan ailelere okul öncesi eğitim kurumlarından beklentileri

sorulduğunda pek çok aile okulun kendini etkili ifade eme, paylaşma ve özgüven konularında çocuklarını desteklemesini beklediklerini belirtmiştir. Altınkaynak ve Yanıklar (2014) yaptıkları çalışmada ailelerin sosyalleşmeye katkıda bulunma, paylaşma, sorumluluk alma, öz yeterlilik hissi, milli ve manevi değerlere olan bağlılıklarının artması gibi beklentilerin yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Argon ve Akkaya (2008) yaptıkları çalışmada ebeveynlerin okul öncesi eğitim kurumlarının en önemli görevinin, çocukları ilkokula hazırlamak, öz-bakım becerilerini kazandırmak ve onlara paylaşma ve işbirliği gibi sosyal davranışları öğretmek olduğunu ifade etmektedirler. Alan yazın taramasından ortaya çıkan genel bulguların bu araştırmanın bulguları ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Sosyal gelişime yönelik beklentilerden farklı olarak; Şimşek ve İvrendi (2014) tarafından yürütülmüş ebeveynlerin okul öncesi eğitim kurumlarından beklentilerinin araştırıldığı çalışmada, ebeveynlerin okul politikası, öğretmenlerin öğrenim düzeyi ve çocukları için belirledikleri önceliklerin okullarda sağlanmasına yönelik beklentilerin daha yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Bilaloğlu ve Aktaş Arnas (2019) aile katılım çalışmalarının önündeki engelleri inceledikleri çalışmalarında, ebeveynlerin hem öğretmenlerin hem de yöneticilerin kendileriyle etkili iletişim ve işbirliği kuramadıklarını ve karar alma süreçlerine kendilerini dahil etmediklerini ve bu yönde bir beklentileri olduğunu bulgusunu elde etmişlerdir. Buradan hareketle ebeveynlerin kendi beklentilerinin eğitim kurumlarınca dikkate alınmasının, onların eğitim sürecine yapacağı katkıları olumlu bir biçimde etkileyeceği görülmektedir.

Eğitim kurumlarının bir görevi de aileyi ve toplumu çocukların gelişimi ve eğitimi konularında doğru bilgilendirmektir (MEB, 2013b). Çalışma grubunda yer alan bir ebeveynin beklentileri ile ilgili olarak "Çok çocuksu olduğunu düşünüyordum, büyümesini istiyordum ancak bu beklentimin yanlış olduğunu okula başlayınca anladım. O daha çocuk zaten. Büyümesini beklemek yanlıştı. Daha olumlu, yaşına uygun beklentiler geliştirmeye başladım." ifadesi bu konuda dikkate değerdir. Wherry'nin (2009) anne babaları çocuklarının eğitimine katkıda bulunmaktan alıkoyan engellerin başında iletişim engelleri geldiğini belirtmektedir. Bu iletişim engelleri okul-aile arasındaki iletişim eksikliğinden kaynaklanabilir. (Bilaloğlu ve Aktaş Arnas, 2019)

Araştırma sonucunda aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur.

Okullar tarafından ebeveyn beklentileri üzerine yürütülen çalışmalar incelenerek, çocukların gelişimi ile ilgili doğru bilgilendirmeler ve ebeveynlerin bu beklentilerini evde nasıl destekleyebilecekleri ile ilgili aile eğitimleri planlanmalıdır.

Sınıflarında yabancı uyruklu öğrenci bulunan öğretmenlerin eğitim öğretim yılı içerisinde ebeveyn beklentilerinin belirlenmesine yönelik bir çalışma yapmaları, verilen erken çocukluk eğitiminin niteliğini ve ebeveynlerin eğitim sürecine katılımlarının artıracaktır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından dil engelinden dolayı çocuklarının okulları ile doğru iletişim kuramayan ebeveynlere yönelik destek personeli sağlanmalıdır. Okullarda yabancı uyruklu ve Türk ebeveynlerin kaynaşmalarına, aralarında bilgi alışverişi yapabilmelerine olanak sağlayacak etkinlikler düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

Aksoy, A. B. (2005). Farklı kültürlerde ebeveynlik. Kastamonu Eğitim Dergisi. 13(2), p. 333-338.

Aksoy, A.B., Kılıç, Ş. &, Gözün Kahraman, Ö. (2009). Asya kültürlerinde ebeveynlik stilleri ve uygulamaları. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18(2), p. 14-25

Altınkaynak, Ş.Ö. &, Yanıklar. C. (2014). Anne ve babaların okul öncesi eğitime devam eden çocuklarının gelişimine yönelik beklentileri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 30, p. 56–72

Argon, T. &, Akkaya, M . (2008). Ebeveynlerin okul öncesi eğitime ve okul öncesi eğitim kurumlarına yönelik görüşleri. Kastamonu Eğitim Dergisi ,16(2) , p. 413-430 . https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefdergi/issue/49100/626546

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E.&, Demirel, F. (2008). Bilimsel araştırma yöntemleri. (8. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Cabrera, N., Shannon, J. D. &, Tamis-LeMonda, C. (2007). Fathers' influence on their children's cognitive and emotional development: from toddler to pre-k. Applied Developmental Science, 4, p. 208-213.
Dünya Bankası, (2013). Türkiye'de erken çocukluk eğitiminin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi.
Günay Bilaloğlu, R., & Aktaş Arnas, Y. (2019). Okul öncesi eğitimde aile katılımı engelleri ve süreçte karşılaşılan sorunlar. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 34(3), p. 804-823. doi: 10.16986/HUJE.2018043536
Gürkan, T . (2019). Neden okul öncesi eğitim? Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi , 15 (2) , p. 215-219 . doi: 10.1501/Egifak_0000000899
Harwood, R. L., Schoelmerich, A., Schulze, P. A. &, Gonzalez, Z. (1999). Cultural differences in maternal beliefs and behaviors: A study of middle-class Anglo and Puerto Rican mother-infant pairs in four veryday situations. Child Development, 70, p. 1005-1016.
Kağıtçıbaşı, Ç. (1970). Social norms and authoritarianism: A Turkish-American comparison. Journal of Personality and Social Psychology, 16 (3), p. 444-451.
Kök, M., Tuğluk , M.N. &, Bay, E. (2005). Okul öncesi eğitimin öğrencilerin gelişim özellikleri üzerinde etkisinin incelenmesi. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 11, p. 294-303
Lahaie, C. (2008). School readiness of children immigrants: Does parental involvement play a role? Social Science Quarterly, 89(3), p. 684-705.
Lane, K.L., Stanton-Chapman, T., Jamison. K.R. &, Phlips, A. (2007). Teacher and parent expectation of preschoolers' behaviors: Social skills necessary for sucsess. Topic in Early Childhood Special. 27(2), p. 86-97
Milli Eğitim Bakanlığı, (2013a). Okul öncesi eğitim programı.
Milli Eğitim Bakanlığı, (2013b). "Milli eğitim bakanlığı okul öncesi eğitim programı ile bütünleştirilmiş aile destek eğitim rehberi. http://anaokulu.cu.edu.tr/__/file/OBADER_2013.pdf adresinden 28 Kasım 2019 erişilmiştir.
Özışıklı, I. S. (2009). Boğaziçi üniversitesi okul öncesi eğitim biriminde bir aile katılımı araştırması. XVIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı Bildiri Kitapçığı. https://www.pegem.net/akademi/kongre_detay.aspx?id=101126 adresinden 3 Aralık 2019 erişilmiştir.
Özyürek, A., Çetin, A., Yıldırım, R., Evirgen N. &, Ergün Ş. (2016). Farklı kültürlerde aile çocuk etkileşimin öğretmen bakış açısına göre değerlendirilmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(43), p. 1477-1483.
Şahin, B.K., Sak, R. &, Şahin, İ.T. (2013). Parents' views about preschool education. Procedia - Social and Behavioral Sciences. 89, p. 288 – 292.
Şimşek, Z. C. &, İvrendi, A. (2014). Ebeveynlerin okul öncesi eğitim kurumlarından beklentileri. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi [Hacettepe University Journal of Education], 29(2), p. 240-254.
Yağmurlu, B., Çıtlak, B., Dost, A. &, Leyendecker, B. (2009). Türk annelerin çocuklarını sosyalleştirme hedeflerinde eğitime bağlı olarak gözlemlenen farklılıklar. Türk Psikoloji Dergisi, 24(63), p. 1-15.

YAVUZ AKPINAR TÜRKİYƏ-AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATLARI ARASINDA ƏDƏBİ-MƏDƏNİ KÖRPÜDÜR.

Kərimova Pərvanə Natiq qızı
Bakı Mühəndislik Universiteti (doktorant), perikerimova90@gmail.com

Azərbaycan və Türkiyə arasındakı əlaqələr hər zaman öz aktuallığını qorumağa və münasibətlərin axınını müsbət istiqamətdə yönləndirməyə çalışmışlar. Biz zaman aspektindən bütün dövürlərin ədəbiyyatına təkcə ədəbiyyata deyil eləcə də mədəniyyətin bütün sahələrinə, sosial siyasi aspektlərə nəzər salsaq bu körpülərin mövcudluğunu və qorunub saxlamağa çalışdıqlarını görə bilərik. Mililik anlayışından əvvəl mövcud olmuş ortaq mədəniyyət anlayışı sözsüz ki, öz təsirini göstəriridi.
Bu gün isə bu ortaqlıq anlayışının fərqində olaraq ədəbi-mədəni kürpüləri qoruyub saxlamağa, möhkələndirməyə çalışan elm xadimləri gün keçdikcə artmaqda və öz sələflərinin qoyub getdikləri mirası qoruyaraq, gələcək xələflərə ötürməkdədirlər. Bu günkü tədqiqatımız da öz sələfi Fuad Köprülünün əmanətinə sahib çıxaraq onun düşüncələrinin daşıyıcısı və qoruyucusu olan, eləcə də təkcə xələflik etməklə kifayətlənməyib, bu misiyanı daha da geniş aspektlərdən ələ alıb gələcəyə ötürən Yavuz Akpınarın tədqiqat irsini arşdıraraq gəldiyimiz qənaətləri və fikirlərimizi qeyd edəcəyik.
Bildirdiyimiz kimi Yavuz Akpınar təkcə Azərbaycan ədəbiyyatına deyil ümumilikdə Türk dünyasına öz ömrünü həsr edərək, bütün həyatı boyu Türk dünyasına əsasən də Azərbaycan ədəbiyyatına aid araşdırmalar aparmış, bir çox tədqiqatlara rəhbərlik edərək, ədəbiyyatımızın Türkiyədə öncüsü mövqeyindən çıxış etmişdir. Yavuz Akpınarın Azərbaycan ədəbiyyatı haqqında apardığı araşdırmaları bir neçə kontekstdən incələmək olar. Ədəbiyyatçı olsa belə Azərabaycan haqqında apardığı araşdırmaları siyasi konyuktura ilə yanaşı, dil məsələlərini, əlaqələrin öyrənilməsi və qorunmasında etdiyi xidmətlərin hər birini ayrı-ayrılıqda nəzərdən keçirəcəyik. Onun toxunduğu hər bir mövzu ədəbiyyatımızın inkişafı ilə yanaşı dostluq və əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulmasına, inkişafına doğru atılmış möhkəm təməl və addımdır. Tədqiqat irsini Azərbaycan ədəbiyyatı haqqında apardığı araşdırmalar, bu irsin qorunub saxlanması və gələcəyə ötürülməsi istiqamətində gördüyü işlər, eləcə də bütün bu missiyanın əsasını təşkil edən Azərbaycan-Türkiyə ədəbiyyatları arasında oynadığı körpü, atdığı addımlar haqqında məlumat verməklə yanaşı problemlərin həllində gördüyü işlər və onların aydınlaşdırılmasındakı xidmətlərini incələyəcəyik.

Açar sözlər: Yavuz Akpınar, Azərbaycan, əlaqə

YAVUZ AKPİNAR İS A LİTERARY-CULTURAL BRİDGE BETWEEN TURKEY-AZERBAİJAN LİTERATURES.

The connections between Azerbaijan and Turkey have always tried to maintain their topicality and to direct the flow of the relations in a positive way. Upon closer inspection to not only the literature of all the periods, but also all the fields of culture, social-political aspects in terms of time it can easily be observed that these bridges exist and are protected. Common literature concept that existed before nationalism definitely indicated its effect.
And today the number of scientific figures who are well aware of this notion of being common and try to protect and strengthen literary-cultural bridges increases day by day, and they preserve their seniors' heritage and pass it to juniors. In this research the conclusions and ideas have been discussed about Yavuz Akpinar's research heritage who supported the heritage of his senior Fuad Koprulu becoming the carrier and protector of his ideas, at the same time dominating this mission from broader aspects and passing it to the future not being satisfied with being junior.
As we mentioned Yavuz Akpinar dedicated his life not only to Azerbijani literature but also to Turkic world as a whole and made researches about Turkic world, especially Azerbaijani literature being the head in

several researches and representing Azerbaijani literature in Turkey as a pioneer. We can investigate Yavuz Akpinar's researches about Azerbaijani literature in several contexts. Although he is an author, we'll review political conjecture, language issues, his services in learning and saving the relations alongside with his researches about Azerbaijani literature one by one. Every theme he touched upon is a healthy foundation and a great step towards the development of our literature, building and improving friendly and collaborative relations. We'll provide information about his research heritage which is about Azerbaijani literature, his steps in maintaining this heritage and passing it to future, as well as his being a bridge between Azerbaijan-Turkey literatures that is the core of this mission, and his services in solving the problems and his services in the clarification of them.

Key words: Yavuz Akpinar, Azerbaijan, connection

Giriş. Yavuz Akpınar Türkiyə ilə bütün türk dünyası arasında ədəbi mədəni körpü (Armağan.İs.Həbibəyli) mövqeyindən çıxış edərək, türk dövlətləri arasında ədəbi-mədəni əlaqələrin qurulmasına və inkişafına xidmət etmiş, Azərbaycan ədəbiyyatının Türkiyədə tanınması sahəsində önəmli addımlar atmışdır. Araşdırmalarında bir çox problemlərə bütöv türk dünyası aspketindən yanaşmış, həlli istiqamətində addımlar ataraq ortaq türk ədəbiyyatlarının yaranması ideasına xələflik etmişdir. İstər Qardaş ədəbiyyatlar dərgisində qarşısına qoyduğu missiya, istərsə də digər tədqiqat işləri buna nümunə ola bilər. Bugünkü tədqiqatımız zamanı Yavuz Akpınarın Türkiyə-Azərbaycan ədəbiyyatları arasında əlaqələrin daha da möhkəmlənməsi istiqamətində gördüyü işlərin doğurduğu yekun nəticələr haqqında danışacağıq. İlkin olaraq bildirək ki, tədqiqatların əhatə dairəsinin genişliyi, aparılan tədqiqatların əhəmiyyəti, mövzu və məzmun eləcə də bir çox aspektlərdən tədqiqata cəlb olunduğundan, bu mövzunun müzakirəsi, ədəbi əlaqələrin konteksti Azərbaycan ədəbiyyatının Türkiyə aspektindən ələ alınıb öyrənilməsi ilə yanaşı, Türk dünyası sferasına təqdimi və onun ədəbiyyatımıza təsiri məsələsi də incələnməlidir. Bir çox tədqiqatçı alim eləcə də İsa Həbibbəyli Yavuz Akpınarı Türkiyə Azərbaycan ədəbi əlaqələrinin inkişafında və möhkəmlənməsində gördüyü xidmətləri yüksək dəyərləndirərək, "Azərbaycan ədəbiyyatının Türkiyədə baş konsolu", "Türkiyə Azərbaycan ədəbiyyatlarını birəşdirən mənəvi körpü" prizmasından alimin elmi ədəbi irsini tədqiq etmiş və bu aspektdən yanaşmışdılar.(Armağan)

Digər bir nümunə Yavuz Akpınarın yubleyi münasibəti ilə "Armağan" kitabına Azərbaycanlı ziyalıların göndərdikləri yazılar, Azərbaycan mətbuatında təbrik yazıları, alimin tanınması və Azərbycanda sevilməsinin əsas göstəricilərindən biridir ki, bu sevgini yaradan Yavuz Akpınarın özüdür. Ədəbiyyatıza verdiyi dəyər Azərbaycanlı mədəniyyət xadilərinin nəzərində alimin mövqeyini müəyənləşdirir.

Yavuz Akpınarın Azərbaycan və Türkiyə arasında mənəvi körpü olaraq qiymətləndiririksə bunu əsasən iki istiqamətdən ələ alıb təbliğ etməyin doğru olacağını düşünürəm. Birinci istiqaməti Azərbaycan ədəbiyyatının Türkiyədə təbliği istiqaməti təşkil edirsə ikinci istiqaməti, Azərbaycan ədəbi mühütündə Yavuz Akpınarın yeri və rolu. Qoyduğumuz mövzuların hər ikisi də bir-biri ilə əlaqəli olub, Azərbaycan ədəbiyyatına Yavuz Akpınarın timsalında Türkiyə mədəniyyətinin verdiyi dəyərdir ki, bu da digər məsələnin yaranmasına və tədqiqinə zəmin yaradır.

Azərbaycan ədəbiyyatının Türkiyədə təbliği. Yavuz Akpınarın Azərbaycan ədəbiyyatına eləcə də mədəniyyətinə ən böyük töhfələrindən biri Azərbaycan ədəbiyyatının Türkiyədə tanınması və təbliği istiqamətində gördüyü işləridir. "Mirzə Fətəli Axundzadə (Bütün yönləri ilə)" doktorluq dissertasiyası, "Azəri ədəbiyyatı araşdırmaları", "Çağdaş Türk ədəbiyyatları" Azərbaycan ədəbiyyatı haqqında qələmə aldığı kitabları, "Bin yılın yüz şairi" şeirlər antologiyası, "Belli başlı dönəmləri və zirvə şəxsiyyətləri ilə Azərbaycan ədəbiyyatları" Yaşar Qarayevin nəşrə hazırladığı kitabı eləcə də "Qardaş ədəbiyyatlar" dərgisi və digər bir çox elmi araşdırma və tədqiqatlarla, ensiklopediya maddələri ilə Azərbaycan ədəbiyyatının Türkiyədə tanınması istiqamətində çalışmışdır.

Yavuz Akpınar Azərbaycan ədəbiyyatının Türkiyədə təbliğini həm elmi həm də bədii kontekstən həyata keçirmiş, tədqiqat araşdırmaları ilə yanaşı, əhəmiyyətli olduğunu düşündüyü bir çox araşdırmanın türk dilində nəşr etdirmişdir.

İsa Həbibbəyli Yavuz Akpınarın "Azərbaycan ədəbiyyatının Türkiyədəki baş konsolu" adlandırmaqda haqqlı idi. Alimin elmi fəaliyyəti Azərbaycan ədəbiyyatının tədqiqi və nəşri məsələsi ilə yanaşı, Sovet dövründə bütün türk dövlətləri eləcə də Azərbaycanın Şimalı və Cənubu arasında körpü olmuş, ədəbi əlaqələrin inkişafında vasitəçi rolunda çıxış etmişdir. Şimali Azərbaycan və Cənubi Azərbaycanda nəşr olunan kitablar Yavuz Akpınarın vasitəsi ilə göndərilir, eləcə də nəşr etdiyi məqalə və araşdırmalar ilə hər iki taydakı ədəbiyyatı təbliğ edib, geniş türk oxucusuna, Türk dünyasına təqdim edirdi. Onun bu araşdırmaları, toxunduğu mövzuların hər biri ilə bağlı ayrıca yazılarla mətbuatda çıxış etdiyimiz, eləcə də mövzuların əhatə dairəsinə görə burada qısaca olaraq gördüyü işlərdən danışdıq.

Azərbaycan ədəbi mühütündə Yavuz Akpınarın yeri və rolu. Tədqiqatın ikinci əsas hissəsini Azərbaycan ədəbi mühütündə Yavuz Akpınarın yeri və rolu məsələsi təşkil edir. Məlumdur ki, Yavuz Akpınar Fuad Köprülünün Azərbaycan ədəbiyyatı konsepsiyasına sahib çıxaraq, ədəbiyyatımızın türk dünyasında tanınmasına xidmət etmiş, bu səbəbdəndir ki, toxunduğu problemlərin bir çoxu aktual olub, əsasında türklük ideologiyası dayanır. Məlumdur ki, siyasi vəziyyətlə əlaqədar olaraq, Şimalın Sovet Rusiyasının hakimliyinə daxil edilməsi, Cənubun fars şovinist siyasətinin tərkibində olması hər iki ərazi vahidinin türk əqidəsindən uzqlaşdırılmağa çalışmaları, alimin toxunduğu problemlərin əsas ana xəttini təşkil edir. Azərbaycanın ərazi vahidi, "Azərbaycanlı" adının yaranmasında Sovetlərin rolu (2003, 77-78) , Sovetlərin türk dünyasında yaratdığı təsirin aspektləri, milli kimlik məsələsi (1994, 175) Azərbaycan ədəbiyyatı kontekstində ortaq türk dili və ədəbiyyatları problemi və eləcə də bir çox problemlər "Azəri ədəbiyyatı araşdırmaları", "Ortak Dil Stratejisi", "Azerî Türklerinin Orta Doğu'nun Siyasî ve Kültürel Hayatındaki Rolü" kitab və məqalələrində və bunun kimi bir çox məqalələrdə əsaslı müddəalarla yer alır ki, qeyd etdiyimiz problemlərin hamısı haqqında ayrıca tədqiqat işi apararaq Yavuz Akpınarın türk dünyasında rolunu və düşüncələrinin ədəbiyyatımız tarixindəki mövqeyini müəyyənləşdirdik. Yavuz Akpınarı Azərbaycan ədəbiyyatında tanınması və elm xadimlərinin alimin elmi araşdıralarında müraciət etdiyi əsas tədqiqat işləri mühacirət ədəbiyyatı ilə bağlı qələmə aldığı yazılarıdır. Mühacirət dövrü Azərbaycan ədəbiyyatının araşdırmaya cəlb olunan nisbətən müasir bir qoludur ki, bu istiqamədə "Əlibəy Hüseynzadə"(2014, 56-62), "Məmməd Əmin Rəsulzadə" (2016, 24-56) irsinin toplanıb nəşr edilməsində, eləcə də bir çox arxiv sənədlərini Azərbaycanın mühacirət irsi bölməsinə təqdim etməklə ədəbi əlaqələrin daha da möhkəmlənməsində əhəmiyyətli rol oynamışdır.

Alimin "Yeni Kafkasya" mühacirət dövrü Azərbaycanlıların nəşr etdirdikləri qəzetləri toplayaraq latın hərifləri ilə yenidən nəşr etdirməsi ədəbiyyatımız adına mühüm addımlardan biridir. Qeyd etdiklərimiz Yavuz Akpınarın Azərbaycan ədəbiyyatında tanınmasına səbəb olan araşdırmaların əsas lakin, çox az bir hissəsidir. Qənirə Əsgərovanın Yavuz Akpınarın rəhbərliyi ilə nəşr edilən"Qardaş ədəbiyyatlar" dərgisini tədqiq etdiyi və hazırladığı monoqrafiyada Yavuz Akpınarın Azərbaycan ədəbiyyatı haqqında xidmətlərinin əhəmiyyətini də vurğulamışdır. (2005, 5, 50,65, 126, 156-165)

Nəticə.

Qeyd edək ki, məqaləmiz Yavuz Akpınar Türkiyə-Azərbaycan ədəbiyyatları arasında ədəbi-mədəni körpüdür, mövzusunda olub, alimin bu əlaqələrin möhkəmlənməsi və inkişafında gördüyü işlər qısa şəkildə ana xətləri ilə ələ alınıbdır. Araşdırmamızın birinci aspektini Azərbaycan ədəbiyyatının Türkiyədə təbliği təşkil edirsə, ikinci əsas istiqaməti Azərbaycan ədəbi mühütündə Yavuz Akpınarın yeri və rolu məsələsi üzərində qurulubdur. Qoyulan hər iki məsələ qarşılıqlı əlaqədən yaranaraq, ədəbi- mədəni əlaqələrin inkişafında Yavuz Akpınarın rolunu və yerini müəyyənləşdirməyə müəyyən mənada xidmət edir. Alimin elmi axtarışları çox istiqamətli olub, Azərbaycan ədəbiyyatının bütün zaman dilimlərini əhatə edərək, türk dünyasında eləcə də Türkiyədə tanınmasına və bununla yanaşı, türk dövltləri arasında ədəbi mədəni əlaqələrin qorunub inkişafına xidmət edir.

Ədəbiyyat siyahısı.

1. "Azerî Türklerinin Orta Doğu'nun Siyasî ve Kültürel Hayatındaki Rolü", 21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği. Muzaffer Özdağ'a Armağan, 4 c., Ankara, ASAM, 2003, IV. c., s. 75-93.

2. Akpınar Y, (1994) Azerî Edebiyatı Araştırmaları, İstanbul, Dergah Yayınevi, XVIII+512 s.

3. Akpınar Y, Türkyılmaz S, Özkaya Y.(2018) Yeni Kafkasya [Dergisi] 1923-1927, İstanbul, Teas Press, , 4 cilt

4. Akpınar Y, Yıldırım İ. M, Çağın S. Resulzade, Mehmet Emin, İran Türkleri. (1993); İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı,(4+142 s.)

5. Akpınar Y. (10-11 Oktyabr 2016) Azerî Edebiyatı (M. E. Resulzade'nin Türk Ansiklopedisi'ne Yazdığı Maddeler ve "Azerî Edebiyatı" Maddesinin El Yazma Nüshası Üzerine), Azerbaycan Mühaciret Edebiyyatı: Reallıklar, Problemler, Vezifeler. II. Beynelxalq Elmi Konferansın Materialları, Bakı, s.24-56

6. Akpınar Y. (22-24 Oktyabr 2014) Hüseyinzade Ali Turan Arşivi ve Azerbaycan İçin Önemi, Eli Bey Hüseynzadenin 150 ve Akademlik Memmedeağa Şireliyevin 105 İllik Yubileyi Şerefine Keçirilen Selefler ve Halefler I. Beynelhalk Simpoziumun Materialları, Bakı, Elm ve Tehsil, 2014, s. 56-62

7. Akpınar Y. (Ocak 2007)"Ortak Dil Stratejisi", Kardeş Kalemler, Ankara, Sayı: 1, s. 73-77

8. Akpınar Y. Mirza Feth Ali Ahundzade; Bütün Yönleri İle, Erzurum 1980 (Atatürk Üniversitesi FenEdebiyat Fakültesi), VIII+254 s.

9. Akpınar Y. Resulzade, Yıldırım İ. M, Çağın S. (1993) Mehmet Emin, Kafkasya Türkleri, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 8+132 s. ("Türk Yılı 1926"daki yazıları).

10. Akpınar Y. Yıldırım İ. M, Çağın S. (2017) Mehmet Emin Resulzade, Yeni Kafkasya Yazıları (1923-1927), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIII+398 s.

11. Əsgərova Q. (2005) "Qardaş ədəbiyyatlar" dərgisində Azərbaycan ədəbiyyatı məsələsi,(monoqrafiya), 184s.

AZERBAYCAN FOLKLOR DİLİNDE HİTAP

Prof. Dr. Senuber ABDULLAYEVA
Azerbaycan, Bakü Devlet Üniversitesi, Azerbaycan Dilciliği Bölümü Başkanı, asanubar@mail.ru

Özet
Folklor dilinde hitapların kullanım hızı çok yüksek olduğundan ilginç özellikleri ve geniş kapsamıyla dikkat çekmektedir. Hitapların çok kullanılması ekstra-lengüistik faktörlerden kaynaklanmaktadır. Folklor dilinde rastlanan hitaplar müracaat edilen şahsı bildirmekle beraber, hem de bedii estetik işlev taşımaktadır. Hitap folklor dilinde üslubî figür olarak görülür, duygusallık, ekspresiflik, şiirsellik oluşturur. Bu da folklor metinlerinin, özellikle masalların hafızalarda kalmasına, nesilden nesile aktarılmasına neden oluyor.
Hitaplar yalın halinde olan kelime veya kelime grupları ile ifade edilir. Bedii hitap yüksek tonlama ile söylenilir, cümlenin başında ünlemlerle birlikte kullanılır. Ünlem bedii hitaba ihtişam, coşku getirir, onu sıradan hitaplardan ayırır.
Azerbaycan folklor dilinde kullanılan bedii hitaplar basit ve birleşik şekilde görülmektedir. Folklor dili için çok birleşenli hitaplar normatif olarak kabul edilir. Masalların dilinde çok birleşenli hitaplar özel katman oluşturur, işlenme hızına ve sayısı itibariyle ötekilere nisbeten aktif kullanılır.
Retorik hitap ancak açıklayıcı karakter taşımaktadır. Bu tür hitap çok eski zamanlardan sözlü halk edebiyatında kullanılmakta ve aşağıdaki modellerde kendini göstermektedir:
1) Ey hezarat, ey ağalar hitapları.
2) Ya Allah, aman felek, Hudaya, aman Tanrım, ya Rabbi, ya Mevla vb. ifadeler farklı tamlayan kelimelerle birleşerek mecazi bedii hitaplar oluşturur.
3) Folklor dilinde hayvan ve kuşlara müracaat da görülmektedir. At'a hitap etmek masal ve destanlarda daha çok yaygındır.
4) Masal dilinde cansız varlıklara – halı, sihirli değnek, sihirli topuz, yüzük, şapka, torba, sarı kaya, selvi ağacı, orman, su vb. nesnelere müracaata rastlanılmaktadır.
5) Dağlara hitap destan dili için karakterik özelliktir.
6) Ey dili kafil, ey dadi-bidad gibi ifadelerle kendi kendine hitap edilir.
7) Hükümdara müracaat ifade eden kibleyi-âlem sağ olsun, şah sağ olsun gibi hitaplar.
8) Bedii hitapların tekrarlanması da karakterik özelliklerden biridir.
Folklor dilinde çağdaş dil açısından arkaik olarak algılanan hitaplar da az değildir. Folklor örnekleri sözlü şekilde yaşamını sürdürmekle bugün de bedii estetik fonksiyon taşımaktadır.
Anahtar Kelimeler: Hitap, Folklor Dili, Çok Birleşenli, Bedii Estetik İşlev, Bedii Hitap.

ADDRESS İN THE AZERBAİJANİ FOLKLORE LANGUAGE

Abstract
The article deals with the address as a syntactic-stylistic figure in the Azerbaijani folklore language. The purpose of the article is to determine both the meaning of a person expressed by addresses and their artistic-aesthetic function. At the same time the research proves that frequency of use of addresses in the folklore language is very high. The addresses used in the folklore language are considered to be artistic ones. It is shown that multi-component addresses are normative for the folklore language. At that time an artistic address is used in the broadened form and contains certain information. The research proves that reiteration of the artistic addresses is typical of the folklore language. For the first time the term "rhetorical address" was used by the author of this article in her monograph "The language of the Azerbaijani tales and eposes"

published in 1998. This article also contains the analysis of the main peculi-arities of the rhetorical addresses used in the Azerbaijani folklore language.

It is noted that the rhetorical addresses have been used in the oral people's literature since the ancient times in the forms of the following models that begin:

1) With the address: Ey həzarat, ey ağalar
2) Begin with the words together with the attributes: Ya Allah, aman fələk, aman tanrı, ya mədəd, ya rəbb, ya mövla, etc.
3) Address to the animals and birds: horse, crane, nightingale etc.
4) Address to the mountains that is very typical
5) There are addresses to the inanimate objects in the tales: carpet, magic stick, magic mace, ring, cap, sack, cypress, forest, water, skull, etc.

It is emphasized that there are quite a lot of addresses used in the folklore language that are archaic from the standpoint of the modern Azerbaijani language: ey dili qafil, ey dadi-bidad etc.

Thus the research allows to come to the following conclusion: the addresses used in the Azerbaijani folklore language both signify a person and carry out the artistic-aesthetic function. The address functions in the folklore language as a stylistic fiqure and creates emotionality, expressiveness, poetics. That is why the folklore texts, especially tales remain in the human memory and are the passed from generation to generation.

Keywords: folklore language, address, artistic address, rhetorical address,multi-component, artistic-aesthetic function.

* * *

Hitapların öğrenilmesi hep bilim adamlarının dikat merkezinde olmuş, bu alanda birçok araştırmalar meydana gelmiştir. Dilin sözdizimsel yapısından bahseden araştırmalarda hitabın incelenmesi özel yer tutmaktadır (Abdullayev, 2007; Kazımov, 2008; Seydiov, 2006).

Türk lehçelerinde hitap müracaat amacıyla kullanılan sözlere veya kelime gruplarına denir. Onun ifade araçları isim ve ismi tamlamalarıdır. Hitap cümlenin diğer öğelerinden özel tonlama ile ayrılarak telaffuz edilir. Hitap tüm cümle öğelerine ait olsa da, cümle öğesi olmuyor. O, cümlenin diğer öğeleri ile anlam açısından ilişkide olsa da, gramer açıdan hiçbir ilişkisi yoktur. Hitap hiçbir soru anlamı taşımıyor, yani hitap olan kelimeye soru sorulamaz, muhtevası ikinci şahsa, formaca üçüncü şahısa ait oluyor. (Abdullayev, 2007; Cavadov, 1981; Kazımov, 2008; Orucova, 2007; Seydiov, 2006). Genellikle, vurgu kelimenin birinci hecesine ekleniyor. Hitabın cümlede yeri serbesttir, cümlenin başında, ortasında ve sonunda gelebilir. Sadaladığımız bu özellikler Türk dillerinin hitaplarının tamamına ait edilebilir (Orucova, 2007).

Folklor dilinde hitapların kullanım hızı çok yüksek olduğundan ilginç özellikleri ve geniş kapsamıyla dikkat çekmektedir. Hitapların çok kullanılması ekstra-lengüistik faktörlerden kaynaklanmaktadır. Folklor dilinde rastlanan hitaplar müracaat edilen şahsı bildirmekle beraber, hem de bedii estetik işlev taşımaktadır. Hitap folklor dilinde üslubî figür olarak görülür, duygusallık, ekspresiflik, şiirsellik oluşturur. Bu da folklor metinlerinin, özellikle masalların hafızalarda kalmasına, nesilden nesile aktarılmasına neden oluyor.

Azerbaycan masal ve destanlarında kullanılan hitaplar ilginç özellikleri ve geniş kapsamıyla ilgi çekiyor. Hitaplar masal ve destan diline özel debdebe, ihtişam veriyor, onun sanatsal değerini artırıyor. "Hitapların bedii edebiyatta esas üslubi fonksiyonu değerlendirme ve karakterize etme özelliyi taşımasıdır. Onun diğer üslubi görevleri az veya çok derecede bu temel işlevi ile yoğun şekilde bağlıdır" (Efendiyeva, 2007: 177).

Bilindiği gibi, hitap gramer açıdan cümle öğeleri ile ilişkilenmiyor. Hitabın masal ve destan dilinde çok kullanılması dinleyicilerin dikkatini bir yere toplamak, onların fikrini söylenilen masala sürekli yöneltmeye çalışmakla ilgilidir. Neredeyse, adı geçen folklor örneklerinde diyalogların çoğu hitapla başlıyor. Bedii

hitabın esas karakteristik özelliği de diyaloglarda kendini göstermesidir. Masal ve destan dilinde kullanılan bedii hitaplarda müracaat duygusal bir hisle birleşir. Bedii hitaplar ekspresif anlam taşıyıcısı gibi çoğu zaman metoforik seciyyeli oluyor. Bedii hitapların ifade tarzı, tonlaması masal ve destan dili için bedii araç kabul edilebilir.

Belirtildiği gibi, Azerbaycan masal ve destanlarında kullanılan hitaplar yalın halinde olan kelime veya kelime grupları ile ifade ediliyor. Genellikle, bedii hitap yüksek tonlama ile denir ve cümlenin başında kullanılır. Örneğin: Xanım, həmin qalaçada bir oğlan və bir qız yaşayır (Azerbaycan Masalları, II. c., s.109); Çoban qardaş, sən burada gözlə, mən indi gəlirəm (Azerbaycan Masalları, II. c., s.28); Qurbanın olum, qardaş, sənə gələn qada-bala mənə gəlsin, de görüm, niyə bikefsən? (Azerbaycan Masalları, V. c., s.75); Oğul, al bu qılıncı belinə bağla (Azerbaycan Masalları, IV. c., s.79).

Folklor materyali üzerine yapılan araştırmalar şunu gösterir ki, hitaplar çoğu zaman zaman **ey** ve bazen de **ay** ünlemi ile kullanılır. Ünlem bedii hitaba ihtişam, debdebe verir, onu adi hitaptan ayırır: Ay tacir ağa, mən hara, padşah hara, sən gəl məndən əl çək (Azerbaycan Masalları, II c., s.71); Ey İbrahim, niyə ağlayırsan? (Azerbaycan Masalları, II c., s.43); Ey adəmzada, əvvəl de görüm, kimsən, nəçisən, mənim bağıma necə olub girə bilibsən? (Azerbaycan Masalları, II c., s.42); Ey fəzalar padşahı, mənə niyə qəzəbin tutdu? (Azerbaycan Folkloru Antolojisi, II c., s.17); Ey mənim gözəlim, əhdini indi yerinə yetirərərm (Azerbaycan Masalları, III c., s.47); Ey dünya gözəli, ölümə göndərsən də gedəcəyəm (Azerbaycan Masalları, III c., s.47); Ey Həsən Qara, bizim səndən gizlin heç bir sirrimiz ola bilməz (Azerbaycan Masalları, III c., s.86); Ey nazəninlər, biz sizin şərtinizə razıyıq (Azerbaycan Masalları, III c., s.155).

Azerbaycan masal ve destanlarında kullanılan bedii hitaplar basit ve birleşik yapıya sahiptir. Basit hitaplar yalın halinde olan isim ve isimleşen sözlerle ifade edilir. Folklor dili için çok bileşenli hitaplar normatif gibi kabul edilir. Özellikle, masalların dilinde çok bileşenli hitaplar farklı katman oluşturup, kullanım hızı ve sayısı itibariyle ötekilere nisbeten çoktur. Böyle bedii hitapların çoğunluğu kelime grupları ile ifade edilir. Basit veya birleşik yapılı olmasından asılı olmayarak çok zaman hitaplar I. şahsın tekinde, iyelik eki ile kullanılır. Bu da hitabın bedii kalitesini güçlendirir. Örn.: Həbibim, necə oldu, Şəmsi xanımı öldürə bildinmi? (Azerbaycan Folkloru Antolojisi, II c., s.16); Şahım, Novruzun haqq aşığı olmasına heç söz ola bilməz ("Nevruz ve Gendab", s.191); Mənim canım-ciyərim, niyə ağlayırsan? (Azerbaycan Masalları, III. c., s.17); Ey mənim Həbibim, bil və agah ol (Azerbaycan Masalları, III. c., s.43); Ey dünya gözəli, qorxma, səni Gün xanıma qulluqçu aparıram (Azərbaycan Masalları, III. c., s.40); Ey mənim sədaqətli qoca bağbanım, səhər-səhər bu nə almadı sən gətirmisən? (Azerbaycan Masalları, III. c., s.145);

Yaşa, sevdiciyim, yaşa,
Nə yazılsa, gələr başa ("Kerim və Süsen", s.211).
İxtiyar sənindi, vəfalı dilbər,
Mən sənin könlünə dəyən deyiləm. (Azerbaycan Folkloru Antolojisi, II c., s.99).

"Cümlenin sonunda gelen hitaplar çağrı anlamından uzak oluyor. Böyle hitaplar ek anlam çalarlıkları bildiriyor. Bu anlam çalarlıkları aracılığıyla konuşan çoğu zaman hitap olunan şahsa kendi münasebetini ifade ediyor" (Cavadov, 1981: 316).

Masal ve destanlarda rastladığımız birleşik hitapların çoğu sıfat tamlaması ile genişlemiş şekilde kullanılıyor. Böyle çok bileşenli bedii hitaplar masal ve destan dili için daha özeldir: Ey Fatı qarının nəvəsi keçəl Məhəmməd, sənə demirəm, çıx rədd ol (Azerbaycan Masalları, V. c., s.88); Ay evi yıxılmışın oğlu, dananı buraxıb nə gəzirsən buralarda ("Mehemmed ve Gülendam", s.424).

Özellikle, sıfat fiille ve sıfat fiil yapılı kelime grupları ile genişleyen bedii hitaplar ifadeyi daha da kuvvetlendirir, konuşmanın etkisini güçlendirir. "Uygun bir ritim ve tonlama ile söylenilen bu hitaplar müracaat edilen kişinin iç dünyası, psikolojisi, onun diğer karakterlere, veya yazarın tarif ettiği konuşma adresine olumlu veya olumsuz münasebeti açılır" (Beylerova, 2008: 169). Bedii hitap kullanıldıkça müracaat edilen kişiye olumlu yaklaşımı aşkarlanır. Aşağıdaki örnekler bu fikrin doğruluğunu kanıtlıyor: Ey dünyaya işıq verən gözəl, mən eşqindən qovruldum, dərd çəkməkdən yoruldum (Azerbaycan Folkloru

Antolojisi, II. c., s.33); Ey dünyanı fəth edən şah, qorxma, mən səni qaranlıq dünyaya aparacam (Azerbaycan Folkloru Antolojisi, II. c., s.50);

Pəncərədə hayıl- mayıl baxan yar,
Apardın ağlımı, başdan eylədin ("Aşık Gerib", s. 150).

Azerbaycan masal ve destanlarının dilinde başına döndüyüm, gadasın aldığım, kurban olduğum sıfat fiili ile ifade edilmiş bedii tayinler (sıfat tamlamaları) daha yaygındır. Azerbaycan Türkçesinin en çekici kelimelerinden olan bu ifadeler folklor dili için de yaygındır. Hitaplardan önce kullanılan bu ifadeler yüksek tonlama ile denir ve müracaat içeriğini daha da kuvvetlendirir. Bilindiği gibi, bu ifadeler âşık şiirinde da kendini gösteriyor. Bu özellik destanların nazım bölümünde de mevcuttur:

Başına döndüyüm, alagöz xanım,
Qoy aparsın görüm, sel mənə neylər ("Tahir ve Zöhre", s.37);
Başına döndüyüm, ay ulu şahım,
Güləndam Kişmirə məni istəyib ("Mehemmed ve Gülendam", s.262);
Başına döndüyüm, a nazlı dilbər,
Köç bizim ellərə, var, sənə qurban ("Nevruz ve Gendab", s. 194);
Başına döndüyüm Xanların Xanı,
Nədən hamı gəldi, Zöhrəm gəlmədi ("Tahir ve Zöhre", s.7).

Müracaat şekilleri, az da olsa, izafet birleşmesi şeklinde kendini gösterir:

Atayi-mehriban, olsa da odu, başqasını istəmirəm (Azerbaycan Masalları, V. c., s.211); Atayi-mehriban, mənə qoşun-ləşgər lazım deyil (Azerbaycan Masalları, V. c., s.211); Ustayi-mehriban, məni bağışla ("Valeh ve Zernigar", s.359);

Başına döndüyüm, qurban olduğum,
Ey-güli xəndanım, nədən ağlarsan? ("Aşık Gerib", s.57).

Masal ve destan dilinde ey dili kafil, ey dadi-bidad gibi ifadelerle kendi kendine müracaat şekillerine de tesadüf etmek olur;

Ey dili-qafil, yenə dəmiri ocaqdan dəmir çıxardar ("Nevruz ve Gendab", s.188); Ey dili- qafil, mənim bu dilsiz-ağızsız heyvan qədər də vəfam yoxdur ("Nevruz ve Gendab", s.183); Ey dili-qafil, heç belə gözəl uşağı da adam qıyıb öldürər (Azerbaycan Masalları, III. c., s.125); Ey dadi-bidad, burda qalsam, mən də bunlar kimi olacam (Azərbaycan nağılları , III c., s.135); Ey dadi-bidad, mən indi neyləyim?(Azerbaycan Masalları, s.35); Ey dadi-bidad, mən burda niyə oturmuşam ("Abbas ve Gülgez", s.300); İlahi, görəsən, hansı bəxtəvərin əri olacaq? (Azerbaycan Folkloru Antolojisi, II. c., s.144); İlahi, görəsən, belə bağın bağbanı hansı bəxtəvərdi? ("Kerim ve Süsen", s.202).

Belirttiğimiz gibi, Azerbaycan masal ve destanlarında insanın adını bildirmek hitabın esas ifade biçimidir. Masalların dili üçün özel müracaat formaları da kendini gösteriyor. Bu hitapların ifade tarzı, tonlaması daha çok saygı bildirme, ezizleme özelliği taşıyor. Şaha müracaatı belirten kıbleyi-alem sağ olsun, şah sağ olsun gibi bedii hitaplar masal diline özel ihtişam verir. Örn.: Qibleyi-aləm sağ olsun, əgər izin versən, bir neçə kəlmə ərzim var (Azerbaycan Masalları, III. c., s.83); Şah sağ olsun, yumurtaları mən meşədən tapıram (Azerbaycan Masalları, III. c., s.99); Qibleyi-aləm, fərmayiş sənindi necə buyurursan, heylə də eləyək (Azerbaycan Masalları, III. c., s.79).

Azerbaycan masallarının dilinde diğer bedii hitaplar da kendini gösteriyor:

Ey bəni-insan, sən bilmirsənmi bura divlər məkanıdır? (Azerbaycan Masalları, IV. c., s.80); Ey-bəni insan, məni öldürmə, sənin qulun olum (Azerbaycan Masalları, IV. c., s.79); Baba dərviş, əlbəttə, bunun müqabilində mənim səxavətim heçdi (Azerbaycan Masalları, II. c., s.24); Ey adəmzadə, əlimə düşsən ətini aşığacan, qanını qaşığacan edəcəm (Azerbaycan Masalları, II. c., s.30).

Azerbaycan destanlarının nazım kısmında dikkati çeken özellik bedii hitabın tekrarlanmasıdır. Bendin (bağlamın) sonunda aynı hitabın tekrarlanması üslubi yöntemdir. Hitapların tekrarlanması destanların nazım dili için oldukça yaygındır. Böyle hitaplarda mevcut belirti ve kalite kabartılır, öne çekilir. Yukarıdaki örneklerden de görüldüğü gibi hitap tekrarlandıkça şiirin poetikliği artıyor, onun yarattığı duygusallık

daha da kuvvetleniyor, koşma, geraylı yeni bedii nitelik taşıyor. Özellikle tekrarlanan hitap bedii tayinle kullanıldıkta bu çalarlık daha da yüksek ton, ihtişam kazanıyor:

Başına döndüyüm, gül üzlü ata,
Ata, məni bu oğlana verginən ("Necef ve Perizad", s.296);
Başına döndüyüm ala göz Pərim,
Ala gözlü yarım, Pərim, ağlama! ("Alıhan ve Peri", s.133).

Destanların nazım bölümünde bedii hitabın canım, gözüm tayini ile tekaralanması da yaygın özelliktir.

Konuşan belli bir bilgi almak, bir şeyi tanımlamak için dinleyiciye çeşitli şekilde müracaat ediyor. Bazen bedii hitabın cevap gerektirmeyen türü de görülmektedir. Buna **retorik hitap** denilir. Retorik hitap retorik soru gibi cevap gerektirmiyor ve cevap almak amacıyla kullanılmıyor. Ancak aydınlatıcı özellik taşıyor. Retorik hitap çok eski zamanlardan sözlü halk edebiyatında kullanılıyor, kullanıldığı cümleye debdebe, yüksek ihtişam veriyor.

Retorik hitap, genellikle cansız eşya, hayvan ve kuşlara müracaat zamanı kendini gösteriyor. Fakat bu o demek değildir ki, retorik hitap insanlara ait olamaz. Masal ve destan dili için karakteristik müracaat biçimlerinden biri ey hazarat, ey ağalar hitaplarıdır. Retorik hitap çok eski zamanlardan sözlü halk edebiyatında kullanılır. Bayatıların (manilerin) çoğu ezizim, ezizinem, âşık gibi hitaplarla başlıyor.

Folklorun diğer örneklerinde de, özellikle, âşık sanatında bedii hitaplara rastlayabiliriz. Âşık şiirlerinin belli türünde ay hazarat, ay ağalar ifadesi ile başlanan şiirsel cümlelerle karşılaşabiliriz. Özellikle, Âşık Elesger'in yaratıcılığında ay hazarat, ay nazenin, sevdiciğim gibi hitaplarla başlanan koşmalar çoktur. Bu nedenle, bu müracaat formasına daha çok destanların nazım bölümünde, özellikle üstadnamelerde rastlanılmaktadır. Bunlar dinleyicilerin dikkatini çekmek için herkese hitaben söylenen ifadelerdir:

Ay hazarat, gəlin sizə söyləyim,
Aqil olan, bu dünyada var nədir? ("Tahir ve Zöhre", s.3);
Ay ağalar, gəlin sizə söyləyim,
Gör necə yad oldu ellər mənimlə ("Tahir ve Zöhre", s.21);
Ay ağalar, sizə tərif eyləyim,
Açılır baharda gülü Təbrizin ("Aşık Gerib", s.151).

İnsan, hayatının zor anlarında Tanrıya tapnır. Azerbaycan masal ve destanlarında da kahramanlar zora düştüğünde Tanrıya yönelerek, ondan yardım isterler. Tanrıya müracaatla söylenen hitaplar masal ve destan dilinde büyük duygusal etki gücüne sahiptir ve belli ekspresif özellik taşıyor. Bu zaman ya Allah, Hudaya, Aman Tanrım, İlahî, ya Medet, ya Rab, ya Mevla vb. kelimeler mecazi bedii hitaplar oluşturur. Aslında böyle hitaplara da retorik hitap söyleyebiliriz.

Allah-taalanın adı ilə bağlı xitablar:
Qadir allah, sən bilirsən,
Nə bəlalı başım mənim ("Alıhan ve Peri", s.126);
Zalım cəllad qollarımı bağladı,
Aman allah, imdad elə bu işə.
Xun ciyərim çalın-çarpaz dağladı,
Aman allah, imdad elə bu işə ("Tahir ve Zöhre", s.14).

Ay allah təala, mənə bir züryət verginən, əhd eləyirəm, bu yanındakı Qanlı çaya körpü salaram ("Alıhan ve Peri", s.111); Ya allah, sən əmioğlumu cavanlığına qıyma, bu kafirin əlində onu aciz qoyma ("Tahir ve Zöhre", s.47); Ay allah, özün rəhm elə (Azerbaycan Masalları, III. c., s.157).

Sən ey ərş-kürüşü yaradan xuda,
Nola, gözlərimə dərman edəsən ("Şah İsmail ve Gülzar", s.169);

Xudaya – Süleyman tacir öz-özünə dedi: "Xudaya, sənə çox şükür" (Azerbaycan Masalları, III. c., s.38); Xudaya, kaş məni gözəl yaratmayaydın (Azerbaycan Folkloru Antolojisi, II. c., s.12).

Hudaya forması daha ihtişamlı ifade olarak kabul ediliyor. Böyle bedii hitaplar derin sevgi ve saygının ifade yöntemidir. Klasik edebiyatımızda dilbera, sagiya, Sabira gibi bedii hitapların kullanıldığı bilinmektedir.

Ya rəbbi - Gecə-gündüz zarı-zarı ağlaram,
Məni vətənimə göndər, ya rəbbi!
Bu dünyaya gələn getmək üçündü,
Buradan qulunu qurtar, ya rəbbi! ("Aslı ve Kerem", s 117);
Səlbi deyər gecə-gündüz dad qılsam,
Yarəb, yar ünümü eşidirmola? ("Ezetinli Emrah", s.115);
Mənim bu müşkül işimə,
Sən yetiş bir, rəbbim, haray! ("Nevruz ve Gendab", s.190).

Sübhan - Qadiri Sübhanım, özün bilirsən,
Necə pərişandır hallarım mənim! ("Nevruz ve Gendab", s.182);

Aman fələk - Aman fələk, budu sənnən diləyim,
Qoyma məni yarı yolda qış günü ("Aslı ve Kerem", s.128);
Aman fələk, dad eylərəm əlinnən,
Açılsın Əslidən düymə, mən öldüm ("Aslı ve Kerem", s.162);
Aman fələk, kömək elə bu gündə,
Nagah yerdə gəldi aldı dərd məni ("Aslı ve Kerem", s.115);

Mövla - Ərzirumun gədiyinə varanda,
Onda dedim, qədir mövlam, aman, hey! ("Aslı ve Kerem", s.137);
Qadir mövlam, budu sənnən diləyim,
Bu gələn qışımız bahar, yaz ola ("Aslı ve Kerem", s.114);

Yaradan - Ay yaradan, məni havadan uçur,
Görəyim Əslini, gəl Kərəm eylə ("Aslı ve Kerem", s.103);

Tanrı - Başına döndüyüm yaradan tanrı,
Yaratdın ortada nə gözəl yarı ("Aslı ve Kerem", s.119);
Sənə qurban olum Tanrı,
Görən Tahir haçan gələr? ("Tahir ve Zöhre", s.51).

Büyük Tanrıya çeşitli isimlerle hitap edilmesi tesadüfi değildir. Söylenenlere göre Allahın 99 ismi olmuştur. Daha önce de belirttiğimiz gibi, çokluk kavramının ifadesi olarak folklor dilinde bin bir sayısı kullanılmıştır. Hiç de tesadüf deyil ki, destanlarda, özellikle onun nazım bölümünün dilinde Tanrının adının çok, binbir olması fikri de yansımıştır:

Şükür cəlalına, min bir adına,
Yarı gördüm, üzü gülsün sabahdan ("Şah İsmail ve Gülzar", s.163);
Canım qurban olsun o min bir ada,
Yarsız can dözərmi fani dünyada ("Nevruz ve Gendab", s.179).

Retorik hitaplar destan yaratıcılığında ayrı bir özellik taşımaktadır. Retorik hitaplar müracaat anlamında çok, çağrı anlamı daha kuvvetli olur. Köroğlu "hoydu, delilerim, hoydu" derken somut bir kişiye müracaat etmiyor, hiç kimseden cevap beklemiyor, herkesi savaşa çağırıyor:

Dəlilərim, səf-səf durun!
Su üzündə cələ qurun ("Köroğlu", s.158);
Hoydu, dəlilərim, hoydu,
Yeriyin meydan üstünə!
Havadakı şahin kimi
Tökülün al qan üstünə! ("Köroğlu", s.158).

Retorik hitabın yarattığı duygusal fark, ekspresif duygu, çağrı ruhu, büyük onur, vakar oluşturur. Böyle hitaplar "Köroğlu" destanı boyunca gözlemlenir:

Hoydu dəlilərim, hoydu oğullar,
Hardasa Düratım, tapılsın gərək!... (s.276);
At belinə, mərd dəlilər,
Ballıcaya səfərim var (s.278);
At belinə, qoç dəlilər,
Eyvazı pişvaz eyləyin.
Bir-birindən xoş dəlilər,
Eyvazı pişvaz eyləyin! ("Köroğlu", s.137).

Dağlara müracaat da retorik hitaplara bariz örnektir. Bilindiği gibi, âşık sanatında dağa müracaat konusu özel yer tutmuştur. Çünkü kahraman Oğuz oğulları bu dağlarda gezip dolanmış, halk sanatçılarımız bu dağlardan ilham alarak eserler yazmışlar. Dağlar yücelik, azamet sembolüdür, ulviyet timsalidir. Dağlar insanların sığınak yeri, penah köşesidir. Odur ki, âşıklar dağlara doğanın baş tacı, mucizesi gibi bakıyor, onun esrarengiz güzelliğini terennüm ediyor, idealleştiriyorlar. Âşık Alı, Âşık Elesger gibi destan kahramanları da sık sık dağa hitap etmiş, kendi dertlerini onunla paylaşmışlar. Onların dağlar hakkında çoğu sayda koşmaları var. "Aslı ve Kerem" destanında Kerem'in defalarca dağa hitap ettiğine tanık oluyoruz:

Xan Əslim Zəngidən fərar eyləyib,
Yol verməyin, başı dumanlı dağlar! ("Aslı ve Kerem", s.81);
Sənə deyim, Soltan dağı,
Nə dumandı başın sənin ("Aslı ve Kerem", s.102);
Başın üstə şahin, şonqar səslənər,
Alvız dağı, heç əskilməz dumanın ("Aslı ve Kerem", s.135).

"Köroğlu" destanında ünlü Çenlibel yiğitler ovlağı, yenilmezlik sembolü ve halkın manevi dayanağı gibi terennüm ediliyor. Hitap dağlar hakkında yazılmış koşmanın bedii değerini kuvvetlendirir. Hitabın tekrarlanmasında en ilginç husus gibi müracaat olunan sözün birinci mısranın sonunda gelmesi, sonra ise ikinci mısranın aynı sözle başlanmasıdır. Vurgu da ikinci mısrada duran hitabın üzerine eklenir:

Qarşı yatan qarlı dağlar,
Dağlar, səndə qarım qaldı (s.295);
Başı ərşə duran dağlar,
Dağlar, Eyvazı neylədiz?!
Üç igidi udan dağlar,
Dağlar, Eyvazı neylədiz?! (s.147).

Başka destanlarımızda da dağlara hitaba rastlayabiliriz:

Duran dağlar, sizlə həmdərd olmaram,
Dağlar, əsirgədiz qarı da məndən ("Gurbani", s.253);
Qorxum budu tufan bizi öldürə,
Qərib qala burda yaralı, dağlar ("Aşık Gerib", s.58);
Mən ki oldum vətənimdən didərgin,
İtirdim Qəndab tək maralı, dağlar ("Nevruz ve Gendab", s.184);
Yağar yağışların, qalxar dumanın,
Axar boz-bulanlıq sellərin, dağlar ("Nevruz ve Gendab", s. 191).

Sözlü halk edebiyatında, özellikle âşık sanatında sıkça müracaat edilen nesnelerden biri de **turnadır**. Âşık şiirinin tüm tarihinde turnanın terennümüne farklı çalarlarda müracaatlar olmuştur. Bilindiği gibi, M.P.Vagif, M.V.Vidadi de turnanın şerefine koşma yazmış, ona hayranlıklarını bildirmişlerdir. Elbette, retorik hitabın yardımı olmadan böyle bedii değerli koşmalar oluşamazdı. Âşık sanatı ile sıkı bağlı olan destanlarımızda da retorik hitapla oluşmuş güzel koşmalar vardır. Durnaya müracaatla yazılmış koşmalar destanların dilinde özel yer tutmaktadır:

Göydə süzən bölük-bölük durnalar,

Nədir sizin əhvalınız halınz (“Aslı ve Kerem”, s.46);
Qatarlaşıb göylə gedən durnalar,
Nə səbəbdən səfin bölündü, durna? (Azerbaycan Folklor Antolojisi, II.cilt., s.118);
Qatar-qatar göy üzündə süzürsüz,
Əylən, durnam, əylən, xəbər sorayım (“Aslı ve Kerem”, s.92);
Durnam, gedər olsan bizim ellərə,
Yaxşı söylə başdan keçən halları (“Aslı ve Kerem”, s.93).

Bülbül de âşık şiirinde sıkça müraccat olunan konulardandır. “Bülbül” söyleyince aşk, vuslat gibi duygular oluşuyor. Klasik edebiyatımızın, âşık şiirimizin, destanlarımızın gül-bülbül konusuna adanmış en güzel örneklerinde de bülbüle müracaatla yazılmış şiirlere tesadüf ediyoruz.

Bülbül, sənin işin qandı,
Aşiqlər oduna yandı,
Nədən hər yerin əlvandı,
Köksün altı sarı, bülbül? (“Tahir ve Zöhre”, s.24);
Bülbül, sən məni qandırdın,
Gülşən bağı dolandırdın,
Axır oduna yandırdın,
Yazıq xan Tahiri, bülbül (“Tahir ve Zöhre”, s.24).

Cansız eşyalara müracaatla kullanılan bedii hitaplarda müracaat mazmunu ile birlikte, aynı zamanda masal kahramanlarının ilişkileri de belirtiliyor. Masal dilinde sihirli araçlara da (uçan halı, sihirli değnek, sihirli topuz, yüzük, şapka, torba) vb. müracaat olunur. Masal kahramanları bu sihirli araçlara yeri geldikçe hitap ediyorlar. Retorik hitap burada da kendini gösteriyor:

Xalça, Həzrət Süleymanın eşqinə, məni apar Hindistan padşahının torpağına (Azerbaycan Masalları, IV. c., s.31); Ey xalça, Həzrət Süleymanın eşqinə, bizi də apar düz evimizə (Azərbaycan Masalları, IV. c., s.29); Üzük, sənnən istəyirəm, padşahın qızı bu saat olsun bu xalçanın üstündə (Azerbaycan Masalları, IV. c., s.31); Üzük, Həzrət Süleyman eşqinə, sənnən bir imarət istəyirəm bir kərpici qızıldan, bir kərpici gümüşdən (Azerbaycan Masalları, IV. c., s.30); Toppuzum, ölüncəyə qədər vur bunları (Azerbaycan Masalları, III. c., s.139).

Bazen masal dilinde konuşanın müracaat ettiği kişiye olumsuz münasebet göstermek için leksik anlamında olumsuz çalarlığı olan kelime veya kelime grupları kullanılıyor:

Qeybdən bir səs gəldi ki, ey beyşüyürrər, gözünüzü niyə yummursunuz? (Azerbaycan Masalları, IV. c., s.49); Çəpəl, haramzada, belə oğlana necə qıyıb öldürdün?! (Azerbaycan Masalları, III. c., s.80); Çəpəl, niyə belə gec gəldin? (Azerbaycan Masalları, III. c., s.80); Köpək oğlu, sən kim, mən kim (“İbrahim ve Hürnise”, s.246); Ədə, haramzada, hara gedirsən? (“Kerem ve Süsen”, s.205).

Azerbaycan masallarında hayvanlar âleminden bahseden masallar o kadar da çok değil. Ama hayvanlar gerek sihirli masallarda gerekse günlük aile hayatından bahseden masallarında özel yere sahiptir. Bilindiği gibi, bir zamanlar halkımız bazı hayvanları kutsal saymış, onları totemleştirmiştir. “Azerbaycan masallarının tetkiki gösteriyor ki, bizde birkaç totem mevcut olmuştur. Bunlardan yılan, inek, at ve öküzü gösterilebiliriz. Odur ki, bu totemlerin insan üzerinde etkisi ilginç masalların ortaya çıkmasına neden olmuştur”. Bu açıdan hayvanlara müracaat da folklorda farklı şekillerde yansımıştır.

Ata müracaat masal ve destanlarda çok yaygın kullanılır. At Türk halklarının hayatında önemli rol oynamıştır. Odur ki, bu, kahramanlık destanlarına da yansımıştır. At kahramanların silah arkadaşı, dostu, yardımcısıdır. Köroğlu’nun tam bir kahraman olması için Kırat’ın sırtında, misri kılıcı elinde olmalıdır. Kaçak Nebi’ni Boz atsız, tüfeksiz tasavvur etmek mümkün değil. Bu açıdan destan kahramanlarının kendi atlarına hitap etmeleri de folklorda yansıyor:

Canım Qırat, gözüm Qırat,
Səni minən alar murad (“Köroğlu”, s.235);
Boz at, səni sər tövləyə bağlaram,

And içirəm, sənə məxmər çullaram (“Kaçak Nebi”, s.332).

Hayvanlardan bahseden alegori şeklinde yazılmış masallarda da bedii hitap kendisinin spesifik değerini gösteriyor. Bu masallarda hayvanın türünü gösteren leksik birimle akrabalık bildiren baba, kardeş, lele vb. kelimelerin birleşmesi yoluyla oluşan bedii hitaplar kullanılıyor ve onlar saygı anlamı, okşama münasebti ifade ediyor:

Tülkü baba, qalx bir odun gətir (Azerbaycan Masalları, V. c., s.37); İlan qardaş, onda aman ver, sən də sözünü de, mən də deyim (Azerbaycan Masalları, V c., s.62); Ay canavar qardaş, düz demirsən (Azerbaycan Masalları, V. c., s.62); Ay qurd lələ, səndə nə təzə xəbər var? (Azerbaycan Masalları, V. c., s.142); Ay qurd lələ, məni evinə burax isinim (Azerbaycan Masalları, V. c., s.22); Qurd qağa, necəsən? (Azərbaycan nağılları, V c., s.53); Ay şir lələ, sağ ol, məni ölümdən qurtardın (Azerbaycan Masalları, V. c., s.132); Şir qağa, qulaq as, gör mən necə bölürəm (Azerbaycan Masalları, V. c., s.50).

Örneklerden görüldüğü gibi, akrabalık bildiren kelimeler akrabalık değil, saygı alameti gibi müracaat anlamını oluşturmaya hizmet ediyor.

Folklorda, özellikle, destanların nazım bölümünde cansız nesnelere müracaat özel yer tutmaktadır. Şunu demek yeter ki, eski destanlarımızdan olan “Aslı ve Kerem” destanında Kerem sarı kayaya, serv ağacına, ormana, suya, kelleye, seba yeline vb. varlıklara müracaat ediyor. Elbette, bu bedii hitaplar destanın sanatsal kalitesini daha da kuvvetlendiriyor:

Sərv - Dur, sərv, dur, sənnən xəbər sorayım,
Sərv ağacı, sənin maralın hanı?
Gözümnən axıtma qanlı yaşları,
Sərv ağacı, sənin maralın hanı? (“Aslı ve Kerem”, s.82).
Qaya - Səndən xəbər alım, ay sarı qaya,
Mənim Əslim buralardan keçdimi? (“Aslı ve Kerem”, s.121);
Səndən xəbər alım, qaya,
Qaya, Əslimi gördüzmü? (“Aslı ve Kerem”, s.101).
Yol - Əyrim-üyrüm gedən yollar,
Yollar, Əslimi gördüzmü? (“Aslı ve Kerem”, s.101).
Meşə - Səndən xəbər alım, ay qara meşə,
Qələmi qüdrətdən çəkilmiş qaşa (“Aslı ve Kerem”, s.121).
Körpü - Yolum gəldi sənə çıxdı,
Körpü, Əslimi gördüzmü?
Seyrağıblar məni yıxdı,
Kırpü, Əslimi gördüzmü? (“Aslı ve Kerem”, s.122).
Dərya - Qanlı dərya, nə axarsan selabda,
Axıb, axıb nə məkana gedərsən? (“Tahir ve Zöhre”, s.38).
Kəllə - Bir sual sorayım, xəbər ver mənə,
Sən də bu dünyada vardınmı, qafa?! (“Aslı ve Kerem”, s.131).
Qafa, bu dünyada yaxşı xasmıdın?!
Dünya malı üçün qara yasmıdın?!
Yedirməz, içirməz bir nakəsmidin?!
Süfrəsi meydanda ərmidin, qafa?! (“Aslı ve Kerem”, s.132);
Könül - Qəlbi havaynan uçarsan,
Endirəydim, könül, səni (“Aslı ve Kerem”, s.118);
Əzəl başdan sənlə sevda eylədim,
Çox da verdim sənə nəsihət, könül (“İbrahim ve Hürnise”, s.216).
Yaylıq - Yaylıq, səni yar işlədi,
Ətrafını naxışladı,
Əslim mənə bağışladı,

Çitədəydim, yaylıq, səni ("Aslı ve Kerem", s.136).

Səhər yeli - Əgər gedər olsan bizim ellərə,
Sənə bir sözüm var, dur, səhər yeli!
Mənim salamımı tez yetir yara,
Bu gün xan Əslimi gör, səhər yeli! ("Aslı ve Kerem", s.155).

Böylece hitap sözdizimsel-üslubi kategori gibi folklor dilinde büyük kullanım hızına sahiptir. Hitaplar karakterleri nitelendirmekle beraber subjektif ilişki ifade ediyor.

Folklor sözlü şekilde yaşamış ve bedii estetik fonksiyon taşımıştır. Asırlarca folklor dilinde kullanılan tüm dil birimleri bu bediiliği, estetiği yaratmaya ve yaşatmaya hizmet etmiştir.

KAYNAKÇA

Abdullayev, E., Seyidov, Y., Hasanov, A. (2007). Muasır Azerbaycan Dili. IV. cilt, Sentaksis. Bakü: Şerg-Gerb Yayınları.

Abdullayev, Ə.(1992). Azerbaycan Dili Meseleleri. Bakü: İlim.

Abdullayeva, S. (1998). Azerbaycan Nağıl ve Destanlarının Dili. Bakü.

Beylerova, A. (2008). Bedii Dilde Üslubi Figürler. Bakü: Nurlan.

Cavadov, Ə. (1981). Hitap. Muasır Azerbaycan Dili. III. cilt, Sentaksis. Bakü: İlim, s. 310-316.

Demirçizade, E. (1962). Azerbaycan Dilinin Üslubiyatı. Bakü: Azertedrisneşr.

Efendiyeva, T. (2007). Azerbaycan Edebî Dilinin Üslubiyat Problemleri. Bakü: Nurlan.

Kazımov, G. (2000). Muasır Azerbaycan Dili. Sentaksis. Bakü: Nurlan.

Orucova, Ş. (2007). Türk Dillerinde Hitap. Bakü: Nurlan.

Seyidov, Y. (2006). Grammatik Cihetten Cümle Uzuvleri ile Alakadar Olmayan Sözler. Eserleri, I. cilt. Bakü: Nurlan.

KURUMSAL YÖNETİM UYGULAMALARININ İŞLETMELERİN FİNANSAL PERFORMANSI ÜZERİNE ETKİSİ

Dr.Öğr.Üyesi Güner ÇÖL
İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, gunercol@hotmail.com
Dr.Öğr.Üyesi Serdar KUZU
İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa,serdarkuzuu@hotmail.com
Öğr.Gör.Hacı Muhammet KEKEÇ
İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa kekecmuhammet@gmail.com

ÖZET

Kurumsal yönetim, işletmelerin amaçlarının gerçekleşebilmesi ve sürekliliğinin sağlanabilmesi bakımından işletmelere hem yönetsel hem de denetim etkinliği sağlayan bir süreçtir. Özellikle 2008 yılında yaşanan küresel finansal kriz sonrasında ortaya çıkan olumsuzluklar nedeniyle, işletmelerin amaçlarına ulaşabilmeleri ve rekabet yarışında başarılı olabilmeleri açısından işletme yönetiminin sorumlulukları, yönetim kurulu üyeleri ve diğer hissedarların haklarının korunması daha fazla önem kazanmıştır.

Bu çalışmanın amacı Kurumsal Yönetim Endeksi'nde 2013-2018 dönemleri arasında yer alan firmaların kurumsal yönetim değişkenleri ile işletmelerin finansal performansı arasındaki ilişkiyi panel veri yöntemi ile analiz etmektir. Araştırmada Kurumsal Yönetim Endeksinde yer alan veri açısından güvenilir, istikrarlı ve karşılaştırılabilir olması amacıyla 30 şirket örnekleme dahil edilmiştir. Kurumsal Yönetim Endeksi'nde yer alan işletmeler, kurumsal yönetim uygulamalarına yönelik faaliyetlerini yıllık bazda düzenli olarak faaliyet raporlarında sunduklarından dolayı çalışmada yapılan analiz için sağlıklı bir altyapının mevcut olduğu söylenebilir. Bu endeks içerisinde yer alan bankaların ve sigorta şirketlerinin finansal raporlama yöntemleri diğer firmalardan farklı olduğundan analize dahil edilmemiştir. Çalışmada literatür taraması sonucunda halka açıklık oranı, denetimden sorumlu üye sayısı, kurumsal yönetim komite üye sayısı, bağımsız yönetim kurulu üyesi ve yönetim kurulu üye sayısı olmak üzere toplam beş bağımsız değişken belirlenmiştir.

İşletme performansını ortaya koyabilmek için bağımlı değişken olarak öz sermaye karlılığı (ROE), aktif karlılığı (ROA) ve net kar marjı kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenlerden öz sermaye karlılığı (ROE) ve net kar marjı arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanılmıştır. Diğer bir bağımlı değişken olan aktif karlılığı (ROA) ile bağımsız değişkenler arasında %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde bir takım bağımsız değişkenler haricinde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Çıkan sonuçların Türkiye'de sermaye piyasalarının istenen derinliğe ulaşamamış olması, ülkemizde yer alan halka açık işletmelerin piyasa değeri/GSYH oranının gelişmiş ülkelere nazaran düşük olması ve kurumsal yönetim ilkelerine uyumun istenen seviyede olmamasından kaynaklandığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Yönetim, Finansal Performans, Panel Veri Analizi

THE EFFECT OF CORPORATE GOVERNANCE PRACTICES ON COMPANYS' FINANCIAL PERFORMANCE

ABSTRACT

Corporate governance is a process that provides both managerial and audit effectiveness to enterprises to achieve their goals and to ensure their continuity. The responsibilities of management, the protection of the rights of board members and other shareholders have become more important to achieve the objectives of the companies and to be successful in the competition because of the adversities that arose after the global financial crisis in 2008.

The purpose of this study is to analyze the relationship between the corporate governance variables of the companies in the Corporate Governance Index between 2013 and 2018 and the financial performance of the enterprises by using panel data method. To ensure reliable, stable and comparable data in the Corporate Governance Index, 30 companies were included in the sample. Since the companies included in the Corporate Governance Index present their activities related to corporate governance practices regularly in their annual reports, it can be said that there is a healthy infrastructure for the analysis performed in the study. The financial reporting methods of banks and insurance companies in this index are different from other companies and are not included in the analysis. In the study, a total of five independent variables were determined as a result of the literature review, including the ratio of free float, number of members responsible for audit, number of corporate governance committee members, independent board members and number of board members.

To demonstrate business performance, return on equity (ROE), return on assets (ROA) and market value/book value ratio are used as the dependent variable. According to the results obtained in the study, no significant relationship was found between independent variables and return on equity (ROE) and net profit margin among dependent variables. Although there was no correlation between active profitability (ROA) and independent variables at 5% significance level, it was found to be 10% significant level. Have not reached the desired depth of capital markets in the outcomes Turkey, Turkey Located public enterprises in market value / GDP ratio is low compared to developed countries and compliance with corporate governance principles can be said to arise not at the desired level.
Keywords: Corporate Governance, Financial Performance, Panel Data Analysis

1.Giriş

Bugünkü anlamıyla 1990'larda ortaya çıkan kurumsal yönetim kavramı, ortaklarca işletme yöneticilerinin kullanımına verilen varlıklar ve değerlerin verimli sonuç verecek biçimde kullanılmasını ve yöneticilerin bu kullanım biçimi ile alınan sonuçlar hakkında ortaklara, hatta tüm topluma hesap vermeye hazır durumda bulunmalarını amaçlayan bir sistemler topluluğudur. Bu özelliğiyle kurumsal yönetim, dar anlamda bir işletmenin ortaklarıyla olan ilişkilerini, geniş anlamda ise işletme ile toplum arasındaki ilişkileri düzenleyen sistemler topluluğu olarak tanımlanabilir (Aysan 2007:18).

Bir başka görüşe göre; kurumsal yönetim kavramı, devlet, hissedarlar, müşteriler, çalışanlar ve kreditörler nezdinde, işletmelerin mümkün olduğu ölçüde doğru bilgi vermesi ve şeffaf davranmasını amaçlamaktadır. Diğer bir deyişle kurumsal yönetimin temeli işletmelerin, hissedarlarına ve paydaşlarına karşı şeffaf olması, işletmenin gerçek durumunu yansıtması, bu konuda etik ilkelere uyması ve sorumlu davranması beklentisine dayanmaktadır (Koçel, 2003:468-469). Kurumsal yönetim algısını kısa ve öz olarak ortaya koyan Witt ve Meyer (1999) kurumsal yönetim kavramını, işletmenin üst yönetiminin yönetilmesidir şeklinde tanımlamaktadır (Memiş ve Çetenak, 2012:205).

Dünyada geçmişte yaşanan küresel finansal krizler ve işletmelerde ki usulsüzlükler, ülkelerde işletmelerin, hissedarların ve paydaşların yaşadıkları sorunları yeniden ele alınması gerektiğini ve yönetim anlayışında bir takım yeniliklere gidilmesine neden olmuştur. İşletmeler etkin bir yönetim anlayışı sergileyebilmek ve belirli ilke ve kurallara uygun hareket etmek amacıyla ve faaliyetlerini bu çerçevede yürütmek amacıyla kurumsal yönetim anlayışını ortaya çıkarmıştır. Özellikle güvenilir, doğru, şeffaf, hesap verebilir, adil ve sorumluluk niteliklerini taşıyan uygun, ilgili ve zamanlı bir yapı olması gerektiği ve bu durumun kurumsal yönetim anlayışının uyarlanabilirliği ile sağlanabileceği düşünülmektedir. (SPK, 2019)

İşletmelerin zamanla sermayeyi ortaya koyan kişinin aynı zamanda patron olduğu yapıdan sermayeyi ortaya koyanın daha çok girişimci olduğu ve yöneticilerin profesyonel yöneticiler tarafından yönetildiği yapıya doğru gittiği gözlemlenmektedir. Bu durum etkisini sadece işletme üzerinde değil aynı zamanda işletme çevresi, hissedar ve paydaşlar üzerinde etki yaratmıştır. Bunun sonucunda işletmelerin yönetilmesinin profesyonelleşmesi girişimcinin rolü ve yöneticinin rolünü tamamen bağımsız hale getirmeye başlamıştır. Yönetici ile girişimcinin rollerinin farklılık arz etmesi ve riski ele alan ve karar mercii farklı ellerde toplanması vekalet sorununa yol açmıştır. Özellikle insan unsuru kurumsal yönetim uygulamalarında önemli rol oynamıştır. İnsan faktörünün önemli olduğu kurumsal yönetim uygulamalarının ortaya çıkmasında en önemli teoriler vekalet temsil, paydaş ,ve işlem maliyeti teorileri olarak ifade edilmektedir. (Clarke, 1998)

Vekâlet (Agency) teorisi, karar verme statüsüne sahip bir ya da birkaç kişinin, karar alma yetkisini vekiline kendi adına karar verebilmesi için başkasına devretmesi sonucunda, aralarında oluşabilecek bir çıkar anlaşması olarak tanımlanabilmektedir. (Jensen & Smith, 1985) (Jensen & Smith, 1985: 2).

Temsil Teorisi, işletmeyi yöneten yöneticilerin, işletme amaçlarını kendi amaçlarının üstünde tutan bir davranış sergileyebileceği varsayımına dayalı bir teori olarak ifade edilmektedir. Vekalet teorisinde ise yöneticinin işletme amaçlarından ziyade kendi fırsatçı davranışlar sergileyebileceği varsayımı üzerine kurulmuştur.

Paydaş Teorisi, işletmelerin hissedarların çıkarlarından ziyade toplumsal çıkarların daha ön planda olması gerektiğini ve işletmelerin topluma karşı sorumlu oldukları ve sorumlulukların işletmeyi etkileyen ya da işletme tarafından etkilenen paydaşlara önem verilmesi gerektiğini ifade eden teoridir. (Freeman & Reed, 1983)

2. Literatür

Erdoğan ve Öztürk (2016), 2009-2014 dönemleri arasında Kurumsal Yönetim Endeksinde ve BIST'de faaliyet gösteren 14 işletmenin kurumsal yönetim uygulamalarının işletme performansı üzerine etkisini incelemişlerdir. Çalışmada işletmelerin finansal performansları, kurumsal yönetim endeksi puanları ve finansal oranları kullanılmıştır. Çalışma sonucunda kurumsal yönetim uygulamalarının öz sermaye ve aktif karlılığı arasında pozitif diğer değişkenler arasında herhangi bir istatistiki bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Aytekin ve Sönmez (2016), sahiplik yapısını ortaya koyan kurumsal yönetim uygulamalarının 2010-2014 dönemleri arasında BIST ulaştırma sektöründe yer alan işletmelerin işletme performansı üzerinde etkisini panel veri analizi ile ortaya koymaya çalışmışlardır. Çalışmada bağımlı değişkenler olarak öz sermaye ve aktif karlılığı, bağımsız değişkenler olarak HO, yabancı yatırımcı payı, yönetim kurulundaki üye sayısı , kurumsal yatırımcı payı ve bağımsız yönetim kurulu üye sayısının/ yönetim kurulu üye sayısı oranı kullanılmıştır. Çalışma sonucunda aktif karlılık ile yabancı yatırımcı payı arasında pozitif, yatırımcı payı ve HO arasında anlamlı negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Öz sermaye karlılığı ile yabancı yatırımcı payı arasında pozitif, halka açıklık oranı arasında ise negatif bir ilişki ortaya çıkmıştır. Bunun dışında yer alan bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkenler arasında herhangi bir istatistiki bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Abdallah ve İsmail (2017), Körfez İşbirliği Konseyi Bölgesindeki 581 kurumsal, kamu, özel ve yabancı işletmelerin 2008-2012 dönemleri arasında sahiplik yapısını ortaya koyan sahiplik yapısının işletme performansı üzerinde etkisini panel veri analizi ile ortaya koymaya çalışmışlardır. Çalışma sonucunda hissedar sahiplik oranı arttıkça işletme performansının azaldığı tespit edilmiştir.

Bhat, vd (2018), Pakistan'da hem özel sektör hem de kamu işletmelerinin kurumsal yönetim yapısının işletme performansı üzerinde etkisini panel veri analizi ile ortaya koymaya çalışmışlardır. Yapılan çalışma sonucunda kamu sektöründe yönetim kurulu büyüklüğü ve toplanma sıklığı ile herhangi bir ilişki bulunamamasına karşılık, yönetim kurulunun bağımsızlığı ile işletme performansı arasında pozitif bir ilişki elde etmişlerdir. Bunun yanında özel sektörde yer alan işletmelerin kurumsal yapısını ortaya koyan değişkenlerin işletme performansı üzerinde etkisi arasında herhangi bir istatistiki bir ilişkiye rastlanmamıştır.

3. Veri Seti ve Metedoloji

Bu çalışmanın amacı Kurumsal Yönetim Endeksi'nde 2013-2018 dönemleri arasında yer alan firmaların kurumsal yönetim değişkenleri ile işletmelerin finansal performansı arasındaki ilişkiyi panel veri yöntemi ile analiz etmektir. Araştırmada Kurumsal Yönetim Endeksinde yer alan veri açısından güvenilir, istikrarlı ve karşılaştırılabilir olması amacıyla 30 şirket örnekleme dahil edilmiştir. Çalışmanın verileri BIST, KAP, Thomson Reuters EIKON İşletme faaliyet raporları ve Investing elde dilmiştir. Çalışmada panel veri analizinin uygulanması için STATA programından faydalanılmıştır. Kurumsal Yönetim Endeksi'nde yer alan işletmeler, kurumsal yönetim uygulamalarına yönelik faaliyetlerini yıllık bazda düzenli olarak faaliyet raporlarında sunduklarından dolayı çalışmada yapılan analiz için sağlıklı bir altyapının mevcut olduğu söylenebilir. Bu endeks içerisinde yer alan bankaların ve sigorta şirketlerinin finansal raporlama yöntemleri diğer firmalardan farklı olduğundan analize dahil edilmemiştir.

Çalışmada literatür taraması sonucunda halka açıklık oranı, denetimden sorumlu üye sayısı, kurumsal yönetim komite üye sayısı, bağımsız yönetim kurulu üyesi ve yönetim kurulu üye sayısı olmak üzere toplam beş bağımsız değişken belirlenmiştir. İşletmelerin finansal performansını ortaya koyabilmek için bağımlı değişken olarak öz sermaye karlılığı (ROE), aktif karlılığı (ROA) ve net kar marjı kullanılmıştır.

Aktif Karlılığı (ROA), faiz ve vergi öncesi karın toplam varlıklara bölünmesi ile bulunmaktadır. Öz sermaye Karlılığı (ROE et kar rakamının özsermayeye bölünmesi ile bulunmaktadır. Bir diğer bağımlı değişken Net Kar Marjı ise Net Kar/Net Satışlar ile bulunmaktadır.

Tablo 1. Modelde Kullanılan Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikileri

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	En Düşük Değer	En Yüksek Değer
ROA	8.4257	8,132	-0,35	0,401
ROE	12.125	15,124	-105,212	265,124
NKM	0,67	0,075	-0,523	1,758
HAO	0,854	0,304	0,071	0,985
DSÜS	0,506	0,252	0,125	0,05
KYKÜS	0,324	1,985	0,01	0,645
BYKÜ	0,245	0,268	0,245	0,678
YKÜS	0,174	0,654	0	0,699

Özkaynak karlılık oranı işletmenin öz kaynaklarını kara dönüşecek şekilde ne derecede etkin kullandığını göstermektedir. Tablo 1'de yer alan sonuçlara bakıldığında öz kaynak karlılık oran ortalamasının 12.125 oluşu, ilgili işletmelerin öz kaynaklarını etkin bir şekilde kullandığı ifade edilebilmektedir. Bunun yanında aktif karlılık oranı, varlıklarını ne derecede etkin kullandığını kullandığını göstermekte ve Tablo 1'de yer

alan istatistiki sonuçlara baktığımızda işletmelerinin aktif karlılık oran ortalamasının 8.4257 olması işletmelerin kaynaklarını etkin bir şekilde kara dönüşecek şekilde kullandığını ifade edilebilir.

Net kar marjı işletmelerin satışları kara dönüşecek şekilde ne derecede etkin kullandığını gösteren bir oran olarak gösterilmektedir. Tablo 1. incelendiğinde analiz kapsamındaki işletmelerde net kar marjı oran ortalamasının 0,67 olması işletmelerin iyi sayılabilecek bir kar marjı yarattığı ifade edilebilir.

Panel veri analizi sabit, eğim ve hata terime ilişkin varsayımlara bağlı olarak farklı şekillerde modellenebilmektedir. Panel veri analizi, Havuzlanmış En Küçük Kareler (HEKK) Sabit Etkiler ve Tesadüfi Etkiler yaklaşımları arasında seçim yapılarak tahmin yapılmaktadır. (Wooldridge, 2009). Birim ve zaman etkilerinin homojen olduğu durumda, hata terimi her iki etkiyi de içermediği durumda, etkin ve tutarlı tahminciler sunan Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemi yaklaşımı kullanılmaktadır (Önder, 2017) Bağımlı değişkenler için panel analizi yapılmadan önce, regresyon analizinde kullanılacak yönteme ilişkin (sabit veya rassal model) seçim yapmak üzere Hausman testi uygulanmıştır. Sabit etkiler modeli, birimler arasında bireysel farklılıkların, sabit terimde yer alan farklılıklarla ortaya çıkarılabileceğini varsaymaktadır. Rassal etkiler modeli ise sabit etkiler modelin tüm varsayımlarının yanında bireysel ve zaman etkilerinin bağımsız değişkenler ile ilişkili olmadığını kabul etmektedir. Panel veri analizi çalmalarında birim kök testleri; bireysel birim kök testleri Im, Peseran, Shin (2003)(IPS) ile Levin, Lin, Chu (2002) (LLC) ortak birim kök testleri ile sınanmaktadır. Bu çalışmada her iki testten faydalanılmıştır.

Çalışmada yer alan modelin sabit terim bulunması ve bağımsız değişkenler arasında gecikmeli bağımlı değişken bulunmaması durumunda otokorelasyon sorunun olup olmadığı Durbin - Watson testi sınamış olup, otokorelasyon sorununun olmadığı tespit edilmiştir. Modellerde varyans sorunu olup olmadığını belirleyebilmek için LMh istatistiği yapılmış olup modellerde değişen varyans sorunun olmadığı görülmüştür.

Parametre tahmini yapılmadan önce, panel veri analiz modelinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla, modelin belirlenmesi adına, Hausman test istatistiğinden yararlanarak sabit etkiler modeli ya da rassal etkiler modeli arasında seçim yapılması gerekmektedir.

Tablo 2: Hausman Testi Sonuçları

Hausman Testi		
	Ki-Kare Test İstatistiği	Prob>Chi2
ROA	35.25	0.0001
ROE	31,15	0.0004
NKM	33,14	0.0000

Hausman testi sonucuna göre ise; modelin sabit etkiler modeli kullanılarak tahmin edilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. FE tahmincisinde değişen varyans sorunu ortadan kaldırmak üzere Uygun Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (Feasible Generalized Least Squares-FGLS) ve Standart Hataları Düzeltilmiş Panel Sabit Etkiler (Panel Corrected Standard Errors-PCSE) yöntemleri kullanılmıştır. Panel data sonuçlarına bakıldığında aktif karlılık ile bağımsız değişkenler arasında anlamlı istatistiki sonuçlara ulaşıldığı gözlemlenmektedir. Modelin F değerine bakıldığında aktif karlılık ile bağımsız değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. İlgili modele ilişkin istatistiki sonuçlar Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Modellere İlişkin Parametre Tahmin Sonuçları

Değişkenler	ROA	ROE	NKM
HAO	0.0004	0.0000	0.0125
DSÜS	0.0012	0.1256	0.0056
KYKÜS	0.1254	0.0124	0.0060
BYKÜ	0.0056	0.4756	0.4687
YKÜS	0.0475	0.0045	0.8564
R^2	0.4235	0.5247	0,4989
Model P değeri	0.0015	0.0079	0.0067

4. Bulgular

Yapılan çalışma sonucunda işletmelerde aktif karlılık oranı ile yönetim kurulu üye sayısı ile kurumsal komite üye sayısı dışında ki diğer bağımlı değişkenler arasında %5 ve%10 anlamlılık seviyesinde anlamlı ve pozitif bir ilişki mevcudiyeti bulunmuştur. Çalışmada yer alan diğer bir bağımsız değişken olan halka açıklık oranı sermaye piyasalarının ne kadar etkin olduğunun göstergesi olup, işletmelerde pay sahiplerinin tabana yayılmasına olanak sağlamaktadır.

Çalışma sonucunda işletmelerde öz sermaye karlılık oranı ile bağımsız yönetim kurulu üye sayısı ile denetimden sorumlu üye sayısı dışında ki diğer bağımlı değişkenler arasında anlamlılık seviyesinde anlamlı ve pozitif bir ilişki mevcudiyeti bulunmuştur. Net kar marjı ile yönetim kurulu üye sayısı ve bağımsız yönetim kurulu üye sayısı dışında ki diğer bağımlı değişkenler arasında anlamlılık seviyesinde anlamlı ve pozitif bir ilişki mevcudiyeti bulunmuştur.

Yapılan çalışmalara bakıldığında kurumsal yönetim ilkelerini uygulayan işletmeler ile halka açıklık oranı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkinin mevcudiyeti ilgili kanıtlar elde edilmiştir. Bunun yanında ortaklık yapısının dağılımı ile halka açıklık oranı arasında ters yönlü bir ilişki olup, en büyük paya sahip kişi sayısının azalması işletmenin performansı üzerinde olumlu etki yaratmaktadır. Halka açıklık oranı artması , pay sahipliğinin geniş tabana yayılması hissedar yoğunlaşması önüne geçerek, hissedar ile yönetici arasında yaşanabilecek sömürü ve anlaşmaların önüne geçerek kurumsal yönetim başarısında büyük bir etki yaratacaktır. (Shleifer & Vishny, 1997) Özellikle mülkiyet yoğunluğu , vekalet teorisinde ifade edildiği üzere yönetici ile vekil tayin ettiği kişiler arasında çıkarları doğrultusunda çıkabilecek sorunların önüne geçebilecek bir mekanizma olarak kabul edilmektedir.

Denetimden sorumlu üye sayısı ile işletme performansı arasında ki ilişkinin önem derecesi oldukça önemlidir. Denetimden sorumlu üye sayısının yüksek oluşu büyük pay sahiplerinni ve diğer ortaklar üzerinden hak ihlallerinin önüne geçmesi yönünden önem taşımaktadır. Elde dilen bu sonucun literatür çalışmaları ile uyumlu olduğu ifade edilebilir.

Kurumsal yönetim üye sayısı az olduğu durumlarda özellikle büyük hissedarların çoğunlukta olduğu aile işletmelerinde kurumsal yönetim uygulamaları daha çok yöneticileri kontrol etmeyi sağlayan bir yapı sergilediği için azınlıkların haklarının korunamadığı ve bunun yanında ihlallerin önüne geçilemediği belirtilmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanda BIST ve Kurumsal Yönetim Endeksi'nde 2013-2018 dönemleri arasında yer alan firmaların kurumsal yönetim değişkenlerden halka açıklık oranı, denetimden sorumlu üye sayısı, kurumsal yönetim komite üye sayısı, bağımsız yönetim kurulu üyesi ve yönetim kurulu üye sayısı ile işletmelerin finansal performansı arasındaki ilişkiyi panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmada kurumsal yönetim endeksinde yer alan veri açısından güvenilir, istikrarlı ve karşılaştırılabilir olması amacıyla 30 şirket örnekleme dahil edilmiştir. Kurumsal Yönetim Endeksi'nde yer alan işletmeler, kurumsal yönetim uygulamalarına yönelik faaliyetlerini yıllık bazda düzenli olarak faaliyet raporlarında sunduklarından dolayı çalışmada yapılan analiz için sağlıklı bir altyapının mevcut olduğu söylenebilir. Bu endeks içerisinde yer alan bankaların ve sigorta şirketlerinin finansal raporlama yöntemleri diğer firmalardan farklı olduğundan analize dahil edilmemiştir.

Yapılan çalışma sonucunda işletmelerde işletme performansını ortaya koyan her bir bağımlı değişken ile birkaç bağımsız değişken dışında %5 ve %10 anlamlılık seviyesinde anlamlı ve pozitif bir ilişki mevcudiyeti bulunmuştur.

Sonuçlara bakıldığında modelin istenen seviyede yüksek açıklama gücüne sahip sonuç verememesinin altında birtakım takım nedenler yer almaktadır. Bunlardan ilki kurumsal yönetim ilkelerine uyumun asgari düzeyde tutulması olarak ifade edilebilir. Kurumsal yönetimin daha etkin olabilmesi için işletmede yer alan her birey tarafından benimsenmesinin yanında yasal düzenlemeler koyan kişi ya da gruplar tarafından benimsenmesi gerekmektedir. Bunun yanında işletmelerin etkin bir şekilde kurumsal yönetim ilkelerini uygulayabilmek ve performanslarını arttırabilmek için tarafsız, adil ve hesap verilebilirlik ilkelerini uygulamak zorundadırlar.

Bir diğer önemli faktör ülkemizde halka açıklık oranının hala çok kısıtlı düzeylerde olmasıdır. ISO 500'de yer alan firmalara bakıldığında sadece %70 nin halka açık olması ve yabancı kurumsal yatırımcı oranının düşük olması ve uyumun istenen seviyede olmaması kurumsal yönetim ilkelerine uyumu zorlaştırmaktadır. Bunun yanında gelişmiş ülke uygulamalarına bakıldığında yönetim kurulu üye sayısında kadın üye sayısının arttırılmasına karşılık ülkemizde hala istenen seviyede olmaması kurumsal yönetim ilkelerine uyumu etkilemektedir.

Kaynakça

Abdallah, A. A.-N., & İsmail, K. (2017). Corporate governance practices, ownership structure, and corporate perfomance in the GCC countries. Journal of International Financial Market Institutions & Money, 98-115.
Aytekin, M., & Sönmez, R. A. (2016). Kurumsal yönetim uygulamalarının işletme performansına etkisi. Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 1(2), 30-39.
Bhagat, S., & Bolton, B. (2008). Corporate governance and firm performance. Journal of Corporate Finance, 14, 257-273.
Clarke, T. (1998). Research on corporate governance. Corporate Governance an International Review, 6(1), 57-66.
Erdoğan, M., & Öztürk, S. M. (2016). Kurumsal yönetim endeksinde yer alan işletmelerin performansına etki eden finansal oranların incelenmesi. Muhasebe-Bilim Dünyası Dergisi, 18(1), 707-725.
Freeman, R. E., & Reed, L. D. (1983). Stockholders and stakeholders: a new perspective on corporate governance,. California Management Review, 15(3), 88-106.
Jensen, C. M., & Smith, W. C. (1985). Stockholder, manager and creditor interests: applications of agency theory . Harvard University Press, 1-45.

Önder, K. (2017). Pamuk Arzını Etkileyen Faktörlerin Panel Veri ile Analizi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 12(1), 83- 98.
Shleifer, A., & Vishny, W. (. (1997). A survey of corporate governance. The Journal of Finance, 52(2), 737-783.
SPK. (2019). www.ecgi.org. www.ecgi.org: www.ecgi.org/codes/documents/kyy_tr.pdf adresinden alınmıştır
Wooldridge, J. (2009). Introductory econometrics: a modern approach (4th. Ed.). Canada: South Western Cengage Learning.

ÇEVRECİ BAKIŞ AÇISIYLA ÖRGÜT KÜLTÜRÜ, İNOVASYON VE PERFORMANS İLİŞKİSİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Doç. Dr. Burcu ERŞAHAN
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, bersahan@ksu.edu.tr
Prof. Dr. İsmail BAKAN
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, ibakan63@hotmail.com
Yüksek Lisans Öğrencisi Ömer Faruk ZÜLKADİR,
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, farukzulkadir@gmail.com

ÖZET

Örgütsel yeşil kültür, bir işletmenin yeşil inovasyon kavramını benimsemesi ve desteklemesi için gerekli atmosferin oluşmasına olanak sağlamaktadır. Örgütsel yeşil kültür, çalışanların çevreci bir bilince sahip olduğu ve şirketin çevreye zararlı etkilerinin azaltılması için ortam hazırlayan bir örgütsel kültürü temsil eder. Kısacası, yeşil kültür, farklı durumlar için uygun davranışları tanımlayarak işletmelerde faaliyet ve yorumlara rehberlik eden paylaşılmış zihinsel varsayımlar bütünüdür. Alternatiflerine göre çevreci ilerlemelere liderlik eden, yeni ya da önemli ölçüde geliştirilmiş ürünler, işlemler, pazarlama yöntemleri, örgütsel yapılar ve kurumsal düzenlemelerin yaratılması veya uygulanması yeşil inovasyon olarak adlandırılır. Çevreci sürdürülebilirliğe ve çevreye katkı sağlayan tüm yeni veya yenilenmiş süreç, öğreti, sistem ve ürünler yeşil inovasyonla bağdaştırılabilir. Bir firmanın inovasyon kültürü, örgütsel kültürün bir parçasıdır ve belirli bir süre içinde ihtiyaç duyulan en fazla sayıdaki yenilikçi fikirle ilişkilendirilir.

Firma performansı ise, firmanın faaliyetlerinin verimini ve etkinliğini temsil eden mevzuata uygunluk ve örgütsel sistemler hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır. Ayrıca örgütsel performans ve firmanın yürüttüğü süreçler bu kavramı destekler niteliktedir. Firmaların toplumsal yapı ve çevre üzerinde de büyük etkisi vardır ve firmaların üzerlerinde hissettiği toplumsal baskı, insanların bilinçlenmesiyle her geçen gün artmaktadır. Çevreye verdikleri zararı azaltmak aynı zamanda kazançlarının da azalmasına sebep olur, aksi durumda ise kazançlarını maksimize ederler ancak etik değerlerden de uzaklaşırlar. Firmalar kazanç ve firma performansı arasındaki dengeyi kurmakla yükümlüdür.

Bu araştırmada çevreci bakış açısıyla örgüt kültürü, inovasyon ve performans ilişkisi incelenmektedir. Birincil veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Firma performansı ölçeği olarak Wang ve diğerleri (2003)'nin hazırlamış olduğu ölçek, yeşil inovasyon ölçeği olarak, Chen (2008), Chen ve diğerleri (2006), Roper ve Tapinos (2016)'un geliştirdiği ölçekler, örgütsel yeşil kültür ölçeği olarak Banejee (2002) ve Fraj ve diğerleri (2011)'nin geliştirdiği ölçekler kullanılmıştır. İlk olarak çalışmada örgütsel yeşil kültür, yeşil inovasyon ve performans değişkenleri ile ilgili yazın taramasına yer verilmiş olup ölçeklerin güvenilirlikleri test edilmiş, frekans analizi, korelasyon ve regresyon analizleri yapılmış, elde edilen araştırma bulguları sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler : Örgütsel Yeşil Kültür, Yeşil İnovasyon, Firma Performansı

ABSTRACT

Organizational green culture allows an organization to adopt and support the concept of green innovation. Organizational green culture represents an organizational culture in which employees have environmental awareness and provides the organization to reduce harmful effects on the environment. In short, green culture is a set of shared mental assumptions that guide activities and interpretations in businesses by

identifying appropriate behaviors for different situations. Green innovation is the creation or implementation of new or significantly improved products, processes, marketing methods, organizational structures and institutional arrangements that, according to alternatives, lead to environmental advances. All new or renewed processes, teachings, systems and products that contribute to environmental sustainability and the environment can be associated with green innovation. A firm's innovation culture is part of organizational culture and is associated with the greatest number of innovative ideas needed over a period of time.

Firm performance provides important information on regulatory systems and organizational systems that represent the efficiency and effectiveness of the firm's activities. In addition, organizational performance and the processes carried out by the firm support this concept. Companies also have a great impact on the social structure and environment, and the social pressure felt by the companies increases with the awareness of the people. Reducing the damage to the environment also leads to a reduction in their profits, otherwise they maximize their earnings, but they also move away from ethical values. Firms are responsible for balancing profit and firm performance.

This study examines the relationship between organizational culture, innovation and performance from an environmental perspective. The questionnaire technique was used as the primary data collection tool. The scale developed by Wang et al. (2003) is used as the firm performance scale, Chen (2008), Chen et al. (2006), Roper and Tapinos (2016) scales were used as green innovation scale, organizational green culture scale was developed by Banejee (2002) and Fraj et al. (2011). Firstly in the study, the literature review related to organizational green culture, green innovation and performance variables has been completed, reliability of the scales has been tested, frequency analysis, correlation and regression analyzes have been conducted and research conclusions has been presented.

Keywords: Organizational Green Culture, Green Innovation, Firm Performance

1. GİRİŞ

Teknolojinin gelişmesi, hayat şartlarının iyileşmesine, insanların yaşam süresinin ve nüfusun hızla artmasına sebep olmaktadır. Ancak aynı zamanda, bunların sonucu olarak doğanın kirlenmesi, çevresel sorunların ve karbon ayak izinin artması geri dönülemez bir noktaya doğru ilerlendiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu ilerlemeyi kısa vadede yavaşlatmak, uzun vadede durdurmak için ilk olarak şahıs bazında, daha sonra örgütler bazında önlem almak gerekmektedir. Bu sürece katkı sağlamak için "çevreci" ve "yeşil" kavramları ortaya çıkmıştır.

Son zamanlarda, çevresel sorunlar araştırmacıların ilgisini çekmeye başlamıştır. Kötüleşen çevre kalitesi, daha sürdürülebilir bir topluma doğru ilerlemede firmaların büyük etkisi olduğunun geniş çevrelerce kabul edilmesini sağlamış ve "Firmalar nasıl daha çevreci olabilir?" sorusunun cevabı aranmaya başlanmıştır. Örgütsel çevreciliğin firmalar için farklı yolları bulunmuştur. Bunlar; üretimle ilgili işlevsel faaliyetler (Irwin ve Hooper, 1992), pazarlama (Charter ve Polonsky, 1999) veya muhasebe (Gray ve diğerleri, 1993) ile temel stratejik yeniden yönlendirme (Welford, 1995; Menon ve Menon, 1997 gibi) olarak kabul edilebilir. Çevreci olmak, çevreye verilen zararı azaltmak amacıyla uygulamaya konan her türlü eylemi kapsamaktadır. Yakın geçmişe kadar literatürde böyle bir kavram yer almazken, özellikle 21. yüzyılda küresel ölçekte büyük bir öneme sahip olmaya başlamıştır.

Çevreciliğin örgütsel kapsamda uygulanması için önemli iki kavram örgütsel yeşil kültür ve yeşil inovasyondur. Örgütlerin çevreciliği bir kültür olarak benimsemesi ve yaptıkları yenilikleri çevreciliği baz alarak yapması bu kavramların uygulanması ve yayılması açısından büyük önem teşkil etmektedir. Araştırmacılar da örgütlere ve çevreye, dolayısıyla tüm insanlığa faydası olacak bu sürecin kabul edilmesi ve büyük oranda uygulanmasını sağlamak için araştırmalarını hızlandırmıştır.

2. ÖRGÜTSEL YEŞİL KÜLTÜR KAVRAMI VE KAPSAMI

Kültür, doğuştan gelen bir olgu değil, her bireyin doğduktan sonraki yaşamı boyunca kazandığı alışkanlıklardır (Gümüştekin, 2007:318). Başka bir deyişle kültür, ortak inanç, davranış, fikir ve değerler bütününe verilen isimdir. Kozlu'ya göre örgüt kültürü kavramı, "bir toplumun yaşam tarzlarının birden fazla alanda olgunlaşması, kendi iç yasalarına göre biçim kazanması ve gelişmesidir (İşcan ve Timuroğlu, 2007:120). Örgüt kültürü, kurumsal hedeflere ulaşmak için gereken değerler bütününü yaymak amacıyla bir yönetim takımı tarafından geliştirilen kavramdır (Gao, 2017). Örgüt kültürü kavramı, çevreci iş literatüründe de sıkça yer almaktadır (Newton ve Harte, 1997). Birçok çevreci yazar, çevresel zorluklara yanıt vermek için örgütlerin kültürlerinde önemli değişiklikler yapmaları gerektiğini iddia etmektedir (Stead ve Stead, 1992).

Örgütsel yeşil kültür, örgütsel kültürün çevreci bir yönetim ile bütünleşmesi olarak tanımlanabilir (Margaretha ve Saragith, 2013). Örgütsel yeşil kültürün ortaya çıkışı, çevresel inanç ve süreçlerin kurumsallaşarak modern örgütlerin yapısını oluşturmasıyla açıklanabilir (Purser, 1994; Jennings ve Zandgergen, 1995). Örgütlerin çevreci tutumu, büyük ölçüde yeşil kültürün değişimine bağlıdır (Post ve Altman, 1994; Welford, 1995).

Tüm çalışanlar ve yöneticiler için görev tanımında yer alan ve örgüt tarafından benimsenen bütün değerleri örgütsel yeşil kültür ile ilişkilendirebiliriz. Örgütsel yeşil kültür, bu sayede çalışanların yeşil inovasyonu kurumsal bir değer olarak kabul etmelerini sağlar ve çevresel konulara karşı kendilerini daha sorumlu hissederler.

Örgütsel yeşil kültürün son yıllarda öneminin artmasına rağmen, literatürde örgütsel yeşil kültür stratejilerinin etkinliği yetersiz kalmaktadır (Baker ve Sinkula, 2005; De Ruyter ve diğerleri, 2009; Grinstein ve Nisan, 2009). Kurumsal performans ve örgütsel yeşil kültür arasındaki ilişki, tüm dünyadaki örgütler için önemi artan bir mesele haline gelmiştir (De Marchi, 2012).

3. YEŞİL İNOVASYON KAVRAMI VE KAPSAMI

İnovasyon, yeni fikirlerin yeni bir ürün, hizmet veya sürece uygulanmasından meydana gelen ve ekonomiye, istihdama ve kazanca katma değer sağlayan bir olgudur (Urabe, 1988). Ayrıca inovasyon, müşteri tercihlerinin hızla değiştiği, rekabetin yoğun olduğu, ürün yaşam döngülerinin kısaldığı ve olgunlaştığı ve/veya farklılaşmanın kısıtlı olduğu pazarlarda rekabetçi avantaj için önemli bir kaynaktır. (Johne ve Storey, 1998).

Yeşil inovasyon; enerji tasarrufu, çevre kirliliğini önleme, atık geri dönüştürme, yeşil ürün tasarımı ya da kurumsal çevre yönetiminin de içinde bulunduğu teknolojilerdeki yeniliği kapsayan, yeşil ürün ya da süreçlerle alakalı yazılımsal veya donanımsal inovasyon olarak tanımlanır (Chen ve diğerleri, 2006). Literatürde araştırmacılar yeşil inovasyon için eko-inovasyon (Belin ve diğerleri, 2011; Hojnik ve Ruzzier, 2016), yeşil inovasyon (Chen, 2008; Roper ve Tapinos, 2016) ve çevresel yenilik (Brunnermeier ve Cohen, 2003; De Marchi, 2012) terimlerini kullanır. Ayrıca yeşil inovasyon kavramı için çok sayıda tanım da yapılmıştır. Fussler ve James (1996) "müşteriye ve işletmeye değer katan fakat çevresel etkileri önemli ölçüde azaltan yeni ürünler ve süreçlerdir" şeklinde tanımlamışlardır. Eco-innovation Observatory (2012, s. 8) yeşil inovasyonu şu şekilde tanımlar: "Doğal kaynakların kullanımını ve zararlı maddelerin salınımını tüm hayat döngüsü boyunca azaltan yeni ya da önemli ölçüde geliştirilmiş ürün, süreç, örgütsel değişim ya da pazarlama çözümünün tanıtılmasıdır". Yeşil inovasyon "çevresel yüklerdeki farkedilebilir bir azalmaya sebep olan ürünler, süreçler ve yönetimsel yenilikler" olarak ifade edilebilir (de Medeiros ve diğerleri, 2018; Hojnik ve Ruzzier, 2016).

Firmalar, çevrenin korunması için gerekli önlemleri alıp çevresel performanslarını artırmak için yeşil inovasyona başvurabilirler (Chen ve diğerleri, 2006). Kimlik bütünleşmesi, inovasyonu kolaylaştırmak için farklı bilgi yapılarını birleştirebilir (Benet-Martînez ve diğerleri, 2002). Ayrıca, firmalar faydalı ve pratik yeni fikirler yaratmak için mevcut bilgileri yeniden birleştirerek inovasyon sürecini hızlandırabilir (Ancona

ve Caldwell, 1987). İnovasyon sürecinde örgütsel kültürün oluşumu, inovasyon performansını pozitif olarak artırabilir (Sethi, 2000). Örgütsel üyeler, yeni teknolojiler ve müşteri ihtiyaçları arasında anlamlı bağlantılar kurabilmek ve yenilikleri daha iyi hale getirmek, yaratıcı yollar bulmak için örgütsel kültür tarafından motive edilebilirler (Dougherty, 1990). Bu yüzden, çevresel örgütsel kimliğin yeşil inovasyon performansını pozitif olarak etkilediği varsayılabilir.

Yeşil inovasyon, çevre hasarını azaltmak ya da önlemek için yeni ya da değiştirilmiş süreçler, teknikler, sistemler ve ürünlerden oluşur (Kemp ve diğerleri, 2001). Yeşil inovasyon, yeşil pazarları temel alan yeşil teknolojik sonuçların ticarileştirilmesini destekler (Li ve diğerleri, 2009). Yeşil inovasyonun çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları vardır. Yeşil inovasyon ağırlıklı olarak teknolojik, yapısal, örgütsel, kurumsal ve sosyal inovasyonlardan meydana gelir. Kısaca, yeşil inovasyon birbiriyle yakından ilgili bir yenilik grubundan oluşur. Geçmişte insanlar teknolojiyle ilgili diğer faktörlerin inovasyonuna dikkat etmezken, teknolojilerin rolünün üzerinde çok durdular ve bu da teknolojinin sosyal fonksiyonlarının engellenmesine sebep oldu. Bu yüzden, yeşil inovasyon sürecinde teknoloji harici faktörlerin üzerinde daha fazla durulmalıdır.

4. FİRMA PERFORMANSI KAVRAMI VE KAPSAMI

Firma performansının tanımı, boyutu ve ölçümü hakkında fikir birliğine halen varılamamıştır ve bu durum araştırmalardaki ilerlemeyi kısıtlamaktadır. Yaygın kullanılan ölçümlerden bazıları firmanın karı, toplam satış miktarı, satışların büyümesi, pazar payı, çalışan motivasyonu, varlıklardaki büyüme ve firmanın rekabetçi konumu olarak kabul edilebilir. Firma performansı kavramı, bir işletmenin faaliyetlerini rakiplerine göre daha iyi uygulayabilmesidir (Kamariotou ve Kitsios, 2017). Firma seviyesinde performans karlılık, Lender endeksi, giriş başına satış ve toplam faktör üretimi gibi çeşitli yöntemlerle ölçülebilir. Bu yöntemler, firma performansının farklı yönlerini ölçerler. Ayrıca firma performansı örgütsel performans, firmanın işleyişi ve süreçlerinin sonuçları olarak tanımlanabilen bir kavramdır (Oz-Yalaman, 2019). Bir işletmenin performansı, sadece işletmenin verimliliğine bağlı değil, aynı zamanda hitap ettiği pazara da bağlıdır (Romero, 2015).

5. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

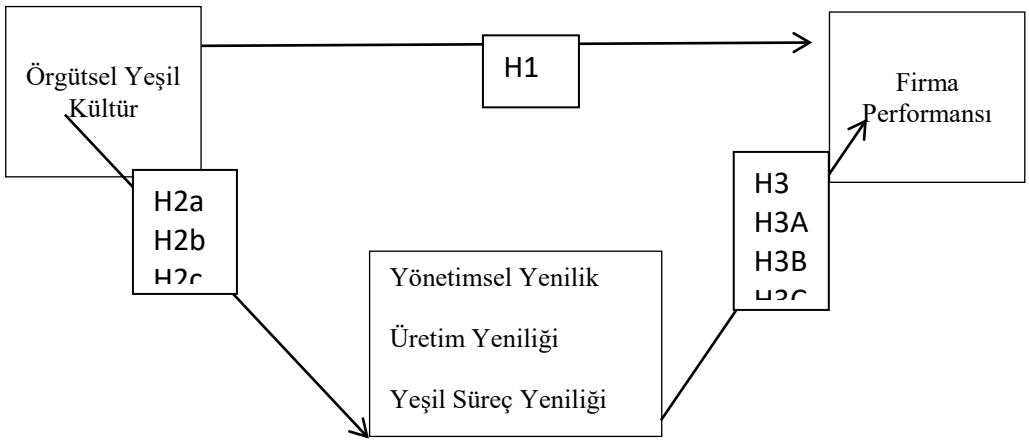
Anket soruları, ilgili literatürden türetilmiş olup, anket formunda açık ve kapalı uçlu soruların yanında likert tarzı önermelere de yer verilmiştir. Anket formunda yer alan firma performansını ölçmeye yönelik Wang ve arkadaşları (2003) tarafından geliştirilen 7 sorudan oluşan ölçek kullanılmış ve ölçekte yer alan ifadelerin uyarlanmış halinin uzman akademisyenler tarafından kontrolü sağlanmıştır. “Firmamızın kar oranı artışı kurumsal beklentilerimizle uyumludur”, “Firmamızın varlıkları geçtiğimiz 5 yıla göre arttı”, “Sektördeki pazar payımız büyümeye devam ediyor” önermeleri ölçekte yer alan ifadeler arasındadır.
Yeşil inovasyonu ölçmeye yönelik ise Chen (2008), Chen ve arkadaşlarının (2006), Roper ve Tapinos’un 2016’da geliştirmiş oldukları 9 soru üç alt boyuttan oluşan ölçek kullanılmıştır. “Firmamız çevreyi kirleten maddeler ve zehirli maddeler kullanmaz ya da daha az kullanır” , “Firmamız geri dönüştürülmüş, tekrar kullanılmış ve yeniden üretilmiş malzemeler kullanır” gibi ifadeler ölçekte yer alan önermeler arasındadır. Örgütsel yeşil kültürü ölçmek için Banejee (2002) ve Fraj ve arkadaşlarının (2011)’de geliştirmiş oldukları 6 sorudan oluşan ölçek kullanılmıştır. “Firmamız çevreyi korumanın öneminin tüm çalışanlar tarafından anlaşılması için ortak bir çaba sarfeder”, “Çevreyi korumak, firmamız için yüksek öncelikli bir faaliyettir”, “Firmamız, çevre üzerindeki etkiyi en aza indiren ürün ve süreçleri geliştirir” gibi önermeler ölçekte yer alan önermeler arasındadır. Firma Performansı, Yeşil İnovasyon ve Örgütsel Yeşil Kültür ölçekleri, “1: Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4:Katılıyorum ve 5: Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde beşli likert ölçeğine göre düzenlenmiştir. Araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma değişkenlerinin güvenirliliği literatürde yaygın olarak kullanılan Cronbach Alfa değerleri ile ölçülmüştür. Normallik testi için Kolmogorov-Smimov testi uygulanmıştır. Bu test sonucunda elde edilen değer, verilerin normal dağıldığını göstermiş ve bu nedenle

parametrik analiz yöntemlerinin uygulanmasına karar verilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde frekans ve korelasyon analizlerinin yanı sıra geliştirilen hipotezleri test etmek amacıyla regresyon analizleri kullanılmıştır.

6. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Çevreci bakış açısıyla örgüt kültürü, inovasyon ve performans arasındaki ilişkiyi incelenmek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda araştırma hipotezleri aşağıdaki şekilde kurgulanmıştır:

H1: Örgütsel yeşil kültürün firma performansı üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi vardır.
H2a: Örgütsel yeşil kültürün yeşil inovasyonun alt boyutlarından yeşil üretim yeniliği üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi vardır.
H2b: Örgütsel yeşil kültürün yeşil inovasyonun alt boyutlarından yeşil süreç yeniliği üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi vardır.
H2c: Örgütsel yeşil kültürün yeşil inovasyonun alt boyutlarından yeşil yönetimsel yeniliği üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi vardır.
H3: Yeşil inovasyonun firma performansı üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi vardır.
H3a: Yeşil inovasyonun alt boyutlarından yeşil üretim yeniliğinin firma performansı üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi vardır.
H3b: Yeşil inovasyonun alt boyutlarından yeşil yönetimsel yeniliğin firma performansı üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi vardır.
H3c: Yeşil inovasyonun alt boyutlarından yeşil süreç yeniliğinin firma performansı üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi vardır.
Geliştirilen hipotezler doğrultusunda araştırmanın modeli Şekil 1'de gösterilmektedir.



7. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma değişkenlerinin güvenilirliği, literatürde yaygın olarak kullanılan Cronbach Alfa değerleri ile ölçümlenmiştir. Tablo 1'de görüldüğü gibi firma performansı, örgütsel yeşil kültür, genel yeşil kültür ve alt boyutlarının değeri Özdamar (1999)'ın yüksek güvenilir düzey olarak tanımladığı 0,81 üzerinde bulunmuştur (Yaşar,2014:63).

Tablo 1: Araştırma Değişkenlerinin Güvenilirliği

Değişkenler	Soru sayısı	Alfa değeri
Firma Performansı	7	0,874
Yönetimsel Yenilik	2	0,864
Üretim Yeniliği	4	0,909
Yeşil Süreç Yeniliği	3	0,870
Örgütsel Yeşil Kültür	6	0,958

Tablo 2'de ankete katılanların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Araştırmaya katılan çalışanların %11'i kadın, kalan %89'u erkeklerden oluşmaktadır. Anketi yanıtlayanların %63'ü evlidir. Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında %20'sinin lise, %29'unun ön lisans, %41'inin lisans, %10'unun ise lisans üstü eğitime sahip olduğu görülmektedir. Anketi yanıtlayanların %34,3'ü 26-30 yaş arası, %21,2'si ise 31-35 yaş aralığındadır. Katılımcıların %69,1'inin geliri 2000-3000 TL arasında olmakla birlikte, çoğunluğu oluşturan %42,4'ü kurumda 5 yıldan az çalışmıştır.

Tablo 2. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	Frekans	Yüzde	Demografik Özellikler	Frekans	Yüzde
Cinsiyet			Medeni Durum		
Kadın	11	11	Bekar	37	37
Erkek	89	89	Evli	63	63
			Diğer	0	0
Toplam	100	100			
			Toplam	100	100
Yaş			Eğitim Durumu		
20-25	17	17,2	Lise	20	20
26-30	34	34,3	Ön Lisans	29	29
31-35	21	21,2	Lisans	41	41
36-40	17	17,2	Yüksek Lisans	10	10
41-45	7	7,1	Doktora	0	0
46-50	1	1			
51 yaş ve üzeri	2	2	Toplam	100	100
Toplam	99	100			
Gelir Düzeyi			Kurumdaki Çalışma Süresi		
2000-3000	45	69,1			
3001-4000	11	16,9	5 yıldan az	42	42,4
4001-5000	6	9,2	6-10 yıl arası	33	33,3
5001-6000	3	2,1	11-15 yıl arası	10	10,1
6001-7000	1	1,5	16-20 yıl arası	9	9,1
7001-10000	2	3,1	20 yıl ve üstü	5	5,1
Toplam	68	100	Toplam	99	100

**Araştırmada elde edilen anket sayısı 100 olmasına rağmen tablodaki bazı değişkenlere ilişkin toplam rakamının bu sayıdan düşük olmasının nedeni bazı sorulara katılımcılardan bazılarının cevap vermemiş olmasıdır.

Firma performansı, yeşil yenilik ve alt boyutları ve örgütsel yeşil kültür arasındaki ilişki korelasyon analiz ile test edilmiştir. Tablo 3'te yer alan korelasyon analizi sonuçlarına göre firma performansı, yeşil yenilik ve alt boyutları, örgütsel yeşil kültür arasında anlamlı ilişkiler olduğu, en güçlü ilişkinin örgütsel yeşil kültür ile genel yeşil yeniliğin alt boyutu olan yeşil yönetimsel yenilik (,848) arasında, pozitif ve anlamlı yönde olduğu bulunmuştur. Firma performansı ve örgütsel yeşil kültür (,471), firma performansı ve genel yeşil yeniliğin alt boyutu olan yeşil üretim yeniliği (,501) arasında diğer güçlü ilişkilere göre daha düşük bir ilişki tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, araştırma kapsamında geliştirilen hipotezleri destekler niteliktedir.

Tablo 3: **Araştırma Değişkenlerini Korelasyon Değerleri**

	1	**2**	**3**	**4**	**5**
Firma Performansı	**1**				
Genel Yeşil Yenilik	**,563****	**1**			
Örgütsel Yeşil Kültür	**,471****	**,868****	**1**		
Yeşil Yenilik Yeşil Üretim Yeniliği	**,501****	**,961****	**,818****	**1**	
Yeşil Yenilik Yeşil Süreç Yeniliği	**,576****	**,951****	**,823****	**,850****	**1**
Yeşil Yenilik Yeşil Yönetimsel Yenilik	**,541****	**,946****	**,848****	**,851****	**,869****

** Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Çalışmada geliştirilen "H1: Örgütsel yeşil kültürün firma performansı üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi vardır" hipotezini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonucuna göre; örgütsel yeşil kültürün firma performansını (β= ,377; %21,4) p<0,01 düzeyinde anlamlı, pozitif yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Bu verilerden hareketle H1 hipotezi kabul edilmiştir. Çevreciliği örgüt kültürüne adapte eden kurumların performansının daha yüksek olması beklenir. Araştırma sonucu da bu görüşü desteklemektedir.

Tablo 4: Örgütsel Yeşil Kültürün Firma Performansı Üzerindeki Etkisi

Bağımsız Değişkenler	**Standart hata**	**ß**	**t**	**Sig.**
Sabit sayı	0,261	2,607	9,999	0,000
Firma Performansı	0,071	0,377	5,282	0,000
R^2=0,222, Düzeltilmiş R^2=0,214, F=2,900, Sig=0,000				

Bağımlı değişken: Örgütsel yeşil kültür

Çalışma kapsamında ele alınan bir diğer hipotez olan "H2a: Örgütsel yeşil kültürün yeşil inovasyonun alt boyutlarından yeşil üretim yeniliği üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi vardır" hipotezini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonucunda örgütsel yeşil kültürün yeşil üretim yeniliğini (β= ,782; %66,9) p<0,01 düzeyinde anlamlı, pozitif yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Bu verilerden hareketle H2a hipotezi kabul edilmiştir. Çevreciliği örgüt kültürüne adapte eden kurumların üretim aşamasında daha çevreci ve yenilikçi olması beklenir.

Tablo 5: Örgütsel Yeşil Kültürün Yeşil Üretim Yeniliği Üzerindeki Etkisi

Bağımsız Değişkenler	**Standart hata**	**ß**	**t**	**Sig.**
Sabit sayı	0,203	0,784	3,911	0,000
Yeşil Üretim Yeniliği	0,056	0,782	14,066	0,000
R^2=0,669, Düzeltilmiş R^2=0,665, F=197,841, Sig=0,000				

Bağımlı değişken: Örgütsel yeşil kültür

Çalışma kapsamında regresyon analizine tabi tutulan bir diğer hipotez ise "H2b: Örgütsel yeşil kültürün yeşil inovasyonun alt boyutlarından yeşil süreç yeniliği üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi vardır" hipotezidir. Bu hipotezi test etmek için yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre, örgütsel yeşil kültürün yeşil inovasyonun alt boyutlarından yeşil süreç yeniliğini %67,8, p<0,01 düzeyinde anlamlı, pozitif yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Çevreciliği örgüt kültürüne adapte eden kurumların süreçlerini yürütürken daha çevreci olması beklenir. Araştırma kapsamında geliştirilen H2b hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 6: Örgütsel Yeşil Kültürün Yeşil Süreç Yeniliği Üzerindeki Etkisi

Bağımsız Değişkenler	**Standart hata**	**ß**	**t**	**Sig.**
Sabit sayı	0,211	0,668	3,170	0,002
Yeşil Süreç Yeniliği	0,058	0,828	14,359	0,000
R^2=0,678, Düzeltilmiş R^2=0,675, F=206,169, Sig=0,000				

Bağımlı değişken: Örgütsel yeşil kültür

Bu çalışmada geliştirilen "H2c: Örgütsel yeşil kültürün yeşil inovasyonun alt boyutlarından yeşil yönetimsel yenilik üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi vardır." hipotezini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonucuna göre; örgütsel yeşil kültürün yeşil yönetimsel yenilik (β= ,540; %72) p<0,01 düzeyinde anlamlı, pozitif yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Bu verilerden hareketle H2b hipotezi kabul edilmiştir. Çevreciliği örgüt kültürüne adapte eden kurumların yönetimsel kararlar verirken daha çevreci olması beklenir. Araştırma sonucu da bu görüşü desteklemektedir.

Tablo 7: Örgütsel Yeşil Kültürün Yeşil Yönetimsel Yenilik Üzerindeki Etkisi

Bağımsız Değişkenler	**Standart hata**	**ß**	**t**	**Sig.**
Sabit sayı	0,194	0,576	2,978	0,004
Yeşil Yönetimsel Yenilik	0,053	0,540	15,866	0,000
R^2=0,720, Düzeltilmiş R^2=0,717, F=251,730, Sig=0,000				

Bağımlı değişken: Örgütsel yeşil kültür

Bu çalışma kapsamında ele alınan "H3: Yeşil inovasyonun firma performansı üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi vardır." hipotezini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonucuna göre; yeşil inovasyonun firma performansını (β= ,483; %31,6) p<0,01 düzeyinde anlamlı, pozitif yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Bu verilerden hareketle H3 hipotezi kabul edilmiştir. Çevreci yenilikler yapan kurumların performansının daha yüksek olması beklenir. Araştırma sonucu da bu görüşü desteklemektedir.

Tablo 8: Genel Yeşil İnovasyonun Firma Performansı Üzerindeki Etkisi

Bağımsız Değişkenler	**Standart hata**	**ß**	**t**	**Sig.**
Sabit sayı	0,263	2,217	8,430	0,000
Genel Yeşil	0,072	0,483	6,735	0,000
R^2=0,316, Düzeltilmiş R^2=0,309, F=45,365, Sig=0,000				

Bağımlı değişken: Firma Performansı

Çalışma kapsamında geliştirilen bir diğer hipotez olan "H3a: Yeşil inovasyonun alt boyutlarından yeşil üretim yeniliğinin firma performansı üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi vardır." hipotezini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonucuna göre; yeşil üretim yeniliğinin firma performansını (β= ,420; %25,1) p<0,01 düzeyinde anlamlı, pozitif yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Bu verilerden hareketle H3a

hipotezi kabul edilmiştir. Üretim sürecinde çevreci yenilikler yapan kurumların performansının daha yüksek olması beklenir. Araştırma sonucu da bu görüşü desteklemektedir.

Tablo 9: Yeşil Üretim Yeniliğinin Firma Performansı Üzerindeki Etkisi

Bağımsız Değişkenler	**Standart hata**	**ß**	**t**	**Sig.**
Sabit sayı	0,268	2,445	9,109	0,000
Yeşil Üretim Yeniliği	0,073	0,420	5,736	0,000
R^2=0,251, Düzeltilmiş R^2=0,244, F=32,907, Sig=0,000				

Bağımlı değişken: Firma Performansı

Çalışma kapsamında regresyon analizine tabi tutulan bir diğer hipotez "H3b: Yeşil inovasyonun alt boyutlarından yeşil yönetimsel yeniliğin firma performansı üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi vardır." hipotezidir. Bu hipotezi test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonucuna göre; yeşil yönetimsel yeniliğin firma performansını %29,3, p<0,01 düzeyinde anlamlı, pozitif yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Bu verilerden hareketle H3b hipotezi kabul edilmiştir..

Tablo 10: Yeşil Yönetimsel Yeniliğinin Firma Performansı Üzerindeki Etkisi

Bağımsız Değişkenler	**Standart hata**	**ß**	**t**	**Sig.**
Sabit sayı	0,252	2,388	9,491	0,000
Yeşil Yönetimsel Yenilik	0,069	0,437	6,367	0,000
R^2=0,293, Düzeltilmiş R^2=0,285, F=40,536, Sig=0,000				

Bağımlı değişken: Firma Performansı

Araştırmanın diğer hipotezi olan "H3c: Yeşil inovasyonun alt boyutlarından yeşil süreç yeniliğinin firma performansı üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi vardır." hipotezini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonucuna göre; yeşil yönetimsel yeniliğin firma performansını (β= ,459; %33,2) p<0,01 düzeyinde anlamlı, pozitif yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Bu verilerden hareketle H3c hipotezi kabul edilmiştir. Süreçlerine çevreciliği dahil eden kurumların performansının daha yüksek olması beklenir. Araştırma sonucu da bu görüşü desteklemektedir.

Tablo 11: Yeşil Süreç Yeniliğinin Firma Performansı Üzerindeki Etkisi

Bağımsız Değişkenler	**Standart hata**	**ß**	**t**	**Sig.**
Sabit sayı	0,244	2,291	9,381	0,000
Yeşil Süreç Yeniliği	0,066	0,459	6,976	0,000
R^2=0,332, Düzeltilmiş R^2=0,325, F=48,662, Sig=0,000				

Bağımlı değişken: Firma Performansı

8. SONUÇ

Gelecekte yaşanabilir bir çevreye sahip olmak için çevrecilik, yenilikçi ifadeyle yeşil kavramı büyük önem arz etmektedir. Bireysel olarak alınması gereken önlemler kadar bireylerin oluşturduğu örgütlerin de çevreciliği desteklemesi gerekmektedir. Örgütsel yeşil kültür, bu noktada üzerinde çalışılması ve daha fazla benimsenmesi için çaba sarfedilmesi gereken önemli etkenlerden biridir. Yeşil inovasyon ise örgütsel yeşil kültür ile ele alınmalı, bu iki terimin yaygınlaşması, kurumlara adapte edilmesi için ekonomik boyutlarının üzerinde durulmalıdır. Çevreci faaliyetlerin firmaların kazancını artırması, bunun araştırılması ve uygulanması yaşam faaliyetlerimizi sürdürebilmemiz için zorunlu hale gelmiştir.

Çalışmada yapılan korelasyon analizi neticesinde örgütsel yeşil kültür, yeşil inovasyon alt boyutları ile firma performansı arasında p<.01 düzeyinde anlamlı ilişkiler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bağımsız ve bağımlı değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkilerin belirlenmesinden sonra araştırma hipotezlerinin test edilmesine yönelik doğrusal regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda yapılan regresyon analizi sonucunda da örgütsel yeşil kültürün, yeşil inovasyonun alt

boyutları ve firma performansı üzerinde anlamlı, pozitif yönde etkiye sahip oldukları bulgusuna ve yeşil inovasyonun alt boyutlarının, firma performansı üzerinde anlamlı, pozitif yönde etkiye sahip oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Bu çerçevede çalışmada ileri sürülen tüm hipotezler kabul edilmiştir. Elde edilen bu bulgular doğrultusunda, çalışanlar örgütsel yeşil kültürü benimsedikçe, firmanın performansının da arttığı, çevreci yeniliklere daha açık oldukları tespit edilmiştir. Çevreci yenilikleri destekleyen firma politikalarının ve çalışanların da firma performansını artırmada pozitif etkiye sahip olduğu görülmüştür.
Son olarak, firmalar çevreci yönlerini geliştirdikçe, elde edecekleri kazanç da pozitif yönde artış gösterecektir. Araştırmamıza dayanarak, tüm firmaların daha "yeşil ve çevreci" olmaları tavsiye edilebilir ve çevreci politikaların firmaya yük olmayacağı sonuca eklenebilir. Bu çalışmada, gelecek araştırmalarda değinilmesi gereken bazı noktalar mevcuttur. Araştırmamızdaki en büyük eksiklik, verilerin tek bir ildeki sadece bir firmada bulunan az sayıda çalışana yapılmasıdır. Bu kısıtlamaların ışığında, gelecek araştırmalar bu çalışmanın hipotezlerini farklı ekonomik ve kültürel bölgelerde test etmelidir. Ayrıca, araştırma daha uzun bir sürece yayılmalı ve kurumların çevreciliği ve performansı ile ilgili değişim detaylı bir şekilde gözlenmelidir.

9. KAYNAKLAR

Wang, C. H. (2019). "How organizational green culture influences green performance and competitive advantage". The mediating role of green innovation. Ling Tung University, Taichung, Taiwan.
Chang, C.-H., Chen, Y.-S. (2013). "Green organizational identity and green innovation".
Gray, B. J., Matear, S., Matheson, P. K. (2002). "Improving service firm performance".
The Association of Academies of Sciences in Asia. (2011). Towards a sustainable asia: green transition and innovation. s. 135-136.
Alvesson, M. (2002). Understanding organizational culture. s. 42.
Harris, L. C., Crane, A. (2002). "The greening of organizational culture. Management views on the depth, degree and diffusion of change". Cardiff Business School, Cardiff University, Cardiff, UK.
Oz-Yalaman, G. (2019). "Handbook of Research on Strategic Fit and Design in Business Ecosystems". s. 640-669.
Romero, J.A. (2015). "Handbook of Research on Financial and Banking Crisis Prediction through Early Warning Systems". p. 141-154. Towson University, USA.
Selvam, M., Gayathri, J., Vasanth, V., Lingaraja, K., & Marxiaoli, S. (2016). Determinants of firm performance: A Subjective Model. Int'l J. Soc. Sci. Stud., 4, 90.
Joecker, J. D., Goldberg P. K. (2013). "Firm Performance in Global Market". The Annual Review of Economics. Princeton University, Yale University, UK.
Kamariotou, M., Kitsios, F. (2019). "Advanced Methodologies and Technologies in Business Operations and Management" s. 535-546.
YAŞAR M.(2014) "İstatistiğe Yönelik Tutum Ölçeği: Geçerlilik Ve Güvenirlik Çalışması", Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 36 (Temmuz 2014/II)
Küçükoğlu, M. T. (2018). The mediating role of green organizational culture between sustainability and green innovation: A research in Turkish companies. Business & Management Studies: An International Journal, 6(1), 64-85.
Gümüştekin, N. (2007). "Kültür" Kavramı Ve Osmanlı'dan Günümüze Kültürel Yapının İncelenmesi.
İşcan, Ö. F., & Timuroğlu, M. K. (2007). Örgüt kültürünün iş tatmini üzerindeki etkisi ve bir uygulama. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 21(1), 119-135.

İLKOKUL BAĞLAMINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR EĞİTİM VE SÜRDÜRÜLEBİLİR LİDERLİK: ÖĞRETMEN VE YÖNETİCİLERİN ALGILARI

Ferdane Denkci Akkaş
Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
ferdanedenkci@yahoo.com

Ali Aksu
Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi
ali.aksu@deu.edu.tr

Özet: Bu çalışmanın amacı; ilkokullarda görev yapan öğretmen ve okul yöneticilerinin görece yeni ortaya çıkan "sürdürülebilirlik", "sürdürülebilir eğitim" ve "sürdürülebilir eğitim liderliği" kavramlarını nasıl algıladıklarını ortaya koymaktır. Bu çalışmanın yapılandırılmasında nitel araştırma yaklaşımlarından betimleyici fenomenoloji benimsenmiştir. İstanbul ili Maltepe ilçesinde yer alan üç devlet okulu ve bir de özel okul olmak üzere toplam dört ilkokul, bu okullarda görev yapan 4 yöneticileri ve 9 öğretmen örnekleme dahil edilmiştir. Çalışmanın veri toplama sürecinde nitel araştırma tekniklerinden görüşme tekniği kullanılmış ve yapılan görüşmeler için açık uçlu sorulardan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Araştırma verileri nitel veri analiz yöntemlerinden betimsel içerik analizi ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulardan katılımcı öğretmen ve yöneticilerin sürdürülebilirlik kavramına aşina oldukları; sürdürülebilir eğitim ve sürdürülebilir eğitim liderliğine ilişkin sezgisel bir anlayış geliştirdikleri ancak mevcut durumda sürdürülebilir bir eğitimin tam anlamıyla hayata geçirilemediği yönünde görüşe sahip oldukları anlaşılmaktadır.
Anahtar kelimeler: Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir eğitim, sürdürülebilir liderlik, öğretmen görüşleri, yönetici görüşleri

Abstract: The purpose of this study is to reveal how primary school teachers and principals perceive the concepts of "sustainability", "sustainable education" and "sustainable leadership". This is a qualitative study with a descriptive phenomenology design. The participants include 9 teachers and 4 administrative staff who are employed at three state schools and one private school in Maltepe in İstanbul. The participants were interviewed based on a semi-structured interview form and a descriptive content analysis was conducted with the data. The findings have revealed that the participants are familiar with the concept of sustainability and that they have developed an intuition for "sustainable education" and "sustainable leadership". However, they do not think that sustainable education is achieved in their context.
Key words: Sustainability, sustainable education, sustainable leadership, teacher views and administrator views

Giriş

Çağdaş liderlik kuramları arasında özgünlüğü ve dünyanın geleceği için önemli bulunması ile ön plana çıkan Sürdürülebilir Liderlik; alan yazına yeni girmiş, kavramın ortaya çıkışından itibaren en fazla 30 yıllık bir geçmişe sahip bir liderlik stilidir (Hussian ve Mansor, 2016; Mısırdalı-Yangil, 2016; Lambert, 2012; Hargreaves, 2007; Hargreaves ve Fink, 2006; Hargreaves ve Fink, 2004). Sürdürülebilirlik kavramı, ilk kez sanayileşmenin toplum, dünya ve çevre üzerindeki etkilerinin ve bu etkilerinin geleceğe dönük tehlikelerinin küresel boyutta fark edilmesi ile birlikte önem kazanmış ve Lester Brown tarafından 1980'lerin başında çevresel bağlamda kullanılmak üzere oluşturulmuştur (Grooms ve Reid-Martinez, 2011; Hargreaves ve Fink, 2006). "Bugünün ihtiyaçlarını karşılarken, yarının gereksinimlerini de düşünmek" (Bıçakçı, 2012, s. 49) şeklinde tanımlanan sürdürülebilirlik kavramı, 1987 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan Brundtland raporunda sürdürülebilir kalkınma kavramına yer verilmesiyle küresel dünyanın dikkatini çekmiş, ancak 1990'lardan sonra çevre ve ekoloji dışındaki alanlarda da ciddi derecede

popülerlik kazanmıştır (Mısırdalı-Yangil, 2016; Hürmeriç ve Bıçakçı, 2015; Bıçakçı, 2012; Hargreaves ve Fink, 2012; Hargreaves ve Fink, 2006). Zaman zaman var olan durumu koruma, sürdürme anlamına gelen sürdürümcülük kavramı ile karıştırılan sürdürülebilirlik kavramı aslında tam tersine var olan durumu yenilikçi bir şekilde değiştirmeyi, çok ciddi ve geniş katılımlı bir çabayla başarılabilecek sürekli ve sistemli bir değişime yöneltmeyi gerektirmektedir (Šimanskienė ve Župerkienė, 2014; Hargreaves ve Fink, 2006). Böylesi geniş katılımlı ve sürekli bir değişim için, örgüt içindeki herkesin devamlı öğrenerek, değişerek ve etkileşerek hareket etmesi şarttır, bu yönüyle sürdürülebilirlik bir varış noktasından ziyade bir yolculuk olarak görülmektedir (Crews, 2010; Milne, Kearins ve Walton, 2006). Aynı zamanda, sürdürülebilir bir değişim, liderin öz farkındalık kazanmasıyla bireysel düzeyde başlayarak, takıma, örgüte ve topluma uzanan ve herkesi kapsayan bir dönüşüm zincirine yol açmaktadır ve bu durum formal liderler kadar etkin roller üstelenen informal liderlerin de ortaya çıkmasına imkân verebilir. Bu nedenle, sürdürülebilir liderliğin bir çeşit paylaşılan liderlik olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır; ancak her paylaşılan liderliğin sürdürülebilir olmayabileceği de unutulmamalıdır (Cook, 2014; Šimanskienė ve Župerkienė, 2014; Fink, 2010; Lambert, 2007). Bunların yanı sıra, sürdürülebilir liderlik, yapılandırılan değişimin ve alınan kararların yalnızca örgütü değil tüm toplumu, yalnızca içinde bulunulan zamanı ve bağlamı değil geleceğin dünyasını ve gelecek nesilleri de hesaba katarak planlanmasını gerektirmektedir. Bir başka deyişle, sürdürülebilir liderler uzun vadeli bir vizyon oluşturmak, bu vizyonu gerçekleştirmek için çıktıkları yolculukta hem bireysel hem de örgütsel bazda tüm paydaşlara ve gelecek nesillere karşı etik bir sorumluluk taşıyarak hareket etmek zorundadırlar (Kantabutra ve Saratun, 2013; Davies, 2007). Kısaca, Mısırdalı-Yangil (2016, s. 134) tarafından "mevcut kaynakların gelecek nesle aktarımını birincil amaç olarak gören bir vizyoner" olarak tanımlanan sürdürülebilir liderin özellikleri genel hatları ile şöyle sıralanabilir:

- Sürdürülebilirlik odaklı açık bir vizyon oluşturur.
- Uzun dönem odaklı amaçlar oluşturur.
- Bireye, gruplara, örgüte ve topluma karşı sorumlulukları bulunmaktadır.
- Güçlü, sürdürülebilir kalkınmaya yönlendirilmiş bir örgüt kültürü oluşturur.
- Ortak çabaya dayalı karşılıklı yardımı, yüksek düzeyde güven ve iyi niyeti önemser.
- Tüm çalışanlar için düzenli olarak eğitim düzenler, sürekli profesyonel gelişimi önemser.
- Grup üyelerinin ortak çabalarının sinerjisini değerli bulur; bu nedenle de takım çalışması ve iş birliğine yer verir.
- Sistematik, düzenli ve yaratıcıdır (Šimanskienė ve Župerkienė, 2014, s. 88-89).

Hergreaves ve Fink (2006), sürdürülebilir eğitim liderliğinin, kapsamlı ve kalıcı olan derin öğrenmeleri korumak ve geliştirmekle ve ayrıca bunun yaparken hem şimdiki hem de gelecekteki nesillere zarar vermeden, hatta onlara katkı sağlayacak şekilde hareket etmekle yükümlü olduğunu ifade etmektedirler. Bunun için, sürdürülebilir liderliğin yedi temel prensibe dayandığını ve bu prensiplerin aralarından bazılarını seçmek üzere hazırlanmış bir menü değil, sürdürülebilirliği yakalayabilmek adına tamamına bütüncül yaklaşılması gereken bir öğün olarak ele alınması gerektiğini ileri sürmektedirler (Harun ve Mom, 2014; Strachan ve diğerleri, 2014; Lambert, 2012; Hergreaves, 2007; Hergreaves ve Fink, 2006; Hergreaves ve Fink, 2004):

- **Öğrenmenin derinliği:** Sadece başarı testleri ile ölçülen yüzeysel kazanımlara değil, derin ve kapsamlı öğrenmelere odaklanılmalıdır.
- **Devamlılık:** Hayatın en önemli ve en değerli yönlerini korur ve gelecek nesillere aktarır.
- **Paydaşları kapsama:** Liderlik, sadece tepedeki kişiye ait bir olgu değildir, örgüt içindeki herkese yayılır, herkes tarafından paylaşılır.
- **Sosyal adalet:** Yalnızca en başarılı öğrencilere ya da örgütlere odaklanmaz, herkese ulaşır ve eğitimi herkese ulaştırır.
- **Çeşitlilik:** Standartlaştırmaya karşıdır, çeşitlilikten öğrenilecek çok şey olduğunu savunur ve çeşitlilikte uyumu yakalamayı hedefler.

- **Kaynakları akıllıca kullanma becerisi:** Bireylerin yeteneklerini erkenden keşfeder, önemser ve geliştirir.
- **Geçmişine sahip çıkma:** Geçmişle onur duyar ve geçmişi daha iyi bir gelecek inşa etmek için kullanır.

Sürdürülebilir bir kalkınma için sürdürülebilir yaşam tarzlarının oluşturulması gerekir ki bu da ancak bireysel yaklaşımlarla mümkündür. Bu bireysel değişimin de eğitim ile sağlanabileceği fark edilmiştir (Teksöz, 2013; Kaya ve Tomal, 2011). UNESCO Türkiye Milli Komisyonu bu konuya ilişkin amacını şöyle ifade etmektedir:

"Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim eyleminin temel amacı; eğitim ve öğrenme şansına sahip her bireyin doğal kaynaklardan yararlanma ve sürdürülebilir bir yaşam biçiminin etkin kılınması konusunda bilgi sahibi olabilmesini sağlamaktır. Bu yolla uzun dönemde bir toplumsal dönüşümün gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir." (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2016).

Bu noktada, sürdürülebilir eğitimin önemini ve gerekliliğini anlayan Türkiye, Eylül 2015 tarihinde gerçekleşen Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 70. oturumunda üzerinde uzlaşılan 17 küresel hedeften oluşan Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini kabul etmiş (http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/sk/4.pdf) ve oturuma katılan diğer devletlerle birlikte 2030 yılına kadar bu hedefleri gerçekleştirmeye karar vermiştir. Bu süreçte, sürdürülebilir kalkınmaya götüren eğitim uygulamalarının önünü açan ve "sürdürülebilir eğitim liderliği" şeklinde tanımlanabilecek okul yöneticilerinin çabaları büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı; ilkokullarda görev yapan öğretmen ve okul yöneticilerinin görece yeni ortaya çıkan "sürdürülebilirlik", "sürdürülebilir eğitim" ve "sürdürülebilir eğitim liderliği" kavramlarını nasıl algıladıklarını ortaya koymaktır. Böylelikle, sürdürülebilirlik ve eğitim konusunda var olan durumun tanımlanmasına ve bu doğrultuda yapılacak çalışmalara katkı sunulması hedeflenmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, İstanbul ili Maltepe ilçesindeki ilkokullarda görev yapan öğretmen ve okul yöneticilerinin "sürdürülebilir eğitim" ve "sürdürülebilir eğitim liderliği" kavramlarına ilişkin algılarını ortaya koymaktır.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, kendi sınırlılıkları içerisinde 21. yüzyıl itibariyle küresel ölçekte, imzalanan uluslararası antlaşmalarla küresel bir uygulama planı haline gelen sürdürülebilirlik ve eğitim konusunda öğretmen ve okul yöneticilerinin farkındalıklarına ışık tutması, varsa bu yöndeki yetersizlik, bilgisizlik ve bilinçsizlikleri tespit ederek bunların giderilmesi için yapılacak çalışmalara katkı sağlaması açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, çok uzun yıllar sadece çevresel ve ekolojik konularla sınırlandırılarak değerlendirilen sürdürülebilirlik kavramının eğitim çalışmaları kapsamına girmesi çok yeni bir durumdur. Bu nedenle, kavrama ilişkin eğitim alanında gerek yurt içinde gerekse yurt dışında yapılan çalışmalar son derece sınırlı ve yetersizdir. Bu çalışma ile alandaki bu boşluğun doldurulmasına da katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Araştırma Soruları

Bu çalışma yukarıda ifade edilen amaç doğrultusunda şu soruya yanıt aramaktadır: "İstanbul ili Maltepe ilçesinde çalışma kapsamına alınan ilkokullarda görev yapan öğretmen ve okul yöneticileri "sürdürülebilir eğitim" ve "sürdürülebilir eğitim liderliği" kavramlarını nasıl algılamaktadır?" Bu soruya bağlı olarak belirlenen alt problemler ise şöyledir:

1. Öğretmenler ve okul yöneticileri "sürdürülebilir eğitim" ve "sürdürülebilir liderlik" kavramlarını nasıl tanımlamaktadır?
2. Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sürdürülebilir liderliğin bileşenleri hakkındaki görüşleri nelerdir?

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın yapılandırılmasında nitel araştırma yaklaşımlarından betimleyici fenomenoloji benimsenmiştir. Betimleyici fenomenolojide insanların algı ve deneyimlerini betimleme amacı ve

epistemolojik bir bakış açısı ile "bireylerin bildiklerin şeyin ne olduğu ile ilgilenilir" (Ersoy, 2016, s. 59). Bu çalışmada ise, ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin ve bu okullarda yöneticilik yapan müdürlerin "sürdürülebilir eğitim" ve "sürdürülebilir liderlik" kavramlarına dair ne bildiklerini ortaya koymak üzere nitel araştırma tekniklerinden görüşme tekniği kullanılmış ve görüşmeler için açık uçlu sorulardan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşmelerden elde edilen nitel veriler betimsel içerik analizi ile analiz edilmiştir. Görüşme, sosyal gerçekliğin öznesi olan insanların herhangi bir konuda sahip oldukları düşünce, duygu ve tutumlarını öğrenmek için kullanılan yaygın bir nitel veri toplama tekniğidir (Türnüklü, 2000).

Çalışma Grubu

Araştırmada çalışılan olguya taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtabilmek için (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 119) maksimum çeşitleme örneklemesinden faydalanılacaktır. Böylelikle, bu çalışmaya konu olan "sürdürülebilir eğitim" ve "sürdürülebilir liderlik" kavramlarını farklı algılayan, anlamlandıran veya deneyimleyen katılımcıların bakış açılarını geniş bir yelpazede ortaya koymak mümkün olacaktır (Ersoy, 2016, s. 81). Buna göre, İstanbul ili Maltepe ilçesinde yer alan bir büyük (öğrenci sayısı 1500'den fazla), bir küçük (öğrenci sayısı 350'den az), bir köy okulu (öğrenci sayısı 150'den az), bir de özel okul olmak üzere toplam dört ilkokul örnekleme dahil edilmiştir. Araştırmanın katılımcılarını bu okullarda görev yapan 4 yönetici (2 müdür, bir müdür yardımcısı ve bir koordinatör) ve 9 öğretmen oluşturmaktadır. Çalışma kapsamına alınan okullardan birinin yöneticisi görüşme yapmayı kabul etmemiş, bir öğretmen de görüşme sonrasında araştırmadan çıkmak istediğini belirtmiştir. Bu nedenle ilgili öğretmenin görüşme verileri analiz kapsamına alınmamıştır. Çalışma kapsamında yer alan katılımcılara ilişkin detaylı bilgiler Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Katılımcı Öğretmenler	**Cinsiyet**	**Kadın**	9
		Erkek	0
	Lisans Üstü Eğitim	**Var**	1
		Yok	8
	Ortalama Kıdem	**18 yıl**	En az 3 yıl En çok 38 yıl
	Bulunduğu Okuldaki Kıdemi	**5 yıl**	En az 2 yıl En çok 13 yıl
Katılımcı Yöneticiler	**Cinsiyet**	**Kadın**	2
		Erkek	2
	Lisans Üstü Eğitim	**Var**	1
		Yok	3
	Ortalama Kıdem	**31 yıl**	En az 20 yıl En çok 48 yıl
	Ortalama Yöneticilik Kıdemi	**8 yıl**	En az 1 yıl En çok 11 yıl
	Bulunduğu Okuldaki Yöneticilik Kıdemi	**4 yıl**	En az 1 yıl En çok 5 yıl

Tablo 1'e bakıldığında katılımcı öğretmenlerin tamamının kadın, yöneticilerin ise ikisinin kadın, ikisinin erkek olduğu görülmektedir. Öğretmelerden de yöneticilerden de birer tanesinin lisans üstü eğitimi bulunmaktadır. Öğretmenlerin ortalama kıdemi 18 yıl iken yöneticilerin ortalama kıdemi 31 yıldır. Öğretmenlerin mevcut okullarındaki kıdemleri ortalama 5 yıl iken yöneticilerinki 4 yıldır. Çalışma kapsamına dahil olan yöneticilerin ortalama yöneticilik deneyimleri ise 8 yıldır.

Veri Toplama Araçları

İlkokullarda görev yapan öğretmenlerin ve bu okullarda yöneticilik yapan müdürlerin sürdürülebilir eğitim liderliği konusundaki farkındalıklarına ışık tutmak ve bu kavrama ilişkin algılarını ortaya koymak üzere nitel araştırma tekniklerinden görüşme tekniğini kullanılmış ve yapılan görüşmeler için açık uçlu sorulardan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme soruları sürdürülebilir liderliğin bileşenleri göz önünde bulundurularak oluşturulmuş, böylece öğretmen ve müdürlerin görüşlerinin bu bağlamda değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda çeşitli sondaj soruları ile desteklenen şu beş temel soru ile veri toplanmıştır:

1. "Sürdürülebilirlik" kavramı size ne ifade ediyor?
2. "Sürdürülebilir eğitim" size ne ifade ediyor?
3. Sizce "sürdürülebilir eğitim lideri" nasıl bir liderdir?
4. Okulunuzun çevredeki diğer okullarla ilişkisini nasıl tanımlarsınız?
5. Bir okulun geçmişinin korunması sizce önemli midir? Neden?

Veri Analizi

Araştırma verileri nitel veri analiz yöntemlerinden betimsel içerik analizi ile analiz edilmiştir. Bunun için önce görüşme kayıtları deşifre edilerek dijital ortama aktarılmış, veriler üzerinde çalışılarak kodlamalar yapılmış, bu kodlamalar üzerinden de temalar çıkarılmıştır. Hazırlanan kod listesi ile veriler iki ayrı araştırmacı tarafından kodlanmış ve kodlamalar arasındaki tutarlık kat sayısı Miles-Huberman Modeline göre .60 olarak hesaplanmıştır. Yapılan kodlamanın güvenilir kabul edilebilmesi için tutarlılık oranı .80 ve üzeri olmalıdır (Miles ve Huberman, 1994, s. 64). Bu nedenle, kod listesi düzenlenmiş, bazı kodlar birleştirilmiş, bazıları çıkarılmış ve gerekli yerlerde yeni kodlar eklenerek yeni bir liste oluşturulmuştur. Nihai liste ile veriler her iki araştırmacı tarafından tekrar kodlanarak iç tutarlılık kat sayısı yeniden hesaplanmış ve kodlamalar arasında .96 oranında tutarlılık olduğu görülmüştür. Son olarak, kodlamalar ve temalar düzenlenerek bulgular ortaya konmuş ve yorumlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Bulgular

Betimsel içerik analizi sonucunda çalışma kapsamında yer alan öğretmen ve okul yöneticilerinin görüşlerinin 13 ana tema altında toplandığı anlaşılmıştır: sürdürülebilirlik kavramına aşinalık, sürdürülebilir eğitime ilişkin algı, eğitimin temel amacı, amacın kaynağı, amaca ulaşma düzeyini değerlendirme, eğitimde sınavların yeri, sürdürülebilir eğitim lideri, bir lider olarak okul yöneticisinin nitelikleri, okul yöneticisinin değişim sürecine ilişkin görüşler, okuldaki öğretmen potansiyelinin değerlendirilmesi, çevre okullarla etkileşim, okulun geçmişine verilen değer. Her bir temaya ilişkin bulgular frekansların yer aldığı tablolar ve katılımcıların söylemlerinden alınan alıntılarla sunulmaktadır. Alıntılar da öğretmenler için "Ö", yöneticiler için "Y" kodlaması kullanılmıştır.

Tablo 2. Tema 1: Sürdürülebilirlik Kavramına Aşinalık

Tema 1: Sürdürülebilirlik Kavramına Aşinalık		**f**
Kategori 1: Kavramla daha önce karşılaşma durumu		
1. Kavramı daha önce duydum.		11
a.	Katıldığım seminer, konferans, toplantılarda	7
b.	Okuduğum kitaplarda	1
c.	Lisans eğitimimde	1
d.	Medyada	1
2. Kavramı daha önce hiç duymadım.		1
Kategori 2: Kavramın tanımı		
1. Devam etmek		8
2. Güncellemek, geliştirmek, devamlılığını sağlamak		3
3. Geleceği öngörebilmek		1
4. Tamamlamak		1
5. Davranışa dönüştürmek		1
6. Tanımlayamıyorum.		1

Tablo 2'den anlaşıldığı üzere, katılımcılar sürdürülebilirlik kavramını çoğunlukla seminerler, konferanslar gibi katıldıkları çeşitli toplantılarda duyduklarını belirtmişler ve kavramı temelde "devam etmek" olarak tanımlamışlardır. Bazı katılımcıların ise özellikle güncellenme, yenilenme ve gelişme bazlı "devamlılığa" odaklandıkları da görülmektedir. Bunun yanı sıra, bir katılımcı kavramı daha önce hiç duymadığını, bir katılımcı ise duymasına rağmen tanımlayamayacağını belirtmiştir. Bunun ile ilgili bazı katılımcılar şöyle ifadeler kullanmışlardır:

"Bu kavramı daha önce duydum. Muhtemelen okuduğum bir şeyde ya da seminerlerde duydum ama çok net açıklayamayacağım." (Ö3)

"Kavramı daha önce seminerlerde duymuştum. Devamlılık göstermek demek." (Ö9)

"Sürdürülebilirlik denince aklıma devamlılık, statik olmama, dinamik olma, yenilenme ve gelişme geliyor. Sürdürülebilirlik, birçok ortamda kullanılıyor. Seminerlerde, konferanslarda ve televizyonlarda popüler bir kavram." (Y3)

Tablo 3. Tema 2: Sürdürülebilir Eğitime İlişkin Algı

Tema 2: Sürdürülebilir Eğitime İlişkin Algı	**f**
1. Kesintisiz eğitim	6
2. Davranışa dönüşen, yaşama aktarılabilen, kalıcı eğitim	5
3. Hayat boyu eğitim	2
4. Kişiye fayda sağlayan eğitim	1

Tablo 3'e bakıldığında katılımcı öğretmen ve yöneticilerin sürdürülebilir eğitimi "kesintisiz" ve "davranışa dönüşerek gerçek yaşama aktarılabilen kalıcı" bir eğitim olarak algıladıkları anlaşılmaktadır. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında kesintisiz eğitim ile hem bireysel hem de kurumsal anlamda çeşitli sebeplerle ya da karşılaşılan sorunlar nedeni ile ara verilen eğitim devam ettirilmesi ve tamamlanması, eğitimin sekteye uğratılmamasının kastedildiği anlaşılmaktadır. Bazı katılımcılar ise sürdürülebilir eğitimi hayat boyu

devam eden ve kişiye yarar sağlan bir eğitim olarak tanımlamışlardır. Bazı katılımcıların sürdürülebilir eğitime ilişkin tanımları şöyledir:

"Sürdürülebilir eğitim benim için hayat boyu eğitim demek. Benim anladığım kadarı ile anne karnından ölene kadar eğitim almak demektir." (Ö2)
"Sürdürülebilir eğitim ise eğitim-öğretimin davranışa dönüşmesidir. Duyup geçmek ya da anlatıp geçmek değil, çocuğa davranış olarak aktarılmalıdır." (Ö4)
"Sürdürülebilir eğitim, müfredattaki kazanımların kalıcı olması, çocukların bu kazanımları davranışa dönüştürmesi, bunların gelecek kuşaklara aktarılmasıdır" (Ö7)
"Devam ettirilebilecek olan sürdürülebilir eğitimdir. Kişinin meslek sahibi olana kadar kesintisiz devam ettirebildiği bir eğitimdir." (Y2)
"Sürdürülebilir eğitim belli bir zaman ve zemin içerisinde sıkılıp kalmama, zemini ve zamanı aşma, gelişen ve değişen koşullara, ortamlara göre engelleri aşmak, eğitim faaliyetlerini her ortam ve şartta devam ettirmektir. Eğitimin sürekliliğini sağlayabilmektir. Engellerle karşılaşınca artık bitti demek yerine eğitimin önünü açmaktır." (Y3)

Tablo 4. Tema 3: Eğitimin Temel Amacı

Tema 3: Eğitimin Temel Amacı	**f**
1. Kalıcı davranış değişikliği oluşturmak	5
2. Faydalı bireyler yetiştirmek (topluma, vatana, kendine vs.)	4
3. İyi insan olarak yetiştirmek	3
4. Müfredattaki kazanımları vermek	3
5. Hayatta kullanabilecekleri davranışlar kazandırmak	2
6. Bir sonraki eğitim kademesine hazırlamak	2
7. Farklılıkları kaynaştırmak	1
8. Manevi değerleri geliştirmek	1
9. Mutlu çocuklar yetiştirmek	1
10. Kendini anadilinde iyi ifade edebilmesini sağlamak	1

Tablo 4'te görüldüğü üzere, katılımcı öğretmen ve yöneticiler okullarında verdikleri eğitim ile öğrencilerin gerçek hayatlarına aktarabilecekleri kalıcı davranış değişikliği oluşturmayı; topluma, ülkeye, kendilerine faydalı ve iyi insan özellikleri taşıyan bireyler yetiştirmeyi hedeflediklerini belirtmiştir. Bazı katılımcılar ise müfredatta verilen kazanımlara odaklanmış ve öğrencileri bir sonraki eğitim basamağına hazırlamayı temel amaç olarak gördüklerini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, okula gelen farklı öğrenci gruplarını (sosyo-ekonomik düzey, etnik köken vb.) kaynaştırmayı, manevi değerleri geliştirmeyi, mutlu çocuklar yetiştirmeyi ve anadilde ifade yeteneğini kazandırmayı temel amaç olarak ifade eden katılımcılar da bulunmaktadır. Okullarında verilen eğitimin temel amacına ilişkin olarak bazı katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır:
"Bizim okuldaki amacımız topluma ve kendine yararlı bireyler yetiştirmek ve biz bu hedefte ilerliyoruz." (Ö1)
"Bizim temel amacımız çocuklarda kalıcı davranış değişikliği oluşturmaktır." (Ö2)
"Okulumuzda yani ilkokul bölümünde ilk aşamada çocuklara gereken bilgileri veriyoruz. Bir sonraki eğitimin temelini oluşturuyoruz. Temel amacımız bu." (Ö3)
"Eğitimin temel amacı kişiden kişiye değişir ama benim asıl hedefim iyi bir insan yetiştirmektir. Akademik olarak zaten yetişiyor ama davranışsal olarak yetişmesi bence daha önemli." (Ö6)

"Okulumuzun birinci temel amacı açıkçası çocuklara davranış kazandırmak olmalı. Bilgiye zaten bu çağda rahatça ulaşılıyor. Bilgi vermek değil, davranış kazandırmak olmalı. Öğrencilerimizin iyi bir insan olarak yetişmesi, bu ülkede yaşadığına göre iyi bir vatandaş olması, ana sınıfından itibaren ana dilini iyi konuşan, duygu ve düşüncelerini iyi ifade edebilen bireyler olmaları. Bunları da etkinliklerle davranış olarak kazandırmak temel amacımız." (Y1)
"Bizim bu okuldaki amacımız bölgesel insan farklılıklarını kaynaştırmak, onları eğitime kazandırmak, aradaki eğitim farkını kapatmaya çalışmaktır." (Y4)

Tablo 5. Tema 4: Amacın Kaynağı

Tema 4: Amacın Kaynağı	**f**
1. Yasal dayanak (Anayasa, Milli Eğitim Temel Kanunu, MEB Müfredatı vb.)	5
2. Kendi amacım	2
3. Okulumuzun ortak amacı	2
4. Mesleğin bir gerekliliği	1
5. Kurucuların felsefesi	1
6. Bölgesel ihtiyaçlar	1

Tablo 5'e bakıldığında, katılımcı öğretmen ve yöneticilerin okullarında verdikleri eğitimin temel amacını yasal dayanaklara bağladıkları, bazı katılımcıların kendi kişisel amaçlarına odaklandıkları, bazılarının ilgili amacı ortak hedef olarak algıladıkları görülmektedir. Okulda verilen eğitimin temel amacını mesleğin bir gerekliliği olarak gören, bu amacı okul kurucularının felsefesine dayandıran ya da amacın okulun bulunduğu çevrenin ihtiyaçları doğrultusunda şekillendiğini ifade eden katılımcılar da bulunmaktadır. Bu katılımcıların bazıları görüşlerini şöyle ifade etmiştir:
"Bizden beklenen bu, MEB'den gelen müfredat bu şekilde." (Ö4)
"Öğretmen olarak bizim amacımız bu. Bu amaç bizim mesleğimizin gereği." (Ö8)
"Bu bizim okul olarak kendimize belirlediğimiz amaç, toplantılarımızda mesajlarımız bu yönde. Hepimiz hemfikiriz yani." (Ö9)
"Bu amaç nereden geldi? 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda var. Anayasamızda da var." (Y1)
"Bu amaç bölgede yaşayan insanların farklı kültürlerden oluşmasından dolayı ortaya çıktı." (Y4)

Tablo 6. Tema 5: Amaca Ulaşma Düzeyini Değerlendirme

Tema 5: Amaca Ulaşma Düzeyini Değerlendirme	**f**
1. Gözlemler	10
2. Öğrenci ve velilerden gelen sözlü dönütler	7
3. Anketlerle veri toplayarak	3
4. Mezunların takibi	1
5. Ölçme-değerlendirme	1

Tablo 6'ya bakıldığında, katılımcıların okullarında verdikleri eğitimle hedefledikleri amaca ulaşıp ulaşmadıklarını çoğunlukla öğrencilerini gözlemleyerek ve kendilerine iletilen sözlü dönütleri göz önünde bulundurarak değerlendirdikleri anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, paydaşlardan anketler aracılığı ile veri topladıklarını, mezunları takip ettiklerini ve çeşitli ölçme-değerlendirme faaliyetleri yaptıklarını ifade eden katılımcılar da olmuştur. Bu bağlamda, bazı katılımcılar görüşlerini şöyle ifade etmişlerdir:
"Bu amaca ulaşıp ulaşmadığımızı dönütlerle anlıyoruz. Hem çocukları gözlemliyoruz hem de ailelerden gelen dönütlerle anlıyoruz." (Ö1)

"Bu amaca ulaşıp ulaşmadığımızı anlamak içinse ölçme ve değerlendirme yapıyoruz. Bunun için çocuklardan dönütler alıyoruz. Yaptıkları davranışlarda bunu gösteriyorlar." (Ö3)
"Bu amaca ulaşıp ulaşmadığımızı çocukların günlük davranışlarını gözlemleyerek anlıyorum. Ayrıca evdeki davranışlarına dair dönütler, bilgiler de geliyor. Böylece ben de bilgi sahibi oluyorum." (Ö8)
"Bu amaca ulaşıp ulaşmadığımızı nasıl anlıyoruz? Bir yıldır bu kurumdayım ama 48 yıllık geçmişime baktığımda birçok öğrencimi takip ediyorum. Her birini hedefledikleri noktada görüyorum. Çok değerli mesleklerin sahibi olmuşlar. Sevdikleri işleri yapıyorlar. Mezunlarımıza baktığımızda anlıyoruz. Bu okul da mezunlarını takip ediyor. Bu da hoş bir şey." (Y2)
"Amacımıza ulaşıp ulaşamadığımızı birtakım dönütlerle anlıyoruz. Mesela öğretmenler, öğrencilere ve velilere anketler veriyoruz. Onların memnuniyetini ölçüyoruz. Doğrudan velilerin ifade ettikleri dönütleri oluyor. Rehberlik servisimizin anket çalışmaları oluyor. Okulumuzda daha önce eğitim görmüş öğrenci ve velilerden gelen dönütler oluyor. Tüm bunlar bize ne kadar yol alabildiğimize dair bilgi veriyor." (Y3)
"Bu amacımıza ulaşıp ulaşmadığımızı velilerin davranışlarından anlıyorum. Daha mutlu, daha güler yüzlü oluyorlar. Çocuklarını okula göndermeyenler bile göndermeye başladılar." (Y4)

Tablo 7. Tema 6: Eğitimde Standartlaşmaya İlişkin Yaklaşım

	Tema 6: Eğitimde Standartlaşmaya İlişkin Yaklaşım	**f**
1.	Katkıları göz önüne alındığında olmalıdır.	4
a.	Eşitliği sağlar.	3
b.	Tutarlılığı sağlar.	1
c.	Kaliteyi arttırır.	1
2.	Her türlü farklılığı göz ardı edeceği için olmamalıdır.	6
3.	Belli ölçülerde hem standartlaşma hem de esneklik olmalıdır.	3

Tablo 7 incelendiğinde, katılımcı öğretmen ve yöneticilerin pek çok farklılığın göz ardı edilmesine neden olacağı endişesi ile eğitimde standartlaşmaya karşı oldukları, bazı katılımcıların esnekliğin yanı sıra genel bir çerçeve oluşturması açısından bazı standartların oluşturulmasını gerekli gördükleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların bir kısmının ise eğitimde eşitlik ve tutarlılık gibi avantajları nedeni ile standartlaşmaya olumlu baktıkları; ancak bu katılımcıların standartlaşma kavramını daha çok eğitimin kalitesinin yükseltilmesi olarak algıladıkları da anlaşılmaktadır. Bu konuya ilişkin olarak bazı katılımcılar kendilerini şöyle ifade etmişlerdir:
"Eğitimde standartlaşma lazım ama bunu sistematik hale getirmek zor. Ama aslında çok da standarda sokmamak gerekir. Sonuçta farklı çocuklar var. Çocukları en iyi, en yakından tanıyan benimdir. Böyle düşünmek lazım. Müfredat çevre koşullarına göre değişmelidir. Her çocuğa aynı müfredatı uygulamak zor. Çok farklı yapılarda çocuklar olduğu için kendi müfredatımı oluşturmak isterdim." (Ö2)
"Eğitim-öğretimin standartlaşması düşünce olarak olumlu bir şey değil, ama bizim şartlarımız bunu gerektiriyor. Her çocuk farklı. Seviyeleri, yaşları, ilgileri, zekâları birbirinden farklı. Kimisi sözel kimisi sayısal zekaya sahip. Ama biz hepsi için standart bir eğitim yapmak durumundayız. Hepsine aynı şeyi veriyoruz." (Ö4)
"Eğitimin standartlaşması bazen dezavantaj oluyor. Her materyali her yerde kullanamazsınız. Hakkari'deki çocuğun, velinin, kurumun beklentileri farklıdır. Bence kazanımlar ortak, standart olmalı ama materyal ve teknikler farklı olabilir." (Ö7)
"Bence eğitim politikalarının standart olması, uygulanabilir ve sürdürülebilir olması gerekir. Sürekli değişkenlik gösteren, yap-boz politikalarla mesafe alınamıyor. Bana göre standartlaşma tutarlılık, istikrarlı olmak ve inanmışlık demektir. Yaptığımız işin doğruluğuna inanmamız lazım. Eğer statik anlamda, kalıplaşma anlamında ise standartlaşma olumsuz bir şey olur. Bana göre standartlaşma kalite demektir. Ne yapılacağını bilmek anlamında ise olumlu olur. Çünkü bu tutarlılık getirir." (Y3)

Tablo 8. Tema 7: Eğitimde Sınavların Yeri

Tema 7: Eğitimde Sınavların Yeri	**f**
1. İçinde bulunduğumuz eğitim sistemi bizleri sınava yönlendiriyor.	9
2. Resmiyette sınav yapılamıyor.	7
3. Okul içinde çeşitli sınavlar yapılıyor.	7
4. Gelişimi görme açısından gereklidir.	4
5. Okulumuzda sınavlar ön planda değildir.	3
6. Başarı sınavla ölçülemez.	2

Tablo 8'e göre, çalışmada yer alan öğretmen ve yöneticiler eğitim sisteminin genel yapısı nedeni ile sınavların önemsendiğini, bu nedenle okullarında çeşitli sınavlar yapıldığını ama aslında ilkokul düzeyinde ve özellikle 1, 2 ve 3. sınıflarda resmi olarak sınav yapılmadığını ve başarının da gerçek anlamda sınavlarla ölçülemeyeceğini söylemişlerdir. Bazı katılımcılar ise, çocukların gelişimini takip edebilmek açısından sınavları gerekli gördüklerini, ancak okullarında sınavların ön planda olmadığını ifade etmişlerdir. Sınavlara ilişkin bazı katılımcılar görüşlerini şu şekilde aktarmışlardır:

"İlkokul 4. sınıftakiler sınava giriyorlar. Ama bizde 2'den itibaren okul içi sınavlar var. Bu da tamamen sistemden kaynaklanıyor. Bizler çocukları gelecekteki sınavlara hazırlıyoruz. Sistemimiz bizi buna yöneltiyor. Sistemden dolayı kurumumuz da çocukları buna göre hazırlıyor. Mesela birinci sınıflar da bile her hafta birkaç cümlelik dikte çalışması yapıyoruz." (Ö5)

"Bizim okulumuzda 1-2-3-4'te sınav yok. Bunu bize MEB söylüyor zaten. Ama çocukları değerlendirmeye sokmak için bizler sınav yapıyoruz. Onları strese sokacak şekilde değil de doğal bir şekilde, biraz da alışsınlar diye. Çünkü eğitim sistemimizde bu isteniyor." (Ö8)

"Sınav sadece dörtlerde geçerli. Diğer arkadaşlar da değerlendirme için küçük sınavlar yapıyorlar. Sınav ön planda değil bu okulda. Diğer okullarda taramalar falan yapılıyor. Biz onlara katılmıyoruz." (Ö9)

"Ben sınavsız ölçüm olabileceğini düşünmüyorum ama dozu önemli. Yapboz olmamalı TEOGlar vs gibi. Bizde oturmamış bir sistem var. Okul bakış açısından önemseniyor. Öğretmene angarya gelebilir. Ama ya sınav sistemi toptan kalkacak ya da çocuk sınava girecekse çekirdekten hazırlayacaksın abartmadan." (Y2)

"Sınav konusuna gelince ilkokulda sınav yok. Bu kademede sınav olayı bitti. 1-2-3'te hiç sınav yok. 4'te değerlendirme var. Ama adı üstünde sınıf öğretmeni. Görevi velisinden başlayarak öğrencisini tanımaktır. Bence en büyük sınav notu odur." (Y4)

Tablo 9. Tema 8: Sürdürülebilir Eğitim Lideri

Tema 8: Sürdürülebilir Eğitim Lideri	**f**
1. Öğretmenler	12
2. Okul yöneticisi	10
3. Anne-baba	2
4. Diğer çalışanlar (memur ve hizmetliler)	2

Tablo 9'a bakıldığında, katılımcıların ağırlıklı olarak öğretmen ve okul yöneticilerini sürdürülebilir eğitim lideri olarak gördükleri; az sayıda katılımcının bu gruba öğrenci velilerini ve okulun diğer çalışanlarını da dahil ettikleri anlaşılmaktadır. Buradan sürdürülebilir eğitim liderliğinin özellikle öğretmenler ve okul yöneticileri tarafından yürütülen bir takım çalışması olarak algılandığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların aşağıda ifade ettikleri görüşleri dikkate alındığında ise öğretmenlere sınıfın lideri rolü biçildiği de fark edilmektedir:

"Ben zaten kendimi bir lider olarak görüyorum. Sınıf içinde de sınıf dışında da öğrencilerime iyi bir lider olduğumu düşünüyorum. … Bizim okulumuzda bir lider yok, öğretmenler kendi kendilerine liderlik ediyorlar. Bizler kendi kendimizi idare ediyoruz." (Ö1)

"**S**ürdürülebilir eğitim lideri muhtemelen idarecidir. Organizasyon ve koordinasyondan sorumlu olan idareci. Öğretmenler de liderlik yapabilirler ama idareci de olur. İdareci rol paylaşımı yapar, öğretmenler üzerlerine düşeni yerine getirirler. Diğer okulları bilmiyorum ama bizim okulumuzda idarecinin koordine etmesi şart." (Ö3)

"Biz öğretmenlere idarecilerimiz öncülük edebilir. Bu nedenle lider olarak idareciler görünebilir. Böyle görünse de asıl lider her sınıfın kendi lideridir." (Ö6)

"Bence eğitime liderlik edecek birinci kişi anne ve babadır. … Öğretmene gelecek olursak, her öğretmen kendi sınıfının lideridir. Bir eğitim koordinatörümüz var, o koordinasyonu sağlıyor. Eğer okul çok kalabalıksa böyle bir koordinasyon gerekiyor. Ama aslında öncelikli lider öğretmendir." (Ö7)

"Bence bir okulda tek bir lider olmaz. Okul işi ekip işi. Bu takım işidir. Ortak amaçlar belirlenir. O zaman kabul edilebilirlik ve uygulanabilirlik daha kolay olur. Bence veliler, öğretmenler, çocuklar ve okul personeli de işin içinde olmalı." (Ö9)

"Bence sürdürülebilir eğitim lideri kurumun yöneticisi, müdürüdür. Çünkü müdür başı çeken kişidir. … Öğretmenler de okuldaki süreçlere liderlik etmeli. Her çalışan her personel kendi ortamında, kendi işinde bir liderdir. Sınıf öğretmeni de sınıfın lideridir. Velileri, öğrencileri, arkadaşları var. Onlara liderlik etmelidir. Bu bir tren gibi değil. Her vagon kendi içinde bir liderdir. Birbirlerini tamamlarlar. Destekleyici, birbirinin önünü açan öğretmen veya personel potansiyeli olmalı. Doğal, demokratik ve görüşlere açık liderlik olmalı." (Y3)

"Bir okulda liderlik edebilecek en yetkili kişi müdürdür, idaredir. Öğretmenler de öğrencilere ve velilere liderlik ederler. Öğretmen liderlik edemiyorsa orada sıkıntı başlıyor. Bizim okulumuzda liderlik herkes tarafından yapılır. Başta benim şahsım, müdür yardımcısı ve öğretmenlerle okulda yapılacakları, eksiklikleri tartışarak, fikirlerimizi paylaşarak ve bunları da velilere anlatarak çalışıyoruz. Bu iş bir sac ayağıdır. Köyde görev yaparken sac ayağı vardı evlerde. Ben liderlik işini buna benzetiyorum. 25 sene önce öğrendim bunu. Köyde öğretmen, imam, muhtar bir sacın üç ayağı gibidir. Bu ayaklardan birinde sorun olsun üzerinde tencere kaynamaz. Bu aksaklık herkese yansır. Mahalleye, ilçeye, bölgeye, bu bakanlığa kadar yansır." (Y4)

Tablo 10. Tema 9: Bir Lider Olarak Okul Yöneticisinin Nitelikleri

Tema 9: Bir Lider Olarak Okul Yöneticisinin Nitelikleri	**f**
1. Öğretmenlik yapmış olmak	6
2. Başarılı ve eğitimli olmak	5
3. Tutarlı ve kurallı olmak	4
4. İnsan ilişkilerinde başarılı olmak	4
5. Ortak akla değer vermek	4
6. İletişim becerilerine sahip olmak	3
7. Yönlendirme yapabilmek	2
8. Kariyer basamaklarını takip etmek	2
9. İnsan psikolojisinden anlamak	2
10. İnsan-çocuk sevmek	2
11. Hitabet becerisine sahip olmak	2
12. Ticari becerilere sahip olmak	1
13. Risk almak	1
14. Kriz yönetebilmek	1
15. İş bitirici olmak	1
16. Özgüvenli olmak	1

Tablo 10'a göre, çalışma kapsamında yer alan öğretmen ve okul yöneticileri göreve getirilecek bir yöneticide en çok öğretmenlik tecrübesi, alınan eğitim ve elde edilen başarılarla donanımlı hale gelmiş olmak, etkili iletişim becerileri ve insan ilişkileri kurabilmek, ortak akla değer vermek, kurallı ve tutarlı olmak gibi nitelikleri önemsemektedirler. İnsan sevgisi, psikolojiden anlama veya hitabet becerisi gibi nitelikler de dolaylı olarak yöneticinin iletişimine ve ilişkilerine yansıyacağından ve özellikle öğretmenlerin kendileri ile empati kurabilmesi için öğretmenlik geçmişi olan bir yönetici talep ettikleri düşünüldüğünde temelde takım olarak çalışmayı kolaylaştıracak ve destekleyecek yönetici niteliklerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Okulların yaşadığı kaynak sıkıntısı ve karşılaşılan ciddi sorunlar nedeni ile yöneticide ticari beceri, kriz yönetimi ve risk alma gibi niteliklere değinen katılımcılar da bulunmaktadır. Bu bağlamda, bazı katılımcılar görüşlerini şu sözlerle dile getirmişlerdir:

"Ben yönetici seçimindeki şu düşüncenin yanlış olduğunu düşünüyorum. Bizde öğretmenliği iyi yapamayanlar idareci oluyor. İyi bir öğretmen değil ama çok iyi bir yönetici. Bence bu yanlış. Bana göre öğretmenliği çok iyi yapanların idareci olması lazım." (Ö1)

"Sürdürülebilir eğitim lideri öncelikle bir insandır. Bu kişi insan psikolojisinden anlamalıdır. Sonuçta çocuk, insan eğitiyoruz. Naif olmak ve onların ruhuna dokunmak zorundadır. Karşısındaki ile bir mesafesi, bir sınırı olmalıdır. Ama empati de yapabilmelidir. Hem öğretmenler hem de idareciler öğrencilerin ailelerini de tanımalıdır." (Ö2)

"Sürdürülebilir eğitim lideri yetişmiş ve dolu bir insandır. … Yöneticilik ve öğretmenlik farklı şeyler ama yine de yöneticinin tabii bir eğitimci olması gerekir. İnşaat mühendisi veya diyanetten biri gelip okulda yöneticilik yapmamalı. Bir okulda idarecilik yapabilmesi için daha önce bu işi yapmış olması gerekir. Bence idarecilik ve yöneticilik farklı şeylerdir. Yönetici sadece kuralları uygular. Bunu yaparsan yönetici olursun ve bu çok istenen bir şey değil. Ama idareci isen insan ilişkilerinin çok iyi olması gerekir. Veli, öğretmen ve öğrencilerle ilişkilerini iyi ayarlaman gerekir." (Ö4)

"Bence bir kişi bir ilkokulda yöneticilik yapacaksa öncelikle çocukları çok sevmeli. Sabırlı ve bilgili olmalı. Öğretmenlik deneyimi olmalı, bu öğretmenlerle empati kurabilmesi açısından önemli. Hitabet becerisi olmalı. Bu da velilerle, öğretmenlerle sürekli iletişim kurması gerekeceği için önemli." (Ö7)
"Sürdürülebilir eğitim liderinin alanında donanımlı olması gerekiyor. Ne yapacağını planlaması lazım. Çalışkan, vizyonu geniş, iyi bir lider olması gerekiyor. Bilimsellikten yana olması, iyi planlama yapabilmesi için de donanımlı olması gerekiyor." (Y1)

Tablo 11. Tema 10: Okul Yöneticisinin Değişim Sürecine İlişkin Görüşler

Tema 10: Okul Yöneticisinin Değişim Sürecine İlişkin Görüşler		**f**
1. Okul yöneticisi çok sık değişmemelidir.		7
a.	Okulu tanımak zaman alır.	3
b.	Katkı sunmak için belirli bir süreye ihtiyaç vardır.	3
c.	Öğretmeni yorar.	2
2. Bir yönetici çok uzun süre aynı okulda görev yapmamalıdır.		4
a.	Rahatlama ve gevşemeye neden olur.	4
b.	Değişim tazelenme ve yenilenme getirir.	2
3. Okul yöneticisi öğretmenler memnun kaldığı sürece devam etmelidir.		3
4. Okulda yöneticinin değişmesinin olumlu ya da olumsuz mutlaka bir etkisi olur.		11

Tablo 11'e bakıldığında katılımcıların okul yöneticisi değiştiğinde eğitim-öğretimin olumlu ya da olumsuz, az ya da çok mutlaka etkileneceği görüşünde birleştikleri anlaşılmaktadır. Buna paralel olarak, yeni göreve başlayan bir yöneticinin okulu tanımak ve bir katkıda bulunmak için zamana ihtiyaç duyacağını düşünerek sık değişimlerin olmaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu durumun aynı zamanda öğretmenleri de yoracağını söyleyen katılımcılar bulunmaktadır. Öte yandan, bir yöneticinin çok uzun süre (görüşme verilerine bakıldığında ortalama 8-10 yılı aşkın bir zaman) aynı kurumda görev yapması da rahatlama ve gevşemeye neden olacağı, verimliği düşüreceği gerekçesi ile uygun bulunmamaktadır. Böyle bir durumda, değişimin tazelenme ve yenilenme getireceği ifade edilmiştir. Bazı katılımcılar ise yönetici değişiminin öğretmen memnuniyetine bağlı olarak yapılması gerektiği, bir memnuniyetsizlik olduğunda kısa bir süre de olsa yöneticinin değişmesi, memnun olunduğunda ise aynı yönetici ile devam edilmesi yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu temaya ilişkin bazı katılımcılar şunları söylemişlerdir:
"Mesela müdürler 4 yıl görev yapıyor, sonra puana göre görevleri uzatılıyor. Bence uzatılmadan önce bize sorulmalıydı, memnun muyuz diye. Bize "neler istersiniz" diye beklentilerimiz sorulmalıydı. Ona göre atama yapılmalıydı. Bence bir yönetici en az iki dönemi bitirmeli bir okulda. 4+4 toplam 8 yıl çalışması iyi. Memnuniyet varsa devam etmeli ve bu memnuniyet ikinci kuşakta da gösterilmeli." (Ö1)
"Bu kişiler 2-3 yılda değişmemeli ama çok uzun yıllar da kalmamalı. En fazla 8 yıl kalmalı. Bu süre öğretmen için de yönetici için de yeterli. İlk bir yıl tanıma süreci, insan ilişkilerini kurma, yönetim şeklini belirleme süreci. Çok uzun süre aynı okulda çalışınca okulu sahiplenme oluyor. Kişiler duygusal oluyor. Bir de rahatlığa sebep oluyor. Herkes geçici olduğunu ve iş için orada olduğunu bilmeli." (Ö4)
"Bence okullarda yöneticiler değişmesin diye bir şey yok. Yeni gelecek kişi elbette daha iyi ya da kötü olabilir. Yine de 30-40 yıl bir yönetici aynı yerde çalışmamalıdır. Bence değişiklik iyidir, can gelir. İnsan bir süre sonra çalıştığı kuruma alışıyor, nasılsa burası böyle diyor, kendi rahatına göre düzen kuruyor. Ama bunu yeni gittiği bir yerde söyleyemez. Yeni geldiği için yenilikler yapmaya çalışır. Tabi bir-iki yılda bir de değişmemeli yöneticiler. Mesela bence 5 yıl ideal bir süre. Ama yönetici değiştiğinde ister istemez okulda bir etkilenme olur. Çünkü her insan farklıdır." (Ö5)

"Okulda yönetici değiştiğinde eğitim-öğretim süreçleri etkileniyor. Koordinatörümüz değişti, hafta sonu ödevlerimiz, velilerle yazışmalarımız da beraberinde değişti. Daha iyi oldu." (Ö6)
"Bir okulda yönetici değişikliği çok sık olmamalı. 4-5 yıl ideal bir süre. Her iki tarafın da, yöneticinin de öğretmenlerin de kendini yenilemesi, kendine artı bir şeyler katması için değişim gerekli. O toplulukta kabul görmek, bir rol almak, kimliğini göstermek için çalışırsın. Bu da bir risk aynı zamanda. Çoğu insan bu yüzden tayin istemiyor. Bu da bir çaba ve bu çabayı sarf etmek istemiyor. 4-5 yıl ideal çünkü ilk bir yıl personeli, okulun fiziksel donanımını, çevreyi tanıma. Bunlar çok önemli. Gerçekleri görüp, durum değerlendirmesi yapıp bazı şeyleri iyileştirmek ve üzerine koymak ve bunun için kaynak bulmak. Bunlar için bu süre gerekiyor." (Y1)

Tablo 12. Tema 11: Okuldaki Öğretmen Potansiyelinin Değerlendirilmesi

	Tema 11: Okuldaki Öğretmen Potansiyelinin Değerlendirilmesi	**f**
1. Potansiyel etkili bir şekilde kullanılıyor.		
a.	Öğretmen kadrosu çalışkan ve kalitelidir.	5
b.	Öğretmene mesleki gelişimleri için yatırım yapılıyor.	2
2. Potansiyelden yeterince faydalanılmıyor.		
a.	Öğretmenler isteksiz ve tükenmişler.	4
b.	Öğretmenler aynı okulda çok uzun süre çalışıyor.	3
c.	Yoğun çalışma temposu var.	2
d.	MEB yapısı buna izin vermiyor.	2
e.	Okul yönetimi destek vermiyor.	1
f.	Yöneticinin öğretmen performansını değerlendirme yetkisi bulunmuyor.	1

Tablo 12'ye göre, katılımcı öğretmen ve yöneticiler okullarındaki öğretmen kadrosunu çalışkan ve nitelikli olarak algılamakta ve bu nedenle de potansiyelden belirli bir düzeyde yararlanılabildiğini düşünmektedirler. Bazı katılımcılar ise öğretmenin potansiyelini arttırmak üzere bazı yatırımlar yapıldığından da bahsetmiştir. Öte yandan, katılımcıların bu potansiyelden daha etkili bir şekilde yararlanılabileceğine inandıkları da anlaşılmaktadır. Bu duruma engel teşkil eden faktörler de temelde öğretmenlerin uzun süre aynı kurumda çalışmaları sonucu hissettikleri isteksizlik ve tükenmişlik duygusu, ek bir şeyler ortaya koymaya zaman bırakmayan yoğun iş temposu, çeşitli çalışmalara izin vermeyen bürokratik yapı, yönetimin yeterince destek vermemesi ya da potansiyelini okul adına değerlendiren öğretmenlere yönelik bir takdir mekanizmasının bulunmaması olarak sıralanmıştır. Katılımcıların bazıları bu konuya ilişkin görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:
"Bizim sabah 8 akşam 5 çalışma saatlerimiz var. Günde 9 saat ders var ama herkesin ders saati farklı. Son saatlere doğru enerjimiz düşüyor. Bu kadar yoğun olmasa potansiyelimizi daha iyi kullanabiliriz. Müfredat çok yoğun, o yüzden ders saatinden kısamıyoruz. Anaokulunda drama, tiyatro etkinlikleri oluyor, panolar hazırlanıyor; ortaokulda soru çözme, geziler oluyor. İlkokulda her öğretmen sadece kendi sınıfında potansiyelini gösteriyor. Ortak bir şeyler üretmiyoruz. Öğretmen olarak sadece bir sınıfa odaklanıyorsun. İlkokul müfredatı çok yoğun olduğu için zamanın bununla doluyor." (Ö5)
"Okulumuzun öğretmen kadrosu kalitelidir. Meslektaşlarım çalışkan ve azimliler. Çok verici, elinden gelenin en iyisini yapan, gayretli öğretmenler var. Bu da tamamen bir vicdan meselesi." (Ö7)
"Bizim okulumuzda çok uzun yıllardır görev yapan öğretmenler var. Yeni gelen öğretmenlerle daha iyi bir takım olduk diyebilirim. Onların olumsuz bir geçmişi yok. Pozitif bakıyorlar. İş performansında da pozitif bakış açısı önemli bir etken. Yıllardır bu okulda çalışanlar istekli değiller. … Devletin buna el atması lazım aslında. Yetki vermesi lazım bize. İyi çalışana öğretmenlere, diğerlerinden farklı bir şeyler yapıyorsa, bir teşekkür belgesi, maaşla ödüllendirme gibi yetkilerimiz olmalı. Tabi bunlar için somut göstergeler olmalı,

herkes görüyor zaten kimin ne yaptığını. Ayrıcalık da olmayacak tabi. Bu konularda biz yöneticilere sorulmalı. Öğretmenler farklı bir şeyler yapayım, kendimi geliştireyim demiyor. Fakülteden mezun olduğu gibi kalıyorlar. Bu çarkın içine bir şekilde girmişsin ama değişim olmalı. Her şeyde, tüm mesleklerde kişiler belli aralıklarla o mesleğe uygunluğu ve yeterliliği bakımından tekrar değerlendirilmeli. Bakalım hala o mesleği devam ettirebilecek durumda mısın? Biz bunu ölçmüyoruz. Kimler sınıfa giriyor? Sınıflarda neler oluyor? Okullarda eğitim devam ediyor ama kalite ne durumda? Devam ediyor ama sürdürülmüyor. Nasıl devam ediyor, buna bakmıyoruz." (Y1)
"Öğretmen potansiyeli açısından alırken zaten en donanımlılarını almaya çalışıyoruz. Akabinde de öğretmenlerin hem mevcut potansiyellerini kullanmak hem de onu arttırmak için çaba sarf ediyoruz." (Y2)

Tablo 13. Tema 12: Çevre Okullarla Etkileşim

Tema 12: Çevre Okullarla Etkileşim	**f**
1. Okullar arasında etkileşim olması gerekir.	9
2. Yöneticiler düzeyinde bir etkileşimiz var.	6
3. Etkileşimimiz yok.	5
4. Öğretmenler arasında etkileşimiz var.	4
5. Öğrenciler arasında etkileşim var.	4
6. Etkileşime gerek yok.	1

Tablo 13 incelendiğinde, katılımcıların okullar arasında ağırlıklı olarak yöneticiler düzeyinde bir etkileşime odaklandıkları, bunun dışında aslında etkili bir bağlantı olmadığına dair görüş belirttikleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde ise yöneticiler arasındaki etkileşimin okullarına kaynak bulma çabası ile sınırlı olduğu görülmektedir. Bazı katılımcılar öğretmenlerin çeşitli toplantılar; öğrencilerin ise yarışma ve turnuvalar gibi etkinlikler vesilesi ile sınırlı bir etkileşim kurduklarını söylemişlerdir. Buna karşın, katılımcıların büyük bir çoğunluğu okullar arasında mutlaka iletişim olması gerektiğini düşünmekte ve mevcut durumu bir eksiklik olarak algılamaktadır. Bu noktada dikkat çeken bir husus ise katılımcıların kendi okullarına fayda sağlayabilecekleri kurumlarla etkileşime geçme isteklerini dile getirmeleridir. Kendilerine herhangi bir katkısı olmayacağına inandıkları okullarla etkileşim kurmanın gereksiz olduğunu düşünmektedirler. Çevre okullarla etkileşim hususunda katılımcıların bazıları şu şekilde görüş belirtmişlerdir:
"Bizim okulumuzun çevredeki okullarla hiçbir ilişkisi ya da bağlantısı yok. Ama aslında olması gerekir. Bizler de başka bir ortamı, çocukları ve öğretmenleri görmek istiyoruz. Etkileşimde olmak istiyoruz." (Ö2)
"Devlet okulları ile pek bağlantımız yok. Olmasına da gerek yok. Olacaksa mesela üniversitelerle olabilir. Bize katkı sunması için bizim görüntümüzden üst düzeyde olması gerekir. Devlet okulları bize bir şey veremez, belki bizden bir şeyler alabilir. Buradaki etkileşimin gerekliliği yapılacak aktivitelere bağlı ama her okulun böyle bir sorumluluğu olamaz. Bizim okulumuzun şartları diğer okullardan daha iyi olsa onların durumunun kötü olması beni rahatsız etmez. Hayatın gerçekleri böyle. Onlar niye böyle diye düşünmezdim. Yardım anlamında da gerçekten konforlu bir okuldaysam yardım etmeyi düşünürdüm." (Ö3)
"Okulumuzun çevredeki diğer okullarla etkileşimi var. Yarışmalar olduğunda gidiyoruz, spor salonumuz var. Bizim okulumuza geliyorlar. Müdürümüz gidiyor diğer okullara. Biz bazen zümre toplantılarına gidiyoruz. Diğer okullarda neler yaptıklarını görüyoruz. Bu gerekli bir şey ama devlet okulunda çalışan öğretmenlerle olan toplantılara katılmak istemiyoruz. Onlar MEB istiyor diye geliyor, imza atıp gitmek istiyorlar. Özelden gelen öğretmenler daha istekli oluyorlar. Onlarla olan etkileşimimiz daha faydalı oluyor." (Ö6)

"Çevredeki okullarla daha çok idarecilerimiz etkileşim içinde, kaynak bulmak için. Böyle bir etkileşim gerekli mi? Okulun çevresinde ne olduğuna bağlı. Olabilir. Mesela spor müsabakaları, yarışmalar olabilir. Bunlar güzel olur. Maddi ve manevi anlamda okulların birbirine destek olması da güzel olur. Sadece bizim başarılı olmamız, diğerlerini umursamamak doğru değil. Hepsi bizim öğrencimiz. Bizim başarımız genele yayılmalı." (Ö8)
"Çevredeki okullarla etkileşimimiz var. Genelde eğitim-öğretim bakımından birbirini görme, tanıma, birbirine destek ve yardımcı olma, kaynaklarından ve imkanlarından yararlanma sürekli var. Genelde daha çok idare olarak var. Öğretmenler sadece okulu ve sınıflarını biliyorlar. Bir başka okulu bilmiyor, çünkü onun okulu değil. Okullar arasında da Erasmus gibi bir çalışma olsa, herkes birbirinin ortamını, şartlarını görse iyi olur." (Y3)

Tablo 14. Tema 13: Okulun Geçmişine Verilen Değer

Tema 13: Okulun Geçmişine Verilen Değer	**f**
1. Okulun geçmişinin korunması önemli ve gereklidir.	9
2. Birinci sınıfa başlayan öğrencilerimiz için sistematik bir oryantasyon programı uygularız.	8
3. Mezunlarımız ve eski çalışanlarımız bizi zaman zaman ziyaret ederler.	7
4. Yeni gelen öğretmene diğer öğretmenler ya da okul yönetimi yardımcı olur.	7
5. Mezunlarımız ya da eski çalışanlarımız ile düzenli bir etkinlik yapmıyoruz.	7
6. Yeni gelen öğretmenler için sistematik bir oryantasyon programı uygularız.	4
7. Ara sınıftan kayıtlanan öğrencilerimiz için sistematik bir oryantasyon programı uygularız.	4
8. Ara sınıftan kayıtlanan öğrenciye sınıf öğretmeni okulu tanıtır.	2

Tablo 14'e göre, katılımcı öğretmen ve yöneticiler okulların geçmişini değerli bulmakta ve korunması gerektiğini düşünmektedir. Geleceği yapılan hatalardan ders alarak geçmişin üzerine inşa edebileceklerini ifade eden katılımcılar, kurumsal hafızanın aktarılması hususunda okulların çok sistematik hareket etmediklerini belirtmişlerdir. Yeni gelen paydaşlara yönelik hafıza aktarımını sağlayacak uyum programlarının neredeyse sadece birinci sınıf öğrencilerine yapıldığı da anlaşılmaktadır. Ara sınıftan kayıt olan öğrencilere ya da okulda yeni göreve başlayan öğretmenlere daha çok diğer öğretmenler ya da okul yöneticileri destek olmakta; bu paydaşlar için her zaman sistematik bir oryantasyon yapılmamaktadır. Okulların geçmişlerini oluşturan eski öğretmen ve mezunları ile de düzenli bir etkileşim kurulmadığı; bu anlamda geçmiş ile sağlanan bağlantının ilgili kişilerin kendi istekleri ile gerçekleştirdikleri ziyaretlerle sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu temaya ilişkin bazı katılımcılar şu ifadeleri kullanmışlardır:
" Okulumuzun tarihi çok önemli, bunu bilmek de ve saklamak da önemli. Okulun bir geçmişi olmalı ve biz buna sahip çıkmalıyız. Bunun üzerine neler ekleyebiliriz diye bakmalıyız. Biz de gelecek nesillere bir şeyler bırakmalıyız. Okulumuza yeni gelen bir öğretmen için belirlenmiş sistematik bir oryantasyon programımız yok. Bu konuda öğretmenler daha duyarlılar. Yeni gelene biz elimizden geldiğince yardımcı olmaya çalışıyoruz. Zümreler kendi içlerinde destek oluyorlar." (Ö2)
"Okulumuzdan ayrılan öğretmenlerle hiçbir etkileşimimiz, iletişimimiz yok. Aslında olabilir ve güzel olur. Giden öğretmenler farklı yerlerde çalışıyorlar. Onlardan bir şeyler öğreniyorsunuz. Karşılıklı öğrenme oluyor." (Ö3)
"Okulumuzda hem öğretmenler hem de öğrenciler için sistematik bir oryantasyon programı var. Çocuklardan bir ay önce okula geliyoruz. Biz öğretmenler kendi aramızda kaynaşıyoruz. Birler bir hafta önce geliyor zaten. 2-3 ve 4'lerden de yeni kayıt varsa onlar da erken geliyor. Onlar da tanışıyorlar. Mesela bir tane öğrencim geldi. Bu oryantasyon onun daha kolay adapte olmasını sağladı. Bu süreçte aramızda bir sevgi bağı oluştu." (Ö6)

"Bir okulun geçmişinin korunması tabii önemli. Geçmişin korunması gerekir. Binası, başarıları, mezunları, her yönden okulun geçmişi okula ve adına değer katar. Okulumuzdan daha önce ayrılan, emekli olan öğretmenlerimizle iletişimimiz var. Mezun olan öğrencilerimiz de sık sık gelirler, ziyaret ederler." (Ö8)
"Bir okulun geçmişinin korunması önemli tabii. Geçmiş, tarih demek. Her okulun bir tarihi var ve tarih çok önemli. Olumsuzluklardan ders çıkarıp tekrarlamamak önemli. Olumlu ya da olumsuz tüm yaşantılar bir sonraki adımlar açısından önemli. Denenmiş, olmamışsa tekrar deneyip zaman kaybetmeye gerek yok. Eski öğretmen, yönetici ya da öğrencilerle sistematik bir iletişim ya da etkileşim yok. 20-25 yıldır burada çalışanlar var. Pek de giden olmamış zaten." (Y1)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Betimsel içerik analizi sonucunda, çalışma kapsamında yer alan öğretmen ve yöneticilerin özellikle katılmış oldukları seminer ve konferanslar aracılığı ile sürdürülebilirlik kavramına aşina oldukları; bu kavramı temelde "devam etmek" olarak tanımladıkları; çok az sayıda katılımcının "gelişerek, değişerek ve yenilenerek devamlılığı sağlamaya" odaklandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, katılımcıların sürdürülebilir eğitimi açıklıkla tanımlayamadıkları; ancak sürdürülebilir eğitim liderliğinin bileşenlerine ilişkin olarak yöneltilen sorulara verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde sezgisel olarak her bir bileşenin öneminin ve katkısının büyük ölçüde farkında oldukları görülmektedir. Bu kısımda, çalışmanın bulguları sürdürülebilir liderliğin yedi bileşeni çerçevesinde özetlenerek tartışılmaktadır.

- **Öğrenmenin derinliği:** Katılımcıların öğrencilerin hayatlarında kullanabilecekleri, davranışa dönüşen derin ve kalıcı öğrenmeleri önemsedikleri; öte yandan eğitim sisteminin bir gerekliliği olarak zaman zaman sınav odaklı olma eğilimi gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu da eğitim içeriğinin standart ve rekabete dayalı sınavlara göre düzenlendiğine işaret etmektedir. Bu durum Türkiye'nin en ciddi eğitim sorunlarından biri olarak görülmekte (Taşdemir, 2015) ve sürdürülebilir eğitimin başarılmasına engel teşkil etmektedir (Hergreaves, 2007; Hergreaves ve Fink, 2006; Hergreaves ve Fink, 2004).
- **Devamlılık**: Katılımcıların görüşlerine göre okullardaki eğitim-öğretim süreçleri ağırlıklı olarak okul yöneticisine bağlı olarak düzenlenmekte; yöneticinin değişimi süreçleri olumlu ya da olumsuz olarak etkilemektedir. Yönetime gelen kişilerin eski düzeni değiştirerek kendi sistemlerini kurma eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır. Bu nedenle, eğitim-öğretim süreçlerinde ve okul geliştirme etkinliklerinde devamlılık sağlanamamaktadır. Bu durum benzer şekilde Türk eğitim sisteminin en çok tartışılan temel sorunlarından biri olarak bilinmekte; göreve gelen her bakan ile birlikte eğitim ve sınav sisteminde kısa süreli ve köklü değişiklikler ve yenilikler yapılması sıklıkla eleştirilmektedir (Tosun, 2018).
- **Paydaşları kapsama:** Hem öğretmenler hem de okul yöneticileri eğitim-öğretimin bir ekip işi olduğunu; liderlik rollerinin başta bu iki grup arasında paylaşılması gerektiğini düşünmektedirler. Özellikle öğretmenler kendi sınıflarının lideri olarak görülmektedir. Ayrıca bazı katılımcılar, bu ekibe öğrenci velilerinin ve okulun diğer çalışanlarının da dahil olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Liderliğin paylaşılmasında okul kültürünün önemli rol onadığı bilinmektedir (Can, 2006). Bu bağlamda güçlü, sürdürülebilir kalkınmaya yönlendirilmiş bir örgüt kültürü oluşturulması gerekmekte ve bu hususta okul yöneticilerine ciddi bir sorumluluk düşmektedir (Mısırdalı-Yangil, 2016). Çalışmaya katılan öğretmen ve yöneticiler tarafından iyi bir okul yöneticisinin sahip olması gereken nitelikler arasında iyi iletişim becerilerine sahip olma ve ortak akla değer verme gibi özelliklerin sayılması da bu görüşü desteklemektedir (Helvacı ve Aydoğan, 2011). Šimanskienė ve Župerkienė (2014) de sürdürülebilir bir eğitim için takım çalışması ve iş birliğine değer veren yöneticilere ihtiyaç olduğunu belirtmektedir.
- **Sosyal adalet:** Katılımcılar genel olarak okullarının çevre okullarla her düzlemde etkileşim içinde olması gerektiğini düşünmekte ve bu etkileşimlerin büyük fayda sağlayacağına inanmaktadırlar. Ancak, mevcut durumda bu etkileşimin ağırlıklı olarak okul yöneticileri düzeyinde ve kaynak bulma amacıyla; zaman zaman da toplantı ve seminerler nedeni ile öğretmenler arasında ve okullar arası yarışmalar ve turnuvalar vesilesi ile öğrenciler arasında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu etkileşimde katılımcıların faydacı bir tutum sergiledikleri de görülmektedir. Devlet okullarının finansal kaynak bulmakta

zorlandıkları, bu nedenle bazı temel ihtiyaçların karşılanamadığı ve bu sorunu çözme sorumluluğunun da okul yöneticilerine kaldığı bilinmektedir (Toker-Gökçe ve Uslu, 2018). Bu nedenle, okullar arasındaki iş birliğinin yöneticiler düzeyinde ve mali kaynak sağlama amacıyla gerçekleşmesi şaşırtıcı bir sonuç değildir. Oysa sosyal adalet ilkesi, aynı nitelikteki eğitimin herkese ulaştırılmasını gerektirmektedir.

- **Çeşitlilik:** Öğretmen ve yöneticilerin büyük çoğunluğu her türlü farklılığın (öğrencinin geçmiş yaşantısı, sosyo-ekonomik durumu, okulun yapısı, bölgesel ihtiyaçlar, ilgi ve yetenekler vb.) göz önünde bulundurulması gerektiğini, standart bir eğitimin bu nedenle bir dezavantaja dönüşeceğini düşünmektedirler. Bazı katılımcılar, genel bir çerçeve çizmek adına belirli düzeyde standartlaşma olması gerektiğine, ama bahsi geçen farklılıklar nedeni ile mutlaka esnekliğe ihtiyaç olduğuna inanmaktadırlar. Standartlaşma taraftarı olan katılımcıların ise eğitimde kaliteyi yükseltecek, eşitsizlikleri giderecek koşulların oluşturulmasını kastettikleri görülmektedir. Taşdemir (2015) yaptığı çalışmada merkezi eğitim sistemi ve bunun sonucu ortaya tek tip öğretim müfredatı uygulamasının bir sorun olarak algılandığını ortaya koymaktadır.
- **Kaynakları akıllıca kullanma becerisi:** Katılımcıların büyük bir kısmı, öğretmenlerin eğitim-öğretim süreçlerinde gerçek potansiyellerini kullanmadıkları yönünde görüşe sahiptirler. Bu duruma gerekçe olarak da okul yönetiminden yeterli desteği görememe, uzun yıllar aynı kurumda çalışmanın sonucu hissedilen isteksizlik ve tükenmişlik duyguları, MEB sistemi ve yoğun iş temposu ile fark yaratan çalışmalar ortaya koyan öğretmenlerin takdir edilmemesi gösterilmektedir. Türk eğitim sistemi içerisinde genç ve potansiyeli yüksek öğretmenler görev yapmakta, ancak çoğunlukla teoriye dayanan ve ihtiyaca yönelik olmayan verimsiz seminerler nedeni ile bu potansiyelin geliştirilemediği ve etkili bir şekilde kullanılamadığı bilinmektedir (Bümen, Ateş, Çakar, Ural ve Acar, 2012). Sürdürülebilir bir eğitim için öğretmen niteliğine önem verilmeli ve görev başındaki öğretmenlerin mesleki gelişimleri için etkili bir mesleki gelişim kültürü oluşturulmalıdır.
- **Geçmişine sahip çıkma:** Katılımcılar bir okulun geçmişinin değerli olduğunu ve korunması gerektiğini düşünmektedirler. Buna rağmen, eski çalışanlarla ya da mezunlarla sistemik bir şekilde iletişim kurulmadığı; geçmişe yönelik bağlantının yalnızca bazı öğretmenlerin ya da öğrencilerinin kendi istekleri ile yaptıkları ziyaretlerle sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Geçmişin yeni gelenlere aktarılması adına da çok sistemli hareket edilmediği; ilkokul birinci sınıflar hariç yalnızca bir okulun yeni gelen öğretmen ve öğrencilere yönelik sistematik uyum programları düzenlediği görülmektedir.

Sonuç olarak, katılımcı öğretmen ve yöneticilerin sürdürülebilirlik kavramına aşina oldukları; sürdürülebilir eğitim ve sürdürülebilir eğitim liderliğine ilişkin sezgisel bir anlayış geliştirdikleri ancak mevcut durumda sürdürülebilir bir eğitimin tam anlamıyla hayata geçirilemediği yönünde görüşe sahip oldukları anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Bıçakçı, A. B. (2012). Sürdürülebilirlik yönetiminde halkla ilişkilerin rolü. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 4(1), 47-56.

Bümen, N. T., Ateş, A., Çakar, E., Ural, G. & Acar, V. (2012). Türkiye bağlamında öğretmenlerin mesleki gelişimi: sorunlar ve öneriler. Milli Eğitim Dergisi, 194, 31-50.

Can, N. (2006). Öğretmen liderliği ve engelleri. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2, 137-161.

Cook, J. W. (2014). Sustainable school leadership: the teachers' perspective. International Journal of Educational Leadership Preparation, 9(1), Retrieved from http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1024112.pdf.

Crews, D. E. (2010). Strategies for implementing sustainability: Five leadership challenges. SAM Advanced Management Journal, 75(2), 15-21.

Davies, B. (2007). Developing sustainable leadership. Management in Education, 21(3), 4-9.

Ersoy, A. F. (2016). Fenomenoloji. A. Saban, A. Ersoy (Ed.) Eğitimde nitel araştırma desenleri (s. 51-110) içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.

Fink, D. (2010). The succession challenge: Building and sustaining leadership capacity through succession management. Thousand Oaks, CA: Sage.
Grooms, L. D., & Reid-Martinez, K. (2011). Sustainable leadership development: a conceptual model of a cross-cultural blended learning program. International Journal of Leadership Studies, 6(3), 412-429.
Hargreaves, A. (2007). Sustainable leadership and development in education: Creating the future, conserving the past. European Journal of Education, 42(2), 223-233.
Hargreaves, A., & Fink, D. (2004). The seven principles of sustainable leadership. Educational leadership, 61(7), 8-13.
Hargreaves, A., & Fink, D. (2006). Sustainable leadership. San Francisco: Jossey-Bass.
Hargreaves, A., & Fink, D. (2012). Sustainable leadership. San Francisco: John Wiley & Sons.
Harun, H., & Mom, S. K. M. (2014). Leadership development and sustainable leadership among tvet student. Journal of Management, 2(2), 27-38.
Helvacı, M. A., & Aydoğan, İ. (2011). Etkili okul ve etkili okul müdürüne ilişkin öğretmen görüşleri. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (4)2, 41-60.
Hussian, S. M., & Mansor, A. N. (2016). The principal's sustainable leadership and the relation with teachers 'organization commitment: a case study of government assistance religious school. In Proceeding 7th International Seminar on Regional Education (Vol. 3, pp. 1358-1374).
Hürmeriç, P., & Bıçakçı, B. (2015). Reflections of sustainability on corporate communications: semiotic analysis of global automotive brands'corporate advertisements. Global Media Journal: Turkish Edition, 6(11), 283-304.
Kantabutra, S., & Saratun, M. (2013). Sustainable leadership: honeybee practices at Thailand's oldest university. International Journal of Educational Management, 27(4), 356-376.
Kaya, M. F., & Tomal, N. (2011). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı'nın sürdürülebilir kalkınma eğitimi açısından incelenmesi. Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi-Journal of Educational Sciences Research, 1(2), 49-65.
Lambert, L. G. (2007). Lasting leadership: Toward sustainable school improvement. Journal of Educational Change, 8(4), 311-322.
Lambert, S. (2012). The perception and implementation of sustainable leadership strategies in further education colleges. Journal of Leadership Education, 11(2), 102-119.
Mısırdalı-Yangil, F. (2016). Bilgi toplumunda liderlik: sürdürülebilir liderlik. Dumlupınar University Journal of Social Science/Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 48, 128-143.
Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). Qualitative data analysis. USA: Sage.
Milne, M. J., Kearins, K., & Walton, S. (2006). Creating adventures in wonderland: The journey metaphor and environmental sustainability. Organization, 13(6), 801-839.
Šimanskienė, L., & Župerkienė, E. (2014). Sustainable leadership: the new challenge for organizations. Forum Scientiae Oeconomia, 2(1), 81-93.
Strachan, L., McMillan, J., D'Annunzio-Green, N., & McGuire, D. (2014). Conceptualising sustainable leadership: Working paper. In Proceedings of 15th International Conference on Human Resource Development Research and Practice Across Europe. Edinburgh, Scotland: Edinburgh Napier University.
Taşdemir, M. (2015). Öğretmen adaylarının Türk mili eğitim sistemi üzerine algıladıkları sorunlar. Turkish Studies, 10(7), 881-898.
Teksöz, G. (2013). Geçmişten ders almak: Sürdürülebilir kalkınma için eğitim. Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi, 31(2), 73-97.
Toker-Gökçe, A., & Uslu, Ö. F. (2018). İlkokullarda okul müdürlerinin mali kaynak gerektiren ihtiyaçları karşılama yolları. Inonu University Journal of the Faculty of Education (INUJFE), 19(1), 315-334.
Tosun, F. Ç. (2018). Öğrenci gözüyle geçmişten günümüze Türk eğitim sistemi. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 10(19), 471-484.

Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: görüşme. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 6(4), 543-559.
Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ENGLISH PREPARATORY STUDENTS' SPEAKING ANXIETY AND SPEAKING SELF-EFFICACY

Asiye Baştürk Beydilli
Öğretim Görevlisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, asiyebasturkbeydilli@gmail.com

Ferdane Denkci Akkaş
Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, ferdanedenkci@yahoo.com

Abstract: The aim of this study is to determine English language learners' speaking anxiety and speaking self-efficacy levels, and to find out whether there are any statistically significant relations between these variables and leaners' speaking performance. This is a descriptive study with the relational survey method. The data were collected from 218 preparatory class students who were studying English at İstanbul Medeniyet University School of Foreign Languages during 2018-2019 academic year. "English Speaking Anxiety Scale" by Orakçı (2018) and "the English Self-Efficacy Scale" by Hancı-Yanar and Bümen (2012) were given to the preparatory students as data collection instruments. The data were analyzed with SPSS packet program and statistical tests of t-test, One-way Anova, Pearson correlation were conducted in addition to frequency and percentage calculations. The findings have shown that the students have a fairly high level of speaking self-efficacy and a low level of speaking anxiety. There is also a significant and negative relationship between their self-efficacy and anxiety levels. Despite being weak, the students' speaking performance correlates with the self-efficacy positively, and with their anxiety negatively.
Key words: Speaking, anxiety, self-efficacy, preparatory students

Özet: Bu çalışmanın amacı öğrencilerin İngilizce konuşma kaygısı ve İngilizce konuşma öz-yeterlik düzeylerini belirlemek ve bu değişkenlerle İngilizce konuşma performansı arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmaktır. Bu çalışma ilişkisel tarama modelinde desenlenmiş betimsel bir araştırmadır. Çalışmanın verileri 2018-2019 akademik yılında İstanbul Medeniyet Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulunda öğrenim gören 218 İngilizce hazırlık sınıf öğrencisinden toplanmıştır. Veri toplama sürecinde Orakçı (2018) tarafından geliştirilen "Konuşma Kaygısı Ölçeği" ile Hancı-Yanar ve Bümen (2012) tarafından geliştirilen "İngilizce Öz-yeterlik Ölçeği" kullanılmıştır. Veriler SPSS paket programında t testi, tek yönlü ANOVA ve Pearson korelasyonu testleri kullanılarak analiz edilmiş, ayrıca frekans, yüzdelik ve standart sapma oranları da hesaplanmıştır. Bulgulara bakıldığında, öğrencilerin kısmen yüksek düzeyde öz-yeterliğe ve düşük düzeyde İngilizce konuşma kaygısına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca, kaygı düzeyi ile öz-yeterlik düzeyi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Düşük düzeyde de olsa öğrencilerin İngilizce konuşma performansları ile kaygı düzeyi arasında olumsuz, öz-yeterlik düzeyleri arasında ise olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.
Anahtar kelimeler: Konuşma, kaygı, öz-yeterlik, hazırlık öğrencileri

Introduction

Anxiety can be defined as "an unpleasant emotional state or condition which is characterized by subjective feelings of tension, apprehension, and worry, and by activation or arousal of the autonomic nervous system" (Spielberger, 1972). A similar definition was offered by Horwitz, Horwitz and Cope (1986) as well. Foreign language anxiety might be explained as the similar symptoms felt intensely when foreign languages are considered. Students' 'freezing up' while speaking in the target language in the classroom and forgetting the answers in a test although they have studied hard and have the answers in their mind are very common symptoms of anxious foreign language students (Ortega, 2013). Communication anxiety is one of the components of the Foreign Language Classroom Anxiety Scale (FLCAS) developed by Horwitz et al. (1986) as stated by Aydın (2001). Speaking is a productive and interactive skill that requires the active participation of the speaker in the communication with a time limitation and automaticity (Carter and Nunan, 2002).

Therefore, this very demanding nature of it might be resulting in anxiety (Balemir, 2009). Since it is among the sources of apprehension (Wilson, 2006), speaking and speaking anxiety which is 'the fear of using the language orally' (Balemir, 2009) need to be studied as distinctive terms.

Speaking anxiety was found to have four major sources in a study carried out by Aydın (2001). 'Personal reasons' which is one of the four major factors are associated with learners' self-evaluation of their capabilities and comparing it with other people which can be positive or negative (Balemir, 2009), and these self-perceived assessment of speaking capabilities results in anxiety (Kitano, 2001; Price, 1991) which seems very related to the notion 'self-efficacy' aimed to be investigated in this study. Other factors contributing to speaking anxiety are beliefs of the learners, the teacher's attitudes and procedures of evaluation and teaching (Aydın, 2001). In a study conducted by Wörde (2003), learners' speaking anxiety was found to be stemming from the worry of being criticized by peers. In Cheng's (2005) study, speaking in front of their peers was revealed to make students more anxious than any other factors. Huang (2004) investigated foreign language speaking anxiety in terms of gender, the onset of learning English and motivation in the Taiwanese context and found that female learners are higher-anxious ones. Moreover, learners having begun to learn English later and the ones with lower scores of motivations demonstrated higher level of speaking apprehension. Woodrow (2006) investigated whether there is a correlation between the speaking anxiety and speaking achievement of students who were learning English as a second language, and the findings demonstrated a negative relationship between these two.

Self-efficacy which plays an important role in the achievement of learners is defined as an individual's belief in his/her competence and capability to complete a task or be successful at something (Bandura, 1977). As Bandura (1977) suggested human beings learn through observations and imitations, and these skills are acquired in the society, which underlies the 'social learning theory'. Self-efficacy constitutes an important element of this theory. Another important theory that needs to be mentioned in terms of self-efficacy is the 'social cognitive theory'. It points out the relationship between personal, environmental, behavioral and cognitive (self-efficacy) factors to generate motivation and behavior (Crothers, Hughes and Moraine, 2008). Self-observation, self-evaluation, self-reflection and self-efficacy are the processes which one needs to go through to attain the goals set, and they affect both motivation and the realization of the goal (Redmond, 2010). Humans' behaviors are affected by external experiences and observations, and these experiences and perceptions of learners about themselves might improve their self-efficacy and consequently their performance. (Connie Au, 2019). Moreover, learners who are more self-efficacious are more successful at dealing with challenging tasks than the less self-efficacious ones (Bandura, 1977). Bandura (1977) suggests that self-efficacy of a learner is influenced by four information sources; 'performance accomplishments' (interpretation of earlier experiences), 'vicarious experience' (observation of others), 'social persuasion' (feedback) and 'physiological and emotional states' such as stress and anxiety which displays the relation between anxiety and self-efficacy.

As being the hardest skill in language learning which may result in anxiety (Balemir, 2009), speaking is distinct from the other skills, and self-efficacy of speaking might have a relation to the speaking achievement of students. Because self -efficacy positively impacts the choice of actions and the amount of effort put to attain the goals (Bandura, 1977), it is expected to affect the performance of the students as well. To investigate the relationship between learners' speaking performance and their perception of self-efficacy, Asakereh and Dehghannezhad (2015) conducted a study with 100 Iranian students who were registered to university in the EFL context. They found a positive correlation between students' self-perceived efficaciousness and achievement as well as their satisfaction related to the speaking classes. In another study (Leeming, 2017), the findings revealed that high self-efficacious students demonstrated high self-confidence in terms of speaking. In addition, in their study with a sample of sixty participants from Malaysia, Khatib and Maarof (2015) found that students did not show high level of self-efficacy. There are few studies considering that anxiety might be a source of information for self-efficacy and investigating the relation between these two cognitive and psychological concepts.

Method

The purpose of this study is to determine the preparatory class students' self-efficacy and anxiety levels for speaking English and, to find out if there are any significant relations between these two variables as well as the students' performance in speaking exams. Additionally, it is investigated whether their anxiety and self-efficacy levels for speaking English vary in terms of such factors as gender, language level and the medium of instruction in their undergraduate program.

Research Questions

In this study, the answers to the following research questions are investigated:

1. What is the preparatory class students' self-efficacy level for speaking English?
2. What is the preparatory class students' anxiety level for speaking English?
3. Is there a statistically significant relation between the students' self-efficacy and anxiety levels for speaking English?
4. Is there a significant relation between the students' self-efficacy level for speaking English and their speaking exam scores?
5. Is there a significant relation between the students' anxiety level for speaking English and their speaking exam scores?
6. Does the students' self-efficacy level for speaking English vary in terms of their gender, level or the medium of instruction in their undergraduate program (English or Turkish)?
7. Does the students' anxiety level for speaking English vary in terms of their gender, level or the medium of instruction in their undergraduate program (English or Turkish)?

Research Design

This is a descriptive study with the survey model which refers to "nonexperimental or correlational research designs in which no independent variable is experimentally manipulated" (Hutchinson, 2004, p.285). A descriptive survey research aims to reveal opinions, beliefs, or perceptions about a current issue, so mostly quantitative data (like ratings) are collected from a group of people who answer the questions on the survey and the results are generalized to the larger group (Lodico, Spaulding and Voegtle, 2006, p. 156-157).

Sampling

This study was conducted with the preparatory class students who studied English at İstanbul Medeniyet University during 2018-2019 academic year. The data were collected in the 4th period of the academic year when there were totally 262 students at school. So, the scales were given to all the students, but 218 participants responded them appropriately. The detailed information about the participants included in the study is presented in Table 1.

Table 1. Sample of the study

Variables		n	f
Gender	*Female*	121	55.5%
	Male	96	44%
	Not stated	1	0.5%
The medium of instruction	*English*	128	58.7%
	Turkish	42	19.3%
	Not stated	48	22%
Level	*A (Elementary)*	139	63.8%
	B (Pre-intermediate)	62	28.4%
	C (Intermediate)	15	6.9%
	Not Stated	2	0.9%
Total		218	100%

As can be seen in Table 1, 121 of the participant students were female and 96 of them were males. 128 of them enrolled in English-medium departments while 42 of them enrolled in Turkish-medium departments and studied optional preparatory class in 2018-2019 academic year in School of Foreign Languages at İstanbul Medeniyet University in İstanbul. 139 of the students were placed in group A and 62 of the students were placed in group B whereas 15 of the students were placed in group C based on their Placement Exam Scores administered at the beginning of the year. Since there are very few people in group C for the analysis, they were combined with group B considering that their level is very close to each other.

Data Collection Instruments

The data were collected from the participant students via *Self-efficacy Scale for English (SESE)* by Hancı-Yanar and Bümen (2012) and *English Speaking Anxiety Scale (ESAS)* by Orakçı (2018). The Self-efficacy Scale for English is a five-point Likert scale which consists of 34 items and is made up of four factors. Each factor measures the self-efficacy level in one language skill: reading (8 items), writing (10 items), listening (10 items) and speaking (6 items). For the purposes of this study, only the 6 items under "Speaking Factor" were given to the participants and they were asked to express to what extent each item matches with their perceptions as follows: 1= Never, 2= Rarely, 3=Sometimes, 4= Usually and 5= Always. The English Speaking Anxiety Scale is also a a five-point Likert scale with 16 items. The participants were asked to evaluate to what extent they agreed with each item as follows: 1= Strongly disagree, 2= Disagree, 3=Neither agree nor disagree, 4= Agree and 5= Strongly agree. The Cronbach's alpha coefficient is calculated as .86 for the SESE and .93 for the ESAS. The personal information about the participants' gender, language level, the medium of instruction in their undergraduate program and their speaking exam scores in the 1st and 2nd mid-term was collected via a short questionnaire delivered along with the scales.

Data Analysis

The data were analyzed with SPSS 20 packet program. Independent Sample t Test and Pearson Correlation Coefficient were conducted to reveal any possible variations and relations during the analysis. Additionally, the means and standard deviations were calculated. In the analysis, the findings were considered statistically significant at the level of $p<.05$.

Findings

In this section, the findings related to each of the research questions are given respectively. The first two questions were stated as *"What is the preparatory class students' self-efficacy level for speaking English?"* and

"What is the preparatory class students' anxiety level for speaking English?". The means of SESE and ESAS are shown in Table 2.

Table 2. Means for the SESE and ESAS

Scales	x	sd
Self-efficacy Scale for English (SESE)	3.25	.74
English Speaking Anxiety Scale (ESAS)	2.70	.87

As can be seen in Table 2, the mean score (x) for SESE is 3.25 whereas it is 2.70 for ESAS. These scores indicate that the participant students have a medium level of self-efficacy and a fairly low level of anxiety for speaking English.

The third research question was formulated as "*Is there a statistically significant relation between the students' self-efficacy and anxiety levels for speaking English?".* The results for the Pearson Correlation Test which was conducted to determine any significant relation between the two variables are given in Table 3.

Table 3. The results for the Pearson Correlation Test

	Self-efficacy Scale for English (SESE)		
	N	**r**	**p**
English Speaking Anxiety Scale (ESAS)	218	-.51	.00*

*p<.05

According to Table 3, there is a moderate negative correlation between the students' levels of self-efficacy and anxiety for speaking in English (p=00, r=-.51). That is, as the students' self-efficacy level for speaking English increases, they tend to get less anxious about speaking English.

The fourth and fifth research questions were expressed as "*Is there a significant relation between the students' self-efficacy level for speaking English and their speaking exam scores?"* and *"Is there a significant relation between the students' anxiety level for speaking English and their speaking exam scores?".* The results for the Pearson Correlation Test which was conducted to reveal any possible relations between speaking test scores and the two variables are shown in Table 4.

Table 4. The results for the Pearson Correlation Test

	Midterm Speaking Test Score		
	N	**r**	**p**
Self-efficacy Scale for English (SESE)	218	.46	.00*
English Speaking Anxiety Scale (ESAS)	218	-.28	.00*

*p<.05

Table 4 shows that there is a moderate positive correlation between the students' level of self-efficacy for speaking English and their speaking exam scores (p=00, r=.46) whereas a low-level negative correlation has been found between their anxiety level for speaking English and their performance in speaking exams. (p=00, r=-.28). These findings indicate that students get better scores in speaking exams when they perceive themselves efficient whereas they tend to get lower scores when they feel anxious.

The sixth research question was stated as *"Does the students' self-efficacy level for speaking English vary in terms of their gender, level or the medium of instruction in their undergraduate program (English or Turkish)?".* The results for the independent samples t test are displayed in Table 5.

Table 5. Results for t test (Self-efficacy Scale for English)

Variables	Groups	n	$\bar{x}$	sd	t test		
					t	df	p
Gender	Male	96	3.31	.764	-.971	215	.333
	Female	121	3.21	.726			
Entry Level	Elementary	139	3.09	.697	-4.540	214	.000*
	Pre-intermediate	77	3.55	.739			
Medium of instruction	English	128	3.32	.746	1.785	168	.076
	Turkish	42	3.09	.728			

*p<.05

According to Table 5, the students' self-efficacy level for speaking English differs significantly in terms of their entry level (p=.00) in favour of the pre-intermediate group (x=3.55) whereas neither gender (p=33) nor the medium of instruction (p=.07) makes any meaningful difference in their self-efficacy. In other words, pre-intermediate level learners tend to feel more efficient when compared with lower level students.
Finally, the last research question was formulated as *"Does the students' anxiety level for speaking English vary in terms of their gender, level or the medium of instruction in their undergraduate program (English or Turkish)?"*. The results of the independent samples t test for ESAS are given in Table 6.

Table 6. Results for t test (English Speaking Anxiety Scale)

Variables	Groups	n	$\bar{x}$	sd	t test		
					t	df	p
Gender	Male	96	2.49	.922	3.166	215	.002*
	Female	121	2.86	.813			
Entry Level	Elementary	139	2.73	.906	.660	214	.510
	Pre-intermediate	77	2.65	.842			
Medium of instruction	English	128	2.71	.913	.584	168	.560
	Turkish	42	2.61	.793			

*p<.05

When the findings in Table 6 are considered, it is seen that the students' anxiety level for speaking English differs significantly in terms of their gender (p=.00) in favour of the female students (x=2.86). However, there is no variation in terms of their entry level(p=.51) or the medium of instruction (p=.56). Accordingly, it is possible to conclude that female learners tend to get more anxious than male students when they need to speak in English.

Results, Discussion and Conclusion

In this section the results of the study are briefly summarized and discussed in the light of the related literature. First, the preparatory class students' speaking self-efficacy scores are at medium level (3.25 ≈ Neither agree nor disagree), which is consistent with the results of some studies by Idrus and Salleh (2017), Kamaruddin and Zawawi (2017), Şener and Erol (2017), Genç et al. (2016) and Mahyuddin et al. (2006).

On the other hand, it has been revealed that the students' speaking anxiety scores are fairly low (2.70 ≈ Disagree). This shows that the students do not feel seriously anxious while they are speaking in English. This finding does not correspond with most studies in literature (Çağatay, 2015; Tercan and Dikilitaş, 2015; Abdullah et al., 2010; Liu, 2006) but is consistent with the few others (Öztürk & Gürbüz, 2014).

There is a moderate negative correlation between the students' levels of self-efficacy and anxiety for speaking in English. That is, as their self-efficacy level increases, their anxiety level decreases while they are speaking in English. This finding is consistent with the other studies in the literature that focus on general foreign/second language learning (Mede and Karaırmak, 2017; Torres and Turner, 2016; Anyadubalu, 2010) as well as other specific skills like reading (Ghonsooly and Elahi, 2010) and writing (Kırmızı and Kırmızı, 2015).

There is a moderate positive correlation between the students' level of self-efficacy for speaking English and their speaking exam scores whereas a low-level negative correlation has been found between their anxiety level for speaking English and their performance in speaking exams. That is, they display better performance in speaking exams as their self-efficacy level increases; however, they perform poorly as their anxiety level rises (Şener, 2015; Tuncer and Doğan, 2015; Horwitz, 2001). This is an expected result which is consistent with the related literature.

The students' self-efficacy level for speaking English differs significantly in terms of their entry level in favour of the pre-intermediate group. That is, the students who started from the pre-intermediate level have higher self-efficacy for speaking English than the group who started from the elementary level.

There is no significant difference between the students' self-efficacy level in terms of their gender or medium of instruction. However, no study focusing on the entry level is found in literature. In terms of proficiency, Asakereh and Dehghannezhad's (2015) study has revealed positive correlation between speaking self-efficacy and achievement as well as the study related to reading and listening skills by Mills et al. (2006), both of which corresponds with this result. In addition, Magogwe and Oliver's (2007) study has revealed a dynamic relationship between self-efficacy beliefs and proficiency whereas Anyadubalu (2010) found that proficiency level displays no significant relation with self-efficacy. In short, the literature does not provide a consensus on this issue. When gender is considered, there are studies (Bonyadi et al., 2012; Cubukcu, 2008 etc.) supporting this finding. However, there are several studies (Şener and Erol, 2017; Wang et al., 2013) which suggest that self-efficacy differs in terms of gender in favor of female students as well.

The students' anxiety level for speaking English differs significantly in terms of their gender in favour of the female students. That is, the female students have a higher anxiety level for speaking English than the males. However, no significant difference has been found between the students anxiety level in terms of their entry level or medium of instruction. Although a consensus has not been built for the role of gender, there is considerable research supporting this finding not only for general L2 anxiety and other skills (Park and French, 2013; Mesri, 2012; Abu-Rabia, 2004) but also for speaking in particular (Çağatay, 2015; Tercan and Dikilitaş, 2015; Öztürk and Gürbüz, 2013). That is, female learners tend to get more anxious when they need to speak in their L2 when compared to males. On the other hand, there is no study that focuses on the entry level. However, when the proficiency is considered, Debreli and Demirkan (2015) and Marcos-Llinás and Garau (2009) have found that more proficient students are more anxious whereas Tercan and Dikilitaş (2015) and Liu (2006) have observed the opposite in their cases and Balemir's (2009) study revealed that proficiency level does not play a significant role in foreign language speaking anxiety. So, the literature does not provide a consensus on this issue, either.

In conclusion, it is obvious that self-efficacy and anxiety are fairly related variables that play a crucial role in a learner's speaking performance. Therefore, it can be suggested that both EFL learners and teachers should consider self-efficacy and anxiety and should benefit from some useful strategies to foster self-efficacy and to lower anxiety.

References

Abdullah, K.I., & Abdul Rahman, N. L. (2010). A study on second language speaking anxiety among UTM students. Retrieved from https://core.ac.uk/download/pdf/11785658.pdf.

Abu-Rabia, S. (2004). Teachers' role, learners' gender differences, and FL anxiety among seventh-grade students studying English as a FL. *Educational Psychology, 24*(5), 711-721.

Anyadubalu, C. C. (2010). Self-efficacy, anxiety, and performance in the English language among middle-school students in English language program in Satri Si Suriyothai School, Bangkok. *International Journal of Human and Social Sciences, 5*(3), 193-198.

Asakereh, A., & Dehghannezhad, M. (2015). Student satisfaction with EFL speaking classes: relating speaking self-efficacy and skills achievement. Issues in Educational Research, 25(4), 345-363.

Aydın, B. (2001). A study of sources of foreign language classroom anxiety in speaking and writing classes. Unpublished doctoral dissertation, Anadolu University, Eskişehir.

Balemir, S. H. (2009). The sources of foreign language speaking anxiety and the relationship between proficiency level and degree of foreign language speaking anxiety. Doctoral dissertation, Bilkent University, Ankara.

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioural change. *Psychological Review. 84*(2), 191-215.

Bonyadi, A., Nikou, F. R., & Shahbaz, S. (2012). The relationship between EFL learners' self-efficacy beliefs and their language learning strategy use. *English language teaching*, 5(8), 113-121.

Çağatay, S. (2015). Examining EFL students' foreign language speaking anxiety: The case at a Turkish state university. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *199*, 648-656.

Carter, R., & Nunan, D. (2002). *The Cambridge guide to teaching English to speakers of other languages.* Cambridge: Cambridge University Press.

Cheng, C. J. (2005). The relationship to foreign language anxiety of oral performance achievement, teacher characteristics and in-class activities. Unpublished master's thesis, Ming Chuan University, Taiwan.

Connie Au, H. Y. (2019). An analysis of the effect of peer and teacher feedback on EFL learners' oral performances and speaking self-efficacy levels. Master thesis, Gaziantep University, Gaziantep.

Crothers, L.M., Hughes, T. L., & Morine, K. A. (2008). *Theory and cases in school-based consultation: A resources for school psychologists, school counsellorsi special educators, and other mental health professionals.* New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Cubukcu, F. (2008). A study on the correlation between self-efficacy and foreign language learning anxiety. *Online Submission*, *4*(1), 148-158.

Debreli, E., & Demirkan, S. (2015). Sources and levels of foreign language speaking anxiety of English as a foreign language university students with regard to language proficiency and gender. *International Journal of English Language Education, 4*(1), 49-62.

Genç, G., Kuluşaklı, E., & Aydın, S. (2016). Exploring EFL learners' perceived self-efficacy and beliefs on English language learning. *Australian Journal of Teacher Education*, *41*(2), 4.

Ghonsooly, B., & Elahi, M. (2010). Learners' self-efficacy in reading and its relation to foreign language reading anxiety and reading achievement. *Journal of English Language Teaching and Learning, 2*(217), 45-68.

Hancı-Yanar, B., & Bümen, N. T. (2013). Developing a self-efficacy scale for English. *Journal of Kastamonu Education, 20*(1), 97-110.

Horwitz, E. (2001). Language anxiety and achievement. *Annual Review of Applied Linguistics, 21*, 112-126.

Horwitz, E.K., Horwitz, M.B. & Cope, J. (1986). Foreign language classroom anxiety. *The Modern Language Journal, 70*(2), 125-132.

Huang, H. (2004). The relationship between learning motivation and speaking anxiety among EFL non-English major freshmen in Taiwan. Unpublished master's thesis, Chaoyang University of Technology, Taiwan.

Hutchinson, S. R. (2004). Survey research. In DeMarrais, K. B., & Lapan, S. D. (Eds.), *Foundations for research: Methods of inquiry in education and the social sciences*. London: Lawrence Erlbaum Associates.

Idrus, H., & Salleh, R. (2017). Perceived self-efficacy of Malaysian ESL engineering and technology students on their speaking ability and its pedagogical implications. *The English Teacher*, *37*, 61-75.

Kamaruddin, W. N., & Zawawi, R. A. (2017). Oral communication self-efficacy beliefs among students of Politeknik Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah. *Advanced Journal of Technical and Vocational Education*, *1*(1), 79-86.

Khatib, F.M. & Maarof, N. (2015). Self-efficacy perception of oral communication ability among English as a second language (ESL) technical students. *Elsevier, 204*, 98-104.

Kırmızı, Ö., & Kırmızı, G. D. (2015). An investigation of l2 learners' writing self-efficacy, writing anxiety and its causes at higher education in Turkey. *International Journal of Higher Education, 4*(2), 57-66.

Kitano, K. (2001). Anxiety in the college Japanese language classroom. *The Modern Language Journal, 85*(4), 549-566.

Leeming, P. (2017). A longitudinal investigation into English speaking self-efficacy in a Japanese language classroom. *Asia-Pacific Journal of Second and Foreign Language Education, 2*(12), 7-35.

Liu, M. (2006). Anxiety in Chinese EFL students at different proficiency levels. *System*, *34*(3), 301-316.

Lodico, M. G., Spaulding, D. T., & Voegtle, K. H. (2006). *Methods in educational research: From theory to practice.* USA: Jossey-Bass.

Magogwe, J. M., & Oliver, R. (2007). The relationship between language learning strategies, proficiency, age and self-efficacy beliefs: A study of language learners in Botswana. *System*, *35*(3), 338-352.

Mahyuddin, R., Elias, H., Cheong, L. S., Muhamad, M. F., Noordin, N., & Abdullah, M. C. (2006). The relationship between students' self-efficacy and their English language achievement. *Malaysian Journal of Educators and Education*, 21, 61-71.

Marcos-Llinás, M., & Garau, M. J. (2009). Effects of language anxiety on three proficiency-level courses of Spanish as a foreign language. *Foreign Language Annals, 42*(1), 94-111.

Mede, E., & Karaırmak, Ö. (2017). The predictor roles of speaking anxiety and English self-efficacy on foreign language speaking anxiety. *Journal of Teacher Education and Educators, 6*(1), 117-131.

Mesri, F. (2012). The relationship between gender and Iranian EFL learners' foreign language classroom anxiety (FLCA). *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, 2*(6), 147-156.

Mills, N., Pajares, F., & Herron, C. (2006). A reevaluation of the role of anxiety: Self-efficacy, anxiety, and their relation to reading and listening proficiency. *Foreign Language Annals, 39*(2), 276-295.

Orakçı, Ş. (2018). A validity and reliability study of "English speaking anxiety scale". *Inonu University Journal of the Graduate School of Education, 5*(9), 1-18.

Ortega, L. (2013). *Understanding second language acquisition.* London: Hodder Education.

Öztürk, G., & Gürbüz, N. (2013). The impact of gender on foreign language speaking anxiety and motivation. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 70,* 654-665.

Öztürk, G., & Gürbüz, N. (2014). Speaking anxiety among Turkish EFL learners: The case at a state university. *Dil ve Dilbilimi Çalışmaları Dergisi*, *10*(1), 1-17.

Park, G.-P., & French, B. F. (2013). Gender differences in the Foreign Language Classroom Anxiety Scale. *System, 41*(2), 462–471. doi:10.1016/j.system.2013.04.001.

Price, M. L. (1991). The subjective experience of foreign language anxiety: Interviews with highly anxious students. In E. K. Horwitz & D. J. Young (Eds.), *Language anxiety: From theory and research to classroom implications.* Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.

Redmond, B. F. (2010). *Self-efficacy theory: Do I think that I can succeed in my work? Work attitudes and motivation.* Pennsylvania: The Pennsylvania State University, World Campus.
Şener, S. (2015). Foreign language learning anxiety and achievement: A case study of the students studying at Çanakkale Onsekiz Mart University. *Electronic Turkish Studies, 10*(3), 875-890.
Şener, S., & Erol, I. K. (2017). Motivational orientations and self-efficacy beliefs of Turkish students towards EFL learning. *Eurasian Journal of Educational Research*, *16*(67), 251-267.
Spielberger, C. D. (1972). *Anxiety-current trends in theory and research, vol. 1*. New York: Academic Press.
Tercan, G., & Dikilitaş, K. (2015). EFL students' speaking anxiety: a case from tertiary level students. *ELT Research Journal, 4*(1), 16-27.
Torres, K. M., & Turner, J. E. (2016). Students' foreign language anxiety and self-efficacy beliefs across different levels of university foreign language coursework. *Journal of Spanish Language Teaching, 3*(1), 57-73.
Tuncer, M., & Doğan, Y. (2015). Effect of foreign language classroom anxiety on Turkish university students' academic achievement in foreign language learning. *Journal of Education and Training Studies, 3*(6), 14-19.
Wang, C., Schwab, G., Fenn, P., & Chang, M. (2013). Self-efficacy and self-regulated learning strategies for English language learners: Comparison between Chinese and German college students. *Journal of Educational and Developmental Psychology*, *3*(1), 173.
Wilson, S. T. J. (2006). Anxiety in learning English as a foreign language: Its associations with student variables, with oral proficiency, and with performance on an oral test. Unpublished doctoral dissertation, Universidad de Granada, Spain.
Woodrow, L. (2006). Anxiety and speaking English as a second language. *Regional Language Centre Journal, 37*(3), 308-328.
Wörde, V. R. (2003). Students' perspectives on foreign language anxiety. *[Electronic Version] Inquiry*, 8(1), 27-44.

AZƏRBAYCAN VƏ TÜRK DİLLƏRİNDƏ ŞƏRT ŞƏKLİ

Nazlıxanım TEYYUBOVA,
Bakı Dövlət Universiteti, T_nazli_17@hotmail.com

XÜLASƏ

Tədqiqat işində feil şəkillərindən biri olan şərt şəklinə Azərbaycan və türk dillərində müqayisəli şəkildə nəzər yetirilmişdir. Türk dillərində şərt şəklini yaratmaq üçün əsas vasitə -sa,-sə şəkilçisidir. İstər qədim yazılı abidələrin dilində istifadəsinə görə, istərsə də müxtəlif variantları ilə türk dillərində işlənməsi şəkilçinin bütün dövrlərdə daim aktuallığını qoruduğunu göstərir.

Müasir Azərbaycan dilində feilin şərt şəkli –sa, -sə şəkilçisi vasitəsilə yaranır, ancaq şərt şəklinin mənasını deyil, başqa mənaları ifadə etmək üçün işləndiyi zamanlar da olmuşdur. Şərt şəklinin şəkilçisi –sa, -sə Kitabi-Dədə Qorqud dastanlarının və Kişvərinin əsərlərinin dilində arzu mənasında işlədilməsinə də rast gəlinibdir. Ancaq bu gün artıq feilin şəkilləri arasında sərhədlər müəyyənləşmiş, şəkilçilərin işləndiyi yerlər dəqiqləşmişdir. Müasir Azərbaycan dilində hər iki feil şəklinin qrammatik göstəricisi fərqlənir. Azərbaycan dilində arzu şəklinin yaranmasında iştirak edən –a, -ə şəkilçisinin şərt mənasını ifadə etdiyi bəzi nümunələrə kontekst daxilində rast gəlinir.

Azərbaycan dilində feilin bu şəkli bu gün üçün göstəricisi və yaratdığı mənası ilə sabitliyini qoruyur, bu hal Azərbaycan dilini xüsusən türk dilindən fərqləndirir. Türk dilində bu şəkilçi ikinci bir funksiyanı həyata keçirir. Beləki, türk dilində şəkilçinin yerinə görə şərt şəklinin və ya arzu şəkli kimi izah olunduğunu, -sa, -sə şəkilçisinin hər iki şəkil üçün ortaq istifadə edildiyini görürük. Müasir türk dilçiliyində -sa, -se şəkilçili feil "dilək-şərt" adı altında bir feil forması kimi daha çox öyrənilir. Şəkilçi eyniliyi və şərt şəklini ifadə edən feilin cümlədə hökm ifadə etməməsi türk dilçiliyində fərqli fikirlər ortaya çıxarmışdır. Buna görə də, şərt mənasını ifadə etdiyi zaman feili bağlamanın bir növü kimi qeyd olunmasını istəyən türk dilçiləri də vardır. İki dilin müqayisəsi göstərir ki, feilin bu şəkilləri tarixən də, bu gün də eyni göstərici vastəsilə bir-birini əvəz etdiyi, hər iki şəklin mənasını daşıdığı hallara rast gəlmək mümkündür.

ABSTRACT

The article deals with the comparative analysis of one of the verb moods in the Azerbaijani and Turkish languages. The affixes -sa, -sə are of the main means of creating a subjunctive mood in Turkish language. The use of the affix in the language of ancient written monuments and the use of various variants of this affix in the Turkic languages indicates that it remains relevant at all times.

The conditional form of the verb in the modern Azerbaijani language is formed by the suffixes -sa, -sə, but sometimes it is used not only to express the conditional form, but also other meanings. The use of the affixes of the conditional form -sa, -sə in the meaning of desire can be found in the language of the dastans of Kitabi Dede-Gorgud and the works of Kishvari. But today, the boundaries between the forms of verbs have already been established and the places for using affixes have been clarified. In modern Azerbaijani, the grammatical indicators of both forms of the verb are different. There are some examples in the context that express the meaning of the conditional affix –a, -ə involved in creating the desire form of verb in the Azerbaijani language.

In the Azerbaijani language this mood of the verb remains stable both in terms of grammar and content today. This distinguishes the Azerbaijani language from the Turkish. In Turkish, this affix has a second function. So, in Turkish language the affixes -sa, -sə can be an indicator of both the conditional and the desired mood depending on the position in the word, since these affixes are involved in the formation of both moods of the verb. In modern Turkish linguistics, the affix -sa, -se is more often used in the meaning of a verb expressing desire. The identity of affixes and the fact that a verb expressing a conditional form

does not express a command has led to different opinions in Turkish linguistics. Therefore, there are also Turkish linguists who say that they are used as one of the types of gerunds when they express a condition. A comparison of the two languages shows that it is possible to find cases in history and today where these forms of the verb are interchangeable with the same indicator and bear the meaning of both forms of the verb.

Açar sözlər: şərt şəkli, Azərbaycan dili, Türk dili

Giriş

Qədim yazılı abidələrin dilindən əldə olunmuş materiallara əsasən demək olar ki, şərt şəklinin yaranmasında əsas rol oynayan və bu gün bu şəklin yaranmasında əsas dil faktı kimi özünü göstərən -sa, -sə şəkilçisi zamanla başqa məna çalarlarında, müxtəlif variantları ilə türk dillərində işlənərək geniş işlənmə dairəsi olmuş və bu gün tədqiq olunmasına şərait yaratmışdır. Türk dillərində işlənən şərt şəklinin müxtəlif şəkilçi variantları özündə həmişə şərtilik mənasını qoruyub saxladığını bəzən görmürük. Bu gün türk dillərində bu şəkilçinin müasir versiyasını və yaxud biri üçün müasir digəri üçün hələ də köhnə versiyasının istifadə olunması ilə bilinən variantlar şərtilik məfhumunu, anlayışını özündə əsas məna kimi əks etdirir.

Türk dillərində feilin şərt şəklinin göstəricisinin genizisi və paradiqması diqqət çəkən məsələdir. Bu şəkilçi demək olar ki, türk dillərinin hər birində işlənmiş, ancaq tarixi və bu gün baxımından işlənmə yerləri və şərt mənasının ifadəsi baxımından fərqliliklər özünü göstərmişdir. Türk dillərində feilin bu formasının şəkilçisini müqayisə etdikdə müxtəlif fonetik variantları ilə qarşımıza çıxır. "Əski və yeni dövr abidələrinə baxdıqda türk dillərində şərt şəklinin –sa,- sar və -san göstəriciləri ilə düzələn üç model işlənmişdir. Şəkilçinin -sa forması türk dillərində geniş yayılmışdır. -Sar göstəricili şərt şəklinə Orxon-Yenisey və qədim uyğur abidələrində, həmçinin X-XIII əsrlər Şərqi Türküstan mətnlərində rast gəlinir. -San göstəricisi isə sadəcə çuvaş dili üçün tipikdir." (Serebrennikov B., Hacıyeva N.Z. 2002, s. 270)

1. Azərbaycan dilində şərt şəkli

Müasir Azərbaycan dilində feilin şərt şəkli –sa, -sə şəkilçisi vasitəsilə yaranır. –Sa, -sə şəkilçisi şərt şəklinin mənasını deyil, başqa mənaları ifadə etmək üçün işləndiyi zamanlar da olmuşdur, müasir ədəbi dilimizdə artıq həmin mənalar başqa qrammatik vasitələrlə bildirilir. Şərt şəklinin iştirak etdiyi cümlələr əsas hərəkətin daşıyıcısı olan feilin işləndiyi başqa bir cümlə ilə birləşərək mürəkkəb cümlə yaradır. Məsələn: Xanım, o bura gəlsə, mənə xəbər edin. Onlar imtahanda yaxşı qiymət alsalar, kəsilməyəcəklər. Sabah yağış yağsa, oyun təxirə salınacaq. Ürəyindən deyilsə qapını aç,de ki, mən evdə yoxam. (Cabbarlı C. 2005)

Bu şəkilçi bu gün aktual olduğu kimi əski dövrün əsərlərinin dilində də şərt şəklinin yaranmasında yeganə dil faktı olmuşdur. Belə ki, ümumtürk dillərindən fərqli olaraq Azərbaycan dilində bu şəkilçinin H. Mirzəzadənin "Azərbaycan dilinin tarixi morfologiyası" kitabında qeyd etdiyi kimi –sar, -sər formasına demək olar ki, rast gəlinmir.

Azərbaycan dili materiallarına əsaslanan qrammatika kitablarında şərt şəklinin izahı dilçilər arasında heç bir fikir müxtəlifliyinə səbəb olmamışdır: bütün müəlliflər şərt şəklinin "işin icra olunub-olunmamasını müəyyən şərtə bağladığını" və -sa, -sə şəkilçisi vasitəsilə ifadə edildiyini göstərir, sonra da bu şəklin tam paradiqmasını və bir neçə müvafiq nümunə verilir. (Rəhimov M. 2014, s. 119)

–Sa, -sə şəkilçisi zamanla feilin başqa məna növlərinə uyğun işlənsə də və bu gün ədəbiyyat nümunələrində bəzən bu hal ilə qarşılaşmağımıza baxmayaraq şərt mənası onun əsas ilkin dominant mənası olmuşdur. Azərbaycan dilində şərt formasının müstəqil şəkildə arzu mənasında işlənməsi haqqında yazan və "Mən Moskvaya getsəm!" cümləsini buna nümunə göstərən N.Z.Hacıyevanın fikri ilə M.Rəhimov razılaşmır və müasir Azərbaycann dilində belə cümlə olmadığını yazır. (Rəhimov M. 2014, s. 149) Bu fikirlə razılaşıb hesab edirik ki, cümlə forması natamamdır, şərt budaq cümləsinin ikinci tərəfi qeyd olunmamışdır.

Qədim yazılı abidələrin dilinə əsasən Azərbaycan dilində şərt şəkilçisinin arzu, istək mənalarında işləndiyi hallarına rast gəlmək mümkündür. M. Rəhimov bu haqda yazarkən "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarının

dilində və XIV-XVII əslərdə yaşayıb-yaratmış sənətkarların əsərlərindən göstərilmiş nümunlərlə bu vəziyyəti izah etmişdir. "Kişvəri "Divan"nın dili" adlı kitabda şərt şəklinin ifadə etdiyi başqa mənalar sırasında şəklin arzu mənası da qeyd edilmiş və nümunələr göstərilmişdir. Məsələn: Kaşki, gəlsə əcəl kim, qurtuləydim bir yol (K., 96), Mən məhcuri öldürdü fərağın, Müyəssər olsa, öpsəydim əyağın (K, 140) (Eyvazova R. 2005, s. 120) Nümunələrdə işlənmiş gəlsə-gələ, olsa-ola feilləri arzu mənasına uyğun gəlir.

Ancaq bu gün artıq feilin şəkilləri arasında sərhədlər müəyyənləşmiş, şəkilçilərin işləndiyi yerlər dəqiqləşmişdir. Bu gün ədəbi dildə -sa, -sə şəkilçili feil cümlənin müstəqil xəbəri olmur, arzu mənasını ifadə etmir. Ancaq digər türk dillərində hələ də -sa, -sə şəkilçisinin arzu şəklinin mənasının ifadə etdiyini qeyd edə bilərik.

Azərbaycan dilində şərt şəkli ilə ifadə olunmuş cümlə tək başına işlənə bilmir, mürəkkəb cümlənin tərkib hissəsi olur. Beləliklə, mürəkkəb cümlənin yaranması üçün əsas şərt iki cümlənin olmasını nəzərə alaraq şərt şəkli işlənən cümlənin məzmun baxımından digər cümləni özündən aslı salması və əksinə digər cümlənin şərt şəkli ilə ifadə olunan cümləni qrammatik cəhətdən aslı salması artıq şərt şəklinin öz ətrafına söz toplayaraq cümlə yaratması fikrini yaradır.

İsə ədatının şəkilçiləşmiş formasının feilin şərt şəkilçisinin göstəricisi kimi qeyd edən dilçilər olmuşdur. Bu haqda M. Hüseynzadə 1963-cü il nəşrli "Müasir Azərbaycan dili" kitabında yazsa da, kitabın yeni nəşirində bu hissə çıxarılmışdır. Çünki zaman şəkilçisindən sonra əlavə olunan -sa şəkilçisi bu gün Azərbaycan dilində isə ədatının şəkilçi forması kimi qəbul olunur və bu hal feil şəkillərinin mürəkkəb forması hesab olunur. Q.Kazımov isə "Müasir Azərbaycan dili" kitabında bu haqda "Feil şəkillərin şərti" başlığı adı altında izahat vermiş, feilin xəbər şəklindən sonra əlavə olan şəkilçini isə ədatının şəkilçiləşmiş forması hesab etmişdir.

2. Türk dilində şərt şərt şəkli

Türk dilində -sa, -sə şəkilçisinin əsas funksiyası bu gün üçün müəmmalıdır. Bu şəkilçi xüsusən iki mənada işlənərək feilin iki şəklini yaradılmasında iştirak edir. Tarixi inkişaf içərisində "şərt" funksiyasını daşıdığı halda "dilək" funksiyasını da üzərinə götürmüşdür və "dilək-şərt"şəkilçisi olaraq ayrı-ayrı funksiyalar üçün istifadə edilən – sa, -sə şəkilçisi birdən çox funksiyanı özündə birləşdirmişdir. Məsələn: "Yarın sinemaye gitsek." (Sabah kinoya gedək) və "İlaç içersen/içsen iyileşirsin." (Dərman içərsən/içsən sağalarsan) Misallarında olduğu kimi – sa şəkilçisi ilk misalda istək feil şəkilçisi funksiyasında ikən ikinci misalda şərt mənasının yaranmasında iştirak etmişdir. Beləliklə - sa, sə şəkilçisi yalnız şərt şəkilçisi kimi tək bir funksiya ilə sərhədləndirilməməlidir. (Okan C. 2018, s. 465)

Türkiyə türkcəsində şərt şəkilçisinin əslində -sar, -sər şəklində olduğunu, qədim tarixi türkçədə uzun zaman şəkilçinin bu formasının işləndiyini yazan Muharrem Ergin dövrün sonlarında "r" hərfinin düşərək –sa, -se şəklinə keçdiyini və şəkilçinin qərb türkcəsində bu formada hər zaman işləndiyini qeyd edir. (3, 309) Şahap Bulak isə məqaləsində qeyd edir ki, bugünkü -sa şərt şəkilçisi əski türkcədəki – sar şərt şəkilçisinin davamıdır və -sar şəkilçisi tam bir şərt şəklini ifadə edir. (Ergin M. 1993, s. 80)

-Sa, -sə şəkilçisinin ikili funksiya daşıması bu şəkilçinin tarixi inkişafını izlənilməsinə şərait yaratmış, buna görə də bununla bağlı türk dilində bu haqda çoxlu araşdırılmalar edilmişdir. Bəzi dilçilərin fikrincə bu hal şəkilçinin zamanla səs düşümü hadisəsini yaşamasıyla əlaqələndirirlər. Bu zaman formaca eyni mənaca fərqli cümlə tiplərinin yaranmasında iştirak edən –sa, -sə şəkilçisinin iki funksiya yerinə yetirdiyini görürük. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi türk dilində şərt şəklinin yaranmasında –sar formasının əski dövrdə istifadəsi məlumdur, dilçilər səs düşümü hadisəsini də qeyd etmişlər. Dilək şəklini yaradan -sa şəkilçisi isə -k feili sifət şəkilçisi ilə genişləndirilmiş +sa-k şəkilçisidir. "...-sa şərt şəkilçisi ilə -sak feili sifət şəkilçisində də belə bir qarışıqlıq olmuş və dil hafizəsində -sak>-sa-k formasında yalnış bir ayırımla -k şəkilçisi şəxs şəkilçisi kimi qəbul edilmişdir. Beləliklə bu ayrımdan sonra -sa şərt şəkilçisi -sa dilək şəkilçisi tək şəkil quruluşuna çevrilmişdir." (Bulak Ş., s. 82) Şərti yaradan –sa, -sə şəkilçisinin tarixən –sar formasında olması və tamamilə şərt mənasını ifadə etməsi yuxarıda qeyd edilənlərin həqiqətə uyğun olduğu düşüncəsini yaradır.

Türk dilində dilək mənasında işlənən cümlələrdən başqa –sa,-sə şəkilçisi qəbul etmiş feil tək başına bir hökm ifadə edə bilmir. Əlavə olunduğu feilin şərt mənasını ifadə etməsinə kömək edirsə, başqa bir cümlə ilə bağlanaraq ondan aslı olur. Ancaq bu şəkilçinin iştirakı il yaranan iki cümlənin, həmçinin cümlə hökmünün sərbəstliyi ilə də bir-birindən fərqlənir. Dilək şəklinin yaranmasında iştirak edən –sa, -sə şəkilçisi cümlənin hökmünə təsir edib onun sərbəst cümlə kimi işlənməsinə heç bir maneçilik törətmir. "Bu şəkildə feil şərtə bağlandığı üçün heç bir hökm ifadə etmir; heç bir dilək, istək, xahiş, məcbur etmə anlatmaz. " (Ergin. M. (1993), 309) Bu fikirlər türk dilçiləri arasında eyni şəkilçinin müxtəlif mənalı cümlə yarada bilməsi düşüncəsini dəstəkləyir. Belə ki, şəkilçi eyniliyi olsa da, cümlədə feilin hökm ifadə edib-etməməsi artıq iki fərqli cümlə quruluşu olduğunu nəticəsinə gətirib çıxarır.

Türk dilində sadə cümlə daxilində işlənən -sa, -sə şəkilçisi arzu mənasını daşıması və beləliklə cümlə hökm ifadə etməsini qeyd edilir. Ancaq cümlə başqa bir cümlə ilə əlaqəyə girərək mürəkkəb cümlənin yaranması artıq arzu mənasından uzaqlaşaraq feilin şərt mənası daşıması deməkdir. Məsələn: Yeni eve çıkabilsek. (Yeni evə köçə bilək). Bu cümlədə arzu, istək, dilək mənası aparıcıdır. Ancaq "Parası olsaydı, o kitapı alırdı"(Pulu olsaydı, o kitabı alardı) bu cümlədə artıq şəkilçi tam olaraq şərt mənasını daşıyır. Belə cümlələrə əsasən demək olar ki, sadə cümlələrdə -sa, -sə şəkilçisi arzu mənasını daşıyır. Bu fikri Ahmet Benzerin məqaləsində qeyd etdiyi nümunələrlə düzgün olmadığı nəticəsinə gəlirik. "Ayşe keşke okula gelse...(Kaş ki, Ayşə məktəbə gələ.) Bununla birlikdə yuxarıdakı cümlə tamamlandığında belə "dilək" funksiyasını itirmir. Ayşe keşke okula gitse, o zaman ben de okula giderim.(Kaş ki, Ayşə məktəbə gedə, onda mən də məktəbə gedərəm." (Benzer A.(2010) , 134)

Lakin türk dilçiliyində hökm yarada bilməməsi şərt budaq cümlələrini türk dilçiləri arasında zərf-feil(feili bağlama) kateqoriyasına daxil etmək fikrini yaratmışdır. Şahap Bulak "Tarixi və Çağdaş türk yazı dillərində şərt şəkli" məqaləsində gəldiyi nəticəyə görə əski türkçədə şərt şəklinin zərf-feil (feili bağlama) olduğu dilçilərin çoxu tərəfindən qəbul edilmiş və öyrənilmişdir. Ancaq bu gün şərt şəklinə zərf-feil demək düzgün deyildir. Ayrıca şəxs şəkilçisi qəbul edib şəxslər üzrə dəyişməsi zərf-feil adlandırılmasını əngəlləyir. Müəyyən qədər özündə hökmü ifadə edir. (Bulak Ş.2011 , s. 89)

Şərt şəkilçisinin işlənmə yerinə görə də fərqləndirən Ahmet Benzer "Ayrıca -sa şəkilçisi digər feilin şəkillərindən fərqli olaraq zaman şəkilçisindən sonra əlavə oluna bilir. " bu fikrinə nümunə olaraq "geldiyse (gəldiysə), gelmişse (gəlmişsə), geliyorsa (gəlirsə)" göstərmişdir. Həmçinin –sa, -sə şəkilçisinin köməkçi i feili yardımı ilə adlara əlavə olunub "şərt" funksiyası daşıdığını qeyd edir: İnsansan (insan isen) çöpünü buraya atma! (İnsansa (insan isən) zibilini bura atma!) (Benzer A. , 2010)

Türk dilində bir şəkilçinin həm arzu, həm də şərt mənasında işlədilməsi və bu fərqin hələ də həll olunmaması –sa, -sə şəkilçisi adı altında öyrənilməsini təklif edənlər və hələ də bu formada araşdırma edənlər vardır. Buna görə də bu şəklə yalnız "şərt şəkli" termini adı altında öyrənildiyi halda, digər dilçilər "dilək-şərt" deyə adlandırmışlar.

3. Azərbaycan və türk dillərində şərt şəklinə müqayiəsli baxış

Qeyd olunanlara əsasən deyə bilərik ki, Azərbaycan dilində şərt şəkli feilin altı

şəklindən biridir. –Sa,-sə şəkilçisi vasitəsilə yaranır və şərt mənasının yaranmasına kömək edir. Türk dilində isə bu şəkilçi həmçinin arzu mənasının yaranmasına xidmət edir. Azərbaycan dilində bu hal köhnə əsələrin dilində rast gəlinsə də, bu gün hər iki şəklin göstəricisi fərqlidir.

Azərbaycan dilində olduğu kimi türk dilində də şərt mənasında artıq cümlə öz müstəqilliyini itirir və başqa bir cümlədən asılı vəziyyətə düşür. Türk dilçiliyində şərt şəkli ilə ifadə olunmuş cümlənin hökm ifadə etməməsi onun feili bağlamanın bir növü kimi qeyd olunmasını qeyd edən dilçilər vardır. Azərbaycan dilçiliyində bu fikirlərə rast gəlinmir. Çünki ayrılıqda cümlə kimi işlənə bilməsə də, şərt şəkilli feil digər feillə sıx bağlıdır və onu müəyyən şərtə bağlayır. Əgər cümlədən feili bağlamaları çıxarsaq cümlənin sadəcə zamanını, hərəkətin tərzini və s. cümlədən ixtisar etmiş olarıq. Ancaq şərt şəkilli feil cümlənin bütün mənasına təsir edir, ümumi məna yaradır.

Ah şu genç kızla evlenmek mümkün olsaydı.(R.N.Güntekin,200?) Bu cümlədə feil –sa, -sə şəkilçisini qəbul etsə də, cümlədə arzu, istək mənasını yaratmışdır. Həmçinin cümlənin feili hökm ifadə edərək, müstəqil

xəbər rolunda iştirak edir. Ancaq dilək mənasını ifadə edən feil Azərbaycan dilində arzu mənasını bildirir. " Bu gənc qızla evlənmək mümkün olaydı..."Azərbaycan dilində arzu mənasında cümləni ifadə etsək, feilin şəkilçisi artıq dəyişdiyini görürük. Əgər həmin cümləni "Bu gənc qızla evlənmək mümkün olsaydı...." kimi başa düşsəydik, onda cümlənin davamı olduğunu və cümlənin natamam olduğu qənaətinə gələrdik. Azərbaycan dilində qarşılığına əsasən deyə bilərik ki, doğurdan da, -sa, -sə şəkilçisi bu cümlədə arzu mənasını ifadə etmişdir.

Azərbaycan ədəbiyyat nümunələrinin dilində nadir hallarda –sa, -sə şəkilçisinin arzu mənasında işlənməsi və ondan əvvəl arzu ədatının gəldiyini də qeyd edə bilərik. Həmçinin bu hala biz müəyyən dialektlərimizdə rast gələ bilirik. Məsələn: Bircə bu çalağanı çəngimə keçirə bilsəydim. (İbrahimov M. 2005) Bu cümlədə artıq arzu mənası daha üstündür.

4. Nəticə

Nəticə olaraq bu gün şərt şəkilçisi türk dillərində müxtəlif fonetik dəyişikliyə uğrayaraq işlədilir. Belə ki, şərt mənasının yaranmasında əsasən türk dillərində başqa şəkilçidən istifadə olunmamışdır. Dil tarixinə nəzər saldıqda isə bu şəkilçinin müxtəlif məna çalarları ifadə etdiyini inkişaf edərək bu gün Azərbaycan dilində şərt mənasında sabitləşdiyini gördüyümüz halda, türk dilində şəkilçinin ikili funksiya daşıdığını görürük. Feilin şəkillərindən biri olan şərt şəklinin mənasının ifadəsi üçün türk dilində qrammatik vasitənin arzu mənasının da ifadə etməsi hələ feilin şəkilləri arasında ayrılmanın tam başa çatmadığını göstərir.

Qədim dövrə aid əsərlərdə arzu mənasını müəyyən qədər özündə əks etdirən şərt şəklinin şəkilçisi bu gün Azərbaycan dili üçün artıq sabit hesab olunsa da, bu Türkiyə türkcəsində hər iki formanın –sa, -sə şəkilçisi ilə ifadəsindən görünür ki, əslində bu formalar bir –birinə zamanla bağlı olmuşdur.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

BENZER A. (2010) -Sa Ekinin İşlevleri Ve Dilek-Şart Ayrımı. SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi Sayı: 28, S. 131-140

BULAK Ş. (2011) Tarihi Ve Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Şart Kipi. Türkiyat Araştırmaları Dergisi.71-97 S.

CABBARLI C. (2005) Əsərləri. Dörd Cilddə, II Cild. Bakı, Şərq-Qərb, 360 S.

ERGİN M.(1993) Türk Dil Bilgisi. Bayrak Yayınları, İstanbul, 292 S.

EYVAZOVA R. (2005) Kişvəri "Divan" Inın Dili. (Morfoloji Xüsusiyyətlər) Bakı: Elm

GÜLSEVİN G. (1990) " Türkçede Şart Gerundiumu Üzerine", Türk Dili, 467 (2), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, S. 266-279

GÜNTEKİN R.N. (200?) Acımak .İnkılap Kitabevi. S.159

İBRAHİMOV M. (2005) Seçilmiş Əsərləri. İki Cilddə, I Cild. Bakı, Şərq- Qərb432 S.

KORKMAZ Z. (2003) Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

OKAN C. (2018.)"-Sa" Ekinin İşlevleri Üzerine.TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat Ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi. 460-466 S.

RƏHİMOV M. (1965) Azərbaycan Dilində Fel Şəkillərinin Formalaşması Tarixi. Bakı, Azssr EA, S. 266

SEREBRENNİKOV B.A., HACIYEVA N.Z. (2002) Türk Dillərinin Müqayisəli Tarixi Qrammatikası. Bakı, Səda

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE FRANKOFON ÖĞRENCİLERİN DURUM EKLERİNİ ÖĞRENME SÜRECİNDE YAŞADIKLARI SORUNLAR

Muammer NURLU
Profesör Doktor - Gazi Üniversitesi - mnurlu@gazi.edu.tr
Mustafa TEKELİ
Öğretim Görevlisi - Gazi Üniversitesi - mtekeli@gazi.edu.tr

Son yıllarda Türkçe'nin öğrenilmesine yönelik dünya genelinde gerçekleştirilen çalışmalarla birlikte yabancıların Türkçe öğrenmek için gerek ülkemizde gerekse yurt dışında çeşitli imkânlara sahip olmaları ülkemiz ve dilimiz açısından olumlu gelişmeler ortaya çıkarmıştır. Dil öğretimi planlı ve uzun bir sürece yayıldığı için bu gelişmelerin doğal seyri içerisinde dil öğrenenlerin çeşitli sebeplerden dolayı sorunlarla karşılaşması olağandır. Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde karşılaşılan sorunlar ele alındığında ise Türkçe öğrenen yabancıların özellikle dil bilgisi yapılarını kullanırken hatalarında artışlar olduğu görülmektedir. Avrupa dillerinde durum eki kullanımları İngilizce "the preposition", Fransızca "la préposition" ve Almanca "die präpositionen" sözcükleriyle, Türkçede ise ad çekim ekleri ile sağlanmaktadır. Bu yapılar Türkçeye aktarılırken karşılıkları olan durum eklerinde değişiklik göstermektedir. Yabancı öğrenciler iki dil arasındaki bu farklılığı çoğu zaman öngöremeyip ana dildeki dil bilgisel edinimlerini Türkçeye uygulayarak yanlış durum eki kullanımına sebep olan cümleler kullanabilmektedir. Bu çalışmada Avrupa dillerinden ana dili Fransızca olan öğrencilerin ana dildeki dil bilgisi kurallarını temel alarak yaptığı girişimler neticesinde Türkçe durum eklerinin kullanımında ortaya çıkan hatalar incelenmiştir. Frankofon öğrencilerin Türkçe durum eklerini kullanma sürecinde yanlış dil aktarımından kaynaklanabilecek sorunlarını belirleyebilmek için Gazi Üniversitesi Tömer ve Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Dilmer'de ana dili Fransızca olan 25 öğrenciye Fransızca edatlar ve karşılığı olan Türkçe durum eklerini içeren tümce çeviri çalışması verilerek bu çalışma neticesinde öğrencilerin yaptıkları hatalar örneklem olarak kullanılmıştır. Çalışmada ortaya çıkan öğrencilerin durum eklerini kullanma sürecindeki hataları üzerine Türkçe - Fransızca karşılaştırmalı bir içerik analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular hata çözümleme yöntemine göre oransal olarak incelenerek hataların sebepleri ve hangi durum eklerinde yoğunlaştığı saptanmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda Fransızca ve Türkçedeki durum ekleri açısından farklılıklar gösteren ve öğrencilerin hata yapabilecekleri fiil yapıları ayrıca vurgulanıp Fransızca dil bilgisi kitabı "La Nouvelle Grammaire" (DELATOUR, 2004), "Est-ce à ou de" (LASSERRE, 1965) Fransızca Edatlar Sözlüğü ve "Türkiye Türkçesi Grameri" (KORKMAZ, 2003) çerçevesinde listelenerek frankofon öğrencilere Türkçe durum eklerini öğrenme sürecinde katkı sağlanması amaçlanmıştır.
Anahtar Sözcükler: Yabancılara Türkçe Öğretimi, Durum Ekleri, Frankofon Öğrenciler, Hata Çözümlemesi

THE PROBLEMS OF FRENCH-SPEAKING IN LEARNING PROCESS OF GRAMMATICAL CASE IN TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE

In recent years, foreigners have various opportunities to learn Turkish not only in our country but also in abroad by the means of the study done for Turkish learning all around the World and this case has provided positive developments for our country and language. It is normal for learners to encounter problems because of the various reasons as language teaching is spread through a planned and long process. When the issues of teaching Turkish as foreign language are addressed, foreigners who learn Turkish particularly have increased errors while using grammar structures. Grammatical Case uses of the situation in European languages are provided by the words "the preposition" in English, "la préposition" in French and "die präpositionen" in German, and in Turkish "durum ekleri". These structures vary in their correspondences as they are transferred to the Turkish language. Foreign students can not often predict this difference

between the two languages, but can use sentences that can apply their native language knowledge to the Turkish language, causing the misuse of false cases. The study examined the use of Turkish grammatical cases as a result of the initiative of students whose native language is French based on their native language guidelines. In order to identify the problems of French-Speaking students who may be caused by mislanguage transmission in the process of using the Turkish grammatical cases, Gazi University Turkish Language Center and Yildirim Beyazit University Language Center provided 25 students who are native French and related to Turkish status attachments as examples of errors that students have made as a result of this study. A Turkish-French comparison content analysis was conducted on the errors of students in the process of using their status attachments. The findings have been analyzed proportionally according to the error resolution method to determine the causes of the errors and which grammatical cases are concentrated. The study also emphasizes verb structures in French and Turkish that students can make mistakes and will make mistakes in French language book "La Nouvelle Grammaire" (DELATOUR, 2004), "Est-ce à ou de ou" (LASSERRE, 1965) French Prepositions Glossary and "Turkish Grammar" (KORKMAZ, 2003) it is intended to contribute to French-Speaking students in the process of learning Turkish grammatical cases.
Keywords: Turkish as a foreign language, Grammatical Cases, French-Speaking, Error Analysis

1. Giriş

Geçmişten günümüze dil bilgisi öğretiminin gerekliliği tartışılmaktadır. Dil bilgisi öğretiminin dil derslerinde gerekli olduğunun herkes tarafından kabul edildiğini söylemek güçtür (Göçen ve Okur, 2013: 334). Dil bilgisi öğretimi, dilin anlaşılır ve doğru kullanılabilmesi, bulunduğu ortamda kişinin kendisini doğru ifade edebilmesi ve çevredekileri doğru anlayabilmesi için gereklidir. Dil bilgisi, öğrencilerin doğru düşünme ve sağlıklı karar verme becerilerini geliştirir. Dil bilgisi öğretiminde esas olan diğer beceri alanlarıyla birlikte yürütülmesidir. Aksi takdirde öğrenilen konular ezberlenmiş ve uygulanmadan yoksun kalınmış olur. (Erdem, 2008: 88). Ancak bir dilin kurallarını bilmek, o dili öğrenmek anlamına gelmez. Dilin etkili kullanımı bağlamında dil bilgisi, okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerileriyle doğrudan ilgilidir. Dil bilgisi kuralları, anlama ve anlatma faaliyetlerinde yardımcı olarak öğretilmelidir (Sezer ve diğerleri, 1991: 249).

Özbay'a (2006: 145) göre dil bilgisi, dille anlatımın şekillerini inceler ve belirler. Şemalar yaparak ve örnekler göstererek dilin genel ve özel kurallarını ve bu kuralların birbiriyle ilgilerini ortaya koyar. Bu sayede dilin daha çabuk, daha düzgün şekilde öğrenilmesi ve kullanılması sağlanmış olur. Dil bilgisi sayesinde öğrenciler, dilin ifade gücünü keşfeder, kurallar vasıtasıyla dilden hedeflenen amaçları gerçekleştirme yolunda önemli bir adım atmış olurlar (Aytaş ve Çeçen, 2010: 82).

Yabancılara Türkçe öğretiminde dil bilgisinin yeri çok tartışılmaktadır. Yabancılara Türkçe öğretiminde dil bilgisinin gerekliliğini savunanlar olduğu kadar dil bilgisini ikinci plana atan, daha çok uygulamaya dayalı bir yöntem ile dil öğretimi yapılması gerekliliğini savunanlar da vardır. İster geleneksel yöntemlerle dil öğretilsin, ister uygulamalı yöntemlerle dil öğretilsin öğrencilerin dil bilgisel olarak ya da pratiğe dayalı dil edinim sürecinde karşılaştıkları birtakım sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlardan birisi Türkçedeki durum eklerinin özellikle temel seviyeler başta olmak üzere orta seviyede de tam olarak öğrenilememesidir. Bunun birçok sebebi vardır. Fakat en önemli sebebi Türkçe öğrenen yabancıların Türkçeyi kendi ana dillerinin sistemlerine göre düşünüyor olmasıdır. Bu tip sorunlar Avrupa ülkelerinden Türkçe öğrenen öğrenciler başta olmak üzere dünyanın diğer ülkelerinden Türkçe öğrenenlerde de görülmektedir. Özellikle ana dili İngilizce veya Fransızca olanlarda bu durumla çokça karşılaşılmaktadır.

Türkçenin öğretiminde karşılaşılan sorunlar üzerine yapılan araştırmalara göre Türkçeyi öğretirken en fazla sorun dil bilgisi alanında yaşandığına yukarıda daha önce değinilmiştir. Yılmaz'a (2009) göre yabancılar dil bilgisi konuları içerisinde en fazla ad durum eklerini içselleştirmekte sıkıntılar yaşamaktadır. Ad durumun tanımına bakıldığında, başka bir kelime ile ilgi kurmak için, adın yalın biçiminde veya ek alarak girdiği durum olarak tanımlanmıştır (TDK, 2005:1781). Ad durum ekleri adlar ve eylemler arasında

sürekli olmayan bazı anlamsal bağlar kurulmasına yardımcı olan eklerdir. Ad durum eklerinden herhangi birinin ya da hepsinin olmaması kelimeler arasındaki anlamsal bağların kopmasına ve dolayısıyla cümle yapısının
bozulmasına neden olur. Bu nedenle ad durum eklerinin tam anlamıyla kavranması kurallı bir cümlenin oluşturulması ve sağlıklı bir iletişimin gerçekleşmesi için çok önemlidir. Ad durum eklerinin görevi, isimle fiil arasında doğrudan ilgi kurmak olduğundan, Türkçede fiiller mutlaka bir isim hâl eki ile kullanılırlar (AKSAN, 1989). Hangi ekin hangi fiille kullanılacağı sık sık sorulan sorulardandır. Bir yabancı için bu konu gerçekten de güç görünmektedir. Söz gelimi, Türkçede yönelme durumu ile kullanılan "yardım etmek" eylemi İngilizce, Fransızca ve Hollandacada belirtme durumunu gerektirmektedir. Türkçe konuşurken ana dillerini temel alan öğrenciler, bu yüzden eylemle birlikte kullanılan ad durumlarında hataya düşebilirler. (Vandewalle, 2000)
Bozşahin (1977)'e göre durum belirtimi dil bilgisi ilişkilerinin yüzeysel yapıdaki ifadesi olarak ele alınırsa, belirtilen ilişki ile durum eki arasında doğrudan bir bağlantı olduğu ve bunun eyleme göre değiştiği görülür. Türkçenin sondan eklemeli yapısı gereğince, durum ekleri kimi zaman eylem ve eyleme bağlı ad öbekleri arasındaki ilişkiyi kurar. Oysa Fransızcada eylemler düz tümleçlere (compléments d'objets directs) hiçbir aracı olmadan, dolaylı tümleçlere ise (compléments d'objets indirects) bir edat (à, de, en, dans, chez, vers, avec, par vb.) aracılığıyla bağlanırlar.
Türkçenin yapı özelliklerinden en başta geleni, yapım ve çekim ekleri arasındaki görev bölümü ve kelime kök ve gövdelerine geliş sıralarındaki düzendir. Çekim eklerinden olan durum ekleri, bu genel kanuna bağlı olarak isme gelen, isimle isim ve isimle fiil arasında şekil ve anlam ilişkileri kuran eklerdir; yani durum ekleri yeni bir kelime türetmezler; kelimenin anlamında bir değişiklik yapmazlar; kelime kök ve gövdelerine yapım eklerinden sonra gelirler. Bu genel kurallar büyük ölçüde işlemekle beraber zaman zaman değişik sebeplere bağlı olarak durum eklerinin bir yapım eki gibi işlediği, yani kelime kök ve gövdelerinin anlamını değiştirdiği, kelimeye yapım eklerinden önce eklendiği de olur. (ÖZKAN, 2001) Oysa Fransızcada durum eklerinin karşılığı olan edatlar (les prépositions) kimi zaman sonrasında geldiği eylemlerde anlam değişikliğine yol açabilirler.

Sunel (1981) Türkçedeki durum eklerinin Fransızcadaki karşılıklarını geleneksel dil bilgisi açısından incelerken aşağıdaki tabirleri kullanmıştır.

Tablo1. Türkçe-Fransızca Durum Ekleri Karşılaştırması

TÜRKÇE	FRANSIZCA	GÖREVLERİ
Yalın Durum	Nominatif	Özne ya da düz tümleç konumundadır.
Belirtme Durumu	Accusatif	Düz tümleç konumundadır.
Yönelme Durumu	Datif	Yönelme, bir olayın bitiş noktasını, yaklaşma hareketini, bir beklentiden bir amaca doğru hareketi belirtir.
Bulunma Durumu	Locatif	Yer ve zaman belirtir.
Çıkma Durumu	Ablatif	Bir olayın hareket noktasını, uzaklaşmayı, bir yerden geçişi vb. belirtir.
Tamlayan Durumu	Genitif	Sahip olmayı (mülkiyeti), bağımlılığı belirtir. İsim ve sıfat tamlaması yapar.

Durum ekleri Türkçenin ifade yolları hususunda ipuçları verir. Bu ipuçlarını yakalamak ve sezdirmek dil öğretmenini geleneksel dil bilgisi öğretiminden bir adım öteye taşıyacaktır. Öğrencinin kendisini ifade etmede hedef dili hatalar yapmadan kullanması için durum eklerini ezberletip genel örnekler vermek yeterli değildir. Zira dil sadece anlaşmayı sağlayan bir araç olarak görülmemelidir. Bu açıdan bakıldığında dili etkileyen birçok etmen bulunmaktadır. Bir milletin dili ile dünyaya bakışının nasıl iç içe olduğunu Humboldt şu cümlelerle ifade etmiştir: "Dil bir milletin ruhunun dış görünüşüdür. Dillerde

milletlerin bütün özellikleri, karakterleri ortaya çıktığı gibi milletlerin dünya görüşlerini de dillerinden çıkarmak mümkündür. Milletlerin ayrı ayrı kavrayışı, karakteri kelimelerin anlamlarında tespit edilmiştir. Her dilde bütün bir kavramlar dokusu bulunduğundan ve her dil insanlığın bir bölümünün tasarlama biçimini içine aldığından, her dil özel bir dünya görüşünün yankısı olduğundan, yabancı bir dilin öğrenilmesi de insana yeni bir görüş kazandırır, görüş açılarını çoğaltır (Akarsu, 1998: 93). İşte bu sebepledir ki cümlede kelimenin başka bir kelime ile bağlantı kurma yollarını tesis eden ad durum ekleri de dilin isim ile fiil arasında kurulan ilişkiye bakışına, fiilden ne anladığına dair ipuçları verir. Türkçede nefret et- fiili çıkma durum eki "–Dan" ile kullanıldığı hâlde aynı fiil İngilizcede yalın durumdaki bir nesne ya da yükleme durum eki "–I" ile kullanılır. Bu noktada dillerin fiille isim arasında kurduğu ilişkideki farklar göze çarpar. Bu, ancak dilin kendi iç mantığı ile açıklanabilir. Aksi hâlde verilen alıştırmalarda öğrencilerin nefret et- fiilini gördüklerinde "-DAn" ekini kullanmaları ancak bu fiili ve durumu ezbere bilmeleri ile mümkün olacaktır. Yeni bir dil öğrenirken ezberin kaçınılmaz olduğu noktalar elbette mevcuttur. Ancak bu durumda, öğrencinin dilde var olan bütün fiillerin tek tek hangi durum ekiyle kullanılması gerektiğini bilmesi, hatta kimi zaman cümlenin anlamına göre iki doğru durum ekinden birini seçmesi gerekecektir. Ayırt edici bir örnek olarak "vur-" fiili verilebilir: "Adam, arkadaşına vurdu." cümlesinde "vur-" fiili "elini veya elinde tuttuğu bir şeyi bir yere hızla çarpmak" anlamında kullanılmıştır. "Adam, arkadaşını vurdu." cümlesinde ise "silahla yaralamak, öldürmek" (TDK, 2018) anlamında kullanılmıştır. İsimlere eklenen durum ekleri görüldüğü üzere cümlenin anlamında farklılıklara sebep olmaktadır.

Güler ve Eyüp (2016)'ün İngiltere'de durum ekleri ile ilgili yaptıkları başka bir çalışmada Türkçe öğrenen öğrencilerin yazma notları incelendiğinde İngilizce edatlar ile Türkçe durum eklerinin kullanımında hatalar olduğu belirlenmiştir. Örneğin incelemede öğrencilerin bazı durumlarda ismi yalın durumunda kullanmaları gerekirken diğer durumlarda kullanarak hata yaptıkları tespit edilmiştir. Özellikle yalın olması gereken isimlere yönelme durum ekini ekledikleri görülmüştür. "İçin" edatının yalın bir isme bağlanması gerektiği durumlarda öğrencilerin yönelme durum ekini kullanarak hata yaptıkları belirlenmiştir. Yapılan bu hatanın sebebi İngilizcede 'için' anlamı da veren 'to' edatının Türkçedeki yönelme eki olan '-A'ya karşılık gelmesi öğrencilerde kafa karışıklığına yol açmasıdır. Aşağıda bu araştırmadan alınan örneklere yer verilmiştir. Fransızca karşılıkları bu çalışmada eklenmiştir. Örneklerden anlaşılacağı gibi durum ekleri Fransızca gibi İngilizce konuşanlar için de dikkat edilmesi gereken hususlardandır.

- Yalın Hâl Yerine Belirtme Hâl Ekinin Kullanılması:

Bazen de evde farklı yemeği pişirmeyi severim. (yemek)
İng: Sometimes I like to cook at home differently
Fra: Parfois, j'aime cuisiner différemment à la maison .

- Yalın Hâl Yerine Yönelme Hâl Ekinin Kullanılması:

Sonra plaja için güneş kremi aldım. (plaj)
ing: Then I got sun cream for the beach
Fra: Ensuite, j'ai eu la crème solaire pour la plage

- Belirtme Hâl Ekinin Kullanılmaması:

Yemekler lezzetli, tarih ilginçti ve işim çok sevdim. (işimi)
İng: The meals were delicious, history was interesting and I liked my job very much
Fra: Les repas étaient délicieux, l'histoire était intéressante et j'aimais beaucoup mon travail

- Belirtme Hâl Eki Yerine Yönelme Hâl Ekinin Kullanılması:

Bana ziyaret etti ve çok eğlenceliydi. (beni)
İng: He visited me and it was a lot of fun
Fra: Il m'a rendu visite et c'était très amusant

Ad durum eklerinin adlandırılması ve sayısında ortak bir fikirde birleşilememesi dikkat çekmektedir. Korkmaz (1992: 77) ad durumunu ismin cümle içinde bulunduğu dil bilgisi şekli, yalın veya eklerle

genişletilmiş olarak aldığı geçici durum olarak tanımlamıştır. Yalın, ilgi, yükleme, yönelme, bulunma, çıkma, vasıta, eşitlik durumu olmak üzere sekiz başlıkta incelemiştir (Korkmaz, 2003: 23-25). Ergin (1992: 228) ise genitif durumu (ilgi durumu), akuzatif durumu (yapma durumu), datif durumu (yaklaşma durumu), lokatif durumu (bulunma durumu), ablatif durumu (uzaklaşma durumu), enstrümantal durumu (vasıta durumu), ekvatif durumu (eşitlik durumu), direktif durumu (yön gösterme durumu) olmak üzere sekiz gruptan bahsetmektedir. Topaloğlu (1989: 81) ad durumunu bir ismin cümle içinde başka bir kelimeyle ilgi kurmak üzere ek alarak girdiği durum olarak tanımlar. Yalın, araç, bulunma, çıkma, eşitlik, ilgi, yönelme ve yükleme durumu olmak üzere sekiz ad durumundan bahseder. Hatipoğlu (1972: 10), ad durumunu başka bir kelime ile ilgi kurmak üzere yalın olarak veya ek alarak bulunduğu durum olarak tanımlar. Yalın, belirtme, yönelme, kalma, çıkma ve tamlayan durumu olmak üzere altı durumdan bahseder. Koç (1992: 20) ad durumunu cümle içinde adın görevini belirleyen, adın öteki kelimelerle ilişkisini gösteren dil bilgisi yapısı olarak tanımlar. Yalın, belirtme, yönelme, kalma, çıkma ve tamlayan durumu olmak üzere altı durumdan bahseder. Banguoğlu (1990: 326-329), ad durum ekleri için ad çekim ekleri terimini kullanır ve durum eklerini iç çekim ve dış çekim durumu olmak üzere iki grup altında inceler. İç çekim durumunu kim, kimi, kime, kimde, kimden, kimin durumu; dış çekim durumunu ise kimle, kimce, kimli ve kimsiz durumu olarak ifade eder. Hengirmen (1999: 12) ise yalın, belirtme, yönelme, kalma ve çıkma olarak beş durumdan bahseder, eşitlik ve araç durumunu tartışmalı olarak değerlendirir.

2. Çalışmanın amacı

Bu çalışmanın amacı Türkçe öğrenen frankofon öğrencilerin Türkçedeki durum eklerini öğrenme sürecinde yaşadıkları ana dile başvurma sorunundan kaynaklanan hatalı yapıların kullanımını azaltmak veya ortadan kaldırmak için Türkçe - Fransızca durum eklerinin karşılaştırmalı bir çerçevede sunulmasını sağlamaktır. Frankofon terimi "Fransızcayı ana dil, ikinci dil ya da iletişim dili olarak sürekli konuşan kişileri" karşılamaktadır.

3. Yöntem ve Verilerin Elde Edilmesi

Bu çalışma betimleyici bir yaklaşımla ve tarama yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Frankofon öğrencilerin Türkçe durum eklerini kullanma sürecinde yanlış dil aktarımından kaynaklanabilecek sorunlarını belirleyebilmek için Gazi Üniversitesi Tömer ve Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Dilmer'de ana dili Fransızca olan 25 öğrenciye Fransızca edatlar ve karşılığı olan Türkçe durum eklerini içeren tümce çeviri çalışması verilerek bu çalışma neticesinde öğrencilerin yaptıkları hatalar örneklem olarak kullanılmıştır. Çalışmada ortaya çıkan öğrencilerin durum eklerini kullanma sürecindeki hataları üzerine Türkçe - Fransızca karşılaştırmalı bir içerik analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular hata analizi yöntemine göre oransal olarak incelenerek hataların sebepleri ve hangi durum eklerinde yoğunlaştığı saptanmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda Fransızca ve Türkçedeki durum ekleri açısından farklılıklar gösteren ve öğrencilerin hata yapabilecekleri fiil yapıları ayrıca vurgulanıp Fransızca dil bilgisi kitabı "La Nouvelle Grammaire" (DELATOUR, 2004), "Est-ce à ou de" Fransızca Edatlar Sözlüğü (LASSERRE, 1965) ve "Türkiye Türkçesi Grameri" (KORKMAZ, 2003) çerçevesinde listelenerek Frankofon öğrencilere Türkçe durum eklerini öğrenme sürecinde katkı sağlanması amaçlanmıştır.

4. Bulgular ve Yorum

Frankofon öğrencilerin Türkçe durum eklerini öğrenme sürecinde ana dile başvurmadan kaynaklanan hatalarını azaltmalarına yardımcı olmayı amaçladığımız çalışmamızda Türkçe Öğrenim Merkezlerinden Fransızca konuşan 25 öğrenci örneklem olarak ele alınmıştır. Fransızcadaki edatlarla kullanılan fiil yapıları ve karşılıkları olan Türkçedeki durum eklerini içeren yapılar Korkmaz'ın belirlediği durum ekleri tanımlaması çerçevesinde oluşturulmuştur. Korkmaz (1992), ad durumunu ismin cümle içinde bulunduğu dil bilgisi şekli, yalın veya eklerle genişletilmiş olarak aldığı geçici durum olarak tanımlamıştır. Ad durum eklerini "Yalın, ilgi, yükleme, yönelme, bulunma, çıkma, vasıta, eşitlik durumu" olmak üzere sekiz başlıkta incelemiştir (KORKMAZ, 2003).

Korkmaz (1992) ad durum ekleri hakkındaki düşüncelerini aşağıda belirtilen tanımlamalarla ortaya koymaktadır.

Yalın Durum: "(Alm. Nominativ; Fr. nominatif; İng. nominative; Osm. Mücerret hâl hâl-i mücerred) İsmin her hangi bir ek almamış, yalın durumudur: bal, ev, gönül, işçilik vb.

Yönelme Durumu: "(Alm. Dativ, Wemfall; Fr. datif; İng. dative; Osm. mef'ûlün ileyh) Yaklaşma, yönelme bakımlarından ismin karşıladığı nesneyi fiile bağlayan durumdur. Bu durum -A, -(y)A yönelme Durumu ekiyle karşılanır."

Yükleme Durumu: "(Alm. Akkusativ; Fr. accusatif; İng. accusative; Osm. mef'ulün bih) Geçişli fiil taşıyan bir cümlede fiilin doğrudan doğruya etkilediği yani fiildeki işlevin etki bakımından üzerine yüklendiği ismin içinde bulunduğu durumdur. Türkçede bu hâl ya eksiz yahut da yalın veya iyelik ekleriyle genişletilmiş isimlerden sonra gelen +(y)I + (y)U eki ile karşılanır: iş bulmak, görüş bildirmek, yol sormak, ağaçlar+ı budamak, yaka+yı kurtarmak, okul+ u bitirmek, istedik+im+i getirdi; yazdıklarınız+ı okudum, görünüş+ü koruyunuz gibi. Ancak, bu ek üçüncü şahıs teklik ve çokluk iyelik eklerinden sonra araya bir zamir n'si alarak +nI / + nU şekline girer; Arkadaşımın yeni ev+i+ni gezdim. Artık yuva+sı+nı kurmaya çalışıyor; bildik+leri+ ni anlattı, yorulduğ + u + nu görmedim vb."

Bulunma Durumu "(Alm. Lokatif, lokalis; Fr. locativ; İng. locative; Osm. mef'ûlün fih) Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın yerini ve zamanını bildiren ad durumudur."

Çıkma Durumu "(Alm. Ablativ; Fr. ablatif; İng. ablative; Lat. Ablativus; Osm. den'li mef'ul, mef'ûlün anh) Kelime gruplarında ve cümlede, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermek için kullanılan ad durumudur.

İlgi Durumu "(Alm. Genitiv; Fr. génitif; İng. genitive; Osm. izafet) Tamlamalarda bir ismin başka bir isimle ilgili olma durumudur. Bu hâl + In, / nIn, + Un / + nUn ekleriyle karşılanır: ağac + ın yaprağı, kitab+ın kapağı, okul+un bahçesi, güzelliğ+in sırrı vb. Tamlamalarda tamlayan görevindeki isim ilgi ilişkisini ilgi hâl eki almadan da kurabilir: ağaç kabuğu, yağmur havası, toprak kokusu, çocuk sesi, mum ışığı, ana yüreği gibi. Ancak, bu türlü tamlamalarda, tamlanan isim belirsiz bir isim durumundadır. Ev + in kapısı belirli bir evin kapısı olduğu halde, ev kapısı herhangi bir evin kapısıdır.

Vasıta Durumu "(Alm. Kasus Instrumentalis; Fr. cas instrumental; İng. instrumental case) İsmin belirttiği nesnenin vasıta olarak kullanıldığını, fiile vasıta olduğunu belirtmek için kullanılan durumdur. Eski ve orta Türkçede +In / + Un ekiyle karşılanan bu hâl, bugün Türkiye Türkçesinde artık kalıplaşmış zarflar Durumundedir. Bunun yerine ile edatı geçmiştir. Bu hâl ile edatı veya bunun ekleşmiş şekli olan +lE ekiyle karşılanır."

Eşitlik Durumu "(Alm. Kasus Äquativus; Fr. équatif; İng. equative case; Osm. müsavat Durumu). İsimlerde ve isim soylu kelimelerde nitelik ve nicelik bakımından karşılaştırmaya dayanan eşitlik gösterme durumudur. Bu Durumu göstermek üzere Türkçenin tarihi ve yaşayan lehçelerinde gibi ve kadar edatlarının yerini tutan +ÇA, + sI / sU, +ÇIlAp > +ÇA +lA-p ekleri yanında teg edatının ekleşmesinden oluşmuş +dAy ve dI / + dU ekleri kullanılır. ET. sub+ça «su gibi», tag+ça «dağ kadar », yok+ça «yok gibi», TT. Çocukça «çocuk gibi» hareket, delice «deli gibi » sevmek, arslanca döğüşmek, arkadaşçasına anlaşmak; çocuksu hareket, erkeksi davranış, susu yemek «su gibi yavan yemek » vb."

Tablo 2. Fransızca Edatlar ve Türkçe Durum Ekleri Karşılaştırması

Fransızca Ad Durum Terimleri	Türkçe Ad Durum Terimleri	Fransızca Edatlar	Türkçe Durum Ekleri
Nominatif	Yalın Durumu	-	-
Datif	Yönelme Durumu	à / en	+(y)A
Accusatif	Yükleme Durumu	-	+(y)I ı +(y)U
Locatif	Bulunma Durumu	à / en	+DA
Ablatif	Çıkma Durumu	de	+DAn
Génitif	İlgi Durumu	de	+In +Un
Cas Instrumental	Vasıta Durumu	avec / par	+(y)IA
Equatif	Eşitlik Durumu	comme / pendant	+CA

Verilerin elde edilmesinde frankofon öğrencilerden Fransızca edatlar ve bu yapıların hedef dilde çevirisi olan Türkçe ad durum eklerinin doğru kullanıldığı yapıları işaretlemeleri istenmiştir. Öğrencilerin sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda elde edilen veriler yüzde ve frekans oranlarına dönüştürülerek hangi durum eklerinde daha çok hatanın olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Verilerin elde edilmesinde kullanılan çeviri çalışmaları Tablo 3'de Türkçedeki durum ekleri ile birlikte verilmiştir.

Tablo 3. Fransızca – Türkçe Durum Ekleri Çeviri Çalışması

	FRANSIZCA FİİL YAPISI	TÜRKÇE HÂL EKLERİ
S1	**Aider qqn** Muriel n'arrive pas à faire son devoir de maths. Je vais l'aider.	**Birisine yardım etmek (Yönelme Durumu)** Muriel matematik ödevini yapamıyor. On**a** yardım edeceğim.
S2	**S'apercevoir de + qqch** Heureusement, il s'est aperçu de son erreur de calcul et il l'a corrigée.	**Birşeyi farketmek (Yükleme Durumu)** Neyseki, hesap hata**sını** fark etti ve onu düzeltti.
S3	**Assurer qqn de qqch** Il m'a assuré de son aide.	**Birisine teminat vermek (Yükleme Durumu)** Bana yardım edeceğinin teminat**ını** verdi.
S4	**Atteindre qqch** Nous atteindrons le sommet de la montagne avant midi	**Bir şeye ulaşmak (Yönelme Durumu)** Öğleden önce dağın zirvesin**e** ulaşacağız.
S5	**S'attendre à qqch** Quelle bonne surprise! On ne s'attendait pas à votre arrivée si tôt!	**Bir şeyi beklemek (Yükleme Durumu)** Ne hoş sürpriz! Bu kadar erken gelmeni**zi** beklemiyorduk.
S6	**Autoriser qqch** Dans cette rue, on autorise la circulation dans un seul sens	**Bir şeye izin vermek (Yönelme Durumu)** Bu sokakta tek yönde trafiğ**e** izin verilir.
S7	**Avertir qqn de qqch** Il a beaucoup neigé. On a averti les gens des risques d'avalanches.	**Birisini bir şeye karşı uyarmak (Yönelme Durumu)** Çok kar yağdı. İnsanlar çığ tehlikesin**e** karşı uyarıldılar.
S8	**Cacher qqch à qqn** Il a caché la vérité à ses amis.	**Bir şeyi birisinden saklamak (Çıkma Durumu)** O, gerçeği arkadaşların**dan** sakladı.
S9	**Causer qqch** La tempête a causé beaucoup de dommages en Bretagne.	**Bir şeye sebep olmak (Yönelme Durumu)** Fırtına İngiltere'de birçok yıkım**a** sebep oldu.
S10	**Changer de qqch** J'ai changé d'adresse.	**Bir şeyi değiştirmek (Yükleme Durumu)** Adresim**i** değiştirdim.
S11	**Commencer qqch** J'ai commencé la lecture de ce roman hier.	**Bir şeye başlamak (Yönelme Durumu)** Dün bu romanı okumay**a** başladım.
S12	**Compter sur qqn/qqch** Je compte sur toi pour m'aider	**Birisine / bir şeye güvenmek (Yönelme Durumu)** Bana yardımcı olman için san**a** güveniyorum.
S13	**Conseiller qqn** Allez voir Monsieur Dubois! Il vous conseillera certainement sur ce problème.	**Birisine tavsiye vermek (Yönelme Durumu)** Bay Dubois'yı görün! O siz**e** bu sorun hakkında kesinlikle tavsiye verecektir.
S14	**Considerer qqn/qqch comme** Il faut considérer comme très sérieux les risques de cancer dus au tabagisme.	**Birisine/ bir şeye dikkat etmek (Yönelme Durumu)** Nikotin bağımlılığına bağlı kanser riskin**e** oldukça dikkat edilmeli.
S15	**Craindre qqn** C'est un professeur très sévère. Ses élèves le craignent beaucoup.	**Birisinden korkmak (Çıkma Durumu)** Çok katı bir öğretmen! Öğrencileri on**dan** çok korkuyor.
S16	**Croire qqn** Vous avez l'air sincère. Je vous crois.	**Birisine inanmak (Yönelme Durumu)** Samimi bir havanız var. Siz**e** inanıyorum.

S17	**Demander qqch à qqn** Je vais demander l'addition au serveur.	**Birisinden bir şey istemek (Çıkma Durumu)** Garson**dan** hesabı isteyeceğim.
S18 **S19**	**Dépendre de qqch/qqn** Que ferez-vous dimanche? Ça dépendra du temps. Un jeune enfant dépend de ses parents.	**Bir şeye / birisine bağlı olmak (Yönelme Durumu)** Pazar günü ne yapacaksınız? Havay**a** bağlı. Küçük çocuk ebeveynlerin**e** bağlıdır.
S20	**Détester qqn / qqch** Mon fils déteste les épinards.	**Bir şeyden/ birisinden nefret etmek (Çıkma Durumu)** Oğlum ıspanak**tan** nefret eder.
S21	**Diminuer de + une mesure** Le prix de l'essence a diminué de 2 centimes le litre.	**Bir miktar/ölçü azalmak (Yalın Hâl)** Benzin fiyatı 2 kuruş azaldı.
S22	**Donner sur qqch** C'est très calme ici. La fenêtre donne sur un jardin.	**Bir şeye (bir yere) bakmak (Yönelme Durumu)** Burası çok sakin. Pencere bir bahçey**e** bakıyor.
S23	**Échapper à qqn** Le voleur a réussi à échapper au policier en sautant par la fenêtre.	**Birisinden kurtulmak (Çıkma Durumu)** Hırsız pencereden atlayarak polis**ten** kurtulmayı başardı.
S24	**Emprunter qqch à qqn** J'ai emprunté sa voiture à Marc, la mienne est en réparation.	**Bir şeyi birisinden ödünç almak (Çıkma Durumu)** Marc'**dan** arabasını ödünç aldım. Benimki tamirde.
S25	**Etre étonné de qqch** Je suis étonné de son comportement brutal.	**Bir şeye şaşırmak (Yönelme Durumu)** On**un** kaba davranışın**a** şaşırdım.
S26	**Eviter qqch** Evitez ce mot! Il est trop familier.	**Bir şeyden sakınmak (Çıkma Durumu)** Bu kelime**den** sakının! Çok laubali.
S27	**Fuir qqch** Après le tremblement de terre, les habitants ont fui la ville.	**Bir şeyden kaçmak (Çıkma Durumu)** Depremden sonra insanlar şehir**den** kaçtılar.
S28	**Grandir de + une mesure** Il a grandi de 10 cm en une année!	**Bir miktar/ölçü uzamak (Yalın Hâl)** Bir senede on santim uzadı.
S29	**Grossir de + une mesure** Il a grossi de 5 kg.	**Bir miktar/ölçü şişmanlamak (Yalın Hâl)** Beş kilo aldı.
S30	**S'intéresser à qqch / qqn** Cet enfant est très curieux, il s'intéresse à tout.	**Bir şeyle/birisiyle ilgilenmek (Vasıta Durumu)** Bu çocuk çok meraklı, her şey**le** ilgileniyor.
S31 **S32**	**Jouer à un jeu** Dans le midi de la France, on aime jouer à la pétanque. **Jouer d'un instrument de musique** Sébastien joue de la guitare.	**Bir oyun oynamak (Yükleme Durumu)** Fransa'nın güneyinde, petank oynamay**ı** severler. **Bir müzik aleti çalmak (Yükleme Durumu)** Sebastiyan gitar çalıyor.
S33	**Manquer de qqch** Ce plat manque de sel. Rajoutes-en un peu! **Manquer à qqn**	**Birşey eksik olmak (Yalın Hâl)** Bu yemekte tuz eksik! Biraz ekle! **Birisini özlemek (Yükleme Durumu)** Pablo üç aydır Paris'te, ailesi on**u** çok özlüyor.

S34	Pablo est à Paris depuis trois mois, sa famille lui manque beaucoup.	
S35	**Se moquer de qqn / qqch** Le petit Nicolas a dit une bêtise et tous les enfants se sont moqués de lui.	**Birisiyle / bir şeyle alay etmek (Vasıta Durumu)** Küçük Nikola saçma bir şey söyledi ve bütün çocuklar onun**la** alay etti.
S36	**S'occuper de qqch** C'est Madame Level qui s'occupe des cartes de crédit dans cette banque.	**Bir şeyle ilgilenmek (Vasıta Durumu)** Bu bankada kredi kartları**yla** ilgilenen Bayan Level'dir.
S37	**Pardonner qqch à qqn** Il s'est excusé. Il faut lui pardonner cette erreur.	**Birsinin bir şeyini affetmek (Yükleme Durumu)** O, özür diledi. On**un** bu hatasın**ı** affetmeli
S38	**Parler à qqn** Bonjour. Pourrais-je parler à Marc?	**Birisiyle konuşmak (Vasıta Durumu)** Merhaba! Marc **ile** konuşabilir miyim acaba?
S39	**Penser à qqn / qqch** J'ai bien pensé à ma grand-mère hier.	**Birisini/bir şeyi düşünmek (Yükleme Durumu)** Dün büyük annemi çokça düşündüm.
S40	**Plaindre qqn** Il est très malade. Je le plains beaucoup	**Birisine acımak (Yönelme Durumu)** O çok hasta. On**a** çok acıyorum.
S41	**Réfléchir à qqch** Je n'ai pas encore réfléchi à ce problème.	**Bir şeyi düşünmek (Yükleme Durumu)** Bu sorun**u** henüz düşünmedim.
S42	**Regarder qqn/qqch** Les passants aiment regarder les vitrines des magasins	**Birisine/bir şeye bakmak (Yönelme Durumu)** Yoldan geçenler mağazalar**ın** vitrinleri**ne** bakmayı severler.
S43	**Regretter qqch** Je regrette mes paroles. J'ai été très désagréable.	**Bir şeyden pişman olmak (Çıkma Durumu)** Sözlerim**den** pişmanım. Çok huzursuz oldum.
S44	**remercier qqn** Votre bouquet est superbe. Je vous remercie.	**Birisine teşekkür etmek (Yönelme Durumu)** Buketiniz mükemmel. Siz**e** teşekkür ederim.
S45	**Rencontrer qqn** Après la projection du film, les spectateurs pourront rencontrer le réalisateur.	**Birisiyle buluşmak (Vasıta Durumu)** Film gösteriminden sonra seyirciler yönetmen**le** buluşabilecekler.
S46	**Renoncer à qqch** Après son accident, il a dû renoncer au ski.	**Bir şeyden vazgeçmek (Çıkma Durumu)** Kazadan sonra kayak**tan** vazgeçmek zorunda kaldı.
S47	**Rêver de qqn/qqch** J'ai rêvé de toi cette nuit.	**Birisini/bir şeyi hayal etmek (Yükleme Durumu)** Bu gece sen**i** hayal ettim.
S48	**Rire de qqch** Nous avons bien ri des plaisanteries de Jacques.	**Bir şeye gülmek (Yönelme Durumu)** Jacques'**ın** şakaların**a** oldukça güldük.
S49	**Servir qqn** Le garçon de café sert les clients le plus vite possible.	**Birisine hizmet etmek (Yönelme Durumu)** Kafedeki garson, müşteriler**e** mümkün olduğunca hızlı hizmet ediyor.
S50	**Se souvenir de qqn / qqch** Te souviens-tu de ces vacances d'été en 2000?	**Birisini/bir şeyi hatırlamak (Yükleme Durumu)** 2000 yazındaki o tatil**i** hatırlıyor musun?
S51	**Succéder à qqn** Le Président Chirac a succédé au Président Mitterrand.	**Birisinin yerine geçmek (Yönelme Durumu)** Cumhurbaşkanı Chirac Başkan Miterrand'**ın** yerin**e** geçti.

Tablo 3' de görüldüğü gibi Fransızcadaki isimler önlerine edatlar (les prépositions) alarak fiillere bağlanırlar. Fransızcadaki bu ögeler tek başlarına çoğu zaman bir anlam ifade etmese de isim veya fiillerden ayrı yazılabilirler. Türkçede ise isimler, zamirler kendilerinden sonra durum ekleri alarak fiillere bağlanırlar. Türkçedeki bu ekler ise cümle içerisinde tek başlarına bulunamazlar. Mutlaka isimlere veya zamirlere bağlanmak zorundadırlar.

Çalışmada öğrencilerin Tablo 3' deki sorulara karşılık olarak hangi ad durum eklerini kullandıklarına Tablo 4'te yer verilmiştir. Sorulardaki doğru ad durum eki kullanımı "Doğru Kullanım", hatalı ad durum eki kullanımı ise "Hatalı Kullanım" kısmında belirtilmiştir. Ad durumunu belirten tanımlamalar kısaltmalar halinde tabloda yer almıştır. Sorulan sorularda kaç öğrencinin hangi ad durumunu kullandığı ilgili durum ekinin altında sayısal olarak ifade edilmiştir.

Yal. = Yalın Durumu	Yön. = Yönelme Durumu	Yük. = Yükleme Durumu
Bul. = Bulunma Durumu	Çık. = Çıkma Durumu	İlg. = İlgi Durumu
Vas. = Vasıta Durumu	Eş. = Eşitlik Durumu	

Tablo 3. Fransızca-Türkçe Durum Ekleri Çeviri Çalışması Öğrenci Cevapları

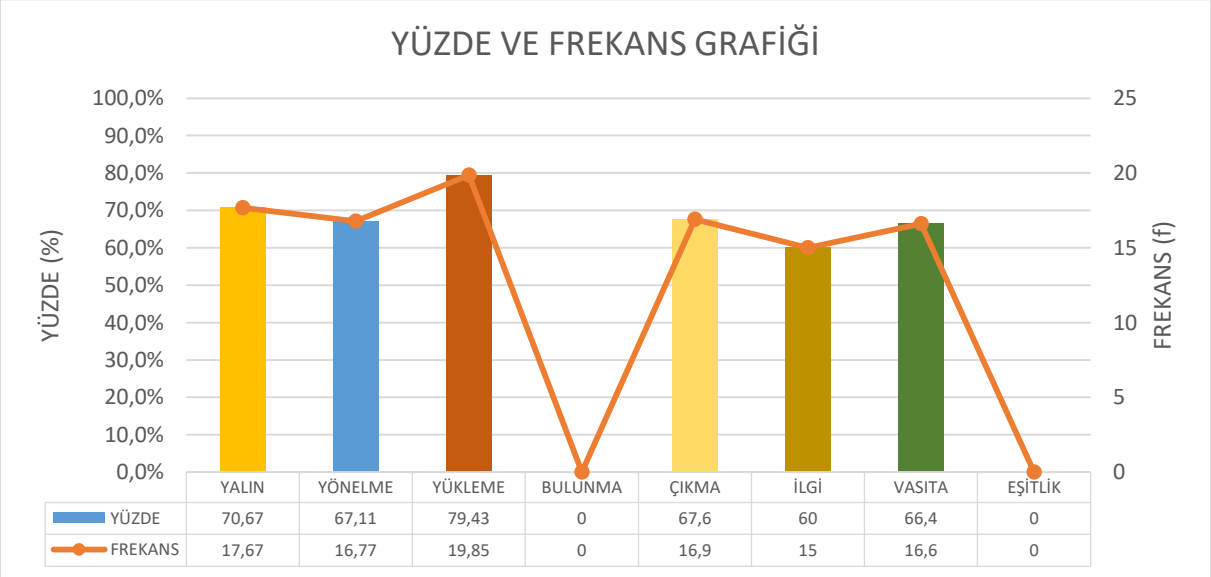
	Doğru Kullanım	Hatalı Kullanım	YALIN HALİ (Nominatif)	YÖNELME HALİ (Datif)	YÜKLEME HALİ (Accusatif)	BULUNMA HALİ (Locatif)	ÇIKMA HALİ (Ablatif)	İLGİ HALİ (Génitif)	VASITA HALİ (Cas Instrumental)	EŞİTLİK HALİ (Equatif)
S1	YÖN	YÜK		21	4					
S2	YÜK	ÇIK			16		9			
S3	YÜK	ÇIK			16		9			
S4	YÖN	YÜK		18	7					
S5	YÜK	YÖN		3	22					
S6	YÖN	YAL	9	16						
S7	YÖN	ÇIK		16			9			
S8	ÇIK	YÖN		15			10			
S9	YÖN	YÜK		15	10					
S10	YÜK	ÇIK			25		0			
S11	YÖN	YÜK		22	3					
S12	YÖN	BUL		14		11				
S13	YÖN	YÜK		22	3					
S14	YÖN	YÜK		17	8					
S15	ÇIK	YÜK			3		22			
S16	YÖN	YÜK		15	10					
S17	ÇIK	YÖN		8			17			
S18	YÖN	ÇIK		17			8			
S19	YÖN	ÇIK		14			11			
S20	ÇIK	YÜK			3		22			
S21	YAL	ÇIK	16				9			

S22	YÖN	BUL		19		6				
S23	ÇIK	YÖN		1			24			
S24	ÇIK	YÖN		9			16			
S25	YÖN	ÇIK		14			11			
S26	ÇIK	YÜK			15		10			
S27	ÇIK	YÜK			6		19			
S28	YAL	ÇIK	20				5			
S29	YÜK	ÇIK			23		2			
S30	VAS	YÖN		5				20		
S31	YÜK	YÖN		2	23					
S32	YÜK	ÇIK			23		2			
S33	YAL	ÇIK	17				8			
S34	YÜK	YÖN		2	23					
S35	VAS	ÇIK					10	15		
S36	VAS	ÇIK					9	16		
S37	YÜK	YÖN		8	17					
S38	VAS	YÖN		10				15		
S39	YÜK	YÖN		6	19					
S40	YÖN	YÜK		12	13					
S41	YÜK	YÖN		8	17					
S42	YÖN	YÜK		18	7					
S43	ÇIK	YÜK			12		13			
S44	YÖN	YÜK		20	5					

S45	VAS	YÜK		8			17	
S46	ÇIK	YÖN	9		16			
S47	YÜK	ÇIK		19	6			
S48	YÜK	ÇIK		15	10			
S49	YÖN	YÜK	12	13				
S50	YÜK	ÇIK		20	5			
S51	İLG	YÖN	10			15		

Çalışmada öğrencilerin sorulara karşılık olarak vermiş oldukları cevaplardan hareketle elde edilen yüzde ve frekans oranları Tablo 5'te verilmiştir. Elde edilen verilere göre öğrencilerin % 79,43'ü yükleme durum ekini, % 70,67'si yalın durum ekini, % 67,6'sı çıkma durum ekini, % 67,11'i yönelme durum ekini, % 66,4'ü vasıta durum ekini, % 60'ı ise ilgi durum ekini doğru şekilde kullanmaktadır. Çalışmada bulunma durum eki hatalı kullanım kısmında yer aldığı, eşitlik durum eki (+CA) ise Korkmaz'a göre zamanla bir yapım ekine dönüştüğü ve ad çekiminde kullanılışı hayli sınırlanmış olduğu için oranlamada dikkate alınmamıştır. Yükleme ve Yalın Durum eklerinin diğer durum eklerine göre oransal olarak daha fazla doğru kullanılmasında Fransızca doğrudan nesne alan fiil yapıları ile Türkçedeki doğrudan nesne alan yükleme ve yalın durumlardaki benzerliklerin etkisi göze çarpmaktadır.

Tablo 5. Yüzde-Frekans Oranları



Çalışmada frankofon öğrencilerin genel olarak yapmış oldukları hatalara Tablo 5'te yer verilmiştir. Durum eklerinin doğru ya da hatalı kullanımının oransal olarak ortaya konmaya çalışıldığı çalışmamızda öğrencilerin bazı sorularda yönelme durum eki yerine ana dildeki dil bilgisel kurala başvurudan kaynaklı yükleme durum ekini kullanmasıyla, bazı sorularda da yükleme durum ekini kullanmak yerine çıkma

durum ekini kullanmasıyla ortaya çıkan hatalarla karşılaşılmıştır. Durum eklerinin kullanılmasında ortaya çıkan ya da çıkabilecek hatalar Tablo 5'te doğru kullanımları ile birlikte verilmiştir.

Tablo 5. Durum Eki Kullanımında Tespit Edilen Öğrenci Hataları

FRANSIZCA FİİL YAPISI	TÜRKÇE HÂL EKLERİ
Aider qqn Muriel n'arrive pas à faire son devoir de maths. Je vais l'aider.	**Birsine yardım etmek** Muriel matematik ödevini yapamıyor. On~~u~~ yardım edeceğim. **Ona**
S'apercevoir de + qqch Heureusement, il s'est aperçu de son erreur de calcul et il l'a corrigée.	**Birşeyi farketmek** Neyseki, hesap hatasın~~dan~~ fark etti ve onu düzeltti. **hatasını**
Assurer qqn de qqch Il m'a assuré de son aide.	**Birisine teminat vermek** Bana yardım edeceğinin teminat~~ından~~ verdi. **teminatını**
Atteindre qqch Nous atteindrons le sommet de la montagne avant midi	**Bir şeye ulaşmak** Öğleden önce dağın zirvesiØ ulaşacağız. **zirvesine**
S'attendre à qqch Quelle bonne surprise ! On ne s'attendait pas à votre arrivée si tôt !	**Bir şeyi beklemek** Ne hoş sürpriz! Bu kadar erken gelmenize beklemiyorduk. **gelmenizi**
Autoriser qqch Dans cette rue, on autorise la circulation dans un seul sens	**Bir şeye izin vermek** Bu sokakta tek yönde trafik Ø izin verilir. **trafiğe**
Avertir qqn de qqch Il a beaucoup neigé. On a averti les gens des risques d'avalanches.	**Birisini bir şeye karşı uyarmak** Çok kar yağdı. İnsanlar çığ tehlikesin~~den~~ uyarıldılar. **tehlikesine**
Cacher qqch à qqn Il a caché la vérité à ses amis.	**Bir şeyi birisinden saklamak** O, gerçeği arkadaşların~~a~~ sakladı. **arkadaşlarından**
Causer qqch La tempête a causé beaucoup de dommages en Bretagne.	**Bir şeye sebep olmak** Fırtına İngiltere'de birçok yıkım~~ı~~ sebep oldu. **yıkıma**
Changer de qqch J'ai changé d'adresse.	**Bir şeyi değiştirmek** Adres~~ten~~ değiştirdim. **adresi**
Commencer qqch J'ai commencé la lecture de ce roman hier.	**Bir şeye başlamak** Dün bu romanı okumak Ø başladım. **okumaya**
Compter sur qqn/qqch Je compte sur toi pour m'aider	**Birisine / bir şeye konusunda güvenmek** Bana yardımcı olman ~~üzerine~~ sana güveniyorum. **alacağına**
Conseiller qqn	**Birisine tavsiye vermek**

Allez voir Monsieur Dubois ! Il vous conseillera certainement sur ce problème.	Bay Dubois'ya uğrayın! O sizi ~~-i~~ bu sorun hakkında kesinlikle tavsiye verecektir. **size**
Considerer qqn/qqch comme Il faut considérer comme très sérieux les risques de cancer dus au tabagisme.	**Birisine/ bir şeye dikkat etmek** Nikotin bağımlılığına bağlı kanser riskini ~~-i~~ oldukça dikkat edilmeli. **riskine**
Craindre qqn C'est un professeur très sévère. Ses élèves le craignent beaucoup.	**Birisinden korkmak** Çok katı bir öğretmen! Öğrencileri onu ~~-u~~ çok korkuyor. **ondan**
Croire qqn Vous avez l'air sincère. Je vous crois.	**Birisine inanmak** Samimi bir havanız var. Sizi ~~-i~~ inanıyorum. **size**
Demander qqch à qqn Je vais demander l'addition au serveur.	**Birisinden bir şey istemek** Garsona hesabı isteyeceğim. **Garsondan**
Dépendre de qqch/qqn Que ferez-vous dimanche ? Ça dépendra du temps. Un jeune enfant dépend de ses parents.	**Bir şeye / birisine bağlı olmak** Pazar günü ne yapacaksınız? Hava ~~-dan~~ bağlı. **Havaya** Küçük çocuk ebeveynleri ~~-nden~~ bağlıdır. **Ebeveynlerine**
Détester qqn / qqch Mon fils déteste les épinards.	**Bir şeyden/ birisinden nefret etmek** Oğlum ıspanak ~~-lar~~ Ø nefret eder. **ıspanaktan**
Diminuer de + une mesure Le prix de l'essence a diminué de 2 centimes le litre.	**Bir miktar/ölçü azalmak** Benzin fiyatı 2 kuruş ~~-tan~~ azaldı. **Kuruş**
Donner sur qqch C'est très calme ici. La fenêtre donne sur un jardin.	**Bir şeye (bir yere) bakmak** Burası çok sakin. Pencere bir bahçe ~~üzerine~~ bakıyor. **bahçeye**
Échapper à qqn Le voleur a réussi à échapper au policier en sautant par la fenêtre.	**Birisinden kurtulmak** Hırsız pencereden atlayarak polise ~~-~~ kurtulmayı başardı. **polisten**
Emprunter qqch à qqn J'ai emprunté sa voiture à Marc, la mienne est en réparation.	**Bir şeyi birisinden ödünç almak** Marc'a ~~-~~ arabasını ödünç aldım. Benimki tamirde. **Marc'tan**
Etre étonné de qqch Je suis étonné de son comportement brutal.	**Bir şeye şaşırmak** Onun kaba davranışın ~~-dan~~ şaşırdım. **davranışına**
Eviter qqch Evitez ce mot ! Il est trop familier.	**Bir şeyden sakınmak** Bu kelime Ø sakının! Çok laubali. **kelimeden**
Fuir qqch	**Bir şeyden kaçmak** Depremden sonra insanlar şehiri ~~-i~~ kaçtılar.

Après le tremblement de terre, les habitants ont fui la ville.	**şehirden**
Grandir de + une mesure Il a grandi de 10 cm en une année !	**Bir miktar/ölçü uzamak** Bir senede on santim~~den~~ uzadı. **santim**
Grossir de + une mesure Il a grossi de 5 kg.	**Bir miktar/ölçü şişmanlamak** Beş kilo~~dan~~ aldı. **kilo**
S'intéresser à qqch / qqn Cet enfant est très curieux, il s'intéresse à tout.	**Bir şeyle/birisiyle ilgilenmek** Bu çocuk çok meraklı, her şeye ilgileniyor. **şeyle**
Jouer à un jeu Dans le midi de la France, on aime jouer à la pétanque. **Jouer d'un instrument de musique** Sébastien joue de la guitare.	**Bir oyun oynamak** Fransa'nı güneyinde, petank oynamaya~~-~~severler. **oynamayı** **Bir müzik aleti çalmak** Sebastiyan gitar~~dan~~ çalıyor. **gitar**
Manquer de qqch Ce plat manque de sel. Rajoutes-en un peu ! **Manquer à qqn** Pablo est à Paris depuis trois mois, sa famille lui manque beaucoup.	**Birşey eksik olmak** Bu yemekte tuz~~dan~~ eksik! Biraz ekle! **tuz** **Birisini özlemek** Pablo üç aydır Paris'te, ailesi ona çok özlüyor. **onu**
Se moquer de qqn / qqch Le petit Nicolas a dit une bêtise et tous les enfants se sont moqués de lui.	**Birisiyle / bir şeyle alay etmek** Küçük Nikola saçma bir şey söyledi ve bütün çocuklar on~~dan~~ alay etti. **onunla**
S'occuper de qqch C'est Madame Level qui s'occupe des cartes de crédit dans cette banque.	**Bir şeyle ilgilenmek** Bu bankada kredi kartların~~dan~~ ilgilenen Bayan Level'dir. **kartlarıyla**
Pardonner qqch à qqn Il s'est excusé. Il faut lui pardonner cette erreur.	**Birsinin bir şeyini affetmek** O, özür diledi. Onun bu hatasına affetmeli **hatasını**
Parler à qqn Bonjour. Pourrais-je parler à Marc ?	**Birisiyle konuşmak** Merhaba! Marc'~~a~~ konuşabilir miyim acaba? **Marc'la**
Penser à qqn / qqch J'ai bien pensé à ma grand-mère hier.	**Birisini/bir şeyi düşünmek** Dün büyük anneme çokça düşündüm. **büyük annemi**
Plaindre qqn Il est très malade. Je le plains beaucoup	**Birisine acımak** O çok hasta. On~~u~~ çok acıyorum. **ona**
Réfléchir à qqch Je n'ai pas encore réfléchi à ce problème.	**Bir şeyi düşünmek** Bu soruna henüz düşünmedim.

	sorunu
Regarder qqn/qqch Les passants aiment regarder les vitrines des magasins	**Birisine/bir şeye bakmak** Yoldan geçenler mağazaların vitrinlerini~~i~~ bakmayı severler. **vitrinlerine**
Regretter qqch Je regrette mes paroles. J'ai été très désagréable.	**Bir şeyden pişman olmak** Sözlerim~~i~~ pişmanım. Çok huzursuz oldum. **sözlerimden**
remercier qqn Votre bouquet est superbe. Je vous remercie.	**Birisine teşekkür etmek** Buketiniz mükemmel. Siz~~i~~ teşekkür ederim. **size**
Rencontrer qqn Après la projection du film, les spectateurs pourront rencontrer le réalisateur.	**Birisiyle buluşmak** Film gösteriminden sonra seyirciler yönetmen~~i~~ buluşabilecekler. **yönetmenle**
Renoncer à qqch Après son accident, il a dû renoncer au ski.	**Bir şeyden vazgeçmek** Kazadan sonra kayağ~~a~~ vazgeçmek zorunda kaldı. **kayaktan**
Rêver de qqn/qqch J'ai rêvé de toi cette nuit.	**Birisini/bir şeyi hayal etmek** Bu gece sen~~den~~ hayal ettim. **seni**
Rire de qqch Nous avons bien ri des plaisanteries de Jacques.	**Bir şeye gülmek** Jacques'ın şakalarında~~n~~ oldukça güldük. **şakalarına**
Servir qqn Le garçon de café sert les clients le plus vite possible.	**Birisine hizmet etmek** Kafedeki garson müşteriler~~i~~ mümkün olduğunca hızlı hizmet ediyor. **müşterilere**
Se souvenir de qqn / qqch Te souviens-tu de ces vacances d'été en 2000 ?	**Birisini/bir şeyi hatırlamak** 2000 yazındaki o tatil~~den~~ hatırlıyor musun? **tatili**
Succéder à qqn Le Président Chirac a succédé au Président Mitterrand.	**Birisinin yerine geçmek** Cumhurbaşkanı Chirac Başkan Miterrand'~~a~~ yerine geçti. **Miterrand'ın**

Frankofon öğrencilerin durum eklerini kullanırken en çok yaptıkları hatalar Türkçe dil bilgisi yapılarını Fransızca dil bilgisi yapıları ile benzer tutmaktan kaynaklanmaktadır. Elbette iki dil arasında benzerlikler de mevcuttur. Fakat özellikle durum eklerinin kullanımında Tablo 5'te görüldüğü gibi farklılıklar mevcuttur. Bu yüzden her dil kendi içerisinde, kendi dil bilgisi yapılarına göre değerlendirilmelidir. Yabancı dil öğretiminde nedensizlik ilkesi bu yüzden ortaya çıkmıştır. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde frankofon öğrencilerin durum eklerini kullanma sürecinde karşılaştıkları sorunları incelediğimiz bu çalışmamızda tespit edilen hatalar ölçüsünde bu hataları azaltmaya yönelik çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Çalışmanın Türkçe öğrenen Frankofon öğrencilerin durum eklerini öğrenme sürecinde katkı sunacağı düşünülmektedir.

5. Sonuç

Yabancı Dil Olarak Türkçenin öğretiminde birçok sorunla karşılaşılmaktadır. Bu sorunlardan birisi hedef dil mantığında düşünmek yerine dil öğrenenlerin ana dile başvurarak hedef dil yapılarını anlamlandırma çabalarıdır. Bu çabalar kimi zaman tesadüfen hedef dilde doğru anlamlandırmaya olanak verirken, çoğu zaman yanlış anlamlandırmaya sebep olmaktadır. Bu tür hatalardan kaçınmak için yabancı dil öğrenenlerin hedef dili kendi mantık ve dil bilgisi bağlamında düşünmesi ve çoğu zaman nedenini sorgulamadan kabul etmesi gerekmektedir. Çünkü hedef dildeki dil bilgisi yapısı ve mantık örgüsü kendi içinden çıktığı toplumların ürettiği bir süreçte ortaya çıkmaktadır. Yabancı bir dilin mantık örgüsü ancak o dilin ortaya çıktığı toplum içerisinde yaşanılarak kavranabilecek bir durumdur.

Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde yabancı öğrencilerin Türkçe öğrenirken yaptıkları hatalar yukarıda belirtilen durumlara özen göstermemekten kaynaklanabilmektedir. Özellikle Türkçenin sondan eklemeli bir dil olduğu da konuya dâhil edildiğinde yabancı öğrenciler için Türkçeyi anlamlandırmada karmaşa yaşandığı görülmektedir. Bu sorunu yaşayanlardan birisi de Frankofon öğrencilerdir. Fransızcada cümle yapısının "Özne + Yüklem + Tümleç" olması ve tümleçlerin fiile edat (les prépositions) ile bağlanması temel karmaşalardan birisine yol açmaktadır. Çünkü Fransızcada edatlar (la préposition) fiillerden ayrı yazıldığı halde birlikte kullanıldığı fillere farklı anlamlar da katabilirler. Fransızcada kimi fiiller doğrudan geçişli olarak nesne alırken kimisi de bir edat yardımı ile nesne almaktadır. Bütün bunlar özellikle ana dili ve ikinci dili Fransızca olan Türkçe öğrenenlerin ya da frankofonlara Türkçe öğretenlerin Türkçe durum ekleri konusunda daha dikkatli olması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmada Frankofon öğrencilerin Türkçe hâl eklerini öğrenme sürecinde yanlış anlamlandırmadan kaynaklanabilecek sorunlarını önlemek ya da azaltabilmek için Türkçe- Fransızca karşılaştırmalı bir inceleme yapılmıştır. Bu incelemede veri olarak Fransızca dil bilgisi kitabı "La Nouvelle Grammaire" (DELATOUR, 2004) ve "Est-ce à ou de" (LASSERRE, 1965)Fransızca Öndurum (Préposition) Olarak kullanılan Ekler Sözlüğü ve "Türkiye Türkçesi Grameri" (KORKMAZ Z. , Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi, 2003) dil bilgisi kitabı karşılaştırmaya kaynak olarak kullanılmıştır. Fransızca ve Türkçedeki hâl ekleri açısından farklılıklar gösteren ve öğrencilerin hata yapabilecekleri fiil yapıları seçilerek incelenmiştir. Daha sonra Frankofon öğrencilerin Türkçe Hâl eklerini kullanırken yapabilecekleri muhtemel hatalara yer verilmiştir. Sonuç olarak çalışmanın Yabancı Dil olarak Türkçe öğrenen Frankofon öğrencilere Türkçe hâl eklerinin öğreniminde kolaylıklar sağlaması ve bu konuda onlara bir bakış açısı kazandırması beklenmektedir.

6. Kaynakça

Akarsu, B. (1998). Wilhelm Von Humboldt'ta Dil-Kültür Bağlantısı. İstanbul: Remzi Kitap Evi

Aksan, D. (1989). Yabancıların Türkçeyi Öğrenirken Karşılaştıkları Güçlükler Veyaptıkları Bazı Hatalar. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 259–261.

Aytaş, G. ve Çeçen, M. A. (2010). Ana Dili Eğitiminde Dil Bilgisi Öğretiminin Yeri Ve Önemi. Türklük Bilimi Araştırmaları, (27), 77-89.

Banguoğlu, T. (1990) Türkçenin Grameri, 3. Basılış, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, S. 496.

Bozşahin, C. (1997). Türkçedeki Durum Eklerinin Ulamsal Bir İrdelemesi. Xı. Dilbilim Kurultayı (S. 61). Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi.

Delatour, Y. (2004). La Nouvelle Grammaire. Paris: Hachette.

Erdem, İ. (2008). Öğretmen Görüşlerine Göre Dil Bilgisi Konularının Öğretilme Güçlükleri. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(1), 85-105.

Ergin, M. (1992) Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, 19.Baskı, İstanbul

Göçen, G. Ve Okur, A. (2013). Dil Bilgisi Öğretimi. Yabancılara Türkçe Öğretimi El Kitabı (Ed. Mustafa Durmuş Ve Alpaslan Okur) İçinde (S. 333-356). Ankara: Grafiker Yayınları.

Güler, E. ve Eyüp, B. (2016). Hâl Eklerinin İkinci Dil Olarak Türkçe Öğrenen Öğrenciler Tarafından Kullanılması. International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume, 295-312.
Hatipoğlu, V. (1972), Dil bilgisi Terimleri Sözlüğü, Ankara: TDK Yayınları
Hengirmen, M. (1999) Dil bilgisi Ve Dil bilim Terimleri Sözlüğü, Ankara: Engin Yayınları.
Koç, N. (1992) Açıklamalı Dil bilgisi Terimleri Sözlüğü, İstanbul: İnkılâp Kitabevi
Korkmaz, Z. (1992). Gramer Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Korkmaz, Z. (2003). Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi. Ankara: Tdk Yayınları.
Lasserre, E. (1965). Est-Ce A Ou De. Lausanne: Librairie Payot Lausanne.
Özbay, M. (2006). Özel Öğretim Yöntemleri II. Ankara: Öncü Kitap
Özkan, N. (2001). Hal Ekeri Klıplaşmaları Ve Sebepleri Üzerinde Bir Değerlendirme. Ix. Milli Türkoloji Kongresi. İstanbul: İlmi Araştırmalar Dergisi.
Sezer, A. ve Diğerleri (1991). Türk Dili Ve Edebiyatı Öğretimi, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yay., Eskişehir.
Sunel, A. (1981). Système Grammatical De La Langue Française. Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık.
Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu. (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yay
Türk Dil Kurumu tdk.gov.tr adresinden alınmıştır. (2018). Ankara: Türk Dil Kurumu Yay
Topaloğlu, A. (1989). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Ötüken Yayınları
Vandewalle, J. (2000). Batı Dillerini Konuşan Öğrencilerin Türkçedeki Eylemlerde Karşılaştıkları Bazı Güçlükler. Dil Dergisi , 23-29.
Yılmaz, F. (2009). Polonyalılara Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 105-111.

OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ AKADEMİSYEN ALGISI

Emine BOZKURT POLAT
Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı eminebozkurt46@hotmail.com
Osman BASİT
Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı
osmanbasit@gazi.edu.tr
Aysel TÜFEKCİ AKCAN
Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı
tufekciay@gmail.com

Özet
Akademisyenlerin toplumun gelişmesine katkı sağlayacak bir dizi görevi bulunmaktadır. Bu görevlerin en önemlilerinden biri de bilimin sürekliliğini sağlamak için geleceğin bilim insanlarının yetişmesine katkıda bulunmaktır. Geleceğin bilim insanlarının yetişmesinde akademisyenleri sadece bilimsel bilgiyi aktarmakla kalmayıp aynı zamanda bir rol model teşkil ederler. Akademisyenlerin bakış açısıyla, vizyonuyla, çalışmaları ve ilkeli duruşu ile rol model olması akademisyen adayları açısından önemlidir. Eğitim fakültelerinde öğrenim görmekte olan öğretmen adayları aynı zamanda birer akademisyen adayıdırlar. Öğretmen adaylarının akademisyenlik mesleği ve akademisyenlere yönelik algılarının ve akademisyenlerin temel görevlerini yerine getirme durumları hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi, akademisyen ve öğretmen adayının karşılıklı olarak birbirlerini anlamalarını ve etkili iletişim kurabilmelerini sağlamak açısından önemlidir. Bu nedenle yapılan araştırma, okul öncesi öğretmen adaylarının akademisyenlik mesleğine ve akademisyenlere yönelik algılarını anlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nitel yöntemlerden temel nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılı güz yarıyılında Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalında 1. sınıfta ve 4. sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları oluşturmuştur. Araştırmada görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri yüz yüze yapılan görüşmelerde, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuş; kategoriler halinde düzenlenmiş ve yorumlanmıştır. Elde edilen verilerin analizlerinin tamamlanması sonucunda, öğretmen adaylarının akademisyenlik mesleği ve akademisyenlere yönelik algılarına ilişkin görüşleri ilgili alanyazın doğrultusunda tartışılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Akademisyen Algısı, Okul Öncesi Eğitimi Öğretmen Adayları, Erken Çocukluk Eğitimi

PRESCHOOL TEACHER CANDİDATES' PERCEPTİONS OF ACADEMİCİANS

Abstract
Academicians have a number of tasks to contribute to the development of society. One of the most important of task among these is to contribute to the training of future scientists to ensure the continuity of science. In the upbringing of future scientists, academicians not only convey scientific knowledge but also they display a role model. Being a role model with their perspective, vision, studies and principled stance is important for prospective academicians. Teacher candidates studying in faculty of education are also candidates for academia. In order to enhance the quality of the communication and u-mutual understanding among academicians and teachers candidates it is important to determine teacher candidates' perceptions and expectations of academicians. For this reason, the research was carried out in order to understand the preschool teacher candidates' perceptions of academicians and the profession. Basic qualitative research design was used in the study. The study group is consisted of pre-service teachers who are in their first and fourth year of study of preschool education at the Gazi University Faculty of Education Basic Education Department in the fall semester of 2018-2019 academic year. Interview method was used in the research. Data were collected through a semi-structured interview form during face-to-face

interviews. The data obtained were subjected to content analysis; organized into categories and interpreted. As a result of the analysis of the data obtained, the prospective teachers' perceptions of the academician profession and their perceptions will be discussed in the light of relevant literature.
Keywords: Academician Perception, Preschool Teacher Candidates, Early Childhood Education.

1. Giriş

Bilgi toplumu olarak adlandırılan günümüz toplumlarında yüksek düzeyde eğitim öğretim ve bilimsel araştırmalar yapan yükseköğretim kurumu olan üniversiteler, toplumların bilimsel, kültürel ekonomik ve teknolojik alanlarda gelişmelerinde önemli rol oynamaktadır. Latince 'universus' kelimesinden türetilen üniversitelerin, evrensel olarak bilgiyi üretmeleri ve yaymaları beklenmektedir. Literatürde var olan bilgilerle ilgili yeni ve nitelikli çalışmalar yaparak yeni bulgulara ulaşılması ve bu bilgilerin yeni nesillere aktarılması bilimin gelişmesini ve bireylerin bireysel ve kültürel olarak donanımlı olmasını sağlayan faktörlerdendir. Üniversiteler, özgür bir şekilde her türlü düşüncenin hiçbir otoriteye ve tabulara bağlı olmaksızın, önyargılardan uzak korkunun yer almadığı, sevgi ve paylaşımla kişilerin görüşlerini savunma fırsatı sağlayan tam demokratik kurumlardır. Bu nedenle bu kurumlarda eğitim ve öğretimi yapmak için tartışma ortamlarını yürütebilecek donanıma ve felsefi görüşe sahip olan, demokratik tutumu yaşam biçimi haline getirmiş seçkin akademisyenlere görev verilmelidir (Ortaş, 2004).

Akademisyen ve akademisyenlik kavramlarının kökenine bakıldığında kavramın Platon'un Atina'da öğrencilerine eğitim verdiği "Akademia" zeytinliğinden geldiği görülmektedir (Erdem, 2008; Tüfekci Akcan, Malkoç ve Kızıltan, 2018). Akademi, 'öğretmenler, okullar ve eğitimin hayatı, topluluğu veya dünyası' olarak tanımlanmaktadır (Merriam-Webster Dictionary of English, 2018). Akademisyen, bir disiplinde lisans eğitimi aldıktan sonra aynı ya da farklı bir disiplinde lisansüstü eğitim yapan, bilimsel araştırmalar ile alana katkıda bulunan, aydınlanmış, geniş bilgili, görgülü, ufku geniş, toplumun gelişme dinamiklerini yaratan, topluma öncülük eden ve o toplumun beyin takımını oluşturan öğretim üyeleri, öğretim görevlileri, öğretim yardımcıları ve okutmanları kapsayan kişidir (Arı, 2018; Boylu, Pelit ve Güçer, 2007, s.56; Dill, 1982; Gürkan, 2018; Ortaş, 2004).

Ortaş (2004)'a göre akademisyenlerin 'bulunduğu coğrafyadaki toplumun bilinçlenmesini sağlamak', 'eğitim ve öğretim' ve 'bilimsel araştırma' şeklinde üç temel görevi bulunmaktadır. Griffiths (2004)'ın tipolojisine göre ise, akademisyenler bilgi aktarır (araştırmalara yönlendirir), öğrencilerini araştırma süreçlerine dahil eder ve öğrencilerin araştırmacı olarak araştırmaya dayalı şekilde çalışmayı öğrenmelerine rehberlik ederler. Gelecek kuşakların şekillendirilmesinde elzem görevleri yerine getiren (Boylu, Pelit ve Güçer, 2007: 56) akademisyenler, yükseköğretim kurumlarında öğretme sürecinde farklı teknikler ve stratejiler kullanarak, bilgi ile ilgili uygulamalara da yer vererek öğrencilerin bilgiye erişimlerini sağlama ve ulaştığı bilgiyi değere dönüştürebilme yeterliliğini kazandırmaya çalışmaktadırlar (Polat, Apak ve Akdağ, 2013).

Akademisyenlerin başlıca sorumlulukları öğretim ve araştırmanın yanı sıra, yönetim ve toplumu bilgilendirmedir (Marsh & Hattie, 2002). Bilim insanı olan akademisyen, bulunduğu konumda yarattığı beyin fırtınası ve bilimsel paylaşımları ile bilimi eğitim sistemine yerleştirmeli, öğrencilerine karşı hoşgörülü olmalı ve motivasyonlarını artırmalıdır (Ortaş, 2004). İyi bir akademisyen, devamlı olarak çalışmalı, yenilikleri takip etmeli ve kendini geliştirerek toplumdaki diğer bireylerin gelişimine katkıda bulunmayı hedeflemelidir. Bunun yanı sıra akademisyenlik öğrenmek, okumak, araştırmak ve çalışmak gibi kavramları hayatın öncelikleri olarak belirlemeyi gerektirmektedir. Bir akademisyen için farklı araştırmalar yapmak, problemlere işlevsel çözümler üretmek öncelikli olmakla beraber, meslektaşları ve öğrencileri ile iyi iletişim kurmak, adil olmak, belirli ilkelere sahip olmak, öğrencilerin ihtiyaçlarına duyarlı olmak ve öğrencilerine rol model olmak da önemlidir (Arı, 2018; Oktay, 2018). Marsh ve Hattie (2002)'ye göre yükseköğrenimde öğrenciler, gerçekleri pasif bir şekilde kabul etmek yerine kendi yürüttükleri araştırmaları sunan, başkalarının çalışmalarını öğrencileriyle tartışan akademisyenleri takdir etmektedir.

Akademisyen kavramına yüklenen anlam kişilere göre ve akademisyenlerin paylaşımlarına göre yenilenmekte ve yaşanılan çağın gereklerine göre sürekli olarak değişim göstermektedir. Bu kavrama

yüklenen anlam değiştikçe, kavramın güçlü yönleri ve tanımlar da değişiklik göstermektedir (Polat, Apak ve Akdağ, 2013).

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Akademi camiası ile ilgili birçok bilimsel araştırma yapılmıştır. Akademisyen olmak (Arı, 2018; Odabaşı, Fırat, İzmirli, Çankaya, ve Mısırlı, 2010; Oktay, 2018), akademisyenlerin örgütsel bağlılığı (Taşkın, 2004) ve iş doyumu (Dağdeviren, Musaoğlu, Kurt Ömürlü ve Öztora, 2011; Dolaşır ve Dolaşır, 2006), akademik etik (Akkaya ve Yıldırım, 2017; Aydin, Alkin-Şahin ve Demirkasimoğlu, 2014; Başarer, Başarer ve Tüfekci Akcan, 2016; Erdem vd., 2014), akademi ve cinsiyet (Apaydın, Aksu ve Kasalak, 2015), akademisyen adayları ve öğrencilerin akademisyen algıları (Yılmaz, Yılmaz ve Göçen, 2015) ile ilgili yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Ancak ilgili literatür tarandığında okul öncesi eğitimi öğretmen adaylarının akademisyene yönelik algıları ile ilgili bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bu nedenle lisans düzeyinde öğrenim gören okul öncesi öğretmen adaylarının akademisyenlik mesleğine ilişkin algılarının ortaya konulmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Meslek olarak akademisyenlik toplumun farklı kesimlerinin farklı algılayabileceği bir meslektir. Akademisyenlerin ders vermek ve araştırma yapmak gibi iki temel görevinden bahsedilebilir. Bu iki göreve ek olarak akademisyenlerin toplumun gelişmesine katkı sağlayacak bir dizi görevi bulunmaktadır. Kendi alanlarına katkıda bulunacak yayınlar yapmak, bilim dünyasındaki güncel gelişmeler ışığında meslektaşları ile paylaşımlda bulunmak ve toplumu bilinçlendirmek için kongre, konferans, panel, sempozyum vb. bilimsel etkinlikler düzenlemek ya da katılmak, toplumun refahını artırmak için bilimsel çalışmalar yürütmek, yeni keşifler gerçekleştirmek akademisyenlerin başlıca sorumlulukları arasında yer almaktadır. Akademisyenlerin bu ve bunun gibi birçok sorumluluğu bulunmaktadır. Bu sorumlulukların içerisinde belki de en önemlisi bilimin sürekliliğini sağlamak için geleceğin bilim insanlarının yetişmesine katkıda bulunmaktır. Geleceğin bilim insanlarının yetişmesinde akademisyenleri sadece bilimsel bilgiyi aktarmakla kalmayıp aynı zamanda bir rol model teşkil ederler. Akademisyenlerin bakış açısıyla, vizyonuyla, çalışmaları ve ilkeli duruşu ile rol model olması akademisyen adayları açısından önemlidir. Eğitim fakültelerinde öğrenim görmekte olan öğretmen adayları aynı zamanda birer akademisyen adayıdırlar. Öğretmen adaylarının akademisyenlik mesleği ve akademisyenlere yönelik algılarının ve akademisyenlerin temel görevlerini yerine getirme durumları hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi, akademisyen ve öğretmen adayının karşılıklı olarak birbirlerini anlamalarını ve etkili iletişim kurabilmelerini sağlamak açısından önemlidir. Bundan hareketle mevcut araştırma, okul öncesi öğretmen adaylarının akademisyenlik mesleğine ve akademisyenlere yönelik algılarını anlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu genel amaç doğrultusunda şu sorulara cevap aranmıştır;

- Okul öncesi öğretmen adaylarının akademisyenlik hakkındaki genel görüşleri nelerdir?
- Okul öncesi öğretmen adaylarına göre akademisyenlerin üniversite dışında nasıl bir imajı vardır?
- Okul öncesi öğretmen adaylarına göre iyi bir akademisyenin özellikleri nelerdir?

2. Yöntem

Bu bölümde, araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması, verilerin analizi, geçerlilik-güvenirlik çalışması ve etiğe ilişkin başlıklara yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalında öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının akademisyenlik mesleğine ve akademisyenlere yönelik algılarını ortaya koymak için nitel yöntemlerden temel nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Temel nitel araştırma, insanların deneyimlerini nasıl yorumladıklarını, dünyalarını nasıl kurduklarını, deneyimlerine nasıl bir anlam yüklediklerini anlamaya çalışır (Merriam, 2013).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılı güz yarıyılında Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalında 14'ü 1. sınıf, 13'ü 4. sınıfta öğrenim görmekte olan öğretmen adayları oluşturmuştur. Katılımcılardan 3'ü erkek, 24'ü kadındır. Katılımcıların

belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma hakkında öğretmen adaylarına bilgilendirme yapıldıktan sonra araştırmaya katılmaya gönüllü öğretmen adayları ile bireysel çalışma takvimi çıkarılmış ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada veriler nitel araştırmaların temel veri toplama araçlarından biri olan görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Bu kapsamda araştırmacılar tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme kullanılarak katılımcılar ile bire bir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme, en az iki kişi arasında gerçekleşen, araştırmanın amacına göre bir ya da birden fazla araştırmacı ve katılımcı ile yapılabilen, konuya göre soruların sorulduğu ya da sorulmadığı, katılımcıların da kendi eğilimleri doğrultusunda cevaplar verdiği etkileşimdir (Glesne, 2015). Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, katılımcıların düşüncelerini kendi cümleleri ile ifade edebildiği, soruların açık uçlu ve esnek olduğu, konuşma süresince konu üzerinde farklı fikirlerin ortaya çıkabileceği görüşme türüdür (Merriam, 2013).

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri analiz edilirken öncelikle yapılan görüşmelerin dökümü yapılmış ve analize hazır hale getirilmiştir. Sonrasında veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizindeki temel amaç verilerden anlamlara ulaşmak ve sistematik sunumunu sağlamaktır (Patton, 2014). İçerik analizi, araştırma soruları kapsamında katılımcıların akademisyenlere ilişkin görüşleri, akademisyenlerin üniversite dışındaki imajı ve iyi bir akademisyenin özelliklerine ilişkin görüşleri çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların görüşme sorularına verdikleri cevaplar öncelikle araştırmacılar tarafından satır satır okunmuş, açık kodlamaları yapılmıştır. Benzer özellikleri olan kodların aynı temalar altında toplanması yolu ile temalar oluşturulmuş ve alt temalar belirlenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular, temalar altında organize edilerek sunulmuştur.

2.5. Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması

Merriam (2013) nitel araştırmalarda amaç anlamak olduğundan, geçerlilik ve güvenirlik ile ilgili ölçütlerin amacı kanunlar keşfetmek veya bir hipotezi test etmek olan nicel çalışmadan farklı olması gerekliliğini vurgulamaktadır. Nitel araştırmanın dayandığı yorumlamacı paradigmaya özgü geçerlik ve güvenirlik ölçütlerin neler olduğu ile ilgili nitel araştırma geleneğinin tarihsel gelişimi sürecinde farklı araştırmacılar tarafından çeşitli ölçütler dile getirilmiştir (Tüfekci Akcan, Malkoç ve Kızıltan, 2018). Nitel araştırma alan yazınında sıklıkla yer verilen geçerlilik ve güvenirlik ölçütleri şunlardır: çeşitleme, katılımcı teyidi, uzman görüşü, alanda uzun süre kalmak ve zengin betimleme (Glesne, 2014; Merriam, 2013; Patton, 2014). Bu araştırma kapsamında araştırmanın geçerlik ve güvenirliğini sağlamak amacıyla uzman görüşü ve zengin betimleme ölçütlerinin sağlanmasına özen gösterilmiştir. Görüşme sorularının oluşum sürecinde ve verilerin analizi sürecinde uzman görüşünden yararlanılmış, araştırma süreci ayrıntılı olarak açıklanmış ve elde edilen bulgular katılımcılardan alıntılar verilerek sunulmuştur.

2.6. Etik

Araştırmada, araştırmacıların dersler ya da danışmanlık nedeniyle doğrudan ilişkili oldukları öğretmen adaylarının davet edilmemesi, katılımcıların gönüllü katılımının sağlanması, çalışma hakkında detaylı bir bilgilendirmenin yapılması, aydınlatılmış onam formunun doldurulması, görüşmelerin ses kaydının katılımcıların izni ile alınması, ses kayıtlarının ve görüşme notlarının araştırmacılar dışında kimse ile paylaşılmaması ve katılımcıların kimliklerinin gizli tutulması için kod isim kullanılması gibi bir takım etik ilkelere özen gösterilmiştir.

3. Bulgular

Araştırmanın amacı okul öncesi öğretmen adaylarının akademisyenlere yönelik görüşlerini derinlemesine anlamaya çalışmaktır. Bu nedenle araştırma bulguları yorumlanırken bulguların çalışmaya katılan öğretmen adayları ile sınırlı olduğu, katılımcıların deneyimleri, sınıf düzeyleri ve kişisel birtakım özelliklerinin onların akademisyenlere yönelik görüşlerini etkileyebileceği dikkate alınmalıdır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının akademisyenlere yönelik görüşlerine ilişkin bulgular araştırma soruları kapsamında; (a) akademisyene bakış ve akademisyen tanımlamaları, (b) akademisyenlerin

toplumsal imajı, (c) akademisyenin özellikleri ve (d) karşılaştırmalar olmak üzere dört ana tema altında (Şekil 1) sunulmuştur.

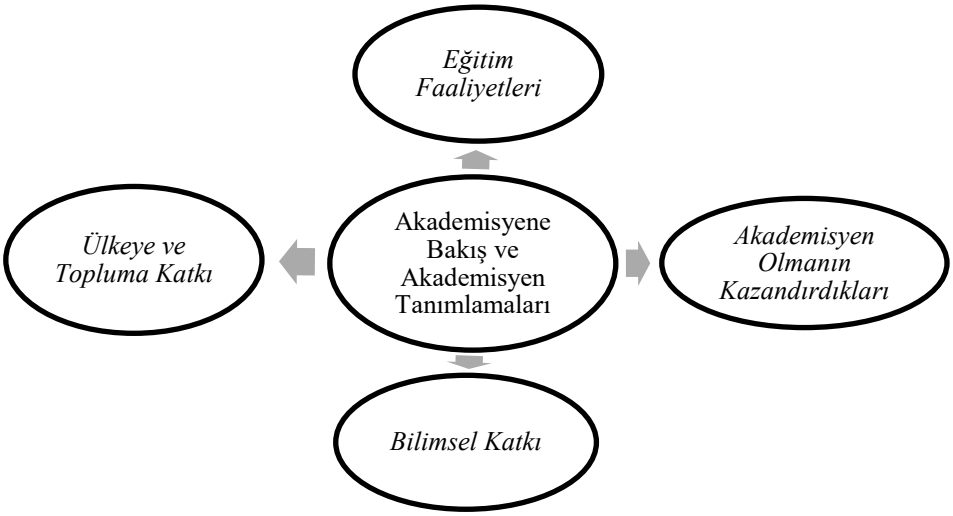
Şekil 1. Araştırma Ana Temaları



3.1. Akademisyene Bakış ve Akademisyen Tanımlamaları

Okul öncesi öğretmen adaylarının akademisyenlere ilişkin görüşlerinde öne çıkan tema akademisyene bakış ve akademisyen tanımlamaları olmuştur. Akademisyene bakış ve akademisyen tanımlamaları teması altında eğitim faaliyetleri, bilimsel katkı, ülkeye ve topluma katkı ve akademisyen olmanın kazandırdıkları şeklinde alt temalar (Şekil 2) yer almaktadır.

Şekil 2. Akademisyene Bakış ve Akademisyen Tanımlamalarına İlişkin Alt Temalar



Katılımcıların akademisyenleri öncelikle yükseköğretim kurumlarında lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim öğretim faaliyeti yürüten kişiler olarak tanımladıkları görülmüştür. G2 bu konudaki görüşünü aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

"Akademisyen, çeşitli meslek alanlarında bizi yetiştirmek için görevlendirilen kişilere denir, bizi yetiştirmeleri dışında bize örnek oluyorlar, yol göstericiler, rehber oluyorlar, yeri geldiğinde sorunlarımızı dinliyorlar, yani sadece akademik anlamda değil".

Yükseköğretim kurumlarında yürütülen bu faaliyetlerin ülkeye ve topluma da katkı sağladığını, her kademeden insanın yetişmesinde akademisyenlerin katkısının olduğu da dile getirilmiştir.
"Şimdi bizim genel olarak toplumdaki en yüksek eğitim seviyesi üniversiteler. Şimdi üniversitelerde bir kişi öğretmenlik yapıyorsa burada okuyanlar her mesleği alıyor. Öğretmen de burada yetişiyor mühendis de burada yetişiyor bilim adamı da buradan mezun oluyor ve onları yetiştiren kişilerin çok üst seviyede olmaları gerekiyor gibi geliyor. Herkes buradan yetişiyor çünkü" (G7).

Bunun yanında bazı öğretmen adayları akademisyenleri kendi alanlarında bilimsel çalışmalar yapıp alana, bilime katkı sağlayan kişiler olarak da tanımlamaktadır. G16 akademisyen hakkındaki görüşlerini "Üniversitedeki öğretmen hoca ve bilimsel çalışmalar yürüten kişi de diyebiliriz. Araştırmalar yapıyor veriler topluyor ve bu araştırmaların sonucunda nelerin yapılması gerektiğini sunuyor." (G16) şeklinde ifade etmiştir.

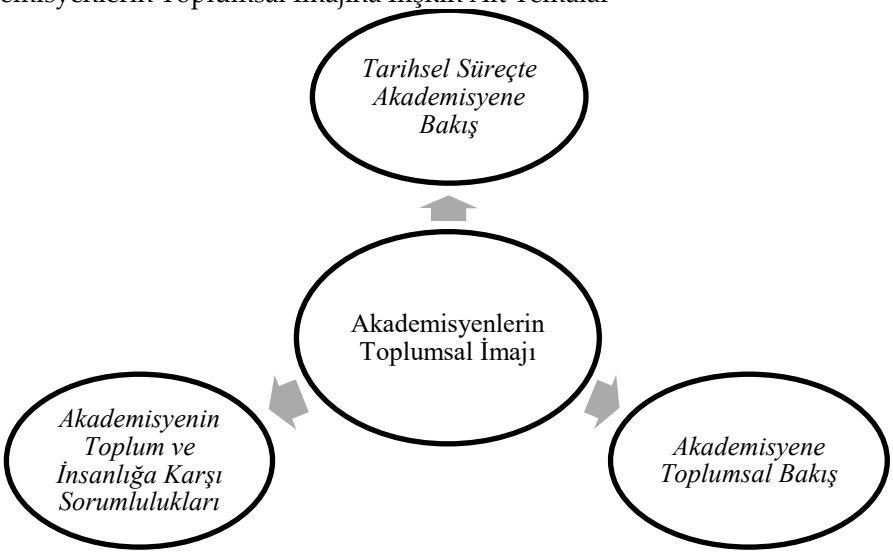
Ancak bazı öğretmen adayları akademisyenlerin bilimsel araştırma faaliyetlerini yaparken bir takım zorluklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. G11 akademisyenin araştırma sürecini anlatırken yaşayabileceklerini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:
'Mesela bir yerde bir araştırma yapacak oraya ulaşmak için kendinin bazı insanlara ulaşması gerekiyor. Bazı insanların yardımı gerekiyor onun için torpil gerekiyor. Örnek verecek olursam mesela ben akademisyen değilim açıkçası ama öğrenci olarak bir anaokuluna gitmek istediğinizde bizi tanıyan biri olursa daha rahat gidebiliyoruz bizi oraya, bu benim tanıdığım diyerek sokabiliyor."(G11)
Bazı öğretmen adayları ise akademisyen olmanın kişiye kendini geliştirebilme, farklı bakış açıları kazandırma, yurt dışına çıkabilme, kültürlü olma ve yabancı dil konusunda daha yetkin olma becerilerini kazandıracağını düşünmektedir. Bunların yanı sıra akademisyenliğin kişiye yetki, prestij, saygınlık, yüksek statü ve maddi gelir kazandırdığını da ifade etmişlerdir. Katılımcılar özellikle akademisyen olmanın kendilerini kişisel olarak geliştireceğini düşünmektedir. G9 akademisyen olmanın katkılarını aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:
"Okul öncesi öğretmeni olduğumda sürekli derse girip çocuklarla oyun oynayacağım, çocuklara bir şey anlatacağım, öğretme amacına gireceğim. Ama akademisyen olduğumda sürekli kendimi geliştireceğim kendimi bir noktaya taşımak için sürekli sınavlara gireceğim. İşte alanda daha çok araştırma yapacağım falan derken kendi açımdan bir geliştirici, daha üst noktaya taşıyacak bir şey olduğu için akademisyenliğin gayet güzel bir meslek olduğunu düşünüyorum" (G9).

Bunun yanında katılımcı G5 ise akademisyen olmanın statüsünü ve maddi gelirini artıracağını düşünmekte akademisyen olmakla ilgili görüşünü "Bir kere akademisyen olmak statü kazandırır maddi açıdan da büyük bir gelirin oluyor ama sorumluluklarından buna bağlı olarak büyüyor." şeklinde ifade etmektedir. G1 ise akademisyen olmanın toplumun kendisine bakış açısını olumlu olarak etkileyeceğini ve üst statüde olmak istediği için akademisyen olmayı tercih ettiği ile ilgili görüşünü "Akademisyen olduğumda statüm daha yüksek olacağı için benle ilgili daha iyi düşünceleri olmasını etkiler. Öğretmenlere karşı bakış açısı öğretmenlik birazcık daha alt statü olarak görünüyor. Ben de o yüzden akademisyen olmak istiyorum" (G1) şeklinde belirtmiştir.

3.2. Akademisyenlerin Toplumsal İmajı

Katılımcılar ile yapılan görüşmelerin analizinde ortaya çıkan temalardan birisi de akademisyenlerin toplumsal imajıdır. Bu tema altında akademisyene toplumsal bakış, tarihsel süreçte akademisyene bakış ve akademisyenin toplum ve insanlığa karşı sorumlulukları alt temalar (Şekil 3) olarak ele alınmıştır.

Şekil 3. Akademisyenlerin Toplumsal İmajına İlişkin Alt Temalar



Öğretmen adayları toplumun akademisyeni yüksek statüde ve ulaşılamaz olarak gördüğünü, saygı duyduğunu ve tam olarak bilmediğini ifade etmişlerdir.

"Herkes akademisyeni buna bende dahil vaav diye görüyor. Akademisyenlik gelinebilecek en üst seviye olarak görüyor toplumdaki birçok insan ben de öyle düşünüyorum. Mesela bizim mesleğimizdeki ulaşılabilecek en üst seviye akademisyenlik bence" (G5). "Akademisyenlerin imajı çok yüksek toplumda. Profesör hani bilim adamı o gözle bakılıyor. Toplum onları bazen çok da şey görüyorlar, nasıl diyeyim... kendilerini daha düşük onları çok üst düzey gördükleri için onların hep insanlara üstten baktığını düşünüyorlar. Direk iletişime geçmeyen insanların görüşü bunlar. Mesela çoğu üniversitede kendi hocaları ile iletişime geçmeyen kişiler de aynı şekilde düşünüyor. Sürekli onun kademesi arttıkça mesela profesörlerle konuşmaya cesaret edemiyorlar. Ben bu okulda böyle bir şeye rastlamadım ama genelde böyle." (G1). Ayrıca bazı katılımcılar, toplumda akademisyenlerin sosyal bireyler olarak görülmediklerini belirtmişlerdir. G17 görüşünü aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

"Toplumsal olarak da sadece ders çalışan, hiçbir sosyal hayatı olmayan ömrü böyle dört duvar arasında kütüphanelerde geçen birisi olarak görüyor toplumdaki insanlar akademisyenleri."(G17)

Katılımcılar toplumun tarihsel süreçte akademisyene bakışı ile ilgili olarak eskiden daha yüksek statülü, daha az sayıda ve daha ulaşılamaz olduğunu ifade etmişlerdir.

"Eskiden üniversite okuma oranı da düşük akademisyenlik nedir akademisyenler ne yapar onunla ilgili çok fazla insanların bilgisi yoktu. Üniversite okuyan çok fazla insan var şu anda, akademisyenlerin ne anlam ifade ettiğini daha iyi kavradı diyebilirim toplumumuzdaki insanlar. Şu an bence toplum gözünde de daha farklı bir yerdeler. Onlara daha güzel bakılıyor, daha bilinçli insan olarak görüyoruz onları, okuduğu için sanırım. Daha toplumda laflarına güvenilen o tarz kişiler bence. " (G21)

"Toplum için daha ulaşılabilir bir yerde akademisyenlik. Gittikçe daha ulaşılabilir bir mevki haline geliyor." (G4)

"Artık daha fazla üniversite var ve doğal olarak da akademisyen sayısı arttı. Bu durum da akademisyenin ulaşılabilirliğini arttırdı." (G11)

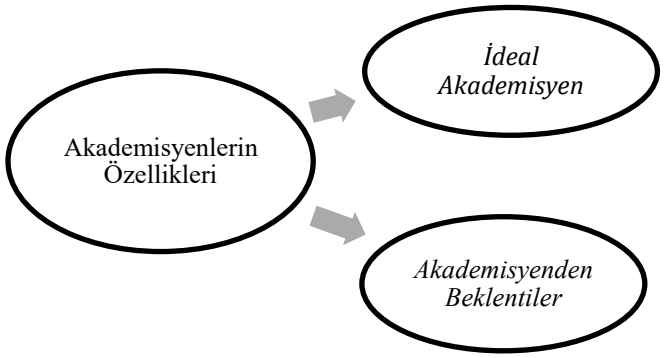
Araştırmada yer alan birçok katılımcı akademisyenlerin toplumsal sorumlulukları alt temasıyla ilgili olarak ise akademisyenlerin toplumdan izole olduğunu, toplumun problemlerini görmediğini, gerçekçi araştırmalar yapamadığını, alt sosyo ekonomik seviyeye yönelik çözüm üretmediğini, daha ulaşılabilir örneklemle çalışma yapmayı tercih ettiğini belirtmiştir. G4 bu konudaki görüşünü "Mesela bir akademisyenin çok net ifadelerle daha sosyal ekonomik durumu düşük işçi sınıfının memur sınıfının yaşadığı yerlere adımını bile atmadığını, gidip bakmadığını, orada olmaktan çekildiğini orada herhangi bir işi yapmayacağını onları aşağılayacağına düşünüyorum. O yüzden akademisyen ve toplum arasında ciddi

bir sosyal kopukluk olduğunu düşünüyorum. Sosyo ekonomik durumdan kaynaklanmıyor bu durum. Tamamen algı ve önyargılardan kaynaklanıyor. Alt sosyo ekonomik seviyedeki insanlara dokunma anlamında yurtdışıyla ülkemiz arasında ciddi bir fark olduğunu düşünüyorum. Mesela bizim için kimse Head Start yapmıyor o kadar bölgeler var. Mesela Çinçin bence tam bir Headstart bölgesi. Yapılması gereken o, ama kimse onlar için uğraşmıyor" şeklinde belirtmiştir. G16 akademisyenlerin topluma katkı sağlaması için yapılması gerekenler ile ilgili görüşlerini "Sorun gördüklerinde bu sorunlar ile ilgili çalışmalar yapmalı ve çözüme katkı sağlamalılar. Kendi bilgi becerilerini öğrencilerine en iyi şekilde aktarmalı, kendi alanlarına ilişkin bilgilerini güncellemeliler yerinde saymamalılar. Ve bu bilgilerini öğrencilerine aktarmalılar." olarak belirtmiştir.

3.3.Akademisyenin Özellikleri

Çalışmaya katılan okul öncesi öğretmen adaylarının akademisyenlik ile ilgili görüşleri doğrultusunda elde edilen bir diğer tema ise akademisyenlerin özellikleri olarak ortaya konmuştur. Bu tema ise ideal akademisyen ve akademisyenden beklentiler olmak üzere iki alt temada (Şekil 4) incelenmiştir.

Şekil 4. Akademisyenlerin Özelliklerine İlişkin Alt Temalar



Katılımcılara göre ideal akademisyen; yeniliklere, değişime, düzenli çalışmayı ve araştırma yapmayı seven, anlayışlı olmalı ve dersini iyi anlatmalıdır.

"Aslında çok araştırmaya açık olmalı yeni şeylere açık olmalı yani sadece bildiği doğru değildir başkalarını da bildiği vardır onları da anlayabilmeli, öğretmen niteliklerinden aktarabilmek konusunda anlatabilme konusunda o niteliklere sahip olmalı ve bence işini sevmeli güler yüzlü ve sevecen olmalı" (G8).

"Bilim insanının kendisini yenilememesi gibi bir unsur onu tamamen bilim insanı özelliğinden çıkarıyor bence." (G4)

Katılımcılar akademisyenlerden öncelikli olarak akademisyen öğrenci iletişimine açık olmalarını beklediklerini ifade ederken, bunun yanı sıra akademisyenden beklentilerini öğrenci ile işbirliği içinde olmak ve samimi ortamlar oluşturmak, derse hazırlıklı gelmek, ötekileştirmemek, tükenmişlik göstermemek, adil olmak, ön yargılı olmamak, toplumu ileriye taşıyacak çalışmalar yapmak, öğretim tekniklerini etkili kullanmak, öğrenciye rehberlik etmek, alana yeni akademisyenler kazandırmak ve derste uygulamalara daha fazla yer vermek olarak belirtmişlerdir.

Bazı katılımcılar da akademisyenlerin elit mekanlarda bulunup kendini yüksek gören, kibirli olduğunu düşünmektedir. "Çoğu akademisyenin ben pazara gittiğini bilmem, çok fazla pazara gittiğini görmüyorum çevremde de. Alışverişlerini ürün fiyatları standartların üstünde olan marketten yapıyor sıradan insanların yoğunlukla tercih ettikleri marketten alışveriş yapmıyor sürekli AVM' ye gidiyorlar. Mesela hiç halk pazarına gittiğini görmedim. Sosyete pazarına Kapalıçarşı'ya halkın daha yoğun olduğu yere gittiğini görmedim. Akademisyenler, bir şeyleri çok uç noktalarda aramak yerine gerçek olarak toplum içinde aramalılar bence."(G1)

Katılımcılardan G4; akademisyen olsaydı tanıdığı akademisyenlerden farklı olarak öğrencilerle nitelikli iletişim kuracağını ve öğrencileri ötekileştirmeyeceğini ve sosyal paylaşım yapacakları alanlar olacağını belirtmiş, iletişim kurma yollarını da aşağıdaki şekilde belirtmiştir:

"Odamı kapatmazdım. Öğrencilere dışarıda beni beklerken kapıyı kilitlemezdim odanın önünde onların not asabilmeleri için bir alan oluştururdum. Mutlaka mail adresimi öğrencilerimle paylaşırdım. Bazı akademisyenlere mail yoluyla bile ulaşamıyoruz. Toplumla daha içe içe olurdum ve daha eşit davranırdım. Ötekileştirmezdim. Yayınlarım olurdu o yayınları öğrencilerimi açardım. Odama geldiklerinde mutlaka onlara bir şey ikram ederdim. Akademisyenlerin sosyalleşmesi için üniversite bünyesinde herhangi bir durum yok mesela bizim için öğrenci kulüpleri var bence onların da bir araya gelmeleri için akademik toplantılar dışında birbirleriyle iletişimde olabilecekleri bir platform oluştururdum" (G4).

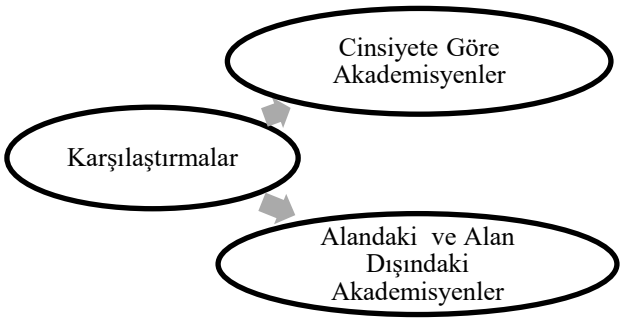
Ayrıca katılımcıların öğrenci ile iletişimde etkili olan karşıdakinin ismini öğrenme, göz teması kurma gibi davranışların önemli olduğunu düşündüğü ve akademisyenlerden etkili öğretim tekniklerini kullanmalarını bekledikleri görülmüştür. G3 tanıdığı akademisyenlerden farklı olarak yapmak istediklerini; "Oturarak ders anlatmazdım daha çok öğretmen öğrencilerle ilişki içinde olup hani ayakta daha çok göz teması kurmak isterdim, ya da mesela bir akademisyen hocamızın çok sevdiğim bir huyu var hepimizin ismini öğrenmeye çalışıyor. Bu bende çok olumlu bir etki yaratıyor. Benim ismimi öğrendiğinde ben dersi daha çok sevmeye başladım özellikle o derse çalışmaya başladım çünkü öğretmenim bana değer verdiğini hissettim benim de ona değer vermem gerektiğini düşündüm. Bu açıdan ben de öğrencilerin ismini ezberlemeye çalışırdım, daha çok isimleriyle hitap etmeye çalışırdım. Daha alt üst ilişkisi yerine biraz daha yakın bir ilişki ama seviyeli bir ilişki kurmayı tercih ederdim bu şekilde düşünüyorum." şeklinde belirtmiştir.

Bunun yanı sıra bazı katılımcılar tanıdıkları akademisyenlerde çok fazla bıkkınlık gördüklerini ve bazı hocaların mesleği bırakıp yeni akademisyenlere yer vermeleri gerektiğini belirtirken; bu konudaki görüşünü "Bilmiyorum tam olarak akademisyen olarak yani pek düşünmediğim için en azından bıkmamaya çalışırdım diyebilirim. Çünkü çok fazla bıkan hoca varmış gibi geliyor artık çok yorulmuşlar gibi geliyor" (G8) bazı katılımcılar da, akademisyenlerin yabancı dil yeterliliklerinin olmadığını belirtmiştir "…..kendi ülkemdeki bilimsel kaynakların yanında uluslararası kaynaklardan yararlanmaya çalışırdım. Kitaplara baktığımız zaman hep aynı 4 5 kişi var hepsinde aynı kaynakça gösterilmiş. Bir de yurtdışı deneyimi, buradaki hocalarımızın çoğunun yurtdışı deneyimi yok." (G12)

3.4.Karşılaştırmalar

Katılımcılar ile yapılan görüşmelerin analizinde ortaya çıkan temalardan birisi de karşılaştırmalar olarak adlandırılmıştır (Şekil 5). Bu tema kapsamında öğretmen adaylarının akademisyenlerin cinsiyetlerine göre ve alan ve alan dışındaki akademisyenler farklılıklara yönelik olarak yaptıkları karşılaştırmalara yer verilmiştir.

Şekil 5. Akademisyenlerin Özelliklerine Yönelik Karşılaştırmalara İlişkin Alt Temalar



3.4.1.Cinsiyete Göre Farklılıklar

Katılımcılar akademisyenlerin özelliklerinde çoğunlukla cinsiyete göre farklılık olmadığını, akademisyenlerin cinsiyetinden çok kişilik özelliklerinin davranışlarını etkilediğini belirtmişlerdir. Bunun

yanı sıra bazı katılımcılar kadın akademisyenlerin daha sıcakkanlı, daha çalışmaya istekli olduklarını, erkek akademisyenlerin daha soğuk, daha sorumsuz, daha rahat olduklarını ifade etmişlerdir. "Sanki kadın akademisyenler daha istekli daha çok çalışıyor gibime geliyor erkek akademisyenler biraz daha az çalışıyor bence bayanların daha çok duygusal olduğunu biliyoruz ondan dolayı da bu kaynaklanıyor olabilir" (G4). Ayrıca G14 kadınların akademisyen olmaları için teşvik edilmediğini ve teşvik edilmesi gerektiğini belirtmiştir. "Bizim ülkemizde özellikle gelişmiş ülkelere göre, kadına çok fazla imkan tanınmıyor. Bunu aşmamız gerekiyor artık. Kadınların da aslında erkekler ile aynı oranda olması gerektiğini düşünüyorum. Kadınların teşvik edilmesi gerektiğini düşünüyorum erkekler kadar. Mesela en basitinden birileri bana okuduğum bölümü sorunca, Okul Öncesi Öğretmenliği deyince hele teyzeler felan, böyle tam bayan mesleği akşama kadar mesleğini yaparsın akşam temizliğini yemeğini yaparsın görüşü var. Onun ilerisini düşünemiyor bizim toplum. Oku yüksek lisansını doktoranı yap diyen teşvik eden duymadım ben. Mesleğini yap evini temizle yemeğini yap düşüncesinin değişmesi gerektiğini düşünüyorum."(G14)

3.4.2.Alan ve Alan dışına Göre Farklılıklar

Ayrıca katılımcıların görüşlerine göre çoğunlukla alandaki akademisyenlerin daha samimi olduğunu düşündükleri görülmüştür. G13 görüşünü "Alanımızdaki hocalar daha benimsemiş gibi bizi. Bizi meslektaş olarak görüyorlar. Daha sıcak daha samimi geliyorlar, bizi sahiplenmişler. Kendi bilgilerini bizlere tam olarak aktarmaya çalışıyorlar. Bazı hocalarımız seneye zaten bu dersi görmeyeceksiniz gibi bakıyor. Alan hocalarımız daha bir üstümüze duruyorlar." şeklinde belirtmiştir.

Bunun yanı sıra bazı katılımcılar alandaki akademisyenlerin, iletişime açık, statü farkı gözetmeyen, anlayışlı, öğrencileri bireysel olarak tanıma, sıcakkanlı olma, yol gösterici, meslektaş, problemleri çözen, eğlenceli, disiplinli, çocukları seven, kendini geliştirme gibi özelliklere sahip olduğunu belirtirken, bazı katılımcılar ise akademisyenlerin öğrenciyi azarlama, aşağılama, tutarlı olmama, bıkkınlık davranışlarını gösterdiklerini belirtmişlerdir.

"Alandaki hocalarda bir kere çocuk sevgisinin olduğunu düşünüyorum hepsi derse girdiğinde iyi ki bu bölümü seçmişsiniz okul öncesi en iyi bölümlerden biri hayatınız boyunca hep iyi yönlerini göreceksiniz tadına varacaksınız gibi ifadeler kullanıyorlar. Bu yönüyle mesleklerini sevdiklerini düşünüyorum ve bizim de sevmemiz için bize de çok şey yaptıklarını düşünüyorum yani sıcak baktıklarını düşünüyorum" (G6).

Katılımcılar alan dışından gelen akademisyenlerin özelliklerini ise ders odaklı olan, otoriter, hakaret eden, öğrencileri kişisel olarak tanımayan, anlayışlı olmayan, alanı tanımayan, bıkkınlık gösteren, dersi önemsemeyen, öğretmenlik niteliklerine sahip olmayan, uygulama yaptırmayan, öğrenci ile nitelikli iletişim kuramayan, akademik olarak yetkin olmayan, öğretim teknikleri yetersiz, öğrenciyi dikkate almayan olarak tanımlamışlardır. G24 alan dışından gelen akademisyenler hakkındaki görüşünü "Mesela bazı hocalarımız ders saatlerini çok önem vermiyorlar. Özellikle alan dışı hocalar bu şekilde yapıyor alanda bu şekilde görmedim. Sekiz buçuktaki dersi dokuz buçuğa çekelim diyenler oluyor. Onun haricinde diyalog olarak bütün öğrencilere hitap edemiyorlar. Hocalar bunun için ekstra bir çaba harcamıyor bence. Bunu hem alandaki hem de alan dışındaki hocalar yapıyor. Alanımızdaki hocalara baktığımızda biraz daha disipline olduklarını görüyorum işlerini daha iyi yaptıklarını düşünüyorum. Çalışkanlar, yapmaları gerekeni yapıyorlar." şeklinde ifade etmiştir.

Bazı katılımcıların ise alan dışından gelen akademisyenlerin adil, derse önem veren, insancıl ve güdüleyici olduklarını düşündükleri görülmüştür. Genel olarak bakıldığında katılımcıların alanda olan akademisyenlerin alan dışındaki akademisyenlere göre daha çok olumlu özelliklerinden bahsettikleri görülmüştür. Ancak bir kaç katılımcı alan ve alan dışı akademisyenler arasında fark olmadığını belirtmiştir. Katılımcılar Türkiye' deki akademisyenlerin bürokratik engellerle karşılaştıklarını, imkânlarının kısıtlı olduğunu, daha az destek verildiğini, yurt dışına gitmek istediklerini, akademisyen olurken torpil gerektiğini, akademisyenlik yapmanın zor olduğunu, kamunun akademik eleştiriye tahammülsüz olduğunu belirtmiştir.

4.Tartışma ve Sonuç

Eğitim fakültelerinde öğretmen yetiştirme sürecinde akademisyenler, öğretmen adayları için bir model teşkil etmektedirler. Bu nedenle öğretmen adaylarının akademisyenlere yönelik algılarının belirlenmesi ve olumsuz algıların düzeltilmesi ile ilgili çalışmaların yapılması öğretmen yetiştirme kalitesinin artırılması açısından oldukça önemlidir. Eğitim fakültesi öğrencileri bazı algılarla üniversiteye gelirler. Bu algılarında değişimler meydana gelebilir. Algılarındaki bu değişimde lisans eğitimlerinde karşılaştıkları üniversite hocaları, yaptıkları gözlemler, deneyimler etkilidir. Yaşadıkları ve karşılaştıkları durum ve olgular sayesinde yepyeni algı ve imajlar oluştururlar. Bu da tutumlarını ve mesleklerine olan bakış açılarını oluşturur (Öztürk, 2007).

Araştırmada okul öncesi öğretmen adaylarının akademisyenleri çoğunlukla olumlu şekilde tanımladıkları belirlenmiştir. Araştırmaya katılan öğretmen adayları akademisyenleri öncelikli olarak eğitim öğretim faaliyetlerini yürüten kişiler olarak gördüklerini bunun yanı sıra yaptıkları bilimsel faaliyetler ile bilime, ülkeye ve topluma katkı sağlayan kişiler olarak gördüklerini belirtmektedirler. Literatürdeki araştırmaların (Maya, 2013; Akcan Tüfekci, Malkoç, Kızıltan, 2018) da yapılan çalışmadaki sonuçlarla benzer sonuçlara sahip olduğu, akademisyenlerin en fazla odaklandıkları konunun eğitim ve öğretim faaliyetleri olduğu görülmektedir. Şahin, Zoraloğlu ve Fırat (2011)'ın yapmış oldukları çalışmada da öğrencilerin üniversiteden yürütmesini bekledikleri işlevler arasında en başta "mesleğe hazırlama" olduğu, sonrasında "kişisel gelişme" "estetik/kültürel bilinçlilik" ile "entelektüel gelişme" işlevlerini beklediklerini belirtmişlerdir.

Ayrıca katılımcılar ideal akademisyeni "yeniliklere, değişime, iletişime açık, düzenli çalışmayı ve araştırma yapmayı seven, anlayışlı olmalı ve dersini iyi anlatmalı" şeklinde ifade etmişlerdir. Literatürde de benzer olarak, öğretim elemanı kavramlarına ilişkin pozitif ve negatif anlam taşıyan görüşlerin oluşturulduğu görülmektedir (Çelikten, 2006; Demirtaş & Çoban, 2014; Kalyoncu, 2012; Koç, 2014; Kumral, 2009; Polat, Apak & Akdağ, 2013; Tortop, 2013). Koç tarafından 2014 yılında yapılan araştırmada öğretmen adayları olumlu olan öğretim elemanı davranışları derse hazırlıklı ve zamanında gelme, öğrenci ile iyi bir iletişim ve paylaşma, bununla ilgili olarak ona değer verme, düşünceleri olan bir insan olarak saygı gösterme, alanı ve formasyonu ile ilgili yeterlik, derslerinde daha esnek kurallara başvurma şeklinde sıralanırken; öğretim elemanlarının olumsuz davranışları ise iletişim kopukluğu ya da yetersizliği, alanda ve formasyonda zayıflık, katı tutumlar, öğrenciye karşı saygısız ve küçümseyici tavırlar şeklinde ifade edilmiştir. Araştırmada öğretmen adayları akademisyenler ile ilgili olumlu olarak; "yol gösterici, öğrenmeye ve gelişime açık, iletişime açık, sıcakkanlı, meslektaş, araştırmayı seven" şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır.

Chiandotto, Bini ve Bertaccini (2007)'ye göre öğrencilerin beklentilerini karşılamak, öğrencilerin şikayetlerini azaltır, doyum düzeylerini ve başarısını artırmaktadır. Yapılan çalışmada öğretmen adaylarının akademisyenden beklentilerinde öncelikli olarak akademisyenlerin öğrenci ile iletişime açık olmalarını beklediklerini ifade ederken, bunun yanı sıra öğrenci ile işbirliği içinde olmak ve samimi ortamlar oluşturmak, derse hazırlıklı gelmek, ötekileştirmemek, tükenmişlik göstermemek, adil olmak, ön yargılı olmamak, toplumu ileriye taşıyacak çalışmalar yapmak, öğretim tekniklerini etkili kullanmak, öğrenciye rehberlik etmek, alana yeni akademisyenler kazandırmak ve derste uygulamalara daha fazla yer vermek olarak belirtmişlerdir.

Öğretmen adayları akademisyenlerin cinsiyetlerine göre yaptıkları karşılaştırmalarda genel olarak cinsiyetin akademisyenlik mesleğini yaparken bir farklılığa neden olmadığını belirtmişlerdir. Benzer bir sonuca Yalçın ve Demirekin (2013) de yaptıkları "lisans eğitimi alan öğrencilerin, kadın akademisyenlerin çalışma yaşamındaki durumlarına yönelik algıları" isimli çalışmalarında ulaşmışlardır. Genel olarak bakıldığında katılımcıların alanda olan akademisyenlerin alan dışındaki akademisyenlere göre daha çok olumlu özelliklerinden bahsettikleri görülmüştür. Ancak bir kaç katılımcı alan ve alan dışı akademisyenler arasında fark olmadığını belirtmiştir.

Öğretmen adaylarının yurt dışındaki akademisyenlerin ülkelerinin ve toplumun gelişmesi için daha fazla katkıda bulunduklarını, yenilikleri daha fazla takip ettiklerini belirtirken, Türkiye'deki akademisyenlere ilişkin algılarında saygı duyulan, toplumdan izole olmuş ve toplumun gelişmesi için çözüm üretmeyen gibi

özellikler ön plana çıkmıştır. Ayrıca Katılımcılar Türkiye' deki akademisyenlerin bürokratik engellerle karşılaştıklarını, imkanlarının kısıtlı olduğunu, daha az destek verildiğini, yurt dışına gitmek istediklerini, akademisyen olurken torpil gerektiğini, akademisyenlik yapmanın zor olduğunu, kamunun akademik eleştiriye tahammülsüz olduğunu belirtmiştir. Yapılan çalışmalar (Aytaç, 2005; Kuşdil vd., 2004; Yılmaz, Şahin, 2016) akademisyenlerin iş yaşamında üretken olabilmeleri için ekonomik koşulların, karşılaştığı olumlu ya da olumsuz tutumların iyi olması gerektiğini belirtmiştir.

KAYNAKÇA

Akkaya, M. A., & Yıldırım, Z. (2017). Akademik bilgi üretimi ve etik. Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi, 5(2), 78-93.

Apaydın, Ç., Aksu, M., & Kasalak, G. (2015). Profesörlerin cinsiyetlerine göre 'Bilim İnsanı, akademisyen, bilim adamı ve bilim kadını' kavramlarına yönelik görüşlerinin İncelenmesi. Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 5(2).

Arı, M. (2018). Akademisyen olmak: Genç akademisyenlere öneriler. Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 2(2), 450-455.

Aydin, İ., Alkin Şahi̇n, S., & Demi̇rkasimoğlu, N. (2014) Üni̇versi̇telerde karşılaşılan eti̇k dışı davranışlara ili̇şki̇n akademi̇syen görüşleri̇. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (43).

Aytaç, S. (2005).Çalışanların İşlerine İlişkin Duygularının Stres Tepkileri Üzerindeki Etkisi. İstanbul.

Başarer, D., Başarer, Z., & Tüfekci Akcan, A. (2016). Ethical principles and violations in Academy: A qualitative study. Journal of Higher Education and Science, 6(2), 242-251. DOI: 10.5961/jhes.2016.160

Bogdan R. & Biklen S. K. (1992). Qualitative Research For Education: An Introduction to Theory and Methods. Boston: Allyn & Bacon.

Boylu, Y., Pelit, E., ve Güçer, E. (2007). Akademisyenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri üzerine bir araştırma. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 44 (511), 55-74.

Chiandotto, B., Bini, M., & Bertaccini, B. (2007). Quality Assessment of the University Educational Process: an Application of the ECSI Model. Effectiveness of University Education in Italy: Employability, Competences, Human Capital (Ed. Fabbris, L.). Physica-Verlag A Springer Company.

Çelikten, M. (2006). Kültür ve öğretmen metaforları. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21 (2), 269-283.

Dağdeviren, N., Musaoğlu, Z., Kurt Ömürlü, İ. ve Öztora, S. (2011). Akademisyenlerde iş doyumunu etkileyen faktörler. Balkan Medical Journal, 28, 69-74.

Demirtaş, H., & Çoban, D. (2014). Üniversite öğrencilerinin öğretim elemanlarına ilişkin metaforları. Kastamonu Eğitim Dergisi, 22 (3), 1279-1300.

Dill, D. D. (1982). The structure of the academic profession: Toward a definition of ethical issues. The Journal of Higher Education, 53 (3), 255- 267.

Dolaşır, S. ve Dolaşır, S. (2006). Ankara üniversitesi beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğretim elemanlarının iş doyumu. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 4 (3), 103-109.

Erdem F., Ömiriş E., Öz Ö., Boz, H., Özmen M. ve Kubat U. (2014). Öğretim elemanlarının etik sorumlulukları üzerine üniversite öğrencilerinin algılamaları. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 2 (1), 39-63.

Erdem, A.R. (2008). Öğretim üyesi akademisyen midir?, Bilim adamı mıdır? Akademik Dizayn Dergisi, 2 (2), 83-85.

Glesne, C. (2012). Nitel araştırmaya giriş (Çev. Ed. A. Ersoy & P. Yalçınoğlu). Ankara: Anı Yayıncılık.

Griffiths, R. (2004). Knowledge production and the research-teaching nexus: The case of the built environment disciplines. Studies in Higher Education, 29(6), 709–726.

Kalyoncu, R. (2012). Görsel sanatlar öğretmeni adaylarının öğretmenlik kavramına ilişkin metaforları. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(20), 471-484.

Koç, E. S. (2014). Sınıf öğretmeni adaylarının öğretmen ve öğretmenlik mesleği kavramlarına ilişkin metaforik algıları. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15 (1), 47-72.
Kumral, O. (2009). Öğretmen adaylarının öğretim elemanlarının davranışlarına yönelik algıları. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1 (25), 92-102.
Kuşdil, E., Bayram, N., Aytaç, S. ve Bilgel, N. (2004). Çalışma Yaşamında Bireylerin Yaptıkları İşe İlişkin Duygularının İş Stres Tepkileri Üzerine Etkisi. Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 6(1).
Marsh, H. W., & Hattie, J. (2002). The relation between research productivity and teaching effectiveness: Complementary, antagonistic, or independent constructs?. The Journal of Higher Education, 73(5), 603-641.
Maya, İ. (2013). Akademisyenlerin meslek ahlakına aykırı olan davranışlara ilişkin algıları (ÇOMÜ eğitim fakültesi örneği). Turkish Studies, 8(6), 491-509.
Merriam, S. B. (2013). Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber. (S. Turan, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
Merriam-Webster Dictionary of English (2018). Retrieved from http://www.merriam-webster.com/dictionary/profession.
Odabaşı, H. F., Fırat, M., İzmirli, S., Çankaya, S., & Mısırlı, Z. A. (2010). Küreselleşen dünyada akademisyen olmak. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (3) , 127–142
Oktay, A. (2018). Akademisyen olmak. Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 2 (2), 447-449.
Ortaş, İ. (2004). Öğretim üyesi ya da bilim insanı kimdir? Pivolka, 3 (12), 11-16.
Öztürk, Ç. (2007). Sosyal bilgiler, sınıf ve fen bilgisi öğretmen adaylarının 'coğrafya' kavramına yönelik metafor durumları. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 8 (2), 55-69.
Patton, M. Q. (2014). Nitel mülakat yapma. (Çev. M. Çakır – S. İrez). M. Bütün ve S. B. Demir (Ed.). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri içinde (ss.339-422) Ankara: Pegem Akademi.
Polat, S., Apak, Ö. ve Akdağ, M. (2013). Sınıf öğretmeni adaylarının akademisyen kavramına ilişkin algılarının metafor analizi yoluyla incelenmesi. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14 (2), 57-78.
Şahin, İ., Zoraloğlu, Y. R., & Fırat, N. Ş. (2011). Üniversite öğrencilerinin yaşam amaçları, eğitsel hedefleri üniversite öğreniminden beklentileri ve memnuniyet durumları. Kuram ve Uygulamada Egitim Yönetimi Dergisi, 17(3), 429-452.
Taşkın Y. (2004). Akademik üretimin demokratikleştirilme imkanları üzerine bir deneme, Toplum ve Bilim, 100; 44-49.
Tortop, H. S. (2013). Öğretmen adaylarının üniversite hocası hakkındaki metaforları ve bir değerlendirme aracı olarak metafor. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 3(2), 153-160.
Tüfekçi Akcan, A., Malkoç, S. ve Kızıltan, Ö. (2018). Akademisyenlere göre akademi ve akademik kültür. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18 (1), 569-591.
Yalçın, H. ve Demirekin, M. (2013). Lisans eğitimi alan öğrencilerin, kadın akademisyenlerin çalışma yaşamındaki durumlarına yönelik algıları. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 3 (2), 166-172.
Yılmaz, F., Yılmaz, F. ve Göçen, S. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarının araştırma görevlisi algısı: Metaforik bir araştırma. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, 23(12-1), 201-220.
Yılmaz, K., & Şahin, T. (2016). Eğitim fakültelerindeki araştırma görevlilerinin mesleki deneyimlerinin incelenmesi: Araştırma görevlisi olmanın anlamına ilişkin fenomenolojik bir çalışma. Eğitim Bilimleri Dergisi, 44(44), 143-168.

KURUMSAL YAPISI VE İŞLEYİŞİ BAKIMINDAN "İNSAN GÜVENLİĞİ AĞI"

Dr. Tolga ÇIKRIKÇI
Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
tolga.cikrikci@giresun.edu.tr

ÖZET
İnsan Güvenliği Ağı (Human Security Network), 1999 yılında Avusturya, Kanada ve Norveç'in girişimleriyle, insan güvenliği perspektifinin uluslararası güvenlik problemlerinin çözümünde genel kabul görmesi yönündeki çabaların bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Kısa adıyla Ottowa Sözleşmesi olarak bilinen "Anti-Personel Mayınların Kullanımının, Depolanmasının, Üretiminin ve Devredilmesinin Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşme'nin" oluşturulması ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulması bu çabalar arasında sayılabilir. Dünyanın farklı bölgelerinden 12 ülkenin katılımıyla oluşturulan İnsan Güvenliği Ağı'nın günümüzde de devam etmekte olan yönlendirici faaliyetleri BM Genel Merkezi üzerinden yürütülmektedir. İnsan Güvenliği Ağı'nın yakın dönemdeki faaliyetleri genel olarak toplumsal cinsiyet eşitliği, uluslararası barış ve güvenliğin güçlendirilmesi, çocukların silahlı çatışmalardan korunması, insan hakları ve uluslararası insan hakları hukukuna saygı ile insan güvenliği düşüncesinin yaygınlaştırılması hususunda BM üyesi ülkeler arasındaki koordinasyonun sağlanması konularına yoğunlaşmaktadır. Güney Afrika'nın gözlemci statüsünde bulunduğu İnsan Güvenliği Ağı'nın mevcut üyeleri, Avusturya, Şili, Kosta Rika, Yunanistan, İrlanda, Ürdün, Mali, Norveç, Panama, Slovenya, İsviçre ve Tayland'dır. Bu çalışmada, İnsan Güvenliği Ağı'nın mevcut kurumsal yapısı, bu yapının oluşturulma süreci ve faaliyetlerinin kronolojik bir incelemesi yapılarak, Ağı'n uluslararası güvenlik düzlemindeki yerine ilişkin bir açılım yapılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsan Güvenliği, İnsan Güvenliği Ağı, Uluslararası Güvenlik

ABSTRACT
The Human Security Network was created in 1999 as a result of the efforts of Austria, Canada and Norway to achieve the general acceptance of the human security perspective in the solution of international security problems. The creation of the Convention on the Prohibition of the Use, Storage, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines, known as the Ottowa Convention, and the establishment of the International Criminal Court can be considered among these efforts. Established with the participation of 12 countries from different parts of the world, the Human Security Network continues to carry out its ongoing activities through the UN Headquarters. The recent activities of the Human Safety Network focus mainly on gender equality, strengthening international peace and security, protection of children from armed conflicts, respect for human rights and international human rights law, and the coordination of UN member countries in promoting the idea of human security. Current members of the Human Safety Network, of which South Africa has observer status, are Austria, Chile, Costa Rica, Greece, Ireland, Jordan, Mali, Norway, Panama, Slovenia, Switzerland and Thailand. In this study, it is aimed to make a chronological examination of the current institutional structure of the Human Safety Network, the process of creation of this structure and its activities and to offer an insight into the place of the Network in the international security level.

Key Words: Human Security, Human Security Network, International Security

1. GİRİŞ

İnsan güvenliği kavramı, 1990'lardan günümüze uluslararası güvenlik çalışmaları içerisinde kayda değer bir etki yapmıştır. Bu etkide kavramın normatif bir çerçevede geliştirilmesi ve uygulama alanlarının arttırılması yönünde devletler tarafından oluşturulan, İnsan Güvenliği Ağı (Human Security Network (HSN)) ve İnsan Güvenliği Dostları (Human Security Friends) gibi bağımsız organizasyonların katkısı olduğu açıktır. Ayrıca, Birleşmiş Milletlerin (BM) insan güvenliği faaliyetleri ekseninde geliştirilen ve Japonya Hükümeti tarafından desteklenen İnsan Güvenliği Komisyonu, geniş ve kalkınma odaklı bir güvenlik modelinin geliştirilmesinde önemli bir role sahiptir. Öte yandan insan güvenliği; Afrika Birliği (OAU), Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ve Avrupa Birliği gibi bölgesel organizasyonların politikalarında da dolaylı olarak normatif bir yol çizmiştir. Bu anlamda insan güvenliğinin, örneğin; yoksulluk, az gelişmişlik, insan kaçakçılığı ve insan hakları ihlalleri gibi insan odaklı zorluklara dikkat çekmek ve bu zorluklar karşısında harekete geçmek için işbirliğine dayalı bir yaklaşım geliştirdiği açıktır. Bu nedenle HSN gibi oluşumların insan güvenliğini geliştirme ve gerçekleştirme yönünde işlevsel olduğu düşünülmektedir.

İnsan Güvenliği Ağı insan güvenliği kavramını Birleşmiş Milletler, akademi ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde ulusal ve uluslararası politikalarda, öne çıkarmak üzere 12 ülkenin bir araya gelmesiyle oluşturulmuş bir teşekküldür. HSN, dünyanın farklı bölgelerinden ülkelerin, ortak bir fikir etrafında birleşerek, insan güvenliğine ilişkin sorunlar üzerinde, dışişleri bakanları düzeyinde diyaloğun sürdürülmesini sağlamayı amaçlayan bir yapıdır. Sivil toplum ve akademi ile güçlü bağları olan, HSN, bölgelerarası ve çok boyutlu bir gündem oluşturma perspektifi ile hareket etmektedir (Human Security Network, 2019). İlk toplantısını, 1999'da Bergen'de (Norveç) düzenleyen HSN, daha sonra 2000 yılında Luzern'de (İsviçre), 2001 yılında Petra'da (Ürdün), 2002 yılında Santiago'da (Şili), 2003 yılında Graz'da (Avusturya), 2004 yılında Bamako'da (Mali) ve 2005 yılında Ottawa'da (Kanada) gerçekleştirmiştir. Oluşumun bugün içerisinde yer alan üye ülkeler, Avusturya, Şili, Kosta Rika, Yunanistan, İrlanda, Ürdün, Mali, Norveç, Panama, Slovenya, İsviçre ve Tayland'dır. Güney Afrika ise İnsan Güvenliği Ağı'nda gözlemci olarak yer almaktadır. 1999 yılında HSN'ye üye olan Hollanda ise, 2007 yılında organizasyondan ayrılmıştır.

Bu çalışmada, İnsan Güvenliği Ağı'nın mevcut kurumsal yapısı, bu yapının oluşturulma süreci ve faaliyetlerinin kronolojik bir incelemesi ile HSN'nin uluslararası güvenlik düzlemindeki yerine ilişkin bir açılım yapılması ve bu anlamda Türkçe literatürdeki bir eksikliğin giderilebilmesi amaçlanmaktadır. HSN'nin uluslararası güvenlik düzlemindeki yerini değerlendirmek için, çalışmada öncelikle, insan güvenliği kavramı ve HSN'yi oluşturan düşüncelerin köklerine değinilecektir. Takip eden bölümde ise HSN'ye üye ülkeler tarafından üzerinde durulan meseleler aktarılarak, HSN'nin insan güvenliği vizyonunu yansıtma kapasitesi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu yapılırken ulaşılmaya çalışılan nokta, HSN'nin insan güvenliği temelinde üretilen kolektif güvenlik politikalarına ne derece yardımcı olduğunun anlaşılmasıdır.

2. İNSAN GÜVENLİĞİ VE TARİHSEL ARKA PLAN

İnsan güvenliği; Soğuk Savaş sonrasında devletler ve bireylerin karşı karşıya kaldığı yeni sorun alanlarıyla, geleneksel güvenlik anlayışının ötesinde bir yaklaşımla mücadele edilmesi gerektiğini öngören bir kavramdır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) 1994 tarihli "İnsani Gelişme Raporu'nda" bütüncül bir kavram olarak ilk kez ortaya konulan "insan güvenliği", ifade ettiği geniş perspektifli güvenlik yaklaşımı sebebiyle, uluslararası güvenliğe ilişkin kavramsal tartışmaların en hararetli boyutlarından birisini teşkil eder. İnsan güvenliği düşüncesinin teoriği ve pratiğine ilişkin çerçeve, bir taraftan akademik çevrelerde yoğun olarak tartışılırken, diğer yandan Kanada, Norveç ve Japonya gibi ülkelerin dış politikalarında yol gösterici bir nitelik kazanmıştır Bu bağlamda insan güvenliği, içerisinde üç temel yaklaşımı barındırmaktadır. Bunlardan ilki, kavramın yasal normları ve kurumları güçlendirmeyi amaçlaması ve insan haklarına dayalı oluşudur. Bahsedilen yaklaşımların ikincisi korkudan muaf olma

(freedom from fear), üçüncüsü ise yoksulluktan muaf olma (freedom from want) şeklinde formüle edilmiştir.

Korkudan muaf olma genel olarak, çatışma ve şiddetin nedenlerine odaklanarak insanları bunlardan korumayı sağlama yönünde geliştirilmiş bir yaklaşımdır. Yoksulluktan muaf olma ise, sürdürülebilir insani kalkınma ekseninde sosyal adalet ve eşitliğin sağlanmasını ifade etmektedir (Hampson, Daudelin, Hay, Reid, & Marting, 2002, s. 14-37; Bookmiller & Nakjavani Bookmiller, 2010). İnsan güvenliği kavramı, 1990'lardan itibaren özellikle Kanada ve Norveç'in dış politikalarında normatif bir zemine yerleştirilmeye çalışılmış ve öyle ki dönemin Kanada Dışişleri Bakanı Axworthy Şubat 1996'da insan güvenliğini, sürdürmeyi planladığı dış politika stratejisinin temelinde bir köşe taşı olarak kullanmakta olduğunu ifade etmiştir. (Bookmiller & Nakjavani Bookmiller, 2010).

1999 yılında kurulan İnsan Güvenliği Ağı'nın oluşturulması fikri, kaynağını, "anti- personel mayınların yasaklanması" yönünde Norveç ve Kanada arasında gerçekleştirilen işbirliği görüşmelerinden almıştır. Bu görüşmelere daha sonra İsviçre ve Avusturya gibi kilit ülkelerle yapılan ikili görüşmeler eklenmiştir. 11 Mayıs 1998 tarihinde Kanada ve Norveç dışişleri bakanları arasında gerçekleştirilen bir dizi gayrı resmi toplantı neticesinde Lysøen Deklarasyonu yayınlanmış, insan güvenliği yönündeki çalışmaların arttırılması için işbirliklerinin ilerletilmesi yönünde karara varılmış (Krause, 2008) ve insan güvenliği bağlamında uygulamaya yönelik dokuz alan belirlenmiştir. Bu alanlar, kara mayınlarının yasaklanması, Uluslararası Ceza Mahkemesinin kurulması, insan haklarının korunması, uluslararası insani hukukun geliştirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği, hafif silahların kontrolü, çocukların silahlı çatışmalardan korunması, çocuk işçiler ve Arktik Bölge'de işbirliği konularıdır. Bahsedilen karar, esnek diplomasi[65] ile sivil toplum kuruluşlarının da sürece dahil edilmesi ve bakanlık düzeyinde her yıl toplanılması gerektiğine vurgu yaparak esasen HSN'nin çerçevesini oluşturmuştur.

1998 yılının Eylül ayına kadar HSN'nin ana hatları, Kanada ve Norveç'in bakanlar düzeyindeki toplantıları ile sınırlı kalmıştır. Bu tarihten itibaren insan güvenliğini teşvik etme yönünde gayrı resmi bir ortaklığın tesis edilmesi kararı çerçevesinde insan güvenliği yaklaşımı daha somut bir hal almıştır.

Kanada ve Norveç'in insan güvenliği üzerindeki işbirliğini yayma çabalarında öncelikli olarak belirleyici olan ilke, kara mayınları ve Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICC) konusudur. Örneğin Güney Kore, yapılan ikili görüşmelerde bahsedilen işbirliğine dahil olmayı arzu ettiğini ifade etmiş, ancak kara mayınlarının yasaklanması konusunda çekimser kalması sebebiyle oluşumun içerisinde yer almamıştır (Bookmiller & Nakjavani Bookmiller, 2010). 1998 yılında Axworthy, konu ile ilgili olarak bir NATO toplantısında pek çok Avrupa ülkesinden destek görürken, o dönemde gerçekleştirilen OAU ve ASEAN toplantılarında da oldukça ilgi görmüştür (Bookmiller & Nakjavani Bookmiller, 2010). 1998 yılının Ekim ayında Axworthy ve dönemin Norveç Dışişleri Bakanı Vollebaek, Uluslararası Herald Tribune Gazetesi'nde ortak kaleme aldıkları "İnsancıl Bir Dünya İçin Yeni Bir Diplomasi" (Now for a New Diplomacy to Fashion a Humane World) başlıklı bir yazı ile İnsan Güvenliği Ağı'nın oluşturulması çağrısında bulunmuşlardır. Yazıda, "yeni diplomasi"[66] kavramı ile kara mayınları ve ICC konularının altı çizildikten sonra, insan haklarına ve insancıl hukuka saygı duyulmasını teşvik etmek için benzer düşüncelere sahip diğer ülkelerle ve sivil toplumdan ortaklarla çalışma amacı vurgulanmıştır (Axworthy & Vollebaek, 1998).

Yapılan açık çağrının ardından işbirliğine gönüllü olan ilk ülke İsviçre olmuştur. İsviçre'nin arkasından Avusturya ve İrlanda işbirliği içerisinde yer almak istediklerini belirtmişlerdir. Avusturya'nın Ottawa büyük elçisi Walter Lichem, Axworthy ile bir dizi görüşme gerçekleştirmiş ve kara mayınları konusunda

[65] Esnek diplomasi genel olarak, ulusal kaynakların diplomasiyi sağlamlaştırma, dostluğu keşfetme, uluslararası etkinliklere katılma ve saygınlığı koruma hedefine ulaşmak yönünde kullanılmasını ifade eden diplomasi stratejisidir (Tseng & Tsai, 2013, s. 363).

[66] Axworthy ve Vollebaek, "yeni diplomasi" kavramı ile, insan güvenliğini sağlamak için ortak vizyonla hareket etmeyi ifade etmektedirler.

ortaklaşmış olan ülkelerden müteşekkil bir kurumlaşmanın meydana getirilmesi talebini Axworthy'ye iletmiştir (Bookmiller & Nakjavani Bookmiller, 2010).

1999 yılının Şubat ayında Kanada ve Norveç, HSN'nin insan güvenliği yaklaşımın ayrıntılarını belirlemek üzere "İnsan Güvenliğine Dönüş" temalı bir toplantı düzenlemişlerdir (Krause, 2008). Bu toplantıda insan güvenliğinin "dar" tanımı[67] çerçevesinde çatışma şiddet ve "korkudan muaf olma" konuları üzerinde durulmuştur. Ancak bu toplantının devamındaki birleşmelerde insan güvenliği, geniş tanımına uygun olarak, "hem şiddet içeren hem de şiddet içermeyen tehditlerden korunma" anlamında ele alınmıştır (Krause, 2008).

HSN, 20 Mayıs 1999'da, Norveç Bergen'de, 11 ülkenin katılımıyla gerçekleştirilen toplantıda, resmi olarak kurulmuştur. Bu toplantıda Kanada ve Norveç'in oluşturdukları Lysøen Deklarasyonu; Avusturya, Şili, İrlanda, Ürdün, Hollanda, Slovenya, Tayland ve İsviçre tarafından imzalanmıştır. Güney Afrika ise bu toplantıya gözlemci olarak katılmıştır. Daha sonra, Yunanistan ve Mali 2000 yılında, Kosta Rika ise 2005 yılında oluşuma katılmışlardır. Ottawa süreci ile başlatılan oluşum, Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (International Red Cross and Red Crescent Societies), Çocukları Koruma Örgütü (Save the Children), Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International), Kara Mayınlarının Yasaklanmasına Yönelik Uluslararası Kampanya (International Campaign to Ban Landmines), Çocuk Asker Kullanılmasına Son Koalisyonu (The Coalition to Stop the Use of Child Soldiers), Uluslararası Hafif Silahlar Eylem Ağı (The International Action Network on Small Arms) ile de işbirliği halindedir (Bookmiller & Nakjavani Bookmiller, 2010). Bu durum aslında; Axworthy'nin oluşturmaya çalıştığı, "STK'ların pek çok üst düzey yetkiliye ulaşabileceği bir kurumsal yapının" inşası olarak da nitelendirilebilir.

3. İNSAN GÜVENLİĞİ AĞININ ÇALIŞMA MEKANİZMASI

Gayri resmi ve esnek bir mekanizma olan İnsan Güvenliği Ağı, insan güvenliği ekseninde kolektif eylem için somut alanlar belirleyen bir yapıdır. Bu anlamda HSN, yukarıda da belirtildiği gibi korkudan muaf olma ve yoksulluktan muaf olmanın sağlanması hedefiyle, birey ve toplumun güvenlik ihtiyacına odaklanan güvenlik politikalarının üretilmesi yönünde çalışmalar yürütür. Bu anlamda HSN'nin, yeni ortaya çıkan güvenlik problemleri karşısında uluslararası toplumun dikkatini çekme şeklinde aracı bir rol oynadığı söylenebilir. HSN, insan güvenliği perspektifini uluslararası sorunlara uygulayarak, barış ve kalkınmanın inşası ile çatışmaların önlenmesi ve çözülmesi yönünde işleyen politik süreçlere enerji kazandırma amacı taşımaktadır (Krause, 2008). Vollebaek'in HSN'nin ilk toplantısında açıkladığı gibi HSN,

- resmi olarak ortaya konulmadan önce sorunların gayrı resmi olarak tartışıldığı,
- Batı dünyası dışından ülkelerle doğrudan görüş alışverişinin yapıldığı,
- hassas uluslararası meselelere yeni yaklaşımların ve bu konuda yeni fikirlerin geliştirildiği,
- meselelerin çözümü için ortak bir istek ve gücün oluşturulduğu bir platform olarak nitelendirilebilir (Bookmiller & Nakjavani Bookmiller, 2010).

Yapısal olarak HSN bir uluslararası örgüt olarak değerlendirilemez[68]. Her üye bir yıllığına HSN'nin başkanlık sorumluluğunu üstlenmektedir. Yıl boyunca süren başkanlığı sırasında her ülke, başta BM Genel

[67] İnsan güvenliği kavramının, "dar" ve "geniş" şeklinde nitelendirilen iki tanımı bulunur. 1994 UNDP İnsani Kalkınma Raporu insan güvenliğinin geniş tanımını, "korkudan muaf olma" (*freedom from fear)* ve "yoksulluktan muaf olma" *(fredom from want)* ilkeleri çerçevesinde ve bu ilkelere temel oluşturan tehditlerle birlikte ele almaktadır. Bu tehditler, geleneksel olarak algılana gelmiş tehdit alanlarının yanı sıra; hastalık salgınları, açlık, yoksulluk, çevresel bozulma, şiddet türleri, insan hakları İhlalleri, uluslararası göç, evden işe günlük hayattaki bütün tehditler vb. konuları içerecek şekilde, insan onuruna ve kalkınmaya yönelik tüm tehditleri kapsamaktadır. İnsan güvenliği kavramının dar tanımı ise, bireye ve toplumun geneline yönelen şiddet içerikli tehditlerden korunmayı ifade etmektedir. (Tadjbakhsh, 2013).

[68] Bir kuruluşun uluslararası örgüt olarak tanımlanabilmesi için genel olarak, -bir anlaşma ya da sözleşme ile kurulmuş olması, - önceden belirlenmiş ve kurucu anlaşma içerisine dahil edilmiş belirli amaçlara sahip olması, - kuruluşun işleyiş sistemine, üyelerinin özelliklerine, üye olma usulleri ve üyelerinin davranışlarına ilişkin belirli ilkeleri sahip

Kurulu'nun Eylül ayındaki açılış oturumları olmak üzere çeşitli uluslararası platformlarda HSN adına açıklamalar yapmakta, insan güvenliği konularına odaklanan etkinlikler düzenlemekte, diğer uluslararası toplantılara ek olarak ağa dahil olan ülkelerin diplomatlarının bir araya getirildiği toplantılar ve her yılın Mayıs ayında başkanlık görevinin bitiminde üst düzey bakanlar toplantısı düzenlemektedirler (Bookmiller & Nakjavani Bookmiller, 2010).

HSN'nin kamuoyuna duyurduğu öncelikli çalışma alanları, insan güvenliği kavramının pratiğine yönelik konulardır. Bu anlamda HSN'nin mevcut çabaları, insan güvenliğini daha geniş platformlara taşımaya yönelik olarak; çocukların silahlı çatışmalardan korunması, küçük ve hafif silahların kontrol edilmesi, ulusaşırı organize suçlarla mücadele, insani kalkınma ve insan güvenliği, insan hakları eğitimi, HIV/AIDS ile mücadele, uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukukunun uygulanmasındaki boşlukların giderilmesi ve silahlı çatışmaların önlenmesi konularında yoğunlaşmaktadır (Human Security Network, 2019).

İlk on yılında HSN, insan güvenliğine ilişkin pek çok konuyu BM Güvenlik Konseyi (BMGK), BM Genel Kurulu ve diğer pek çok uluslararası yapının gündemine yerleştirmeyi başarmıştır (Brauch, 2009, s. 985). Kanada, Koruma Sorumluluğu (R2P) ile ilgili tartışmanın başlatılmasında etkili olurken; Avusturya ve İsviçre, kadınların uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması noktasındaki rolüne ilişkin BMGK'nin 1325 sayılı kararının çıkarılmasını sağlamıştır (United Nations Security Council, 2000). Yine Avusturya'nın insan hakları eğitimi konusundaki ve Slovenya'nın çocukların silahlı çatışmalardan korunması hususundaki çabaları, bunlara ek olarak sayılabilir (Brauch, 2009, s. 985).

2004 yılından bu yana HSN, BM reformunun önemini ve insan güvenliği kavramının BM'nin çalışmalarının çatısı olacak şekilde geliştirmenin gerekliliğini vurgulamaktadır. 2005 yılında HSN üyesi ülkeler işbirliği için somut çalışma alanları belirlemişlerdir. Bu alanlar;

- Etkili çok taraflı kurumların oluşturulması
- İnsan Hakları
- Sivillerin Korunması
- Küçük ve hafif silahların korunması ve kara mayınlarının yasaklanması,
- Kadınlar, Barış ve Güvenlik
- HIV/AIDS
- Yoksulluk ve insani kalkınma başlıkları altında toplanabilir.

2008 yılında Atina'da düzenlenen HSN'nin 10. Bakanlar toplantısında, Yunanistan başkanlığında bu alanlara, "İnsan Güvenliği ve İklim Değişikliğinin Korunmasız Gruplar Üzerindeki Etkileri" başlığıyla yeni bir konu daha eklenmiştir (Brauch, 2009, s. 996).

HSN çalışma gündemini, üye ülkelerin her birinde gerçekleştirilen bir dizi hükümetler arası toplantı ile düzenlemektedir. Bu konferanslarda dışişleri bakanları, söz konusu konulara dahil olan sivil toplum temsilcileri ile bir araya gelmektedirler. Bu toplantılarda katılımcılar üzerinde durulan sorunları gündeme göre değerlendirmekte, bahsedilen sorunların çözümüne ilişkin öneriler geliştirmekte ve HSN'nin dahil olması gereken gelecekteki alanları tartışmaktadırlar. Bu yolla HSN çok tarafları kurumlar arasında insan güvenliğine ilişkin konularda fikir birliğini oluşturma yönünde çaba sarf etmektedir. Kurulduğu günden itibaren yayınladığı bildirilerle HSN, Ottawa Sözleşmesi, Küçük Silahlara Karşı Eylem Planı, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Protokoller, İşkencenin Önlenmesine Dair BM Sözleşmesi'ne Ek Protokol ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin temel dayanağı olan Roma Statüsü'nün oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır (Brauch, 2009, s. 996) denilebilir.

Ortak çıkarları belirleme ve bu konular üzerinde fikir birliği oluşturma çabalarına ek olarak HSN üyesi ülkeler bakanlar düzeyinde katıldıkları tüm toplantılarda uluslararası organizasyonları dikkatini insan

olması, - etkinliklerin yürütülebilmesi için belirli organlara sahip olması, - faaliyetlerin belirli bir merkezden yürütülmesi gerekir (Dedeoğlu, 1998, s. 17-18).

güvenliğine ilişkin yeni gündemlere çekmeye çalışmaktadırlar. Aşağıdaki hususlar son beş yıl içerisinde HSN'nin bu anlamdaki çabalarına örnek olarak gösterilebilir:

- Silahlı Çatışmaların Kadın Üzerindeki Etkileri -Avusturya (United Nations, 2014)
- Çocuk Askerler ve Silahlı Çatışmalarda Çocuklar - Şili (United Nations, 2017)
- Çatışma Çözümü ve Barışın İnşası Süreçlerinde Cinsiyet Eşitliğinin Önemi – Panama, Avusturya, Slovenya, Şili (United Nations, 2017)
- Yerinden Edilmiş Kişiler – İrlanda (United Nations, 2014)
- İnsan Kaçakçılığı – Slovenya (United Nations, 2017)
- Sürdürülebilir Kalkınma ve Şiddet Suçları – Avusturya (United Nations, 2015)
- Sivillerin Silahlı Çatışmalardan Korunması – Slovenya, Şili (United Nations, 2016)
- Doğal Afetlerden Korunma – Ortak Bildiri (The Human Security Network, 2017)
- Çatışma Sonrası Eğitim ve Sağlık Hizmetleri – Avusturya, Slovenya, Şili, İrlanda (United Nations, 2017)

Bu girişimlerle HSN, çeşitli ulusal güvenlik konularını gündemine alarak, bahsedilen konulara uluslararası organizasyonların dikkatinin toplanmasına yardımcı olmaktadır. Bu anlamda HSN uluslararası toplumun dikkatinin kendi gündemlerine odaklanmasını sağlayan bir mekanizma olarak değerlendirilebilir.

4. SONUÇ

İnsan Güvenliği Ağı, dünyanın çeşitli coğrafyalarından ülkelerin ortak çıkarlar için bir araya geldiği yeni bir uluslararası mekanizma türünü simgelemektedir. HSN mevcut yapısıyla açık, gayrı resmi ve esnek bir yapı oluşturmuş, uluslararası örgütlerin bürokratik ataletini aşarak, insan güvenliğine ilişkin somut problem üzerinde uluslararası eylemi teşvik etmek için etkili bir yaklaşım (Brauch, 2009, s. 1000) sağlamıştır denilebilir. Belirtmek gerekir ki HSN, uluslararası alanda gündem oluşturma anlamında önemli bir kapasiteye haizdir. HSN'ye üye ülkeler, toplu savunma enstrümanıyla ve özellikle BM İnsan Güvenliği Güven Fonu'nun finansmanı yardımıyla, daha önceleri yani geleneksel olarak uluslararası güvenlik gündeminde yer almayan pek çok sorunun, uluslararası gündemlere dahil edilerek çözülmesinde başarılı olmuşlardır. Ayrıca HSN, hem kendi örgütsel yapısının hem de insan güvenliği kavramının geniş ve çok boyutlu doğasını vurgulamaktadır. Bu yaklaşım ile HSN, güvenliğin bütünsel olarak ele alınması gerektiğini savunarak, geniş ve kapsamlı yeni gündemler oluşturulmasında da önemli ölçüde etkili olmaktadır. Bunlara ek olarak, HSN'nin üzerinde ortak kaygı duyulan meseleler için ülkelerin özel diyalog geliştirebilecekleri bir platform olduğu ve böylece uluslararası politika yapım sürecine katkıda bulunduğu da savunulabilir.

KAYNAKÇA

Axworthy, L., & Vollebaek, K. (1998, October 19). Now for a New Diplomacy to Fashion a Humane World. Eylül 12, 2019 tarihinde /www.nytimes.com/: https://www.nytimes.com/1998/10/21/opinion/IHT-now-for-a-new-diplomacy-to-fashion-a-humane-world.html adresinden alındı

Bookmiller, R., & Nakjavani Bookmiller, K. (2010). Canada and the Human Security Network (1998–2010): RIP? British Journal of Canadian Studies , 23 (2), 247-271.

Brauch, H. G. (2009). Human Security Concepts in Policy and Science. H. G. Brauch, U. Oswald Spring, J. Grin, C. Mesjasz, P. Kameri-Mbote, N. Chadha Behera, et al. içinde, Facing Global Environmental Change: Environmental, Human, Energy, Food, Health and Water Security Concepts (s. 965-990). Berlin: Springer.

Dedeoğlu, B. (1998). Uluslararası Örgütlerin Farklı Sınıflandırılma Biçimleri. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası , 49 (0), 15-30.

Hampson, F. O., Daudelin, J., Hay, J. B., Reid, H., & Marting, T. (2002). Madness in the Multitude: Human Security and World Disorder. Toronto: Oxford University Press.

Human Security Network. (2019, 09 09). Human Security Network. 12 01, 2019 tarihinde http://actionguide.info/: http://actionguide.info/ adresinden alındı

Krause, K. (2008). Building the Agenda of Human Security: Policy and Practice within the Human Security Network. International Social Science Journal , 59, 65-79.
Tadjbakhsh, S. (2013, 11). In Defense of the Broad View of Human Security. 10 12, 2019 tarihinde https://www.routledgehandbooks.com/: https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781315885926.ch3 adresinden alındı
The Human Security Network. (2017). Joint statement on behalf of the Human Security Network: Statement made at the Global Platform for Disaster Risk Reduction (2017). 10 10, 2019 tarihinde https://www.preventionweb.net: https://www.preventionweb.net/english/professional/policies/v.php?id=53709 adresinden alındı
Tseng, R., & Tsai, C. (2013). Taiwan Walking a Tightrope: The United States and Japan in the Ma Government's Cross-Strait Policy. C. Rose, & V. Teo içinde, The United States between China and Japan (s. 357-369). Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
United Nations. (2016, January 19). Concrete Action Critical to Alleviating Human Suffering, Speakers Say, at Security Council Debate on Protection of Civilians. 11 09, 2019 tarihinde https://www.un.org/: https://www.un.org/press/en/2016/sc12210.doc.htm adresinden alındı
United Nations. (2017, October 27). Despite Growing Awareness of Urgent Need to End Sexual Violence, Empower Women in Conflict Zones, Real Progress Seriously Lagging, Security Council Told. 11 10, 2019 tarihinde https://www.un.org/: https://www.un.org/press/en/2017/sc13045.doc.htm adresinden alındı
United Nations. (2014, October 22). Destabilizing Stocks of Conventional Weapons Preoccupy First Committee as Speaker Describes Amount Spent on 'Breeding, Exacerbating and Maintaining' Conflict. 11 12, 2019 tarihinde https://www.un.org/: https://www.un.org/press/en/2014/gadis3508.doc.htm adresinden alındı
United Nations. (2017, September 28). General Assembly Speakers Call for Stronger, More Tailored Responses to 'Heinous' Human Trafficking Crimes, Especially Those Targeting Children. 10 11, 2019 tarihinde https://www.un.org/: https://www.un.org/press/en/2017/ga11957.doc.htm adresinden alındı
United Nations. (2014, October 28). In Presidential Statement, Security Council Urges States to Bolster Protection, Empowerment of Displaced Women, Girls. 11 12, 2019 tarihinde https://www.un.org/: https://www.un.org/press/en/2014/sc11617.doc.htm adresinden alındı
United Nations. (2017, October 31). Issuing Presidential Statement, Security Council Expresses Deep Concern over Scale, Severity of Violations against Children in Armed Conflict. 11 12, 2019 tarihinde https://www.un.org/: https://www.un.org/press/en/2017/sc13050.doc.htm adresinden alındı
United Nations. (2017, May 25). Life in War Zones Remains Grim, with Cities Turned into Death Traps, Civilian Suffering 'Pushed to the Limits', Secretary-General Tells Security Council. 10 10, 2019 tarihinde https://www.un.org/: https://www.un.org/press/en/2017/sc12841.doc.htm adresinden alındı
United Nations Security Council. (2000, 10 31). Resolution 1325 (2000). 11 11, 2019 tarihinde https://peacemaker.un.org/: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SC_ResolutionWomenPeaceSecurity_SRES1325%282000%29%28english_0.pdf adresinden alındı
United Nations. (2015, April 14). Sustainable Development, Human Rights, Freedoms Hinge on Anti-Corruption Strategies, Speakers Say as Crime Congress Concludes High-Level Segment. 10 20, 2019 tarihinde https://www.un.org/: https://www.un.org/press/en/2015/soccp362.doc.htm adresinden alındı

EKOLOJİK AYAK İZİ KAPSAMINDA ÇEVRESEL KUZNETS EĞRİSİ HİPOTEZİNİN GEÇERLİLİĞİ: SEÇİLMİŞ TÜRKİ CUMHURİYETLER ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi Aykut BAŞOĞLU
Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, basoglu@ktu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Umut ÜZAR
Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, umut.uzar@gmail.com

Özet

Bu çalışmanın amacı seçilmiş Türki Cumhuriyetlerde 1992-2015 dönemi için Çevresel Kuznets Eğrisi (ÇKE) Hipotezini test etmektir. Çevresel gösterge olarak ekolojik ayak izinin kullanıldığı çalışmada açıklayıcı değişkenler olarak kişi başına düşen gelir, enerji yoğunluğu ve dışa açıklık tercih edilmiştir. Panel ARDL-PMG metodundan elde edilen bulgular incelenen ülkelerde ÇKE hipotezinin geçerliliğini onaylamıştır. Elde edilen diğer bulgulara göre, enerji yoğunluğu ve dışa açıklığın ekolojik ayak izini sırasıyla pozitif ve negatif etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik Ayak İzi, İktisadi büyüme, Çevresel Kuznets Eğrisi

INVESTIGATING THE ENVIRONMENTAL KUZNETS CURVE HYPOTHESIS BY USING THE ECOLOGICAL FOOTPRINT: AN EMPIRICAL ANALYSIS ON SELECTED TURKIC REPUBLICS

Abstract

The aim of this study is to test the Environmental Kuznets Curve (EKC) hypothesis for the period 1992-2015 in selected Turkic Republics. In the study, where ecological footprint was used as an environmental indicator, per capita income, energy density and trade openness were preferred as explanatory variables. The findings from the Panel ARDL-PMG method confirmed the validity of the EKC hypothesis in the countries studied. According to other findings, energy density and trade openness have positive and negative effects on ecological footprint, respectively.

Key Words: Ecological Footprint, Economic Growth, Environmental Kuznets Curve

1. Giriş

Son dönemlerde dünya kamuoyunu meşgul eden en önemli konulardan biri çevre sorunlarıdır. Özellikle küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi çevresel sorunların ekosisteme ve insan varlığına ciddi bir tehdit oluşturması, küresel düzeyde büyük bir endişe yaratmaktadır. İktisadi faaliyetlerin yavaşladığı kriz dönemleri hariç tutulduğunda, üretim ve tüketim gibi iktisadi aktiviteler sürekli artmaktadır. İktisadi faaliyetlerin hammadde, enerji ve doğal kaynaklar gibi üretim girdilerini yoğun bir şekilde kullanması ve elektrik, ulaşım, taşımacılık ve ısınma gibi faaliyetlerin fosil kaynaklar kullanılarak gerçekleştirilmesi, sera gazı emisyonunun ve doğal kaynakların tahribatını artırarak çevre kalitesini azaltmaktadır (Lau vd. 2014; Basoglu ve Uzar, 2019). Başta yüksek CO_2 emisyonu ve sülfür dioksit (SO_2) gibi diğer kirleticilerin neden olduğu çevresel problemler toplumlar, politika yapıcılar ve uluslararası kamuoyu üzerinde önemli bir baskı yaratmaktadır. Bu baskı çerçevesinde, çevresel aşınmanın azaltılması ve/veya ortadan kaldırılması öncelikli bir gündem maddesi haline gelmektedir. Çevresel sürdürülebilirliğin, sürdürülebilir büyüme/kalkınmayla

gerçekleşeceği yaklaşımı (Shahbaz vd. 2012: 2947), iktisatçılar ve politika yapıcıları büyüme ve çevre arasındaki potansiyel bağlantıları daha yakından incelemeye teşvik etmektedir.

Kuznets (1955), öncü çalışmasında kişi başı gelir düzeyi ve gelir dağılımı arasında ters U şeklinde bir ilişki tanımlamıştır. Kişi başı gelirdeki artış bir noktaya kadar gelir eşitsizliğini artırırken, kişi başı gelirin belirli bir eşik düzeyini aşmasıyla gelir eşitsizliği azalmaktadır. Kuznets Eğrisi olarak bilinen bu kavramsal çerçeve, 1990'lı yıllarda çevre iktisadı literatüründe çevresel aşınma ve gelir düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemek için etkili bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır (Gökmenoğlu vd. 2019). İlk olarak Grossman ve Krueger (1991), kirlilik ve gelir düzeyi arasında ters U şeklinde bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bu çerçevede büyümenin ivme kazandığı ilk aşamada çevre kirliliği artarken, büyümenin devam ettiği sonraki aşamalarda çevre kirliliği azalmaktadır. Sonrasında Shafik ve Bandyopadhyay (1992) ve Panayotou (1993) tarafından yapılan çalışmalarda bu ilişkinin desteklenmesi, Çevresel Kuznets Eğrisi (ÇKE) hipotezini çevresel analizlerin merkezine yerleştirmiştir.

Gelir seviyesi ve çevre kirliliği arasındaki doğrusal olmayan bu ilişkinin varlığı, genel bir çerçeveyle gelir artışının erken aşamalarında kaynakların hızla tüketilmesi, çevre koruma bilincinin zayıf ve çevre dostu teknolojilerin yetersizliği, ilerleyen aşamalarda ise bu faktörlerin tersine çevrilmesiyle açıklanmaktadır (Dinda, 2004: 43). Ölçek, kompozisyon ve teknik etkiler, gelir ve kirlilik arasındaki ters U ilişkisinin teorik çerçevesini çizmektedir (Grossman ve Krueger, 1991: 3-5; Dinda, 2004: 335, Ang, 2007: 4773). Ölçek etkisi, üretim sürecinin hızlandığı ilk aşamalarda enerji ve doğal kaynaklar gibi üretim faktörlerinin fazlaca kullanıldığı ve çevresel duyarlılığın gelişmediği erken dönemlerde ortaya çıkmaktadır (Grossman ve Krueger, 1991: 3; Paolo Miglietta vd., 2016: 9). Ölçek etkisinin çevre üzerindeki olumsuz etkisi kompozisyon ve teknik etkiler aracılığıyla giderilebilir. Gelir seviyesinin artmaya başladığı ilk aşamada ekonominin sektörel kompozisyonu öncelikle tarımdan endüstriye evrilirken, sonrasında da endüstriden hizmet sektörüne doğru bir değişim yaşanır. Hizmet sektörünün ekonomideki oransal kompozisyonunun artması ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle enerji kullanımı ve doğal kaynakların tahribatı azalmaya başlar. Enerji verimliliğinin de yükselmeye başlamasıyla çevre kirliliği azalır (Dinda, 2004: 435). Diğer yandan gelir düzeyinin yükselmesi araştırma-geliştirme faaliyetlerinin hızlanmasına ve çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesini sağlar. Çevre dostu yeni teknolojilerin üretim sürecine entegre edilmesiyle birlikte çevre kirliliğin giderek azaltılması, teknik etki olarak tanımlanır (Yandle vd. 2004: 4, Piaggio ve Padilla, 2012: 370).

Seçilmiş Türki Cumhuriyetlerde ÇKE'nin test edilmesi bazı özgün gerekçeler yaratmaktadır. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu ülkelerin bağımsızlıklarını elde etmelerinin ardından merkezi planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş süreci başlamıştır. Bu süreçle birlikte başta özel mülkiyet olmak üzere birçok piyasa reformu gerçekleştirilmiştir. Serbest piyasa ekonomisinin işleyişini düzenleyen kurumsal çerçevenin oluşturulması, sermaye birikimi ve üretim ilişkilerini de dönüştürmeye başlamıştır. Geçiş ekonomileri olarak da adlandırılan bu ülkelerde, piyasa ekonomisine geçişin getirdiği siyasal, sosyal ve ekonomik dönüşümler, çevre kalitesini de etkileme potansiyeline sahiptir (Vukina vd. 1999: 585). Vukina vd. (1999), geçiş ekonomilerinde reformların gerçekleştirildiği ilk aşamada belirsizliklerin bir hayli fazla olmasının üretimi olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir. Bu belirsizliklerle dolu kaotik ortamın, reform sürecinin olgunlaşmasıyla azalması beklenir. Geçiş ekonomileri içinde yer alan bu ülkelerin gelişmekte olan ülkeler olduğu göz önüne alındığında, reform sürecinin ardından büyüme ve kalkınma hedeflerinin ön plana çıkması sürpriz olmayacaktır. Bu aşamada ekonomik büyüme hamlesinin fosil kaynaklara dayanması çevresel kaliteyi olumsuz etkileyecektir (Tamazian ve Rao, 2010: 137). Ayrıca çevresel düzenlemelerin kalkınma hedefi çerçevesinde esnetilmesi ve çevrenin bol ve sonsuz bir kaynak olarak görülmesi, çevre kalitesinin azalmasına neden olan bir diğer faktör olarak görülmektedir (Vukina vd. 1999: 583).

Diğer yandan Vukina vd. (1999) serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte piyasa başarısızlıklarının azalabileceği ve bu başarısızlıkların olumsuz çevresel etkilerinin önlenebileceğini belirtmiştir. Bununla birlikte ekonomideki fiyatların piyasa mekanizması çerçevesinde belirlenmesiyle verimliliğin artırabileceği ifade edilmiştir (Tamazian ve Rao, 2010: 137). Bu bağlamda enerji fiyatlarının serbest piyasa koşullarında belirlenmesi, enerji etkinliğini artırarak çevresel aşınmayı engelleyebilir. Ayrıca artan enerji fiyatları, yoğun enerji kullanımına dayalı kirli sektörlerin üretimini caydırarak da çevre kalitesini etkileyebilir. Piyasa ekonomisine geçişin ekonomideki sektörel yapıyı değiştireceği, yeni ve modern iş alanları yaratabileceği belirtilmektedir. Bu çerçevede hizmet sektörünün ekonomi içindeki payının artması, geçmişte yoğun enerji kullanımına dayalı endüstriyel üretim yapan merkezi planlı ekonomilerde çevresel kalitenin artmasında kilit bir faktör olabilir (Vukina vd. 1999: Tamazian ve Rao, 2010: 137). Son olarak bu ülkelerde gelir düzeyinin hızla artması ve çevresel aşınmayı engelleyecek kurumsal çerçevenin oturtulmasıyla, çevre bilincinin ve kaliteli çevre talebinin artabileceği düşünülebilir.

Görüldüğü gibi, merkezi planlı ekonomilerden piyasa ekonomilerine geçiş sürecinin çevresel koşullar üzerindeki etkileri net değildir. Bu çerçevede iktisadi büyümenin uzun dönemde çevre üzerindeki etkisi belirsizliğini korumaktadır. Bu gerçekleşmeler ışığında çalışmanın amacı 1992-2015 döneminde geçiş ekonomileri içinde yer alan dört Türki Cumhuriyette iktisadi büyüme ve çevre kalitesi arasındaki ilişkiyi ÇKE metodolojisinden hareketle incelemektir. İlgili literatüre bakıldığında çalışmaların çok büyük bir kısmının çevre göstergesi olarak CO_2 emisyonunu kullandığı görülmüştür (Tamazian ve Rao, 2010; Shahbaz vd. 2012; Lau vd. 2014; Tang ve Tan, 2015; Yin vd. 2015; Gökmenoglu vd. 2019). Çok az sayıdaki çalışmada ise SO_2, N_2O (Azot Protoksit) ve PM10 (Partiküler madde) gibi çevresel göstergeler kullanarak ÇKE ilişkisini incelemiştir (Mrabet vd. 2017). Aşıcı ve Acar (2016) ve Mrabet vd. (2017), ekonomik büyümenin çevre üzerindeki etkisinin CO_2, SO_2 ve PM10 gibi kirliliğin tek bir boyutuna odaklanan kısıtlı çevresel göstergeler üzerinden incelenmesinin yeterince açıklayıcı olamayacağını belirtmiştir. Bu bağlamda çalışmada çevresel kirliliğin farklı boyutlarına ışık tutan ve kapsamlı bir çevre göstergesi olan ekolojik ayak izi bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Böylece ekonomik büyümenin çevre üzerindeki potansiyel etkilerinin daha net bir şekilde ortaya konulması hedeflenmiştir. Erken dönem ÇKE çalışmaların birçoğunda çevre kirliliği ve ekonomik büyüme olmak üzere iki değişken kullanıldığı görülmektedir. Stern (2004) bu tür modellerin ihmal edilmiş değişken yanlılığına neden olabileceğini belirtmiştir. Bu nedenle çalışmada enerji yoğunluğu ve ticari açıklık kontrol değişkenler olarak modele dâhil edilmiştir. Enerji kullanımını temsilen modelde yer alan enerji yoğunluğu ÇKE çalışmalarında sıklıkla kullanılmaktadır (Chang, 2015; Azam ve Khan, 2016; Gill vd. 2018). Diğer yandan incelenen ülkelerin serbest piyasa ekonomisine geçişi ve dünya ekonomisine entegrasyon sürecini yansıtması amacıyla kritik bir gösterge olan ticari açıklık kullanılmıştır.

Çalışmanın kalan kısımları şu şekildedir. Girişi takip eden 2. Bölümde literatüre yer verilmiştir. 3. Bölümde veri seti ve metodoloji tanıtılmış ve elde edilen ampirik sonuçlar sunulmuştur. Çalışma sonuç ve değerlendirme bölümüyle tamamlanmıştır.

2. Literatür Özeti

Literatürde ÇKE hipotezinin geçerliliği araştıran birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların dikkat çeken özelliği, çevresel gösterge olarak sıklıkla CO_2 emisyonuna başvurulmasıdır. Farklı çevre göstergelerinin özellikle ekolojik ayak izi değişkeninin kullanıldığı çalışmalar ise nispeten sınırlı sayıdadır. Literatürdeki çalışmaların dikkat çekici bir başka özelliği de kullanılan yöntem, dönem ve ülke/ülke gruplarına göre sonuçların farklılaşmasıdır. Dolayısıyla literatürde ÇKE hipotezinin geçerliliği konusunda bir konsensüs

sağlanamamıştır. Bu bağlamda ekolojik ayak izi değişkenini çevresel gösterge olarak kullanan farklı yöntemlerin tercih edildiği çalışmalardan bazıları devam eden paragraflarda özetlenmiştir.

Yatay-kesit analizi aracılığıyla ÇKE hipotezini inceleyen Rothman (1998) 52 ülkede 1993 yılı, York vd. (2003) 138 ülkede 1999 yılı, Boutaud ve Brodhag (2007) 131 ülkede 2001 yılı ve Sebri (2016) (for water footprint) 153 ülkede 1996-2005 dönemi ortalaması için ÇKE hipotezinin geçerli olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Buna karşın Wang vd. (2013) 150 ülkede 2005 yılı için ÇKE hipotezinin geçerli olduğu ortaya koymuştur.

Zaman serisi ile ÇKE hipotezinin geçerliliğini araştıran çalışmalarda ise Tang vd. (2011), 1995-2008 döneminde Çin'in Sichuan bölgesi için ÇKE hipotezini destekleyen bir sonuç elde edememişlerdir. Hervieux ve Darne (2015), 7 Latin Amerika ülkesi (Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya, Paraguay, Peru ve Uruguay) ve 1961-2007 dönemini kapsayan çalışmada, Şili ve Uruguay dışındaki ülkelerde ÇKE hipotezini destekleyici bulgular elde edememişlerdir. Diğer ülkelerde kişi başına düşen gelir ile ekolojik ayak izi arasında doğrusal bir ilişki tespit etmişlerdir. Uddin vd. (2016), 22 ülke ve 1961-2011 döneminin dikkate alındığı çalışmada, 10 ülkede ekolojik ayak izi ve gelir arasında ters U şeklinde ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Acar ve Aşçı (2017) Türkiye'de 1961-2010 yılları arasında tüketimin ve üretimin ayak izi için ters U; ithalatın ve ihracatın ekolojik ayak izi için ise U şeklinde ilişki tespit etmişlerdir. Diğer yandan tüketimin ayak izi için hesaplanan dönüm noktası gelir düzeyinin (2934 TL) örneklem dönemi en yüksek gelir düzeyinden (1437 TL) daha büyük olduğu gerçeğinden hareketle, ÇKE hipotezinin sadece üretimin ekolojik ayak izi için geçerli olduğu vurgulamışlardır. Charfeddine (2017), Katar ekonomisine yönelik yaptığı çalışmada ÇKE hipotezinin 1970-2015 döneminde karbon tutma ayak izi için geçerli; toplam ekolojik ayak izi için ise geçerli olmadığını ortaya koymuştur. Doğan vd. (2019), ÇKE hipotezinin MINT (Endonezya, Meksika, Nijerya ve Türkiye) ülkelerinin her birinde 1971–2013 dönemi için geçerli olduğunu tespit etmişlerdir.

Panel veri analizinin kullanıldığı çalışmalarda, Caviglia-Harris vd. (2009), 1961-2000 döneminde 146 ülke için farklı ekolojik ayak izlerinden tarım arazisi, orman ve otlak ayak izleri için hipotezin geçerliliği doğrulamışlardır. Buna karşın toplam, yapılaşmış alan, karbon tutma, balıkçılık sahası ayak izleri için ÇKE hipotezinin geçerli olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Al-mulali vd. (2015), 15'i düşük gelirli, 27'si düşük-orta gelirli, 22'si yüksek orta gelirli ve 29'u yüksek gelirli olmak üzere 93 ülkeyi kapsayan çalışmada, 1980-2008 dönemi için yüksek orta gelirli ve yüksek gelirli ülke gruplarında hipotezin geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Öztürk vd. (2016), 144 ülke ve 1998-2008 dönemi için yaptıkları çalışmada 25 düşük gelirli ülkenin 4'ünde, 32 düşük orta gelirli ülkenin 6'sında, 41 yüksek orta gelirli ülkenin 16'sında ve 46 yüksek gelirli ülkenin ise 19'unda turizm sektöründen sağlanan gelir ile ekolojik ayak izi arasında ters U tipi ilişki tespit etmişlerdir. Charfeddine ve Mrabet (2017), 8'i petrol ihracatçısı, 7'i petrol ihracatçı olmayan 15 MENA ülkesini kapsayan çalışmalarında 1975-2007 dönemi için petrol ihracatçısı olmayan ülkelerde kişi başına düşen gelir ile ekolojik ayak izi arasında U şeklinde; tüm panel ve petrol ihracatçısı ülkelerde ise ters U şeklinde bir ilişki tespit etmişlerdir. Destek ve Sarkodie (2019), 1971-2013 döneminde yeni endüstrileşmiş 11 ülkenin 4'ünde ve tüm panelde ÇKE hipotezinin geçerli, 7 ülke de ise geçerli olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

ÇKE literatüründe Türki Cumhuriyetleri inceleyen çalışmaların oldukça sınırlı olduğu söylenebilir. Ayrıca geçiş ekonomilerini inceleyen bazı çalışmalarda Türki Cumhuriyetlerin de analize dahil olduğu gözlemlenmiştir. Öte yandan ulaşılabilen literatürde Türki Cumhuriyetler nezdinde ekolojik ayak izi kullanılarak ÇKE hipotezinin araştırıldığı çalışmaya rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu çalışma, ele alınan ülkelerde ÇKE'nin geçerliliğini ekolojik ayak izi göstergesiyle inceleyen ilk girişimdir.
Tamazian ve Rao (2010), Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan'ın da yer aldığı 24 geçiş ekonomisinde ekonomik büyüme, finansal gelişme, kurumlar ve kişi başı CO_2 emisyonu arasındaki ilişkiyi 1993-2004

dönemi için panel veri analiziyle incelemişlerdir. Çalışma bulguları, incelenen ülkelerde ÇKE hipotezinin geçerli olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca çalışma sonuçları, finansal gelişmenin güçlü bir kurumsal yapıyla desteklenmesinin kişi başı CO_2 emisyonunun azaltılmasında kritik bir faktör olacağını göstermiştir. Erdoğan ve Ganiev (2016), CO_2 emisyonu, fosil yakıt enerji tüketimi, nüfus yoğunluğu, ekonomik ve finansal gelişme ile ticari açıklık arasındaki ilişkileri 1992-2013 döneminde Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Gürcistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Ermenistan için incelemişlerdir. Panel veri yönteminin kullanıldığı çalışmada, ÇKE hipotezinin geçerli olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmadan elde edilen diğer bulgulara göre, enerji tüketimi ve şehirleşme CO_2 emisyonunu pozitif, nüfus yoğunluğu ve finansal açıklık ise negatif etkilemektedir. Karhan (2018) seçilmiş 7 Türki Cumhuriyet (Türkiye, Özbekistan, Azerbaycan, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan, Türkmenistan) için ÇKE hipotezinin geçerliliğini panel veri analizi ile araştırmıştır. 1992-2011 döneminin seçildiği çalışmada çevresel gösterge olarak CO_2 emisyonu kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar kişi başına düşen gelir ile CO_2 emisyonu arasında uzun dönemli ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte tüm panelde kişi başına düşen gelir ve karesi CO_2 emisyonunu pozitif etkilemektedir. Diğer bir ifade ile panel için ÇKE hipotezi incelenen dönem için geçerli değildir. Ülkeler bazında ise sonuçlar hipotezin sadece Özbekistan ekonomisinde geçerli olduğunu göstermektedir. Ravanoğlu vd. (2018), Kırgızistan ekonomisinde ÇKE hipotezinin geçerliliğini ARDL sınır testi yaklaşımı ile araştırmışlardır. 1993-2014 döneminin seçildiği çalışmada çevre kirliliği göstergesi olarak CO_2, açıklayıcı değişkenler olarak ile satın alma gücü paritesine göre kişi başına gelir ve kişi başına enerji tüketimi (kg) kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar ÇKE hipotezi ile uyumludur. Ayrıca enerji tüketimi CO_2 emisyonunu pozitif etkilemektedir. Günel (2019), 1992-2014 döneminde 6 Türki Cumhuriyette (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan) toplam, gaz ve akaryakıt tüketimi kaynaklı kişi başı CO_2 emisyonu ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi panel veri yöntemi ile araştırmıştır. Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik testi sonuçlarına göre CO_2 ve ekonomik büyüme arsında çift yönlü nedensellik tespit edilmiştir.

3. Veri Seti, Yöntem ve Analiz Sonuçları

Çalışmada ÇKE hipotezinin geçerliliği dört Türki Cumhuriyet (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan) için 1992-2015 döneminde panel veri analizi ile araştırılmıştır. Çalışmada çevresel gösterge olarak ekolojik ayak izi tercih edilmiştir. Ekolojik ayak izi hava, su ve toprak kirliliğini temsil eden diğer kısmi çevresel göstergelerden (CO_2, sülfürdioksit vb.) daha kapsamlıdır (Hervieux ve Darne, 2016), ve çevreye olan toplam talebi ya da baskıyı göstermektedir. Ekonomik büyümeyi temsilen ise 2010 sabit dolar fiyatları ile kişi başına düşen gelir kullanılmıştır. Analiz edilen dört Türki Cumhuriyet 1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte piyasa mekanizmasına geçiş yaparak uluslararası piyasalara daha fazla entegre olmaya başlayan ülkelerdir. Dolayısıyla bu dönüşümün çevre üzerindeki etkisini belirleyebilmek adına dışa açıklık değişkeni modele dahil edilmiştir. Çevre-ekonomi ilişkisinde enerji konusu başat faktörlerden biridir. Bu gerçekten hareketle enerji yoğunluğu da açıklayıcı değişken olarak tercih edilmiştir. Değişkenlerin tümü logaritmaları alınarak modele dahil edilmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenlere ait bilgiler tabloda sunulmuştur.

Tablo 1: Veri Seti

Değişken	Tanım	Birim	Kaynak
LEF	Kişi başına ekolojik ayak izi	Küresel hektar	Küresel Ayak İzi Ağı
LGDP	Kişi başına gelir	2010 sabit dolar fiyatlarıyla	Dünya Bankası
LOPEN	Dışa açıklık	(ihracat+ithalat)/GSYH	Dünya Bankası
LEN	Enerji yoğunluğu	Metrik Joule/GSYH (2011 PPP)	Dünya Bankası

$$LEF_{it} = \alpha_{1i} + \alpha_{2i}LGDP_{it} + \alpha_{3i}LGDP_{it}^2 + \alpha_{4i}LOPEN_{it} + \alpha_{5i}LEN_{it} + \varepsilon_{1,it} \quad (1)$$

Çalışmada tahmin edilen temel model, denklem 1'de gösterilmiştir. Burada i birimleri temsil etmekte olup paneldeki ülkeleri; t zaman boyutunu; α_{1i} sabit terimi; α_{2i}, α_{3i}, α_{4i}, α_{5i} modeldeki açıklayıcı değişkenlere ait uzun dönem katsayılarını ve $\varepsilon_{1,it}$ hata terimlerini göstermektedir. Tahmin sonuçlarına göre $\alpha_{2i}>0$ ve $\alpha_{3i}<0$ ve istatistiksel olarak anlamlı ise kişi başına düşen gelir ile ekolojik ayak izi arasında ters U şeklinde bir ilişki söz konusudur. Diğer bir ifade ile ÇKE hipotezi geçerlidir. Aksi durumlarda ise hipotez geçersizdir.

Ekonometrik analize başlamadan önce birimler arasında bir bağımlılık ilişkisinin olup olmadığını incelemek için yatay kesit bağımlılık analizi yapılmalıdır. Yatay kesit bağımlılığını test etmek için literatürde sıklıkla Breusch-Pagan (1980) LM, Pesaran (2004) scaled LM, Baltagi vd. (2012) bias-corrected scaled LM ve Pesaran (2004) CD testleri kullanılmaktadır. Çalışmada zaman boyutunun birim boyutundan büyük olmasından hareketle birimler arasında yatay kesit bağımlılığın araştırılmasında Breuch -Pagan (1980) LM testi tercih edilmiştir. Homojenlik araştırması ise Pesaran ve Yamagata (2008) tarından geliştirilen delta testi yardımı ile yapılmıştır. Tablo 2'de yatay kesit bağımlılık ve homejenite test sonuçları yer almaktadır. Yatay kesitler arasında bağımlılığın olmadığını ifade eden boş hipotez tüm seriler için %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Diğer bir ifade ile birimler arasında yatay kesit bağımlılık söz konusudur. Dolayısıyla serilerin durağanlık sınamasında yatay kesit bağımlılığı dikkate alan birim kök testlerinin kullanılması gerekmektedir.

Tablo 2: Yatay Kesit Bağımlılık

Breusch-Pagan LM	**Test İstatistiği**	**Olasılık Değeri**
LEF	35.21238	0.0000
LGDP	128.2640	0.0000
LGDP²	128.1033	0.0000
LOPEN	19.63277	0.0032
LEN	60.55934	0.0000

Seriler arasında yatay kesit bağımlılık söz konusu olduğu için değişkenlerin durağanlıkları yatay kesitsel bağımlılığı dikkate alan ikinci nesil birim kök testleri ile araştırılmalıdır. Bu bakımdan çalışmada birim kök araştırması için Pesaran (2007) tarafından önerilen Yatay Kesit Genelleştirilmiş Dickey Fuller (CADF) testinden yararlanılmıştır. CADF birim kök testine ilişkin sonuçlar Tablo 3'de sunulmuştur. Sabitli ve sabitli ve trendli modellerde değişkenlerin düzey değerlerinde durağan olmadıkları yani birim kök içerdikleri tespit edilmiştir. Değişkenlerin birinci farkı alındığında ise tüm değişkenler durağan hale gelmektedir.

Tablo 3: Pesaran (2007) CADF Panel Birim Kök Sonuçları

Değişkenler	**Düzey**		**Birinci Fark**	
	Sabitli	**Sabitli ve Trendli**	**Sabitli**	**Sabitli ve Trendli**
LEF	0.030	-0.296	-5.904[a]	-4.779[a]
LGDP	0.473	2.458	-2.212[b]	-2.228[b]
LGDP²	0.519	2.435	-2.101[b]	-2.177[b]
LOPEN	-0.653	0.179	-5.557[a]	-4.666[a]
LEN	-0.641	0.619	-5.369[a]	-5.920[a]

Değerler Z [t-bar] istatistik değerleridir. a ve b sırasıyla %1 ve %5 kritik değerler için anlamlılığı göstermektedir.

Çalışmada değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki Westerlund (2007) tarafından geliştirilen ve hata düzeltme modeline dayalı panel eşbütünleşme testi ile araştırılmıştır. Yatay kesitsel bağımlılığı dikkate alan bu eşbütünleşme testi değişkenlerin aynı mertebede ve birinci farkında I(1) durağan olmaları koşulunda

uygulanabilmektedir. Westerlund (2007) ikisi grup ortalama istatistikleri (G_t ve G_a) diğer ikisi ise panel istatistikleri (P_t ve P_a) olmak üzere dört test istatistiği önermiştir.

Tablo 4: Westerlund (2007) Eşbütünleşme Test Sonuçları

	İstatistik değeri	Bootstrap Olasılık Değeri
Gt	-1.921	0.030
Ga	0.434	0.040
Pt	-2.596	0.030
Pa	-0.650	0.030

Tablo 4'de özetlenen sonuçlara göre hem grup ortalama hem de panel istatistikleri dikkate alındığında değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olmadığını iddia eden boş hipotezler %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Başka bir ifade ile değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilmiştir.
Değişkenler arsında eşbütünleşme ilişkisi tespit edildikten sonra uzun ve kısa dönemli ilişkilerin tespiti için Pesaran, Shin ve Smith (1999) tarafından önerilen ARDL-PMG yaklaşımını kullanılmıştır. Bu yaklaşım, değişkenlerin seviyelerinde I(0) veya birinci farklarında I(1) durağan olması durumunda uzun dönemli ilişkinin test edilmesini sağlar. Buna karşın, bağımlı değişken birinci farkında I(1) durağan olmalıdır. Ayrıca ARDL modelinin kullanılabilmesi için değişkenlerin ikinci farkında durağan olmaması gerekmektedir. Bu tahmin yöntemi uzun dönem katsayılarını sabit tutarken, kısa dönem katsayıları ve hata varyanslarının birimlere göre değişmesine izin vermektedir (Tatoğlu, 2013: 244).

Tablo 5: ARDL-PMG Uzun ve Kısa Dönem Tahmin Sonuçları

Bağımlı değişken LFE	**PMG**	
	Uzun Dönem	Kısa Dönem
LGDP	4.797297[a]	
LGDP²	-0.235203[a]	
LOPEN	-0.090466[a]	
LEN	0.878417[a]	
Hata Düzeltme Katsayısı (ETC-1)		-0.845227[a]
ΔLGDP		-9.397889
ΔLGDP²		0.395564
ΔLOPEN		-0.073233
ΔLEN		-0.186109
Sabit		-20.13809[a]

a %1 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 5 uzun ve kısa dönem tahmin sonuçlarını göstermektedir. PMG uzun dönem sonuçlarına göre kişi başına düşen gelir ve enerji yoğunluğu ekolojik ayak izini pozitif; kişi başına düşen gelirin karesi ve dışa açıklık ise negatif yönde etkilemektedir. Ayrıca ekolojik ayak izi ile tüm açıklayıcı değişkenler arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır. Kişi başına düşen gelire ait katsayının pozitif ve kişi başına düşen gelirin karesine ait katsayının ise negatif işaretli olması, ilgili dönemde ekolojik ayak izi ve kişi başına düşen gelir arasında ters U şeklinde bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile incelenen dönemde ele alınan dört Türki Cumhuriyet için ÇKE hipotezi ampirik olarak geçerlidir. Enerji yoğunluğu kişi başına düşen ekolojik ayak izini uzun dönemde arttırmaktadır. Bu sonuca göre ekonomide enerji yoğunluğu arttıkça çevresel baskıda bununla birlikte artacaktır. Dışa açıklık ise uzun dönemde kişi başına düşen ekolojik ayak izini azaltmaktadır. Dışa açıklık, ölçek ve teknoloji üzerinden çevre üzerinde sırasıyla

olumsuz ve olumlu katkıda bulunmaktadır. Analizden elde edilen sonuç teknolojik etkinin daha baskın olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda piyasa ekonomisine geçişle artan küresel iktisadi entegrasyon sürecinin çevresel baskıyı azalttığı söylenebilir. Öte yandan hata düzeltme katsayısı (ECT-1) istatistiksel olarak anlamlı ve negatiftir. Bu durum hata düzeltme modelin çalıştığını ve kısa dönemde ortaya çıkan bir dengesizliğin uzun dönemde ortadan kalkacağını ve dengeye yöneleceğini ifade etmektedir. Ayrıca negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olan hata düzeltme katsayısı eşbütünleşme analizinde tespit edilen sonuçları desteklemektedir. Değişkenlere ait kısa dönem katsayıları ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada ÇKE'nin çizdiği kavramsal çerçeve kullanılarak dört Türki Cumhuriyet'te büyüme ve ekolojik ayak izi arasındaki ilişki 1992-2015 dönemi için incelenmiştir. Ayrıca çalışmada ihmal edilmiş değişken yanlılığı sorununu önlemek için enerji yoğunluğu ve ticari açıklık kontrol değişkenler olarak modele eklenmiştir. Geçiş ekonomileri içinde yer alan bu ülkelerde ÇKE'nin geçerliliğinin incelenmesi bazı özgün gerekçeler yaratmıştır. En genel çerçeveyle merkezi planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçen bu ülkelerdeki ekonomik, sosyal, siyasal ve kurumsal dönüşümlerin çevre üzerinde nasıl bir etki yaratacağı sorusunun cevaplanması, hem ilgili ülkeler hem de çevresel aşınmayı azaltmayı amaçlayan uluslararası kurumlar için önemli bilgiler sağlayacaktır.

Çalışmada Türki Cumhuriyetlerde ÇKE'nin geçerli olup olmadığı ikinci nesil panel veri metodolojisiyle incelenmiştir. Bu çerçevede öncelikle değişkenler arasında yatay-kesit bağımlılık incelemesi yapılmıştır. Yatay-kesit bağımlılığın varlığı tespit edildikten sonra, bu durumu dikkate alan Pesaran (2007) CADF testiyle değişkenlerin birim kök özellikleri incelenmiştir. Tüm değişkenlerin birinci farkında durağan olduğunun tespit edilmesinin ardından Westerlund (2007) eşbütünleşme testi gerçekleştirilmiş ve değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket ettiği, başka bir deyişle eşbütünleşik olduğu tespit edilmiştir. Eşbütünleşme testinin ardından panel ARDL-PMG yöntemiyle değişkenler arasındaki uzun ve kısa dönem ilişkiler incelenmiştir. PMG tahmincisiyle elde edilen uzun dönem katsayılarına göre, kişi başı gelir ve kişi başı gelirin karesi ekolojik ayak izini %1 anlamlılık düzeyinde sırasıyla pozitif ve negatif olarak etkilemektedir. Bu sonuçlar, ekolojik ayak izi ve kişi başı gelir arasında ters U ilişkisini ifade eden ÇKE'nin Türki Cumhuriyetler için geçerli olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle bu ülkelerde gelirdeki artış bir noktaya kadar ekolojik ayak izini artırırken, belirli bir gelir düzeyinden sonra ekolojik ayak izi azalmaya başlamaktadır. Elde edilen bu sonuç Tamazian ve Rao (2010), Erdoğan ve Ganiev (2016) ve Ravanoğlu vd. (2018) ile tutarlıdır. Kontrol değişkenler için elde edilen uzun dönem katsayılarına bakıldığında ticari açıklığın ekolojik ayak izini %1 anlamlılık düzeyinde negatif etkilediği tespit edilmiştir. Diğer yandan enerji yoğunluğu ise beklenildiği gibi ekolojik ayak izini %1 anlamlılık düzeyinde pozitif etkilemektedir. Tüm panel için kısa dönem katsayılarına bakıldığında ise bağımsız değişkenlerin tamamının ekolojik ayak izi üzerinde bir etkisi olmadığı saptanmıştır. Ayrıca hata düzeltme katsayı -1 ile 0 arasında ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Çalışmadan elde edilen bilgiler çerçevesinde bazı politika önerileri yapılabilir. ÇKE'nin geçerli olduğunun tespit edilmesi, bu ülkelerde çevresel aşınmayı azaltma konusunda çabaların olduğuna işaret etmektedir. Bu nedenle analiz edilen ülkelerin enerji verimliliğini artıracak projelere öncelik vermesi hem çevresel aşınmanın engellemesini hem de ekonomik büyümenin artırılmasını sağlayabilir. Diğer yandan bu ülkelerin yenilebilir enerji kaynak potansiyeli göz önüne alındığında, yenilebilir enerji kullanımın yaygınlaştırılması çevresel aşınmanın önüne geçecek kritik bir strateji olacaktır. Son olarak temiz enerji kullanımın kredi ve vergi avantajlarıyla teşvik edilmesi ve kirletici sektörlerin kurumsal düzenlemeler aracılığıyla denetlenmesi çevre kalitesini arttıracaktır.

Kaynakça

Acar, S., & Aşıcı, A. A. (2017). Nature and economic growth in Turkey: what does ecological footprint imply? Middle East Development Journal, 9(1), 101-115.

Al-Mulali, U., Weng-Wai, C., Sheau-Ting, L., & Mohammed, A. H. (2015). Investigating the environmental Kuznets curve (EKC) hypothesis by utilizing the ecological footprint as an indicator of environmental degradation. Ecological Indicators, 48, 315-323.

Ang, J. B. (2007). CO_2 emissions, energy consumption, and output in France. Energy Policy, 35(10), 4772-4778.

Aşici, A. A., & Acar, S. (2016). Does income growth relocate ecological footprint? Ecological Indicators, 61, 707-714.

Azam, M., & Khan, A. Q. (2016). Testing the Environmental Kuznets Curve hypothesis: A comparative empirical study for low, lower middle, upper middle and high income countries. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 63, 556-567.

Basoglu, A., & Uzar, U. (2019). An empirical evaluation about the effects of environmental expenditures on environmental quality in coordinated market economies. Environmental Science and Pollution Research, 26(22), 23108-23118.

Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980). The Lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics. The Review of Economic Studies, 47(1), 239-253.

Boutaud, A., Gondran, N., & Brodhag, C. (2006). (Local) environmental quality versus (global) ecological carrying capacity: What might alternative aggregated indicators bring to the debates about environmental Kuznets curves and sustainable development? International Journal of Sustainable Development, 9(3), 297-310.

Caviglia-Harris, J. L., Chambers, D., & Kahn, J. R. (2009). Taking the "U" out of Kuznets. A comprehensive analysis of the EKC and environmental degradation. Ecological Economics, 68(4), 1149-1159.

Chang, M. C. (2015). Room for improvement in low carbon economies of G7 and BRICS countries based on the analysis of energy efficiency and environmental Kuznets curves. Journal of Cleaner Production, 99, 140-151.

Charfeddine, L. (2017). The impact of energy consumption and economic development on Ecological Footprint and CO_2 emissions: Evidence from a Markov Switching Equilibrium Correction Model. Energy Economics, 65(May), 355-374.

Charfeddine, L., & Mrabet, Z. (2017). The impact of economic development and social-political factors on ecological footprint: A panel data analysis for 15 MENA countries. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 76(March), 138-154.

Destek, M. A., & Sarkodie, S. A. (2019). Investigation of environmental Kuznets curve for ecological footprint: The role of energy and financial development. Science of the Total Environment, 650, 2483-2489.

Dinda, S. (2004). Environmental Kuznets Curve hypothesis: A survey. Ecological Economics, 49(4), 431-455.

Dogan, E., Taspinar, N., & Gokmenoglu, K. K. (2019). Determinants of ecological footprint in MINT countries. Energy and Environment, 30(6), 1065-1086.

Erdoğan, M., & Ganiev, J. (2016). Orta Asya Ülkelerinde CO_2 Emisyonu, İktisadi ve Finansal Gelişme ve Fosil Yakıt Enerji Tüketimi İilişkisi. Electronic Turkish Studies, 11(21), 471-486.

Gill, A. R., Viswanathan, K. K., & Hassan, S. (2018). A test of environmental Kuznets curve (EKC) for carbon emission and potential of renewable energy to reduce green house gases (GHG) in Malaysia. Environment, Development and Sustainability, 20(3), 1103-1114.

Gokmenoglu, K. K., Olasehinde-Williams, G. O., & Taspinar, N. (2019). Testing the Environmental Kuznets Curve Hypothesis: The Role of Deforestation. Green Energy and Technology, 61-83.

Grossman, G. M., & Krueger, A. B. (1991). Environmental Impacts of a North American Free Trade Agreement. National Bureau of Economic Research Working Paper Series, No. 3914(3914), 1-57.

Günel, T. (2019). Relationship between CO_2 Emission and Economic Growth in Turkic Countries: A Panel Causality Analysis. Sosyoekonomi, 27(40), 151-164.
Hervieux, M. S., & Darné, O. (2015). Environmental Kuznets Curve and ecological footprint: A time series analysis. Economics Bulletin, 35(1), 814-826.
Hervieux, M. S., & Darné, O. (2016). Production and consumption-based approaches for the environmental Kuznets curve using ecological footprint. Journal of Environmental Economics and Policy, 5(3), 318-334.
Lau, L. S., Choong, C. K., & Eng, Y. K. (2014). Investigation of the environmental Kuznets curve for carbon emissions in Malaysia: Do foreign direct investment and trade matter? Energy Policy, 68, 490-497.
Karhan, G. (2016). Türki Cumhuriyetlerde Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi Testi: Panel Veri Analizi. TURAN-SAM, 8(32), 11-17.
Mrabet, Z., AlSamara, M., & Hezam Jarallah, S. (2017). The impact of economic development on environmental degradation in Qatar. Environmental and Ecological Statistics, 24(1), 7-38.
Ozturk, I., Al-Mulali, U., & Saboori, B. (2016). Investigating the environmental Kuznets curve hypothesis: the role of tourism and ecological footprint. Environmental Science and Pollution Research, 23(2), 1916-1928.
Panayotou T (1993). Empirical tests and policy analysis of environmental degradation at different stages of economic development. ILO Working Papers 992927783402676, International Labour Organization.
Paolo Miglietta, P., De Leo, F., & Toma, P. (2017). Environmental Kuznets curve and the water footprint: an empirical analysis. Water and Environment Journal, 31(1), 20-30.
Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. Journal of applied econometrics, 22(2), 265-312.
Piaggio, M., & Padilla, E. (2012). CO_2 emissions and economic activity: Heterogeneity across countries and non-stationary series. Energy Policy, 46, 370-381.
Ravanoğlu, G. A., Bostan, A., & Yılmaz, A. (2018). Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezinin Kırgızistan Ekonomisinde Geçerliliği: ARDL Sınırlar Testi Yaklaşımı. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(2), 127-142.
Rothman, D. S. (1998). Environmental Kuznets curves - Real progress or passing the buck?: A case for consumption-based approaches. Ecological Economics, 25(2), 177-194.
Sebri, M. (2016). Testing the environmental Kuznets curve hypothesis for water footprint indicator: a cross-sectional study. Journal of Environmental Planning and Management, 59(11), 1933-1956.
Shahbaz, M., Lean, H. H., & Shabbir, M. S. (2012). Environmental Kuznets Curve hypothesis in Pakistan: Cointegration and Granger causality. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 16(5), 2947-2953.
Shafik N., & Bandyopadhyay S. (1992). Economic growth and environmental quality: Time series and crosscountry evidence. Background Paper for the World Development Report 1992. World Bank Working Papers 904, World Bank Publications.
Stern, D. I. (2004). The Rise and Fall of the Environmental Kuznets Curve. World Development, 32(8), 1419-1439.
Tamazian, A., & Bhaskara Rao, B. (2010). Do economic, financial and institutional developments matter for environmental degradation? Evidence from transitional economies. Energy Economics, 32(1), 137-145.
Tang, C. F., & Tan, B. W. (2015). The impact of energy consumption, income and foreign direct investment on carbon dioxide emissions in Vietnam. Energy, 79, 447-454.
Tang, W., Zhong, X., & Liu, S. (2011). Analysis of major driving forces of ecological footprint based on the STRIPAT model and RR method: A case of Sichuan Province, Southwest China. Journal of Mountain Science, 8(4), 611-618.
Yerdelen Tatoğlu, F. (2013). Panel Veri Ekonometrisi, Stata Uygulamalı. 2. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
Uddin, G. A., Alam, K., & Gow, J. (2016). Does Ecological Footprint Impede Economic Growth? An

Empirical Analysis Based on the Environmental Kuznets Curve Hypothesis. Australian Economic Papers, 55(3), 301-316.
Westerlund, J. (2007). Testing for error correction in panel data. Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 69(6), 709-748.
Vukina, T., Beghin, J. C., & Solakoglu, E. G. (1999). Transition to markets and the environment: Effects of the change in the composition of manufacturing output. Environment and Development Economics, 4(4), 582-598.
Wang, Y., Kang, L., Wu, X., & Xiao, Y. (2013). Estimating the environmental Kuznets curve for ecological footprint at the global level: A spatial econometric approach. Ecological Indicators, 34, 15-21.
Yandle, B., Bhattarai, M., & Vijayaraghavan, M. (2004). Environmental Kuznets Curves: A Review of Findings, Methods, and Policy Implications. Research Study, 2(1), 1-38.
Yin J., Zheng M., & Chen J. (2015). The effects of environmental regulation and technical progress on CO_2 Kuznets curve: an evidence from China. Energy Policy 77, 97-108
York, R., Rosa, E. A., & Dietz, T. (2003). STIRPAT, IPAT and ImPACT: Analytic tools for unpacking the driving forces of environmental impacts. Ecological Economics, 46(3), 351-365.

TEKNOLOJİ ÇAĞI KARAKTERİ OLARAK YOUTUBERLAR'IN ÇOCUKLARIN GÜNLÜK YAŞAMINDAKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ: EBEVEYN GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Semanur SANCILI
Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel Eğitim Bölümü, semanursancili.ss@gmail.com
Doç. Dr. Özkan SAPSAĞLAM,
Yıldız Teknik Üniversitesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Eğitim, A.B.D., ozkaanim@gmail.com

ÖZET
Sosyal öğrenme yaklaşımlarına göre insanlar her gün birbirlerini gözlemleyerek, dolaylı yoldan bir öğrenme gerçekleştirirler. Bandura'ya göre kasıtsız öğrenme fırsatları doğrudan veya istenmeden bireyin çevresindeki modellerden öğrenmesi yoluyla meydana gelmektedir. Çocukların ebeveynlerinin ya da yakın çevrelerindeki arkadaş, akran, öğretmenleri gibi bireylerin davranışlarını gözlemleyerek sıklıkla içselleştirdikleri bilinmektedir. Aynı zamanda çocuklar kitle iletişim araçlarındaki modelleri gözlemleyerek de yeni davranış biçimleri geliştirmektedir. Günümüz çocuklarının internete özellikle sosyal medya araçlarına erişimlerinin kolay olduğu bilinmektedir. Bu sosyal medya araçlarından birisi de Youtube'dur. Bu araştırma okul öncesi dönem çocuklarının Youtube videolarına yönelik tercihleri, Youtuberlar'ın çocukların günlük yaşamlarını beslenme alışkanlıkları, kullandıkları dil, tüketim tarzları açısından nasıl etkilediğini ve bu konuda ebeveyn görüşlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma nitel araştırma yöntemine uygun olarak durum çalışması deseninde yürütülmüştür. Araştırma kapsamında 3-6 yaş arasında çocuğu olan 20 ebeveynle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla toplanmıştır ve elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Ebeveyn görüşleri incelediğinde çocukların Youtube'a günlük erişim sağladıkları ve genellikle çizgi film kanalları, eğitici-öğretici kanallar ve Youtuber kanallarını tercih ettikleri görülmüştür. Bu kanalların ve özellikle Youtuberlar'ın çocukların beslenme alışkanlıkları, dil gelişimi ve tüketim tarzlarında olumlu ve olumsuz değişikliklere neden olduğu görülmüştür. Bu noktada ebeveynlerin iyi bir medya okuryazarı olması, çocuklarının tercih ettikleri medya ortamları ve içerikleri hakkında bilgi sahibi olmaları gerektiği ve çocuklarını doğru medya içeriklerini tercih etme noktasında desteklemeleri önerilmektedir.
Anahtar Kelimeler: okul öncesi dönem, çocuk-sosyal medya, youtuber, ebeveyn

ANALYSIS OF THE EFFECTS OF YOUTUBERS AS TECHNOLOGY AGE CHARACTERS ON CHILDREN'S DAILY LIVES: PARENTS' PERSPECTIVES

ABSTRACT
According to social learning theories; people realize an indirect learning by observing themselves. Bandura asserts that learning occurs through learning the opportunities directly or unintentionally from the people around them. It is known that children frequently internalize the behaviours at their parents or individuals around them like friends, peers, teachers. Children also develop new behaviors by observing models in mass media. Nowadays, children can easily access the Internet, especially social media. One of these social media tools is Youtube. This research aims to find out the preferecens of preschool children for Youtube videos, how the Youtubers affect the childrens' daily routines in terms of the children's nutrition habits, language, consumption manners as well as parents' views towards these dimensions. This research is carried out as a case study which is suitable for qualitative method. Within the scope at this research, interviews with twenty parents -who have children between the ages of three and six- are conducted. Research data is collected by the help of semi-structured interview form and the data obtained in this study is analyzed by the help of content analysis method. When the parents' views are analyzed, it is found out that children spend their time in Youtube everyday and generally they prefer cartoon channels, educational

and instructional channels and Youtubers channels. These channels and especially Youtubers have positive and negative changes in the childrens' nutrition habits, language development and consumption manners. At this point, it is suggested that parents should be good media literate, that their children should be informed about their preferred media enviroments and content, and that they should support their children to choose the right media content.
Keywords: preschool, children-social media, youtuber, parents

GİRİŞ

Bireyin öğrenme ve davranış geliştirme süreciyle ilgili birçok farklı yaklaşım vardır. Örneğin davranışsal yaklaşımlar bireyin uyarıcılara verdiği tepkileri ele alırken, sosyal öğrenme yaklaşımları bireyin sosyal ortamlarındaki insanlardan etkilenmek koşulu ile öğrenmelerini ele almaktadır. Sosyal öğrenme yaklaşımlarına göre insanlar her gün birbirlerini gözlemleyerek, dolaylı yoldan bir öğrenme gerçekleştirirler. Bu şekilde öğrenmeye "model alma", "gözlem yoluyla" ya da "taklit ile öğrenme" denilmektedir.

Sosyal öğrenme kavramı ilk defa 1947 yılında Julian Rotter tarafından kullanılmıştır. Rotter'a göre kişilik bireyin kendisi ve çevresi arasındaki ilişkinin bir temsilidir. İnsan davranışlarını anlayabilmek için hem bireyi hem de çevresini göz önünde bulundurmak gerekmektedir (Mearns, 2004). İnsanların birbirinden öğrenmesine dikkat çeken bir diğer isim de John Dewey'dir. Dewey'e göre birey, sosyal etkileşimi sonucunda düşüncelerini ve deneyimlerini paylaşarak zaman içinde kendine has belleğini oluşturmaktadır. Aynı zamanda Vygotsky'e göre de öğrenme sosyal ortamda, öğrenenin ilgisi dahilinde ve öğretmen, aile, arkadaş vs. rehberliğinde gerçekleşmektedir (Korkmaz, 2015).

Sosyal bilişsel öğrenme kuramında Albert Bandura, çocukların dinleme, hatırlama, kavramsallaştırma yeteneklerinin taklit ve öğrenmeyi etkilediğini göstermiştir (Erdoğan, 2013). Sosyal öğrenme kuramının en önemli öğesi modeldir. Bandura'ya göre kasıtsız öğrenme fırsatları doğrudan veya istenmeden bireyin çevresindeki modellerden öğrenmesi yoluyla meydana gelmektedir (Bandura, 2001'den aktaran Blanchard, Moore, 2010, 2). İnsanların bir davranışı öğrenebilmeleri için o davranışın başkaları tarafından nasıl yapıldığını görmeleri gerekmektedir. Model olan kişi gözlemlenerek yeni bilişsel beceri ve davranışlar öğrenilebilir, model gözlemlenerek sosyal güç ve motivasyon sağlanabilir, çevrenin ve nesnelerin nasıl kullanılacağı öğrenilebilir ve olay veya durumlara karşı duygusal tepkilerin nasıl ortaya konulacağı öğrenilebilir. Model ile gözlemleyenin karakter benzerlikleri veya özellikleri davranışın taklit edilmesi oranını artırmaktadır. Bireyler, özellikle çocuklar kendi yaşlarına yakın, kendi cinsiyetinden ve yüksek statülü modelleri seçmektedir.

Gözlem yoluyla öğrenmenin dört temel süreci vardır. Bunlar dikkat, hatırlama, davranışa dönüştürme ve güdülemedir. Gözlem yaparak öğrenmenin temel koşulu dikkat etmektir. Model davranış basit, ilgi çekici ve işlevsel olmalıdır. Model alacak kişinin yatkınlıkları, eğilimleri, tercihleri gözlemlenen davranışa karşı dikkati sağlamayı artıran unsurlardır. Bireyler başkalarında gözlemlediği davranışları semboller, resimler ve soyut nesneler kullanarak beynine kodlamaktadır ve bu kodlama işlemi de daha sonra davranışın hatırlanması sürecini kolaylaştırmaktadır. Belleğe kodlanan davranışlar daha sonra gözlem yapan birey tarafından davranışa dönüştürülmektedir. Eğer bu davranış bir başkası tarafından ödüllendirilirse davranışı daha sonra da yapma eğilimi artmaktadır (Bayrakçı 2007; Korkmaz, 2015). Özellikle çocukların ebeveynlerinin ya da yakın çevrelerindeki arkadaş, akran, öğretmenleri gibi bireylerin davranışlarını gözlemleyerek sıklıkla içselleştirdikleri bilinmektedir. Bunun dışında çocuklar maruz kaldıkları ölçüde kitle iletişim araçlarının sembolik çevresindeki kapsamlı modellerden aldıkları mesajlarla da insan değerlerini, düşünme tarzlarını, davranış biçimlerini olumlu veya olumsuz yönde geliştirmektedir. Kitle iletişim araçlarının çocuklar üzerindeki etkisi küreselleşmenin etkisiyle giderek artmaktadır (Kalan,2010; Blanchard, Moore, 2010).

Artan teknolojik gelişmeler ve küreselleşme "medya kültürü, dijital yerliler, dijital ebeveynlik" gibi kavramları ortaya çıkarmıştır. "Medya kültürü, günlük hayat için yüksek tüketim ideallerini ve şahıslarını

yansıtan örnekler bulmakta ve tüketicilere ürün memnuniyeti, sorunlarına çözümler, yeni teknolojiler ve öykünecek modeller satmaktadır." şeklinde tanımlanmaktadır (Kellner, 2010). Dijital yerli bilgiyi çok hızlı alan, paralel öğrenmeler ve çoklu görevlerden hoşlanan, metin yerine grafik kullanmayı tercih eden ve aynı zamanda bilgiye erişimde esnekliği tercih eden bireyleri temsil eden bir kavramdır (Prensky,2001). Dijital ebeveyn ise dijital çağın ihtiyaçlarına göre hareket eden, temel düzeyde dijital araçlara hâkim, dijital ortamlardaki olanakların farkında olan ve çocuğunu bu ortamdaki risklere karşı koruyabilen ve teknolojik gelişmelere açık olan bireydir (Kabakçı ve diğ., 2013).

Günümüz çocuklarının internete özellikle son on yılda sosyal medya araçlarına erişimlerinin kolay olduğu bilinen bir gerçektir. Sosyal medya, "Web 2.0 teknolojilerinin temelleri üzerine kurulan ve içeriğinin kullanıcılar tarafından oluşturup değiştirilmesine izin verilen internet tabanlı uygulamalar" şeklinde tanımlanmaktadır (Kaplan ve diğ., 2010) Günümüzün en popüler ve en çok kullanılan sosyal medya araçlarından birisi kullanıcıların aralarında bağlantı kurması, bilgi vermesi ve diğer kullanıcılarına ilham olması için kullanılan bir Google şirketi olan Youtube olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler geleneksel mecrada özellikle televizyon karşısında pasif olarak izleyen bireyler iken, Youtube gibi mecralar aracılığıyla çeken, yükleyen ve paylaşan bireyler haline gelmiştir (Alp, Kaleci, 2018). Youtube'un aktif iki yüz milyon kullanıcısı bulunmaktadır (Youtube,2019).

Gelişen yeni medyayla birlikte micro-celebrity kavramı gündeme gelmiştir. Bu kavram, kişilerin çevrimiçi ortamda popülerliklerini yükseltmek için çevrimiçi ortamda yapmış oldukları performans stili olarak tanımlanmaktır (Senft, 2008'den aktaran Sekmen,2019). Sekmen (2019)'e göre micro-celebrityler kendilerini izleyicilerin tüketmesi için sunmakta, hayran kitlesi tarafından benimsenmekte ve zamanla oluşturulan fanlar sayesinde popülaritesine devam etmektedir. Sıradan bir kişi çevrimiçi ortamda micro-celebrity olarak kabul edilmekle birlikte ebeveyn kontrolünde bir çocuğun popülerleşme durumu da micro-celebrity kavramıyla ifade edilmektedir. Micro-celebrity İnstagram, Facebook ya da bir blog sayfasında yer alabilmektedir (Marwick, 2015). Youtube özelinde bu kavram Youtuber olarak yerleşmiş durumdadır. Youtuber Youtube'da kendisine ait bir kanalı olan, bu kanala düzenli videolar yükleyen ve belirli bir takipçi sayısına sahip kişilere denir (Çiçek, 2018). Türkiye'de en çok aboneye sahip Youtuber 11 milyon takipçisiyle Enes Batur'dur. Enes Batur'un videoları toplamda 5 milyardan fazla görüntülenmiştir. Youtube'da en çok izlenen çocuk kanalları ise sırasıyla Ali Baba (6.03M takipçi), Oyuncak Oynuyorum (5.7M takipçi), Oyuncak Avı (5.48M takipçi), Sevimli Dostlar (3.79M takipçi), Oyuncu Yusuf (3.39M takipçi) şeklindedir (Socialblade, 2019). Youtuberlar, video içeriklerinde takipçilerinin varlıklarını kabul ettiğini gösteren ve izleyicilerini önemsediklerini gösteren bir dil kullanmaktadır. Böylece Youtube takipçileri, video içeriklerine kendilerinin dahil edilmesiyle özdeşlik kurmaktadır. Aynı zamanda özdeşlik kurulan Youtuberlar popüler kimliğini kullanarak ürün reklamı yapmakta ve eğlenceli bir yaşam içerisinde ürünün kullanımını göstermektedir, çocuklar ürün reklamlarıyla birlikte markaların ismini öğrenmekte ve o markalara duyduğu ilgi artmaktadır. Bu artan ilgiyle birlikte çocuk ailesine o ürünü aldırma konusunda ısrarcı davranarak marka sahipleri için iyi bir müşteri, toplum için ise iyi bir tüketici konumuna gelerek kapitalist sistemin işlerliğini artırmaktadır (Sekmen,2019; Yavuz, 2018).

Atalay (2019)'a göre televizyonu birlikte seyretme deneyimi ebeveynlere çocuğun karşılaştığı içerikleri, iletileri daha çok kontrol etme imkânı verirken, Youtube gibi yeni medyaya ulaşımı sağlayan bilgisayar, telefon ve tabletlerin tek başına kullanılma özelliği denetlemeyi zor hale getirmiştir. Çocuklar medya platformlarına kolay bir şekilde ulaşarak, bu platformlarda vakit geçirirken kendilerine uygun olmayan içeriklere maruz kalarak, tüketim kültürünün bir parçası haline gelerek çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaktadır.

Sekmen (2019)'in yaptığı bir çalışmada Prenses Elif kanalındaki videolarda oyuncak, kostüm ve mekân paylaşımlarıyla çocuğa masalsı bir dünya yaratılarak, bu dünyanın diğer çocukların öyküneceği şekilde kurgulandığı sonucu elde edilmiştir. Diğer taraftan ise Youtube izleyicisi olan çocukların bu sistem içerisinde reklamın hedef kitlesini oluşturarak Prenses Elif kanalına para kazandırdıkları görülmüştür.

Çeşitli kitle iletişim araçları (televizyon, reklamlar, çizgi film karakterleri, müzik grupları, sinema filmleri vs.) çocukların beslenme şekillerini, giyim tarzlarını, konuşma biçimlerini, oyun kültürlerini, uyku düzenlerini değiştirmektedir. Örneğin önceden çocukların kıyafetlerini yaş ve gelişim özelliklerine göre anne babaları seçerken günümüzde çocuklar izledikleri yayınlardan etkilenerek kendi kıyafetlerini seçmektedir. Seçtikleri bu kıyafetler onları çocuk kimliğinden uzaklaştırarak küçük bir yetişkin kimliğine sokmaktadır. Aynı zamanda çocukların bu kitle iletişim araçlarında gördükleri fast food, şekerleme, kahvaltılık gevrekler gibi protein, vitamin, mineral açısından düşük gıdalar çocuklarda yeme isteği uyandırarak obeziteye yakalanma riskini artırdığı bilinmektedir (Yavuz,2018).

Literatür incelendiğinde Youtube'un izleyici konumunda olan çocuklar üzerindeki etkilerini incelemeye yönelik bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmanın amacı, çocukların Youtube videolarına yönelik tercihleri, Youtuberlar'ın çocukların günlük yaşamlarını beslenme alışkanlıkları, kullandıkları dil, tüketim tarzları açısından nasıl etkilediğini ve bu konuda ebeveyn görüşlerini belirlemektir.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi yer almaktadır.

Araştırma Modeli

Araştırma nitel araştırma yöntemine uygun olarak durum çalışması deseninde gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım, 2010). Durum çalışması, bir ya da birkaç durumun derinlemesine araştırılmasıdır. Bu çalışma deseninde bir duruma ilişkin etkenler (ortam, bireyler, olaylar, süreçler, vb.) bütüncül bir yaklaşımla araştırılmakta ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanılmaktadır. Durum çalışması, örnek olay çalışması olarak da bilinmektedir (Büyüköztürk ve ark.,2019).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örneklem yöntemlerinden benzeşik örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 3-6 yaş arasında çocuğu olan 20 gönüllü ebeveyn oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan 20 ebeveynden; 15'i (%75) kadın ve 5'i (%25) erkektir. Ebeveynlerin 7'si (%35) 20-30 yaş arasında ve 13'ü (%65) 30-40 yaş arasındadır; 9'u (%45) lise, 6'sı (%30) lisans ve 5'i (%25) lisansüstü mezunudur. Ebeveynlerden 1 çocuğa sahip olan 6 (%30), 2 çocuğa sahip olan 13 (%65) ve 3 çocuğa sahip olan 1 (%5) kişi bulunmaktadır. Çalışmada yer alan 25 çocuğun; 13'ü (%52) 3-4 yaş arasında, 12'si (%48) ise 5-6 yaş arasındadır ve çocukların 12'si (%48) kız, 13'ü (%52) erkektir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme ile katılımcılardan belirlenmiş bir konu hakkında derinlemesine bilgi alınması amaçlanmaktadır. Katılımcıların yanıtlarını derinleştirmek için anahtar sorular sorulabilmektedir (Adıgüzel, 2016). Çoğu zaman yüz yüze yapılıyorken bazen telefon veya sesli görüşme ile de yapılabilmektedir (Karasar,2016).

Araştırmada kullanılan Ebeveyn Görüşme Formu'nun araştırmanın amacına uygun olup olmadığını tespit etmek amacıyla uzman görüşü alınmış ardından sorular yeniden düzenlenerek görüşme formunun son şekli oluşturulmuştur. Görüşme formunda "Youtube kullanım süresi, çocukların izledikleri kanallar, Youtuberlar'ın çocukların günlük yaşamlarını etkileme şekilleri ve ebeveyn tutumları" konularını ele alan 6 soru yer almaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri, araştırmaya gönüllü olarak katılan 20 ebeveynden 8'i ile randevu verdikleri saatte yüz yüze görüşülerek 12'si ile de telefon yoluyla görüşme aracılığıyla toplanmıştır. Görüşmeler esnasında not alma tekniği kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verilerini ebeveynlerin Ebeveyn Görüşme Formu'na verdikleri yanıtlar oluşturmaktadır. Her bir soruya gelen yanıtlar içerik analizi yöntemi ile incelenerek sonuçları ortaya konulmuştur. İçerik analizi bir içeriğin belirli özelliklerinin nesnel ve sistematik bir şekilde tanınmasına yönelik çıkarımların yapıldığı bir tekniktir. Bu teknikte araştırmacılar belirli kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirledikten sonra bunları analiz ederek metindeki mesaja ilişkin çıkarımlarda bulunmaktadır (Büyüköztürk ve ark., 2019). Bu çalışmada da görüşmelerin analizlerine göre belirli kodlamalar yapılarak temalar elde edilmiş ve bu temalardan elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Görüşme formuna katılan ebeveynlerin isimleri kullanılmadan "K" olarak numaralandırılmıştır.

BULGULAR

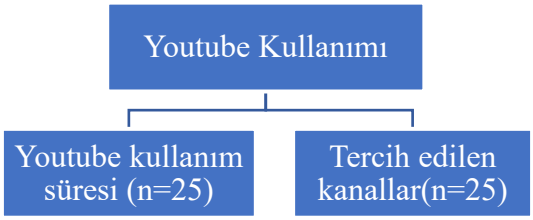
Bu bölümde araştırmanın amacına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Ebeveynlerin görüşleri doğrultusunda elde edilen temalar ve temalara ilişkin alt temalar tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Verilere İlişkin Temalar ve Alt Temalar

Temalar	**Alt Temalar**
Youtube Kullanımı	Youtube kullanım süresi
	Tercih edilen kanallar
Youtube ve Youtuberlar'ın Etkileri	Dil Gelişimi
	Beslenme Alışkanlıkları
	Tüketim Tarzı
Ebeveyn-Çocuk İlişkisi	Ebeveyn Denetimi
	Ebeveyn Tutumu

Tablo 1'de görüldüğü üzere araştırma verilerinin analizi sonucunda Youtube Kullanımı, Youtube ve Youtuberlar'ın Etkileri ve Ebeveyn-Çocuk İlişkisi olmak üzere üç tema elde edilmiştir. Bu temalardan Youtube kullanımı teması Youtube kullanım süresi ve tercih edilen kanallar olarak iki alt temaya, Youtube ve Youtuberlar'ın etkileri teması dil gelişimi, beslenme alışkanlıkları ve tüketim tarzı olarak üç alt temaya, Ebeveyn-Çocuk ilişkisi teması ise ebeveyn denetimi ve ebeveyn tutumu olarak iki alt temaya ayrılmaktadır.



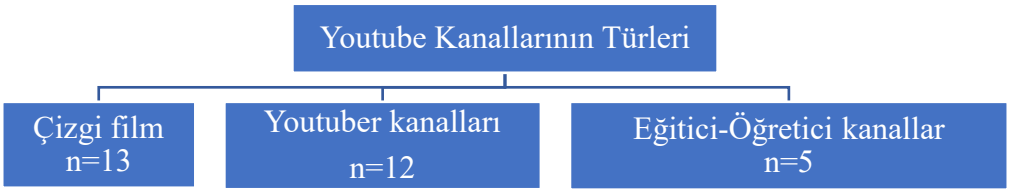
Şekil 1. Youtube Kullanımı

Şekil 1. İncelendiğinde youtube kullanımı temasının "youtube kullanım süresi" ve "tercih edilen kanallar olarak iki alt temaya ayrıldığı görülmektedir. Bu alt temalardan çocukların gün içerisinde Youtube kullanım süresi" ne ilişkin bulgular Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. 3-6 Yaş Arasındaki Çocukların Günlük Youtube Kullanım Süresi

	f	%
0-1 saat	10	40
1-2 saat	7	28
2-3 saat	5	20
3+ saat	**3**	**12**

Tablo 2'de çocukların günlük Youtube kullanım süreleri ile ilgili ebeveyn görüşleri incelendiğinde; 3-6 yaş arasındaki çocukların 10'u (%40) günde 0-1 saat, 7'si (%28) 1-2 saat, 5'i (%20) 2-3 saat, 3'ü (%12) ise 3 saatten daha fazla Youtube'da vakit geçirmektedir. İzlenen Youtube kanallarının türleri ile ilgili ebeveyn görüşleri Şekil 2. de verilmiştir.



Şekil 2. Youtube Kanallarının Türleri

Şekil 2. de yer alan izlenen Youtube kanallarının türleri ile ilgili ebeveyn görüşleri incelendiğinde çocukların Youtube'da tercih ettikleri kanallar türlerine göre üçe ayrılmaktadır. Bunlar çizgi film kanalları(n=13), Youtuber kanalları(n=12) ve eğitici-öğretici kanallar(n=5) şeklindedir.

Elde edilen bulgular sonucunda çocukların Pijama Maskeliler (K2, K6), Kral Şakir (K2), Trt Çocuk (K2, K16, K17), Talking Tom (K2), Niloya (K3,K12), Pepe (K4,K18), Elsa (K6), Thanos (K11), Hulk (K11) gibi süper kahramanlar, Minika Çocuk (K16), Planet Çocuk (K16), Değerler Takımı (K6) gibi çizgi film kanallarını izledikleri görülmektedir. Buna uygun olarak ebeveynlerden birinin ifadesi aşağıda yer almaktadır.

"Pijama Maskeliler, komik kediler, Değerler Takımı, Elsa gibi çizgi filmleri izliyor" (K6).

Çocuklar aynı zamanda Fındık Ailesi (K1), Fatih Selim (K1,K12,K14,K15), Enes Batur (K3), Meryem Can (K3), Orkun Işıtmak (K3), Topsy ve Tim (K4, K13), Prenses Elif (K7,K9,K15), Ceylin H. Official (K10), Elif'in Dünyası (K13) gibi Youtuberlar'ı takip etmektedir. Buna uygun olarak ebeveynlerden birkaçının ifadesi aşağıda yer almaktadır.

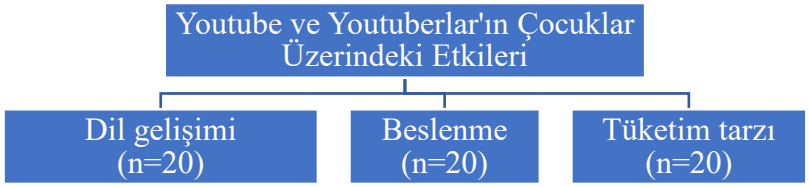
"Küçük Youtuberlar var genelde onları izliyor, Prenses Elif gibi." (K8).

"Kızım genellikle Prenses Elif'i, oğlum da genelde annelerin çektiği videoları izliyor. Fatih Selim diye bir çocuk var. Arabalarını diziyor, yeni oyuncak açıyor falan açıyor annesiyle…" (K16).

Eğitici-öğretici kanallar içinde ise genellikle renkleri, sayıları, alfabeyi şarkılar yoluyla öğreten Cocomelon (K17, K18, K19) ve Pinkfong (K18) kanalları yer almaktadır. Buna uygun olarak ebeveynlerden birinin ifadesi aşağıda yer almaktadır.

"Baby shark, Pinkfong kanalından, Cocomelon" (K18).

Youtube ve Youtuberlar'ın çocuklar üzerindeki etkisi üç alt temada incelemiştir. Bunlar; dil gelişimi, beslenme ve tüketim tarzı şeklindedir.



Şekil 3. Youtube ve Youtuberlar'ın Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Çocukların izledikleri kanalların çocukların dil gelişimi üzerinde etkisinin olduğu ve bu etkinin kanal türlerine göre olumlu ve olumsuz yönde değişiklik gösterdiği saptanmıştır.

Eğitici-öğretici kanalları ve çizgi film kanallarını izleyen çocukların dil gelişiminin olumlu etkilendiği görülürken Youtuber kanallarını izleyen çocukların dil gelişiminin ise hem olumlu hem de olumsuz etkilendiği görülmektedir. Buna uygun olarak birkaç ebeveynin ifadesi aşağıda yer almaktadır.

"Daha saldırgan bir dil kullandığını görüyorum. Benim çocukla iletişimimde kullanımımda olmayan "saçmalıyorsun", "şimdi canımı çok sıktın" gibi ifadelere birkaç kez rastladım" (K2).

"İzlediği videolar verimli bilgiler içerdiği ve kısa süreli olduğu için ben zarar değil aksine kelime dağarcığında faydalar gördüm. İngilizce şarkıları kendi kendine söylediğini fark ettim" (K17).

Çocukların izledikleri Youtube kanallarının beslenme alışkanlıkları üzerindeki etkisi incelendiğinde 8 ebeveyn çocuklarının beslenme alışkanlıklarında herhangi bir değişiklik olmadığını; 5 ebeveyn çocuklarının yemek yeme süresinin azaldığını; 3 ebeveyn çocuklarının Youtube'da gördükleri yiyecekleri talep ettiklerini ifade etmiştir. Buna uygun olarak birkaç ebeveynin ifadesi aşağıda yer almaktadır.

"İzlerken yemek için çağırdığımda gelmek istemiyor. Geldiğinde genelde zorla geliyor ve "tokum yeter" diyerek video izlemeye devam etmek istiyor" (K15).

"Özellikle hamburger ve pizza gibi yemediği yiyecekleri yemek istediğini abur cubur gibi yiyeceklere daha çok özendiğini fark ettim" (K10).

Ebeveynlerin Youtube'u çocuklarının yemek yeme aracı olarak kullanması da dikkat çekmektedir. Buna uygun olarak bir ebeveynin ifadesi aşağıda yer almaktadır.

"Normalde yemek istemediği zor yediği yemekleri Fatih Selim izlerken kolay yiyor. Aslında çok yanlış yapıyorum ama mecbur" (K12).

Youtube'un çocukların tüketim tarzları üzerindeki etkisi incelediğinde 16 ebeveyn çocuklarının Youtube reklamları ve Youtuberlar'dan etkilenerek oyuncak, kıyafet gibi taleplerinde ve izledikleri çizgi filmlerden etkilenerek çizgi film karakterlerinin ürünlerine karşı taleplerinde artış olduğunu ifade ederken 4 ebeveyn ise herhangi bir değişiklik olmadığını ifade etmiştir. Buna uygun olarak ebeveynlerden birkaçının ifadesi aşağıda yer almaktadır.

"Genelde araba videolarından sonra araba almamızı istiyor. Youtube'da gördüğü oyuncakların ücretsiz geleceğini sanıyor" (K1).

"Deniz kızı kostümü, kırmızı başlıklı kız çantası, akülü araba istemişti. Hepsini Prenses Elif de gördü" (K9).

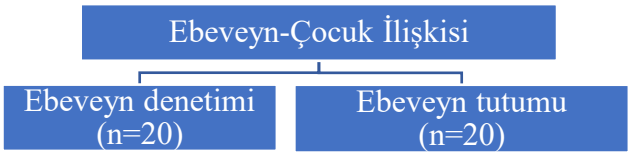
Ebeveynlerin çocuklarının taleplerini karşılama düzeyine bakıldığında 16 ebeveynden 9'u çocuklarının taleplerini karşılamadıklarını ifade ederken, 7 ebeveyn taleplerini karşıladıklarını ifade etmiştir. Buna uygun olarak ebeveynlerden birkaçının ifadesi aşağıda yer almaktadır.

"Tosbik ve Niloya bebek istedi, onları aldık" (K3).

"Bir kere videoda gördüğü bir kumandalı arabayı istemişti ama "bizim o kadar paramız yok" diyerek ikna ediyorum" (K12).

Ebeveyn-Çocuk İlişkisi

Ebeveyn-çocuk ilişkisi temasında ebeveyn denetimi ve ebeveyn tutumu olmak üzere iki alt tema yer almaktadır.



Şekil 4. Ebeveyn-Çocuk İlişkisi

Ebeveyn denetimi alt teması altında ebeveynlerin çocukları Youtube'da vakit geçirirken yanlarında bulunup bulunmadıkları sorusuna yanıtlar aranmıştır.

20 ebeveynden 12'si çocukları Youtube'da vakit geçirirken yanlarında bulunduklarını; 6 ebeveyn çocukların izledikleri videoları kontrol ettiklerini ancak izlerken yanında bulunmadıklarını; 2 ebeveyn ise çocukları Youtube'da vakit geçirirken yanlarında bulunmadıklarını belirtmiştir. Buna uygun olarak birkaç ebeveynin ifadesi aşağıda yer almaktadır.

"Kesinlikle bulunuyorum, çünkü internette eğitici şeyler olduğu kadar çocuklar için kötü şeyler de var. Bilincinin kötü şeylerle etkilenmesini istemiyorum" (K17).

"İzlediği zamanların çoğunda yanında olmuyoruz ancak alışılmışın dışında bir videoya sürüklenmemesi için ne tarz videolar izlediğini sık sık kontrol ediyoruz" (K18).

"Genelde bulunmuyorum, ev işi yapıyorum. Oyalamak için veriyorum zaten" (K7).

Ebeveyn tutumu alt temasında çocuklar Youtube videosu çekmek isterse ebeveynlerin buna dair tutumunun ne olacağına ilişkin görüşleri ele alınmıştır.

Ebeveynlerin 4'ü kendi denetimlerinde çocuklarının Youtube videosu çekebileceğini ve yayınlayabileceğini ifade etmiştir. 14 ebeveyn çocuklarının video çekmesini kabul etmeyeceğini ifade ederken Youtube'un gerçek hayattan uzak olduğuna, Youtube'a video çekip yüklemenin çok zaman alacağına ve çocuklarının yaşlarının küçük olduğuna dair vurgu yapmaktadır. 2 ebeveyn ise çocuklarının video çektiklerini ancak bunu yayınlamalarına izin vermediklerini belirtmiştir. Buna uygun olarak birkaç ebeveynin ifadesi aşağıda yer almaktadır.

"Kesinlikle istemem. Çünkü videoları izlediğim zaman kurgusal bir hayatın içinde olan çocuk ve ebeveynler var. Artık hayatları bu olmuş. Çocuğumun gerçek hayattan kopmasını istemem" (K1).

"Şu anda kendi videolarını çekiyor sadece video olarak kalıyor. Kanal açmasına şu an böyle bir şeyin onun hayatına faydalı olduğunu düşünmüyorum. Evet video çekebilir ama bir kanal açıp orada yayınlamasına gerek görmüyorum" (K10).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırma 3-6 yaş arasındaki çocukların Youtube videolarına yönelik tercihleri, izledikleri Youtuberlar'ın çocukların günlük yaşamlarını beslenme alışkanlıkları, kullandıkları dil, tüketim tarzları açısından nasıl etkilediğini ve bu konuda ebeveyn görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseninde gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri 3-6 yaş arasında çocuğu olan 20 ebeveyn ile yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla toplanan verilere dayanmaktadır. Yapılan görüşmeler sonucu elde edilen veriler içerik analizi ile incelenmiştir.

Araştırmanın bulguları incelendiğinde Youtube kullanımı teması altında çocukların Youtube kullanım süresi ve izlemeyi tercih ettikleri kanallar; Youtube ve Youtuberlar'ın etkileri teması altında Youtube'da yer alan videoların çocukların dil gelişimi, beslenme alışkanlıkları ve tüketim tarzlarını etkileme şekilleri ve Ebeveyn-Çocuk İlişkisi teması altında ise ebeveyn denetimi ve ebeveynlerin Youtube'a karşı tutumları incelenmiştir. Pedagoji Derneği 0-3 yaş grubu çocukların Youtube kullanımını hiç önermemekle birlikte bundan sonraki süreçte her yaş grubu için +10 dakika eklenerek çocukların Youtube'da vakit geçirebileceğini ifade etmiştir. Bu dört yaşta on dakika, beş yaşta yirmi dakika, altı yaş için otuz dakika şeklinde belirtilmiştir. Ancak bu araştırmaya göre 3-6 yaş arası 25 çocuğun 10'u 0-1 saat, 7'si 1-2 saat, 5'i 2-3 saat, 3'ü ise 3 saatten fazla Youtube'da vakit geçirerek önerilen sınırı fazlasıyla aşmaktadır. Yengil ve ark. (2019)'ın okul öncesi dönem çocuklarının teknolojik cihaz kullanımlarıyla ilgili yaptığı çalışmada 42 çocuğun 24'ü 0-1 saat, 14'ü 1-2 saat, 10'u 2-3 saat teknolojik cihaz kullandığını ifade ettiği görülmektedir.

Sonuçlar bu araştırmanın sonuçlarıyla benzer niteliktedir. Çocukların Youtube'da izlemeyi tercih ettikleri kanal türleri çizgi film kanalları, Youtuber kanalları ve eğitici öğretici kanalları altında toplanmıştır. Çizgi film ve eğitici-öğretici kanalların çocukların dil gelişimi üzerinde olumlu etkileri olduğu dikkat çekmektedir. Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal medya farkındalıklarını araştıran çalışmada çocukların en yoğun kullandıkları medya platformunun youtube olduğu görülmüştür (Sapsağlam, 2018). Özellikle ebeveynler çocuklarının bu kanallardan İngilizce şarkıları, kelimeleri, alfabeyi, sayıları öğrendiklerini belirtmiştir. Blanchard ve Moore(2010) cep telefonlarının 3-4 yaş arasındaki çocukların harfleri, alfabeyi, sayıları, renkleri, şekilleri öğrenmelerine yardımcı olduğunu ifade etmesi bu araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir. Amerikan Pediatri Akademisi (AAP) de yüksek kalitedeki yayınların 3-5 yaş arasındaki çocukların dil gelişimlerini desteklediğini gösteren çalışmalar gerçekleştirmiştir ancak bu noktada belirleyici etken çocukların bu yayınlara ne derece maruz kaldığıdır çünkü yoğun olarak bu yayınlarla vakit geçiren çocukların dil gelişimlerinde gecikmeler olduğu da belirtilen önemli noktalardan birisidir. Youtuber kanallarının ise çocukların dil gelişimi üzerinde yeni kelimeler öğrenmelerine yardımcı olması dışında büyük oranda olumsuz bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Birkaç ebeveyn çocuklarının daha saldırgan bir dil kullandıklarını ve konuşmalarının doğal halinden uzaklaşarak yapmacık bir hal aldığını ifade etmiştir. Çocukların gün içerisinde sıklıkla "Merhaba arkadaşlar", "Kanalıma hoş geldiniz, bugün size … tanıtacağım." kalıplarını sıklıkla kullandıkları ortaya çıkmıştır. İyi birer gözlemci olan çocukların izledikleri Youtuberlar'ı model alarak konuşurken onları taklit ettikleri ve bunların oyunlarına da yansıdığı görülmektedir. Youtube'un çocukların beslenme alışkanlıkları üzerindeki etkisine bakıldığında Youtube'un çocukların beslenme alışkanlıkları üzerinde bir etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. AAP gıda reklamlarının çocuklarda obezite riskini artırdığını ifade etmektedir ancak bu çalışmada 20 çocuktan yalnızca birinin Youtube'daki reklamlardan etkilenerek fast food ürünlerine yöneldiği dikkat çekmektedir. Araştırmada çocukların bir kısmının Youtube'da daha fazla vakit geçirmek için hızlı bir şekilde yemek yediği veya aç olmadığını belirttiği görülmektedir. Mustafaoğlu ve ark.(2018)'ı yemek yerken televizyon izlemenin beyindeki tokluk mekanizmasının bozulmasına neden olduğunu ve bunun sonucunda bireyin gıda tüketiminin arttığını ifade etmiştir. Ebeveynlerin Youtube'u çocuklarının yemek yemesi için bir araç olarak kullanması da bu noktada dikkat çekmektedir. Youtube'da video izlerken ne kadar yediğinin farkında olmayan çocuk için bu süreç ilerleyen yıllarda obezite için bir risk faktörü olabilir. Çocukların tüketim alışkanlıkları incelediğinde Youtube ve Youtuberlar'ın çocukları tüketim kültürü içerisine aldığı ve çocukları kapitalist sistemin bir parçası haline getirdiği söylenebilir. Sekmen (2019) Prenses Elif Youtube kanalı üzerinde yaptığı bir araştırmada Prenses Elif'in kullandığı kostümlerin ve kolay ulaşılabilir olmayan oyuncakların izler kitle tarafından öykünülecek bir yaşam sunduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmada kız çocuklarının Prenses Elif, Ceylin H. Official gibi Youtuberlar'dan etkilenerek kostüm ve oyuncak taleplerindeki artış dikkat çekmektedir, bu sonucun Sekmen (2019)'in çalışmasını desteklediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ebeveynlerin yarısından fazlası çocuklarının bu taleplerini karşılamadığını ifade ederken çocuklarının talepleri konusunda ısrarcı olduklarına da değinmiştir. Kırık (2014)'ın yaptığı bir çalışmada ebeveynlerinin yarısından çoğu çocukları internetteyken yanlarında bulunmadıklarını ve kendi işlerine odaklandıklarını belirtirken Youtube bağlamında sonuç tam tersi şekilde çıkmıştır. Ebeveynlerin yarısından fazlası çocukları Youtube'da vakit geçirirken yanlarında bulunduklarını ifade etmiştir. Bununla birlikte yanında bulunmasa da çocuklarının izledikleri içerikleri kontrol eden ebeveynler de bulunmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre ebeveynlerin çocuklarını zararlı içeriklerden korumaya çalıştıkları ve onlara rehber oldukları söylenebilir. Ancak burada dikkat çeken bir nokta ebeveynlerin zararlı içerikler olarak yalnızca küfür, şiddet ve pornografi gibi ögeleri ele almalarıdır. Youtuberlar'ın çocukların dil ve tüketim alışkanlıkları üzerindeki olumsuz etkisi göz önünde bulundurulduğunda ebeveynlerin Youtuber içeriklerindeki mesajları okuma konusunda eksik oldukları söylenebilir. Bu noktada ebeveynlere "medya okuryazarı olma" sorumluluğu düşmektedir. Kalan (2010) medya okuryazarlığını "medya mesajlarına ulaşma, çözümleme ve iletme yeteneği" olarak tanımlamıştır. Youtube'un gerçek hayatı yansıtmadığını, çok fazla zaman alan bir iş olduğunu ve çocuklarının yaşları küçük olduğu

gerekçesiyle çocuklarının Youtuber olmasını istemeyen ebeveynler çoğunluktadır. Ancak bazı ebeveynler de ticari getirisinin olduğuna dikkat çekerek kendi denetimleri altında çocuklarının bu işi yapabileceklerini belirtmiştir. Sonuç olarak Youtube'daki kanalların çocuklar üzerinde olumlu ve olumsuz birçok etkisi olduğu ve ebeveynlerini, akranlarını, öğretmenlerini gözlemleyerek ve model alarak büyüyen çocukların artık teknoloji çağı karakteri olan Youtuberlar'dan da etkilendiği görülmektedir.

ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmadan elde edilen sonuçlardan yola çıkılarak öneriler sunulmuştur.

- Ebeveynler çocukların Youtube'da geçirdiği zamanı sınırlama, çocuklarını özellikle tercih ettikleri ürünleri ve kişilik gelişimini olumsuz yönde etkilemeyecek Youtuberlar'a yönlendirme konularında bilgilendirebilir.
- Okul öncesi eğitim kurumlarında ebeveynlere yönelik medya okuryazarı olma konusunda çalışmalar yapılabilir.
- Youtube ve Youtuberlar'ın çocukların oyun süreçlerine olan etkisini incelemek amacıyla araştırma yapılabilir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, O. (2016). Eğitim programlarının geliştirilmesinde ihtiyaç analizi el kitabı. Ankara: Anı Yayıncılık

Alp, Y. ve Kaleci, D. (2018). Youtube Sitesindeki Videoların Eğitim Materyali Olarak Kullanımına İlişkin Öğrenci Görüşleri. International Journal of Active Learning, 3(1), 57-68.

Atalay, G.E. (2019). Sosyal medya ve çocuk: "Babishko Family Fun TV" isimli youtube kanalının eleştirel bir analizi. Erciyes İletişim Dergisi Uluslararası Çağda İletişim Sempozyumu Özel Sayısı, (1), 179-202.

Bayrakcı, M. (2007). Sosyal öğrenme kuramı ve eğitimde uygulanması. SAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, 14, 198-210.

Blanchard J., Moore T. (2010). The Digital World of Young Children: Impact on Emergent Literacy. Mill Valley, CA: Pearson Foundation.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2019). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Yayınları

Çiçek, M. (2018). Youtuber Videoları: Kim, Nerede, Ne Zaman, Nasıl, Neden İzler. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 5(7), 163-170.

Çocuk ve Youtube, (2018, 28 Kasım). Pedagoji Derneği, 23.
https://pedagojidernegi.com/cocuk-ve-youtube/

Erdoğan, O. (2013). İlköğretim Öğretmenlerinin Öz Yeterlik ve Başarı Algılarında Yordayıcı Olarak Akademik İyimserlik, Umut ve Mesleki Haz. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Kabakçı Yurdakul, I., Dönmez, O., Yaman, F., Odabaşı H.F. (2013). Değişen Ebeveynlik ve Değişen Roller. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 12(4), 883-896.

Kalan, Ö.G. (2010). Medya Okuryazarlığı ve Okul Öncesi Çocuk: Ebeveynlerin Medya Okuryazarlığı Bilinci Üzerine Bir Araştırma. İletişim Fakültesi Dergisi.

Karasar, N., (2016) Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Nobel Yayıncılık

Kaplan, A. M., Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. Business Horizons, 53(1), 59-68.

Kellner, D., (2010). Medya Gösterisi, Zeynep Paşalı (Çev.). İstanbul: Açılım Kitap

Kırık, A.M. (2014). Aile ve Çocuk İlişkisinde İnternetin Yeri: Nitel Bir Araştırma. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 3(1), 337-347.

Korkmaz, İ. (2015). Sosyal Öğrenme Kuramı. Binnur Yeşilyaprak (Ed.), Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim içinde (s.246-269). Ankara: Pegem Akademi.

Sapsağlam, Ö. (2018). Social media awareness and usage in preschool children. International Journal Of Eurasia Social Sciences, 9, (31), 728-746.

Sekmen, M. (2019). Çocuk Youtuberlar'da Sorunlu Bir Alan: Tüketim ile Mahremiyet Yitimi. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(4), 3566-3584.
Socialblade (2019), Top 250 Youtubers In Turkey,
https://socialblade.com/youtube/top/country/tr/mostsubscribed
Reid Chassiakos, Y., ve diğ. (2016). Children and Adolescents and Digital Media. Pediatrics, 138(5). (http://pediatrics.aappublications.org/content/138/5/e20162593)
Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. NCB University Press, 9 (5).
Marwick, A. (2015). You May Know Me From YouTube: (Micro)-Celebrity in Social Media. Marshall, P.D. and Redmond, S., Eds. Hoboken (Ed.), A Companion to Celebrity içinde (333-350). NJ: John Wiley & Sons Inc.
Mearns, J. (2004). The Social Learning Theory of Julian B. Rotter.
(http://psych.fullerton.edu/jmearns/rotter.htm) 19 Aralık 2019'da indirildi.
Mustafaoğlu, R., Zirek, E., Yasacı, Z., Razak Özdinçler, A. (2018). Dijital Teknoloji Kullanımının Çocukların Gelişimi ve Sağlığı Üzerine Olumsuz Etkileri. Addicta: The Turkish Journal on Addiction, 5, 227-247.
Yavuz, Ş., (2018). 60-72 Aylık Çocukların Popüler Kültür Öğeleri ve Teknoloji Kullanımındaki Tercihleri. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Okan Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
Yengil, E., Döner Güner, P., Topakkaya, E.K. (2019). Okul Öncesi Çocuklarda ve Ebeveynlerinde Teknolojik Cihaz Kullanımı. MKÜ Tıp Dergisi, 10(36). 14-19.
Yıldırım, K. (2010). Nitel Araştırmalarda Niteliği Artırma. İlköğretim Online, 9(1), 79-92.
Youtube (2019), https://www.youtube.com/about/press/

PRESERVICE SCIENCE TEACHERS' ATTITUDES TOWARD CHEMISTRY LABORATORY & PERCEIVED DIFFICULTY OF EXPERIMENTS

Ela Ayşe KÖKSAL
Niğde Ömer Halisdemir University
Zehra MOLU
Niğde Ömer Halisdemir University

Abstract
Chemistry in our country despite the role and importance of laboratories are theoretically adopted, there are inadequacies and disruptions in practice. In this sense, the identification of the problems faced by the faculties of education with regard to the use of laboratories when training pre-service teachers will provide important contributions to this area. Inadequate laboratories in terms of environment and equipment, and laboratory experiments and theoretical lectures are not executed in parallel can cause a great deal of learning difficulties. Because of the abstract nature of concepts, the intensity of subjects, mathematical skills, language, and attitudes are the reasons of these perceptions. Attitudes have an effect on selecting science, getting information about scientific subjects, developing a science related hobby. The negative attitudes are stem from the idea of "science is difficult", which is conveyed by social interactions or the difficulties faced when learning science. The aim of this study is to find out the pre-service science teachers' attitudes and anxieties about laboratory work and perceived difficulty of experiments, and the relation between attitude, anxiety and perception of difficulty. For this aim, case study, which is one of the models of survey methodology, was adopted. 45 student teachers were surveyed and 14 of them were interviewed on chemistry laboratories. Questionnaire data were used to find out correlation coefficient and opinion forms of prospective teachers were analysed in descriptive sense. It was found no relation between attitudes, anxiety and perceived difficulty of chemistry laboratory. On the other hand, most of the pre-service teachers, attitude and anxiety constructs affects the perceptions about a laboratory work, if they have positive attitudes and low anxiety level, the work is regarded as easy or vice versa. And both attitude and anxiety are related and there is a positive relation between these constructs.
Keywords: Chemistry laboratory, attitude, anxiety, experiment, pre-service science teacher

Özet:
Ülkemizde kimya laboratuvarlarının rolü ve önemi teorik olarak benimsenmesine rağmen uygulamada yetersizlikler ve aksamalar bulunmaktadır. Bu anlamda, hizmet öncesi öğretmenlerin eğitiminde laboratuvarların kullanımı ile ilgili olarak eğitim fakültelerinin karşılaştığı sorunların belirlenmesi bu alana önemli katkılar sağlayacaktır. Çevre ve donanım açısından yetersiz laboratuvarlar yanında deneylerin ve teorik derslerin paralel yürütülmemesi öğrenme güçlüğüne neden olabilir. Kavramların soyut doğası, konuların yoğunluğu, matematiksel beceriler, dil ve tutumlar bu algıların nedenleridir. Tutumlar feni seçme, bilimsel konular hakkında bilgi edinme, bilimle ilgili bir hobi geliştirme üzerine etkide bulunmaktadır. Olumsuz tutumlar, sosyal etkileşimlerden kazanılan "bilim zor" fikrinden veya bilim öğrenirken karşılaşılan güçlüklerden kaynaklanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, fen bilgisi öğretmenliği öğrencilerinin laboratuvar çalışmaları ile ilgili tutum, kaygı ve deney zorluğuna ilişkin görüşlerini ve tutum, kaygı ve deney zorluğu görüşü arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu amaçla, tarama metodolojisinin modellerinden biri olan örnek olay (vaka) çalışması benimsenmiştir. 45 öğretmen adayı ile anket çalışması yapıldı ve bunlardan 14'ü ile kimya laboratuvarı üzerine görüşüldü. Anket verileri korelasyon katsayısı hesaplamada kullanıldı, görüş formu ise betimsel anlamda analiz edildi. Kimya laboratuvarına yönelik tutum, endişe ve algılanan güçlük arasında herhangi bir ilişki bulunamadı. Öte yandan hizmet öncesi öğretmenlerin çoğu için, tutum ve kaygı yapılarının bir laboratuvar çalışmasıyla ilgili algıları etkilediği, olumlu tutumları ve düşük kaygı düzeyi varsa, çalışmanın kolay ya da tam tersi olarak

kabul edildiği bulunmuştur. Hem tutum hem de kaygı ilişkilidir ve bu yapılar arasında olumlu bir ilişki vardır.
Anahtar Kelimeler: Kimya laboratuvarı, tutum, endişe, deney, hizmet öncesi fen öğretmeni

1. Introduction

According to Johnstone (1991), to learn science is difficult in school due to the nature of science concepts, and methods science is taught without regard to how students learn; namely multilevel thought, practical work, and the language barrier. Some of the concepts are far from the senses and students have little or no experience in constructing these concepts. There is a triangle of levels of though; macro (tangible and visible), sub-micro (invisible) and symbolic (maths, formulae), and real science can be done only when all three levels are inflicted. During practical work, rather than to inquire about their observations, students are forced to report concepts, terminology and representations by their teacher. Science has many unfamiliar technical words but students have different ideas in any one of these words. Johnstone (1991) also explained why these factors affect learning:

1. Because many science concepts are not observed, the information about these concepts cannot be recalled from the long term memory to link them with new ideas. If it is the case, the student has to construct meaning out of new information; and distortion, compartmentalization and rejection of new science occur; and science becomes demotivating and demoralising.
2. The multilevel thought overloads working memory space with observation, and explanation and representation at the same time. Teachers can use all three levels to show the reality but it is an acquired skill and requires very efficient chunking.
3. When students are allowed to do experiment, they will perceive and observe things based on their previous knowledge and expectation. They will not see what we see. Therefore the students use their senses in a guided way. A worksheet can guarantee what should they look for, but instructions, using techniques and making observations can make an overload on working memory.
4. What goes on in working memory is either in visual or in verbal form. Unfamiliar word and phrase can reserve an excessive space in working memory as the student try to make sense of them from the context.

The applicability of the working methods, principles and discoveries of chemistry, which is one of the disciplines of science at every stage of everyday life constitutes its' practical nature. It is generally accepted in Chemistry Teaching that what is expected from students is the changes of their behaviour through applications in the laboratory environment. Because the student when learns by doing the information learned becomes more permanent (Ayas, Karamustafaoğlu, Sevim, & Karamustafaoğlu, 2002).

Chemistry in our country despite the role and importance of laboratories are theoretically adopted, there are inadequacies and disruptions in practice. In this sense, the identification of the problems faced by the faculties of education with regard to the use of laboratories when training pre-service teachers will provide important contributions to this area (Ayas, et al., 2002).

Laboratory activities are contrived learning experiences in which students interact with materials to observe phenomena.

These experiences may have different levels of structure specified by the teacher or lab handbook, and they may include phases of planning and design, analysis and interpretation, and application as well as the central performance phase.

Lab activities are performed by individually or in small groups (Hofstein & Lunetta, 1982)

Lab activities can be deductive, inductive or in discovery type.

They can vary greatly from another in the amount of guidance provided to students.

Some investigations are highly structured but some are open.

Some activities emphasize manipulation of materials, while others emphasize observational skills, the interpretation of data, or the application of procedures to new problems.

The differences among lab activities affect learning outcomes; it is even more probable that interaction effects will exist between the style of the lab and the prior learning and logical development of individual students.

Ayas, Karamustafaoğlu, Sevim, and Karamustafaoğlu (2002) tried to determine the advantages and disadvantages of the laboratory applications by surveying and interviewing science student teachers and faculty members. They found that laboratories are inadequate in terms of environment and equipment, and laboratory experiments and theoretical lectures are not executed in parallel. These cause a great deal of learning difficulties.

Bahar and Polat (2007), investigated the science topics perceived as difficult by grade 9 students and their teachers. They found that physical processes, living things and life, matter and change, Earth and Universe were perceived as difficult; the subjects perceived as difficult by the teachers did not overlap with those of students; the abstract nature of concepts, the intensity of subjects, mathematical skills, language, and attitudes were the reasons of these perceptions. Bahar and Polat (2007) stated that attitudes have an effect on selecting science, getting information about scientific subjects, developing a science related hobby. The negative attitudes were stem from the idea of "science is difficult, which is conveyed by social interactions or the difficulties faced when learning science.

The common difficulties can be found at secondary as well as at university levels (Bahar & Polat, 2007). Therefore, difficulty of subjects should be followed at every stage of formal education.

The stated relation of attitudes on perceptions of students by Bahar and Polat (2007) should be investigated. Chemistry laboratory which is the fundamental part of learning chemistry is the place where conceptual understanding, laboratory skills, and thinking scientifically are developed.

While positive attitudes towards laboratory may increase the laboratory performance, anxiety may decrease it.

Therefore, determining the students' chemistry laboratory anxieties becomes important (Azizoğlu & Uzuntiryaki, 2006).

Purpose of Research

This study is intended to examine pre-service science teachers' attitudes, anxieties about laboratory work, perception of experiment difficulty and the relation between these construct.

2. Methodology

2.1. Research Design

Case study model of survey design was used in this study and the population was determined as all science education students who have taken courses on chemistry laboratory at Nigde Ömer Halisdemir University

2.2. Sample

Convenience sampling was used in the study.

The sample consisted of 45 students (12 boys+23 girls) attending the same department.

Difficulty of experiment, attitude and anxiety scales were administered to all students.

Opinion questionnaire was administered to 14 of them.

2.3. Data Collection and Analysis

1. The attitude scale developed by Çakmak (2008) to assess pre-service science teachers' attitudes toward science laboratory practices. The scale is in Likert type with five degrees and has 30 items. The items were adapted into chemistry laboratory by restating the statements of "science" as "chemistry". Alpha was calculated as .86

2. The Difficulty of Experiment Scale was developed by the researchers by using the literature on difficulty of science subject especially of Bahar & Polat (2007). The original scale was adapted into chemistry laboratory experiments by considering the names of experiments as subjects. In the original scale, students are asked to rate the difficulty of subjects as easy, moderate, or difficult. However we asked prospectie teachers to rate the difficulty of experiments of Chemistry Laboratory II as "I did not see" besides these response options. It has 14 items since the semester takes 14 weeks. Alpha was calculated as .73

3. The anxiety scale was developed by Azizoğlu & Uzuntiryaki (2006) from (Bowen, 1999). It has 20 items. Alpha was calculated as .90

4. Opinion Questionnaire was used to determine pre-service science teachers' views about whether attitude or anxiety toward chemistry laboratory affects their views regarding experiment difficulty. It was developed by the researchers.

3. Results

3.1. Relation between attitudes, anxiety and difficulty

There is no significant relation was found between pre-service science teachers' attitudes toward chemistry lab and perceived difficulty of experiments; (r=-0.275, p=0.068)

There is no significant relation was found between lab anxiety, and perceived difficulty of experiments; r=-0.099, p=0.518).

There is no significant relation was found between pre-service science teachers' attitudes toward chemistry lab and lab anxiety; (r=-0.203, p=0.182).

3.2. Do attitudes affect perception of experiment difficulty? How?

Table 1. Opinions about attitudes to affect perception of experiment difficulty

Code	f
Prejudice/fear	3
Dislike	2
like	2
The difficulty of preparation	2
The difficulty of doing or finding something new	2
The difficulty of the experiment	1
No answer	2

Prejudice/fear

Yes, it affects. If we are in negative attitude, the experiment becomes hard for us (Gül).

Of course it affects because prejudices can affect our views about an event, what we can do. The more positive environment and idea, the experiment can become more efficient and easy (Meryem).

Yes, it affects because when a negative attitude is developed to perform an experiment becomes hard (Alihan).

Dislike

Yes, it affects because if the student does not like the lab and studying there, even the easiest experiment become hard and boring for her (Çetin).

Yes because when we do not like to work and do not like the environment, we are offended with making the experiment. We have difficulty in experimenting (Doğan).

Like

The student, when enters into the lab out of the class, feels safe and is happy in hands-on experiences. Even the experiment is hard; she performs it individually and learns (Seda).

Yes it shows like that, the experiment of the subject we do not like is either hard or boring to us (Çınar).

The difficulty of preparation

Yes, it affects, i.e., the lab environment is not organised and we have difficulty in finding the materials, to perform an experiment becomes like torture (Merve).

I think it affects. People have difficulty in the subjects they do not like and are not interested and they are reluctant. So attitude toward lab affects the activity that will be done in that environment positively or negatively (Yıldız).

The difficulty of doing or finding something new

Yes it is effective. If the experiment is hard and I cannot do it, my enthusiasm decreases so does my interest (Nida).
When we know about the experiment as an attainment of a substance, we see the experiment as hard. In fact though it is an easy experiment we are forced. Attitudes toward lab are important (Mert).
The difficulty of the experiment
It affects. When the experiment is hard, the student thinks she will not reach the result and her attitudes are affected from this (Kaya).
No answer
It is effective because in experiment, knowledge becomes concrete (Hayat).
No, if all experiments are performed accordingly there is no problem (Öztürk).

3.3. Does anxiety affect perception of experiment difficulty? How?

Table 2. Opinions about anxiety to affect perception of experiment difficulty

Code	f
The fear of meeting with an accident/being clumsy	4
Being concerned when not studied before	3
The complexity of experiment increases concern	3
Disliking lab and its environment	2
The laboratory teacher diminishes concern	1
With preparation and study concern diminishes	1

The fear of meeting with an accident/being clumsy
My concern can affect. I can make something mistakenly (Öztürk).
Yes, if the student concern about something happens to her from the experiments she will make in the lab; she does not touch any experimental material (Çetin).
I have no concern about lab. It is effectual when the security is thought (Hayat).
Lab environment can be generally intimidating in regard to materials, tools. The fear of capability and accidents can affect (Meryem).
Being concerned when not studied before
It affects. When the experiment is hard, it unmasks the students who are more conscious before and during the experiment (Kaya).
When we are concerned about the lab, we have difficulty in the experiment (Mert).
Being concerned about affects opinions about the difficulty of an experiment. When we are worried about the experiment, we have difficulty in that (Doğan).
The complexity of experiment increases concern
It affects. Because of the hardness of the experiment, the students get excited and this makes the student worry (Nida).
It affects, if we have concern the experiment gets harder (Gül).
Yes, it affects, i.e., during experiment if we are anxious it results with an unwanted situation (Merve).
Disliking lab and its environment
Yes, it affects. If I do not like the lab environment, I feel bad; the experiment will be hard for me (Yıldız).
It affects, if I have negative attitudes, the easiest experiments becomes boring to me (Çınar).
The laboratory teacher diminishes concern
There is no difficult experiment, if the teacher expresses the experiment appropriately, the student discover it herself. The concept of hard experiment disappears from the student mind (Seda).
With preparation and study concern diminishes

We should make an effort rather than to say that I cannot do this experiment it seems a hard experiment (Alihan).

3.4. If attitude and anxiety are related? How?

Table 3. Opinions about attitudes related to concern

Code	f
Positive attitude, less concern	7
Concern affects attitude	3
They are relevant but no relation was formed between each other	3
There is a relation, concern diminishes with experiment	1

Positive attitude, less concern

Attitude and concern are related because we fear according to our attitudes. If we think the experiment is hard, we get concern about it, if it does not we do not feel fear (Mert).

Attitude and concern is related because the attitude of a student towards a course affects her concern about the lesson. If the student participates into the class, her concern diminishes (Seda).

Concern is a representation of our general mood. It is a result of anxiety, fear and other factors. But attitude is a general idea phenomenon. It is not an instant situation, it is a continuous phenomenon. Concern develops a result of the effect of attitude (Meryem).

It is reverse. When positive attitudes increase, concern decreases (Çınar).

Yes, it is related; when the attitude is positive, the concern is less but when the attitude is negative concern is higher (Gül).

It is reverse, when positive attitudes increase, concern decreases (Merve).

Yes, when the attitude is negative so the level of concern increases (Alihan).

Concern affects attitude

They are related. We exhibit quieter manner and positive attitude in the experiment that is easy for us; but we exhibit negative attitude because we behave more concerned in the experiment we think as hard (Kaya).

Yes, when our concern is high, our attitude becomes negative. That is to say, we have developed negative attitudes (Öztürk).

Yes, when you became concerned about everything, your attitude become in that direction. Attitude and concern are positively related (Çetin).

They are relevant but no relation was formed between each other

Concern is an example of attitude. There is a relationship between them. Attitude means the ideas and feeling toward a situation and an event (Yıldız).

Yes, attitude results with concern (Nida).

Yes. Our attitudes can result with being anxious about (Doğan).

There is a relation, concern diminishes with experiment

Yes, to study at the lab is more effective (Hayat).

4. Discussion

In this study, the expected relation between attitudes toward chemistry lab, chemistry lab anxiety, perceived difficulty of experiments could not be found. We would expect a negative and meaningful relationship between attitudes towards and anxiety of chemistry laboratory as found in high school students by Kurbanoğlu (2014). The pre-service teachers may not have been realistic in their attitude, anxiety, and experimental difficulty surveys while giving intimate answers in an open-ended interview. Because the students are of Generation z, they are very confident, and therefore we could not detect the relationship between the scales and our scales cannot measure these actions.

Since the instructor pre-prepare the pre-service teachers for the experiment, they are able to complete the experiment even with less than normal duration. At the end of the laboratory lesson, they talk about the waste material and the nature of these products and how they damage the environment and how to dispose the waste. If there is something that they do not know, the individual groups are considered during the experiment, groups formed by 5-6 students are visited by the instructor. If there is a mishap in the essence of the experiment, the feedback is provided. It could be a setback. The experiment can be resumed properly. So the experiment can be redesigned beforehand. Laboratory instructor is important and therefore there was no relation between attitudes, anxiety and perception of difficulty.

5. Suggestion

Attitude statements can be more specific to lab skills such as to know materials, chemicals; get attention to feedbacks; communication; feel prepared (Alkan & Erdem, 2012). This was also noted by the course instructor. Those who were incompetent were experimented upon orally and were then experimented upon. At least five questions related to the experiment are tested to see if the students are prepared for the experiment before starting the experiment. She tests whether the students know the necessary materials during the experiment and draws on a paper how to create the experiment assembly (one of the science process skill) before creating the experimental design. This reduces the probability of making mistakes during the experiment by seeing the deficiencies and ensures that the loss of matter is minimal. If they like the experimental group, if they trust it, the attitude is better able to cooperate and develop positive attitude because they take note as a group. So success can be added. If one is good, the other encourages the low to be good, improving it as well. Associations can be made with report notes, midterm and final notes. 40 percent report effective, visa 20, final 40 percent. In the exam, they are asked to draw the experiment mechanism, explain the experiment, establish the relationship with daily life, or to ask about problems related to those subjects.

Attitudes are related to achievement therefore performance level can be included in this study.

The study should be replicated in different samples, i.e., other teacher education departments and in different courses.

References

Alkan, F. & Erdem, E. (2012). Laboratuvar becerileríne yönelık tutum olçegî gelïçtîrme çalıçması A study on developıng attıtude scale towards laboratory skılls Egitim Fakültesi Dergisi {H. U. Journal of Education), (1), 22-31.

Ayas, A., Karamustafaoğlu, S., Sevim, S., & Karamustafaoğlu, O. (2002). Genel kimya laboratuvar uygulamalarının öğrenci ve öğretim elemanı gözüyle değerlendirilmesi [Academicians' and students' views of general chemistry laboratory applications]. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23, 50-56.

Azizoğlu, N. ve Uzuntiryaki, E. (2006). Kimya laboratuvarı endişe ölçeği [Chemıstry laboratory anxıety scale]. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi [H.U. Journal of Education], (30), 55-62.

Bahar, M., & Polat, M. (2007). İlköğretim 6-8. sınıflar düzeyindeki fen konularından zor olarak algılananlara yönelik tanılayıcı bir çalışma: Tespitler ve çözüm önerileri [The science topics perceived difficult by pupils at primary 6-8 classes: Diagnosing the problems and remedy suggestions]. Educational Sciences: Theory & Practice 7(3), 1113 – 1130.

Çakmak, M. (2008).Fen bilgisi öğretmen adaylarının laboratuvar tutumları ile fen bilgisine yönelik tuutmları arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. Unpublished MSc Thesis. Kafkas University.

Johnstone, A., H. (1991). Why science is difficult to learn? Things are seldom what they seem. Journal of Computer Assisted Learning, 7, 75-83.

Kurbanoğlu, N. İ. (2014). Lise öğrencilerinin kimya laboratuvarı kaygı ve kimya dersi tutumlarının cinsiyet ve okul türü değişkenlerine göre incelenmesi [Investigation of the relationships between high school school chemistry laboratory anxiety and chemistry attitudes in terms of gender and types of school]. Eğitim ve Bilim [Education and Science], 39(171), 199-211.

Appendix

The Difficulty Level of Chemistry Laboratory Experiments

Instruction: There are the names of experiments you have done in the lesson of General Chemistry Laboratory II. Please give your personal opinion about the difficulty of experiment in the scale given below.

Experiment Number	Experiment Name	Easy	Medium	Difficult	I have not seen before
1	Boyle's Law				
2	Gay-Lussac's & Charles's Law				
3	Acid-Base Titration				
4	Precipitation of $BaSO_4$ and account of yield				
5	The dependence of reaction rate on temperature or temperature and rate				
6	To obtain electric energy by using chemicals				
7	Electrolysis				
8	Sublimation				
9	Exothermic-Endothermic reactions				
10	The investigation of activity of Aluminium				
11	The causes of corrosion				
12	Determination of viscosity				
13	To obtain adhesive by using milk				
14	The synthesis of soap				

İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE DİJİTALLEŞME ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR ÇALIŞMA

Nazlı Ece BULGUR,
Yıldız Teknik Üniversitesi, necebulgur@yahoo.com
Doç. Dr.Yasemin BAL,
Yıldız Teknik Üniversitesi, yaseminmutluay@gmail.com

Özet

Son dönemde ortaya çıkan teknolojik değişimlere bağlı olarak İnsan Kaynakları Yönetiminde de önemli değişimler yaşanmaktadır. Bu değişimler ve getirdiği etkiler İnsan Kaynakları Yönetiminin üzerine yapılan çalışmaları da çeşitlendirmektedir. Teknolojinin ve Bilginin sürekli yenilenmesi ve ekonomik kaynakların sağlanmış olduğu yeni olanaklarla beraber insan kaynağının niteliğinde de değişimler olmaktadır. Dünyada insan kaynağının sürekli bir artış içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Bunlara paralel olarak artış gösteren bilgininde saklanması ve işlenmesini sağlamak amaçlı elektronik ortamda insan kaynağına ait verilerin depolanması ihtiyacı da artan bir trend izlemektedir. Böylelikle insan kaynakları ile ilgili yapılan düzenlemelere, verilerin elektronik ortamda toplanmasıyla beraber, harcanan zaman ve masraflarında önüne geçilmiş bulunulmaktadır. Bu sistemler çeşitli analizlerde kullanılmak üzere hem bir işletmenin yöneticileri için hem de işletme içinde çalışanlar için bilgiye ulaşımı kolaylaştırmakta ve stratejik konulara yoğunlaşabilmelerine imkan sağlamaktadır. Dolayısıyla bilgisayar ve internet kullanımı insan kaynakları yönetimi sürecindeki etkinliğinin ölçülmesinde önem arz etmektedir. Bu çalışmada genel olarak elektronik insan kaynaklarının son yıllardaki artışı sebebiyle e-insan kaynakları yönetimine ağırlık verilecektir. Çalışmanın temel amacı İnsan Kaynakları Yönetimine dair kavramsal bir çerçeve çizmektir. Bu amaç doğrultusunda İnsan Kaynakları Yönetiminin önemi vurgulanacaktır. İnsan Kaynaklarına ilişkin temel hedef ve politikalar ortaya konacaktır. Elektronik İK'da bilgi ve iletişim teknolojileri önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla İK yönetiminin ana konusunu oluşturan dijital İK doğmasına neden olan birçok nedenler vardır. Bu nedenler sıralanmakla beraber işletmelerde elektronik İK'nın kullanım alanlarına yer verilecektir. İnsan kaynağı seçiminde bilişim teknolojilerinin kullanımını sağlamış olduğu avantajlar göz önünde bulundurularak insan kaynakları yönetim anlayışına ilişkin bilgiler sunulacaktır. Çalışmanın sonunda elde edilen bütün nitel bilgilerle birlikte Elektronik İnsan Kaynakları Yönetimi konusuna geniş bir perspektiften bakılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: İnsan Kaynakları Yönetimi, Elektronik İnsan Kaynakları Yönetimi, Dijitalleşme.

CONCEPTIONAL STUDY UPON DIGITALIZATION IN HUMAN RESOURCES MANAGEMENT

Abstract

In the last period , Human Resources Management has changed thorough technological developments. These improvements and effects has varied the studies of Human Resources Mangement. Technological developments ınformation improvements and renewing of resources of economics with its new possibilities has engendered new changes in the qualititative of Human Resources Managements. In paralell to these, increasing of saving information and processing to procure some of needs of HRM , the increasing trend with all of these developmennt has carried out during the way. Therefore, additional costs have been obscured with the new regulation transferring the datas into the electronic enviroment. Both managers and employess within the organızation, these systems have been enabled to process the datas more easily and focused on strategic topics. The measurement of HRM effectiveness of using the computers and internet systems have been very vital during the period. This study will be touching upon the electronic HRM. Main aim of this study is that to draw a conceptional framework and importance of HRM will be highlighted. In addition to that fundamental objective and policies will be forged throughout the study. Electronic HRM has an vital role in ınformantion and communication Technologies. Therefore, Human Resources has many causes to born out the electronic HRM. Counting the reasons, in organization will be taken part in during

study. In addition to that the advantages of transition from conventional HRM to electronic HRM will be given informantions which suitable for study. In the end of the study, gaining the all datas about this topics, wider perspective of electronic HRM will be looked lastly.
Keywords: Human Resources Management, Electronic Human Resources Management, Digitalization.

1.Giriş

Tüm dünyada her alanda bir değişim sürecine girilmekle beraber insan kaynakları alanında da değişim sürecine uygun olarak değişimler görülmektedir. Bu değişimler işletmeler açısından ele alındığında sürdürülebilir rekabet avantajını korumak ve işletme içindeki insan kaynaklarını diğer işletmelere göre rekabet unsuru olarak görmeyi beraberinde getirmiştir. Böylelikle işletmelerin insan kaynakları yönetim anlayışında değişikliklere yönelmeler gözlemlenmektedir (Güler, 2006:17).

Değişen konjonktür içerisinde insan kaynakları işlevlerinin de bu değişiklikten etkilendiği görülmektedir. Dolayısıyla İnsan kaynakları fonksiyonlarının web ortamında yeniden yapılandırıldığı görülmektedir (Güler,2006:19). Bu yapılandırılmalar, ücret yönetimi, eğitim ve geliştirme, kariyer yönetimi, personel yönetimi, personel tedarik ve seçimleri gibi işlevlerde etkisini ortaya koymaktadır.

İnsan kaynakları fonksiyonlarının web ortamına aktarılmasıyla hız, doğruluk, kapsam gibi alanlarda önemli kazanımlar elde edilmektedir. Kazanımlarla birlikte uygulamaların gittikçe daha fazla elektronik ortamlarda varlığını devam ettirdiği görülmektedir (Yılmaz, 2007:160).

Web ortamına aktarılan İKY fonksiyonlarının kurumların enformasyon teknolojilerine adapte olma durumları da değişkenlik göstermektedir. Bu değişkenlik sadece kurum açısından aynı zamanda ülkede ki insan kaynağının da bu uygulamaları web ortamında yürütebilecek vasıflara sahip olması da önemli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Güler, 2006:21).

2.İnsan Kaynakları Yönetimi Kavramı

Personel yönetimi anlayışından sonra insan kaynakları yönetimi anlayışına geçiş süreci yaşanmıştır. Personel yönetimi 1990'lara kadar etkisini sürdürmekle beraber sadece bordro ve özlük işlemleri gibi temel görevleri yapmaktaydı (Genç,66). 1990'lardan sonra insan kaynakları yönetimine geçilmekle beraber sadece personel yönetiminin getirmiş olduğu temel görevlerin yanı sıra bunlara ek olarak insan faktörü de eklenmiştir. Yani işletmeler daha çok insan odaklı olmuş ve çalışanların işletme içerisinde çok faktörlü olarak inceleme alanına girmiştir. Bu inceleme alanları çalışanların kariyerlerini yönetmede, ücret yönetimlerinde, eğitim geliştirme alanında ve personel tedarik ile seçimi konularında odak noktası haline gelmiş ve bu kavramların ortaya çıkmasına vesile olmuştur (Genç:66).

3.Bilgi Çağında İnsan Kaynakları Yönetimi

Küreselleşme eğilimleri ve bilgi teknolojilerinin gelişimi insan kaynakları yönetimi fonksiyonlarında kendini göstermektedir. Dolayısıyla işletmelerin rekabet avantajlarını korumak ve teknolojik yenilikleri kullanmayı bir koşul olarak ortaya çıkarmıştır (Güler,2006:20)

Dünyadaki bu eğilimlerin ortaya çıkması ve işletmelerin gelişen enformasyon teknolojilerini işletmelerine adapte ettikleri görülmektedir. Enformasyon teknolojilerinin kullanılmasını uygun hale getirebilecek insan kaynağını da hazırlamak ve işletme kültürü içinde paylaşılan değerler arasında, işletmeninde yeniliklere açık olmasını koşul olarak ön plana çıkarmıştır (Güler,2006:20)

İşletmelerin insan kaynakları yönetiminde kullanılan bilgi teknolojilerinin avantajları bulunmaktadır. Bu avantajlar işveren açısından ve çalışan açısından iki gruba ayırılarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Sözü edilen avantajlar aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Saldamlı,2008:251).

İşveren açısından bakıldığında sağlanan avantajlar;

- İstenilen bilgiye hızlı ulaşım
- Özgeçmişlerinin standart formatta alabilme özelliği
- Günün her saati içerisinde ilan yayınlama
- Firmaların tanıtımlarını yapma imkanları sağlama
- Gereksiz zaman kayıplarında azalma
- İşe alınan kişi başına düşen maliyetlerde azalma

- Her zaman güncel bilgiye ulaşma imkanına sahip olunması
- Vasıflı işgücüne doğrudan ulaşılabilme

Adaylar açısından bakıldığında sağlanan avantajlar;

- Firma seçiminde kolaylık
- Haftanın her gününde ve her saatinde ulaşım
- Başvuru maliyetlerinden tasarruf sağlama
- Özgeçmişlerini güncelleyebilme
- Aktif ve pasif olarak iş arayabilme
- İstenen firmalara karşı kendi özgeçmişlerinin gizli tutulabilmesini sağlama.

4.Elektronik İnsan Kaynakları Yönetiminin İşletmelerde Kullanımı

Çalışmanın başında ifade edildiği gibi insan kaynaklarının tüm işlevlerinin web ortamına aktarılmasına elektronik insan kaynakları yönetimi denilmektedir. Tüm fonksiyonlarının bilgisayar ortamında depolanması söz konusudur. Bu özellik işletmelerde mikro açıdan bakıldığında işveren ve adaylar için yararları bir önceki başlıkta değinilmiştir. Makro açıdan bakıldığın işletmelerde bilgi teknolojileri sistemlerin getirmiş olduğu yararlar bulunmaktadır. Bu yararları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkün olacaktır (Güler,2006:20)

- İşletmelerin iç müşterilerine verimli ve gelişmiş insan kaynağı hizmeti sunma ve işletme il ilgili her türlü bilgiyi iletebilme
- İnsan kaynağı uzmanlarının stratejik insan kaynağı servisi ve uygulamalarına odaklaması için elverişli zaman yaratma
- İşletme içinde çalışan insan kaynağı için motivasyonu sağlama ve yetenekleri geliştirme
- İşletme içi maliyet ve idari işlemleri azaltma
- İşletme içi iletişimde insan kaynağına açık bir ortam yaratma.

Özetle, Elektronik insan kaynakları yönetiminin işletmelerde kullanımı, bilgi paylaşma, zaman, motive etme, maddi kaynakları etkin ve verimli kullanıma yardım yardım etmesi ve iletişimi sağlaması için önemli bir husus teşkil etmektedir.

5.Dijital İnsan Kaynakları Yönetimi Ortaya Çıkmasına İten Güçler

John W. Jones (1997), dijital insan kaynakları yönetimi bölümlerinin evrimini altı itici güce dayandırmaktadır (Göktaş, Baykal, 2018:1415).

- **Bilgi Teknolojisi**: İnsan kaynakları yöneticileri ilerleyen teknoloji ile dijital bir gelecekle mecburen ilgilenmek zorunda kalacaktır. Bilgi çağı teknolojisi ile artan karışıklık ve maliyetlerin düşmesi ile dijital insan kaynakları, geleceğin zorunlu bir bölümü haline gelecektir.
- **Süreci Yeniden Planlayıp Düzenleme**: İnsan kaynağı yöneticileri devamlı olarak iş süreçlerini daha verimli hale getirmek için çağa uyum sağlamalarını ve gelişim sürecinin nasıl olması gerektiğini araştırmalıdır. Temel iş süreçleri, bilgi teknolojisi ile yeniden planlanabilir ve ilerletilebilir.
- **Yüksek Hızda Yönetim**: İşletmeler rekabet avantajı elde etmek için daha akıllı ve hızlı olmalıdır. Dijital insan kaynakları ise geleneksel insan kaynaklarından daha akıllı ve hızlı bir yönetimdir.
- **Ağ Organizasyonları**: Dijital insan kaynaklarının bölümleri, geleneksel ve bürokratik işletmelere göre daha çok ağ işletmelerinde görülmektedir. İşletmeler daha az bürokratik olarak, daha çok verimli olmanın çözümünü aramaktadırlar.
- **Bilgi İşçileri**: Öğrenen organizasyonlar, kendini yönetebilen bilgi işçileridir. Bilgi işçilerinin görevi, maliyetleri düşürmek ve bilgiyi kullanarak önemli iş fırsatlarını görmektir. Dijital insan kaynakları çağın yeniliklerini yakalamak için bilgi işçilerini bünyesinde barındırmak zorundadır.
- **Küreselleşme**: Günümüzde işletmeler rekabet avantajını elde etmek için küresel iş stratejilerini benimsemek zorundadır. İnsan kaynaklarının bölümleri dünya pazarında yer almak ve çalışanına gerekli hizmeti sunmak istiyorsa rekabet avantajı gücünü elde etmelidir.

Özetle, bilgi teknolojilerinin etkisinin insan kaynakları bölümlerinin her kademesinde her prosedürlerine etki edeceğini açıkça ortaya koymaktadır. Elektronik insan kaynakları uygulamalarının işletmelerde

yaygınlaşmasıyla beraber sadece sürdürülebilir rekabet avantajını devam ettirmesinin yanı sıra insan kaynaklarında uzman olarak çalışan yöneticilerinde basit yöneticiler olmaktan çıkıp, üst kademe yöneticilerinin karar verme süreçlerini etkileyebilecek bir stratejik planlamacılar haline gelmesini sağlayacaktır (Güler, 2006:20).

6.Dijital İnsan Kaynakları Yönetimi Türleri

Dijital insan kaynakları yönetiminin türlerine bakıldığında karşımıza üç farklı tip olarak çıktığı görülmektedir.

- **Operasyonel Elektronik İnsan Kaynakları Yönetimi**:

Çalışanların kişisel verilerini web ortamına aktararak güncel tutmalarına yardımcı olmaktadır (Göktaş, Baysal, 2018:1416). Çalışan veri tabanlarını içermekle beraber idari işleri de içerisinde barındırmaktadır. Dolayısıyla insan kaynakları yönetimine verimlilik ve etkinlik sağlamaktadır (Celep, Fındıklı,2018,66).

- **İlişkisel Elektronik İnsan Kaynakları Yönetimi:**

Çalışanların iş süreçleriyle ilgilenmektedir. Yalnızca idari işlevleri içermemekle beraber, eğitim ve geliştirme, istihdam, performans yönetimi gibi benzeri operasyonel işlevleri de içinde bulundurmaktadır (Celep, Fındıklı,2018,66). Bunlara ek olarak işe alım sürecinin web tabanlı uygulama ile seçim yapılmasını gerektiren bir kısımdır (Göktaş, Baysal, 2018:1416).

- **Dönüşümsel Elektronik İnsan Kaynakları Yönetimi:**

İşletme destek ve strateji yönelimindeki gelişmeleri belirlemektedir (Celep, Fındıklı,2018,66). Bu stratejik gelişmelerle beraber işgücünün geliştirilmesi ve işletme içerisinde ve dışarısında meydana gelebilecek değişimlere ilişkin çalışanları hazırlama amacı ortaya konulmak istenmektedir (Göktaş, Baysal, 2018:1416).

7.İnsan Kaynakları Yönetiminin İşlevlerinin Elektronik Ortamda Değerlendirilmesi

Elektronik ortamda insan kaynakları yönetiminin işlevlerinin aktarılması gelişmiş olan enformasyon teknoloji ile olmuştur. Tüm işlevlerinin belirli veri tabanlarına aktarımı insan kaynakları fonksiyonlarının daha etkin ve verimli çalışmasına olanak sağlamıştır. Geleneksel yöntemler yerine işletmenin elinde var olan kaynaklar veya veriler belirli veri tabanlarına aktarılmıştır ve bu veri tabanları aracılığıyla bu bilgiler isteğe bağlı olarak işletme dışında da paylaşılmasını mümkün kılmıştır. İşlevlerin elektronik ortama aktarılmasıyla yeniden şekil alan fonksiyonlar aşağıda belirtilmektedir (Celep, Fındıklı,2018,67).

- **E-İK Planlaması:** E-İnsan Kaynakları Planlaması Bilgisayar programları, veri ve mevcut bilgilere dayanan insan kaynakları gereksinimlerini planlamak amacıyla kapsamlı bir şekilde geliştirilmekte ve kullanılmaktadır. Bunlara ek olarak operasyonel anlamda da birtakım faydalar sağlamaktadır.
- **E-Temin ve Seçim:** E- Temin, başvuru sahiplerinin, iş ve örgütsel fırsatlar hakkında bilgi edinmek veya web sitesinde online iş başvurusu tamamlamak için elektronik cihazlar yardımıyla (bilgisayar, tablet, telefon vs.) kullandıkları online bir sistemdir. E-temin ve seçim maliyetleri önemli ölçüde azaltabileceği düşünülmektedir. E-temin sürecinin uygulanmasında sistemin tasarımının da büyük önem taşıdığı belirtilmektedir.
- **E- eğitim ve geliştirme**: Örgütler artık çalışanlara eğitim vermek için çeşitli teknolojileri kullanmaktadır. Bu e-öğrenme süreçleri, online eğitim materyalleri sunmaktan kurs içeriği sunmak ve kursiyerlerin öğrenme sürecine katılımlarını desteklemek için daha ileri teknolojilerin kullanımına kadar uzanmaktadır
- **E-kariyer yönetimi**: ile örgütler, kendi çalışanlarına hem örgütün web sayfası ile hem de bu amaçla kurulmuş İnternet siteleri sayesinde kariyer yönetimini etkin bir biçimde yapabilmektedir.
- **E- performans değerlendirme**: İnsan kaynağının işe alınımından sonra dönemsel aralıklarla yıl içerisinde sergiledikleri performansların değerlendirilmesi ve bu değerlendirmeler sonucunda da çalışanın olumlu geri bildirimlerle sürekli ve düzenli olarak performanslarının örgüt stratejileri doğrultusunda geliştirilme süreci olarak tanımlanabilir.

- **E- ücret yönetimi**: İnsan kaynakları yönetiminde önemli konulardan bir tanesi de ücret yönetimidir. Ücret, çalışanlar için bir gelir, kurum için ise bir gider kalemi olduğundan hem iş gören hem de işvenler tarafından çok önemlidir.

8.Sonuç

İnsan kaynakları yönetimi her alanda olduğu gibi küreselleşme, işgücü pazarlarındaki değişiklikler ve enformasyon teknolojilerinden etkilenmektedir. Fonksiyonlarını bu gelişmeler çerçevesinde değişen konjonktüre adapte etmek zorunda kalmıştır. Böylelikle çağa ayak uydurmak ve etkilerinin faydalı hale dönüştürmesi gerekmiştir (Göktaş, Baysal, 2018:1420)

İnsan kaynaklarının dijitalleşmesi ile zaman alan işler elektronik ortamda çok daha hızlı bir şekilde yapılmaya başlanmıştır ve geliştirilmesi gereken sistemler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla işlemlerin çok daha hızlı bir şekilde yapılması insan kaynakları yöneticilerinin zamanlarını başka görevleri yerine getirmek için harcamasını olanaklı kılmış ve çalışanları etkilemiştir (Celep, Fındıklı, 2018: 74). Kısacası insan kaynakları faaliyetlerini çok daha rasyonel, hızlı, düşük maliyetle yapılabilmesi gibi bir çok etkiyi beraberinde getirmiştir (Saldamlı, 2008,260).

Dijitalleşme ile gerçekleştirilen faaliyetlerde yoğun şekilde enformasyona veya enformasyon tabanlı işleme ihtiyaç duyulması aşamasında kullanılan teknolojilerin katkı potansiyelleri de çoğalmaktadır. (Yılmaz, 2007:167). Yani, Enformasyon teknolojilerine tabi tutulacak olan fonksiyonların birbirleriyle paralel ve uyumlu olması koşulu ile katkıların çok daha fazla görüleceği ortaya konmuştur.

Enformasyon teknolojilerinin kullanımı ve bunların işlevler ile bağlantısının sağlanmasında sonra ortaya çıkan bir diğer önemli sonuç insan kaynağının niteliğinin de bu teknolojileri kullanabilecek bilişsel yeteneğe sahip olmasını gerektirmiştir. Dolayısıyla bu süreçlerin uygulamadaki başarısı işletme içinde ve dışında bulunan insan kaynağı niteliğine bağı bulunmaktadır (Güler,2006:22)

KAYNAKÇA

Saldamlı, A. 'İnsan Kaynakları Yönetiminde Bilişim Teknolojisinin Kullanımıa Yönelik Bir Araştırma: Tekirdağ Örneği'. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. c.13 (2008): 239-263.

Celep, M., Fındıklı, M. 'Elektronik İnsan Kaynakları Uygulamalarının Örgütsel Çıktılar Üzerindeki Etkileri: Türkiye'de Yabancı İştirakli Sigorta Şirketlerinde Bir Araştırma'. C.13 (2018): 63-67.

Genç, Ç. 'E-İnsan Kaynakları Yönetiminde E-İşe Alım Süreci'. Anadolu Üniversitesi Ekurgu İletişim Fakültesi Dergisi. c.24 (2016): 64-85.

Güler,E. 'İşletmelerin E- İnsan Kaynakları Yönetimi ve E-İşe Alım Süreçlerindeki Gelişmeler'. Ege Akademik Bakış Dergisi. c.6 (2006): 17-23.

Göktaş, P., Baysal, H. 'Türkiye'de Dijital İnsan Kaynakları Yönetiminde Bulut Bilişim'. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. c.23 (2018): 1409-1424.

Yılmaz,Y. 'İnsan Kaynakları Yönetiminde E-Dönüşüm'. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. c.9 (2007): 159-168.

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNDE SOSYAL MEDYA KULLANIMI: SORUNLAR VE ÖNERİLER

Büşra KAYA
Pamukkale Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Doktora Öğrencisi
bkaya124@posta.pau.edu.tr

Burcu DEMİRDÖVEN
Pamukkale Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Doktora Öğrencisi
bdemirdoven10@posta.pau.edu.tr

ÖZET

Kamu yönetiminde sosyal medya kullanımı; kamu kurumları ve vatandaşlar arasında çift yönlü iletişim ve ilişki kurulmasına olanak sağlamaktadır. Yerel yönetim kuruluşlarından vatandaşa en yakın hizmet birimi olan belediyeler, çeşitli amaçlarına yönelik faaliyetlerinde sosyal medya araçlarını kullanmaya başlamıştır. Bu çalışma Türkiye'deki 30 büyükşehir belediyesinin sosyal medya kullanımına odaklanmaktadır. Çalışmanın amacı, öncelikle, büyükşehir belediyelerinin web sitelerinde ikonları bulunan sosyal medya platformlarını incelemek, sosyal medya araçlarının hangilerinden yararlanıldığını ve kullanım amaçlarını analiz etmektir. Sonrasında ise, yapılan analiz sonucu saptanan eksiklikler doğrultusunda çeşitli öneriler sunmaktır. Araştırmada karma yöntem kullanılmıştır ve şu sorulara cevap aranmıştır: (1) Büyükşehir belediyelerinin web sitelerinde hangi sosyal medya platformlarına direkt olarak bağlantıları bulunmaktadır? (2) Sosyal medyada hedef kitleye gönderilen mesajların genel amacı, özellikleri nelerdir? (3) Hedef kitleye verilen mesajlar web 2.0 teknolojileri bağlamında çift yönlü bir iletişim ve karar alma süreçlerine katılım sağlamış mıdır yoksa tek yönlü bir iletişim kurarak sadece kamuyu bilgilendirme amacıyla mı şekillenmiştir? (4) Büyükşehir belediyelerinin sahip olduğu takipçi sayısı kaçtır? Bu sayının arttırılması için nasıl bir yol izlenmelidir?

Araştırmada ulaşılan temel sonuç, büyükşehir belediyelerinin, sosyal medya kullanımıyla kendilerine fayda sağlayabileceğinin farkında oldukları fakat sınırlı sayıda sosyal medya aracına ve kullanım amacına odaklanarak, bilinçli bir kullanım gerçekleştiremedikleri olarak ifade edilebilir. Araştırmada büyükşehir belediyelerinin, kamu hizmeti sağlama, projelerini açıklama, altyapı hizmetleri…vb. çeşitli belediyecilik faaliyetleri hakkında bilgilendirme amacıyla sosyal medyayı kullandıkları belirlenmiştir. Büyükşehir belediyelerinin sosyal medya kullanımı konusunda farkındalığı bulunmasına rağmen; kriz yönetimi, sosyal medya stratejileri ve vatandaşlarla doğrudan diyaloğa geçerek yönlendirme/bilgilendirme ve vatandaşların karar alma süreçlerine katılımını sağlama ve arttırma gibi eksikliklerinin de olduğu görülmüştür. Çalışmada tespit edilen sorunların iyileştirilmesine yönelik çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamu Yönetimi, Büyükşehir Belediyeleri, Sosyal Medya

ABSTRACT

Use of social media in public administration enables the establishment of two-way communication and relations between public institutions and citizens. The municipalities, which are the closest service units to citizens, have started to use social media tools for several purposes. This study focused on the use of social media in 30 metropolitan municipality in Turkey. The aim of the study is, first, to examine which social media platforms have their icons on the metropolitan municipality's websites. Then, which social media tools are utilized and for what purposes they are used are analysed. Lastly, several suggestions in line with the deficiencies identified as a result of the analysis are presented. The mixed method was used in the research and the answers for these questions were sought: (1) Which social media platforms have direct links on Metropolitan Municipalities websites? (2) What are the general purposes and characteristics of the messages sent by the metropolitan municipalities to the target audience on social media? (3) Have the messages given to the target audience been involved in two-way communication and decision-making processes in the context of

web 2.0 technologies, or have they been shaped to inform the public by establishing one-way communication? (4) What is the number of followers of metropolitan municipalities? How these number of followers can be increased by the metropolitan municipalities?

The main result of the study can be summarized as, on one hand, metropolitan municipalities are aware of using social media is beneficial for them, but on the other hand, they failed to use social media consciously by just focusing on a limited number of social media tools and intended purposes. In the study, it was determined that metropolitan municipalities use social media to provide information about several municipal activities such as providing public services, explaining projects, infrastructure services, etc. It is also determined that, although metropolitan municipalities are aware the use of social media is important for them, there are deficiencies such as crisis management, social media strategies, direct dialogue with citizens, ensuring and increasing the participation of citizens in decision-making processes. Various suggestions were made to improve the problems identified in the study

.

Keywords: Public Administration, Metropolitan Municipalities, Social Media

1. GİRİŞ

İnternetin ve daha sonrasında Web 2.0 teknolojilerinin gelişmesi ile iletişimde ciddi bir değişim meydana gelmiştir. Öyle ki; Web 2.0 teknolojilerinin miladı olarak kabul edilen 2005 yılında dünyada üretilen veri miktarı 150 exabyte olarak kaydedilirken, 2013 yılının sonunda bunun 4.4 zettabyte'a ulaştığı açıklanmıştır. Yani 2005 yılında 365 günde üretilen veri aradan beş yıl geçtikten sonra bir gün içerisinde üretilebilir bir hal almıştır (Değerli, 2016: 64). IDC araştırmasına göre 2016 yılında üretilen veri miktarı 16 zettabyte olmuştur (TechInside, 2017). Diğer yanda ise 2020 itibari ile bunun 44 zettabyte'a ulaşacağı tahmin edilmektedir (Elem, 2019). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin dünya genelinde hızla gelişmesi ile kamu kurumları da bu değişime adapte olmak durumunda kalmıştır. Günümüzde kamu kurum ve kuruluşları, internet hizmetlerinden vatandaşlarla bağlantı kurma, açıklık ve şeffaflık politikalarını uygulama, vatandaşları bilgilendirme ve vatandaşlarla etkileşimi artırma gibi konularda yararlanmaktadır (Murat, 2014; Sanlav, 2014).

Değişimin ve ilerlemenin boyutu göz önüne alındığında geleneksel medyanın ölçeğinin daralıp daha büyük payı yeni medyaya bıraktığı açıktır. Geleneksel medyanın tepeden inme, tek yönlü, "monolojik" iletişim yapısı tamamen değişerek yerini karşılıklı etkileşime dayalı, çift yönlü olarak birbirini etkileyen "diyalojik" iletişime dönüşmüştür (Değerli, 2016: 63). Çift yönlü hatta simetrik olarak da adlandırılan bu iletişim biçimi sosyal medyanın öne çıkan özelliklerinden biridir (Demirtaş, 2012: 291). Diğer bir deyişle, sosyal medya araçlarının geleneksel medya araçlarından farkı; hem çift yönlü bir iletişim sağlaması hem de eş zamanlılık özelliği ile vatandaşlara ve topluma bilgi aktarımı sağlıyor olmasıdır (Akar, 2013: 53). İletişimin Web 2.0 teknolojileri ile karşılıklı hale gelmesi ile geçmiş yıllarda eksikliği sıklıkla vurgulanmış olan "vatandaş-merkezli kamu yönetimi" (*citizen-centered public administration*) anlayışı uygulanabilir hale gelmiştir

Vatandaş-merkezli kamu yönetimi anlayışı ile vatandaşlar, kamu kurumları tarafından alınan kararlara yalnızca biat eden, hizmetleri sadece tüketen bir pozisyondan; karar alma mekanizmalarına etki edebilen, ihtiyaçlarını dile getirip doğrudan hizmet talep edebilen diğer bir deyişle, alınan karar ve hizmetlerin hem üreticisi hem de tüketicisi olma noktasına evrilmiştir (Sobacı ve Hatipoğlu, 2017: 690). Hem üretici hem tüketici olma durumunu vatandaşların "pasif aktörlük "ten "ortak üreticiliğe geçişi" olarak açıklamıştır. Castells'in (Castells, 2004) ağ (*network*) toplumu olarak tanımladığı günümüz toplumu vatandaşlarının rollerindeki bu dönüşüm; kamu kurumu-vatandaş etkileşimi (*citizen-engagement*)ni beraberinde getirmiştir. Bu kavram vatandaşların karar alma mekanizmalarına etki edebilmesini ve farklı düzey ve biçimlerde bu süreçlerde aktif rol alabilmesini açıklamaktadır. Vatandaş merkezli kamu yönetimi anlayışına göre hem kamu kurumlarının hem de vatandaşların konsensüsü gereklidir (Sobacı ve Hatipoğlu, 2017: 690). Başka bir ifade ile etkileşim kavramı; kamu kurumları ile vatandaşlar arasındaki iletişimi ve bu iletişimin hem danışma hem de katılım biçimlerini içine almaktadır. Kamu kurumlarının vatandaş ile etkileşimi meselesi çift yönlü diyaloğu elzem kılmaktadır.

Sosyal medyanın da bu çift yönlü diyaloğun sağlanması için bir araç olduğu belirtilmiş dolayısıyla ikisi bir arada değerlendirilmiştir (Sobacı ve Hatipoğlu, 2017: 690).

Değişim aşamalar içeren bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla vatandaş merkezli kamu yönetimi yaklaşımını sosyal medya üzerinden kamu kurumu-vatandaş etkileşimi ile gerçekleştirmek beraberinde belli aşamalardan geçilmesini getirmektedir. Bahsi geçen etkileşim bir uyumlulaşma süreci olarak da adlandırılabilmektedir. Yerel yönetimlerin, kamu tüzel kişilikleri bulunması ve demokrasilerde doğrudan vatandaşa hizmet eden en yakın birimler olmaları (Demirtaş, 2012) nedeniyle büyükşehir belediyelerinin, bu dönüşüm sürecini nasıl ele aldığı bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Araştırmada, sosyal medya araçlarının büyükşehir belediyeleri tarafından hangi amaçlar ile kullanıldığına odaklanılmıştır. Bu amaçların belirlenebilmesi adına, 30 büyükşehir belediyesinin web sitelerinde yer alan sosyal medya ikonları incelenmiş ve tüm büyükşehir belediyelerinde ortak ikon olarak bulunan *Facebook* ve *Twitter* sosyal paylaşım platformları üzerinden söz konusu araştırma yürütülmüştür. Çalışmada belediyelerin kamu kurumu-vatandaş etkileşimine yönelik aktivitelerinin olup olmadığı incelenmiştir. Sosyal medyanın özü itibari ile barındırdığı çift yönlü iletişim gücünün, vatandaş ile etkileşimin doğasına uygun olarak kullanılıp kullanılmadığı araştırılmıştır.

Buna istinaden, teorik arka planda vatandaş merkezli kamu yönetimi anlayışına, kamu kurumu vatandaş etkileşimine ve sosyal medyanın bu noktada nasıl etkili bir araç olarak kullanılabileceğine değinilmiştir. Sonraki bölüm araştırmanın amacını ve yöntemini kapsamaktadır. Elde edilen bulgular kısmı ise, büyükşehir belediyelerinin sosyal medya araçlarını geleneksel medya aracı olarak mı yoksa etkileşime fırsat tanıyan demokratik ve yenilikçi bir yaklaşım takınarak, sosyal medyanın doğasına uygun olarak mı kullanıldığı incelenmiştir. Böylece elde edilen bu veriler ışığında sonuç sunulmuş ve öneriler getirilmiştir. Son olarak bu çalışmanın kamu kuruluşlarının sosyal medya kullanım alışkanlıklarının değişmesi yönünde katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNDE SOSYAL MEDYA KULLANIMI

Sosyal medyanın çift yönlü iletişime imkân vermesi bunun ilk olarak özel sektörde, pazarlama alanında kullanılmasını sağlamıştır. Sosyal medyanın doğrudan diyalog kurmaya olanak veriyor olması, hem satıcının (firma, şirket vs.) şeffaflığını ortaya koymuş hem de alıcı açısından, karşılarında muhatap bulabildikleri için hizmet aldıkları marka, hizmet ya da firmaya güven duymalarını sağlamıştır. Günümüzde bu karşılıklı iletişimde olma durumunun kamu sektörü için de aynı şekilde faydalı olacağı düşünülmüştür ve aslında bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile bu bir zorunluluk haline gelmiştir. Özellikle açıklık ve şeffaflık politikalarının bir gereği olarak, vatandaşlara bilgi aktarımı ve kaliteli hizmet sunumu, vatandaşların çeşitli konular hakkında fikir ve şikâyetlerinin toplanması ve paydaşlarla iletişim kurması beklenen kamu kurum ve kuruluşları sosyal medyadan faydalanmaya başlamışlardır (Sobacı vd, 2015: 24).

Kamu kurumu-vatandaş etkileşimi konusunda özellikle "etkileşim"in neleri kapsadığı konusunda literatürde bir muğlaklık göze çarpmaktadır. Kamu kurumu-vatandaş etkileşimi kavramı, halkın alınan kararlarda aktif rol alması ve bu kararlara dahil olması (*public involvement*) kavramı ve halk katılımı (*public participation*) kavramının birbirinin yerine kullanılabilmesinden dolayı bulanıklığın sebebinin bu olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda etkileşim; içerisinde iletişim, danışma ve katılma kavramlarını barındırmaktadır. İletişim kamu kurumu ile vatandaş arasında gerçekleşmekte, danışma; vatandaşın kamu kurumlarına ulaşmasını ve bilgi almasını içermekte, katılma ise çift yönlülüğü (*diyalojikliği*) belirtmektedir (Sobacı ve Hatipoğlu, 2017: 692). Diyalojik iletişim her alanda ve her anlamda müzakere edilmiş fikir ve düşüncelerin paylaşımı anlamına gelmektedir (Kent ve Taylor, 1998). Diyalojik iletişim, genel olarak kamu kurum ve kuruluşlarının bir taraf olduğu iletişim şeklinde gerçekleşmektedir. Özellikle Twitter gibi sosyal paylaşım siteleri vatandaşların ve toplumun kamu ile diyalojik iletişiminde bulunabilme fırsatını beraberinde getirmiştir (Rybalko ve Seltzer, 2010: 337). Kamu kurumu-vatandaş etkileşiminin en genel tanımı ise karar alma ve kamu politikası üretme aşamalarında kamu kurumu ve vatandaşların diyalog içerisinde olması, diğer bir deyişle müzakere

yürütmesidir (Sobacı ve Hatipoğlu, 2017: 692). Çünkü demokrasi en basit hali ile vatandaşların kendi hayatlarını etkileyecek kararlarda söz sahibi olabilmesi anlamına gelmektedir. Aslında sosyal medya ile vatandaşların demokrasi algısının da değiştiği tespitini yapmak yerindedir. Her ne kadar doğrudan demokrasi günümüzde olanaksız gibi görünse de temsili demokrasinin temsil sorunu ve teknolojik gelişmeler bunun o kadar da uzak bir ihtimal olmadığını göstermektedir. Vatandaşların kamusal hayata katılımına odaklanmanın artması kamu yöneticisinin rollerini aslında yeniden belirlediği iddia edilmiştir. Böylece kamu yöneticisi tarafsız bir uzman bir danışma merkezi olmaktan ziyade, vatandaş katılımını teşvik etmesi gereken bir pozisyona doğru evrilmiştir (Bonsón vd., 2014: 5).

Sosyal medya söz konusu etkileşimin gerçekleşebilmesi için bir ortam sunmaktadır. En etkili etkileşim biçimi ise katılma ile gerçekleşir (Rowe ve Frewer, 2005: 250-255). Bu noktada vatandaşların aktif katılımını ve sosyal medya kullanımını adeta bir amaç ve araç sentezi olarak karşımıza çıkarmaktadır. Ancak sosyal medya, yalnızca geleneksel etkileşim yöntemlerinde kalan boşlukları doldurmak için bir araç olarak karşımıza çıkar (Sobacı ve Hatipoğlu, 2017: 693). Sosyal medyanın kamu kurumlarında kullanılmasının amacı (ya da gerekliliği) vatandaşların aktif varlık göstererek karar alma mekanizmalarına etki edebilen pozisyona evrilmeleridir. Böylece vatandaşlar karşılaştıkları problemleri çözerken de başvurulan birinci kaynak kendileri olacak ve daha etkili politikaların geliştirmesine olanak sağlayacaktır. Dolayısıyla kamu kurumlarının şeffaflık ve hesap verebilirlik düzeyi yükselecek ve böylece kamu kurumlarına duyulan "güve*n (trust)"* artacaktır. Günlük hayatta bir araya gelme şansı düşük olan vatandaşlar ortak bir platformda buluşarak, karar alma mekanizmalarına örgütlü bir biçimde etki edebileceklerdir. Bu sebeple yalnızca vatandaştan hükümete (*citizen to government-C2G*) değil, vatandaştan vatandaşa (*citizen to citizen-C2C*) (Srivastava ve Teo, 2004) olan etkileşimin de gücü yadsınmamalıdır. Çünkü bunlar diğer yandan da kamu güveni (*citizen's trust*)ni perçinlemektedir. Kamu güveni oluşumu için vatandaş hizmetlerine yönelik amaçların sosyal medyanın özelliklerine uygun bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Sosyal medyada güven oluşturulurken yalnızca kurum temelli güven bileşenleri ve ilişkili faktörleri değil, aynı zamanda karakteristik temelli güven ve süreç temelli güvenin de tam olarak uygulanması gerekmektedir (Park vd., 2015: 634).

Şeffaflık ve hesap verebilirlik kamu güveni için de olmazsa olmazdır. Dolayısıyla güven ve katılım doğru orantılıdır (Kim ve Lee, 2012). Çünkü yönetişim, içerisinde karşılıklı etkileşimi ve kapsamlı ilişkiler ağını barındırmaktadır. Bu ilişkiler ağı tek bir düzlemi kapsamaz, kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını da içerir (Özer, 2006: 63). Yönetim böylece yönetişime dönüşmüş olur. Sosyal medya teknolojileri ile açıklık ve şeffaflık artmıştır böylece vatandaşlarla etkileşim güçlenmiş ve mevcut yönetişim sisteminin dönüşmesi için potansiyeli ortaya çıkmıştır (Bertot vd., 2010: 53). Fakat burada asıl mesele elektronik yönetişimdir. E-yönetişim yalnızca teknik bir etkileşim yaklaşımı değildir. Bunun da ötesinde yönetimin, kendisi dışında kalan her türlü vatandaş, topluluk ve örgütlere olan yaklaşımının değişmesidir (Karkın ve Özgür, 2012: 91-92). (UNESCO, 2019)'nun tanımına göre e-yönetişim; karar alma mekanizmalarında vatandaşların aktif rol alması ve vatandaş katılımının artması yönünde teşvik etmek ve yönetimin daha etkili, şeffaf ve hesap verebilirlik düzeyinin yüksek olması amacıyla bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasıdır. E-yönetişim kamu kurumundan vatandaşa ya da yönetimden vatandaşa olan yönünü çevrim içi platformlarda tek yönlü bilgi aktarıcılıktan vatandaşların yedi gün yirmi dört saat aktif olarak etkileşime geçebildiği, vatandaş katılımının üst seviyelerde olduğu bir biçime bürünmüştür. Kısaca, yönetişim ve e-yönetişim kavramları çok aktörlü bir yapı önermektedir. Bu noktada vatandaşlar, temel bir paydaş grubunu oluşturmaktadır (Löffler, 2009: 219). Dolayısıyla kamu sektöründe yönetişim yaklaşımının etkin ve başarılı olması, paydaşların yönetime katılmasına ve açıklık ve şeffaflık ilkelerinin düzgün bir şekilde uygulanabilmesine bağlıdır.

Vatandaş merkezli kamu yönetimi anlayışının benimsenmesi daha demokratik bir toplumun oluşması ve vatandaşların isteklerini önceleyen bir hizmet anlayışı gerekçeleri ile önemlidir. Yukarıda bahsedilen bütün bu unsurlar vatandaş merkezli kamu yönetimi anlayışını besler niteliktedir. Vatandaş-merkezli kamu yönetimi anlayışı ise sosyal medya ile gerçekleştirilebilir bir konumda yer almaktadır.

3. AMAÇ VE YÖNTEM

Araştırmadaki temel amaç, 30 büyükşehir belediyesinin web sitelerinde ikonları bulunan sosyal medya platformlarını inceleyerek, sosyal medya araçlarının hangilerinden yararlanıldığı ve hangi amaçlar doğrultusunda kullandığını analiz etmek ve analiz sonucu saptanan eksiklikler doğrultusunda çeşitli öneriler sunmaktır. Çalışmanın amacı çerçevesinde hem literatür incelemeleri hem de elde edilen veriler ile kurulan ilişkiler ağının grafitliği göz önünde bulundurularak, nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanıldığı karma yöntem (*mixed methods*) tercih edilmiştir. Karma yöntemde nitel ve nitel veriler birbiri ile ilişkili olacak şekilde kullanılmaktadır. Aynı zamanda bu yöntem, zengin ve geniş bir metin kurgulama olanağı vermektedir (Creswell, 2003: 211). Karma yöntemin bu özelliği çerçevesinde düşünüldüğünde, çalışmada nitel ve nicel bağlamda değerlendirilebilecek farklı sosyal medya kullanım amaçlarının tespit edilmesine olanak tanıyacağı varsayılmıştır.

Bu amaç doğrultusunda öncelikle büyükşehir belediyelerinin web sitelerinde bulunan sosyal medya araçları saptanmıştır. Sosyal medya araçları içinde, ülkemizde en yaygın olarak kullanılanları Facebook, Twitter, Youtube ve Instagram'dır (Özel Pelenk, 2011: 12). Bu uygulamalar büyükşehir belediyeleri tarafından da yoğun olarak kullanılmaktadır. Fakat, çalışmaya bir kısıtlılık getirilerek bütün büyükşehir belediyelerinin kullandığı Facebook ve Twitter olmak üzere iki tanesi temel alınmıştır. *Youtube* ve *Instagram* gibi uygulamalar bütün büyükşehir belediyeleri tarafından kullanılmadığından çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. 30 büyükşehir belediyesinin tamamının kullandığı araçların *Facebook* ve *Twitter* olduğu belirlenmiştir. Büyükşehir belediyelerinin sosyal medya kullanım amaçlarını tespit etmek için bütün belediyelerin sahip olduğu *Facebook* ve *Twitter* hesapları üzerinde 01.01.2019 ve 01.11.2019 tarihleri arasında, sözel, yazılı, fotoğraflı, videolu…vb. materyallerin nesnel ve sistematik şekilde incelenmesine imkân veren bir yaklaşım olan içerik analizi (Tavşancıl & Aslan, 2001) gerçekleştirilmiştir**.** İçerik analizi değerlendirilmesi yapılırken, NVİVO 10 programından yararlanılmıştır. *Facebook* ve *Twitter*'a ait veriler elde edilirken NVİVO programına ait Ncapture aracı kullanılmıştır.

4. ELDE EDİLEN BULGULAR

30 Büyükşehir belediyesinin web sitelerinde bulunan sosyal medya ikonları incelendiğinde, bütün büyükşehir belediyelerinin *Facebook* ve *Twitter* kullandığı tespit edilmiştir. Bunların dışında büyükşehir belediyelerinin, *Instagram, Youtube, Whatsapp, Google +, Pinterest, LinkedIn* ve *My Space* kullandığı görülmüştür. *Facebook* ve *Twitter*'dan sonra en çok kullanılan sosyal medya aracı *Instagram*'dır. 23 Büyükşehir belediyesi *Instagram*'ı kullanmaktadır. Bunların dışında 16 büyükşehir belediyesi *Youtube*, 6 büyükşehir belediyesi *Whatsapp*, 3 büyükşehir belediyesi *Google +*, 1 büyükşehir belediyesi *Pinterest*, 1 büyükşehir belediyesi *LinkedIn* ve 1 büyükşehir belediyesinin de *My Space* kullanıldığı görülmüştür. *Google +* 2 Nisan 2019 tarihinde kapatılmış olmasına rağmen, çalışmada bazı büyükşehir belediyelerinin web sitelerini güncellemediği tespit edilmiştir. Benzer şekilde bazı belediyelerin *LinkedIn* ve *Pinterest* hesapları mevcut olmasına rağmen, web sitesi üzerinde bir güncelleme yapılmamıştır. Büyükşehir belediyelerinin sosyal medya araçları kullanım tercihleri arasında bir bütünlük sağlanmadığı görülmüştür. Büyükşehir belediyelerinin kullandığı sosyal medya araçları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 1: Büyükşehir Belediyelerinin Web Sitelerinde Bulunan Sosyal Medya İkonları

Büyükşehir Belediyesi	Facebook	Twitter	Instagram	Youtube	Whatsapp	Google +	Pinterest	LinkedIn	My Space
Adana	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Ankara[1]	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Antalya	Var	Var	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok
Aydın	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Var	Yok	Yok	Yok
Balıkesir[2]	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Bursa [3]	Var	Var	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok
Denizli	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Diyarbakır	Var	Var	Yok	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Var
Erzurum	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Var	Yok	Yok	Yok
Eskişehir[4]	Var	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Gaziantep[5]	Var	Var	Var	Var	Yok	Var	Var	Yok	Yok
Hatay	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
İstanbul[6]	Var	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
İzmir	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
K.Maraş[7]	Var	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Kayseri[8]	Var	Var	Yok	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Kocaeli[9]	Var	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Konya	Var	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Malatya[10]	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Var	Yok
Manisa	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Mardin[11]	Var	Var	Yok	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Mersin	Var	Var	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok
Muğla	Var	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Ordu	Var	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Sakarya[12]	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Samsun[13]	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Şanlıurfa[14]	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Tekirdağ	Var	Var	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok
Trabzon	Var	Var	Var	Yok	Var	Yok	Yok	Yok	Yok
Van[15]	Var	Var	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok

[1] Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin LinkedIn hesabı olmasına rağmen web sitesi üzerinde ikonu bulunmamaktadır.
[2] Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nin Twitter hesabının direkt bağlantısı çalışmamaktadır.
[3]Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin LinkedIn ve Pinterest hesapları olmasına rağmen web sitesi üzerinde ikonu bulunmamaktadır.
[4] Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin Youtube hesabına Instagram üzerinden bağlantı verilmiştir.
[5] Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin Instagram hesabının direkt bağlantısı çalışmamaktadır.
[6]İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin LinkedIn hesabı olmasına rağmen web sitesi üzerinde ikonu bulunmamaktadır.
[7]Kahramanmaraş Büyükşehir Belediye Başkanı'nın sosyal medya hesapları, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinden daha üstte bulunmaktadır.
[8]Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı'nın internet sitesine direkt bağlantı vermektedir. Pinterest hesabı olmasına rağmen bağlantısı bulunmamaktır.
[9]Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin LinkedIn hesabı olmasına rağmen web sitesi üzerinde ikonu bulunmamaktadır.
[10]Malatya Büyükşehir Belediyesi'nin Pinterest hesabı olmasına rağmen web sitesi üzerinde ikonu bulunmamaktadır.
[11] Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin Facebook hesabının direkt bağlantısı çalışmamaktadır.
[12] Sakarya Büyükşehir Belediyesi'nin web sitesi üzerindeki Twitter hesabı belediye başkanı hesabına bağlıdır.
[13]Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin hiçbir sosyal medya hesabının direkt olarak bağlantısı Çalışmamasına rağmen, Samsun Büyükşehir Belediye Başkanı'nın ana sayfada bulunan sosyal medya hesaplarının direkt bağlantısı aktif şekilde çalışmaktadır.
[14]Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi'nin Pinterest hesabı olmasına rağmen web sitesi üzerinde ikonu bulunmamaktadır.
[15] Van Büyükşehir Belediyesi'nin Instagram hesabının direkt bağlantısı çalışmamaktadır.

Büyükşehir belediyeleri tarafından en çok kullanılan ilk dört sosyal medya aracı incelendiğinde; tüm sosyal medya araçları içerisinde en çok takipçisi olanın İstanbul Büyükşehir Belediyesi olduğu görülmektedir. Bunun nedeninin İstanbul kentinin nüfus yoğunluğunun diğer kentlere göre daha fazla olmasından kaynaklı olduğu tahmin edilmektedir. Twitter'ı en aktif kutlanan belediye Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, Instagram'ı en aktif şekilde kullanan belediye Adana Büyükşehir Belediyesi ve Youtube'u en aktif şekilde kullanan Mersin Büyükşehir Belediyesi'dir. Büyükşehir belediyelerinin en çok kullandığı dört sosyal medya aracının gönderi ve takipçi sayıları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 2: Büyükşehir Belediyelerinin En Çok Kullanılan Dört Sosyal Medya Aracının Gönderi ve Takipçi Sayıları[16]

Büyükşehir Belediyesi	Sosyal Medya Hesabı							
	Facebook		Twitter		Instagram		Youtube	
	Takipçi Sayısı	Beğenen Sayısı	Takipçi Sayısı	Gönderi sayısı	Takipçi Sayısı	Gönderi sayısı	Abone Sayısı	Video sayısı
Adana	123,8B	118B	62,2B	11,06B	69,7B	5603	Yok	Yok
Ankara	92,8B	79B	760B	3890	99B	2372	Yok	Yok
Antalya	102,5B	99,9B	252,2B	23,9B	69B	2895	1,87B	98
Aydın	42,4B	40,9B	36,7B	2404	Yok	Yok	Yok	Yok
Balıkesir	51,4B	50,2B	15,6B	14,8B	Yok	Yok	Yok	Yok
Bursa	50,3B	48,9B	255,2B	11,1B	38,6B	3374	2,27B	267
Denizli	30,7B	30B	16.9B	6185	13B	251	Yok	Yok
Diyarbakır	67,5B	65,3B	35,5B	667	Yok	Yok	1B	51
Erzurum	74,2B	73,8B	30,4B	5661	Yok	Yok	Yok	Yok
Eskişehir	93,2B	89B	68,6B	3473	52,2B	943	1,08B	72
Gaziantep	140,2B	140,4B	105,5B	17,4B	74B	1712	2,71B	448
Hatay	72,7B	69,8B	33B	7209	33,4B	527	Yok	Yok
İstanbul	179,7B	156,8B	1,1M	34.8B	201B	1576	20,8B	380
İzmir	175,9B	165B	264,3B	8069	211B	2304	Yok	Yok
Kahramanmaraş	52,9B	51,8B	11,4B	10,5B	32,6B	3453	725	721
Kayseri	37,8B	37.1B	37,3B	12,1B	Yok	Yok	1,32B	55
Kocaeli	136,9B	136,9B	58,1B	23,8B	39,1B	2179	2,46B	898
Konya	62,9B	59,9B	195,8B	8778	19,2B	391	1,04B	221
Malatya	17,1B	16,6B	18,8B	12,4B	16,3B	3152	Yok	Yok
Manisa	110,7B	110,5B	12,7B	30,7B	17,7B	186	Yok	Yok
Mardin	6,5B	6,3B	16,1B	15,3B	Yok	Yok	350	62
Mersin	88,4B	83,5B	25,4B	8088	49,1B	1995	1,85B	2530
Muğla	59,1B	57B	21,8B	2849	19,3B	506	2,28B	162
Ordu	39,7B	37,2B	17,4B	7800	12,5B	1060	1,74B	1179
Sakarya	52,1B	52B	10B	13,4B	Yok	Yok	Yok	Yok
Samsun	7,3B	7B	4260	1298	1139	436	Yok	Yok
Şanlıurfa	35,4B	34,2B	31,6B	35,5B	25,8B	4278	Yok	Yok
Tekirdağ	30,2B	29,6B	19,2B	7214	12,1B	481	729	286
Trabzon	7,1B	6,7B	14,1B	555	4876	384	Yok	Yok
Van	23,8B	22,7B	27,8B	2774	5764	452	150	100

Gerçekleştirilen içerik analizi sonucunda, 30 büyükşehir belediyesinin sosyal medya kullanımına dair 9 genel amaç belirlenmiştir. Bu amaçlardan ilki açıklık ve şeffaflıktır. Açıklık ve şeffaflık amacı, büyükşehir belediyelerinin ihalelerini ve meclis toplantılarını içermektedir. Belirlenen ikinci amaç; toplantı, ziyaret, tören, taziye ve anmadır. Büyükşehir belediyeleri hem bizatihi kendilerinin katıldığı ziyaretleri, törenleri ve toplantılar ile ilgili hem de büyükşehir belediye başkanlarının kendilerinin katıldığı ziyaretleri, törenleri ve toplantılar ile ilgili paylaşımlarda bulunmuştur. Benzer şekilde hem kendileri hem de belediye başkanlarının taziye ve anma mesajlarını da paylaşmışlardır. Üçüncü amaç; hizmet ve proje tanıtımıdır. Belediyeler gerçekleştirdikleri hizmetleri ve projeleri halka duyurmuştur. Dördüncü kullanım amacı belediye ve belediye başkanlarının tanıtımını/reklamını içermektedir. Seçilen tarih aralığının seçim dönemine denk gelmesi sonucu

[16] 17.12.2019 tarihli büyükşehir belediyelerinin en çok kullanılan dört sosyal medya aracının gönderi ve takipçi sayılarını içermektedir.

belediyelerin bu amacı özellikle seçim sırasında yoğun şekilde kullandığı gözlemlenmiştir. Aynı zamanda belediyeler hem kendilerinin hem de belediye başkanlarının aldıkları ödülleri duyurmuşlardır. Beşinci kullanım amacı, önemli günler ve haftalar ile ilgili kutlama mesajlarını ve tebrikleri içermektedir. 23 Nisan, 19 Mayıs, 15 Temmuz resmi bayramlar ile ilgili tebrik ve kutlama mesajları bulunmaktadır. Buna ek olarak Öğretmeler Günü, Anneler Günü…vb. kutlamaları da içermektedir. Altıncı kullanım amacı; kamuoyu oluşturma ve bilgi vermedir. Belediyelerin hazırladığı kamu spotlarını, haftalık olarak kentlerde neler yapıldığının bilgini ve kentten haberleri içermektedir. Yedinci kullanım amacı; kentteki konser, tiyatro ve sempozyum gibi etkinliklerin duyurusudur. Sekizinci kullanım amacı ise kent tanıtımıdır. Kentten fotoğrafları, tarihi yerleri ve doğal güzellikleri içermektedir. Son kullanım ise halk katılımıdır. Çeşitli anketleri, fikir alışverişlerini ve gönderilere yorum yapılmasını içermektedir.

30 Büyükşehir belediyesinin Facebook kullanım amacını belirlemek için 01.01.2019 ve 01.12.2019 tarihleri aralığı seçilmiştir. Toplam 16,726 gönderinin içerik analizi yapılmış ve buna göre tasnif edilmiştir. Büyükşehir belediyeleri Facebook'u geleneksel medya aracıymışçasına en çok "Kamuoyu Oluşturma ve Bilgi Verme" amacıyla kullanmıştır. Bunun dışında 5 belediye daha çok "Hizmet ve Proje Tanıtımı", 1 belediye "Toplantı, Ziyaret, Tören, Taziye, Anma" ve 2 belediye "Belediye ve/veya Belediye Başkanı Reklamı Yapmak" amacıyla kullanmıştır. "Halk Katılımı ve Açıklık Şeffaflık Amaçları" en az kullanılan amaçlar olarak belirlenmiştir. Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin ise Facebook'u hiç kullanmadığı görülmektedir. Büyükşehir belediyelerinin Facebook kullanım amaçları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 3: Facebook Kullanım amacı (01.01.2019-01.12.2019)

Büyükşehir Belediyesi	Açıklık Şeffaflık	Toplantı Ziyaret Tören Taziye Anma	Hizmet Proje Tanıtımı	Belediye/ Başkan Reklamı	Önemli Günler Haftalar	Kamuoyu Oluşturma	Etkinlik	Kent Tanıtımı	Halk Katılımı	Toplam
Adana	76	72	122	91	37	150	43	11	0	602
Ankara	93	168	596	36	47	378	60	12	0	1390
Antalya	11	28	208	8	21	283	27	16	0	602
Aydın	0	2	36	1	8	24	28	4	0	99
Balıkesir	7	59	306	35	36	247	54	2	0	744
Bursa	16	35	160	42	16	322	83	13	2	687
Denizli	0	0	42	4	9	119	38	2	2	214
Diyarbakır	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Erzurum	0	64	25	68	25	160	32	5	0	374
Eskişehir	0	57	208	2	38	299	37	22	4	667
Gaziantep	0	29	313	9	33	224	37	47	0	692
Hatay	0	61	165	59	36	229	88	51	14	689
İstanbul	33	54	148	17	46	289	28	4	2	621
İzmir	28	59	206	46	39	221	52	2	4	657
K.Maraş	1	113	145	57	44	259	25	31	4	679
Kayseri	0	291	74	86	11	214	9	10	0	695
Kocaeli	0	29	186	28	20	338	74	36	10	721
Konya	0	95	92	40	30	258	23	37	2	577
Malatya	0	155	25	239	19	133	29	130	0	730
Manisa	3	36	21	66	4	665	0	10	0	805
Mardin	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mersin	11	52	117	96	9	375	6	7	4	677
Muğla	2	52	156	21	30	270	72	43	15	661
Ordu	0	33	156	47	10	191	17	44	0	498
Sakarya	2	26	126	53	13	361	61	18	2	662
Samsun	0	107	25	156	7	60	3	17	0	375
Şanlıurfa	0	40	114	64	7	235	57	17	0	534
Tekirdağ	6	139	65	68	47	174	56	8	0	563
Trabzon	5	71	87	52	24	173	81	17	0	510
Van	10	37	73	5	5	72	5	29	0	236

30 Büyükşehir belediyesinin Twitter kullanım amacını belirlemek için 01.01.2019 ve 01.12.2019 tarihleri aralığı seçilmiştir. Toplam 38,613 tweetin içerik analizi yapılmış ve buna göre tasnif edilmiştir. Büyükşehir belediyeleri Facebook'ta olduğu gibi Twitter'ı da geleneksel medya aracıymışçasına en çok "Kamuoyu Oluşturma ve Bilgi Verme" amacıyla kullanmıştır. Bunun dışında 6 belediye daha çok "Hizmet ve Proje Tanıtımı", 2 belediye "Toplantı, Ziyaret, Tören, Taziye, Anma" amacıyla kullanmıştır. Yine Facebook ile benzer şekilde "Halk Katılımı ve Açıklık Şeffaflık Amaçları" en az kullanılan amaçlar olarak belirlenmiştir. Denizli ve Diyarbakır büyükşehir belediyeleri, Facebook'u çok "Kamuoyu oluşturma ve Bilgi Verme" amacıyla kullanırken, Twitter kullanım amacı farklılaşarak "Toplantı, Ziyaret, Tören, Taziye, Anma" amacıyla kullanmıştır. Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Twitter'ı en çok "Kamuoyu oluşturma ve Bilgi Verme" amacıyla kullanırken, Facebook'un kullanım amacı farklılaşarak "Toplantı, Ziyaret, Tören, Taziye, Anma" amacıyla kullanmıştır. Malatya ve Samsun Büyükşehir

belediyeleri Facebook'u daha çok "Belediye ve/veya Belediye Başkanı Reklamı Yapmak" amacıyla kullanırken Twitter'ı Malatya Büyükşehir Belediyesi "Kamuoyu oluşturma ve Bilgi Verme" amacıyla kullanmış, Samsun Büyükşehir Belediyesi ise "Toplantı, Ziyaret, Tören, Taziye, Anma" amacıyla kullanmıştır. Bunların dışında kalan bütün büyükşehir belediyelerinin sosyal medya kullanım amaçları aynıdır. Büyükşehir belediyelerinin Twitter kullanım amaçları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 4: Twitter Kullanım amacı (01.01.2019-01.12.2019)

Büyükşehir Belediyesi	Açıklık Şeffaflık	Toplantı, Ziyaret, Tören Taziye, Anma	Hizmet Proje Tanıtımı	Belediye/ Başkan Reklamı	Önemli Günler Haftalar	Kamuoyu Oluşturma Bilgi verme	Etkinlik	Kent Tanıtımı	Halk Katılımı	Tweet	Retweet	Toplam
Adana	82	104	115	70	44	121	57	9	0	495	107	602
Ankara	352	348	643	154	41	394	92	5	12	1821	220	2041
Antalya	15	52	345	123	15	712	83	25	3	1137	236	1373
Aydın	0	11	50	1	8	17	44	0	0	111	20	131
Balıkesir	22	237	519	117	26	153	129	0	0	951	252	1203
Bursa	17	67	411	121	15	523	115	7	1	1273	4	1277
Denizli	0	430	78	69	2	406	53	3	2	195	848	1043
Diyarbakır	20	159	121	20	12	141	9	8	0	403	87	490
Erzurum	0	125	46	17	25	181	35	0	1	220	210	430
Eskişehir	0	81	187	4	29	289	60	60	0	525	185	710
Gaziantep	1	176	283	21	34	836	144	39	7	1005	536	1541
Hatay	7	53	423	1	39	333	101	98	0	810	245	1055
İstanbul	10	217	282	7	43	508	93	20	7	681	506	1187
İzmir	39	71	319	10	31	534	47	3	7	881	180	1061
K.Maraş	9	373	173	0	10	792	53	46	2	707	751	1458
Kayseri	3	271	162	13	19	1106	61	6	0	886	755	1641
Kocaeli	1	224	569	11	51	586	132	57	0	1029	602	1631
Konya	0	349	139	10	25	386	25	97	2	609	424	1033
Malatya	2	987	166	90	60	1526	137	44	0	1417	1595	3012
Manisa	7	217	984	15	19	1097	17	15	0	2301	70	2371
Mardin	0	143	1844	105	25	870	51	103	0	3140	1	3141
Mersin	67	69	187	3	56	643	103	47	65	898	342	1240
Muğla	3	59	70	6	45	103	12	42	12	226	126	352
Ordu	10	151	346	15	52	579	37	64	17	1133	138	1271
Sakarya	6	118	362	51	39	1249	36	72	3	1865	71	1936
Samsun	0	301	42	36	14	124	14	12	0	420	123	543
Şanlıurfa	0	696	458	12	52	1488	229	43	2	1625	1356	2981
Tekirdağ	12	273	121	9	56	383	79	0	0	731	202	933
Trabzon	14	84	63	15	17	181	50	13	0	342	95	437
Van	29	76	147	8	6	146	6	81	0	346	143	489

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de bulunan 30 büyükşehir belediyesinin sosyal medya kullanımına dair gerçekleştirilen bu çalışmanın bulguları çerçevesinde, büyükşehir belediyelerinin, özellikle Facebook ve Instagram gibi sosyal ağları, Twitter gibi mikroblog araçlarını ve YouTube gibi video paylaşım sitelerini çoğunlukla kamuoyu oluşturma, bilgilendirme ve hizmetlere ilişkin duyurularda bulunma gibi amaçlar için kullandığını belirlenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda genel olarak iki sonuç çıkarılmıştır: (1) Belediyeler tarafından farklı sosyal medya araçları bile sadece belirli birtakım amaçlar

çerçevesinde kullanmaktadır ve (2) web 2.0 teknolojilerinin ortaya çıkardığı sosyal medya ortamında, büyükşehir belediyeleri her ne kadar sosyal medya kullanımının kendilerine fayda sağlayabileceğinin farkında olsalar da bilinçli bir kullanım gerçekleştirememişlerdir.

Büyükşehir belediyelerin sosyal medyanın sunduğu imkânlardan tam olarak yararlanmaları ve bilinçli bir kullanımın gerçekleştirilebilmesi için aşağıdaki öneriler sunulabilir:

Büyükşehir Belediyeleri, sadece belirli birtakım sosyal medya araçlarından faydalanmamalıdır. Sosyal medya araçlarının çeşitliliği büyükşehir belediyelerinin kullanımına yansımalıdır. Buna ek olarak her sosyal medya aracının kendine has bir özelliği olduğu göz önünde bulundurularak, farklı sosyal medya araçları farklı amaçlar doğrultusunda kullanılmalıdır. Aynı zamanda kullanılmayan ve uygulaması kaldırılan sosyal medya hesapları, web sitesinde bulundurulmamalı, sürekli olarak kullanılan sosyal medya hesapları ise düzenli olarak güncellenmelidir.

Belediyelerinin sosyal medya kullanımında büyük ölçüde başkanların kendi hesaplarından yapmış olduğu paylaşımların yeniden paylaşıldığı görülmüştür. İçerik analizi yapılırken, büyükşehir belediyelerinin web sitelerinde kendi tüzel kişiliklerinin yanında belediye başkanlarının da bulunduğu dahası bazı büyükşehir belediyelerinde, başkanların, belediyelerin kendi tüzel kişiliklerinin önüne geçtiği saptanmıştır. Sosyal medya kullanımında büyükşehir belediyeleri bu araçların kendi tüzel kişilikleri adına kullanılması gerektiği hususunda dikkatli olmalıdır.

Çalışmada büyükşehir belediyelerinin büyük bir çoğunluğunun sosyal medya kullanım amacının geleneksel bir medya aracı gibi kamuoyu oluşturma ve haber verme amacı üzerine odaklandığı görülmektedir. Büyükşehir belediyeleri sosyal medya kullanımını geleneksel medya kullanımından ayırmalıdır. Çünkü sosyal medyanın, kamuoyu oluşturma, bilgi verme ve iletişim aracı olarak değerlendirilmesinin ötesinde, açıklık ve şeffaflığı arttırmak, halkın katılımını arttırmak ve demokrasiyi güçlendirmek ve vatandaş merkezli kamu yönetimi anlayışını uygulamak için de kullanılması gerektiği unutulmamalıdır. Özellikle Twitter'ın anket özelliği kullanılmalı ve Facebook yorumları dikkate alınmalıdır.

Analizde, sosyal medya üzerinde vatandaşların büyükşehir belediyelerine yönelik yaptığı eleştirilere ve belediyelerden gerçekleştirilmesi istenilen taleplere karşı genellikle cevap verilmediği görülmüştür. E-yönetişim bağlamında düşünüldüğünde, açıklık ve şeffaflık politikaları sonucunda olması gereken vatandaşların karar alma mekanizmalarına katılarak aktif rol alması gerçekleşememiştir. Bu durum, sosyal medyanın en önemli özelliklerinden biri olan çift yönlü iletişime ve vatandaş merkezli kamu yönetimi anlayışına sekte vurmaktadır. Belediyeler sosyal medya üzerinden yapılan eleştirileri ciddiye almalı ve eleştiriler sonucu yapılan düzenlemeler olduğu takdirde bu konuda halka bilgi vermelidir.

Çalışmada, etkileşim ve halk katılımının *(public participation)* da sınırlı olması dikkat çekmiştir. Büyükşehir belediyelerinin hem takipçi sayısını arttırmak hem de daha iyi hizmet vermek adına vatandaş ile daha fazla etkileşimde bulunması gerekmektedir. Böylece belediyelerin sosyal medya üzerinde görünürlüğünün artacağı düşünülmektedir. Buna ek olarak büyükşehir belediyelerinin sosyal medya kullanımına ilişkin vatandaşların memnuniyetini anlayabilmek adına çeşitli ölçüm araçlarından yararlanması ve düzenli olarak ölçümler yapması gerekmektedir. Böylece hem vatandaş memnuniyeti hem de büyükşehir belediyelerinin performansı değerlendirilebilir olacaktır Aynı zamanda kamu kurumlarının şeffaflık ve hesap verebilirlik düzeyi yükselerek, kamu kurumlarına duyulan güven *(citizen's trust)* artacaktır.

Son olarak büyükşehir belediyelerinin sosyal medya hesaplarındaki gönderilerin bir düzen içerisinde yapılmadığı, dağınık ve karmaşık bir görüntü sergilediği belirlenmiştir. Bu yüzden sosyal medya hesaplarının yöneticiliği yetkin kişiler örneğin sosyal medya uzmanları tarafından gerçekleştirilmelidir. Sosyal medya kullanımı konusunda bu kişilere düzenli eğitimler verilmelidir. Sosyal medya kullanımı, büyükşehir belediyelerinin sahip olduğu sosyal medya politikaları çerçevesinde gerçekleştirilmelidir. Sosyal medya politikaları geliştirilirken, büyükşehir belediyelerinin sahip olduğu politikalar ve stratejiler göz önünde bulundurulmalı ve diğer sosyal medya araçları ve hesapları ile uyumlu ve onları destekleyici nitelikte olmalıdır.

KAYNAKÇA

Akar, E. (2013). Sosyal Medya Platformları. Z. Özata (Ed.) içinde, *Sosyal Medya* (s. 52-79). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Bertot, J. C., Jaeger, P. T., & Munson, S. v. (2010). Social Media Technology and Government Transparency. *Computer, 43 (11)*, 53-59.

Bonsón, E., Royo, S., & Ratkai, M. (2014). Facebook Practices in Western European Municipalities: An Ampirical Analysis of Activity and Citizen's Engagement. *Administration & Society*, 1-28.

Castells, M. (2004). *The network society: A cross cultural perspective.* Northampton: Edward Elgar Publishing Limited.

Creswell, J. (2003). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches.* California: Sage Publications.

Değerli, A. (2016). Ağ Toplumunun İletişimi Ekseninde Yerel Yönetimlerin Sosyal Medya Kullanım Düzeyi: Kadıköy Belediyesi Örneği. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 63-79.

Demirtaş, M. (2012). Yerel Yönetimlerde Bir Halkla İlişkiler Çalışması Olarak Sosyal Paylaşım Ağlarının Kullanımı: Üsküdar Belediyesi Örneği . *New World Sciences Academy*, 291-314.

Elem, B. (2019, Nisan 17). *2ladd.* www.2ladd.com: https://2ladd.com/2019/05/dunyada-her-gun-ne-kadar-veri-hangi-kaynaklardan-uretiliyor/ adresinden alındı

Karkın, N., & Özgür, H. (2012). Türkiye'nin Yönetsel Düzeninde E-Devletten E-Yönetişime Geçiş. M. Z. Sobacı, & M. Yıldız içinde, *E-devlet: Kamu Yönetimi ve Teknoloji İlişkisinde Güncel Gelişmeler* (s. 85-102). Ankara: Nobel Yayınları.

Kent, M. L., & Taylor, M. (1998). Building Dialogic Relationships Through the World Wide Web. *Public Relations Review, 24(3)*, 321-334.

Kim , S., & Lee, J. (2012). E-Participation, Transparency, and Trust in Local Government. *Public Administration Review*, 1-10.

Löffler, E. (2009). Public Governance in a Network Society. T. Bovaird (Ed.), & E. Löffler(Ed.) içinde, *Public Management and Governance.* New York: Routledge.

Murat, K. (2014). *Sosyal Medya 101 2.0.* İstanbul: Media Cat Yayınları.

Onat, F. (2010). Bir Halkla İlişkiler Uygulama Alanı Olarak Sosyal Medya Kullanımı: Sivil Toplum Örgütleri Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kavram Ve Araştırma Dergisi, 31*, 101-122.

Özel Pelenk, A. (2011). Sosyal Medya Ve Güven: Hükümet, Sivil Toplum Örgütleri ve Ticari Kuruluşlara Yönelik Ampirik Bir Araştırma. *Academic Journal of Information Technology, 2(4)*, 1-34.

Özer, M. A. (2006). Yönetişim Üzerine Notlar. *Sayıştay Dergisi*, 59-89.

Park, M. J., Choi, H., Kim, S. K., & Rho, J. J. (2015). Trust in Government's Social Media Service and Citizen's Patronage Behavior. *Telematics and Informatics, 32(4)*, 629-641.

Rowe, G., & Frewer, L. J. (2005). A Typology of Public Engagement Mechanisms. *Science, Technology & Human Values*, 251-290.

Rybalko, S., & Seltzer, T. (2010). Dialogic Communication in 140 Characters or Less: How Fortune 500 Companies Engage Stakeholders Using Twitter. *Public Relations Review, 36(4)*, 336-341.

Sanlav, Ü. (2014). *Sosyal Medya Savaşları.* İstanbul: Hayat Yayınları.

Sobacı, M. Z., & Hatipoğlu, İ. (2017). Facebook Aracılığıyla Türkiye'de Belediye- Vatandaş Etkileşiminin Ölçülmesi: Büyükşehir ve İl Belediyeleri Bağlamında Ampirik Bir Analiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 689-713.

Sobacı, Z. M., Köseoğlu, Ö., & Karkın, N. (2015). *Belediyelerde Sosyal Medya: Değişim İçin Yenilikçi Fırsatlar.* İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

Srivastava, S. C., & Teo, T. S. (2004). A Framework for Electronic Government: Evolution, Enablers and Resource Drainers. *Eight Pacific Asia Conference on Information Systems* (s. 2279-2085). Shangai,China: PACIS 2004.

Tavşancıl, E., & Aslan, E. (2001). *İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri/ Sözel, Yazılı ve Diğer Materyaller İçin.* İstanbul: Epsilon Yayınevi.

TechInside. (2017, Nisan 30). www.techinside.com: https://www.techinside.com/dunya-2016da-16-zettabytes-veri-uretti/ adresinden alındı

UNESCO. (2019, Aralık 18). *UNESCO*. www.portal.unesco.org: http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=3038&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html adresinden alındı

POLİTİKAYI HANNAH ARENDT'LE BİRLİKTE YENİDEN DÜŞÜNMEK

Adem Çelik
Dr. Öğr. Üyesi Kafkas Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ademcelik36@hotmail.com

Metehan Karakurt
Doktora Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi,
metehankarakurt36@gmail.com

Özet

Modern politika tanımlarında hâkim kavramlardan söz etmek olasıdır. Bu kavramlar arasında; iktidar, şiddet, hiyerarşi, güvenlik, kaynak dağıtımı öne çıkanlardır. Politika, birçoklarına göre, iktidarın ve gücün nasıl dağıtıldığı ve kullanıldığıyla ilgilidir. Politika, salt iktidarla ilişkili bir biçimde tanımlandığında, şiddet, politikanın etkili araçlarından birisi gibi görünür. Hatta daha ileriye gidilerek, şiddet, iktidarın dışavurumu olarak görülür. C. W. Mills'in, "siyaset iktidar mücadelesinden ibarettir; iktidarın nihai biçimi ise şiddettir" ya da Mao Zedong'un "siyaset, kan dökülmeyen savaş; savaş ise kan dökülen siyasettir" sözleri, siyaset ile şiddetin birlikte düşünülmesinin en tipik örnekleridir. Hükmetme sanatı, iktidar elde etmek ve iktidarı azamileştirme biçiminde tanımlanan siyasetin, şiddeti meşru görmesi kaçınılmaz görünmektedir. Bu tanımdan hareket edenler, en iyi ihtimalle, meşru ve gayrı-meşru şiddet arasında bir ayrıma yönelirler. Bu ayrım da şiddetin politik bir etkinlik olarak meşrulaştırılmasını onaylar. Siyaseti, iktidar ve şiddet üzerinden tanımlayan hâkim yaklaşıma dönük eleştiriler de vardır. Siyaseti başka türlü tanımlamanın imkânı olup olmadığı sorusundan hareket eden bu yaklaşımlar, alternatif bir politika anlayışı ortaya koymaya çalışırlar. Bu tip politika anlayışına sahip düşünürlerin başında Hannah Arendt gelmektedir. Sahte ve sahici politika ayrımından hareket eden Arendt, sahici politikanın merkezine eylemi yerleştirir. Eylem, insanların kendilerini gerçekleştirmesini, sahici kılmasını, diğer insanlarla birlikte yaşamasını sağlayan süreçleri başlatma ve kesintiye uğratma yetisidir. Bu bakımdan politika, birlikte yaşama, kamusal meseleler hakkında tartışma ve ortak dünya için eylemde bulunma etkinliğidir. Kamusal alanda, eşitlerinin gözü önünde eylemde bulunma kişinin benzersizliğini göstermesine neden olur. Bu bakımdan, eşitlik ve çoğulluk politikanın koşuludur. Arendt, sadece eylemi değil, "söz"ü de politikanın merkezine yerleştirir. Arendt için politik yaşam, eyleme dökülmüş söz üzerine kuruludur. Politikanın söz ile ilişkilendirilmesi, açıktır ki, şiddeti dışlar. Arendt'e göre şiddet dilsizdir ve hiçbir zaman politikanın merkezi olan eyleme dökülmüş sözün neden olduğu süreç başlatma ve yaratıcı olma özelliğine sahip değildir. Bu çalışmanın amacı, politikayı Arendt'le birlikte yeniden düşünmenin, yeni bir politika tanımı için sağlayacağı imkânları tartışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Çoğulluk, eylem, kamusal alan, şiddet, söz.

Abstract

It is possible to talk about dominant concepts in modern political definitions. Among these concepts; power, violence, hierarchy, security and resource allocation are the prominent ones. For many, politics is how power and authority is distributed and used. When politics is defined in relation to pure power, violence appears to be one of the effective means of politics. Even, with a further extent, violence is seen as an expression of power. As said by C. W. Mills' "politics is a struggle for power, the ultimate kind of power is violence" or the way Mao Zedong puts it "politics is war without bloodshed, while war is politics with bloodshed" are the most typical examples of violence and politics together. It is inevitable for politics, which is defined as art of ruling, obtaining power and maximizing power, to see violence as legitimate. User of this formulation most commonly tend to distinguish between legitimate and illegitimate violence. Making this distinction confirms the legitimization of violence as a political action. There are also criticisms of the dominant approach that defines politics through power and violence.

These criticisms, by asking whether it is possible to provide a different definition, try to emerge an alternative understanding of politics. Hannah Arendt is one of the prominent thinkers of this current. Through distinguishing the fake and authentic politics, she places action at the center of authentic politics. Action is the ability to initiate and interrupt processes that enables people to realize themselves, make them authentic and live with other humans. In this respect, politics is the act of living together, discussing public issues and taking action for the common world. Acting in the public sphere before their peers causes the person to show uniqueness. In this respect, equality and plurality are the condition of politics. Arendt places not only action, but also "speech" at the center of politics. For Arendt, political life is based on action. The association of politics with the speech clearly excludes violence. According to Arendt, violence is mute and never has the ability to initiate and be creative of the process caused by action, which is the center of politics. The aim of this paper is to rethink politics through Arendt's views and discussing the possibility of a new definition for politics.
Key words: Plurality, action, public sphere, violence, speech.

Giriş

İktidar, hiyerarşi, şiddet, kaynak dağıtımı, güvenlik gibi kavramlarla ilişkilendirilen politika tanımlarına alternatif arayan siyaset bilimcilerin yöneldikleri düşünürlerin başında Hannah Arendt gelmektedir. Arendt, başka anlamlar yüklediği diğer kavramlar gibi politikayı da hâkim tanımlardan farklı bir şekilde ele alıp değerlendirmiştir. Politika teorisinin merkezine eylemi yerleştiren Arendt, Antik Yunan'dan Modern Çağ'a *vita activa* dediği aktif yaşam içindeki bireyin var oluşu üzerinde durmuş, kamusal alanın ve politik olanın ne olduğu sorularını tartışmıştır. Çalışmalarında Batı düşüncesinin kökenlerini irdeleyen Arendt, bu düşünce geleneğine çeşitli eleştiriler yöneltmiş ve Aristoteles gibi Antik düşünürlerden esinlenerek yeni bir politika tanımına yönelmiştir. Çoğu zaman yöneten-yönetilen ilişkisine, iktidar mücadelesine ve kaynak dağıtımına indirgenen modern politika, halkın politik süreçlere ilişkin bir olumsuz tutum takınmasına neden olmaktadır. Birçok demokratik ülkede seçimlere katılım oranın düşüklüğü, halkın siyasal süreçlere ilgisizliği modern demokrasilerin yaşadığı krizin örnekleri olarak okunabilir. Öyle ki, halk arasında politikanın pejoratif çağrışımlarına sıkça rastlamak mümkündür. Bunun temel nedenlerinden birisi; hiç kuşkusuz modern politika anlayışıdır. Antik ile modern dönem arasında politika tanımları, politik etkinliğin neliği ve niteliği bakımından önemli farklılıklar söz konusudur. Antik dönemde, insanın doğası gereği politik bir varlık olarak görülmesi, insani etkinlikler içerinde politikanın en yüksek konuma getirilmesine yol açmıştır. Antik düşünürler politikayı, ortak sorunların eşitlerin gözü önünde tartışıldığı ve eşitsizliği dışlayan bir çoğulluk uzamı olarak değerlendirmiştir. Buna karşın Machiavelli ile birlikte politika, güç, iktidar ve şiddet kavramları ekseninde tanımlanmaya başlanmıştır. Antik Yunan'da kamusal-politik alanın dışında tutulan şiddet, modern dönemde politikayı tanımlayan temel kavramlardan birisi olmuştur (Çelik & Aykutalp, 2017).

Modern dönemdeki hâkim politika tanımlarında kullanılan kavram setlerine itiraz eden Arendt, yeni bir politika tanımı yaparken kullanılabilecek alternatif kavram setleri önermektedir. Hiyerarşi, tahakküm, güç, şiddet, eşitsizlik üzerinden yapılan politika tanımlarının, modern kapitalist toplumun doğasından hareketle oluşturulduğu söylenmelidir. Diğer bir ifade ile bu tanımların sosyo-ekonomik bir temeli bulunmaktadır. Dolayısıyla hâkim politika tanımlarının içinde yaşadığımız dünyadaki mevcut ilişkileri çözümlemeye katkı sağladığı söylenebilir. Ancak, bu politika tanımları, içinde yaşadığımız dünyanın yeniden üretilmesine neden olmakta ve bu türden ilişkileri normalleştirmektedir. Bundan dolayı reel olan ideal olana dönüşmekte ve başka bir politikanın imkânı olmadığı varsayımı yaygınlaştırılmaktadır. Ancak, mevcut politika tanım ve anlayışına alternatif arayışından vazgeçilmemelidir. Bu arayışın ilk durağı hâkim politika tanımlarının dışında bir politika tanımı yapmanın mümkün ve gerekli olduğunu kabul etmektir. Demokrasilerin yaşadığı krizi aşmanın asgari koşullarından birisi de budur. Bundan dolayı politikada yeni bir dil, söylem ve tanım arayışı içinde olanlar için Arendt önemli bir düşünsel esin kaynağı olabilir.

Hakiki ve sahte politika ayrımına yönelen Arendt, modern toplumda sıklıkla referans verilen araçsal politika tanımlarını eleştirerek hakiki bir politika tanımına yönelir. Hâkim araçsal politika tanımlarını

eleştiren bu çalışma, politikayı Arendt'le birlikte düşünmenin yeni bir politika tanımına yönelmeye imkân sağlayabileceğini göstermeyi hedeflemektedir. Bunun için ilk önce Antik Yunan'daki politika ile modern politika arasındaki farklar ele alınacak, daha sonra Arendt'in politika tanımında başvurduğu kavram setleri incelenecek ve nihayetinde politikayı Arendt'le birlikte düşünmenin neden önemli olduğu sorusu yanıtlanacaktır.

1. Antik Yunan'dan Günümüze Politika

Eski Yunancadan gelen politika sözcüğü, *polis* (kent-devleti/site) ve *polites'*e (kamusal yurttaş) ait işleri belirtmek için kullanılmıştır. Yunan siyasal düşünürlerinin eserlerini Latinceye çeviren Romalılar ise, politik olanı nitelemek için *res publica'*yı (kamusal şeyler) tercih etmişlerdir. Eski İngilizcede *res publica* ile aynı anlamı çağrıştıran *commonwealth* (ortak refah) sözcüğü de kamusal iyiye işaret etmektedir. Günümüzde pejoratif bir şekilde ele alınan politika sözcüğü, etimolojik kökeniyle karşıt bir biçimde kullanılmaktadır. Nitekim başlangıçta ortak iyiye ve kamusal alana gönderme yapan politika kavramı, anlam kaybına uğrayarak kamusal alandan soyutlanmış bir biçimde, salt güç, yöneten-yönetilen ilişkisi ve rant bölüşümü ile ilişkilendirilmiştir (Berktay, 2011, s. 14-15).

Hem Antik hem de modern dönemlerde politika ilişkin yaklaşımlar şu soruya verilen yanıt üzerinden şekillenmektedir: ''*Siyaset bir yaşam biçimi midir yoksa araç mıdır?''* (Bağce, 2009, s. 12). Nitekim bu soruya verilen yanıtlar birbirinden farklıdır. Ayrıca, ister normatif isterse de deskriptif olsun tüm kavramlar, onları ele alıp değerlendirenlerin ideolojik perspektifleri bağlamında bir anlam kazandığı için (Berktay, 2011, s. 14), tek ve hakiki bir politika tanımından ziyade farklı politika kavrayışları üzerinde durmak, politikayı ve politik olanın anlamını daha anlaşılır kılacaktır.

Antik düşünce geleneğinin en önemli üç filozofundan birisi olan Sokrates, insan yaşamının temel amacının erdem olduğunu savunmuştur (Platon, 2017, s. 33). Erdemli bir yaşamın sadece poliste kurulabileceğine ilişkin varsayım, erdem ile politika arasında kopmaz bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Sokratesçi gelenek açısından polis, insanların zorunlu ihtiyaçlarını giderdikleri bir alan değil, yurttaş olarak kamusal meseleler hakkında tartıştıkları, yaşamın anlamını sorguladıkları ve böylece erdemli birer yurttaş haline geldikleri yegâne politik birlik türüdür. Sokrates'in kendisini mahkûm eden politik toplumun yasalarından kaçmayı ahlaki olarak doğru bulmaması ve buna karşın cezalandırılması, Platon'un politika ve yurttaş hakkındaki düşünceleri üzerinde etkili olmuştur. Polis'in varlık gerekçesini insanların zaruri ihtiyaçlarını tek başına gideremememesiyle açıklayan Platon (1975, s. 59), Sokrates'ten farklı bir politika tanımına yönelmiş, eylem ve politikayı felsefeye göre ikincil kılmıştır. Platon'un, polis'e ve onun özgürlük anlayışına yönelttiği eleştiriler, geleneksel politik düşüncesinin zeminini oluşturmaktadır. Çerçevesini felsefenin belirlediği bir politika teorisi geliştiren Platon, sadece filozofların hakkında bilgi sahibi olduğu *idealar'*ı cisimleştiren bir ideokrasi, yani ayrıntılı bir devlet tasarımı inşa etmiştir (Berktay, 2016, s. 55-56). Yurttaşların, polisi ilgilendiren kamusal meseleler hakkında eşitlerinin gözü önünde tartışma yürütmesi anlamına gelen politika tanımından farklı bir tanıma yönelen Platon, uyumlu bir toplumun nasıl mümkün olacağı sorusuna yanıt aramıştır (Platon, 1975, s. 122). Diğer bir ifade ile politikayı, farklı sınıfların birbirleriyle uyumlu bir biçimde çalışmasına olanak sağlayacak bir yönetim ya da hükmetme tekniğine indirgemiştir. Platon'un ideal devletinde kamusal tartışmanın yerini, hakikate sahip filozofun yönetimi almıştır. Bundan dolayı Platoncu gelenek Antik Yunan demokrasisinden farklı bir anlayışa yönelmiştir. Platon'la birlikte politika, mutlak felsefi kuralların uygulanması gereken bir alan biçimini almıştır (Berktay, 2011, s. 44).

Platon'un öğrencisi olan Aristoteles, hocasının devlet ve politika hakkındaki fikirlerine eleştirel bir gözle bakmıştır. Platon'un uyumlu bir toplum arayışını ve birlik vurgusunu eleştiren Aristoteles, filozofun bilgeliğinin karşına yurttaşların ortaklaşa bilgeliğini çıkarmıştır (Aristoteles, 2004, s. 39). Diğer taraftan politik toplumun varlık gerekçesinin zorunlu ihtiyaçların giderilmesi olamayacağını savunarak "iyi yaşam" ve "mutluluk" kavramlarını politikanın merkezine yerleştirmiştir (Aristoteles, 2004, s. 9). Aristoteles için politika kendiliğinden ve her yerde ortaya çıkan bir olgu değildir. Politika, sadece insanlar tarafından yaratılan, özgür ve eşit yurttaşların bulunduğu polis örgütlenmesinde gerçekleşmektedir (Berktay, 2016, s. 45-46). Aristoteles insanı ''*zoon politikon''* (siyasal hayvan) ve ''*zoon logon echon''* (konuşan akıllı hayvan) şeklinde tanımlar ve bu iki tanım birbirini destekleyerek politika

yapmanın zeminini oluşturur (Berktay, 2011, s. 14). Politikayı insanın yetkinleşmesine yönelik bir etkinlik olarak değerlendiren Aristoteles, siyasal boyuttan yoksun bir insanın, bitki veya diğer hayvanlardan bir fakının olmayacağını düşünür (Bağce, 2009, s. 20). Bu bakımdan amacı iyi yaşam olan politika, yurttaşları nitelikli ve iyi insan kılmaya, insanların iyi eylemlerde bulunmasını sağlar (Aristoteles, 2017, s. 22). Aristoteles için politika ve etik arasında sıkı bir ilişki vardır. Pratik bilimlerin iki alt türü olan politika ve etik, en yüce iyinin pratikleştirilmesini hedefler. Diğer bir ifade ile Aristoteles için en yüce iyinin ne olduğunu bilmek "iyi insan" olmak için yeterli değildir. Hem Sokrates hem de Aristoteles, iyi bir insan olmak için iyi eylemlerde bulunmak gerektiğini savunurlar. Bu bakımdan iyinin bilgisine sahip olmak kadar, iyi eylemlerde de bulunmak gerekir. Kamusal-politik alan iyi eylemlerde bulunmaya olanak sağlar. Aristoteles, yaşam ve iyi yaşam arasında bir ayrıma yönelir ve yaşamı, biyolojik yeniden üretimle ilişkilendirir. Bu bakımdan beslenme, barınma, üreme gibi zorunlu ihtiyaçlar insanın biyolojik yeniden üretimi ile ilişkilendirilerek haneye (oikos) havale edilir. Hane ya da özel alan insanların biyolojik yeniden üretimlerini gerçekleştirdikleri bir zorunluluk ve eşitsizlik alanıdır. Buna karşın, iyi yaşamın üretildiği kamusal alan eşitliğin ve özgürlüğün alanı olarak betimlenir. Yurttaşların kamusal meseleleri özgürce tartıştıkları kamusal alan ve politik etkinlik şiddeti dışlayan sözün alanıdır. Bu, Aristoteles'in düşüncesinde eşitsizlik ve şiddetin olmadığı anlamına gelmemektedir. Ancak Aristoteles, eşitsizlik ve şiddeti özel alana havale eder ve kamusal alanın dışında bırakır (Çelik & Aykutalp, 2017, s. 224). Politik etkinliğin merkezine yurttaş kavramını yerleştirir ve yurttaşı, yargıya, yasama ve yürütmeye katılan kişi olarak tanımlar. Bu bakımdan yurttaşı diğerlerinden ayıran siyasal ve yönetsel görevler almasıdır (Aristoteles, 2004, s. 70). Ortaçağ döneminde ise, Aquinum'lu Thomas gibi düşünürler politika kavramını, salt yönetime indirgememiş, yurttaşların siyasal kararlara katılması bağlamında ele almıştır. Aristoteles'ten etkilenerek ele aldığı ''politika'' ve ''yurttaş'' kavramlarını dönemin değişen toplumsal koşullarına uyarlayan Thomas, siyasal rejimler hakkında değerlendirmelerini de bu eksende yapmıştır (Ağaoğulları & Köker, 1991, s. 220).

Sokrates ve Aristoteles geleneğinde etikle ve erdemle arasında sıkı bir bağ kurulan politika anlayışı, Machiavelli ile birlikte yerini araçsal politika kavranışına bırakmıştır. Politikayı iktidar elde etme ve azamileştirme sanatı biçimde tanımlayan Machiavelli, etik ve siyaset arasındaki bağı koparmış ve güç kavramı politik etkinliğin merkezine yerleştirmiştir. Modern politikanın kurucusu olarak kabul edilen Machiavelli ile başlayan siyasal anlayış, insanın özünde bencil, hırslı ve sınırsız güç peşinde koşan bir varlık olduğu anlayışından hareket etmiştir. Machiavelli'nin insanı kendi çıkarları peşinde koşan bir varlık olarak tanımlaması, siyasal toplumun amacını iyi yaşam olmaktan çıkarıp, yaşam haline getirmiştir (Çelik & Aykutalp, 2017, s. 231). Nitekim Machiavelli insanları ''*nankör*'', ''*dönek*'' olarak nitelemiş, çıkarları söz konusu olduğunda her şeyi yapma potansiyellerine göndermede bulunmuştur (Machiavelli, 1955, s. 66). Mutlakiyetçi düşünürlerin ilk isim olan Machiavelli'nin temel kaygılarından birisi, İtalyan siyasal birliğini sağlayacak Mutlakıyetçi bir liderin yaratılmasıdır. 16. ve 17. yüzyıl Batı siyasal düşüncesi, Avrupa'da yaşanan çatışmaların nasıl sonlanacağı sorusuna yanıt aramıştır. Doğa durumunu bir savaş durumu olarak ele alan Hobbes, bir insanın kendi varlığını korumak amacıyla diğer insanlar üzerinde egemenlik kurmasına anlaşılır olduğunu ifade eder (Hobbes, 2007, s. 93). Öte yandan, Hobbes'un siyasal toplumu inşa eden sözleşmesiyle birlikte siyasal toplumun hedefi iyi yaşam olmaktan çıkıp, yaşama indirgenmiştir. İnsanların yaşamları ve güvenlikleri uğruna siyaset yapma haklarından feragat etmeleri gerektiği fikri, politik toplumdan dışında tutulması gereken etkinliklerin, politik toplumun esas amacı haline gelmesi tehlikesini de beraberinde getirmiştir (Çelik & Aykutalp, 2017, s. 232).

Machiavelli ve Hobbes'un modern çağın egemen siyasal rasyonelliğinin simgeleyen siyasal modellerinin etkileri, politikanın tanımını da köklü bir biçimde değiştirmiştir. Max Weber, Joseph A. Schumpeter, David Easton, Harrold Lasswell, Friedrich A. Hayek ve Robert Dahl gibi sosyal bilimlerin önde gelen isimlerinin politika tanımları, Machiavelli ve Hobbes'un araçsalcı politika yaklaşımlarına benzerlik gösterir (Bağce, 2007, s. 2). Max Weber politika sözcüğünden yalnızca devlete ait işleri anlamamız gerektiğini düşünmüş, politikayı siyasal topluluğun yönetim etkinliğine indirgemiştir (Weber, 2006, s. 26). Weber için politika, başkaları adında karar verme, onlar üzerinde iktidar kurma, yönetme ve olayların akışını belirleyebilme gücüdür (Berktay, 2016, s. 42). Weber'in araçsalcı politika

kavrayışı, kendisinden sonraki düşünürler tarafından farklı terimlerle tekrar türetilmiştir. Politikayı sistem ekseninde analiz eden Easton, siyaseti toplumdaki değerlerin otorite yoluyla dağılımı olarak tanımlamıştır. Benzer bir biçimde, Lasswell ve Robert Dahl'ın da politikayı ekonomiyle ilişkilendirerek tanımladıkları görülmektedir (Bağce, 2007, s. 4). Bu düşünürlerin tamamı politikayı, ekonomiden veya savaştan devşirilmiş kavramlarla tanımlamaya çalışmışlardır. Bu itibarla modern politika tanımlarında, erdem, iyi yaşam ve etik gibi kavramlar yerini, güç, tahakküm, şiddet ve şiddetin yoğunlaşmış hali olan savaşa bırakmıştır. Bu dönemde politika ve savaşı aynı amacın gerçekleşmesini sağlayan araçlar olarak tanımlayanlar olmuştur. Diğer bir ifade ile savaş ve politika arasında simbiyotik bir ilişki kurulmuştur. Etikle politika arasındaki bağın kopuşu, siyaset ve ekonomi arasında da çeşitli bağların ve benzerliklerin kurulmasının yolunu açmıştır. Halkın, politika ve demokratik katılıma olan ilgisizliğinin nedenlerinden birisi de bu politika anlayışıdır.

Tam da bu noktada Arendt, modern dönemde hâkim olan politika anlayışlarına eleştiriler yöneltmektedir. Arendt'e göre modern politika tanımları, şiddet ve iktidar uzlaştırarak, politikanın enstrümanları haline getirmektedir. C. W. Mills'in *''tüm siyaset, iktidar mücadelesinden ibarettir; iktidarın nihai biçimi şiddettir''*, Clausewitz'in *''savaş, siyasetin başka araçlarla sürdürülmesidir''* ya da Mao Zedong'un *"siyaset, kan dökülmeyen savaş; savaş ise kan dökülen siyasettir"* biçimdeki sözleri bu anlayışın tipik örnekleridir (Arendt, 1997, s. 15, 41). Arendt, siyasal düşünce geleneği perspektifinden bakıldığında, yukarıdaki tanımlamaların desteklenmesi için pek çok gerekçenin olabileceğini söyler. Arendt'e göre bu tanımlar *''egemen Avrupa ulus-devletlerinin yükselişine eşlik eden, yetkin ifadelerini en erken ve hâlâ büyük sözcüleri olan 16. yüzyıl Fransa'sında Jean Bodin'de ve 17. yüzyıl İngiltere'sinde Thomas Hobbes'da bulan eski mutlak iktidar nosyonundan türetilmişlerdir"* (Arendt, 1997, s. 44). Bu tanımların desteklenmesi için pek çok gerekçesinin bulunduğunu söylemek, bu tanımları kabul etmek değildir. Aksine, Arendt bu tanımlara alternatif olabilecek bir politika anlayışı geliştirir. Eylem, eşitlik, özgürlük, kamusal alan ve çoğulluk gibi kavramların dışlandığı politika tanımlarını sahte politika olarak nitelendirir. Bu tanımların yerine hakiki politika olarak nitelendirdiği yeni politika tanımına yönelir. Bu tanımda politika, gerçek anlamını başkalarıyla birlikte eylemek, kamusal alanda onlarla yan yana görünürlük kazanmak, dünyaya eylem ve sözlerle dahil olmak ve böylece "biri" olup yeni şeyler başlatmak anlamına gelmektedir (Arendt, 2012, s. 17).

Arendt'in Aristoteles'ten etkilenerek geliştirdiği düşünme ve eylemin sahici ve sahte biçimleri arasındaki ayrım, Modern Çağ'da politikanın anlamını kaybetmesine neden olan duruma dikkat çekme isteğinden kaynaklanmaktadır (Berktay, 2011, s. 49). Çünkü Arendt, modern politik kurumların, önemli politik olguların biçimlerini korurken, özünü tahrip ettiğini düşünmektedir. Bu durum, bu özü çağdaş politik yaşama tekrardan nasıl kazandırabileceğimizi, bu perspektiften yola çıkıldığında hangi kurum ve pratiklere ihtiyaç duyulacağı sorularını akıllara getirmektedir. Ancak Arendt'in bu konuda somut bir reçete önerdiğini söylemek oldukça güçtür. Onun politika teorisi, politik kurumların ve pratiklerin nasıl işlediğinin ötesinde, politik olanın anlamını araştırmaya yöneliktir. Dolayısıyla Arendt, bir taraftan modern toplumlarda sahici politikanın yerini neden sahte politika biçimlerinin aldığını açıklarken, diğer yandan çoğulluk üzerine inşa edilmiş sahici bir politika ve onun getireceği özgürlüğün koşullarını araştırmaktadır (Berktay, 2016, s. 40-41). Bu itibarla Arendt, Antik Yunan'dan özellikle Aristoteles düşüncesinden ilhamla yeni bir politika tanımına yönelmiş ve bu tanımda kullanılacak alternatif enstrümanlar önermiştir.

2. Arendt'e Göre Politikanın Enstrümanları

Politika kavramına araçsal bir biçimde yaklaşan sosyal bilimcilerin repertuarlarında başvurabilecekleri kavramları kestirmek zor değildir. Nitekim araçsalcıların politika tanımlamalarında kullandıkları enstrümanlar arasında iktidar, güç, kuvvet, otorite ve şiddet gibi kavramlar önemli yer edinmektedir. Modern Çağ'da, politikanın tanımlamasında bu enstrümanların pek çoğunun kullanıldığını görmekteyiz. Tarihin her döneminde başka biçimlerde ele alınan bu kavramlar, günümüzde de farklı biçimlerde de olsa politika tanımlamalarında yeniden üretilmektedirler.

Arendt'e göre, siyaset bilimi terminolojisinde ''iktidar'', ''güç'', ''kuvvet'', ''otorite'' ve sonunda ''şiddet'' gibi kavramlar arasında önemli ayrımlar yapılamaması ve birbirinden farklı bu olguların eş anlamlıymış gibi kullanılması, yalnızca linguistik bir körlüğe değil, aynı zamanda, bu kavramların

tekabül ettiği gerçekliğe de kör olmaya yol açmaktadır. Arendt, bu durumda, yeni tanımlar ortaya koymanın daha cazip olduğuna dikkat çeker (Arendt, 1997, s. 49). İktidar, güç, kuvvet, otorite ve şiddet ile politika arasında nasıl bir ilişki olduğu siyasi düşünce tarihinde farklı perspektiflerden ele alınmış bir sorudur. Şüphesiz bu soruya birçok farklı yanıt verilmiştir. Arendt'in farklı bir politika tanımı ve politika teorisi ortaya koymasına sebep olan en önemli nedenler arasında; yukarıdaki sorunun önemli bir yeri olduğu açıktır. Nitekim Arendt Modern Çağ'da politikaya egemen olan bu kavramlara karşı, eylemi, özgürlüğü ve kamusal alanı hâkim kılan alternatif bir politika tanımı ortaya koymak istemektedir. Kendinden önceki düşünürlere yönelttiği eleştirinin temelinde ise, bu kavram karmaşası yer almaktadır.

Arendt'a göre iktidar *(power)*, esasında tek bir kişinin tekelinde olmayan, bir gruba ait olan ve o grup olmadığında son bulan bir kavramdır (Arendt, 1997, s. 50). İktidar kavramını araçsal bir biçimde ele almayan Arendt'e göre iktidar, insanlar bir araya gelip, birlikte hareket ettikleri zaman ortaya çıkar. Bundan dolayı iktidar, birlikte hareket etmektir (Berktay, 2011, s. 66). Kuvvet *(strength)* ise, açık bir biçimde tek bir kişiye ait olan, bireysel bir şeyi yani diğer nesne veya kişilerden bağımsız bir biçimde var olan bir olguyu niteler. Gündelik dilde şiddetle ilişkilendirilen güç *(force)* ise, fiziki ve toplumsal hareketlerin serbest bıraktığı enerjiyi niteler. Söz konusu olgular arasında en sık ''kötüye'' kullanılan kavramın otorite *(authority)* olduğunu belirten Arendt (1997, s. 50-51), bunun nedeni olarak, modern dönemle birlikte, artık otoritenin gerçekten ne olduğunu hem teorik hem de pratik açıdan bilebilecek durumda olmayışımızı gösterir. Dolayısıyla otoritenin ne olduğundan çok ne olmadığı üzerinde durmak söz konusu olguyu daha anlaşılır kılacaktır. Otorite, itaatle ilişkili olduğundan, zorlayıcı araçların kullanılmasını dışlayan bir yapısı vardır. Diğer taraftan eşitlik ekseninde işleyen iknaya da benzememektedir (Arendt, 2012, s. 129). Buradan hareketle bir otorite varlığından söz edilecekse; baskı ya da iknaya gerek kalmaksızın, itaat etmesi istenilenlerin verilen kararı sorgulamadan kabul etmesi gerekir. Nitekim otoriteyi korumak için, kişi ya da makama duyulan saygıyı korumak gerektiğini vurgulayan Arendt, otoritenin en büyük düşmanı ve onu zayıflatmanın en önemli yolunun ise kahkaha olduğunu söyler (Arendt, 1997, s. 51). Şiddet *(violence)*, olgusal olarak kuvvete yakın bir anlamı olsa da, kuvvet, güç ve iktidardan farklı olarak, Engels'in de belirttiği gibi daima araçlara gereksinim duyar. Şiddet doğası gereği araçsal olmasının yanında içinde keyfiliği de barındırır (Arendt, 1997, s. 10).

Politika ile iktidar, kuvvet, güç, otorite ve şiddet arasındaki ilişki siyasi ve felsefi düşünce tarihinde şimdiye kadar farklı şekillerde düşünülmüştür. Buna rağmen özellikle modern dönemde düşünürlerin politika kavrayışına dair ortak bir vurgu ön palana çıkar: Söz konusu kavramlar ile politika arasındaki kuvvetli ilişki vurgusu. Arendt ise hem bu kavramları farklı şekillerde tanımlamakta hem de politikayı farklı bir zemine çekerek, onu eylem, söz, özgürlük, çoğulluk ve kamusal alana ilişkin bir mesele olarak yeniden inşa etmektedir. Arendt'in repertuarında önemli bir yer edinen bu kavramlar, onun politika anlayışını kavramak açısından merkezi öneme sahiptir.

Arendt'in üç temel insanı etkinliklerinden en önemlisi olarak gördüğü eylem, tamamen katılımcı ve birlikte tartışılarak yaratılan kamusal alandaki insanların etkileşimleriyle meydana gelir. Yeni bir şeyleri başlatma ve harekete geçirme olanağını içinde taşıyan eylemi politikadan bağımsız düşünmeyen Arendt, çoğulculuğun ve bir aradalığın olduğu yerde politikanın kaçınılmaz olarak var olacağını ifade eder. Dolayısıyla insan, doğumla birlikte kendisine verilmiş olan eylem yeteneği harekete geçirmek için bir siyasal toplumun parçası olmak durumundadır. Eylem için harekete geçmek gerek şarttır ama yeter şart değildir. Harekete geçmenin yanında, eylemin taklit edilemeyen ve yeni bir şey olması gereklidir. Öte yandan, yeni olduğu kadar aynı zamanda politik bir etkinlik olan eylem; beklenilmeyen, öngörülemeyen ve dönüştüren bir durum olarak yapıp-etmelerden farklıdır. Eylemin Arendt'in politik perspektifiyle ilgili olduğu açıktır. Buna karşın, Arendt eylemi sadece politik amaçları açısından benimsemez. Onun için eylem, insanın tam anlamıyla kendisini gerçekleştirdiği, sahici kıldığı ve diğer insanlarla birlikte yaşamasını sağlayan bir etkinliktir (Arendt, 1994, s. 19-20). Böylece, Arendt, eylemin aşkınsal anlamını ''aşağıya'' çekerek, onu tekrar topluma geri verir (Swift, 2009, s. 42).

Arendt'in politika kavrayışında merkezi bir yere sahip olan bir diğer enstrüman ise sözdür. Arendt'a göre; *''Konuşmanın ve eylemin olmadığı bir yaşam, harfiyen, yaşarken ölmek demektir. Kendimizi insani dünyaya söz ve edimle sokarız ve bu dâhil oluş ikinci bir doğuş gibidir.''* (Arendt, 1994, s. 241). Eylem ile sözün iyi ayrı

insani vasıf olduğunun altını çizen, ama yine de şiddet olmaksızın politik eylemin kendisini çoğunlukla söz üzerinden gerçekleştirdiğini söyleyen Arendt, saf şiddetin ise, tümüyle dilsiz/sessiz olduğunu belirtir. Nitekim böyle bir durum da söz, artık şiddetin bir enstrümanına dönüşür (Arendt, 1994, s. 43-44). Eylem ve konuşma arasındaki ilişkiye dikkat çeken Arendt, konuşmanın eşlik etmediği eylemin öznesini yitirebileceğini de söyler (Arendt, 1994, s. 243-244). Gündelik konuşmalar, fikir alışverişleri, ikna ya da vazgeçirme çabaları gibi 'sıradan' konuşmalar da politik eylemin alanına girmektedir (Berktay, 2016, s. 52).

Arendt'a göre insanlar koşullu varlıklardır. İnsan, eyleme ve etkileşime girdiği anda hem koşullanır hem de koşullar (Arendt, 1994, s. 20). Nitekim Arendt için koşullanmak özgür olmamak anlamına gelmediği gibi, özgür olmak için de koşulların bilinmesi elzemdir. Özgürlüğün eylemle ve başlangıç yapmayla ilgisinin olduğu açıktır. Arendt'in başlangıç olarak tanımladığı eylem ve yeni bir şeye başlama durumu olarak gördüğü özgürlük, en beklenmedik şeyi yani bir mucizeyi içinde barındırır. İnsanın varlığını kamusal alanda olmak ve politik eylemde bulunmakla ilişkilendiren Arendt, doğumdan eyleme, özel alandan kamusal alana geçişi bir tür özgürleşme olarak değerlendirmektedir. Günümüz sınırlı özgürlük anlayışından farklı bir özgürlük anlayışına sahip olan Arendt, özgürlüğü dış dünyanın zorlamalarından kaçıp sığınabilecekleri bir iç özgürlük alanı olarak görmez; aksine bu durumun karşıtı olarak ele alır (Arendt, 2012, s. 199). Bu bakımdan Arendt, özgürlüğü dışsal müdahalelerin yokluğu biçiminde tanımlayan negatif özgürlük anlayışını eleştirir. Bu bireyci perspektif, özgürlüğü eylemden koparark salt bir felsefi probleme dönüştürür. Kendi iktisadi çıkarının peşinde koşan ve ekonomik bir varlık olarak görülen bu bireyin, özgürlüğü için politikadan da özgürleşmesi gerektiği varsayılır. Dayanışma, eylem ve kamusal tartışmanın yerine bireysel rekabeti ön plana çıkaran bu anlayış, modern kapitalist toplumların özüne uygundur (Berktay, 2016, s. 62-63). Arendt, bu türden bir özgürlük anlayışına karşı özgürlüğü kamusal siyasal etkinlikle ilişkilendirir. Bu bakımdan politika bireylerin özgür oldukları biricik yerdir. Bu türden bir özgürlük tanımının Antik kökleri olduğunu söylemek mümkündür. Mutluluğu, özgürlüğü özel alana yerleştiren modern anlayış yerine, özgürlüğün kamusal/politik alanla ilişkilendiği bir alternatif önerilir. Özel çıkarına müdahale edilmediği sürece politik etkinliğe dahil olmayan modern birey anlayışı yerine, özgürleşmek için politikaya dahil olan bir anlayış önerilir.

Politik yaşamı mümkün kılan ya da sadece onunla mümkün olabilecek şey çoğulluk durumudur. Bu sebepten, bizim bildiğimiz en politik halk olan Romalıların dilinde, ''yaşamak'' insanlar arasında olmak anlamına gelen *''inıer homines esse''* ile ''ölmek'' ise insanlar arasında olmaktan çıkmak manasına gelen *''inter homines esse desinere''* sözcükleri eş anlamları çağrıştırmaktaydı (Arendt, 1994, s. 18). Çoğulluğu ''yeryüzünün ilkesi'' olarak gören ve bu duruma oldukça değer veren Arendt, yalnızca ''paylaşılan bir dünya''nın özelliği olarak çoğulluğun anlamlı hale getireceğini belirtir. Çoğulluğa imkân sağlayacak ve onu anlamlı hale getirecek ''bir dünyada yaşayıp yaşamadığımız'' sorusu ise politikanın tekrar tanımlanmasıyla doğrudan ilişkilidir. Eylemin koşulu olarak gördüğü çoğulluğu, insanların tüm benzerlikleri ve farklılıklarıyla bir araya gelerek politika yapma imkânı bulduğu bir durum olarak değerlendiren Arendt, çoğulluğu kendiliğinden gerçekleşecek bir durum olarak görmediği için de, çaba harcanarak ulaşılması gereken bir şey olarak ele alır (Berktay, 2016, s. 52). Arendtçi perspektiften bakarsak bu duruma ulaşmanın yolu ise, daha fazla farklılık yaratmak, farklılıkları ön plana çıkarmak ve olumlamaktan geçer (Berktay, 2011, s. 56).

Arendt, farklı anlamlar yüklediği diğer kavramlar gibi kamusal alanı da başka bir şekilde tanımlamıştır. İnsan etkinliklerinden hareketle bir özel alan ve kamusal alan ayrımı yapan Arendt, emek ve iş olarak nitelendirdiği etkinliklerin daha çok özel alanla ilişkili olduğunu düşünürken, eylem etkinliğinin ise kamusal alanla ilişkilendirmiştir. Kamusal alanı bir özgürlük alanı, bir politik alan olarak niteleyen Arendt, kamusal alanda hiyerarşik ilişkilerin olmadığı, tamamen özgür iradeleriyle bir araya gelmiş eşit insanların varlığına işaret etmektedir. Hegemonik ilişkilerin ve şiddetin olmadığı kamusal alanda bireyler diğer insanlarla tartışma ve ikna yolunu kullanarak müzakere eder ve ortak kararlar alırlar (Arendt, 1994). Ama Modern Çağ'la birlikte Arendtçi anlamdaki kamusal alanın ortadan kalkması; özel alana yer açmadığı gibi, yerini toplumsalın yükselişine bırakmıştır. Dolayısıyla Modern Çağ'da kamusal alanın çökmesi, farklılığın ve etkileşimin giderek kaybolmasına neden olurken; birbirine

benzeyen, düşünmekten ve eyleme geçmekten yoksun bireylerin ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Böyle bir toplumda eylemin yerini davranış, farklılığın yerine tek tipleşme, düşünmenin yerine itaat geçmiştir. Toplumsalın kamusal alanı kuşatması sebebiyle, kamusal alanda yapılan politika da, yöneten-yönetilen gibi dar bir alana hapsolmuştur (Doğanay, 2018, s. 213-214).

Neticede, eylem olmadan özgürlüğün deneyimlenebilir bir şey olmadığını düşünen Arendt, eylemi insanlık koşulu olarak gördüğü çoğulluğa karşılık gelen biricik etkinlik olarak ele alır. Buradan hareketle eylemi söz ile ilişkilendirir. Çünkü insanlar kim olduklarını ve farklılıklarını söz aracılığıyla dile getirirler. Eylem, sergileneceği bir sahneye ihtiyaç duyduğu için kamusal alan zorunludur. Çünkü politika, yurttaşların, özgürce konuşarak birbirlerini ikna ettikleri, yaşamlarını sürdürmek amacıyla gerekli gördükleri ortak kararları almak için devamlı katıldıkları bir eylemdir. (Berktay, 2011, s. 49). Politikayı, farklı seslerden, pek çok enstrümandan oluşan ve sahnede icra edilen bir orkestra gibi düşünürsek, Arendt'in repertuarında politikayı anlamak ve tanımlamak için zengin bir çeşitlilik olduğu görülecektir. Politikayı günümüzdeki pejoratif kullanımından kurtarmak, kamusal iyiye yönelik bir etkinlik olarak görmek için başka enstrümanların devreye sokulması gerekir. Bu, zorunlu olarak mevcut tanımlarda kullanılan kavramların atılması ya da yok sayılmasını gerektirmez. Nitekim Arendt, modern politika tanımlarında sıklıkla kullanılan iktidar, güç, otorite gibi kavramlara, modern düşüncenin tanımladığından farklı bir biçimde tanımlayarak, başvurur. Arendt, bu kavramların başka türlü tanımlanabileceğini göstermeye çalışır. Diğer taraftan şiddet ve söz, tahakküm ve eylem arasında keskin bir karşıtlık kurarak, şiddetin ve tahakkümün politikayla ilişkilendirilemeyeceğini söyler. Çünkü şiddet yaratıcı olmaktan uzaktır. Bir araç olarak kullanılmasına rağmen, uğruna kullanıldığı her amacı araçsallaştırma potansiyeline sahiptir. Diğer bir ifade ile şiddet, bir süre kullanıldığında yeniden kullanılmak üzerine kendisine gerekçe üretir. Yaratıcı değildir ve yeni bir eylem başlatma potansiyelinden yoksundur. Bu bakımdan şiddetle politika arasında simbiyotik bir ilişki değil, gerçek bir karşıtlık söz konusudur. Politika ile şiddeti ilişkilendiren bakış açıları, hakiki politikanın imkânını ortadan kaldırmaktadır. Siyaseti salt iktidar mücadelesi ve şiddet araçlarının örgütlenmesine, devleti meşru şiddete indirgeyen politika tanımları yerine yeni bir tanıma yönelmek gerekmektedir. Arendt, söz ve eylemle ilişkilendirdiği politika kavramı ile bunun mümkün olduğunu iddia etmektedir.

Sonuç: Başka Bir Politika Tanımı Mümkün Mü?

Mutlakiyetçi düşünürlerle birlikte iktidar elde etme ve azamileştirme sanatı, kaynak ve değerlerin dağılımı gibi dar tanımlara hapsedilen modern politikanın hem halkın politikaya ilişkin negatif bir tutum takınmasına hem de sahte politikanın, politikanın tek türü olarak algılanmasına neden olduğu açıktır. Demokrasilerin ve siyasetin krizinden sıklıkla söz edilen bugünlerde alternatif bir politika ve demokrasi tanımı yapılması bir gerekliliktir. Alternatif politika tanımı yapmayı hedefleyen siyaset bilimcilerin Arendt'in politika tanımı üzerinden yeniden düşünmesi de bir gerekliliktir. Antik Yunan'dan Modern Çağ'a değin politikanın geçirmiş olduğu tarihsel evrimi inceleyen Arendt, bir taraftan politikanın eylem, söz, özgürlük, çoğulluk ve kamusal alanla ilişkisini ele almış, diğer taraftan modern politika tanımlamalarında etkili olan kavram setlerini yeniden ele alıp değerlendirmiş ve alternatif bir politika tanımının mümkün olup olmadığı sorusunu irdelemiştir. Politika tanımını, anlam ve değerler üzerinden kurgulayan ve bunu yaparken politikayı dar bir alana hapsetmemeye çalışmayan Arendt için asıl önemli olan, politikanın ve politik eylemin anlaşılmasıdır. Arendt, şiddet ile politika arasında simbiyotik bir ilişki kuran hâkim politika tanımlarının tersine, şiddetin politika karşıtı olduğunu savunur. Çünkü politika, yurttaşların bütününü ilgilendiren meselelerin eşitlerin gözü önünde tartışılmasını gerektirir. Politika her şeyden önce düşünme ve konuşmayla yani sözle ilgilidir. Çünkü politika, gerçek anlamını başkalarıyla birlikte eylemek, kamusal alanda onlarla yan yana görünürlük kazanmak, dünyaya eylem ve sözlerle dâhil olmak ve böylece "biri" olup yeni şeyler başlatmak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Arendt'in öncelikli amaçlarından birisi, iktidar mücadelesi, ekonomik kaynakların dağılımı ve yönetime ilişkin reçeteler sunmak değil, modern dönemde hakim olan ve sahte politika olarak adlandırdığı tanımdaki sorunları belirlemek, alternatif bir politikanın olanaklı olduğunu göstermektir. Mutlak hakikati, şiddeti, egemenliği, tahakkümü, ekonomiyi politikanın merkezine yerleştirmeye çalışan sahte politika anlayışına eleştiriler yönelten Arendt, egemenlik yerine özgürlük, tek bir hakikat yerine çoğulluk, toplumsal yerine kamusal alanı

merkeze alan bir politik anlayış biçimi geliştirmiştir. Günümüzde hakiki politikanın hala bir anlamı olduğunu, politikanın önemli ve değerli bir insani eylem olarak tanımlanabileceğini gösteren Arendt, başka bir politika tanımının mümkün olduğunu ve politikada alternatif bir tanım geliştirilebileceğini bizlere göstermektedir.

Kaynakça

Ağaoğulları, M. A., & Köker, L. (1991). *İmparatorluktan Tanrı Devletine Siyasal Düşünceler.* Ankara: İmge Kitabevi.
Arendt, H. (2012). *Geçmişle Gelecek Arasında.* (B. S. Şener, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
Arendt, H. (1994). *İnsanlık Durumu.* (B. S. Şener, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
Arendt, H. (1997). *Şiddet Üzerine.* (B. Peker, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
Aristoteles. (2017). *Nikomakos'a Etik.* (S. Babür, Çev.) Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
Aristoteles. (2004). *Politika.* (M. Tunçay, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
Bağce, E. (2009). Antik Yunan'dan Günümüze Siyaset: Ezeli Sorunlar Ve Yeni Arayışlar. A. Özkan (Dü.) içinde, *Siyasetin İletişimi* (s. 11-32). İstanbul: Tasam Yayınları.
Bağce, E. (2007). Siyaset ve Demokrasi Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme. *Amme İdaresi Dergisi , 40* (4), 1-19.
Berktay, F. (2016). *Dünyayı Bugünde Sevmek: Hannah Arendt'in Politika Anlayışı.* İstanbul: Metis Yayınları.
Berktay, F. (2011). *Politikanın Çağrısı.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
Çelik, A., & Aykutalp, A. (2017). Bios Politikos'tan Homo Economicus'a: Karşılaştırmalı Bir Perspektifle Antik ve Modern Dönemde İnsan, Ekonomi ve Siyaset İlişkisi. *İnsan&İnsan* (13), 223-241.
Doğanay, G. (2018). Siyaset Alanını Arındırma: Hannah Arendt'i Yeniden Düşünmek. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 20* (2), 211-231.
Hobbes, T. (2007). *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti.* (S. Lim, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Machiavelli, N. (1955). *Hükümdar.* (Y. A. Egeli, Çev.) Ankara: Yıldız Matbaası.
Platon. (1975). *Devlet.* (M. A. Sabahattin Eyüboğlu, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
Platon. (2017). Diyaloglar. *Sokrates'in Savunması* (T. Aktürel, Çev., s. 11-39). İstanbul: Remzi Kitabevi.
Swift, S. (2009). *Hannah Arendt.* New York: Routledge.
Weber, M. (2006). *Meslek Olarak Siyaset.* (M. S. Afşar Timuçin, Çev.) İstanbul: Chiviyazıları.

YERİN RUHU KAVRAMINI MEKÂNSALLAŞTIRMAK: GALATA VE EYÜP SULTAN

Meltem Bali
Marmara Üniversitesi, balimeltem@gmail.com

Özet

Çatı kavram olan kent içerisinde insana, mekâna ve zamana dair çeşitlilik barındırmaktadır. Bu çeşitliliği besleyen yer kimliği ve kültürel bellek arasındaki ilişkisellik mekân kullanım biçimlerindeki farklılaşma ile açığa çıkmaktadır. Bu çalışmanın sahasını oluşturan İstanbul'un geleneksel Türk-İslam kültürünü ve kimliğini yansıtan Eyüp Sultan semti ile modernizmin gündelik yaşam pratiklerinde görünürlük kazandığı Galata semti ayrışan bir kentli mekân, peyzaj ve doku sunmaktadır. İstanbul'un geleneksel ve modern köklerini karşılayan bellek birikim mekânları olarak söz konusu semtler yerin ruhu kavramının günümüze değin tanımlanmış bir mekân üzerinden görünür/ okunur olmamasına karşın mevcut kavramı açıklayan/ yansıtan özellikler sunmakta ve bu husus çalışmanın özgünlüğünü desteklemektedir.
Antik dönemlere uzanan yerin ruhu kavramı her varlığın kendine özgü bir derinliğinin olduğunu ve bu derinliğin imgelenebilir/algılanabilir olduğunu savunmaktadır. Eyüp Sultan içsel bir mekân olarak kültürel bellek ve yerin ruhu kavramlarının dinamik ilişkisi ile mekân üzerinde söz konusu kavrama fiziki görünürlük kazandırmaktadır. Akılsal boyutlarının yanı sıra insan ve mekân biraradalığı sıradan bir birliktelikten uzakta yerin ruhu kavramının derinliği ile bu mekânda canlanmaktadır. Galata ise fiziki dönüşümünü/ değişimini azınlık köklerine bağlı gerçekleştiren bir mekân olarak akılsallığı ve algısallığı işlevsel düzleme taşıyan bir yer sunmaktadır. Yerin ruhu kavramı çerçevesinde kültürel çeşitliliğe dair farklı nüveler barındıran söz konusu semtlerin gelişim süreçlerinde görülen ayrım algısal farklılığı meydana getirmekte, çeşitli bedensel pratikler ile yerin ruhunun temsilini sağlamaktadır. Bu temsiliyetten hareketle çalışmada araştırma sahası olarak belirlenen semtler fenomenolojik bir yaklaşımla ve karşılaştırmalı bir perspektifle değerlendirilmiştir. Ele alınan sorunsal Galata ve Eyüp Sultan semtlerinin tarihsel, mimari, toplumsal ve kültürel dokusunun değerlendirilmesi, bu bağlamda yerin ruhu kavramının oluşumunun, mekânsal ve toplumsal deneyimlerle açığa çıkan yer kimliklerinin siluet değerleri üzerinden incelenmesidir. Bu çerçevede araştırma sahasını oluşturan mekânların kullanım ve imgelenme biçimleri/ imge üretim biçimleri üzerinde durulmuştur. Yöntem olarak literatür tarama, mekân ziyaretleri ve gözlemleri gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yerin Ruhu, Fenomenoloji, Yer Kimliği, Kültürel Bellek

SPATİALİSATİON CONCEPT OF GENİUS LOCİ: GALATA AND EYÜP SULTAN

Abstract

Within the city, which is a roof concept, it contains diversity about people, place and time. The relationship between place identity and cultural memory that feeds this diversity is revealed by the differentiation of place usage patterns. The Eyüp Sultan place, which reflects the traditional Turkish-Islamic culture and identity of Istanbul and the Galata place, where modernism gained visibility in daily life practices, provide a differentiated urban place, landscape and structure. These places as memory collection places that meet the traditional and modern roots of Istanbul offer features that explain / reflect the present concept, although the concept of the genius loci is not visible / readable through a defined place until today and this issue supports the originality of the study.
The concept of the genius loci dating back to ancient times argues that each being has its own depth and that it is imaginable / perceptible. Eyüp Sultan gives physical visibility to the concept with the dynamic relationship between the concepts of cultural memory and the genius loci as an inner place. In addition to its rational dimensions, the unity of person and place comes to life in this place with the depth of the concept of the genius loci, far from ordinary unity. Galata, on the other hand, presents a place that

carries mental and perceptual to the functional plane as a place which performs its physical transformation / change depending on minority roots. Within concept of the genius loci, the distinction seen in the development processes of these places, which contain different cores of cultural diversity, constitutes the perceptual difference and provides the representation of the genius loci with various physical practices. Based on this representation, the neighborhoods identified as research areas in the study were evaluated with a phenomenological approach and a comparative perspective. The historical, architectural, social and cultural construction of the Galata and Eyüp Sultan places discussed in this context is the evaluation of the formation of the concept of the genius loci and the identity of the place revealed by cultural and social experiences. In this context, the usage and imagination forms / image production forms of the places that make up the research area are emphasized. Literature scanning, place visits and observations were performed as methods.

Keywords: Genius Loci, Phenomenology, İdentity of Place, Memory of Cultural

Giriş

Yerin ruhu (genius loci) kavramını odağına alan bu çalışma, İstanbul'un tarihsel belleğinde geleneksel ve modernin simge mekânları olan Galata ve Eyüp Sultan semtlerini incelemektedir. İstanbul şehir tarihi içerisinde edindikleri yer kimlikleri, çok yönlü mekânsal deneyimler sunmaları ve kolektif belleğin mekânsallaştığı alanlar olmaları ile mevcut semtler yerin ruhu kavramının görünür olduğu mekânlar olarak tanımlanabilmektedir.

Yerin ruhu kavramının mekânla ilişkisi bellek kavramını karşımıza çıkartmaktadır. Bu durum geleneksel bir kimliği olan Eyüp Sultan ile modernizmle yoğrulan bir dokuya sahip olan Galata'nın tarihsel süreçte bellek, hatırlama, unutma, imgelenebilirlik gibi kavramlarla ilişkilendirilmesini sağlamaktadır. Farklı kimliklerin bir arada barınmasına olanak tanıyan Galata ve Türk- İslam medeniyetinin başat mekânlarından biri olarak görülebilecek Eyüp Sultan semtleri kök mekân olmak doğrultusunda geleneksel kent dokusunun ve bellek kavramının birer ifade biçimi olarak anıtsal mimari simgeler ile varlığını sürdürmektedir. Geçmişle kurulan bağın bellek ile sağlanması ve bu bağ neticesinde anıların oluşturulması geçmişin temsilinin görsel yahut işitsel göstergeler aracılığı ile betimlenmesini sağlamaktadır. Mekânda köklenmek anı birikimleriyle mümkün olmaktadır. Bu bağlamda ruh kavramı mekân ve zamanı birbirine bağlamakta ve bu durum nihayetinde anı fenomenolojisi oluşmaktadır. Mekânın mutlaklığına/tekliğine karşın kişilerin çokluğu mekâna yönelik imgelerin/ simgelerin çeşitli formlarda üretilmesini sağlamaktadır. İkâmet edilen mekândaki farklı işlevsel boyutlar (dinlenme, eğlenme, ibadet, alışveriş vb.) imge üretim biçimlerinde çeşitlenmeye yol açmaktadır ve bu durum mekânın ruhunu bellek kavramı ile beslemektedir. Mevcut çalışmada değerlendirilen Eyüp Sultan ve Galata semtleri mekânın ruhunu yanıtan göstergeler ile soyutluk barındıran ruh kavramının bir mekân üzerinde tanımlanmasını mümkün kılan alanlardır. Çalışma kapsamında yerin ruhu kavramı mekânsal perspektifle değerlendirilmiş, kültürel bellek ve yerin ruhu kavramı arasındaki bağ vurgulanmış ardından esnek bir mekân olarak tanımlanan Galata ve Eyüp Sultan semtinin yerin ruhu kavramıyla ilişkisi betimlenmiştir.

1.Yerin Ruhu Kavramını Mekânda Çözümlemek

Modernizmin sunduğu şehirli insan yapısı beraberinde yoksunluk, aidiyetsizlik ve köklerin nötrleşmesi gibi hususları getirmektedir. Bu getiriler yerin ruhunun, kimliğinin ve mekânın yerel belleğinin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekliliğinin altını çizmektedir. Bu çerçevede İstanbul şehir tarihinde mühim konumlara sahip olan Galata ve Eyüp Sultan semtleri içerdikleri tarihselliğin de etkisiyle yerin ruhunu yansıtan kök mekânlar olarak tanımlanabilmektedir. Bu mekânları çevrelerindeki diğer mekânlardan ayrıştıran husus semtlerin yerin ruhunu besleyen çeşitli unsurlar ile desteklenmeleridir.

Yerin ruhu kavramı köklü bir tarihsellik barındırmaktadır. Bu tarihsellik insan ve mekân arasındaki etkilenim/etkileşim sürecinin derinliğini vurgulamaktadır. 'Yerin Ruhu (Genius Loci) bir Roma kavramıdır. Antik Roma inancına göre bağımsız her varlığın kendine has bir özü, koruyucu ruhu vardır. Bu ruh insanların ve yerlerin, doğumlarından ölümlerine kadar karakterlerini ve niteliklerini tayin etmektedir (Binan ve Cantimur, 2010: 187).' Ruh varlığının insan ve mekân dahilinde varoluş süreci imgesel/simgesel anlamlar taşımaktadır. Bu imgesellik/simgesellik sözel aktarımlardan ve mekânsal deneyimlerden hareketle oluşmaktadır. Fenomenolojik yaklaşım çerçevesinde değerlendirilen yerin ruhu kavramı mekânın düşünümsel ve fiziksel özünün tasvirini gerektirmektedir. Yerin ruhunun varlığı, bir mekânı salt işlevsel/fiziksel boyutlarıyla değil anlam katmanları olan, derinlikli özellikler taşımasıyla da belirgin kılmaktadır. Bu anlam katmanlarının açılması bakışla mümkün olmaktadır. Berger ve Luckmann'a göre; 'Anlam, insan bilincinde –yani bir beden içerisinde bireyleşen ve bir şahıs olarak sosyalleşen bireyin bilincinde- inşa edilmektedir (Berger ve Luckmann, 2016: 20).' Bu noktadan hareketle algı kavramının altını çizebilmekteyiz. Yerin ruhunun oluşumuna etki eden algılama sürecine Maurice Merleau Ponty *Göz ve Tin, Algılanan Dünya* ve *Algının Fenomenolojisi* adlı eserleriyle fenomenolojik bir bakış getirmekte ve görünür ve görünmez olan arasındaki ayrımı irdelemektedir. Ponty'ye göre; 'Öz ve varoluş, imgelem ve gerçek, tensel özlerden, etkin benzerliklerden, sessiz anlamlardan oluşan düşsel evrenini açarak bütün kategorilerimizi bulandırmaktadır (Ponty, 2016: 44).' Bu çerçevede görüşün önemi ortaya çıkmaktadır. Mekânın kökenine inerek onu temellendirmek/anlamlandırmak fenomenolojik yaklaşımın temel parametresidir. Mekânın fiziksel unsurlarının kişide oluşturduğu görüş, imge, algı gibi soyutluklar öz olanı vermekte ve bu öz yerin ruhunu beslemektedir.

Petzet'e göre; 'The Spirit of Place ifadesi "between the Intangible and Tangible" sözüyle bütünleşmektedir. Yerin ruhu, "somut ve soyut arasında" anlamında olan söz için "yer" somut, "ruh" somut olmayan olarak betimlenmektedir (Petzet, 2008).' Bu bağlamda somut ve soyut unsurların değerlendirilmesi için gereken malzemeleri Eyüp Sultan ve Galata semtlerinde gözlemlemek mümkündür. Ruh kavramının Eyüp Sultan genelinde dini bir forma büründüğünü ifade edebilmekteyiz. Galata'da ise mevcut kavram modernizm çerçevesinde yaşanan değişim/dönüşüm sürecinin etkisiyle çok katmanlı, heterojen mekân yapısı üzerinden okunabilmektedir. Steele'in ifadesiyle yerin ruhu; 'Bir yerin karakterinin orda bulunan insanda yarattığı his ve orda yaşayanlara da bu hissin bir kimlik tanımlamasıdır (Steele, 1981).' Çalışma sahasını oluşturan semtlerin kullanımlarını sürdürmesi yerlerin karakterini oluşturan unsurların sürekliliğinin sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Semtler üzerinde yer alan mimari eserler, sesler, renkler, kokular, tatlar, bu mekânlar üzerine yazılan şiirler, mektuplar, seyahatnameler ve bu semtleri konu alan görsel ürünler yerlerin ulaştırmak istediği iletiyi ziyaretçisine sunmakta aracı olmaktadır. Geniş çerçevede değerlendirilmesi mümkün olan bu hususlar temelde mekânın ruhunu ve özünü yansıtan simgeler olarak görülmektedir.

Heidegger'e göre yer: 'Belirli bir malzemenin sahip olduğu bir yere ait oluşun oradalığı ve buradalığıdır. O'na göre; 'Yukarısı tavandır; aşağısı yerdir ve bir şeyler bakışla yorumlanmaktadır (Heidegger, 2018: 164-165).' Bu doğrultuda Heidegger'in yer algısının sınırsızlığının altını çizebilmekteyiz. Heidegger düşüncesindeki yerin uçsuz bucaksızlığı Bachelard'da içsel bir sınırsızlıkla karşılık bulmaktadır. O'na göre; 'Uçsuz bucaksızlık bizim içimizdedir. Yaşamın yavaşlattığı, tedbirli olmanın durdurduğu ama yalnız kaldığımızda yeniden işe koyulan bir tür varlık genleşmesine bağlıdır. Gözlerimizin önüne serilen dünyaya ilişkin bazı ifadelere gerçek anlamını veren, bu içsel uçsuz bucaksızlıktır (Bachelard, 2017: 224-225).'

Yerin/ mekânın ruhunun korunması hususunda ilk adım yeri/mekânı tanımlamak yani tespit etmektir. Söz konusu tespitin ardından mekâna dair tarihsel arka planı öğrenmek ve bu tarihselliğin sürdürülebilir şekilde korunması için etkili koruma politikaları geliştirmek gerekmektedir. Nitekim 2008 yılında 'Quebec Declaration on The Preservation of The Spirit of Place' organizasyonunda yerin ruhu kavramı irdelenmiş ve bu bağlamda kavram dört başlık altında değerlendirilmiştir. Bu başlıklar; 'Yerin Ruhunu Tekrar Düşünmek, Yerin Ruhuna Yönelik Tehditleri Belirlemek, Yerin Ruhunu Korumak, Yerin Ruhunu İletmek'tir (Quebec Declaration on The Preservation of The Spirit of Place, 2008).'

Fiziken oluşturulmuş mekân, zaman içerisinde kimliğin mekâna iletimi, yaşantılar, kültürel ve tarihsel aktarımlar, toplumsal olaylar, gelenekler ve çeşitli ritüeller ile katmanlı bir özelliğe kavuşmakta ve algıda bir yer edinmektedir kendisine. Bu sayede mekân bir çember gibi döngüsel form dahilinde anlam kazanmaktadır. Kişinin çevreyle kurduğu ilişki barındırdığı öznellikle kendine özgü bir hâl/ imge taşımaktadır. Kevin Lynch mekân imgesini; 'okunaklılık, imge oluşturmak, yapı ve kimlik ve imgelenebilirlik (Lynch, 2017).' başlıkları altında incelemektedir. Çevreye yönelik imgeleme/imgelenme sürecini söz konusu başlıkların ahengi oluşturmaktadır. Lynch'e göre; 'Güzel bir çevrenin bir takım özellikleri vardır. Bu özellikler; anlam ve dokunaklılık, duyusal hazlar, ritim, uyaranlar ve seçeneklerdir (Lynch,2017:11).' Kentsel mekânın ritmini hissetmek yerin ruhunu algılamanın önemli bir sac ayağıdır. Yerin sesi, kokusu, mimarisi, lezzetleri, hava koşulları, giyim kuşam biçimi gibi çeşitlenebilecek ahenkler bütünü yerin anlamsal göstergelerini oluşturmaktadır. Lefebvre'ye göre; 'Her ritmin ayrı bir varlığı vardır (Lefebvre, 2017: 47).' Bu ritmin kişide bıraktığı anlam, kişinin yerle kurduğu ilişkiyle fiziksel bir biçim kazanmaktadır. Ponty'nin ifadesiyle; 'Anlamak toplam yönelimi yeniden yakalamaktır. Sadece algılanan şeyin özelliklerinin, tarihsel olguların kalıntılarının, öğretinin getirdiği fikirlerin temsil için ne olduklarının değil, camın, taşın ya da bir parça bal mumunun özelliklerinde kendini dile getiren biricik var olma tarzının kavranmasıdır (Ponty, 2017: 24- 25).'

İnsanın kentle kurduğu ilişki mekânsal ifade biçimleriyle görünür olmaktadır. Bu doğrultuda 'kentte dolaşırken insanın oluşturduğu mekânsal düzeni algılar ve bu mekânın yeryüzü ile kurduğu ilişkiyi sezeriz (Erzen, 2006: 118).' Bu ilişki yerin ruhunu oluşturmakta ve söz konusu oluşum özün etrafında şekil almaktadır. Connerton'a göre; 'Bir yerin duyumsanması görsel, işitsel ve kokusal anıların birbirleriyle olan karmaşık etkileşimine bağlıdır (Connerton, 2018:43).' Bu etkileşim kişinin mekânla kurduğu bağı desteklemekte ve kişi mekândan uzaklaştığında da bu anıların bir izini yakaladığı anda mekânı hatırlamaktadır. Mekânı tanımak, adlandırmak ve imgelemek, mekânı zihnen ve ruhen kabul etmek ve mekâna karşı hissedilen duyguları açığa çıkarmak yerin ruhunu yakalamak noktasında önem taşımaktadır.

Yerin ruhu kavramının köklerine ve kavramın mekânsallığına yönelik bilgilendirmenin ardından Galata ve Eyüp Sultan semtlerinin kültürel bellek çatısı altında sahip olduğu değerlerin yerin ruhu ile ilişkisine değinebiliriz.

2.Galata ve Eyüp Sultan Semtlerinde Kültürel Belleğin İzini Sürmek: Mekân ve Ruh İlişkisi

Ruh ve bellek kavramları soyut anlamlar taşımakta ve bu soyut oluş kavramların nesnel bir formda değerlendirilmesini güçleştirmektedir. Bu doğrultuda ruh ve bellek kendisine bir mekân/yer aramaktadır. Ruhun ve belleğin mekânı yerdir diyebilmekteyiz. Mekânla kurdukları ilişki neticesinde kavramlar görünür, okunur, algılanır olmaktadır. Kültürel bellek ve yerin ruhu kavramlarının mekânla olan ilişkisi duyumsal ve deneyimsel biçimlerde hissedilir/görünür olmaktadır. Bu bağlamda tarihsellik/zamansallık süreci ön plana çıkmaktadır. Kültürel belleği ve yerin ruhunu destekleyen temel taşıyıcılar yerin tarihsel\zamansal kökleriyle eş değer bir yapıya sahiptir.

Geçmiş ve gelecek zaman arasında kurulan ilişki zamansal boyutlarının ötesinde yerle kurulan bağa da etki etmektedir. Bu durum unutmak ve hatırlamak kavramlarını ön plana çıkarmakta ve zamana vurgu yapmaktadır. Zamansallık mekânın fiziksel ve kültürel formunun akışını belirlemektedir. Kişiler bu bağlamda yerle kurduğu görünmez bağı oluşturmaktadır\ kuvvetlendirmektedir. Heraklitos'ta görünür olan zamansallık 'Her şey akar./ Panta rei.' ifadesiyle canlılık kazanmaktadır. Bu akış içerisinde sürekli bir değişimi/ dönüşümü barındırmaktadır.

Ricoeur'un ifadesiyle; 'Zaman deneyiminin fenomenolojisi bizi, zamanın çizgisel olmayan çeşitli görünümleriyle ve bu çizgisel olmayan görünümlere bağlı olan geçmiş kavramının anlam(landırma)larına tanıdık kılmaktadır (Ricoeur, 2016: 319).' Araştırma sahası olarak ele alınan Galata ve Eyüp Sultan mekânlarında zamanın farklı dönemlerine tanıklık etmekteyiz. Bu tanıklık zamanın mekâna yüklediği anlam kapısını aralamaktadır. Bu kapı kültürel belleğin ve yerin ruhunun devindiği bir mekâna açılmaktadır. Anımsama fiilinin altını çizmek bu doğrultuda yerin ruhunu destekleyen bir itki oluşturmaktadır. Yer isimleriyle tanımlanan mekânlar kişilere farklı duygulanımlar

ve anımsama süreçleri yaşatmaktadır. Auge'ye göre; 'Anımsama'nın iki cephesi vardır. Bu cepheler; anının güncelleştirilmesi, geçmişe benzeyebilmek ve olanı şimdide canlandırmak için çaba göstermektir (Auge, 2019:73).' Bu çerçevede toplum, bellek, kültür, kimlik, ruh, yer ve mekân kavramları girişik bir forma dahil olmakta, kavramlar birbirlerini etkilemekte ve birbirlerinden etkilenmektedir. Mekân ve toplumun birbirini etkileme ve birbirinden etkilenme süreci mekânın ismine değer yüklemektedir. Yüklenen bu değer grubun belleğinde yer oluşturmakta ve bu yer anlatısı nesilden nesile aktarılmaktadır. Connerton'a göre; 'Bir yaşamın anlatısı, birbiriyle bağlantılı anlatılar dizisinin bir parçasıdır; söz konusu anlatı, kişilerin kimliklerini edindikleri grupların öyküsü içine gömülüdür (Connerton, 2014:41).' Grubun\yerin öyküselliği yerin tarihselliğiyle ilintili bir değer taşımaktadır.

David Harvey, *Sosyal Adalet ve Şehir* adlı eserinde 'Mimaride ve dolayısıyla kentte mekânın şekillendirilmesi kültürümüzü simgeler, mevcut toplumsal düzeni simgeler, amaçlarımızı, ihtiyaçlarımızı, korkularımızı simgeler (Harvey, 2016:35).' ifadesiyle kültürel belleği besleyen unsurların altını çizmektedir. Bu ilişki ile mekâna ruhunu yansıtan topluluklar çeşitli göstergelerle hatırlama kültürünü desteklemektedir. Assmann'a göre; 'Hatırlama kültürü ''topluluk ruhu veren bellek''le ilgilidir (Asmann, 2001: 34).' Yerin ruhu ve kültürel bellek kapsamında ele alınan Galata ve Eyüp Sultan semtleri İstanbul şehir tarihinde doğu ve batı kültürünün canlılık kazandığı mekânlar olarak var olmaktadır. İstanbul'un yerel ve küresel özelliklerini yansıtan söz konusu semtler yerin ruhunu besleyen özellikleriyle zengin pratikler sunmaktadır. Bu bağlamda semtleri derinlemesine incelemek yerin ruhu kavramını ve kültürel belleği mekânsallaştırmak noktasında önem taşımaktadır. Kültürel bellek ve yerin ruhu arasındaki ilişki birbirini besleyen bir niteliğe sahiptir.

Eyüp Sultan semtinde kültürel bellek ve yerin ruhu kavramlarının mekânsal formunun ağırlıklı olarak dini yaşam etrafında şekillendiğini ifade edebilmekteyiz. Mevcut şekillenme Assmann'a göre; 'Din ile kültür arasında fark gözetilmeyen bir dünyada kültürel yaşam tahayyül edemeyeceğimiz kadar dinin etkisi altındadır, öyle ki her etkinlik, her türlü iletişim pratikte, açık veya örtük olarak, o alandan sorumlu Tanrı'ya tapınmayı gerektirmektedir (Assmann, 2001:216).' ifadesiyle açıklanabilmektedir. Galata semtinde ise bu form azınlık kimlikleri, bu kimliklerin mekânı işleyiş biçimleri ve ticari faaliyetler üzerinden görünürlük kazanmaktadır.

Kültürel bellek ve yerin ruhu kavramlarının mekânla kurduğu bağa dair bilgilendirmenin ardından mekânsal çözümleme çerçevesinde esnek bir alan sunan Galata semtini yerin ruhu kavramı doğrultusunda incelemek bu bağı görünür kılacaktır.

2.1. Esnek Bir Mekân: Galata

Galata semti tarihsel süreçte sosyo- kültürel, ekonomik ve siyasal bir alan olarak gelişen bir cezbe mekânıdır. Semt konum olarak; 'Haliç'in kuzey sahilinde Kasımpaşa Deresi'nden, Boğaziçi'nde Tophane'ye kadar uzanan ve üzerinde Galatasaray ve Beyoğlu'nun bulunduğu tepeyi için alan saha (Eyice, 1993)' olarak tanımlanmaktadır. Semtin oluşumundan günümüze değin geçen süreçte sahip olduğu dinamik yapı öngörülemez nüfus hareketliliğinin yaşanmasına sebep olmaktadır. Galata'nın mekânsal formunda çeşitlilik mühim rol oynamakta ve semt bu çeşitliliğin izlerini taşımaktadır. Semte dair algı bu çeşitlilik doğrultusunda şekillenmektedir. Yerel kimlikler Galata'da müşterek kullanım gören mekânlarda görünür olmakta ve semtin çekirdeğini oluşturan azınlık kimlikleri ile semt çok kültürlü yapısını yansıtmaktadır.

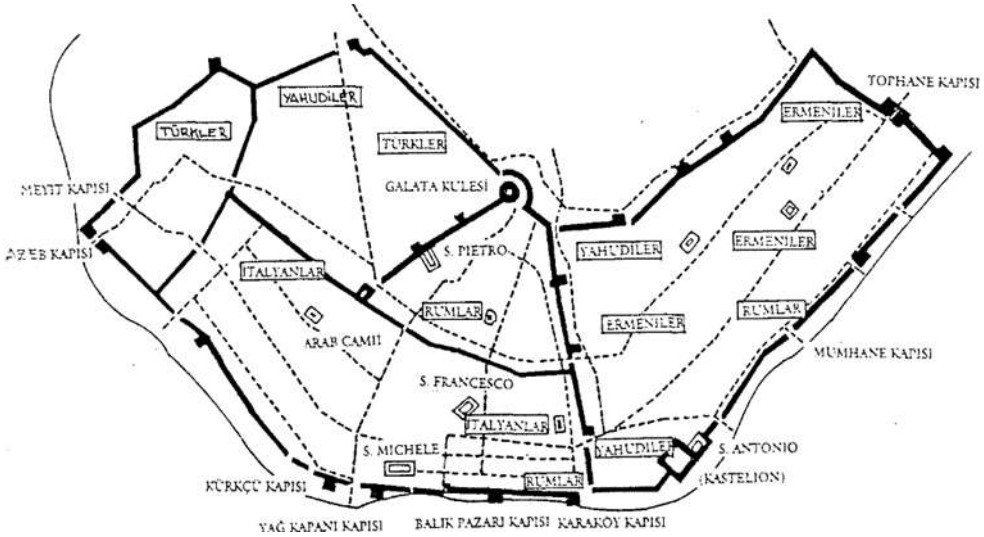
Semtin ismine dair söylemler söz konusu çok kültürlülüğün bir göstergesini oluşturmaktadır. 'Semtin adının, çevresinde ahırlar bulunmasından dolayı 'süt' anlamına gelen galaktus veya İtalyanca 'merdivenli yol' demek olan calatadan geldiği ileri sürülmekle beraber kelimenin menşei tam olarak aydınlanmış değildir. Buraya genel olarak Bizans döneminde 'karşı' manasında Pera denilmektedir. Bu kelime, yabancı tüccarların yaşadığı bölgeye karşı yerli Bizans halkının yabancılığını da ifade etmektedir (Ortaylı, 1996, 303-307).'

Galata'nın Osmanlı kültürü ve medeniyeti çatısı altında değişen formu fetih itibariyle başlamıştır. '1 Haziran 1453'te II. Mehmed'in bir ahdnamesi ile teslim aldığı Galata'da, nüfusun büyük bölümü ile

yapılar Osmanlı idaresine geçmiştir (İnalcık, 2019: 279).' Osmanlı idaresine geçişin ardından Galata'da Türk-İslam geleneğini yansıtan mimari unsurlar belirginleşmeye başlamıştır. Bu eserler;

> 'Galata Sarayı, Galata Mevlevihanesi, her ikisi de Mimar Sinan'ın eseri olan Azebkapusu-Sokollu Camii (1577) ve Kılıçalipaşa Camii (1580), yine Sinan'ın eseri Rüstempaşa Hanı (1544-1550), dokuz kubbeli Galata Bedesteni, Yelkenci Hanı, Salihasultan- Azebkapusu Çeşmesi (1732), Kuledibi'nde Bereketzade Çeşmesi, İsmail Efendi Çeşmesi'dir (Eyice, 1971: 5884).'

Fetihten sonra Galata, Müslüman nüfus tarafından yerleşim mekânı olarak kullanılan bir alan olmaya başlamıştır. 'Kadı Muhyiddin'in yaptığı 1478 tarihli Galata sayım sonucunda 592 Rum-Ortodoks, 535 Müslüman, 332 Latin ve 62 Ermeni hanesi tespit edilmiştir (İnalcık, 2019: 281).' Bu çeşitlilik tarih boyunca sürmüş ve Galata her dönem yoğun nüfuslanan bir alan olma özelliğini korumuştur.



Şekil 1. Galata'nın Fetih Sonrası Etnik Çeşitliliği (Kuban, 1996)

'Osmanlı İstanbul'unun yerleşim alanı, İstanbul'un sekenesinin mekânı Tanzimat'a kadar yoğun yerleşim ve seyrek yerleşim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yoğun yerleşim sur içi (İstanbul ve Galata surları), Eyüp ve Üsküdar'da, seyrek yerleşim Kadıköy ve Ortaköy'e kadar Boğaziçi'ndedir (Toprak, 1992: 109-120).'

Semt farklı medeniyet perspektiflerinin etkisiyle her dönem değişime/ dönüşüme uğramıştır. Söz konusu etkiler mekân kullanımında farklı kimliklerin görülmesini sağlamış ve bu durum çok kültürlülüğü beslemiştir. '16. yüzyılın sonunda ve 17. yüzyılın başında, Galata Cenevizlilerin egemenliğinde kalmıştır ama burada artık sadece Cenevizliler yoktur. Kapitülasyonların imzalanmasından sonra, Fransızlar, İngilizler ve Hollandalılar Galata'ya gelmiştir. Ayrıca Galata Kulesi çevresinde Rumlar, Araplar, Ermeniler, Türkler, Yahudiler de vardır (Mantran, 2015: 248).'

Lefebvre'ye göre; 'Toplumsal mekânın karmaşıklığı, farklılıkları serbest bırakarak ve ortaya sererek analize kendini sunmakta; basit gözüken şey kendi karmaşalarını ortaya koymaktadır (Lefebvre, 2015: 238).' Semtin sahip olduğu Batılı nüfus mekân kullanımına etki etmiştir. Batılı tarzda eğlence yerlerinin açılması bu kullanımın bir tezahürüdür. İlyas Ağa, Enderun hayatına dair bilgi verdiği eserinde Galata'nın çok kültürlü yapısının ve eğlence yaşamının altını çizmiş ve '…Galata semtinde hayli sît ü sada peyda ve lâvta ve kemençe sesinden ziyade kendüyi dinlettirdiği…(İlyas Ağa, 2011: 528).' ifadelerini kullanmıştır. Günümüze uzanan süreçte Galata mekânı mevcut yaşam biçimini sürdürmekte ve yoruma açık yeni nesil kafeler, film festivalleri, sergiler vb. üzerinden eğlence alanı sunma işlevini sürdürmektedir. Bu bağlamda mekân kullanımı ve imge üretimi arasındaki ilişki canlılığını korumaktadır.

Galata'da Eyüp Sultan'dan ayrı olarak mekân muhattabını beklemektedir. Muhattap mekânı anlamlandırmadıkça yerin ruhu görünür olmamaktadır. Semt modernizmin kentte hissedildiği ve bunun dokuyla bütünleşik bir havada bulunduğu bir alan sunmaktadır. 'Sokak yaşamı kentsel uyarının

ve duygulanımın, büyük kısmı beklenmedik deneyimlerden gelen uyarının bir simgesi (Sennett, 2013: 182)' ni oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Galata semti gündelik yaşam estetiğini etkin bir formda yaşatmakta ve yansıtmaktadır. Estetik varlık canlı bir ruh olmamakla birlikte ruhun nesnel bir form kazanması ve bu sayede kişilerce algılanabilir olması noktasında işlevsel bir yönü bulunan bir unsurdur. Teknoloji ve sanatın bir aradalığı bireylerin oluşturduğu nesnel varlıkları mekânda var etmektedir. Mekâna yönelik algı inşasında söz konusu nesneler etkili olmakta ve çağın simgesel ifade biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Algının bireyselliği Galata'nın farklı fenomenlerle tasvirini sağlamakta ve mekân kişinin algı düzeyine indirgenmektedir.



Şekil 2. İstanbul Tasviri, Mecmu'ı Menazil, Matrakçı Nasuh, 1537 (Mahir, 2012)

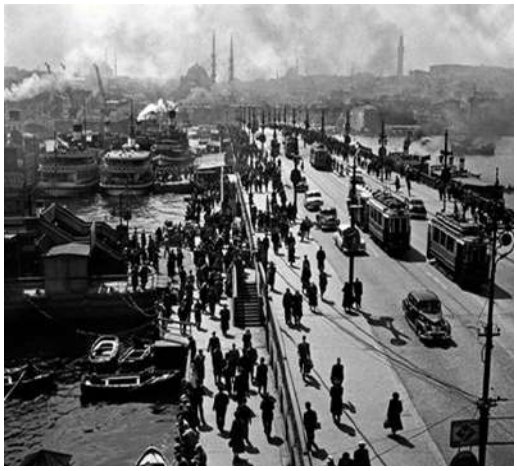
Eyüp Sultan'da mekânın kazandığı biçim dinsel yaşam kökenlidir fakat Galata'da mekân ticari yaşam ekseninde biçim kazanmaktadır. Mekân kullanımına etki eden limanın varlığı, ticari ve askeri alanda yer kullanım biçiminde belirleyici olmaktadır. Yoğun ticaretin varlığı seyyahların da dikkatini çekmiş ve seyyahlar buradaki ticari yaşama dair bilgilendirme gereği duymuştur. Bu seyyahlardan biri olan İbn Battuta seyahatnamesinde Galata'ya dair aşağıda yer alan bilgileri vermiştir;

> 'Şehrin öteki kısmı ''Galata'' adını taşıyor. Bu yakaya, hepsi de tüccar olan Frenk (Avrupalı) taifesi yerleşmiştir. Galata da nüfus Cenova, Venedik, Roma ve Fransız gavurundan oluşuyor. Onlar da Konstantiniye hükümdarının hakimiyeti altında yaşıyorlar. Hükümdar onların başına kendilerinin razı olduğu birini atamaktadır; o adama Kums (Konsolos) derler. Bu taife tümüyle ticarete gömülmüştür; sahip oldukları liman, dünyanın en işlek limanlarındandır (Tanci, 2018: 336- 337).'

Zaman içerisinde Galata'nın ticaret merkezi halini alması çevresinde bankaların kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Ticari yaşamdaki bu hareketlilik semtte canlı şekilde hissedilmektedir. Mekân kullanımı 'kentin sürekli olarak yeniden yaratılan bir olgu olması, kentin hiçbir zaman katı bir imge olarak kalamaması ve sürekli değişim halinde olması (Erzen, 2016: 46)' durumundan hareketle sürekli bir form değiştirmektedir. Galata gerek mekânsal gerek toplumsal değişimlere açık oluşuyla esnek bir saha oluşturmaktadır. Esnek mekânlar izin vericidir farklı estetik deneyimler sunarlar. Gruba yahut kişiye ait değildir. Mekândaki esneklik; mimari formlar, algılar, gündelik yaşam pratikleri, imgesellik, heterojen nüfusun mekâna/gruba eklemlenebilme hızı/kolaylığı gibi unsurları içermektedir. Çeşitlilik gösteren söz konusu unsurlar mekânın/yerin esneklik çerçevesini belirlemekte ve Galata semti barındırdığı çok seslilik/kültürlülük ile farklı tabakalara yer açabilen bir alan sunmaktadır.



Fotoğraf 1. Galata Köprüsü (Ara Güler)



Fotoğraf 2. Galata Köprüsü (Ara Güler)

Söz konusu mekân salt şimdiki zaman temsilinde değil geçmiş zaman ve aynı doğrultuda gelecek zamanın da temsiliyeti noktasında önem taşımaktadır. Esnekliği mimari mirasın değişimi noktasında değil yeniliği, modernizmi kabul edebilen bir dokusunun olması dolayısıyladır. Mekândaki esneklik, mekân kullanımın farklılaşması ve mekâna bakışın farklılaşması şeklinde tezahür etmektedir. Tarihsel geçmişi olan bu mekân koruma temelinde gelişim/esneme göstermektedir. Semt modernizmin simge mekânlarından birini oluşturmaktadır. Mekâna yüklenen değer, algının kendiliğinden harekete geçmesiyle mümkün olmakta ve estetik değer yargılarının bireysel oluşunun etkisiyle Galata semti çeşitli ifade biçimleriyle var olan bir mekân olarak tanımlanabilmektedir.

Esnek bir mekân olarak ele alınan Galata'ya dair bilgilendirmenin ardından karşılaştırma noktasında değerlendirmeye tabi tutulan Eyüp Sultan mekânını incelemeye geçebiliriz.

2.2. Mekânın Ruhunu Eyüp Sultan'da Anlamlandırmak

Eyüp semti coğrafi olarak 'Kuzeydoğudan Sarıyer, doğudan Kâğıthane ve Şişli, güneyden Fatih, Bayrampaşa, Esenler, batıdan Gaziosmanpaşa, kuzeybatıdan Çatalca ilçeleri ve kuzeyden de Karadeniz ile çevrilidir (Artan, 1995:1).' Bizans dönemine uzanan tarihsellliği bulunan mevcut alan fetih itibariyle Türk- İslam medeniyetinin geleneksel dokusuyla çehresini değiştirmiştir. Mevcut çalışma kapsamında mekân ve ruh ilişkiselliğini yansıtan göstergeler barındırması Eyüp semtini çevresindeki diğer semtlerden ayırmaktadır.

Türk- İslam sanatları ve bu sanatların maneviyatı arasındaki ilişkiyi anlamak noktasında Eyüp Sultan mekânı mühim bir saha oluşturmaktadır. Semtte mevcut mimari yapılar, mezar taşlarında ve kitabelerde yer alan hüsn-i hat sanatının üst düzey örnekleri yerin ruhunu desteklemektedir. Bilgi ve estetiğin iç içeliği Eyüp Sultan mekânında sivil ve anıtsal mimari biçimlerde görünürlük kazanmıştır. Assmann; 'yazının sadece seste olanı değil, aynı zamanda ruhta olanı ve daha da ötesinde dünyada olanı aktardığını (Assmann, 2001:274)' ifade etmektedir.



Fotoğraf 3. Mihrişah Valide Sultan Sebili Alınlığı (Bali, 2019)

Eyüp Sultan söz konusu yazı aktarımının nitelikli örneklerini sunmak açısından tarihsellik\zamansallık barındırmakta ve estetiğin görünür kılınmasını sağlamaktır. Eyüp Sultan dokusunda yer alan hüsn-i hat örnekleri taşa işlenen bir bilgi kümesi oluşturmaktadır. Görsel izlenceler sunmaları ve bu izlencelerin bilgi yüklü olmaları katmanlı bir bakış gerektirmektedir. Semtte yer alan güzel yazı örnekleri mimari unsurlar ile bütünlük oluşturmakta ve çeşitli yapıların alınlıklarında yer almaktadır. Sennett'e göre; 'Canlı bir düzyazı gibi, sokak yaşamı da bir yapı bulma gereksinimi duymaktadır (Sennett, 2013:182).' Araştırma sahası olarak incelenen semtte Türk- İslam mimarisinin zirve örneklerini görebilmek ve yerin ruhunu besleyen bu örneklerin iletisini almak mümkün olmaktadır. Mekânın ruhu Eyüp Sultan'da simgelerin çokluğu dolayısıyla kolaylıkla belirginleşmektedir/yakalanabilmektedir. Kişilerin dünya tasavvurlarında görülen farklılık ve mekân terbiyesi arasındaki ahenk bize şehir estetiğini sunmaktadır. Mekân terbiyesi letafet ve ahenk gerektirmektedir. Bu doğrultuda mekânı ziyaret etmek ve bu ziyaretlerde gerekli bedensel pratiklerle ilahi olandan bir şeyler dilemek, o mekânı kendinin kılmak ve zihinsel düzlemde mekânı kodlamak\anlamlandırmak noktasında önem taşımaktadır. Mekânla bağ kurmak yerin ruhunu mekânda anlamlandırmayı bu bağlamda imge üretimini sağlamaktadır. Chesneaux'a göre; 'Dini olmayan günlük zaman, yalnızca göreceli ve peşpeşedir. Fakat geleneksel toplumların onlardan çok zengin bir tablo çıkardığı bayramlar ve törenler, sonsuz ve sınırsız büyük zamana, başlangıçların ve yeniden başlangıçların masalımsı zamanına yazılmaktadır (Chesneaux, 2015:124).' Galata ve Eyüp Sultan semtlerinde geleneksel ve modern zamanların günlük yaşam pratiklerinde devindiğini gözlemleyebilmekteyiz. Yavaşlamak ve hız kazanmak geleneksel ve moderni ayrıştıran temel nüveleri oluşturmaktadır. Yerin ruhunu algılamak durmayı ve yavaşlamayı gerekli kılmaktadır. Bu minvalde Eyüp Sultan mekânı tarihsel çekirdekte yerin ruhunu yansıtan bir alan oluşturmaktadır.

Lefebvre'nin ifadesiyle; 'Anıtsal mekân bir toplumun her üyesine kendi aidiyetinin ve toplumsal yüzünün imgesini sunmaktadır; bireyselleştirilmiş bir aynadan daha doğru olan kolektif bir aynadır o (Lefebvre,2015: 232-233).' Eyüp Sultan sahip olduğu mimari eserleri ve toprağında ağırladığı şahsiyetleri ile anıtsal mekâna bir örnek oluşturmakta ve yerin ruhunu beslemektedir. Yerin ruhunun simge unsurlarını Eyüp Sultan'da cami ve türbe yapıları, mezar taşları, sebiller, medrese ve tekke yapıları oluşturmaktadır. 'Hatırlamakta en az zorlandığımız olgular ve kavramlar, ortak alana ait (Halbwachs, 2017: 37)' olanlardır. Bu çerçevede tarihi çekirdek ortak bir bellek mekânı olarak işlerliğini sürdürmenin yanı sıra anıtsal\dini eserlerin yoğunlukta olması ile de yerin ruhunun kök mekânını oluşturmaktadır. Connerton'a göre; 'Şehrin temel yapı taşları mahalleler, meydanlar ve sokaklardır; bunların parçalanması yaygın bir kültürel amneziye neden olmaktadır (Connerton, 2018:119-120).' Eyüp Sultan, -özellikle tarihi çekirdeği oluşturan meydan- toplumun bir kesişim noktasını ve bellek birikim mekânını oluşturmaktadır. Fakat Galata'nın aksine Eyüp Sultan esnek bir alan sunmamaktadır.



Fotoğraf 4. Eyüp Sultan Camii ve Meydanı (Bali, 2019)



Fotoğraf 5. Semt Mobilyaları (Bali, 2019)

Konut alanları esnemekte/ değişebilmekte fakat Ebu Eyyüb el- Ensari'nin türbesinin ve camii yapısının yer aldığı çekirdek mevcut formda korunması gereken bir doku sunmaktadır. Esasen mekân, sahip olduğu mana/ruh ile değişime direnç göstermektedir. Ortak belleği \ tarihselliği barındırması onun bu esnemezliğinin dayanak noktasını oluşturmaktadır.



Fotoğraf 6. Meydan Zemin Dokusu (Bali, 2019)

Semtte yer alan yazma eserler ve levhaların varlığı gerek yerin ruhunu gerekse kültürel belleği desteklemektedir. Bu eserler geçmişi şimdiye ulaştırmaktadır. Bu yazmaların varlığıyla kültürel bellek ve yerin ruhu kavramları mekânda canlılığını korumakta ve bu durum kutsallığın korunmasını desteklemektedir. Kamusal alanlarda bu eserlerin var olması eserlerin toplumsal belleğe hizmetini sağlamaktadır. Mevcut eserler esasen ahiret inancının dünyevileştiği göstergeler taşımaktadır. Bu imgesellik kutsal olanın birer mesaj iletim yöntemi olarak da görülebilmektedir. Edmondo de Amicis, *İstanbul* isimli kitabında Eyüp Sultan'ı şöyle tasvir etmektedir: 'İstanbul'un başka hiçbir yerinde ölüm tasvirini güzelleştiren ve korkmadan seyrettiren Müslüman sanatı bu kadar zarafetle gözler önüne serilemez. Dudaklarda hem dua, hem tebessüm uyandıran hüzün ve zarafet dolu bir kabristan, bir saray, bir bahçe, bir mabettir burası (Amicis, 2010).'

Mekânın dokusu, yerin ruhunu destekleyen bir güçtür. İnsanı mekâna bağlayan bu manevi güç mekândaki deneyim yoğunluğu ile görünür olmaktadır. Bu deneyimlerin etkisi sözel aktarımların etkisinden fazladır. Bedensel pratikler diyebileceğimiz ziyaretler yerin iletisini canlı tutmaktadır. Eyüp Sultan'da mekânın yerel karakteri mevcuttur ve mekân anlam katmanları içermektedir. Yaşamını yitirmiş şahsiyetler yerin ruhunun destekleyicileri olarak da görülebilmektedir. İnsanların bu şahsiyetleri, türbe ve cami mekânlarını ziyaret etmesi birer bedensel pratik örneği oluşturmakta ve söz konusu ziyaretler kişi ile yer arasında bir bağ kurmaktadır. Söz konusu bağ mana \ his içerdiğinden yerin ruhunu destekleyen özellikler taşımakta, ziyaret edenler tarafından estetik haz duyulması ve

yerin ruhunu hissetme\anlamlandırma sürecinin yaşanması yerin ruhunun günlük yaşam deneyimlerinde algılanabilir olmasını sağlamaktadır.
Günümüz siyasal erkinin de yönetime hakim olmanın bir bedensel pratiği olarak bir koşul olmaksızın türbeyi ziyeret etmekte olduğunu söyleyebilmekteyiz. Siyasi erk yer kimliğini belirleyen tarihsel bir unsur olan türbe ziyaretini kültürel bellekten kopmayarak tekrarlamaktadır. Bu ziyaretler resmi bir karar olmamakla birlikte gelenekten kopmayan bir kültürel pratik olarak gerçekleşmektedir. Bu pratik toplumun diğer bireylerince zihinlerde bir yer bulmakta ve anlam kazanmaktadır. Toplumun ön kavrayışında bir yer bulması davranışı anlamlı kılmakta ve davranışın kabul görmesini sağlamaktadır. Siyasi erkin ziyareti toplumun imgesinde yeni bir yer edinmekle birlikte kültürel bellekte de yer bulan tarihsellik barındıran bir imgeyi de alttan alta hatırlatmaktadır. Bu ziyaretlerle kişiler törensel seramoniden uzakta, siyasal geçmişe sahip mekâna, yerin ruhuna atıfta bulunmaktadır. Bir anlamda bu ziyaretler mekânın ruhundan destek almakta ve köklere bağlılığın birer ifade biçimini oluşturmaktadır. Galata ve Eyüp Sultan semtlerinin yerin ruhu kapsamında değerlendirildiği bu çalışmada geleneksel ve modernin bu iki sahada görünür olduğunu söyleyebilmekteyiz. Galata yüzünü Batıya dönmüş küresel bir mekân sunarken Eyüp Sultan yerel kimliğin canlılığını sürdürdüğü muhafazakar bir mekân olarak varlığını korumaktadır.

SONUÇ

Yerin ruhu kavramı farklı disiplinler tarafından incelenen bir kavram olarak literatürde yer almaktadır. Kent araştırmalarına çok yönlü bir bakış sunan mevcut kavram bu çalışmada Galata ve Eyüp Sultan semtleri örnekliğinde karşılaştırmalı bir perspektifle değerlendirilmiştir. Fenomenolojik yaklaşım doğrultusunda kavramın katman aralıkları açılmış ve kavram mekânsal boyutlarıyla görünür kılınmıştır.
Çalışmanın ilk bölümünde yerin ruhu kavramının taşıdığı anlama ve anlamın sınırlılıklarına, küresel çalışmalarda kavramın nasıl ele alındığına ve tarihsel perspektifte kavramın kökenine dayanak oluşturan medeniyet grubuna dair bilgilendirmeye yer verilmiştir. Bu doğrultuda yer kavramı derinleştirilmiş ve ruhun yerle ilişkisinin altı çizilmiştir.
Yerin ruhu kavramı Batı felsefesi kökenli bir kavram olmasına karşın Doğu şehirlerinde anlam kazanmaktadır. İstanbul'da her mekânın özgün bir kimliği bulunmaktadır. Bu kimlik mekânsal çerçevede görünür olmaktadır. Yerin ruhu söz konusu çerçevenin algıda oluşturduğu mana/his doğrultusunda belirginleşmektedir. Yerin ruhu kapsamında araştırma sahası olarak ele alınan Eyüp Sultan ve Galata semtlerinin kültürel bellek perspektifinden açılması yerin ruhunu destekleyen unsurların anlaşılır kılınması noktasında önem taşımaktadır. Bu çerçevede yerin ruhuna dair bilgilendirmenin ardından söz konusu araştırma sahaları kültürel bellek kapsamında incelenmiştir.
Kültürel belleği destekleyen unsurların Galata'da ticari bir forma büründüğünü gözlemleyebilmekteyiz. Galata semti tarihsel gelişimine paralel olarak ticari yaşamın, bu ekonomik altlığın günümüze uzanan etkisiyle alışveriş ve eğlence mekânlarının yoğunluk kazandığı bir sahadır. Esnek bir mekân olarak değerlendirilen Galata'nın mevcut esneklik kabulü semtin değişim\dönüşüm faaliyetlerine açık oluşuna ve modernizmin getirilerini hızla içine alabilmesine dayandırılmıştır.
Eyüp Sultan'da kültürel belleğin taşıdığı form inanç ekseninde temellendirilmektedir. Semt tarihsel çekirdekte kültürel belleği destekleyen temel dayanaklarını Türk- İslam geleneğinden almaktadır. Mimari unsurların toplumun ortak tarihselliğini yansıtması, mekânın dinsel perspektif çerçevesinde şekillendirilmesi ve kişilerin sahayı ziyaretleri toplumsal\tarihsel belleği beslemesi ile sonuçlanmaktadır. Kültürel bellek başlığı altında araştırma sahalarının taşıdığı özelliklere dair bilgilendirmenin ardından yerin ruhu kavramı sırasıyla Galata ve Eyüp Sultan semtlerinde mekânsallaştırılmıştır. Bu mekânsallaştırma doğrultusunda elde edilen veriler değerlendirilmiştir.
Galata'da hızlı bir yaşam biçimi mevcutken Eyüp Sultan'da bu biçim yavaş bir forma bürünmektedir. Yine Galata çok sesli bir orkestra gibi içerisinde farklı enstrümanlar barındırırken Eyüp Sultan'da kısmen sınırları çizilmiş bir doku söz konusudur. Geleneksel bir Türk-İslam mekânı sunan Eyüp Sultan

söz konusu geleneksel form dahilinde varlığını sürdürmektedir. Araştırma sahası olarak seçilen semtlerde kültürel bellek ve yerin ruhu arasındaki ilişki girişik bir yapıdadır.

Galata ve Eyüp Sultan semtleri İstanbul'un ilk yerleşim gördüğü dönemlerden günümüze uzanan tarihsel perspektifinde çok dilli ve çok kültürlü oluşlarıyla simge mekân olma özelliği taşımaktadırlar. Bu mekânlar farklı alanlarda gelişim göstermelerine karşın yerin ruhunu destekleyen renkler, kokular, sesler, mimari biçimler, peyzaj değerleri, sosyo- kültürel değerler gibi çok yönlü başlıklarda araştırma alanı olabilecek bir çeşitlilik barındırmaktadır.

Eyüp Sultan'da yerin ruhunun ritmi inanç kökenlidir. Galata'da bu ritim ticaret temelinde gerçekleşen değişim üzerinden günlük yaşam pratiklerinde görünür olmaktadır. Günümüzde buluşma mekânı olarak işlevsel kullanımının söz konusu olduğu Galata bu işlevselliğin etkisiyle kişisel anlamlandırmalarda da bu doğrultuda yer almaktadır. Algı üretim biçiminin kişiselliği bu noktada önem taşımakta ve estetik değer yargılarının öznelliği mekân algısına yön vermektedir.

Kamusal birer alan olarak iki semtin meydanları ve sokakları geleneksel ve modern yaşam ritminin devindiği mekânlardır. Hatırlama, belleği mekânsallaştırma ve yerin ruhunun oluşumu mimari biçimlerle beslenmektedir. Bu bağlamda karşılaştırılan Galata ve Eyüp Sultan semtleri mekân tasavvurlarının farklılığı ve mekân terbiyesi arasındaki denge ile bize şehir estetiğinin ve yerin ruhunun görünür olduğu alanlar sunmaktadır.

Mekânın kişide bıraktığı mana\his yerin ruhunu vermektedir. Bir yeri tarif ederken salt fiziksel formlarla tarif ettiğimizde ruhtan\manadan uzaklaşmış olmaktayız. Fiziki formlar herkesçe aynıdır fakat mana\his kişisel bakışı barındırmaktadır. Yerin ruhu kavramı özünde mekânla bağ kurmak mevhumuna vurgu yapmaktadır. Yerin ruhu bağlamında tanımlı bir mekânın bulunmamasına karşın bu çalışmaya konu olan semtleri söz konusu tanımın içerdiği hususları karşılayan simgesellik/ imgesellik barındıran semtler olarak görebilmek mümkündür. Söz konusu araştırmaya konu olan mekânlar yerin ruhu kavramı çerçevesinde sürdürülebilir koruma politikalarının gerekliliğine ve mekânların kimliğini yansıtacak şekilde değişim/ dönüşüm planlamalarının gerçekleştirilmesine ihtiyaç duymaktadır. Bu çalışma ile bir koruma politikası olarak yerin ruhu kavramının tanımlanması, araştırmaya konu olan mekânların analiz edilmesi, yerin ruhunun göstergelerinin sürdürülebilir kılınması ve özgünlüklerinin anlaşılması doğrultusunda literatüre bir katkı amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Amicis, Edmonde De (2010). *İstanbul.* Filiz Özdem (Çev.). 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Artan, Tülay (1995). 'Eyüp', TDV İslam Ansiklopedisi, C. 12, İstanbul, s. 1-6.

Assmann, Jan (2001)**.** *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik.* Ayşe Tekin (çev.). 1. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Auge,Marc (2019). *Unutma Biçimleri.* Mehmet Sert. (çev.). 1. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık.

Bachelard, Gaston (2017). *Mekânın Poetikası.* Alp Tümertekin (çev.). 4. Baskı, İstanbul: İthaki Yayınları.

Berger, Peter L., Thomas Luckmann (2016). *Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi: Modern İnsanın Yönelimi.* Mustafa Derviş Dereli (çev.). 2. Baskı, Ankara: Heretik Yayınları.

Binan, Demet Ulusoy ve Cantimur, Burcu (2010). Koruma Alanında Somut ve Somut Olmayan Boyutlarıyla Miras Kavramının Gelişimi ve "Yerin Ruhu", *Mimari Korumada Güncel Konular,* Ed: Nuray Özaslan, Deniz Özkut, Eskişehir: (Anadolu Üniversitesi Yayınları, no.11), sayfa 175-193 aralığı.

Chesneaux, Jean (2015). *Zamanı Yaşamak*. Münir Cerit (çev.). 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Connerton, Paul (2014). *Toplumlar Nasıl Anımsar?* Alaeddin Şenel (çev.). 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

——— (2018). *Modernite Nasıl Unutturur?.* Kübra Kelebekoğlu (çev.). 3. Baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Erzen, Jale N (2006). *Çevre Estetiği.* ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A. Ş. Yayınları ODTÜ Yayıncılık, Ankara, s.118.

——— (2016)**.** *Çoğul Estetik,* 3. Basım, İstanbul: Metis Yayıncılık.

Eyice, Semavi (1971). 'Galata Maddesi', *Reşad Ekrem Koçu İstanbul Ansiklopedisi,* Cilt: 2, Sayı: 164, (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul), s.5882-5886 aralığı.

——— (1993). 'Galata'- 'Galata Kulesi'- 'Galata- Bizans ve Ceneviz Dönemleri', Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C: 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul.
Hâfız Hızır İlyas Ağa (2011). *Letâif-i Vekâyi'-i Enderûniyye (Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat),* Haz. A. Ş. Çoruk, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
Halbwachs, Maurice (2017). *Kolektif Hafıza.* Banu Barış (çev.). 1. Baskı, Ankara: Heretik Yayınları.
Harvey, David (2016). *Sosyal Adalet ve Şehir*. Mehmet Moralı (çev.). 5. Basım, İstanbul: Metis Yayıncılık.
Heidegger, Martin (2018). *Varlık ve Zaman*. Kaan Ökten (çev.). 2. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, s. 164-165 aralığı.
İnalcık, Halil (2019). *İstanbul Tarihi Araştırmaları: Fetihten Sonra İstanbul'un Yeniden İnşaası Bilad-i Selase: Galata, Eyüp, Üsküdar.* 1. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Lefebvre, Henri (2015). *Mekânın Üretimi*, Işık Ergüden (Çev.). 3. Baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık.
———(2017). *Ritimanaliz: Mekân, Zaman ve Gündelik Hayat.* Ayşe Lucie Batur (çev.). 1. Baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık.
Lynch, Kevin (2017). *Kent İmgesi.* İrem Başaran (çev.). 9. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Mantran, Robert (2015). *İstanbul Tarihi.* Teoman Tunçdoğan (çev.). 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
Ortaylı, İlber (1996). 'Galata Maddesi' *TDV İslam Ansiklopedisi*, 303- 307 aralığı.
Petzet, Michael (2008). GENIUS LOCI – The Spirit Of Monuments Sites 16th General Assembly of ICOMOS, *Scientific Symposium*, Quebec, 30 September.
Ponty, Maurice Merleau (2016). *Göz ve Tin.* Ahmet Soysal (çev.). 4. Baskı, İstanbul: Metis Yayıncılık.
——— (2017). *Algının Fenomenolojisi.* Emine Sarıkartal ve Eylem Hacımuratoğlu (çev.). 1. Baskı, İstanbul: İthaki Yayıncılık.
——— (2017). *Algılanan Dünya.* Ömer Aygün (çev.). 5. Basım, İstanbul: Metis Yayıncılık.
Quebec Declaration on The Preservation of The Spirit of Place, *Adopted at Québec,* (Canada, October 4th 2008).
Ricoeur, Paul (2016). *Zaman ve Anlatı IV: Anlatılan (Öykülenen) Zaman.* Umut Öksüzan, Atakan Altınörs (çev.). 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Sennett, Richard (2013). *Gözün Vicdanı: Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam.* Süha Sertabiboğlu, Can Kurultay (çev.). 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
Steele, F. (1981). *The Sense of Place.* (Boston, Massachusetts: CBI Publishing Company, Inc.)
Tanci, İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, A. Sait Aykut (çev.). 8. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.
Toprak, Zafer (1992). 'Tarihsel Nüfusbilim Açısından İstanbul'un Nüfusu ve Toplumsal Topografyası' *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi*. sayı:3, s. 109- 120 aralığı.

Görsel Kaynakça

Şekil 1. Galata'nın Fetih Sonrası Etnik Çeşitliliği
Kuban, Doğan (1996). İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
Şekil 2: İstanbul Tasviri, Mecmu'ı Menazil, Matrakçı Nasuh, 1537
Mahir, Banu. *Osmanlı Minyatür Sanatı.* 1. Baskı, (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012), s.240.
Fotoğraf 1. Galata Köprüsü (Ara Güler Arşivi)
Fotoğraf 2. Galata Köprüsü (Ara Güler Arşivi)
Fotoğraf 3. Mihrişah Valide Sultan Sebili Alınlığı (Bali, Meltem. 2019)
Fotoğraf 4. Eyüp Sultan Camii ve Meydanı (Bali, Meltem. 2019)
Fotoğraf 5. Semt Mobilyaları (Bali, Meltem. 2019)
Fotoğraf 6. Meydan Zemin Dokusu (Bali, Meltem. 2019)

GÜNÜMÜZ CAMİLERİNDE KADINLAR MAHFİLİ: KAHRAMANLAR CAMİ VE AYŞE ILICAK CAMİ*

Gamze Tayılga
Arş. Gör, Maltepe Üniversitesi, İç Mimarlık, gamzetayilga@maltepe.edu.tr

Sibel Demirarslan
Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli Meslek Yüksekokulu İnşaat Teknolojisi Bölümü, sdarslan@kocaeli.edu.tr

Özet
İbadet yapıları, dinlerin temel ilke ve özelliklerine göre şekillenen özellikle planlamalarında dini ibadetlerin yapılış biçimlerinin etkisi altında oluşmuş yapılardır ve toplu kullanıma hizmet vermek için elverişli halde tasarlanmaktadırlar. Müslümanların toplu ibadet ettikleri mekânlara cami veya mescit adı verilmektedir. Cami içerisinde cemaatin yan yana saflar halinde toplanarak kıble yönüne yönelip namaz kıldığı alanlara ise harim denir. Harim caminin içinde en büyük alanı kaplar. Harim mekânında döşemenin yükseltilmesi ve parmaklık ya da kafesle ayrılarak oluşturulan mekânlara maksure; maksurenin sütunlar üzerinde merdiven eklenerek daha fazla yükseltilmiş ve daha korunaklı biçimine ise mahfil denilmektedir. Mahfillerin sınıflandırılmasında mevki (hünkâr mahfili), kamet/davet (müezzin mahfili), cinsiyet (kadınlar mahfili) etkili olmuştur; bu çalışmada kadınlar mahfili inceleme konusu olarak belirlenmiştir.
Kadınların, İslam'ın ilk yıllarında, cami içerisinde ayrı bir bölüm, bölme, oda veya kat olmaksızın harim mekânında saf düzeninde namaz kıldıkları bilinmektedir. Bu durum halen İslam dini için kutsal bir mekân olan Kâbe'de geçerliliğini sürdürmektedir. Türkiye'de ise günümüzde kadınların ibadet etmesi için cami içinde sınırlandırılarak belirlenen mekânlar olarak tanımlanan kadınlar mahfili, zeminden yükseltilerek veya harim mekânının çeşitli bölücüler kullanılarak sınırlandırılması ile oluşturulmaktadır.
Bu çalışmada günümüz camilerinden 2018 yılında inşası tamamlanmış olan Dragos Kahramanlar Cami ve Ayşe Ilıcak Cami kadınlar mahfillerinin fiziki koşulları incelenmiştir. Ana ibadet mekânı olan harim ile biçimsel ilişkileri tespit edilerek mekân organizasyonları analiz edilmiştir. Kadınlar mahfilinden caminin tümünün algılanması ve harim ile eşdeğerlikleri tartışılmıştır. Bu çalışmanın günümüzde yapılacak olan camilerde kadınlar mahfilinin öneminin kavranması ve ibadetin huzur ve sükûnet gerektirdiği bilinciyle daha işlevsel ve konforlu mekânların elde edilebilmesinin hedeflenmesi ve bu bağlamda gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi için bir kaynak teşkil etmesi istenmektedir.
Anahtar Kelimeler: Cami Mimarisi, Kahramanlar Cami, Ayşe Ilıcak Cami, Kadınlar Mahfili
*: Bu çalışma Gamze Tayılga'nın Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İç Mimarlık Ana Sanat Dalı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

WOMEN'S AREA IN TODAY MOSQUES: KAHRAMANLAR MOSQUE AND AYŞE ILICAK MOSQUE*

Abstract
Worship structures, which are shaped according to the basic principles and characteristics of religions, have been formed under the influence of the forms of religious worship in their planning and are designed to serve the many people. The places where Muslims worship collectively are called mosques or masjids. Within the mosque, the congregation is aligned side by side to the Qibla, prayer is called the areas of "harim". Harim creates the largest space inside the mosque. Raising the floor in the harim space and separated by a fence or cage is called maxure. The staircase on the columns of the maxura is added to the elevated and sheltered form. the more elevated ana protected form of the maxura by adding stairs on the columns is called "mahfil". The classification of the mahfil's was influenced by the position (sultan's area), invitation (muezzin's area), gender (women's area). In this study, women's area is the subject of research.

It is known that in the early years of Islam, women prayed in a pure order in the harim space without a separate section, division, room or floor within the mosque. This situation is still valid in Kaaba which is a sacred place for Islamic religion. In Turkey, women's area identified as limiting the pew today designated spaces within the mosque for the worship of women, raised from the ground or limiting the harim space using various dividers.
In this study, the physical conditions of Dragos Kahramanlar Mosque and Ayşe Ilıcak Mosque women's area, which were constructed in 2018, were examined. The formal relations between the main place of worship and harim were determined and the space organizations were analyzed. The perception of the whole mosque from the women's area and its equivalence with the harim were discussed. The aim of this study is to comprehend the importance of the women's area in the mosques to be held today, and to provide more functional and comfortable spaces with the awareness that worship requires peace and tranquility, and to provide the necessary arrangements in this context. This study is intended to be a source.
Key words: Mosque Architecture, Kahramanlar Mosque, Ayşe Ilıcak Mosque, Women's Area
*: This study was produced by Gamze Tayılga from her master's thesis in Kocaeli University Institute of Social Sciences, Department of Interior Architecture.

1. Giriş

Mimarlık, en genel şekilde insan gereksinimlerini barındırmak üzere fiziksel çevrenin düzenlenmesi olarak tanımlanabilir (Birol, 2006, s.3). İnsanların bir araya geliş nedenleri mimari mekânların oluşmasında etkili olmuştur. Vitruvius'a göre ateşin keşfi insanların bir araya gelerek bilinçli toplantılar yapmasının, sosyal ilişkiler geliştirmesinin ve ortak yaşam başlangıcının nedenini oluşturmaktadır (Vitruvius, 2005, s.62). Ateş çevresinde barınma ve yaşamsal günlük ihtiyaçların karşılanmasının dışında tapınma ihtiyacı mekân oluşumunu sağlayan en önemli unsurlardan birisidir. Göbeklitepe ve Stonehenge tapınakları bu ihtiyaç sonucu inşa edilen ilk mekânlara verebilecek en güzel örneklerdir (Demirarslan, 2014, s.44). Her din kendi içerisinde belirli ritüeller ve sorumluluklar bulundurmaktadır. Bu ritüellere ibadet adı verilmektedir. İbadet, dini uygulamak için bir mekâna ihtiyaç duymaktadır (Harmankaya, 2018, s.6). İbadetin mekansal ihtiyaçlarına yanıt vermek için oluşturulan mekânları içeren yapılara ibadet yapıları / dini yapılar denilmektedir. Bu bağlamda dini yapılar insanlar için fiziksel ihtiyaçlarının giderilmesinin yanı sıra, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarına da yanıt vermesi sebebiyle önem taşımaktadır. Dini yapıların biçimleri, dinler arasında birbirlerinden farklılıklar göstermektedir. Genel tema, aynı inanca sahip insanları bir araya toplamaktır (Cragoe, 2011, s.12). Dinlerin ibadet mekânları, o dinin felsefesinden etkilenerek şekillenmiş ve tasarım unsurları bu doğrultuda gelişerek mekânları oluşturmuştur.
İslam inancının ortaya çıkışı ile beraber çeşitli toplumsal ve bireysel değişiklikler ile yeni yaşam biçimi ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Müslüman toplum bu yaşam biçimine göre çeşitli ibadetleri yerine getirmektedir. Bu ibadetler arasında toplu olarak yapılan ve bir mekân gereksinimi oluşan ibadet türü namaz ibadetidir. Müslümanların namaz ibadeti başta olmak üzere pek çok dini, sosyal ve kültürel faaliyetleri gerçekleştirdikleri mekânlara ise cami denilmektedir.
Çalışmada, camiler ve iç mekân bölümleri inceleme konusu olarak ele alınmıştır. Kadınların camideki yeri mekânsal olarak geçmişten günümüze tarihi akış içerisinde ve dünyadaki örneklerle sorgulanarak kadın ve cami ilişkisi irdelenmiştir. Örneklem sahası olarak günümüz camilerinden 2018 yılında inşası tamamlanmış olan Dragos Kahramanlar Cami ve Ayşe Ilıcak Cami kadınlar mahfilleri değerlendirilmeye uygun bulunmuştur.

2. Bir İbadet Yapısı Olarak Cami

Müslümanların ibadet mekânına cami veya mescit denilmektedir. İslam dininde yeryüzü bir mescit kabul edilmesi sebebiyle Müslümanlar namazlarını istedikleri her yerde kılabilmektedirler (Buhari, Teyemmüm, 2). Fakat İslam dini toplu ibadeti de teşvik eden bir din olduğundan Müslümanlar toplu ibadet mekânlarına ihtiyaç duymaktadırlar. Türkiye'de Müslümanların ibadet mekânları niceliklerine ve coğrafi konumlarına bağlı olarak mescit veya cami kelimeleriyle adlandırılmaktadır. Küçük ibadet

yerleri ve mahalle camilerini ifade etmek için "mescit" terimi kullanılırken; büyük ölçekli, cuma, bayram, cenaze, teravih ve diğer vakit namazlarının kılındığı içerisinde farklı sosyal, kültürel, toplumsal birimler de bulunduran mekânlara "cami" denilmektedir.

Camiler namaz ibadeti başta olmak üzere, pek çok dini, sosyal ve kültürel faaliyetin gerçekleştirilmesi için uygun bir ortam olan ve Müslüman toplumlardaki en önemli dini-sosyal kurumlardan birisidir (Onay, 2008, s.15). Bu nedenle, Müslümanlar toplu ibadetlerini gerçekleştirdikleri mekânları geliştirmeye çalışmışlardır ve çalışmaktadırlar.

Cami mekânı, camide gerçekleştirilen en önemli ritüelin, yani namazın doğasına uygun bir şekilde oluşturulmuştur (Nasr, 2019, s.56). Namazın biçimsel uygulanışında ise imam, öteki inanlarla birlikte, namazın yönünü belirleyen kıble duvarına yakın durur. Hutbe, minber adı verilen yüksek kürsü üzerinden okunur. Cuma namazı ve beş vakit kılınması zorunlu olan gündelik namazlar, namaza çağrı olan ezanla başlar. Müezzin olarak adlandırılan kişi, bu görevi üstlenir. Ayrıca inananlar namazdan önce abdest almakla yükümlüdürler. İbadet fonksiyonu ile ilgili iç mimaride mihrap ve mihrabiyeler, minber, müezzin mahfilleri, hünkâr mahfilleri, maksureler ve su tesisleri yer alır. Ayrıca tezyinat ve tefrişatı da önemlidir. Namaz ibadetleri dışında Kur'an tilaveti, itikâf, zikir, dua ve mevlit gibi dini bir ibadetler de camilerde gerçekleştirilmiştir (Harmankaya, 2018, s.12).

Camiler geçmişten günümüze zaman içerisinde mimari ve iç mekân açısından gelişme göstermişlerdir. Caminin iç bölümlerinde çeşitlilik artarken aynı gelişme dış bölümlerinde de görülmektedir (Onay, 2008, s.24). Caminin iç bölümlerini; harim, mihrap, minber, vaaz kürsüsü, müezzin mahfili, hünkâr mahfili, kadınlar mahfili oluşturmaktadır. Dış bölümlerini ise son cemaat mahalli, minare, avlu, bahçe, musalla taşı, şadırvan, ıslak hacimler, sosyal ve kültürel mekânlar oluşturmaktadır.

2.1. Cami İç Mekân Bölümleri

Camilerin mimari ve iç mekân ögelerinin inşa edildikleri döneme göre form, işlev, malzeme ve teknoloji gibi özellikleri yönüyle farklılaştıkları görülmektedir. Camilerin işlevsel iç mekân bölümlerini; harim, mihrap, minber, vaaz kürsüsü, hünkâr mahfili, müezzin mahfili, kadınlar mahfili oluşturmaktadır.

Cemaatin yan yana saflar halinde toplanarak kıble yönüne yönelip namaz kıldığı alanlara harim denir (Şekil 1). Harim caminin içinde en büyük alanı kaplar. Namaz ibadetinin sırasında ön saflarda yer alınmasının Hz. Peygamber tarafından teşvik edilmesi, enine gelişen harim mekânının kaynağı olarak gösterilebilir. Geleneksel camilerin dikdörtgen bir plan şemasına sahip olması tesadüf olarak değil namaz sıralarını en etkili durumda toplayacak tümüyle işlevsellikten kaynaklı bir düzenlemedir (Kuban, 1998, s.161).



Şekil 1. Azapkapı Sokollu Cami harim (Necipoğlu, 2017, s.490)

Mihrap, süslemelerle geliştirilmiş, kıble duvarının belirtildiği ve imamın içerisinde durup cemaate namaz kıldırdığı niş veya derinliktir (Şekil 2).



Şekil 2. Edirne Muradiye Cami mihrap (Göncüoğlu ve Kumbasar, 2006, s.35)

Camilerde hatibin, yarısına kadar çıkıp hutbe okuduğu merdiveni ve çoğu kez üstü külahlı bir sahanlığı olan yer minber olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 2017, s.324) (Şekil 3).



Şekil 3. Semiz Ali Paşa Cami minber (Günay, 2006, s.83)

Camilerde kıble duvarında, genellikle mihrabın sol yanında yer alan, vaizlerin cemaate vaaz vermek için üzerinde oturdukları yüksek elemana vaaz kürsüsü denilmektedir (Şekil 4).



Şekil 4. Mihrimah Sultan Cami vaaz kürsüsü (Yazar Gamze Tayılga Arşivinden, 2019)

Harim mekânında döşemenin yükseltilmesi ve parmaklık ya da kafesle ayrılarak oluşturulan mekânlara maksure denilmektedir. Maksurenin sütunlar üzerinde merdiven eklenerek daha fazla yükseltilmiş ve daha korunaklı biçimine mahfil denilmektedir. Mahfil olarak da bilinen kelime, ibadet için düzenlenmiş ve genellikle ana mekândan çeşitli şekillerle ayrılmış olan bölüm anlamına gelmektedir (Ahunbay, 1997, s.1153). Mahfillerin sınıflandırılmasında mevki (hünkâr mahfili),

kamet/davet (müezzin mahfili), cinsiyet (kadınlar mahfili) etkili olmuştur (Tablo 1). Mahfillerde merdiven, sütun, korkuluk, kemer, niş gibi mimari elemanlar bulunmaktadır.

Tablo 1. Mahfillerin Sınıflandırılması

Mahfillerin Sınıflandırılması	
Mevki	Hünkâr Mahfili
Kamet (Davet)	Müezzin Mahfili
Cinsiyet	Kadınlar Mahfili

Hünkâr mahfilleri (sultan mahfili ya da bey mahfili olarak da kullanılmaktadır) halifelerin ve sultanların cami içerisindeki can güvenliğini sağlamak, kalabalığın içerisine girmeden ibadetlerini yapmasını kolaylaştırmak için yapılmış özel kapısı ve merdiveni olan, parmaklıklı, ayaklar üzerinde yükselen kafesli, tezyinatlı mekânlardır (Şekil 5). Mihraba yakın olarak ve genellikle caminin sol cephesinde dışarı ile doğrudan bağlantılı olarak yapıldıkları bilinmektedir.



Şekil 5. Emirgan I. Abdülhamid Cami hünkâr mahfili (Göncüoğlu ve Kumbasar, 2006, s.39)

Müezzinlerin namaz sırasında, imamın tekbirlerini, ezan, kamet ve tesbihatı bütün cemaate ulaştırmak için yüksek sesle tekrarladıkları; imam ile koordinasyonun sağlanması amacıyla namaz kılınan zeminden yükseltilerek ayrılmış özel bölüme müezzin mahfili denilmektedir (Şekil 6).

Müezzin mahfili küçük camilerde yerden bir-iki basamak yüksekliğinde bir sofa gibi yer alırken, büyük camilerde yerden 3 metreye kadar çıkabilirler (Osmanlıoğlu, 2018, s.101). Yerden yüksek olan müezzin mahfilinin altındaki alanda cemaat namaz kılabilir. Ahşap, taş, mermer ve çini malzeme kullanılarak inşa edildikleri bilinmektedir. Kâgir olanları mermer ayaklar üzerine, ahşap olanlar da ahşap direkler üzerine oturtulmuşlardır (Hasol, 2017, s.303). Bazıları basamaklı, bazıları ise dayanma merdivenli olan müezzin mahfillerinin tavanlarında kalemişi süslemeler yer alır (Osmanlıoğlu, 2018, s.101).



Şekil 6. Edirne Selimiye Cami müezzin mahfili (Kuban, 1998, s.151)

Kadınların, İslam'ın ilk yıllarında, cami içerisinde ayrı bir bölüm, bölme, oda veya kat olmaksızın harim mekânında saf düzeninde namaz kıldıkları bilinmektedir. Kadınların mescitlerdeki ibadetlerinin geçmişi Hz. Peygamber dönemine kadar geriye giden uygulamaya sahiptir (Çaycı, 2017, s.185). Bu durum halen İslam dini için kutsal bir mekân olan Kâbe'de geçerliliğini sürdürmektedir. Türkiye'de ise günümüzde kadınların ibadet etmesi için cami içinde sınırlandırılarak belirlenen mekânlar olarak tanımlanan kadınlar mahfili, zeminden yükseltilerek veya harim mekânının çeşitli bölücüler kullanılarak sınırlandırılması ile oluşturulmaktadır (Şekil 7).



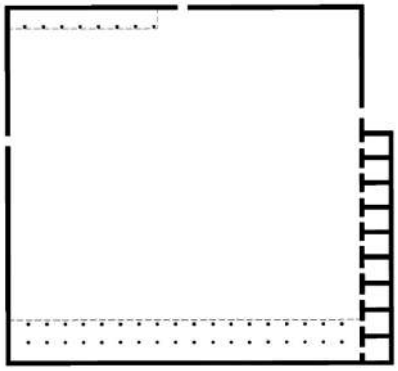
Şekil 7. Ataşehir Mimar Sinan Cami kadınlar mahfili (URL 1)

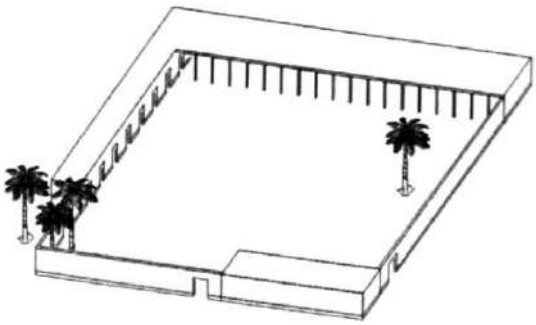
Bu çalışmanın asıl konusunun günümüz camilerinde kadınlar mahfillerinin incelenmesi üzerine oluşması sebebiyle kadının cami içerisinde dolaşabileceği, ön hazırlık yapabileceği, ibadet edebileceği mekânlar ayrı bir başlık altında incelenecektir.

2.2. Camide Kadınlara Ayrılan Mekânlar

Kadınların toplumsal hayatta görünmesi, birtakım faaliyet ve ibadetlere katılması, tarihi süreçte farklılıklar göstermiştir. Kimi dönemlerde kadınlar cemiyet içinde çok az görünürken, bazı zaman dilimlerinde bu oran artmıştır (Yeşil, 2004, s.47). Kadınlara yönelik farklı dönemlerde ve kültürlerde oluşan bu tip farklı yaşam pratikleri incelenmesi gereken önemli bir konudur. Günümüzde, kadının sosyal hayat içindeki varlığı reddedilemez olup, kadınların toplu halde ibadet etme özgürlüğünün sağlanabilmesi için ibadet mekânlarında fiziki koşulların sağlanması gerekmektedir.

İnsan hakları konusunda önemli düzenlemeler getiren İslam dini, kadınla ilgili öteden beri süregelen yanlış anlayışları düzelterek, kız çocuklarının da erkekler gibi Allah'ın bir lütfu olduğuna dikkat çekmiştir. Kadının kişilik hakkı korunmuş, onun özgür birey olmasının önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik önemli prensipler getirilmiştir (Yılmaz, 2013, s.48). İslâm mimarisinde ilk defa olmak üzere kadınlara özgü bir mekân inşasının Mescid-i Nebevî ile başladığını söylemek mümkündür (Şekil 8) (Şekil 9). Çünkü ilk kıblenin Kudüs'e doğru olması dolayısıyla, cami avlusunun bir yönünde de peygamber eşlerine ait ikamet mekânları inşa edildiği bilinmektedir (Özkurt, 2015, s.216).





Şekil 8. Mescid-i Nebevi planı (Cansever, 2005, s.60) Şekil 9. Mescid-i Nebevi perspektif görüntüsü (Göncüoğlu ve Kumbasar, 2006, s.45)

Peygamber döneminde kadınların, mescitte yapılan her türlü faaliyette yer aldığı bilinmektedir. Bütün Müslümanlar gibi kadınlar da Allah'ın kulları üzerine farz kıldığı ibadetleri yerine getirmek için camilerde bir araya geliyordu. İlmin yuvası olan camilerde kadınlar, başta Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hutbe ve vaaz eğitimi olmak üzere dinî ve dünyevi pek çok konuda diğer öğreticilerin de eğitim etkinliklerinden yararlanıyordu. İslam devletinin yönetim ve istişare merkezi olan camilerde, kadınların da söz hakları vardı. Gerek boş vakitlerini değerlendirmek, din kardeşleri ile sohbet etmek, gerekse iş ilişkilerini geliştirmek için camilerde bulunuyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.v.), kadınların camiye gelmemelerine sebep olacak her türlü ihtimali kaldırmak için bir mekân düzeni getirmiştir. Kadınlar için caminin hariminin arka kısmında özel bir bölüm ayrılmış, kadınlar erkeklerin hemen arkasında safa durmuşlardır. Ancak erkeklerle kadınlar arasında günümüzdeki gibi bir örtü, perde yoktur (Aycan, 2013, s.15). Hz. Peygamber'in, "Keşke şu kapıyı kadınlara ayırsaydık" şeklindeki temennisi, Hz. Ömer, zamanında gerçekleşmiş, Mescid-i Nebevî'ye açılan kapılardan biri kadınlara tahsis edilmiştir (Özkurt, 2015, s.218). Mescid-i Nebevi'de bulunan bu kapıya bugün hala "Bab-ı Nisa" (kadınlar kapısı) denilmektedir. Emeviler döneminde, kadınların camide ibadet etmeleri için ayrılmış bölümler bulunurdu. Osmanlı döneminde ise ilk kadın mahfili Yavuz Sultan Selim döneminden sonra yaptırılmıştır (Göncüoğlu ve Kumbasar, 2006, s.231)

Özrkurt'un camilerde kadınların yeri üzerine yaptığı araştırmalara göre; günümüzde İslam mimarisinde genel olarak kadın ve cami ilişkisine bakıldığında ülkeler ve kültürler arasında farklılıklar oluştuğu görülmektedir. Nepal'de inşa edilen camilerde çok az sayıda kadınlara ait bölüm bulunduğu bilinmektedir. Pakistan'da camide kadınlara ait mekânlar ya üst galeri katta yer almakta ya da erkekler bölümünden bir şekilde ayrılmaktadır. Malezya Kuala Lumpur'daki Wilayah Persekutuan Camii, kadınlar mahfilinin, galeri kat uygulamasının gelişmiş bir örneğini barındırmaktadır. Asıl ibadet mekânının üst kısmında yer alan bölümün, ön kısmına ahşap parmaklılar yerleştirilmiş ve kadın cemaatin imam ve hatibi görmesi mümkün hale getirilmiştir. Afganistan'da kadınlara yönelik ayrı bir bölüm olmamakla birlikte, camiler belli gün ve zamanlarda, bazı faaliyetler için onlara tahsis edilmektedir. Endonezya'daki cami mimarisinde yaygın bir uygulama olarak kadınlar bölümü bulunan camilerde, aynı kubbe veya çatı altında olmak üzere genellikle sağ tarafı erkeklere, sol tarafı kadınlara tahsis edilme şeklinde bir uygulamaya gidilmektedir. İran'da kadınların cami cemaatinde yer alabilmeleri için büyük camiler inşa edilmiş ve ibadet mekânı perde ile bölünmek şartıyla kadın ve erkek cemaat birlikte namaz kılabilmektedir. Tataristan'da inşa edilen camilerde kadınların namaz kılmaları için ayrı bir bölüm oluşturulmaktadır. Batı ülkelerinde ise, dünyanın farklı ülkelerinden gelen Müslümanlarla birlikte, sayıları hiç de azımsanmayacak oranda sonradan Müslüman olan cemaatin bulunması, orada kadın ve cami konusuna farklı bir boyut katmaktadır (Özkurt, 2015, s.218-226). Amerika ve Çin'de ise sadece kadınlar için ibadet etme mekânlarına sahip camiler bulunmaktadır (URL 2, URL 3) (Şekil 10). İslam dini için kutsal mekân olan Kâbe'de tavaf, kadın ve erkek için ayrı bölümler olmaksızın yapılırken; vakit namazlarında kadınlar bölümünden Kâbe'yi görmeyi ve o uhrevi atmosferi hissetmeyi engellemeyen yalnızca mekânı bölen elemanlar kullanılarak kadınlara belirli alanlar ayrılmıştır.



Şekil 10. Los Angeles kadınlar cami, 2015, Amerika (URL 2)

3. Günümüz Camilerinde Kadınlar Mahfili

Günümüz İslam dünyasında, kadınların camiye devam edip vakit, cuma ve bayram namazlarına katıldığı yerler olmasına rağmen, Türkiye'de ibadet ve eğitim amacıyla camiye devam eden kadın sayısı oldukça düşüktür (Aycan, 2013, s.20). Bu durum çoğu zaman cami mimarisinin kadını cemaatle ibadette düşünmeyen bir anlayışla tasarlanmış olmasından ve mimari eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Kadınların camiye girerken yaşadığı ilk problem abdest almak sırasında ortaya çıkmaktadır. Kadınlara özel abdesthanelerin olmayışı, var olan abdesthanelerin kilitli oluşu, uygun vitrifiye elemanlarına yer verilmeyişi, ergonomik koşullarının yetersiz oluşu ve hijyenle ilgili olumsuzluklar abdesthanelerle ilgili problemlerden başlıcalarıdır. Vakit namazlarında cami giriş çıkışlarında oluşan yoğunluk kadınların camiye erişimini olumsuz etkilemektedir. Dar ve dik merdivenlerin sirkülasyon çözümü olarak kullanılması kadınlar mahfiline erişimi zorlaştırmaktadır. Pek çok camide kadınlar mahfillerinin fiziksel kapasitelerinin, aydınlatmalarının, iklimlendirmelerinin problemli oluşu ve bu mekânların çoğu camide atıl eşyaların depolandığı mekânlar olarak kullanılması sebebiyle fiziki koşullarının yetersiz olduğu bilinmektedir. Bu gözlemler ışığında engelsiz bir çevre ve herkes için tasarımdan söz etmenin zor olduğu açıktır.

Kadınlar mahfilinde ibadet eden kişinin çoğu zaman cemaatle aynı kubbenin altında bulunmayışı, cemaati görememek ve imamın sesini duyamamak gibi problemlerle beraber; ana ibadet mekânı olan harimde ibadet eden kişiden farklı mekân algısının oluşmasına ve hatta farklı duygularla ibadet etmesine neden olduğu bilinmektedir (URL 4).

Kadınların cami içerisinde sosyal olarak da varlığını destekleyecek mekânların oluşması caminin sosyal bir yapı türü olmasıyla doğrudan ilişkili olup önem taşımaktadır. Bu bağlamda günümüz camilerinde kadınlar için mekânlar oluşturmak ve kadının camideki varlığı, eğitimi, ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde fiziki düzenlemeler yaparak cami mekânları oluşturmak gelecekte yapılacak camiler için önem ve örnek teşkil etmektedir. Çalışmada güncel eğilimi belirleyebilmek için inşası yeni tamamlanan ve ibadete açılan camilerin incelenmesi tercih edilmiştir. Bu nedenle, 2018 yılında inşası tamamlanmış olan Kahramanlar Cami ve Ayşe Ilıcak Cami inceleme örneklemine seçilerek, kadınların günümüz tasarım yaklaşımlarında dikkate alınma durumları kadınlar mahfilleri üzerinden belirlenmeye çalışılmıştır.

3.1. Kahramanlar Cami

Kahramanlar Cami, Apak Mimarlık tarafından tasarlanarak 2018 yılında inşası tamamlanmış ve hizmete açılmıştır. Kartal Dragos sahil şeridinde yer alan cami, aynı zamanda içerisinde sosyal aktivitelerin yapılabileceği mekânlar bulundurmakta olan bir sosyal kamusal mekân ve toplanma merkezidir (Şekil 11) (Şekil 12). Cami bünyesinde konferans salonları, derslikler, yemekhane, evsizler için duş alma imkânı sağlayan mekânlar içermektedir.





Şekil 11, Şekil 12. Kahramanlar Cami genel görünüş (Apak Mimarlık Arşivi)

Kahramanlar Cami, abdesthanesi ve tuvaletleri kadın ve erkek kullanıcılar için ayrı mekânlar olarak tasarlanmıştır. Abdesthanelere ve tuvaletlere rampa ile ulaşmak mümkündür (Şekil 13) (Şekil 14).



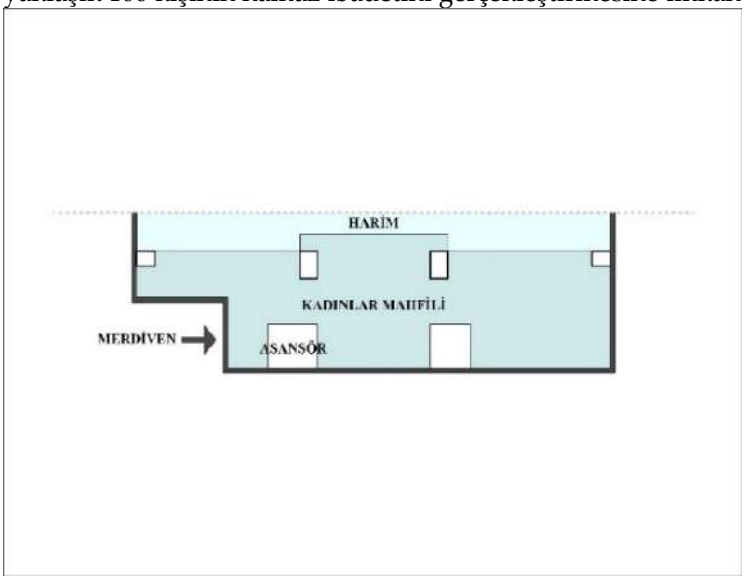

Şekil 13. Kahramanlar Cami kadınlar abdesthanesi ve tuvaleti girişi, Şekil 14. Kahramanlar Cami kadınlar abdesthanesi (Yazar Gamze Tayılga Arşivinden, 2019)

Caminin ana giriş kapısı yanından kadınlar için ayrı bir giriş oluşturulmuştur (Şekil 15). Giriş holünde ayakkabı dolapları bulunmaktadır. Giriş kapısının hemen karşısında emzirme odası bulunmaktadır. Kadınlar mahfili asma katta yer almakta olup erişim cami içerisinde yer alan asansör ve merdiven ile gerçekleştirilmektedir (Şekil 16).



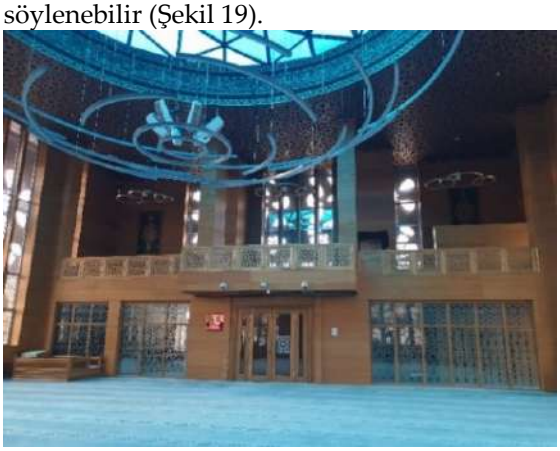

Şekil 15. Kahramanlar Cami kadınlar mahfili giriş, Şekil 16. Kahramanlar Cami kadınlar mahfiline erişim (Yazar Gamze Tayılga Arşivinden, 2019)

Kadınlar mahfili asma katta yaklaşık olarak 100 metrekarelik bir ibadet alanı içermektedir. Bu da yaklaşık 100 kişinin namaz ibadetini gerçekleştirmesine imkân sağlamaktadır (Şekil 17).



Şekil 17. Kahramanlar Cami kadınlar mahfili şematik çizimi (Yazar Gamze Tayılga Arşivinden, 2019)

Asma katta kullanılan parapetler geometrik desenler içeren ahşap malzemeden yapılmıştır. Ana ibadet mekânı ile aynı atmosfer içerisinde ibadet etmeye olanak sağlamaktadır (Şekil 18). Duvar ve döşeme kaplamalarında aynı tasarım dilinin sürdürüldüğü böylece tek mekân algısının oluşturulduğu söylenebilir (Şekil 19).




Şekil 18. Kahramanlar Cami harimden kadınlar mahfili, Şekil 19. Kahramanlar Cami kadınlar mahfili (Yazar Gamze Tayılga Arşivinden, 2019)

3.2. Ayşe Ilıcak Cami

Ayşe Ilıcak Cami, Rönesans Gayrimenkul tarafından tasarlanarak 2018 yılında inşası tamamlanmış ve hizmete açılmıştır. Maltepe çevre yolu üzerinde yer alan cami, aynı zamanda içerisinde sosyal aktivitelerin yapılabileceği mekânlar bulundurmakta olan bir toplanma merkezidir (Şekil 20) (Şekil 21). Cami bünyesinde kütüphane, toplantı salonları, oyun alanları, büfe, taziye odası gibi sosyal mekânlar ve evsizler için duş alma imkânı sağlayan ıslak hacimler içermektedir.



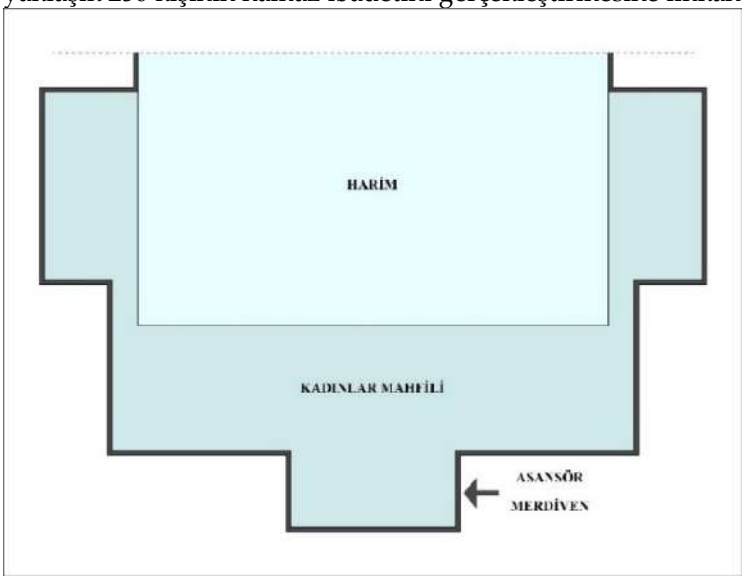

Şekil 20, Şekil 21. Ayşe Ilıcak Cami genel görünüş (Yazar Gamze Tayılga Arşivinden, 2019)

Ayşe Ilıcak Cami, abdesthanesi ve tuvaletleri kadın ve erkek kullanıcılar için ayrı mekânlar olarak tasarlanmış olup caminin alt katında bulunmaktadır (Şekil 22). Abdesthanelere ve tuvaletlere asansör ve merdiven ile ulaşmak mümkündür (Şekil 23). Böylece herkes için tasarım / engelsiz tasarım kriterlerine uyulmaya dikkat edildiği söylenebilir. Alt katta aynı zamanda bebek bakım odası da yer almaktadır.




Şekil 22. Ayşe Ilıcak Cami kadınlar ıslak hacimi, Şekil 23. Ayşe Ilıcak Cami genel erişim (Yazar Gamze Tayılga Arşivinden, 2019)

Cami alt katına erişim sağlayan asansör ve merdiven aynı zamanda asma katta yer alan kadınlar mahfiline de ulaşım sağlamaktadır. Kadınlar mahfili giriş holünde ayakkabı dolapları bulunmaktadır. Kadınlar mahfili asma katta yaklaşık olarak 250 metrekarelik bir ibadet alanı içermektedir. Bu da yaklaşık 250 kişinin namaz ibadetini gerçekleştirmesine imkân sağlamaktadır (Şekil 24).



Şekil 24. Ayşe Ilıcak Cami kadınlar mahfili şematik çizimi (Yazar Gamze Tayılga Arşivinden, 2019)

Asma katta kullanılan parapetler geometrik desenler içeren beyaz ahşap malzemeden yapılmıştır. Ana ibadet mekânı ile aynı atmosfer içerisinde ibadet etmeye olanak sağlamaktadır (Şekil 25). Zemin döşeme kaplamalarının aynı malzemeden uygulanması ve duvar kaplamalarının ortak bir tasarım dilinin sürekliliği ile uygulanmış olması bütünlük hissi vermektedir (Şekil 26).




Şekil 25. Ayşe Ilıcak Cami harimden kadınlar mahfili, Şekil 26. Ayşe Ilıcak Cami kadınlar mahfili (Yazar Gamze Tayılga Arşivinden, 2019)

3.3. Değerlendirme ve Bulgular

İncelenen her iki camide de kadınlar için abdesthane, tuvalet tasarlanmış ve erişim kolaylığı Kahramanlar Camiinde rampa ile Ayşe Ilıcak Camiinde asansör ile sağlanmıştır. Kadınlar mahfiline giriş her iki camide de ayrı giriş kapıları ile yapılmaktadır. Giriş hollerinde ayakkabı dolabı bulunmaktadır. Kahramanlar Caminde asma katta yer alan kadınlar mahfiline ulaşım cami içerisinde bulunan merdiven ve asansör yolu ile yapılmaktadır. Ayşe Ilıcak Caminde kadınlar mahfili yine asma katta yer almakta olup erişim cami dışarısında bulunan asansör ve merdiven yolu ile yapılmaktadır. Kahramanlar Caminde kadınlar mahfili toplam ibadet alanının yaklaşık %20'si kadar alan yer kaplamakta olup Ayşe Ilıcak Caminde bu oran yaklaşık %30'dur. Her iki camide de bebek bakım odası bulunmakta olup Kahramanlar Caminde bu alan kadınlar mahfili içerisinde yer almaktadır, Ayşe Ilıcak Caminde ise alt katta bulunan kadın tuvalet ve abdesthanelerine yakın bir konumda yer almaktadır. Ana ibadet mekânından her iki camide geometrik desenli ahşap parapetlerle ayrılmıştır. İncelenen cami örneklemi sınırlı sayıda olsa dahi, günümüz tasarım yaklaşımlarında farkındalıkların arttığı görülmektedir. Engelli bireyler için gerekli düzenlemelerin iyi niyetle yapılmaya çalışıldığı söylenebilir. Kadınlar mahfillerinin her iki camide de tasarım dili olarak bir bütünün içerisinde ele alındığı, ayrıştırılmadığı, erişimin daha kolay olduğu ve ana harimi görür biçimde düzenlendiği, ibadet sürecinde topluluk içinde yer aldığını hissedeceği, huzur duyarak ibadet edeceği, her sürece tam dâhil olabileceği bir bölüm oluşturulduğu belirlenmiştir.

4. Sonuç

Müslümanların toplu ibadet ettikleri mekânlar olan camilerde kadınlara ayrılan bölümlere kadınlar mahfili denilmektedir. İslam'ın ilk yıllarında kadınların cami içerisindeki varlığı günümüze kadar pek çok değişime uğramıştır. Günümüz camilerinin sosyal hayatın bir parçası olan kadınlar için, bugünün kullanıcısına ve yaşam koşullarına, güncel ihtiyaçlarına yönelik gerekli tasarımların yapılarak inşa edilmesi ve mevcut camilerde mekânsal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

İncelenen camiler, yeni ibadete açılmış olmaları ve güncel yaklaşımlarla tasarlanmaları sebebiyle camide kadınlara ayrılan mekânlar konusunda önemlidirler. İki camiden de elde edilen veriler sonucu inşa edilecek camilerde dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır:

- Camilerde abdesthanelerde ve tuvaletlerde yeterli fiziki koşullar sağlanmalı ve tüm kullanıcılar için hijyenik mekanlar oluşturulmalıdır. Ayrıca bebekli kullanıcılar düşünülmeli ve mekan çözümlenmesine bebek bakım odaları dahil edilmelidir.
- Camilerin üst veya alt katlarında kadınlara belirli alanlar tahsis edilip, camiye giriş çıkış kolaylığı sağlamak amacıyla ayrı girişler çözümlenmelidir. Kadınlara ayrılan bölümlere erişimin sağlanması için günümüz teknolojilerinden yararlanmak, asansör, engelli asansörü, rampa sistemlerini mevcut ve yapılmakta olan camilere entegre etmek gerekmektedir.

- Bazı camilerde halen kadınlar mahfilinin depo olarak kullanılmasına karşı, cami planlaması sırasında depo çözümü yapılmalı ve kadınlar mahfili yalnızca ibadet etmek amaçlı kullanılmalıdır.
- Aydınlatma, havalandırma ve ısıtma sistemlerinin çözümlenmesi kadınların ibadetini kolaylaştıracak ve ibadet için elverişli bir mekân sağlayacaktır.
- Kadınlar mahfilinin ana ibadet mekânından kopuk bir mekân olmayıp, ibadet eden kişinin harim mekânında ibadet eden kişiyle aynı görme, işitme, koklama, dokunma duyularına yanıt veren algılama koşullarının sağlanması son derece önem taşımaktadır. Bu sebeple mahfil oluşturulurken duvar, perde veya yüksek ahşap bölücüler değil, daha şeffaf, daha geçirgen ve kadın kullanıcının cami üst örtüsü altındaki uhrevi atmosferi algılamasını sağlayacak mekânlar tasarlanmalıdır.

Tüm bu değerlendirmeler sonucu incelenen Kahramanlar Cami ve Ayşe Ilıcak Cami gelecekte inşa edilecek olan camilerdeki kadınlar mahfilleri için örnek oluşturacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

Ahunbay, M. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi (c.2), İstanbul: Yem.
Aycan, İ. (2013). İslam Geleneğinde Cami ve Kadın, Cami Kadın ve Aile, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
Birol, G. (2006). Modern Mimarlığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, Megaron, Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi Dergisi, Ekim, 3-16.
Cansever, T. (2005). Mimar Sinan, İstanbul: Albaraka Türk.
Cragoe, C. D. (2011). Binalar Nasıl Okunur?, (Çev.) P. Derviş, İstanbul: Yem.
Çaycı, A. (2017). İslam Mimarisinde Anlam ve Sembol, Konya: Palet.
Demirarslan, D. (2014). Mekân Tasarım Özellikleri Açısından Gelibolu Mevlevihanesi, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 72, 43-67.
Göncüoğlu, S. F. ve Kumbasar, Z. (2006). Gelenekten Geleceğe Camiler, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
Harmankaya, N. Ç. (2018). Mimar Sinan Camilerinde Sembolizm, İstanbul: Kitabevi.
Hasol, D. (2017). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, İstanbul: Yem.
Kuban, D. (1998). Sinan'ın Sanatı ve Selimiye, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
Nasr, S. H. (2019). İslam Sanatı ve Maneviyatı, (Çev.) A. Demirhan, İstanbul: İnsan.
Necipoğlu, G. (2017). Sinan Çağı Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür, (Çev.) G. Çağalı Güven, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
Onay, A. (2008). Türkiye'nin Cami Profili, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi.
Osmanlıoğlu, M. (2018). Bir Mimarın Kaleminden Camiler Kitabı, İstanbul: Büyüyen Ay.
Özkurt, K. (2015). Cami Mimarisinde Kadınlara İlişkin Mekânlar, İslam ve Sanat, Tartışmalı İlmi Toplantı, Antalya.
Vitruvius. (2005). Mimarlık Üzerine On Kitap, İstanbul: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı.
Yeşil, M. (2004). Kadınların Cemaate İştiraki İle İlgili Hadisler Üzerine Bir İnceleme, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17, 47-62.
Yılmaz, H. (2013). İslam Geleneğinde Cami ve Kadın, Cami Kadın ve Aile, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
URL 1: https://www.tripadvisor.com/LocationPhotoDirectLink-g293974-d3604959-i222043616-Mimar_Sinan_Mosque-Istanbul.html (Erişim Tarihi: 15.11.2019)
URL 2: https://abcnews.go.com/US/1st-female-mosque-opens-us/story?id=28725435 (Erişim Tarihi: 19.11.2019)
URL 3: https://www.bbc.com/news/magazine-35629565 (Erişim Tarihi: 19.11.2019)
URL 4: http://www.mimarizm.com/haberler/soylesi/kadinlar-camilerde-kampanyasi-onculeriyle-soylesi_129351 (Erişim Tarihi: 16.11.2019)

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ÜSKÜDAR'DA İKİ CAMİ: MİHRİMAH SULTAN CAMİ VE MARMARA İLAHİYAT CAMİ

Gamze Tayılga
Arş. Gör, Maltepe Üniversitesi, İç Mimarlık, gamzetayilga@maltepe.edu.tr

Sibel Demirarslan
Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli Meslek Yüksekokulu İnşaat Teknolojisi Bölümü, sdarslan@kocaeli.edu.tr

Özet

Dinlerin temel ilkelerine ve özelliklerine göre şekillenen özellikle planlamalarında dini ibadetlerin yapılış biçimlerinin etkisi altında oluşmuş yapılar olan ibadet yapıları, toplu kullanıma hizmet vermek için elverişli halde tasarlanmaktadırlar. İslam dininin beş şartından biri olan namaz ibadetini gerçekleştirecek olan kişinin bir mekâna ihtiyacı bulunmaktadır. İslam dini toplu ibadeti teşvik etmektedir. Cemaatle kılınan namaz, yalnız kılınandan daha üstün tutulmuştur. İslam dininin bu gereklilikleri büyük ölçekli veya toplu ibadet mekânlarına ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Cami/mescit yapıları da bu doğrultuda ortaya çıkmış olan İslam dini ibadet mekânlarıdır. İnsan merkezli olan İslam inancının mekân biçimlenişine etkisi, bütüncül bir yaklaşımla planlanması sonucunu oluşturmuştur. Cami mekân şekillenmesi konusunda Kuran'ı Kerim'de herhangi bir kural bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra ilk ibadet yapısı ve İslam dini için kutsal olan Kâbe'nin biçimlenişi de ibadet mekânlarının mimari gelişiminde etkin olmamıştır. İslam ibadetindeki bazı ana ilkelerin cami mimarisinin plan ve üst örtüsünü etkilediği görülmektedir. Günümüzde teknolojik yenilikler, gelişen ve değişen hayat standartları ile birlikte toplumların kullanım pratikleri de farklılaşmaktadır. Bu değişim Müslüman toplumun ibadet mekânlarına da yansımaktadır. Günümüz camileri değişen yaşam standartlarına, kullanıcıların ihtiyaç ve beklentilerine uygun olarak inşa edilen ibadet mekânlarını, herkes için tasarım ilkelerini, değişen toplumun sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayacak birimleri içermektedir ve içermelidir.

Bu çalışmada Mimar Sinan döneminde inşa edilmiş olan Üsküdar'da bulunan Mihrimah Sultan Cami ve yine Üsküdar'da bulunan günümüz teknolojileriyle inşa edilmiş olan Marmara İlahiyat Cami üzerinden cami planlama kriterleri karşılaştırılarak incelenmiştir. Değişen ihtiyaçlara yönelik analizler yapılarak bu ihtiyaçlara işlevsel olarak yanıt verdiği düşünülen yeni uygulamalar ve mekânlar tespit edilmiştir. Çalışmanın günümüzde yapılacak olan camilerin planlama kriterlerinin belirlenebilmesi için öneri oluşturabilecek bir kaynak teşkil etmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cami Mimarisi, Mihrimah Sultan Cami, Marmara İlahiyat Cami, Mimar Sinan

*: Bu çalışma Gamze Tayılga'nın Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İç Mimarlık Ana Sanat Dalı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

TWO MOSQUES IN ÜSKÜDAR FROM PAST TO PRESENT: MİHRİMAH SULTAN MOSQUE AND MARMARA İLAHİYAT MOSQUE*

Abstract

The worship structures/buildings, which are shaped according to the basic principles and characteristics of religions, have been designed under the influence of religious worship in their planning and are designed to serve many people. The person who will perform the prayer, which is one of the five necessities of the Islamic religion, needs a place. Islam promotes collective worship. The prayer performed by the congregation was held superior to the prayer alone. These requirements of Islamic religion show that large-scale or collective places of worship are needed. The mosque / masjid structures are Islamic religious places of worship that emerged in this direction. The effect of the human-centered Islamic faith on the shaping of the space formed the result of a holistic approach. There are no rules in the Qur'an regarding the shaping of mosque spaces. And also; the first worship structure and the shaping of the Kaaba, which was sacred to the Islamic religion, were not effective in the architectural development of the places of worship. Some of the main principles of Islamic worship affect the plan

and cover of mosque architecture. Today; technological innovations, developing and changing living standards, as well as the practices of the use of societies differ. This change is also reflected in the places of worship of Muslim society. Today's mosques include places of worship built in accordance with changing living standards, users' needs and expectations, design principles for all, and units that meet the social and cultural needs of the changing society.

In this study, the planning criteria of the mosque were compared and examined over the Mihrimah Sultan Mosque in Üsküdar, which was built during the reign of Mimar Sinan and the Marmara İlahiyat Mosque in Üsküdar, which was built with modern technologies. Analyzes have been made for changing needs and new applications and spaces which are thought to functionally respond to these needs have been identified. The aim of the study is to provide a source for the determination of the planning criteria of the mosques to be made today.
Key words: Mosque Architecture, Mihrimah Sultan Mosque, Marmara İlahiyat Mosque, The Architect Sinan
*: This study was produced by Gamze Tayılga from her master's thesis in Kocaeli University Institute of Social Sciences, Department of Interior Architecture.

1. Giriş

İnanmak kavramı ve dinlerin ortaya çıkışının insan yaşamında pek çok toplumsal ve bireysel kurallar oluşturduğu ve bir yaşam standardı belirlediğini söylemek mümkündür. İnsanlar inançlarına göre bir yaşam biçimi oluşturarak ibadet etmektedirler. İslam dininin ortaya çıkışı ile birlikte bir kısmı bireysel, bir kısmı ise toplu olarak yapılması gereken ibadetler arasında bir mekân ihtiyacı bulunan ibadet türü namazdır. Namaz bireysel olarak yapılan bir ibadet olmasına rağmen; bayram namazları, cuma namazları gibi, haftanın veya yılın belirli günlerinde yerine getirilmesi gereken durumlarda Müslümanların bir araya gelerek, toplu halde yerine getirmeleri gereken ibadetler de mevcuttur. Namaz ibadetinin gerçekleştirildiği mekânlara cami veya mescit denilmektedir. Cami ya da mescitlerin temiz, çevresel etkenlere karşı korunaklı ve toplu ibadet etmeye olanak sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerektiği bilinmektedir. İslam dininin kutsal kitabı olan Kuran'da camiler için herhangi bir kriter bulunmamaktadır. Tek kural, Kuran'da belirtildiği üzere, namaz ibadetinin Kâbe'ye yönlenerek yapılması gerektiğidir.

Değişen yaşam koşulları, gelişen teknoloji ve farklılaşan hayat standartları çoğunluğu Müslüman olan toplumun ortak sosyal ve kamusal mekânı olan camilerde de fiziksel etkiler oluşturmuştur. Camilerin coğrafi konumlarının cami biçimlenişinde etken faktör olduğu ve yerel özellikler barındırdığı, ait olduğu bölgedeki çevre yapılaşması ile uyumlu nitelikler taşıdığı da bilinmektedir.

Çalışmada, camilerin geçmişten günümüze planlama kriterleri, strüktürel kurguları ve iç mekân kurguları inceleme konusu olarak ele alınmıştır. Örneklem olarak, geçmiş dönem için Üsküdar'da bulunan Mimar Sinan dönemine ait Mihrimah Sultan Cami ve günümüz örneği olarak da Marmara İlahiyat Cami seçilmiştir.

2. İslam ve İbadetin Mekânı: Cami

İnanmak kavramı ilk insandan günümüze kadar insanların hayatını şekillendirmiştir ve şekillendirmektedir. İbadet etmek, dinin gereklilerini yerine getirmek için insan bir mekâna ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyacı mekânsal açıdan yanıtlayan ve kullanıcının fiziksel ihtiyaçlarını karşılayan yapılara 'dini yapı/ibadet yapısı/ibadet mekânı' denilmektedir. Dini yapılar insanlar için fiziksel ihtiyaçlarının giderilmesinin yanı sıra, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarına da yanıt vermesi sebebiyle önem taşımaktadırlar.

Dini yapılar bir medeniyet tasavvurunun özünü teşkil eden, inanç kodlarını işaretleyen ve o medeniyetin eşya ve insana bakışındaki derinliğin ete kemiğe bürünmüş halidir (Osmanlıoğlu, 2018, s.15). Dinler, farklı kültürlerde o toplumun değer ve yargılarına göre sınıflandırılır. Bu duruma paralel olarak dini yapıların biçimleri, dinler arasında birbirlerinden farklılıklar göstermektedir. Genel tema, aynı inanca sahip insanları bir araya toplamaktır (Cragoe, 2011, s.12).

"İslam beş şey üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna tanıklık etmek, namaz kılmak, zekât vermek, ramazan orucu tutmak ve gücü yetenler için Beytullah'ı ziyaret etmek yani hac etmek" (Buhari, İman, 34, 40; Müslim, İman, 8). İslam dininin beş şartından biri olan namaz ibadetini gerçekleştirecek olan kişinin bir mekâna ihtiyacı bulunmaktadır. İslam dini toplu ibadeti teşvik etmektedir. Cemaatle kılınan namaz, yalnız kılınandan daha üstün tutulmuştur. Bu durum Hz. Muhammed'in "Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir." hadisinde belirtilmiştir (Buhari, Ezan 30; Müslim, Mesacid 249). İslam dininin bu gereklilikleri büyük ölçekli veya toplu ibadet mekânlarına ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Mescit/Cami yapıları da bu doğrultuda ortaya çıkmış olan İslam dini ibadet mekânlarıdır. Türkiye'de küçük ibadet yerleri ve mahalle camilerini ifade etmek için "mescit" terimi, daha büyük ölçekli ibadet mekânları için ise "cami" terimi kullanılmaktadır.

İslam dininin ana ibadet mekânı olan camiler Müslümanların toplu halde ibadet ettikleri mekânlar olup aynı zamanda toplumun sosyal, kültürel, eğitim-öğretim, devlet işleri, kamu yönetimi, adalet hizmetleri, askeri hizmetler ve sağlık hizmetleri gibi ihtiyaçlarına yanıt vermişlerdir. Bugün ibadet ihtiyaçlarını karşılamaya günümüz koşulları içerisinde devam etmektedirler. Camiler kent içerisinde sembol yapılardır, mimari tasarım özellikleri, konumu, kullanıcı sayısı gibi unsurları ile öne çıkabilmekte ve "landmark" özelliği yüklenebilmektedirler. Toplumsal bir toplanma mekânı ve sosyal alan oluşturmaktadırlar ve kentsel bir merkez olma özelliği yüklenirler.

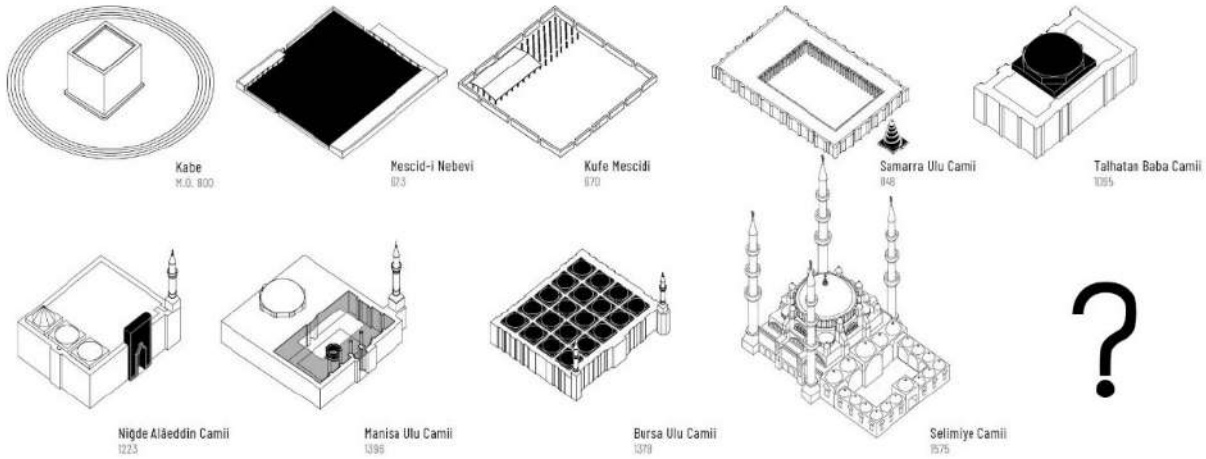
2.1. Cami İşlevi ve Planlama Kriterleri

Dinlerin ibadet mekânları, o dinin felsefesinden etkilenerek şekillenmiş ve tasarım unsurları bu doğrultuda gelişerek mekânları oluşturmuştur. İslam dini felsefesinde "tevhid (birlik)" kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Bu durum cami tasarımlarına da yansıtılmış ve eşitlik, birlik, bütünlük hissettirilmiştir (Arpacıoğlu, 2013, s.402).

Cami mekânı, camide gerçekleştirilen en önemli ritüelin, yani namazın doğasına uygun bir şekilde oluşturulmuştur (Nasr, 2019, s.56). Cuma namazı ve beş vakit kılınması zorunlu olan gündelik namazlar, namaza çağrı olan ezanla başlar. İnanan insanlar namazdan önce abdest almakla yükümlüdürler. Namazın biçimsel uygulanışında ise imam, inananlarla birlikte, namazın yönünü belirleyen kıble duvarına yakın durur. Hutbe, minber adı verilen yüksek kürsü üzerinden okunur. Müezzin olarak adlandırılan kişi, bu görevi üstlenir. İbadet fonksiyonu ile ilgili iç mimaride mihrap ve mihrabiyeler, minber, müezzin mahfilleri, hünkâr mahfilleri, maksureler ve su tesisleri yer alır. Ayrıca tezyinat ve tefrişatı da önemlidir. Namaz ibadetleri dışında Kur'an tilaveti, itikâf, zikir, dua ve mevlit gibi dini ibadetler de camilerde gerçekleştirilir (Harmankaya, 2018, s.12).

Cami mekânlarının şekillenmesi konusunda Kuran'ı Kerim'de herhangi bir kural bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra ilk ibadet yapısı ve İslam dini için kutsal olan Kâbe'nin biçimlenişi de ibadet mekânlarının mimari gelişiminde etkin olmamıştır. Müslümanların namaz ibadetleri esnasında yöneldikleri doğrultu Kâbe'dir ve Kâbe'ye yönelme cami yapılarının tasarımında temel etkendir.

İslamiyet'in ilk yıllarında namaz ibadeti için özel bir mekân tanımlanmamış, uygun bulunan yerlerde toplanılarak ibadet edilmiştir. Namazın farz kılınmasından sonra da bu durum benzer şekilde devam etmiş olmasına rağmen Kâbe'nin çevresinde namaz kılındığı da olmuştur. Hz. Peygamber döneminde iki mescit inşa edilmiştir. Bunlardan birincisi, 622 yılında Mekke'den Medine'ye hicret sırasında yol üzerinde halka açık olarak namaz kılmak için inşa edilen Kuba Mescidi'dir. Aynı yıl, Medine'de, Hz. Peygamberin ikamet etmesi ve Müslümanları toplamak için ikinci mescit olan Mescid-i Nebevi inşa edilmiştir. Süreç içerisinde büyüyen ve gelişen toplumsal yapı, cami mimarisi ile ilgili farklı mekânlar oluşturmuşlardır. İslam ibadetindeki bazı ana ilkelerin cami mimarisinin plan ve üst örtüsünü etkilediği görülmektedir. İmam eşliğinde birlikte kılınan namazın daha makbul olduğuna inanıldığından gözü, kulağı ve gönlü engellemeyen geniş ve tek parçalı kesintisiz bir alan cami iç mekânında tercih edilir (Harmankaya, 2018, s.7). Bu sebeplerle cami mimarisi görüşü kesmeyen, kıbleye yönelik ve enine planlı bir mekân tasarımına yönelmiştir (Tuncer, 1984, s.128). Günümüzde cami mimarisine yönelik daha ideal çözümler önerebilecek mekân arayışları devam etmektedir (Şekil 1).



Şekil 1. Geçmişten günümüze cami mimarisi (URL 1)

Günümüzde teknolojik yenilikler, gelişen ve değişen hayat standartları ile birlikte toplumların kullanım pratikleri de farklılaşmaktadır. Bu değişim Müslüman toplumun ibadet mekânlarına da yansımaktadır. Günümüz camileri yeni yaşam standartlarına uygun, kullanıcıların ihtiyaç ve beklentilerine yanıt verecek şekilde inşa edilen ibadet mekânlarını içermektedir ve içermelidir. Tüm bunları herkes için tasarım ilkelerini gözeterek gerçekleştirmeli, değişen toplumun sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamalıdır.

Temel kullanım amacı ibadet etmek olan camiler, ana işlevinin yanı sıra geçmişten günümüze farklı fonksiyonlar için de kullanılmaktadır. Geçmişte camilerde eğitim-öğretim, kültürel faaliyetler, devlet hizmetleri, kamu yönetimi, adalet hizmetleri, askeri hizmetler, sağlık hizmetleri, misafirhane hizmeti verilmiştir (Harmankaya, 2018, s.9). Değişen yaşam koşulları, gelişen teknoloji, büyüyen ve kalabalıklaşan kentler, ulaşım ve erişimin farklılaşması ibadet etmek için cami kullanacak olan kişinin gereksinimlerini de etkilemiş ve değiştirmiştir. Günümüzde camilere engelli erişimini kolaylaştıracak tasarımlar yapılmakta, ihtiyaca göre Kur'an kursu, taziye evi, din görevlileri konutu, aile ve dini rehberlik bürosu, kadınlara ait ibadet ve sosyal hizmet alanları, derslikler, çok amaçlı salon, sergi salonu, geleneksel sanat atölyeleri, aşevi, gıda ve eşya bağış birimleri, kütüphane ve internet erişim birimleri, spor salonu, ilk yardım odası, çayevi-cemaat odası, çok maksatlı salon, kreş, çocuk bakım, emzirme ve oyun odası gibi mekânlar eklenmektedir (Osmanlıoğlu, 2018, s.75).

2.1.1. Camilerin Strüktürel ve İşlevsel Mekân Kurgusu

Camiler, İslam dininin yayıldığı coğrafi sınırlar içinde iklim koşullarına ve yerel özelliklere de bağlı olarak farklı biçimlerde tasarlanmıştır. İslam'ın ilk yıllarında inşa edilen ibadet mekânlarının, baş yüksekliği seviyesinde, dört tarafı duvarlarla çevrili basit geometrili bir mimari yapıya sahip olduğu bilinmektedir. Zaman içerisinde kullanıcıların güneş ışınlarından rahatsız olması nedeniyle mescidin üst bölümü hurma ağaçları ile örtülmüştür (Göncüoğlu ve Kumbasar, 2006, s.49). Cami zeminlerinde ilk dönemlerde toprak kullanılırken sonraki dönemlerde çakıl taşları ile kaplama malzemesi oluşturulmuştur. Müslüman toplumun sayısının artması ile beraber Mekke ve Medine'deki camiler genişletilerek yenilenmiştir. Sonraki dönemlerde de işlenmiş taş, alçı, farklı cins ahşaplar kullanılmıştır. Osmanlı Dönemi öncesinde, Anadolu'da İslam ülkelerinin oluşturduğu cami biçimleri çok az değişikliğe uğrayarak gelişim göstermiştir. Bu camilerde iç mekân, taşıyıcılarla bölünmüştür. Osmanlı döneminde ise anıtsal dini mimari yapısı olarak caminin varlığı ortaya çıkmış ve kubbe cami tasarımında önemli bir eleman olmuştur. Tek kubbeli/tabhaneli cami tipolojisi ile başlayan Osmanlı dönemi cami mimarisi, çok ayaklı/çok kubbeli ulu cami tipi devam etmiş ve İstanbul'un fethi sonrası Ayasofya'nın etkisiyle tek kubbeli cami mimarisi ortaya çıkmıştır. Mimar Sinan döneminde ise simetri ve oran da kullanılarak geniş açıklıklar tek kubbe ile geçilmiştir. Bunun yanı sıra Sinan döneminde ahşap kırma çatılı camilerin de yapılmış olduğu bilinmektedir.

Geleneksel camilerin strüktürel kurgusunu oluşturan temel öğeler olarak; sürekli taşıyıcı olan duvarlar, tek taşıyıcı öğe olan ayaklar ve sütunlar, baldaken; yardımcı öğeler olarak payanda, mihrap

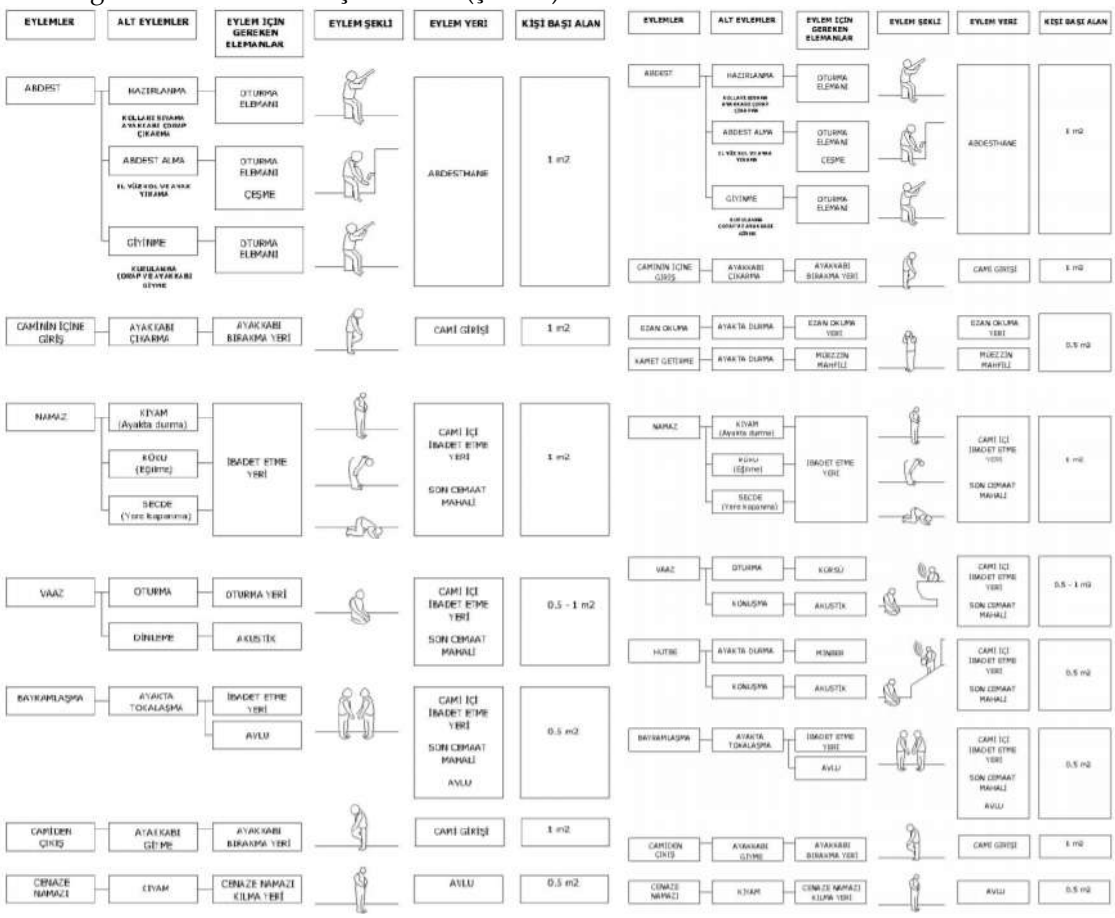
önü/maksure kubbesi, tromp/pandantif/Türk üçgeni, aydınlık feneri; örtü öğeleri olan kemer/köprü, tonoz, kubbe olarak ele alınmıştır. Günümüzde tasarımcıların tasarımlarını farklı, kalıcı, anıtsal ve ifadeci olarak ortaya koyma biçimleri incelendiğinde din felsefesinin, malzeme ve teknoloji kullanımını etkilediği, kendine özgü bir üslup oluşturduğu bilinmektedir (Arpacıoğlu, 2013, s.401). Bu doğrultuda camilerin strüktürel sistemleri de malzeme ve teknoloji ile beraber değişim göstermiş ve geleneksel strüktürel ögeler camilerde farklı biçimlerde yorumlanmıştır (Şekil 2 ve Şekil 3).





Şekil 2. İstanbul Bayezid Cami kubbesi (Cansever, 2005, s.92), Şekil 3. Şakirin Cami kubbesi (Yazar Gamze Tayılga arşivi, 2019)

Temel amacı ibadet etmek için olan camiler farklı işlevlere de hizmet etmektedir. Plan düzlemlerinde işlevlerine göre çeşitli bölümlere ayrılan bu dini yapılar esas olarak iki bölümden oluşmaktadır. Camiler, ibadetin gerçekleştiği iç mekân ve ibadete hazırlık aşamalarının gerçekleştiği dış mekân olmak üzere iki bölüme ayrılır. Dış mekân elemanlarında bahçe, avlu, minare, şadırvan, musalla taşı, son cemaat mahalli, ıslak hacimler, sosyal ve kültürel mekânlar bulunmaktadır. İç mekân elemanları ise, ana ibadet mekânı harim, minber, mihrap, vaaz kürsüsü, hünkâr mahfili, müezzin mahfili, kadınlar mahfili gibi bölümlerden oluşmaktadır (Şekil 4).



Şekil 4. Camiye ibadet için gelen kullanıcının kullanım alanları ve cami personelinin kullanım alanları (Uzun, 2010, s.83-84).

Camilerin mimari ve iç mekân ögelerinin inşa edildikleri döneme göre form, işlev, malzeme ve teknoloji gibi özellikleri yönüyle farklılaştıkları görülmektedir. Camilerin işlevsel bölüm ve mekânlarından olan harim, mihrap, minber, vaaz kürsüsü, hünkâr mahfili, müezzin mahfili, kadınlar mahfili ibadet mekânının oluşumunu etkilemektedirler.

3. Geçmişten Günümüze Üsküdar'da İki Cami

Günümüz camilerini her şeyi ile yeni olanlar, eski formları koruyup stilize edenler ve belli bir dönemin taklidi olan camiler olarak ayırmak mümkündür (Evren, 2013, s.19). Bu çalışmada inceleme konusu olarak klasik dönemin önemli örneklerinden biri olan Mihrimah Sultan Cami ve günümüz camilerinden 'her şeyi ile yeni olanlar' kategorisi altında değerlendirilen Marmara İlahiyat Cami seçilmiştir. İki cami strüktür sistemleri, plan şemaları ve iç mekân bölüm ve mekânları kurgu, malzeme ve teknoloji açısından karşılaştırılmıştır.

3.1. Mihrimah Sultan Cami

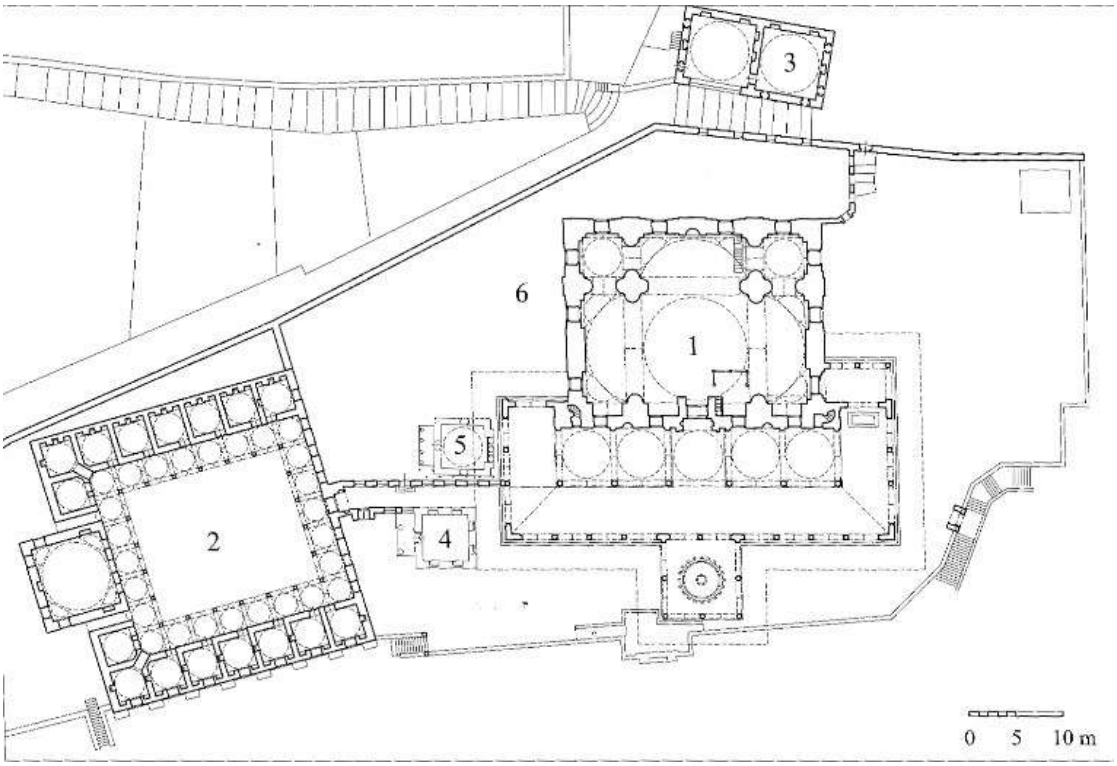
Mihrimah Sultan Cami, Üsküdar'da 1548 yılında Mimar Sinan'a Kanuni Sultan Süleyman tarafından, kızı Mihrimah Sultan adına yaptırılmış olan külliye içerisinde bulunmaktadır (Şekil 5). Külliye içerisinde cami, medrese, sıbyan mektebi, türbeler ve hazire bulundurmakta olup gerek kendi döneminde gerekse günümüzde önemli bir toplanma merkezidir (Şekil 6) (Şekil 7).

Deniz yönündeki son cemaat mahallinden girilen cami planı, Mimar Sinan'ın tasarlamış olduğu ilk yarım kubbeli camidir. Ana kubbenin yanlara ve kıble yönüne geliştirilmiş üç yarım kubbe ile desteklenmiştir (Günay, 2006, s.52). Ana kubbenin altında oluşan geniş açıklık (22.8 m) ve yan kubbelerin desteklendiği sütunlar arası alan cami harim mekânını oluşturmaktadır Yapının tümü kesme taştan inşa edilmiş olup örtü sistemi ve kubbelerin kasnağı kurşun kaplamalıdır.





Şekil 5. Mihrimah Sultan Külliyesi (Günay, 2006, s.52), Şekil 6. Mihrimah Sultan Cami (Günay, 2006, s.53),



Şekil 7. Mihrimah Sultan Camii ve Külliyesi 1. Cami, 2. Medrese, 3. Sıbyan Mektebi, 4. Cığalazade Sinan Paşa Türbesi, 5. Edhem Paşa Türbesi, 6. Hazire. (Necipoğlu, 2017, s.403)

Cami strüktürü, ana kubbenin mukarnas başlıklı ve yonca gövdeli ayakların desteklediği dört adet pandantif üzerine oturması ile çözümlenmiştir. Yarım kubbelerin köşelerinde yer alan eksedralar, mukarnaslı dirseklere oturmaktadır. Köşelerde oluşan boşlukları ise küçük kubbeler örtmektedir (Yılmaz, 2016, s.219).

Cami kıble duvarı yüzeyinde sırasıyla soldan sağa kürsü, mihrap ve minber bulunmaktadır. Mihrap yapının giriş aksı üzerinde yer almakta olup Marmara mermerinden yapılmıştır (Şekil 8). Duvar yüzeyinde niş olarak bulunmaktadır. Çevresinde beş adet pencere ve iki hat panosu bulunmaktadır. Mihrap üzerine 3:37 ayeti yazılmıştır ve ilk mukarnas tabakasına "Allah (c.c.), Şanı Yüce olsun!" nakledilmiştir (Necipoğlu, 2017, s.406).



Şekil 8. Mihrimah Sultan Cami mihrabı, Şekil 9. Mihrimah Sultan Cami minberi, Şekil 10. Mihrimah Sultan Cami vaaz kürsüsü (Yazar Gamze Tayılga arşivi, 2019)

Mihrabın sağ tarafında bulunan minber 11 basamaklı bir yapı olarak som mermerden yapılmıştır (Şekil 9). Tamamı dantellerle, şebekelerle meydana gelen, gayet yüksek ve mermer gibi ağır bir malzemeden yapılmış bu minberin yere basan ayağı yoktur. Minber kütlesi, L biçiminde, şebekeli geniş bir bantla duvardan ve zeminden ayrılır. Külah kısmı ahşaptır. Minberin kapısının üzerinde mukarnaslı bir

bordür, onun üzerinde de taç kornişler bulunur (Yılmaz, 2016, s.220). Vaaz kürsüsü mihrabın sağ tarafında yer almakta olup ahşaptan yapılmıştır ve sabit bir elemandır (Şekil 10).

Cami iç mekânının kuzey duvarında, merdivenlerle çıkılan iki katlı mahfil yer alır. Bu mahfilin kuzeybatı ucu, müezzin mahfili olarak kullanılmaktadır (Şekil 11). Müezzin mahfili, dışa çıkıntı yapar ve yedi ince mermer sütun üzerine oturur. Kapının her iki yanında ise diğer mahfiller yer alır (Yılmaz, 2016, s.219). Müezzin mahfilinin korkuluğu beyaz mermerden yapılmış olup üzerinde altıgen yıldız motifler bulunmaktadır. Günümüzde bu bölüme girmek için özel izin almak gerekmektedir. Kuzey mahfilin kuzeydoğu ucu ise kadınlar mahfili olarak kullanılmaktadır. Buraya yalnızca kadınlar girebilmektedir. Hünkâr mahfili kıble kapısının iç kısmında yer almaktadır. Sekiz adet renkli sütun tarafından taşınmaktadır. Aynalı ahşap korkulukları bulunmaktadır.



Şekil 11. Mihrimah Sultan Cami müezzin mahfili (URL 2)

Mihrimah Sultan Cami'nde kadınlar mahfili cami dışında son cemaat yerinde, ahşap paravanla ayrılmış bir alan; cami içinde ise sütunlar altında yine ahşap paravanla harim mekânından ayrılan bir alan ve merdivenle çıkılarak ulaşılan parapetleri yüksek ahşaplardan yapılmış olan alan olarak düzenlenmiştir. Son cemaat bölümünde, üst kat mahfilde ya da giriş katında ayrılmış bölümde ibadet eden kadınlar caminin içini görememektedirler.

Camide aydınlatma elemanı olarak, klasik döküm avizeler kullanılmıştır (Şekil 12). İç içe geçmiş çapları birbirinden farklı avizeler cami içerisinde genel aydınlatma sağlamaktadır. Gün ışığı cami içerisine duvar yüzeylerinde bulunan pencere açıklıkları ile alınmaktadır. Caminin pencereleri kendine has ve alınlıklı olup renkli cam vitraylarla süslenmiş girift desenler içermektedir (Şekil 13). Zemin seviyesinde bulunan pencereler ibadet mekânının dış çevreyle olan ilişkisini oluşturmaktadır.





Şekil 12. Mihrimah Sultan Cami aydınlatma elemanları, Şekil 13. Mihrimah Sultan Cami pencere vitray detayı (Yazar Gamze Tayılga arşivi, 2019)

Kalemişi süslemeler caminin genelinde kullanılmış olup yapılan araştırmalar sonucu bu süslemelerin, restorasyon sırasında yapıldığı görülmüştür. Pencere ve kapı kanatlarında kündekari tekniğinde, yıldızlı geometrik bezemeler kullanılmıştır.
Mihrimah Sultan Cami'nin plan şeması, strüktür sistemi, kubbe kullanımı, mihrap, minber ve vaaz kürsüsü elemanlarının cami içerisindeki konumu, formu ve yapım teknikleri, müezzin mahfili ve hünkâr mahfillerinin varlığı, aydınlatma elemanları, pencere camlarında vitray ve ahşap yüzeylerde kündekari tekniğinin kullanımı ve cami iç mekân süslemeleri ile 16. Yüzyıl geleneksel cami mimarisi izlerini taşıdığı görülmektedir.

3.2. Marmara İlahiyat Cami

Marmara İlahiyat Cami, statik sebeplerden dolayı 2012 yılında yıkılan caminin yerine, Hassa Mimarlık adına Muharrem Hilmi Şenalp tarafından tasarlanarak 2015 yılında inşası tamamlanmış ve 4500 kişi kapasiteli olarak hizmete açılmıştır (Şekil 14). Üsküdar Bağlarbaşı'nda bulunan cami, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yanında yer almaktadır. Üniversitenin bir parçası olarak tasarlanan cami, aynı zamanda içerisinde sosyal aktivitelerin yapılabileceği mekânlar da bulunduran bir toplanma merkezidir. Cami bünyesinde konferans salonları, derslikler, sergi alanları, kafeterya gibi sosyal mekânlar içermektedir (Şekil 15). Alt katta ikinci bir ibadet mahali de bulundurmaktadır.



Şekil 14. Marmara İlahiyat Cami kubbe (URL 3)



Şekil 15. Marmara İlahiyat Cami asma kat planı (URL 3)

On iki kenarlı düzgün bir çokgen plan şemasına sahip olan Marmara İlahiyat Cami genel taşıyıcı sistemi betonarme iskelet sistem olmakla birlikte kubbe kısmı çelik strüktür ile yapılmıştır. 35 metre çapındaki kubbe, 12 adet çelik taşıyıcı ile oluşturulmuştur. Cam ve ahşap malzeme kullanılarak ve kademeli bir şekilde oluşturulan yüzeylerle helezon sarmal bir yapıda kubbe sistemi kurulmuş ve harim mekânı açıklığı geçilmiştir. Güneş ışınları klasik dönem camilerinde uygulandığı üzere tepe kısmı tamamen cam olan kubbeden içeriye alınmaktadır (Şekil 16). Geçmişten gelen, pek çok dini yapıda görülen bu tepe ışıklığı tekniği Marmara İlahiyat Cami'ne de günümüz malzeme ve teknolojisiyle yansımıştır.



Şekil 16. Marmara İlahiyat Cami kubbe (URL 3)

Oluşturulan kubbe sistemi ile geniş açıklıkta bulunan harim mekânında mihrap, minber ve vaaz kürsüsü kıble duvarında bulunmakta olup, mihrabın sağında minber solunda ise vaaz kürsüsü olan klasik bir plan şemasına sahiptir (Şekil 17).



Şekil 17. Marmara İlahiyat Cami kıble duvarı-giriş kapısından (Yazar Gamze Tayılga arşivi, 2019)

Mihrap, klasik dönem camilerinde olduğu gibi duvarın içinde bir niş olarak uygulanmıştır. Sivri kemerli mihrabın ana kemeri ve mukarnaslı kavsarası kırmızı mermerden imal edilmiş olup bordürleri fiber katkılı beton malzemeden yapılmıştır. Mihrabın etrafında ikisi Türk üçgenli, biri içerisinde Celi Muhakkak hat stilinde yazılmış Ayetel Kürsi bulunan şems motiflerinden oluşan 3 bordür bulunur. Kemerin dışında kalan alan ise çokgen yıldız geçmelerden oluşur (Taşdemir, 2018, s.65) (Şekil 18). Mihrabın sağ tarafında bulunan minber ise fiber katkılı betondan yapılmış olup 8 basamaktan oluşmaktadır (Şekil 19). Minberin yan aynalığının merkezinde büyük bir yıldız kompoziyonu ve etrafında ise renkli rumi-palmet kuşağı bulunur. Minberin merdiven korkuluğu ve minber köşkünde de yine yıldızlardan oluşan geometrik girih sanatı görülür. Minber köşkünün külahının yüzeyi ise rumi-palmet motifleriyle süslenmiştir (Taşdemir, 2018, s.66). Mihrabın sol tarafında bulunan vaaz kürsüsü ise yine fiber katkılı betondan yapılmış klasik dönem camilerinde kullanılan vaaz kürsülerine benzer özellikler taşımakta olup ters mukarnas kullanılmıştır (Şekil 20). Kürsünün duvarları geometrik girih süslemelidir. Kürsünün oturma başlığı ise altıgen şeklinde olup içinde Celi Sülüs tarzında "ölüm vaaz olarak yeter" anlamında "Elmeytu vaizen kefa" yazılıdır (Taşdemir, 2018, s.66).







Şekil 18. Marmara İlahiyat Cami mihrabı, Şekil 19. Marmara İlahiyat Cami minberi, Şekil 20. Marmara İlahiyat Cami vaaz kürsüsü (Yazar Gamze Tayılga arşivi, 2019)

Bu katın tam merkezinde, kubbenin cam aydınlık açıklığının altında ise şadırvan havuzu içerisinde camii şeklinde bir fıskiye bulunur (Şekil 21). İç mekânda yapıya ferahlatıcı bir etki katan bu su etkisi, Bursa Ulu Camii, Kütahya Ulu Camii ve Edirne Selimiye Camii müezzin mahfili altındaki şadırvan ve şadırvan havuzlarını hatırlatır.



Şekil 21. Marmara İlahiyat Cami fıskiye (Yazar Gamze Tayılga arşivi, 2019)

Kadınlar mahfili caminin asma katında bulunmaktadır. Asma kata ulaşım merdiven ile sağlanmaktadır. Kadınlar mahfilindeki parapetler üzerinde geometrik motifler bulunan eğimli kumlu cam yüzeylerden yapılmıştır (Şekil 22). Caminin -1 katında bulunan ibadet alanında kadınlar içinde bir bölüm sınırlandırılarak ayrılmıştır.



Şekil 22. Marmara İlahiyat Cami kadınlar mahfili (Yazar Gamze Tayılga arşivi, 2019)

Onikigen plan şemasına sahip caminin kıble duvarı haricinde tüm kenar yüzeyleri şeffaf olarak tasarlanmış olup kubbe yüzeyinde de açıklıklara yer verilmiştir. Cami dışından iç mekân, iç mekândan da cami dış mekânı kolaylıkla algılanabilmektedir ve ışık-gölge etkisi ile mekân dinamizm kazanmıştır. Yapay aydınlatma gizli spot ışıkları ile sağlanmaktadır.

Cami iç mekânında kullanılan Türk üçgeni yüzeylerinde Allah'ın 99 isimlerinden bazıları levhalar üzerinde tezyinat elemanı olarak kullanılmıştır. Kadınlar mahfili alanındaki levhalarda Fatıma ve Hatice yazmaktadır.

3.3. Değerlendirme ve Bulgular

1548 yılında inşa edilmiş olan Mihrimah Sultan Cami ve 2015 yılında inşa edilmiş olan Marmara İlahiyat Cami arasında inceleme kriterleri değerlendirildiğinde bazı benzerliklerin ve farklılıkların oluştuğu gözlemlenmiştir. İki cami arasındaki 467 yıllık zaman farkının teknoloji ve malzeme açısından Marmara İlahiyat Camiine yansıdığı görülmektedir.

Aradan geçen zaman farkı strüktürel kurguda malzeme ve teknoloji farklılığıyla daha büyük açıklıkların geçilmesine olanak sağlamıştır. Planlama olarak iki cami de önemli konumlarda toplumsal bir merkez olarak tasarlanmıştır ve kamusal alan oluşturmaktadırlar. Mihrimah Sultan Camiinde enine genişleyen bir plan şeması kullanılmış olmasına rağmen Marmara İlahiyat Camiinde, cami mimarisi için bir ilk olarak, onikigen plan şeması kullanılmıştır. Bu durum gelecekte de farklı plan şemalarının uygulanabileceğini ve teknik / teknolojik ve strüktürel arayışların sürmesi gerektiğini göstermektedir.

İki camide de harim düzeninde klasik soldan sağa, vaaz kürsüsü, mihrap ve minber düzeni kullanılmıştır. Benzer özellikte malzemeler kullanılarak sabit elemanlar olarak tasarlanmışlardır. Hünkâr mahfili ve müezzin mahfili döneminde bir gereklilik olması sebebiyle Mihrimah Sultan Camiinde var olup kullanım pratiği değişmiştir. Marmara İlahiyat Camiinde ise bulunmamaktadır. Kadınlar mahfili, Marmara İlahiyat Cami için tasarım sırasında düşünülerek ayrılmış bir mekân olup Mihrimah Sultan Camiinde sonradan dönüştürülmüş bir mekândır.

Aydınlatma unsuru iki camide de önemli bir yer almış olup, dönemin yapım şartlarına rağmen Mihrimah Sultan Camiinde yüksek oranda pencere açıklığı ile gün ışığı ibadet mekânına alınmış ve çok sayıda kandil kullanılarak mekânda yapay aydınlatma da sağlanmıştır. Marmara İlahiyat Camiinde ise strüktürün sağladığı olanaklarla tavanda ve cephelerde geniş açıklıklar uygulanmış olup yapay aydınlatma ile de desteklenmiştir.

Mihrimah Sultan Camiinde kündekari, kalemişi, vitray ve hat sanatı uygulamaları yapılırken, Marmara İlahiyat Caminde tezyinatta sadeleşme var olup geometrik süslemeler ve hat sanatı kullanılmıştır.

Tablo 1. Mihrimah Sultan Cami ve Marmara İlahiyat Cami iç mekân analizi

	Mihrimah Sultan Cami	**Marmara İlahiyat Cami**
Strüktür Sistemi	Merkezi kubbeyi destekleyen üç yarım kubbe, pandantifler ve taşıyıcı kolonlar kullanılmıştır.	Betonarme ve çelik strüktür ile kompoze sistem kullanılmıştır.
Planlama	Toplanma merkezi olan yapı bloğunda yer almaktadır; içerisinde cami, medrese, sıbyan mektebi, türbeler ve hazire bulundurmaktadır.	Toplanma merkezi olan yapı bloğunda yer almaktadır; içerisinde cami, konferans salonları, derslikler, sergi alanları, kafeterya, kütüphane bulundurmaktadır. Harim alt katında ikinci bir ibadet alanı bulundurmaktadır.
Malzeme	Kesme taş strüktür, kurşun kaplama örtü sistemi ve cam malzeme kullanılmıştır.	Beton, çelik, ahşap ve cam malzemeler kullanılmıştır.
Üst Örtü	Kubbe ile açıklık (22.8 m) geçilmiştir.	Kubbe ile açıklık (35 m) geçilmiştir.
Harim	Enine genişleyen dikdörtgen plan şeması kullanılmıştır. Klasik düzen; soldan sağa, kürsü, mihrap, minber bulunmaktadır.	Onikigen plan şeması kullanılmıştır. Klasik düzen; soldan sağa, kürsü, mihrap, minber bulunmaktadır.
Mihrap	Mermerden bir niş olarak yapılmıştır.	Doğal taşlar kullanılarak bir niş olarak yapılmıştır.
Minber	Mermerden 11 basamaklı olarak yapılmıştır.	Doğal taşlar kullanılarak 8 basamaklı olarak yapılmıştır.
Vaaz Kürsüsü	Ahşaptan yapılmıştır, sabit bir elemandır.	Doğal taşlar kullanılarak yapılmıştır, sabit bir elemandır.
Hünkâr Mahfili	Mevcuttur, kullanım pratiği değişmiştir.	Bulunmamaktadır.
Müezzin Mahfili	Mevcuttur, kullanım pratiği değişmiştir.	Bulunmamaktadır.
Kadınlar Mahfili	Sonradan dönüştürülmüş olarak mevcuttur.	Asma katta ve -1 katında mevcuttur.
Aydınlatma	Doğal ve yapay aydınlatma kullanılmıştır.	Doğal ve yapay aydınlatma kullanılmıştır.
Tezyinat	Kündekari, kalemişi, vitray ve hat sanatı uygulamaları kullanılmıştır.	Geometrik süslemeler ve hat sanatı uygulamaları kullanılmıştır.

4. Sonuç

Camilerin genel bir tanımla; ibadet esnasında hitap ettiği kitleye hizmet edecek büyüklükte ve bulunduğu kentin kullanıcı profiline göre olabildiğince çok kişinin yan yana ibadet edebileceği ve ibadet esnasında yerine getirilecek hareketleri kısıtlamayan; imam, müezzin, vaiz ile görsel, işitsel bağlantının etkin biçimde sağlandığı, çevresel etmenlere karşı korunaklı, temiz bir mekân sunması gerekmektedir. Ve bu mekânsal gereksinim kadın, erkek, yaşlı, çocuk, engelli ayrımı gözetmeksizin herkes için tasarım ilkeleri doğrultusunda yapılmalıdır.

Cami mimari biçimlenişinde, cami yapı tipolojisinin ilk ortaya çıkışından günümüze kadar olan süreçte öncelikli olarak işleve yönelik iç mekân ögelerinin oluştuğu gözlemlenmiştir. İşleve yönelik ortaya çıkan tüm iç mekân ögelerinden bazıları cami mimarisinde mutlaka bulunması gereken ögeler olarak görülmeye başlanmıştır. Bu durum toplumun 'cami' algısının geleneksel cami mimarisiyle özdeşleşmiş olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Camilerde kubbe kullanımı bu duruma örnek oluşturmaktadır. Zaman ve yönetim sisteminin değişmesine bağlı olarak Cumhuriyetle birlikte Hünkâr mahfilinin camilerde artık kullanılmadığı, müezzin mahfilinin ise seyrek olarak tercih edildiği gözlemlenmiştir. Günümüz teknolojisi ve malzemelerinin kullanılarak mihrap, minber ve vaaz kürsüsü tasarımlarında da farklılıklar oluşturulduğu bilinmektedir.

Cami mimarisi mekân ihtiyaçları günümüz şartları ile değerlendirilmeli ve mekân çözümlemeleri çağın teknolojilerine uygun olarak yapılmalıdır. Camilerin dinin değişmez kuralları gibi dokunulmaz olmadıkları, ihtiyaç ve şartlara göre değişiklik görülebileceği hususunun topluma benimsetilmesi gerektiği düşünülmektedir. Toplum genelinde var olan algı ve zihinlerde kalıplaşmış cami mimarisi yaklaşımlarından uzaklaşılıp, zamanına ve felsefesine uygun malzeme ve teknoloji kullanıldığı zaman, oluşturulan cami mekânlarının dini düşünceyi geleceğe taşıyacağını, toplum ile daha fazla bütünleşeceğini ve eski zamanlarda olduğu gibi dinin doğru ve çağdaş temsilini oluşturacağı göz ardı edilmemelidir.

Tüm bu değerlendirmeler; geleneksel dönem eseri olan Mihrimah Sultan Cami'nin, o dönemin teknolojisini, malzemesini ve bilgisini üst düzeyde kullanan bir usta tasarımcının eseri olup, günümüz camilerinden Marmara İlahiyat Camii'nin de bugünün teknolojisini, malzemesini ve bilgisini ustalıkla yansıtan bir eser olduğunu ortaya koymuştur. Mimar Sinan'ın sadece Osmanlı mimarisine değil, günümüz mimarisine de katkısı büyüktür. Günümüzde ve gelecekte yapılacak olan cami tasarım ve inşalarında; geçmiş çağlarda yapılan tasarımların incelenerek ve dönemin şartları ve her türlü teknik, teknolojik imkânları gözetilerek oluşturulması ve uygulanmasının doğru sonuçlar vereceği önerilebilir.

Kaynaklar

Arpacıoğlu, Ü. İslam ve Cami Mimarisi'nde Malzeme, Teknoloji ve Sanat Kullanımının Değerlendirilmesi, 1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu: Gelenekten Geleceğe Cami Mimarisinde Çağdaş Tasarım ve Teknolojileri, 2-5 Ekim 2012, İstanbul. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.

Cansever, T. (2005). Mimar Sinan, İstanbul: Albaraka Türk.

Cragoe, C. D. (2011). Binalar Nasıl Okunur?, (Çev.) P. Derviş, İstanbul: Yem.

Evren, E. (2013). Modernlik ve Türkiye'de Modern Camiler, İstanbul: Mimarlar Odası Antalya Şubesi.

Göncüoğlu, S. F. ve Kumbasar, Z. (2006). Gelenekten Geleceğe Camiler, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Günay, R. (2006). Mimar Sinan, İstanbul: Yem.

Harmankaya, N. Ç. (2018). Mimar Sinan Camilerinde Sembolizm, İstanbul: Kitabevi.

Kuban, D. (1998). Sinan'ın Sanatı ve Selimiye, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Nasr, S. H. (2019). İslam Sanatı ve Maneviyatı, (Çev.) A. Demirhan, İstanbul: İnsan.

Necipoğlu, G. (2017). Sinan Çağı Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür, (Çev.) G. Çağalı Güven, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Osmanlıoğlu, M. (2018). Bir Mimarın Kaleminden Camiler Kitabı, İstanbul: Büyüyen Ay.

Taşdemir, A. ve Erarslan, A. (2018). Çağdaş Cami Tasarımında Yenilikçi Bir Yaklaşım: Marmara İlahiyat Cami Plan ve İç Mekan Özellikleri, Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi, 52, 55-70.
Tuncer, O. C. (1984). Rönesans ve Klasik Osmanlı Dönemi Dini Yapılarda Kubbenin Amaç ve Uygulanış Açısından Karşılaştırılması, Vakıflar Dergisi, 18, 125-140.
Uzun, Ç. (2010). Günümüz Cami Mimarisinin İşlev-Biçim ve Teknoloji İlişkisi Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
Yılmaz, C. (2016). Mimar Sinan'ın İstanbul'u, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
URL 1: https://www.arkitera.com/wp-content/uploads/2019/07/003.jpg.jpeg (Erişim Tarihi: 04.12.2019)
URL 2: http://osmanlicamileri.com/mihrimah-sultan-kulliyesi-3/ (Erişim Tarihi: 12.12.2018)
URL 3: http://www.arkiv.com.tr/proje/marmara-ilahiyat-fakultesi-camii-ve-kultur-merkezi/5664 (Erişim Tarihi: 04.12.2019)

BRİTANYA İMPARATORLUĞU'NUN SAVAŞI KARŞISINDA BİR İRLANDALI: ROGER CASEMENT VE AVRUPA'YA KARŞI İŞLENMİŞ SUÇ

Yusuf Turan Çetiner
Yazar ve Diplomat, T.C. Dışişleri Bakanlığı
turan@cetiner.net

Özet

Birinci Dünya Savaşı'nın önemli olaylarını işaretlemiş yüzüncü yıl dönümlerinin geride bırakılmış olması, hatırlanan, hatırlanmayan, az ya da çok bilinen sayısız tarihi olayın layıkıyla ele alınmasının önemini eksiltmiş değildir.

"Sir" unvanlı bir diplomatken, Britanya emperyalizmine karşı çıkmaya karar veren Roger Casement'ın (1864-1916) vatan haini suçlamasıyla idam edilmesi, içerisinde Birinci Dünya Savaşı'nın kapsam ve boyutlarına eklenmesi gereken çok sayıda olgu bulunan bir hadisedir. Casement, 1914 yılı Ekim ayından, 1915'in ilk aylarına kadar Almanya'daki esir kamplarındaki İrlandalılar'dan İrlanda'nın bağımsızlığı için savaşacak bir birlik kurarak, bu uğurda savaşa sevketmek için çaba gösterecek, ancak bu düşüncesi başarısızlığa uğrayacaktır. Casement, 1916 Nisan ayında kendisini İrlanda'ya götüren denizaltıdan karaya çıkmasının hemen ardından yakalanacaktır.

Basit ve sıradan gözüken bu başkaldırı hareketinin başlangıcı ve sonu arasındaki çok sayıdaki katmanın varlığı, gerçekte benzersiz bir mücadele tablosu olarak nitelendirilmeyi fazlasıyla hak etmektedir. İrlanda'nın Britanya İmparatorluğu ile yüzyıllar boyunca sürmüş esaret ilişkisi, bir taraftan da Britanya'nın savaş çabasına sürüklenmesi, Casement'ın kısa, ancak unutulmayan başkaldırısının çerçevesini çizmiştir.

3 Ağustos 1916 tarihinde idam sehpasında hayatına sona verilmiş bu İrlanda yurtseverinin kişiliği, İrlandalı küçük meslektaşı, Britanya'nın İstanbul sefaretinin entrikacı dragomanı, yaşamı şan ve emperyal şerefle doldurulmuş ve 1939 yılında yatağında ölmüş Gerald Fitzmaurice hatırlandığında bir başka parlar. Hem Britanya emperyalizminin yoğurduğu insan profilini, hem de Casement'ın ortaya koyduğu zıt karakteri unutmadan bu konuyu tartışmak, iki İrlandalının biri ölüm cezası ve karalamalar, diğeri refah ve övgü içinde tezahür eden sonlarının şaşırtıcı tezatını gözler önüne serer.

Casement'ın 1915 tarihli Avrupa'ya Karşı İşlenmiş Suç adlı kitabında, Britanya İmparatorluğu'nu Birinci Dünya Savaşı'nı çıkarmakla suçlu ilan ederek, Osmanlı İmparatorluğu topraklarını elde etme hakkını kendisinde gören Britanya'nın saldırgan ve tezatlarla dolu politikasını gözler önüne sermesi daha çok bilinmeyi hak etmesinin bir başka nedenidir.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Antiemperyalizm, Roger, Casement, İrlanda.

AN IRISHMAN WHO DEFIED THE WAR OF THE BRITISH EMPIRE:ROGER CASEMENT AND THE CRIME AGAINST EUROPE

Abstract

Leaving the centenaries behind that marked various significant events of the Great War has not decreased the importance of throughly discussing numerous historical events which have been remembered or unremembered and which have been lesser or well-known.

Execution of Roger Casement (1864-1916) with the accusation of treason, who had decided to stand against the British imperialism as a diplomat with the title of "Sir" was an event which included many issues one has to add on the content and the dimensions of the First World War. From October, 1914 to the first months of 1915, Casement tried to recruit a brigade from the Irish prisoners of war which would fight for the freedom of Ireland, an attempt which ended in failure. Casement was captured right after his disembarkment from a submarine that had taken him to Ireland.

Existence of multiple layers in this seemingly simple and ordinary uprising between its beginning and end truly deserve to be named as a unique picture of struggle. British Empire's relationship of centuries

long captivity with Ireland on the one hand and Ireland's drifting towards Britain's war effort on the other have provided the framework of Casement's short lived, but unforgotten uprising.
Personality of this Irish patriot whose life was ended on the scaffold on 3 August 1916 shines differently when his junior colleague, intriguing dragoman-interpreter of the British Embassy in İstanbul, Gerald Fitzmaurice who had a life filled with glamour and imperial honour and died in his bed in 1939 is recalled. Discussion of this issue both with a view to a personal profile shaped by the British Imperialism and the opposite character displayed by Casement, demonstrate the perplexing contradiction in the end of two Irishmen, one concluding in wealth and praise, the other in defamation and a sentence to death. Casement's book, The Crime Against Europe in which he declared the British Empire as guilty of starting the war and defined the policy of agression and contradictions of Britain which claimed a right to grasp the lands of the Ottoman Empire, is another reason that he deserves to be known more.

Keywords: World War I, Anti-imperialism, Roger Casement, Ireland.

Birinci Dünya Savaşı'nın önemli olaylarını işaretlemiş yüzüncü yıl dönümlerinin geride bırakılmış olması, hatırlanan, hatırlanmayan, az ya da çok bilinen sayısız tarihi olayın layıkıyla ele alınmasını sağlayacak bağımsız araştırmaların önemini azaltmış değildir.
Britanya'da savaşa karşı çıkanların sindirilmesi anlık bir müdahale, literatüre bir nebze olsun yerleşebilmişler için ise, o da şansları varsa bir süreç meselesi halini almışken, siyasi muhaliflerin içine düştükleri tablonun çok karanlık olduğunu tahmin etmek güç değildir. Bu noktada, yalnız savaş karşıtlarının değil, başkaldırıların da son derece sert yöntemler ve hatta intikam duygularıyla nasıl bastırıldığına dair bir başka örneği, büyük bir tarihsel olayı nakletmek suretiyle İrlanda'dan vereceğiz.
"Sir" unvanlı bir diplomatken, Britanya'nın karşısına dikilmeye karar veren Roger Casement'ın (1864-1916) vatan haini suçlamasıyla idam edilmesi içerisinde ders alınması gereken çok sayıda olgu bulunan bir hadisedir. Sir Roger Casement, 1 Eylül 1864 tarihinde, Kingstown [şimdiki adıyla Dún Laoghaire, County Dublin], Dublin'in artık içinde kalmış, 19. yüzyıl Britanyasının denizden gelecek istilalara karşı inşa ettirdiği Martello kuleleriyle bilinen, James Joyce'un da mesken tuttuğu küçük, romantik bir yerde doğmuştu. Kısa, ancak fırtınalı yaşamı ise 3 Ağustos 1916'da Londra'daki Pentonville hapishanesinde idam sehpasında sona erecekti.
Britanya'nın savaşın o hengamesinde idamı için pek aceleci olduğu Casement, kalbi son ana kadar İrlanda'nın özgürlüğü için atmış, hiçbir zaman Britanya'nın tahakkümünü kabul etmemiş, İrlanda ve İrlanda halkının benliğini koruma mücadelesi için hayatını vermiş epik bir kişiliktir. Onun, Britanya İmparatorluğu'nun diplomatı olarak görev yerlerinde tanıklık ettiği, coğrafyaları birbirinden çok farklı, ancak elem ve ıstırapları aynı halkların yaşamlarında gördüklerini, en sonunda kendi ülkesi İrlanda için özgürlük mücadelesi kararına bağlaması, çoğuldan tekile uzanmış tunçtan bir irade timsali olmasıyla benzersiz bir yerdedir.
1914 yılı Ekim ayından, 1915'in ilk aylarına kadar Almanya'da esir kamplarındaki İrlandalılardan İrlanda'nın bağımsızlığı için savaşacak bir birlik kurarak, bu uğurda savaşa sevk etmek için çaba gösterecek, ancak bu düşüncesi başarısızlığa uğrayacak olan Casement, 1916 Nisan ayında kendisini İrlanda'ya götüren Alman denizaltısından karaya çıkmasının hemen ardından yakalanacaktır. Basit ve sıradan gözüken bu başkaldırı hareketinin başlangıcı ve sonu arasındaki çok sayıdaki katmanın varlığı, gerçek bir mücadele tablosu olarak nitelendirilmeyi ve gün ışığına çıkartılmayı fazlasıyla hak etmektedir.
Casement'ın hikayesi, savaş döneminde sömürgelerde yaşayanlar için en temel çizgilerin dahi grileşebileceğinin, bazıları için ise şartları oluşmuş başkaldırının kaçınılmaz hale gelebileceğinin görmezden gelinerek, olayların ve insanların üzerine en zalim şekilde gidilmesinin önemli bir örneğidir. Diğer taraftan bu halkın Britanya'nın savaşına sürüklenmesi, Casement'ın kısa, ancak tarihe mal olmuş başkaldırısının çerçevesini çizmiştir. İrlanda'nın Britanya İmparatorluğu'ndan ayrılma mücadelesinin konjonktürel değil, yüzyıllar sürmüş kesintisiz bir süreç olduğu gerçeği, başka hiçbir öne sürüm ile değiştirilemezdir.

Bütün bunlar bir yana, Britanya İmparatorluğu'nun savaşın tam ortasında Casement'ın kalkışmasıyla "arkadan vurulmaya çalışıldığı", "onun bir vatan haini olduğu" vb. kısa yoldan varılmış sonuçlarla tarihin tersten okunmasına nokta konulmuş bir an zaten vardır. Bu ise, tam yarım asır sonra Casement'ın kireç ile gömülmüş naaşından kalanların İrlanda'ya getirilmesi ve devlet töreniyle defnedilmesidir.

23 Şubat 1965 tarihinde Casement'ın naaşının İrlanda'ya naklinin yapılacağı Britanya Başbakanı James Harold Wilson ve İrlanda Başbakanı (Taoiseach) Seán Lemass tarafından Avam Kamarası'nda ve İrlanda Meclisi'nde (Dáil Éireann) peş peşe açıklanmıştır. Naaşın (Casement'ın İrlanda'da toprağa verilmek istediği, aile mezarlığının da olduğu Murlough Körfezi yerine) Dublin'de (Michael Collins'in de istirahatgâhı olan) tarihi Glasnevin Mezarlığı'na defnedileceği aynı anda belirtilmiştir. Naaş aynı gün İrlanda'ya nakledilmiş, Dublin'de Arbour Hill Garnizonu Kilisesi'ne halkın saygılarını sunması amacıyla yerleştirilmiştir. Dört gün süreyle Kilise 65.000 kişi tarafından ziyaret edilmiş, naaş kiliseden nakledilmek üzere alındığı gün caddeler insan seliyle dolmuştur.

"Gulf Stream" akımının çevrelediği adada ender görülen karlı bir kış günü, İrlanda'nın eksik olmayan neminin içe işlediği erken saatlerde, İrlanda bayrağına sarılı naaş top arabasına konulmuş, çelenk ve çiçekleri taşıyan altı araç, 450 kişilik şeref taburu ve Cumhurbaşkanı Éamon de Valera ve Taoiseach Lemass ile birlikte Casement'ın hayatta kalan yakınları olan ve İrlanda hükümetinin bu amaçla Avustralya'dan getirttiği iki kuzeninin olduğu aracın refakatinde, Handel'in cenaze marşı eşliğinde Glasnevin'e getirilmiştir. Korteji burada halk ile beraber, 1.000 kişilik eski İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu ve İrlanda Cumhuriyetçi Kadınları'nın (Cumann na mBan) eski mensuplarından oluşan bir birlik tarafından karşılanmıştır (Grant, 2002: 352). Cumhurbaşkanı de Valera'nın konuştuğu tören, merasim atışıyla sona ermiştir. Sözünü ettiğimiz an da esasen budur. Söz konusu tespitimiz, Birinci Dünya Savaşı'nda milletlerin olduğunu, bu milletlerin - İngiliz milleti dahil - kategorik olarak düşman görülemeyeceğini ve düşmanlığın Britanya İmparatorluğu'nun o zamanki siyaseti kapsamında incelenmesi gerektiğini içerirken, barış karşıtı bir dili de böylelikle reddetmektedir.

Casement'ı anlatırken 3 Ağustos 1916 tarihinde idam sehpasında hayatına sona verilmiş bu İrlanda yurtseverinin hatırası önünde ihtiram duyulması, aynı mesleğin bir başka İrlandalı erbabı, Britanya'nın İstanbul sefaretinin entrikacı dragomanı, yaşamı şan ve emperyal şerefle doldurulmuş ve 1939 yılında yatağında ölmüş Gerald Fitzmaurice hatırlandığında adeta kaçınılmaz olur. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Britanya Büyükelçiliği'nde kıdemli tercüman, (dragoman) olarak çalışan, Türkçe'ye incelikleriyle vakıf olmuş Fitzmaurice'in, kimilerince çok parlatılan, hatta Büyükelçi'nin "alter ego"su vb. olarak sunulan, bizce daha çok, Britanya'nın genel olarak önemsenmesine ilaveten, Osmanlı bürokrasisinde de mevcut Türkçe bilen yabancılara sempati duyma "hastalığı"ndan nasıl istifade edip, tercüme faaliyetlerinin ötesine geçerek karıştığı siyasi, ticari ve sosyal ölçüsüzlüklerden örnekler içeren mektuplarına (Berridge, 2008) göz gezdirildiğinde, bahsettiğimiz "kumaş farkı" daha iyi anlaşılmaktadır.

Tarih gerçekten de, bazı analiz araçlarıyla hareket edilmesi gereken bir bilim olduğu kadar, bilimselliğin bir başka gereği olarak, kıyas ve birlikte ele alma yöntemine başvurmayı gerektiren bir alandır. Şurası memnuniyet vericidir ki, hem Britanya emperyalizminin yoğurduğu insan profilini, hem de Casement'ın ortaya koyduğu zıt karakteri bilerek onu anlatma şansına sahibiz. 1865 yılında doğmuş Fitzmaurice ile bu kişiden yalnızca bir yaş büyük olan ve Fitzmaurice'in çok önünde bir kariyere sahip olan Casement'ın birlikte düşünülmesi, aynı kariyeri izlemiş iki İrlandalının biri ölüm ve karalamalar, diğeri refah ve övgü içinde tezahür eden sonlarının şaşırtıcı tezatını gözler önüne serer.

Casement'ın harekete geçtiği dönemde İrlanda'nın içi de kaynamaktaydı. İrlanda tarihinin en büyük olayı olarak gösterilen, 1916 yılı Nisan ayında vuku bulan Paskalya Ayaklanması'nın son derece kanlı bir biçimde, şehrin İngiliz destroyeri *Helga* ile topa tutulmasına varan yöntemlerle bastırılması ve Mayıs ayında ayaklanma liderlerinin kurşuna dizilmesi tam bir savaş görüntüsüydü. Casement'ın bu tablodan derinden etkilendiği tartışmasızdı. Nitekim, Paskalya Ayaklanması'nın liderlerinden Tom Clarke'ın eşi Kathleen Clarke'a göre Casement, Sinn Fein'in İrlanda milliyetçiliğine inanarak, bu hareket içinde önemli bir rol oynaması gerektiğini düşünen bir yurtseverdi. Ancak, uzun yıllar boyunca uzak kaldığı İrlanda'yı tam olarak anladığı söylenemezdi.

Kathleen Clarke, eşine 1907 yılında yaşamakta oldukları New York'tan İrlanda'ya gitmek üzere ayrılmak istediğini söylediğinde itiraz etmiş, İrlanda'ya devrim için değil ancak sakin bir hayat için gidebileceğini, diğer halde onu kaybedecek gibi gözüktüğü için bunu istemediğini söylemişti. Clarke, başarısızlıkla sonuçlanan Paskalya Ayaklanması'nın ardından süratle yargılanarak ölüm cezası verilen eşi ile infaz öncesinde son kez görüşecekti, Dönemin tanığı, 1972'de ölen Clarke'ın 1968 tarihinde verdiği mülakatı aktaran Ronan McGreevy'in bu görüşmeye dair edindiği izlenimlere göre, İrlandalı devrimciler Birinci Dünya Savaşı öncesinde Britanya ve Almanya arasında savaş çıkması halinde ayaklanmaya karar vermişlerdi. Bununla birlikte, İrlandalı devrimciler Almanya'dan asker değil, yalnızca silah istemekteydi.

Clarke'ın, Roger Casement'ın İrlanda'nın özgürlüğünü amaçlayanlar için gelişmelerin haliyle kaotik bir hal aldığı anda, New York'taki İrlandalı devrimcilerin Almanya'dan silah sağlama planlarını arkasına almış halde bu ülkeye gittiğini belirtmesi gerçekten de önemlidir. Söz konusu düşüncenin yerini kısa sürede, İrlandalı esirlerin de kurtarılıp, silahlandırılacağı bir tasarıma bırakması kuşkusuz daha da sert bir çıkıştı. Dolayısıyla, McGreevy'nin yorumunu, araştırmacıların bugün dahi sıklıkla rastladığı "Casement'ın İrlanda'nın Almanya tarafından işgaline zemin sağlamaya çalıştığı" iddiasıyla yana yana getirmek doğru bir tahlil için gereklidir. Nitekim, Clarke ile söz konusu mülakatını haberleştiren McGreevy'nin dahi Casement'ın esir İrlandalılardan kurmak istediği tugayın Alman işgal birliklerinin öncüsü olacağını yazması (McGreevy, 2015), asırlık kafa karışıklığının bir başka büyük kanıtıdır.

Clarke, her ne kadar bundan sonraki yıllarda kendisini siyasi mücadeleye adamış olsa da kimbilir, Casement'ı romantik devrimciliği nedeniyle kendisini aptal durumuna düşürmekle suçlaması, yine de hayatının başlarında eşini yitirmiş yaşlı bir kadının hayal kırıklığına verilebilirdir. Böyle bir tasvirde biraz olsun haklılık payı görecekler için ise ancak olanları anlamlandırmak daha zor hale gelecek gibidir. "İrlandayı tanımayan" bir "romantik" ve "aptal" ve büyük çoğunluğu Britanya İmparatorluğu'nun diplomasisinin saygınlığını artırmak için harcanmış bir hayat…Hepsinin toplamının, Britanya açısından bakıldığında Casement'a biçilen son ve üstüne üstlük akıl almazca karalanmasından ibaret olması, aşağıda irdeleyeceğimiz gibi siyaset ve propagandanın karıştırıldığı bir örnek teşkil etmektedir.

Casement, New York'u, Kraliçe Victoria döneminin korkunç savaş tekniklerinden birine dönüşmüş olan Büyük İrlanda Açlığı (1845-1849) nedeniyle ülkelerini terk etmiş İrlandalıların ağırlığının hissedildiği bir merkez olarak önemseyecek ve buraya gidecekti. Büyük İrlanda Açlığı (An Gorta Mór), ne ilginçtir ki, Avrupa monarklarından yalnızca Sultan Abdülmecid'in, Kraliçe Victoria'nın engellemelerini de aşmak zorunda kalarak yardımda bulunduğu insan elinden çıkmış bir faciaydı.

Casement'ın New York'tan sonraki durağı Berlin olacaktı. Ancak Berlin'de işler beklendiği gibi gitmeyecekti. Gelişmeler, Casement'ın, 2.000 civarında (ne kadarı İrlandalı olduğu açıklanmayan) esire, İrlanda davasına katılmaları telkininde bulunmuş olsa da, bunlardan yalnızca 56 esirin söz konusu öneriyi kabul etmesiyle bambaşka bir yola girecekti.

Çağdaş İrlanda yurtseverliğinin sembolü olarak kabul edilen Paskalya Ayaklanması'ndan üç gün önce 21 Nisan 1916 tarihinde Alman silahlarını taşıyan Norveç bandıralı *Aud Norge*'ın durdurulması ve geminin teslim edilmek yerine, Alman mürettebat tarafından batırılması, bu gemiyle buluşması planlanırken bir dizi aksilik sonucu Alman denizaltısı içinde yolculuğuna devam eden Casement'ın, bundan birkaç saat sonra Tralee kıyı şehrinde "Banna Strand"da (Banna Sahili) yakalanmasıyla da bu defter kapanmıştı. Bu çerçeveyi, birkaç yıl öncesine dönüşle aşağıda genişleteceğiz.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması, çoğu kimse için İrlanda bağımsızlığının ilk adımı olarak görülen yerinden yönetim / içişlerinde özgürlük (Home Rule) ilkesinin rafa kaldırılmasını, kimileri içinse İrlanda'nın Britanya İmparatorluğu'na böyle bir zamanda gösterdiği bağlılık karşılığında yerinden yönetim hakkını, bazılarına göreyse ödülünü, elde etmesini sağlayacak bir olaydı. İrlanda'nın kadim bağımsızlık mücadelesinin yeni bir merhalesi olan yerinden yönetim, aslında 1914 tarihli "İrlanda Hükümeti Yasası" ile kabul edilmiş, ancak Kuzey İrlanda-Ulster'in bundan muaf tutulması taleplerinin bir uzlaştırılmaya kavuşturulması sürecine takılmıştı. Savaşın Ağustos ayında başlamasıyla Londra, "Askıya Alma Yasası"nın çıkartılmasını daha tercihe şayan bulmuştu.

Buna rağmen İngiltere'nin vaadini etkin bir biçimde formüle eden İrlanda Başbakanı John Redmond, lideri olduğu paramiliter organizasyon "İrlandalı Milli Gönüllüler" (Irish National Volunteers) ile birçok kesimin desteğini almayı başarmıştı. Aslında bunda beklenmedik bir şey de yoktu. Redmond, İrlanda'nın kendi kendini yöneteceği vaadi ve Britanya ordusuna yazılacak yoksul İrlandalıların cebine konacak harçlıkla Britanya yanlısı politikaları yürütmede haliyle avantajlıydı.

Kuşkusuz bütün gelişmeleri dikkatle izleyen Casement'ın son derece büyük risk alarak kan ve gözyaşı eksik olmayan İrlanda siyasetinde sahneye çıkışı, içinde uzun süredir yanan bir ateşin varlığına işaret etmektedir. Casement 1911 yılında görünüşte sağlık nedeniyle emekli olmuştu. Kimileri, Britanya'nın bu kadar parlak bir diplomatını emekliye sevk etmesinin hata olduğunu belirtmektedir. Sonuçta, Casement'ın kariyerinin neden sona erdiği tam olarak belli değildir. Ancak, her ne sebeple olursa olsun, Casement'ın yüklü emekli maaşıyla yaşamının geri kalanını geçirmek yerine, sonunda ölümle cezalandırıldığı fırtınalı yılların içine girmesi nedensiz olmadığı gibi, savaşın siyasi kaynaklarına dair az rastlanır bilgiler de içerisinden çıkartılabilecek haldedir.

Casement, dünyanın bir yıkıma gittiğini gören her aydın gibi tepki vermek istemiş, ancak pek az aydının sahip olabildiği cesaretle, harekete de geçmiştir. Kongo'dan Peru'ya, görev yaptığı her yerde (Portekiz'in sömürge saldırılarına yenik düşen Doğu Afrika'da Mozambik (1895-1898) ve Angola (1898-1900) ile Belçika Krallığı'nın pençesine düşmüş Kongo (1901-1904) ve Brezilya (1906-1911)) insan hayatının nasıl ucuzlaştırıldığını ve kör bir çıkar hırsının sömürge halkları türlü işkencelerle ezdiğini görmesi, Casement'ın düşüncelerini içinden çıktığı İrlanda halkına daha fazla döndürmüştür. Kongo ve İrlanda halklarının ülkelerini emperyalist işgal sonucunda kaybetmiş olmaları arasındaki benzerlik kimilerine göre Casement'ın militanlaşmasını beraberinde getirmiştir (Grant, 2016).

Casement'ın 1904 yılında yayınladığı Kongo Raporu Belçika'yı sömürge idaresini ıslah etmeye yönlendirmiştir. Putumayo Raporu yine Belçika Kralı II. Leopold'un sömürge yönetiminin uzandığı Putumayo nehrinin Perulu halklara ulaştığı bölgedeki akıl almaz işkencelerle işlettiği, bir ucunu da Londra'da kayıtlı "Peruvian Amazon Company" adlı şirkete dayandırdığı plantasyon düzeninin yerli halka yaptığı eziyeti belgelemiştir. Öyle ifade etmek gerekir ki, Putumayo trajedisinin yanında, ayyuka çıkmış katliam ve işkenceler nedeniyle çok daha fazla bilindiği üzere, II. Leopold'un bir çiftlik-beylik haline getirdiği Kongo'da 1885-1908 yılları arasında ülkenin nüfusu yarıya inmiş, sekiz, kimilerine göre on milyon insan öldürülmüştür.

Belçika'nın Kongo'daki kıyımı farklı yerlerde işlenmiş olmakla birlikte, araştırmacılar için halen ortaya çıkan ayrıntılarıyla Casement'ı da nasıl infiale sürüklediği daha net görülmelidir. Kakutani'nin, Hochschild'in bir başka önemli tarihçi Jules Marchal ile birlikte Kongo'daki zulmün üzerine gitmekte azimli olmuş büyük tarihçileri hatırlatması dikkate değerdir. Kakutani, Marchal'ın, gerçek bir tiran olan kral II. Leopold'ün sömürge beyliğinden 220 milyon frank (günümüzde 1.1 milyar dolar) vurgun elde edip, nereye harcayacağını bilemediği bu akıl almaz servetini yeni yetme fahişe sevgisi Caroline'e villalar, pahalı hediyeler alarak savurduğu gibi, anıtlar, taklar ve müzeler yaptırmaya da harcadığını ortaya koyduğunu ayrıca kaydetmektedir (Kakutani, 1998).

Casement'ın gündeme getirdiği Kongo'daki kıyımın, plantasyon ve sömürge düzeninin çağdaş Batı şuuruna yerleşmesinin kilometre taşları arasına girmesi üzerine de birkaç söz söylemek gerekir. Belçika'nın İngiliz sermayesi bulaşık halde, Kongo'da kauçuk plantasyonunu sadist yöntemlerle nasıl çalıştırdığını bütün yönleriyle gözler önüne sererken, Kongo'nun yaşadığı bu faciayı Batı'ya dolaylı biçimde duyuran roman, Belçika ordusuna katılarak, - her zaman en büyük hayali olduğunu söylediği - buharlı gemi kaptanlığı yapmış Joseph Conrad'ın gözlemlerine dayanarak kaleme aldığı klasik novella, *Heart of Darkness* (*Karanlığın Kalbi*) olmuştur.

Bir diğer ifadeyle, Conrad'ın edebiyata aktardığı kıyım ve şiddet Casement'da somutlaşmıştır. Francis Ford Coppola'nın *Apocalypse Now* (1979) ve bu filmin belgeseli olan *Hearts of Darkness: A Filmmaker's Apocalypse* (1991) söz konusu tarihsel olaydan esinlenmiştir. Coppola, ormanın derinliklerinde kendisine bir mini krallık kurarak, yerlileri istismar eden karakter için "Kurtz" ismini Conrad ile ortak olarak kullanmış olsa da, Coppola'dan Conrad'a, oradan da II. Leopold'ün tiranlığı "Özgür Kongo Devleti"nin insanlığın yüzkarası dönemine geri dönüş zor bir yol olarak kalmıştır. Geriye döndükçe adeta incelen bu yol, ne yazık ki, Casement'ın hikayesiyle hiç bağlanmamış haliyle, araştırma için

zamansız ve sabırsız okuyucu ve izleyiciler için daha çok bir yerlerde bitiveren bir "kurgu" (fiction) halinde kalmıştır.

Devam edersek, Casement 1911 yılında Kral V. George tarafından şövalye yapılarak ödüllendirilecek ve kısa süre sonra Güney Amerika'ya Putumayo mezalimini araştırmak üzere giden komisyona dahil edilecekti. Burada hazırladığı raporla başarı kazanarak dönmesi bunu izleyecekti. Ancak Casement, Britanya İmparatorluğu'nun kölelik karşıtlığı raporlarını neden takdir ettiğini çok iyi bilmekteydi. Britanya sömürgeciliği yükselen güçlerin tehdidi kadar, ABD'de kapanan kölelik devrinin işaret ettiği dünyanın gidiş yönünden duyduğu endişe ile başlattığı bazı girişimleri çoktan hızlandırmıştı.

200 yıldan fazla bütün hızıyla sürmüş kölelik ticareti, karlı olmaktan çıkana ve ücretli işgücü tekelleşen sermaye için daha tercihe şayan (ucuz) hale gelene kadar önemsenmiş, ondan sonra da merkantilist imparatorluk, "insani emperyalizm" görüngüsüyle bunun karşısına dikilmişti. Bu noktada, köleliğin devamında kârlılık olup, plantasyonların sahiplerinin de direnci ile karşılaşılan yerler dominyon yerine "himaye" statüsünde adlandırılmıştı. Böylelikle 1800'lerin başından, son çeyreğine kadar kölelikle mücadele amaçlı çıkartılmış ona yakın temel yasa bir baş ağrısıyla karşılaşılmamak kaydıyla uygulanmaya başlanmıştı. Dolayısıyla Casement, artık iyice İmparatorluğun tuzu kuruları arasında sayılmasını içine sindirebileceği bir durum görmeyecekti.

Onlarca ayrı kaynakta Britanya İmparatorluğu ile bağını koparttığı tarihi, 1912 ve 1913 yıllarından biri olarak gösterilen Casement'ın bu kritik dönemine ilişkin kronolojik bilgiyi bu noktada aktarmak yararlı olacaktır. Söz konusu kronolojinin kilometre taşları, 20 Haziran 1911: Şövalyelik unvanı verilmesi; 20 Haziran 1911: Kraliyet Madalyası verilmesi; 1909-1912: Rio de Janeiro'da Başkonsolos olarak görev yapması, bu sırada Putumayo kauçuk sanayiine dair araştırma yürütmesi; 1 Ağustos 1913: Emekliye ayrılması ve 30 Eylül 1914: Emekli maaşının ödenmesinin durdurulması (Knott, 1917: xi., 8, 297) olup, bu dönem Casement'ın harekete geçmek için zemin aradığı bir aralık olarak görülebilir. Sonuçta Casement, kendisini de ödüllendirip, sessizliğe itmeye çalışan emperyalizmin büyük savaşa girişmesine karşı duyduğu öfke ile harekete geçecekti.

Arşidük Ferdinand'ın öldürülmesinden birkaç hafta sonra 20 Temmuz 1914'de New York'a gelen Casement, burada geniş İrlanda toplumuyla temas kuracaktı. Bundan sonra, Geylik Klan'ın (Clan na Gael) önde gelen temsilcilerinden John Devoy, Britanya'nın savaş emellerine karşı ve Almanya'nın kendi amaçlarını destekleyeceği düşüncesiyle ABD'de yaşayan İrlandalıları örgütleyen kişi olarak, Casement'la yakın çalışma içine girecektir.

Aynı günlerde, 26 Temmuz 1914'de Dublin yakınlarındaki balıkçı kasabası Howth'a Almanya'dan satın alınan 1.500 ikinci el Mauser tüfeği ulaşmıştı. Ancak, silahları buradan ada içine taşımak isteyenlere karşı harekete geçen İskoç Kraliyet Muhafızlarının, kendilerine taş atan halka ateş açması sonucunda ölenler olacaktı. Olayın duyulması, ABD'deki İrlandalıları bir miktar galeyana getirse de, elden fazla bir şey gelmeyeceği ortaya çıkmıştı. Casement böyle bir ortamda bir çıkış aramaya çalışırken, umutsuzluğu, Almanya'nın belirginleşen desteğine bel bağlamasını hızlandırmıştır (Wilson, 2016: 65-66).

Onun birikimi ve sorunları tahlil yeteneği, yolunun Osmanlı İmparatorluğu ile kesişmesini sağlamış, hikayesini önemli ve belki de benzersiz kılan bir başka boyutu buraya yerleştirmiştir. Casement İrlanda tarihini ve İrlanda halkının acılarını çok iyi bildiğinden, Britanya emperyalizminin aynı acıları başka topraklara ve halklara götüreceği onun için bir kehanet olmaktan çıkmış, kesin bir kanaat halini almıştı. Nitekim, Osmanlı İmparatorluğu'nun beşyüz yıllık topraklarının bir hamlede parçalanmasını, bir başka ifadeyle savaş ve güçle dengelerin değişebilmesini açıkça kabul edilemez buluyordu. Ancak sonuçta güçle iş görmek bu kadar normalse, İrlanda'nın da aynı hakka, arkasına onlarca nedeni de almış halde sahip olması gerekirdi.

Casement, Balkan Devletlerinin bağımsızlık yolunda elde ettiği zaferi, "Britanya İncili"nin *yanlış işler karşısında doğrunun bir başka zaferi* (Casement, 1915: 15) olarak takdim ettiğini söylüyordu. Casement, Balkan Hristiyanlarına verilen değeri, Avrupa'da Almanya'ya karşı oluşturulacak blok içinde büyük ağırlık taşıyacak bir unsur olarak görülmelerine bağlıyordu. Bu söylemin sahipleri, Balkan müttefiklerinin talep ettiği gibi "Türkiye'nin Avrupa'dan sürülmesinin haklı ve tarihi bir temele" dayandığını savunuyordu.

Kısacası, iddia edilen oydu ki, *Türk, Avrupa eyaletlerini yalnızca elindeki kılıcın zoruyla tutuyordu.* Osmanlı'nın elinden kılıcı düşürüldüğünde, kılıcın ona verdiği hak da düşecekti. Öyleyse, diyelim ki beşyüz yıldan fazla elinde tutmuş olduğu Edirne, geçmişte ona hiçbir zaman sahip olmamış, hiç şüphesiz orada olmak adına *Selim'in askerlerinden* çok daha az ahlaki iddiası olabilecek yeni bir fatihe verilebilirdi. Ancak Casement, böyle bir ahlaki savlamanın beraberinde getireceği tuhaf intikamlar olacağının altını da çiziyordu:

Türkiye'nin Edirne, Trakya üzerinde hiçbir hakkı yoksa -- kılıç hakkı kılıç hakkı ile düşürülecekse -- İngiltere'nin İrlanda üzerinde, Dublin'de Cork'ta ne hakkı vardır? O da İrlandayı Türkiye'nin bu zamana kadar Makedonyayı, Trakyayı, Selaniki tuttuğu ile aynı hakla tuttu -- istila, ele geçirme, moralsizleştirme hakkıyla. Eğer Türkiye'nin neredeyse altı yüzyıllık hakları, herhangi bir gün tek bir başarılı seferle yıkılabilir ve Avrupa'nın güçleri adaletle hareketle, bu muzaffer kılıcın yüzyıllarca sürmüş bir işgalden daha çok ağırlık elde edeceğinde ısrar edebiliyorlarsa, o zaman gerçekten de İngiltere'nin başını çektiği güçler, tutsak İrlanda kendisini hiç de daha iyi olmayan şartlarda sürükleyen, gerçekte Türkiye'nin Makedonya'ya uyguladığından daha kötüsünü yapan fatihinin elinden kurtulduğunda, Yakın Doğu'daki bir sonraki büyük mücadelenin muzafferinin Yakın Doğu'ya uygulamakta geç kalmaması gereken bir emsal oluşturmuş olacaklardır. Ve Yakın Doğu'da Türkiye için yenilgi günü geldiğinde, bir araya gelecek Avrupa 1912-1913'de öne sürülenleri hatırlayacak ve özgür İrlanda, İngiltere'nin bugün mağlup Türkiye karşısında öne sürdüğüyle aynı zeminde haklı görülecektir (a.g.e.).

Casement'ın 1914 sonları ve 1915 başlarında Almanya'da kamuoyundan gizlenmeyen temaslar yaptığına dair haberler, bu çerçevede esir kamplarındaki İrlandalı askerlerle görüşmeleri, 1916 yılı Şubat ayında yapılan esir değişimi sonucu İngiltere'ye getirilen bazı İrlandalı askerlerin Casement'ın kendilerine yönelik telkinlerde bulunduğunu söylemeleri ve elbette Almanların bu bilgileri verebilecek askerleri esir değişimine dahil etmenin Casement için doğuracağı sonuçlar karşısında kayıtsızlıkları / ihtiyatsızlıkları, Alman denizaltısıyla yaptığı yolculuk sonunda İrlanda'nın Tralee kıyısına çıkışının hemen ardından yakalandığı 21 Nisan 1916 öncesinde, Casement'ın dosyasını çoktan kabartmıştı (Knott, 1917, xiii, xiv).

Casement'ın bundan sonra hızla yapılan ve 26-29 Haziran 1916 tarihleri arasında tamamlanan yargılamasında onun için işlerin ters gideceğinin belki de en önemli işareti ne yazık ki avukatlarının da zayıflığıydı. Öyle ki, Casement'ın son resmi görevini birinci el bir kaynaktan aktarmaya çalıştığımızda ilk gördüğümüz, Casement'ın yargılandığı mahkemede avukatlığını üstlenenlerden Artemus Jones'un daha önce Başsavcı'nın bunları kayda geçirmiş olmasına karşın bu tarihleri karıştırdığı, Casement'ın 1911 yılında emekliği olduğunu söylediğidir (a.g.e., 156). Jones ve diğer savunma avukatı A.M. Sulivan'ın Casement'ın resmi hizmetleri üzerinde durmalarının hüküm kararını güçlendirdiği, bunun yerine Casement'ın ünlü Paskalya Ayaklanması'na (24-29 Nisan 1916) karşı olduğunu (gerçekte, zamansızlığı nedeniyle başarısız olacağı, doğru da çıkmış öngörüsüyle) vurgulamalarının gerektiği, ancak böyle bir çıkışın hem ayaklanmayı hem de bu nedenle infaz edilenleri reddetmek anlamına geleceği ikilemini de aşamamış olmaları (Daly, 2017) gerçekten de İrlandalı yurtseverin avukatlardan yana talih olmadığı konusunda tereddüt bırakmamaktadır.

Casement'ın yargılanması sonundaki sözleri sosyoloji, hukuk ve tarihin bir araya geldiği, ince bir ders niteliğindedir. Jüri, Casement'ın vatan hainliği suçu işlediğine karar vermiş, karar okunmuştur. Casement'a son sözleri - mahkemenin *kanuna göre* ona ölüm cezası vermemesi için ne söyleyebileceği - sorulduğunda, o, son sözlerine de büyük bir adamdan bekleneceği şekilde başlayacak, kendisini yargılayan mahkemeye değil, yurttaşlarına hitap edeceğini belirterek, itirazını, 565 yıllık bir yasayı ihlal ettiği öne sürülmüş olsa dahi, yasal değil, ahlaki temelde yapacağını vurgulayacaktı.

Kendisine yöneltilen suçlamanın *Kral'ın düşmanlarına katılmak olduğunu* kaydeden Casement, sözlerine, bunun gerçekte kendi halkına katılma hakkından mahrum edilmek anlamına geldiğini, suçlanmasına dayanak teşkil eden 1351 tarihli yasanın ilan edildiği tarihte bir insan için en yüksek bağlılığın Tanrı ve onun krallığına bağlılık olup, bunun inkarının "vatan hainliği" olduğunu açıklayarak başlıyordu. Ancak bugün ise bir insan Tanrı'yı da, göklerdeki krallığını da cezalandırılmaktan korkmadan reddedebilirdi. Nero'nun (54-68 yılları arasında) Hristiyanlara karşı yayınladığı yasalardan eser kalmamışken, bir "Anayasa hayaleti" olarak ortaya çıkan "Kral" karanlık çağların zindanlarını ve işkence odalarını inşa etmeyi sürdürmüştü.

Casement bundan sonra şuna işaret eder: *gerçek din sevgiye dayanmaktaysa, sadakatin de sevgiye dayandığı aynı derecede doğrudur. Şu anda mahkum edilmeme dayanak olan yasanın sevgiden herhangi bir şekilde türemişliği söz konusu değilken, geçmişin cehaleti ve körlüğü üzerine, bugünle bağlantılı olduğu iddiası vardır* (Knott, 198). O zaman der Casement, şimdiki zamanın değil, geçmiş gitmiş bir zamanın denkleri, 20. yüzyılın uygarlığıyla değil, 14. yüzyılın zalimliğiyle, suçu önce İrlanda demek olan bir İrlandalıyı katletmek için aranıp bulunan antik bir kanunla yargılanıyorum. Ve ekler: *sadakat bir duygudur, bir kanun değil. Kısıtlamaya değil, sevgiye dayanır. İrlanda'nın İngiltere tarafından idaresi sevgiyle değil kısıtlamayladır; ve talebi sevgi olmadığı için hiçbir sadakat talep edemez. Ancak bu yasa köhneleşmiş olduğundan da fazla absürttür; ve bir İrlandalıyı asmaya gücü yetiyorsa, bütün İngilizleri rezil etmeye daha da fazla yeter* (a.g.e).

Kendisini mahkum eden yasayı çıkaran III. Edward'ın İngiltere'nin ve Fransa'nın Kralı olduğu halde, İrlanda'nın Kralı olmadığını, ama onun ölü elinin bugün İrlandalının boynuna ilmiği geçirirken, Fransıza bunu yapacak gücünün olmadığının da altını çizer Casement. Ve sorar, Windsor'da ya da Londra Kulesi'nde ikamet eden (Britanya ve) "Fransa Kralları" ele geçirdiği her Fransızı asmış mıdır? Tam tersi "vatan hainlerinin" büyükelçiliklerini, verdikleri hediyeleri, şövalyelikleri bile kabul etmişlerdir. Onlarla birlikte savaşmış, ziyafetler vermişlerdir. Bugün yargıyla, kralın tebaasında bir ırka suikast reva görülmektedir der Casement, İrlanda ile bağlarını unutamamış İrlandalılara!

Casement, İrlandalılar üzerinde hükümdarlığın nasıl kurulduğunu hatırlatarak, VII. Henry'nin 1494 yılında, İrlanda'nın Drogheda şehrinde ilan ettiği yasa ile İrlanda tebasının vatan hainliği suçlaması yöneltilebileceklere dahil edildiğini, ancak bunun yalnızca İrlanda'da kurulmuş bir mahkemenin yetkisinde olabileceğini de dile getiriyordu. Kendisine yapılan suçlamalara, *başkaları için habis bir örnek teşkil etmenin* eklenmesini özellikle kabul edilemez bulan Casement, bu *habis örneğin* ne, ve kime yönelik olduğunu soruyor, burada en azından düzeltilmesi gereken şeyler olduğunun altını çiziyordu. *Habis örneğin* kendi ülkesinin haklarını korumaya kalkmak, bunun etkileyeceği öne sürülenlerin de İrlandalılar olduğunu, böyle bir olayın ne İngiltere'de olabileceğini, ne de hiçbir İngilizi etkilemesinin düşünülemeyeceğini vurguluyordu. Öyleyse nasıl oluyordu da, İngilizlerin kendisini hakkaniyetle yargılayabileceği düşünülebilirdi? İrlanda'da karaya ayak basmış, ancak İngiltere'ye zorla getirtilmiş, İngiliz mahkemesine çıkartılmıştı. Casement, kendisini yargılayabileceklerin ister Sinn Fein, ister Kraliyetçi, milliyetçi, birlikçi, Protestan ya da Katolik olsun, yalnızca İrlandalılar olabileceğini yineliyordu.

Casement, artık kendi kaderinden değil, İrlandalılardan bahsetmek istediğini dile getirerek, İrlanda'nın özgürlüğü için daha önce birçok deneme yapıldığını, İrlanda'nın boşa çıkan bütün umutların ötesinde varlığını koruduğunu ve hâlâ umut taşıdığını, nesiller boyunca evlatlarının acılarına tanık olan, yüzyıllarca sefalet çekmiş ve kaybettiği özgürlüğünün acısını yaşamış İrlanda'daki vatan mücadelesinin ademoğlunun uğruna mücadele ettiği, yaşadığı ve öldüğü en asil dava olduğunu söylüyordu.

Casement davasında, Kraliyetçi bir güç olan Ulster Gönüllülerinden bahsedilmesinin yersizliğini de açıklıyor, hareketlerinin bu güce yönelik olmadığı gibi, ne kendisinin ne de 1913 yılı Kasımında bir araya getirilmiş İrlandalı Gönüllerin bu güçle bir çatışmaya girmediğini, hareketlerinin yalnızca kuzey İrlandalı erkeklerin cesaretini, samimiyetini ve yerel yurtseverliğini kötüye kullanıp, kötüye sevk edenlere karşı olduğunu ve ortaya atılan çatışmacılık iddiasının aksine, Ulster Gönüllülerini birleşik bir İrlanda davasında birlikte çalışmak için kazanmaya gayret ettiklerini, ama Hükûmetin onları silahlandırdığını, kendilerine İrlanda'da İrlandalıların birbirlerini öldüreceği orduları kurmak isteyen yabancıların kanunsuzluğunu kabul etme ya da buna direnmekten başka bir seçenek bırakılmadığını, bu nedenle direnmeyi seçtiklerini kaydediyordu.

Casement, İrlanda'ya silah sevkiyatı suçlamasına karşı da, İrlandalı Gönüllülerinin 25 Kasım 1913 tarihli manifestosunun her inanç ve sınıftan İrlandalıya birlik çağrısı olduğunu, ancak Hükümetin tam dokuz gün sonra 4 Aralık 1913 tarihinde İrlanda'ya silah ithalatını yasaklayan bir kanun çıkartarak, bir yandan da Ulster Kraliyetçilerine silah sevkiyatına başlamasının Britanya Adalet Bakanın ifadesiyle *bayağı bir hukuksuzluk ve anayasal bir ihlal*den (a.g.e., s. 202) başka bir şey olmadığını ilan ediyordu. Ve böyle bir hukuksuzluk İngiltere'nin en tepesinde oturup, hukukla alay ederken, İrlandalıların yalnızca Adalet Bakanı'ndan duydukları sözlü bir protestonun ne hayatlarını ne de özgürlüklerini korumaya

yeteceğini kabul etmemelerinde şaşılacak ne olacağını soruyordu. Nasıl bir imparatorluktu ki bu, onun yönetimi elinde tutan kısmı, diğer küçük kısmını eziyor, aralarına nifak tohumları ekiyor ve hâlâ bu şekilde yönetimi sürdürüyordu. Bu imparatorluğun kalbi kanıyor, kökünün bir kısmı harap olmuş duruyordu.

Casement, güvenliklerini sağlayabilmek için silah elde etmeye karşı zalimane tehditler hisseden İrlandalılara bir güven duygusu vermenin ve teşkilatlarını bir gerçeğe dönüştürmenin son derece elzem hale geldiği bir anda, ABD'ye giderek, İrlandalılar adına yardım istemeye karar verdiğini, en zengininden en fakirine kadar İrlandalıların bu çağrısına yanıt vermesi sonucunda binlerce pound topladığını açıklıyordu.

Ancak Britanya, yargısı ve hükûmetiyle Casement'ın idam edilmesine kararlıydı. Kararın açıklandığı 29 Haziran'dan, Casement'ın idam edildiği 3 Ağustos'a kadar özellikle ABD'den infazın önlenmesine yönelik çabalar olacaktı. Bunların gerisinde Paskalya Ayaklanması'nın çok sert bastırılmış olması, bazıları yaralı halde, sandalyeye oturtularak infaz edilmiş İrlanda hareketinin 15 liderinin tartışmalı ve vicdanları rahatsız eden sonlarının olduğu kuşku götürmezdi.

Ancak, söz konusu çıkışların bastırılması için akla gelmedik yöntemlere başvurulacaktı. Nitekim, aynı dönemde, Casement'a ait olduğu öne sürülen ve eşcinsel ilişkilerinden bahsettiği bir günlük bulunduğu haberleri basında çıkmaya başlamıştı. Bunların sayfalarca ortaya sürüldüğü yayınların Casement'ı gözden düşürmeyi ve destekçilerini de bir sapkın ve dejenerenin arkasında olmaktan utandırarak caydırmayı amaçladığı öyle bariz bir hal almıştı ki, bu eşi görülmemiş bir müptezellikti.

Söz konusu günlükler, parça parça ortada dolaştırılıp, karalama için kullanılmış ve 10 Ağustos 1959 tarihine kadar da gizli tutulmuştur. Bu tarihte araştırmacılara açılan ve baskıları yapılmaya başlanan günlüklerin sahiciliği konusundaki ilk büyük tereddüdün açıklanması gecikmemiş, Roger McHugh, arşivden çıkartıldığı belirtilen materyal ile 1916 yılında söz konusu günlüklerin teşhirinden alınan notların çok ciddi farklı noktalar içerdiğini göstermiştir. Mchugh, günlüklerin "bulunması" ve karalama kampanyasının başlaması gibi temel olaylara ilişkin kronolojinin, Casement'ın tutuklanması öncesine giden bir savaş propagandası inisiyatifi olduğunu da ortaya koyar (McHugh, 1960). Casement hakkında birçok eser veren Angus Mitchell'in aynı sahteciliğin üzerinde duran çalışmasında (Mitchell, 1997) da bu vakıa işlenir (Mitchell, 1997).

Bunlar, günlüklerin nerede, nasıl bulunduğunun bilinmediğine, bir yandan da bulup, ortaya çıkaranların kimliğinin belirsizliğine dikkat çeken ağırlıklı araştırmalardan yalnızca birkaçıdır. İlginçtir ki, iddiaların tek kaynağının Casement'in düşmanı Britanya idaresi olduğunun ve Casement'ın yakın çevresi tarafından hayretle karşılandığının, 1959 yılına kadar günlüklerin saklanma gerekçesinin de halen bilinmediğinin altını çizen hatırı sayılır yayın "daha yenilerle" geride bırakılmaya çalışılır gibidir. Kısacası, günlükler ile ilgili olarak 2002 yılında yapılan son test ve açıklamaya kadar 1959 ve 1970 yıllarında yapılmış testler bulunduğunu, ancak bunların sonucunun açıklanmadığını, 1993 yılında yapılan testin müphem bir beyana konu edildiğini, sonuçta, günlüklerin düpedüz bir sahtecilik eseri olduğunu sergileyen, bir yandan da Casement ile ilgili halen gizli tutulan belgeler bulunduğunu işleyen yayınların sayısı (Hyde, 2016), bunun tersini savunanlardan çok daha fazladır.

Yine de, konu gündemden kaldırılmamış, günlüklerin "gerçek" olduğu 12 Mart 2002 tarihinde Amersham, Buckinghamshire'daki Giles Laboratuarı'nda yapılan "incelemeler" sonucunda açıklanmıştır. Peki geride hiç mi soru işareti kalmamıştır, mesela bu uğurda belli mi olur, yemeden içmeden kesilenler olsa dahi, ipin ucu bırakılmadan aradan 86 yıl da geçmiş olsa, "meselenin" böylelikle "yerli yerine" oturtulması acaba neden bu kadar önemli olmuş ve sonuçta kimlere ferahlık vermiştir?

İnsanlığın düşmanı halini almış emperyalizm ve ekonomik özü tröstlerin stratejisinin, çarpıtılmış bir nitelemeden başka bir şey olmayan "tarihi mücadele" kılığına sokulması yaygınlaşmış haldedir. Bunu arkalarına alanlarsa, bir de eski kurbanlarına parmak sallamakta, onlara atfedecek suçlar bulmaktadır. Bunda düzeltilecek bir şeyler aramayı dert edinmişler muhakkak ki vardır. Geçmişin yıkıcı kurgularını geleceğe taşımaya çalışanların en büyük zararının, dünya ulusları ile geleceğin barış ve uyum dünyası arasındaki mesafeyi açtığını görenler için esas mücadele alanı bu suretle belirginleşmektedir.

Böyle bir gerçek karşısında, Osmanlı İmparatorluğu toprakları üzerinde yalnızca Birinci Dünya Savaşı sırasında değil, bundan önceki yüz yıl boyunca, Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise Anadolu'da haksız ve gerekçesiz bir savaş ve işgal yürütmüş olanlara verilecek yanıt hanesinde sesi kısılmış kararsızlıklara yer olamaz. Dolayısıyla, farklı örnekleri tartışmaya dahil etmek aydınlar tarafından daha önemsenmeli ve bu hususta ses yükseltilmelidir. Casement'ın hikayesini biraz daha gün ışığına çıkarmaya çalışarak biz de bu yöndeki çabalara katıldık.

Casement'ın kimin ne yaptığı belli olmayan, ancak Britanya emperyalizminin ne yaptığı ve ne yapmak istediği haliyle bilinen dünyada, 1847-1850 İrlanda Açlığı gibi büyük olaylar yanında, yüzyıllarca akıl almaz acılar yaşamış İrlanda halkının kurtuluşundan yana olanlara katılmasını ihanet olarak cezalandırmak, Britanya için o zaman dahi altından kalkamadığı bir ikilemdi. Nitekim, tek bir kurşun atmamış Casemant'a bu cezanın verilmemesi yönünde açıklanmış çok sayıda görüş mevcuttu. Şüphesiz ki, bütün bu tartışmanın tam ortasında yer alan, 1965 yılında Dublin'de devlet töreni ile toprağa verilmesi, onun gerçek kimliğiyle birlikte, yurtseverliğinin hükümran bir imparatorluk tarafından ölümle cezalandırıldığının da İrlanda halkı tarafından tescilidir.
İrlandalı okuyucunun ince dikkati, Mario Vargos Llosa'nın Casement'ı bir başka açıdan işlediği *The Dream of the Celt* için yazılmış bir yazı yanındaki fotoğraflar üzerinde durmasında meydana çıkar. Bu okuyucu *The Irish Times'*a gönderdiği mektupta, söz konusu fotoğrafların yazıda belirtildiği gibi Casement idam sehpasına yürürken değil, ya 29 Haziran 1916 tarihindeki mahkumiyetinin ardından, ya da 24 Temmuz 1916 tarihinde, temyiz talebinin reddedildiği gün mahkemeden çıkışında çekildiğini yazar. Yakasından mendil sarkan takım elbisesinin içinde, kelepçeli elleriyle şapkasını tutan Casement'ın fotoğrafının zaten ancak öyle bir ortama uygun olduğunu ekler.
Okuyucu bundan sonra sözü Casement'ın idama gidişine getirir. O gün için *umarım gözlerimden yaşlar dökülmez* der büyük İrlandalı yurtsever ve ekler *ama ağlarsam, bu doğanın içimden dökülen saygısı olur - bir başka insanı hiçbir zaman incitmemiş bir kişi - ve kalbi her zaman… başkalarının acısı karşısında saygılı olan bir kişi* (Lyne, 2012). Casement'ın 3 Ağustos 1916'da infaz edilmeden önce, rahip Thomas Carey'in önünde - mazlum İrlanda halkının son sığınağı - Katolikliği kabul ettiği kaydedilir (a.g.e.). Rahip Carey, Casement'ın son anlarını *darağacına bir prensin vakarıyla ilerledi* diyerek tanımlar. Ve cellatı John Ellis, onun için şunları söyler: *infaz ettiğim bahtsızların içine düşmüş en cesur adamdı*.

Kaynaklar (Kitap, Makale ve Gazeteler):

Berridge, G.R. (ed.), *Tilkidom and the Ottoman Empire the Letters of Gerald Fitzmaurice to George Lloyd, 1906-1915*, İstanbul: The Isis Press, 2008.
Casement, Roger, *The Crime Against Europe: A Possible Outcome of the War of 1914*, Philadelphia: The Celtic Press, 1915.
Daly, Mary E., "The Life & Legacy of Roger Casement", *Century Ireland 1913-1923*, [Erişim tarihi, 14 Nisan 2017], http://www.rte.ie/centuryireland/index.php/articles/the-life-and-death-of-roger-casement.
Grant, Kevin. "Bones of Contention: The Repatriation of the Remains of Roger Casement", *Journal of British Studies*, vol. 41, no. 3, 2002, pp. 329–353.
Grant, Kevin, "Roger Casement: Gay Irish Martyr or Victim of a British Forgery?", *The Guardian*, 28 Eylül 2016, [Erişim tarihi, 18 Kasım2017], https://www.theguardian.com/books/2016/sep/28/roger-casement-gay-irish-martyr-or-victim-of-a-british-forgery.
Hyde, Paul, "Lost to History: An Assessment and Review of the Casement Black Diaries", 1 Nisan 2016, *Breac, A Digital Journal of Irish Studies*, [Erişim tarihi: 29 Ocak 2018], https://breac.nd.edu/articles/lost-to-history-an-assessment-and-review-of-the-casement-black-diaries/.
Kakutani, Michiko, "'King Leopold's Ghost': Genocide With Spin Control", *NY Times*, Books of the Times, 1 Eylül 1998, [Erişim tarihi, 12 Nisan 2017], http://www.nytimes.com/books/98/08/30/daily/leopold-book-review.html.
Knott, George H., *Trial of Sir Roger Casement*, Toronto: Canada Law Book Co. Ltd., 1917.
Lyne, Gerry, "Roger Casement's Execution", okuyucu mektubu, *The Irish Times*, 23 Temmuz 2012.

McHugh, Roger, *Casement: the Public Record Office Manuscripts,* Belfast: Threshold, 1960.
Mitchell, Angus, *The Amazon Journal of Roger Casement*, Dublin: The Lilliput Press, 1997.
McGreevy, Ronan, "Roger Casement made a 'fool of himself' – Kathleen Clarke", *The Irish Times*, 21 Ekim 2015, [Erişim tarihi, 23 Ekim 2017], https://www.irishtimes.com/news/ireland/irish-news/roger-casement-made-a-fool-of-himself-kathleen-clarke-1.2399390.
Wilson, Ross J., *New York and the First World War: Shaping an American City*, NY: Routledge, 2016, s. 65-66.

THE MODERATING ROLE OF ORGANIZATIONAL CULTURE ON THE RELATIONSHIP BETWEEN LEADERSHIP BEHAVIOUR AND ORGANIZATIONAL COMMITMENT

Alaaddin MOHAMMEDHASSAN
Department of Business Administration, Karadeniz Technical University

Adnan ÖZYILMAZ
Department of Business Administration, Karadeniz Technical University

Abstract
This research aims to investigate the moderating role of organizational culture on the relationship between leadership behaviour and organizational commitment. Data were gathered from 108 students of the faculty of economics and business administration at Karadeniz Technical University in Trabzon / Turkey. Data on the respondents' organizational culture and leadership behaviours, and how they affect organizational commitment were collected using the Organizational Culture Index (OCI), leadership behaviour questionnaire and Affective Commitment Scale (ACS) questionnaire, respectively. Descriptive statistics were reported, followed by reliability analysis, Pearson correlation and hypotheses testing using PROCESS macro with version 3.3 of Hayes (2013). Our results show that directive leadership had a positive and significant relationship with equity when bureaucratic culture was low but was negatively related to equity when bureaucratic culture was high. Moreover, our results show that directive leadership had a positive but nonsignificant relationship with management receptiveness when bureaucratic culture was low but was positively and significantly related to management receptiveness when bureaucratic culture was high. This research reveals a number of practical implications affecting individuals' organizational commitment, and provides a promising theoretical base for future research in the field of applied leadership behaviors, organizational culture and organizational commitment. This research is based on the path-goal theory of House (1971), House and Dessler (1974) and Fleishman (1957); and the organizational culture profiles by Wallach (1983); and the Affective Commitment Scale (ACS) by Allen and Meyer (1990); and expands on them to provide a further understanding of the relationship between leadership behaviour and organizational commitment along with the boundary conditions of the assumed relationships.
Keywords: Organizational Culture, Leadership Behaviour, Organizational Commitment, Organizational Equity, Management Receptiveness.

Özet
Bu araştırma, örgütsel kültürün, liderlik davranışları ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkideki etkileşim (moderator) etkisini incelemeyi amaç edinmektedir. Araştırmanın verisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi (Trabzon/Türkiye), İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nden 108 öğrenciden toplandı. Katılımcıların örgütsel kültür, liderlik davranışları, ve örgütsel bağlılıkları hakkındaki veri sırasıyla örgütsel kültür indeksi, liderlik davranışları anketi ve duygusal bağlılık ölçeği ile toplandı. Tanımlayıcı istatistikler, güvenirlilik analizi, Pearson korelasyonları ve Hayes'in (1993) PROCESS makrosu'nun 3.3. versiyonu kullanılarak test edilen hipotez testleri sonuçları rapor edilmektedir. Sonuçlar, yönlendirici (emir verici) liderliğin, adillik/dürüstlük (equity) ile bürokratik kültür düşük olduğu zaman pozitif ve anlamlı bir ilişkiye, fakat bürokratik kültür yüksek kolduğu zaman negative ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bundan da öte, sonuçlar, yönlendirici liderliğin, yönetim anlayışlılığına (management receptiveness) bürokratük kültür düşük olduğu zaman pozitif ve anlamsız, fakat bürokratik kültür yüksek olduğu zaman pozitif ve anlamlı şekilde bağlı olduğunu göstermektedir. Bu araştırma, bireylerin örgütsel bağlılıklarını etkileyen pek çok çıkarımlar sunmakta ve gelecekteki uygulamalı liderlik davranışları, örgütsel kültür ve örgütsel bağlılık alan araştırmalarına ümit veren bir teorik temel sunmaktadır. Bu araştırma, House (1971), House ve Dessler (1974) ve Fleishman'ın (1957) amaç-yol teorisine, Wallach'ın (1974) örgütsel kültür profillerine ve Allen ve Meyer'in (1990) duygusal bağlılık ölçeği'ne dayanmakta ve onlar üzerinde bir açılım sağlayarak liderlik davranışları ve örgütsel bağlılık

arasındaki ilişkilerde farzedilen ilişkilerin sınır koşullarının ileri bir düzeyde anlaşılmasını sağlamaktadır.
Anahtar Kelimeler: Örgüsel Kültür, Liderlik Davranışı, Örgüsel Bağlılık, Örgütsel Adillik/Dürüstlük, Yönetim Anlayışlılığı

1. Introduction and Background

Most of research has indicated that organizational culture was believed to be the most important factor in enhancing individuals' capabilities. There exists a substantial amount of research on outcomes of organizational culture, leadership behaviour and organizational commitment. Much of these studies has focused on independent relationships, such as culture and leadership, or leadership and organizational commitment. Only a handful looked into identifying precise relationships between multiple areas of organization behaviour and the application of such findings to the organization. The primary research question of this study is how organizational culture plays a moderating role on the relationship between leadership behaviour and organizational commitment.

This research intends to contribute to the existing knowledge base, in particular, from student's perspective. The purpose of this project is to investigate the moderating role of organizational culture on the relationship between leadership behaviour and organizational commitment as perceived by the students of the faculty of economics and business administration at Karadeniz Technical University in Trabzon / Turkey. The findings of the research will have practical implications for the academic staff and the students, and ultimately could bring about superior commitment and performance in their university.

This research will contribute to helping by solving some problems related to student's commitment to university which will be consequently reflected to their performance. This research will contribute to the existing pool of knowledge on the relationships between leadership behaviours, organizational culture and organizational commitment. Different aspects of these variables will be tested, so as to provide a wider and more comprehensive understanding of the factors that affect organizations and individuals.

2. Literature Review and Theoretical Framework

2.1. Antecedents and independent variables

2.1.1. Leadership behaviour

Daft (2005) defined leadership as an influence relationship among leaders and followers who intend real changes and outcomes that reflect their shared purposes. Over the course of time, a number of dimensions or facets of leadership behaviour have been developed and applied as researchers continue to discover what contributes to leadership success and failures. These included, among others, autocratic versus democratic, task-oriented versus people-oriented, and the contingency approaches (Huey Yiing & Zaman Bin Ahmad, 2009).

The most influential contingency approach to leadership is the Path-Goal theory, developed by Robert House (Robbins, 2005). This theory states that the main goal of the leader is to help subordinates attain the subordinates' goals effectively, and to provide them with the necessary direction and support to achieve their own goals as well as those of the organization (Silverthorne, 2001). The two situational contingencies in the Path-Goal theory are:

(1) the personal characteristics of group members; and

(2) the work environment (Daft, 2005).

The Path-Goal theory suggests a classification of leader behaviours, as described below.

Directive leadership (initiating structure; task-oriented) tells subordinates exactly what they are supposed to do. This leadership behaviour is similar to the initiating structure or task-oriented leadership styles. Supportive leadership (consideration; people-oriented) shows concern for subordinates' wellbeing and personal needs, and is similar to the consideration or people-oriented leadership styles (Huey Yiing & Zaman Bin Ahmad, 2009). Supportive are the leaders who provide followers with their assistance and guide them to accomplish their goals. Additionally, supportive

leaders recognize the efforts made by the followers and treat them equally with fairness and sensitivity (House, & Dessler, 1974). Participative leadership consults with subordinates about decisions. Achievement-oriented leadership sets clear and challenging goals for subordinates. No one leadership style is ideal for every situation (Rad & Yarmohammadian, 2006).

According to Huey Yiing & Zaman Bin Ahmad (2009), the study of leadership behaviours as conceptualized under the Path-Goal theory has been applied in many types of researches. For example, in the context of business strategies in international marketing channels (Mehta et al., 1996; Mehta et al., 2003), small and middle-sized firms (Li, 2004), company managers (Silverthorne, 2001), steel industry (Downey et al., 1975), automotive industry (Chang et al., 2003), and market orientation of UK firms (Harris & Ogbonna, 2001).

2.1.2. Organizational culture

Organizational culture is generally seen as a set of key values, assumptions, understandings, and norms that is shared by members of an organization and taught to new members as correct (Daft, 2005). It is argued that organizational culture may be the critical key that managers can use to direct the course of their firms (Smircich, 1983).

The study on organizational culture can take on multiple aspects, including levels (visible, expressed values, and underlying assumptions), strength (strong or weak), and adaptiveness (adaptive or unadaptive) (Huey Yiing & Zaman Bin Ahmad, 2009). Organizational cultures can be assessed along many dimensions, resulting in conceptually different, but fundamentally similar, models and theories. For example, culture can be categorized as adaptability/achievement/clan/bureaucratic (Daft, 2005), clan/adhocracy/hierarchy/market (Cameron & Freeman, 1991; Quinn & Cameron, 1983; Quinn & Rohrbaugh, 1983), and communal/fragmented/networked/mercenary (Goffee & Jones, 1998).

According to Wallach (1983), an organization's culture can be a combination of three categories – bureaucratic, innovative or supportive – to varying degrees. Wallach's (1983) framework is adapted for the purpose of this study. Wallach (1983) states that the Organizational Culture Index (OCI) profiles culture on the three stereotypical dimensions, and the "flavor" of an organization can be derived from the combination of these three dimensions.

A bureaucratic culture is hierarchical, categorized, organized, systematic, and has clear lines of responsibility and authority. An innovative culture refers to a creative, results-oriented, challenging work environment. A supportive culture exhibits teamwork and a people-oriented, encouraging, trusting work environment. An individual can be more effective in the current job, and realize his or her best potentials, when there is a match between the individual's motivation and the organizational culture. This has significant implications in recruitment, management, motivation, development and retention of employees (Shadur et al., 1999).

2.2. Dependent variables

2.2.1. Organizational commitment

Organizational commitment refers to an individual's belief in the organization's goals and values, desire to remain a member of the organization and loyalty to the organization (Mowday et al., 1982; Hackett et al., 2001). With the increasing speed and scale of change in organizations, managers are constantly seeking ways to generate employees' commitment, which translates to competitive advantage and improved work attitudes such as job satisfaction, performance, absenteeism, and turnover intentions (Huey Yiing & Zaman Bin Ahmad, 2009). According to Mowday et al. (1982, p. 27), organizational commitment is defined as "the relative strength of an individual's identification with and involvement in a particular organization", the individual has a hearty belief in and agreement of organizational principles and objectives, a willingness to apply more energy for the work of the organization, and wants to stay as a membership in the organization. Robbins and Robbins (2008) suggested that organizational commitment is a state in which an employee is familiar with a specific organization and its goals, and wants to maintain membership in the organization. Meanwhile, Allen and Meyer (1996,

p. 252) defined the organization commitment as a "psychological link between an employee and his or her organization that makes it less likely that the employee will voluntarily leave the organization".

Allen and Meyer (1990) conceptualized a model of organizational commitment and identified three components:

(1) affective;
(2) continuance; and
(3) normative commitment.

The affective component refers to the employee's emotional attachment to, identification with, and involvement in, the organization. Much of the research undertaken in the area of organizational commitment focused on affective commitment. The continuance component refers to commitment based on the costs that the employee associates with leaving the organization. The normative component refers to the employee's feeling of obligation to remain with the organization. Normative involvement has received less research attention (Allen and Meyer, 1990). Literature on the organizational commitment provided that it is empirically and conceptually proved that keeping employees' desirable work outcomes is significantly related to their commitment toward their organizations (Acar, 2012).

2.3. Relationship between variables

It has been also recognized that the strength of the organizational culture increases the organizational commitment of the employees (Ahmed Shah et al., 2012; Austen & Zacny, 2015). Moreover, the literature shows that number of researchers argued that factors of innovative and supportive cultures have strong positive relationship with organizational commitment and job satisfaction, whereas factor of bureaucratic cultures have a negative relationship with the organizational commitment (Li, 2004; Lok & Crawford, 2004). Glazer et al. (2004) proposed that organizational culture can be a reflection of the individual values which reflect the level of individual commitment in the organization.

Although a considerable number of researchers have argued that there is a constant interplay between organizational culture and leadership, there are limited empirical studies examining the relationship between leadership and culture as well as their joint effect on important organizational outcomes (Hickman & Silva, 1984; Tichy & Cohen, 1997; Trice & Beyer, 1993). More importantly, research has found that the harmonious combination of appropriate leadership behaviours with certain types of organizational cultures can positively influence employees' performance (Hickman & Silva, 1984).

According to Appelbaum et al. (2004) and Yousef (2000), the relationship between leadership behaviour and job satisfaction has received a great deal of attention in past research, however, findings have been mixed (Huey Yiing & Zaman Bin Ahmad, 2009). Research therefore does not directly link employee satisfaction to a specific leadership style. Instead, many suggest that leadership style needs to adapt to the culture or situation as it attempts to reduce employee dissatisfaction.

According to a comprehensive literature review by Yousef (2000), several researchers have also looked into the relationship between leadership behaviour and job performance. Findings were inconsistent as well. A couple of studies in the steel industry and electronic meeting systems reported higher satisfaction and performance levels under directive leadership style when given a highly structured task, while supportive leadership style is preferred for unstructured problems (Huey Yiing & Zaman Bin Ahmad, 2009).

In summary, there have been a number of researches devoted to the relationship between leadership behaviour, organizational culture, organizational commitment, job performance and job satisfaction. The findings are, however, not entirely consistent. A Taiwanese study by Li (2004) confirmed that the effect of leadership behaviours on organizational commitment is differed by organizational culture. In addition, it was found that organizational commitment might mediate the relationship between leadership behaviours and job satisfaction and performance; however, the presence of this mediating effect was contingent upon the type of leadership and organizational culture (Huey Yiing & Zaman Bin Ahmad, 2009).

2.4. Theoretical framework

Based on the literature review, the theoretical framework is proposed as shown in Figure 1. This framework is similar to that of Li's (2004). According to this research model, research variables can be described as below:

1. Leadership Behavior (directive, participative and supportive) as an independent variable.
2. Organizational Culture (bureaucratic, innovative and supportive) as an independent variable with a moderating role.
3. Organizational Commitment as a dependent variable (equity and management receptiveness).
4. The chosen control variables are: The academic studying level, gender and the studying year.

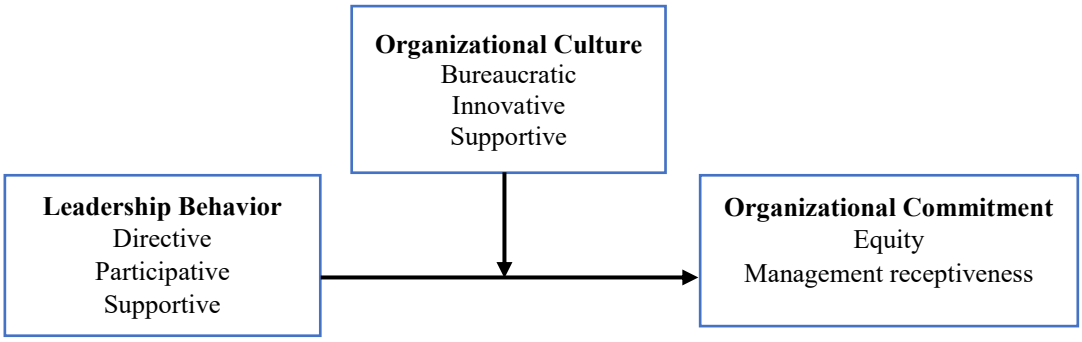


Figure I. Research Model

3. Research Methodology

Development of hypotheses

According to what we have introduced in this research model, the following main hypotheses is formulated:

> Main Hypotheses (H_1): *Leadership behavior and the organizational culture will interact to predict individuals' organizational commitment such that leadership behavior will be more positively related to organizational commitment for individuals who have high levels of perceived organizational culture, whereas the positive relationship will be weaker for individuals who have low levels of perceived organizational culture.*

From the specified main hypotheses, the following two sub-hypotheses are formuated.

> Sub-Hypotheses (H_{1a}): *Directive leadership and the bureaucratic organizational culture will interact to predict organizational equity such that directive leadership behavior will be more positively related to organizational equity for low levels of perceived bureaucratic organizational culture, whereas negatively related to equity when bureaucratic culture is high.*

> Sub-Hypotheses (H_{1b}): *Directive leadership and the bureaucratic organizational culture will interact to predict management receptiveness such that directive leadership behavior will be positively but nonsignificantly related to organizational management receptiveness for low levels of perceived bureaucratic organizational culture, whereas positively and significantly related to management receptiveness when bureaucratic culture is high.*

3.1. Selection of instruments and measures

The selection of instruments differed partly from Li's (2004) study due to consideration for the ease and time limitation for respondents to answer the questions, and space constraints in the questionnaire.

3.2. Organizational culture

The popular 24-item OCI by Wallach (1983) has been used for the purpose of this study, the reason being that it was also used in Li's (2004) research. Wallach (1983) classified organizational culture profiles as bureaucratic, innovative and supportive, and each of the three profiles is assigned 8 items in the OCI. The OCI has also been used by other researchers (Koberg & Chusmir, 1987, cited in Lok & Crawford, 2004; Lok & Crawford, 2004). Respondents were asked about how they perceive their organization's culture. A four-point Likert scale was used, ranging from "does not describe my organization" valued as a "1" to "describes my organization most of the time" valued as a "4". The scores were added up for every profile, and an observation was assigned to the profile with the highest mean score.

3.3. Leadership behaviour

In this research, the 10-item measure of leadership behaviour has been adapted from Harris and Ogbonna (2001), which was based on previous research by House (1971), House and Dessler (1974), Fleishman (1957) and Stogdill (1963). It has been used to identify the leadership behaviour as participative (four items), supportive (two items) and directive (four items). Respondents were asked to describe the leadership behaviour of the direct scholars that they belong to. A scale ranges between 1 and 10 point was used, where 1 is the lowest acceptance degree about the question content through 10 for the highest acceptance degree. The mean scores for each leadership style were obtained.

3.4. Organizational commitment

For the purpose of this study, the 11-item Affective Commitment Scale (ACS) (Allen and Meyer, 1990) has been adopted to assess the affective orientation of the respondents towards their organization, where 10 of these items were used. The ACS also has the advantage that its items were written to assess only affective orientation towards the organization and not employees' behaviour or behavioural intentions (e.g. intention to exert effort or leave the organization) (Huey Yiing & Zaman Bin Ahmad, 2009). As same as the leadership behaviour dimension, a scale ranges between 1 and 10 point was used to measure the organizational commitment, where 1 was assigned to the lowest acceptance degree about the question content through 10 for the highest acceptance degree.

3.5. Sampling design and data collection

Data was collected using self-administered questionnaires to examine the preceding issues because responses could be easily quantified and summarized; data could be collected quickly, inexpensively and efficiently; and a large number of participants could be reached in a short span of time. Questionnaires were distributed by hand and personally-administered to 108 students of the faculty of economics and business administration at Karadeniz Technical University in Trabzon / Turkey where the total population accounts more than 10000 students in the first semester of the academic year of 2019/2020. Those students are studying in different educational levels such as: undergraduate studies, graduate studies and postgraduate studies. This non-probability convenience sampling was chosen for convenience and for time- and cost-effectiveness for the research.

4. Results and Discussion

4.1. Summary statistics of respondents

Demographic variables of the respondent sample were extracted by asking questions on gender, the academic studying level and the studying year. Table I summarizes the demographic information of the sample population for this study.

4.2. Analyses of measures

4.2.1. Descriptive statistics

Table II shows that the standard deviations, skewness and kurtosis levels are low. Hence, the collected data was robust, representative of the samples, and normal. Parametric analyses techniques are therefore possible in the subsequent sections. The measures of directive leadership and buraucratic culture all exhibited mean scores notably above their respective mid-points. In contrast, the measures of equity and management receptiveness were notably lower than their mid-points

.

Table I Summary statistics of respondents

Demographic variable	Percentage of sample
Gender	
Female	64.8
Male	35.2
Study	
Bachelor	65.7
Master	22.2
PhD	12.0
Level	
freshman	24.1
sophomore	7.4
junior	28.7
senior	19.4
master	16.7
doctoral	3.7

Table II Means, standard deviations, and intercorrelations among variables

Variable	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**
1. Level							
2. Gender	-.08						
3. Study	-.70**	.03					
4. Directive leadership	-.10	-.04	-.11				
5. Bureaucratic Culture	.00	-.02	-.11	.18			
6. Equity	-.16	-.12	.21*	-.02	-.00		
7. Management receptiveness	-.26**	.03	.10	.28**	.32**	-.02	
Means	3.08	-	-	7.31	2.90	4.13	5.15
Standard deviations	1.49	-	-	1.97	.55	2.84	2.67
Skewness	-.00	.62	1.20	-.80	-.61	.51	.08
Kurtosis	-1.03	-1.63	.06	.66	.12	-.73	-.78
α	-	-	-	0.76	0.80	-	-

Note. n = 108. Means and standard deviations are for the unstandardized variables. Two-tailed tests. Gender was coded as male = 1 and female = 0. Study was coded as bachelor = 1, master = 2 and PhD = 3. Level was codes as freshman = 1, sophomore = 2, junior = 3, senior = 4, master = 5, doctoral = 6.
*p < .05; **p < .01.

4.2.2. Reliability analysis

Table II shows that the results in the calculation of Cronbach Alpha coefficients ranged from 0.76 (for directive leadership) to 0.80 (for buraucratic culture). The Cronbach Alpha coefficients obtained from this study were found to be relatively similar to reference studies. The high coefficient scores (more than

0.7) led to the conclusion that the scales were acceptably reliable. No items were deleted so as to maintain the integrity of these established, original instruments.

4.2.3. Correlation analyses

To study the correlation between variables, Pearson coefficient was selected as it was designed for interval level or continuous variables. Table II shows the correlation patterns between study variables. That is, directive leadership behaviours were found be significantly and positively correlated to management receptiveness, and negatively correlated to equity. In addition, buraucratic culture was found to significantly and positively correlate to management receptiveness, and negatively correlated to equity.

4.2.4. Testing of hypotheses

To test the hypotheses using SPSS, PROCESS macro with version 3.3 of Hayes (2013) was appropriate to run all statistical analysis with 5000 bootstrap samples, which give us an interval estimation of significance (nonsignificance) of the moderation effect.

Our results reported in Table III show support for Hypothesis H_{1a} (estimate = .86, SE = .27, t = -3.14, p<.01). Figure II shows the nature of the interaction. Simple slope analysis showed that directive leadership had a positive relationship with equity when bureaucratic culture was low (estimate = .40, SE = .19, t = 2.09, p = .03) but was negatively related to equity when bureaucratic culture was high (estimate = -.55, SE = .22, t = -2.50, p = .01).

Our results reported in Table III also show support for Hypothesis H_{1b} (estimate = .49, SE = .24, t = 2.04, p<.05). Figure III shows the nature of the interaction. Simple slope analysis showed that directive leadership had a positive but nonsignificant relationship with management receptiveness when bureaucratic culture was low (estimate = .03, SE = .16, t = .19, p = .84) but was positively and significantly related to management receptiveness when bureaucratic culture was high (estimate =.57, SE=.19, t=-2.97, p=.00).

Table III Test of Hypothesis H_{1a} and H_{1b}.

Variable	Equity			Management Receptiveness		
	Estimate	SE	t	Estimate	SE	t
Constant	2.71	1.50	1.80	7.10	1.31	5.39***
Directive Leadership	-.07	.14	-.53	.30	.12	2.47*
Bureaucratic Culture	.27	.49	.56	1.24	.42	2.88**
Directive Leadership X Bureaucratic Culture	-.86	.27	-3.14**	.49	.24	2.04*
Level	-.00	.25	-.02	-.52	.22	-2.32*
Study	1.09	.55	1.97	-.30	.48	-.63
R^2	.13			.24		
F (df1, df2)	3.11 (5, 2012)			6.70 (5, 102)		
p-value	.01			.00		
ΔR^2	.08			.03		
F (df1, df2)	9.90 (1, 102)			4.16 (1, 102)		
p-value	.00			.04		

n = 108. * p < .05; ** p < .01, *** p < .001. Unstandardized estimates and their standard errors along with t values are reported.

Figure II. Interaction of directive leadership and bureaucratic culture to predict organizational commitment (equity).

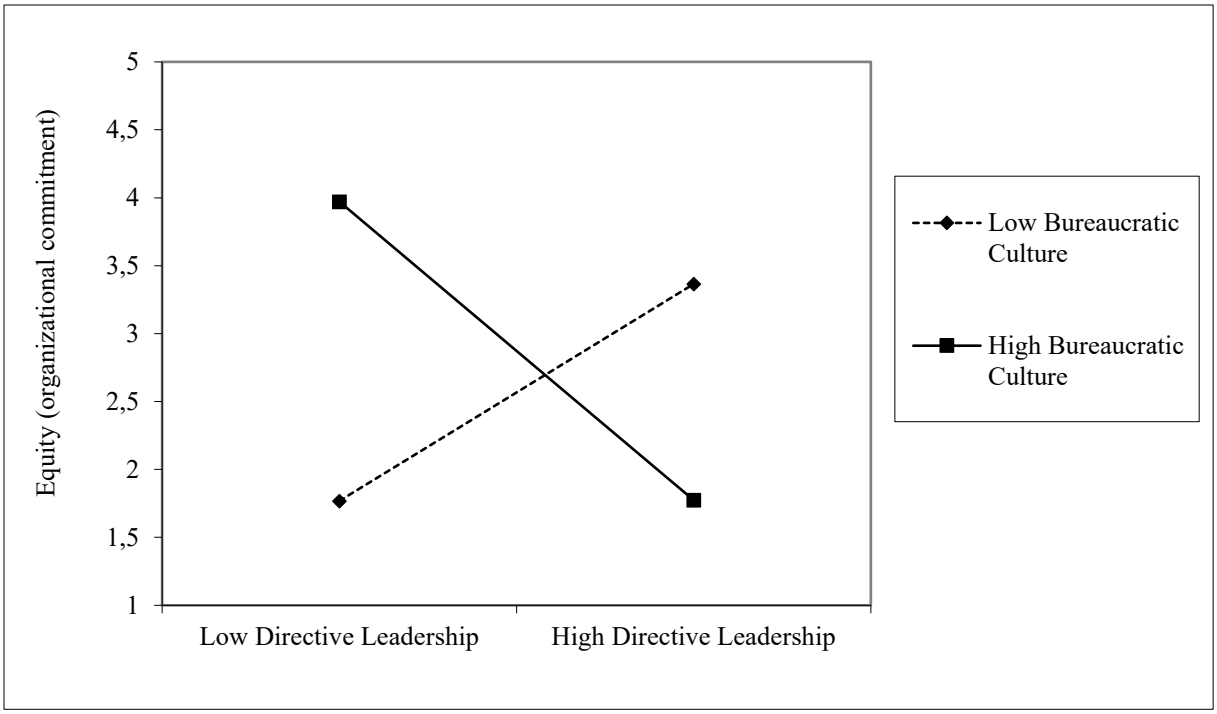
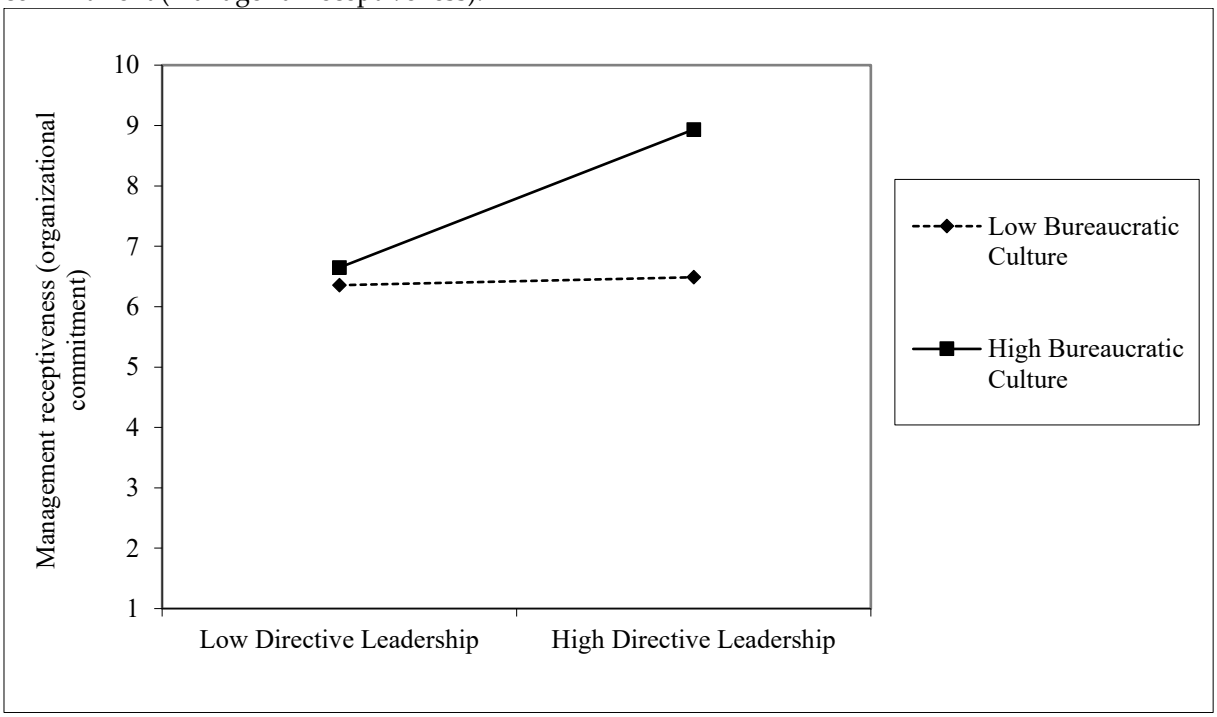


Figure III. Interaction of directive leadership and bureaucratic culture to predict organizational commitment (managerial receptiveness).



5. Conclusion and Recommendations

Summary of findings

We present means, standard deviations, and correlations among variables in Table III. PROCESS macro with version 3.3 of Hayes (2013) was appropriate to run all statistical analysis with 5000 bootstrap samples, which give us an interval estimation of significance (nonsignificance) of the moderation effect. When we tested our hypotheses, we constructed one model for each dependent variable: equity and management receptiveness of organizational commitment. We centered directive leadership and bureaucratic culture as predictors. Whenever our results showed a significant coefficient for the

interaction and the confidence interval did not show a negative sigh (Dawson, 2014; Kline, 2016), we concluded a hypothesis is supported.

Our results show that directive leadership had a positive and significant relationship with equity when bureaucratic culture was low (estimate (γ)=.40, SE=.19, t=2.09, p=.03) but was negatively related to equity when bureaucratic culture was high (γ=-.55, SE=.22, t=-2.50, p=.01). Moreover, our results show that directive leadership had a positive but nonsignificant relationship with management receptiveness when bureaucratic culture was low (estimate (γ)=.03, SE=.16, t=.19, p=.84) but was positively and significantly related to management receptiveness when bureaucratic culture was high (γ=.57, SE=.19, t=-2.97, p=.00). Thus, we provided a clarification to the relationship between directive leadership and equity and between directive leadership and management receptiveness by showing that the relationships are moderated by bureaucratic culture.

References

Acar, A. Z. (2012). Organizational culture, leadership styles and organizational commitment in Turkish logistics industry. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 58, 217-226.

Ahmed Shah, S. M., Memon, M. S., & Phulpoto, A. (2012). The impact of organizational culture on the organizational commitment: A study of faculty members of public sector universities of Pakistan. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 3(9), 991-1003.

Allen, N., & Meyer, J. (1990). The measurement and antecedents of affective, normative and continuance commitment to the organization. *Journal of Occupational Psychology*, 63(1), 1-18.

Allen, N. J., & Meyer, J. P. (1996). Affective, continuance, and normative commitment to the organization: An examination of construct validity. *Journal of Vocational Behavior*. 49(3), 252-276.

Appelbaum, S., Bartolomucci, N., Beaumier, E., Boulanger, J., Corrigan, R., Dore, I., Girard, C. & Serroni, C. (2004). Organizational citizenship behaviour: A case study of culture, leadership and trust. *Management Decision*, 42(1/2), 13-40.

Austen, A., & Zacny, B. (2015). The role of public service motivation and organizational culture for organizational commitment. *Management*, 19(2), 21-34.

Cameron, K.S., & Freeman, S.J. (1991), Cultural congruence, strength, and type: relationships to effectiveness. *Research in Organizational Change and Development*, 5(1), 23-58.

Chang, T. Z., Chen, S. J., & Polsa, P. (2003). Manufacturer channel management behavior and retailers' performance: an empirical investigation of automotive channel. *Supply Chain Management: An International Journal*, 8(2), 132-139.

Daft, R. L. (2005). *The leadership experience*. Vancouver, Canada; Thomson-Southwestern.

Dawson, J. F. (2014). Moderation in management research: What, why, when and how. *Journal of Business and Psychology*, 29,1-19.

Downey, H. K., Sheridan, J. E., & Slocum Jr, J. W. (1975). Analysis of relationships among leader behavior, subordinate job performance and satisfaction: A path-goal approach. *Academy of Management Journal*, 18(2), 253-262.

Glazer, S., Daniel, S. C., & Short, K. M. (2004). A study of the relationship between organizational commitment and human values in four countries. *Human Relations*, 57(3), 323-345.

Goffee, R., & Jones, G. (1998). *The character of a corporation: How your company's culture can make or break your business*. New York, NY: Harper Business, Harper Collins Publishers.

Hackett, R. D., Lapierre, L. M., & Hausdorf, P. A. (2001). Understanding the links between work commitment constructs. *Journal of Vocational Behaviours*, 58(1), 392-413.

Harris, L. C., & Ogbonna, E. (2001). Leadership style and market orientation: an empirical study. *European Journal of Marketing*, 35(5/6), 744-764.

Hayes, A. F. (2013). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. New York, NY: The Guilford Press.

Hickman, C., & Silva, M. (1984). *Creating excellence: Managing culture and change in the new age*. New York, NY; New American Library.

House, R. J., & Dessler, G. (1974). The path-goal theory of leadership: Some post hoc and a priori tests. *Contingency Approaches to Leadership*, 29, 55.

Huey Yiing, L., & Zaman Bin Ahmad, K. (2009). The moderating effects of organizational culture on the relationships between leadership behaviour and organizational commitment and between organizational commitment and job satisfaction and performance. *Leadership & Organization Development Journal*, 30(1), 53-86.

Kline, R. B. (2016). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York, NY: Guilford Press.

Li, Y. C. (2004). Examining the effect of organization culture and leadership behaviours on organizational commitment, job satisfaction, and job performance at small and middle-sized firms of Taiwan. *Journal of American Academy of Business*, 5(1/2), 432-8.

Lok, P., & Crawford, J. (2004). The effect of organisational culture and leadership style on job satisfaction and organisational commitment: A cross-national comparison. *Journal of Management Development*, 23(4), 321-338.

Mehta, R., Dubinsky, A. J., & Anderson, R. E. (2003). Leadership style, motivation and performance in international marketing channels: An empirical investigation of the USA, Finland and Poland. *European Journal of Marketing*, 37(1/2), 50-85.

Mehta, R., Larsen, T., & Rosenbloom, B. (1996). The influence of leadership style on co-operation in channels of distribution. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 26(6), 32-59.

Mohammad Mosadegh Rad, A., & Hossein Yarmohammadian, M. (2006). A study of relationship between managers' leadership style and employees' job satisfaction. *Leadership in Health Services*, 19(2), 11-28.

Mowday, R. T., Porter, L. M. and Steers, R. M. (1982). *Employee-Organization Linkages: The psychology of commitment, absenteeism, and turnover*. New York, NY: Academic Press.

Quinn, R. E., & Cameron, K. (1983). Organizational life cycles and shifting criteria of effectiveness: Some preliminary evidence. *Management Science*, 29(1), 33-51.

Quinn, R. E., & Rohrbaugh, J. (1983). A spatial model of effectiveness criteria: Towards a competing values approach to organizational analysis. *Management Science*, 29(3), 363-377.

Robbins, S. P., & Robbins, S. P. (2008). *Organisational behaviour*. Frenchs Forest, NSW: Pearson Education Australia.

Robbins, S. P. (2005). *Organizational behavior.* Englewood Cliffs, NJ: Pearson Prentice-Hall.

Shadur, M. A., Kienzle, R., & Rodwell, J. J. (1999). The relationship between organizational climate and employee perceptions of involvement: The importance of support. *Group & Organization Management*, 24(4), 479-503.

Silverthorne, C. (2001). A test of the path-goal leadership theory in Taiwan. *Leadership & Organization Development Journal*, 22(4), 151-158.

Smircich, L. (1983). Concepts of culture and organizational analysis. *Administrative Science Quarterly*, 28(3), 339-358.

Tichy, N., & Cohen, E. (1997). *The leadership engine*. New York, NY: Harper Business.

Trice, H., & Beyer, J. M. (1993). *The cultures of work organization*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Wallach, E. J. (1983). Individuals and organizations: The cultural match. *Training & Development Journal*, 37(1), 29-36.

Yousef, D. A. (2000). Organizational commitment: A mediator of the relationships of leadership behaviour with job satisfaction and performance in a non-western country. *Journal of Managerial Psychology*, 15(1), 6-28.

TANZİMAT ŞİİRİNDE KÖTÜLÜK PROBLEMİ VE TEODİSE ARAYIŞLARI17

Dr. Ümmühan Gökmen
ummuhangkmn@gmail.com

Özet

Kötülük problemi, insanlık tarihi boyunca bütün inanç ve düşünce sistemlerinin üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Hayatın işleyişinde görülen fiziki, ahlaki ve metafizik kötülükler; bu kötülükleri ortadan kaldıracak mutlak kudret ve iradeye sahip olduğuna inanılan Tanrı'nın varlığı ile çelişki oluşturmaktadır. Kitabi dinler ve birçok farklı inanış, kötülük gibi gözüken durumların aslında iyiliğin gerçekleşmesi için araç kılındığına ve dolayısıyla bu durumun Tanrı'nın mutlak iyilik ve adaletiyle çelişki oluşturmadığına dair inanç ve yaklaşımlar ortaya koyarlar. Osmanlı şiir geleneğinde de dünyanın kötülüğünden, feleğin zulmünden şikâyet edilse de kötülüğün kaynağı olarak Allah'a işaret edilmez. Batı'da ise Tanrı'nın sınırsız iyilik ve adaleti ile evrendeki kötülüğün varlığını uzlaştırma girişimi olarak açıklanan "teodise" kavramı ortaya atılır. XVIII. yüzyıl filozoflarından Leibniz; bu kavramı "mümkün dünyalar öğretisi" ile temellendirerek kötülüğün, varlığın sınırlı ve sonlu oluşundan kaynaklandığını savunmuştur. Batı'nın düşünsel etkilerinin belirginleştiği Tanzimat Dönemi Türk şiirinde özellikle Ziya Paşa ve Abdülhak Hâmit Tarhan'ın şiirlerinde kötülük probleminin detaylı şekilde ele alındığı görülmektedir. Doğadaki ve toplumsal hayattaki işleyişi sorgulayan Ziya Paşa, evrende gördüğü adaletsizlikler ve kötülükler karşısında isyana sürüklenmektedir. Düşünce ve hayat tarzı açısından Batı medeniyetiyle içli dışlı sayılabilecek bir ailede yetişen Abdülhak Hâmit ise her yönüyle kötülük olarak ele aldığı ölümü mutlak güç, adalet ve merhamet sahibi Tanrı fikriyle bağdaştıramamaktadır. Hâmit'in dizelerindeki panteizme dayanan söylemleriyle kendi teodise anlayışını inşa etmeye çalıştığı düşünülebilir. Bu bağlamda çalışmada Tanzimat şairlerinin şiirlerinde kötülük problemini ele alışlarının ve çözüm arayışlarının içinde doğdukları gelenek ve inançtan farklılıkları ortaya konacaktır. Çalışmada yöntem olarak kötülük probleminin ve teodise kavramının anlam çerçevesi ve tarihçesi incelenecek ve bahsedilen şairlerin şiirleri bu kavramlar etrafında hermenötiğin imkanlarından faydalanılarak analiz edilecektir.

Anahtar Sözcükler: Kötülük Problemi, Teodise, Tanzimat Şiiri, Ziya Paşa, Abdülhak Hâmit Tarhan

Abstract:

The problem of evil is a matter that has been dwelled upon throughout the history of humanity. The physical, metaphysical and moral evilness seen in the life contradicts with the existence of God whom is believed to have the absolute omnipotence and volition to be able to annihilate these evils. The four main religions and many other faiths have approaches and beliefs that evil-like situations precipitate to allow the good to happen and thus this does not contradict with God's absolute mercy and justice. Although, complaints of the evil of the world and the wrath of fate can be found in the Ottoman poetry, it does not translate into fact that the source of the evil is Allah. In the west, the theodicy notion, explained as the attempt to reconcile the existence of the evil and God's unlimited mercy and fairness, is propounded. An 18th century philosopher Leibniz, grounds this notion with "best of all possible worlds" thesis and argues that the evil is caused by existence being limited and finite. Especially, during Tanzimat Era, when the ideational effects of the west was distinctive, the problem of evil had been discussed in detail in Turkish poetry specifically in the poems of Ziya Pasa and Abdulhak Hamit Tarhan. Ziya Pasa, who questioned the mechanism of the nature and social life, was dragged into insurrection due to injustice and evil he saw in the universe. Abdulhak Hamit was raised in a family that understood the western civilisation in terms of its ideas and lifestyle, he was not able to unite death, which he considered as evil in every way, with the idea of God having the absolute power, fairness and mercy. Hamit's discourse in his verses that grounds on pantheism can be understood as that he tried to

[17] Bu çalışma *Tanzimat Devri Türk Şiirinde Bir Paradigma Olarak Batı Felsefesi (1839-1885)* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Programı, İstanbul 2018.

build his own understanding of "theodicy". On that note, in this study the contrast between the way the poets address the problem of evil and their solution quest in their poems and the traditions and beliefs that they are born into will be exhibited. Methodologically, the meanings and the history of "the problem of evil" and the "theodicy" notion will be examined and the poems of the mentioned poets will be analysed around these concepts utilizing the benefits of hermeneutics.
Key Words: The Problem of Evil, Theodicy, Tanzimat Poetry, Ziya Pasa, Abdülhak Hâmit Tarhan

Giriş

Tanrı tarafından yaratıldığı kabul edilen dünyada Tanrı'nın varoluşuna ya da en azından temel özelliklerine gölge düşürdüğü düşünülen kötülükler, insanlık tarihi boyunca bütün inanç ve düşünce sistemlerinin üzerinde durduğu bir konu olmuştur. (Cevizci, 1996, s. 320). Doğadan veya bilinçli insan eyleminden kaynaklanan, insanın ve tüm canlıların varlığına ve yaşamına zarar veren durum, oluşum ya da şeye kötülük adı verilir. (Cevizci, 1996, s. 319). Kötülük; doğal kötülük, ahlaki kötülük ve metafizik kötülük şeklinde sınıflandırılır. Doğal kötülük; hastalıklar, depremler, fırtınalar, kuraklıklar, kasırgalar gibi insan eylemlerinden bağımsız olarak meydana gelen kötülüklerdir. Ahlaki kötülük, özgür iradesi olduğu kabul edilen insanlar tarafından işlenen soykırımlar, savaşlar, kıskançlık, açgözlülük, yalancılık, hırsızlık vb. kötülüklerdir. Metafizik kötülük ise yaratılmış evrenin sonlu ve sınırlı olmasıdır. (Yaran, 1997, s. 28-30). Kötülük, bütün dinler için bir problem olarak varlığını tarih boyunca sürdürmüştür. Hristiyanlık teolojisinin kurucularından olan Augustine'e göre evrende aslolan iyiliktir, kötülük insanların özgür iradelerini kötü kullanmalarından kaynaklanmaktadır. (Yaran, 1997, s. 91). İslam âlimleri ise Allah'ın dünyaya ve ahirete yönelik hayır içermeyen hiçbir şer yaratmadığı görüşünde birleşmişlerdir. (Yavuz, 2010, s. 542).

Kötülük Problemi ve Teodise

İnanç sistemleri, evrendeki düzenden yola çıkarak Tanrı'nın varlığını kanıtlama çabasındadır. Düzen ve amaç kanıtı olarak adlandırılan bu yaklaşıma göre doğa, rastlantılarla değil düzen içinde işlemektedir ve her şey bir amacı yerine getirecek şekilde düzenlenmiştir. Doğadaki bu düzen, akıllı bir düzen vericinin varlığını gerektirir. Kötülük problemi ise Tanrı'nın varlığını düzenle delillendiren bu inancın karşısına önemli bir sorun olarak çıkar. Çünkü düzensizlikten ve başıboşluktan kaynaklanan kötülük ile düzen ve amaç kanıtı ile ispatlanmaya çalışılan mutlak kudret, irade ve iyilik sahibi Tanrı'nın varlığı çelişki oluşturmaktadır. (Cevizci, 1996, s. 320-321). Bu çelişkiyi açıklıkla ilk kez dile getiren isim, Epikür'dür. Epikür, kötülük problemini bir ikilem biçiminde şöyle formüle etmiştir:

"Tanrı, ya kötülükleri ortadan kaldırmak ister de kaldıramaz veya kaldırabilir, ama kaldırmak istemez; ya da ne kaldırmak ister ne de kaldırabilir yahut da hem kaldırmayı ister hem de kaldırabilir. Eğer ortadan kaldırmak istiyor da kaldıramıyorsa, O güçsüzdür; ki bu durum Tanrı'nın karakteriyle uyuşmaz, eğer ortadan kaldırabiliyor fakat kaldırmak istemiyorsa, O kıskançtır; ki bu da aynı şekilde Tanrı ile uyuşmaz; eğer O ne ortadan kaldırmayı istiyor ne de kaldırabiliyorsa hem kıskanç hem güçsüzdür, bu durumda da Tanrı değildir; eğer hem ortadan kaldırmayı istiyor hem de kaldırabiliyorsa -ki yalnızca bu Tanrı'ya uygundur-, o zaman kötülüklerin kaynağı nedir? Ya da o kötülükleri niçin ortadan kaldırmamaktadır?" (Yaran, 1997, s. 11-12).

Felsefe tarihinde kötülük problemini ele alan en etkili isimlerden biri de XVIII. yüzyıl düşünürlerinden David Hume'dur. (Cevizci, 1996, s. 321). Hume, "Doğal Din Üzerine Diyaloglar"da Philo ve Cleanthes arasında geçen konuşmalar üzerinden kötülük problemini ele alır ve Epikür'ün bu söylemlerinden hareketle şu yargılara varır:

"Philo, peki ya Cleanthes, dedi, bütün bu düşüncelerden ve daha önerilebilecek sonsuz benzerlerinden sonra, sizin hâlâ antropomorfismde diretmeniz ve Tanrısal varlığın manevi sıfatlarının, adaletinin, iyicilliğinin, merhametinin, dürüstlüğünün, insan yaratıklarındaki bu erdemlerle aynı doğal yapıda olduğunu ileri sürmeniz mümkün mü? Erkinin sonsuzluğunu kabul ediyoruz: o ne isterse olur: fakat ne insan mutlu ne de başka bir hayvan: öyleyse, onların mutluluklarını istemiyor. Bilgeliği sonsuzdur: herhangi bir amaca varacak aracı seçmekte hiç yanılmaz: fakat doğanın akışı insanların ya da hayvanların mutluluğuna yönelmemekte; öyleyse, doğa bu amaçla kurulmamış. İnsan bilgisinin tüm

kapsamı içinde bunlardan daha kesin ve daha sarsılmaz hiçbir çıkarım yoktur. Öyleyse, onun iyicilliği ve yarlıgayıcılığı hangi bakımdan insanların iyicilliğine ve yarlıgayıcılığına benziyor?
Epikouros'un eski soruları hâlâ yanıtlanmamıştır.
Kötülüğü önlemek istiyor da gücü mü yetmiyor? Öyleyse o erksizdir. Gücü yetiyor da istemiyor mu? O hâlde kötücüldür. Hem gücü yetiyor hem de canı istiyor mu? O hâlde kötülük nereden geliyor?" (Hume, 1995, s. 230-231).
Philo'ya karşıt görüşte olan Cleanthes, Philo'nun bu iddiasını çürütmek için dünyanın iddia edildiği kadar kötülük içermediğini, dünyada kötülükten çok iyilik olduğunu savunur:
"Tanrısal iyicilliği kanıtlamanın tek yöntemi (ki ben bunu seve seve kabul ederim) insanın çaresizliğini ve kötülüğünü mutlak olarak yadsımaktır. Sizin çizdiğiniz tablolar abartmalı, hüzünlü görüşleriniz çoğucası hayali, çıkarımlarınız olguya ve deneye aykırı. Sağlık hastalıktan, haz acıdan, mutluluk çaresizlikten daha olağandır. Uğradığımız bir zarara karşılık hesaplanırsa, ulaştığımız yüz tane zevk vardır." ((Hume, 1995, s. 233).
Philo, insanları mutlu edecek şeylerin insanlara acı verecek şeylerden daha fazla olduğunu kanıtlamanın kötülük sorununa çözüm olmayacağını savunur. Ona göre eğer Tanrı, sonsuz kudret ve iyilik sahibi olsa dünyada hiçbir zaman kötülüğün bulunmaması gerekir; dolayısıyla kötülüğün varlığı ile sınırsız kudret sahibi bir Tanrı'nın varlığı bağdaştırılamaz. Bu tür bir akıl yürütme de hiçbir şekilde çürütülemez. ((Hume, 1995, s. 234).
Bu şekilde ele alınan kötülük problemine çözüm yolu olarak ortaya konan "teodise" kavramı ise her şeye gücü yeten Tanrı'nın sınırsız iyilik ve adaleti ile evrendeki kötülüğün varlığını uzlaştırma girişimi olarak açıklanmaktadır. (Yaran, 1997, s. 14). XVIII. yüzyıl filozoflarından Leibniz tarafından ortaya atılan bu kavram, Grekçede "Tanrı" ve "adalet" anlamına gelen iki kelimenin birleştirilmesinden oluşturulmuş olup kötülük olgusu karşısında Tanrı'nın adaletini ve haklılığını savunmak anlamına gelir. (Yaran, 1997, s. 79).
Batı felsefesinde Leibniz, "teodise" kavramını "mümkün dünyalar öğretisi" ile temellendirir. Doğal kötülük ile ahlaki kötülüğün köklerini metafizik kötülükte bulan Leibniz'e göre Tanrı mükemmeldir; fakat O'nun yaratmış olduğu varlıklar özü itibari ile sınırlı ve sonlu olduğundan evren hiçbir zaman tam ve yetkin olamaz. Bu yüzden evrendeki kötülüklerin kaynağı mükemmel olan Tanrı'da değil yaratmış olduğu varlıkların yetkin olmamalarında aranmalıdır. Dolayısıyla yaratılmış olmanın doğasında var olan sonluluk ve sınırlık özelliklerinden dolayı, olabilir bütün dünyalarda kötülük var olacaktır. Bu sebeple tam ve yetkin olan Tanrı, birçok olabilir dünyalar arasından en iyisini seçmiştir. (Yaran, 1997, s. 27). Leibniz düşüncelerini şu şekilde dile getirir:
"… Tanrı dünyayı ne biçimde yaratmış olursa olsun, dünya her zaman düzenli olacaktır ve belli bir genel düzen içinde bulunacaktır. Ama Tanrı dünyaların en yetkinini seçmiştir, yani hem varsayımlar açısından en basit olanını, hem olgular açısından en zengin olanını seçmiştir-çizilmesi çok kolay, özellikleri ve sonuçları pek güzel ve pek geniş bir geometrik çizgi gibi." (Leibniz, 1999, s. 79).
Leibniz'in bu görüşlerine birçok Aydınlanma düşünürü tarafından karşı çıkılır. Modern düşüncede, doğal kötülükle ilgili kırılma noktasının Lizbon Depremi olduğu söylenir. 1755 yılında gerçekleşen depremin ilk sarsıntı ve yıkımından sonra hayatta kalan pek çok insan; artçı sarsıntılarla, şehre vuran büyük dalgalarla ve çıkan yangınlarla hayatını kaybeder. Kutsal bir günde gerçekleşmesi ve yıkılan kiliselerde toplu ölümlere sebep olması bakımından da sorgulanan bu deprem, sonraki Batılı entelektüel kuşaklar üzerinde derin bir etki yapmış ve felsefi iyimserliğin çöküşünün hızlanmasında önemli rol oynamıştır. (Yaran, 1997, s. 29). Voltaire, bu depremin de etkisiyle Leibniz'in görüşlerinin yeryüzünde çekilen acılara cevap olamayacağını savunur:
"Nasıl! Bir elmayı yedik diye sonsuz bir ömür süreceğimiz zevk ülkesinden kovulmak! Nasıl! Yoksulluk içinde, hepsi acı çekecek, hepsi de başkalarına acı çektirecek çocuklar meydana getirmek! Nasıl! Bütün hastalıklara tutulmak, bütün dertlere uğramak, yüzyılların sonsuzluğu içinde yanmak ha! Payımıza düşenin gerçekten en iyisi bu mu? Bu bizim için hiç de o kadar iyi değil; Tanrı içinde bunun iyilik neresinde? Leibniz verilecek cevap olmadığını anlamış: onun için kendisinin pek anlamadığı koca koca kitaplar karalamış." (Voltaire, 2014, s. 60).

Ancak Voltaire, Leibniz'in görüşlerini eleştirse de kötülük problemine köklü bir cevap ortaya koyamaz. Özellikle Aydınlanma'yla birlikte Diderot, d'Holbach gibi düşünürler, Voltaire'in ve Hume'un şüpheci tutumlarından da etkilenerek Leibniz'in mümkün dünyalar öğretisini eleştirmiş ve onu çürütmeye çalışmışlardır. Kötünün varlığı sorununa kötümserlik felsefesiyle yaklaşan Schopenhauer, Leibniz'in iyimser görüşlerine bu dünyanın mümkün dünyaların en kötüsü olduğu görüşüyle karşı çıkar ve hayatın özünün bir dertler ve kötülükler yumağı olduğunu iddia eder. (Werner, 2000, s. 48).

Tanzimat dönemi Türk şiirine bakıldığında kötülük problemi ve teodise arayışlarının Ziya Paşa ve Abdülhak Hâmit Tarhan'ın şiirlerinde konu edildiği görülür.

Ziya Paşa: Kötülük Problemine İsyankâr Bakış

Ziya Paşa, şiirlerinde aklı evrenin işleyişini kavramada yetersiz bularak agnostik bir tavır sergilese de doğada ve toplumsal hayattaki düzensizlikleri ve haksızlıkları sorgulamaktan kendini alamaz. "Terci-i Bend"inin dizelerinde bu konudaki görüşlerini detaylı bir şekilde ortaya koyar.

"Dendân-ı şîre lokma olur âhuvân-ı zâr
Bir gûsfendi tu'me kılar gurk-i cân-şikâr
Bî-cürm iken gıdâ-yı anâkib olur mekes
Ma'sûm iken kebûteri şâhin eder şikâr
(…)
Güncişk-i zârı bâşe-i perrân helâk eder
Eyler tezervi pençe-i gadrinde bâz-hâr" (Göçgün, 2001, s. 153)

"Mâr-ı zemîne lokma olur mürg-i tîz-per
Mürg-i hevâya tu'me olur mâhi-yi bihâr" (Göçgün, 2001, s. 153)

"Gavvâsı hırs-ı gevher eder lokma-i neheng
Kebgi emîr-i dâne eder teleye şikâr
Dürdâne-i derûnu içün çâk olur sadef
Âvâzıdır kafesde eden bülbülü nizâr
Bîdesterin helâkine hâyye olur sebeb
Katl-i samûr-ı zâre olur postu medâr
Gâlib zebûnu kâ'idedir eylemek telef
Yerde havâda bahrde cârî bu gîr u dâr" (Göçgün, 2001, s. 153)

Ziya Paşa'nın bu dizeleri, tabiatta güçlünün güçsüzü yendiği düşüncesi üzerine kurulmuştur. Ceylanlar, aslana; koyunlar kurtlara; sivrisinek örümceğe; masum güvercin ise şahine gıda olmaktadır. Atmacalar serçeleri, doğan zalim pençesiyle sülünü parçalar. Hızlı uçan kuşlar, yeryüzündeki yılana; balıklar ise gökteki kuşlara yiyecek olur. Mücevher çıkarmak hırsıyla insan timsaha yem olurken, keklik ekmek ümidi ile tuzağa düşer. İstiridye, içindeki inci tanesi için parçalanır. Bülbülün kafese hapsolmasına sebep ötüşü iken samur postu yüzünden katledilir. Şaire göre canlılar; hırsları, zaafları ya da doğuştan getirdikleri özellikleri yüzünden güçlülere yem olmaktadır ve bu; karada, havada, denizde yani evrenin her yerinde geçerlidir. Şairin bu görüşleri Hume'un "Doğal Din Üzerine Diyaloglar"da Philo'nun ağzından dile getirdiği şu ifadelerle benzerlik göstermektedir:

"Doğanın ilginç desiselerinin her canlı varlığın yaşamını acılaştırdığına dikkatinizi çekerim. Güçlüler zayıflara saldırır ve onları sürekli bir dehşet ve endişe içinde tutarlar. Zayıflar da kendi paylarına çoğu kez güçlülere saldırır, onları hiç rahat bırakmadan tedirgin eder, canlarını sıkarlar. Her hayvan vücudunun ya üstünde yerleşen ya da çevresinde uçuşup iğnesini batıran o sayısız böcekler ırkını bir düşünün. Bu böceklere de eziyet veren daha küçükleri vardır. Böylelikle her bakımdan, önden ve arkadan, üstten ve alttan, bütün hayvanlar, onları hiç durmadan perişan etmeye ve yıkmaya çalışan düşmanlarla sarılmışlardır." ((Hume, 1995, s. 225).

Paşa'nın bu görüşleri, Charles Darwin'in 1859 yılında basılan *Türlerin Kökeni* adlı kitabında ortaya koyduğu tüm canlı türlerinin doğuşu ve gelişimini yaşama savaşı ile açıklayan öğretisini çağrıştırmaktadır. (Akarsu, 1984, s. 35). Darwin'in "doğal ayıklanma" olarak nitelediği bu görüşe göre, yeryüzündeki yaşam kaynaklarının sınırlı olmasına karşılık canlıların hızla çoğalması, yaşam

kavgasına sebep olur. Bu kavgada güçlü olanlar hayatta kalır ve türlerini devam ettirir. (Darwin, 2012, s. 46).

Ziya Paşa, zoolojik gerçekliklerden hareketle toplumsal hayatta da aynı kuralın geçerli olduğunu düşünmektedir. Yabani hayatta akıl, masumiyet, suç, ceza, adalet gibi kavramlar olmadığından güçlü olan, güçsüzü yemektedir; ancak şaire göre insanlar arasındaki ilişkiler de yabanî hayattakinden farklı değildir. Sosyal hayatta da hak ve hukuk geçerli olmayıp kuvvetli olan zayıfı ezmektedir. Şair görüşlerini dizelerinde şöyle detaylandırır:

"Pister-nevâz-ı izz ü safâ ahmak-ı hasîs
Külhen-nişîn-i züll ü hevân âkil-i hasîb
Geh devlet-i cihândan eder cehl behre-yâb
Geh lokma-i aşâdan eder akl bî-nasîb
Makbûl-i bezm-i sohbet olur müfsid-i le'îm
Menfûr-ı tab'-ı âlem olur nâsih-i musîb
Gâhî muhakkar-ı cühelâ şâ'ir-i belîğ
Gâhî müsahhar-ı humekâ fâzıl-ı edîb
Bir âcizin ma'îşeti noksân-pezîr olur
Bir zâlimin umûru eder kesb-i ferr ü zîb" (Göçgün, 2001, s. 154)

Ziya Paşa'ya göre sosyal hayatta cimriler ve ahmaklar rahatlık içinde yaşarken akıllı ve değerli kimseler rezil bir hayat sürmektedir. Dedikoducular sohbet meclislerinin baş tacı edilirken iyiyi ve doğruyu nasihat edenler, dünyanın en nefret edilenleri olmaktadır. Cahiller ve ahmaklar, şair ve ediplerden daha faziletli sayılmakta; güçsüzler geçim zorlukları içindeyken zalimlerin işleri hep yolunda gitmektedir. Şair dizelerinde eleştirel bakışını şöyle sürdürür:

"Bilmem ki muktezâ-yı nizâm-ı cihân mıdır
Dâ'im cihânda câhil olur mes'adet-nümûn
Câri cihân cihân olalıdır bu kâ'ide
Bir ahmak-ı denîye olur ehl-i dil zebûn
Nâdân firâz-ı izz ü sa'âdetde ser-firâz
Dânâ hazîz-i acz ü mezelletde ser-nigûn
Nâdânı kâm-perver eder tâli'-i bülend
Ehl-i kemâli sâ'il eder baht-ı vâj-gûn" (Göçgün, 2001, s. 155)

Paşa'ya göre dünyanın düzeni sanki cahillerin mutlu, erdemli kişilerin ise düşkünlük içinde yaşaması üzerine kurulmuştur. Cahil ve ahlak yoksunları şerefli sayılırken bilgili kimseler, zavallı bir hayat sürmektedir. Talih; hep cahillerin isteklerini gerçekleştirmekte ve erdemli kişileri dilenci durumuna düşürmektedir. Paşa, yaklaşımlarıyla dünyanın kuruluşundaki ve işleyişindeki adaletsizliğe dikkat çekerek sosyal bir eleştiride bulunmuş olur. Ziya Paşa'da görülen toplumsal eleştirileri klasik şiirdekilerden farklı kılan yön, şairin gözlemlerini tabiattan topluma ve tarihe yönelterek bütün evrene yaymasıdır. Geniş bir dairede gördüğü bu adaletsizliğin kaynağına ve sebeplerine inmek isteyen Paşa, aklıyla bulamadığı cevapları soru olarak şiirine yansıtır:

"Kimdir bu aczi hâs kılan nev'-i âdeme
Kimdir bu nev'i eşref eden cümle âleme
Şeytân u nefsi kimdir eden âlet-i şürûr
Kimdir koyan zebûn-ı hevâyı cehenneme
Mansûr'u kim düşürdü "Ene'l-Hak" diyârına
Kim verdi hükm katli içün şer'-i ekreme
Kimdir şerabı hürmet ile telh-kâm eden
İ'mâl-i câm ü bâdeyi kim öğreden Cem'e
(…)
Kimdir veren alîle tedâviye ihtiyâç
Kimdir koyan meziyyet-i ıslâhı merheme
Zenbûr kimden eyledi tahsîl-i hendese
Bülbüllere kim eyledi ta'lîm-i zemzeme

Kimdir bu kâr-gâha çeken perde-i hafâ
Kimdir veren tasavvur-ı teftîş âdeme" (Göçgün, 2001, s. 156)

Ziya Paşa; zihnindeki çelişkiler karmaşasını derinleştiren soruları, yükselen bir tonla sormayı sürdürür. Madem insan bu kadar acizdir ve başına ne geliyorsa acziyetinden gelmektedir; öyleyse insan soyunu bu şekilde yaratan ve bu acizliğiyle beraber onu bütün varlıkların üzerinde bir konuma yerleştiren kimdir? Bir yandan şeytanı ve nefsi kötülüklere alet edip sonra onlara uyanları cehenneme koyan kimdir? Hallac-ı Mansur'a "Enel-Hak" (Ben Hakk'ım) dedirten ve böyle dediği için ona idam hükmü verdiren kimdir? Hem şarabı haram eden hem de Cem'e şarap ve kadeh yapmayı öğreten kimdir? Hastalığı var edip sonra da merheme iyileştirici özellik veren kimdir? Arıya bal peteğindeki geometriyi, bülbüllere güzel nağmeler çıkaracak ses eğitimini veren kimdir? Varlığa hakikatini örten bir gizlilik perdesi çekip insana da bu hakikati araştırma, düşünme merakı ve kabiliyetini kim vermektedir?

Ziya Paşa'nın bu soruları sorması, Şinasi'de görüldüğü gibi tabiata bakarak Yaratıcı'nın sanatını ve büyüklüğünü anlama çabasından farklı bir niyet içermektedir. O, gözlemlediği çelişkilerden rahatsız olan bir ruh haliyle adeta bu çelişkili durumların Yaratıcı'sını sorgulama noktasına gelir. Bu tarz bir sorgulayıcı yaklaşımla geleneksel şiirde pek karşılaşılmaz. Çünkü Kuran-ı Kerim'in "Allah yaptığından sorumlu tutulamaz" (Enbiya, 21/23) mealindeki ayeti hükmünce gelenek sorgulamayı uygun görmez ve bunu inancından şüphe duyan bir ruhun dışa vurumu olarak görür. Oysa sorularıyla ilahi adaleti sorgulama noktasına gelen şair, kâinatın işleyişini sadece vahye dayalı bilgiye teslim olarak kabullenmemekte ve sebepler üzerinde düşünme yoluyla Allah'ın yaratma fiilinin arkasındaki hikmeti anlamaya çalışmaktadır. Ancak bu çabası onu teslimiyete değil yeryüzündeki çelişkilerden, anlamsızlıklardan ve kötülüklerden Yaratıcı'yı sorumlu tutan ve gizliden sezilen bir isyan duygusuna götürür. Orhan Okay'a göre "edebiyatımızda Tanrı'ya soru soran ilk şair" (Okay, 2013, s. 30) Ziya Paşa'dır. O, bir taraftan doğadaki işleyişin çelişkilerini anlamaya çalışırken diğer yandan içinde bulunduğu sosyal, siyasi ve ekonomik sıkıntıların tetiklediği ruh buhranlarına bir sorumlu aramaktadır. Onun umutsuz ve karamsar ruh hali zaman zaman isyana dönüşerek dizelerine yansır:

"Zâlimleri adlin ne zemân hâk edecekdir
Mazlûmların çıkmadadır göklere âhı
Bî-gânelere münhasır envâ'-ı huzûzât
Mihnet-zede-i aşkına mahsûs devâhi" (Göçgün, 2001, s. 160)

Şair, bu beyitleriyle Tanrı'nın adaletinden ciddi şekilde şüpheye düştüğünü gösterir. Ona göre, evrende hâkim olduğu düşünülen mutlak adaletin gereği olarak mazlumların göklere çıkan ahı dinmeli ve zalimler de yerle bir olmalıdır. Oysa Yaratıcı'nın emir ve yasaklarını umursamayanlar her türlü zevk ve lezzeti alırken, dinin gereklerini yerine getirenler sıkıntıdan kurtulamamaktadır. Şairin dizeleri adeta Schoupenhauer'ın kötümserliğini barındırmaktadır. Schopenhaur'a göre Leibniz'in öne sürmüş olduğu iyimserlik görüşü, saçma ve mantıksızdır ve bu görüşün saçmalığını görmek için savaş alanlarına, hastanelere ve cezaevlerine gitmek yeterlidir. Dünyanın bir nebze daha kötü olsa yok olacağını savunan Schopenhauer'a göre iyimserlik sadece saçma değil, aynı zamanda insanlığın dile getirilemez acılarıyla bir alay ediştir. (Werner, 2000, s. 48).

Evrende gördüğü düzensizlik, adaletsizlik ve haksızlıklarla dolu işleyiş karşısında düşünce gelgitlerine kapılan ve sonunda isyana sürüklenen Ziya Paşa, kötülük probleminin açmazlarından kurtulmak için şiirinde geleneğe dönme çabası olarak düşünülen şu dizeleri söyler:

"Subhâne men tahayyere fî sun"ihi"l-ukûl
Subhâne men bi-kudretihi ya"cüzü"l-fuhûl (Göçgün, 2001, s. 197)

Mehmet Kaplan, bentlerin sonunda tekrar edilen "Yarattıklarıyla akıllara hayret veren, kudretiyle en güçlüleri aciz bırakan Allah'ı tenzih ederim." manasındaki bu dizelere dayanarak Paşa'nın düşünce sapmalarının, samimi bir hayret duygusuyla Tanrı fikrine erişerek durulduğu görüşünü savunur. (Kaplan, 2009, s. 64). Birçok araştırmacı da problemlere akli çözümler bulamayan Ziya Paşa'nın; düşüncesinin gezindiği tehlikeli alanlardan geleneğin sınırları içine dönmekten başka çare bulamadığına işaret eder. Bu yaklaşımlar "Terci-i Bend"in Avrupa yıllarından önce yazıldığı ve Paşa'nın içinde bulunduğu sosyal çevre göz önüne alındığında kabul edilebilir görünmektedir. Ancak

Paşa'nın Avrupa'da Batı düşüncesiyle çok daha yakın temasta bulunduğu yıllarda yazdığı "Terkib-i Bend"in beyitlerine bakılırsa Paşa'nın ruh dünyasındaki fırtınaların son bulmadığı açık bir şekilde anlaşılabilir:

"Sen'sin eden ızlâl nice ehl-i tarîki
Sen'sin eden ihdâ nice güm-geşt-i râhı
(…)
Sen'dendir İlâhî yine bu mekr ü bu fitne
Bu mekr ü bu fitne yine Sen'dendir İlâhî" (Göçgün, 2001, s. 160)

Ziya Paşa'nın 1870'te Cenevre'de yazdığı bu dizeler, onun geleneksel inançla arasındaki mesafeyi göstermesi bakımından önemlidir. Şair, ilk beyitte doğru yolda olanları yoldan çıkaranın ya da yanlışa sapanları tekrar doğru yola iletenin Allah olduğunu belirtir. Bu söylemle Paşa'nın Allah'ın dilediği kişiyi hidayete erdirebileceği gibi sapkınlığa da düşürebileceğine ilişkin olan Kur'an ayetlerine (Bakara, 2/213, 272, En'âm, 6/39) telmihte bulunduğu düşünülebilir. Ancak sonraki dizelerde şair, "bu fitne ve hile, İlâhî yine sendendir" diyerek mütevazı bir kul tavrından uzaklaşır ve Allah'ın iradesiyle gerçekleştirdiği eylemlerinden dolayı kulların günahkâr sayılmasını reddederek sorumluluğu Allah'a yükler.

Tasavvufi ve hikemî şiir geleneğinde dünyanın kötü yaratıldığından, feleğin insanlara hiçbir zaman mutluluk getirmeyeceğinden bahsedilse de bu kötülük ve kargaşanın kaynağı olarak Yaratıcı'ya işaret edilmez. İslam düşüncesinde günah-ceza konusu, Tanrı'nın insanlara birtakım günahlar takdir edip onları bu günahlarından dolayı cezalandırması olarak değerlendirilmez. İnsana kâinatın düzenini idare eden tanrısal irade içerisinde iyi ile kötü arasında tercih yapabileceği ve böylelikle tercihlerinden sorumlu tutulacağı kadar bir irade verildiğine inanılır. (Yavuz, 2001, s. 58-59). Bu inanç çerçevesinde, inananlar başlarına gelen kötülüklerden dolayı isyan etmez ve Yaratıcı'yı suçlamazlar. Ziya Paşa ise İslam akidesine tamamen zıt bir tutumla ve geleneksel inanışta küstahlık olarak nitelenebilecek bir tavırla yeryüzünde insanın başına gelen bütün kötülüklerden, düzensizliklerden ve adaletsizliklerden Allah'ı sorumlu tutmaktadır. Özellikle Avrupa'ya gidişinden sonra yazdığı dizelerinde bu tutumu daha da belirginleşen Paşa'nın geleneksel inanç çizgisine dönüp dönmediğine dair kesin bir hüküm vermek mümkün değildir.

Görüldüğü üzere Ziya Paşa, Tanrı'nın mutlak adil olduğu inancı ile evrenin işleyişinde gördüğü adaletsizliklerin oluşturduğu anlaşılmaz ve çelişkili durumu içinde doğduğu ve yetiştiği gelenek, kültür ve inancın değil Batılı bakış açılarıyla el almış ve bu durum şairi isyanın eşiğine getirmiştir. Gelenek veya inançlarından yola çıkarak bir çıkış yolu bulamayan şairin Batılı anlamda bir teodise arayışına da girmediği söylenebilir.

Abdülhak Hamit Tarhan: Kadercilikten Panteizme Teodise Arayışları

Tanzimat'ın ikinci nesline mensup ve Türk edebiyatında şekil ve içerik bakımından gerçek anlamda yenilikler yapmış sanatçıların başında gelen Abdülhak Hâmit Tarhan da şiirlerinde kötülük problemini detaylı şekilde ele almaktadır. 1852 yılında İstanbul'da Bebek sahilindeki Hekimbaşı Yalısı'nda dünyaya gelen Hâmit'in köklü bir ulema ailesine mensup oluşu, şairin zihin dünyasının oluşumunda önemli bir etkiye sahiptir. Tanpınar'ın ifadesiyle II. Mahmut dönemi yeniliklerinin ve Tanzimat'ın ilk yıllarının ilim aristokrasisinin içinde yer alan bu ailenin (Tanpınar, 2013, s. 490) hikâyeleri, Hâmit'in hayat serüveninin köşe taşlarını oluşturur. Hâmit'in dedesi Abdülhak Molla din, ilim ve fen adamı olmakla birlikte tarihçi ve şairdir. (Dizdaroğlu, 1953, s. 3-4). Anatomi dersinin kadavra üzerinde gösterilmesi için ilk özel izni alması, salgın hastalıklara karşı karantina teşkilatını geliştirip yaygınlaştırması, çiçek aşısını mecburi hâle getirmesi (Demirhan Erdemir, 1988, s. 210-211) Molla'nın Batı'yı bilimsel açıdan takip ettiğinin göstergesi sayılabilir. Özellikle kadavra üzerinde çalışabilme izni, devri için büyük yeniliktir. Hâmit'in babası, devlet adamı, eğitimci, edip ve tarihçi (Sâfi, 2006, s. 37) olan Hayrullah Efendi; Tıbbiye'de okurken okulun başhocalığına getirilen Viyana Üniversitesi hocalarından Doktor Bernard'ın iltifatlarına mazhar olur (Akün, 1998, s. 68). Doktor Bernard'ın Mekteb-i Tıbbiye'de görev yapması, okulun materyalist anlayışa yaklaşmasında büyük etki sahibi olmuştur. Okulun kütüphanesinde bilimsel içerikli kitapların yanında materyalist eğilimli birçok kitabın bulunması (Korlaelçi, 2014, s. 140) bu görüşü destekler niteliktedir. Düşünsel yönden ve hayat tarzı açısından Batı

medeniyetinin gerekleriyle içli dışlı sayılabilecek bir ailede yetişen Abdülhak Hâmit'in ilk zihin ve hayat tecrübeleri de bu yönde gelişir. Tanpınar'ın tespitiyle bu aile eskiyle bağlarını koparmış insanlardan oluşmaktadır ve bu durum, aile fertleri için "hayatın çetrefil bir düğüm olduğu tek nokta" (Tanpınar, 2013, s. 499) yı oluşturmaktadır.

Şiirlerine bakıldığında Hâmit'in en büyük meselesinin, hayatı ve ölümü anlamlandırmada yaşadığı açmazlar olduğu ve kötülük problemini de ölüm çerçevesinde ele aldığı görülür. Hâmit; karmaşık zihinsel ve duygusal durumunu "Makber" şiirinde, Fatma Hanım'ın ölümü üzerinden dile getirme fırsatı bulur. Hâmit için ölüm insanın dünyadaki ontolojik bütünlüğünün ve gerçekliğinin ortadan kalkması demektir. Şair bu düşüncesinişöyle dile getirir:

"Ol rûha açıldı mı felekler?..
Kurtlar mı yiyor o cism-i nâzı?..
Ya davete geldi mi melekler?..
Gelmiş bana ne meleklerinden?..
Göklerde açan çiçeklerinden?..
Bensiz melekûtu neyleyim ben?..
Nefyimde sübûtu neyleyim ben?...." (Enginün, 2013, s. 123)
(…)
"Bu makberedir o bâba makdem,
Bilmem ne duyar, girince, âdem?
Sûzişlerimin budur esası,
Hep şüphelerin bu, en fenâsı.
Benlik acaba kalır mı ol dem?.." (Enginün, 2013, s. 125)

Hâmit ruhunu kasıp kavuran bir şüphe tufanı içinde ölüm ötesini bilmeye çalışmaktadır. Şaire göre ölümden sonra insanın bedeninin ve ruhunun birbirinden ayrılması ve bedenin toprağa karışması, aklın kabul edebileceği bir durum değildir. Şiirde geçen "Bensiz melekûtu neyleyim ben?.." dizesinde şairin, ruh ve beden bütünlüğünden oluşan "ben"inin ölümle birlikte dağılmasından ve kaybolmasından duyduğu korku göze çarpar. "Ben"; varlığını kaybettikten sonra, Hâmit için cennet veya cehennemin kıymeti kalmadığı gibi etrafında meleklerin bulunup bulunmaması da onun için fark etmeyecektir; çünkü "ben"in dağılmasıyla birlikte algılama yetisi de kaybolacaktır. İngiliz Aydınlanma filozofu Berkeley de "ben" ve "kendilik" kavramları üzerine görüşlerinde insanda algılamanın temel olduğunu ve bunun "istemek", hayal gücü" ve "hatırlama" gibi zihin ya da ruh yetileriyle mümkün olabildiğini savunmaktadır. Var olmanın algılanmakla mümkün olduğunu savunan Berkeley'e göre zihin olmadan ne düşünceler ne tutkular ne de hayaller var olabilir. (Taşkın, Becermen, 2013, s.196-197). Bu durumda şair, dünyaya hayvan olarak gelmiş olmayı tercih etmekte ve bu konudaki görüşlerini şöyle sürdürmektedir:

"Ben kendimi zannederdim insan,
Ettin bana sen kusurum ilân.
Hayvan imişim, dirîg!.. Ben hem,
Teşhîre beni sebep ne bilmem?
Hûnum haşerâta zîb-i dendân,
Bir fosfor imiş bu nûr-ı irfân.
Beynimse çıyanların gıdâsı,
Makberde olur bu sır nümâyân." (Enginün, 2013, s. 119)

Hâmit ölüm ve ötesini, ölümün görünürdeki etkileri üzerinden tanımlamaya ve ölümü sebep olduğu maddi değişimlerle anlamlandırmaya çalışmaktadır. Şaire göre bedenin dağılarak hayvan ve haşerelere yem olması, insanı ruhsuz hayvanlardan farksız kılmaktadır. Hayvanlar da ölünce aynı aşamalardan geçerek toprağa karıştığına göre kanı haşerelere, beyni çıyanlara gıda ve bedeni toprağa fosfor olan insanın da bu yönüyle hayvandan bir üstünlüğü kalmamaktadır. Hâmit'in dizeleri; dinî inancın etkilerini değil, Fransız materyalistlerinden Lamettrie'in insan ile hayvan arasında bir nitelik ayrımı olmayıp derece ayrımı bulunduğuna dair görüşünü çağrıştırır niteliktedir. Lamettrie; duyan, düşünen, isteyen ruhun maddenin bir parçası olduğunu savunur. Ona göre ruh, bedenin öteki görevleri arasında

bir görevdir ve bu görevin organı beyindir. İnsanın düşünebilmesi onu hayvanlardan üstün kılsa da bu durum ruhun varlığını değil insan beyninin kıvrımlarının hayvanlarınkine oranla daha incelmiş olduğunu gösterir. Lamettrie, maddenin hareket gücü ve duyumlama yeteneği olduğunu, hayvanların da belli düzeyde duyma ve düşünme özelliklerine sahip olduğunu iddia eder. (Gökberk, 2014, s. 314).

Hâmit; *Garam*'da yer alan "İbtida" başlıklı uzun şiirinde de "Makber"de ortaya koyduğu düşünce tohumlarını adeta yeşertmekte, yetiştiği inanç ve kültürden edindiği metafizik öğretilerden duyduğu şüpheleri gidermek için bu konuları devrinin Batı düşüncesinin mihengine vurma eğilimi göstermektedir. Ölüm ötesini sorgulamayla başlayan süreç bu şiirde de devam eder:

"Halkedip insanları, hayvanları,
Sonra mahvetmek ne sırdır anları?...
Rûz-ı hilkatten beri bu âşikâr;
Tâ ezelden böyle esmiş rûzgâr;
Âleme gelmiş gelen bî-ihtiyar;
Cümlenin encâmı olmuş bir mezar.
Ya nedir ölmek?... Fena bulmak mıdır?...
Yoksa cismen münkalib olmak mıdır?..." (Enginün, 2013, s. 417)

Hayatın anlamını ölüm üzerinden tanımlamaya çalışan Hâmit, ölümü Allah fikri ile bir arada ele alır. İnanmak istediği Allah'ın, ölüm gibi bir faciayı yarattıklarına reva görmesini kabullenemez. Hayata kendi iradeleri dışında gelen bütün varlıklar, yine aynı şekilde ölümle dünyadan gitmektedirler. Bu geliş gidişin sırrını araştıran Hâmit, ölümün bir yok oluş mu yoksa beden değiştirme mi olduğunu sorgular. Bu noktada ruhun niteliğini araştırmaya başlar:

"Ya nedir insanda rûhun gâyeti?
Gâyeti dursun; nedir mâhiyyeti?...
Cümle mahlûkatta bir gizli râz:
Sufiyân "can" der tabiiyyun da "gaz".
Sermedî bunlarca rûh-ı bî-cesed;
Bî-zevâl anlarca ol gaz tâ ebed.
Farzederler zât-ı Rabbaniyyeti,
Cümle mevcudât, rûhâniyyeti.
(…)
Merci'i gaz addeden fennî kıyas,
Yok bununla onda pek çok iltibas.
Mâye, yani gazların külliyyeti,
Zîr ü bâlâ cümlenin mâhiyyeti.
Kim tabiat nâmı vermiş ehl-i fen,
Gaz gider derler ana mahvolsa ten." (Enginün, 2013, s. 417-418)

Dizelerde aklın sınırlarını zorlayan, ölüm karşısında ruhun varlığına inanmaya çalışan Hâmit'in geleneksel inanç ve felsefi görüşler arasında gidip gelmekte olduğu ve ikisini karşılaştırarak bir kanaate varmaya çalıştığı görülür. Sufiler ruha "can" derken materyalistler onun "gaz" olduğuna hükmetmekte ve her iki grup da ruhun sonsuzluğuna işaret etmektedir. Ancak; ruhun Allah'tan geldiğine, her insanda farklı şekilde tezahür ettiğine ve sonunda yine Allah'a döndüğüne inanan sufilere karşı, materyalistler ruhun mayasının gazların toplamından meydana geldiğini, bunun da kaynağının tabiat olduğunu ve ölümle bedenden ayrılan ruhun yok olmayıp yine tabiata döneceğini savunurlar. Bu düşüncelerden hareketle şair, ilerleyen dizelerde ruha dair arayışlarını tabiata yöneltir:

"Bir görür fikr eyleyen encâmını,
Bunda Allah'la tabiat nâmını.
Bir tefâvüt var, fakat gayet mahûf,
Hak irâdîdir, tabiat bî-vukûf!...
Yani sûfilerce vardır bir kader,
Hem de Allah nehyeder, ferman eder;

Âdil ü Kahhâr, Kayyum u Kadîr.
Hem Alîm ü hem Semî' ü hem Basîr." (Enginün, 2013, s. 418)

Şaire göre ruhun kaynağı olarak gösterilen "Allah" ya da "tabiat" sufiler ve maddeciler tarafından farklı şekilde ele alınır. Sufilere göre Allah; irade sahibi, emir veren ve yasaklayan, kahredici ve adil, mutlak güç sahibi ve varlığı kendinden olan, her şeyi bilen, işiten ve görendir ve varlığı kader planında yaratmaktadır. Tabiatın ise varoluş süreçlerine dair bilgisi yoktur. Sufilerin bu görüşleri karşısında şairin "ehl-i fen" olarak nitelediği maddeciler ise farklı düşünceler ortaya koymaktadırlar:

"Ehl-i fence başkadır nâm-ı kader,
Hep tesadüflerdir ahkâm-ı kader!
-Hak tabiatsa, müberrâ ilimden,
Yani mahlûkatı bilmez halk eden!...
Derler izân, ilm, mahsus-ı beşer;
Münhasır mahlûkadır sem' ü basar.
Bunları azv eyleriz Hallâk'a biz,
Çünkü Hâllak'ı biz öyle isteriz.
Rey ü fikr isnad ederler hep ana
Kibr ü nahvettir sebep ancak buna
Benzemek kasdıyladır Hakk'a yine,
Hakk'ı benzetmek de insan kendine." (Enginün, 2013, s. 418)

Hâmit, maddecilerin kaderi kabul etmeyip varlığı tesadüflere dayandırdıklarını belirtir. Maddecilere göre, varlığı yaratan ne yarattığını bilmemektedir. Maddeciler; aynı zamanda sufilerin Allah'ın sıfatları olarak inandıkları idrak, ilim, işitme, görme, irade sahibi olma gibi özelliklerin aslında Tanrı'da olmadığını ve bunun insanlar tarafından Tanrı'ya atfedildiğini iddia etmektedirler. Onlar; insanların kibir ve gurur duygusuyla Tanrı'ya benzemeye çalışırken onu kendilerine benzettiklerini ileri sürerler. Hâmit'in maddeciler üzerinden dile getirdiği bu düşünceler, David Hume'un Tanrı hakkında benzetmelerde bulunma anlamındaki "antromorfizm" konusunda yaptığı eleştirileri çağrıştırmaktadır. Tanrı'nın sıfatlarının bilinmesinin imkânsız olduğunu söyleyen Hume, "Doğal Din Üzerine Diyaloglar"da Tanrı'nın varlığından şüphe edilemeyeceğini ancak aklın yetersizliği nedeniyle Tanrı'nın doğasının tümüyle bilinemeyeceğini öne sürer. Tanrı'ya atfedilen mükemmellikler insanda bulunan özelliklere benzemediği için, insan onun niteliklerini kavrayamaz. (Hume, 1995, s. 164). Ayrıca Hume; evrenin sanıldığı gibi düzenli olmadığını, bir düzenin varlığı kabul edilse bile bundan Tanrı düşüncesine gidilemeyeceğini savunur:

"İnsan düşünce ve aklını andıran bir düşünce ve aklın evrenin her yerinde bulunduğunu kesinlikle bildiğimizi, bu düşünce ve aklın başka yerlerdeki etkinliğinin bu kürede göründüğünden çok daha büyük olduğunu ve ağır bastığını kabul edelim; bu durumda yine de ben bu kurulmuş, düzenlenmiş, ayarlanmış bir dünyanın işleyişlerinin, ne hakla henüz gelişmesinin ilk aşamasında olan ve kuruluş ve düzenlenişe doğru ilerleyen bir dünyaya genellenebileceğini anlayamıyorum. Gelişimi tamamlanmış bir hayvanın iç düzeni, eylemi ve beslenmesi üstüne gözlem yoluyla bir şeyler bilebiliriz fakat bu gözlemi anne karnındaki bir dölütün büyümesine dikkatle aktarmalıyız, hele henüz babasının erbezlerindeki bir sperma hayvancığının oluşmasına ise, daha da büyük bir dikkatle. Sınırlı deneyimlerimizden anlayabiliyoruz ki, Doğa'nın sonsuz sayıda kaynakları ve ilkeleri vardır; bunlar Doğa'nın her konum ve durum değiştirmesinde ardı arkası kesilmeksizin kendilerini gösterir. (…) Bu büyük sistemin çok küçük parçası, çok kısa bir süre boyunca ve yetkinlikten çok uzak bir biçimde bize kendini göstermiştir: Biz buna mı dayanarak mı bütünün kökeni üstüne kesin yargılar veriyoruz." (Hume, 1995, s. 174).

Hâmit'in hem sufilerin hem de maddecilerin ölüm ve ölümle sonuçlanan felaketler karşısındaki tutumlarına detaylı şekilde yer vermesi, onun ölümü her yönüyle bir kötülük olarak ele aldığının ve bu kötülüğü mutlak güç, adalet ve merhamet sahibi Tanrı fikriyle bağdaştıramadığının göstergesidir. Bu düşünce açmazı genişleyerek Hâmit için bir kötülük problemine dönüşecektir. Şairin ölüm ve tabiat olayları karşısındaki sorgulayıcı tutumu, onu dinî anlayışın dışına çıkarır; çünkü İslam dininde Allah'ın rahmetinin ve hikmetinin her şeye hâkim olduğu inancı, sorgulamayı değil teslimiyeti

gerektirmektedir. Ehlisünnet âlimleri, hayır ve şerrin Allah'ın irade ve kudretiyle yaratıldığını, acı veren olayların kötülük sayılmaması gerektiğini çünkü mutlak adalet sahibi Allah'ın kullarına asla kötülük yapmayacağını belirtir. (Yavuz, 2010, s. 540). Hâmit ise İslam inancının getirdiği bakış açıları ile tatmin olmayıp ölümü ve çeşitli felaketleri Batı'daki şekliyle "kötülük problemi" çerçevesinde ele almaktadır. Şair, "Bir Sefile ile Hayalet" şiirinde bu görüşlerini detaylandırır:

"Ne demek!... Bir eve girsin haydud:
Ona eyler mi delâlet mabud?.
Ne demek!... Bir köyü bassın a'dâ:
Buna kâil mi olur adl-i Huda?.
Ne demek!... Kan dökeriz, cenk ederek:
Buna Hâlık mı sebep olsa gerek?.
Ne demek!… Mahvoluyor bir ümmet:
Bu mu idrak kılınmaz hikmet?...
Zulmü hep bizler ederken icâd,
Hakka lâyık mı edilmek isnâd?...
Nakleder olsa bile nâkıller,
Buna akl erdiremez âkıller." (Enginün, 2013, s. 288)

Hâmit, insan eliyle işlenen kötülüklerin yaratılmasının kader ve Allah inancıyla bağlantısını sorgulamaktadır. Hırsızlık, eşkıyalık, savaş gibi insanlar tarafından işlenen kötülüklere Yaratıcı'nın neden müdahale etmediğini anlamaya çalışır. Şair, bu kötülüklerin insanlar tarafından işlendiğini söyleyerek Allah'ı kötülükleri yaratmaktan tenzih eder bir tavır takınır. Şairin insanlar için kullandığı "icad etmek" sözcüğü, bu görüşü kuvvetlendirir niteliktedir. İslam inancında insanın iradesi dolayısıyla yaptığı kötülüklerden bizzat sorumlu olduğu ve kötülük içeren eylemlerinin Allah'ın hayra yönelik olarak düzenlediği kaza ve kadere karşı gelmesinden kaynaklandığına inanılır. (Yavuz, 2010, s. 541). Hâmit, dizelerin arasına yerleştirdiği "Buna Hâlık mı sebep olsa gerek?.", "Hakka lâyık mı edilmek isnâd?..." tarzındaki soru anlamı içeren cümleleriyle bu görüşe katıldığını değil, bu görüşün sorgulanması gerektiğini ima etmektedir. Nitekim şiirin sonraki dizelerinde şair, aynı tarz sorgulamasını sürdürerek imasını açıkça söyler:

"Bir sabîye vurulur hançerler;
Bir kızın ırzına kasdederler.
Hem o kız mahvolunur, hem o sabî;
Sonra, takdîrde, derler, sebebi!...
Ya nedir töhmeti bir mazlûmun?.
Ne için canı yanar masumun?..
Düşünürsen, bu olur zulm-i sarîh.
Zulmü etmez mi ya Hâlık takbîh?." (Enginün, 2013, s. 288)

Hâmit şiirinde kötülük problemini derinlemesine inceler. Şair, bir çocuğun öldürülmesi, bir genç kızın ırzına saldırılması gibi durumlar üzerinden savunmasız ve masumların neden bu kötülüklere maruz kaldığının anlaşılmazlığına dikkat çeker. Âlemdeki kötülükleri ortadan kaldıracak güce sahip olmasına rağmen Allah'ın niçin onlara müdahale etmediği sorusuna İslam da dâhil kitabi dinler, Tanrı'nın mutlak iyi ve adil olduğu, kötülük gibi gözüken durumların aslında iyiliğin gerçekleşmesi için araç kılındığına dair inanç esaslarıyla cevap verirler. İslam âlimlerinden Gazzali, kötülük gibi gözüken olayların ardında mutlaka bir iyilik amacının güdüldüğü görüşünü ortaya koyar. Gazzali'ye göre insanı iyileştirecek bir tedavi, nasıl kötülük görünümlü iyilik ise dünyadaki acı ve ızdıraplar da insanların daha büyük iyiliklere ulaşmaları için gerekli olan kılık değiştirmiş iyiliklerdir. (Manafov, 2007, s. 180). Hâmit, içinde doğup büyüdüğü inancın verdiği cevaplarla kendisini tatmin etme çabasını sonraki dizelerinde de sürdürür:

"Öyle bir şey ki sevmez asla,
Neye takdîr buyursun Mevlâ?..
Öyle bir hâli ki sevmez Rahman,
Elbet insanlara görmez şâyân

Bu vukuâta desek: Kanundur,
O, tehâlüfle bugün meşhûndur.
Hem o kanunu yapan insandır.
Yoksa kanun-ı Huda vicdandır.
Bize feyyâz-ı kerîm-i Mutlak
Adl ile merhamet eyler ancak." (Enginün, 2013, s. 288-289)

Yukarıdaki dizelerde şair, inanmaya çalıştığı Tanrı'nın varlık üzerindeki fiillerini anlamaya çalışmaktadır. Hâmit; insan eliyle işlenen kötülüklerde mutlak merhametli, bolluk ve bereketin kaynağı, cömert ve adaletli olan Yaratıcı'nın müdahalesinin olmadığına inanmak ister. Şair, kötülüklerin insanların yaptığı kanunlar yüzünden meydana geldiğini ve bu sebeple kötülüklerden Allah'ın değil insanların sorumlu tutulması gerektiği düşüncesini kabullenir görünmektedir. Ancak şairin bu konuda tam bir inanç taşımadığı, tereddüt ve şüphe içerisinde kendisini ikna etmeye çalıştığı söylenebilir. Nitekim sonraki dizelerde tabiatta meydana gelen kötülüklerin şairin mutlak iyi bir Tanrı'ya inanmasının önünde büyük bir engel oluşturduğu ortaya çıkar:

"Ya âfât-ı tabiat ne demek?
Bunu fikr etmedim asla, gerçek!...
Ne demektir o veba vü tâun?.
Daha birçok ilel-i gûnâgûn?..
Ne demek sâikalar, volkanlar,
Seller, zelzeleler, tufanlar,
Ki eder arza, olup merg-efşân,
Milel ü milletleri bî-nâm ü nişan?...
Bu eğer zulm ise –var bir zâlim-
Demek olmaz sanırım pek sâlim.
Zulme benzerse, değildir ezeli;
Buna da mahz-ı tesadüf demeli
Yok eğer zulm demekde, bir dem,
Başka bir nâm aranırsa bilmem.
Âh!... Esrar-ı kader mu'cizdir!...
Âh!... Efkâr-ı beşer âcizdir!...
(Yine içer, yine içer.) "(Enginün, 2013, s. 289)

Şair; taun, veba, volkan patlaması, deprem, sel felaketi, tufan gibi toplumları perişan eden doğal afetleri, kötülük problemi içerisinde nereye koyacağını ve nasıl adlandırması gerektiğini bilememektedir. Bunlara zulüm derse bir zalimin varlığına hükmetmesi de gerekir. Bundan kaçındığı için tesadüf demeyi uygun bulsa da dinin yaratılışta tesadüfe yer olmadığı ve her şeyin Allah tarafından yaratıldığı inancından hareketle bu düşüncesinden de vazgeçer. Sonunda olan bitene kaderin sırları demekle yetinir ve insan düşüncesinin bu sırrı anlayamayacağına hükmederek içmeye ve dolayısıyla kendinden geçerek bu açmazları unutmaya çalışır. Bu yolla düşünce krizlerinden kurtulmaya çalışan Hâmit'in kötülük probleminin içinden çıkabilmek için kendi teodise anlayışını inşa etmeye yöneldiği söylenebilir. Şairin "Devrân-ı Muhabbet" şiirindeki "tıfl-ı ekber" ifadesini kullanışı bu bağlamda el alınabilir:

"Evet, bir tıfl-ı ekber,
ki olmuştur elinde bu âlem bir oyuncak,
kırar, oldukça muğber,
güler memnunsa amma, o istihzâdır ancak,
yağar gökten ateşler,
onun şebtâbıdır bu
doğar birçok güneşler,
onun mehtâbıdır bu." (Enginün, 2013, s. 776)

Dizelerde Hâmit, İslam inancına tamamen aykırı bir tarzda Allah'ı insanla ve diğer yarattıklarıyla oyun oynayan bir çocuğa benzetir. Bu çocuk Tanrı; üzülünce elindeki varlık oyuncağını kırar döker,

memnunsa alaycı bir şekilde onunla oynar. Gökten inen şimşekler, göktaşları gibi ateşli nesneler çocuk Tanrı'nın oyun oynadığı ateşböcekleri iken doğan güneşler ise onun mehtabıdır. Tanpınar, "tıfl-ı ekber" tabirinin çağdaşları tarafından Victor Hugo'ya verilmiş bir isim olduğunu ve Hâmid'in tabiri buradan aldığını söyler. (Tanpınar, 2013, s. 528). Hâmit, "Makber" şiirinde de "tıfl-ı ekber" ifadesine yer verir:

"Çıktın mı huzûr-ı Kibriyâ'ya?
Bildin mi nedir o tıflı-ekber?
Mâsûm ki râzdır bükâsı,
Mâsûm ki handedir likâsı,
Gehvâresi şâdmân-ı mâtem,
Bâziçesi inkılâb-ı âlem;
Masum ki yoktur intihâsı;
San kendisi kendinin Hudâsı." (Enginün, 2013, s. 121-122)

Dizelerinde "tıfl-ı ekber" tabirini genişleten şair, ölüm sonrasında Yaratıcı'nın huzuruna çıkacağını düşündüğü Fatma Hanım'a seslenir ve onun karşılaşacağını tahayyül ettiği Tanrı'yı kendi zihnindeki şekliyle tasvir eder. Şair; dizelerinde ağlayan, gülen, matem tutan, varlıkları hâlden hâle sokarak oyun oynayan, sonsuz ve kendi kendisinin Tanrı'sı olan bir ilah portresi çizer. Hâmit'e göre bu hayali Tanrı, çocuk olduğundan masumdur ve dolayısıyla yaptıklarından sorumlu tutulamaz. Bu yaklaşımı, Hâmit'in Yaratıcı'yı yeryüzünde var olan kötülüklerin sorumlusu olmadığını gösterme çabası ve bir çeşit teodise olarak okunabilir. Rıza Tevfik, bu söylemin Hâmit'in kişiliğindeki çocuk tarafından kaynaklandığını ve mazur görülmesi gerektiğini ifade eder. (Tevfik, 1984, s. 4-5). Oysa Hâmit'in bu benzetmesi, David Hume'un *Diyaloglar*'da Philo ağzından dile getirdiği "çocuk Tanrı" görüşüyle uyuşmaktadır. Hume, evrenin Yaratıcı'sı hakkında inananlar tarafından kabul edilmesi mümkün olmayan görüşler ortaya koyar:

"(…) bir adam, evrenin bir zaman tasarı gibi bir şeyden çıktığını söyleyebilecek ya da kestirebilecektir. Fakat bu noktanın ötesinde tek bir şey bile söylemeyecek ve teolojisinin her bir noktası, son derece geniş bir hayal ve varsayma boşluğuyla saptanmaya bırakılacaktır. Böyle bir kişinin bilebileceği kadarıyla bu dünya, üstün bir ölçütle karşılaştırıldığı zaman çok kusurlu ve yetkinlikten pek uzaktır. Bir çocuk Tanrının ilk denemesi olabilir. Aksak işçilikten utanıp belki onu, sonradan yüzüstü bırakmıştır. Evren, yalnızca bağımlı, aşağı düzeyde bir Tanrısal varlığın eseri olabilir. Belki üstlerinin alay konusudur. Yahut çok yaşlanmış bir tanrının bunaklık çağının bir ürünüdür de aldığı ilk hız ve etkin atılışla, onun ölümünden beri kendi başına bir macera yaşamaktadır." (Hume, 1995, s. 197).

Eserde Hume'un görüşlerini temsil ettiği düşünülen Philo'ya göre, evren çok kusurlu ve yetkinlikten pek uzaktır; belki de bu evren, bir çocuk Tanrı'nın ilk kaba denemesidir ve Tanrı, aksak işçiliğinden utanıp onu yüzüstü bırakmıştır.

Hâmit'in diğer birçok şiirinde Allah'ı mutlak güç, bilgi, irade, işitme, görme gibi birçok sıfatlarıyla mutlak Yaratıcı olarak tasvir etmesi; "tıfl-ı ekber" benzetmesinde Allah'ı yaptıklarından sorumlu tutmayan yaklaşımıyla çelişki oluşturmaktadır. Tanpınar'a göre Hâmit; bu yaklaşımıyla tasavvufi düşünce ve sünni akide ile ters düştüğü gibi üstadı saydığı Namık Kemal ve çok yakın olduğu Recaizâde Ekrem'le de ayrılmaktadır. Tanpınar, Hâmit'in bir başka yerde geçen "Cûş etmede vahdet-i Hudâ'dan/ Menbâ ki değil habîr ma'nadan" şeklindeki dizeleriyle de Yaratıcı'yı bilinçsizlikle itham ettiğini ve bu düşüncesinin Voltaire'in deist yaklaşımlarıyla örtüştüğünü belirtir. (Tanpınar, 2013, s.542). Voltaire'e göre evren bir saat gibi sebep-sonuç ilişkisi içinde işleyen mekanik bir düzene sahiptir ve Yaratıcı bu işleyişe karışmaz. Hâmit'in inançla ilgili böyle uç bir noktaya savrulmasının sebebi, kötülük problemine ne Doğulu ne Batılı görüşler çerçevesinde bir çözüm bulamayışıdır. İsmail Habip, şairin bu tutumunu teodise oluşturma çabası olarak değil "Allah'la yapılan bir savaş" (Habib, 2002, s. 71) olarak niteler.

Hâmit'in tüm bu çelişkili tutumları arasında "teodise" arayışına devam eder. Şair; bunun için "İbtida" şiirinde sufiler ile maddecilerin evrenin varoluş ve işleyişine ilişkin görüşlerini karşılaştırır ve sufilerin görüşlerinin haklı maddecilerinkinin ise mesnetsiz olduğunu gösteren deliller ortaya koyarak inanç dairesine geri dönmek ister:

"Bence olmazken bu sözler muteber,
Her nasılsa etti zihnimden güzer.
Hod-be-hod verdim tefekkürle cevab:
Sûfiyânın fikri makbul u savab." (Enginün, 2013, s. 419)

Hâmit maddecilerin ruh ve kötülük problemine dair görüşlerini haklı bulmadığını, bu türden düşüncelerin zihninden fark etmeden geçtiğini iddia eder. Şair, sonraki dizelerinde maddecilerin görüşlerini çürütme çabasını sürdürür:

"Adl ile zulme gelince bî-sebep,
İtibarî şeydir anlar bizce hep.
Kahr u ihsan, derd ü derman hepsi bir,
Bizce olmuş nîk ü bedle müştehir.
Bir deriz bir şeye mahzâ ma'delet,
Nezd-i Hak'da öyle mi?... Denmez evet.
Biz deriz bir şeye pek medhûldür,
Filhakika öyle mi?... Meçhuldür." (Enginün, 2013, s. 422)

Şair; materyalistlerin kötülük problemine bakış açılarına karşı, adalet-zulüm, dert-derman gibi kavramların göreceli olduğunu, gerçek adaletin ne olduğunun Allah tarafından belirlendiğini ve bunun insanlar tarafından bilinemeyeceğini öne sürer ve "Ölü" şiirinde bu düşüncesini belirginleştirir:

"Bizi bu türlü yaratmış o Hâlık-ı bî-çûn!..
İlâh'ın işlerini kendi işlerin sanma,
Senin kıyasına uymaz bu hâdisât u şuûn.
Şu emre zulm veya ma'delet demek boştur;
Ne söylesen ona dair, yakîn değil maznûn." (Enginün, 2013, s. 191)

Allah'ın eylemlerinin insanlarınki ile kıyaslanmaması gerektiğini, böyle bir kıyaslamanın insanı hakikate ulaştırmayacağını, bir duruma zulüm ve adalet demenin gerçeği değil ancak zannı yansıttığını savunan Hâmit, şiirin devamında bu yaklaşımını detaylandırır:

"Yıldırım, volkan veyahut zelzele,
Her biri bir mevttir pür-velvele.
Zulm dersek nâmına biz anların,
Ölmesi bir zulm olur insanların
Filhakika zulme benzer mi memât,
Zâil olmazken hakikatte hayat?...
Yok da olsak iştiyâka yok mahal,
Çünkü yoktan var eden rabb-ı ecel
Hâlbuki ölmek fena bulmak değil;
Şeklimiz eyler tagayyür müstakıl.
Eyleriz gazsak gaza biz intikal,
Başka cisme girmemiz de ihtimal
İşte sizce aslımız olmaz heder.
Daimî surette böyle devreder.
Mevt vermez yani ömre hâtime,
Belki mebdedir bu devr-i daime." (Enginün, 2013, s. 422)

Şaire göre volkan, deprem gibi olayların zulüm veya adalet olduğuna hükmetmek, insanın bilgi sınırlarını aşan bir iştir. Bu yüzden bu konuda söylenecek her söz, zandan ibaret kalır. Eğer bu felaketlere zulüm denirse neticesinde meydana gelen ölüm de zulüm sayılacaktır. Oysa şaire göre ölüm, yok olmak değil şekil değiştirmektir. İnsan ruhu gaz ise gaza dönüşür ya da başka bir bedene girebilir. Ne olursa olsun sonuçta ölüm ile insanın aslı yok olmamaktadır. Ölüm, ömrün sonu değil sürekli bir döngünün başlangıcıdır. Şair ruhun varlığı inancına Doğu ve Batı düşüncesinden önemli isimleri de referans olarak gösterir:

"Bizde hem olmağla ondan bir eser,
Zâhir olmuş şeyhler, Mansurlar,

Sipnoza, Şelling, Egel'le Bû Said;
Hem de İzzeddin, en evvel Parmenid
Merci'-i aslî ki bunlarca Hudâ,
Rûh bizden ric'at etmekte ana." (Enginün, 2013, 417)

Dizelerde Hâmit'in ünlü sufilerin yanında Batılı filozoflara da yer vermesi, ismi geçen diğer filozofların insan-varlık-Tanrı ilişkisine dair görüşlerinin şair üzerinde etkili olduğunun işareti sayılabilir. Spinoza beden ve ruhu aynı gerçekliğin iki ayrı görüntüsü olarak ele alırken Schelling'e göre insan ve doğa aynı türden varlıklardır. Doğa sürekli oluş hâlinde canlı bir bütündür ve insan doğanın bu dinamik sürecinin bir sonucu olarak meydana gelmiştir. (Gökberk, 2014, s. 381-382). Parmenides'e göre değişmeyen, hareket etmeyen, bölünmeyen şey, Varlıktır, Tanrı'dır. Onun dışındaki her şey, yalnızca bir görünüş ve aldatmacadır. (Vorlander, 2008, s. 58). İnsanı tanrısal olana ulaşmaya en yakın mükemmel bir varlık olarak ele alan Hegel'e göre ise, "Varlık" bir ilk temelin kendisini açması ve belirli bir ereğe doğru gelişmesidir. Bütün varlık çeşitlerinin temelinde bulunan bu ilkeye Hegel ide, akıl, töz ve tin der. Bu manevi nitelikli ilkenin ereği, belirli basamaklardan geçerek sonunda kendi kendisini bulmak ve kendisinin bilinç ve özgürlüğüne kavuşmaktır. (Gökberk, 2014, s. 388-389). Bu filozofların görüşlerinde açığa vurulan evreni ve yaratıcıyı iç içe geçmiş bir bütünlük olarak algılayan düşünce sistemi olarak panteizm idealist ve doğalcı olmak üzere iki şekilde ele alınır. İdealist panteizmde Tanrı'nın aşkınlığına inanılırken doğalcı panteizmde tabiat ile Tanrı'nın her bakımdan bir bütünlük içinde olduğu görüşü hâkimdir. (Güçlü, 2002, s. 1442). Hâmit "Kürsi-i İstiğrak" şiirinde panteist bir yaklaşımla tabiatın güzelliklerinde Tanrı'yı gören bakış açısını yansıtır:

"Düşün ol zâtı kim emriyle zâtından ıyân olmuş,
Vücûd-ı sermedîsinden zemîn ü âsmân olmuş.
Düşün deryâyı, her bir katre mevc-i bî-kerân olmuş,
Hafâyâ-yı ilahîdir ki yekdil, yek-zebân olmuş." (Enginün, 2013, s. 572)

Hâmit, güzelliğin yansıması olarak tabiata felsefi bir gözle bakmaktadır. Şairde derin duygu ve düşüncelerin gelişmesine çok önemli bir zemin teşkil eden tabiat, sadece estetik bir değer olarak değil Yaratıcı'sıyla arasındaki ilişkisi açısından da kıymetlidir. Şaire göre; damlanın okyanusa ait olması gibi yer, gök bütün evren Yaratıcı'nın sonsuz varlığından meydana gelmiştir. Adeta bütün varlık hep bir ağızdan ilahi sırları haykıran bir dil hâline gelmiştir. Şairin bu yaklaşımları, Schelling'in evrenin Tanrı'nın belirtisi olan yetkin bir organizma ve bir sanat eseri olduğu görüşünü çağrıştırdığı gibi (Gökberk, 2014, s. 383) Spinoza'nın Tanrı'nın "ne"liğine dair görüşleriyle de örtüşmektedir. Özellikle "Düşün ol zâtı kim emriyle zâtından ıyân olmuş" dizesindeki varlığın Yaratıcı'nın emriyle onun varlığından belirmiş olduğu görüşü, Spinoza'nın "Tanrı kendi kendisinin nedeni (causa sui) olduğu gibi varolanların da nedenidir" yaklaşımıyla örtüşür. Spinoza tabiat, nesneler ve Tanrı arasındaki ilişkiyi, uzayın tek tek şekiller karşısındaki durumuyla özdeş bulur. Düşünüre göre, uzay karşısında geometrinin şekilleri ne ise Tanrı karşısında varlıkların durumu da odur. Tanrı, tüm nesnelerin olabilirliğini kendi bünyesinde barındıran biricik töz olduğundan tüm nesneler, tanrısal tözün şekil almış hallerinden başka bir şey değildir. Nasıl ki uzay olmadan geometrik şekiller birer hiçse Tanrı olmadan da nesneler birer hiçtir. Geometrik şekillerin uzaydan determinist bir şekilde ortaya çıkması gibi nesneler de matematiksel bir zorunlulukla Tanrı'nın özünden meydana gelirler. (Gökberk, 2014, s. 262-263). Spinoza'nın bu görüşleri, Hâmit'in diğer dizelerinde etkisini hissettirir:

"Eder yek-diğerin takbîl dâim Zühre vü zerre,
Yürür bir yolda murg ü mâhî vü mehtâb ü şeb pere,
Otur şu minber-i deryâ-muhât-ı senge bir kerre,
Hemen Allah'ı gör şâmil semâdan bahr ile berre." (Enginün, 2013, s. 572)

Hâmit; dörtlükte en küçük parçadan yıldızlara, kuşlardan balıklara, mehtaptan karanlığın varlıkları olan yarasalara kadar, bütün varlığın birbirleriyle uyum ve sevgi merkezli bir ilişki içinde olduğuna ve birlik içinde hareket ettiğine vurgu yapmaktadır. Ona göre, denizin ortasındaki bir taşın üzerine oturup bu döngüyü seyreden insan, gökyüzünden denizlere ve karalara kadar her şeyin Allah'ın varlığıyla kuşatılmış olduğunu görebilir. Tanrı, tabiatın varlığına hem sebeptir hem de onu kuşatır. Şairin Allah ile tabiat arasındaki ilişkiyi anlatmak için seçtiği "şâmil" sözcüğü, Yaratıcı'nın her şeyi kuşatmasına,

kapsamasına ve içermesine işaret etmektedir. Bir başka dörtlükte ise şair, bakışını tabiat nesnelerinden zaman kavramına yöneltir:

"Odur hîçî-i mâzi lücce-i surh-ı meşiyyette,
Bu târîkî-i müstakbel kebûd-ı sermediyyette,
Durur bir Kibriyâ-yı bî-nihayet nûr u zulmette,
Beraber cümle mevcûdât u eşya hep muhabbette," (Enginün, 2013, s. 572)

Şair için geçmiş ve gelecek, Yaratıcı'nın sonsuzluğunda ve iradesindedir. Onun sonsuz büyüklüğü gündüz ve gecede, sevgiyle bütünleşmiş olan bütün bir varlıkta kendini gösterir. Şair bu ifadeleriyle ezeli ve ebedî olan, zamanı ve mekânı kuşatan bir Yaratıcı'yı tasvir etmektedir. Hâmit "İbtida" şiirinde ise evren-Tanrı-insan ilişkisi ile ilgili şöyle bir yorumda bulunur:

"Kâinatın hepsi mahzâ senliğin;
Aslı sensin, bizde zâhir benliğin.
Yâr da agyâr da sen, ben de sen;
Senliğindir hepsi sensin, sen de sen." (Enginün, 2013, s. 414)

Şaire göre bütün varlık Yaratıcı'nın "sen"liğindendir. Her şeyin aslı Yaratıcı'ya dayanmaktadır. Kendi benliği de dâhil bütün varlıkla beraber tanıdık tanımadık, sevilen sevilmeyen her şey ve herkes, O'nun "sen"liğinin dışa vurumudur. Hâmit'in bu görüşleri Spinoza'nın "Natura Naturans" ve "Natura Naturata" kavramlarını çağrıştırmaktadır. Spinoza, var olmak için kendisinden başka bir nedene ihtiyaç duymayan zorunlu varlık olarak Tanrı'yı "Natura Naturans" olarak adlandırır ve O'nun doğadan ayrı değil doğayla bir olduğunu ifade eder. (Copleston, 1991, s. 93-98.). "Natura Naturata" ise ancak Tanrı'nın doğasının gereği ya da sıfatlarının zorunluluğu ile varolabilen, Tanrı'sız var olamayan ve Tanrı'da olan her şeydir. Spinoza'nın varlık tasvirinde Tanrı, zorunlu varlık; Tanrı'dan dolayı meydana gelmiş şeyler de mümkün varlık olarak kabul edilir. Mümkün varlık, var olmak için kendisinden başka bir nedene ihtiyaç duyan, Tanrı ile iç içe olan ve Tanrı olmadan var olamayan varlıktır. (Arıcan, 2004, s. 91). Hâmit'in "Senliğindir hepsi sensin, sen de sen" dizesi Spinoza'nın görüşlerine uygunluk göstermektedir. Hâmit'in bu görüşleri "Külbe-i İştiyak" şiirinde de kendini gösterir:

"Ne âlemdir bu âlem akl u fikri bî-karar eyler,
Hep i'câzât-ı Kudret pîş-i çeşmimden güzâr eyler,
Serâser nûrlardır renklerle istitâr eyler,
Semâvî handelerdir gökyüzünden Hak nisâr eyler." (Enginün, 2013, s. 601)

Hâmit dizelerinde tabiat güzellikleri karşısında kendinden geçmiş hâlde görülür. Aklı başından gitmiş ve aşkın bir ruh hâline bürünmüş olan şair için bu güzellikler; Yaratıcı'nın mutlak gücünün yansımaları, varlığa saçılan ışıklarıdır.

Hâmit tüm bu yaklaşımlarıyla varlığı iyi-kötü, güzel-çirkin, haklı-haksız, suçlu suçsuz, adalet-zulüm gibi ayrımlardan soyutlayarak her şeyi Yaratıcı'yla bir ve onun farklı tezahürleri olarak gören bir tutum ortaya koymaktadır. Ona göre fiziksel, ahlaki ya da metafizik açıdan kötülük sayılan durumlar; zulüm olarak nitelenmemelidir çünkü bu kötülüklerin sonucunda meydana gelen ölümle, varlık yok olmayıp başka şekillerde var olmaya devam etmektedir. İnsanların yüzeysel bakışlarıyla olayların zulüm ya da adalet olup olmadığına karar veremeyeceklerine de vurgu yapan Hâmit'in bu tarz panteist yorumları, kötülük problemine bir teodise oluşturma çabası olarak okunabilir. Ancak şairin bu çabasının genel bir teodise ortaya koyma niyetinden ziyade kendi iç dünyasında ölümden duyduğu korkuyu giderme ve akıl kaynaklı şüphelerine cevap bulma amacı taşıdığı da düşünülebilir.

Sonuç

Bu çalışmada Tanzimat şiirinde kötülük problemi ve çözüm arayışlarının nasıl ele alındığı incelenmiştir. Bu bağlamda dönem şairlerinden Ziya Paşa ve Abdülhak Hâmit Tarhan'ın şiirlerinde kötülük problemine yer verdiği gözlenmiş ve bu şiirler, kötülük problemi ve teodise kavramları çerçevesinde hermenötiğin imkanlarından faydalanılarak analiz edilmiştir. Evrenin düzen ve işleyişinde süregelen kötülüğü Batı akılcılığıyla sorgulayan Ziya Paşa'nın sorularına cevap bulamadığı ve yer yer isyana sürüklendiği; ancak ne ait olduğu inanç ve gelenek yoluyla ne de Batılı anlamda bir teodise oluşturamadığı görülmüştür. Hâmit ise kötülüğü daha çok ölüm kavramı üzerinden ele almış

ve yine Ziya Paşa'da olduğu gibi Batı akılcılığı ve bilimciliğiyle kötülüğün varlığı ile Tanrı'nın adaletinin biraradalığını sorgulamıştır. Hastalıklar, doğal afetler gibi birçok sebeple meydana gelen ölümü parçalanma, dağılma ve yok oluş olarak gören şair; böylesine kötü bir eylemi Tanrı'ya yakıştıramadığından teodise olarak yorumlanabilecek farklı görüşler ortaya koymuştur. Bunlardan biri "çocuk Tanrı" anlayışı ile evrendeki kötülüklerden Tanrı'yı sorumlu tutmama yaklaşımı, diğeri ise panteist yorumlarla ölümün kötülük olmadığını ortaya koyma çabasıdır. Bu değerlendirmeler bağlamında incelenen şiirlerde kötülük probleminin ve çözüm arayışlarının şairlerin içinde doğdukları gelenek ve inançtan farklı şekilde ele alındığı belirlenmiştir. Tanrı'nın eylemlerinin gelenekte görülmemiş tarzda sorgulandığı dizelere zaman zaman Doğu ile Batı paradigmalarının arasında kalmışlık duygusu hâkim olsa da şairlerin bakış açısı ve değerlendirmelerinin daha çok Batı düşüncesi yörüngeli olduğu saptanmıştır.

Kaynakça

Akarsu, Bedia (2001). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Savaş Yayınları.
Akün, Ömer Faruk (1998). Hayrullah Efendi, *DİA.* s. 67-75.
Arıcan, M. Kazım (2004). Spinoza'nın Natura Naturans ve Natura Naturata Kavramlarının Anlamsal İçeriği Üzerine Tartışmalar, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 4(4), s. 87-96.
Cevizci, Ahmet (1996). *Felsefe Sözlüğü.* Ankara: Ekin Yayınları.
Copleston, Friderick (1991). *Kıta Ussalcılığı, Pascal, Spinoza, Leibniz*. (Çev. Aziz Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınları.
Darwin, Charles (2012). *Türlerin Kökeni. (*Çev. Öner Ünalan). İstanbul: Evrensel Basımevi.
Demirhan Erdemir, Ayşegül (1988). Abdülhak Molla, *DİA.* s. 210-211.
Dizdaroğlu, Hikmet (1953). *Abdülhak Hâmit Tarhan Hayatı, Sanatı, Eserleri.* İstanbul: Varlık Yayınevi.
Enginün, İnci (2013). *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Şiirleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
Göçgün, Önder (2001). *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Bütün Şiirleri ve Eserlerinden Açıklamalı Seçmeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
Gökberk, Macit (2014). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Güçlü, Abdülbaki vd. (2002). *Felsefe Sözlüğü.* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
Hume, David (1995). *Din Üstüne.* (Çev. Mete Tunçay). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
Kaplan, Mehmet (2009). *Şiir Tahlilleri 1 Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar.* İstanbul: Dergâh Yayınları.
Korlaelçi, Murtaza (2014). *Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi*. Ankara: Kadim Yayınları.
Kur'an-ı Kerim, https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf (Erişim Tarihi: 04.12.2019).
Leibniz (1999). *Metafizik Üzerine Konuşma.* (Çev. Afşar Timuçin). Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık.
Okay, Orhan (2013). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı.* İstanbul: Dergâh Yayınları.
Rafiz, Manafov (2007). *John Hick'in Din Felsefesinde Kötülük Problemi ve Teodise.* İstanbul: İz Yayıncılık.
Sâfi, İhsan (2006). *Altın Suyuna Batırılmış Bir Hayat Abdülhak Hâmid Tarhan.* İstanbul: Dergâh Yayınları.
Sevük, İsmail Habib (2002). *Tanzimattan Beri I Edebiyat Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Tanpınar, Ahmet Hamdi (2013). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi.* İstanbul: Dergâh Yayınları.
Taşkın, Ali, Becermen, Metin (2013). *Felsefe Tarihi II Rönesans Yeniçağ ve XIX. Yüzyıl Felsefesi Tarihi,* Ankara: Sentez Yayıncılık.
Tevfik, Rıza (1984). *Abdülhak Hâmid ve Mülâhazât-ı Felsefiyesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
Voltaire (2014). *Felsefe Sözlüğü. (*Çev. Lütfi Ay). İstanbul: İnkılap Yayınları.
Vorlander, Karl (2008). *Felsefe Tarihi Cilt 1-2*, çev. Mehmet İzzet, Orhan Saaddeddin, Günümüz Diline Aktaran: Yüksel Kanar, 2. Baskı, İstanbul: İz Yayıncılık.
Werner, Charles (2000). *Kötülük Problemi.* (Çev. Sedat Umran). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
Yaran, Cafer Sadık (1997). *Kötülük ve Theodise*. Ankara: Vadi Yayınları.
Yavuz, Yusuf Şevki (2007). Kader, *DİA.* s. 58-63.
Yavuz, Yusuf Şevki, (2010). Şer, *DİA.* s. 539-542.

BORSA İSTANBUL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİ DUYURULARININ FİRMA DEĞERİNE ETKİSİ[18]

Devran Deniz
Dr. Arş. Gör., Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, ddeniz@bandirma.edu.tr

Özet
Sosyal sorumlu (sürdürülebilir) yatırımlar son 30 yılda gelişmiş ülkelerde önemli gelişmeler göstermiş olup Türkiye'de de son yıllarda bu alanda gelişmeler yaşanmaktadır. Bu alanda yapılan araştırmalar genellikle sürdürülebilirliğin varlık fiyatlamasını etkileyip etkilemediği konusunda yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada BİST sürdürülebilirlik endeksi duyurularının firma değerine etkisi araştırılmıştır. Bunun için endekse alınan veya endeksten çıkarılan şirketlerin pay senetlerindeki fiyat değişimi olay etüdü yöntemi ile incelenmiştir. Yapılan testler sonucunda duyuru günlerini çevreleyen 3 günlük olay penceresinde endekse alınan şirketler için negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı normalüstü getiri elde edilmiştir. Endeksten çıkarılan şirketler ise sayının çok az olmasından dolayı analiz edilmemiştir. Sonuç olarak şirketlerin BİST sürdürülebilirlik endeksine alınmasına piyasanın negatif tepki verdiği yani sürdürülebilirlik endeksine alınmanın firma değerini olumsuz etkilediği anlaşılmıştır. Bu bulgu literatürdeki diğer çalışma sonuçları ile uyumlu olup Türkiye'de sürdürülebilirlik anlayışının şirketlere maliyet veya onları sınırlayacak kıstaslar olarak görüldüğü şeklinde yorumlanmıştır. İlerleyen yıllarda daha yüksek gözlem sayıları ile araştırmanın yenilenmesi sonuçların güvenilirliğini artıracaktır.
Anahtar Kelimeler: Kurumsal Sosyal Sorumluluk**,** Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilirlik Endeksi, Olay Etüdü

AFFECT OF SUSTAINABILITY INDEX ANNOUNCEMENTS ON FIRM VALUE: EVIDENCE FROM ISTANBUL STOCK EXCHANGE

Abstract
Socially responsible (sustainable) investments have shown significant improvements in the world at last 30 years and they are also experiencing progress in recent years in Turkey. Therefore, in this study, the effect of sustainability index announcements, which are the most important representatives for sustainable investments, on the firm value was researched. For this purpose, the price change in stocks of the companies included in or excluded from the index was examined with event study method. For this purpose, the price changes in the stocks of the companies included in or excluded from the sustainability index were examined by using the event study method. As a result of the hypothesis tests, negative abnormal return, statistically significant at %10 level, were obtained in the 3-day event window surrounding the announcement days for the companies included in the index. Companies excluded from the index weren't analyzed due to low observation number. As a result, it is understood that the market negativily react to case of having been included to BIST sustainability index. The repetition of this study with a higher number of observations in the following years will increase the reliability of this result obtained.
Key Words: Corporate Social Responsibility, Sustainability, Sustainability Index, Event Study

1. Giriş

Son on yıllarda sürdürülebilirlik kavramı gelişmiş ülkeler başta olmak üzere hemen her ülkede oldukça yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. İlk olarak çevre ve gelişim alanında "Ortak Geleceğimiz" temalı Brundtland raporunda bu kavrama yer verilmiştir. Söz konusu raporda sürdürülebilirlik gelecek nesillerin yaşam olanaklarını riske atmadan şimdiki neslin ihtiyaçlarının karşılanması olarak tanımlanmıştır. Kurumsal sürdürülebilirlik ise çevre ve sosyal sürdürülebilirlik kavramlarının birleşimi olarak özetlenebilir (Temiz ve Acar, 2018: 1972). Bir başka ifade ile kurumsal anlamda sürdürülebilirlik, şirketlerin kurumsal yönetim ve karar alma süreçlerinde ekonomik, çevresel ve sosyal kriterleri dikkate

[18] Bu çalışma Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje No: BAP-19-1009-138

alması şeklinde tanımlanabilir (Temiz ve Acar, 2018: 1971). Kurumsal sürdürülebilirlik kavramı yerine kurumsal sosyal sorumluluk terimi de sıklıkla kullanılmaktadır. Nitekim kurumsal sosyal sorumluluk da topluma zarar vermeksizin refah düzeyinin artırılması şeklinde tanımlanmaktadır (Sakarya, Yıldırm ve Aytekin, 2014: 2).

Zaman içinde ülkelerin resmi borsaları tarafından belirli kriterleri taşıyan şirketler için sürdürülebilirlik endeksleri oluşturulmaya başlanmıştır. Sürdürülebilirlik endeksi çevresel ve sosyal sorumluluk kriterlerine bağlı olan şirketlerin oluşturduğu endeks ve yatırımcıları için teorik bir portföydür (Orsato vd., 2015: 162). Nitekim pratikte bu endeks üzerine fonların oluşturulduğu sıkça görülmektedir. ABD'de dow jones sürdürülebilirlik endeksi (1999), İngiltere'de FTSE4Good endeksi (1995), Çin'de SSE SRI endeksi (2009), Türkiye'de BİST sürdürülebilirlik endeksi (2014) bunların örneklerinde olup söz konusu endeksler belirtilen tarihlerden itibaren hesaplanmaktadır. Şirketlerin gönüllülük esası çerçevesinde sürdürülebilirlik endeksine girme isteklerinin nedenleri arasında iyi şöhret kazanma, sermaye piyasasında kolay fon temin etme ve pazarda rekabet avantajı sağlama gibi faktörler bulunmaktadır (Temiz ve Acar, 2018: 1972).

Sürdürülebilirlik alanında yaşanan bu gelişmeleri takiben bu alanda yapılan araştırmalar da artış göstermiştir. Şirketlerin sürdürülebilirlik anlayışının finansal performansa etkisini inceleyen araştırmalar iki gruba ayrılabilir. Bunlardan ilki ve daha çok yaygın olanı sürdürülebilirlik seviyesi ile şirketlerin kârlılık oranları (aktif kârlılığı, öz kaynak kârlılığı, net kâr marjı vb.), aktivite oranları (aktif devir hızı, stok devir hızı vb.) gibi finansal oranları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalardır. Bu çalışmalar aslında sürdürülebilirlik konusunda duyarlı şirketlere toplumdaki paydaşların olumlu bakış açısının sonucunda şirket faaliyetlerinin iyileşip iyileşmediğini test etmektedir.

İkinci grup çalışmalarda ise sürdürülebilirlik anlayışının sermaye piyasasında varlık fiyatlamasını etkileyip etkilemediği araştırılmaktadır. Çünkü sürdürülebilirlik kavramına önem veren yatırımcılar sürdürülebilirlik konusunda duyarlı şirketlerin varlıkları için, standart varlık fiyatlama modellerinin önerdiği getiriye göre daha düşük bir getiriye razı olabilirler (Rennnebog vd., 2008: 1740). Bir başka ifade ile sürdürülebilirlik anlayışı şirketlerin varlıklarına olan talebi dolayısıyla firma değerini artırabilmektedir. Sürdürülebilirlik kavramının sermaye piyasasında varlık fiyatlamasını etkileyip etkilemediği için yapılan araştırmalarda genellikle sürdürülebilirlik seviyesine göre şirketlerin fiyat kazanç oranı ve tobin q oranları arasındaki farklılıklar olup olmadığı incelenmektedir. İkinci bir yöntem olarak CAPM modeli ile şirketlerin pay senetlerinin risk ayarlı getirileri (jensen alfası, treynor rasyosu ve sharpe rasyosu vb.) ölçülmektedir. Bu iki yöntemden farklı bir yöntem de sürdürülebilirlik endeksi duyurularının olay çalışması ile varlık fiyatlarına etkisinin incelenmesidir. Bu yöntemle sürdürülebilirlik endeksine alınma veya endeksten çıkarılma duyurularının hisse senedi fiyatında normalüstü bir değişim yaratıp yaratmadığı incelenmektedir. Olay çalışması yöntemi sürdürülebilirlik endeksi duyurularına piyasanın nasıl tepki verdiğini göstermekte ve bu sayede sürdürülebilirlik kavramının sermaye piyasasında varlık fiyatlamasını etkileyip etkilemediğini görülmektedir.

Yukarıda sayılan nedenlerle bu çalışmada BİST sürdürülebilirlik endeksi duyurularının firma değerine etkisi araştırılmıştır. Bunun için şirketlerin BİST sürdürülebilirlik endeksine alınması veya endeksten çıkarılmasının pay senedi fiyatında bir değişim yaratıp yaratmadığı incelenmiştir. Çalışmanın kısıtı gözlem sayısının sınırlı olmasıdır. Çünkü sürdürülebilirlik endeksi 2014 yılında oluşturulmuş olup endeksin bileşenleri yılda bir kez düzenlenmektedir. Dolayısıyla elde edilen bulguların güvenilirliği düşük kalmaktadır. Çalışmanın bundan sonraki kısmını sırasıyla literatür, veri seti, yöntem, bulgular ve sonuç kısımları oluşturmaktadır.

2. Literatür

Kurumsal sürdürülebilirlik veya kurumsal sosyal sorumluluğun firma performansına olumlu veya olumsuz yönde etkisini öngören görüşler bulunmaktadır. Paydaş teorisi şirketlerde sürdürülebilirlik uygulamalarının firma değerini yükselteceğini öngörmektedir. Çünkü bu teoriye göre toplumdaki tüm paydaşlarla iyi iletişim halinde olan firmalara müşteriler, tedarikçiler, çalışanların daha pozitif davranacağından dolayı, bu şirketlerin kârlılık ve faaliyet oranları iyileşecek yani finansal tabloları daha değerli hale gelecektir. Bu nedenle gelecekteki beklenen nakit akışlarının yükselmesi firma değerini de yükseltecektir. İkinci bir neden olarak da sürdürülebilirlik anlayışı olan şirketlere sermaye

piyasalarında standart varlık fiyatlama modelinin daha üzerinde fiyatlama yapılabilecektir. Neoklasik iktisadi akıma göre ise sürdürülebilirlik uygulamalarının firma değerini düşürmesi beklenmektedir Çünkü bu görüşe göre firmaların amacı kârın maksimize edilmesi olup (Altınay vd., 2017: 266), firmalar sürdürülebilirlik uygulamaları için ilave kaynak ayıracak yani maliyet üstlenecektir. Maruz kalınan bu maliyetler firma kârını dolayısıyla da firma değerini düşürecektir.

Türkiye'de sürdürülebilirlik faaliyetlerini uygulayan şirketlerin diğer şirketlere göre finansal performansının (kârlılık oranları, faaliyet oranları vb.) farklılaşıp farklılaşmadığı çok sayıda araştırmada incelenmiştir. Ancak sürdürülebilirlik endeksine alınma veya endeksten çıkarılma duyurularının hisse senedi fiyat etkisi yaratıp yaratmadığı, yani sürdürülebilirliğin sermaye piyasasında fiyatlandırılıp fiyatlandırılmadığını çok fazla araştırılmamıştır. Aşağıda sürdürülebilirlik endeksi duyurularının fiyat etkisinin incelendiği yurtiçi ve yurtdışı araştırmalar özetlenmiştir.

Reddy ve Gordon (2010) Yeni Zelanda borsasında işlem gören 17 şirket ve Avustralya borsasında işlem gören 51 şirketi olay çalışması yöntemini kullanarak şirketlerin sürdürülebilirlik/sosyal sorumluluk raporlarının kamuya açıklanmasının etkisini analiz etmişlerdir. 3 günlük olay penceresinde Yeni Zelanda için negatif ancak istatistiksel açıdan anlamlı olmayan; Avustralya için negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı (p=0,003) normalüstü getiri elde etmişlerdir. Sonuç olarak Avustralya için sürdürülebilirliğin varlık fiyatlamasını negatif etkilediği tespit edilmiştir.

Curran ve Moran (2007), İngiltere'de kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının temsilcisi olarak kullanılan FTSE4Good endeksine alınma veya endeksten çıkarılmanın hisse senedi fiyat etkisini araştırmıştır. Araştırmacılar endekse alınma duyuruları için pozitif endeksten çıkarılma duyuruları için negatif normalüstü getiriler tespit etmişlerdir. Sonuç olarak sürdürülebilirliğin firma değerini yükselttiği belirlenmiştir (Gladysek ve Chipeta, 2012: 431).

Cheung (2011), 2002-2008 yılları arasında Dow Jones sürdürülebilirlik endeksine alınma veya çıkarılmanın şirketlerin hisse senedi fiyatına etkisi incelemiştir. Olay tarihi olarak hem endekse alınma duyurusunun yapıldığı gün hem de endeksteki ilk işlem günü kullanılmıştır. Her iki olay tarihine göre, endekse alınma (çıkarılmanın) olayının hisse senedi fiyatlarında artış (azalış) yarattığı tespit edilmiştir. Bu bulgu sürdürülebilirlik konusunda duyarlı şirketlerin diğerlerine göre daha yüksek değerlendiğini göstermiştir.

Consolandi vd. (2009) 2002-2006 döneminde Avrupa ülkelerinin şirketleri için olay çalışması ile Dow Jones Sürdürülebilirlik Stoxx endeksine alınan şirketlerde (113 şirket) pozitif normalüstü getiri, bu endeksten çıkarılan şirketlerde ise (95 şirket) negatif normalüstü getiri tespit etmişlerdir. Sonuç olarak yazarlar sürdürülebilirliğin yatırımcılar tarafından pozitif şekilde fiyatlandığını tespit etmişlerdir.

Gladysek ve Chipeta (2012) olay çalışması yöntemi ile Güney Afrika'da sürdürülebilirlik endeksine (JSE SRI Endeksi) alınmanın fiyat etkisini incelemiştir. Veri dönemi olarak 2004-2009 arası, olay penceresi olarak da (-20,20) şeklinde 41 günlük süre kullanılmıştır. Yapılan testler sonucunda endekse alınmanın 2005 yılında pozitif normalüstü getiri yarattığı ancak 2005 yılı hariç hiçbir yılda bir fiyat etkisi oluşmadığı görülmüştür. Sonuç olarak yazarlar Güney Afrika'da sürdürülebilirlik endeksine alınmanın varlık fiyatlandırmasını etkilemediği tespitini yapmışlardır.

Daszyńska-Żygadlo vd. (2014), 2005-2010 yılları arasında Avrupa Stoxx Sürdürülebilirlik endeksine dâhil olan 107 firma için endekse alınma duyurusunun negatif fiyat etkisi yarattığını, 2009-2012 döneminde RESPECTS endeksine (Polonya borsasına ait sürdürülebilirlik endeksi) alınan 33 şirkette ise endekse alınmanın herhangi bir fiyat etkisi yaratmadığı tespit etmişlerdir.

Ryszawska vd. (2014) STOXX Avrupa Sürdürülebilirlik endeksine (Europe Sustainability Index) alınma duyurularının firma değerine etkisini olay çalışması yöntemi ile 2005-2010 veri dönemi için incelemiştir. Söz konusu endeks Avrupa'dan 18 ülkenin çeşitli sürdürülebilirlik kriterlerini taşıyan firmalarından oluşmaktadır. Yazarlar çalışma sonucunda sürdürülebilirlik endeksine alınma duyurusunun hisse senedi fiyatı üzerinde negatif etki yarattığını tespit etmişlerdir.

Literatür taraması sonucunda, Türkiye'de olay çalışması yöntemi ile sürdürülebilirlik endeksine alınmanın firma değerine etkisini inceleyen ilk araştırmacıların Çitak ve Ersoy'un (2016) olduğu görülmüştür. Yazarlar bu çalışmada 2014 yılında sürdürülebilirlik endeksine ilk olarak alınan 15 şirket için endekse alınmanın hisse senedi fiyatına etkisini incelemiştir. Olay gününü çevreleyen (-10,10) olay

penceresi yani 21 günlük süreçte şirketler için ortalama %0,6 normalüstü getiri tespit edilmiş ve söz konusu normalüstü getiri istatistiksel açıdan sıfırdan büyüktür. Yani sürdürülebilirlik endeksine alınmanın firma değerini olumlu etkilediği belirlenmiştir. Ancak sürdürülebilirlik endeksinin ilk yılı olan 2014 yılı için yapılan bu çalışmanın gözlem sayısı 14 olup sonuçların güvenilirliği açısından oldukça düşüktür.

Aynı alanda Temiz ve Acar (2018) 2014-2017 arasındaki 3 yıl için daha geniş bir veri seti ile (44 gözlem) BİST sürdürülebilirlik endeksine alınan şirketlerin fiyat değişimini incelemiştir. Araştırmanın sonunda duyuru gününü çevreleyen 21 günlük simetrik olay penceresinde belirli günlerde negatif ve %90 güven seviyesinde anlamlı normalüstü getiriler elde tespit edilmiştir. Duyurunun yapıldığı günkü normalüstü getiri de -%0,4 olup %90 güven seviyesinde anlamlı bulunmuştur. Sonuç olarak yazarlar sürdürülebilirlik endeksine alınmanın varlık fiyatlarını negatif etkilemesini sürdürülebilirlik anlayışının toplum nezdinde bir maliyet olarak görülmesi ihtimaline dayandırmıştır.

Çimen (2019) 2014-2018 dönemi için şirketlerin BİST Sürdürülebilirlik endeksine alınmasının firma değerine etkisini olay çalışması yöntemi ile incelemiştir. Bu veri döneminde toplam 54 gözlem kullanılmıştır. Yazar önceki çalışmalardan farklı olarak hem sürdürülebilirlik endeksine alınmanın duyurulduğu tarih için hem de endekste işlem görülen ilk gün için normalüstü getirileri incelemiştir. Araştırmanın sonunda hem duyuru günlerinde hem de endeksteki ilk işlem günü için genellikle negatif normalüstü getiriler tespit edilmiştir.

Görüldüğü gibi BİST sürdürülebilirlik endeksini konu alan araştırma sayısı hem oldukça az hem de endeksin geçmişinin çok eski olmaması nedeniyle gözlem sayıları sınırlıdır. Her geçen yıl hem sürdürülebilirlik kavramının toplumda bilinirliğinin artması hem de gözlem sayısının yükselmesi nedeniyle bu alanda yapılan araştırmaların yenilenmesi faydalı olacaktır.

3. Uygulama

Çalışmanın bu kısmında sürdürülebilirlik endeksi duyurularının hisse senedi fiyatı üzerinde etki yaratıp yaratmadığı incelenmiş ve olay çalışması yöntemi kullanılmıştır. Olay çalışması yöntemi (case study method) kamuya açıklanan bir bilginin sürpriz sayılabilecek bir yönü varsa hisse senedinin piyasa değerinin etkileneceğini varsayan bir araştırma yöntemidir (Yılmaz ve Selçuk, 2010: 129). Şirket birleşmesi, finansal tablo açıklanması, kâr payı ilan edilmesi gibi olayların etkisinin ölçülmesinde olay çalışması sıklıkla kullanılmaktadır (Suwanna, 2012: 721). Bu nedenle bu çalışmada olay çalışması yöntemi kullanılmış olup olay tarihi olarak sürdürülebilirlik endeksi duyurularının kamuya ilan edildiği gün alınmıştır. Hafta sonu veya borsa seansı kapandıktan sonra yapılan duyurular için takip eden ilk iş günü olay tarihi olarak alınmıştır. Olay penceresi olarak da olay günü, olay öncesi iş günü ve olay sonrası iş günü olmak üzere 3 günlük süre kullanılmıştır. Olay penceresinin daha fazla genişletilmesi durumunda hisse senedi fiyatını etkileyen başka gelişmeler yaşanabileceği için 3 günlük olay penceresi yeterli görülmüştür. Uygulama kısmının alt kısımları sırasıyla veri seti, yöntem-hipotez ve bulgular kısımları olup su kısımlar aşağıda sıralanmıştır.

3.1 Veri Seti

BİST Sürdürülebilirlik endeksi (XUSRD) 04.11.2014 tarihinde ilk kez hesaplanmaya başlanmış ve endeks başlangıçta 15 şirketten oluşmuştur. Endeksin güncellenme tarihi her yılın Kasım ayının birinci iş günü olarak belirlenmiştir. Bu nedenle her yılın Ekim ayının son günlerinde endekse yeni alınan veya endeksten çıkarılan şirketler KAP platformu ve Borsa İstanbul resmi web sayfası aracılığıyla kamuya duyurulmaktadır. 24.11.2019 itibari ile endekste 56 şirket bulunmakta olup ilgili şirketler Ek 1'de gösterilmiştir. Tablo 1'de de yıllara göre sürdürülebilirlik endeksi duyuruları sayılarla özelenmiştir. Görüldüğü gibi 6 yılda endekse toplam 61 şirket alınmış 4 şirket çıkarılmıştır. Ayrıca bir şirket de (SAFGY) devrolma nedeniyle endeksten çıkmıştır. Sonuç olarak 2019 Kasım itibari ile endekste 56 şirket bulunmaktadır. Ayrıca 2014 yılındaki sürdürülebilirlik endeksi duyurusuna KAP ve Borsa İstanbul'un resmi duyurularından ulaşılamamış olup yapılan çalışmalarda endeks başlangıç tarihi olan 04.11.2014 günü aynı zamanda duyuru tarihi olarak alındığı görülmektedir.

Tablo1: BİST Sürdürülebilirlik Endeksi Duyuruları Özeti

Yıl	Endekse Alınan Şirket Sayısı	Endeksten Çıkarılan Şirket Sayısı	Duyuru Tarihi	Şirketlerin Sürdürülebilirlik Endeksinde İşlem Görmeye Başladığı Gün
2014	15	-	04/11/2014*	04/11/2014
2015	14	-	23/10/2015	03/11/2015
2016	14	-	25/10/2016	01/11/2016
2017	5	3	27/10/2017	01/11/2017
2018	6	-	26/10/2018	01/11/2018
2019	7	1	28/10/2019	01/11/2019
Toplam	**61**	**4**		

*: Söz konusu tarih konusunda KAP ve Borsa İstanbul resmi web sitesinden duyurulara ulaşılamamıştır. Duyuru tarihi
yapılan çalışmalarda genellikle 04/11/2014 olarak kabul edilmektedir.

Olay çalışmasının 2014 yılı Ekim ayından 2019 Ekim ayına kadar yapılan duyurular ile yapılması planlanmıştır. Ancak 2014 yılı Ekim ayında yapılan sürdürülebilirlik endeksi duyurusunun kamuya ilanının kesin tarihine KAP ve Borsa İstanbul web sayfaları üzerinden birbiri ile tutarlı şekilde ulaşılamamıştır. Ayrıca sürdürülebilirlik endeksi duyurusunun ilk kez yapıldığı ve yatırımcılar nezdinde farkındalığın tam oluşmadığı düşünüldüğü için 2014 yılı verileri listeden çıkarılmıştır. Bu nedenle nihai veri dönemi 2015- 2019 yılları arası olarak alınmış ve bu periyotta 5 adet sürdürülebilirlik endeksi duyurusu elde edilmiştir. Bu tarihler arasında 5 adet sürdürülebilirlik endeksi duyurusunda devrolma nedeniyle endeksten çıkan (SAFGY) hariç toplam 45 adet endekse alınan, 4 adet endeksten çıkarılan şirket tespit edilmiş olup endekse alınan şirketlerin listesi yıl bazında Ek 2'de sunulmuştur. Endeksten çıkarılan şirket sayısının çok düşük olması nedeniyle bu şirketler analiz edilmemiştir. Ayrıca olay penceresinde finansal tablo açıklanması, kar payı dağıtımı açıklanması gibi firma değerini etkileyecek önemli olayların yaşanıp yaşanmadığı kontrol edilmiş ve olay pencerelerinde hiçbir şirket için böylesi bir durum olmadığı tespit edilmiştir. Bu sebepten ötürü liste dışı bırakılan hiçbir şirket olmamıştır. Sonuç olarak veri listesi 5 yıllık süreçte endekse alınan 45 şirketten oluşmuştur. Yukarıda belirtildiği gibi olay tarihleri (sürdürülebilirlik endeksi duyurularının tarihleri) KAP ve Borsa İstanbul internet sayfasından kontrol edilerek tespit edilmiştir. Olay penceresindeki hisse senedi fiyat bilgileri ve Borsa İstanbul'a ait kullanılan endeks değerleri trinvesting.com internet sitesinden temin edilmiştir.

3.2 Yöntem ve Hipotez

Araştırmanın yöntemi olay çalışması olup hipotezler tek örneklem t testi (one sample t test) ile test edilmiştir. Araştırmanın iki adet hipotezi bulunmakta ve boş (null) ve alternatif hipotezler aşağıda sıralanmıştır.

$H1_0$: "Olay penceresindeki her bir gün için normalüstü getiri sıfırdan farklı değildir".

$H1_1$: "Olay penceresindeki en az bir gün için normalüstü getiri sıfırdan farklıdır".

$H2_0$: "3 günlük olay penceresi için kümülatif normalüstü getiri sıfırdan farklı değildir".

$H2_1$: "3 günlük olay penceresi için kümülatif normalüstü getiri sıfırdan farklıdır".

Hipotezin bağımlı değişkeni olan normalüstü getiri düzeltilmiş piyasa getirisi modeli (adjusted market return model) kullanılarak (1) nolu formülle hesaplanmıştır.[19]

$$\boldsymbol{AR_{i,t} = R_{i,t} - IR_{it}} \qquad \textbf{(1)}$$

[19] Her ne kadar bazı çalışmalarda riske göre düzeltilmiş piyasa getiri modeli (risk adjusted market return model) kullanılsa da, bazı sorunlarından dolayı düzeltilmiş piyasa getiri modelinden genellikle daha iyi sonuçlar üretmediğine dair sonuçlar veren araştırmalar vardır (Günalp vd., 2010: 58-59). Bu sebeple bu çalışmada düzeltilmiş piyasa getiri modeli tercih edilmiştir. Düzeltilmiş piyasa getiri modeli şirketin hisse senedi getirisinden piyasa endeks getirisinin çıkarılmasıyla hesaplanır (Healy ve Palepu, 1987: 10).

Bu denklemdeki,

t: :-1,0 veya 1 (olay günü 0 olmak üzere) olay penceresindeki 3 günü göstermektedir.

$AR_{i,t}$: i şirketinin t gününe ait normalüstü getiriyi,

$R_{i,t}$: i şirketinin t gününe ait getirisini,

IR_{it} : i şirketinin bulunduğu endeksin t günündeki getirisini

göstermektedir. IRit'nin hesaplanması için XUSIN, XUMAL ve XU100 endeks verileri kullanılmıştır. Eğer şirket imalat ve sanayi endeksinde ise XUSIN, mali sektörde ise XUMAL bunların haricinde sınıflandırılmışsa (KAP sınıflandırması) XU100 endeks değeri kullanılmıştır. Tek bir piyasa endeksi kullanmak yerine bu şekilde bir sınıflandırma tercih edilerek hisse senedi normalüstü getirisinin daha hassas hesaplanması amaçlanmıştır. Olay penceresindeki 3 günlük kümülatif getiri olan CARi ise (2) numaralı formül ile hesaplanmıştır.

$$\boldsymbol{CAR_i = R_i - IR_i} \qquad \textbf{(2)}$$

Bu denklemdeki,

CAR_i : i şirketinin olay penceresindeki 3 günlük normalüstü getirisini,

R_i : i şirketinin olay penceresindeki 3 günlük getirisini,

IR_i : i şirketinin bulunduğu endeksin 3 günlük getirisini,

Sonrasında 45 şirket için hem günlük hem de kümülatif normalüstü getirilerin ortalaması (3) ve (4) numaralı formüllerle hesaplanmıştır. (3) numaralı formül sadece olay günündeki normalüstü getirinin hesaplanması için gösterilmiş olup AR(-1) ve AR(1) de benzer şekilde hesaplanmıştır.

$$\boldsymbol{AR(0) = (\sum_{i=1}^{45} AR_{i,0})/45} \qquad \textbf{(3)}$$

$$\boldsymbol{CAR(-1,1) = (\sum_{i=1}^{45} CAR_i)/45} \qquad \textbf{(4)}$$

3.3 Bulgular

Tablo 2'de 45 şirket için olay penceresindeki normalüstü getirilerin ortalaması ve ortalamaya ati t istatistiklerini gösteren bilgiler sunulmuştur.

Tablo 2: Olay Penceresinde Normalüstü Getiri ve t istatistikleri

Gözlem sayısı: 45	Olay Günü AR(0)	Olay öncesi Günü AR(-1)	Olay sonrası Günü AR(1)	Üç günlük olay penceresi CAR (-1,1)
Normalüstü getiri (%)	-0,14	-0,20	-0,11	**-0,36**
t istatistiği	-0,87	-1,02	-0,76	**-1,28**
Anlamlılık seviyesi (sign.) tek taraflı	0,20	0,15	0,22	**0,10**

Tablo 2'den görülmektedir ki olay penceresindeki 3 gün için (olay günü, olay öncesi ve olay sonrası günleri) şirketlerin normalüstü getiri ortalaması sırasıyla -%0,14, -%0,20 ve -%0,11'dir. Yani üç günün her birinde negatif normalüstü getiri tespit edilmiştir. Ancak söz konusu negatif değerler %90 güven seviyesinde anlamlı bulunmamıştır. Olay penceresi için 3 günlük kümülatif normalüstü getiri ortalaması da negatif (-%0,36) ancak bu değer istatistiksel açıdan %90 güven seviyesinde sıfırdan farklıdır. Bu bulgu H_{2A} araştırma hipotezinin kabulünü gerektirmektedir. Yani şirketlerin sürdürülebilirlik endeksine alınması pay senetleri fiyatını %10 anlamlılık seviyesinde negatif yönlü etkilemektedir.

Dolayısıyla 45 gözlemle yapılan testler sonucunda BİST sürdürülebilirlik endeksine alınmanın hisse senedi fiyatında negatif bir etkiye neden olduğu görülmüştür. Bu bulgu sürdürülebilirlik kavramının sermaye piyasasında negatif fiyatlandığını göstermektedir. Bunun nedeni olarak Türkiye'de sermaye piyasasında sürdürülebilirlik anlayışının şirketlere maliyet ve bundan sonra uyulması gereken kıstaslar olarak görünmesi olabilir. Nitekim elde edilen sonuç Temiz ve Acar'ın (2018) 44 gözlemle ve Çimen'in (2019) 54 gözlemle elde ettiği sonuçla da uyumludur. CAPM bazlı risk ayarlı getiriler ile

sürdürülebilirliğin varlık fiyatlamasını araştıran çalışmalar da Türkiye'de sürdürülebilirliğin varlık fiyatlamasını olumlu etkilemediğini göstermektedir. Bu nedenle elde edilen sonuçlar kısmen CAPM bazlı çalışmalar ile de örtüşmektedir.

4. Sonuç

Sürdürülebilirlik kavramı son on yıllarda gelişmekte olan ülkelerde yaygınlaşan bir kavram olmuştur. Ancak Türkiye'de bu alandaki gelişmeler oldukça sınırlıdır. 2013 yılında Sürdürülebilir Finans Forumu kurulmuş olup bu forum her yıl bankacılık, bankacılık dışı finans sektörü ve reel sektörde sürdürülebilir finans konusundaki farkındalığın artırılması ve iyi uygulamaların paylaşılması amacıyla Birleşmiş Milletler Çevre Programı Finans Girişimi (UNEP FI) ve Global Compact Türkiye işbirliğiyle düzenlemektedir. 2005 yılında da Türkiye Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği (TKSSD) sivil toplum, kamu ve akademik dünyadan sosyal sorumluluk gönüllerinin katılımı ile kurulmuştur. Dernek sürdürülebilir kalkınma, kurumsal yönetişim ve kamu-özel sektör-sivil toplum ortaklıklarını temel alan bir yaklaşım ile gönüllülük esası ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Sürdürülebilir yatırım alanında somut finansal ürün olarak ise ilk kez 2008 yılında Türkiye İş bankası A.Ş tarafından Teme Çevre Değişken fonu oluşturulmuştur. Borsa İstanbul'da ise 04.11.2014 tarihinde BİST Sürdürülebilirlik endeksi hesaplanmaya başlanmıştır. Sürdürülebilirlik endeksinin oluşturulması sosyal sorumlu yatırım fonlarının oluşturulması için önemli bir adımdır. Nitekim Garanti Portföy Yönetimi A.Ş. ve Yapı Kredi Portföy Yönetimi A.Ş BİST Sürdürülebilirlik endeksine dayalı fonlar oluşturmuştur.

Sürdürülebilirlik alanında yapılan araştırmalar çoğunlukla sürdürülebilirliğin varlık fiyatlandırmasını etkileyip etkilemediği üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çalışmalar genellikle sürdürülebilir şirketler ile diğer şirketlerin fiyat kazanç oranı ve tobin q oranlarının karşılaştırılması veya portföy performans ölçütlerinin (sharpe rasyosu, jensen alfası, treynor rasyosu) karşılaştırılması şeklinde yapılmaktadır. Üçüncü bir yöntem ile sürdürülebilirlik endeksi duyurularının şirketlerin pay senetleri üzerinde fiyat etkisi yaratıp yaratmadığını inceleyen araştırmalar da yapılmaktadır. Bu şekilde şirketlerin sürdürülebilirlik konusunda duyarlılığının varlığın fiyatlamasını etkileyip etkilemediği görülmek istenmektedir. Nitekim bu çalışmada da BİST sürdürülebilirlik endeksi duyurularının şirketlerin pay senetleri üzerinde anlamlı fiyat değişimi yaratıp yaratmadığı incelenmiştir.

2015-2019 arasında sürdürülebilirlik endeksi duyuruları incelendiğinde 45 adet şirketin endekse alındığı 4 şirketin endeksten çıkarıldığı belirlenmiştir. Endekse alınan şirket sayısının az olmasından dolayı yalnızca endekse alınan şirketler analiz edilmiştir. Toplam 45 şirket için endekse alınma duyurusunun yapıldığı olay günü, olay öncesi ve olay sonrası günlerinin her biri için negatif ama %90 güven seviyesinde anlamlı olmayan normalüstü getiriler tespit edilmiştir. Ancak olay penceresindeki 3 gün için kümülatif normalüstü getiri negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur (-%0,36). Veri sayısının sınırlı olması nedeniyle duyuruların yıl bazında etkisi incelenmemiştir.

Sonuç olarak elde edilen bulgular Türkiye'de şirketlerin sürdürülebilirlik anlayışının varlık fiyatlandırmasını olumlu yönde etkilemediği hatta aksine %90 güven seviyesinde negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Elde edilen sonuç bu alanda BİST sürdürülebilirlik endeksi üzerine yapılmış çalışmalarla örtüşmektedir. Bu durumun nedeni Türkiye'de sürdürülebilirlik uygulamalarının yatırımcılar nezdinde şirketlere maliyet olarak görülmesi olarak değerlendirilebilir. Bir başka ifade ile sürdürülebilirlik uygulamalarının toplumdaki tüm paydaşlar tarafından firmaya katacağı mali kazanca kıyasla uygulamalarının maliyeti daha yüksek olarak görülmektedir. Bu bulgu sürdürülebilirlik anlayışının firma değerine etkisi konusunda neoklasik iktisat varsayımlarının paydaş teorisinden daha geçerli olduğunu da göstermektedir. Ayrıca gözlem sayısının az olması çalışmanın kısıtı olup bundan sonraki yıllarda daha geniş veri listeleriyle araştırmaların tekrarlanmasının faydalı olacağı görülmektedir. Bu çalışmada olay günü olarak sürdürülebilirlik endeksi duyurusunun yapıldığı gün kullanılmıştır. Bazı araştırmacılar ise şirketlerin sürdürülebilirlik endeksinde ilk kez işlem gördükleri günü olay tarihi olarak kabul ederek, hisse senedindeki normalüstü fiyat değişimini incelemektedir. Dolayısıyla bundan sonraki araştırmalarda olay tarihi olarak sürdürülebilirlik endeksinde ilk işlem görme gününün kabul edilmesinin de faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Altınay, A., Kaki, B., Kestane, A., Soba, M., Dinçer, Ö.ve Şık, E. (2017). Sürdürülebilirlik Endeksinin Bankacılık Sektörü Hisse Senedi Değerlerine Etkileri, Bist Sürdürülebilirlik Endeksi Üzerine Bir İnceleme. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(34), 2148-3043.

Brundtland, G. (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future (The Brundtland Report). United Nations, <http://www.undocuments.net/our-common-future.pdf>, 12.01.2017

Cheung, A.W.K. (2011). Do Stock Investors Value Corporate Sustainability? Evidence from an Event Study. *Journal of Business Ethics*, 99(2): 145-165.

Consolandi, C., Jaiswal, A., Poggiani, E. and Vercelli, A. (2009). Global Standards and Ethical Stock Indexes: the Case of the Dow Jones Sustainability Stoxx Index. *Journal of Business Ethics*, 87(1): 185-197.

Curran, M. and Moran, D. (2007). Impact of the FTSE4Good on Firm Price: An Event Study. *Journal of Environmental Management*, 82(4): 529–537.

Çimen, A. (2019) The Impact of Sustainability Index on Firm Performance: An Event Study. *International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences*, 9(1), 170-183.

Çitak, L. ve Ersoy, E. (2016). Firmaların BİST Sürdürülebilirlik Endeksine Alınmasına Yatırımcı Tepkisi: Olay Çalışması ve Ortalama Testleri ile Bir Analiz. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 8(1), 43-57.

Döşlüoğlu, B. (2014). Sürdürülebilirlik ve Yatırımcı İlişkileri. Yatırımcı İlişkileri Derneği (TÜYİD) Makaleler. 28.10.2014. http://www.tuyid.org/files/makaleler/Sayi_46_Begum_Dosluoglu.pdf

Gladysek, O. and Chipeta,C. (2012). The Impact of Socially Responsible Investment Index Constituent Announcements on Firm Price: Evidence From The Jse. *SAJEMS NS* , 4, 429-439.

Orsato, R., Garcia, A., Da Silva, W.M., Simonetti, R. and Monzoni, M. (2015). Sustainability indexes: Why Join in? A study of the 'Corporate Sustainability Index (ISE)' in Brazil. *Journal of Cleaner Production*, 96, 161-170.

Robinson, M., Kleffner, A. and Bertels, S. (2011). Signaling Sustainability Leadership: Empirical Evidence of the Value of DJSI Membership. *Journal of Business Ethics*, 101(3): 493–505.

Ryszawska, B., Zygadlo, K.D., Slonski, T., Zawadski, B.M. (2012). Investors' Reactions for Sustainability Index Inclusion – Is Csr A Good News. Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica, 2, 45-60.

Sakarya, Ş., Yıldırım, A. ve Aytekin, S. (2015). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Açıklamalarının Finansal Performans Üzerine Etkisi: Bist-30'da Bir Uygulama. *AKÜ İİBF Dergisi*, XVI (1), 1-15.

Suwanna, T. (2012). Impacts of Dividend Announcement on Stock Return, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 40 , 721–725.

Temiz, H. ve Acar, M. Sürdürülebilirlik Endeksinde İşlem Gören Firmaların Finansal Performansı: Olay Çalışması Örneği. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (3), 1971-1987.

Yılmaz, A.A. and Selçuk, E.A. (2010). Information Content of Dividends: Evidence from Istanbul Stock Exchange. *International Business Research*, 3(3), 126-132.

EKLER

Ek1: BİST Sürdürülebilirlik Endeksindeki Şirketler (24.11.2019 tarihinde)

Sıra	SEMBOL	Şirket Adı	Sıra	SEMBOL	Şirket Adı
1	AKENR	AK ENERJİ	29	MGROS	MİGROS TİCARET
2	AKBNK	AKBANK	30	NETAS	NETAS TELEKOM.
3	AKSA	AKSA	31	OTKAR	OTOKAR
4	AKSEN	AKSA ENERJİ	32	PETKM	PETKİM
5	ALBRK	ALBARAKA TÜRK	33	POLHO	POLİSAN HOLDİNG
6	ANACM	ANADOLU CAM	34	SAHOL	SABANCI HOLDİNG
7	AEFES	ANADOLU EFES	35	SKBNK	ŞEKERBANK
8	ANELE	ANEL ELEKTRİK	36	SISE	ŞİŞE CAM
9	ARCLK	ARCELİK	37	SODA	SODA SANAYİİ
10	ASELS	ASELSAN	38	SOKM	ŞOK MARKETLER TİCARET
11	AYGAZ	AYGAZ	39	HALKB	T. HALK BANKASI
12	BRISA	BRİSA	40	TSKB	T.S.K.B.
13	CIMSA	ÇİMSA	41	TATGD	TAT GIDA
14	CCOLA	COCA COLA İÇECEK	42	TAVHL	TAV HAVALİMANLARI
15	DOHOL	DOĞAN HOLDİNG	43	TKFEN	TEKFEN HOLDİNG
16	DOAS	DOĞUŞ OTOMOTİV	44	TOASO	TOFAS OTO. FAB.
17	ENJSA	ENERJİSA ENERJİ	45	TRKCM	TRAKYA CAM
18	ENKAI	ENKA İNŞAAT	46	TUPRS	TÜPRAŞ
19	EREGL	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	47	THYAO	TÜRK HAVA YOLLARI
20	FROTO	FORD OTOSAN	48	TTKOM	TÜRK TELEKOM
21	GARAN	GARANTİ BANKASI	49	TTRAK	TÜRK TRAKTOR
22	GLYHO	GLOBAL YAT. HOLDING	50	TCELL	TÜRKCELL
23	ISCTR	İŞ BANKASI	51	ULKER	ÜLKER BİSKUVİ
24	ISDMR	ISKENDERUN DEMIR ÇELİK	52	VAKBN	VAKIFLAR BANKASI
25	KERVT	KEREVITAŞ GIDA	53	VESTL	VESTEL
26	KCHOL	KOÇ HOLDİNG	54	VESBE	VESTEL BEYAZ ESYA
27	KORDS	KORDSA TEKNİK TEKSTİL	55	YKBNK	YAPI VE KREDİ BANK.
28	LOGO	LOGO YAZILIM	56	ZOREN	ZORLU ENERJİ

Kaynak: www.borsa.istanbul.com (https://www.borsaistanbul.com/duyurular/2019/10/25/bist-surdurulebilirlik-endeksi-kasim-2019-ekim-2020-donemi-sirketleri-belli-oldu, Erişim tarihi: 24.11.2019)

Ek2: BİST Sürdürülebilirlik Endeksine Duyuruları (Endekse Alınan Şirketler) (2015-2019 arası)

Sıra	Şirket	Yıl	Duyuru Tarihi	Sıra	Şirket	Yıl	Duyuru Tarihi
1	ALBRK	2019	28.10.2019	24	NETAS	2016	25.10.2016
2	ENJSA	2019	28.10.2019	25	PGSUS	2016	25.10.2016
3	ENKAI	2019	28.10.2019	26	SISE	2016	25.10.2016
4	ISDMR	2019	28.10.2019	27	HALKB	2016	25.10.2016
5	KERVT	2019	28.10.2019	28	TATGD	2016	25.10.2016
6	SOKM	2019	28.10.2019	29	TKFEN	2016	25.10.2016
7	TRKCM	2019	28.10.2019	30	TTRAK	2016	25.10.2016
8	AKSA	2018	26.10.2018	31	VESBE	2016	25.10.2016
9	ANACM	2018	26.10.2018	32	ZOREN	2016	25.10.2016
10	ANELE	2018	26.10.2018	33	AEFES	2015	23.10.2015
11	AYGAZ	2018	26.10.2018	34	AKSEN	2015	23.10.2015
12	GLYHO	2018	26.10.2018	35	BRISA	2015	23.10.2015
13	SKBNK	2018	26.10.2018	36	CCOLA	2015	23.10.2015
14	AKENR	2017	27.10.2017	37	DOAS	2015	23.10.2015
15	CIMSA	2017	27.10.2017	38	EREGL	2015	23.10.2015
16	LOGO	2017	27.10.2017	39	FROTO	2015	23.10.2015
17	POLHO	2017	27.10.2017	40	ISCTR	2015	23.10.2015
18	SODA	2017	27.10.2017	41	OTKAR	2015	23.10.2015
19	ADEL	2016	25.10.2016	42	THYAO	2015	23.10.2015
20	DOHOL	2016	25.10.2016	43	TSKB	2015	23.10.2015
21	GLYHO	2016	25.10.2016	44	ULKER	2015	23.10.2015
22	ISGYO	2016	25.10.2016	45	VESTL	2015	23.10.2015
23	KORDS	2016	25.10.2016				

ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN PROAKTİF DAVRANIŞLARI

Demet Cengiz
Dokuz Eylül Üniversitesi
cengizdemet@hotmail.com

Ali Aksu
Prof. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi ali.aksu@deu.edu.tr

Özet
Proaktif bireyler etkileşim içinde olduğu çevreyi bulunduğu örgüte fayda sağlayacak şekilde değiştirmek isterler. Problem oluşmadan önce, olası sorunları öngörerek uygun çözümler üretebilen ve olayların içinde aktif olarak yer alan kişilerdir. Proaktif davranış, mevcut koşulları iyileştirirken ya da yeni koşullar oluştururken inisiyatif kullanmayı ve mevcut koşullara pasif olarak uyum sağlamak yerine statükoya meydan okumayı içermektedir (Crant, 2000; Çini, 2014). Proaktif davranışın, öğrenme motivasyonu, iş performansı, iş memnuniyeti, meslek başarısı, strese dayanıklılık, etkili liderlik, kurumsal inisiyatiflere katılma, ekip performansı, yenilikçilik ve girişimcilik gibi pek çok önemli bireysel ve kurumsal sonuçla olumlu bir şekilde ilişkili olduğu saptanmıştır (Bakker, Tims ve Derks, 2012; Bateman ve Crant, 1993; Crant, 1995; 1996; 2000 Crant ve Bateman, 2000; Kim, Hon ve Crant, 2009; Pitt, Ewing ve Berthon, 2002; Seibert, Crant, ve Kraimer, 1999). Konuyla ilgili olarak yapılan araştırmalar, proaktif davranış ile bu kavramlarla arasındaki ilişkiyi ele almıştır ancak eğitim alanında proaktivite üzerine yeterli çalışma bulunmamaktadır. Oysa her şeyin hızla değiştiği günümüz ortamında, K-12 düzeyinde öğretmenlerin proaktif niteliğinin önemi özellikle artmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, eğitim alanında öğretmenlerin proaktif olma ve davranabilme durumlarını saptamaya odaklanmıştır. Proaktif kişilik özelliğini ölçmede literatür taraması yapılmış ve alanda yapılan çalışmalardan yararlanılarak hazırlanmış sorular kullanılmıştır. İki ayrı ortaokulla çalışılmıştır. Ortaokul düzeyinde görev yapmakta olan farklı branşlardaki 21 öğretmenle görüşme yapılmıştır. Bu öğretmenlerin dokuzu akademik başarısı yüksek, sosyo-ekonomik düzeyi iyi olan ailelerin çocuklarının bulunduğu bir ortaokuldan on ikisi ise akademik başarısı ve sosyo-ekonomik durumu daha düşük olan ailelerin çocuklarının okuduğu bir ortaokuldan seçilmiştir. Her iki okulda görev yapan öğretmen grubu hizmet yılı bakımından 0-10 yıl, 11-20 yıl ve 20 yıl üstü görev yapmış öğretmenler şeklinde seçilmiştir. Öğretmenlerden görüşme tekniği ile elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile yorumlanmıştır. Kavramı derinlemesine inceleyebilmek için nitel çalışma tekniği tercih edilmiştir. Çalışma sonucunda öğretmenlerin proaktif olma ve proaktif davranabilmelerini etkileyen faktörler belirlenmiştir.
Anahtar Kelimeler: Proaktivite, Proaktif Davranış, Eğitim, Öğretmen.

Abstract: Proactive individuals want to change the environment in which they interact to benefit their organization. Before the problem occurs, they produce appropriate solutions foreseeing possible problems and they are actively involved in events.Proactive behavior involves taking initiative in improving existing conditions or creating new conditions and challenging the status quo instead of passively adapting to existing conditions. (Crant, 2000; Çini, 2014).Proactive behavior was found to be positively associated with many important individual and institutional outcomes such as learning motivation, job performance, job satisfaction, occupational success, resistance to stress, effective leadership, participation in corporate initiatives, team performance, innovation and entrepreneurship.(Bakker, Tims ve Derks, 2012; Bateman ve Crant, 1993; Crant, 1995; 1996; 2000 Crant ve Bateman, 2000; Kim, Hon ve Crant, 2009; Pitt, Ewing ve Berthon, 2002; Seibert, Crant, ve Kraimer, 1999).
Research on the subject has dealt with the relationship between proactive behavior and these concepts, but there are not enough studies on proactivity in the field of education. However, nowadays the importance of proactive quality of teachers at K-12 level is increasing. Therefore, this study focused on determining the proactive behaviors of teachers in the field of education. Literature scanning was done

to measure proactive personality characteristics and questions were used which were prepared using studies in the field. It was studied in two different secondary school. With 21 teachers who are from different branches at the level of secondary school were interviewed. Among these teachers 9 were chosen from a school in which students have a high academic success and socio-economic level. 12 teachers were chosen from a school in which students have a low academic success and socio-economic level. In both school teachers were chosen from the ones who have 0-10, 11-20 and over 20 years of service. Data that were gained by using interviewe technique were interpreted by using descriptive analysis. In order to examine concet deeply qualitetive technique was preferred. At the result of the the study factor were determined that lead teachers to be proactive and act proactively.

Key words: Proactivity, Proactive Behaviour, Education, Teacher

Giriş

Dünyadaki her alanda olduğu gibi örgütler ve yönetim anlayışında da köklü değişikliklere ihtiyaç duyulmaktadır. Sadece kendisine verilen görevi yerine getiren bireylerden oluşmuş bir örgütün ivmeli bir ilerleme göstermesini beklemek güç olabilir. Bu nedenle rekabet ortamına ve yeniliklere hızlı adapte olabilen, insiyatif alabilen bireylerden oluşmuş bir örgüt yapısına ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer örgüt elemanlarından farklı özelliklere sahip olan böyle bireylere proaktif bireyler denir. Literatüre bakıldığında bu kavramla ilgili farklı tanımlar olduğu görülmektedir. Bunların bazıları şu şekildedir:

- Problem oluşmadan önce, olası sorunları görerek uygun çözümler üretebilen ve olayların içinde aktif olarak yer alan kişi proaktif kişidir (Akçakanat T. & Uzunbacak H.H., 2017).

- Kişiliğin bir özelliği olarak ele alınmakta olan ve bireylerin tamamında bulunmayan proaktiflik, herhangi bir yerden talimat beklemeden, durumsal değişkenleri önemsemeden, ihtiyaç duyulan değişimi başlatabilme, aktif olarak uygulayıcı rolünü üstlenme durumudur (Seibert ve Kraimer, 2001: 850).

- Kültürle yakın ilişkisi olan proaktiflik, örgüte yönelik bir davranış olup, bireylerin karşılarına çıkan fırsatları önceden sezebilme ve görebilmesi, değerlendirmek için çaba harcaması amacıyla aktif davranış niyeti taşıması olarak tanımlanabilmektedir (Duygulu, 2008: 104).
- Proaktif davranış, inisiyatifi ele alarak mevcut koşulları geliştirmek, yeni şartlar oluşturmak, edilgen kalmak yerine etken olarak meydan okumaktır (Crant, 2000: 436).
- Covey (2010: 81) ise proaktiviteyi, yalnızca davranışlarla ilgili inisiyatif almak olarak sınırlamayıp, insanın yaşantısının tamamında sorumluluk alması, kararlar verebilmesi, hedefe ulaşmak için sergilenen davranışlarda inisiyatif ve sorumluluğun birlikte var olup sürdürülmesi şeklinde ifade etmiştir.

Proaktif kişiliğe sahip olanlar çevresel güçler tarafından nispeten daha az kısıtlanan ve çevresel değişime etki eden kişilerdir. Yöneticiler, liderler ve genel olarak insanların çevrelerini etkilemek için harekete geçme eğilimleri farklıdır. Proaktif bireyler; fırsat kollar, inisiyatif gösterir, harekete geçer ve anlamlı bir değişim elde edene kadar kararlılıkla çaba sarf ederler (Bateman & Crant, 1993). Durumsal kısıtlamalara aldırmadan kendi çevresinde olumlu bir değişiklik yaratan bireyler proaktif kişi olarak adlandırılmaktadır (Seibert vd., 2001:850). Öte yandan proaktif davranışın en önemli öncüllerinden birisi olan proaktif kişilik proaktif davranışa yönelik bir kişisel eğilimdir (Crant, 1995; Crant, 2000).

Proaktif kişilik özelliğine sahip olan her birey proaktif davranmayabilir. Çevresel koşullar ve örgüt yapısı bunu belirlemekte önemli bir rol oynar (Brian, W. vd, 2018). Bunun yanı sıra proaktif kişilik özelliğine sahip olmayan bireyler de doğru durum ve koşullarda proaktif davranabilirler (Mischel, 1973; Schneider & Reichers, 1983). Ayrıca yapılan çalışma proaktif kişiliğin proaktif davranışla arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (p=.32) (Fuller & Marler, 2009). Bu nedenle örgütlere eleman alınırken proaktif olma durum ve düzeylerini belirlemek zordur ve uygun koşullar oluşmadığı taktirde proaktif davranmalarını beklemek de çok anlamlı olmaz. Bu nedenle; kurumların çalışan olarak proaktif kişilik özelliğine sahip bireyler seçmesi her zaman örgütsel başarısı için makul ve elverişli olmayabilir.

Örgütün başarısı için bireylere proaktif davranış sergiletecek başka kaldıraç durumlar vardır (Brian, W. vd, 2018). Bir kişinin kişisel özellikleri çevresiyle kurduğu etkileşimin sonucu olarak davranışa dönüşür. Sonuç olarak bir bireyin proaktif davranışları içsel ya da dışsal nedenlerden kaynaklanabilir. Dolayısıyla örgütlerde bireyleri proaktif davranması yönünde motive edecek liderler seçmek de bir seçenek olabilir (Brian, W. vd, 2018). Bu çalışmanın amacı ortaokulda çalışan öğretmenlerin proaktif davranışlarını incelemektir. Daha iyi bir örgüt yapısı oluşturabilmek için proaktif bireylerin örgüt elemanı olarak seçilmesi ya da var olan örgüt bireylerinin proaktif hale getirilmesine ilişkin ileride yapılacak çalışmalara katkı sunması amaçlanmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Uşak ilinde merkezdeki akademik başarısı yüksek, sosyo-ekonomik düzeyi iyi olan ailelerin çocuklarının bulunduğu bir ortaokuldan ve akademik başarısı ve sosyo-ekonomik durumu daha düşük olan ailelerin çocuklarının okuduğu başka bir ortaokuldan olmak üzere iki ayrı ortaokulun öğretmenleri ile görüşülerek proaktif olma durumları incelemektir.

Araştırma Alt Problemleri

Bu araştırmada belirtilen amaç doğrultusunda ortaokul öğretmenlerinin proaktif olma durumları incelenmiştir.

Bu soruya bağlı olarak belirlenen alt problemler ise şöyledir:

1. Öğretmenler kendilerini proaktif olarak tanımlayabiliyorlar mı? Tanımlama durumlarında proaktif davranış sergileyebiliyorlar mı?
2. Proaktif davranma ya da davranamama durumları nelerdir?
3. Görev algıları nasıldır? İnsiyatif alırlar mı?

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada ayrıntılı ve derinlemesine veri toplama, katılımcıların bireysel algılarını, deneyimlerini ve bakış açılarını doğrudan öğrenme, mevcut durumları anlama ve açıklama amacıyla nitel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014). Görüşmeden elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Ortaokul düzeyinde görev yapmakta olan farklı branşlardaki 21 öğretmenle görüşme yapılmıştır. Bu öğretmenlerin dokuzu akademik başarısı yüksek, sosyo-ekonomik düzeyi iyi olan ailelerin çocuklarının bulunduğu bir ortaokuldan on ikisi ise akademik başarısı ve sosyo-ekonomik durumu daha düşük olan ailelerin çocuklarının okuduğu bir ortaokuldan seçilmiştir. Her iki okulda görev yapan öğretmen grubu hizmet yılı bakımından 0-10 yıl, 11-20 yıl ve 20 yıl üstü görev yapmış öğretmenler şeklinde seçilmiştir. Her hizmet yılı kategorisinde her iki okulda da eşit sayıda katılımcı yer almaktadır. Çalışma grubu maksimum çeşitlilik örneklemesi ile belirlenmiştir. Maksimum çeşitlilik örneklemesinde örneklem, problemle ilgili olan ve kendi içinde benzerlik gösteren, değişken ve farklı durumlardan oluşan biçiminde belirlenmektedir (Grix, 2010). Bu doğrultuda genelleme yapmak için bu çeşitliliği sağlamak hedeflenmez, aksine çeşitlilik gösteren durumlar arasında herhangi bir ortak ya da paylaşılan olguların olup olmadığını bulmaya çalışmak ve bu çeşitliliğe göre problemin farklı boyutlarını incelemek hedeflenir (Marczyk vd., 2005). Maksimum çeşitlilik yöntemi, incelenen olay veya olguyla ilişkili çok sayıda farklılığı kapsayan ana temaları keşfetmek ve tanımlamayı amaçlamaktadır (Neuman, 2014).

Çalışma kapsamında yer alan katılımcılara ilişkin detaylı bilgiler Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Katılımcı Öğretmenler Sosyo-ekonomik Düzeyi Yüksek Okulda Görev Yapanlar	**Cinsiyet**	***Kadın***	4
		Erkek	5
	0-10 yıl Kıdeme Sahip	***3 Kişi***	
	11-20 yıl Kıdeme Sahip	***3 Kişi***	
	20 yıl Üzeri Kıdeme Sahip	***3 Kişi***	
Katılımcı Öğretmenler Sosyo-ekonomik Düzeyi Düşük Okulda Görev Yapanlar	**Cinsiyet**	***Kadın***	8
		Erkek	4
	0-10 yıl Kıdeme Sahip	***4 Kişi***	
	11-20 yıl Kıdeme Sahip	***4 Kişi***	
	20 yıl Üzeri Kıdeme Sahip	***4 Kişi***	

Tablo 1'e bakıldığında katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan okuldan öğretmen mevcudunun çok olması nedeniyle 12 kişi, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan okuldan ise mevcudun az olması nedeniyle 9 kişi olduğu görülmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan okulda görev yapan öğretmenlerin 0-10 yıl, 11-20 yıl ve 20 üzeri olmak üzere tüm kademelerden üçer kişi ve sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan okulda görev yapan öğretmenlerden her kademeden dörder kişi ile görüşme yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Ortaokulda görev yapan öğretmenlerin iş hayatında ve özel hayatında proaktif davranışlarını ve proaktif olmaya yönelik yatkınlıklarını incelemek adına nitel araştırma tekniklerinden görüşme tekniğini kullanılmış ve yapılan görüşmeler için açık uçlu sorulardan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme soruları proaktif davranışların bileşenleri göz önünde bulundurularak oluşturulmuş, böylece öğretmenlerin görüşlerinin bu bağlamda değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda aşağıdaki on bir soru ile veri toplanmıştır:

1. İş yerinizde oluşabilecek bir problemi önceden ön görebilir misiniz? Böyle bir durumda ne yaparsınız?
2. Özel hayatınızda oluşabilecek bir problemi önceden ön görebilir misiniz? Böyle bir durumda ne yaparsınız?
3. İş hayatınızda mı daha cesursunuz, özel hayatınızda mı? Neden?
4. Nasıl bir ortamda size görev verilmese de kendinizi gönüllü olarak ya da görev alma mecburiyetinde hissedersiniz?
5. Planlı biri misiniz? Ne sıklıkla plan yaparsınız?
6. Yöneticinizin size görev vermesi durumunda görevinizi görev tanımı içinde mi yaparsınız? Yoksa kendinize göre şekillendirip daha kısa yoldan veya daha fazla mı yaparsınız?
7. Yapılacak bir iş ya da sosyal aktivitede ilk fikri atan siz mi olursunuz? Liderlik yapar mısınız? Yoksa önerilere uyum mu sağlarsınız?
8. Fırsatları herkesten önce görebilir misiniz? Bu konuda kendinizi nasıl buluyorsunuz?
9. Başkalarının sizin fikirlerini desteklememesi hevesinizi kırar mı? Yoksa üstüne mi gidersiniz?
10. Durumları kabul etme mi yoksa değiştirme eğiliminde misiniz?
11. Öz disiplininizi nasıl buluyorsunuz?

Veri Analizi

Görüşme formundan elde edilen veriler, betimsel analiz kullanılarak incelenmiştir. Betimsel analizde veriler, önceden hazırlanmış temalara göre düzenlenebileceği gibi, araştırma sırasında ortaya çıkan sorular ya da boyutlar da dikkate alınarak sunulabilmektedir. Betimsel analizde amaç, elde edilen bulguların okuyucuya düzenlenmiş ve yorumlanmış şekilde sunulmasıdır. Betimsel çözümlemede elde edilen veriler daha belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Bu çözümlemede, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Elde edilen veriler düzenlenmiş ve temalarla ilişkilendirilmek suretiyle yorumlanmıştır.

Bulgular

Çalışmanın bulguları araştırmanın sorularına uygun olarak belirlenen temalar dâhilinde öğretmen görüşlerinin frekansları ve katılımcıların yanıtlarından direkt alıntılar biçiminde sunulmuştur. Betimsel içerik analizi ile elde edilen veriler 11 ana tema altında yorumlanmıştır. Bu temalar:

- İş hayatında öngörü düzeyi
- Özel hayatında öngörü düzeyi
- Cesur davranabilme
- Görev algısı
- Planlı olma düzeyi
- Görevi yürütme biçimi
- Liderlik vasıfları
- Fırsatları yakalama
- Kararlılık
- Değişime direnme
- Öz disiplin düzeyi

Sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan okul: **"SD**" Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan okul: **"SY"** biçiminde kodlanarak sunulmuştur.

Tablo 2. Tema 1: İş Hayatında Öngörü Düzeyi

İş yerinde oluşabilecek problemi öngörebilirim			
Çoğunlukla	f	SD:	6
		SY:	10
Bazen	f	SD:	2
		SY:	1
Hiçbir zaman	f	SD:	1
		SY:	1

Tablo 2'de görüldüğü gibi her iki okulda da katılımcıların büyük bir bölümü iş yerinde oluşabilecek problemleri önceden öngörebildiklerini belirtmişlerdir. Bu temaya ilişkin bazı katılımcıların görüşleri şöyledir:

- *1 yıllık öğretmen söylerim ama yeniyim diye işe yaramıyor* ***(SD)***
- *1 yıllık rehber öğretmen sadece öğrencilerle ilgili durumu öngörebilirim* ***(SD)***
- *Uyardığımda hep sıkıntı yaşadım, uyarmam* ***(SY)***
- *Müdahale ederim ısrarcı olmam (yönetici)* ***(SD)***
- *Sıkıntı yaşamamak için arkadaşlarıma söylemem, idareye söylerim.* ***(SD)***
- *Beni ilgilendirmeyen durumu asla söylemem (f:2)* ***(SY)***
- *Eskiden ederdim artık görev tanımım içindeyse etmiyorum (37 yıllık)* ***(SY)***
- *Sadece sevdiğim biriyse söylerim* ***(SY)***
- *Resmi kurumlarda iyi niyet yanlış anlaşılıyor, sosyal ilişkiler bozuluyor (yönetici)* ***(SY)***

Tablo 3. Tema 2: Özel Hayatında Öngörü Düzeyi

Çoğunlukla	f	SD:	9
		SY:	8
Bazen	f	SD:	0
		SY:	3
Hiçbir zaman	f	SD:	0
		SY:	1

Tablo 3'de görüldüğü gibi her iki okulda da katılımcıların büyük bir bölümü özel hayatında oluşabilecek problemleri önceden öngörebildiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların büyük bir bölümünden (f:11) idare ile karşı karşıya kalmamak için iş hayatında müdahale etmedikleri ve özel hayatları sadece kendilerini ilgilendirdikleri için müdahale edeceklerini belirttiler. Bu temaya ilişkin bazı katılımcıların görüşleri şöyledir:

- Görüp asla müdahale etmem kadere bırakırım. Branşımın gereği olarak böyleyim (Din Kültürü). İşyerinde müdahale etme nedenim başkalarının sorumluluğu var üzerimde. Özel hayatımda yanlış sadece beni etkiler **(SD)**

- Özel hayatım sadece beni ilgilendirdiği için mutlaka müdahale ederim, yönetimle karşı karşıya gelmemek için okula müdahale etmem (f:11)
- Özel hayatımda daha samimi ilişkiler kurduğum için daha çok düşünür, kafa yorar ve kesinlikle müdahale ederim **(SY)**
- Ailemden hep yıllarca aman karışma işini yap geç, senin başına dert açılır gibi ifadelerle büyütüldüğüm için iş hayatımda asla müdahale etmem ama özel hayatım sadece beni ilgilendirdiği için ederim (f:4)
- Müdahale ettiğim bir şey çocuğumu etkiler endişesiyle iş yerinde müdahale ederim ama özel hayatımda çok zor (SD)
- İş yerimde asla müdahale etmem ama özel hayatımda ederim ama asla ısrarcı olamam (SY)
- Çok evhamlı ve kötümser biri olduğum için özel hayatımda sağlıklı düşünemiyorum, iş hayatımda kesinlikle öngörüyorum ama özel hayatımda asla öngöremiyorum (SY)
- Öngördüğüm olayın gerçekleşmesini beklerken plan yapar olay anında müdahale ederim (SD)

Tablo 4: Tema 3: Cesur Davranabilme

SD	**İş Hayatımda**	Evet	5
		Hayır	4
SD	**Özel Hayatımda**	Evet	5
		Hayır	4
SY	**İş Hayatımda**	Evet	2
		Hayır	10
SY	**Özel Hayatımda**	Evet	10
		Hayır	2

Tablo 4'de görüldüğü gibi sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan okulun öğretmenlerinin iş ve özel yaşamlarında işe atılma, müdahale etme konusunda cesaret gösterme durumları uyumluluk gösterirken, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan okuldaki öğretmenlerin iş yaşamlarında özel yaşamlarına göre daha çekinik olduğunu göstermektedir. Bunun nedenleri olarak katılımcıların büyük bölümünün yönetim ve bürokratik problem çıkma olasılığından çekinmeleri olduğunu belirtmişlerdir. Bu temaya ilişkin bazı katılımcıların görüşleri şöyledir:

- *Risk almayı sevmem garantici biriyim **(SD)***
- *Yazılı kağıdına not yazan öğrenciye yazılı kağıdına cevap yazma cesaretini gösterdim, sonuçta resmi evrak ama cesur bir risk aldım (1 yıllık) **(SD)***
- *Özel hayatım sadece beni ilgilendirdiği için riski kolay alırım, iş hayatımda risk almaktan hoşlanmam idare ile sorun yaşamak istemem. Yönetmeliklerin dışında davranmayı tercih etmem. (f:11)*
- *İş hayatımda daha cesurum çünkü alacağım riskin sonucu belli ama özel hayatımda her şey olabilir sonucunda o nedenle özel hayatımda risk almam (rehberlik) **(SD)***
- *Özel hayatımda hep sabırlı ol sus dendiği için hiç cesur kararlar almam **(SY)***

Tema 4: Görev Algısı

Bu tema için katılımcıların büyük bölümü görevin ne olduğundan çok kimlerle çalışacağının önemli olduğunu belirtmişlerdir. Sevdiği insanlarla çalışmak ya da görevin kendi ilgi alanında olması görev verilmse de görev almaya istekli olduğunu göstermektedir. Katılımcıların bazı söylemleri şöyledir:

- *Asla görev verilmeden yapmam (f:1)* ***(SD)***
- *Suiistimal edilmediğimi hissettiğim her işe gönüllü girerim (f:1)* ***(SD)***
- *İşi birlikte yapacağım kişilerin kimler olduğu çok önemli, sevdiğim kişilerse görev verilmesine gerek yok (f:13)*
- *Düzensizlik varsa ya da düzen bozulacaksa görev verilmese de girerim çünkü düzenin bozulması beni çok rahatsız eder (f:3)* ***(SY)***
- *İş benim ilgi alanımdaysa, severek yapacağım bir şeyse yaparım (yönetici)* ***(SD)***

Tablo 5. Tema 5: Planlı Olma Düzeyi

Tema 5: Planlı Olma Düzeyi	**f**
.Planlı Biriyim	SD:7
. Planlı Biri Değilim	SD:2
.Planlı Biriyim	SY:10
. Planlı Biri Değilim	SY:2

Tablo 5'de görüldüğü gibi katılımcıların büyük bir bölümü planlı olduklarını belirtmişlerdir. Bu soru sorulduğunda büyük bir bölümünün iş hayatlarındaki planlı yaşamayı anlatmaya başlamaları dikkat çekicidir. Katılımcıların bazı söylemleri şöyledir:

- *İşim için her gün plan yaparım ama özel hayatımı akışına bırakırım* ***(SD)***
- *Aylık plan yaparım ayrıntılar için de günlük plan ve her tamamladığımın yanına tik koyarım* ***(SD)***
- *Sadece somut iş varsa plan yaparım* ***(SD)***
- *Asla plan yapmam anlık psikolojime göre davranırım* ***(SD)***
- *Planlıyım ama planım bozulunca anı yaşamayı da severim, çok ileriyi düşünerek yedek plan yapmak beni yorar* ***(SY)***

Tema 6: Görevi Yürütme Biçimi

- *Görev ilgi alanım olan bir konudaysa fazlasını yaparım yoksa ne söylendiyse sadece onu yaparım (f:1) (yeni atama)* ***(SD)***

Bir kişi dışındaki tüm katılımcılar görevi kendine göre şekillendirerek görev ne olursa olsun fazlasını ve en iyi şekilde yapacaklarını belirtti. (f:20)

Tablo 6. Tema 7: Liderlik Vasıfları

Tema 7: Liderlik Vasıfları	**f**
Öncü ve Lider Olurum	SD: 6
	SY: 3
Uyum Sağlarım	SD: 6
	SY: 6

Tablo 6'da görüldüğü üzere her iki okul türünde de katılımcılar kendilerinde liderlik özelliklerini gördüklerini belirtmişlerdir. Uyum sağlayacaklarını belirten katılımcılarda da önce ısrar edip sonra kabullenmeye geçeceklerini belirtenler olmuştur. Katılımcıların bazı söylemleri şöyledir:

- *Çok titiz olduğum için hep liderlik benden talep edilir (f:1)* ***(SD)***
- *Fikir ortaya attığımda kabul görmezse ısrar etmem, sivrilmekten hoşlanmam (f:2)* ***(SY)***
- *Çok lider ruhluydum ama insanların tavırları nedeniyle artık fayda görmeyeceğim bir durumda liderliğe karşıyım (f:1)* ***(SY)***
- *Karşımdakilerin görüşlerini öğrenmek için ilk fikri ortaya atmam, işi bitirmek için fikri ortaya atar ve demokratik otorite olurum (f:1) (37 yıllık)* ***(SY)***
- *Aslında ilk seferde aklıma en kabul görecek iyi fikirler gelir ama ilk söyleyen ben olmam. Çok sert mizaçlı bir babayla büyüdüm o baskı altıda fikrimi sorulmadan söylemek konusunda çok kısıtlandırıldım. Hala ilk fikri ortaya atma konusunda ciddi tedirginlik yaşarım. Herkesi dinler ve en son ben fikrimi söylerim (yönetici) (SY)*

Tablo 7: Tema 8: Fırsatları Yakalama	**f**	
SD	Evet	7
	Hayır	2
SY	Evet	3
	Hayır	9

Tablo 7'de görüldüğü gibi sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan okuldaki öğretmenlerin fırsatları herkesten önce fark edip yakalama konusunda kendilerini daha iyi buldukları tespit edilmiştir. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan okuldaki öğretmenler ise bu konuda kendilerini pek de yeterli görmediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların bazı söylemleri şöyledir:

- *Fırsatları görürüm ama sadece ilgimi çekenlerin üstüne giderim (f:1)* ***(SD)***
- *Fırsatları görür ve mutlaka gereğini yaparım okula malzemeleri yazın aldım (yönetici)* ***(SD)***
- *Fırsat okul içinse mutlaka girerim. Bürokrasi ile zor anlar yaşadım fırsatları yakalamak konusunda uyarıda bulunduğum için ama hala aynı şekilde davranmaya devam ediyorum (f:1)* ***(SD)***
- *Fırsatları görür ve kendim içinse hemen yaparım, başkaları içinse hemen atlamam krizi fırsata çevirmeyi beklerim (f:1)* ***(SD)***

Tablo 8: Tema 9: Kararlılık			f
SD	**İnsanlar Beni Desteklemezse Hevesim Kırılır**	Evet	2
		Hayır	7
SY	**İnsanlar Beni Desteklemezse Hevesim Kırılır**	Evet	5
		Hayır	7

Tablo 8'de görüldüğü gibi sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan okuldaki öğretmenlerin başkalarının onayına ihtiyaç duyma konusunda kendilerini daha güçlü buldukları tespit edilmiştir. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan okuldaki öğretmenler ise bu konuda kendilerini diğer okulun öğretmenlerine kıyasla pek de yeterli görmediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların bazı söylemleri şöyledir:

- Hevesim kırılır ve kendim bile zevk almam artık o fikirden (f:2) **(SD)**
- Asla hevesim kırılmaz. İlahiyatçı keman çalmaz dediler inadıma daha çok çaldım sıkılsam da bırakmadım **(SD)**
- Kim ne söylese hevesim kırılmaz karşımdakine de kızmam. Her sabah kendimi formatlar gelir kimseye de kırılmam. Eşitlikçi biri değil adil biriyim (yönetici) **(SD)**
- Hevesim kırılır ama asla vaz geçmem çünü fikri ortaya çok düşünerek atarım. Genellikle tatlı dille ikna etmeye çalışırım ve başarırım. İkna edemezsem de karşımdakinin kim olduğuna göre davranırım. Çok sevdiğim biriyse karşıt görüşe tamam diyebilirim aksi halde inadıma kendi fikrimi savunur ve uygularım (SY)
- Fikrimi neden desteklemediğini doyurucu bir şekilde açıklamazsa inadına yaparım ve o kişiden de uzak dururum (SY)

Tablo 9. Tema 10: Değişime Direnme			**f**
SD	**Durumları Değiştirmek için Çabalarım**	**Evet**	**7**
		Hayır	**2**
SY	**Durumları Değiştirmek için Çabalarım**	**Evet**	**7**
		Hayır	**5**

Tablo 8'de görüldüğü gibi sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan okuldaki öğretmenlerin iş ve özel yaşamlarında durumları kabullenmekten çok değiştirme eğiliminde oldukları görülmüştür. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan okuldaki öğretmenler ise neredeyse yarısında bir kabullenme eğilimi olduğu görülmüştür. Katılımcıların bazı söylemleri şöyledir:

- Kişilerle ilgili kabullenme kendimle ilgili değiştirme eğilimindeyim. Yıllar içerisinde kişileri değiştiremeyeceğimi kabullendim (f:1)
- İş hayatımda kabullenirim çünkü değişmeyeceğine inanıyorum, özel hayatım daha çok kendi kontrolümde olduğu için değiştirmekte ısrarcı olurum (f:9)
- Değiştirmeye çalışırım ama değiştiremeyeceksem de kabullenmem sorun çıkarırım (f:2)
- Aklıma gerçekten yatarsa kabullenme eğilimim olur zor ikna olurum büyük ölçüde değiştirmeye çalışırım (f:3)

Tablo 10. Tema 11: Öz Disiplin Düzeyi

SD	**Yüksek Öz Disipline Sahibim**	**Evet**	**5**
		Hayır	**4**
SY	**Yüksek Öz Disipline Sahibim**	**Evet**	**10**
		Hayır	**2**

Tablo 10'da görüldüğü gibi sosyo-ekonomik düzeyi yüksek okuldaki öğretmenlerin daha planlı ve kontrollü oldukları tespit edilmiştir. Katılımcıların bazı söylemleri şöyledir:

- Mecburi iş durumları dışında sorumluluklarımı ertelerim (f:5)
- Hem iş hem özel hayatımda asla ertelemem, öz disiplinim çok yüksek (f:12)
- Yapılması gereken bir şeyi çok önceden yaparım aksi halde kafam rahat etmez başka işlerime odaklanamam (f:1) **SY**

Sonuç ve Öneriler

Katılımcılarla yapılan görüşme sonuçlarına göre bireylerin proaktif olmaları proaktif olmalarını sağlamaya yetmez. Bunun için uygun koşul, durum, kişiler ve yönetimin olması gerekir. Kültürlerin proaktif davranma üzerine büyük etkisi vardır. Katılımcıların sadece sevdikleri insanlarla birlikte iken görev eğilimli olmaları, sorunlara önceden müdahale etmeleri ve lider davranışlar göstermeleri Türk kültürüyle yakından ilişkilidir. Yaş ya da hizmet yılı bireylerin proaktif davranmalarına büyük bir etki yapmamaktadır. Daha çok geçmiş deneyimler ve yetiştirilme tarzına bağlı olarak proaktif davranışların ortaya çıkma ihtimali görülmektedir. Bu deneyimler bazı bireylerde güdüleme bazılarında geri çekilme tepkisi yaratma yönündedir.

Hizmet yılı 37 olan bir katılımcının verdiği örnek genel sonuçları özetlemede güzel bir örnek teşkil etmektedir. kendi cümleleri ile ifadesi şöyledir:

«Ben Almanya'da yaşlanmış biri olsaydım bugün çok daha cesur müdahalelerde bulunan biri olabilirdim. Gençliğimde her sorunu düzeltmek için atlardım ancak şimdi sadece düşünsel olarak müdahale ediyorum. Ülke koşulları bireyin cesaret düzeyini doğrudan etkiliyor. Genç bir birey sonunda sıkıntı yaşayacağı bir karar alırsa sadece onun hevesi kırılmasın diye müdahale ediyorum. Onun dışında beni ilgilendirmeyen şeylere karışmamayı öğrendim.» SD okuldaki öğretmenlerin birçok konuda, SY olan okula nazaran, proaktif olma eğilimleri daha ön plana çıkmıştır. Ancak bu noktada SD okuldaki öğretmenlerin yönetime ilişkin engelleyici olduğunu ifade eden ya da negatif bir söylemi bulunmamaktadır. Oysa SY olan okuldaki öğretmenlerin birçoğundan yönetimle ters düşmek istemem, yönetim zaten onaylamaz ya da faydası olmaz gibi ifadeler söylenmiştir.

Proaktif bireylerin varlığı örgütlerin gelişme ve ilerlemelerindeki önemi büyük olduğu literatürde birçok çalışmada yer almaktadır. Oysa örgüte alınan bireylerin seçilme aşamasında proaktif olup olmadığını belirlemek güçtür ya da bireyler proaktif özelliklere sahip olsalar da proaktif davranmayabilirler. Bu nedenle örgüt elemanlarının proaktif olmaları yönünde gelişmelerini sağlamak daha ekonomik (zaman ve maddi bakımdan) bir çözüm sağlayabilir. Proaktif davranan bireylerin desteklenmesi, teşvik edilmesi ve hatta belli noktalarda pozitif ayrımcılık yapılması gizli proaktif bireylerin ortaya çıkarmaya yardımcı olabilir. Bu noktada örgütteki gizli liderleri keşfedip onları da işin içine katmak süreci kolay ve hızlı kılmaya yardımcı olacaktır.

Kaynakça

Akçakanat T. & Uzunbacak H.H. (2017), Proaktif Kişiliğin Politik Beceri Üzerine Etkisi, BMIJ, (2017), 5(3): 786-807

Bateman, T. S., Crant M. J. (1993). The Proactive Component of Organizational Behavior: A Measure and Correlates, Journal of Organizational Behavior, Vol. 14, 103-118.

Becherer C., Maurer G. J., (1999). The Proactive Personality Disposition and Entrepreneurial Behavior Among Small Company Presidents, Journal of Small Business Management, Vol. 37, No.1, 28-36.

Bolino, M. C., Valcea, S., & Harvey, J. (2010). Employee, manage thyself: The potentiallynegative implications of expecting employees to behave proactively. Journal of Occupational and Organizational Psychology, 83, 325-345.

Covey, S. (2010). Etkili İnsanların 7 Alışkanlığı, Çev. O. Deniztekin, F.N.Deniztekin, Varlık Yayınları, İstanbul, 37. Baskı.

Crant, J. M. (1995). The proactive personality scale and objective job performance among real estate agents, Journal of Applied Psychology.

Crant, J.M. (2000). Proactive Behavior in Organizations, Journal of Management, 26 (3), 435-462.

Duygulu, E. (2008). Algılanan Kurumsal Görünüm, Proaktif Kişilik Özelliği ve İş Kurma (Girişimcilik) Tutumu: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:10, Sayı:2, 95-120.

Fuller, J.B., Hester, K., Cox, S.S. (2010). Proactive Personality and Job Performance: Exploring Job Autonomy as a Moderator, Journal of Managerial Issues, 22 (1), 35-51.

Grix, J. (2010). The Foundations Of Research. London: Palgrave Macmillan.

Lee. S. M., Peterson S. (2000). Culture, Entrepreneurial Orientation, and Global Competitiveness, Journal of World Business, 35 (4), 401-416

Marczyk, G., DeMatteo, D., & Festinger, D. (2005). Essentials Of Research Design And Methodology. New York: John Wiley & Sons Inc.

Mischel, W. (1973). Towards a cognitive social learning reconceptualization of personality. Psychological Review, 80, 252–283. https://doi.org/10.1037/h0035002

Neuman, L. W. (2014). Social Research Methods: Qualitative And Quantitative Approaches (Seventh Ed.). Essex: Pearson Education Limited.

Obrecht, J.J. (2004). Entrepreneurial Capabilities: A Resource-Based Systematic Approach to International Entrepreneurship, in Handbook of Research on International Entrepreneurship, Edited by. L.-P. Dana, 248-264. Cheltenham, UK: Edward Edgar.

Seibert, S. E., Kraimer, M. L. & Crant, J. M. (2001). What do proactive people do? A longitudinal model linking proactive personality and career success, Personnel Psychology 2001, 54.

Schneider, B. and Reichers, A.E. (1983) On the Etiology of Climates. Personnel Psychology, 36, 19-39.

KÜLTÜR POLİTİKALARI BAĞLAMINDA İBB ŞEHİR TİYATROLARI'NA BAKIŞ

Efe Yeşilay
Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Yüksek Lisans Öğrencisi, efeyesilay@gmail.com

Doç.Dr. Seza Sinanlar Uslu
Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat Bölümü, sinanlar@yildiz.edu.tr

ÖZET

İstanbul'un kültür yaşamı, tarihimizdeki bir takım önemli gelişmeleri bünyesinde barındıran hatta bazı alanlarda temel teşkil eden kurumların öyküleriyle özdeştir denebilir. Bu açıdan bakıldığında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları'nın Türk Tiyatrosu tarihi içinde önemli bir anlama sahip olduğu görülecektir. Yüksek Lisans tez çalışmamızın amacı da Darülbedayi'den Şehir Tiyatrosu'na, Şehir Tiyatrosu'ndan da İBB Şehir Tiyatroları'na olan yolculukta kurumun hangi yolları izlediğini, nasıl dönüşümler yaşadığını incelemek ve yapının nasıl gelişerek ulusal tiyatro tarihimizde belirgin bir yer edindiğini somut verilerle ele alırken, konuyu kültür politikaları bağlamında da değerlendirmektir. Bu amaca uygun olarak İBB Şehir Tiyatroları'nın yetiştirdiği sanatçılar, sahneye konan oyunlar, tiyatronun çıkardığı yayınlar irdelenecek ve böylece kurumun kültür yönetimi açısından da ilerleyişi incelenecektir.

I. Dünya Savaşı arifesinde İstanbul'da ulusal tiyatro dili oluşturma girişimiyle konservatuvar olarak hazırlıkları başlatılan Dar'ül Bedayi, tarihte savaşın içinde sanatın güçlü bir şekilde kendini gösterebilmesi adına önemli bir örnektir. Fransız tiyatro adamı André Antoine'ın İstanbul'a davet edilmesiyle başlayan kurumsal yapı inşası, savaşın tüm olumsuzluklarına rağmen Reşad Rıdvan Bey desteğiyle hedefine ulaşmış ve batı tiyatro eğitimi ile geleneksel tiyatro bilgisinin birlikte ele alındığı bir ders programı oluşturulmuştur. Söz konusu ders programı kurumun ve Türk tiyatrosunun izleyeceği yolun temelini de oluşturmuştur. 1920 yılında konservatuvar kimliğini kaybederek ödenekli tiyatro olarak hayatına devam eden kurum 1931 yılında Belediye Meclisinin kararıyla İstanbul Şehir Tiyatrosu adını almıştır. 1959 yılında Muhsin Ertuğrul'un atılımıyla halka daha yakın olma düşüncesiyle Tepebaşı'ndan uzaklaşarak İstanbul'un farklı semtlerinde sahneler açan kurumun sahne artışına uygun olarak Şehir Tiyatroları adını alması ise bir başka nirengi noktasıdır.

Zaman içinde İstanbul Belediyesi'nin (daha sonra büyükşehir sıfatını alacaktır) yönetim politikaları ve her dönemin kendine özgü dinamikleriyle ilintili bir ilerleme sergileyen kurum bir yanıyla sanatın doğasında olan muhalif yönüyle Türk tiyatrosunun gelişimine paralel bir süreçte, özgün duruşunu koruyabilmiş ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi kültür kurumları içinde en önemlilerden biri olarak kültür yönetimi açısından değerlendirilecek bir örnek olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kültür Politikaları, Kültür Yönetimi, Darülbedayi, İBB Şehir Tiyatroları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi

AN OVERVİEW TO İSTANBUL METROPOLITAN MUNICIPALITY THEATRES IN CONTEXT OF CULTURE POLICIES

ABSTRACT

It can be said that the cultural life of İstanbul is identical to the stories of institutions which incorporates some important developments of our history and even stands as the basis on some fields. When considered from this point of view, it can be seen that the İstanbul Metropolitan Municipality Theatres has an important role in the history of Turkish theatre. So, the aim of our post graduate thesis

is studying the journey and transformation of this institution from "Darülbedayi" to City Theatre and from City Theatre to the İstanbul Metropolitan Municipality Theatre and evaluating the topic in context of culture policies while handling the situation of how the institution gain a significant place in our national theatre history with tangible data. In accordance with this aim, the artists that the İstanbul Metropolitan Municipality Theatre has raised, the plays that it produced and editions the theatre published will be examined and thus the institution's progression in terms of culture policies will be studied.

Darülbedayi whose preparations were started on the eve of the First World War, in İstanbul, for the aim of creating a national theatre language is an important example for art to show itself strongly during the time of war. The construction of corporate structure starting with inviting the French actor Andre Antoine, accomplished its objective with the support of Mister Resad Rıdvan, against all the negations of war and a curriculum comprising both the theatre education of west and traditional theatre information was prepared. The institution which lost its conservatory identity in 1920 and continued its life as a well-funded theatre was named as İstanbul City Theatre with the decision of Municipal Council in 1931. In 1959, moving away from Tepebaşı, the institution opened some stages in different districts of İstanbul with the thought of being closer to public, under the leadership of Muhsin Ertuğrul. Changing its name as the City Theatre in accordance with the raise in the number of stages is another triangulation point for the institution.

In the process of time, the institution which has made progress related with the management policies of İstanbul Municipality (later named as Metropolitan Municipality) and with the dynamics typical for each period, also has protected its original attitude of its antagonist characteristic in the nature of art in a process parallel with the development of Turkish Theatre. The institution has stood as an example to be evaluated in terms of culture management as being the most important one among the cultural institutions of İstanbul Metropolitan Municipality.

Key words: Culture Policies, Culture Management, Darülbedayi, İstanbul Metropolitan Municipality Theatres, İstanbul Metropolitan Municipality

1. Kültür Politikaları Kavramı Ve İBB Şehir Tiyatroları

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları şüphesiz ki İstanbul'un ve Türk tiyatrosunun en önemli ve temel teşkil eden kurumlarından biridir. Darülbedayi adıyla konservatuvar olarak kurulması ve ardından Şehir Tiyatrosu adını alarak ödenekli bir tiyatroya dönüşen tarihi ile birçok ilki barındırmaktadır. Bu kurum çalışmalarını kuruluşunun 12. yılı yani 1926 yılından itibaren İstanbul'un o dönemdeki adıyla şehireminliğine günümüzdeki adıyla da Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı bir sanat kurumu olarak gerçekleştirmektedir. Sayısız kültürel zenginliğe sahip İstanbul şehri ile özdeşleşmiş, bu şehrin tiyatrosu olma özelliği ile bu ismi almıştır. Bu kurumun zamanla birden fazla semtte sahnesi olması da bu kuruma Şehir Tiyatroları çoğul adının verilmesinin bir başka sebebidir.

Kültür Politikaları kavramı ilk kez 1960'lı yıllarda Unesco toplantılarında Unesco Genel Müdürü René Maheu tarafından ortaya atılmıştır. Maheu bu kavramı 1948'de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 27. maddesindeki kültür kavramına dayandırmıştır. Bu maddede "her kişinin toplumun kültürel yaşamına özgürce katılma hakkı" olduğu belirtilmekteydi. (Topuz, Dünyada ve Türkiye'de Kültür Politikaları, 1998, s.8) Bu kavram 60'lı yıllarda ortaya atılmış olsa da günümüze kadar ulaşan köklü kurum Şehir Tiyatrolarının tarihini kültür politikaları açısından incelemek mümkündür. İstanbul Belediyesi başlangıçta Şehir Tiyatroları ile ilgili olan çalışmalarını kültür politikaları kapsamında yapmış olmasa bile yönetim anlayışı olarak kültür hakkına sahip çıkan ve toplumu bu konuda destekleyen çalışmalarda bulunmuştur. Kurumun amacı da bu kültür yönetimi anlayışını açıklar niteliktedir. Nitekim İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları yönetmeliğinde

kurumun amacı "İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrosu, bir temel hak olarak Anayasanın güvence altına aldığı sanatın ve özellikle tiyatronun toplumsal görevine uygun olarak halkın kültürel üretiminin, çağdaş eğitiminin Sanat düzeyi ve bilincinin yükseltilmesine katkıda bulunmak; bu katkıyı gerçekleştirmek için yerli ve yabancı tiyatro eserlerinin seçkin örneklerini seyircisine ulaştırmak, Türk Tiyatrosunun geleceğe yönelik yaratıcı atılımlarına önderlik etmek amacıyla kurulmuştur." şeklinde açıklanmıştır. (İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları Yönetmeliği, Madde2-Amaç,1981, s.1)

Kurumun belediye ile olan ilişkisi başlangıcından beri var olsa da belediyenin bir birimi olarak ödenekli tiyatroya dönüşmesi 1930 yılında çıkan Belediyeler Yasası kapsamında gerçekleşmiştir. Bu yasanın 15. maddesinin 59. fıkrası isteğe bağlı bir görev olarak belediyelere tiyatro binası yapma ve tiyatro topluluğu kurma hakkı tanınmıştır. İstanbul Belediyesi de toplumun kültürel faaliyetlere yönelmesi amacıyla 1931 yılında Şehir Tiyatroları'nı belediyenin bir birimi olarak bünyesine katmıştır. (Nutku, Darülbedayi'den Şehir Tiyatrosu'na, 2015, s.85) Belediyenin bir birimi olarak devam ettiği hayatında kurum, kültür yönetimi anlayışı doğrultusunda ilklere imza atmaya devam etmiştir. Sahneye konulan temsillerde de kurumun köklü tarihine ve amacına uygun bir şekilde Türk tiyatrosunun geleceğinde önder olma çalışmalarını görmekteyiz. Bir tiyatro oyununun icrasındaki her basamak görev dağılımı yapılarak ayrılmış ve yeni icra kolları başlamıştır. Dramaturji gibi Türk tiyatrosunda daha önce örneği bulunmayan bölümler açılmıştır. Bunun yanı sıra kurum içindeki yenilikleri duyurma, arşivleme ve tiyatro tarihine, yeniliklerine dair dünyadan örnekler teşkil etme amacıyla kültür ürünü olarak bir yayın organına başlanmıştır. Sonradan "Türk Tiyatrosu" adını alacak olan Darülbedayi dergisi tiyatro tarihimizde bir ilk olmuştur. Bu adımlar kurumun yönetim basamaklarının son halini almasına ulaşmıştır.

1- GENEL SANAT YÖNETMENİ	2- ORGANLAR	3- HİZMET BÖLÜMLERİ	4- REPERTUAR KURULU
	a) Müdürlük **b)** Yönetim Kurulu **c)** Disiplin Kurulu	**a)** Sanatkar Memurlar bölümü: Genel Sanat Yönetmeni, Rejisörler, Sanatkarlar, Sahne Direktörü, Dekoratörler ve Kostüm Kreatörleri, Dramaturglar, Sahne Teknik Müdürleri, Stajyer Sanatkarlar, Müzikçiler ve Dansçılar **b)** Sahne Direktörlüğü **c)** Teknik Kurul **d)** Dramaturji Bürosu **e)** Kitaplık, Arşiv ve Müze	(Belediye Meclisinin 20.3.1990/231 sayılı kararı ile eklendi.)

Şekil 1: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları Yönetmenliği'nin 3. Maddesi Kararınca Kurumun Yönetim Basamakları

2. Darülbedayi'den Şehir Tiyatroları'na Kültür Yönetimi Anlayışı

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları, Darülbedayi adıyla başladığı tarihsel sürecinden bu yana birçok değişikliğe uğramıştır. Konservatuvar olarak başlayan sürecinde belediye yardımı alan bir kurum, ardından belediyenin bir birimi olarak ödenekli tiyatro olması gibi değişimlere uğramıştır. Bu kurumun tarihindeki her değişimi göz ardı ederek inceleme yapmak mümkün değildir. Çünkü kurum içindeki değişimler kurumun kültür politikası anlayışındaki gelişimde etkili olmuştur. Şehir Tiyatroları her dönemin tiyatro algısına ve belediyenin kültür yönetimi anlayışına paralel çalışmalar üretmiştir. Tüm bu çalışmaların maddi destekçisi ve sahibi olan belediyenin yönetim politikaları ve her dönemin kendine özgü dinamikleriyle ilintili bir ilerleme sergileyen kurum bir yanıyla sanatın doğasında olan muhalif yönüyle özgün duruşunu koruyabilmiş ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi kültür kurumları içinde en önemlilerden biri olarak kültür yönetimi açısından değerlendirilecek bir örnek olmuştur.

2.1. Darülbedayi Kuruluş Döneminde Tiyatro Anlayışı

Toplum kendine has bir üslubu olan, belirli bir sahne kurgusu ve doğaçlamaya bağlı repliklerden oluşan Ortaoyunu, Köy Seyirlik Oyunları ve Karagöz Hacivat gibi oyunlarla tiyatroya zaten alışkın idi. Geleneksel tiyatroda kişiler ayrıntıdan uzak tip olarak yaratılırdı ve bu tipler çoğunlukla şehir meydanları ve kahveleri gibi açık alanlarda toplumsal ve siyasi taşlamalarını komedi yoluyla icra ederdi. Saray ve çevresinde de geniş ölçüde tiyatro etkinlikleri vardı. Öyle ki burası bir sanat okuluydu, haremdeki kızlara bile kukla, dans, müzik dersleri veriliyordu. Ayrıca genel şenliklerde saray bu şenliklerin ve içindeki gösterimlerin hazırlayıcı ve yöneticisiydi. Ancak bu gelenek saray dışındaki halk tiyatrosu geleneğinden ayrı değişik bir gelenek geliştirmemiştir. Nitekim Tanzimatta batı tiyatrosunun Türkiye'ye girip kök salmasıyla saray da kendini buna uydurmuş, saray içinde sahneler yaptırmıştır. (And, Geleneksel Türk Tiyatrosu, 1985, s.42) Darülbedayi'nin kurulması hakkında söz ederken de Tanzimat dönemi ile başlayan bir süreci incelememiz gerekir. Gerileme dönemindeki Osmanlı batılılaşmaya doğru yönelmekteydi. Bu yönelime Tanzimat Fermanı'nı örnek verebiliriz. Sanat alanına bu dönemde özellikle saraydan büyük bir ilgi olmuştur. Batılı anlamdaki tiyatro ile tanışmamızda III. Selim, II. Mahmut ve Abdülmecid gibi padişahların etkisi büyüktür. Ardından gelen Abdülaziz ve II. Abdülhamid de tiyatroya ilgi göstermişlerdir. Dolmabahçe, Yıldız ve Çırağan sarayında tiyatro salonlarının yaptırılmasını ve Avrupa'dan tiyatro ekiplerinin davet edilmesini batılılaşma çalışmalarına giren sarayın kültür politikasıdır şeklinde yorumlayabiliriz. Bu dönemde Bursa valisi Ahmet Vefik Paşa, Adana valisi Ziya Paşa gibi isimlerin Anadolu'da tiyatro temsilleri düzenlemeleri gibi tiyatroyu destekleyen çabalar olsa da tiyatro faaliyetleri ağırlıklı olarak Cumhuriyet'e kadar daha çok İstanbul'da görülmekteydi. Fakat temsillerin çoğu Avrupa'dan davetler ve Ermeni kökenli sanatçılar tarafından yapıldığı için Türkçe oynanan oyun sayısı azdı. Bu tiyatrolar arasında en önemlilerinden biri Ermeni kökenli Güllü Agop'un Osmanlı Tiyatrosu adını verdiği topluluğudur. Temsillerini Gedikpaşa Tiyatrosu'nda gerçekleştiren ekip yalnızca Türkçe oyunlara yer vermeye başlamıştır. Gedikpaşa'nın salonda kadınlara özel ayrı bölümler oluşturması ve müslüman oyunculara daha çok yer vermesi gibi halka tiyatroyu sevdirme çabaları dönemin yazarları tarafından da desteklenmiş ve batı kurgusuna aşina olamayan halk için uyarlamalarda bulunmuşlardır.

Güzellikler evi anlamını taşıyan Darülbedayi için ilk adım 1914'te dönemin İstanbul Şehremini Op.Dr.Cemil Topuzlu tarafından atılmıştır. Tiyatro alanında faaliyet gösterme imkanı bulan Türk gençlerinin eğitim ile profesyonel birer tiyatrocu olabilmeleri ve batılı anlamdaki tiyatronun kültürümüzde yer edinmesi için Osmanlı'da örneği bulunmayan bir konservatuvar açılması için belediye ve dönemin önde gelen tiyatro sanatçıları çalışmalara başlamıştır. Bunun için Topuzlu, Fransız yönetmen, oyuncu ve tiyatro yöneticisi André Antoine'ı İstanbul'a davet eder. Antoine daveti kabul edip İstanbul'a geldiğinde İstanbul'daki tiyatrolar ve oyuncuları incelemekle çalışmalarına başlar. Darülbedayi'ye tahsis edilen Şehzadebaşı'ndaki Letafet Apartmanındaki çalışmalar sonucu Milli Osmanlı Tiyatrosu ve Odéon Tiyatrosunun kurucusu Reşat Rıdvan Bey'in yardımcılığıyla Darülbedayi adlı kurumun ilk temellerini atmıştır. Buna göre Dar-ül Bedayi-i Osmani, tiyatro ve müzik olarak iki bölümden oluşacaktı. Müzik bölümü, alaturka ve alafranga müzik olmak üzere iki şubeye, tiyatro bölümü de trajedi, dram ve komedi sınıflarına ayrılmıştı. (Daloğlu, Türk Devrimi'nin Tiyatro ve Opera Komitesi Raporu, 2013, s.20) Fakat I. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle André Antoine ülkesine dönmek zorunda kalmış ve konservatuvar çalışmaları durdurulmuştur. Tiyatro bölümünün başına geçirilen Reşat Rıdvan Bey öncülüğünde kurulan bir temsil heyeti Antoine'nin yarım kalan çalışmalarını tamamlamak için harekete geçmiş ve Darülbedayi'yi 1915 yılında faaliyete geçirmişlerdir. Darülbedayi ilk temsillerini vermeye başlamıştır. Tanzimat döneminde başlayan batılılışma yönelimi bu dönemde de devam etmiş ve Darülbedayi kültür politikası açısından batı oyunlarına yönelmiştir. Fransız yazar Emile Fabre'nin eserinden uyarlanan "Çürük Temel" adlı oyun, batı oyunlarının safi çeviri ile değil Anadolu kültürünün metine adapte edilmesi yöntemiyle oluşturulan Darülbedayi oyunlarının ilki olmuştur. Bu dönemde ilk defa olarak Darülbedayi'ye kadınların da alınması

kararlaştırılır. Ancak müslüman kadınların sahneye çıkması konusu henüz serbest değildir. Kadıköy'de bulunan Apollon Tiyatrosu'nda Afife Jale'nin bir tiyatro temsilinde sahneye çıkması müslüman bir kadının sahneye çıkması konusunda bir ilkti. Fakat bu konuda oldukça titiz davranan dönemin Dahiliye Nazırı'nın emriyle Darülbedayi'nin ödeneği tamamen kesilmiştir. Afife Jale'nin sahneye çıkması böyle talihsiz bir sonuç getirse de bu olay Türk tiyatrosu tarihi açısından oldukça önemlidir. Ülke I. Dünya Savaşından ağır sonuçlar alarak çıkmıştır ve işgal altındadır. Tüm bu olumsuzluklara rağmen Darülbedayi kuruluşundan 1923'e kadar repertuvarına 48 oyun eklemiştir. Kurum, 1923 yılında ise repertuvarındaki 25 oyun ile çalışmalarına devam etmiştir. Yaralarını sarmaya devam eden ve büyük bir ekonomik tasarruf içinde olan yeni Cumhuriyette bu sayı küçümsenecek bir miktar değildi. Bu temsiller ve kadın oyuncuların sahneye çıkması gibi yaşanan ilkler Cumhuriyet'in kültür politikalarını şekillendirmiş ve sanata verdiği değeri ortaya koymuştur.

1926 yılında sanat ürünlerinin sürdürülebilirliği açısından birçok olumlu gelişme gerçekleşmiştir. Dönemin Maârif Nazırı Mustafa Necati Uğural öncülüğünde ve nazırlığa bağlı Sanayi-i Nefise Encümeni sanat temsilleri ve konserlerden tüketim vergisi alınmayacağını kabul etmiştir. Bu güzel sanatları koruma yolunda atılmış olumlu bir adımdı. (Nutku, a.g.e., s.80) Aynı yıl dönemin Şehremini Muhittin Üstündağ bu kuruma çeki düzen vermek ister ve kurumun çalışanlarını aylığa bağlayarak başına Rusya ve Avrupadaki tiyatrolar ilgili çalışmasından yeni dönen Muhsin Ertuğrul'u getirir. Bu karar Şehir Tiyatroları'nın geleceği için çok önemlidir. Çünkü Muhsin Ertuğrul 1979'daki vefatına dek yaptığı çalışmalarla bu kurumun bugünlere gelmesinde büyük bir rol oynamıştır. Ertuğrul çalışmalarını kuruluştan bu yana sürdürülen aynı kültür politikası ile izlemiştir. Bu dönemde önemli bir gelişme olarak Ertuğrul'un batı tiyatrosunun en önemli eserlerinden sayılan Shakespeare'in yazdığı Hamlet'i sahneye koyması olmuştur. Bu temsil, karakterleri ve dili bakımından orjinalliği korunarak Türkçeye çevrilmiş bir batı oyunu olarak seyirci ve dönemin yazarları tarafından büyük bir ilgi görmüştür. Bu da Hamlet oyununun yakaladığı bu başarının Darülbedayi'nin kuruluşundan bu yana sürdürdüğü kültür politikasının başarısı olarak görülebilir.

2.2. Ödenekli Tiyatro Olarak Şehir Tiyatrosu

Cumhuriyet dönemi tam olarak ilkler dönemidir denilebilir. Yerli oyunların üretimi artmış ve seyircinin ilgisi kazanılmıştır. Bu başarıların ardından 1931 yılında Şehir Tiyatrosu adını alarak belediyenin bir birimi haline gelen kurum yaşadığı maddi olumsuzluklara da bu gelişmeyle son vermiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu kurumu incelediğimizde bir kültür politikası olarak eğitime verilen desteğin önemini görmekteyiz. 1926'da kapatılan Darülelhan 1927 yılında İstanbul Belediye Konservatuvarı ismiyle yeniden açılıp batı müziği temelli bir eğitim kurumu olarak zaten açılmıştı. Tiyatro bölümünün eklenmesi Viyana Müzik ve Tiyatro Akademisi'nin yöneticisi Joseph Marx'ın İstanbul'a getirilerek bazı reformlar yapması ve hayata geçmesi 1931 yılına tekabül etmiştir. (Nutku, a.g.e., s.91) 1933 yılında öğrenci almaya başlayan bu kurumun tiyatro bölümünün başına Muhsin Ertuğrul getirilmiştir. Bu kurum bazı yenilikler geçirerek günümüze İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı olarak gelmiştir. Muhsin Ertuğrul'un bu dönemde özellikle çocuk oyunları ile ilgili çalışmaları dikkat çekici olmuştur. Böylece Şehir Tiyatrosu'nda geleceğin seyircileri ve sanatçılarını yetiştirme gayesiyle çocuk oyunları repertuvara alınması hız kazanmıştır. Şehir Tiyatroları ilk kez 1935 yılında Kemal Küçük'ün yazdığı "İlk Tiyatro Dersi" adlı oyunu sahneye koymuştur. Oyunu yorumlarken çocukların ilk defa tiyatroyla karşılaştıklarını göz ardı etmemek gerekir. Oyun tam anlamıyla dönemi yansıtır. Oyunun içinde iki ayrı konu vardır: Çocuklara tiyatro adabını öğretmek ve dönemin siyasal düşüncesini empoze etmek. (Ay, Erken Cumhuriyet Döneminde İlk Çocuk Oyunu; İlk Tiyatro Dersimiz, www.mimesis-dergi.org/2016/02/, 29,02.2016)

İstanbul Belediyesi kurumun başlangıcından beri kültür yönetimi açısından öyle başarılı bir politika izlemiştir ki II. Dünya Savaşı yıllarında da temsil sayılarını düşürmemiştir. Türkiye II. Dünya Savaşında büyük bir rol oynamasa da özellikle ekonomik alanda savaşın olumsuz yansımalarına maruz

kalmıştır. Hava saldırısından korunmak amaçlı uygulamaya geçen karartma uygulamaları nedeniyle Şehir Tiyatrosu temsil saatlerini 20.30'dan 18.30'a çekmiş ve seyircinin saat 22'den önce toplu taşıma araçlarına yetişip evine varmasını amaçlamıştır. Bu dönem ile ilgili kurumun yaşadığı en büyük sorun saat sorunu olmuştur. Muhsin Ertuğrul Türk Tiyatrosu dergisinde bu dönem ile ilgili "Bütün şehir karanlık içinde. Saat onda tramvaylar bitiyor, otomobil az ve pahalı. Bir yerden bir yere gidip gelmek güç. Bu kıskıvrak bağlar içinde bizim seyircisiz oynamamıza, halkın tiyatrosuz kalmamasına bir çare bulmak gerekti. Bula bula oyunlara erken başlamayı bulduk. Yıllardır sekiz buçukta başlayan tiyatromuzu altı buçukta başlatmayı uygun gördük. Belki ilk günler biraz yadırganacak, lakin halkın tiyatro sevgisi o kadar canlıdır ki çok geçmeden alışacak." şeklinde söz etmiştir. (Perdeci, Türk Tiyatrosu, 1944 s. 171: 1.)

2.3. İstanbul'un Her Yerine Sahne Politikası: Şehir Tiyatroları

60'lı yıllara geldiğimizde yeni sahnelerin açıldığını görürüz. Her kesimden seyirciye ulaşma ve hitap etme amacıyla bilet fiyatları düşürülmüş ve 1960'da Kadıköy, 1961'de Üsküdar ve Fatih, 1962'de Rumelihisarı, 1965'te Zeytinburnu sahnesi açılmıştır. Bu dönemde Devlet Tiyatrosu'nun da aynı kültür politikası ile yürütüldüğünü söyleyebiliriz. Devlet Tiyatrosu Ankara'nın çeşitli semtlerinde Trabzon, Erzurum, Diyarbakır gibi illerde de sahne açmıştır. Yine bu dönem Haldun Taner'in ortaya attığı "Gençlik aşısı" fikri kurul tarafından bir proje gibi işlemiştir. Avrupa'da ve ülkemizde eğitim almış Genco Erkal, Engin Cezzar, Ayla Algan, Beklan Algan, Duygu Sağıroğlu, Zihni Küçümen, Güngör Dilmen gibi isimler tiyatroya kazandırılmış ve bu isimler adeta taze kan vazifesi görerek tiyatroya olan ilginin perçinlenmesini sağlamışlardır.

1964 yılında yaşanan bir olumsuzluk tiyatro camiasını olduğu kadar Şehir Tiyatroları mensuplarını da derinden yaralamıştır. Bertolt Brecht'in "Sezuan'ın İyi İnsanı" adlı oyunu komünizm propagandası bahanesiyle bir grup tarafından basılmış, afişler yırtılmış, camlar kırılmış ve oyuncu ekibine saldırılmıştır. Bu olaya Cumhuriyet Savcılığı olaya el koymuş ve oyunu seyrettikten sonra oyunda hiçbir komünist propagandası olmadığına, oyunun sürdürülmesine karar vermişse de bu yaşanan hiç unutulmamıştır. (Nutku, a.g.e., 2015 s.103) Yaşanan bu talihsiz olay ile ilgili Muhsin Ertuğrul, Cemil Topuzlu'ya yazdığı mektupta yaptığı projelerden bahsederek şunları ifade etmiştir:

> *"Herşeyi aynı zamanda başlattınız ve hiç değilse arsalarını aldınız, temellerini attınız. Niçin bitiremediniz? Ormanlarımızda niçin ulu gövdeli ağaçlara rastlamıyoruz. Toplumumuzda niçin yüksek kültürlü kişileri yerlerinde bırakmıyoruz. Çünkü ormanı şahsına tarla yapmak için ulu ağaçlarını kesip kavuran zihniyet; üstün kişilerimizi de baltalayıp alaşağı etmekle aşağılık duygusu besliyor. Bizde toplumun yararına hizmet etmiş ve yerinde kalmış tek bir idealist gösterebilir misiniz paşam? Ne yapalım ki her güzel oyuncağını kıran yaramaz bir çocuk yaradılışındayız". (Ertuğrul, Türk Tiyatrosu, S.358, 1964: 5.)*

1966 yılında Muhsin Ertuğrul'u tiyatrodan uzaklaştırmak isteyen bir anlayış, başyönetmen (Genel Sanat Yönetmeni) kadrosunu kaldırmış ve Ertuğrul'u bir anda kadrosuz bırakmıştır. O dönem İstanbul Belediye Meclisi'nde bulunan Adalet Partisi üyelerinin gerçekleştirdiği bu müdehale karşısında ülkenin önde gelen yazarları, sanatçıları ve Uluslararası Tiyatro Enstitüsü üyelerince tepkiler Başbakanlığa kadar ulaştırılmıştır. Şehir Tiyatrolarında da bir çok oyuncu söz konusu kadro iptalini protesto etmek amacıyla istifa etmişlerdir. Ne var ki sonuç değişmemiş ve Şehir Tiyatroları bu olayla beraber bir süre çalkantılı bir dönem yaşamıştır. (Nutku, a.g.e., 2015, s.106)

1968 yılındaki belediye seçimleri sonrası belediye meclis üyeliğini başka bir partinin kazanmasıyla berbaer Muhsin Ertuğrul oybirliğiyle Şehir Tiyatroları'nın başına davet edilmişse de Ertuğrul'un ikna edilmesi uzun sürmüş ve Ertuğrul 1974 yılında görevine geri dönebilmiştir.

Muhsin Ertuğrul'un yokluğunda tiyatronun başında olan isim Vasfi Rıza Zobu olmuştur. Fakat Zobu 12 Mart 1971 muhtırası dönemindeki baskılar ile baş edemeyerek, tiyatroda yenileşme hareketinin durması pahasına klasik oyunlardan ve çağdaş yerli oyunlardan vazgeçerek, eski vodvillere ve basit güldürülere yer vermek zorunda kalmıştır. Zobu baskılara daha fazla katlanamayacağı gerekçesiyle görevinden istifa edince de yerine 82 yaşındaki Muhsin Ertuğrul geçmiştir. Şehir Tiyatrolarını bıraktığı gibi bulamayan Ertuğrul, sadece iki yıl kurumun başında kalabilmiş, ardından belediyenin atamasıyla yerini Hayati Asılyazıcı'ya bırakmıştır. Duraklama devrine giren Şehir Tiyatroları 1980 darbesi ile karşılaşmıştır. Darbe rejimi de tiyatronun başına daha önce başarısız olan Vasfi Rıza Zobu'yu yeniden yönetime getirmiştir. Bu dönemde repertuvara seçilen oyunların tamamı iptal edilip vodvil tarzı güldürüler oynanmış, sanatçıların bir kısmı tiyatrodan uzaklaştırılırken bazı semt tiyatroları da kapatılmıştır.

1984 yılında Bedrettin Dalan'ın belediye başkanlığı koltuğuna oturması ile yeni bir dönem başlar. Bu dönemde ilk kez kurum dışından bir sanatçı olarak Gencay Gürün, Dalan tarafından Ankara'dan getirilir ve tiyatronun başına geçirilir. Gürün'ün ilk hamlesi tiyatronun seyirci sayısını artırmak olmuştur. Müzikallere ve çağdaş oyunlara yer vererek seyirci sayısını nitekim artırmıştır. Kurumun kendi bünyesinde yer alan Tiyatro Araştırma Laboratuvarı da bu dönemde kurulmuştur. Yurtdışından ve kurum içinden birçok sanatçı atölyeler düzenlemiştir. Bu dönemde belediye seyirci sayısını artırma, yerli oyunlara özen gösterme, genç isimlerle çalışmak gibi daha önceden kuruma kazanç sağlamış politikaları uygulamış ve başarılı olmuştur. Kurum yönetmeliğinin düzenlemeleri yapılmış ve Şehir Tiyatroları'nın amacı olarak Türk tiyatrosuna önderlik etme maddesi bu dönemde hazırlanmıştır. 90'lı yıllara geldiğimizde aynı kültür politikası sürdürülmüştür. Şehir Tiyatroları oluşumunun en çok seyircisini bu dönemde çekmiştir.

2000'li yıllara geldiğimizde Genel Sanat Yönetmenlerinde sık sık değişikliğe gidilmiş olduğunu görmekteyiz. Seyirci sayısı ve yıllık repertuvar sayısı bu yıllarda da istikrarlı bir şekilde korunmuştur. 2019 yılında belediye yönetimini başka bir partiye geçmiştir. 80'li yıllarda son halini alan İstanbul Şehir Tiyatroları Yönetmeliği günümüze kadar değişikliğe uğramamış ve korunmuştur. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yeni yönetimi Şehir Tiyatroları ile ilgili çalışmalarına devam etmektedir.

SONUÇ

Tanzimat dönemindeki batılılaşma politikaları ile batılı anlamdaki tiyatro ile tanışan toplumda özellikle Cumhuriyet döneminde belediyenin başarılı kültür yönetimi sonucunda tiyatro hayli önemli bir konuma gelmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Şehir Tiyatroları'nın kuruluşundan bu yana dönemin koşulları ve dünya tiyatrosundaki gelişmeleri göz önüne alarak uygun kültür politikasını uygulamıştır. Belediye ve tiyatro arasındaki ilişki II. Dünya Savaşı, 1971 muhtırası, 1980 darbesi, 2016 darbe girişimi gibi dönemlerde çalkantılı bir döneme girmiş olsa da ilkelerini korumayı başararak günümüze kadar ulaşmıştır.

Şehir Tiyatrosu, kuruluşundan günümüze kadar ilke edindiği her kesime ve seyirciye hitap etme, genç ve eğitimli sanatçıların desteklenmesi, zamanı takip eden modern temsiller ortaya konması hususunu kültür politikası edinerek çalışmasına devam etmektedir. Günümüzde İBB Şehir Tiyatroları toplam 12 sahne ile yılda ortalama repertuvarına 20 yetişkin ve çocuk oyunu ekleyerek, kış sezonunda ve her yıl belirlenen bir programla yaz döneminde temsillerini gerçekleştirmektedir.

KAYNAKÇA

Alpan, E. D. (2015). Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosunda Eleştiri. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü: İzmir

Altıner, H. (1985). Yedi Tane On. İstanbul: Şehir Tiyatrosu. s.440: 7

And, M. (1983). Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

And, M. (1985). Geleneksel Türk Tiyatrosu; Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri. İstanbul: İnkılâp Kitabevi

Çeçen, A. (1984). Kültür Ve Politika. Ankara: Gündoğan Yayınları

Çelik, A. (2013). Ölmeyi Bilen Adam Muhsin Ertuğrul. İstanbul: Can Yayınları

Çetin, Y. (2018). İ.B.B.Ş.T'NİN Mİilenyum Sonrası Yaptığı Yerli Oyunlarda Geleneksel Türk Tiyatrosu Unsurları Kullanımı. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul

Daloğlu, Y. (2013). Türk Devrimi'nin Tiyatro ve Opera Komitesi Raporu. İstanbul: Opus Yayıncılık

Ertuğrul, M. (1964). Eski Şehremini Cemil Topuzlu'ya Mektup. İstanbul: Türk Tiyatrosu. S. 358: 5

Ertuğrul, M (1944). Perde Açılıyor. İstanbul: Türk Tiyatrosu. s.171: 1

Fuat, M. (2000). Tiyatro Tarihi. İstanbul: Müjdat Gezen Sanat Merkezi Yayınları

Işık, E. (2010). 12 Mart Süreci'nde İstanbul Şehir Tiyatrosu. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü: İzmir

İlhan, İ. (2013). Belediyelerde Kültür Politikaları: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları Yönetmeliği. (1981). 20.05.1981 İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi: www.ibb.gov.tr › Birimler › SehirTiyatrolari › Documents › yonetmelik

Kaya M. E. (2017). Türkiye'de Tiyatro-Toplum İlişkisi (İBB Şehir Tiyatroları). Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul

Kongar, E. (1989). Kültür Üzerine. İstanbul: Remzi Kitabevi

Kültür ve Turizm Bakanlığı III. Milli Kültür Şurası. (2018). www.kultursurasi.kulturturizm.gov.tr/TR-176398/sura-sonuc-raporu.html

Nutku, Ö. (2015). Darülbedayi'den Şehir Tiyatrosu'na. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Nutku, Ö. (2009). Halk Tiyatrosu ve Çağdaş Sentez Denemeleri. İstanbul: Tiyatro Araştırmaları Dergisi

Pekman, Y. (2002). Çağdaş Tiyatromuzda Geleneksellik. İstanbul: Mitos Boyut Tiyatro Yayınları

Sevengil. R. A. (2014). İstanbul Nasıl Eğleniyordu?. İstanbul: Alfa Yayınevi

Sevengil, R. A. (2015). Türk Tiyatrosu Tarihi. İstanbul: Alfa Yayınevi

Sevinçli, E. (1989). Tiyatro Görüşleriyle, Uygulamalarıyla Bir Tiyatro Adamı Olarak Muhsin Ertuğrul. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir

Şeyben, B. Y. (2009). Türkiye'de Sahnelenen Antik Yunan Oyunları ve Kültür Politikalarındaki Yeri. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul

Tezuçan, D. (2006). Türk Tiyatrosunun Gelişimine Kültür Politikalarının Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul

Toprak, Z. (2001). Şehir ve Tiyatro ya da Darü'l-Bedai 1914. İstanbul: Türk Tiyatrosu. s.448: 74-76.

Topuz, H. (1998). Dünyada ve Türkiye'de Kültür Politikaları. İstanbul: Adam Yayınları

YENİ KAMU DİPLOMASİSİ VE DEVLET DIŞI AKTÖRLER

Elif KARAHAN TOKER
Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi,
elifkarahantoker@gmail.com

Cengiz ÇAĞLA
Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi

ÖZET

Uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi alanında, temel ve yoğun tartışmalar; insanların ve devlet dışı aktörlerin (non-state actors) güçlenmesinin, uluslararası sistemi hangi yollarla ve ne kadar etkilediğini noktasında artış göstermektedir. Realistlere göre; uluslararası sistemde sadece devletler bir değişiklik yapmaya haiz iken, Liberaller; devletin merkezde olduğu ama kilit bireylerin ve devlet dışı aktörlerin devlet davranışları, karakterlerinin formasyonu üzerinde kritik etki edebilecek durumda olduğunu ifade ederken, Yapısalcılar ise; bireylerin ve devlet dışı aktörlerin, alışılmış süregelen fikirlerin, normların, inanışların yeniden yapılanmasına etki ederek günümüz güncel söylemlerinin değişim sürecinde önemli bir rolleri olduğunu savunurlar. Sivil toplumun rolünün giderek artmasının sonucu olarak, yeni kamu diplomasisi devlet dışı aktörleri daha fazla içerir bir hale gelmiştir. Bugün, vatandaşlar ve devlet dışı aktörler kamu diplomasisine entegre olmuş durumdadır. Kamu diplomasisi alanındaki perspektifler arasındaki ayrılıklar, anlaşmazlıklar ancak devlet dışı aktörlerin alandaki yerlerinin tanımlanması ve bir ortak görüşte birleşilmesi halinde, anlaşılır hale gelip, doğru işler bir duruma gelecektir. Bu görüşü kabul etmekle beraber, aslında yeni kamu diplomasisi gibi yeni bir alanın öncelikle sınırlarının belirlenmesinin ve en azından temel öğelerde birleşilmiş bir tanımlama yapılmasının gerekli olduğunu düşünüyoruz. İki ayrı kampa ayrılan kamu diplomasisi araştırmacıları arasında devlet dışı aktörlerin hangi aktivitelerinin kamu diplomasisi olarak kabul edilip edilmeyeceği tartışma konusu olsa da yakın zaman yazınlarında devlet dışı aktörlerin kamu diplomasisi için önemi noktasında bir uzlaşmaya yaklaşılmıştır. Eğer bu alanda anlamlı bir tartışma yapılmak isteniyorsa; mutlaka en azından kamu diplomasisinin tanımı ve aktörleri konusunda temel bir tanımlama üzerinde bir uzlaşı oluşturulmalıdır. Devlet dışı aktörlerin kamu diplomasisi içerisindeki konumu hususundaki belirsizlik, Gregory'nin kamu diplomasisi için yaptığı "yeni bir akademik alanın doğuşu" tanımının hayat bulmasına da mâni olmaktadır. Devlet dışı kamu diplomasisi üzerine yazılacak her türlü makale, çok iyi, açık, net bir kamu diplomasisi tanımı ile başlamalıdır. Ayrıca devlet dışı aktörler ve batılı olmayan ülkelerin kamu diplomasileri üzerine daha fazla çalışmaya ihtiyaç var.

Anahtar Kelimeler: Kamu Diplomasisi, Yeni Kamu Diplomasisi, Devlet Dışı Aktörler, Dijital Diplomasi

ABSTRACT

In the field of international relations and political science, main and intense discussions have been showing an increase on building-up of people and non-state actors and how they affect international system. According to realists, only states can make change in international system where for liberalists, in a state centric environment individuals and non-state actors also can affect a state's acts and formation of state's characteristics. Moreover, structuralists argue that individuals and non-state actors affect common ongoing ideas, norms and beliefs so that they have an important role on change of current discourses. As a result of civil society's growing importance, new public diplomacy has been covering non-state actors more than ever. Nowadays citizens and non-state actors have been integrated to public diplomacy. In the field of public diplomacy, differences and disagreements between perspectives can only be understood and correctly functioning if non-state actors' positions are defined clearly and they meet on a common ground. While agreeing with this opinion, actually we think that as

a new field, new public diplomacy should have boundaries and at least a basic definition should be made. As divided in two main camps, there is a debate among public diplomacy researchers on which acts of non-state actors are public diplomacy or not. But in recent literature it is close to a mutual understanding on the importance of non-state actors in public diplomacy. If a significant discussion will be made in this field, at least a basic definition must be made on public diplomacy and its actors. Uncertainty of the position of non-state actors' in public diplomacy, prevents Gregory's definition "sunrise of a new academic field" on public diplomacy. Every article which will be written on Non-State Public Diplomacy (NSPD) should start with a good and clear public diplomacy definition. Moreover, there is a need for more studies to be done on public diplomacy of non-state actors and non-western countries.

Keywords: Public Diplomacy, New Public Diplomacy, Non-State Actors, Digital Diplomacy

1.1. Giriş

Çalışmamıza Kamu Diplomasisi ve özellikle "Yeni Kamu Diplomasisi"; üzerinde ortak bir anlaşmanın ve sınırların olduğu bir tanıma maalesef sahip olmadığımızı söyleyerek başlamanın faydalı olacağını düşünüyoruz. Terimin etrafındaki bu belirsizlik ise; akademisyenler ve uygulayıcıların ve bu iki grubun arasında kalanların, terimin kavramsallaştırılması sürecinde yaşadıkları belirsizlik ve anlaşmazlıktan kaynaklanmaktadır. Bizim de üzerinde mutabık olduğumuz çok net bir sorun ve nokta vardır ki; o da kamu diplomasisinin sınırlarının daha açık ve anlaşılır, tutarlı kriterlerle, uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi disiplini alanındaki pozisyonunun netleştirilmesi gerekliliğidir.

Çağımızda diplomasiyi etkileyen ana faktörün, iletişim ve enformasyon teknolojilerindeki değişim olduğu açıktır. İletişim ve enformasyon teknolojileri, insanların iletişim ve bilgi alışveriş yöntemlerinde devrim yaratmış, küresel siyaseti, sosyal ve ekonomik görünümü değiştirmiştir. İletişim ve enformasyon teknolojileri, az gelişmiş ülkelere bile büyük ekonomilerle rekabet edebilecek yüksek değerli teknoloji ürünleri üretmek için fırsatlar sunmaktadır. Teknolojik inovasyon, ülkelerin reddedemeyeceği uluslararası bağlantı imkanları yaratarak küreselleşmeye katkı sağlamaktadır. İnternet, özellikle "bilginin yayımı, değiş-tokuşu ve depolanmasını sağlayan bir iletişim aracı" (Westcott, 2008, 3) tanımı ile kamusal ve özel iletişimde merkezi bir yer edinmiştir. Sosyal medya, internet etrafında oluşan yeni politika alanlarına dahil olmak isteyen devletler, uluslararası örgütler ve bireyler için muazzam fırsatları ve mücadeleleri içinde bulundurmaktadır.

Esasen, iletişim ve enformasyon teknolojilerindeki bu değişim, küresel boyutta diplomasi davranışında temel değişiklilerin oluşması ile sonuçlanmıştır. Realistler, liberaller ve yapısalcılar global siyasette iletişimin önemine ve anlamlı bir etkisi oluğunu kabul ederler. Realist bakış açısı kamu diplomasisinin temel aktörünün devlet olduğunu savunur. Ama son yıllarda yaşanan değişimle beraber devlet dışı aktörlerin en azından devletlerin hareket biçimini, davranışlarını artık dar bir çerçevede de olsa etkileyebilmesi gibi konularda konuşulmaya başlanmıştır. Hala devlet dışı aktörlerin kabul edilmediği ama etkisinin de tamamen yok sayılmadığı bir anlayışa evrildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Liberallerin uluslararası ilişkiler ve kamu diplomasisi değerlendirmelerini sadece devlet ve devlet ilişkisi olmadığını, devlet dışı aktörlerin de önemli rolleri olduğunu Nye ve Keohane gibi düşünürlerin yazınlarında devlet dışı aktörleri 'transnasyonal aktörler' olarak tanımladıklarını görebiliriz. Ama burada dikkat edilmesi gereken nokta transnasyonal aktörlerin varlığını kabul etmekle birlikte devletlerin en önemli aktör olduğu kabulünü korumaya ve uygulamaya devam etmeleridir.

Yapısalcı bakış açısıyla yorumlanan kamu diplomasisi anlayışı; uluslararası ilişkilerdeki maddesel güç kaynaklarından ziyade, normlar, değerler ve özellikler üzerine kurulu bir kabulleri

vardır. Kamu diplomasisi manalar kazandırmak için kullanılabilen bir iletişim aracıdır (Gilboa, 2008). Aynı zamanda kamu diplomasisi hedef kitledeki siyasal normları şekillendirmeye yardımcı olmayı da amaçlar. Devlet dışı aktörlerin hatta bireylerin birer aktör olarak kabul edilmesi noktasında en esnek ortama sahip anlayışlar yapısalcıların ve çoğulcu bakış açısına sahip uzlaşmacı çevrenin içerisinde yer bulur.

Arap Baharı ayaklanmaları sırasında Mısır, Tunus ve Yemen gibi ülkelerde sosyal medya sansürsüz bilginin yayılması için bir platform haline gelmiştir. Her ne kadar Arap Baharı ayaklanmalarını "Facebook ya da Twitter devrimi" şeklinde abartılı tanımlamalarına karşı olsak da; sosyal medya Arap Baharı eylemcilerine insanların "korku bariyerlerini" yıkması için yardımcı oluğunu, aynı zamanda eylemcilerin organize olmalarına da katkı sağladığını söylemek zorundayız. Birkaç yıl içerisinde, yeni medya kültüre, siyasete ve ekonomik faaliyetlere olağanüstü arabuluculuk kapasitesi olan ve her yerde var olan bir erişim noktası haline gelmiştir. Popüler platformların arkasındaki aktörler bilgiye ve sermayeye ulaşımı sağladıkları için çok büyük etkiye sahiptirler. Örneğin Facebook'un sosyal hayatı büyük ölçüde değiştirdiğine şahitlik etmekteyiz. Çevrimiçi altyapıların ise diplomasinin doğasında bulunan siyasi diyalog, kültürel alışveriş ve yeni fikirlerin üretilmesine etkisi bulunmaktadır (Cull, 2013).

Son yirmi beş yıldır yumuşak gücü hatırlatan referanslar dijital araçların kullanıldığı kamu diplomasisi tartışmalarının temel terminolojisinde daha az kullanılmaktadır. Soğuk Savaş sonrası Amerikan dış politikasının temeline yerleşen yumuşak güç kavramı, akademisyenler tarafından kamu diplomasisi kavramlaştırmalarında kolaylık sağlasa da sonrasında, askeri olmayan her şeyin yumuşak güç ile ilişkili tanımlanması gerekiyormuş gibi bir algı oluşturması noktasında eleştirilmiştir. Buradaki eleştiri yumuşak gücü önemsizleştirmek ya da değersizleştirmek için değil; zaman içerisinde değişen yeni kamu diplomasisi anlayışının hem içerik hem de teorik olarak sadece yumuşak güç kıskacında yapılmaması gerektiğine dikkat çekmek içindir. Dijitalleşmenin diplomasiye olan etkisi konusundaki tartışmalarda, yeni araçların diplomasideki kullanımı üzerine genelde çok az fikir bulunmaktadır (Sevin, 2017, 200-201).

Her ne kadar egemen devletlerin temsilcileri arasındaki etkileşimi ifade eden geleneksel diplomatik davranış önemini korusa da, birbirine bağlı günümüz dünyasında sadece devletler değil, devlet dışı aktörler, bireyler ve örgütler de uluslararası ilişkilerde, özellikle diplomasi alanında büyük rol oynamaktadır. Bu durum kamu diplomasisinde sosyal medya gibi dijital araçların ve ortamların kullanımının daha önemli hale gelmesini sağlamaktadır (Manor, 2019; Seib, 2012).

1.2. Yeni Kamu Diplomasisi

Kamu diplomasisi kavramını ilk kez 1965 yılında Tufts Üniversitesi Fletcher School of Law and Diplomacy'nin dekanı Edmund Gullion "Halkların tutumunun, dış politikanın oluşumu ve yürütülmesine yaptığı etki ile ilişkili olduğunu, kamu diplomasisinin uluslararası ilişkilerin geleneksel diplomasi dışındaki alanlarını kapsadığını; hükümetler tarafından yabancı ülkelerde kamuoyu oluşturma, özel kuruluşların birbirleriyle etkileşimde bulunması, dış ilişkilerin aktarımı ve bunun politika üzerindeki etkisi, diplomatlar ve yabancı meslektaşları arasında iletişim sağlanması ve kültürlerarası iletişim süreci gibi işlevleri olduğuna" işaret ettiği bir tanımla literatüre sokmuştur (Gullion, publicdiplomacy.org, [01.11.2018]).

Yakın zamandaki literatüre baktığımızda; Melissen (2005b), Seib (2009) gibi teorisyenlerin daha fazla "*iki yönlü, çift taraflı(two-way) approach*" yaklaşımla bakılan yeni kamu diplomasisinin "devletler, devlet iştirakleri, sub-state(devlet altı) ajanslar ve devletdışı aktörlerin; kültürleri, tutumları ve davranışları anlamak, ilişkiler kurmak ve yürütmek, ve ayrıca kendi değer ve faydalarını artırmak adına düşünce ve eylemleri etkilemek için kullandıkları bir enstrüman, araç" olduğunu ifade ederler.

Nicholas J.Cull'a göre, kamu diplomasisi; nihai hedefi, dışsal davranışları değiştirirken aynı zamanda karşılıklı öğrenme ve dinleme yoluyla kendi davranışlarını geliştiren, iyi organize edilmiş iletişim faaliyetleri kümesidir (Cull, 2008). Efe Sevin'e göre kamu diplomasisi ise; devletler ve devlet dışı aktörler arasında gerçekleşen bilgi değişimi sürecidir (Sevin, 2015). XXI. Yüzyılın kamu diplomasisi, sadece her insan tarafından daha kolay ulaşılabilir değil aynı zamanda iletişim teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak gelişmekte olan ülkeler tarafından da aynı şekilde icra edilebilir bir durumdadır.

XIX. yüzyılın büyük bir kısmında kamu diplomasisi, propaganda ile ilişkili olarak düşünülmüştür. İletişimsel bir davranış olarak kamu diplomasisi; yabancı ülkelerin halkları için yürütülen, uluslararası aktörlerin politikalarının bir etkileşimidir (Pamment, 2013). Bu iletişimin önemli noktası hedef ülkenin vatandaşlarının tavırlarını, fikirlerini etkileyerek yabancı idarenin veya hükümetin davranışlarını, fikirlerini etkilemek ve nüfuz etmektir. Başka bir ifadeyle kamu diplomasisi; diğer ülke halklarının üzerinde pozitif bir iklim yaratarak kendi milli dış politikalarını kabul etmelerini kolaylaştıracak faaliyetleri içerir. XXI. Yüzyıl devlet idaresi (21st Century Statecraft) yani ABD'nin yeni kamu diplomasisi anlayışı; etki etmeyi veya nüfuz etmeyi üç boyutta kavramlaştırmaktadır. İlki; dışişleri bakanlıklarının, elçiliklerin ve uluslararası yayın kuruluşları gibi kamu diplomasisi aktörleri tarafından belli ön yargılara sahip gruplara, topluluklara, halklara nüfuz edilmesidir. İkincisi bazı elitlerin, aydınların görüş ve davranışlarını etkilemeyi amaçlayan kamu diplomasisi aktörleridir. Üçüncüsü de etkilenen bu elitlerin, aydınların sonra kendi hükümetlerinin politikalarını etkilemeleri beklentisidir (Pamment, 2013, 6-8).

Radyo ve televizyonun temel iletişim aracı haberleşme aracı olarak ön plana çıktığı XX. yüzyılda "medium is the message" yani "araç mesajdır" ve kamu diplomasisi; messenger (verici) ve recipient (alıcı) arasındaki küçük ve tek yönlü bilginin monolog bir anlayışla iletilmesinden ibarettir. Bu yüzden de diplomatların ve diğer ilgililerin kendi mesajlarını sıkı bir şekilde kontrol edebildikleri bir ortam vardır (Pamment, 2013, 6-8). Yeni kamu diplomasisi literatürüne baktığımızda, kamu diplomasisi uygulamalarının şöyle bir sınıflandırma ile açıklandığını görüyoruz: dinleme (listening), temsil, savunma, müdafaa(advocacy), kültürel diplomasi(cultural diplomacy), değişim (exchange)diplomasisi ve uluslararası radyo ve televizyon yayıncılığı (international broadcasting) olarak beş ana başlıkta da toplanabilir (Gregory, 2008, 276).

Fitzpatrick (2012, 435)' de kamu diplomasisini altı temel fonksiyon üzerinden tanımlıyor: savunma, müdafaa(advocacy), iletişim(communication), ilişki yönetimi(relationship management), özendirme(promotion), siyasi katılım(political engagement) ve savaş(warfare). Buradaki "savaş"ın kamu diplomasisinin hareket alanlarından biri olarak kabul edilmesi, diplomasinin temel olarak savaştan kaçınma amacı üzerine yoğunlaşması fikri düşünüldüğünde bir sorunsal oluşturmaktadır. Yeni kamu diplomasisi için Gregory'nin tanımını, sınırların yoksunluğu ve kimlerin kamu diplomasisi aktörü olacağı noktasında eksikliklere sahip olsa da; eski tanımlamalara göre devlet dışı aktörlerin bugüne kadar en ön plana çıkarıldığı, dahil edildiği tanım olarak görebiliriz.

Nye (2008) ve Hayden (2012) kamu diplomasisini; yumuşak gücü artırmak ve yaymak için kullanılan bir araç olarak tanımlarken, Lee (2010,116) ise "diğerlerinin(others) düşüncelerini, davranışlarını, fikri ve sembolik kaynaklarını kullanarak şekillendirme gücü" şeklinde bir kamu diplomasisi tanımı yapar. Peki neden diğer ülkelerin siyasi kararlarını etkilemek için onlara angaje olma gereği duyarız?. G. Szondi (2009)' ye göre; yeni kamu diplomasisi uygulamalarının davranış değişikliğinden algılar boyutuna, iknadan ilişki yönetimine, monologtan diyaloğa, halkları yönetmekten ziyade işbirliği konseptine doğru ilerlemesi gerektiğini savunarak, iletişim yönetimi kavramına vurgu yapmaktadır. Diğer milletlerle, halklarla bağlantıda olmanın gereği; tam olarak son yüzyılda bireylerin ve devlet dışı aktörlerin dünya siyasetindeki etkisinin, ilgisinin güçlenmesiyle, gelişmesiyle doğru orantılı olmuştur. Bu gelişim; farklı ülkelerde yaşayan insanlar arasında daha büyük ortaklıklar yaratan globalleşmeyi, bireylere daha kolay ve daha az maliyetli seyahat, iletişim,

uluslararası ağ oluşturma gibi kolaylıklar sağlayan teknolojik ilerlemeyi ve demokratikleşme ve liberalleşme algılarını içermektedir (Zaharna, 2010, 81-88, Fitzpatrick 2012, 435).

Egemen ulusların hegemonyası ve rolü, soğuk savaştan sonra çatışmaların çözümlenmesini oldukça zor hale getirecek şekilde değişmiştir. Küreselleşme ve teknolojideki gelişmeler çatışan veya benzer çıkarları olan aktörlerin sayısını artırmıştır. Eş zamanlı olarak devlet dışı ve devlet altı aktörlerin yapısal değişikliği siyasal süreçlerde daha fazla yer etmeye başlamıştır. Sonuç olarak çatışmaların çözümlenmesinin resmi yollarla gerçekleştirilmesi zorlaşmıştır. Yol açtığı sosyal ve psikolojik hasarlar bir yana, siyasi elitler arasında çatışmaları sonlandırmak maksadıyla barış anlaşması imzalamak veya barışın temini yetersiz hale gelmiştir. Arap Baharı örneğinden de anlaşılacağı gibi, sıradan vatandaşların tepkilerinin önemli hale gelmesi ile sivil toplumun ve topluluklar arası ilişkilerin geliştirilmesinin, çatışmaların yönetilmesinde önemli bir yeri vardır. Bu nedenle, resmi diplomasi diplomatik kanalların idamesi için gerekli iken, vatandaşların diplomasiye entegre edilmesi çatışmaların çözümlenmesi için hayati önem taşımaktadır.

Teknolojinin gelişmesi ve sosyal medya platformlarının ortaya çıkması ile birlikte P2P (people to people) programlarının etkinliğini gözlemlemek ve değerlendirmek için yeni fırsatlar ortaya çıkmıştır. Dahası, uygulayıcı ve akademisyenlerin hem katkıda bulunabileceği hem de faydalanabileceği yeni bir model ortaya koyar. Yüz yüze karşılaşmalarla birlikte sosyal medya platformlarının kullanılması, biraraya gelmeden çözümler üretebileceğinden temas tabanlı girişimlerin eksik yönünü kapatabilir. Tüm çözümler arasında; uzun vadeli ve sürekli etkileşim, güç asimetrisinin azaltılması, görülebilir, gerçek zamanlı efektif etki, geniş ölçekli katılım ve yeni değerlendirme fırsatlarını sunar.

XXI. yüzyılın başlarında özellikle 11 Eylül saldırısı ile birlikte hem kamu diplomasisi alanında çalışan akademisyenlerin hem de uygulayıcıların alışkın oldukları iş yapma şekilleri ve algıları köklü bir değişim geçirmeye başlamıştır. "*Global Media Ecology*" yani *küresel medya ekolojisinin* ortaya çıkışı ve "*digital society*"nin yükselişi "*The New Public Diplomacy(Yeni Kamu Diplomasisi)*" olarak tanımlandı (Manor, 2016). Küreselleşme, kamu diplomasinin yürütüleceği yeni bir alan yaratmıştı. Information and Communication Technologies (ICTs); bilgi ve iletişim teknolojilerinde birbirlerine internet ağıyla bağlanmış kullanıcıların sürekli yenilenen bir bilgi akışıyla şekillenen bir *global medya ekolojisi* ortaya çıkmıştır. Burada dikkat çeken nokta; bu bilgi akışının zaman, mekan ve ulusal sınırlar tarafından sınırlanmıyor oluşudur.

Bu global medya ekolojisi, geleneksel kamu diplomasisi uygulamalarında üç zorluk oluşturmaktadır. Bunlardan ilki; sivil toplum kuruluşları, aktivistler, bloggerlar ve hatta terörist grupların online(çevrimiçi) olarak kendi mesajlarını verebilmeleri, diplomat ve dışişleri bakanlarının diplomatik iletişimde tekel olma durumlarını kaybetmeleridir (Pamment, 2013). İkincisi; yeni kamu diplomasisi aktörleri örneğin; NGO(Sivil Toplum Kuruluşları)lar, bloggerlar, sosyal medya kullanıcıları gibi dijital dünyayı çeşitli aktörlerin dünyadaki yaşanan olayları anlama biçimlerini etkilemek için dijital kullanıcının dikkatini çekmek maksadıyla, kullanılan bir rekabetçi arena haline dönüştürmüştür. Üçüncüsü ise; küreselleşen medya ekolojisi, kamu diplomasisi kitlesinin dağılarak, seçici maruz kalma ağları durumunun ortaya çıkmasına izin vermiştir. Yani başka bir ifadeyle bazı insanlar dünyayı Facebook'dan takip ederken bazıları Twitter'dan ya da başka bloglardan ya da hala geleneksel haber sitelerinden öğrenebilirler. Artık diplomatların yabancı ülke halklarına gazete röportajları ya da haber programlarında verdikleri kısa demeçlerle ulaştıkları günler geride kalmıştır (Hayden, 2012, 1-21). Her zaman söylediğimiz üzere dijital society(dijital toplum), monolog değil diyalog üzerine kuruludur. Bu dijital toplumun üyeleri sadece bilgiyi alan değil, bilgiye yorum yapan, onun editörlüğünü yapan ve yeniden yayınlayan, dağıtan ve diğer kullanıcılarla bağlantıyı kuran kişilerdir (Spry, 2018, 62-80).

11 Eylül saldırıları, global medya ekolojisinin ortaya çıkışı ve dijital toplumun yükselişi; "New Public Diplomacy-NPD"nin manifestosunu oluşturdu (Melissen, 2005, 3-27). Yeni Kamu Diplomasisini; birbirine bağlı halklara (connected publics) angaje olmayı merkeze alan, monologdan diyaloğa, angaje olmak ve uzun vadeli ilişki kurmaya dönüşen bir süreç olarak tanımlar. Nicholas Cull (2008, 31-54) Yeni Kamu Diplomasisini; ülkelerin halkları ile angaje olarak kendi dış politika amaçlarını gerçekleştirmek için uluslararası aktörlerle yürüttükleri süreç olarak görür (Sevin, 2017, 9-10).

James Pamment (2013)'ın "çift yönlü iletişimin" Yeni Kamu diplomasisi (New Public Diplmacy)'nin en esas temel kısmı olduğuna dikkat çekmesindeki neden, ancak iki yönlü iletişim sayesinde diyaloglu, katılımcı ve kapsayıcı bir anlayış ortaya çıkmasıdır. Ayrıca 20. yüzyılın yayıncılık modelinden net bir ayrışma ile yetkinin artık twitler, paylaşımlar ve bir araya gelmeler ile yeni sosyal medya siteleri aracılığıyla olduğunu görüyoruz. Melissen (2005), kamu diplomasisinin amacının ve anlamının yeni yüzyılda değişmesi noktasını önemserler. Yeni kamu diplomasisinde; eski kamu diplomasisi anlayışında olduğu gibi diğer toplumları ikna etmeyi hedeflemeye devam ederken, bu sefer aynı zamanda muhataplarının görüşlerini değerlerini ve inançlarını diyalogla anlamaya çalışarak yapma gayreti içindedirler.

Diğer akademisyenler de "yeni" kamu diplomasisinin doğal bir ilişki, bağlantı ile yeni ilişkiler yaratma konusunda odaklandıklarını yani buradaki amacın sadece etki etmek değil gerçekten online olarak kendilerinin de dahil olduğu bir diyalog kurmak olduğunu ifade ediyorlar (Brown, 2013). Bu diyalog kurma ile başlayan ve yeni aktörlerin de dahil olduğu yeni kamu diplomasisinin ve benzeri yaklaşımların mantığını Bruce Gregory şöyle açıklıyor; "Kamu diplomasisi; devletlerin, devlet ile ilişkili diğer kurumların ve devlet dışı aktörlerin diğer kültürleri, tutumları ve davranışları anlamak, ilişkiler kurmak ve devam ettirmek için harekete geçmek noktasında kullandıkları bir araçtır (Gregory, 2011, 353).

"Public Diplomacy" terimindeki "diplomacy" kelimesi ile ilgili sorulması gereken bir soru "Kamu diplomasisi konusunda diplomasi ve dış politika arasındaki bağ, irtibat nedir?" Bazı dillerde diplomasinin dış politika kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanıldığını görsek de; diplomasi ve kamu diplomasisini; dış politika ile olan ilişkisini dikkate almadan kavramsallaştırmak imkansızdır (Hocking and Lee 2011, 659, Sevin 2017). Cull; geleneksel diplomaside eksik olan, toplumsal tutumların dış politikanın oluşturulması ve uygulanması üzerindeki etkisinin kamu diplomasisinde oldukça etkili ve geniş bir yer kapladığını ifade eder. Kamu diplomasisinin geleneksel diplomasiden farklı olarak; diğer ülkelerde kamuoyu oluşturmak için hükümetlerin fikir edinmesi, bir ülkedeki özel kuruluşlar ve çıkar gruplarının diğer ülkedeki ile ilişki kurması, dış ilişkilerin raporlanması ve bunun siyaset üzerindeki yansıması, diplomatlar ve yurtdışı temsilcisi muhabirler gibi medya sektöründen insanlarla iletişim kurulması ve kültürlerarası süreç gibi alanlarda faaliyet göstermesine dikkat çekerken, Rasmussen kamu diplomasisi kavramsallaştırılmasında kamu diplomasisinin, dış dünyadaki siyasi söylemleri etkilemek için aranan bir diplomasi yöntemi olduğu ifadesini görürüz (Cull 2009, 8; 2013,125; Rasmussen 2010, 263).

"Yeni" kamu diplomasisinin yeni devlet dışı aktörler, sivil toplum kuruluşları ve bireylerin oluşturduğu internet ortamlarındaki ağlar, gruplar gibi yeni paydaşlara ulaştığını düşünüyoruz. Ayrıca içinde bulunduğumuz bu kompleks dünyada, dışişleri bakanlıklarının vatandaşlarına dünyada ne olduğunu ve kendi ülkelerinin bu durumu nasıl karşıladığı, ne yapacağı ya da ne düşündüğü noktasında açıklama yapmak zorunda olduğuna dikkat çekerek bu durumun yeni kamu diplomasisinin hem yerli hem de yabancı popülasyonlarla bağlantı kurmaya, angaje olmaya yoğunlaşmasını gösteriyor.

Kamu diplomasisi teorisyenleri ve uygulayıcıları yakın zamanda dijital platformları "yeni" kamu diplomasisinin, kitle iletişim yayıncılığından, karşılıklı iletişimin sağlandığı iki yönlü iletişim

kurulan organizasyonların yapılabileceği medya olduğunu ifade ediyorlar. Bu durumun insanlar, vatandaşlar üzerindeki iletişim, bir araya gelme, siyasete katılma yeni toplumsal hareketlerdeki yönünün yanı sıra aynı sosyal medya siteleri, diplomatları ve devlet kurumlarını da hedef ülkelerin toplumları ve halkları ile bir araya gelmelerine ve bunun için hesapları kullanmalarına zorluyor (Hermida, 2017; Manor, 2019; Sevin, 2017).

Yeni kamu diplomasisini bugüne kadar çok farklı kavramlaştırmalar çabalarına şahit olduk. Bunlardan bazıları; "public diplomacy 2.0", "hyphenated diplomacy" (Hayden, 2011), "virtual diplomacy", "net diplomacy", "digital diplomacy" ve "relational public diplomacy" (Sevin, 2017) dir. Bizce diplomatik kurumlara ve diplomasiye, sadece dijital ya da dijital olmayan şeklinde ayrım yapacak şekilde basit ve doğrusal olarak bakmamak gerekiyor. Public Diplomacy 2.0 ya da Net Diplomacy bize daha çok Wikiler, sosyal medya, internet gibi kavramları hatırlatan ve özellikle dijital teknolojileri merkeze alan bir yaklaşım olarak görülüyor. "Digital Diplomacy" terimi genelde "dijitalized public diplomacy" için kullanılan bir terim olup dijital araçların diplomasinin kendi sahip olduğu alt kümesinde kullanılması olarak da açıklanabilir.

Dijital diplomasi genellikle kamu diplomasisinin bir biçimi olarak kavramsallaştırılmıştır. Dijital teknolojiler ve Twitter, Facebook ve Weibo gibi sosyal medya platformları kullanılarak düşük maliyetle yabancı kamuoyu ile iletişim kurmayı içerir. Bu mantıkla baktığımızda digital diplomasi şeklinde yeni bir diplomasi türü varmış gibi kavramlaştırma yapılmasının yerine dijital araçların ve ortamların yeni kamu diplomasi alanında kullanılması olarak düşünülmesi daha doğru olacaktır. Kamu diplomasisinde dijital araçları kullanmak geleneksel diplomasiyi tamamen kullanımdan kaldırıp yerine en yenisini koymak demek değildir. Geleneksel ve dijital diplomasi birbirleri ile rekabet eden değil, birlikte var olan ve birbirlerini tamamlayan iki kavramdır. Dijital diplomasi ve internet etkinlikleri birlikte, bir devletin dış politika konumunu hem içeri hem de dışarı göstermekte yüksek fayda sağlayabilir.

Dijital diplomasi olarak ifade edilen kavramı anlamak ve neden bu kavramın yeni kamu diplomasisinin bir uygulama şekli, aracı olduğunu gösterebilmek için öncelikle dijital diplomasiden kastedilen şeyin ne olduğunu açıklamakta fayda var diye düşünüyoruz. Diplomasinin uluslararası ilişkilerin makine dairesi olduğunu düşünürsek, devletlerin savaş ve şiddet dışında bir çözüm arayışı içerisine girdiklerinde diyalog, müzakere gibi yollarla dış politika hedeflerini oluşturduğu ve yabancı devletleri ve insanları etkilemek için harcadıkları çabaları koordine ettikleri yerleşik bir metot ile karşı karşıya kalırız. Başka bir deyişle diplomasi, yüzyıllardır devletlerin menfaatlerini koruma veya aralarındaki gerilimi azaltma çabalarıdır. Dış politika hedeflerinin, stratejilerinin ve taktiklerinin uygulandığı ana vasıtadır. Devletler ve insanlar arasındaki işbirliğini, bu mümkün değilse tarafsızlığı sağlayarak, barışı korumaya çalışır ve iyi niyeti geliştirmeyi hedefler (Cohen, 1998, 1,3).

Daha yeni bir kavram olarak dijital diplomasi ise araştırmacılar ve icracılar tarafından benzer ama farklı yollarla anlaşılmış ve tanımlanmıştır. Nitekim şu an dijital diplomasi konsepti hakkında genel kabul görmüş bir tanım veya çerçeve bulunmamaktadır. Şu anda bu alanda yapılan çalışmaların henüz konu hakkındaki ilk adımlar olduğu söylenebilir. Bu durum da, sosyal medyanın kamu diplomasisindeki etkinliğinin değerlendirilmesinde şu anki literatürün eksikliğini açıklamaktadır.

Hanson (2012)'un "internet ve yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerinin diplomatik hedeflere ulaşmak için kullanmak" olarak yaptığı dijital diplomasi tanımlamasını, yeni kamu diplomasisinin bir hareket alanı olarak görmesi açısından önemsiyoruz. Dijital araçların kullanıldığı yeni kamu diplomasisi anlayışı yabancı kamuoyu ile doğrudan iletişim kurmaya ve etkilemeye imkan sağladığından, bir milletin dış politikasının geliştirilmesinde önemli bir araç olarak görülmektedir.

Dünya liderleri ve diplomatlar etkilemek istedikleri kitleye ulaşmak için sosyal medyayı ve özellikle Twitter'ı kullanmaktadırlar. Ayrıca diplomatik faaliyetler de internet vasıtaları tarafından artarak desteklenmektedir. İnternetin devletler için sadece kendilerini anlatmak için değil aynı zamanda fikirlerini dünyaya yaymak için benzersiz bir diplomatik araç olduğunu görmekteyiz. Diplomatların sosyal medyayı etkili bir şekilde kullanması diplomasiye gerçek zamanlı bir boyut eklemiştir.

1.3. Devlet Dışı Aktörler

Biz devlet dışı aktörleri; uluslararası ve ulusötesi seviyede uluslararası ilişkilerle ilgili olarak kabul ediyoruz. İki ayrı kampa ayrılan kamu diplomasisi araştırmacıları arasında devlet dışı aktörlerin hangi aktivitelerinin kamu diplomasisi olarak kabul edilip edilmeyeceği tartışma konusu olsa da son zamanlarda yazılan literatürde devlet dışı aktörlerin kamu diplomasisi için önemi noktasında bir uzlaşmaya yaklaşılmıştır. Geleneksel ve geleneksel olmayan iki temel bakış açısı etrafında yoğunlaşan bir değerlendirmeye şahitlik ediyoruz. Geleneksel bakış açısında devletin temel aktör olduğu bir kamu diplomasi anlayışı hakimken; geleneksel olmayan tarafta ise devlet dışı aktörlerin, bireylerin, devlet altı kurum ve kuruluşların da aktör olarak görülebildiği bir anlayış kabul görmektedir.

Devlet merkezli kamu diplomasisi anlayışının, özellikle uzun dönemde etkili bir başarıya ulaşamadığı gerçeğinin, uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi camiasında üretilen literatürü incelediğimizde genel bir kabul gördüğüne tanık oluyoruz. Devlet birimleriyle birlikte yürütülen ya da bağımsız olarak yapılan devlet dışı aktörlerin faaliyetleri kamu diplomasisi sonuçlarının daha etkili olmasında önemli ve tamamlayıcı bir rol oynayacaktır. Kamu diplomasisi akademisyenlerinin büyük bir çoğunluğu net bir şekilde devlet dışı aktörlerin hangi faaliyetlerinin kamu diplomasisi olarak kabul edilebileceği ya da hangi tür devlet dışı aktörlerinin kamu diplomasisi aktörü olarak kabul edileceği noktasında açık bir görüş belirtmemektedir. Devlet dışı aktörlerin kamu diplomasisi içerisindeki konumu hususundaki belirsizlik, Gregory (2008b)' nin kamu diplomasisi için yaptığı "yeni bir akademik alanın doğuşu" tanımının hayat bulmasına da mani olmaktadır. En azından minimal bir düzeyde bile olsa kamu diplomasisinin tanımı ve sınırları üzerinde bir anlaşmanın olmamasının akademik ve pratik etkileri, sonuçları olacaktır. Gilboa ve Pamment gibi bu alanın ileri gelen teorisyenleri, kamu diplomasisi teorisinin şekil almasındaki en büyük engellerden birinin devlet dışı aktörlerin konumu, yeri noktasında sınırların yetersizliği olduğunu düşünmektedir.

Bu alanda yapilan en önemli belirleyici çalışmalarda (Nye 2004, Seib 2008, Zaharna 2010, Melissen 2005a, Gilboa 2008, Hocking 2005, Sharp 2005, Szondi 2009 ve Van Ham 2013); beklenmedik sonuçlar ve belirgin kamu diplomasisi ajandalarına sahip olmayan devlet dışı aktörlerin faaliyetleri, devlet dışı kamu diplomasisi olarak tanımlanmıştır. Bu akademisyenler devlet dışı kamu diplomasisini tanımlarken nelerden oluştuğu gibi ayrıntılar ve kriterlere yer vermemişlerdir. Başka bir ifadeyle söylecek olursak; çoğu devlet dışı aktörün net bir kamu diplomasisi ajandası yoktur ama yaptıkları faaliyetlerin sonuçları, devletin kamu diplomasisi amaçlarıyla örtüşmüştür. Devlet dışı aktörlerin istemsizce ortaya çıkan katkıları çok önemli, anlamlı olmakla beraber yararlanılmayan potansiyelin keşfedilmesi için mutlaka analiz edilmelidir. Eğer kamu diplomasisinin uluslararası amaçlarının, devlet dışı aktörlerin istemsiz (unintentional consequences) kamu diplomasisi sonuçlarından ayırt edecek belirgin sınırlar olmazsa, her bir birimin her hangi bir transnasyonal iletişiminin, kamu diplomasisi alanının içine girmesi gibi bir tehlikeyle karşı karşıya kalabiliriz (Gregory, 2016, 3-4; Ayhan, 2018, 9).

Devlet merkezli bakış açısıyla yapılmış çalışmaların kabul ettiği ve en çok referans gösterdiği ortak kamu diplomasisi tanımı Hans Tuch'a ait; *"kamu diplomasisi, kendi ulusunun düşüncelerini ve ideallerini, kendi kurumlarını ve kültürünü aynı zamanda ulusal hedeflerini ve güncel siyasetini yabancı halklara anlatma amacı taşıyan bir hükümetin iletişim sürecidir"* (1990, 3) şeklindeki ifadesi olmuştur. Bu

çalışmaların büyük bir çoğunluğu devlet dışı aktörleri gözardı edip, kamu diplomasisi çalışmalarını incelerken ampirik aktör olarak devlet birimlerini ele almışlardır (Ayhan, 2018, 9).

Devlet dışı aktörlerin faaliyetlerini kamu diplomasisi alanının konusu olarak kabul etmeyen yaklaşımları iki türde toplayabiliriz. Bunlardan ilk ve en yaygın olanı; kamu diplomasisini uygulamak için statülere (status) ihtiyaç duyan bir tür diplomasi olarak gören alan. Diğeri ise pek yaygın olmayan, public diplomacy teriminin içindeki "public" kelimesine karşılık olarak devlet birimlerinin özne (subject) olduğu bir algıya sahip olan yaklaşımdır.

Yine aynı bakış açısıyla, diplomasiyi "devletlerin görevi, rolü" olarak tanımlayan bir bakış açısının "public" kelimesini devletten çok "insanı" kastettiğini, çünkü kamu diplomasisinin halklar içinde gerçekleştiğini iddia ederler. Devlet dışı aktörlerin, hükümetlerin yönlendirmesiyle benzer faaliyetler düzenleyebileceğini kabul ederken, diğer taraftan eğer bu faaliyetler belirli hedeflere ulaşmak için hükümetler (resmi makamlar) tarafından yapılan yönlendirme olmadan gerçekleşiyorsa, bunların kamu diplomasisi olarak kabul edilemeyeceğini ifade ederler (Mcdowell, 2008,10; Potter, 2008, 33-34).

Eğer diplomasinin mutlaka "statü" içerdiği fikrini onaylıyor, kabul ediyorsanız, "sosyal diplomasi", "people to people (insan insana)" diplomasi gibi devlet dışı aktörlerin faaliyetlerini sıralarken kullanılan terimlerden kaçınmak gerekir. "temsil etme, bilgi alma, iletişim, anlaşma" gibi bazı diplomatik işlemlerde görev alan bazı sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini, diplomasi olarak kabul edilememesinin nedeni bu durumun yalnızca kurumsallaşmış bir devlet işi olduğuna olan inançtır. Devlet dışı kamu diplomasisi için yapılan bu kategorik itirazlar, devlet merkezli perspektiften bakılarak yapılan sınıflandırmalara uymaktadır. Bu bakış açısının kamu diplomasisine yaklaşımı, geleneksel diplomasi okulunun sahip olduğu "devletin merkezde olduğu ve başrolde bulunduğu bir diplomasi" algısı ile uyumlu hareket ettiği görülmektedir (Murray, 2008, 28).

Devletçi bakış açısına göre aktörlerin çeşitliliği ve devlet dışı aktörlere yaklaşımları noktasında; Yeni Devletçi (neo-statist) perspektif, belirgin ve katı sınırlamalara sahip olan devlet merkezli perspektife göre, yeni devletçi yaklaşımın özellikle açık ve anlaşılır bir kavramsallaştırma eksikliği olduğu dikkat çekmektedir. Analitik bir bakış açısıyla baktığımızda devlet merkezli perspektifin yeni devletçi perspektife göre daha anlaşılır olduğu görülse de, her ikisi de devlet dışı aktörleri kamu diplomasisi aktörü olarak kabul etmemekteki ısrarları yüzünden günümüz şartlarında geçerlilikleri yitirmişlerdir diyebiliriz.

Geleneksel olmayan bakış açısında; devlet dışı aktörlerin diplomasi ve kamu diplomasisi içindeki yerlerinin kabul edilmemesine reaksiyon olarak, bir çok akademisyen diplomatik faaliyetleri "statü" ile olduğunu savunan geleneksel yaklaşımı; asıl önemli olanın statüler değil, aktörlerin "yetenekleri, kabiliyetleri (capabilities)" olduğunu söyleyerek revize ederler. Bu durumu Kelly, devlet dışı aktörlerin artık "non-state diplomatic actors" yani "*devlet dışı diplomatik aktörler*" terimi ile ifade eder (Kelly, 2010, 288). Kelly'nin temel argümanı, diplomasi tanımının statü tabanlı bir anlayışa göre değil "*capabilities*" kavramı üzerinde yükselmesi gerektiğidir.

Devlet dışı aktörlerlerin elbette devleti temsil eden diplomatlar gibi resmi statüleri yoktur ama statüden kaynaklanan devlet diplomasisi tekelini bozacak ve kendilerinin diplomasi alanında aktör olarak kabul edilmelerini sağlayacak, diplomatik yeteneklere ve meşru temsil kaynaklarına sahiptirler. Diplomasi sadece devlet ve devlet yönetiminin tekelinde kabul edilen bir kavram iken, bazı iddialar, önermeler kamu diplomasisine daha kolay adapte edilebiliyordu. Ama kamu diplomasisinin bir anda "capabilities" özelliğinin öne çıkması, kamu diplomasisi aktörlerinin kim olduğu ve neyi yapacağı noktasında bir açıklamayı zorunlu kılmıştır. Başka bir ifade ile, devlet dışı aktörlerin aktif bir hale gelmesi ve transnasyonal (ülke üstü) meselelerde kullanılması, başvuru kaynağı olarak görülmesiyle

birlikte devletlerin kamu diplomasisini de içeren diplomatik eylemlerdeki tekel durumu sarsıntıya uğramıştır (Hocking vd. 2012,10-23; Melissen 2005a, 22-25; Ronfeldt and Arquilla 2007).

Geleneksel taraf, devlet dışı aktörlerin devlet eliyle yürütülen kamu diplomasisi için ancak potansiyel partner olabileceğini söylerken, geleneksel olmayan taraf ise devlet dışı aktörlerin devletten bağımsız olarak kendi başlarına da kamu diplomasisi yürütebileceğini iddia eder. Bu mantıkla baktığımızda kamu diplomasisinin kapılarını devlet dışı aktörlere sonuna kadar açık denilebilir. Bu net olmayan kavramlaştırma ile birlikte kamu diplomasisi çok geniş bir faaliyet alanına dayandırılabilir. Eğer bu yaklaşım belirgin, açık sınırlamalar olmadan kullanılırsa kamu diplomasisi terimi analitik değerini kaybeder. Geleneksel olmayan perspektif, bundan önceki devlet dışı aktörleri görmezden gelen geleneksel yaklaşımlara tepki olarak, daha normatif ve idealist olmaya çalışmaktadır şeklinde de yorumlanabilir.

Sosyolog Manuel Castells'in öncülük ettiği toplum merkezli bakış açısında; "public" kelimesinin tanımı haricinde Geleneksel Olmayan Perspektif ile aynı kabüllere, bakış açısına sahiptir. Castells'in 2008 yılında yazdığı "The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks, and Global Governance" adlı makale bu bakış açısının temelini oluşturan makaledir. "Public" üzerine yazılan bu konudaki çoğu çalışmada "public" den kasıt "foreign public" yani "diğer toplumlar, yabancı ülkelerin halkları" iken, Castells'in "public" tanımındaki kasıt "global public sphere" yani "global kamusal alan" içerisindeki kamu diplomasisi yapabilen tüm "sosyal aktörler"dir.

Castells (2006)'in de ifade ettiği gibi dijital toplumların bir araya gelme yapısını network üzerinden değerlendirdiğimizde, dijital toplumların aynı zamanda bir ağ toplumları olduğunu söyleyebiliriz. Castells'e göre ağ yapısı zaman ve mekanı ortadan kaldırmak için sürekli bir çaba içerisindedir (2013). Bunun en güzel örneği de fiziksel uzaklıkların iletişim kurmaya, bilgi paylaşımına engel teşkil etmediği sosyal medya ağlarıdır.

Castells, kamu diplomasisinin bir "goverment diplomacy" yani "hükümet, devlet diplomasisi" olmadığını, eğer olsaydı, kamu diplomasisi gibi bir tanıma ihtiyaç duyulmayacağını ve böyle bir kavramlaştırılmanın hiç olmayacağını iddia eder. Çünkü buradaki "public"in önemi; uluslararası arenadaki "public"in değerleri ve fikirlerine dikkat çekmektedir (2008, 91).

Castells'in bahsettiği "*public sphere (kamusal alan)", "diplomasinin önkoşullarını hazırlayan, ortaya çıkaran yeni ve ortak bir dilin konuşulduğu communication sphere (iletişim alanı) rolü"* üstlenmektedir. Geleneksel olmayan perspektifte de olduğu üzere Castells de sosyal aktörlerin hangi faaliyetlerinin kamu diplomasisi kapsamında olduğu, hangilerinin olmadığı noktasında net açıklama yapmıyor. Ama ifade ettiği kavramlaştırmayı incelediğimizde "*networked communication and shared meaning"* yani uluslararası platformda "*ağ iletişimi ve anlam paylaşımı"* olan her şeyin kamu diplomasisi olarak adlandırılabileceğidir (Castells 2008, 9).

Buraya kadar açıklamaya çalıştığımız geleneksel ve geleneksel olmayan bakış açılarından yola çıkılarak biz daha uzlaşmacı ve çoğulcu bir bakış açısının daha faydalı olacağını düşünüyoruz. Kamu diplomasisini tanımlarken ve sınırlarını belirlerken ortaya çıkan sorulardan biri de; "*kamu diplomasisinin; kamu diplomasisini yapan özne tarafından mı yoksa eylemin nesnesi tarafından mı tanımlanması?"* sorusu olacaktır. Uzlaşmacı yaklaşımın, sembol ve temsil ana dayanak noktasının La Porte'un 2012 yılında yazdığı "The Impact of 'Intermestic' Non-state Actors on the Conceptual Framework of Public Diplomacy" makalesi olduğunu görüyoruz. Eskiden kamu diplomasisinin *özneler (subjects*) üzerinden tanımlandığını ama artık eylemin yapıldığı, hedeflendiği *nesneler (objects)* tarafından tanımlanması gerektiğini savunur. La Porte tezini, Gregory'nin (2008b, 276; 2011, 355) objective-based (nesne temelli) yaptığı ve kamu diplomasisini "understanding; planning; engagement ve advocacy" bileşenlerinden oluşan bir kavram olarak açıkladığı dayandırır. Devlet dışı aktörlerin bir

kamu diplomasisi aktörü olduğunu; bütün bileşenlerin etkin ve güvenli olarak kullanıldığı zaman etkin bir tatmin yaşanacağını söyleyerek varlıklarına meşruiyet kazandırır.

La Porte (2012, 449-450); devlet dışı aktörlerin bir kamu diplomasisi aktörü olması için gerekli iki şarta işaret eder. Devlet dışı aktörlerin birinci şart olarak minimal de olsa, kurumsallaşmış olması yani temel bir örgütlenme kabiliyeti, açık ve net amaçlar, temsil gücü ve koordinasyon faaliyetlerine sahip olması gerektiğini savunur. İkinci olarak ise; "Siyasi ajanda" ya yani "politikalar, prosedürler ve uluslararası ilişkiler üzerine sürekli bir etki etme, nüfuz etme arzusu" na sahip olmalarıdır.

1.4. Sonuç

Zygmunt Bauman ve David Lyon (2013) ise dijital toplumun mesafeyi yönettiğini iddia eder. Paris'teki bir öğrenci New York'daki bir üniversite dersine katılabilir ya da orta doğu semalarındaki bir dron Amerika'dan kontrol edilebilir, kullanılabilir. Bu mantıkla yola çıktığımızda diplomatların, elçiliklerin, dış ilişkiler bakanlıklarının açıklık ve gerçeklik kavramlarına adaptasyon sağlaması gerektiği açıktır. Aksi taktirde dijital toplumun halkların dikkatini çekmezse kamu diplomasisi yapamaz. Yeni kamu diplomasisini daha iyi anlamak için de biraz daha "batılı olmayan" örnekler, büyük güçler yerine yükselen güçler olarak tabir ettiğimiz ülkeleri ve örneklemleri tercih edersek daha kapsayıcı daha gerçekçi ve en yeni "Yeni" Kamu Diplomasisi anlayışına ulaşacağımızı düşünüyoruz.

Ayrıca faaliyetlerin başarıya ulaşması için; çok tutkulu ya da az tutkulu, büyük ya da küçük fark etmeden ve içeriğinde mutlaka iletişimin yer aldığı amaçlar belirlenmelidir. Böylelikle amaçları belli olan faaliyetlerin kamu diplomasisi olarak kabul görüp görmemesi daha kolaylaşacaktır. Daha net ve kısaca anlatmak gerekirse; kamu diplomasisi aktörleri, en azından bazı boyutlarda ve alanlarda mutlaka kurumsallaşmalıdır. Faaliyetler, aktiviteler mutlaka önceden belirlenmiş, bilerek, isteyerek, yönelimsel amaçlara sahip olmalıdır. Örneğin; kültürlerin konuları ve davranışlarını anlamak, ilişkiler kurmak ve sürdürmek, fikirleri ve faaliyetleri etkilemek gibi.

Yeni kamu diplomasisi, tam olarak ne olduğu ve aktörlerinin kimler olduğu noktasında birleşik/konsolide bir anlayışın olmadığı, son zamanlarda çıkan, ilgi gören, yaygınlaşan bir akademik alandır. Eğer bu alanda anlamlı bir tartışma yapılmak isteniyorsa; mutlaka en azından kamu diplomasisinin tanımı ve aktörleri konusunda temel bir tanımlama üzerinde bir konsensüs oluşturulmalıdır. Bize göre; devlet dışı kamu diplomasisi (NSPD: Non-state Public Diplomacy) üzerine yazılacak her türlü makale, çok iyi, açık, net bir kamu diplomasisi tanımı ile başlamalıdır. Ayrıca devlet dışı aktörler ve batılı olmayan ülkelerin kamu diplomasileri üzerine daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu açıktır.

KAYNAKÇA

Ayhan, Jun Kadir, 2019**.** The Boundaries of Public Diplomacy and Nonstate Actors: A Taxonomy of Perspectives**, International Studies Perspectives**, Volume 20, Issue 1, February 2019, Pages 63–83,

Bauman, Zygmunt, Lyon, David. 2013. **Akışkan Gözetim**.Çev. Elçin Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Brown, R. 2013. The Politics of Relational Public Diplomacy. **In Relational, Networked and Collaborative Approaches to Public Diplomacy: The Connective Mindshift**, edited by R.S. Zaharna, Amelia Arsenault and Ali Fisher, 44-55. New York, Routledge.

Castells, M., & Cardoso, G. (Eds.). 2006. **The Network Society: From Knowledge to Policy** (pp. 3–23). Washington, DC: Johns Hopkins Center for Transatlantic Relations.

Castells, Manuel. 2008. The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks and Global Gowernance. **The Annals of the American Academy of Political**, 616(1). 78-93.

Castells, Manuel. 2013. **İsyan ve Umut Ağları, İnternet Çağında Toplumsal Hareketler**. çev. Ebru Kılıç. İstanbul Koç Üniversitesi Yayınları.

Cohen, R. 1998. Putting Diplomatic Studies on the Map. Diplomatic Studies Program Newsletter. Leicester: Centre for the Study of Diplomacy.

Cull, N. J. 2008. Public diplomacy: Taxonomies and Histories. **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, 616(1), 31–54.

Cull, N. J. 2009. Public Diplomacy: Lessons from The Past. **CPD Perspectives on Public Diplomacy**, paper 2. Los Angeles, CA: USC Center on Public Diplomacy.

Cull, N. J. 2013. The Long Road to Public Diplomacy 2.0: The Internet in US Public Diplomacy. **International Studies Review**, 15(1), 123-139.

Fitzpatrick K. 2012. Defining Strategic Publics in a Networked World: Public Diplomacy's Challenge at Home and Abroad. **The Hague Journal of Diplomacy** 7 (4): 421-440.

Gilboa, Eytan. 2002. Real-Time Diplomacy: Myth and Reality. **In Cyber-Diplomacy: Managing Foreign Policy in the Twenty-First Century**, edited by Evan Harold Potter, 83-109. Montreal: McGill-Queen University Press.

Gilboa, E. 2008. Searching for a Theory of Public Diplomacy. **Annals of the American Academy of Political and Social Science**, 616(1), 55-77.

Gregory, Bruce. 2008. Public Diplomacy and Governance: Challanges for Scholars and Practitioners. **In Global Governance and Diplomacy: Worlds Apart?**, edited by Andrew F Cooper, Brian Hocking 26 and William Maley, 241-256. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Gregory, B. 2011. American Public Diplomacy: Enduring Characteristics, Elusive Transformation. **The Hague Journal of Diplomacy**, 6(3–4), 351–372.

Gregory B. 2016. Mapping Boundaries in Diplomacy's Public Dimension. **The Hague Journal of Diplomacy** 11 (1): 1-25.

Gullion, E. [01.11.2018]. Edward R. Murrow Center of Public Diplomacy: Definitions of Public Diplomacy. http://fletcher.tufts.edu/Murrow/Diplomacy/%20Definitions

Hanson, F. 2012, October 25. Baked in and Wired: eDiplomacy@State, Foreign Policy Paper Series no 30 (pp. 1–41), Washington, DC: Brookings Institution.

Hayden, C. 2011. Beyond the 'Obama Effect': Refining the Instruments of Engagement through U.S. Public Diplomacy. **American Behavioral Scientist** 55 (6): 784-802.
Hayden C. 2012. **The Rhetoric of Soft Power**. Lanham, MD: Lexington Books.

Hermida Alfred. 2017. **Herkese Söyle: Sosyal Medyada Neden Paylaşımda Bulunuruz.** Çev. Ahmet A. Sabancı. Kafka, Epsilon Yayınevi.

Hocking B. 2005. Rethinking the 'New' Public Diplomacy. In **The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations**, edited by Jan Melissen, 28-46. New York: Palgrave Macmillan.

Hocking, Brian, and Donna Lee. 2011. Diplomacy. **In International Encyclopedia of Political Science**, edited by Dirk Berg-Schlosser, Bertrand Badie and Leonardo Morlino, 659-669. Thousand Oaks, California: SAGE Publications.

Hocking, Brian, Jan Melissen, Shaun Riordan, and Paul Sharp. 2012. **Futures for Diplomacy: Integrative Diplomacy in the 21st Century**. The Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael.

Kelly J.2010. The New Diplomacy: Evolution of a Revolution. **Diplomacy & Statecraft** 21 (2): 286-305.

La Porte, Teresa. 2012. The Impact of 'Intermestic' Non-State Actors on the Conceptual Framework of Public Diplomacy. **The Hague Journal of Diplomacy** 7 (4): 441-458.

Lee, Geun. 2010. The Clash of Soft Powers between China and Japan: Synergy and Dilemmas at the Six-Party Talks. **Asian Perspective** 34 (2): 113-139.

Manor, I. 2016. Are we there yet: Have MFAs Realized the potential of digital diplomacy? **Brill Research Perspectives in Diplomacy and Foreign Policy**, 1(2), 1–110.

Manor I. 2019. **The Digitalization of Public Diplomacy**. Palgrave Macmillan.

McDowell, Mark. 2008. Public Diplomacy at the Crossroads: Definitions and Challenges in an Open Source Era. **Fletcher Forum of World Affairs** 32: 7-15.

Melissen, Jan. 2005a. The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice. In J. Melissen (Ed.),**The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations**,(pp. 3-27). Palgrave Macmillan.

------. 2005b. **The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations**. New York: Palgrave Macmillan.

Murray, Stuart. 2008. Consolidating the Gains Made in Diplomacy Studies: A Taxonomy. **International Studies Perspectives** 9 (1): 22-39.

Nye, S. Joseph. 2004. **Soft power: The Means to Success in World Politics**. New York: Public Affairs.

Nye, Joseph. 2008. **Powers to Lead**, New York, Oxford University Press.

Pamment, J. 2013. **New Public Diplomacy in the 21st Century: A comparative study of policy and practice.** Abingdon:Routledge.

Potter, Evan Harold. 2008. **Branding Canada: Projecting Canada's Soft Power through Public Diplomacy**. Quebec: McGill-Queen's Press.

Rasmussen, Steffen Bay. 2010. The Messages and Practices of the European Union's Public Diplomacy. **The Hague Journal of Diplomacy** 5 (3): 263-287.

Ronfeldt, David, and John Arquilla. 2007. The Promise of Noöpolitik. First Monday 12 (8). http://firstmonday.org/issues/issue12_8/ronfeldt/index.html. Accessed June 14, 2018.

Seib,Philip. 2008. **The Al Jazeera Effect**. Dulles, Va: Potomac Books. 20-22.

Seib, P. 2012. **Real-Time Diplomacy: Politics and Media in the Social Media Era**, New York, NY: Palgrave Macmillan.
Sevin, Efe. 2015. Pathways of Connection: An Analytical Approch to the Impacts of Public Diplomacy. **Public Relations Review**. Vol. 41, s.562-568.

Sevin, Efe. 2017. **Public Diplomacy and The Implementations of Foreign policy in The US, Sweden and Turkey**, Palgrave Macmillan.

Sharp P. 2005. Revolutionary States, Outlaw Regimes and the Techniques of Public Diplomacy. In **The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations**, edited by Jan Melissen, 106-123. New York: Palgrave Macmillan.

Spry, D. 2018. Facebook Diplomacy:Adata-driven, User-focused Approach to Facebook use by Diplomatic Missions. **Media International Australia**. 168(1), 62-80.

Szondi, György. 2009. Central and Eastern European Public Diplomacy: A Transitional Perspective on National Reputation Management. In **Routledge Handbook of Public Diplomacy**, edited by Nancy Snow and Philip M. Taylor, 292-313. New York: Routledge.
Tuch, N. 1990. **Communicating With the World: U.S. Public Diplomacy Overseas**. New York: St. Martin's Press.
Van Ham, P. 2013. Social Power in Public Diplomacy. In R. S. Zaharna, A. Arsenault, & A. Fisher (Eds.), **Relational, networked and collaborative approaches to public diplomacy: The Connective Mindshift** (pp. 17–28). New York, NY: Taylor & Francis.

Westcott, N. 2008. Digital diplomacy: The Impact of the Internet on International Relations. Oxford Internet Institute, Research Report 16, July 2008

Zaharna, R. S. 2010. **Battles to Bridges: U.S. Strategic Communication and Public Diplomacy After 9/11.** New York: Palgrave Macmillan.

TOPLAM ÜRETKEN BAKIMDA (TPM) OTONOM BAKIM ETKİNLİĞİ ÜZERİNE ÖRNEK BİR ÇALIŞMA

Taner Hasanoğlu
Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İşletme Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, tanerhasanoglu@outlook.com

Dr. Öğr. Üyesi İsa Demirkol
Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, demirkolisa@gmail.com

Özet

TPM, üretim sisteminin verimliliğini en yüksek seviyeye çıkaracak bir şirket kültürü oluşturmaktadır. İşletmede bütün çalışanları yeni çözümler üretmeye ve işletmeye katkıda bulunmaya teşvik eder. Bu da çalışanların işini benimsemesini ve çalışırken daha sorumlu çalışması gerektiğini hissettirir. Bu bakımdan TPM, operasyonel hiyerarşinin tüm seviyelerinde yer alan çalışanların oluşturduğu aktif ekipler ile ekipman ve üretim verimliliği kayıplarını tanımlayarak ve yok ederek, üretim etkinliğini optimize etmeye odaklanmış, yapılandırılmış ekipman merkezli sürekli gelişim süreci şeklinde tanımlanmaktadır.

Otonom bakım (jishu hozen), makine çalışanlarının günlük bakımı kendilerinin yapmaları ve makine üzerinde bakımı iyileştirici ve kolaylaştırıcı tedbir alınması anlamına gelmektedir. Çalışanın, kendi makinesine gönüllü olarak bakım yapması, hatta iyileştirmelerde rol alması fikri, TPM'in "Kendi Ekipmanına Kendin Bakım Yap" görüşünün temelini oluşturmuştur. TPM"in en önemli hedeflerinden biri sıfır arızadır. TPM ile makineleri hiç arıza yapmayan bir fabrika hedeflenir. Üstelik üretilen ürünlerin hepsi kaliteli, operasyonlardan çıkan hurdalar mümkün olduğu kadar azalmış olmalıdır. Böyle bir fabrikaya ulaşabilmek için makine operatörlerinin, makinelerinin işleyişi hakkında uzman seviyesinde bilgilendirilmiş olması gerekmektedir. Operatörlerin makinelerini çok iyi tanımaları, bakımlı tutulması hususunda sorumluluk almaları ve ekipmanlarını büyük bir maharetle kullanmaları gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı örnek işletme çalışmasıyla otonom uygulamalarının toplam üretken yönetimine nasıl bir etkiye sahip olduğunu örneklerle ortaya koymaktır. Örnek olaya göre geçmiş yılların verileri alınarak periyodik bakımları Otonom bakım ile makine çalışanının sorumluluğuna verilerek, yapay zekâ araçlarının kullanılması ile uyarı sistemi kurulması hedeflenmiştir. Otonom bakım kapsamında spindel kontrol yöntemleri belirlenerek, arıza oluşmadan önce değişim sağlanmıştır. Yapılan bu çalışmalarla: 2018 Yılı Aylık Ortalama Bakım Duruş Süresi 267,9 saat iken, 2019 Yılının ilk 6 Ayında Aylık Ortalama Bakım Duruş süresi *% 57,7* azalarak *113,2 saat* olarak gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda makine arızalarını en aza indirilmiş ve maksimum verimlilik elde edildiği görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Toplam Üretken Bakım, Otonom, ERP

A CASE STUDY ON AUTONOMOUS MAİNTENANCE ACTIVITY IN TOTAL PRODUCTIVE CARE

Abstract

TPM creates a corporate culture that will maximize the efficiency of the production system. It encourages all employees in the business to produce new solutions and contribute to the business. This makes employees feel that they need to commit themselves to their work and work in a more responsible manner. In this respect, TPM is defined as a structured equipment-centered continuous development process focusing on optimizing production efficiency by identifying and eliminating equipment and production efficiency losses with active teams comprised of employees at all levels of the operational hierarchy (Bingöl and Çorbacıoğlu, 2014).

Autonomous maintenance (jishu hozen) means that machine workers do the daily maintenance themselves and take measures to improve and facilitate maintenance on the machine. The idea of the employee's maintaining their own machine voluntarily or even taking part in the improvements constitutes the foundation of "Maintain Your Own Equipment" approach. One of the most important

targets of TPM is zero failure. The TPM targets a factory with machines never failing. Moreover, all manufactured products should be of good quality and the scrap generated from operations should be reduced as much as possible. In order to reach such a factory, machine operators must be informed at expert level on the operation of their machines. Operators need to know their machines very well, take responsibility for keeping them well-maintained and use their equipment with great skill.
The aim of this study is to illustrate the effect of autonomous practices on total productive maintenance with examples through a sample enterprise study. According to the case study, the data of the previous years were taken and the responsibility of periodic maintenance was given to the machine operator within autonomous maintenance principle, and a warning system was aimed to be established by employing artificial intelligence tools. Within the scope of autonomous maintenance, spindle control methods were determined and changes were made before the failure occurred. As a result of these studies, while 2018 Monthly Average Maintenance Downtime period was 267.9 hours, Monthly Average Maintenance Downtime in the First 6 Months of 2019 went down by *57.7% and was realized as 113.2 hours* . In this direction, it was seen that machine failures were minimized and maximum efficiency was obtained.
Keywords: Total Productive Maintenance, Autonomous, ERP

Giriş

Toplam Üretken Bakımın (TPM) temelleri, 1950 ile 1960 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri tarafından ithal edilen önleyici ya da üretken bakım olarak adlandırılan kavram ile özdeşleşmiştir. TPM üretim işlemlerini gerçekleştiren operatörlerinden üst yönetimlerine kadar bütün çalışanlarının bakım faaliyetlerine katıldığı, üretim operasyonları destekleyen, işletme disiplininde makina ve ekipmanın bakım yönetim sistemleridir. Ayrıca toplam üretken bakım; operatörlerin üzerinde çalıştıkları makinaların veya ekipmanının otonom bakım sorumluluklarını da yükleyen, makine arızalarını önleyerek ekipmanların etkinliklerini en üst seviyeye çıkarmayı amaçlayan bir yönetim yaklaşımıdır. Otonom bakım; üretim işletmelerinde çalışanların ekipman bakımlarını, ekipmanların varolan durumlarının korunmasını ya da kötü gidişatın engellenmesini sağlayan tekniklerden meydana gelmektedir. Operatörlerin oluşturdukları kuralları yine kendisi tarafından izlenerek temel bakım işlemlerinin yerine getirilmesine "Otonom bakım" denilmektedir. Kurumsal Kaynak Planlaması ise, kavramı değişik yöntemlerden bakılarak değişik tanımları yapabilmek mümkün olsa da en geniş anlamda, bir işletmede devam eden tüm bilgi akışın entegrasyonunu sağlayan ticari yazılım paketi olarak tanımlanabilir. Ya da işletmelerde mal ve hizmet üretimi sağlayan malzeme, işgücünü ve makinalar gibi kaynakları etkin ve verimli şekilde kullanılmasını sağlayan bütünleşik yönetim sistemlerine verilen genel ad olarak ta tanımlanmaktadır.

1. Toplam Üretken Bakım

Toplam Üretken Bakımın (TPM) temelleri, 1950 ile 1960 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri tarafından ithal edilen önleyici ya da üretken bakım olarak adlandırılan kavram ile özdeşleşmiştir. Sözü edilen yeni yaklaşım, Japon kalite yönetim anlayışı çerçevesinde, Japon işletmeleri ve bakım yönetimin gelişimine, uzman bakım ekibinin yaratılmasına, ekipman yönetimi sisteminin hazırlanmasına, ekipman teknolojilerinin gelişimlerine ve bakım üretkenliklerinin artmasına önemli katkılar sağlamaktadır (Bingöl ve Çorbacıoğlu, 2014)

TPM üretim işlemleri gerçekleştiren operatörlerinden üst yönetimlerine kadar bütün çalışanlarının bakım faaliyetlerine katıldığı, üretim operasyonları destekleyen, işletme disiplininde makina ve ekipmanın bakım yönetim sistemleridir. Toplam verimli bakım ilk olarak 1971 yılında başlayan Toyota firmasına bağlı Nippon Denso işletmesi tarafından uygulanmıştır (Görener, 2012). TPM'i aşağıda ki gibi tanımlamak mümkündür (Ersöz vd. 2018)

T. "Total" (Toplam), genel müdüründen üretim çalışanına kadar işletmedeki tüm katılımının yaratılmasını, yatay ve dikey gruplarının oluşturulmasını, bütün sahada tüm işlerin yürütülmesini, üretim yapan makinaları operatörlerle bütünleşmesini simgelemektedir.

P. "Productive" (Üretken), üretime katkı sağlayan bütün ekipmanı sıfıra yakın hatalı ürün üretecek şekilde mühendislik alanı, imalat alanı ve bakım alanlarının katılımıyla iyileştirilme yapılması, tasarlanma ve uygulanmasıyla ekipmanı yüksek verimlilikte çalıştırılmasını simgelemektedir.

M. "Maintenance" (Bakım), çalışan bir ekipmanın çalışma durumunu muhafaza etmesi, ekipman kötüleşmesinin önüne geçilmesi ve makina operatörünün makinaların genel bakımını yapabilmesi (özerk bakım), bakım personellerinin uzmanlıklar gerektiren konularında eğitilmesi, yüksek bilgi ve beceri kazandırılması, iyileştirme ekiplerinde çalışması ve yapılacak işlerin iyi bir yönetimle gerçekleştirilmesini belirtmektedir.

TPM, çalışanların bilgi ve yeteneklerinin artırılması, kullanılan ekipmanı en mükemmel şekilde korunabilmesi, bütün bakım işlemlerinin bilgisayarların olduğu ortamlarda takip edilebilmesi ve gerekli önlemleri almasıyla sıfır hata, sıfır kaza ve sıfır plansız duruş hedefleyen bir yönetim sistemidir. TPM en açık söylemle, bir işletmede kullanılan ekipmanların verimliliklerini veya etkinliklerini yükseltmek ve olası makina hatalarından kaynaklanabilecek ıskartaları engellemek amacıyla gerçekleştirilen tüm çalışmaları kapsayan bir felsefedir (Korkut ve Küçük, 2016).

TPM içinde insanın olmazsa olmaz faktör olduğu, çalışanların katılımı, yetkinliği ve desteğinin gerektiği çeşitli TPM guruları tarafından doğrulanmaktadır. Toplam üretken bakımın yaratıcısı olarak bilinen Seiichi Nakajima, TPM'i çalışanların katılımı, çalışanların yetkilendirilmesi ile üretim süreçlerinin süreklilik ve hızlı gelişimlerini sağlayan işyeri gelişim yöntemi olarak tanımlamaktadır (Bingöl ve Çorbacıoğlu, 2014).

Toplam üretken bakım; bütün çalışanların katılımına ihtiyaç duyan, operatörlerin üzerinde çalıştıkları makinaların veya ekipmanının otonom bakım sorumluluklarını da yükleyen, makine arızalarını önleyerek ekipmanların etkinliklerini en üst seviyeye çıkarmayı amaçlayan bir yönetim yaklaşımıdır. Japon Fabrika Bakım Enstitüsü (JIMP) tarafından 1971 yılında geliştirilen toplam üretken bakım, toplam kalite yönetimi'nin üretimde sıfır hata düşüncesini kabul alarak, hedefini sıfır arıza ve minimum üretim kayıplarına sahip olmak olduğu bakım yönetimi hedefiyle ekipmanlarına uygulayan bir yaklaşımdır (Görener, 2012).

Toplam üretken bakım, işletmelerine sağladığı faydalar; genel faydalar, gözle görülür faydalar ve gözle görülemeyen faydalar olmak şeklinde üç şekilde sınıflandırabilir (Alparslan, 2005).

Genel faydalar:

- TPM, ekipmanların etkinliklerini maksimum seviyeye çıkarmayı hedeflemektedir.
- TPM, ekipmanların ömürleri boyunca en geniş kapsamda verimli bir bakım çalışması içinde olmasını sağlamaktadır.
- TPM, üretkenliklerin arttırılması için organizasyonların içinde bütün insan kaynaklarının ilişki içinde olmasını sağlamaktadır.
- TPM, Toplam Kalite Yönetimi anlayışını bütün işletmenin içinde yayılımını sağlamaktadır

Gözle görülür faydalar:

- Üretkenlikler % 150 ile % 200 oranında artmaktadır.
- Kazalar 4/1000 ile 10/100 oranında azalmaktadır.
- Çevre kirliliğini azaltmaktadır.
- Süreç hatalarını 1/10 ile 25/100 oranında azalır.

Gözle görülmeyen faydalar:

- Operatörlerin makinelerini benimsemesini sağlamaktadır.
- Sıfır hatayı, sıfır iş kazasını işletmeler içerisinde güvenilir çalışma ortamını sağlar.
- Daha temiz ve daha düzenli ortamlarda çalışma gerçekleşmektedir.

2. Otonom Bakım

Otonom bakım; üretim işletmelerinde çalışanların ekipman bakımlarını, ekipmanların varolan durumlarının korunmasını ya da kötü gidişatın engellenmesini sağlayan tekniklerden meydana gelmektedir (Bingöl ve Çorbacıoğlu, 2014). Operatörlerin oluşturdukları kuralları yine kendisi tarafından izlenerek temel bakım işlemlerinin yerine getirilmesine "Otonom bakım" denir. Otonom bakım en sade olarak "Bağımsız Bakım" anlamını taşımaktadır. Operatörlerin, bakım bölümlerinden bağımsız olarak kendi ekipmanının bakımlarında rol üstlenmeleri için düzenlenen faaliyetlerini de kapsamaktadır (Karamanlı, 2003). Otonom Bakım, operatörler, ekipmanlar ve ürünlerinin bakımını, tamirini ve kalite faaliyetleri ile ilgili destek birimine ihtiyaç duymadan kendi kendilerinin yapabilme

yeterliliklerine sahip olmalarıdır (Tiryakioğlu vd., 2011). Ayrıca üretim bölümlerinde çalışan operatörlerin sorumlu oldukları makinalar, ekipmanlar ve çevrelerinin bakımını, tamirini, temizlik faaliyetleri ile ilgili destek birimlerine ihtiyaç duyulmadan yapabilme yeteneğidir. Diğer bir anlatımla çalışan operatörlerin işlerini ve iş ekipmanlarına sahiplenme bilincinin oluşturulmasıdır (Pehlevan, 2013).

Otonom yönetimine ulaşabilmenin yolu aşağıda sıralanan 7 adımlı otonom bakımın her adımındaki faaliyetlerin içeriğine uygun ve sistematik bir şekilde uygulamaktan geçmektedir (Tiryakioğlu vd., 2011, Görener ve Yenen, 2007)

- Başlangıç temizliği,
- Kirlenme kaynağına karşı önlem,
- Geçici olarak standartlarının belirlenebilmesi,
- Genel kontrol,
- Otonom kontroller,
- Standardizasyonlar,
- Otonom Bakım Yönetimleri

3. ERP: Kurumsal Kaynak Planlama

ERP, 1990'larda müşteri odaklı pazarlama stratejilerinin ihtiyaçları sonucunda, işletmenin müşterilere teklif sunma kademesinden müşterisine teslimatı yapıma aşamasına ve hatta müşteri memnuniyeti, sadakatinin sağlanmasına kadar süren bütün iş ve bilgi akış sürecini, teknolojik altyapısına dayanarak ve bu altyapı olanakları ölçüsünde birleştirerek otomatikleştiren, ölçülebilir çıktıları sağlayan ve kaynakların dağıtım yönetimini gerçekleştirebilen bir sistemdir (Su ve Yang, 2010).

Kurumsal Kaynak Planlaması kavramı değişik yöntemlerden bakılarak değişik tanımları yapabilmek mümkün olsa da en geniş anlamda, bir işletmede devam eden tüm bilgi akışın entegrasyonunu sağlayan ticari yazılım paketi olarak tanımlanabilir. Ya da işletmelerde mal ve hizmet üretimi sağlayan malzeme, işgücünü ve makinalar gibi kaynakları etkin ve verimli şekilde kullanılmasını sağlayan bütünleşik yönetim sistemlerine verilen genel ad olarak ta tanımlanabilir (Cankurt ve Demirtaş, 2010).

ERP, özetle açıklamak gerekirse, işletmelerin tedarikçiden dağıtımına kadar tüm iş süreçlerini bütünleşik veri/bilgi yönetimleri ve sistem desteği ile yönetmesini sağlayan geniş kapsamlı modül bir yapıya sahip yazılım programıdır. ERP'nin önemli bir özelliği, firmaların bütün departmanını ve fonksiyonlarının tek bir sistem içerisinde birleştirme çalışmasıdır.

ERP'nin en önemli özelliklerinde biride, işletmelerin yurt içi veya yurt dışında bulunan fabrikalarını, bunların tedarikçi firmalarını, dağıtım merkezlerini ve kaynaklarını eşgüdümlü paylaşabilmesidir. Bu bakımdan, hangi müşterisine ait hangi siparişinin hangi dağıtım merkezinden karşılanması veya hangi fabrikada üretilmesi gerektiğini, tüm fabrikaların malzemeleri ve hizmet ihtiyaçlarının nereden karşılanması gerektiği, fabrikaların stoklarında bulunan makineler, malzemeler, işgücü, enerji vb. üretim ve dağıtım kaynaklarının eşgüdümlü ve ortaklaşa olarak nasıl kullanılacağı belirlemektedir (Keçek ve Yıldırım, 2009).

ERP sisteminin genel özelliği; sektörünü, firma büyüklüğünü veya firmaya göre farklılık göstermesine karşın aşağıda belirtilen şekilde özetlenebilmektedir (Çelebi ve Bulut, 2016):

• Pek çok kurum fonksiyonlarını desteklemeyi hedeflediklerinden dolayı fonksiyonel bir yapıya sahiptir.

• Tüm sektörleri hedefine alan ve kurulumları esnasında firmalara göre özelleştirilen standart yazılım paketleridir. Ek seçenekleri (add-on) ile sektörlerle ilgili çözümleri de geliştirilebilmektedir.

• ERP, bir veri tabanı yönetim yazılımıdır, ara katman yazılımları ya da bir işletim sisteminden daha çok, uygulamalı bir yazılımdır. Uygulama, veri tabanı ve sunucusu olmak üzere üç katmandan oluşan bir işletim yapısıyla çalışmaktadır.

• Başlangıç iş süreçlerine, sahip olduğu en iyi iş uygulamalarıyla çözüm önerilerini sunmaktadır.

• ERP paketleri ülkeler ve bölgeler kavramlarından bağımsız olarak çözümler sunmak üzere tasarlanmıştır. Fakat ülkelerden ülkelere farklılıklar gösteren yerel mevzuatlara tabi muhasebe işlemlerinin, özel belgeler oluşturulması (teklifler, faturalar vs.) ve insan kaynakları yönetimi gibi işlevlerin, yerel ihtiyaçlara uygun olarak yapılmasına imkan sağlamaktadır.

• ERP yazılımı, kullanım kolaylığı ve işlevselliği sayesinde bütün sektörlerde uygulama olanağı bulabilmektedir.
• Hem ana verileriyle hem de iş süreçlerine ait verileriyle bütünleşik veri tabanlarına uygun uygulamalardır.
• Bütün uygulama alanlarında birbiri ile tutarlı grafik ara yüzlerine sahiptir.
• ERP paketleri; tedarik zinciri yönetimi, sipariş yönetimi ve ödemeler işlemleri gibi tekrar eden ve sürekli olan iş süreçlerini desteklemektedir.
• Yönetiminin sade olmaması ERP yazılımlarına has bir yapıya sahip olmamakla birlikte, bu sistemler kritik öneme sahiptirler.
• İşletim sistemi ve donanımdan bağımsız bir yapıya sahip olmakla birlikte, ERP tedarikçisinin önerdiği ve onayladığı donanım ve yazılımlarıyla birlikte kullanması, olası riskleri en aza indirebilmektedir.

4. UYGULAMA:

OTONOM BAKIM UYGULANMASIYLA MAKİNA ARIZALARINDAKİ AZALMA

Arıza Örneği:

Yaptığımız bir çalışmada yoğun üretimin olduğu bir bölümdeki çok milli bir torna ele alınmıştır. 6 milli (spindelli) bu tornada bir spindelin arızalanması nedeniyle yaklaşık 188 saat / 7,8 gün 23.5 vardiya duruş yaşanmıştır. 7/24 çalışan bu tezgahta günlük üretim miktarı yaklaşık 6.600 parçadır. Dolayısıyla 1 spindelin eksik çalışmasıyla yaklaşık günlük 1.100 adet ve toplamda yaklaşık 8.580 parça üretim yapılamamıştır. Katma değeri yüksek olan bu parçanın üretimi firma için oldukça önemlidir.

Arıza nedeni Spindel Ön Rulman Yatağının aşınmış olmasıdır. Konu hakkında problem çözme teknikleri kullanarak detaylı İyileştirme çalışması yapılmıştır. Arıza müdahalesinde gerekli malzeme hazırlığının yapılabilmesi için tezgah eksik spindle çalıştırılmıştır. Spindle Ön Rulman Yatağının aşınmış olması nedeni ile sökülüp takılmış, bu neden ile uzun süreli duruş yaşanmıştır.

İyileştirme:

Spindle rulman arızalarının oluşmadan önce tespit edilebilmesi için çok milli tezgahlar Kestirimci Bakım kapsamına alınarak gerekli ölçümlerin yaptırılması kararlaştırılmıştır.

Buna ek olarak otonom bakım kapsamında operatörler için spindel kontrol yöntemleri belirlenerek, belirlenen periyotlarda operatör ERP sisteminden uyarılarak, arıza oluşmadan önce değişim sağlanmaktadır. İlerleyen zamanlarda hedefimiz, operatörlerin uyarıları mobil uygulama üzerinden, cep telefonlarından almasıdır.

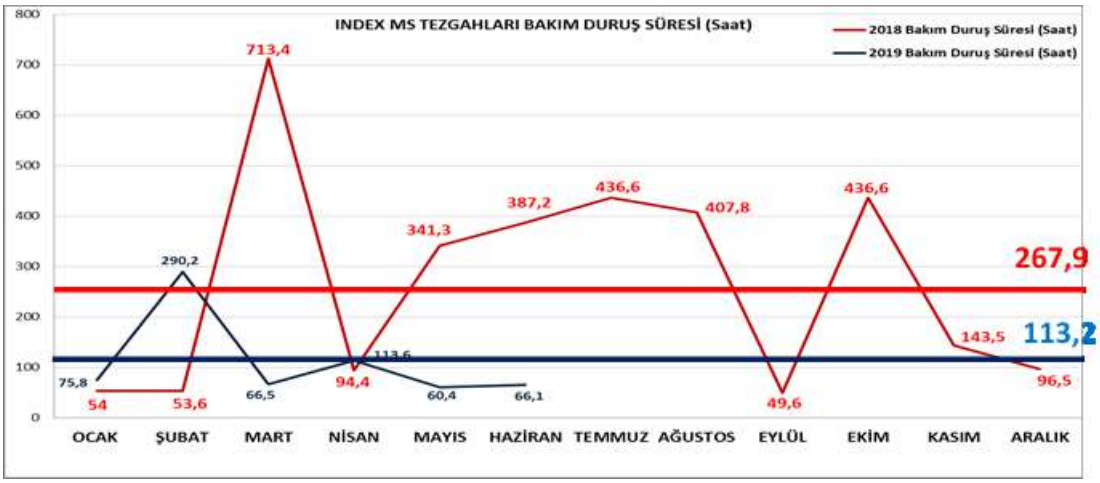
Spindel kontrol yöntemleri aşağıda yazmaktadır:

Çok Milli Torna Periyodik Bakım Kontrol Noktaları

Eleman	Kontrol Noktası	Kontrol Yöntemi	Yapılacak İşlem	Sorumlu
Spindle	Spindle Pensi ve Sıkma-Çözme Borusu	Spindle Pensleri ve Sıkma-Çözme Borusu kontrol edilir.	Spindle penslerinin sökülmesi, pens kovanlarının detaylı temizlenmesi. Prosedüre göre Sıkma-Çözme borusunun sökülerek deformasyon kontrolünün yapılması.	Operatör
	Soğutma Kanalları	Spindle taşıyıcı üzerindeki soğutma kanaları temizlenir.	Prosedüre göre Spindle taşıyıcı üzerindeki koruma kapağının sökülerek soğutma kanallarının temizlenmesi.	Operatör

Bu doğrultuda yapılan bu çalışma ile;

- 2018 yılı aylık ortalama bakım duruş Süresi ***267,9 saat*** iken, 2019 Yılının ilk 6 ayında aylık ortalama bakım duruş süresi ***% 57,7*** azalarak 113***,2 saat*** olarak gerçekleşmiştir.



Makine arızalarındaki duruş sürelerinin azalmasında;

- Makine Yedek Parça çalışmalarının daha geniş kapsamlı yapılarak, gerekli parçaların yedeklenmesinin,
- Otonom Bakım Eğitimlerinin gerçekleşmesinin,
- Otonom bakım operatörlerine kontrol noktalarının ERP uyarı sistemiyle bildirilmesinin,
- ERP üzerinden meydana gelen arızaların çıkartılarak Kök Nedenlerin tespit edilmesi ve düzeltici aksiyonlar alınmasının,
- ERP'de Arıza verilerinin tutulması ve kolay erişilebilir olmasının önemi büyüktür.

Bakım faaliyetlerindeki aksaklıkların üretim akışı, verimlilik ve dolayısıyla maliyetler üzerindeki etkileri şöyle özetlenebilir:

• Makinaların ve onları çalıştıran işçilerin boş kalması,
• Direkt işçilik ve genel imalat giderlerinin artması,
• Müşteri taleplerinin karşılanamaması,
• Iskarta oranının artması ve kalitenin düşmesi,
• Siparişlerin zamanında teslim edilememesiyle müşteriyi kaybetmektir.

Sonuç

Bu çalışmada toplam üretken bakımda otonomun etkisi incelenmiştir. Yapılan örnek olay çalışması sonucunda 2018 yılı aylık ortalama bakım duruş Süresi ***267,9 saat*** iken, yapılan otonom çalışmaları sonucunda 2019 Yılının ilk 6 ayında aylık ortalama bakım duruş süresi ***% 57,7*** azalarak 113***,2 saat*** olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda makine arızalarını en aza indirilmiş ve maksimum verimlilik elde edildiği görülmüştür.

Kaynakça

Alparslan, D. (2005). Toplam Üretken Bakım Yönetimi ve ETİ Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.' deki Uygulama. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir

Bingöl, A , Çorbacıoğlu, S . (2014). Toplam Üretken Bakım Yönetim Sistemi ve Örgüt Kültürü İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 15 (1) , 43-63 . DOI: 10.17494/ogusbd.88512

Cankurt, Osman, Temurtaş, Feyzullah. (2010), "ERP (Enterprise Resource Planning) and Stock Module", Electronic Letters on Science & Engineering, 6 (2), 1-5.

Çelebi, f., Bulut, Y. (2016). Kurumsal kaynak planlaması (erp) ve erp yazılımı kullanan bir işletmenin incelenmesi. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi ,(57),166-177.

Ersöz, T., Öztürk, E., gürel, E., (2018). Demir çelik sektöründe toplam verimli bakım uygulaması. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 447-458, DOI: 10.18092/ulikidince.351392

Görener and Yenen, 2007 Görener, A., Yenen, Z., (2007), İşletmelerde Toplam Verimli Bakim Çalişmalari Kapsaminda Yapilan Faaliyetler ve Verimliliğe Katkilari. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi. 6(11), 47-63.

Görener, A . (2012). Toplam Verimli Bakım ve Ekipman Etkinliği: Bir İmalat İşletmesinde Uygulama. Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges) , 2 (1) , 15-20 .

Karamanlı, F., (2003), "Toplam Verimli Bakım Sürekli İyileştirme Takımlarının Ekipman İyileştirme Faaliyetleri", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 3-10

Keçek, G., Yıldırım, E., (2009). Kurumsal Kaynak Planlaması (ERP) ve İşletme Açısından Önemi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (29) , 240-258

Pehlevan O., (2013), Sürdürülebilir Üretim için Toplam Verimli Bakım, ARTEMA

Sevim Korkut, D, Bozkurt Küçük, B. (2016). Investigation of Total Productive Maintenance Facilities in Forest Products Industry, Example of Inegöl. Kastamonu University Journal of Forestry Faculty, 16 (2) , 0-0. DOI: 10.17475/kastorman.289750

Su Y., and Yang, C., A Structural Equation Model For Analyzing The Impact Of ERP On Scm. Expert Systems With Applications 37: 456-469, 2010.

Tiryakioğlu U., Utaş T., Savaş H., (2011), Toplam Verimli Yönetim "TPM", İstanbul Sanayi Odası Kalite ve Teknoloji İhtisas Kurulu (İSO-KATEK)

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ DERS KİTAPLARINDA KELİME ÖĞRETİMİ: YEDİ İKLİM TÜRKÇE A1 ÖRNEĞİ

Fatma Köktürk
kokturkfatma@gmail.com

Doç. Dr. Muhammed Eyyüp Sallabaş
sallabas@gmail.com

Özet

Bir dilin yabancı dil olarak öğretiminde belirlenen hedef kelimeler, dil becerilerinin gelişimi için önem taşımaktadır. Dil öğretiminde hedef kelimelerin ve diğer söz varlığı unsurlarının kazandırılmasında ders kitapları önemli bir yer tutmaktadır. Dilin kelime öğretiminde kullanılan stratejiler ise öğrenenlerin kelime öğrenme ve dil becerilerinin gelişimi için önem taşımaktadır. Bu sebeple yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi için hazırlanmış ders kitaplarında mevcut olan kelime öğrenme stratejilerinin incelenmesi ve hangi stratejilerin ne sıklıkta kullanıldığının belirlenmesi önemlidir. Bu çalışma ders kitaplarında kullanılan kelime öğrenme stratejilerini belirlemek ve sıklıklarını değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarından Yedi İklim Türkçe A1 kitabındaki kelime öğrenme stratejileri incelenmiştir. İncelemeye ders kitabında bulunan bütün okuma metinleri, dinleme metinleri, ünite sonu değerlendirme çalışmaları ve etkinlikler dâhil edilmiştir. Çalışmada Schmitt'in kelime öğrenme stratejileri tasnifinde bulunan keşfetme ve pekiştirme stratejileri dikkate alınmıştır. Ancak kitapta kullanılmayan, öğrencilerin kullandığı tahmin edilen "yeni bir kelimenin anlamını veya eş anlamını öğretmene sorma" gibi stratejiler çalışmaya dâhil edilmemiş, yalnızca kitapta bulunan stratejiler değerlenmeye alınmıştır. Toplanan verilerin değerlendirilmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, Yedi İklim Türkçe A1 kitabında bulunan kelime öğrenme stratejilerinin dağılımı değişkenlik göstermektedir. En çok kullanılan kelime öğrenme stratejilerinin 119 kez "var olan herhangi resim veya hareketleri analiz etme stratejisi", 95 kez "yeni kelimeyi cümle içinde kullanma" stratejisi, 77 kez "metinsel bağlamdan anlamını tahmin etme" stratejisi, en az kullanılan stratejinin ise 2 kez "kelime listesini kasetten (kayıttan) dinleme" olduğu belirlenmiştir. A1 seviyesinde temel kelime hazinesinin kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu sebeple kelimelerin resimlerle öğretilmesi ve hedef söz varlığının aktif söz varlığına aktarılması amacıyla bağlam oluşturma stratejileri ön plana çıkmaktadır.

Anahtar kelimeler: Yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi ders kitapları, kelime öğretimi, kelime öğrenme stratejileri.

Giriş

Kelime öğretimi, dil öğretiminin önemli bir parçasıdır. Çünkü dil becerilerinin gelişimi ve söz varlığının kazanılması iç içe geçen süreçlerdir. Dört temel dil becerisinin gelişimi için hedef söz varlığının kazanılması ve aktif söz varlığına aktarılması, hedef dilde anlamayı ve anlatmayı sağlamaktadır. Karatay (2007; 143) da söz varlığının zengin veya zayıf olmasının anlama ve anlatma becerilerini etkilediğini belirtmektedir. Dil öğreniminde her seviye için belirlenmiş hedef söz varlığına hâkim olmamak, bu becerilerin gelişiminde ve kullanılmasında aksaklıklara sebep olabilir.

Hedef söz varlığının kazanılmasında öğrencilerin kendi stratejilerini belirlemeleri ve öğrenme sorumluluğunu üstlenmeleri beklenmektedir. Ancak öğrenciler sınırlı sayıda ve basit düzeyde stratejiler geliştirebilmekte, yeni ve etkili stratejiler geliştirme konusunda yetersiz kalabilmektedir. Notion (2013;39) hedef söz varlığı ile başa çıkmak için öğrencilerin, birkaç stratejiyi kullandıklarını ifade etmiştir. Ancak öğretmenlerin, öğrencilerin kullandığı stratejilerde çeşitlilik kazanması için, rehberlik etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Notion'a (2013;40) göre, öğrenciler hedef söz varlığıyla karşılaştıklarında "bağlamdaki kelimeyi tahmin ederek veya görmezden gelerek kelimeyle hızlıca başa çıkma, kelimeyi sözlükte bulma ve aynı kelimeye tekrar bakmak istediğinde kolayca bulabilmek için

işaretleme, anlamı bulmak ve daha sonra çalışmak için kelime kartına yazma, anlamı bulup kelimeye o anda çalışma." stratejilerini izlerler.

Schmitt (2000;134) ise yabancı dil öğrenen öğrencilerin yaygın olarak not alma, tekrarlama ve ezberleme stratejilerini kullandıklarını tespit etmiş, öğrencilerin öğrenmede daha etkili olabilecek derin stratejiler yerine sığ olanları tercih ettiklerini ifade etmiştir. "İyi öğrenenler, yeni kelimeyi kullanma ve gözden geçirme, kelime öğrenmelerini yapılandırma ve kelime stratejileri kullanma gibi şeyler yaparlar ve ikinci dilde önceden öğrendikleri ve yeni kelimeler arasındaki anlamsal ilişkilerin farkındadırlar. Yani kelimeleri uygulamak için girişimlerde bulunurlar ve öğrenmeleri bilinçlidir. Zayıf öğrenenler ise genellikle bu farkındalık ve denetimden yoksundur" (akt. Schmitt; Ahmed; 1989, Sanaoui; 1995). Zayıf öğrenenlerin birçok stratejiyi uygulamaktan yoksun olması; öğretmenlerin öğrenenleri yeni ve etkili stratejiler kullandırmaya yönlendirmesini gerektirdiği gibi dil öğretim setlerinde de pek çok stratejiye birden yer verilmesinin önemini artmıştır. Gömleksiz (2013; 578) de yabancılara dil öğretmek için hazırlanan ders kitaplarının dil öğrenme stratejilerini kullanmaya yönlendirmesi ve stratejilerin kullanımı konusunda açıklayıcı olması gerektiğini düşünmektedir. Kelime öğrenme stratejileri de dil öğrenme stratejisi olarak düşünülebilir. Dolayısıyla ders kitaplarında kelime öğrenme stratejilerine yönlendirmek öğrenenlerin öğrenme sorumluluğu üstlenmesine yardımcı olabilir.

Ana dil öğretiminde bilinmeyen bir kelime ile karşılaşıldığında başvurulan kelime öğrenme stratejileri üç grupta toplanmıştır. Bunlar; "bilinmeyen bir kelime ile karşılaşıldığında kelime anlamını çözmek için kullanılacak stratejiler, kelime anlamını kesinleştirmek ve kelime hazinesini derinleştirmek için kullanılacak stratejiler, yeni kelime ve kavram öğrenmek için kullanılacak stratejiler (Karadağ, 2013; 84)" olarak sınıflandırılabilir. Kelimenin içinde bulunduğu bağlama başvurma; kelimeyi başka ifade, cümle ve metin bağlamında arama; şekil bilgisi (morfoloji) farkındalığı kazandırma; tahmin etme; sözlük kullanma; bağlam üretme, metinler arası okuma; kelime defteri/sözlük oluşturma; kavram haritası oluşturma; dil farkındalığı kazandırma; iletişime açık olma; dinleme ve okuma alışkanlığı kazanma bu stratejilerdir (Karadağ, 2013; 84-89). Ana dil öğretimindeki dil öğrenme stratejileri, yabancı dil öğretiminde de kullanılabileceği gibi yabancı dil öğretimi için ayrıca saptanan kelime öğrenme stratejilerinde çeşitlilik sağlamak faydalı olacaktır.

Schmitt öğrencilerin kullanabilmesi için topladığı kelime öğrenme stratejilerini tasnif ederek bir liste halinde sunmuştur. Bu çalışmaya göre, kelime öğrenme stratejileri; keşfetme stratejileri ve pekiştirme stratejileri olarak iki ana gruba ayrılmıştır. Keşfetme stratejileri; belirtme stratejileri, sosyal stratejilerini içermektedir. Pekiştirme stratejileri de sosyal stratejiler, bellek stratejileri, bilişsel stratejiler ve üst bilişsel stratejiler olarak ayrı ayrı sınıflanmıştır. Schmitt (2000; 135) belirleme stratejilerini; öğrenenin bir kelimeyle ilk kez karşı karşıya kaldığında bir başkasının uzmanlığına başvurmadan, tek başına kullandığı stratejileri içerdiğini aktarmaktadır. Sosyal stratejileri, dil öğrenmeyi geliştirirken başka insanlarla etkileşim kurmak olarak açıklamış; bellek stratejilerinin önceden bilinen kelimeyle akılda tutulacak kelimeyi ilişkilendirme, gruplama ve görsel kullanmak olduğunu ifade etmiştir. (Schmitt 2000;136) bilişsel stratejilerin bellek stratejilerine benzediğini kabul etmektedir ancak bilişsel stratejilerin özel olarak kelime defteri tutmak gibi kelime çalışmaya yarayan mekanik araçlar kullanmayı ve tekrarlamayı içerdiğini dile getirerek bellek stratejilerinden ayırmıştır. Üst bilişsel beceriler ise öğrenme sürecini bilinçli bir şekilde gözden geçirme, en iyi yollarını değerlendirme ve planlama hakkında karar vermeyi içermektedir.

Aşağıda Schmitt'in (2000; 134) sunduğu kelime öğrenme stratejileri listelenmiştir. Ancak liste Türkçeye çevrildiği için kısaltmalar orijinal şekliyle değil Türkçe çevirisine uygun olarak düzenlenmiştir.

Örnek: **KB1** (**K**eşfetme Stratejisi; **B**elirleme Stratejisi, **1**) : Konuşmanın bölümünü analiz etme.

Keşfetme Stratejileri

Belirleme Stratejileri

KB1: Konuşmanın bölümünü analiz etme,
KB2: Ekleri kökleri analiz etme,
KB3: Anadilde aynı kökten gelen kelimeleri kontrol etme,
KB4: Var olan herhangi resim veya hareketleri analiz etme,
KB5: Metinsel bağlamdan anlamı tahmin etme,

KB6: İkidilli sözlük kullanma,
KB7: Tekdilli sözlük kullanma,
KB8: Kelime listeleri yapma,
KB9: Resimli kartlar kullanma.

Sosyal Stratejiler

KS1: Yeni bir kelimenin anlamını ve eş anlamını öğretmene sorma,
KS2: Yeni bir kelimenin eş anlamlısını öğretmene sorma,
KS3: Kelimenin anlamını sınıf arkadaşına sorma,
KS4: Öğretmene yeni kelime ile kurulmuş bir cümle sorma,
KS5: Grup çalışmasında yeni kelimenin anlamını keşfetme.

Pekiştirme Stratejileri

Sosyal Stratejiler

PS1: Grup içinde kelimenin anlamına çalışma,
PS2: Öğretmenin, öğrencilerin kelime listelerini veya resimlerinin doğruluğunu kontrol etmesi,
PS3: Anadili öğrenilen dil olan kişilerle iletişim kurma.

Bellek Stratejileri

PBE1: Kelimenin anlamına onun resimli sunumu ile çalışma,
PBE2: Kelimenin anlamını resimleştirme,
PBE3: Kelimeyi önceki kişisel tecrübeye bağlama,
PBE4: Kelimeyi, kelimenin işbirliği içinde olduğu diğer kelimelerle ilişkilendirme,
PBE5: Kelimeyi eş ve zıt anlamlarıyla bağlama,
PBE6: Anlam haritaları kullanma,
PBE7: Dereceli sıfatlar için ölçekler kullanma,
PBE8: Peg yöntemi,
PBE9: Logi yöntemi,
PBE10: Kelimeleri gruplandırarak çalışma,
PBE11: Kelimeleri bir sayfada dağıtıp gruplandırarak çalışma,
PBE12: Yeni kelimeyi cümle içinde kullanma,
PBE13: Kelimeyi olay dizininde gruplama,
PBE14: Bir kelimenin okunuşuna çalışma,
PBE15: Yeni kelimeye çalışırken onu sesli söyleme,
PBE16: Kelimeyi görselleştirme,
PBE17: Kelimenin ilk harfinin altını çizme,
PBE18: Kelimeyi şekille ifade etme,
PBE19: Kelimenin anlamını görselleştirme,
PBE20: Anahtar kelime yöntemini kullanma,
PBE21: Kelimelere birlikte çalışmak için gruplama,
PBE22: Kelimenin yazılışına çalışma,
PBE23: Ekleri ve kökleri hatırlama,
PBE24: Kelimeyi geçen konuşmadan hatırlama,
PBE25: Kelimeleri bir deyimle beraber öğrenme,
PBE26: Anlam haritaları kullanma,
PBE27: Yeni bir kelime öğrenirken hareketler kullanma.

Bilişsel Stratejiler

PBİ1: Sözlü tekrar yapma,
PBİ2: Yazılı tekrar yapma,
PBİ3: Kelime listeleri oluşturma,
PBİ4: Resimli kartlar oluşturma,
PBİ5: Derste not tutma,
PBİ6: Ders kitabının kelime bölümünü kullanma,

PBİ7: Kelime listesini kayıttan (kaset) dinleme,
PBİ8: Nesnelerin üzerine hedef dildeki karşılıklarını yazan etiketler yapıştırma,
PBİ9: Kelime defteri tutma.

Üstbilişsel Stratejileri

PÜB1: Hedef dilde medyayı kullanma,
PÜB2: Tekrarı artırmak için az kullanılan kelimeleri kullanma,
PÜB3: Kendi kendine kelime testleri yapma,
PÜB4: Yeni kelimeyi atlama, geçme,
PÜB5: Zaman geçse de kelimeye çalışmaya devam etme.

İlgili stratejiler doğrultusunda, bu araştırmada Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kullanılan A1 düzeyi ders kitaplarındaki kelime öğrenme stratejilerinin sayısal görünümünü, sıklık ve yaygınlıklarını belirlemek amaçlanmıştır.

Dil öğrenenlerin hedef söz varlığını kazanabilmeleri için sınıf içindeki çalışmalara ek olarak öğrenme sorumluluğunu üstlenmesi gerekmektedir. Ancak öğrenenler söz varlığına çalışırken basit düzeyde birkaç stratejiyle sınırlı kaldıklarından, öğrenenlerin hedef söz varlığını öğrenmek amacıyla kullanabilmeleri için çok sayıda etkili kelime öğrenme stratejisinin bilgisine sahip olmaları gerekir. Bu sebeple ders kitaplarının, öğrenenlere kelime öğrenme stratejilerini sunma konusunda çeşitlilik sağlaması ve yönlendirici olması faydalı olacaktır. Buradan hareketle, "Dil öğreniminde en çok kullanılan materyal olan ders kitaplarındaki kelime öğrenme stratejilerinin kullanımı nasıldır?" çalışmanın sorusunu oluşturmaktadır. Araştırmanın alt problemleri de şu şekilde belirlenmiştir:

Yedi İkim Türkçe A1 ders kitabında ünitelere göre en sık kullanılan kelime öğrenme stratejileri hangileridir?

Yedi İkim Türkçe A1 ders kitabında ünitelere göre en yaygın olarak kullanılan kelime öğrenme stratejileri hangileridir?

Yedi İkim Türkçe A1 ders kitabında hiç kullanılmayan kelime öğrenme stratejileri hangileridir?

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. "Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar" (Yıldırım ve Şimşek; 2011, 187).

İnceleme Nesneleri

Bu çalışmada Yedi İklim Türkçe A1 Ders Kitabı inceleme nesnesi olarak seçilmiştir. Bu kitapta yer alan bütün okuma, dinleme, konuşma, yazma etkinlikleri, ünite sonu değerlendirme çalışmaları ve serbest okuma metinleri incelemeye alınmıştır. Üniteler ayrı ayrı tablolar halinde değerlendirilmiştir.

Verilerin Toplanması

Merriam (2018: 144) nitel araştırmalarda doküman analizinde, araştırmacının kodlama ve kataloglama yaparak kendine bir sistematiklik sağlaması gerektiğini ifade ederek "kodlama konusunda temel tanımlayıcı kategoriler oluşturma yoluyla araştırmacı analiz ve yorumlama sürecinde bilgiye kolay ulaşabilme adına kolaylık sağlayacağını" ifade etmiştir. Her ünitenin bütün metinlerinde tespit edilen kelime öğrenme stratejileri, tablolarda metinlerin karşısına kaydedilmiştir. Elde edilen veriler tabloların altında yorumlanmıştır.

Verilerin Analizi

Toplanan verileri analiz etmek için de betimsel analiz yapılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e göre (2011; 224) betimsel analizde "elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenerek yorumlanır" ve "bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır."

Bulgular

Bu bölümde ünitelerde yer alan metinlerde ve ünite sonu değerlendirmelerde tespit edilen kelime öğrenme stratejileri ilgili metnin karşısında yazılmıştır. Veriler tablolar halinde listelenmiştir. Tablolarda, tespit edilen stratejilerin sayısı belirtilmiş, veriler tablonun altında yorumlanmıştır.

	1.TEMA	2.TEMA	3.TEMA	4.TEMA	5.TEMA	6.TEMA	7.TEMA	8.TEMA	
KEŞFETME STRATEJİLERİ									
Belirleme Stratejileri	-	-	-	-	-	-	-	-	
KB1: Konuşmanın bölümünü analiz etme,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
KB2: Ekleri kökleri analiz etme,	5	5	7	5	4	4	3	-	33
KB3: Anadilde aynı kökten gelen kelimeleri kontrol etme,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
KB4: Var olan herhangi resim veya hareketleri analiz etme,	26	9	14	11	17	16	15	11	119
KB5: Metinsel bağlamdan anlamı tahmin etme,	3	8	8	12	15	10	9	13	78
KB6: İkidilli sözlük kullanma,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
KB7: Tekdilli sözlük kullanma,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
KB8: Kelime listeleri yapma,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
KB9: Resimli kartlar kullanma.	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Sosyal Stratejiler	-	-	-	-	-	-	-	-	
KS1: Yeni bir kelimenin anlamını ve eş anlamını öğretmene sorma,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
KS2: Yeni bir kelimenin eş anlamlısını öğretmene sorma,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
KS3: Kelimenin anlamını sınıf arkadaşına sorma,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
KS4: Öğretmene yeni kelime ile kurulmuş bir cümle sorma,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
KS5: Grup çalışmasında yeni kelimenin anlamını keşfetme.	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PEKİŞTİRME STRATEJİLERİ									
Sosyal Stratejiler									
PS1: Grup içinde kelimenin anlamına çalışma,	1	-	-	-	-	-	-	-	1
PS2: Öğretmenin, öğrencilerin kelime listelerini veya resimlerinin doğruluğunu kontrol etmesi,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PS3: Anadili öğrenilen dil olan kişilerle iletişim kurma.	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Bellek Stratejileri									
PBE1: Kelimenin anlamına onun resimli sunumu ile çalışma,	6	3		3	1	3	1	1	18
PBE2: Kelimenin anlamını resimleştirme,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PBE3: Kelimeyi önceki kişisel tecrübeye bağlama,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PBE4: Kelimeyi, kelimenin işbirliği içinde olduğu diğer kelimelerle ilişkilendirme,	3	1	2	-	-	1	-	-	7
PBE5: Kelimeyi eş ve zıt anlamlarıyla bağlama,	-	-	2	-	-	-	-	-	2
PBE6: Anlam haritaları kullanma,	-	-	-	-	-	-	-	-	0

PBE7: Dereceli sıfatlar için ölçekler kullanma,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PBE8: Peg yöntemi,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PBE9: Logi yöntemi,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PBE10: Kelimeleri gruplandırarak çalışma,	-	2	1	-	2	1	-	-	6
PBE11: Kelimeleri bir sayfada dağıtıp gruplandırarak çalışma,	-	-	-	-	-	-	-		0
PBE12: Yeni kelimeyi cümle içinde kullanma,	9	9	12	12	13	14	12	18	99
PBE13: Kelimeyi olay dizininde gruplama,	1	-	1	-	-	1	-	1	4
PBE14: Bir kelimenin okunuşuna çalışma,	9	1	1	-	-	-	-	-	11
PBE15: Yeni kelimeye çalışırken onu sesli söyleme,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PBE16: Kelimeyi görselleştirme,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PBE17: Kelimenin ilk harfinin altını çizme,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PBE18: Kelimeyi şekille ifade etme,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PBE19: Kelimenin anlamını görselleştirme,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PBE20: Anahtar kelime yöntemini kullanma,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PBE21: Kelimelere birlikte çalışmak için gruplama,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PBE22: Kelimenin yazılışına çalışma,	15	5	6	5	8	2	3	3	47
PBE23: Ekleri ve kökleri hatırlama,	1	2	2	5	4	-	-	-	14
PBE24: Kelimeyi geçen konuşmadan hatırlama,	-	-	2	-	-	-	-	-	2
PBE25: Kelimeleri bir deyimle beraber öğrenme,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PBE26: Anlam haritaları kullanma,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PBE27: Yeni bir kelime öğrenirken hareketler kullanma.	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Bilişsel Stratejiler									
PBİ1: Sözlü tekrar yapma,	9	2	-	-	2	-	-	-	13
PBİ2: Yazılı tekrar yapma,	7	5	3	1	2	2	1	-	21
PBİ3: Kelime listeleri oluşturma,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PBİ4: Resimli kartlar oluşturma,	-	-	-		-	-	-	-	0
PBİ5: Derste not tutma,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PBİ6: Ders kitabının kelime bölümünü kullanma,	3	3	3	3	3	4	3	4	26
PBİ7: Kelime listesini kayıttan (kaset) dinleme,	2	-	-	-	-	-		-	2
PBİ8: Nesnelerin üzerine hedef dildeki karşılıklarını yazan etiketler yapıştırma,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PBİ9: Kelime defteri tutma.	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Üstbilişsel Stratejileri									
PÜB1: Hedef dilde medyayı kullanma,	1	1	2	2	2	1	1	-	10
PÜB2: Tekrarı artırmak için az kullanılan kelimeleri kullanma,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PÜB3: Kendi kendine kelime testleri yapma,	2	1	2	3	1	3	4	5	21
PÜB4: Yeni kelimeyi atlama, geçme,	-	-	-	-	-	-	-	-	0
PÜB5: Zaman geçse de kelimeye çalışmaya devam etme.	-	-	-	-	-	-	1	-	1

1. Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablodan görüldüğü gibi Yedi İklim Türkçe A1 ders kitabında en çok kullanılan stratejiler; 119 kez *var olan herhangi resim veya hareketleri analiz etme* (KB4), 99 kez *yeni kelimeyi cümle içinde kullanma* (PBE12), 78 kez *metinsel bağlamdan anlamı tahmin etme* (KB5), 47 kez *kelimenin yazılışına çalışma* (PBE22) ve 33 kez *ekleri kökleri analiz etme* (KB2) olmuştur. Kitapta yer verilen diğer stratejiler; 26 kez *ders kitabının kelime bölümünü kullanma* (PBİ6), 21 kez *kendi kendine kelime testleri yapma* (PÜB3), 21 kez *yazılı tekrar yapma* (PBİ2), 18 kez *kelimenin anlamına onun resimli sunumu ile çalışma* (PBE1), 14 kez *ekleri ve kökleri hatırlama* (PBE23), 13 kez *sözlü tekrar yapma* (PBİ1), 11 kez *bir kelimenin okunuşuna çalışma* (PBE14), 10 kez *hedef dilde medyayı kullanma* (PÜB1), 7 ke *kelimeyi, kelimenin işbirliği içinde olduğu diğer kelimelerle ilişkilendirme* (PBE4), 6 kez *kelimeleri gruplandırarak çalışma* (PBE10),4 kez *kelimeyi olay dizininde gruplama* (PBE13), 2'şer kez *kelimeyi eş ve zıt anlamlarıyla bağlama* (PBE5); *kelimeyi geçen konuşmadan hatırlama* (PBE24) ve *kelime listesini kayıttan (kaset) dinleme* (PBİ7), 1 kez *grup içinde kelimenin anlamına çalışma* (PS1).

2. Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

1. ünitede; 26 kez *var olan herhangi resim veya hareketleri analiz etme stratejisi* (KB4), 15 kez *kelimenin yazılışına çalışma stratejisi* (PBE22), 9 kez *yeni kelimeyi cümle içinde kullanma stratejisi* (PBE12), 9 *kez sözlü tekrar yapma* (PBİ1), 9 kez *bir kelimenin okunuşuna çalışma stratejisi* (PBE14), 7 kez *yazılı tekrar yapma stratejisi* (PBİ2), 6 *kez kelimenin anlamına onun resimli sunumu ile çalışma* (PBE1), 5 kez *ekleri kökleri analiz etme* (KB2), 3 defa *metinsel bağlamından anlamını tahmin etme* stratejisi (KB5), 3'er *kez ders kitabının kelime bölümünü kullanma stratejisi* (PBİ6), *kelimeyi, kelimenin işbirliği içinde olduğu diğer kelimelerle ilişkilendirme* (PBE4), 2 kez *kelime listesini kasetten dinleme stratejisi* (PBİ7), 2 kez *kendi kendine kelime testleri yapma* (PÜB3), 1'er kez *ekleri kökleri hatırlama* (PBE23), *kelimeyi olay dizininde gruplama* (PBE13), *hedef dilde medyayı kullanma* (PÜB1), *grup içinde kelimenin anlamına çalışma* (PS1) stratejileri kullanılmıştır.

2. ünitede 9 kez *var olan herhangi bir resim veya hareketi analiz etme* (KB4), 9 kez *kelimeyi cümle içinde kullanma* (BPE12), 8 kez *metinsel bağlamdan anlamı tahmin etme* (KB5), 5 kez *ekleri kökleri analiz etme* (KB2), 5 kez *yazılı tekrar yapma* (PBİ2), 5 kez *kelimenin yazılışına çalışma* (PBE22), 3 kez *kelimenin anlamına onun resimli sunumu ile çalışma* (PBE1), 3 kez *ders kitabının kelime bölümünü kullanma* (PBİ6), 2 kez *kelimeleri gruplandırarak çalışma* (PBE10), 2 kez *ekleri ve kökleri hatırlama* (PBE23), 2 kez *sözlü tekrar yapma* (PBİ1), 1'er kez *kelimeyi, kelimenin işbirliği içinde olduğu diğer kelimelerle ilişkilendirme* (PBE4), *kelimeyi önceki tecrübeye bağlama* (PBE3), *kelimenin okunuşuna çalışma* (BPE14), *hedef dilde medyayı kullanma* (PÜB1), *kendi kendine kelime testleri yapma* (PÜB3) stratejileri kullanılmıştır.

3. ünitede; 14 kez *var olan herhangi resim ve hareketleri analiz etme* (KB4), 12 kez *yeni kelimeyi cümle içinde kullanma* (PBE12), 8 kez *metinsel bağlamdan anlamı tahmin etme* (KB5), 7 kez *ekleri kökleri analiz etme* (KB2), 6'şar kez *kelimenin anlamına onun görsel sunumu ile çalışma* (PBE1), *kelimenin yazılışına çalışma* (PBE22), 3'er kez yazılı *tekrar yapma* (PBİ2), *ders kitabının kelime bölümünü kullanma* (PBİ6), 2'şer kez *kelimeyi, kelimenin işbirliği içinde olduğu diğer kelimelerle ilişkilendirme* (PBE4), *hedef dilde medyayı kullanma* (PÜB1), *kelimeyi geçen konuşmadan hatırlama* (PBE24), *kendi kendine kelime testleri yapma* (PÜB3), *kelimeyi eş ve zıt anlamlarıyla bağlama* (PBE5), *ekleri ve kökleri hatırlama* (PBE23), 1'er kez *kelimeyi olay dizininde gruplama* (PBE13), *kelimenin okunuşuna çalışma* (PBE14), *kelimeleri gruplandırarak çalışma* (PBE10) stratejileri kullanılmıştır.

4. ünitede 12 kez *metinsel bağlamdan anlamı tahmin etme* (KB5), 12 kez *yeni kelimeyi cümle içinde kullanma* (PBE12), 11 kez *var olan herhangi resim veya hareketleri analiz etme* (KB4), 5 kez *ekleri ve kökleri hatırlama* (PBE23), 5 kez *ekleri ve kökleri analiz etme* (KB2), 5 kez *kelimenin yazılışına çalışma* (PBE22), 3 kez *kelimenin anlamına onun resimli sunumu ile çalışma* (PBE1), 3 kez *kendi kendine kelime testleri yapma* (PÜB3), 3 kez *ders kitabının kelime bölümünü kullanma* (PBİ6), 2 kez *hedef dilde medyayı kullanma* (PÜB1), 1 kez *kelimeyi, kelimenin işbirliği içinde olduğu diğer kelimelerle ilişkilendirme* (PBE4), 1 kez *yazılı tekrar yapma* (PBİ2) stratejileri kullanılmıştır.

5. ünitede 17 kez *var olan herhangi resim veya hareketleri analiz etme* (KB4), 15 kez *metinsel bağlamdan anlamı tahmin etme* (KB5), 13 kez *yeni kelimeyi cümle içinde kullanma* (PBE12), 8 kez *kelimenin yazılışına çalışma* (PBE22), 4'er kez *ekleri ve kökleri hatırlama* (PBE23) v *ekleri kökleri analiz etme* (KB2), 3 kez *ders kitabının kelime bölümünü kullanma* (PBİ6), 2'şer kez *hedef dilde medyayı kullanma* (PÜB1), *sözlü tekrar yapma* (PBİ1),

yazılı tekrar yapma (PBİ2), *kelimeleri gruplandırarak çalışma* (PBE10), 1'er kez *kendi kendine kelime testleri yapma* (PÜB3), *kelimenin anlamına onun resimli sunumu ile çalışma* (PBE1) stratejileri kullanılmıştır.
6. ünitede 16 kez *var olan herhangi resim veya hareketleri analiz etme* (KB4), 14 kez *yeni kelimeyi cümle içinde kullanma* (PBE12), 10 kez *metinsel bağlamdan anlamı tahmin etme* (KB5), 4'er kez *ekleri ve kökleri analiz etme* (KB2), *ders kitabının kelime bölümünü kullanma* (PBİ6), 3'er kez *kendi kendine kelime testleri yapma* (PÜB3), *kelimenin anlamına onun resimli sunumu ile çalışma* (PBE1), 2'şer kez *yazılı tekrar yapma* (PBİ2) ve *kelimenin yazılışına çalışma* (PBE22), 1'er kez *kelimeyi, kelimenin işbirliği içinde olduğu diğer kelimelerle ilişkilendirme* (PBE4), *kelimeleri gruplandırarak çalışma* (PBE10), *hedef dilde medyayı kullanma* (PÜB1), *kelimeyi olay dizininde gruplama* (PBE13) stratejileri kullanılmıştır.
7. ünitede 15 kez *var olan herhangi resim veya hareketleri analiz etme* (KB4), 12 kez *yeni kelimeyi cümle içinde kullanma* (PBE12), 9 kez *metinsel bağlamdan anlamı tahmin etme* (KB5), 4 kez *kendi kendine kelime testleri yapma* (PÜB3), 3'er kez *ekleri kökleri analiz etme* (KB2), *kelimenin yazılışına çalışma* (PBE22), *ders kitabının kelime bölümünü kullanma* (PBİ6), 1'er kez *kelimenin anlamına onun resimli sunumu ile çalışma* (PBE1), *yazılı tekrar yapma* (PBİ2), *hedef dilde medyayı kullanma* (PÜB1), *zaman geçse de kelimeye çalışmaya devam etme* (PÜB5) stratejileri kullanılmıştır.
8. ünitede 18 kez *yeni kelimeyi cümle içinde kullanma* (PBE12), 13 kez *metinsel bağlamdan anlamı tahmin etme* (KB5), 11 kez *var olan herhangi resim veya hareketleri analiz etme* (KB4), 5 kez *kendi kendine kelime testleri yapma* (PÜB3), 4 kez *ders kitabının kelime bölümünü kullanma* (PBİ6), 3 kez *kelimenin yazılışına çalışma* (PBE22), 1'er kez *kelimenin anlamına onun resimli sunumu ile çalışma* (PBE1), *kelimeyi olay dizininde gruplama* (PBE13) stratejileri kullanılmıştır.

3. Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Kitapta hiç verilmeyen stratejiler ise; *konuşmanın bölümünü analiz etme* (KB1), *ana dilde aynı kökten gelen kelimeleri kontrol etme* (KB3), *ikidilli sözlük kullanma* (KB6), *tekdilli sözlük kullanma* (KB7), *kelime listeleri yapma* (KB8), *resimli kartlar kullanma* (KB9), *yeni bir kelimenin anlamını öğretmene sorma* (KS1), *yeni bir kelimenin eşanlamlısını öğretmene sorma* (KS2), *kelimenin anlamını sınıf arkadaşına sorma* (KS3), *öğretmene yeni kelime ile kurulmuş bir cümle sorma* (KS4), *grup çalışmasında yeni kelimenin anlamını keşfetme* (KS5), *kelimeyi önceki kişisel tecrübeye bağlama* (PBE3), *kelimeyi, kelimenin ilişkili olduğu diğer kelimelerle ilişkilendirme* (PBE4) *anlam haritaları kullanma* (PBE6), *dereceli sıfatlar için ölçekler kullanma* (PBE7), *peg yöntemi* (PBE8), *logi yöntemi* (PBE9), *yeni kelimeye çalışırken onu sesli söyleme* (PBE15), *kelimeyi görselleştirme* (PBE16), *kelimenin ilk harfinin altını çizme* (PBE17), *kelimeyi şekille ifade etme* (PBE18), *kelimenin anlamını görselleştirme (*PBE19), *anahtar kelime yöntemini kullanma* (PBE20), *kelimeleri birlikte çalışmak için gruplama* (PBE21), *kelimeyi geçen konuşmadan hatırlama* (PBE24), *kelimeleri bir deyimle beraber öğrenme (*PBE25), *anlam haritaları kullanma* (PBE26), *yeni bir kelime öğrenirken hareketler kullanma* (PBE27), *resimli kartlar kullanma* (PBİ4), *derste not tutma* (PBİ5), *kelime listeleri oluşturma* (PBİ3), *nesnelerin üzerine hedef dildeki karşılıklarını yazan etiketler yapıştırma* (PBİ8), *kelime defteri tutma* (PBİ9), *tekrarı artırmak için az kullanılan kelimeleri kullanma* (PÜB2) ve *yeni kelimeyi atlama geçme*dir(PÜB4).

Tartışma ve Sonuç

En sık kullanılan stratejiler üniteler özelinde karşılaştırıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:
Birinci ünitede en çok kullanılan strateji (26 kez) *var olan herhangi resim veya hareketleri analiz etme* stratejisidir. En az kullanılan stratejiler (1'er kez) *grup içinde kelimenin anlamına çalışma, kelimeyi önceki tecrübeye bağlama, hedef dilde medyayı kullanma, kelimeyi olay dizininde gruplama, ekleri kökleri hatırlama*dır.
A1 seviyesinde, temel söz varlığının öğrenenlere kazandırılması gerekmektedir. Hedef dilin temel söz varlığını kazandırmak için öğretmenin pandomimden, çeşitli el kol hareketlerinden yararlanmasının yanında, öğretim setinde görsel unsurların da bulunması yararlı bulunmaktadır. Hedef dili öğrenenler, ders kitabında mevcut olan görsel unsurları, kelimelerin anlamını tespit etmek için kullandıkları gibi, bunları pekiştirmek amacıyla yalnız çalışırken de kullanabilir. Tablo incelendiğinde (15 kez) *kelimenin yazılışına,* (10 kez) *kelimenin okunuşuna çalışma* stratejisi kullanıldığı görülmektedir. Bir kelimeyi bilmek kelimenin yalnızca anlamını bilmek değildir, telaffuzunu ve yazılışını bilmek de önemlidir. Notion da (2013; 44), bir kelimenin tanınmasının o kelimenin yazım kurallarının ve seslenişinin de bilinmesi

anlamına geldiğini ifade etmiştir. Bu sebeple temel söz varlığının öğrenilmesinde, kelimenin yazılışına ve okunuşuna çalışmaya da ağırlık vermek gerekmektedir.

Türkçe sondan eklemeli bir dildir. Dolayısıyla öğrenenlerin kelime öğrenirken morfolojik farkındalık kazanmaları, kelimeleri tanımaları açısından önemlidir. Bu amaçla kitabın ilk ünitesinden itibaren öğrenenlerin, *ekleri ve kökleri bulma* stratejilerini kullanmaya yönlendirilmesi dikkat çekicidir.

İkinci ünitede de en fazla kullanılan *stratejinin var olan herhangi bir resim veya hareketi analiz etme* olduğu görülmektedir. Bundan sonra en çok kullanılan ikinci strateji, *kelimeyi cümle içinde kullanma*dır. Bağlam üretmek, var olan söz varlığını aktif söz varlığına aktarma açısından önem taşımaktadır. Tabloya bakıldığında (7 kez) *metinsel bağlamdan kelimenin anlamını tahmin etme* stratejisi kullanılmıştır.

Brown (2000; 377) iki dilli sözlüklerin kullanımının azaltılmasını gerekli görmektedir. Çünkü iki dilli sözlüklerin, hedef kelimeyi içselleştirmeye ve kelimeyi daha sonra hatırlamaya nadiren yardımcı olabildiğini düşünmektedir. Buna karşılık, öğrenenlerin kelimenin anlamını bağlamdan tahmin etmeleri için teşvik edilmelerini uygun bulmaktadır. Bu göz önünde bulundurulduğunda, öğrenenlerin yeni kelimelerin anlamını, A1 seviyesinden itibaren bağlamdan çıkarmaya alışmaları faydalı olabilir.

Üçüncü ünitede de en çok kullanılan strateji *herhangi resim ve hareketleri analiz etme*dir. Kitabın, öğrenenleri bu ünitede (11 kez) *yeni kelimeyi cümle içinde kullanma* stratejisine yönlendirdiği görülmektedir. İlk üç ünitede olduğu gibi, bu ünitede de *ekleri ve kökleri bulma* stratejisi kullanılmıştır.

Dördüncü ünitede en sık *metinsel bağlamdan anlamı tahmin etme* stratejisinin kullanılması dikkat çekmektedir. Bir miktar söz varlığı öğrenildikten sonra yeni söz varlığı unsurlarının bağlamdan çıkarılması beklenmektedir. En sık kullanılan bir diğer strateji olan *yeni kelimeyi cümle içinde kullanma* stratejisinin bulunması, kitabın öğrenenleri daha çok bağlam üretmeye yönlendirmeyi amaçladığını göstermektedir.

Beşinci ünite en çok; *var olan herhangi resim veya hareketleri analiz etme, metinsel bağlamdan anlamı tahmin etme* ve *yeni kelimeyi cümle içinde kullanma* stratejilerine yönlendirmiştir.

Altıncı ünitede de en sık kullanılan stratejiler bir önceki ünitede olduğu gibidir. Bu ünite en çok; *var olan herhangi resim veya hareketleri analiz etme, metinsel bağlamdan anlamı tahmin etme* ve *yeni kelimeyi cümle içinde kullanma* stratejilerine yönlendirmiştir.

Yedinci ünitede de en çok *var olan herhangi resim veya hareketleri analiz etme* stratejisinin ardından en çok kullanılan ilk iki strateji *yeni kelimeyi cümle içinde kullanma* ve *metinsel bağlamdan anlamı tahmin etme* stratejileri gelmektedir. Ünitede *ekleri ve kökleri analiz etme* stratejisi kullanılmasından, öğrenenlere yeni morfolojik farkındalık kazandırılmak istendiği anlaşılmaktadır.

Sekizinci ünitede, en sık *yeni kelimeyi cümle içinde kullanma* stratejisinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Sıklık açısından ikinci sırada yer alan *metinsel bağlamdan anlamı tahmin etme* stratejisini ise *var olan herhangi resim veya hareketleri analiz etme* stratejisi takip etmiştir. Bu ünitenin A1 seviyesinin son ünitesi olması sebebiyle, diğer ünitelerde olduğundan daha fazla, kendi kendine kelime testleri yapma stratejisine yer verilmesi şaşırtıcı değildir. Çünkü öğrenenler, kurun sonunda kelime bilgilerini değerlendirmeye ihtiyaç duyabilmektedir.

Yedi İklim Türkçe A1 ders kitabında sıklıklarından bağımsız olarak yaygın bulunan stratejilerden; *var olan herhangi resim veya hareketleri analiz etme* (KB4), *metinsel bağlamdan anlamı tahmin etme* (KB5), *kelimenin anlamına onun resimli sunumu ile çalışma* (PBE1), *yeni kelimeyi cümle içinde kullanma* (PBE12), *kelimenin yazılışına çalışma* (PBE22), *ders kitabının kelime bölümünü kullanma* (PBİ6), *kendi kendine kelime testleri yapma* (PÜB3) bütün ünitelerde kullanıldığı görülmektedir. Temel söz varlığının kazanılması, bir dili öğreniminde elzemdir. Yedi İklim Türkçe A1 ders kitabında da buna verilen önem gözle görülmektedir. Bütün ünitelerde temel söz varlığı sunulurken faydalanılan görseller, öğrenenlere *var olan herhangi resim veya hareketleri analiz etme* stratejisini kullanma imkânı sağlamıştır. En sık ve en yaygın olarak kullanılan strateji budur. Bu durum, yeni kelime öğrenirken öğrenenlerin görsellere duyduğu ihtiyacının karşılanmasının amaçlandığını göstermektedir. Görsel unsurların öğrenmeyi kolaylaştırdığı bilinmektedir. Ders kitabında, bu stratejiye destek olarak bütün ünitelerde yer verilen *kelimenin anlamına resimli sunumuyla çalışma* stratejisi de bulunmaktadır. Dolayısıyla öğrenenler, hedef kelimeleri bireysel çalışmalarında tekrar etmek istediklerinde, kitapta bulunan görseller hatırlatıcı ve pekiştirici unsurlar olarak değerlendirilebilir. Pekiştirme amacıyla kullanılan *kelimenin anlamına onun resimli sunumuyla*

çalışma stratejisinin yaygın olarak tercih edilmesi, görsellerin öğrenmeyi kolaylaştırmasından ötürü makuldür. Üstelik bu stratejinin kullanıldığı pek çok etkinlik öğrenenleri bağlam oluşturmaya da yönlendirmektedir.

Bağlam üretme, aktif söz varlığının gelişimi için önem taşımaktadır. Bu sebeple bütün ünitelerde kullanılan *yeni kelimeyi cümle içinde kullanma* stratejisine konuşma ve yazma etkinlikleriyle sıkça başvurulmuştur. Ancak yeni kelimeyi cümle içinde kullanma stratejisini etkili kullanmak gerekmektedir. Güneş, aralarında anlamsal ve kavramsal bağıntı olmayan kelimelerden oluşturulmuş bir bağlamın hedef kelimeyi öğrenmeye hizmet etmeyeceğini ifade etmektedir (2019;14). Kitapta, öğrenenlerin cümle kurma stratejisini kullanmalarına bolca fırsat verilmesi, öğretmenlerin kontrol edip dönüt vermesine olanak sağlayacaktır.

Metinsel bağlamdan anlamı tahmin etme stratejisine hem çok sık hem de yaygın olarak bütün ünitelerde yer verilmiştir. Ancak bu stratejinin en az birinci ünitede kullanıldığı gözlemlenmektedir. Diğer ünitelerde daha sık kullanılan bu stratejinin, birinci ünitede daha az kullanılmasının sebebi, özgün cümlelerden evvel "merhaba, iyi akşamlar, nasılsın, iyiyim" gibi kalıp ifadelerin öğretilmesi olabilir. Hasekioğlu (2009;42), metnin bağlamından anlamı tahmin etme stratejisini etkili bir şekilde kullanılması için, öğrenenlerin hangi ipuçlarından yararlanması gerektiğini öğretmenlerin göstermesi gerektiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla bu stratejinin ders kitabında sıkça başvurulan bir strateji olması, öğrenenlerin sınıfta bağlamdan tahmin etme pratiği kazanmalarına yardımcı olacaktır.

Bütün ünitelerin sonunda "Kelime Dünyası" başlığı altında kelime bölümü ve değerlendirme testi bulunmaktadır. Öğrenenler bağlam üretirken ünitenin sonundaki kelime bölümünde bulunan söz varlığından yararlanmaya ve değerlendirme bölümündeki sorularla hem dil bilgisini hem de söz varlığını test etmeye yönlendirilmiştir. Dolayısıyla, bütün ünitelerde bulunan *ders kitabının kelime bölümünü kullanma* ve *kendi kendine kelime testleri yapma* stratejilerine rastlamak şaşırtıcı olmamakla birlikte faydalıdır. Öğrenenlerin, her ünitenin sonunda, *kendi kendine kelime testleri yapma* stratejisini kullanabilecekleri ünite sonu değerlendirmelerine ek olarak, bazı metinlerden sonra doğru yanlış etkinlikleri de bulunmaktadır. Öğrenenler ünite sonu değerlendirmelerinde ve doğru yanlış testlerinde hedef söz varlığını öğrenip öğrenmediklerini test edebilmektedir.

Türkçe sondan eklemeli bir dildir. Kelime tabanına gelen yapım ekleriyle ve iki kelimenin birleşmesiyle yeni kelimeler meydana gelmektedir. Çekim ekleri de kelimeye zaman, kişi, çoğulluk gibi anlamlar yüklemektedir. Dolayısıyla bazı kelimeleri tanımak için öğrenenlerin kelimeye gelen eklerin ve kökün ne olduğu hakkında farkındalık geliştirmesi gerekmektedir. Kitap, bu açıdan şekil bilgisi farkındalığı kazandırmak için, öğrenenleri *ekleri kökleri analiz etme* stratejisi kullanmaya, bazı morfolojik yapıları tekrar ederek hatırlatmak için de *ekleri kökleri hatırlama* stratejisine yöneltmiştir. Birinci ünitede 5, ikinci ünitede 5, üçüncü ünitede 7, dördüncü ünitede 4, beşinci ünitede 4, altıncı ünitede 4 ve yedinci ünitede 3 kez kullanılan *ekleri ve kökleri analiz etme* stratejisine son ünitede yer verilmemiştir. Bunun sebebi sekizinci ünitede, dil bilgisinde öğretilenlerin genel tekrarına yer verilmesidir. Buna karşılık *ekleri kökleri hatırlama* stratejisine en çok dördüncü ve beşinci ünitelerde yer verilmiş ancak kitabın altıncı ve yedinci ünitelerinde yeni morfolojik yapılar gösterilse de tekrar edilmesi sağlanmamış, altıncı üniteden itibaren *ekleri kökleri hatırlama* stratejisi kullanılmamıştır.

Kitapta *hedef kelime listesini kayıttan (kasetten) dinleme* stratejisiyle yalnızca birinci ünitede 2 kez karşılaşılmaktadır. Bütün ünitelerde dinleme metinleri mevcutsa da kelime listesinin ayrıca bir liste halinde ses kaydının bulunması, özellikle A1 seviyesi için faydalı olabilir. Çünkü öğrenilmesi gereken bir kelimenin telaffuzuna çalışmak isteyen bir öğrenenin, o kelimeyi dinleme imkânına sahip olması gerekmektedir. Yalnızca birinci ünitede değil, bütün ünitelerde bulunan kelime listelerinin sesli olarak sunulması öğrenenler açısından yararlı olacaktır.

Ünitelerde *kelimenin yazılışına çalışma* stratejisine ve *yazılı tekrar yapma* stratejisine verilen ağırlık, üniteler arasında dengesiz bir dağılım göstermektedir. En çok birinci ünitede (15 kez) *kelimenin yazılışına çalışma* stratejisi kullanılırken bu stratejiye en az altıncı ünitede 2 kez ver verildiği görülmektedir. Yazılı tekrar yapmak, öğrenenin kelimenin yazılışını kısa süreli bellekten uzun süreli belleğe aktarması için faydalı olabilir. Bu stratejinin ilk ünitelerde, son ünitelere göre daha sık kullanıldığı ancak sekizinci ünitede bu

stratejiye hiç yer verilmediği görülmektedir. Bunun sebebi, öğrenenlerin sekizinci üniteye kadar hedef kelimelere çokça maruz kaldıklarından bu kelimeleri iyice öğrendiklerinin varsayılması olabilir.

A1 seviyesinde, öğrenenlerin hedef dildeki medya içeriklerini anlaması pek mümkün değildir. Bu seviyedeki öğrenenler kendi başlarına seviyelerine uygun bir medya bulma konusunda zorlanacakları için, öğretim setlerinde otantik metinlerden hazırlanmış medya içeriklerine yer vermek öğrencileri motive edebilir. Bu sebeple, materyal tasarlarken, A1 seviyesine uygun otantik metinlerin kullanılması gerekmektedir. Arslan ve Adem (2010) yabancı dil öğretiminde başarılı olmanın görsel ve işitsel materyallerin kullanımıyla ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Sekizinci ünite dışında bütün ünitelerde en az bir kere, öğrenenlerin *hedef dilde medya kullanma* stratejisini uygulamalarına imkân sağlayacak şarkılara, karikatürlere yer verilmiştir. Sekizinci ünite dışında bütün ünitelerde en az bir kez bu strateji bulunmaktadır.

Sözlü tekrar yapma stratejisinin üç ünitede kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu stratejinin, en sık birinci ünitede dokuz defa kullanılmasının sebebinin altında, öğrenenleri henüz öğrenmeye başladıkları dilin telaffuzuna alıştırma amacı yatıyor olabilir. Ancak bu strateji ikinci ünitede 1 kez, beşinci ünitede 2 kez kullanılmıştır, diğer ünitelerde hiç bulunmamıştır. Özellikle A1 seviyesinde *sözlü tekrar yapma* stratejisine ağırlık vermek mantıklı olabilir.

Kelimeleri gruplandırarak çalışma stratejisi ikinci ve beşinci dördüncü ünitelerde ikişer kez, üçüncü ve altıncı ünitelerde birer kez kullanılmıştır. Bu strateji, kitapta örnek teşkil edecek şekilde bulunması yeterli olabilir. Bu örneklere dikkat eden öğrenenler, daha sonra bireysel çalışmalarında da, aralarında genel anlam-özel anlam ilişkisi olan yeni kelimeleri gruplayarak öğrenmeyi tercih edebilirler.

Kelimeyi olay dizininde kullanma stratejisi en az kullanılan stratejilerdendir. Birinci ve üçüncü ünitede birer kez kullanılmıştır.

Grup içinde kelime anlamına çalışma, kelimeyi eş ve zıt anlamlarıyla bağlama, kelime listesi kayıttan (kaset) dinleme, zaman geçse de kelimeye çalışmaya devam etme stratejileri yalnızca birer ünitede kullanılmıştır.

Zaman geçse de kelimeye çalışmaya devam etme stratejisi yedinci ünitede kullanılmıştır. Genel tekrar yapılacak şekilde tasarlanan sekizinci ünite yerine yedinci ünitede yer verilmesi ilginçtir.

Öğrenenlerin *grup içinde kelime anlamına çalışma* stratejisini kullanmaları için sınıf ortamında grup çalışmalarına yer verilmesi gerekmektedir. Öğretmenler ders planlarken grup çalışmaları yaptırabilir ancak kitabın daha çok grup çalışmasına yönlendirmesi faydalı olacaktır. Çünkü dil öğrenmek etkileşimli bir süreçtir ve öğrenenlerin görsellerle beraber ve bağlam içinde gördükleri kelimeleri, hem öğretmenlerinden hem de grup arkadaşlarından duymaları, öğrenme sürecini kolaylaştırabilir.

Kelimeyi eş ve zıt anlamlarıyla bağlama stratejisi kitapta yalnızca zıt anlamlı kelimelerin sunulduğu metin ve etkinliklerde tespit edilmiştir.

Kullanılmayan stratejiler incelendiği zaman *yeni bir kelimenin anlamını öğretmene sorma, yeni bir kelimenin eşanlamlısını öğretmene sorma, kelimenin anlamını sınıf arkadaşına sorma, öğretmene yeni kelime ile kurulmuş bir cümle sorma, grup çalışmasında yeni kelimenin anlamını keşfetme* stratejileri sosyal stratejiler olduğu için, bu stratejilerin kullanımına yönlendirme yapılmadığı düşünülebilir. *Yeni kelimeye çalışırken onu sesli söyleme, kelimeyi görselleştirme, kelimenin ilk harfinin altını çizme, kelimeyi şekille ifade etme, kelimenin anlamını görselleştirme, kelimeleri birlikte çalışmak için gruplama, anlam haritaları kullanma, yeni bir kelime öğrenirken hareketler kullanma, resimli kartlar kullanma, nesnelerin üzerine hedef dildeki karşılıklarını yazan etiketler yapıştırma, kelime defteri tutma, kelime listeleri oluşturma, tekrarı artırmak için az kullanılan kelimeleri kullanma* ve *yeni kelimeyi atlama geçme, anahtar kelime yöntemini kullanma* stratejilerinin kitapta yer almaması bunların, öğrenenin bireysel çalışmalarında kullanmayı tercih edebileceği stratejiler olarak görülmesinden olabilir. *Resimli kartlar kullanma* stratejisi resimli kartlardan oluşan bir materyalle kullanılabileceğinden kitapta yer verilmemiştir. Ancak resimli kartlar sınıf ortamında grupla veya bireysel olarak çalışılabileceği için, öğretim seti hazırlayanlar, kitapta bulunan hedef kelime listesinden kelime kartlarının tasarlanması faydalı olabilir. *İkidilli sözlük kullanma, tekdilli sözlük kullanma* stratejilerine rastlanmaması, kitabın sözlükçe bulundurmamasıyla ilişkilendirilebilir. A1 seviyesi, tekdilli sözlük kullanma konusunda; hedef söz varlığının betimleyici içermemesi sebebiyle yetersiz kalsa da öğrenenlerin, kelimelerin anlamını keşfetmeleri için, bolca kullanılan görseller sayesinde sözlük ihtiyacı en aza indirilmiştir. Ancak öğrenci bilmediği kelimeleri her zaman ders kitabındaki

görseller aracılığıyla öğrenemeyeceği gibi, bağlamdan çıkarma veya öğretmenine/arkadaşında sorma fırsatına sahip olmayabilir. Bu durumda iki dilli bir sözlük veya tek dilli bir sözlük ihtiyacı hâsıl olacaktır. Bu sebeple her seviyeye uygun olarak, yabancılara Türkçe öğretimi amacıyla hazırlanan iki dili ve tek dilli sözlük çalışmalarının bulunması gerekmektedir. Bu sayede öğretmenler öğrenenlere bu yayınları tavsiye edebilirler. Ancak Tanın (2004) öğrenenlerin her yeni kelime için sözlüğe bakmayı alışkanlık haline getirmesinin faydalı olmayacağı konusunda uyarmaktadır. Ona göre öğrenenlere, yeni kelimelerin anlamına hemen sözlükten bakmadan önce birkaç kez bağlam içinde görüp sonra teyit etme amacıyla sözlüğe bakmalarını öğretmek gerekir.

Anadili öğrenilen dil olan kişilerle iletişim kurma stratejisi esasında sosyal strateji olduğu için kitapta yer bulması beklenmemektedir. Ancak dili öğretenlerin ana dili Türkçe olduğu için, kitapta öğretmenle doğrudan diyaloğa yönlendiren etkinlikler bu stratejiyi kullandırdığı düşünülebilir. Bu stratejinin daha sık kullanılması için ana dili hedef dil olan kimselerle iletişim kuracak bir ortamda bulunma imkânı gerekmektedir.

Kelimeleri bir deyimle beraber öğrenme stratejisinin kullanılmaması ise hedef söz varlığını oluşturan unsurların, temel söz varlığından meydana gelmesinden ve A1 seviyesinde söz varlığının betimleyici içermemesinden kaynaklanmaktadır. Bireylerin kişisel tecrübesini tahmin etmek mümkün olmadığından, *kelimeyi önceki kişisel tecrübeye bağlama* stratejisine kitapta yer vermek mümkün olmamaktadır. Benzer şekilde *kelimeyi geçen konuşmadan hatırlama* stratejisi, öğrenenin deneyimine bağlı olduğu için kitapta yer verilmesi mümkün olmayan başka bir stratejidir. *Ana dilde aynı kökten gelen kelimeleri kontrol etme* stratejisi de öğrenenlerin ana dillerinden bağımsız düşünülemeyeceği için bu stratejiye kitapta yer verilmesi beklenmemektedir.

Saydam da (2018) İstanbul Üniversitesi Yabancılar İçin Türkçe, Yunus Emre Enstitüsü Yedi İklim Türkçe ve Gazi Üniversitesi Yabancılar İçin Türkçe A1 seviyesi ders kitaplarını Karadağ'ın (2013) belirlediği kelime öğrenme stratejilerine göre incelemiştir. Saydam, çalışmasında bütün stratejilerin ders kitaplarında kullanılmadığını tespit etmiştir. Kitaplarda bulunmayan kelime öğrenme stratejilerinin tespit edilmesi ve bu stratejilerin dil öğretimini kolaylaştıracak şekilde etkinliklerle verilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Kaynakça

Arslan, M. ve Adem, E. (2010) Yabancılara Türkçe Öğretiminde Görsel ve İşitsel Materyallerin Etkin Kullanımı. (S. 66) Dil Dergisi 147. Sayı, Ocak-Şubat-Mart (63-86)

Brown, H. Douglas (2000). *Teaching by Principle An Interactive Approach to Language Pedagogy.* Longman.

Gömleksiz, M. Nuri (2013). Türkçe Öğretmeni Adaylarının İngilizce Dil Öğrenme Stratejilerine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi (Fırat Üniversitesi Örneği). (S. 578) Adıyaman üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Özel Sayı. Ocak. (S.574-601)

Güneş, K. (2019). *Yabancılara Türkçe Öğretimi̇ Ders Kitapları ile Yabancı Dil Olarak İngilizce Öğretimi̇ Ders Kitaplarının Tema ve Tema İçeriği̇ndeki̇ Sözcükler Açısından Karşılaştırılması*. Sakarya Üniversitesi.

Hasekioğlu, Işıl (2009). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Sözcük Bilgisi Öğretimi –Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe A1 Serisindeki Sözcük Öğretimin Değerlendirilmesi ve Sözcük Öğretimi İçin Uygulama Örnekleri-*. İstanbul Üniversitesi

Karatay, H. (2007). Kelime Öğretimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *1*, 141–153.

Karadağ, Ö. (2013). Kelime Öğretimi. İstanbul: Kriter Yayınevi.

Merriam, Sharan B. (2018). *Nitel Araştırma: Desen Ve Uygulama İçin Bir Rehber.* (Çev. S. Turan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık (Orijinal yayın tarihi, 2009)

Notion, I, S, P (2013). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge: Cambridge University Press. (39-44).

Saydam, M. (2018). *Kelime Öğretimi Stratejileri Açısından Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kitapları Üzerine Bir Çalışma.* İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Schmitt, N. (2000). *Vocabulary in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tanın, R. (2004). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Sözcük Bilgisi ve Öğretimi*. İstanbul Üniversitesi.

MEDENİ YARGIDA HUKUKA AYKIRI ŞEKİLDE ELDE EDİLMİŞ DELİLLER

Dr. Öğr. Üyesi Mert NAMLI
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medeni Usul ve İcra-İflas Hukuku Anabilim Dalı
mnamli@istanbul.edu.tr

ÖZET

Medeni yargının amacı, bireylerin sübjektif haklarının gerçeklik temelinde sağlanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda hâkim, taraflarca önüne getirilen vakıaların gerçeği yansıtıp yansıtmadıklarını, kural olarak tarafların getirdikleri delilleri serbestçe değerlendirmek suretiyle gerçeği tespit edecektir.

Medeni yargının amacı gerçekliğin tespiti olmakla birlikte, bu amaca ulaşmak için izlenen yolun da hukuka uygun olması gerekmektedir. İşte bu yolda karşılaşılan en önemli sorunlardan biri, gerçekliğin tespiti için kullanılan delillerin hukuka aykırı üretilmiş olması veya hukuka aykırı şekilde elde edilmiş olması ihtimalidir. Bunun önlenmesi için kanun koyucu, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (HMK) 189/2. maddesinde, *"hukuka aykırı olarak elde edilmiş olan deliller, mahkeme tarafından bir vakıanın ispatında dikkate alınamaz."* düzenlemesine yer vermiştir.

Kanun koyucu, bu genel yasak hükmünü sevk etmiş olmakla birlikte, "hukuka aykırı şekilde elde edilme"den ne anlaşılması gerektiği açık bir şekilde belirtilmemiştir. Bunun sonucunda ise hangi delillerin hukuka aykırı şekilde elde edilmiş sayılacağı hususunda doktrinde tartışmalar yaşanmış olup; Yargıtay da farklı anlama gelebilecek kararlar vermiştir.

Bildirinin temel amacı, Türk Hukuku'nda medeni yargıda hukuka aykırı şekilde elde edilen deliller bakımından Yargıtay'ın bakış açısını tespit edebilmektir. Bu nedenle bildiri çerçevesinde doktrindeki başlıca görüşlere yer verilecek; ancak asıl olarak Yargıtay'ın konuya ilişkin kararlarına odaklanılacaktır. Bu noktada ise hukuka aykırı şekilde elde edilirken en fazla ihlâl edilen "özel yaşam" ve "kişisel veriler" esas alınacaktır.

Anahtar sözcükler: ispat, delil, özel yaşam, kişisel veri, ses kaydı.

ABSTRACT

The aim of the civil judiciary is to ensure the subjective rights of individuals on the basis of reality. To this end, the judge shall determine whether the facts brought before by the parties reflect the truth, and as a rule shall determine the truth by freely evaluating the evidence brought by the parties.

Although the aim of the civil jurisdiction is to determine the reality, the path to achieve this objective must be in accordance with the law. One of the most important problems encountered in this path is the possibility that the evidence used for the detection of reality is produced illegally or obtained unlawfully. In order to prevent this, the legislator included a regulation in article 189/2 of Civil Procedure Law (CPL) stating *"Evidence that are obtained unlawfully, shall not be taken into consideration in proving a fact at the court."*

Although the legislator has referred to this general prohibition, it has not been clearly stated what should be understood from "unlawfully obtained ". As a result, there have been discussions in the doctrine about which evidence should be deemed unlawfully obtained and the Supreme Court also made decisions that could have different meanings.

The main purpose of the declaration is to determine the point of view of the Supreme Court in terms of the evidence obtained unlawfully in civil law in Turkish Law. For this reason, the main views in the doctrine will be included in the declaration, however, the decisions of the Supreme Court will be focused on. At this point, the most violated "private life" and "personal data" will be taken as the basis for the subject of obtaining unlawfully.

Keywords: Proof, evidence, privacy, personal data, tape recording.

Giriş

Tüm yargı yollarında olduğu gibi, medeni yargı bakımından da gerçeğin ortaya çıkarılması büyük önem arz etmektedir. Şöyle ki medeni yargının amacı, bireylerin sübjektif haklarının gerçeklik temelinde sağlanması şeklinde belirlenebilecektir. Yargılama faaliyeti çerçevesinde gerçeğe ulaşılması

ise ancak deliller ile mümkün olabilecektir. Bu noktada, delillerin sıhhatinde sorun olması hâlinde, bunların değerlendirmeye alınıp alınamayacağı önemli bir sorun olarak belirecektir.

Çalışmanın temel amacı, Yargıtay'ın hukuka aykırı delillere ilişkin bakış açısının tespit edilmesidir. Bu amaç çerçevesinde birçok karar arama motorundan yararlanılmak suretiyle Yargıtay'ın 2002 yılından bu yana verdiği çok sayıda karar toplanmıştır. Bu kararlardan bazıları, somut olay ve tartışılan deliller bakımından detay içermediği için elenmiştir.

I. Hukuka Aykırı Elde Edilmiş Delil Kavramı:

Hukuka aykırı delil kavramı bakımından ilk olarak, hukuka aykırı şekilde üretilmiş delil ile hukuka aykırı şekilde elde edilmiş delil birbirinden ayırt edilmelidir. Hukuka aykırı şekilde üretilmiş delil, gerçeği yansıtmayan delil olup; yargılamada bunların değerlendirmeye alınamayacağı şüphesizdir (Y. HGK., 15.02.2012, 2-703/70, www.lexpera.com.tr)

Hukuka aykırı şekilde elde edilmiş deliller ise gerçeği yansıtmakla birlikte, bir hukuk normu ihlâl edilmek suretiyle elde edilen delillerdir. Hukuka aykırı şekilde elde edilen deliller, ihlâl edilen hukuk normuna göre ikiye ayrılabilecektir. Buna göre ilk grupta, maddî hukuk normu (örneğin özel yaşam ve kişisel verilerin korunması) ihlâl edilerek elde edilen, ikinci grupta ise usûl hukuku normu (örneğin hukukî dinlenilme hakkı) ihlâl edilerek elde edilen deliller yer alacaktır (Chappuis, pp.112-113).

II. Konuya İlişkin Hukuki Düzenlemeler:

Türk Hukuku'nda hukuka aykırı delillere ilişkin ilk düzenleme, 03.10.2001 tarihinde Anayasa'nın 38. maddesine eklenen altıncı fıkradır. Söz konusu hükme göre:

"Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez."

Anayasa'nın 38. maddesinin kenarbaşlığı "suç ve cezalara ilişkin esaslar"dır. Dolayısıyla ilk bakışta, maddeye eklenen bu düzenlemenin yalnızca ceza davaları bakımından uygulanacağı düşünülebilecektir. Bununla birlikte bu düzenlemenin medeni yargıda da uygulama alanı bulacağı haklı olarak kabul edilmektedir.

Medenî Usûl Hukuku'nda konuya ilişkin ilk düzenleme ise 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) ile getirilmiştir. Şöyle ki HMK m. 189/2 uyarınca:

"Hukuka aykırı olarak elde edilmiş olan deliller, mahkeme tarafından bir vakıanın ispatında dikkate alınamaz."

Bu noktada aynı konuyu düzenleyen İsviçre Medeni Usul Kanunu'nun 152/2. maddesinin farklı bir şekilde kaleme alındığına dikkat çekilmelidir. Söz konusu düzenlemeye göre:

"Mahkeme, hukuka aykırı şekilde elde edilen delilleri, gerçeğin ortaya çıkarılmasında üstün menfaat yoksa değerlendiremeyecektir."

III. Hukuka Aykırı Şekilde Elde Edilen Delillerin Değerlendirilmesine İlişkin Olarak Doktrinde İleri Sürülen Görüşler

Hukuka aykırı şekilde elde edilen delillerin mahkeme tarafından değerlendirilmesinin mümkün olup olamayacağı hususunda doktrinde farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bu bağlamda doktrinde bazı yazarlar, hukuka aykırı şekilde elde edilen deliller konusunda katı bir yasak tutumu içindedirler (Tanrıver, pp. 820-826). Bu yazarlardan Tanrıver, hem Anayasa'da yer alan düzenlemeler hem de HMK m. 189'un mutlak bir şekilde kaleme alınması dolayısıyla, ileri sürülen vakıanın ispatında yegâne delil olsa bile böyle bir delilin dikkate alınmasının mümkün olamayacağı düşüncesindedir. Kezâ yazar, bu hususta gösterilecek en küçük müsamahanın dahi yargı organlarının hileli tutum ve davranışlarına alet edilmesi anlamına geleceğini, buna da asla izin verilmemesi gerektiğini belirtmektedir (Tanrıver, pp. 820-826. Anayasa'nın 38. Maddesine dayanarak katı yasak sonucuna ulaşan bir diğer yazar için bkz. Tutumlu, pp.2159-2160). Yine Atalay da, günümüzde yargıda ne pahasına olursa olsun maddî gerçeğe ulaşılmasının söz konusu olamayacağını, ancak dürüstlük kuralına uygun bir şekilde hukuka uygun olarak elde edilen delillerin yargılamada değerlendirilebileceğini belirtmiştir (Atalay, Pekcanıtez Usul, t. II, pp. 1596-1597).

Doktrinde diğer bazı yazarlar ise, hukuka aykırı şekilde elde edilmiş deliller bakımından katı bir yasak kabul edilmemesi gerektiğini ileri sürmektedirler. Bu yazarlar, genel olarak, hukuka aykırı yolla delil elde etmiş bulunan ve bunun değerlendirilmesini isteyen tarafın yapmış olduğu hukuk ihlâli ile onun korunmaya değer menfaatleri arasında bir denge olup olmadığının araştırılması gerektiğini belirtmektedirler (Yıldırım, p. 868-871; Budak&Karaaslan, p. 225; Akil, p. 1249). Söz konusu delile dayanmak isteyen tarafın ihlâl edilen menfaati daha önemli ise ve vakıanın başka bir delille ispatı mümkün değilse, bu delilin dikkate alınmaması hatalı bir tutum olacaktır (Budak&Karaaslan, p. 225). Bu görüşü savunan Alangoya&Yıldırım&Deren-Yıldırım ile Yıldırım, karşılaştırmalı hukukta medeni usul kanunlarında hukuka aykırı şekilde elde edilmiş delillerin yasaklanmasına yönelik açık düzenlemelerden kaçınılarak bu alanın bilinçli bir şekilde gri bir alan olarak bırakıldığını, katı ve genel bir yasağın kabul edilmesinin medeni yargının amacına, genel olarak ispat hakkına ve hayatın gerçeklerine uygun düşmeyeceğini belirtmektedir (Alangoya&Yıldırım&Deren-Yıldırım, pp. 302-303; Yıldırım, p. 871). Kezâ Kılıçoğlu da, hükme esas alınması tarafın veya üçüncü kişinin temel hakkını ihlal edecek olan hukuka aykırı yoldan elde edilmiş delilin gerçeğin bulunmasındaki menfaat üstün gelmedikçe vakıaların ispatında dikkate alınmaması gerektiğini belirtmektedir (Kılıçoğlu, p. 241).

Kanaatimizce Anayasa m. 38/6 ve HMK m. 189/2'de yer alan düzenlemelerin lâfzı mutlak niteliktedir. Şöyle ki her iki düzenlemede de hukuka aykırı şekilde elde edilen delillerin değerlendirilmesi kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Böylece olan hukuk bakımından, Türk Hukuku'nda hukuka aykırı şekilde elde edilen delillere ilişkin olarak katı yasağın benimsendiği söylenebilecektir. Biz, olması gereken hukuk bakımından da bunun yerinde olduğunu düşünüyoruz. Tüm yargı yolları bakımından gerçeğe ulaşılmasının büyük önem arz ettiği şüphesizdir. Keza yukarıda da belirttiğimiz üzere biz, medenî yargının amacını, "bireylerin sübjektif haklarının gerçeklik temelinde sağlanması" olarak belirliyoruz. Bu noktada "gerçeklik" ile kastedilen, yargısal gerçeklik(*vérité judiciaire*) olup, mutlak gerçeklik değildir (Kerchove, p.95). O nedenledir ki bir dava sonucunda elde edilecek kesin hüküm gerçek olarak kabul edilir (*res iudicata pro veritate habetur*); ancak mutlak gerçekliği ortaya koyduğu iddia edilmez (Carbonnier, p. 194).

IV. Yargıtay Kararlarında Hukuka Aykırı Şekilde Elde Edilen Delillerin Değerlendirilmesi :

Yargıtay'ın hukuka aykırı şekilde elde edilen deliller hakkında verdiği kararlar incelendiğinde, ihlâl edilen hukuk normu bakımından "özel yaşam" ve "kişisel veriler"in ön plâna çıktığı görülmektedir. Bu nedenle de çalışmada özellikle bu iki hak üzerinde yoğunlaşılmıştır.

A-) Özel Yaşam:

Türk Hukuku'nda Yargıtay'ın hukuka aykırı deliller bakımından 2002 yılında verdiği ilk kararın konusunu da özel yaşam teşkil etmiştir. Somut olayda davacı erkek, tarafların birlikte yaşadığı evde evi terk ettikten sonra kilitli olmayan bir dolapta bir günlük bulmuştur. Bu günlüğün davalıya ait olduğu taraflar arasında herhangi bir uyuşmazlık söz konusu olmayıp; burada yer alan ifadeler, davalının zina yaptığını ortaya koymaktadır. Burada Yargıtay şöyle bir değerlendirme yapmıştır:

"Öncelikli olarak hayatın gizliliğinin korunması esas olmalıdır. Ancak somut olayın özelliği bu genel görüşten ayrılmayı gerektiren istisnalar içermektedir. Kullanılan deliller çalınmış, tehdit ya da zorla elde edilmiş ise burada hukuka aykırılık vardır. Hukuka aykırı yollardan elde edilmemiş deliller ise yasak bir delil olarak değerlendirilemez. Boşanma davası zaten kişilerin özel yaşamını ilgilendiren bir davadır. Koca eşi ile birlikte yaşadıkları mekanda ele geçirdiği eşine ait fotoğrafları, not defterini veya mektupları mahkemeye delil olarak verirse, bu deliller hukuka aykırı yollardan elde edilmediğinden mahkemede delil olarak değerlendirilir. Aynı evde yaşayan kadın, kocanın bu delilleri ele geçirilebileceğini bilebilecek durumdadır. Kocanın yatak odasındaki bir dolabın içinde yada yatağın altında kadın tarafından saklanan bir not defterini ele geçirmesi, bu mekanın eşlerin müşterek yaşamlarını sürdürdüklerini bir yer olduğundan kadın gizli mekan kabul edilemez. Hiç kimse evindeki bir mekanda bulduğu bir delili hukuka aykırı yollardan ele geçirmiş sayılamaz.

Diğer taraftan özel hayatın gizli alanları, özel hayatın gizli alanını ilgilendiren delillerle ispat edilebilir. (…)Eşlerin evliliğin devamı süresince birbirlerine sadık kalmaları yasal bir zorunluluktur. Kadının bu

konulardaki özel yaşamı, evlilik ile bir araya geldiği hayat arkadaşı kocayı da en az kadın kadar ilgilendirmektedir. Bu nedenle de davalıya ait hatıra defterinin delil olarak değerlendirilmesinde kuşkuya düşmemek gerekir." (Y. HGK., E.2002/2-617, K. 2002/648, 25.09.2002, www.lexpera.com.tr).

Görüldüğü gibi burada Yargıtay, günlüğün hukuka aykırı şekilde elde edilip edilmediği bakımından "mekan" ve "zorunluluk" kıstaslarından yararlanmıştır. Şöyle ki Temyiz Mahkemesi, ilk olarak günlük, evlilik birliğinin devam ettiği evdeki kilitli olmayan bir dolapta ele geçirildiği için hukuka aykırı şekilde elde edilmediği sonucuna varmıştır. İkinci olarak ise ispat konusu vakıanın kişinin özel yaşamına ilişkin olduğundan yola çıkan Yargıtay, bu vakıanın ancak özel yaşama ilişkin bir delille ispatlanabileceğini belirtmiştir.

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin 2008 tarihli bir kararına konu olan bir başka olayda ise davacı erkek, eşinin hareketlerinden şüphelenerek, birlikte yaşadıkları eve, eşinin haberi olmaksızın bir ses kayıt cihazı yerleştirmiştir. Söz konusu ses kayıtlarının hukuka aykırı şekilde elde edilip edilmediğini Yargıtay şu şekilde değerlendirmiştir:

"Bir delilin elde edilişi, kişilerin Anayasa ile tanınmış hakların ihlali suretiyle gerçekleşmiş ise, onun hukuka aykırı olarak elde edildiğinin kabulü gerekeceğinde duraksama bulunmamaktadır. Delilin elde edilişinde hukuka uygunluk nedenleri varsa, o zaman kanuna aykırılık ortadan kalkar.

Kuşkusuz Anayasaya göre; herkes özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz. (Anayasa m. 20/1) Ancak, evlilik birliğinde eşlerin, evliliğin devamı süresince birbirlerine sadık kalmaları da yasal bir zorunluluktur. (TMK. m.185/3) Eşlerden birinin, bu alana ilişkin özel yaşamı, evlilikle bir araya geldiği ve birlikte yaşadığı hayat arkadaşı olan diğer eşi de en az kendisininki kadar yakından ilgilendirir. O nedenle, evlilikte, evlilik birliğine ilişkin yasal yükümlülükler alanı, eşlerin her birinin özel yaşam alanı olmayıp, aile yaşamı alanıdır. Bu alanla ilgili de eşlerin tek tek özel yaşamlarının değil bütün olarak aile yaşamının gizliliği ve dokunulmazlığı önem ve öncelik taşır. Bu bakımdan evliliğin yasal yükümlülükler alanı, diğer eş için dokunulmaz değildir.

Bu nedenle, eşinin sadakatinden kuşkulanan davacı-davalının, birlikte yaşadıkları her ikisinin de ortak mekanı olan konutta, eşinin bilgisi dışında ses kayıt cihazı yerleştirerek, eşinin aleni olmayan konuşmalarını kaydetmesinde bu suretle sadakat yükümlülüğü ile bağdaşmayan davranışlarını tesbit etmesinde özel hayatın gizliliğinin ihlalinden söz edilemez ve hukuka aykırılık bulunduğu kabul olunamaz. Aksine, aile birliğine ilişkin ortak yaşanılan mekana davalının, meşru olmayan bir amaç için arkadaşlarını kabul etmesinde, aile hayatının gizliliğini ihlal söz konusudur. Bu bakımdan sözü edilen delilin elde edilişinde hukuka aykırılık bulunduğundan söz edilemez." (Y. 2. HD., E. 2007/17220, K. 2008/13614, kt. 20.10.2008).

Görüldüğü gibi burada Yargıtay, bir kez daha evlilik birliğinin yaşandığı ortak evin özel yaşam alanı olamayacağı noktasından hareket etmiştir. Ayrıca burada Yargıtay, gizlice ses kaydı alınmasının amacına üstünlük tanıyarak bunun hukuka aykırı şekilde elde edilmiş sayılamayacağı sonucuna ulaşmıştır.

Yargıtay'ın daha yeni tarihli kararları incelendiğinde ise, gizlice elde edilmiş ses kayıtlarına ilişkin tutumunun biraz daha farklılaştığı gözlemlenebilecektir. Şöyle ki Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin 2018 tarihli bir kararına konu olan olayda davalı(karşı davacı) erkeğin otomobiline ve eşlerin birlikte yaşadıkları eve erkeğin rızası olmaksızın bir ses kayıt cihazı yerleştirilmiş olup, ispat konusu vakıanın ispatı için gösterilen tek delil bu kayıtlardır. Yargıtay burada şöyle bir değerlendirme yapmıştır:

"Bölge Adliye Mahkemesince; ortak eve ve davalı-karşı davacı erkeğin kullandığı otomobiline, davalı-karşı davacı erkeğin haberi olmaksızın, onun bilgisi ve rızası dışında ses kayıt cihazı yerleştirilmek suretiyle elde edilen ses kayıtlarının hukuka aykırı delil niteliğinde olduğunun kabulü ile tarafların boşanmaya sebep olan olaylarda kusurlarının belirlenmesinde dikkate alınmaması (HMK m. 189/2) doğru olup, davalı-karşı davacı erkeğin sadakat yükümlülüğüne aykırı davranışlarını ispata yarar başkaca bir delil de bulunmamaktadır." (Y. 2. HD., E. 2017/3024, K. 2018/13969, kt. 04.12.2018).

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin 2018 tarihli bir başka kararına konu olayda davacı kadın, eşinin kendisini tehdit ettiğini iddia etmiş ve bu iddiasına dayanak olarak da gizlice kaydettiği ses kayıtlarını sunmuştur. Burada Yargıtay şu değerlendirmeyi yapmıştır:

"(…) davalı erkeğe yüklenen eşini tehdit etme vakıasının ise davacı kadının taraflar arasında geçen konuşmayı davalı erkeğin haberi olmaksızın kayıt etmesi sonucunda oluşturulan ses kaydına dayandırmış olup ancak elde edilen bu kaydın hukuka aykırı delil niteliğindedir." (Y. 2. HD., E. 2016/16767, K. 2018/8668, kt. 05.07.2018).

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin benzer bir başka kararı ise şu şekildedir:

"(…) Mahkemece, davacı-davalı kadının sadakat yükümlülüğünü ihlal ettiği kabul edilmiş ise de; davalı-davacı erkeğin aynı ortamda bulunan kişilerin haberi olmaksızın yaptığı ses kayıtlarına ilişkin CD içerikleri hukuka aykırı delil niteliğinde olup, kusur belirlemesinde dikkate alınamaz." (Y. 2. HD., 15.10.2018, 23960/10956. Aynı yönde Y. 2. HD., 29.11.2017, 7499/13608)

Görüldüğü gibi bu kararlarda Yargıtay, mekân ve zorunluluk kıstaslarından ayrılmış; hattâ tek kıstas olarak karşı tarafın rızasını belirlemiş ve onun rızası olmaksızın, gizlice elde edilen ses kaydını hukuka aykırı elde edilmiş delil olarak nitelendirerek buna dayanılamayacağına hükmetmiştir. Ancak Yargıtay'ın bu tutumunun tam bir istikrar arz ettiği sonucuna varmak mümkün değildir. Şöyle ki Yargıtay 9. Hukuk Dairesi de 2018 yılında verdiği bir kararında gizlice alınan ses kayıtlarını değerlendirmiştir. Davaya konu olan olayda davacı işçi, iş sözleşmesinin sendikal nedenlerle feshedildiğini iddia etmiş ve dosyaya işvereniyle yaptığı bir görüşmeye ilişkin gizlice alınmış ses kaydını sunmuştur. Burada Yargıtay 9. Hukuk Dairesi şu hükme varmıştır:

"(…) gizli olarak alınan ses kaydında sendikayı bırakırsan seni oradan alırız dendiği, ayrıca işyeri yetkilisinin, davacıya sık sık sen bu işte çalışmak istemiyor musun dediği görülmekte olup söz konusu ses kaydının amacının davacının sendikal tazminat iddiasını ispatlamak için kendi lehine bir delil oluşturmak olduğu anlaşıldığından hukuka aykırı delil niteliğinde değildir." (Y. 9. HD., E. 2016/34331, K. 2018/780, kt. 21.01.2018).

Bu kararda Yargıtay 9. Hukuk Dairesi amaç kıstasından yola çıkmış ve davacının gizlice ses kaydı alırken yalnızca iddiasını ispatlamayı amaçladığı için bu delilik hukuka aykırı sayılamayacağına karar vermiştir. Kanaatimizce ihlal edilen hukuk normu karşısında "amaç" araştırması yapılması, hukuka aykırı şekilde delil elde etme yasağının bertaraf edilmesini sağlayacağı için yanlış olduğu kadar tehlikeli de bir tutumdur. Ayrıca bu yorum şekli, hukuka aykırı şekilde elde edilen delillerin değerlendirilmesini mutlak bir şekilde yasaklayan HMK m. 189/2 hükmüne de aykırılık oluşturmaktadır.

Konuya ilişkin olarak ele alınması gereken bir diğer durum ise, cep telefonu veya bilgisayara kişinin bilgisi olmaksızın casus program yüklemek suretiyle kişinin yazışmaları ve telefon konuşmalarının elde edilmesidir. Burada Yargıtay'ın görüşü şu şekildedir:

"Yapılan yargılama ve toplanan delillerden, davacı-karşı davalı erkeğin eşinin telefonuna yüklediği program ile elde edilen görüşme kayıtlarının hukuka aykırı delil olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekleşen bu durum karşısında bu delil hukuka aykırı nitelikte olduğundan kusur belirlemesinde dikkate alınamaz ve kadına kusur olarak yüklenemez." (Y. 2. HD., 16.04.2018, 16760/5112, www.yargitay.gov.tr).

"(…) Dosyadaki yazılara, kararın dayandığı delillerle kanuni gerektirici sebeplere ve özellikle davalı-karşı davacı kadına ait bir sosyal paylaşım sitesi hesabında yer alan görüşmelerin casus yazılım ile elde edildiğinin ve hukuka aykırı delil niteliğinde olan bu görüşmelerin kusur belirlemesinde dikkate alınamayacağı (…)" (Y. 2. HD., 09.04.2018, 15763/4706. Aynı yönde Y. 2. HD., 22.02.2018, 11915/2369; Y. 2. HD., 27.09.2017, 3808/10105; Y. 2. HD., 01.06.2017, 26918/6688 www.yargitay.gov.tr).

Bu kararlardan da anlaşılabileceği üzere Yargıtay, söz konusu konuşma ve yazışmaların kişinin rızası dışında, casus bir yazılım programıyla elde edilmiş olması halinde bunların değerlendirmeye alınamayacağına haklı olarak karar vermektedir.

Yargıtay bazı kararlarında ise kurgu sonucunda gizlice elde edilen ses kayıtlarını değerlendirmiştir. Örneğin Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 2012 yılında verdiği bir kararda, sadece boşanma davasında delil olarak kullanılmak üzere bir kurgu sonucu ve eşin rızası olmaksızın oluşturulan bir CD'de yer alan kayıtları şu şekilde değerlendirmiştir:

"Mahkemece, hükme esas alınan CD, davalı kadının rızası dışında kaydedildiği gibi sırf boşanma davasında delil olarak kullanılmak amacıyla bir kurgu sonucu oluşturulmuştur. O halde bu şekilde

oluşturulmakla usulsüz olarak yaratılmış bu delilin hükme esas alınması mümkün değildir." (Y. HGK., 2-703/70, 15.02.2012, www.lexpera.com.tr).

Yine Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 2014 yılında önüne gelen bir olayda, davalı, davacı hekimin hastalarını ailesine ait işyerlerine yönlendirdiğini ispatlamak amacıyla, diğer davalıları hasta gibi davacının muayenehanesine yönlendirmiş ve yaptıkları görüşmeleri gizlice kayıt altına almalarını sağlamıştır. Burada Yargıtay söz konusu kayıtları şu şekilde değerlendirmiştir:

"Davacının konuşmalarının kendisinden habersiz olarak davalı Berrin'in yönlendirmesi ile diğer davalılarca kaydedildiği ve kayıt yapan davalıların davacıyı konuşmaya ve kendisini yönlendirmeye çalıştıkları bilirkişi tarafından dökümü yapılan ses kayıtlarından da anlaşılmaktadır. Bu nedenle, bu delilin hukuka aykırı olarak elde edildiği dosya kapsamı ile sabittir." (Y. HGK., 2013/1183, 2014/960, 26.11.2014).

Görüldüğü gibi Yargıtay'ın kurgu sonucu oluşturulan delillere yaklaşımı daha net olup bunların hukuk aykırı şekilde elde edilmiş olduklarına haklı olarak karar vermektedir.

Özel yaşamın ihlâl edilmesi bakımından önem taşıyan bir başka husus ise özel dedektifler tarafından kişi hakkında gizlice toplanan belgelerdir. Örneğin Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin 03.04.2019 tarihli kararına konu olan olayda, davacı koca, davalı kadının sık sık başka bir şehre gitmesinden şüphelenerek bir özel dedektif ile anlaşmış; bunun sonucunda ise dedektif tarafından kamuya açık bir alanda davalı ile bir üçüncü kişinin fotoğrafları dosyaya sunulmuştur. Burada öncelikle Gaziantep Bölge Adliye Mahkemesi, söz konusu delillerin hukuka aykırı şekilde elde edilmiş sayılamayacaklarına karar vermiştir:

"(…) Somut olayda, davacının eşinden sürekli olarak rapor alıp İzmir iline gitmesi nedeniyle şüphelendiği, eşinin başka biri ile olan ilişkisini görüntüleyen fotoğrafları, kamuya açık bir alanda onun bilgisi dışında çektirerek dosyaya ibraz ettiği anlaşılmaktadır. Fotoğrafların kamuya açık bir alanda çekildiği ve orijinal olduğu konusunda taraflar arasında bir ihtilaf bulunmamakta, fotoğrafların oluşturulduğu veya montaj olduğu yönünde dosyada bir iddia bulunmamaktadır. Evlenmenin eşlerin özel hayatını tamamıyla kaldırdığı söylenemez ise de, kişilerin evlenmekle özel hayatlarının birbirlerine karşı sınırlandığınım kabul edilmesi gerektiği, eşlerden birinin sadakat yükümlülüğünü gizlice ihlali nedeni ile diğer tarafın da bunu ortaya çıkarmak amacı ile somut olaydaki gibi delil elde edebileceğinin kabulü gerektiği, aksi takdirde sadakat yükümlülüğünü ihlal eden eşin, bir yandan bu eylemini sürdürürken öte yandan bunun ortaya çıkmasını her defasında kişilik haklarının ihlal edildiğini öne sürerek önlemesi mümkün olur ki, böyle bir durum hakkın kötüye kullanılması yasağı ile bağdaşmaz (Akil, s. 1261). Eşlerin birbirlerine sadık kalmalarının eşler açısından hem bir yükümlülük hem de bir hak olduğu gözetildiğinde, eşlerden birinin özel hayatın gizliliğini ileri sürerek diğer eşin kişilik haklarına saldırı niteliğini taşıyan ve onun da özel hayatı kapsamına giren bir hakkı ihlale devam etmesi kabul edilemez." (Gaziantep BAM 2. HD, 01.12.2017, 1398/1628).

Buna karşılık Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin konuya ilişkin değerlendirmesi şu şekilde olmuştur:

"(…) Davalı kadına yüklenen sadakat yükümlülüğüne aykırı davranış fiilinin ispatında kullanılan ve dedektif tarafından çekilen fotoğrafların hukuka aykırı delil niteliğinde olması sebebiyle kusur belirlemesinde esas alınamayacağı(…)" (Y. 2. HD., 2018/1268, K. 2019/3978, kt. 03.04.2019).

Öncelikle Gaziantep Bölge Adliye Mahkemesi'nin kararı, kanaatimizce iki yönden tartışmaya oldukça açıktır. İlk olarak Mahkeme, doktrinde konuya ilişkin görüş birliği varmış gibi kararında tek bir yazara atıfta bulunmuştur ki bu yöntem kanaatimizce bilimsel olmaktan uzaktır. Kezâ yukarıda da değindiğimiz üzere, bir delilin hukuka aykırı şekilde elde edildiğinin belirlenmesi noktasında "amaç" araştırması yapılması (somut olayda mahkeme, sadakat yükümlülüğünün ihlalini ortaya çıkarmak amacıyla fotoğrafların çekildiğini belirlemiştir) hukuk normlarının sınırsız ve ölçüsüz bir şekilde ihlâl edilmesi sonucunu ortaya çıkarabilecek oldukça tehlikeli bir yaklaşımdır. Bu nedenledir ki Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin herhangi bir kıstas arayışına girmeksizin gizlice elde edilen fotoğrafları hukuka aykırı delil olarak nitelendiren bu kararının haklı olduğu inancını taşımaktayız. Ayrıca Yargıtay'ın bu kararı bir başka bakımdan daha önem arz etmektedir. Şöyle ki somut olayda söz konusu fotoğraflar kamuya açık bir alanda çekilmiştir. Bununla birlikte Yargıtay, fotoğrafların çekildiği alanın kamuya açık olup olmadığını önemsemeksizin, bunların gizli bir şekilde çekilmiş olmalarını, hukuka aykırı delil olarak nitelendirilmeleri için yeterli bulmuştur.

B-) Kişisel Veriler :

Özel yaşam ile iç içe geçen bir diğer ihlâl konusu norm da kişisel verilerdir. Bu noktada ilk olarak sosyal medyada veya whatsapp gruplarında yapılan yazışmaların değer delillerinin incelenmesi gerekmektedir. Örneğin Yargıtay 9. Hukuk Dairesi'nin önüne gelen bir olayda, bir işyerinde çalışan işçiler bir whatsapp grubu oluşturmuşlar; bu gruptaki yazışmalarda ise bir işçi işverene hakaret etmiştir. Bu yazışmaları ele geçiren işveren ise bu işçinin iş sözleşmesini haklı sebeple feshetmiştir. Burada Yargıtay, bu yazışmaların delil değerini şu şekilde değerlendirmiştir:

"Whatsapp sistemi, telefon ve internet ortamında internet vasıtası ile iletişimi gerçekleştiren bir sistemdir. Burada kişi, kişiler ile iletişime geçtiği gibi gruplar kurarak grup içiresinde iletişim gerçekleştirilmektedir. Ancak bu sistem kendi içinde korunan ve 3. kişilere kapalı bir konumdadır. İşçilerin bu kapsamda burada iletişimlerinin kişisel veri olarak da korunması esastır.

Somut uyuşmazlıkta, whatsapp konuşmaları gizlilik içeren kişisel veri niteliğinde olduğundan, salt nasıl temin edildiği anlaşılamayan bu yazışmalara üçüncü bir kişi tarafından dayanılarak iş aktinin feshi haksızdır." (Y. 9. HD., E. 2018/10718, K. 2019/559, kt. 10.01.2019).

Yine Yargıtay 9. Hukuk Dairesi, benzer bir başka olayda da kapalı bir grupta yapılan yazışmaların grup üyelerinin rızası olmaksızın elde edilmeleri durumunda, bunların hukuka aykırı şekilde elde edilmiş olacağına karar vermiştir:

"(…) davacı ve bir grup arkadaşı arasında internet ortamında kurulan grup üzerinde yapılan özel nitelikteki yazışmaların, onların izni dışında davalı şirketin yöneticileri tarafından özel gayret gösterilmek suretiyle öğrenilmesi ve öğrenilen bilgilerin yine ilgililerin izni dışında kullanılması ve bu bilgilere dayanılarak davacının iş akdinin feshedilmesi, fesih nedeni yapılan bilgilerin özel hayatın gizliliğinin ihlal edilerek elde edilmiş olması karşısında hukuka aykırı delile dayanmış olması nedeniyle feshin haklı kabul edilemeyeceği (…)" (Y. 9. HD., 30.11.2017, 15058/19466, www.yargitay.gov.tr).

Görüldüğü gibi burada Yargıtay, whatspp grubuna üye olmayan bir kişinin buradaki yazışmaları delil olarak kullanamayacağını kabul etmektedir. Dolayısıyla eğer işveren whatsapp grubunun üyesi olsa idi, bu kez "işçinin rızası" çerçevesinde buradaki yazışmalara dayanabilecekti.

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 2014 tarihli bir kararında ise bir sosyal medya sitesi (Facebook) üzerinden sahte profil oluşturulmak suretiyle yapılan yazışmaları şöyle değerlendirmiştir:

"(…) "Facebook" isimli sosyal paylaşım sitesi kullanılarak kocanın, dayısıyla görüşmelerine ilişkin iletişim kayıtlarının da; davacının, sosyal paylaşım sitesinde kendisini "kocanın dayısı" yerine koymak suretiyle "dayısı ile koca" yazışıyormuş görüntüsü verilerek davacı tarafından oluşturulduğu, davacının da bunu kabul ettiği anlaşılmaktadır. Bu halde, sosyal paylaşım sitesi üzerinden yapılan görüşme kayıtları da vakıaların ispatında dikkate alınamaz (HMK md. 189/2)." (Y. 2. HD., 05.02.2014, 19577/1926, www.kazanci.com.tr).

Yine Yargıtay 3. Hukuk Dairesi de konuya ilişkin şu değerlendirmeyi yapmıştır:

"(…) Sosyal medya hesaplarında yapılan paylaşımların, ancak hesabın sahibi veya aynı paylaşım ortamında (facebook/WhatsApp) bulunan kişilerce delil olarak kullanımının mümkün olduğu düşünülebilecektir. Diğer bir anlatımla, sahte profil oluşturup paylaşımlarda bulunmak veya kişi profillerinde hesap sahibinin bilgisi, muvafakatı ve izni olmaksızın yapılan paylaşımların delil olarak sunulması halinde, bunların 6100 Sayılı HMK'nun 189/2. maddesi kapsamında hukuka aykırı delil kabul edilmesi gerekir." (Y. 3. HD., 07.03.2017, 14742/2577).

Görüldüğü gibi bu kararlarda iki farklı ihtimal incelenmştir. Bunlardan ilki, sahte profil oluşturup o kişiyle sosyal medya üzerinden iletişim kurulmasıdır. Yargıtay, bu şekilde yapılan yazışmaların hukuka aykırı delil olarak kabul etmektedir.

İkinci olarak ise sosyal medyadaki kişi profillerinde yapılan paylaşımların, profil sahibinin izni olmaksızın gizli bir şekilde elde edilmesi söz konusu olabilecektir. Bunlar da Yargıtay tarafından hukuka aykırı delil olarak nitelendirilmektedir.

Sonuç

Çalışmada incelenen kararlar çerçevesinde, Yargıtay'ın ses kayıtlarının delil değeri bakımından eğiliminin "mekan" ve "zorunluluk" kıstasları yerine "karşı tarafın rızası" kıstası kabul etme yönünde olduğu sonucuna varılabilecektir. Buna göre Yargıtay, ağırlıklı olarak verdiği kararlarda, karşı tarafın

rızası olmaksızın, gizlice elde edilen ses kayıtlarını hukuka aykırı delil olarak nitelendirmektedir. Bununla birlikte bu tutumun mutlak olduğu düşünülmemelidir. Şöyle ki Yargıtay 9. Hukuk Dairesi, yukarıda yer verilen kararında, kanaatimizce isabetsiz olarak, "amaç" araştırması yapmak suretiyle gizlice elde edilen ses kaydının hukuka aykırı şekilde elde edilmediği sonucuna varmıştır.

Kişinin konuşma ve yazışmalarının rızası olmaksızın telefon veya bilgisayarına yüklenen bir casus yazılım ile elde edilmesi hususunda Yargıtay'ın tutumu daha net olup; bunları hukuka aykırı delil olarak kabul etmektedir. Yargıtay, aynı net tutumu, kurgu sonucu elde edilen ses ve görüntü kayıtları bakımından göstermektedir. Temyiz Mahkemesi, çeşitli kararlarında bunların da hukuka aykırı şekilde elde edildiklerine karar vermiştir.

Yargıtay, özel dedektifler tarafından kişi hakkında kişinin bilgisi olmaksızın toplanan delillerin de hukuka aykırı şekilde elde edildikleri görüşündedir. Bu noktada Yargıtay, fotoğrafların özel dedektif tarafından kamusal veya özel alanda çekilmesi arasında ayrım yapmamaktadır.

Sosyal medyadaki kapalı gruplarda gerçekleşen yazışmalar bakımından Yargıtay, bunlara yalnızca grupta yer alan üyeler tarafından delil olarak dayanılabileceği görüşündedir. Keza Temyiz Mahkemesi, sosyal medyada yapılan paylaşımların gizli bir şekilde elde edilmesi durumunda, bunların da hukuka aykırı şekilde edilmiş delil olarak nitelendirilmesi gerektiği düşüncesindedir.

Kaynakça

Akil, C. (2012). Yargıtay Kararları Işığında Medeni Yargılama Hukukunda Hukuka Aykırı Biçimde Elde Edilmiş Delillerin Değerlendirilip Değerlendirilemeyeceği Meselesi. *AÜHFD,* (4), 1223-1270.

Alangoya, Y.&Yıldırım, M.K.&Deren-Yıldırım, N. (2006). *Medeni Usul Hukuku Esasları*, İstanbul: Vedat Yayınları.

Atalay, O. (2018). *Pekcanıtez Medeni Usul Hukuku,* İstanbul: On İki Levha Yayınları.

Budak, A.C.&Karaaslan, V. (2019). *Medeni Usul Hukuku,* Ankara: Adalet Yayınları.

Chappuis, B. (2011). Les Moyens De Preuve Collectés De Façon Illicite ou Produits De Façon Irregulière, *Le Procès En Responsabilité Civile*, Stämpfli, 107-174.

Çiftçi, P. (2014). Boşanma Sisteminin Yargılamada Doğurduğu Temel Hak İhlalleri ve İspat Sorunları, *DEÜHFD,* (16), 1741-1821.

Kerchove, M. (2000). La Vérité Judiciaire: Quelle Vérité, Rien Que La Vérité, Toute La Vérité?, *Déviance Et Société,* (1), 95-101.

Kılıçoğlu, E. (2011). *Medeni Yargılamada Hukuka Aykırı Yoldan Elde Edilmiş Delillerin Kullanılması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Pekcanıtez, H. (2009). Medeni Usul Hukukunda Hukuka Aykırı Yollardan Elde Edilen Delillerin Değerlendirilmesi, *Haluk Konuralp Anısına Armağan,* 789-850.

Tanrıver, S. (2018): Medeni Usul Hukuku, Ankara: Yetkin Yayınevi.

Tanrıver S. (2006) Türk Medeni Usul Hukuku Bağlamında Hukuka Aykırı Yollardan Elde Edilen Delillerin Durumunun İrdelenmesi, *TBBD,* 368-377.

Yıldırım, M.K. (2007). Medeni Yargılama Hukukunda İspat Yasakları ve Özellikle Taraflarca Hukuka Aykırı Yoldan Elde Edilmiş Deliller, *Erdoğan Teziç'e Armağan*, 861-871.

FYODOR MİHAYLEVİÇ DOSTOYEVSKİ'NİN 'ÖTEKİ' ADLI ROMANINDA YABANCILAŞMA OLGUSU VE ÖTEKİ'NİN YARATIMI

Nergis Çağlayan
İstanbul Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, nergiscaglayan@hotmail.com

Özet

Pek çok edebi eserde kendine yer bulan yabancılaşma kavramı Mihail Fyodoroviç Dostoyevski'nin Öteki romanının da konusunu oluşturur. Dostoyevski erken dönem eserlerinden biri olan Öteki'nin yazımını 1846'da tamamlar. Dostoyevski'nin Gogol'un çok yönlü ve histerik karakterlerinden etkilendiği açıktır ancak Gogol bile bu kadar ileri gidip insanın öteki kişiliğini insan vücudunun ve zihninin dışına çıkartıp somut olarak toplumun içine sokmamıştır. Dostoyevski romanda öteki'ye bir kişilik atfeder ve onu arzulanan bir konuma koyar.

Psikoloji teriminin henüz edebiyatta yeni yeni kullanılmaya başlandığı -19.yy'nin başında Coleridge tarafından Shakespeare'nin yöntemlerini açıklamak için kullanılmıştır- dönemde söz konusu eser psikoloji çatısı altında birçok klinik durumu içinde barındırır. Dostoyevski, çok yönlü ve histerik karakteri Golyadkin'le sadece edebiyat çevresinin değil aynı zamanda psikiyatri ve felsefe çevresinin de dikkatini çeker. Öteki'nin edebiyatla psikolojinin ciddi anlamda ilişkilendirilmeye yeni başlandığı bir dönemde yazılması Dostoyevski'nin incelikli gözlem ve tahlil yeteneğinin kanıtıdır. Öteki, felsefe bağlamında da varoluşçu felsefe için yönlendirici olmuş ve birçok düşünürü etkilemiştir.

Yabancılaşma olgusu kitapta çok keskin bir şekilde işlenir. Dostoyevski'nin histerik, ürkek karakteri Bay Goladkin dokuzuncu dereceden bir devlet memurudur. Terfi etmeyi ve yüksek sınıftan insanların arasına katılmayı arzular. Bu arzunun yarattığı yoğun stresten muzdarip olan Goladkin yaşadığı travma ve toplum içine karışamaması sonucunda öteki nevrozunu yaratır. Öteki Goladkin kendisine çok benzer, kendisiyle aynı adı taşır. Öteki Goladkin asıl Goladkin'den daha yetenekli, daha başarılı ve birçok yönden daha iyi bir konumdadır. Tam anlamıyla asıl Goladkin'in olmak istediği kişidir. Onun doppelgängerı ve alter egosudur. Kendisi hangi Goladkin'in gerçek Goladkin olduğunu düşünmeye başladığı andan itibaren gerçeklik ve benlik mefhumlarını kaybeder.

Anahtar kelimeler: Fyodor Mihayleviç Dostoyevski, Öteki, Yabancılaşma, Doppelgänger, Alter Ego

THE PHENOMENON OF ALIENATION AND THE CREATION OF THE OTHER IN FYODOR MIKHAILOVICH DOSTOEVSKY'S NOVEL ''THE DOUBLE''

Absract

The concept of alienation found in many literary works is also the subject of Fyodor Mikhailovich Dostoevsky's novel "The Double". Dostoyevsky completed the writing of one of his early works, the Double, in 1846. It is clear that Dostoyevsky was influenced by Gogol's multifaceted and hysterical characters, but even Gogol did not go so far and put the other person's personality out of the human body, mind and into the society perceptibly. Dostoevsky attributes a personality to the Double in the novel and puts him in a desired position.

In the period when the term psychology was only recently used in literature - used by S. T. Coleridge to explain Shakespeare's methods at the beginning of the 19th century - the novel at issue contained many clinical situations under the roof of psychology. Dostoyevsky, with his versatile and hysterical character, draws the attention of not only the literary circle but also the psychiatric and philosophical circles. The writing of the Double,at a time when literature and psychology were seriously associated with, is the evidence of Dostoyevsky's refined observation and analysis ability. The Double, in the context of philosophy, was a guide for existential philosophy and influenced many thinkers.

The phenomenon of alienation is told very sharply in the nove. Dostoyevsky's hysterical, timid character Mr. Goladkin is a 9th degree civil servant. He desires to be promoted and to join the people of the higher class. Suffering from the intense stress of this desire, Goladkin creates his other neurosis as a result of his trauma and his inability to interfere with society. The other Goladkin is very similar to Mr. Golyadkin, bearing the same name. But The other Golyadkin is more capable, more successful and

in many ways better than the original Golyadkin. He is exactly the person Goladkin wants to be. It is his doppelgänger and alter ego. From the moment that he begins to think which Goladkin is the real Goladkin, he loses his notions of reality and self. He is hositalized.
Key Words: Fyodor Mikhailovich Dostoevsky, The Double, Alienation, Doppelgänger, Alter Ego

1.Giriş

Fyodor Mihayleviç Dostoyevski'nin erken dönem eserlerinden biri olan Öteki 1846 yılında tamamlanmıştır, yazarın sürgün öncesi eserlerinden biridir. Fyodor Mihayleviç Dostoyevski'nin Öteki adıyla çevrilen romanı *Двойник* (dvoynik), Türkçe'de tam manasıyla 'ikiz' anlamına gelmektedir. Romanın içeriğine bakılacak olursa bunun kötücül ikiz, kişinin doppalganger'i ve felsefi anlamda alter egosu olduğu açıktır.

Eser, yazıldığı dönemde içeriği ve psikolojik tahlilleriyle çağdaşlarından arasında öne çıkar ve pek çok kez incelenmiştir. Kitapta edebiyatın, felsefenin ve psikolojinin bir konusu olan yabancılaşma bireysel ve toplumsal olarak karşımıza çıkar. Bu makalemde eserin incelendiği çağımız psikoloji ve psikanaliz yöntemlerini bir kenara bırakarak Bay Golyadkin'in kendi çağında bir hasta olarak psikoloji ve tıp çevresinde nasıl değerlendirilebileceğini açıklayacak, kelimenin etimolojik anlamından yola çıkarak Bay Golyadkin'in yabancılaşma tanımının ne kadarını taşıdığını tartışacağım. Psikoloji kavramının edebiyata daha yeni girdiği 19.yy'da öteki olgusunun nasıl görüldüğünden, eserdeki yabancılaşma olgusunu felsefi bağlamda inceleyeceğim.

Edebiyatta özellikle 19.yy'dan sonra Romantizm akımıyla birlikte gelen bir bireyselleşme olgusu vardır. Rus Edebiyatında Romantizm, Batı edebiyatında işlendiği formdan tamamen farklı olarak ortay çıkar. (Olcay,2008,3) Bunun erken dönem örneklerinin yanı sıra Rus yazarlar, toplum içinde kendine dönük insan portrelerini işlemeye başlamışlardır. Dolayısıyla Rus Edebiyatında 'küçük adam' ve 'gereksiz adam' gibi imgeler ortaya çıkmıştır. Kitabın karakteri 9. dereceden memur Bay Golyadkin de bu küçük adam imgelerinden biridir.

Her kültürde ve toplumda olduğu gibi yazarlar, karakterini kendi toplumlarında kurgulamışlardır. Bu sebeple Rus romanlarında dönemin siyasi, idari ve toplumsal şartlarıyla bağlı olarak devlet memurları, sürgüne gönderilen subaylar, Batıya özenen soylu kesim, bu kesime yalakalık yapan düşük rütbeli insanlar yer alır. Romanların atmosferi buna göre şekillenir. Karanlık, sert ve çoğu zaman aynı Rus iklimi gibi soğuktur. Karakterler bireyselleşme, yalnızlaşma süreçlerini buralarda yaşarlar ve bu şartlar yazarlara karakterlerini kurgularken müthiş bir zemin oluşturur. Fyodor Mihayeviç Dostoyevski Öteki romanı için Peterburg şehrini seçer. İdari ortamda ezilen ve mevki sahip olmaya çalışan insanlara karşı şehrin acımasızlığı adeta Peterburg'un soğuk iklimiyle örtüşür.

1.1Kitabın Konusu

Romanı kısaca özetlemek gerekirse Bay Golyadkin Peterburg'da 9.dereceden memur olarak Peterburg'da görev yapar. Olsufiy İvanoviç'in kızı Klara Olsufyevna'nın doğum gününü kutlamak için verilen baloya gitmek için uzunca hazırlanır ancak eve vardığında içeri alınmaz. Geri dönerken Fontanka rıhtımında biri dikkatini çeker, önce seçemez daha sonra bunun kendisi yani Bay Golyadkin olduğunu fark eder. Eserde Bay Golyadkin'in nevrozuyla ilk karşılaştığı an bu andır. Daha sonrasında Öteki Bay Golyadkin yavaş yavaş asıl karakterimizin hayatına girer. Öteki Bay Golyadkin asıl Bay Golyadkin için bir tehdit unsuru olarak karşımıza çıkar çünkü onun toplumsal konumunu gasp eder, küçük düşür, kendinden dahi şüphe etmeye başlayan Bay Golyadkin kitabın sonunda aklını kaybederek hastaneye yatırılır.

2.Felsefi Bağlamda Yabancılaşma Olgusu

2.1 Hegel'in Felsefi Bakış Açısıyla Yabancılaşma Olgusu

Felsefi bağlamda özellikle Georg Wilhelm Friedrich Hegel yabancılaşma üzerine çalışmıştır. Hegel'in felsefesine göre yabancılaşma izole olma, yalnız kalma gibi olumsuz anlamaları barındırmaz, onun için yabancılaşma dağılma ve basit bir bileşimin dağılıp daha karmaşık bir bileşim haline gelme sürecidir. Bu yüzden bireylerin karşı koyduğu gerçeklik aslında kendi yabancılaşmış yapılarıdır. Hegel felsefesi, mutlak Tin'in yabancılaşması üzerine kurulmuştur. Diyalektik süreç içinde mutlak Tin'in devinimi bir ''yabancılaşma ve yabancılaşmadan kurtulma'' hareketidir. (Osmanoğlu, 2016: 5)

Yabancılaşma ve yabancılaşmayı aşma bireysel bir eylem olarak işlenir ve insanın kendini tanıması, tartması ve analiz etmesi için olması gereken olumlu bir olarak sunulur.

Romanda Öteki Bay Golyadkin, asıl Bay Golyadkin'in hep olmak istediği kişidir yani onun ereğidir. Bay Golyadkin, Öteki Bay Golyadkin'le birlikte amaçlarını ve isteklerini net bir şekilde görür, toplumdaki yerini bulur. Bilinç ve gerçeklik mefhumunu kaybedip Öteki'yi kafasında alt edilmesi gereken bir düşman, bir kötücül ikiz olarak konumlandırana kadar Hegel'in bahsettiği olumlu yabancılaşma evresini yaşayan Bay Golyadkin doğru bir şekilde yol almaktadır. Çünkü yabancılaşma olmaksızın kendinde ve kendi içinde geçerli olan tözden yoksundur; bu durumda tözü, dışlaşmasının kendisidir. (Hegel,1986:297) Bay Golyadkin, Öteki Bay Golyadkin'in kendi uzantısı olduğunun farkına varamaz ve sağlıklı devinimi tamamlayamayıp Hegel'in tanımladığı Mutlak Tin aşamasına ulaşamaz. Çünkü artık sağlıklı bir mental yapıya sahip değildir. Hegel 'Gerçek olan akli, akli olan gerçektir.' der. Bay Golyadkin'in gerçeklik ayrımını yapabilmesi beklenemez.

2.2 Hegel Felsefesinde Yabancılaşma üzerine Aksaklık, Aksaklığın Kitapta İşlenişi

Hegel Tinin Görüngübilimi adlı eserinde tinin devinimini tamamlaması için öznenin yabancılaşmasını gerekli görür. Her şey karşıtıyla var olur ve tanımlanır der. Ancak Hegel'in felsefesinde bir bölünme sorunu karşımıza çıkar. Özne-nesne karşıtlığından doğan 'bilgi aşkınlığı' bu sorunlardan biridir. Eğer özne ve nesne birbirine indirgenemeyen iki ayrı şey ise ve bu nedenle bilinç 'kendinden olduğu biçimiyle' nesneyi kapsamıyorsa; O halde bilgi, nesnesine aşkındır. Bu bilginin nesnesine uygun olmadığını dolayısıyla da kesin olmadığını gösterir. (Kiraz, 2011: 69)

Kitapta Bay Golyadkin özne olarak, İkinci Bay Golyadkin'in bilgisinden aşkındır dolayısıyla onu güç duruma sokan tam da bu bilgi aşkınlığıdır. Özne ve nesnenin birbirini karşılıklı olarak kendilerinin dışında tutan iki ayrı şey olması, dolayısıyla öznenin bulunduğu durum ile nesneyi deneyimleyememesi, bilincin nesneye ilişkin oluşturduğu bilginin nesneyi kendinde olduğu biçimiyle yansıtmıyor olabileceği anlamına gelir.

Bay Golyadkin öteki benliğini tam olarak denetleyemez ve öngöremez. Öteki benliği/alter egosu, onun kendi deneyiminlerinden ve karakterinden bambaşka biri olarak ortaya çıkmıştır.Onu bunalıma sürükleyen budur. Ötekiye aşina değildir, Bay Golyadkin'in ereksel tözü dışlaştırdığı öteki Bay Golyadkin'dir. Ancak ona hiçbir zaman ulaşamaz, ulaşamadığı gibi bu benlik olgusu onda düşmanca hisler uyandırır.

Dolayısıyla Hegel felsefesinde devinimin sağlanması aşamasında boşluk oluşur. Romanda özne ve nesne arasındaki bu zıtlık hiçbir zaman aşılamaz. Uyum sağlamak, ötekiyle anlaşmak ve toplumda saygınlığını geri kazanmak amacıyla Bay Golyadkin bir adım atar ve Öteki'ni bir kafeye davet eder ve onu kendinin iyi biri olduğuna dolayısıyla barışmaya ve aralarındaki bu özne-yüklem karşıtlığını aşmaya davet eder. Bu olay kitapta şu şekilde verilir:

''-Yakov Petroviç- sıkıntıyla bağırır,- Ben sizin hiç düşmanınız olmadım. Kötü yürekli insanlar beni yanlış tanıttılar… Ben kendi açımdan hazırım… Yakov Petroviç, mümkünse Yakov Petroviç, hemen şimdi bir yere gidip oturalım mı? (…) Her şey zaten kendiliğinden ortaya çıkacak, kesinlikle anlaşılacak Yakov Petroviç! Kesinlikle her şey kendiliğinden ortaya çıkacak…''(Dostoyevski,2019: 138)

Öteki Yakov Petroviç Golyadkin bu görüşmede asıl Bay Golyadkin'i pek önemsemez, dinlemez ve hatta onu alaya alır. Belki de asıl Bay Golyadkin gücü ve üstünlüğü elinde tutan olsaydı o da aynı bu şekilde karşısındakine kaba davranacağından bir noktada yine kendine yabancılaşmayla Bay Golyadkin kendini tanımış olur.

Hegel'in yabancılaşma felsefesine dönecek olursak hem teori hem de özne-nesne karşıtlığı sorunu kitabın bu bölümünde karşımıza çıkar. Hegel'e göre öznenin bilmek istediği şey olan nesne kendisinden başka bir şey değildir. (Kiraz, 2011:70) Öznenin yabancı olduğu yine kendisidir ve kendine dönmelidir. Kitapta buna örnek olarak son bölümde Bay Golyadkin hastaneye götürülürken arkasında kimse kalmamıştır ancak Öteki nevrozu arabaya binmesine yardım eder. Sona tek kalan ve ona eşlik eden Öteki nevrozudur yani kendisidir.

''En sona Bay Golyadkin'in beş para etmez ikizi kalmıştı. Elleri yeşil resmi paltolonunun yan ceplerinde, halinden son derece memnun bir halde koşuyor, arabanın bir sağ yanına bir sol yanına geçiyordu; bazen arabanın

penceresini tutuyor ve pencereye asılıyor, kafasını pencereden içeri sokuyor ve Bay Golyadkin'e veda öpücükleri gönderiyordu(…)'' (Dostoyevski, 2019:180)

2.3 Georg Lukacs Bakış Açısıyla Yabancılaşma Olgusu

Macar Marksist filozof ve edebiyat bilimcisi Georg Lukacs yabancılaşma olgusunu bireylerin sosyal yetersizliği üzerinden tanımlar. Lukacs'a göre yabancılaşma, daha genel olarak, bireylerin kendi sosyal ilişkileri üzerindeki kontrol eksikliğini ifade eder. (Osmanoğlu, 2016:5)

Sadece Öteki romanında değil, aynı zamanda Rus romanlarında çok sık işlenen bir konu olan bireylerin kendi hayatları ve bulundukları toplumsal konumlar üzerinde söz sahibi olamaması Lukacs'ın tartıştığı yabancılaşmaya işaret eder. Kitabın başında doktoru Bay Golyadkin'e sosyal ortamlarda bulunmasını, eğlencelere katılmasını ve bütün yaşamını yeniden kurmasını ve hatta karakterini değiştirmesini tavsiye eder. Bay Golyadkin bunları yapamayacağını, herkesin sanki yüzünde bir maskeyle dolaştığını söyler. Doktoru ciddiye almaz. Baştan beri topluma ve insanlardan kopuk yaşamayı seçen Bay Golyadkin kitabın ilerleyen sayfalarında yabancılaştığı bu topluma artık istese de karışamaz. Kitapta Bay Golyadkin'in öteki nevrozu tarif edilirken asıl Bay Golyadkin'den yola çıkılır ve sosyal toplumlardaki tutumu şu şekilde verilir:

'('…)Bay Golyadkin'in tam karşısında oturan kişi Bay Golyadkin'in korkusu, Bay Golyadkin'in utancı, Bay Golyadkin'in önceki geceki kâbusu, kısacası Bay Golyadkin'di; hem de ağzı açık, elindeki kalemiyle donakalmış bir halde masasında oturan Bay Golyadkin değildi; şefine yardım eden Bay Golyadkin değildi; silik davranmaktan ve kalabalığın arasında kaybolmaktan hoşlanan Bay Golyadkin değildi(…)

(Dostoyevski ,2019: 57)

Georg Lukacs'ın yabancılaşma tanımından da yola çıkacak olursak Bay Golyadkin'in yabancılaşma evresi öteki nevrozunun ortaya çıktığı andan başlamaz. Bunun daha gerisine dayanır.

Golyadkin'in nevrozu baloya alınmadığı gece ortaya çıkar. Topluma katılamaması sonucunda yaşadığı yoğun üzüntü, hayal kırıklığı kendine dönerek kendinden iğrenme ve yabancılaşmaya yol açar. Kendiyle olmak istemez, onların arasına katılabilen biri olmak ister. Bunun sebebi toplumu isteyip istemediğine kendi karar verirken artık toplum onu istemediğinde toplumsal yabancılaşmasını bireysel bir yabancılaşamaya döndürür. Yaşadığı travma sonrası bozukluk nevrozunu ortaya çıkardığı gibi dengesiz ruh hallerini de beraberinde getirir.

2.4 Sartre'nin Varoluşçu Felsefesine Göre Öteki Olgusu

Varoluşçu felsefenin önde gelen isimlerinden Sartre'da öteki, dünyayı algılayışımızı donuklaştıran, kavrayışımızı zorlaştıran, bir başkasının olumsuz bakışı olarak kullanılır. Öteki, benim varlığımı, varoluşumu çalandır. Birey kendine ait bir dünya kurar, onu oluşturur ve dünyaya o kurduğu pencereden bakar. Buraya kadar her şey normaldir. Fakat birden öteki sahneye girer ve tüm yapı bir anda dağılır, bozulur. Bu noktadan sonra bana ait bütün sıfatlar, ötekine göre belirlenmeye başlar. (Kundakcı, 2013:7)

Kitapta tam anlamıyla olan budur. Bay Golyadkin'in iyi kötü bir yaşamı varken sahneye giren Öteki, Bay Golyadkin'in amacını, konumunu, isteklerini çalar. Bay Golyadkin'in insani değeri Öteki'nin yeteneklerine göre ölçülür. Bunun kitaptaki en somut örneği şudur: Öteki, Bay Golyadkin'in emek verip hazırladığı ve teslim edeceği evrakları elinden kapıp ekselanslarına sunar. Öteki'nin ''evraklar''ı Bay Golyadkin'in elinden kapıp götürmesi bir temsildir. Asıl çaldığı Bay Golyadkin'in emeği, öne çıkma şansı, toplumsal konumudur.

Kitap Bay Golyadkin'in gözünden anlatıldığı için okuyucu da tam olarak sağlam bir zemin üzerinden hareket edemez. Bay Golyadkin'in evrakların üzerinde var olmayan bir mürekkep lekesi gördüğüne dair ısrarı ve onu kazımaya çalışması hem Öteki'ni alt etmeye karşı mücadelesinin hem de histerik bir kriz anında olduğunun göstergesidir. Bu savaştan başarılı çıkamaz.

2.5 Julia Kristeva'nın Bakış Açısıyla Ötekileşme Olgusu

Ötekileştirme sorunun dışlaşma kavramı (abjection) ile açıklamaya çalışan feminist yazar [edebiyat teorisyeni, psikanalist, filozof] Kristeva 'abjection' öznenin ya da bir grubun kendi sınırlarını tehdit eden her şeyi dışlamasına yol açan psikolojik bir tepki olarak tanımlar. Kristeva'ya göre öteki iğrenme, tiksinme gibi duyguların sonucunda ortaya çıkar ve ötekinin tanımlanabilir nesnesi yoktur.

Bunun nedeni asıl olması gerektiği yeri ve konumu işgal etmiş olmasıdır. Bu nedenle öteki her zaman bir tehdit unsuru olarak algılanmıştır. (Kundakcı,2013:8)

Kitapta asıl Bay Golyadkin'in öfke ve düşmanca hislerinin sebebi budur. Tam da olmak istediği yerde karşısında tıpatıp kendisi durur. Onu yenmek için birçok şey dener. Ona yakınlaşır, başkalarını ona karşı uyarır ama hepsi sonuçsuz kalır.

Bay Golyadkin aynı zamanda ötekine karşı tiksinme ve iğrenme duyar çünkü onun olmak istediği bütün özellikleri taşır ve sergilemekten geri durmaz. Onun yenmek (özne-nesne karşıtlığı) ve onunla barışmak için birçok şey dener. Ona yakınlaşır, başkalarını ona karşı uyarır ama hepsi sonuçsuz kalır. Öteki, Bay Golyadkin'in varoluşuna zarar verir çünkü öteki aynı zamanda bir kıstas olarak karşısına çıkar.

3.Dönemin Psikolojiye Bakış Açısından

İngilizcede psikoloji kelimesi 19.yy'nin başında S. T. Coleridge tarafından Shakespeare'nin yöntemlerini açıklamak için kullanılmıştır. S.T. Coleridge, ''İnsan zihninin/tininin felsefesini ifade edecek başka terim olmadığı için bu bilinmeyen kelimeyi kullanıyorum'' der. Edebiyatta bu terimin kullanılması daha henüz yeni yeni başlamışken Dostoyevski'nin eserlerinde bu incelikli tahliller dönemi içerisinde oldukça dikkat çekicidir.

Lev Şestov, Dostoyevski için 'İnsan için ''akıl ve vicdan''ın bin yıllık saltanatı bu bilinçle sona erer ve Rusyamızda ilk kez Dostoyevski'nin keşfettiği yeni bir dönem, 'psikoloji' dönemi başlar'' der. (Şestov, 2017:57)

Araştırmacılar, Bay Golyadkin'in bozukluğunun narsistik olarak tanımlandığı konusunda hem fikirler. Tıbbi açıdan bakıldığında, Bay Golyadkin'in hastalığı manik depresif psikoz [bipolar affektif bozukluk] olarak tanımlanır. (Zolotko,2019:3)

3.1. Etimolojik olarak karakterin kavrama uygunluğu

Yabancılaşma kavramı pek çok eserde ve bilimsel alanda ele alınan ve dikkat çeken bir konudur. Yabancılaşma kelimesinin birkaç etimolojik anlamı vardır ve tarih içinde pek çok alanda gelişim ve algılayış sürecinden geçer.

Yabancılaşma kelimesi Latince 'alieno' kelimesinden gelip İngilizce'de pek çok anlamda kullanılır. Modern İngilizce'deki 'alienation' kelimesi yabancılaşma, uzaklaşma, devretme, soğuma, ötekileştirme anlamında kullanılır. Alien 'yabancı uyruklu kimse, yabancı kelime ve uzaylı' anlamına gelir. Daha geniş bir kapsamda düşünecek olursak yabancılaşma sadece 'ben ve öteki' ile kalmaz. Bazen bir uyruğa, gruba hatta dünyaya ait olmayanı tanımlarken de karşımıza çıkar.

Erich Fromm' göre '' Yabancılaşma' sözcüğü eskiden akıl hastalarını tanımlamak için kullanılıyordu. Fransızca'daki aliene, İspanyolca'daki alienado sözcükleri eskiden psikozu, yani bütünüyle, kesinlikle kendisinden kopmuş insanı tanımlıyordu. (İngizlizce'de bugün ile akıl hastalarına bakan doktorlara 'alienist' denir.) (Fromm, 1990:116)

Bay Golyadkin ikinci bir benlik oluşturarak aynı zamanda benliğini, kişiliğini eski Bay Golyadkin'de bırakmış, Öteki Bay Golyadkin'e daha üstün bir kişilik atfederek kendinden yabancılaşmış, uzaklaşmış, benliğini devretmiştir.

Kelimenin bir diğer varyasyonu da tıbbi literatürde kullanılır. 19.yy'ın başlarında ruhsal bozukluğun tedavisiyle yaygın olarak tıp doktorları ilgileniyor ve sorunun bedende olduğunu düşünerek otopsi dahi yapıyorlardı. Bunun yanı sıra bu işi yapan ve 'alienist' olarak adlandırılan kişiler vardı. Çağımızda psikiyatrist olarak adlandırdığımız o dönemde ruhsal bozukluklarla yoğun olarak ilgilenmeye başlayan alyenist/ akıl sağlığı uzmanlarının etimolojik kökü de yine 'alien, alienation'a dayanır. Tıbbi litaratürde baktığımızda aklını kaybetmiş, hastalanmış hatta delirmiş gözüyle bakılan insanları alyenistler tedavi ettiğine göre bu kişilerin de rahatlıkla öteki, yabancı, bizden olmayan olarak konumlandırıldığını görebiliriz.

Kitapta dikkat edildiğinde Bay Golyadkin'i almaya gelen bir tıp doktordur. Çağımızda psikiyatri konusu olan Bay Golyadkin, 19.yy' da aslında bir tıp doktorunun ya da bir alyenistin vakasıdır. Dolayısıyla o çağın şartlarıyla yaklaştığımızda tıbbi bir vakadır ve tıbbın öngördüğü yabancılaşma, ötekileşme tanımına tamamıyla uyar.

Dolayısıyla karakterimiz Bay Golyadkin etimolojik bağlamda psikolojik, sosyolojik ve tıbbi tanımlardaki yabancılaşma tanımına da uyar ve ötekileşir.

4.Sonuç

Sonuç olarak yabancılaşma ve bunun sonucunda ötekiyi yaratma süreci pek çok filozof tarafından tartışılmıştır. Farklı filozofların yaklaşımları üzerinden Bay Golyadkin'i anlamaya çalışmak, tam bir karakter ve ruh hali tahlili yapmak için oldukça elverişli bir zemin oluşturur. Bu noktada karakter 'deli, histerik, paranoid şizorfeni' gibi iktidar bilginin saltanatından çıkar ve bize farklı okuma, anlamlandırma imkanı sunar.

Bay Golyadkin'e psikolojik olarak birçok tanı konulmuştur. Ancak asıl kendi çağında ve tıbbin o günkü şartlarını, gelişimini göz önünde bulundurursak Bay Golyadkin'in bir 'öteki, yabancı' sıfatı tam manasıyla anlamlanır.

KAYNAKÇA

Dostoyevski, Fyodor Mihayleviç. (2019). *Öteki*, (Tansu Akgün, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Fromm, E. (1990). *Sağlıklı Toplum* (Yurdanur Salman-Zeynep Tanrısever,Çev.). İstanbul: Payel Yayınevi

Hegel, G.W.F. (1986*). Tinin Görüngübilimi* (Aziz Yardımlı, Çev.). İstanbul:İdea Yayınları.

Kiraz, S. (2011). *Yabancılaşma Sorunu ve Hegel*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, İstanbul.

Kundakcı, F. Seda (2013). *Heteroseksizm ve Ötekileştirme Eleştirisi*. Liberal düşünce, 71, 65-79

Olcay, T. (2008). 19.YY *Rus Edebiyatında Romantizm Üzerine*. KKEFD,17, 367-381

Osmanoğlu, Ö. (2016). *Hegel'den Marcuse'ye Yabancılaşma Olgusu*. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:2 Sayı:3. 65-92

Şestov, L. (2017). *Dostoyevski ve Nietzsche Trajedinin Felsefesi* (Kayhan Yükseler Çev.) İstanbul: Notos Kitap

Zolotko, O.B. (2019). *Dvoynik F.M. Dostoyevskovo v svete psihoanalizma: k istorii retseptsii*. Vestnik Russkoy Hristianskoy Gumanitarhoy Akademii. Tom 20. Vıpusk 3

OKUL İMAJININ OLUŞUMUNDA LİSE MÜDÜRLERİNİN ROLÜNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN VE YÖNETİCİ GÖRÜŞLERİ

Süleyman AKKAŞ
Dokuz Eylül Üniversitesi, Fındıklı Şehit Gökhan Soylu İlkokulu. akkas4364@gmail.com

Ali AKSU
Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi. ali.aksu@deu.edu.tr

Özet
Bu çalışmada müdürlerin ortaöğretim kurumlarında okul imajının oluşumunda üstlendikleri rollere ilişkin öğretmen ve yönetici görüşlerinin ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu çalışmanın yapılandırılmasında nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu amaçlı örnekleme yöntemine göre 2019–2020 eğitim – öğretim yılında, İzmir ili Buca ilçesindeki iki özel lise, iki Anadolu lisesi, bir meslek lisesi, bir fen lisesi, bir güzel sanatlar lisesi, bir imam hatip lisesi, bir sosyal bilimler lisesi, bir spor lisesi olmak üzere 10 okulda görev yapan yedi okul yöneticisi ve on yedi öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmış ve yapılan betimsel içerik analizi sonucuna göre elde edilen bulgulardan bazıları şunlardır: Okulun başarısı, sahip olduğu özellikler ve öğretmen ile ilgili unsurlar okulun imajını belirleyen, etkileyen en önemli unsurlardır. Olumlu bir okul imajının oluşumunda öğretmenlerin önemli katkısının olduğu araştırma sonuçlarından bir diğeridir. Okul imajının oluşumunda katılımcılar yöneticilerin iletişim becerileri, mesleki beceri ve niteliklere sahip olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde genel olarak okullarına dair imaj algılarının olumlu olduğu söylenebilir. Katılımcıların çoğu görev yaptıkları okulun imajını önemsemektedirler.
Anahtar kelimeler: İmaj, okul imajı, yönetici, yönetici görüşleri, öğretmen görüşleri

TEACHERS' AND PRINCIPALS' PERCEPTIONS ABOUT THE ROLE OF HIGH SCHOOL PRINCIPALS IN CREATING THE SCHOOL IMAGE

Abstract
In this study, it is aimed to reveal teachers' and administrators' perceptions about the roles of principals in the formation of school image in high schools. This is a qualitative study which was conducted with 17 teachers and 7 principals who are employed at two private high schools, two Anatolian high schools, a vocational high school, a science high school, a high school of fine arts, a religious high school, a social sciences high school in Buca, during 2019-2020 academic year. The data were collected with semi-structured interview questions and analyzed via the descriptive content analysis. The findings of the analysis can be summarized as follow: The success of the school, its features and teacher-related issues are the most important factors that determine and influence the school image. It is also understood that teachers have an important contribution to creating a positive school image. Moreover, the participants stated that managers should have communication skills, professional skills and qualifications to build up a positive school image. It is seen that the participant teachers perceive the image of their own schools positively and they mostly value this positive image.
Key words: İmage, school image, principal, principal views, teacher views

İmaj

Kendi tutum ve davranışları sonucunda başka insan ve kurumlar üzerinde olumlu izlenim oluşturmak isteyen kişi ve kurumlar beğenilmek, takdir edilmek isterler. Bu durum onların ürettiği ürün, sunduğu hizmet, diğerleri ile kurmuş oldukları iletişim ile ilgilidir. Bunun sonucunda kişi veya kurumlarda izlenim, algı, etki oluşur. (Bulduklu, 2015).

Sürekli değişen çevre koşulları, gelişen teknoloji ve bilim ile birlikte rekabetin yoğun olarak yaşandığı günümüzde, örgütler varlıklarını devam ettirebilmek, verimliliğini ve etkililiğini sağlayabilmek için kurumsal imajlarına önem vermelidir.

Literatürde imaj kelimesi farklı şekillerde tanımlanmıştır. İmaj kavramı Latince "imago" (resim) kökünden olup, epistemolojik açıdan insanın zihninde bir kişi, kurum, ürün, olay vb. hakkında geliştirdiği bilişsel ve psikolojik bir resmi ifade etmektedir (Dinçer, 1998). Dilimize Fransızcadan geçen imaj sözcüğünün Türkçe karşılığı "izlenim"dir ve bu kelime TDK tarafından "Bir durum veya olayın duyular yolu ile insan üzerinde bıraktığı etki, intiba" şeklinde tanımlanmaktadır. İmaj, kişi kurum ya da kuruluşlarla ilgili görüş ve düşüncelerin oluşturulma çabasıdır (Arslan, 2013). Türkkahraman'ın (2004) Linkemer'den (1997) aktardığına göre imaj, "insanların gördüğü ve algıladığı bir insan, kurum veya bir organizasyon hakkında oluşturdukları izlenimdir". Bir başka tanıma göre imaj, insanların bir kişi, kurum ile ilgili zamana bağlı olarak insanların zihinlerinde gelişen düşüncelerdir. Türkkahraman'ın (2004) James Lull'dan(2000) aktardığına göre imaj, "bir nesne, olay ya da görüşün sembolik ve görsel temsilidir." İmaj bir kişiye, nesneye, örgüte ait his, fikir ve inançların toplamı sonucunda zihinde oluşan resim olarak kabul edilir (Akman, 2019, s 31). İmaj ile ilgili tüm bu tanımlar incelendiğinde bir kurum, kişi hakkında insanların zihinlerinde oluşan görüş, düşünce, anlayış, zihinsel tanımlama olduğu anlaşılmaktadır.

İmaj bireyleri kasıtlı ya da kasıtsız olarak etkilemekte, insanlarda tutum ve davranışların oluşmasını sağlamakta, insanların tutum ve davranışlarını belirleyip yönlendirmektedir. İnsanlar farklı sosyo kültürel, fiziksel, zihinsel yaşantılara, kişilik özelliklerine, inanç, tutum ve öznelliğe sahip olduğu için kişi, kurum, nesneler hakkında farklı imaj algıları ortaya çıkabilir. Bazı insanlara göre olumlu imaja sahip bir birey, kurum ya da nesne diğer insanlar tarafından olumsuz algılanabilir. Bu düşünce ve algılardaki farklılık imajın öznel niteliğine işaret etmektedir (Akman, 2019).

Bolat (2006) bireyler tarafından algılanan imajın olumlu ya da olumsuz olabileceğini, bilinçli oluşabileceği gibi, kendiliğinden, bilinçsizce de oluşabileceğini, çeşitli kaynaklardan elde edilen nesnel ya da öznel bilgilere dayanabileceğini, oluşumunun bir sürece dayandığını ancak zamanla değişebileceğini belirtmektedir.

Okul İmajı

Kurumsal imaj eğitim örgütleri tarafından da önemsenmekte ve bu bağlamda "okul imajı" olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurşun (2011, s. 68) tarafından "okulun hedef kitlesinde bulunan öğretmen, öğrenci, veli, diğer okullar ve diğer insanların gözünde oluşan imajı" şeklinde tanımlanan okul imajı, okulun tüm paydaşlarının etkili bir iletişim kurmasında ve doğal olarak okulun başarısı ve gelişiminde önemli bir etkiye sahiptir (Çobanoğlu, 2011). Okulların paydaşlar tarafından başarılı, iyi olarak algılanması, paydaşların güvenini kazanması ve tercih edilmesi için olumlu imaja sahip olmaları gerekir.

Arslan'ın (2013, s. 27) Jiang ve Xu'dan (2005) aktardığına göre okul imajının oluşumunda etkili olan altı unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilk iki sırada yer alan öğretmen kalitesi öğretmenin eğitim seviyesini, tecrübesini, öğretim stratejilerini, yöntemlerini ve tutumlarını; öğrenci kalitesi ise öğrencilerin kişilik davranışlarını ve çalışma tutumlarını ifade eder. Ayrıca okulun fiziksel yapısı ve sahip olduğu donanımlara dair fiziksel özellikleri; ahlaki yapısı ve moral düzeyine dair okul atmosferi; sosyal çevresi ile fiziksel düzenlemelerini kapsayan okul çevresi ve son olarak yönetimin etkililiği, akademik başarıları, öğrencilerin mezun olduktan sonra işe yerleşme düzeyleri gibi unsurları içeren okul başarısı okul imajını oluşturan temel etmenlerdir.

Eğitimin kalitesi, okulun çevre ile ilişkileri, öğrenci veli memnuniyeti, olumlu okul iklimi ve kültürü, okulun sahip olduğu bütçe, teknoloji, müzik sınıfı, kütüphane, laboratuvar gibi mekanları, öğrenci sayısı, sportif, kültürel, sanatsal faaliyetlere önem verilmesi, okulun bulunduğu çevrenin sosyo kültürel, ekonomik şartları, yöneticilerin iç ve dış paydaşlarla olan iletişimi, okulun temizliği okul imajının oluşumunda ve gelişiminde etkilidir (Akman, 2019; Zengin, 2019; Çetin, 2016; Özkan; 2015; Gençay, 2014; Arslan, 2013; Duman, 2012; Çobanoğlu, 2011; Bahçeci, 2009). Velilerin okula yönelik olumlu imaj algısına sahip olmaları velilerin okula dair duygu, düşünce ve yorumlarını etkiler. Bunun sonucunda olumlu imaj algına sahip okullar öğrenci ve velileri tarafından daha çok tercih edilir duruma gelir. (Özkan, 2015; Duman, 2012; Polat, 2009). Bu nedenle, veliler de çocukları için yaptıkları okul tercihlerinde ilgili kurumun imajını dikkate almakta ve çocuklarını "kaliteli okul" olarak algılanan eğitim kurumlarına kayıt ettirmeye gayret etmektedirler.

Olumlu bir okul imajının oluşturulmasında tüm paydaşların katkısı olsa da yöneticilerin bu süreçte kilit roller üstlendiği yadsınamaz bir gerçektir, okul imajının oluşturulmasında en önemli rol okul yöneticisine aittir. (Akman, 2019; Zengin, 2019; Gençay, 2014; Bakioğlu ve Bahçeci, 2010). Okul imajının oluşturulmasında ve sürdürülmesinde en önemli rol okul yöneticisine ait olsa da okul yöneticisi olumlu imajın oluşturulmasında öğretmenlerin sorumluluk almalarını sağlamalıdır. Okul yöneticileri bu doğrultuda öğretmenlere örnek olmalı, onları motive etmeli, onlara liderlik yapabilmelidir. Okulun olumlu imaja sahip olması, popüler olması, veli, öğrenci ve çevre tarafından tanınıp, tercih edilmesinde öğretmenlerin katkısı önem arz etmektedir (Arslan, 2013). Okul yöneticileri ve öğretmenler toplumun farklı alanlarındaki gelişimleri ve değişimleri farkedebilmeli, gelişmelere uygun olumlu okul imajının oluşturmak için çaba sarf etmelidirler.

Alan yazın incelendiğinde olumlu imaja sahip okulların özelliklerinin aşağıdaki gibi olduğu görülmektedir:

- Okulun akademik ve diğer alanlardaki başarısı okulun veli, öğrenci ve çevre tarafından tanınıp, tercih edilmesini sağlar.
- Okul sahip olduğu bütçe, teknoloji, müzik sınıfı, kütüphane, yabancı dil sınıfı, laboratuvar gibi mekanlara sahiptir, okulda sportif, kültürel, sanatsal faaliyetlere önem verilir.
- Okul ve çevresinin sosyo kültürel, ekonomik şartları iyidir.
- Okul personelinin birbirleri ve dış paydaşlarla olan iletişimi sağlıklıdır.
- Okulun bina yapısına ve temizliğine önem verilir.
- Eğitim-öğretim ikili eğitim yapan okullardaki gibi yoğun değildir; tam gün yapılır, ders dışı sosyal ve kültürel etkinlikler, takviye çalışmalar yapılır.
- Sınıf mevcutları azdır, öğretmenler öğrencileri ile bireysel olarak ilgilenebilirler.
- Orta öğretimde üniversiteye giriş sınavlarında başarı seviyesi yüksektir.
- Okulda istihdam edilen güvenlik personeli olumsuz olayların yaşanmasını engeller.
- Okul olumlu çalışma ortamına, iklime ve kültüre sahiptir.
- Öğretmenlerin niteliği, performansları yüksektir. (Duman, 2012).

Bakioğlu ve Bahçeci'nin (2010) Faculty of Economics' den (2006) aktardığına göre okul imajını oluşturmada ve geliştirmede etkili olan unsurlar şunlardır:

- Çalışanların olumlu ve alanında uzman olması,
- Olumlu iklim,
- Profesyonel liderlik,
- Okulun nitelik farkına ilişkin göstergeler,
- İç ve dış tedarikçilerle iletişim.

Olumlu okul imajı oluşturulabilmesi için bu unsurların okul yöneticisi tarafından dikkate alınması gerekmektedir.

Polat'ın (2009) eğitim kurumlarının imajını arttırmak için sunduğu öneriler şunlardır:

- Okulların fiziki yapıları iyileştirilebilir.
- Okulların hizmet ve ürün niteliği arttırılmalıdır.
- Okullar tanıtım etkinlikler düzenlemeli, paydaş ilişkilerine önem vermelidir.
- Okulun etkin olarak yer aldığı sosyal sorumluluk projeleri düzenlenebilir.
- Okulun sportif, sanatsal, kültürel olanakları ve kütüphanesi geliştirilebilir.
- Yönetici ve öğretmen niteliğinin geliştirilmesi sağlanabilir.
- Somut imaj ögeleri (logo, amblem, forma vb.) etkin kullanılmalıdır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada müdürlerin ortaöğretim kurumlarında okul imajının oluşumunda üstlendikleri rollere ilişkin öğretmen ve yönetici görüşlerinin ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu çalışmanın bir diğer amacı da görev yaptıkları okulunun imajını geliştirmek isteyen yönetici ve öğretmenlere kaynak olmasıdır.

Araştırmanın Önemi

Okulların, hizmet sunduğu kişiler ve çevre tarafından tercih edilmesi okulların sahip oldukları imajları ile yakından ilgilidir. Paydaşlar tarafından diğer okullara göre daha çok tercih edilen okulların

imajlarının oluşumu ve gelişiminde okul yöneticileri ve öğretmenlerin rolleri önemlidir. Ortaöğretim kurumları, öğrencileri üniversiteye hazırlayan önemli eğitim kurumlarıdır. Böylesine önemli misyona sahip olan ortaöğretim kurumlarında görev yapan müdürlerin okul imajının oluşumunda üstlendikleri rollere ilişkin öğretmen ve yönetici görüşlerinin bilinmesi önem taşımaktadır.

Araştırma Soruları

Bu çalışma yukarıda ifade edilen amaç doğrultusunda şu soruya yanıt aramaktadır: *Ortaöğretim kurumlarında müdürlerin okul imajının oluşumunda üstlendikleri rollere ilişkin öğretmen ve yönetici görüşleri nelerdir?* Bu problem temelinde aşağıdaki sorular da bu çalışma kapsamında araştırılmaktadır:

1- Çalışma kapsamında yer alan öğretmen ve yöneticiler okul imajı kavramını nasıl algılamaktadırlar?
2- Çalışma kapsamında yer alan öğretmen ve yöneticiler görev yaptıkları okulların imajını nasıl algılamaktadırlar?
3- Çalışma kapsamında yer alan öğretmen ve yöneticiler görev yaptıkları okulun imajına okul yöneticilerinin katkısını nasıl algılamaktadırlar?

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma okul imajının oluşumunda lise müdürlerinin rolüne ilişkin öğretmen ve yönetici görüşlerini belirlemeyi amaçlayan olgu bilim (fenemoloji) deseninde nitel bir çalışmadır. Olgubilim bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için uygun bir araştırma zemini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 69). Olgubilim araştırması, kişilerin olaylara, durumlara ilişkin algı ve deneyimlerini kendi bakış açılarına göre ön plana çıkarmayı amaçlayan araştırma desenidir (Ersoy, 2016, s. 56).

Olgubilim araştırmalarında veriler yapılandırılmamış ya da yarı-yapılandırılmış görüşmeler aracılığı ile toplanır. Araştırmacı görüşmeleri olgulara ait yaşantıları ve anlamlarını ortaya çıkarmak amacıyla yapar (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 71). Bu çalışmada okul imajının oluşumunda lise müdürlerinin rolüne ilişkin öğretmen ve yönetici görüşlerini belirlemeye yönelik nitel araştırma tekniklerinden görüşme tekniğinin kullanılması ve yapılacak görüşmeler için açık uçlu sorulardan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formu hazırlanması, ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmen ve okul müdürleri ile yüz yüze görüşmeler yapılarak görüşlerinin sorulması, görüşmelerden elde edilecek nitel verilerin betimsel içerik analizi ile analiz edilmesi planlanmaktadır. Yıldırım ve Şimşek'in (2016) Stewart ve Cash'dan (1985) aktardığına göre görüşme "önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim sürecidir".

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu amaçlı örnekleme yöntemine göre 2019–2020 eğitim – öğretim yılında, İzmir ili Buca ilçesindeki iki özel lise, iki Anadolu lisesi, bir meslek lisesi, bir fen lisesi, bir güzel sanatlar lisesi, bir imam hatip lisesi, bir sosyal bilimler lisesi, bir spor lisesi olmak üzere 10 okulda görev yapan yedi okul yöneticisi ve on yedi öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmada çalışılan olguya taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtabilmek için maksimum çeşitleme örneklemesinden faydalanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2016) göre maksimum çeşitlik örneklemesi "küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örneklemde çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır". Maksimum çeşitlilik örneklemesinde çeşitli durumlar arasında ortak ya da paylaşılan olguların olup olmadığını bulmaya çalışmak ve bu çeşitliliğe göre problemin farklı boyutlarını ortaya koymak amaçlanır.

Tablo 1: Çalışma grubu verileri

	Cinsiyet		Görevi		Kıdemi	Eğitim Durumu		
	Kadın	**Erkek**	**Öğretmen**	**Yönetici**	**Ortalama**	**Ön lisans**	**Lisans**	**Lisans üstü**
Devlet	8	12	15	5		-	12	8
Özel	1	3	2	2	21,5	-	4	0
Toplam	9	15	17	7		-	16	8

Tablo 1 de görüldüğü gibi araştırmaya 2' si özel 8' i devlet okulu olmak üzere 10 okulda görev yapan 17 öğretmen ve 7 okul yöneticisi katılmıştır. Katılımcıların 9'u kadın, 15'i erkektir. Katılımcıların kıdemi

ortalama 21 yıldır. Katılımcıların öğrenim durumları incelendiğinde 16'sının lisan, 8'inin lisans üstü eğitime sahip oldukları görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Okul imajının oluşumunda lise müdürlerinin rolüne ilişkin öğretmen ve yönetici görüşleri konusundaki farkındalıklarına ışık tutmak ve bu konuya ilişkin algılarını ortaya koymak üzere nitel araştırma tekniklerinden görüşme tekniğinin kullanılması planlanmış ve yapılan görüşmeler için açık uçlu sorulardan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Hazırlanan görüşme formu bir öğretim üyesi ve bir öğretmen tarafından incelenmiştir. Görüşme soruları okul imajına dair alan yazını göz önünde bulundurularak oluşturulmuş, böylece öğretmen ve müdürlerin görüşleri bu bağlamda değerlendirilmiştir.

Araştırma yapılacak okullara gidilerek okul yöneticileri ve öğretmenlerle ön görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeye katkı sağlayacak gönüllü katılımcılar belirlenmiş, katılımcılardan görüşme için 35-50 dakika zaman ayırmaları rica edilmiştir. Görüşmeler katılımcılarla yüz yüze konuşarak, görüşlerinin not edilmesi şeklinde yapılmıştır.

Veri Analizi

Araştırma verilerinin nitel veri analiz yöntemlerinden betimsel içerik analizi ile analiz edilmiştir. Bunun için önce görüşmeler kaydedilmiş, görüşme verileri dijital ortama aktarılmıştır. Bir sonraki aşamada, veriler üzerinde çalışılarak kodlamalar yapılmıştır. Elde edilen kod listesi 2 araştırmacı tarafından karşılaştırılmıştır. Bu kodlamalar üzerinde çalışılarak kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. Yapılan kodlamalar karşılaştırılarak nihai karar verilmiş ve tutarlılık oranı hesaplanmıştır. Daha sonra kodlamalar ve temalar düzenlenerek bulgular ortaya konmuş ve yorumlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Analiz sonucunda, öğretmenlerin ve yöneticilerin görev yaptıkları okulların imajının oluşumunda müdürlerin etkisine dair görüşleri betimlenmiş ve elde edilen bulgular ilgili alan yazın ışığında tartışılmıştır.

Yıldırım ve Şimşek (2016) 'in Kirk ve Miller (1986) 'den aktardığına göre nitel araştırmada geçerlik araştırmacının araştırdığı olguyu olduğu şekliyle ve tarafsız gözlemesini ifade etmektedir. Araştırmanın geçerliliğine katkı sağlamak amacıyla katılımcı ve meslektaş teyidi yapılmıştır. Araştırma sonuçları hakkında uzman görüşünün alınması ve katılımcılara ait alıntılara yer verilmesi araştırmanın geçerlik ve güvenirliğine katkı sağlamaktadır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde çalışmanın bulgularına, görüşme formunda yer alan araştırma sorularına göre yer verilmiştir. Betimsel içerik analizi sonucunda çalışma kapsamında yer alan öğretmen ve okul yöneticilerinin görüşlerinin 6 ana tema altında toplandığı anlaşılmıştır: imaj kavramına aşinalık, okul imajını belirleyen unsurlar, okulun imajın oluşumunda yöneticilerin rolü, okulun imajın oluşumunda öğretmenin rolü, imajın önemi, yönetici ve öğretmenlerin görev yaptıkları okulların imajı hakkındaki düşünceleri.

Tema 1. İmaj kavramı: Çalışmaya katılan öğretmenler ve yöneticilerin görüşme sorularına verdikleri yanıtlar analiz edildiğinde imaj kavramını nasıl tanımladıkları görülmektedir. Bu temaya ilişkin kategoriler ve kodlar ile her bir koda dair frekanslar tablo 2' de gösterilmektedir.

Tablo 2: Yönetici ve öğretmenlerin imaj kavramının anlamına ilişkin bulgular.

Kodlar	f
Dışardaki algıdır.	9
Kurumsal kimliktir.	4
Diğerlerinden farklı olmaktır.	2
Canlanan olgudur.	2
Saygınlıktır.	2
Tanınırlıktır.	1
Reklamdır.	1
Okul kültürünün oluşmasıdır.	1

Tablo 2 incelendiğinde okul imajı kavramı en çok dışardaki algı (f=9) ve kurumsal kimlik (f=4) olarak ifade edilmiştir.

Tema 2. Okul imajını belirleyen unsurlar: Betimsel içerik analizi sonucunda ortaya çıkan ikinci tema okul imajını belirleyen unsurlara ilişkindir. Bu temaya ilişkin kategoriler ve kodlar ile her bir koda dair frekanslar tablo 3' te gösterilmektedir.

Tablo 3: Yönetici ve öğretmenlere göre okul imajını belirleyen, etkileyen unsurlar.

Kodlar	f
Okulun sahip olduğu özellikler	28
Öğretmen	20
Eğitim-öğretim anlayışı	17
Öğrenci	15
Yöneticiler	10
Veliler	6
Eğitim-öğretim çıktısı	3
Kurucuların yaklaşımı	1
Medya	1

Tablo 3' ten anlaşılacağı üzere okul imajını etkileyen, belirleyen unsurlardan en çok okulun sahip olduğu özelliklere (f=28) ve öğretmene (f=20) vurgu yapılmıştır. Okul imajını belirleyen unsurlardan en az ifade edilenler ise kurucuların yaklaşımı (f=1) ve medya (f=1) olarak belirtilmiştir.

Bu temaya ilişkin Y5 kodlu okul yöneticisi *''Okulun çevresi, öğretmen kalitesi, yöneticinin öğretmen ve öğrenciye verdiği değer, okulun sahip olduğu imkanlar (sosyal, fiziksel, spor salonu vb). Okulun imkanları arttıkça imajı yükselir''* şeklinde görüş belirtirken O10 Y kodlu bir başka okul yöneticisi *''Fiziki koşullar (sınıflar, bina, araç gereç) akademik başarı''* şeklinde görüşünü ifade etmiştir. Bu konudaki O5 Ö2 kodlu öğretmenin görüşü *'' Çevre, okulun konumu, çevredeki olumsuzluklar. Okulun fiziki yapısı''* şeklindedir. O5 Y kodlu okul yönetici ise *''En önemli unsur öğretmen. Onun hayata bakış açısı, hedefini toplum üzerine kurması''* olarak düşüncesini açıklamıştır.

Tema 3. Okulun imajın oluşumunda yöneticilerin rolü: Betimsel içerik analizi sonucunda ortaya çıkan üçüncü tema okul imajının oluşumunda yöneticilerin rolüne ilişkindir. Bu temaya ilişkin kategoriler ve kodlar ile her bir koda dair frekanslar Tablo 4'de verilmektedir

Tablo 4: Yönetici ve öğretmenlere göre okulun imajın oluşumunda yöneticilerin rolü.

Kodlar	f
Yöneticilerin mesleki becerileri	19
Yöneticilerin mesleki nitelikleri	19
Yöneticilerin iletişim becerileri	8
Yöneticilerin kişisel özellikleri	8

Tablo 4' e göre okul imajının oluşumundaki yöneticilerin en önemli rolleri yöneticilerin mesleki becerileri (f=19) ve onların mesleki nitelikleridir (f=19). Yöneticilerin iletişim becerileri (f=9) ve onların kişisel özellikleri (f=9) az tekrarlanan kodlardır. Bu temaya ait öğretmenler görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir:

''Yöneticilerin rolü çok önemli, idarecilerin geniş çevreye hem alt (esnaf) hem üstten (bürokratlar) sahip olması gerekir. Öğretmenlerine sürekli destek olmalı. Kurum kültürü oluşturmalı. Öğretmenin huzurlu olması için çalışmalı'' (O5 Ö3).

''Yöneticilerin okulu benimsemesi şart, okul kültürü oluşturmaya çalışmalı, okuldaki öğretmen, öğrenci, velinin o kültüre uyum sağlamasını sağlamalı. Akademik başarıyı yükseltmek, okulun ihtiyaçları doğrultusunda özverili olmak gerekir. Yöneticilerin iletişim becerileri iyi olmalı. Öğretmenlerin okul kültürünü benimsemesi ancak idarecinin iletişimi ile olur'' (O2 Ö2).

Bu ifadeler okul imajının oluşturulması ve korunmasında yöneticilerin önemli rolleri olduğunu göstermektedir.

Tema 4. Okulun imajın oluşumunda öğretmenin rolü: Çalışmanın ortaya koyduğu dördüncü tema okul imajının oluşumunda öğretmenin rolüne ilişkindir. Bu temaya ilişkin kategoriler ve kodlar ile her bir koda dair frekanslar Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5: Yönetici ve öğretmenlere göre okulun imajın oluşumunda öğretmenlerin rolü.

Kodlar	f
Mesleki becerileri	18
Kişisel özellikleri	9
İletişim becerileri	9

Tablo 5' e bakıldığında okul imajının oluşumunda öğretmenlerin mesleki becerileri ile ilgili unsurlar en çok vurgulanmıştır. Öğretmenlerin sahip olduğu kişisel özellikleri ve iletişim becerileri eşit olarak vurgulanmıştır (f=9). Bu durumla ilgili (ÖO Ö3) *''Öğretmenlerin rolleri çok daha önemlidir. Okulun imajını aslında % 60 oranında belirleyen öğretmendir''* (O1 Y) şeklinde görüşünü ifade etmişlerdir. Diğer öğretmenlerden bazılarının söylemleri şu şekildedir:

Öğrenci ilk geldiğinde ona nasıl yaklaşım sergileyeceğin öğretmenin elinde, ona kendisini değerli hissettirmek de değersiz hissettirmek de öğretmenin elinde''. ''Öğretmen merkezde yer alır. Öğrenci ile samimiyet kuracak, duygusal ve davranışsal olarak yakınlık kurmalı'' (O9 Y).

'' İmajı oluşturan aslında öğretmendir'' (O10 Ö1).

Tema 5. İmajın önemi: Çalışmanın ortaya koyduğu beşinci tema imajın önemine ilişkindir. Bu temaya ilişkin kategoriler ve kodlar ile her bir koda dair frekanslar Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6: Yönetici ve öğretmenlere göre görev yaptıkları okulların imajının önemine dair görüşler.

Kodlar	f
Önemli	19
Önemli değil	5

Tablo 6'ya göre yönetici ve öğretmenlerin çoğu görev yaptıkları okulun imajını önemsemekte iken (f=19), katılımcıların bir kısmı da görev yaptıkları okulun imajını önemsememektedirler (f=5). Görev yaptığı okulun imajının önemli olduğunu düşünen bir yöneticinin ifadesi şöyledir: *''Benim için çok önemli çünkü ben görev yaptığım okul ile ilgili gurur duymak istiyorum. Bunun için de olumlu imaj oluşturmak için çaba sarf ediyorum''* (O1 Y). Başka bir katılımcı da (O2 Ö2) bu temaya ait görüşlerini *''Çok önemli. Biz bir vitrin gibiyiz yani vitrinde toz, pas, oraya buraya dökülmüş eşyalar olursa mağazada satış yapılamaz yani. O zaman bizimde bu imajı temiz tutmamız, korumamız lazım''* şeklinde ifade etmiştir. Görev yaptığı okulun imajının önemli olmadığını düşünen yönetici (ÖO Y) düşüncesini *''Önemli değil çünkü önemli olan ekmek parası. Ben özel sektörde çalışıyorum. Eğer benim işim garanti olsa ben imajı göz önünde bulundururum. Maddi garantim yok''* olarak ifade etmiştir.

Tema 6. Görev yaptıkları okulun imajı hakkındaki düşünceleri: Yönetici ve öğretmenlerin görev yaptıkları okulun imajı hakkındaki görüşleri betimsel içerik analizinin sonucunda elde edilen altıncı temayı oluşturmaktadır. Bu temaya ilişkin kategoriler ve kodlar ile her bir koda dair frekanslar Tablo 7'de sunulmaktadır.

Tablo 7: Yönetici ve öğretmenlerin görev yaptıkları okulların imajı hakkındaki düşünceleri.

Kodlar	f
Olumlu	15
Olumsuz	8

Tablo 7 incelendiğinde görev yaptıkları okullara dair yönetici ve öğretmenlerin çoğunluğu olumlu imaja (f=15) sahiptirler. Katılımcıların bazıları görev yaptıkları okullara ait olumsuz düşüncelere (f=8) sahiplerdir. Olumlu düşünceye sahip katılımcıların ifadeleri şöyledir:

'' Okulumuzun türü itibari ile okulun özelliklerini yansıtan sosyal anlamada çok güçlü, akademik anlamda yeterli. Okul içi samimi ilişkiler var. İletişimin olumlu olduğunu düşünüyorum'' (O8 Ö1).

'' Okulumuz başarılı, üniversite yerleştirme, bölümler açısından iyi'' (O3 Ö2).

Görev yaptıkları okullara dair olumsuz görüş belirten (O10 Ö1) kodlu katılımcının ifadesi *'' Sportif. Sportif diyorum ama birçok yetersizliğin yer aldığı sportif okul. Tesis yok, ulaşım problem bunlar okulun imajını olumsuz etkiliyor''* şeklindeyken başka bir katılımcı ise düşüncelerini *''Spor lisesiyiz spor salonumuz yok. Şimdi siz bunu hocalara söyleseniz ne düşünürler. Okul açılalı 3 yıl olmuş, biz bunu yetkililere sürekli söylüyoruz. Buraya gelen çocuk demeyecek mi ben okudum ama okulda hiçbir şey kazanamadım. Bu imajı sarsmayacak mı?''* (O10 Y) şeklinde ifade etmiştir. Bu konuyla ilgili diğer görüşler şu şekildedir:

''Arabesk Türkiye gerçeği. Bütün değer ve değersizlikleri ile. Kent altı kültürü söz konusu'' (O5 Ö 2).

'' Düşük puan ile öğrenci alan okul olduğu için çok tercih edilen bir okul değil ''(O1 Y).

''Bizim imajımız yeni oluşuyor. Mesela İzmir Fen'e göre daha başarılıyız, başarılı olmamıza rağmen ama bunu henüz duyuramadık. Çocuklar tercih noktasında bizle Atatürk Lisesi söz konusu olduğunda orayı tercih edebiliyorlar. Bizdeki şartlar sınırlı. Atatürk Lisesi'ndeki Cumhuriyet balosu ile gurur duydum ama oralı değilim. Bizde o kültür daha oluşmadı. Reklamını iyi yaptı Atatürk Lisesi'' (O3 Ö3).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırma sonuçlarına göre okulun başarısı, sahip olduğu özellikler ve öğretmen ile ilgili unsurlar okulun imajını belirleyen, etkileyen en önemli unsurlardır. Okulun gerek kendi içerisindeki sınavlardaki gerekse ulusal alanda yapılan sınavlardaki başarısı, üniversiteye öğrenci yerleştirme oranı, okulun imajına olumlu katkı sağlamaktadır. Okulun sahip olduğu fiziksel şartlar, binası, donanımı, bulunduğu çevre, temizliği, okulda yürütülen sosyal, kültürel, sportif etkinlikler, kurucuların yaklaşımı, veli profili de olumlu bir okul imajının oluşmasında rol oynamaktadır. Araştırmanın bu bulguları alanda yapılan diğer araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir (Zengin, 2019; Nartgün ve Kaya, 2016; Özkan, 2015; Çobanoğlu, 2011; Kurşun, 2011; Bakioğlu ve Bahçeci, 2010; Polat, 2009). Okulda belirli gün ve haftalarda yapılan etkinlikler ve bunların sosyal medyada yer alması okul imajına katkı sağlamaktadır.

Okul imajının oluşumunda katılımcılar yöneticilerin iletişim becerileri, mesleki beceri ve niteliklere sahip olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Yöneticilerin okul imajının oluşturulması ve korunması, akademik başarının arttırılması, öğretmene destek olma, öğretmeni yönlendirme, iletişim becerileri, maddi kaynak sağlama, okul kültürü oluşturma, paydaşlarla iş birliği, okulun farklı yönleriyle (fiziksel, sosyo-kültürel) geliştirme, okulu tanıtıcı etkinlikler düzenleme, gibi birçok konuda sorumluluğu vardır. Okul yöneticileri olumlu okul imajı oluşturmak ve okul imajını arttırmak için okul personeli ile iyi bir planlama yapmalı, sürece personeli ve dış paydaşları dahil etmeli, okulun ve çevrenin imkanlarından yararlanabilmelidir. Okul imajının yönetilmesinde etkili olmalıdır.

Olumlu bir okul imajının oluşumunda öğretmenlerin önemli katkısının olduğu araştırma sonuçlarından bir diğeridir. Öğretmenlerin akademik alandaki yeterlilikleri, özverili olması, öğrenciye değer vermesi, dersi ve okul sevdirmesi, öğrenci, velilerle olan iletişimleri, pozitif olmaları, spor, sosyal, sanatsal, kültürel alanlarda etkinlikler, projeler yapması, öğretmenler arasındaki uyum okul imajına katkı sağlamaktadır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde genel olarak okullarına dair imaj algılarının olumlu olduğu söylenebilir. Görev yaptıkları okula dair olumlu imaja sahip olan yönetici ve öğretmenler okullarının akademik başarılarının iyi olduğunu, okullarında kaliteli eğitim verildiğini, öğrenci davranış sorunları yaşanmadığını, okulun merkezde yer aldığını ve okulun çevresinin iyi olduğunu ifade etmişlerdir. Olumlu görüşe sahip olan yönetici ve öğretmenler fen lisesi ve güzel sanatlar lisesinde görev yapmaktadırlar. Görev yaptıkları okula dair olumsuz imaja sahip olan katılımcılar, meslek liselerinde, okulun bulunduğu çevre şartlarının olumsuz olduğu bölgelerde, yeterli donanıma ve bütçeye sahip olmayan okullarda çalışmaktadırlar. Okulların birçoğunda spor salonu bulunmamaktadır. Okulların kütüphane, laboratuvar gibi alanlarının yetersizliği araştırma sonuçlarından biridir. Yöneticiler ve öğretmenler görev yaptıkları okulların bütçelerinin yetersiz olduğunu, bunun sonucunda eğitim-öğretim sürecine katkı sağlayacak imkanlardan yoksun olduklarını bunun da okul imajlarını olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların çoğu görev yaptıkları okulun imajını önemsemektedirler. Okul imajının öğretmenin çalışma motivasyonu sağlama, okulun daha çok tercih edilir hale gelmesi, okulun başarısını arttırma, öğretmenlerin görev yaptıkları okul ile guru duyma, okulun saygınlığını arttırması, öğretmenlerin

olumlu imaja sahip okulda çalışma isteği, öğretmene avantaj sağlama gibi birçok etkisinin olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

İyi bir okul imajının oluşturulmasında eğitim sistemimiz ve devlet okulları bazı alanlarda yetersiz kalmaktadır. Katılımcılar bu yetersizliklerden bazılarını şu şekilde ifade etmişlerdir. *'' Ancak MEB'in okul yapıları, müfredatları, dersleri ve öğrenci alım usulleri ile sık sık oynamaması gerekir. Bunlar okul imajına zarar veren esas faktördür''* (O4 Y). Bu bulgu Bakioğlu, A. ve Bahçeci, M. (2010) 'nin yaptıkları araştırmanın bulguları ile örtüşmektedir.

Okulun imajını belirleyen birçok unsur bulunmaktadır. Okul imajı okulun veliler, öğrenciler ve öğretmenler tarafından tercih edilmesinde önemli bir unsurdur. Okullar olumlu bir imaj oluşturmak için gerekli nitelik ve donanıma sahip olmalıdır. Okulların fiziki olanakları (mimarisi, spor salonu, kütüphane, temizlik, bahçe vb) geliştirilmelidir. Maddi açıdan okulların desteklenmesi, okullara kaynak aktarılması, okullarda yardımcı ve güvenlik personeli ihtiyacının karşılanması gerekir. Okullarda sosyal, kültürel, sanatsal, sportif faaliyetler, projeler arttırılmalıdır. Okul imajının oluşturulmasında en önemli rol yöneticilerindir. Yönetici görevlendirmelerinde EYD mezunlarının görevlendirilmesi dikkate alınmalıdır. Çünkü bu bölümden mezun olanlar yönetici mesleğinin gerektirdiği bilgi, beceri ve donanıma sahip olarak yetiştirilmektedir. Öğretmenlerin kendilerini geliştirebilmeleri sağlanmalıdır. İç ve dış paydaşlar arasındaki iş birliği arttırılmalı, kurum kültürünün oluşturulmalı ve paydaşların okul imajının geliştirilmesine katkıda bulunmaları sağlanmalıdır. Belirli gün ve haftalarda yapılan etkinlikler sosyal medyada yer almalıdır.

Kaynakça

Akman, A. (2019). *Ortaokulların Benimsedikleri Örgütsel Değerler ile Öğretmenlerin Okul İmajına İlişkin Algıları.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Bolu

Arslan, K. (2013). *Ortaöğretim Okullarında Kurum İmajına Yönelik Yönetici Ve Öğretmen Algısı: Mersin ili örneği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Ayar, Ö. C. (2010). *Kurumsal İmaj Yönetimi; Türkiye İş Kurumu Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara

Bahçeci, M. (2009). *Velilerin Okul İmajına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Bakioğlu, A., & Bahçeci, M. (2010). Review of parents' perceptions in relation with school ımage. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *31*(31), 25-55.

Baykasoğlu, A., Dereli, T., Sönmez, A. İ., & Yağcı, E. (2004). İmaj Yönetimi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*(1), 1-18.

Bolat, O. İ. (2006). *Konaklama İşletmelerinde İşgörenlerden Yansıyan Kurumsal İmajın Analizi ve Bir Uygulama*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.

Bulduklu, Y. (2015). *İmaj yönetimi yaklaşımlar, taktikler, stratejiler*. Konya: Sebat Ofset Matbaacılık.

Çelik, V. (2007). *Eğitimsel liderlik*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Çetin, S. & Tekiner, M.A. (2015). Kurumsal imajın temel belirleyicileri: Emniyet teşkilatı örneklemi iç paydaş anketi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 13*(1), 420.

Çobanoğlu, A. (2011). *Resmi ve Özel İlköğretim Okullarının Okul İmajının Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Dinçer, M. (1998). *Kişisel imaj.* İstanbul: Alfa Yayınları.

Duman, Ş. (2012). *İlköğretim Okullarında Kurumsal İmaj ve İmaj Yönetimi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Dönmez, B. (2001). Okul güvenliği sorunu ve okul yöneticisinin rolü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 25(25)*, 63-74.

Ersoy, A. F. (2016). Fenomenoloji. A. Saban, A. Ersoy (Ed.) *Eğitimde nitel araştırma desenleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Gençay, A. (2014). *Öğretmenlerin Görüşlerine Göre Okul Yöneticilerinin Liderlik Stilleri ve Okul İmajı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ensari, H. (1998). Öğrenen organizasyon olarak okul. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 10(10)*, 97-111.

Kurşun, A. T. (2011). *Okulların Kurumsal İmajının Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Özellikleri ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Nartgün, Ş., & Kaya, A. (2016). Özel okul velilerinin beklentileri doğrultusunda okul imajı oluşturma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 5(2),* 153-167.

Öneren, M. (2012). İşletmelerde öğrenen örgütler yaklaşımı. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 4(7)*, 161-176.

Özkan, F. (2015). *Öğrencilerin Okullarının İmajına İlişkin Algıları ve Aidiyet Düzeyleri (İstanbul Eyüp İlçesi Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özüpek, M. N. (2004), *Kurum İmajında Sosyal Sorumluluk Kuramsal ve Uygulamalı Bir Çalışma*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Polat, S. (2011). Üniversite öğrencilerine göre Kocaeli Üniversitesi'nin örgütsel imajı. *Eğitim ve Bilim, 36(160*), 105-119.

Polat, S. (2009). Yükseköğretim örgütlerinde örgütsel imaj yönetimi: örgütsel imajın öncülleri ve çıktıları. *In The First International Congress of Educational Research Presentations, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, May 1-3*, 1-17.

Şahin, E. (2014). *Ortaöğretim Kurumlarında Örgütsel Kimlik, Örgütsel İmaj, Örgütsel Özdeşleşme ve Örgütsel Adalet (Bursa Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Tan, H. (2019*). Kişisel ve Marka İmaj Yönetiminin Sosyal Medyada Dönüşümü*. Doktora Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Taşkın, E., & Sönmez, S. (2005). Kurumsal imaj oluşturmada halkla ilişkilerin rolü ve bir alan araştırması. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, 7*, 1-27.

Tuzla, R. (2018). *Kurumsal imaj yönetimi***.** Konya: Sebat Ofset Matbaacılık.

Türkkahraman, M. (2004). Günümüzün Büyüsü İmaj ve Gerçek Hayat. Sosyoloji Konferansları, (30), 1-14.

Uzoğlu, S. (2001). Kurumsal kimlik, kurumsal kültür ve kurumsal imaj. *Kurgu dergisi, 18*, 337-353

Yıldırım, N. (2007). *Milli Eğitim bakanlığına Bağlı Okullarda Kurum İmajı ve Halkla İlişkiler Çalışmaları "Malatya Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zengin, M. (2019). *Ortaöğretimde Okul Müdürlerinin Dönüşümcü Liderlik Özellikleri İle Okul Güvenliği ve Örgütsel İmaj Arasındaki İlişki*. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

CİNSİYETE GÖRE GELİŞME ENDEKSİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLEN DÜNYA ÜLKELERİNİN KÜMELEME YÖNTEMİ İLE TEKRAR DEĞERLENDİRİLMESİ

Özge Eren
İstanbul Aydın Üniversitesi, ozgeeren@aydin.edu.tr

ÖZET
Cinsiyet eşitsizliği, tarihsel olarak insani gelişmenin önünde büyük bir engel olarak kalan toplumlarda kadınların, genç kızların ve kız çocuklarının farklı alanlarda karşılaştığı ve yaşadığı dezavantajlı durumların kaynağıdır. Özellikle 90'lı yıllara sonrasında Birleşmiş Milletler tarafından hem farkındalık yaratabilmek hem de önleyici aktiviteler geliştirebilmek için üzerinde yoğun olarak çalışılan ve politikalar üretilmeye çalışılan bir alandır. Birleşmiş Milletler bu konuyu sayısallaştırmak amaçlı "Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi" adlı bir endeks türeterek, hemen her yıl ülkeleri gelişmemiş, az gelişmiş, gelişmiş ve çok gelişmiş olarak 4 farklı kategoride konumlamaktadır. Bu endeks ile önemli boyutlarda ülkelerin belirli kategorilerdeki gösterge puanları ölçümlenmektedir. Bu göstergeler toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini insan gelişiminin üç önemli yönüyle ölçmektedir. İlk boyut üreme sağlığıdır ve bu boyut anne ölüm oranı (doğumda) ve ergen yaşta doğum oranları ile ölçülmüştür. İkinci boyut güçlenme ve yetki ayağıdır ve kadınların meclisteki temsil oranı ile en az orta öğretim düzeyindeki 25 yaş ve üstü yetişkin kadın oranı ile değerlendirilmektedir. Son ayak ise ölçülen işgücü piyasasına katılım olarak ifade edilen ve 15 yaş ve üstü kadın nüfusun işgücüne katılım oranı ile ölçülen ekonomik durumdur. Çalışmanın amacı, belirli göstergelere dayanarak elde edilen Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinin Birleşmiş Milletlerin hesaplama tekniği ile elde edilen kümelenmenin bir de k-ortalamalar kümeleme algoritması ile nasıl kümelenebileceğinin görülmesi çabasıdır.
Anahtar Kelimeler: Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, İnsani Gelişim Endeksi, K-ortalamalar Kümeleme Yöntemi.

RE-EVALUATION OF GENDER INEQUALITY INDEX VIA K-MEANS CLUSTERING ANALYSIS

ABSTRACT
Gender inequality is the source of the disadvantageous case faced by women and girls in different areas in societies that have been a major obstacle historically to human development. Especially after the 90's, it is an area that the United Nations intensively works on and develops policies in order to raise awareness and develop preventive activities. In order to digitize this issue, the United Nations produces an index called "Gender Inequality Index", and gives position among the countries in four different categories as undeveloped, underdeveloped, developed and highly developed almost every year. With this index, the indicator scores of certain countries in certain categories are measured. These indicators measure gender inequalities with three important aspects of human development. The first dimension was reproductive health, which was measured by maternal mortality (at birth) and adolescent birth rates. The second dimension is the pillar of empowerment, which is assessed by the proportion of women in parliament and the proportion of adult women aged 25 years and older at least at secondary level. The last pillar is the economic situation, which is defined as participation in the measured labor market and measured by the labor force participation rate of women aged 15 and over. The main aim of this study is to see how the Gender Inequality Index, which is obtained based on certain indicators, can be clustered with the k-means clustering algorithm.
Keywords: Gender Inequality Index, Human Development Index, K-Means Clustering Method.

1. Giriş

Toplumsal anlamda eşitlik gerek bedensel gerekse de ruhsal farklılıkları ne olursa olsun, insanlar arasında toplumsal ve siyasi haklar açısından yaratılmaması durumu olarak ifade edilir (TDK, 2019). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ise farklı boyutlardaki iktidar ilişkilerinin sonucu olarak toplumun kadın ve erkeğe ilişkin algısından kaynağını alan ve bu nedenle kadın ve erkek arasındaki genetik, fizyolojik ve biyolojik özeliklerinden kaynaklanan farklılıklar eşitsizlik çerçevesinde ele araştırılan ve tartışılan toplumsal bir konudur (Bal, 2014). Eşitlik olarak tanımı yapıldığında ise, toplumsal cinsiyet eşitliği,

bireylerin cinsiyet temelli ayrımcılığa uğramadan toplumsal yaşamın her alanında eşit olarak yer alması, görülebilmesi, güçlenmesi, temsil edilmesi ve katılımı olarak ifade edilmektedir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008). Toplumdan topluma zaman zamana farklı farklı ele alınıp tartışılan bu konu bir açıdan toplumun ne kadar gelişmiş veya gelişememiş olduğunun da bir göstergesidir. Dünyada özellikle 90'lı yıllardan sonra toplumların bu konuda birbirleri arasında ve dünyada bulundukları konumları gösteren farklı endeksler geliştirilmiştir. Bu endeksler arasında Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (CEE) en bilinen ve toplumlarında gerek kendi yerlerini tespit etmeleri gerekse de diğer dünya ülkeleri ile olan konumlarını görmelerini sağlayan Birleşmiş Milletlerin ölçümleyip yayınladıkları bir endekstir.

Bu çalışma ile hedeflenen ise en güncel veri yılı olan 2017 yılı CEE'nin gösterge değerleri dikkate alınarak kendi aralarında kullanılan yöntem itibariyle önce sıralanan daha sonra ise gruplanan bu ülkeleri sadece kümelemenin gerçekleştirilmesidir. Bu kümelenme de aynı Birleşmiş Milletler'in öngördüğü şekilde 4 küme üzerinden gerçekleştirilip elde edilen bulguların gerçek sıralama ile olan gücünü ortaya koymaktır.

Çalışma aynı Birleşmiş Milletler'in öngördüğü temel göstergeler dikkate alınacaktır (Tablo 1). Bu göstergeler toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini insan gelişiminin üç temel boyutu ile değerlendirmektedir. İlk boyut üreme sağlığıdır ve bu boyut anne ölüm oranı (doğumda) ve ergen doğum oranları ile ölçülmüştür. İkinci boyut güçlenme ve yetki ayağıdır ve kadınların meclisteki temsil oranı ile en az orta öğretim düzeyindeki 25 yaş ve üstü yetişkin kadın oranı ile değerlendirilmektedir. Son ayak ise ölçülen işgücü piyasasına katılım olarak ifade edilen ve 15 yaş ve üstü kadın nüfusun işgücüne katılım oranı ile ölçülen ekonomik durumdur.

Tablo 1: CEE'nin Temel Boyutları ve Göstergeleri

Üreme Sağlığı	Doğumda Anne Ölüm Sayısı (100.000'de)
	Ergen Yaşta Doğum Yapma Oranı
Güçlenme Ayağı	Meclisteki Kadın Temsilci Oranı
	En Az Ortaöğretim Eğitim Almış Kadın Oranı
Ekonomik Güç	Kadın Nüfusun İşgücüne Katılım Oranı

2. Literatür Taraması

Çalışma alanı ile ilgili gerek ulusal gerekse de uluslararası birçok yayın bulunmaktadır. Bu önemli yayınları tarih sırasıyla incelediğinde ilk olarak;

Permanyer (2013) çalışmasında, CEE'ni eleştirel olarak incelemiştir. Özellikle dünya çapında genel olarak kabul gören bu endeksin ne kadar kullanışlı ve uygun olduğuna dair ciddi eleştiriler getirmiştir. Yazar temel CEE değişkenlerini içeren ancak yakın zamanda literatürde kullanılmış olan daha basit bir form kullanan yeni bir bileşik cinsiyet eşitsizliği endeksi önermektedir. Bunu gerçekleştirirken de temel dayanak olarak güçlü referansları çalışmasına eklemiştir (Benería & Permanyer, 2010; Permanyer 2010; Klasen & Schüler 2011).

Dijkstra ve Hanmer (2010) çalışmaları ile CEE'ne alternatif başka bir ölçüm endeksi önermişlerdir. Çalışmada endekse dair sunulan en önemli eleştiri ise, göreceli cinsiyet eşitliğini mutlak insani gelişme düzeyleriyle sınırlandırması ve bu nedenle ülkeler arasındaki karşılaştırmalı cinsiyet eşitsizliği hakkında bilgi vermemesi olmuştur.

Branisa ve diğerleri (2014) çalışmalarında; CEE'ye eleştirel bir yaklaşım ile değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu değerlendirmelerden en önemlisi endeks hesaplanırken kullanılan göstergelerin bir çıktı gösterge olduğu ve problemlerin kaynağını ilgilendiren göstergeler olmadığı yönünde oldukça kapsamlı bir çalışma yürütülmüştür.

Demirdirek ve Şener (2014) çalışmaları ile Türkiye'nin 81 ilinin çeşitli göstergelerle CEE'ni oluşturdular. Ancak bu çalışmada her bir temel boyut esaslı illerin sıralaması elde edilmiştir. Gösterilen çabanın büyüklüğü ve kıymeti düşünüldüğünde ülkemiz adına gerçekleştirilen oldukça kıymetli bir çalışmadır

Yavuz (2016) çalışmasında, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ekseninde kadının ekonomik hayattaki yerine dair çeşitli fikirler sunmuştur. Çeşitli ekonomik faktörlerin etkisi altında kadınların maruz kaldığı ve

Türkiye'de kadın istihdamı üzerinde önemli bir etkisi olan ekonomik şiddetin toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında incelemeler gerçekleştirmiştir.

Durgun ve Gök (2017) çalışmalarının amacı, gelişmiş ülkelerin yer aldığı G7grubu ve 2000'li yıllar ile birlikte yükselen ekonomik güçler olarak adlandırılan BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) grubunu toplumsal cinsiyet eşitsizliği çerçevesinde karşılaştırılmalı olarak analiz etmektir. Bu karşılaştırılmalı olarak analiz edilmiştir. 2008-2015 yılları arasında Dünya Ekonomi Forumu hedefle bağlamında (World Economic Forum) tarafından hazırlanan Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu (The Global Gender Gap Report) verilerini kullanarak iki grup ülkesi cinsiyet eşitsizliği bağlamında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

3. Yöntem

1967 yılında Mac Queen tarafından geliştirilen k-ortalamalar kümeleme yöntemi kolay uygulanabilirliği ve hızlı çalışması nedeniyle sıklıkla tercih edilen bir yöntemdir. Hiyerarşik olmayan k-ortalamalar kümeleme yönteminin adımları (Karypis ve diğerleri, 2000);

Adım 1: k değerini belirle (ayrıştırılmak istenen küme sayısı),

Adım 2: Başlangıç küme merkezleri olarak rastgele k veri seç,

Adım 3: Her veriyi, küme merkezi kendine en yakın olan kümeye ata,

Adım 4: Tüm veriler atandığında, küme ortalamalarını hesaplayarak, k adet merkezin boyutlarını yeniden hesapla,

Adım 5: Adım 3 ve Adım 4'ü küme elemanları sabitleninceye kadar tekrarla.

K-ortalamalar kümeleme yönteminin ilk adımında k değerinin belirlenmesi gerekmektedir; bu çalışmada ilgili endeks (CEE) 4 farklı kategoride konumlandığından, k değerinin 4 olduğu varsayılmıştır. Bir başka ifade ile çalışmada ülkeler Tablo 1'de yer alan 3 boyutla ilişkilendirilen 5 değerlendirme kriteri dikkate alınarak 4 kümeye ayrıştırılmıştır. Bazı ülkelerin verilerinin eksik olması nedeniyle çalışmada toplam 159 ülke değerlendirmeye alınmıştır. Birleşmiş Milletlere göre bu ülkelerden 55'i "Çok Gelişmiş", 44'ü "Gelişmiş", 31'i "Az Gelişmiş" ve 29'u "Gelişmemiş" ülke kategorisinde yer almaktadır. K-ortalamalar kümeleme tekniği ile elde edilen küme grubunda Birleşmiş Milletlerin oluşturduğu kategorilere göre yer alan ülke sayıları özet halinde Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: K-Ortalamalar Kümeleme Yönteminden Elde Edilen Küme Grubu

	Çok Gelişmiş Ülke Sayısı	**Gelişmiş Ülke Sayısı**	**Az Gelişmiş Ülke Sayısı**	**Gelişmemiş Ülke Sayısı**	**Toplam**
Küme 1	55	34	6	1	96
Küme 2	Yok	9	19	1	29
Küme 3	Yok	Yok	1	12	13
Küme 4	Yok	1	5	15	21

K-ortalamalar kümeleme yönteminden elde edilen bulgularda; "Çok Gelişmiş Ülke" kategorisinde yer alan bütün ülkelerin Küme 1'de yer aldığı gözlemlenmiştir. "Gelişmiş" kategorisinde yer alan toplam 44 ülkenin 34 tanesinin (çoğunluğunun) yine Küme 1'de yer aldığı gözlemlenmiştir. Bu kategoride yer alan diğer ülkelerin ise Küme 2 ve Küme 4'te gruplandığı gözlemlenmiştir. Ancak Küme 4'te bu kategoride tek bir ülke yer almaktadır.

Küme 2 kendi içinde değerlendirildiğinde; yoğunluklu olarak "Az Gelişmiş" ülke kategorisinde yer alan toplam 19 ülke, 9 "Gelişmiş" ülke ve 1 "Gelişmemiş" ülke yer aldığı görülmüştür. Analizde "Az Gelişmiş" ülke kategorisinde toplam 31 ülke vardır ve bu ülkelerin 4 kümeye de dağıldığı gözlemlenmiştir. Benzer şekilde "Gelişmemiş" ülke kategorisinde toplam 29 ülke olup, bu ülkelerinde 4 kümeye birden dağıldığı görülmektedir. Bunlara ek olarak, "Gelişmemiş" kategorisinde yer alan ülkelerin çoğunlukla Küme 4 ve Küme 3'te yer aldığı gözlemlenmiştir. Sadece bu statüde yer alan Suriye'nin Küme 1'de, Papua Yeni Gine'nin ise Küme 2'de yer aldığı gözlemlenmiştir.

4. Sonuç ve Tartışma

Çalışma ile hedeflenen Birleşmiş Milletlerin "Cinsiyet Eşitsizliği" adlı bir endeks türeterek dört farklı kategoride ülkeleri konumlandırdığı çalışmayı farklı bir yöntemle yeniden değerlendirmektir. Bu

değerlendirmeyi gerçekleştirmek için bu çalışmada hiyerarşik olmayan kümeleme yöntemlerinden biri olan k-ortalamalar kümeleme yöntemi tercih edilmiştir. Bir açıdan bu çalışmanın amacı ülkeleri bu endeksin boyutlarını belirleyen kriterleri dikkate alarak; yine aynı sayıda kümeye dağıtarak, kümelerde benzer (hatta aynı) ülkelerin yer alıp almadığını incelemektir. Elde edilen bulgularda ise "Çok Gelişmiş" ülke statüsünde yer alan ülkelerin yine birlikte aynı kümede yer aldığı gözlemlenmiştir. Ancak "Gelişmemiş" ülke kategorisinde yer alan ülkelerin dört ayrı kümeye dağıldığı gözlemlenmiştir. Dört ayrı küme de yer almalarına rağmen, çoğunlukla iki kümeye dağıldığı görülmektedir. Bu bulgu belki de ülkeleri dört kategoride değil de daha fazla kategoriye ayırarak değerlendirilmesi gerektiği düşüncesini ortaya çıkardı. Bu düşüncenin kesinleşebilmesi adına benzer çalışmaların belki daha geniş zaman alanında ve farklı tekniklerle de değerlendirilerek (desteklenerek) yeni oluşacak kategorilerin belirlenmesi gerekebilir. Bu çalışmanın en önemli bulgularından biri de "Az Gelişmiş" ve "Gelişmemiş" ülke kategorilerinin geniş kaldığı, konunun önemi ve hassasiyeti nedeniyle de bu kategorilerin belki de daha fazla sayıda kategoride değerlendirilmesi gerektiği yönündedir.

KAYNAKÇA

Bal, M. D. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, *1*(1), 15-28.

Benería, Lourdes. (2008). The Crisis of Care, International Migration, and Public Policy. *Feminist Economics* 14(3): 1–21.

Beneria, L., & Permanyer, I. (2010). The Measurement of Socio-economic Gender Inequality Revisited. *Development and Change*, *41*(3), 375-399.

Branisa, B., Klasen, S., Ziegler, M., Drechsler, D., & Jütting, J. (2014). The Institutional Basis Of Gender İnequality: The Social Institutions and Gender Index (SIGI). *Feminist Economics*, *20*(2), 29-64.

Demirdirek, H., & Şener, Ü. (2014). 81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*, 30.

Dijkstra, A. G., & Hanmer, L. C. (2000). Measuring Socio-economic Gender Inequality: Toward An Alternative to the UNDP Gender-related Development Index. *Feminist Economics*, *6*(2), 41-75.

Durgun, C., & Gök, G. O. (2017). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Bağlamında Brics & G7 Ülkelerinin Karşılaştırmalı Analizi.

Karypis, M. S. G., Kumar, V., & Steinbach, M. (2000, August). A Comparison of Document Clustering Techniques. In TextMining Workshop at KDD2000 (2000).

Klasen, S., & Schüler, D. (2011). Reforming The Gender-Related Development İndex And The Gender Empowerment Measure: Implementing Some Specific Proposals. *Feminist Economics*, *17*(1), 1-30.

Mac Queen, J.B., (1967). Some Methods for Classification and Analysis of Multivariate Observations. *In: Proceedings of the Symposium on Mathematics and Probability,* 5th, Berkely.

Permanyer, I. (2013). A critical assessment of the UNDP's gender inequality index. *Feminist Economics*, *19*(2), 1-32.

Permanyer, I. (2010). The Measurement of Multidimensional Gender Inequality: Continuing the Debate. *Social Indicators Research.* 95(2): 181–98.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı, 2008-2013", TC. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2008.

Yavuz, R. A. (2016). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ekseninde kadın istihdamı ve ekonomik şiddet. *Journal of Life Economics*, *3*(3), 77-100.

www.tdk.gov.tr

http://hdr.undp.org/en/content/gender-inequality-index-gii

ÖZEL YETENEKLILERIN EĞITIMINDE, GAGNE, BRIGGS, WAGER ÖĞRETIM TASARIMI MODELINE UYGUN OLARAK HAZIRLANMIŞ DERSIN ETKILILIĞININ DEĞERLENDIRİLMESI

Özgül MUTLUER
Yalova İl Mili Eğitim Müdürlüğü
ozgulyakiin@gmail.com

Sertel ALTUN
Yıldız Teknik Üniversitesi
sertelaltun@gmail.com

Özet

Çalışmada, Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımına uygun planlanan destek eğitimi dersinin etkililiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma örnek olay deseninde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, Bilim Sanat Merkezi'nde destek eğitimi programına devam eden ilkokul düzeyinde 10 öğrenci ve gözlemci olarak uygulamaya katılan ve Bilim Sanat Merkezi'nde görev yapmakta olan 2 öğretmen oluşturmaktadır. Öğretim tasarımını uygulayan öğretmen, on bir yıllık deneyime sahip bir sınıf öğretmenidir. Araştırmanın hazırlık sürecinde araştırmacı ve bir uzman tarafından Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımına uygun olarak 8 saatlik ders planlaması yapılmıştır. Tasarım öncesinde, öğrenci, öğretmen, ortam ve kazanım analizi yapılmış yapılan analizler sonucunda tasarım şekillendirilmiştir. Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımına uygun olarak hazırlanmış program iki hafta süresince Bilim Sanat Merkezi'nde destek eğitimi alan çalışma grubunda yer alan öğrencilere uygulanmıştır. Nicel verileri toplamak için öğretim sonunda öğrenci ürünlerini değerlendirmek amacıyla derecelendirme ölçeği kullanılmıştır. Nitel verilerin toplanmasında, öğrenci öz değerlendirme formu ve gözlemci öğretmen görüşlerinden faydalanılmıştır. Gözlemci olarak aynı kurumda görev yapan ve çalışma grubunda yer alan öğrencileri tanıyan iki öğretmen seçilmiştir. Nicel verilerin analizinde yüzde ve frekans analizi yapılmıştır. Nitel verilerin analizinde ise içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak, Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımının Bilim Sanat Merkezi'nde destek eğitimi derslerine katılan, özel yetenekli öğrencilerin öğrenme sürecine olumlu etkileri bulunmaktadır. Bu etki, öğrenci başarısı ve öğrenci motivasyonu üzerinde etkili olmasının yanı sıra öğretmenlerin öğrenme sürecini yönetme, sistemli hareket etme, dersi etkili planlama noktalarında belirginleştiği görülmektedir. Bu bağlamda, davranışçı ve bilişsel kuramın bir sentezi olan Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımının öğretmene süreci yönetme, öğrenciyi aktif hale getirme, öğrenmeye rehberlik etme ve zamanı verimli planlama konularında öğretmene avantajlar sağladığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Gagne, Briggs, Wager, öğretim tasarımı, özel yetenekliler.

EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF THE COURSE PREPARED IN ACCORDANCE WITH THE GAGNE, BRIGGS, WAGER INSTRUCTIONAL DESIGN MODEL OF THE GIFTEDS TRAINING

Abstract

The aim of this study is to determine the effectiveness of the planned support training course in accordance with the teaching design of Gagne, Briggs, Wager. The study was carried out in the case study pattern. The study group consists of 10 students in primary level attending the support education program at BILSEM. The teacher who applies the instructional design is a classroom teacher with eleven years of experience. In the preparation process of the research, an 8-hour lesson was planned by the researcher and an expert in accordance with the instructional design of Gagne, Briggs and Wager. Before the design, students, teachers, environment and gain analysis were analyzed and so the design was shaped. In order to collect the quantitative data, the rating scale applied at the end of the instruction was used. In the collection of qualitative data, student self-evaluation form and observer teachers'

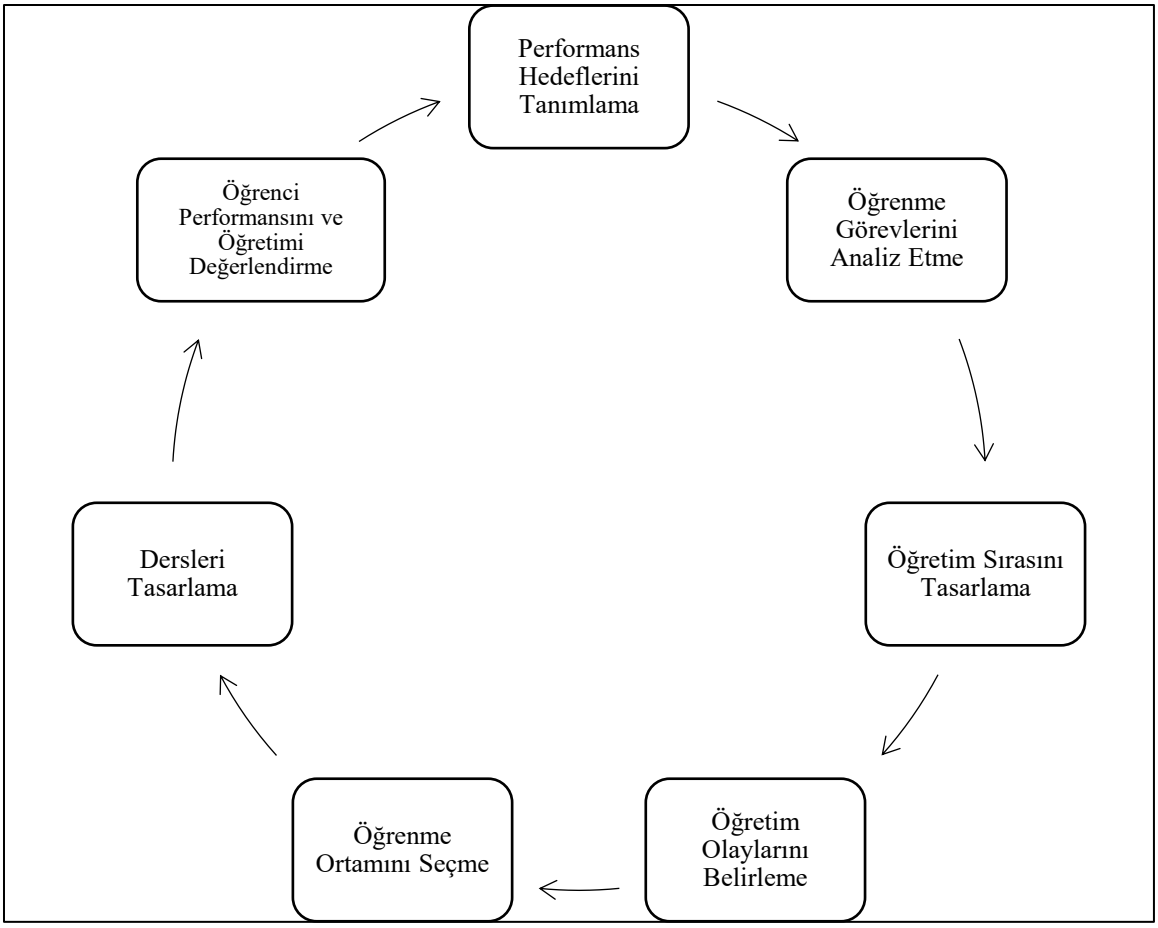
opinions were used. Two teachers who work in the same institution as observers and recognize the students in the study group were selected. Percentage and frequency analysis were performed in the analysis of quantitative data. Content analysis was performed in the analysis of qualitative data. As a result, Gagne, Briggs, Wager instructional design have positive effects on the learning process of special talented students who participate in support training courses in BILSEM. This effect is more evident in the effective planning points of the course, managing the learning process of the teachers, acting systematically, beside student success. Bu bağlamda, davranışçı ve bilişsel kuramın bir sentezi olan Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımının öğretmene süreci yönetme, öğrenciyi aktif hale getirme, öğrenmeye rehberlik etme ve zamanı verimli planlama konularında öğretmene avantajlar sağladığı sonucuna varılmştır.
Key Words: Gagne, Briggs, Wager, instructional design, gifteds.

GİRİŞ

Modern çağın gerektirdiği hızlı değişimler, her alanda olduğu gibi öğretmen rolleri ve onların sahip olmaları gereken yeterlikler üzerinde de etkili olmuştur. Bunun yanı sıra, geçtiğimiz yıl ülkemizde yapılan bir takım eğitim reformları da öğretmen rollerinin yeniden belirlenmesini gerektirmiştir. Öğretmen kılavuz kitaplarının kaldırılması ve öğretim programlarında yapılan değişikliklerle öğretmene tanınan geniş özerklikler, öğretmene öğretim tasarımcısı rolünü güçlendirmesini zorunlu kılmıştır. Bu rolün gereği olarak öğretmen, öğrencilerin kazanımlara ulaşmalarını sağlayacak öğretim tasarımını oluşturma ve değerlendirme konusunda yetkin bir mesleki beceriye sahip olmalıdır (Eğitim Reformu Girişimi [ERG], 2018). Bu bağlamda, Gagne, Briggs, Wager modeli, Türkiye'de yapılan ders içi eğitim uygulamalarına yakınlığı ve anlaşılabilirliği sebebiyle öğretmenlerin öncelikli olarak uygulayabilecekleri tasarım modellerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

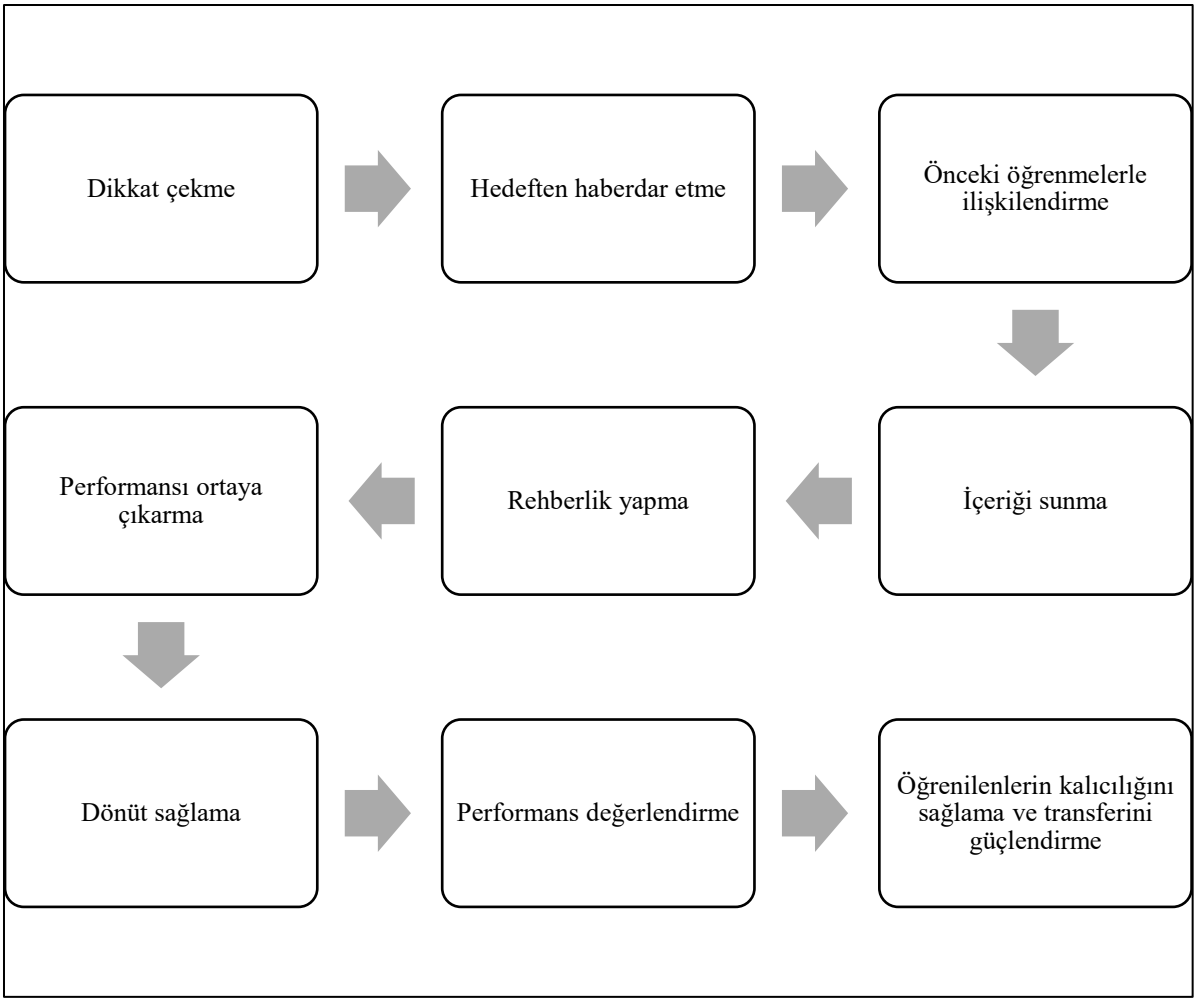
Modellerin öğretimin geliştirilmesindeki rolü, öğrenme süreçlerini somutlaştırmak, yönlendirmek ve yönetmek için kullanılabilecek kavramsal ve iletişimsel araçları sağlamaktır (Gustafson & Branch, 1997). Gagne, Briggs ve Wager tarafından, 1992'de geliştirilen öğretim tasarımı yaklaşımı temelde, Gagne'nin (1985) Öğretim Durumları Modeli üzerine temellendirilmiştir. Tasarımın ilgi çekici özelliği hem bilişsel hem de davranışçı ögeleri bir arada bulundurmasıdır. Modele göre, öğretim içsel öğrenme süreçlerini desteklemek üzere tasarlanan dış olayların düzenlenmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Fer, 2009).

Gagné, Briggs ve Wager'a (1992) göre öğretimi sistemli olarak tasarlamak için önce ne öğretileceğinin gerekçesi oluşturulmalıdır. Gagné'nin (1985), dokuz aşamalı modeline dayandırılan bu tasarım, öğrenme sürecinin sonunda ulaşılacak hedeflerden başlayarak geriye doğru gitmek suretiyle öğretimin planlanması sürecinden oluşmaktadır. Performans hedefi olarak ifade edilen bu öğretim çıktıları belirlendikten sonra zorunlu ve destekleyici öğrenme görevleri analiz edilmektedir (Fer, 2009). Anlamlı öğrenme için ön koşul öğrenmelerin üzerinde duran modelde, bilişsel stratejiler ve entelektüel beceriler önemli bir role sahiptir (Westwood, 2004).



Şekil 1. Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımı modeli, (Gagne, Briggs&Wager, 1992)

Öğrenme görevlerinin önceliğe göre belirlenmesinin ardından öğretimin hangi sıralamada gerçekleştirileceği ortaya konmaktadır. Tasarımın dördüncü basamağı olan öğretim olaylarının belirlenmesi aşamasında ise Gagne'nin (1985) Öğretim Durumları Modeli baz alınır (Şekil 2). Gagne (1985) tarafından geliştirilen bu model Kuzey Amerika'da öğretmenler için Bloom Taksonomisi'nden sonra en tanınmış öğretim modelidir (Miller, 2008).



Şekil 2. Gagne'nin (1985) Öğretim Durumları Modeli

Dokuz aşamadan oluşan bu modelde öncelikle öğrenenlerin dikkatinin çekilmesi sağlanır. Öğrenenin hedeften haberdar edilmesi, ön öğrenmelerle ilişkilendirme, içeriğin sunulması, rehber eşliğinde yapma, performansın gösterilmesi ve doğruluğuna ilişkin geri bildirim verilmesinin ardından öğrenen performansı değerlendirilir. Dokuzuncu ve son aşamada ise öğrenmenin kalıcılığının ve transferin sağlanması amaçlanır. Bu model öğretim durumlarını dışsal etkinlikler ve içsel süreçler belirlemesi ile ön plana çıkmaktadır (Akınoğlu, 2011). Öğretim olaylarının düzenlenmesinde uygulayıcının, öğretimin her bir hedefi ve içerik hakkında detaylı ve özelleşmiş bilgiye sahip olması gereklidir (Briggs, Gustafson & Tillman, 1991).

Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımı modelinde, öğretim olaylarının belirlenmesinin ardından, öğrenme ortamı seçilir, dersler tasarlanır ve değerlendirmeye geçilir. İnsanların nasıl öğreneceği bilgisi üzerine odaklanan ve bireysel olarak öğretimin insan gelişimini etkileyeceğini öne süren bu tasarım, özel yeteneklilere eğitim hizmeti sunan Bilim Sanat Merkezlerinde (BİLSEM) kolaylıkla uygulanabilecek bir modeldir.

Örgün eğitim sürecindeki öğrencilerin kalan zaman aralıklarında devam ettikleri BİLSEM'lerde programlar, öğretmen rehberliğinde ve öğrenenlerin bireysel farklılıklarına uygun olarak hazırlanmaktadır. Hazırlanan bu programlarla öğrenenlerin geleceğin mesleklerine hazırlanması ve disiplinler arası ilişkileri dikkate alan, herhangi bir disiplinde derinlemesine veya ileri düzeyde bilgi, beceri, tutum ve davranış kazanmaları amaçlanmaktadır (MEB, 2015). Bu merkezlere, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yapılan tanılama sürecinin ardından kabul edilen öğrenenlerin, oryantasyon sürecini tamamladıktan sonra başladıkları program olan destek eğitim programının uygulama sürecinde zenginleştirilmiş ve farklılaştırılmış öğretim yapılması ön görülmektedir (MEB, 2015).

Destek eğitim programı, MEB (2015: 2) tarafından yayınlanan Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi'nde "*Genel zihinsel yetenek alanından tanılanan öğrencilerin tüm alan/disiplinlerle ilişkilendirilerek yürütülen eğitim programı"* şeklinde tanımlanmaktadır. Özel yetenekli öğrencilerin okul saatleri dışında eğitim aldıkları BİLSEM'lerde tanılama sürecinin ardından kuruma kabul edilen öğrenciler öncelikle kırk saatlik oryantasyon programına alınırlar. Oryantasyon sürecinin ardından, ortalama iki yıl boyunca destek eğitimi programına devam eden öğrenciler, bireysel farklılıklarına uygun olarak hazırlanmış zenginleştirilmiş eğitim uygulamalarından faydalanırlar. Bu sayede özel yetenekli öğrencilerin akranlarından bir ölçüde bağımsız olarak gruplara ayrılması ve bu özel yeteneklerinin geliştirilmesi noktasında gelişmeler sağlanabilmektedir (Bakioğlu &Levent, 2013). Destek eğitimi programında yer alan destek eğitimi dersleri, sınıf öğretmenleri tarafından verilmektedir. Program, karakter eğitimi, düşünme becerileri ve bilimsel araştırma becerileri olmak üzere üç ana temadan oluşmakta olup yalnızca kazanımların yer aldığı bir çerçeve program niteliğindedir. Bu bağlamda, ders içeriğinin zenginleştirilmesi, eğitim durumlarının öğrencilerin bireysel farklılıklarına uygun şekilde tasarlanması ve sonuç olarak değerlendirmenin ne şekilde yapılacağı öğretmenin mesleki bilgi ve donanımına büyük oranda bağlıdır.

Türkiye'de Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımı ile ilgili yapılan araştırmaların azlığı ve BİLSEM'lerde eğitim gören özel yeteneklilerle ilgili hiçbir araştırma bulunmayışı bahsi geçen problemi araştırmaya değer kılmıştır. Bu kapsamda, mevcut araştırmanın, Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımının olumlu etkilerinin, Türkiye'deki BİLSEM'lerde özel yeteneklilerin eğitimi ile ilgili yapılan uygulamalarda örnek oluşturması beklenmektedir. Bu araştırma, içerik, eğitim durumları ve değerlendirme aşamalarının öğretmen tarafından belirlendiği BİLSEM çerçeve programlarının uygulama sürecinde öğretmenler için örnek oluşturması anlamında önem taşımaktadır. Aynı zamanda, öğretim programlarında yapılan güncellemelerle, tüm eğitim kademelerinde öğretim tasarımcısı rolünü üstlenmesi beklenen öğretmenler için de örnek bir uygulama olması açısından önemli görülmektedir.

Yukarıda belirtilenler açıklamalar ışığında, eldeki araştırmanın amacı, BİLSEM'de destek eğitimi dersinde Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımına uygun planlanan dersin etkililiğinin belirlenmesidir. Bu amaçla, öğretim tasarımının etkililiği, öğrenci ürünlerine, öğrenci ve gözlemci görüşlerine göre değerlendirilmiştir.

Bu amaç kapsamında belirlenen araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

1. Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımının öğrenciler üzerinde nasıl yansımaları olmuştur ?

a) Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımına uygun hazırlanmış dersin öğrenci başarısı üzerindeki etkisi nasıldır?

b) Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımı modelinin etkililiğine ilişkin öğrenci görüşleri nasıldır ?

2. Gözlemcilerin Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımına uygun olarak hazırlanmış;

a) Derse ilişkin görüşleri nasıldır?

b) Dersin öğretmen üzerindeki etkilerine ilişkin görüşleri nasıldır ?

YÖNTEM

Araştırma, bir örnek olay çalışması olup araştırmada nicel ve nitel araştırma yöntemleri bir arada kullanılarak yöntem çeşitlemesi yapılmıştır. Karma yöntem olarak da ifade edilen yöntem çeşitlemesi, farklı veri kaynaklarının, farklı veri toplama ve analiz yöntemlerinin bir arada kullanıldığı; bu sayede de güvenilir araştırma sonuçları elde etmeyi sağlayan bir yöntem türüdür (Yıldırım & Şimşek, 2005). Bu yöntemle, araştırmanın nitel boyutunda elde edilen veriler, nicel bölümden elde edilen verilerin daha ayrıntılı bir biçimde ifade edilmesine destek sağlamaktadır (Creswell, 2012).

2.1. Katılımcılar

Araştırmanın çalışma grubunu Yalova, Çınarcık Atatürk BİLSEM'de destek eğitimi programına devam eden 10 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin yaş aralığı 8-9 aralığındadır. Tablo, 1'de belirtildiği üzere çalışma grubu 4 kız 6 erkek öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmen 32 yaşında, kadın, yüksek lisans mezunu ve on bir yıllık deneyime sahiptir. Yenilikçi yaklaşımlara ve

işbirliğine açık olan öğretmen, derslerinde yapılandırmacı yaklaşımı benimsemekte ve program geliştirme hakkında bilgi sahibidir.

Tablo 1. Çalışma Grubu Öğrenci Özellikleri

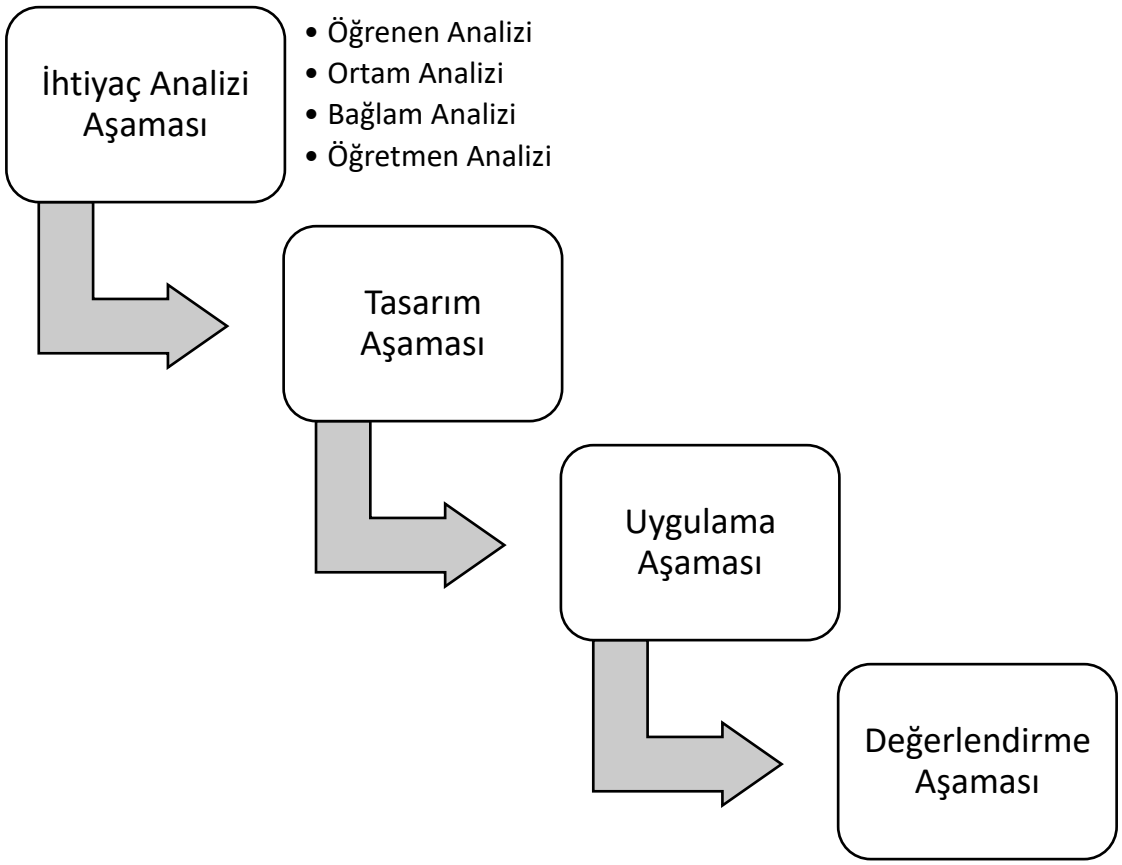
Kız		Erkek		Toplam	
f	%	*f*	%	*f*	%
4	40	6	60	10	100

Programın değerlendirme boyutunda görüşlerinden faydanılan gözlemci öğretmenlerden biri 36 yaşında, kadın, lisans mezunu ve 14 yıllık deneyime sahip sınıf öğretmenidir. Diğer gözlemci öğretmen 47 yaşında, kadın, lisans mezunu ve 18 yıllık deneyime sahip teknoloji, tasarım öğretmenidir. Bu öğretmenlerin seçiminde, araştırmaya katılan öğrencileri tanımaları ve bu öğrencilerin dersine giriyor olmaları, öğretimi değerlendirme konusunda yeterli tecrübeye sahip olmaları hususları etkili olmuştur.

2.2. Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımı uygulama süreci

Araştırmaya konu olan öğretim tasarımının uygulama sürecinde BİLSEM Destek Eğitimi Programı'nda yer alan destek eğitimi dersinde geri dönüşüm konusu seçilmiştir. Uygulama için toplamda 8 ders saati süren her biri 4 saatlik iki etkinlik seçilmiştir. Süreç aşamalar halinde Şekil 3'teki gibi gerçekleşmiştir.

Şekil 3: Gagne, Briggs Wager Öğretim Tasarımına Uygulama Süreci



Öğretim tasarımının hazırlanma sürecinde öncelikle ihtiyaç analizi yapılmıştır. İhityaç analizi öğrenci analizi, ortam analizi, öğretmen analizi ve kazanım analizini kapsamaktadır. Öğrenci analizi için öğrencileri tanıma ve hazır bulunuşluk düzeylerini belirleme amacıyla öğrenci görüşme formu hazırlanmış ve elde edilen veriler ışığında kazanımlar yeniden düzenlemiştir. Ortam analizi için rubrik kullanılmış ve rubrik sonucunda ortamın öğretimi gerçekleştirmeye elverişli olup olmadığı belirlenmiştir. Öğretmen analizi için öğretmenle görüşme yapılarak öğretmenin benimsediği öğretim yaklaşımı ortaya konmuştur. Son olarak kazanım analizinde kazanımlar Gagne, Briggs, Wager tasarımına uygun olarak performans çıktışarına dönüştürülmüş ve öğrenci görüşme formlarından elde edilen sonuçlara göre kazanımlara eklemeler yapılmıştır.

2.3. Veri toplama araçları

Araştırmanın nicel boyutunda öğrenci performansını belirlemeye yönelik derecelendirme ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda ise, öğrenci öz değerlendirme formu ve gözlemci görüşlerinden faydalanılmıştır. Böylelikle, öğretim tasarımının etkililiğine ilişkin detaylı bilgi edinilmiştir.

2.3.1. Derecelendirme ölçeği

Öğrencilerin göstermiş olduğu performansı değerlendirme amacıyla hazırlanan 2 ayrı ölçek, tasarımda yer alan performans hedeflerini temsil eden toplamda 12'şer maddeden oluşmaktadır. Bu ölçeklerden birincisi, ilk etkinlikte öğrencilerin süreç içerisindeki performanslarını ve ortaya çıkardıkları geri dönüştürülmüş kağıt ürününü değerledirmek üzere hazırlanmıştır. İkinci ölçek ise, son etkinlikte öğrencilerin süreç içerisindeki performanslarını ve ortaya çıkardıkları yürüyen uçak tasarımını değerlendirmek üzere tasarlanmıştır. Hedeflenen performansı gerçekleştirme düzeyi belirlemek amacıyla "gözlenmedi veya çok yetersiz" seviyesinden "çok iyi" seviyesine kadar toplamda 5 seviyeden oluşan ölçüt düzeyi kullanılmıştır. Yeterlilik düzeyine göre seviyeler, yetersizden çok iyiye doğru, 0'dan 5'e kadar numaralandırılmıştır.

2.3.2. Öğrenci öz-değerlendirme formu

Öğretimin değerlendirilmesinde, öğrencilerin dersin sunduğu becerileri uygulamaya değer bulup bulmadıklarının belirlenmesinde kullanılan öz değerlendirme formunda toplamda 8 açık uçlu soru bulunmaktadır. Öğrenci öz değerlendirme formları tasarımda yer alan iki etkinlik için ayrı ayrı olmak üzere toplamda iki defa doldurulmuştur. Öğrenciler tarafından verilen cevaplar, sonuç olarak Gagne, Briggs ve Wager öğretim tasarımına uygun olarak planlanan dersin etkililiği ya da diğer zamanlarda yapılan öğretim faaliyetlerinden farklı bir etki doğurup doğurmadığı hakkında bilgilendirici olmuştur.

2.3.3. Öğretmen gözlem formu

Gözlem tekniği, bir ya da birden fazla kişi tarafından belli bir olayın, bir plan dahilinde izlemesi ve kaydedilmesidir (Kaptan,1998). Bailey (1987), gözlemin belli bir ortamda sergilenen davranışların ayrıntılı olarak araştırmak istendiğinde başvurulan veri toplama tekniği olduğunu belirtmiştir (akt. Balcı, 2005, s. 168). Bundan hareketle, araştırmada öğretim tasarımının etkililiğini belirlemek üzere iki gözlemci öğretmenin görüşlerinden faydalanılmıştır. Gözlem öncesinde, gözlemcilere Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımı hakkında bilgilendirme yapılmış ve gözlemlenmesi beklenen genel temalar verilerek, bu temalar üzerinden değerlendirme yapılması istenmiştir. Gözlem çalışmasında, gözlemcilerden, öğrencilerin etkinliklere katılımı ve tutumlarındaki farklılık, sınıf atmosferi hakkında görüşlerini belirten rapor hazırlamaları istenmiş ve hazırlanan rapor dahilinde öğretimin etkililiği hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

2.4.Verilerin analizi

Öğretmen tarafından doldurulan derecelendirme ölçeklerinden elde edilen veriler, frekans ve yüzde analizi yapılarak değerlendirilmiş ve Gagne, Briggs, Wager tasarımına uygun olarak hazırlanmış iki ayrı etkinlik sonucunda öğrencilerin elde ettikleri başarı karşılaştırılmıştır.

Öğrenci öz-değerlendirme formları ve gözlem raporlarından elde edilen veriler, araştırmanın temel amacı doğrultusunda içerik analizi ile değerlendirilmiştir. İçerik analizi, verileri tanımlama ve verileri ayrıntılı olarak inceleme imkanı veren bir analiz türüdür (Yıldırım & Şimşek, 2005). İçerik analizinde ilk önce araştırma belirlenen araştırma problemi tanımlanır. Ardından net ilkelere dayandırılarak kategoriler tanımlanır. Sonrasında kavramlardan çıkarım elde etmek amacıyla kodlama çalışmaları yapılır (Altunışık, Coşkun, Yıldırım & Bayraktaroğlu, 2010).

BULGULAR

3.1. Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımının öğrenciler üzerindeki yansımalarına ilişkin bulgular

Bu bölümde Gagne, Briggs, Wager Öğretim Tasarımı uygulamalarının öğrenciler üzerindeki yansımalarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Gagne, Briggs, Wager Öğretim Tasarımına uygun olarak hazırlanmış programın bilişsel kazanımlarını değerlendirme aşamasında öğrenci ürünleri ve geri bildirimleri derecelendirme ölçeği ile değerlendirilmiş. Elde edilen bulgular Tablo 2 ve Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 2: 1. İlk Dört Saatlik Etkinlik Sonucunda Uygulanan Derecelendirme Ölçeği Verileri

Ölçülen Özellik	Ölçüt											
	0		1		2		3		4		5	
	f	%	*f*	%	*f*	%	*f*	%	*f*	%	*f*	%
Geri dönüştürülebilen atıkları ayırt eder.	0	0	0	0	0	0	2	20	3	30	5	50
Kâğıdın yapısını açıklar.	0	0	0	0	0	0	0	0	6	60	4	40
Kâğıdın oluşumunu kavrar.	0	0	0	0	0	0	3	30	4	40	3	30
Geri dönüşümün ülke ekonomisi için önemini ifade eder.	0	0	0	0	0	0	5	50	4	40	1	10
Geri dönüşümün doğaya katkısını ifade eder.	0	0	0	0	0	0	1	10	2	20	7	70
Atık kâğıtlardan yeni kâğıt elde etme sürecini gözlemler.	0	0	0	0	0	0	3	30	3	30	4	40
Atık kâğıtlardan yeni kâğıt elde eder.	0	0	0	0	0	0	4	40	2	20	4	40
Doğal kaynakların verimli kullanımı ile ilgili önlem almayı benimser.	0	0	0	0	0	0	0	0	9	90	1	10
Geri dönüşümle yeniden üretmeye karşı ilgi duyar.	0	0	0	0	0	0	5	50	4	40	1	10
Geri dönüştürülmüş kağıt üzerinde kendini görsel olarak ifade eder.	0	0	0	0	0	0	2	20	3	30	5	50
Geri dönüşüm sürecine ilgi duyar.	0	0	0	0	0	0	1	10	1	10	8	80
Geri dönüştürülmüş kağıt üzerindeki çalışmasını değerlendirir.	0	0	0	0	0	0	5	50	4	40	1	10
Toplam	0	0	0	0	0	0	31	25.8	45	37.5	44	36.7

Tablo 2'de görüldüğü gibi öğrenci başarısı 4 ve 5 düzeyinde yoğunlaşmıştır. Öğrencilerden hiçbiri 0, 1, 2 düzeylerinde bir sonuç elde etmememiştir. Tabloda belirtilen verilere göre öğrencilerin etkinlik sonundaki başarılarının yüksek olduğu sonucuna varılabilir**.**

Tablo 3: 2. Son Dört Saatlik Etkinlik Sonucunda Uygulanan Derecelendirme Ölçeği Verileri

Ölçülen Özellik	Ölçüt											
	0		1		2		3		4		5	
	f	%	*f*	%	*f*	%	*f*	%	*f*	%	*f*	%
Geri dönüşümün doğa ve ülke ekonomisi için önemini fark eder.	0	0	0	0	0	0	4	40	3	30	3	30
Hareket eden nesnelerin temel prensiplerini kavrar.	0	0	0	0	1	10	2	20	5	50	2	20
Bilime katkı sunmuş Türk Bilim İnsanlarını tanır.	0	0	0	0	0	0	3	30	4	40	3	30
Geri dönüşüm malzemelerini değerlendirir.	0	0	2	20	0	0	4	40	3	30	1	10
Geri dönüşüm malzemelerini kullanarak proje gerçekleştirir.	0	0	0	0	1	10	1	10	3	30	5	50
Atık malzemelerin yeniden kullanılabileceğini benimser.	0	0	0	0	0	0	3	30	3	30	4	40
Geri dönüşümün yaşamındaki önemini ifade eder.	0	0	0	0	1	10	4	40	1	10	4	40
Belirli prensipleri düşünerek verilen malzemelerden özgün tasarım yapar.	2	20	1	10	3	30	1	10	2	20	1	10
Geri dönüşüm fikirleri üretmeye istekli olur.	0	0	0	0	1	10	5	50	4	40	0	0
Verilen malzemelerle projeyi yapmaya istekli olur.	0	0	0	0	0	0	2	20	2	20	6	60
Ürettiği fikirleri kendine güvenli biçimde ifade eder	0	0	1	10	0	0	1	10	2	20	6	60
Geri dönüşümün doğaya katkısını ifade eder.	1	10	0	0	1	10	5	50	2	20	1	10
Toplam	3	2.5	4	3.3	8	6.7	35	29.2	34	28.3	36	30

Tablo 3'te görüldüğü gibi öğrenci başarısı 3,4 ve 5 düzeyinde yoğunlaşmıştır. Tabloda belirtilen verilere göre öğrencilerin etkinlik sonundaki başarılarının ortanın üzerinde olduğu sonucuna varılabilir. Tablo 2 ile karşılaştırıldığında öğrencilerin birinci etkinlikte ikinci etkinliğe kıyasla daha yüksek başarı gösterdikleri ancak her iki etkinlikte de grup bazında başarının ortanın üzerinde olduğu sonucuna varılabilir.

Gagne, Briggs, Wager Öğretim Tasarımının uygulama sürecine ilişkin öğrenciler tarafından doldurulan öz değerlendirme formları aracılığıyla bulgular, öğretimin keyifli ve verimli geçtiğini göstermiştir. Ancak öğrenci görüşleri değerlendirildiğinde yapılan öğretimin, daha önce yapılan derslerden farklı görüldüğüne dair bir bulguya rastlanmamıştır.

Tablo 4: Tasarımın Uygulama Sürecine İlişkin Öğrenci Görüşlerinden Elde Edilen Kod, Kategori, Tema ve Örnek Veriler

Tema	Kategori	Kod	Örnek Veriler
Verimlilik	Aktif katılım	• Rol alma • Gözlemleme • Kendisi yapma	"Öğretmen bize gösterdikten sonra kendim kağıt yapabildim. Evde de aynısını yapacağım."
	Ürün Ortaya Koyma	• Üretme • Planlama • Tasarlama • Hayal gücü • Çıkarım • Sentez	"…yaptığımız kağıtla bir kitap oluşturacağız. Atık kağıtların yeniden kullanılması gerektiğini göstereceğiz." "…Ben yaptığım uçakla hayallerime ulaşabileceğimi gördüm.
Eğlence	Öğrenme sürecinden keyif alma	• Mutluluk • Eğlencelilik	"…Yaptığım uçak çok güzeldi Balon yardımıyla uçuyordu. Bu beni çok mutlu etti."
	İlgi çekicilik	• Yaratıcılık • Yenilik	" Atık kağıtlardan kağıt yapıldığını biliyordum ama hiç görmemiştim. Yaparken çok eğlendim."

Tablo 4'te görüldüğü gibi, uygulama sürecinde eğlence ve verimlilik şeklinde iki temaya ulaşılmıştır. Eğlence teması altında aktif katılım ve ürün ortaya koyma şeklinde iki kategori bulunmaktadır. Aktif katılım kategorisi, rol alma, gözlemleme, kendisi yapma gibi öğrencilerin uygulama sürecine aktif olarak katıldıklarını gösterdiklerini ifade eden kodlardan oluşmuştur. Ürün ortaya koyma kategorisi altında, öğrencilerin etkinlik süreci sonunda bir ürün ortaya çıkarmalarından dolayı öğrenmenin farklı aşamalarında beceriler elde ettiklerini belirten kodlar bulunmaktadır. Eğlence teması altında öğrenme sürecinden keyif alma ve ilgi çekicilik olmak üzere iki kategoriye ulaşılmıştır. Öğrenme sürecinden keyif alma kategorisinde mutluluk ve eğlencelilik gibi uygulamaların öğrenciler açısından keyif verici olması noktasında etkili olduğu ifade edilmiştir. İlgi çekicilik kategorisi altında, öğrencilerin Gagne,Wager, Briggs tasarımına uygun öğretim tasarımına uygun hazırlanan etkinlikleri daha önce görmedikleri ve ilgi çekici buldukları belirtilmiştir.

3.2. Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımının gözlemci görüşlerine göre uygulayıcı öğretmen üzerindeki yansımalarına ilişkin bulgular

Gözlemci görüşlerinden elde edilen verilere göre Gagne, Briggs, Wager tasarımına uygun olarak hazırlanmış ders planının uygulama sürecinde öğretmenin öğrencileri yönlendirme ve öğrencilere rehberlik etme aşamalarında daha rahat ve kendinden emin şekilde hareket ettiği; öğretim tasarımına uygun olarak baştan itibaren tüm süreci planlamasının dersin daha sistemli hale gelmesine ve başarıya olumlu etkileri olduğu belirtilmiştir.

Tablo 5: Tüm Sürece İlişkin Gözlemcilerden Elde Edilen Kod, Kategori, Tema ve Örnek Veriler

Tema	Kategori	Kod	Örnek Veriler
Sistemlilik	Dengelilik	• Uyum • Zamanlama • Tutarlılık	"…Öğretmenin dersi sistemli şekilde işlemesi, dersi tamamını aktif şekilde kullanabilmesini etkinliklerin yeterli sürede tamamlanmasını sağladı."
	Planlılık	• Düzenlilik • Aşamalılık • Program • Sistem • Amaçlılık	"…Öğretmenin plana göre hareket etmesi, etkinliğin sahip olduğu amaçları gerçekleştirmesi yönünde bir düzen sağladı."
Başarı	Motivasyon	• Enerjiklik • Mutluluk • Adaptasyon	"…Derste dikkatin sağlandığını ve öğrencilerin ilgisinin aktif tutulduğunu gözlemledim."
	Öğrenme Ürünleri	• Yaratıcılık • Transfer edilebilme	"…Öğrencilerin ortaya koydukları ürünler gerçek hayatta kullanabilecekleri becerileri kapsıyor."
Sınıf Yönetimi	Öğrenci tutumları	• Özgürlük • Memnuniyet • Kendini rahatlıkla ifade edebilme	"…Öğretmen de öğrenciler de derste oldukça mutluydu. Etkinlikten zevk aldıkları anlaşılıyordu."
	Öğretmen tutumları	• Öğrenciyi aktif hale getirme • Süreci yönetmede rahatlık	"…Öğretmen oldukça rahat ve kendinden emindi."

Tablo 5'te görüldüğü gibi, gözlemci öğretmenlerin raporlarından elde edilen verilerin içerik analizi sonucunda sistemlilik, başarı ve sınıf yönetimi şeklinde üç temaya ulaşılmıştır. Sistemlilik teması altında dengelilik ve planlılık şeklinde iki kategori bulunmaktadır. Dengelilik kategorisi, uyum, zamanlama, tutarlılık gibi öğretmenlerin ders sürecini zamana uygun ve dengeli şekilde yürüttüğünü ifade eden kodlardan oluşmuştur. Planlılık kategorisi altında, öğretmenlerin etkinlikleri aşamalar halinde planlı ve sistemli şekilde yürüttüğüne ilişkin kodlar bulunmaktadır. Başarı teması altında motivasyon ve öğrenme ürünleri olmak üzere iki kategoriye ulaşılmıştır. Motivasyon kategorisinde enerjiklik, mutluluk ve adaptasyon gibi uygulamaların öğrencileri derse motive etme konusunda başarılı olduklarını belirten kodlar yer almaktadır. Öğrenme ürünleri kategorisinde, yaratıcılık ve Gagne (1985)'nin dokuz aşamalı modelinin son aşamasında yer alan öğrenmeyi transfer etmenin sağlandığına dair transfer edilebilme kodu bulunmaktadır. Sınıf yönetimi teması altında öğrenci tutumları ve öğretmen tutumları olmak üzere iki kategori yer almaktadır. Öğrenci tutumları kategorisi altında, öğretmene yansıyan öğrencilerin kendilerini rahatlıkla ifade edebildiği ve kendilerini özgür hissettiklerini belirten kodlar bulunmaktadır. Öğretmen tutumları kategorisi altında ise öğretmenin öğrencilerin aktif olduğu ve öğrenme sürecinin iyi şekilde yönetildiğine dair kodlar ortaya çıkmıştır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, Gagne, Briggs, Wager Öğretim Tasarımına uygun olarak yapılan öğretim sonucunda elde edilen verilere göre öğrenciler, ortanın üzerinde başarı göstermişlerdir. Öğrencilerin ders sonunda ve süreç içindeki performanslarının değerlendirilmesi sonucunda aldıkları puanlar, tasarımın öğrenci başarısı üzerinde olumlu etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Tasarımın bir plan dahilinde, sistemli şekilde ilerlemesi, ön öğrenmelerle ilişki kurularak yeni öğrenmelerin bunların üzerine inşa edilmesi ve öğrenciye süreç içerisinde performansına ilişkin dönütler sağlanması başarıyı olumlu etkileyen faktörler olarak göze çarpmaktadır.

Gagne, Briggs, Wager Öğretim Tasarımının uygulama sürecine ilişkin öğrenci görüşleri değerlendirildiğinde öğretimin keyifli ve verimli geçtiğini sonucuna varılabilir. Öğrenciler, etkinlikleri severek yapmış ve derse aktif olarak katılmışlardır. Küçük gruplarla işlenen destek eğitimi derslerinde, önemli bir unsur olan derse katılımın sağlanması noktasında tasarımın etkili olduğu görülmüştür. Bu sonuç Sünbül, Gündüz, Yılmaz (2002), Özkök (2010) ve Menzi (2012) tarafından yapılan araştırmalarda ortaya konan Gagne'nin öğretim modeline uygun olarak hazırlanmış dersin öğrencileri motive etmekte ve derse katılımı artırmakta etkili olduğu yönündeki bulgularla paralellik göstermektedir. Ancak öğrenci görüşleri değerlendirildiğinde yapılan öğretimin, diğer destek eğitimi derslerinde izlenen yöntemlerden farklı görüldüğüne dair bir bulguya rastlanmaması, Gagne, Briggs, Wager Öğretim Tasarımına uygun hazırlanmış dersin farklılığı konusunda bir bulgu olmadığını göstermektedir. Öğretim tasarımının yaratacağı etkiyi belirlemek bu noktada mümkün değildir.

Gözlemci görüşlerinden elde edilen verilere göre Gagne, Briggs, Wager tasarımına uygun olarak hazırlanmış ders planını, öğretmene pek çok noktada fayda sağlamakta ve öğretmenin uygulama sürecini iyileştirmektedir. Öğretmenin öğrencileri yönlendirme ve öğrencilere rehberlik etme aşamalarında daha rahat hareket etmesine ve öğrenme sürecine hakim olmasına imkan tanımıştır. Ayrıca Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımına uygun olarak dersin planlanması, dersin daha sistemli hale gelmesine ve bu durumun başarıya olumlu etkileri olduğu sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak, Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımının BİLSEM'de destek eğitimi derslerine katılan, özel yetenekli öğrencilerin öğrenme sürecine olumlu etkileri bulunmaktadır. Bu etki, öğrenci başarısından ziyade öğretmenlerin öğrenme sürecini yönetme, sistemli hareket etme, dersi etkili planlama noktalarında belirginleşmektedir. Bu bağlamda, davranışçı ve bilişsel kuramın bir sentezi olan Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımının öğretmene süreci yönetme, öğrenciyi aktif hale getirme, öğrenmeye rehberlik etme ve zamanı verimli planlama konularında öğretmene avantajlar sağladığı sonucuna varılmıştır.

Araştırma sonucunda önerilenlerden biri tasarımın daha kapsamlı olarak hazırlanabileceği yönündedir. Bu araştırmada sadece bir uzman ve bir araştırmacıdan oluşan bir grupla etkinlik planları geliştirilmiştir. Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımına uygun bir öğretim planlanması her ne kadar tasarıma yeni başlayanlar için dahi uygun olsa da sürecin daha iyi planlanması, öğrenme çıktılarının daha ayrıntılı düzenlenmesi ve değerlendirmenin daha verimli şekilde yapılması için çok sayıda öğretmenin katılımıyla bir tasarım hazırlama süreci gerçekleştirilmesi daha faydalı olacaktır. Bu bağlamda, tasarım sürecinin daha kapsamlı olarak planlanması araştırma verilerinde daha çarpıcı sonuçlara yol açabilir. Bir başka öneri ise öğretim tasarımının daha kalabalık gruplarda ve normal okullarda uygulanması yönündedir. Gelecekte yapılacak araştırmalarda Gagne, Briggs, Wager öğretim tasarımının normal okullarda işlenen derslerin etkililiğine ilişkin farklılıklar incelenebilir.

KAYNAKÇA

Akınoğlu, O. (2011). *Öğretim Kuram Ve Modelleri.* Şeref Tan (Ed.), Öğretim İlke ve Yöntemleri içinde. (s. 149-202). Ankara: Pegema.

Altunışık, R., Çoşkun, R., Yıldırım, E. & Bayraktaroğlu, S. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. (6.Baskı), Sakarya: Sakarya.

Bakioğlu, A. & Levent, F. (2013). Suggestions For Gifted Education in Turkey. *Journal of Gifted Education Research, 1(1),* 31-44.

Balcı, A. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma. Yöntem, Teknik Ve Ilkeler*. Ankara: Pegem A..

Briggs, L.J., Gustafson, K.L., & Tillman, M.H. (Eds.). (1991). *Instructional Design: Principles And Applications,* (2nd ed.). Englewood Cliffs, New Jersey: Educational Technology .

Creswell, J. W. (2012). *Educational Research: Planning, Conducting, And Evaluating Quantitative And Qualitative Research*. Massachusetts, MA: Pearson Education.

ERG, (2018). Eğitim İzleme Raporu 2017-2018. http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/EIR_2017_2018_29.11.18.pdf 'den alınmıştır.

Fer, S. (2009). *Öğretim Tasarımı*. Ankara: Anı.

Gagne, R. M. (1985). *The Conditioning Of Learning And Theory Of Instruction* (4. ed.). New York:Holt, Rinehart & Winston.

Gagne, R. M., Briggs, L. J., & Wager, W. W. (1992). *Principles Of Instructional Design* (4. ed.). Orlando Harcourt Brace Jovanovich.

Gustafson, K.L. & Branch, R.M. (1997). Revisioning models of instructional development. *Educational Technology Research and Development*, 45(3), 73-89.

Kaptan, S. (1995). *Bilimsel Araştırma Ve Istatistik Teknikleri*. Ankara: Tekışık.

MEB (2015). Milli Eğitim Bakanlığı Bilim Sanat Merkezleri Yönergesi .https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_09/18101802_bilimvesanatmerkezleriynergesi.pdf 'den alınmıştır.

Menzi, N. (2012). Gagné'nin öğretim durumları modeli'ne göre hazırlanan internet temelli öğretim uygulamasının ilköğretim bilişim teknolojileri dersinde öğrencilerin akademik başarılarına ve kalıcılığa etkisi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı, Adana.

Miller, C. T. (Ed.). (2008). *Games: Purpose And Potential In Education*. New York: Springer.

Özkök, E. (2010). Gagne'nin öğretim modeliyle hazırlanan öğretim yazılımının ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin matematik dersi kareköklü sayılar konusundaki akademik başarısına ve öğrenci tutumlarına etkisi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sünbül, A.M., Gündüz, Ş. & Yılmaz, Y. (2002). Gagne'nin öğretim etkinlikleri modeline göre hazırlanmış bilgisayar destekli öğretim uygulamasının öğrencilerin erişi düzeylerine etkisi. *Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14*, 379-404.

Westwood, P. (2004). *Learning And Learning Difficulties: A Handbook For Teachers*. Melbourne: ACER.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

TOMATİS YÖNTEMİ VE UYGULAMALARI

Ceylan ÜNAL AKBULUT
Doç.Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, ceylanunal@hotmail.com

Özet

Kulak-burun-boğaz uzmanı Fransız Alfred Tomatis tarafından geliştirilen yöntem "Tomatis Yöntemi" olarak adlandırılmaktadır. Kendisinin yaptığı en önemli buluş ceninin ana rahminde duyabildiğini ispatlaması olmuştur. Kulağın hamileliğin onuncu haftasında oluşmaya başladığını ve cenin kulağının dört buçuk aylık olduğunda duyduğunu keşfetmiştir. İnsan sesinin iyileştirici gücü mucizevidir. Annenin konuşma dili bebek için ilk müziktir. Annenin bebeğine konuşma tonu, söylediği ninni sakinleştirici etki yaratmaktadır. Şarkı dinlemek, seçilen esere göre insanlarda farklı tesirler oluşturmaktadır. Şarkı söylemenin söyleyenlere kendi bedenleri üzerinde olumlu etki yarattığı bilinmektedir. Tomatis 1950'lerde oluşturduğu yöntemle duyma yeteneğimizi yeniden ayarlamamızı sağlamıştır. Geliştirdiği filtrelenmiş ses, doğru dengeyi sağlamamıza yardım edecek Elektronik Kulak adını verdiği bir cihaz ile kulağımıza aktarılmaktadır. Tomatis, kulağın sadece duyma amaçlı değil, hareketi düzenlemek için de kullanıldığını ifade etmiştir. Tomatis'e göre; insan kulağı her yaşta dinleme ile ilgili başkalaşım geçirebilmektedir. Yöntemde W.A.Mozart'ın seçilmiş eserleri Gregoryen ilahiler ve Valsler dinletilmektedir. Dinletilen programlar belirli bir süre zarfında ve periyod içerisinde danışanlara uygulanmaktadır. Kurlar halinde yapılan dinlemeler sonucu çeşitli kazanımlar sağlanmaktadır. Bu durum, konuşmada farklılık ve duymada farkındalıkla beraber beyinde kortikal değişiklikler ve enerji aktarımına sebep olmaktadır. Araştırmanın amacı Tomatis Yönteminin uygulandığı alanları tespit edip, bu alanlarda yapılmış olan çalışmaları gün ışığına çıkarmaktır. Araştırmanın önemi günümüzde bu yöntemi uygulamış danışanlardaki farklılıkları ortaya çıkartmak ve değerlendirme yapmaktır. Tomatis yöntemi otistik ve disleksi ve öğrenme güçlüğü olan çocuklarda uygulandığı gibi, müzisyenlerde de yapılan örnekler bulunmaktadır. Tomatis Yöntemi ve Uygulamaları isimli çalışmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama yöntemi sonucunda dünyada Tomatis hakkında yapılmış çok sayıda makale ve teze ulaşılmıştır. Ülkemizde konu başlığı Tomatis olmayan ancak içerisinde Tomatis Yöntemi ile bilgiler veren makale çalışmalarına ulaşılmıştır. Bu yöntemin iki yaşından itibaren her bireye çoğu rahatsızlığında kullanıldığı düşünüldüğünde, ülkemizde bu konuda araştırmaların yapılmasının ve bilimsel olarak kanıta dayalı bir çalışma olduğu konusu yaygınlaştırılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: A.Tomatis, Mozart, Dinleme

Abstract

The method titled "Tomatis Method" was named by Otology doctor Alfred Tomatis. His famous invention was that a foetal could hear in her mother's womb starting from four months period. Human's own voice is therapeutic power for every one. Mother's tongue is first musical reference for the baby. Her voice and singing songs and lullabies are soothing for a child. Listening music makes different effect according to chosen genres. We know that singing any song can make positive reaction to human's body. Tomatis Method helped us to adopt our hearing ability. In 1950's Tomatis improved filtered sound which could use by his invention called "Electronic Ear". For Tomatis listening process makes transfiguration in every age. Human ear was designed not for hearing but also for regulating movement of the body. Selected W.A.Mozart's compositions, Gregorian Chants and Waltzes are put to use in "Tomatis Method". The programmes are listened by the clients in a period of time. After a course of listening recovery is obtained. This situation provides cortical alteration and energy transformation on brain. And also makes hearing and speaking awareness.

The purpose of the study is to establish that the areas Tomatis Method used and to find out the studies that are accomplished. In this study, screening method was used.Papers in International Tomatis Center, Ebsco and Turkish journals were the limitedness of the study. As a result,scientific researches and studies should improved in Tomatis Method.

Key Words: A.Tomatis,Mozart, Listening

1.Giriş

Kulak-burun-boğaz uzmanı Fransız Alfred Tomatis tarafından geliştirilen yöntem Tomatis Yöntemi olarak adlandırılmaktadır.

Babası Opera Sanatçısı olan Tomatis, öncelikle şarkı söyleme zorlukları çeken operacılarla çalışmalarına başlamıştır. Yaptığı en önemli keşif ceninin ana rahminde duyabildiğini bulmasıdır. Kulağın hamileliğin onuncu haftasında oluşmaya başladığını ve cenin kulağının dört buçuk aylık olduğunda duyduğunu buldu. Anne sesinin de gelişmekte olan bebeği için ses dalgalarının oluşturduğu bir göbek bağı ve beslenmesi için ana kaynak görevi gördüğünü ifade etti. (Campbell,2002:29)

İnsan sesinin iyileştirici gücü mucizevidir. Annenin konuşma dili bebek için ilk müziktir. Annenin bebeğine konuşma tonu, söylediği ninni sakinleştirici etki yaratır. Şarkı dinlemek te seçilen esere göre insanlar da farklı tesirler yapar. Şarkı söylemenin de söleyenlere kendi bedenleri üzerinde olumlu etki yarattığı bilinmektedir.

Tomatis oluşturduğu yöntemle duyma yeteneğimizi yeniden ayarlamamızı sağlamıştır. Doğru dengeyi sağlamamıza yardım edecek Elektronik Kulak adını verdiği bir alet geliştirmiştir. Bu teknolojide dinleyici düşük frekanslı seslerin filtre edilip çıkarıldığı kesintisiz bir ses dizisiyle karşı karşıya kalır, böylece dinleyicinin duyma ve sesleri ayırt etme yeteneği gelişir. (Campbell,2002:63)

Tomatis'e göre kulak salyangozunu dolduran Corti hücrelerinin titreşmesi, jeneratör vasıtası görerek beynin yeniden şarj edilmesini sağlamaktadır. (Yazıcı,2017:98; Eskioğlu,2003)

Bu durum orta kulaktaki kasları uyararak olmaktadır. Mozart'ın müziğini terapilerinde kullanmıştır. Özellikle keman konçertolarının iyileştirici gücünden bahsetmiştir. (Campbell,2002:34) Tedavilerinde Gregoryen İlahilerini de kullanır. Mozart'ın müziği insanın muhakeme, yaratıcılık, çok boyutlu düşünme vasıflarını harekete geçirirken, Gregoryen şarkıları rahat ve yatıştırıcı ritmi ile düzenli ve sakin nefes alış verişine neden olup, vücut koordinasyonu pratiğini sağlamaktadır. (Stilitano ve diğerleri, 2017:115)Bazı travmatik vakalarda ise filtre edilmiş anne sesi dinletilir.

Her dinleyici için farklı hazırlanan programda aralıklı yirmi ya da kırk günlük periyodlarda ikişer saatlik dinlemelerle filtre edilmiş düşük ve yüksek frekanslı sesleri Elektronik Kulak aracılığı ile dinlemek orta kulaktaki üç küçük kemikten oluşan stapedius kasını çalıştırır. (Campbell,2002) Dinleme esnasında gözleri kapatıp dinlenebilir, kitap okuyabilir, düşüncelere dalınabilir, resim yapıp şekiller çizilebilir.

Dinleme, başkalarının ne dediğini anlama ve tanımlama kabiliyetidir. Konuşanın aksanı, telaffuzu, dilbilgisi, kelime ve onun anlamını ayırt etmektedir. (Syam, 2012:190; Howatt ,Dankin:1974)

Tomatis, kulağın sadece duyma amaçlı değil, hareketi düzenlemek için de kullanıldığını keşfetti. Bizi diğer türlerden ayıran dik duruşumuzun gelişmesinde kulağın kilit bir rol üstlendiğini savundu. Dinleme etkin, duyma ise edilgendir. Çoğunlukla duyarız ama dinlemeyiz. (Campbell,2002:61) Tomatis "Dinleme üzerinde ne kadar çalışırsam, dinlemeyi bilen insanların istisna olduğunu o kadar iyi anlıyorum" demiştir. Dinlemenin fizyolojisinin duymaktan farklı olduğunu anlamıştır. (Campbell,2002:28) İyi bir dinleme, daha çok enerji, daha iyi konuşma, şarkı söyleme, el yazısı ve duruşun da dahil olduğu bir dizi olumlu etkileri gerçekleştirir. (Campbell,2002:71)

Beynin sağ ve sol yarım kürelerinin farklı işlemesi gibi her kulağımız da farklı işler. Beyin, kulak ve sinir sisteminin tümü birbirine bağlantılıdır sonucuna ulaşan Tomatis, müzisyen kulakların sağ kulaktan işitmelerinin baskın olduğunu ifade etmiştir.(Vercueil,2010:51)

Sağ kulak, dil ve iletişim alanı olan sol loba bağlı ses kontrol şefidir. Bu durumda sağ kulağı eğitmelidir. (Coppola, 2016: 240.) Sağ kulak konuşmayı ve müzik yeteneğini denetlemede baskındır çünkü işitsel sinyalleri beynin konuşma merkezine sol kulaktan daha hızlı ulaştırır. Sağ kulaktan çıkan sinirsel sinyaller doğrudan beynin sol yarımküresinde konuşma merkezlerinin bulunduğu yere gider. Oysa sol kulaktan çıkan sinirsel sinyaller konuşma merkezlerinin bulunmadığı beynin sağ yarım küresine gittikten sonra geri dönüp tekrar sol yarımküreye döner.(Campbell,2002:67-68)

Dinleme testlerinde Tomatis, belli işitsel frekanslar filtre edildiğinde dinleyicinin sesinin de değiştiğini keşfetti. Bir şarkıcının sağ kulağıyla duymasını engelleyince sesin bir anda kalınlaştığını, rengini, tokluğunu ve netliğini yitirdiğini ifade etmiştir. (Campbell,2002:69)

Normal bir kulak 16'dan 20.000 hertze kadar olan sesleri algılayabilir. Duyma eşikleri kültürden kültüre ve çevreden çevreye değişir. Tomatis yüksek frekanslı seslerin (3.000'den 8.000 hertz ve yukarısına kadar)beyinde çınladığını, ve beynin düşünme, üç boyutlu algı ve hafıza gibi işlevlerini etkilediğine inanmaktadır. Orta frekanstaki seslerin (770 ile 3000 hertz arası) kalbi, akciğerleri ve duyguları harekete geçirdiğini, düşük frekanslı seslerin de (125'ten 750 hertze kadar) fiziksel hareketi etkilediğini söyler. (Campbell,2002:46-47)

Nöropsikoloji, insan beyni ve davranışı arasındaki bağlantıyı, gelişmeyi ve hasarları inceler. (Thompson; Andrews, 2000:183) Alfred Tomatis'in modern psikolojik teorileri takip etmediğini, nöro-psikolojik temelli yaklaşımlarda kendi formüllerini uyguladığını ifade eden eleştiriler de bulunmaktadır.(Krügel,2011)

Tomatis'e göre; insan kulağı her yaşta dinleme ile ilgili başkalaşım geçirebilir. Bu durum konuşmada farklılık ve duymada farkındalıkla beraber beyinde kortikal değişiklikler ve enerji aktarımına sebep olur. (Thompson; Andrews, 2000)

Alfred Tomatis çalışmalarını ilk kitabı "Kulak ve Dil" i 1963'te yayınlamıştır. Kitap 1996 yılında İngilizceye çevrilmiştir. Toplam onbeş kitabından "Bilinçli Kulak" ve "Disleksi" İngilizceye çevrilmiştir. Konuşma zorlukları, kaygı, depresyon ve stres gibi davranışsal problemlerde Tomatis tedavi uygulamış ve yapıcı sonuçlar almıştır.

Tomatis yöntemi günümüzde otistik ve dislektik ve öğrenme güçlüğü olan çocuklarda uygulandığı gibi, müzisyenlerde de yapılan örnekler bulunmaktadır. Alfred Tomatis'in bizzat opera şarkıcılarının ses kaybında uyguladığı çalışmalar günümüzde hem şarkıcılar hem oyuncular için tekrarlanmıştır. Gerard Depardieu, Romy Schneider ve Catherine Deneuve, Maris Callas Placido Domingo Paris'teki merkezlerde yardım almışlardır. (Coppola2016:249) Bir grup piyano öğrencisine dinletilen Tomatis sonucunda öğrencilerin piyano çalma kaygılarına olumlu yönde etki ettiği belirtilmiştir. (Vercueil, 2010)

2.Mozart Etkisi Nedir?

Bazı hastalıkları iyileştirici etkisinin yanı sıra beyni de geliştirme özelliği olan Mozart besteleri, müzikle terapinin en önemli buluşlarından biridir. Mozart'ın müziğinin bu etkisine "Mozart Etkisi" adı verilmektedir. Depresyon, kanser, yüksek tansiyon, kronik ağrılar ile birlikte duygusal ve zihinsel sorunlara iyi gelen bu müziğin Alzheimer hastalığına da iyi geldiği Irvine'deki Kaliforniya Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden bazı bilim adamları tarafından da kanıtlanmıştır. Alzheimer hastaları 10 dakika Mozart dinlemenin ardından girdikleri zeka testlerinde daha iyi sonuçlar vermişlerdir.

Mozart müziğinin beyni geliştiriciliğinin ispatı 1993 yılında olmuştur. Wisconsin Üniversitesi'nden Doç. Frances Rauscher'in ünlü bilim dergisi Nature'de yayınlanan makalesi büyük tartışmalara yol açtı. Rauscher, araştırmasında kolej öğrencilerine bir test uygular. Bu testte 10 dakika boyunca Mozart'ın "İki Piyano için Re Majör Sonatı" dinletilen öğrenciler uzamsal testlerde daha başarılı olurlar.

Rauscher aynı testi sıçanlar üstünde de uygulayarak sıçanlara anne karnında ve doğduktan iki ay sonra süresince aynı sonatı dinletir. Sonra bir labirentin içine konan sıçanlar başka bir müzik dinleyen sıçanlara göre yollarını daha kolay bulmuşlardır.

Illinois Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden nörolog John Hughes da, Mozart'ı komada hastalarına dinletince büyük bir çoğunluğunun kriz sıklığının azaldığını gözlemlemiştir. (Giray, 2008:92)

Bilim insanları Mozart dinlemenin beynin dış kabuğundaki nöronların akış organizasyonunun düzenlenmesine yardımcı olduğunu ve özellikle de üç boyutlu algılamayla ilgili yaratıcı sağ beyin işlemlerini güçlendirdiğini açıkladılar. Mozart dinlemek konsantrasyonunuzun gelişmesine, kavrama yeteneğinizin artmasına yol açar. (Campbell 2002:27) Mozart'ın müziğinin ritimleri, ezgileri ve yüksek frekansları beynin yaratıcı ve teşvik edici bölgelerini uyardığı ve harekete geçirdiği Mozart Etkisi isimli kitapta belirtilmiştir. (Campbell 2002:40)

Sadece 10 dakika Mozart dinletilen gruplarda bile uzaysal algılama testlerinde %30'luk başarı sağlanmıştır. (Yazıcı,2017:100; Beachwood,1997.)

"The Center for New Discoveries in Learning" isimli kurum tarafından yapılan araştırmada, öğrencilerin ders çalışırken Mozart ve belirli Barok parçaları dinlediğinde daha sakin olup, daha uzun

süre çalışabildikleri, öğrendiklerini ve uzun süre anımsayabildikleri gibi daha iyi notlar aldıkları saptanmıştır. (Yazıcı,2017:101)

3.Yöntem

Tomatis Yöntemi ve Uygulamaları isimli çalışmada tarama yöntemi uygulanmıştır.

4.Sınırlılıklar

Bu çalışma çerçevesinde tezler, kitaplar, hakemsiz dergiler ve derleme yayınları incelenmemiştir.

5.Evren

Tomatis Yöntemi üzerine yapılan makale çalışmaları incelenmiş, yapılan uygulama alanları araştırılmıştır.

6.Örneklem

Tomatis Yöntemi üzerine yapılan

1- Tomatis Türkiye ana sayfasındaki makaleler
2- Ebsco'da "Tomatis Yöntemi" ile ilgili çıkan makaleler
3- "Tomatis Yöntemi" başlığı ile taranan Türkiye'de yazılmış makaleler geçen makaleler çalışmanın örneklemini oluşturmuştur.

7.Bulgular

Tablo1.1 Tomatis Türkiye Ana Sayfasındaki Makaleler

1-Öğrencilerin öz düzenleme becerileri üzerinde Tomatis® Metodu'nun etkilerine dair olası bir kavramsal model	Journal of Psychology in Africa, South Africa, 2017
2-Yüksek disleksi riski taşıyan bakıma muhtaç ortaokul ve lise öğrencileri üzerinde müdahale sonucu elde edilen etkiler: Müdahale programı ile işitsel işlemlemede kaydedilen ilerleme.	Journal of Digital Convergence, South Korea, 2016
3-Yüksek öğretim öğrencilerinde öz düzenleme davranışlarının teşvikinde Tomatis® Metodunun diğer yöntemlerle karşılaştırmalı etkinlik düzeyi:	Journal of Psychology in Africa, South Africa, 2016
4-Merkezî sinir sisteminde organik hasar bulunan bir çocuk hastada Tomatis® Metodu uygulamasıyla vaka çalışması	Neuropsychiatria i Neuropsychologia, Poland, 2015
5-İkinci dil öğreniminde akıcılığı geliştirmek amacıyla Tomatis® Metodunun potansiyel kullanımına dair pilot çalışma.	The Journal of Teaching English with Technology, Taiwan, 2012
6-Tomatis® Metodunun öğrencilerde öğrenme becerilerini geliştirmek amacıyla kullanımı.	Exposure Journal, Indonesia, 2012
7-Konuşma bozukluğuna sahip çocukların bilişsel işlevleri üzerinde Tomatis® Metodunun etkileri.	Neuropsychiatria i Neuropsychologia, Poland, 2011
8-Otizm hastası çocuklarda Tomatis® terapisinin etkileri: On bir vaka çalışması.	International Journal of Listening, USA, 2010
9-Duyusal işlemleme bozukluğu ve görme-motor gecikme yaşayan çocuklarda ses tabanlı müdahalenin etkileri.	American Journal of Occupational Therapy, USA, 2009

10-Serebellar ataksi üzerine bir vaka çalışması.	A Total Approach, Ricochet Journal, USA, 2008
11-Kulakla şarkı söylemeye dönüş: Ses sanatçısının sesi ve Tomatis® Dinleme Eğrisi, Bölüm-1	Journal of Singing, USA, 2008
12-Disleksik çocuklarda Tomatis® testi ile merkezî işitsel işlemleme esaslı odyolojik test sistemi arasındaki uyumluluk.-	Polish Journal of Environmental Studies, Poland, 2008
13- Psikolojik sağlık ve müzikal yetkinliğin güçlendirilmesi: Siyahi bir Güney Afrikalı ses sanatçısının, müzik öğrencilerine dönük Tomatis® çalışması ve sonrasındaki yedi yıllık takip çalışması sırasındaki deneyimleri	Ricochet Journal, South Africa, 2008
14-Tomatis® Metodu ile işitsel uyarımın işitsel işlemleme bozukluğu üzerindeki etkileri: Bulgulara dair bir özet.	The International Journal of Listening, USA, 2007
15-Vokal kord nodülü bulunan çocuklarda Tomatis® Metodu uyarımı ile elde edilen sonuçlar.	Institute Of Physiology And Pathology Of Hearing, Otorhinolaryngologia, Poland, 2003
16-Şiddetli otizm hastası erkek çocuklarda Tomatis® Metodu: Davranış değişikliklerine dönük bireysel vaka çalışmaları.	South African Journal of Psychology, South Africa, 2001
17- Farklı kültürlerden gelen yetişkin müzisyenlerde çok boyutlu destek: Tomatis® Metodunun kullanıldığı bir pilot çalışma.	South African Journal of Psychology, South Africa, 2001
18-Müziğin psikolojik etkileri üzerine tarihsel bir açıklama: Tomatis®, Mozart ve nöropsikoloji.	Integrative Physiological and Behavioral Science Journal. USA, 2000
19-Sağlık hizmetlerinde törapötik müzik ve ses: Tomatis® Metodu ve 21'inci yüzyıl için frekans esaslı tıp	American Journal of Acupuncture, USA, 1997
20-Potchefstroom kentinde işitsel-psiko-fonoloji: Bir inceleme.	South African Journal of Psychology, South Africa, 1988
21-İşitsel-psiko-fonoloji: Anksiyete yaşayan ilkokul öğrencileri üzerinde bir karşılaştırmalı sonuç çalışması.	South African Journal of Psychology, South Africa, 1988
22-Tomatis® işitsel-konuşma eğitimi öncesi ve sonrasında kesintisiz konuşmanın uzun vadeli ortalama spektrumu.	The Journal of the Acoustical Society of America, USA, 1985
23-Disleksik çocukların okuma becerileri üzerinde farklı işitsel geri bildirim koşullarının etkileri.	Neuropsychologia, Canada 1977

Toplamda 23 makaleye ulaşılmıştır.

Tablo.2. Ebsco'da "Tomatis Yöntemi" ile İlgili Çıkan Makaleler

1-The Effects of the Tomatis Method on the Artistic Voice.	International Journal of Listening; May-Aug2017.
2-The design of digital audio filter system used in tomatis method stimulation. Journal of Automation, Mobile	Robotics and Intelligent Systems, 2019.
3-Tomatis Method Stimulation: Effects on Student Educational Interpreters.	Journal of Psychology in Africa. 2011.
4-Case study of a child with organic damage within the central nervous system treated with the **Tomatis method.**	Neuropsychiatria i Neuropsychologia, 2015
5-A Pilot Study on the Potential Use of **Tomatis Method** to Improve L2 Reading Fluency.	Teaching English with Technology,2012
6-The Effect of Tomatis Therapy on Children with Autism: Eleven Case Studies.	International Journal of Listening; 2010.
7-Prospective conceptual model of **Tomatis® method** effects on students' self-regulation.	*Journal of Psychology in Africa.* Oct2017.
8-The **Tomatis Method** with severely autistic boys: Individual case studies of behavioral changes.South	African Journal of Psychology. March 2001.
9-Multimodal Enhancement of Culturally Diverse, Young Adult Musicians: A Pilot Study Involving the Tomatis Method.	South African Journal of Psychology.
10- The Efficacy of the Tomatis Method for Children with Learning and Communication Disorders: A Meta-Analysis	
11--Tomatis® Method comparative efficacy in promoting self-regulation in tertiary students: A systematic review.	*Journal of Psychology in Africa* , Feb2016.
12-An historical commentary on the physiological effects of music: Tomatis, Mozart and neuropsychology.Integrative Physiological And Behavioral Science:	The Official Journal Of The Pavlovian Society.2000 Jul-Sep.

Toplamda 12 makaleye ulaşılmıştır.

Tablo.3. "Tomatis Yöntemi" Başlığı ile Taranan Türkiye'de Yazılmış Makaleler

1-Müziksel Bellek Geliştirmede Berard Metodu Kullanımının İncelenmesi	AfyonKocatepeÜniversitesiAkademiMüzik Araştırmaları Dergisi.2019
2-Klasik Müzik Dinlemenin İlköğretim Öğrencilerinin Sınav Başarısına Etkisi	e-Journal of New World Sciences Academy 2012
3-Coğrafya Öğretiminde Popüler Müzik Kullanımının Öğrenci Öğrenme Düzeyine Etkisi.	Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi (BAED) Inoved Özel Sayı.2016,
4-Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) ve Hastalığa Kanıt Penceresinden Bakış.	Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi.2013

Toplamda 4 makaleye ulaşışmıştır.

Tablo.4. Tüm Makalelerin Dağılımı

Tomatis Türkiye Ana Sayfasındaki Makaleler	23
Ebsco'da "Tomatis Yöntemi" ile İlgili Çıkan Makaleler	12
"Tomatis Yöntemi" Başlığı ile Taranan Türkiye'de Yazılmış Makaleler	4

Toplamda 50 makaleye ulaşılmıştır.

Tablo.5. Makalelerin Konularına Göre Dağılım

İşitme /Görme becerisi ve duyusal işlemleme bozukluğu	6
Otizm	6
Müzisyen	5
Sinir Sistemi	5
Eğitim	4
Disleksi	4
Tomatis	3
Öğrenci öz düzenleme becerisi	3
İkinci Dil	3
İlkokul Çocukları	3
Dinleme	2
Oto Kontrol	2
Sınav Başarısı	1
Konuşma Bozuklukları	1
Ses	1
Psikoloji	1

Makalelerde geçen konu ve rahatsızlıklar yukarıdaki tabloda verilmiştir.

8.Sonuç

Dr. Alfred Tomatis. Kulağın insan sağlığı ve gelişimi üzerinde ne kadar önemli bir rol oynadığını keşfetmekle kalmamış, geliştirdiği yöntemlerle de sayısız insanın hayatını değiştirmeyi başarmıştı.

Tomatis, II. Dünya Savaşı'nın akabinde, seslerini kaybeden opera sanatçılarını ve işitme zorluğu yaşayan savaş pilotlarını incelemiştir. Kulakların bazı frekansları algılamadığı zaman, sesin onları ihtiva edemeyeceğini; işitmeye etki edildiğinde sesin hemen değişebileceğini; iç kulakta bulunan bedenin en küçük iki kasına idman yaptırarak işitmenin iyileşebileceğini anlamıştır.

Ses ve müziğin, dolayısıyla da dinleme yetisinin varlığımızı bir çok yönden etkilediğini saptayarak, kendi adını taşıyan Tomatis Yöntemi ile yepyeni bir çığır açmıştır. Yorgunluktan depresyona, öğrenme zorluğundan iletişim bozukluğuna, dikkat eksikliği sendromundan otizm varıncaya kadar bir sürü rahatsızlığa derman olan bu yöntem aynı zamanda yaratıcılığı arttırmak ve yabancı dilleri kolayca öğrenmek için de kullanılmaktadır.

Bugün Tomatis Yasaları olarak bilinen bu üç prensip, onu, ses ve müziği filtre eden Elektronik Kulak adını verdiği bir cihazı yaratmaya itmiş. Matematiksel mükemmelliğe sahip olan, müzik spektrumundaki ince ve kalın titreşimlerin tümünü bir arada bulunduran, saf ve yalın tınılarıyla insana çabuk etki eden Mozart besteleri ile, insan sesindeki frekansların tamamını içeren, ritmiyle de kalp atışlarını taklit eden Gregoryen ilahileri filtre edildikten sonra kişiye kulaklıklarla dinletiliyor. Hastanın ihtiyacına, travmanın yapısına göre 'sur mesure' uygulanan müziğe, kişinin kendi sesiyle annesinin sesi de eklenebiliyor.

Nöro-müsküler sistemi etkileyen, kasların hareketlerini kontrol eden, beyne ve bedene enerji veren kulak bir denge organıdır. Kulak, beyin hücrelerini elektriksel olarak şarj edemediği zaman koordinasyon ve konsantrasyon bozukluklarına; yorgunluk ve hafıza kaybına, duyusal anabolik faaliyet aksaklıklarına yol açmaktadır.

Yabancı dil konusuna gelince, her dilin farklı frekanslar içerdiğini; bir harfi söyleyebilmek için kulağın onun titreşimini algılayacak seviyede olması gerektiğini, öğrenmenin dinlemekten geçtiğini vurgulamıştır. 1000 Hz. ile 2000 Hz. arasındaki frekansları duyan Fransız kulaklar, frekansı 2000 Hz. ile 12000 Hz. arasında değişen İngilizceyi kavramakta zorlanmaktadır.

Tomatis'in çok kişiyi şaşırtan bir diğer buluşu ise kulaklardan birinin ötekine nispeten daha kuvvetli oluşudır. Sağ kulak hakimliği kişinin hızlı düşünüp, çabuk öğrendiğini ve daha güzel konuşabildiğini göstermektedir. Sağ kulak dilin merkezi olan (analitik beyin) sol beyne bağlı olduğu için. Sol kulak hakimliği ise, bilgiyi 'corpus callosum' üzerinden sol beyne yollarken hata ve gecikmeler ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Tomatis, sağ kulağın gelişmesine büyük önem vermiştir. (Giray, 2008:86)

Merkezi Lüksemburg'ta olan Tomatis Eğitim ve Araştırma biriminin ülkemizde 2015 yılından beri Temsilciliği bulunmaktadır. Avrupa, Amerika, Asya ve Afrika kıtalarında araştırmalar yapılmaya devam edilmektedir.

Araştırmanın sonucunda en çok makaleye Tomatis Türkiye Ana Sayfasında ulaşılabilinmektedir. Tüm örneklemi oluşturan makaleler arasında en çok Otizm, İşitme ve İşitme Eğitimi, Müzisyen, Disleksi, Eğitim ve Sinir Sistemi başlığı görülmektedir. Ülkemizde bu alanda yazılmış makale sayısı şu an oldukça azdır.

9.Kaynakça

Campbell, Don. Mozart Etkisi. Türkçesi Feryal Çubukçu. Kuraldışı Yayıncılık ,İstanbul 2002.

Coppola, Walter. The Effect with Proffesional Opera Singers.A Pilot Study. Gestalt Theory. Vol.38, No.2/3, 239-252.2016.

Giray, Serenay Hayriye (2008) Çağlar Boyu Müzikle Tedavi ve Uygulandığı Hastalıklar. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Krügel, M. Developing musical listening according to the principles of the Tomatis Method: An application in the Arts and Culture learning area. Doctor Musicae. Faculty of Humanities North-West University 2011.

Stilitano, Carmela, Rosati,Norma; Cisternino, Sara; Fioretti, Alessandra; Iaconelli, Sara; Eibenstein, Alberto. The Effects of the Tomatis Method on the Artistic Voice. International Journal of Listening.31:2,113-120.

Syam, Ummi Khaerati. The Use of Tomatis Method to Improve Stedents' Listening Skill. Exposure Journal. Vol.1 No.2 Mei 2012: 183-204.

Thompson, Billie M; Andrews, Susan R. A Historical Commentary on the Physiological Effects of Music: Tomatis, Mozart and Neuropsychology. Integrative Physilogical and Behavioral Science.July-September 2000. Vo.35, No.3,174-188.
Vercueil, A.C. The Effect of the Tomatis Method on the Psychological Well-Being and Piano Performance of Student Pianists. Dissertation Master of Music. North-West University 2010.
Yazıcı, Derya. Müziğin İnsan Beyni Üzerindeki Etkisi. International Journal of Cultural and Social Studies. June 2017:3(1)88-103.

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ALANI PEDAGOJİK FORMASYON EĞİTİMİNİN DURUMU VE GÜNCEL SORUNLARI

İhsan KALENDEROĞLU
Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, E-posta: ihsankalender@hotmail.com.

Özet
Üniversitelerimizin Edebiyat, Fen-Edebiyat, İnsan ve Toplum Bilimleri, Açık Öğretim fakültelerine bağlı olarak akademik faaliyetlerini yürüten, Türk Dili ve Edebiyatı, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ve Türk Halk Bilimi bölümlerindeki öğrencilerin alanında Türkoloji, filoloji, halk bilimi, Türk lehçeleriyle ilgili çalışmalar yapmanın yanı sıra Türk dili ve edebiyatı alanında öğretmen olma hedefleri de vardır. Ancak gerek Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dallarından mezun olan gerekse hâlihazırda formasyon eğitimi almış; atanmayı bekleyen binlerce öğrenciye rağmen pek çok devlet üniversitesindeki ve özel üniversitelerde yer alan ilgili bölümlerdeki öğrencilere istihdam ihtiyacından fazla kontenjan tanınarak formasyon eğitimi verilmektedir. Bu süreçte öne çıkan en temel problemlerden bazılarını; formasyon programının kimlere, ne şekilde, ne zaman, kimler tarafından nerelerde verileceği; programdaki teorik ve uygulamalı derslerin dağılımı ve işlenişi; program sonunda formasyon sertifikası alan geçlerin beklentileri ve durumu, şeklinde sıralayabiliriz. Bu çalışmanın amacı, üniversitelerin Edebiyat, Fen-Edebiyat, İnsan ve Toplum Bilimleri ve Açık Öğretim Fakültelerindeki ilgili bölüm öğrencilerinin pedagojik formasyon eğitimine bakışında ve uygulamada karşılaştıkları problemler olduğu tezinden hareketle yukarıda sıraladığımız hususlara bilimsel çözüm önerileri getirmektir. Betimsel araştırma yönteminin uygulanacağı çalışmamızda yönteme uygun şekilde tarama ve görüşme yapmak suretiyle, program kapsamındaki "Özel Öğretim Yöntemleri" dersinde elde edilen veriler ve genel olarak pedagojik formasyon eğitimi programındaki ilgili öğrencilerden elde edilen veriler kullanılacaktır. Türkiye'de pedagojik formasyon eğitimi veren bir çok üniversitede yeterli kadro olmamasına rağmen alan dışından gelen öğretim elemanlarının bu programları yürütmesi de dikkat edilmesi gereken bir başka husustur. Belirtilen temel hususlar doğrultusunda tebliğimizde Türk dili ve edebiyatı alanında verilen pedagojik formasyon eğitiminin durumu hakkında bilgi verdikten sonra uygulama sürecindeki güncel problemlere değinilecektir.
Anahtar kelimeler: Türk dili ve edebiyatı, pedagojik formasyon, pedagojik formasyon eğitimi,

THE CASE OF PEDAGOGICAL FORMATION FOR TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE AND ITS CURRENT ISSUES

Abstract
The students studying in the Turkish Language and Literature, Contemporary Turkish Dialects and Literature and Turkish Folklore departments carry out their academic activities at the Faculty of Literature, Faculty of Arts and Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences of our university and Faculty of Open University. These students intend to study in their own fields like, Turcology, philology, folklore, Turkish dialects, and they also aim to be teachers in the field of Turkish language and literature. Although there are plenty of graduates from the Turkish language and literature department of education faculties, and the ones who had already studied formation education waiting to start their profession, many state and private universities still offer available quotas which is more than required and to be employed and they still provide formation education training. Some of the outstanding problems in this process are about to whom, how, when and by whom and where to give the formation education; distribution of the theoretical and applied classes in the programme and their practice, the status and expectations of the student receiving certificate at the end of the programme. The aim of this study is to suggest scientific solutions for the aforementioned problems based from the hypothesis that students from the Faculty of Literature, Faculty of Arts and Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences and Faculty of Open University encounter some problems in their perception of formation education and during the practice as well. Students' data gathered during the Special Teaching Methods class and pedagogical formation classes will be analyzed descriptively using

survey and interview techniques for this study. Another issue that is worth considering is that although there isn't enough staff to provide pedagogic formation training in most universities where this training is provided, it is performed by non-academic staff. In this study, based on the aforementioned issues we will give information about the pedagogic formation education for the field of Turkish language and literature and refer to the current problems in the practice process.
Key words: Turkish language and literature, pedagogical formation, pedagogic formation education

Giriş

İnsanlık tarihiyle yaşıt olduğunu düşündüğümüz öğrenme, öğrenmek, öğretmek, öğretmen kelimeleri bireyin yetişmesinde ve yetiştirilmesindeki en önemli kelimeler, terimler, kavramlar, meslekler olmuştur. Güncel Türkçe Sözlükte ***öğrenme için***: öğrenmek işi; ***öğrenmek için***: bilgi edinmek, bellemek, beceri kazanmak; ***öğretmek için***: Bir kimseye bir konuda bilgi ve beceri kazandırmak, yetenek kazandırmak. Bilinmeyen bir konuda bilgi sahibi olmasını sağlamak; ***öğretmen*** için de: Mesleği bilgi öğretmek olan kimse, hoca, muallim, muallime anlamları verilmiştir. Görüldüğü gibi sıraladığımız bu terim, kavram ve mesleklerde genel olarak insana, bireye bir konuda beceri, yetenek kazandırmak; bilmediği hususları öğretmek; öğrendiği değerleri, bilgileri sonraki kuşaklara aktarmak suretiyle millet olarak yaşama bilinciyle ve geleceğe emin adımlarla ilerleme yolunda çalışmalar yapma amacı, hedefi vardır. Dolayısıyla öğrenme ve öğretme işinin yapılabilmesi için öncelikle muhatapların belli olması; bilmediği bir konuda veya yaşına, seviyesine ve gelişim sürecine göre oluşturulan gruplara, bireylere öğretilecek hususların neler olduğunun belirlendiği öğretim programlarının içeriği kadar, öğretme işini yapacak öğretmenin, hocanın, muallim veya muallimenin de yapacağı öğretme faaliyetleri hakkında yeterli olup olmadığı büyük önem taşımıştır.

Cumhuriyet döneminde Türk Millî Eğitim sisteminde öğretmen yetiştirme konusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk döneminde yeni kurulan devletin en önemli meseleleri arasında olup kurulan ilk muallim mekteplerinden sonra öğretmen ihtiyacı nüfus artışına bağlı olarak düzenlenmeye çalışılmış; o dönemde yaklaşık 10.000 civarında öğretmenle okullardaki eğitim öğretim faaliyetleri sürdürülmeye çalışılmıştır. Zaman içinde yapılan pek çok kanuni düzenlemeyle öğretmenlik mesleğine belli bir seviye getirmek; daha kaliteli ve nitelikli öğretmen yetiştirmek amacıyla çalışmalar yapılmış; farklı uygulamalara geçilmiş; ilköğretim veya temel eğitime sırasıyla "*İlköğretmen Okulları, Köy Muallim Mektepleri, Eğitim Yurtları, Köy Eğitim Kursları, Köy Enstitüleri, Eğitmenlik Uygulaması, İlköğretmen Okulu, Öğretmen Lisesi, Eğitim Enstitüleri, Eğitim Yüksek Okulu, Eğitim Önlisans Programı, Eğitim Fakültelerinin Sınıf Öğretmenliği Bölümü, Eğitim Fakültelerinde*" öğretmen yetiştirilmiştir. **Ortaöğretimde ise sırasıyla "İlköğretim II. Kademe (Ortaokul) Öğretmeni Yetiştirme"** programı altında; "*Orta Muallim Mektebi, Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü, Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü, Gazi Eğitim Enstitüsü, Fen ve Edebiyat bölümleri, Balıkesir, İstanbul ve İzmir Öğretmen Okullarının altyapısından yararlanılarak bu kurumlarla birlikte faaliyet gösteren Eğitim Enstitüleri, 1974 yılında "Gece Öğretimi", "Mektupla Öğretim", 1978 yılında da "Hızlandırılmış Eğitim" yoluyla pek çok öğretmen yetiştirilmiştir.* 1980'li yıllarda "Yüksek Öğretmen Okulu", 1982 yılında kurulan YÖK'le birlikte Eğitim Fakültelerinde öğretmen yetiştirilmeye başlanmıştır. Sonraki yıllarda ise hem Eğitim Fakülteleri hem de Üniversitelerin Edebiyat, Fen-Edebiyat, İnsan ve Toplum Bilimleri, Açık Öğretim fakültelerinden mezun olan lisans mezunu öğrenciler pedagojik formasyon sertifikası almak suretiyle ve sonrasında yapılan KPSS vb. sınavlarla yeterli puanları almak suretiyle; aday veya stajyer öğretmen statüsü kazanmaktadır.

Türk Dili ve Edebiyatı Pedagojik Formasyon Programı

Türk dili ve edebiyatı eğitimi, eğitimde genelde II. Kademe olarak değerlendirilen, temel eğitimden ortaöğretime gerekli dil becerilerini edinmiş bireylere lise düzeyinde Türk dilinin tarihi dönemleri ve bu dönemde yetişmiş önemli şahsiyetler, eserler, Tanzimat döneminden günümüze gelişen Türk edebiyatını, batı edebiyatını, dünya edebiyatını tanıma, tanıtma ve tanıttırma amacıyla öğretmen yetiştirilmektedir. Yukarıda belirtilen öğretmen yetiştirme süreçleri ve okulları dışında özellikle 1990 yılından itibaren Türk dili ve edebiyatı alanında da ilk yıllarda ihtiyaç duyulan öğretmen eksiliği, o dönemde sayıları sınırlı olan edebiyat ve fen-edebiyat fakültelerine bağlı olarak kurulmuş; Türk Dili ve

Edebiyatı, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ve Türk Halk Bilimi bölümleri mezunlarına pedagojik formasyon verilerek hem bu alan mezunlarının öğretmen olmalarına yardımcı olunmuş hem de Türk dili ve edebiyatı öğretmeni ihtiyacı giderilmiştir. Özellikle 2000 yılı başlarına kadar gerek tüm branşlardaki öğretmen ihtiyacının gerekse Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin sınırlı sayılardaki eğitim fakültelerine bağlı Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği ile yukarıda saydığımız sınırlı sayıdaki Edebiyat, Fen-Edebiyat fakültelerinin Türk dili ve edebiyatı bölümlerinde sağlanmasıyla Türk dili ve edebiyatı öğretmeni ihtiyacı makul seviyelerde, görece nitelikli eğitim vermek suretiyle sürdürülmekteydi. Ayrıca bu yıllarda pedagojik formasyon eğitimi ilgili üniversitelerin lisans eğitiminin 3. sınıfından itibaren ve ücretsiz olarak verilmekteydi. 2010 yılına gelindiğinde Türkiye'deki her ile yeni üniversite açılma projesiyle birlikte; üniversite kurma şartı olarak en az üç fakülte olma şartı için de ağırlıklı Fen-Edebiyat fakültelerinin olması, bu fakülteler içinde de Türk Dili ve Edebiyatı, sınırlı sayıda Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ve Türk Halk Bilimi bölümleriyle Açık Öğretim fakültelerinde açılan Türk Dili ve Edebiyatı lisans programlarına yüksek kontenjanlarla öğrenci alınması bir anda binlerce Türk dili ve edebiyatı bölümü mezununu karşımıza çıkardı. Doğal olarak Türk dili ve edebiyatı alanında öğretmen olmak isteyen yukarıda belirttiğimiz bölümlerde lisans eğitimlerini tamamlayan bireyler öğretmen olmak için gerekli olan pedagojik formasyon eğitimlerini almak üzere arayış içine girdiler.

Güncel Türkçe Sözlük'te, biçimlenme, yetişim olarak değerlendirilen pedagojik formasyon eğitimi için YÖK "*18.11.2015 Tarihli Yükseköğretim Yürütme Kurulu Toplantısında Yükseköğretim Kurulu Tarafından İzin Verilen Üniversitelerce Uygulanacak Pedagojik Formasyon Eğitimi Sertifika Programına İlişkin Çerçeve, Usul ve Esasları"* görüşerek "**Pedagojik Formasyon Eğitimi Sertifika Programına İlişkin Çerçeve Usul ve Esaslar"** başlığıyla Resmî Gazete'de yayımlayarak yürürlüğü soktu. İlgili Kanun maddesi doğrultusunda Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği formasyon ders içeriği ile diğer alanlardaki içerikleri zorunlu ve seçmeli olarak aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Gazi Üniversitesi
Gazi Eğitim Fakültesi
Formasyon Ders İçerikleri

I. DÖNEM				
Desler	**Teorik**	**Uygulama**	**Kredi**	**Dönem**
Eğitim Bilimine Giriş	2	0	2	1
Öğretim İlke ve Yöntemleri	2	0	2	1
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme	2	0	2	1
Eğitim Psikolojisi	2	0	2	1
Sınıf Yönetimi	2	0	2	1
Seçmeli Ders - I (Gelişim Psikolojisi)	2	0	2	1
Seçmeli Ders - I (Eğitimde Program Geliştirme)	2	0	2	1
T O P L A M	12	0	12	
II. DÖNEM				
Dersler	**Teorik**	**Uygulama**	**Kredi**	**Dönem**
Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı	2	2	3	II
Özel Öğretim Yöntemleri	2	2	3	II
Öğretmenlik Uygulaması	2	6	5	II
Seçmeli Ders - II (Rehberlik)	2	0	2	II
Seçmeli Ders - II (Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi)	2	0	2	II
	8	10	13	
T O P L A M	20	10	25	

Türk Dili ve Edebiyatı Pedagojik Formasyon Programının Güncel Sorunları

Yukarıda belirtilen teorik/uygulamalı zorunlu ve seçmeli derslerin yanı sıra ilgili okullarda yapılan Öğretmenlik uygulaması dersleriyle süreç tamamlanır. Burada vurgulanması gereken en önemli husus; bu kadar yüksek kredili; teorik ve uygulama bölümü olan dersleri örgün ve uzaktan eğitimle Türk dili ve edebiyatını okuyan 4. sınıf öğrencilerine bir eğitim öğretim yılı içinde verilmesidir. Dersler her ne kadar bazı üniversitelerde hafta sonu verilse de çoğu üniversitede gündüz lisans eğitimlerini tamamladıktan sonra; mesai bitimi olan 17.30'dan sonra saat 22.30'a kadar devam ettirilmesidir. Sabah erken saatlerde lisans eğitimi için okullarına gelen öğrenciler, akşam saatlerinde ise pedagojik formasyon eğitimi derslerine katılmakta; aynı zamanda gün içinde lisans derslerinden arta kalan

zamanlarda da mesai saatleri içinde; okullardaki derslerini sürdürmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla haftanın 5 günü 14 haftalık iki dönemden oluşan pedagojik formasyon eğitiminin "pedagojik" olarak sağlıklı bir şekilde verilip verilmediği tartışmaya açıktır. Diğer taraftan gün içinde enerjilerinin çoğunu lisans derslerine harcayan öğrenciler doğal olarak pedagojik formasyon derslerine geldiklerinde yorgun ve bitkin bir durumda gelmekte olup derslerde etkinliklere ve uygulamalara katılamamaktadırlar. Belirtilen hususlarla birlikte Türk dili ve edebiyatı alanında pedagojik formasyon eğitiminin problemlerini şöyle sıralayabiliriz.

- Türk dili ve edebiyatı pedagojik formasyon eğitimini alan öğrenciler üniversitelerin farklı isimlerle kurulmuş Edebiyat, Fen-Edebiyat, İnsan ve Toplum Bilimleri, Açık Öğretim fakültelerine bağlı olarak akademik faaliyetlerini yürüten, Türk Dili ve Edebiyatı, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ve Türk Halk Bilimi bölümlerindeki öğrencilerin alanında Türkoloji, filoloji, halk bilimi bölümlerinden gelmektedir. Her şeyden önce lisans programı içerikleri bile farklı olan bu öğrencilere özellikle "Özel Öğretim Yöntemleri, Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı" derslerinde yaptırılan uygulamalarda alınan dönütlerde bu durumun bariz örneklerine rastlanmaktadır. Yapılan bazı etkinliklerde öğrenciler geldikleri fakültelerdeki ders içeriklerinde görmediği konular olduğu için uygulamadan muaf olmak istemektedirler. Özellikle örgün eğitimi çok başarılı uygulayamayan Açık Öğretim fakültelerinden gelen öğrencilerle ilgili gerek konu anlatımlarında gerekse uygulamalarda çok büyük problemlerle karşılaşılmaktadır. Örgün eğitimde alması gereken teorik bilgiden yoksun olan öğrenci doğal olarak uygulama aşamasında da anlatacak bir şey bulamamaktadır.
- Farklı fakültelerden veya aynı fakülte olsa bile farklı bölümlerden gelen öğrenciler lisans programlarındaki ders içerikleri ve farklılıklarından dolayı da ele alınan konuları anlama ve anlatma problemi yaşamakta; psikolojik olarak kendilerini geriye çekmekte, çoğu zaman derslere katılmamaktadırlar.
- Öğretmenlik uygulaması son yıllarda her ne kadar e-devlet portalı üzerinden uygulama okullarındaki öğretmen ve üniversitelerdeki danışmanlarla sistem üzerinden koordineli şekilde sürdürülmeye çalışılsa da uygulama esaslarının gereklerini yerine getirme hususunda hâlâ eksiklik ve aksaklıklar devam etmektedir.
- Öğrencilerin zor şartlarda, belli meblağlar ödeyerek aldıkları formasyon derslerinde yapılan ölçme ve değerlendirme konusundaki uygulama esasları da birtakım problemleri beraberinde getirmektedir. Örneğin, Türk dili ve edebiyatı dersinde formasyon alan öğrenci UÖD portalında yapılan günlük ve genel değerlendirme sonucunda aldığı puanlar atamaya esas olduğunda eğer verilen tam puan üzerinden daha düşük puan alırsa; bu durum öğretmenliğe atanmada öğrenci aleyhine bir durum oluşturduğu için hem öğretmen hem de öğretim elemanı öğrencinin eksiklerine rağmen tam puan vermek durumunda kalmaktadır. Bu durum sarmal şekilde pek çok öğretim elemanı ve uygulama öğretmeni tarafından bu şekilde düşünülerek yapıldığı için sağlıklı bir ölçme değerlendirme yapılamamaktadır. Bu sebeple; öğretmenlik uygulaması derslerinde verilen puanların atanma sürecinde kullanılmamasını önermekteyiz.
- Türk dili ve edebiyatı ve diğer lisans programlarına yukarıdaki dersleri verecek yetişmiş öğretim elemanının eksikliği de bir diğer önemli problemdir. Özellikle yeni kurulan pek çok üniversitede henüz yeterli öğretim elemanı olmamasına rağmen çok yüksek kontenjanların verilmesi; ilgili derslerin öğretmen adaylarına layıkıyla verilememesine sebep olmaktadır. Bu durum öğretmen adayları arasında çok da sorgulanmamaktadır.

Sonuç

Pedagojik formasyon programı yıllardır Türk eğitim sisteminin içinde öğretmen yetiştirmede uygulanagelmiştir. Özellikle son yirmi yılda üniversite sayılarındaki artış; doğal olarak öğrenci sayısındaki artışı da beraberinde getirmiş; bu artıştan en çok öğretmenlik alanına yönelik öğrenci yetiştiren lisans programları etkilenmiştir. Yukarıda belirtilen fakültelerin ilgili lisans programlarındaki öğrencilere başta Türk dili ve edebiyatı alanı olmak üzere öğretmenlik mesleğinin kapılarını açma umuduyla verilen pedagojik formasyon programları gelinen nokta itibariyle pek çok yönden iflasın eşiğine gelmiştir. Bu konuyu seçtiğimde amacım öğretim üyesi olarak hizmet ettiğim Türk dili ve

edebiyatı alanındaki formasyon derslerinde gördüğüm aksaklıkları ifade edip çözüm önerileri sunmaktı. Ama Millî Eğitim Bakanlığı âdeta imdadımıza yetişerek 2023 Eğitim Vizyonu çerçevesinde pedagojik formasyon sisteminin kaldırılacağını, yerine farklı bir uygulama getirilerek sadece atanmış ancak formasyonu olmayan öğretmen adaylarına bu eğitimlerin verileceğini belirterek bir nevi yüreklere su serpmiş oldu. Çünkü mevcut sistemde, ilgili lisans programlarını bitiren her bir öğrenci doğal olarak kendisini öğretmen adayı olarak görmekte; lisans programının son yılında veya mezun olduktan sonra önce pedagojik formasyon sertifikası almak sonra da KPSS ile yeterli puanı alarak atanmayı beklemektedir. Ancak gelinen nokta itibariyle on binleri bulan mezun ve pedagojik formasyonu olan Türk dili ve edebiyatı öğretmen adayları öğretmen atamalarındaki kontenjanların sınırlı olmasından dolayı %10 atanma şansına bile sahip değillerdir. Bu durum bireylerin psikolojilerini etkilemekte olup bir müddet sonra çevresine, devletine küsmüş; içinde nefret tohumları yeşermeye başlayan bireylerin sayısının da artmasına sebep olmaktadır. Burada öneride bulunmaktan ziyade programın tamamen kaldırılarak Millî Eğitim Bakanlığının belirttiği şekliyle, atanıp formasyonu olamayan öğrencilere verilmesinin makul olacağını düşünüyorum. Beni sabırla dinlediğiniz için çok teşekkür ederim.

TÜRKİSTANLI BİR HACI'NIN GÖZÜNDEN 19. YÜZYILIN SONLARINDA İSTANBUL

Doç, Dr. Bahattin Gencal
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, bahattin25@hotmail.com

Özet

Bütün İslam toplumlarında İslam'ın şartlarından biri olan Hac ibadeti, mali gücü yerinde olan Müslümanlar tarafından yerine getirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda İslam'ın ilk devirlerinden itibaren bu ibadetin yerine getirilebilmesi için dünya üzerinde yaşayan Müslümanların çeşitli yolları kullanarak gemi ve deve gibi ulaşım vasıtalarıyla Kabe'nin bulunduğu Suudi Arabistan coğrafyasına geldikleri görülmektedir. Bu bağlamda dünya üzerinde yer alan Müslüman coğrafyalardan biri olan Türkistan coğrafyasından da farklı Türk boylarına mensup insanların genelde Osmanlı topraklarını kullanarak hac vazifesini yerine getirmek maksadıyla Mekke'ye gittiği bilinmektedir. 19. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı coğrafyasına develerle ulaşıp buradan Osmanlı limanları üzerinden gemilere binerek kutsal topraklara kavuşan Türkistanlı hacıların, Rus Çarlığı devletinin 19. yüzyılın sonlarında Trans-Sibirya demiryolu hattını inşası neticesinde Sibirya toprakları üzerinde kurmuş olduğu raylı sistemden faydalanarak daha kısa zamanda Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'a ulaştıkları, buradan gemilerle kutsal topraklara gittikleri görülmektedir. Bu hacıların dönüşte yine aynı güzergâhı kullanarak vatanlarına döndükleri görülmektedir. Bu bağlamda Türkistanlı bir hacı olan Kari Kurban Ali Halidi'nin hac vazifesini yerine getirmek maksadıyla ilk önce kendi topraklarından yola çıkıp Sibirya'ya bağlı Omsk şehrine geldiği, buradan trenle hareket ederek İstanbul şehrine ulaştığı görülmektedir. Fakat Osmanlı Devleti 1897 yılında Yunan savaşının başlamasından dolayı güvenlik gerekçesiyle hacıların gemilerle kutsal topraklara gitmelerini durdurmuştu. Neticede İstanbul'da 100 günden fazla ikamet eden Hacı Kurban Ali Halidi, bu zaman içinde şehirde gezip gördüğü camiler, türbeler, çeşmeler yanında görüştüğü bazı Osmanlı mütefekkirleri, devlet adamları ve İstanbul şehrinin bazı semtlerine dair topladığı notlarını 1910 yılında Kazan şehrinde bastırdığı Tevarih-i Hamse-i Şarki adlı eserinde kaleme alarak bu değerli bilgilerin bize ulaşmasını sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kari Kurban Ali Halidi, Tevarih-i Hamse-i şarki, Türkistan, Hacılar, İstanbul.

ISTANBUL THROUGH THE EYES OF A PILGRIM FROM TURKESTAN AT THE END OF THE 19TH CENTURY

The pilgrimage, which is one of the conditions of Islam in all Islamic societies, has been tried to be fulfilled by Muslims who have financial power. In this context, it is observed that Muslims living on Earth have come to Saudi Arabia, where the Kaaba is located, using various means of transportation such as ships and camels to fulfill this worship since the early periods of Islam. It is known that people belonging to different Turkish tribes from Turkestan, which is one of the Muslim geographies on the world, often went to Mecca to perform their pilgrimage by passing through the Ottoman lands. Until the end of the 19th century, the Turkish pilgrims from the Russian Tsardom state reached the Ottoman geography with camels and then boarded ships through the Ottoman ports and went to the Holy Land. As a result of the construction of the Trans-Siberian railway line at the end of the century, it is seen that they reached Istanbul, the capital of the Ottoman Empire from which they went to the Holy Land by ships, in a short time by taking advantage of the rail system established on the territory of Siberia. It is observed that these pilgrims returned to their homeland using the same route on their return. In this context, it is seen that Kari Kurban Ali Khalidi, a Turkist Pilgrim, first set out from his own lands and came to Omsk, Siberia-bound city, in order to fulfill his pilgrimage duty, and from there he reached Istanbul by train. However, the Ottoman Empire had stopped pilgrims from traveling to the Holy Land on security grounds due to the start of the Greek war in 1897. As a result, Hacı Kurban Ali Khalidi, who lived in Istanbul for more than a hundred days, wrote his notes about the mosques, shrines and, fountains he visited and collected about some Ottoman dignitaries, statesmen and some districts of the city of Istanbul in 1910 in his book, Tevarih-I Hamse-I Sharki, which he published in Kazan City.

Keywords: Kari Kurban Ali Khalidi, Tevarih-I Hamse-i Sharki, Turkestan, Pilgrims, Istanbul.

Giriş

19. yüzyılda Türkistan coğrafyasında yetişmiş olan ilmi şahsiyetlerden biri İmam, kadı, tarihçi etnograf ve şair olan Hacı Kari Kurban Ali Halidi'dir. Kurban Ali Halidi 1843 yılında Kazakistan'ın Ayagüz şehrinde doğmuş (Gencal, 2013, XV), 1913 yılında Doğu Türkistan coğrafyasında bulunan Çevaçek şehrinde vefat etmiştir (Gencal, 2013, XVII). Hacı Kari Kurban Ali Halidi'nin hayatına bakıldığında doğmuş olduğu Ayagüz şehrinde çocukluğunun geçtiği ve 1830-1840'lı yıllarda bu şehirde medrese açan Abdullah adlı zatın medresesinde coğrafya, astronomi, tarih vb. bilim dallarında eğitim aldığı görülmektedir. Hacı Kurban Ali Halidi eğitim alma işini zamanla verme boyutuna taşımış, daha sonra taşındığı Çevaçek şehrinde medrese açarak eğitim almak isteyenlere hizmet etmeye başlamıştır (Gencal, 2013, XVI). Bunların yanında yazar, 1913 yılında vefat edene kadar bu şehirde müderrisliğin yanında İmam, kadı gibi hizmetlerde bulunmuştur. Yazar Hacı Kari Kurban Ali Halidi'nin hayatına bakıldığında kendisinin ilimle meşgul olduğunu ve bu doğrultuda birtakım araştırmalar yaparak 2 eser kaleme aldığı görülmektedir. Yazarın eserlerinden ilki Kitab-ı Tarih-i Ceride-i Cedidedir. Bu eser, 1886-1887 yılları arasında yazarın Doğu Türkistan'daki bazı şehirlere seyahat etmesi esnasında yazılmış, 1889 yılında Kazan Üniversitesi matbaasında basılmıştır (Gencal, 2013, XIV-XV). Yazarın kaleme aldığı diğer bir eser, 1889 yılında yazımına başladığı, 1910 yılında tamamladığı bu makalede hakkında bilgi verilen İstanbul hatıralarının da içinde yer aldığı 791 sayfadan oluşan Tevarih-i Hamse-i Şarki adlı eserdir. Bu eser 1910 yılında Kazan'da basılmıştır (Gencal, 2013, XXI). Bu makalede yazarın 1910 yılında Kazan'da basılan Tevarih-i Hamse-i Şarki adlı eserinde kaleme aldığı İstanbul gözlemleri hakkında bilgi verilecektir.

1. Omsk şehrinden hareket

1897 yılında hac yolculuğuna çıkan Hacı Kurban Ali Halidi, Trans-Sibirya demiryolu üzerinde bulunan Omsk şehrinden trene binerek sırasıyla Çelyabinsk, Ryazan, Penza, Espas şehrinden Moskova şehrine gelmiştir. Buradan yine trenle Smolensk, Varşova, Granitse, Viyana, Belgrad, Sofya şehirleri üzerinden Mustafa Paşa'ya oradan da Edirne'ye üzerinden İstanbul şehrine gelmiştir. Yazarın Omsk'dan İstanbul'a kadarki yolculuğu hakkında verdiği bilgilere bakıldığında yolculuk yaptıkları Rusya treninin saatte 40 vertslik bir hızla gittiğini ve yolculukları esnasında durakladıkları büyük şehirlerde mola verdiklerini bu molalarda hem yiyecek hem de ibadet ihtiyaçlarını rahat bir şekilde yerine getirdiklerini belirtmektedir. Yolculuk sırasında Rusya topraklarını geçtikten sonra içinde bulundukları trenin hızının 50, 60 verst hıza ulaştığını ve aktarma olmayan yerlerde çay içmeye dahi fırsat bulamadıklarını belirtmektedir (Halidi, 1910, 567). Hacı Kurban Ali Halidi'nin Omsk şehrinden başlayıp İstanbul'a kadar uzanan tren yolu hakkında verdiği bilgilere göre Omsk'tan Moskova'ya altı tavlıkda varılmakta ve dört yerde vagondan vagona aktarma yapılmaktaydı. Bu bağlamda Çelyabinsk, Ryazan, Penza ve Espas şehrinde aktarma yapılıp Moskova'ya varılmaktaydı. Bu şehirden hareket eden tren 390 çakırım mesafede bulunan ve trenle 14 saat süren Smolensk şehrine varmaktaydı. Buradan yani Smolensk'ten ise 26 saatte Varşova şehrine varılmaktaydı. Varşova'dan hareket eden tren, 7.5 saatte Rusya sınırı olan Garanitse'ye, buradan da 9 saat yolculuktan sonra Viyana şehrine varılmaktaydı. Viyana'dan hareket eden tren, 1 saatte Belgrad'a (Halidi, 1910, 568) Belgrat'tan da 11 saatte Sofya'ya, oradan 9 saatte Mustafa Paşa'ya varılmaktaydı. Mustafa Paşa'ya gelen tren, 2 saatte Edirne'ye gelir, buradan da 6.5 saatte İstanbul'a varılırdı. Tren seyahatiyle 19 Nisan 1897 tarihinde İstanbul'a gelen yazar Kırımlı Osman ağanın oteline yerleşmiştir.

2. Hacı kurban ali halidi'nin istanbul gözlemleri:

1897 yılının 19 nisanında İstanbul'a gelen ve hacca gitmeyi bekleyen Hacı Kurban Ali Halidi, bu esnada Osmanlı Devleti'yle Yunanistan arasında savaş çıkması dolayısıyla Sibirya ve Türkistan coğrafyasından trenle gelen hacıların can güvenliğinin tehlikeye gireceği düşüncesiyle Osmanlı Devleti tarafından kutsal topraklara gönderilmelerine müsaade edilmemesi üzerine kutsal topraklara gidememişti. Bu esnada İstanbul şehrinde bulunan dini mekanları ziyaret etmeye karar veren Hacı Kurban Ali Halidi, İstanbul'da bulunduğu sırada çeşitli camiler ve bazı dini mekanları ziyaret etmiştir. Bu bağlamda Fatih, Hırka-i Şerif, Yavuz Sultan Selim, Ayasofya, küçük Ayasofya, Nur-i Osmaniye, Eyüp Sultan, Dolmabahçe, Hamidiye ve Karaköy semtinde bulunan Yeraltı camii gibi camileri ziyaret etmiştir.

Yukarıdaki camilerden özellikle Fatih camiini tasvir eden yazar ziyaretini şöyle anlatır: Bu camii ziyaretimiz esnasında Fatih Sultan Mehmet'in kendi el yazısıyla yazmış olduğu Kur'an-ı Kerim'i ve sakal-ı şerifi gördük. Bu cami şehrin ortasında yapılmıştır. Her gün ikindi zamanından sonra burada pazar kurulur. Bunun yanında yazarın ziyaret ettiği diğer dini mekanlardan bir diğeri türbelerdir. Bu bağlamda Beykoz'da medfun olan Yuşa peygamber (Halidi, 1910, 569), Eyüp semtinde medfun olan Eyüp Sultan, İbrahim Halebi, Kasım Haci Aayagüzi bin Camanbala, Kazanlı Damolla Muhammed Kerim hazret (Halidi, 1910, 570), Yavuz Selim camii avlusunda medfun olan Sultan Mecid, Sultan Selim, Karabaş tecvidinin yazarı, İstanbul şehrinin Mevlana kapısının çıkışında medfun olan Celaleddin ibn-i Ömer, Mevlana Rumi (Halidi, 1910, 571), Karaköy'de yer altı camiinde defnedilmiş olan sahabeden Süfyan b. Ayniye (Halidi, 1910, 571) ve Kazanlı Damolla Muhammed gibi zatların türbeleri yazar tarafından ziyaret edilmiştir. Yazarın İstanbul'da bulunduğu esnada hakkında bilgi verdiği diğer bir mekan, Beykoz'da bulunan Karakulak çeşmesidir. Yazara göre bu su hem İstanbul hem de Avrupa'da bilinen bir su olup, kaynağından çıktıktan sonra paketlenerek İstanbul'da gemilerde ve kahvehanelerde Karakulak suyu adı altında satılmaktaydı (Halidi, 1910, 570). Hacı Kurban Ali Halidi'nin İstanbul şehri hakkında bilgi verdiği diğer bir konu bu eski şehrinin kapılarıydı. Ona göre 19. yüzyılın sonlarında İstanbul'da Yedikule, Çelpuy, Kapalı Kapı, Mevlana, Edirne ve Topkapısı olmak üzere 6 tane kapı bulunmaktaydı (Halidi, 1910, 572). Yine yazara göre İstanbul şehrinin sokakları dar ve sıkıdır. Bu şehirde Ayasofya, Bab-ı Ali ve Postahane gibi büyük caddeler bulunmaktadır. Bunların yanında İstanbul'un o zamanki durumu hakkında bilgi veren yazara göre, bu şehir ticaret, eskilik ve eski eserler bakımından çok önemli bir şehirdir. Dolayısıyla İstanbul'u tamamen tasvir etmek mümkün değildir (Halidi, 1910, 574). İstanbul semtleri hakkında da bilgi veren yazar az da olsa İstanbul'un bazı semtlerinden de bahseder. Bu semtlerden biri Kız kulesinin bulunduğu Üsküdar'dır. Bu semt havası güzel, bağ ve bahçeleri olan bir yerdir. Ona göre, Üsküdar Anadolu vilayetine tabi olup Asya'nın en ucu ve batısıdır. Diğer bir semt Kadıköy'dür (Halidi, 1910, 573). Yazara göre burası bir mutasarrıflıktır. Yazarın bilgi verdiği diğer bir konu bazı Osmanlı mütefekkirleriyle görüşmeleridir. Bu bağlamda yazarın ilk görüştüğü şahsiyetlerden biri, Ahmet Mithat Efendi'dir. Yazar son dönem Osmanlı edebiyatının önemli şahsiyetlerinden olan Ahmet Mithat Efendiyle çeşitli sohbetler de bulunmuştur. Bu sırada sağlık bakanı yardımcısı olan bu zatın İstanbul ve belki de ehl-i İslam'ın en önemli hadimlerinden biri olduğundan bahseder. Yazarın görüştüğü diğer bir şahsiyet, İkdam gazetesi ve matbaasının sahibi Ahmet Cevdet Efendi'dir. Ondan kendi matbaasında bastırdığı kitaplardan almış, Ahmet Cevdet Efendi'ye Kitab-ı Tarih-i Ceride-i Cedide adlı eserini hediye etmiştir (Halidi, 1910, 575). Yazarın görüştüğü şahsiyetlerden biri de Celal Eniszade veya Ünsizadedir (Halidi, 1910, 576). Hacı Kurban Ali Halidi, İstanbul'da yüz günden fazla ikamet ettiği bu seyahatinde, devrin Osmanlı Padişahı II. Sultan Abdülhamid Han'ı 1897 yılının Kurban Bayram'ında ziyaret etmek istemiş, bu bağlamda onu görmek için Dolmabahçe camiine geçmiştir. Fakat yazar sultanla karşılaşmamış, kardeşi sultan Murat'ı görmüştür (Halidi, 1910, 571). Son olarak Türkistanlı hacının verdiği bilgilerden bir diğeri, Osmanlı Donamasıydı. Bu donanmanın bulunduğu Tersane-i Amire'de top, tüfek gibi savaş aletleri yapılmaktaydı. Tersane-i Amire Kasımpaşa köyü, Hasköy ve Halıcıoğlu adlı köylerde bulunmaktaydı (Halidi, 1910, 572). İstanbul'da yüz günden fazla kalan yazar, 4 Ağustos 1897 tarihinde buradan trenle Bursa şehrine geçmiştir (Halidi, 1910, 576). Daha sonra Bursa'dan tekrar İstanbul'a dönen yazar 13 Eylül 1897 tarihinde İstanbul'dan gemiye binerek Beyrut'a, buradan da Hicaz'a hac vazifesini yerine getirmek için gitmiştir (Halidi, 1910, 584).

SONUÇ

19. yüzyılda Türkistan coğrafyasında yetişmiş olan ilmi şahsiyetlerden biri İmam, kadı, tarihçi etnograf ve şair olan Hacı Kari Kurban Ali Halidi'dir. Kazakistan'a bağlı Ayagüz şehrinde çocukluğu geçen ve aynı şehirde medrese eğitimi alan bu zatın hayatına bakıldığında Kur'an Arap dili ve edebiyatı, coğrafya, astronomi, tarih vb. bilim dallarında eğitim aldığı, aldığı bu eğitimi Çevaçek şehrinde medrese açarak öğrencilere aktardığı, bunların yanında 1913 yılında vefat edene kadar aynı şehirde müderrisliğin yanında İmam, kadı gibi hizmetlerde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Türk dünyasında adı pek duyulmayan ve Türkistanlı bir hacı olan Kari Kurban Ali Halidi'nin hac vazifesini yerine getirmek maksadıyla ilk önce kendi topraklarından yola çıkıp Sibirya'ya bağlı Omsk şehrine geldiği, buradan trenle hareket ederek İstanbul şehrine ulaştığı görülmektedir. Bu sırada Osmanlı Devletinin 1897 yılında Yunan savaşının başlamasından dolayı güvenlik gerekçesiyle hacıların gemilerle kutsal topraklara gitmelerini durdurması üzerine İstanbul'da 100 günden fazla ikamet eden Hacı Kurban Ali Halidi, bu zaman içinde şehirde gezip gördüğü camiler, türbeler, çeşmeler yanında görüştüğü bazı Osmanlı mütefekkirleri, devlet adamları ve İstanbul şehrinin bazı semtlerine dair topladığı notlarını 1910 yılında Kazan şehrinde bastırdığı Tevarih-i Hamse-i Şarki adlı eserinde kaleme alarak bu değerli bilgilerin bize ulaşmasını sağlamıştır. Bu bağlamda Hacı Kurban Ali Halidi'yi ve onun İstanbul gözlemlerini işleyen bu makalenin Türk Dünyası araştırmaları ve araştırmacılarına yol göstereceği ve faydalı olacağı düşüncesindeyiz.

KAYNAKLAR

Gencal, Bahattin. (2013) *Kitab-Tarih-i Ceride-i Cedide*. Ankara: TTK, Ankara 2013.
Halidi, Kari Kurban Ali. (1910). *Tevarih-i Hamse-i Şarki*. Kazan.

TÜRKİYE'DE EKONOMİ HABERCİLİĞİNDE TARAFLI VE ÇARPITMA HABERCİLİĞİ ÖNLEMEDE FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN ROLÜ

Doç. Dr. Birol Akgül
Doç. Dr, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi İletişim Fakültesi, birolakgul@hotmail.com

Neslihan Uzun
Y.L. Öğrencisi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, neslihanatam@hotmail.com

Özet
Bu çalışmada öncelikle ekonomi haberciliği alanında yapılan manipülatif haberler ve bu haberlerin hanehalkı tüketim kararı üzerinde oluşturduğu yönlendirici etki üzerinde durulmuştur. Bunların yanı sıra tüketim kararında medya etkisini minimalize etme ve yönlendirme olmaksızın bağımsız tüketim yapma konusunda gelişim yolu ortaya konmuştur. Bu noktada bireyin kararlarında finansal bilgiye başvurması ve ekonomik koşulları göz önünde bulundurarak tüketim ve yatırım kararı vermesi olarak tanımlanabilecek 'finansal okuryazarlık' kavramı tartışılmıştır. Türkiye'de medyanın kamoyu üzerinde olan güçlü etkisi yadsınamaz bir gerçek olup hanehalkının tarafsız habere ulaşıp doğru tüketim kararlarını vermesi hem bireysel hem de toplumsal bağlamda ekonomik gelişim açısından gereksinimdir.
Bildiri, hanehalkının manipülasyondan arındırılmış bilgi içeren habere ulaşmasının önemi üzerinde durmakla birlikte; finansal okuryazarlık bilincinin gelişmesinin ve manipülatif haber etkilerini asgari düzeye indirme yolunda katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Bildiri içeriğinde finansal okuryazarlık, manipülatif haber, ekonomi haberciliği gibi temel kavramlar tanımlanmış ve kavramsal ilişkiler üzerinde durulmuştur. İkincil ve üçüncül veriler kullanılarak hazırlanmış olan bildiride örnek haber içerikleri kullanılarak medyanın yönlendirici etkileri analiz edilmiştir.
Bulgular sonucunda finansal okuryazarlık oranında gelişim sağlamanın tüketici üzerinde yönlendirici haber içeriklerine karşı koruyucu etki sağladığı; finansal bilgi edinme ve karar verme yetenekleri yüksek olan toplumun medya tüketimi konusunda da seçici ve sorgulayıcı olduğu öngörülmüştür. Bu sebeple kamoyunun manipülatif ekonomi haberlerini tüketmekten kaçınacağı bir kültür geliştirmenin, bireysel ve toplumsal anlamda finansal okuryazarlık oranının artışı ile mümkün olabileceği savunulmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Ekonomi Haberciliği, Finansal Okuryazarlık, Yalan Haber

THE ROLE OF FINANCIAL LITERACY IN THE PREVENTION OF SIDED AND MANIPULATED REPORTING IN ECONOMIC JOURNALISM IN TURKEY

Abstract
In the present study, primarily the manipulative news in the field of economic journalism and the directive effect of these news on the household consumption decisions are emphasized. In addition, the development of consumer decision-making in order to minimize the media impact and make independent consumption without guidance has been put forward. At this point, the term of 'financial literacy' which can be defined as referring to financial information in the decisions of the individual and the decision of consumption and investment considering the economic conditions is discussed. In Turkey, the media has a strong influence on the public and it is a necessity for households to reach impartial news and to make the right consumption decisions for economic growth both individually and socially.
Altough this article emphasizes the importance of household access to news that contains information free of manipulation, it is predicted that it will contribute to the rise in financial literacy awareness and keeping the effect of manipulative news at minimum. Article content includes the definition of basic terms such as financial literacy, manipulative news and economic journalism and the explanation of the relation between these terms. In the article which was prepared by using secondary and tertiary data, the guiding effects of the media were analyzed using sample news content.

As a result of the findings, it was predicted that improvement in financial literacy have a protective effect against manipulative news content and the society with high financial information and decision making abilities is also selective and questioning about media consumption. Therefore, developing a culture in which the public will avoid consuming the manipulative economic news is possible with the increase of financial literacy rate in individual and social sense.
Keywords: Economic Journalism, Financial Literacy, Fake News

1. GİRİŞ

Günümüz Türkiye'sinde ekonomi haberciliğini anlatmak için önce kökleri Osmanlı İmparatorluğu'nda dayanan gazetecilik faaliyetlerine; sonrasında ise Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerin etkisiyle ekonomi gazeteciliğin kurumsallaşma yolculuğundan bahsetmek gerekir. Cumhuriyetin kuruluşundan 1980'li yıllara dek bağımsız ekonomi haberi kaynağı yerine ulusal haberlerin akışına eklenmiş ekonomi haberlerinden bahsedilebilmektedir. 1980 sonrası yaşanan ekonomik reformlar, askeri darbeler ve ekonomik krizler; ekonomi haberciliğinin bugünkü kurumsal temellerine oturmasında destekleyici etmenler olarak görülmektedir.

Çalışmada, günümüzün ekonomi medyasını takip edebileceğimiz kaynak türlerine değinilmiş olup değişen medya dinamikleri sayesinde popülerleşme eğilimde olan kaynaklardan bahsedilmiştir. Medya özgürlüğü ile yalan haber ilişkisine değinilmiş, yalan haber kavramı etraflıca irdelenmiş ve yalan haberin türleri yayımlanan haber örnekleri pekiştirilmiştir.

Gerek yabancı gerek yerli kaynaklardan sağlanan Türkiye'de haberciliğe güven verileri ile mevcut durum analizi yapılmıştır. 1980 sonrası yaşanan gelişmelerin medya ve siyaset arasındaki ilişkiye etkilerine, medyadaki kartelleşmeye ve tüm bunların etkisiyle ortaya çıkan kutuplaşma kavramına değinilmiştir.

Ulaşılan kaynaklar ile Türkiye'de finansal okuryazarlığın mevcut durumu yerli ve yabancı kaynaklardan verilerle sunulmuş olup finansal okuryazarlık eğitiminin ülke için öneminden bahsedilmiştir.

Yönlendirici ve taraflı ekonomi haberlerinin gerek sosyal gerek siyasal olumsuz sonuçları bulunduğu ve olumsuz sonuçları azaltmak ya da yok etmek için kamu kurumlarının alacağı önemler ile birlikte finansal okuryazarlık düzeyinin yükselmesinin faydalı olacağı öngörülmektedir.

2. TÜRKİYE'DE TARAFLI EKONOMİ HABERCİLİĞİ

Bu bölümünde öncelikle Türkiye'deki ekonomi haberciliğinin tarihsel gelişimi yaşanan ekonomik gelişmelere dayandırılarak kronolojik sıralama ile aktarılmıştır. Sonrasında Türkiye'de haberciliğe olan güven verileri uluslararası anket çalışmalarına dayandırılarak yorumlanmıştır. Yönlendirici ve yanıltıcı haberlerin sosyal ve siyasal etkileri belirtilmiş ve yalan haber kavramı irdelenerek haber türlerini doğru sınıflandırılması için kullanılan literatür bilgisine yer verilmiştir.

2.1. Ekonomi Haberciliğinin Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi

Osmanlı Döneminde ekonomi haberciliğinin başlangıç adımları atılmış denebilecek gelişmelerden söz etmek mümkündür. Bilinen ilk Türk gazetesi Takvim-i Ticaret 1866 yılında kurulmuştur. Devamı niteliğindeki yayınlar için ekonomi konusunda yetkin yazarlar bulunmadığından ne yazık ki hızlı gelişme gösterememiştir. (ERGÜL, 2019)

Cumhuriyetin kuruluşundan 1980'lere kadar olan dönemde haber alınan mecraların artması, yani halkın televizyon ile tanışmasından bahsetmek gerekir. Ancak gazetelerde bile kendine yer bulmakta zorlanan, halkın ilgisi dışında kalan ekonomi haberleri televizyonda da kendine geniş yer bulamamıştır.

Döviz kurlarının sabit, ithalat ve ihracatın kotaya bağlı olduğu ve fiyatın piyasa tarafından belirlenmediği 1980'lere kadar uzanan dönemde ekonomi haberciliği çok kısıtlı bir alanda çalışabilmektedir. Bu nedenle ekonomi haberciliği ulusal gazetelerin genellikle tek bir sayfalarını ayırdığı bölümlere indirgendiği söylenebilir. (IŞIK & EŞİTTİ, 2014)

"1980 öncesinde ekonomi medyası taban fiyat, bütçe, vergi, memur maaş katsayısı, çarşı-pazar haberleri, ekmek haberleri, enflasyon, zam, kira gibi haberlerle sınırlıdır." (TILIÇ, 2003, s. 134) 24 Ocak 1980 yılında alınan ekonomik kararlar Türkiye'de hem ekonomik gelişim için hem de ekonomi haberciliği için önemli gelişmelere yol açmıştır. "Serbest piyasa ekonomisine geçiş ile ekonomi haberciliğinde para piyasaları ve borsa gibi yeni gündem konuları ortaya çıkmıştır." (TILIÇ, 2003, s. 134)

12 Eylül 1980 yılında yaşanan darbe ile oluşan baskılar politik konuları medyanın gündeminden çıkarıp medyayı alternatif konulara yönlendirmiştir. Basın-hükümet arası ilişkilerin gelişmesi ve okuyucunun apolitikleşmesi nedeniyle haber beklentisinin değiştiği bu dönemde ekonomi haberleri, gazetelerde kendine daha fazla yer bulmaya başlamıştır. (ATEŞ, 2008) 12 Eylül darbesi ile oluşan çekinceler ve 24 Ocak kararları ile serbestleşen ekonomi koşulları basını siyaset yerine ekonomi konuşmaya itmiştir. İşçi hakları, enflasyon gibi halka toplumsal bilgi veren ekonomi haberleri bir tarafa bırakılmıştır. İktidar-basın ilişkisini zedelemeyerek sermaye sahiplerini destekleyecek biçimde; finans, yatırım ve borsa haberlerine ağırlık verilmiştir. Bu koşullar da ekonomi haberciliğinin bağımsızlaşarak kurumsal tabana oturtulmasına olanak sağlamıştır.

Basın-hükümet arası bilgi alışverişinin arttığı bu dönemde Günaydın Gazetesi 4 sayfasını ekonomi haberlerine ayırarak ekonomi haberciliği konusunda en büyük atılımı yapmış, sonrasında Hürriyet grubu rakibinin atılımına karşı Dünya Gazetesi'ni 2 Mart 1981 itibariyle bir ekonomi gazetesi haline getirmiştir. (ATEŞ, 2008)

5 Nisan 1994'te yaşanan ekonomik krizin etkileriyle yazılı basında yaşanan tiraj kaybına rağmen ekonomi yayınlarının okur sayısında olan gelişmeler ile birlikte gazetelerde daha fazla ekonomi haberlerine yer verilmeye başlanmıştır. (ATEŞ, 2008) Ekonomi haberciliğinin 1980'lerde başlayan kurumsal temellere oturma çabası da bu dönemlerde başarıya ulaşmıştır. (YÜKSEL, 1999)

Ekonomi haberciliği tarihinde Türkiye'nin ilk ekonomi radyo kanalı Ekim 1993'te yayına başlayan "Radyo Foreks" ve 1992 kurulmuş olup günümüzde CNBC-E olarak yayına devam eden "Kanal-E"den söz etmek gerekir. (IŞIK & EŞİTTİ, 2014)

Günümüzde ekonomi gazeteciliğini basılı yayın biçimde yapan Türkiye'nin ilk ve tek ekonomi gazetesi Dünya Gazetesi'dir. (ATEŞ, 2008) Ulusal gazetelerin ekonomi sayfaları, internet siteleri ve sosyal medya kanalları; ekonomi haberi yapan internet siteleri, mobil aplikasyonlar, radyo programları, televizyon kanalları son günlerin yükselişte olan mecrası podcastler de günümüzde ekonomi haberlerinin yoğun olarak takip edildiği mecralardır.

2.2. Türkiye'de Haberciliğe Güven Verileri

Türk dil Kurumu'na göre güven "Korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu, itimat" olarak tanımlanmaktadır. Tanımın medya güveni ile "kuşku duymadan inanma" kısmı bağdaştırılabilir. Bir haber markasına, ya da internette okuduğumuz herhangi bir habere kuşku duymadan inanıyorsak eğer bu tanıma göre ilgili medya kaynağına güvenmiş sayılmaktayız.
Halkla ilişkiler ajansı Edelman'ın 'Güven Barometresi' araştırması Türkiye dahil 26 ülkede 33 binden fazla katılımcıyla yapılmış olup çeşitli kurumlara karşı güveni ölçmektedir. Ocak 2019'da yapılmış olan

araştırmada 26 ülkenin medya kurumlarına güven ortalaması %47 olup; Türkiye %27 oran ile Rusya'dan sonra en düşük güven endeksine sahiptir. (Edelman, 2019)

Açık Toplum Enstitüsü (Open Society Institute) ise 2018 Medya Okuryazarlığı Endeksinde medya özgürlük göstergeleri, eğitim göstergeleri, güven endeksi gibi alanları incelemiştir. Yalan habere karşı en dirençli ülkeler Avrupa ve İskandinav ülkelerinden; en dirençsiz olanlar ise Balkan ülkelerinden oluşmaktadır. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti yalan habere karşı en dirençsiz ülke olarak belirlenmiştir. Raporda en dirençsiz ülkeler arasında ikinci sıraya Türkiye yerleşmiştir. Türkiye, "dezenformasyon" gibi sahte haberlerin daha kolay yayıldığı ülkeler arasında bulunmaktadır. (Open Society Institute - Sofia, 2018)

Aynı endeks bildirisinde '2017 ve 2018 arasındaki Medya Özgürlüğü Skoru Değişimi Raporu' bulunmaktadır. Türkiye'nin bu yıllar arasında skorunda değişiklik olmamıştır. Trajik olan durum ise skorun yüzde 0 olmasıdır. Skorun en yüksek olduğu ülke İsveç'te bu skorun yüzde 70'in üzerinde, Türkiye 'den sonra skorun en düşük olduğu 2. Ülke olan Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde ise medya özgürlüğü skorunun yüzde 10'un üzerinde olduğunu belirtmek gerekir. (Open Society Institute - Sofia, 2018) İlgili rapor medya özgürlüğü ile sahte habere maruz kalma arasındaki ters orantıyı da göstermektedir. Ayrıca eğitim seviyesi ile medya özgürlüğü arasında da yüksek korelasyon bulunmaktadır.

Oxford Üniversitesi Reuters Gazetecilik Çalışmaları Enstitüsü'nün 2019 Dijital Medya Raporu ise haber markalarına olan güveni 1-10 arasında derecelendirmiştir. Yapılan marka güveni anketinde muhalif yönüyle tanınan Fox TV, Türkiye'de en yüksek güven skorunu alan marka seçilirken, iktidar yakını haber kanalları arasında görülen Ahaber ise en düşük marka güven skorunu almıştır. (Reuters Institute and University of Oxford , 2019) Toplumun medyaya olan güven algısını; siyasetteki kutuplaşma ve siyasilerin dil kullanımı ile ilişkilendirmek gerekmektedir. Bu ilişki, sosyolojik ve psikolojik yönü araştırılması gereken önemli bir konudur.

Oxford Üniversitesi Reuters Gazetecilik Çalışmaları Enstitüsü'nün 2019 Dijital Medya Raporunda, ankete katılanlara haftada 3 kereden fazla kullandıkları geleneksel medya (televizyon, radyo ve basılı yayın) kanalları sorulmuştur. Fox TV Haber, büyük farkla ankete katılanlar tarafından haftada 3 kereden fazla kullanılan geleneksel medya kanalları arasında en fazla seçilen markadır. Güven verilerinden de anlaşılacağı gibi Ahaber aynı anket yöntemine göre sonuncu sıradadır. (Reuters Institute and University of Oxford , 2019) Türkiye'den ankete katılanların %55'i "Son günlerde kendinizi haberlerden kaçınırken buluyor musunuz?" sorusuna evet yanıtını vermiştir, bu oranla Türkiye en fazla haberden kaçınan ülkeler sıralamasında 2. sıradadır. (Ünsay, 2019)

Sorgulanmakta fayda görülen bir konu da raporun yanlı olma ihtimalidir. Raporun veri toplama metodu internet üzerinden sunulan anket olup internet kullanımı yoğun olan şehirli nüfusun görüşlerini yansıttığı ileri sürülebilir. Merkezi Amerika'nın Kaliforniya Eyaleti'nde bulunan Fox International'ın Amerika'daki televizyon kanalında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Donald Trump'a yakın yöneticilerin çalıştığını ve sağ yanlılığıyla bilinen bir televizyon kanalı olduğunu belirtmek gerekir. (Illing, 2019) Aynı raporun Amerika verilerinde Fox International haftada 3 kereden fazla kullanılan geleneksel medya kanalları arasında 2. sırada yer alırken marka güven skorunda 13. sırada yer almaktadır. (Reuters Institute and University of Oxford , 2019)

Reuters Gazetecilik Çalışmaları Enstitüsü'nün 2018 Dijital Haber Raporu'nda da çarpıcı veriler bulunmaktadır. Ankete katılanların yüzde 65'i siyasi görüşünü dijital mecralarda ifade ederse resmi makamlarla sorun yaşamaktan endişe duyduğunu belirtmiştir. Rapor sonuçlarına göre ankete katılanların %68'i internette karşılaştıkları yalan haberlerin ayrıştırılmasının devlet sorumluluğunda olması gerektiğini belirtiyor. (Reuters Institute and University of Oxford, 2018)

Geleneksel ve dijital medya kanallarının halka ulaşabilmesi büyük bir güç unsurudur. Bu güç, medya tüketicilerinin yararına ya da yalan-yanıltıcı haber kullanımı ile medya tüketicilerinin zararına kullanılabilir. Halkın sadece haber almakla kalmadığı, bu haberlere eş zamanlı tepki iletebildiği yeni medya düzeninde haberden kaçmanın pasif bir tepki olduğunu belirtmek gerekir. Zira teknoloji ve sosyal medya mecraları bu denli hayatımızdayken her şeyden izole olup haberden kaçmamız pek mümkün görünmemektedir.

2.3 Ekonomi Haberlerinin Yönlendirici Etkilerinin Sebep ve Sonuçları

Gerek mal gerek hizmet sektörü için tam rekabet piyasasının tüketici açısından en ideal durum olduğu, rekabet azaldıkça ve kartelleşme başladıkça tüketici rantının azalacağı iktisat biliminin en temel varsayımları arasında bulunmaktadır. Bu varsayımla bile medyada çokseslilliğin tüketici açısından faydalı olacağını, farklı görüşlerin ve rekabetin piyasayı geliştirebileceğini öngörebilmekteyiz.

24 Ocak 1980'de alınan kararlar hem Türkiye'nin ekonomik yapısı hem de ekonomi haberciliği için milat sayılabilecek bir tarih olarak kabul edilebilir. Alınan kararlar neticesinde devletin ekonomi üzerindeki müdahaleleri azalmış olup fiyatlar, faiz ve kurlar piyasanın kendi dinamikleri üzerinden belirlenmesi adına serbest bırakılmıştır. Ekonomik anlamda liberalleşmenin etkisiyle medya, sermaye grupları ile tanışmıştır. 90'lı yıllarda büyüyen medya kartelleri artık siyasetle pazarlık edebilecek kadar güçlenmiş duruma gelmiştir. 2001 yılında bankacılık sektörü ile başlayan ve tüm sektörleri etkileyen ekonomik kriz sermayedarların egemenliğinde olan medya sektörünü de etkilemiştir. Günümüzde medya sektöründe ve ekonomi haberciliğinde tekelleşme devam etmektedir. (ERGÜL, 2019)

Siyasetçilerin arasındaki üslup medya ve halk üzerinde oldukça etkilidir. Medya kanallarının siyasete göre kutuplaşması, hem siyasetteki üslup sorununun hem de basın özgürlüğünün kısıtlanması sorunlarıyla şekillenmektedir.

Probleme odaklanmak yerine yakın olunan kutba göre yayın yapan medyanın aynı konu için farklı yorumları toplumun siyasete ve medyaya bakışını zedelemektedir. Bu ayrım kutuplaşan ve kendine yakın bulunan kaynağa inananların yanı sıra apolitik tavır sergileyip haberlerden kaçan toplum yapısı doğurmaktadır.

2.3. Yalan Haberin Anatomisi: Yanlış Bilgi Türleri

Yalan haberin literatürde farklı tanımları bulunmaktadır. Tanımlardan biri "yanlış olduğu bilinerek ve okurları yanlış yönlendirmek amacıyla kasıtlı olarak üretilen haber" şeklindedir. (Allcott & Gentzkow, 2017) Tanım, yalan haberin kasıtlı biçimde ortaya çıktığını vurgulamakta olup kasıtlı olmayan hataları yalan haber kavramı dışında bırakmıştır.

Claire Wardle'ın "Yalan Haber. Karmaşık." başlıklı yazısında "yalan haber" kavramı misenformasyon ve dezenformasyon şeklinde ayırılmış ve daha kapsamlı biçimde açıklanmıştır. Kapsamın genişlemesi Allcott & Gentzkow'un yalan haber tanımına ek olarak misenformasyonun dahil edilmesinden kaynaklandığını belirtmek gerekir. (Taş & Taş, 2018)

Misenformasyon ve dezenformasyonun farklı türlerini; parodi veya hiciv (eğelence amaçlı olan ancak yanıltma ihtimali bulunan içerikler), hatayı ilişkilendirme(kullanıcıyı yanıltacak biçimde, olayla ilişkilendirilen fotoğraf, video veya metnin başka bir olaya ait olması durumu), yanlış bağlam(gerçek bilginin yanıltıcı perspektifte kullanıcıya sunulması), yanıltıcı içerik (gerçek anlamı çarpıtılmış olan içerik) uydurma içerik (tamamen üretilmiş, gerçeklikle payı olmayan içerik), manipülatif içerik(gercek bilgi ve görüntünün kandırma amaçlı manipüle edilmesi) ve taklit içerik (kişi ve kurum imütasyonu ile yayılan içerik) şeklinde türkçeye çevrilebilir. (Wardle, 2017)

Amerika'da medyanın Trump için; Trump'ın da medya için yalan haber yaydığını iddia etmesi ve Trump'ın CNN muhaberine karşı ikonokleşen "yalan habersiniz" tepkisi Türkiye için tanıdık gelebilir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "Eyy, New York Times!" ve "Hadi bakalım BBC, bunu da gizle. CNN, bunu da gizle. Reuters, bunu da gizle. günlerdir yalan haberler ürettiniz." tepkisi Trump'ın medya kanalları ile ilgli tepkileriyle benzeşmektedir. (140journos, 2017)

"Gerçek ile gerçek olmayan arasındaki sınırın belirsizleştirilmesi, siyasal söylemlerin ötesine geçip toplumsal iletişimin gerçekleştiği her tür kanala sızdığında, yurttaşlar olup bitenlerle ilgili rasyonel kanaat oluşturabilme çabalarında yalnız kalmaktadır. Gerek profesyonel haber kuruluşlarının ürettikleri yalan haberlerin dijital ağlarda hızla dolaşıma girip yaygınlaşması gerekse de kullanıcı türevli içeriklerin yeni medya ekolojisinin içsel bir bileşeni haline gelmesi haberin güvenilirliği sorununu daha karmaşık bir yapıya büründürmektedir." (Taş & Taş, 2018)
Siyasilerin ve medyanın "yalan haber" kavramını genelleştirmesi, tüm enformasyon sorunları ile ilgili aynı kavramın kullanılması bu sorunu gündelikleştirmektedir. Halk için daha tehlikeli olan konu ise bu büyük problemi basit bir kavram altında toparlayıp hayatın gerçeği olarak kabul etmektedir. Yalan habere maruz kalmak, halk açısından büyük bir meseledir. Bu nedenle şüphe duyulan haberin kaynakları sorgulanmalı, varsa yanlış niteliği belirtilmeli ve özelliğine göre kategorize edilmelidir.

3. TÜRKİYE'DE FİNANSAL OKURYAZARLIK

Bildirinin üçüncü bölümünde finansal okuryazarlık kavramı tanımı, ilgili literatürle birlikte verilmiş olup Türkiye'de finansal okuryazarlığın hangi seviyede olduğuna gerek ulusal gerek uluslararası raporlamalar ile birlikte sunulmuştur. Finansal okuryazarlık eğitimi projeleri aktarılmış olup bu konuda gelişme alanı olduğu aktarılmıştır.

3.1. Finansal Okuryazarlık Kavramı

Finansal okuryazarlık kavramı çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Literatüre geçmeden önce Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği (FODER)'in basit ve akılda kalıcı tanımı ile genel çerçeve anlaşılabilir. Kavram, "Finansal okuryazarlık gelirinizle/bütçenizle ilgili bilgi sahibi olmak ve onu etkin bir şekilde yönetebilmeyi ifade eder." şeklinde tanımlanmıştır. (FODER)
OECD'nin yaptığı finansal okuryazarlık tanımı ise daha geniş kapsamlıdır. Kavram OECD tarafından "Finansal kavramlar ve risklerin bilgi ve anlayışına sahip olmak, bu bilgi ve anlayışı değişik finansal bağlamlarda etkili kararlar almak, birey ve toplumun finansal iyi olma halini geliştirmek ve ekonomik hayata katılımı sağlamak için kullanma becerisi, motivasyonu ve güveni" olarak tanımlamaktadır. (OECD, 2014)
Etkili karar almanın hem bireyin hem de toplumun ekonomisi için çok önemli bir unsur olduğunun bilincinde olmak gereklidir. Tüketimde etkili karar alabilmek de finansal okuryazarlık gelişimi ile mümkün olabileceği öngörülmektedir.

3.2. Türkiye'de Finansal Okuryazarlığın Mevcut Durumu

Türkiye'deki finansal okuryazarlığın mevcut durumunu görebilmek adına öncelikle dünya ortalamalarına ve coğrafi etkilere değinmek gerekir. S&P'nin 2015 verilerine göre ABD, Kanada, Avustralya, İngiltere, Almanya ve İskandinav Ülkelerinden bir bölümünde finansal okuryazarlık oranı %55-%75 ile en yüksek aralıktadır. Türkiye ise Özbekistan, Hindistan, Sudan ve İran gibi ülkelerin bulunduğu en düşük finansal okuryazarlık seviyesi olan %0-%25 aralığında bulunmaktadır. Türkiye'de ankete katılanların %23.6'sı finansal okuryazar olduğu belirlenmiş olup Dünya ortalaması %33'dür. (Standart&Poor's, 2015) Türkiye'den ankete katılanların faiz ve enflasyon sorularına, risk dağıtımı sorularına kıyasla daha yüksek oranda doğru yanıt verdiği tespit edilmiştir. Nedenini anlamak için son elli yılın iktisat tarihine bakmak yeterli olacaktır. Veriler; yüksek enflasyonun kronik hale gelmiş olduğu ekonomik tarihin toplumsal hafızaya kattıklarına göz kırpmaktadır.
Sermaye Piyasası Kurumu'nun 2015 yılında Türkiye örneklemi üzerinden yaptığı finansal okuryazarlık araştırmasının bulguları da dikkat çekicidir. (Sermaye Piyasası Kurumu, 2015) Araştırmanın bulguları şu şekilde özetlenmiştir;
-Eğitimin finansal okuryazarlıkta önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.
-Kadınların finansal okuryazarlık notu %19, erkeklerin finansal okuryazarlık notu ise %28'dir.
-İleri yaş gruplarında finansal okuryazarlık düzeyinde düşüş görülmektedir.
-Hanede kişi başına düşen gelir arttıkça bireylerin finansal okuryazarlık düzeyleri de yükselmektedir.

Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği'nin 2017 verilerinde Türkiye'de finansal okuryazarlık oranının %70 olduğunu belirtmek gerekir. (Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği, 2017) Sorular arasında, faiz düzeyini anlamak için sorulan "Arkadaşınıza bir gün 100 TL borç verdiniz, o da ertesi gün size 100 TL geri verdi. Arkadaşınız bu borç için ne kadar faiz ödedi?" sorusunun yanı sıra aritmetik beceriyi test etmek için ise "Beş kardeşe 2000 TL veriliyor. Bu para eşit dağıtılırsa her bir kardeş ne kadar alır?" şeklinde sorular yer almaktadır.

2019'da yapılan benzer araştırmada ise bu oranın %75'e yükseldiği yayımlanmıştır. (Aslanhan, 2019) İlgili rapor henüz yayımlanmamıştır, bu nedenle yeni soruları görmemiz mümkün değildir. 2 yılda yaşanan %5 oranında finansal okuryazarlık artışı; eğitim, gelir v.s. gibi somut nedenlerden mi kaynaklanmaktadır mutlaka araştırılmalıdır. Finansal okuryazarlık oranındaki bu hızlı artış anket sorularının daha kolay hale gelmesi veya örneklem manipülasyonu gibi soyut nedenlere mi dayanıyor mu sorgulamak gerekir.

Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği'nin paylaştığı finansal okuryazarlık oranı, uluslararası araştırma kurumlarının rakamlarından yüksek oranda ayrışmaktadır. İyimser bir tablo çizmek isteme ihtimalleri göz önünde bulundurulmalıdır. Paylaşılan veriler uluslararası standartlara uygun mudur? Tüm bunları sorgulamak gerekir. Zira araştırma sponsorlarının Türkiye'deki 27 banka ve Visa Inc. olması ilgili şüpheyi destekler niteliktedir.

3.3. Türkiye'de Finansal Okuryazarlık Eğitimi ve Gelişim Yolu

Günümüzde müfredattan kaldırılmış olsa da geçtiğimiz yıllarda tasarruf kültürünün gelişmesi için 'ev ekonomisi' ya da 'iş eğitimi' adı altında dersler verilmekteydi. Ev bütçesinin üzerine çıkmama ve tasarruf etme bilincinin geliştirildiği bu derslerde genellikle satın almak yerine kendin yap algısı yaratılmakta idi. Her ne kadar finansal okuryazarlık eğitimi içeriğini tam karşılamasa da okullarda verilen ev ekonomisi dersleri kişisel bütçeyi dengelemenin öğretilmesi adına oldukça faydalı bulunmaktadır. Hatta Amerika için de bu dersin gerekliliği ve müfredata eklenmesi tartışılmaktadır. (Harvey, 2018) Türkiye'de finansal okuryazarlık eğitimi alanında her ne kadar yeterli bulunmasa da kamu kurumlarının ve özel sektörün birtakım çalışmaları bulunmaktadır.

Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği'nin 2012 yılından bu yana Başbakanlık, Milli Eğitim Bakanlığı ve Türkiye Ekonomi Bankası ile çalışmalar yaparak finansal okuryazarlık düzeyini yükseltmeyi amaçlamaktadır.

2016 yılında Milli Eğitim Bakanlığı, Türk Ekonomi Bankası (TEB) ve UNICEF işbirliğiyle 6-14 yaş aralığındaki çocuklarda finansal bilincin kazandırılması ve uzun dönemde finansal okuryazarlığın arttırılması amacıyla 'Sanat Yoluyla Sosyal ve Finansal Eğitim' projesi hazırlanmıştır, ancak uygulamaya geçtiğine dair bilgiye rastlanmamıştır. (Milli Eğitim Bakanlığı, 2016)

TEB Aile Akademisi ise toplumun finansal okuryazarlık seviyesini yükseltmek ve tasarruf bilincini geliştirmek amacıyla 2012 yılında geniş kitlelere ulaşan bir proje başlatmıştır. Proje ile kamu, özel kurum, belediye ve üniversitelerde ücretsiz temel finansal okuryazarlık eğitimi verilmektedir. TEB Bireysel ve Özel Bankacılık Kıdemli Genel Müdür Yardımcısı Gökhan Mendi "Sürdürülebilir kalkınmaya destek veren öncü kurumlardan biri olarak, altı yıldan bu yana TEB Aile Akademisi ile toplumun farklı kesimlerinden yaklaşık 19 milyon kişiye ulaşarak finansal okuryazarlık eğitimi verilmesini sağladık." (Yeni Şafak, 2018)

Habitat Derneği de 2009 yılında Türkiye'deki finansal okuryazarlık oranını arttırmak adına 'Paramı Yönetebiliyorum' projesini hayata geçirmiştir. Bu kapsamda bir milyon kişiye yüz yüze finansal okuryazarlık eğitimi verilmiştir. (Habitat Derneği)

"Visa Europe (2011) tarafından yayımlanan Finansal Farkındalık (Financial Awareness) raporunda Türkiye OECD tarafından oluşturulmuş Finansal Eğitimde Uluslararası İşbirliği platformunun 15 üyesi içinde finansal eğitim adına ulusal bir stratejiye sahip olmayan tek ülke olarak belirtilmiştir." (FETTAHOĞLU, 2015)

Özel sektör kuruluşlarının destekleri ile sivil toplum kuruluşları, finansal okuryazarlığın artması için yoğun çaba göstermektedir. Tüm proje ve eğitimler farkındalığı arttırmanın yanı sıra ekonomide olumlu katkılar yaratacak tasarruf kültürünün gelişmesinde rol oynamaktadır. Ancak finansal bilgi

düzeyinin artmasında kamu kurumlarının etkisi yadsınmamalıdır. Özellikle ilk ve ortaöğretimde verilebilecek eğitimler sayesinde finansal okuryazarlık ve erişim düzeyi daha yüksek bir nesil geliştirme şansı bulunmaktadır. Kamu kurumlarına bağlı eğitim kurumları, gençlere erişim gücünü ellerinde bulundurduklarının farkında olmalıdır ve finansal bilgi düzeyini geliştirmek adına bu kurumların büyük sorumluluk alması gerekmektedir.

"Finansal okuryazarlık arttıkça bireyler daha fazla bilgi talep edeceğinden piyasada şeffaflık artacaktır. Bir toplumda tasarruf yapma alışkanlığını bireylere kazandırmaya yönelik eğitimlerin olmayışı, o ülke açısından finansal piyasaların yeterince gelişmemesine neden olur. Türkiye'de finansal sistemin dışında kalan yetişkinlerin oranı %51 iken bu oran Hollanda'da %0, Almanya'da %3 ve İngiltere'de %9'dur. Dolayısıyla ekonomik büyüme için dışındaki fonlar sisteme kazandırılmalıdır." (FETTAHOĞLU, 2015)

Bireylerin finansal bilgi düzeyinin gelişmesi ilk etapta bireysel tasarruf ve tüketim dengesini geliştirecek, bu dengenin sağlanması toplumsal düzeyde olumlu gelişmeler sağlayacaktır. Ülke ekonomisinin sağlam temellere oturması için bireylerden başlayan bu süreç oldukça önemlidir. Özellikle Türkiye'nin konjonktürel durumunda dış açık ve enflasyon gibi temel sorunlarının kaynağının finansal piyasalardaki tasarruf eksikliğine dayandığını belirtmek gerekir.

4. EKONOMİ HABERCİLİĞİ VE FİNANSAL OKURYAZARLIK ARASINDAKİ KAVRAMSAL İLİŞKİ

Son bölümde finansal bilgi düzeyi artışının talep edilen haber içeriklerine etkisi, bu bağlamda da ekonomi haberciliğinde yaşanması beklenen gelişmelere yer verilmiştir. Tüm haberlerde olduğu gibi ekonomi haberlerinin de yönlendirici etkilerinin olduğu ve bu etkilerden korunma yolları aranmıştır. Tüketim kararlarına olan etkisiyle birlikte finansal okuryazarlığın etkisine değinilmiş olup ülke ekonomisinin istikrarlı gelişimi için gerekliliği vurgulanmıştır.

4.1. Ekonomi Haberlerinin Yönlendirici Etkilerinden Korunma Yöntemleri

Şeffaf haber sunmak ve kaynak belirtmek ekonomi habercilerinin görevidir. Fakat medya organları kâr güden kurum ve kuruluşlar olduğundan dolayı tamamen manipülasyondan arındırılmış haber sunmalarını beklemek çok gerçekçi değildir. Reklam verenler ve iktidar sahipleri hakkında olumsuz haber yapmaları çıkar çatışması doğurabilir. Bu nedenle doğru habere ulaşma konusunda tek sorumluluk medya kuruluşlarının yöneticine yüklenmemelidir.

Haberlerinin yönlendirici etkileriyle ilgili önlemler alma konusunda hem kurumlara hem de bireylere ödevler düşmektedir. Denetleyici konumunda olan devlet kurumları; birey kaynaklı olan sosyal medya paylaşımlarını, kâr amacı güden kuruluşları ve uluslararası kuruluşları mercek altına tutmaktadır. Ayrıca gelişen teknolojiler, bireylerin kendilerini teyit mekanizmaları sayesinde yalan haberlerden korumalarını mümkün kılmaktadır.

Oxford Üniversitesi Reuters Gazetecilik Çalışmaları Enstitüsü'nün 2019 Dijital Medya Raporu'nda Türkiye'den ankete katılanların %40'ı sosyal medyada gördüğü haberlere güvendiğini söylerken; bu oran dışa kapalı Facebook ve Whatsapp grupları aracılığı ile ulaşılan haberlerde %50'ye çıkmaktadır. (Reuters Institute and University of Oxford , 2019) Türkiye'de 'eşe dosta güvenme zaafı' olarak nitelendirilebilecek duygusal bir karar mekanizması olduğunu savunabileceğimiz kadar yüksek bir orandır.

Bu zaafın önüne geçebilmek ve ekonomik istikrarı koruyabilmek adına BDDK, bankacılık sistemine karşı asılsız haberlerin yayıldığı dönemde çeşitli önlemler almıştır. BDDK'nın bankalarla yaptığı toplantıda; dolar kurunun sabitlenmesi, dövizlerin devlet eliyle TL'ye çevrilmesi gibi asılsız haberlerin bazı çevrelerce özellikle dolaşıma sokulduğun belirten açıklamada bulunmuştur. Bu konu hakkında BDDK, Mali Suçlar Araştırma Kurumu (MASAK) aracılığıyla soruşturma başlatacağını bildirmiştir. (CNN TÜRK, 2018)

Kurumların uluslararası kuruluşlara yaptığı müdahale olarak örnek verebileceğimiz durum da yakın zamanda yaşanmıştır. BDDK şu ifadeler ile uluslararası bankacılık-finansal hizmetler şirketi JPMorgan

Chase & Co. hakkında inceleme başladığını belirtmiştir: "22 Mart 2019 tarihinde JP Morgan tarafından yayımlanan raporun yanıltıcı ve manipülatif içeriği sebebiyle finansal piyasalarda oynaklığa ve özellikle ülkemiz bankalarının itibar ve değer kaybına yol açtığı hususunda kurumumuza iletilen yoğun şikayetler kapsamında adı geçen kurum hakkında inceleme başlatılmış olup, gerekli idari ve hukuki süreç yürütülecektir." (Sözcü Gazetesi, 2019) Kredi derecelendirme kuruluşları ve finansal hizmet şirketlerinin Türkiye'nin kredi derecelerini düşürmesinin döviz kurlarında oynaklık yarattığı ve Türk lirasında değer kaybına sebep olduğu piyasalar tarafından tecrübe edilmiştir.

BDDK'nın özel kuruluşlara yaptığı müdahaleler de bankalara yapılan uyarılar ile örneklendirilebilir. BDDK yaptığı yazılı açıklamada, müşterilerini döviz piyasalarına ilişkin olarak yanıltıcı ve manipülatif şekilde döviz alımına yönlendirdiklerine ilişkin şikayetler kapsamında bazı bankalar hakkında inceleme ve soruşturma başlattığını duyurmuştur. İlgili haber sonrasında banka yönetimleri, personellerini kur beklentileri hakkında yorum yapmamaları konusunda uyarılarda bulunmuştur. (Sözcü Gazetesi, 2019)

Görülen haberin doğruluğunu teyit edebilmek adına başvurulabilecek birçok araç bulunmaktadır. Bu nedenle kullanıcılar, şüpheli haberleri araştıran www.dogrulukpayi.com ve www.teyit.org gibi doğrulama kanallarına başvurabilir. Bu doğruluk kontrolü sağlayabileceğimiz bu platformlar kitlesel fonlanma aracılığı ile fonlandığından diğer medya araçları gibi reklam verenlere karşı sorumluluk sorunu yoktur ve finansal açıdan sürdürülebilirlikleri ancak haber doğrulamaları ile mümkündür. The Poynter Institute, 'Doğrulama El Kitabı' isimli raporunda bir haberde gördüğümüz görselleri, konumu ve kimlikleri bireysel olarak doğrulamayı mümkün kılan 32 farklı araç belirtilmiştir. (The Poynter Institute)

Yanıltıcı ekonomi haberlerinin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak adına haberlerden kaçınmak yerine; haberleri doğru kategorize etmek, haber kaynağı konusunda seçici olmak ekonomik verileri doğru algılayıp tüketim kararlarına yansıtmak ve finansal okuryazarlık eğitimi ile toplumun algı gelişimini sağlamak gerekmektedir.

4.2. Tüketim Kararında Finansal Bilgi Kullanımının Önemi

Tüketim ve tasarruf gelirin bir fonksiyonu olup çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Keynes'e göre diğer faktörler sabit tutulduğunda gelir arttıkça tüketim artar. (Keynes) Bu nedenle tasarruf ve tüketim ekonomik büyümenin tıkanmadan ve istikrarlı bir şekilde devam etmesini sağlayan çarklar olarak görülebilir.

Ekonomideki çarkların ilerleyişinden bahsetmeye, kaynağın hanehalkı tüketim ve tasarruf kararı almasından başlamak gerekmektedir. Hanehalkının tüketimleri, piyasayı canlandırarak ve tüketimin yapıldığı ülkenin gayri safi milli hasılasını arttırarak ekonomik büyümede rol oynar. Hanehalkı tasarruflarının ise sermaye piyasasına aktarılması ve bu kapitallerin sermaye piyasası tarafından firmaları finanse etmesi beklenir. Süreç bu şekilde işlerse firmaların yatırım harcamalarının artması ile net zenginliğin arttığı varsayılır.

Türkiye için çarkların dönmesini yavaşlatan iki sebepten bahsedilebilir. Kişi başına düşen milli gelir düzeyinin OECD ortalamasından düşük oluşu ve tasarruf kültürünün gelişmemesi en büyük sorunlardandır. Tasarrufların artışı kişi başına düşen milli gelir düzeyinin artmasına da destek olacağından istikrarlı büyüme için tasarruf artışı konusuna odaklanmak gereklidir. Yapılan tasarruflar sermaye piyasası yerine kıymetli madenlere yatırıldığında kapital akışı kesilip çarkların durmasına yol açmaktadır. Zaten gelir düzeyinin düşük olması ile zor bir şekilde ortaya çıkan tasarruflar eğer tekrar sermaye piyasasına dönemez ise ne yazık ki ekonomiyi çıkmaza sokacak bir sarmal oluşmaktadır.

Gelişmekte olan ve bu nedenle tasarruf açığı bulunan Türkiye'nin çeşitli kamu alt yapı projeleri ve doğrudan yatırımlar iç borçlanmanın yetmediği noktalarda dış borçlanmaya başvurulmaktadır. Hatta tasarruf açığı, borçlanma faizlerinin artması gibi sebeplerden dolayı son dönemlerde alt yapı projeleri kurulan konsorsiyumlar tarafından yap-işlet devret modeli ile inşa edilmektedir.

Ekonomideki genel denge arz ve talebin kesişmesini sağlayan koşulların varlığıyla gerçekleşir. Sağlıklı ekonomi için gerek duyulan gelişme, üretici ve tüketicilerin arz ve taleplerindeki istikrarlı optimal etkileşimdir. Bu etkileşim

için üretici ve tüketicilerin ekonomik gelişmeleri yorumlayarak içinde bulunduğu ve gelecek dönemin şartlarını değerlendirebilen finansal bilgi sahibi olması kısaca finansal okuryazar olması gereklidir. Bu durum pazarda etkinliğin artmasını da sağlayacaktır. (Danışman, Sezer, & Gümüş, 2016)

Türkiye'nin yastık altı ekonomisinin büyüklüğü hakkında çeşitli resmi veriler ve söylentiler bulunmaktadır. Mayıs 2018'de yayımlanan Merkez Bankası Finansal İstikrar Raporu'na göre kesinliği bilinmemekle birlikte en muhafazakar ifadelerle Türkiye'de yastık altında 2.200 ton ağırlığında altın olduğu tahmin edilmektedir. (TCMB, 2018) İstanbul Altın Borsası Başkan Yardımcısı Mehmet Uğurlu da 2001 yılında verdiği röportajda 6.000 ile 60.000 ton arası tahminlerin bulunduğunu belirmiştir. (Hürriyet Gazetesi, 2001) Ayrıca Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen altına dayalı tahvil ihracında 82.3 ton sisteme kazandırıldığı göz önüne alındığında Türkiye'de ekonomiye kazandırılabilecek büyük miktarda sermayenin atıl durumda olduğu söylenebilir.

Ziraat Bankası, Hazine ve Maliye Bakanlığı gibi kamu kurumları, hanehalkının yastık altı olarak tabir edilen tasarruflarını sermaye piyasasına kazandırmak adına çeşitli reklam kampanyaları ile destekleyerek çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu çalışmalar oldukça faydalı ve ülkenin konjonktürel durumunda yatırımların karşılanması için gereklidir.

Ancak bu kampanyalar kısa süreli çözümler olup uzun vadede tasarrufların doğru alanlara yani sermaye piyasalarına yönlendirilmesi ancak bireylerin finansal bilgi düzeyinde sağlanacak artış ile mümkün olduğu öngörülmektedir. Finansal bilgi artışı ise finansal okuryazarlık eğitimleri ile desteklenebilmektedir.

Finansal okuryazarlık kısaca, bireylerin gelir gider dengesini sağlamaya yönelik bütçe oluşturma becerisi ile etkili finansal kararlar alabilmektir. Finansal kararlar, mevcut şartlara göre bireyin dolayısıyla toplumun refah düzeyine olumlu katkı sağlamaktadır. Bu olumlu katkı ülke ekonomisinin istikrarı için önemlidir. (Danışman, Sezer, & Gümüş, 2016)

Tüm verilen bilgiler neticesinde finansal bilgi kullanımının hem bireysel hem toplumsal açıdan ekonomik refah artışı için önemine değinilmiş olup refah artışını sağlamada finansal okuryazarlık eğitimlerinin büyük rol oynağı savunulmaktadır.

5. SONUÇ

Türkiye'de ekonomi haberciliğinin tarihine, ekonomide yaşanan dönüm noktaları ile birlikte kronolojik sırada değinilmiş olup haberciliğe olan güven verileri ile konjonktürel durum tanımlanmaya çalışılmıştır. Finansal okuryazarlık kavramının literatürdeki yerine değinilip Türkiye'de finansal okuryazarlığın mevcut durumuna ulusal ve uluslararası raporlamalar ile ışık tutulmuştur. Değerlendirmeler sonucunda ekonomi haberlerinin yanıltıcı etkilerinden korunmak adına alınacak önlemler belirtilerek finansal bilgi ve becerilerin gelişmesi ile bireylerin doğru habere ulaşma konusunda daha ısrarcı olacağı öngörülmüştür. Doğru haberlere ulaşan bireylerin daha etkili tüketim kararı verebileceğini ve ekonomik refah artışına katkıda bulunabileceğini belirtmek mümkündür. Finansal okuryazarlık eğitimi ile bireylerin finansal bilgi düzeyini geliştirmek; medya güveni ve ekonomik refah artışında itici rol oynayacak bir adım olarak görülmeli ve devlet kurumları tarafından fonlanarak desteklenmelidir.

KAYNAÇA

140journos. (2017, 02 4). *Recep "Trump" Erdoğan*. Https://140journos.Com/: Https://140journos.Com/Recep-Trump-Erdogan-7c4825302b57 Adresinden Alındı

Alkaya, A., & Yağlı, İ. (2015). Finansal Okuryazarlık - Finansal Bilgi, Davranış Ve Tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İibf Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 586.

Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). Social Media And Fake News İn The 2016 Election. *Journal Of Economic Perspectives*, 211-236.

Aslanhan, U. (2019, Nisan 16). *Türkiye'de Finansal Okuryazarlık Seviyesi Yüzde 75'e Yükseldi*. Www.Aa.Com.Tr: Https://Www.Aa.Com.Tr/Tr/Ekonomi/Turkiyede-Finansal-Okuryazarlik-Seviyesi-Yuzde-75e-Yukseldi-/1453708 Adresinden Alındı

Ateş, N. (2008). Türkiye'de Ekonomi Gazeteciliği -Dünya Gazetesi Örneği-. 32.
Cnn Türk. (2018, Ağustos 13). *'Manipülatif Söylemlere Karşı Ekonomist Ve Uzmanlar Tek Ses Oldu'*. Www.Cnnturk.Com: Https://Www.Cnnturk.Com/Ekonomi/Turkiye/Manipulatif-Soylemlere-Karsi-Ekonomist-Ve-Uzmanlar-Tek-Ses-Oldu Adresinden Alındı
Danışman, E., Sezer, Y., & Gümüş, Y. (2016). Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 1-37.
Dural, M. (Tarih Yok). Yüz Numaralı Adam Filmindeki Eleştirel Reklam Söylemlerinin İdeolojik Yaklaşımla Çözümlenmesi:. *Acedemia.Edu*.
Edelman. (2019, Ocak 20). *2019 Edelman Trust Barometer.* Www.Edelman.Com: Https://Www.Edelman.Com/Trust-Barometer Adresinden Alındı
Ergül, Z. İ. (2019). Ekonomi Haberciliğinde Haber Üretim Sürecini Etkileyen Faktörler. İzmir.
Fettahoğlu, S. (2015). Hane Halkının Finans Eğitimi Ve Finansal Okuryazarlık Düzeyleri Üzerine Kocaeli'nde Bir Araştırma. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*.
Finansal Okuryazarlık Ve Erişim Derneği. (2017, Ekim 31). *Türkiye Finansal Okuryazarlık Araştırması.* Www.Fo-Der.Org: Https://Www.Fo-Der.Org/Finansal-Okuryazarlik/ Adresinden Alındı
Foder. (Tarih Yok). *Finansal Okuryazarlık Nedir?* Www.Fo-Der.Org/: Https://Www.Fo-Der.Org/Finansal-Okuryazarlik-Nedir/ Adresinden Alındı
Habitat Derneği. (Tarih Yok). *Paramı Yönetebiliyorum*. Www.Habitatdernegi.Org: Https://Habitatdernegi.Org/Projelerimiz/Parami-Yonetebiliyorum/ Adresinden Alındı
Harvey, M. (2018, Ağustos 4). *Bring Back Home Economics Class Because Our Kids Lack Basic Life Skills*. Www.Dallasnews.Com: Https://Www.Dallasnews.Com/Opinion/Commentary/2018/08/04/Bring-Back-Home-Economics-Class-Because-Our-Kids-Lack-Basic-Life-Skills/ Adresinden Alındı
Hürriyet Gazetesi. (2001, 04 18). *Türkiye'nin Altın Miktarı 6 Bin Ton*. Www.Hurriyet.Com.Tr: Http://Www.Hurriyet.Com.Tr/Ekonomi/Turkiyenin-Altin-Miktari-6-Bin-Ton-39238306 Adresinden Alındı
Illing, S. (2019, Mart 22). *How Fox News Evolved İnto A Propaganda Operation*. Www.Vox.Com: Https://Www.Vox.Com/2019/3/22/18275835/Fox-News-Trump-Propaganda-Tom-Rosenstiel Adresinden Alındı
Işık, M., & Eşitti, Ş. (2014). Türkiye'de Ekonomi Basınının Ortaya Çıkışı, Gelişimi Ve Bugünkü Durumu Üzerine Bir İnceleme. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 109-131.
Keynes, J. M. (Tarih Yok). *Genel Teori & İstihdam, Faiz Ve Paranın Genel Teorisi.*
Milli Eğitim Bakanlığı. (2016, Aralık 20). *Öğrenciler Bütçe Yönetimini Öğrenecek*. Www.Meb.Gov.Tr: Https://Www.Meb.Gov.Tr/Ogrenciler-Butce-Yonetimini-Ogrenecek/Haber/12574/Tr Adresinden Alındı
Oecd. (2014). *Pısa 2012 Results: Students And Money Financial Literacy Skills For The 21st Century – Volume Iv.*
Open Society Institute - Sofia. (2018, Mart). *Common Sense Wanted Resılıence To 'Post-Truth' And Its Predıctors In The New Medıa Lıteracy Index 2018.* Https://Www.Opensocietyfoundations.Org/: Http://Osi.Bg/Downloads/File/2018/Medialiteracyındex2018_Publisheng.Pdf Adresinden Alındı
Reuters Institute And University Of Oxford . (2019). *Reuters Institute Digital News Report 2019.* Https://Reutersinstitute.Politics.Ox.Ac.Uk/: Https://Reutersinstitute.Politics.Ox.Ac.Uk/Sites/Default/Files/2019-06/Dnr_2019_Fınal_0.Pdf Adresinden Alındı
Reuters Institute And University Of Oxford. (2018). *Reuters Institute Digital News Report 2018.*
Sermaye Piyasası Kurumu. (2015). *Spk 2015 Yılı İkinci Türkiye Finansal Okuryazarlık Araştırması.*
Sözcü Gazetesi. (2019, Mart 23). *Bddk'dan Döviz Manipülasyonu Soruşturması*. Www.Sozcu.Com.Tr: Https://Www.Sozcu.Com.Tr/2019/Ekonomi/Son-Dakika-Bddkdan-Doviz-Manipulasyonu-Sorusturmasi-4102433/ Adresinden Alındı
Sözcü Gazetesi. (2019, Mart 23). *Bddk'dan Döviz Manipülasyonu Soruşturması*. Www.Sozcu.Com.Tr: Https://Www.Sozcu.Com.Tr/2019/Ekonomi/Son-Dakika-Bddkdan-Doviz-Manipulasyonu-Sorusturmasi-4102433/ Adresinden Alındı

Standart&Poor's. (2015). *S&P Global Finlit Survey - Financial Literacy Around The World.*
Taş, O., & Taş, T. (2018). Post-Hakikat Çağında Sosyal Medyada Yalan Haber Ve Suriyeli Mülteciler Sorunu. *İleti-Ş-İm*, 183-207.
Tcmb. (2018). *Merkez Bankası Finansal İstikrar Raporu.*
The Poynter Institute. (Tarih Yok). *Doğrulama El Kitabı.*
Tılıç, L. D. (2003). *Türkiye'de Gazetecilik - Eleştirel Bir Yaklaşım.* Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği.
Ünsay, H. K. (2019, Haziran 16). *2019 Reuters Raporu: Türkiye Haberden Kaçınan Ülkeler Arasında İkinci Sırada*. Www.Teyit.Org: Https://Teyit.Org/2019-Reuters-Raporu-Turkiye-Haberden-Kaciniyor-Haberi-Whatsapp-Gibi-Kapali-Platformlarda-Paylasiyor/ Adresinden Alındı
Wardle, C. (2017, Şubat 16). *Fake News. It's Complicated.* Www.Firstdraftnews.Org: Https://Firstdraftnews.Org/Latest/Fake-News-Complicated/ Adresinden Alındı
Yeni Şafak. (2018, Ekim 31). *19 Milyon Kişiye Finansal Okuryazarlık*. Www.Yenisafak.Com: Https://Www.Yenisafak.Com/Ekonomi/Teb-Aile-Akademisi-İle-Tasarruf-Yayginlasiyor-3405585 Adresinden Alındı
Yüksel, E. (1999). Türkiye'de Ekonomi Basını Gündemi Ve Siyasal Gündem İlişkisi. Eskişehir, Eşkişehir, Türkiye.

YEŞİLGİRESUN GAZETESİ ÜZERİNDEN DÖNEMSEL BİR OKUMA; GİRESUN'DA KENT VE MİMARİ (1945-1955)

Selin Karaibrahimoğlu
Giresun Üniversitesi, Mimari Restorasyon Programı, selin.karaibrahimoglu@giresun.edu.tr

Özgür Demirkan
Giresun Üniversitesi, Mimari Restorasyon Programı,
ozgur.demirkan@giresun.edu.tr

Özet
Bu çalışma 'Yeşilgiresun' gazetesi üzerinden kentin fiziksel mekanını biçimlendiren uygulamaların dönemsel olarak okunması üzerine kurgulanmıştır. 1925 tarihinde yayın hayatına başlayan Yeşilgiresun, dönem dönem gazetecilik faaliyetlerine ara vermesine rağmen günümüze kadar varlığını sürdürebilen Anadolu'nun en eski yerel gazetelerden birisidir. Bu anlamda erken Cumhuriyet döneminden günümüze Anadolu'nun periferisindeki bir kentin hem toplumsal, ekonomik ve politik durumuna hem de fiziksel mekanının gelişimine olan tanıklığı aslında kent belleğinin de önemli bir arşivi olarak görülmesine neden olmaktadır. Buradan hareketle gazetede yer almış haberler, köşe yazıları ya da makaleler Giresun'da kent ve mimariyi okumanın araçları olarak kabul edilirken, yapılan çalışma yaklaşık yüz yıllık tarihe sahip gazetenin düzenli, aralıksız ve yerel haber odaklı basıldığı 1945-1955 aralığı ile sınırlandırılmıştır. Anadolu'nun periferisindeki pek çok kentte olduğu gibi Giresun'daki imar hareketlerinin yavaş yavaş ivlenmelendiği ve yeni yapıların kent mekanına eklemlendiği bu on yıllık süreçte; Yeşilgiresun'da yer almış kent ve mimariye ilişkin haberler yıllara göre kronolojik bir düzende incelenmiştir. Bu şekilde bir iletişim aracı olarak yerel bir gazetenin Anadolu'nun neredeyse tamamının yeniden inşa edildiği bir dönemde, kentin mekansal gelişimine nasıl ve ne kadar yer ayırdığı; mekansal yaklaşımlar ve gereklilikler üzerinden tartışılabilmiştir. Söz konusu dönemde kentte inşa edilmesi planlanan yapıların ya da yıkım-onarım gibi mekansal müdahalelerin kentin yerel basınını ne kadar meşgul ettiği, hangi dönemlerde hangi mekansal gerekliliklere odaklanıldığı, bunların sürekliliği ve en önemlisi de periferide bir kentin merkezle arasındaki iletişimin okunup okunamayacağı gibi pek çok soruya karşılık gelen cevaplar aranmıştır.
Anahtar kelimeler: Yeşilgiresun, gazete, kent , mimari

A PERIODICAL READING THROUGH YEŞİLGİRESUN NEWSPAPER; CITY AND ARCHITECTURE IN GİRESUN (1945-1955)

Abstract
This study is based on the periodical reading of the practices shaping the physical space of the city through "Yeşilgiresun" newspaper. Yeşilgiresun, which started its publication life in 1925, is one of the oldest local newspapers in Anatolia that has survived to the present day despite the interruption of its journalistic activities from time to time. In this sense, the testimony of a city on the periphery of Anatolia from the early Republican era to the present day both to its social, economic and political situation and to the development of its physical space actually makes it an important archive of urban memory. From this point of view, while the news, columns or articles in the newspaper are accepted as the means of reading the city and architecture in Giresun, the study was limited to the period of 1945-1955, in which the newspaper, which has a history of approximately one hundred years, was published regularly, continuously and with local news. As in many cities in the periphery of Anatolia, the zoning activities in Giresun were gradually accelerated and new structures were added to the urban space. News about the city and architecture in Yeşilgiresun were analyzed in chronological order. In this way how and how much space a local newspaper, as a communication tool, spared to the spatial development of the city at a time when almost all of Anatolia was rebuilt; could be discussed through spatial approaches and requirements. . In response to many questions such as how the buildings planned to be built in the city or spatial interventions such as demolition-repair occupied the local press of the city, in which

periods the spatial requirements were focused on, their continuity and most importantly, the communication between a city center and the periphery could be read. answers were sought.
Keywords: Yeşilgiresun, newspaper, city, architecture

1.Giriş

Kavramsal ya da pratik anlamda medya, mevcut bilgiyi alıcıya aktaran bir iletişim aracı olarak yazılı, sözlü, işitsel ya da görsel bir kolektif sisteme sahiptir. Modern öncesi zamanlarda hikâyeler, günlükler ve seyahatnameler ile sınırlı bu kollektif sistem; zamanla kitapların, dergilerin ya da gazetelerin oluşturduğu kitle iletişim araçlarına evrilirmiş günümüzde ise web sayfaları, sosyal medya gibi dijital araçların da eklenmesi ile yeni medya olarak farklı bir boyut ve temsiliyet kazanmıştır. Ancak tüm zamanlarda kollektif sistemin araçları olarak bir taraftan topluma bilgi sağlarken diğer taraftan da bilgiyi yeniden inşa edecek ve böylece toplumsal ve bireysel alt yapıyı etkileyebilecek önemli bir güce sahiptir (Oskay, 1993). Bu güç aslında günlüklerden gazetelere, sonrasında da web sayfalarına evrilen süreçte mimari medya ilişkisini temellendiren ana unsurlardan birisi olmuştur. Medya, mimariye ilişkin bilgiyi, ideolojiyi ya da mekansal öğretiyi yayarken kollektif belleği de oluşturur. Bu bakışla mimarlık-medya araştırmaları "hassas bir uzlaşı formasyonunun tarihi kaderini belirleyecek entelektüel ve kültürel belleği" ortaya çıkarma yolunda önemli bir adım olarak kabul edilebilir (Kayım, Hays, 2014). Medya, kendi iç dinamikleri dışında, ait olduğu toplumun mevcut siyasi, kültürel, ekonomik yapısına göre şekillenen ve içinde konumlandığı bağlamın hâkim düşünce sistemlerini yansıtan mimarlığın (Ercanlı, Savaşır, 2019) bir temsil aracı olarak; düşünsel ve pratik bir eylemi alıcıya ulaştırarak toplumsal ve kültürel bilgi alanının inşasına aracılık eder (Karatani, 2017, s. 153). Buradan hareketle mimarlığın iletişim olgusunun merkezinde biçimlendiği, dolayısıyla farklı iletişim araçları tarafından mimarinin ve kentlerin tüm toplumun dahil edildiği bir etkinlik alanına dönüştüğü söylenebilir. Böylece medya, kente ve mimariye ilişkin mekansal kararların bir şekilde yönlendiricisi ya da engelleyicisi olabilme gücü ile aslında bireyin de bir aktör olarak bu mekansal müdahalelerde söz sahibi olmasını olanaklı kılmaktadır.

Gazeteler ise tarihsel geçmişleri, kalıcılıkları ya da yaygınlıkları sayesinde toplumun her kesimine ulaşabilme potansiyelleri ve güç hiyerarşisinde azımsanmayacak konumları ile bu iletişim araçları arasında ayrıcalıklı bir konuma sahiptir (Taşar, 2015). Bu anlamda gazeteler, içerik ve haber değeri açısından geliştiği ve buna paralel olarak gazeteciliğin de bir meslek olarak kabul edildiği Endüstri Devrimi'nden (Özaslan, 2018) günümüze, kente ve mimariye ilişkin söylemlere yer vererek içeriğiyle okuyucusuna bilgi ulaştıran en etkili iletişim araçları arasındadır. Bir taraftan okuyucusunun, dolayısıyla toplumun, dilini güçlendirilirken diğer taraftan uluslararası engelleri zorlayarak merkeziyetçiliğe yarar sağlamış, temel kuralları ve gelenekleri denetlemeye ve bildirmeye yardımcı olmuşlardır (Mora, 2008). Bu nedenle zaman zaman bir güç odağı haline gelerek değişen medya faaliyetleri içerisinde hem ulusal hem yerel ölçekli basılmış, herhangi bir toplumsal statü ayrımı gözetmeksizin herkesin evine ulaşmış ve toplumsal bir bilinç yaratma, yönlendirme, değiştirme, sosyal yaşamı etkileme ya da egemen ideolojiyi yayma etkisine sahip olmuşlardır. Dolayısıyla gazete arşivlerini bir kentin yaşamına, toplumsal düzenine ve imarına ilişkin bilgi sahibi olmanın, kent gelişimini okuyabilmenin bir aracı olarak kabul etmek mümkün görünmektedir.

Yeşilgiresun bu yerel gazetelerden birisi olarak, erken Cumhuriyet döneminden günümüze Anadolu'nun periferisinde bir kentin hem fiziksel mekanının gelişiminin en önemli tanığı hem de en önemli arşivlerinden birisidir. Bu nedenle yapılan çalışmada, Yeşilgiresun gazetesinde yer alan haberler üzerinden planlanma, inşa etme, yıkım, onarım gibi eylemleri içeren mekansal müdahalelerin kentin yerel basınının gündemini ne kadar meşgul ettiği, hangi dönemlerde hangi mekansal gerekliliklere odaklanıldığı, kent gelişiminin sürekliliğinin ya da periferide bir kentin merkezle arasındaki iletişimin gazeteler üzerinden okunup okunamayacağı gibi pek çok soruya karşılık gelen cevaplar aranmıştır. Ancak çalışma yaklaşık yüz yıllık bir tarihe sahip gazetenin düzenli, aralıksız ve yerel haber odaklı

basıldığı 1945-1955 aralığı ile sınırlandırılmış, gazetede yer alan haberler, köşe yazıları ya da makaleler Giresun'da kent ve mimariyi okumanın birer aracı olarak kabul edilmiştir. Söz konusu dönemde 'Giresun'da kent ve mimari'ye ilişkin haber başlıkları yıllara göre kronolojik bir düzende sıralanarak Anadolu'nun neredeyse tamamının yeniden inşa edildiği bir dönemde, yerel bir gazetenin kentin mekansal gelişimine nasıl ve ne kadar yer ayırdığı, mekansal yaklaşımlar ve gereklilikler üzerinden değerlendirilmiştir.

2. Yeşilgiresun Gazetesi ve tarihsel gelişimi

Kentte ilk matbaa 1908'de kurulmuş, yine aynı yıl özel idare bünyesinde (Muhasebe-i Hususiye) Giresun Maarifi adlı gazete basılmaya başlanmış ve kentli ilk kez yerel bir gazete ile tanışmıştır. Zamanla Karadeniz Bölgesi'nin en büyük matbaası haline gelen bu matbaada Gedikkaya, Işık ve Karadeniz gazeteleri basılmış, matbaacılık alanındaki bu gelişmeler 1924 tarihinde Işık matbaasının kurulmasına zemin hazırlamıştır. İlk sayısını 1 Haziran 1925 tarihinde Işık matbaasında basmaya başlayan Yeşilgiresun Gazetesi ise (Hamdi Öğütçü, Sözlü Görüşme, 28 Ekim 2019); zaman zaman yayın hayatına ara vermesine karşın yerele ilişkin tarih, kültür, siyaset, iktisat, edebiyat, sanat, spor, ulaşım, turizm, denizcilik, fındık gibi konularda güçlü söylemler üreterek, erken Cumhuriyet döneminden günümüze kentin toplumsal, ekonomik, politik ve mekansal gündemini yakından takip etmiştir. Işık Gazetesi'nin devamı olarak yayın hayatına katılmış ve yayın hayatına başladığı ilk üç yıl her çarşamba haftalık olarak basılmıştır. Bu yıllarda Arap harfleri ile basılan gazete Harf İnkilabının ardından, 7 Ekim 1928'de, Latin harflerine geçmiş ve perşembe günleri basılmaya başlamıştır. Önceleri 'Yeşilgireson' adıyla basılan gazetenin bir dönem yeniden 'Işık Gazetesi' adını aldığı ancak sonrasında günümüzde de kullanılan adıyla 'Yeşilgiresun' olarak yayın hayatına devam ettiği bilinmektedir. Cumhuriyet'in ilanını takip eden süreçte Atatürk inkılaplarına ve cumhuriyet rejimine bağlı bir yayın politikası benimseyen gazetenin (Çapa, 2003), ilk sahibi, sorumlu müdürü ve baş yazarı Nuri Ahmet Çimsit'tir. Bu yıllarda gazetede yazmaya başlayan Can Akengin, Genç Mektepliler gibi yazarların köşe yazılarında kullandıkları dil, Yeşilgiresun'un Anadolu'da yeni harfleri ve Türkçeyi en iyi aktaran gazeteler arasında yer almasını sağlamıştır. 1935 tarihinden sonra haftalık ve cumartesileri yayınlanmaya başlayan gazete 1944'te ilk kez bir sanat sayfası hazırlayarak bu konuda öncü olmuştur. 1946 tarihinden itibaren bu sayfa içerik olarak genişletilerek edebiyat ilavesi haline getirilmiş, döneminin önde gelen yazarlarının bu ilave ekte yazı yazmaları sağlanmıştır. 1950'li yıllarda tirajını arttırarak çevre illerde de okunmaya başlanan gazetenin bu yıllardaki haber metinleri; yerel yönetim etkinlikleri, Tarım ve Ziraat Odası duyuruları vb. konulara odaklanmıştır. Bu haberler bilgi verici olmanın ötesinde Cumhuriyet'in yeni öğretilerini ve gerekliliklerini tanıtıcı niteliğe de sahiptir (Uçak, Erkal, 2019). 14 Mayıs 1974'te Hasan Öğütçü tarafından satın alınması gazetenin yayın hayatında yeni bir başlangıç olarak kabul edilmektedir. 29 Ekim 1975'ten itibaren günlük gazete olarak yayın hayatına devam eden Yeşilgiresun, Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze, kente ve çevresine ilişkin kapsamlı bilgi sunan bir arşiv niteliğindedir. Bu özelliği ile hem akademik araştırmalara konu edilirken hem de yerele ilişkin tarih araştırmalarına kaynaklık etmektedir. Giresun'daki kültür, sanat, edebiyat, iktisat, ticaret, ulaşım vb. ile ilişkili gelişmeleri Yeşilgiresun Gazetesi üzerinden öğrenmek mümkündür (Çapa, 2003). 1987 tarihinde uzun yıllar ikamet ettiği Can Akengin binasından taşınarak şimdiki yerine taşınan Yeşilgiresun (Nurcan Öğütçü, Sözlü Görüşme, 29 Ekim 2019); 100 yılı aşkın bir süredir sürdürdüğü yayın hayatı ile çoğu ulusal gazeteden bile eski bir geçmişe sahiptir (Hızlan, 2016, 3 Kasım).

3. Yeşilgiresun Gazetesi üzerinden dönemsel bir okuma

Gazetelerde yer alan her haberin ya da her yazının kapsamlı ve entellektüel bir içeriğe sahip olduğu ya da yazının tamamının doğrudan okuyucuya ulaştığı söylenemez. Ancak manşetler ve diğer haber başlıkları vurgusal ve dikkat çekici içeriği ile gazetenin rutin düzeninin ayrılmaz bir parçası olarak okuyucunun detaylı bir okuma yapmasını beklemeksizin gündemden haberdar olmasını ya da haberin genel gelişimini algılamasını sağlar. Kısacası gazetenin okuyucusu haber başlıklarını gördüğü anda

gündemin en önemli konularını da zaten keşfetmiş olur. Bu çerçevede kentin fiziksel mekanının gelişimini Yeşilgiresun Gazetesi üzerinden okumayı amaçlayan bu yazının akışı haber başlıkları üzerinden sürdürülmüştür. Bu amaçla öncelikle Yeşilgiresun Gazetesi'nin arşivinde 1945-1955 aralığına tarihlenen gazetelerde yer alan, kente ve mimariye ilişkin haber başlıkları belirlenmiş ve bu başlıklar yıl yıl ilgili gazetenin yayın tarihine göre kronolojik bir düzende sıralanarak haber dökümü oluşturulmuştur (Tablo 1). Böylece hem mimari ve kentsel gelişimin 1945-1955 aralığındaki seyrinin dönemsel bir bakış açısı ile değerlendirilebilmesine hem de başlıklar üzerinden haberin içeriğine yönelik bir tarihlendirme yapılabilmesine uygun zemin hazırlanmıştır. Diğer taraftan çalışmaya konu edilen on yıllık zaman diliminin ilk yarısında "Yeşilgireson Gazetesi" adıyla çıkarılan gazete ikinci yarısında "Işık Gazetesi" adını almıştır. Ancak sadece dönemin şartlarının bir gerekliliği olarak gerçekleşen bu isim değişikliğinin gazetenin içeriğinde ya da yayın politikasında herhangi bir değişikliğe neden olmadığı bilgisine dayanarak (Hamdi Öğütçü, Sözlü Görüşme, 28 Ekim 2019); çalışma kapsamında gerçekleştirilen, kente ve mimariye ilişkin okumaları doğrudan etkilemediği kanaatine varılmış, dolayısıyla göz ardı edilmiştir.

Tablo 1. Yeşilgiresun Gazetesi haber başlıkları (1945-1955)

1945 –Yeşilgiresun	3 Şubat	
	31 Mart	Genel Meclis üyeleri hastaneyi ve Çıtlakkale ilkokulunu gezdiler (yıl 20/ 864)
	12 Mayıs	Cinahmet'e giden yolun çamur çorak içinde olması (yıl.20/872)
	26 Mayıs	Bayındırlık Bakanlığı'nın ilimizdeki faaliyeti/yol inşaatları(yıl.20/878)
	21 Temmuz	Güzellik, İyilik, Belediye Çalışmaları (yıl.20/880)
		Kıyı yollarımızda çalışmalar (yıl.20/888)
	18 Ağustos	Orta ticaret okulu/ev kiralanacak, tadilat yapılacak ve bu sene faaliyete başlayacak(yıl.20/888)
	29 Eylül	Erkek Sanat Okulu açılıyor (yıl.20/888)
		Erkek Orta Sanat Okulu (yıl.20/892)
	13 Ekim	Giresun ve Lise (yıl. 20/898)
	20 Ekim	Belediye rıhtım inşaatını ihale etti(yıl.20/898)
	27 Ekim	Erkek Sanat Okulu 15 Ekim pazartesi günü törenle açılıyor (yıl.20/900)
		Erkek Sanat okulu törenle açıldı (yıl.20/901)
	24 Kasım	Cumhuriyetin 22. Yıldönümünde açılma törenleri yapılacak olan ilkokul binaları,
	1 Aralık	öğretmen ve sağlık memurları evleri (yıl.20/902)
		İlimiz üç ortaokul daha kazandı (yıl.20/902)
		Orta Ticaret Okulu'nun açılma töreni (yıl.20/905)
		Şehir yollarımız/Cinahmet yolunun kötü durumu (yıl.20/906)
1946 – Yeşilgiresun	5 Ocak	Hastanemiz bir hamle daha güzelleşti (yıl.21/911)
	2 Şubat	Belediye Çalışmaları (yıl.21/917)
	2 Mart	Giresun'u Bayındırlaştırma derneği kuruldu (yıl.21/.919)
	9 Mart	Bahçe kültürleri istasyonunun açılma töreni (yıl.21/920)
		Şehre su getirme işi de halledilmiş bulunuyor (yıl.21/920)
	20 Nisan	Belediye başkanının Ankara daki başarıları (yıl.21/926)
	27 Temmuz	Rıhtım inşaatının birinci kısmı bitti (yıl.22/940)
		Lisemiz açılıyor (yıl.22/940)
	5 Ekim	Lisemiz törenle açıldı (yıl.22/949)
	26 Ekim	Cumhuriyet devrinde ilimiz Özel idarenin ve köylünün yaptığı ilkokul binalarından
	16 Kasım	birkaçı (yıl.22./952)
	23 Kasım	Sinemaya dair (yıI.22/955)
		Yeni belediye binası yapılmalıdır (yıl.22./958)
1947-Yeşilgiresun	4 Ocak	Sokakbaşı'nda köylü pazarı kaldırılıyor mu? (yıl.22/962)
	5 Temmuz	Yeni yapılacak Belediye Binası. 288 bin lira keşifle eksiltmeye çıkarıldı (yıl.23/988)
	16 Ağustos	Bayındırlık Bakanı Cevdet Kerim İncedayı şehrimizde tedkikler yaptılar. (yıl.23/994)
		Yeni yapılacak belediye binasının yeri uygun görüldü (yıl.23/994)
	25 Ağustos	Gireson-Ordu şosesi üzerinde tamirat çalışması (yıl 23/995)
	13 Eylül	Batlama deresi içindeki köylüler yollarının yapılmasını istiyorlar (yıl.23/998)
	22 Kasım	Çıtlakkaleye giden yol geçilmez bir hale geldi (yıl.23/1007)
1948- Yeşilgiresun	10 Ocak	Erkek sanat okulu inşaatına başlanıyor (yıl.23/ 1014)
	17 Ocak	Yeni belediye binasının: temelleri atılırken (yıl.23/1015)
	14 Şubat	Erkek sanat okulu binalarına ne zaman başlanacak (yıl.23/1019)
	27 Mart	Yeni belediye binasının temelleri atıldı. İnşaat hummalı bir faaliyetle ilerlemekte
	19 Haziran	(yıl.23/1025)
		Küçükyalı parkı açıldı (yıl.24/1038)
	14 Ağustos	Belediye meclisi (yıl.24./1038)
	11 Eylül	Yurdun dört bir köşesini imar siyasetimiz durmadan ilerliyor (yıl.24/1040)
		Şehrimizde ticaret lisesi açıldı (yıl.24/1050)

1949- Yeşilgiresun	5 Mart	Gireson Ş. Karahisar Yolu (yıl.24/1074)
	16 Nisan	Kıyı yollarımız, Bayındırlık fen heyetinin yollara ilişkin yaptığı inceleme (yıl.24/1080)
	23 Nisan	Sağlık İşlerimiz, Memleket Hastanesi (yıl.24/1083)
	14 Mayıs	Milli Eğitim İşlerimiz, İnönü İlkokulu (yıl.24/1086)
	25 Haziran	Şehir içindeki açık dereler kapatılacak (yıl.25/1092)
	22 Ekim	Cumhuriyet Alanı mı yoksa futbol sahası mı? (yıl.25/1108)
	29 Ekim	Köprü ve yol durumu (yıl.25/1109)
		Cumhuriyetin 26. Yılında ilimizin faaliyet bilançosu (yıl.25/1109) (Bu sene ilimizde yapılan ilkokul binaları, yeniden açılan ortaokullar-Lise,ticaret lisesi, orta sanat okulu,köy okulları, sağlık memuru evleri, öğretmen evleri. Belediye çalışmaları-Belediye sarayı inşaası, derelerin ıslahı, içme suyu, elektrik tesisatı)
	3 Aralık	Kıyı yıllarımızdaki çalışmalar hızlaştırıldı. (yıl.25/1114)
	17 Aralık	Belediye binası inşaatı bitmek üzere (yıl.25.1116)
1950- Yeşilgiresun/Işık	28 Ocak	Belediye yeni binasına taşınıyor (yıl.25./1122)
	4 Şubat	Yeni belediye binası. Açılış töreni bugün saat 15'te yapılıyor (yıl.25/1123)
	7 Mayıs	Öğretmenler Lokali açılıyor (yıl.1/27)
	20 Haziran	Karadeniz bölgesi yolları yaptırılıyor (yıl.1/62)
	24 Haziran	Belediye işlerimiz/Şehir içindeki üstü açık pis derelerin kapatılması tamamlanıyor (yıl.26./1144)
1951-Işık	2 Mayıs	Erkek Sanat Enstitüsü binası hakkında (yıl.2 /324)
	12 Mayıs	Asfalt yol (yıl.2/332)
	15 Mayıs	Bulancak-Giresun yolu geçilmez hal alıyor (yıl.2/234)
	19 Temmuz	Giresun'a dönüp bakan bile yok (yıl.2/385)
	14 Ağustos	Giresun-Şebin Karahisar yolu bakılmaz oldu (yıl.2/405)
	20 Ağustos	Vilayetin yol faaliyeti/yapımına başlanan veya planlanan yollara ilişkin bilgi (yıl.2/410)
	27 Eylül	Kız Orta Sanat okulu açılıyor(yıl.2/438)
	16 Ekim	Camiyanı yolu ne halde? (yıl.2/453)
	29 Aralık	Bir semt, yeni bir dekora bürünüyor. Kışla önündeki hummalı faaliyetlerle yol genişletme ve düzenleme çalışmaları (yıl.2/516)
1952-Işık	18 Mart	Halkevi binası ve spor külüplerimiz. Halkevi binasının kiz sanat enstitüsü olarak kullanılması (yıl.2/580)
	8 Mayıs	Karahisaryolu açıldı (yıl.3/623)
	27 Haziran	Kütüphanen in açılışı (yıl.3/664)
	23 Temmuz	Kale yolu/sorunlarına rağmen kale yolunun tamamlanması (yıl.3/686)
	19 Ağustos	Vali Nihat Danışman eserler veriyor. Giresun şehrinde ve ilçe, bucak, köylerde yapılan işler ve gelişmeler (yıl.3/709)
	22 Ağustos	Vali Nihat Danışman eserler veriyor. Giresun şehrinde ve ilçe, bucak, köylerde yapılan işler ve gelişmeler (yıl.3/712)
	21 Ağustos	Vali Nihat Danışman eserler veriyor. Giresun şehrinde ve ilçe, bucak, köylerde yapılan işler ve gelişmeler (yıl.3/711)
	24 Eylül	Yol yapımından beklediklerimiz (yıl.3/735)
		Camiin altı kurnalı çeşmesi dörde indirilir mi? (yıl.3/735)
	26 Eylül	Eriklimanı köyü okulunun üzeri akıtıyormuş (yıl.3/735)
		Borsa binası ve merdivenleri (yıl.3/737)
	22 Kasım	Valimizin eserleri etrafında. Lale sinemasının başlangıcından sütlaç köprüsüne doğru devam eden asfalt bitti. Garnizon önündeki meydan parkelendi (yıl.3/737)
	29 Kasım	Giresun limanın dair bakanın tebrişatı etrafında (yıl.3/784)
		Şehrimizde yapılacak olan Verem Hastanesi (yıl.3/790)

1953-Işık	17 Ocak	Belediye işleri birdenbire canlı bir çehre gösterdi (yıl 34/ 831)
	23 Ocak	Ticaret lisemiz (yıl 34/835)
	9 Şubat	Yeşil Giresun ilkokulunun feci durumu (yıl.34/849)
	12 Şubat	Evkaf idaresi Gireson'un imarında el birliği yapıyor (yıl.34/852)
	4 Mart	Evkaf idaresinin şehrimizde yaptıracağı hamam ve apartman binasına haziranda başlanacağı tahmin ediliyor (yıl.34/.868)
	8 Nisan	Şehrimizde adalet sarayı (yıl.34/896)
	21 Mayıs	Vakıflar idaresinin çalışmaları (yıl.34/932)
	3 Haziran	Fındık istasyonumuza ilmi araştırma ve mücadele laburatuvarı açıldı (yıl.34/943)
		Sayın milletvekilimiz memleket işleri etrafında geniş izahat verdi (yıl.34/.943)
	16 Temmuz	Limanımız sondaj amaliyesine başlıyor (yıl.34/.978)
		Valimizden tamamlanmasını istediğimiz eserler. Kale yolu (yıl.34/.978)
	14 Ağustos	Yakında şehrimiz adalet sarayının ihalesi yapılacak (yıl.34/1001)
	19 Eylül	Evkaf'ın modern hamam inşaatı projesi tetkik ve tastik için bayındırlık bakanlığına varıldı (yıl.34/1001)
	4 Kasım	Liman ve hinterland (yıl.34/1026)
	12 Kasım	Halkımıza büyük müjde. Giresun limanının ihalesi 21 Aralık'ta yapılacaktır (yıl.34./1066)
	17 Kasım	Fındık Silosu Meselesi ve ehemmiyeti (yıl.34/1073)
	19 Kasım	Karadeniz Kemik Hastalıkları Hastanesi de Gedikkaya'da yapılıyor (yıl.34/1077)
		Liman inşaatı eksiltmeye çıkarıldı (yıl.34/1077)
	20 Kasım	1953 yılı devlet bütçesinden Giresun şehrinde yapılacak binalar ve liman için 9 milyon lira verildi. Verem Hastanesi, Adalet Sarayı, Evkaf hamamı, Karadeniz Kemik Hastanesi ve liman için kullanılacak.(yıl.34/1079)
	18 Aralık	Yeşil Giresun Okulu metruk bir ev olan bu eski binanın yerine yeni bir abide
	22 Aralık	yükselmesi artık bir zaruret olmuştur.(yıl.34/1080)
	26 Aralık	Yeşil Giresun İlkokul binası ve genel meclisten temenni (yıl.35/10103)
	29 Aralık	Giresunlulara Müjde. Limanımızın ihalesi dün yapıldı.(yıl.35/10106)
		Çocuk kitaplığı açıldı. Bu faydali teşebbüse birer kitap hediye edelim (yıl.35/1110)
		Çocuk Kitapevinin açılması münasebetiyle. Hayırlı niyetler başarı ile biter.(yıl.35/1112)
1954-Işık	4 Mart	Kaleye giden yolun korkuluk duvarları (yıl.36/1163)
	16 Mart	Liman inşaatı faaliyetine başlandı (yıl.36/sayı.1173)
	30 Mart	İhalesi yapılmış olan limanımızın inşaat faaliyetlerine başlandı (yıl.36/sayı.1185)
	31 Mart	Kaleye gazino yapılıyor (yıl.36/sayı.1186)
	1 Nisan	Şehrimizde iki milyon liralık inşaat faaliyeti devam ediyor (yıl.36/sayı.1187)
	12 Nisan	Giresun Limanı için gönderilen malzeme Cumhuriyet Meydanında depo ediliyor
	15 Nisan	(yıl.36/1196)
	27 Nisan	Seldeğirmeni yolu yapılıyor (yıl.36/1199)
	28 Nisan	Vakıf hamam ve Otelinin temel atma töreni dün yapıldı (yıl.36/1208)
	30 Nisan	Kaleye yapılacak gazino ihale edildi (yıl.36/1209)
	19 Haziran	Erkek Sanat Enstitüsü binalarının yapılması hususundaki temenniyi başbakan kabul
	25 Haziran	etti(yıl.36/1211)
	3 Temmuz	Çocuk bahçesi niçin böyle metrük bir haldedir? (yıl.36/sayı.1248)
	28 Temmuz	Verem ve Kemik Veremi hastanesinin temeli bugün atılıyor (yıl.36/1253)
	11 Ekim	Tekrar ediyoruz çocuk bahçesinin hali ne olacak?(yıl.36/1260)
	6 Aralık	Şehrin temizliğine daha fazla alaka gösterilmelidir (yıl.36/1281)
		Giresun Kemik ve Verem Hastanesinin dün temelleri atıldı (yıl.36/1341)
		Garip bir karar. Necatibey ilkokulu dört sınıfa indirildi (yıl.36/1389)

1955-Işık	17 Ocak	Şehrimizde Sümerbank Bir şube açıyor (yeni seri sayı: 1425)
	4 Şubat	Cumhuriyet alanı beton yapılıyor (yeni seri sayı:1441)
	12 Şubat	Liman inşaatının dinamit atımı yapıldı (yeni seri sayı:1448)
	15 Nisan	Vakıflar idaresi şehrimizde bir sinema yaptırıyor (yeni seri sayı:1501)
		Belediye plaj yaptırıyor (yeni seri:1501)
	25 Nisan	Adliye binasının temeli törenle atıldı (yeni seri: 1509)
	27 Nisan	Proje tadil edilerek, limanın iki misli büyütülmesine karar verildi (yeni seri: 1511)
	17 Mayıs	Limanı gezdim (yeni seri: 1528)
	4 Haziran	Şehrimizde modern bir tavuk mezbahası kuruluyor (yeni seri: 1542)
	6 Haziran	Erkek sanat enstitüsü binası yapılıyor (yeni seri: 1543)
	7 Temmuz	Tatbiki sanat okulu açılıyor (yeni seri:1570)

4. Yeşilgiresun Gazetesi'nde kent ve mimari

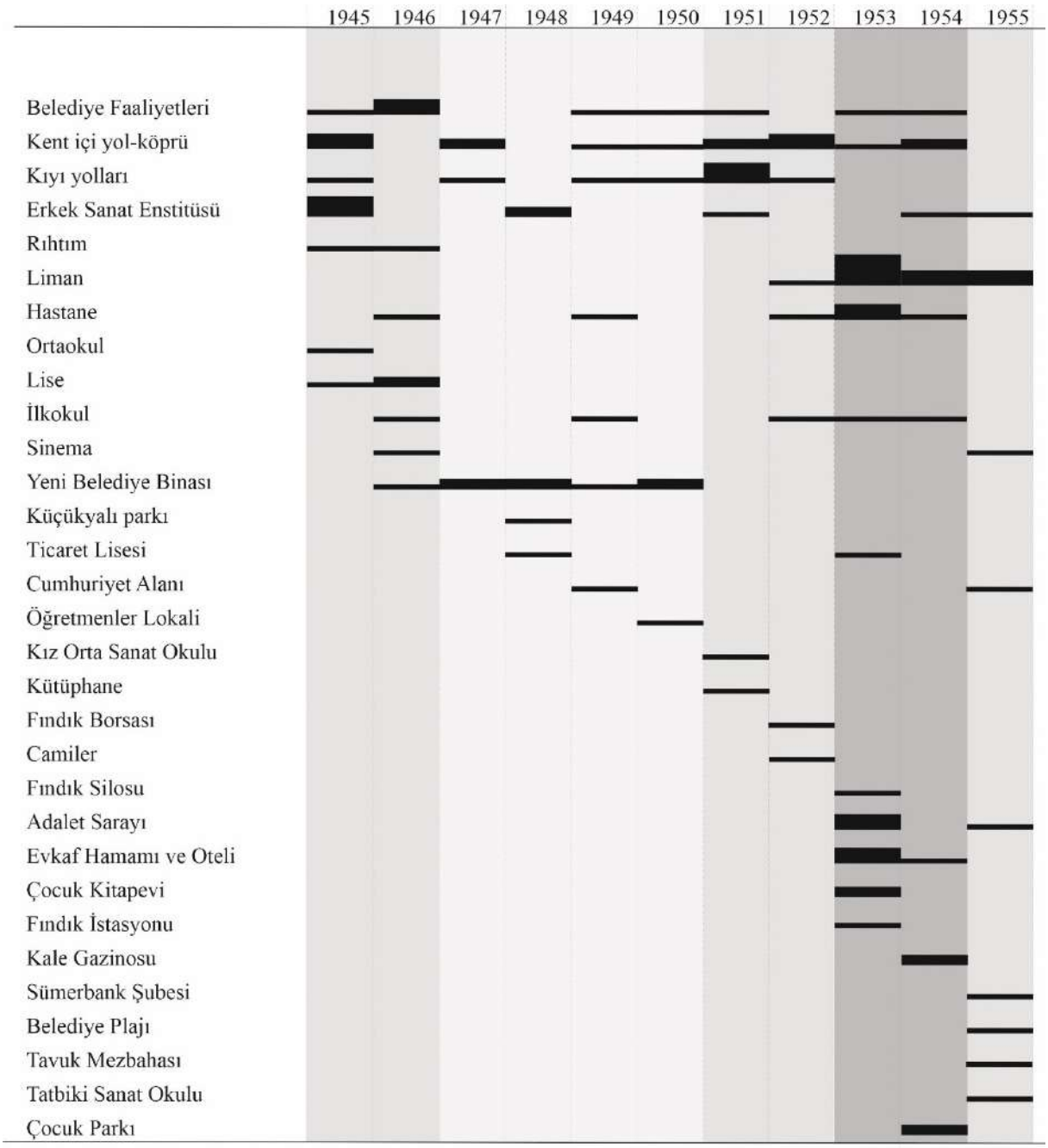
Kent ve mimariye ilişkin olayların haber dökümleri yıldan yıla kentin ve mimarinin değişimi, dönüşümü ve gelişimini okumayı olanaklı kılacak bir grafik üzerinden analiz edilmiştir (Şekil 1). Böylece gazete üzerinden yerel basının kente ve mimariye ilişkin konuları ele alış şekillerinin, değişimlerinin ve sıklıklarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi yapılabilmiştir. Bu amaçla öncelikle 1945-55 aralığında gazetede yer alan kent ve mimariye ilişkin tüm haberler içeriklerine göre tanımlanmış ve sıralanmıştır. Ardından hazırlanan zaman çizelgesi üzerinde haberin gazetede yer aldığı yıllar yatay çizgilerle gösterilmiş, haberin yıl içerisinde gündeme gelme sıklığı ise bu yatay çizginin kalınlığı ile ifade edilmiştir. Son olarak kent ve mimariye ilişkin haberlerin hangi yıllarda yoğunlaştığı renklerle anlatılmış; haber yoğunluğu aynı rengin açıktan koyuya sıralanışı ile vurgulanmıştır.

1945-1955 aralığında Yeşilgiresun Gazetesi'nde yer alan haber başlıkları incelendiğinde belediye faaliyetleri, rıhtım ve liman, kentiçi ulaşımı sağlayan yollar, söz konusu dönemde inşa edilen kıyı yolu, kentin iç bölgeler ile bağlantısını sağlayan Şebinkarahisar yolu gibi imar faaliyetlerinin hemen hemen her dönem gündemde olduğu görülmektedir. Bunun dışında gazetenin yerel kimliğinin de bir sonucu olarak alt yapı, içme suyu, kanalizasyon gibi belediye hizmetlerine ilişkin haberlerin belli bir süreklilik içerisinde, her dönem gazetede kendine yer bulduğu izlenmektedir. Haber dökümlerinin sunduğu dikkat çekici bir diğer veri, on yıllık sürecin başında rıhtımla sonrasında ise liman ile ilgili haberlerin hem yoğunluk hem de devamlılık anlamında her zaman gazetenin önemli haber başlıklarından biri olarak vurgulanmasıdır. Limanın inşası kentin bölge içerisindeki konumunu belirlerken limana ilişkin haberler hem ticari hayatın işleyişinin hem de sosyal hayatın bir parçası olarak kentin deniz ile kurduğu güçlü ilişkinin de bir yansıması olarak okunabilir. Diğer taraftan zaman zaman kesintiye uğramakla birlikte, kentteki eğitim kurumlarının kuruluşuna ve inşasına ilişkin haberlerin de gazetede yoğun olarak yer aldığı izlenmektedir. Araştırmaya konu edilen dönemin başlarında bu haberler daha çok varolan yapıların işlev değiştirerek okul olarak kullanılması ile ilişkili iken daha sonraki yıllarda yeni inşa edilen okul yapıları konu edilmiştir. Bu bakışla araştırmanın odaklandığı on yıllık süreçte, kentteki fiziksel yapılaşmanın Anadolu'nun merkezi ile benzer bir yol izlediği; önce yol yapımı, su, elektrik gibi altyapı hizmetlerine, ardından modern bir eğitim düzeni ile arzulanan modern toplumu yaratılması idealinin de bir parçası olarak eğitim yapılarının inşasına, sonrasında ise bu modern topluma hizmet eden yeni işlevlerin ve gerekliliklerin biçimlendirdiği yeni kent düzeninin oluşturulmasına ağırlık verildiği söylenebilir. Dolayısıyla bu yeni, modern kent düzeninin gereklilikleri öncelikli konular arasında görülmüş, ihtiyaçların giderilmesine yönelik hastane gibi yapısal gereksinimler ile ilgili haberler zaman zaman yaşanan kopmalara karşın her zaman yerel basının gündeminde yer almıştır.

1947-1950 aralığı, gazetede kente ve mimariye ilişkin haberlerin göreceli olarak daha az yer aldığı bir dönemdir. Bu yıllarda Anadolu'daki kentlerin ekonomik şartlarının yeterince elverişli olmaması ve kentlerin acil çözüm bekleyen alt yapı sorunları, yeni yapıların kent mekanına eklemlenmesini geciktirmiştir. Dolayısıyla bu dönemde gazetede yer alan haberler, zaten var olan Ticaret Lisesi,

Küçükyalı Parkı, Öğretmen Lokalı ve Cumhuriyet Parkı gibi kent yaşamı ve belleği için önemli mekanların onarılmaları ya da eksikliklerinin giderilmesi ile ilişkilidir. Ayrıca sanayi üretimine eleman yetiştirebilmek amacıyla Anadolu genelinde yaygınlaşan mesleki eğitim kurumlarının bir uzantısı olan Erkek Sanat Enstitüsü'nün kurulması ve yeni binasının kentteki inşası dönemin önemli haberleri arasındadır. Ancak 1947-1950 aralığında gazete gündemini meşgul eden en önemli haber, Yeni Belediye Binası'nın inşası ile ilişkilidir. Erzincan depreminin etkisi ile zarar gören eski belediye binasının artık işlevini yerine getiremeyecek olması, Yeni Belediye Binası'nın inşasını bir gereklilik haline getirmiştir. İnşasına karar verilmesinden inşa edilmesine kadar geçen süreçte gerek mimari karakteri gerekse temsiliyet gücüyle uzunca bir süre haberlere konu edilmiştir. Nitekim Yeni Belediye Binası'nın inşaası yönetsel ve ideolojik temsil gücünün dışında yerelde bir kentin merkezle kurduğu ilişkiyi göstermesi anlamında da önemli bir karardır. Diğer taraftan söz konusu dönemde kentin en önemli tarımsal geçim kaynağı olarak fındığa ve kentte bölgesel üretici birliği olarak kurulan Fiskobirlik'e ilişkin haberler, fındığın verimliliği ya da rekoltesine odaklanan haberler düzeyinde kalmıştır. Yeşilgiresun Gazetesi'nde yer alan Fındık Silosu, Fındık İstasyonu ve Fındık Borsası gibi mekansal konulara ilişkin sınırlı sayıdaki habere ise ancak 1951-1954 aralığında rastlanmaktadır. Bu haberler tarımsal bir ürün olarak fındığın kent mekanına eklemlediği yeni mimari öğelerden daha çok var olan yapıların düzenlenmesine, yapısal eklentilere ya da değişikliklere ilişkindir.

Çalışmaya konu edilen on yıllık süreçte 1953-1954 aralığı yol, eğitim yapısı ya da belediye faaliyetleri dışında kamusal kullanıma yönelik yapıların inşa edildiği bir dönemi tanımlamaktadır. Bu yıllarda Adalet Sarayı, Evkaf hamamı ve Oteli, Sümerbank gibi kamu yapılarının yanı sıra Belediye Plajı, Kale Gazinosu, Çocuk Parkı, Sinema gibi kentlinin sosyal yaşamını yönlendiren işlevlere ilişkin mekansal düzenlemeleri içeren haberler çoğunluktadır. Dolayısıyla çalışmaya konu olan on yıllık süreçte; 1953-54 aralığının diğer yıllara oranla kente ve mimariye ilişkin haberlerin sıklığı ve yoğunluğu anlamında öne çıktığı söylenebilir. Bu yıllarda kent, Türkiye'de artan imar faaliyetlerine paralel bir gelişim seyretmiş, gerek altyapı ihtiyaçları gerekse kamusal gereklilikler; yeni toplumsal düzenin bir parçası olarak kabul edilerek kent mekanı bu yeni yapıların inşasına sahne olmuştur.



Şekil 1. Haberler konularının yıllara göre dağılımı

5. Sonuç

Yeşilgiresun Gazetesi'nde yer alan haber başlıkları incelendiğinde Giresun'da kent ve mimariye ilişkin imar faaliyetlerinin kentin içsel dinamikleri ile bağlantılı olarak yer yer farklılaşmakla beraber genel gelişimin Cumhuriyet sonrası Anadolu'da yeniden inşa edilen kentlerin çoğunluğuyla benzer bir çizgide ilerlediği izlenmiştir. Bu anlamda yapılan çalışma yerel bir gazete üzerinden Anadolu'nun neredeyse tamamının yeniden inşa edildiği bir dönemde, bir kentin mimari ve kentsel gelişiminin okunabilirliğini ve karar mekanizması olarak merkezle iletişimini göstermesi açısından önemlidir. Dolayısıyla artık olağan hale gelen medya mimarlık tartışmalarına farklı bir perspektiften bakılmasına; bir kentin gelişiminin ve fiziksel mekanının inşasının o kentin en güçlü gazetesindeki temsili üzerinden okunabilmesine olanak sağlamıştır. Buradan hareketle yerel tarih araştırmaları ve kent arşivleri dışında Yeşilgiresun gibi yerel gazetelerin kent belleğinin ve kültürünün önemli bir arşivi olarak; kentlerin

toplumsal, politik, ekonomik ve son olarak mekansal tarihine ilişkin kaynaklar olarak okunabilecekleri hatırlanmalıdır. Bu nedenle Yeşilgiresun gibi yerel gazetelerin arşivlerinin korunmasına, saklanması ve bir kültür mirası olarak erişiminin sağlanmasına ilişkin yeni politikaların ve yaklaşımların oluşturulması önemlidir.

Not: Bu çalışma Giresun Üniversitesi bünyesinde hazırlanan SOS BAP-A-230218-73 nolu "Giresun'da Kamu Yapıları Üzerinden Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı" başlıklı Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

Çapa, M. (2003). Yeşilgiresun Gazetesine Göre Giresun'da Millî Gün Kutlamaları ve Atatürk. Yeşilgiresun Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun, Hasan Öğütçü Armağanı, Giresun
Ercanlı, Ç., Savaşır, G., (2019). Arkitekt Üzerinde(n) "Yeni Mimari"nin Kimlik Fotoğrafları, Mimarlık Dergisi, s.(409):74-79, Eylül-Ekim
Hays, M., (2015). Mimarlığın Arzusu: Geç Avangardı Okumak, Volkan Atmaca-Bahar Demirhan (çev.), YEM yayınları, İstanbul
Hızlan, D. (2016, 3 Kasım). Bir Taşra Gazetesinin 100. yılı ya da Taşranın Belleği. www.hurriyet.com.tr
Karatani, K. (2017). Krizler Haritası. İstanbul: Metis Yayınları
Kayım, E. S., (2014). İnşaat, Açıklık ve İhlal: Yeni Medyanın Kamusallığını İrdelemek, Mimarlık Bilgisini Yeniden Tartışmak, Dosya : Sosyal Medya ve Mimarlık: Yasaklı ve Kamusal, Arrademento Mimarlık, s.(5):98-105, Mayıs
Mora, N. (2008). Medya ve Kültürel Kimlik, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, ISSN: 2458-9489, s.(1):1–14
Oskay, Ü., (1993). XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri, Muzder Yayınları, İstanbul.
Özaslan, M., (2008). Gazetelerin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği (Yeni Teknolojiler ve Medya Ekonomisi Açısından Genel Bir Değerlendirme), İletişim Dergisi, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, s.(13):131-160
Taşar, E.S. (2015), Aslında Neyi Konuşuyoruz: Türkiye'de Cami Tartışmalarına (2009-2013) yönelik Bir Söylem Analizi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Mardin
Uçak, O., Erkal, A., (2019). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Yerel Basının Gelişim Süreci, Selçuk İletişim Dergisi, c.12, s.(2):92-122, Temmuz

BİRİKİM SÜREÇLERİNDE DÖNÜŞÜM VE KONUT POLİTİKALARINA ETKİSİ: ÇİN HALK CUMHURİYETİ ÖRNEĞİ

Dr. Ferhat Koçoğlu
İstanbul Büyükşehir Belediyesi
ferhatkocoglu@gmail.com

Özet

Çin Halk Cumhuriyeti, 1970'li yılların sonlarından itibaren gerçekleştirilen ekonomik reformlarla birlikte birikim sürecinde dönüşüm yaşamış süreç konut politikaları açısından da önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Çalışmanın temel amacı konut politikalarıyla birikim süreçleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak farklı birikim rejimlerinde ortaya çıkan konut politikalarını Çin Halk Cumhuriyeti özelinde incelemektir. Çalışma bu bağlamda ilk olarak reform öncesi merkezi ve planlı ekonominin sosyalist konut politikasına ilişkin değerlendirmelerde bulunacaktır. Dönemin konut politikalarına yön veren aktörlerin süreçteki rolleri ve uygulamaları çalışmanın ana başlıklarından biridir. Merkezi ve planlı dönemin konut politikalarına ilişkin sorun alanları çalışmanın bir diğer odak noktasıdır. Bu dönemde konut politikasının oluşturulması ve uygulanmasında resmi yönetsel birimler ve devlet mülkiyetindeki işletmeler dışında başka bir aktörden söz etmek olanaklı değildir. 1978 sonrası sosyalist piyasa ekonomisine adım adım geçiş sürecinde devletin ve ilgili aktörlerin konut politikalarına ilişkin tutumları; konut sunumu ve konutların mülkiyet hakları bağlamında değişime uğramıştır. Değişimin temel unsurlarından biri; devlet mülkiyetindeki konutların satışı ve kiralanmalarına ilişkindir. Bu kapsamda farklı politika ve programlar uygulamaya konmuş ve yeni birikim sürecinin işleyişine uygun konut piyasasının temelleri oluşturulmaya başlanmıştır. Konut politikaları sınıfsal talepleri ve sonuçları içeren bir süreçtir dolayısıyla reform sonrası değişimin temel unsurlarından biri sınıfsal taleplere uygun konut politikalarının oluşturulması ve bu bağlamda farklı konut tiplerinin ortaya çıkmasıdır. Değişimin bir diğer unsuru devlet mülkiyetindeki arazilerin kullanım haklarına ilişkindir. Bu bağlamda arazi kullanım haklarının genişletilerek konut piyasasının zemini güçlendirilmiştir. Çalışmada temel vurgu konut politikasının ekonomik anlamda birikim sürecine uygun şekilde ticarileşmesi ve konut geliştiricilerinin reformlar sonrası aktif olarak konut piyasasına girerek geleneksel konut politikasının piyasa odaklı olarak değişime uğramasıdır.

Anahtar Kelimeler: Birikim Süreçleri- Konut Politikaları- Çin Halk Cumhuriyeti

TRANSFORMATION IN ACCUMULATION PROCESSES AND ITS IMPACT ON HOUSING POLICY: THE CASE OF PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

Abstract

People's Republic of China has changed its accumulation process with the economic reforms that have brought important changes in terms of housing policies since the late 1970s. The main purpose of this study is to examine housing policies that emerge in different countries by revealing the relation between housing policy and accumulation processes with the example of People's Republic of China. In this context, the study will first evaluate the socialist housing policy of the pre-reform of central and planned economy. The roles and practice of the actors who lead the housing policy of that period is main subject of the study. One of the focus of this study is the problem areas related to housing policy of central and planned economy. In this period, it is not possible to talk about any actors other than official administrative units and state-owned enterprises in the formation and implementation of housing policy. Attitudes of the state and related to actors towards to housing policy had changed after gradually transition to the post-1978 socialist market economy. On of the main elements of changes is related to sale and rent of state-owned houses. In this context, different policies and programs have been put into

the practice and fundemental housing policies had been started to be formed in accordance with the new accumulation process. Housing policies are the process that contains class demands and results therefore main components of the change is that forming housing policy according to class demands and emergence of different types of housing in this context. Another component of change is related to the rights of using state-owned land. In this context, the ground of housing market was strengthened by extending land using rights. Main emphasis in the study is that commercialization of housing policy in accordance with accumulation process in economic sense and changing the traditional housing policy to market oriented manner by developers who entered actively housing sector after reforms.

Key Words: Accumulation Process- Housing Policies- People's Republic of China

1. Çin Halk Cumhuriyeti'nde Planlı Ekonomi Dönemi ve Geleneksel Konut Politikaları (1949-1978)

Çin Halk Cumhuriyeti 1949'lu yıllardan 1970'li yılların sonlarına kadar sistematik şekilde planlı ekonomi dönemine özgü ekonomik yaklaşımlarla yönetilmiştir. Perkins (2014:41), planlı ekonomik dönem ilişkin değerlendirmesinde Çin Komünist Partisi'nin 1949 yılında iktidara geldiğinde, ekonomik örgütlenme biçimini doğrudan değiştirdiğini, ilk olarak hiperenflasyonu kontrol altına almaya çalıştığını, sonrasında devlet mülkiyetini geliştirmeye yönelik girişimlerde bulunduğunu ifade etmektedir. Sonrasında, 1955-1956 yıllarında hane halkı tarımının, tarımsal üretim kooperatifleri ile değiştirilmesine yönelik politikalar benimsenmiş, ardından sanayi ve ticari sektörler devlet tarafından devralınmış bununla birlikte üretim ve dağıtım sistemini değiştirmeye yönelik girişimlerde bulunulmuştur (Perkins, 2014:41). Üretim sürecinde hangi girdilerle ne üretileceğine ilişkin kararların Devlet Planlama Komisyonu tarafından belirlendiği yapıda, bu komisyonun her bir endüstri için çıktı hedeflerini ve bu ürünleri üretmek için hangi miktarlarda girdi kullanılacağına ilişkin saptamalarda bulunduğunu ifade eden Perkins (2014:41); bu hedeflerin tekil işletmeler için karşılaştırılabilir hedeflere bölündüğünü, sonrasında işletme yöneticilerinden bu hedefleri belirtilen şekilde karşılamalarının beklendiğini ifade etmekte endüstriyel girdi ve çıktıların piyasa mekanizması içinde alınıp satılamadığını ise ayrıca belirtmektedir.

Çin Halk Curmhuriyeti'nin planlı kalkınma dönemine ilişkin değerlendirme yapan Wu (2006:50), özellikle Çin Komünist Partisinin iktidara gelişi ile birlikte partinin batı sanayileşmiş ülkeleri ile karşılaşılaştırılabilir bir sanayileşme seviyesine ulaşmak amacıyla bir takım hedefler belirlediğini ifade etmektedir. Planlı dönemin konut politikalarının özelliklerine ilişkin değerlendirmesinde Wu (2006:50); bu dönemde bütün konutların resmi yönetsel birimler tarafından inşa edildiğini, konut finansmanının Maliye Bakanlığı tarafından finanse edilen Ulusal İnşaat Fon'undan sağlandığını bu nedenle devlet dışı aktörlerin konut finansmanın da yer almadığı bir finansal yapının söz konusu olduğunu, düşük kira, kira yardımı gibi unsurların bu dönemin konut politikalarını karakterize eden kavramlar olduğunu belirtmektedir. Yine bu dönemde "önce üretim sonra yaşam" sloganının hükümet tarafından ön plana çıkarılması; konut politikaları üzerinde belirgin bir etki oluşturmuş 1949-1978 yılları arasında sadece 1.8 milyar RMB (Çin Yuanı) konut inşasına tahsis edillmiş, konut amaçlı inşa fonunun toplam inşa fonu içindeki oranı %7.8 olarak gerçekleşmiş ve gayrisafi milli hasılanın ise yalnızca %1.5'ine tekabül etmiş yine bu dönemde kişi başına yaşam alanı 1950'de 4.5m² den, 1978'de 3,6m² ye kadar gerilemiştir (Wu, 2006:50).

Jianping (http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.554.8613 erişim tarihi 02.12.2019) konut yatırımlarında ve sunumunda hayli merkezileşmiş bir planlama sistemini, konut tahsisinde katı yönetsel kontrolü ve konut tüketiminde refah uygulamalarını bu dönemin karakteristik özellikleri arasında sıralamakta; işçi ücretlerindeki konut faktörlerinin devlet tarafından tenzil edilmesini, bütçe harcamaları tarafından finanse edilen konut yatırım fonlarının temel sermaye yatırımlarının bir unsuru olmasını, fonların farklı devlet mülkiyetindeki işletmelere ve kurumlara sonrasında ise çalışanlara tahsis edilmesini bu dönemin diğer özellikleri arasında sıralamaktadır. Çalışanların bu konutlara ilişkin

bir takım hakları olduğunu ifade eden Jianping; çalışanların bu konutları kullanma ve yararlanma haklarına sahip olduğunu, konutları elde çıkarma haklarının ise bulunmadığını, konut kullanıcılarının yanlızca belirlenen nomimal kiraları ödemeleri gerektiğini, bu ödemelerin düşük olması nedeniyle devletin konutların bakımlarını ve konutlara ilişkin diğer harcamaları sübvanse etmek zorunda kaldığını, bu nedenle de konut politikalarının devlet kaynaklarını çeken tek yönlü bir sermaye akışını temsil ettiğini belirtmektedir. Yan Yun Man, J vd. (2011:4) ise bu dönemde konut sahipliğinin ve özel mülkiyetin 1978'de başlayan ekonomik reformlar öncesinde ortadan kaldırıldığını; düşük konut yatırımları ve kronikleşen kentsel konut açıkları ile çoğu kentsel yerleşimcilerin kötü yaşam koşulları altında yaşadığını belirtmektedir.

2.Sosyalist Piyasa Ekonomisine Geçiş ve Piyasa Odaklı Konut Politikaları

Çin Halk Curmhuriyeti 1978 yılından itibaren Çin Komünist Partisi'nin öncülüğünde açık kapı politikalarının benimsenmesiyle birlikte siyasal, ekonomik, yönetsel anlamda yeni birikim rejimine uyumlu politika geliştirme ve uygulama sürecini başlatmıştır. Süreçte bu yönlü politikalara ilişkin tüm reformlar hukuksal ve ekonomik araçlarla teşvik edilmiştir. Bu reformlara ilişkin yapılan değerlendirmede Çin'de ekonomik reformların 1979 başlatıldığı, başlangıçta merkezi hükümetin çiftçilerin mahsüllerini serbest piyasa da satmalarına olanak tanıyan fiyat ve mülkiyet teşviklerini başlattığı, devletin 1978 sonrasında yabancı yatırımları çekmek, ihracatı artırmak ve yüksek teknoloji ürünlerini Çin'e ithal etmek amacıyla dört ekonomik bölge kurduğu ifade edilmiştir. Yine aynı belgede, ticaret sektörü başta olmak üzere, ekonomik karar alma sürecinin desantralize edilmesi, devlet mülkiyetindeki işletmelerin kontrolünün il ve yerel yönetim düzeyindeki yönetsel birimlere devredilmesi ve bu birimlerin serbest piyasa ilkelerine göre işletilmesi ve rekabet edebilmesinin sağlanması, bireylerin kendi işlerini kurmalarına ilişkin desteklenmesi, ilave sahil bölgelerinin ve şehirlerin piyasa reformlarının deneyimlendiği açık şehirler ve kalkınma bölgeleri olarak belirlenmesi diğer reform girişimleri olarak sıralanmış, bu bölgelerin yabancı sermayeyi çekmek için vergi ve ticari teşviklerle desteklenmesi, devletin geniş bir ürün yelpazesi üzerinde fiyat kontrolleri üzerindeki etkisini kademeli olarak kaldırılması ise diğer reform başlıkları altında sıralanmıştır (CRS, 2019:4).

Özellikle 1978 sonrası reformlarla birlikte tarımsal alanda hane halklarının üretim sürecinde serbest bırakılması, ekilen ürün ve fiyatlar üzerindeki denetimlerin gevşetilmesi, devlet ürün alım fiyatlarının artırılması, tarım ürünlerine ilişkin vergiler ve çiftçilerin toprak kullanımı nedeniyle yetiştirmek zorunda oldukları minimum ürün miktarının düşürülmesi gibi reform girişimlerinde bulunulmuştur (Ref, 2006:6-10). 1978 sonrası reform başlıklarından bir diğeri kamu iktisadi teşebbüslerine ilişkin olup bu kapsamda 1984 yılında bu teşebbüslerin özelleştirilmesine yönelik yasal düzenlemelere gidilmiş bu bağlamda bu teşebbüslerin belli alanlardaki özerklikleri artırılmış, küçük ölçekli işletmelerin özel sektöre kiralanması gündeme gelmiş, bu teşebbüslerin hisselerinin çalışanlara satışını yönelik politikalar uygulanmıştır. Reform sürecinin önemli başlıklarından biri diğeri makroekonomik alana özgüdür ve bu kapsamda devletin fiyatlar üzerindeki kontrolünün aşamalı olarak kaldırması benimsenmiş, yine vergi yasalarında yapılan değişikliklerle işletme vergisi, gelir vergisi gibi vergi kalemleri tanımlanmıştır. Açık kapı politikaları bağlamında ise serbest bölgeler oluşturulmuş, bazı sektörlerde yabancı yatırım çekilmesine ilişkin düzenlemelere gidilmiştir (Ref, 2006:6-10). Ekonomik reform süreci birikim süreci bağlamında önemli değişimleri beraberinde getirirken ekonomik gelişmeye eşlik eden kentleşme süreci de konut sektörüne yönelik politika değişikliğine kaynaklık etmiştir. Devletin konut sektöründe rolünün yeniden tanımlanmak istenmesi, konut sahipliğine ilişkin mülkiyet yapısının çeşitlendirilmesine yönelik girişimler, konut edinmeye yönelik iç talep ile eski konut sisteminden duyulan memnuniyetsizlik konut reform sürecinin başlatılmasında temel dinamikler arasında yer almaktadır. Süreçte devletin kontrollü ve kademeli yaklaşımı reform sürecinin ağır işlemesinin temel gerekçeleri arasında yer almaktadır. Nitekim 1980'lerden sonra başlayan reform süreci 2000' li yıllardan sonrada sürdürülerek devam etmiştir.

Chen ve Wills (1997:285); konut reformlarında 1984-1993 arasındaki dönemi birinci safha olarak nitelendirmekte ve bu aşamada büyük devlet sübvansiyonları sunularak konut için bir kira piyasasının kurulmasına ve kamuya ait konutların satılmasına odaklanıldığını ifade etmektedir. Bu kapsamda 14 kentin ilk konut reformlarının uygulanmasına ilişkin pilot alanlar olarak seçildiğini, konut reformunu hızlandırmak için 1988 de konutların özelleştirmesine ilişkin reformların açıklandığını belirtmektedir. Chen ve Wills (1997:285), 1984'deki reformların ve 1988'deki özelleştirme girişimlerinin düşük kiralar, konut sigorta sisteminde görülen eksiklikler, mülkiyet hukuku ve düzenlemelerinin başlangıç aşamaları olması nedeniyle yetersiz kaldığını ifade etmekte ve konut reformlarının 1984 yılında ilan edilmesinin ardından konutların ticari birer mal olarak kabul edildiğini belirtmekte
süreçte devlet mülkiyetindeki işletmelerin konut bürolarının tutumlarına vurgu yapmaktadır. Süreçte bu birimlerin, standart düzeydeki ailelerin kiralarını; aylık gelirlerinin %1'inden %3 üne çıkardıklarını, konut bürolarının konut fiyatlarını belirleyerek insanları kendi konutları almaya teşvik ettiğini ifade etmekte bununla birlikte konut piyasasının henüz kurulmaması nedeniyle piyasa kiralarının gözlemlenmediğini ise ayrıca belirtmektedir (Chen ve Wills ,1997:285).

Konut yerleşimcilerinin oturdukları konutları satın almaları nedeniyle konut sektörünün devlet mülkiyetindeki işletmeler üzerindeki yükünün azaldığını, bununla birlikte konut talebinin karşılanmasına yönelik 1980'lerin ortalarından itibaren çok sayıda belediyenin bir takım programları adapte ettiklerini ifade eden Chen ve Wills (1997:285), devletin bu dönemde aynı zamanda konut sahipliğini teşvik etmek amacıyla kiracıların konutları almalarına yönelik satın alma fiyatının %70'ine kadar destek verdiğini ifade etmektedir (Wang, 1989; Chen ve Wills, 1997:285). Chen ve Wills (1997:285), bu dönemde ipotek gibi finansal bir destek sisteminin bulunmadığını, gittikçe kötüleşen durum karşısında merkezi hükümetin konut satışlarında sübvansiyon desteğini kestiğini ve piyasaya dayalı bir konut sisteminin kurulmasına yönelik bir süreci deneyimleme yönünde teşviklerde bulunduğunu ifade etmektedir. Chen ve Wills (1997: 285) bu dönemde merkezi hükümetin bireysel konut sahipliğini desteklemek ve inşaat fon kaynaklarını artırmak amacıyla "konut fonları" oluşturulmasını teşvik ettiğini, konut fonlarını yönetmek için yerel düzeyde uzmanlaşmış kurumların kurulduğunu, yeni oluşturulan konut fonlarının bireyler ve işverenler tarafından eşit şekilde finanse edilen ve çalışanların hesaplarında tutulan tedarik fonları ile desteklendiğini ifade etmektedir.

Refomların 1.aşamasına yönelik değerlendirmede bulunan Chen ve Willds (1997: 286), konut reformların konut sorunlarına yönelik çözüm üretme noktasından hayal kırıklığı yarattığını ifade etmektedir. Devletin bu süreçteki stratejisine ilişkin değerlendirme yapan Chen ve Wilds (1997:286) devletin kira artışı ve ev sahipliğini teşvikinin hedeflenen rakamların altına kaldığını, bu dönemde düşük konut fiyatları ve düşük faiz oranlarının kamuya yönelik konut satışlarında önemli bir sonuç üretmediğini bunun temel sebebinin ise düşük gelir ve tasarrufların yanı sıra, düşük kiraların engelleyici özelliği ile ilişkili olduğunu ileri sürmektedir.

Chen ve Wilds (1997:287), 1994'ten bu yana, 1. aşama reformların başarısızlığından dersler alan merkezi hükümetin, önemli konut sistemi reformlarını açıkladığını ve konut sistemi reformlarının ülkenin bütüncül ekonomik reform süreciyle ilişkili olduğunu bu kapsamda 1994 yılında yeni konut reformu programının ilan edildiğini belirtmektedir. Bu reform sürecinde kiralarda 0.13 den 1.00 yuan/m² ye ulaşan bir artış ve standart ailenin aylık gelirinin yaklaşım yüzde 10'una (refomların birinci aşamasında bu oran aylık gelirin yüzde %3'üne tekabül etmiştir) ve 2000 yılında bu 3,25 yuan /m² ye ve aylık gelirin %17 sine tekabül ettirilmiştir. Chen ve Willds (1997:287), 1994 yılında açıklanan reform başlıklarından birini; kamu mülkiyetindeki konutların halka satışının yapılması olarak ifade etmekte bu bağlamda bir takım kategorilerin belirlendiğini yüksek gelirli gruplara standart fiyatlar, orta gelirli ailelere yönelik düşük fiyatlar ve düşük gelirli aileler için tercihli fiyatların sunulduğunu, reformlar kapsamında 25 yıl boyunca ipotekli borçlanma yönteminin belirlendiğini, konut alıcılarına konutlarını emlak piyasasında satmalarına olanak verildiğini belirtmektedir. Bu programın özelliğine ilişkin değerlendirme yapan Chen ve Wilds (1997:287); bu programın piyasa temelli konut sisteminin kurularak konutların

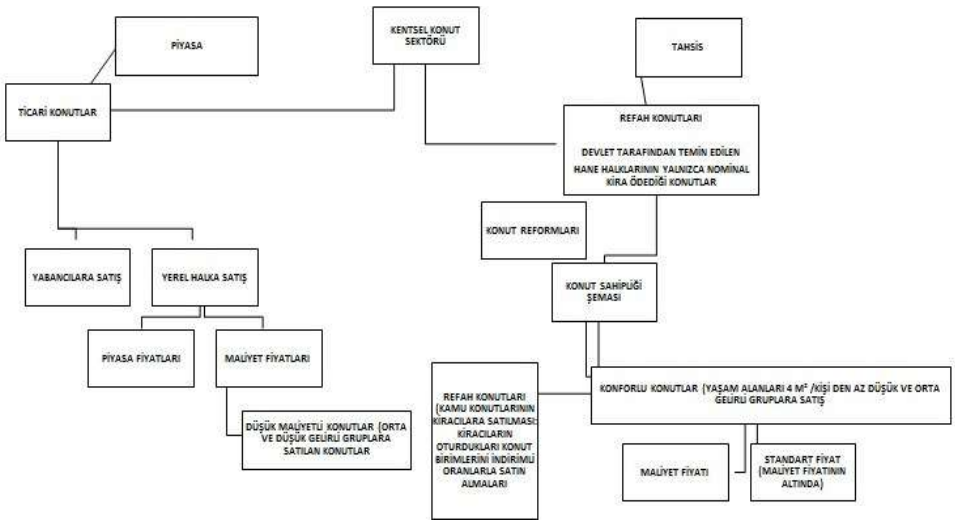
ticarileşmesini amaçladığını, bu bağlamda temel tartışma konusunun programın nasıl uygulanacağı, hangi önlemlerin hangi sırayla uygulanacağına ilişkin olduğunu belirtmektedir.

Lee (2000:65), 1994 yılındaki reformların genel çerçevesi kapsamında "Kentin ve İlçenin Konut Reformunun Derinleştirilmesine İlişkin Karar'a vurgu yapmakta ve bu kapsamda konut politikalarına ilişkin 5 ilkenin ortaya konduğunu ifade etmekte bu ilkeleri ise şu şekilde sıralamaktadır.

i. Müşterek Konut Sorumluluğu: Bu ilkeyle, devlet ve devlet mülkiyetindeki işletmelerin bireylerin konut ihtiyaçlarından doğrudan sorumlu olmadığı vurgulanmış, konut sorumluluğunun devlet, devlet mülkiyetindeki işletmeler ve tekil-bireyler arasında paylaşılması gerektiği ifade edilmiştir.
ii. Refomlarda Köşe Taşı Olarak Toplu Konut Fonu: Toplu Konut Fonu'nu kurumsallaştırma çabası olarak bu fon gayri ihtiyari bir fon tasarrufu olarak değerlendirilmiştir. Bu fon kapsamında devlet mülkiyetindeki işletmeler ve bireylerin ortak bir hesaba katkıda bulunmaları düşünülmüştür. Süreçte belirlenen bankaların söz konusu fonu ipotekli konut sistemi ile (mortgage) destekleyecekleri ifade edilmiştir.
iii. Konut Yönetiminin Sosyalizasyonu ve Profesyonelleşmesi: Süreçte devletin ve devlet mülkiyetindeki işletmelerin giderek konut üretim ve tahsis sürecindeki katılımının azalacağı belirtilmiş ve sonuçta konut yönetiminin ya profesyonel meslek kuruluşları ya da kiracılar tarafından kurulacak öz yönetimler tarafından sürdürüleceği belirtilmiştir.
iv. Kamu Kiralık Konutlarının Kiracılara Satılması: Devletin bütün mevcut konutları kiracılara yüzde %50 lik bir indirim oranıyla satması (ortalama yıllık işçi ücretinin üç katı esas alınarak) peşinat oranının ise yüzde 30 dan az olmaması ifade edilmiştir.
v. Orta ve Düşük Gelir Grupları İçin Daha Fazla Konut: Devlet konut finansmanı sağlayamayanlar için ekonomik konforlu konutlar üretmeye devam edecektir. Bu evlerin yıllık üretiminin ise herhangi bir il veya ilçedeki toplu konut üretiminin yüzde 20 sinden az olacağı ifade edilmiştir.

Jianping, (http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.554.8613) in birçok fonun 1998'e kadar geçen zaman diliminde konut sirkülasyonundan çekildiğini ancak devlet mülkiyetindeki konutların ticari konutlardan daha düşük fiyatlarla satılmaya devam ettiğini, kamu konutlarının satışının refah devleti uygumalarıyla benzerlik gösterdiğini, çalışanların kamu konutlarından yararlanma isteğinin sürdüğünü, devletin konutların inşa sürecindeki finansmanının da devam ettiğini bu sebeplerden bu dönemde konut piyasasının kurulmasının zorlaştığını ifade etmektedir Jianging; reform sürecinde Temmuz 1998'de hükümetin kentsel konut sistem sistemlerine ilişkin reformların ve konut politikasının temel hatlarını açıklayan; yeni bir doküman yayınladığını ifade etmekte ve bu belge ile birlikte konut politikasına yeni bir amacın belirlendiğine dikkat çekmektedir. Jianping,, bu belgenin yayınlanmasıyla birlikte yüksek, orta ve düşük gelir gruplarına yönelik olarak konut piyasının oluşturulmasının amaç edinildiğini, bu kapsamda, yüksek gelirli hanelerin ticari (emtia) konutları satın almaları, düşük ve orta gelirli hane halklarının fiyatları devlet tarafından sınırlandırılmış ekonomik fiyatlı konutları edinmelerinin hedeflendiğini, düşük gelirli hane halklarının ise hükümet tarafından sağlanan düşük kiralı konutları kiralamalarının amaçlandığını ifade etmektedir. (Konutların özelleştirilmesine ilişkin reform süreci için bkz. Tablo 1.)

Konut Reform Sürecinde Konutların Özelleştirilmesi



Kaynak: Wong, K.W. F., Hui, C.M.E., Kong, S.P. L., ve Lucy S.P. Howes, R. (1998). Urban Housing Reform in China: Review of Welfare Housing Development in Beijing (1987-1997), *Asian Geographer* 17(1-2): 55-68

Kossi ve Shi (2018:4), ise 1990 yıllardan sonraki döneme ilişkin olarak özellikle 1992 tarihli reform sürecine vurgu yapmaktadır. Bu reform sürecinin Çin Halk Cumhuriyeti'nde mülkiyet piyasasının gelişimine yönelik teşvik oluşturduğunu, reform sürecinde Konut İhtiyaç Fonu'nun kurulduğunu ve bu fonun hane halklarının peşin ödemelerine yönelik bir tasarruf aracı olarak tasarlandığını ifade etmekte bu dönemdeki konut politikalarının yönelimlerini ise şu şekilde sıralamaktadır.

i. Konut piyasasının hızla harekete geçmesi ve kaotik bir durumun ortaya çıkması, bazı şehirlerde (özellikle Beihai ve Haikou) konut balonlarının oluşmasıyla birlikte takipteki varlıkların ve tamamlanmamış inşaatların artması.
ii. Hukuksal anlamda yasal altyapının yürürlüğünde yaşanan sorunlar (1995'e kadar yasalaşmayan Güvenlik Hukuku ve 2007'ye kadar yasalaşmayan Mülkiyet Hukuku) nedeniyle ipotekli malların haczinde problemler yaşanması, ipotek sahiplerinin haklarının uygulanmasında mahkemelere ilişkin yaşanan kapasite sorunlarının ortaya çıkması.
iii. Konut balonlarının bazı şehirlerde normale dönmesinin uzun zaman alması ve etkisinin uzun sürmesi. Özellikle, Beihai ve Haikou şehirlerinde konut geliştiricilerinin bu dönemde iflas etmesi, ödenme ihtimali düşük olan kredilerde artış, sonrasında değersizleşen binlerce bitmemiş ve sonrasında değersizleşen projeler.

Koss ve Shi (2018:5), konut politikalarına ilişkin bir başka aşamayı 1998-2008 yılları arasındaki dönemi göstermektedir. Bu dönemde kamu kurumları ve devlet mülkiyetindeki işletmeler (çalışma birimleri) tarafından yapılan konut temininin durdurulduğunu, ticari konut piyasasının hızla gelişme gösterdiğini, yerel yönetimlerin geliştiricilere yeni arsalar temin ederek gelir elde etme yoluna gittikleri, tüketicilere yönelik konut finansmanında konut ipoteğinin baskın bir araç olarak kullanıldığını ve bu gelişmelerin etkisi ile emlak sektörünün Çin ekonomisinin önemli bir unsuru haline geldiğini ifade etmekte, konut sektörü patlama sürecinde spekülatif hareketlerin ortaya çıkmasını ve bunun neticesinde büyük şehirlerde konut piyasasının aşırı ısınmasını ise diğer gelişmeler arasında sıralamaktadır. Koss ve Shi (2018:5) 2008- 2013 yılları arasındaki zaman dilimini ise konut reformlarında üçüncü aşama olarak değerlendirmekte ve bu dönemin uyarlayıcı ve olgunlaştırıcı

dönem olarak görüldüğünü ifade etmekte özellikle 2005-2008 döneminde alınan önlemlerin hafifletici etki oluşturduğunu belirtmektedir. Wang vd (2012: 357); Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki reformların konutların genel durumlarında önemli ölçüde iyileştirmeleri beraberinde getirdiğini ancak, bu reformların sosyo- ekonomik gruplar açısından farklı sonuçları ortaya çıkardığını ileri sürmektedir. Bu kapsamda toplumun zengin ve orta sınıfına sahip ailelerinin farklı niteliklerdeki evleri satın alma durumları ortaya çıkarken, yoksul ve emekçi sınıfların ise küçük dairelere yönelik finansman sağlayamadıklarını ifade etmektedir.

Reformların farklı dönemlerdeki niteliklerine ilişkin değerlendirmesinde Wang vd, (2012:357), 1998 yılındaki konut reformlarıyla ekonomik konutlara ve sosyal olarak kiralan konutlara destek vurgusunun ön plan çıktığını ve bu reformların neoliberalizmin pazar odaklı yaklaşımına karşı duruş olarak nitelendirilebilecek reformlar olduğunu ileri sürmektedir. Bununla birlikte merkezi yönetim tarafından sosyal konut ve daha küçük konutların sayıları artırılarak konut yapısı yeniden ayarlanmak istenmiş ancak bu durum konut piyasasında sınırlı etkiler oluşturmuş, reformlar sonrasında kentsel konut piyasası ağırlıklı olarak değerli ve büyük konutlardan oluşmuştur (Wang vd, (2012:357).

Neoliberal konut politikaları açısından krizin ortak bir özellik olduğunu ifade eden Wang vd (2012:358), Çin'in; hızla kentleşme ve yükselen piyasa ekonomisine sahip ülkelerde konut piyasalarının türbülansa girmesine örnek verilebilecek bir ülke olarak değerlendirilebileceğini ifade etmektedir. Tarihsel sürece ilişkin değerlendirmesinde Wang vd (2012:358), ülkede 2003 yılında itibaren çok çarpıcı fiyat dalgalanmalarının gözlemlendiğini, 2007 yılında bazı kentlerde iki kattan daha fazla fiyat artışlarının yaşandığını, 2008 yılında ise aynı kentlerde büyük fiyat düşüşleri meydana geldiğini, yine 2009 yılında fiyat enflasyonunun hükümeti piyasayı soğutmak için politikalar geliştirme düzeyine getirdiğini ifade etmektedir. Wang vd (2012:358) bu tür konut türbülansların, sık ve kısa dalgalanmaların ve piyasa kararsızlığının farklı toplumsal sınıflar arasındaki açığı daha da genişlettiğini, düşük gelirli gruplar ve daha fakir gruplar arasında ciddi ölçüde finanse edilelebilirlik sorunu ortaya çıkardığını ayrıca belirtmektedir. Wang vd. (2012:358), Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki konut politikasını etkileyen unsurlar arasında dış faktörlerinde etkili olduğunu ileri sürmekte bu bağlamda uluslararası olayların etkisinden söz etmekte ancak bu olayların etkisinin batı pazarlarından farklı olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda Asya finansal krizinin konut piyasalarının gelişiminin ilk aşamasında meydana geldiğini ve konut piyasası için koşulların yaratılmasına yardımcı olduğunu ifade eden Wanf vd (2012:358) Asya krizinin ardından gelen, küresel ölçekteki krizin konut piyasalarını çok kısa süre yavaşlattığını ve krizin hükümetin sosyal konut geliştirme düşüncesinin desteklenmesine yardım ettiğini, kriz dönemlerinde hükümet müdahalelerinin konut piyasasının performansında önemli rol oynadığını bu müdahalelerin aşamalı şekilde siyasi ve idari alanlardan ekonomik ve mali alanlara doğru kaydığını ifade etmektedir. Çin Halk Cumuriyeti'nde emlak sektöründe mülkiyet gelişiminin farklı dinamikleri bulunmaktadır. Ülkede konut politikalarına ilişkin reform girişimleri refah devleti uygulamalarından piyasa sistemine özgü konut politikalarına doğru evrilirken birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Devlet mülkiyetindeki konutlar özelleştirme yoluyla elden çıkarılırken reform sürecinde yeni aktörler ortaya çıkmış bu aktörler konut politikasının pazar odaklı gelişmesine aracılık etmiştir. Bu bağlamda konut politikalarının uygulanmasına ilişkin yeni birikim rejimiyle uyumlu yönetişimci bir anlayışın gelişmekte olduğu ifade edilebilir.

Sonuç

Çin Halk Cumhuriyeti'nde ekonomik anlamda birikim süreçlerinde yaşanan dönüşümlere paralel biçimde birçok alanda reform gerçekleştirilmiştir. Konut sektörü bu alanlardan biri olarak öne çıkmıştır. Konut politikalarına ilişkin reform öncesi dönemin temel özelliklerinden biri konut arzının devlet tarafından gerçekleştirilmesi bu alanda yabancı sermayenin ve devlet dışı ulusal aktörlerin etkinliğinin bulunmamasıdır. Özellikle 1978 sonrası açık kapı politikalarıyla birlikte konut politikaları da gerek konut yatırımları gerekse de konut sunum biçimleri esas alınarak köklü bir değişime uğramıştır. Konut

sunumunda devletin tekelci yaklaşımı reform süreçleriyle birlikte değişime uğramış devlet Komünist Parti'nin belirlediği temel stratejiler doğrultusunda konut politikalarına yön vermiştir. Bu doğrultuda politikalar konutların özelleştirilmesi ve ticarileşmesine yönelik girişimleri başlatmış ve konut piyasasının temelleri farklı toplumsal talepleri dikkate alan bir nitelikte kurulmaya çalışılmıştır. Birikim rejimi ile konut politikalarının uyumlaştırılmak istenmesi, konut politikalarının kamu bütçesi üzerinde oluşturduğu yük, farklı toplumsal talepler konut politikasına yön veren aktörlerin artışı yeni konut politikasının temel dinamikleri arasında yer almıştır. Devlet süreçte yasal düzenlemelerle sosyalist piyasa ekonomisiyle uyum içinde işleyen ve mülkiyeti hukuksal anlamda garanti altına alan yasal düzenlemelere yönelmiştir. Yasal düzenlemeler yeni konut politikalarının meşruiyet zeminini oluşturmuştur. Reform sürecinde devlet zaman zaman ekonomik ve hukuksal araçları kapsayan müdahalelerle spekülatif hareketlerin önüne geçmek istemiştir. Reform süreci devletin konut üretimin ve tahsisindeki baskın konumunu zayıflatmış, reformlarla birlikte özellikle konut geliştiricileri için yeni bir sermaye birikim alanı açılmıştır.

Reformların girişimlerinin sonuçlarından biri mülkiyet haklarının geliştirilmesiyle birlikte konut sahipliği oranının artmasıdır. Reformlar sınıfsal anlamda eşitsizliği giderici nitelikleri barındırmadığı düşüncesine dayalı olarak eleştirilere uğramıştır. Bu bağlamda sınıfsal eşitsizliği gidermek için daha ileri konut reformlarının yapılması gerektiği üzerine tartışmalar devam etmektedir. Konut reformu süreci devlet tarafından diğer ekonomik ve yönetsel reformlarda olduğu gibi kademeli olarak ilerletilmiştir. Bu bağlamda reformların başlangıç aşamasında devlet mülkiyetindeki konutların özelleştirilmesi ve konut kiralarına ilişkin girişimlerde bulunulmuş sonrasında ise konutların ticarileşmesine ilişkin düzenlemelerin önü açılmıştır. Konut politikalarında ticarileşme araziler üzerinde de baskı oluşturmuş ve yönetsel birimler konut taleplerine ilişkin arazi politikaları geliştirmişlerdir. Konut sunum biçimde devlet özel sektör ortaklığı modellerinin geliştirilip geliştirilemeyeceği, Çin bankacılık sisteminin uzun süre borçlanmaya dayalı ipotekli konut sistemine yönelik finansal sürdürülebilirlik durumu, devletin konut balonlarının oluşmasının önüne nasıl geçebileceği ve bu kapsamda devletin hangi şartlarda hangi araçlarla konut piyasasına müdahale edebileceği ayrıca konut politikalarında sosyal eşitliğin nasıl sağlanacağı, konut politikalarının diğer sektörler üzerindeki etkileri güncel tartışma konuları arasında tartışılmaya devam etmektedir.

Kaynakça

Chen J.J ve Wills, D. (1997). Development of urban housing in China, *Construction Management&Economics*, 15, 283-290.

CRS: Congressional Rearch Service. China's Economic Rise: History, Trends, Chanllenges, and Implications fort the United States https://fas.org/sgp/crs/row/RL33534.pdf Erişim Tarihi: 05.12.2019

Jianping, Y. China Housing Policy and Housing Market. http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.554.8613 Erişim Tarihi: 03.12.2019.

Koss, R., ve Shi, X. (2018). Stabilizing China's Housing Market, IMF Working Paper.

REF: Rekabet Forumu. Çin Halk Cumhuriyeti 1978'den Günümüze https://ref.sabanciuniv.edu/sites/ref.sabanciuniv.edu/files/china.pdf Erişim Tarihi: 03.12.2019.

Lee, J. (2000). From Welfare Housing to Home Ownership: The Dilemma of China's Housing Reform, *Housing Studies*, 15(1), 61-76.

Perkins. H., (2014). The Centrally Planned Command Economy (1949-1984), Chow, C.G., Perkins.. H.D. (Ed.), Routhledge Hanfbook of the Chinese Economy içinde Routledge Press. London.

Wang, P.Y., Shao, L., ve Murie, A., (2012). The Maturation of the Neo-Liberal Housing Market in Urban China, Housing Studies, 27 (3), 343-359.

Wu, J. (2006). A Study on the Chinese Housing Poicy During Social Transiton: *Practice and Development, Housing Finance International,* 2006, March 2006, 50-58.

Wong, K.W. F., Hui, C.M.E., Kong, S.P. L., ve Lucy S.P. Howes, R. (1998). Urban Housing Reform in China: Review of Welfare Housing Development in Beijing (1987-1997), *Asian Geographer* 17(1-2): 55-68.

Yangun Man, J., Zheng S., Ren, R.(2011). Housing Policy and Housing Markets: Trends, Patterns, and Affordability, Y.Y.J. (Ed.) Housing Policy Reform in China içinde (s.3-18). Lincoln Institue of Land Policy Cambrigde, Massachusetts.

GELİŞMİŞLİK VE TEMSİLDE EŞİTLİK ARASINDAKİ İLİŞKİYİ ANLAMAK: TÜRKİYE ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Alper Tolga Bulut
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, alptlg@gmail.com

Arş. Gör. Emel İLTER
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, emell.ilter@gmail.com.

Özet
Demokrasinin bir parçası olan siyasi temsil, kadın ve erkeklerin siyasal karar alma sürecine eşit şekilde dâhil edilmesiyle gerçekleşmiş olmaktadır. Kadınların erkeklere göre farklı sosyal, ekonomik, siyasal öncelikleri ve yaşam tecrübeleri vardır. Bundan dolayı kadınların öncelik ve çıkarlarının görünür kılınması için kadınların karar alma mercilerinde yer alması önemlidir. Kadınların siyasette yer aldığı en küçük birim olan yerel düzeyde kadınların siyasetteki konumunu analiz etmek ulusal düzeydeki konumunu anlamlandırmak açısından da önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışmada kadınların yerel düzeyde etkinliğinin güçlendirilmesi ile kadınların ulusal düzeydeki niteliksel temsili arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Söz konusu ilişkiyi etkileyen unsurları görebilmek için Türkiye Ekonomi Politikaları Vakfı (TEPAV) tarafından oluşturulan ve Türkiye'nin 81 ilini içine alan "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi" verileri Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde milletvekillerinin gerçekleştirdiği parlamenter aktiviteler ile birleştirilerek yerel düzeydeki cinsiyet eşitliğinin ulusal düzeyde kadının niteliksel temsiline nasıl etki ettiği araştırılmaktadır. Elde edilen veriler kadının siyasette temsilini toplumsal cinsiyet eşitliği göstergeleriyle birlikte değerlendirme imkânı vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Siyasi Temsil, Cinsiyet Eşitliği, Parlamento, Türkiye

Abstract
Political representation, which is a part of democracy, is realized by equal inclusion of men and women in the political decision-making process. Women have different social, economic, political priorities and life experiences than men. Therefore, it is important that women participate in decision-making bodies to make women's priorities and interests visible. Analyzing the position of women in politics at the local level, which is the smallest unit in which women participate in politics, is also important in terms of making sense of their position at national level.In this context, the relationship between strengthening women's effectiveness at the local level and qualitative representation of women at national level is examined. To see the dynamics of the relationship in question, combining the data of gender equality obtained from the report of Turkey Economic Policy Foundation (TEPAV) that includes Turkey's 81 provinces with the legislative activities of the parliament, it has been investigated that how gender equality at the local level affects the qualitative representation of women.

Keywords: Women's Political Representation, Gender Equality, Parliament, Turkey

Giriş

Kadınların siyasette temsili, kadınların karar mercilerinde sayısal varlıklarından ve seçmenleri temsil etmeleri için yetkilendirilmelerinden öte bir anlam taşımaktadır. Kadınların siyasette görünür olması kadın sorun ve önceliklerinin parlamentolarda ne kadar gündeme getirildiği ve çözüm üretildiğiyle yakından ilgilidir. Bu durum da kadının niteliksel temsilini gündeme getirmektedir. Ancak kadınların içinde bulunduğu toplumun kendilerine biçtiği roller kadını özel alana hapsetmekte ve bu durum kadının siyasetteki konumunu da etkilemektedir. 20. Yüzyılın başlarında çoğu ülkede kadınlar siyasal haklar elde etmelerine rağmen eksik temsil sorununun halen devam ettiği yayınlanan uluslararası çalışmalardan anlaşılmaktadır. Kadınların siyasette temsil edilmesi, parlamentodaki sayılarının artırılmasının ötesinde kadın sorun ve önceliklerinin alınan siyasi kararlarda ve uygulanacak politikalarda göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir. Çeşitli faktörler kadının

siyasetteki konumunu ve bu yönde karar mercilerinde alınan kararları etkilemektedir. Yerel düzeyde illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ve toplumsal cinsiyet eşitliğine olan mesafesi de bu faktörlerdendir. Bu bağlamda bu çalışmada Türkiye Ekonomi Politikaları Vakfı (TEPAV) tarafından 2014 yılında yayınlanan "81 İl için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi" adlı çalışma referans alınmış analiz için gerekli olan veriler mevcut karneden temin edilmiştir.

Çalışmada ilk olarak TEPAV tarafından yapılan çalışmanın içeriğinden bahsedilmekte ve çalışmanın analizinde kullanılacak olan veriler ve bunların hesaplanma şekli ele alınmaktadır. İkinci aşamada ise; karne çalışmasından alınan veriler, daha önce oluşturulan Türkiye Büyük Millet Meclisi (2002-2015) yılları arasında verilen kanun tekliflerinin içerik analizinin yapılmasıyla elde edilen veri seti ile birleştirilerek analiz edilmektedir. Elde edilen veriler ışığında kadının niteliksel temsili ile yereldeki gelişmişlik arasındaki ilişki irdelenmektedir. Elde edilen sonuçlar illerin mevcut gelişmişlik düzeyi ve yereldeki cinsiyet eşitliği derecesinin kadının niteliksel temsili üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

1-TEPAV "81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi"

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (CEDAW,1979) ilk maddesi *"kadınlara karşı ayırım deyimi kadınların, medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir."* Şeklinde ifade etmektedir. Toplumların kadın ve erkeğe yüklediği farklı roller kamusal alanın erkek, özel alanın ise kadın ile özdeşleşmesine sebep olmaktadır. Bu durum kadınların kamusal alanda yer almaları noktasında eşitsizlik meydana getirmektedir. Toplumsal ayrımcılığa maruz kalan kadınlar hukuktan ekonomiye kadar birçok alanda hak sahibi olma noktasında dezavantajlı olmaktadır (Üner, KSGM, 2008). Kadınların siyasette temsili de bu eşitsizliğin yaşandığı alanlardan biridir.

TEPAV tarafından 2014 yılında yayımlanan 81 İl için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi'nde yerel düzeyde kadın ve erkek eşitliği çeşitli hizmetler ve çeşitli göstergeler özelinde değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlar cinsiyet eşitliği boyutunu veriler yoluyla ortaya koymaktadır. Ayrıca elde edilen skorlar ışığında iller arasında cinsiyet eşitliği derecelerine göre bir kıyaslama da yapılmaktadır.

TEPAV tarafından izlenilen yöntem Birleşmiş Milletler (BM) tarafından geliştirilen ve dünya ülkelerinin cinsiyet eşitliğine mesafesini ortaya çıkarmak için kullandığı "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi"nden yola çıkarak oluşturulan "Yerelde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi" ve yalnızca kadının konumuna odaklanan "Yerel Düzeyde Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi" de kullanılmaktadır. BM, ülkelerin eğitim, sağlık, temsil, vb verilerini formülün hesaplamasında kullanmaktadır. TEPAV tarafından yapılan karne çalışmasında ise bahsi geçen formül Türkiye'deki 81 ile uygulamak için uyarlanarak illerin cinsiyet eşitliği seviyeleri ortaya çıkarılmaktadır. Bu rapor, Türkiye ölçeğinde 2011-2012 yılına ait veri kaynaklarını kullanarak; eşitsizlik düzeylerine göre illeri sıralamaktadır.

Yereller için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeks ve Gösterge Hesaplama Yöntemi aşağıda gösterilmektedir.

Ek= Kadınlar için

Ee= Erkekler için

AÖO: Anne ölüm oranı

EDO: Toplam doğumlar içinde ergen doğurganlık oranı

PT: Parlamentoda paylaşılan koltuk oranı

EO: Ortaöğretimde ve Yükseköğretimde mezun oranı (25 yaşından büyük)

KİO: Kayıtlı istihdam oranı (15 yaşından büyük)

$$E_{K=}\sqrt[3]{(\frac{10}{A\dot{O}O}\times\frac{1}{EDO})^{\frac{1}{2}}\times(BMT_K\times EO_K)^{\frac{1}{2}}\times K\dot{I}O_K}$$

$$E_{E=\sqrt[3]{1\times(BMT_E\times EO_E)^{\frac{1}{2}}\times K\dot{I}O_E}}$$

$$EI = 1 - \frac{HARM(E_K, E_E)}{E_{K,E}}$$

Karne çalışmasında kullanılan Yereller için Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksinin oluşturulmasında ise il bazında sağlık, temsiliyet, eğitim, işgücüne katılım olmak üzere dört temel göstergeden yararlanılmaktadır. Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi kapsamında sadece kadınların güçlenme düzeyine bakılmakta, erkeklerle karşılaştırılma yapılmadan iller sıralanmaktadır. Burada erkeklerin durumundan ziyade kadınların durumu dikkate alınmaktadır (UNDP) Karne çalışmasında endekslerin yanı sıra kadınların durumunu kentle birlikte değerlendirmek için kent düzeyindeki hizmetlere ilişkin verilere de yer verilmektedir.

2-Yöntem ve Bulgular

TEPAV tarafından yapılan çalışma iller seviyesinde gelişmişlik ve cinsiyet eşitliğine yönelik bulgular vermektedir. Kadının niteliksel temsili, illerin gelişmişlik düzeyi ve cinsiyet eşitliği skoru arasındaki ilişki bu çalışmada ele alınmaktadır. Bu bağlamda iki ayrı aşamalı süreç izlenmiştir. Çalışmada ilk olarak kadının niteliksel temsili ile ilgili yorum yapabilmek için 2003-2015 yılları arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulan yaklaşık 4500 adet kanun teklifinin içerik analizi yapılmaktadır. İkinci aşamada ise TEPAV tarafından yayınlanan Türkiye'deki 81 ilin cinsiyet eşitliği notları (TEPAV, 2014) ile birleştirilerek elde edilen veri setine ekonometrik analiz uygulanmaktadır.

Kadının niteliksel temsili ile ilgili verilere ulaşmak için Karşılaştırmalı Gündemler Projesi (CAP) isimli içerik analizi ve başlık kodlama yönteminden hareket edilmiştir. Bu analizin temelleri 1990'ların başında Frank Baumgartner ve Bryan Jones tarafından başlatılan ve Amerika'daki gündem değişimini ve politika önceliklerini tespit etmeyi amaçlayan projeye dayanmaktadır. Gündem detaylarını değerlendirme noktasında başarılı olan çalışma Amerika dışında Kanada, Avrupa Birliği, Portekiz, Belçika, Danimarka, İsrail İtalya, Almanya Fransa, İspanya, Birleşik Krallık, Hollanda, İsviçre, Pensilvanya gibi eyalet ve ülkelerde karşılaştırmalı gündemler projesi olarak uygulanmıştır (Dowding vd.,2015; 3-4).Amerika'da başlatılan gündem projesinde, devletin gündeminde sıkça yer alan alanlara göre oluşturulmuş bir kod kitabı kullanılmaktadır. Kod kitabının Türkiye'ye uyarlanmasıyla 21 ana 240 alt başlıktan oluşan kod kitabı politikanın özel ve fonksiyonel alanlarıyla ilgili olarak belirlenmiştir. Parlamentodaki vekillerin gerçekleştirdiği meclis faaliyetleri içerikli esas alınarak kod kitabında ilgili başlık altına toplanmaktadır. Böylelikle elde edilen veriler hem ülkelerin zaman içinde politika gündemlerindeki değişimi inceleme hem de ülkeler arasında politikanın geçirdiği evrimi ölçme ve karşılaştırma fırsatı olarak kullanılır hale gelmektedir (John, 2006; 975).

Çalışmada ilk olarak 2002-2015 yılları arasında meclise sunulan yaklaşık 4500 adet kanun teklifinin içerik analizi yapılmaktadır. Kanun tekliflerinin özetleri dikkate alınarak kod kitabı kapsamında 21 genel 240 alt başlık altına yerleştirilmektedir. Bu şekilde belirlenen dönemde verilen kanun tekliflerinin politika başlıkları nezdinde yüzdesel değerleri elde edilmiş olmaktadır. Çalışma temsilcinin özellikleri (cinsiyet, ırk vs.) ne olursa olsun kadınların fikir ve düşüncelerinin en iyi şekilde yansıtılması ve kadınların yararına sonuç doğuracak eylemlerde bulunulması olarak da ifade edilebilen kadının niteliksel temsilini incelediğinden dolayı verilen kanun tekliflerinin feminist içerikli olanları ve kadınların konumlarını geliştirmek için verilenleri değerlendirebilmek için literatürde kabul görmüş Feminist konu olarak da adlandırılan kadınlarla alakalı konular (Bayer, 2006) ağırlıklı olarak kadını etkileyen sosyal ve biyolojik olguları içermektedir. Örneğin cinsiyet eşitliği, doğum izni, kadına yönelik şiddet feminist konulara örnek olarak gösterilebilir. Literatürde cinsiyete göre önem atfedilen konuların değişiklik gösterebileceği ifade edilmektedir (Lovenduski, 2001). Bu bağlamda literatürde özellikle parlamentoda gündeme getirilen konular arasında feminen/yumuşak ve maskülen/sert konu ayrımı yapılmaktadır (Bayer, 2006). Kodlama bu ayrıma da dikkate alarak ek bir kodlama yapmaktadır. Çalışmada bağımlı değişken olarak feminist

konular, ana bağımsız değişken değişkenler dindarlık seviyesi ve milletvekillerinin parti aidiyeti, kontrol amaçlı bağımsız değişkenler olarak da cinsiyet, liderlik, parlamento tecrübesi, kadın komisyonlarına üyelik kullanılmaktadır.

Kodlama örneği olarak aşağıdaki kanun teklifini ele alalım:

"Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Öngörülmektedir"

Söz konusu kanun teklifi genel başlık olarak Ekonomi ile alakalı olduğu için "Makroekonomi" başlığı altında "1" sayısıyla kodlanacaktır. İçerik olarak Vergi ile ilgili olduğu için "Vergilendirme, Vergi Politikası ve Reformu" başlığı altında "107" sayısı ile kodlanmaktadır.

1- "Kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi ile ilgili bir kanun teklifi"

2-"Yükseköğretim Kanununa Geçici Maddeler Eklenmesine Dair Kanun Teklifi"

Yukarıda sözü edilen Kanun Teklifleri women issue (Feminist konu) kapsamında kodlandığı zaman kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi yönündeki kanun teklifi kadınla doğrudan alakalı olan olduğu için 1 olarak kodlanmaktadır. Kadın ile doğrudan ilgisi olmayan Yükseköğretim kanununa geçici maddeler eklenmesi yönünde verilen kanun teklifi ise 0 olarak kodlanmaktadır. Verilen kanun tekliflerini soft issue (yumuşak konu) kapsamında değerlendirecek olursak her iki kanun teklifi de feminen konu kapsamında ele alınmakta ve 1 olarak kodlanmaktadır.

Elde edilen veriler TEPAV (2014) yer alan illerin cinsiyet eşitliği ve illerin gelişmişlik seviyelerini gösteren veriler ile birleştirilmekte ve son aşamada Hacettepe Üniversitesi tarafından yapılan "Sağlık ve Nüfus Araştırmaları" çalışmasından din, dindarlık ile ilgili bazı verileri çekerek bunlar da oluşturduğumuz veri setine eklenmektedir. Son aşamada negatif binom regresyon analizi uygulanmaktadır.

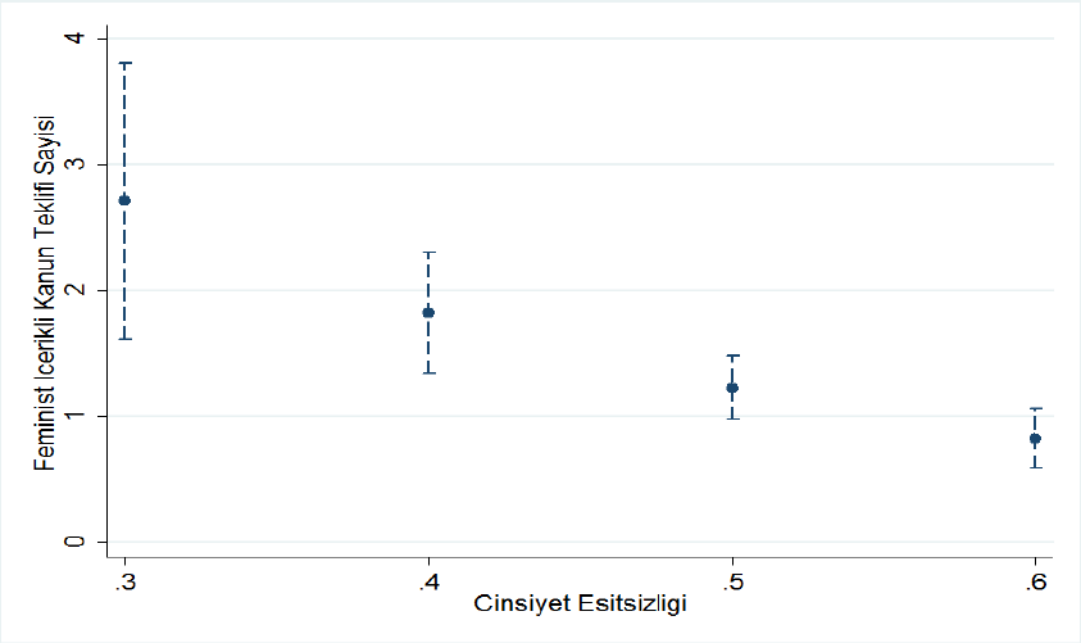
Bağımsız Değişkenler	Model I
Yerel Cinsiyet Esitsizliği	-3.96***
	(0.930)
İl Dindarlık Seviyesi	-0.00
	(0.009)
Parti Liderlik Pozisyonu	0.01
	(0.122)
Parlamento Tecrübesi	-0.02
	(0.018)
Feminen Konular*Komisyon Üyeliği	0.27
	(0.194)
Kadin Milletvekili	0.24**
	(0.107)
AKP	-0.84***
	(0.219)
HDP	-0.10
	(0.363)
CHP	0.45**
	(0.195)
Constant	2.34***
	(0.690)
Gözlem Sayısı	135

Robust standard errors in parentheses
*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Yapılan analiz sonucunda yukarıdaki tabloda yer alan değerler elde edilmiştir. Tabloda ifade edilen p değeri istatistiksel olarak anlamlılık derecesini ifade etmektedir. p değerinin 0.01 den düşük bir değere sahip olması yüksek derece anlamlılık ifade etmektedir. Tabloda yerel cinsiyet eşitsizliği değerine bakıldığında illerin cinsiyet eşitliği derecesi ve gelişme seviyenin ve kadınlara yönelik uygulanan hizmetlerin kadınların niteliksel temsili üzerinde yüksek derecede negatif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Tablo üzerinde kadının niteliksel temsili ve dindarlık arasındaki ilişki değerlendirildiğinde illerin dindarlık seviyesinin kadınlar lehine verilen kanun teklifleri üzerinde önemli bir negatif etkiye sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Partiler temelinde bir değerlendirme yapıldığında, Milliyetçi Hareket Partisi karşılaştırma kategorisi olarak dışarıda bırakılmıştır. Yani partilerin feminist kanun teklifi davranışlarını Milliyetçi Hareket Partisi ile karşılaştırarak değerlendirileceği anlamına gelmektedir. Ak Parti Milletvekilleri Milliyetçi Hareket Partili meslektaşlarına oranla daha az feminist içerikli kanun teklifi sunmaktadır.

CHP'nin ise diğer partilere oranla kadın haklarının ilerletilmesi ile alakalı daha fazla meclis faaliyetinde bulunduğu görülmektedir. Cinsiyet ve kadının niteliksel temsili arasındaki ilişkiye bakılacak olursa da kadın milletvekillerinin erkek meslektaşlarına kıyasla kadınlar lehine daha fazla kanun teklifi sunduğu görülmektedir.



Çalışmada kullanılan model Negatif Binom olmasından dolayı katsayıları direk olarak yorumlamak sakıncalı olmaktadır. Bu nedenle diğer değişkenleri ortalamalarında sabit tutarak cinsiyet eşitsizliğinin feminist kanun teklifleri üzerindeki marjinal etkisi hesaplanmaktadır. Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere cinsiyet eşitsizliğinin maksimum olduğu ilin milletvekillerinin feminist kanun teklifi sunma olasılığının eşitsizliğin en düşük olduğu ilin milletvekillerine oranla üç kat daha düşüktür. Bu durum da yerel düzeydeki cinsiyet eşitsizliğinin kadınların niteliksel temsili üzerinde ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Kadınların siyasette yer alması demokrasinin bir gereği olduğu kadar kadın çıkar ve önceliklerinin siyasi mecralarda görünür olması açısından da önemlidir. Türkiye'de kadınlar siyasal hakları 20. başlarında birçok Batılı ülkeye kıyasla erken kazanmasına rağmen günümüzde kadınların temsil oranının istenilen düzeyde olmadığı bir gerçektir. Kadınların siyasette var olmasını belirleyen ve etkileyen birçok unsur mevcuttur. Çalışmada da bu unsurlardan toplumsal cinsiyet algısı kadın ve erkeğe biçilen roller, gelişmişlik seviyesi ele alınmaktadır. Ülke parlamentosunda kadınların temsilini ele alırken yerel düzeyde kadınlara yönelik gelişmelerin etkisinin de göz önüne alınması gerekmektedir. Nitekim bu durum kadının niteliksel temsilini daha kapsamlı değerlendirme imkânı vermektedir.

Çalışmada kadının niteliksel temsili Türkiye örneği üzerinden ele alınmaktadır. İlk olarak 2003-2015 yılları arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulan yaklaşık 4500 adet kanun teklifinin içerik analizi yapılarak verilen kanun teklifinin feminist konu olup olmadığı, hangi konulara ağırlık verildiği milletvekili, parti, cinsiyet değişkenleri temelinde elde edilmektedir. İkinci olarak TEPAV tarafından yapılan "81 İl için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi" adlı çalışma da elde edilen illerin cinsiyet eşitliği skorları, illerin gelişmişlik seviyelerini gösteren değerler alınarak meclis faaliyetlerini kodlama sonucu elde edilen veri setine eklenmiştir. En son aşamada negatif binom regresyon analizi uygulanmaktadır.

Analiz sonucu cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğu ilin milletvekilinin, eşitsizliğin düşük olduğu ilin milletvekiline oranla yaklaşık üç kat daha az feminist kanun teklifi verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Yerel düzeyde toplumsal cinsiyet algısının kadının niteliksel temsili üzerinde önemli derecede negatif etkisi olduğu görülmektedir.

Kaynakça

Dowding, Keith; Hındmoor, Andrew ve Martin, Aaron. "The Comparative Policy Agendas Project: Theory,Measurement and Findings," Journal of Public Policy, Cilt 36, No 1, (2015), s. 3-4.

John, Peter. "The Policy Agendas Project: A Review," Journal of European Public Policy,13/7, (2006), 975.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi-CEDAW- (1979).

Lovenduski, Joni. "Women and Politics: Minority Representation or Critical Mass?', Parliamentary Affairs, Cilt 54, No 4, 2001, s.743–58.

Schwindt Bayer, Leslie A. "Still Supermadres? Gender and the Policy Priorities of Latin American Legislators", American Journal of Political Science, Cilt 50, No 3, (2006), s.570-585

TEPAV, Demirdirek Hülya ve Şener, Ülker. 81 İl için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi,(2014).

United Nations Development Programme, Gender Inequality Index, http://hdr.undp.org/en/content/gender-inequality-index-gii ve http:// hdr. Undp .org /en/content / ge n der-development-index-gdi.

Üner, Sarp. "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği", Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (Ekim 2008).

TEMSİLDE CİNSİYET FARKI: GÜNDEM BELİRLEME VE SEÇİM STRATEJİLERİ AÇISINDAN FARKLI BİR YAKLAŞIM

Dr. Öğr. Üyesi Alper T. BULUT
Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Arş. Gör. Emel İLTER
Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Özet
Kadının siyasete bireysel ve toplumsal katılımı, karar mercilerindeki temsili siyaset bilimi ve cinsiyet çalışmalarının önemli alanlarından birini oluşturmaktadır. Bu çalışma kadının siyasette niteliksel temsilini belirleyen seçim temelli mekanizmaları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Milletvekillerinin yeniden seçilebilme kaygılarının feminist içerikli kanun teklifi verme davranışını ne şekilde etkilediğini araştırmaktadır. Bu bağlamda 2003-2015 yılları arasında verilen yaklaşık 4500 adet kanun teklifinin içerik analizinin yapılmasıyla oluşturulan veri seti ile her milletvekili için ayrı hesaplanan seçim kırılganlığı skorunu birleştirerek seçim kırılganlığı ve kadının niteliksel temsili arasındaki ilişkiyi istatistiksel olarak ortaya koymaktadır.
Anahtar Kelimeler: Kadın, Niteliksel Temsil, Seçim Kırılganlığı, Türkiye
Abstract
The individual and social participation of women in politics is one of the important areas of political science and gender studies. This study aims to reveal the selection-based mechanisms that determine the substantive representation of women in politics.It explores the ways in which parliamentary concerns about re-election affect feminist law-making behavior. In this context, by combining the data set created by conducting content analysis of approximately 4500 law proposals submitted between 2003 and 2015, and the Electoral Vulnerability score calculated separately for each deputy, the relationship between election fragility and qualitative representation of women is statistically demonstrated.
Key Words: Women, Substantive Representation, Electoral Vulnerability, Turkey

Giriş

Kadının siyasal temsili üzerine yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak kadının niteliksel ve betimsel temsil üzerine odaklanmaktadır.1990'lı yıllardan itibaren akademik çalışmalarda sıkça yer alan kadınların betimsel temsili, temsil eden ve temsil edilen arasında benzer demografik ve deneyimsel özellikleri bulunan kişilerin yine o grubun bir mensubu tarafından temsil edilmesi anlamına gelmektedir. Seçmenleri ile benzer dil, din, cinsiyet özelliklerine sahip olan temsilcilerin bağlı bulunduğu zümreye yönelik politika oluşturma ve sorunlarını çözme noktasında yeterli empatiye sahip oldukları ileri sürülmektedir. (Philips, 1995; Mansbridge, 1999: 628-657). Toplumsal bir kategori olarak değerlendirilen kadınların da temsilinin en iyi şekilde kadınlar tarafından yapılabileceğini iddia etmektedir. Ancak 2000'li yıllarla birlikte akademik çalışmalar parlamentoda temsil eden ve temsil edilen arasında demografik, fiziksel veya diğer özelliklerinden bağımsız olarak temsilcinin temsil ettiği toplumun çıkarlarına hizmet etmesi anlamına gelen niteliksel temsile yoğunlaşmaktadır. (Diaz, 2005). Kadınların niteliksel temsili de o halde temsilcinin kadın veya erkek olmasına bakılmaksızın kadın çıkarlarını ilerletecek politikalar üretilmesi, kadın sorunlarının siyasette görünür kılınması olarak ifade edilmektedir. Ağırlıklı olarak kadınları etkileyen ve feminist konu olarak da adlandırılan sosyal ve biyolojik olguların (Bayer, 2006: 570-585) yasama faaliyetlerinde yer alması kadınların önceliklerinin yansıtılması, sorunlarının çözülmesi ve olumlu politikalar üretilmesi açısından önem arz etmektedir. Çalışmada ilk olarak kadın, siyaset ve temsil üçgeninin literatürdeki gelişimi genel hatlarıyla özetlenecek sonraki aşamada çalışmada izlenen yöntem açıklanarak elde edilen bulgular değerlendirilecektir.

1-Kadın ve Siyasal Temsil

Kadının siyasette temsili ile ilgili çalışmalar 1967 yılında F. Hanna Pitkin tarafından kaleme alınan "The Concept of Representation" adlı çalışmaya dayandırılmaktadır. Pitkin çalışmasında temsili dört grup altında sınıflandırarak literatüre sistematik bir yorum kazandırmaktadır. Çalışmada temsil; sembolik, resmi, betimleyici ve niteliksel şeklinde kategorize edilmektedir. (Pitkin, 1972: 39). Kadının siyasette temsili üzerine yapılan çalışmalar da ağırlıklı olarak kadının niteliksel ve betimsel temsili ile bu iki temsil arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır (Celis, 2006: 85-114). 1990'lardan itibaren temsil edilen ve temsilci arasında dil, din, cinsiyet vb. ortak özelliklerin bulunmasının temsil için daha etkili olabileceği düşüncesi yaygınlık kazanmaktadır. Bu bağlamda kadınların da siyasette en iyi kadınlar tarafından temsil edilebileceği savunulmaktadır (Philips, 1995). Deneyimsel farklılığın siyasal alanda daha belirleyici olmasıyla birlikte temsil edilen ve temsilci arasında deneyim ortaklığı bulunması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu durumda Kadınların erkeklere kıyasla kadın haklarını ilerletecek, sorunlarını gündeme getirecek feminist içerikli (Bayer, 2006: 570-585) politika üretme olasılıklarının daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Swers, 1998: 435-445; Tam, 2017: 44-70). Kadınların parlamentolarda yetersiz temsilini önleyebilmek ve parlamento kararlarını etkileyebilmek için parlamentoda bulunması gereken kadın oranını ifade eden kritik eşik gündeme gelmiştir. Bu kavram parlamentolarda ve karar mercilerinde belirlenen orana ulaşıldığı zaman kadınlar lehine uygulanan politikalar ve alınan kararlar üzerinde radikal bir değişim olacağı öngörüsünü barındırmaktadır (Thomas ve Welch, 1991: 445-456; Thomas ve Wilcox, 1998; Dahlerup, 1988: 275-297). Kadın haklarını ilerletecek ve sorunları görünür kılacak feminist içerikli konulara (Bayer, 2006: 570-585) yoğunlaşacakları ihtimalinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Swers, 1998: 435-445; Tam, 2017: 44-70). Ancak 2000'li yıllardan itibaren parlamentolarda kadınların sayısal olarak varlıklarının artırılmasının kadınlara yönelik alınan karar ve uygulanana politikalar üzerinde artıcı bir gücünün olup olmadığı tartışılmaya başlamaktadır. Bu dönemde yapılan çalışmalar odağını niteliksel temsile çevirmektedir. Niteliksel temsil ile temsilcinin fiziksel veya diğer özelliklerden bağımsız olarak temsil ettiği topluluğun çıkarlarına hizmet etmesi anlaşılmaktadır (Diaz, 2005). Bir grup çalışma kadınların parlamentolardaki sayılarının artırılması ile kadınlara yönelik politika çıktıları arasında pozitif ilişkinin olmadığını belirtmekteyken (Celis vd., 2008) diğer bir grup çalışma ise; Kadınların sayılarının siyasi mecralarda artırılmasının kadınların niteliksel temsilini teşvik ettiği, kadına yönelik yapılan politikaları artırdığını vurgulamaktadır (Devlin ve Elgie, 2008; Celis, 2006).

Türkiye'de ise kadının siyasal temsili ile alakalı çalışmalar ağırlıklı olarak sosyolojik, tarihsel ve toplumsal açıdan ele alınmaktadır. Çalışmalar genellikle kadınların seçme seçilme hakkı elde etmesi, yaşanılan sorunlar ve sonrasındaki gelişmelere odaklanmaktadır (Kırkpınar, 2009). Bunun yanı sıra İslam ve siyaset örgüsünün cinsiyete bağlı etkilerine odaklanan (Arat, 2010) ve kadının niteliksel temsiline odaklanarak kadın milletvekillerinin kadınları siyasette görünür kılma noktasında etkili aktörler olup olmadığı inceleyen çalışma (Ayata ve Tütüncü, 2008) da diğer çalışmalardan ayrılarak kadın ve siyaset ilişkisine başka bir açıdan yaklaşmıştır.

2-Yöntem ve Bulgular

Kadının niteliksel temsili ile ilgili verilere ulaşmak için Karşılaştırmalı Gündemler Projesi (CAP) isimli içerik analizi ve başlık kodlama yöntemi referans alınmıştır. 1990'ların başında Frank Baumgartner ve Bryan Jones tarafından başlatılan, Amerika'daki gündem değişimini ve politika önceliklerini tespit etmeyi amaçlayan projeye dayanmaktadır. Gündem detaylarını değerlendirme noktasında başarılı olan çalışma, Amerika dışında Kanada, Avrupa Birliği, Portekiz, Belçika, Danimarka, İsrail İtalya, Almanya Fransa, İspanya, Birleşik Krallık, Hollanda, İsviçre, Pensilvanya gibi eyalet ve ülkelerde karşılaştırmalı gündemler projesi olarak uygulanmıştır (Dowding vd.,2015; 3-4). Proje kapsamında kullanılan gündemdeki konulara göre oluşturulmuş kod kitabı mevcuttur. Bu çalışmada bahsi geçen kod kitabının Türkiye'ye uyarlanmasıyla elde edilen 21 ana 240 alt başlığa sahip

politikanın özel ve fonksiyonel alanlarıyla ilgili olan kod kitabı kullanılmıştır. Böylelikle elde edilen veriler hem ülkelerin zaman içinde politika gündemlerindeki değişimi inceleme hem de ülkeler arasında politikanın geçirdiği evrimi ölçme ve karşılaştırma fırsatı olarak kullanılır hale gelmiştir (John, 2006; 975).

Çalışmada ilk olarak 2002-2015 yılları arasında meclise sunulan yaklaşık 4500 adet kanun teklifinin içerik analizi yapılmaktadır. Kanun tekliflerinin özetleri dikkate alınarak kod kitabı kapsamında 21 genel 240 alt başlık altına yerleştirilmektedir. Bu şekilde belirlenen dönemde verilen kanun tekliflerinin politika başlıkları nezdinde yüzdesel değerleri elde edilmiştir. Çalışma kadının niteliksel temsilini incelediğinden dolayı verilen kanun tekliflerinin feminist içerikli olanları ve kadınların konumlarını geliştirmek için verilenleri değerlendirebilmek için literatürde kabul görmüş Women issue (Feminist konular) ve Soft issue (Feminen konular) ayrımına göre de ek bir kodlama yapılmaktadır. Çalışmada bağımlı değişken olarak feminist içerikli kanun teklifleri, ana bağımsız değişkenler olarak milletvekillerinin seçim kırılganlığı skoru ve kontrol amaçlı bağımsız değişkenler olarak da cinsiyet, liderlik, parlamento tecrübesi, vb kullanılmaktadır.

Kodlama örneği olarak aşağıdaki kanun teklifini ele alalım:
"Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Öngörülmektedir"

Söz konusu kanun teklifi genel başlık olarak Ekonomi ile alakalı olduğu için "Makroekonomi" başlığı altında "1" sayısıyla kodlanacaktır. İçerik olarak Vergi ile ilgili olduğu için "Vergilendirme, Vergi Politikası ve Reformu" başlığı altında "107" sayısı ile kodlanmaktadır.

1- "Kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi ile ilgili bir kanun teklifi"
2-"Yükseköğretim Kanununa Geçici Maddeler Eklenmesine Dair Kanun Teklifi"

Yukarıda sözü edilen Kanun Teklifleri women issue (Feminist konu) kapsamında kodlandığı zaman kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi yönündeki kanun teklifi kadınla doğrudan alakalı olan olduğu için 1 olarak kodlanmaktadır. Kadın ile doğrudan ilgisi olmayan Yükseköğretim kanununa geçici maddeler eklenmesi yönünde verilen kanun teklifi ise 0 olarak kodlanmaktadır. Verilen kanun tekliflerini soft issue (yumuşak konu) kapsamında değerlendirecek olursak her iki kanun teklifi de feminen konu kapsamında ele alınmakta ve 1 olarak kodlanmaktadır.

Çalışmada ikinci olarak da 2002-2015 yılları arasında görev yapan her bir milletvekili için seçim kırılganlığı skoru hesaplanmaktadır. Elde edilen değerler Meclis faaliyetlerinden elde edilen veriler ile birleştirilerek negatif binom regresyon analizi uygulanmaktadır.

Seçim Kırılganlığı Skorunun Hesaplanması:

$\frac{LP}{S}$ formülü ile hesaplanmaktadır.

LP: Milletvekilinin liste pozisyonu (listedeki sırası)
S: Partinin seçim bölgesindeki toplam sandalye sayısı
Bu değişken 0 ile 1 arası değerler almaktadır. 1 yüksek seviyede seçim kırılganlığını ifade etmektedir.

2003-2015 yılları arasında yaklaşık 4500 adet kanun teklifinin kodlanmasıyla elde edilen veri setiyle, bu süreç içerisinde görev yapan 857 milletvekilinin seçim kırılganlığı skorunun hesaplanmasıyla ortaya çıkan veriler en son aşamada birleştirilerek negatif binom regresyon analizi uygulanmaktadır.

Değiskenler	
Seçim Kırılganlığı	-2.28***
	(0.541)
Komisyon Üyeleği*Kadın Konuları	0.50***
	(0.184)
Parlamento Tecrübesi	-0.03
	(0.027)
Liderlik Pozisyonu	-0.16
	(0.213)
Cinsiyet	0.22
	(0.181)
Constant	0.85***
	(0.265)
N	134

Standard errors in parentheses
*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

P skorunun 0.01'den düşük olması istatistiksel olarak yüksek derece anlamlılık ifade etmektedir. Değerlerin önündeki (-) işareti ise ilişkinin yönünü belirlemektedir. Analiz sonucunda yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere seçim kırılganlığının milletvekillerinin verdiği feminist içerikli kanun teklifi üzerinde negatif bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bu durum da çalışmanın ana hipotezini doğrulamaktadır. Yeniden seçilme kaygısı yüksek olan milletvekilleri feminist içerikli kanun teklifi sunma konusunda çekingen davranmaktadırlar.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde halk ekonomi, güvenlik, dış politika gibi temel konulara daha fazla önem vermekte ve meclise gönderdikleri milletvekillerinden bu konularda yasama faaliyeti beklemektedir. Bu durum da doğal olarak yeniden seçilme kaygısı taşıyan milletvekillerini bu alanlarda meclis faaliyeti yapmaya yönlendirmekte ve kadın haklarını ilerletecek kanun teklifleri sunma konusunda pasif kalmalarına neden olmaktadır. Bu duruma çözüm olarak kadın milletvekilleri konusunda kota uygulamaları önerilebilir. Kota uygulaması sayesinde özellikle kadın kotasından seçilen milletvekilleri, kadın hakları konusunda meclis faaliyetlerinde daha aktif davranabilirler.

Sonuç

Kadınların siyasette eksik temsili birçok ülkede var olan önemli bir problemdir. Kadınların erkeklere göre farklı yaşam deneyimleri, farklı öncelikleri ve farklı sorunları vardır. Bu bağlamda kadınların siyasi organlarda yeterince yer bulamamaları kadınlara yönelik uygulamaları da sekteye uğratmaktadır. Bu çalışma kadın çıkarlarının görünür kılınması politika çıktılarına yansıtılmasını esas alan niteliksel temsile odaklanmaktadır. Literatürde de kendine yer bulan ve feminist konu olarak adlandırılan doğrudan kadınlara yönelik meclis faaliyetlerinin analizini yapmak Türkiye'de kadınların niteliksel temsilini anlamaya ve yorumlamaya yönelik geniş bir çerçeve sunmaktadır.

2003-2015 yılları arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulan yaklaşık 4500 adet kanun teklifinin içerik analizi yapılarak verilen kanun teklifinin feminist konu olup olmadığı, hangi konulara ağırlık verildiği milletvekili, parti, cinsiyet değişkenleri temelinde elde edilmektedir. Daha sonra belirtilen dönem için görev yapan yaklaşık 857 milletvekilinin seçim kırılganlığı skoru hesaplanmaktadır. Son aşamada Son aşamada elde edilen bu iki veri seti birleştirilerek negatif binom regresyon analizi uygulanmaktadır. Seçim kırılganlığı yüksek olan milletvekillerinin yeniden seçilebilmek için feminist kanun tekliflerine mesafeli durduğu ve yasama faaliyetlerini başka yönlere çevirdiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Kaynakça

Arat, Yeşim. "Religion, Politics and Gender Equality in Turkey: implications of a democratic paradox,?" Third World Quarterly, 31/6, (2010), 869-884.

Ayata, Ayşe Güneş ve Tütüncü, Fatma. "Critical Acts Without a Critical Mass: The Substantive Representation of Women in the Turkish Parliament", Parliamentary Affairs, Cilt 61, No 3, (2008), s.461-475.
Celis, Karen Childs, Sarah Kantola, Johanna ve Krook, Mona Lena. "RethinkingWomen's Substantive Representation", Representation, Cilt 44, No 2, (2008), s.99-110.

Celis, Karen. "Substantive Representation of Women and the Impact of Descriptive Representation. Case: The Belgian Lower House 1900–1979", Journal of Women, Politics and Policy, Cilt 28, No 2, (2006), s.85–114.

Dahlerup, Drude. "From a Small to Large Minority: Women in Scandinavian Politics", Scandinavian Political Studies, Cilt 11, No 4, (1988), s. 275–297.

Devlin, Claire ve Elgie, Robert. "The Effect of Increased Women's Representation in Parliament: The Case of Rwanda", Parliamentary Affairs, Cilt 61, No 2, (2008), s.237-254.

Diaz, Mercedes Mateo. Representing Women? Female Legislators in West European Parliaments. European Consortium for Political Research monograph series, Oxford: University of Oxford Press,2005.

Dowding, Keith; Hındmoor, Andrew ve Martin, Aaron. "The Comparative Policy Agendas Project: Theory,Measurement and Findings," Journal of Public Policy, Cilt 36, No 1, (2015), s. 3-4.

John, Peter. "The Policy Agendas Project: A Review," Journal of European Public Policy,13/7, (2006), 975.
Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi-CEDAW- (1979).
Kırkpınar, Leyla. Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın, İzmir: Zeus Yayınları, 2009.

Lovenduski, Joni. "Women and Politics: Minority Representation or Critical Mass?', Parliamentary Affairs, Cilt 54, No 4, 2001, s.743–58.

Mansbridge, Jane. "Should Black Represent Blacks and Women Represents Women? A Contingent Yes", The journal of Politics, Cilt 61, No 3,(1999), s. 628-657.

Phillips, Anne. The Politics of Presence, Oxford: Oxford University Press, (1995).
Pitkin, Hanna Fenichel. The Concept of Representation, Berkeley, CA: University of California Press, (1972).
Schwindt Bayer, Leslie A. "Still Supermadres? Gender and the Policy Priorities of Latin American Legislators", American Journal of Political Science, Cilt 50, No 3, (2006), s.570-585
Swers, Michele L. "Are Women More Likely to Vote for Women's Issue Bills than their Male Colleagues?", Legislative Studies Quarterly, Cilt 23, No 3, (1998), s.435-445.

Tam, Waikeung."Do Famale Legislators have Different Policy Priorities than their Male Colleagues in an Undemocratic /semi-democratic Legislature? The Case of Hong Kong", The Journal of Legislative Studies, Cilt 53, (2017), s.44-70.

Thomas, Sue. ve Welch, Susan. "The Impact of Gender on Activities and Priorities of State Legislators", *Western Political Quarterly*, Cilt 44, No 2, 1991, s. 445–456.

Thomas, Sue. ve Wilcox, Clyde. (ed.). *Women and elective Office*, New York, Oxford University Press, 1998.

NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN "KALDIRIMLAR" ŞİİRİNDE DOĞUM TRAVMASI VE OEDİPUS KOMPLEKSİ

Mert Tutucu
Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
merttutucu94@gmail.com

Özet

Necip Fazıl Kısakürek'in "Kaldırımlar" adlı şiiri ilk olarak 1928 yılında Hayat Dergisi'nde Osmanlıca olarak yayınlanmıştır. Söz konusu şiir aynı yıl yayımlanan Necip Fazıl Kısakürek'in ikinci şiir kitabına da ismini vermiştir. Şairin şiir külliyatında önemli bir yer tutan korku, yalnızlık ve kaygı temalarını yansıtması bakımından "Kaldırımlar" şiiri özel bir öneme sahiptir. Şiirde yer alan anne ve sevgili imgeleri korku, yalnızlık ve kaygı temalarının beslendiği kaynaklar hakkında bize ipucu verir.

Bu kaynaklardan ilki Avusturyalı psikanalist-yazar Otto Rank tarafından geliştirilen doğum travması kavramıdır. Otto Rank'a göre insanın yaşam boyunca sahip olduğu kaygıların temeli doğum esnasında ortaya çıkan ayrılık kaygısıdır. Bu kaygı sürekli farklı şekillerde yinelenir. Otto Rank bu durumu doğum travması olarak adlandırır. Otto Rank'a göre anne rahminde olan çocuk dengeli bir yaşam sürer. Doğum anına kadar çocuk bu güvenli bölge içinde kaygıdan uzaktır. Çocuğun anne rahminden çıktığı anda duyduğu acılar doğum terörü olarak adlandırılır. Doğum terörü çocuğun dengeli yaşamına son verir ve kaygıya sebep olur. Çocuk bu andan itibaren kaybettiği dengenin arayışı içinde tekrar anne rahmine dönmek ister. Fakat bunun imkansızlığı yaşam boyunca sürecek bir kaygıya sebep olur.

Şiirin temasını besleyen ikinci kaynak Sigmund Freud'un psiko-analitik gelişim kuramında önemli bir yeri olan Oedipus Kompleksi'dir. Oedipus Kompleksi erkek çocuğun gelişim evresinde anneye yönelen cinsel isteğini tanımlamak için kullanılır. Fallik dönem olarak adlandırılan süreçte çocuk cinsel kimliğini keşfetmeye başlar. Böylece erkek çocuğun cinsel dürtüleri fallik dönemde anneye yönelen cinsel arzuya dönüşür.

Bu çalışmada "Kaldırımlar" şiirindeki temaların kaynağı söz konusu teoriler ışığında açımlanacak, şiirdeki anne imgesi ile doğum travması kavramı arasındaki ilişkiye değinilecek, şiirin ilerleyen kısımlarında anne imgesinin sevgili imgesine dönüşmesi ise Oedipus Kompleksi bağlamında yorumlanarak şiirin psikanalitik bir okuması yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Necip Fazıl Kısakürek, Kaldırımlar, Doğum Travması, Oedipus Kompleksi, anne imgesi.

BIRTH TRAUMA AND THE COMPLEX OEDIPUS IN NECİP FAZIL KISAKÜREK'S POEM "KALDIRIMLAR"

Abstract

Necip Fazıl Kısakürek's poetry "Kaldırımlar" was first published in Hayat Dergisi in 1928 in Ottoman Turkish. The poetry at issue gave its name to the second poetry book of Necip Fazıl Kısakürek which is published in the same year. The poetry "Kaldırımlar" has a special importance in terms of reflecting the themes of fear, loneliness and anxiety that occupy an important place in the poetry corpus of the poet. The mother and her beloved images in the poetry give us clues about the sources of the themes of fear, loneliness and anxiety.

The first source of this concepts was developed by the Austrian psychoanalyst-author Otto Rank. According to Otto Rank, the basis of human anxiety throughout life is the separation anxiety that occurs during birth. This anxiety is constantly repeated in different ways. Otto Rank calls this situation as birth trauma. According to Otto Rank, the child in the womb lives a balanced life. Until the moment of birth, the child is free from anxiety in this safe zone. The pains that the child feels when he comes out of the womb is called birth terror. Birth terror puts an end to the child's balanced life and causes anxiety.

Henceforth the child wants to return to the womb of her/his mother in search of the balance that s/he lost. But the impossibility of this leads to life-long anxiety.

The second source that supports the theme of poetry is The Oedipus Complex, which has an important place in Sigmund Freud's psycho-analytic theory of development. The Oedipus Complex is used to describe the sexual desire of a male child towards a mother during his developmental stage. In the so-called phallic period, the child begins to discover his sexual identity. Thus, male sexual urges turn into sexual desire in the phallic period.

In this study, the source of the themes in the "Kaldırımlar" poetry will be explained in the consideration of these theories, the relationship between the mother image in the poetry and the concept of birth trauma will be discussed.

Key Words: Necip Fazıl Kısakürek, Kaldırımlar, Birth Trauma, The Complex Oedipus, The Mother Image

1.Giriş

Necip Fazıl Kısakürek, *Çile* ismini verdiği kitabında bulunan bütün şiirlerini işlenilen temaya göre gruplara ayırmıştır. Kitap; *Allah*, *İnsan*, *Ölüm*, *Şehir*, *Tabiat*, *Kadın*, *Korku*, *Daüssıla*, *Ukde*, *Hafakan*, *Dekor*, *Tecrit*, *Kahramanlar*, *Dava ve Cemiyet* bölümlerinden oluşmaktadır (Kısakürek, 2014, s.499-511). *Korku* başlığı altında 9 şiir, *hafakan* başlığı altında 25 şiir ve *tecrit* başlığı altında 36 şiir olmak üzere üç başlığın içerdiği toplam şiir sayısı 70'tir. Bu sayısal veriler göz önüne alındığında Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerini üzerine inşa ettiği temalar içerisinde *korku*, *yalnızlık* ve *kaygı* temalarının büyük önem taşıdığı söylenebilir. Necip Fazıl'ın erken dönem çalışmalarından biri olan ve üç bölümden oluşan "Kaldırımlar" isimli şiirinde de tema yalnızlık ve kaygıdır. "Kaldırımlar" şiirinde şairin hissettiği yalnızlık ve kaygı iki ana kaynaktan beslenir. Bu kaynaklardan ilki insanın ana rahminden ayrılmasıyla başlayan ve yaşadığı ilk kaygı olan *doğum travması*dır. Diğer kaynak ise doğum travması yaşayan ve sürekli anne rahmindeki kaygısız yaşamın arayışında olan insanın anne ile kurduğu *ödipal* ilişkidir.

2. "Kaldırımlar" ve Doğum Travması

"Kaldırımlar" şiirinde şairin hissettiği duyguları daha iyi anlayabilmek için bu duyguların beslendiği kaynaklardan ilki olan doğum travması kavramını açımlamanın yararlı olacağı kanaatindeyim. Doğum travması kavramı psikanalist kuramın kurucusu olan Avusturyalı nörolog Sigmund Freud tarafından ortaya atılmış ve Freud'un öğrencisi olan Avusturyalı psikanalist-yazar Otto Rank tarafından geliştirilmiştir. Otto Rank'ın "Das Trauma Der Geburt Und Seine Bedeutung Für Die Psychoanalyse" adlı eserinin "Doğum Travması" ismiyle yapılan Türkçe basımına "Türkçe'de Otto Rank" yazısıyla katkıda bulunan psikiyatri profesörü Engin Geçtan, Freud'un ve Otto Rank'ın bu kavrama karşı yaklaşımlarını şöyle ifade eder: "(...) Freud, doğum travmasını insanın yaşadığı ilk kaygı olarak tanımlamış, (...) Rank [ise] insanın yaşamındaki kaygıların çoğunu, doğum anında yaşanan ayrılık kaygısının tekrarı olarak yorumlamıştır." (Rank, 2000, s.8). Bu alıntıdan da görebileceğimiz gibi doğum travması kavramını üreten ilk isim olan Freud bu kaygıyı insanın hayatında yaşadığı kaygılardan biri olarak görürken, Otto Rank bu kavramı geniş bir bağlamda değerlendirmiş ve insanın yaşadığı çoğu kaygının kaynağı olarak doğum anındaki travmayı göstermiştir. Anne rahminde olan çocuk dengeli bir yaşam sürer. Anne rahmi çocuk için gerekli olan güvenlik, sıcaklık, beslenme dahil her şeyi sunar. Doğum anına kadar çocuk bu güvenli bölge içinde gayet dengeli ve kaygısız bir yaşam sürer. Ne var ki doğum anında çocuk karanlık bir evrenden aydınlık bir evrene çıkar. Bu aydınlık, çocuğun gözlerine acı verir. Ayrıca çocuk doğduğu anda nefes alabilmek için bile acı çeker. Çocuğun anne rahminden çıktığı anda duyduğu bu acılar *doğum terörü* olarak adlandırılır (Vološinov, 1976, s.62). Bu terör çocuğun rahimdeki dengeli yaşamına son verir ve dengenin bozulması kaygıya sebep olur. Çocuk bu andan itibaren yitirdiği dengenin arayışında olarak tekrar anne rahmine dönmek isteyecektir. Fakat bunun imkansızlığı yaşamı boyunca sürecek bir kaygıya sebep olacaktır.

Annenin rahminden kopmanın getirdiği yalnızlık duygusu, yitirilen dengeli yaşamın aranışı fakat bulunamayışı ve tekrar anne rahmine dönmenin imkansız olmasından doğan kaygı "Kaldırımlar" şiirinin ilk bölümünde kendisini gösterir. Şiirin ilk bölümündeki "Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında;/Yürüyorum, arkama bakmadan yürüyorum." dizeleri anne ile çocuğun arasındaki göbek

bağının kesilmesiyle çocukta ortaya çıkan yalnızlık ve kimsesizlik halinin bir yansımasıdır. "Yolumun karanlığa saplanan noktasında,/Sanki beni bekleyen bir hayal görüyorum" dizesi denge arayışının bir tezahürüdür. Karanlık ve anne rahmi arasındaki benzerlik doğum travması kavramı ile uyumludur. Yolun yani arayışın sonu anne rahmine yani karanlığa uzanır. Bu yolun sonunda şairi bekleyen hayal ise anne rahminin kendisidir; fakat anne rahmine geri dönüş imkansız olduğu için bu yalnızca bir hülyadır. Ayrıca yine bu hayal bir nevi seraptır. Bilindiği gibi eski dini-mitsel anlatılarda ve edebiyat geleneklerinde çöl, arayışın sembolüdür. Şairin önünde uzanan yol da modern insanın arayışının mekanı olarak çöle karşılık gelir. Çölde arayış içinde olan yalnız, kimsesiz insan nasıl serap görürse, şair de yolunun karanlığa uzanan noktasında bir serap gördüğü vehmine kapılır. "Kara gökler kül rengi bulutlarla kapanık;" dizesi yine anne rahmi ve karanlık ilişkisini gözler önüne serer. Ayrıca yaratılan bu Kafkaesk atmosfer şairin kaygısının ve korkusunun tabiattaki görünümüdür. "Üstüme camlarını, hep simsiyah, dikiyor/Gözüne mil çekilmiş bir âmâ gibi evler" dizelerinde gözler bir acı sembolü olarak karşımıza çıkar. Yukarıda da belirtildiği gibi anne rahminden çıkan çocuk ışığa gözlerinin alışması sürecinde acı çeker. Dizede de körlük doğal bir körlük değildir. Evler gözüne mil çekilmiş bir âmâ gibidir. Mil çekme işlemindeki işkence ve acı doğum teröründeki acıyı hatırlatır. "Kaldırımlar çilekeş yalnızların annesi" dizesinde kaldırımların doğumla birlikte ayrı kalınan annenin yerine geçtiği görülmektedir. Kaldırımlar anne arketipinin bir göstergesi olarak arayışın odak noktası olur. "Ben bu kaldırımların emzirdiği çocuğum!" dizesi de doğum travması süreciyle ilişkilidir. Doğum travması ile ilk kaygısını yaşayan çocuk yine bu kaygıyla bağlantılı olarak ikincil bir kaygı, sütten kesilme travması yaşar. Sütten kesilmek demek çocuk için ikinci kez anneden ayrılması demektir. "Ne sabahı göreyim, ne sabah görüneyim;/Gündüzler size kalsın, verin karanlıkları!/Islak bir yorgan gibi, sımsıkı bürüneyim;/Örtün, üstüme örtün, serin karanlıkları." dizelerinde anne rahminden çıkmak istememe fikri açıkça görülür. Gündüz, anne rahminin karanlığından çıkan çocuğun karşılaştığı aydınlık dünyadır. Şair bu dünyayı reddederek karanlıkları yani anne rahmini ister. Ayrıca ıslak bir yorgana bürünür gibi karanlıklara bürünme isteği de anne rahminde çocuğun sıvı içinde bulunmasını ve rahmin duvarlarının bir yorgan gibi çocuğu örterek korumasını çağrıştırır. "Dalıp, sokaklar kadar esrarlı bir uykuya,/Ölse, kaldırımların kara sevdalı eşi..." dizelerindeki ölüm isteği çocuğun anneden ayrılık ve ölüm tasavvuru arasında bağlantıyı açığa çıkarır. Otto Rank doğum travması ve ölüm arasındaki uyumu şu şekilde ifade eder:

"Çocuk için ölmüş olmak, gitmiş olmak demektir (Freud), yani ayrılmış olmak - ve bu da doğruca ilksel travmaya bağlanır. Yani çocuk bilince özgü ölüm tasavvurunu kabul ederken, bilinçdışında ilksel ayrılışla özdeşleştirir onu. (...) [Ö]lüm düşüncesi baştan itibaren bilinçdışında güçlü bir haz etkisi yaratan anne karnına dönme fikriyle örülmüştür." (Rank, 2000, s.41)

Otto Rank'ın görüşü göz önüne alınırsa doğum travması ile ölüm arasındaki uyum açığa çıkmakla kalmaz ayrıca bu uyumun temelinde libidonun olduğu da görülür. Ölüm ile anne rahmine dönüş arasındaki bağlantı anneye yönelen cinsel hazla yakından ilişkilidir. O halde ölümü arzulayan şairin kendisini kaldırımların kara sevdalı eşi olarak göstermesi hem ölüm yoluyla anneye yönelen arzuyu hem de şiirin daha önceki dizelerinde anne ile özdeşleştirilen kaldırımların artık Oedipus Kompleksi bağlamında cinsel bir haz nesnesine dönüştüğünü bize bildirir. Böylece ilk bölümün son dizeleri şiirin ikinci ve üçüncü bölümünde görülecek olan ödipal ilişkinin bir girişi olma özelliğini taşır.

3. "Kaldırımlar" ve Oedipus Kompleksi

Şiirin ödipal dönemde gelişen Oedipus Kompleksi ile ilgili bölümüne geçmeden önce Oedipus Kompleksi ve ödipal evre kavramlarına değinmek faydalı olacaktır. Freud psiko-analitik gelişim kuramı çerçevesinde kişiliğin gelişim evlerini 5'e ayırır: Oral dönem, Anal Dönem, Fallik Dönem, Latent Dönem ve Genital Dönem (Salman, 2018, 149). Fallik dönem 3-6 yaş arasını kapsar ve ödipal dönem olarak da adlandırılır. Bu dönemde çocuk cinsel kimliğini keşfetmeye başlar. Cinsel dürtülerle de bu evrede tanışmaya başlayan erkek çocuk cinsel arzusunu annesine yönlendirir. Bunun sonucunda Oedipus Kompleksi ortaya çıkar. Prof.Dr. Kerim Yavuz "Psikanalizde İlk Dini Gelişmelerin Değeri" adlı eserinde Oedipus Kompleksini şu şekilde değerlendirir:

"(...) [E]rkek çocuk cinsiyet iç güdüsünün harekete geçmesiyle, içinde annesine karşı cinsî istekler beslemeye başlar. Çocuğun ilk beslendiği ana göğsü, Freud'a göre aynı zamanda ilk cinsî tatmin yeridir. Zamanla bu eğilim, annesini kendisine eş olarak seçme isteğine veya ona tamamen sahip olma arzusuna dönüşür." (Yavuz, 1987, s.14).

Yavuz'un Oedipus Kompleksi hakkındaki bu değerlendirmesine bakılırsa çocuğun anne göğsünü emmesiyle başlayan -ki Otto Rank'ın görüşüne göre de sütten kesilmenin çocukta travma yarattığına değinmiştik.- cinsel dürtüler fallik dönemde anneye yönelen cinsel arzuya dönüşür. Böylece çocuk, anneyi babanın eşi olarak görmeyi reddeder ve kendisine eş olarak seçer.

Çocuğun gelişim evrelerinden biri olan fallik dönemde anneye yönelik oluşan cinsel arzular ve bu arzular nedeniyle anneyi eş olarak görme hali "Kaldırımlar" şiirinin ikinci ve üçüncü bölümlerinde karşımıza çıkar. Şiirin ikinci bölümündeki " Senin gölgeni içmiş, onun gözbebekleri; / Onun taşı erimiş, senin kafatasında." dizeleri erotik çağrışımlar içerir. İlk bölümün sonunda cinsel arzuların yöneldiği annenin sembolü haline getirilen kaldırımlar ile bu dizelerdeki birleşme, birbiri içine geçme, birbirinde yok olma arzusu libido ile yakından ilişkilidir. Ayrıca bu dizelerin bulunduğu ikinci kıtanın ilk dizesinde şair fahişe yataklardan kaçtığını söyler. Fahişe kelimenin seçilmesi ilginçtir. Bu dize diğer iki dizeyle birlikte okunursa cinsel arzunun yalnızca anneye yani kaldırımlara yöneldiği ve bunda da sadık kalınarak fahişe yataklardan kaçıldığı söylenebilir. "İkinizin de ne eş, ne arkadaşınız var;" dizesi Oedipus Kompleksinde babanın inkar edilmesine karşılık gelir. Oedipus Kompleksi'nde çocuk anneyi babanın eşi olarak görmeyi reddeder çünkü çocuk, anneyi kendisi için eş olarak seçmiştir. Ayrıca *arkadaşsızlık*, anneye tamamen sahip olma isteğini gösterir. Çocuk, annenin tüm ilgi ve alakasının kendisine yönelmesini ister. Bu şekilde anneye hem cinsel (fiziksel) hem de duygusal açıdan sahip olabilecektir. "Yağız atlı süvari, koştur, atını, koştur! / Sonunda kabre çıkar bu yolun kıvrımları." dizesi şiirin ilk bölümünün sonundaki ölüm ve anneye duyulan cinsel arzu ilişkisinin devamıdır. Annenin rahmine dönüş ölümle ilişkilendirilerek anne rahmi cinsel hazzın nesnesi haline getirilir. Şiirin üçüncü bölümündeki "Bir esmer kadındır ki, kaldırımlarda gece,/Vecd içinde başı dik, hayalini sürükler./Simsiyah gözlerine, bir ân, gözüm değince,/Yolumu bekleyen genç, haydi düş peşime der." dizelerini edebiyat profesörü Mehmet Kaplan Şiir Tahlilleri-II adlı eserinde şöyle yorumlar: "Psikanalistler ölüm arzusu ile anne karnına dönüş arasında bir münasebet bulmuşlardır. (...) Necip Fazıl'ın geceyi bir kadına benzetmesi ve kaldırımlarda ölmeyi istemesi böyle bir arzunun neticesi olabilir." (Kaplan, 2015, s.69). Mehmet Kaplan'ın belirttiği gibi gecenin kadına benzetilmesinin anneye duyulan cinsel arzuyla ve anne rahmine dönme isteğiyle yakın bir ilişkisi vardır. Gecenin karanlığı anne rahmindeki karanlığı hatırlatır ve gecenin kadın olması da anneye yönelen cinsel arzunun bir sembolüdür. Kadın, şaire "Yolumu bekleyen genç, haydi düş peşime (...)" der. Gerçekten de şair anne rahminin yolunu beklemektedir. Tüm arayışının amacı anne rahmine geri dönmek, bu şekilde doğum anında bozulan dengeyi tekrar kazanmak, kaygısını dindirmek ve cinsel dürtülerini tatmin etmektir. "Haydi düş peşime" ifadesi ise erotik bir davet gibidir. Oedipus Kompleksi'nde çocuk, annenin de kendisine cinsel arzu duymasının beklentisi ve cinsel bir ilişkinin fantezisi içindedir. Bu davet de bu beklentiyi ve fanteziyi açığa çıkarır. Fakat şair bu kadının peşinden koşsa da ona bir türlü ulaşamaz. Hem anneye duyulan cinsel arzu bir fantezi olarak kalmaya mahkumdur hem de annenin rahmine dönüş imkansızdır. "Arkamdan bir kahkaha duysam yaralanırım;/Onu bir başkasına râm oluyor sanırım,/Görsem pencerelerde soyunan bir karaltı." dizeleri ise Oedipus Kompleksi'nde çocuğun, anneyi babayla paylaşma düşüncesine katlanamamasına ve babayı cinsel yönden bir rakip olarak görmesine örnektir. Çocuk için baba, annenin eşi değil başkasıdır. Annenin yanında bir yeri yoktur. Bu bağlamda babanın cinsel yönden anneye sahip olması da zorbalıkla mümkündür. Şair, anneyi aklayarak anne ve baba arasındaki cinsel ilişkiyi tanımlamak için "râm olmak" ifadesini kullanır. Yani bu cinsel ilişkiye anne de istekli değildir. Baba o kadar zorbadır ki anneyi kendisine râm olmaya zorlayarak onu elde eder. "Bana rahat bir döşek serince yerin altı,/Bilirim, kalkmayacak, bir yar gibi başımdan..." dizelerinde peşinde koştuğu ereğe ulaşamayan ve cinsel dürtülerini tatmin ederek hem dengeye hem de hazza ulaşamayan şair kendisini yine ölümle avutur. Mehmet Kaplan bu durumu şu

şekilde ifade eder: "(...) [G]ecenin cinsi duygularla birleşmesi dikkate şayandır. Şair, gece, sabahlara kadar peşinde koştuğu bu muhayyel kadını yakalayamaz, neticede tekrar ölümü özler." (Kaplan, 2015, s.69). Mehmet Kaplan'ın da ifade ettiği gibi şairin kadını sabahlara kadar kovalaması da, bu kadını yakalayamayıp ölümü özlemesi de yine doğum travmasının süreçlerinden biri olan doğum terörü, anneye karşı ortaya çıkan cinsel dürtüler ve ölüm yoluyla anne rahmine dönme isteği gibi cinsi duygularla ilişkilidir.

4.Sonuç

Neticede, hem Otto Rank hem de Sigmund Freud için cinsel arzu ile sanatsal üretim arasında sıkı bir ilişki vardır. "(...) [M]odern sanat hareketleri," diye yazar Otto Rank "sanattaki o "psikolojikleştirici" eğilimin son örnekleri sayılabilir; bilinçli bir şeklide insanın "içini", yani bilinçdışını betimlerler, üstelik ağırlıkla "embriyonal" biçimlerde." (Rank, 2000, s.138). Freud'a göre ise cinsel merak, cinsel doyumsuzluk gibi hisler sanatsal yaratımda önemli rol oynar. (Aliçavuşoğlu, 2012, s.5). Freud "Sanat ve Sanatçılar" adlı eserinin "Yazar ve Düşlem" başlıklı bölümünde sanatçıyı gündüz düş gören bir insana, sanat eserini ise gündüz düşlerine benzetir. (Freud, 2001, s.111). Çünkü sanat gerçek ile fantazyayı uzlaştırır. O halde diyebiliriz ki; doğum travması ile ilksel kaygıyı yaşayan insan gelişim evreleri içinde kaygıdan kurtulmak ve doğum anında kaybolan ruhsal dengeyi tekrar kazanmak için annesine cinsel dürtülerle yönelir. Bunun sebebi de anne rahmine tekrar dönme isteğidir. Ne var ki bu isteğin imkansız olması, çocukta var olan dürtülerin fantezi olarak kalmasına yol açar. Sanatsal yaratım gücüne sahip olan insan sanatsal yetisiyle fantezi ile gerçeği uzlaştırır fakat bu uzlaşım esnasında sanatçının bilinçaltında var olan dürtüler eserine yansır. Özellikle varoluş kaygısı teması üzerinden şekillenen eserlerdeki bu dürtüler psikanalitik okumayla ortaya çıkartılabilir.

KAYNAKÇA

Kısakürek, N. (2014). *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Rank, O. (2000). *Doğum Travması*. (Sabir Yücesoy, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Vološinov, V, N. (1976). *Freudianism: A Marxist Critique*. (Translated by I.R.Titunik). New York: Academic Press.

Salman, S. (2018). Psikanalitik Yaklaşım Açısından Baba-Oğul İlişkisi: Gişe Memuru ve Beş Vakit Filmleri. *SineFilozofi Dergisi*, 5, 145-159.

Yavuz, K. (1987). *Psikanalizde İlk Dini Gelişmelerin Değeri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Kaplan, M. (2015). *Şiir Tahlilleri 2 (Cumhuriyet Devri Türk Şiiri)*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Aliçavuşoğlu, E. (2012). Psikanaliz, Freud ve Sanat. *Journal of Art History*, 0, 1-16.

Freud, S. (2001). *Sanat ve Sanatçılar Üzerine.* (Kâmuran Şipal, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

YEDİ İKLİM TÜRKÇE ÖĞRETİM SETİ B1 DERS KİTABI İLE NEW LANGUAGE LEADER İNGİLİZCE ÖĞRETİM SETİ INTERMEDIATE DERS KİTABININ DİL BİLGİSİ İÇERİĞİ YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI*

Doç. Dr., Muhammed Eyyüp Sallabaş
Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, sallabas@gmail.com

Oğuz Serkan Yılmaz
Yıldız Teknik Üniversitesi, Yabancılara Türkçe Öğretimi Tezli Yüksek Lisans Programı, oguzserkanyilmaz@gmail.com

Özet

Yabancı bir dilin öğrenilmesi ve başka insanlara öğretilmesi en eski çağlardan itibaren kültürlerarası iletişim ihtiyacının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Son yıllarda Türkiye'nin küresel boyutta dikkat çekici bir ülke konumuna gelmesinden dolayı Türkçe de öğrenilmek istenen diller arasında önemli bir yer edinmiştir. Türkçenin uluslararası sahada ilgi görmesi Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi hususunda yapılan çalışmaları da artırmıştır. Öğrenilen bir dilin doğru kullanılabilmesi için dil bilgisi alanında gerekli yeterliliklere sahip olunması gerekir. Dil bilgisi genel olarak bir dilin sesten sözdizimine kadar bütün birimleri ile bu birimlerin yapı ve anlam özelliklerini araştıran bilim dalı olarak bilinir. Dil bilgisi öğretiminin amacı, yapısını ortaya koyarak dili öğretmektir. Bununla birlikte dil bilgisi öğretiminde kullanılan yöntem, teknik ve stratejiler henüz ana dili öğretiminde tamamen çözülememişken yabancı dil olarak Türkçe öğretimindeki durumu da tartışılmaktadır. Farklı ülkelerin dil öğretiminde kullandığı dil bilgisi öğretim yöntemlerini incelemek Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde dil bilgisinin doğru ve yanlışlarını ortaya koyabilecektir. Dünya üzerinde öğretimi belli bir izlence ve kalıp ile kabul görmüş dillerden olan İngilizce, dil bilgisi öğretiminde kullanılan metodoloji bakımından Türkçenin yabancı dil olarak öğretimiyle karşılaştırmaya uygun olarak görülebilir. Bu araştırmanın amacı Türkçenin yabancı bir dil olarak öğretiminde kullanılan Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti B1 kitabı ile İngilizcenin yabancı bir dil olarak öğretiminde kullanılan New Language Leader İngilizce Öğretim Seti Intermediate kitabını dil bilgisi açısından inceleyerek karşılaştırmalar yapmaktır. Nitel araştırma tekniklerine göre yapılan bu çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın evrenini yabancı dil öğretimi setleri oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise bu setlerden ikisi: Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti B1 kitabı ile New Language Leader İngilizce Öğretim Seti Intermediate kitapları oluşturmaktadır. Çalışmada incelenen dil öğretim kitapları; dil bilgisi etkinliklerinin sayısı, türü ve kullanılan öğretim yöntemleri hususunda istatistiki olarak karşılaştırılarak yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi, Dil Bilgisi Öğretimi, Yabancı Dil Öğretiminde Dil Bilgisi

Abstract

Learning a foreign language and teaching it to other people has emerged as a result of the need for intercultural communication since ancient times. Last year in Turkey because of the country to come to a remarkable position in the global dimension also to learn Turkish has acquired an important place among the desired language. The interest of Turkish in the international field has increased the studies on teaching Turkish as a foreign language. In order to use a language correctly, it is necessary to have the necessary competencies in the field of grammar. Grammar is generally known as a science that investigates all units of a language from sound to syntax and the structure and meaning features of these units. The aim of grammar teaching is to teach the language by revealing its structure. However, while the methods, techniques and strategies used in grammar teaching have not been fully solved in the mother tongue teaching, the situation of Turkish teaching as a foreign language is also discussed. Examination of the grammar teaching methods used in different countries' language teaching will

reveal the right and wrong of grammar in teaching Turkish as a foreign language. English, which is one of the accepted languages of the world with a certain curriculum and stereotypes, can be seen in comparison with teaching Turkish as a foreign language in terms of the methodology used in grammar teaching. The aim of th is study is to examine and compare the Yedi İklim Turkish Teaching Set B1 book used in teaching Turkish as a foreign language and the New Language Leader English Teaching Set Intermediate book used in teaching English as a foreign language. In this study based on qualitative research techniques, document analysis method was used. The population of the study consists of sets of foreign language teaching. The sample of the study consists of two of these sets: Yedi İklim Turkish Teaching Set B1 and New Language Leader English Teaching Set Intermediate. Language teaching books examined in the study; the number of grammar activities, types and teaching methods used were compared by statistical comparison.

Keywords: Teaching Turkish as a Foreign Language, Grammar Teaching, Grammar in Foreign Language Teaching

1. Giriş

Dil, "İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle ve ya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban…" olarak tanımlanmaktadır. (TDK, 2011)

İnsanların iletişimini sağlayan dil, seslerden oluşur. Yalnız bununla kalmaz. Bu iletişimi sağlamak için kullanılan semboller, sesli ve yazılı işaretler sistemini de kapsar. Bu semboller "gösterge" olarak adlandırılır ve bunlar insanlar arasındaki gizli sosyal anlaşmalardan ortaya çıkar. (Özkan, Tören ve Esin, 2006: 3)

Dili duygu, düşünce ve isteklerin ses ve mana yanıyla ortak olan birimler kullanılarak aktarılmasını sağlayan gelişmiş bir dizge olarak açıklayan Aksan(2009: 55) dil kavramının sınırlarının oldukça geniş olduğunu ve insanoğlunun yeryüzündeki değerini ortaya koyduğunu belirtir.

Bütün bu tanımlardan yola çıkıldığında dilin insanlar arasında anlaşmayı sağlayan, belirli kuralları olan, sürekli değişen ve gelişen dizge olduğu söylenebilir.

İnsanlar varoluşundan bu yana diller türetmiş, kendisinin dışındaki toplulukların oluşturdukları dilleri etkilemiş ve onlardan etkilenmişlerdir. Bu etkileşim insanlığın gelişimi ile paralel olarak ilerlemiş özellikle son yüz yılda doruk noktalarına ulaşmıştır. Bir dilin, yabancı dil olarak başka insanlara öğretimi en eski çağlardan itibaren kültürlerarası iletişim ihtiyacının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Küreselleşen ve bununla birlikte küçülen dünyada yabancı dil öğrenmek zorunluluk haline gelmiştir. İnsanlar farklı amaçlar doğrultusunda diğer milletlerin dilini öğrenmek istemişlerdir. Her arz bir talebi doğurduğundan insanların yabancı dil öğrenme istekleri de yabancı dil öğretim yöntem, teknik ve stratejileri üzerine daha çok çalışma yapılmasını sağlamıştır. Günümüzde dil öğretimi büyük bir sektör haline gelmiş ve büyük kitlelerin ihtiyaçlarına cevap verme hususunda gelişmeler kaydetmiştir. Özellikle uluslararası ilişkilerin yoğunlaşması ile birlikte yabancı dil öğrenimi eskiye nazaran daha fazla önem kazanmış ve artık bir değil birden fazla dil bilmek gereklilik hâlini almıştır. Bunun sonucu olarak yabancı dil öğrenimine ilgi artmış ve Türkçe de son yıllarda artan bu ilgiye paralel bir hızla diğer ülkelerin insanları tarafından yoğun olarak öğrenilmek istenilen bir dil olmuştur. (Altunkaya ve Erdem, 2011: 60)

Dil öğretimi hususunda en çok tartışılan kavramların başında dil bilgisi gelmektedir. Dil bilgisi öğretimini açıklamadan önce dil bilgisi kavramının tanımını ve kapsamını bilmek önemlidir.

Bir dilin ses, kelime ve söz dizimi yapısının, kullanım özelliklerinin anlatıldığı kurallar bütününe dilbilgisi denir. Dil bilgisinin amacı dilin yapısını ortaya koyarak dili öğretmektir. (Karahan, 2011: 306) Bir dilin sesten sözdizimine kadar bütün birimlerini, bu birimlerin yapı ve anlam özelliklerini araştıran bilim dalı anlamına gelen dil bilgisi, dili doğru kullanmak için bilinmesi gereken kuralların bütünü olarak da adlandırılabilir. (Karaağaç, 2012: 80)

Dil bilgisi bir dili bütün cepheleriyle inceleyen bilgi koludur. Dil bilgisinin dilin seslerini incelediği kısmına ses bilgisi (fonetik), kelime ve şekillerin yapısını inceleyen kısmına şekil bilgisi (morfoloji), kelime ve şekillerin kökenini inceleyen kısmına türeme bilgisi (etimoloji), kelime ve

şekillerin manaları üzerinde duran kısmına mana bilgisi (semantik), kelime ve şekillerin birbirleriyle olan münasebetlerini ve cümleleri inceleyen kısmına cümle bilgisi (sentaks) adı verilir. Bu bölümler birbirinden ayrı gibi görünse de aralarında net çizgiler çizilemez. Yani dil gibi dil bilgisi de bir bütün halindedir. Dil bilgisinin görevi seslerden cümleye kadar bütün dil birliklerini yapı, mana ve görev bakımından incelemektir.(Ergin, 2013: 28)

Genelde bir dilin öğelerinin birleştirilmesiyle cümlelerin oluşturulduğu bir kurallar bütünü olan dil bilgisi; dillerin doğuş, gelişme ve yapılış özellikleri gibi türlü niteliklerini konu edinen, doğru, düzgün kullanış yollarını gösteren bilgilerin tümüdür. Dilbilgisi yeterliği ise söz konusu kurallara uygun iyi biçimlendirilmiş ifadeler ve cümleler üretme ve tanıma yeteneğidir. Dil bilgisi genel olarak şu bölümlere ayrılır:

1) Sesbilgisi ve sözbilgisi
2) Sözcük ve biçim bilgisi
3) Tümce bilgisi, sözdizimi,
4) Anlam bilgisi. (Gencan, 1975: 8)

Dil bilgisi öğretimi dil öğretiminin en önemli başlıklarından birisidir. Bir dilin tam ve doğru şekilde öğrenilmesinde dil bilgisi kurallarının eksiksiz olması gerekmektedir. "Dil bilgisinden yararlanılmadan düşüncelerin, duyguların daha doğru ve daha eksiksiz anlatılması mümkün değildir" (Sağır, 2002: 19).

Dil öğretiminin ilk dönemlerinde salt dil bilgisi öğretimi yolunun kullanılması uzun bir müddet baskınlığını sürdürmüştür. Sonraki dönemlerde ise temel dil becerilerinin öğretimi öncelikli hale gelmiştir. Süreç içerisinde dil öğretimi çalışmalarında her dönemde farklı düşünceler ortaya atılmış ve bu fikirlere göre öğretim yöntemlerinde temel dil becerilerinin ve dil bilgisinin yeri sürekli tartışılmıştır. Günümüzde ise ulaşılan noktadaki görüş, yabancı dil öğretiminde ne türden bir model ya da yöntem benimsenirse benimsensin öğretim izlencelerinde dilbilgisi öğretiminden tamamen vazgeçilemeyeceği ve dilin, özellikle yabancı dilin konuşulduğu ülkenin dışında bir ülkede öğretildiği durumlarda dilbilgisi kurallarına odaklanmanın dili öğrenmek için gerekli olduğudur. (Cem,2005: 9)

Hedef dilde rahat iletişim kurabilmek ve özgüven eksikliği yaşamamak için dil bilgisel edinçle birlikte iletimsel edincin gelişimi önemlidir. Her iki edinçte de yetkin olabilmek için dilbilgisine ihtiyaç duyulmaktadır. Başka bir deyişle dil öğretiminin dilbilgisinden bağımsız bir şekilde gerçekleşmesi mümkün değildir. (Bülbül ve Güven 2017: 83)

Yabancı dil öğretiminde, dil bilgisinin konumu hakkında farklı görüşler vardır. Dil bilgisi, dil öğreniminde dört becerinin içerisinde yer almamaktadır. Bu, dil bilgisinin işlevinin sorgulanmasına neden olmuştur. Fakat her şeye rağmen dil bilgisi, dil öğreniminde ağırlığını korumaktadır. Bu durum yabancı dil olarak Türkçe için de geçerlidir. Yabancılara Türkçe öğretirken, dil bilgisi konuları işlevsel olarak ele alınmalıdır. Anadil öğretiminde kullanılan yöntemlerin aksine, betimlemeli dil bilgisi kitapları hazırlanmalıdır. Yabancı bir öğrencinin, kullanımına uygun kurallar seçilmelidir. Temel ve orta seviye için detaylardan kaçınılmalıdır. Verilen dil bilgisi kuralları, dilden kopuk kurallar bütünü olarak gösterilmemelidir. Tam aksine, dil bilgisi kurallarının dört temel beceriyi kapsadığı vurgulanmalıdır. (Erol, 2008: 146)

Türkçe, fonetik yapısındaki tutarlılık, morfolojik yapısındaki mantıklılık ve cümle yapısındaki işleklik ve kıvraklığı ile kurallara dayanılarak öğretilebilecek bir dildir. (Benhür, 2002: 113)

Türkçe dil bilgisi öğretiminin amacı, dilin kurallarını belletmekten ziyade, Türkçenin her ortamda rahat bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır. Demek ki, amaç dil bilgisi öğretmek değil içinde yaşanan dili kavratmaktır. (İşcan, 2007: 261)

2. Yöntem

Araştırmada nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım, Şimşek, 2005). Dokümanlar; gerçek, kolay ulaşılabilir veri sağlamakta ve araştırmacıların sorunlara çözüm üretebilmelerine olanak tanımaktadır.

Bu araştırmanın amacı Türkçenin yabancı bir dil olarak öğretiminde kullanılan Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti B1 kitabı ile İngilizcenin yabancı bir dil olarak öğretiminde kullanılan New Language Leader İngilizce Öğretim Seti Intermediate kitabını dil bilgisi açısından inceleyerek karşılaştırmalar yapmaktır. Çalışmanın problem cümlesi şu şekilde ifade edilebilir: Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti B1 kitabı ile New Language Leader İngilizce Öğretim Seti Intermediate kitabının dil bilgisi açısından benzerlik ve farklılıkları nelerdir?

Çalışmanın evrenini Yabancı dil öğretimi setleri oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise bu setlerin içerisinden seçilen ikisi: Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti B1 kitabı ile New Language Leader İngilizce Öğretim Seti Intermediate kitaplarıdır.

3. Bulgular

Bu bölümde Türkçenin yabancı bir dil olarak öğretiminde kullanılan Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti B1 kitabı ile İngilizcenin yabancı bir dil olarak öğretiminde kullanılan New Language Leader İngilizce Öğretim Seti Intermediate kitabını dil bilgisi açısından inceleyerek karşılaştırmalar yapılmış, sonuçlar istatistiksel açıdan incelenmiştir.

Öncelikle kitaplarda temalara göre işlenen dil bilgisi konuları tespit edilmiştir. Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti B1 kitabında bulunan 8 temada toplamda 17 konu başlığına yer verilirken bu sayı New Language Leader İngilizce Öğretim Seti Intermediate kitabında 24'tür. Aradaki farkın oluşması ise New Language Leader İngilizce Öğretim Seti Intermediate kitabının 4 tema daha fazla içermesinden kaynaklanmaktadır. Tablo 1'de temalara göre kitapların içerdiği dil bilgisi konuları gösterilmiştir.

Tablo 1: Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti B1 Ders Kitabı ile New Language Leader İngilizce Öğretim Seti Intermediate Ders Kitabının Dilbilgisi İçeriği

Temalar	Yedi İklim Türkçe	New Language Leader
1.Tema	• Zarffiil –(y)ken • Şimdiki Zamanın Hikâyesi	• Question Forms (Subject, Object Questions) • Present Simple & Present Continuous
2.Tema	• İşteşlik- İşteş Çatı –(I)ş	• Past Simple • Present Perfect, Past Simple
3.Tema	• Dilek Kipi • Dilek Kipinin Hikâyesi -sAydI • Şart Kipi –(y)sA	• Present Perfect Continuous • Present Perfect Simple and Present Perfect Continuous
4.Tema	• Gereklilik Kipi: -mAlI • -AlI, DIğIndAn beri, -DI ….-AlI • Ettirgen Çatı: -DIr, -Ir, -t, -Ar	• Future Forms: will, going to, present continuous • First Conditional
5.Tema	• Dönüşlü Çatı: -n, -l- • "Kendi" Dönüşlülük Zamiri • -mAk lazım • -mAk zorunda kal- • -mAk gerek- • mAk şart	• Second Conditional • Comparison, emphasising, difference & similarity
6.Tema	• -l-, -n- Edilgen Çatı	• Defining relative clauses • Non-defining relative clauses
7.Tema	• Sıfatfiiller (-An, -DIk, -AcAk)	• Modals (necessity & obligation) • Modals (present deduction)
8.Tema	• Genel Tekrar	• Past continuous • Past Perfect Simple
9.Tema		• The Passive • Articles
10.Tema		• Expressions of quantity • İnfinitives & -ing forms
11.Tema		• Reported speech • Reported questions
12.Tema		• Third conditional • Modals (past deduction)

Tablo 2'de kitaplardaki temalarda bulunan dil bilgisi etkinliği sayıları verilerek karşılaştırmalar yapılmıştır. Buna göre Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti B1 kitabında 68, New Language Leader İngilizce Öğretim Seti Intermediate kitabında 97 dil bilgisi etkinliği bulunmaktadır. Oluşan farkın yine Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti B1 kitabının 4 eksik temadan kaynaklandığı söylenebilmektedir. Temalarda bulunan etkinlik sayıları Yİ kitabında 5-14, NLL kitabında 6-10 arasında değişmektedir. Buna göre NLL kitabındaki dil bilgisi etkinlik sayıları daha yaklaşık görülmektedir.

Tablo 2: Yİ Türkçe Öğretim Seti B1 Kitabı ile NLL İngilizce Öğretim Seti Intermediate Kitabının Ünitelere Göre Dil Bilgisi Etkinliği Sayıları

Kitaplar	Üniteler												
	1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**	**T**
Yİ	10	7	9	9	8	6	14	5	-	-	-	-	**68**
NLL	9	6	9	8	6	10	7	8	9	8	9	8	**97**

Tablo 3'te Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti B1 ve New Language Leader İngilizce Öğretim Seti Intermediate kitabındaki etkinliklerin türlerine göre ayrımı ve hangi etkinlik türünden kaç adet bulunduğu tespit edilmiştir. Buna göre Yİ kitabında en çok kullanılan etkinlik türü 34 adet ile "boşluk doldurma"; en az kullanılan ise 1 adet ile "cümle oluşturma" olmuştur. NLL kitabında en çok kullanılan etkinlik türü 21 adet ile "fark ettirme"; en az kullanılanlar ise birer adet ile "yanlışı düzeltme", "çoktan seçmeli test" ve "sıraya koyma" etkinlikleri olmuştur.

Tablo 3: Yİ Türkçe Öğretim Seti B1 Kitabı ile NLL İngilizce Öğretim Seti Intermediate Kitabında Bulunan Dil Bilgisi Etkinliklerinin Türlerine Göre Sayıları

Etkinlik Türü	Kitaplar	
	Yİ	**NLL**
Fark Ettirme	19	21
Boşluk Doldurma	34	18
Eşleştirme	8	14
Cümle Kurma (Verilenleri birleştirme)	6	6
Cümle Oluşturma (Baştan hazırlama)	1	4
Doğruyu Seçme	-	12
Diyalog Kurma (Arkadaşla çalışma)	-	14
İşaretleme	-	3
Soru Oluşturma	-	2
Yanlışı Düzeltme	-	1
Çoktan Seçmeli Test	-	1
Sıraya Koyma	-	1
TOPLAM	**68**	**97**

Tablo 3 incelendiğinde varılan bir diğer sonuç ise kullanılan etkinlik türlerinin farklılaşmasıdır. Buna göre Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti B1 kitabında 5 farklı etkinlik türü kullanılmıştır, bunlar: Fark Ettirme, Boşluk Doldurma, Eşleştirme, Cümle Kurma(Verilenleri birleştirme), Cümle Oluşturma(Baştan hazırlama) etkinlikleridir. New Language Leader Seti Intermediate kitabında ise 12 farklı etkinlik türü

kullanılmıştır. Bunlar şu şekildedir: Fark Ettirme, Boşluk Doldurma, Eşleştirme, Cümle Kurma (Verilenleri birleştirme), Cümle Oluşturma (Baştan hazırlama), Doğruyu Seçme, Diyalog Kurma (Arkadaşla çalışma), İşaretleme, Soru Oluşturma, Yanlışı Düzeltme, Çoktan Seçmeli Test, Sıraya Koyma. Bu tabloda görüldüğü gibi NLL kitabı Yİ kitabına göre 7 farklı etkinlik türü geliştirerek bunlara temalarında yer vermiştir.

4. Sonuç ve Öneriler

Dil bilgisi öğretimi bir dilin kurallarının öğretilmesi yoluyla dilin kendisinin öğretilmesinde en önemli ögelerden biridir. Dil bilgisi öğretimi ana dili olarak Türkçe öğretiminde tartışılırken bu konunun yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde de yeri ve önemi son yıllarda işlenmeye başlamıştır. Yalnız Türkçenin yabancılara öğretimi üzerine yapılan çalışmaların yetersiz olması dil bilgisi öğretiminin şekillenmesini de etkilemiştir. Dil bilgisi öğretimi gelişimini sürdürmekte bu gelişim sürecinde üzerinde sıkça tartışmalar yapılmaktadır.

Yapılan bu çalışmada yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılan Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti B1 kitabı ile İngilizcenin yabancı bir dil olarak öğretiminde kullanılan New Language Leader İngilizce Öğretim Seti Intermediate kitabını dil bilgisi açısından inceleyerek karşılaştırmalar yapılmıştır. Buna göre dil bilgisi etkinlik sayısı ve türü bakımından NLL kitabının Yİ kitabından daha üstün olduğu görülmüştür.

Dil bilgisi yeterliğinde sadece sayısal olarak fazla etkinlik bulundurmak değil, içerik ve yöntem olarak doğru yolların kullanılması önemlidir. Bu bakımdan öğretim yöntem ve teknikleri hususundan yararlanılmalıdır. "Dil bilgisi konularının öğretiminde geleneksel yöntem ve tekniklerden ziyade daha nitelikli ve daha kalıcı öğrenmelerin sağlanabileceği yeni yöntem ve teknikleri kullanmak gereklidir." (Güven, 2013: 7)

Öncelikle kur sisteminde hangi yapının hangi seviyede verilmesi gerektiği belirlenmelidir. "Dil bilgisel güçlük betimlemelerinin dil düzeyi ilerledikçe nasıl bir görünüm sergilediğinin belirlenerek dil düzeyleri arasındaki farklılıkların da ortaya konmasında fayda vardır." (Bülbül ve Güven 2017: 90) Dil bilgisi konularının seçiminde öncelik hem zorluk seviyesine hem de önem derecesine göre belirlenebilir. "Dil bilgisi öğretimi için konuların ihtiyaç analizi yapılır. Burada konu öncelik yani hayatîlik derecesine göre belirlenmelidir."(Avcı ve Küçük, 2017: 65)

Ana dilinde uzunca bir müddet kullanılan kuralların aktarılmasına dayalı dil bilgisi öğretimi yanlışı yabancılara Türkçe öğretiminde daha vahim sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Yabancılara Türkçe öğretiminde kuralcı dil bilgisi anlayışı ile yazılmış kitaplar çağdaş dil bilgisi öğretim yöntemlerinden uzaktır. Geleneksel dilbilgisinin tutarsızlığının ikinci dil olarak Türkçe öğretiminde çok daha açık görüldüğü yadsınamaz. (Aydın, 1999: 39)

Kuralcı dil bilgisi öğretimi yöntemi artık geçerliğini yitirmiş bir yöntemdir. Dilin öğrenimini kolaylaştıran ve öğretim ilkelerine uygun yöntemlere ihtiyaç vardır. "Dil bilgisi öğretilirken kural kazandırılmaktan çok öğrencilerin dili bir anlama ve anlatma aracı olarak algılamaları sağlanmalıdır. Öğrencilerin dört temel dil becerisini geliştirecek dil bilgisi öğretimi uygulamaya dayanmalı, cümleden veya metinden hareketle öğretilmeli, öğrencinin seviyesine uygun konular seçilmelidir." (Erdem, 2008: 89)

Modern dil bilgisi öğretim yöntemlerinde kurallar öğrenciye verilmez. Öğrenci yapıları hedef dilin kullanıldığı yerlerde kendisi sezer, bu yapının işlevini fark eder. Öğrencinin süreçte aktif olması öğrenmenin yerleşik ve kalıcı olmasını sağlar. Benhür'e göre de bir dil bilgisi konusu anlatılmadan önce öğrencinin mutlaka bu yapıyı bir metin ya da diyalogda görerek onu fark etmesi ve öğrenilmesinin anlama olan etkisinin bilincine varması gerekmektedir. (2002: 114)

Yaşamın her anında olduğu gibi eğitimde de kalıcılığı sağlamanın yolu öğrencinin öğrendiklerini günlük hayatla ilişkilendirmesini sağlamaktır. Dil bilgisi öğretiminde başarıya ulaşabilmek için, öğrencilerin hedef dildeki yapıyı günlük hayatla ilişkilendirmeleri sağlanmalıdır.

5. Kaynakça

AKSAN, D. (2009) Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

ALTUNKAYA, H. ve ERDEM, İ. (2017). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Okuma Kaygıları ve Okuduğunu Anlama Becerileri. Sakarya University Journal of Education,

AVCI, Y. ve KÜÇÜK, S. (2017) Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dil Bilgisi Öğretimi, Turkish Studies, Volume 12/35

AYDIN, Ö. (1999) İkinci Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Türkçe Dilbilgisi Betimlemelerinin Görünümü, Çağdaş Türk Dili, Sayı 137-138, Sayfa: 33-41

BENHÜR, M. H. (2002) Türkçenin Yabancılara Öğretiminde Tartışılmayan Ana Kavramlar, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

BÜLBÜL, A. ve GÜVEN, Z. Z. (2017) Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dil bilgisel Kaynaklı Güçlüklerin Belirlenmesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 10 Sayı: 52

CEM, Ayşen (2005). "Dilbilgisi öğretiminde biçim-anlam-kullanım üçlüsü: Ders malzemesi hazırlama ve uygulama önerisi", TÖMER Dil Dergisi, S.128, s.7-27.

ERDEM, İ. (2008) Öğretmen Görüşlerine Göre Dil Bilgisi Konularının Öğretilme Güçlükleri, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Kış, 6(1), 85-105

ERGİN, M. (2013) Türk Dil Bilgisi, İstanbul, Bayrak Yayın

EROL, H. F. (2008) Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Bildirme ve Tasarlama Kiplerinin Öğretimi ve Sıralaması, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yabancı Dil Olarak Türkçe Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

GENCAN, T.N. (1975) Dilbilgisi, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları

GÜVEN, A.Z. (2013) Dil Bilgisi Konularının Öğretim Sorunları, Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi, 2(6), 1-10.

İŞCAN, A. (2007) İşlevsel Dil Bilgisinin Türkçe Öğretimindeki Yeri, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:1,s:253-258.

KARAAĞAÇ, G. (2012) Türkçenin Dil Bilgisi, Ankara: Akçağ Yayınları

KARAHAN, L. (2011) Türk Dili Üzerine İncelemeler, Ankara: Akçağ Yayınları

ÖZKAN, M., TÖREN, H., ve ESİN, O. (2006) Yüksek Öğretimde Türk Dili, İstanbul: Filiz Kitabevi

SAĞIR, M. (2002). Türkçe Dil Bilgisi Öğretimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

TÜRKÇE SÖZLÜK, (2011) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

KİŞİLİK ÖZELLİĞİ VE DUYGULARIN RİSK ALMA DAVRANIŞINA ETKİSİ

Prof. Dr. Selim AREN
Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
saren@yildiz.edu.tr

Arş. Gör. Hatice NAYMAN HAMAMCI
Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
hnayman@yildiz.edu.tr

Safvan ÖZCAN
Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, lisans öğrencisi
ozcan.safvan@gmail.com

Özet
Bu çalışmanın amacı endişe, korku, umut, mutluluk, öfke, üzüntü gibi duygu değişkenleri ve dışa dönüklük, uyumluluk, sorumluluk, nevrotiklik, açıklık şeklinde tanımlanan Beş Büyük kişilik değişkenleri ele alınarak bu değişkenlerin risk alma davranışına etkilerinin incelenmesidir. Çalışmada veri toplama yöntemi olarak anket kullanılmıştır. Veri toplama süreci sonunda kolayda örnekleme yöntemi ile kullanılabilir 382 tane anket elde edilmiştir. Toplanan verilerin analizinde SPSS21 İstatistik programı kullanılmış ve korelasyon, doğrusal regresyon, tek yönlü varyans analizi (anova) ve faktör analizi yapılmıştır. Ayrıca araştırmanın her aşamasında çalışmanın güvenilirliğine önem verilmiş ve toplanan verilere güvenilirlik testleri uygulanmıştır. Sonucunda anket verileri güvenilir ve yorumlanabilir çıkmıştır. İlk olarak olarak kişilik özellikleri ve duygular ile risk alma davranışı arasındaki ilişki incelenmiştir. Riskten kaçınma davranışının korku ve üzüntü duyguları ile pozitif ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ardından duyguların ve Beş Faktör 'de yer alan kişilik özelliklerinin risk alma davranışına etkisi ayrı ayrı ele alınmıştır. Riskten kaçınma davranışının korku ve üzüntü duyguları ve nevrotik ve uyumlu kişilik özelliği ile pozitif ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların finansal yatırımlarını yaparken %38.2 oranında resmi kurum ve açıklamalar ve %34,6 finans uzmanlarını öncelikli bilgi kaynağı olarak dikkate aldıkları da tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Davranışsal Finans, Büyük Beşli Kişilik Özelliği, Duygular, Riskten Kaçınma.

Abstract
The aim of this study is to investigate the effect of Big Five Personalities and emotions including fear, hope agency, happiness, anger and sadness on individual risk aversion behavior. For this purpose, in total, 382 surveys data was collected by using online survey method with easy sampling by taking into account voluntary participation. In this study, correlation, anova, factor and regression analises were performed with the help of SPSS21. First, the relations between personalities and risk aversion behavior and between emotions and risk aversion were tested each other. It has been determined that fear and sadness; agreeableness and neuroticism are positively related to the risk aversion behavior. In addition, It has been concluded that %38.2 of participants regard official institutions and their explations and %34,6 of the participants regard finance experts as the primary source of information while making their financial investments.

Keywords: Behavioral Finance, Big Five Personality, Emotions, Risk Aversion.

1. Giriş

Finans alanındaki çalışmalar incelendiğinde üç önemli dönemin ortaya çıktığı söylenebilir. İlk dönemdeki kuramların tamamı bireylerin karar alırken rasyonel davrandığını varsaymıştır. Literatürde klasik finans dönemi olarak adlandırılan bu dönemde yapılan araştırmalarda yoğun matematik

kullanılmış ve finans tek başına bir disiplin olarak görülmekten ziyade ekonominin bir alt dalı olarak kabul görmüştür. Neo klasik finans olarak isimlendirilen ikinci dönemde de araştırmalarda bireylerin rasyonel davrandığı kabul edilerek davranışları incelenmiştir. Ancak bu yaklaşımın bireylerin davranışlarını anlamada ve öngörmede yeterli olmadığı, bireylerin doğası gereği davranışlarında her zaman rasyonel olamayacağı çeşitli araştırmacılar tarafından gündeme getirilmiştir. Buna paralel olarak "Davranışsal Finans" kavramı doğmuştur. 1980 ve sonrasındaki dönem post klasik dönem olarak adlandırılmış ve psikoloji temelli konular bu dönemde sıkça araştırmalara konu olmuştur. Davranışsal finans, bireylerin karar alma davranışlarını incelerken insan psikolojisinin etkisini de dikkate alır. Bu incelemelerde psikoloji ve sosyoloji biliminden yararlanır.

Davranışsal finans, bireyin finansal kararlarını incelerken kişilik özellikleri, duygular, finansal okuryazarlık ve risk faktörü gibi çeşitli değişkenlerini dikkate alır. Literatürde risk kavramı birçok boyutuyla ele alınmış, bu çalışmalarda risk algısı, riskten kaçınma, risk ölçümleri, riskli yatırım niyeti ve risk toleransı incelenmiştir. Öfke, umut, korku, üzüntü, mutluluk gibi duygular da davranışsal finans alanında yapılan çalışmalara konu edilmiştir. Davranışsal finans alanındaki diğer çalışmalar ise bireylerin yatırım gibi finansal kararlar alırken kişilik özelliklerinin ve finansal okuryazarlık seviyelerinin etkilerini incelemiştir. Bu çalışmalar sonucunda ortaya çıkan bulgular davranışsal finans alanına önemli katkılar sunmuştur.

Bu çalışmada endişe, korku, umut, mutluluk, öfke, üzüntü gibi duygu değişkenleri ve dışa dönüklük, uyumluluk, sorumluluk, nevrotiklik ve açıklık şeklinde tanımlanan Beş Büyük kişilik özellikler ve demografik değişkenler ele alınarak bu değişkenlerin risk alma davranışına etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca kişilerin finansal yatırım yaparken öncelikli bilgi kaynaklarının tespitine yönelik analizler uygulanmıştır. Çalışma sonucunda ortaya çıkacak bulguların literatüre katkı sunması beklenmiştir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında sırasıyla literatür taraması, uygulama ve sonuç kısımları yer almaktadır.

2. Literatür Taraması

2.1. Kişilik Özellikleri

Kişilik sözcüğü Latince kökenli bir kelime olup Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından ''Bir kimseye özgü belirgin özellik, manevi ve ruhsal niteliklerinin bütünü, şahsiyet ve bireyin toplumsal hayatı içinde edindiği alışkanlıkların ve davranışların bütünü.'' şeklinde tanımlanmıştır ve uzun yıllardır psikoloji bilim dalının en temel araştırma konularından biridir. 1980li yıllardan itibaren finans alanında davranışsal konuların incelenmeye başlanması ile ise davranışsal finansın araştırma konuları arasına girmiştir.

Bu araştırmada kişilik özelliklerini belirlemek için Beş Büyük Kişilik Özelliği (Big Five Theory) Kuramından yararlanılmıştır. Kuramın ilk temelleri Galton'un 1884 yılında gerçekleştirdiği sözcüksel çalışmalar ile atılmıştır (Galton, 1884). Kendisinden önce yapılan sınıflandırma çalışmaları için '5 faktör' deyimini ilk defa Goldberg kullanmıştır (Goldberg, 1990). Costa ve McCrae (1999)'de beş faktörün kişilik özelliğini temsil ettiğini kanıtlar öne sürerek savunmuş ve Beş Büyük Kişilik Özelliği son halini almıştır. (Bozkurt, 2018) Beş faktör olarak da adlandırılan kuram, uyumluluk, dışa dönüklük, sorumluluk, nevrotiklik ve açıklık ve bu kavramların zıt kavramlarından oluşmaktadır (John ve Srivastava, 1999). Beş Büyük Kişilik Özelliği Kuramı birçok alanda yapılan araştırmalarda kişilik özelliklerini sınıflandırmak için kullanılmaktadır.

Uyumluluk: (John ve Srivastava, 1996) uyumluluğun alt boyutu olarak güvenilir (affedici), basitlik, fedakâr, uysal, alçak gönüllü ve iyi niyetli kavramları belirlenmiştir. Uyumlu kişilik özelliği belirgin kimseler nispeten diğer insanlarla daha iyi anlaşır, başkaları için endişe duyar, karşısındaki insanların duygularını kolayca anlayabildikleri ve yorumlayabildikleri için empati kurarken zorlanmazlar (Bozkurt, 2018). Uyumluluk kişilik özelliği daha düşük bireyler genelde yakın arkadaş canlısı olmayan, huysuz ve zor geçinilen kimselerdir (Sayar ve Dinç 2008).

Dışa Dönüklük: (John ve Srivastava, 1996) sosyal, kendine güvenen, enerjik, maceracı, hevesli ve sempatikliğin dışa dönüklük faktörünün alt boyutu olduğunu belirtmiştir. Dışa dönük kişiler toplum

içinde bulunmaktan haz alırlar. Dış dünya ile etkileşime geçmede kendisine güvenir. Dışa dönük insanlar olumsuz olaylar ile yüzleştiklerinde olumlu ruh hallerini başarılı bir şekilde koruyabilirler (Ünsal, 2010).

Sorumluluk: Kısaca vicdanlılık ve öz disiplin olarak adlandırılabilir (Bozkurt, 2018). Sorumlu kişilik özelliği belirgin kişiler çalışkan, azimli öz disiplini yüksek, görev ve sorumluluk bilincine sahip kişilerdir. İşlerini erteleme eğilimi ve güçlükler karşısında vazgeçme eğiliminde bulunmazlar (McCrae, Costa, ve Busch, 1986; John, 1989). Sorumluluk kişilik tipi Somer ve Goldberg tarafından özenli, disiplinli, çalışkan, mükemmeliyetçi ve iradeli kavramları ile açıklanmıştır (Aktaran, Bozkurt, 2018).

Nevrotiklik: Nevrotiklik düşük duygusal denge olarak tanımlanabilir. Kişilerin duygusal dengesi düşük olduğunda karamsar, kaygılı, gergin, sabırsız, olma eğiliminde oldukları ve ruh hallerinin çabucak değiştiği gözlemlenmiştir. (Mcrae vd., 1986) ve (John, 1989)'un nitelendirmeleri göz önüne alındığında bu kişilerin aceleci, şüpheci, sabırsız, sinirli ve bunalımlı kişiler oldukları kolayca söylenebilir. Vestre'ye göre duygusal dengesizliğe sahip ya da duygusal dengesi düşük olan kişiler (nevrotik kişiler) dengesiz duygu durumundan dolayı sinirli bir yapıda olabilir, rahatsız edici duygulara karşı daha hassas olabilir ve hoşa gitmeyen durumlar hakkında düşünmeye ve olumsuz eylemlerde bulunma eğilimi gösterebilirler (Aktaran, Bozkurt, 2018).

Açıklık: Açıklık ifadesi bireyin yeni deneyimlere karşı istekli ve fırsat kollayan yapısını ifade eder. MacCrae ve Costa ise açıklık kişilik özelliği belirgin kişileri entelektüel merak sahibi, yeni deneyim ve fikirlere karşı ilgili ve beklenti içerisinde olma özelliklerine sahip olan kişiler olarak tanımlar. Açık kişiler entelektüel konularla ilgili, meraklı, hayal gücü kuvvetli olarak tasvir edilmiştir (McCrae, Costa, and Busch, 1986; John, 1989).

2.2. Duygular

Duygu, Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından ''Belirli nesne, olay veya bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenim.'' şeklinde tanımlanmıştır. Birçok araştırmacı duyguları farklı boyutlarda ele almıştır. Safran ve Greenberg, (1991), Duyguların davranışların ortaya çıkmasında önemli olduğunu ve yaşamsal motivasyon sağladığını vurgular. Frijda (1994)'e göre ise duygular güdüleme özelliğine sahiptir ve birey ihtiyaçlarını karşılarken bireyi güdüler, kişilerin davranış şekilleri ile ilgili bilgi sağlar. Duygular davranışsal finans alanında da psikolojik faktör olarak ele alınmıştır. Bazı duyguların 28 günlük süreçlerle tekrarlandığını, davranış ve risk tercihini etkilediğini belirtmiştir (Aktaran;Aren ve Akgüneş, 2018).

Korku: Geçmiş deneyimler aracılığıyla gelişen tehlikelere karşı verilen tepkilerdir. (LeDoux, 2000). Crisan vd. (2009) korku ile risk alma davranışı arasında bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Aren ve Akgüneş (2018) korku ve üzüntü ile riskten kaçınma davranışı arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuş, kişilerin risk ve üzüntüsünün arttıkça risk alma isteğinin azaldığını ve bireylerin riskten daha fazla kaçındıklarını belirtmiştir.

.

Umut: Aren ve Akgüneş, (2018) umut duygusunu kişinin geleceğe dair istediği bir sonuca yönelik olumlu düşünce, istek ve inanç şeklinde tanımlamıştır. Umut kavramı ile ilgili en geniş kapsamlı çalışmaları gerçekleştiren Jerome Frank, umudun duygu ve düşüncenin karışımı olduğunu ve iyi olma duygusu veren, kişiyi harekete geçmesi için güdüleyen özellik olarak tanımlamıştır (Aktaran, Akman, Korkut, 1993). Davranışsal finans alanında risk ve umudu birlikte inceleyen çalışmalara Reiamann vd. (2014)'ın çalışması ve Aren ve Akgüneş (2018)'ın çalışmaları örnek gösterilebilir.

Mutluluk: Kişilerin öznel olarak iyi olması olarak tanımlanabilir (Demirel, 2018). Duygusal iyilik halini ifade eden mutluluk aynı zamanda kişinin hoşnutluk, yoğun neşe ve tatmin olma durumu şeklinde tasvir edilmiştir (Kalvans, 2012). Mutluluk demografik durum ve kişilik özellikleri gibi faktörlerden etkilenebilir (Lyubomirsky vd, 2005).

Üzüntü: Aren ve Akgüneş, (2018) üzüntüyü değer verilen kişi veya nesnenin kaybedildiğinde yaşanan yokluk hissi ve acı olarak tanımlamaktadır. Rajagopal ve Pham, (1999) gerçekleştirdikleri çalışma sonucunda üzüntünün risk isteğine yol açtığı sonucuna varmışlardır. Angie vd. (2011), üzüntünün risk üzerinde kısmen bir etki sahibi olduğundan ve bu etkinin demografik faktörlere göre değişkenlik gösterebileceğini ifade eder. Aren ve Akgüneş (2018), üzüntü ile riskten kaçınma davranışı arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır ve Rajagonal ve Pham (1999)'un aksine Aren ve Akgüneş (2018), bireylerin üzüntüsü arttıkça risk alma isteklerinin azaldığını ve riskten daha fazla kaçındıklarını belirtmiştir.

Öfke: Bireylerdeki doygunluğa ulaşmamış isteklere, istenmeyen durumlara, sonuçlara ve karşılık bulmayan beklentilere yönelik duyulan içsel tepkidir. Soykan (2003), öfkenin diğer duygular gibi doğal olduğunu, evrensel ve sağlıklı olarak ifade edildiğinde olumlu ve yapıcı özelliği hasebiyle kişiler arasındaki iletişimi düzeltmeye katkı sağlayan bir duygu olduğunu belirtmiştir. Habib ve Cassotti ve Angie, öfkenin bireyleri karar alırken riskli seçimlere yönelttiğini öne sürer. Fessler vd. ve Ferrer vd. öfkenin cinsiyetlere göre risk alma davranışı üzerinde farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır (Aktaran: Aren, S. ve Akgüneş, A.O. 2018).

2.3. Riskten Kaçınma

Kökeni Fransızcaya uzanan ''risk'' kelimesi Türk Dil Kurumunca (TDK) ''Zarara uğrama tehlikesi, riziko'' olarak tanımlanmıştır. Anbar ve Eker (2009) ise riski, gelecekte beklenmeyen olayların ortaya çıkma olasılığı şeklinde betimlemiştir. Aren ve Aydemir (2017), riskten kaçınma tutumunu bireylerin genel olarak hayatlarında risk almaktan ne ölçüde kaçındıklarını ölçen bir tutum olarak tanımlamıştır. Riskten kaçınma kavramı bireyin riske karşı yaklaşımı ile ilgili bir kavramdır. En basit şekliyle riskten kaçınma, karşılaştırılabilir getirilere sahip seçimlerle karşılaştığında bireyin daha az riskli seçeneği tercih etmesidir (Daşdemir, 2007). Riskten kaçınma riskten uzak durma eğilimi olarak tanımlanmakta ve kişilik özelliği olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla riskten kaçınma eğilimi, herhangi bir ürünü özellikle de riskli olan ürünü satın alan ve almayanlar arasındaki ayrım için kullanılan önemli bir niteliktir (De Matos vd. ,2007). Karar verme süreçlerimiz sadece karşılaşılan gerçek risk tarafından değil risk algısı tarafından da etkilenmektedir (Rauhofer, 2008).

2.4. Finansal Okuryazarlık

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)'na göre finansal okuryazarlık, bireylerin finansal kaynaklarını, ekonomik refahlarını sağlamak ve sürdürmek amacıyla etkili bir biçimde yönetebilme bilgi ve becerisine sahip olmaktır (TCMB, 2017, bülten:48). Finansal okuryazarlık seviyesi yüksek bireylerin risk karşısında daha doğru finansal karar aldıkları ve aldıkları bu kararları da daha etkin bir biçimde uyguladıkları gözlemlenmektedir (Aktaran TCMB, 2017 bülten:48). Finansal okuryazarlığı yüksek kişiler, risk yönetimi konusunda daha etkindirler. Aren ve Meşe (2018), finansal okuryazarlık seviyesine göre riskli yatırım niyetinin değişkenlik gösterdiğini belirtmiştir.

3. Uygulama

3.1. Metodoloji

Araştırma Türkiye'deki 18 yaş üzerindeki bireyler arasında gerçekleştirilmiş olup, veri toplama süreci sonucunda kolayda örnekleme yöntemiyle gönüllü katılım esasına bağlı kalınarak 06.10.2019-22.11.2019 tarihleri arasında 382 anket elde edilmiştir. Bu anketlerin 302'si çevrimiçi anket veri toplama yöntemiyle 80 anket ise elden anket yoluyla toplanmıştır. Toplanan verilere Spss programı kullanılarak güvenilirlik, geçerlilik, sıklık, faktör, korelasyon ve regresyon testleri uygulanmıştır.

3.2. Analiz ve Bulgular

3.2.1. Değişkenlerin Ölçümü

Araştırmada Beş Faktör (ya da Büyük Beşli): (uyumluluk, dışa dönüklük, sorumluluk, nevrotiklik, açıklık), duygular: (korku, umut, mutluluk, öfke, üzüntü) ve riskten kaçınma değişkenlerini ölçmek için 5'li Likert tipi ölçekten yararlanılmıştır. Kullanılan ölçekte; ''kesinlikle katılmıyorum'', 5; ''kesinlikle katılıyorum'' ifadelerini belirtmektedir. Demografik özellik değişkeni nominal ölçek ile ölçülmüştür. Finansal okuryazarlık düzeyi ise sübjektif olarak 5'li Likert tipi ölçek kullanılarak ölçülmüştür.

Büyük Beşli Kişilik Özellikleri: Dışa dönüklük, uyumluluk, sorumluluk, nevrotiklik, açıklık kişilik özelliklerini ölçümlemek için Kalabalık and Aren (2018)'in Benet-Martinez and John (1998)'dan modifiye ettiği 25 maddelik ölçek kullanılmıştır.

Riskten Kaçınma: Riskten kaçınma davranışını ölçmek için Aydemir and Aren (2017)'in Donthu and Gilliland (1996) ve Burton et al. (1998)'dan geliştirdiği 7 maddelik ölçek kullanılmıştır.

Endişe: Endişeyi ölçmek için Grable vd. (2014) 7 maddelik ölçeği tercih edilmiştir.

Korku: Korku değişkenini ölçmek amacıyla Aren and Akgüneş (2018)'in Leary (1983)den uyarladığı 5 maddelik ölçeği kullanılmıştır.

Umut: Umut değişkenini ölçmek için Aren and Akgüneş (2018)'in Smyder vd. (1991)'den uyarladığı 4 maddelik ölçek kullanılmıştır.

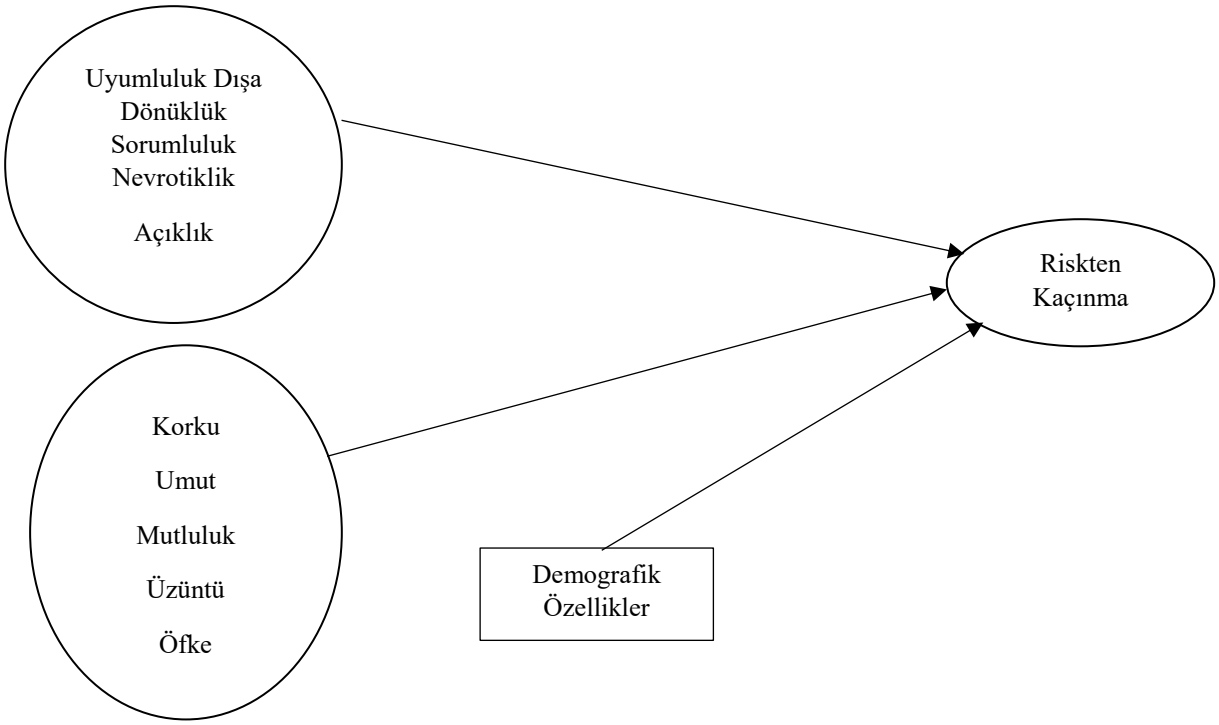
Mutluluk: Mutluluk değişkenini ölçmek için Joseph et al. (2004)'den yararlanılarak 6 maddelik bir ölçek kullanılmıştır.

Öfke: Öfke değişkenini ölçmek amacıyla Gambetti and Giusberti (2012)'nin 5 maddelik ölçeği kullanılmıştır.

Üzüntü: Üzüntü değişkenini ölçmek için Doherty (1997)'nin 3 soruluk ölçeği kullanılmıştır.

3.2.2. Model ve Hipotezler

Araştırmanın Modeli



Araştırmanın Hipotezleri:

H1: Uyumlu kişilik tipi ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H2: Dışa Dönük kişilik tipi ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H3: Sorumlu kişilik tipi ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H4: Nevrotik kişilik tipi ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H5: Açık kişilik tipi ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H6: Korku duygu durumu ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H7: Umut duygu durumu ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H8: Mutluluk duygu durumu ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H9: Üzüntü duygu durumu ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H10: Öfke duygu durumu ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H11: Riskten Kaçınma ile demografik özellikler bazında farklılık vardır.

4.3. Analiz

Tablo1: Demografik Özellikler

Toplam:382		Sıklık	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Birikimli Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	187	49	49	49
	Kadın	195	51	51	100
Yaş	18-19	18	4,7	4,7	4,7
	20-30	330	86,4	86,4	91,1
	31-40	15	3,9	3,9	95
	41-50	8	2,1	2,1	97,1
	51 ve üzeri	11	2,9	2,9	100
Eğitim	İlk/Orta Okul Mezunu	3	0,8	0,8	8
	Lise Mezunu	101	26,4	26,5	27,3
	Üniversite Mezunu	239	62,6	62,7	90
	Yüksek Lisans/Doktora Mezunu	38	9,9	10	100
Medeni Durum	Evli	42	11	11	11
	Bekar	340	89	89	100

Araştırmaya katılan 382 kişinin 195'i kadın (%51), 187'si erkektir (%49). Araştırmaya, yaşları 18-19 yaş arasında 18 kişi (%4,7), 20-30 yaş arasında 330 kişi (%86,4), 31-40 yaş arasında 15 kişi (%3,9), 41-50 yaş arasında 8 kişi (%2,1) ve 51 yaşından büyük 11 kişi (%2,9) katılmıştır. Katılımcıların eğitim seviyesi incelendiğinde ise 3 kişi (0,8) ilk/ortaokul mezunu, 101 kişi (%26,4) lise mezunu, 239 kişi (%62,2) üniversite mezunu, 38 kişi (%9,9) yüksek lisans/doktora mezunudur. Katılımcıların büyük bir kısmı bekar (%89), 42 katılımcı (%11) ise evlidir.

Tablo2: Faktör Analizi (Varimax Döndürmesi) Sonuçları

	Uyumluluk	Dışa Dönüklük	Sorumluluk	Nevrotiklik	Açıklık	Korku	Umut	Mutluluk	Üzüntü	Öfke	Riskten Kaçınma
	K6	K1	K11	K16	K21	F1	HO1	HE1	SD1	AG1	R1
	K7	K2	K12	K17	K22	F2	HO2	HE2	SD2	AG2	R2
	K8	K3	K13	K18	K23	F3	HO3	HE3	SD3	AG3	R3
	K9	K4	K14	K19	K24	F4	HO4	HE4		AG4	R4
		K5	K15	K20	K25	F5		HE5		AG5	R5
								HE6			R7
Cronbach's Alpha	,829	,896	,907	,804	,876	,902	,835	,903	,764	,822	,822
KMO	0,887										
Bartlett	16121,696 (0,000) sign.										

Değişkenler arasındaki muhtemel ilişkileri ortaya çıkarmak ve ölçeklerin güvenilirliklerinin test edilebilmesi için açıklayıcı (keşifsel) faktör analizi uygulanmıştır (AFA). Araştırmada, faktör analizinin uygunluğunu gösteren KMO değerinin 0,882 olması nedeniyle örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğuna ve faktör analizinin yapılmasının uygun olduğu belirlenmiştir. Barlett Küresellik Testi sonucunun p (0.00) <0.05 çıkması, korelasyon matrisinde yer alan korelasyonların genel olarak anlamlı olduğu ve bu nedenle faktör analizinin yapılabilmesi için uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Her bir değişkenin toplam çözüme ne derece katkı sağladığını tespit etmek ve toplam çözüm üzerinde olumsuz etki eden değişkenlerin belirlenip çıkarılması için Anti-Image Korelasyon Matrisi incelenmiştir. Sadece bir değişkenin 0.5'ten büyük olduğu sonucuna ulaşılmış ve analizden çıkartılmıştır (R6). Toplam Açıklanan Varyans tablosu incelendiğinde 12 açıklayıcı faktör boyutunun olduğu tespit edilmiş ve toplam varyans değerinin %71,443'ünü açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak 12 faktörlü analizin kullanılabileceğine karar verilmiştir.

Tablo 3: Kişilik Özellikleri ve Riskten Kaçınma

	Riskten Kaçınma	Uyumluluk	Dışa Dönüklük	Sorumluluk	Nevrotiklik	Açıklık
Riskten Kaçınma	1	,108*	-0,061	0,072	,212**	-,120*
Uyumluluk		1	,576**	,642**	-,106*	,551**
Dışa Dönüklük			1	,496**	-,172**	,545**
Sorumluluk				1	-,241**	,663**
Nevrotiklik					1	-,228**
Açıklık						1

Tablo 3'ten görüleceği üzere uyumluluk kişilik özelliği ve nevrotik kişilik özelliği ile riskten kaçınma davranışı arasında pozitif bir ilişki varken açıklık kişilik özelliği ile riskten kaçınma davranışı arasında negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Dışa dönüklük ve sorumluluk kişilik özellikleri ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 4: Duygu Durumları ve Riskten Kaçınma

	Riskten Kaçınma	Korku	Umut	Mutluluk	Üzüntü	Öfke	Endişe
Riskten Kaçınma	1	,113*	0,026	0,012	,119*	-0,037	-0,025
Korku		1	-,139**	-,226**	,157**	,103*	,250**
Umut			1	,540**	,206**	0,058	-,124*
Mutluluk				1	,177**	-0,007	-,283**
Üzüntü					1	,156**	0,052
Öfke						1	,151**
Endişe							1

Tablo 4'te duygu durumları ve riskten kaçınma davranışı arasındaki korelasyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir. Riskten kaçınma davranışının korku ve üzüntü davranışı ile pozitif ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Öfke, endişe, mutluluk ve umut duyguları ile riskten kaçınma davranışı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 3'te ve Tablo 4'te korelasyon analizleri sonucunda riskten kaçınma davranışı ile ilişkisi bulunan uyumluluk, nevrotiklik; korku, üzüntünün riskten kaçınma davranışına etkisini incelemek üzere regresyon modeli kurulabilir.

Tablo 5: Uyumluluk ve Nevrotikliğin Riskten Kaçınma Davranışına İlişkin Regresyon Analizi

Değişken	Beta	Anlamlılık
Sabit		
Uyumluluk	,132	,009
Nevrotiklik	,226	,000
Düzeltilmiş R^2	,062	,000

Bireylerin riskten kaçınma davranışını ilişkili iki kişilik özelliği çerçevesinde tahmin edebilmek için regresyon analizi uygulanmıştır. Tablo 6'dan görüleceği üzere kurulan model anlamlıdır. Uyumluluk ve nevrotik kişilik özelliğinin riskten kaçınma davranışı üzerine etkisi kayda değerdir.

Tablo 6: Üzüntü ve Korkunun Riskten Kaçınma Davranışına İlişkin Regresyon Analizi

Değişken	Beta	Anlamlılık
Sabit		,000
Üzüntü	,104	,044
Korku	,097	,061
Düzeltilmiş R^2	,018	,000

Bireylerin riskten kaçınma davranışını ilişkili iki duygu durumu çerçevesinde tahmin edebilmek için regresyon modeli kurulmuştur. Regresyon analizi sonucundan görüleceği üzere kurulan model anlamlı çıkmıştır. Üzüntü 0,05 hata payı ile anlamlı iken korku 0,10 hata payı ile anlamlı kabul edilebilmiştir. Üzüntü ve korkunun riskten kaçınma davranışına etkisinden söz edilebilir.

Tablo 7: Bağımsız Örneklem T- Testi

	Cinsiyet	Ortalama
Riskten Kaçınma	Erkek	3,0893
	Kadın	3,3944

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means		
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)
Riskten Kaçınma	Equal variances assumed	0,581	0,447	-3,526	380	0,000
	Equal variances not assumed			-3,524	378,354	0,000

Bağımsız örneklem t-testi sonucundan anlaşılacağı üzere erkek ve kadın bireylerin ortalamaları arasında riskten kaçınma davranışı bağlamında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır.

Tablo 8: Finansal Yatırım Yaparken Öncelikli Bilgi Kaynağı

	Sıklık	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Birikimli Yüzde (%)
Resmi Kurum ve Açıklamalar	146	38,2	38,7	38,7
Finans Uzmanları	132	34,6	35	73,7
Aile, Arkadaş, meslektaş vb.	76	19,9	20,2	93,9
TV ve Basılı Medya	23	6	6,1	100
Toplam	377	98,7	100	
Kayıp	5	1,3		
Toplam	382	100		

Tablo 5'te araştırmaya katılan katılımcıların finansal yatırım yaparken öncelikli bilgi kaynaklarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. 146 katılımcı (%38,2) finansal yatırım yaparken öncelikli bilgi kaynağının resmi kurum ve açıklamalar olduğunu belirtmiştir. Resmi kurum ve açıklamaların, katılımcıların en çok başvurduğu bilgi kaynağı olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların 132'si (%34,6) yatırım yaparken finans uzmanlarını öncelikli bilgi kaynağı olarak değerlendirdiğini ifade etmiştir. 76 kişinin (%19,9) öncelikli finansal bilgi kaynağı aile, arkadaş, meslektaş vb'dir. Katılımcıların sadece 23'ü (%6) finansal yatırım yaparken TV ve basılı medyadan öncelikli bilgi sahibi olmaktadır.

4. Sonuç

Bu çalışmada bireyin riskten kaçınma davranışı üzerinde etkide bulunması muhtemel Beş Büyük Kişilik özelliği; endişe, korku, umut, mutluluk, öfke, üzüntü duygu durumları, demografik özellikler ve bireylerin finansal okuryazarlıkları incelenmiştir.

Analiz sonuçları, literatürdeki bazı araştırmaları destekler niteliğe sahiptir. Duygu durumları ve riskten kaçınma davranışı arasındaki muhtemel ilişkileri ortaya çıkarmak için korelasyon analizi yapıldığında, tıpkı Aren ve Akgüneş, (2018)'in de bulduğu gibi korku ve üzüntü ile riskten kaçınma davranışı arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Aynı kültürden insanların araştırmaların örneklemlerini oluşturması iki araştırmanın da benzer sonuçlara ulaşmasında rol oynamış olabilir. Zira Li (2011), Çin'deki girişimciler üzerinde yaptığı benzer bir araştırmada özellikle öfke duygusunun kültürel olarak Batı kültüründen farklı olduğunu vurgulayarak her iki araştırmanın da sonucunu desteklemeyen sonuçlar elde etmiştir. Uyumlu ve nevrotik kişilik özelliği ile riskten kaçınma davranışı arasında pozitif bir ilişkinin tespit edilmesi kişilik özellikleri ile riskten kaçınma davranışı arasındaki ilişkiyi inceleyen diğer çalışmaları destekler niteliktedir. Kadınların ve erkeklerin riskten kaçınma davranışı farklılık göstermektedir.

Araştırmanın literatüre önemli bir diğer katkısı da korelasyon analizi sonucu riskten kaçınma davranışı ile aralarında pozitif ilişki bulunan uyumluluk ve nevrotik kişilik özelliklerinin ve üzüntü ve korku duygularının riskten kaçınma davranışı üzerinde etkisinin olup olmadığını resgresyon analizi kurularak değerlendirilmesidir. Analiz sonucunda riskten kaçınma davranışını etki edebilecek sayısız değişkenin var olma ihtimali göz önünde bulundurulduğunda etkilerin anlamlı çıkması kayda değer olarak değerlendirilmelidir.

Araştırmada tek bir dönemde toplanan veriler ışığındaki bulgular üzerinden değerlendirmede bulunulması ve aynı bireylerle farklı zamanlardaki duygu durumlarının incelenmemiş olması duyguların 28 günde bir tekrarlandığı varsayıldığında bir kısıt olarak kabul edilebilir fakat aynı zamanda bundan sonraki çalışmalarda araştırmacıların aynı ilişki ve etkileri farklı veri ve veri toplama yöntemleri ile araştırması literatüre katkı sunulması bakımından oldukça iyi bir fırsat olacaktır.

Kaynakça

Anbar A., Eker M. (2009) Bireysel Yatırımcıların Finansal Risk Algılamalarını Etkileyen Demografik ve Sosyoekonomik Faktörler. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* 5(9), 129–150.

Angie, A.D., Connelly S., Waples, E.P., Kligyte, V. (2011). The Influence of Discrete Emotions on Judgment and Decision-Making: A Metaanalytic Review. Cognition and Emotion, 25(8), 1393-1422.

Akman Y., Korkut F. (1993). Umut Ölçeği Üzerine Bir Çalışma, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 9, 193-202.

Aren, S. Akgüneş, A.O. (2018). Dört Temel Duygunun Bireylerde Risk Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 362-378.

Aren, S. Aydemir, S.D. (2016). Bireylerin Risk Azaltma Stratejilerini Etkileyen Faktörler Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Maliye Finans Yazıları,* (105), 75-92.

Aren, S. MEŞE, K. (2018). Finansal Okuryazarlık ve Kişilik Özelliklerinin Riskli Yatırım Niyeti Üzerine Etkisi. International Congress of Management, Economy and Policy 2018 Spring 28-29 April, 2018. s.556

Bozkurt, Y. Genç Erişkinlerde Pozitif ve Negatif Rol Modellerin Beş Büyük Kişilik Faktörü Kapsamında İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2018) s.20-26.

Crisan, L.G., Pana, S., Vulturar, R., Heilman, R.M., Szekely, R. Druga, B., Dragos, N., Miu, A.C. (2009). Genetic Contributions of The Serotonin Transporter to Social Learning of Fear and Economic Decision Making. Social Cognitive and Affective Neuroscience, 4(4), 399-408.

Çeçen, Y. (2002). Duygular İnsan Yaşamında Neden Vazgeçilmez ve Önemlidir?". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 9(9), 164-170.

De Matos, C. A., C. T. Ituassu ve C. A. V. Rossi (2007). Consumer Attitudes Toward Counterfeits: A Review and Extension. *Journal of Consumer Marketing,* 24(1), 36–47.

Daşdemir, M. (2007). Risk Altında Zamanlararası Tercihler: Alternatif Bir Fayda Fonskiyonu, *Akdeniz I.I.B.F. Dergisi 7*(14), 94-109.

Demirel, C. Yetişkinlerde Bağlanma Stillerinin Mutluluk, Yaşam Doyumu ve Depresyon ile İlişkisinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi, 2018) s. 7-8.

Ferrer, R.A., Maclay, A., Litvak, P.M., Lerner, J. (2016). Revisiting the Effects of Anger on Risk-Taking: Empirical and Meta-Analytic Evidence for Differences Between Males and Females. *Journal of Behavioral Decision Making*, 30(2), 516- 526.

Fessler, D.M. T., Pillsworth, E.G., Flamson, T.J. (2004). Angry Men and Disgusted Women: an Evolutionary Approach to The Influence of Emotions on Risk Taking. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 95 (1), 107-123.

Frijda, N. H., & Mesquita, B. (1994). The social roles and functions of emotions. In S. Kitayama & H. R. Markus (Eds.), *Emotion and culture: Empirical studies of mutual influence* (p. 51–87). American Psychological Association.

Galton, F. (1884). Measurement of Character, Fortnightly Review, 36(212), 179-185.

Goldberg, L. R. (1990). An Alternative Description of Personality: The Big-Five Factor Structure*", Journal of Personality and Social Psychology*, 59(6), 1216- 1229.

John, O. P., & Srivastava, S. (1999). The Big Five Trait taxonomy: History, Measurement, and Theoretical Perspectives, Berkeley: University of California at Berkeley. s.19

John, O. P. (1989). Towards a Taxonomy of Personality Descriptors. Personality Psychology, New York: Springer, s. 261-271.

LeDoux, J.E. (2000). Emotion Circuits in The Brain. Annual Review of Neuroscience, 23(1), 155-184.

Li, Y. (2011). Emotions and New Venture Judgment In China. Asia Pasific *Journal of Management,* 28(2), 277-298.

McCrae, R. R., Costa JR, P. T. (1997). Personality Trait Structure as a Human Universal, American Psychologist, 52(5), 509- 516.

McCrae, R. R., Costa, P. T., Busch, C. M. (1986). Evaluating Comprehensiveness in Personality Systems: The California Q-Set and the Five Factor Model, *Journal of Personality*, 54(2), 430-446.

Rajagopal, R., Pham, M.T. (1999). All Negative Moods Are Not Equal: Motivational Influences of Anxiety and Sadness on Decision Making. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 79(1), 56-77.
Rauhofer, Judith (2008). Privacy Is Dead, Get Over It! Information Privacy and The Dream of a Risk-free Society, Information & Communications Technology Law, 17(3), 185–197.
Reimann, M., Nenkov, G.Y., Macinnis, D., Morrin, M. (2014). The Role of Hope In Financial Risk Seeking. *Journal of Experimental Psychology-Applied*, 20(4), 349- 364.
Safran, D.J., Greenberg, S.L. (1991). Emotion in human functioning: Theory and therapeutic implications, (Ed: Safran, D.J; Greenberg, S.L). Emotion,Psychotherapy, and Change New York-The Guilford Press, 3-13.
Sayar, K. Dinç, M. (2008). Psikolojiye Giriş, İstanbul: Nesir Matbaacılık. s.107
Soykan, Ç. (1992). Öfke ve Öfke Yönetimi, *Kriz Dergisi*, 11(2), 19-27.
Ünsal, P. (2010). Kurumlarda İyilik de Var, Ankara: Nobel Yayın, s.161- 200.
https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi:19.12.2019).
https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/70fb4ac1-4be1-4ce4-8276-4b87c02962cf/Bulten_48.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-70fb4ac1-4be1-4ce4-8276-4b87c02962cf-m8AjSgi (Erişim Tarihi:19.12.2019).

EVALUATING THE DIGITAL MARKETING METRICS: THE RELATIONSHIP OF AVERAGE SESSION DURATION TO SALES PERFORMANCE

Dr. Naim ÇETİNTÜRK
Istanbul University
naimcetinturk@gmail.com

Özet
Teknoloji ve iletişim araçlarının gelişmesi ile birlikte, konvansiyonel pazarlama araçlarına kıyasla ölçülebilir sonuçlar sunması ile ön plana çıkan dijital pazarlama önemini her geçen gün daha da artırmaktadır. Google Analytics ve Yandex Metrica gibi veri sunan araçlar performans sonuçlarını keskin bir biçimde sunabilse de, bu veriler performans ölçüm metrikleri arasındaki ilişkiye yönelik bir bağlantı sunmamaktadır. Bu çalışma ortalama oturum süresi ve satışlara ilişkin olarak bir e-ticaret sitesine yönelik ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Oturum süresi web sitelerinin arama motoru organik erişim performansını belirleyen bir faktördür. Araştırmada bir e-ticaret sitesi içerisindeki beş farklı kategoride yer alan belirli ürünlere ait oturum süreleri ile bu ürünlerin satış adetleri arasındaki ilişki regresyon analizi temelli olarak irdelenmektedir. Araştırma sonuçları, dijital reklam satış profesyonellerinin genel beklentilerinin aksine bu iki parameter arasında anlamlı bir ilişki olmadığını ortaya koymaktadır.
Anahtar Kelimeler: e-ticaret, dijital pazarlama, SEO, ortalama oturum süresi, Google Analytics

Abstract
With the development of technology and communication tools, digital marketing, which extends both its importance and usage among traditional marketing communication channels, stands out in terms of providing measurable results compared to conventional marketing tools. Although big data providers such as Google Analytics and Yandex Metrica represent performance data precisely, they do not explain the association of these metrics. This study examines the relationship between the average duration and the number of sales in particular web pages. Session time is one of the significant factors that affect the search engine ranking of websites. In this research, the average duration of the product pages of an e-commerce site that sells electronic products and the number of sales acquired from the same pages analyzed on a regression basis. Analysis conducted on two different data sets gathered from five product categories. The results show that there is no significant relationship between the session duration and the number of sales. The prominence of the study is the revelation of findings that different from the premises of online media managers and digital marketing professionals regarding the average duration and web site performance

Keywords: e-commerce, digital marketing, SEO, average session duration, Google Analytics

1- Digital Marketing: Measurable Results

Since the use of digital marketing tools is expanding, budgets allocated to digital advertising are increasing in different sectors and industries. Compared to traditional advertising and marketing mediums, it is important to give measurable results and to know how to get back the money spent on advertising. The ability to measure and the results obtained for money spent encourages companies that want to use digital advertising. Achieving reportable results motivates different companies to use digital marketing (Pickton, 2005).

Behind this motivation is also the changing consumer behavior. Digital marketing encourages companies to be easy to use and to evaluate the budget efficiently (Wilson, 2010). In order to make measurements, some technologies should be used. This is one of the most important advantages that digital marketing provides. When it compared to traditional marketing, digital marketing differentiates with the advantages of "measurability". Similarly e-commerce has a better measurability in terms of tracking and calculating the ROI (Return on Investment) or ROAS (Return on Advertising Spend).

Traditional Marketing	Digital Marketing
Traditional marketing includes print, broadcast, direct mail, and telephone	Digital marketing includes online advertising, email marketing, social media, text messaging, affiliate marketing, search engine optimization, pay per click
No interaction with the audience	Interaction with the audience
Results are easy to measure	Results are to a great extent easy to measure
Advertising campaigns are planned over a long period of time	Advertising campaigns are planned over short period of time
Expensive and time-consuming process	Reasonably cheap and rapid way to promote the products or services
Success of traditional marketing strategies can be celebrated if the firm can reach large local audience	Success of digital marketing strategies can be celebrated if the firm can reach some specific number of local audience
One campaign prevails for a long time	Campaigns can be easily changed with ease and innovations can be introduced within any campaign
Limited reach to the customer due to limited number of customer technology	Wider reach to the customer because of the use of various customers technology
24/7 year-round exposure is not possible	24/7 year-round exposure is possible
No ability to go viral	Ability to go viral
One way conversation	Two ways conversation
Responses can only occur during work hours	Response or feedback can occur anytime

Table-1 Traditional Marketing and Digital Marketing Comparison (Yasnim, Tasneem & Fatema, 2015).

"Measurable Results" is the most critical factor and advantage of digital channels. Therefore, it requires a strict tracking and measuring systems. Digital marketing data performance analysis tools are various software developed for this purpose. With digital marketing performance data measurement tools, recycling from ads is not measured. At the same time, many different data such as the number of visitors of a website, traffic information related to its content, user characteristics are presented. With the data presented, online customers' behavior, usage habits, website visit features can be easily evaluated.
Companies often use these tools to measure online user habits (Nakatani & Chuang, 2011). Due to the increasing share of Digital Ads, performance measurement tools have become more important. In some cases, even digital applications are used to measure traditional media performance. Examples include the use of QR codes in newspaper advertisements or television advertisements, gift certificates or discount coupons that can be used on the website.
Among the performance tools that measure digital media, Google Analytics is one of the most preferred. Google Analytics not only measures ad or organic website visitor traffic. It also provides precise information about the results of e-commerce sites. Although some of the marketing professionals are not strongly convinced by the digital marketing results (Lillien, 2011); digital marketing activities are assessed with ROI metrics such as CPM, CTR, CPL for paid channels and Average Duration, Number of Session, Uniqe Visitors, Bounce Rate, Conversion Rate, and Page/Session to understand the effectiveness of a web page. This study compares the average session duration and the number of sales that measure e-commerce success among digital marketing performance measurement metrics. Study

aims to understand the impact of Average Session Duration, one of the most critical web site performance factors, on sales by analyzing the e-commerce transactions (sales) and conversion ratio.

2- Measurement Metrics

Digital marketing is not significantly different comparably to traditional marketing in terms of aims and expectations from it. Just as in traditional marketing, marketers are using digital channels for purposes such as Attitude Development, Raising Awareness, Product Selling and Generating Brand Loyalty (Poyraz and Cetinturk, 2017). There are different dimensions to measure the performance of digital marketing assets (Martinez et. al., 2010). Main types of metrics to measure the effectiveness of the digital marketing channels, advertisements and web sites:

- Metrics to measure digital ads
- Metrics to measure e-commerce sites
- Metrics to measure organic traffic (SEO and web site performance)

A view is the first step for a web visitor's journey, and if there is an interest, the web user will create a "Session" on the web site by starting to view different web pages. Thus the metric "Sessions" which can be evaluated on web site performance analysis services (Google Analytics), becomes a significant parameter to understand how many people view a certain web site.

A "**Session**" defined as a group of interactions taken by a single user in a certain period of time. A single session can contain multiple page views, clicks or any other social interactions and even sometimes can cover e-commerce transactions. As the term **"Session"** is the total actions of a visitor, then the definition of web users becomes important. **"Users"** is the total number of people who visited and created sessions on a web site. The discrimination between Users and Sessions is possible with separating the new and returning users.

Users are the number of new and returning people who visit a web site during a set period of time. By identifying cookies for each user, it is possible to distinguish the person as a "new user". When the same user visits the same web site later time, it will be counted as a "returning user." If visitor access a web site on a different device or via a different browser than they used the first time, it could still be counted as a new user. Also if a user visits the same web site after the session period (eg. 1 month) again, it will be counted as a new user. For a website or e-commerce retailer, acquiring both new and returning users, the metrics Users and New Users are important to keep readership and sales up.

Another important metric to evaluate a web site's performance is the Bounce Rate. A "bounce" occurs when someone visits a web site and leaves in a very short time or without interacting further with that web site, represented as a percentage. According to Google Analytics' definition, bounce rate is "single-page sessions divided by all sessions, or the percentage of all sessions on your site in which users viewed only a single page and triggered only a single request to the Analytics server". A common knowledge that a high bounce rate is a negative performance indicator.

3- Average Session Duration and E-Commerce Web Site Performance

One of the most significant web site evaluation metric is **Average Session Duration**. It is the average time users spend on a web site. It is an indicator of how interesting or relevant your site content is. Higher average session duration is a good sign that visitors find your content engaging, products interesting, whereas a lower value is an indicator that your content or products are not hitting the mark. Among marketing professionals, it is common knowledge that a **high bounce rate** is a negative performance indicator. Even in search engine results pages (SERPs), lower bounce rates cause ranking loss. Moreover, Average Session Duration is the key performance metric for being listed on top of the SERPs. In e-commerce, Average Duration is an indicator that visitor is highly interested in that product page.

CALCULATION of the AVERAGE SESSION DURATION

1 Page View Formula

TIME ON PAGE

(time of last "engagement hit" on page) – (time of first hit from page)

CALCULATION of the AVERAGE SESSION DURATION

2+ Pages View Formula

VISIT LENGTH

(time of last "engagement hit" of visit) – (time of first hit of visit)

Number of Page Views

Digital performance metrics are commonly found beneficial in businesses with processes their transactions online (Jarvinen et. al., 2012). In the e-commerce industry, digital marketing metrics are used together with e-commerce metrics to analyze the overall results. These analyses can be made to assess the performance of a page (design, A/B test etc.) or product-related actions such as price campaigns, new product launches etc. There are two primary statistical metrics to understand the performance of an e-commerce web site:

- e-commerce CONVERSION RATE
- TRANSACTIONS

Advertiser expecting an **"Action**" from internet visitor: filling a form, adding a product to shopping cart or buying a product via an e-commerce site. This action is called as **"Conversion"** in digital marketing and it is the most valuable & reliable metric for the evaluation. Which can be explained as "converting someone from potential customer to a real customer". This is strongly the last phase of an internet user's journey; convincing the potential customer to take an Action.

Conversion is an important data which is considered by marketing people to assess the overall ROI – Return on Investment or ROAS – Return on Advertising Spend, earning against advertising expenditure. This metric named as **"Conversion Ratio"**, which is calculated by dividing the number of converted Actions into overall gathered visits/clicks for a certain product page. **"Transaction"**, defined as the total confirmed purchase actions that coming from a particular product page and it is necessary to calculate the total conversions, revenue, basket size and some other e-commerce related metrics. "Transaction", and "e-commerce Conversion Ratio", are two major facts in e-commerce.

4- Methodology and Study

In the contemporary Digital World, consumers highly price sensitive. With the help of the internet they always have a chance to look for better products and service alternatives with better conditions, prices. Since the data is important for companies, it is used to get meaningful insights (Chaffey and Patron, 2012) and management practises (Davenport, 2013). There are too many incentives that may change consumers' minds. Price comparison pages, influencers, product explanation sections etc. Since there are too many different impact factors, consumers who are interested in a product/service and viewed it on an e-commerce page, spend time to read that its conditions&specifications wouldn't end up with a purchase.

A visitor who viewed a product page for several times with long durations, can buy it from another e-commerce web site, if s/he finds a better price, with instant action. And this purchase/transaction can last very short as the visitor has already knowledge and detailed information about it. From this perspective, contrary to marketers, e-commerce and digital advertising professionals, it might not be practical to associate the AVERAGE SESSION with e-commerce metrics, transaction and conversion rate. This observation is hypothesized as there is no significant relationship between Average Session Duration and e-commerce conversion ratio (h1) and transactions (h2) at 95% significance level.

In this study, the relationship between Average Session Duration (with New Users and Total Sessions metrics) and e-commerce performance metrics are evaluated with a regression analysis. Data used in the analysis, collected from a well-known e-commerce company's web performance analysis tool (Google Analytics) that is operating in mother and baby care products industry. The data consist of visitors, purchases, transactions and conversion ratios. Ninety-nine different product pages' statistics are collected from Google Analytics web platform and analyzed whether there is a significant relationship between Average Session Duration and e-commerce metrics.

According to multiple regression analysis results, metrics used in the analysis are explaining 78% of the total relevancy. The strength of the positive relationship between the analysis metrics is about 89%.

Regression Statistics	
Multiple R	0,891108123
R Square	0,794073686
Adjusted R Square	0,783002379
Standard Error	33,78647287
Observations	99

	Coefficients	*Standard Error*	*t Stat*	*P-value*	*Lower 95%*	*Upper 95%*
Intercept	531,1097444	34,44282824	15,4200387	2,3039E-27	462,7131136	599,5063752
New Users	-0,09166371	0,035649687	-2,57123462	0,01171974	-0,16245692	-0,0208705
Sessions	0,055197406	0,023557847	2,343058181	0,02125787	0,008416191	0,101978622
Bounce Rate	-567,543229	44,21048615	-12,837299	2,6378E-22	-655,336492	-479,749965
Ecommerce Conversion Rate	246,8634743	784,0414687	0,314860226	0,75357313	-1310,0875	1803,814445
Transactions	0,021065558	0,789821991	0,026671274	0,97877907	-1,54736439	1,589495502

Table-2 Regression Analysis Results

Results show that from the coefficients section, as the number of new users increases, the total average duration length becomes shorter, which can be explained as the returning or current visitors are more interested in the product pages.

Similarly, as the bounce rate (the visitors who leave the product page in a very short time) increases, the number of average duration decreases. In P-Value table, it is observed that no relationship exist between Transactions and Ecommerce Conversion Rate with Average Session Duration.

5- Discussion

In conclusion, this work aims to provide an analysis regarding a common belief of digital marketing and e-commerce performance parameters. Although it is important to get high Average Session Durations for product pages to understand whether visitors, potential consumers are interested in our products or not, it is not always a precise indicator to count for future plans and strategies.

Average Session Duration can be strictly related to the SERPs ranking. But buying a product and e-commerce approach is quite different. With this study, be going to limit to a specific sector, an inferential statistical view provided for e-commerce business and marketing professionals. Average Session Duration can not be a good leverage to increase sales performance. Thus, it may be risky to spend time and effort to take action to increase the Average Session Duration.

Alternatively, seeking other metrics like price sensitivity, impact of incentives, payment options, e-commerce web page performance, page speed etc. and make more researches can be useful for e-commerce businesses to reflect better future strategies.

6- References

Chaffey, D., & Patron, M. (2012). From web analytics to digital marketing optimization: Increasing the commercial value of digital analytics. Journal of Direct, Data and Digital Marketing Practice, 14(1), 30–45.

Davenport, T. (2013). Keep up with your quants: An innumerate's guide to navigating big data. Harvard Business Review, 91(7), 120–123.

Järvinen, J., Töllinen, A., Karjaluoto, H., & Platzer, E. (2012). Web analytics and social media monitoring in industrial marketing: Tools for improving marketing communication measurement. Proceedings of the 41st Academy of Marketing Science Annual Conference (pp. 477–486). New Orleans, LA, United States: Springer International Publishing.

Lilien, G. (2011). Bridging the academic — Practitioner divide in marketing decision models. Journal of Marketing, 75(July), 196–210.

Martinez, V., Pavlov, A., & Bourne, M. (2010). Reviewing performance: An analysis of the structure and functions of performance management reviews. Production Planning & Control, 21(1), 70–83.

Nakatani, K., & Chuang, T. -T. (2011). A web analytics tool selection method: An analytical hierarchy process approach. Internet Research, 21(2), 171–186.

Pickton, D. (2005). Left brain marketing planning: A Forrester Research viewpoint. Marketing Intelligence & Planning, 23(6), 537–542.

Poyraz, E., & Çetintürk, N. (2017). Defining search engine advertising metrics according to AIDA advertising model.

Wilson, R. D. (2010). Using clickstream data to enhance business-to-business web site performance. Journal of Business & Industrial Marketing, 25(3), 177–187.

Yasmin, A., Tasneem, S., & Fatema, K. (2015). Effectiveness of digital marketing in the challenging age: An empirical study. International Journal of Management Science and Business Administration, 1(5), 69-80.

DOĞU VE BATI'NIN KÖKEN MİTLERİ IŞIĞINDA AYNA VE NARKİSSOS OLGULARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ayşe Kübra BİLGİN
FSMVÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
Doktora Öğrencisi
aysekubra.bilgin@stu.fsm.edu.tr

Özet

Bu çalışma, Doğu ve Batı medeniyetlerinin köken mitlerinin "ayna" nesnesi etrafında edebiyat metinlerinde nasıl yer aldığını incelemeyi amaçlamaktadır. Eser merkezli yöntem üzerinden ilerleyecek olan çalışmanın odağında Batı edebiyatının Narkissos anlatısı ile Klasik Türk Edebiyatı mesnevilerinden XV. yüzyıla ait iki metin olan "Muhammediye" ve "İslâmî'nin Mesnevîsi" bulunmaktadır. Narkissos efsanesi "kendi yansımasına hayran olmak" üzerinden çeşitli mitolojik göndermeleri barındırmaktadır. Bu efsanenin etrafında şekillenen; tarihsel, kültürel, sosyolojik ve psikolojik izler günümüz eserlerini besleyen kuvvetli bir damar olarak devam etmektedir. Klasik Türk Edebiyatının mesnevilerinde de yaratılışa dair şairlerin çeşitli yorumları bulunmaktadır. Bunların başında "ayna ve yansıma" zemininden yaratılışa dair işaretlerde bulunan "İslâmî'nin Mesnevî"si ve Yazıcıoğlu Mehmet'in "Muhammediye"si gelmektedir. Bu mesnevilerde, bir aynada nurunun yansımasını gören İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in Yaratıcısı ile kurduğu iletişim üzerine çeşitli yorumlar mevcuttur. Her iki medeniyetin yaratılışa dair kurdukları "ayna ve yansıma" zemini üzerinden üretilen eserlerde yer alan farklılıklar ve benzerlikler medeniyetlerin temel bakış açılarını vermesi bakımından önem arz eder. Bu bildiride ise XV. Yüzyıla kadar yazılmış mesnevilerde yaratılışla ilgili bakış açılarının eserlere nasıl yansıdığı, hangi referanslara gönderme yapıldığı da incelenmiştir.

Bu çerçevede, Narkissos efsanesinin "nesneleşmiş bir özne" olarak insandan yine insana varan bakış açısına karşılık, mezkûr mesnevilerde yer alan köken mitlerinin Yaratıcıya ulaşma, onun yansıması olarak nurun tecellisiyle birlikte insandan yaratıcıya varma şeklinde yorumlara ulaşıldığı tespit edilmiştir. Doğu-Batı karşılaştırmaları çeşitli sahalarda geniş açılardan ele alınmış olmasına rağmen mitolojik göndermeler içeren metinler üzerinden yapılmış oldukça az mukayeseli çalışma vardır. Çalışmanın, medeniyetlerin bilinçaltlarını yansıtan edebiyat verileri üzerinden yaratılışın mitolojik uzantıları ve bunun Klasik edebiyattaki tezahürleri üzerine yapılacak diğer çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler:*Köken mitleri, Narkissos, İslâmî'nin Mesnevîsi, Muhammediye, mitoloji.*

AN EVALUATION ON MIRROR AND NARCISSUS PHENOMENA IN THE LIGHT OF ORIGIN MYTHS OF THE EAST AND WEST

Abstract:

This study aims to examine how the myths of the origin of Eastern and Western civilizations take place in literary texts around the "mirror" object. The focus of the study, which will proceed on the work-centered method, is Narcissus narrative of Western literature and two of the Classial Turkish Literature masnavis, Muhammediye and Islamî. Helegend of Narcissus contains various mythological references through admiring its own reflection. Shaped around this legend; historical, cultural, sociological and psychological traces continue as a strong vein that feeds today's works. There are various interpretations of poets about creation in the masnavis of classical Turkish literature. The most important ones are the Islami's masnavi and Yazıcıoğlu Mehmet's Muhammediye, which include the signs of creation on the basis of "mirror andreflection " In these masnavis, Hz. Muhammed the Prophet of Islam, who saw the reflection of his light in a mirror, There are various comments on Muhammad's communication with the Creator. The differences and

similarities in the works produced on the basis of "mirror and reflection that both civilizations established about creation are important in terms of giving the basic perspectives of civilizations. In this declaration, it is also touched upon how the perspectives of creation in the masnavi written up to the XVth century are reflected in the works and which references are referred to.

In this context, it was found that the myths of origin in the mentioned masnavis were reached to the Creator, and the reflection of the light as a reflection of the light to the creator whereas Narcisssus legend's point of view, as an object converted from a subject, reaches only human from human. Although the East-West comparisons have been studied from various angles, there are few comparative studies on texts with mythological references. It is thought that the study will contribute to the other studies on the mythological extensions of the creation and its manifestations in Classical literature through literary data reflecting the subconscious of civilizations.

Keywords: *Origin myths, Narkissos, İslâmî'nin Mesnevîsi, Muhammediye, mitoloji.*

GİRİŞ

Her sanat dalında kendisine yer bulan mitler, aslında sanatın çok daha ötesindedir. Ve zamanın üzerindedir. İnsanın; dünyayı, benliği, varlığı nasıl tasavvur ettiğine dair bilgi depoları olan mitler, "düşünce ve duygu sürecinin" özünü aktarır. Kimlik arayışına cevap verir, "toplumsallık bilincini" oluşturur, "ahlaki değerleri" yapılandırır. Ayrıca, "yaratılışın gizemi" hakkında bilgi verir (May, 2016: 33-34).

Her toplum "arketiplere kendi mitlerinin motifleriyle" katkıda bulunur. Toplumların kendi bilinçdışını mitlere aktarırken ürettiği mecazları okumak, o toplumun hayat karşısındaki tavrını izlemek demektir. Sembol ve mitlerin neşv ü neva bulduğu zemin olan edebiyat da bu yönüyle, "tarih boyunca insanın kendini yorumlamasıdır." (May, 2018:19)

Zemin metinler, "bir milletin inceliklerini, düşünce kaynaklarını, varlık felsefelerini" vermektedir. "Milleti anlama kılavuzudur." Türk edebiyatının tarih boyunca geçirdiği çeşitli kırılmalarla birlikte zemin metinleriyle irtibat kesilmiştir ancak; orada bulunan kültürel, tarihi kodlar keşfedilmeyi beklemektedir (Tökel, 2008).

Bu düşüncelerden yola çıkılarak hazırlanan bu bildiri, Muhammediye ve İslâmî'nin mesnevîsi ile Narkissos efsanesinin mukayesesine dayanmaktadır. Bununla birlikte diğer zemin metinlerden Delâil'ül-Hayrat'a ve Envârü'l-Aşikîn'e de konu paydaşlığı açısından değinilmiştir. İki farklı medeniyetin metinlerinde geçen "yansıma/ayna" ortaklığı üzerinden birbirinden oldukça farklı perspektiflere sahip olması da bu mukayesenin merkezini oluşturmaktadır. [1]

1. İslâmî'nin Mesnevîsi ve Nurun Aynaya Yansıması

XV. yüzyılda kaleme alınan İslâmî'nin mesnevîsinde insan ve melek, dünya yaratılmadan önce Allah "Kün" diyerek bir "yakîn" adında bir ağaç yaratır (Hasan Yüksel, İbrahim Delice, İsmail Hakkı Aksoyak,1996:105):

Yaradılmamışıdı ins ü melek
Yogıdı anda dahı çarh-ı felek
"Kün" diyüben kendüye ol söyledi
Bir agacı anda peydâ eyledi

İslâmî, 290-291.b[2]

Ol agacuñ adına dirler yakîn
İ'tikâd eyle aña sen key sakın

İslami, 294.b

Bu ağacın dört tane budağı vardır. Allah, ak inciye benzeyen bir perde de yaratılır. "Tavus kuşuna benzeyen" Hz. Muhammed'i kendi nurundan yaratmıştır. "Bilinmek istemektedir." Hz. Muhammed,

[1]Bu bildiri ayna ve yansıma üzerinden Doğu ve Batı medeniyetini mukayese etmekle sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla nergis motifi hariç tutulmuştur. Narkissos ile Klasik edebiyattaki nergis motifinin mukayesesi için yayınlanan bir başka bildiri için bkz: Nur Gültekin, Edebiyatımızda Mitoloji Sempozyumu IV, **Yunan Mitolojisinin Narkissosu İle Klasik Türk Şiirinin Nergisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme".**

[2] Metin alıntılarında beyit sayısı (b.) şekline gösterilmiştir.

yetmiş bin yıl zikreder. Gani olan Allah, daha sonra orada bir aynayı yaratıp onu da ağaca asar ve Hz. Muhammed'in önüne koyar(Hasan Yüksel, İbrahim Delice, İsmail Hakkı Aksoyak,1996: 106):

Diñle imdi işbu sırrı sen i yâr
Hak yaratdı bir hicâb anda ki var
Hak yaratmışdı anı şey'ün 'ucâb
Ak incüye beñzer-idi ol hicâb
İ'tikâd it Ahmede sen togrı bak
Kendü nûrından yaratdı anı hak
Ol hicâbı ol şecerde hak çalab
Asdı anda bilmege eyle taleb
Diñle imdi gör Muhammed neyledi
Anda yitmiş biñ yılı zikr eyledi
İşbu sözler hak-durur kıl ihtiyâr
Hak yaratdı anda bir gözgü i yâr
Aç gözüñi işbu sırrı sen tanı
Ol agaçda asdı anı ol ganî
Gel gör imdi kudret-i hak neyledi
Mustafânuñ öñine vaz' eyledi

297-306.b.

Hz. Muhammed, aynada kendi güzelliğini görür görmez hayretle zikr edip Allah'ın birliğini ikrar eder. Ve utanıp altı kere terler (Hasan Yüksel, İbrahim Delice, İsmail Hakkı Aksoyak,1996: 106):

Mustafâ çünki nazar kıldı aña
Hüsnini görübeni kaldı taña
Zikr idiben teñriyi hoş birledi
Utanuban altı katre derledi

307-308.b.

2. Muhammediye ve Nurun Ayna Yansıması

İslâmî'nin mesnevisindeki örgüye çok benzer şekilde Muhammediye'de de bütün yaratılanların Hz. Peygamber'in nurundan olduğu anlatılmıştır (Yazıcıoğlu Mehmed, 2018: 219):

Bu sözün hâsılı budur ki bu mecmû-i mevcûdât
Onun nûrundan olmuştur eger esbâb ve ger ensâb

163.b

Allah, nurunu tavus suretinde yaratır ve haya aynasını Hz. Muhammed'in karşısına koyar. Aynaya bakınca nurlu yüzünü gören Hz. Peygamber kendisini mükemmel yaratan Allah'a beş kere secde eder. Namazın beş vakit oluşu da Hz. Muhammed'in kendi suretini gördüğünde beş kere secde etmesine bağlanmıştır:

Yarattı nûrunu kuddûs musavver hey'et-i tâvûs
Hayâ gözgüsünü mahsûs kodu karşısına pertâb
Nazar çün kıldı gözgüye münevver yüzünü gördü
Be-gâyet etti istihyâ hayâdan sankim oldu âb
Çü gördü Hak ki cûd etti onu sâhib-vucûd etti
Pes onda beş sücûd etti ki kulluğa ola nessâb
O beş secde bize beş vakt namâz oldu niyâz oldu
Bize hem nûr hem rahmet kılalım onu şeyh ü şâb

163-169.b

3. Delâilü'l-Hayrât ve Ayna

Delâilü'l-Hayrât'ta, Hz. Muhammed'in mübarek isimlerinden "Nur" un anlatıldığı bölümde yaratılışa yer verilmiştir. "Allah tarafından size gerçekten bir nur geldi" ayetine dayandırılır.[3] Onun nasıl yaratıldığını bilmenin bir Müslüman için gerekliliği vurgulandıktan sonra "Allah önce nurumu yarattı" hadisi referans gösterilir. Daha önce herhangi bir mevcudiyet olmadığı aktarılmıştır (Karadavut, 1975:117).

Bu metne göre de Allah dört dalı olan "yakîn" ağacını yaratır. Hz. Muhammed'in mübarek ruhu ağaca yerleştirilir. Kırk bin yıl yüce Allah'ı tesbih eder. Daha sonra Allah o ruhun karşısına ayna koyarak o aynaya bakmasını emreder. Hz. Muhammed,"suretini pek güzel, cemalini pek yerinde görür." Kendisini böyle hoş yarattığından Allah ü Teâlâ'ya şükür için beş kere secde eder." Beş vakit namaz emri de bu beş secdeyle ilgilidir.

Delailü'l Hayrât'ta farklı olarak sonrasına dair bir bilgi verilir. Nurdan bir zincirle o ağaçta kırmızı yakuttan bir kandil yaratılmıştır. O kandilin içine Hz. Peygamber'in nuru konarak güzel isimleri ile zikretme emri verilir (Karadavut, 1975: 121).

4. Envârü'l-Âşikîn ve Ayna

Allah'ın, Hz. Muhammed'in nurundan "Şeceretü'l-Yakîn" adında dört budaklı bir ağacı yaratması ve Hz. Muhammed'in nurunu görmesi şu şekilde anlatılmıştır: "Resûl-i Ekrem'in nurunu inciden yapılmış bir perde içinde açıkladı. Bir tavus suretinde olan bu nur o ağacın üzerine kondu. Bu ağaçta bin yıl tesbih etti. Sonra Allah hayâ aynasını yarattı. Tavusun karşısına koydu. Tavus aynada çok güzel sureti görünce utandı. O kadar utandı ki beş kere utancından secdeye kapandı. Allah Teâlâ bu nura nazar edince hayadan terledi. Başının terinden melekler, yüzünden Arş, Levh, Kalem, Güneş, Ay ve yıldızlar yaratıldı." (Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân, 2017, s. 288-289)

Buraya kadar bahsedilen metinlerde bir ağaça asılan ayna üzeriden güzelliğin bilinmesi ortak olarak işlenmiştir. Bu güzelliğin farkına varır varmaz secde etmek, şükretmek kendisini güzellik karşısında bir "emanetçi" olarak görmektir. Güzelliğin asıl kaynağına gitmek demektir. Böylece asıl değer güzelliği var edene verilmiştir. [4]Onu yaratan güzelden çok daha güzeldir.

Narkissos ve Güzelliğin Aynaya Yansıması

Narkissos efsanesine göre ise, dünyaya gelecek olan Narkissos'un yaşama şartı kendini bilmemesidir. Bu kehanet üzerine doğan Narkissos kendisine âşık olan kimseyle ilgilenmediği gibi efsanenin diğer bir kahramanı olan Ekho'ya da yüz vermez. Ekho, İuno'yu "diliyle kandırdığından" cezaya çarptırılmıştır. İlk sözü asla söyleyemeyecek, ancak son sözü söyleyebilecektir (Oividus, 1994, s.80).

Echo dağlarda ava çıkan Narkissos'u izlemektedir. Narkissos, ormana gittiğinde arkadaşlarını aramak için ilk sözü söyler: "Kim var yakında?" Echo'nun cevaplarını duyar ve onun çağrısına uyar; ancak karşısındakinin Echo olduğunu anladığında "Ölür de veririm sana kendimi" diyerek ondan kurtulmaya çalışır. Echo o kadar üzülür ki mağara ve uçurumlara sığınır, vücudu yok olmaya başlar. Echo da ona beddua eder. Kemikleri de kayalara dönüşür. Kendisinden geriye bir ses kalmıştır (Oividus, 1994, s. 81).

Havanın sıcak olduğu bir gün susayan Narkissos dağdaki pınara gider. Bu pınarın özelliği içine yaprak düşmemiş, ormandaki hiçbir hayvanın ondan su içmemiş olmasıdır. Yüzeyi pürüzsüzdür. Narkissos bu suya bakarken sudaki yansımaya hayran olur. Bilmediği kendi yüzünü su perisi zanneder. Onu öpmeye yeltendiğinde yok olduğunu görür. Kısa bir süre sonra tekrar orada olduğunu fark eder. Sayısız kere devam eden bu döngüyü Oividus şöyle anlatır:

Kaç kez öpmüş bu yanıltıcı suyu, daldırmış kollarını
Gördüğü boynu tutmak, onu dolanmak için boşuna
Bilmezdi ne gördüğünü, yakardı içini bu gördüğü. (Oividus, 1994: 82)

[3]"Ey kitap ehli! Artık size elçimiz (Muhammed) gelmiştir. O, kitabınızdan gizleyip durduğunuz gerçeklerden birçoğunu sizlere açıklıyor, birçoğunu da affediyor. İşte size Allah'tan bir nur ve apaçık bir kitap (Kur'an) gelmiştir." Mâide 5/15.

4 XV.yüzyıl mesnevîlerini oluşturan fikri altyapı zemin metinler üzerinden irdelenmiştir.

Narkissos nihayetinde sudaki yansımasına duyduğu aşkla giderek zayıflar ve ölür. Narkissos "sudaki ötekinin kurbanı olur." (Kocabıyık, 2010, s. 115-118).Yıkımı kendi gözlerinden olur. (Oividus, 1994, s. 83)

Hepsi var, Narkissos'un ölüsü yok ortada.
Yalnız sarı, ak tüycüklü bir çiçek öldüğü yerde… (Oividus, 1994: 85)

Aynaların Karşısında Doğu ve Batı

Göz, yapısı gereği kendisini göremez (Kocabıyık, 2010, 25-26). Bunun için bir aynaya ihtiyacı vardır. Ayna "imgelem gibi bir ara-dünyadır." Dolayısıyla aynaya yansıyan surete zihindeki imgelem de karışır. Aynaya bakan kişiye yüzü olduğu şekliyle görünmez, aynaya bakan "kendi yüzüne bir görünüm verir." Bu görünümü veren "kendisinden önceki dil, simgesel ve kültürel kodlar"dır (Kocabıyık, 2010: 80).

Dikkat edilirse, Narkissos yansımasını görmekle yetinmez. Sahip olmak, "pürüzsüz suya dokunmak" ister. Roland Barthes'e göre ise görme en büyüsel duyuyken dokunmak en aldatıcı duyudur. Dokunan kişi dokunduğunu sahiplenmek ister, onu bayağılaştırır (Barthes, 1990:121). Oividus şöyle anlatır:

"Koşarsın bu yalancı görüntüyü tutmak için ey kolay
İnanan çocuk?Gerçek değil istediğin çevir başını"

Narkissos'un annesi kâhine oğlunun çok yaşayıp yaşamayacağını sorduğunda "Kendini bilmezse çok yaşar." cevabını almıştı (Oividus, 1994: 80). Bu efsaneye göre kendini bilememenin anlaşılması için Narkissos'un Echo'yu reddetmesi anlaşılmalıdır.

Rollo May Narsiskos'un trajik kusurunu Tanrıların gözünde "bir başkasını asla sevemeyecek olması" olarak açıklar. "Biz kendimizi bir başka kimseye teslim etmeksizin sevemeyiz." Tespitinde bulunur (May, 2017:194). Narkissos'un Echo'yu geri çevirmesi, daha sonra da sudaki yansımasına hayran olması açıkça şunu gösterir: "Birçok kimse kendini sevmeyi, daha zor olan diğerini sevmeye tercih etmektedir."(May, 2017: 195)Narkissos'u hataya düşüren de budur.

Dante de, Narkissos'u surete bağlanmış, asıl olana ulaşamamış kişileri simgeleyen kalpazanlarla birlikte Araf'a yerleştirir (Dante, 1993: 314-315). Narkissos dindarların gözümde bir dizi günahın timsalidir; gösteriş, kibir, meydan okuma, kıskançlık, kendine aşırı güven. Narkissos onlara göre şeytani aynanın yanılsamalarına kapılmış bir zavallıydı. (Kocabıyık, 2010:134-135)

Narkissos'un durumu Klasik Türk Edebiyatı'na da yansımıştır. Nedim ve Bâkî sık sık aynaya bakan sevgiliyle Narkissos'un hayranlığını hatırlatacak şekilde "kendi hüsnüne hayran mısın kâfir/putperest" diye seslenmektedir(Nedim, 2017:226; Bâkî, 2014: 118; Kocabıyık, 2010:135)[5]:

Neden sık sık bakarsın böyle mir'at-ı mücellâya
Meğer sen dahi kendi hüsnüne hayran mısın kâfir

41.g 2.b[6].

Zinhar eline ayine vermen o kâfirin
Zirâ görünce sûretini bütperest olur

97.g. 4.b.

Klasik Türk edebiyatı metinlerine geri dönersek, yaratılış için işaret edilen ilk kaynak ise bizatihi nurdur. Nuraniyet "kendi başına kaim değil, başkasıyla kaimdir. Ödünç alınmış olan bir şeyin ödünç verene nisbeti tamamen bir mecazdan ibarettir." (İmam Gazâlî, 2017: 40-41).

"Varlık da kendi zatından olan ve başkasından olan olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Başkasından var olanın varlığı ödünçtür. Kendi nefsiyle kaim değildir. Yani hakiki nur Allah Teâlâ, hakiki mevcut da Allah'tır." (İmam Gazâlî, 2017: 42). Bu metinlerin öteki ile kurduğu irtibat bu damardan beslenmiştir. Yaratılanlara bakma isteği Allah'ı görmek niyetiyledir, nakışa bakmak Nakkaş'ı görmek içindir. Çünkü nakşeden bizatihi O'dur (Âşık Paşa 2000: 386):

[5] Bu konu hakkında detaylı bilgi Ergun Kocabıyık'ın Aynadaki Narkissos kitabında yer almaktadır.
[6] Gazelin kısaltması (g.) şeklinde gösterilmiştir.

Halka bakmakdan dilek hâlık-durur
Maksudı oldur aña 'âşık-durur
Nakşa bakmakdan dilek nakkâşıdur
Kim bu nakşı yazmag anuñ işidür

7581-7582.b

Zemin metinlere bütün bu açılardan bakıldığında güzellik karşısındaki tavır Narkissos'ta olduğu gibi "sahip olmak" değildir. Esas olan güzelliği vereni görebilmektir. Nitekim kendisinin güzelliğini aynadan gören Hz. Muhammed'in secdesi, tesbihi buna işaret etmektedir.

"Birçok kimse kendini sevmeyi, daha zor olan diğerini sevmeye tercih etmektedir." (May, 2017: 195) tespitini bir başka açıdan değerlendirmek mümkündür. Zemin metinlerde Mutlak Öteki olan Allah'a teslim olmuş bir örgü kendisini göstermektedir. Kendi Ruh'undan üfleyen Allah'ın cömertliği sayesinde var olunduğunun bilinci işlenmektedir. Böylece aslında kişiler ve nesneler üstü bir bağ kurulmaktadır. Nesne, kişilerarası ilişkiler de bu bağın bir yansımasıdır. Yani, muhatapla kurulan iletişim Allah'la kurulan iletişim demektir. Dolayısıyla da zemin metinlere göre yaptığımız her eylemin çok yüksek bir bilinçle olması gerekir. Yaratılışla irtibat diri tutulmalıdır. Bu denge suret ve mana arasında incelikli işlenmiştir. Ne surete takılmak ne de sureti yok saymak söz konusu değildir.

Narkissos'un aynasının yansımaları bugün Shakespeare'nin tiyatrolarından tutun Marcel Proust'un Kayıp Zamanın İzinde romanına, Herman Malville'nin Katip Bartleby'sine ve dahi psikoloji-sosyoloji literatürüne kadar geniş bir alanda görülüyor (Erdem, ed. 2017).

Pekiyi İslâmî'nin mesnevisinin, Delâilü'l-Hayrat'ın, Envarü'l-Aşikin'in, Muhammediye'nin aynasının yansı1maları nerededir? Ya da soruyu şöyle soralım; sığındımız mit, baktığımız ayna kimindir?

Türk edebiyatının zemin metinlerinden beslenmesi hususunda Tanpınar şöyle söylüyor: "Avrupa'daki edebiyat her an vision'ları ile devam eder, biz ise tutam halindeyiz, devam yoktur. Sonra biz kaynaklarımızla olan münasebeti kaybettik; tarihimizin zaruri icabı bunu beş defa kestik: Orhun, Yunus Emre ve Ahmed Paşa, Tanzimat, Yeni harf. Demek edebiyatımız kendisiyle beslenemiyor. Geriye halk edebiyatımız kalır, bu bir tutamdır kâfi değil. Bu vaziyet karşısında beklemek lazım."(Tanpınar, 2004: 261).

SONUÇ

Her metin kendi kültürel kodlarını, inancını ve fikir dünyasını yansıtır. Zemin metinler bir milleti anlama kılavuzudur. Metinlerde yer alan her kurgunun neyi anlattığını çözüp keşfetmekse o medeniyete dair çeşitli verileri elde etmek demektir. Buradan hareketle hazırlanan bu bildiri aynaya yansıyan güzellik/nur karşısında iki farklı medeniyetin tutumunu karşılaştırma ve anlama çabasıdır.

Narkissos efsanesinde kendini bilmesi yasaklanan Narkissos herkesi reddetmekte, pürüzsüz güzelliğe sahip olmak istemektedir. Reddettiği Echo'nun bedduasıyla kendi güzelliğine hayran kalır ve giderek güçsüzleşerek ölür. Burada bir öteki ile olan iletişim "ben" üzerinden kurulur. Narkissos kafasındaki "ideal ben"e hayrandır, ve kendi gözleri onu yıkıma götürmüştür.

Klasik Türk edebiyatının zemin metinlerinden olan İslâmî'nin mesnevisi, Envarü'l- Aşikîn, Delailü'l-Hayrat, Muhammediye'de bazı değişikliklere rağmen köken mitlerine dair göndermeler içeren bir ortaklık bulunmaktadır. Kendi nurundan Hz. Muhammed'i yaratan Allah Mutlak Öteki ve Varlığın asıl sahibidir. Hz. Muhammed'in kendi güzelliği karşısında secde etmesi Allah'a kulluğunu ikrar etmesidir. Bununla birlikte, nesneye değil nesneyi yaratana ulaşmıştır. Bu da bir milletin nesneler karşısındaki tutumunu, kişiler arası ilişkileri, hayat karşısındaki tavrını Yaratıcı merkezli kurduğunu gösterir. Batı medeniyeti güzelliği kendinden Doğu ise Hak'tan görür.Yaratıcı ile iletişimde olmak yüksek bir bilince sahip olmayı, surette kalmadan suretin sahibine ulaşmakla düzenlenen bir yaşam düsturunu işaretlemektedir.

Zemin metinlerle kopan irtibatın ve kırılmanın neticelerini hâlâ yaşamaktayız. Ancak herhangi bir milleti tanımak, davranış kodları anlamak için mitlerin barındığı zemin metinlere başvurmak durumundayız. Buradan hareketle; mitlerin kimlik arayışına cevap verme, "toplumsallık

bilincini" oluşturma, "ahlaki değerleri" yapılandırma ve "yaratılışın gizemi" hakkında bilgi verme özelliğini zemin metinler üzerinden tekrar değerlendirmek gerekmektedir. Ortak paydada toplayan, yansımalarını bugün dahi görebileceğimiz, kimlik ve anlam arayışımıza cevap verebilecek olan metinlerin tespit edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Âşık Paşa (2000); *Garîb-nâme,* Haz. Kemal Yavuz, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, İstanbul.

Alighieri, Dante (1993); *İlahi Komedya Cehennem,* M.E.B. Yayınları,İstanbul.

Bâkî Dîvânı(2014); Haz. Sabahattin Küçük, ekitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Barthes, Roland (1990); *Çağdaş Söylenler,* Çev. Tahsin Yücel, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Delâil-i Hayrat Şerhi Kara Davut (1975); Haz. Abdulkadir Akçiçek, Rahmet Yayınları, İstanbul, 1975.

Envârü'l-Âşikîn (2017); Haz. Mahmud Serdaroğlu, A. Lütfi Aydın, Çelik Yayınevi, İstanbul.

Eski Anadolu Türkçesine İlişkin Bir Metin İslâmî'nin Mesnevîsi(1996); Haz. Hasan Yüksel, İbrahim Delice, İsmail Hakkı Aksoyak, Dilek Matbaacılık, Sivas.

İmam Gazâlî (2017); *Mişkatü'l-Envâr Nur Metafiziği,* Çev. Asım Cüneyd Köksal, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul.

Kocabıyık, Ergun(2010); *Aynadaki Narkissos*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

May, Rollo (2018); *Kendini Arayan İnsan*, Çev. Aysun Babacan, Okuyan Us Yayınları, İstanbul.

May, Rollo (2017); *Özgürlük ve Kader*, Çev. Ali Babaoğlu, Okuyan Us Yayınları, İstanbul.

May, Rollo(2016); *Psikoterapist ve Mitlere Yolculuk,* Çev. Kerem Işık, Okuyan Us Yayınları, İstanbul.

Narsisizm ve Yaratıcılık(2017); ed. Nilüfer Erdem, Çev. Sırma Palademir, YKY.

Nedîm Dîvânı (2017); Haz. Muhsin Macit, ekitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2004); *Edebiyat Dersleri* (Gözde Sağnak, Ali F. Karamanlıoğlu ve Mehmet Çavuşoğlu'nun Ders Notları), Haz: Abdullah Uçman, YKY, İstanbul.

Tökel, Dursun Ali (2008); "*Doğu Batı Sorununa Klasikler Kavramından Bakmak*", II. Uluslararası Samsun Sosyal Bilimler Sempozyumu: Doğu/Batı Sempozyumunda sunulan bildiri, Samsun İbrahim Tanrıverdi Sosyal Bilimler Lisesi.

Yazıcıoğlu Mehmed (2018); *Muhammediye*, Haz. Amil Çelebioğlu, Dergâh Yayınları, İstanbul.



Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yıldız Teknik Üniversitesi Davutpaşa Yerleşkesi
Kışla Binası A Blok A-2015
34220 Esenler/İSTANBUL

E-posta: sbemdr@yildiz.edu.tr
ytusbekongre@gmail.com